

LIBRERIE
DE
P. O. M. O.
TOM. III

1650

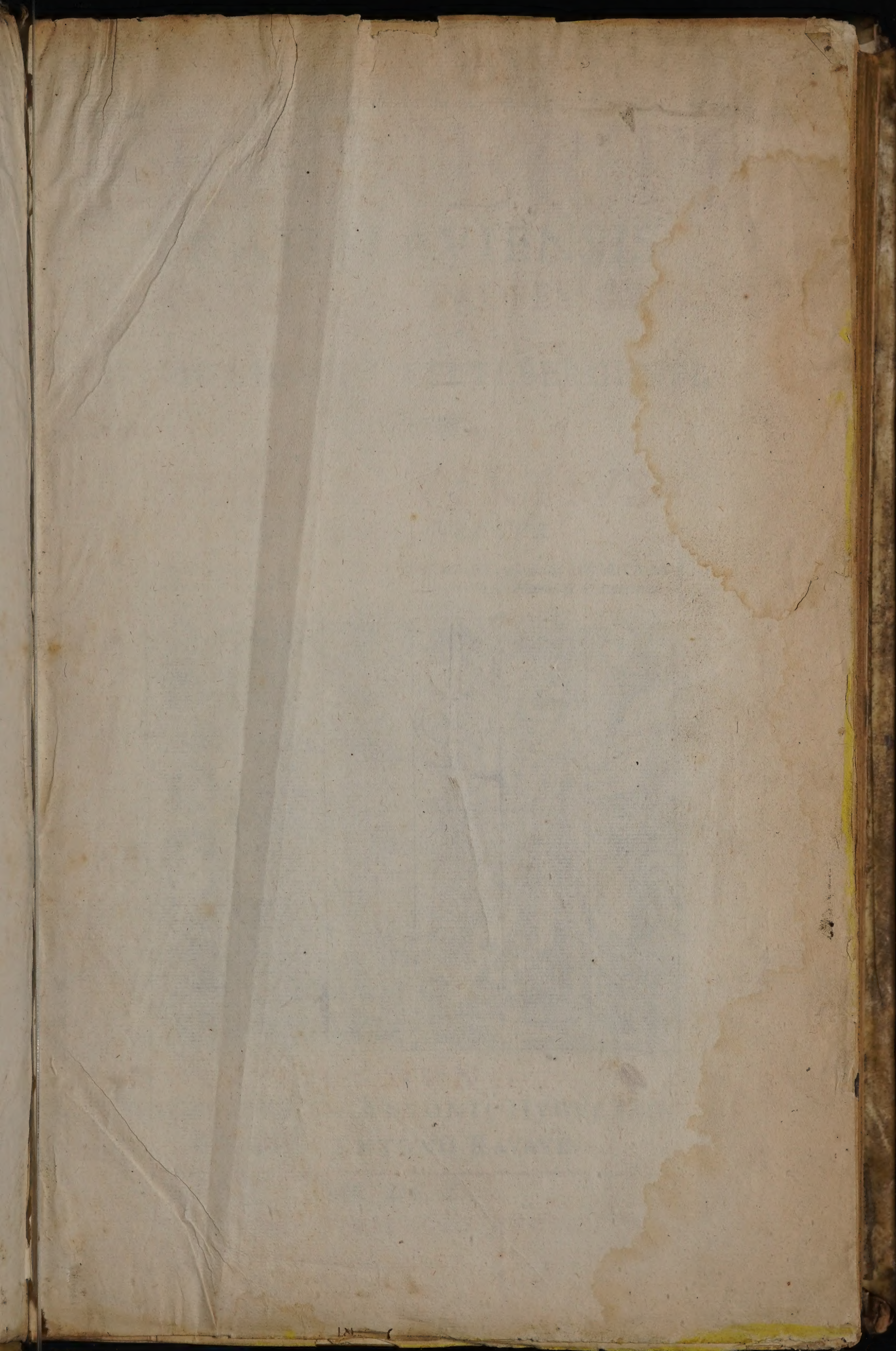
47791/D

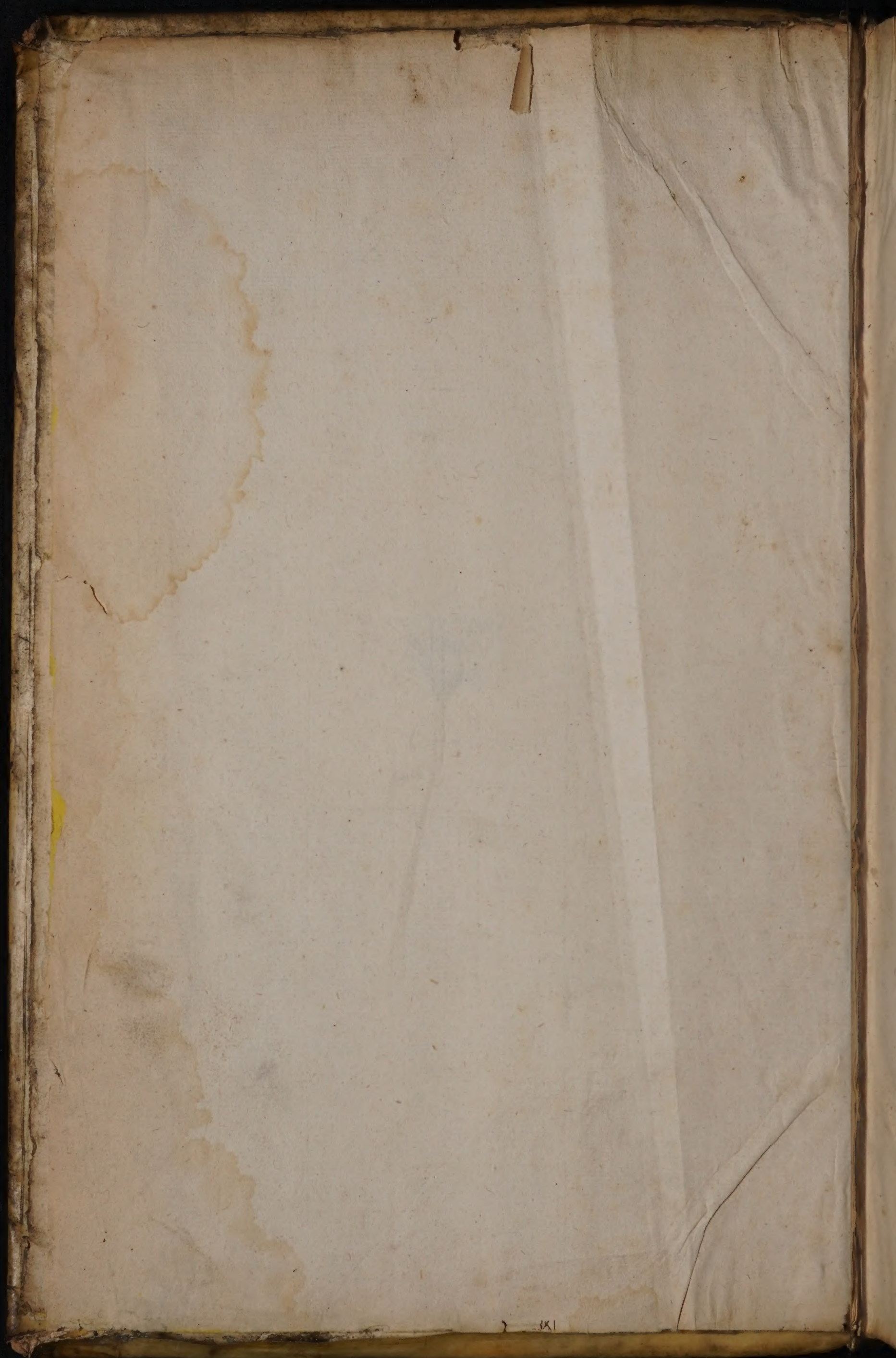
A xxx Sen

EX BIBLIOTHECA

CAR. I. TABORIS.

60145

DANIELIS
SENNERTI
VRATISLAVIENSIS,
DOCTORIS ET PROFESSORIS
MEDICINÆ,
IN ACADEMIA WITTEBERGENSI,
Operum

TOMVS TERTIVS,
QVO CONTINENTVR

{ Practicæ Liber IV. & V.
Tractatus de Arthritide.
Practicæ Liber VI.

{ Tractatus de Consensu & dissensu Chymi-
corum cum Galenicis & Aristotelicis.
Et Exoterica. }

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGRETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. L.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

STERNI

AVIENSIS

DOCTORIS ET PROFESSORIS

MEDICINAE

IN ACADEMIA WITTEBERGENSI

Optimus

TOMVS TERTIVS

DE CONVULSIVIS

Exemplum de Convulsivis et de Epilepsia
Exemplum de Convulsivis et de Epilepsia
Exemplum de Convulsivis et de Epilepsia

LUCIDANUS

Supplementum Joannis Antonii Huguetan

et Joannis Antonii Ravard

MDCCCLXXX

CVM PRIVILEGIO REGIS

Serenissimæ ac Potentissimæ Principi & Dn.

DN. MARIAE ELEONORÆ,
SVECORVM, GOTHORVM
AC VANDALORVM REGINÆ MAGNÆ
Finnoniæ Principi, Esthoniæ, Careliæque Duci
Dominæ Ingriæ, &c.

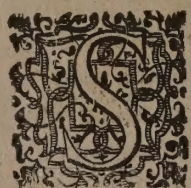
NATÆ MARCHIONISSÆ EX ELECTORALI

Brandenburg. Prosapia, Borussiæ, Iuliæ, Cliviæ & montium duci, &c.

DOMINÆ MEÆ CLEMENTISSIMÆ,

Salutem & felicitatem perpetuam

P.

AT IS iniqui, *Serenissima Regina, Domina Clementissima*, Fœminis Viri quidam, etiam Magni, fuerunt; è quorum numero nec eximendus Aristoteles, qui, 2. *de gener. animal. cap. 3.* fœminam marem mutilatum esse scribit, & 4. *de gen. animal. cap. 3.* tantum non monstris fœminas accenset. Naturæ certè primum errorem, quo ad monstri generationem tendat, fœminæ generationem esse putat; & 7. *de de republ. cap. 16.* pro imperfectione habet, fœminam generari. Verum naturam, quæ nuspiam est imaginatus est, Creationis rerum ignarus, Aristoteles. Natura, quæ ordinaria Dei potestas est, ut eam I.C. Scaliger, *Exerc. 188. & 359. sect. 11.* definit, Dei, rerum omnium Creatoris, iussu & potestate omnia agit. Creavit verò Deus opt. max. hominem Virum & Fœminam, & per eos humanum genus, olim in cœlos ad vitam beatam æternamque transferendum, conseruari & multiplicari voluit. Quæ ergo natura esset, quæ se ipsam perditum iret, & suo fini contrarium intenderet? eum omnino paucis annis genus humanum interiret, si id primò propositum haberet, ut saltem masculi generentur. Et si contra naturæ intentum, imò error quidam naturæ esset fœminæ generatio, non tot (cùm nunquam tot errores natura committat, quàm perfecta opera edat) fœminas quot mares produceret. Quod enim fœminæ numero vincant, planum cuique esse potest antiquitatum memoriam ab ultimo principio repetenti, atque id Athenis experientia comprobavit, nec ita pridem Venetiis, cum census ageretur, ut Bodinus, *lib. 5. de republ. cap. 2.* scribit: non quod vel à bellis, vel peregrinationibus, ab omnibus periculis, quæ Viros obire necesse est, seducantur, vel quod, ut idem parum honestè & prudenter de natura & fœminis sentiens loquitur, in naturæ vniuersitate rerum deteriorum maior sit affluentia, quàm pretiosarum: sed quia naturæ commoditas, imò necessitas id ita requirebat. Obseruatum enim & annotatum, in magnis & populosis Rebus publicis, non solum plures fœminas reperiri, sed & gigni, & id annotatum Norimbergæ, vbi cum viginti mille masculi fuerant geniti, non pauciores puellæ natæ fuerunt, imò vno atque altero centenario numerum masculorum superarunt. Neque aliquid imperfecti in fœminis apparet. Membra equidem virilia non habent: sed nec habere debent: sicut contra mares muliebribus iure naturæ carent. Cætera quod attinet, animo & corpore perfectæ sunt, ita tamen, ut ad hominis procreationem idoneæ essent. Nam quod Viragines quædam temperamento & reliqua corporis constitutione viris æquales penè sunt, in sexu fœmineo non perfectio, sed imperfectio est. Et quia aliæ in generatione hominis partes sunt fœminæ, quàm viri, etiam in ciuili illa societate fœminarum officia à virorum officiis discerni, & ad illum finem, qui ipsis proprius est, dirigi debent: nec, quia virorum officia non obeunt, contemnendæ fœminæ: cùm aliæ ipsarum partes sint. Equidem Plato, 5. *de Republ.* communè vult esse fœminis cum Viris Reipublicæ administrationem, & Plutarchus alicubi scribit, eandem esse virtutem Virorum mulierumque: gesseruntque bella Amazones: gens Indorum Pandæ regnata fœminis fuit: & apud Meroën fœmina Cendace regnavit, quod nomen mox in Reginas alias deriuatum: & Mania Zenis Satrapæ

in Æolide vxor, marito ex humanis excedente, à Pharnabazo impetravit, vt eius vices vicarias gereret, quas partes ita obiuit, vt non modò ciuitates iuris sui feruaret inconculsas, sed & Larissam adiiceret Imperio, & Tamaxiton & Colonas mari adiacentes; quin & Pharnabazo expeditionum fuit comes in Mylos & Pisidas. & propterea ab eo magnifice honorata, & consiliis adhibita sapius fuit. Artemisia irruentes Rhodios classe exiit, Insulamque domuit, erecta in vrbe statua, quæ ciuitati stigmata inurere videretur. Plurimæ etiam fœminæ literis excelluerunt. Daphnen Tiresiæ filiam, apud Delphos solitam vaticinari, verificatione adeo præceluisse memorant, vt eius carminibus multa ad sui poëmatum culturam transfuisse Homerus credatur. Exstant quoque Saphus & aliarum fœminarum carmina elegantissima. Verum semoueantur sanè à ciuilibus & publicis officiis fœminæ, & in hoc Viris cedant, ac suæ sint Viris prerogatiuæ: tamen qua Viros rursum superant fœminæ, habent pulchritudinem, formæque elegantiam & vultus dignitatem, ac totius corporis venustatem. De qua elegantissimi Anacreontis versus exstant.

Φύσις κέρει τὰν ὄρνιθιν,
Ὅπλ᾽ αἰὲς δὲ ἔδωκεν ἵπποις,
Ποδωκίλῳ λαγωῖς,
Αἰέσι χάσμι' ὀδονῶν,
Τοῖς ἰχθυῖσι τὸ νηλόν,
Τοῖς ὀρνέοις πέταδ' ἔχον,
Τοῖς ἀνδράσι φρόνημα.
Γυναικὶν δ' οὐκ ἔστιν εἶχεν.
Τί οὖν δίδωμι; καλὸν ἔστι,
Ἀντ' ἐπιδὼν ἀπασάν,
Ἀντ' ἐγχεὼν ἀπάντων.
Νικᾷ δ' ἔτι σίδηρον,
Καὶ πῦρ καλὴ πρὸς οὐρα.

Tauro, ferire cornu,
Equo, ferire calce,
Lepori, valere cursu
Natura dat; leoni
Dentes hiantes rictu.
Pisces docet natare,
Aues docet volare:
Prudentiam Viris dat.
At fœminis nequitia.
Quid ergo donat illis?
Decoram habere formam,
Pro parvulisque cunctis,
Pro lanceis que cunctis:
Quin flamma cedat illi
Ferrumque, si qua pulchra est.

Nec tamen sola forma, quæ vt non omnibus datur, ita bonum fragile est, fœminæ Viris antecellunt, sed & alias dotes, quibus Viri carent, fœminæ habent, & officia humanæ societati non minùs vtilia, quàm Viri, præstant, dum liberos generant, atque educant, & familiam administrant. Si fœminæ non essent, nos Viri non essemus, & cum cœpissimus essemus, actum esset de nobis sine cura & sollicitudine materna. Hæ nos propriis visceribus nouem menses gerunt: hæ sanguine suo, mox & lacte ex illo genitos nos alunt: hæ in sinu suo & brachijs gerunt: hæ flentibus & eiulantibus cantu & solatio blandiuntur: hæ nostri causâ insomnes noctes agunt: hæ manu prehenso infirmos adhuc circumducunt: hæ domi, hæ foris nobis adsunt, & ne quid damni patiamur, cauent: hæ nudos vestimentis operiunt, famelicos alunt: hæ rudes & ignaros religionis, Abba, Pater, balbutire docent: hæ Dei verum cultum & timorem à teneris vnguiculis nobis monstrant: hæ consiliis & monitis teneros & rerum imperitos regunt: hæ adultos etiam omni ope, auxilio & fauore iuuare nunquam desistunt.

Dum verò ita nostri causâ laborant fœminæ, & varias conseruandi & propagandi generis humani gratia molestias sustinent variis morbis obnoxie fiunt. Neque enim saltem eos morbos, quos Viri, sæpe & ipsæ sustinent sed, & peculiare habent, eosque satis multos. Id quod Medicos & Antiquos & Recentiores mouit, vt peculiare de Mulierum morbis libros scriberent. Quos & ego mitatus, cum libros tres Practicæ Medicinæ, de morbis & symptomatibus Viris & Mulieribus communibus, vel Viris propriis, absoluissem: quarto hoc morbos & symptomata fœminis propria & magis familiaria subiungere volui, imò debui. Quibus & morbos ac symptomata, quæ Infantes frequenter corripiere solent, addidi.

Cum verò hunc Librum, qui de Mulierum & Infantum morbis agit, magis decorè fœminæ alicui, quàm, Viro dedicari posse putarem, & de fœmina aliqua Illustri, ex cuius nomine præscripto splendor aliquis ei accedere posset, cogitarem: fieri non potuit, quin statim *Sereniss. Maiestatis Vestrae* nomen mihi in mentem veniret. Quæ enim alia quàm Tanti Regis Tanta coniux exiguum hunc meum laborem splendissimi sui nominis luce magis illustrare possit? Nam seu Illustrissimam stirpem, seu animi dotes eximias, seu fortunatissimum coniugium, quo Tanto Regi, cuius Heroicas virtutes & facta totus terrarum Orbis admiratur, & omnis, quæ futura est, loquuntur posteritas, iuncta est, considerem, omnia ea talia sunt, quæ omnium oculos & animos in se conuertunt. Vt ergo *Sereniss. Maiestas vestra*. Librum hunc, quem *Sereniss. Maiest. vestrae* meo nomine Vir C. L. & Excell. Domini. D. Iohannes Schlotzerus, *Sereniss. Maiestatis vestrae*. Archiater, amicus meus antiquus, humilissimè offert, per se minùs splendidum, Illustrissimi sui nominis splendissima luce illustrare non dedignetur, cumque fronte serena atque animo clementissimo suscipiat, qua possum animi submissione oro: Deumque opt. max. veneror, vt *Sereniss. Maiestatem vestram* vt & *Sereniss. ac Potentiss. Regem Coniugem*, saluos & incolumes, & vndique felices florentesque diutissimè præstet ac tueatur. Dat. Vvittebergæ, Cal. Sept. An. M. D. C. XXXII.

Sereniss. Maiestatis Vestrae

Subiectissimus,

DANIEL SENNERTVS D. Medicinæ
in Academia Vvittebergeni Professor. V. &
Sereniss. Elect. Sax. Medicus.

INDEX LIBRORVM, CAPITVM, ET QVÆSTIONVM HVIVS TERTII TOMI.

PARTIS PRIMÆ,

SECTIONIS PRIMÆ,

De pudendi & cervicis Vteri muliebris morbis.

- CAP. I. **D**E Orificij pudendi angustia, & amplitudine. 2
 II. De Mentula muliebri. 3
 III. De Atretis, Clausura & Angustia cervicis & oris Vteri. 4
 IV. De Pustulis & scabritie pudendi. 7
 V. De Vteri cervicis condylomatibus. ibid.
 VI. De Pudendi & cervicis vteri verrucis. 8
 VII. De Hæmorrhoidibus vteri. 8
 VIII. De Ulceribus cervicis vteri. 9
 IX. De vteri cervicis Rhagadibus. 11
 X. De Fistulis colli vteri. 12
 XI. De Cancro vteri. 13
 XII. De Gangræna & Sphacelo vteri. 13

SECTIONIS SECUNDÆ,

De vteri ipsius morbis.

- I. De Temperie vteri cognoscenda. 14
 II. De Intemperie vteri calida. 15
 III. De Intemperie vteri frigida. 16
 IV. De Intemperie vteri humida. 17
 V. De Intemperie vteri sicca. 17
 VI. De Intemperiebus vteri compositis, & cum materia. 18
 VII. De vteri conformatione vitiosa. 19
 VIII. De Vasorum vteripræter naturam apertione. 21
 IX. De vtero duplici, deficiente, & malè conformato, ac rebus alienis in vtero repertis. 21
 X. De vteri magnitudine aucta & primò de vteri inflatione. 22

- XI. De vteri Hydrope. 25
 XII. De Tumore vteri è sanguine in venis eius contento. 27
 XIII. De Inflammatione vteri. 28
 XIV. De vteri Scirrho & Cancro. 30
 XV. De vteri situ mutato, & primò de Ascensu vteri. 33
 XVI. De vteri procidentia. 34
 XVII. De Hernia vterina. 39
 XVIII. De vulneribus & Ruptura vteri. 40
 XIX. De Ulceribus & Corruptione vteri. 40
 XX. De morbis testiculorum & vasorum genitalium in fœminis. 41

PARTIS SECUNDÆ,

SECTIONIS PRIMÆ,

De Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt.

- I. De vteri imbecillitate. 43
 II. De Pruritu vteri. 44
 III. De dolore vteri. 44
 IV. De affectu vteri, qui à sua volentibus & foetidis excitatur. 46

SECTIONIS SECUNDÆ,

De Symptomatibus, quæ circa menstruorum fluxum accidunt, & aliis præter naturam ex vtero fluxionibus.

- I. De Fluxu sanguinis menstruo. 48
 II. De Mensibus nimis maturè fluentibus. 51
 III. De Mensium defectu & suppressione. 51
 IV. De Mensium paucitate. 60
 V. De Mensium stillicidio. 61
 VI. De nimio Mensium fluxu. 62
 VII. De Mensibus cum molestia & grauib. Symptomatibus fluentibus. 67
 VIII. De

Index Librorum, Capitulorum, & Quaest.

VIII. De Menstruis vitiosis & decoloribus.	68
IX. De Menstruis debitum tempus antevertentibus.	69
X. De Menstruis ultra consuetum tempus subsistentibus.	70
XI. De Mensium per aliena loca excretionibus.	71
XII. De fluore muliebri.	72
XIII. De Gonorrhæa.	75
XIV. De rebus alienis ex utero excretis.	75

SECTIONIS TERTIÆ,

De Symptomatibus, quæ virginibus & omnibus fere feminis post pubertatem ex utero euenire solent.

I. De Virginitate.	76
II. De Morbo virgineo seu febre alba, & foedis virginum coloribus.	79
III. De Symptomatibus ex utero, seu partium aliarum cum utero consensu, & hystericiis affectionibus in genere.	84
IV. De Suffocatione uteri.	85
V. De Furore uterino.	92
VI. De Melancholia Virginum & viduarum.	96
VII. De Epilepsia ex utero.	97
VIII. De dolore capitis ex utero.	99
IX. De Cordis affectibus, & articularum in dorso & hypochondriis pulsatione ex utero.	100
X. De Lienis p. n. affectionibus, & hypochondriaca ex utero.	101
XI. De Epatis p. n. affectione, & Barbae prouentu ex consensu uteri.	102
XII. De Ventriculi præter naturam ex utero affectionibus.	102

SECTIONIS QUARTÆ,

De Symptomatibus, quæ fiunt circa conceptionem.

I. De Veneris appetitu læso.	103
II. De Sterilitate & Conceptionis defectu.	104
III. De Sterilitate ad tempus, & raro conceptu.	110
IV. De Conceptione & foetus formatione.	111
V. De Gemellorum & numerosæ prolis generatione.	113
VI. De Superfoetatione.	114
VII. De Vitiosa foetus formatione.	115
VIII. De foetu lapidificato seu Lithopædio.	120.
IX. De Mola.	121
X. De Monstris.	125

XI. De falsa conceptione & grauidatione.	127
--	-----

SECTIONIS QUINTÆ,

De Regimine grauidarum, & affectionibus præter naturam quæ grauidis accidunt.

I. De Signis Conceptionis.	127
II. De Regimine & Diæta grauidarum.	128
III. De Curatione grauidarum in genere.	129
IV. De Symptomatibus, quæ grauidis primis gestationis mensibus accidunt.	133
V. De Symptomatibus, quæ grauidis mediis gestationis mensibus contingunt.	135
VI. De Symptomatibus, quæ grauidis ultimis mensibus accidunt.	136
VII. De Foetus debilitate.	137
VIII. De Vagitu uterino.	138

SECTIONIS SEXTÆ,

De Symptomatibus, quæ circa partum accidunt.

I. De Partu in genere.	139
II. De Abortu.	144
III. De Partu naturalis signis & modo, regimine parientium, & officio obstetricis.	149
IV. De Partu difficili naturali.	150
V. De partu vitioso seu difficili præternaturali.	152
VI. De Partu tardo.	155
VII. De Partu nullo, & foetu in utero mortuo.	156
VIII. De Partu Cæsareo.	162

SECTIONIS SEPTIMÆ,

De Regimine puerperarum, & affectionibus præter naturam quæ post partum iis accidunt.

I. De Regimine puerperarum.	167
II. De Secundina & mola post partum retenta.	167
III. De purgatione post partum imminuta vel retenta.	169
IV. De nimio sanguinis post partum fluxu.	170
V. De doloribus post partum, & ventris torminibus.	171
VI. De ruptura vulvæ ad anum, uteri prolapsu, inflammatione, ulceribus, suffocatione, ac procidentia ani.	172
VII. De	

Index Librorum, Capitum, & Quæst.

VII. De Vigilis, deliriis variis, & Epilepsia puerperarum. 173 VIII. De uteri ventris, & pedum tumore à partu. 173 IX. De Vomitu, fluxu alui, aluo duriore, & urinæ incontinentia puerperarum. 173 X. De Rugis ventris post partum ac pudendi dilatatione emendanda. 174 XI. De Febribus & morbis acutis puerperarum. 174	marum. 180 IV. De Oedemate mammarum. 182 V. De Scirrho mammarum. 183 VI. De mammarum glandulis tumentibus, scrofulis & strumis. 184 VII. De Cancro mammarum. 185 VIII. De vlceribus & fistulis mammarum. 189 IX. De vasorum in mammis angustia. 189 X. De rebus alienis in mammis genitis. 189 XI. De morbis papillarum 190
--	--

PARTIS TERTIÆ,

De Mammarum præter naturam affectionibus.

SECTIONIS PRIMÆ,

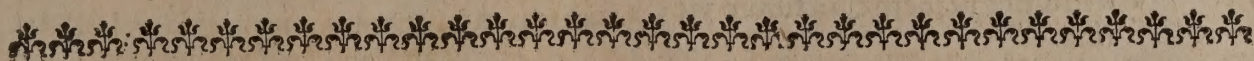
De morbis mammarum.

I. De mammarum numero & magnitudine vitiosa. 179 II. De mammarum ex lacte tumore. 180 III. De inflammatione & erysipelate mam-	marum. 180
---	-------------------

SECTIONIS SECUNDÆ,

De Symptomatibus mammarum.

I. De Lactis & Lactationis defectu. 191 II. De Lactis redundantia. 193 III. De Lactis vitiis & coagulatione. 194 IV. De Lactis per aliena loca excretionem. 195 V. De rebus alienis per mammas excretis. 195 VI. De colore papillarum mutato, & mammarum dolore. 196	
--	--

INDEX CAPITVM

TRACTATVS DE MORBIS INFANTIVM.

PARTIS PRIMÆ,

De Diætâ & Regimine Infantium.

I. DE Nutricis electione, & diætâ. 198 II. De lactis boni cōditionibus. 200 III. De lactis vitiis emendandis. 200 IV. De Diætâ & Regimine infantium recens natorum. 201 V. De Diætâ infantis à dentitione vsque ad ablactationem. 203 VI. De Infantis ablactatione. 203 VII. De Diætâ infantium post ablactationem. 204	
---	--

PARTIS SECUNDÆ,

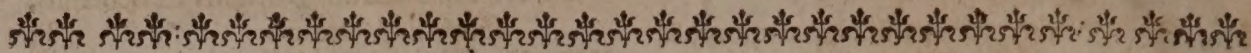
De Morbis & Symptomatibus Infantium.

I. De Infantium morbis in genere. 204 II. De Febribus infantium, & variolis ac morbillis. 205 III. De Crusta lactea, achoribus & fauis. 207 IV. De Tinea. 208	
---	--

V. De Phthiriasi. 209 VI. De hydrocephalo & capitis inflatione. 212. VII. De Siriasi. 212 VIII. De pauore in somno. 213 IX. De Vigilis nimis. 214 X. De Epilepsia & Conuulsione. 214 XI. De Strabismo. 216 XII. De Aurium dolore, inflammatione, humiditate, vlceribus & vermibus. 216 XIII. De Aphthis, vesiculis gingiuarum, & inflammatione tonsillarum. 217 XIV. De dentitione. 217 XV. De vinculo linguæ soluendo, & ranula sub lingua. 218 XVI. De Catarrho, tussi, & difficili respiratione. 218 XVII. De Singultu. 219 XVIII. De Vomitu. 220 XIX. De Terminibus ventris. 221 XX. De Ventris & hypochondriorum inflatione. 221 XXI. De Alui fluxu. 222 XXII. De alui adstrictione. 223 XXIII. De Lumbricis. 224 XXIV. De Hernia. 226 XXV. De vmbilici prominentia. 227 XXVI. De vmbilici inflammatione. 228 XXVII. De Ani procidentia. 228 XXVIII. De	
--	--

Index Librorum, Capitum, & Quæst.

XXVIII. De Calculo vesicæ. 229	XXX. De Urinæ incontinentia. 230
XXIX. De difficultate & retentione Urinæ. 229	XXXI. De Intertrigine. 230
	XXXII. De Macie & Fascinatione. 231

INDEX QVÆSTIONVM

PARTIS I.

CAP. I.	R	ER quas venas menstrua effluant. 5
II.		Qua ratione hæmorrhoides vteri à mensium fluxu & suppressione differant. 9
III.		An in Inflatione vteri flatus quandoque in ipsa cavitate vteri contineatur. 24
IV.		An in Inflammatione vteri in pedibus ad reuellendum venæ sectio fieri debeat. 29
V.		An vterus in fœminis reuera aliquando ascendat. 32

PARTIS II.

VI.	An Pruritus sit idem cum furore vterino. 44
VII.	An vterus dolores percipiat. 47
VIII.	An vterus sursum moueatur. 47
IX.	Quomodo suaueolentia suffocationem vterinam inducant. 48
X.	An mulier concipere possit, cui nunquam menses fluxerunt. 49
XI.	An sanguis menstruus solum quantitate sit superfluous, an verò etiam qualitate sit vitiosus. 50
XII.	Quomodo locus Aristotelis 7. de histor. animal. c. 2. sit intelligendus. 51
XIII.	An fœminæ non grauidæ lac in mammis habere possint. 53
XIV.	An plures dentur causæ suppressionis mensium, quam cap. 3. enumeratæ sunt. 59
XV.	Quæ vena in suppressione mensium aperienda sit. 59
XVI.	Quo tempore vena reuocandorum mensium gratia sit aperienda. 60
XVII.	An ab vteri vasorum angustia vel semiangustia pauci menses fiant. 61
XVIII.	An reuulsionis gratia in cruribus frictions & ligaturæ fieri possint. 67
XIX.	Per quas vias fiat fluor muliebris. 72
XX.	An venæ sectio in fluore muliebri locum habeat. 75
XXI.	An Diuretica conueniant in fluore muliebri. 75
XXII.	An hymen virginittatis indicium in omnibus virginibus adpareat. 76
XXIII.	An Virgines necessario in primo coitu sanguinem effundant. 77
XXIV.	An vuluæ adstrictio virginittatis signum sit.

XXV.	An lac in mammis adparens amissæ virginittatis signum sit. 78
XXVI.	An ægris res absurda, quas appetunt, sint concedendæ. 83
XXVII.	An motus exercitatio in morbo virgineo competat. 83
XXVIII.	An Venus virgineo morbo laborantibus utilis sit. 83
XXIX.	An venæ sectio in morbo virgineo locum habeat. 83
XXX.	Qualisnam propriè affectus præter naturam sit suffocatio vterina. 90
XXXI.	Quæ sit vera causa suffocationis vterinæ. 91
XXXII.	An vinum in hysterico paroxysmo exhibere liceat. 92
XXXIII.	An Camphora sit frigida vel calida, & an Venerem exstinguat. 96
XXXIV.	Qua in parte capitis dolores ex consensu vteri in fœminis excitentur. 100
XXXV.	An per odores explorari possit, an fœminæ steriles vel fœcundæ sint. 108
XXXVI.	An virgines valerudinariæ nubere debeant. 111
XXXVII.	Qua ratione Imaginatio formationem fœtus mutet. 118
XXXVIII.	An mola sine viri congressu, & sine virili semine generari possit. 125
XXXIX.	An ex urina cognosci possit fœminam esse grauidam. 128
XL.	An tenuis diæta grauidis conueniat. 130
XLI.	An Venæ sectio & sanguinis missio grauidis conueniat. 131
XLII.	An grauidas purgare liceat. 131
XLIII.	An purgare, an verò sanguinem mittere, in grauidis periculosius sit. 132
XLIV.	An abortum salutis matris gratia concitare liceat. 133
XLV.	An Clysteres, diuretica, & sudorifera grauidis conueniant. 133
XLVI.	An ossa pubis in partu diuellantur. 139
XLVII.	Homo an habeat certum nascendi tempus. 142
XLVIII.	Cur septimo mense nati magis vitales sint quàm octauo nati. 143
XLIX.	An Vteri angustia abortus causa sit. 148
L.	An fœtus in vtero, matre mortua, aliquandiu viuere possit. 163
	LI. Quæ

Index Librorum, Capitem, & Quæst.

L. Quæ Venæ in mulieribus pleuritide laborantibus aperiendæ sint.	176	bus cauffis fiat.	194
PARTIS III.		LIV. Per quas vias lac per vesicam & verum excernatur.	195
LII. An à solo sanguine, an verò etiam à lacte inflammatio mammarum fiat.	181	LV. An sanguis è mammis effluens furorem significet.	195
LIII. Coagulatio lactis quot modis & à quibus		LVI. An papillarum color mutatus, amiffa virginitatis signum fit.	196

INDEX CAPITVM

LIBRI QVINTI.

PARTIS PRIMÆ.

De Tumoribus.

CAP. I.	D E Tumorum Natura, Cauffis & Differentiis.	239
II.	De Tumoribus ab humoribus ortis in genere.	242
III.	De Abscessibus.	244
IV.	De Corpulentia nimia.	247
V.	De Inflammatione.	248
VI.	De Sinibus.	259
VII.	De Eryfipelate feu Rosa.	260
VIII.	De Bubone.	261
IX.	De Furunculo.	262
X.	De Phymate.	263
XI.	De Phygethlo.	263
XII.	De Parotide.	264
XIII.	De Carbunculo.	265
XIV.	De Paronychia.	268
XV.	De Pernionibus.	269
XVI.	De Ecchymomate.	270
XVII.	De Herpete.	273
XVIII.	De Oedemate.	274
XIX.	De Scirrho.	276
XX.	De Cancro.	278
XXI.	De Tumore aquoso.	280
XXII.	De Exanthematibus, Ecthymatibus, Papulis, Pustulis, Phlyctænis, & Eczematibus.	281
XXIII.	De Varis.	282
XXIV.	De Sudaminibus, & Sironibus.	282
XXV.	De Epinyctidibus, & Terminthis.	283
XXVI.	De Effere.	284
XXVII.	De Scabie.	284
XXVIII.	De Lepra Græcorum.	288
XXIX.	De Vitiligine, feu Leuca & Al- pho.	289
XXX.	De Impetigine & Lichene.	291
XXXI.	De Gutta rosacea.	292
XXXII.	De Crusta lactea, Achoribus, Favus, Tinea, Ficu, Helcydria, Psylidraciis, & Phthiriasi.	293
XXXIII.	De Strumis & Scrofulis.	294

XXXIV.	De Ganglio, & Nodis.	295
XXXV.	De Meliceride, Atheromate, & Steatomate.	296
XXXVI.	De Testudine, Talpa seu Topinaria, & Natta.	298
XXXVII.	De Verrucis.	299
XXXVIII.	De Cornibus.	300
XXXIX.	De Fungis.	301
XL.	De Tumoribus malignis & venenatis: ac in specie de Elephantiasi.	302
XLI.	De Tumore flatulento.	305
XLII.	De Tumoribus à partibus solidis aliò procidentibus vel incumben- tibus in genere.	306
XLIII.	De Aneurismate.	306
XLIV.	De Varicibus.	308
XLV.	De Elephantiasi Arabum.	310
XLVI.	De Tumoribus particularibus.	311

PARTIS II.

De Vlceribus.

I.	De Vlcere natura & differentiis.	314
II.	De Vlcere simplici.	315
III.	De Vlcere cum intemperie.	318
IV.	De Vlcere cum humorum affluxu.	320
V.	De Vlcere sordido, putrido, & corrosivo.	321
VI.	De Vlcere cum tumoribus.	322
VII.	De Carne in Vlcerebus excrefcente & luxuriante.	322
VIII.	De Vlcere liuido & calloso.	323
IX.	De Vlcerebus sinuosis.	323
X.	De Fistulis.	324
XI.	De Vlcere verminoso.	326
XII.	De Vlcere Varicoso.	327
XIII.	De Vlcere cum ossis carie.	327
XIV.	De Vlcere dysepuloto, cacoethe, Telephio, & Chironio.	328
XV.	De Phagedæna.	329
XVI.	De Vlcere cum dolore.	330
XVII.	De Tibiarum, & aliis particularibus vlcerebus.	331
XVIII.	De Ambustionibus.	331
XIX.	De Gangræna & Sphacelo.	335

PARTIS

Index Librorum Capitum, & Quæst.

PARTIS III.

De Cutis, Capillorum, & Unguium vitiis.

SECT. I.

De Cutis vitiis.

I.	De Cutis colore mutato in genere, & in specie de nigredine à Sole contracta.	342
II.	De Ephelidibus in grauidis.	343
III.	De lentiginibus.	343
IV.	De Cosmetica.	344
V.	De Næuis maternis.	346
VI.	De Maculis volaticis infantium.	346
VII.	De Maculis, à Germanis Epaticis dictis.	346
VIII.	De Pruritu.	347
IX.	De Malo odore.	348

PARTIS III.

SECT. II.

De Capillorum & unguium vitiis.

I.	De Pilorum natura.	349
II.	De Pilorum vitiis, & primò de Caluitie & Barbæ defectu.	350
III.	De Pilorum defluuio.	352
IV.	De Alopecia, & Ophiasis.	353
V.	De Tinea capillorum.	355
VI.	De Pilorum fissura.	355
VII.	De Canitie.	356
VIII.	De Furfuratione & Porrigine.	357
IX.	De Plica.	358
X.	De Unguium vitiis.	366

PARTIS IV.

De Vulneribus.

I.	De Vulneris natura, caussis, & differentis.	368
II.	De signis Diagnosticis.	369
III.	De Prognosticis & euentu vulnerum prædicendo.	369
IV.	De Curatione Vulnerum, & primò de Indicationibus.	378
V.	De rebus alienis è vulnere eximendis.	379
VI.	De apparatu ad vulnera obliganda necessario.	381
VII.	De Vulneratarum partium fasciatione.	382
VIII.	De medicamentis ad vulnera curan-	

IX.	da necessariis.	385
	De Cæsaris Magati & Ludouici Sep- tali curandi vulnera methodo iu- dicium.	390
X.	De Vnguento Armario.	397
XI.	De alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis.	402
XII.	De diætâ vulneratorum.	404
XIII.	De prohibenda ad partem vulnera- tam fluxione.	405
XIV.	De venarum & arteriarum vulneri- bus, & de hæmorrhagia in vulne- ribus sistenda.	406
XV.	De Vulneribus neruorum & tendi- num in genere, & de punctura ner- uorum.	408
XVI.	De neruis cæsim vulneratis, & Liga- mentorum vulneribus.	411
XVII.	De Articulorum vulneribus.	412
XVIII.	De Vulnere cum contusione.	414
XIX.	De vulneribus moriu animalium illa- tis.	415
XX.	De Sclopetorum vulneribus.	416
XXI.	De Vulneribus venenatis.	422
XXII.	De Vulneribus particularibus.	425
XXIII.	De morbis & symptomatibus, quæ vulneribus accidunt.	425
XXIV.	An liceat Christiano periaptis & figil- lis appensis, vel similibus modis, se ab armis inuiolabilem præstare?	428

PARTIS V.

De Fracturis.

I.	De fracturis, earumque Curatione in genere.	432
II.	De Fractura cum vulnere.	438
III.	De Fractura cum vulnere in qua os nudatum non est, fragmentum ta- men ossis aliquod abscessurum metuitur.	439
IV.	De affectibus p. n. qui fracturis acci- dunt.	440
V.	De distortis & malè compositis ossi- bus.	441
VI.	De callo iusto minore vel maiore cor- rigendo.	441
VII.	De membri gracilitate & debilitate	442
VIII.	De Brachij fractura.	442
IX.	De Humeri fractura.	443
X.	De Crucis fractura.	443
XI.	De Femoris fractura.	444
XII.	De Fractura Nasi.	445
XIII.	De Maxillæ fractura.	445
XIV.	De fractura clauiculæ seu iuguli	448
XV.	De Scapulæ fractura.	449
XVI.	De Sterni fractura.	449
XVII.	De Costarum fractura.	449
XVIII.	De Spinæ dorsi fractura.	450
XIX.	De	

Index Librorum, Capitem, & Quæst.

XIX. De Fractura ossium manus.	451	III. De Mandibulæ luxatione.	456
XX. De Coxendicis fractura.	451	IV. De Claviculæ luxatione.	459
XXI. De Fractura Patellæ in Genu.	451	V. De Spinæ & Costarum luxatione.	459
XXII. De Fractura ossium Pedis.	452	VI. De Humeri luxatione.	460
		VII. De Cubiti & Radij luxatione.	463
		VIII. De Manus & Digitorum eius luxatione.	464
		IX. De Femoris luxatione.	464
		X. De Patellæ luxatione.	466
		XI. De Genu luxato.	466
		XII. De Fibulæ distractione.	466
		XIII. De Pedis & eius ossium ac digitorum luxatione.	467

PARTIS VI.

De Luxationibus.

I. De Luxationibus in genere.	452
II. De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.	455

INDEX CAPITVM.

I. De Natura Arthritidis.	472	VI. De dolore Ischiadico.	488
II. De Causis Arthritidis.	474	VII. De Ratione Præcauendi Arthritidem.	489
III. De Signis Diagnosticiis.	479	VIII. De Consolatione in Arthritide.	496
IV. De Prognosticis.	480		
V. De Indicationibus & Curatione.	481		

INDEX QVÆSTIONVM.

I. An Arthritidis nomen etiam Podagram Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat?	497	VI. Quænam sit Arthritidis causa?	500
II. An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus sit?	498	VII. Vbi humor Arthritidis causa generetur, & per quas vias in articulos in articulos influat.	504
III. Quo in loco humor Arthritidem excitans consistat?	498	VIII. An in ipsis articulis quid colligatur, quod ad paroxysmum Arthriticum producendum aliquid faciat?	508
IV. Qualis sit febris, quæ Arthritidem comitatur?	499	IX. De An pueri, eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?	509
V. An defectus mororum Podagram producat, seu mori fructus Podagram sanent?	500	X. An Arthritis sit curabilis?	509
		XI. An purgare liceat in principio paroxysmi?	510
		XII. An thermæ arthriticis utiles sint?	511

INDEX CAPITVM

LIBRI SEXTI.

PARTIS PRIMÆ,

De Morbis occultarum qualitatum in Genere.

I. A N dentur actiones à totâ substantiâ, seu qualitatibus occultis?	521
---	-----

II. De Nomine & Naturâ occultarum qualitatum.	522
III. De qualitatum occultarum origine.	524
IV. An ad sanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?	531
V. An dentur alij, præter intemperiem, in partibus similaribus morbi?	532
VI. Quinam	532

Index Librorum, Capitulorum, & Quaest.

- VI. Quinam sint illi alij, praeter intemperiem, in partibus similibus morbi? 536
 VII. De Causis & Differentiis occultorum morborum in genere. 533
 VIII. De Signis occultorum & venenatorum morborum in genere. 539
 IX. De Curatione morborum malignorum, & occultorum in genere. 540

PARTIS SECVNDÆ,

De Morbis, malignis, occultis, & venenatis, ab interno humorum vitio.

- I. De Malignitate & Veneno in genere. 542
 II. An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur? 545
 III. Quomodo in corpore nostro maligni & venenati humores generentur? 546
 IV. De Causis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum, in specie. 549
 V. De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis. 551
 VI. De Signis morborum à malignis & venenatis humoribus, in corpore nostro genitis, ortorum. 552
 VII. De praeservatione & curatione morborum malignorum ab interno humorum vitio ortorum. 553

PARTIS TERTIÆ,

De Morbis occultis, ortis ab aqua, aëre, & de Contagio, & morbis contagiosis in genere.

- I. De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aqua ortis. 558
 II. De morbis malignis ab aëris vitio. 559
 III. De Contagio. 561
 IV. De Contagioforum morborum differentiis. 566

PARTIS QVARTÆ,

De Lue Venerea.

- I. De Nomine & Origine luis Venereæ. 567
 II. Historias luis Venereæ. 568
 III. De Natura luis Venereæ. 568
 IV. De Causis. 572
 V. De Differentiis. 576

- VI. De Signis Diagnosticiis. 576
 VII. De Prognosticis. 578
 VIII. De Praeservatione. 580
 IX. De Indicationibus. 581
 X. De Curatione, & Venæ sectione. 582
 XI. De Praeparatione & Purgatione vitiorum humorum. 582
 XII. De Propriis remediis & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere. 583
 XIII. De ligno Indico & Guaiaco. 583
 XIV. De Sarsaparillâ. 586
 XV. De radice Chinæ. 587
 XVI. De ligno Sassafras. 588
 XVII. De Saponariâ. ibid.
 XVIII. De Alexipharmacis compositis. ibid.
 XIX. De modo vtendi his medicamentis. 589
 XX. De Alexipharmacis aliis Communibus. 590
 XXI. De Curâ per hydragryrum. 592
 XXII. De Dieta in luis Venereæ curatione obseruandâ. 600
 XIII. De morbis ac symptomatibus, quæ luis Venereæ coniungi solent, curandi 601

PARTIS QVINTÆ,

De Venenis externis in Genere.

- I. De Natura veneni. 604
 II. De Differentiis venenorum. 607
 III. De Signis Diagnosticiis. 612
 IV. De Prognosticis. 614
 V. De Praeservatione à venenis. 615
 VI. De Curatione venenorum in genere. 616
 VII. De Venenorum ore assumptorum curatione. 618
 VIII. De Venenorum extra in corpus admissorum curatione. 619

PARTIS SEXTÆ,

De Venenis à Mineralibus & Metallis.

- I. De Calce viua. 620
 II. De Gypso. 621
 III. De Vitriolo. 621
 IV. De Aqua forti. 622
 V. De Antimonio. 622
 VI. De Magnete. 622
 VII. De Adamante. 623
 VIII. De Lapide Lazuli. 923
 IX. De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha & Realgare. 623
 X. De Aëre, cuiusque squama, flore, are ysto, &

Index Librorum Capitulorum, & Quæst.

& viridi æris.	625	IX.	De Amphysbæna, & Scytale.	ibid.
XI. De Aurichalco, & scobina Campana-		X.	De Cenchri.	650
rum.	627	XI.	De Drymo.	ibid.
XII. De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.		XII.	De Basilisco.	651
ibid.		XIII.	De Vipera.	651
XIII. De Plumbo.	626	XIV.	De Scorpione.	652
XIV. De Cerussa.	626	XV.	De Dracone terrestri.	653
XV. De Minio.	627	XVI.	De Crocodilo.	653
XVI. De Lithargyro.	ibid.	XVII.	De Lacerta.	ibid.
XVII. De Argento viuo tum crudo, tum su-		XVIII.	De Stellione.	654
blimato tum præcipitato.	627	XIX.	De Salamandra.	654
XVIII. De Cinnabari.	629	XX.	De Hirudine.	654

PARTIS SEPTIMÆ,

De Venenis à Plantis.

I. De Opio.	630	XXVII.	De Bupreste.	657
II. De Fungis.	636	XXVIII.	De Pini crucis.	658
III. De Napello.	636	XXIX.	De Muscis, apibus, & Vespiis.	658
IV. De Aconito.	637	XXX.	De veneno Canis, & aliorum ani-	
V. De Toxico, & Pharico.	637		malium rabidorum.	658
VI. De Cicuta.	638	XXXI.	De Cerebro & Sanguine Felis,	
VII. De Ephemero.	638		660	
VIII. De Hyoscyamo.	ibid.	XXXII.	De Sanguine menstruo.	660
IX. De Solano furioso, & Dorycnio.		XXXIII.	De Sanguine Taurino hausto.	661
	639	XXXIV.	De Lacte coagulato.	661
X. De Mandragora.	639	XXXV.	De Caudæ ceruinæ veneno.	662
XI. De Apio rufus, seu herba Sardonis.		XXXVI.	De Unguium segmentis.	662
	640	XXXVII.	De Sudoris animalium veneno.	
XII. De Coriandro.	ibid.		662	
XIII. De Ixia, & Chameleone.	640	XXXVIII.	De Torpedine.	662
XIV. De Taxo.	640	XXXIX.	De Muræna.	663
XV. De Euphorbio.	641	XL.	De Lepore marino,	ibid.
XVI. De Nuce Metella,	641	XLI.	De Pastinaca marina.	664
XVII. De Nerio, seu Oleandro.	641	XLII.	De Scorpione marino.	665
XVIII. De Iuglande arbore.	ibid.	XLIII.	De Dracone marino.	665
XIX. De Esula.	642	XLIV.	De Felle canis Piscis.	ibid.
XX. De Nuce vomica.	ibid.	XLV.	De Morbis & Symptomatibus, quæ	
XXI. De Elleboro.	643		venena interdum post se relin-	
XXII. De Grano Nubiæ, Erica baccifera.			quunt.	665
Herba hæmatogoga, Datura, Flore				
Africano, Lolio, Mangas, Ahouai,				
Hiucæ succo, Melle venenato.	644			

PARTIS OCTAVÆ,

De Venenis ab Animalibus.

I. De Venenis ab Animalibus in genere.		I.	De Fascinatione, & an ea aliqui	
	645		morbi inducantur.	666
II. De Serpentibus in genere.	646	II.	Quid sit Incantatio, Veneficiū, &	
III. De Aspide.	648		Magia.	671
IV. De Ceraſte.	648	III.	Dari morbos à Veneficiis & Incan-	
V. De Hæmorrhoo.	649		tatione inductos, affirmant multi.	
VI. De Sepedone.	649		672	
VII. De Dipsade.	649	IV.	Dari morbos ab Incantatione &	
VIII. De Natrice.	650		Veneficio, negat VVicius.	775
		V.	Deciditur hæc Controuersia, &	
			vnde morbi illi, qui à Sagis in-	
			duci dicuntur, proueniant, expli-	
			catur.	

PARTIS NONÆ,

De Morbis à Fascino, & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

Index Librorum Capitulorum, & Quaest.

VI.	De Signis morborum à veneficiis or- torum.	676 683	VIII.	De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & primò Magica.	686 ^s
VII.	De Præseruatione.	684	IX.	De Curatione Naturali.	690
			X.	De Curatione Diuina.	692

INDEX QVÆSTIONVM

PARTIS I.

I.	An dentur qualitates occultæ.	521
II.	Occultæ qualitates an reiiciendæ.	524
III.	An dentur formæ specificæ subordi- nata.	529
IV.	An occultæ qualitates etiam ad fani- tatem pertineant.	531
V.	An dentur in partibus simularibus morbi occulti.	532
VI.	An alexipharmacis præparanti & euacuantia præmittenda.	541

PARTIS II.

VII.	An venenum sit qualitas, vel sub- stantia	543
VIII.	An venenati humores in corpore nostro generentur	545
IX.	An ad veneni generationē putredo semper sit necessaria.	546
X.	Quomodo venena in corpore nostro generentur.	547
XI.	An animalia venenatis victitantia e- denda sint.	549 & 646
XII.	Turgentes humores qui dicendi sint.	554
XIII.	An soli sanguini competat coctio. ibid.	554
XIV.	An crudi humores purgandi initio.	555
XV.	An electiue purgantia in morborum principio exhibenda.	555
XVI.	Minoratiua purgatio an locum ha- beat.	556

PARTIS III.

XVII.	An venenum pestilens aliquandiu in corpore latere possit.	556
-------	--	-----

PARTIS IV.

XVIII.	An lues Venerea sit morbus nouus.	567
XIX.	An sit vapor vel spiritus.	571
XX.	Quodnam luis Venereæ sit sub- iectum.	571
XXI.	An semper sit contagiosa.	572
XXII.	An fuerit primò morbus epidemius.	573
XXIII.	An sporadicus.	573
XXIV.	Quomodo in Europam inuecta sit.	573

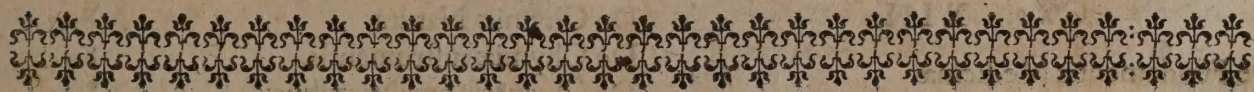
XXV.	Quæ partes afficiantur.	575
XXVI.	An lues hæc sit cessatura.	576
XXVII.	An præseruatio à lue venerea sit li- cita.	580
XXVIII.	An eius curatio sine sudore perfici possit.	581
XXIX.	An lignum Guaiacum nutriat.	584
XXX.	An in vino sit coquendum.	585
XXXI.	An purgantia decoctis sint admis- cenda.	589
XXXII.	An purgantia sudoriferorum loco esse possint.	589
XXXIII.	An Theriaca in lue Venerea sit utilis.	592
XXXIV.	Argentum viuum an sit calidum vel frigidum.	592
XXXV.	An venenatum.	593
XXXVI.	An hydrargyrum in luis Venereæ curatione sit vsurpandum.	594
XXXVII.	An sit eius alexipharmacum.	595
XXXVIII.	Quomodo saluationem excite- t.	597
XXXIX.	An victus tenuis in lue Venerea conueniat.	600

PARTIS V.

XL.	An Bezoardica & purgantia vene- na sint.	604
XLI.	An venenum omne sit cordi ini- micum.	606
XLII.	Quomodo venenum ad cor per- ueniat.	606
XLIII.	Qua ratione venena certas partes petant.	ibid.
XLIV.	An venena nutriant.	606
XLV.	An venena manifestis qualitatibus agant.	607
XLVI.	An venena quædam definitio tem- poris spatio interficiant.	609
XLVII.	An externa venena etiam sumpta venena sint.	609
XLVIII.	An venena necare possint odore.	611
XLIX.	An visu.	ibid.
L.	An auditu.	611
LI.	Odorabilia quomodo sint venena.	612
LII.	Quomodo visibilia.	ibid.
LIII.	Quomodo sonus.	612
LIV.	An Bezordica ad præseruationem sanis vsurpanda.	616
	L V. An	

Index Librorum, Capitulorum, & Quaest.

L V.	An alexiteria venenosis ictibus imponenda.	619		nocendum vtuntur sagæ, effectus sit tribuendus.	ibid.
	P A R T I S VI.				
LVI.	An Magnes sit venenatus.	622	LXXV.	An Diabolus interdum morbos mediantibus causis naturalibus inducat.	678
	P A R T I S VII.				
L VII.	An Opium sit venenosum.	630	LXXVI.	An interdum sine causis naturalibus.	679.
L VIII.	An calidum vel frigidum.	631	LXXVII.	An reuerâ per aluum & vomitum res admirandæ reiiciantur.	680
	P A R T I S VIII.				
LIX.	Quomodo scorpius ictui suo medeat.	652	LXXVIII.	An sagæ, quia ipsæ nihil agunt, propterea sint excusatae.	681
LX.	An sigillum scorpionis ictui scorpionis proficit.	653	LXXIX.	Cur Diabolus sagas in societatem criminis adsciscat.	682
LXI.	An venenum canis rabidi sit summe humidum.	658	LXXX.	Cur scemina quam viri veneficiis frequentius dedita sint.	682. 683
LXII.	Quomodo communicetur.	659	LXXXI.	An liceat sagas orare, ne noceant.	684
LXIII.	Qua ratione sanguis Taurinus noceat.	661	LXXXII.	An verborum & characterum in sanandis morbis veneficis quædam sit efficacia.	685
LXIV.	Quomodo Torpedo stupefaciat.	663	LXXXIII.	An liceat Diaboli opem implorare.	685
	P A R T I S IX.				
LXV.	An dentur morbi à Fascino.	666	LXXXIV.	An Diabolus cogi possit ad beneficia præstanda.	686
LXVI.	An detur fascinatio vulgo credita.	669	LXXXV.	An liceat à sagis morborum veneficio ab ipsis inductorum curationem petere.	ibid.
LXVII.	An visu fiat fascinatio.	ibid.	LXXXVI.	An liceat sagas minis & vi compellere ad auxiliandum.	687
LXVIII.	An voce.	ibid.	LXXXVII.	An maleficus per modum aliquem licitum possit tollere maleficium.	687
LXIX.	An tactu.	666	LXXXVIII.	An liceat instrumenta Magica quærere & abolere.	ibid.
LXX.	An dentur morbi ab Incantatione.	672	LXXXIX.	An remediis naturalibus morbi à veneficiis inducti curari possint.	690
LXXI.	An sagæ homines lædant.	676			
LXXII.	An sagæ ipsæ lædant.	677			
LXXIII.	An morbi veneficiis inducti sint naturales.	678			
LXXIV.	An mediis & instrumentis, quibus ad				

I N D E X C A P I T V M

C A P. I.		De Pomis Hesperidum.	712
D E C H Y M I A E N A T U R A.	703	De Salomone,	ibid.
		De Democrito.	ibid.
		De Aegyptiis.	ibid.
C A P. II.		De Maximi Olybij lucerna.	ibid.
De chymiae vtilitate, & necessitate.	706	De Arabibus, & qui eos secuti.	713
In Metallorum transmutatione.	ibid.	C A P. IV.	
In Medicamentorum præparatione.	708. & seqq.	De Paracelfo.	713
In Naturæ obscuritate inuestiganda.	709	C A P. V.	
C A P. III.		De Nominibus nouis, & principiis cognoscendi Paracelsicorum.	722
Antiquitati quantum tribuendum.	709	De Luce Naturæ & Gratiae.	724
De Chymiae origine & cultoribus.	ibid.	C A P. VI.	
De Adamo.	710	De Analogia maioris & minoris mundi.	725
De Tubalcaino.	ibid.	C A P. VII.	
De Hermete Trismegisto.	ibid.	De Materia prima, & mysterio magno Paracelsi.	728
De eius tabula Smaragdina.	711		De
De Maria sorore Moïsis.	ibid.		
De Argonautica expeditione.	ibid.		
De aureo vellere.	ibid.		

Index Librorum, Capítum, & Quæst.

De Anima mundi Platonica.	729	De Synouia.	792
De Spiritu mundi.	ibid.	De humoribus.	793
De materia prima Aristotelica.	ibid.	CAP. XVI.	
CAP. VIII.		De Pathologia.	795
De Elementis.	739	De Morbis & morborum causis,	ibid.
De Qualitatibus occultis.	733	De humoribus.	798
CAP. IX.		De morborum differentiis.	802
De formis, seminibus, Astris & radicibus rerum.	735	De Tartaro.	ibid. & seqq.
De origine formarum, & causa formatrice corporis animati.	737	De morborum & symptomatum causis in specie.	803
De vita & an metalla ac lapides uiuant, crescant, & se multiplicent.	744 & seqq.	Medicina reformata Scheunemanni.	804
CAP. X.		CAP. XVII.	
De Spiritu, Calido innato & Calore cœlesti.	746	De parte Medicinæ Semiotica.	811
De Speciebus spiritalibus.	748	De pulsu.	ibid.
De Magia Naturali.	749	De vrina.	811. & seqq.
CAP. XI.		De vrinarum destillatione.	813
De Principiis Chymicorum.	751	De locis affectis ac temporibus morborum.	814
CAP. XII.		De periodis, continuitate & intermissione morborum.	815
De Generatione & Mitione.	772	De prognosticis, & an omnes morbi curabiles.	816
De Transplantatione.	773. & 775	CAP. XVIII.	
De Erucarum & papillionū generatione.	775	De medicamentis & methodo medendi.	817
De Anserum Scoricorum generatione.	ibid.	De Dieta.	ibid.
De Plantarum generatione.	776	De vniuersali Medicina.	818
De generatione æquiuioca.	ibid.	De Signaturis plantarum.	822
De mitione.	777. & seqq.	De verborum & characterum vi.	825
De Atomis, <i>συμμετρίαι & διαμετρίαι</i> Democriti.	779	De curatione Magnetica.	828
& seqq.		De medicamentorum Galenicorum vulgarium & chymicorum collatione.	831. & 839
De fixitate & volatilitate.	780	De methodo medendi & an morbi contrariis vel similibus curandi.	840
CAP. XIII.		CAP. XIX.	
De Fundamentis Medicinæ.	781	De Chymix Natura.	843
De Magia Paracelsi sententia.	ibid.	De Chymix instrumentis.	844
De Cabala.	782	De Chymicis operationibus.	845
CAP. XIV.		De Chymicis operibus in genere.	847
De viribus Imaginationis.	786	De Chymix operibus in specie, & quæ fiant primò è vegetabilibus.	850
CAP. XV.		Secundò quæ fiant ex animalibus.	851
De parte Medicinæ Physiologica.	791	Tertiò quæ fiant è mineralibus & metallis.	852
De corpore hominis duplici.	ibid.	Exoterica.	683

LIBER

I
LIBER QVARTVS
D E
MVLIERV M PRÆTER
naturam affectionibus.

P R O O E M I V M.

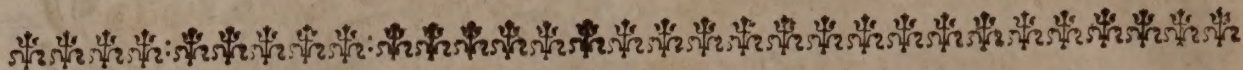
POSTQVAM morbos & symptomata, quæ omnibus in corpore humano partibus, in capite, pectore & ventre inferiore accidunt, quæque viris & mulieribus sunt communia, vel viros solum infestant, explicauimus: proximum jam est, ut de morbis & symptomatibus, quæ mulieribus propria sunt, agamus. Perinde autem esse puto, siue mulieribus dicam, siue fæminis. Equidem non ignoro, vocabulum Fæmina apud Latinos interdum generalius esse, quàm Mulieris, & in genere sexum denotare; cum Mulier eam saltem significet, quæ amplius virgo non est; unde Cicero obiurgantibus, quod sexagenarius virginem duxerat, respondit: Cras erit Mulier; & Vlpianus, in l. Alioquin. ff. de contrah. empt. Quod si ego me Virginem emere putarem, cum esset mulier, emptio valebit. In sexu enim non est erratum. Mulier tamen interdum etiam ea dicitur, quæ virum non cognouit, inquit idem Vlpianus, in l. Quæritur. ff. de Aedilitio edicto. Et si verò sexus fæmininus triplicem statum comprehendit, virginum, mulierum, & viduarum: tamen non opus esse puto, ut peculiariter de harum morbis agamus; cum ex sequenti tractatione facile, quid cuiuslibet statui proprium sit, patere possit. Si quid tamen in specie de iis monendum videbitur, nec illud omittetur.

Ceterum cum Fæmina à sapientissimo Creatore eo præcipue fine condita sit, ut mari sociata hominem generet, & genus humanum propaget, & proinde semen virile utero excipiat & foueat, è quo cum fæminino mixto homo formetur, & suo tempore in lucem prodeat; atque in lucem editum lacte suo tandiu nutriat, donec cibis solidioribus coquendis par sit: duas corporis partes obtinuit fæmina, quibus à viro differt: uterum & ad eum pertinentes partes, ac mammas. Ideoque de morbis Mulierum acturi, primò de Vteri morbis & symptomatibus, & quæ ex Vtero in aliis corporis partibus accidunt, p. n. affectionibus, deinde de mammarum præter naturam affectibus agemus.

Quæ verò de genitalibus fæmina partibus, de semine, conceptione, fætus formatione & partu dici debent ac solent, plurima ad Anatomiam, Physicam & partem Medicinæ Physiologicam pertinent, & ex iis petenda sunt, & exstant de iis egregia Recentiorum, atque inter alia Hieron. Fabricij ab Aquapendente & Adriani Spigelij de fætui formato scripta. Nos præcipue de Morbis harum partium & Symptomatibus, quæ iis accidunt, agemus: ubi tamen opus fuerit, nec ea omitemus.

In totâ verò hac tractatione pudicas aures oculosque, aut tetricos Catones, ut spero, non offendet, quod res, de quibus agimus, suis nominibus, quæ obscæna & fæda vulgò habentur, appellamus, & de rebus naturalibus, ut Natura eas exhibet, loquimur. Quisquis, (ut verbis Augustini, lib. 14. de ciu. Dei, cap. 27. in simili materiâ scribens, utar,) ad has litteras impudicus accedit, culpam refugiat, non naturam; facta denotet suæ turpitudinis, non verba nostra necessitatis. Elucet enim, ut Plutarchus, lib. de amore prolis, scribit ex Erasistrato, in omnibus rebus naturalibus accurata artificiosaque natura, seu potius Creatoris diligentia, & nullâ oratione satis explicari potest, quâ industriâ perfecit ea, quæ ad humani generis propagationem attinent. Quæ omnia ut sese habent describenda, & suis nominibus appellanda sunt. In quibus describendis, si absque peccato primorum parentum esset, nihil obscæni occurreret, & ut Augustinus, alleg. loc. loquitur, Ita genitale aruum vas in hoc opus creatum seminaret, ut nunc terram manus: Et quod modò hac

de re nobis volentibus diligentius disputare verecundia resistit, & compellit veniam, honore prefato, à pudicis auribus poscere, cur id fieret, nulla causa esset, sed in omnia, quæ de huiusmodi membris sensum cogitantis attingerent, sine ullo timore obscenitatis, liber sermo ferretur, nec ipsa verba essent, quæ vocarentur obscæna, sed quicquid inde diceretur, tam honestum, quàm de aliis, cum loquimur, corporis partibus.

PARS PRIMA.

De morbis partium genitalium in Fœminis.

P R Æ F A T I O.

PARTES autem genitales in fœminis commodissimè diuiduntur in pudenda, ceruicem vteri, vterum ipsum, & testes cum suis vasis. Et propterea de partium harum morbis ordine agemus, nimirum primò de orificij pudendi angustia & amplitudine, de mentula muliebri, de Clausurâ & Angustia vteri, de Pustulis & scabritie pudendi, de ceruicis vteri condylomatibus, de pudendi & ceruicis vteri verrucis, de hæmorrhoidibus vteri, de vlceribus veruicis vteri, de rhagadibus ceruicis vteri, de fistulis colli vteri, de cancro vteri, de gangræna & sphacelo vteri, postea de intemperiebus vteri, de vasorum vteri angustia & p.n. apertione, de vtero duplici, deficiente, & malè conformato, ac rebus alienis in vtero repertis, de vteri Inflatione, hydrope, de tumore vteri è sanguine in venis eius contento, de Inflammatione vteri, de scirrho & cancro vteri, de vteri ascensu & procidentia, de Hernia vterina, de vulneribus & ruptura vteri, de vlceribus & corruptione vteri, & tandem de morbis testiculorum & vasorum genitalium in fœminis.

SECTION I.

De Pudendi & ceruicis vteri muliebris morbis.

CAPVT I.

De Orificij pudendi angustia & amplitudine.

IN muliebri autem pudendo occurrunt rima pudendi, labra, alæ, clitoris, foramen vesicæ, caruncula myrtiformes, hymen. Primò Rima fissura est in pudendo muliebri maior, quàm ceruix vteri. Eam ambiunt Labia, quæ pudendi interiores partes claudunt. Labiis diductis Alæ in conspectum veniunt, Græcis *ὀφθαλμοὶ* dictæ, vtrinque vna, carne molli & spongiosa constantes, figura & colore cristam galli æmulantes.

In his partibus tres præcipuè occurrunt morbi, nimirum exterioris huius orificij pudendi angustia ac clausura, amplitudo eiusdem, & Mentula muliebri. Primò quidem interdum rima exterioris vteri orificij seu pudendi angustior est, quàm secundum naturam, qui morbus multa incommoda affert, nimirum & in coitu impedimento est & membrum virile non admittit, vel non sine difficultate admittit, & fœtui in lucem prodeunti exitum difficulter concedit.

Morbus autem hic cum ferè à prima conformatione & origine sit, Medici operâ vix tolli potest, sed orificium hoc vel coitu, vel partu postea dilatur.

Quandoque tamen ex vlcere hoc accidit, ut via hæc ita coalescat, ut vix exiguum foramen pateat. Quandoque etiam ex medicamentis adstringentibus incautè adhibitis hic morbus oritur. Ita Niculus Florentinus refert, se vidisse mulierem, quæ post partum, cum obstetrices adhibuissent medicamenta valdè adstringentia, ita clausa reddita fuit, ut non potuerit coitum exercere. Narrat etiam Ioh. Philippus Hæchstetterus, observat Med. Dec. 3. casu 5. in schol. Ancillam quandam sponsam, procul dubio, ut sponso Virgo, quæ non

erat, appareret, balneo, in quo radices consolidæ maioris decoctæ erant, usam fuisse, in quod cum Hera inscia insedisset, ei ita orificium pudendi coarctatum fuit, ut maritus uxorem claustrum virginale recepisse miraretur.

Interdum verò hæc rima atque hoc exterius vteri orificium planè clauditur, adeo, ut nec vrina effluere possit: interdum verò natura vrinæ effluenti viam relinquit, sed membro virili aditus nullus patet. Morbo hoc laborantes Atretas, Imperforatas & Clausas nominant. Verùm cum nomina hæc non solum iis, quibus orificium pudendi, sed & quibus ceruix vteri & orificium vteri clausum est, competat, de Atretis pluribus cap. 3. agetur.

Ut verò interdum membri muliebris meatus hic p.n. clauditur: ita contra interdum amplior redditur, vel etiam plures meatus hic contra naturam aperiuntur.

Primò nimirum orificium hoc nimis ampliatur & patet; quod ex frequenti coitu & partu accidit. Quod vitium adstringentibus interdum fœminæ corrigere conantur. Et defloratæ, ut sponsis pro virginibus sese venditent, iisdem uti solent, id quod ancilla illa factitavit, cuius antea facta est mentio.

Quod institutum ut in scortis culpandum: ita in honestis mulieribus non reprehendendum, si ipsis hoc vitium post partum accadat. Potest enim huiusmodi laxitas & amplitudo causa sterilitatis esse, interdum procidentia vteri, ut Hippocrates, de nat. Mulier. innuit, & præterea etiam vitium hoc mulieres viris ingratas reddit.

Emendatur autem hoc vitium, purgatione post partum peracta (non antè, ne ea suppressa aliquid incòmodi & periculi subsequatur) fomentis, balneis, linimentis & pessis adstringentibus, nimirum fomento & balneo ex aqua aluminosa, decoctione plantarum adstringentium, imprimis radic. consolidæ, sem. oxylapathi, gallis.

Ut *℞. rad. consolid. maior. boli Armeni, sanguinis Dracon. balanstiorum, aluminis, mastiches, ana Vnc. β. Pulueriscentur, & mista pessario ex gossypio facto illinantur.*

Vel *℞. sanguinis Draconis, boli Armeni, cortic. malor. granat. aluminis, mastiches gallar. an. Vnc. β. Pulueris. & cum*

Orificij pudendi angustia.

Clausura Pudendi Muliebris.

Atreta.

Amplitudo pudendi.

Virginalis adstrictio post partum cōparanda.

cum aqua chalybeata misceantur, & misturâ eâ pessarium illinatur.

Vel ꝯ. foliorum quercus, plantag. ana Mß. rad. consolid. Vnc. j. cortic. granat; balanstiorum, sumach, ana Vnc. ß. alumin. Vnc. j. Coq. in aq. & decocto pudenda soueantur.

Ruptio Perinai. Interdum in partu difficili accidit, vt perinæum, & spatium, quod est inter anum, ac pudendi rimam, rupturatur, & vulua ac anus vnum foramen fiat. Id quod hîc fœminæ cuidam pulchræ, sed paræ corporis staturæ & renellæ accidisse memini, quæ tandem etiam, cum ruptura hæc consolidari non posset, lenta tabe obiit.

Curatio. Eros, de *Passion. mulier. cap. 20.* ita hoc malum curare docet. Sunt quædam, inquit, quibus vulua & anus fiunt vnum foramen, & idem cursus: inde istis exit matrix, & indurefcit. Quibus in reponendo sic subuenimus: Matrîci vinum calidum apponimus, in quo bullierit butyrum: & diligenter fomentamus, quousque matrix efficiatur mollis, & tunc suauiter eam reponimus. Postmodum rupturam inter anum & vuluam tribus locis vel quatuor suimus cum filo de serico: postea pannum lineum vuluæ imponimus ad quantitatem vuluæ. Deinde pice liquidâ linimus: Hoc enim facit matrîcem retrahi, propter sui fœtorem. Demum sanamus rupturam cum puluere facto de consolida maiori, & minori, & cymino. Huiusmodi autem puluis superaspergendus est: & collocetur mulier in lecto, ita vt pedes altiores sint, & ibi omnes operationes suas per octo vel nouem dies faciat: & quantum necesse fuerit, manducet: ibi egerat, & omnia afflicta faciat. Hanc præterea oportet abstinere à balneo, vsque quò viderit, quod balneum sustinere possit. Debet quoque abstinere ab omnibus, quæ tussim faciunt, & ab indigestibilibus. Ad prædictum igitur periculum euitandum, eis in partu sic diligentissimè prouidendum est: Præparetur pannus in modum pilæ oblongæ, & ponatur in ano, ad hoc vt in quolibet conatu eiciendi puerum, illud firmiter ano imprimatur, ne fiat huiusmodi continuitatis solutio. Hæc Eros.

Vel ꝯ. radic. consolid. maj. Vnc. ij. verbasci Mj. Coq. ad mollitiem & contundantur. F. Cataplasma.

Vel ꝯ. pulu. rad. consol. maj. Vnc. j. Cumini Drach. ß. Cum sindone rubro F. sacculus seu pessus, qui coq. in vino rubro & pudendo indatur. Nonnulli frustum oblongum aluminis crudi pudendo indunt.

Meatus mēbri muliebri plures. Interdum etiam in membro muliebri plures meatus contra naturam reperiuntur. Acceditque hoc interdum à primâ conformatione, cum ex naturæ errore ductus ex intestino recto in vuluam fertur. Ita puellam, quæ clauso ani meatu octauo quoque die excrementa ex naturalibus deiciebat, vidit Beniuenius, vt *cap. 86. de abdit. sanat. & morb. caus.* refert; aliam etiam Mercurialis, de *morb. puer. lib. 3. cap. 9.* Et nuper ad me scripsit Dn. D. Elias Reheboldus, Medicus Torgensis, esse Torgæ puellam, sartoris filiam, nouem septimanas natam, quæ gutturi inferioris expers omnia excrementa per vuluam quotidie excreuit. Interdum verò ex morbo meatus aperitur, id quod interdum in fistulis accidit, vt infra, *cap. 10.* dicitur.

CAPVT II.

De Mentula Muliebri.

ALæ pudendi iunctæ Clitoridem amplectuntur, atque in earum apice κλειτελς est, caro quædam neruosa dura, similis omnino substantiæ illi, quâ duo corpora neruosa penis in Viris constituuntur, & propterea etiam vt penis copioso spiritu influente in appetitu venereo turgescit.

Muliebri. Pars hæc interdum in tantam molem excrefcit, vt virile membrum referat, vt eas, quibus hoc accidit, è *Dan. Sennert. Tom. III.*

fœminis in Viros migrasse creditū sit. Morbi hoc genus ab Hippocrate, in *lib. de natura Muliebr. vñ* appellatur. *Κύων* quid? Interpretes Columellam reddiderunt, deducta similitudine ab vuula in faucibus dependente. A quibusdam Tentigo; ab Auicenna virga, ab aliis Mentula, à nonnullis Nympha (qui procul dubio id, quod Clitoridi tribuendum, Nymphis assignarunt) vel cauda; à quibusdam etiam Symptoma Turpitudinis nominatur. Et solet hæc pars aucta veneris desiderium augere, & si nimium augeatur, turpitudinem & pudorem, imò interdum impedimentum quoque in concubitu afferre. Ita refert Ioh. Schenckius, *lib. 4. Observat.* se Haganoæ vidisse fœminam quâdam honestam Patriciæ gentis, quæ talem clitoridem per pudendi rimam minoris digiti dimidij longitudine, & eiusdem circa basim crassitie, sed apicem versus tenuiore habebat, eamque sibi confessam esse, carunculam hanc etiam flaccidam & corrugatam, citra libidinis imaginationem vllam, ea; qua dictum quantitate extra pudendum prominere subinde. Atqui in congressu cum marito, aut aliis venereis conceptibus, imò verò solo vestium contactu mentulæ instar sæpe inflari, turgere atque erigi, & ad venerem irritare. Fuisse autem ei à primis pueritiæ annis familiare digitis hanc carunculam subinde versare, ex quo cum suauem in ea ætate titillationem persensisset, ex consuetudine postmodum factum fuisse, vt vel dormiens quoque manuum alteram ad pubem compositâ contineret. Atq; huius occasione nympham ex frequenti nimirum tractatione ad turpem hanc formam excreuisse arbitrabatur. Felix Platerus etiam obseruauit, in matrona quadâ Clitorida breui tempore adeo excreuisse, & in carnositatem spongiosam, cute intestam, venisque oblitam, degenerasse, vt collum anserinum, & crassitie, & longitudine adæquaret, quæ circa radicem in pudendo attenuata, indeque ampliata, dependebat. Hoc auferre studens Platerus, cum filo in materia erodente imbuto circumdaret, tanta suborta est inflammatio, vt ab incepto desistendum fuerit, ipsa dolore permota postea multis annis operationem manualet detrectarit.

Clitoridis
mira excre-
scencia.

Causæ.

Habet autem morbus hic suam originem ex affluxu nimio nutrimenti ad hanc partem, qui fit ob eius laxitatem, quæ interdum frequenti contactu inducitur.

Curatio.

Curationem quod attinet, si tantum hæc pars increuerit, vt aliquod impedimētum vel turpitudinē afferat, resecandam esse, plerique censent. Verum cum pars hæc partim naturalis sit, partim augmentum præternaturale ipsi accesserit, & præterea hoc in loco vulnera & vlcera cicatricem difficulter recipiant, tutissimum videtur, non statim ad sectionem accedere, sed prius, corpore conuenienter euacuato, tentare, an augmentum partis siccantibus & discutientibus prohiberi & imminui possit, in quem finem parum foueri potest medicamentis siccantibus, & discutientibus; simul tamen aliquomodo adstringentibus.

Deinde si hæc non sufficiunt, caustica mitiora, & quæ dolorem non excitant, adhibenda: alumen vstum, vnguentum Ægyptiacum & similia.

Vt ꝯ. Vnguenti Ægyptiaci, ol. lentiscin. rosacei, cera, ana Vnc. ß. Misce.

Si verò nec hoc modo, quod superfluum est, tolli possit, resecandū est, quod fit vel ligatura, si filo serico, vel capillo equino circa radicē ligetur & quotidie cōstringatur, donec tandem emortuū decidat, vel sectione. Modum eius Aëtius *tetrabibl. 4. ferm. 4. c. 103.* tradit. Vbi tamen, quod procul dubio Clitoridi tribuendum erat, Nymphae tribuit. Nympha, inquit, substantia quædam est musculosa, supra alarum pudendi commissuram sita,

A 2 quo

quo loco vrinarius est meatus. Hæc in aliquibus mulieribus ad tantam magnitudinem augetur, vt deformitatem ac pudorem inducat. Quin & à vestimentorum contactu assiduo arrigitur, & ad venerem ac coitum proritat. Quapropter Aegyptiis visum est, vt antequàm exuberet, amputetur, tunc præcipuè, cum nobiles virgines sunt elocandæ. Amputandi verò modum hunc tradunt. Virgini in sella locatæ retrò assideat adolescens robustus, qui brachia sua poplitibus virginis subiiciat, cruræque eius ac totum corpus regat, & tum Chirurgus ante ipsam stans, forcipe ampliori nympham corripit, & per sinistram manum distendat: per dextram verò propè forcipis dentes resecet. Mensuram autem resectionis eandem, quam in columellæ sectione seruare oportet, vt ne funditus ipsam resecemus, sed superuacua tantum pars amputetur. Proinde propè dentes forcipis nympham secandam esse diximus: quoniam cum pelliculosa sit, plurimum extenditur, & nisi quis diligenter obseruet, faciliè vltra, quam oportet amputationem faciet, atque hinc carunculæ decrementum, rhœada Græci vocant, consequitur. Peracta Chirurgia, spongia ex vino adstringente, aut aqua frigida expressa vulnus detergeatur, & manna thuris inspergatur, & linimentum posca madefactum indatur, & spongia ex posca expressa super deligetur. Post septimā verò, cadmiā minutissimè tritam per se, aut cum rosarum floribus insperget: aut siccum ex lapide Phrygio paratum, & ad pudendorum fissuras descriptum, aut cinerem ossium palmularum insperget. *Hæc Aëtius.*

Cautè tamen hic procedendum, & cauendum, ne vel ligatura vel sectione dolor exciteretur, & inflammatio generetur. Sectione peracta vulnus vino, in quo folia lauri, myrti, rotis marini, flor. rosar. balauitior. nuces cupressi & similia cocta sint, abluatur, & puluis restrictius apponatur.

*Carnea ex-
crefcentia in
pudendo mu-
liebri.*

Interdum tamen & aliæ carneæ excrescentiæ è muliebri pudendo nascuntur, quæ muliebri pudendum replent, & extra etiam aliquando instar caudæ prominent; vnde nonnulli ægritudinem caudatam appellant; cum tamen eadem appellatio etiam priori & antea descriptæ affectioni competat. Sic refert Amatus Lusitan. cent. 5. curat. 88. In hospitali Pisaurensi mulierem natam annos 35. carnosam quandam excrescentiam ab inguinibus natam habuisse, pondere 25. librarum.

Distinguitur autem hic morbus à Clitoride, quod in Clitoride coitus desiderium & libido augetur, atque etiam vestium attritus libidinem proritat; in Caudata autem affectione seu carneæ excrescentia fœminæ coitum abhorrent, & tolerare nequeunt præ dolore.

Superflua autem hæc caro commodissimè sectione tollitur, & tutior est hic sectio, quàm in Clitoride; cum tota ista caro superflua & p.n. sit.

C A P V T III.

De Atretis, Clausurâ & Angustiâ ceruicis & oris Vteri.

*Clausura
Vteri.*

SVb Nymphis est ceruix vteri, meatus scilicet ille & canalis, qui membrum virile recipit, qui etiam suos morbos patitur. Et primò quidem interdum meatus hic clauditur, quo morbo quæ affectæ sunt fœminæ, ægrotant, Clausæ, & Imperforatæ, Velatæ etiam, quasi vterus sit velo obductus, nominantur. Hoc tamen nomine & eæ comprehenduntur, quibus orificium pudendi tantum clausum est, vt c. 1. dictum. Est enim triplex Atretarum seu Clausurarum genus. Etenim clausura hæc est vel in orificio pudendi, seu pudendi alis, vel in ceruice vteri, seu intermedio loco, vel in ipso vteri orificio.

Grauiissima autem morbus hic solet inducere mala, & nunc ad hoc, nunc ad illud officium mulieres ineptæ redduntur. Cum enim ceruix & collum vteri ideo

factum sit, vt tempore coitus membrum virile admittat; deinde menstrua purgatio certis periodis per hanc viâ effluat; tertio vt fœtus ex vtero per hunc locum in lucem prodeat: si externum pudendi orificium claudatur, ad vsum virorum, ad purgationem mensuram & ad conceptum ineptæ redduntur fœminæ. Si verò patente pudendo in medio sinu seu ceruice vteri fuerit clausura, ad duo officia impediuntur, ad communicationem viri & ad conceptum. Si autem orificium vteri fuerit clausum, ad duo officia impediuntur: siquidem nec purgari per menses, nec concipere possunt; viri verò vsum sine impedimento sustinent, vt quidem hac de re Moschus docet. Verum vt postea de signis dicetur, possunt etiam per venas, quæ in vteri collum defluunt, purgari tum mulieres.

Interdum autem meatus hic planè clauditur, interdum in medio foramen aliquod angustum relinquitur. Huius rei passim historiæ extant. Refert Vvicius, de præstig. Damon. lib. 2. c. 38. duas tales duarum puellarum historias, quarum vni 18. annos natæ sanguinis saburra cum ingenti dolore restitit, eaque postea sponte perrupta copiosus sanguis perfusus est; alteri verò, quæ pro grauida habebatur, nouaculâ clausura aperta supra octo libras sanguinis atrii profluxere.

Causæ.

Illud autem, quod meaturum hunc claudit, vel membrana est, vel caro. Et quidem morbus hic & clausura pudendi vel à conformatione primâ in Vtero matris ortum habet, vel à vulnere aut vlcere præcedente. Ipse puellam vidi, cuius pudendi orificio tenuis membrana obducta erat, foramine tantû pisi magnitudine relicto, per quod Vrina effluebat. Hanc, me præsentem, stylo in foramen immisso, cultello Chirurgus faciliè secundum longitudinem discidit. Ita refert etiam Beniuenius, de abdit. sanit. & morb. caus. c. 78. se vidisse puellam nobilè, cui membranâ ori vuluæ obductâ naturalia clausa erant. Notatu etiam dignam huius morbi, eiusque curationis historiam habet Hier. Fabricius ab Aquap. de operation. Chirug. quæ talis est: Virgo quædam, inquit, ab ipso, natali die, membranâ vtericâ appellatam, imperforatam, totumque vuluæ orificium ocludentem sortita est: myrthochila verò seu alæ adeo exiguæ erant, vt ferme nullæ apparerent, siquidem contrahebantur à continuitate membranæ, eiusque tensione ab internâ repletionem facta: vbi autem fuit perforata vulua, alæ statim efformatæ sunt, tanquam laxatæ ex vtraque parte membranâ; vt ex his liceat conicere, vsum harum alarum esse, vt perforata membrana tutelam alæ suscipiant pudendi muliebris, quod alioqui ab hymene prius custodiebatur. Hæc igitur nobilis Virgo vsque ad annum 13. bene habuit, ab eo autem tempore cœpit malè habere, quod euenit propter purgationes menstruas detentas, quæ tunc moueri cœperunt. Pariebatur dolores insignes circa lumbos, & in imâ abdominis parte, qui etiam coxis & articulo coxendicis communicabantur. Vnde Medici curabant affectionem perinde, ac si morbus esset articularis, dolorque coxendicis, sensim postea cœpit corpus emaciari ac tabescere, continuâque ferè febriculâ detineri; vigiliis insuper, inappetentiâ, tandemque delirio; tumor quoque renitens ac dolens in imo abdomine è regione Vteri obortus est, quæ omnia magis inualecebant, quo tempore menstruæ purgationes magis instarent, vrgerentque.

Tandem cum morti esset propinqua, accersitus, ac propriis oculis affectione perspectâ, incidi simplici incisione membranam, & statim maxima sanguinis crassissimi, viscosi, æruginosi, ac fœtidi copia effusa, ab omnibus affectionibus quasi miraculo quodam extremplô fuit liberata, simplicem autem fui molitus incisionem, & lineam secundum vuluæ, seu scissuræ longitudinè, ne si ex Celso transuersi ad X. literæ similitudinem incidissem, alarum conformationem, quæ resultat ex hymenis

*Causa.
Membrana
pudendi orifi-
cio obducta.*

hymenis labiis incisus, & ex vtraque parte laxatis, & ad alas retractis impediuissem. *Hæc Hier. Fabricius.*

Similem historiam habet Bartholomæus Cabrolus, *obseru. Anatom. obs. 23.* quam his verbis describit: Ad puellam annos decem & septem natam Monspelij anno abhinc vndecimo accertebat, eisdem, quibus paritura solent, symptomatis afflictatam. Consternata iacebat mater, pudori filiae vitium factum rata, accersitæque obstetrice, quid esset, certior fieri voluit. Obstetrix obstetricandi peritissima, tentatâ digitis matrice, negavit hoc sui muneris, meque acciendum dixit. Accessi, pudendis inspectis (vt rectè Guil. Fabricius, *Cent. 3. obseruat. 60.* hoc quasi omisum addit) collum matricis planè clausum, cum sanguine menstruali extra vasa sua ibi nouem mensium spatio congesto, vt vterum ferre videretur, inueni. Placuit acciri D. Saportam, Medicum peritissimum, vnâque cõsultatione habitâ, placuit, eam, quàm longa erat vulua, incidi. Secta est, 12. libras crassi emisit sanguinis, aut potius humoris faci vini, quàm sanguini, similioris. Actum de vitâ putabat puella, post tantum cruoris effluuium, sed ope diuinâ operâque nostrâ post aliquot tempus sanitati reddita est.

Interdum verò à vulnere vel vlcere rima eiusmodi clauditur. Sic narrat Beniuenius, *de abdit. sanar. & morb. caus. cap. 3. 1.* se vidisse mulierem, cui morbus Gallicus totam vuluam eroderat, & incuria Medici quicquid erosum fuerat, oris inuicem coniunctis occalluerat, vt vrina ex paruo foramine redderetur. Et in *Epistolis Medicis* Clariss. Dn. D. Gregor. Horstij, *sect. 19.* refertur, fœminam quandam ludentem, lignum aliquod in manu habentem ex improviso impigisse in pudenda, & ita istum transitum ad vterum & vesicam vulnerasse. Datâ igitur huic potione vulnerariâ, aliisque conuenientibus medicamentis vulnere appositis, paulatim ab iis vulnere coaluisse, & simul etiam meatum pudendi & vrinæ paulatim totum clausum fuisse, ita vt nihil quasi illic ratione pudendi apertum apparuerit, loco isto admodum sicco, vrinâ nullâ ibi permeante. Fœminam etiam ab illo tempore, (quod biennium vel triennium excedere auctor scribit) nihil vrinæ per loca ista excreuisse, locis illis naturalibus semper præter naturam siccis: Per vomitum verò illam singulis ferè diebus materiam aqueam reiecit.

Duplex tamen modus est, quo ex vlceribus clausura vteri prouenit: Primus est, quando ob exulcerationem pudendi vel ceruicis vteri latera coalescunt. Ita refert Platerus, *lib. Practic. sub finem*, fœminæ cuidam ex partus difficultate hac parte læsa carne luxuriante os ceruicis vteri adeò coaluisse, vt ne mensuris quidem pateret effluxus. Alter est, quando fungosa & luxurians caro excreuit, vt meatum hunc planè claudat; id quod in lue venerea interdum accidit.

Nonnulli ad hoc caput etiam referunt angustiam ceruicis vteri, quæ sine coalitu à variis causis fieri potest, vt dum secundû Hippocratem, *5. aph. 46.* ab omento pinguiore vel pinguedine os vteri comprimitur, aut dum crura & femora cantorta & diuaticara meatum hunc distorquent & comprimunt, aut dum osse sacro vel coccygis malè conformato, aut à calculo in vesica, aut tumore in intestino recto idem accidit. Verum istæ angustiae non adeo magni momenti esse videntur, nec tantæ, vt illa incommoda, quæ supra proposuimus, inferre possint. Ideoque saltem de iis affectibus, qui clausuræ nomine veniunt, hoc capite agimus.

Signa Diagnostica.

Signa.

Morbus hic si sit in exteriori orificio pudendi, facile visu cognoscitur. Si verò sit in ceruice vel orificio vteri, non cognoscitur, nisi dum primum menstrua erumpunt, & fœminæ ad coitum & conceptum aptæ sunt. Tum enim obstaculum hoc vel sanguinis affluetia impetu rûpitur, vel si id non fiat, dolor & alia symptomata

Dan. Sennert. Tom. III.

excitantur, & virgines nonnunquam grauidæ purantur, vt antea dictum. Nam licet morbus hic etiam visu, Dioptra, seu speculo matricis adhibito, vt & tactu cognosci posset: tamen virgines ipse sæpe vitium hoc non animaduertunt, donec menstrua erumpunt. Si enim fœmina aliàs sit bono corporis habitu, & nulla cachexia vel obstructionum indicia adsint, & nihilominus certis periodis dolor circa genitalia cum ponderis sensu percipiatur, & menses non euacuentur; suspicio est, meatum illum, per quem euacuari debent, clausum esse. Hoc tamen non prætereundum, si affectus diu duret, intumescere non solum vterum, sed & totum corpus grauari, & linidum quasi fieri. Quanquam verò hic de Per quas venas menstrua effluant.

nem reprehendat Mercurialis, *lib. 4. de morb. mulier. c. 14.* & dubitetur, in qua clausuræ differentia menses supprimantur: tamen sciendum, fœminis quibusdam ex venis ceruicis tantum, non ex vtero menses prodire, contrâ quibusdam ex solo vtero fluere, frequentissimum tamen esse, vt ex vtrisque fluant, & præternaturale ferè, vt ex alterutris: & propterea siue ceruix vteri claudatur, siue os vteri, facile fieri posse, vt menses, dum erumpere volunt, ibi subsistant, & dolorem atque alia symptomata excitent; nisi fortassis vna via occlusa. Natura alterâ saltem vtatur. Quod si accidat, & per ceruicem vteri menses effluant, orificium tamen vteri clausum esse ex eo cognoscitur; quod quidem Venere vtuntur fœminæ, sed semen illic effluit, nec concipiunt. Si verò ceruix vteri clausa sit, id in coitu patescit, cum membrum virile non admittat. Si inflammationes & vlcera in hisce locis præcesserint, suspicionem huius morbi præbere possunt, & occasionem dare, vt de morbo diligenter inquiratur. An verò caro vel membrana huius clausuræ causa sit, visa dignoscitur; cum membrana alba sit, caro rubea; vt & tactu. Membrana enim durior est, quàm caro. Præterea si natiuum sit vitium, membrana ferè, causa clausuræ est: Si ex vlcere verò, caro.

Prognostica.

1. Quæ incommoda secum portet clausura vteri, prout in parte hac vel illa consistit, supra dictum, quod scilicet concubitum, menstruorum purgationem, & conceptionem, & quidem nunc omnia hæc officia, nunc quædam ex his impedire potest. Et quidem si menstrua retineantur, grauissima inde incommoda, vt modò etiam dictum, inde sequuntur. Nam totum corpus grauatur, & quasi linidum euadit, aut si sanguis subsistens corrumpatur, febris idem accendi, ægerque in vitæ periculum conici potest. Et licet angustia & clausura interdum non sit perfecta, sed talis, vt sanguis menstruus adhuc effluere, & semen etiam in vterum iniici & ita concipere possint: tamen postea in partu in vitæ periculo versantur fœminæ, cum per viam nimis angustam fœtum in lucem edere non possint.

2. Si clausura sit saltem in orificio pudendi, facile curatur. Si verò sit in partibus penitioribus, & quidem à causa aduentitia originem habeat, non ita difficile curari posse; si verò causa sit naturalis, non solum difficilem, sed etiam impossibilem esse curationem, scribit Mercurialis. Verum interdum saltem tenui membrana meatus hic à prima conformatione clauditur, quæ non ita difficile discinditur. Contra ab inflammatione vel vlcere sæpè multum carnis succrescit, vt non facile meatus clausus aperiri possit.

3. Rectius proinde Moschio statuit, facilius eas curari, quibus membranâ meatus clauditur; difficilius, quibus carne. Membrana enim facile dissecat, vel rumpitur, nec sanguinis profusionis tum metus est; ac membrana dissecta non facile renascitur. Caro autem non ita facile separatur & sanguinem fundit, & citò ac facile renascitur.

A 3

4. Quæ

4. Quæ ipso orificio Vteri est clausura, vix curatur. Chirurgus enim instrumentis sine periculo eò penetrare non potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Curatio in eo consistit, ut id, quod meatum claudit, tollatur, & partes coniunctæ præter naturam separantur.

Quod ut rectè expediatur, primò perpendendum, an vitium sit à primo ortu & conformatione, an verò postea ex alio morbo id originem traxerit. Si à primo ortu, videndum porro, an sit in pudendi orificio, vel in ceruice vteri. Si sit in pudendi orificio, & membrana ibi annata pudendum claudat, facile recta eius sectione meatus aperitur.

Si verò in collo seu ceruice vteri sit clausura à natiuitate, videndum porro, an membrana vel caro clausuram faciat. Si membrana sit, siue integra siue in medio perforata, rumpitur ea, vel discinditur non ita difficulter.

Membrana enim, quæ à natiuitate labia vteri coalescunt, non ita difficulter scinditur, & labia separantur. Ita etiam si post vlcer saltem labia vuluæ coaluerint, sectione separanda sunt. Si verò simul profundiores partes coaluerint, curatio est difficilior.

Incidenda equidem & præcidenda est instrumento idoneo: operatio tamen non nisi perito chirurgo committenda. Si enim incidat quidem vel abscindat carnem illam, sed non perfectè, scæmina in grauissimum periculum inde coniici potest. Vterur enim coitu, & potest fieri ut concipiat; quod si fiat, in partu periclitabitur; cum ceruix vteri non satis aperiri & dilatari possit. Si verò nimium fecerit, & ipsas sensiles partes tangat, dolores & hæmorrhagias excitabit, & vulnera curatu difficilia inducet. Facile etiam fieri potest, ut collum vesicæ lædatur.

Modum se-
candi clau-
suram vteri.

Modum autem operationis & sectionis, seu à membrana, seu à carne sit clausura. Moschio, Aetius, P. Ægineta & alij tradunt, præ reliquis autem eum prolixè, & quasi rem arcanam docet Vviers, *lib. obseru.* Summa hæc est præmissa necessaria per venæ sectionem & purgationem, si opus sit, & ætas ferat, corporis præparatione, scæmina in mensa, loco lucido, locanda, retractis diductisque cruribus, & tibiis ad coxas locanda, & liganda vel genibus ita tenenda est, ne Chirurgus in operatione aliquid impedimenti obiciatur. Hinc explorandum, an exterius saltem pudendi orificium clausum sit, an verò eo aperto ceruix vteri, an verò orificium ipsius vteri. Si exterius orificium clausum sit, facile resecatur, ut dictum. Si verò ceruix vteri vel orificium vteri clausum sit, porro inquirendum, an membrana claudatur, an verò carne, eaque pauca vel multa; id quod ex colore vel tactu discernitur, membrana enim, (ut antea dictum,) albicat & durior est, caro rubet & mollior est imprimis speculo vterino adhibito. Sectio postea instituenda nouacula, vel cultello in hanc rem apto, linteolo circumquaque obligato, cuspidis saltem parte, quanta ad secandum satis, libera. Sectio autem incipienda à vesicæ collo deorsum, eaque recta, eâ figurâ & magnitudine continuanda, quæ naturalis meatus figuræ & magnitudini respondeat. Et quidem in membrana res vnicâ sectione perfici potest: in carne verò annata ob sanguinis profusionem, qui sæpius spongia abstergendus, sectio aliquoties repetenda. Et si profundiore loco sit secandum, membrum muliebre speculo vterino dilatandum. Et modò vno in loco & semel caro sectione perforata sit, postea specillo immisso sectio reliqua facilius perficitur. Si sectione recta deorsum facta aliquid adhuc hæserit, etiam obliquè & transuersum sectio institui potest, & quod membrana vel carnis adhæserit, vossellâ apprehensum resecandum. Solent tamen & membranosa & carneæ partes relictæ

sponte ita corrugari & contrahi, ut nec concubitus, nec partum impediunt. Potestque in maritatis etiam venus moderata meatu mhunc ampliare. Post sectionem si quid sanguinis ex venis vteri antea expulsi obuiam fuerit, vel alia humorum colluies, ea aquâ repidâ syringâ iniectâ, deinde hydromelite, eluenda. Ne autem pars hæc, quod promptè sit, iterum coalescat, spōgia, quæ ceram liquefactam imbiberit, præloque valide expressa fuerit, longa & crassa, quantum satis, medicamento exsiccante & cicatricem inducente illita indenda, postea etiam, ubi cutem obduci volueris, tubulus argenteus vel plumbeus, cauus, læuis, oblongus, cum foramine vnico maiore antrorsum, cum multis verò paruis foraminibus in circumferentia, ut saniei exitus pateat, inferendus. Tubuli autem pars posterior obruta sit, vtrinque duobus locis perforata, vnde duo fila fortia dependant, ut cum in rimam factam tubulus fuerit intrusus, anterioris pudendi angustias & osse sacro retineatur, ne mulieris incessum impediat, & quando opus sit, filis extra pendulis extrahi queat.

Quomodo autem sine sectione membrana huic loco obnata tolli possit, docet Hippocrates, *lib. de ap- pav. de his, quæ vterum non gerunt, seu de sterilitate*, quæ ibi videantur.

Si autem post ortum ex vlcere caro meatum hunc claudens excreuerit, videndum, an meatus à carne illa luxuriante maximam saltem partem clausus sit, an verò planè coaluerit. Si enim caro saltem meatum oppleuerit, nondum verò is coaluerit, non consultum videtur, statim ad sectionem accedere; cum vulnera & vlcera harum partium difficulter curationem recipiant, sed tutius est, corpore prius conuenienter euacuato, tentare, an augmentam carnis siccantibus & discutientibus medicamentis prohiberi, imò ea imminui possit medicamentis ex thure, aristolochia, cortic. thuris, rosis, balauistiis, mastiche, myrrha, aloë, & similibus paratis.

Quæ si non sufficiant, carnem, sed sine dolore exdentia adhibenda, ut alumen vstum, vnguentum Ægyptiacum & similia.

Si verò nec hoc modo quod superfluum est, tolli possit, caro in gyrum præcidenda, instrumento illo, quo polypi tolluntur.

Si verò totus meatus coaluerit, vlcer nouandum, & si fieri potest, exsiccantibus, discutientibus, & exedentibus medicamentis caro illa tollenda. Si verò medicamenta ad absumendam illam carnem, & meatum aperientem non sufficiant, sectio, ut modò dictum, instituenda.

Interdum etiam accidit, ut inflammationes vel alij tumores eò loci nati ita indurentur, ut discuti postea non possint, & meatum hunc angustiores reddant. Nicolaus Florentinus à siccitate hoc fieri posse docet, *aph. 54.* scribit, quod quibus os vteri durum est, iis conuiuere necesse est. Verum vix credibile est, hoc loco tantam siccitatem induci posse, ut angustia morbosa inde proueniat. Et Hippocrates, *allegato loco*, non loquitur de nuda intemperie, sed de tumore duro, ut etiam Galenus, *in comm.* explicat.

Hæc autem, quæ à tumore duro est angustia, emollientibus & resoluentibus medicamentis ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, chamæmeli, sem. lini, fænu- greci paratis curatur.

Tandem interdum angustia à causis externis induci potest, de qua *cap. 1.* dictum. Quæ si ab adstringentibus sit inducta, curatur emollientibus è butyro, ol. amygd. dulc. lilior. albor. & similibus. Vel spongia arida conuoluta & contorta instar pessi immittatur. Ea enim postea repleta dilatatur, simulque meatum dilatat.

Caro ex ul-
cere nata ut
tollenda.

Tumores in
ceruice vteri
indurati.
An à siccitate fieri possint?

Clausura ab
adstringenti-
bis curatio.

C A P V T I V.

De Pustulis & Scabritie pudendi.

Qui sequuntur morbi etsi vulgo vtero in genere tribui solent: tamen ferè pudendo saltem & ceruici vteri competunt. Ideoque hoc loco de iis commodissimè agemus. Si qui tamen ex iis etiam vterū affligūt, vel illi comunicantur, ei etiam accommodari poterūt.

Pustula pudendi.

Et primò quidem pustulæ sæpe pudendum & ceruicem vteri occupant, vnde scabrities, & pruritus excitatur, & furfures generantur; tubercula scilicet parua, qualitate potius, pruritu scilicet, quàm quantitate molesta. Dolor enim earum magnitudinem superat.

Causa.

Causa.

Excitantur hæc pustulæ ferè ab humore adusto, maligno & acri. Is enim in corpore redundans sese in hæc loca laxa & humida, & per quæ aliàs sordidi humores euacuari solent, insinuat ibique hærens ea exasperat. Acciditque hic morbus iis præcipuè, qui lue Venerea laborant.

Signa Diagnostica

Signa.

Morbus hic & ab ipsis ægris percipitur, dum hæc pustulas quasdam scabras cum pruritu continuo & dolore percipiunt; & à Medico visu dignosci potest.

Prognostica.

Prognostica.

1. Malum hoc ægris pruritu & dolore molestū est.
2. Idem contagiosum est, virique, qui consuetudine talium fæminarum vtuntur, eodem inficiuntur.
3. Contumax quoque, rebelle, & diuturnum est, ac difficulter curatur.

Curatio.

Curatio.

Humores illi adusti & acres conuenientibus medicamentis præparandi, nimirum borragine, fumaria, cichorio, endiuia & similibus; & hinc euacuandi senna, epithymo, Syrupo de pomis Regis Sabor, violar. & ros. solutiuo, elect. diacatholico, confectione Hamech, pilul. de fumar. tartareis, Venæ sectio etiam, si ea opus sit, instituenda, & primò in brachio, hinc in talo vena aperienda. Et si, quod plerunque fieri solet, à lue venerea ortum habeat malum, medicamēta ei morbo propria, decoctum Guaiaci, sarsæ parillæ, & similia vsurpanda. Nisi enim lues venerea prius expugnetur, vix de felici huius mali cura aliquid sperandum est, sed licet pustulæ istæ sublatæ videantur, paulò post tamen, si praua illa dispositio in hepate & partibus solidis supersit, repullulant; cū prauū alimentū parti affectæ suppeditetur.

Ipsam partem affectam quod attinet, aquæ dulcis calidæ balneo & lotionē pustularum scabrities sæpius tēperanda, & post balneum vino cum nitro eluenda, & à lotionē iterum aqua calida fouenda. Commodius tamē est, si in aqua decoquatur radic. oxylapathi, fumaria, lupulus, parietaria, fabæ. Vel imponatur parum vnguētī parati ē butyro, oleo rosarum, spuma argenti, & Sulphure. Vel oleum rosarum cum vitellis ouorum mixtū in mortario plumbeo tandiu agiteretur & ducatur, donec colorem mutet. Efficacius erit medicamentum, si aliquid sacch. n. addatur. Vel vsurpentur vnguenta, quæ aliàs ad scabiem vsurpari solent.

Vel ℥. aloës, myrrha, ana pondus quantitate ciceris, flor. aris dimidiij ciceris. Adde vini albi, aq. ros. plantag. ana Vnc. j. M. Sequens vtile esse experientia sæpe docuit. ℥. aq. plantag. rosar. ana Vnc. iv. salis gemma, nitri, alum. ana Drach. iij. & sublimati Drach. j. Bulliant ad tertias & colentur. Colaturæ adde viridis aris Scrup. j. Misc.

Quod medicamentum vbi die vno vel altero vsurpatum fuerit, iterum mitiora medicamenta vsurpanda, & hinc ad huius vsum redeundum, donec pustulosa caro absumpta & noua succrescere visa fuerit. Vel post vsum huius medicamenti emplastrum Diachylum apponatur. Vel ℥. radic. lapathi acuti, helenij, ana Vnc. ij.

Coq. in aqua cum pauco aceto ad mollitiem. Deinde contendantur & per setaceum traiciantur.

Adde pingued. porcina s. sale Vnc. iij. succi fumarie Vnc. ij. & vini extincti Vnc. s. cerussa, lithargyri, ana Drach. j. & vini Drach. j. s. Agitentur diu in mortario plumbeo, vt bene misceantur.

Dieta.

Dieta sit talis, vt bono alimento vitiosi humores temperentur, & corpus bono alimento reficiatur, & in pristinum statum reducat. Itaque cibi sint optimi succi. Vitentur verò acria, falsa, acida.

C A P V T V.

De Vteri cervicis condylomatibus.

Pudendum muliebre & ceruicem vteri morbus interdū occupat, qui Cōdyloma appellatur, tuberculū scil. & excrecētia quædam cum ardore & dolore. Cum enim rugosæ sint hæc partes, si rugæ illæ intumescant, Condyloma fit, ita dictum ἀπὸ τῆς κορυφῆς seu nodis articularum, quod plicæ & rugæ illæ in ceruice vteri instar nodorum, qui in pugno clauso apparent, prominent. Et quidem interdum condyloma est citra inflammationem, & tum molle est, quandoque cum inflammatione, & tum durum existit. Et tubercula hæc, præcipuè in iis, qui lue venerea laborant, in pudendo & podice quandoque simul nascuntur.

Cōdylomata cervicis vteri.

Causa.

Ortum habent ab humore acri & maligno, qui ferè perniciosi Venereæ experts non est. Et plerumq; sequuntur inflammationes, aut rimas induratas.

Signa Diagnostica.

Tubercula hæc dolore & ardore sese patefaciunt, & rugis cutis innotescunt, ac si plura sint condylomata, parui racemi speciem referunt, duritie & asperitate digitis deprehenduntur.

Prognosticum.

Curatu pleraque satis sunt difficilia, & non nisi expugnata malignitate Venereæ luis perfectè curantur.

Curatio.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis, iisque etiam medicamentis vsurpatis, quæ in lue venerea necessaria sunt, Topica adhibenda. Et quidem primò considerandum, an adsit inflammatio. Si enim inflammatio, ardor & dolor magnus adsit, dolorem lenientia primū vsurpentur.

Vt ℥. ol. rosacei, lini; ana Vnc. j. ouorum Vnc. s. Misceantur in mortario plumbeo.

Vel ℥. fol. parietar. malua, althea, ana M s. flor. chamemeli p. ij. sem. lini, fenugracis, ana Vnc. s. Coq. Col. ℥. lbj. ol. ros. Vnc. iij. Per siphonem infunde.

Si verò inflammatio absit, & malum sit recens, medicamēta repellendi & exciccandi vim habeant, qualia sunt folia verbenæ, rubi, hederæ, fertulæ campanæ, acacia, malicorium, balauitia; & quibus fomenta & infusus parentur, quibus tandem aliquid discutientium addendum, vt chamæmelum, thymus.

Si verò condyloma antiquum & durum sit, emolliendum prius est modò dictis medicamentis, & cataplasmata emollientia imponenda, quæ ubi bis vel ter fuere adhibita, applicanda, quæ digerendo siccandoque condylomata absumunt. Et cum lenioribus medicamentis malum hoc vix cedat, fortiora usurpanda. Virilis est serophularia, parietaria, ruta, scabiosa, aristolochia, è quibus cataplasmata parari possunt, iisque addi sal & nitrum.

Stercus etiam ouillum vel gallinæ cum sapone vel aceto subactum vtile est. Vtiles sunt & ouorum testæ vstæ ac puluerisatæ subtiliter inspersæ.

Efficax est & hic puluis, si carni laxæ inspergatur. *℞. aristoloch. rotund. Drach. j. sabina, hermodactyl. vstor. an. Drach. ij. aluminis vsti Drach. j. chalcitidis Drach. β. F. puluis.*

Vel *℞. aloës, thuris. myrrh. ana Drach. j. ammoniaci aceto dissol. Drach. j. alumin. Drach. ij. minij Drach. j. gallar. Drach. β. terebinth. ol. ana Drach. j. ol. rosac. cera, ana q. s. F. Vnguentum.*

Acetius cōmendat misy vstum terebinthinâ exceptū.

Vel *℞. rutie prap. cerussa lota, spuma argenti lota, an. Drach. ij. ouorum assatorum vitellos ij. cera, ol. rosac. ana Vnc. ij. F. Vnguentum. Fortissimum est hoc.*

℞. terebinth. Vnc. j. ol. nucum Vnc. ij. minij Drach. ij. aluminis, ana Drach. j. erugin. Drach. β. & sublimati Scrup. j. cera parum F. Linimentum.

Vel vsurpetur balsamum Mercurij.

Si medicamentis malum non cedat, antiqui ad sectionem & vstionem accedebant. De qua videatur Aëtius, *tetrab. 4. serm. 1. cap. 3. & serm. 2. cap. 13. Paulus Aegineta, lib. 3. cap. 75.*

CAPVT VI.

De Pudendi & cernicis Vteri verrucis.

Verruca Pudendi & Cernicis Vteri.

Verrucæ etiam quandoque in pudendo muliebri atque cernice vteri nascuntur. Quarum quæ sint differentiæ, quæ ferè à figura externa petuntur, in genere de tumoribus dicitur.

Causse.

Causse.

Habent autem verrucæ omnes siue thymi, siue myrmecia, siue alio nomine appellantur, ab humore crasso, feculento, & plerunque maligno in cutem effuso, & in tubercula dura formato, originem.

Signa Diagnostica.

Signa.

Tubercula hæc tactui & visui patent, & quale nomen ipsis tribuendum sit, è figura manifestum euadit. Et quidem mitiores sunt verrucæ albæ & rubræ ac doloris expertes; maligna autem è duritie, colore liuido, sordibus, dolore cognoscuntur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Sunt autem verrucæ hæc plerunque difficilis curationis, non solum, quod sint in loco, cui commoda medicamenta semper adhibere non licet, sed etiam quod lues venerea ferè coniuncta est, quæ curationem difficiliorem reddit.

2. Myrmecia, quæ altas habent radices, excindi sine magno vlcere non possunt, & propterea cautè tractanda. Thymi clauique etsi excendantur, iterum radices spargunt, & facillè renascuntur. Acrochordones verò, si semel excendantur, facillè sanantur: cum nullam radicem relinquant.

Curatio.

Vniuersalibus præmissis & recta victus ratione instituta tolluntur Verrucæ vel medicamentis, vel sectione, vel vstione. Medicamenta quædam saltem potenter exsiccant ac discutiunt, qualia sunt *salvia sicca cum caricis mista, origanum, ruta vsta, sabina sicca puluis, thuris cortex cum vino & aceto, solea veteranemaria vsta ac vino excepta, exu via serpentis cum caricis.*

Alia verò erodunt & exedunt atque adurunt, qualia sunt *succus cucumeris agrestis cum sale, lac fici arboris, pruna, quæ non maturescunt, cum farina & nitro vino excepta, stercus ouillum, fel hircinum cum nitro.*

Fortiora sunt, *aqua fortis aurifabrorum, spiritus vitrioli, sulphuris, butyrum Antimony.*

In vsu tamen horum medicamentorum obseruandum, ne vicinæ partes sanæ lædantur: ideoque deffensiuo aliquo medicameto è bolo Armeno, terra sigillata, cum aqua rosacea & aceto rosaceo muniendæ. Ipsa verò medicamenta corrosiua glandium cupulis, vel mediis auellandarum testis vel aliis capsulis commodissimè excipiuntur.

Deinde etiam cauendum, ne eiusmodi fortia & erodentia medicamenta diu loco affecto immorentur. Cum enim subiecta caro tenera & mollis sit, citò eroditur, & exeditur. Quapropter bis terue de die ea in nouanda, & pars decocto aliquo abstergente, vel etiam, si affluxus metuendus, adstringente abluenda.

Si medicamenta non sufficiant, verrucæ volfella vel forcipe prehensæ excindendæ, puluisque sanguinem sistens inspergendus, & vulnus debito modo curandum, ac cicatrice claudendum, vel si verruca sit eminentior, & radix eius longior, pilo equino ea liganda, & singulis diebus constringenda, vt deficiente alimento tandem excidat.

Si verò excindere non libeat, origani, vel roris mari-ni caulis accendendus & verrucæ admouendus, vel sarmento ignito verruca tangenda, idque singulis diebus ter vel quater faciendum.

Quod si nec hoc prosit, tandem ad ferrum candens accedendum, eoque verrucæ vrendæ sunt, partibus vicinis ferrea lamina, vel alio modo rectis, ne ignis vi lædantur.

CAPVT VII.

De Hamorrhoidibus Vteri.

VT in intestino recto, ubi sanguis ad venas in eius extremitates desinentes confluit, capita venarum intumescunt, & tubercula excitantur, quæ hamorrhoides nominantur: ita idem in vteri cernice accidit, ac venæ, quæ in eum locum desinunt, si sanguis crassior, aut alij humores ad eas extra tempus menstrui fluxus confluunt, intumescunt, & tubercula hamorrhoidibus ani similia excitantur, quæ propterea etiam Hamorrhoides vteri nominantur.

Et quidem vt ani hamorrhoidum est quædam differentia: ita etiam hæc in collo vteri sunt nunc cum dolore coniunctæ, nunc doloris expertes; nunc cæcæ, nunc fluentes.

Causse.

Generantur autem ex crassioris & feculenti sanguinis ad venas has confluxu: cui occasionem præbet inordinatus mensium fluxus. Nam si tempore non debito sanguis ad has venas fluat, atque ibi subsistat, cum tempus euacuationi eius destinatum nondum adsit, crassior redditur, vt postea per orificia venarum illarum penetrare non possit, sed in iis hærens, eas saltem in tumorem attollat.

Signa.

Signa Diagnostica.

Signa.

Tubercula hæc tactu, & si speculum matricis adhibeatur, visu deprehenduntur. Produnt etiam sæpe se dolore, vt & eo, quod sanguinem fundunt, & quidem inordinatè, & nunc per breuia, nunc per longa interval- la. Colore fœminæ, quæ hunc morbum patiuntur, plerû- que pallido præditæ sunt, de lassitudine conqueruntur.

Curatio.

Curatio.

Vera hæmorrhoides hæc curandi ratio est, vt cum recta victus ratione vniuersalia præsidia præmittantur, & sanguinis vitium, quod adest, emendetur purgatione, sanguinis vena in brachio aperta reuulsione, vel in talo deriuatione. De quo postea in genere de vteri affectibus dicitur.

Ipsum verò affectum quod attinet, considerandum primò, an dolor adsit vel non. Si enim dolor adsit, is mitigandus, vniuersalibus præmissis, infessibus ex mal- ua, althæa, flor. chamæmeli, meliloti, verbasci, sem. lini, fœnugræci, è quibus fomentationes parentur, vn- guenta, ex butyro recenti, oleo. rosar. amygdal. dulc. vnguento populeo, vitellis ouorum, croco, & si dol- lor urgeat, opio.

Vt *℞. Vnguenti populeon. ol. rosar. amygdal. dulc. butyri recent. ana Vnc. ℥. croci Scr. j. vitell. oui j. M.F. Vnguentū*

Vel *℞. mucilag. sem. cydon. althæa, ana Vnc. ℥. ol. rosar pingued. gallinæ, ana Drach. j. vitell. oui j. croci Drach. j. Misceantur in mortario plumbeo.*

Vel *℞. Rad. althæa Vnc. iij. lilior. albor. Vnc. j. fol mal- uæ, hyoscyami, ana M. ℥. sem. anethi. Drac. ij. Coq. ad mol- litiem & contundantur. Adde pulu. flor. chamæmeli, meli- loti, farina sem. lini, fœnugræci, ana Vnc. j. ol. verbasci vel sesamini Vnc. iij. croci Drach. j. F. cataplasma.*

Si dolor absit, vel iam mitigatus sit, consideran- dum porro, an cæcæ sint hæmorrhoides, & saltem tu- mentes, an verò sanguinem fundant. Si sanguinem non fundant, antiqui quidem eas rescindebant, vel scarifi- cabant, & puluerem aliquem acrem & exsiccantem in- spergebant, vt mortuæ deciderent. Verum faciliè aliqua insignis, & quæ faciliè sisti non possit, hæmorrhagia inde excitari, & præterea ex dolore & consensu vici- narum partium periculum aliquod attrahi potest. Er- go tutissimum est, saltem exsiccantia medicamenta im- ponere, ex bolo Armeno, terra Lemnia, acacia, cerussa, spuma argenti, plumbo vsto loto, aristolochia longa, alumine, viridi æris, Vtile est etiam oleum momordicæ.

Si sanguine multo turgeant, vt is euacuetur, danda opera. Quod fiet, si adhibeantur emollientia & ori- ficia venarum aperientia & materiam discutientia, vt euaporationes vel fomenta è decocto fol. maluæ, al- thæa, parietariæ, ebulo, flor. chamæmeli, verbasci, meliloti, sem. lini, fœnugræci.

Quod si his materia non discutiatur, nec hæmor- rhoides sponte aperiantur, arte aperiendæ sunt, & fri- candæ foliis ficus, vel parietariæ, aut hirudines appo- nendæ, de quibus lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 13. de hæmor- rhoidib. ani dictum.

Si verò caro aliqua fungosa in hæmorrhoidibus ex- creuerit, danda opera, vt fortioribus remediis ex his, quæ modò sunt proposita, absumatur. Quæ si non sufficiant, sectione caro exstirpanda, & postea vlcus conueniente modo curandum.

Si sanguinem fundant hæmorrhoides, & quidem moderatè, naturæ totū negotium permittendum; cum ea euacuatio satis utilis sit, & à multis morbis liberet.

Si verò fluxus sit nimius, vt inde vires deiciantur, vel metus sit, ne malus corporis habitus inducatur, reuulsio instituenda, & ex vena in brachio sanguis euacuandus, non tamen vna, sed partitis vicibus: Vel etiam cucurbitulæ superioribus partibus applicandæ, & in iis frictions ac ligaturæ instituendæ, & simul extra remedia sanguinem sistentia adhibenda ex rosis,

myrtillis, sanguine Draconis, corticibus thuris, ma- licorio, acaciæ, cum albumine oui, alumine, vitrio- lo. Reliqua etiam, quæ in nimio fluxu mensium vsur- pari solent, adhibenda.

Q V Æ S T I O.

Qua ratione hæmorrhoides hæc à mensium fluxu & suppressione differant?

Cum aliàs in fœminis etiam sanguis menstruus per venas in ceruice vteri euacuari soleat, & quandoque menses quoque in fœminis supprimantur, videndum, qua ratione, menses fluentes & suppressi ab hisce hæ- morrhoidibus fluentibus & suppressis differant. Mer- curialis equidem, l. 4. de morb. mulier. cap. 3. hoc discrimen ponit, quod menstruus sanguinis fluxus in fœmi- nis, quamuis immodicus sit, suas periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde emaciatur: quæ omnia contraria reperiuntur in hæmorrhoidibus. Verum quod dolorem attinet, in eo quidem omnino differunt hæmorrhoides à mensium fluxu. Quamuis enim alia symptomata varia cum mensium fluxu incidere sole- ant: tamen in ipsis venis, è quibus sanguis effluit, vix dolor percipitur, nisi in hæmorrhoidibus. Quod verò periodos attinet, etiam in mensibus inordinatis sæpe accidit, vt nullam periodum seruent; & in nimio ac inordinato mensium fluxu etiam fœminæ sæpe ema- ciantur. Præter dolorem verò hac præcipuè ratione à mensibus hæmorrhoides differant, quod menses ex venis vteri & ceruicis eius fluere solent: hæmorrhoides verò fiunt, cū sanguis ad venas, quibus partes pudendi nutriuntur, copiosior fluit, atque in iis vel subsistit, vel per eas euacuatur: Id quod tamen rarò accidit.

C A P V T VIII.

De Vlceribus ceruicis Vteri.

Vlcera etiam, quæ in vtero fieri dicuntur, præci- *vlcera Vteri.* puè in eius ceruice & collo accidunt, rarius verò in ipso vtero. Sunt autem talia vlcera nunc simplicia & munda, nunc sordida, nunc etiā depascētia & maligna.

Causæ.

Causæ verò ceruicem vteri exulcerantes sunt vel *Causæ.* internæ, affluxus nimirum humorum acrium diutur- nus, id quod in fluore vterino diu perseverante acci- dit, vt & si alij acres, maligni & prauī humores cum san- guine menstruuo in hanc quasi corporis muliebris sen- tinam confluant, & per hunc locum euacuentur, in pri- mis verò in lue venerea & maligna gonorrhœa; aut se- cundinæ corruptæ, lochia item diu post partū retenta & corrupta, inflammationes in abscessum conuersæ, qui ruptus postea in vlcus abit, excrementa in vteri plicis retenta & ibi putrefacta; vel externæ euidentes, acriæ & erodentia medicamenta, partus difficilis, cum grandior fœtus extrahitur, violentus concubitus, Inprimis verò contagium venereæ luis hæc vlcera in- ducit. Tandem vulneratio, casus, percussio, quæ in aliis locis, si non rectè tractentur, vlcera excitare possunt, hinc quoque, etsi rarius, locum obtinent.

Differentia.

Differunt hæc vlcera primò ratione loci. Aliàs enim *Differentia.* vlcus est in ceruice vteri; aliàs, quod rarius accidit, in ipso vteri fundo. Ratione Quantitatis aliud est mag- num, aliud paruum, superficialium vel profundum. Ratione moris & causæ aliā mitia, aliā sordida, ero- dentia, depascētia, maligna.

Signa

Signa Diagnostica

Signa.

Cognoscitur autem vlcus hoc primò ex dolore & perpetua mordicatione eo in loco, quæ sensim augetur & intenditur, ac inprimis si tangatur vel aliquid abstergentium & acrium, vt vinum, hydromel vel simile immittatur, vt & in cōcubitu. Deinde etiam visu cognosci possunt hæc vlcera, præcipuè adhibito matricis speculo. Tertio ex effluente pure, quod interdum est odoris expers, interdum flauum, viride, fœtidum, prout vlcus nunc mite est, nunc sordidum, cuius etiam pars interdum permixta emingitur, interdum, & si vlcus maius sit, etiam sanguis effluit, & præcipuè vbi mensum tempus instat. Trahuntur etiam aliæ partes sæpe in consensum. Si vlcus versus vesicæ orificium serpat, mixtio frequens & ardens accedit; caput quoque in consensum trahitur doletque, & præcipuè synciput, dolorque ad radices oculorum, imò in manus, digitos, lumbosque sese extēdit; animi deliquium, & febricula sæpe accedit.

Differentiæ autem vlcum horum cognoscuntur præcipuè ex sanie effluente. Si enim simplex & mundum vlcus fuerit, humor effluit paucus, crassus, fœtorisque expers. Si vlcus sit sordidum, humor, qui effluit, est copiosior, & cum dolore aliquo effluit. Si vlcus sit depascens & malignum, sanies malè colorata, liuida, viridis & varij coloris cū fœtore & magno cruciatu effluit.

Causæ etiam facillè innotescunt. Nam an à causa aliqua externa & euidente, vt medicamento, partu difficili, vt & concubitu violento vel impuro malum contractum sit, ex ægræ relatione cognoscitur. Quæ causæ si absint, ab internis causis malum originem habuisse, indicio est. Quæ an fuerit secundina corrupta, lochia retenta, fluor vterinus, gonorrhœa, vel alius humorum affluxus, facillè quoque innotescit.

Qualis autem humor sit, qui vlcus excitat, ex effluente sanie cognoscitur. In specie vlcus ex lue venerea contractum è gonorrhœa virulenta, quæ vel præcessit, vel præsens adhuc est, cognoscitur, & adsunt alia luis venereæ indicia. Locum quod attinet, si sit in ceruice, visu & tactu deprehenditur, inprimis si speculum vterinum adhibeatur. Si in fundo vteri, doloris positu agnoscitur. Videatur Hippocrates, lib. 1. de morb. mulier.

Prognostica.

Prognostica.

1. Periculo autem non vacant hæc vlcera, nullumque ex his contemnendum, & sunt difficilia curatu; cum sint in parte tenera & exquisito sensu prædita, & humida, ac suscipiendis humoribus & excrementis variis idonea, & hinc inflammationibus & putredini obnoxia, ita vt leuis etiam excoariatio diligentiam requirat, vt rectè sanetur, ne in vlcus grauius abeat. Habet præterea hæc pars cum multis aliis partibus consensum, vnde varij morbi & symptomata varia excitari possunt. Fieri etiam potest, vt per eiusmodi vlcera, vbi sanantur, & cicatrice inducuntur, viæ sanguini menstruo euacuando occludantur.

2. Si vlcera hæc non fuerint magna, & recentia, facilius curantur; præsertim si sint sine inflammatione. Si verò sint magna, antiqua, sordida, difficulter curantur: sinuosa & depascentia verò ferè incurabilia sunt, sed miseram ægrotanti vitam pariunt.

3. Facilius etiam curantur, quæ in conspectum veniunt quàm quæ in profundo latent; cum illis facilius, his difficulter medicamenta applicentur.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio.

Quæ in aliis vlcibus indicationes dantur, & hinc in conspectu sint. Itaque si ex acribus humoribus ortum habeat vlcus, humores illi prius conueniente modo euacuandi, eorumque generatio, victu conuenienter instituto & necessariis remediis adhibitis, prohibenda. Neque enim vlcus curari poterit, nisi affluxus humorum prohibeatur. Et quidem videndum, an affluxus ille fiat

à toto, vel à parte aliqua. Si à toto, vniuersales euacuationes instituendæ. Si à parte aliqua, illi etiam conuenientibus remediis prospiciendum. Si etiam vteri intemperies aliqua adsit, ob quam vel vterus debilis reddatur, vt affluentes humores facillè recipiat, vel ipse etiam vitiosos humores generet, intemperies ea, vt suo loco dicitur, corrigenda. Inprimis verò attendendū, an è lue venerea vlcus sit contractum. Venerea enim malignitas si adsit, ad eam primò cura dirigenda; cum vlcus curatio nullo modo sperari possit, nisi ea prius expugnata fuerit. Reliquam postea curationem hoc vlcus genus cum vlcibus ex aliis causis ortis habet communem.

Si dolor adsit, is primò sedandus, cum non solum ægræ molestiam exhibeat, sed & humores versus partem affectam trahat. Cum autem dolor ille præcipuè à sordibus & sanie praua proueniat, & plerūque inflammatio coniuncta sit, simul vim detergendi aliquam, & inflammationi resistendi habeant medicamentum dolorem lenientia. In hunc usum lac infusum vtilissimum est, præcipuè chalybeatum, vel ouorum albumina tria vel quatuor conuassata, & cum mucilagine sem. psyllii vel emulsione sem. papaueris mista, vel emulsiones sem. papaueris & 4. frigid. maior. cū sero lactis & lacte caprino. Si dolor sit maior, aqua hordei cum succo seminis hyoscyami vsurpari potest, vel etiam ipsum opium aliis admiscendum.

Vel ℞ rad. alth. Vnc. j. sem. anethi. Drach. ij. hordei P. j. lini, fœnugraci, ana Vnc. j. psylli papau. ana Vnc. β. Coq. in Aq. vel lacte.

Plura infra de vteri dolore huic rei vtilia proponuntur. Deinde si vlcus purum fuerit, leniter adstringentia & siccantia vsurpanda, quæ, si vlcus in conspectu sit, ei illinenda, si in profundo sit, infundenda, nimirum decoctum rosarum rubr. lentium, plantaginis, portulacæ, polygoni, aut harum succi.

Si vlcus sit sordidum, detergentibus primò vtendum, cuiusmodi sunt serum lactis, aqua hordei cum melle, mel rosatum, quæ mitiora sunt. Valentiora sunt absinthium, apium, marrubium, parietaria, centaurium minus, farina orobi cum melle, radices aristolochiæ, ireos, myrrha, terebinthina, alumen; quæ vel decocta infunduntur vel in vnguentum redacta illinuntur, vel pessarium forma induntur. Vt ℞. lactis recentis cocti lb. j. mellis lb. β. puluer. rad. iridis Vnc. β. M. quod singulis diebus aliquoties calidè infundatur.

Vel ℞. agrimonie, marrubij, absinthij, apij, ana M. j. hordei, furfuris, ana P. j. fabar. radic. ireos Florent. ana Vnc. β.

Coq. in aq. sub finem aliquid vini adde. Vbi quod infusum est, excretum fuerit, pars decocto malux abluatur, & deinde pessarium indatur ex farina erui, lentium, pulu. radic. iridis, ana Drach. ij. cum melle formatum.

Vel ℞. succi apij Vnc. ij. mell. rosat. Vnc. j. β. terebinth. Vnc. β. farina hordei vel orobi q. s. Leniter ebulliant, vt F. instar linimenti.

Vel ℞. marrubij, centaur. min. agrimonie, ana M. β. rad. aristoloch. Vnc. β. Coq. in f. q. hydromelitis. Colaturæ adde pulueris rad. irid. Flor. Drach. ij. farina orobi, mellis despumati, ana q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. Vnguentū Diapompholyg. Adde thus, mastichen, myrrham, aloën, prout vlcus ratio requirit. Vtiles sunt etiam suffitus. Vt ℞. thuris, myrrha, mastiches, styracis calam. gummi iunip. ladani, ana Vnc. j. F. puluis, vel cum terebinthina trochisci.

Vel ℞. gummi hedere, junip. ana Vnc. j. thuris, mastich. myrrh. ana Drach. ij. ladani. Vnc. j. Cum terebinthina F. trochisci.

Si vlcus sit à lue venerea, parū cinnabaris addi potest. Si vlcus valdè sordidum sit, in liquoribus modò enumeratis vnguentum Egyptiacum vel Apostolorum dissolui potest, vel aliquid spiritus vini addi.

Si vlcus serpens, erodens, ac depascens fuerit, cum abstergentibus frigida, siccantia & adstringentia miscenda. Vtilissima hinc est aqua aluminosa, item plantaginis,

plantaginis, rosar. chalybeata, & in qua cyperus, nuces cupressi, malicorium & balauſtia cocta sunt. Vtilis est & aloë.

Vbi vlcus mundatum fuerit, carne implendum & tandem cicatrice claudendum. In quem finem vtilia medicamenta passim nota sunt. Ex. gr.

℞. radic. consolidate maior. bistorte ana Vnc. j. fol. plantag. cauda equina, burse pastoris, sanicula, pilosella millefolij ana Mj. flor. ros. rubr. M℞. Coq. in mensura aquæ pro iniectione.

Vel *℞. tutia lota Vnc. ℞. lithargyri, cerussæ, sarcocollæ ana Drach. ij. Cum oleo rosaceo & cera Fiat vnguentum. Galenus, s. de compos. medic. sec. gen. cap. 2. hoc laudat.*

℞. picis arida Vnc. j. cera, adipis suilli, seni taurini, æsypi, ana Vnc. iij. resina pineæ Vnc. v. M. Fumi quoque in pudendi sinum admissi eorum vlcera sanant.

Vt *℞. myrrha, thuris, gumi juniperi, ladanii, ana Drach. ij. F. puluis, vel cum laticia F. trochisci pro fumo.*

Thermæ quoque siccantes, sulphureæ, & aluminosæ in sanandis hisce vlceribus efficaces sunt, & ea sæpe vlcera, quæ aliis medicamentis sanari non poterunt, sanant.

Emplastra etiam conuenientia Epigastrico applicare non inutile fuerit. Reliqua ex vlcerum in aliis partibus curatione patent.

Non solum autem externa medicamenta applicare, sed interna exhibere vtile est, talia ferè, è quibus portiones vulnerariæ componuntur. Eligenda tamen ea inprimis, quæ vtero dicata sunt. Rhapontici & centaury maioris radices bibitas dolores & erosiones vteri sanare, scribit Dioscorides.

Vel *℞. fol. agrimon. pimpinell. sanguisorb. plantag. centummodia ana Pj. radic. China Drach. iij. sem. coriandri. Drach. ℞. passul. min. Vnc. ℞.*

Coq. in iure pulli gallinæ & bis singulis diebus exhibeantur, & si opus sit, ad mensum continentur.

Vel *℞. fol. artemisia, plantag. mille fol. ana Mj. radic. rhapontici Vnc. ℞. sem. viticis Drach. j.*

Coq. in mensura vini albi & dulcorentur saccharo.

Terebinthina etiam cum saccharo deglutita utilis est. Vt & Pilulæ de bdellio à ʒj ad ʒj sæpe exhibitæ vteri vlceribus profunt; præsertim si sanguis fluat.

Si corpus tabescere incipiat, & suspicio febris hætica adlit, lac, præsertim asinum, cum conserua rosæ per integrum mensum exhibeatur.

C A P V T I X.

De Vteri ceruicis Rhagadibus.

Peculiare vlcerum in ceruice vteri genus est, quod Rhagades appellant, vbi, vt in ano, ita in vteri orificio fissuræ quædam seu rimæ suboriri solent. Sunt enim Rhagades vlcuscula longa & parua, iis simillima, quæ tempore hyberno in manibus & pedibus è frigore oriri solent, quibus cutis ceruicis vteri, non verò ipsa caro exeditur: & sunt interdum superficialia ac sine callo; interdum etiam profunda & labra callosa habentia, quod accidit, vbi diuturna fuerint. Interdum vlcera ista sicca sunt, interdum saniem fundunt.

Causæ.

Oriuntur autem hæc vlcera vel à laborioso pattu, vbi fetus grandior fuerit, vt particulas aliquas in ceruice vteri disrumpi necesse sit, quæ vnitate solutio ob fluxum continuum excrementorum sordida euadit, ac eiusmodi vlcuscula excitantur; aut à coitu violento: vel ab humorum acrimia affluxu, præcipuè lentorum ac viscidorum, qui partibus hisce adhærent, easque exulcerant. Plerique addunt ingentem vteri siccitatem; verum ea in loco tam humido vix tanta esse potest, vt

partes hæc inde rumpantur, Sequuntur etiam interdum condylomata & inflammationes ceruicis vteri hæc vlcera.

Signa Diagnostica.

Malum recens equidem latere aliquandiu solet; postea tamen in coitu sese prodit: quia tum & dolor aliquis excitatur, & aliquid cruoris effunditur. Quod si tale quid appareat, & de malo hoc suspicio aliqua oboritur, ceruice vteri aperta & inspecta malum facile in conspectum venit.

Causa etiam non difficulter inuestigatur. Nam si partus difficilis, vel concubitus violentus præcesserit, in eum causa referenda. Eodem modo sese res habet, si condylomata vel inflammatio in hisce locis præcesserit. Si verò tale nihil præcesserit, causa in affluxum humorum acrimia reicienda.

Prognostica.

1. Malum hoc satis molestum est, & in coitu dolor inde excitatur.

2. Recetia hæc vlcera curatione facilius admittunt, antiqua verò difficiliter cutantur, præcipuè si callosa fiât.

Curatio.

Si partu laborioso vel coitu violento fissuræ hæc excitatæ fuerint, clystere vtendum è decocto rosar. plantag. aristolochiæ cum bolo Armeno, sanguine Draconis, thure; vel ex iisdem cum albumine oui pessarium conficiendum & indendum.

Si ab humoris acris affluxu malum oriatur, necessarii totius corporis vniuersales euacuationes præmittendæ sunt, vt capite præcedente dictum, & postea topica conuenientia adhibenda.

Si à condylomate vel inflammatione ortum habeant, iis morbis primò succurrendum.

Hisce, quæ causæ cuiusque genus postulat, præmissis, ipsi vlceri postea prospiciendum, & fissuræ idoneis medicamentis curandæ, iis scilicet, quæ citra mordicationem adstringunt, si tamen rimæ callosæ non fuerint, qualia sunt oleum lini & rosarum cum vitellis oui, vt & succus plantaginis, diu in mortario plumbeo agitata, lac etiam cum saccharo, vt & vnguentum è mucilaginibus cum plumbis vsto & pompholyge paratum. Item oleum è vitellis ouorum & semine lini diu in mortario plumbeo agitatum.

Vtile est etiam illud Apollonij apud Galenum. *℞. ol. rosar. Vnc. viij. Id in mortario plumbeo pistillo plumbeo tandiu agita, donec colorem nigrum & crassitiem aliquam acquirat. Deinde seorsim spuma argenti & cerussæ partes æquales terito, & oleo tantum admisceto, q. s. ad vnguenti consistentiam.*

Vel *℞. pompholygis lota, plumb. vsti loti, ana Drach. ij. cerussæ, spuma argenti, ana Drach. j. tragacanthæ Scrup. iv. thuris, radicis symphyti, ana Drach. ij. Omnia puluerisato & cum oleo rosaceo misceto.*

Vel *℞. ol. ouor. lini, ana Drach. x. seni hircini, terebinthina, ana Drach. iij. thuris, mastiches, ana Drach. ℞. resina pini Drach. j. succi verbasci, plantag. equiseti, ana Drach. j. ℞. Coq. ad succorum consumptionem adde lithargyri auræ Vnc. ℞. cerussæ Vnc. j. plumbi vsti, tutia, ana Vnc. ℞. Terantur diu in mortario plumbeo ad coloris mutationem.*

Si verò fissuræ callosæ fuerint, vnguentum parandum ex oleo lilior. albor. medulla ceruina, terebinthina, cera. Reliquia è capite præcedente patent.

Si malignæ fuerint, ea, quæ in fistulis vteri adhibentur, vturpanda, de quibus cap. sequenti.

Si pruritus vel dolor coniunctus sit, vnguentum ex mucilaginibus sem. psyllij, cydoniorum, maluæ, cum butyro sine sale & oleo rosaceo formandum, vel vnguentum album camphoratum vel pomadæ vsurpandum, aut diapompholygos.

Vel

Vel *℥. Vng. diapompholyg. populeis, ana Vnc. j. sacch. R. camphora, ana Scrup. j. Milce.*

Dietā.

Dietā.

Victus etiam ratio conueniens instituatur, scilicet humectans & boni succi, deturque caro pullorum, gallinarum, vitulina, hœdina, & iuscula earum, oua sorbilia, malua item, buglossa, borrago, prifana, amygdalæ dulces, passulæ. Acris verò & salis abstinentum. Motus quoque nimius, vt & Venus, vitanda.

C A P V T X.

De Fistulis colli Vteri.

Fistula colli Vteri.

SI vlcera in ceruice & collo vteri diutius protrahantur, aut negligentius curentur, non rarò in fistulas degenerant. Nam partis huius substantia est molliissima & multa humiditate abundat, ac propterea facillè eroditur, difficulter vero coalescit, & sanatur.

Sunt autem plures fistularum differentiæ, quod aliæ sunt rectæ, aliæ tortuosæ, aliæ simplices, aliæ multiplices & plures sinus habentes, de quibus alibi, vbi de fistulis in genere agitur, dicitur.

Causæ.

Causæ.

Excitantur fistulæ in ceruice vteri, cum pus in abscessu aliquo vel vlcere collectum non rectè & tempestiue euacuatur, sed ibi hærens carnem, quæ hoc loco mollis est, erodit, cuniculos agit, & partes à se inuicem separat, atque ita eas afficit, callumque iis inducit, vt licet postea pus euacuetur, partes distantes coire & pristinum statum recuperare non possint.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscitur autem malum ex ipsa figura vlceris, quæ in formam fistulæ protenditur. Habetque fistula coniunctum callum, funditque tenuem ac prauam saniem, & præcipuè si locus prematur, plus saniei effluit. Dolor verò abest, nisi fistula ad partem nervosam pertingat. Quæ autem conditio sit fistulæ, ex signis, quæ alibi de fistulis in genere traduntur, patet. Hoc huius loci proprium est monere, quod fistula aliquando ad vesicam vsque penetret, & tunc per fistulam vrina exstillat; aliquando ad anum, vt etiam excrementa alui per fistulam exeant.

Prognostica.

Prognostica.

1. Difficulter plerunque, vt in aliis partibus, ita & hic fistulæ curantur, & ætumnosum ac miserum statum fœminis inducunt.
2. Curatur tamen facilius, quæ est recens, recta, & simplex in carne saltem & in corpore boni habitus: difficilius verò, vel etiam nunquam, quæ est antiqua, anfractuosa, & quæ ad partes vicinas penetrat, quæque est in corpore cacochymico & senili.

Curatio.

Curatio.

Vt in aliis fistulis; ita & hic primò vniuersales corporis euacuationes præmittendæ, & recta victus ratio instituenda est. Deinde considerandum, an curatio sperari possit, & suscipienda sit; an verò magis è re ægrotantis sit, naturæ hanc viam relinquere, per quam variorum excrementorum euacuationem instituere.

Hoc si magis è commodo ægrotantis sit, cura sal-

tem Palliativa dicta instituenda, ac purgationes frequenter instituendæ, & singulis annis bis sudorifera exhibenda, atque in partem iniectiones detergentes & roborantes infundendæ, & Emplastrum Diapalma vel aliud conueniens imponendum.

Si verò sanatio sperari possit, vniuersalibus euacuationibus præmissis, primò vtile est, poriones exhibere, quæ partem exsiccent, ex radicibus filicis maris, centaury, agrimonia, betonica, alchymilla & aliis, è quibus Portiones vulnerariæ dictæ fieri solent, paratas.

Topica deinde applicanda, & primò danda opera, *Topica.* vt fistulæ orificium, si nimis angustum sit, dilatetur; quod fit immissa radice gentianæ, aristolochiæ, bryoniæ, cyclaminis, aut spongia compressa & in turundæ formam concinnata, & aliis, quæ in genere de fistulis præcipi solent. Fortiora verò vix locum habent; cum facillè ab iis vesica aut intestinum rectum lædi, & conuulsio, atque alia mala attrahi possint.

Secunda cura sit, vt callus absumatur. Callo enim præsentè latera fistulæ vniri non possunt. Antequam tamen callum, absummentia medicamenta applicentur, vtile est, prius callum emollire.

Vt *℥. ol. lilior. albor. medulla ceruina, terebinth. partes æquales, cera, q. s. F. Vnguentum.*

Callus autem absumitur tribus modis, medicamentis, sectione, & vstione.

Primò ergo & præcipuè in fistula recenti, non sordida, nec tortuosa, adhibenda medicamenta acris, quæ callum absumunt, & erodunt, vt radix gentianæ, elebori nigri, vnguentum Ægyptiacum, puluis Ioh. de Vigo, quæ vel turundæ forma & penicilli fistulæ induntur, vel infunduntur.

Vel *℥. §. sublimati Scrup. s. aq. rosar. vel plantag. Vnc. vi. Milce super cineribus calidis. Vel. ℥. fol. plantag. agrimonia, marrubii, centaury. min. oliuæ, ana Mj. radic. gentiana contusar. aristoloch. ana Vnc. j. Coq in vino albo. Colat. ℥. ℥. s. spir. vini Vnc. ij. syr. absinthij, mell. ros. col. ana Vnc. j. s. M.*

Alia etiam medicamenta, quæ de curatione fistulæ in genere traduntur, & hic ad callum exterendum adhiberi possunt. Hoc tamen obseruandum, si in pudendo & loco exteriori fistula extiterit, fortioribus quoque medicamentis locum esse: Si verò in loco interiori & versus vterum, fortiora medicamenta sine periculo non adhiberi.

Quod si medicamenta non sufficiant, ad sectionem accedendum esse, plerique Autores suadent. Et potest forsitan hic sectio, quæ sit syringotomo, locum habere, si fistula sit superficialis. Si verò ad profundiora penetret, non video, quomodo hoc loco sectio commodè institui possit. Ideoque potius in medicamentis persistendum, eaque fortiora adhibenda.

Tandem etiam si fistula non solum callosa sit, sed & maligna ac sordida, ad vstionem veniendum. Fit autem vstio vel medicamentis causticis vel ferro candenti. Et quidem vtrique vstio locum habet, si fistula sit in pudendo & parte exteriori; si verò in parte penitioris & vtero propinqua, vix locum habet.

Vbi crusta seu medicamento, seu ferro candente inducta est, de quo de fistulis in genere, medicamentum aliquod Digestiuum imponendum, vt crusta decidat. Quod vbi factum, & pus album & laudabile effluit, vlcus detergendum, & carne implendum, tandemque cicatrice inducendum.

Detergunt spiritus vini, & mel rosatum.

Vt *℥. succi agrimonia, apij, ana Vnc. s. spir. vini Vnc. ij. terebinth. Vnc. j. M. Vbi vlcus mundatum fuerit, vt carne repleatur, adde thus, myrrham, sarcocollam, radic. iridis. Vt ℥. mell. ros. Vnc. j. s. spir. vini Vnc. s. myrrha, aloës, sarcocolla, ana Drach. j. Milce.*

CAPVT XI.

De Cancro Vteri.

Cancer Vteri. **E**T si cancer etiam ipsi vteri substantiæ accidere potest: tamen hoc rarius accidit, & vix tum satis cognoscitur, multo minus curatur. Frequenter verò in ceruice vteri generatur, quapropter hoc loco de eo agemus. Isque nunc est sine vlcere, nunc exulceratus.

Causa.

Causa. Ortum autem habet à sanguine menstruò adusto, humoribusque calefactis & torrefactis seu atris ad hæc loca confluentibus. De quorum humorum natura pluribus, ubi de cancro in genere tractatur, agitur. Et cancer ferè generatur, cum tumores scirrhosi diu persistunt. Indies enim magis corrumpuntur, & peiorem naturam inducunt, præcipue si emollientia iis intempestiue & immoderate adhibeantur. Vnde primò fit cancer non exulceratus. Si verò humores postea aduruntur magis, & corrumpuntur, exulceratus fit.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur hoc malum, si tumor, qui antea erat sine dolore, dolere incipit, & punctio quædam in loco affecto percipitur, & dolor circa inguina, lumbos, ac imum ventrem suboritur; tumorque ipse, si speculo vteri adhibito consideretur, durus est, colore liuido & rubicundo, labia habet dura, liuida & fœda.

Et quidem si cancer exulceretur, dolor ac omnia symptomata grauiora fiunt saniesque effluit tenuis, aquosa, atra & male colorata, fœtens. Interdum ubi vas aliquod eroditur, sanguis effluit, & quidem interdum satis copiose & cum periculo. Accedit quandoque lenta febris, nausea & cibi fastidium, animi anxietas, maxillæ rubent, & alia symptomata, quæ ex prauorū vaporum ex vtero ad superiora adscensu ortum habent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc plerunque incurabile est. Nam & cancer ipse per se raro curatur, & mitiora remedia spernit, fortioribus exasperatur; curationem tamen hic difficiliorem reddit locus affectus. In principio enim in hisce locis ferè latet, & exiguum affert molestiam, & propterea negligitur, vnde incrementum sumit, & incurabilis postea euadit. Nec etiam hoc loco medicamenta satis commodè applicari possunt.

2. Vt in aliis partibus; ita & hic exulceratus non exulcerato longe grauior & periculosior est.

Curatio.

Curatio. Cum ergo plena curationis spes vix supersit, in eo saltem laborandum Medico, vt non exulcerati canceri exulcerationem & exulcerati incrementum prohibeat.

Recta itaque victus ratio instituenda & vniuersales corporis purgationes instituendæ, & alia medicamenta exhibenda, quæ humorem melancholicum & atrum præparent, euacuent, eiusque generationem prohibeant. De quibus in genere multa dicere huius loci non est. Parent ea ex aliis locis. Hoc tamen hic non prætereundum, in cancro valde commendari puluerem ex *smaragdi, sapphiri & lapidis bezoar aq. partib.* paratum, si pluribus diebus eius grana iij vel iij cum aq. scabiosæ vel cardui bened. exhibeantur.

Topica quod attinet, principio sint ea moderate refrigerantia & adstringentia, minimè mordacia, & propterea vsurpanda fomenta ex aqua plantaginis & solani, vel vnguentum Diapompholygos adhibendum.

Vel *℥. succi plantag. solanis portulacæ ana Vnc. ij. mucilag. sem. psyllij Vnc. j. ol. rosac. Vnc. iij.* Agitentur in mortario plumbeo.

Vel *℥. ol. violar. Vnc. v. succi bacchar. solani maturar. Vnc. iij. cerussæ lotæ Vnc. ij. plumbi vsti loti, tutiæ præp. ana Vnc. j. thuris Vnc. ss. cera. Vnc. v.*

Misceantur in mortario plumbeo, pistillo plumbeo, donec color mutetur.

Vel *℥. ol. rosac. onor. ana Vnc. jss. sacch. ℥. Drach. j.* Agitentur in mortario plumbeo, donec color mutetur.

Vel *℥. ol. rosac. Vnc. iij. succi solani Vnc. j.* Agitentur in mortario plumbeo, pistillo plumbeo ad coloris mutationem.

Adde postea *lithargyris cerussæ ana Drach. iij. tutiæ præp. Drach. j. camphoræ Scrup. j.* iterum agitentur.

Vel *℥. succi solani purificati Vnc. vj. tutiæ præp. plumbi vsti, ana Drach. ij. camphoræ Drach. ss.*

Agitentur diu in mortario plumbeo.

Potest iisdem vnguentis etiam puluis cancerorum vstorum addi. Si cancer exulceratus est, plus de mineralibus istis addendum.

Vtilis est & aqua vel succus solani, in mortario plumbeo agitata, vel decoctum aut succus cancerorum fluuiatilium in Vterum injectus. Commendantur & ranæ lotæ, coctæ, & cataplasmatibus formæ, vel per iniectionem adhibita, vt & herba Roberti supra, vel extra applicata.

Si dolor valde vrgeat, fomenta ex malua, althæa, nympha, papauere, coriandro viridi, anetho, semine psyllij, lacte, croco & similibus per interualla vsurpanda, vel cataplasmata ex iis parata imponenda.

Si hæc non profint, nonnulli ad fortiora & erodentia medicamenta ex antimonio & arsenico accedendum putant. Verum etsi forsan in aliis locis adhiberi possint, huius tamen loci natura vix eorum vsum permittit.

Non prætereundum hic videtur remedium, cuius mentionem facit Mauricius Cordæus, *Comm. 7. in lib. 1. Hippocratis de muliere.* Refert enim ibi historiam nobilis cuiusdam fœminæ, cui tota pars faciei dextra cancro, eoque vlceroso obfessa fuit diutissimè. Quæ cum variis auxiliis à Medicis, Gallis, Italis, Germanis, Hispanis petitis vsa esset, tandem vulgari hoc Barbitonforis remedio sanata est. Pullos gallinaceos in partes tenues concidebat, & latas, quas sæpiusculè commutando interdum admovebat parti affectæ.

Pullis Gallinaceis curatus Cancer.

CAPVT XII.

De Gangrana & Sphacelo Vteri.

TAndem etiam pudendum muliebre interdum gangræna & sphacelo corripitur. Quamquam enim interdum malum hoc etiam in ipsum vterum vsque ferpat, eumque corrumpat, vt suo loco dicetur, imò totus vterus procidens corrumpatur: tamen potissimum in locis muliebribus & pudendis, vt pote humidioribus, & quæ excrementa multa recipiunt, & putredini facili obnoxia sunt, excitatur, & hinc quandoque vtero communicatur.

Gangræna & Sphacelus Vteri.

Causa.

Malum hoc etsi in aliis partibus à pluribus causis, quas omnes hic recensere opus non est, excitari possit: hoc tamen in loco ortum habet ex inflammatione, cancro & vlceribus in hisce locis malè curatis. Cum n. hæ partes sint humidæ, & excrementis scatant, quibus calor iis insitus extinguitur, facili eas corrumpuntur & emoriuntur. Ita refert Vicius in *observat.* Nobili cuidam fœminæ annorū 25. æstuante canicula tuberculū quoddam in sinu muliebri, ex violento forsan mariti cōcubitu, exortum fuisse. Cui cum imperitus Chirurgus cataplasmata minus idonea admoisset, intra dies non multos

Causa.

B pars

vniversa putrescere, nigrescere, & emori cœpit, & incredibili celeritate anum versus malum progressum est. Interdum etiam vterus prolapsus ab externo aëre ita alteratur, vt tandem gangræna corripitur.

Signa Diagnostica.

Signa.

Calor primò insolitus in parte percipitur, accedit febris cum horrore in vniuerso corpore, postea color partis mutatur, parsque fit liuida, nigrescit, mollis, ac cadauerosa euadit, nec pulsus, nec sensus vllus adest; imò pars sine sensu secari & pungi potest; adest foetor maximus. Accedunt virium deiectio, cordis anxietas, & alia symptomata ex malignis halitibus ad partes superiores adscendentibus.

Prognostica.

Prognostica.

1. Malum hoc grauissimum est, & periculosissimum, & nisi maturè ei occurratur, homini mortem affert.

2. Periculosius tamen malum est, si putredo versus vterum ipsum serpat, quàm si vicinas externas partes corripiat. Si enim ipsum vterum malum inuadit, plerumque lethale est. Obseruatum tamen vterum putredine & gangræna corruptum vel spontè excidisse, vel sectione ablatum fuisse, & nihilominus fœminis superuixisse, cuius rei historias habent Aëtius, *tetrab.* 3. c. 72. Nicolaus Florentinus, *serm.* 6. *tract.* 3. *cap.* 26. Math. de Gradibus, in 9. *Rhas.* *cap.* de exitu & dispos. *maric.* Marcus Gattinaria, ad 9. *Rhas.* *cap.* de exitu *matricis.* Langius, *lib.* 2. *epist.* 39. Beniuentius, *de abdit. sanat. & morb. caus.* *cap.* 11. Christoph. à Vega, *art. Medic.* 1. 3. *sect.* 10. c. 10. & ad *lib.* 6. *aphor.* 18. Hippocr. *Parasus*, *lib.* de *hom. gen.* *cap.* 41. Rousselus, *de partu Casareo* & alij, quorum obseruationes collegit Schenckius, *lib.* 4. Si verò versus partes exteriores putredo serpat, minus periculosum est, vt obseruatio Vteri docet.

Curatio

Curatio in eo maximè consistit, vt putredo sistatur, & quod corruptum est, tollatur. Perficiuntur hæc, vt in aliarum partium gangrænis, si pars, si fieri potest, scarificetur, & postea abluatur decocto absinthij, lupinorum, myrrhæ & similibus, & imponatur vnguentum Ægyptiacum vel simile conueniens. Omnibus verò superponatur cataplasma de tribus farinis dictum, quod hoc modo paratur.

℞. farina orobi, fabarum, hordei, ana Vnc. ij. oxymel. lbj. Coq. F. Cataplasma.

Efficacius fit, si addatur farina lupinorum, absinthium, aloë, myrrha. De quibus plura in generali de gangræna tractatione.

Quod corruptum & emortuum est, amputandum, ne reliquæ partes inficiantur, vel sectione, vel vitione, vel ligatura indies magis coarctata & fortius constricta, cuius exemplum & historiam habet Fr. Rousselus, *sect.* 4. *cap.* 5. *de partu Casareo.*

Partes etiam principes, & inprimis corroborandum. Cum enim prauis halitus per arterias ad cor ascendant, cordialia medicamenta exhibenda, vt conferua borrag. bugloss. tunicis, spec. diamarg. frigid. elect. de gemm. frig. confectio de hyacintho, syr. acetos. citri, granator. borraginis.

Cordi quoque & pulsibus conuenientia epithemata malignis vaporibus resistentia applicanda.

Vterus nobilem illam fœminam, cuius supra facta mentio, hoc modo curauit. Primò solani & plantaginis succum vberitimum syringe in vtrumque neatum ter vel quater interdum iniecit, deinde horis illis intermediis lini hapsum iis succis, admixto aceto, imbutum applicuit, qui exsuccus eodem rursus permaduit liquore: ac eiusmodi repetita aliquoties applicatione perseueratum est, donec restingeretur feruor, & desineret putrefactio. Assumebat interim quoque portionem singulis diebus ter ex decocto acetosæ, scabiosæ, pampi-

nulæ, prunorum damascenorum, summitatum borrag. bugloss. flor. calendulæ cum aqua, saccharo & aceto ad syrapi acidi longi formam apparata. Vistus erat paucus, sed refrigerans & acidus, putredinis occasionem præscindens. Tertio die incendij furia, sæuitiaque putredinis remisit. Quare carnem nigram, mortuamque exiguo forcipe attrahi, & circumquaque à viuo sine doloris sensu separari, resecarique iussit. Inde reliquum ad viuum vsque Ægyptiaco vnguento absumpsit: eodemque modo ad cicatricis inductionem, vt in aliis vlceribus, progressus est. Atqui inter curandum erant aliquoties enemata ex hordei & aliorum aluum mollientium decocto infundenda. Nec quæ cordi & visceribus reliquis robur conciliarent, negligebantur, atque eâ ratione conualuit breui.

PARTIS PRIMÆ

SECTIO II.

De Vteri ipsius morbis.

CAPVT I.

De Temperie Vteri cognoscendâ.

AT QVÆ hæcenus morbos, qui pudendo muliebri & cervici seu collo vteri accidere solent, explicauimus: iam ad ipsius vteri morbos explicandos accedimus, & primò quidem morbos Intemperie. De quibus antequam agamus, prius aliquid de Temperie vteri cognoscendâ dicemus. Cognita enim naturali vteri temperie, facilius etiam intemperies præternaturales cognoscuntur; & excessus illi in temperamento vteri, qui fœminis à Naturâ obtigerunt, non pauca cum Intemperiebus morbois communia habent. De indicij autem cognoscendi temperamenta vteri vel partium genitaliū peculiarem libellum scripsit Marc. Ant. Vlmus, Patavinus, Medicus Bononiensis, quem *Vterium muliebrem* inscripsit. In eo verò inter reliqua signa primo loco ab eo recensetur Gynacomystax, quem appellat. Barbula scilicet in superiore labro mulierum, & quidem vt notum & suum inuentum, vt pote quæ Maioribus, etsi sensibilis sit, & sensui visus obuia, non sit animaduersa, definitque eam quod sit Barbulæ imago, atque inchoamentum, seu lanugo pilatis, vel pilus breuiculus, tenuis, mollis, qua vestitur cutis labri superioris muliebris, Barbamque hanc tum demum erumpere in fœminis statuit, cum menses fluere, & mammae augeri incipiunt, & ex hac Barbulâ de temperamento vteri & testium in fœminis iudicium haberi posse docet, dum scribit: *Si Gynacomystax temporius eruperit, atque iis densior, longior, nigrior, crassior, pro eius tamen naturâ, Fœmina tunc habuerint vterum calidum atque præsertim ipsos testes; Eadem fuerint salaces, marium appetentes, quantum verò ad seipsas pertinet, fœcunda, atque maximè vt plurimum aptæ ad opus facultatis generatricis præstandum & in Venere satius vegeta. Quæ verò fœminarum nullas, aut perexiguas notas, atque momenta ferè inuisibilia Gynacomystacis obtinuerint, hæc plerumque sunt ad Venerem ignauas, habentque facultatem sui sexus generatricem minus valentem, vt quantum ad se pertinet, raro sint fœcunda. Ipse tamen scribit, minus curiosè eam inspicientibus non adinaduerti, sed visum & oculos minus acres interdum subterfugere, & nunc eius breuitatem, nunc tenuitatem, nunc raritatem, nunc colorè albicantè barbâ istam quasi oculis eripere & suffutari, & si omnia ista impedimèta coniungantur, omnino arduum esse, cognoscere Gynacomystacem.*

Verùm ne tantum inuentum toti Antiquitati ignorum lateat, tubulus ille opticus vncialis, quo gemmarij in gëmarum bonitate & integritate exploradâ vtuntur, &

Temperies
vteri vt co-
gnoscenda.

Gynacomy-
stax.

& qui pulicum pedes omnes inspicandos clarè exhibet, adhiberi possit. Miror verò viros doctos de rebus nihili & talibus inuētis gloriari. Et cū ipse Vlmus occulto proximam esse hanc barbā dicat, imo barbula vmbra appellat, vix operæ pretiū esse puto de ea pluribus agere. Hoc oculis manifestum est, quod & Aristoteles, lib. 3. de hist. animal. cap. 11. annotauit, quibusdam fœminis in mento pilos prodire, præsertim cum menstrua ipsis subsistunt, & inprimis iis, quæ vterum & testes habent calidiores.

Signa temperiei vteri à pilis pubis. Certiora alia & sensibus manifestiora signa temperamenti Vteri & partium genitalium in fœminis dantur. 1. Pili pubis, qui à Io. Riolo, lib. 2. Anthropograph. c. 34. etiam γυναικίονες appellantur. Hi enim si citò erumpunt, sunt crassi, nigri, duri, longi, & à pube ad vicinas partes porriguntur, vteri & testium calidiorum sunt indicium. Si verò tardè erumpunt, sunt breues, molles, tenues, subflauī, rari, & vltra pubem non extenduntur, vteri frigidi signum sunt: & prout caliditati vel frigiditati humiditas & siccitas coniungitur, ita copia & qualitates nunc augentur, nunc minuuntur.

Amēstruis. Deinde signa menstrua suppeditant. Quæ enim vterum habent calidum, eis maturius menses erumpunt, & sæpe circa annum duodecimum, tardius etiam desinunt, sunt rubra, calida, non tamen valdè copiosa. Si verò vterus sit frigidior, menstrua tardius fluere incipiunt, sanguisque qui fluit, est frigidior, & aquosus, citius etiam fluere desinunt. Et quidem si calori accedat humiditas, menses copiosè fluunt, & fluxus iste vltra quinquagesimum annum durat, nonnullis etiam, dum grauidæ sunt, menses ad secundum vel tertium mensem adhuc fluunt. Si verò siccitas caliditati accedat, sanguis, qui profluit, flauus, tenuis, acris est, & genitalia mordicat, & interdum vnius mensis spatio fluxus bis vel ter redit. Si frigiditati accedat humiditas, tardè erumpunt menstrua, neque absque difficultate, estque sanguis albicans & serosus. Si frigiditati accedat siccitas, tardissimè & difficilimè erumpunt, & raro ad quadragesimum annum fluunt, & fluunt parçè, ac sunt crassa.

AVeneris appetitu. Tertio ex Veneris appetitu aliquid de temperie vteri colligi potest. Siquidem fœminæ, quæ calidum vterum & genitalia habent, Venerem maturè & vehementius appetunt, eaque valdè delectantur. Quæ verò frigidum habent vterum, Venerem tardè appetunt, neque eà admodum delectantur, & eà frequenti facillè lassantur. Et quidem si caliditati iungatur humiditas, Venerem etiam multà non lassantur, imò si Venerem, cui adsueuerunt, intermittant, male habent, nisi forsitan carnosæ & pingues fiant, Venerisque desiderio ad annum quinquagesimum vel etiam vltra tenentur.

Si caliditati siccitas coniungatur, summo desiderio & ferè cum furore in Venerem feruntur, præsertim si ab eà longius abstineant, & victus laurus atque alia venerem irritantia accedant. Non tamen multam venerem ferunt, sed facillè lassantur, ob spirituum paucitatem. Si frigiditati accedat humiditas, fœminæ tardius & raro venerem appetunt, & desiderium veneris in iis facillè languescit, præsertim si sæpius concipiant, vel abortiant; cum eo modo vterus magis refrigeretur. Neque etiam è coitu delectationem admodum percipiunt, sed in eo q. torpent, & frequenti facillè lassantur. Interim coitus ipsis vilis est, easque vegetiores reddit. Si frigiditati accedat siccitas, tardissimè virum appetunt, nec in coitu delectantur, facillè quoque eo lassantur, ob spirituum paucitatem.

AVeneris appetitu. Quarto signa temperiei vteri Conceptio suppeditat. Si enim vterus sit calidus, frequenter concipiunt mulieres, & quidem plerunque masculam prolem, vel fœminas viragines, modò virile semen consentiat. Si verò vterus sit frigidus, raro concipiunt, & fœminas potius, quàm mares, præsertim iuniores & adultiores, modò virile semen consentiat. Si caliditati accedat humiditas, tales fœminæ, omnium maximè sunt fœcundæ,

Dan. Sennerti. Tom. IV.

modò virum quoque bene temperatum nanciscantur; Et ex senibus quoque & maribus imbecillibus hæ fœminæ non difficulter concipiunt, sed tum potius fœminas, quàm mares, concipiunt, interdum & geminos pariunt, & molas simul concipiunt, vel superfœtant. Si verò siccitas caliditati accedat, fœcundæ quidem sunt fœminæ, sed non ita, vt quæ calidum & humidum vterum habent, requiruntque semen virile temperatum, & ex se mares generant: Rarò geminos pariunt, vel superfœtant. Si vterus sit frigidus & humidus difficulter concipiunt fœminæ, præsertim iam adultiores: iuniores tamen, præcipuè si virile semen sit calidum & siccum, concipiunt mares, sed rarò optimè conformatos, verum valerudinarios. Ipsæ etiam fœminæ dum Vtero gerunt, malè habent. Quæ vterum habent frigidum & siccum, ferè steriles sunt, & si concipere debent, necessum est, vt semen virile sit calidum & humidum. Et si concipiunt, pariunt fœminas, & si mares generent, sunt ii strigosi, proceri, & qui citò senescunt.

Atque hæc præcipua indicia sunt, quibus temperies vteri cognoscitur, potissimùm ab effectibus petita, & quidem certiora: de quibus plura non addimus, cum etiam in sequentibus capitibus iterum eorum facienda sit mentio. Et propterea ipsos vteri morbos aggredimur, qui omnino diligenter tractandi sunt, cum rarò fœminæ ægrotent, quin vterus fons aut focus omnium malorum sit, aut certè ea augeat.

CAPVT II.

De Intemperie vteri calida.

Vteri calida Intemperies. ET primò quidem morbos Intemperiei quod attinet, omnis generis intemperies vtero accidunt. Primò etsi vteri calor ad semen fouendum ac retinendum, fœtusque formationem & vsque ad tempus partus retentionem sit maximè necessarius: tamen si calor sit nimius, semen genitale, quod à viro accipit, non suauiter fouet, sed calorem eius dissipat, atque ita conceptionem impedit.

Causa.

Causa. Calor hic præternaturalis interdum à primo ortu contractus est in quibusdam fœminis, viragines nimirum, quæ ob id etiam ferè steriles sunt. Post ortum verò contrahitur à causis calefacientibus, vini nimirum potentioris & aromatici vsu, mulso vel hydromelite aromatibus condito, cibis calidis, ambulatione multa, Venerè multa & cogitatione de rebus Veneris, quæ calorem & sanguinem ad vterum concitant; medicamentis cum internis, tum externis calidis.

Signa Diagnostica.

Signa. Fœminæ, quæ vteri calida intemperie laborant, pro-næ sunt in Venerem, menstrua habent pauca, flaua, nigra, vel adusta & acris, eaque cum difficultate fluunt, & raro ordinem debitum seruant, pili in pube citò nascuntur, facies rubet, & dolori capitis frequenti sunt obnoxie, & biliosi humoris in corpore abundantis plerunque adsunt indicia, labia ferè sunt sicca.

Prognostica.

Prognostica. 1. Calida vteri intemperies multa graua mala fœminis affert. Menses enim, vt dictum, habent paucos, inordinatos, prauos & difficiles; vnde postea ætatis progressu fiunt hypochondriacæ: Steriles etiam sunt plerunque tales fœminæ. 2. Interdum quoque furor vterinus ex intemperie vteri calida oritur.

B 2 Curatio

Curatio.

Curatio.

Calida vteri intemperies refrigerantia indicat. Refrigerantia tamen ita moderanda sunt, ne vteri calor, qui ad conceptum necessarius, debilitetur, eiusque substantia, quæ membranosa & cui frigus inimicus, offendatur, & vasa, quæ ob menstruum fluxum patere debent, densentur & occludantur. Atque id non solum intelligendum est de medicamentis, quæ vtero adhibentur, sed etiam iis, quæ lumbis & dorso applicantur, in quibus etiam cauendum, ne nimio refrigerantium usu nervi eò loci lædantur.

Ex internis medicamentis vtilia sunt cichorium & cichoracea, endivia, viola, nymphaea, acetosa, lactuca, santalina, sem. frigida maiora, & aquæ, syrupi, conseruæ, condita ex his parata, vt & syrupus acetositarum citri, granatorum, species diamarg. frig. diarrhod. Abb. & diatrionfant.

Vt ʒ. conf. cichor. violar. nymph. borrag. ana Vnc. j. ros. Vnc. ʒ. spec. diamarg. frig. diatrionfant. ana Drach. ʒ. Cum Syr. violar. vel acetositar. citri F. Elect.

Externa.

Extra adhibeantur unguentum rosaceum, refrigerans Galeni, cerotum santalinum, ol. rosar. violar. nymphaeæ, cum succo lactuce, nymphaeæ, cucurbitæ, umbilici ♀, quibus dorsum & lumbi inungantur. Vel cataplasmata ex farina hordei, pulvere rosar. violar. nymphaeæ, samalis cum succo vel aqua plantaginis, nymphaeæ, cichorij, lactuce, oleo rosar. violar. nymphaeæ.

Vtilia etiam sunt balnea & infusus ac fomentationes ex refrigerantibus.

Vt ʒ. fol. violar. vitis, malorum cydonior. ana M. j. salicis, flor. violar. nymph. ana M. ʒ.

Coq. in aqua dulci pro Balneo, in quo mulier umbilico tenuis sedeat. Vel paretur inde fomentatio. Post balneum capiat aliquid ex refrigerantibus supra propositis.

Si libet, possunt ex medicamentis hætenus propositis etiam vterinæ iniectiones & pelli fieri. Eros, de passionibus mulier. cap. 7. in nimia matricis caliditate, & ubi ardor & calor percipitur, tale pessarium immititur.

ʒ. opij Scr. j. adip. anser. Scr. ij. cera, mellis, ana Scr. iij. olei Vnc. j. album. ouor. ij. Misce.

Verum ex falsa hypothese antiquorum, qui opium frigidum esse statuerunt, talia medicamenta parata sunt. Cum autem vterus cum aliis partibus nobilibus magnum consensum habeat, metuendum, ne vis narcotica opij ipsis noceat.

Dieta.

Dieta.

Dieta medicamentis respondeat. Aer sit frigidior. Vestes, stragula & tegumenta tenuia sint, non nimis densa & calida. Cibi condiantur lactuca, cichorio, endivia, hordeum hic ægris commodum est. Abstineant contra à cibis calidis & aromatibus. Vino quantum fieri potest abstineant, aut sit illud tenue & aquosum. Potus sit cerevisia hordeacea vel aqua hordei. Quies animi corporisque ipsis commodior est, quam motus. A Venere abstineant, vel parca ea utantur. Somnus vigiliis nimis vtilior est. Alius laxa sit.

CAPVT III.

De Intemperie vteri Frigida.

Intemperies vteri Frigida.

Requentius verò intemperie Frigida vterus laborat, quæ sterilitatis & aliorum malorum plurimorum causa est.

Causæ.

Causæ.

Ortum autem habet à causis iis contrariis, quæ calidam intemperiem inducunt, nimirum ab aere externo frigido, otio & quiete, cibis & medicamentis frigidis.

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ vteri intemperie frigidâ laborant, signa. Venerem minus appetunt, ac minori voluptate in ea afficiuntur; pili in pube sunt pauciores: non concipiunt: menses ipsis subsistunt, aut minus rectè fluunt, ac pituitosi, mucosi ac crassi sunt. Cumulantur enim in vteri venis frigidi & pituitosi humores, qui eas obstruunt; flatus in vtero colliguntur, semen est crudum & aquosum, vnde semen ipsis sine voluptate effluit, & gonorrhœam patiuntur. Faciei color est pallidus. Causæ refrigerantes præcesserunt.

Prognosticum.

Intemperies hæc multorum malorum, obstructio- nis mensium, sterilitatis & aliorum causa est: ac sæpe satis difficulter curatur.

Curatio.

Intemperies vteri frigida calefacientia indicat. Eligenda autem hic ex calidis medicamentis ea, quæ peculiarem cum vtero cognationem habent.

Vt Radices Aristolochia, leuistici, valeriana, angelica, pimpinella, imperatoria, calami aromatici, rubia, helenij, iridis, ostruy, eryngij, ireos, asari, fœniculi, petroselinij, apij, pauludapij.

Folia artemisia, melissa, matricaria, sabina, pulegij, calamintha, origani, distamni Cretici, maiorana, ruta, betonica, rosmarini, lauri, leuistici.

Flores rosmar. chæri, lauendulæ, salvia, stachados, spica, betonica, schœnanthi, chamemeli.

Semina, apij, petroselinij, ruta, dauci, anisi, fœniculi, cumini, leuistici, pastinaca sylvestris, sileris montanæ, nigellæ, ciceres rubri. Baccæ, lauri, iuniperi.

Aromata, galanga, cinamomum, cassia lignea, garyophylli, cubeba, crocus, zedoaria, nux moschata, macis.

Gummi & Lacrymæ, & liquores concreti, thus, myrrha, styrax, benzoe, sagapenum, asa foetida, opopanax, gummi elemi, succinum.

Ex animalibus, castoreum.

Ex mineralibus, borax.

Composita.

Ex quibus fiunt varia medicamenta cum interna, tum externa.

Interna.

Species diamoschi, diacalamintha, theriaca, Misbri- datium. Aquæ ex supra enumeratis, syrupi, conseruæ & alia

Efficacissima ad calefaciendum vterum est hæc aqua, quæ aqua vitæ mulierum appellatur.

ʒ. Galanga, cinam. nuc. mosch. macis, garyoph. ana Vnc. ij. zingib. cubebar. zedoar. cardamomi, ana Vnc. j. granorum paradisi, piperis long. ana Vnc. ʒ. Tritis affunde vini Mens. vj.

Stent in infusione in loco frigido diebus 8. Postea adde salvia minor. mentha rubr. melissa, matricar. ana M. ij.

Stent iterum diebus 8. Postea vinum effunde, & herbas ac aromata contunde, & vino affuso iterum destilla.

Alia. ʒ. cinamomi, nuc. moschat, macis, caryophyll. zingib. alb. cubebar. cardamom. granor. paradisi. an Vnc. j. ʒ. galang. Drach. vj. piperis longi Vnc. ʒ. zedoar. Drach. vj.

Aromata minutim incidantur, & affundantur in vase Vvaldeburgico Vini boni Mens. vj. Ponantur in cellam & ita stent per dies 9. quotidie agitando: postea adde mentha rubr. M. ij. Stent iterum per dies 14. Postea vinum effundatur, & remanentia contundantur, vinumque reafundatur, & destillatio fiat.

Alia,

Alia. ℞. macis, nuc. moschat. cardamomi, gran. paradisi. ana. Vnc. j. cinamom. galang. pip. longi, zinzib. zedoar. ana. Vnc. β. herb. meliss. salvia, fenic. serpilli, anserina, maioran. ana. Mj. mentha crisp. Mβ.

Incid. & contund. ac infund. per 6. dies in Vini Rhemani lb. vj. Deinde destill. in B.M.

Vina medicata. Vel vina medicata ex iisdem fiant. Extractum hysterici maius & minus habetur apud Quercetan. in pharmacop. Dogmat. restit. cap. 25.

Externa.

Externa. Extra vtendum fomentis, balneis, ventris inferioris ē modò enumeratis plantis. Sacculis ex iisdem paratis. Inunctionibus ex oleo irino, lilior. albor. rutaceo, de angelicis, laurino, cinamomi, caryophyllor. macis, nucis mosch. Emplastris, vt.

℞. ladani Vnc. ij. thuris, mastiches, styracis liquida, ana Vnc. β. ol. caryophyllor. nuc. mosch. ana Scr. β. ol. lilior. alb. rutacei, ana Vnc. j. cera q. s. F. Emplastrum.

Suffitibus, vt.

℞. thuris, myrrha, mastich. ana Drach. j. baccar. lauri Drach. jβ. ladani Drach. ij. styracis, caryophyll. ana Drach. j. gummi Arabici vini, ana q. s. F. trochisci.

Pessaria etiam ex iisdem medicamentis componi possunt.

Diatæ.

Diatæ. Aer sit calidior; Cibi facilis coctionis & boni nutrimenti, condianturque aniso, feniculo, thymo, aromatibus. Videntur pisces, legumina, lac & lacticia, fructus crudi & alia, quæ humores frigidos generant.

CAPVT IV.

De Humida Intemperie Vteri.

Humida Intemperies frigida plerunque coniungitur, & frequentissima sterilitatis causa est.

Causæ.

Causæ. Prouenit verò ab iisdem fere causis, à quibus frigida vteri intemperies: Cum causæ illæ refrigerantes ferè etiam vim humectandi habeant. Atque iis fœminis præcipuè hæc intemperies accidit, quæ vita sedentaria vtuntur & in otio viuunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Quæ humida intemperie vteri laborant, menstrua copiosa habent, eaque aquosa ac tenuia, & loci muliebres iis ob excrementa humida madent, & fluorem vterinum patiuntur; Venerem non multum appetunt, & in ea delectationem ferè non percipiunt. Fœminæ tales semen non retinent; aut si concipiant, ad abortum factu grandiore facto pronæ sunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Humida vteri intemperies ad conceptum, vt modò dictum, est ineptissima.
2. Si diu durauerit, satis difficulter curatur.

Curatio.

Curatio. Intemperies humida siccantia requirit. Eadem autem ferè medicamenta, quæ intemperiem frigidam curant, humidæ etiam tollendæ sunt vtilia; cum calefacientia illa omnia etiam vim siccandi obtineant. In primis hic viles sunt thermæ sulphureæ, & potu & Dan. Sennert. Tom. III.

inlesu vsurpatæ. In iniectionibus tamen & aliis externis medicamentis abstinendum ab adstringentibus; cum humores excrementitios, qui plerunque cum hac intemperie coniunguntur, detineant, malumque ita augeant.

Victus etiam ratio siccandi vim habeat.

Diatæ.

CAPVT V.

De Sicca Vteri Intemperie.

Siccâ tandem intemperie etiam quandoque vterus laborat; imo interdum quasi induratur. Suâ enim substantia carnosus & mollis est vterus, & affluente sanguine humectatur: & talis ad conceptionem aptus est: si verò illa humiditate destituatur & siccior ac durior fiat, ad conceptionem ineptus fit.

Causæ.

Accidit hoc nonnunquam ab ipso ortu, & à prima causa constitutione nonnullis vterus siccior & durior est. Post ortum verò in senio accidit, quando vt aliæ partes, ita etiam vterus exsiccatur, & tunc parere fœminæ desinunt. Si verò à causis exiccantibus ante senium idem accidat, itidem steriles fiunt. Exsiccant autem vterum interdum morbi, vt inflammationes, interdum medicamenta. Si etiam sanguis, qui vterum humectare solet, ad eum non feratur, vterus siccatur: Quod accidit, si sanguis menstruus per eum non euacuetur, aut licet per ceruicem illius effluat, ad fundum non perueniat, ob venarum vel angustiam, vel obstructionem, quod viraginitibus sæpe accidit, vt & iis, quæ à viris abstinentes vel aliis de causis diu non conceperunt, quibusque ita sanguine vterus rarius humectatur, & licet is euacuetur mensuris interuallis, per ceruicem tamen porius, quàm vteri fundum effluit. Et causæ, quæ ita aliis partibus intemperiem siccam inducere possunt, etiam hic locum habent.

Signa Diagnostica.

Semen paucum excernunt tales fœminæ, & ad Venerem tardæ sunt, menses ipsi sunt pauci, vteri os siccum. Aliæ etiam tales fœminæ corporis constitutione sunt sicca & gracili; & plerunque fœminis, quæ vterum calidum & siccum habet labium inferius perpetuas ferè fissuras habet, coloremque è rubro nigricantē.

Prognostica.

1. Sterilitatem, vt dictum, hæc intemperies plerunque indicat.
2. Et vt in aliis partibus sicca intemperies est curatu difficilima: ita etiam in vtero, & præcipuè si sit diuturnior, & quasi hectica euaserit.

Curatio.

Curatur hæc intemperies humectantibus. Vtilis imprimis hic est borrago & buglossum, & mercurialis, malua, althea, viola, amygdala dulces, pistacia, pinea, inula, dactyli, ficus, passula, radices satyrj, eryngij.

E quibus parantur varia medicamenta interna: Syrupi, conseruæ, condita, emulsiones, morsuli, & alia.

Externa etiam varia ex iisdem parantur, additis semine lini; fœnugraci; radic. lilior. albor. branca vrsina, parietaria, & similibus. Balnea nimirum & inlesus cum aqua dulci tepida, vel fomentationes, quæ commodissime cum lacte parantur. Post balneum & fomentationem vteri regio, imò totus venter versus pudenda inungatur ol. amygdal. dulcium. lilior. albor. lini, sesamino, butyro

B 3 recentis

recenti sine sale, pinguedine gallinae, anseris, medulla crurum vituli, mucilaginis seminis maluae, althaeae, lini, cido-
niorum, unguento resumptiuo.

Diata.

Diata. Diata vim humectandi habeat. Aer sit humidus. Cibi humectandi quoque & impinguandi vim habeant; sint praeterea boni succi, facili coctionis, multi alimenti, & minimè excrementitij, quales sunt iuscula pinguis gallinarum, carnis bubulae, caro vitulina, haedina, veruccina, gallinarum, oua sorbilia, lac, caseus recens, amygdalum, pisces bonae notae, amygdalae, pistacia, pinex, dactyli. Potus sit cereuisia triticea, vel vinum dulce. Quies utilis est. Somnus etiam sit paulò longior. Nocent verò labores nimij, vigiliae, ira, mæror, inedia.

C A P V T VI.

De intemperiebus Vteri Compositis, & cum Materia.

Et primò

De Frigida & Humida.

**Intemperies
Vteri Frigi-
da & Hu-
mida.**

Rarò verò simplex intemperies vterum corripit, sed plerunque sunt compositae. Ita etiam rarò intemperies sunt sine materia, sed plerunque humores ut eas inducunt, ita fouent.

Frigida & Humida Intemperies cum Materia.

**Frig. & Hu-
mida intep-
cum mate-
ria.**

Frequentissima autem est Intemperies frigida & humida, quae etiam eiusdem generis excrementa cumulat. Humores autem illi excrementitij & pituitosi nunc à toto corpore, si in eo abundant, vel ubi mensium fluxus praeteriit, vel cum iis ad vterum mittuntur, nunc etiam ob intemperiem vteri in eo cumulantur.

Causae.

Causae.

Causae sunt eadem, quae in frigida & humida intemperie sunt propositae, & omnino omnes, quae frigidos & pituitosos humores siue in toto corpore, siue in vtero cumulare possunt: quae ex aliarum partium affectibus patent.

Signa Diagnostica.

Signa.

Signa etiam ferè eadem sunt. Et tales foeminae ferè non concipiunt, maloque corporis habitu praeditae sunt, & colore corporis pallido & liuido. Menses iis rarò conueniente modo fluunt. Plerunque etiam albo vteri fluore laborant, & ex humoribus vitiosis in vteri vasis contentis omnis generis corporis symptomata oriri possunt, de quibus infra, *part. 2. sect. 3. de symptomatibus ex vtero ortis & variarum partium cum vtero consensu* dicemus, ut rectè sexcentarum ærumnarum, innumerarumque calamitarum mulieri vterum autorem esse, Democritus ad Hippocratem scripserit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Foeminae tales ferè non concipiunt, aut si concipiunt, foetu grandiore facto abortiunt.
2. Curatur autem intemperies hæc longè difficilius, quam simplex & nuda intemperies frigida aut humida.

Indicationes & Curatio.

Eadem quidem Intemperiem hanc curandi ratio est, respectu Intemperiei, quae antea in Intemperie Frigida & Humida est proposita. Ratione verò humoris pituitosi coniuncti, is praeparantia & purgantia requirit. Et praecipue si intemperies sit cum materia, diligenti victus ratione & vsu recto rerum non naturalium, potissimum in cibo & potu, opus est, quae ita instituenda, ut nullus posthac vitiosus humor generetur. Simul etiam videndum, an humor ille saltem in vtero ex debilitate eius colligatur: an verò è toto corpore vel parte aliqua ad eam mittatur. Si prius accidat, ad vterum imprimis respiciendum, isque roborandus, ne vitiosos humores generet. Si verò vel à toto corpore, vel à parte aliqua humores ad vterum confluant, curatio ad totum vel partem illam primò dirigenda.

Itaque si pituitosus humor peccet, praeparandus est iis medicamentis, quae supra, *cap. 2. & 3. de Intemp. frig. & hum.* sunt proposita, ut syrupo de artemisia, de betonica, mentha, de hyssopo, cum aqua vel decocto plantarum allegatis locis enumeratarum.

Ut *℞. radic. fenic. Vnc. j. valeriana, helenij, Imperatoria, ana Vnc. s. pulegij, artemisia, matricaria, nepete, maiorana, ana Mi. flor. cheiri, rorismarini, salvia, ana P. ij. sem. sileris montani, feniculi, anisi, pastinaca silvestris, ana Drach. j.*

Coq. in f. q. aq. pro Vnc. x. Colatura clarificata dulcoretur saccharo: Vel adde Syr. de Artemisia Vnc. ij. vel Vnc. iij. aq. cinam. Vnc. s. F. potio pro tribus dosibus.

Vel *℞. radic. helenij, imperator. ana Vnc. s. maiorana, rorismar. betonic. puleg. artemis. ana. Mj. matricar. M. s. sem. fanic. Drach. j. zedoar. cinam. ana Drach. vj. Affund. vini vel cereuisiae q. s. De quibus aliquoties haustus exhibeatur.*

Humores praeparati euacuentur conuenientibus medicamentis, ut agarico, mechoacanna, turbit, trochisc. alhandali; & si alij humores pituitoso admixti fuerint, folijs senae, & alijs, pilulis item de tribus, aloephangelinis, mastichinis, de hiera cum agarico, sine quibus, coctis, elect. Indo, Diaphenico, Diacarthamo.

Vel *℞. ligni aloës, sem. sileris montani, rad. asari, mastich. croci, ana Scrup. j. schœnantibi, spica, ana Scrup. s. agarici albiss. Drach. ij. turbit electi Drach. j. s. aloës purificata Drach. vj. ol. cinam. fenic. anisi, macis, ana gutt. j. F. pilulae, quae, si libet, trochiscis alhandali acui possunt.*

Vel *℞. agarici trochisc. Drach. j. s. fol. senae elect. Drach. ij. Infund. in decocti superioris vel aq. artemisiae f. q. In Colat. Vnc. iij. s. dissolue elect. Diaphenici vel Diacarthami Drach. ij. Iterum Coletur. Adde Syr. de artemisia Vnc. s. aq. cinam. Drach. s. M. Pro delicatioribus potest tale Claretum fieri.*

℞. rad. fenic. Drach. iij. rorismar. hyssopi, betonica, ana P. j. fol. senae elect. Drach. iij. mechoacanna 3. j. vel 3 iij. agarici trochisc. Scrup. ij. galanga, zinzib. ana Scrup. j. Infund. in vini Rhenani f. q. horis 6. in loco calido. Postea trahantur per chartam bibulam. Adde Syr. conseruat. cortic. citri, Vnc. s. ol. cinam. 3. j. M. F. Claretum. Quod quoties opus repeti poterit.

Vniuersalibus istis euacuationibus praemissis ad particulares postea, quae ex ipso vtero proximè fiunt, euacuationes accedendum est, in quem finem viles sunt imprimis pessii seu pessaria dicta.

Ut *℞. fol. mercurial. recentia, contendantur atque in sacculum ex linteo albo rato vel serico paratum indantur, qui butyro vel melle ros. solut. inungatur.*

Vel *℞. spec. benedicta laxat. Drach. iij. agarici Drach. ij. sem. nigella Drach. j. farina cicerum Drach. vj. Cum succo mercurialis F. pessaria, quae linteo raro obducantur.*

Vel *℞. spec. hiera f. Drach. j. agarici trochisc. Drach. s. bdellij*

bdellij Drach. j. Cum melle F. pessus.

Vel *℥. agarici trochisc.* Drach. j. *colocynth.* Scrup. j. *artemif. salua, maiorana, dictamni Cretici, ana* Drach. β.

Excipiantur succo mercurialis & cum linteo vel serico raro, F. pessaria.

Euacuationibus istis præmissis postea iterum exsiccantia & calefacientia, reliquias humorum excrementiorum absumentia & discutientia vsurpari possunt, qualia supra cap. 2. & 3. sunt proposita, cum Interna tum Externa.

Sudorifera. Vtilia verò maximè in eum finem sunt sudorifera, parata ex decocto ligni Guaiaci, radice Chinæ & sarsæ parillæ. Quæ autem Qualitates, vis & efficacia sit horum medicamentorum, & quomodo ad vsum Medicum apparanda sint, alibi dictum, neque id integrè explicare huius loci est. Vt pauca addamus.

Ligni sancti decoctum. *℥. ligni sancti ruspatis* lbj. vel etiam Vnc. xvij. quæ in aq. puræ lbj. hor. 24. macerentur. Postea vase clauso coquantur ad dimidiæ vel tertiæ partis consumptionem. Colaturæ Vnc. vj. vel Vnc. viij. manè calidè ægra sumat & in lecto sese ad sudorem componat.

Reliquis tantundem aquæ affundatur & ad tertiæ partis consumptionem coquantur. Colaturæ detur pro potu ordinario.

Rad. China decoctum. Radicem Chinam verò quod attinet.

℥. eius in taleolas sectæ Vnc. iij. Affunde aq. puræ tepidæ lbvj. Coq. ad mediæ partis consumptionem. Col. lbj. vel etiam plus manè exhibeatur, ægraque in lecto pro virium ratione sudet. Et quia decoctum hoc facilè acefcit, tertio quoque die recens parandum.

sarsæ parilla decoctum. Sarsæ parilla verò *℥. Vnc. jx. aq. puræ* lbxij. Eodem modo macerentur & coquantur. Colaturæ Vnc. vj. vel Vnc. viij. exhibeantur ad sudorem ciendum.

Quia verò in coctione aliquid virium perit, præterea etiam magna decocti copia ægris, præcipuè fœminis molesta est, possunt eadem destillari & minore copia exhiberi. Quibus etiam in destillando vtero accommodata medicamenta addere licet.

Ligni sancti & sarsæ parilla destillatum. Vt *℥. ligni sancti* lbj. vel *sarsæ parilla* Vnc. viij. *rad. angelicæ, helenij, ana* Vnc. j. *artemif. Mij. dictamni Cretici* Mβ.

Affundantur aq. vel vini lbvj. Macerentur per biduum. Postea destillentur. Destillati exhibeantur Vnc. ij.

Dieta. Victus ratio sit tenuis. A carnibus crassioribus, præcipuè coctis ægra absteineat. Vtatur verò carne assa auicularum, gallinarum, caponum, perdicum, veruecina, amygdalis dulcibus, passulis. Salsis verò & acidis ægra absteineat. Neque etiam bibat vinum, aut non nisi tenue & paucum, de quibus plura de curatione luis venereæ dicentur.

Vtilia etiam hîc sunt medicamenta è chalybe parata, de quibus supra lib. 3. part. 6. sect. 2. c. 1. de Cachexia dictum.

Decoctis tamen his etiam medicamenta vterum calefacientia & siccantia addi possunt. Aut si alicui ista sudorifera vsurpare & continuare animus non est, ea medicamenta cap. 2. & 3. descripta cum Interna, tum Externa frequentius & diutius vsurpet.

Vt *℥. conf. maior. anthos, betonicæ, ana* Vnc. ij. *melissæ* Vnc. j. *spec. diamosch. dulc. vel amari, diamarg. cal. ana* Drach. j. *rad. condit. eryng. cortic. citri condit. ana* Vnc. β. Cum *Syr. de artemif. F. elect.*

Med. Externa. Extra vero adhibeantur Infusus & balnea.

Vt *℥. fol. lauri, matricar. calaminth. ana* Mij. *ruta, salu. beton. origan. puleg. ana* Mij. *rad. aristol. rot. angel. ana* Vnc. j. Indantur lacculo & coq. pro balneo, vel venter eodem decocto foueri, & postea oleis conuenientibus inungi, aut emplastrum aliquod accommodatum apponi potest. Inprimis hîc utile est Emplastrum, quod fit ex gummi Carannæ.

Effi. Pessii etiam fiant, atque inungantur conuenientibus

vnguentis & linimentis, vel eadem etiam sola cum lana bombycina adhibeantur, qualia sunt ol. costinum, rutaceum, zibethum, liquidambra, balsamum Orientale vel Occidentale.

Commodissimus verò hîc est thermarum sulphurearum & exiccantium vsus, siue bibantur, siue ægræ in eas insideant.

Dieta.

Dieta etiam sit talis, qualis supra, cap. 2. & 3. proposita. Aër sit calidus & siccus. Vitetur verò frigidus & humidus. Cibus sit panis bonus conditus fœniculo, aniso, cumino. Vtilis est caro auium montanarum & syluestrium, vt & columbarum, gallinarum, caponum, veruecina, assa potius, quàm elixa; aut elixa aromatibus & herbis calidis condita. Potus sit vinum antiquum, generosum, sed paucum. Maximè necessaria est corporis exercitatio. Nocet contra otium & quies.

De Intemperie Vteri calida & sicca cum bile.

Si verò calida & sicca adsit intemperies cum bile, intemperies illa alteranda, vt cap. 1. & 4. dictum; bilis verò, siue circa vterum colligatur, siue ab hepate vel toto corpore ad vterum mittatur, euacuanda. Præparantia & alterantia parentur è *rad. cichor. borrag. polypod. fol. borrag. malua, violarum. flor. violar. sem. frigid. maiorib. & minor. passulis, Syr. granatorum, citri, & similibus* passim notis.

Bilis vero expurgeretur *Syr. violar. & ros. sol. manna, tamarindis, rhabarb. foliis sene, & si opus sit, scammonio.* E quibus variæ formulæ pro palato ægri & aliis circumstantiis parari possunt, quæ passim exstant.

CAPVT VII.

De Vteri Conformatione Vitiosa.

Et primò.

De Angustia Vteri & eius Vasorum.

Post morbos Intemperietei Vteri, ad morbos Organicos eiusdem accedimus, inter quos primò sunt morbi Conformationis. Et quidem primò inter eos occurrit Angustia Vteri, cum scilicet natura nimis angustus est; cuius mentionem facit Hippocrates, qui lib. de sterilit. scribit, si mulier in tertio, quarto & quinto mense abortum faciat, atque hoc pluribus vicibus & eodem tempore, hoc ideo fieri, quia vterus amplius distendi non possit. Id tamen alij fieri posse negant. Verùm de hac quæstione dicetur infra, part. 2. sect. 6. cap. 2.

Aliàs miranda sanè vteri constitutio est, vt pro fœtus magnitudine satis extendi & rursus contrahi possit. Vterus enim, qui in non prægnantibus minimam cucurbitulam æquat, in grauidis ita extenditur, vt vterem referat; & quod mirum, post partum quindecim dierum spatio ad pristinam magnitudinem redit.

De Vasorum Vteri Angustia.

Frequentissimus verò morbus in fœminis est vteri vasorum angustia, ob quam mensium fluxus, imò & conceptio interdum impeditur: Et quidem angustia hæc tam in ipsius vteri, quàm in ceruicis eius vasis accidere potest.

Causæ.

Vasa vteri angustiora fiunt vel clauduntur primò ab causa obstru

obstructione, quæ à crassis, lentis ac viscidis humoribus, ora venarum & arteriarum vteri occupantibus accidit; qui generantur ex cibis crassis, lentis, viscidis, aut etiam copiosis, præsertim si accedat calor viscerum, tum ipsius vteri debilis, qui humores satis extenuare nequit. Et quidem humores hi vel è reliquo corpore & venis affluunt; vel in ipso vtero ex alimento, quod calor vteri debilis concoquere non potest, colliguntur. Secundò vasa hæc clauduntur ab inflammatione, scirrhus, aut quocumque alio tumore hæc loca occupante. Tertiò à medicamentis vel balneis adstringentibus intempestivè adhibitis. Quartò à compressione, quæ fit vel à tumore, vel à pinguedine nimia partium vicinarum. Quintò à cicatrice vel carne aut membrana orificiis vasorum annata, vel coalitu orificiorum venarum, quod interdum post secundinarum violentam extractionem, aut vlcera accidit.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscitur autem angustia vasorum vteri præcipue è mensium suppressione. Si enim ista vasa non pateant, sanguis per ea effluere non potest. Interdum & conceptio impeditur; cum sanguis pro fœtus formatione affluere non possit.

Causas quod attinet, obstructio cognoscitur ex humoribus crudis & viscidis in corpore abundantibus, qui suis signis alibi explicatis sese produnt, colore scilicet corporis albo, habitu molli, tumido, pigritia, cibi fastidio, somno nimio & similibus, & victus ratione, quæ præcessit, ad tales generandos apta. Interdum etiam humiditas crassa & pituita, mucoris similis, ex vtero fluit.

An inflammatio præcesserit, vel scirrhus, aut alius tumor adsit, è signis infra proponendis patebit.

An medicamenta vel balnea adstringentia vsurpata fuerint, ex relatione ægræ patebit.

An corpus obesum sit, aut tumor sit in loco vicino, id sensui manifestum est.

Tandem an cicatrix aliqua vel coalitus vasorum adsit, ex eo cognoscitur, quod reliquarum causarum signa absunt, secundinæ vel cum violentia sunt extractæ, vel vlcus aliquod in vtero præcessit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Vasorum in vtero angustia gravissimorum sæpe malorum causa est. Menses enim retinentur, iisque retentis varia mala, de quibus suo loco dicetur, fœminas infestant.

2. Curatio autem nunc faciliior, nunc difficilior est, pro causarum varietate. Quæ enim ab obstructione est mensium suppressio, curari non ita difficulter potest; modò non sit inueterata. Si enim diutius duraverit, malum si non planè insanabile, curatu tamen difficile redditur.

3. Si ab adstringentium vsu intempestivo sit malum, non ita difficulter curatur.

4. Si verò vel à scirrhus, vel ab alio tumore in vtero vel extra vterum consistente, seu comprimente seu claudente hæc vasa, eoque non curabili, ut & cicatrice vasa hæc claudantur, malum incurabile est.

Indicationes & Curatio.

Indicat. & Curatio.

Curatio pro causarum diuersitate variat. Si enim à crassis & viscidis humoribus vasa vteri obstruentibus angustia hæc vasorum ortum habeat, humores incidentibus, attenuantibus, & euacuantibus vtendum. Si scirrhus vel alius tumor adsit, is tollendus. Si ab adstringentium intempestivo vsu proueniat, humectantia & emollientia vsurpanda. Si tumor extra incumbens vasa comprimat, is tollendus. Si ex ci-

catrice, emollientia vsurpanda, si curationis spes supersit.

Obstructio tollitur iisdem ferè medicamentis, quæ in Intemperie vteri frigida & humida sunt proposita. pituitosi nimirum humores in toto corpore euacuandi. Et si sanguis simul in corpore abundet, quod plerumque fit in mensium retentione, sanguis etiam est euacuandus.

Formula de Intemp. frigida & humida sunt propositæ. Vnam tamen atque alteram adhuc subiungere libet.

Vt ℞. pil. de tribus. de hiera f. ana Scrup. j. trochisc. de myrrha Scrup. ss. extracti scam. gr. iij. vel vj. F. pilulæ.

Vel ℞. capillor. ♀ betonica rorismarini, ana P ij. fol. sena elect. Vnc. j. mechoacan. agarici opt. turbit. el. Drach. jss. sem. chartami excort. Drach. ij. galange, cinam. ana Drach. iij. Infund. in f. q. vini Rhenani, & inane haustus propinetur. Si humoris conditio, & corporis constitutio id requirat, in vino calido mannae Vnc. ij. dissolui, iterumque colari possunt.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis postea ad ipsam obstructionem aperiendam accedendum: quod faciunt, quæ humores crassos & viscidos in vtero validius attenuant & abstergunt, non tamen planè tenuis sunt substantiæ, ne mox dissipentur. Et faciunt hoc commodissimè, quæ aliquam amaritudinem cum acrimonia coniunctam habent; quæ Medicamenta menses mouentia appellantur, cum causam, ob quam frequentissimè menses subsistunt, tollant. Talia autem medicamenta ferè omnia sunt supra cap. 2. de Intemp. vteri frigida proposita, quæ hic repetere opus non est. Vnam atque alteram saltem formulam subiiciemus.

℞. rad. asparagi petrosel. ana Vnc. j. rubia tinct. Vnc. ss. cicerum rubr. M ss. pulegi, calamintha, ana M j. flor. cheiri, anthos, ana P ij. Coq. in aq. f. Colat. ℞. lb. Dulcoretur saccharo vel addatur syr. de artemis. q. f. Aq. cinam. Vnc. ss. M.

Vel ℞. rad. aristoloch. dictamni albi, ana Vnc. j. costi veri, cinam. galange, ana Vnc. ss. fol. rorismar. pulegi, calamintha. betonica, ana M. j. sem. anisi, fœniculi, ana Drach. j. croci Drach. ss. Affundatur vini q. f. si libet addatur sacch. F. Claretum.

Vel ℞. spec. Diamarg. cal. Drach. ij. extr. sabine Scr. j. ol. cinam. Scrup. ss. sacch. in Aq. artemisia dissolut. Vnc. iij. ss. F. rotulæ.

Vel ℞. trochisc. de myrrha Drach. j ss. spec. dialacca, extr. sabine, ana Scrup. j. ol. cinam. gut. vj. Cum syr. de artemis. F. pilulæ.

Vtilia quoque hic sunt medicamenta è chalybe parata, ut vinum chalybeatum, electuarium, de limatura chalybis, & similia.

Topica quoque medicamenta locum habent, quæ humores attenuant, & naturam ad expellendos humores, qui in vteri venis hærent, easque obstruunt, stimulant.

Vt ℞. artemis. maiorana, calamintha, mercurialis, pulegi, ana M ij. rorismar. saluia, fol. lauri, flor. chamam. ana M j. Coq. in Aqua, & spongia vel linteaminibus decocto imbutis inguina, & hypogastrium foueatur, vel fœmina pedes ad genua, vestibus vndique recta in balneum immitat, vel etiam vmbilicotenus balneo infideat.

Post balneum venter ab vmbilico inguina versus inungatur oleo rutaceo, lilior. albor. anethino & similibus. Possunt & Pelli ac suffitus supra propositi adhiberi. Plura medicamenta etiam infra, part. 2. sect. 2. c. 3. de mensium suppressione proponuntur.

Si à morbis aliis vasorum sit angustia, ad morbos illos curatio dirigenda.

CAPUT VIII.

De Vteri vasorum præter naturam
apertione.

Interdum contra accidit, ut vasa vteri præter naturam aperiantur, unde postea sanguis immodicè profunditur.

Causæ.

Causæ.

Cum autem vasa præter naturam tribus modis aperriri soleant, per *ἀνασφύσσιν*, *διασπῆσιν* & *σπῆσιν*, hi etiam hic locum habent.

Ανασφύσιν fit, cum facultas expultrix copia vel qualitate sanguinis stimuletur, præcipuè si accedat vasorum imbecillitas, ob quam faciliè accedentibus his causis referantur. A copia sanguinis fit hic *ἀνασφύσιν*, dum hepar robustum est, sanguinemque multum generat, cuius partem aliquam, tanquam onus, Natura per vteri venas expurgat, sicut in nonnullis plethoricis per hæmorrhagiâ narium idem facere solet: quod etiam facit cibis boni & multi succi copiosius sùptus. Qualitate verò peccat sanguis, dum is vel natura sua serofus aut calidus, biliosus, acris, mordax & adustus est, vel à causis externis & euidentibus mouetur, funditur, fluxilis redditur, & ad vterum concitatur; quod fit à motu & exercitiis nimis, choteis, vini fortis, ut & aromatum nimio usu, remediis menses mouentibus intempestiuè & nimium exhibitis, pessariis acribus, aère & balneis calidis, vigiliis, animi commotione, & similibus causis. Idem etiam fieri potest ob retentricis impotentiam, quæ sanguinem transmissum retinere non potest.

Διασπῆσιν fit vel à copia sanguinis, præsertim si motus violentus accedat, concubitus violentus & longus, cum viro robusto & membrum virile grandius habente; quo modo in vicina quadam vrbe ante paucos annos sponsa ex primo cum sponso concubitu in tantum sanguinis fluxum incidit, ut intra paucos dies vitam finiuerit; partus laboriosus, abortus aut motus alius violentus, casus, percussio, ponderis grauis eleuatio & similes: vel ab erosione, ab humoribus acribus, qui vasa erodunt, aut pessarium acrum applicatione.

Σπῆσιν fit à nimia vasorum raritate & laxitate, sanguinisque tenuitate, ut & à causis nimium humectantibus, ut balnei dulcis frequenti usu.

Signa Diagnostica.

Signa.

Vasa præter naturam aperta esse, sanguis, qui effluit, testatur. Quomodo autem cognoscendum sit, an ex venis ipsius vteri vel ceruicis vteri effluat, suo loco de nimio menstruum fluxu dicetur. Ob quam autè causam vasorum orificia aperiantur, ita cognoscitur. Si *ἀνασφύσιν* saltem vasorum fit, sanguis paulatim extillat, atque istenuior est, & adsunt indicia sanguinis copiosi, vel tenuis, serofi & acris, aut præcesserunt causæ, quæ sanguinem mouere, fundere & ad vterum concitare possunt, antea enumeratæ, & fluxio sanguinis est sine dolore.

Si *διασπῆσιν* sit facta, fluxus sanguinis est copiosior, & adsunt grumi sanguinis, & signa vel sanguinis abundantis, præcesseruntque causæ antea propositæ, quæ vasa rumpere potuerunt, sanguinisque effusionem sine virium iactura foemina in principio ferre potest; vel adsunt signa humorum acrum, fluxusque ipse est cum dolore in principio, & primum sæpe aliquid humoris ichorosi, flauis, vel nigricantis effluit, quem deinde sequitur maior sanguinis profusio; & præcesserunt causæ, quæ cacochymiam talem producere possunt, vel pessaria acra fuere applicata.

Διασπῆσιν ex eo cognoscitur, quod foemina sit habitu corporis molli & raro, sanguis tenuis & serofus effluit, atque foemina victus ratione, quæ serofas humores cumulat, vel balneo aquæ dulcis frequenter usa est.

Prognostica.

1. Quid mali portendat nimius sanguinis fluxus ex vtero, suo loco dicetur. Ideoque hic saltem quid ipsa vasorum apertio præfagiat, dicendum.

2. Minus periculi coniunctum habet *σπῆσιν*; maius, *ἀνασφύσιν*; maximum, *διασπῆσιν*. Etenim per *σπῆσιν* parum sanguinis effluit; in *ἀνασφύσιν* & *διασπῆσιν* plus.

3. Si apertio vasorum fiat à copia saltem sanguinis, & proinde in corpus sanum incidat, facilius curatur, quam si fiat à cacochymia & prauitate humorum.

4. Minus etiam periculi est, si apertio proueniat ab assumptis vel admotis aperientibus, quam si ab interna causa & praua viscerum dispositione foueatur.

Indicationes & Curatio.

Apertio vasorum, ut ea claudantur, indicat. Verum modus id præstandi varius est, pro vitij diuersitate.

Ανασφύσιν vnies & adstringens atque ocludens indicat. *Διασπῆσιν* si sit simplex, agglutinans; si autem carnis aliquid amissum sit, simul carnem regenerans.

Διασπῆσιν condensans indicat. Ad quos scopos vtilissima sunt incrassantia dicta, quæ cum sint duplicia, citra lentorem & cum lentore; quæ citra lentorem incrassant, in anastomosi conueniunt, & talia sunt: *rosa myrthus, mephila, sorba, cortices granatorum, balaustia, santalum, corallia, C.C. nuges cupressi*. Quæ cum lentore incrassant, magis conueniunt in *διασπῆσιν*, & talia sunt: *symphytum, plantago, gummi tragacantha, albumen oui, trochisci de carabe, bolus Armenus, farina, amyllum, oryza, cydonia, sanguis Draconis, mucilago sem. cydoniorum, sarcocolla, ichthyocolla*.

Verum quia istæ tres vasorum in vtero apertionis differentia à multis variisque causis ortum habent, ut ex iis, quæ supra de causis dicta sunt, patet, neque morbi isti tolli, nisi causis illis sublati, de eo commodissime dicetur infra de nimio mensium fluxu part. 2. sect. 2. cap. 6. è quo ea, quæ ad hoc caput supplendum necessaria sunt, petantur.

CAPUT IX.

De vtero duplici, deficiente, & malè
conformato, ac rebus alienis
in vtero repertis.

Foeminam duplicia foeminea habuisse rarissime obseruatum, & vnicum, quod sciam, exemplum apud Iulium Obsequentem occurrit, qui refert C. Claudio & M. Perpennâ Coss. mulierem duplici natura inuentam fuisse. Et Casparus Bauhinus, ex obseruatione Fratris Iohannis refert, in quadam puella vterum bipartitum, qualem canes habent, repertum fuisse.

Vterum verò defuisse quandoque obseruatum. A primo ortu id factum fuisse, refert Columbus, lib. 15. Anas. dum scribit, quod foemina quædam fuerit, cuius vulua ab aliarum foeminarum vuluis nihil peculiare & diuersum habebat, & matricis colli portio prominebat, vel matricis collo simile, matrix autem nulla aderat in abdomine, neque vasa seminata, neque testes, & quoties cum viro coibat,

Vterus duplici.

Vterus deficiens.

bat, (coibat autem sæpe) mirandum in modum conquerebatur.

Post ortum verò vterum exsectum fuisse, *suprà* *sect. 1. cap. 12. de gangranâ vteri* dictum, fœminis nihilominus superstitionibus, vt referunt Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 76. P. Aegineta, lib. 3. cap. 72. & lib. 6. cap. 88.* Nicolus Florentinus, *serm. 6. tract. 3. cap. 26.* Marcus Gattinaria, *ad Rhafis. Langius, lib. 2. ep. 39.* Beniuennius, *de abdit. sanar. & morb. causis. cap. 11.* Franciscus Rouffetus, *de partu Casar. sect. 4. cap. 5.* alique.

*Castrata
Fœmina.*

Castratas etiam fœminas fuisse, scribit Iulius Alexandrinus, *lib. 22. salubr. cap. 14.* Idque fecisse Gigen Lydorum Regem scribit Cælius Rhodiginus, *lib. 19. antiq. lection. cap. 29.* & recens exemplum recenset Vvicius, *lib. 4. de præstig. Damon. cap. 20. edit. sexta.*

Platerus etiam, *prax. lib. 1.* scribit conformationis vitio ab ortu vterum sic posse esse formatum, vt vel venæ, quibus sanguis menstruus effunditur, desint, aut penitus occaluerint in illis, quibus nunquam fluxerunt menses vitaginibus.

De Rebus alienis in vtero repertis.

*Res aliena
in vtero re-
perta.*

Quia Autores plerique, etsi res difficultate non careat, vt alibi dictum, ad numeri morbos etiam res alienas in corpore repertas referunt, & hoc capite de rebus alienis in vtero repertis dicemus.

Vermes vteri.

*Vermes vte-
ri.*

Vermes aliquando in vtero reperiri Hippocrates, *lib. 2. de morb. mulierum,* docet, & in *Harmonia Gynac. cap. 25.* idem scribitur, signumque eorum esse, quod his prurit natura, & venter & corpus, humor circa naturam, vt putent se rheumaticas factas esse, sudor spissus est, & venter earum importunus. Iridis verò Illyricæ radices tere, & rubi radices runtas & cribellatas misce cum mali granati succo, & ex eo maceratum pessarium suppone, antea verò ex ipso succo fomentabis. Item de succo hederæ fomentabis, postquam vrinam fecerit. *Hac Harmonia Gynac.* Et loh. de Tornamira scribit, quod viderit mulierem, quæ ob ascarides in matrice pruritum habebat intolerabilem, cui cum clysterem vterinum inieciisset, ex decocto absinthij & hiera picra, paruos vermes in magna quantitate fuisse eiectiones, fœminamque liberatam. Ideoque etiam in alijs, si de vermibus suspicio sit, medicamenta vermes necantia vtero iniicere vel indere utile est.

*Ascarides
in vtero.*

Platerus, in fine libri *Tertij Practica* ex relatione cuiusdam refert, in sinum vteri nuirem aliquousque penetrasse.

Adiposa materia & crines in vtero reperti.

Mirum est, quod refert Guil. Fabricius *cent. 5. obs. 49.* in fœminâ quadam, nuptâ vterum exemplum ad libras mercatorum octoginta & septem ponderasse, & partim ichore quodam fluo, partim materia adiposâ & oleaginosa infartum fuisse, & quod maxime admiratione dignum, in medio ipsius vteri capites, aut veluti lanam flavescentem adiposâ illi materia inuolutam repertam fuisse.

Lapides in vtero geniti.

*Lapides in
vtero an
generantur?*

Lapides in vtero generari posse equidem in dubium vocat Mercurialis, *de morb. mulier. lib. 4. cap. 11.* putatque, si quid tale in vtero reperitur, esse sanguinem grumolum, qui formam lapidis referat; aliâs materiam alienam, è quâ lapis generari possit, non tam diu in eo hæere posse, cum etiam semen effluat. Verum negandum non est, lapides in ipso vtero gigni, cum

id multi fide digni Autores referant, quorum testimonia iam proferam. Hoc tamen monendum, cauendum esse, ne lapides, qui ex vesica in fœminis interdum excernuntur, ex vtero excreti putentur. Cum enim meatus vrinarius in fœminis sit brevis, interdum calculi per eum satis magni excernuntur, vidique hîc calculum ouum columbinum magnitudine excedentem, quem ante aliquot annos quædam è vesica etiam cum maxima difficultate eiecit.

Generari autem lapides in vtero, testatur, Hippocrates, *qui, lib. 5. Epid.* scribit, quod Famula Dyseridis in Larissa, cum iuuenula esset, vbi Venere vteretur, fortiter circumcirca dolebat; aliâs autem sine dolore erat. Concepit autem nunquam. Et cum sexaginta esset annorum, dolebat à meridie, velut ex partu vehementer laboraret. Hæc cum ante meridiem porrum edisset multum, postquam dolor ipsam vehementissimus corripuit, ac priores omnes excedens, exurgens asperum quiddam in ore vteri deprehendit. Postea cum ipsa animi deliquium incideret, alia mulier immisâ manu expressit lapidem asperum magnitudine verticilli fusi. Et sana tunc statim & postea erat.

*Lapides in
vtero reper-
ti.*

Aëtius etiam *tetrab. 4. serm. 4. cap. 98.* idem docet, & modum curandi tradit, dum scribit: Calculi aliquando tophacei in ipso vtero generantur; quos si extrahere volueris, aluum prius per clysterem stercoris eductorium euacuato. Deinde fœnugræci ac malux decocto rosaceo admixto, vterum eluito, & muliere supinâ disparatis cruribus locatâ duos longiores sinistra manus digitos in ani foramen immittito, dextrâ verò superiorem ventrem comprimito, calculumque extorsum cogito ac propellito, simul per digitos in anum missos deducens ac extrahens. At verò tophaceam substantiam extra in vteri collo, aut osculo agnatam, muliere ritè locatâ & locis per dioptram dilatatis, scalpello refecare oportet, & florido medicamento sicco insperfo curare.

Ex Marfilio de Sancta Sophia simile citat Nicolus Florent. *serm. 5. tract. 9. cap. 12.* & Marcellus Donatus, *de Historia Medica mirab. lib. 4. cap. 30.* Quo loco etiam refert, ex Hippolite Garæ mortuæ dissecto vtero lapidem incredibilis magnitudinis gypseæ consistentiæ, multo nigerrimo mucori innatantem extractum fuisse. Simile exemplum refert Scolio-graphus, *ad cap. 28. Hollerij de morb. internis,* & Hollerius, *inter rara num. 5. Petrus Sal. Diuersus ad cap. 113. Practica Alimari,* aliique autores non pauci similes historias referunt.

C A P V T X.

De vteri Magnitudine aucta.

Et primò

De vteri Inflatione.

PRæter naturam etiam interdum vterus augetur, & vteri Inflatione. varia tumorum genera patitur, inter quæ primò est eius inflatio, *ipso vtero*, quæ est vteri tumor, cum is à flatibus in eius cavitate conclusis distenditur, & in molem maiorem attollitur. Et hæc vteri inflatio non rarò falsam conceptionis spem præbet; vnde etiam à nonnullis ventosa vel flatuosa mola appellatur. Ita refert Valescus de Taranta, quod *lib. 6. cap. 15.* Vlyssipone viderit quandam ludæam, quæ crediderit, se esse prænantem, cui omnia præparata fuerunt, quæ ad partum sunt necessaria. Dum verò matrix ab obstetricibus tractaretur, magnam ventositatem sine ullo alio liquore exiisse à matrice. Et Matthæus de gradibus *in 9. Rhaf. cap. de mola,* scribit, se in propria vxore ita deceptum fuisse. Nam dum crederet, vxorem in vtero habere, post decimum quartum mensem omnia imprægnationis signa & ventris tumor deliquere ex vsu pilularum

larum Aloëphanginarum. Et Dodonæus, *cap. 49. obser. Medicinal.* observauit prodeuntibus per vterum flatibus eiusmodi inflationem curatam fuisse. Et Thadæus Dunus, *lib. Miscellaneor. cap. 3.* scribit, se à quodam rustico sene audiuisse vxorem ipsius, cum toto biennio vterum tanquam prægnans gestasset, tandem miro quodam sonitu vel potius tonitru in ventre & pudendis facto magnam flatuum copiam peperisse. Narrat quoque Dn. D. Philippus Hechstetterus *Dec. 6. obseru. 4.* Fœminam quandam Augustanam textoris vxorem, sibi persuasisse, se viuum fœtum in vtero gestare, verum legitimum pariendi tempus præterit, & tandem biennio elapso cum dolore parturientium simili prehenderetur, ter cum maximo conatu flatum ex vtero per pudenda emisit. Et viuit in vicinia adhuc fœmina Nobilis, quæ ante annos quatuor putabatur grauida, vt non solum omnia, quæ ad partum necessaria sunt, apparerentur, sed & maritus iam feras caperet pro conuiuio, quod post Baptismum cognatis & amicis exhiberi solet, instituendo. Sed præterit non solum mensis decimus, sed & decimus octauus, neque tamen peperit, sed venter postea sensim subsedit, flatibus illis procul dubio sensim discussis.

Causæ.

Causæ. Generantur autem hi flatus ex materia frigida, aquosa, vel etiam crassa & pituitosa in vteri venis contenta, & calore vteri imbecilli, seu simpliciter talis sit, seu respectu materiæ saltem, cuius copia obruitur, etsi aliàs satis fortis sit. Materia autem hæc vel in ipso vtero generatur, vel aliunde in eum transmittitur, seu ex toto, seu aliqua parte, & colligitur ex potu & cibo frigido. Et quidem in vterum confluit materia vel per venas, per quas sanguis menstruus in vterum decumbere solet, idque plerumque accidit; vel per vasa seminalia. Calor autem vteri debilitatur ob partum difficilem & laboriosum, vel abortum, menstruum retentionem, causas externas frigidas & alias, quæ supra *cap. 3. de intemp. vteri frigida*, enumeratæ sunt. Inprimis verò externus aer, si ei se obiciant puerperæ, hoc malum excitare potest, id quod Hippocrates, *lib. 1. de mul. & cap. 2.*, id est, flatulento spiritu repleti nominat. Cum enim post partum multæ impuritates in vtero hæreant, & exitum quærant, si aer frigidus iis exitum occludat, in flatus faciliè vertuntur. Idem etiam fieri potest, si mulier tempore menstrui fluxus se frigido aëri exponat. Flatus autem hic continetur vel in ipsa vteri cavitare, vel in vasis eius, vel inter vteri tunicas. Et quidem si flatus in vteri cavitare contineatur, os vteri claudi oportet, vt nihil flatus exire queat. Si verò in substantia vteri contineatur, etiam os vteri apertum esse potest, de quo in questione infra dicitur.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum hoc in genere ex tumore in abdomine è regione vteri consistente cognoscitur, qui nonnunquam vtrinque ad latera, nonnunquam ad umbilicum & lumbos ac diaphragma extenditur, & cum flatus nunc minuantur, nunc augeantur, vterusque inde nunc detumescat, nunc attollatur, vterus de loco in locum moueri videtur. Ne autem tumor vteri vel pro hydrope, vel intestinorum inflatione & distensione habeatur, attendendum. Tumor enim vteri nunquam ad tantam magnitudinem peruenit, ad quantam hydrope, neque totum abdomen occupat. Neque etiam, quæ vteri inflatione laborant, siti ita vexantur, vt hydrofici; neque minus languent, interdum etiam per vices tumor crescit, quod non fit in tympanite. Ab intestinorum verò extensione & inflatione differt, quod hanc acerbissimi dolores comitari solent, & præterea alius ferè suppressitur. Præterea in vteri in-

flatione menses supprimuntur, adest anhelitus difficultas, non fit conceptio, pedes & caua oculorum intumescunt, & color corporis mutatur, quod non fit in intestinorum inflatione.

Inprimis verò videndum, ne tales vteri inflationes pro vera conceptione habeantur, qua in re fœminas interdum decipi antea dictum. Quapropter diligenter attendendum, an omnia, quæ in grauidis apparere solent, signa adsint, nec ne. Si enim vnum vel alterum absit, iam inflationis potius, quàm veri conceptus suspicionem præbent.

Inprimis diligenter explorandum, an motus infantis adsit, & si motus aliquis deprehendatur, num reuera talis sit, qualem infans exhibet; id quod manu abdomini imposita explorandum. Sæpe enim accidit, vt si abdomen manu comprimatur, paulò vehementius, motus quidam palpationis non solum in vtero, sed & vicinis partibus, imò vniuerso abdomine deprehenditur, flatibus ad vicinas partes compulsi. Inflatio abdominis interdum crescit & decrescit; quod non fit in conceptione, in qua vterus in dies magis intumescit. Venter etiam percussus plerumque sonum edit, quod non fit in vera conceptione.

Ab vteri autem hydrope eiusdem inflatio distinguitur, quod in vteri inflatione dolor quidam extensiuus percipitur & punctorius in partibus vicinis, neque tanta adest grauitas, vt in hydrope vteri, vnde etiam facilius moueri possunt; Flatus quoque ex vtero interdum erumpunt, vnde vterus modò attollitur, modò deprimitur. Venter etiam, si percutiatur, sonum instar tympani edit; quod non accidit in hydrope vteri. Idem magis tensus est, quàm in vteri hydrope. Præcesserunt causæ flatus generantes, & profunt flatus discurrentia.

A mola, quod in mola grauitas quædam in ventre & durities percipitur, vt cum fœminæ de latere in latus mouentur, pondus quasi de latere in latus moueri sentiunt; quod in inflatione vteri non accidit.

Nonnulli quidem inter signa, quibus à vera conceptione, tum etiam mola inflatio vteri discernitur, etiam lac in mammis ponunt, quod in vera conceptione & mola etiam quandoque appareat. Verum nobilis illa fœmina, quæ vteri inflatione laborabat, cuius supra facta est mentio, lac in mammis habebat: quod ex retentis mensibus procul dubio accidebat. Verum an lac conceptionis signum sit, dicitur infra, *part. 2. section. 3. cap. 1. suo loco de signis virginitatis vera ac false.*

Hippocrates plura eiusmodi signa recenset, dum *2. de morb. mul.* scribit: Si inflati fuerint vteri, venter attollitur & inflatur, ac sonitus edit, & pedes & cauæ faciei partes intumescunt, & color deformis fit, & menses occultantur, & genitura hoc tempore non manet intus & anhelat, spumatque & anxiosa est, & cum expergiscitur è somno, recta ceruicè spiratio ipsam concipit, & quicquid edierit aut biberit, ipsam molestat & suspirat, ac tristatur magis, quàm antequam, edit, & suffocatur, & nerui contrahuntur, & vteri ac vesicæ dolent, & manus contactum non admittunt; neque lotium emittunt, propter maximam vteri cum collo vesicæ colligentiam, neque genituram suscipiunt. Hæc Hippocrates.

An vero flatus in vteri cavitare, an verò in eius vasis ac tunicis & spatiis inter eas contineantur, hoc modo discernitur, quod si in cavitare vteri sint flatus, sonus & strepitus percipitur, dum mulier mouetur, & si manu abdomen percutiatur, sonitus percipitur. Si verò extra cavitatem vteri sint flatus, dolores sunt maiores ac latius extenduntur, neque sonitus adest, cum flatus sint loco angustiore conclusi.

Prognostica.

Prognostica.

- Prognostica.** 1. Inflatio Vteri neque lethalis, neque diuturna est suâ naturâ. Si tamen non rectè & citò cutetur, alia mala excitare potest.
2. Facilius autem curatur malum, si flatus in vteri cavitare sunt, quàm si intra eius vasa, tunicas & angustias ac spatia concludantur.

Indicationes & Curatio.

Indicat. & Curatio. Materia flatulenta vterum distendens discutienda est; humor verò, è quo generatur, euacuandus, eiusque generatio prohibenda, & vteri intemperies corrigenda.

Euacuatio. Qua ratione autem & vterus & totum corpus, si ad vterum materiam mittat, euacuanda sint, supra cap. 6. de Intemp. Vteri cum Materia dictum. Inprimis hic utiles sunt hieræ species, electuar. diaphœnicum, quibus aliquid castorei addi potest. Vt & clysteres acriores, ex flatus discutientibus parati, quos vulgo carminatiuos vocant. Vbi tamen à puerperio oritur Vteri inflatio, purgantibus locus non est, donec tempus puerperij transierit.

Venaesectio. Venaesectio quidem hic rarò locum habet, cum malum à materia frigida & calore debili proveniat: Si tamen malum proveniat ex menstruis vel purgatione post partum suppressâ; & adsit aliqua in corpore sanguinis plenitudo, vena aperiri potest, præcipuè saphena.

Flatus Discutientia. Quibus præmissis flatus discutientia & exhibenda & extra applicanda, quæ si frigore externo aut potu frigido calor debilitatus sit, fortiora esse debent. Exhibenda nimirum ea, quæ lib. 3. part. 6. sect. 2. cap. 4. de Tympanite, sunt proposita. Ex iis tamen ea præcipuè eligenda, quæ vterum respiciunt, qualia sunt: folia pulegij, calamintha, semen dauci, fœniculi, cumini, baccalauri, cinamomum, costus, garyophylli, species diacymini, diagalange, ol. carui, cumini, anisi, theriaca.

Vt ℞. Conserua betonica, anthos, ana Vnc. jß. rad. condit. eryngij, cortic. citri condit. ana Vnc. ß. spec. diacymini, diagalange, ana Drach. j. ol. destill. anisi gutt. vj. Cum Syr. de corticib. citri. F. Elect.

Vel ℞. conf. anthos, melisse, ana Vnc. iij. cort. citri condit. aurant. condit. ana Vnc. j. spec. diacymini. Drach. j. Cum Syr. de cortic. citri. F. Elect.

Vel exhibeatur aqua vitæ mulierum dicta, supra cap. 3. proposita.

Vel hæc. ℞. rad. angelica Vnc. ij. imperator, helenij, cortic. aurant. ana Drach. vj. calamintha, pulegij, ruta, salvia, rorismar. ana M. j. sem. cumini, fœnic. anisi, ana Vnc. ß. baccar. iunip. M. j. zedoar. galange, cubeb. ana Vnc. ß.

Affundatur vinum bonum, & destillentur. Huius aquæ vnum vel alterum cochlear exhibeatur.

Vel paretur talis potus. ℞. nucleor. persicor. num. xv. F. Emulsio cum l. q. aq. flor. chamem. Adde galange, zedoar. cinam. costi, garyoph. ana Drach. j.

Affund. vini Maluatici vel alterius fortis lbij. Stent in infusione, postea colentur. Colaturæ Vnc. iv. vel Vnc. v. exhibeantur.

Vel ℞. rad. imperator, zedoar. galange, ana Vnc. j. cinam. Drach. jß. croci Scrup. ß. F. puluis. Si liber addatur radix gentiane. Detur Drach. j. cum vino.

Vel ℞. rad. angelica, zedoar. ana Drach. j. sem. cumini aceto præp. danci, ana Drach. ß. castorei Scrup. j. F. puluis.

Vel ℞. spec. diagalange, diacymini, diacalamintha, ana Drach. j. sacch. Vnc. iij. F. rotulæ.

Vel ℞. spec. diagalange Drach. j. ol. succini gutt. iv. fœniculi, anisi, ana gutt. vj. sacch. albi. Vnc. iij. F. rotulæ.

Eadem medicamenta simul vna opera intemperiem vteri corrigere, vterumque roborare possunt.

Externa. Extra applicentur cataplasmata ex ruta, artemisia,

chamamelo, anetho, calamintha, nepeta, pulegio, thymo, serpyllo, maiorana, oleo rutaceo, cheirino, chamamelino. Infusus etiam ex iisdem plantis vel sacculi è milio, sale, flor. chamameli, meliloti, baccis lauri, sem. cumini, fœniculi, actu calidi, vteri imponentur.

Vel paretur tale linimentum.

℞. sem. cumini, carui, fœniculi, anisi, ana Drach. ß. calami arom. garyoph. cinam. ana Drach. ß. castorei Scr. j. ol. cheirini, laurini, rutacei, ana Vnc. jß. cera, terebinth. Cypria, ana q. s. ol. destill. ruta, anisi, ana Scrup. ß. M. F. Linimentum.

Vel imponatur emplastrum de baccis lauri, aut paretur ex gummi Carannæ, cui liquidambra & balsamum Indicum addi possunt.

Vel ℞. gummi Caranne Drach. ij. bdellij. sem. rute, agni casti, calamintha, abrotani, cassia lignea, costi, ana Drach. j. terebinth. q. s. F. Empl.

Vel ℞. pulv. sem. cumini, anisi, pulegij, calamintha, ana Drach. ij. vitell. ouor. num. iv. ol. laurini, rutacei, ana q. s. Misce super igne, & addatur theriaca Vnc. j. aq. vitæ mulier. Vnc. jß. M. F. Cataplasma.

Vel ℞. sterc. caprin. lbj. Coq. in vino albo ad pultis formam, Adde pulv. sem. cumini baccar. lauri, ana Vnc. jß. sem. apij Vnc. ß. fœnic. Drach. ij. mellis q. s. F. Cataplasma.

Vel vtero immittantur clysteres flatus discutientes.

Vt ℞. fol. calamintha, viticis ruta, ana M. ß. sem. anisi, costi, cinam. ana Drach. ij. Coq. in l. q. vini pro lbjß. Colaturæ adde hiera s. Vnc. ß. F. Clyster.

Vel Pessus talis paretur.

℞. pulv. fol. ruta, cumini costi, ana Drach. jß. mell. q. s. F. Pessus.

Aut suffusus instituantur è ladano, myrrha, ligno aloës, cinamomo, baccis lauri, gallia moschata, inprimis verò nuce moschata. Videndum tamen, ne caput suffitu lædatur, aut bene olentibus femina offendatur.

Cucurbitula magna cum multa flamma pectini & regioni vteri applicata vtile & efficax est remedium. *Cucurbitula.*

Vtiles inprimis hic sunt thermæ sulphuræ, & bituminosæ ac falsæ, flatus discutientes, tam potæ, quàm loco balnei usurpatæ.

Si à partu ex frigore sit contracta inflatio vteri, purgatio post partum, si non satis procedat, promouenda. vterusque calefaciendus. Hippocrates, lib. 1. de muliebr. ouiculæ vel capræ iecur cineribus contextum, deinde coctum in cibum sumendum, & vinum vetus meracius ζυπόπερον, id est, viuificum, neque aquæ permixtione fractum exhibendum præcipit, nisi quid prohibeat, incendium nimirum maius febris, sitis, dolor capitis aut simile quid.

Diata.

Victus ratio ad flatus deiiciendos sit accommodata. *Diata.* Aër sit calidior. Cibus sit calefaciens, inèidens & extenuans, & propterea iis, quæ flatus discutunt, conditus, non verò sit flatulentus, neque etiam magna eius copia exhibeatur.

Q V Æ S T I O.

An in Inflatione Vteri Flatus quandoque in ipsa vteri cavitare contineantur?

Statuunt quidem hoc Medici plerique. Platerus tamen id negat; ea de causâ, quod vterus parvus sit & crassus, cavitâsque illius angusta, & propterea licet flatus in eum ferrentur, aut in eo generarentur, eum adeò distendere non possint. Quibus accedere videtur & hoc, quod non probabile videatur, vteri orificium ita claudi posse, ut nec flatus per id erumpere queant.

An flatus in Vteri cavitare contineantur?

Verum.

Verum experientia contrarium testatur. Retulimus enim supra ex Thaddæo Duno, è rusticæ cuiusdam fœminæ vtero, quæ grauida putabatur, cum sonitu magno flatus erupisse. Et Mauric. Cordæus *comm. 3. in lib. 1. de mulieb. Hippocrat.* refert, fœminam quandam horis duabus à partu, cum aëri frigido se exposuisset, quiddam frigoris in sinum pudoris subire perensisse & exhorruisse. Hinc vterus ita distendi cœpit, vt multo grandior, quàm dum grauida esset, euaderet. Neque causa est, cur non æquè in Vtero vt in aliis partibus flatus generari possint. Confluunt enim ad eum multa excrementa, quæ à calore vteri innato in flatus mutari possunt. Neque impossibile est, vt vterus etsi crassus sit, distendatur à flatibus, cum idem in conceptione accidat, imò etià ab aqua distendi aliquando certissimum sit, vt *cap. seq.* dicetur, neque etiam mirum, quod arctissime concludatur, vt flatus retineat; cum idem in mola & aliis affectibus accidat. Et vteri virtus retentrix & alteratrix nunquàm otiosa est, & non rarò in re etiam non satis idoneâ retinenda & alteranda occupatur. Itaque dum semè morbosum & infœcundum ab eo recipitur, nihilominus id fouet, mutat, & putrescere non sinit, sed in flatus mutat, qui ex sanguinis affluentis parte aliquâ, cum à plasticâ facultate, quâ tale semen destituitur, in partes corporis mutari non possit, augentur, idque còtinuò fit, quia in tali falsâ grauidatione sanguis menstruus, æquè retinetur vt in verâ conceptione, & in flatus aliqua eius pars mutatur, vnde postea cum sanguis iterum fluere incipit, simul flatus prodeunt. Neque enim ex tantillo semine tanta flaturum copia, quæ Vterum ita distendere possit, generari potest. Docuit hoc Hippocrates, *lib. de naturâ pueri*, his verbis: *Quæ ultra decem menses vtero gestare sibi visa sunt: ea hoc quem referam modo falluntur. Cum vteri à ventre flatum suppeditante distendantur & intumescunt: tunc mulieres se concepisse existimant. Et si menses minimè prodeunt in vteris collecti fuerint, longiorumque moram fecerint, subinde alij confluunt, interdum quidem flatibus, qui à ventre procedunt, permixti, interdum vero incalcescentes. Tunc quoque sanè non prodeuntibus mensibus, & in tumorem sublati vteris, mulieres vtero sibi gestare videntur. Deinde quandoque menses suâ sponte erumpunt, aut cum alij insuper ad vteros feruntur, & priores deturbent, etiam flatus egreditur.*

CAPVT XI.

De Vteri Hydrope.

Nonnunquam verò aquâ in eo collectâ vterus distenditur, & in tumorem attollitur, qui Tumor Hydrops Vteri appellatur. Fallunturque etiam hîc interdum mulieres, eodem modo, vt in inflatione vteri, vt putent se esse grauidas, cum tamen saltem hydrope vteri laborent. Ita refert Rhases, *contin. 15. cap. 4.* fœminam quandam, quæ putabat, se esse grauidam, cecidisse, & emisisse per vuluam viginti quinque corylas aquæ crocæ, & conualuisse. Et Iac. de Partibus, *ad lib. 3. fen. 21. tract. 3. cap. 25.* Auicenna, narrat, quandam fœminam generosam se grauidam putasse, idemque statuisse Medicos & obstetrices, sed cum tempus pariendi aduenisse putaretur, multam aquam à matrice eius prodisse, atque ita ventrem detumuisse. Tale quid etiam narrat Dodonæus, *obseru. Med. cap. 49.* vbi hoc, quod notandû, addit, fœminæ illi post aquæ effluxum lacte vbera repleta fuisse, non aliter ac si fœtû peperisset. Vesalius, *vt lib. 5. de corp. hum. fabrica cap. 9.* scribit Augustæ Vindelitorum mulierem textricem, Helenâ Lobin, annorû 50. dissectui, præsentem Adolpho Occone, Reip. eiusdem Medico, qui historię veritati testimoniû perhibet, in cuius vteri cauitate serosæ aquæ supra sexaginta Augustanæ mensuræ, quæ singulæ tres capiunt libras, reperiæ, interim nullibi aquâ circa intestina præsentem, aut laxo in

Dan. Semert. Tom. III.

manibus aut pedibus tumore, aut etiam viscèrû, aut aliterius cuiusdam organi sese offerere vitio, præterquam quod magnus ille vterus, cuius fundi os miris modis occalluerat totâ anteriori suâ sede peritonæo erat conatus, & dextri testis glandulæ miris modis non secus excreuerant, quàm si nouem decimue anserum aut struthiocameorum potius oua vni inessent membranæ, singulæ humore ouorum albo non absimili aut paulò crassiore oppletæ. Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib. 4. cap. 21.* scribit, se vidisse fœminam quandam, quæ vtero se gerere putabat, malo corporis habitu, febre lentâ correptam extinctam. Cum verò ægritudinis tempore dispar Medicorum esset sententia, dissecto ventre vterum, aquâ plenum repertum fuisse, quod nullus eorum animaduertat.

Colligitur autè ista aqua vel in cauitate vteri, vel intra eius tunicas, vel in vasis ei insertis annexisque. In cauitate vteri aquam contineri sæpè experientia docuit, docentque id historię modo è Vesalio & Marcello Donato allegatæ. Neque id impossibile est, neque necessariû, vt aqua in Vtero collecta statim sua quantitate vel copiâ naturam stimulet, & per patens orificium effluat. Et enim orificiû Vteri non semper patet, & si aqua sensim colligatur, adsuecit ei q. natura. Quandoque verò vesiculas multas aquâ plenas vtero annasci docet Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 79.* Et Christoph. à Vega, *lib. 3. sect. 10. cap. 6. p. 13. art. med.* refert quandam Leonoram sex integris mensibus se vtero gestare persuasum habuisse, sexto vero mense ab vtero excreuisse supra sexaginta vesicas mēbranosas ac mēbranis hæretes aquâ pallida plenas, castaneæ quâtitatis, septem verò frustra mēbranis inuoluta coloris carnis lienis: aquam verò libras Romanas duodecim appendisse. Et Valeriola, *lib. 1. obs. 10.* scribit, Loysonam quādam, quæ etiam vterum se gestare existimabat, post octo gestationis menses magnis obortis doloribus ingentem peperisse membranarum globum totum bullis pellucidis aquosâ & fœtidâ sanie plenis refertum. Aliam etiam parem membranam bullis innumeris refertissimam post sex gestationis menses eiecisse. Idem refert Mercatus *de morbis mul. lib. 3. cap. 8.* Felix Platerus, Guil. Fabricius, qui aquam hanc mēbranæ inclusam, molam aquosam appellat, *Cent. 2. obs. 53.* & alij. Interdum verò magna aquæ copia circa testiculos colligitur, de quo infra cap. 19. dicetur.

Nonnunquam hydrops vteri fœtui coniungitur. Habet eius rei historiam Schenckius, *lib. 4. obs. ex relatione D. Hieronymi Fabri de quadâ fœmina, quæ à partu fœtus viui retinuit ventristumore ita magnû, vt putaretur alium fœtum in vtero contineri, qui tumor, cum lochia malè procederent, postea ita increuit, vt venter in magnam distenderetur molem.* Ipsa nihilominus rursus concepit Ab vltimo partu biennio ante mortem venter paulatim in tantam amplitudinem excreuit, vt tres vlnas Bauaricas in ambitu excederet. Mortua tandem & abdomine aperto statim occurrit vterus in tantam molem extensus, vt totum ventrem inferiorem solus occuparet, Vtero aperto, secundum substantiam suam integro, neque vlla putredine affecto, satisque crasso pro tanta distentione, incredibilis aquæ copia effluxit vltra vlnam Monacensem æstimata. Cautas enim vteri tanta fuit iudicata, vt puer decem annorum facilè in ea potuerit delitescere. Quò minus verò ab vtero exitum habere talis aqua potuerit, arctè ibi conclusa, in causâ fuit mirabilis quidam tumor in interna parte orificij vteri, qua se in ceruicem recludit, in orbem adnatus, glandulosus, & rotundus, sed per zonas distinctus. Quod verò mulier ista hydrope vterino laborans, iterû cœcepit, causâ proculdubio fuit, quod à principio aqua propriâ membranâ vel pluribus vesiculis conclusa fuit.

Aliam historiam hydropis Vterini cum fœtu coniuncti, refert Guil. Fabricius *Cent. 2. obs. 56.* de propria vxore, quæ cum anno 1604. vtero gestare inciperet, præter morem malè habere cœpit, eique venter in monstro-

Hydrops
vteri cum
fœtu coniunctus.

C. sam

lam magnitudinem intumuit. Tandem cum die 2. Martij anno 1605. dolores parturientem apprehenderent, ore vteri aperto libræ octodecim aquæ limpidissimæ, nullo cruore admixto, vno impetu effluerunt. Post semihoram verò iterum dolore correpta, aqua, quæ fœtum comitari solet, ad libras nouem effluxit, & postea puellum sanum & robustum peperit.

Causæ.

Causæ.

Causæ hydrops vteri est aquæ in vtero collectio, quæ fit vel à serosa & aquosa humiditate mensibus permixta, ex mala in hepate & liene sanguificatione genita, siue ea accidat ob hepatis & lienis imbecillitatē, siue ob errata in cibo & potu, ad vterum transmissa; vel ab vteri debilitate, ex partu laborioso, abortu frequenti, frigore externo aeris vel aquæ, aut quacunque alia de causa, quæ vterum refrigerare, eiusque calorem debilitare potest, contracta, ob quam vterus sanguinem affluenter bene coquere, aut excrementa expellere non valet, in vtero genita. Quod imprimis facit diuturnus & nimius mēsum fluxus, qui hepar refrigerat, & vteri calorem etiam debilitat, vt & eorum suppressio, ob quam calor natus vteri suffocatur. Ad collectionem autem humoris aquosi plurimum facit mensium suppressio, ob quam vitiosi isti humores, qui aliàs cum mensibus euacuantur colligi solent. Vnde etiam Aëtius & alij mensium suppressionem pro vnica ferè hydrops vteri causa ponunt. Aquosus ergo humor siue in vtero genitus, siue aliunde transmissus, si per orificia vasorum in ipsam vteri cavitatem excidat, vteri verò orificium occlusum sit, vt effluere non possit, in cavitatem vteri cumulat, id quod ipsa experientia testatur, vt de eo dubitare opus non sit. Occluditur autem orificium vel ob callum, sicut id in femina illa Augustana factum esse, scribit Vesalius loco allegato, vel tumorem aliquem in ipso orificio vteri ortum, cuius exemplum antea è D. Hieron. Fabro retulimus. Imò vteri orificium non solum post conceptionem, sed & aliàs, nisi dum ad semen recipiendum aperitur, satis arctè claudi, historia à Fernelio, lib. 6. *Pathol. cap. 15.* allegata docet. Mulier, inquit, quædam hoc hydropē correpta, quoties appetebat menstrua purgatio, omnem aquarum colluuiem ex vtero per ceruicem profundeabat, peluēque sex vel octo complebat aqua citrinā feruentissimā, dum vterus totus subsideret; collecta proximo mense par colluuiem, statim tempore profuebat.

Quod verò nonnulli à grumis post abortum aut partum difficilem os vteri obstrui posse putant; vero consentaneum non est. Sanguis enim grumofus tam diu aliquo in loco hætere non potest, quin putrescat; vnde grauiissima symptomata excitantur.

Si verò humiditates istæ è venis excidant quidem, verum ob membranarum vteri oscula vasorum claudendum soliditatem in cavitatem eius effundi non possunt, ibi colliguntur, & multæ vesicæ excitantur, qualis etiā in hepate fieri Galenus, 7. *aphorism. 55.* ipsaque experientia docet. Fieri tamen etiam potest, vt aliquibus in locis vteri tunica, separentur, atque ita inter eas aqua colligatur.

Signa Diagnostica.

Signa.

Signa huius morbi Hippocrates, 1. *de morb. mulier.* hoc modo recenset. Si hydrops, inquit, vteris adnascatur, menses pauciores & prauī fiunt, & ante tempus deficiunt, & imus venter intumescit, & mammae solidæ molles fiunt, & lac nullum. & putat se in ventre habere, & ex his cognoscet, quod hydrops est. Sed & in veterum osculo significationem de se præbet. Ad tactum enim gracile & humidum apparet, & rigor ac febris corripit. Quantò magis tempus processerit, tantò magis dolor habet in ventre & lumbos & laterum mol-

litudinem ac inguina. Nimirum tumor in am regione corporis occupat, tum orque secundum vteri amplitudinem & figuram extenditur. Verum quia sæpe hoc modo fœminæ affectæ se grauidas esse putant, imò Medici & obstetrices falluntur, quomodo hic tumor à vera conceptione, vt & à mola atque aliis tumoribus discerni possit, dispiciendum.

A conceptu hydrops vteri non ita difficulter discerni potest, si mulier sit sana & viro bene valente ac sano vtatur. Tunc enim sensim vterus in molem attollitur, fœtusque suo tempore motu se prodit. Verum quia non rarò accidit, vt mulieres etiam non satis benevalentes concipiant, atque tum & in vera conceptione, & in hydropē vteri menses supprimantur, & ipsæ fœminæ interdum falsò se grauidas esse putent, & Medici & obstetrices falluntur, Imò imprægnatio cum hydropē vteri coniungi potest, si non ita, vt hydrops conceptionem præcedat, tamen vt illam sequatur, illique coniungatur, aut si præcedat conceptionem vt aqua peculiaribus vesicis includatur, & vteri substantia salua sit vt supra allegata historia testantur. Plerumque tamen fœtus ab aqua enecatur, vt postea prognostico 4. dicitur. Discernitur autem vera imprægnatio ab hydropē vteri primò, quod in hydropē vteri tumor æqualiter extenditur iuxta vteri & ventris amplitudinem, nec est acuminatus, vt in vera conceptione. Deinde si mulier iam adultior sit, & amplius non conceperit, & bono sit faciei colore, indicio est, eam potius hydropē vteri laborare, quàm concepisse. Confirmatur id non solum in adultioribus, sed & in aliis, si decimus mensis à suppressione mensium elapsus sit, neque tamen pariant: Et si nullum fœtui proprium motum in vtero senserit, nec mammae tempore partus instante turgere incipiunt, imò, vt Hippocrates ait, si mammae, quæ solidæ sunt, molles fiunt. In grauidis etiam menstrua non effluunt: in hydropē verò vteri etsi vera menstrua propriè dicta etiam non effluant: tamen humor quidam sanguinolentus menstrua æmulans effluit: nullum tamen ordinem iste fluxus seruat, citò finitur, id quod effluit prauum & paucum est, interdum album, fœtidum. Præterea in vera conceptione post aliquot menses melius habere solent fœminæ, & symptomata, quæ primò infestabant, remittere, quod fœtus iam grandior sanguinem, qui retentus molestiam creare solebat, absumat: contra in hydropē vteri symptomata indies magis intenduntur.

A mola verò distinguitur, quod in mola pondus maius in imo ventre percipitur, mammae etiam tempore partus instante turgent.

Ab inflatione vteri distinguitur quod in inflatione venter tensus est, & si percutiatur, sonum edit, in hydropē verò vteri venter mollis est plerumque.

Ab hydropē ventris distinguitur, quod in hydropē ventris plerumque hepar affectum est, & hinc faciei color est pallidus aut liuidus, adest sitis; cum in vterino hydropē plerumque mulier bonum faciei colorem habeat, & cætera sana sint, nisi forsā hepar simul afficiatur, & in hydropē abdominis tumor incipit à parte superiore, & descendit versus inferiora; cum contra in hydropē vteri tumor incipiat à parte inferiore & ascendat versus superiora.

Ab inflammatione vteri distinguitur faciliè; cum in hac febris continua adsit, & alia, quæ febrem comitantur, symptomata. Vt & ab aliis tumoribus qui omnes duriores sunt, cum hydrops vteri, si prematur venter, digitis cedat.

Cæterum etsi certi sumus, adesse vteri hydropem, tamen primò inquirendum, an primario vteri vitio, an per alterius partis consensum contractus sit, deinde an aqua in ipsa vteri cavitatem hæreat, vel intra eius tunicas concludatur, aut vesiculis quibusdam inclusa sit. Primū quod attinet, si fœmina sit boni coloris, & cætera sese bene habeat, & morbi ac causæ, quæ solum vterum afficere potuerunt, præcesserint, vt abortus frequēs, partus laboriosus,

Hydrops vteri à conceptione vteri discernendus

A mola

Ab inflatione

Ab hydropē ventris

Ab inflammatione

laboriosus, mensium suppressio, vel nimia euacuatio, tumores vteri, aëris frigidi occursum, credibile est, vteri vitio, eiusque coctione debilitatâ, aut excretionem impeditâ eiusmodi aquam congestam ac cumulatam fuisse. Si verò signa totius vel hepatis aut lienis malè affecti præcesserint, & color totius corporis sit vitiat, aliunde ad vterum humorem istum mitti indicio est.

An autem in ipsâ cavitare vteri aqua contineatur, an verò vesiculis quibusdam includatur, ex eo discernendum, quod dum aqua in vteri cavitare est, orificium planè clausum, si tangatur, deprehenditur, si verò orificium istud contrectatum apparebit, aqua non est in cavitare, sed in substantiâ vteri, aut vesiculis quibusdam includitur. Dum etiam in cavitare vteri est aqua, tumor plerumque maior est, & fluctuatio quædam percipitur. Dolores verò maiores sunt, dum aqua est inter tunicas vteri, vel in vesiculis ei adnatis.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si hydrops vteri ab humore benigno & non corrupto proveniat, solet quidem malum esse diuturnum: progressu tamen temporis curari potest; imò interdum spontè ex vtero aqua effluit, & scæmina conualefcit.

2. Si verò humor prauus sit, & acris, quod ex symptomatibus grauibz patet, morbus periculosus est, & ferè lethalis. Solet enim malum hoc vel consensum partium nobilium ostendere, vel cor in consensum trahere, vt rectè dicatur; Qualis vterus est in muliere, tale est vt plurimum & reliquum corpus.

3. Facilius autem curatur, si aqua in cavitare vteri consistat, quàm si intra tunicas eius, aut vesicis quibusdam conclusa sit.

4. Si mulier post conceptionem hydrope vteri corripiatur, fœtus intra duos menses plerumque ab illuic aquæ enecatûr, atque eiicitur, & mater de vitâ periclitatur, vel etiam moritur. Aliquando tamen ad partus tempus legitimum seruat, vt historiæ supra adlegatæ docent.

Indicationes.

Indicationes. Aqua, quæ in vtero concluditur, eumque in tumore attollit, euacuanda est: causæ verò, quæ ad eius generationem & collectionem faciunt, tollendæ. Itaque si ob vteri debilitatem colligatur, is roborandus, si ob menses suppressos, ij reuocandi. Si etiam hepatis vel lienis vitio, aut sanguis, vel mali humores in toto corpore abundant, ij euacuandi. Si dolor adsit, is leniendus.

Curatio.

Curatio. Primò ergo si ex suppressione mensium malum ortum habeat, idque adhuc sit recens, vires integræ, vena aperienda in cruribus. Aliàs & præter hos casus venæ sectio in hoc affectu, in quo calor est debilis, locum non habet.

Preparatio & Purgatio. Magis necessarium plerumque est, vt instituat, humorum in corpore abundantium preparatio & purgatio. Purgatio autem pro humoris in corpore peccantis natura est instituenda, simul tamen ad vterum respiciendum. Ideoque purgatio ferè talis instituenda, qualis de Intemp. vteri cum materia supra cap. 5. proposita est.

Aqua euacuatio. Postea danda opera, vt ipsa aqua, quæ in vtero continetur, euacuetur, cum sensibilibz, tum insensibilibz. Itaque exhibenda medicamenta vterum calefacientia & siccantia supra proposita, & præterea dialacca, diacurcuma.

Vt *℞. rad. angelic. rubie, tinctor. ana Vnc. ʒ. calamintha, puleg. artemisia, leuistici, ana Mj. sabina Pj. Coq. in vino & saccharo dulcorentur.*

Vel dentur iuscula hisce plantis alterata. Nonnulli hîc laudant aquam Nicotianæ, Vnc. iij. pondere aliquot diebus sumptam.

Vel *℞. spec. Dianisi, diagalange, ana Drach. ʒ. ol. angel. Dan. Sennert. Tom. III.*

anisi, garyoph. ana g. v. sacch. albi. Vnc. iij. F. rotulæ. Eadem simul vrinam euacuare possunt.

In vterum verò iniiciantur ea, quæ in hydropicis vsurpari solent.

Vt *℞. rad. asari Drach. iij. fol. puleg. calaminth. ana M. ʒ. sabina Pj. mechoc. Drach. j. sem. anisi cumini ana Drach. ʒ. Coq. in aq. Colat. ℞. Vnc. vj. adde olei sambuc. irini, ana Vnc. j. F. Clyster. vel pessi conuenientes indantur.*

Vt *℞. agarici albi Drach. j. colocynth. Drach. ʒ. granor. gnidi gran. X. mellis. q. s. Misc. & lanâ excipiantur.*

Vel *℞. colocynthid. mechoc. ana Drach. j. nitri Scr. ʒ. Pessi. Mellis q. s. F. pessus. Vel ex foliis mercurialis aut semine eiusdem, cum agarico, myrrha, sale ac mellis f. q. F. pessus.*

Vel *℞. agarici mechoc. colocynth. ana Drach. ʒ. carnis cari carpinguium Vnc. j. ʒ. M.*

Vel *℞. rad. cyclamin. esula, ana Drach. j. nigelle Drach. ʒ. mellis q. s. F. pessus.*

Vel *℞. elaterij Drach. ʒ. caricar contusar. q. s. F. Pessus Fomentationes & infusos parentur è foliis ebuli, mercurialis, sambuci, pulegij, origani, flor. chamamel. baccis lauri, cucum. asinino, sem. geniste, dauci, ruta.*

Post fomentationes venter inungatur ol. sambuci & ebuli, irino, quibus ol. destillata angelicæ, anisi, carui addi possunt.

Imprimis viles sunt theriac sulphureæ & nitrosæ.

Regioni vteri applicetur empl. de bacc. lauri, vel aliud è stercore caprino, cochleis vstis. Imò etiam cochlearum caro humorem euocat, teste Galeno, 11. de simpl. med. facult.

Vel ex radicibus & foliis ebuli cum oleo irino & laurino F. cataplasma.

Si vesiculis humor conclusus sit, danda opera, vt rumpantur per medicamenta modò proposita. Commodum etiam est, vt ægra sese paulò vehementius moueat. Vomitus quoque & sternutatio ad vesicularum istarum ruptionem facere potest.

Medicamenta antea enumerata & quæ supra sect. 1. cap. 2. proposita sunt, etiam vterum roborare possunt.

Si dolor vrgeat, is leniendus medicamentis tum internis, tum externis. Vtilis est aqua vel decoctum flor. chamamel. si Vnc. iij. quantitate exhibeatur.

Extra verò etiam medicamenta anodyna applicanda sunt ex althæa, matua, flor. chamamel. meliloto, sem. fœnugr.

Clysteres etiam, quales in hydropicis applicari solent, in aluum iniicere, hîc commodum est.

Vt *℞. fol. mercurial. ebuli, soldanel. artemis. matricar. ana Mj. flor. chamamel. sambuci, genist. ana Drach. j. Coq. Colat. ℞. Vnc. x. succi beta mercurial. ebuli, ana Drach. vj. vrina pueri. Vnc. j. ʒ. el hiera f. Drach. vj. mellis Vnc. ʒ. M. F. clyster.*

Si hæc omnia non satis prodesse videantur, nonnulli Ponticuli, suadent fonticulum in vno vel utroque latere excitare, vt humor aquosus paulatim exstillet atque euacuetur. Verum non video, quomodo humor in ipsâ cavitare vteri, vel in vesiculis vtero adnatis conclusus per hanc viam euacuari possit.

Dietæ.

Vitæ ratio sit exsiccans, qualis de humida vteri in temp. & de Intemp. cum materia proposita est.

C A P V T XII.

De Tumore Vteri è sanguine in venis eius contento.

Aliam adhuc vteri tumorem describit Platerus, *Tumor vteri è sanguine in venis.* *Attract. 3. Pract.* qui fiat à sâguine in venis circa vterum coaceruato, easque distédente, qui itidè, vt hydrops vteri, interdum falsâ conceptionis spe scæminas ludat. Atque istam vteri intumesceniam à sanguinis copia

C 2 &

& collectione in venis vteri provenire, vel hoc satis monstrare scribit, quod mēstruus fluxus in iis diu sub-
stiterit, tumorque ille non post partum aliquem fœtus
aut molæ vel alterius humoris excretionē, sed hæmor-
rhagiam copiosam superuenientem cesset. Sanguinem
autem hunc non in vteri cauum sese insinuare, vterum-
que adimplendo dilatare, & in tumorem sic eum at-
tollere posse, inde patere putat, quod cum carnosus &
neruosus sit vterus, non ita, ac si membraneus esset, ex
repletionē alicuius humoris diduci, nec nisi vnā cum
fœtu aut molā excrecendo augeri, atque ampliari
queat. Verum hæc ratio parum roboris habet, cum, vt
cap. preced. monstratum est, sæpe obseruatum sit, aquam
in vtero collectam eum non minus, quam fœtum, ex-
tendisse. Hæc firmior ratio est, quam subiungit, quod si
sanguine vterus impleteretur, ille tam longo tempore,
quin efflueret, retineri minimè posset, vel saltem eum
concrelescere, & corrumpi interea, necesse esset, quod ta-
men non fiat, cum fluidus adhuc, cum prorumpit, exi-
stat, & propterea suis vasis, quibus integer conseruatus
est, effluat. Et licet grumi aliqui cum eo prodeant, hi in
morā portionis alicuius inter effluendum primum na-
ti sunt. Sanguis nimirum, si longo temporis spatio in
vteri venis, quæ eum implicant, retentus & congestus
sit, non solum extrinsecus in vteri ambitu eas dilatat,
atque eas quasi varicofas reddit, sed in crassā vteri sub-
stantiā venæ illic intextæ, quæ aliās minimæ sunt &
vix apparent, tunc impletæ sensimque dilatatæ vteri
substantiam quoque nonnihil attollunt, ampliorēque
efficiunt, & sic illius hic tumor, & venarum illum am-
bientium dilatio intumescētiā illam ventris pro-
fert, quæ & postea fluxu mēstruo redeunte, postquam
venæ illæ inanitæ sunt, subsidentque, iterum euanescit,
nisi alio affectu accedente, veluti cachexiā aut hydro-
pis initio, à flatibus vel aqua venter aut vterus amplius
distendatur, nec per hæmorrhagiam integrè solvatur.

Tumor autem hic cum à sanguinis, qui per vterum,
euacuari solet, suppressione fiat, tota curatio in men-
sium suppressorum prouocatione consistit, de quo in-
fra suo loco dicetur.

CAPVT XIII.

De inflammatione Vteri.

De Inflam-
matione
Vteri.

SI verò sanguis, qui ad vterum confluit, è vasis suis
in vteri substantiam excidat, ibique incalcescat &
putrescat, vteri inflammationem excitat. Et quidem in-
flammatum vterus nunc totus, nunc secundum aliquam
partem, nimirum vel parte anteriore, vel posteriore, dex-
trā vel sinistrā, superiore vel inferiore.

Causæ.

Causæ.

Causa proxima vt omnis inflammationis, ita etiam
huius est sanguis præter naturam affluens: Isque nunc
purus, nunc bili vel pituitæ, vel melancholiæ aut atro
humori permixtus, vnde inflammatio, nunc erysipe-
latodes, nunc œdematodes, nunc scirrhomides oritur. San-
guis autem ad vterum confluit, vel quia attrahitur, vel
quia ab aliis partibus transmittitur, vel, quod in hac par-
te peculiare est, quia sanguis, qui per vterum euacuari
debet, detinetur. Attrahitur à dolore vel calore, quod fit
ex percussione, casu, abortu, partu difficili, secundina-
rum extractione violentā, cucurbitularum aut medica-
mentorum calidorum supra vterum applicatione vel in
eundem inmissione, longiore ambulatione, præcipuè
mensibus instantibus. Huc facere etiam potest gestatio
fœtus molesta. Si enim fœtus vel grandior, vel malè
in vtero collocatus sit, attrahitur illā molestiā sanguis
ad vteri cauitatem, & fit abortus. Si verò in eius sub-

stantiam, phlegmone excitatur. Transmittitur sanguis, si
multus in corpore abundat, præcipuè si calidior sit, &
tenuior, in primis si causæ sanguinem mouentes acce-
dant, vt aër feruidior eum fundens, vel etiam frigidior
ad interiora pellens, aut corporis exercitatio nimia, ani-
mi affectus, in primis ira, cibus & potus calidus. Deti-
netur verò, dum instante tempore mēstruo, aut fluen-
tibus mensibus, aut post partum aëri frigido se obicit
fœmina, aut aliæ causæ accedunt, quæ de suppressione
mensium proponuntur.

Signa Diagnostica.

Quoniam vesicæ & intestini recti inflammationem *signa.*
ob viciniam & connexionem ab vteri inflammatione
discernere non ita facile sit: tamen si omnia accidentia
diligenter perpendantur, eam à vicinarum partium in-
flammatione discernere non impossibile est, cum vtero
affecto actiones vteri propriæ lædantur, & partes pluri-
mæ, quæ cum vtero consensum habent, afficiantur.

Tumor nimirum apparet in regione vteri, cum ardore
& dolore ac distensione & grauitate muliebrium lo-
corum, & si digitus in orificium vteri immittatur, fer-
uor ibi percipitur, dolorque augetur. Si etiam ceruix
vteri adspiciatur, videbitur orificium vteri esse occlu-
sum, & versus interiora retractum, tota verò ceruix rubi-
da apparebit, venulis vndiqueque instar telæ aranearum
sanguine turgentibus. Adest febris, eaque continua, è
genere synocharum, ardens, propter maximum vteri per
arterias cum corde consensum, & propter vasa magna,
quæ ad vterum pertingunt; nonnunquam Lipyrias, in
quæ extremis algentibus interiora æstuant, & vruntur,
cum horrore ferè perpetuo, ob humorum versus inte-
riora motum. Lingua sicca est, & nigrescens, vrgent vi-
gilæ, accedunt deliria, iactatio & inquietudo, ob insi-
gnem vteri cum partibus membranosis consensum. Mam-
mæ etiam propter maximum cum vtero consen-
sum instantur, ac dolent. Partes plurimæ in consensum
trahuntur, caput graue est ac dolet, & præcipuè synci-
pur, propter vapores è sanguine putrescente per arterias
ad caput elatis, quæ per collum ab vtraque vocati In-
fundibuli parte rectā in synciput discurrunt, vt Gale-
nus, 6. epid. comm. 1. text. 2. docet, dolorque ad oculorum
radices extenditur, ceruixque conuellitur, & pedum ac
manuum extrema delirant. Dolor ad inguina, coxas,
septum transversum, pleuram, imò clauiculas vsque ex-
tenditur, difficilisque redditur respiratio, adeo vt inter-
dum pleuritidis speciem præ se præferat. Cum enim
vterus exteriorem tunicam à peritonæo habeat, eaque
firmetur ac retineatur à parte superiore, si hæc mem-
brana tenditur, etiam partes, quibus illa cohæret, ten-
duntur. Adest nausea & vomitus, singultus, alui & ve-
sicæ excrementa ob calorem & siccitatem & meatuum
compressionem detinentur. Pulsus parui, frequentes ac
debiles fiunt, in principio tamen inflammationis vibra-
ntes, & ob febris magnitudinem magni, celerēs. Acce-
dit animi delirium, pedes atque extrema refrigeran-
tur. Hippocrates ista signa ita proponit 2. de morb. mu-
lier. Si vteri inflammati fuerint, inquit, menses obror-
quentur & ceruix multis tenuibus venulis ad telarum
araneæ similitudinem variegatur. Et febris est acuta, &
mentem percellens, & menses prauī ac pauci ipsi com-
parent: cum verò quid comederit, reuomit, & dolor oc-
cupat imum ventrem ac lumbos, & animo linquitur, &
per totum corpus perfrigeratur: venter autem nunc
durus, nunc mollis est, & incenditur, & attollitur, &
putat se in ventre habere. Quandoque vero ventris
moles vacua apparet, & aluius aquā impletur, & um-
bilicus prominet, & osculum gracile fit, & derepen-
tè apparent menses stridentes, & pauci ac prauī, & at-
tenuatur circa clauiculas & collum & pedes intume-
scunt, & præsertim pedum extremitates: horrent
etiam partes circa pudendum, pungitur, caput dolet
&

& synciput, caligo adest, & sudor frontis, extremæ partes refrigerantur, ac tremunt, & sopor profundus aliquando occupat, & audire non potest, neque reliqui sensus operantur.

Si pars vteri antica, quæ vesicæ cohæret, inflammatur, dolor magis versus pubem extenditur, & urinæ suppressio aut difficultas adest. Si verò posterior, dolor magis lumbos affligit, & spinam, aliusque supprimitur. Si alterutrum lateris inflammatur, inguina eius loci tenduntur, & crus, quod è regione est, ægrè mouetur, ac claudicat, calorque in coxam transit. Si in fundo vteri sit inflammatio, dolor ad umbilicum extenditur, imi ventris acutus dolor adest, & nec contactum quidem fert.

Causarum signa quod attinet, si sanguis sit purus, omnia symptomata sunt mitiora: si verò bilis admisceatur, eadem vehementiora sunt, & inprimis febris ardentior, sitis intensior, vigilæ pertinaciores. Vehementissima autem sunt symptomata, si atra bilis admisceatur. Et ex signis alibi propositis abundans humor cognoscitur.

Si inflammatio in pus mutetur, atque in abscessum conuertatur, dolor & febris augetur, & horrores sæpe sine ordine suboriuntur, plerumque tamen circa vespere redeunt. Omnia etiam reliqua symptomata, deliria, animi deliquia, singultus, extremorum frigiditas, capitis dolor intenduntur. Vbi autem suppuratio facta est, dolores & febres ac reliqua symptomata nonnihil minuantur, tumor attollitur, & dolor punctorius adest, qui postea iterum augetur, vbi abscessus rumpitur, & tunc modò urina, modò aluus supprimitur, nonnunquam & pubes intumescit, & profluentis ac fluctuantis cuiusdam rei sensus percipitur, si abscessus sit maior. Si verò inflammatio sine suppuratione discutiatur, symptomata omnia mitigantur, & quiescunt, tumorque minuitur. Si in scirrhum inflammatio conuertatur, febris, dolor, ac omnia symptomata mitiora fiunt, tumor tamen & durities remanet, & grauitas ac pondus non solum in vtero, sed & partibus circum iacentibus percipitur, vt ægra corpus vix mouere possit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Inflammatio vteri malum periculosum est, præcipue si totum vterum occupet, & paucae euadunt.
2. Inprimis si prægnanti in vtero fiat erysipelas, lethale est, 5. aph. 43. Nam & fœtus ipse propter insignem istum calorem emoritur, vnde abortus sequitur, qui ad morbum aliàs grauem accedens, matrem iugulat.
3. Inflammatio vteri faciliè in gangrænam lethalem mutatur.
4. Quò etiam maior vehementia fuerit symptomatum, delirii, conuulsionis, singultus, sudoris diaphoretici, eò magis ægræ periclitantur.
5. Tutius est inflammationem discuti, quam in pus & abscessum mutari.
6. Si inflammatio vteri suppuretur, plerumque quidem ægræ ex hoc malo euadunt: mutatur tamen tunc inflammatio in vlcus sordidum & diuturnum, è quo ægræ lenta febre tandem contabescunt, vel in hydropem incidunt.
7. Tutius autem est, abscessum vteri in ipsam vteri cavitatem rumpi, cum puri ibi exitus pateat, quàm pus extra vterum in vicinas partes effundi.
8. Si in scirrhum inflammatio mutetur, malum diuturnum euadit, & sæpe inde ægræ in hydropem vteri incidunt.

Indicationes.

Indicationes.

Vt in aliarum partium inflammationibus, sanguis, qui confluit, reuellendus, repellendus, deriuandus; qui affluxit discutiendus, vel in pus mutandus, idque, vbi

Dan. Seruier. Tom. III.

confectum fuerit, euacuandum est: ita eadem Indicationes in vteri inflammatione locum habent.

Curatio.

Principio ergo, nisi post abortum aut nimiam sanguinis euacuationem coeperit hæc inflammatio, statim ad reuellendum in cubito vena aperienda; cum sanguis ex hepate & venis ei vicinis confluat, qui hoc modo reuellendus. Venæ sectionis loco etiam cucurbitulæ cum scarificatione scapulis & dorso affigendæ. In crure verò & pedibus nullo modo reuulsionis gratia venæ sectio institui potest, et si Fuchsius & alii id statuerunt, vt pluribus in Instit. lib. 5. part. 2. sect. 1. c. 18. monstratum; cum venæ in cruribus apertæ potius ad vterum sanguinem trahant. Et licet ex venis in cruribus apertis, magna etiam possit fieri sanguinis euacuatio: tamen in inflammatione curandâ non euacuationis saltem gratiâ vena aperitur, sed simul reuulsionis.

Si tamen, vbi non magna adsit sanguinis abundantia, aut si principium ferè præterierit, vena in cruribus aperiatur, id non sit reuulsionis, sed deriuationis gratiâ. Idque commodissimè fit, si inflammatio vteri ex suppressâ mensium euacuatione ortum habeat. Et proinde vbi-
cunque Galenus scribit, in vteri inflammatione venas, quæ in talo sitæ sunt, incidendas esse, id de venæ sectione deriuationis gratiâ intelligendum. Idque ipse Galenus docet, 2. ad Glauc. cap. 2. dum scribit: In locis mulieribus in contrarium trahes, si eas, quæ in cubito sunt, secueris venas, aut mammillis cucurbitulas apposueris, vel manus calefeceris & fricueris. Deriuationis autem, si eas, quæ in poplitibus sunt, venas dissecueris, & cucurbitulas coxis applicueris & crura calefeceris atque perfricueris & ligaueris. Si tamen magna adsit sanguinis abundantia, prius vena in cubito aperienda, & postea secundo vel tertio die vena in poplite vel talo. Si verò ægra grauida sit, venæ sectione in partibus inferioribus abstinendum, ne abortus concitetur.

Deinde si vitiosi humores, præcipue biliosi, in corpore abundant, qui reliquorum humorum influxu quasi vehiculum sunt, ij lenibus medicamentis, Syroros. & viol. solutiuo, manna, rhubarb. el. lenitiuo, diacatholico sunt euacandi. Fortioribus medicamentis non vtendum, neque menses mouentibus, ne humores ad vterum simul moueantur.

Auicennas quidem vomitoriis vt iubet, idèò proculdubio, vt humoris per distantissimum ab affectâ parte locum fiat euacuatio. Verum etiam hîc cautione opus est. Etenim si mitiora sint vomitoria, nihil penè euacuant: si fortiora, magnam corporis agitationem efficiunt, è qua in morbo tali faciliè plus damni, quàm commodi, emergere potest.

Vtile quoque fuerit medicamenta alterantia & refrigerantia ad humorum feruorem temperandum exhibere, iulebos & emulsiones, quibus si dolor, vigilæ, & inquietudo vrgeant, papauer & somnum cõciliantia addi possunt. Imò si dolor, vigilæ, deliria valdè vrgeant, etiam ad narcotica accedendum.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis statim si mul repellentia, & si opus, dolorem lenientia imponenda. Cauendum verò hîc, in quo incautæ mulierculæ sæpe peccare solent, ne dolores isti ex inflammatione pro doloribus à flatibus ortis habeantur, & flatus discutiencia calida adhibeantur, quibus inflammatio augetur. Ad repellendum ergo in principio regioni vteri, lumbis & lateribus apponatur oleum rosaceum, vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, cerotum santalinum, acetum rosaceum, oleum cydoniorum, mela cydonia in vino aut posca cocta; Cataplasmata ex farina hordei, sem. lini, feni-graci, cum oleo rosaceo.

Si bilis admixta, calorque maior sit, cataplasmata ex umbilico & portulaca, plantag. endiuia, solano, nymphaea, foliis vitis componenda.

C 3

Vt

Curatio.

Vena sectio.

An in pedibus ad reuellendum Venæ sectio fieri debeat.

Sententia Galeni ex plicatio.

Euacuatio.

Vomitoria.

Cautio.

Alterantia.

Repellentia.

Vel ℥. fol. *semperuini*, *portulacae*, *lactuca*, *umbilici* ♀, *vitae*, ana M. ss. Coq. ad mollitiem in vino austero & con-
rudentur. Contusis adde *farina hord.* Vnc. ij. *balauft.*
Drach. ij. *boli Armeni* Drach. j. F. cataplasmata, cui, si
libet, ol. rosarum addi potest.

Vel ℥. *Empt. Diachylis*. Vnc. ij. *succi umbilici* ♀,
plantag. ana Vnc. ss. ol. rosar. Vnc. j. *sacch.* ℥. Serup. j.
Misceantur in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

E succis quoque plantarum modò enumeratarum
pessi fieri possunt, addito oleo rosaceo, & similibus.

Infectio.

Plerique etiam *infectus* ex decocto *maluae*, *althae*,
artemissae, *fœnigraci* & similibus adhibendos censent.
Verum cum tales *infectus* ex aqua calidâ humores in
venis in omnibus partibus, quas attingunt, fun-
dant, facile fieri potest, ut maior ad vterum confluxus
fiat. Possunt ergo fomenta ex eodem decocto parata
sufficere. Vel ex iisdem decoctis iniectiones in vterum
fiant.

Vel iniciatur lac recens multum cum aqua ro-
sarum.

Vel ℥. fol. *plantag.* *umbil.* *Vener. nymphae*, *lactuca*,
ana M. j. *flor. ros. rubr.* p. ij. Coq. adde ol. *myrt.* Vnc. j. *aceti*
Vnc. ss. M. F. iniectio.

*Clysteres
alio iniecti
vtero pro-
sunt.*

Clysteres etiam in alium iniecti ex decocto earum-
dem plantarum & oleis refrigerantibus ob vicinitatem
vtero prodesse possunt. Verum clysteris minima tum
sit quantitas, ut diutius retineatur, & ne comprimen-
do vterum dolores eius augeat.

Ut ℥. *rad. alth.* Vnc. j. *maluae*, *violar. lactuca*, ana M. j.
solani M. ss. *flor. violar. rosar.* ana P. j. *prunor. num.* x. *sem.*
lini Vnc. ss. Coq. in aq. *hord. f.* Col. ℥. Vnc. vj. ol. *rosar.*
Vnc. iij. F. Clyster.

*Dolor & mi-
tigantia.*

Si dolor vrgeat, vitelli oui, pinguedo gallinae, an-
seris, crocus, papaver, lac muliebre, mucilago *sem. fœ-*
nigraci, *lini*, *maluae* addi possunt.

℥. *althae*, *maluae*, *violar.* ana M. j. *flor. rosar. meliloti*,
chamam. ana P. j. Coq. pro foru. Plantae verò contusae
per setaceum traiciantur atque addatur *farina hord.*
sem. lini, *fœnigr.* ana q. s. *camphorae* Scrup. ss. F. Ca-
taplasma.

Vtile est etiam cataplasma è micâ panis albi in lacte
cocti.

Discutientia.

In progressu morbi discutientia addantur, *flor. cha-*
mamel. meliloti. semen fœnigraci. artemisia. pulegium. sal-
via. oleum anethinum. chamamel. lilior. alborum. irinum.
butyrum. adipis, qui tamen omnes sint recentes: Veteres
enim inflammationes exasperant.

Ut ℥. *pulu. rad. althae*, Vnc. j. *flor. chamam. meliloti*,
ana Drach. ij. *artemisia* Vnc. ss. *farina hord. fabar.* ana
Vnc. j. Coq. parum in vino austero. Adde *pingued.*
porcina, ol. *chamamel. lilior. albor.* ana Vnc. j. F. Cata-
plasma.

Et si animaduertatur, discussione inflammationem
tolli posse, id quod ex remissione doloris & grauitatis,
ac pulsationis quae antea in inflammatione aderat,
cognoscitur, in discutientibus & laxantibus persis-
tendum, eaque augenda. Et tunc tutius *infectibus*
viti licet.

Suppuratio.

Si inflammatio in pus abeat, maturatio adiuuanda
Cataplasmatibus ventri lumbisque appositis, ex *farina*
sem. lini. fœnigraci. rad. althae. caricis. farina tritici. Vn-
guento dialth. *Emplastro diachylo. f.*

Ut ℥. *pulu. rad. althae. flor. chamam. meliloti. farina*
sem. lini. fœnigraci. ana Vnc. j. *Caricar. pingu.* num. viij.
Coq. Adde *vitell. ouor.* iv. *croci* Scrup. ss. F. Cataplasma.

Sinus etiam pudendi spongia decocto tali imbutâ
foueat.

*Abcessus
apertio.*

Vbi pus confectum fuerit, danda opera, ut rum-
patur abcessus motu corporis, tussi, sternutatione,
cucurbitulis admotis, iniectionibus detergentibus
& attenuantibus, vel pellis qui rumpendi vim ha-
bent.

Ut ℥. *adip. anser.* Vnc. ss. *terebinth.* Drach. ij. *pulu. ruta.*

nitri. radic. irid. ana Drach. ss. Misce, & cum lanâ. F.
pessus.

Vel ℥. *caricar. pingu.* Vnc. j. *folior. rute* M. ss. Coq.
ad mollitiem. Adde *mellis. fermenti acris.* ana Vnc. ss.
stercor. columb. pulu. rad. ireos. ana Drach. ij. *nitri* Drach.
ss. *adipis anserini* Drach. ij. M. F. pessus.

Cataplasmatibus stercus columbinum addi potest.

Abcessu rupto, quod ex eo cognoscitur, quia do-
lor minuitur, & tumor subsidet, videndum primò,
in quam partem rumpatur abcessus. Nonnunquam
enim in ipsum vterum rumpitur, (quod commodissi-
mum est) & tum vlcus detergendum & consolidan-
dum medicamentis supra, *sect. 1. cap. 8. de vlc. vteri*
propositis.

Si verò inter intestina & peritonaeum rumpetur
abcessus, id quod tumor circa illas partes hærens in-
dicat, Aëtius, *tetrab. 5. ferm. 4. cap. 87.* eutem eò loci,
postquam satis fuerit attenuata, specillo in summo api-
ce dissecandam scribit, quâ parte effluxum commo-
diorem fore speramus. Aut si sanguinis eruptio me-
tuatur, pro specillo seu scalpello cauterium eminentiori
loco adhibendum censet. Post excretum aut expres-
sum humorem ægra collocetur, ut residuum commo-
dè excerni possit, & sectio aquâ multâ eluatur, & re-
liqua curatio ut in aliis vlcibus peragatur. Si verò
ex vicinâ cum intestino recto per ipsum pus excernat-
ur, clysteribus ex aqua multa vtendum, vel hordei
aut plantag. cum saccharo. Si ad vesicam rumpatur ab-
cessus, & cum vrina pus excernatur, emulsionem *sem. 4.*
frig. maior. exhibendâ, aut serum lactis cum syr.
violarum.

Dieta.

Æt sit temperatus, ne vel eius caliditate fluxus & *Dieta.*
feruor humorum augeatur, vel frigiditate transpiratio
prohibeatur. Lecti, in quibus ægra cubet, non sint
calori augendo apti, quin potius, si magnus calor sit,
refrigerantia pro tempore anni substerni possunt.

Victus in principio Inflammationis sit tenuis; ita
tamen, ut virium, ætatis, consuetudinis habeatur ra-
tio. Commodus cibus est ptisana hordeacea, & panatel-
læ ac iuscula pullorum, acetosa, endiuia, lactuca, suc-
co granatorum condita. Potus sit ceretisia, vel deco-
ctum hordei, non tamen valde frigidum, sed tepidum
nonnihil. A vino verò planè abstinendum ad declina-
tionem vsque. Motus animi & corporis nimius vitetur.
Alius laxa seruetur, & nisi spontè officium faciat, cly-
steribus mollibus sollicitanda.

CAPVT XIV.

De vteri Scirrho & Cancro.

Post vteri inflammationes sæpe materia terrestris & *Vteri Scir-*
rhus. crassa relinquitur, è quâ durus tumor generatur,
qui scirrhus appellatur. Interdum tamen etiam sine
inflammatione idem accidit. Fit autem & alterius affe-
ctus mentio ab Aëtio, *tetrab. 4. ferm. 4. cap. 84. & P. Aegi-*
neto, lib. 3. cap. 68. quem *σκληρώμα* seu duritiem appel-
lant, tumorem scilicet in ceruice vteri, minus tamen
renitentem, & cum moderato dolore. Non tamen in-
commodè etiam *σκληρώμα* appellari posset durities vteri,
quæ sine tumore est, de qua supra, *sect. 2. cap. 4. de vteri*
sicca intemperie egimus, siue ea sit in ceruice vteri, siue
in ipsâ vteri substantiâ: Scirrhus verò, cum durities
cum tumore coniuncta est. Est autem scirrhus alius
legitimus, qui neque sensum, neque dolorem habet;
spurius verò, qui dolorem, vel sensum saltem aliquem
coniunctum habet. Et quidem interdum scirrhus vteri
satis magnus est, refertque Paræus, *lib. 23. cap. 36.* in
mulierum quarundam cadaueribus dissectis visum
esse.

esse vterum scirrhuso tumore caput humanum æquante obsessum, ita vt Medici in viuente concludam latere molam persuasum haberent. Interdum autem totum vteri corpus in scirrhum degenerat, interdum saltem pars eius aliqua.

Causse.

Causse.

Causa proxima scirrhii est humor crassus, terrestris & fœculentus, qualis præcipue est melancholia naturalis. Interdum enim nullâ præcedente inflammatione generatur scirrhus in vtero, si humor crassus & terrestris colligatur, qualis est melancholia naturalis: quâ de causa in scirrhum vteri incidunt fœminæ, quæ melancholico sanguine abundant, quales sunt fusca & nigricantes, aut rubore saturato perfusa, & quæ minus rectè à menstruo purgantur, & alimentis crassis & difficilis coctionis vsa fuerunt, aut malaciâ, picâ vel bulimo laborauerunt, & iam ad ætatem inclinantem, annumque quinquagesimum accesserunt. Tum enim is per vniuersi vteri venas diffunditur, ibique hærens induratur. Humores tamen etiam pituitosi, visceri, crassi scirrhum vteri generant, si nimirum fœminæ diu frigidis & crassis cibis vsa fuerint: quod facilius accedit, si melancholia admisceatur. Quandoque etiam vterus scirrhum contrahit, dum sanguine crasso abundat, ac fœminæ se imprudenter frigori exponunt, aut frigidus potu vtuntur. Interdum verò & alij humores inducunt scirrhum, inflammationemque sequitur scirrhus, cum vel refrigerantia & adstringentia intempestiuè & nimium vsurpantur, quorum vsu sanguis, præcipue si sit crassior, aut humorem melancholicum admixtum habeat, parti impingitur, & induratur, vel calefacientia & discutientia medicamenta intempestiuè adhibentur, quibus quod est tenuius in inflammatione discutitur, crassum verò & terrestre relinquitur & induratur. Maximè tamen legitimum scirrhum generat humor melancholicus naturalis. Qui verò à mixtis causis oritur, & vbi vel pituita vel sanguis, vel bilis, seu flaua seu atra melancholiæ admiscetur, nothus scirrhus est.

*Scirrhus le-
gitimus.
Notus.*

Quæ autem causæ remotiores sint, quæ istos humores generant, nimirum hepatis & lienis vitia, æris siccitas nimia, cibus crassus & coctu difficilis, vt modò dictum, mæiores ac metus & similes, alibi explicatæ sunt.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscitur scirrhus vteri ex tumore duro, tactuque renitente citra dolorem. Menses subsistunt initio & parcius fluunt. Temporis tamen progressu, cum vterus consuetam sanguinis copiam suscipere & continere non potest, magnus sanguinis fluxus per intertalla accidit. Si etiam præcesserit inflammatio, eaque præterierit, & nihilominus pars leuior reddita non est, sed grauior potius euadit, cum ponderis & duritiei sensu: certum scirrhii id signum est. Accedit corporis grauitas, atque ægra ad motum tarda & segnitas est.

Qualis autem humor sit, qui scirrho materiam præbet, ex colore corporis, præcedente victus ratione, morbis præcedentibus & aliis signis humorum in corpore abundantium alibi explicatis cognoscitur.

Quâ verò in parte vteri scirrhus sit, cognoscitur ex eo, quod si in ipsâ vteri substantiâ est scirrhus, in coxam & deorsum vterus decumbit, ibique dolorem excitat. In ceruice verò esse digiti contactu explorari potest, & in Venere fœmina offenditur, & vesica à tumore comprimitur, si is in superiore ceruicis vteri parte sit, vel intestinum rectum, si in parte inferiore.

Cum verò mola vteri affinia cum scirrho signa habeat, quâ ratione discernenda sint, videndum. In

molâ nimirum menses, si fluunt, inordinatè fluunt: in scirrho autem vel supprimuntur, vel si fluant, ordinem seruant. In molâ etiam mamma lacte turgenti in scirrho verò extenuantur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Morbus curatu difficilissimus est. Quæ enim longotempore, & summè exiccata sunt, ea vix vnquam iterum humectari & emolliri possunt. Præterea calor natiuus in partibus scirrho laborantibus penè exhaustus & absumptus est. Et cum non nisi emollientib. & resoluentibus scirrhii emolliri possint, metus est, ne eorum vsu humor putredinem concipiat, & in atram bilem mutetur, atque inde cancer exciteretur.

2. Cum menstrua ferè in hoc affectu detineantur, tandem hydrops vteri vel abdominis sequitur.

3. Circa collum tamen vteri scirrhus facilius curatur, quàm si in ipsâ vteri substantiâ consistat.

Indicationes & Curatio.

Materia, continens tumoris causa, euacuanda est: *Indicationes & Curatio.* materia verò, quæ antecedentis causæ loco est, tumoremque augere potest, itidem tollenda, & euacuanda. Posterius quomodo præstandum sit, supra de *Intemp: vteri cum materia* dictum. Nimirum si sanguis simul peccat, is cum ex vena in cubito, tum in crure & pede aperta euacuandus.

Humor verò cum frigidus & siccus sit, humectantibus & calefacientibus præparandus, borragine, buglossio, fumaria, cichorio, epithymo, polypodio. Hinc purgandus foliis senæ, elleboro nigro & similibus.

Ipsam tumorem quod attinet, is humectantia & emollientia, quæ tenuioris sint substantiæ, & moderatè calefaciant ac discutiant, indicat. Sola enim humectantia & emollientia faciliè putredinem inducere possunt; calefacientia verò & discutientia sola adhibita vel partes tenuiores saltem discutunt, crassasque relinquant, & ita humorem magis indurant, vel vt humor in atram bilem degeneret, faciunt. Ideoque nec emollientia, nec discutientia sola vsurpanda, sed istis medicamentis vel mixtis vel alternatim adhibitis vtendum.

Vel ℞. rad. alth. lilior. alb. ana Vnc. ij. malua, violar. alth. branca vrsina, ana Mj. artemis. calamintha, flor. chamam. ana Mß. sem. lini, fœnigraci, ana Vnc. ß. Coq. in aq. pro fomento.

Aut infusus fiat, simplicibus istis maiore quantitate coctis.

Vbi decoctum factum est, plantæ ad mollitiem coctæ per setaceum traiciantur, addaturque farina sem. lini, fœnigr. ana Vnc. j. ficuum num. vj. pulu. rad. irid. Drach. ij. croci Drach. ß. ping. gallin. ol. amygd. dulc. ana q. s. F. Cataplasma.

Vel imponatur Emplastrum Diachylum s. Ireatum.

Vel ℞. rad. lilior. alb. althæa, cucum. agrest. bryon. ana Vnc. j. cappar. Vnc. ij. fol. branca vrsina, malua, artemis. calaminth. ana Mj. flor. chamam. cheiri, ana Mß. sem. lini fœnigr. ana Vnc. j. ficuum num. x. Coq. pro fomento.

Pro infusu verò in duplo sumantur, ægraque bis de die ad umbilicum in balneo insideat.

Vel ℞. bdellij, ammoniaci, galbani, ana q. v. Terantur in mortario cum oleo de been, & lilior. alb. Postea adde mucilag. sem. fœnigr. lini, ficuum, ana q. s. F. Linim. vel additâ cerâ Emplastrum.

Vel ℞. ol. de cappar. lilior. alb. amygd. dulc. sesamini, ana Vnc. j. butyri rec. pingued. gallin. anseris, ana Vnc. ß. mucilag. sem. althæa, fœnigraci, unguenti dialth. ana 3. vj. ammoniac vino dissol. Vnc. j. cera q. s. F. Unguentum.

Possunt ex antea descripto decocto etiam iniectiones in vterum fieri.

Vel ℞. bdellij vino dissol. ol. amygd. dulc. lilior alb. chamamel.

chamamel. ana Vnc.ij. medull. cruris vituli, adip. gallin. ana Vnc.j. vitellum oui j.

Per metrenchitam in vterum iniiciatur.

Si tamen scirrhus minus legitimus sit, medicamenta calefacientia & digerentia tutius adhibere licet, & ammoniacum, pinguedinesque calidiores vsurpare. Contra si scirrhus ex immoderato vsu medicamentorum calefacientium & discutientium contractus sit, medicamenta humectantia, emollientia, & modicè calefacientia tutius vsurpantur, vt *malua, althaa, radie. lilior. albor. ol. dulce, amygdal. dulcium.*

In declinatione, & vbi scirrhus bene emollitus fuerit, discutientia augenda, & artemisia, calamintha, origanum, matricaria, maiore quantitate vsurpanda. In primis hinc utilis est radix bryoniae.

Non solum tamen topicis vtendum, sed etiam internis, iis ferè, quæ ad induratos lienes vsurpari solent, atque inprimis hinc chalybis vsus utilis est, de quo supra de obstructione vteri & scirrho lienis dictum.

*Scirrhus
vteri chaly-
bis vsu cu-
ratur.*

*Curatio
scirrhii vteri
Zacuti Lu-
sitan.*

[Magna chalybis vim esse, non solum ad pertinaces vicerum obstructions, sed & scirrhos eosundem tumores sanandos, varij Medici docuerunt, & experientia id sæpe probauit. De vteri scirrho refert Zacutus Lusitanus de Pr. Med. Adm. lib. 2. obseru. 79. fœminam quandam, ex retentione menstruum malè habentem, in pubis regione tumorem aliquantulum durum & indolentem, oui magnitudine, primum percepisse, qui quinquennio ita excreuit, vt cucurbitam rotundam magnam referret: in cuius profundo tactu murmur percipiebatur. Adhibita fuerunt varia remedia, sed omnia frustra. Tandem verò solo chalybis vsu curata fuit, & tumor resolutus. Exhibitus fuit alternis diebus syrupus de chalybe, aliquando conserua eryngij cum chalybis puluere data fuit. Aqua, vinum, & omnis potus chalybeatus fuit; panem cum aqua chalybeata subactum comedit: aqua omnis, in qua carnes & reliqui cibi cõquebantur, chalybeata prius fuit.]

Diatæ.

Diatæ vtendum est tali, quæ generationi humoris melancholici & atræ bilis resistat. Ideoque abstinentum à cibis frigidis & siccis, crassi & vici di succi, item calidis exsiccandi vim habentibus, vt pane atro, carne suillâ, bubulâ, caprinâ, anserinâ, anatum, piscibus grandioribus & viscidis, leguminibus, oleribus, præter borraginem, buglossum, maluam. Victus ratio potius ad humidum & moderatè calidum declinet, cibique sint boni succi.

Diatæ.

Cancer Vteri.

Cancer equidem etiam ipsam vteri substantiam corripere potest: quia tamen frequentius ceruicem vteri occupat, neque alia est curandi ratio, si fundum vteri occupat, quàm si est in ceruice eius, quæ de cancro ipsius Vteri dici possunt, supra, sect. 1. cap. 1. sunt propolita. Admirandum, quod Schenckius, lib. 4. obseru. ex relatione Petri Quentzij refert, in dissectione cuiusdam mulieris 37. annor. vterum totum lapideum inuentum esse, ponderis 7. librarum, hepar vnico lobo, tunica cartilaginosa, lienem sphaericum, vesicam lapideam, peritonæum adeo durum, vt cultro vix diuidi potuerit.

*Vteri Can-
cer.*

C A P V T XV.

De Vteri Situ Mutato,

Et primò

De Ascensu Vteri.

*Ascensus
Vteri.*

Accidit quandoque etiam, vt Vterus locum & situm naturalem mutet. Idque vulgò quatuor

modis fieri docetur. Vel enim sursum ascendit, & Medicis Ascensus Vteri appellatur, qui an reuera fiat, mox dicitur; vel ad latera, & vteri inclinatio nominatur; vel deorsum, & quidem si intra abdominis cauitatem adhuc contineatur, descensus Vteri appellatur; si verò extra abdomen è vuluâ prolatur & promineat, prolapsus & procidentia vteri dicitur. Verum quia Procidentia vteri notus affectus est, Ascensus verò obscurus, ac de quo non sine causâ dubitatur, an reuera detur, seorsum de hisce affectibus agemus, & primò dispiciemus,

An Vterus in fœminis reuera aliquando ascendat?

Non solum fœminæ pleræque, sed & Medici quidam in eâ sunt opinione, vterum è suo loco versus superiora & vsque ad ventriculum posse ascendere. Et quidem iam olim huic sententiæ fauisse videtur Hippocrates, qui, *ἀλλὰ γυναικὲς φύσας, & ἀλλὰ γυναικείων, ita scribit: σπέρματι αἱ μήτρας ὀπισθὰ καὶ πρὸ ἡπατος, καὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐμβάλλουσιν: θύει γὰρ ἡ ἐρχομένη αἰὼν πρὸς τὸν ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ πλάγιου τοῦ ἐκ τῆς μήτρας ἔρχομένης καὶ πρὸς τὸν ἡπατος, ὅς ἐστιν ἡ μήτρα, id est, conuersi vteri impetum hepar, & ad præcordia irruunt: sursum enim ad humiditatem feruntur, à labore nimium resiccati. Hepar autem gratiosi humoris fons est. Et propter hunc motum Plato vterum appellasse videtur ἡ δὲ μήτρα, animal concupiscentiæ particeps, & Aretæus οὐκ εἶναι πρὸς τὸν ἐν ζωῇ, velut animal quoddam in animali. Inter recentiores verò Fernellius de hac vteri ἀσθένειᾳ ita scribit, lib. 6. pathol. cap. 16. Galeni motus autoritate nonnunquam putauit vterum nihil aut perexiguum è suâ sede dimoueri: at ægrotarum mulierum, modò quærimoniâ, modò precibus adductus hunc sæpe tactu deprehendi instat globi cuiusdam in ventriculum effert, eumque grauiter opprimere. Hinc & sæpe manu depressus est, manifestèque in propriam sedem propulsus: quo ascensu non, quæ strangulatu, symptomata fiunt, excitari, sed duntaxat premi mulierem quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, aut animi defectione, at sine metu, sine delirio, aut alio symptomate grauiore. Fernellium sequuntur alij Medici, atque inter eos Eustachius Rudius, qui, lib. 2. Pract. cap. 51. scribit: Vterus à proprietate & ingenitâ vi ad motum compellitur, quotiescunque ab ea vel ob id, quod amicum, familiare & iucundum est, amplexandum, aut consequendum, aut ob id, quod molestat, & infensum & inimicum est, fugiendum, stimulat. Hoc autem quamuis Galenus non admittat, experientia tamen ipsa assiduò id comprobatur, & nos obstetricibus & mulieribus parum credentes, vterum ipsum vsque ad vmbilicum, & nonnunquam supra ipsum eleuatum propriis manibus contrectauimus; & vt tum Hippocrates, tum alij fecere, in propriam sedem paulatim propellendo deduximus. Insuper vel optimis & iucundis, vel prauis & fœtidis odoribus sub naribus, vel subtrus muliebrem sinum admotis, tum sursum, tum deorsum vterum assiduò moueri conspiciamus, & id ex respiratione ipsâ, vel oblasâ, vel liberâ euadente manifestè deprehendimus. Idem quoque in dulcioribus quibusdam cibis per os exhibitis contingere interdum cernimus. Vt enim vterus tum odores, tum cibos sibi familiares, atque iucundos complectatur, sursum repit, propter maximam cum iis conuenientiam. Et postea, vt causam huius motus reddat, prolixè de virtutibus & motu vteri discurret. Admiratione digna est, inquit, facultas vteri retentrix, quæ fœtum adeo vastum ponderèque, & assiduo calcitratu molestum, tempore adeo longo, & quasi cognitione aliquâ prædita sit, donec ad perfectam maturitatem deductus sit, retineat: Cum tamen ab eo nec alimentum, nec emolumentum aliquod capiat,*

*An vterus
in fœminis
reuera ad-
scendat.*

capiat, sed potius è conuerso proprio nutrimento ab ipso continuo attrahente priuetur. Hoc enim aliud est, quàm paucum attritum comminutumque cibum suauem atque iucundum pro sui ipsius nutritione quinque aut septem horarum spatio detinere. Vrina, faecesque, nisi sphincter præsto esset quamprimum, nulloque temporis momento intercedente à vesicâ rectoque intestino expellerentur. Vterus tamen, citra alicuius musculi adiumentum, tum foetum, tum vrinam longiori tempore sustinere deprehenditur: & quod magis est, ex propriis vasis, & conceptaculis tunicarum hæc omnia obuoluentium & conseruantium materiam præbet. Sed quid de vteri alteratrice facultate dicemus? quæ non alimentum concoquit, vel fundit, aut segregat ab excrementis, vt tandem in propriam substantiam immutet: sed veluti emortuum semen & omnibus facultatibus consopitum viuificat, excitat, & ad perfectum actum illud vnâ cum omnibus ipsius facultatibus plenius deducit, vt ex ipso non alimentum proprium, aut aliud adiumentum, sed quoddam ab eo, & penes materiam, & penes formam omnino alienum & separatum generetur. Quod si tres hæc facultates in eo tam eminentes sublimisque cernuntur, quis vnquam diceret vim illam, quæ non circa præsens, vt reliquæ, sed circa absens versatur obiectum, & quæ, quod consentaneum, & familiare est, insequitur, attrahit, & audiùs complectitur, reliquis quoad vim proportionem non respondere? Nonne potius statuendum est, ipsam penes insitam virtutem reliquas omnes superare debere? nobis quidem sic videtur, cum illas & ordine & tempore præcedat, & in causâ sit, vt eæ omnes ad opus proprium excitentur, & traducantur. Quis itaque posthac Diuinum non admirabitur Platonem? qui ad hanc potissimum attrahendi vteri validissimam vim respiciens, dicebat, quod vtilia quoque matrisque in foeminis eadem ratione animal auidum generandi, quando procul à foetu per ætatis florem, aut vltra diutius detinetur, ægrè fert moram, ac plurimum indignatur, passimque per corpus oberrans, & cætera. Quid n. per foetum, nisi semen ipsum virile Diuinus Vir intellexit, cuius gratiâ vterus creatus est? Cum igitur hanc attrahendi vim adeo exquisitam vterus consecutus sit, mirum non est, si, dum à re quapiam intrinsecâ, vel extrinsecâ, quæ vel amica vel inimica sit, irritatur, lacessitur & quasi succensens (vt ait Plato) de proprio loco decedat, & aliàs aliam in partem oberret, vt iucundum & blandum consequatur, & insensum & inimicum deuitet. Vnde in hoc Galenus non parum demirandus est, quod Platonis sententiam redarguerit. Is n. non dixit, vterum animal absolutum esse (quis n. esset tam fatuus?) neque vsque ad cor, aut supra diaphragma perducere. Quamuis n. sursum vt plurimum à propriâ facultate compellatur, vt paulo post declarabimus, non tamen supra magis tendit, & mouetur, quàm à propriis ligamentis, & ceruice sibi permittatur, quæ ligamenta ob id longa fuere creata, vt in exactam magnitudinem & paruitatem tum dilatari, tum constringi posset. Mouetur a. vterus; dum à propria virtute compellitur, potissimum sursum, & versus ipsum cor; quia maximam ad illud naturalem inclinationem habet, & id non abs re, cum ab ipso corde spiritus ipsos, & innatum calorem, omnes suas facultates viuificantem, suscipiat, & insuper, cum ad semen attrahendum & retinendum præsertim ordinatus sit vterus, seminis a. forma & omnis facultas in spiritibus consistat, mirum non est, si dum præsertim spirituum aut alimenti penuriâ laborat, aut aliquâ præter naturali dispositione, versus cor, tanquam spirituum, & caloris & vitæ radicem, & versus iecur, & ventriculum, vt ait Hippocrates, quæ sunt alimenti veluti promptuaria, moueatur. Hæc Rudius. Quibus positis causam facile inueniri posse putat, cur optimis odoribus naribus admotis statim vterus in quibusdam

sursum feratur. Non n. id ideo accidere statuit, quia odores caput petant, & cerebrum feriant, cerebro a. ab odoribus affecto afficiatur vterus propter maximam conuenientiam inter vterum & cerebrum, sed potius, quia corde optimis odoribus referto vterus illico sursum versus cor feratur.

Galenus verò, 6. de loc. aff. cap. 5. pluribus hanc sententiam oppugnat, docetque, etsi vterus aliquo modo moueri possit, atque ascendere, id tamen exiguum esse, neque sufficere rationes contrarias ad hoc, vt totum ipsius spatium ne ad ventriculum quidem adscendisse ostendant, tantum abest, vt hunc prætereundo ad septum transversum pertingere possit.

Neque contrarium Anatomie peritus facile asseuerabit. Vterus enim validis ligamentis quatuor ita in suâ sede sistitur, vt sursum tanto spatio moueri nullo modo possit. Et longè alia ratio est procidentie Vteri, quàm hîc obicit Hercul. Saxonia & alij. Equidem notum est, cum procidit Vterus ligamenta satis extendi, sed tunc prius ea humectantur: cum verò ligamenta humectata & laxata Vterum continere firmiter non possint, is pondere suo spontè delabitur, & ligamenta secum extendit. Nulla verò causa dari potest, cur si ligamenta laxentur, vterus sursum ferri debeat, & quidem tam subito, & subito rursum ad suum locum redire ac in eo quiescere. Procidentia enim Vteri sensim fit, & semel is prolapsus non in momento loco suo restituitur. Et quamuis in conceptione dilatur: tamen id sensim fit & æqualiter, non verò subito & ad vnum latus. Neque etiam in conceptione ligamenta admodum laxantur, cum vteri fundum ab omni connexionem liberum sit, in lateribus verò saltem ligamentis connectatur. Vt verò non ita extensus (plerumque enim pugni magnitudine saltem quid in ventre volui percipitur) subito hinc inde moueatur fieri non potest. Neque si humectatione vterus indigeat, loco moueri, & ad hepar ac cor sanguinis fontem ferri necesse habet. Venas enim & arterias satis copiosas habet, quibus sanguinem attrahere potest.

Et omnino Galeni sententiæ assentiendum ob rationes modò allatas. Etsi enim vtero motus quidam denegandus non sit, isque naturalis, qui fit per fibras eius, quo & semen attrahit, & foetum iam maturum excludit: tamen motus localis talis, quo vsque ad diaphragma subito feratur, nullo modo ei competere potest; cum ligamentis in suâ sede firmiter, ita vt supra os sacrum vix eleuari possit, contineatur. Et cum vterus etiam recto intestino & pudendis annexus sit & cohæreat, si vteri corpus reuera versus superiora subito moueretur, fieri non posset, quin partes istæ valde tenderentur, ac conuellerentur, atque extensione ista dolor in illis partibus excitaretur, qui tamen in eiusmodi foeminis non animaduertitur.

Equidem inter Recentiores istam de vteri motu sententiam alio modo defendere conatur Adr. Spigelius, de humani corporis fabr. lib. 8. cap. 19. dum scribit, non solum vteri fundum, sed vterum cum testibus & vasis locum mutare, & non tantum extra pudendum procidere, sed & ascendere, & diaphragma ac hepar comprimendo suffocationis periculum inducere. Et quamuis dubitatum sit à multis de hac re nostro seculo, quibus res visa fuit risu potius, quàm fide digna: eos tamen potius ridendos censet, qui id negant, vt qui neque in Anatomicis quicquam, neque in rerum Naturæ experientia habeant. Reuera n. se multiplicem loci mutationem non tantum in iis, quæ vterum non gerunt, sed & in ipsis grauidis sæpenuerò animaduertisse. Et propterea putat, non frustra doctissimum Hippocratem, in lib. de mulier. morb. tam crebream huius morbi fecisse mentionem, tamque sollicitè omnia ipsius symptomata assignasse. Modum verò & causam adscensus vteri quod attinet, statuit, vterum per se non moueri,

moueri, sed ab aliis trahi vel pelli, & quidem in hoc affectu inflari vterum, & ligamenta ipsius à copiosis flatibus, vnde eum sursum trahi, & à flatibus repletum ob leuitatem adscendere, se inter intestina insinuare, & ventriculum ac diaphragma petere.

Verum enim vero & hac in re Spigelio Viri Naturæ & Anatomie non ignari assentiri non possunt. Etenim vterum aliquando inflari, extra dubium quidem est, & egimus de eo affectu *supra*: verum quod in vteri inflatione vterus sursum feratur, non obseruatum; sicut nec illud animaduersum, quod morbus hic flatibus ex orificio vteri erumpentibus soluitur, id quod in inflatione vteri accidit. Atque si vterus ipse adscenderet, ligamenta eius vel laxari vel rumpi necesse esset; quod in hoc affectu fieri nondum probatum. Etenim si hoc fieret, vterus pondere suo delaberetur, & vteri procidentia fieret. Etsi enim obicere Spigelius posset, id ideo fieri, quia vterus flatibus repletus ob leuitatem sursum adscendat: tamen quia paroxysmus ille hystericus sæpe breui tempore soluitur, post eum & discussis flatibus id fieri deberet, cum ligamenta seu humiditate laxata & elongata, seu rupta tam citò ad pristinam naturam redire non possint.

Quia tamen negari non potest, fœminas interdum corpus & globum quasi circa vmbilici regionem oberantem sentire, idque & obstetrices & Medicos manu admotâ deprehendere, quidnam illud sit, inquirendum. Albertus Bottonnus, *de morb. mulier. cap. 39.* statuit, malignum corruptumque vaporem à cohibito semine aut menstruo ortum, substantiæ suæ tenuitate ac proinde mobilitate instar cuiusdam animalis per corpus moueri, & errare, & varias corporis partes afficere. Verum hoc quidem certum est, vapores prauos ex vtero adscendentes corporis partes superiores varias afficere; nondum verò hoc modo explicatur, per quas vias illi moueantur, & quâ parte concludantur, vt globi quasi cuiusdam per abdomen circumuoluti speciem præ se ferant. Præterea vteri iste ascensus, qui ita appellatur, non idem cum suffocatione vteri malum est. In hoc enim vteri ascensu dicto non ea, quæ in suffocatione vteri apparent, symptomata, neque metus, neque sopor grauis, neque delirium, aut alia eiusmodi grauiora symptomata adsunt, sed saltem fœmina quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, aut animi quodam deliquio premitur. Ideoque etsi à prauis vaporibus quocunque modo ad superiora adscendentibus suffocatio vteri fieri possit: non tamen vteri ascensus, in quo globus quasi quidam tactu in abdomine deprehendi potest, quod non sit in suffocatione vterinâ. Lud. Mercatus, *lib. 2. de mulier. affect. cap. 12.* docet, non vterum illuc recurrere, quod putatur, derelictâ propriâ sede, sed in seipsum conuerti, & partem, quam simulat adire, in consensum trahere, aut versus illam partem flatu aut humore repleri, eamque summopere lædere. Verum vterum in seipsum conuelli, & partem aliquam versum se trahere, credibile non est, & ipso tactu deprehendi potest, potius aliquid adscendere, quàm descendere. Deinde quomodo versus illam partem, quæ in consensum trahitur, vterus flatu impleri possit, ita quidem, vt circa vmbilicum etiam percipiatur, non explicatur.

Vero magis consentaneum est, id corpus, quod tactu deprehenditur, non ipsum vterum esse, sed testes & vas illud cœcum, quod à Fallopio inuentore, qui tubæ extremo orificio id comparauit, Tuba Fallopiana dicitur. Cum enim testes vteri sint penduli, & corpus Tubæ fistulosum, laxum & vagum, dum semine corrupto & vaporibus ac flatibus replentur & turgescunt, per hypogastrium hinc inde moueri, & ad vmbilicum vsque adscendere possunt. Posse autem testes & Tubam vteri tumorem talem rotundum, qualis interdum in fœminis deprehenditur, efficere, obseruatio Viri Cl. Ioh. Riolani docet, qui *Anthropograph.*

lib. 2. cap. 34. scribit, se in hystericis virginibus deprehendisse testes pugno grandiores seroso semine turgentes, quin etiam Tubam vteri amplificatam & valdè dilatatam.

Causæ.

E quibus facile patet, huius affectus causam esse *Causa.* posse, quæcunque ad seminis corrupti in testibus fœmininæ cumulationem facere, & vaporibus ac flatibus prauis vasa illa replere possunt, de quibus *part. 2. sect. 3. cap. 4. de suffocat. Vterina* dicitur. Eadem n. ferè causæ est huius mali & suffocationis vterinæ; hæc saltem differentia, quod in suffocatione vterinâ vapores illi prauis per venas, arterias & nervos liberè feruntur, & propterea etiam partes principes grauius afficiunt; in adscensu verò vteri dicto testibus fœmineis & Tuba vteri concluduntur maximam partem, vnde etiam tam grauius symptomata, vt in suffocatione vteri, non inferunt.

Signa Diagnostica.

Ab ipsis fœminis, vt & aliis, quibus abdomen contrectandum exhibetur, quoddam corpus q. globosum hinc inde moueri & volui percipitur. Mulier quendam præcordiorum dolorem, & angustiam & spirandi difficultatem percipit, sine metu tamen, vt dictum, sine sopore, sine delirio & aliis grauioribus symptomatis. Præcesseruntque causæ, quæ vterum afficere, humoresque in eo mouere potuerunt, vt odores suaues naribus admoti, dulcia assumpta.

Causæ verò, quæ ab alijs autoribus recensentur, non vteri Adscensus dicti, sed vteri ad latera declinationis vel descensus aut procidentie causæ sunt, quæ *capite sequenti* proponuntur.

Prognostica.

1. Malum equidem hoc minus periculosum est, & minus grauius, quàm suffocatio vterina, habet ea symptomata.
2. Ipsum tamen etiam non contemnendum est. Potest enim in vteri suffocationem degenerare, si vapores illi prauis aliam viam quærant, & per vasa ad membra principalia ferantur.

Curatio.

Vt malum hoc tollatur, necessarium est, vt semen corruptum & vapores prauis, qui inde exhalant, euacuentur, & dissipentur. Quod quâ ratione fieri possit, infra, *part. 2. sect. 3. cap. 4. de suffocatione vteri*, dicitur.

C A P V T XVI.

De Vteri Procidentia.

Procidentia verò seu prolapsus vteri, Barbaris etiam Præcipitatio vteri dicta, est, vbi vterus deorsum tendit, & interdum etiam extra abdomen propendet. Qui quidem prolapsus nunc maior est, ita vt ad dimidium coxarum & genua ferè descendat; nunc minor, vt parum extra pudenda promineat. Si verò quidem versus inguina descendat vterus, non tamen extra abdomen prolabatur, descensus vteri dicitur. Si verò in alterum latus voluatur, inclinatio vteri appellatur, vt *cap. precedente* dictum.

Causæ.

Mutat autem præter naturam situm vterus, dum ligamenta illa, quibus continetur, non rectè sese habent. Vterus

Vterus equidem ipse seu fundū vteri à parte superiore, anteriore & posteriore nulli parti alligatur, sed ab omni connexu liberum est, ut commodè in omnem partem in conceptu dilatare & extendi possit. At in lateribus ligamenta habet quatuor, duo superiora, lata ac membranosa, à peritonæo enata, quibus ossis illi lateribus alligatur; duo inferiora, quæ processus sunt neruei, teretes & caui, ortumque habent à lateribus fundi vteri prope vasa deferentia, quæ contingunt ad inguinâque descendunt per productiones peritonæi, ac supra pubis os in latam ac nerueam exilitatem degenerant; reliqua pars usque ad genu postea in interni femoris membranam excurrit. Magnis vasis etiam per venas & arterias, præsertim spermaticas, spinali medullæ per nervos alligatur. Cervix autem vteri cum vicinis partibus vndique connectitur, antè vesicæ urinariæ & ossibus pubis beneficio membranarum à peritonæo procedentium, posterius recto intestino, cui toto ductu incumbit, & circumcirca fibris quibusdam vicinis partibus alligatur. Situm ergo mutat vterus, dum vel in aliam partem trahitur, vel dum laxatis & solutis ligamentis, quibus continetur, proprio pondere delabitur. Trahitur ad latera, & id fit hoc modo, ut Galenus, 6 de loc. affect. cap. 5. & ex eo Aëtius, tetrab. 4. serm. 4. cap. 77. his verbis docet: Suppressis mensibus, inquit, necesse est, venas & arterias ad vterum tendentes repleri. Nam sanguis usque ad vasorum oscula accurrit quidem, verum intra vterum prodire non potest, aut eò, quod nimia crassitudine osculis impingitur, & grumosus fit: aut quod ipsa oscula clausa sunt & transire impediunt, ita ut venæ humore refertæ extendantur, & vicinos vteri appendices humectent, quorum extensione vterus retrahitur. Si itaque ex utraque parte æqualis retractio fiat, reclinatio aut reuulsio siue recursus vteri æqualis contingit: Si verò in alteram partem maior retractio fiat, alterum è visceribus his in causâ est, splen videlicet aut hepar, quorum venæ superfluo sanguine extentæ à suis partibus vterum retrahunt; hepaticæ venæ è dextris, splenicæ è sinistris, prout alteræ magis fuerint repletæ.

Fieri tamen etiam potest, ut à vasorum & ligamentorum laxitate, sed non nimia, ex vna parte vterus ad sanam inclinet: ita tamen, ut etiam nonnihil deorsum declinet, idque senibus maximè accidit.

Proprio autem pondere descendit, & vteri procidentia fit, quoties eius cum partibus, quibus cohæret, connexus soluitur, idque præcipuè fit, cum cervix vteri, cui fundum quasi basi innititur, à vicinis partibus, quibus fibris quibusdam annectitur, separatur. Et quidem si in vteri fundo vicino loco tantum nexus istius fibrosi solutio fiat, vterus in sinum muliebrem saltem descendit, ibique cum parte aliquâ cervicis inuersâ subsistit. Si verò vndique & toto ductu à vicinis partibus cervix vteri liberetur, tunc vterus cum ceruice inuersâ extra corpus prolabitur & dependet, vterusque in fundo non inuersus, ut collum, sed eâ formâ, quam habet, dum in abdomine adhuc latet, suspensus, & cervici vteri cum basi innixus, officio illius in imo saltem patente hærebit.

Vnde autem connexus ista solutio fiat, non ita planum est. Vulgò quidem docetur, ligamenta vteri vel laxiora fieri ex humoris pituitosi affluxu, ideòque in senibus præcipuè, eumque in vtero ob eius debilitatem, ab aeris frigidi post partum, vel fluentibus mensibus in vterum admissione, pedum refrigeratione, sessione super lapide frigido & similibus causis contracta generari, vel à toto corpore aut parte aliquâ ad vterum mitti: vel extendi ea ex frequenti & difficili partu, & graui ac onerosâ fœtus gestatione; vel rumpi ex casu, vel ponderosi fœtus gestatione, aut ponderis eleuatione, præcipuè post partum, aut saltatione, partu laborioso, aut abortu, violentâ secundinæ extractione, ex sternutatione post partum, vociferatione.

Quas causas externas & euidentes proponit Hippocrates, lib. 2. de morb. mulier. Omnis, inquit, occasio vteros propellere potest, si quid malè habent. Nam & frigore pedum ac lumborum, & à saltatione & terrore, & lignorum sectione & cursu ad accliuem & decliuem locum, & ab aliis causis multis propelluntur.

F. Platerus tamen aliter nonnihil hac de re sentit, & vteri procidentia causam proximam colli seu cervicis vteri connexus fibrosi cum partibus vicinis solutionem esse statuit. Separationem hanc autem cervicis vteri in vicinis partibus plerumque ipsum vterum perficere, si ille per vim deorsum in sinum detrusus adeo impellatur, ut adnatam illic cervicem simul trahendo, vel impetu quodam subito, vel sensum, si minore vi, sed frequenter illud fiat, à fibris primo vtero proximis auellat, & si ulterius procedat, reliquas quoque diuellendo, collumque inuertendo secum deorsum aliquotusque, vel etiam extrorsum detrahat. Pelli autem hoc modo deorsum vterum docet in conatibus magnis sæpe iteratis, in deiectionibus difficilioribus, vel exsufflationibus, maximè verò ab eo conatu, quem in partu mulier adhibet, si præsertim is ob difficultatem pariendi magna vi peragatur, vterusque cum fœtu in sinum cervicis nimium detrudatur, vel si secundina adhærens adhuc vtero ab obstetrice ita trahatur, ut & vterus cum ea in sinum feratur, cervixque simul trahatur; vel si saltu, aliâque corporis commotione valida vel sæpe iteratâ vterus in sinum impellatur. Alia tamen etiam de causâ cervicem vteri à vicinis partibus separari posse docet, nimirum coitu violento vel sæpius repetito, aut propter putredinem & corruptionem illic collum absumentem.

Ab aliis verò causis, quàm hisce violenter agentibus, vteri procidentiam fieri posse negat. Nam quod relaxationem ligamentorum attinet, membranas vterum connectentes ita comparatas esse scribit, adeoque laxas, ut cum vterus procidat, faciliè eum subsequi possint. Neque ab hac causâ vteri procidentiam fieri posse, vel ex eo patere putat, quod hydropicis mulieribus, quibus vterus cum adnatis membranis in aqua sæpe longo tempore innatat, non tamen procidit. Neque etiam membranarum disruptionem vteri procidentia causam esse posse existimat, idque vel inde patere putat, quod in muliere quadam, cui has membranas putredine penitus absumptas fuisse, sectio post mortem patefecit, vterus minimè à sua sede recessit.

Verum enim vero hoc equidem non negamus, non posse vterum procidere nisi fibræ illæ, quibus collum vteri partibus vicinis connectitur, soluantur, atque id etiam citra grauiorem læsionem & hæmorrhagiam accidere posse, si vterus pondere deorsum vergat. Hoc verò in quæstione est, an vterus saltem à causis violenter agentibus ita deorsum trudatur, an verò etiam pondere suo; ni partibus vicinis alligetur, deorsum ruat. Etsi enim parte superiore vteri fundus liber sit, ut distendi pro necessitate possit: tamen ad latera quatuor ligamentis, ut supra dictum, annecti, ex anatomia constat, quæ si laxantur, vel extendantur, vel rumpantur, causa esse possunt, ut vterus descendat. Itaque etsi non nego, proximam causam procidentia vteri esse connexus illius fibrosi colli vteri cum partibus vicinis solutionem, eamque fieri posse ab vtero deorsum descendente: tamen ut vterus descendat, ligamenta vteri laxata, extensa vel rupta causa esse possunt. Quod verò in hydropicis mulieribus vterus non semper procidit, causa esse potest, quod aqua illa in abdomine collecta falsa est, quæ potius siccandi, quàm humectandi ligamenta vteri vim habet.

Prognostica.

Si solum descensus vteri sit extra vuluam, vel etiam intra eam, apparet exiguus tumor quasi extensæ pellis,

& pondus veluti oui maioris circa pudenda percipitur. Si verò vterus prolabatur, apparet tumor oui anseris instar, in cuius imâ parte apparet foramen, quod est internum orificium vteri. In principio simul adest insignis dolor partium, quibus annectitur vterus, lumborum nimirum, hypogastrii, pudendi, & circa os sacrum, propter ligamenta tensa vel rupta. Postquam autem malum aliquandiu duravit, ob assuetudinem dolor mitigatur, & solum ponderis quædam molestia sentitur, & vterus prolapsus in ambulando impedimentum exhibet. Interdum etiam ob rupta vasa sanguis erumpit. Sæpe etiam feces alui & vrina supprimuntur ob compressionem. Accedit interdum febris, vt & conuulsio. An autem à relaxatione vel ruptione vel erosione ligamentorum procidentia vteri sit, sic distinguendum est. Si à laxitate ligamentorum malum est, sensum generatur, & cum minore dolore est, ac præcesserunt causæ vteri ligamenta humectantes & laxantes. Si verò à rupturâ ligamentorum fiat procidentia vteri, subito generatur, dolor est vehementior, & sanguis interdum erumpit, ac præcesserunt causæ, quæ violenter ligamenta rumpere potuerunt, & nulum morbi alicuius vterius vteri adest indicium. Si ab vlcere ligamenta sint erosa, vlcere indicia adsunt, & simul puris aliquid effluit.

Prognostica.

- Prognostica.*
1. Affectus hic dum recens est, & descensus potius vteri, quam eius extra vuluam procidentia, facilius curatur.
 2. Si verò malum diutius durauerit, & procidentia sit maior, non nisi longo tempore curatur, & difficulter planè.
 3. Curatur autem facilius in iunioribus, quam adultioribus, quibus vterus, etsi reponatur, leui de causâ iterum procidit.
 4. Malum ipsum per se rarò lethale est, valdè tamen molestum & turpe, quod fœminis in deambulando impedimento est, ac conceptionem præterea, & menstruum rectam purgationem impedit.
 5. Si tamen dolor, febris, conuulsio, & alia graua symptomata accedant, fœminæ mortis causâ esse potest, præsertim puerperis.
 6. Curatur autem difficilior vteri procidentia, quæ fit à ruptione vel erosione ligamentorum eius, quam quæ fit à laxatione eorundem. Imò rupta vteri ligamenta iterum consolidare impossibile est, si malum inueteratum sit, cum partes callo iam obductæ consolidari nequeant. Quod etiam de fibroso vteri connexu accipiendum.
 7. Interdum vterus ab ambiente aëris alteratione aut violentâ repulsionem corrumpitur, & gangrænâ corripitur: quod si accidat, ob maioris periculi auersionem totus præscindendus est, quod tamen superflite fœminâ fieri potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Vterus è suâ sede prolapsus in eam reponi postulat. Repositus verò in suo loco ne iterum prolabatur, continendus. Ligamenta ergo si sint laxa & humiditate madentia, exsiccanda & adstringenda; si rupta, agglutinantia & sarcotica vsurpanda, qualia in herniâ intestinali adhiberi solent, quod vt commodius fiat, corpus prius euacuandum. Dolor si sit vehemens, mitigandus, & aliis, si quæ adsunt, symptomatibus occurrendum. Si verò vterus gangrænâ & tandem sphacelo corripitur, abscindendus est.

Vteri repositio. Danda ergo opera, vt vterus in suam sedem quamprimum reponatur, antequam ab externo aëre alteretur, vel compressione partium vicinarum intumescat & inflammetur, quod fit, si clystere præmissis, si status

vel stercus in intestinis adsint, & vesicâ etiam euacuata (nam cum vterus medio inter intestina & vesicam loco sedem suam habeat, si partes illæ plenæ & tensæ sint, vterus faciliè reponi non potest, partibus illis renitentibus,) ægra supina in lecto collocetur, & coxis eleuatis ac poplitibus reflexis, & capite, quantum fieri potest, demisso, ipsa basin tumoris manibus apprehendat, eumque introrsum adigat. Quod si ipsa perficere non possit, Chirurgus aut obstetrix digitum in orificium eius immittat, vterumque sensum attollat. Si verò repositioni valdè resistat, lana, vt docet Hippocrates, conuoluta tenui linteo circumdata, aut lana gossypina circumponatur baculo, cuius extremitas crassior vuluæ inagnitudini respondeat, deinde in locum illum succo aliquo adstringente perfusum immittatur, & blandè ac citra violentiam tutò vteri moles reponatur. Si tamen vterus intumuerit, ex alteratione ab aëre externo frigido, fouendus decocto maluæ, althææ, seminis lini, fœnigræci, flor. chamæm. baccar. lauri, & inungendus oleo lilior. albor. ac pinguedine gallinæ. Aut si inflammatio adsit, ea sistenda, & repositio tandiu differenda. Scribit etiam Rodericus à Castro, de morb. mul. lib. 2. cap. 17. vtile esse, vt Medicus vel Chirurgus cauterium actuale ignitum manu ostendat, ac simulet, quasi vellet vterum eo tangere. Ita enim vterum retrahi, vt & intestina, si prolapsa sint. Refertque exercitissimum quandam Chirurgum, in Academiâ Salmanticensi Professore, curasse quandam, qui vulnus in ventre acceperat, per quod intestina egrediebantur, quæ cum nullo remedio reduci potuissent, nihil aliud profuisse, quam quod candens ferramentum magnum coram patiente manu gestans, vulnere se applicaturum finxit. Eius enim rei terrore subito intestina è vestigio in suum locum reducta fuisse.

Antequam tamen vterus reponatur, non incommodum fuerit, ipsum adstringentibus & glutinantibus conspergere, vel fouere & inungere. Ita enim postea repositus in suo loco facilius retinetur, & medicamenta hæc adstringentia & glutinantia faciunt, vt partes diuulsæ facilius coalescant. Fetus fiant è plantis, quæ mox enumerabuntur. Pulueres ex iisdem parentur, vt & mastiche, thure & similibus.

Vt *℞. thuris, mastiches, ana Drach. ij. sarcocoll. lacte nutritæ Drach. j. mumia, balauftior. sang. draconis, ana Drach. ss. F. puluis.*

Vt autem commodius ac facilius repositio fiat, suffitus instituat ex pelle anguillæ sale conditæ, & in fumo exsiccata, ac in puluerem redacta. Ad faciliorem vteri repositionem etiam faciunt cucurbitulæ cum multâ flammâ ilibus, vmbilico aut sub mammis appositæ: vt & suaueolentia naribus admota.

Postquam vterus fuerit repositus in suum locum, vt *Vteri repositio in loco suo Retentio.* in suo loco contineatur, mulier in lecto reclinetur, cruribus extensis, ita vt vnum alteri incumbat, & in eo situ diebus 8. vel 9. maneat. Simul interim cura habeatur, ne alius vel pigrior sit vel laxior. Si enim feces duræ sint, vterus in iis egerendis faciliè præcipitatur. Lubrica verò alius membranas vterum alligantes laxat. Simul etiam omnes causæ, quæ prolapsum excitarunt, tollendæ sunt, & vniuerso corpori, vt & vtero prospiciendum.

Medicamenta autem, quæ vtero reposito retinendo adhibentur, duum generum sunt. Quædam enim & vterum in loco suo retinent, & eum partibus vicinis agglutinant, atque vt quæ laxata sunt, coalescant faciunt: talia sunt medicamenta adstringentia, & agglutinantia, quæ tamen commodius opus suum perficiunt, si pessi forma applicentur, vel pessus cum iis adhibeatur. Quædam verò vterum tantum retinent, quæ cura Palliativa nominatur. Equidem conglutinatio solius naturæ est; vt ea tamen rectius & facilius perficiatur, omnia faciunt, quæ vterum in suo loco retinent, inprimis verò medicamenta,

Medicamenta vterum repositum retinencia.

medicamenta, quæ vulneribus consolidandis & herniis curandis adhibentur, cum interna, tum externa.

Vt in loco suo retineatur, pessus formâ pyri seu figurâ vteri in eum mittendus. Nimirum is ex subere vel spongiâ in dictam figuram efformandus, & lanâ succidâ vino austero vel succo acaciæ, oleo mastichino myrtino, cydoniorum, & rosarum madidâ, inuoluendus, ac puluere sanguinis Draconis, boli armeni, mastiches conspergendus. Vel ex vnguento Comitissæ, vel alio adstringente cum pice, quibus & galbanum, bdellium, sarcocollam addere licet, fiat emplastrum durius, è qua magdaleon eâ figurâ, quæ vterum impleat, fundumque attingat, formetur, & in vterum immittatur.

Vmbilico interim, vel sub mammarum regione, aut utroque rene cucurbitula cum multâ flammâ, sine scarificatione, affigenda.

Renibus quoque ac lumbis & abdomini tale Emplastrum imponendum.

℞. Opopanacis Vnc. ij. styrac. liquidæ Vnc. ℥. thuris, mastich. picis, boli Armeni, ana ʒ. ij. cera q. s. F. Emplastrum.

Vel *℞. Ladani Drach. j. thuris, mastich, ana Vnc. ℥. ligni aloës, caryoph. spica vtriusque, ana ʒ. j. ambra gr. iij. moschi Scrup. ℥. F. duo Emplastra rotunda, quæ è regione vmbilici lateribus applicentur.*

Ipsi verò vtero aut dorso applicetur *Emplastrum contrarietatem, vel diaphœnicum, vnguentum Comitissæ & similia.*

Suffitus etiam ille ex pelle anguillæ sale conditæ continuandus, quem nonnulli hîc valde commendant: vel etiam aliis fœtidis suffitus instituendus, & genitalibus immittendus est. Naribus contra suaueolentia, nisi fœmina obnoxia sit suffocationi vterinæ, moschus, ambra admouenda. Et omnino opus est iis, cum fœtida genitalibus adhibentur. Cum n. eorum odor, si ad nates pertingat, non solum vteri præcipationem inducere, verum etiam caput & cor offendere possit, non sine rebus odoratis naribus admotis vsurpanda.

Fomentiones quoque vtilis sunt è decocto *rad. tormentillæ, bistortæ, consolidæ maior. plantag. pentaphylli, fol. quercus, myrti, rubi, pini, cupressi, lauri, herniariæ, polygoni, verbenæ, bursæ pastoris, mille folij, betonicæ, artemisiæ, saluæ, marricariæ, balaustiorum, cortic. granator. eupular. gland. nucum cupressi, baccarum myrti, sumach.*

Vt *℞. fol. rubi, plantag. cauda equinæ, myrti, ana Mij. absinthij p. ij. balaustior. Vnc. ℥.*

Coq. in aq. & vini rubri partibus æqualibus pro fomentatione.

℞. rad. tormentillæ, consol. maioris, bistortæ, ana Vnc. ℥. balaustior. Drach. ij. nuc. cupressi Vnc. ℥. fol. plantag. salicis, mespilor. quercus, summit. rubi, fl. ros. rubr. ana. M. j.

Insuantur sacculo, qui loco affecto applicetur.

In ipsum etiam vterum per syringam iniiciantur medicamenta eadem facultate prædita. Vt:

℞. rad. consolidæ Vnc. j. bistortæ, balaustiorum, ana Vnc. ℥. herniariæ Drach. ij. millefolij, artemisiæ, ana Vnc. ℥.

Coq. in vino rubro.

Quæ omnia sit non prosint, thermæ sulphuræ efficacissimum auxilium sunt.

Et quia plerunque vteri ligamenta laxantur ab humore nimio, quo imbuuntur, aquosos & pituitosos humores expurgare, corpusque & vterum exsiccare vtile est, & interim medicamenta ad roborandum vterum exhibere. Commendatur decoctum musci querni cum vino albo, vt & decoctum C. C. fol. lauri & myrti.

Vt *℞. C. C. fol. lauri, ana Drach. j. myrrhæ Scrup. j.*

F. puluis pro duabus dosibus, deturque cum vino austero.

Vel *℞. zedoar. sem. pastinacæ hortens. ocul. ʒ. prap. ana Drach. j. nucis mosch. Drach. ℥. F. puluis. Dos. Drach. j.*

Vel *℞. rad. tapsi barbati Drach. ij. fol. myrti, sem. pastinacæ domesticæ, ana ʒ. j. rasura C. C. Drach. ℥. cineris concharum Scrup. j. corall. rubr. Scrup. ij. F. puluis.*

De medicamentis tamen hisce adstringentibus cum

Dan. Sennert. Tom. III.

internis tum externis hoc obseruandum, cum simul menses sistendi vim pleraque habeant, cautè iis vtendū esse, si mulieri adhuc statò tempore menstrua fluunt, ne supprimantur, & alia grauiora mala inde excitentur: Et præstat tum pessario aliquo ad retinendum vterum fœminam contentam esse, aut medicamenta hæc, vbi fluxus menstruus præterit, vsurpare. Et si ex vitiosis humoribus ad vterum confluentibus & eius ligamenta laxantibus procidentia vteri proveniat, corpus vniuersum conueniente modo purgandū & exsiccandū, in quem vsum etiam commodum est decoctum rad. Chinæ, ligni Guaiaci vel sarlæ parillæ.

Vt autem à Procidentia, quæ facillè iterum accidit, fœmina secura sit, aut si nulla perfectæ curationis spes sit, subligaculum seu zona, Hippocratica dicta, adhibenda. Hæc enim munitæ sine periculo procidentia ambulare & actiones suas perficere possunt, & vterus ab externo frigore defenditur. Paratur autem ad eum ferè modum, quo fasciæ pro herniâ parari solent.

Pessaria quoque quorum iam antea etiam facta mentio, in deploratis vteri procidentia vtilissima sunt, quæ non in vteri ceruicem, sed ipsum vteri fundum immittuntur; quæ cum non facillè possint retrocedere, vterum continent, & vt in sua sede subsistat, cogunt. De pessario hoc pluribus agit Franc. Rossetus, de part. Casar. sect. 6. cap. 3. 4. docetque à Chirurgis variè ea parari, quoad materiam, quoad figuram, & quoad vsum. Aliqui enim ex solâ cerâ, alij ex argento aut auro excuato, alij ex subere cerâ tecto conficiunt. Præterea alij figurâ rotundâ, alij ouali, alij triangulari, aut quadrangulari, inæqualibus tamen lateribus, aut in angulos obtusos formant: alij formâ cordis depressi, alij ex rotunditate oblongâ & obtusâ figurant: alij denique rotundos in latitudinem, quæ in medio aliquando, aliquando verò non, perforata sunt, parant. Sic etiam multi indentes, funiculum ad alterum extremum alligant, quo commodiùs, quando voluerint, extrahere possint: alij absque funiculo indunt, ita tamen vt sine magnâ molestiâ, quando visum fuerit, extrahere possint, non secus, quâ si funiculus alligatus esset. Sunt verò alij, qui nunquâ eximere iubent, cū nihilominus mulieres viris concumbere possint, etiâ maritis, si modò ipsæ velint, ignorantibus: siquidem non solum locus laxus & amplus est, in quo continetur, sed etiâ figura æqualis & polita est. Nec impedit etiam, quo minus mulier concipiat, eundem conceptum retineat, vtero gerat, & pariat. Quod sane admittadū auxiliū, tutūque est, quo tanto malo præcipationis vteri occurrere potest, ita vt sæpius malū omnimodè de curret, postquâ aliquo temporis spatio in corpore gestauere, ita vt eo opus postmodū non habeant. Imò etiâ si mulieres prius propter vteri præcipationem concipere non potuere, vt concipiant, auxilio est. Si enim Epiploon os vteri cōprimens, vt 5. Aphor. 46. Hippocrates habet, conceptum impedit, quantò magis tantus vteri prolapsus id impedit, qui in seipsum relaxatur, quasi seipsum oppressurus, nisi hoc modo in his occurreretur: quemadmodum in aliis sit, corpus emaciando, quod sæpius diatâ conuenienti præstat.

Et cum mirum sit, & vix credibile, tale pessarium in fundo ipsius vteri retentum, nec conceptū, nec gestationem, nec partum impedire, cap. seq. 5. testatur, se cum pluribus fœminis Vernolij prope Senlicetū contulisse, quæ tali pessario vtuntur, quæ tamen nomē suū celari voluerunt, inprimis, cum ne mariti quidem ipsas pessario vti sciant. Nominat verò quandâ Clementiâ Heraudie, quæ cum valde iuuenis ante decimum tertium annum prolem habuisset, procidentia vteri passâ est. Quæ dum tale pessariū ferret, tertio concepit, vtero gestauit, & peperit. Quamprimum enim esset enixa, rursus vtero indebat, eo solum absterfo, & butyro oblinito, nec alio nouo utebatur. Ita vt iam ab annis quadraginta & ultra, vno eodemque pessario solum vta sit, absque vllâ ipsius pessarij corruptione, aut ipsius suboris putrefactione.

D

Refert

Refert etiam, eius loci vicinasque obstetrices (præsertim verò *la Mineuse* nomine) constanter sibi affirmasse, ipsas iam pridem plurimis mulieribus in partu adfuisse, quibus prædicta Clementia pessaria dederat: inter cæteras autem nominasse mulierem *la Nurette* dictam, quæ filium ante annos nouē erat enixa qui ipsi ostensus fuit, cui, cum ante exclusum fœtum pessarium procidisset, ipsa quarto à partu die, cum vterus rursus prolapsus foret, denuo indidit, quod postmodum semper ad mortem usque absque molestiâ in vtero reseruauit. Præterea tale etiam pessarium ab eadem Vernolij Genouefæ Salantin nomine, adhibitum fuit, cui in primo matrimonio ob diffi-cilem partum vterus prociderat. Quod cum per annos quatuor gestasset, interim licet grauida facta, pessarium tamen hoc toto gestationis tempore etiam tulit, quod tribus ante partum septimanis spontè prolapsum, ita tamen vt idcirco ante præfinitum à naturâ tempus enixa non fuerit. Ab eo tempore pessario opus non habuit, cum ab vteri prolapsu rectè fuerit curata. Ita vt ab eo tempore rursus filios gemellos adhuc viuentes pepererit, quod sanè multis de causis memorabile est.

Neque solum experienciâ, sed & ratione probat, c. 8. eiusmodi pessaria impedire non posse, quò minus sperma viri & mulieris, vti conuenit, recipiatur & conseruetur. Si enim tale semen receptum vni solum ipsius vteri parti adhæreat, & ab eâ alimentumumat, satis est, modò pro ipsius conseruatione & nutritione sufficientia acetabula adsint, nec magis omnibus optis habet, quam infans duabus mammillis, si vna sufficienter alimenta (vt sæpe accidit) ministrat. Quare pessariū hoc ex subere paratum non impedit, cum sit mediocre, leue & politum, & sic per consequens embryonem nec comprimere, nec detrudere, nec lædere potest, quod in brutis polytocis, præsertim catellis vtero contentis, obseruare licet: quorum singulorum secundinæ separatim adhærent, à se inuicem satis distinctæ.

Fiunt nimirum talia pessaria commodissimè formâ rotundâ, ac tantæ magnitudinis esse debent, vt citra vim intrudi possint, vterum tamen, ne iterum procidat, retinere queant. Et parantur commodissimè de cortice leuissimo suberis, aut glomere de filo, & in cerâ liquatâ intinguntur, & eâ obducuntur. Adaptatur autem filum, vt quando libet extrahi possit, quod tamen rarius fieri debet, & non nisi cum viro se iungere cupit. Cum, vt dictum compertum sit, eas, quæ pessarium tale gestarunt, in vtero concepisse. Guil. Fabricius, *Cent. 4. obs. 61.* fœminæ cuidam nobili procidentiâ vteri laboranti fabricauit ex subere duos globos, alterum oualis, alterum rotundæ figuræ, eius magnitudinis, vt in vterum filo alligatum immittere inque eo retinere potuerit, quorum alterutrius vsu, prout libuit, vterū in corpore retinuit, vt siue pedes deambulare, siue equum aut currum conscendere voluerit, nullum tamen incommodum perferret. Obduxit autem vtrumque Cerato sequenti calido adhuc, & liquido, & spatulâ eum læuigauit:

℞. Cera noua Vnc. iij. colophon. gummi elemi, ana Vnc. j. terebinth. Drach. iv. pulu. rosar. odorifer. myrtillor. balaustior. radic. consol. maior. ana Drach. j. mastich. oliban, ana Drach. iv.

Misc. omnia diligenter, & cum *q. s. olei rosacei* F. Ceratum in formâ solidâ.

De pessariis autem hisce Caspar Bauhinus in Appendice ad Rousserum hoc modo scribit: Noltrates filum sumunt subtilissimum, quod delicatæ obuoluunt, globum ouali figurâ, ouo tamen paulò minorem, efformât, quem cerâ virginicâ obtegunt, ac in vteri collum indūt. Solet autem globus hic, dum menstruis laborant, elabi. Aliæ verò hoc pacto conficiunt: Accipiunt nucem iuglandem excauatam, quam cerâ virginicâ affabre obducunt, formâ & magnitudine ferè oui gallinacei, & in internam vteri concauitatem obstetricis operâ ingeri patiuntur. Quod vt facilius fiat, fluxu menstruorum fere desinente, fotubus ac infessibus malacticis ad oris

vteri relaxationem vtuntur: Dein pessarium induratum locum adstringentibus & corroborantibus fouent, & decubitus supinum atque tranquillum præcipiunt. Tale pessarium apud nobiles Germaniæ matronas, si vteri procidentiâ laborent, in vsu esse consuevit.

Pessariorum loco in vteri procidentiâ, circulis aliquæ *Circuli vteri* vt solent matronæ: quate circulorum formam à *So. rini.* cru meâ, p. m. (quæ in arte medicâ fuit versatissima) mihi communicatam, quibus in multis vsa est matronis proponam.

Accipe radicem vitis syluestris, & ex eâ circulos rotundos, modò maiores, modò minores, pro ceruicis vteri magnitudine, paruitatēve conficito: dein accipe ceram virginicam q. s. cui adde resina alba, aut terebinthina parum, liquefiant simul: tum Circulos prædictos huic ceræ resinæ mixtæ toties immergitro, usque dum crassitiem debitam acquirant. Circulus talis in vteri collum inditur, qui si minor sit, quàm oporteat, excidit: Sin verò iustam habeat magnitudinem, sine vllâ noxâ remanet, nec facilè elabitur: & melius est, vt non eximatur, sed vt usque dum spontè excidat, relinquatur: quod si verò excidat, nec dum curata sit mulier, alius indendus erit.

Iohannes Bauhinus, Illustr. Principis VVurttembergici, &c. Archiater, frater meus chariss. ad Procidentiam vteri circulos ex filo argenteo totūdo cum furcâ trifidâ ex eadem materia paratâ, confici curat. Hic sine vi in collum vteri intruditur, qui interdum facilè, nisi educatur, hæret: sin verò ab vteri pondere propellatur, fasciâ retinendus erit. *Hæc Casp. Bauhinus.*

Si vterus gangrænâ corripiatur, nec ea sisti possit, sed *vteri exci-* in sphacelum abeat, vterus totus abscindendus, aut si *si.* mulier abscissionem, quæ ferro fit, non ferat, ligaturâ præscindi & tolli potest. Cuius rei historiam & modum habet Francisc. Rousser, de partu Casareo, *sect. 4. cap. 5. histor. 6.* Philiberta Louyson, inquit, Ioannis Baugin vinitoris vxor, Neoburgi inter Pithuveram & Puissellum habitantis, cum mensium octodesim spatio sanguineo vteri fluxu, eoque copioso laborasset, adiuncto versus collum vteri pondere, subito suis in ædibus persensit (res sanè mira) vterum usque ad anteriorem femorum partē prolabi, tantâ magnitudine, vt eum cum non reponere nō posset, triduo aut quatrīduo post, Bonauenturæ à Turre Blasij Berte Chirurgorum Pithuuerensiu (quibuscum hac de re sæpius contuli) opem implorârūt: qui cum soli sectionē adhibere non auderent, ligaturâ (meū aduentum expectantes) contenti fuere, quod an. 1580. 6. Kal. Martij factum. Ligaturam valdè strictam, cum eum reponere non licuisset, adhibuere, eamque non circa partem angustiorē, quæ est inter ceruicem & fundum vteri prolapsi, quo loci omnium tutissimè sectio fieri potest: sed ligaturâ factâ in ceruice vteri, quæ valdè eminebat, ita vt ligatura vtretræ aut ceruici vesicæ proxima foret. Priorem hanc ligaturam per dies octo non mutauere, sed his finitis cum eò vnâ cum ipsis venissem, vt vterum secaremus, vreremus & auferremus, videns ligaturam in altiori, quam par esset, loco, ita vt tura sectio fieri non posset, vltio verò nullâ ratione, etiâ habitâ virium prostratarum ipsius ægræ, consului, vt noua & arctior, quam prior fuisset, eodem in loco fieret ligatura: illa enim cum magnam partem ceruicis vteri secuisset, laxior erat reddita. Quo facto, non absque dolore, altera hæc & fortior ligatura, magis adhuc partem incidit, & hæc sectio fuit in anteriori parte, eò loci, vbi nodus ipsius ligaturæ erat, usque ad medium canalem, per quem vterus inuersus prolapsus erat. Vnde magna copia puris effluxit: ex fundo nimirum vteri, qui iam niger & gangrænifus ad femora propendebat, promanans. Postmodum cum alternis diebus noua & indies arctior ligaturâ fieret, vti inter nos conclusum erat, tandem post decimam ligaturam 13. Kal. Aprilis vterus spontè excidit: ipsâ verò iam conualuit, munia domestica rectius, quam antehac obiens.

Vterum

Vteri exsecti
historia.

Vterum autem sine vitæ periculo tolli posse, Medicorum obseruationes docent, quas supra. c. 8. recensuimus. Recensetque vteri sine mortis periculo exsecti historias 10. Francisc. Roussetus, de partu Cesareo, sect. 4. c. 5. & duas vteri absque morte spontè elapsi, ibid. c. 6. & exempla sedecim vteri vel ex procidentia, vel gangrænâ, vel aliter vitiati totius citra vitæ periculum & valetudinis damnum exsecti Caspar Bauhinus, in Appendice historiarum ad tract. Fr. Rousseti de partu Cesareo.

De loco abscissionis Franciscus Roussetus, sect. 4. de partu Caesar. hoc monet. Si solum, inquit, ipsius vteri collum procidat, corpus verò ipsum nondum sit prolapsus, tum conspici in ipsius fundo (qui tum parum maior, quàm fortè sit ouum gallinæ) foramen, quod os ipsius vteri est, ad ipsum collum attractum, & ab ipsius vteri corpore depressum, per quod foramen in mulieribus iuuenibus hoc malo diuexatis sanguinè menstruum promanare obseruatum fuit: & tamen facillè prolapsus talis in pristinum situm reduci potest. Sed si per foramen hoc pluribus de causis relaxatum ipsum corpus tanta mole procidat, quod quotidie accidere solet, tunc foramen id amplius non conspicitur, sed totum assimilari potest magno vini cantharo, qui in superiore parte oualem figuram habet, sed infernè minorem: infernè verò alia est rotunditas, superiore longè maior, absque tamen foramine: in medio autem manifesta conspicitur coarctatio, binas has partes aliquo pacto separans, quod nihil aliud est, quàm os vteri dilatatum. Et tunc obseruatum fuit, ex totâ illâ parte inferiore, in iuuenis (tanquam per resudationem) sanguinem menstruum debito tempore profluxisse. Hic est intermedius angustior locus, cui ligatura iniici debet, quando animus est vterum prolapsum, & gangrænâ affectum auferre: rarius enim superior pars putredine tentatur. Hac ratione minor illa & superior rotunditas rursus reponi poterit, si inferiore parte ablata illa huius pondere amplius non prematur, uti ante prolapsum fiebat, nec etiam deorsum post omnimodam procidentiam trahatur. Si verò supra manifestam illam coarctationem, (uti aliquâdo factum) ligatura fiat, id cum dolore summo, & etiam cum periculo coniunctum erit. Dein exiguus, aut nullus dolor, quem massa illa carnea prolapsa (vteri fundum putâ) tum perferat, etiam si duriter tractetur, dum reducere est animus, prædicta attestatur. Est enim, ut verum dicamus, os ipsius vteri vnâ cum ligamentis, à quibus dependet, quæ exquisito sensu prædita sunt, non autem ipsius vteri corpus.

Si tamen sectione & vteri abscissione omne, quod corruptum est, tolli non possit, ne putredo altius serpat, caustico medicamento aut ferro candente pars putrida vrenda est, cautè tamen, ne conuulsio aut aliud grauius symptoma, ob vteri cum aliis partibus consensum attrahatur.

Dieta.

Dieta.

Aër, in quo viuit ægra, ad siccum magis, quàm calidum vergat. Et præcipuè si à laxatione ligamentorum sit vteri procidentia, ægra vitet aërem humidum, & balneâ; & in summâ quiete viuat, nec moueatur multum, non clamet, non cantet, non rideat, neque etiam, quantum fieri potest, sternutet vel tussiat. Vitet quoque animi pathematâ, præcipuè terrorem & iram. Venter sit mollis, ne magno in exercendis fecibus conatu opus sit. Victus ratio sit sicca & adstringens, & glutinans, ac propterea conueniunt oryza, amyllum, cydonia, pyra, caseus recens. Fructibus horariis verò, piscibus mollibus, lacte, leguminibus ac pinguibus abstinendum. Vinum sit adstringens rubrum.

Vteri Inclinationis Curatio.

Inclinationis
vteri cura-
io.

Si verò vterus ad latus alterum inclinet, vniuersali-
Dan. Sennert. Tom. III.

bus præmissis, cucurbitulæ parti ei, in quam vterus prolapsus est, contrariæ frequenter adhibendæ, & super eam partem etiam perpetuò decumbat fœminâ. Obstetrix quoque digitum oleo dulci vel amygd. dulc. inunctum in vterum immittat, atque paulatim vteri os in partem contrariam trahat. Refert etiam Schenckius, lib. 4. Obs. è Lucillo Philalthæo; Mulieri, quæ non bene purgata esset post partum, vterum procidisse, & cum alij existimarent ischiade laborare, Medicum iussisse obstetricem explorare, num vterus ad coxam esset delapsus, idque accidisse deprehensum esse. Opus itaque fuisse chirurgiâ. Rectè collocata in sellâ cauâ vel lecto, suffumigia rerum fœtidarum inferius, & naribus odorata adhibita, postea obstetricem digitis ol. amygd. dulc. vel amar. inunctis, vterum reuulsisse à coxâ, & rectè direxisse: ægramque aliquantisper in latere sano iacuisse.

C A P V T XVII.

De Herniâ Vterinâ.

AD situm vteri mutatum pertinet Hernia Vterina, Herniâ Vteri-
Ararus & admirandus effectus, cuius nullum exem-
plum apud Medicos hæcenus mihi occurrit. Quale autem ego obseruârim, in Instit. lib. 2. part. 1. c. 9. proposui. Cum autem morbus ille huius tractationis & loci proprius sit, eius historiam integrè ex allegato loco proponere libet. Vrsula, vxor Martini Opitz, victoris cum maritum in incuruandâ perticâ, ex quâ vinculum dolij parandum erat, iuuaret: fortè ab eadem reciprocantè ad sinistrum inguen percussa est, ruptumque, seu laxatum potius, quantum ego quidem ex sectione iudicare potui, est peritonæum. Paulò post enim tumor ad sinistrum inguen oboritur, qui breui tempore tantum incrementum sumpsit, ut nullo modo abdomen recondi posset. Et si verò de vtero prolapsus suspicio incideret: tamen nec ipsa, nec aliæ fœminæ id facillè crediderunt, donec tandem res ipsa atque euentus omnè dubitationem sustulit. Nam vterus conceptu grauidus, ita indies aucto fœtu dilatatus, simulque cum eo cutis inguinis sinistri, quâ vterus prolapsus erat, extensa est, ut vtero & cute cõclusus fœtus instar sacci ferè, aut cucurbitæ oblongæ maioris modo propenderet; motusque infantis tandè & tactu & visu perciperetur. Quæ res cum ipsam, maritum, cognatósque perturbaret, Collegium nostrum in consilium adhibuerunt. Cum autem ob fœtum iam iam maturum de vtero in abdomen reponendo, atque idèò partu naturali, nullam spem superesse videremus, si naturæ res relinqueretur, & fœtum & matrè tandem de vitâ periclitaturos, nullaque alia à re, quàm sectione auxilium expectari posse, ostendimus. Quod cum & ipsa, atque maritus, cognatique facillè intelligerèt, atque spem vitæ in angusto esse animaduertèrent: ut sectio fieret, omnes petierunt. Cum igitur die vigesimo primo Aprilis, anno 1610. partus tempus adueniret, doloresque parturientem apprehenderent, Deo inprimis in auxilium vocato, præsentibus mecum Dn. D. Ernesto Hettenbachio, & Dn. D. Tobia Tandlero, Collegis; item Henrico Silbermanno, Ecclesiæ nostræ Archidiacono; duabus obstetricibus, atque aliquot honestis fœminis horâ octauâ matutinâ, sectionem instituit Chirurgus, Ieremias Trautman, ministrante & altero Chirurgo Christophoro Seesth. Primum secta est cutis & peritonæum. Hoc enim, quantum ego quidem visu diiudicare potui cuti integrum adhuc suberat, & in sectione à cure manifestè distingui poterat. Hinc & ipse, qui iam extra cutem facillè prorumpibat, vterus apertus, hæmorrhagiâ non adeo insigni, neque etiâ adeo acerbo dolore, quod ipsa postea facta est. Vtero secundum longitudinè aperto, infans facillè cum secundina extractus est; imo quasi suo pte motu, cū via facta esset, exitu quæsiuit, & quidè,

Dei beneficio, saluus & incolumis. De vtero verò intra abdomen reponendo, cum ob eius magnitudinem, nulla spes esset, cutis, sanguine conueniente decocto prius absterfo, ipsi inducta & cõfuta est: ipse verò vterus non cõfutus. Qui etsi aliqua insigni inflammatione non corriperetur: tamen, quia extra abdomen propenderet, & ab externi aëris incurfu in curatione vulneris defendi non posset: membrana quasi purulenta circa labia vulneris obducta est: quæ tamen post, adhibitis idoneis medicamentis, sublata est, vterusque iterum purus euasit, & naturalem faciem & habitum circa diem decimũ quartum ostendit, atque in dies magis in se contractus ad naturalem magnitudinẽ rediit. Verum post dies aliquot labia vulneris nigrescere, cum tangerentur facili sanguinẽ fundere, atque adeo gâgræna suboriri cœpit, vt ferro sine sêsu, particulæ de labiis vulneris demi possent: sed cum idonea medicamenta adhiberentur, omne illud malum cessauit, & caro circa labia vulneris ad pristinũ colorẽ & statũ planẽ rediit, vulnusque indies angustius euasit: adeo, vt intra paucos diẽs coalitum vulneris speraremus, & vix vllum de recuperandâ integrâ sanitate dubium superesset. Verum enim verò cum illa, 16. Maij hora 4. pomeridiana, extra lectum, Aliquandiu cõsedisset, atque iterũ in lectum sese reciperet, lipothymia suboriri cœpit, & præter omnem spem intra dimidiam horam, procul dubio ab adstantibus, cū esset pauperula, non rectẽ in lipothymia tractata, vitam cum morte cõmutauit. Ipsa mortuã, vt planẽ sciremus, an in vtero omnia salua fuissent, an verò aliqua latẽs putredo lipothymia & subita huic morti causã præbuisset, vterum aperuimus. Verũ omnia salua in eo inuenimus. Infans etiam tum vixit saluus & incolumis, Dei beneficio. Huic enim soli & ipsa mater acceptum ferebat, quod toto gestationis tempore à variis & periculosis moribus nihil damni percepisset. Etsi n. vterum extra abdomen pendulũ in fasciã gestaret: tamen in obeundis domesticis negotiis, quæ ipsimet, ob rem familiarem angustam expedienda erant, vterum cum fœtu nunc in femore, nunc in hoc, nunc in illo loco, prout vsus & res expediendæ exigebant, reponere necesse habebat. Ita mirabilia sunt opera Domini. Puer iste demum sub finem anni 1619. mortuus est.

De eadem historia Vir Cl. D. Michaël Doringius epistolam ad Guillelmum Fabricium scripsit, quæ cum responsione eiusdem Fabricij lib. 3. obseru. Chirurgic. Fabricij annexa est, quæ ibi videatur. Similis, vt dixi, historia apud Medicos mihi non occurrit Cum tamen similem ferẽ Nicolai Polij *Hemerologio Silesiaco, sub mensis Decembris die 9.* & Samuelis Meigerij *historiar. nuclei classe 1. cap. 4.* recenseat Dn. D. Doringius, *allegatã epistolã*, eam eius verbis hic adscribere libet: Niessã, quæ Vrbs est Silesiæ satis celebris, vixit pauperula; quæ quindecim annis viro suo cohabitauit, & nouem liberos enixa fuit. Accidit autem, vt in primo partu propter summam impatientiam, & morositatem ab obstetricibus & aliis fœminis præsentibus deserta sola sibi consulere, & solo Deo obstetricante, eniti cogeretur. Hinc etsi mali aliquid in abdomine sibi euenisse sentiret nihilominus tamen ex ordine oëties porro naturaliter & feliciter citra vllam noxam per Dei gratiã peperit. Non multo autem post malum in primo partu acceptum, circa inguen sinistrum sæpiusculẽ sensit, ac sub cute extra abdomen mediocris quantitatis quippiam sibi excidere animaduertit. Anxia igitur casu isto reddita, rem primò ad maritum, mox ad fœminas, ob fidem sibi dudum exploratas detulit: ab illis verò consilij solatiue aliud retulit nihil, quàm Deo Opt. Max. totum negotium esse committendum. Quod dum fecit, ecce! tumor in dies in maiorem magnitudinem accreuit, vt tandem vesicæ bubulæ spiritu distentæ ac grauidæ formam repræsentare videretur. Quin id magnitudinis longitudinisque demum acquisiuit, vt ad genua vsque propenderet. Vnde aliis accedentibus indiciis non arduum fuit con-

cludere, in vesicã istã fœtum contineri viuũ: Interea verò magnos dolores fœmina perpeffa est, siue sedere, siue cubare conaretur. Namque non sine multo & dolore & eiulatu onus istud instar sacci alicuius penduli hinc inde leuare, ac reponere cogebatur. Verum enim verò cum pariendi tempus appropinquaret, senatus Niessenus, (quod pauperula esset) curam ipsius suscepit, & prædictum casum cum Medico, Chirurgis & obstetricibus peritis, aliisque fœminis honestis communicauit, atque re diu multumque deliberatã & accuratissimẽ pensulatã, deprehendit spem partus naturalis reliquam esse nullam, nec aliã viã cùm matri tum fœtui succurri posse, quàm solã tumoris apertione; tamen si omnes simile quid se nec vidisse vnquam, nec audiuissetarentur. Prægnanti itaque consilium hoc tandem aperuerunt, quod ipsa lubenti animo acceptauit, atque se totam diuinæ protectioni serio commendauit, cum se vnã cum fœtu aliter liberatum non iri ipsamet faciliẽ intelligeret. Postquam verò in tam periculoso rerum statu constitutæ animum crebris adhortationibus & consolationibus propinqui obfirmassent, Medicus, Chirurgi, obstetrices aliæque fœminæ honestæ definito tempore conuenerunt, & diuino auxilio implorato, tumorem desecuerunt, fœtumque post multos labores & sollicitudines satis vegetum denique extraxerunt. Quem cum matri adstantes gratulabundi consolabundique obrulissent, oculis duntaxat aspectum auferri, & in cunas reponi, manuum indicio iussit. Is Christo per lacrum sacratissimum initiatus, sesquiannum superstes vixit: mater tertio à sectione die post multos dolores & cruciatus piẽ in Christo obdormiuit.

CAPVT XVII.

De Vulneribus & Rapturâ Vteri.

Vterus equidem raro vulneratur, quoniam circumcirca ferẽ ossibus munitus, & intra ossis sacri & pubis capacitatem locatus est, & ab anteriore parte vesicã, posteriore verò intestino recto regitur. Aliquando tamen accidit, vt vulneretur, non solum casu, sed & datã operã in partu Cæsareo. Aliquando etiam euenit, vt in partu vterus rumpatur, cuius rei exemplum Holle- rius, *inter rara No. 8.* recenset, de quadam grauidã Lutetia, cui fœtus exserta manus est per vmbilicum, & quindecim dies ad partum sic stetit, saluãque matre euasit viuus & vitalis.

Signa Diagnostica.

Vulnus, si ex partu Cæsareo sit, notissimum. Si verò aliàs fortuito vterus vulneretur, ex situ vulneris id patet, vt & dolore in vtero, ac sanguine & sanie, quæ per collum vteri exstillant. Et quidem si dolor sit in ceruice vteri, maior est, quàm si sit in fundo.

Prognostica.

1. Vulnera Vteri non sunt curatu impossibilia, quod vel partus Cæsareus docet.
2. Non tamen periculo vacant, ob partis huius cum aliis plurimis consensum, & difficilia, quæ subsequi solent, symptomata.
3. Ceruicis autem vulnera curatu difficiliora sunt, quam fundi vteri, cùm pars hæc magis membranosa sit, & perpetuò humiditatibus scateat.

Curatio.

Vt aliarum partium vulnera: ita etiam vteri consolidantia requirunt: si dolor adsit, is mitigandus. Medicamenta autẽ talia cõmodissimẽ per pessum induntur, vel per siphonem iniiciuntur. Pessi cõmodissimẽ paratur ex candelã

candelâ cereâ vel linteo aut emplastro, quod vnguento vulnerario illinendum.

Vel ℥. Cera, terebinth. adipis anserini, butyri. ana Drach. j. mellis, medullæ ceruinæ, olei rosacei, adipis Taurini, ana Drach. ij. M.

Vel ℥. Cera, butyri sine sales, ana Drach. x. æsypi, semi ceruini, ana Vnc. j. adipis anserini Vnc. β. ol. ros. q. s. Misc.

Vel ℥. Thuris, mastich. cernissæ, galbani. ana Vnc. β. Hæc omnia tere, & cum vino albo misce.

Postea adde pompholygos Vnc. j. cera, ol. ros. ana q. s. Misc.

Iniectiones seu clysteres vterini fiant e decocto rad. aristol. rot. cypri, parato in aquâ chalybeata & vino austero, cui aliquid hydromelytis addi potest, agrimonix, artemisix, plantag. flor. rosar. malux arborecentis, schœnanthi, marrubij.

C A P V T XIX.

De Vlcerebus & Corruptione Vteri.

Vlcera vteri. **E**T si de Vlcerebus vteri supra sect. i. cap. 8. dictum sit:

tamen cum ea præcipue vteri collum spectent, quædam hinc etiam de ipsius vteri vlcerebus & corruptione addemus. Obseruatum n. est, etiam ipsam vteri substantiam vlcere correptam; imò aliquando vterus, præcipue in Procidentia, putrescere incipit, ita vt putredine consuptus tandem planè excidat; idque sceminâ superstitie fieri posse, duobus exēplis probat Fr. Roussetus, de partu Casareo f. 4. c. 6. Interdum ita exulceratus propender, vt sine omni negotio totus excindi possit, cuius rei exempla apud eundem Roussetum, & alios autores habentur, & supra etiam, sect. i. c. 12. allegauimus. Scribit etiā Cornel. Géma, l. 1. Cosmocrítica c. 6. se vidisse, quibus vteri portiones satis effatu dignæ, tum per abscessus, tum per vulnera sunt ablata, & tamē vixisse sceminas. Apostemata etiam vteri per abdomen erupisse, vel ibi aperta fuisse, & sanata mulieribus superstitibus, imò facultate concipiendi non priuatis, obseruationes Medicorū docent, quales recenset Fr. Boussetus, de partu Casareo f. 4. c. 3. Scribit n. ibi Albosius ad Roussetū, sceminā quandam ex partu difficili apostema in ventre inferiore contraxisse; quod cum cauterio aperuisset, magnam puris quantitatem & per vulnus & per vterum effluxisse: & alij cuidam, cum fœtus mortuus instrumentis ferreis violenter extractus esset, & lochia ac secundinæ restitissent, intra quinque dies ex vtraque parte infimi ventris magnum tumore obortū cum apostematis signis euidentissimis. Cauterio verò actuali vni ex lateribus profundissimè impresso ex apostemate aperto copiosū sanguinem grumulosum putridum & foetidum extractum esse. Cum autem alterius lateris tumor non subsideret, & cum apertum fuisse, & secundinam inde extractam. Quæ omnia etsi non sine maximo dolore & vitæ periculo peracta fuerint, & ægra triennio lecto decubuerit biennio verò fulcris innixa obambulauerit, tandē tamē pristinā sanitatē recuperasse, ita vt postea plures liberos pepererit. Ad eundem Roussetum scribit Nicolaus Villanouatus, Moniali cuidam infimū ventrem intumuisse, qui, cum cauterio actuali ad fundū vteri vsque adacto apertus esset, tam per vulnera, quàm per partes inferiores vltra septē libras puris emanasse, vlcusque hoc sex mensium spatio percuratū fuisse; eamque (quod quā ratione à moniali fieri potuerit, non intelligo) ab illo tempore enixā fuisse: Et pharmacopæi cuiusdā vxori cauterio abscessum vteri apertū fuisse, & admirandā puris copiā inde effluxisse, eamque spatio trimestri curatam, statim post concepisse, & tres filios & vnā filiam enixā fuisse.

Fœtum etiam in vtero mortuum vterum exulcerasse, & per externas abdominis partes frustillatim extractum fuisse obseruatum. Albucasis, Chirurgia cap. 76. se hoc modo ex apostemate ad vmbilicum oborto fœtum particulatim extraxisse, mulieremque adhuc diu superui-

Dan. Sennert. Tom. I II.

xisse, vlceretamen subinde nonnihil putrilaginis ex se remittente refert. Et Alex. Benedictus, lib. 25. de curand. morb. cap. 33. scribit, fœtu intra vterum mortuo, ortisque in ventre tribus fistulis, ex vnâ, quæ omnium maxima erat, integram infantis caluariam extractam fuisse, ipsamque sceminam sanitati restitutam. Et duas eiusmodi historias sceminarum, quibus fœtus mortuus per abdomen extractus fuit, iis supersticibus & sanatis, recenset Fr. Roussetus, de part. Casar. sect. 4. cap. 4. Et Mauritius Cordæus, comm. 1. in lib. 1. Hippocratis de morb. mulier. 1. 11. scribit mulieri grauidæ equo excussæ & saxo prægrandi allisæ trigesimo die post tumorem secundum vmbilicum erupisse, eoque rupto saniem & fœtus particulas effluxisse, decimo tamen mense conualuisse, sed rursum concepisse. Platerus quoque, Tract. 1. Pract. scribit, fœtum mortuū cum inuolucris & vtero, vicinōque peritonæo corruptis penitus sectione in abdomine factâ exemptum fuisse, quod in vnâ viua adhuc & diu postea superstite manente fieri viderit. Quæ exempla omnia ostendunt, vteri vlcera omnia non solum non incurabilia esse, vterum etiam quādoque iis sanatis sceminas rursum cōcipere posse; ideōque sceminas talibus vlcerebus laborantes non deferendas, sed omnem in curando diligentiam iis adhibendam esse.

Qua ratione autem talia vlcera curanda sint, ex iis, quæ supra sect. i. cap. 8. de vlcerebus ceruicis vteri, & cap. 10. de fistulis vteri dicta sunt, patet.

Interna nimirum medicamenta parantur è radicibus *Medicamenta Interna* cōsolide maioris, rhapontici, foliis millefolij, plantaginis, lauri, flor. rosar. sem. viticis, è quibus fiunt decocta; bdellio, myrrha, thure, mastiche, succino, sarcocolla, styracē, coralliis, myrobalanis chebulis, sanguine Draconis, terrâ sigillatâ, è quibus fiunt pulueres & pilulæ,

Iniectiones verò in vterum, & vlcera in vterum penetrantia abstergentes fiunt ex hydromelite, succo apij, thure, myrrha, decoctis rad. aristolochiæ, ireos, fol. marrubij, apij, absinthij, centaurij min. sem. lupinorum, fabarum, aluminis. cum vino factis. Vtile est & vnguentum Ægyptiacum & similia. *Externa*

Sanantia & consolidantia decocta fiunt è rad. consolidæ, bistortæ, foliis agrimonix, bursa Pastoris, plantaginis, equiseti, millefolij, centummodia, pilosellæ, sanicula, pyrolæ, anserinæ, flor. rosar. balaustris, nucib. cupressi & similibus, quibus mel rosatum vel syr. de rosis siccis addere licet.

Pulueres ex iisdem parentur, additis thure, aloë, myrrha, sarcocolla, sanguine Draconis, bolo, lithargyro, cerussa, tutia, lapide calaminari.

Vnguenta item, additâ terebinthinâ, resinâ abiognâ, melle, spiritu vini. Reliqua supra loco allegato sunt proposita.

C A P V T XX.

De morbis testiculorum & vasorum genitalium in feminis.

QVandoque etiam, vtero saluo, in testiculis mulierum, & vasis spermaticis vteroque annexis morbi quidā accidunt. Primò aquæ interdū magna copia circa testiculos colligitur, vt patet ex historia quam Casp. Bauhinus, in appendice ad Roussetum de partu Casar. hoc modo recēlet: Anno 1588. Iunij 23. circa meridiem, Domina Sabina Schockin, vxor. Clar. Viri D. Hectoris Vogelmanni, fato feliciter functa, posteaquā sedecim annis grauissimis morbis fuisset conflictata: inter quos fuit ante aliquot annos Hemierania, quæ aliquot annis singulo die septimo molestabat: conuulsionibus quinetiâ, vt & febribus tertianis, aliisque morbis sæpius diuexata, perpetuò tamen de dextri lateris dolore conquerens & defluxionem existimans. Ego verò renem corruptum censebam, eò quòd yrinæ cruentas aliquando se habuisse, referret: quinetiam pus per anum, per collum *Morbi testiculorum & vasorum genitalium.*

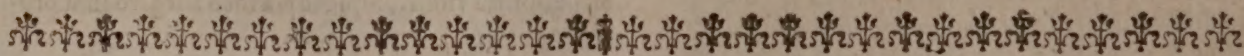
matricis nonnunquam excreuerat : sic & in vrinis pus interdum & arenas crassiores conspexi. A Venere multis annis & abhorruit , & propter dolorem abstinuit. A triennio cœpit omnino supra dorsum decumbere ; à biennio nec stare , nec ambulare poterat , dolores ingentes perferens , tumores magni in latere dextro : fluor puris & sanguinis copiosus per aluum : aiebat se reicere arenas per aluum : à multis mensibus condyloma magnum in ano quod multos dolores pariebat , & enematum iniectionem , quibus tamen subleuabatur , impediēbat. Intumuit venter non parū in dextro latere aliquot ante mortem septimanis : tibiæ quin etiam valdè intumuerant , præsertim dextra : tumebat etiam labrum dextrum pudendi. Pridie mortis difficultatem spirandi cum raucedine persensit : horā vnā , aut alterā antequam exspiraret , mortem præsensit , vt etiam pridie se suffocaturam dicebat : mens sana remansit , donec in Christo obdormiuit. Sequenti die ab obitu cum Chirurgo Petro Borne , præsentē marito , & D. Superintendente , hac ratione institui sectionem : Tumorem paracentesis modo aperui , ex quo serosi humoris mensuræ duæ aut tres , hoc est , ad nouem libras , effluxere : educto humore , decussatim aperui abdomen : eo aperto , comperi tumorem adhuc insignem in latere dextro : hærebam nonnihil dubius , qualis esset tumor , & quā in parte , quem non aperui , donec omnes partes diligenter investigātim , incipiens ab intestino recto : attrectaui etiam intestina omnia vsque ad duodenum & ventriculum , & rursus à ventriculo ad intestinum rectum manum deduxi : in intestinis & circa illa nihil præter naturam animaduerti , præter appendicem (quæ cœci intestini loco) tumori adhærentem , sine tamen vllā corruptione : omentum non habebat : in mesenterio nullus scirrhus aut tumor : Ramus portæ hæmorrhoidalis satis magnus. Ligato intestino recto , separaui omnia intestina vsque ad duodenum : deinde peruestigauī vasa spermatica , vtramque arteriam reperi , & vtramque venam valdè amplam. Perquisiui testiculos matricis , quorum dexter vix apparuit , quia ex eo prodibat tumor ingens , ex quo eduxeram per paracentesim copiam seri prædictam : tumor ille constabat ex tunica crassā , quæ externè adhærebat quibusdam locis parti dextræ peritonæi , intus rugosa erat , nullibi peruia : adhærebat ei versus internam partem alter tumor insignis (quem postremo loco administrationis aperui ,) internè etiam rugosa tunica sine exitu : circumcirca multi parui tumores , siue hydatides : Vas eiaculatorium valdè tenue. In latere sinistro testiculus erat magnitudinis ferè cotonei , summè inæ-

qualis , qui scatebat hydatibus multis , magnis , & probabatur in capacitatem ossis sacri , relaxatis omnibus tunicis , videbatur comprimere & vesicam & intestinum rectum.

Similem historiam recenset Ioh. Schenkius , lib. 3. *observ.* ex relatione D. Iohan. Heintzj , quæ hæc est : Vixerat ancilla quædam , procera satis statura , per plures annos in thermis Carolinis , loco satis celebri , negotia herilia non incommoda peragens valetudine , donec menses fluere. His verò , ob errores in diætâ commissos , suppressis paulatim , malè habuit , donec tandem ita intumesceret venter , vt ratione molis malè audirer , atque hospitale ingredi cogeretur. Bene autem sibi conscia , cum pauca quædam pharmaca sumpsisset , ac de vitâ desperasset , vt mortuum corpus secaretur pro innocentie testimonio petiit. Secto itaque 15. Maij Anno 1592. cadauere , in præsentia Clar. V. D. D. Heinrichi Ludouici , Medici tū temporis Viennensis excellentissimi , iuuante etiam CL. V. D. Mauritio Stromeiero , Procerum Bohemæ Chirurgo celeberrimo , atque emissā plurimā aquæ copiā , viscera omnia reperimus salua ; iecur optimè affectum ; quantitate quinetiam maximum ; lienem laudandum , eumque rotundum , præter pulmones ; quos ob aquam , quæ diaphragma penetrauerat , dimidia ex parte corruptos vidimus , itemque omentum , vti solet , atque testes. Hos enim ab vtraque parte non solum tumidos , ad magnitudinem capituli recens nati puelli , sed etiam liuidos , quasi fungosos , plenis vesicis aquosis , quæ maiori ex parte ruptæ fuerant , tantamque aquæ copiam effuderant , inque foramina atque vlcera degenerauerant , ac plane putridos inuenimus ; Vtero alias eiusque vasis planè illæsis atque incorruptis.

Alij quoque tumores testibus mulierum accidunt. Itā refert Ioh. Bauhinus , Lugduni cum mulier quædam subito mortua esset , vt suspicio esset de vi aliqua ei illata , se eam , imperante magistratu , aperuisse , & nullibi neque extra neque intus reperisse , in quod causa mortis referri posset , nisi tumore magnū testiculi dextri , ob copiam pilorum & materie similis seu cum pure , vt matricis præfocacionem vehementissimam & lethalem excitatam fuisse verisimile sit.

Vermes quandoque etiam in testiculis mulierum nascuntur. Et vt supra etiam dictum , scribit Ioh. Riolanus , *Antropograph. lib. 2. c. 34.* se in hystericis virginibus deprehendisse testes pugno grandiores seroso semine turgentes , quin etiam tubam Vteri amplificatam & valde dilatatam.

LIBRI QVARTI

PARS II.

De Symptomatibus , quæ fœminis in Vtero & ex Vtero accidunt.

PROEMIVM.

Postquam hætenus morbos , qui partibus genitalibus in fœminis accidunt , explicauimus , ordo iam postulat , vt Symptomata , quæ in vtero & ex vtero accidunt , explicemus. Cum autem ea sint varia & multiplicia , adeo , vt rectè Democritus ad Hippocratem scripserit , sexcentarum ærumnarum , innumerarumque calamitatum mulieribus autorem esse vterum , perspicuitatis gratiā in certas classes ea digere mus , & Primò de Symptomatibus , quæ fœminis in vtero accidunt , agemus : Secundò dicemus de symptomatibus , quæ fœminis circa menstruum fluxum , & alias ex Vtero euacuationes & fluxus contingunt : Tertiò de iis , quæ Virginibus , & omnibus ferè fœminis puberibus ex vtero euenire solent. Quartò de Symptomatibus , quæ fiunt circa conceptionem. Quintò de iis quæ accidunt grauidis in gestatione fœtus. Sextò de iis , quæ in partu. Septimò de iis , quæ post partum eueniunt.

SECTIO

SECTIO I.

De Symptomatibus, quæ fœminis in utero accidunt.

CAPVT I.

De Vteri imbecillitate.

Vteri imbecillitas. **R**imam ergo Symptomatum classem quod attinet, eorum scilicet, quæ in ipso utero accidunt, occurrunt primò *Actiones læsæ* ipsius vteri, & inter eas primo loco *Vteri imbecillitas* in actionibus suis perficiendis, quæ hoc loco, cum eius postea sæpe futura sit mentio, semel explicanda venit.

Vteri actio. Est autem vteri vsus & actio duplex, vna priuata, quæ sibi ex affluente sanguine alimentum conficit: altera publica, quæ generationi inseruit: ad quam pertinet primò sanguinis menstrui debito tempore euacuatio, deinde Veneris appetitus, tertio seminis sui in actu Veneris excretio, & à viro suscepti retentio, quarto fœtus concepti in utero vsque ad debitum tempus retentio, quinto fœtus iam perfecti in lucem exclusio. Quæ omnes actiones variè debilitari possunt. Si enim priuata illa vteri facultas lædatur, & alimentum in utero non bene conficiatur, multa excrementa & superflua humiditates in utero colliguntur. Deinde sæpe accidit, ut sanguis menstruus non ad iustum vsque terminum detineatur, sed frequenter & per breuia intervalla, vel etiam continuò euacuetur. Tertio interdum fœminæ nullo modo Venerem appetunt, imò eam fastidiunt, & si cum viro coeant, delectationem nullam percipiunt. Quarto nonnunquam fœminæ semen à viro susceptum nullo modo retinent, sed statim reiciunt. Quinto, interdum quidem semen retinent, & formari inde fœtus incipit, verum non ad debitum tempus vsque retinetur, sed primo, secundo, aut tertio mense excluditur. Tandem etiam nonnullæ in fœtu excludendo non satis robustæ sunt. Quæ omnes actionum læsiones Imbecillitatis & debilitatis vteri nomine veniunt, tunc tamen, ubi nullo alio morbo, vel organico, vel vnitatis solutæ in utero existente, ob solum temperamentum & caloris innati vitium actio læditur.

Causæ.

Causæ. Causa enim proxima vteri imbecillitatis est vteri intemperies, seu naturalis vteri temperiei mutatio, quæ accidit, cum non solum primæ & manifestæ vteri qualitates mutantur, sed & cum calor vteri innatus & influens suffocatur aut dissipatur, vel etiam occultæ vteri qualitates mutantur. Habet enim vterus etiam *appetitus* quasdam qualitates, ut ex singulari vteri cum rebus variis sympathiâ & antipathiâ apparet, dum semen virile appetit, illud, ut & fœtum, fouet, odoribus suauibus delectatur, teris læditur, & tam miras vires & qualitates obtinet, ut Plato vterum animal in animali dixerit. Primas qualitates quod attinet, etsi quæcunque mutantur, vteri intemperiem constituunt: tamen non omnes debilitatem vteri, nec omnium mutatio eandem, sed vniuscuiusque peculiarem debilitatem inducit. Caliditas equidem si sit nimia, intemperiem quidem constituit, ob quam vterus plus attrahit, quam possit conficere: debilitas tamen vteri non appellatur propriè: neque quævis actionis læsio vteri debilitas est, sed ea solum, cum debilitate, vel nullo modo actio obitur. Frigiditas potius debilitatem vteri efficit, cum ob eam nec mediocrem alimenti quantitatem vterus conficere possit, & proinde multa excrementa cumulet, nec vlli alij actioni rectè obeundæ aptus sit. Siccitas

etiam sanguinem menstruum plus, quàm par est, retinet, sed nec ea intemperies propriè imbecillitatem vteri efficit. Humida verò intemperies cum neque sanguinem, neque semen, neque fœtum rectè contineat, vterum debilem reddit. Ex quibus manifestum euadit, debilitatem vteri precipuè è frigidâ & humidâ intemperie, seu sine, seu cum materiâ, calorisque tum insiti, tum influentis defectu, & occultarum qualitarum mutatione dependere, quibus quartò meritò additur laxior vteri substantia.

Signa Diagnostica.

Vteri imbecillitatem produnt Veneris appetitus languens aut eiusdem fastidium, & nullius voluptatis in Venere perceptio, seminis retentio læsa, seu effluxus, frequens abortus, fluxus menstruum inordinatus, dolor in lumbis, pectine, quo tempore menses erumpunt, flatus ex utero erumpentes, & excrementitij humores effluentes, dolores capitis & alia, quæ ex utero provenire solent, symptomata, quæ postea explicabuntur.

Causas quod attinet, signa intemperiei frigida & humida, cum & sine materia, supra de morbis vteri, *part. I. sect. 2. cap. 2. & 3.* proposita sunt. Calorem innatum & spiritus fuisse dissipatos è partu difficili, ex relatione agræ cognoscitur. Occultarum qualitarum vitium difficulter cognoscitur; si tamen nullus frigiditatis vel humiditatis excessus deprehendatur, nec ex partu laborioso vel aliâ de causâ calor & spiritus dissipati sunt, ab occultis qualitatibus imbecillitatem dependere argumento est; præcipuè si vteri imbecillitas mox quamprimum menses erumpere incipiunt, sese prodant, & calefacientia atque exsiccantia, quatenus talia, parum profunt.

Prognostica.

1. Vteri imbecillitas grauis affectus est, & variorum malorum fœminis causa, atque ab eâ varia circa mensium fluxum vitia, Veneris appetitus læsus, conceptio læsa & sterilitas, & alia in aliis partibus Symptomata accidunt.

2. Quæ autem intemperies quid mali in specie secum trahat, supra loco allegato, de intemperiebus vteri dictum.

3. Longè autem periculosissima est caloris innati extinctio & dissipatio, & calidum innatum semel amissum difficulter restituitur. Sicut & occultarum qualitarum vitium, à primo ortu contractum, & si hæreditarium sit, difficulter curatur.

Indicationes.

Imbecillitas vteri tollitur causis sublati. Itaque si intemperies frigida adsit, vterus calefaciendus; si humida, exsiccandus; si calidum innatum & spiritus suffocati vel dissipati sunt, reparandi & instaurandi; si occultarum qualitarum vitium adsit, vterus medicamentis totâ substantiâ ipsi familiaribus roborandus.

Curatio.

Quâ ratione Intemperies vteri curentur, supra suo loco dictum.

Calorem & spiritus instaurant, fouentque vsus rerum aromaticarum, & eorum medicamentorum, quæ caloris & spirituum effluuium impediunt, & vteri substantiam roborant. Nimirum aromata: *Cinamomum, caryophylli, nux moschata, macis; species diacalamynthæ, aromatici rosati, diaxyloaloes, rosata nouella, diamoschi, theriaca, Mithridatium;* ut & Externa: *oleum lilior. albor. nardinum, lauendule,* & similia vterum calefacientia & siccantia.

44 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

siccantia supra proposita, è quibus, si laxior vteri sit substantia, adstringentia eligenda.

Vtero totâ substantiâ familiari medicamentis.

Vtero verò totâ substantiâ familiari medicamenta, quia non iisdem qualitatibus omnia sunt prædita, convenientia eligenda, quæ supra *part. 1. sect. 2. cap. 2. & 3. de intemp. vteri frigida & humida* sunt proposita, & hîc repetere opus non est. Composita saltem aliqua addere libet.

Aqua vitæ mulierum.

Aqua vitæ mulierum supra loco modò citato *de intemp. vteri frigida* proposita est. Est & hæc utilis.

℞. cinam. el. Vnc. β. garyoph. nucis mosch. macis, granorum paradisi, cardamomi, cubebarum, ana Vnc. jβ. galanga Vnc. β. pip. longi, zinzib. ana Drach. ij. zedoar. Vnc. j.

Incisis affunde vini albi Mensur. vj. Stent in digestionem octiduum; postea adde mentha, melissa, rorismarini, salvia, ana Drach. vj. sem. fœnic. anisi, ana Vnc. β.

Stent iterum in digestionem tribus diebus, postea destillantur.

Vel ℞. Castorei, Vnc. iij. croci Vnc. ij.

Fiat ex utroque seorsim cum spiritu vini extractum.

Adde extr. artemisia Vnc. ij. angelica Drach. j. magister. matris perlar. Drach. j. ol. caryophyllor. Scrup. j. angelica, succini, nuc. mosc. ana Scrup. β. Misc.

Vel ℞. Sem. pastinaca sylvestris, cumini, anisi, danci, ana Drach. j. rad. angel. leuistici, ana Drach. β. caryoph. galanga, cinam. ana Drach. j. β. Misc. F. puluis.

Dieta.

Dieta.

Cibi boni succi, & multi nutrimenti præbeantur, carnes pullorum & gallinarum, caponum, perdicum, caro vitulina, hœdina, columbina, oua recentia, amygdalæ, passulæ, pinæ, dactyli, cibique condiantur aromatibus. Potus sit vinum generosum, vel cereuisia bona.

CAPVT II.

De Pruritu Vteri.

Pruritus vteri.

Ad actiones læsas & dolor vteri, ac genitalium pertinet, cuius species est *vteri*, seu vulvæ potius, *pruritus*, qui in vteri ceruice & pudendis oritur, & fœminas, præcipuè annosas molesto cruciatu & scalpenti necessitate ita fatigat, ut somnum adimat. Nonnulli hanc affectionem cum *furore vterino* confundunt; sed diuersissimæ sunt affectiones. In pruritu enim saltem, ut in aliis partibus, scalpenti desiderium adest, pertinetque affectio ista ad doloris species, acceditque, ut dixi, vetulis frequentius, quàm iunioribus, neque cum coeundi desiderio semper coniuncta est, & sæpe longo tempore durat: Furor verò vterinus iuuenibus accedit, estque sine dolore ac pruritu, & saltem Veneris desiderium vehemens fœminas vrget, & non ita longo tempore finitur, de quâ affectione infra, *sect. 3. cap. 5.* dicitur.

Causa.

Causa.

Causa pruritûs huius est humor salsus, serofus, atque adustus, & propterea acris & mordax, in ceruicem vteri vel pudenda muliebria effusus. Quomodo iste humor colligatur, ex iis, quæ supra de morbis & præcipuè vlcerebus pudendorum muliebrium dicta sunt, patet.

Signa Diagnostica.

Signa.

Ex ipsius fœminæ relatione malum hoc cognoscitur, quæ etiam manus pudendis frequenter admouet.

Prognosticum.

Prognostic.

Malum potius molestum, quam periculosum est;

quia tamen somnum excutit, hoc modo vires deicere potest.

Curatio.

Curatio in eo consistit, ut primò vniuersum corpus euacuetur. Itaque si sanguis abundat, viresque ferant, etiam venæsectio institui potest. Postea humores salii, acres & mordaces temperandi sunt cichorio, fumariâ, borragine, buglosso; atque euacuandi epithymo, polypodio, foliis sene & similibus.

Corpore vniuerso euacuato humores salii & acres, proxima pruritus causa, è genitalibus tollendi & abstergendi aquæ dulcis, in quâ sol. lactuca, plantag. salicis, radices oxylapathi ebullierint, balneo vel fomento, & pars inungenda vnguento refrigerante Galeni vel rosaceo, vel vnguento isto pessus illitus genitalibus immittendus. Si verò humores penitus parti insederint, fortiora, quæ humores istos extergant, adhibenda. Paræus, lib. 23. cap. 84. mulierem, quæ vehementi partium genitalium pruritu & vredine laborabat, vnguento Egyptiaco curauit. Utile est & hoc.

℞. Aluminis, nitri, sulphuris vini, ana Drach. vj. staphidis agrie Vnc. j.

Incorporentur omnia aceto ros. & addita s. q. butyri recentis. F. limentum.

Vbi fortioribus opus est, medicamenta, quæ argentum viuum recipiunt, & pruritu ac scabiei, quam interdum in senibus pituita salsa inter scrotum & anum excitat, vsurpari possunt, quale est vnguentum enulatum cum mercurio.

Vel ℞. Saponis nigri, staphid. agrie, ana Vnc. β. su'ph. vini Vnc. j. mercur. viui Drach. ij.

Incorporentur aceto rosaceo, & addita pingu. porcini. s. q. Fiat vnguentum.

Dieta.

Cibi sint boni succi, & humectantes ac refrigerantes. A falsis, acris, ut & aromatibus multis abstinendum.

CAPVT III.

De Doloze Vteri.

Ipsum verò vteri corpus variis dolorum generibus *Dolor vteri* afficitur, qui nunc soli, nunc cum aliis morbis coniunctis fœminis valde molesti sunt. Interdum enim dolores sine vilo alio morbo vterum corripunt, qui Vterini dolores, vulgo dicuntur *Mutter VVehe*, oder *Bar*, oder *Gaber Mutter* dicuntur, & eadem ferè ratione, quâ dolores colici in ventre inferiore fœminas cruciant, & cum ligamenta vteri ad lumbos & coxas ferantur, eò vsque etiam hic dolor extenditur. Interdum grauidas dolor vterinus in inguinibus molestat. Interdum & vteri inflammatio ardentem & pulsantem dolorem excitat, qui ad latera sese distendit, aluique obstructionis & mictionis impedimenti, intestino recto & vesica in consensum tractis, causa est: nonnunquam & vteri vlcera, alique tumores dolorem coniunctum habent: quandoque & post partum in imo ventre dolor percipitur, quandoque in pudendis, præcipuè aliquot horis vel etiam diebus post partum, fœminas affligit, qui dolores post partum nominantur.

Dolor post partum.

Causa.

Cum autem omnis doloris causa sit solutio continui, hæc quoque in vtero, ut parte membranosâ, doloris causa est. Prouenit verò ea vel ab vteri eiusque vasorum distensione, vel ab erosione partium vteri membranosarum & sensibilibus. Et quidem vterinus dolor, qui fœminis non grauidis aut puerperis accedit, prouenit

Causa.

prouenit ab humoribus & flatibus, vel in ipsâ vteri cavitare consistentibus, vel in vasis vteri hærentibus, atque ea simulque ipsum vteri corpus distendentibus. Prius quidem Platerus negat, verum experientia contrarium testatur, quâ obseruatum, flatus copiosos ex ipso vtero erupisse; de qua re supra, *part. 1. sect. 2. cap. 9. de inflatione vteri*, dictum. Quandoque etiam dolor in vtero oritur à grumoso sanguine in vteri cavitare potius, quàm venis, vt nonnulli statuunt, hærente; cum in vasis suis vix grumescat sanguis. Hunc n. dum natura expellere conatur, idque ob loci angustiam nequit, dolor excitatur.

Deinde ex vasorum distensione dolores vterini oriuntur ante mensium eruptionem, cum scilicet vasa non satis patent, vt cum difficultate sanguis vix penetret, aut cum sanguis crassus est, vt angusta vteri vasa non penetrare possit, sed in iis subsistat. Quò etiam faciunt causæ externæ, aer scilicet frigidus vterum ingrediens, aut sessio in aquâ frigida, imprimis dum menstrua instant aut fluunt, vt & frigidus potus, præcipuè si fœmina ab exercitio vel aliâ de causâ antea incaluit. Dum enim ab hisce causis vteri vasa clauduntur aut coarctantur, sanguis libere effluere non potest, sed in vasis subsistens ea distendit, & dolores hos excitat. Interdum & dum menses fluunt, sed non rectè, vel dum suppressuntur, vel dum vitiosi sunt, ac humorum prauorum colluies circa vterum colligitur, & in membranas eius sese insinuat, præcipuè cum in flatu resoluuntur, idem accidit; imò etiam dolores hi iis accidunt, quibus menses ætatis ratione amplius non fluunt, cum humores vitiosi ad consuetas has euacuationis vias confluunt, & vasa vicinamque vteri substantiam & membranas distendunt, quod præcipuè accidit, quando vitiosi isti humores in vasis vteri effruescunt, & in vapores ac flatu resoluuntur, qui & dolores atque alia symptomata excitant. Quod etiam iunioribus & adhuc conceptioni aptis post coitum interdum accidit, dum ab eo sanguis aut vitiosi humores in vteri vasis incallescunt, & vapores ac flatu de se emittunt, qui vterum distendendo dolores excitant. Imò etiam sine coitu interdum vapores acres & maligni circa vterum cumulatim & moti grauissimos dolores excitant. Nonnulli non solum à sanguine, sed à semine quoque vitioso & corrupto ac vasa distendente eundem dolorem excitari statuunt. Excitatur & vteri dolor in inflammatione vteri, vt & aliis tumoribus, de quibus supra, *part. 1. sect. 2. dictum*, vbi etiam explicatum, quænam inflammationis, vt & aliorum vteri tumorum causa sit. Interdum & post partum vterinus dolor excitatur, qui ipsum vteri fundum molestat, dum scilicet, postquam fœtus exclusus est, orificiūque vteri adhuc patet, aer frigidus irrupit, qui non tam refrigerando, quàm vasa vteri constringendo humoribus exitum intercludit, qui postea distendendo dolorem pariunt. Nonnunquam verò in orificio vteri præcipuè dolores post partum excitantur, qui in specie dolores post partum, Germanis *die Nachwehe* appellantur, qui procul dubio excitantur, cum orificiū vteri vel ab aere frigido, vel ab humore aliquo irritatur, vt ab illo conatu, quem in fœtu excludendo instituebat, nondum desistat, sed eum aliquandiu adhuc continet. De qua doloris specie infra, *sect. 7. cap. 5.* peculiariter dicitur. Ab acrimoniâ verò & erosione dolor excitatur, præcipuè in ceruice vteri, dum in vlcibus vteri, ac fluore muliebri & mensibus vitiosis acres humores per orificiū vteri effluunt, illudque vellicant.

Signa Diagnostica.

Dolorem ipsum fœminâ patefacit, & de eo conqueritur. Causas quod attinet, si dolor fiat ab vteri inflatione aut hydrope, cognoscitur è signis inflationis vteri supra, *part. 1. sect. 2. cap. 9. & 10.* propositis, quæ hîc re-

petere opus non est. Si à grumoso sanguine sit dolor, præcessit sanguinis fluxus ex vtero copiosus; & dolor cum tenesmo & frequenti mictione coniunctus est. Cum enim natura conatur grumolum sanguinem, à quo molestatur, expellere, ob assiduum conatum rectum intestinum & vesica in consensum trahitur. Dolores quoque hi fixi sunt; & in vna parte, ac præcipuè circa orificiū vteri percipiuntur. Si autem sanguis iste diutius in vtero retineatur & corrumpatur, ac malitiam contrahat, alia etiam symptomata praua coniunguntur. Si ex mensibus, vel aliis humoribus vitiosis vasa vteri distendentibus dolor excitatur, signa mensium suppressorum, non rectè fluentium, vel vitiosorum, vt & intemperiei vteri cum materiâ suo loco expositâ adsunt. Et si causæ externæ malo huic occasionem dederint, ex relatione ægræ vel adstantium eæ cognoscuntur. Si ex semine retento dolor vteri accidat, è fœminæ conditione id patet & alia symptomata, quæ ex retento & corrupto semine accidunt; præsertim suffocatio vterina, adsunt. Inflammatio vteri quâ ratione cognoscenda sit, supra, *part. 1. sect. 2. cap. 12.* dictum. Dolores post partum causæ etiam facile patefiant. Si ex vlcibus vel aliis tumoribus dolor excitatur, suis signis, quæ supra, *part. 1. sect. 2.* tradita, illi cognoscuntur. Si tandem ex fluore muliebri vel vitiosis mensibus accidat, id ipsa ægra, quæ de hisce affectibus conqueritur, edocebit.

Prognostica.

1. Dolor ipse quò grauior est, eò plus periculi portendit; quò minor, eò magis periculo vacat. *Prognostica.*
2. Causarum verò ratione eò plus periculi metuendum, quò causa grauior; eò minùs, quò causa mitior. Cum autem causæ, vt antea enumeratæ sunt, sint variæ, quid quælibet portendat, supra in diuersis locis antea allegatis, dictum.

Indicationes & Curatio.

Curatio ad duo dirigenda, primò ad dolorem, si is vrgeat; secundò ad causas doloris. Primò si dolor sit magnus, vt metuendum sit, nisi ei succurratur, cum vires prostraturum, illi, etiam neglectâ causâ, succurrendum. Quæ autem hoc præstant, anodyna dicuntur, quæ scilicet calore temperato constant, & calori nostro sunt similia, aut certè primum calefacientium gradum non excedunt, atque ita dulci sensu, quem mouent, partium dolore affectarum molestam sensationem abolent, vt alibi pluribus dictum. Talia sunt præcipuè externa: *radix & folia alihæ, malua, radices lilior. alborum, semen lini, fœnigraci, lac, butyrum recens, pinguedo recens porci, vituli, anseris, gallina, ol. oliuarum dulce mediæ ætatis, amygdalar. dulcium, chamamelinum, liliorum alborum, sesaminum, anethinum, &c.* alia huiusmodi, quæ in colicâ extra adhiberi solent. Si verò anodyna non sufficiant, ad narcotica accedendum, quæ alibi tradita sunt, & hîc quoque cautè vsurpanda.

Causas quòd attinet, quâ ratione dolor vterinus à flatu in cavitare vteri contento curandus sit, ex iis, quæ supra, loco allegato, de curatione inflationis & hydropis vteri, dicta sunt, patet.

Si à sanguine grumoso & concreto sit dolor vterinus, danda opera, vt is dissoluatur & euacuetur: ad quam rem vtilia sunt calefacientia, & attenuantia medicamenta, è quibus euaporationes & suffitus, fomenta, balnea, & inunctiones parari possunt. Theriacam quoque vteri regioni illinire vtile est, vel rutam tritam & melle exceptam ac panno lineo inductam petini imponere, vel clysterem ex rutâ, semine fœnigraci, oleo rutaceo & irino iniicere. Exhiberi quoque potest theriacæ Drach. ß. cum vino, vel aqua theriacalis aut cinamomi.

*A vasorum
vteri angu-
stia.*

Si ob vasa vteri non satis patentia dolores, dum sanguis, exitum quærit, excitentur, sanguine, si opus sit, euacuato, & corpore purgato, partes laxandæ & dilatandæ sunt, medicamentis, quæ postea sectione 2. cap. 3. de suppressione mensium & mensibus difficilibus proponuntur. Nimirum infusiones, fomenta, inunctiones vsurpandæ, ex radicibus althææ, maluæ, semine fœnigræci, lini, floribus chamæmeli, oleo chamæmelino, liliorum alborum, & similibus.

Si quoque flatus adsint, ij discutendi, & omnia medicamenta ferè hîc locum habent, quæ in Colicâ à pituitâ & flatibus vsurpari solent; nisi quod medicamenta vtero accommodata hîc eligenda.

*A pituita &
flatibus.*

℞. Mercurialis, artemisia, calamintha, pulegi, ana M. j. fl. chamæmeli, meliloti, ana M. ss. sem. lini, fœnigræci, ana vnc. ss. Coquantur in aquâ simpl. Colat. ℞. lb. i. El. hiera simpl. benedicta laxat. ana vnc. ss. Ol. cheirini. Vnc. ij. El. de bacc. lauri, Vnc. ss. M. F. clyster.

Exhibeantur verò aqua Artemisia, zedoaria, radices Imperatoria, zedoaria, angelica ad Drach. i. cum vino generoso, vel diacymum aut diamargaritum calidum, Essentia castorei, Theriaca.

Vel ℞. Schœnanthi Drach. ij. zedoar. Drach. ss.

Infundantur in aquæ artemisiæ sufficiente quantitate, Colatura exhibeatur.

Vel ℞. Matricariæ p. ij. gran. iuniperi Drach. ij. sem. carui, cumini, an Drach. j. nuc. mosch. Drach. j. ss.

Coquantur in vase clauso in vino, vel infundantur in vino aut maluatico, & colatura exhibeatur.

Vel ℞. Rad. Angelica, Imperatoria, zedoar. ana Drach. j. dictamni albi: sem. anisi, dauci, cumini, schœnanthi, an Drach. ss. croci, macis an scrup. j.

F. Pulvis, cuius Drach. j. vel per se, vel cum saccharo mixtus ex vino exhibeatur.

Vel propinetur aqua vitæ mulierum supra, part. 1. sect. cap. & antea cap. 1. proposita. Vel hæc paratur:

℞. Calamintha M. j. betonica, salvia, maiorana, pulegi, ruta, rorismar. an M. j. Rad. aristoloch. rotunda, Angelica, dictamni albi, an. Vnc. ss. schœnanthi, bacc. lauri, ana Drach. ij. iuniperi. Vnc. ss. sem. cymini. carui, anisi, fœniculi, an Drach. ij.

Affunde vini generosi quantum satis. Stent in infusione diebus 8. postea destillantur.

Destillato adde nuc. moschata, cinamomi, galanga, zedoaria an. Vnc. ij. costi, granor. paradisi, garophyllor. cubebæ, piperis, ana, Vnc. j. Spiritus vini optimi lb. j.

Stent iterum in infusione 8. diebus postea destillantur.

Topica quod attinet, in vterum talis clyster iniiciatur:

℞. artemisia, calamintha betonica, an M. ss. sem. nigellæ, cumini, dauci, anisi, an. Drach. j. spica nardi, schœnanthi, nuc. moschata, cinamomi, an. Drach. ss.

Coquantur in sufficiente quantitate vini. F. clyster vterinus.

Velex iisdem, vt & decocto althææ, maluæ, chamæmeli, meliloti, anethi, & sem. lini, fœnigræci, euaporationes & fomentationes fiant. Post quas vesica bubulæ oleis lenientibus & discutientibus calidis semiplena apponatur, vel vnguenta, cataplasmata, aut emplastra idonea applicentur.

Vt ℞. Ol. anethini, liliorum alb. an. lb. ss. adde cinamomi Vnc. ij. castorei, sem. ruta, agni casti, an Vnc. ss.

Stent in loco tepido per mensem, postea colentur. F. oleum, quo venter inungatur.

Vel ℞. Ol. lilior. alb. irini, an Vnc. j. ol. destillati Angelica Drach. j. pinguedinis anseris, gallinæ, ana Vnc. ss. mucilag. seminis lini, fœnigræci, aqua artemisia extr. ana Drach. ij. pulv. seminis cumini, dauci, carui, ana Drach. j. cera quantum satis. F. vnguentum molle.

Vel ℞. fol. Parietaria viridis M. ij. mercurialis M. j. Contundantur. Adde pulv. florum chamæmeli, sem. cumini anisi, dauci an. Drach. j. vitellos ouorum X. Ol. liliorum

alb. quantum satis. F. s. a. cataplasma, quod ventri imponatur.

Vmbilico quoque emplastra vterina applicentur.

Cucurbitæ etiam magnæ cum multâ flammâ vteri regioni applicentur: Vel fomenta sicca ex auenâ, sem. milij, anisi, cumini, dauci, sacculo inclusis.

Suffitus quoque fiant ex ladano, styrace, caryophyllis, cinamomo, moscho; ne tamen fumus naribus excipiat.

Tandem & pessi vsurpari possunt,

Vt ℞. Medulla ceruina, terebinthina, cera, adipis anseris, ana Drach. ij. croci Drach. j. vitellorum ouorum coctorum num. vii. ol. irini, liliorum alb. an. quantum satis. F. Pessus.

Si humores & flatus acres & maligni sunt, admiscenda contra malignitatem pugnantia, radix scorzonera, lapis bezoar, semen & radix angelica, theriaca, Mithridatium, aqua zedoaria & alia, quæ de suffocatione vteri proponuntur. Si à semine corrupto sit dolor vteri, curatio quoque ad suffocationes vteri instituenda.

Si causæ externæ præcesserint, quæ malo occasionem dederint, cuiusque naturæ contraria opponenda. Et cum frigus hîc plerunque primas habeat, calefacientia vterum interna & externa vsurpanda, quæ supra, part. 1. sect. 2. cap. 2. de intemperie vteri frigida, sunt proposita.

Quâ ratione inflammatio vteri curanda sit, ibid. cap. 12. dictum; vbi quoque quâ ratione alij vteri tumores & vlcera curanda sint, dictum, quibus curatis, & ipse cessat. De fluore muliebri & mensibus vitiosis sect. sequenti, dicetur.

C A P V T I V.

De Affectu Vteri, qui à suauolentibus, & fetidis excitatur.

Singulare omnino & admirandum symptoma vtero accidit, quod scilicet odoribus suauibus delectatur, graueolentibus verò & fetidis offenditur, quod omnino hoc loco seorsim explicandum. Equidem à plerisque in capite de suffocatione vteri hæc de re agitur: Verum & sine istâ causâ suffocatio vterina excitari potest, atque etiam sine suffocatione vterinâ ab odoribus bene vel malè afficiuntur fœminæ.

Vterum odoribus affici, & quidem variè, extra controuersiam est, ac docet id quotidiana experientia, quâ constat, si mulieribus vteri suffocationi obnoxiiis zibethum, moschus, ambra, & similia naribus admouentur, eas suffocationem vteri incurrere aut certè malè habere: Contra verò si eadem pudendis & fetida naribus admouentur, paroxysmum cessare; imò quoddam esse, quæ nec rosarum & similibus rerum odoratum familiarium odorem ferre possunt. A fetidis quoque rebus, præcipuè candelarum extinctarum fumo grauidas vehementer offendi, vt & abortum patiantur, experientiâ constat. Retulitque mihi vir quidam nobilis fide, dignus, idem etiam equabus accidere, seque vidisse equam, quæ ob foetorem candelæ extinctæ abortierit. Contra tamen dantur fœminæ, quæ nullo modo moschi, ambra, vel similibus odore offenduntur, sed eos bene ferunt: quales multæ reperiuntur in gynæceis principum & nobilium, quæ vestibis moschi vapore & fumo infectis vtuntur.

Quâ ratione autem hoc fiat, & quæ horum symptomatum causæ sint, explicare difficilimum est. Plato, in Timæo, vterum fœminarum animal esse dicit; quod si verum esset, non ita difficile foret, huius rei rationem reddere. Verum vterus non est animal in animali, sed pars animalis, quæ tamen peculiare, quas aliæ partes non habent, proprietates obtinet, inter quas

*A mater
maligna.*

*Vterus od-
oribus affi-
citur.*

*Fetida
abortum ci-
tant.*

*Vterus
est animal.*

Uterus & hæc, quod odoribus variè afficitur. Quomodo autem hoc fiat controuersum est, & hoc imprimis quæritur; An uterus odores, quatenus odores, & sub specie odoris percipiat, an verò ab iis saltem ratione vaporis & auræ spirituosæ afficiatur. Qui prius affirmant, eâ ratione vtuntur, quod uterus à graueolentibus naribus admotis deorsum pellitur, à suaueolentibus verò naribus admotis sursum mouetur, ab iisdem verò pudendis admotis sursum retrahitur. Alteram opinionem qui defendunt, eo vtuntur argumento, quod odores olfactus proprium obiectum sunt, uterus verò organa ad odorandum necessaria non habet.

Vtraque tamen opinio aliter ab aliis explicatur. Alij enim statuunt, odores suaues caput perere, cerebrumque ferre, cerebro autem affecto uterus in consensum trahi, ob maximam, quæ inter cerebrum & uterus est, sympathiam. Verum istam sympathiam non sufficere, vel illud docet, quod res fœtidæ æquè cerebrum afficiunt, & quod rebus suaueolentibus ac fœtidis non naribus admotis, sed pudendis applicatis etiam uterus afficitur. Trincavellius, *de rat. curand. partic. corp. hom. affect. lib. 11. cap. 9.* veram huius rei rationem hanc esse putat: In omnibus, inquit, sensibus, (vt docuere tum Aristoteles *2. de animâ*, tum Galenus *1. de sympt. causis*.) particularim quædam voluptas percipitur, cum mouentur ab obiectis accommodatis & naturæ suæ conformibus: tristitia verò, & quidam quasi dolor, ab obiectis ingratis concitatur (quod maxime perspicuum est in sensu tactus) præsertim si vehemens sit eorum qualitas, quæ confertim mutet. Nam transmutationes sensum factæ, ferè sensus latent. Sed quia affectiones istæ, quæ aut voluptatem, aut dolorem afferunt, vt fieri nequeunt sine instrumenti insigni mutatione, ita neque absque motu caloris natui, spiritusque cum sanguine, ita scilicet, vt hæc exterius expandantur, aut interius refugiant & reuocentur versus suum initium, vt ibi confortati, maioribus viribus recuperatis, possint rem tristem propulsare: exterius vero feruntur & expanduntur, dum percipitur res grata, cui, quasi amplexaturi & fruituri sensus, spiritibus & sanguine stipati, occurrunt. Quo fit, vt refrigerata interna viscera, dum sanguis & spiritus extorsum ferantur, ab eorum fomento destituta, magis lædantur à vaporibus & à malâ qualitate materiæ menstruæ vel seminalis in vasis uteri corruptæ: qui item vapores vbi cum spiritibus commisti feruntur & distribuuntur per vniuersum corpus, ipsum perfrigerant. At verò cum molestiam ex malo odore refugientes natius calor spiritusque & sanguis in intima viscera confertim mouentur, eò motu primùm deorsum uterus detrudunt; & cum locus interior his refertus calefiat, subinde frigidior intemperies à vitiosâ materiâ impressa remouetur, vitiosique vapores à nativo calore collecto, & facto fortiori, in intimis partibus dissipantur. Hæc ergo ratio est, cur odorata naribus admota lædant, fœtida verò prosint. Sed in illis, quæ inferius adhibentur, hæc ratio locum non inuenit: quia hæ partes olfactu carentes, ex bono vel malo odore voluptatem vel tristitiam non sentiunt. Quare aliò confugiendum est. Quæcunque igitur à suffitu vel applicatione rerum odoratarum in his affectibus contingunt, per accidens fieri dicimus. Nam odorata calida & tenuium partium sunt, ideoque laxant, attenuant, digerunt & secant lentas ac crassas materias: quâ ratione prosunt, non à grato vel ingrato odore. Vnde Gal. *1. ad Glauc. 14.* non absolute pronunciat, supponenda esse odorata: sed addit, & quæ laxare & calefacere possunt; quasi insinuans, non aliâ ratione illa iuuare quàm quod laxent, aperiant, & calefaciant, non autem quod bene oleant. Idem apertius exponit, *aphor. Rectè* igitur Galbanum extensum corio vel linteo mulieres ventri inferiori affigunt, maximeque quando Uterinis incommodis vexantur, plurimumque se iuuari percipiunt: quod quidem & naribus

adhibitum graui suo odore prodest, sed cum ventri interiori affigitur sub vestibulis, facilius eius odor pertingit ad inferiores & genitalia, quàm ad nares, dum vestibulis contegitur.

Verum nec hoc modo rem satis expedit Trincavellius. Primò enim quod res naribus admotas attinet, etsi suaueolentia naturæ grata sint, fœtida ingrata, eaque auidè arripiat, ista auersetur: tamen in eorum apprehensione tantus humorum & spirituum motus non fit, qualem hic ponit Trincavellius, vt ex eo partes internæ refrigerentur vel incalescant. In rebus gratis equidem & ingratis quæ facultatem vitalem seu *Supplum* mouent, & varios affectus concitant, iram, gaudium, timorem, terrorem, id euenit: at nihil tale accidit in odoribus, quòtum apprehensio fit per spiritus animales, & omninò blandè & sine vllâ agitatione. Et si ex subitâ humorum agitatione talia in fœminis fierent, cur non etiam in Viris acciderent, in quibus æquè humores vitiosi sæpe in corpore latent, qui agitari spirituum motu possunt?

Quantum verò ad odorata, quæ inferius orificio Uteri adhibentur, verò consentaneum non est, quod calefaciendo, laxando, & attenuando hoc præstent. Et enim si hæc causa esset, cur suaueolentia & graueolentia, quæ vtraque calefaciendi, attenuandi & digerendi vim habent, non idem præstarent; Et cur non medicamenta calefacientia & attenuantia, quæ nullo ferè odore sunt prædita, qualia non pauca dantur, idem præstarent, sed saltem odorata id efficere?

Eustachius Rudius in eâ est sententiâ, omnia odorata primò ad narium meatus, deinde rectâ viâ & quàm citissimè ad pulmones & cor ipsum perducere, & propterea in syncope nullum præstantius & magis præsentaneum auxilium inueniri optimis odoribus. Ideoque non mirum esse putat, corde optimis odoribus referto uterus illic deorsum & versus cor ferri, vt pote ad quod naturalem inclinationem habeat, & à quo spiritus & naturalem calorem omnes suas facultates viuificantem accipiat. Verum ex istâ opinione ratio reddi non potest, cur ab odoratis pudendis ita admota, vt ab olfactu nullo modo percipiantur, æquè uterus afficiatur. Deinde falsâ hypothesi nititur ista opinio, nimirum quod uterus ipse versus cor ascendat, quæ supra refutata est. Neque enim opus est, vt uterus sua substantia ad cor moueatur, vt ab eo spiritus & calorem naturalem accipiat; sed cor illa per arterias in totum corpus distribuit, quæ & uterus accipit.

Alij ab odoribus quidem uterus affici concedunt, Id tamen odores præstare statuunt, non quatenus odores, sed quatenus substantiam spirituosam utero gratam vel ingratam coniunctam habent; sicut etiam cor & spiritus, qui odores, quatenus tales, non percipiunt, odoribus suauibus recreantur & reficiuntur, vt in animi deliquio & syncope videre est. Id quod vel inde patet, quod odorata in suffocatione uterinâ pudendis apposita etiam uterus afficiant, & fœtida cum propinata, tum vmbilico apposita suffocationi uterinæ medeantur.

Hercules Saxonia statuit, bonos odores ad se trahere spiritus & calorem, vt ratione vacui per partem post partem moueantur quoque spiritus & humores in utero contenti, præcipuè verò in iis, qui multis aut prauis abundant humoribus; propelli verò spiritus à prauis odoribus ipsimet utero administratis, quia ab iis vasa constringantur, excrementa retineantur, ligamenta repleantur, vt propterea fiat recursus ad superiora. Verum affirmat Hercules Saxonia, non probat, quod boni odores ad se trahant spiritus & calorem. Deinde falsum est, quod prauis odoribus constringant vasa & excretiones retineant. Non enim vapores illi in rebus graueolentibus, puta castoreo, pennis & pilis accensis, frigidi sunt & astringendi vim habent, sed potius calidi & sicci.

Mihi, quod in genuè fateor, nec alij in hac controuersia planè

Uterus non mouetur versus cor.

Vterus odoribus non percipit.

planè satisfaciunt, nec me aliis satisfacturum mihi polliceri possum. Hoc tamen mihi probabile videtur, vterum ab odoribus non affici, quatenus odores sunt; cum etiam per pudenda vterus ab iis afficiatur, & olfactus organon non habeat: qualitatem tamen illam, quæ vterus bene vel malè habet, occultam esse, & ita coherere cum odoribus, ut ab iis separari non possit. Quærit quidem hic Trineauellius, quænam sit illa qualitas. Verùm multæ qualitates sunt in Naturâ, quæ sensus nostros latent, quæ tamen, cum effectus earum sentiamus, negandæ non sunt. Dicat, quænam sit illa qualitas, quam dum naribus excipit canis, heri vel feræ vestigia inde agnoscit. Nos sensibus nostris eam non apprehendimus, canis tamen eam percipit.

Potè quæ ratione qualitates istæ ad vterum perueniant, inquirendum. Si res odorata pudendis admouentur, patens ibi ad vterum via est, per quam eiusmodi spiritus sese in vterum insinuant. Et in suffocatione vterinâ suaueolentia profunt, dum vterum roborant, & peculiari qualitate ei succurrunt, ut facilius venenatam illam auram discutiat, & ut spiritus in vtero & cum iis humores, potius versus inferiora, quàm superiora tendant, faciunt. Si verò naribus admouentur, procul dubio ob sympathiam olfactus organi & cerebri cum vtero, vterum in consensum trahi, simulque affici, credibile est.

Cerebrum vterum in consensum trahit.

Idque fit cum per nervos tum per arterias; cum & cor odoribus suauibus recreari subitò videamus. Neque alicui mirum esse debet, quòd tam subitò, postquam odores naribus percipiuntur, vterus afficitur. Spirituosæ enim eiusmodi res subitò penetrant, & *ἔμψοια πύλα, ἔμψοια πύλα, ἔμψοια πύλα*, ut rectè loquitur Hippocrates. Mercurialis equidem statuit, odores suâ naturâ caput & cerebrum percellere, cerebroque affecto vterum in consensum trahi: Verùm idem rationem reddere non potest, cur non prauis odores idem præstent; cum iidem quoque grauissimè cerebrum percellant, idque offendant. Respondet quidem Mercurialis, prauos odores fundatos esse in vaporibus crudis & crassiss, crudos verò & crassos vapores non ita cerebrum afficere, sed propter crassitatem potius obstruere cerebrum. Verùm falsum hoc est. Etenim odores prauis, qualis est in pennis & crinibus acensis, & castoreo ac similibus, non fundantur in vapore crasso, sed potius in subtili & tenui, & æquè cerebrum percellunt, ut odores suaues. Et omnino magnum Vtericum cerebro & instrumento olfactus consensum esse, exploratio illa fœcunditatis & sterilitatis per suffitus, ab Hippocrate, *5. aph. 59.* tradita, docet, de quâ infra, *sect. 4. cap. 2.* dicitur.

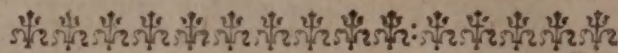
Non omnes fœmina suauibus odoribus offenduntur.

Notandum tamen hic, ut etiam supra dictum, suaues odores equidem in omnibus fœminis vtero gratos esse, fœtidos ingratos, & à fœtidis in omnibus fœminis vterum offendi. A suauibus tamen non eadem in omnibus fœminis symptomata induci. Nonnullæ enim odores suaues bene ferunt, iisque delectantur & recreantur, eæ procul dubio, quæ vterum purum & planè bene constitutum, nec villis humoribus vitiosis refertum habent: Aliæ verò, & quæ vterum impurum, habent, odoribus suauibus offenduntur, & sæpè in suffocationem vteri incidunt, ideo procul dubio, quòd dum vterus suauibus illis vaporibus, & spirituosâ rerum odoratarum seu substantiâ seu specie & occultâ qualitate, cum quâ peculiarem sympathiam habet, afficitur & quasi commouetur, humores vitiosi in vtero latitantes, præcipuè si quid ex semine corruptum sit, & fortasse etiam ipsum semen latitans agitur: & cum spiritus in vtero procul dubio sursum versus rem odoratam sibi gratam moueantur, vnâ etiam humores illi sursum rapiuntur, atque ita tetros vapores ad cor & partes superiores mittunt, qui suffocationem vterinam dictam excitant. Non verò ipse vterus suâ substantiâ adscendit, ut supra, *part. 1. sect. 2. cap. 18. de adscensu vteri,*

Quomodo suaueolentia suffocationem vterinâ inducant.

dictum. Cum verò eadem odorata pudendis admouentur, dum vterus iis quasi recreatur, spiritus in eo quiescunt, aut versus odorata mouentur, atque ita etiam humores, si qui in vtero sunt, vel quiescunt, vel versus inferiora mouentur. Alex. Aphroditeus quidem, *2. problem. 64.* statuit, odorata pudendis admota facultate suâ exsiccatoriâ humores absumere. Verùm si hoc verum esset, etiam alia medicamenta exsiccantia, etsi odorata non essent, idem præstarent. Quòd tamen non accidit. Fœtida verò quòd attinet, cum ea cum vtero singularem antipathiam habeant, dum ea vterus percipit, ea abhorret, & propterea spiritus in vtero ea, ut ingrata, auersantur, & non ad superiora, sed inferiora potius mouentur, atque ita etiam humores illi vitiosi non amplius versus superiora, sed potius versus inferiora mouentur, imò natura ad ea excutienda insurgit, quòd dum facit, sæpè vnâ fœtum excutit.

Quæ de rebus suaueolentibus dicta sunt, eadem etiam de dulcibus dici possunt. Offenduntur enim pleque fœminæ à melle & aliis dulcibus, non quia vterus gustandi facultate præditus est, sed quia sapore dulci qualitas vtero grata coniuncta est, cuius causâ dum vterus commouetur, vnâ etiam vitiosi humores, si qui adsunt, commouentur.

SECTIO II.

De Symptomatibus, quæ circa menstruum fluxum accidunt, & aliis præter naturam ex vtero fluxionibus.

CAPVT I.

De Fluxu sanguinis Menstruo.

RERVM Creator Sapientissimus, ut vbique suæ sapientiæ edidit specimina admiranda, ita & illud constituit, ut fœmina viro matura tantum sanguinis generaret, ut is non ad corporis sui nutritionem solùm, sed & fœtui formando & lacti postea, quò infans in lacem editus alatur, generando sufficeret; vbi verò grauida non est, is singulis mensibus per vterum euacuaretur. Vnde etiam sanguis menstruus, & absolutè menses, ac menstrua vocantur, vulgò Tempora, quòd scilicet statis temporibus fluat. A nonnullis etiam Flores dicuntur, eâ procul dubio de causâ, quòd sicut arbores fructum non ferunt, nisi flores præcedant: ita ad concipiendum apta non est mulier, nisi prius menses fluant. Quanquam enim interdum fœminæ sine mensibus concipiant, id tamen rarum est, ut postea, *quest. 1. dicitur.*

Et quidem sanguis iste naturâ suâ non prauus est, sed bonus & talis, ex quo & fœtus in vtero corpus formari & augeri, & lac infantis editi alimentum generari potest. Superfluous saltem est, dum fœminæ nondum conceperunt, & propterea ne naturæ oneri sit, euacuatur, atque ita licet excrementum secundæ coctionis dici possit, quia scilicet in hepate generatur, in venis continetur & cumulatur, ac per eas excernitur: alio tamen modo excrementum dici non potest, quàm semen & lac. Non enim simpliciter superfluous est, vbi bilis & alij excrementij humores, sed pro fœtus formatione generatus; ac proinde tum solùm excernitur, cum nulla facta est conceptio. Quòd verò passim quidam effectus menstruo sanguini attribuuntur, isque stirpes enecare, carnes in rabiem agere, & alia plurima mala excitare dicitur, id non sanguini menstruo simpliciter attribuendum est, sed tum solùm, cum subsistens corrumpitur

corrumpitur, aut dum alij vitiosi humores ei admiscuntur, & aliunde prauam qualitatem concipit. Solet enim natura de hominis salute sollicita humores vitiosos, si qui p.n.in corpore cumulantur, per hanc viam vnâ operâ expellere, de quo plura *quæst. 2.*

Quando menses incipiunt uere?
Erumpunt autem menses plerumque post secundum septenarium, id est, annum decimum quartum, & tum magnæ in corpore mutationes fiunt, pubes erumpit, mammae intumescunt, fœminæ Veneris stimulos sentire & iuuenes amare incipiunt, sanguisque abundans venis amplius contineri non potest, sed per vteri venas erumpere incipit.

Quandiu durant?
Durat autem ille fluxus plerumque vsque ad septimum septenarium, & post quinquagesimum annum vtr plurimum subsistit, quia tum calor innatus imminuitur, nec tantam amplius sanguinis copiam generat, sed tantum solum, quantum ad corporis nutritionem sufficit. Nonnullis tamen mox à duodecimo anno menstrua fluere incipiunt, (nouî etiam, quibus vndecimo fluxerunt menses, & ex plerumque salaces sunt) censenturque tales esse vitæ breuioris; & quibusdam ad sexagesimum annum perdurant: aliis contra vix decimo septimo, vel decimo octauo anno fluere incipiunt, quæ longæuiore habentur, aliis etiam citius subsistunt: pro naturarum & victus varietate. Rarum est, quod refert Guil. Fabricius, *Cent. 2. obs. 61.* nimirum cuidam sanguineæ robustæ & morbis parum obnoxia, sterili tamen, menstrua ad annum vsque septuagesimum octauum ætatis ordinatè profluxisse: eoque anno cum inordinatius prodire inciperent, eam in febrem continuam incidisse, & materiâ in crus sinistram depulsâ inflammationem & gangrænam ibi excitatam fuisse, è qua paulò post è vita discessit. Quale quid quoque obseruauit CL. Dn. D. Gregorius Horstius, qui vidit nobilè fœminam, quæ annum circiter septuagesimum tertium agens stas temporibus ordinario menstruorum fluxu laborauit, vt refert Guil. Fabricius, *Cent. 4. obseru. 63.* Vbi & aliam historiam refert Virginis cuiusdam Dusburgensis, cui cum ab anno quinquagesimo ætatis cessassent menstrua, circa annum septuagesimum demum menstrua superuenerunt, & tribus ordinariis mensibus recursu habuit, postea cessarunt, quæ etiam post euacuationem illam quasi reuiuiscens, ad centesimum ferè ætatis annum peruenit.

Qua periodo iant?
Non autem statim & singulis diebus quicquid sanguinis superflui collectum est, euacuatur, sed congeritur, donec naturæ copia molestum sit, & singulis mensibus expellitur, & mensis vnus spatium tantum iterum colligitur, quantum antea profluxerat. Si enim singulis diebus id, quod superfluum est, euacuaretur, sordidum hoc esset, & perpetuam molestiam fœminis pareret, & viris eas ingratas redderet, minusque etiam conceptioni aptas, cū vterus istâ de causâ lubricus & impurus semè non facillè contineret, sanguinisque præsentia semen receptum innox corrumperetur. Occurrit tamen & hîc aliqua varietas, neque omnibus eodem exactè termino menses fluunt, sed ad minimum inter vnâ & alteram purgationem viginti & duo dies intercurrunt, ad summum autem triginta, intra quos terminos fluxus naturalis variè fieri potest. Fertur quoque vulgò, iuniores Lunâ crescente, adultiores iam feminas Lunâ decrescen repurgari, vnde versus;

Luna vetula vetulas, iuuenes noua Luna repurgat.

Verum id experientia non semper respondet.

Quid sit fluxus mensiu.
Spatium etiam, quo fluunt, non in omnibus idem est. Quibusdam enim solum per dies duos fluunt, idque tempore Hippocratis familiare fuit, quibusdam per tres, quatuor, quinque & plures, in iis nimirum, quæ magnam hepar habet, atque in otio viuunt, & genio indulgent, & cibos boni succi largius comedunt, ac propterea multum sanguinis cumulant, ita vt quibusdam fluxus ad duodecimum diem extendatur. Verum id vix secundum naturalem fœminarum conditionem accidit,

Dan. Sennert. Tom. III.

sed præternaturale est, aut certe fœminarum, quæ otio sunt deditæ, & gulæ indulgent, & sunt tales fœminæ ferè morbosæ vel steriles. Contra eas, quæ calidioris temperamenti sunt, & viragines, breuiori tempore purgantur; sicut & eas, quæ obefiores sunt, angustioresque venas habet, cum in iis sanguis in adipem absumatur; sicut & illæ, quæ tenui victu vtuntur, & multum exercentur. Et quidem fluunt menses nunc continenter ac conferatim, vt fluxus paucis diebus absoluitur, interdum verò paulatim, ita vt fluxus quandoque intermittat, & ita pluribus diebus protrahatur.

Quantitas.
Quantitas sanguinis, qui effluit, vt Hippocrætes docet, est ad duas heminas, seu sesqui libram, aut duas ferè libras. Quæ tamen quantitas in omnibus fœminis non obseruatur, sed pro ratione temperaturæ, ætatis, victus, variat. Nam iuniores, & cum purgari incipiunt, minus purgantur: postea quæritas ad ætatis vsque florem augeatur: florente ætate æqualis permanet: ætate declinante iterum paulatim minuitur, donec tandem planè subsistat. Ideoque ea menstrui quantitas naturalis est, quæ ætati, temperaturæ, vitæ generi competit, eaque ex eo cognoscitur, quòd post menstruum fluxum neque corporis grauitas aliqua, neque virium debilitas relinquitur.

Qualitas.
Qualitatem quod attinet, sanguis hic dum rectè sese habet, neque nimis tenuis, neque nimis crassus esse debet. Iunioribus tamen tenuior effluit, & loturæ carniū recens macularū similis est: Senibus crassior & nigrior: in ætate florente medio modo sese habet. Odorem nullum habere debet: color debet esse similis coloris sanguinis è venis animalis recenter iugulati, vel è venâ sectâ prodeuntis, floridus & viuus; in biliosis tamen est flauior, in pituitosis subalbicans, in melancholicis subniger.

Debet etiam sanguis absque vllò graui symptomate exire. Quæ verò fœminæ ante vel in mensium fluxu graua symptomata patiuntur, in iis menses sese rectè non habent.

Locum.
Via, per quas sanguis euacuatur, venæ vteri sunt, eaque duplices à duplici ramo ex vtroque latere vno spermatico seu præparantium vasorum, altero hypogastrico ortæ, vt ita ab omnibus corporis partibus tam superioribus, quàm inferioribus sanguis superfluus euacuari possit. Vena enim, quæ à spermaticis oritur, à superioribus descendit, & per vniuersū vteri corpus dispergitur, maximè tamen per fundum. Altera, quæ à ramo hypogastrico oritur, ab inferioribus per latera ceruicis ad medium vterum adscendit, & partim per ceruicem, partim per fundum disseminatur, & cum superioribus per anastomoses coit. Quæ verò ab hypogastrico ramo prodeunt, maiores sunt iis, quæ à spermaticis descendunt. Et per huius ramos inferiores, qui ceruici vteri inferuntur, in mulieribus quibusdam plethoricis, quæ primis mensibus copiosorem sanguinem, quàm pro fœtus nutritione opus sit, generant, aliquid sanguinis interdum primis mensibus euacuari censent, cum os vteri, secundum *aph. 5. sect. 5.* tūm clausum sit. Negat tamen id Adr. Spigelius, *de hum. corp. fabr. lib. 8. cap. 19.* neque os vteri planè claudi, sed *συμπίπτει*, id est, conuiuere saltem putat.

Atque ex his menstrui fluxus naturalis conditionibus facillè colligere est, qui fluxus præter naturā sint, & quæ circa mensium fluxum accidant symptomata.

QVÆSTIO I.

An mulier concipere possit, cui nunquam menses fluxerunt.

Equidem supra diximus, menstruum sanguinem etiam nonnullis florem appellari, & quidem ideo, quod sicut flores fructus præcedunt, neque arbores fructum ferunt, nisi antea floruerint: ita etiam fœminæ non concipiant, nisi prius menses fluxerint. Et sanè

E plerumque

An mulier concipere possit, cui nunquam fluxerunt menses?

plerumque hoc accidit, imò à nonnullis etiam statuitur, fœminas concipere non posse, nisi prius menstrua fluxerunt, & fœminæ, quæ mensibus carent plerumque steriles sunt. Obseruatum tamen etiam, quædam concepiſſe, quibus menstrua nunquam fluxerunt. Scribit enim Guainerius, *tract. de agritud. matric. cap. 2.* se adolescentulam prægnantem in curâ habuisse, quæ nunquam menstrua passa erat; & aliam quoque plures partus edidisse, cui menstrua non fluxerant. Et Brassauiolus, *ad aph. 36. lib. 5. Hippocratis*, refert, se nouisse plures mulieres, quibus nunquam menses fluxerunt, & tamen fuerint maximè sanæ & robustissimæ. Et Rondeletius, *meth. curand. morb. cap. 24.* scribit, Mulierem quandam Montsbani nunquam menstrua passam fuisse, & tamen peperisse duodecies. Et Trincauellius, *lib. 10. c. 3. de art. curandi part. hum. corp. aff.* refert, se nouisse fœminam Illyricam robustissimam, habitu, figurâ corporis similitudinem viro agili & expedito, quæ nunquam per menses purgabatur, & tamen semel peperit. Et Laur. Ioubertus, *populor. error. lib. 2.* narrat, Tholosanam quandam fœminam vtriusque sexus fœtus decem & octo enixas fuisse, sine mensium profluuiio. Et Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap. 23.* scribit, se nouisse mulierem viraginem, quæ nunquam purgationes menstruas habuit, & tamen bis peperit. Referunt etiam mulieres Indicas mensibus carere. Similiter narrat Guil. Fabricius, *centur. 5. obs. 41.* se nouisse quandam fœminam, quæ sibi sanctè affirmavit, se nunquam fluxu menstruo laborasse, tùm durante virginitate, tùm etiam in ipso matrimonio, in quo tamen septem liberos feliciter peperit; in puerperio quoque lochia exigua habuit. Fuit autem illa ab ipsâ iuuentute semper robusta, valida, morbisque parùm obnoxia.

Cur quædam
fœmina menses
sine carere,
& tamen
pariant.

Causa verò huius rei est, quod tales fœminæ sunt vel naturâ calidiores, vt Indicæ, & viragines quædam, vel laboribus magnis exercentur, & hinc sanguinem superfluum non generant, & quidem si non plus eius generatur, quàm quòd alendo corpori sufficiat, planè steriles sunt. Si verò aliquid quidem abundat, quod ad corporis nutritionem non requiratur, tanta tamen eius copia non est, vt natura eum in corpore ferre non possit, quem postea vterus, vbi concepit semen, ad fœtus formationem ad se trahit. De qua re etiam infra, *cap. 2. de sterilitate*, dicetur.

QVÆSTIO II.

An sanguis Menstruus solum Quantitate, an verò etiam Qualitate sit superfluus?

An sanguis
menstruus
etiam qua-
litate sit
superfluus.

Multorum ea est sententia, sanguinem Menstruum non solum quantitate superfluum esse, sed & qualitate, & quidem manifestâ & occultâ. Manifestâ qualitate peccare probant primò, quòd non sine molestia & mordacitate exeat, deinde quia contactu huius sanguinis virile membrum in coitu cum fœminâ, quæ menstruo laborat, excoiatur. Occultâ verò qualitate peccare & venenatum esse sanguinem menstruum, probant ex operationibus & affectibus sanguinis menstrui, quòd scilicet tempore, quo menstrua fluunt, vapor, qui è corpore exhalat, specula inficit, & corrumpit, eboris nitorem obscurat, vina corrumpit; ipse sanguis menstruus, vel vrina sanguine menstruo infecta si in plamas intidat, eas enecat; à canibus linctus eos in rabiem agit, ab hominibus haustus epilepsiam, lepram, maniam & alios morbos parit; grauidæ ventri illitus abortum conciliat, vel sterilitatem inducit. In ipsis etiam fœminis retentus multa mala, vteri suffocationem, vertiginem, lipothymiam, varios dolores, in fœtu etiam edito, variolas & morbillos, aliasque cutis affectiones & fœditates excitat.

Alij contra sanguinem Menstruum qualitate peccare negant, & saltem copiâ excedere statuunt; cum si qualitate peccaret, imprimis si venenatus esset, integro

menſe citra damnum in venis mulieris contineri non posset; & imprimis fœminas enecare deberet, si præter solitum retineretur, cum tamen fœminæ multæ, quibus menstrua satis diu retinentur, mediocri valetudine vtantur. Præterea cum ex sanguine illo postea retento fœtus formetur & nutriatur, nec non eo lac, quo infans alitur, generetur, non credibile est, eum insignem aliquem qualitarum excessum habere, multò minus venenatum esse.

Mihi probabilior videtur posterior sententia etiam antea proposita, nimirum sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate, seu manifestâ, seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari, eique permisceri, aut si sanguis menstruus in corpore præter naturam retineatur, & corrumpatur, præcipuè si vitiosos humores admixtos habeat, grauius symptomata inducere. Nam primò ipsa naturæ intentio hoc docet. Cum enim primarius finis, cur hic sanguis superfluus in fœminis generetur sit fœtus formatio & nutritio, & lactis ad alendum fœtum generatio: nullo modo vero consentaneum est, naturam tale quid vitiosum, imò venenatum pro fœtus formatione & nutritione generare; Deinde & aliæ rationes pro istâ sententiâ adductæ idem probant. Quomodo enim si vitiosus, imò venenatus est, poterit sine damno mensis spatio cumulari, & imprimis paulò ante fluxum, vbi eius maxima copia cumulata est, non grauius symptomata inducere? Nam si è corpore effusus tor, quæ à prioris sententiæ patronis allegantur, & tamen grauius mala inducit, cur non idem in corpore præstaret?

Ad ea verò, quæ pro contrariâ sententiâ afferuntur, facile responderi potest, si, vt supra dictum, statueretur, illos omnes affectus, qui sanguini menstruo adscribuntur, ei non, quatenus talis, competere, sed quatenus illi aliquid vitiosum admiscetur, vel quatenus retentus corrumpitur, & alienam naturam induit. Cum enim Natura singulis mensibus sanguinem istum superfluum expellere soleat, de hominis salute sollicita, si quid humoris vitiosi in corpore sit collectum, id per eandem viam euacuat. Quia verò pauca sunt fœminæ, quæ exactissimâ sanitate fruuntur & in quibus non vel in viscere aliquo intemperies & debilitas est, vel quæ non in victu aliquando delinquant, non mirum est, raras esse fœminas, in quibus sanguis menstruus sit purissimus. Si quis autem obiceret, raras esse fœminas, quæ exactissimâ sanitate fruuntur, & quæ non subinde aliquos vitiosos humores cumulent, ac proinde, si à vitiosis humoribus permixtis fierent tales operationes mirandæ & veneficæ, quæ fuerunt recensitæ, & sanguinem istum fœtui damnum allaturum, & lac futurum vitiosum; cum tamen lac optimū alimentum fœtui præbeat, præterea etiam iis, in quibus menses subsistunt, grauius symptomata illaturum: ad id respondendum censeo, istas, quæ interdum obseruantur, operationes mirandas sanguinis menstrui non à vitiosis humoribus, v. g. bile, pituita, melancholiâ provenire, sed istos humores saltem aliquam molestiam in euacuatione hac excitare; grauius verò illos affectus ab iis non provenire; cum si ab iis provenirent, etiam in grauidis & lacte, & iis, quibus menses suppressi sunt, animaduertenterentur, sed ab vtero saltem ortum habere. Vterus enim peculiarem & admirandam vim habet, quâ & Venerem appetit & humores variè mutat. Credibile etiam est, si quid humoris vitiosi sit in vtero, id à sanguine per vterum fluente elui, & sanguinem aliàs etiam bonum inde inquinari; imò ab vtero, cuius procul dubio vis generationi dicata, quâ & Venerem appetit, & semē generat ac effundit, eo tempore, quo menses moueri solēt, simul excitatur, sanguinē illū aliquomodo alterari, eique alienas qualitates imprimi. Cum verò sanguis, qui in suppressis mensibus in corpore detinetur, & qui lacti materiâ præbet, impressionē illā acceperit, effectus etiam illi perniciosi ab eo provenire non possunt.

Quæst.

QVÆSTIO III.

*Quomodo locus Aristotelis 7. de hist. animal.
cap. 2. sit intelligendus.*

Menses nunc continenter, & ἀθρόως seu confertim fluere, ut fluxus iste paucis diebus absoluitur, interdum verò paulatim, ita ut fluxus quandoque intermitat, & ita pluribus diebus prorahatur, supra dictum: Quod etiam docuisse videtur Aristoteles, dum 7. de hist. anim. cap. 2. scribit: καὶ ἢ μὲν συνεχῶς καὶ ἐκαστον ὀλίγαις, seu ut Gaza legit ὀλίγαις, τὰ καὶ ἀμύλῳ φοιτᾷ: καὶ ἢ μὲν ὁ τελεῖται ἢ πλείαις, id est, continenter singulis mensibus raro, vel paucis, menses fluunt: mense verò tertio plerisque. Quem locum cum ita verterint vulgò, & acceperint, quod paucis mulieribus singulis mensibus menses moueantur, plurimis autem intermisso vno mense, id est, tertio quoque mense; id verò non solum Galeno atque aliis autoribus, sed & ipsi experientia repugnet; cum certum sit è sexcentis fœminis vix vnam demum tertio mense purgari: multum in loco hoc explicando se torserunt, & varias eius interpretationes & conciliationes autores quæsiuerunt. Albertus Magnus, de animalib. lib. 9. cap. 2. inuertit Aristotelis sententiam, & plurimas fœminas singulis mensibus, paucas tertio quoque purgari scribit; sed id sine vllius exemplaris Græci fide. Neque id etiam experientia respondet, quasdam tertio saltem mense purgari. Mercurialis, lib. 5. variar. lect. cap. 2. & 4. de morb. mulier. cap. 1. hoc modo Aristotelem defendere conatur, dum itauit, in versione Latinâ malè συνεχῶς vocabulum omisum esse, sensumque Aristotelis hunc esse: paucas mulieres singulis mensibus acuatim & copiosè, plurimas autem tertio mense acuatim & copiosius purgari. Verum Mercurialem reprehendit Massarias, primò, quod vocem συνεχῶς malè reddiderit; cum συνεχῶς non acuatim vel copiosius; sed continenter significet. Deinde, quod falsum sit, suâ quidem sententiâ, paucas mulieres singulis mensibus acuatim, plurimas verò tertio mense copiosius purgari. Idem Massarias, ut Aristotelem à tam manifesto errore defenderet, si modo defendi posset, duplicem responsionem affert. Prima est, sententiam Aristotelis suo tempore veritatem habuisse, quo mulieres moderatâ victus ratione vsæ sunt, & admodum sobriè vixerunt. Secunda est, sententiam Aristotelis veram esse, non de mensibus generaliter, sed de primâ mensium eruptione, quæ non videtur ita continenter singulis mensibus euenire: cum principio rarò eueniat, ut exactè singulis mensibus periodum fluxus iste obseruet. Sed quod ipse suspicatur, fortasse neutram responsionem difficultatem hanc soluere, id omninò verum est. Neque enim ab Hippocrate, vel aliis Physicis aut Medicis annotatum, olim aliam fluxus mensui rationem fuisse in fœminis, quam nunc est. Quod verò de primo mensium fluxu hic locus accipiendus sit, sine vllâ ratione & causâ dicitur.

Verum enim verò disputatio potius de versione, quam de verbis Aristotelis esse videtur, & proximè ad sensum Aristotelis accedit Mercurialis, qui rectè notat, in versione Latinâ vocabulum συνεχῶς omisum esse. Sensus enim in Græco hic esse videtur; Rarò seu paucis fœminis singulis mensibus continenter & sine vllâ intermissione menstruum fluxum fieri, sed id accidere plerisque tertio mense. Neque deest huius rei ratio. Cum secundum anni quadrantes non leuis in humoribus mutatio fiat. Et genuinum hunc esse verborum Aristotelis sensum, mox sequentia verba docere videntur, ubi τὸ συνεχῶς explicat per ἀθρόως, & καθαρῶν ἀθρόων, seu purgatione confertim factam, ὀλίγον χρόνον, nimirum δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας fieri dicit; Purgationem verò, quæ non fit continenter, κατ' ὀλίγον, paulatim fieri docet, eamque πολλὰς ἡμέρας fieri scribit. καθαρῶς enim ἀθρόως, seu confertim facta euacuatio paucis diebus, duobus nimirum

Dan. Sennert. Tom. III.

vel tribus diebus, absoluitur; quæ verò non continenter, sed paulatim fit, in plures dies protrahitur. Locus ita se habet: Ὅσαι μὲν οὐκ ὀλίγον χρόνον γίνεσθαι, δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἀπαλλοτρίωνται ῥᾶν: ὅσαι δὲ πολλὰς, κατεπώτερον. παρὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τούτας. ἢ μὲν γὰρ, κατ' ὀλίγον, ἢ δὲ, ἀθρόως ἢ καθαρῶς γίνεσθαι. καὶ τὸ σῶμα βαρύνεται πάσας, ἕως αὐτῆς ἐξέλθῃ. Id est, Facilius ergo agitur cum iis quibus breui tempore, hoc est, biduo aut triduo profluunt, sed quibus longum protrahitur, difficilius: Laborant enim id temporis. Aliis namque vniuersim hæc purgatio fit, aliis paulatim. Attamen omnibus corpus grauatur, quamdiu effluit humor. Quam explicationem si quis probare non velit, metuo, ne & hîc nobis accadat, quod sæpe accidere solet, ut præsupponamus, magnos viros nihil falsi proferre potuisse, & in soluendis eorum erroribus frustra laboremus. Si enim, quod euidentia verborum penè persuadere videtur, Aristotelis mens est; continenter & singulis mēibus paucas fœminas purgari, plerisque verò tertio demum mense, falsum id est, & experientia aliud docet.

CAPVT II.

De Mensibus nimis maturè fluentibus.

ET si, ut modò dictum, menses primò post annum decimum quartum, nonnullis etiam mox circa duodecimum naturaliter fluant: tamen obseruatum est, nonnullis etiam multò citius fluxisse. Monstruosum ferè est, quod Albeitus Magnus, lib. 2. Phys. Aristot. refert, puellam quandam natam fuisse, vberibus pendentibus, & cum pilis in inguine, & sub axillis, quæ etiam patiebatur mensium fluxum: ut & illud, quod hisce diebus Berolini puellæ vndecim dierum humor quidam sanguineus per pudenda effluit, ut ad me Cl. Dn. D. Martinus Vveisius perferipit. Hercules Saxonia verò vidit Venetiis puellam, quintum annum agentem, quæ singulis mensibus modicè expurgabatur: & Ioh Schenckius ex relatione D. Iacobi Suteri scribit, vxorem Vlrici Negelein, victoris Friburgensis in Brisgoiâ, puellam peperisse, quæ statim atque quintum annum exegit, menstruo fluxu, eoque ordinato laborare cœpit. Et Fernelius, lib. 6. pathol. cap. 16. puellæ octauo ætatis anno menstrua fluxisse, refert. Sed hæc omnia rara sunt; & procul dubio proueniunt è tali corporis constitutione, quæ sanguinis copiam nimiam maturè generat & tales plerumque breuioris vitæ sunt: Vndecimo verò ætatis anno fluere non ita rarum est, & ipse noui aliquot, quibus id accidit, sed plerumque tales sunt falaces.

Menses nimis maturè fluentes.

CAPVT III.

De Mensium defectu & suppressione.

ALIàs circa mensium fluxum varia accidunt Symptomata. Et quidem cum mensium euacuatio vteri actio sit, ut aliæ actiones, ita & hæc actio seu euacuatio vel tollitur, vel minuitur, vel nimia est, vel deprauatur. Tollitur in mensium defectu & suppressione: minuitur in mensium paucitate: augetur in mensium stillicidio, & eorum nimio fluxu: deprauatur cum menstrua sunt difficilia, vitiosa, inordinata, tardantia, per aliena loca excernuntur, quò & fluor muliebris pertinet. De quibus ordine dicemus. Et primò quidem accidit interdum, ut nonnullis menses nunquam fluant, è quibus alias steriles fuisse, alias etiam concepisse compertum est, ut cap. præcedente dictum: & ex iis nonnullæ integrâ valetudine fruuntur, aliæ vitam ærumnosam agunt, & morbis ac symptomatibus variis vexantur. In prioribus causâ non est in vtero solo, sed in toto corpore, qualis habitus est viraginum, & ut referatur, etiam Indicarum mulierum, quæ nimirum habitu

Mensium defectus.

corporis sunt solido & compacto, colore corporis fusco, pectore & humeris latis, voce graui, corpore hirsuto, in quibus talis corporis temperies est, vt totus sanguis in partium corporis alimentum absumatur, & nihil superflui relinquatur: In posterioribus verò sanguis superflui generatur, vteri tamen ea est constitutio, vt is per eum nequeat euacuari: ideoque in corpore retentus varios morbos ac symptomata excitat.

*Mensium
Suppressio.*

Sæpe etiam accidit, vt nonnullis nimis tardè fluant, & fluxus ad decimum octauum vel vigesimum annum differatur. Quibusdam verò menses, qui antea fluxerunt, subsistunt aliquandiu, etsi neque grauidæ sunt, neque lactant (his enim naturaliter subsistere solent) & quidem interdum satis diu, vt compertum sit, quibusdam triennium, quibusdam quinquennium, septennium menses non fluxisse, & tamen postea reuocatos esse. Est nimirum mensium in fœminis defectus & suppressio sanguinis menstrui p. n. retentio, ob eius vitium, vel viarum angustiam.

Causæ.

Causæ.

Deficiunt enim menses vel quia sanguis superflui, qui singulis mensibus euacuatur, deest; vel quia, licet adsit, suppressitur, quod vitium in specie nonnulli mensium suppressionem appellant.

Sanguis autem, qui menstruo spatio euacuatur, deest, vel quia non generatur, vel quia genitus dissipatur, absumitur, aut in alios vsus conuertitur. Natura enim de Individui conseruatione magis sollicita, quam de speciei propagatione, si sanguis non abundet, eum in Individui conseruatione absumit, & nihil ad vterum mittit.

Non generatur sanguis ob causas Internas quidem, ob ætatem iam senilem, vel frigiditatem corporis constitutionem, vel partium principum, imprimis hepatis & cordis, vt & ventriculi intemperiem frigidam, aut alios morbos, qui sanguinis generatione prohibere possunt, quales etiam sunt febres, quæ viscerum temperiem lædunt: Externas verò, vt inedia, & cibi ac potus insufficientis defectu. Quod refertur potest & crebra sanguinis, præcipuè venis superioribus, euacuatio, fonticuli etiã plures, qui & ipsi aliquid de sanguine absumunt, vt & vlcera diuturna. Absumitur verò vel in alios vsus conuertitur non solum in ætate ante pubertatē, vbi sanguis in augmentum corporis absumitur, sed & in grauidis, in quibus sanguis in fœtus nutritione & augmentu absumitur, vt & in lactantibus plerisque in quibus sanguis in lac conuertitur. Compertum tamen est, etiam quibusdam grauidis & nutricibus menses ordinatè fluxisse: quod procul dubio accidit, cum sanguis copiosior vel naturā, vel ex victu plenior generatur. Præterea absumitur sanguis in temperaturā corporis calidiore & sicciore, vnde viragines quædam mensibus destituuntur, vt & saltatrices. In pinguibus quoque & obesis sanguis ille superflui in pinguedinem conuertitur. Vnde Hippocrates & Galenus monent, quod corpora & gracilia & obesa aut planè menstrua euacuatione carent; aut exiguam habent: in quibus etiam irritò conatu, stantibus hisce causis, in mensibus prouocandis laboratur.

Morbi autem, qui sanguinem absumunt, sunt calidi & sicci, vt febris hectica, putridæ ardentes vel diuturnæ: symptomata; euacuationes nimis per quamcunque partem factæ. Quædam tamen ex his causis non solum sanguinem, qui genitus est, absumunt, verum etiam faciunt, vt paucas, & qui nec corporis nutritioni sufficiat, generetur. Itaque in febribus & similibus morbis, quæ hepar debilitant; sanguinemque ab eo generatum in toto corpore absumunt, non solum nihil sanguinis superflui, quod singulis mensibus euacuatur, redundat, sed etiam ob eius defectum nutritio læditur, & corpus emaciatur. Ideoque ij errant, qui in talibus casibus menstrua prouocantia exhibent; cum sanguis, qui euacuatur, non adsit.

Externæ verò & euidenter causæ sunt exercitia atque labores nimij, cura, mæror, terror. Quæ tamen posteriores causæ defectus menstruum sunt non solum, quia sanguinem absumunt, sed etiam, quia eum refrigerant, corrumpunt, calorem innatum absumunt, & ad viarum obstructionem faciunt. Ita refert Hippocrates, 6. epid. sect. 8. in fine, Abderis Phaëusam Pythei coniugem antea per iuuentutem fœcundam fuisse, viro autem eius exulante diu menses defecisse, ex quo postea dolores & rubores ad articulos exorti sint. Quæ vbi contigerint, tum corpus virile, tum in vniuersum hirsutum esse redditum, barbamque esse enatam, & vocem asperam redditam. Sed cum omnia, quæ ad menses deducendos facerent, tentassent, non profuxisse, verum haud ita multo post vitā sanctam esse. Idem quoque in Thaso Namysæ, Gorgippi coniugi contigisse. Omnibus autem Medicis, cum quibus etiam collocutus fuit Hippocrates, vnicam spem adesse visam esse, ad muliebrem naturam reduci posse, si menses secundum naturam procederent. Verum etsi omnia molirentur, huic prodire non potuisse, sed paulo post mortuam esse. Idem plurimis aliis fœminis accidisse obseruatum, quæ ob vehementes animi affectus mensium fluxu aliæ per aliquot menses, aliæ per omnem vitam priuatæ sunt. Faciunt huc & balnea ac æstuaria, si iis se fœminæ fluentibus vel fluxuris mensibus committant. Cum enim sudores copiosos prouocent, non solum sanguinem versus ambitum corporis rapiunt, sed & terrosam eius partem, quæ imprimis fluxibilitatem ei præstat, absumunt.

Suppressionis autem mensium propriè dictæ causa est viarum, per quas sanguis effluere debet, angustia, aut mala conformatio. Non autem dicemus hic de vteri clausurā, ob quam etiam sanguinis menstrui effluxus impeditur, de quâ supra, part. 1. sect. 1. cap. 3. dictum, sed de eā solum angustia, quæ tantum in valis est, sanguinem hunc euacuantibus. Et quidem plerumque vasa, quæ sunt in ipso vtero, angustiora redduntur. Quibus autem de causis angustia vasorum vteri fiat, alij aliter docent. Plerique ex Auicennâ dispositiones, quas sequitur vasorum vteri angustia, septem recensent. Prima est multitudo pinguedinis in omento, ob quam vasa vteri comprimantur. Secunda est tumor, ob quem eadem vasa itidem comprimantur, & angustiora reddantur. Tertia clausura vasorum à carne vel membranā aliquā annatā. Quarta est cicatrix post vlcera vteri relicta. Quinta vteri situs vitiat, & hinc facta ceruicis vteri contorsio. Sexta condensatio substantiæ totius vteri. Septima coalescentia vasorum vteri, ob abortum frequentem. Verum cum è Galeno de caus. mor. c. 7. constet, causas angustiae meatuum seu vasorum esse obstructionem, constipationem, coalescentiam, compressionem & subsidientiam, etiam ex iis causis angustia vasorum vteri petendæ.

Frequentissima angustia causa hic est obstructio ab humoribus crassis & viscidis. Nonnulli equidē hoc causæ genus in duo diuidunt, docentque, menstrua suppressi vel ratione vasorum, vel ratione humorum, dum scilicet ij crassi viscidi & lenti sunt. Verum res eodem redit. Nam ij ipsi humores obstructions vasorum vteri pariunt, & sibi ipsis vias præcludunt. Sanguinis verò copia suppressionis mensium causa vix esse potest; cum venæ hæc satis late & amplæ sint, vt sanguini etiam copioso exitum præbere possint. Et quidem crassities hæc & visciditas est vel in ipso sanguine, quando is nimis frigidus & crassus generatur, vel sanguini bono humores excrementitij, pituitosi scilicet & melancholici, permiscuntur, qui quando postea cum sanguine ad venas vteri feruntur, eas obstruunt. Atque hæc frequentissima, vt dictum, est menstruum suppressorum causa.

Generatur autem humores & sanguis crassus ex ventriculi, hepatis & lienis frigiditate, & alimentis crassis & viscidis, vt & frigida aquæ potu, præcipuè tempore menstrui

menstrui fluxus sumptis. Ita refert Galenus, *lib. de venesectione adversus Erasistr.* suâ tempestate mulieres quâdam Romanas, cum frigidissimam ex niue potarent, nullo pacto purgatas aut diminutè purgatas fuisse. Idèoque ad hanc causam omnia, quæ crassum sanguinem generare, vterique venas obstruere possunt, pertinent. Et cum sanguinis tempore menstrui fluxus maior sit impetus, quàm aliàs, si fœminæ, & virgines præcipuè, tempore, quo fluunt, cibis crassis & minus commodis utantur, faciliè in suppressionem mensium incidunt. Referunt tamen hoc nonnulli etiam ad vteri calidam intemperiem, ob quàm humores subtiles & acres dissipantur & absumantur, crassæ verò & terrestres partes relinquuntur, aut ipse sanguis adustus in scirrhum, cancerum, & alios tumores conuertatur. Alij & siccam vteri intemperiem addunt, ob quam vasa vteri coarctantur, quæ contrahatur à febribus, quas fœmina primis ætatis annis passa est.

onspiciat. Deinde fit angustia à constipatione, dum ipsius vteri corpus densius redditur, cuius vitij mentionem facit Galenus, *3. de sympt. caus. cap. 4. & 5. aph. 28.* Et quidem vitium hoc interdum à primo ortu est, unde perpetuam mensium suppressionem parit, nisi quis accommodatis medicamentis longoque tempore Vterum ad meliorem habitum transferat. Post ortum verò vteri substantiam duriores reddere possunt, intemperies frigida, sicca, calida & sicca.

impresso. Tertio fit angustia à compressione vasorum vteri, quæ fit à tumoribus vteri, inprimis scirrhus & induratione, & vicinarum partium, ut intestini recti, vesicæ, grandioribus calculis, ut & vteri situ mutato. Nonnulli etiam addunt pinguedinem omenti nimiam. Possunt tamen etiam vasa constringi & coarctari ab externis causis, ut aëre frigido, sicco & aquilonio, lapsu in aquam frigidam, aut aliàs morâ in aquâ frigidâ, præsertim si ista accidunt fluentibus mensibus. Tunc enim & venæ vteri constringuntur, & humores densantur, ac in venis vteri retinentur, qui ibi hærentes crassescunt, & postea obstructions pariunt.

coalescent. Quarto coalescentia fit à carne vel membranâ aliquâ vasis vteri obnatâ, ut & cicatrice, quod post vlcera accidit, ubi membranæ interdum intus vtero obducuntur, aut post vlcera cicatrices relinquuntur, quæ sanguinis effluxum prohibent. Idem interdum post abortum frequentem accidit, post quem venæ illæ, quibus secundinæ adhærent, ita coalescunt, ut postea aperiri non possint.

Subsidentia hîc locum non habet: nisi quis ad subsidentiam referre velit eam obstructionem, quæ fit à medicamentis adstringentibus & siccantibus, quibus eæ interdum vtuntur, quæ virginitatem, quam non habent, venditare volunt. Ab eiusmodi enim adstringentibus venæ vteri ita roborari & constringi possunt, ut sanguinem affluentem non suscipiant.

Tandem suppressorum mensium causa potest esse mala vteri conformatio, etiam præter clausuram vteri, ita ut vterus vel vasis illis sanguinem ad vterum ferentibus careat, vel ea malè conformatâ, aliò conuersa, aut contorta habeat, ita ut sanguis per ea effundi non possit; id quod accidit vel à primâ conformatione, vel ex casu, percussione, aut morbo aliquo præcedente. Fernelius etiam huius causæ mentionem facit, dum scribit, se vidisse mulierem, cui ex hoc vitio nunquam vel menses vel aliud quicquid fluxit ab vtero, & nihilominus! bene habita prorsusque incolumis annos vixit circiter sexaginta. Verum vix credibile est, saltem vteri conformationis vitio hoc accidisse: sed proculdubio sanguis superfluous non generatus fuit. Si enim sanguis superfluous in corpore generatus fuisset, eique exitus in vtero non paruisset, sine incommodo in corpore detineri non potuisset.

Nonnulli tamen peculiaris adhuc causæ suppressorum mensium mentionem faciunt, nimirum adustionis,

Dan. Semer. Tom. I II.

cum scilicet tempore hyberno fœminæ incensos carbones ad frigus arcendum ventri inferiori subdunt, quorum calore vterus exurit, & incalescit, & menstrua exsiccantur, unde mensibus suppressis vterina strangulatio & similia mala oriuntur. Plura de causis videantur infra, *quest. 1.*

Signa Diagnostica.

An menstrua purgatio planè deficiat, ex ipsius fœminæ relatione cognoscitur. Sunt tamen etiam signa, quibus, etsi menstruorum defectum fateri nolint fœminæ, idem cognoscitur. Sunt enim plurima symptomata, prout ad hanc vel illam partem sanguis ruit, quæ ex mensium suppressione oriuntur, quæ eam faciliè indicant. Non tamen planè eadem sunt in virginibus & mulieribus. In virginibus enim sanguis suppressus per venas hic inde vagatur, & obstructions parit, colorem corporis mutat, ac febres inducit, & præcipuè febriculam illam, quæ febris alba appellatur, & faciliè à facie agnosci potest, quod virgini menses non rectè fluant: in mulieribus verò magis ad vterum fertur, & vterinos morbos ac symptomata parit. Unde mulieres cibi fastidium, nauseam, vomitum, picam patiuntur; virgines verò rarè ex mensium suppressione hisce malis corripiuntur: Maior enim est ventriculi cum vtero consensus, quàm cum venis.

Sunt autem signa quibus mensium suppressio cognoscitur, varia. Vnum proponit Hippocrates, *5. aph. 39.* dum scribit: *Si quæ nec prægnans, nec puerpera est, lac habet, ei menstrua defecerunt.* Id tamen potius propter auctoritatem Hippocratis creditum, quàm vllâ ratione confirmatum nonnulli censent, putantque, si ob causas morbosas menstrua retineantur, lac, quod fœtus nutriendi gratiâ saltem generatur, produci non posse, & si quid tale in mammis appareat, id ichorem quandam subalbidum esse, quo non solum virginum, sed etiam virorum mammæ interdum abundant. Verum non rationi aduersum videtur, fœminas etiam grauidas lac in mammis habere posse. Est enim veharum vteri & mammarum magnus consensus. Mammaria enim venæ rectè ad latera sterni vtrinque descendunt, & thoracem egressæ deorsum per musculorum internam faciem procedunt, & ubi ad umbilici regionem peruenerunt, pluribus anastomosibus cum epigastricis venis vniuntur & coeunt. Oriuntur autem epigastricæ venæ ab externo ramo iliaco, à quo etiam hypogastricæ venæ, quæ ad ceruicem vteri fundumque feruntur, ortum habent. Itaque dum sanguini per vterum exitus non patet, per venas ita coeunt ad mammas faciliè ferri, atque in iis in lac mutari potest. De quâ re plura infra, *sect. 3. cap. 1. quest. 5.*

Alius deinde aphorismus, nimirum *61. est in eadem sectione*, qui etiam signum quoddam suppeditare videtur, qui talis est: *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre superueniente, cibique fastidium accidat, prægnantem esse putato.* Innuere enim videtur hic aphorismus, si menses præter naturam fœminis supprimantur, horrorem inferre, ob materiæ vitiosæ in habitum corporis distributionem, febrem autem ob putredinem, quam sanguis suppressus concipit. Verum non semper hoc accidit, sed tum solùm, cum in cacochymicis corporibus menstrua supprimuntur. Clarius hoc explicat, & plura signa addit Hippocrat. *lib. 1. de morb. mul.* Tertio, *inquit*, mense, post suppressa menstrua incipiunt sentire suffocationes & horrores, lumborum grauitatem, & quandoque febrem. Quod si suppressio diutius perseveret, iam illis obdurefcit venter, vrina copiosior mingitur, cibi fastidium & vigiliæ ingrauescunt, ita ut inter dormiendum dentibus strideat. Et si adhuc retineantur, quinto mense his omnibus, & maximè doloribus vrgebatur grauius. Sed 6. mense insanabilis morbus redditur, qui antea curari poterat. Et cum hoc anxia sit, & animo linquitur, pituita vomit, siti magnâ vexabitur, & 3. dolebunt

Signa.

An fœmina non grauida lac in mammis habere possint.

dolebunt partes ventris & pectinis, febris accedet, sup-
primunturque excrementa alui atque vesicæ, spina dorfi
dolore vexabitur, & quasi balbutiet. Posthac autem in-
tumescent crura, pedes, venter, & vrina mingitur rubra,
sanguineaque, & dolor totum occupat corpus, maximè
collum, spinam & inguina, atque sic moriuntur, scilicet
ex hydrope. Quæ eadem ferè signa habet Galenus,
8. de loc. aff. c. 5. Accedit totius corporis grauitas, & las-
situdine tensiva, dolor lumborum, colli & syncipitis,
qui ad radices oculorum vsque extenditur, ob sangui-
nis retenti per totum corpus diffusionem. Inprimis ve-
rò hæc lassitudo crura & coxas detinet, propter vena-
rum harum partium cum venis vteri consensum. Cor-
pus in nonnullis, quibus menses diu substiterunt, fit
viride, & vniuersum hirsutum, barbæque enascitur, &
vox aspera redditur, cuius exemplum supra ex Hippo-
crat. 6. Epid. sect. 8. de Phaëtusâ Pythæi coniuge retu-
limus.

Discrimen
suppressionis
mensus à
graviditate.

Quia verò mulierculæ ex illicito concubitu graui-
dæ, & que pro virginibus venditantes graviditatem ne-
gare, & mensium suppressionem saltem accusare solent;
& aliàs etiam multa signa gravidis & suppressione mē-
sium laborantibus sunt communia, præsertim si men-
ses, qui mulieri fluere solebant sint impuri & malis qua-
litatibus præditi: Medicus cautus esse debet, ne hac in
re decipiatur, & proinde quâ ratione gravidæ mulieres
ab iis, quæ suppressione mensium laborant discerni
possint, diligenter inquirendum. Possunt autem hoc
modo discerni. Primò quod gravidæ plerumque nati-
uum corporis colorem retinent; cum contra fœminæ
suppressione mensium laborantes pallidæ sint, & fœdo
faciei colore: gravidæ etiam hilares sunt, & parum in
animi pathematis mutantur; cum contra in suppressio-
ne mensium plerumque tristes sint. Secundò sympto-
mata, quæ gravidis in principio accidere solent, indies
paulatim mitescent: contra verò in suppressione men-
sium quod diutius menses subsistunt & cumulantur, eò
magis symptomata augentur. Terriò in gravidis motus
& situs infantis tertio mense manu ventri admodum per-
cipi potest; quod non fit in suppressione mensium, in
quibus tumor quidam ædematosus & durus, nec vtero
semper respondens percipitur. Quartò iis, quæ gravidæ
non sunt, os vteri non occluditur, aut cum quadam
duritie occluditur, de quo Hippocrates, 5. aphor. 54.
Quibus os vteri durum est, iis ardetur necesse est.

Signa causæ
saturæ.

A quâ autem causâ mensium suppressio ortum ha-
beat, sic distinguitur. Internas quod attinet, si sanguis
vel non generetur, vel absorbetur, id totius corporis,
hepatisque ac aliarum partiû dispositiones consideranti,
& omnia signa earum perpendenti facillè patebit. Exem-
pli gratiâ: An mulier obesa, vel habitu corporis calido
& sicco prædita sit, & viraginem repræsentet, an verò
grauem aliquem morbum passa sit, & omninò quan-
tus & qualis sanguis in corpore generetur, diligentem
Medicum latere non potest. Sanguinem etiam ad vte-
rum non mitti cognoscitur, quod nulla circa vterum
grauitas adest, neque dolor aut tumor: color verò
corporis pallidus, & alia in partibus superioribus caco-
chymix signa, iecur aut lien obstructus.

Si ab obstructione venarum ortum habeat suppres-
sio, quæ causâ frequentissima est, atque ea sit à pituitâ
viscidâ, præcesserunt causæ pituitam generantes, to-
tius corporis torpor adest, color albus, pulsus rarus,
vrinæ sunt crudæ: si à melancholiâ sit obstructio, eius
redundantis signa adsunt. Et cum ab obstructione ma-
lum est, instante tempore purgationis menstruæ dolo-
res in lumbis & partibus vteri vicinis percipiuntur, & si
quid fortè effluat, mucosum, subalbidum, aut subni-
gricans est, & linteolis exceptum humorem peccantem
facillè indicat. Si vteri intemperies aliqua vasorum an-
gustiam inducat, patet id ex signis intemperierum vteri
supra propositis. Si à compressione sit vasorum vteri
angustia, vteri vel vicinarum partium tumores adsunt,

vel vterus suo loco excidit. Si à coalescentia sit sup-
pressio, præcesserunt vlceræ vteri. Si menses adusti
sint, causâ ex fœminæ relatione cognoscitur, & adsunt
mensium suppressorum symptomata alia, sed ea cum
caliditate coniuncta. Et omnino quæ causâ suppressio-
rum mensium sit, non ita difficulter cognoscitur, si om-
nes causæ euidenter, quæ præcesserunt vel adsunt, di-
ligenter considerentur, & an morbus aliquis in vtero,
toto corpore, vel aliquâ eius parte adsit, per signa suo
loco proposita, inquiretur.

Externæ etiam causæ si quæ præcesserint, malò-
que huic originem dederint, vt frigida aquæ potus,
vel lotio in aquâ frigida, vel frigidus aër admissus,
ab ægrâ cognoscuntur.

Prognostica.

1. Suppressio mensium periculosum malum est, & Prognostica
quo multa & graua oriuntur mala. Seu, vt Hippocra-
tes, 5. aphor. 57. scribit, si menses subsistant, accidunt ab
vtero morbi. Et quidem alia in ipso vtero, vt tumores,
abscessus, vlceræ; sicut inflammationis colli matricis ex
suppressione mensium exemplum habet Guil. Fabric.
Centur. 2. obs. 62. vlceris, ibidem obs. 63. inflammationis,
gangrænæ & inde subsecutæ mortis, obs. 64. sterilitateque
sunt mulieres: alia in toto corpore, vt febris, febris
alba, leucophlegmatia; alia in aliis partibus, vt ciborum
fastidium, sanguinis vomitus, hepate affecto hydrops,
cardialgia, tussis, difficilis respiratio, lipothymia, oph-
thalmia, melancholia, capitis dolores, mania, arthritidis.
Quædam & hirsutæ sunt toto corpore, imò, quod
memorable, quibusdam barbam erupisse & viris simi-
les eas factas obseruatum, vt de Phaëtusâ refert Hippo-
crates, 6. epid. sect. 8. in fine. De quibus malis ex men-
sium suppressione ortis, pluribus agunt Hippocrates, de
morb. mul. Galenus, 6. de loc. aff. c. 5. 5. aph. 57. 3. prorrheth.
text. 31. de venasect. aduers. Erasistr. cap. 1. & 3. Auicen-
nas, lib. 3. fen. 21. tract. 3. cap. 36.
2. Quod diutius menses subsistunt, eò difficilior
reuocantur; sæpe etiam nunquam reuocari possunt.
3. Cum autem grauissima excitent sæpe sympto-
mata menses suppressi, vt ex iis, quæ de signis & 1. pro-
gnostico modò dicta sunt, patet, quod plura & grauiora
sunt symptomata, eò malum est periculosius. Si ta-
men per aliam viam sanguis euacuetur, quod interdum
accidit, minus læduntur, de quo Hippocrates, 5. aph. 33.
*Mulieri menstruis deficientibus sanguis è naribus pro-
fluens, bono est.* Modò non fiat sanguinis euacuatio per
vesicam, quod nonnunquam obseruatum est. In vesicâ
enim sanguis in grumos facillè concreuit.
4. Imò tandem ex suppressione mensium mulieres
moriuntur, id quod Phaëtusæ & Namyxiæ accidit,
6. epid. sect. 8. sub finem. Et quidem sæpe longo tempore
cum mensibus suppressis vitam trahunt, si graua sym-
ptomata absint, sicut Hippocrates, 4. epid. refert, an-
cillam quandam redeuntibus mensibus, qui per septen-
nium suppressi fuerant, sanitatem recuperasse. Si verò
grauia simul adsunt symptomata, dolores vehementes,
vigiliæ diuturnæ, animi deliquium, obtumescencia,
tremor, paralytis, vteri suffocatio, febris, melancholia,
varij tumores, citò moriuntur.
5. Pro ratione autem causarum nunc facilius, nunc
difficilius menses reuocantur, vel etiam planè non re-
uocantur. Obstructio curari potest, & eò quidem fa-
cilius, quod malum est recentius. Coalescentia curari
non potest. Densitas verò & durities difficulter & non
nisi longo tempore. Quid de compressione à tumori-
bus sperandum sit, ex iis, quæ supra, part. 1. sect. 2. cap. 7.
de Vasorum vteri angustia, dicta sunt, patet.
6. Hippocrates equidem, de morb. mul. scribit: Si men-
ses supprimantur sex menses, illos non amplius prouo-
cari posse, & malum esse incurabile. Exstant tamen
exempla contraria apud ipsum Hippocratem. Nam, vt
modò

modò dictum, 4. epid. 92. est historia cuiusdam ancillæ, cui septem annis suppressi fuere menses, qui tamen iterum fluere cœperunt. Et 5. epid. circa initium, vxori Gorgiæ in Larissâ menses quatuor annis suppressi fuerunt & redierunt. Galenus quoque, 6. epid. comm. 3. 2. 29. meminit mulieris emaciata, cui mensibus octo menses fuerunt suppressi & redierunt. Itaque an malum sit curabile nec ne, non solum ex tempore suppressionis, sed ex ætate fœminæ, corporis constitutione, & causarum varietate colligendum. Tanta enim interdum est causarum pertinacia, vt nullis remediis cedant, id quod ipse Hippocrates expertus est, qui in fine 6. epidem. scribit, duas mulieres, alteram Phætu- sam, Pythææ vxorem, alteram Namyssiam, Gorgippi vxorem, multo tempore menses suppressos habuisse, in quibus etsi ipse cum aliis Medicis omnia fecisset, quæcunque fieri potuerunt & debebant, nihilominus menses nunquam rediisse, & vtramque mortuam esse.

Indicationes.

Indicatio. Cum menses ideo non fluant, quia sanguis, qui euacuatur, deficit, vel etiam si adsit, propter vasorum vteri angustiam euacuari non possit, facili hinc patet, si sanguis non generetur, eius generationem promouendam, aut si absumatur, causas, quæ eum absument, tollendas esse, absumpsumque instaurandum. Si verò euacuari non possit propter vasorum vteri angustiam, eam tollendam esse. Cum autem angustia variæ causæ sint, vt supra dictum, varia etiam ad eas tollendas requiruntur remedia.

Curatio.

Curatio. Morbos autem, ob quos sanguis vel non generatur, vel absumitur, quod attinet, eorum curatio è suis locis petenda; neque menses mouentia medicamenta exhibenda iis, in quibus nulla sanguinis est abundantia, sed in macilentis atque extenuatis sanguis primùm bonâ victus ratione reparandus, qui vbi reparatus fuerit, sponte postea profluit. Si à nimio exercitio sanguis sit absumptus, quiete & otio ad naturalem statum fœminæ reducendæ sunt; si sint obesa nimis, emaciandæ; si emaciata, impinguandæ, & omnino ad meliorem statum reducendæ. Quod si factum fuerit, expulsi- tra languida roborabitur, vt postea sese rectiùs ad expul- sionem accingat. Causas verò angustia quod attinet, cum frequentissima obstructionis mensum causa sit obstructio venarum vteri, de eâ primo loco dicemus.

Vena sectio. Principio verò videndum, an aliqua sit sanguinis in corpore redundantia. Plerumque enim si sanguis sup- primatur, in corpore cumulat corpusque grauat, & propterea leni euacuante præmissa, imminuendus est. Imò etiam aliàs & cum nulla plethora præcessit, modò non ex defectu sanguinis mensium suppressio ortum habeat, vena aperiri potest. Etenim sanguis, qui sin- gulis mensibus subsistit, in corpore cumulat, & in venis hærens ad vterum reuocandus est. Vnde etiam Galenus, vt 6. Epid. com. 3. 2. 29. refert, mulieri emaciata extraxit tribus vicibus tres sanguinis libras, atque huius auxilij beneficio eam liberauit à diuturnâ men- sium suppressione.

Quæ vena aperienda? Aperienda autem vena in talo est; quâ non solum sanguinis copia, si adsit, imminuitur, sed & quod præcipuum, sanguini ad vterum motus conciliatur, de quo quæst. 2. dicitur. (De loco Venæ sectionis, vt & de cucurbitulis hoc etiam notandum, vtile esse, cum hæc auxilia repetenda sunt, vt vnâ die sanguis ex vno crure, postridie ex altero detrahatur.

Quantum sanguinis misendum. Quantum autem sanguinis euacuandum sit, copia eius & vires docebunt. Paulus Ægineta equidem ne- que plus duabus libris cum dimidiâ, neque minus vnâ

librâ mittendum censet. Galenus, loco modò allegato, mulieri emaciata se extraxisse tribus vicibus tres libras sanguinis, atque huius auxilij beneficio eam liberauit à diuturnâ mensium suppressione scribit. Verùm nostræ fœminæ rarò tantam copiam sanguinis euacuati sinunt. Et præstat, vt quæ copia sanguinis euacuati debet, non vnâ vice emittatur, sed pluribus. Ita enim nec vires nimium deiciuntur, & sanguinis fluxus ad vterum rectius concitatur.

Tempus autem Venæ sectionis quod attinet, si sal- tem euacuandi sanguinis gratiâ vena aperitur, statim principio id fieri potest: quæ verò postea in talo aut poplite aperitur, reuocandorum suppressorum men- sium causâ, commodissimè diebus tribus, quatuor, aut quinque ante tempus consuetæ euacuationis secat- tur, vt materia ad motum, quem eo tempore instituere solet, concitetur, de quo vide quæst. 2.

Venæ sectionis loco in debilioribus etiam crurum scarificationibus & cucurbitulis scarificatis, vt & hiru- rudinibus cruribus adhibitis, vt possumus. Quando- que tamen etiam cucurbitulæ non scarificatæ adhiberi possunt ad sanguinem ad vterum reuocandum, præci- pue si ad alia loca feratur. Si enim sanguis ad alia loca feratur, per cucurbitulas verò non scarificatas ad infe- riora trahatur, nec euacuatur, ad venas vteri ruit, eas- que aperit. Vt autem hoc commodiùs præstent, prius locis remotioribus, cruribus nimirum, deinde propio- ribus, coxis scilicet sunt applicandæ.

Quod cucurbitulæ sine scarificatione præstant, idem Ligaturæ & frictiones partium inferiorum; post totius euacuationem, & præcipue eo tempore, quo menses fluere solent, præstare possunt.

Nonnulli & hæmorrhoidum apertionem ad menses suppressos reuocandos vsurpandam censent. Verùm cum vt Galenus, de cucurbit. scarif. cap. 10. docet, hæ- morrhoides ab Vtero deriuent, earum apertio potius impedi- et, quàm promouebit, mensium fluxum.

Quidam etiam Cauteria cruribus & coxis inurenda censent, scribitque Mercurialis, tom. 2. consil. 26. & 4. de morb. mul. cap. 1. se multiplici experientiâ didicisse, cauteria infra genua posita suppressos menses reuocare. Verùm cum & ista ab vtero potius deriuent, & hu- moribus, qui cum sanguine ex vtero fluere solent, aliam viam monstrent, inclinationem eorum ad vterum prohibent.

Medicamenta quod attinet, primò lenientia adhi- benda. Inter quæ commodissima hæc est hiera picra ad 3 ss. in bolum redacta, vel pil. de tribus, hiera ss.

Præparantia postea parentur ex iis, quæ calefaciendi, crassosque humores incidendi & attenuandi vim ha- bent, quæ supra, part. 1. sect. 2. cap. 6. sunt proposita, præcipue è betonica, calamintha, matricaria, pulegio, artemisiâ &c. Si tamen humor melancholicus simul peccet, buglossa, borrago, melissa, & similia humorem melancholicum respicientia addenda.

Vt ℞. aq. artemisiæ, calaminthæ, capill. ♀, ana Vnc. iij. syr. de quinque radicib. de artemisiâ, ana Vnc. ij. F. potio pro tribus dosibus.

Vel ℞. syr. de artemis. Vnc. iij. aq. matricar. pulegiæ gentiana cum vino destill. ana Vnc. ij. cinam. Drach. ij. Misc. pro duab. vel tribus dosibus.

Vel ℞. rad. aperient Vnc. ss. rubiæ tinctor. pimpinell. ana Drach. iij. artemis. betonic. chamadr. calaminth. ana M. j. cicerum rubr. M. ss. fl. buglos. anthos, ana p. j. Coq. in aq. f.

Colatura dulcoretur saccharo & aromatizetur aquâ cinamomi.

Vtile est etiam pituitosis corporibus decoctum Guaiaci aut sassafras cum dictamno Cretico, vel alio vtero conueniente medicamento, si bibatur per dies 15. verùm sine sudoris prouocatione.

Humores præparati postea euacuentur, inprimis hîeris, agarico, mechoacanâ, turbit, quibus colocynthidem, tia.

E 4 scammonium,

scammonium, *helleborum nigrum* pro humoris peccantis naturâ & corporis constitutione addere possumus.

Vel $\mathcal{L}$. *agaric. trochisc.* Drach. ij. Infundantur in aq. *artemif.* Vnc. ij. *oxymel.* Vnc. j. Colentur Adde extr. *mechoac.* Scrup. j. M.

Vel $\mathcal{L}$. *rad. aperient.* Vnc. β. *artemif. beton. ana* P. ij. *fol. fene el.* Vnc. β. *agaric. albiss.* Drach. ij. *sem. fœnic. anisi, ana* Scrup. j. *galagæ* Drach. β. *flor. rorismar.* P. j. Infund in aq. f. Col. quæ sit Vnc. ij. β. adde *Syr. de fol. fene* Vnc. β. aq. *Cinam.* Drach. β. M. Vel vino assuetæ tali vti possunt.

$\mathcal{L}$. *turbith. el. mechoac. agarici, ana* Drach. ij. *fol. fene el.* Vnc. j. β. *capill. q. melisse, rorismar. ana* P. ij. *cinamomi, galangæ, ana* Drach. j.

Sacculo inclusa suspendantur in vipi albi f. q. horis XX (V. Postea $\mathcal{Z}$ v. vel $\mathcal{Z}$ vj. exhibeantur. Potest etiam in qualibet dosi, si libet, mannæ $\mathcal{Z}$ β. dissolui.

Vel $\mathcal{L}$. *rad. rubie tinctor. eryngij, ana* Vnc. β. *maiorana, melisse, betonica, rorismar. ana* M. j. *sem. carthami* Vnc. β. *agaric. troch.* Vnc. β. *turbith. el.* Drach. iij. *zinzib. galangæ, ana* Drach. ij. Affund. vini. q. f.

Vel $\mathcal{L}$. *rad. aperient. oryng. rubie tinctor. ana* Vnc. β. *aristol. rot.* Drach. iij. *bryon. Vnc. β. valeriane* Drach. ij. *artemisia, matricaria, pulegij, maiorana, melisse, ana* M. j. *flor. rorismar. cheiri, ana* P. j. *sem. fœnic. anisi, ana* Drach. j. *cartham. excort.* Vnc. β. Coq. in aq. f.

In Col. Infund. *fol. fene el.* Vnc. ij. *agarici albi, turpethi, ana* Vnc. β. *zinzib. galangæ, zedoaria, ana* Drach. j.

Postea ebulliant & colentur, additaque sacchari f. q. coq. ad Syrupi consistentiam. Cui adde aq. *cinam.* Vnc. β. F. Syrupus laxitius.

Vel $\mathcal{L}$. *spec. diaturbith cum rhabarb.* Vnc. β. *mechoacan.* Drach. ij. *agarisci trochisc.* Drach. j. *spec. diarrhod. abb. cinamomi, ana* Drach. β. *chalyb. prep.* Drach. j. *pulpæ passular. per setaceum traiectar. q. f.*

M F Elect. detur quantum nucem iuglandem æquat, vel plus etiam.

$\mathcal{L}$. *spec. episcopi, diaturbith cum rhab. ana.* Drach. β. F. puluis.

$\mathcal{L}$. *spec. diaturbith. cum rhab.* Scrup. ij. *mechoac.* Scrup. j.

Vel $\mathcal{L}$. *pil. benedictar.* Scrup. ij. *de tribus* Scrup. j. extr. *scamm. gr. ij. F. pil.*

Si fortioribus indigeat, usurpari possunt pil. de *agario*, *foetida* & similes.

Atque ista præparantia & purgantia per vices, si obstructio sit pertinacior, exhiberi & reperi possunt. Commodissimum autem est, purgationes frequenter repetere, & per *Empanny* materiam sensim euacuare. In quem usum de istis pilulis singulis vel alternis diebus Drac. β. vel Scr. ij. exhiberi possunt.

$\mathcal{L}$. *agarici trochisc.* Drach. ij. *rubie tinctor.* Drach. j. Cum *Syr. de artemif.* F. pilulæ.

Vel $\mathcal{L}$. *agarici albi* Drach. ij. *pil. de tribus spec. diacurcuma, ana* Drach. β. *croci* $\mathcal{Z}$ Scr. ij. *ol. cinam. gutt. j.* Cum *Syr. de artemif.* F. pilulæ.

Vel $\mathcal{L}$. *aloes* Drach. iij. *pil. de tribus* Drach. j. Cum succo *sabina* F. pil.

Aut tertio quoque die infusum *agarici* in aq. *artemisia* & *rubie tinctorum* factum & aquâ *cinam.* conditum exhibeatur.

Vomitoria.

Possunt interdum & vomitoria exhiberi, si multi crudi humores circa ventriculum hæreant, qui postea in venas delati malum augent.

De purgantibus autem medicamentis hoc notandum, ea non exhibenda esse, cum mensium fluxus instat. Cum enim hoc tempore exhibita humores ad alias partes trahant, potius impediunt mensium fluxum, quàm promouent.

Postquam ita primò, & quod commodissimum est, in principio mensis vena, si opus fuerit, sanguinis imminuendi gratiâ, aperta fuerit, post præparantia & obstructiones aperientia diebus octo vel decem, & hinc purgantia exhibita, aut per intervalla & vices usurpata

fuerint: diebus quatuor vel quinque ante consuetum fluxionis tempus venæ in pedibus aperiendæ, vel etiam diebus pluribus ante, si repetere venæsectionem opus sit.

Cucurbitulæ quoque coxarum sedi inferiori applicatæ, sanguinem versus inferiora trahunt, præsertim scarificatæ, vt & hircines talo appositæ, & ligaturæ ac frictiones à coxis ad pedes vsque factæ.

Tandem medicamenta menses mouentia interna & externa usurpanda, quæ calefaciendo & attenuando sanguinem fluxui aptum reddunt, venarumque oscula aperiunt, simulque peculiarem cum vtero cognationem habent. Neque enim credendum, medicamenta menses mouentia in omnibus causis suppressionem mensium efficientibus vtilia esse; cum tum solum conueniant, cum à crasso sanguine & obstructione venarum vteri malum ortum habet. In aliis verò causis potius nocere, quàm prodesse possunt; cum omnia sint calida & tenuium partium. Non autem quouis tempore hæc medicamenta exhibenda sunt, sed paulò ante id tempus; quo aliàs fluere menses solent & fluxus instantis & naturæ conatus aliqua indicia sese exhibent.

Medicamenta autem ista simplicia supra, part. i. sect. 2. cap. 2. sunt proposita. Hoc præterea hic monendum, medicamenta ista non omnia esse eiusdem generis, neque semper eadem conuenire. Nam cum multa ex iis sint, quæ etiam vrinam mouent, exhibita intempestiue potius nocent. Sunt autem menses mouentia trium generum. Primi generis sunt mitiora, quæ adhibenda, cum suppressio nondum inueterata est, & cum corpus est plenius. Si enim fortiora tum exhiberentur, & febrem & inflammationes vteri tum excitare possent. Talia sunt *amygdale amare, cicer rubrum, erobus, lupinus, radix graminis, rusci, asparagi, cicchorij, eryngij, capillus q., agrimonia.*

Secundi generis sunt fortiora, vt *rad. pronia, apij, petroselinij, asari, ireos, rubie tinctorum, aristolochie, gentiane, helenij, folia abrotani, artemisia, calamintha, pulegij, charefolij, melisse, lenistici, betonica, maiorana, chamadryos, mercurialis, ruta, sem. eruce, nasturtij, petroselinij, fœniculi, anisi, dauci, pastinace satina, seselios, nigella, baccæ lauri, iuniperi; flores cheiri, lauendula, sambuci, chamameli, stachados, crocus, calamus aromaticus, cinamomum, cassia lignea seu aromatica, (errant enim hæc valdè, qui ad menses ciendos pro istâ causâ, quæ ad cinamomum pertinet, cortice cassiæ fistularis vtuntur) costus, galangæ, ambra, castoreum, myrrha, styrax, galbanum, sagapenum, extractum splenis bouis.*

Tertij generis valentiùs menses mouent: qualia sunt *radix bryonia, cyclaminis, cucumeris agrestis, pyrethri, staphis agria, elleborus vterque, colocynthidis.* Quæ eautè usurpanda, & eorum minor dosi exhibenda, vel in maximâ aquæ quantitate maceranda, & aquæ pauxillum propinandum.

Parantur ex iis varia medicamenta, pulueres, vîna medicata, decocta, aquæ, syrapi, rotulæ & morsuli, electuaria, pilulæ.

Pulueres: vt $\mathcal{L}$. *cinam.* Drach. β. *succini* Scrup. j. *croci,* Scrup. j. F. puluis.

Vel $\mathcal{L}$. *trochisc. de myrrhâ, cassia, flor. cheiri, ana* Scr. j. *croci gr. v. F. puluis.*

Vel $\mathcal{L}$. *fol. sabina* Drach. j. *cinam.* Drach. ij. *myrrhâ* Drach. j. *succini* Drach. β. *croci* Scrup. j. F. puluis. Dosis Drach. j.

Vel $\mathcal{L}$. *trochisc. de myrrhâ, Drach. β. cassia lign.* Scr. j. *sem. cymini, Scr. β. Fiat puluis.*

Vel $\mathcal{L}$. *splenis bouis iunioris in clibano exsiccati* Drach. ij. *cinam.* Drach. j. *macis* Drach. β. *croci* Scrup. β. F. puluis.

Efficacissimum est Castoreum.

$\mathcal{L}$. *Castorei, pulegij, ana* Scrup. j. F. puluis.

Vel

Vel $\mathcal{L}$. cassia lignea, dictamni Cretic. borracis, castorei, ana Drach. j. croci Scrup. ij. F. pulvis : dosis Drach. j. Exhibentur autem pulveres commodè ex aquis convenientibus, vino, vel decocto cicerum rubrorum.

ina medi-
ana. Vina Medicata:
 $\mathcal{L}$. rad. rubie tinctor. Vnc. j. ireos Vnc. β . melissa, pulegiy artemisia, rorismar. ana M. j. fl. cheiri M. β . cinamomi Vnc. j. galanga Vnc. β . Affund. vini q. s.

Si cachexia simul adfit, tale vinum parari potest:
 $\mathcal{L}$. limatura chalyb. Vnc. j. Rhapontici veri Drach. iij. maioran. rorismar. ana M. β . rad. pimpinelle Vnc. β . spica, Drach. β . cinam. Drach. ij. Affundatur Vini q. s.

decocta. De quo haustus saepe detur.
Decocta. Commendatur inprimis decoctum cicerum rubrorum.

Vel $\mathcal{L}$. rad. apij, fenic. ana Vnc. β . artemisia, beton. pulegiy, melissa, ana M. j. cicerum rubr. M. β . baccar. iunip. Vnc. β . fl. cheiri p. j. Coq. in aq. f.

Colatura dulcoretur saccharo.
Vel $\mathcal{L}$. colatura Vnc. ix. syr. de artemisia Vnc. iij. M. pro tribus dosibus.

Vel $\mathcal{L}$. rad. apij, fenic. rubie tinctor. ana Vnc. β . pulegiy, matricaria, nepetha, ana M. j.

Coq. in f. q. aq. ad remanentiam ss β . Adde syr. de artemis. Vnc. iij. aq. cinam. Vnc. β . F. Potio pro 4. vel 5. dosibus.

Vel $\mathcal{L}$. Cicer. rub. M. β . rad. petrosel. Vnc. j. Coq. ad remanent. ss β . Adde croci Drach. β . cinam. Drach. j. M. Dentur Vnc. vj.

Sequens decoctum miris modis commendat Quercetanus, in Pharmacop. restituit.

$\mathcal{L}$. milij solis, anisi, visc. q. ana Drach. iij. dictamni Drach. j. croci Scrup. j.

Contusa mactentur 24. horis in vino albo generoso: dein parum bulliant. Dosis Vnc. jv. tribus vel duobus continuis diebus.

Vel Rosmarinus & fl. cheiri in vino coquantur, & exhibeantur.

qua. Aquæ fiunt è simplicibus allegato loco propositis. Efficax etiam est aqua Mercati ex pane.

$\mathcal{L}$. panis bene fermentati & ferè ad naturam fermenti redacti è furno adhuc calentis medullam.

Adde mellis Vnc. x. pulu. sem. urtica, danci, ammeos, anisi, fenic. ana Drach. j. trochisc. gallie mosch. myrrha rubra, ana Scr. j. cotula fetida Drach. β .

(Posteriorum trium dosis augeri potest) quæ omnia infunde in seq. decoctionis ss iij.

$\mathcal{L}$. Phaseolor. rubr. cicerum rubr. ana P. β . (quantitas horum mihi nimis parua videtur) sem. iunip. Drach. j. rad. rubie rusei, raphani sylvestris, asparagi, apij, oreoselin, ana Vnc. β chamadr. M. j. ammeos, anisi, fenic. ana Vnc. ij.

Coq. stent postea aliquandiu in infusione, hinc destillantur. Huius Vnc. ij. manè exhibeantur. Ad di etiam potest syrupus capill. $\mathcal{Q}$ de duabus radicib. de artemisia. Dosis etiam sequentibus diebus augeri potest.

Utilis est & hic aqua vitæ mulierum dicta.

Vel $\mathcal{L}$. melissa, betonica, pulegiy, artemisia, nepetha, matricar. dictamni, ana M. iv. Affunde vini boni ss xxx. Destillantur.

Iterum adde herbarum an. M. iij. Iterum destillantur, & addatur. sem. fenic. calami aromatici, cinamomi, cassia lignea, cardamoni, ana Vnc. β .

rupi. Tertiâ vice destillantur.
Syrupi. In communi vsu sunt syr. de Artemisia, de Calamintha.

$\mathcal{L}$. aq. pulegiy, sabina, calaminth. syr. de artemis. ana Vnc. iij. aq. cinam. Vnc. j. F. potio pro iij dosibus.

ula. Rotulæ.
 $\mathcal{L}$. extracti sabina Scrup. j. angelica Scrup. β . helenij gr. vj. ol. destill. cinam. gut. iij. garyoph. g. ij. sacch. in aq. melissa dissol. q. s. F. rotulæ

Vel $\mathcal{L}$. spec. diacalamint. Drach. j. ol succini gut. iij. cinam. g. iij. fenic g. vj. sacch. q. s. F. rotulæ.
Electuaria.

$\mathcal{L}$. Conf. beton. anthos, lauendula, melissa, borrag. ana Vnc. j. rad. condit. pimpinell. cortic. aurant. condit. ana Vnc. β . ol. cinam. fenic. ana gut. iij. Cum syr. de artemisia F. Elect.

Magnæ quoque efficaciz est electuarium de limaturâ chalybis, quod ad hunc affectum hoc modo parari potest.

$\mathcal{L}$. chalyb. præp. Vnc. vj. cinam. cassia lignea, ana $\mathcal{Z}$ ij. garyoph. Drach. j. pulpa passul. Vnc. ij. sacch. albi in aq. artemisia dissol. q. s. F. Elect.

Pilulæ commodissimè fiunt è trochiscis de myrrha, qui ad menses mouendos efficacissimi sunt, sed propter asæ fæctorem aliâ formâ commodè vix sumuntur.

Vt $\mathcal{L}$. trochisc. de myrrha Drach. $\mathcal{Q}$ j. extr. gentiane, sabina, ana Scrup. j. castorei Scrup. β . F. pil. Dosis Scrup. ij.

Vel quæ sunt Montagnanæ.

$\mathcal{L}$. trochisc. de myrrh. Drach. β . sem. apij, cassia lignea, ana Scr. β . moschi gr. xv. Cum succo apij F. pil.

Efficacissimæ quoque sunt pilullæ de hierâ s. si tertio quoque die Drach. β . sumatur.

Commendatur etiam fermentum singulis diebus auellanæ magnitudine sumptum, præcipuè si addatur pulvis trochisc. de myrrha, dictamni vel similis.

Commodissimum autem talia medicamenta exhibendi tempus est, vt supra dictum, diebus aliquot antequam menses aliâs fluere solent & quidem post balnea & fomenta, de quibus mox dicetur, quibus vteri vasa calefiunt & laxantur. Et post sumpta talia medicamenta vtile est pedes in aquam calidam, præcipuè in quâ herbæ idoneæ prius coctæ fuerint, immergere, & deinde inambulare.

Externa enim quædam medicamenta etiam ad mensium prouocationem faciunt, vt fomenta & balnea ex emollientibus & laxantibus mensibusque mouentibus parata. Videndum tamen, ne fomentis & balneis sudores moueantur, qui menses potius sistunt, quàm promouent.

Vt $\mathcal{L}$. rad. alth. lilior. alb. ana Vnc. ij. aristoloch. Vnc. j. Balnea & malua mercurialis, artemisia, sabina, matricaria, calamintha, pulegiy, maiorana, fol. lauri, ana M. ij. flor. chamem. cheiri, lauend. ana M. j. sem. fenigr. Vnc. j. baccar. iunip. lauri, ana M. β .

Coq. in aquâ pro fotu.

Vel $\mathcal{L}$. mercurial. artemis. calaminth. origani, sabina, matricaria, ana M. iij. fl. cheiri M. ij.

Coq. & spongiâ vel linteo decocto calido madido venter & inguina foueantur.

Vel $\mathcal{L}$. rad. lil. albor. Vnc. j. aristol. rot. Vnc. β . mercurialis, artemis. pulegiy, calaminth. mont. sabina, ana M. β . sem. fenigraci Vnc. β . baccar. iuniperi. M. β . Coq. pro fotu.

Vel ex iisdem plantis balneum patetur, in quo fœmina vmbilicotenus sedeat, & herbæ coctæ sacculo inclusæ ventri imponantur.

Vel $\mathcal{L}$. rad. leuistici, lil. albor. bryon. ana Vnc. ij. fol. matricar. pulegiy, sabina, artemis. lauri, ana M. iij. flor. lauendul. cheiri, ana M. j. Coq. pro Balneo.

Fœminæ etiam quædam è filis seu telâ cannabinâ cum cineribus coctis vapores ventris excipere, vel ipsam telam calidam madidam ventri imponere solent.

Vel decocto manè & vesperi pedes immergi, eoque à summo ad imum descendendo ablui possunt.

Post balneum vel fomentum partes circa vterum conuenientibus oleis vel vnguentis inungantur.

Vt $\mathcal{L}$. ol. lilior. alb. Vnc. j. β . lauendula destill. Drach. β . pulu. calaminth. montana, nigella, ana Drach. j. styracis calamita Scrup. j. M.

Vel $\mathcal{L}$. ol. lilior. alb. cheirini, ana Vnc. j. mucilag. sem.

Pilula.

Fermentum
Tempus exhibendi medicamenta.

Externa.

Balnea & fomenta.

Vnguenta & olea.

sem. fenugraci, aqua artemisia extr. Drach. vj. pingued. anseris Vnc. j. pulu. rad. ireos. aristoloch. rot. ana Drach. β. cere q. s. F. Vng.

Vel ℥. ol. lilior alb. irini, amygd. amar. an Vnc. j. succi rute, sabina ana Vnc. β. styracis calamita Drach. ij. cere q. s. F. Vng.

Cataplasmata. Vel ℥. farina lupinorum, cicerum rubr. ana Vnc. iij. pulu. pulegij, sabina, dictamni, ana Vnc. j. nigelle, myrrha, ana Drach. j.

Coq. F. Cataplasma.

Suffitus.

Vtiles sunt hic & suffitus è medicamentis menses cientibus, qui capite tamen munito, præsertim in virginibus, quibus pessos adhibere non licet, commodissime instituuntur & efficacissimi sunt. Vasa enim orificia aperiunt, humores crassos attenuant, & incidunt, & ita obstructions aperiunt. Eisdem tamen & mulieribus adhibere commodum est. Medicamenta autem, quæ ad suffitus adhibentur, trium generum sunt. Quædam enim sunt, quæ integra bene olent, accensa non olent; alia accensa & in suffitum conuersa olent, non accensa non olent, ut succinum: quædam & integra & accensa olent, ut lignum aloës. Parantur autem ex aristolochiâ, rutâ, artemisiâ, sabina, schœnantho, nigellâ, calaminthâ, calamo aromatico, cinamomo, garyophyllis, moscho, zibetho, galliâ mosch. trochisc. de myrrha, de sabina.

Vel ℥. myrrha, bdellij, styrac. calamit. ana Drach. j. benzoes Scrup. ij. galliæ moschat. zibethi, ana Scrup. β. Cum Styrace liquid. F. Pil. vel Trochisci.

Ne tamen à suffitibus eiusmodi fœminæ offendantur, pannis ita regi debent, ne fumi isti ad caput & nares pertingant.

℥. caryoph. cinam. macis, ana Drach. ij. baccar. iunip. Vnc. β. sem. nigelle Drach. j. styrac. calam. Drach. ij.

F. puluis grossus, qui carbonibus iniiciatur, fumusque per infundibulum vel sellam perforatam vtero excipiat.

Vel ℥. galbani, thuris, styrac. calamit. ana Drach. j. cinamom. fol. lauri, sabina, ana Drach. ij.

F. puluis carbonibus iniiciendus.

Vel ℥. styrac. calam. Drach. ij. thuris Drach. j. benzoes alipta mosch. ana Drach. β. caryoph. ligni aloës, cassia lignea, ana Scrup. ij. sacch. Drach. ij.

Cum tragac. in aq. cinam. soluta. F. trochisci pro fumo.

*Evaporatio-
nes.*

Vapor etiam decoctorum modò ad balnea & fomenta propositorum eodem modo excipi potest. Et si obstructio sit ab humore melancholico, euaporationes vtiliores sunt, quam suffitus. Euaporationes enim actuali humiditate partem emolliunt, & laxant, humoremque ipsum melancholicum, si conuenientia medicamenta eligantur, temperare possunt. Suffitus contra sicci humorem etiam naturâ suâ siccum indurant.

*Clysteres
vterini.*

Si hæc non sufficiant, ad clysteres & iniectiones in vterum, accedendum: quæ tamen medicamenta cautè usurpanda, cum magnas in vtero intemperies, inflammationes & exulcerationes incautius adhibita excitare possint. Virginibus tamen neque clysteres vterinos, neque pessos adhibere conuenit. Conficiuntur autem è medicamentis menses cientibus, quibus & purgantia interdum addere licet.

Vt ℥. Calamintha, pulegij, ana M j. sem. nigelle, turbit. ana Drach. j. colocynth. Drach. β.

Coq. in vino dulci pro iniectione in vterum.

Si post clysteres vterinos eiusmodi aliquis ardor in vtero percipitur, ablucendus est decocto maluarum, lacte, vel aquâ hordei, & dolor mitigandus butyro recenti insulso, oleo rosaceo, aut cerato refrigerante.

*Clysteres al-
ui iniectioni.*

Sunt & clysteres alui iniectioni viles, imò necessarii, si alui sit obstructa. Cum enim ceruix vteri intestino recto incumbat, à clysteribus hisce affici potest.

Vt ℥. rad. lilior. albor. Vnc. j. ireos, valeriana, ana Vnc. β. mercurialis M. ij. artemis. sabina, ana M j. flor. chamem. lauend. ana P j. sem. carui, nigella, ana Drach. j.

Coq. in aq. s.

*Col. ℥. f. el. hiera f. bened. laxat. ana Vnc. β. ol. chei-
rini Vnc. ij. ol. de bacc. lauri Vnc. β. M. F. Clyster.*

Pessi etiam hic viles sunt:

Pessi.

℥. fol. mercurialis artemis. q. v.

Contund. & exprimat succus, quo lana madescat, & pessi loco vtero indatur.

Vel folia mercurialis contusa sacculo indantur, qui pessi loco adhibeatur. Possunt etiam flores centaure. minoris addi.

Vel ℥. aloës Vnc. β. myrrha Drach. ij. agar. albi, sem. nigella, ana Drach. j. troch. de myrrha Drach. β. Cum succo mercurialis & melle misce pro pessario.

Allium etiam cum oleo de spicâ tritum & in sacculum oblongum inditum, ac pessi modo in vterum inditum menses potenter promouet.

Pessus etiam conficitur è radice rubiæ inunctâ melle & conspersâ puluere nigellâ vel alio. Vel ex melle & cerâ ac pulueribus herbarum menses mouentur.

Vel ℥. agarici, myrrha, ana Drach. ij. croci Scrup. j. galbani Drach. β. mellis despumati Vnc. j. F. Pessus.

Vel ℥. sabina Drach. ij. calamintha Drach. j. trochisc. de myrrha Drach. ij. styrac. calamit. galbani, ana Drach. j.

Excipiantur melle despumato F. Pessus, qui linteo raro inducatur.

In vsu tamen pessorum semper incipiendum à mitioribus ex mercuriali, artemisiâ, pulegio, maioranâ, rutâ & similibus, postea ad fortiores progrediendum, Fortiores etiam vbi usurpantur, ne aliquid damni vtero inferant, mucilaginis & succis ea temperare & acrimoniam corrigere conuenit, additis iis, quæ simul vterum emolliunt & laxant, atque ad euacuationem aptiorem reddunt. Pessi etiam non diu in vtero aut eius collo relinquendi, ne phlegmonem aut febrem pariant, aut vterum exulcerent.

Concubitus etiam, si legitimè fieri possit, virginibus ex suppressis mensibus pallidis & male habentibus, sanguinis hunc fluxum concitat.

Si vitium sanguinis aut obstructions in visceribus mensium suppressorum causa sint, sanguinis istud vitium corrigendum, obstructionsque aperiendæ, medicamentisque ea admiscenda, quæ menses mouent.

Si ab aëris ambientis frigiditate menses quasi repulsi sint, vel ex animi aliquo affectu retrocesserint, danda opera, vt sanguis ad inferiores partes omni ingenio retrahatur, frictionibus, vinculis, balneis, deambulatione, cucurbitulis & aliis ante enumeratis modis.

Si durities aliqua, callus aut scirrhus sit in vtero, ea tollenda, vt supra dictum, iis, quæ emolliunt.

Si ex vteri distorsione & vitio situ menses supprimantur, vterus in suum locum reponendus, & in eo retinendus est.

Si ex tumore aliquo vteri vel partis vicinæ fiat mensium suppressio, menses mouentia locum non habent, sed danda opera, vt tumor conuenientibus remediis tollatur. Menses verò ex adustione suppressi hoc peculiare in curatione habent, quod non calefacientia, sed refrigerantia & humectantia requirunt, cum Interna, tum Externa.

Si menses propter morbum aliquem incurabilem reuocari non possint, vt in Prognost. dictum, & fœmina sit plethorica, frequenter venam aperire, aut cucurbitulas scarificatas adhibere, vel etiam hæmorrhagiam narium excitare, nisi ea sponte superueniat, necessarium est, ne ob copiam sanguinis calor natiuus suffocetur, vas aliquod rumpatur, aut aliud malum exciteretur. Potest autem etiam vena in cubito quidem aperiri, sed commodissime aperitur saphena; cum natura semper

semper mulies feliciter per venas inferiores purget, & præter spem forsan repetitâ istâ venæ sectione fluxus menstruus reuocari posset.

Diata.

Victus ratio medicamentis respondeat, sitque calefaciens & extenuans; è pane fermentato, semine fœniculi, anisi, cumini condito. Cibique sint boni succi: condiantur petroselinum, satureia, roremarino, cinamomo, garyophyllis. Obseruatum enim fœminas, quæ sese aquâ frigidâ, fructibus immaturis, oleribus ac similibus cibis humores crudos & crassos generantibus ingurgitarunt, solâ victus ratione in meliorem mutatâ, etiam ferè sine medicamentis sanitati restitutas esse. Vitale est decoctum cicerum rubrorum cum croco, vt & pistaciâ. Assuetis etiam allium & porrum concedi potest. Somno vtatur fœmina pauco, exercitio frequenti.

QVÆSTIO I.

An alia præter supra enumeratas dentur suppressionis mensium causæ?

Nonnulli quidem plures adhuc, quàm supra enumeratæ sunt, causas suppressionis menstruum addunt; verùm sine necessitate. Nam primò huc referunt motum sanguinis ad alias partes, statuuntque, si sanguis ad alias partes ruat, per vterum non euacuari. Et certum est, sæpe per narium hæmorrhagiam, sanguinis sputum, vomitum, sanguinem, qui per vterum euacuari debebat, effluere. Verùm mensium suppressionis causa non est motus humorum ad alias partes, sed suppressio mensium causa est, vt sanguis, qui per vterum euacuari non potest, ad alias partes ruat, & per eas effluat. Cum enim venæ vteri sanguini euacuando à naturâ destinatæ sint, eæque sint satis laxæ & amplæ, loco etiam corporis inferiore & ad superflua suscipienda commodissimè constitutæ, natura viam hanc commodam non deferit, aliamque incommodiorem & insuetam quærit, nisi viæ istæ pateant.

Deinde nonnulli inter causas suppressorum mensium referunt facultatis expultricis debilitatem; id quod in conualescentibus fieri putat Massarias. Verùm probabilius est, causam suppressionis mensium tunc esse sanguinis paucitatem, eumque tam diu in corpore retineri, donec partes corporis morbo extenuatæ iterum reficiantur. Neque credibile est, si sanguis sit bene constitutus & superfluum, naturam tam debilem esse posse, vt eius aliquid expellere non possit. Si obiciatur, sanguinem facultati expultrici resistere posse, dum is crassus vel viscidus est: id quidem verum est, sed non vitium est in expulsionem, sed sanguis viscidus obstructions parit, vt supra dictum.

Tertiò nonnulli etiam robur vteri addunt, si nimium facultas retentrix eius ita roboretur, vt sanguinem menstruum aliunde non suscipiat, idque accidere, dum vasa vteri constringuntur & densantur. Verùm ob vasorum vteri constrictionem menses supprimi posse, iam supra dictum: nullum verò vtero robur inde conciliatur; sed vterus ita dispositus est, vt vasa eius, cum per ea sanguis superfluum euacuari debeat, quandam imbecillitatem habeant, & sanguinem affluentem recipiant.

Quartò quidam etiam vasorum vteri subsidientiam addunt: Verùm credibile non est, vasa ita connuere & subidere posse, vt sanguis per ea affluere nequeat.

Quintò videtur etiam aliam adhuc causam addere Galenus, dum, 3. de Sympt. caus. cap. 4. scribit, præter eam mensium suppressionem, quæ ex sanguinis defectu, vel propter affectum, qui in ipso vtero sit, exoritur,

aliam adhuc dari, quando scilicet sanguis propter robur in alias partes defertur. Quid autem per robur huc intelligatur, dubium. Nonnulli in eâ sunt sententiâ, per robur huc non intelligendum esse simplex robur, quod ad solam temperaturam attineat; cum si ita sese res haberet, non minus facultas expultrix in expellendo sanguinem ipsum extra vterum futura esset robusta, sed per robur illud potius compositionem & vasorum vteri adstrictionem, eamque potissimum naturam intelligendam esse. Quod vt simpliciter non negamus: ita putamus absurdum non esse, si vterus sit fortis & habeat temperiem iusto calidiorem & siccior, qualis est in viraginibus, non admittere sanguinem affluentem. Recipere enim sanguinem superfluum, debilitatis quasi cuiusdam est. Necesse est, tamen simul etiam esse robur in toto corpore, quod sanguinem superfluum absumat. Aliàs enim si ab vtero non admitteretur, & in corpore redundaret, alia damna pareretur.

Sextò denique nonnulli huc referunt intemperies insigniores cum & sine materiâ, statuuntque insignem frigiditatem constringere & densare corpus vteri, caliditatem autem vehementiorem potenter siccare & resoluer. Verùm etsi materia cum intemperie obstruendo menses suppressere possit: tamen sola intemperies, seu frigida, seu calida, seu sicca, ita claudere vasa non potest, vt transire sanguis non possit.

QVÆSTIO II.

Qua vena in suppressione mensium aperienda sit?

Quæ vena in mensium suppressione aperienda sit, Quæ vena in suppressione mensium aperienda sit, autores dissentiunt, non solum Recentiores, sed & Antiqui. Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 57.* statuit, & in cubito & in talo venam aperiendam esse; quem etiam alij Medici sequuntur, & statuunt, primò sanguinis abundantia causa, & ad sanguinem minuendum venam in cubito aperiendam esse, metuuntque, ne si statim in principio vena in crure aperiatur, sanguis magis versus vterum trahatur, vbi si exitum non inueniret, periculum esset, ne disrumperet aliquam venam, vel effusus in vterum, inflammationem pareret. Sublatâ sanguinis redundantia venas crurum aperire iubent, vt sanguis ad inferiora reuocetur. Galenus autem, quoties mentionem venæ sectionis facit in hoc morbo, præcipue de sang. miss. cap. 11. 18. 19. saltem venæ in talo meminit. Galenum cum Aëtio nonnulli conciliare operose conantur. Inter quos est Donat. ab Altomari, cap. 107. qui Aëtium supposuisse magnam plenitudinem scribit, quæ cum copiosa vacuatione indigeat, quam vires facillè ferre non possint, ideoque primò venam in cubito, postea in crure aperiendam statuere, vt ex utroque tantum sanguinis euacuari queat, quantum aliàs vnicâ venæ sectione emittendum esse plenitudo requirebat. Galenum verò respexisse ad plenitudinem non adeo magnam, & vires robustas, & hac ratione sectionem venarum inferiorum probasse. Trincauellius verò, de rat. curandi part. corp. hum. affect. lib. 1. cap. 4. statuit, hanc controuersiam ita componi posse, si consideretur, an suppressio mensium sit sola, an cum alio morbo, vel causa, quæ eam foueat, coniungatur. Si enim suppressio mensium sit sola, minime venas superiores, rectissimè verò inferiores aperiiri, vt sanguis ad Vterum conuertatur. Si verò suppressio mensium à totius plenitudine foueatur, sectionem potius venarum superiorum, quàm inferiorum esse instituendam, vt sanguis potius ab Vtero auertatur, quàm ad eum conuertatur. Ludou. Mercatus, lib. 1. de morb. mul. cap. 9. docet, si sanguis in toto corpore abundet, ita vt copiâ suâ obstructionem in Vtero aut vicinis partibus efficiat, ab Vtero sanguinem reuellendum

reuellendum esse ad partes distantissimas. Si verò sanguis in vtero vel toto corpore propter obstructionem Vteri abundet, venas inferiores aperiendas esse.

Verum inanem sæpe laborem autores impendunt, dum eos conciliare volunt, qui studiosè dissident; quod forsitan & hic accidit. Etenim Donat. ab Altomari ista de maiore & minore plenitudine, ac viribus robustis vel debilibus, præter autorum mentem præsupponit. Et potest etiam ex solis venis in cruribus aliquoties apertis æquè ac ex venâ in cubito tantum sanguinis euacuari, quantum plenitudo requirit. Trincauellij verò & Mercati opinionem quod attinet, vix hic sola sanguinis copia obstructionis & suppressorum mensium causa est; cum venæ, per quas sanguis effluit, satis amplæ sint. Et sit, vt hoc fiat: tamen causa nulla datur, cur ad plenitudinem minuendam sanguis potius è venis cubiti, quàm venis pedum euacuari debeat, vt mox dicetur.

Itaque Galeni sententiam plurimi Medici sequuntur, & videtur ea rationi maximè consentanea. Etenim vena in cubito aperta sanguinem ab vtero potius reuellit, quàm ad eum reuocat; quæ verò in talo & poplite aperitur, ad consueta loca sanguinem reuocat, & validas sæpe obstructiones soluit. Et si enim, vt passim ex Galeno patet, venæ in talo apertæ etiam ab vtero deriuant, seu venas vteri repletas euacuant, tum scilicet, cum nimia sanguinis copiâ repletæ sunt: tamen eadem venæ sectio menses mouere, & sanguinem alibi subsistentem ad vterum mouere potest. Nam si sanguis in partibus inferioribus euacuetur, sanguis ratione vacui alius ex superioribus in locum inanitum subsequitur, sanguinis impetus ita excitatur, & qui prius immobilis quasi circa vterum subsistebat, moueri incipit, & viam naturalem potius, quàm aliam, secutus per venas vteri erumpit, & ita consuetus fluxus reuocatur. Et vena in pede aperta vnâ operâ & sanguinem imminuere & ad vterum attrahere potest. Itaque cum & sanguinem imminuere & ad vterum attrahere possit, vena in pede aperta, longè commodius est, si magna adsit plenitudo, eam bis vel ter aperire, cum hoc modo vnâ operâ sanguis ad vterum deducatur, quàm primo in cubito venam secare, quâ sanguis ab vtero auocatur. Vnde etiam Galenus, *lib. de sang. miss. aduersus Erasistratum*, Hippocratem laudat, qui, *2. epid. sect. 4. in fine*. Stymargæi formulæ suppressos menses habenti cum plenitudine in toto corpore nihilominus venam in talo secuit. Et si hæc vena in pedibus aliquoties aperiat, nullus metus est, ne sanguis in vtero hæreat, ibique aliquid damni pariat; cum sanguis simul euocetur. In aliis verò vteri affectibus, inflammatione, stillicidio, & nimio fluxu mensium & aliis, in quibus præter naturam sanguis ad vterum mouetur, concedimus, si sanguis euacuandus sit, in brachio venam aperiendam esse. Aperitur autem vulgò vena, quæ sub malleolo interiore est, saphena dicta, nunc in pede vno, nunc utroque, quæ vt magis turgida reddatur, pedes in aquam calidam immergendi ante & post venæ sectionem. Potest & in poplite vena aperiri, sanguisque per eam facilius effluet.

QVÆSTIO III.

Quo tempore vena reuocandorum mensium gratiâ sit aperienda?

Quo tempore vena secanda sit in suppress. mens.

Galenus, *lib. de cur. rat. per venæ sect. cap. 18.* scribit, commodissimum tempus mittendi sanguinis in mensium suppressione esse tribus vel quatuor diebus ante consuetum purgationis tempus, eâ de causâ, quia tùm temporis sanguini motus conciliatur & promouetur hoc remedio naturæ impetus. Paulus Ægineta verò, *lib. 3. art. medic. cap. 61.* scribit, venam secandam non esse ante præfinitum tempus, sed præterito iam dies decem adiiciendos esse, seu, vt Mercurialis allegat, nullo modo

mittendum esse sanguinem ante tempus naturæ consuetum, sed mittendum esse diebus decem post purgationes præteritas. Atque hanc illustrem contradictionem esse putat Mercurialis, eamque variè conciliare conatur. Vel enim putat P. Æginetam respexisse ad venæ sectionem in cubito, Galenum verò ad sectionem venæ partium inferiorum; vel Galenum respexisse potius ad deriuationem, Æginetam ad attractionem; vel Galenum locutum esse de suppressione mensium, Æginetam de defectu.

Verum conciliatione hæc nullâ opus esse puto; cum nulla adsit contradictio. Quod enim Galenus docet, eo tempore mittendum esse sanguinem, quo impetus naturæ promoueri potest, idem docet Ægineta, dum scribit, sanguinem non mittendum esse ante tempus consuetum. Quod autem addit, præterito iam dies decem adiiciendos esse, seu mittendum diebus decem post purgationes præteritas, id priori sententiæ non derogat. Neque enim dies numerandi sunt à die, quo fluere cœperunt menses, sed præterito fluxûs temporis dies decem adiiciendos esse. Ponamus ergo, scæminæ cuidam cum Nouilunio menses fluere incepisse; sit autem, vt fluant menses sex, septem vel octo dies; temporis fluxûs præterito adiiciantur dies decem: aperienda ergo erit ex sententiâ Æginetæ vena die mensis decimâ sextâ, decimâ septimâ, vel decimâ octauâ. Cum autem, vt Aëtius & Auicennas docent, inter vnâ atque alteram purgationem intercedant ad minimum dies viginti duo, ad summum triginta, si decimo sexto vel decimo septimo, vel decimo octauo à primo prioris fluxûs initio aperiat vena ex sententiâ Æginetæ, incidet ferè in tempus Galeni, qui diebus quatuor vel quinque ante consuetum tempus venam aperiendam censet. Et præcipuè si, quod Galenus fecit, & omnes Medici suadent, bis vel ter instituenda sit venæ sectio, absoluta in diem vigesimum quintum incidet, qui multis est consuetæ fluxionis periodus.

C A P V T IV.

De Mensium paucitate.

ET si ex his, quæ de suppressione mensium, *capite Mensium paucitas*, dicta sunt, à quibus causis mensium paucitas & tarditas proueniat, ac quomodo hoc vitium curandum sit, patere possit: tamen in specie aliquod de eo addemus.

Menses autem pauci dicuntur, cum parciùs, quàm fieri solet, & debet, fluunt. Tardi verò dicuntur, cum post consuetum fluunt circuitum.

Causa.

Paucitatis mensium causa quærenda est vel in sanguine, qui expellitur, vel in facultate expellente, vel in viis, per quas effluere debet. In sanguine causa est, dum is vel quantitate, vel qualitate peccat. Quantitate peccat, dum vel paucus in corpore generatur, vt in prouectâ ætate accidit, vel genitus absuitur, iis de causis, quæ *capite precedente* sunt expositæ. Ob sanguinem pauciores in corpore abundantem nunc pauci, nunc tardi menses fiunt. Si enim venarum totius corporis facultas expultrix fuerit robusta, retentrix verò debilis, præcipuè si sanguis aliquam acrimoniam & tenuitatem habeat, etsi non in magnâ copiâ colligitur, debito tamen tempore expellitur, sed menses pauci fiunt. Si verò retentrix fuerit robusta, expultrix verò imbecillis, vt non nisi magnâ sanguinis copiâ irritetur, menses tardi fiunt, & post consuetum circuitum fluunt, sed in solitâ quantitate: tractu tamen temporis & pauci & tardi fiunt. Vitium in qualitate est, dum sanguis est crassior, vnde statis quidem periodis facultas expultrix

expultrix ad expellendum insurgit, effluit tamen saltem tenuior pars, crassior verò relinquitur.

An verò pauci menses ab vteri vasorum angustia aut semiangustia potius provenire possint, inter Autores dubium. Affirmant id quidem plurimi: Alij tamen id negant, eâ de causâ; quoniam si detur sanguinis collecti iusta copia, & sanguis etiam in qualitatibus sese bene habeat, ac detur vasorum aliqua angustia, mensium potius stillicidium oritur, & licet paulatim euacuetur, tandiu tamen fluxus ille perseverabit, donec quod superfluum est, omne expulsum fuerit; atque ita iusta sanguinis quantitas effluet. Verum venarum angustia planè excludenda non videtur. Et enim si viâ non satis pateant, non ita expeditè sanguis expelli potest. Neque necesse est, ut quod propter viarum angustiam natura præstare non potest, temporis diuturnitate compenset; cum natura suos motus certis periodis absoluat, quibus elapsis postea quiescit. Præterea sit sanè, ut semiangustia pauci mensium fluxus causa esse non possit: verum cum venæ, per quas sanguis menstruus effluit, plures sint, fieri potest, ut aliquæ venæ pateant, aliquæ planè occlusæ sint, per quas cum sanguis effluere non possit, paucior euacuabitur.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse ex græ relatione cognoscitur. Causas quod attinet, an paucitas mensium fiat propter sanguinis defectum aut eius crassitiam, è signis, cap. præced. propositis patet. Vteri quoque vasorum angustia signa ibidem proposita sunt.

Prognostica.

1. Mensium paucitas, si fiat ob sanguinis paucitatem, periculo vacat; cum nulla mala symptomata ei coniungi soleant.

2. Si verò propter sanguinis crassitiam fiat, periculo non vacat. De quo Hippocrates, 5. aph. 57. *Menstruis abundantibus morbi eveniunt, & si non fiant, morbi contingunt.* Et ut Galenus, in comm. addit: si menstrua pauciora fiant, quacunque de causâ, temporis spatio vterum ipsum eiusmodi aliquo affectu laborare, qui vel ad phlegmonem, vel erysipelas, vel scirrhum, vel cancerum, defertur, tandemque per consensum totum corpus affici, necesse est.

Curatio.

Curatio etiam ferè è capite præcedente patet. Mensium paucitas à sanguinis defectu curatur, si detur opera, ut sanguis copiosior generetur, causæque, ob quas sanguis vel non generatur, vel absimitur, removeantur; modò per ætatem aut alias circumstantias id sit possibile. Si verò parcius fluant propter sanguinis crassitiam, remediis attenuantibus & incidentibus curatur, quæ capite præcedente sunt proposita, ut & externis medicamentis ibidem propositis. Simulque totum corpus purgandum, Purgatio enim totius sæpe tales dispositiones sanat.

CAPUT V.

De mensium stillicidio.

Cum imminuto mensium fluxu plurimi Medici coniungunt stillicidium mensium, & eodem loco de utroque tractant. Sed tantum abest, ut stillicidium mensium ad imminutum mensium fluxum referendum sit, ut potius ad superfluum fluxum pertineat. Etsi enim guttatim stillent menses, atque ita imminuti videantur: tamen quia diu fluunt, & interdum longo tempore continuò mulieribus iste fluxus molestus est, ad superfluum potius, quàm diminutum pertinet. Sicut enim,

Dan. Sennert. Tom. III.

ut Galenus, 1. epid. comm. 2. text. 4. scribit, multæ pluvie non solum appellantur, cum brevi tempore largiter in terram decidunt, sed etiam si longiori tempore durent; licet largiter non decidant: ita etiam mensium fluxus qui diu durat, etsi non sit largus, ad nimium potius, quàm imminutum referri debet. Quia tamen hic fluxus cum dolore coniunctus est, ad depravatam simul mensium fluxum pertinet; ideoque peculiari capite de eo agemus.

Stillicidium enim mensium est ille sanguinis fluxus, in quo menstruus sanguis per vterum effluit, verum non conveniente tempore ac modo, sed vel per plures, quàm aliàs fieri solet dies, vel continuò, paulatim tamen & stillatim, ita ut loci muliebres ob sanguinem perpetuò ferè madeant, mulierque dolorem in vtero percipiat. Qui affectus & fœminis valde molestus est, & viris eas ingratas reddit. Stillicidiumque mensium cum stillicidio urinae Aëtius (quem solum inter Antiquos huius affectus mentionem fecisse existimat Trincavellius, de rat. cur. part. hum. corp. aff. lib. 11. cap. 7.) tetrah. 4. serm. 4. cap. 63. comparat, statuitque, sicut aliquando urina supprimitur, aliquando stillatim exit, & quandoque difficulter mingitur: ita idem in mensibus fieri.

Causæ.

Stillicidij mensium causas Aëtius, allegato loco, quinque recenset; meatuum angustiam diversimodè contingentem, virium debilitatem, sanguinisque multitudinem, sanguinem pituitosum & sanguinem feculentum. Verum commodissimè peti videntur vel à sanguine, vel à viis, per quas fluit, vel à facultatis retentricis debilitate.

Primò sanguinem quod attinet, nonnulli sanguinis copiam stillicidium excitare statuunt, si nimirum is maiore cum impetu ad vteri venas feratur, atque ita ab eo impetuose eò delato viâ quadanteus obstruantur, & unitas solvatur, atque ita dolor excutetur. Verum non videtur probabile, sanguinem, si aliàs rectè sese habeat, & saltem copiosus sit, ac cum impetu feratur, neque vlla viarum adsit angustia, stillicidium mensium excitare posse; cum potius hoc modo nimium mensium fluxum excitare soleat: sed magis vero consentaneum est, stillicidium mensium fieri ob sanguinis crassitiam aliquam, cum humore tamen mordaci coniunctam, & viarum aliquam angustiam. Si enim sanguis sit crassior & feculentus, ac viâ non satis pateant, sanguis non eâ copiam, quâ debet, sed stillatim excernitur: quia tamen acris est, naturâ continuò ad excretionem stimulat; & quia vasa, in quibus hæret, & vicinas membranas distendit, & præterea acris est, cum dolore excernitur. Vnde malum hoc potius iuvenes fœminas infestat, in quibus sanguis non deest, impurus tamen & acris est, & ob vasorum angustiam debito modo expelli nequit. Aëtius imbecillitatē facultatis addit, quam tamen alij potius tardum mensium fluxum, quàm stillicidium excitare putant. Si enim viæ sint apertæ, sanguisque sese rectè habeat, & natura tam fortis sit, ut purgationem inchoare possit, eandem quoque perficere posse statuunt. Etsi imbecillitas sola causa stillicidij mensium esset, magis adultioribus fœminis accidere debere putant; cum tamen observetur, frequentius iuniores hoc malo affici. Verum rectè Aëtij sententia explicanda est. Si enim de imbecillitate expultricis loqueretur, ea, quæ contra obiciuntur, locum haberent. Si verò Aëtij sententia de facultatis retentricis debilitate explicetur, non video, quid habeat incommodi; neque absurdum videtur, vteri facultatem retentricem, si sit debilis, permittere, ut continuò aliquid sanguinis extillet. Sola tamen imbecillitas vix causa est stillicidij mensium, sed sanguinis vel copiam, vel tenuitatem & aquosam accedere necesse est. Si enim sanguis sit copiosior, & retentrix vteri debilis, facildè per vterum effluere potest. Potest idem fieri, si sanguis tenuis ac serosus sit; sicut iisdem de causis,

F

nimirum

nimirum ob retentricem debilem, & sanguinis cruditatem cruentus alui fluxus hepaticus oritur.

Trincavellius, *allegato loco*, adhuc vnam causam addit, quam Aërium præterisse putat, nimirum acrimoniam, docetque; sicut acrimonia in urinâ causâ est, ut stillatim urina excernatur, nempe dum ob stimulum natura tantisper differre excretionem, donec multa colligatur urina, non potest: ita etiam ex acrimoniâ menstrui sanguinis fieri posse, ut paulatim, sicut ad vterum defertur, ab eo expellatur.

Verum enim verò etsi concedimus, dolorem ab acrimoniâ humoris etiam fieri posse: tamen quod stillicidium mensium ab eo accidat, verò consentaneum non est. Alia enim est vesicæ, alia vteri ratio. Vesica enim musculum sphincterem habet, qui eius orificium claudit, & stimulum percipiens pro arbitrio laxatur: vterus verò sanguinem pro voluntatis arbitrio non emittit, sed venarum orificiis patefactis sponte homine non aduertente, is effluit. Dolor etiam non solum ab acrimonia est, sed potius tenuius, acciditque à tensione vasorum vteri.

Signa Diagnostica.

Signa.

Vitium ipsum ex mulieris relatione patet. An autem ex sanguinis vitio & viarum angustia, an verò ex facultatis debilitate proveniat, ex eo cognoscitur; quod si à sanguinis crassitie, feculentia, & simul acrimoniâ, viarumque angustia proveniat stillicidium sanguinis, cum dolore accidit. Si verò ob sanguinis cruditatem, facultatis retentricis imbecillitatem accidat, sine dolore sanguis, imò sine sensu ferè effluit, quo passim etiam fœminæ ædes inter ambulandum maculant. Ab exercitio & calidis medicamentis maior sanguinis profusio oritur, cum sanguis magis attenuetur, viæque aperiantur. Qui autem humor sanguini admisceatur, è signis humorum alibi propositis patet.

Prognosticum.

Prognostica.

1. Malum hoc fœminis valde molestum & graue est, easque maritis ingratas reddit.
2. Si diu duret, periculo non vacat, & eadem ferè symptomata, quæ fluxus nimius, inferre potest.

Curatio.

Curatio.

Cum de stillicido mensium Medici variè sentiant, etiam in curatione non conueniunt. Rectissime autem instituitur curatio, si ad causarum, quæ illud excitant, ablationem dirigatur, & præterea dolor, qui ægram molestat, tollatur.

Cum autem supra causas tres inprimis posuerimus: sanguinem feculentum & acrem, viarum angustiam, & virtutis retentricis imbecillitatem, quâ ratione humorum vitia corrigenda sint, supra de intemperie vteri cum materia dictum. Quomodo etiam vasorum vteri angustia tollenda sit suo loco dictum. Ideoque Aëtius, *loco allegato*, prætermittit, quomodo causis occurrendum sit, & saltem de dolore vteri tollendo agit. Verum cum infra suo loco de dolore vteri dicturi simus, hinc de dolore mitigando nihil agemus. Hoc saltem hinc monemus, nihil commodius esse, quam bonâ dietâ, quæ optimum sanguinem præbet, vti. Deinde, ut sanguis, si superfluous sit, euacuetur. Vbi hoc monendum, in hoc affectu, si à sanguinis copiâ dependeat, non licere plenitudinem demere, venâ in talo apertâ; cum hoc modo sanguis magis ad vterum trahatur, sed potius venâ in brachio apertâ prius sanguinem in toto abundantem imminuendum esse. Tertiò ut humores vitiosi sæpius per *ῥῆμα πικρὸν* purgentur lenioribus medicamentis.

Si ab imbecillitate retentricis proveniat stillicidium mensium, vterus roborandus, medicamentis vterum confortantibus, quæ vim habent siccandi & nonnihil adstringendi.

Et ut in pauca curationem redigam: si sanguis stil-

latim continuò ferè effluit, curatio eadem ferè est, quæ mensium nimis fluentium; nisi quod ad angustiam vasorum, si quæ adsit, respiciendum sit: si verò sanguis paucus stillatim ac paucis diebus effluat, eadem curandi ratio est, quæ mensium suppressorum & imminutorum.

C A P V T V I.

De nimio mensium fluxu.

Retentioni & suppressioni mensium contrarius est *Nimius fluxus mensium* affectus mensium fluxus nimius, quando scilicet menses (de his enim hic sermo, non de aliis fluxibus, qui interdum per vterum accidunt, de quibus postea suo loco) copiosius, quàm solent, & debent, profluunt, aut longiore, quàm par est, tempore fluunt. Eâ enim in re ad mulieris naturam & consuetudinem ac vires respiciendum. Aliis enim maiore copiâ, aliis minore; aliis paucioribus, aliis pluribus diebus fluere solent. Itaque tum mensium fluxus saltem dicitur immodicus, cum ratione quantitatis vel diuturnitatis temporis huic vel illi individuo non conuenit. Non verò certa aliqua mensura sanguinis definiti potest: sed ea copia, quæ actiones naturales lædere potest. Mulier, quæ diu hoc affectu laborauit, ab Evangelistâ Mathæo, cap. 9. appellatur *αἰμορρῶσα*.

Causæ.

Causas nimij mensium profluvij Galenus, 3. de Causa Sympt. caus. c. 2. & 5. aph. 57. proposuit, dum scribit, possibile est, immodicas fieri menstruorum euacuationes, si ora vasorum, quæ pertingunt ad vterum, ultra modum aperiantur, & si sanguis vel calidior vel tenuior fiat, & si totum corpus propter malum habitum aliquem grauetur sanguine, quem, licet modum convenientem naturæ non excedat, expellit ad venas, quæ in vtero sunt. Quibus verbis causas omnes refert vel in vasa vteri, si nimirum eorum orificia aperiantur; vel in sanguinem, qui peccans qualitate naturam ad excretionem stimulet. Quantitatis enim Galenus mentionem non facit, cum sola sanguinis copia per se, nisi vasorum orificia plus iusto aperiat, nimium sanguinis fluxum non inducat, sed ubi copia nimia fuerit imminuta, fluxus spontè suppressitur. Cessante enim copiâ facultatem irritante, expultrix etiam ab expulsionem cessat. Verum causa immediata & proxima sola est vasorum p.n. apertio. Vitia verò sanguinis mediatae causæ sunt, quatenus nimirum vasorum orificia aperiantur.

Aperiantur autem vasa vel per anastomosin, vel diapedesin, vel per diæresin seu ruptionem, vel per erosionem.

Anastomosis fit à causis externis & internis. Internæ sunt: humidior vasorum intemperies, à quâ orificia vasorum laxantur, sanguis vel tenuis aut orificia vasorum laxans, vel copiâ eadem aperiens. Externæ sunt, balnea & fomenta humectantia & calefacientia, vel vsus medicamentorum orificia venarum aperiendi vim habentium, quale est aloë, ut & medicamentorum menses mouentium.

Per *ῥῆμα πικρὸν* nimium mensium fluxum accidisse raro obseruatum. Id tamen se obseruasse scribit Forestus, lib. 28. obs. 18. in fœminâ quadam biliosa & tenuem sanguinem habente, quæ ultra nouem menses purgationem menstruam hac de causâ passa est, & tandem eâ periit.

Ruptio vasorum fit interdum à plethorâ & sanguinis copiâ, quod in fœminis quandoque accidit, quibus menses diu subsisterunt, & postea confertim erumpunt. Idque fit eò facilius, si externæ causæ sanguinem agitant accedant, ut aër calidior, frigidior, balneum calidius, exercitationes vehementes, choreæ & saltationes, animi pathemata, inprimis ira. Evidentes verò & externæ

externæ causæ sunt, partus laboriosus ac difficilis, abortus, casus ab alto, percussio, ponderis grauis eleuatio, saltatio, coitus immoderatus & violentus, vt & sternutatio nimia & violenta, cuius rei exemplum habet Guil. Fabricius, cent. 3. obs. 58. de quadam fœminâ plethoricâ, quæ cum absque causâ manifestâ sternutatione violentâ corripere, ira vt per quadrantem horæ continuò sternutare cogeretur, menstrua ei fluere cœperunt, & quidem per duos menses, absque vllâ ferè intermissione.

Erosio denique fit etiam vel ab internis vel ab externis causis. Interna causa est sanguis acrior, qui talis euasit vel propter humorum acrium, salforum mordacium, siue in toto, siue in aliquâ parte geniti sint, admissionem vel ex corruptione ac putredine genitus, sicut accidit, cum sanguis vitiosus post partum vel abortum non totus euacuatur, sed subsistens corrumpitur. Externæ sunt medicamenta acria extra applicata. Ita refert Ioh. Varandæus, è solo pessario acriori per aliquot horas retento profusam ex vtero hæmorrhagiam & inepidæm exitialem in nobili quadam fœminâ excitatam fuisse.

Fluxus autem iste sanguinis menstrui immodicus præcipuè fit per venas, quæ fundo vteri inseruntur; cum etiam per eas naturaliter sanguis iste euacuatur: quæ verò sunt in cervice vteri, non nisi urgente necessitate aperiuntur.

Ex quibus omnibus patet, causas, è quibus viles Indicationes peti possunt, esse vel sanguine copiosum vel tenuem, acrem, subtilè aut aqueum, vel humidam vteri intemperiem, quâ vasa laxantur, vel vasorum sine causis internis rupturam à causis externis.

Signa Diagnostica.

Nimium sanguinis menstrui profluuium per se facile cognoscitur, si nimirum sanguis copiosior & præter modum euacuatur, & vires debilitentur, vt mala sequantur symptomata, inappetentia, coctionis debilitas, cachexia, coloris faciei mutatio, pedum tumor œdematosus. Si enim fluxus antea fuerit cohibitus, postea maiore cum impetu fluat, ac solitus sit, neque vires deiciat, pro immodico non habendus. An verò ex vteri fundo, an autem ex cervice eius sanguis profluat, ex eo cognoscitur, quod sanguis, qui ex ipso vteri fundo profluit, nigrior est, & plerumque grumulosus: qui verò ex cervice, rubicundior & fluidior.

Signa autem causarum quod attinet, si à sanguine copioso ortum habeat, signa plethoræ aderunt, & sanguis, qui exit, facile in grumos concreuit. Si sanguis sit acris, vel bilis signa aderunt, vel sanguis in vtero detentus & corruptus fuit. Si etiam sanguis sit serosus & aquosus, tum ex colore sanguinis effluentis, tum ex signis humoris aquosi & serosi in corpore abundantis id patebit, & tenuis ac serosus minore copiâ effluit, biliosus maior; sanguis etiâ aquosus non facile in grumos mutatur. Et omnino qualis sit sanguis, qui excernitur, ex lintei, quo excipitur, inspectione cognosci potest. Solent enim circa sanguinem, & in circuitu eius humores, qui sanguini admiscuntur, apparere, & præcipuè si pannus in umbra siccat, qualis sanguis sit, colore se prodit. Biliosus enim flauescit, melancholicus nigrescit, pituitosus albidus fit. Si vterus sit humidior, vasa laxiora, & hinc facultas retentrix debilis, cognoscitur id ex signis vteri humidioris supra part. 1. sect. 2. cap. 3. propositis, & præcesserunt causæ humectantes, balnea, nimirum, fomenta & similes. Si vasorum sit ruptio, causæ euidentes violentæ vasa rumpentes supra enumeratæ præcesserunt, quæ ex relatione ægræ facile cognoscuntur, & sanguis copiosus ac magno cum impetu effluit, ac facile grumescit. Si causa sit vasorum erosio, sanguis parcius & sensim effluit, interdum purus, interdum serosus ac cum sanie permixtus; adsuntque humores acres, qui vim erodendi habent, vel vlcus, & interdum etiam do-

lor quidam adest, & vlcus signis supra part. 1. sect. 2. cap. 18. propositis sese facile patefacit.

Prognostica.

1. Menstruis abundantibus morbi eueniunt, & subsistentibus accidunt ab vtero morbi. Hippocrates, 5. aph. 57. Etenim immodico fluxu vires debilitantur, animi deliquium & syncope sæpe accidit, hepar & viscera debilitantur, vnde fluor albus, fœdus totius corporis color, pedum tumor, atrophia, cachexia, & hydrops tandem ortum habet.

2. Quò autem fluxus est diuturnior, eò difficilius curatur: imò sæpe incurabilis euadit, & mor è inducit.

3. Curatur etiam facilius, si ab anastomosi malum sit, minusque habet periculi. Minus adhuc periculosa est diarrhœa & facilius curatur, si maturè remedia adhibeantur. Si tamen negligatur, etiam lethalis fieri potest, vt supra ex foresto dictum. Difficilius curatur hic fluxus, si vasa rupta sint; adhuc difficilius, si fuerint erosa.

4. Si ab assumptis & admotis aperientibus aut erodentibus malum ortum habeat, minus periculi portendit, quàm si ab internâ dispositione sanguinis proueniat, quam foueat icteris, lienis, aut alterius alicuius visceris affectus præternaturalis.

5. Si virium debilitas, symptomatumque vehementia nullo modo minuatur, sed indies augeatur, mortem certam id portendit.

6. In senescente muliere menstruorum nimius fluxus plerumque incurabilis & lethalis est.

Indicationes.

Fluxus mensium immodicus sistendus est. Si tamen adsit magna sanguinis copia, non subito id faciendum, & præsertim si per modum crisis accidat; quod tamen rarius euenit. Quomodo autem sanguinis fluxus sistendus sit, in genere docet Galenus, 5. m. m. à cap. 2. ad 7. vsque quibus vt ea saltem, quæ ad menstruum fluxum nimium sistendum necessaria sunt afferamus, sistitur is, si sanguis ad vterum non feratur, & si locus, per quem effluit, claudatur. Primum præstant ea, quæ reuellunt, quæque sanguini impetum auferunt, eumque ita disponunt, vt non facile fluat. Ad alterum pertinent omnia, quæ quocunque modo vasa claudere valent. Quapropter si causæ euidentes & procatactica, quæ fluxum excitât vel fouent, adsint, omnes eæ remouendæ. Si vel sanguinis copia, vel vitiosi humores adsint, sanguinis copia imminuenda, præterea sanguinis ad vterum impetus inhibendus, sique reuellendus, repellendus, refrigerandus, adstringendus, vt non ita cum impetu fluat; humorum vitium emendandum, iique euacuandi, & eorum prouentus prohibendus, viscerum etiam vitiosa dispositio ad humorum talium generationem faciens corrigenda. Cum enim sanguinis copia orificia vasorum aperire, & vasa rumpere, humores tenues & acres eadem vasorum orificia aperire & vasa erodere possint, vitia hæc prius tollenda sunt, antequam in causâ proximâ amouendâ laboremus. Tandem causæ proximæ fluxus tollendæ.

Anastomosis si sit causa fluxus, orificia vasorum hiata sunt claudenda & constringenda. Si vasa rarefacta, condensanda. Si adsit ruptura, vas vniendum & conglutinandum. Si sit erosio, vlcus mundandum, & sarcopticis, quod absumptum est, instaurandum, tandemque cicatrix inducenda.

Curatio.

Si ergo à sanguinis copiâ ad vterum sit iste fluxus, vena in cubito, hepatica inprimis, aperienda, & pro copiâ sanguinis is euacuandus. Hoc modo enim & sanguinis copia imminuitur, & impetus ad vterum sistitur. Commodius tamen est ad Reuulsionem sanguinis missionem partiri, & eam aliquoties repetere, quàm copiosiore sanguinis missione vires deicere. Neque enim ad vires saltem præsentis, sed & futuras respiciendum est; cum sanguinis continuus fluxus vires indies

magis deliciat: & repetita venæsectio potentius reuellar, quàm semel instituta. Aut si vires sint debiliores, saluarella vtriusque manûs aperiri potest. Cucurbitulæ tamen etiam hepatis regioni apponi possunt. Et si fluxus perseveret, aut vires venæ sectionem non ferant, cucurbitulæ dorso applicandæ, vel etiam mammis secundum Hippocratem, 5. aph. 50. *Mulier, si placet menstrua sistere, cucurbitulam quam maximam ad mammam appone, vel, ut Galenus, in comm. suadet, non in ipsis mammis, sed infra ipsas, quâ maximè parte venæ ex partibus inferioribus ad ipsas perueniunt. Quâ tamen in re attendendum, an euacuationis, an reuulsionis potissimum gratiâ cucurbitulæ applicentur. Etenim si euacuationis gratiâ applicentur, cuius parti applicari possent.*

Verùm partibus inferioribus nunquam applicare licet, ne sanguinis impetus ad vterum augeatur; sed commodè tum scapulis, dorso & brachiis apponuntur. Si verò reuulsionis gratiâ præcipuè applicentur, cum in oppositam & longinquam partem, rectitudine tamen obseruatâ, fieri debeat, commodissimè mammis applicatur. Quâ de causâ etiam quæ dorso, scapulis, brachiis, applicantur, cum scarificatione sunt applicandæ; quæ mammis, sine scarificatione. Et propterea etiam cucurbitulæ mammis applicatæ tum potissimum locum habent, quando profluuium oritur ob orificia vasorum nimis laxata & aperta citra sanguinis copiam. Si tamen respirationis difficultas suboritur, remouenda est ad mammam affixa cucurbitula; cum indicio sit, sanguinem adhuc copiâ peccare.

Ligaturæ etiam & frictions brachiorum instituantur, non verò crurum, ut manifestè Galenus, 1. ad Claucon. cap. 14. docet, dum scribit: oportet nexus plures & fortiores fieri circa manus quando per inferiores partes fiunt euacuationes: quemadmodum quando per læmorrhoides sanguis profluit, aut ventris profluvia adsunt, aut cum per vteros exierunt mulieribus mēstrua. Nam si tum crura fortius ligentur, sapius aliquid ad partes inferiores attrahitur. De quo plura infra, in quæst.

Si verò alij humores sanguini admisti fluxum concitent, naturamque ad excernendum stimulent, humores illi temperandi & euacuandi. Si nimirum humores biliosi & acres sanguini admisceantur, ij temperandi & ut ad fluxum minus apti incrassandi sunt decoctis & aquis plantaginis, quæ quocunque modo sumpta ad sanguinis fluxum sistendos vtilissima est portulaca, acetosa, centummodij, bursa pastoris, syr. granator. de rosis siccis, acetosa, portulaca, coralliorum, conserua ros. rubr. acetosa, corall. margarit. bolo Armeno, terra sigillata.

Si malum valdè urgeat, interdum etiam ad narcotica, quæ alios fluxus, ita etiam sanguinis fluxum sistunt, deuenire licet, nimirum Syrupum de papauere, theriacam recentem, philonium, laudanum opiatum.

Alexand. Massarias inter auxilia, quæ faciunt, ne sanguis ad vterum feratur, recenset etiam animi deliquium, utpote in quo sanguis confestim ad internas partes recurrat, & ita non amplius ad Vterum tendat. Cum verò deliquium animi multis modis possit induci, præcipuè verò vehementissimis doloribus suboritur, putat, eos dolores in partibus superioribus excitandos esse, violenter ligatis brachiis, compressis digitis manus, sed omnium maximè constrictis mammis, quæ longè maximum cum Vtero consensum habent. Verùm vana & absurda ista sunt. Quis enim ausit in malo isto, in quo antea vires ob nimiam sanguinis euacuationem deiciuntur, animi deliquium excitare, in quod ægrum coniicere facilius est, quàm ab eodem reuocare? Et quâuis ligaturæ istos humores reuellant; tamen quæ femina ferret tam dolorificas eas institui, ut deliquium animi inducere possint? Et in mammâ quidem, an non inflammationis ex tam violentis ligaturis excitari posset, quilibet perpendat.

Istis exhibitis si fluxus nondum cesset, indicio est, humorem biliosum malum fouere, naturamque ad ex-

cernendum stimulare, & proinde bilis Syrupo ros. solutiuo, mannâ, rhabarbaro, fol. senæ expurganda est. Purgantia verò fortiora neque in hac, neque in aliis causis exhibere licet: cum stimulando maiorem sanguinis fluxum concitent. Partibus verò circa vterum adstringentia medicamenta non faciliè adhibenda; cum retentis humoribus biliosis & calidis maiorem postea fluxionem concitent.

Si verò ex seroso, tenui & aquoso sanguine fluxus ortum habeat, quod in anastomosi sæpe fieri solet, videndum diligenter, an ex hepatis imbecillitate ille proueniat, quod frequentius accidit, an verò ob renum debilitatem serum non attrahentium, & prout opus, vel renibus vel hepati sua temperies suumque robur restituendum, de quibus lib. 3. Pract. dictum. Humor verò serosus sæpe euacuandus est. Humore enim isto seroso, qui sanguinem fluxilem reddit, euacuato, sanguis postea sponte subsistit: id quod mechoacanna & rhabarbaro commodissimè fieri potest. Vtile etiam est in hac causâ sudores sæpius mouere, qui serosum humorem, qui sanguinem fluxilem reddit, discutiunt. Ad sudores autem mouendos hîc commodissima est radix Chinæ.

Nonnulli quidem etiam diureticis hîc ad vias Vrinæ deriuationem fieri posse putant. Verùm diuretica sanguinem ipsum non deriuant. Et si verò humores tenues sanguini admixtos ad vias Vrinæ deriuare possunt: tamen metus est, ne sanguinem fundendo eum magis fluxilem reddant, eiusque ad Vterum impetum augeant. Dieta quoque talis imperanda, qualis hisce affectibus competit.

Vniuersalibus istis, ubi opus est, adhibitis simul proximæ fluxus sanguinis causæ occurrèdum. Anastomosis quod attinet, si ea à copiâ sanguinis fiat, omnino ea primò tollenda, sanguisque ad vterum ruens reuellendus: postea adstringentibus vtendum; siquidem si neglectâ sanguinis euacuatione prius adhibeantur adstringentia, fieri faciliè posset, ut sanguis cohibitus postea maiore impetu ad vterum ruat. Si verò tantum à relaxatione orificiorum vel tunicarum fiat fluxus, statim topicis orificia vasorum claudentibus & adstringentibus vti licet, quorum vsu si fluxus cessauerit, ad venæsectionem & nobiliora auxilia accedere opus non est. Si verò adstringentium vsu fluxus sanguinis non cesset, ad venæsectionem vel cucurbitulas accedendum, reuulsionis tamen potius, quàm euacuationis gratiâ. Postea adstringentia medicamenta, quæ modò enumerabuntur, vsurpentur interna & externa.

Nam ut & anastomosis, & ruptura & erosio vasorum rectè curretur; id agendum, ut sanguis crassior reddatur, & vasa aperta iterum claudantur. Id quod præstat per interna & externa medicamenta, quæ omnia sint adstringentia, & in erosione etiam viscida & emplastica, quæ omnia sanguinem sistencia nominantur: Qualia sunt: Radices symphyti maioris, tormentilla.

Cortic. radic. mori, granatorum, cupula glandium.

Folia: Polygoni, plantaginis, (cuius succi Vnc. iij. suprà potèter hæmorrhagias sistunt) hyperici cum fl. millefolij, bursa pastoris, cande equina, sanguisorba, pilosella, portulaca, fragaria, myrti, rubi, quercus, urtica, quæ quidem non adstringit, sed tamen sanguinem sistit.

Flores: Rosarum, cydoniorum, balaustia.

Sem: Plantaginis, portulaca, acetosa, fabarum, lentes.

Fruetus: Pyra, cydonia, mespila, sorba, nuces cupressi, galla, glandes, sumach, ribes, berberis.

Succi & gummi: acacia, hypocistis gummi Arabicum, tragacantha, shus, mastiche, succinum, sanguis Draconis.

Lapides & Mineralia: Lapis hamatites, corallium, margarita, gypsum, bolus Armenus, terra sigillata, crocus.

Ab animalibus sumpta: C.C. spodiin, album oui, caseus.

Stercus etiam Aluinum valdè commendatur extra & intus adhibitum, aded ut scribat Guainerius, sequens medicamentum nunquam fallere, nisi fluxus ab vlcere proueniat.

℞. Succī stercoreis asinini, syrupi myrtillor. ana Vnc. ℞. aq. plantag. Vnc. j.

Misceantur & nescienti mulieri exhibeatur. Et scribit Rodericus à Castro, expertissimū virum, Emmanuelem Vāezinum, quatuor Lusitanæ Regum Medicum cubicularium, qui narium hæmorrhagiā sæpius vexabatur, stercus asininum modicè exsiccatum in capsulā semper ad manus habuisse, ac retulisse, se nullum aliud simile reperisse, præsertim si recens vel siccum cum succo vrticæ permixtum naribus adhiberetur.

Ex his varia componuntur medicamenta: Vt.

℞. rad. symphyti maior. tormentill. ana Drach. ij. fol. portulacæ, plantag. ana M j.

Coq. in aq. f. Col. *℞. Vnc. vj. syr. ribes, cydonior. myrtini, ana Drach. vj. Misc. pro ij. dosibus.*

Vel *℞. syr. portulacæ, succi vrticæ depurati, ana Vnc. ij. aq. portulacæ Vnc. iij. trochisc. de carabe, de terrâ sigillatâ, ana Drach. j. lapid. hamatit. Drach. ℞. Misc.*

Dentur Cochlearia ij. singulis diebus.

Vel in iure decoctionis pedum vituli ebulliant folia plantag. vel sanguinaria, & Colaturâ exhibeatur.

Vel *℞. succi millefolij Vnc. iij. Dulcoretur sacch. Vnc. j. vel addatur syr. corall. M.*

Exhibeatur cochlear vnum atque alterum. Præstantissimum est medicamentum.

℞. panem ex amylo farinâ hordei & oryzâ recentem Affunde aq. chalybeatâ ℞ viij.

Adde ros. rubr. sicc. Mj. succi millefolij, plantag. ana ℞ ℞. consolidæ maioris cum toto virentis contusa. Vnc. iij. cauda equina, sanguinaria, ana M. ℞. carnis pyrorum agrestium, cydonior, ana Vnc. ij. balauft. santal. omn. ana Vnc. ℞. mastich. Vnc. j. Destillentur.

Exhibeatur Vnc. ij. cum Syr. portulacæ aut ros. Vnc. ℞.

℞. radic. tormentill. bistortæ, acori palustris, consolidæ maior. ana Vnc. ℞. flor. ros. rubr. Mj. balauftior. Vnc. ℞. cortic. gran. Drach. ij.

Crasso modo contusis affundatur vini rubri Mens. j. Electuaria.

℞. Conf. ros. rubr. Vnc. ij. fol. quercus. tormentillæ, ana Vnc. j. sem. plantagin. corall. rubr. ana Drach. j. lapidis hamatitæ præp. Scrup. ℞. Cum succo millefol. F. Electuar.

Vel *℞. Conf. ros. antiq. Vnc. ij. cydonior. condit. Vnc. j. ℞. trochisc. de spodio, de terrâ sigill. ana Drach. j. croci & boli Arm. corall. rubr. præp. mastich. ana Drach. ℞. Cum Syr. myrtino F. Elect.*

Pulueres.

℞. mastiches corall. rubr. præp. ana Drach. j. marg. præp. smaragd. præp. ana Scrup. j. succini, lapid. hamatitæ ana Scrup. ℞. boli Arm. Drach. ℞. F. Puluis.

Sequ. puluere multas mulieres hoc affectu satis antiquo laborantes curatas fuisse scribit Ioh. Michaël Paschalius, de morb. cur. cap. 55.

℞. cortices duorum ouorum recentium vstos, thuris, mastich. ana Vnc. ℞. marg. præp. corall. rubr. præp. carabe ana Drach. ij. lapid. hamatitæ, smaragd. præp. ana Scrup. ℞. farina hordei sine fursure P. ij. albumina ouorum iij. & si opus fuerit, adde parum aqua chalybeatæ, & Fiant duæ placentæ, quæ in furno coquantur, vt possint in puluerem redigi. Dosīs à Drach. ℞. ad Drach. j. cum iure pedum arietinorum summo mane.

Vel exhibeatur singulis diebus pulu. cort. radic. mori Drach. j.

Sequentem puluerem, ex arcanis Præceptoris sui Elidei, apud Bononienſes Præctici clarissimi, se accepisse scribit P. Forestus, quem maximè laudat, vt qui omnem diarrhæam sanet, ventris diuturna profluvia, omnemque humiditatem consumat, album & rubrum fluxum mensium restringat, & matricis dolorem sedet.

℞. Turturem moderatè pinguem, ab intestinis & fecibus repurgatam, eum deplumatum laua in vino rubro & aq. rosarum. Deinde mastiches Vnc. j. in ventre pone, rurſus affuendo, ne elabi possit, atque ita veru ad ignem rota, & inter afflandum loco butyri aceto rosaceo asperge.

Dan. Sennert. Tom. III.

Post perfectam affationē turturem ab igne & veru depositum, inque ollam vitreatā nouam coniectum, orificio luto Philosophicè obdurato in furnum calidum demitte, vt turtur perfectè exsiccare possit, postea vnà cum ossibus & carne in pollinem tenuissimum redige. Huius pulueris magno commodo dedit omni manè cochlear vnum, modò cum aquâ plantag. modò cum alio decocto constringente. Pinguedine referuatâ inter rotandum exstillatâ inum ventrem, tum pectinem, inguina & regionem renum vt inungerent, mandauit.

Rotulæ.

℞. boli Arm. Drach. ℞. magist. corall. Drach. j. marg. præp. Scrup. j. sem. acetosæ. plantag. ana Drach. ℞. spec. arom. ros. Drach. j. gummi tragac. Drach. ℞. sacch. in aq. plantag. dissol. q. f. F. Rotulæ.

Rotulæ

In adstringentibus tamē exhibendis cautione opus est, & videndum, ne nimio eorum vsu venæ adstringantur & obstruantur, calorisque ventilatio prohibeatur, & febris accendatur. Quapropter frigidis adstringentibus rarò solū vtendum, sed calidorū aliquid, qualia sunt, absinthium, mentha, coriandrum, mastiche, myrrha, thurs, addendum.

Cautio in adstringent. exhib.

Si hæc non planè satisfaciunt, etiam Narcotica admiscere vel exhibere licet. Inter quæ conuenientissima sunt, quæ simul adstringunt, vt trochisc. de terrâ sigillatâ, de carabe cum opio.

Narcotica.

Externa medicamentā quod attinet, pessi hîc non adeò vtilis sunt; cū rarò ad aperta orificia venarū pertingant.

Externa.

Si tamen venæ in ceruice vteri apertæ sint, locum habent pessi, paranturque ex herbis adstringentibus contusis, sacculoque inclusis. Imprimis vtilia hic sunt, folia quercus viridia conquassata, vel vnguentum Comitissæ aut aliud conueniens lanâ molli exceptum immittatur.

Pessi.

Vel *℞. rad. bistortæ, tormentillæ ana Vnc. ℞. balauftior. sem. plantag. ana Drach. ij. radic. consolidæ maior. Vnc. ℞. thuris, mastich. ana Drach. j. acaciæ, sanguin. Dracon. tharis ana Drach. j. lapid. hamatitæ, amyli ana Drach. j. ℞.*

Puluerisata excipiantur albumine oui & mucilagine tragacanthæ in aquâ rosar. factâ, & F. pessaria, quæ sine donec rubrâ obducantur.

Clysteres.

Clysteres vterini commodius adhibentur, qui fieri possunt è succo millefolij, sanguinaria, plantag. consolidæ maioris, quibus aliquid boli Armeni, sanguinis Draconis & similibus addi potest.

Clysteres vterini.

Vt *℞. succi millefolij, polygoni, ana Vnc. ij. mucilag. gummi Arabici in aq. plantag. factâ ℞. ij. M. F. Clyster Vterinus.*

Vel *℞. fol. pilosellæ, plantag. sanguinaria, ana Mj. rad. bistortæ Drach. ij. alum. Drach. ℞. Coq. in vino & aquâ chalybeatâ pro clystere vterino.*

Vel *℞. polygoni, millefolij, plantag. bursa pastoris, cauda equina, ana M. ℞. Coq. pro ℞ ℞. vel Vnc. vij. Colaturæ adde acaciæ, Drach. iij. sanguinis draconis Drach. j. boli Armeni Drach. ij. lapid. hamatitæ la uigari. Drach. j. Misc. F. Clyster vterinus.*

Suffus.

Vtilis etiam sunt suffusus ex thure, mastiche, ladano, rosis, myrtillis.

Vt *℞. thuris, mastich. ana Drach. ij. myrtillor. ladani, ana Drach. j. succini, ros. rubr. balauftior. ana Drach. ℞.*

Cū infusione tragac. in aq. ros. factâ F. trochisci pro fumo.

Vel acetum supra scorias aut laminam ferri candentem fundatur, & vapor vtero excipiatur.

Nonnulli etiam suffusum ranarum combustarum commendant, scribitque Ioh. Michaël Paschalius, de medic. morb. cap. 55. se eò sceminatam quandam, quæ septem ferè mensibus hoc fluxu laborauerat, curasse. Idem etiam suffusum ungula mula hunc fluxum mirificè sistere, expertum esse scribit.

Extra quoque regioni vteri vnguenta, cataplasmata & emplastra ex adstringentibus parata adhibeantur.

Vnguent a.

Vt *℞. ol. myrtini, cydonior. ana Vnc. ij. succi plantag. polygoni, cauda equina an. Vnc. j. Coq. ad succorum consumpt. Adde boli Armeni, sem. plantag. myrtillor. cerussæ, ana Drach. ℞. cera q. f. F. Vngu.*

Vel Unguentum Comitissæ lumbis & pectini inungatur.

Vmbilico etiam ista medicamenta applicanda sunt: cum ibi sit magnus venarum concursus. Notandum tamen hîc adstringentibus frigidis solis vtendum non esse, sed admiscendum aliquid, quod vim aromaticam habeat, & roboret, vt sunt rosa, santali, mastiche, thus, cuminum tostum, coriandrum tostum.

Cataplasma. Vel ℥. carnis cydonior. & pyrorum syluestrium, ana q.v. Coq. in vino rubro austero. Adde boli armeni, mastiches, sanguinis Draconis, acacie q. f. Cataplasma.

Vel membro muliebri imponatur spongia aceto rosaceo imbuta.

Cerota. Vel ℥. sem. acetosæ, plantag. portulacæ, boli Arm. sang. Draconis, ana Drach. ij. thuris, mastich. myrrha, ana Drach. iij. terebinth. Vnc. j. succi plantag. millefolij, ana q. f.

Coq. ad succorum consump. Adde cera q. f. F. Cerotum.

Balnea. Nonnulli etiam in seffus seu balnea adhibent. Verùm metuendum est, ne calor actualis balnei humores plus fundat, & moueat, atque ita fluxum mensium augeat.

Itaque si ea adhibere libeat, vis adstringendi in medicamentis iis actualem aquæ caliditatem vincere debet. Aut balnea eiusmodi tepida, & ad frigiditatem ferè accedentia vsurpari debent.

Fomenta. Tutius Fomenta adhibentur.

℥. fol. polygon. plantag. myrti, ana M. ij. nucum cupressi Vnc. ij. balanstior. Vnc. j.

Coq. in vino rubro pro fomento.

Facit quoque ad menses sistendos multum lotio crurum & coxarum aquâ frigidâ facta.

Hepatis etiam regioni, præsertim si id calidius sit, epithemata, vnguenta, cerota & emplastra refrigerantia, adstringentia & roborantia imponi possunt.

Interim dum hæc fiunt per intervalla humores vitiosos euacuare, & reuulsiones debitas instituere necessarium est. Et quidem si bilis flaua peccet, sæpe per intervalla rhabarb. ʒ. ss. vel Drach. j. cum cons. ros. exhibere utile est.

Si ex venâ ruptâ profluat sanguis, rupta vasa vnienda & conglutinanda sunt, & medicamenta modò proposita etiam hîc locum habent. Ea tamen hîc eligenda, quæ simul glutinant. Nam aliis, quæ in cæteris caussis requiruntur, hîc opus non est, si sanguis sit purus.

Itaque præmissâ, si opus sit, venæsectione, exhibenda medicamenta è coralliis, bolo Armeno, myrtillis, radice consolide maioris, acaciâ, hypocistide, trochiscis de terra sigillata, de carabe, syr. myrtino, conseruâ ros. rubr. antiqua, tormentilla, succo plantag. sanguinaria, mille folij. Non ita tamen, vt in reliquis caussis, hîc utilia & efficacia sunt medicamenta interna; cum nullum vitium sanguinis adsit. Plus commodi afferunt externa, quæ rupta vasa claudunt.

Extra ergo applicetur Cataplasma ex albumine ouorum conuassato, cum puluere boli Armeni, rosar. myrtillorum, thuris, mastiches & similibus. Vel (quod etiam in priore causâ locum habere potest.)

℥. Rad. bistortæ, tormentilla, nuc. cupressi, cortic. granator. ana Drach. j. ss. balanstior. baccarum myrti, acacie, hypocistidis, sanguinis Draconis, ana Drach. j. bol. Arm. Drach. j. ss. corall. rubr. mastiches, thuris, ana Drach. j. ol. ros. & cera q. f. F. Vng. vel addita cerâ, Emplastrum.

Nonnulli hoc emplastrum valde in omni sanguinis fluxu laudant.

℥. gummi tragacanthæ torrefacti Vnc. ss. coral. albi & rubei, ossis dactylor. combust. hypocistidis, ana Drach. j. balanst. scoria ferri præp. mumie, sanguinis Draconis, boli Armeni, terra sigillata, mastich. ana Drach. ij. nucum cupressi, corticum thuris, ana Vnc. ss. bdellij torrefacti, styracis

calamitæ, troch. de terra sigill. ana Drach. j. fuliginis camini, plumbi vsti, ana Scrup. j. picis, colophon. glutinis piscium aceto macerati, ana Vnc. j. F. La Emplastrum.

Applicetur panno coccineo.

In vterum verò infundere conuenit albumen oui conuassatum, vel succum plantaginis, sanguinaria, millefolij, radic. consolide maioris, foliorum bursæ pastoris, plantaginis, polygoni, lysimachie, summit. rubi, cortic. granatorum, balanstiorum immittere, vtile est.

Et si inceruice vteri venarum ruptio facta sit, pessos ex iisdem paratos cum bolo Armeno, balanstis, farina volatilis, sanguine Draconis, immittere conuenit.

Potest etiam talis suffitus parari.

℥. celophon. Vnc. ss. spodij, mastich. thuris, ana Drach. ij. sem. papau. nigri Drach. ss. Conuassata super prunas coniciantur, & vapor vtero excipiat.

Si à vase eroso fiat menstruorum nimius fluxus, iis, quæ cacochymiam & caussam antecedentem respiciunt, præmissis, & humore bilioso temperato atque euacuato, ac recta Diætæ ratione instituta, auersionibus item & reuulsionibus institutis, vlceri seu venarum exesioni prospiciendum, & medicamenta, quæ partim obstruendi, partim agglutinandi vim habent, vsurpanda: qualia sunt; radix filipendulæ, bursæ pastoris, farina volatilis, amyllum, mucilagines omnes, gummi Arabicum, tragacanthæ, succus portulacæ, plantaginis, bolus Armenus, terra sigillata: quæ omnia lentore suo impediunt, quo minus humores acres partem erodere possint, foramenque obturant, & fluxum sanguinis sistunt, vt natura ita sine impedimento carnem instaurare foramenque occludere possit.

Radix nimirum filipendulæ Drach. j. pondere cum ouo sorbili, vel in alio liquore conueniente sumpta, sanguinem vndeunque fluentem, præcipuè ex vtero efficaciter sistit. Vel paretur syrupus ex iisdem radicibus, cuius Vnc. j. dormituræ exhibeatur.

Vtero etiam vel partibus externis ex iisdem medicamenta parata imponenda, nimirum ex albumine oui conuassato, & cum gummi Arabico, tragacanthæ, bolo Armeno, & sanguine Draconis misto. Emplastrum quoque Diaphanicum frigidum extra imponi potest. Nonnulli etiam ad sanguinem ex vtero fluentem sistendum commendant succum chelidonie mammis appositum.

Periannata & extra adhibita, & quæ in aliis hæmorrhagiis adhiberi solent, & hîc locum habere possunt. Radix scilicet nigelle sub lingua detenta, lapis hematites, radic. papau. errat. muscus arboreus sub axillis gestatus, fanicula & fragaria plantis pedum alligata.

Diætæ.

Diætæ medicamentis respondeat, & proinde pro causarum varietate etiam aliquo modo mutanda est. Si ex sanguinis copia proveniat fluxus mensium immodicus, cibus paucus exhibendus, vt sanguinis copia immineatur. Ideoque à cibis, qui multum nutriunt sanguinemque multum præbent, abstinendum. In reliquis ferè caussis victus ratio instituatur, quæ vasa patentia claudat. Aër itaque ad frigidum declinet, & ita dispositus sit, vt neque calore humores fundat, neque frigore humores ad interiora pellendo fluxionem moueat. Cibus & potus refrigerandi & adstringendi vi sit præditus. Cōueniunt ergo hordeata & iuscula, lactucâ, portulacâ, endiuia & similibus condita. Carnes sint assæ potius, quàm elixæ. Utilia hîc sunt viscera & pedes animalium, quæ sanguinem minus fluxilem reddunt, oryza item, mylium, panicum, caseus recens, cydonia, mespila, pyra, fructus rubi, pruna syluestria, fercula ex oui albuminibus & amylo cum aq. ros. parata. Vino ægra abstinere, eiusque loco vel aquam hordei vel chalybeatam, vel cum mastiche aut coriandro coctam bibat. Vitet etiam animi motus vehementiores. Venere longiore tempore abstinere; cum obseruatū sit, quasdam ex vsu Veneris recidiuam

recidiuā passas esse. Ab omni quoque motu & exercitio nimio abstinere: frictiones tamen & ligaturæ partium supernarum institui possunt. Somnus sit moderatus, & longior potius, quā breuior; cum omnes euacuationes in somno retineantur: siarque cruribus eleuatis & complicatis. Decumbat etiam ægra in lecto molliore quidem, præcipue si vires iam debilitatæ sint, non tamen calidiore, ne sanguis incalascet.

Hamorrhoides uteri.

Nonnulli etiam hæmorrhoidum vteri mentionem faciunt, & peculiariter de illis tractant. Verum non alius videtur hic fluxus à nimio mensium fluxu, vel à mensium stillicidio.

QVÆSTIO

An reuulsionis gratiā in cruribus frictiones & ligatura fieri possint.

An reuulsionis gratiā in cruribus quoque frictiones & ligatura fieri possint.

Frictiones & ligaturas reuulsionis gratiā tantum in brachiis, mensibus nimis fluentibus, instituendas esse, supra ex Galeni, lib. 1. ad Glauc. cap. 14. dictum, ratioque id suadet; cum reuulsio sanguini motum à fonte, qui est hepar cum venâ cauâ, non ad locum affectum, sed ad contrarium conciliare debeat.

Verum nonnulli putant etiam reuulsionis gratiā frictiones & ligaturas in cruribus fieri posse, idque probare volunt, primò autoritate Hippocratis, qui 2. de morb. mulier. in principio, iubet laqueum non solum supra cubitos, sed & ad poplites supra genua adhibere. Deinde ex Galeno, qui, de sang. miss. cap. 18. scribit, quod sectiones Venarum, quæ in cruribus fiunt, non solum reuellunt, sed etiam menses euocant; putantque eandem frictionum & ligamentorum esse rationem. Tertio autoritate Aëtij, tetr. 4. ser. 4. con. 64. & P. Aeginetæ lib. 3. cap. 62. Auicennæ, cap. proprio, qui iubent, frictiones & ligaturas faciendas non solum brachiis, sed etiam cruribus, atque ab inguinibus incipiendum esse.

Verum enim verò prior Galeni sententia vera est, & consentit cum legibus reuulsionis ab eo passim propositis, & in Institutionibus etiam, lib. 5. part. 2. sect. 1. cap. 18. traditis. Autoritates verò illas in contrarium adductas quod attinet, Hippocratis locus procul dubio deprauatus est; cum contradicat manifestè aliis locis & in primis 5. aph. 54. Sicut quoque deprauatus est locus Galeni, 1. l. de cur. rat. per sang. miss. c. 18. estque in Instit. loc. alleg. monstratum, quod omiſsa sit negatiua &c., & legendum sit; venis in cruribus apertis non solum non reuelli, sed & euocari menses possunt; quæ lectio non solum antiqua Gaudani versio, sed & codices quidam Græci probant. Et cum res ex iis, quæ de reuulsionibus dicta sunt, satis clara sit, neque auxilia, quæ menses prouocant, eisdem sistere & reuellere possint, non opus est, ut in contrariis autoritatibus Aëtij & Aeginetæ conciliandis multum laboremus. Longè verò alia ratio est inflammationis vteri, in quâ vena in cruribus interdum aperitur, non reuulsionis, sed deriuationis gratiâ.

CAPVT VII.

De mensibus cum molestia & grauibz symptomatibus fluentibus.

Menses cum molestia venies.

Menses dum rectè fluunt, confertim satis erumpunt, & sine difficultate ac dolore. Interdum tamen accidit, ut difficulter, ac cum grauibz symptomatibus, imò etiam diminutè & stillatim effluant; quod vitium propterea etiam à nonnullis stillicidium mensium appellatur: longè tamen aliud est ab eo stillicidio quod supra, cap. 5. est propositum, atque hoc vitium ad deprauatum mensium fluxum pertinet, ac simile est vrinæ difficultati.

Menstrua nimirum difficilia ea sunt, quæ cum do-

lore & molestiâ, grauibzque symptomatibus fluunt. Accidunt autem ista symptomata vel instantibus mensibus, vel iam fluentibus. Priorum meminit Hippocrates, 2. epid. part. 1. r. 13. dum scribit: dolores lumborum aut femoris postridie in menses desinunt. Dum enim sanguis crassus per angustas vias prorumpere conatur, eas & partes vicinas distendit, dolorumque excitat. Nonnullæ verò, dum menses prorumpunt, comitem habent molestiæ sensum & inquietudinem in toto corpore, capitis dolores, oris ventriculi morsus, ventris & lumborum cruciatus, animi deliquia.

Causa.

Causæ huius mali eadem ferè sunt, quæ suppressorum mensium, sed minus vehementes; & iis ferè forminis accidunt, quæ nondum pepererunt. Nimirum aliqua vasorum vteri obstructio, sanguisque crassus & feculentus: facultas tamen expultrix satis robusta est. Ideoque cum ea sanguinem expellere conetur, viâ autem non satis pateant, ac sanguis ipse crassus sibi viam præcludat, sanguis subsequens vasa distendit, dolorque non cessat, donec sanguis profluat, quod tamen non rectè fit, sed vel stillatim vel à sporis & confertim effluit, vel etiam grumi erumpunt, neque etiam satis ordinatè sanguis erumpit.

Signa Diagnostica.

Malum hoc ab ægrâ cognoscitur. Nimirum diebus aliquot ante mensium fluxum de capitis dolore, ventriculi morsu, doloribus in lumbis & imò ventre conqueruntur fœminæ: interdum etiam cordis palpitacionem & animi deliquium patiuntur, quorum symptomatum quædam quoque in nonnullis dum menses iam fluunt, præcipue dolor, remanent. Alia etiam symptomata adsunt, de quibus cap. seq. inter signa dicitur. Qui enim menses vitiosi sunt, cum difficilibus signis accidere solent.

Causarum verò signa quod attinet, crassus sanguis dum euacuatur, aut in grumos concreuit, etiam facile innorescit, & dolores longè ante euacuationem ingrauescunt, dum natura per angusta vasa conatur crassum humorem expellere. Si ex flatu sit dolor, per intervalla reuertitur, subitoque exacerbatur, neque in vno loco consistit, sed hinc inde vagatur, cessatque flatu excreto; audiuntur etiam murmura ventris inferioris. Humores si sint acres, ex sanguinis excreti natura, pruritu partium genitalium, doloris modo, ex fœminæ corporis constitutione & antecedente diætâ cognoscitur. Vlcus si adsit, ex signis supra, part. 1. sect. 2. cap. 18. traditis, & præcipue ex pure, quod cum sanguine excernitur, cognoscitur.

Prognostica.

1. Grauius malum hoc affligit virgines & steriles, quàm eas, quæ iam pepererunt. Venæ enim vteri magis patent in iis, quæ pepererunt, à purgatione, quæ post partum fit, dilatata.
2. Non contemnendum etiam hoc malum est. Interdum enim in mensium suppressionem abit, atque alia mala excitat.

Indicationes & Curatio.

In affectu hoc ad duo respiciendum: Causa scilicet eius tollenda, & dolores ac symptomata mitiganda. Causæ amotionem quod attinet, si humores crassi sint, ij attenuandi & euacuandi; si acres, temperandi; si vlcus adsit, curandum. Quæ omnia quâ ratione expedienda sint, ex iis, quæ hæcenus dicta sunt, satis patet.

Hoc saltem addendum, vniuersalibus præmissis, si

Humores at-
tenuantia.

ex sanguinis crassitie malum hoc accidat, fomenta & inunctiones locis distentis adhibendas esse & præterea exhibenda, quæ humores attenuandi & fundendi vim habent: qualia sunt aqua graminis, capill. ♀ decoctum radic. aperientium, syr. capil. ♀, quinque radicibus, theriac.

Vbi tempus menstruorum præterierit, idonea vitæ ratio instituenda, ne crassus eiusmodi sanguis iterum generetur, attenuans nimirum, & exercitio moderato, sed frequenti, ut & balneo tepido, cui femina ad umbilicum usque insideat, sæpius utendum.

Doleris leni-
tio.

Ad dolorem leniendum ea usurpanda, quæ supra de dolore uteri sunt proposita, fomentationes nimirum & inunctiones ex lenientibus & anodynis, ex malua, semine lini, fenigraci & aliis.

Ut ℞. panis tritici lb j. farina sem. lini lb. ss. vitell. ouor. iij.

Coq. in lacte. Fat cataplasma, quod pectini & uteri regioni apponatur.

Vel ℞. ol. lilior. albor. lini, amygd. dulc. ruta, ana Vnc. ss. vitell. ouor. iij. croci Scrup. j. Misc.

F. linimentum, quo umbilicus & partes circa umbilicum illinantur.

Et solent ista ferè, quæ partes laxant, ac dolorem leniunt, etiam causæ subuenire, & crassos humores attenuare, ac flatus discutere.

CAPVT VIII.

De mensuris vitiosis & decoloribus.

Menses vi-
tiosi.

Menses autem non solum quantitate aut effluendi modo, sed etiam qualitate, imò potius substantiâ peccant; cum scilicet vel ipse sanguis naturâ suâ prauus est, vel alij excrementitij humores ipsi permiscantur, ita tamen, ut sanguis abundet. Si enim alij humores abundant, aliud vitium est, quod fluxum muliebrem appellant, de quo postea dicitur. Appellat autem vitium istud Hippocrates, 6. aph. 36. menses decoloris idè, quod non sanguis sincerus, quod fieri debet, sed aliis humoribus permixtus excernitur. Potest in genere etiam menses vitiosi appellari. Est enim vitium hoc menstrua purgatio deprauata, propter vitiosos humores sanguini menstruo permixtos.

Causæ.

Causa.

Causa nimirum huius mali est sanguis vitiosus: Qui quidem vel naturâ suâ talis est, cum scilicet aut ex intemperie totius corporis, aut ex partis alicuius præcipuæ, imprimis ventriculi, hepatis aut lienis, ut & prauâ victus ratione, prauam naturam acquisiuit; vel ob admistionem humorum vitiosorum & præternaturalium talis euasit; vel ob suppressionem ac retentionem corruptus est; vel ob uteri vitium, intemperiem scilicet, corrumpitur, aut ob prauos humores in vtero contentos simili labe inquinatur. Humores autem, qui sanguini admiscantur, sunt nunc pituitosi, nunc biliosi, nunc melancholici, atque hinc pro varia sanguinis corruptione, atque interdum etiam putredine, humorumque vitiosorum admixtione, menses sunt nunc albi, nunc pallidi, liuidi, virides, nigri, fætidii. Et quidem albi & pituitosi menses maximâ ex parte ventriculi vitio fiunt; pallidi & flauii à nimio iccoris calore, nigri vitio lienis.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscitur hoc malum ex eo, quod sanguis, qui affluit, à sanguine naturali & bono tum consistentiâ, tum imprimis colore differt. Cum enim sanguis menstruus naturali modo sese habens colore sit rubeus, qua-

lis est sanguis recens mactatorum animalium, consistentiâ neque nimis tenuis, neque nimis crassus, aut viscidus: si color iste mutatur, & vel pallidi, vel albicantes, vel flauii, vel virides, vel liuidi sunt, aut plures colores menses habent: odore etiam sunt fætidii, & sanguis est vel nimis tenuis, vel nimis crassus; menses vitiosi sunt. Plerumque etiam accidit, quod menses tales non debito & stato tempore excernuntur, & vel consuetum terminum anteuertunt, vel diutius morantur. Imò etiam alia symptomata accidere solent, de quibus Hippocrates, lib. de morb. mul. Incipiente morbo purgatur mulier diebus, quibus solita fuit, non pluribus. Progredientibus autem mensibus pluribus diebus purgatur, & menses pauciores ac singulis diebus apparent, & febres succedunt erroneæ, acuta cum horrore & cibi fastidia aliâs atque aliâs, & stomachi dolor, & dolebit magis, ubi menses appropinquauerint. Postquam autem purgata fuerit, & ad medium tempus superiorum respectu melius habuerit, postea rursus ad idem perueniet. Dum autem curatur, citò sana fit. Si verò non curetur, & tempus procedat, omnia prius relata valde ipsam affligent, & dolor corripiet innam ventris partem infra umbilicum, nunc inguina, nunc lumbos, nunc coxendicum ad sedem iuncturam, nunc collum; aliquando verò strangulatio fortis accidet, & caligo ante oculos obuersabitur & vertigo, ut pote purgatione sursum vergente & adscendente, &c.

An autem menses pituitosi, biliosi vel melancholici sint, ex colore & substantiâ modo inprimis cognoscitur, de quo Hippocrates, 1. de morb. mul. scribit: Arenam tenuem & siccam subicito, & cum menses prodeunt, in Sole sanguinem superfundito, & siccari finito, & si quidem biliosus fuerit sanguis, in arena siccatus pallidus erit, aut flauescens: Si verò pituitosus fuerit, veluti mucus conspicietur: liuidus verò & ad nigrum vergens apparebit, ubi melancholica sit menstrua purgatio. Eadem tamen hæc etiam ex signis humorum abundantium in corpore cognosci poterunt. Menses etiam vitiosi ob pituitam aut melancholiam diu protrahuntur, biliosi verò & ex seroso humore festinanter prodeunt. Corrupti menses ex eo quoque cognoscuntur, quod siue anticipant, siue cunctantur, in neutro tamen certum tempus & periodum obseruant; etsi ægra eandem Diætam obseruet, quod inde accidit, quod sicut temperatura bona semper sibi constat, & parum huc vel illuc mutatur: ita intemperata corporis constitutio inconstans est, & nunquam in eodem statu permanet. Si ex mensium suppressione ij corrumpantur, præcessit mensium suppressio, & postea dolores in pectore & pulsationes fortes sentiuntur, & tactum etiam non sustinent feminae. Et si melior habitus est, menses ipsi erumpunt, & profluit pus ac sanguis & graue olens, ad septimum, aut octauum, aut nonum diem. Si prauii humores in vtero contenti sanguinem inquinant, cognoscitur id ex signis intemperiei uteri cum materia.

Prognostica.

1. Malum hoc non contemnendum. Varios enim morbos humores vitiosi in vtero abundantes excitare valent. Humores nimirum crassi obstructions uteri, & mala hinc pendentia excitare; acres verò vterum exulcerare valent. Steriles etiam non rarò feminae hoc affectu laborantes fiunt.

2. Quò autem maior est à naturali statu recessus, eò malum deterius est: & inprimis prauii sunt menses nigri & fætidii.

3. Maximè verò periculosi sunt menses suppurati. Qui tamen si per dies septem, octò, aut nouem effluant, mulier liberatur. Si verò vlcerà inde in vtero excitentur, melius quidem habebit, sed sterilis fiet. Quod si per pudenda non effluant, vel ad partes supra inguen prorumpunt citra tumorem, & iuxta hypochondria foras prodeunt, & tum femina aut superstes non

non manet, aut sterilis euadit: vel post dies duas tresue aut plures menstrua super inguen excitant tumorem magnum, rubeum, sine capite, quia caro ibi impletur, estque talis tumor œdematodes, atque à sanguine pituitoso per vniuersam carnem disperso oritur, qui non sine periculo secatur. Melius est, si sanguis ad pudendum conuertatur, mensesque prodeant. Quod si non fiat, & ibi menses suppurentur, superius relata pericula fiunt.

Indicationes & Curatio.

Indicationes Cum malum hoc ab humoribus vitiosis sanguini menstruo admixtis dependeat, generalis Indicatio est, humores illos vitiosos euacuandos esse. De quo Hippocrates, 5. aph. 36. Mulieri menses decolores, neque secundum idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam. Præparatio tamen & euacuatio, vt & victus ratio, cuiuslibet humori debita instituenda: quæ qua ratione fieri debeat, supra, de vteri In-temperiebus cum materia, & aliquoties iam dictum. Hoc saltem hic monendum, cum humores crassi, vt commodius purgentur, attenuatione indigeant, cauendum esse, ne pro attenuantibus menses vehementer mouentibus vtamur; cum talia serofos humores colliquant, & humores ad vterum moueant, atque ita vasis angustioribus magis impingant. Sensim itaque & paulatim attenuantibus primò vtendum, & si aliqua eorum, quæ menses vehementer mouent, vsurpentur, mitioribus sunt temperanda. Acetum autem & acida hic locum non habent.

Si post purgationem tandem reliquæ aliquæ vitiosorum humorum superfuerint, siue in toto corpore, siue in vtero, absumendæ sunt. Quæ in toto corpore supersunt, rectissimè sudoribus discutiuntur: aut si flaua bilis peccet, quæ sudorifera calida non semper admittit, balneis aquæ dulcis tepidæ reliquæ discutiendæ sunt: quæ etiam in humore melancholico vtilissima sunt. Vtero ipsi verò pessi, fomenta, suffitus, de quibus antea, adhibenda. Vel exhibeatur *theriaca*, *Mithridaticum*, aut *decoctum radicum angelica* humoribus frigidis peccantibus: quæ tamen etiam reliquias humorum in toto corpore absumunt.

C A P V T IX.

De Menstruis debitum tempus anteuertentibus.

Menses inordinati. Cum menses & menstrua inde nomen habeant, quod singulis mensibus semel fœminis fluere soleant, rectè se is fluxus habet, si statis temporibus, & absoluto menstruo spatio accidat. Verùm sæpe euenit, vt nunc tardius, nunc citius, quàm menstruo spatio, reuertatur, nunc etiam singulis mensibus non semel, sed aliquoties, aut contrà non singulis mensibus, sed duorum vel plurium mensium spatio semel fluant; cuius fluxus genera omnia Inordinatorum mensium nomine comprehendimus. Etsi enim etiam aliquando menses statò tempore debitum tempus anteuertere, aut tardius reuerti videantur: tamen nec is fluxus sit debito tempore & rarò diu eandem periodum, idemque tempus obseruat. Hoc capite saltem de mensibus debitum tempus anteuertentibus agemus.

Est autem fluxus is mensium excretio deprauata, quæ debitam periodum semel vel iterum anteuertit. Aliquando enim saltem antè debitum fluxionis tempus menses fluere incipiunt; aliquando verò singulis mensibus etiam bis menses fluunt.

Causa.

Est autem huius symptomatis causa proxima expul-
trix & retentrix vteri læsa, quæ in suo officio aberrant,

vt sanguis vel sapius, quàm par est, vel citius, quàm par est, vel tardius, quàm par est, expellatur, vel effluere permittatur. Causa verò, quæ vel expultricem irritat, vt ante debitum & consuetum tempus sanguinem expellat, vel facit, vt retentrix sanguinem amplius tolerare non possit, quærenda est vel in ipso sanguine, seu expultrice facultate totius corporis, quæ superfluum & sibi molestum sanguinem ad vterum mittit, vel in ipsâ facultate retentrice vteri, quæ cum sanguinem sibi molestum amplius retinere non potest, facultatem expultricem in consensum trahit, quæ quod molestum est expellit; interdum & causæ hæc omnes concutunt.

Sanguinem quod attinet, potest is copiâ peccare, si scilicet statim multus in corpore generetur, nimirum si fœmina sit boni habitus, heparque calidius, & humidius obtineat, & alimentis boni ac multi succi vtatur, ac præterea vitam otiosam agat. Cum enim his de causis breuiore temporis spatio plus sanguinis, quàm ad corpus nutriendum necessarium est, generetur, natura, quæ sanguinem copia sibi molestum tolerare nequit, ante tempus consuetum ad eius expulsionem insurgit. Idem accidit, si sanguis nimis calidus, tenuis, acris & mordax sit. Etenim & is facultatem expultricem irritat. Idque longè facilius accidit, si vis retentrix in vtero languida & imbecilla sit, & contrà facultas expultrix robusta & exquisito sensu prædita. Tum enim etiam à minore copiâ aut minore acrimoniâ facultas retentrix offenditur, & expultrix stimulat, atque ita sanguis ante debitum tempus effluet, præsertim si nulla adsit vasorum angustia, sed potius laxitas. Interdum & causæ euidenter, lapsus, percussio, animi pathemata facere possunt, vt menses consuetum tempus anteuertant.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse ex mulieris relatione cognoscitur, quæ *Signa* refert, se longè citius, quàm aliàs consueuerit, aut intra mensis spatium bis vel ter sanguinis muliebrem fluxum pati.

Causarum autem, quæ ita manifestæ non sunt, signa quod attinet, sanguinis copia cognoscitur è signis plethoræ in Institutionibus, & alibi explicatis, sanguisque, qui excernitur, est fluidus & naturalis. Caliditas verò, tenuitas & acrimonia humorum innotescit ex temperie totius corporis, atque imprimis hepatis, calidior, & victus ratione præcedente, quæ tales humores cumulare solet, aliisque humorum biliosorum signis, sanguisque est diluor, decolor, flauidior. Retentricis debilitas & vteri vasorum laxitas cognoscitur ex habitu corporis humido & laxo. Si causa aliqua euidenter vel externa præcesserit, ea ex fœminæ relatione cognoscitur.

Prognostica.

1. Affectio hæc molesta potius, quàm periculosa *Prognostica* plerunque habetur: suis tamen incommodis non vacat. Interdum enim conceptionem impedit. Interdum etiam inde nimium sanguinis profluuium oritur, & reliqua mala, quæ fœminæ, quibus menstrua immodicè fluunt, patiuntur, suboriri solent.

2. Quò autem causa huius mali magis seu minus pertinax est, eò etiam curatio est facilior.

Curatio.

Si mensium anticipatio fiat à facultate irritatâ, & *Curatio* quidem à copia sanguinis, is imminuendus, quod fit tenui diætâ, & exercitio frequentiore ac validiore, & si copia sanguinis sit grauior, etiam venæsectione. Si verò à sanguinis acrimonia proueniat, humores acres temperandi

temperandi, cum victu conueniente, tum medicamentis, postea conuenientibus medicamentis euacuandi, quæ qua ratione fieri & expediti debeant, supra, *part. 1. sect. 2. cap. 5. de intem. vteri cum bile*, & alibi etiam dictum.

Hic saltem superioribus hoc addimus, acidulas & thermas, quæ vim ferri abundantem habent vtiliter potari; cum acrimoniam humorum temperent, ac vicerum, hepatis, renum, vteri intemperiem calidam corrigant, atque ita acrium humorum generationem prohibeant, facultatem etiam retentricem vasorum roborent, & laxitatem eorum emendent.

Si à facultate vteri retentrice, & vasorum laxitate malum ortum habeat, ea vsurpanda quæ causas illius imbecillitatis tollant, & vteri intemperies frigida & humida corrigenda, vt supra suo loco dictum, & permiscenda adstringentia, quæ meatus nimis patentes nonnihil claudant: non tamen nimis adstringentia vsurpanda, ne contrarium malum, mensium scilicet retardatio vel suppressio, inducatur.

Si ictus, casus, aut alia causa euident hoc malum induxerit, curanda vasorum apertio vt supra, *part. 1. sect. 2. cap. 7. de vasorum vteri apertione*, dictum, & vteri regioni ac vicinis partibus imponendum cataplasma aliquod adstringens.

Vt *℞. pulu. rad. consolida Drach. ij. flor. ros. rubr. sang. Dracon. mastich. thuris, ana Drach. j. farina volatilis Vnc. j.*

Cum aq. ros. & albumine ouorum F. Cataplasma.

C A P V T X.

De Menstruis ultra consuetum tempus subsistentibus.

Menses tardi Interdum contra accidit, vt menstrui sanguinis fluxus aliquot diebus, modò pluribus, modò paucioribus, ultra consuetum tempus moretur, & simul plerumque nullo certo ordine ac periodo reuertatur.

Causa.

Causa.

Affectus hic cum sit proximè enumerato contrarius, causas etiam contrarias habet, sanguinis nimirum paucitatem vel crassitiam, viarum angustiam, & facultatis expultricis imbecillitatem, sensusque obtusionem & quasi torporem: quæ causæ omnes vt seorsim menses remorari possunt: ita si plures vel omnes coniungantur, diutius menses detinentur.

Si enim sanguis paucus generetur, non stimulat facultas expultrix ab eo, donec multus cumuletur; quod cum menstruo spatio fieri non possit, tamdiu purgatio hæc differtur, donec ea sanguinis copia cumulatur, quæ naturam stimulare possit. Sanguis verò crassior expulsionem resistit, & facillè vias obstruit. Quod præstant etiam humores crassi sanguini permixti, de quo Galenus, *5. aph. 36.* scribit, quod cacochymicis mulieribus non modò decolores menses appareant, sed etiam statum periodi tempus non seruent, humoribus, qui crassiores sunt, & ad fluendum ineptiores, morantibus. Per vias etiam angustas sanguis facillè euacuari non potest, donec tandem post longius temporis spatium à maiori sanguinis copiâ collectâ natura cogatur cum impetu ad expulsionem se accingere. Quæ autem causa angustia sit, supra, *part. 1. sect. 2. cap. 6.* dictum. Facultas vero expultrix debilis, opus, quod debebat perficere, longius protrahit; sensusque obtusior stimulum non statim percipit, & neque pondus, neque acrimoniam, donec nimia sit, percipit.

Præter has causas quidem alia adhuc est, ætas. Verùm cum ea ad sanguinis paucitatem redigi possit,

neque curationem admittat, de ea plura dicere opus non est.

Signa Diagnostica.

Symptoma hoc ex mulieris relatione cognoscitur. *Signa.* Causarum signa quod attinet, sanguinis paucitas cognoscitur ex eo, quod fœmina victu tenuiore vsa est, aut nimium sese exercuit, & nullam percipit molestiam, etsi fluxus mensium protrahatur. Si verò ob sanguinis crassitiam & visciditatem id fiat, cacochymia istius signa alibi explicata aderunt, & sanguis, qui excernitur, est albidior, crassus & viscidus. Imbecillitas facultatis expultricis cognoscitur ex intemperie vteri frigida, cuius signa suo loco tradita sunt; & vbi debitum purgationis tempus præterit, fœmina ob sanguinem cumulatam molestiam percipit. Stupor tandem cognoscitur è morbis, quæ stuporem inducendi vim habent, & ex vsu nimio medicamentorum refrigerantium; & quod licet iam debitum menstrui fluxus tempus præterit, & sanguinis in corpore redundantis signa adsunt, nullam tamen circa vterum grauitatem aut molestiam fœmina percipit.

Prognostica.

1. Minus quidem periculosa est hæc affectio, quàm mensium suppressio: neque tamen omni periculo vacat, præsertim si fœmina sit plethorica, vel cacochymica; cum ex retento præter consuetum tempus sanguine, vel etiam vitiosis humoribus varia mala oriri possint.

2. Curatur autem hoc malum facilius vel difficilius, prout causa magis vel minus est pertinax.

Indicationes & Curatio.

Curatio tota consistit in causarum huius symptomatis ablatione. Si sanguis sit paucior, adhibito victu pleniore, laboribusque, & exercitiis nimis omissis, sanguis copiosior generabitur. Si sanguis sit crassior, vel feculentos & crassos humores admixtos habeat, sanguis is attenuandus atque incidendus, vt fiat motui aptior, & humores vitiosi crassi sanguini admixti præparati conuenientibus medicamentis euacuandi. Vt autem suo quodlibet horum remedium tempore adhibeatur, commodissimum est, mox menstrua purgatione finita, & ita corpore euacuato, medicamenta, quæ humores crassos & viscidos incidere, attenuare & abstergere possint, exhibere; quæ si menstrua purgatione instante exhiberentur, maiores obstructions parerent. Inter medicamenta autem, quæ hoc præstant, efficacissima est calamintha, quæ tardantes menses feliciter promouet. Post ista medicamenta deinde purgantia exhibere vtile est, antequam multum sanguinis in vtero & vicinis partibus iterum colligatur. Quod si nec sic debito tempore menstrua redeant, attenuantia & purgantia repetenda, & corpus per epicrasin euacuandum.

Quibus peractis postea vasa vteri aperiencia vsurpanda, quæ supra *part. 1. sect. 2. cap. 6.* proposuimus. Commodissimè autem talia medicamenta diebus aliquot ante consuetam mensium purgationem vsurpantur; sicut etiam vtile est, diebus quatuor vel quinque ante consuetam mensium purgationem talos scarificare, pedes in aquâ calidâ detinere, crura fricare, cucurbitulas cum multâ flammâ sine scarificatione interiori coxarum parti admoovere, suffimentis & pessis internis, si commodum sit, vti. Sicut & variis medicamentis ventrem inferiorem inungere vtile est, quæ de mens. suppress. sunt proposita.

Si ob sensus hebetudinem ac stuporem tardius, quàm par est, menses fluant, medicamenta, quæ aliàs stupori & paralyti conueniunt, vsurpanda; & si ob frigidam & humidam intemperiem sensus hebetudo, vt & facultatis expultricis

expultricis debilitas accidat, ea, quæ ad frigidam & humidam vteri intemperiem corrigendam supra, *part. 1. sect. 2. cap. 5.* proposita sunt, simulque facultatem expultricem debilem irritant & confortant, vsurpanda, & si humores pituosi coniungantur, iis euacuandi, vt etiam suo loco dictum.

CAPVT XI.

De mensum per aliena loca excretionem.

Observatum etiam est, menses suppressos non per vterum, sed per alia loca præter naturam excretos fuisse; & quidem varia. Per nares excretos fuisse, refert Brasauolus, *comm. ad aph. 33. lib. 5.* Hippocratis, & Paræus, *lib. 23. cap. 12.* Idem, eodem in loco, scribit, cuidam menses subsistentes per hæmorrhoides euacuatos fuisse. Quibusdam singulis mensibus vomitu per os reici, refert Hippocrates, *lib. 1. de morb. mulier.* vnde idem Hippocrates scribit, *5. aph. 32.* Mulieri sanguinem vomenti menstruis erumpentibus solutio fit; Aretæus, *lib. 2. cap. 2.* Rabbi Moyses, *part. 24. aphor. Beniuenius, cap. 4. de abditis sanatis & morb. causis.* Brasauolus, loco allegato & *comm. ad aph. 31. lib. 5.* Nonnunquam & per aluum euacuantur, vt etiam Hippocrates, loco allegato, refert, Galenus, *5. aph. 33.* Quæ autem via sit ab vtero ad intestina & ventriculum, non ita plauum est. Equidem posset hoc fieri, si sanguis in venam cauam regurgitet, & hinc ad hepar, & ab hepate ad venas mesaraicas perueniat: sed via hæc nimis longa esse videtur. Compendiosior est per *avatoxobores* illas, quas habent venæ vteri cum mesenterij venis. Per eas enim sanguis facile & in ventriculum, & in intestina effundi potest. Cum vrinâ quoque sanguinem menstruum exiisse, scribit Brasauolus, *comm. ad aph. 75. lib. 7.* Hippocratis. Ex oculis & auribus religiosæ cuidam, quæ menses non habebat, cum eâ ætate esset, in quâ habere deberet, singulis mensibus sanguinis copiam effluxisse, narrat Brasauolus, *comm. ad aph. 25. lib. 4. aph.* Hippocratis. Menses etiam, quæ per ætatem iam fluere debebant, in virgine quadam sanguineis guttis, lacrymarum instar, frequenter ex oculis profluentibus euacuatos fuisse, refert Dodonæus, *cap. 15. obseru. Medicinalium.* Vidit quoque fœminam, cui vnoquoque mense sanguis modicus per maiorem sinistri oculi angulum fluebat, Ludou. Mercatus, vt refert, *lib. 1. de morb. mul. cap. 7.* Mulierem in Flandria, cui forte fortuna cum elusus esset dens molaris, solitique alioquin menses supprimerentur, singulis mensibus ex elisi dentis vulnuscule sanguineus quidam gurgies, purgationi proportionem respondens, effluebat, se nouisse scribit Bald. Ronseus, *lib. de hom. primordiis & hystericiis affect. cap. 28.* Per mammarum papillas sanguinem effluxisse in duabus nobilibus fœminis, alterâ Lusitanâ, alterâ Italâ se obseruasse, docet Amat. Lusitanus, *Cent. 2. cur. 21.* Idem refert Paræus, *lib. 23. cap. 52.* Cordæus, *comm. 6. in lib. 1. de mulier. morb. Hippocratis.* Per Umbilicum mulieri cuidam Tridentinæ sanguinem singulis mensibus erupisse, scribit Nicol. Florentinus, *serm. 2. cap. 8.* Per minimum manûs digitum, & per annularem sinistræ manus singulis mensibus sanguinem effluxisse, se ter vidisse, refert Ludou. Mercatus, *lib. 1. cap. 7. de mulier. affect.*

[Mensum per aliena loca excretorum varias historias hæcenus recensuimus, quibus sequentes, quas Zacutus Lusitanus, de *Prax. Med. Adm. lib. 2.* recenset, addendæ sunt. Is, *alleg. loc. obseru. 91.* narrat, iuenculam quandam annorum octodecim, tempore instantium mensium lumborum dolore cum ventris torminibus correptam fuisse. Hinc apparuisse in ore vlculam, oculos caligasse, & quatuor diebus in gingiuis mirabilem pruritum sensisse. Tandem è gingiuis den-

tium inferiorum riuulos sanguinis, sudoris instar, biduum manasse: idque singulis mensibus ordinariè accidisse; atque ita per circuitum singulis mensibus sanguinem librarum duarum quantitate effluxisse. Cessante verò fluxu fœminam bene habuisse. Etsi verò varia medicamenta fuerint adhibita, quibus Medici sanguinis hunc fluxum à parte hac ad inferiora, & locum naturalem, reuellere conati sunt: omnia tamen frustra fuerunt adhibita. Nec natura à consuetâ istâ viâ auocari potuit. Interim sterilis mansit hæc mulier.

Idem, *eod. in lib. obseru. 92.* refert, fœminam quandam ventris tormina, & vmbilici dolorem sensisse. Deinde, solutâ placidè vmbilici vnitatem, sanguinem sensim emanasse, per dies octo, ad tres libras. Cessante verò fluxu, fœminam bene valuisse.

Idem, *ibid. obseru. 93.* scribit, puellæ cuidam succulentæ, & sanguine bono turgidæ, cum ætas ad menstruum fluxum adesset, nec tamen menses profluerent, naturam sanguinem per inguina expellere cœpisse, paruis foraminibus, & vix sensui conspicuis apertis, quinque, sex, & interdum septem dierum spatio. Cum verò varia remedia frustra adhibita fuissent, Medicus quidam, etsi alij, & quidem rectè id dissuaderent, cauterio foramina illa claudere tentauit; vnde factum, vt denegato sanguini exitu, is ad internas partes regurgitauerit, & acutam febrem excitauerit, quæ sectione venæ saphænæ curata est. Natura verò postea eadem foramina singulis mensibus aperuit, & per inguina multis annis sanguinem menstruum euacuauit.]

Non prætereundum hic est, quod Mercatus, loco allegato, refert, cuidam mulieri sanguinem quidem menstruum per aliena loca non effluxisse, sed rubore quodam facto in alterâ maxillarum singulis mensibus naturam purgationem menstruum denegasse.

Causæ.

Causa huius affectionis est mensum suppressio; ea- que perfecta, potissimum à vasorum in vtero angustia, quacunque de causa orta. Potest tamen huc facere etiam vteri robur, ob quod sanguis non admittitur, & contra aliarum partium, per quas effluit, debilitas: sicut & in quibusdam vasorum vteri vitiosa conformatio & insertio. Ex causis enim istis, vel etiam aliis, si sanguis supprimatur, nec natura eum per consuetâ loca expellere possit, copiâ eius grauata fœminæ salutis prospiciens, & pericula, quæ ex suppressione mensum oriri solent, præcauere cupiens, aliam viam quærit, per quam sanguinem euacuet. Nonnulli etiam naturæ errorem addunt & accusant, statuuntque, si natura salutis fœminæ causa coacta talem euacuationem molitur, eam impedire aut peruertere nefas esse: Si vero per naturæ errorem fiat fluxus, eum sensim & leniter permutandum esse. Verum non facile adduci possum, vt credam, naturam, si nullum ipsi impedimentum obiciatur, viam consuetam deferere, & aliam insolitam quærere. Et licet verum sit, fluxum illum, quem natura salutis fœminæ causa instituit, non peruertendum aut impediendum esse, ne sanguis in corpore relictus grauiora mala excitet: tamen vbi fluxus ille cessat, danda est opera, vt natura ad consuetas vias reuocetur.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se patet.

Prognostica.

1. Malum hoc potius molestum fœminis, quam periculosum esse solet; nisi quod hoc habet incommodi, quod conceptui impedimento esse potest, cum sanguis, qui pro conceptione necessarius est, ad alia potius loca, quam vterum feratur.

2. Minus

72 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

2. Minus tamen periculi est, si per nares sanguis euacuetur; cum natura aliàs sanguinis abundantis copiam per nares euacuare soleat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Duo scopi hic Medico sunt propositi, primus & præcipuus, ut sanguis, qui per aliena loca euacuatur, ad vterum, ut huic euacuationi destinatum locum, reuocetur; alter, ut si sanguis per aliena loca non sufficienter euacuetur, & inde aliqua eius copia colligatur, ea imminuatur.

Prius expeditur venæsectione in talo, triduo, antequam sanguis fluere incipiat, instituta, cucurbitulis, femoribus, coxis & suris nunc cum scarificatione, nunc sine eâ applicatis, frictionibus item, balneis, fomentis, inunctionibus, clysteribus vterinis, pessis & aliis, quæ de suppress. mens. sunt proposita.

Alteri scopo satisfacit venæ sectio, quæ tamen commodissimè in talo instituitur.

CAPVT XII.

De fluore muliebri.

Fluor muliebris.

ET si per vterum nihil aliud, quàm sanguis singulis mensibus euacuari solet: tamen accidit interdum, ut p.n. & aliæ res per eum excernantur. Inter eas autem primò est Fluor muliebris vel vterinus, præ γυναικῆ dictus, seu Menstrua alba appellata; Excretio nimirum ex vtero vitiosa, vbi pro rubro sanguine illuies quædam cruda, plerunque alba, modò saniosa, liuida, aut viridis, modò subrubra & saniosa excernitur, & quidem non singulis mensibus & statis temporibus, sed singulis ferè diebus, aut inordinatè, nunc breui, nunc longo temporis spatio, & nunc iis accidit, quibus menses fluunt, & mensium rubrorum fluxu absoluto incipit, nunc mensium fluxum præcedit, interdum & iis accidit, quibus menses suppressi sunt. Virgines rarò hoc malum infestat, frequentius adultiores, nonnunquam & grauidas. Autor tamen est Fernelius, lib. 6. de morb. & sympt. cap. 16. etiam puellam octauo ætatis anno, hoc malo obsessam, ac diu postea grauiter afflictam se vidisse.

Fluor muliebris differt à mensibus decoloribus.

Decolores verò menses, quorum antea facta est mentio, aliud ab hoc fluxu vitium sunt. Menses enim decolores adhuc ad menses pertinent, & deprauati sunt, color tamen ruber adhuc in iis conspicuè apparet: menses verò albi & substantia & colore à mensibus differunt. Deinde etiam exeundi tempore & modo à mensibus decoloribus fluor muliebris differt. Menses enim decolores etiam suam periodum obseruant, etsi non semper exactè: fluor verò muliebris alio, quàm menses, fluunt tempore, nonnullis continuò, aliis ante, aliis post menses; grauidis quoque & quibus menses suppressi sunt, accidit.

à pure ex vlcerebus vteri.

Discernendus etiam fluor muliebris à materiâ purulentâ, quæ ex vlcerebus vteri effunditur: atque cum materia purulenta effluit, vlcere præsentis notæ adsunt, quæ absunt in fluore muliebri. Ipsum etiam pus, si sit laudabile, crassius est & albidum, quàm menses albi, & minoris quantitatis. Si verò sit saniosum; cruore perfusum est, & cum dolore excernitur.

à Gonorrhœâ.

A Gonorrhœâ verò & materiâ feminali distinguitur, quod hæc in minore quantitate excernitur, albidior est & crassior, & longioribus interuallis effluit, sicut à pollutione nocturnâ eò discernitur, quod pollutio ista per somnum saltem accidit, & cum imaginatione rei venereæ est coniuncta; cum fluor muliebris quauis horâ accadat.

à pollutione nocturna.

Causa.

Causa proxima est humor excrementitius, à sanguine totâ naturâ alienus, non tamen eiusdem semper speciei, sed modò albus & pituitosus, modò biliosus, modò melancholicus, modò saniosi sanguinis colorem representans, modò mixtus.

Colligitur autem iste humor nunc in corpore toto, nunc in aliquâ parte, & ad vterum transmittitur, & per pudendum frequenter & assiduè effluit: Sicut enim natura, dum boni sanguinis copia in fœminis cumulata est, eam per vterum euacuare solet: ita etiam si vitiosi humores in corpore cumulati sint, iisdem viis ad eas expellendas uti solet. Et inprimis hoc accidit in mulieribus humidâ & frigidâ constitutione præditis, mollioribus, delicatis, sedentariâ & otiosâ vitam agentibus, & alimentis frigidis & humidis vrentibus. E partibus inprimis ventriculus, hepar, & lien huic malo originem præbent, & præcipuè mulieres, quæ cruditate ventriculi laborant, huic malo sunt obnoxie. Facilius tamen hoc accidit, si vterus debilitatus sit. Imò solus vterus malè affectus huius vitij causa esse potest; si nimirum ob frequentes abortus, vel alias causas is debilitatus sit, & potissimum si frigidâ & humidâ intemperie (de quâ supra, part. 1. sect. 2. cap. 5. dictum) laboret. Tum enim etiam bonum alimentum affluens non rectè concoquit, & propterea multa excrementa cumulantur, quæ quotidie ex vtero effluunt. Multò magis verò hoc accidit, si sanguis, qui affluit, non purus sit.

Atque ita humor vitiosus, qui fluxum hunc excitat, nunc in toto corpore vel aliquâ parte generatur & ad vterum transmittitur, nunc in vtero præcipuè colligitur. Docet id clarè Galenus, 6. de loc. aff. cap. 5. dum scribit: Verum accidit interdum fœminis vtero nihil laborante muliebri vocatum profluuium, cum vniuersum corpus per ipsum expurgatur, quemadmodum interdum per renes quoque euacuatur. Contingit potissimum iis fœminis, quæ tenuiore & pituitosiore habitu sunt præditæ. Has itaque intra vtero, per remedia, quæ toti corpori adhibentur, sanauimus. Et, 3. de caus. sympt. cap. 4. hæc habet: Cæterum deprauatæ fluxiones per vterum fiunt, expurgato per hanc partem corpore vniuerso; vocatur autem id symptoma fluxus muliebris: Præter hæc deprauata ex vtero fit euacuatio propter malum aliquod in ipso factum. Quamquam enim de hisce locis pugnet cum Mercuriali Massarias: tamen clarum est, Galenum statuere interdum (non semper) saltem fluxum hunc à toto fieri; præter hunc tamen aliam deprauatam fieri ex vtero euacuationem, propter malum aliquod in ipso vtero factum.

Vias per quas hic fluxus fit, quod attinet, Platerus in eâ est sententiâ, fluorem vterinum tantum à ceruicis vteri venis prodire, non verò ex fundi cavitare in cololum illius effluere, indeque postea expurgari; cum tam angustus in vtero sinus tantam copiam humoris, quantam plerunque emanare videmus, capere non possit, nec, donec vterum gestent fœminæ, amplietur.

Per quas vias fiat fluor muliebris?

Verum equidem negandum non censeo, per ceruicis vteri venas, ut ampliores, hunc fluxum frequentissimè accidere: interim tamen non impossibile est, ex ipsius vteri venis eundem humorem effundi posse. Cum enim aliàs hæc venæ in vterum sanguinem ferre soleant, non mirum est, naturam etiam iis abuti ad excrementitios istos humores euacuandos; præsertim vbi in ipso vtero illi generantur, ilque imbecillus huius fluxus causa est, (quod Platerus diffiteri non potest,) & non è toto corpore vel aliunde confluunt. Neque opus est, ut totus, qui euacuatur, humor, in cavitare vteri primùm congeratur, & hinc euacuetur; sed ut sensim affluit, ita sensim euacuatur. Neque etiam, ut dictum,

totus

totus iste humor ex vtero, sed pars eius è venis ceruicis vteri effluit. Non autem mirum, naturam vitiosos humores sine sanguine è venis expellere; cum non solum extra consuetum menstrui sanguinis fluxus tempus id accidat, sed & natura vtilem sanguinem retineat, vitiosos humores verò eiiciat, quod etiam in alui fluxibus & vomitibus, in quibus quoque materia è venis euacuatur, accidit.

Causas remotiores quod attinet, sunt ex omnes, quæ dictos vitiosos humores in corpore vel parte aliqua vel vtero cumulare possunt. Scribit etiam Platerus, se obseruasse, mulieribus, quæ nunquam hunc fluxum passæ fuerunt, eum, postquam medicamenta cathartica sumpsissent, superuenisse, quia natura eorum vsu ad alias excretiones moliendas excitata fuerit: Multas quoque dum thermis aliquandiu insedissent, hoc vitium contraxisse, non ob contagium, quia cum aliis, quæ eo laborabant, in eodem balneo sederunt, sed quod vsu harum continuo natura incitata excrementa crassiora, quæ per sudorem expelli non potuerunt, per hanc viam commodiorem expulit.

*Quænam
ripiat
per mulie-
res?* Corripit autem hoc malum fœminas omnis generis, frequentius tamen adultiores; nonnunquam tamen & iuniores, imò & virgines. Etsi enim nonnulli negant, virgines hoc profluuium pati, & si id accidat, eas corruptas esse, temerè & incautè pronuntiant: Obseruatum tamen est à doctissimis Medicis, fluxum hunc virginibus, de quibus nulla corruptionis suspicio esse potuit, accidisse, imò nonnullas biennio antequam menses erumperent, fluxu hoc laborasse, & puellam octo annos natam fluxum hunc passam esse, antea ex Fernelio dictum. Et causa nulla est, cur hoc sit impossibile; cum causæ, ob quas fluxus hic accidit, in omnibus fœminis locum habere, eæque etiam tales crudos humores cumulare possint.

Differentia.

Differentia. Ex modò dictis iam pater, humorem, qui muliebri profluuium constituit, non esse eiusdem semper naturæ, sed modò album, modò pallidum, modò liuidum, modò subrubrum & saniosum, modò ad viriditatem vergentem, modò viscidiorum, modò tenuiorem, modò frigidiorum & minus acrem, modò calidum atque acrem, modò fœtidum, modò fœtoris expertem. Fluxus tamen albus, vt Hippocrates, 2. de morb. mulier. in initio, scribit, in senioribus magis fit, quàm in iunioribus: fluxus fuluus in vtrisque, fluxus ruber in iunioribus.

Signa Diagnostica.

Vitium hoc Medico ex ipsius fœminæ relatione innotescit. Accedunt præterea & alia symptomata, facies fœdatur, vrinæ turbidæ minguntur, agræ, præsertim ieiunæ, nausæa & cardialgiæ corripuntur. Si humor sit actis & putris, sæpe febres lentæ accedunt. Si humor sit pituitosus & copiosus, ac ligamenta vteri laxiora reddat, procidentia vteri excitatur. De quo Hippocrates, de naturâ mulier. Cum fluxus albus, inquit, obortus fuerit, veluti vrina asinina apparet, & dolor in vtero habet, & lumbos, & lateris mollitudinem, & tumores sunt crurum & manuum, & caua eleuantur, & oculi tumidi sunt, & color argutus & albus fit, & cum iter facit, anhelat. Agra etiam rectissimè referet, quænam humoris, qui euacuatur, qualitas sit. Eadem tamen è linteis, quibus humor iste excipitur, facile patet. Si enim, vt Hippocrates, 2. de morb. mul. docet, lintea infecta arefacta simplici aquâ lauentur, & siccantur in vmbra, ac post inspiciantur, manifestè colorem abundantis excrementi referunt. Quâ ratione verò à cognatis vitiis discerni possit, iam supradictum.

De malo ipso cum Medicus est certus, eius muneris Dan. Sennert. Tom. I I I.

est, iam ampliùs inquirere, vbi humor ille vitiosus generetur. E toto corpore humorum illum prauum confluere, cognoscitur ex eo, quod cacochymia in toto corpore signa, alibi explicata, adsunt; nullius verò in vtero morbi signa adsunt. Si verò ex aliqua parte humores illi ad vterum confluant, eius affectus signa aderunt, quæ è prædictis nota sunt. Si verò ex vtero ipso solum hic fluxus originem habeat, nec cacochymia in toto corpore, nec vllius partis affectus signa adsunt, contra verò vteri malè affecti signa aderunt, quæ supra, part. I. sect. 2. de morbis vteri, sunt exposita. Præterea si à solo vtero fluxus hic proueniat, materia pauca est, vtpote, quæ solius vteri est excrementum: Si vero à toto, vel aliqua parte, copiosior.

Prognostica.

Prognostica

1. Equidem malum hoc, si moderatum sit nulla, quæ grauiora accidètia coniuncta iabeat, sæpe diu satis sine insigni incommodo id fœminæ ferunt. Non tamen contemnendum est. Reddit enim primò fœminas viris minùs gratas, præterea etiam plerumque infœcundas, non tamen semper. Si enim humor iste per vasa ceruicis vteri euacuatur, ita conceptioni non obest.

2. Deinde si diu durat, in graues morbos fœminas coniecit, in languorem scilicet totius corporis, atrophiam, tabem, cachexiam, hydropem, vteri prolapsum, vlcera. Si materia mordax sit, etiam pruritus, mordicatio & ardor in pudendos fœminas vexat.

3. Interdum mœstitia, melancholia, animi deliquia & conuulsiones accedunt. De quo Hippocrates, 5. aph. 57. Si muliebri profluuiio conuulsio aut animi defectus superueniat, malum. Cum scilicet, vt Galen. in comm. addit malum vehemens fuerit, vel diu durauerit, & materia cerebro ac neruoso generi communicata fuerit.

4. Eò deterior autem est hîc fluxus, quò humor peior est. Et proinde Aretæus eum censet esse deteriores, qui liuidus est, saniosus ac fœtidus, quam pallidum & album.

5. Faciliùs autem hoc vitium initio curatur, dum causæ, à quibus pendet, nondum potentes sunt, nec radices egerunt; progressu verò temporis malum difficilius redditur, & totum corpus tandem excrementa per hanc viam expellere adsuescit, atque ipse vterus debiliior iam redditus excrementa aliena faciliùs suscipit.

6. Senes fœminas hoc malum plerumque ad mortem vsque comitatur, ob pituitæ copiam & facultatis coëctricis debilitatem.

7. Aliàs fluxus citrinus, viridis minus contumax est, quàm albus, si idonea remedia adhibeantur: maiora tamen pericula ob materiæ prauitatem inducere potest.

Indicationes & Curatio.

*Indicationes
& Curatio.*

Tota autem huius affectus curatio in causarum remotione consistit, quibus ablatis fluxio cessat. Medici equidem plerique ad fluxum hunc sistendum multa remedia adstringentia proponunt. Sed non video, quomodo consultum sit, humores istos prauos adstringentibus adhibitis in corpore retinere; cum facile fieri possit, vt in corpore retenta talia excrementa, ad alias partes nobiliores ruant, & alia grauiora mala excitent: nisi forsitan propter vteri humiditatem & laxitatem corrigendam talia siccantia & adstringentia adhibeantur.

Primò ergo videndum, an totius corporis vitio; an ob partem aliquam priuatam, an verò vteri saltem culpâ hic humor colligatur. Si in toto corpore humores, qui per vterum euacuatur, colligantur, quod plerumque accidit, humores vitiosi euacuandi, ab vtero auertendi, & ne iterum generentur, cum bona victus ratione, tum medicamentis præstandum. Quid de venæ sectione statuendum sit, infra questione 1. dicetur. Itaque, si, quod frequentius

74 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

frequentius accidit, pituitosi & crudi humores abundant, ij præparandi & euacuandi. Corpore vniuerso euacuato, reliquæ humorum decocto ligni Gnaiaei, sarsæ parillæ vel radicis Chinæ absumendæ; simulque victus ratio exsiccat & extenuans præscribenda. Non incommodum etiam fuerit, post purgationes institutas diuretica exhibere, quæ reliquias materiæ ad renes diuertant, & per vrinam euacuent, de quo infra quæst. 2.

Si verò humores biliosi & acres abundant, medicamenta, quæ acrimoniam bilis temperant, nonnihil adstringant exhibenda; qualia sunt præcipuè cichorium, endiuia, acetosa. Humor præparatus euacuandus *rhabarbaro, triphera Persicâ, pilulis aggregatiuis, de rhabarbaro.*

Si humor melancholicus admisceatur, & is conueniente modo præparandus & euacuandus, de quo alibi.

Quomodo verò, si serofus & aquosus humor abundet, curatio instituenda sit, docet Galenus, in lib. de præcognit. ad Posthumum, cap. 8. exemplo curationis à se institutæ in vxore Boëthi fluxu muliebri laborante. Cuius summa hæc est. Cū vxor Boëthi muliebri fluxu laboraret, maritus eius Medicos Romanos præcipuos, atque inter eos Galenum conuocauit. Inter quos equidem conuenit, vt ea medicamenta, quæ ab Hippocrate & aliis post Hippocratem optimis quibusque Medicis tradita essent, adhiberentur, quæ eò tendebant, vt non solum vterus, sed etiam vniuersum corpus exsiccaretur. Verum cum hac curandi ratione nihil proficerent, sed & malum deterius redderetur, Medici hæsitabant, & ad aliam curandi rationem accedere quidem cupiebant, nihil tamen melius inueniebant. Interea matronæ huic tumor in vtero obortus est, ita vt mulierculæ grauidam eam existimarent. Verum suspicionem hanc hoc exemit, quod cum aliquando lauaretur, in primo balnearum cubiculo vehementissimis doloribus, quales parturientem prehendere solent, correpta fuit, & hinc humorem aqueum adeo copiosum excreuit, vt animo linqueretur. Vnde venter statim detumuit. Cum verò alij Medici quid porro agendum esset, dubij essent, ac hærent, Galeno in mentem venit, se in hac muliere insignem circa hypochondria molliciem deprehendisse, ex quo in eam sententiam venit, quod mulier frigida & humida valde temperaturæ esset, & propterea non solum siccantia nimia humidati, sed & calefacientia nimia frigiditati opponenda essent. Itaque in victus ratione porum paucum admodum exhibendum, deinde redundantem humorem per aluum, vrinam, & cutem esse euacuandum statuit. Idque vt rectè præstare posset, à Boëtho impetrauit, vt solus decem dies vxoris curationem susciperet. Itaque primò medicamento aqueum humorem per aluum purgante vsus est, deinde aquam, in quâ asarum & apium ferbuerant, illi bibendum propinauit. Cū verò post biduum vteri fluxus iterum inciperet, tertio die rursum medicamento per aluum purgante vsus est. Postea quotidie mulierem melle inunxit, & corpus linteo primū molli, deinde asperissimo fricauit, simulque conuenientem victus rationem instituit. Quā curandi ratione factum est, vt spatio 15. dierum nullum prorsus morbi vestigium amplius apparuerit, sed mulier integrè cōualuerit.

Si verò humor in parte aliqua, ventriculò, hepate, vel aliâ colligatur, eius ratio habenda, curandumque ne talem humorem generet. Et quia inprimis circa ventriculum crudi humores colliguntur, vomitus idoneis medicamentis concitatus maximè utilis est: videndum tamen, ne vomitoriis ventriculus debilitetur.

Postea quia ventriculus, vbi pituitosi humores in corpore colliguntur, plerumque intemperie frigida & humida laborat, is calefaciendus, siccandus & roborandus est, vt suo loco dictum.

Si verò bilis peccet, plerumque laborat intemperie ca-

lidâ. Itaque ille conuenientibus medicamentis refrigerandus.

Si ab vteri vitio & intemperie fluxus hic ortum habeat, id corrigendum, vt supra, part. 1. sect. 2. dictum.

A quacunque verò causâ proueniat hoc malum, viles sunt thermæ, quæ non solum vitiosos humores in corpore redundantes euacuant, & ad aluum ab vtero auertunt, sed & viscera ac vniuersum corpus roborant, & vteri intemperiem frigidam & humidam emendant, Eligendæ autem sunt thermæ cuilibet corporis constitutioni conuenientes.

Tandem, vt dixi medicamenta exsiccantia, & adstringentia, ad fluxum hunc sistendum ab Autoribus solent proponi; portulaca nimirum, plantago, polygonum, balauisia, cortices granatorum, radix bistortæ, tormentilla, filipendula, quæ valde commendatur, hypocistis, bolus Armenus, terra sigillata, rasura eboris, spodium, succinum, corallia, C.C. Hinc commendatur tale Electuarium.

℞. Conf. ros. rubr. veteris Vnc. iv. cichor. Vnc. ij. pulu. rad. bistortæ, corall. rubr. pulu. rad. bistortæ, tormentilla, rasura eboris, ana Drach. ij. Cum Syr. myrtino F. Electuarium.

Vel ℞. Coral. rubr. præp. boli Armeni, terra sigill. ana Vnc. j. marg. præp. Ser. j. mastich. Drach. β. rad. cyperi Ser. ij. macis 3. β. sacch. ros. tabulati ad pondus omnium. F. puluis.

Vel ℞. spec. diarrh. abb. Drach. j. santal. omn. ana Ser. j. coriandri præp. Drach. ij. mastiches coral. rubr. præp. ana Drach. j. sacch. albi q. s. F. rotulæ.

Vel ℞. sem. coriandri præp. acetosa, plantag. ana Drach. j. terra sigill. boli Armeni, ana Drach. β. spec. arom. ros. Drach. j. β. Cum f. q. sacchari. F. Rotulæ.

Verum vt dictum, talia non nisi corpore antè euacuato exhibenda, metuendumque, ne si fluxus retineatur, sero, quod plerumque coniungitur, retento venter intumescat; quod Boëthi vxori accidit, vt refert Galenus, de præcogn. ad Posth. cap. 8. Et ne à frigidis exsiccantibus aliquid incommodi oriatur, calida sine omnis periculi metu exhiberi possunt, vt Theriaca verus, Mithridatium, cui aliquid conf. rosarū & absinthij addi potest.

Vel ℞. conf. anthos Vnc. j. diacori vulgaris Drach. ij. spec. diarrh. Abb. aromat. ros. ana Drach. j. corall. rubr. præp. Drach. j. β. theriaca 3. ij. Cum syr. de cortic. citri F. Elect.

Ne quoque à vitiosis & prauis humoribus interna vteri superficies lædatur, liquores extergentes sæpe in vterum iniicere vrile est, qui excrementa eiusmodi detergant, & abluant, paratos è decocto hordei cum melle rosato, sero lactis caprino, cum Syrupo de rosis siccis, vel decocto absinthij, menthæ, matricariæ, rosis rubris, alumine & similibus.

Post lotionem vbi loca exsiccata fuerint, suffitus adhiberi possunt è thure, ladano, mastiche, santalis, nuce moschatâ, rosis rubris.

Dieta.

Dieta cum medicamentis conspirat. Ideoque aer eligatur purus, ad calidum vergēs, & siccus, vitetur verò pluuiosus, austrinus, & frigoris inclementia.

Cibi sint facili coctionis & boni succi; vt à calore debili facilius coqui possint, & nullo modo cacoehymiam augeant. Qualitate sint humori peccanti contrarij, omnes tamen vim siccandi obtinentes, quia plerumque crudi & pituitosi humores peccant, vel admiscuntur. Vitentur verò omnia cruda & humida, olera, fructus fugaces, pisces molles, lac, pinguis, dulcia, salsa. Interdum à cœnâ abstinere in hoc affectu vrile est. Potus sit vinum rubrum.

Somnus & vigilæ sint moderatæ. Agra supina non dormiat, ne calefactis lumbis humores vergus vterum trahantur. Exercitium sit moderatum. Inprimis verò viles sunt frictions partium superiorum, quæ humores pituitosos discutunt, & ab vtero auertunt. Abstineat fœmina à Venere, ne eius vsu humores versus vterum concitentur. Animi affectus nimij, inprimis ira & mœstitia, vitentur.

QVÆST.

QVÆSTIO I.

An vena sectio in fluore muliebri locum habeat?

An vena sectio in fluore muliebri locum habeat? Cum fluor hic totus à cacochymia, non verò à plethorâ dependeat, nullus omninò locus esse venæ sectioni videtur. Præterea non consultum videtur, præ uos istos humores ad vterum fluentes in venas reuocare, & massam sanguinis inquinare. Tandem cum vires affectu hoc plerunque diuturno deliciantur, & corpus contabescat, sanguinis missione id amplius debilitandum, nutrimentoque fraudandum non videtur. Nonnulli contra, si ex mensium suppressione accidat hoc malum, à sanguinis missione principium curationis faciendum, atque venam in cubito aperiendam esse censent.

Verum prior sententia rationi magis consentanea, neque sectio venæ vllò modo necessaria hîc videtur. Et licet ex suppressione mensium malum hoc originem habeat: tamen sanguis suppressus iam corruptus est, & in cacochymiam degenerauit, neque tanta sanguinis copia adest, vt per venæsectionem in brachio institutam eam imminuere opus sit.

QVÆSTIO II.

An Diuretica conueniant in fluore muliebri.

An diuretica conueniant in fluore muliebri? Dictum supra, humoris, præcipuè pituitosi, reliquias diureticis per vrinam euacuandas esse. An tamen hoc rectè fiat, à nonnullis dubitatur ideò, quòd diuretica etiam menses mouere valent. 4. de simpl. medic. fac. atque ita humores ad vterum mouere & fluxum augere possunt. Verum enimuerò equidem negandum non est, diuretica, dum humores fundunt secundariò, etiam menses mouere. Verum si corpore purgato exhibeantur, nullus metus est, vt maiorem fluxum excitent. Et enim humores ad renes non spontè ruunt, sed à vi renum attractrice alliciuntur. Ad vterum verò neque spontè ruunt, neque ab eo trahuntur, sed à naturâ eò pelluntur, quod non fiet, si maxima pars per purgantia euacuata sit. Tum enim reliquæ à diureticis fusæ à renibus facillè attrahuntur.

CAPVT XIII.

De Gonorrhœa.

Gonorrhœa. Gonorrhœa non solum Viris, de qua lib. 3. part. 9. sect. 2. cap. 4. dictum, sed & mulieribus quandoque accidit. Quæ quâ ratione in fœminis à fluore muliebri differat, cap. precedente dictum. Accidere autem potest Gonorrhœa omnibus viro maturis fœminis. Mercurialis tamen grauidis non accidere posse putat; quia semen semper in vterum eici putat. Verum quia & prægnantes Venere vtuntur mensesque non in vterum, sed ad ceruicis vteri latera emittunt, per easdem vias etiam gonorrhœa accidere potest. Præter gonorrhœam veram, quæ naturalis seminis effluuium est, vt viris, ita etiam fœminis interdum ex lue venereâ humores fœtidi & corrupti effluunt, qui tamen fluxus propriè gonorrhœa non est, vt loco allegato dictum, ad gonorrhœam tamen etiam vulgò referri solet.

Causæ.

Causa huius mali præcipua est retentricis facultatis imbecillitas & vasorum semen continentium laxitas. Hinc ad gonorrhœam excitandam faciunt omnia, quæ vasorum seminalium laxitatem inducere possunt.

Dan. Senert. Tom. III.

Verum cum de causis gonorrhœæ in viris plura dicta sint, lib. 3. præct. 9. sect. 2. cap. 4. eâ hîc repetere opus non est. Patet ex iis facillè, quæ causæ ex ibi allatis in gonorrhœâ fœminarum locum habere possint.

Signa Diagnostica.

Quâ ratione autem gonorrhœa à fluore muliebri discernenda sit, dictum cap. præced. Quo modo verò gonorrhœa vera à virulento illo in lue venereâ fluxu discerni possit, lib. 3. præctica loco allegato dictum. Quo loco etiam causatum signa explicata sunt.

Prognostica.

1. Si gonorrhœa diu duret, fœminis vteri laxitatem ac debilitatem sterilitatemque inducit.

2. Quia verò semen ex optimâ sanguinis parte generatur, si fluxus iste perseveret, tandem tabem inducit. Reliqua prognostica lib. 3. præctica loco alleg. videantur.

Curatio.

Curandi etiam ratio cum gonorrhœæ, tum pollutionis nocturnæ lib. 3. præctica loco alleg. tradita est. Pauca saltem addere libet. Si à fœminis copiâ sit fluxus iste, salicis fructus cum vino propinatus, libidinis impetum coërcet. Idem de folio salicis docet Plinius, lib. 24. cap. 9. & lib. 26. cap. 1.

Si à facultatis retentricis debilitate sit gonorrhœa, castorei Drach. ß. sumpta utilis est. Reliqua allegato loco videantur.

Topica in fœminis ventri, regioni renum, & ad latera, quo loco testes siti sunt, adhibeantur. Balneum etiam potest fieri è decocto folior. salicis, myrti, mali cydonij, ana M. ij. rosmar. flor. ros. rubr. ana M. j. nuc. cupress. Vnc. iij. In quo fœmina vmbilicotenens sedeat. Sacculus quoque iisdem repletus renibus, lumbis & pubi applicetur. A balneo loca ista inungantur oleo mastichino, myrtino.

CAPVT XIV.

De rebus alienis ex vtero excretis.

Non solum autem menses illi albi dicti & semen p. n. ex vtero euacuatur, sed & aliæ quædam res. Et primò quidem pus interdum ex vtero excernitur, quod in vlcibus vteri & ceruicis eius accidit, de quibus cum supra part. 1. sect. 1. cap. 8. & sect. 2. cap. 18. actum sit, hîc plura addere opus non est.

Lapides ex vtero excreti.

Lapidem asperum magnitudine verticilli fusi famulam Dyseridis in Larissâ ex vtero eiecisse, Hippocrates, 5. epid. refert. Calculos tophaceos aliquando in vtero generari tradit, & modum, quo extrahi possunt, docet Aëtius, tetr. 4. serm. 4. c. 98. Ioh. Anglicus, c. de sterilitate, narrat, se vidisse aliquando lapidem quantitate oui, quem mulier ex vtero eiecit. Vallesius, in comm. ad allegatum locum Hippocratis, se quidem non obseruasse scribit, lapides ex vtero excretos fuisse, ab aliis tamen sibi narratum esse, duabus mulieribus id accidisse. Petrus Sal. Diuersus, ad cap. 113. Præct. Altimari, refert, Monialem quandam, post cruciatum, qui nullo medicamento leniri potuerunt, tandem eiecisse per pudendum lapidem scabrosum, magnitudine & formâ oui anatini, quo eiecto cessarunt quidem dolores, superueniente tamen ex vtero fluxione putridâ, tabe consumpta virâ functa est. Talia & alij Medici obseruauerunt.

G 2 Vermes.

Vermes.

Vermes.

Ascarides in pudendo muliebri nasci, Hippocrates, lib. 2. de morb. mul. scribit. *Garcias Lópius*, *varia Medice lectionis* cap. 13. refert, se vidisse, matronam quandam per vteri collum multitudinem ascaridum magnam expulisse.

Mola.

Mola.

Molarum etiam varia genera ex vtero excerni, suo loco dicetur.

Intestina.

Intestina.

Intestina per vuluam disruptam prolapsa fuisse, scribit *Beniuenius*, de abdit. sanat. & morb. causis cap. 5.

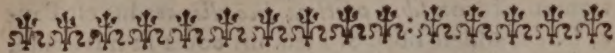
Externa reiecta.

Castanea.

Puellam quandam *castaneam* in vuluæ os intruisse, & cum manibus extrahi non potuerit, sternutatione pipere excitatâ eiecisse, scribit *Sauanarola*, tract. 6. cap. 5.

Mure.

rubr. 11. In sinum vteri *murem* aliquovsque penetrasse, sibi relatum fuisse, *Platerus*, tract. 3. præf. refert.

S E C T I O III.

De Symptomatibus, quæ virginibus
& omnibus ferè fœminis post pu-
bertatem ex vtero euenire solent.

CAP V T I.

De Virginitate.

Virginitas
quid.

QUAM autem primo loco meritò dicendum sit de iis affectionibus, quæ virginibus ex vtero euenire solent, quædam de virginitate & signis eius præmittenda videntur. Et si verò alij etiam pro sua intentione virginitatem definire soleant: Medicis tamen virginitas est partium muliebrium integritas, à concubitu & congressu virili non violata.

Quæ autem illa virginibus propria partium muliebrium constitutio, ac quæ virginitatis signa sint, apud Medicos controuersum est. Et primò quidem controuertitur, an membrana hymen dicta in omnibus virginibus reperiatur? Secundò an sanguis in virginibus in primo coitu necessariò effundatur? Tertiò an vuluæ adstrictio & angustia virginitatis signum sit? Quartò an lac in mammis apparens corruptæ virginitatis signum sit?

QVÆSTIO I.

An hymen virginitatis indicium in omnibus virginibus appareat?

An detur
Hymen, vir-
ginitatis in-
dicium.

An membrana aliqua detur, quæ virginitatis claustrum & nota sit, inter Medicos & Anatomicos controuersum est. *Marcus Ant. Vlmus*, de vtero muliebr. sect. 1. c. 7. scribit, se à decimoquarto ætatis anno vsque ad ætatem virilem continenter & sedulò studio Anatomico incubuisse, & huius membranæ inueniendæ gratiâ dissectuisse abortus plures puellates octimestres, præterea quæ vel statim, aut hebdomade, mense, seliquimense à partu interiøre, dissectuisse fœminas vnius, duorum, trium, quatuor annorum, vsque ad septennium, neque vnquam huius membranæ vel vestigium videre potuisse; idque ideo in istius ætatis puellis, non verò adultioribus fecisse, ne violationis huius membranæ vlla esset suspicio. Ideoque hymenem pro purâ

fabulâ, quæ ab Arabibus forsan dimanarit, habet. Non negat tamen, in nonnullis puellis reperiri posse membranam obsidentem interiora cunni, sed id præter naturam esse putat. Eodem modo *Andr. Laurentius*, figmenta esse, quæ de transuersâ illâ membranâ & perforatâ scripserunt multi, statuit, scribitque, se abortiuas puellas, & trimestres, & trium, quatuor, sex, septem annorum virgines diligenter obseruasse, & specillo ad vteri os internum vsque immisso nihil, quod resisteret, inuenisse. Et si quæ adsit talis membranula, præter naturæ institutum esse putat, & morbum esse organicum in vitiosâ conformatione, qui vulgò clausura vteri appellatur. In eadem sententia est *Ambrosius Paræus*, qui, lib. 23. cap. 42. se hanc membranam in ple-risque virginibus omnis ferè ætatis à trimulâ ad duodecimum ferè annum studiosè exquisuisse, reperire verò non potuisse. *Columbus* quoque se ter tantum eam inuenisse scribit. *Ranchinus* etiam, de morb. virg. sect. 1. cap. 4. scribit, huiusmodi membranam imaginariam esse, & ab antiquis tum Medicis tum Poëtis fictam atque depictam.

Contrà, clarissimi Anatomici & Medici eam dari asserunt. *Auicennas*, lib. 3. fen. 21. tract. 1. cap. 1. scribit: Ante violationem puellæ Virginis sunt in collo matricis panniculi contexti ex venis & ligamentis subtilibus valde, ortis ex omni parte eius, quos destruit violator, & currit, quod in eis est de sanguine. Et lib. 3. fen. 21. tr. 3. c. 10. de mulieribus est, cui accidunt, cum violantur, dolores magni, & propriè cum collum matricis eius est strictum, & panniculi virginales sunt texturæ densæ, & virga de uirginantis est grossa. Et *Auerroës*, tr. 1. collectan. cap. ult. Orificium vuluæ virginis est crispum, & ex crispitudine illâ oriuntur venæ minutæ, habentes pelliculam vnâ contextam duabus texturis, vna tendit in longitudinem, & illa est minor, & altera vadit in latitudinem. Eadem ferè ex *Auicennâ* docet *Nicol. Florentinus*, serm. 1. tract. 1. cap. 7. Et ibid. tract. 3. cap. 30. scribit; Ante deflorationem os matricis est velatum panniculo, contexto venis & arteriis, quæ cum defloratur, rumpitur, & inde sanguis emittitur. *August. 1. de ciuit. Dei. c. 18.* refert? Si obstetrix Virginis cuiusdam integritatem manu veluti explorans, siue maleuolentia, siue inscitâ, siue casu dum inspicit, perdidit, non opinor quemquam tam stultè sapere, vt huic per-isse aliquid existimet etiâ de ipsius corporis sanctitate, quamuis membri illius integritate iam perditâ. Et *I. C. Scaliger*, exerc. 175. sect. 1. herbæ cuiusdam mentionem facit, super quâ si Virgines, quæ præsumt pascuis, sedeant, aut vrinam reddant, eis perinde rumpi Naturæ membranæ, atque si à viro fuerint vitiatæ. *Vesalius* quoque, lib. 5. de corp. humani fabr. c. 15. eam dari affirmat. Eandem *Fallopianus*, in observationibus Anatomicis, admittit, docetque, membranam quandam nerueam, non carneam, immediatè post *epidymum* adesse, & claudere sinum per transuersum; non tamen esse integram membranam, sed in medio perforatam, vt minimus manus digitus suo apice in adultis facillè ingredi possit. *VVierus*, lib. obseru. asserit, vniuersum puellarum genus donatam esse ab initio hac membranâ, nullâ exceptâ. Eandem dari docet *Coiterus*, in tabul. Anat. *Platerus*, de corp. humani structurâ. Inter recentissimos verò Anatomie scriptores eam dari statuit *Adr. Spigelius*, qui, de humani corporis fabricâ lib. 8. cap. 18. scribit, ridendos esse illos, qui nunquam, post hos, qui rarò admodum inueniri, nec nisi præter naturam, existimant. Se enim in omnibus, quas secuit, virginibus eam deprehendisse, & in publico theatro sæpenumero demonstrasse, & si desit, id præter naturam esse, vel petulanti manu ruptam, vel ab effluxione humorum erosam fuisse. Hymenem autem membranam cum carunculis myrtiformibus corrugatam formam calicis parvæ rosæ semiexpansæ referre, & inde fortassis ab antiquis florent dictam, & hinc natam phrasin, deflorare virginem, quod expugnare pudicitiam

puclitiam fignificat, fcribit, de quo mox Catulli verius proponitur. Inter recentiffimos Clar. Iohannes Riolanus eandem dari ftatuit, lib. 2. *anthropogr.* cap. 23.

Mirum verò, vt verbis Marci Ant. Vlmi, de *Vtero mulieb.* feft. 1. cap. 7. vtar, imò prodigio fimile, Naturæ confultos atque peritos de eo, quod eft obiectum fenfus, cum vifus, tum tactus, dubitare, fit nec ne. Sed ita fæpe accidit, vt dum nonnulli ea, quæ à maioribus acceperunt, vel fuas præconceptas opiniones defendere conantur, etiam fenfibus repugnantia proferant.

Verum vt de hifce paucis meam fententiam aperiam, Hymen, vt vult Vlmi, non Arabum inuentum eft, fed Græcis iam nota res, qui hoc quicquid eft virginittis teftimonium, pro membranâ habuerunt, & hymenem καὶ ἑζοχλὺ appellârunt, atque inde nuptiarum Deus Gentilibus Hymenæus nominatus; ἑζοχλὺ quoque & ὁρῖον dixerunt. Vnde illud veruiffimi Poëtæ: *Sine eugio puellam inuenit.* Poëtis quoque zona virginittis & caftitatis nominatur: hinc apud Græcos Poëtæ deuirginatæ puellæ λυσιζώνη appellantur; & apud Catullum zonam foluere virgini, eft virginem corrumpere. Itaque exiftimo, cum tota Anquitas in eâ fit fententiâ, effe aliquid, quod Virgines à mulieribus difcernat, & quod in primo coitu violetur, & tot Clariffimi Anatomici hymenem dari, eumque fe vidiffè afferant, iis omnino fidem habendam, recteque ab Adr. Spigelio, loco allegato, fcriptum putamus, in rebus Anatomicis audiendos neutiquam effe, vtunque in aliis Medicinæ partibus docti fuerint, qui experientiâ & obferuationibus carent. Inprimis cum experientiâ ratio fuffragetur; certumque fit, aliquid in primo coitu in virginibus mutari, vnde non folum dolor excitatur, fed etiam fanguinis effufio in eo plerumque accidit, & pro virginittis notâ habetur, de quo *quæftione fequenti* dicitur. Neque quæ contrâ affert Laurentius, magni momenti funt, quod fcilicet fpeculum ad vteri os interdum vfque immiferit, nihil verò quod refifteret, inuenerit. Neque enim qui hymenem dari ftatuunt, vteri orificium eâ membrana planè claudi, quod p. n. in atretis ac imperforatis accidit, fed in medio patere, omnes ftatuunt.

Quid fit hymen.

Hymenis defcriptio vulgari.

Quid autem illud fit, quod virgines à mulieribus difcernit, & hymenis nomine venit, non ita planum eft. Membranæ nomine ab antiquis etiam indigitatum & hymenem membranam καὶ ἑζοχλὺ appellatam fuiffe, modo dictum. Et plerique hymenem deferibunt, quod fit membrana neruea tenuiffimis venulis confperfa, quæ vbi in primo coitu rumpitur, fangis effluit. Alij hymenem dicunt effe quatuor carunculas membranulis quibusdam coeuntibus, quæ florem virgineum caryophyllo nondum explicato perfimilem conftituunt; cum quibus confentit Adr. Spigelius, qui, vt antea dictum, ftatuit, Hymenem effe membranam, cum carunculis myrtiformibus corrugatam, quæ formam calicis parue rofæ femi expanfæ refert, & florem virginittis dictum conftituit, de quo elegantes funt Catulli verius:

*Vt flos in feptis fecretus nafcitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contufus aratro,
Quem mulcent aura, firmat Sol, educat imber,
Multi illum pueri, multa optauere puellæ:
Idem cum tenui carptus defloruit vnguî,
Nulli illum pueri, nulla optauere puella.
Sic virgo, dum intacta manet, tum chara fuis; fed
Cum caftum amiffit polluto corpore florem,
Nec pueris incunda manet, nec chara puellis*

Varolius & Hier. Fabricius ab Aquapendente, Hymenè effe coalitum alarum feu nympharum interuentu membranæ tenuiffimæ ftatuunt. Iohannes Riolanus obferuauit circulum quendam carnofum iuxta nymphas ceruicis vteri, obferuatis venulis confperfum; cum quo confentit Vefalius, in obferu. *Anatom.* qui membra-

Dan. Senert. Tom. III.

nam hanc non nerueam, fed carneam veluti ftatuit.

Verum vt rem paucis comprehendamus. In omnibus quidem virginibus partem illam, quæ membrum virile admittit, anguftiorem effe atque aliter aliquando fe habere, quàm in iis, quæ Venerem expetæ funt, certum effe puto: non tamen in omnibus eodem planè modo. Interdum enim, quò Arabes ferè inclinant, hymenem conftituunt rugæ illæ, quæ funt in collo Vteri, dum extremitatibus venarum & fubtilibus ligamentis connectuntur & quafi rete panniculum tenuem contextum exhibens, & circulum quafi nunc carnofum, nunc membranofum, ipfumque ideo Florem virginittis, de quo modò dixi, conftituunt, qui venarum & ligamentorum contextus in primo coitu violatur, atque inde plerumque fanguis effunditur. Interdum verò panniculus ifte latius extenditur, & quidem non eodem modo, fed vt Vefalius, loco allegato, fcribit, quemadmodum linguæ præputii que non idem femper modus eft, ita quoque hymen non æquè perpetuò craffus, meatumque colli vteri eadem formâ occludens, aut virginittatè pariter commendans reperitur, ita vt in quibusdam foramen, quod in medio eius eft, fit amplius & oblongum, in quibusdam paruum & oblongum, vt velut pupillam aut viperæ os referat; in quibusdam anguftum & rotundum, pifi magnitudine, imò in Atretis planè occludatur: Quæ ipfa diuerfitas fecit, vt, cum non femper eodem modo conftitutum inuenirent Anatomici, in diuerfas abierint fententias. Quibus accidit & hoc, quod in omnibus virginibus non reperitur, idque idè, quòd Veneris ftimulis agitatz Virgines interdum digito indito vel alio modo coalitum & membranam in ceruice vteri rumpunt; interdum etiam imprudentes obftetrices eundem violant: quod nonnunquam & per effluxum humorum fieri poteft.

QVÆSTIO II.

An Virgines neceffariò in primo coitu fanguinem effundant?

Multa equidem nonnulli de fignis Virginittis fcribunt, atque Ethnici etiam olim variis modis virginittatem explorare conati funt, quorum tamen pleræque friuolæ & fallaces opiniones funt. Nos vnâ atque alterâ faltem, quæ præcipuè videntur, considerabimus, ac primò quidem cum certum fit, vt ex præcedente quæftione patet, naturam notas quasdam virginittatis in pudendis virginum poffuiffe, ac in primo coitu florem illum virginittatis, cuius quæftione præced. facta eft mentio, violari & amitti, grauis incidit quæftio; an Virgines neceffariò in primo coitu fanguinis aliquid effundant, & fi id non fiat, an corruptæ virginittatis id indicium fit.

An Virgines in primo coitu fanguinis aliquid effundant.

Qui id affirmant, adducunt locum ex Sacris, in *Deuteron. cap. 22.* Si duxerit vir uxorem, & poftèa odio habuerit eam, quæfieritque occafiones, quibus dimittat eam, obiciens ei nomen peffimum, & dixerit; *Uxorem hanc accepi, & ingreffus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent fecum figna virginittatis eius ad Seniores vrbs, qui in portâ funt: & dicet pater? Filiam meam dedi huic uxorem, quam quia odit, imponit ei nomen peffimum, vt dicat, Non inueni filiam tuam virginem, & ecce! hæc funt figna virginittatis filie meæ. Expandent veftimentum coram Senioribus ciuitatis: apprehendentque fenes vrbs illius virum, & verberabunt illum, condemnantes infuper centum ficlis argenti, quos dabit Patri puella, quoniam diffamauit nomen peffimum fuper virginem Israël: habebitque eam uxorem, & non poterit dimittere omnibus diebus vita fua. Quod fi verum eft, quòd obicit, & non eft in puellâ inuenta virginittas, eiicient eam extra fores domus patris fui, &c. Neque folum apud Iudæos ifta nota magni habita fuit, fed & apud alias gentes: Ita enim Claudianus, in *Epithalamio Honorij*:*

G 3 Et

*Et vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor:
Tum victor madido profiliat thoro.
Nocturni referens vulnera prælij.*

Et ex Leone Africano referunt, apud Africanos etiam hoc obseruari, apud quos Sponsus & Sponsa simulatque ex solenni pompa domum sint regressi, conclauise obferato abdunt, vsque dum nuptiale paratur conuiuium. Interim annosa quædam mulier præ foribus expectat, quæ porrectum sibi à Sponso iam marito cruentatum linteolum in mediam inuitatorum turbam ouantem refert, quæ postea læta epulatur. Quod si nihil cruoris Sponsa per genitalia stillarit, redditur illa parentibus cum magnâ ignominia, & turba inuitata cum tristitiâ domum impransâ redit.

Alij contra ad experientiam prouocant, quâ constet, sæpe Virgines bonæ famæ, de quarum virginitate nullum dubium sit, nihilominus in primo coitu nihil sanguinis emisisse. Ideoque statuunt, si sanguinis aliquid in primo coitu effluat, id certum virginitatis signum esse; si verò id non accadat, non mox virginem pro corruptâ habendam.

Et omnino posterior hæc sententia vera est. Et si enim plerumque accidit, ut à diuisione hymenis & caruncularum quatuor, vel etiam, ut ij, qui hymenem rugas statuunt, à rptione ligamentorum venarumque, quibus in virginibus rugæ internæ vteri coherent, sanguinis aliquid in primo coitu effundatur, præsertim in tenellis & iunioribus puellis, & si membrum virile crassius sit: tamen si Virgines adultiores iam sunt, & ob longum iam menstruum fluxum partes hæc duriores sunt & ampliores, & membrum virile paruum sit, non necessario sanguis effunditur. Aut si puellæ lasciuæ digitorum immisione vel alio modo partes has, antequam cum viris coeunt, dilatauerint & ruperint, nulla sequitur sanguinis eruptio. Ideoque lex Mosaicâ & mos Africanorû tantum de eo, quod ut plurimum accidit, accipiendus, neque è lege Mosaicâ plus concludi potest, quàm ubi hoc signum adest, esse indubitatam virginitatis notam; de eo verò, ubi abest, non agit.

QVÆSTIO III.

*An vulua adstrictio virginitatis
signum sit?*

*An vulua
adstrictio
virginitatis
signum sit?*

Extra controuersiam est, adstrictionem sinus muliebris variam esse secundum ætatem, habitum corporis, & alias circumstantias. In iunioribus enim maior est adstrictio, quam in adultioribus virginibus; cum membranæ illæ, quæ sinum vteri constituunt, magis cohæreant, in adultioribus verò ob mensium fluxum, & Veneris tentiginem magis dilatentur. Hoc præterea certum est, sinum muliebrem magis adstrictum esse in virginibus, quàm in iis, quæ Venerem passæ sunt. De hoc tamen quæstio est, an sinus muliebris adstrictio & angustia certum virginitatis signum sit; quod negandum censemus. Etenim adstringentibus quibusdam medicamentis adhibitis etiam post multos concubitus sinus vteri ita coartari potest, ut quæ Venerem passæ sunt, virgines appareant. De quo supra, *part. 1. sect. 1. cap. 1.* dictum, ubi ex Dn. Philippo Hechstereri *obseru. medic. Dec. 3. casu. 5. in scholio*, relatum fuit, ancillam quandam sponfam, procul dubio ut sponso virgo, quæ non erat, appareret, balneo, in quo radices consolidæ maioris decoctæ erant, vsam fuisse, in quod cum postea hera inscia insedisset, ei ita orificium pudendi coartatum fuit, ut maritus uxorem claustrum virginale receperit testaretur.

QVÆSTIO IV.

*An lac in mammis apparens amissa Virginitatis
signum sit?*

*An lac
virginum
mammis
possit?*

Magna tandem momenti quæstio, an virgo lac in mammis generare possit, & an si lac in mammis appareat, corruptæ virginitatis signum sit. Nonnulli lac in virginum mammis generari posse negant, ideò quod generatio lactis finem habeat infantis nutritionem, & proinde lac generari non existimant, nisi fœtus sit in vtero, cui iam in lucem progressuro lac alimenti loco præparetur; quæ causa & qui finis cum in virginibus desit, lac etiam in virginum mammis generari posse negant.

Addunt & hoc, quod menses subsistentes non in lac mutantur, sed citò corrumpantur & varios morbos & symptomata procreant, ut de suppressione mensium dictum. Et si enim vis γαλακτοποιητική mammis insita sit: tamen eam non vires suas exerere, nisi præsentem conueniente obiecto, & sine vtili proposito. Et propterea cum extra tempus conceptionis sanguinis elaborati & ad lactis generationem apti copia tanta ad mammas non affluat, nec etiam finis is adsit, etiam lac verum in his non generari. Et licet alijs ad experientiam confugiant, & lac in mammis virginum inuentum esse dicant; tamen id verum lac fuisse negant, sed tantum fuisse partem alimenti mammarum proprii redundantis, & quæ tres illas partes, quæ lac constituunt, in se non obtineat, statuunt.

Alij contra lac in virginibus generari posse affirmant, adduntque pro suâ sententiâ auctoritatem Hippocratis, qui, *5. aph. 39.* scribit: *Si quæ nec prægnans, nec puerpera est lac habet, ei menstrua defecerunt;* cui Galenus assentitur, in *commentario*, qui licet id rarò euenire scribit, tamen aliquando fieri posse concedit. Præterea ad experientiam iidem prouocant. Scribit enim Alex. Benedictus, *lib. 3. anat. cap. 4.* se vidisse mulierem, cui cum virgo esset, quoniam infœcunda erat, menses substiterant, lacte māmæ semper diffluerint. Et Christoph. à Vegâ, *comm. ad alleg. aph. Hippoc.* refert, se vidisse puellam Brugensem, cui mensibus suppressis lac mammis inerat.

Nostram sententiam ac breuiter aperiamus, rarò equidem accidere putamus, ut virgines lac generent, & propterea, si alicui, quæ virginem se prædicat, lac in mammis appareat, ei non facile fidem habendam, sed diligenter inquirendum existimamus, an non & alia conceptionis signa adsint. Interim Hippocrati & experientiæ contradicendum non putamus; & diximus iam supra, *part. 2. sect. 2. cap. 3.* rationi non aduersum videri, fœminas quoque lac in mammis habere posse. Et quidem plerorumque est sententia, quam & *alleg. loco* proposui, fieri hoc ob venarum cum vtero consensum, cum sanguis, cui per vterum egressus non patet, ad mammas ruit. Sed ut res, quod me facturum ibi promisi, clarius explicetur, commodior videtur Viri Doctissimi & in Hippocrate versatissimi, Mauritijs Cordæi, in *Hippocrat. lib. 1. de muliebrib. comm. 4. & 6.* sententia, quam postea secutus est Andr. Laurentius, qui illud lac, quod in non grauidis generatur, alterius naturæ esse ab eo, quod in grauidis generatur, nec à sanguine ab vtero adfluente generari docet. Is nimirum duo lactis genera constituit, quæ constitutionis tempore, ut & modo; etiamque chymo, sapore, copiâ & colore differant. Prius generari statuit ex sanguine, cui exitus consuetus per vterum denegatur, vndique ad mammas refuso, & nihil aliud esse, quàm superfluum mammarum alimentum, à propriâ earum vi & facultate lactescens, quod sine vllâ vteri gestatione, sine partu, vel etiam sine viri congressu generari possit, de quo *aphorismus 39. lib. 5. Hippocratis* intelligendus sit. Alterum puerperiale nominat, quod non nisi fœtu præsentem.

& quidem penè maturo generetur, & ex vtero communicetur. Et de hoc lacte verum esse, quod *alleg. loc. de mulieb.* Hippocrates de molâ scribit: *Ἐστὶ δὲ τὸδε σημεῖον, ὅτι τὸν πρὸς τὴν γάλακτα ἐκ τῆς μήτρας, id est, Est certum signum mole quod feminis in mammis lac generatur.* Cum contra lac verum in mammis certum infantis in vtero de-
renti & viuentis sit indicium. Differentiam autem hanc lactis prouenire docet, ex sanguinis, è quo lac vtrumque generatur, & viarum seu venarum, per quas is ad mammas deferretur diuersitate. Sunt verò eæ duplices, communes & propriæ; Communes, vulgò externas nominant, sunt, quæ saltem sanguinem pro alimento mammarum afferunt, qui sit superfluus, & copiosior, quàm ex vsu sit ad mammas alendas, à glandulis mammarum in speciem quandam lactis conuertitur. Quod ipsum etsi quoque sit album, tenuioris tamen substantiæ esse dicit, quàm lac verum, neque etiam ita dulce, vt lac verum, neque tam copiosum, quale quandoque etiam viris generari posse, Aristoteles 1. *de hist. animal. cap. 12.* & 3. *de hist. ar. cap. 20.* scribit, idque factum esse aliquando alij obseruauerunt. Propriæ verò seu mammarum venæ etsi etiam aliquid sanguinis ex venâ cauâ proximè ad mammarum nutritionem deferre possint: tamen eum sanguinem, è quo lac nutriendi infantis gratiâ generatur, non ex venâ cauâ simpliciter accipiunt, sed is, vt Hippocrates, *lib. de glandulis* loquitur, *ἀπὸ τῆς μήτρας παράγειται ὅτι τὰς μέρους ἐς τὴν μὲν τὸ πρὸς τὴν τροφήν.* Id est, ab vtero ad mammas aduenit, vt sit post partum fœtui alimentum. Atque vt modum explicemus, hoc fit per illum consensum mammarum & vteri, qui fit per *ἀνάστροφον* venarum mammariarum & epigastricarum. Venæ enim mammarum rectâ ad latera sterni vtrinque vnâ descendunt, & vbi ad mucronatam cartilaginem peruenerint, thoracem egrediuntur, deorsumque per rectorum musculorum internam faciem peradunt, donec ferè ad vmbilici regionem appulerunt, vbi pluribus anastomosibus cum epigastricis venis, ibidem obuiam factis, vniuntur, coeuntque. Et quia ab eodem ramo, quo hypogastricæ venæ, quæ ad ceruicem vteri fundumque feruntur, epigastricæ oriuntur, fit, vt in iis, quæ recenter enixæ sunt, in magnam molem attollantur, & sæpe minimi digiti crassitiem adæquant, vt hac de re *Adr. Spigelius, de hum. corp. fabricâ lib. 9. cap. 2.* scribit. Quod ipsum etiam *Cl. Io. Riolanus Anthropograph. lib. 3. cap. 3.* docet, dum scribit: In puerperâ recenter enixâ mammariam internam, & epigastricam, crassitie & mole calamo scriptorio pares vidi: quin etiam puerperæ sentiunt lac frigidum supra stomachum secundum ventris longitudinem ad vterum decurrere.

Quem consensum mammarum & vteri quoque probat sanguinis menstrui per mammas aliquando facta euacuatio, cuius rei historias infra, *parte 3. sect. cap. 5.* proponemus. Atque hinc accidit, vt lac illud, quod ex sanguine ex vtero misso in grauidis generatur, longè sit alterius naturæ, quàm id, quod ex sanguine per venas mammarum, externas præcipuè, è cauâ venâ proximè affluente generatur.

Hic enim, qui ab vtero communicatur, iam ab vteri calore natiuo & peculiari vi cultum aliquem & elaborationem accepit, & propterea hoc lac non paruam cum sanguine, quo in vtero infans alitur, habet conuenientiam; sicut omninò æquum erat, vt infans ex vtero egressus cognatum illi, quo in vtero vixit, alimentum inueniret, & in ipso vtero infans lacti quasi aduiesceret. Quem sanguinis, quo infans in vtero alitur, cum lacte consensum proculdubio innuit Hippocrates, dum, *lib. de alimento*, scribit: *γάλα καὶ αἷμα τροφῆς πλεονάζουσιν. ἀπὸ τοῦ ἐκ πολλὰ σύμφοροι, ἐκ ἐμῶν καὶ ἐκ τῶν τροφῶν. αὐτὸς δὲ αἷμα πίνει ἐκ γάλακτος, καὶ ἐκ τροφῶν, καὶ ἐκ βρέφους:* id est, Lac & sanguis, alimenti redundantia. Circuitus ad multa consentiunt, ad fœtum, & ad illius alimentum. Rursus autem sursum repit, in lac & in alimen-

tum, & ad infantem. Ex quâ doctissimi Viri opinione patet, verum lac in mammis non generari, nisi sanguis ab vtero communicetur, id quod fit in grauidis mensibus posterioribus. Cum tamen in iis, quæ etiam grauidæ non sunt, imò, quæ nec virum expertæ sunt, ex superfluo alimento mammarum, à vi mammarum *λακτοποιήσιν*, quæ præsentem materiâ non feriat, sed sese exlerit, sui generis lac generetur, si tale in mammis Virginum appareat, non vt corruptæ statim infamandæ sunt.

CAP V T II.

De Morbo Virgineo seu febre albâ, & fœdis virginum coloribus.

Postquam hæc ita in genere de Virginitate diximus, iam symptomata, quæ Virginibus vel propria, vel magis familiaria sunt, explicabimus. Inter quæ primò est fœdus ille virginum color, & febris alba dicta, qui affectus virginibus ita familiaris, imò proprius quasi est, vt morbus virgineus quoque plerisque Auroribus & Medicis appelletur. Etsi enim & intemperies, & humorum crudorum copia, & obstructions, pedum tumores & alij morbi in hoc morbo concurrant: tamen cum symptomata præcipuè hîc sint manifesta, inter symptomata, quæ ab vtero, & præcipuè à suppressione mensium proueniunt, de hoc malo hic agere libet.

Appellatur autem affectus iste ab Hippocrate *χλωρός*, seu *χλωρ*, quæ vox virorem, vel etiam pallorem significat, quod virgines hoc morbo affectæ è pallido virescentes appareant: vulgò vocatur morbus virgineus, quod virginibus iam viro maturis magis familiaris sit, cum virginibus tum temporis sanguinis menstrui fluxus ad vterum contingat, qui si effluere non possit & subsistat, ad maiora vala, & hinc in varias corporis partes, cor, hepar, præcordia, & totum penè corpus regurgitat, & in iis varia symptomata excitat.

Nominatur quoque Febris alba, non quod febris semper coniuncta sit, sed quia sic affectæ speciem febrecitantium, colore pallido, virium debilitate, pulsus celeritate & frequentia, quæ non à caloris augmento, sed à ventilationis defectu, calorisque suffocatione quasi ortum habet, præ se ferunt; cum potius plerumque iste affectus frigidus sit: vt & Febris Virginea, quod virginibus familiaris sit; & amatoria, cum ratione coloris, iuxta illud, *Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti*; tum ratione ætatis, cum virginibus viro maturis maximè accidat. Nominatur etiam fœdus seu pallidus virginum color; vt & Icterus albus, quod sicut in Ictero redundante humore bilioso totum corpus flauo colore tingitur: ita in hoc affectu pallido & albo colore inficitur. Plurimæ quidem virgines colorem hunc non pro fœdo, sed pro pulchro habent, & amantibus conuenire & gratum esse persuasum habent, iuxta illud modò dictum, *Palleat omnis amans, coloremque rubicundum rusticum esse putant, ideoque vt talem colorem sibi concilient, rerum noxiarum & absurdarum esu, frumenti, cretæ, cinerum, gypsi, nucis moschatae, viscera intemperata reddunt, & obstructions in iis excitant. Sed imbecillitas hæc est iudicij, & peccant tales non solum in suam valetudinem, sed & in Deum, cuius sapientiam vituperant, & datam ab eo pulchritudinem deformare conantur.*

Complectitur autem hic affectus plura mala ac symptomata, & actionum facultatis naturalis, & motus animalis læsiones; totaque ferè corporis æconomia in hoc affectu peruertitur: coniungitur etiam sæpe malacia, pica, cordis palpitatio, difficultas spirandi, melancholia, febris lenta, capitis dolor, totius corporis cachexia, pedum inflatio, tumor.

Est nimirum morbus virgineus coloris faciei naturalis

Morbus virgineus.

Febris albâ.
Febris virginea.
Amatoria.

Pallidus virginum color.

Morbus virgineus quid.

ralis in pallidum & virentem mutatio, cum virium languore, & grauitate omnium membrorum, cibi fastidio, cordis palpitatione, respiratione difficili, mœrore, pedumque & palpebrarum & totius faciei tumore œdematoso, à deprauatâ nutritione, & humorum crudorum copiâ, ex viscerum hepatis, lienis, ventriculi prauâ dispositione genita, & hinc vasorum circa vterum, & vicinorum viscerum obstructione, atque inde menstruorum suppressione proueniente, ortum habens. Atque ita cum in hoc affectu varij morbi & symptomata complicata sint, etiam ab alijs aliter definitur, nunc per morbum, nunc per symptoma. Adest enim in toto corpore intemperies frigida, calorque totius ab humoribus crudis suffocatur & opprimitur; aliquando tamen, sed rarius, humor putrescit, vnde plus iusto incalescit: adest tumor œdematosus in facie & cruribus; adest obstructio venarum, cum in vtero, tum in hepate & liene, imprimis verò in mesenterio; adest mensium suppressio.

Causa.

Causa.

Causa verò prima ordine generationis est mensium suppressio, seu impedita sanguinis menstrui euacuatio; proxima verò est crudorum ac prauorum humorum in corpore collectio. Etenim dum in virginibus nubilibus sanguis menstruus ad vterum confluere incipit, si via non pateat, sanguis ad venas maiores, & ex his ad ipsa viscera, hepar, lienem, mesenterium regurgitat, eorumque calorem obruit, & vasa obstruit, vnde vitiosa fit in visceribus coctio & sanguificatio, & & hinc crudi humores in toto corpore cumulantur, qui ad habitum corporis delati, cum partibus perfectè vniri non possint, cachexiam, quæ ad leucophlegmatiam via est, excitant, in reliquis quoque partibus varia symptomata pariunt.

Causa autem, quæ obstructiones in vasis vteri pariunt, sunt humores crudi, sanguisque pituitosus & viscidus, qui plerumque è prauâ victus ratione ortum habet, dum virgines iam nubiles, vt antea quoque dictum, vt palleant, & illum amatorum colorem sibi concilient, acetum potant, triticum crudum, aut alia frumenta cruda, cretam, terram, calcem & similia comedunt, aut aliàs in diætâ, dum menses instant, & præcipuè primò fluere incipiunt, peccant: In quibusdam tamen natiua est vasorum horum angustia, ob quam sanguis menstruus cum primum ad vterum confluat, rectè euacuari non potest.

Accidit autem affectus hic plerumque virginibus iis, quæ viro maturæ, rarò viduis aut maritatis sterilibus: & quidem pulchrioribus & colore albo præditis. Earum enim corporis constitutioni cum sanguis iste crudus minimè conueniat, etiam non assimilatur, sed redundat, vnde color iste albus & tumor corporis oritur. Facilius enim iste color albus ex humore pituitoso in corpore aliàs candido apparet, quàm in fusco vel nigro.

Signa Diagnostica.

Signa.

Signa, quibus hoc malum cognoscitur, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, satis patent. Faciei & labiorum color naturalis in subalbidum, sæpe quoque virentem, mutatur. Cum enim qualis humor est in corpore, talis color sit in cute & præcipuè in facie, in hoc verò affectu humores pituitosi, crudi ac serosi abundant, & ad ambitum corporis quoque protendantur, non mirum est, colorem naturalem in album mutari. Ex eodem etiam facies, & præcipuè palpebræ intumescunt, & quasi inflantur, præcipuè manè post somnum, cum per noctem calor plus vaporum ac serosorum humorum eleuauerit, quàm discutere potuerit; crura quoque & pedes, imprimis circa mal-

leolos, intumescunt, totumque corpus laxum & molle euadit, ob pituitosorum ac serosorum humorum abundantiam. Crurum quoque tensio lassitudo adest: respirationis difficultas molesta est, arteriarum pulsus paruus & frequens in collo & temporibus ac dorso percipitur, cor palpitat si moueantur & accliuem locum aut scalas adscendant, aut choreas ducant, Cum enim sanguis crassus incalescit, multi vapores attolluntur, qui difficultatem spirandi pariunt, & cordi molestiam afferunt, quod propterea, vt eos discutiat, pulsum instituit. Dum etiam humores corrumpuntur & putrescunt, atque incalescunt, febres inordinatæ atque erraticæ quandoque excitantur. Cibus quoque ægræ fastidiunt, ob minus felicem chyli distributionem, maximamque crudi humoris copiam. Quasdam & pica ac rerum absurdarum desiderium affligit, dum ventriculi tunicæ prauo humore imbutæ sunt. Adest mensium suppressio; hypochondria sunt tensa, ob sanguinis menstrui ad maiora vasa refluxum, & viscerum obstructiones. Vomitus etiam interdum infestat, dolorque sub mactronatâ cartilagine percipitur, quasdam & sitis vexat; in hypochondriis rugitus percipitur. Si vapores & humores ad caput attollantur, dolor capitis grauis sæpè excitatur. Eadem de causâ interdum & principes facultates deprauantur, si scilicet humor melancholicus admisceatur.

Non tamen hæc symptomata & signa omnia in omnibus semper apparent, sed pleraque in plurimis, & omnia in quibusdam.

Prognostica.

1. Morbus virgineus periculo non vacat; cum totam porporis œconomiam peruerat, & in hydropem interdum mutetur. Atque obseruatum, in corporibus hoc morbo extinctis hepar totum scirrhosum & corruptum inuentum fuisse.

2. Et si caput humores petant, interdum ad insaniam feminas redigit.

3. Cum etiam cor in hoc affectu valde afficiatur, sæpe accidit, vt facultate vitali oppressa ægra subito moriatur.

4. Quia vterus refrigeratur, & viscerum calor debilitatur, ac sanguis frigidus inde generatur, nisi maturè huic malo occurratur, sterilitatem infert, aut si pariunt, partum infirmum & parum vitalem edunt.

5. Est morbus iste satis diuturnus, & si radices egerit, difficulter curatur, præcipuè si hepar simul afficiatur. Si verò saltem ab vtero oriatur, facilius curatur, & solutis eius obstructionibus Virgines pristinae sanitati restituantur.

6. Si etiam Ventriculus valde afficiatur, & cibi pertinax fastidium adsit, rerum verò alienarum & absurdarum ingens desiderium, periculosum malum est: cum possibile non sit, eum morbum tollere, qui alimentorum assumptorum vitio continuo fouetur & augetur.

7. Si menses fluere iusto tempore & quantitate incipiant, iam victoriæ de morbo spes affulget.

Indicationes.

Cum in hoc affectu varij morbi variæque causæ concurrant, singulæ conuenienti ratione & modo tollendæ, Indicatio.

Primò nimirum humores vitiosos in toto corpore, & præcipuè in visceribus latentes, præparare, & euacuare conuenit: Secundò intemperies & obstructiones in ventriculo, hepate, liene, atque vtero imprimis tollere oportet, menses prouocare, hærentes in ambitu corporis humores crudos discutere, & si quod symptoma imprimis urgeat, illud tollere vel mitigare, præcipuè verò si quæ victus ratio malo huic occasione dederit,

dederit, eam corrigere opus est. Et si in arbitrio Medici res posita sit, commodius curatio instituetur vere & ætatis principio, quàm autumnno & hyeme, ut infra in dictâ dicetur.

Curatio.

Quæ omnia ut rectè expediantur, præmisso clystere vel leni alui euacuatione institutâ, si malum recens sit viresque ferant, venæ sectio instituenda, ut postea, *quest. 4.* dicetur.

Aperitur autem vena commodissimè in talo, ut supra, *sect. 1. cap. 3. quest. 2.* dictum; cum & plenitudinem tollere & mensium obstructionem soluere valeat, potestque, si opus sit, aliquoties repeti venæ sectio.

Imprimis verò purgatione opus est. Quia tamen humor est frigidus & crassus, calefaciendus & attenuandus; & quia vires debiles sunt, atque ipse humor crassus vnâ vice euacuari non potest, medicamenta præparantia & purgantia per vices exhibenda, imò attenuantia & incidentia purgantibus admisceri poterunt. Vitale quoque fuerit, in iis, quæ faciliè vomunt, & ubi humores crudi circa ventriculum & mesenterium hærent, vomitum ciere.

Et ut variæ sunt partes, quæ obstructiones patiuntur in hoc morbo, aperiencia eligenda ea, quæ cum partibus, quæ afficiuntur, familiaritatem habent; ratione hepatis, hepatica; ratione lienis, splenetica; ratione Vteri, vterina. Et omnino eadem ferè hîc curandi ratio est quæ leucophlegmatia, cum è simili causâ hydrops oriatur.

Medicamenta autem, quæ cum ad humores frigidos & crassos attenuandos, & purgandos, tum menses prouocandos sunt vtilia, supra, *sect. 1. cap. 3. de mensium suppressione*, sunt proposita.

Hoc tamen monendum, morbi virginei curationem à mensium suppressorum curatione in eo differre, quod in mensibus suppressis ferè ad vterum solum sit respiciendum: in morbo virgineo verò cum simul mesenterium, hepar, lien, afficiantur, eorum in curatione maximam habendam esse rationem. Quâ ratione autem mesenterij, lienis, hepatis obstructiones curentur: suo loco est dictum, neque opus hîc illud repetere. Quapropter in principio ea medicamenta eligenda, quæ potius mesenterij, lienis & hepatis obstructiones aperire possunt, parçè admixtis, quæ menses prouocare valent: in progressu verò curationis ea, quæ menses mouent, sensim augeri possunt.

Præter autem loco allegato proposita medicamenta, vnum atque alterum hîc addere libet.

℞. radic. aperient. Vnc. j. rubia tinctor. eringij, ireos, helenij, cortic. citr. siccor. sarsæ parill. ana Vnc. ℞. artemisia, agrimonia, chamadryos, ana M. j. sabina p. ij. sem. carthami excort. Vnc. j. fol. senæ el. Vnc. ij. mechoacan. agaric. alb. ana Vnc. ℞. fl. stach. Arab. p. ij. sem. fœnic. anisi, galanga, ana Drach. ij.

Coq. ad remanent. ℞. j. ℞. dulcoretur sacch.

F. Potio clarificata, quæ aromatizetur aq. cinamomi Drach. iij.

Vel infunde omnia, additis absinth. Ponti. M. ℞. vulgaris p. ij. in ℞. vini albi.

Vel ℞. spec. biere picra Drach. ij. agaric. trochisc. pil. de rhabarb. ana Drach. j. tartarear. Quercet. de ammoniaco, ana Drach. ℞. spica Scrup. j. ol. cinam. gutt. iij. extr. absinth. Scrup. ℞.

F. pil. mediocres, Detur Scr. j. horâ ante cœnam.

Vtiles sunt & hæ pilulæ:

℞. succi mercurial. mellis despumati, vel sacch. clarific. ana Vnc. j.

Coq. ad iustam consistentiam, adde pulu. sem. nigellæ Roman. fol. senæ el. ana Drach. ij. mechoacan. Drach. j. F. Massa.

Vtilis est & conferua fl. calendulæ.

Inter omnia tamen remedia præstantissimum &

efficacissimum est chalybs, qui obstructiones in omnibus visceribus liberat, humoresque vitiosos in iis collectos euacuat.

Præparatio tamen humorum est præmittenda, cum si statim in principio exhibeantur, obstructionibus nullo modo referatis, & humorum copiâ adhuc præsentente, grauissima inde, motis, sed non euacuatis humoribus, oriuntur mala. Commodè quoque chalybi medicamenta, quæ cum partibus affectis, hepate, liene, vtero, familiaritatem habent, admiscuntur. Ita enim ad partes affectas commodius fertur chalybs. De chalybe autem plura supra, *lib. 3. part. 5. sect. 1. cap. 6. de affectu hypochond.* dictum.

Quædam tamen adhuc, cum maximè in hoc affectu utilis & necessarius sit chalybs, de eo dicemus, & quasdam etiam formulas addemus.

Primò autem hîc monemus, attendendum esse, an venæ circa Ventriculum & in mesenterio, an verò hepar aut lien magis obstructa sint. Si enim Ventriculi propria vasa præcipua obstructa sunt, chalybs crassiore modo præparatus exhibendus, & vomitum mouentia admiscenda, vel vomitus ante vsum chalybis, vel diebus intermediis prouocandus est. Ita enim vitiosis illis humoribus vomitu reiectis, faciliè viscera conualescunt. Si autem humores in locis ventriculo vicinis hærentes ad penitiores partes obstructione laborantes deferantur, morbus inde grauior redditur.

Si mesenterium præcipuè obstructum sit, hoc Electuarium laudat Mercatus.

℞. Spec. diarrhod. alb. diacurc. agarici troch. ana Drach. j. medulla carthami Drach. ij. cortic. rad. rummy, rubia, semin. dauci, ana Drach. j. ℞. garyophyllorum Drach. j. chalybis minutiss. & vino præparati Vnc. ij. mellis despumati q. s. F. Electuarium.

Cuius dosis est à Drach. ij. ad 3 iij. Quod si eo assumpto laborans vomuerit, non est prohibendum, nisi aliquod damnum timueris, aut diu vomitus persistat: quod vitium vitare poteris purgâ infernè aluo, & ablatis à compositione carthamo & agarico.

Si verò Hepar præcipuè obstructum sit, chalybs subtilius præparatus exhibendus, atque medicamenta hepatica, quæ per aluum euacuant, nullo verò modo vomitum mouentia, admiscenda. Hepate affecto hoc Electuarium idem commendat:

℞. Limatura chalybis ℞. ℞. quam vase vitreo excipe, additis vini albi opt. Vnc. viij. mox vas illud igni lentissimo appone, diligenter hinc & inde chalybem & vinum sursum ac deorsum agitando, tandem decem aut duodecim ebullitiones feruere finito; quoadusque eius spumofum sursum ferri videas, ac mediocriter crassescere conspicias, tunc spumofam ac pinguosam chalybis partem, quæ feruore separatur, simul cum vino in aliud vas transfunde, atque id quater facito, ordine prædicto: nimirum denuò aliam Vini quantitatem conice in eandem limaturam, & eodem modo feruere sine, parique ratione separari, & pro tertio & quarto idem facies, seruato prædicto ordine. Itaque vinum cum supra dictâ quadruplici spumâ quatuor coctionibus ex chalybe extractâ rursus igni appone, donec leuiter feruens mellis spissitudinem acquisierit, quo tempore vsui seruare oportet, ex qua Electuarium hoc modo conficito:

℞. sem. petroselinij, dauci, spec. diacurcuma, diarrhod. ana Drach. j. cinamomi Scrup. j. chalybis modo dicto præparati Drach. vj.

Cum melle optimo & despumato F. Elect. Cuius Drach. iij. ad Drach. v. summo mane præmisso leui exercitio exhiberi possunt.

Liene obstructo splenetica medicamenta addenda. Si lien.

Mercatus liene affecto hoc modo chalybem præparat. ℞. limatura chalybis ℞. ℞. quam semel ablue aceto, & à recrementis expurga, postea, factâ colaturâ, super panum inspergito, & proice pulu. garyophyllor. Vnc. ℞. quæ

Si ventriculi
vas præcipuè
afficiatur.

Si mesenterium.

Si hepar.

uratio.

na sectio.

urgatio.

Chalybis

us.

quæ per diem & noctem eo modo sunt dimittenda : & mox ea excipere oportet vase aliquo vitreo , cui adde vini albi opt. Vnc. x. ac proice desuper limaturam cum pulueribus *spec. diarrh. scolopendr. fol. sena , & cort. rad. cappar. & aliis supradictis*, aut citra ipsos, deinceps quàm validè concutito , commotâ vehementer phialâ, mox tamen Soli feruenti expone per integrum diem, ac si hyems fuerit , in furnariâ stuphâ, aut loco alio calido adserua : tandem octo aut decem diebus idem facies , donec limatura ipsa in Vinum ferè liquetur , parumque aut nihil in fundo resideat , sed veluti mixtum quoddam factum sit , cuius summo mane Vnc. ij. exhibeto , purgationibus tamen & exercitio præmissis.

Syrupus chalybe.

Idem Mercatus sequentia adhuc quatuor medicamenta ex chalybe præparat :

℞. *scoria chalybis præp. Vnc. xij. passul. sine arillis lbij.*

Infundantur per dies tres in lbvj. aquæ , & in fine bulliant ad consumptionem tertiæ partis.

Et tunc adde *origani , ameos , vel iunip. limati, ana p. j.*

Bulliant parùm & colentur , & ex colaturâ cum suffic. q. Sacchari F. Serapium, cui incoquito in ligaturâ croci sine oleo Drach. ij.

Secundum fit ex eadem scoriâ & eisdemmet rebus, croco excepto, & loco eius addito *dialacæ , rhabarb. el. pulueris. agaric. trochisc. ana Drach. ij.* quibus dum coquantur, aut saltem ab igne separantur ligatis F. eadem ratione Syrupus.

Tertio verò modo fit ex rubæ radicibus, aquâ lupulorum, in quâ squama ferri pluries fuerit extincta, diutius incoctis, & additis passulis & croco, ad syrupi formam post colaturam redactis.

Quartò idem auxilium parabis ex pseudorhabarbaro , hoc est , rhabarbaro monachorum appellato : nimirum ex radice eius decoctâ & facto etiam serapio.

Pulvis chalybe.

Sunt & hæ formulæ ex chalybe viles.

℞. *chalyb. præpar. Vnc. j. cinam. sem. anis. ana Drach. ij. spec. diamoschi d. sine moscho Drach. j. sacch. Vnc. j. F. pulu. Derur Drach. j. & superbibatur vini albi aquâ artemisiæ diluti haustus.*

Possunt & cum saccharo Rotulæ formari.

Vel ℞. *limatura chalybis Vnc. ij. in ora aquâ artemisiæ , in quâ aliquid Salis absinthij & artemisiæ dissolutum sit: Relinque tandiu donec incipiat rubiginem contrahere. Hinc excicetur & teratur : adde cinamomi Drach. ij. magist. corall. Drach. j. spec. diatrionis santal. diaxyloal. ana Drach. β. sacchari Vnc. ij. F. pulu.*

Vinum chalybeatum.

Vinum chalybeatum simplex hoc modo paratur.

℞. *limatura chalybis Vnc. ij. cinam. Vnc. β. vini albi ss. lbij.*

Stent in vitro clauso ad Solem 8. diebus quotidie agitando. Cum exhibetur , nonnihil agitur , & cyatho vno absumpto alter affundatur, donec dimidium chalybis absumpto alter affundatur, donec dimidium chalybis absumptum videatur. Dosis Vnc. vj. vel Vnc. viij. horis 4. ante prandium diebus xv. vel xx. sumptoque vino ambulandum.

Radix Scorzonera.

Secundò post chalybem Mercatus commendat radicem Scorzonera , & se experienciâ comprobatum habere scribit , eam in vino per noctem maceratam & summo mane sumptam plurimas ab obstructionibus liberasse. Suadet etiam, vt in aquâ & saccharo coquantur, comedatur, & decoctum superbibatur.

Lapis Bezoar.

Tertio laudat, vt experimentum probatum, lapidem Bezoar, ad aperiendas obstructiones , compescendosque materiæ venenatæ insultus, præsertim in fœminis delicatioribus , & in quibus aliquid humoris melancholici coniungitur, vel quid corruptum ex semine vitiatum cor affligit, cuius singulis diebus grana vj. vel vij. exhibet.

Monet autem circa chalybis vsum Mercatus, statim

in curationis initio aliquod ex chalybe medicamentum præmittendum esse, cum præparandi vias gratiâ, rùm vt præcaueamus, ne subitâ mutatione ex valido medicamento illatâ, grauiâ accidentia accersamus. Tale ergo ille præparat medicamentum.

℞. *Limatura chalybis Vnc. ij. quæ ferreo aliquo instrumento excipe , & igne candescere permitte, moxque proice in lbij. aquæ lupulorum , graminis, rubia , borraginis , vel alicuius fontis , qui aquam nanciscatur nitidissimam, purissimam & tenuem, & postea coletur , & iterum igniatur prædicta chalybis limatura, & sic septies facito : ac rursus sume toridem vncias noui chalybis, & eodem modo in prædictâ aquâ facito, idque reiteratò ter quateruè facies, donec chalybis lbj. consumpseris, & factâ colaturâ, adde Syrupi violarum, vel borraginis, aut mellis rosacei Vnc. ij. Cuius fœmina, facto modico exercitio , summo mane capiat Vnc. ij. citra frigiditatem actualem, ac deinde perficiat exercitium lentè , paulatim & moderatè. Postquam verò prædictum medicamentum ter quateruè aut pluries exhibueris, prout affectus duritiem postulare cognoueris, ad efficacius (licet hoc plerumque in delicatioribus ac puellis sufficere videatur,) te conferes.*

Commendat etiam *confectionem alchermes vel de hyacintho*, si Drach. β. pondere chalybi addatur.

In genere tandem circa vsum chalybis notandum, primò commodius vere & autumnò, quàm aliis anni temporibus chalybem exhiberi. Secundò antè eius vsum conuenientes purgationes præmittendas esse. Tertio & ante & post eius vsum exercitio & motu corporis opus esse, eoque validiore, & quantum fœmina ferre potest, vt medicamentum facilius in corpus distribuatur. Quartò, victus ratione omnino accuratâ in chalybis vsum opus esse. Quintò terminum assumendi non in omnibus eundem esse, sed nunc dies 14. sufficere, nunc etiam vsum ad diem trigessimum, vel quadragesimum, pro morbi pertinaciâ, donec nimirum viuus faciei color redit, & corpus agile redditur continuandum.

Cæterum cum malum diuturnum esse soleat, per vires exhiberi debent, modò præparantia, modò purgantia, modò roborantia, imò ipsæ medicamentorum formæ variandæ, ne medicamenta eadem formâ fastidium ægris pariant.

Et quia licet crassiores humores euacuati sint, sæpe tamen adhuc aquosi & serosi in ambitu corporis restât, qui corpus refrigerant ac grauant, commodissimè ii sudoriferis tolluntur. Ad quam rem vtilissimæ sunt thermæ, quæ si desunt, balnea artificialia è decocto *fol. artemis. calamintha, nepeta, ebuli, saluis, lauri, rorismar. mercurialis, hederæ, rad. brionia, iridis, helenis*, parari possunt.

Corpore euacuato, obstructionibus reſeratis, symptomata, quorum supra facta est mentio, faciliè euanescent. Cum tamen interdum symptomata quædam virgeant, antequam curatio absolui possit, iis succurrendum : quod quâ ratione fieri debeat, ex iis, quæ postea de reliquis symptomatibus ex vtero oriundis dicentur, patebit.

Viscerum tandem intemperies, si quæ adsit, modo alibi explicato corrigenda, & viscera roboranda.

Denique & hoc circa hanc curam monendum, licet fœmina rubicundior vegetiorque fieri incipiat, non statim à curatione desistendum esse, sed eam repetendam & continuandam esse, donec vel menses fluere incipiant, vel certum sit, omnes viscerum obstructiones liberatas esse.

Dietæ.

Aër sit purus & ad calidum vergat : vnde curatio, vt supra quoque dictum, tempore verno & æstiuo feliciter procedit, & æstate hoc morbo laborantes longè commodius

commodius curantur, quàm aliis anni temporibus; & si æris constitutio simul contra morbum pugnet, plus vnâ septimanâ, quàm tempore frigido & humido totidem mensibus perficietur: quæ verò in locis frigidis & humidis habitant, vix integrè sanantur. Cibi sint boni succi & facilis coctionis: omnes verò prauis succi cibi studiosè vitentur, vt & frigidi ac humidi. Abstineant igitur ægræ planè ab oleribus, fructibus horariis, lacte & lacticiniis, piscibus item. Condiuntur cibi hyssopo, saluâ, roremarino, cinamomo. Panis sit benè fermentatus, semine feniculi, carui conditus. Potus sit vinum aut cereuisia bona; ab aquæ verò potu, vt & iusculis & liquidis nimis abstineant. Est & acetum hoc affectu laborantibus noxium, etsi ægræ id sæpè appetant, vt pote quod calorem viscerum debilitat, ac *ὕπερμαλγος* est, vt Hippocrates nominat, seu vtero noxium. Motus & exercitium corporis in principio & declinatione morbi conueniunt, vt *quest. 2.* dicitur. Inprimis viles sunt frictions asperiore manè in lecto institutæ: otium verò iis valdè noxium. Venus ipsis utilis est, non tamen vbi malum in vigore summo est, & dum virium maxima adest imbecillitas, vt *quest. 3.* dicitur. Vigiliæ & somnus sint moderata, non verò somno nimium indulgeant, etsi ob vaporum copiam ad cerebrum ascendentium in somnum sint propensiores; Inprimis manè non diu dormiant; nisi forsan noctu vigilauerint.

QVÆSTIO I.

An agris res absurda, quas appetunt, sint concedenda?

*u. fæminis
absurdas
perantibus
sint con-
cedenda.* Affirmant id nonnulli, idè quia cibi illi prauis tanquam remedium sint, quod deprauatum illum appetitum corrigat; deindè quia si denegetur id, quod appetunt, grauius indè sequantur symptomata, in virginibus quidem tristitia, in grauidis verò notæ rei appetitæ & denegatæ, & stigmata fœtui inprimantur.

Verùm in hac re perpendendum, an maius damnum vel commodum ex denegatione vel comestione rei denegatæ proueniat. Quâ in re discernendum est inter virgines & grauidas. Virginibus nullo modo concedendum, vt porro res eiusmodi vitiosas & absurdas deuorent; cum malum hoc eorum vsu foueatur & augeatur, nullo verò modo res eiusmodi deuoratæ, putà calx, creta, arena, cineres, remedij locum habere possint, vt pote quæ nec concoqui & corpori apponi, nec causam morbi tollere valeant. Et licet tristitia aliquâ inde afficiantur: incommodum tamen adèd magnum indè non sequitur, & momentaneus est ille appetitus, damnum verò, quod ex esu talium oritur, diuturnum. Grauidarum verò alia ratio est. Danda enim quidem opera est, vt verbis persuadeantur, vt à rebus eiusmodi abstineant, quæ tot malorum causa esse solent. Si tamen hoc modo appetitus sedari non possit, concedendæ potius eiusmodi res, quàm permittendum, vt vel abortum grauida patiat, vel fœtus stigmatibus aliquo deformeatur; modò res, quæ appetitur, talis non sit, quæ in præsens aliquod vitæ periculum grauidam præcipitare possit.

QVÆSTIO II.

An motus & exercitatio in morbo virgineo competat?

*in motus in
morbo vir-
gineo vir-
gineo vir-
gineo vir-* Posset quidem alicui videri, motum & exercitiationem corporis in morbo virgineo non competere, primò propter corporis imbecillitatem, torporem & ad motum ineptitudinem; deindè ob difficultatem respirationis, tertio ob cordis palpitationem, quæ duo symptomata motu paulò vehementiore & exercitatione ita in-

grauescunt, vt sæpe suffocationis periculum accidat; neque mirum, cum exercitio crudi humores in toto corpore cumulari agitentur, atque indè vapores ad cor & alias partes transmittantur.

Verùm nec otium hoc morbo laborantibus competit, sed potius cruditates cumulat, malumque augeat. Exercitatio verò & motus longè vtilior est; cum calorem languentem in visceribus excitet, atque ita calore aucto meliorem in visceribus coctionem promoueat, alimenti distributionem adiuuet, viscerum obstructions, mouendo humores & medicamentis viam parando, aperiat, (vnde & ante vsu medicamentorum aperientium, & post eum, fœminas exerceri vtile est) humoresque ipsos discutiat. Ideoque antequam malum valde incrementum sumit, vtile est exercitium, & in declinatione quoque morbi, siquidem & calorem excitare & reliquias humoris discutere valet. Modus tamen in exercitio & motu esse debet, ac primò frictions ac deambulatio sufficit; hinc indies ad paulò maiora exercitia accedendum, inprimis corpore prius euacuato. Euacuatio enim corporis si præcesserit, allegata antea incommoda faciliè præcaueri possunt.

QVÆSTIO III.

An Venus virgineo morbo laborantibus utilis sit?

Disuadent nonnulli vsu Veneris idè, primò, quia Venus non utilis sit, nisi corporibus temperatis, qualia non sunt Virginum isto morbo laborantium, morbo verò affectis & impuris noceat: Secundò, quia virgines tales adeo Venerem non appetant, ob frigidam Vteri constitutionem: tandem etiam ob virium maximam debilitatem, respirationis difficultatem, & cordis palpitationem Venerem non ferant, sed & eâ offendantur.

Verùm probabilior est, & rationi & experientiæ consentanea sententia, & consilium Hippocratis, cum *lib. de morb. virgin.* scribit: Ego, inquit, autor sum, vt virgines hoc malo affectæ quàm celerrimè cum viris coniungantur, iisque cohabitent: Si enim conceperint, conualescent. Si verò in pubertate hoc malo non corripiantur, tùm paulò post eas inuadit. Hippocratem secutus Ioh. Langius, *lib. 1. epist. 2.* Nobili cuidam, cum filiam hoc morbo laborantem ob imbecillitatem elocare dubitaret, nuptias suadet. Etenim Venere vterus & partes circa vterum incallescunt, viæque aperiantur & laxantur, vt sanguis menstruus postea facilius ad vterum confluere & per eundem effluere possit. Curatione tamen hîc opus est. Si magna adsit in corpore cacoehymia, illa prius tollenda, & cura, quæ huic malo competit, præmittenda, postea virgo viro iungenda, vt id, quod medicamenta planè effectum reddere non poruerunt, Venus suppleat: aliàs si dum morbus in summo vigore est, viresque valdè debiles, viris virgines iungantur, eas ex intempestiuâ Venere aut imprægnationis & partus labore de vitâ periclitasse compertum est. Et inprimis melius habent, vt Hippocrates ait, non solùm quia conceptionem antecedit mensium profluuium, cum id non semper sit necessarium, sed quia sanguis, qui præter naturam antea retinebatur, iam in fœtus formationem absumitur, & si quid vitiosorum humorum in vtero cumulatam sit, id post partum euacuatur. Venus tamen moderata esse debet, ne vires antea debiles eliciantur.

QVÆSTIO IV.

An Venæsectio in morbo virgineo locum habeat?

Nonnulli Venæsectionem non admittunt, primò quia

sectio in
morbo vir-
gineo conue-
niat.

quia insignis adest totius corporis refrigeratio, & iam incipiens cachexia. Deinde crudi potius humores, quam sanguis, peccant. Tertio, quia maxima adest vitium debilitas, quæ venæsectionem non admittit. Contra Hippocrates, lib. de morb. Virgin. sanguinem, si nihil impediat, statim detrahere præcipit, atque id hac ratione, cum nihil facilius aut commodius sanguinis copiam, qui hic supprimitur, detrahere possit, quam Venæsectio.

Verum distinctione hic opus est. Etenim si malum inueteratum sit, & corpus valde refrigeratum, humoresque crudi & pituitosi atque aquosi iam potius, quam sanguis, abundant, nullo modo habet locum venæsectio; cum malum potius augeat, quam tollat. Si verò malum adhuc recens sit, & à vacuatione sanguinis suppressa ortum habeat, sanguisque, qui retentus est, adhuc abundet, neque in alium humorem degenerauerit, vena omnino aperienda est; modò vires ferant, & primæ corporis viæ euacuatae sint.

C A P V T III.

De Symptomatibus ex vtero, seu partium aliarum cum Vtero consensu, & hystericis affectibus in genere.

Reliqua symptomata quæ ex vtero oriuntur, ferè omnia virginibus & mulieribus communia sunt, & vix vllum datur, quod solis virginibus competat. Quapropter etiam de iis, vt virginibus & mulieribus communia sunt, agemus.

Primo autem in genere de miro illo Vteri cum aliis partibus consensu, & de affectionibus Vterinis dictis, seu symptomatibus in variis partibus ex vtero ortis dicemus. Et si verò illa *ὑπέρποια* & *ὑμπερποια* Hippocratis, atque hinc orta *συμπάθεια* occulta locum habere possit: tamen cum omnibus ferè partibus corporis manifestum quoque consensum habet Vterus, vt rectè scripserit Democritus ad Hippocratem, Sexcentarum ærurnarum innumerarumque calamitatum mulieri autorem esse vterum, & Hippocr. lib. de virg. morb. dixerit, multis & incomprehensibilibus ferè affectionibus premi miserimas. Et si autem quocunque modo vterus actiones suas non rectè expedit, varia symptomata excitantur: tamen imprimis ex sanguinis menstrui & seminis retentione grauissima & varia oriuntur symptomata. Dum enim, vt Hippocrates ait, virgo iam matura viro fuerit, naturâ duce sanguis menstruus ad vteri venas confluit, qui cum ob earum angusta oscula, quæ nondum patuerunt, aut in viduis, vel etiam aliis viscidis & crassis humoribus obstructa, aut tandem ob sanguinis crassitiem erumpere non possit, tum rursus per venæ capæ arteriæque magnæ ramos ad cor, hepar, & præcordiorum venas regurgitat, pars etiam capiti comunicatur: vnde varia in omnibus hisce partibus symptomata excitantur, vt præcedenti capite de morbo virgineo dictum, & in seqq. dicitur. Semen verò præter naturam retentum sæpe adhuc grauiora accidentia excitat: vt rectè hic illud Galeni, lib. de differ. respirat. usurpari possit: Vnum est, quod secundum naturam se habet in animatis corpore, varium autem & dissimile, & multiplici errore inuolutum id, quod p.n. est, adeo, vt necessariò sequatur esse incomprehensibile. Et reuera ab vno vtero in fœminis tot oriuntur symptomata, vt faciliè scripto comprehendi omnia non possint.

Sanguis autem menstruus & semen dum p.n. retinentur, nunc saltem in qualitatibus manifestis alterationes suscipiunt, & tum symptomata quidem aliqua, calorem, sitim, torporem, mœstitiam, variosque dolores excitant; ea tamen omnia non admodum graua. Vbi verò eadem putrescunt, vel malignas qualitates

acquirunt, varia, eaque graua, sæuissima & terribilia symptomata producunt.

Affectiones verò vterinæ ex sanguine menstruo & semine corruptis variæ sunt: & varia ac diuersa inde excitantur symptomata, non modò in diuersis fœminis, sed sæpe in vnâ & eadem, & quidem non tantum diuerso, sed etiam eodem tempore: quod procul dubio inde accidit, quod sanguis menstruus & semen, quod corrumpitur, non planè eiusdem naturæ est, sed vitiosi humores, cum in vtero, tum alibi geniti, ei admiscuntur, & quod constitutio Vteri, & locorum in Vtero, in quibus fit corruptio, non semper eadem est; & quod ipsa humoris corrupti quantitas nunc maior, nunc minor est; & quod partes, à quibus corrupti illi & maligni humores ac vapores exciuntur, sunt variæ. Quod verò tam graua inde excitantur symptomata, ideo accidit, quod corruptio sanguinis & seminis, vt pore substantiarum nobilissimarum, pessima est, & res ita corruptæ veneni quasi naturam induunt; sicut etiam aliàs videmus, oua pessimam corruptionem subire, vt & lac in ventriculo infantium, & sanguinem concretum in aliis corporis humani partibus.

Consensum autem partium aliarum cum Vtero quod attinet, consistit ille potissimum in tribus, in partium similitudine, viciniâ, & per vasa connexionem. Primo enim quia vterus membranosa est substantia, cum membranis in nervoso genere maximum habet consensum. Deinde etiam vicinas partes faciliè in consensum trahit, vnde in vteri affectibus sæpe intestinum rectum tenesmo afficitur, & vrina supprimitur. Tertio per venas, arterias & nervos penè cum omnibus corporis partibus consensum habet. Venas habet vterus copiosas & magnas, quæ etsi in non prægnantibus non adeo magnæ sunt, ab affluxu tamen sanguinis in grauidis ita sæpe extenduntur, vt in digiti crassitiem excreuisse eas obseruatum sit. Oriuntur autem venæ hæ ex vtroque latere à ramo præparantium vasorum & hypogastrico. Arterias quoque duas habet vterus, similiter ab arteriis præparantibus & hypogastricis deriuatas. Nervos tandem obtinet ortos, partim à sexto pari cerebri, partim ab ossis sacri nervorum paribus ortos. E quibus omnibus de Vteri cum variis partibus consensu faciliè iudicare est.

Primo enim magnus est vteri cum cerebro consensus, & primo quidem ob nervos & membranas spinallibus medullæ; deinde propter arterias; & non raro, qui per nervos fieri creditur, potius per venas & arterias accidit. Per arterias enim & venas ab vtero refluens sanguis, & cum eo alij humores & vapores ad cerebrum, cuius membranæ pluribus venis & arteriis refertæ sunt, mittit, variæque in eo symptomata excitat.

Vapores à cerebro postea faciliè per nervos in totum corpus distribuuntur, vnde in dorso, lumbis, crucibus, brachiis & toto nervoso genere dolores & varia symptomata excitantur.

Deinde maximus cordis & vteri consensus est per arterias. Ex arteriis enim vteri humores & vapores ascendentes rectâ viâ ad cor peruenire possunt: è quo postea in totum corpus omnesque partes, quibus arteriæ insitæ sunt, distribuuntur.

Cum Hepate verò habet consensum per venas, quas vterus omnino maximas habet, ideoque per eas sanguis, alijque humores ad hepar ex vtero regurgitant.

Ventriculus etiam insignem consensum habet cum Vtero, cum per quasdam *vasa communia*, quas vteri venæ cum venis mesenterij habent, tum imprimis per arterias. Hypogastrica enim arteria interior, è qua numerosa arteriarum soboles in vteri fundum & ceruicem distribuitur, non procul à cœliacâ distat. Hinc faciliè humores & vapores viriosi ab vtero ad mesenterium & ventriculum per arterias penetrare possunt.

Indò

CAPVT IV.

De Suffocatione Vteri.

Imò cum venarum arteriarumque ad vterum tendentium frequentes sint anastomoses, in vtero tandem desinentes, etiam ex venis humores & vapores in arterias recipi, & hinc ad ventriculum peruenire possunt. Imò cum, vt mox dicetur, maximus lienis & vteri sit consensus, in liene verò venarum & arteriarum sint anastomoses, ex arteriis in venas, & hinc ad ventriculum humores & vapores penetrare possunt.

Cum liene. Inprimis verò maximum habet lien cum vtero consensus, vterique affectus faciliè lieni communicantur. Estque is consensus satis manifestus per arterias. Cum enim humores vitiosi vaporesque ex iis orti in arterias hypogastricas regurgitant, faciliè in arterias superiores penetrant, & cum cor, quantum potest, eos à se propellat, ad lienem, qui copiosas arterias obtinet, vt & ad alios per mesenterium dispersos ramos feruntur: vnde accidit, vt plerumque foeminae, quibus in iuuentute menses non satis rectè fluunt, sanguinemque calidiorem obtinent, adultæ hypochondriacæ fiant. Et sæpe ita affines sunt vterini & lienis, ac hypochondriaci affectus, vt Medicum suspensum teneant, vtrum symptomata, quæ agram molestant, vtero, an lieni adscribenda sint. Imò frequenter vteri & Lienis adfectus coniunguntur.

Cum mamma. Est & insignis mammarum cum Vtero consensus, partim per Venas, partim per neruos. Epigastrica enim Vena, à quâ vterus etiam venas accipit, præcipuo ramo extra peritonæum progrediens, vtrinque sub recto musculo adscendit, & vbi ad vmbilicum peruenit, cum mammarum venis descendentes per anastomosis coniungitur, de quo consensu Hippocrates, 5. aph. 37. 38. & 50. agit. Deindè etiam per neruos sextæ coniugationis inter vterum & mammæ consensus, est, vnde foeminae, si ipsis mammæ contrectantur, libidine tentantur.

Symptomata vteri. Atque ex his manifestum euadit cum vterus sanguinis menstruo euacuando dicatus sit, simulque per eum alij etiam vitiosi humores euacuentur, & is in foeminis quasi corporis sentina sit, in quâ varij humores vitiosi cumulantur, nullam ferè in toto corpore partem esse, quæ non per Vterum affici possit. Afficitur enim ab vtero cor, diaphragma, caput, cerebrum, & hinc omnia sensus & motus organa, item hepar, lien, ventriculus, mesenterium, venter, vesica, intestinum rectum, dorsum, lumbi, coxendix, brachia, crura. Et in hisce partibus innumera & præter spem & rationem nunc euanescentia, nunc recurrentia symptomata excitantur. Et enim si ad cor vapores illi maligni penetrant, cordis anxietates, mæstitia, lipothymia, & syncope oritur, & vbi ad diaphragma & pulmones insuper distribuitur, difficilis respiratio, suffocationes ac strangulationes quasi excitantur. Arteriæ etiam in dorso & mesenterio valdè pulsant; Nonnunquam per arterias intercostales in thoracis partes membranosas materiâ effusâ dolor ibi grauis excitatur. Vbi porrò materia ad caput adscendit, & per partes externas diffunditur, varij ibi dolores oriuntur. Si vero in ipsum cerebrum vsque membranas effunditur, & hinc in organon sensuum ac motus distribuitur, sensuum internorum & externorum læsio, aphonia, conuulsiones, tremor, & resolutio pedû & manuum sequitur. Si ad hepar, totum corpus cachecticum redditur. Si ad lienem & mesenterium, symptomata, quæ affectionem hypochondriacam comitari solent, gignuntur, in ventre murmura, dolores & cruciatus ventris. Si ad ventriculum, ciborum fastidium, absurdorum appetitus, vomitus, cardialgia oboriuntur. Materiâ in ambitu corporis distributâ, foeminae in facie calorem & ardorem subitaneum, & rursus mox euanescentem percipiunt, modò rubent, modò pallent; modò in toto corpore refrigerantur; modò incalescunt. Vnde rectè scripsit Galenus, de loc. aff. c. 5. hystericam passionem vnum quidem nomen esse, nihilominus sub se comprehendere innumera & varia accidentia.

Dan. Sennert. Tom. III.

Vt ut ista omnia clariora fiant, de quibusdam adhuc in specie agemus. Et primò quidem de suffocatione vterinâ agere libet; cum is grauissimus & admirandus sit affectus, & varia sub se comprehendat symptomata, & propterea non solum ægrotantibus, sed Medicis sæpe & adstantibus timorem incutiat. Subitò enim foeminae secundum vniuersum corpus refrigerantur, respiratio & vox læditur, pulsus cessat, imò nonnunquam sensus & motus aboletur, vt ægræ quasi mortuæ iaceant, adeo, vt quædam pro mortuis habitæ sepulturæ destinatæ fuerint, quæ tamen postea reuixerunt.

Dicitur autem hæc affectio Græcis πνιξ ὑστερικὴ suffocatio vterina, & mulierum, & strangulatus ab vtero, quod vteri vitio, vteroque causam suppeditatæ, foeminae suffocari & quasi strangulari videantur. A nonnullis etiam ἀπνοια nominatur, quod respiratio præcipuè lædatur. Appellatur & hystericæ passio. Quamuis enim, vt capite præcedente dictum, omnes, quæ ab vtero veniunt, passionibus & affectibus, hoc nomine veniant: tamen κατ' ἐξοχὴν in specie suffocationi vterinæ hoc nomen tribuitur, vt quæ potissima huius affectionis species est.

Est autem suffocatio vterina nunc saltem respiratio difficilis, nunc etiam syncope, nunc quoque animalium, aliarumque actionum læsio, cum totius corporis refrigeratione, à vapore maligno, ab vtero ad partes superiores eleuato, ortum habens. Neque enim per vnum symptoma, seu respirationem læsam, seu suffocationem, seu syncopen, seu vniuersi corporis refrigerationem, hic affectus definiri potest; cum magna sit in eo symptomatû varietas, & nunc plura, nunc pauciora appareant, vt postea, de differentiis & signis, ac quæst. i. dicetur.

Causæ.

De causâ huius affectionis Medici dissentiunt, vt Causâ postea, quæst. 2. dicetur. Nos vnicam & proximam causam esse statuimus, vaporem malignum & venenatum, per arterias, venas & neruosum genus ad superiores partes eleuatum, earumque actiones variè, prout ad hanc vel illam fertur, lædentem. Neque enim humores ipsi tam subitò in vniuersum corpus distribui & penetrare possunt, sed subtilissimus vapor, aura & spiritus, mole quidem exigua, vi verò & efficaciam potens attollitur, qui subitò & in momento quasi totum corpus penetrat. Attollitur autem is è minerâ sui generis, vt mox dicetur. Partes verò ad quas fertur, & quæ ab eo afficiuntur, non semper eadem sunt. Cum suffocatio saltem impendat, ac si fauces laqueo stringerentur diaphragma inprimis affici & comprimi putat Platerus. Verum potius vapores in vasis moueri, & non extra ea in cavitatem abdominis effundi videntur; & magnam omnino vaporum copiam esse oportet, & quæ cavitatem abdominis comprehendi non posset, vt diaphragma comprimere necesse habeat; neque etiam à flatibus abdomen semper distendi in hystericis mulieribus videmus. Et ægræ potius circa fauces respirationis impedimentum & suffocationem, quàm circa diaphragma percipiunt. Ideoque potius à vapore per œsophagum ascendente strangulationem hanc fieri probabile est; sicut & vapores in hypochondriacis adscendentes, & fungorum quorundam efus ac elleborus & venenata quædam idem præstare solent. Atque vapores hos etiam ventriculum & œsophagum petere, illud docet, quod cum difficili respiratione, cardialgia sæpe, nausea & vomitus coniunguntur.

H Possunt

Suffocatio vterina.

Vapor malignus.

Ad quas partes is fertur.

86 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

Possunt tamen iidem vapores etiam ad pulmones ascendentes difficilem respirationem excitare; ut & si musculorum thoracis motus lædatur. Si verò ad cor imprimis tendant hi vapores, non solum respiratione læditur, sed & cordis motus cessat, ac veluti syncope comprehensæ fœminæ concidunt. Si porro ad cerebrum ferantur, actiones animales variè læduntur.

Vnde eleuatur.

Vapor autem ille, spiritus malignus, ac aura venenata, ortum habet à sanguine & semine in vtero corruptis, ut & aliis humoribus vitiosis ibi collectis, & malignam ac venenatam naturam induentibus, ut *quæst. 2.* pluribus dicitur.

Sicut enim sanguis ac semen, quæ sunt nostræ generationis primordia, optimæ in corpore nostro sunt substantiæ, ita, dum corrumpuntur, pessimam naturam induunt, ut cap. præced. dictum. Et imprimis semen, ut est nobilissima substantia, ita corruptum pessimum euadit, eique corrupto maior, quàm menstruus, vis est ad noxam vniuerso corpori inferendam, ut docet Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* quo loco etiam ex euentu monstrat, semen suffocationis vterinæ causam esse, quod scilicet cum fœmina quædam excreuisset crassum plurimumque semen, ab affectu hoc liberata est, quod dum vidua esset collegerat, ut idem, *lib. 2. de sem. cap. 1.* scribit.

Quibus familiare.

Est verò malum hoc magis familiare virginibus ætate iam prouectioribus & libidinosis, ac in venere prouis, ut etiam viduis ad Venere procliuoribus, in quibus semen retentum corrumpitur, & prauam hanc qualitatem induit. Quandoque tamen & vetulas cacochymicas hic affectus corripit, imprimis eas, quibus iuuenibus menses non rectè fluxerunt, aut quæ fluore muliebri diu laborant, quibusque vitiosi illi humores iam supprimuntur. Interdum & prægnantibus hæc affectio accidit, iis nimirum, quæ corpore sunt cacochymico quibusque prauis humoribus, postquam conceperunt, in corpore retinentur. Quandoque & puerperas hoc malum infestat, quando scilicet lochia non satis fluunt, aut post partum laboriosum, vel abortum, sanguis aut prauis humoribus in vtero relinquuntur.

Omnino autem siue sanguis menstruus, siue semen, siue alius humor mali huius causa sit, eum peculiari modo corrumpi, & malignitatem inducere necesse est. Alias multæ virgines & mulieres sunt, quæ nec Venere vtuntur, nec rectè per menstrua purgantur, vteri tamen suffocatione non laborant. Accidit autem hæc corruptio ob vterum, qui ut peculiarem, quam nulla alia corporis pars, vim habet, ita etiam humores vitiosi, si is rectè sese non habeat, peculiari modo in eo corrumpuntur.

Atque hinc adeo euenit, ut licet in viris semen retentum etiam aliqua symptomata exciter, sicut viro illi, cuius mentionem facit Galenus, *6. de loc. affect. c. 5.* accidit, qui cum viduus semen diu retinisset, cibi appetentiam & concoctionem amittebat, vomitu corripiebatur, ac mæstus erat, à quibus symptomatibus statim liber euasit, postquam iterum venere usus esset: non tamen tam graui, ut fœminæ, symptomata patiuntur; cum in viris semen in vasis, utpote calidioribus retentum, non ita corrumpatur, nec tantam malignitatem acquirat, sicut in fœminis in vtero, ob peculiarem loci naturam. Aliter enim sese habet vterus, cum ad conseruandum semen in fœminis, quàm in viris testes, alique humores in vtero in fœminis, quàm in vasis spermaticis, in viris admiscuntur, & omnia in fœminis laxiora sunt, præcipue Tuba vterina dicta.

Quo loco continentur.

Continetur autem illa materia corrupta, è qua maligni isti vapores eleuantur, in vasis vteri, testibus, & rubâ vterinâ dicta, vix verò in ipsâ vteri cavitatem; cum ex eâ exitus facile detur per ceruicem vteri, nec probabile sit, vapores illos iterum sese in vasa penetrare, cum per collum vteri erumpere possint. Vasa equidem illa exilia

videntur: in grauidis tamen, aut si aliàs p.n. sanguis in illis detineatur, ita interdum intumescunt, ut digiti quoque crassitiem æquent. Inprimis verò & plerumque maxima huius affectionis causa colligitur & continetur in Tubâ vterinâ dicta, & testibus. Corpus enim Tubæ fistulosum est & laxum, ac testiculi muliebres è vesiculis quasi simul conglobatis contexti sunt, habentque, ut Vesalius, *de corp. hum. fabric. lib. 5. c. 15.* scribit, mulierum testes intus, præter vasa, sinus quosdâ tenui aqueoque humore plenos, qui in sanis, velut crassiusculum lactis serû, albus est; in ægris verò & hystericæ affectioni obnoxii mirè luteus, croceusque, & paulò crassior: id quod obseruauit in nobili quadam puellâ vteri stangulatu laborante, in qua alterius testis sinuum vnus duntaxat instar maiusculæ pilæ protuberabat, croceo humore, simulque grauissimè olente, venenosumque quid & tetrum præ se ferente infarctus, & conterminas sedes non secus tingens, quàm aliàs colum intestinum, qua sub iecore fertur, à bilis vesicula luteû reddi cernimus. Et refert Cl. Ioan. Riolanus, *Antropograph lib. 2. cap. 34.* se in virginibus hystericis deprehendisse testes pugno grandiores, seroso humore turgentes, quin etiam Tubam vteri amplificatam & dilatatam.

Atque hæc ipsa procul dubio vteri tuba cum testibus est, quam Fernellius & alij quidam Medici tactu pro vtero se deprehendisse scribunt, quanque mulieres Medicis tangendam pro vtero monstrare solent. Eri enim globus quasi quidam in ventre inferiore percipitur: tamen is non vterus est, sed testes & tuba vteri. Etenim cum testes penduli sint, & tuba vteri laxa ac mobilis, cum semine corrupto ac humoribus vitiosis ac flatibus turgent, facile vsque ad vmbilicum eleuari possunt. Quâ de re supra, *parte 1. sect. 2. cap. 14. de ascensu vteri* dictum.

Inuadit autem hoc malum nunc crebrius, nunc rarius, paroxysmice nunc breuiore, nunc longiore tempore durant, pro materiæ copiâ, quæ nunc citius, nunc tardius colligitur, nunc etiam citius, nunc tardius discutitur. Habent enim & venenatæ tales causæ in corpore humano sua digestionis & exaltationis tempora, quæ ubi attingunt, subito & in momento quasi ad agendum erumpunt, & agendi vim, quam occultè continebant, patefaciunt, totumque corpus subito afficiunt. Præterea humores tales quieti aliquandiu in corpore delitescere possunt, agitati verò in totum corpus auram venenatam emittunt. Cessat verò tandiu malum, & ægra paroxysmo iterum non corripitur, donec materia rursum collecta & iterum exaltata atque agitata fuerit. Cuius rei exemplum videmus & in aliis venenis, ut canis rabidi, cuius exiguum sputum tamdiu in corpore delitescit, donec sua digestionis tempora absoluerit, & exaltatum satis fuerit. Tunc enim, & quidem, sæpe post longum temporis spatium sese exerit, & spiritus ac humorum massam immutat, ac corrumpit, idque facilius, si à causâ aliquâ euidente agitur.

Agitant autem humores, & ut vapores isti maligni in mulieribus, ad hystericam affectionem dispositis, eleuantur, faciunt res odoratæ naribus admotæ, vel dulcia sumpta, terror, atque ira. Postquam enim humores tales vitiosi à quacunque causâ agitantur, vapores ex iis attolluntur, qui cor & caput petunt, imò in totum corpus distribuuntur.

Differentia.

Est autem huius affectionis non parua varietas & Differentia, pro causæ imprimis efficientis magnitudine & diuersitate, & hinc dependente symptomatum varietate, de quibus postea in signis dicitur. Aliquando enim suffocatio & respirationis læsio levis est, & quæ citò soluitur; aliquando grauis cum syncope, sensus & motus

Paroxysmum hystericæ causæ

motus imminutione, ratione manente integrâ; aliquando vehementissima est, & tunc fœmina respiratione, sensibus omnibus & motu priuatur & mortua quasi iacet; aliquando & alij affectus, vomitus, deliria, conuulsiones coniunguntur, vt ita varios affectus hysterica affectio referat, & nunc saltem ad respirationem læsam, nunc ad syncopen, nunc ad apoplexiam, nunc ad epilepsiam & conuulsuos motus accedat. Præterea, pro diuersitate humoris venenati & maligni, nunc huic vel illi parti aduersi, varia symptomata inducere solet. Aliam enim naturam induit sanguis corruptus, aliam, & longè peiorem, semen, & quidem pro variâ vteri constitutione, aliorumque humorum admixtione variâ variam.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Quando suffocatio vterina imminet, percipitur lassitudo perpetua totius corporis, crurum imbecillitas, pallor faciei, aspectus tristis, in quibusdam quasi globi cuiusdam motus in ventre percipitur, in nonnullis murmuratio & varij sonitus in ventre audiuntur, scribitque Cornelius Gemma, lib. 1. *cosmocris*. c. 7. in suffocatione vteri laborantibus mirandas interdum voces ex imis visceribus exaudiri, nunc velut ranarum coaxatus, nunc serpentum sibilos, crocitus coruorum, gallorum cucutritus, latratus canum, &c. quæ omnia pro viarum & spiritus erumpentis proportionem casus effingit, ita vt interdum dæmoniæ quiddam subesse, vulgus opinetur, & pro *istius expulsiōis* (vide I. C. Scaliger, ex. 258. *sect.* 3.) eas habeat, sonitumque illum loquentis intus dæmonis esse putet. Adfunt & ructus, oscitatio, pandiculatio, respiratio breuis & crebra, cordis palpitatio, pulsus minutio, cibi fastidium & nausea, actionum animalium torpor. Risus etiam hysterice suffocatione vteri instante accidere solet, & mirabile est, quod refert Scholiographus ad cap. 59. lib. 1. *Hollerij, de morbis internis*, de duabus filiabus Præsidis Rothomagensis, quæ instante paroxysmo risu longo ad horam, aut horas duas capiebantur, quem neque metu iniecto, neque hortatu, neque aliis artibus poterant compescere, & à parentibus interrogatæ & obiurgatæ, respondabant, se non posse continere risum.

Risus in hy-
st. caus. Cuius symptomatis miri quæ causa fuerit, explicare equidem ita non facile est: mihi tamen probabile videtur, risum illum accidisse vapore illo ex vtero eleuato sese in membranas thoracis insinuante. Sicut enim aliàs, si latera digitis contrectentur & titillentur, risus excitatur, qui non cessat, donec titillatio intermittatur: ita & simile quid à vapore acri membranas illas suauiter vellicante fieri potest.

Aliæ contra lacrymantur, aliæ vtrumque faciunt, & monitæ ac obiurgatæ etiam non cessant.

Quæ symptomata paroxysmo iam præsentem omnia incrementum sumunt, respiratio intercipitur, & fauces quasi constringuntur, vt ægra suffocari videatur, sensus motusque atque omnes actiones vitales abolentur & deprauantur. Quædam enim delirant, quædam, vt dictum, lacrymantur, quædam vtrumque faciunt, nonnullæ quibusdam partibus conuelluntur; vox intercipitur, aliquibus sensus interiores & exteriores abolentur, quædam verò audiunt, quæ circa se geruntur, & eorum post paroxysmum etiam meminerunt, loqui tamen non possunt. Pulsus etiam imminuitur, totque corpus refrigeratur, oculi clausi manent, ita vt mortuæ planè videantur.

Atque symptomata ista omnia ortum habent ab vno illo vapore maligno ex vtero eleuato, prout ille in diuersas partes distribuitur, earumque actiones lædit. Vbi enim ad cor fertur, eiusque actiones prostermit, spiritusque vitales lædit, spirituum vitalium & caloris natui influxu ad extrema inhibito, imò spiritibus ad cor recurrentibus, totum corpus extra

frigescit, & facies pallescit, pulsusque imminuitur, imò affectus ipse ad lypothimiam & syncopes naturam accedit. Atque ita cum nec vltus yrgeat, nec facultas fortis sit, & pulsus paruus redditur, & respiratio difficilis euadit. Vbi idem vapor ad cerebrum adscendit, spiritusque animales turbat, lædit, eorumque influxum prohibet, sensus & motus animalis læditur, vnde etiam motus thoracis & diaphragmatis impeditur, difficilis respiratio redditur: quod probabilius est, quàm ab vtero adscendente, & à vaporibus diaphragma comprimentibus respirationem lædi.

Et quidem ab isto vapore, prout in diuersas partes facultati animali inferuientes sese insinuat: ita etiam actiones animales variæ læduntur. Vbi enim spirituum animalium fluxus in eos nervos, qui voci edendæ inferuunt, saltem prohibetur, eodem ferè modo, quo dormientibus in Incubo, vxor intercipitur, sensum verò interiorum, vt & auditus organa salua manent. Vbi verò etiam in alia facultatis animalis organa totumque ferè cerebrum vapor iste penetrat, sensus interni & externi, motusque animalis, abolentur.

Sub accessionis declinationem humor quidam è locis muliebribus effluit, intestina obmurmurant, oculi attolluntur, genæ rubore suffunduntur, actiones animales restituntur, corpus incalescit, ægræque suspirijs profundis emissis ad se redeunt.

Quæ symptomata omnia si diligenter perpendantur, affectio hæc à cognatis affectibus, non difficulter discernitur. Generalia autem signa tria sunt, quibus ab omnibus aliis affectibus distinguuntur. Primum est, quod morbus hic muliebris est, ac quibusdam fœminis familiaris. Si ergo vel ex ægrâ, vel adstantium relatione cognoscitur, fœminam hysterice affectioni esse obnoxiam, si talia symptomata ingruunt, de alio affectu suspicari opus non est. Secundum est, quod fœminæ tales de vtero malè habente conqueruntur. Tertium est, quod hysterice mulieres à paroxysmo liberantur, fœtidis naribus, & suauolentibus pudendis admotis, quod non accidit in aliis affectibus.

Verum cum fœmina aliqua hac affectione corripi possit, quæ eâ antea non laborauit, signa, quibus ab aliis symptomatibus discernatur, cognita habere vtile est.

A Syncope distinguitur primò modo inuasionis, qui magis præceps est in Syncope, cum in suffocatione vterinâ euidencia signa futuri paroxysmi præcedant. Deinde de pulsus in Syncope ad sensum cessat, in suffocatione verò vterinâ remanet, etsi paruus sit. In Syncope etiam sudores frigidi adfunt pallorque faciei maior est. Si tamen cor valdè affligatur, omnino syncope interdum cum hysterice affectione coniungitur. Syncope quoque non ita diu durat, sed breui spatio, vel ad salutem, vel mortem terminatur: suffocatio verò vterina integrum diem, interdum etiam biduum vel triduum durat.

Ab Apoplexiâ modo inuasionis differt, quod hæc subito sine significatione aliquâ inuadit. Deinde Symptomatibus; quia in hysterice affectione partes non ita resolutæ sunt, vt in apoplexiâ, & si pungantur, vel ipsis pili extrahantur, id sentiunt, & manu interdum indicant, se dolorem percipere. Non etiam stertor vllus in respirando adest, qualis in apoplecticis animaduerti solet, sed respiratio ferè planè cessat. Post paroxysmum tandem hysterice plerumque meminerunt eorum, quæ circa ipsas dicta & facta sunt, quod non accidit in apoplexiâ.

Ab Epilepsiâ verò discernitur, quod conuulsui motus nec perpetuo coniuncti sunt cum suffocatione vterinâ, nec vbi adfunt, ita vniuersales sunt, vt in Epilepsiâ, sed vnum vel alterum saltem membrum concutunt. Pulsus quoque in Epilepticis maior est, quàm antea: in hysterice contrario modo se habet. Præterea quæ

hystericâ passione laborant, spumâ circa os non habent, ut Epileptici, sed veluti dormientes excitantur. Epileptici etiam post paroxysmum non meminerunt eorum, quæ circa ipsos acciderunt: Hystericæ verò sæpe eorum, quæ circa ipsas dicta vel gesta sunt, meminerunt. Imò & phantasmatibus agitantur hystericæ, quod non fit in Epilepsiâ, vel aliis cognatis affectibus.

A Lethargo. A Lethargo differt, quod febris, quæ Lethargum comitatur, abest; pulsus etiam in Lethargo maior est.

Hystericæ quomodo à mortuis distinguantur. Inprimis verò necessarium est, ut à mortuis hystericæ distinguantur, cum sæpe instar mortuorum suffocatione vterinâ laborantes iaceant, ut compertum sit, quædam iam sepulturæ destinatas fuisse, imò quædam in sepulcro miserè reuixisse, ut Alex. Benedictus, *pract. lib. 10. cap. 10.* & Paræus, *lib. 24. c. 19.* referunt. Atque inde obseruatur, aut certè obseruari debet, ut mulieres, quæ hoc malo frequenter laborant, si eo corripiantur, non nisi post triduum elapsum sepeliantur. Nonnulli id explorant flocco lanæ carminatæ vel penna leui ori admota, quæ si nō moueatur, ægram pro mortuâ habent: alij speculum tersum ori admovent, & vident, an halitus ex ore emissio inficiatur; alij pelui aqua plenâ pectori impositâ, in quâ si aqua nullo modo moueatur, itidem ægram pro mortuâ habent. Verùm non satis tuta sunt hæc signa. Cum enim ægræ non respirent, non tantum expiratur è pulmone, ut inde lana vel penna moueri, vel speculum infici possit, nec pectus ita mouetur, ut aqua in pelui inde moueri queat, sed saltem internâ transpiratione ægræ vitam trahunt, quæ non pectoris aut pulmonum motu perficitur, sed cordis potius internarumque arteriarum, obscurâ quadam & latenti motione, eodem modo, ut quædam animalia totâ hyeme frigida & mortua videntur, quæ in cauernis vitam trahunt. Certius signum est, si sternutatoria, quæ aliàs etiam paroxysmo tollendo vtilia sunt, naribus immittantur. Si enim ægra adhuc viuit, sternutatione mouebitur. Alij pilos è pudendis euellere iubent. Neque tamen hæc ipsa indicia in graui malo planè certa sunt. Itaque tutissimum, elapsum triduum expectare.

Signa causæ. Causarum signa quod attinet, semen in causâ esse, plurimi ex signis seminis abundantis colligunt. Verùm, ut antea dictum, sola seminis retentio hanc affectionem non inducit. Ideoque etsi fœmina semine abundet, Venerem assumptam intermiserit, & salax sit: tamen semen detentum corrumpi necesse est, si hanc affectionem excitare debet: quod sit vel partium, quibus id continetur, vitio, vel ab aliorum humorum vitiosorum admixtione. Colligitur tamen, à semine hoc malum excitari, si menses rectè sese habent, & respirationis difficultas, vocis interceptio, suffocatio, conuulsiones, & omnia symptomata sint vehementiora, & paroxysmo declinante humor semini similis è pudendis effluat.

Sanguinis menstrui. A sanguine menstruo hoc malum ortum habere colligitur, si fœminæ, præsertim quæ Venere satis vti-tur, menses supprimantur, aut non rectè fluant.

Humorum vitiosorum aliorum. Si tandè fœmina & Venere satis vti-tur, & menstrua etiam rectè fluant, inprimis si fœmina senio iam vicina sit, aut cacochymica, ex vteri aliquo morbo laborans, non ex semine corrupto, neque ex sanguine menstruo, sed ab excrementitiis humoribus in vtero detentis & corruptis, malum hoc originem sumere indicio est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum quidem plerumque fœminis lethale non est, ipsis tamen & domesticis valdè molestum, & terro- ris plenum est.

2. Aliquando tamen, superueniente syncope, aut grauib. conuulsionibus, aut calore nativo extincto, ægræ è vitâ tolluntur.

3. Quæ à semine est suffocatio Vterinâ, periculosior est, quàm quæ à sanguine; cum semen corruptum pe- iorem naturam induat, quàm sanguis. Etsi enim, quæ à

mensibus vitiosis fit suffocatio Vterina, etiam satis gra- uis sit: tamen id non accidit à menstruo sanguine, qua- tenus talis, sed quatenus alios vitiosos humores, inpri- mis melancholicum admistum habet.

4. Quò plures partes in consensum trahuntur & afficiuntur, & grauiora symptomata excitantur; & quò respiratio & pulsus magis aboletur, & lipothymia acce- dit: eò malum periculosius est.

5. Minus verò periculosum malum est, si respiratio non valde lædatur, sensus & motus integri maneant, & paroxysmus non diu duret.

6. Si mulieri suffocatione vteri laboranti sternuta- tio superueniat, bonum. Nam & naturam excitat & ro- bur cerebri indicat, partemque maligni vaporis in cere- bro discutit, & facit, ut vitiosi humores in vtero hæ- rentes euacuentur.

7. In iuuenibus plerumque desinit hoc malum, vbi parere incipiunt. In senioribus verò, si diutius duraue- rit, vix curatur, propter virium debilitatem, & caco- chymiam, quâ scetere solent.

8. In prægnantibus & puerperis periculosum ma- lum est; in illis quidem propter metum abortus; in his verò ob virium post partum debilitatem.

9. Quò sæpius malum inuadit, & paroxysmi diutius durant, eò periculosius est, metuendumque, ne respira- tione læsâ, & cordis viribus toties debilitatis, ac calore & spiritibus à maligno vapore infestatis, tandem calor nativus extinguatur, ægræque intereat, idque magis metuendum, si spuma in ore appareat.

10. Non tamen de vitâ statim desperandum, etsi paroxysmus diu duret, nec ante triduum, ut antea di- ctum, sepulturæ fœminæ tales tradendæ, multò minus sectionibus anatomicis subiiciendæ; cum quædam ferè triduo elapso reuixisse obseruatum sit. Si enim calor cum vitâ euauerit, neque corpus ab animâ amplius re- gatur, tunc cadauerosum fœtorem expirare incipit. Refert hic miram historiam Ambr. Paræus, *lib. 23. c. 46.* de Anatomiz neglectæ parente & instauratore, (procul dubio Vesalius intelligit,) qui cum in Hispaniâ ad no- bilem mulierem, quæ ex hystericis strangulatu mortua credebatur, dissecandam vocatus esset; ecce! ad secun- dam adactæ nouaculæ impressionem de repente ad se illa redire, & artuum, corporisque, quod pro cadaue- re habebatur motu & clamore, vitæ adhuc superstitis signa præbere cœpit. Quâ re tantum amicorum odium in se conciliauit, ut, periculi euitandi gratiâ, prouinciâ quàm citissimè excedere cogeretur, & non ita multo post mœstitiâ confectus interierit.

Indicationes.

Curationis suffocationis vterinæ duæ partes sunt, vna quæ, præsentem paroxysmum respicit; altera, quæ tempus paroxysmi liberum. Illa naturam excitat, va- pore illum malignum ex Vtero adscendentem diffi- pat, & à membris principalioribus auertit; imò ut ipse humor, è quo eleuatur vapor, euacuetur, operam dat: hæc humorem & mineram, è quâ vapor ille attol- litur, auertit, eius generationem prohibet, & omnia, quæ ad humoris illius generationem faciunt, tollit.

Curatio in paroxysmo instituenda.

Medicus ergo ad ægram talem vocatus adstantium officia ita disponere debet, ne, quod in terrore plerum- que fieri solet, confusis operis ægræ potius molesta, quàm vtilis sint.

Postquam ergo fœmina in lecto supina ita collocata, ut facilius spiret, & fasciæ corporis omnes solutæ fue- rint, Naturam excitant, clamores & proprii nomi- nis inclamatio, pilorum, in pudendis præcipuè, au- riumque vellicatio, ligaturæ & frictiones dolo- rificæ.

A partibus

Lucentia. A partibus verò superioribus auram adscendentem reuellunt eadem ligaturæ & frictiones dolorificæ partium inferiorum, femorum, crurum ac pedum, cucurbitulæ sine scarificatione cum multâ flammâ, primò furis & fœmoribus, deinde etiam inguinibus appositæ.

Naribus graueolentia admoenda, quibus partim vapor ipse discutitur, partim eius adscensus, dum vterus graueolentia auertatur, impeditur, qualia sunt, plumæ auium, inprimis perdicum combustæ, pili, corium, cornua combusta, castoreum, asa fœtida, galbanum, oleum succini. Discutit quoque vaporem illum malignum ruta naribus admota. Inprimis viles sunt, & à plurimis commendantur, vt præsentaneum auxilium, & quod momento quasi mulieres suffocatas reuocet, verucæ, quæ tibiis equorum adnascuntur, si in furno siccantur, & in puluerem redigantur, & fumus ex eo carbonibus iniecto naribus excipiantur.

Contrà pudendis suaueolentia admoenda, vt zibethum, moschus, gallia & alipta moschata, vt humorum & spirituum motus in vtero versus inferiora reuocetur. In pauperioribus sufficiunt, puluis garyophyllorum, cinamomi, nucis moschatae.

Vel *℥. styracis calamitæ, benzoes, ana Drach. j. galliæ moschatae* Scrup. β. Cum *mucilag. tragac.*

F. trochisci, qui carbonibus iniiciantur, & fumus per infundibulum in orificium vteri immittatur.

Vel fiat tale Linimentum :

℥. styrac. calamitæ, benzoes, ana Drach. j. gall. mosch. Scrup. β. *zibethi gr. iij. Cum ol. amygd. d. F. Linimentum.*

Vel *℥. moschi, zibethi, ana gr. iij. styrac. liquid. ʒ β.*

Misceatur, & mistura lana bombicina imbuatur, quæ pudendis indatur.

Cauendum tamen hic tegumentis necessariis, ne odor ille suavis ad nares ægræ pertingat, malumque augeat.

Reuocant etiam & reuellunt materiam ad superiora adscendentem clysteres flatus discutientes aluo iniectioni.

Vt *℥. decocti carminatiui lbj. el. hieræ f. Drach. vj bened. laxatiui. Vnc. β. olei Vnc. ij. el. de bacc. lauri Vnc. β. F. Clyster.*

Vel *℥. artemisiæ, mercurial. maioran. pulegij, ana Mj. ruta Mβ. sem. carni. cumini, ana Drach. ij. Coq. in aq. f. Col. lbj. el. diaphœnic. hieræ f. ana Drach. v. extr. castorei* Scrup. j. *ol. rutæ. Vnc. jβ. F. Clyster.*

Clysterium vicem habere possunt glandes aciores.

Vt verò ipsa materia, quæ vaporem illum emittit, ex vtero tollatur, clysteres vterini & pessi, in maritatis & Venerem expertis, vtero indendi. Cum verò virginibus eos adhibere non liceat, Nascalia Barbaris dicta, ceruicis vteri orificio apponenda.

Vt *℥. el. hieræ picræ, diaphœnic. ana Drach. ij. terebinthine ʒ. β. mellis mercurial. Vnc. j. castorei. ʒ. β.*

Misc. & cum gossipio F. pessarium vteri ceruici imponendum.

An etiam titillatio & frictio pudendorum institui debeat, dubium. Refert quidem Galenus, viduam quandam restitutam fuisse immisso digito ab obstetrice in vterum, ac semine effuso; & Auicennas, vt idem fiat, præcipit. Verum cum malum hoc rarò lethale sit, atque alia dentur remedia, quibus à paroxysmo fœminæ excitari possint, frictio verò ista Veneris vicem gerat; à Christiano Medico suadenda non videtur.

A Chymicis valde commendatur oleum *℥*, quod sic paratur: Solue stannum Anglicum in aqua forti, ex nitro & alumine facto sarem. Et stannum ipsum paulò post in fundo apparebit in modum calcis albicantis. Hanc calcem exsicca, & per ollas super cucurbita tubulata positas sublima, quemadmodum alias fiunt flores *℥* albi; atque ita corpus *℥* sursum fertur in formâ pulueris, seu farinæ candidissimæ. Hunc puluerem solue in aceto destill. & extrahe per biduum, quotidie

Dan. Sennert. Tom. I I I.

sæpius vas agitando. Solutiones & extractions repete per recens acetum destillatum, donec tota completa fuerit extractio. Tandem extractum omne coniunge, & acetum destillatum vsque ad siccitatem inde euapora, aut destilla. Quod remanet, cum spiritu vini extrahe, quemadmodum cum aceto destill. factum: separa vicissim spir. vini vsque ad medietatem. Pone in locum humidum, & enascentur Crystalli, quos demum in liquorem per deliquium solue. Is liquor vmbilico hysteriæ immissus, statim suffocationem sistit. Intra à gutt. j. ad ij. ad summum iij. repetitis vicibus exhibetur.

Discutiunt verò vaporem illum malignum, ruta, castoreum, vt & sternutatoria, secundum *aphorism. 35. sternutatoria. sect. 5.*

Vt *℥. ellebori albi, Scrup. β. piperis longi, zinzib. ana Drach. β. F. pulu. naribus immittendus.*

Vel *℥. piper. albi, pyrethri, castorei, ana Scrup. j. belleb. albi Scrup. β. F. puluis.*

Naribus quoque oleum succini illinatur.

In aures etiam ol. saluæ, spicæ, succini, instillari potest.

Tandem extrâ vteri regioni vnguenta & emplastra vapores illos malignos discutientia, & vias, per quas humor vitiosus effluat, dilatantia applicanda, nimirum ol. nucum, lilior. albor. rutaceum, anethinum, de Castoreo.

Vt *℥. olei laurini, rutacei, ana Vnc. ij. pulu. sem. cumini, castorei aceto dissol. ana Drach. β. cera parum. F. Liniment.*

Efficax est & vnguentum, quod fit ex sclareâ in butyro coctâ, addito gummi tracamahaca; quod & vmbilico imponi potest.

Vel Cataplasma hoc pectini & vteri regioni imponatur.

℥. fol. leuistici cum radicib. filicis, mercurial. ana Mj. ruta Mβ.

Coq. in vino ad mollitiem, contusis adde ord. nardini q. f. F. Cataplasma.

Vel vmbilico applicetur Emplastrum de galbano, cheroneum aut aliud paratum à galbano, pice, castoreo, asâ fœtidâ, aut saltem galbano & asâ fœtidâ confectum.

Vel vteri regioni ea parte, per quam vapor ad superiora adscendere sentitur, theriacâ ol. rutaceo dissoluta illinatur.

Sumenda verò & ori ægræ infundenda aq. destillata composita, huic affectioni destinata.

Vt *℥. zedoariæ, sem. pastinac. sylu. rad. leuistici. ana ʒ. ij. myrrha rubr. castorei, ana Vnc. β. rad. pæonia Vnc. iij. visci q. decrefc. collecti Vnc. iij.*

Præparatis affunde aq. matricar, lb. iv. β. spir. vini lb. j. β.

Stent in vase clauso octo diebus, postea destillentur. Dosis cochlear j. vel per se, vel cum aq. tilia aut aliâ conueniente.

Vel exhibeantur aliquot guttæ ol. succini cum aq. artemisiæ, aut theriaca vel Michridatum in aq. artemis. vel pulegij dissoluta.

Vel trochisci de myrrha in iis dissoluti propinentur, vel etiam hæ pilulæ.

℥. castorei, myrrha, asa fœtida, ana Scrup. j. piper. Scrup. β.

Cum Syr. de artemis. fiant pilulæ, quarum duæ vel tres dissolutæ exhibeantur.

In prægnantibus tamen cautè ista medicamenta vsurpanda, ne abortus concitetur, & potius in externorum vsu subsistendum.

Apollonius Menabæus, de alce c. 10. scribit, contra suffocationem matricis vngulam alcis præsentaneū esse remedium, & se ab aliis audiuisse, & periculo facto cognouisse, dum rasuram huius cum radice zedoariæ, aliisque exhibuit. Viles sunt & iuli nucis iuglandis exsiccati puluerisati, & ad Scrup. ij. cum ol. succini gutt. ij. in conuenienti liquore exhibiti. Vt & radix angelicæ;

H 3 sicut

sicut & petasitæ cum zedoariâ in vino calido exhibita; item peucedani radix in ore detenta.

An vinum in hysterico paroxysmo exhibere liceat, infra quæst. 3. dicitur.

Mercatus fœminis, quæ ex menstruum suppressione hoc malo laborant, tutissimum & vtilissimum esse existimat, sanguinis è talo missionem, nulloque alio vires onere pressas, vias nimia redundantia obsecatas & suffocationis periculum leuari citius, quam hoc, existimat. Verum enimvero cum in suffocatione vterina maxima sit virium prostratio, & totius corporis refrigeratio, adeo ut sæpe de virâ desperetur, nullo modo venæsectio tutum est remedium. Deinde suffocatio vterina non saltem à sanguine suppresso, naturamque onere quasi premente, originem habet, cum multæ fœminæ suppressione mensium laborent, quæ nihil tale patiuntur, sed corruptio sanguinis suppressi accedat, necesse est, quam non tollit venæsectio.

Curatio extra paroxysmum.

Curatio extra paroxysmum.

Postquam è paroxysmo eluctata est fœmina, laborandum, ne is recurat, quod sit causæ remotione. Cum verò, ut antea dictum, proxima huius affectus causa sit vapor malignus ab vtero eleuatus, hic verò ex semine, sanguine menstruo, vel alio humore corrupto eleuetur: danda opera, ut semen, sanguis, vel humor corruptus euacuetur, neque quicquam horum amplius corrumpatur, vterusque roboretur.

A semine corrupto.

Itaque si à retento semine affectio hæc ortu habeat, vniuersalibus purgationibus, quæ lenes esse debent, ac sæpe repetendæ sunt, præmissis, eis, quæ seminis copiosam generationem prohibent, vtendum, quæ supra sect. 2. cap. 13. de gonorrhœa sunt proposita. Inprimis verò curandum, ne semen in vtero corrumpatur, ac propterea si aliquod in vtero vitium sit, id corrigendum, aut si corruptum sit semen, maturè euacuetur, quod commodissimè fit clysteribus vterinis & pessis supra propositis.

Ut reliquæ verò discutiantur, & vterus roboretur conuenientia emplastra & vnguenta vteri regioni adhibenda.

Ut *℞. styrac. liq. Drach. ij. garyophyllor. sem. agni casti, angelice, ana Drach. β. aliptæ mosch. Scrup. j. ol. nardini, lil. alb. cera, ana q. s. F. Vnguent.*

Vel *℞. sem. agni casti Drach. j. santal. omn. ana ʒ. β. pulu. ros. alb. Drach. j. gummi tacamahaca Drach. j. caranna Drach. ij. aliptæ mosch. Drach. β. terebinth. ladani, cera, ana d. s. F. Emplastrum.*

Inprimis verò in hoc causæ genere bonâ diætâ opus est. Vtantur huic affectioni obnoxia & semine abundantes victu tenui; carniū nimio vsu, vini potu, & omnibus, quæ semen copiosum gignunt, abstineant, lasciuos sermones, conuersationes, lectiones Venereas vitent, & si Virgines sint, Viro iungantur.

A mensibus corruptis.

Si verò à mensibus retentis & corruptis malum originem habeat, ea curatio instituenda, quæ supra, sect. 2. c. 3. de mensium suppressione est proposita.

Si tandem ab humoribus vitiosis in Vtero collectis affectio hysterica dependeat, eâ curatione opus est, quæ supra, part. 1. sect. 2. c. 6. de intemperiebus vteri cum materia, est proposita.

Suffocatione vteri prohibentia.

Quia tamen nec semen retentum, nec menstrua suppressa, nec vitiosi humores in vtero collecti, suffocationem vterinam excitant, nisi peculiari modo corrumpantur, & malignitatem occultam ac venenositatem induant, communia quædam medicamenta sunt, quæ humores illos discutunt, malignitati aduersantur, vterumque roborant. Parantur verò talia ex *melissâ, menthâ, pulegio, calaminthâ, radice angelica, imperatoria, mei.*

Radix bryonia.

Inprimis efficax & vtilis hic est radix *Bryonia*, de qua Matthiolus, in *Diosc. lib. 4. cap. 176.* scribit, quod mulier quædam, quæ longo tempore huic malo obnoxia fuit,

cum vinum album bibisset, in quo Vitis albæ radicis vncia vna efferbuisset dormitum itura semel in hebdomadè, atque hoc medicamento per annum vsa fuisset, optimè ex illo morbo conualuisse.

Vtiles sunt hic Aquæ hysterica dictæ, inter quas *Aqua hyst. rica.*

& hæc: *℞. Radic. leuistic. pœonia, angelica, zedoar. ana. Vnc. j. Visci q. s. decresc. coll. Vnc. ij. menthæ, meliss. calaminth. betonic. ana Mj. sem. dauci, pastinac. syluestris, castorei, ana Vnc. β.*

Contusis affunde *aq. matricar. & vini albi, ana q. s.* Stent in infusione 8. diebus, postea destillentur. Vel *℞. rad. bryon. valerian. mei, angelic. ana Vnc. β. meliss. calaminth. puleg. betonic. ana Mβ. Coq. in vino.*

Col. Adde *Syr. de artemis. Vnc. j.* F. haustus pro tribus dosibus. Vel *℞. rad. angel. bryon. ana Vnc. β. meliss. puleg. artemis. ana Mj. flor. rosmarin. Mβ.*

Suspendantur in sacculo in vino, de quo ægra bibat. Castoreum quoque solum singulis diebus Drach. β. pondere cum conuenienti liquore sumptum, vtile est.

Chymici non solum in hoc affectu, sed & mensibus inordinatis, suppressis, fluore albo, *Olum ʒtis* commendant, si gran. j. cum gr. ij. sacchari, aliquot septimanis in vino vel alio liquore conueniente exhibeatur.

Pulueres tales concinnari possunt. *℞. sem. dauci, cumini, pastinac. sylu. ana Drach. j.* Pulu. Detur Drach. j.

Vel *℞. facula bryon. Drach. ij. sem. cymini, pastinac. sylu. ana Drach. j. succini præp. Drach. β. garyophyl. ʒ. ij. cinamom. ʒ. j. F. puluis.*

Vtiles sunt species diagalangæ, diacalaminthæ, diacynam. diamoschi, & inde confectæ rotulæ. *Species mat. Pilula.*

Ut & hæc pilulæ. *℞. Castorei Scrup. j. asa fatida Sc. β. myrrh. galbani, sagapeni, ana Scr. j. mellis mercurialis q. s.*

F. pil. De quibus fœmina frequenter Scrup. β. vel Scr. j. sumat.

Vtilis est & theriaca & Mithridatium. Vel fiat tale electuarium. *℞. conseru. anthos, betonic. melissæ, ana Vnc. j. β. spec. diamosch. diacalaminth. ana Drach. β. cum syr. de artemis. F. Electuarium.*

Vel *℞. Conseru. maioran. anthos. buglossæ, ana Vnc. ij. theriaca, Mithridat. ana Drach. ij. spec. diacymini, diamoschi, ana Drach. β. cum syr. de artemis. F. Electuarium.*

Caueant simul fœminæ huic affectioni obnoxia, ne rerum suaueolentium odores naribus excipiant, sed potius globos seu poma ex castoreo, galbano, asâ fœridâ, sagapeno, manibus gestent, au castoreum saltem secum ferant. Virent etiam mel & omnia dulcia, quæ æquè, ut suaueolentia, vterum commouere solent.

Extra quoque, quæ semen & humores corruptos discutunt, applicentur, qualia ferè de mens. suppress. proposita. Ut

℞. radic. ireos, rubia, lilior. alb. valeriana, angelica, ana Vnc. j. artemisia, nepethæ, matricaria, melissæ, ana. M. ij. baccar. lauri, iuniperi, ana M. β. Coq. pro fotu aut balneo.

Vel venter inferior inungatur *ol. lil. albor. angelica, ethriacâ.*

Vel *℞. theriaca Vnc. β. sem. viticis Drach. j. ol. angelicæ, cumini, ana Scr. j.*

Incorporentur cum emplastro de baccis lauri. F. Emplastrum.

QVÆSTIO I.

Qualisnam propriè affectus p. n. sit suffocatio vterina.

De Naturâ affectionis huius Medici valde discrepant. Alij enim ad morbos referunt, & intemperiem frigidam esse statuunt, ideo, quod fœminæ hoc malo correptæ

correptæ adeo toto corpore refrigerantur, ut à mortuis vix discerni possint. Alij refrigerationem istam agnoscunt, sed eam non morbum intemperiei esse statuunt, sed saltem qualitatem mutatam, ideo, quod intemperies, quæ morbum constituit, nec citò fiat, nec citò desinat, sed sensim & successivè generetur; suffocatio verò vterina citò oriatur & citò desinat, & refrigeratio illa nullis contra intemperiem frigidam adhibitis remediis sponte causâ sublata cesset, & propterea etiam nulla actionum læsio inde sequatur. Quâ in re quidem, dum istam refrigerationem non ad morbos intemperiei, sed saltem ad qualitates mutatas referunt, rectè sentiunt. Veruntamen refrigeratio ista non præcipuum est symptoma, nec per eam solam definitur potest, cum longè graviora coniungantur. Alij actionem læsam esse statuunt. Sed ij rursus in varias sententias abeunt. Alij enim respirationem læsam, alij syncopen, alij convulsionem esse dicunt.

Verùm si rem diligenter perpendamus, vno symptomate hoc malum definitur potest; cum vix vnum saltem adsit, sed plura, neque semper eadem. Convulsio certè non semper adest, nec omnes hysterica conuulsuntur, sed multæ quietæ, immobiles, & quasi mortuæ iacent; interim alia adsunt symptomata. Vapor enim iste malignus ac venenatus varias functiones lædit, prout in hanc vel illam partem fertur, & prout is copiosus vel paucus, magis vel minus malignus est.

Primò quidem ferè semper respiratio læditur, sed & non semper sola, verùm viribus cordis prostratis lypothymia, syncope, & pulsus mutatio accidit, & hinc totum corpus refrigeratur. Interdum & actiones animales læduntur, ægræque vertigine corripiuntur, delirant, conuulsuntur, sensus & motus abolentur, ut ægræ concidant, ut supra de differentiis, & signis diagnosticis pluribus dictum.

Neque mirum alicui videri debet, à tam exiguo vapore, spiritu vel aurâ, tot & tam graua induci symptomata. Non enim manifestis agit qualitibus, sed occultâ malignitate, cuius corpus humanum variè afficiendi vis est, ut in venenis patet. Neque etiam per vnam viam & ad vnam saltem partem vapor iste ex vtero eleuatus fertur, sed varias, & quidem nunc plures, nunc pauciores.

QVÆSTIO II.

Quæ sit vera causa suffocationis vterina.

De causis suffocationis vterinæ variae sunt Medicorum opiniones, quæ tamen omnes ad duas classes redigi possunt, etsi utrobique in specie non planè conueniunt.

Alij enim ab ascensu vteri, alij à vapore ex vtero ascendente suffocationem vteri prouenire statuunt.

Qui priorem opinionem sequuntur, imprimis ad respirationem læsam respiciunt, eiusque proximam causam esse statuunt compressionem diaphragmatis; hanc verò fieri ab vteri ascensu, dum scilicet vterus versus cor, ut ab eo spiritus & sanguinem accipiat, ascendat, atque ita diaphragma comprimat. Alij adscensum hunc vteri per convulsionem expli- cant, idque variè. Alij ab irritatione eam fieri putant. Ita scribit Mercatus (qui tamen in causis huius morbi reddendis parum sibi constat) si sperma in vteri cavitatem & vasis corrumpatur, vterum magno nervorum musculorumque nexu conuelli, ut eius virulentiam exprimere & expellere possit.

Alij verò à plenitudine & inanitione convulsionem hanc fieri statuunt. A plenitudine quidem, dum ligamenta & vasa ad vterum pertinentia, ab humorum copiâ obstruuntur. Hoc enim si fiat, vteri convulsionem & ad superiora vel latera contractionem fieri sta-

tuunt; in quâ repleto corpore, quantum vterus in latum & profundum extendatur, tantum in longitudine abbreviatur.

A siccitate verò alij aliter convulsionem fieri dicunt. Autor libri de sterili præfocationem vteri ideo fieri scribit, quod vasa vteri inanita stimulent naturam, quæ exsiccata sursum moueantur, ut humiditatem à corde caloris nativi fonte accipiant. Alij verò ideo propter siccitatem suffocationem vteri fieri statuunt, quia vterus maximè nervosus est. Cum autem nervi omnes à cerebro orientur, exsiccato vtero necessario compari cerebrum; cerebro autem maximè patiente cor in consensum spiritibus trahi.

Mercatus cum animaduertit ista omnia vix defendi posse, scribit, Hippocratis de vteri adscensu & motu ad alias partes verba non intelligenda esse, ut sonant, cum vterus reuera situm non muret, sed ita, quod vterus venis, arteriis & filamentis alligetur variis corporis particulis, quæ vel repleta, vel inanita & exsiccata conuellantur, damnumque circa illam partem inferant, haud secus, quàm si vterus iisdem partibus incumberet.

Verùm ista omninò à veritate aliena sunt. Primò enim non solum ad respirationem læsam respiciendum est; sed longè plura adhuc in suffocatione vterina contingunt symptomata, syncope, pulsus mutatio sensuumque & motus animalis læsio, quæ nullo modo à solâ diaphragmatis compressione prouenire possunt, sed talis causa quærenda, à quâ omnia, quæ in suffocatione vterina contingunt, symptomata deduci possunt.

Deinde ipsum vterum versus diaphragma adscendentem mali huius causam esse, equidem à Platone desumptum videtur, qui, in *Timæo*, scribit, vterum ceu animal prolem generare cupiens, si intempestivè diuque infructuosum fuerit, succensens, ægrè ferre, erransque per totum corpus & spirituum meatum obstruens, ac respirare non sinens, in extremam anxietatem deicere, atque multos alios morbos excitare. Verùm ista opinio solidè à Galeno, 6. de loc. aff. cap. 5. refutata est, & vterum ascendere non posse, supra, part. I. sect. I. cap. 14. de adscensu vteri, satis monstratum.

Tertiò & ea quæ de Convulsione vteri dicuntur omnino falsa sunt, neque tale quid animaduertitur. Et si, ut vult Mercatus, à feminis corrupti malignitate vterus conuelleretur, ut id excuteret, potius versus inferiora fieret retractio. Et siue ex plenitudine, siue ex inanitione vterus conuelleretur, potius descenderet, & versus inferiora retraheretur, quàm ut versus superiora adscenderet. Neque etiam vterus inanitus, & ob exsiccationem versus superiora, ut reficiatur, adscendit. Non enim vterus, ut sanguinem & spiritus attrahat, opus habet, ut corpore suo adscendat, sed vasa habet, quæ sanguinem & spiritus continent, è quibus sibi necessarium alimentum & sanguinem ac spiritus, loco non mutato, attrahit, sicut & reliquæ corporis partes omnes idem faciunt, quæ quietæ in suo loco alimentum sibi alliciunt.

Neque etiam ob siccitatem & nervosæ substantiæ exsiccationem, propter quam contrahatur, & in consensum cerebrum trahatur, hæc affectio oritur. Non enim solum cerebrum afficitur, sed etiam cor, & plerumque cor prius, quàm cerebrum. Tandem nec Mercati effugium locum habet, cum putat, non ipsum vterum, sed potius vasa ad vterum tendentia, seu repleta, seu inanita conuelli: siquidem probabile non est, in corpore viuentis venas & arterias ita repleri, seu inaniri posse, ut ita conuellantur, & convulsione, tam graua symptomata excitentur.

Itaque non opus est, tot causas comminisci, cum vnus ille vapor ex vtero ad superiora adscendens omnium horum symptomatum causa esse possit, pro ut in hanc vel illam partem fertur, eamque infestat. Fer-

Suffocatio
vteri non
consistit sal-
tem in respi-
ratione læsa.

Vterus non
adscendit
versus dia-
phragma.

Vterus in
suffocatione
vterina non
conuulsitur.

Vera suffo-
cationis vte-
rinæ causa.

nelius equidem inter vteri suffocationem & adscensum distinguit, & separatim de iis tractat, & suffocationem vteri à vapore ex vtero sublato fieri statuit, adscensum verò vteri ab ipsius vteri corpore versus superiora eleuato fieri existimat, & in adscensu vteri non ea, quæ in strangulatione, fieri symptomata, docet, sed duntaxat premi mulierem quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, cum animi defectione, at sine metu, sine delirio, aut alio symptomate grauiore. Verùm sine causâ id facere videtur. Etenim hystericæ affectionis multi gradus sunt, qui ab eadem causâ, copiâ & malignitate differente, proueniunt. Nam fieri potest, vt vapor ille malignus in testibus & tubâ vterinâ moueatur, & tubam vterinam aliquousque eleuet, quia tamen conclusus maximam partem in eâ manet, non grauiora, & non nisi ea, quæ Fernelius recenset, & quæ suffocationis vterinæ initia sunt, symptomata excitat. Si verò idem vapor viam ad venas & arterias inueniat, & per eas ad cor & cerebrum penetret, plura symptomata, atque omnia, quæ in suffocatione vteri fieri dicuntur, symptomata inducit. Et rem sese ita habere vel illud docet, quod circa principium hystericæ affectionis manifesta quædam agitatio, & quasi globus quidam, quem fæminæ pro vtero habent, percipitur, cui inibendo ægræ adstantium operam implorare solent, quæ vel manibus globum illum versus inferiora comprimunt, vel fasciâ latâ hypogastrium constringunt, atque ita efficiunt, vt vaporis illius ascensus prohibeatur.

Vapor affe-
ctionis hyste-
rica caussa
qualis.

Vaporem illum ergo ex vtero adscendentem merito pro vnicâ affectionis hysterica causâ agnoscimus. De eo ipso autem vapore alij aliter sentiunt. Nonnulli enim fâtem hîc in qualitatibus manifestis consistunt, & vaporem hunc frigidum esse, atque ab eo vniuersum corpus adeo refrigerari, vt & respiratio & pulsus sensu deprehendi nequeant, statuunt. Cum enim totum corpus, & in eo cor ac spiritus vehementer refrigerantur, non putant necessarium esse, amplius aëris externi attractionem, quæ fit ad caloris contemperationem, neque etiam expirationem fuliginosarum exhalationû, quæ, calore tunc imminuto non eleuantur. Verùm non credibile est, à tantillo vapore vniuersum corpus ita refrigerari posse, sed vero magis consentaneum est, docentque symptomata, (quæ nec tot, & tam varia, nec tam grauiâ; nec tam subito ingruentia, à sola frigiditate prouenire possunt,) potius à maligno vapore & spiritu affectionem istam dependere, qui cum sit spiritus vitalibus aduersissimus, functiones cordis lædit, simulque respirationem. Arque refrigeratio totius à cordis functionibus læsis proficiscitur, sicut & respiratio læsa, non verò refrigeratio totius cordis actionum læsarum & respirationis læsæ causa est. Corde enim læso & spiritibus vitalibus vel suffocatis vel corruptis, etiam animalium spirituum generatio sese rectè non habet, & spiritibus animalibus non sufficienter in nervos & musculos influentibus, thoracis quoque motus læditur. Imò vapor iste malignus etiam animalibus spiritibus inimicus est. Agnouit vaporis huius malignitatem Galenus, qui, 6. de loc. aff. cap. 5. vbi de affectione hysterica agit, huius vaporis malignitatem torpedinis veneno, phalangum morsui, & ictui scorpionis comparat: quæ venena etiam omnia sint mole exigua, in corpus tamen humanum recepta, exiguo temporis spatio istud vehementissimè afficiunt & immutant, & grauissima symptomata in eo excitant.

U. de vapor
iste mali-
gnus eleua-
tur.

Porro non de minerâ & materiâ, è quâ ille vapor eleuatur, Autores planè consentiunt. Platero enim vero aded consentaneum non viderur, etiam à femine retento & corrupto hanc affectionem excitari, ided, quod quandiu semen in propriis vasis continetur, vix suam naturam amittat, & si ex iis effusum retentum sit, erosionem potius illius loci, quàm talia procreet ac

cidencia. Verùm semen illud non semper purum est, sed ei sæpe alij humores vitiosi admiscuntur, nec vasa illa, quæ semen continent, semper bene constituta, sed intemperata sunt, & intumescunt, vt supra dictum. Interim libenter concedimus, non semper seminis vitium ad hanc affectionem inducendam necessarium esse, sed quivis humor hoc modo in vtero corruptus idem præstare potest. Neque etiam simpliciter seminis vel sanguinis menstrui retentio, huius mali causa est, cum & eas, quæ vterum gestant, & quæ viri consuetudine fruuntur, æquè, vt alias hoc malum infestet, & contra in cœnobiis plurimas virgines viuere videamus, quæ diu semen retinuerunt, nec tamen hystericiis affectionibus sunt obnoxia: sed corruptio ex loci naturâ, vt humor & vapor hic malignus generetur, accedat, necesse est, quæ peculiaris omnino est in vtero, quàm in alijs partibus. Vnde enim vita, vt loquitur Fernelius, illinc & summa veneni perniciès excitatur.

QVÆSTIO III.

*An Vinum in hysterico paroxysmo exhibere
liceat?*

Suasisse id videtur Hippocrates, dum, 1. de nat. mul. ita scribit. Si uteri ad hepar accesserint, muta drepentē sit mulier, & dentes conserit: tum manibus subitis depelle, ac infra hepar & hypochondria fasciā mulierem constringito, ac ore aperto vinum odoriferum infunde, navi- bus graueolentia offer, subitus verò aromatis bene redolenti- bus suffito. Et summa refrigeratio corporis, viriumque lapsus id postulare videtur, cum vires vix aliud citius reficiat, quàm vinum generosum. Contrà Auicennas scribit: Caue, ne des eis in potu Vinum; quoniam aqua est eis conuenientior, neque carnes grossas, & ea, qua ad- dunt in carne & spermate. Et ratio id quoque suadere videtur, quoniam vini potus materiam vitiosam ma- gis agitare, pluresque vapores excitare potest. Mercatu- s, ut Hippocratem cum Auicennâ conciliaret, statuit, Hippocratem acceptâ à virtute deficiente indicatione, quæ cæteris præpollet. Indicationibus, pro reficiendo virtutis robore vinum odoriferum exhiberi suasisse: Auicennam verò cum ex sanguinis redundantia & coaceruatâ in utero spermatis copiâ præfocatio orta fuerit, tum ea, quæ sanguinem & sperma in viduis & virginibus adaugent, rectè vetare, qualia sunt, caro & vinum. Si verò præfocatio uteri sit ex obstructione venarum à sanguine crasso factâ, se aquæ potum penitus dissuadere, vinumque album & tenue præbendum arbitrari.

Verùm, vt controuersia decidatur, hoc attendendum, hîc de tempore paroxysmi quæstionem esse, in quo ob subitum virium lapsum & ingruentem syncope, rectè vinum, vt præsentaneum auxilium exhibetur. Ideoque loco Hippocratis præter rem obiicitur locus Auicennæ, qui non de paroxysmo hysterico loquitur, se de diatrâ extra paroxysmum, in iis saltem, quæ ex seminis copiâ in hunc affectum incidunt. Iis enim rectè aquam, quàm Vinum, vtiliorem esse, dicit, & omnia, quæ multum seminis generant, prohibet. Neque metus est, vt paucum vinum, quod pro reficiendis saltem viribus exhibetur, statim ad vterum penetret, humoresque vitiosos in eo agitet.

C A P V T V.

De Furore uterino.

EX vtero & aliud graue, & turpe symptoma ortum habet, quod virgines, præcipuè viro maturas, interdum tamen & viduas ac alias fœminas Venerem expertas,

expertas, infestare solet, quod Furorem vterinum appellant, quo quæ corripuntur fœminæ, pudore & verecundiâ omni abiectâ, & nullâ honestatis ratione habitâ, lasciuia & obscænis sermonibus delectantur, Venerem auidè & furiosè quasi expetunt, & ad eam viros inuitant, hisque se prostituunt, omniaque audent, quæ ad explendam Venerem facere possunt.

differt à salacitate. Ex quo patet, affectum hunc à salacitate diuersum esse. Etsi enim in salacitate quoque sit magnus Veneris appetitus: tamen nullum adest delirium, & fœminæ salaces intra honestatis rationis limites adhuc se continent, & si quid peccant, tamen occultè id faciunt, in præsentia verò aliatum appetitum illum Venereum celant.

differt à pruritu vteri. Ita etiam differt à pruritu vteri seu pudendi. Pruritus enim iste in senioribus etiam ortus sine libidine & Veneris appetitu esse potest, si sit in pudendis non eò loco, qui Veneris appetitus primaria sedes est; & si sit coniunctus cum appetitu Venereo, saltem salacitatem parit, & fœminas libidinosas facit, sine delirio & furore, quales fuerunt Semiramis Regina & Messalina, quæ lassari quidem poterat Venere, sed non satiari. Si cui affectui est similis, satyriasi in Viris est similis, cum in eo partes, in quibus Veneris appetitus maximè residet, turgeant & intumescant, vt extra prominere videantur.

differt à feruore vteri. Est quidem & alius affectus huic cognatus, quem vteri vel matricis feruorem Antiqui appellarunt, quâdo nimirum vniuersa vteri substantia & totum eius corpus incalescit, cum dolore & lumborum grauitate, horripilatione, fastidio, & vrinæ ac excrementorum alui suppressione, & fœmina coitum vehementer appetit, sed ob dolorem Venere vti pertimescit. Verùm à solâ intemperie vteri calidâ prouenit iste affectus, non à feminis acrimoniâ, vt furor vterinus.

Ad furorem vterinum pertinet & illud symptoma, quo nobilem aliquam fœminam, ætatis mediocris, bonæ habitudinis, sanguineam, albam, carnosam & facie rubram, elegantis corporis aliasque pudicam, correptam fuisse scribit Matthæus de Gradibus, *conf. 80.* Ea, cum non esset prægnans, per interualla quædam in mentis perturbationem incidit, & furiosa quasi euasit. Primum totum corpus eius tremuit, omnesque eius partes, etsi immobiles detinerentur, in ventre eius sonitus audiebantur, & hinc præter solitum Veneris ac libidinis cupido inuasit, cui immoderato appetitui cum vir satisfacere siue non posset, siue non vellet, reddebatur vigilans, & incipiebat quasi insanire. Postquam verò à viro concepit, semper libera fuit ab omnibus hisce accidentibus; si verò post partum intra annum aut duos non conciperet, in pristinum furorem incidere solebat.

differt à pruritu vteri. Est nimirum hic affectus Veneris immoderatus appetitus, fœminas ad insaniam ferè redigens, à feminis copiâ & acrimoniâ, ac peculiari qualitate ortum habens: Seu, delirium ex immodico Veneris appetitu ortum. Cum autem delirium hoc sine febre sit, & cum ardore coniunctum, mania est proximum.

differt à pruritu vteri. Appetitus nimirum naturalis sensitiuum stimulat, qui etsi à ratione corrigi & supprimi deberet: tamen, vt in causis iam dicetur, cum sit nimius, ratio succumbit, & vincitur, & delirium quasi excitatur, vt fœminæ, omnis honestatis oblitæ, obscæna loquantur, appetant & faciant; imò quandoque etiam mortem sibi ipsis afferant. Et cum varia hic appetitus naturalis & sensitiui pugna sit cum ratione, quæ in honestis fœminis moderari & supprimere appetitum conatur, hinc huius affectus quidam gradus seu differentia oriuntur. Interdum enim honestæ fœminæ hunc appetitum persentiscunt, sed eum, quantum possunt, supprimunt, nec præ pudore patefacere audent, vnde præ nimio Veneris appetitu contabescunt. Interdum verò fœminæ ab appetitu illo vincuntur, vt eum

rectâ ratione nec moderari nec celare possint, vnde cum impudentiâ & audaciâ, nullâ verecundiæ habitâ ratione, cogitationes suas liberè proferunt, & turpia atque obscæna loquuntur, virosque sine pudore sectantur, & sollicitare audent. Ideoque plurimi statuunt hoc affectu laborasse virgines illas Milesias, & mulieres Lugdunenses. De Virginibus enim Milesiis refert Plutarchus, *de virtute mulier.* eas cateruatim sese suspendisse, nec potuisse monitis, precibus aut vllâ vi impediri. De Lugdunensibus verò mulieribus refertur, quod cateruatim sese in fluuios & puteos præcipitarint, quod ideò factum esse putant, quod cum summo Veneris appetitu laborarent, nec tamen præ pudore affectum hunc patefacere auderent, nec etiam appetitum illum tolerare possent, præ impatientiâ vitam laqueo & aquâ finire aggressæ sunt; sicut de peste illâ Atheniensi scribit Lucretius, *lib. 6.* quod ægri præ ardore in fluuios se præcipitarint: & amore infano quosdam laborantes, cum re amatâ potiri non possent, sibi ipsis violentas manus intulisse, ex historiis notum est. Atque sententiæ huic fauere videtur ipse Hippocrates, qui, *lib. de morb. virgin.* Muliebris natura, inquit, magis est abiecti & infirmi animi quàm virilis, ac proinde Virgines, ubi iam mature sunt, viro, nisi habeant effluxus conuenientes, materia ista præ multitudine regurgitat ad diaphragma, ubi primum cor infatuatur, deinde delirium succedit, & propter istam compressionem strangulationes sibi parant, & mortem, velut quoddam bonum, sibi exoptant.

Verùm vix credibile est, tot fœminas hoc affectu, qui aliàs rarus est, simul laborasse, & ita de morte sibi consciscenda quasi conuenisse: sed magis probabile est, nouam istam & communem fuisse insaniam, quâ qui laborabant, mortem expetebant. Et forsitan etiam demonis fraus & astus accessit.

Causæ.

Duo verò in hoc malo affectus p.n. concurrunt, vnus est in cerebro, nimirum appetitus immoderatus, seu imaginatio, imò forsitan etiam ratiocinatio deprauata, circa insatiabilem Veneris appetitum, qui animalis facultatis deprauatio est: Alter verò, & à quo appetitus animalis vitiatu oritur, est appetitus naturalis Veneris nimius. Vt enim in aliis actionibus naturalis appetitus sensitiuum mouet, hic verò ipsam etiam ratiocinationem, quæ tamen vtrumque, si omnia rectè sese habent, moderatur: tamen appetitus sensitiuus interdum rationalem vincit, vnde vt Poëta ait.

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas,

Et multa contra honestatem, & rectam rationem, & verbis & factis committuntur. Nonnulli quidem delirium hoc oriri à vapore per spinalem medullam, & vasa ad cerebrum pertingentia à semine calido adscendente existimant, qui spiritus animales turbet, atque hoc delirium exciter. Verùm non puto necessarium esse hunc vaporum ex semine adscensum, sed solum nimium appetitum sufficere. Cum enim in viris amor insanus è continuâ de re amata cogitatione excitari possit, sine vaporis alicuius spiritus turbantis communicatione & è testibus adscensu; idem etiam in fœminis accidere potest ex nimio appetitu, qui imaginationem & ipsam rationem quoque vincit.

Prima ergo huius affectus causa est seminis copia, caliditas & acrimonia præternaturalis quidem, naturali tamen simillima, & lenis mordicationis particeps, & *ὀρρασις*, ac, vt sic dicam, turgentia, naturam ad sui expulsionem stimulans, & ad Veneris appetitum irritans.

Nonnulli semen etiam putrescere, & putredine istam acrimoniam acquirere statuunt. Verùm si semen putresceret, procul dubio malignam & venenatam qualitatem indueret, & suffocationem vterinam excitaret

Virginum Milesiarum affectus.

Mulierum Lugdunensium.

Causa.

excitaret. Vero magis consentaneum est, quod semen intra vasa sua propria saltem incalescit, & maiorem, quam naturaliter solet, acrimoniam acquirit, naturam tamen & formam suam retinet, (quod non fit in semine corrupto, quod suffocationem vterinam excitat) & ita nulla prava symptomata inducit, sed saltem Veneris nimium appetitum excitat.

Quamvis autem Hippocrates, in lib. de morb. virgin. retentum sanguinem menstruum causam huius mali esse dicit: tamen id non accipiendum est de causâ proxima, cum obseruatum sit, feminas quasdam, quibus menses rectè fluxerunt, hoc malo laborasse, sed de remotâ. Sanguis enim menstruus retentus (sed is calidior tantum) facit, ut vteri vasa, & ita etiam semen in eo incalescat.

Pars affecta.

Veneris appetitus in qua parte residet.

Nymphomania.

Cerebrum itaque est pars affecta saltem per consensum, lædunturque functiones animales ob errorem externum, seu obiectum nimis vehemens. Pars verò primariò affecta est Vterus, & quidem ea eius pars, in qua Veneris appetitus præcipuè viget, quam cum nonnulli Nympham nominent, inde etiam Nymphomania à nonnullis hîc affectus appellatur; quæ pars etiam manifestè in furore vterino intumescit & incalescit.

Verum notandum, primò Nymphas propriè dictas non esse sedem appetitus Veneris, sed Clitoridem. Quia tamen veteribus Anatomicis Clitoridis nomine Nympha accepta fuit, ut ex Galenò, 11. de usu part. cap. 3. patet, etiam Nymphomania à nonnullis, ut dictum, hîc affectus appellatur. Deinde malè à Mercato Nymphotomiam hoc symptoma appellari. Facit equidem Nymphotomiæ mentionem P. Ægineta, lib. 6. de re med. cap. 70. verum non intelligit per nymphotomiam symptoma, de quo iam agimus, sed operationem chirurgicam, quo Nymphæ excrecentes (de quo affectu supra, part. 1. sect. 1. cap. 2. dictum) seu Clitoris excrecentes (Nympha enim pro clitoride hîc accipitur) abscinditur: quod Ægyptios olim nupturis virginibus facere solebant, ut docet Galenus, in introductorio cap. 10.

Nymphotomia.

Nimia autem seminis caliditas, ut ad rem redeamus, & acrimonia contrahitur ab vteri caliditate, eaque insigni & ad semen acre generandum dispositâ, ut & humoribus calidis in vtero fœminarum collectis, sicut etiam ex sanguine calidiore, è quo generatur.

Intemperiem autem istam vteri calidam Mercatus præcipuè in eâ parte residere putat, in qua maximè appetentia viget, quod ut simpliciter non nego, cum partem primariò affectam eam esse, in qua appetitus Veneris maximè residet, supra dixerim: ita cum de causâ quæritur, mihi probabile videtur, intemperiem istam maximè residere in iis partibus, quæ generationi seminis dicatæ sunt, testibus nimirum & vasibus spermaticis ipsis annexis. Ab iis enim ubi semen calidus generatur, idque postea turgit in parte, in qua is præcipuè viget, Veneris appetitus excitatur. Atque apparet hoc ex eo, quod sæpe inflammationes in vtero, ut & vlcera accidunt, & tamen furor iste vterinus non excitatur; quod idèd euenit, quia non semen præcipuè incalescit, atque hinc libidinis ille stimulus non excitatur.

Hinc etiam manifestum euadit, huic affectui maximè obnoxias esse Virgines alacriores & *ἀσώπους*, ut & nigricantes, sanguinemque nonnihil adustum habentes, & ætate flore constitutas, quales sunt eæ inprimis, quibus menses fluere incipiunt, quas propterea Aristoteles, 7. de gen. animal. diligenter custodiendas monet; ut & iuniores viduæ, & nuptæ steriles propter impotentiam ignaui mariti.

Ad intemperiem autem istam cum vteri, tum sanguinis, conciliandam faciunt & causæ externæ, ciborum nimirum calefacientium & aromatibus nimis conditorum usus, vini meracioris potus, ut & medicamenta,

quæ partes genitales calefacere possunt; ferturque quasdam incidisse in hunc affectum ob haustum vini Hippocratici, in quo aliquid boracis dissolutum fuerat; aliis post congressum cum viris, qui ad Venerem augendam & voluptatem fœminis conciliandam, membrum virile moscho & oleis calidioribus inunxerant. Quò etiam facit vita otiosa, deliciis, voluptatibus, choreis dedita, conuersatio cum adolescentibus, lectio rerum Venerearum.

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ hoc affectu corripiuntur, primò, Signa. cum stinulos Veneris sentiunt, appetitum Veneris tamen præ pudore manifestare non audent, taciturnæ sunt & tristes, oculos hinc & inde lasciuus conuertunt, & de re Venereâ factâ mēione iis facies rubore suffunditur, & pulsus mutatur; vnde Galenus ex pulsu mulierum furibundos amores se cognouisse gloriatur. Postea verò, subuersâ ratione victoque pudore, euadunt garrulæ, lasciuæ, iracundæ, nunc in risum, nunc in fletum sine causâ soluuntur, tumultuantur, vociferantur, & de rebus Venereis & virorum consortio sine pudore loquuntur, gaudentque, si alij de iis loquuntur, Virosque sectantur, eosque etiam ad explendam libidinem sollicitant & inuitant; & nonnullæ quibusvis & obuiis sese prostituunt.

Prognostica.

1. Turpis hic affectus est, & qui totis familiis maculam adspersit.
2. Non tamen ita difficulter curatur, si maturè ei occurritur. Si verò negligitur, in maniam degenerare potest.
3. Salutis verò spes est, quando longiora malum habet interualla, aut quando rerum Venerearum mentio eas non amplius ita afficit & perturbat.

Indicationes & Curatio.

Cum delirium hoc à nimio Veneris appetitu dependeat, is verò à seminis caliditate & acrimoniâ proueniat, videndum primò, quousque malum progressum sit. Nam si adhuc sit in principio, & ratio nondum sit penitus corrupta, diligenter monendæ sunt Virgines, ut suæ imò totius familiæ, famæ atque honori consulant, neque tam turpiter se prostituant, precibus & ieiuniis Veneris illum stimulum doment, cum honestis & pudicis virginibus & matronis conuersentur, turpia & obscœna nec audiant, nec videant, nec legant, cum iuuenibus non conuersentur. Tutissimum quoque est, ut tales Virgines matrimonio honesto Viro iungantur; cum melius sit nubere, quam vri, & ut Augustinus ait, durissima sint prælia castitatis, ubi quotidiana pugna, rarissima victoria.

Cum verò affectuum ea sæpe vis sit, ut monitis non satis domentur, & surdis plerumque narretur fabula, interdum etiam matrimonium ineundi occasio non detur, aut à viris non satis potentibus ardor ille extingui non possit: ut causa, quæ est seminis acrimonia sanguinisque caliditas, tollatur, danda opera.

Quia tamen sanguis seminis est materia, si is corpore abundet, calidiorque sit, euacuandus, & quidem non semel, sed sæpius, si opus sit; cum sanguinis missione, & sanguinis massa & totus corporis habitus, & vterus refrigeretur, & proinde vix præstantius remedium aliud ad hoc malum vincendum, quam sanguinis missio, sit.

Si verò humores calidi & vitiosi, qui vteri ac seminis caliditatem fouere & augere possint, abundant, & ij temperandi, ac lenioribus & conuenientibus medicamentis euacuandi sunt. Si tamen humores adusti adsint,

Purgati.

adsint, & ad maniam malum declinare videatur, etiam fortiora, quæ atro humori competunt, usurpari possunt.

Inprimis verò ad vterum, vt & vniuersum corpus refrigerandum, humorisque feruorem temperandum, vtile est aquæ dulcis balneum, potestque tale parari:

℥. fol. *Lactuca*, *salicis*, *nymphae*, *viticis*, *portulac.* *umbilici* ♀ ana fasciculum j. flor. ros. rubr. viol. *nymphae*, ana Mij.

Coq. in aq. dulci pro balneo, cui fœmina bis de die infideat, sudorem tamen caueat.

Postquam hoc modo vniuerso corpori prospectum, iam proximæ causæ, vteri scilicet & seminis calori, huiusque acrimoniæ occurrendum, & causa proxima, quæ ad venerem stimulat, tollenda.

Faciunt autem huc primò refrigerantia, vt *Lactuca*, *violæ*, *nymphae*, de quâ Dioscorides, lib. 3. cap. 131. scribit, quod contra Veneris insomnia bibatur, & ea prorsus adimat, potaque aliquot diebus genitale infirmit; quod & Galenus, 8. de simpl. med. fac. confirmat; *Salix*, cuius folia trita & pota, & sumpta per se, & cum aquâ, præstant mulieribus, ne concipiant, teste Dioscoride, lib. 1. cap. 17. & vt Plinius, lib. 24. cap. 9. habet, cuius folia contrita & pota libidinis intemperantiam coercet, atque in totum auferunt sæpius sumpta; *portulaca*, *umbilicus Veneris*.

Deinde quæ occultâ qualitate semen extinguunt, vt *Vitex*, quæ etsi vim calefactoriam habeat, & menstrua moueat, teste Dioscoride, lib. 1. cap. 117. & tenuis sit substantiæ & acris, secundum Galenum 6. de simpl. medic. fac: occultam tamen proprietatem habet, ad extinguendum semen; & Venerem libidinem coercendam, vnde & agni casti nomen accepit, cuius & flores & folia & semen id præstant; vnde mulieres Athenienses, in Thermophoriis seu sacris Cereris, vt castæ essent, lectis folia viticis substernebant; *ruta*, *anethum*, quorum & comæ comesta, aut cocta ac pota Venerem extinguunt; *cannabis*, cuius semen idem præstat, & vt Galenus, 8. de simpl. medic. fac. docet, si præsertim comedatur, feminalem materiam absumit; *Camphora*, quæ plerorumque Medicorum testimonio Venereos ardores potentissimè extinguit, ac inter reliqua huius generis medicamenta facile primas obtinet. De eius tamen temperie, vt & facultate Venerem extinguendi Autores discrepant vt infra in questione dicetur.

Tandem vtraque facultate id præstant *Corallia*, quæ & vim refrigerandi ac siccandi, & procul dubio etiam occultam qualitatem habent, quibus, teste Dioscoride, seminis profluvia, albosque mulierum fluores curant, nocturnasque pollutiones arcent; *Smaragdus*, de quo etsi affirmatur, etiam gestatum Venereum actum impedire, vel in coitu frangi: experientia tamen id non responderet. Interim sumptum Venerem inhibere negare nolum; *Cicuta*, quæ potentissimum remedium est ad extinguendam Venerem, scribitque de eâ Dioscorides, lib. 4. cap. 74. herbam cum comâ tritam & testibus circumlitam libidinum imaginationes in somno compescere, & genitale resolvere atque pueris præstare, vt eorum testiculi alimentum non sentientes contabescant, & propterea extrâ genitalibus imposita Venerem extinguit. Equidem à quibusdam etiam sumptam fuisse in eundem vsum fertur, scribitque B. Basilus, homilia 5. supra hexæmerum, se vidiisse quosdam, quæ potione cicutæ extinxerint rabiosas cupiditates; & de Atheniensibus Sacerdotibus refert, eos vfu Cicutæ libidinis flammam extinxisse; & B. Hieronymus, contra Iouian. & Alex. ab Alexandro, lib. 4. genital. dier. cap. 17. scribit, Hierophantas pontificatum adeptos, cicutâ se castrasse. Verum cum ex Dioscoride, Galeno, Matthiolo, omnibusque Medicis notum sit, cicutam esse præsentaneum vene-

num, sine periculo exhiberi non potest.

Atque ex his parantur varia composita interna & *Aqua casti* externa. Aqua castitatis dicta, supra, lib. 1. part. 2. c. 10. tati, proposita est.

Potest & talis parari:

℥. fol. *nymphae*, *viticis*, *salicis*, ana M iij. *lactuca*, *portulac.* *umbilici* ♀ ana Mj. sem. *lactuca*, *papau.* 4. frig. maior. ana Vnc. β. *anethi* Drach. ij. fl. *nymph.* M. j. violar. Mβ.

Contundantur omnia recentia, & irrorentur succo limonum, ac stent in digestionem hor. 24. postea destillentur, & destillati singulis libris addatur camphoræ Drach. j. Seruetur ad vsum. Dos. Vnc. j.

Vel ℥. fol. *viticis*, *ruta*, *salic.* ana M. ij. *mentha*, *summit.* *anethi*, ana M. j. fl. *nymphae* Mβ. sem. *vitic.* *cannab.* *coriandr.* *lactuc.* ana Vnc. β.

Contundantur & affusa s. q. aquæ distillantur in Vesicâ, & postea addito succo limon. lbj. rectificentur ad dimidias.

Vel Decoctum tale fiat:

℥. *summit.* *Viticis*, fol. *lactuc.* *salicis*, fl. viol. *nymphae*, ana Mj.

Coq. F. Potio, quæ aromatizetur sem. coriandri, & dulcoretur saccharo, vel cum s. q. sacchari F. Syr. cui subfinem adde Camph. Drach. j.

Emulsio talis fieri potest:

℥. sem. *lactuc.* *papau.* albi, 4. frig. mai. ana Vnc. β. aq. *lactuc.* *nymphae* *salicis* ana Vnc. iij. F. Emulsio. Adde iulebi viol. Vnc. ij. *magister.* *corall.* Drach. j. M. Electuarium tale paratur:

℥. *Conserua* fl. *nymphae*, viol. *summitat.* *viticis* *flor.* *recentis*, ana Vnc. j. ros. Vnc. β. *corall.* rub. *prap.* *smaragdi* *prap.* ana 3. j. *caul.* *lactuc.* *italica* *condit.* Vnc. j.

Cum Syrup. viol. & *nymphae* F. Electuar.

Externa & Topica quod attinet, ea equidem tantam in fœminis, quantam in viris vtilitatem non præstant; Cum Viri testes extra pendulos habeant, fœminæ intus latentes: tamen balnea ex decocto enumeratarum plantarum non sine fructu adhibentur.

Vt ℥. *summit.* *viticis*, fol. *lactuca*, *ruta*, *nymphae*, *summit.* *anethi*, fl. *nymph.* ana M iij. vel q. v.

Coq. pro Baln.

Post Balneum fiant inunctiones ol. *nymphae* vngu. ros. camphorato, aliisque è succo viticis, *lactuca*, *hyosciami*, *cicutæ*, *salicis* paratis, additâ camphorâ.

Cataplasma quoque ex mercuriali, & lenticulâ palustri paratum, lumbis & pectini impositum vtile est.

Vt & lamina plumbi in lumbis gestata.

Vtilis est pessus in mulieribus ex succo plantag. *portulacæ*, & *cucurbitæ*.

Verum de hisce medicamentis, præcipuè iis, quæ occultâ vi semen & Venerem extinguunt, monendum, cautè ea vsurpanda esse, & non nisi in Monialibus & iis Virginibus, quæ certis de causis coniugium inire non capiunt. In Virginibus verò, quæ olim matrimonio se viris iungere cupiunt, ab iis abstinendum; cum steriles efficiant. Talesque vniuersalibus illis, & medicamentis, quæ saltem qualitatibus manifestis, humorum ac seminis caliditatem & acrimoniam temperant, contentæ esse, & inprimis sanguinem sæpius emittere debent. Quæ si non sufficiunt, nihil tutius est, sese honesto matrimonio viro iungere; cum congressus legitimus coniugum matrimonio coniunctorum certissimum, & à Deo hominibus, qui dond continentia carent, concessum ad libidinem & ardorem Venereum domandum remedium sit. Interim verò diæta commoda, quæ non parum quoque ad ardorem libidinis compescendum facit, vti opus est.

Diæta.

Victus autem ratio in hoc affectu tenuis esse debet, *Diæta.*

id est, parca & sobria, quæ corpori alendo saltem sufficiat, non vero nimiam sanguinis copiam suppeditet, simulque refrigeret; cum fœminæ, quæ tali affectu laborant, refrigeratione indigeant. Itaque aer sit frigidus, cibi non multi nutrimenti, & proinde abstinendum à multo carniū esu, imprimis gallinarum, perdicum, caponum, & similibus, vt & ouis. Potius conueniunt carnes bubulæ & pisces recentes. Cibi condiantur aceto; Aromatibus verò multis & sale copioso abstinendum; cum salia Venerem irriterent, & hinc Venus è spumâ maris dicatur orta. In vsu etiam sint lactuca, portulaca, endiuia, cichorium, acetosa; melones, cucurbitæ, cerasa, poma, pruna, mespila. Ab amygdalis verò, pineis, pistaciis, dactylis, ficibus, abstinendum. Vinum non bibendum, nec cereuisia crassior, sed tenuis aliqua, aut aqua cocta semine coriandri condita. Ista tamen mutatio non subito, sed sensum fieri debet; aliàs inordinatâ & subitâ mutatione, & ad cibos non consuetos transitu, ægræ sibi alia & magis graua mala attrahunt. Otium vitent tales fœminæ, & laboribus exerceantur, & iis continuis. Nam

*Ot' a si tollas, periire Cupidinis arcus,
Exstinctaque iacent, & sine luce faces.*

Somnus sit moderatus, & parcius potius, quàm nimius, in principio quidem; vbi verò iam delirare incipiunt, somno multo ipsas vti commodius est. Neque dormiant in plumis mollioribus, sed in culcitris, aut lintheaminibus, quibus folia viticis & salicis subternantur. Cogitationes de rebus Venereis, quantum possunt, omnino excutiant, idque facilius præstabit, si cum masculis non conuersentur, librorum, qui de rebus Venereis & amatorijs agunt, lectione abstineant, picturas eiusmodi non inspiciant, sed potius ea videant, audiant, legant, quæ tristitiam in animo excitare valent. Imprimis meditationibus colloquiisque sanctis & sacris precibus cum ieiunijs aduersus libidinem pugnent.

QVÆSTIO I.

An Camphora sit frigida vel calida, & an Venerem exstinguat.

*Camphora
an sit frigi-
da vel cali-
da?*

De vtraque qualitate Camphoræ Medici dissentiunt. Plerumque Camphoram frigidam esse statuunt, ideo procul dubio, quod & in ardoribus externis à Sole inductis, & capitis doloribus, oculorumque inflammationibus vsurpari soleat, & Venerem exstinguat. Alij calidam esse statuunt ideo, quod inflammatur, tenuis & penetrans est substantiæ, saporemque acrem & amariuscule habet.

Et omnino posterior sententia ob dictas rationes vero magis consentanea est. Quod verò ardores exstinguit, inflammationes sanat, dolores capitis à causâ calidâ mitigat, id ex accidente euenit, dum nimirum similitudine substantiæ calidos vapores & humores ad se trahit & discutit, eo modo, quo oleum lini, vernix, & similia ambusta sanant. Nonnulli quidem istas discrepantes opiniones hoc modo conciliare conantur, dum statuunt, duplicem in Camphorâ esse substantiam, vt in aceto, rhabarbaro, rosis, aliisque, vnam calidam, quæ Camphoram reddat penetrantem, & inflammabilem, aliam verò frigidam, cuius vi Venerem exstinguat, & inflammationibus oculorum proffit. Verum calidam substantiam omnino in eâ agnoscimus, frigidam verò etiam in eâ esse affirmatur, sed non probatur. Neque enim in Camphorâ duplex substantia separari potest, vt in Rhabarbaro & rosis, sed si inflammatur, aut calefiat, tota exhalat, nihilque frigidi in ea monstrari potest. Quod verò refrigerat, non per se hoc facit, ex frigiditate, sed ex accidenti, vt modò dictum.

Facultatem verò Venerem exstinguendi quod attinet, eam I. C. Scaliger, exerc. 104. sect. 8. dum scribit: *Exstingui Venerem eâ non esse verum, pro certo habemus. Coiuit enim validissimè iuuenis, qui eam in manu habuit. Cani leporaria, quæ catuliebat, in potu dedi, in offâ dedi, in nares dedi, quo refrigeret, eamque quotidie collo appendi, in naturam indi iussim est. Frustra omnia. Coiuit, concepit, peperit.*

Verum experientia ista non sufficit. Nam dum dicitur, Camphoram Venerem exstinguere, non ita accipiendum est, quod vno actu. & si semel atque iterum saltem vel extra adhibeatur, vel sumatur, id præstet, sed si sæpius id fiat.

CAPVT IV.

De Melancholiâ Virginum & Viduarum.

Cognatum furori vterino malum est melancholia, quæ Virgines Viduas, & steriles fœminas interdum infestare solet, dum citra manifestam causam tristis, timidæ, cogitundæ & anxie sunt.

Quæ melancholiæ species à vulgarâ melancholiâ, quæ viris & fœminis communis est, eo differt, quod hæc à causâ Viris & fœminis communi, illa autem à causâ fœminis solis propriâ prouenit; præterea, quod hæc nulla alia præter metum & tristitiam, ac de re vnâ defixam cogitationem, coniuncta habet symptomata: Virginum verò & viduarum melancholia etiam risum & fletum atque anxietatem & desperationem quasi comites habet; ac proinde affectum illum Virginum Milesiarum, quæ se ipsas strangularunt, & mulierum Lugdunensium, quæ in aquas se se præcipitarunt, quarum capite præcedente facta est mentio, ad melancholiam hanc, quàm vterinum furorem, referre malim. Habet hæc melancholiæ species & hoc præ aliis melancholiæ speciebus peculiare, quod varios dolores coniunctos habet, præsertim dolorem sinistri lateris, è regione cordis, qui interdum integram sinistram mammam occupat. Tandem Melancholia illa vulgaris continuè & sine intermissione affligit, hæc autem per interualla, occasione aliquâ datâ.

Et si verò de istâ Melancholiâ iam lib. 1. part. 2. cap. 13. dictum sit: tamen ne quis hic sit hiatus, etiam hoc loco de eâ aliquid dicemus.

Est nimirum melancholia hæc, Virginum & Viduarum delirium, cum tristitiâ, anxietate & fletu vel risu, per interualla sine febre inuadens.

Causæ.

Causa huius melancholiæ est vapor melancholicus, ex sanguine eiusdem generis in valis circa cor contento, ortus, cor anxium reddens, spiritusque animales obfuscans & inquinans, qui phantasiam lædunt, quâ læsâ porro & Ratiocinatio afficitur.

Cum enim vterus per arterias, quas satis copiosas habet, cum corde consensum habeat: si humor melancholicus in vteri valis cumuletur, ad magnas in hypochondriis & circa cor arterias regurgitare solet, qui & spiritus vitales & animales inficit & inquinat, atque ita anxietatis cordis, tristitiæ & delirij causa est. Fit autem hoc facilius, cum aliàs, vt supra, alleg. loco, ex Hippocrate patet, fœminæ sint deiectioni animi, & imprimis si menses retineantur aut curæ amatorie, quod fit interdum in Virginibus, vel mæror, quod fit in viduis, accedant, aut semen euacuari solitum in iisdem retineatur. Anxietas autem ista, vt & melancholia, non continua est, sed dum sanguis in arteriis quietus est, nullus inde vapor eleuatur: dum verò motu corporis vel animi aut quacunque aliâ de causâ sanguis efferuescit, vel agitur, vapores attolluntur, & fœminæ

fœmina mœrore & anxietate cordis corripitur, & tum arteriæ prope dorsum, vt & circa lienem, præter solitum pulsare incipiunt.

Vapore illo dissipato, & agitatione sanguinis in arteriis quiescente, læta iterum fœmina, quod mirum, euadit, & pulsus ille arteriarum vehementior quiescit, ac symptomata omnia cessant.

Mercatus quidem potissimam huius mali causam esse statuit, inflammationem arteriæ, quæ iuxta dorsum sita est, cui consentiant cerebrum & cor, quæ adustis & tetris fuliginibus obscurantur. Verum etsi interdum & calidi quidam humores admisceantur: tamen nec propriè dicta inflammatio arteriæ in dorso est, neque etiam φλόγισσις, sed melancholici potius humoris abundantia adest, & quidem non præcipuè in arteriâ iuxta dorsum, sed potius in arteriis vtero vicinis, & iis, quæ in mesenterio, omento & locis cordi vicinis, & omnino in hypochondriis continentur, in quibus vbi humor Melancholicus agitur, vel etiam humorum calidorum admixtione effervescit, quæ eius natura est, multum flatuum emittit, qui cum in arterias maiores distribuuntur, etiam quæ iuxta dorsum est arteria vehementius pulsare incipit.

Signa Diagnostica.

Fœminæ hoc malo laborantes per intervalla sine causa mœstæ, cogitabundæ & tristes euadunt, & de anxietate cordis conqueruntur, nec tamen quid mali patiantur, satis exprimere possunt, sed tædio habent omnia, nullaque re delectantur; interdum rident, interdum flent, sine causâ, pleræque sunt vigilēs, somnia habent turbulenta, & insomnia terribilia. Arteriæ circa lienem & dorsum pulsant solito vehementius, de dolore sinistri lateris è regione cordis, qui sinistram etiam mammam aliquando occupat, fœminæ conqueruntur, vaporibus & flatibus procul dubio ex arteriis intercostalibus in ea loca effusis, & membranas thoracis vellicantibus & distendentibus; fauces plerumque sunt siccæ, imò strangulatio quædam interdum, vt in suffocatione vterinâ, imminet. Vbi verò ille vapor melancholicus discussus est, subito, quod mireris, omnia symptomata euancescunt, nisi malum iam sit inueteratum, & cor ac cerebrum per essentiam affectum.

Vbi in Maniam degenerare malum incipit, quæ antea erant tristes, cogitabundæ, & taciturnæ, loquaces & garrulæ fieri incipiunt, ac varia spectra & Dæmones se videre putant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quod recentius malum est, eò faciliorem curationem suscipit.

2. Si verò diutius malum protrahatur, vt affectus iste ferè in mores abeat, vt fœmina amplius imaginationibus istis resistere non possit, nec lætetur amplius cum amicis familiaribus, non solum curatu difficile malum est, sed & periculosum. Sæpe enim eiusmodi affectu laborantes desperare incipiunt, vt mortem vitâ pretiosorem habeant, & se vel strangulando, vel in aquas præcipitando, malorum finem quærunt.

3. Si fœmina hac melancholiâ laborans planè mores mutauerit, & iam nec loquatur, nec respondeat, metus est, ne melancholia in maniam degeneret.

Indicationes & Curatio.

Vapor ille, qui cordi molestus est, & spiritus animales obfuscet, tollendus. Humor verò, è quo eleuatur, euacuandus.

Et cum plerumque è sanguine suppresso humor melancholicus oriatur, etiam tum sanguis euacuandus, quod tamen aliàs quoque, si is calidior, huic malo oc-

Dan. Sennert. Tom. III.

casione dedit, faciendum. Sæpe enim sanguis calidior & adustus, vt melancholiæ aliàs generandæ aptus est, ita & huic affectui causam præbet.

Vt tamen curatio rectè instituat, videndum quousque malum progressum sit. Etenim si sit in principio, & sanguis sit calidior, vena aperienda: & quidem sæpius. At si menses suppressi non sint, in cubito vena aperiatur: Si verò menses suppressi, diebus aliquot antequam fluere solent, vena in talo aperiatur.

Simul detur opera, vt animus quibus potest modis à mœsticia ad lætitiâ auocetur, victusque tenuis & humectans instituat.

Si verò (vt plerumque non prius Medici vocantur) malum iam aliquod usque progressum sit, & præcipuè humor melancholicus peccet, is præparandus & euacuandus est. Si tamen sanguis adhuc peccet, ne is malum augeat, euacuandus est; parcius tamen, quàm si malum sit in primo initio.

Vt ergo humor melancholicus præparetur, talis portio exhiberi potest.

℞. syr. borrag. bugloss. ana Vnc. j. β. aq. borrag. melissæ, ana Vnc. iij. Misc. pro duabus dosibus, ac aliquoties repetatur.

Postea purgetur conuenientibus medicamentis.

Vt ℞. fol. senæ Drach. vj. agaric. trochisc. Drach. j. β. fl. borrag. violar. ana p. j. cortic. curi Drach. ij.

Infundantur in s. q. Vini Rhenani loco calido horis vj. postea per chartam bibulam colentur. Adde Iulebi violar. Vnc. j. F. Claretum pro haustu.

Vel ℞. radic. scorzon. Vnc. ij. borragin. ℥. j. melissæ M. j. fol. senæ el. ℥. iij. agaric. trochisc. Vnc. β. cort. curi Drach. vj. zedoar Drach. ij. fl. cordial. M. j.

Affunde succi pomorum suauolentium lb. β. borrag. bugloss. ana q. s.

Macerentur vase clauso bidui spatio. Postea colentur. Col. adde sacchari ad instam spissitudinem cocti q. s. aq. cinnamom. Vnc. β. F. Syrupus.

Cuius Vnc. ij. vel Vnc. iij. sæpius exhibeantur.

Exhibeantur etiam ea, quæ cor & spiritus exhilarant. utilis est confectio de hyacintho, species lætificantes, & imprimis confectio alchermes, in iis, quæ eam ferre possunt.

Verum cum de curâ supra, lib. i. alleg. loco, satis dictum sit, plura hac de re hic addendum non censeo. Et est ferè huius melancholiæ eadem, quæ melancholiæ hypochondriacæ, curandi ratio, cum iisdem vasis ferè causâ harum Melancholiæ specierum hæreat, nisi quod in hac melancholiæ specie humor vitiosus ab vtero communicatur, & propterea etiam in vasis vtero proximis, magna eius portio continetur, ac præterea in curatione semper simul ad vterum respectus habendus, & si quod in eo sit vitium, eo, quo hactenus dictum, modo id curandum. Et quod in omni melancholiæ curatione obseruandum, nec hic negligendum, vt corpus non temerè, vel purgantibus, vel aliis medicamentis excicetur, ne in affectum incurabilem aut maniam transeat, sed balneis, victu humectante, & aliis quibus fieri potest, modis humectetur.

C A P V T VII.

De Epilepsia ex vtero.

Q Vandoque & epilepsia vteri consensu excitatur. De quâ etsi lib. i. part. 2. c. 31. actum sit: tamen & hoc loco aliquid de eâ addere libet.

In genere verò de epilepsiâ hic multa disputare opus non est, cum, allegato loco, satis eâ de re dictum sit.

Est autem hæc Epilepsia longè grauior, quàm epilepsia ab aliis causis, cum plura & grauiora symptomata coniuncta habeat. Cuius quidem rei causâ est, quod in Epilepsiâ, quæ per primarium cerebri affectum, vel etiam per aliarum partium consensum accidit, causa

Vena scilicet.

Preparanda.

Purgantia.

Epilepsia ex vtero.

caussa saltem nervosum genus infestat, & per nervos cerebro communicatur: vapor verò ille malignus, qui ab vtero, semine, sanguine, & aliis humoribus corruptis eleuatur, non solum per nervos, sed & arterias & venas descendit; unde non mirum, & alias partes, in quas arteriæ & venæ inferuntur, affici, & plura symptomata, quàm vbi aura illa venenata saltem per nervos eleuatur, excitari.

Caussa.

Caussa.

Est enim Epilepsiæ ex vtero caussa ille idem vapor & spiritus malignus, qui suffocationem vterinam excitare solet. Verum quia is non semper per nervos adscendit, sed sæpius per arterias, tum non Epilepsiam, sed cordis & alios cerebri affectus excitat; vbi verò & potissimum per nervos adscendit, aut in cerebrum per arterias & venas eleuatus è cerebro in nervorum principium detruditur, epilepsiam gignit.

Ideoque etiam hoc malum iis fœminis, & iisdem de caussis accidit, quibus suffocatio vterina accidere solet, & multa quæ in suffocatione vterinâ symptomata simul suboriri solent. Quibusdam enim totum corpus simul conuelliunt, quibusdam aliquæ solum partes, aliis oculi, alij lingua, caput, manus, vel alterutrum crus, aliquibus respirationis instrumenta, aut etiam diaphragma, & quidem id non continuò, sed per intervalla, nullo tamen certo ordine, accidit. Sensus quoque tum externi, tum interni variè afficiuntur. Quædam enim apertis oculis non vident, quædam non audiunt, quædam etsi audiant, loqui tamen non valent, quædam etiam delirant, & multa falsa & absurda se videre & audire existimant, quædam vociferantur, quid tamen mali patiantur, exprimere non possunt; quædam rident, quædam flent. Et quidem aliæ plura, aliæ pauciora patiuntur, omnes tamen sensum tactus amittunt.

Symptomata
variorum in
affectione
hyperica
caussa.

Quæ symptomatū multitudo diuersitas, vt dictum, accidit idè, primò & præcipuè, quod aura illa & vapor malignus ac venenatus non solum ex vtero per nervos, sed & per arterias & venas adscendit, ac proinde omnes partes lædit. Deinde, quod vapor iste & spiritus in cerebrum transmissus in varias partes è cerebro transmittitur & detruditur. Potest tamen tertio & hoc accedere, quod humor corruptus, è quo vapor ille malignus eleuatur, non semper est eiusdem generis, sed nunc semen, nunc sanguis, nunc alius humor vitiosus, qui propterea etiam nunc huic, nunc illi parti magis infestus est; nunc cordi, nunc cerebro, & proinde nunc hæc, nunc illa Symptomata excitat. Quæ etiam ea ipsa de causâ nunc diutius durant, nunc citius cessant. Si enim vapor ille copiosus sit, affectus diu durat: si paucus, citius discutitur. Si vapor non admodum malignus sit, fœminæ post paroxysmum surgunt, quasi nihil mali passæ essent: Si verò peior sit, etiam post paroxysmum malè habent, & vel circa cor vel in capite de variis adhuc symptomatibus & molestiis conqueruntur.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica.

Ex quibus omnibus, quæ hæcenus dicta sunt, facile hæc Epilepsiæ species cognoscitur. Conuelliunt enim quidem vel totum corpus, vel aliquæ in eo partes, sed non sola conuulsio adest, vt in simplici Epilepsiâ, sed simul alia symptomata adsunt, & ea quidem pleraque, quæ in suffocatione vterinâ apparere solent, quæ antea sunt proposita, & hic reperere opus non est. Spuma etiam ante os raro apparet. Non enim caussa ista ita firmiter circa initium nervorum hæret, neque cerebrum ita concurritur, vt spuma inde generetur, sed aura illa vaga est, & in particulares nervos detruditur. Vnde quandoque accidit, vt omnibus sensibus fœminæ hoc malo laborantes non priuentur, sed plerumque audiant.

Hoc tamen notandum, interdum accidere, vt cum ingruente paroxysmo natura causâ morbificâ stimulatâ per venas & arterias malignam materiam expellere conatur, vis partium principalium adhuc fortior ei occurrens, etiam in loca ignobiliora & remotiora, in crura & pedes, detrudat, vbi dolor & tensio percipitur, donec tandem cumulatâ, vires acquirit, & vel per easdem vias, vel per venas & alias vias ad cerebrum fertur, epilepsiamque excitat. Vnde sæpe dubij Medici redduntur, an illa epilepsia sit per consensum vteri, an verò crurum & pedum. Talis casus habetur in Consiliis Brunneri, *consil.* 14. & 15. Illustrissima quædam domina (vt historiam morbi Medicus eius domesticus descripsit) sub finem vtriusque suræ, imprimis verò sinistri cruris, in parte domestica, & quidem in profundo sub musculis, vbi nimirum fines eorum capitibus aliorum inferuntur, dolorem patitur ad tactum subacutum, sed ita, vt in superficie cutis & carnes subiectæ sint molles, & naturaliter vndiquaque constitutæ appareant, in profundo verò nervosæ musculorum partes ad contrectationem paulò fortiolem duritiem cum dolore, quasi conuulsæ rigentes, præ se ferant, Talis autem dolor matutinis ferè horis; circa tertiam coctionem, horâ quartâ vel quintâ per intervalla (primùm mensium, nunc dierum) intenditur: atque tum subito aliquid ab isto loco adscendere percipitur. Quo (statim atque ad cerebrum defertur) oculi distorquentur, conuulsorij motus artuum oboriuntur, dentes artissimè committuntur, cumque ob dolorem clamare affectet, lingua intercipitur & mordetur, vrina quandoque inuoluntariè excernitur, neque eorum, quæ in paroxysmo ab adstantibus aguntur, recordatur. Perdurant hæc quandoque dimidiæ, nonnunquam integræ (sæpe etiam paulò vterius) quadrantis horæ spatio, finiuntur verò quandoque cum sternutatione: nunquam autè cum humoris alicuius excretionem, quandoque etiam nulla spuma circa os apparet. Quod si sub doloris perceptionem vincula cruribus secundum locum affectum versus genua iniiciantur, & ligaturæ fiant fortes, frictions quoque instituantur partium inferiorum, sub eodem loco affecto, insultus paroxysmi intercipitur, vel certè vis illius paululum imminuitur. Iunguntur quoque hisce Symptomatis, vel excitantur potius ab illis, quandoque etiam peculiariter inuadunt (exactè enim ex Symptomatis discerni possunt) præfocaciones vteri; quantum ex vteri versus vtrumque inguen per intervalla motu, vterinis quoque deliquiis, actorum reminiscencia, necnon curatione, (dum ea, quæ strangulatis ab vtero aliàs profunt, hoc quoque loco conferant) constat, paroxysmo ita modò diutius, modò breuius perdurante.

Ex qua relatione, Medici quidam in consilium adhibiti, concluderunt, fomitem mali in sinistro crure delitescere, & hinc ad caput eleuari, sicut puero illi apud Galenum, cui aura frigida à pede adscendens epilepsiam excitabat, & propterea frictionibus, scarificationibus, emplastris materiam illam discutere & euacuare conati sunt, vt allegato *consil.* 14. patet.

Verum Cl. Brunnerus, *consil.* seq. potius, & vt mihi quidè videtur, rectius ab vtero epilepsiam illam ortum habuisse statuit, hæc ob rationes; quod illustrissima domina, cum vterum gestaret talia symptomata passæ est, quæ non potuerint sine maligni & prauis alicuius vel humoris vel vaporis, aut spirituosæ & quasi venenatæ substantiæ in vtero latentis suspitione accidere, & verissimile fuerit, illo toto tempore gestationis vteri sanguinem menstruum retentum in corruptionem transisse, prauis aliis humoribus simul retentis, qui aliàs cum fluxus menstruo exclusi fuissent, ex quo concursu prauitas & malignitas quædam post generari potuerit. Confirmat deinde id primus huius mali insultus, qui accidit in primis annis, quibus menstrua primò fluere inceperint. Tum enim, & antea nunquam huiusmodi

huiusmodi paroxysmos perpeffa est, et si tum neque in sura aut pollice pedis sinistri, neque etiam toto utroque pede aliquid doloris tum temporis persentisceret. Quâ de causâ verò postea in cruribus dolor excitatus sit, modò expositum est. Quibus tertio accedit hoc, quod locus ille in crute ad talem materiam generandam ineptus est, neque tumor aliquis, aut cicatrix aliqua, vel quodcunque læsionis, vulneris, punctio- nis vestigium in crute apparuit. Quarto idem & hoc persuadere videtur, quod Epilepticis Symptomatibus iuncta fuerint vterina symptomata, & vteri suffocatio.

Prognostica.

1. Quod de Suffocatione hysterica præfagiri solet id etiam de hac Epilepsie specie dici potest.
2. Non tamen tam pertinax malum est, vt vera Epilepsia, sed et si grauissima habeat accidentia: tamen si idonea adhibeantur medicamenta, sæpe ita euascent, vt nunquam redeat.

Indicationes & Curatio.

Vt in reliquâ Epilepsia, ita & in hac specie duplex est Curatio, vna in paroxysmo, altera extra paroxysmum. Quæ in paroxysmo instituitur, eò dirigatur, vt vapor ille malignus conuulsionum initia excitans discutatur: extra paroxysmum id agendum, vt minera & humor, e quo vapor eleuatur, tollatur, prauaque vteri dispositio ex humore corrupto nata corrigatur.

Quid in paroxysmo Epileptico Medico agendum sit, lib. I. loco alleg. dictum.

In hac tamen Epilepsie specie ea simul adhibenda, quæ in suffocatione vterina antea sunt proposita, & proinde vtilissima hinc sunt ruta & castoreum, quæ vtri- que affectioni medentur.

Extra paroxysmum verò Cura instituenda eodem planè modo, vt in suffocatione vterina extra paroxysmum, de qua cum antea, cap. 4. vt & lib. I. loco alleg. dictum sit, ea hinc repetere opus non est.

Hoc saltem præterea attendendum, vt quia hinc caput inprimis afficitur, illius simul in curatione habeatur ratio, idque simul roboretur, & ea quoque medicamenta exhibeantur, quæ Epilepsie propriè conueniunt, qua de re de Epilepsia dictum.

Vnum atque alterum tamen medicamentum, quod vterum & caput simul respicit, proponemus.

℞. rad. pœonia, scorzonera, bryonia, visci q. ana Vnc. ℞. polypod. q. Vnc. j. ruta, pulegi, calamintha, ana M. j. sem. pœonia, seseleos, agni casti, ana Drach. iij. carthami contusi Vnc. ℞. fl. anthos, salvia, stechad. borrag. ana p. ij.

Coq. in Aq. f. pro l. j. In Colatura & succi betonic. millefol. mercurial. artemis. f. q. Infunde fol. sena el. Vnc. v. agaric. trochisc. epithymi, ana Vnc. ℞. Rhab. el. caryophyl. ana Drach. ij. sem. anisi, fenic. ana Drach. iij. Mane ebulliant & colentur. Col. adde sacch. q. f.

F. s. a. Syrupus, qui aromatizetur aq. cinam. Vnc. ℞. Dosis Vnc. ij. singulis mensibus bis.

De Pilulis verò sequentibus singulis septimanis sum- mar bis Scr. j. vel 3. j. horâ vnâ ante cœnam.

℞. rad. pœonia, fol. sena el. ana Vnc. ℞. artemisia, betonic. ruta, millefol. ana M. ℞.

Coq. In decocto clarificato & succi mercurial. puri- ficati Vnc. j. dissolue aloës Vnc. j. ℞. Vbi feces subde- rint clarum effundatur, & ad Solem vel ad furnum exiccetur, idque ter repetatur.

Postea adde rhabarb. aq. cinnamomi aspersi, Drach. ij. agaric. troch. Vnc. ℞. mastich. pulu. epileptici, ana Drach. ℞. Cum Syr. de artemis. f. Pilulæ.

Ad caput verò & vterum roborandum, & vitio- sam vteri dispositionem emendandam sequentia exhi- beantur.

Dan. Sennert. Tom. I I I.

℞. fecula pœonia Drach. j. bryonia, succini præp. Visci q. ana Scrup. j. ℞. lapid. bezoar, cranij hum. præp. ana Scrup. j.

F. puluis. Dosis Scr. j. vel 3. ℞. cum aq. tilia & scorzon. vel cum sacch. F. Rotulæ.

Vel ℞. sem. agni casti Vnc. j. ligni aloës Drach. ℞. rad. pœonia, sem. pœonia, Visci q. ana Drach. j. F. puluis.

℞. Rad. scorzon. garyophyll. pœonia, visci q. sem. pœonia, rasur. ungula alci, dictamn. Cretici, ana Drach. j. off. de C. C. cranij hum. præp. ana Drach. ℞. succini præp. stercoris pauonis, ana Drach. j. pulu. el. de gemm. diamosch. d. ana 3. j. ℞. cinam. Drach. ij. betonic. maioran. melisse, ana Drach. j. ℞. sem. agni casti, ruta, ana Drach. j. sacch. candi ad pondus omnium. F. Puluis.

℞. Conseru. melisse, tilia, anthos, lil. conuall. rad. condit. scorzon. ana Vnc. j. spec. diamosch. d. Drach. j. pulu. sem. agni casti, rad. pœonia, ana Drach. ij. Cum Syr. de stechade F. Electuar.

Vel ℞. rad. pœon. scorzon. dictamn. albi, ana Vnc. j. salvia, melisse, ana M. j. galanga, nucis mosch. cubeb. zedoar. granor. paradisi, ana Vnc. ℞. Affunde aq. lil. conuall. cum vino destill. & vini, ana q. f.

Stent in infusione 8. diebus, postea destil- lentur.

C A P V T V I I I.

De Dolor capitis ex Vtero.

Equidem in variis corporis partibus dolores ab Vtero excitantur: frequentissimi tamen & grauissimi in ca- pite, & quidem varij. Aliquibus enim totum caput do- let, quibusdam alterum latus, nonnullis circa ocu- los dolor inprimis percipitur, vt ex sede suâ quasi erupturi videantur.

Causæ.

Causa autem huius doloris est materia ex Vtero per venas & arterias in membranofas capitis partes effusa, easque vellicando & distendendo dolorem excitans. Materia autem hæc duplex est, vaporosa & humorosa. Interdum enim ex vitioso sanguine ac humoribus sal- tem vapor eleuatur; interdum ipse sanguis vitiosus, & præcipuè serofa eius & acrior ac subtilior pars ex vasis Vteri ad maiora regurgitat, arque in ipsum caput ascen- dit, & in membranofas partes effusus in iis dolorem excitat. Prout autem vapor & humor sese habet, & nunc copiâ præcipuè peccat, nunc verò acrimoniâ, ita dolor etiam nunc tenuius saltem, nunc vlcerosus, & pun- gens excitatur. Et quia vaporum & humorum materia frequentissimè per arterias eleuatur, dolores etiam ma-ximâ ex parte sunt pulsatorii, non ij, qui in partium in- flammationibus fiunt, sed ex arteriis in parte aliqua sanguine feruido repletis accidunt.

Signa Diagnostica.

Dolor ipse per se manifestus est, ægræque de eo ita conqueruntur, vt membranas cerebri sibi quasi dilace- rari, & caput tantum non rumpi conquerantur. Quod verò per consensum Vteri fiant hi dolores, cognosci- tur ex eo, quod menses fœminis non rectè fluunt, & quia dolor præcipuè infestat, aut augetur, dum men- sium fluxus instat, vel alio modo Vterus non rectè se habet, de cuius rei signis sæpius hæcenus dictum. Et si in postica capitis parte dolor præcipuè percipitur, id doloris capitis ex Vtero proprium est, vt infra, in qua- stione, dicetur.

An verò vapor vel humor simul doloris causa sit, patet ex eo, quod vbi vapor adscendit, dolor est citra grauitatem

100 De Sympt. quæ fem. in vtero accidunt.

grauitatem & interdum euaneſcit, ac mox recurrit; Si verò humor dolorem excitet, grauitas capitis adest, quæ ſi ſimplex, ſanguis peccat; ſi cum mordacitate & punſtione coniuncta ſit, bilis; ſi cum torpore, pituita; ſi cum triſtitiâ, melancholia.

Prognosticum.

Prognosticum. Dolores hi moleſtiſſimi ſunt, & vigilias inducunt, viresque in fœminis deſiciunt, & quid in genere capitis dolores portendant, lib. 1. part. 3. cap. 3. de dolore Capitis, dictum.

Curatio.

Curatio. Curatio, vt in aliis doloribus, dirigitur vel ad dolorem ipſum, vel ad cauſſam doloris. Dolor capitis quomodo mitigandus ſit, loco allegato dictum. Cauſſam quod attinet, equidem vapor & humor, qui ad caput aſcendit, reuellendus, repellendus, vt lib. 1. part. 1. c. 5. 6. 7. de intemperie cap. cum materia, dictum; quia verò ab Vtero communicatur, præcipuè ad Vterum reſpiciendum. Quâ ratione autem id fieri debeat, ex iis, quæ haſtenus de intemperie Vteri cum materiâ, de menſibus ſuppreſſis & ſuffocatione Vteri dicta ſunt, ſatis patet. Videndum nimirum qui humores in Vtero peccent, & quam ob cauſſam colligantur, iique euacuandi, & diſpoſitio Vteri vitioſa corrigenda. Ita enim facilè vaporum & humorum, qui dolorem pariunt, aſcenſus prohibetur. Et ſi quæ poſtea reliquæ ſunt, ea facilè diſcutiuntur, vt de dolore capitis in genere dictum.

Dolores in variis partibus ex Vtero. Accidunt & in aliis partibus ex Vtero dolores, præcipuè in lumbis. Verum cum ij inde oriantur, quod humores vitioſi ex Vteri venis & arteriis in maiores Venas & arterias tranſponuntur, atque hinc rursus per capillares venas in ſpatia partium & membranas effunduntur, vel dum ad caput delati, & tunc extra tunc intra cranium cumulari, in partes inferiores delabuntur: facile hinc apparet, eam etiam primam curam eſſe debere, ne Vterus vitioſos humores amplius ſuppediet, & ſi qui in corpore vel aliis partibus collecti ſint, tollantur; quod quâ ratione expediendum ſit, ex iis, quæ haſtenus dicta ſunt, facile patet.

QVÆSTIO I.

Quâ in parte capitis dolores ex conſenſu Vteri in fœminis excitentur.

Dolores capitis ex vtero, quæ in parte capitis ſunt. Quâ in parte dolores hi maximè excitentur, Autores non idem ſentiunt. Galenus, 6. epid. comm. 1. text. 2. vbi prolixè de capitis cum Vtero conſenſu diſputat, dolores capitis ex Vtero maximè in ſyncipite excitari ſtatuit; atque antiqua eſt opinio, vt ex Galeni loco allegato videre eſt, Galenusque huius rei has cauſſas aſſert, dum ſcribit: Primum, inquit, vapores illos calidos proximè diſtos, (de febris ex vtero ortis loquitur) per arterias in caput ſubvolare, ratio oſtendit: ipſas quoque arterias per colli ab vtraque vocatâ in fundibili parte rectâ in ſynciput diſcurrentes videre licet. Præterea & omni ſanitati tempore tenuia & halituoſa cerebri excrementa maximè per ſynciput diſſari ſolere affirmamus, ſiquidem in ipſo futura laxiſſime ſunt, & ipſa caluaria ſubtiliſſima pluribusque meatibus peruiâ, ad hæc multa ſenſibilia corpora per ſuturas euadunt. Membranule enim quadam craſſum cerebri inuolucrum pericranio vocata tunica connectunt, & multitudo tenuium conceptaculorum per ſuturas exſiliunt: equos autem magnitudine affectus ſenſibilia naturaliter corpora magis percipiunt magis verò ſentientia ab inferentibus dolorem cauſſis magis cruciantur. Hæc Galenus.

Ludou. Mercatus verò docet, hos dolores magis contingere in poſticâ capitis parte, ob venas & arterias, quæ iuxta dorſum eam partem adeunt.

Verum enim verò neutrum ſimpliciter verum eſt, ſed vtrumque verum eſt. Etenim & in vertice ac ſyncipite, & in occipite dolores capitis ex conſenſu Vteri ſiunt: Illi quidem cum vapores & humores per arterias & venas in caput aſcendunt, eò quod arteriæ & Venæ copioſæ eo loco concurrunt; quæ tamen cauſſa viris æquè ac mulieribus communis eſt: hi verò & qui fœminis proprij ſunt, non, vt vult Mercatus ob venas & arterias iuxta dorſum eam partem adeuntes, ſed ob connexionem ſpinæ cum Vtero. Cum enim vterus membranosa conſtet ſubſtantiâ, & neruea natura intexta, per ſpinalis medullæ membranas ac neruos cum cerebri membranis conſentit, & ita ſeu per condolentiam, ſeu per materiâ alicuius communicationem, eas in conſenſum trahere poteſt, cum neruoſa neruoſis conſentiant, vt in epileſiâ & motibus conuulſiuis fieri videmus. Quia verò ſpinalis medullæ & neruorum origo in poſticâ parte capitis eſt, eo loci dolores hi magis percipiuntur in fœminis ob vterum, quod non accidit in viris.

C A P V T IX.

De Cordis affectibus & arteriarum in dorſo & hypochondriis pulſatione ex vtero.

*C*or etiam interdum palpitare miris modis, & anxietatem circa id percipi à fœminis, ſupra de menſium ſuppreſſione, Febre alba, & Vteri ſuffocatione dictum. Adhuc tamen de eo aliquid addere libet.

Ortum autem habent hic affectus à prauis vaporibus ad Cor ab Vtero per arterias eleuatis, ex ſanguine menſtruo retento, prauisque humoribus in Vtero cumularis, & facultatē cordis expultricem ſtimulantibus.

Ab Vtero autem hanc palpitationem proſciſci, ex eo patet, quod alia Vteri affecti ſigna & ſymptomata ex Vtero oriunda ſimul adſunt.

Quâ ratione autem huic ſymptomati ſuccurrendum ſit, ex iis, quæ de menſium ſuppreſſione, febre alba, & ſuffocatione Vterina dicta ſunt, facile patet. Vt pauca ſaltem, quæ in paroxyſmo agenda ſunt addamus, in primis opera danda, vt vapores & ſtatus illi maligni cor vellicantes & moleſtantes diſſoluantur, & cor contra eorum iniuriam roboretur; quod ſit medicamentis cordialibus.

Exhibenda nimirum aq. vitæ alba, cordialis, cinamomi, virtutum, meliſſæ; pulueres item cordiales. Extra verò cordi applicanda, ſacculi, epithemata, linimēta cordialia, in primis meliſſa, de quibus, lib. 2. de palpitatione Cordis, dictum.

Cognatum palpitationi cordis malum eſt Pulſatio arteriarum, quam fœminæ, Virgines præcipuè & Viduæ, in hypochondriis, ſiniſtro iaprimis, & dorſo, eo loco, vbi arteria magna ſita eſt, percipiunt. Apud antiquos equidem de hac affectione vix vlla ſit mentio, niſi quod Hippocrates, 1. Prognost. ſcribit: Præcordiorum vena ſi pulſant, aut perturbationem aut delirium portendunt. Arætuſ equidem, lib. 2. de cauſſis & ſignis acut. cap. 8. quibuſdam arteriam ſecundum dorſum inflammari ſcribit, idque pulſationem in alteris præcordiis manifeſtare. Sed non eſt illa affectio, quæ ab Vtero provenit. Ferneliuſ, de part. morb. & ſympt. lib. 5. cap. 2. vbi de melancholiâ hypochondriacâ agit, ſcribit, in hypochondriis arterias & venas vehementer pulſare. Lud. Mercatus equidem aſſentitur Fernelio, in Melancholiâ hypochondriacâ id fieri, imò ſtatuit, ſubſultum illum in toto ventre, & poſſimum iuxta ipſius fundum vſque ad vmbilicum fieri: verum pulſationem hanc longè diuerſam eſſe ſtatuit ab arteriâ, quæ rectâ per dorſum tendit, pulſatione, & longè etiam minorē eſſe. Et verū quid eſt, diuerſas eſſe arterias: quæ in dorſo & hypochondriis pulſant; quæ in dorſo pulſat arteria, eſt caudex ille arteriæ magnæ;

magnæ; quæ in hypochondriis pulsant, sunt rami minores splenici & mesenterici; & propterea etiam pulsatio maior est in dorso, quam in hypochondriis: veruntamen ab vnâ causâ proficiscitur vtrique pulsatio, nisi quod pulsatio arteriæ in dorso à cordis affectu prouenit.

Causa.

Causa verò huius pulsationis est inflammatio arteriarum, verum ea non propriè dicta, sed φλόγῳσι, vbi nimirum vitiosi humores ex Vtero in ramos arteriæ maiores effunduntur, atque ibi vsu aucto, præcipuè si cor simul incalcescit, vehementius pulsant. Imò arteriæ iste motus sæpe per totum corpus diffunditur, & ex humore effervescente vapores in totum corpus effunduntur, vnde febris quasi excitatur, qui calor tamen, cum nulla adsit putredo, postea facillè discutitur & euanesceat. Atque hæc humorum effervescencia si per arterias ipsi cerebro communicatur, ex sententiâ Hippocratis, mania excitatur, quæ delirium est sine febre. An vetò ipsa arteria magna inflammari possit, sicut tale quid venæ cauæ accidere scribit Aretæus, vt subito mortem inferre queat, de hoc hic non disputo. Hoc certum est in fœminis, quæ tale quid patiuntur, id non fieri; cum affectus iste sæpe diuturnus sit, & sine periculo, sed à corde, & ab vtero in consensum tracto, quod arteriarum origo est, prouenire. Nonnulli quidem in venis saltem causam querunt, & sanguine feculento ibi incalcescente arterias compati statuunt: Verum iidem humores in arteriis æquè consistunt, ibique incalcescentes symptoma hoc excitare possunt.

Signa Diagnostica.

Pulsus ipse manifestus est, & ab ægris, imò si manus ab adstantibus hypochondriis admouetur, ab iis etiam percipitur. Præterea adsunt alia affectionum Vterinarum & hypochondriacæ signa, vt & melancholiæ ex Vtero. Et cum caro ille præternaturalis ex arteriis in totum corpus diffundatur, nutritio læditur, & corpus contabescit.

Prognostica.

1. Affectus hic equidem grauis non videtur; cum ægritudo modo sic satis sani esse, & sine insigni actionum læsione viuere videantur.
2. Periculo tamen non caret; cum à causâ pertinaci foueatur, quæ viscera sensim debilitat, iisque habitualementem intemperiem inducit, vnde corpus & vires citra euidentem causam insigniter mutantur.

Curatio.

Curationem quod attinet, ea omnino talis est, quæ melancholiæ ex vtero & mensium suppressioni, vt & affectioni hypochondriacæ ex Vtero, de quâ cap. seq. agitur, conuenit. Idcirco de eâ hic nihil amplius addemus.

Nonnulli de Curatione huius affectus prolixè agunt: longè tamen aliam, quam quæ huius loci est, affectionem curant, nimirum febrem ardentem. Verum cum ea huius loci non sit, & æquè fœminis & viris ea competat, de eâ hoc loco non agimus.

C A P V T X.

De Lienis p.n. affectionibus, & hypochondriacâ ex Vtero.

Afficitur & lien ac hypochondria ex vtero, & quidem frequentissimè, vt suprà, cap. 4. de affectione Dan. Sennert. Tom. I I I.

hystericâ in genere dictum, vt sæpe dubitetur à Medicis: An fœminæ Vterinâ vel hypochondriacâ affectione laborent; cum tamen vtrique pleræque sint obnoxia. Oritur tamen iste lienis & hypochondriacæ affectio ex Vtero per arterias. Cum enim Vterus arterias duas habeat, vnâ à præparantibus, alteram ab hypogastricis deriuatam, hypogastrica verò non procul à cœliacâ, quæ ventriculo, pancreati, omento, tenui intestino, duodeno, ieiuno, coli intestini parti, & lieni ramos plurimos largitur, facillè hinc patet, si vitiosus sanguis in vtero colligatur, & ex vteri arteriis regurgitet ad hypogastricæ arteriæ exortum, ex ea facillè ad cœliacam, & hinc ad partes modò dictas diffundi posse, imprimis ad lienem, qui arteriis multis præditus est; & fit hoc facilius, cum natura aliàs humores vitiosos ad partes in hypochondriis ignobiliores, & corporis quasi sentinam detrudere soleat.

Et quâuis non omnes humores vitiosi in arteriis cumulentur: tamen quia non solum venarum inter se, & arteriarum inter se, sed & venarum cum arteriis mutua anastomoses in partibus & internis & externis dantur, atque in vtero ea etiam animaduertitur, ita vt si spermatica aliqua vena insuffletur, altera cum arteriis etiam inflatur: hinc manifestum euadit, vitiosos humores, in quibuscumque etiam valis colligantur, facillè ad lienem & hypochondria per arterias peruenire posse.

Quâ de causâ autem vitiosi humores in corpore colligantur, hæctenus sæpius dictum. Præcipuè tamen hoc hic accidit ob mensium suppressionem. Ac proinde lienosâ & hypochondriacâ ex Vtero ex fœminæ inprimis euadunt in ætate iam maturâ, quibus iuuenibus menses non satis copiosè fluxerunt, quæque sanguine calidiorem habent.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem hoc malum è sinistri lateris dolore, qui sæpe & thoracis latus sinistrum mammamque sinistram occupat, & ad iugulum vsque extenditur; adest respirandi difficultas, ructus crebri, aluus est sicciior & tardior. Fœminæ tales sunt cogitundæ, tristes, solitudinis amantes. Vbi sanguinis istius pars tenuior incalcescit, totum corpus & imprimis faciem φλόγῳσι quædam subito occupat, quæ subito iterum euanesceat; & alia affectionis hypochondriacæ signa adsunt. Quæ tamen hoc peculiare habet, quod fœminæ suauolentia non ferunt, & si graua ingruant symptomata, fœtidis naribus admotis, melius habent.

Neque materia istius affectionis causa, vt in Viris, ita & in fœminis semper in hypochondriis concluditur & coercetur, sed sæpe pars eius tenuior, & vapores ex ea in totum corpus per arterias diffunduntur, & varia symptomata excitant. Obseruavi tale quid in fœmina nobili in Lusatiâ, quæ primò dolorem grauium ingruente paroxysmo in ventre & circa umbilicum percipiebat. Deinde sonum quemdam & stridorem in capite, & auræ seu vaporis calidi motum se sentire dicebat, qui fumi instar faciem peruadebat, & calorem ac ruborem in eâ excitabat, atque oculos obfuscabat, & dormituræ, etiam clausis palpebris, varia phantasmata obiciebat, quæ somnum turbabant. Deinde in thorace dolorem quendam & quasi compressionem, cum periculo suffocationis & lipothymia, se percipere dicebat; imò in thorace pustulas exiguas cum maximo ardoris sensu erumpere aiebat, quæ postea rumperentur, & ichorem effunderent. Et cum ista symptomata ingruerent, etiam in extremitatibus & pulpis digitorum motum arteriarum & formicationem quasi se sentire affirmabat. Symptomata autem omnia ista non diu durabant, sed vapore illo dissipato remittebant.

Aliàs se prædicabat sanam, & domestica negotia satis bene perficiebat.

Prognostica.

- Prognostica.**
1. Cum hypochondriaca affectio lienisque morbi aliàs curatu difficiles sint, adhuc grauiore euadunt, cum vteri affectus coniunguntur.
 2. Degenerat autem, nisi maturè curetur, in melancholiam, lienis scirrhum, & alios graues ac periculosos morbos.

Curatio.

Curatio. Cum menstruorum suppressio huic malo ferè ansam præbeat, ac sanguis plerumque sit calidior, venæsectione opus est: quæ quâ ratione instituenda sit, supra, sect. 2. cap. 3. de mensuum suppressione, dictum. Inprimis verò hîc utilis est hæmorrhoidum apertio.

Quia etiam hîc vitiosi humores, inprimis melancholia, abundant, per interualla ij, lenibus medicamentis, sed sæpius, euacuandi.

Vtiles hîc sunt *Pilule Tartarea Quercetani*, de ammoniaco, de aristolochiâ Fernely, & aliæ. Inprimis verò plurimum prodest chalybis vsus. Et omninò purgatio hîc instituenda eo modo, qui de affectione hypochondr. lib. 3. part. 5. sect. 1. & supra, part. 2. sect. 2. cap. 3. de mens. suppressione, ac hac sect. cap. 6. de melanchol. ex vtero est propositus; nec medicamenta hîc repetere opus est.

CAPVT XI.

De hepatis p. n. affectione, & Barba prouentu ex consensu Vteri.

Hepatis affectus ex vtero.

Cum vterus venas, quàm vlla alia pars corporis, copiosiores, easque satis grandes habeat, si sanguis vel copiâ, vel qualitate peccans aliisque vitiosis humoribus inquinatus, in vtero colligatur, & ex eo in venæ cauæ ramos maiores regurgitet, per eos facile vsque ad hepar, quod principium venarum est, adscendere potest. Atque hinc hepar variè pro peccantis humoris naturâ afficitur. Interdum enim à copiâ sanguinis suppressi calor natiuus hepatis suffocatur, vt iam non bonum sanguinem, sed crudum & pituitosum generet, qui postea in totum corpus diffusus, motum Virgineum appellatum, & cachexiam in vniuerso corpore parit; varia etiam tumorum genera hinc inde in toto corpore excitantur: & vbi humores postea ex hepate in reliquas venas diffunduntur, in iis putrescunt, vnde febres excitantur. Et omnino nihil morborum est in vniuerso corpore, quod ex hepate excitari solet quod nò ex vteri consensu etiam oriri posset. Cum enim vitiosi humores, vt dictum, ex vtero facilimè per venas hepati communicentur, illi hepar lædunt, heparque læsum sua vitia rursus per venas in totum corpus diffundit. Quâ ratione autem huic vitio succurri possit, ex iis, quæ supra part. 2. sect. 1. de mensuum suppress. & sect. 3. cap. 2. de morbo Virgin. dicta sunt, patet.

Barba in ceminu.

Cum autem è venis non solùm corporis partes nobiliores suum nutrimentum accipiant, sed ex iisdem & suæ originis & incrementi materiam pili accipiant, non hîc prætereundus peculiaris affectus, Barbæ nimirum in fœminis quibusdam prouentus. Refert enim Hippocrates, 6. Epid. sect. 8. aphor. 45. Phaëtusam Pythij coniugem in Abderis fœcundam fuisse. Cum verò maritus eius in exilium fugisset, menses illi multo defecerunt tempore. Quo facto dolores & labores in articulis deinceps acciderunt. His autem factis, corpus virile, & in vniuersum hirsutum & pilosum redditum est, barbâque emisit, & vox ipsa aspera facta est.

Et si autem omnia, quæ ad menses prouocandos necessaria essent, tentarit Hippocrates, non fluxerunt tamen menses, sed cum haud multo tempore post vixisset, mortua est. Idem Namysia, Gorgippi vxori euenisse idem refert, *ibid. aph. proximè seq.* Et Alex. Benedictus, lib. 26. de curat. morb. cap. 4. scribit, Viduæ cuidam, quæ sæpius prius conceperat, ex abstinentiâ purgationibus mensuis sublati barbâ exortam esse. Cum enim pili ex ignobiliore & excrementitiâ sanguinis parte generentur, si sanguis, qui singulis mensibus per vterum in fœminis euacuatur, retinetur, & humores vitiosi, qui cum eo euacuati solent, cum alijs in ambitu corporis morbi & symptomata excitantur, tum etiam interdum, quamuis rarius, ex retentis illis excrementis corpus fœminem p. n. hirsutum reddi, & barba crescere solet.

CAPVT XII.

De Ventriculi p. n. ex vtero affectionibus.

Tandem etiam varia & grauiâ symptomata in ventriculo ex vteri consensu excitantur, & nunc in fœminis appetitus imminuitur, vel aboletur, vel augeatur, vel deprauatur, vt fœminæ absurda & corpori noxia loco cibiuidè expetant; nunc singultus excitatur, nunc vomitus; nunc ructus, nunc dolor & Cardialgia dicta.

Causæ.

Causæ horum omnium Symptomatum sunt halitus & vapores prauis ex semine, sanguine, vel alijs prauis humoribus in vtero corruptis eleuati, & ad ventriculolum delati. Communicantur autem isti halitus maligni viâ satis patente, dum ex vteri arteriis in hypogastriacam, & ex hac in cœliacam feruntur.

Variâ autem halitus iste inducit symptomata, prout ipse diuersæ naturæ est, & ad diuersas ventriculi partes fertur. Si enim calidus ille vapor fuerit, inappetentiam cibi excitat, & sitim gignit; si frigidus, coctionem lædit. Quia tamen plerumque malignam & æpportunam qualitatem obtinet, miranda etiam Symptomata, & quorum causæ è manifestis qualitatibus reddi non possunt, excitat. Hinc accidit, vt fœminæ res absurdas, creatam, calcem viuam, gypsum, carbonem & similia expetant. Obseruauit quoque L. Mercatus, illustrem quandam fœminam hac de causâ potum auersatam fuisse, aliam verò nullo modo potuisse potum admittere, quia protinus vomitu & alijs accidentibus excandesceret, licet potum porrigi expeteret, ita vt sexaginta diebus sine potu vixerit. In quâ fœminâ procul dubio ille malignus halitus eam naturam induit, quam humor, qui hydrophobiam excitat, habere solet.

Deinde nunc has, nunc illas ventriculi partes hic humor impetit. Si ad os ventriculi feratur, appetentiam lædit, & cardialgiam parit. Si in ventriculi cavitatem effundatur, ructus & vomitus excitat. Si in tunicis ventriculi hæreat, perpetuam nauseam gignit, vel si acrior sit, singultum parit, & dum ventriculolum distendit, dolorem parit. Et quamuis halitus hic & vapor mobilis sit, atque ita affectum diuturnum parere non posse videatur; tamen hi affectus sæpe satis diuturni sunt, quod scilicet similis humor etiâ ex vtero in vasis per mēbranas ventriculi dispersis hæret, & halitus hic interdum humores vitiosos, partim tunicis ventriculi impactos, partim in cavitare ventriculi hærentes offendit, qui ab isto halitu prauam & malignam naturam induunt & ventriculolum lædunt, atque ita malum fouent & augent.

Signa Diagnostica.

Ipsa Symptomata per se manifesta sunt. Hoc saltensignum hîc inquirendum, an ventriculus per se afficiatur, an verò consensus

consensu vteri. Cognoscitur autem hoc præcipue ex eo, quod si ventriculus per se afficitur, symptomata ista ferè continua sunt, nec vteri affecti signa adsunt: in symptomatibus verò per consensum vteri ortis, symptomata interdum intermittunt, mox tamen redeunt, pro vt vapor ille & halitus ex vtero adscendens ventriculum impedit; & adsunt vteri adfecti signa alia, vt & lienis ac mesenterij, per quorum vasa ex vtero materia illa Ventriculo communicatur. Et adsunt alia inueterata symptomata, quæ vbi ventriculus per se afficitur, conspici non solent, vt nimirum mœstæ fiant fœminæ, & omnium rerum tadio afficiantur; & omnino mira adest symptomatum varietas, quæ aliàs in ventriculi affectibus conspici non solet.

Prognosticum.

Symptomata hæc periculosiora sunt & grauiora, quam si à primario ventriculi vitio proueniant; & non curantur, nisi vteri p.n. dispositio, quæcunque ea sit, tollatur; & sæpe accidit, vt cum Medici ventriculi curationem saltem dirigunt, omnia frustra tentent.

Curatio.

Curatio ergo & ad ventriculum & vterum dirigenda. Hoc tamen perpendendum, an malum diu durauerit, & iam in ipso ventriculo ex affectu per consensum morbus per essentiam contractus sit, an verò per sympathiam saltem, à vapore ex vtero transmissio ventriculus afficiatur, nulloque per *idiotiam* morbo affligatur. Posterius enim si accidat, cura præcipue ad vterum dirigenda. Vteri enim morbo sublato, spontè cessat ventriculi affectus; modò paululum versus iniurias illas ab vtero prouenientes ventriculus muniatur & roboretur. Si verò ipse ventriculus iam per se laborat, maximè eius cura habenda.

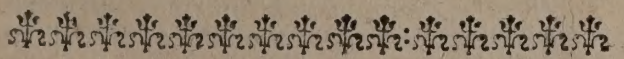
Primo ergo videndum, an humores aliqui vitiosi in Ventriculo hæreant. Si ergò euacuandi ijs medicamentis, quæ lib. 3. part. 1. sect. 1. de intemperie ventriculi cum materia, & de imbecillitate ventriculi, sunt proposita. Si enim multi humores vitiosi in ventriculo hæreant, malum fouent, & vaporis illius maligni qualitates suscipiunt, & prona symptomata postea inducunt. Vomitus etiam hinc utilis est.

Quâ ratione verò vtero succurrendum sit, ex iis, quæ hactenus, cum in aliis capitibus, tum de intemperie vteri cum materia & suffocatione vterinâ dicta, satis patet, nec opus ea, quod multi faciunt, centies repetere.

Hæc vbi expedita fuerint, ventriculus roborandus, & reliquæ; cum in ventriculo, tum in vtero, absumendæ. Ad quam rem utilis radix angelicæ quocunque modo sumpta, theriaca, Mithridatium, spec. aromat. ros. ol. cinamomi, garyophyllor.

Vt *Spec. arom. ros. Drach. j. extr. angelic. Scrup. β. ol. caryophyll. cinamomi, ana gutt. v. sacch. albi Vnc. iij. F. Rotula.*

Item pilulas ex aloë & mastiche frequenter sumere, utile est.

SECTIO IV.

De Symptomatibus, quæ sunt circa Conceptionem.

CAPVT I.

De Veneris Appetitu laso.

AD hominis generationem Viri & fœminæ conjunctionem necessariam esse, notissimum est.

Sunt verò suæ vtrique in generatione partes & officia. Etsi enim semen & mas & fœmina conferat, & vt *Aristoteles*, 1. de gen. animal. cap. 13. ex Empedocle scribit, maris & fœminæ quasi symbolum sit, totum verò à neutro proficiscatur: tamen præter seminis communicationem alia præstat Vir, alia mulier, in generatione. Quæ Viri partes sint in generatione, lib. 3. part. 9. sect. 2. cap. 1. dictum. Cum ergo hoc loco de symptomatibus, quæ circa conceptionem in fœminis accidunt, dicendum sit, primo loco videndum, quid in fœminâ ad conceptionem requiratur.

Primo autem necessarium est, vt fœmina appetitum ad Venerem habeat; deinde vt membrum virile admittat; tertio vt semen in coitu à Viro accipiat, quarto vt ipsa semen, quod cum virili commisceatur, emittat; quinto vt semen vtrumque retineat, & vteri calore foueat, vt ex eo fœtus formetur. De quibus iam ordine dicemus, & quædam circa hæc symptomata accidant, videbimus. Nam omnia, quæ de generatione & conceptione dici possunt, tractare huius loci non est, sed pertinent ea ad Physicam.

Primo ergo, vt in viris, ita in fœminis appetitus Veneris nimis accidit, etsi is plerumque in Viris maior sit, fœmina verò, vt Seneca loquitur, ep. 95. pati nata sit. Excitatur autem is Veneris appetitus in fœminis, in ætate quidem florente seminis *ἐπ' αὐτὴν*, seu, vt sic dicam, turgentia. Cum enim semen spiritu multo refertum sit, humiditatemque quasi ferofam in se contineat, vbi illa humiditas spiritusque mouetur & agitur, & ad sui excretionem animal stimulat, motu illo suo in genitalibus partibus iucundam titillationem & mirum ad coitum appetitum excitat. In Eunuchis etsi semen deest, quia tamen calor & spiritus quidem suppetit, etiam Veneris appetitus excitatur, vt docet I. C. Scalig. exerc. 175. sect. 2. In ipso verò coitu mira voluptas excitatur.

Circa hunc Veneris appetitum & voluptatem in coitu duo symptomata in fœminis excitantur, Venus nimirum extincta, dum fœmina virum & Venerem non appetit, maritumque lubens non admittit, admissumque diu ferre non potest, & si eum patitur, nullam vel exiguam voluptatem percipit, & ita quidem, vt interim ex coitu non plus delectationis percipiat, quàm ex contactu externo. Deinde nimia Veneris appetentia, cum interdum aliqua fœminæ Venerem nimis appetunt, & ita quidem, vt tunc in furorem quasi agantur, sicut de furore vterino supra, cap. 5. dictum, & si Venerem patiantur, satari non queant, earumque libido nec plurimorum virorum congressibus expleri possit.

Causa.

Appetitus autem huius defectus accidit ob seminis defectum, vel idminus calidum spirituumque inprimis in vasis seminalibus inopiam, ob quas causas partes in fœminis, quæ sunt appetitus Veneris sedes, nullo modo stimulantur. Quibus de causis autem semen deficiat, minusque calidum & spirituosum sit, lib. 3. part. 9. sect. 2. cap. 1. dictum, & capite seq. dicitur. Interdum & à malâ conformatione vasorum semen deferentium hoc malum excitatur, quæ qualis sit, vix in viuis cognoscitur. Si etiam castratione vasa seminis materiam deferentia excindantur, procul dubio appetitus Veneris imminuitur. Etsi verò castrari fœminas, homines scilicet, nusquam gentium receptum fuerit, & Platerus etiam scribat, castrationem in fœminis tentatam fuisse, se nec audiuisse, nec legisse: castratas tamen fuisse indomitæ libidinis fœminas quasdam, se certos auctores habere scribit Iul. Alexandrinus, lib. 22. salubr. cap. 14. Et Gyges Lydorum Rex eius sceleris ab historicis accusatur, quod fœminas eunchas fecerit. Et Vvierus, lib. 4. de præstig.

dam. cap. 20. scribit, quendam in Ducatu Cluensi, artis caltrandi pecora gnarum, filiam suam, cum quendam familiariter eâ vti animaduerteteret, violenter in cubiculum raptam castrasse.

Signa Diagnostica.

Signa.

Vitium hoc ipsæ fœminæ maritis suis manifestare solent, quid id rursus Medicis, quorum consilium expetunt, patefaciunt.

Prognosticum.

Prognosticū.

Atque symptoma hoc equidem in fœminis non ita noxium est, ut in Viris, in quibus nisi insignis sit ad Venerem appetitus, nullus coitus fieri potest; cum fœminæ, etsi Venerem non ita appetant, tamen coire possint: plerumque tamen indicium est, fœminas tales semen fœcundum non habere, & propterea steriles esse.

Curatio.

Curatio.

Curacionem quod attinet, dictum est de eâ lib. 3. loco allegato & seq. quoque cap. aliquid dicitur. Hoc saltem hic addimus, linimenta & vnguenta, quæ loc. alleg. ad Venerem stimulandam adhibenda diximus, in fœminis in lumborum & pubis regione applicanda esse. Ut verò maiorem in congressu fœmina voluptatem percipiat, glandem Viri ante coitum Zibetho, vel felle gallinæ, aut lucij piscis illinendam esse.

Salacitas.

Contrà Salacitas nimia etsi conceptionem impedire non videatur: tamen cum fœminarum maxima & præcipua virtus sit verecundia & pudicitia, turpe omnino vitium in fœminis est salacitas, ac præterea etiam vagâ libidine, quæ vitium hoc sequitur, sæpe procreatio prolis impeditur.

Causæ verò eadem ferè sunt, quæ furoris vterini, de quo supra, sect. 3. cap. 5. dictum, minus tamen vehementiores, nimirum seminis copia, acrimonia & commotio. Semen enim si sit copiosum & turgens, quasi naturam ad excretionem stimulat, atque ita Veneris appetitus excitatur.

Præcipuè verò hoc accidit, si semen maiorem, quam par est, acrimoniam acquirit; id quod à cibis calefacientibus & aromatibus conditis, ut & medicamentis Venerem excitantibus accidit, item ab humoribus calidis in vtero seminique permixtis, idque acre reddentibus: unde mulieres impuræ, semenque acre & vitiosum habentes, insatiabili Veneris desiderio tenentur.

Equidem fœminæ plerumque hoc vitium celare solent: quandoque tamen maritis patefaciunt, & ex moribus & gestibus in iis agnoscitur.

Compescitur autem illa salacitas & libido in iis, quibus Veneris usus nondum concessus, medicamentis seminis copiam imminuentibus, & calorem atque acrimoniam eius mitigantibus, de quibus allegato loco, de furore vterino, dictum, nec opus est, ea hic repetere.

C A P V T II.

De sterilitate & Conceptionis defectu.

Conceptionis
Vitium.

ET si verò appetitus Veneris nec in mare, nec in fœminâ deest, atque etiam coitus sequitur: tamen non semper fit conceptio, vel non fit, ut debet; ac plura omnino circa conceptionem fiunt vitia. Vel enim fœminæ non concipiunt, vel minus concipiunt, vel non eo, qui maximè naturalis & vulgaris est, modo, dum nimirum gemellos, trigeminos, vel

plures adhuc fœtus concipiunt, aut postquam conceperunt, post aliquod temporis intervallum alium adhuc fœtum concipiunt, quæ conceptio Superfœtatio appellatur, vel vitiosi aliquid concipiunt, molam nimirum vel monstrum aliquod. Est quidem adhuc aliud symptoma, dum fœminæ quidem concipiunt, sed fœtum perficere, & ad debitum tempus gestare non possunt. Verùm de ipso symptomate sectione sequenti de partus Symptomatibus & de abortu dicitur. De hisce verò modò enumeratis circa conceptionem vitiis & Symptomatibus ordine iam agemus, & primò de Sterilitate & Conceptione læsâ.

Cum autem Conceptio sit seminis fœcundi à Viro Conceptio
emissi & cum fœminino mixti ad perfectionem, ut
ex eo fœtus formetur, traductio, à retentricæ & alter-
raticæ vteri facultate facta, patet hinc requiri, primo
ut & viri & fœminæ semen sit fœcundum, calidum, *lesio seu s-*
& optimè temperatum ac spirituosum, & omnino *rilitas.*
animæ traducendæ idoneum subiectum; & quidem *Ad concep-*
vtrumque in fœminæ vterum eodem tempore immittatur, in eoque misceatur, & ab vtero retineatur, eiusque calore proprio & alteratrice vi foueatur, ut forma, *nem nasc-*
quæ in fœcundo illo semine laet, sese exerat, sibi que *saria.*
idoneum domicilium fabricet & fœtum formet. Neque enim mas sine fœminâ, neque fœmina sine mare concipere potest, sed vtriusque semen necessarium est, & fœminâ æquè fœcundum semen emittit, ut in Instit. lib. 1. cap. 10. probatum. Fœcundum inquam semen: Neque enim quicquid in coitu emittitur, semper fœcundum est, sed id solum fœcundum semen est, quod ita dispositum est, ut anima in eo idoneum subiectum & habitaculum habere, & cum eo propagari possit. Deinde ut in vteri cavitatem intromittatur, necessarium est. Ad quam rem imprimis vteri attractio necessaria est. Etenim si futura est conceptio, fœmina cum voluptate vterum quasi seminis desiderio versus pudenda moueri percipit, ut semen concipiat. Acceptum deinde recondit vterus, & auidissimè comprehendit, ut nullum inter semen & vterum spatium inane relinquatur; os etiam suum adeo coarctat & claudit, ut nec specillum intrare queat. De quâ re Galenus, 1. de sem. cap. 2. scribit, Dixerunt, inquit, mihi mulieres, ubi semen conceperint, quandam se in vuluâ motionem sentire, quæ quasi conuellat, ac paulatim in se illam contrahat. Imò etiam mihi hoc ipsum, quod dicunt, concipere semen, & nomen hoc, Conceptio, id est, comprehensio, hinc à mulieribus fuisse impositum videtur.

Verùm attractio hæc seminis atque comprehensio nondum propriè conceptio est, quamuis id nominis ratio indicare videatur. Sæpe enim vterus semen quidem auidè attripit, verùm diu continere non potest, sed post biduum, aut triduum elabi finit; interdum etiam, ubi illud attraxit atque comprehendit, attamen diutius inutiliter seruat, & ad actum non perducit, nec si perducit, ad actum perfectum traducit, ut in irritò conceptu & molâ etiam contingere solet. Necessarium itaque est tertio, ut retineatur semen in vtero, eiusque calore foueatur, & in actum traducatur. Quartò, ut sanguis fœtui generando necessarius in promptu sit. Etsi enim prima rudimenta & delineatio q. fœtus ex semine fiat: tamen statim etiam benignâ, sed mediocri sanguinis quantitate is irrorari, & ex eo incrementum sumere debet.

Quia autem ille ipse sanguis, qui menstruo spatio per vterum expurgari solet, fœtui formando materiam præbet, quæritur, vtrum necessarium sit, ut prius menstrua fluxerint in fœminâ, quæ concipere debet, de quâ quæst. supra, part. 2. sect. 1. cap. 1. quæst. 1. dictum.

Nimirum si menses vel ob ætatem, ut in iuuen-
culis, vel senioribus iam fœminis desint, vel etiam ob
morbum supprimantur, omnino Conceptio speranda
non est, cum materia fœtui formando necessaria
deficiat.

deficiat. Si verò, ut loco alleg. dictum, vel ob caloris excessum, vel ob labores & exercitia nimia menses non fluant, conceptio non semper impeditur, modò tantum adhuc sanguinis superfit, quantum fœtui formando necessarium est. Vnde etiam accidit, ut puerperæ interdum iterum concipiant, antequam menses post partum illis fluxerint. Hinc credibile est, fœminas, quæ paucum habent sanguinem, facilius concipere mensibus instantibus, cum tunc conueniens sanguinis quantitas ad vterum affluat: eas verò, quæ sanguine abundant, desinente fluxu facilius concipere, postquam aliqua portio sanguinis superflui euacuata est, quæ semen facile aliàs in principio fluxus menstrui suffocare potuisset. Atque ista omnia si rectè sese habent, conceptio fit, si non rectè se habent, mulier sterilis & infœcunda manet, etsi sit iustæ ætatis atque viro vratur, quod vitium Græcis ἀγγρία & ἀτενρία, Latinis Sterilitas dicitur. Estque impotentia quædam vteri, ob quam is semen virile vel non attrahit, vel non retinet, vel non conuenienter fouet, & in actum deducit.

Causæ.

Ex quibus facile patet, quæ sterilitatis & Conceptionis læsæ in fœminis causæ sint. Quibus verò de causis ratione maris Conceptio lædatur lib. 3. part. 9. sect. 2. cap. 1. & seq. dictum.

Prima causa, ob quam Conceptio non fit, est coëundi impotentia, quæ accidit vel ob clausuram, vteri, de qua, supra, part. 1. sect. 1. cap. 3. dictum est, vel ob tenellam & pravam, seu ætatis seu structuræ corporis ratione, partium genitalium conformationem, ob quam fœmina Virum, præcipuè qui crassum membrum habet, non potest admittere, aut non nisi cum dolore admittit, atque ita concubitum auersatur, vel ob tumores & vlcera atque excrescentias, quæ in pudendo & collo vteri virilis membri ingressum non admittunt.

Secundò, cum æquè fœminæ ac Viri semen ad conceptionem requiratur, idque fœcundum, etsi Vir semen fœcundum emittat, fœmina vero vel nullum, vel paucum, vel intemperatum & infœcundum, aut etiam non eodem tempore emittat, ut vtriusque statim exacta mistio fiat; nulla fit Conceptio. Idque frequentius procul dubio accidit in fœminis, quàm viris: Siquidem Vir semine destitutus actum Venerem exercere nequit; cum contra fœmina, etsi semine destituatur, Venerem pati possit. Semen autem non generatur, vel infœcundum generatur in fœminis, ob testium & vasorum semini generando & continendo dicatorem intemperiem. Quò etiam referenda est ætas, cum nec nimis tenella, nec adulta semini fœcundo generando apta sit. Etsi autem ætatem hanc alijaliter definiunt: tamen certum est, in Viris ætatem ad Venerem commodam non esse citra decimum octauum annum, in fœminis non ante decimum quartum, sicut & post 60. annum rarò Viri fœcundi sunt, & fœminæ post quinquagesimum rarò concipiunt. Etsi enim verum sit, sæpe iuuenes ante decimum octauum annum coire posse, & generare, ac fœminas etiam ante decimum quartum annum concepisse, sicut & Viros quosdam post sexagesimum generasse, & fœminas post quinquagesimum concepisse: tamen fœtus illi plerique debiles sunt & fœminæ, quæ ante hoc tempus nubunt, in partu periclitantur, & sæpè prorsus steriles redduntur, si vterus sit debilis, vasis ruptis. Imò Plato 6. de Legibus, censet, ut proles sit vegetior, commodissimum tempus generandi esse in Viris à trigésimo, in puellis à decimo octauo: Scribitque hic Mercatus, hanc ipsam causam esse, cur tot monstrosi, & mente parum valentes sint Principes & Magnatum primogeniti, & plerumque non vitales

aut firmi, quia nimirum ob imperium & principatum vel pueri puellis iunguntur, aut senibus puellæ. Quà in re tamen non simpliciter ad annorum numerum respiciendum, & ætas generationi apta non solum annorum numero, sed robore corporis & temperamento metienda: & si ràm in fœminis, quàm Viris Veneris appetitus stimulat, melius est, nubere ante terminum à Platone definitum, quàm vri, aut vagæ libidini indulgere. Communiter in fœminis tempus conceptioni aptum est, cum ipsis menses erumpere, & mammæ augeri & sororiari incipiunt, suntque ab hoc tempore aptæ ad concipiendum, donec menses subsistunt.

Rara verò in hoc genere quædam exempla passim annotantur. Cœl. Rhodiginus, antiq. lect. lib. 14. cap. 8. refert ex Hieronymo, puerum quendam decem annorum nutricem suam imprægnasse. Foroliuiensis scribit, puellam octo annos agentem fuisse imprægnatam; Sauanarola, tract. 6. cap. 21. rubrica 6. puellam annorum nouem grauidam fuisse. Et Ambr. Paræus; tract. de Remunc. ex Iouberto refert, in Vasconiâ fœminam ætatis anno nono peperisse. Scribit etiam Musa, Epist. 29. tom. 2. Venetiis nobilissimam matronam sexaginta ferè annos natâ cum coniuge, qui & ipse ferè septuaginta annorum erat, puellam decimo quinto mense peperisse; sed cum in tali ætate rarò vegeti, perfecti & vitales fœtus edantur, fuisse orbatam oculis, truncatam manibus, & quinque mensibus saltem vixisse. Plinius, lib. 7. cap. 14. scribit: M. Catonem Censorinum octogenarium filium genuisse, è filia Salonij clientis sui. Eodem loco refert, Massinissam Regem nonagenarium reliquisse puerum quadrimum. Quendam Germanum nonagenarium prolem suscepisse, testatur Al. Benedictus, de Curand. morb. lib. 25. cap. 11. Ea Sauanarola, tract. 6. cap. 21. rubr. 23. narrat, Nicolaum de Palouicinis habuisse filium à se generatum centesimo ætatis anno. Et Levinus Lemnius, de occult. nat. mirac. cap. 24. scribit, sibi naucleum quendam fide dignum narrasse, se Stockholmæ interfuisse nuptiis Viri cuiusdam annorum centum, qui in matrimonium adscuerat triginta annorum Sponsam, è quâ complures sustulerit liberos. Cui planè simile refert F. Platerus, lib. 1. obseruat. tit. de vitalis motus defectu, de auo suo materno, qui post centesimum ætatis annum adhuc vegetus, vxore virgine 30. annorum ductâ, filium ex eâ genuit, cuius nuptiis viginti annis post centesimum adhuc superstes interfuit, & sexennium adhuc postea vixit, & ita 126. annos ætatis compleuit. Et in fine istius libri scribit; Parentem suum Thomam Platerum anno ætatis 73. secundam vxorem duxisse, & sex ex illâ liberos intra decennium procreasse, quorum vltima filia ætatis istius anno 81. nata fuit. Sed hæc rara sunt, & quatuorundam regionum & familiarum propria.

Deinde semen non generatur in fœminis, ut & in maribus ob vasorum ad semen generandum malam conformationem. Obseruatum enim aliquando arterias spermaticas defuisse, vel non suo loco insertas fuisse.

Circa hoc causæ genus & hoc notandum, cum Creatori placuerit, non ex vno semine, ut alia perfecta animalia, ita & hominem generari, sed ex duplici, masculino scilicet & fœminino mistis, certa esse debet, etsi ea ferè ἀπὸ τοῦ sit, inter virile & fœmininum semen proportio, quæ si desit, nulla fit conceptio. Atque hinc accidit, ut sæpè fœmina, quæ in primo coniugio sterilis fuit, in secundo fœcunda fiat. Hinc quoque euenit, ut interdum fœmina decem vel pluribus annis viro cohabitaret, & non concipiat, postea verò concipere & parere incipiat; procul dubio ob corporis temperaturam progressu ætatis mutatam, ob quam & semen aliam temperiem consequitur, ut quod primò viri semini proportionatum & conueniens non erat, iam

Proportio se-
minis virilis
& fœminine

iam proportionatum esse incipiat. Quenam autem illa proportio seminum esse debeat, explicare difficilimum est; modò non in hac humanæ mentis caligine impossibile sit. Plerique quidem in qualitatibus primis subsistunt, & censent, si temperatis, vel etiam temperatis iungantur, eos semper gignere, intemperatos verò tunc solùm, quando suæ intemperiei contrariis copulantur, idque etiam Galenus docuit, 5. aph. 61. dum scribit: *Tam mulieres, quàm viri, si temperie quatuor qualitatium potiantur, generant, quamvis temperie illà primatis commisceantur: intemperati verò nunquam generant, nisi contrariâ intemperie præditis iungantur, utpote calidis frigidis, humidis siccis, & sic de singulis: ut & Lucretius his versibus:*

*Vtque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri generaliter apta,
Crassaque conueniunt liquidis, & liquida crassis:*

Tamen procul dubio in primis qualitatibus hinc non subsistendum; cum sine dubio & occultæ qualitates in feminibus sint, ob quas semina conueniunt, vel discrepant. Et huc pertinent ea, quæ Astrologi de causis sterilitatis afferre solent.

Semen corruptum.

Pertinent ad hoc causæ genus & Medicamenta, quæ Græcis φθόρα dicuntur, quod occultis qualitatibus ad extinguendum semen, & impediendam conceptionem faciant, qualia perhibentur vulua capræ vel mulæ, mentha, ruta, camphora, acetum. Quod etiam veneficia & incantationes referri possunt, cuius generis plura à nonnullis, ut & Roderico à Castro recensentur. Verùm tutius est, ea silentio præterire, quàm occasionem præbere, ut huiusmodi rebus vel conceptus impediatur, vel fœtus contra diuinam legem eiiciatur.

2. Semen attractio læsa.

Secunda causa sterilitatis est, cum Vterus semen non attrahit, & debito modo recipit; id quod accidit facultate attractrice vel labefactâ, vel impeditâ. Læditur facultas, dum vterus & eius orificium frigidâ, vel humidâ, vel vtraque intemperie laborat, siue sit sine materiâ, siue sit cum materiâ, imprimis pituitosâ. Quod & aliud vitium referendum videtur, cum scilicet fœmina virum auersatur, eumque odio habet, vel cum timore, tristitiâ, aut simili animi affectu laborat. Tum enim spiritibus aliò auocatis Vterus semen auidè non trahit. Impeditur verò propter tumores & vlcera Vteri & orificij eius, ut & ceruicis angustiam, quæ ex Vteri malo situ & contorsione excitatur, vel à tumore in eo, aut compressione, quæ fit à tumoribus vicinarum partium, aut nimia pinguedine, ut quidem Hippocrates, 5. aphor. 46. sentit, dum scribit: *Quæ præter naturam crasse non concipiunt, iis vteri os ab omento comprimitur, & priusquam extenuata fuerint, non concipiunt.* Quanquam huius rei ratio alia ferè probabilior reddi possit, quod nimirum seminis materia in pinguedinem absumatur. Historiam tumoris in Vtero seminis receptionem impediens habet Guilhelm. Fabricius, Cent. 1. obseru. 65. dum refert, se sexagenariam matronam scitrum instar annuli orificium matriciscircundantem habentem, & aliam, seq. obseru. præfente Clariss. Dn. D. Iano Antonio Saraceno, Medico Regio, dissecuisse, atque in ceruice ante orificium fundi vteri, scitrum magnitudine oui anserini inuenisse, ipsi adeo adhærentem, ut vnum videretur corpus, nec vllò modo ab eâ diuelli potuerit, & propter hunc scitrum semen virile ad Vterum penetrare non potuisse. Et rectè addit. Nemini igitur mirum videri debet, quod Medici aliquando in sterilibus frustra sibi multa negotia facessant. Huiusmodi enim causæ Medicos latent.

3. Semen retentio læsa.

Tertia sterilitatis causa est seminis retentio læsa. Læditur autem ista quoque facultate vel labefactâ, vel impeditâ: Læditur facultas propter humidam intemperiem. Si enim Vterus multis excrementitiis & pituitosis aliisque humoribus scatet, enervatur vis retentrix vteri, eiusque fibræ laxantur, ut non possint sese

contrahere ad retinendum susceptum semen, ipsumque semen propter mucores illos, quibus Vterus scatet, ei adhærescere non potest. Etsi enim obseruatum sit, fœminas quasdam fœtum in Vtero habuisse, simulque hydrope Vteri laborasse: tamen non conceperunt eæ, cum iam hydrope Vteri laborarunt, sed postquam fœtum iam in Vtero habuerunt, hydrops Vteri accessit. Ad semen concipiendum & retinendum etiam Vterus ineptus est, si nimis densus sit, & non carnosus ac mollis, nec sanguine affluente irrigetur: quod quibusdam ab ortu accidit, quæ propterea naturâ steriles sunt, quibusdam aduolentibus iam euenit, cum parere desinunt. Si verò ante senium talem constitutionem acquirat Vterus, steriles quoque euadunt. Cum enim necessarium sit, ut quamprimum Vtero semen concipitur, sanguis adsit, ut semen Vtero adnasci, & ex sanguine incrementum sumere possit: si vterus densus sit, ut nihil sanguinis affluat, conceptio impeditur. Impeditur verò seminis retentio propter vlcus, vel nimiam superficiem Vteri internam laxitatem & densitatem, vel propter Vteri orificij hiatus, dum non rectè clauditur, quod in Vteri fluxibus accidit, cuiusque sint generis; qui fluxus & sanguinis & aliorum humorum, id quod in fluore muliebri & gonorrhæâ virulentâ accidere solet, alio etiam modo retentionem lædunt, quod scilicet, ut dictum, Vteri internam superficiem lubricam reddunt, seminisque concepti vim extinguunt, idque secum rapiunt. Hians etiam orificium Vteri redditur, post partum laboriosum & abortum, quo Vteri orificium nimis distenditur, eiusque fibræ ita laxantur, & debilitantur, ut sese contrahere non possit, unde accidit interdum, ut fœmina post partum difficilem amplius non concipiant. Retentio seminis quoque impeditur, si fœmina post coitum tussiat, sternutet, clamer, saltet, aut alio motu vehementius exerceatur, vel irâ, terrore, alioque animi affectu vehementiore percellatur.

4. Alteratrix vteri læsa.

Quarta sterilitatis causa est Vteri alteratrix facultas, quæ propriè ad conceptionem pertinet, quæque latentem in semine formam & vim in actum deducit, læsa. Hoc loco autem notandum, non solùm, ut antea diximus, inter semen masculinum & fœmininum debere esse certam proportionem, sed etiam inter semen masculinum & Vterum fœmininum. Ut enim non quæuis fert omnia tellus, sed plantæ quælibet terram sibi conuenientem, alia pinguem, alia arenosam exposcit, & quæ in pingui crescere solent, in sicca & arenosâ exarescunt: ita, cum Vterus sit quasi ager, in quem semen conicitur, etsi semen Viri fœcundum sit, tamen si in Vterum minùs naturæ suæ conuenientem immittatur, nulla sit conceptio; & ut semina quædam in palustri loco suffocantur, alia in arido & arenoso emoriuntur & adurantur: ita quoque semen virile interdum in Vtero humido suffocatur, in calido exsiccat; Est præterea procul dubio in Vtero idiosyncrasia quædam, quæ huic quàm illi seminis fouendo conuenientior est.

Læditur autem alteratrix facultate vel labefactâ vel impeditâ. Labefactatur itidem propter intemperiem Vteri. Si enim illa idiosyncrasia, quæ semen receptum fouet, eiusque vim excitat, vel à natura vitiosa sit, vel postea mutetur, semen in Vtero non fouetur & perficitur, sed corrumpitur, vimque *αδρασλὺν* amittit; unde postea ut inutile ex Vtero eiicitur. De hac causâ scribit Hippocrates, 5. aph. 62. *Quæcunque frigidos & crassos Vteros habent, non concipiunt, & quæ præhumidos habent Vteros, non concipiunt. Extinguitur enim in iis genitura; & quæcunque siccos magis & adurentes. Nam ex defectu alimenti corrumpitur semen. Quæcunque verò ex utrisque mediocrem habent temperaturam, ea fœcunda sunt.* Etenim, ut Galenus, in comm. explicat, cum frigiditas immoderata tantum præpollet, ut densior Vterus euadat, cum & angusta admodum strictaque sunt

sunt vasorum ad ipsum pertinentium ora, & steriles mulieres redduntur, utpote quæ neque secundis coherere & agglutinari ad vasorum ora patentibus, neque si id quandoque fiat, probè vnquam conceptu nutrito. Vel enim nullo modo talibus mulieribus fluunt purgationes, vel admodum exiguae, & hæ ipsæ vitiosæ solo tenuiore & aquosiore sanguine per arcta vasorum orificia elabente, quæ & ipsa facillè obstruuntur, cum ob natiuam angustiam, tum quia magnâ ex parte tali naturâ præditæ humorem cumulant pituitosum. Quin etiam maris semen talibus locellis exceptum refrigerari accidit, nisi sit naturâ calidius, &c. Impeditur verò alteratrix propter tumores & vlcera.

5. Tandem etiam necessarius est sanguis menstruus, qui quidem initio multus non requiritur, tantus tamen qui ad prima fœtus rudimenta necessarius est. Hic ergo si desit, conceptus non fit. Hinc iuuenulæ, quibus menses nondum fluxerunt, & fœminæ seniores, quibus iam menses deficiunt, ut & quibus menses ob morbosam aliquam constitutionem supprimuntur, & viragines, quæ venas Vteri angustas habent, & omnes omnino fœminæ, quibus sanguinis ad fœtum formandum necessaria copia deest, non concipiunt. Quod & iis accidit, quibus vasa Vteri cicatrice sunt obducta. Eadem de causâ & Nutrices, quæ lac copiosius habent, rarius concipiunt; cum sanguis fœtui formando necessarius, qui ad Vterum confluere debebat, ad mammas feratur.

Ad hanc causam malim referre fœminas præter naturam crassas, quas non concipere Hippocrates, 5. aphor. 46. scribit, quàm ad orificij Vteri compressionem. Etenim fœminæ pingues, si id ipsis naturale sit, & menses satis copiosè ipsis fluant, sæpe fecundæ sunt, ut experientia testatur: si tamen præter naturam (de his enim Hippocrates loquitur) pinguescant, & quæ antea macilentæ erant, & obelæ & pingues euadant, tales rarò concipiunt, cum & partes genitales, præfertim si vir obesus accedat, ad coitum non rectè dispositæ sint, & sanguis, qui semini & mensui materiam præbere debebat, in pinguedinem absumatur.

Ita de causâ etiam euenit, ut Virgines iam adultiores, & quæ diu à matrimonio abstinerunt, non tam facillè concipiant, ut eæ, quæ statim in iuuentute matrimonium ineunt. Cum enim Vterus in talibus nunquam sanguine perfusus, & ita ad conceptionem aptus redditus fuerit, sed veluti ex sanguis manserit, sanguine mensui spatiis magis per venas ceruicis vteri, quàm quæ ad fundum eius tendunt, euacuari solito, postea facillè non concipiunt.

Contrà quoque accidere potest, ut sanguis quantitate nimia peccans, & confertim ad Vterum confluens, semen quasi obruat & suffocet, eiusque vim exstinguat.

Ex quibus apparet, omnes sterilitatis causas reduci posse vel ad coeundi impotentiam; vel ad testium & vasorum seminalium intemperiem; aut malam conformationem; vel vteri intemperiem, humidam imprimis & frigidam, quæ & seminis attractioni, retentioni, & alterationi non commodæ est, interdum & calidam & siccam, quæ ad semen fouendum apta non est; vel Vteri orificij ex partu dilationem, aut tumores tum colli & oris Vteri, tum ipsius Vteri, tum Vteri malum situm, & vasorum ad Vterum tendentium angustiam; vel sanguinis mensui ad fœtum formandum necessarij defectum, aut copiam nimiam.

Patet etiam hinc, frequentius sterilitatem accidere ex parte fœminarum, quàm virorum. Cum enim in Viris tantum requiratur, ut semen fecundum in Vterum fœmininum effundant; in fœminis præter seminis sui communicationem etiam requiratur, ut se-

men recipiant, illi locum idoneum præbeant, idque foueant, & materiam formando fœtui necessariam præbeant: in istis omnibus varij errores, se quibus singulis sterilitas accidere potest, contingere solent.

Notandum tamen de hisce causarum genetibus, primum causæ genus, non propriè dictam sterilitatem, ut reliquæ causæ, sed impropiè saltē ita dictam excitare. Si enim clausura Vteri dicta tollatur, & meatus ille arte aperiatur, tales fœminæ postea concipere solent; sicut etiam vbi tumor vel excrescentia aliqua in collo Vteri orta, ingressum virilis membri impedit, si tollatur, concipere postea solent. Ita quæ ob tenellam ætatem virile membrum non admittere possunt, adultiores factæ id admittunt. Sic etiam quæ ob paruitatem pudendorum crassum virile membrum non admittunt, aliud minus crassum admittere possunt. Atque ita hæ fœminæ quidem non concipiunt, cum viro congruere non possint: steriles tamen propriè non sunt.

Ioannes Anglicus, cap. de sterilitate, etiam quasdam causas externas sterilitatis recenset, scribitque, conceptionem impediri, si fœmina comedat de corde cerui; si portet secum lapidem gagatem; si scolopendria suspendatur super lectum eius; si super sanguine menstruo alterius mulieris ambulet, vel eo se inungat; si de corde mulæ potet, aut ipsum portet; si applicet cornua limacum; vel succum menthæ in matricem iniiciat.

Differentia.

Ex iisdem quoque manifestum euadit, sterilitatem non omnem esse eiusdem generis, sed esse quandam eius differentiam, quam ob curationem & prognosin rectè instituendam, ut postea in prognosticis dicetur, obseruare vtile est. Nam quædam fœminæ à primo ortu vitio aliquo in vtero contracto steriles sunt, quarum Aristoteles, 2. de gen. animal. cap. 5. mentionem facit. Aliæ non simpliciter steriles sunt, sed respectu ad virum, cum scilicet fœminæ semen ad viri proportionatum non est, quæ postea coniugio mutato concipere, & fecundæ fieri solent. Aliæ rursus ob morbosam aliquam Vteri constitutionem, præcipuè intemperiem aliquam, non concipiunt, quæ ætatis progressu, aut arte mutatâ, & in meliorem statum deductâ, postea concipiunt, & quæ iuuenes steriles erant, adultiores concipiunt. Tandem quædam sunt, quæ pepererunt quidem semel vel aliquoties, postea tamen steriles fiunt, in partu procul dubio vitio aliquo in Vtero contracto, quod conceptionem postea impedit.

Signa Diagnostica.

De signis in genere hoc notandum aliud esse inuestigare signa sterilitatis; aliud signa conceptionis, quæ tamen signa plerique confundunt. Dum enim de signis conceptionis quæritur, hoc quæritur, an fœmina iam actu sit grauida: dum verò de signis sterilitatis quæritur, id quæritur, an fœmina, quæ non est grauida, ita disposita sit, ut nunquam concipere possit. Seorsim igitur de his Signis agemus, & quidem de Signis sterilitatis hoc loco, de Signis conceptionis sequenti sectione.

Si ergo fœmina à marito non concipiat, primò inquirendum, an causâ sit in viro, an verò in fœminâ. Et si verò nonnulli multis modis, imprimis ex vrinâ, id explorare conantur: tamen quia pleraque, quæ afferunt, fabulosa sunt, nec vllâ ratione nituntur, nonnulla etiam ab honestate & pietate aliena, ea prætermittimus, (de rebus odoratis tamen, quæ Vtero admota, sterilitatem indicare perhibentur, postea in fine doctrina de Signis dicemus,) & proinde tutissimum putamus, primò inquirere, an causâ sit in Viro, quod ex iis, quæ

libro tertio de sterilitate in Viris dicta, facile innotescit. Quod si in Viro nihil virij deprehendatur, putandum, causam in fœminâ esse, quæ cum plures esse possint, constitutio eius diligenter perpendenda. Vbi tamen, quod supra diximus, notandum fœminas alias simpliciter esse steriles, quæ cuicumque etiam viro iungantur, nunquam concipiunt; alias verò respectu saltem ad virum. Accidere enim potest, ut fœmina in primo coniugio sterilis sit, eâ de causâ, quod eius semen & Vterus ad semen virile debitam proportionem non habet; quæ si alteri viro iungatur, cuius semen ipsius femini & Vtero conueniat, ex eo concipiat & imprægnetur.

Rectissime autem ista signa inuestigabimus, si omnes causas, ob quas fœminæ steriles redduntur, perlustremus.

Primò ergo inquirendum, an ad Venerem apta sit, & quidem an Veneris appetitum habeat, & an membrum virile rectè admittere possit. Horum enim si alterum desit, causâ, cur non concipiat, procul dubio in fœminâ hæret.

Secundò indagandum, an semen, & quidem fœcundum, & quod virili femini iustè proportionatum sit, habeat, an semen exstinguentibus vsa sit, aut ea ab aliis illi propinata sint. Semen vel nullum vel paucum emittere fœminam cognoscitur ex eo, quod in coitu vel nullam, vel paucam & breuem voluptatem percipit. Semen infœcundum esse colligitur ex morbo, imprimis intemperie Vteri, de cuius signis supra *part. 1. sect. 1.* dictum. Idem indicat totius corporis, vel membri alicuius principalis vitiosa constitutio. Ex vitioso enim sanguine bonum semen generari non potest.

An verò fœmininum semen, ut & vterus proportionem iustam ad semen masculinum habeant, difficillimum est inuestigare. Etenim quodnam & viri & fœminæ temperamentum sit inuestigare exactè non facile est, neque etiam quæ proportio inter vtrumque semen & fœminæ Vterum requiratur, satis cognosci potest. Breuiter ut aliquid dicamus; Temperati cum temperatis fœcundissimi sunt; cum optima vtriusque constitutio concurrat. Si verò intemperatus intemperata in eodem excessu coniungatur, sterilitas sequitur; si verò iungatur fœminæ, quæ illum defectum contrario excessu corrigere potest, ea concipiet. Consideranda autem & hæc totius corporis in vtroque sexu temperatura, ut & temperatura testium in Viris, & Vteri in fœminis, quæ quâ ratione cognoscenda sint, alibi dictum.

*Incantatio-
nis signa.*

An medicamentum, quod semen exstinguere potest, sumptum sit, ægræ vel adstantes patefacient. An autem Incantatio vel maleficium sterilitatis causâ sit, colligitur ex aliarum causarum absentia, & quia coniuges, etsi se mutuò ament, coire tamen non possunt, aut quod, cum antea amore sese mutuò complectuntur, nunc, & quidem sine causâ, sese odio habent. Confirmatur hæc suspicio sequentibus. Primò quod vir cum suâ coniuge coire non potest, etsi cum aliis coeundi potentiam habeat; Deinde cum appetitum coeundi cum vxore habet maritus, eamque amat, sed cum eâ coire non potest. Tertiò etsi cum vxore coit, semen tamen emittere non potest.

Tertiò perpendendum, quomodo Vterus cum ad attrahendum, tum ad retinendum, tum ad fouendum semen dispositus sit. Etenim si intemperies aliqua seu cum seu sine materiâ, vel tumor, vel alius morbus in Vtero adsit, facile colligere est, Vterum semen neque rectè attrahere, neque retinere, neque fouere posse. Et cum sæpe nativum & hæreditarium aliquod vitium adsit, querendum de natalibus & familiâ, an nimirum multæ steriles in eâ familiâ reperiantur. Si quoque partus difficilis vel abortus præcesserit, quo orificium Vteri nimis & violenter dilatatum sit, indicio est, id rectè claudi non posse.

An autem vitium sit in orificio Vteri, vel in ipso Vtero, sic discerni potest. Si statim à coitu, aut post breue intervallum semen effluat, læsæ attractricis, & in Vtero vitium aliquod adesse indicio est, quod vel obturatum, vel compressum, vel distortum esse, & ita semen in cavitatem Vteri non admittere, signa illorum morborum docebunt. Si verò semen per aliquot dies retineatur & postea eiiciatur, vel semen fœmineum infœcundum esse, vel intemperiem aliquam Vteri adesse oportet, ob quam semen foueri & in actum deduci non potest; vel sanguinem fœtui formando deesse, necessarium est, quæ ex suis signis nota sunt.

Tussis, sternutatio & similes corporis vehementes motus, semen quidem excutere possunt, sed sterilitatis nullum indicium præbent.

Tandem si sanguis menstruus desit, id cognoscitur vel ex naturali constitutione in viraginitibus, quæ plerumque pilos in mento habent, vel ex mensium suppressione vel corporis pinguedine, ubi materia seminis in alimentum corporis & pinguedinem abit, vel gracilitate & macie, cum sanguis & materia ad generationem necessaria deest. Sanguinis quoque defectum patefaciunt causæ externæ & euidentes, sanguinem absumentes, inedia scilicet & ieiunia, labores nimij, sanguinis nimia euacuatio, vigilæ nimix, mœror, febres, fistulæ & vlcera diuturna, & fonticuli nimium fluentes.

Vltimò circa hanc doctrinam non prætereunda videtur illa, quæ per res odoratas Vtero admotas, sit sterilitatis & fœcunditatis probatio, cum antiqua sit, & à magnis Viris tradita. Hippocrates, *5. aph. 59.* scribit: *Si mulier non concipit, & scire placet, an sit conceptura, veste praligatam, & undique obvolutam subter suffito, ac si odor corpus peruadere videatur, ad naves & os vsque, non suâ culpâ sterilem esse puta.* Et libro de sterilitate: *Netopum vnguentum lana exexceptum & pelli figurâ efformatum, ac in vterum per obstetricem immisum, idem docere refert.* Neque solum suaueolentia, thus, styracem, myrrham & similia adhibebant, sed & graueolentia. Ideoque idem docet, si caput alij derastrum & purgatum integrum ad vterum exponatur, ac postmodum per os odor percipiatur, fœminam concipere posse. Alij galbanum igni emollitum, sericoque inclusum pudendis noctu inserere, & caput mulieris purè lotum linteolo & reticulo inodorato obligare solent, & si manè vertex mulieris galbanum redoleat; mulierem fœcundam esse statuunt. Nonnulli pessum ex aristolochiâ cum melle in cervicem vteri imponunt, ac si salua dulcescat, fœminam fœcundam censent. Atque habuerunt huiusmodi probationes plurimas antiqui, & fuit hæc doctorum pronubarum res, ut Plato, in *Theateto*, docet. Idque eâ de causâ faciebant, ut Galenus, in *comm. alleg. aphorismi* docet; Quia sæpe, ut sacerdotalis aut regalis propagatio quædam & soboles superesset; studiosè faciebant ciuitates, ut ab iis seu viris seu mulieribus susceptos liberos haberent, ad quos solos eius progenies spes erat redacta; deinde ubi mulieres non concipiebant, vtrius causâ id accideret, quærebat, ut factò diuortio ex aliis susciperet liberos. Quænam autem huius probationis causâ sit, obscurum. Galenus, *alleg. loco* scribit; In iis solum mulieribus totum corpus non permeare intensi odoris qualitatem, quibus durum densumque adest vteri corpus, quod ad conceptionem ineptum est. Alij putant, si odor transit ad os & naves, necesse esse, os vteri apertum esse, nec non parere etiam oscula venarum ad vterum venientium, & bene temperatam esse mulierem, aliter non posse sentire odorem ex naribus. Quæ ut neganda non videntur, & procul dubio vterum purum ac ita dispositum esse oportet, ut per eum ad naves vsque odores transire possint: ita omnino peculiarem & non facile explicabilem cerebri & instrumenti odoratus cum vtero consensum esse idem persuadet,

*An per o-
ras explor-
possit an-
mina ster-
vel fœcun-*

persuadet, qui si respectu vteri se non recte habet, sterilitatis indicium est.

Prognostica.

1. Sterilitas non solum apud Iudaeos, sed apud omnes ferè gentes probrosa fuit. Nam ea de causa in primis viri uxores ducunt, ut ex iis liberos generent, ac familiam conferuent, genusque humanum propagent.

2. Steriles etiam feminae morbosae; quia ij humores excrementitij, qui cum prole post partum euacuari solent, in iis retinentur: tardius tamen senescunt, quia à molestiis, quae tempore graviditatis, partus & puerperij feminae, quae concipiunt, patiuntur, immunes sunt. Neque enim sine causa Medæa apud Euripidem dixit, se malle ter sub clypeo in acie dimicare, quam semel parere.

3. An autem, sterilitas sanabilis sit, nec ne ex causis, è quibus ea pendet, coniectandum. Etenim si nativa, vel quae in habitum quasi iam degenerauit, adsit vteri intemperies aliave vteri dispositio, vel quicunque morbus incurabilis, sterilitas quoque incurabilis est. Neque enim fecunda fieri potest mulier, antequam causa illa tollantur. Ideoque mulierum, quae ex hereditaria aliquà vitiosa dispositione, aut propter venenatos aliosque graues morbos steriles sunt, curatio non suscipienda. Huc pertinet illud Hippocratis, 2. prognost. 3. Sterilitas ex ulceribus difficulter curatur. Imò si vlcus sit magnum, & quod plures vteri partes occupat, etiam si curetur: tamen femina sterilis manet, propter cicatricem magnam ibi relictam, ob quam semen vtero adhærescere, & sanguis affluere non potest. Qui autem morbi vteri curari possint, qui non, ex iis, quae supra, part. 1. de morbis vteri, dicta sunt, pater.

4. Si verò non simpliciter sterilis sit femina, sed quia ipsius constitutio virilis seminis constitutioni parum conueniens est, non solum mutatione matrimonij fecunda reddi potest, sed etiam ætatis progressu, quae temperies etiam mutatur; ut & medicamentis, quae illam intemperiem corrigunt.

5. Nec tamen & ea feminae simpliciter steriles habendae sunt, quae insignem quandam intemperiem habent in primâ iuuentute, ob quam à nullo viro tunc concipere possunt. Modò enim vel ætate, vel medicamentis ea intemperies corrigi possit, postea fecundae redduntur.

6. Aristoteles, 2. de gen. animal. cap. 4. omnem sterilitatem ab ortu contractam pro incurabili habere videtur. Estque id verum, si vitium sit magnum. Interdum enim si vitium sit paruum, vel ætatis progressu temperamento, mutato, vel medicamentis vitio illo curato, quae antea steriles habebantur feminae, fecundae fiunt.

Indicationes & Curatio.

Sterilitas tollitur causis, à quibus ea pendet, sublati. Quae cum sint variae & multiplices, varias quoque suppeditant Indicationes, quae per se manifestae sunt.

Primo nimirum si vteri adsit clausura, & angustia ceruicis, ut & oris vteri, quacunque de causa orta, ea tollenda, ut supra, part. 1. sect. 1. c. 3. monstratum est.

Si intemperies aliqua vteri & testium adsit, siue cum materia, siue sine materia, ob quam vel semen nullum, aut infecundum, aut masculino non conueniens generatur, vel virile semen non attrahitur, retinetur, & debito modo fouetur, intemperies ea corrigenda, eo modo, qui supra, part. 1. sect. 2. c. 1. & seqq. est traditus. Si in primis vis seminis attractrix in feminâ langueat, membrum virile antea coitum illinendum Zibetho, felle hircino & similibus. Maximè verò hinc vtilia sunt, quae occultâ proprietate ad semen generandum Veneremque excitandam faciunt, & ad sterilitatem propriè dictam, à

Dan. Sennert. Tom. I I I.

quacunque ferè causâ, vniuersalibus praemissis, vtilia sunt, qualia sunt radices satyri, rasura eboris, semen erysimi, eruca, hormini, seselios, ammi, (quod pra aliis efficacax;) pastinaca sylvestris, testiculi vulpis, apri & aliorum animalium, matrix suilla, vel ceruina exsiccata & in puluerem redacta. Vel matrix leporis assata, & cum puluere seq. comesta:

℞. nucis moschat. Drach. j. zingiber. piperis, ana 3. ℞. maiorana sicca Scrup. j. sem. eruca, sileris mont. ana 3. j. F. puluis.

Medicamenta autem talia ad sterilitatem plurima passim exstant, quorum pauca proferemus.

℞. sem. eruca, sileris montani, ana Drach. ℞. rasura ebor. cin. mo. ni. nuc. mosch. ana Drach. j. moschi, in iis, quae ferre eum possunt, gr. iij. santali albi Drach. iij. F. pulu.

Detur Drach. j. ex vino generoso.

Vel ℞. spec. diamosch. diambra, ana Drach. j. matrix leporis, testicul. apri, genitalis cerui, ana Drach. ℞. nuc. mosch. cinamon. garyophyll. sem. eruca, pastinaca sylvestr. an. 3. j. moschi, ambra, ana gr. iij. sacch. ad pondus omnium. M.

Dentur Drach. ij. ex vino generoso.

Confectio talis paratur.

℞. Confect. amygd. d. pistacior. pinear. auellan. Lombardicar. ana Vnc. j. cortic. citri, zingib. garyophyll. cinamomem, ana Vnc. ℞. sem. eruca Drach. ij. M.

Detur cubitum iturae cochlear. j.

Vel fiat panis Martius talis.

℞. amygd. d. Vnc. iij. pinear. pistacior. auellan. Lombard. ana Vnc. ij. spec. diambra. diamosch. ana Drach. j. rasura eboris Drach. j. aq. cinam. Vnc. ℞. F. panis Martius.

Vel ℞. spec. diambra, diamoschi, ana Drach. j. pinear. mundat. pistacior. cort. citri, ana 3. ij. ol. destill. maioran. 3. ℞. cinam. gut. iij. sacch. albi 3. v. F. Morsuli.

Vel ℞. radic. eryngij 3. j. artemis. M. j. maiorana M. ℞.

Coq. in vino. Detur cyathus manè & vespere cum tryphera magna sine opio. Idque diebus aliquot continuetur.

Vel ℞. spice Indica, schoenanthi, calami aromatic. sem. anisi, ammeos, sesel. matricar. ana Vnc. j.

Coq. in aq. vel Vini lb. iij. vase clauso. Colatura dulcetur saccharo & melle, dentur Vnc. iij. vel Vnc. iij.

Vtile est & hoc Electuarium.

℞. Conseru. anthos Vnc. vj. radic. satyri condit. 3. ij. radic. orobi, renum scincor. testiculor. apri, matrix suilla, pudendi cerui, rasura eboris, sem. napi, elaphobosci, feniculi, vrtice, eruca satina, hormini, erysimi, ana Drach. j. pinear. amygd. d. ana Vnc. ℞. spec. diamosch. d. Drach. j. ol. nuc. mosch. expressi Drach. ij.

Cum Syr. betonic. F. Elect.

Vel ℞. conseru. rorismarin. maioran. ana Vnc. j. ℞. radic. condit. satyri, eryngij, ana Vnc. j. zingib. in China condit. cortic. citri condit. ana Vnc. ℞. rasura eboris, matrix leporis prap. sem. eruca, ammeos, ana 3. j. spec. diambra diamosch. d. cinamomi, garyophyllor. ana Drach. ℞. Cum Syr. Conseru. zinzib. in China condit. F. Electuarium.

Efficax est & Tryphera magna sine opio.

Aqua hæc etiam frigidis & humidis valde prodest.

℞. Cinamomi, garyophyllor. cubebæ. ana Vnc. j. nucis moschat. macis, piper. longi, galange, ana Vnc. j. zedoaria, sem. ammi, seselios, ana Vnc. ℞. gran. iuniperi, Drach. j. Vini Rhenani, aq. rorismar. maioran. melissa, ana q. s.

Stent in digestionem sex diebus, & postea destillentur, & manè ac vespere cochlear. ij. vel iij. exhibeantur.

Extra quoque balnea, infusiones, fomenta, suffitus adhiberi possunt.

Et balnea quidem menstrua purgatione finita diebus quinque continuari possunt.

Vt ℞. rad. bryonia, imperatoria, valerian. ireos, fol. betonic. mercurial. artemis. pulegi, maioran. lauri, salvia, matricar. summit. iuniperi, baccar. iunip. ana q. s. F. Balneum.

K

Inprimis

Inprimis verò hîc viles sunt thermæ naturales sulphuræ, bituminosæ, aluminosæ, nitrosæ ad quas plerunque fœminæ steriles tanquam ad asylum confugiunt, & quidem sæpe non sine fructu.

Ex earundem plantarum decocto feruente vapores per idonea instrumenta pudendis excipi possunt.

Vel suffitus fiant è pulueribus aut trochiscis carbonibus iniectis.

℞. *Ladani, styrac. calamit. benzoës, ana* Drach. ij. *ligni aloës, Scrup. j. moschi gr. vj.*

Cum infusione *tragacanthæ aq. ros. factâ. F. Trochisci.*

Vel ℞. *thuris, mastiches, benzoës, styrac. calamit. gummi iuniper. ana* Drach. j. *garyophyllor. santali citrin. cinamomi, ana* Drach. ℞. *castorei Scrup. j. F. puluis.*

Pelli fiant è fol. mercurialis, & matricariæ recentèr contulis.

Vel ℞. *mastiches, styrac. liquid. ana* Vnc. ℞. *fol. melissæ, nepethæ, mercurial. ana* Drach. j. *garyophyllor. nuc. mosch. ana* Drach. ℞. *zibeth. Scrup. ℞. cera albâ q. s. F. pessarium.*

Post balnea & suffitus pectinis & umbilici regio inungatur oleis & linimentis vterinis.

Vt ℞. *ol. cheirini Vnc. ℞. destil. maioran. Scrup. j. garyophyllor. Scrup. ℞. nuc. mosch. expr. Drach. j. styrac. liq. 3. ij. zibethi, moschi, ana gr. vj. cera parum, F. Linimentum.*

Vel balneo egressa dimidiâ horâ in lecto decumbat, & sacculum iustæ magnitudinis ventri imponat, è mellissâ, calaminthâ, menhthâ, aut matricaria paratum & vino conspersum.

Tandem emplastra perinæi & lumborum regioni applicentur, quæ gestentur continuò, vel singulis noctibus, usque ad vltimam, quâ menses erumpere solent, septimanam.

Vt ℞. *empl. matricalis Vnc. j. styrac. liquid. gummi carum, ana* Drach. ij. *gallie moschata Drach. ℞. ol. garyophyll. Scrup. ℞. nuc. mosch. express. Drach. j. Misc. cum ol. cheirino F. emplastrum.*

Si vterus sit nimis lubricus & laxus, abstergendus clysteribus ex succo mercurialis cum melle. Deinde balnea, pelli, suffitus & alia topica adstringentia & roborantia vsurpentur.

Si os vteri hiet, è foliis myrti, lentisci, vitis, oliuæ, absinthij, radic. cyperei, consolidâ maiori bistorta, quinquefol. fl. ros. rubr. balaustii F. decoctum in vino rubro, quo partes genitales foueantur.

Vel suffitus fiat ex mastiche, thure, alumine, balaustii. ligno aloës, baccis lauri, nucibus cupressi.

Si corpus nimis pingue & obesum sit, id extenuandum victu tenui, laboribus & exercitiis, purgationibus lenibus sæpe repetitis, sudoribus, vt alibi docetur.

Et omnino si etiam alij morbi vel in vtero, vel in parte aliquâ principali corporis, vel toto corpore sint, remouendi ij, vt suo loco dictum. Neque enim eorundem morborum curatio in omnibus, quæ sæpe sunt plurima symptomatibus, quæ ab iis proueniunt, est repetenda. Si qui etiam alij vteri morbi sunt, ij curantur, vt supra, part. 1. sect. 2. de vteri morbis, est traditum.

Dietæ.

Dietæ medicamentis respondeat. Ad semen augendum cibi boni & multi succi viles sunt, atque inter eos pulmentum ex vino, onorum luteis, saccharo, cinamomo, ac croco paratum. Somnus, vigiliæ, motus, quies, omnia sint moderata. Tempore coitus omnes animi affectus, præsertim mæstitia, timor & profundæ cogitationes amouendæ. Non coeat etiam vir cum inuita fœmina, sed potiùs amore ardente, qui facit, vt spiritus copiosi ad vterum & partes genitales confluant, illeque semen auidius arripiat.

C A P V T III.

De sterilitate ad Tempus, & raro Conceptu.

Interdum accidit, vt quidem fœminæ non sint plene steriles, tardius tamen, quàm par est, aut rariùs concipiant. Nonnullæ enim, etsi nubant, tamen non statim concipiunt, sed obseruatum, nonnullas demum sexto, septimo, octauo, vel etiam decimo aut duodecimo anno concepisse; deinde aliæ sunt, quæ quidem statim concipiunt, sed post primum partum non mox iterum, sed post aliquot annorum interualla, & rarissimè concipiunt.

Causæ.

Quod autem nonnullæ tardius concipiunt, causa est primò ætas. Cum enim plerumque fœminæ conceptioni aptæ sint post annum 14. aut certè postquam menses fluere cœperunt, nisi ex morbosâ constitutione diutius subsistant: si virgines ante illud tempus nubant, non concipiunt. Deinde idem accidit, si vitiosa aliqua dispositio sit in vtero vel semine. Tunc enim fœminæ non concipiunt, antequam ea vel ætatis progressu à naturâ, vel arte & medicamentis corrigantur, quâ sublatâ, postea concipere incipiunt. Nonnunquam etiam euenit, vt etsi fœmina sic satis sana videatur, quia tamen vteri & seminis eius constitutio virili semini non responder, nec conueniens est, non concipit, donec progressu ætatis ea constitutio in aliam mutetur.

Quod verò quæ semel conceperunt, postea rariùs pariant, sit etiam primò ratione ætatis. Si enim virgines nimis adhuc tenellæ nubant, plerumque difficulter pariunt, & partu difficili vterus & præcipuè os eius debile valdè redditur. Idem accidit & fœminis, quæ iam adultiores nubunt. Cum enim iis affluxu sanguinis menstrui vterus debito modo non sit humectatus, aut non concipiunt, aut raro concipiunt. Deinde idem ex morbosâ constitutione euenit. Quibus enim fœminis vel menses non rectè fluunt, vel aliam morbosam constitutionem habent, eæ vel non concipiunt, vel raro concipiunt. Tertiò accidit hoc interdum & iis, quæ quidem iustâ ætate nubunt, & etiam sic satis sanæ sunt, postea verò in partu difficili vel abortu, vel fœtu mortuo, vel molâ aliquid damni in vtero patiuntur. Si enim ex partu laborioso vel abortu in vtero aliquid aut rumpatur, aut distendatur nimis, aut labefactetur, vel ex fœtus corrupti illuue, aut molâ, eamque plerumque sequente immoderato sanguinis fluxu, vteri temperies debilitetur, aut eius situs mutetur, accidit, vt fœminæ tales postea vel nunquam, vel raro concipiant. Imò accidere potest, vt fœmina aliqua à naturâ tam debilis sit, & tam debilem vterum habeat, vt etsi partus laboriosus non sit, tamen gestatione fœtus à partu ita debilitetur, vt vires ad concipiendum postea deficiant, aut non nisi longiori tempore post partum primò recolligantur: id quod tenellis & delicatioribus ac vitam otiosam agentibus euenire solet. Hinc scribit Hippocrates, de aere, aquis & locis, Scytharum ancillas ob vitam laboriosam minus steriles esse, quàm vxores, quæ vitam otiosam agunt. Tandem & huius symptomatis hæc causa esse potest, quod fœmina aliqua, cum primùm nupsit, sana fuit, post partum verò primum in morbum aliquem incidit, ob quem vterus ita debilitatus fuit, vt ad frequentius concipiendum ineptus redditus fuerit. Et possunt fœminis, in principio coniugij sanis, varij & partium principalium & vteri morbi accidere, ob quos postea ad concipiendum ita habiles ampliùs non sunt.

Signa

Signa Diagnostica.

Omnia autem hæc rectissime ex ægræ & adstantium relatione cognoscuntur: An fœmina nimirum ætate nimium tenerâ maturius, aut adultiore iam tardius nupserit; an in partu grauitè laborauerit; an abortum passa sit; an fœtum mortuum vel molam excluserit, & hisce de causis vterus læsus sit: an morbo aliquo, dum nuberet, aut postea correpta sit, qui conceptioni obesse possit. Si verò nihil horum acciderit, & fœmina iustâ ætate nupserit, & cætera satis sana sit, procul dubio latens aliquod vitium in vtero hæret, aut certè semen & vterus fœminæ ad semen virile non iustam proportionem habet, quæ tamen ætatis progressu mutari solet.

Prognostica.

1. An, ut fœminæ crebrius pariant, effici possit, è causis patet. Quæ enim tenellæ nubunt, si pepererint, & postea concipere desinant, ætatis progressu viribus collectis, iterum parere incipiunt. Si verò vterus insigniter læsus sit, & aliquid in eo ruptum, vel alio modo læsum, vix iterum restituuntur, ut concipere possint.

2. Virgines, quæ adultiores iam nubunt, rarò fœcundæ sunt, vel rarò concipiunt.

3. Fœminæ si iustâ ætate nupserit, & nullo insigni ac notabili morbo laboret, etsi statim non concipiat, tamen pro sterili ideo non habenda. Sæpe enim accidit, ut latens aliqua in vtero sit dispositio, quæ conceptionem primò impedit, quæ ætatis progressu mutatur, ut fœminæ postea tales satis fœcundæ euadant.

Curatio.

Si fœmina nimis tenerâ ætate nupserit, & non concipiat, aut postea, ubi semel concepit, concipere desinat, ea rarissime Venere utatur, donec adultiora facta robur, ex primo coitu vel partu amissum, ætatis progressu recuperauerit. Utatur etiam bonâ diætâ, & cibo boni nutrimenti, laboribusque multis non exerceatur. Contra si virgo iam adultior nubat, & propter vteri siccitatem ad conceptionem minus apta sit, balneis, pessis & fomentis emollientibus durities illa emollienda, & curandum, ut menstrua rectè fluant. Si ex debilitate naturæ, quod in delicatis accidit, fœmina non concipiat, corpus cibis solidioribus & exercitio sensim solidandum, vterusque roborandus, ut suo loco dictum, talesque frequenti concubitu abstinere debent.

Virgines valetudinarias quod attinet, an eæ nubere debeant, dubium est. Vulgata quidem est opinio, Virgines valetudinarias, si viro copulentur, meliorem valetudinem consequi; & sanè accidit interdum, ut quæ Virgines pallidæ & decolores fuerunt, si nubant, vegetæ fiant, & roseum faciei & corporis colorem acquirant. Contra compertum est, quasdam post nuptias non conualuisse, sed in peiorem statum coniectas fuisse. Idèò distinctione opus est. Etenim si ex mensibus, vel semine retento, valetudo illa aduersa ortum habeat, tutissimum est, Virginem marito coniungere. Ita enim & semen retentum euacuatur, vterusque expurgatur. Si verò in viscere aliquo, præcipuè hepate vel liene, aut etiam toto corpore vitiosa aliqua dispositio adsit, illa Veneris usu non tollitur, sed potius augetur, & vitiosi humores in toto corpore abundantes ad vterum alliciuntur, atque in eo obstructions excitant, unde febres diuturnæ, & alia mala excitantur. Accidit etiam, ut cum in talibus valetudinariis fœminis sanguis sit vitiosus, nec semen bonum inde generetur, nec fœtui probum nutrimentum suppeditetur, inde fœtus debiles, partus laboriosi, abortus, molæ & alia plurima mala ortum habeant. Quapropter tutius est, tales fœminas primùm curare,

Dan. Sennert. Tom. III.

& ad meliorem statum reducere, & postea viro iungere, aut si morbus sit incurabilis, tutissimum est, tales Virgines manere, & à coniugio abstinere. Recteque scribit Fernelius, lib. 1. Patholog. cap. 11. Præclarè generi humano consultum videretur, si soli parentes bene habiti atque sani liberis operam darent. Si enim agricolæ sementem facturi, purum semen & fœtum seligunt, experti; frugem malam è marcido percipi: quantò id diligentius in procreandis liberis obseruandum?

Si à partu difficili vel abortu, vel simili de causâ Vterus intemperiem & debilitatem vel alium morbum contraxerit, curandus is est, ut de morbis Vteri dictum. Et quia plerumque ex labore in partu in tenellis corporibus Vterus ita debilitatur, ut postea multa excrementa recipiat, à quibus naturalis eius status mutatur, & intemperies frigida & humida inducitur, quæ curanda, ut suo loco traditum. Aut si quid in dorso, ossè sacro, coxendice, & vicinis partibus luxatum, ruptum, vel quocunque modo læsum sit, curandum, ut de iis, quæ partum difficilem sequi solent, malis corrigendis dicetur. Si post molam vel nimium sanguinis fluxum, vel simile quid Vterum debilitauit, vitium id corrigendum, ut suo loco dictum & dicetur.

Si ex fœtus mortui spurcâ colluie intemperies & praua aliqua qualitas Vtero inducta sit, illuuiæ, illa primo abstergenda, succo mercurialis & similibus; postea theriaca, Mithridatium dissoluta in Vterum infundenda, vel per pessum indenda, vel extra adhibenda; aut suaueolentibus vterus recreandus. Itaque linimenta & vnguenta è styrace, benzoë, balsamo, oleo angelicæ, lauendulæ & similibus adhibenda, cauendo tamen, ne odor ad nares pertingat.

C A P V T IV.

De Conceptione & fœtus formatione.

Postquam semen vtriusque sexus, maris scilicet & fœminæ, in Vtero exceptum est, ab eoque bene clauso & coarctato retinetur, ab Vteri peculiari facultate, quæ nulli alij parti in toto corpore concessa est, forma in semine latens excitatur, & ad expellendam prorumpit, & per vim formatricem, quæ spiritu insito, quasi instrumento, vititur, ad corporis ei similis, à quo decisum est, fabricationem sese accingit, quæ actio *Conceptio* appellatur, & propterea definiri potest, quod sit Vteri actio, cum maris, & fœminæ semen fœcundum ab eo excipitur, miscetur, fouetur, eiusque vis ad munus proprium exsequendum excitatur. Id verò quod concipitur, *nūqua* seu conceptio appellatur. Notandum enim hîc, cum ad multa dubia circa hanc materiam soluenda faciat, differre *conceptionem* seu semen, & *nūqua* seu conceptum. Semen enim propriè loquendo est id, quod ex vasis seminalibus ab utroque parente in coitu excernitur, ex quorum neutro seorsim sumpto illius speciei animal generatur: *nūqua* verò est id, quod ex utroque semine, tanquam duobus principiis, mistum constat, & quod perfecti animalis principia in se continet, atque è quo suo tempore perfectum animal formatur.

Fit autè ista cōceptio, non demùm septimâ die, ut nonnulli existimant, sed ut rectè Lud. Mercatus, l. 3. de morb. mul. cap. 6. scribit, ubi semina in vtero constiterint, atque etiam intra septem horas post eiaculationem in effusionem relapsa neutiquam fuerint, si vteri calore conseruentur, reganturque, concepisse fœminam credendū est. Neque enim vel momento, multò minus ad septimum diè, natura otiosa est, sed statim se ad formationis opus accingit. Vnde etiam Hippocrates, non à septimâ die, sed eâ, quâ semen retentum fuit, conceptionis initium computandum docet, dum, lib. de genitura, scribit: Si mulier aliquando partum experta fuerit, & aduertit, quando genitura non exciderit, sed intus remanserit, sciet, quâ

quâ die conceperit. Quia tamen vel seminum vel vteri debilitas interdum impedimento est, ut inchoatum opus absolui non possit, si sine suo frustratur Natura, intra septem dies præcipuè elabi sinit semina. De quo Hippocrates, lib. de septim. partu: Embryonum conceptio, & abortus, & partus mulieribus in eo tēpore indicantur, in quo cunctis hominibus morbus, sanitas & mors. Id est: Sicut Natura morborum crises septimanas instruit: ita si conceptum se perfecturam diffidit, septimâ die eum reiicit. Si verò semina usque ad septimam diem permanserint, & semina ipsa esse fecunda, & Vterum sese rectè habere indicio est, neque de opere formationis absoluendo plerumque dubium amplius est: quo sensu, & non alio, intelligendus est Aristoteles, dum, lib. 3. histor. animal. cap. 3. scribit: Si enim in septimum diem intus permanserit, conceptum esse iam certum est.

De forma-
trix corporis
animati.

De ipsâ autem foetus formatione, & præcipuè de vi Formatrice, pluribus in Institutionib. lib. 1. cap. 10. & de consens. ac diss. Chym. cum Gal. cap. 9. egi; ubi monstraui cum Themistio, in 1. de anim. & I. C. Scaligero, exerc. 6. sect. 9. Animam in semine latentem esse sui domicilij architectam: quibus amplius nihil addo, quàm me mirari, quomodo magni etiam viri in re planâ se torserint, & ut candidè dicam, errârunt, cum facultatem formatricem omnes agnoscant, animam verò, cuius est facultas, cognoscere non potuerint. Facultas certè seu potentia præsupponit substantiam, à quâ pender & emanat, & accidens ac qualitas nulla est sine subiecto, & omnes directione formæ, à quâ fluunt, efficaces sunt. Quæ res virum nunquam satis laudatum, & aliàs Aristoteli additissimum, ac in Interpretum eius, ac Scholasticorum lectione versatissimum, I. C. Scaligerum, mouit, ut sicut semper, ita & hîc, libertate Philosophicâ & homine ingenuo dignâ vteretur, & illud, quod vulgò dici solet, Formas educi è potentiâ materiæ, in optimum (quem quidem opinio & locutio non satis commoda recipere potest) sensum traheret, & explicaret. Etsi enim optimè ab Aristotele dictum esse sciret, semen esse potentiâ animal, quod ita non possit esse simul actu & potentiâ: tamen rectè rem sic explicauit, ut in Institut. loc. alleg. pag. 88. dictum, Potentiâ semen animatum esse, non quia non sit ipsa essentia animæ in semine, semenque actus primi respectu non animatum sit: sed quia careat instrumentis expressis, quæ sint in eius potestate, quibus postea perfectis, in actum secundum erumpat, & omnes operationes edat, quas ob defectû organorû edere non poterat; sicut infantes nec ambulare, nec ratiocinari perfectè possunt, non ob animæ, sed organorum defectum & ineptitudinem. De quo idem Scaliger, exercit. 6. sect. 9. egregiè: Aiunt: Si canis anima esset in semine, canis semen esset canis. Assentior. Est enim canis imperfectus, carens tantum articulationibus. Et si iam demum in corpore formato & iam organis suis instructo producit anima, quis ex semine, antequam anima adueneret, organa illa construeret? Et idem exerc. 6. sect. 5. Si, inquit, extrinsecus venit forma atque interea, ut scribunt omni perfectionum genere instruitur materia: ab aliquo intrinsecus & qualitates, & quantitates, & numeros, & ordines, & situs apparari, atque institui necesse est: denique corpus ipsum totum fabricari. Hæc fabrica sit aut à substantia, aut ab accidente, aut ab utroque. Non ab accidente solo. Primum quia nullum accidens agit, nisi per vim suæ substantiæ. Deinde, quia nullum accidens cognoscit. Illa verò virtus tam nobilis & pluri architecta sapientissima ab omnibus Philosophis indicata est. Edificabitur igitur à substantiâ. At hæc forma seminis est. Sanè seminis forma, si non est anima, bruta res est. Et si fabricat, est æqualis animæ. At incrementis, & amissionis carnis repositione, opus illud animæ est. Erit igitur in semine anima formatrix, antecedens animâ, cui parat illud domiciliū. Quare prior illa posteriore hac sapientior, ac nobilior. Et paulò antè: Ipsamet forma eius præparationis autor est. Ipsa enim sibi & alterat totum, & disponit partes. Neque cum ad summam peruenit fuerit perfectionem præparationis, tunc ad

Semen quo-
modo sit po-
tentiâ & actu
animatum.

substantia quoque formam peruenitur. Est enim ipsa forma antè existens. Ergo ad eam non peruenitur, sed ad eius actum, quo ipsius deinceps usum capeßere possit.

Ac proinde in re planâ frustra se torquet Fabric. Bartoletus, in Encycloped. Hermetico dogmat. Physiol. cap. 5. quest. 1. dum quidem concedit, causam adæquatam nostræ conformationis esse animam vegetatiuam, non tamen eo modo, quo ego & Piccolhomineus statuimus, Nam, scribit, quod anima vegetatiua sit causa conformationis, quatenus instruitur à Deo, hoc est principium Christianum, quod & ipse fateor & profiteor: sed interim querimus causam naturalem, quæ naturaliter in secundo & quarto modo dicendi per se sit causa naturalis cōformationis. Quare Piccolhomineus non respondit interrogationi per quid. Consimiliter Sennertus probat quidem semen esse animatum, sed illius consequentia non tenet; semen est animatum. Ergo semen animatum est causa conformationis. Verum enim vero si Bartoletus ut Christianus credit animam, quatenus à Deo hanc vim accepit, esse principium conformationis, causam nullâ habet, cur idem ut Physicus negare debeat. Neque enim veritas duplex est. Et illa ipsa ignorantia creationis, quâ Deus omnibus rebus creatis vires peculiates & admirandas indidit, easque cōseruat, (conseruatio autem rerum, ut Scaliger ait, creationis continuatio est) fecit, ut Galenus & alij gentiles frustra in rerum occultarum causis inuestigandis laborarint, dum saltem ad naturam, non verò ad naturæ autorem Deum, respexerunt, & res naturales considerarunt, quasi vires, quas habent, ex se, non à Deo haberent. Deinde dum probaui semen esse animatum, me etiam probasse puto, in semine esse causam conformationis. Quid enim opus est in Vtero, vel extra semen causam querere, quæ in ipso semine est? cum anima illa non otiosa, sed suis facultatibus instructa sit: id quod ipse negare non audet, dum concedit causam adæquatam conformationis esse animam vegetantem. Dum verò alium modum ponere vult, quàm ego, in absurdissimam opinionem incidit, dum statuit, genituram (ita appellat illud, quod primis septem diebus ex semine elaboratur) esse opus facultatis vegetatiuæ seminis, quando semen in formam genituræ corrumpatur, id est, ad seminis corruptionem illius quoque facultas alteratrix & formatrix corrumpatur, & ex potentiâ foeturæ educatur alia facultas vegetatiua, quæ foetui in geniturâ delineatum perfectè conformet; absoluto verò foetu, ex foetus potentiâ deduci animam sentientē, quæ foetui aliquam perfectionem tribuit. Verum enim verò, ut I. C. Scaliger, exerc. 6. sect. 2. scribit, vulgò quidem semen, quia desinit semen esse, corrumpi dicitur: tamen apud Sapientes, quia nihil perit, reuerà perficitur. Absurdus verò hoc est, statuere, vnam facultatem in aliam corrumpi; cum facultates inseparabiliter ab animâ dependant. Ideoque sicut, dum ex semine vel nucleo planta vel arbor generatur, non sit vnius facultatis in aliam corruptio, sed eadem anima, quæ semini vel nucleo inest, à principio ad finem totius operis architecta est, sed alio modo agit, aliaque producit, pro diuersitate materiæ, quam sibi adsciscit: ita etiam in animalium semine eadem forma, à principio foeturæ ad perfectam foetus abolutionem, totius operis directrix est.

Quâ ratione autem & quo modo partes omnes corporis formentur, non huius est loci, ubi de affectionibus p. n. foeminarum agitur, dicere, sed pertinet id ad Physicum & Physiologiam, & de ipso foetu formato exstant egregij Tractatus virorum doctissimorum, Hier. Fabricij ab Aquapendente, & Andr. Spigelij, Professorum Patavinorum, qui à Medicinæ Studiosis legantur.

De tempore verò formationis variæ Medicorum Disputationes sunt, quæ sine abortuum, qui rarè inspicendi exhibentur, crebrâ inspectione, decidi non possunt. Commodissimè tamen, ut in Instit. lib. 1. c. 10. dictum, ij sentiunt, qui statuunt, primò omnium membranas quibus

Creation
ignorantia
gentilibus
errâ di ci-
sa suis.

Fœtus
matris.

Tempus
matris.

quibus fœtus inuoluitur, cum vasis vmbilicalibus, quibus vtero matris connectitur, & alimentum accipit fœtus, formari, hinc partes omnes delineari, exornari & perfici, & quidem aliàs citius, aliàs tardius, & pro ratione dignitatis & necessitatis, prout fœtui, dum in vtero est, vel etiam postea dum in lucem prodit, inseruire debuerint. Quibus autem temporis momentis singula efformentur, humana ratio adsequi non potest Deo soli hæc nota. Iehouah,

Compago mira corporis nostri, tue

Miraculum est solertia.

Massa recentis rudia adhuc primordia,

Rudisque massa semina,

Ceu scripta haberes, corporisque lineas

Motum, statumque noueras:

Et membra, nondum cum forent, quid adderent

Dies sciebas singuli.

Hic cum nobis sit propositum, de morbis mulierum agere, hoc primò notandum est, vt rectè formatio fœtus fiat, tria requiri, ipsum semen fœcundum vtriusque parentis, & quidem bene constitutum, calidoque innato ac spiritu perfusum, in quo anima vi formatrice instructa residet, quæque sui domicilij architecta est; deinde sanguinem maternum, è quo postea fœtus augetur, & perfectam molem accipit; tertio vterum matris bene constitutum, qui semen fouet, eiusque latentem vim excitat. Quæ tria si se rectè habeant, formatur fœtus, vnus plerumque, sanus & perfectus, isque suo tempore in lucem editur. Si quid tamen à vulgari modo discreper, aut p.n. sese habet, formantur vel gemelli, & fœtus plures ac numerosi concipiuntur; vel postquam primus fœtus conceptus est, post temporis aliquod interuallum alius adhuc concipitur, quæ superfœtatio dicitur; vel vitiosa sit fœtus conformatio, dum aut fœtus debiles formentur, aut qui aliquem partium defectum vel excessum, (quo & hermaphroditi pertinent) vel vitiosas conformationes habent, aut quod aliquando obseruatum, fœtus in lapideam duritiem mutatur, aut pro homine mola, aut tandem monstrum generatur. De quibus vitiis hoc loco ordine dicemus. Etsi enim nonnulli de hisce inter partus vitiosos agere soleant; tamen quia in pariendi tempore vel modo nihil vitij occurrit, sed quale formatum est, tale editur, commodiùs inter formationis vitia de hisce agitur.

CAPVT V.

De Gemellorum & numerosa prolis generatione.

ET primò quidem Gemellos, quod attinet, etsi animalia bruta pleraque plures fœtus concipiant & generent: tamen frequentissimè fœminæ in hominibus vnum saltem fœtum generant: rarum verò est in nostris regionibus, vt gemelli, rarius vt trigemini, rarissimum vt plures fœtus concipiantur & generentur. Quandoque tamen id accidere, obseruatum est. Et quidem nonnullis locis hoc familiare est. Ita Aristoteles, lib. 7. de hist. anim. c. 4. scribit: Quod plurimum, & locis plurimis agitur, mulieres singulæ singulos pariunt. Sed sæpe & locis plerisque geminos etià, vt in Ægypto quoque fieri certum est. Pariunt etiam tres & quatuor. Et quidem nonnullis in locis valdè ita fit, quod dictum iam est, sed quinque cum plurimum nascuntur. Iam enim pluribus hoc euenisse conspectum est. Et quædam viginti partibus quatuor edidit; quinos enim singulis partibus enixa est, maiorque eorum pars enutriti & adulescere potuit. Et Plinius, lib. 7. c. 3. natural. hist. scribit; Ter geminos nasci certum esse, idque Horatorum Curiatorumque exemplo monstrari; & annis supremis Diui Augusti Faustam quandam è plebe Ostiæ duos mares & totidem fœminas enixam esse. Et ancillam quandam

Dan. Sennert. Tqm. III.

Augusti Imp. in agro Laurente vno partu quinque enixam esse filias refert. Et Albucasis, Chirurg. lib. 2. c. 76. scribit, se compertum habere, quandam mulierem abortiendo emisisse septem, & aliam quindecim, omnes formatos. Et Comitissam quandam Querfurtensem vno partu nouem infantulos edidisse fertur. Et Cromeus, lib. 9. de orig. & gestis Polonorum. scribit, quod ann. 1270. die 20. Ian. in Cracouiensi regione, honesta quædam matrona Margarita, triginta sex pueros viuos vno partu ediderit. Et talia exempla multa apud Historicos & Medicos exstant, quæ recensere longum & superuacaneum foret. Videri verò possunt apud Iohan. Schenckium, lib. 4. obseru. qui ea collegit. Sequentia verò planè prodigiosa sunt, vt quod refertur à Ludou. Viue, Erasmo Roterodamo, Ludou. Guicciardino & alijs Flandriæ Historicis, quod Margarita Florentij Comitissæ Hollandiæ filia; cum mulierculam stipem petentem, gemellosque in vlnis gestantem acerbè incerpasset, neque vno partu duos procedere potuisse, nisi duorum quoque virorum vna esset commercio, affirmasset, postea anno 1276. ætatis 42. ipso die parasceues, pepererit infantes 364. partim mares, partim fœmellas, pollicis magnitudine, qui simul in pelui baptizati, maribusque Iohannis, femellis Elisabethæ nomen impositum fuerit. Idem planè plures Historici de Margaritâ Comitissâ Holstenij referunt; quæ Imperante Henrico VII. etiam vno partu infantulos 364. ediderit. Et miraculosum planè videtur, quod Auentinus, lib. 7. annalium, scribit, Mechtildim Comitissam ab Henneberg, filiam Florentij IV. Bathauini Comitissæ, sororem Gulielmi Regis Roman. sub Frider. II. Imper. mille quingentos quatuordecim pueros genuisse, qui in malluio ab Otthone Traiectensi Episcopo auunculo eius sacrâ aquâ lustrati fuerint. Cuspinianus tamen tantum 350. fuisse refert.

Causæ.

Vt verò de istis, quæ prodigiosa & ferè miraculosa sunt, nihil dicam, sed saltem causas, cur gemini, trigemini, aut paulò plures fœtus interdum generentur, inquiram, hoc certum est, gemellorum & trigeminorum conceptionem ab vno coitu fieri, & eo differre à superfœtatione, quod illa à pluribus congressibus fit. Cur autem plures fœtus in vno coitu formentur, nonnulli in cellulas Vteri causam referunt. Verum nullæ tales cellulae dantur in vtero humano, sed vteri cauitas saltem linea, futura simili, qualis etiam in scroto virili apparet, secundum longitudinem in dextram & sinistram partem diuiditur. Nonnulli in nimiam seminis copiam causam reiciunt. Verum etsi magna sit seminis copia, vt plerumque in iuuenibus robustis, qui primum coeunt, esse solet: tamen plures inde fœtus non fiunt, nisi semen in partes diuidatur. Alij gemellos, trigeminos vel etiam plures fœtus formari aiunt, quoties semen vtrumque in eodem congressu sæpius emittitur, vt diuidatur in partes & sufficiat ad plurimum fœtum perfectam generationem. Et omnino verum est, necessarium esse, vt, si plures fœtus generari debent, semen in plures partes diuidatur; cum in quolibet seminis minimo vis formatrix integra lateat, & ex singulis partibus singuli fœtus generentur. Verum de hoc dubito, an diuisio ista seminis fiat eiaculatione seminis pluribus vicibus in vno coitu factâ; cum in seminis emissionem, quæ fit in vno coitu, ea interualla vix dari possint, vt semen ita in partes diuidatur; cum Vteri cauitas in non prægnantibus exigua satis sit, & vix fabæ magnitudinem superet, vt facillè tota repleti possit, nec spatium plerumque sit, vt semen in diuersas partes diuidi possit. Ideoque hoc mihi magis probabile videtur, in fœminis, quæ fœtus plures concipiunt, cauitatem Vteri in coitu non ita angustam fuisse, vt modò dixi, & vt vulgò in fœminis esse solet, sed paulò ampliorem,

ut semen in eo, quod tamen copiosius sit, quasi in plures partes diuidi poterit.

Gemelli vna secundinam habent.

Ut autem in vno coitu concipiuntur gemelli, ita vnam secundinam habent & communem Placentam, quæ vtriusque vasa vmbilicalia recipit, quamuis vterque fœtus suum habeat amiculum, cum duo, qui in superfœtatione formantur, fœtus, duas secundinas habeant.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica.

An autem fœmina gemellos vel plures fœtus in vtero gestet, agnoscere ante partum non ita facile est. Quamuis enim duo fœtus maius spatium requirant, quam vnus, & ita duo fœtus plus vterum distendant, quam vnus: tamen sæpe etiam accidit, ut mulieres aliæ plus humorum in vtero, dum grauidæ sunt, cumulent, aliæ minùs; atque hinc accidit, ut quæ vnum tantum fœtum gestant, tam magnam ventris molem habeant, qualem interdum vix habet, quæ gemellos gestant. Quæ tamen geminos gestant, ventris molem non ita æqualem habent, sed eminentiis quibusdam, & rugis ac sulcis quasi diuisam. Maius etiam pondus ferè sentiunt, quam quæ vnum fœtum gestant, & quidem inæquale, pro huius vel illius inæquali magnitudine; cum rarò plures fœtus eiusdem roboris & magnitudinis sint. Motus tandem, qui fit in vtero, non est vnicus, sed sæpe in duobus locis percipitur, nec etiam est vniformis.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quid autem præfagiendum sit, tum ex viribus matris, tum fœtus coniectandum. Ut enim fœmina plures fœtus, quos concepit, ad tempus partus vsque nutrire possit, viribus integris, corpore vegere esse, & sanguine abundare, vterumque bene constitutum habere debet.

2. Si verò fœmina sit debilis, malo corporis habitu prædita, vterumque malè constitutum habeat, & grauià patiatur symptomata, in magno periculo versatur; cum vel abortu; vel difficili partu & longis partus laboribus, aut copioso partum sequente sanguinis fluxu, vires facilè deici possint.

3. Si mulieri grauidæ geminos ferenti altera mammarum extenuetur, alterum abortit: & si quidem dextra, matrem; si sinistra, fœminam excludit, 5. aphor. 38. Quo aphorismo etsi Hippocrates indigitare videtur, alterum è gemellis abortu excludi posse, altero saluo: id tamen rarissimum est.

4. Sunt autem gemelli vnus sexus viuaciores, quam diuersi; propter varietatem seminis, inæqualitatem incrementi, motus ac perfectionis diuersitatem, ob quam accidit, ut feliciter eodem tempore edi non possint, sed aut matrem p.n. cunctari, aut fœminam præuenire necesse sit. Interdum tamen accidit, ut etiam diuersi sexus gemelli vitales sint. Refert enim Rod. à Castro, de nat. mulier. lib. 3. cap. 13. Fratrem suum Franciscum gemellum esse cum sorore Leonorâ, & vtrumque agere annum quadragesimum, viribus integris, & sororem etiam numerosam prolem edidisse.

CAPVT VI.

De Superfœtatione.

Superfœtatio.

UT interdum ex vno coitu plures infantes concipiuntur; ita nonnunquam, etsi rarò, ex diuersis congressibus plures fœtus concipiuntur, quæ Superfœtatio appellatur, & quidem vario modo, pro diuersâ temporis, quo concipiuntur, ratione. De quâ re Aristotel. 7. de hist. anim. cap. 4. ita scribit: In muliere rarò euenit, ut superfœtetur, sed factum tamen aliquando est. Qui itaque longo post tempore sint concepti, nihil

perfici possunt, sed præmaturius dolorem, quo ipsi & primus fœtus intereat, mouent. Iam incidit, ut factâ corruptione duodecim superfœta puerperia egererentur. At verò si proximè à primo conceptu secundus sit factus, absolui edique potest, quod superfœtari; ut quasi gemini nasci videantur, quo modo Herculem & Iphiclem procreatos esse fabulantur. Nam id etiam constitit adulterâ quadam, quæ alterum suo marito, alterum adultero similem peperit. Iam & cum geminos quædam ferret, tertium superfœtauit: & cum tempus pariendi iustum iam esset, primos vitales peperit, tertium quinto mense elisit, qui statim mortuus est. Altera cum primum septimo peperisset, qui mortuus est, mox duos iusto mensium numero edidit, qui vixerunt. Quædam etiam sub abortu conceperant, atque alterum abegerunt, alterum continuerunt, pertuleruntque ad partum. Plurimis si concubuerint mense octauo, infans mucore oppletus exit. Esculentorum etiam, quæ mater comederit, sæpe gerulus venit in lucem, & si sale immodicè vsa est, ipse sine vnguibus nascitur. Hac Aristoteles. Et quod de Hercule & Iphicle è Poëtarum fabulis narrat Aristoteles, Plautus etiam in suam Amphytruonem transtulit, dum de Alemena ait, hodie paries filios geminos, eorum Amphytruonis alter est, alter Iouis: alter primo post mense nascetur puer, quo seminatus est; alter mense septimo. Quod & Plinius, lib. 7. nat. histor. cap. 11. confirmat, & hoc addit, Proconnesiam ancillam eiusdem diei coitu alterum Domino, alterum procuratori eius genuisse; & aliam suum fœtum iusto partu, quinque mensium alterum edidisse; & rursum aliam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixam fuisse. Et Nicolus Florentinus, serm. 6. tract. 1. cap. 22. scribit, fœminam quandam peperisse masculum, & hinc ad tres menses peperisse alium masculum, & bene vixisse ambos. Dodonæus quoque, in annot. ad cap. 3. Beninenti, refert, fœminam quandam peperisse filium bene gestatum anno 1570. Decembris die 7. horâ 10. vespertinâ. Postridie verò eadem horâ, præter expectationem obstetricis ac sui ipsius, peperisse eandem fœtum alterum, sed nondum quadrimestrem, utpote cui neque oculi, neque aures, neque os paterent. Et Paulus Pereda, schol. ad cap. 55. Ioan. Michael. Paschaly lib. 1. de curat. morb. scribit, Valentia vxorem cuiusdam Doctoris post quatuor menses ab obitu Viri filiam peperisse, & deinde nono mense alterum. Et Franc. Roussetus, de partu cesar. sect. 6. cap. 7. scribit, fœminam quandam tres filios vna vtero gestasse, hinc factum esse, ut circiter quintum mensem ex filiis vnum tantum ederet, cum & ipsa & Medici duos alios fœtus nihil aliud, quam lochia retenta esse, aut molas, irritolue conceptus putarent, ipsi post octauum ab abortu diem, purgante medicamento ad ea abigenda incautè sumpto, abortus secundus duorum filiorum sequeretur. Et Casp. Bauhinus, in appendice ad partum cesar. Rousseti, refert, fœminam quandam 1575. Aprili mense puellam feliciter enixam fuisse, quæ dies solum quindecim superuixit. Finito toto puerperio, cum ad consueta properaret munia, septimanis quinque & totidem diebus post primum partum, dum in vineis esset, nihil minus, quam de alio partu cogitans, filium enixam esse, qui diu superuixit. Idem scribit, Nobilem quandam fœminam peperisse post mariti mortem puellam, sed mortuam & caluariâ carentem. Quâ de re cum defuncti Nobilis hæredes certiores facti essent, possessionem feudorum omnium arripuerunt. Vidua verò cum subtruida maneret, & veltumorem præter naturam, vel aliquem morbum in suo corpore residere putaret, ad thermas profecta est, ibique decimâ hebdomadæ à priori proximo partu masculum saluum edidit, qui postea omnium feudorum ab agnatis repetitorum hæres factus est, & diu vixit. Exemplum etiam singulare superfœtationis refert Hercules Saxonia,

Saxonia, *Pract. Med. lib. 4. cap. 27.* de nobilis vxore, quæ filium peperit nono mense, viuum & perfectum, octauo die à primo partu alium itidem & non omnino absolutum, post 15. dies iterum alios duos. Et cum reconualuisset, anno sequenti, cum iterum vtero gereret, habuit eisdem omnino partus, & singuli eorum in propria tunica erant inuoluti. Cum tertio concepisset, & filium edidisset primò, & adhuc vterus esset filiis plenus, amplius parere non potuit, & obiit. Vt ita de rei veritate dubitare opus non sit; cum tot historiae eam confirmant. Quamuis enim Hippocrates, 5. aph. 5. scribit, os vteri in gravidis ita clausum esse, vt ne quidem aciculam deinceps admittat: tamen impossibile non est, quin dum mulier gráuida coit, & magnam in coitu voluptatem percipit, nonnihil eius orificium ad semen accipiendum iterum aperiatur, idque attrahat, & inde fœtus formetur.

Causa.

Superfœtatio nimirum accidit, dum mulier, quæ antea concepit, cum viro iterum coit, & ex voluptate, quam percipit, vteri orificium ad semen arripiendum auidum, nonnihil iterum aperitur, semenque attrahit. Si tamen vterque fœtus vitalis esse debet, necesse est, vt id accidat à primo conceptus die vsque ad quartum aut circiter, quando primus fœtus adhuc exiguus est, vt non difficulter locum inueniat, nec dum omnes venarum & arteriarum propages à primo fœtu sunt occupatæ. Si verò prior fœtus iam maior sit, ex superfœtatione excitatur abortus, vel vtriusque, vel illius, qui vltimò conceptus est. Inuoluuntur autem fœtus illi plures in superfœtatione diuersis secundinis, singuli singulis. Cum enim aliquanto post primum conceptum secundus fiat, prima genitura iam suis membranis, quæ primò formari solent, circumdari & inuolui cœpit. Itaque necesse est, vt etiam secundum semen, quod recipitur, suâ & peculiari membranâ concludatur, & proprium etiam receptaculum habeat. Neque enim vbi fœtus concipitur, Natura omnia vteri vasa in vnius fœtus nutritionem impendit, sed aliqua vel ad mensium purgationem, si fœmina sanguine abundet, quæ quibusdam fœminis gravidis accidere solet, vel ad nouum conceptum alendum reseruat.

Differentia.

Ex quibus etiam patet, superfœtationis aliquam esse differentiam, quæ præcipuè ratione temporis accidit. Etenim interdum paulò post primum conceptum, vel eadem, vel sequenti die, aut certè non longo intervallo, noua conceptio accidit, & tum vterque fœtus vitalis esse potest. Interdum verò longiore post primum conceptum intervallo superfœtatio accidit, & tales gravidis plerumque dolores & sibi & priori fœtui interitum conciliant. Est & tertia differentia, cum fœminæ tertium superfœtant, ita vt duos fœtus vitales edant, tertium verò intempestiuè eiiciant. Imò & hoc obseruatum, fœminam primum fœtum peperisse mense septimo, & rursus geminos mense nono enixam fuisse.

Signa Diagnostica.

Superfœtatio non facillè cognoscitur: nisi forte ex motu infantis, si tardius in vtero conceptus sit & moueatur. Si tamen post breue à primo conceptu intervallo superfœtatio facta sit, à gemellis superfœtatio non facillè discernitur.

Prognostica.

1. Si longiore post primam conceptionem intervallo

Superfœtatio accidat, matri plerumque non parua pericula attrahuntur. Aut enim fœtus vltimo conceptus, cum vix vitalis esse incipit, abortum concitat, & sibi & priori fœtui interitum parat; aut si primò conceptus vitalis sit, partu tamen duplici labores & dolores gravidæ attrahuntur, & magna hæmorrhagia plerumque sequitur, ac fœminæ vires deiciuntur.

2. Si autem post breue interuallum superfœtatio fiat, & vterque fœtus vitalis est, eadem ferè eorum ratio est, quæ gemellorum, nisi quod duplicis secundinæ extractio facillè largiorem sanguinis profusionem excitare potest.

Curatio.

Si superfœtatio accidat, Naturæ totum negotium committendum: Interim accuratum regimen, quale gravidis præscribi solet, obseruare debent gravidæ, & si pondere nimio venter grauetur, laxantibus & emollientibus abdomen inungendum, ne quid rumpatur, fœtusque compressione non lædatur. Imò interdum fasciis ventrem sustentare opus est, ne peritonæum rumpatur, & hernia excutetur. Tutissimum tamen est, fœminas cauere, ne facillè superfœtent, & proinde vbi se concepisse animaduertunt, coitum & amplexus lasciuios vitare.

CAPVT VII.

De vitiosa fœtus formatione.

Accidunt circa fœtus formationem & plurimi errores ac Symptomata. Interdum enim fœtus debilis formatur; interdum in numero partium aliquid deest, interdum aliquid abundat, quo & hermaphroditæ pertinent; interdum pars aliqua nimis parua aut magna est; interdum vitiosa sit conformatio, & pars aliqua vel plures, aliter, quàm secundum naturam fieri debebat, conformantur: quos errores & symptomata, quæ circa formationem fœtus accidunt, hoc capite complectemur.

Primò imbecillitatem fœtus quod attinet, pendet ea vel à vitio feminis, vel à vitio sanguinis, quo infans alitur, vel ab vteri aliquâ malâ dispositione. Etenim si semen vel patris, vel matris, vel vtriusque, non optimè dispositum, sed debile sit, vel ob ætatem, vel malam corporis constitutionem, ex tali semine non nisi debilis fœtus generari potest. Ideoque malè posteritati consulunt, seu fœminæ, seu viri, qui vel in ætate tenerâ nimis vel senili, vel valetudinarij liberis operam dant. Cum enim tales non nisi debile semen generent, ex eo non nisi debilis fœtus formari potest. Eadem ratio est sanguinis in fœminis. Etenim si fœmina probum sanguinem non habeat, sed cacochymica sit, ex vitioso sanguine non nisi debilis fœtus, & ipse cacochymicus fieri potest. Ita si vterus sit intemperatus, vel alio morbo afficiatur, semen conceptum non rectè fouet, eique aliquam intemperiem inprimit, & præterea sanguini affluentem suam intemperiem communicat, vnde non nisi debilis fœtus formari potest. Nec tamen hîc prætereundæ Astrorum vires. Cum enim certum sit, & id agricolis notissimum, non parum referre, quo tempore, quo Astrorum situ & adspectu semina terræ mandentur: cur non idem etiam in hominis conceptione accidat? Et inprimis Luna hîc multum potest, quæ vt plena, vel lumine diminuta, aut noua est, hunc vel illum cœli locum occupat, aut hanc vel illam cum Planetis & stellis fixis configurationem habet, varias conceptui dispositiones inprimit, ac multorum sæpe morborum causa est. Neque enim minus ad corpus afficiendum positus cœli tam tempore

habuisse obseruatum. Sic brachiis tribus vel pluribus ut & pedibus, quosdam natos fuisse, ex Iul. Obsequente, Lycosthene, & Iouiano Pontano patet. Digtos in manibus & pedibus senos fuisse, sæpe obseruatum, & M. Curiatij ex patritiâ filias duas ob id sedigitas appellatas, & Volcatium sedigitum, Plinius, *natural. histor. lib. 11. cap. 43.* refert. Et puerum Arelatæ visum, cui in utroque pede septem inerant digiti, in utraque manu digiti sex, scribit Fr. Valleriola, *lib. 4. obseru. 2.* Dentium quoque numerum consuetum non semper obseruari, sed nunc plures, nunc potiores esse, aliquando duplicem etiam ordinem dentium fuisse, obseruatum est.

Eorum verò, qui distortos & inuersos pedes & manus habent, passim exempla obuia sunt. Connexio etiam sæpe præter naturam vitiosa. Noui hic Viri cuiusdam docti liberos, qui omnes in manu vnâ digitos duos connexos habent. Quod etiam navi & alia quibusdam liberis à matribus imprimantur, notissimum est. Ita ex historicis referunt, Persinam Æthiopie Reginam ex marito pariter Æthiope fœtum suscepisse albo colore insignem; quod in viri amplexibus, ex quo grauida euasit, fixis oculis intentoque animo albam Andromedæ imaginem adspexisset. Sic incendij terrore rubris maculis insigniri, ex cerasorum, fragorum vel vini rubri in corpus grauidæ conspersione, infantibus simile quid cerasis, fragis, adnasci, & maculas instar vini rubri in infantibus conspici, sæpe annotatum est. Gemma, *Cosmocrítica lib. 1. cap. 6.* narrat; Cum maritus quidam iratus in uxorem grauidam gladium strinxisset, velut in cranium impacturus, accidisse, ut quanquam mulier fugâ salutem reperisset, infanti tamen eadem caluariæ parte, cui acies minitabatur, quod magnum continuitatis diuortium appareret. Notatu etiam digna est historia partus monstri, quæ exstat in obseruat. CL. D. Gregorij Historij, *lib. 1. part. 2. obseru. 34.* Opilionis vxor in pago Othmarsheim Ducatus Vvittenbergici, tertio circiter imprægnationis mense, fortè molam præterit frumentariam, fasciculum graminis capite gestans, cum eo ipso momento molitor asinum malè feriatum fustibus exagitans extra molam propelleret. Asinus è foribus prorumpens prætereuntis grauidæ ventrem grauitè offendit, ita ut illa subito perterrita impulsu manum dextram oculis prætenderet, sicque vix paulatim sese recolligeret. Ex forti autem imaginatione factum est, ut non solum ipsi quoque fœtui brachium dextrum oculorum regioni (oculis & naso simul deperditis) adnatum, sed & capiti noua calua vel cutis densior, asininis pilis horrida afficta fuerit. Quin etiam in offensione istâ, ruptis vasis vmbilicalibus, è tenero Embryonis corpusculo hepatis parenchyma cum potissimâ intestinorum parte, peritonæo inclusa, extra vmbilicum procidit, vulnusque progressu temporis, remanente hac herniâ satis mirabili, callo reclusum fuit, & hepar figuram oblongam acquisiuit. Licet verò natura in conseruatione huius Embryonis satis laboriosa fuerit: tamen ex defectu alimenti, circa septimi mensis principium, pridie scilicet Calend. Ianuarij anno 1614. abortu reiectus fuit, magnitudine pedis vnus circiter.

Memorable inter alia & illud est, quod anno 1610. die 17. Iulij, Pragæ accidit. Natus enim ibi fuit puer, quoad alias partes sanus; verum intestinis, hepate, ventriculo, liene extra abdomen, cuius tamen cutis diuulsa non fuit, propendentibus. Cuius deprauatæ conformationis causa fuit imaginatio, quam mater concepit tribus aut quatuor ante partum mensibus, cum vituli mactati intestina & viscera ex abdomine aperto propendere vidisset.

Cui simile ferè est, quod Dn. D. Philippus Hechstetterus, *obs. dec. 6. cas. 5.* recenset: Vxor cuiusdam lanij, qui intestina mundata cum annexis visceribus separatim vendit, peperit infantem integrum & perfectum,

sed mortuum; cui intestina cum omento per vmbilicum ex ventre propendebant, inuoluta & recta membranis iis, quibus vasa vmbilicalia inuoluuntur. Mater toto gestationis tempore ægra tempus consuetum præuertit partus. Quod conformationis vitium etiam ab imaginatione ortu habuit. Matri enim quotidie ob oculos erat totum illud, quod ex abdomine seu ventre bobus euisceratur, intestina nempe, lumen, ventriculus, viscera. Impressit igitur hæc imaginatio illi, quod in vtero gerebatur, ita ut miser infans exta pendula ex vmbilico monstraret. Et vicina quædam mea ante annos non multos, cum grauida vidisset lanium suis mactati caput securi diuidentem, filium genuit, cui maxilla utraque, & os ad nares ac palatum eodem modo diuisa erant. Infantes interdum nasci, labia diuisa, quæ leporina appellant, habentes, passim notum est. Et plurimos alios huiusmodi errores in conformatione in Vtero fieri, fœtusque postea talia vitia habentes nasci, nemo ignorat.

Causse.

Causa autem istorum errorum omnium quærenda est in semine maris & fœminæ, sanguine materno, vtero, & in formationis errore. Etsi enim omnium istorum vitiorum causa proxima sit facultatis formatricis actio læsa: tamen ea non semper per se læditur, sed sæpissimè, etsi rectè agere intendat, tamen propter materiæ, in quam agit, ineptitudinem, & loci incommoditatem, finem suum assequi, & opus, quod intendit, rectè perficere non potest. Interdum tamen quamuis materia & locus sese rectè habeant, nihilominus errat, dum ab imaginatione matris turbatur, & ad id, quod non debebat agere, agendum dirigitur. Quod interdum enim, nani & pumiliones generantur, equidem eius rei causam nonnulli esse putant angustiam cavitatis Vteri. Vt enim fructus, qui etsi naturâ suâ grandiores fierent, si in angusto vase in generationis principio coarctentur & concludantur, debitam magnitudinem non assequi, & non plus, quàm capacitas admittit, excrecere possunt: ita etiam fœtum ob Vteri angustiam ad iustam magnitudinem excrecere non posse putant. Verum rædò puto hanc solam huius rei causam esse; cum etiam in tenellis & paruæ staturæ fœminis vterus facilè extendatur, ut fœtus sæpe satis grandes lædant. Malim ergo in semine, è quo prima omnium partium delineatio fit, paucitatem causam huius rei referre. Contra si semen nimis copiosum sit, talis fœtus ex eo delineari potest, ut postea cum ex sanguine in Vtero afflueret, tum in edito in lucem ex alimentis, in proceram & insolitam magnitudinem augeatur.

Ab eadem seminis paucitate fieri potest, ut partes aliquæ deficiant; sicut contra à seminis copiâ, ut iusto plures generentur; quâ in re tamen plerumque etiam formatricis error concurrit.

Vt fœtus non naturalem figuram nanciscatur, à seminis non rectè permissione fieri potest. Sicut & à sanguine, quo infans, dum adhuc in Vtero est, nutritur, augeturque, fieri potest, ut magnitudo partium, vel etiam figura earum minus conueniens sit.

Plerumque tamen & frequenter ista vitia, ut & hermaproditæ, de quibus *lib. 3. part. 9. sect. 1. cap. 13.* dictum, quæ ex seminis & sanguinis commistione, dispositione ac mutatione accidunt, ex formatricis errore proueniunt, quæ ab impressione quadam facultatis superioris, quæ tempore conceptus aut post in grauidis fit, accidit, dum nimirum mater terrore aut alio animi vehementi affectu vel interiore imaginatione afficitur. Quod pertinet & desiderium alicuius cibi, cuius si grauida non fiat particeps, accidit, ut mater notas quasdam fœtui imprimat, quæ talium fructuum figuram & colorem referunt. Neque hoc solum fit ex appetitu, sed etiam

si tales fructus ex improviso matris corpori incidant. Noui fœminam, cuius mater cum sub moro staret, in quâ alius moro legeret, & moro aliquot dorso eius inciderent, ipsa in dorso tot excrescentias habuit, quæ mora figurâ & colore repræsentarent, quot mora ex arbore dorso matris illapsa fuerant. Et talia apud Medicos & historicos exempla plurima, imò etiam vulgò nota sunt, vt ea recensere omnia prolixum foret. Et licet fuerint quidam in eâ sententiâ, talia ab imaginatione non prouenire, sed à fortuito humorum concursu, aliisque de causis accidere, & falsò imaginationi tribui: tamen experientia, quæ etiam fœminis notissima, contrarium docet. Et si fortuito saltem humorum concursu talia fierent, cur semper notæ, quæ infantibus imprimuntur, imaginationi determinatæ respondent?

Qua ratione
Imaginatio
formationem
fœtus mutet.

Quâ ratione autem Imaginatio formationem fœtus mutare, eique aliquas notas imprimere possit, valdè obcurum est, & diximus eâ de re, *de consens. & diff. Chymic. cum Aristotel. & Galen. cap. 14.* vbi de viribus Imaginationis egimus. Libet tamen & hoc loco aliquid, quantum quidem fœtus formationem attinet, de eâ dicere. Vt autem in contrariis opinionibus recensendis non morer, Augustinus, *lib. contra Iul. cap. 9. & lib. 12. de Ciuit. Dei, cap. 25. & lib. 18. eiusd. operis cap. 5.* docet, (vt mentem eius potius, quàm verba recenseam) accidentia, quæ sunt in rebus realiter, in animam transire intentionaliter, & rursus transeundo ad fœtum, in ipso reales tales qualitates producere. Quam sententiam plerique Medici & Philosophi sequuntur. Verùm hac responsione res non satis clara redditur, neque omne dubium tollitur. Ideoque vt nostram sententiam in re obscurâ proponamus, Phantasiâ seu Imaginationem per se atque immediatè, & per simplicem imaginationis actum, id non efficere, certum est. Etenim Imaginationis, vt immanentis & cognoscentis potentie, actiones in cerebro absolute & terminantur, speciesque phantasiæ obiectum, nullam aliam vim habent, qualiteram realem producendi, fœtumque formandi: & quotidie variarum rerum imagines à grauidis concipiuntur, quæ nullo modo fœtum signant; neque etiam imaginatio potentiam habet per speciem sibi oblatam vllam qualitatem, multo minus corpus aliquod efficiendi, cum nulla species intentionalis aliam vim habeat; quàm potentiam, cuius obiectum est, mouendi. Cum verò itidem extra controuersiam sit, totam fœtus formationem facultatis formatricis opus esse, eamque fœtui partium quantitatem, figuram, situm, cum aliis connexionem, colorem & alia tribuere, & nihilominus ob præcedentem Imaginationem istæ actiones Formatricis mutantur: in duabus quæstionibus huius rei cardo vertitur, prima est, An omnes omnino illi formatricis errores proximè ab imaginatione pendeant; altera, quomodo imaginatio errorum istorum formationis causa sit, & quomodo formatricè turbet, & per formatricè potentiam hoc vel illud in fœtu efficiat.

An omnes
formatricis
errores ab
Imaginatio-
ne depen-
deant.

Animi affe-
ctus viciosa
formationis
caussa.

Ad primum respondemus, etsi omnia quæ in fœtus formatione accidunt, à formatrice fiant: tamen non in omnibus ab imaginatione dirigitur, sed interdum, etiam matre nihil tale vnquam cogitante, ab animi affectibus spiritus & humores turbantur; & hinc cum impetu aut immediate ad Vterum conflunt, vel aliò ruunt, vnde facultas formatrix in opere suo turbatur, & pro fortuito humorum in hanc vel illam partem in cursu, fortuito etiam à suâ scientiâ quasi deflectens partes format, & vel humorum copiâ obruta, vel spiritibus & humoribus aliò conuersis destituta, eas non rectè format, & vel maiores vel minores quàm par est, dum ad vnam plus alimenti affluit, quàm ad aliam, efficit, vel dum magna humorum copia in vnâ parte obruitur, debitam figuram, numerum, situm & alia ipsis non tribuit. Imò accidere potest, vt inde febris,

abortus vel mors fœtus sequatur. Et propterea talium errorum causa non phantasiæ, sed animi passionibus, quæ variam & inordinatum humorum & spirituum motum excitant, & per eum formationem turbant, tribuenda est. Et imaginatio in talibus affectibus non aliter concurrat, quàm facultatem appetentem excitando, quæ postea mediantibus facultatibus hunc motum humorum & spirituum excitat. Atque talia errata, cum saltem pro fortuito humorum in hanc vel illam partem incursu & motu fiant, & nullam cum rebus externis determinatam similitudinem habeant, communia appellari possunt, neque propriè signaturæ sunt.

Errata
matris
munia.

Sunt deinde alia errata determinata, quæ cum obiecto aliquo externo grauidæ oblato in specie similitudinem habent, v.g. vino rubro, igne, ceraso, moro, mure, simia & similibus. Hæc simpliciter ab imaginatione mediantibus animi affectibus fieri non possunt; cum illi saltem in genere humores & spiritus turbent, & moueant, ad tale autem quid nullam determinationem habeant. Siue enim à cane, siue à glire, siue ab hoste terreatur grauida, idem terror fit, eundemque spirituum & humorum motum efficit, & propterea etiam eandem in fœtu mutationem efficere deberet, quod tamen non accidit. Nam quæ terretur à glire grauida, notam aliquam gliris; quæ à cane, canis; quæ à simia simiæ, fœtui imprimat. Alia ergo hinc causa querenda est, quæ formatricem facultatem, quæ corpus fœtus seu bene seu malè formet, dirigat vel turbet. Nullam verò hinc aliam causam inuenire possumus, quàm Imaginationem.

Determinata.

Imaginatio
quomodo
tum signaturæ.

Quomodo autem imaginatio facultatem formatricem ad tales affectus edendos dirigat ac disponat, explicare difficilimum est. Omnino necessarium videtur, aliquam fieri inter imaginationem & formatricem communicationem, & ab Imaginatione speciem à sensibus externis communicatam formatrici facultati communicari, eamque illi quasi exemplar & regulam, vt Augustinus, *lib. 1. de Trinit. cap. 8.* appellat, obici, ad quam opus conformationis perficiat. Quomodo autem ista communicatio fiat, valdè in hac humanæ naturæ caligine obscurum, & latet nos exquisita illa cognitio. Nonnulli id fieri existimant, vibratione spiritus per neruos, & vehementem agitationem spiritus formam, quam continuâ imaginatione reuoluit, fœtui imprimere putant. Verùm cum nulli nerui à matre ad fœtum ferantur, & fœtus tantum per vasa vmbilicalia, inter quæ nulli sunt nerui, matri connectatur, etiam à cerebro matris species à phantasiâ acceptæ ad fœtum deferri non possunt. Alij statuunt phantasiâ spiritibus cerebri species imprimere, spiritus illos misceri sanguini, qui sit alimentum fœtus, & per illum tandem speciem fœtui imprimi. Verùm species, quæ sunt obiectum phantasiæ, sanguini misceri, & cum eo aliò deferri nequeunt. Ideoque alias probabiliores causas inueniamus necesse est.

Mihi probabile videtur, causam esse illum consensum facultatum superiorum & inferiorum. Equidem nonnulli existimant, consensum illum inter eiusdem animæ facultates non sufficere, ideo quod consensus inter facultates eiusdem animæ & in eodem individuo nihil determinati efficiat, sed saltem facultas superior inferiorem excitet, vt ea in actum ecumpat; cum tamen hinc imaginatio formatricem ita dirigat, vt determinati aliquid efficiat, & non saltem fœtum formet, sed hoc vel illo modo, imò aliter, quàm naturæ ductu solet, formet, & alio modo formet fœtum ob imaginationem muris, aliter ob imaginationem simiæ, aliter ob imaginationem cerasi, aliter ob imaginationem fragi vel mori, quales signaturæ omnino infinitæ sunt, pro obiectorum varietate. Verum sciendum, phantasiâ non solum in aliâ parte aliam potentiam excitare, sed & determinare posse per operationibus, quæ facultas illa edit. Si enim facultas excitata ab imaginatione vnicum

Consensus
facultatum
superiorum
& inferiorum.

unicum & simplicem agendi modum habet; actus etiam semper est vnus & idem; vt dum ex Venerearum rerum imaginatione penis erigitur, actio illa vna est, & nulla fit actionum varietas. Vbi verò potentia vario modo agere apta nata est, actiones etiam valde variantur; cuius exemplum locomotiva suppeditat, quæ ab imaginatione mediante appetitu stimulata varios & infinitos motus instituit, pro specie in phantasia concepta. Ita cytharædus non simpliciter digitos mouet, sed ad speciem soni in phantasia conceptam. Eodem modo in sermone & cantu ad regulam quasi speciei in phantasia & ratione conceptam & musculos laryngis & linguam facultas motrix mouet. In quibus motibus cum species in Imaginatione concepta non ad ipsos digitos vel musculos laryngis & linguæ è cerebro feratur, & nihilominus ad eorum præscriptum talis motus fiat, qui sanum ad exemplum & regulam in Imaginatione conceptam efficit: cur opus sit, vt ad Vterum ipsum species in Imaginatione grauidæ concepta feratur; cum formatrix facultas etiam non ad vniformem aliquam actionem, sed ad varias determinata sit, aliudque in corpore, aliud in pede efficiat? Neque opus est, vt per aliquam speciem, sicut phantasia & intellectus cognoscunt, formatrix etiam cognoscat; etsi suus etiā cognoscendi modus ipsi non sit denegandus, sicut aliās etiam facultas vegetans alimentum cognoscit, & vtile attrahit, ac terinet, inutile respuit; de quo I. C. Scaliger exerc. 307. sect. 29. scribit: *Natura in animalium omnino anima est. Ipsa sibi fabricat calces, dentes, cornua ad vitam tuendam. Itaque iis & vitur & scit, quo sit vtendum modo, sine obiecto, aut phantasia nulla.* Quapropter licet facultas cognoscens à formatrice differat: aliqua tamen etiam huic cognitio tribuenda videtur, vt modò ex Scaligero dictum, & vtrique facultas ab eadem animā fluit, & eiusdem animæ hæ potentia sunt, & proinde inter se aliquam communicationem habent, etsi modum, quò id fiat, assequi non ita facile sit. Eadem enim est anima in toto corpore & vbique omnibus instructa facultatibus, etsi omnes in omnibus non exferat, sed singulas per propria organa perficiat: Mouet cor, coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus, vt Scaliger, alleg. loco, loquitur: addo porro; sentit in membranis, gustat in lingua, olfacit in naribus, audit in aure, videt in oculo, imaginatur & discurret in cerebro. Itaque fieri potest, vt in vna parte excitata & in actum deducta aliqua potentia aliam in aliā parte exciter. Ita ex imaginatione rerum Venerearum penis erigitur, non alia pars corporis, etsi imago illa ad penem non perueniat. Non tamen imaginatio, quod in aliis facultatibus sit, solum potentiam formatricem ad exercitium actus sui simpliciter incitat & ita per nudū imperium ad agendum mouet, sed etiam istas actiones variis modis determinat.

Quamquam autem conceptus aut foetus suam animam habet: & propterea nonnulli absurdum esse putant, quod imaginatio fundata in animā maris debeat mouere formationem, quæ est in animā foetus, idque tam absurdum esse opinantur, quam absurdum est, vt phantasia vnus hominis possit mouere appetitum alterius hominis: tamen quia non solum foetus corpus est contiguum corpori matris, & humores ac spiritus à matre in foetum deriuantur, & cum matris humoribus & spiritus sunt continui, sed & suo modo foetus ab anima matris, quandiu viuunt in vtero dependet; (sicut fructus in arbore, etsi semen iam perfectum & fecundum contineant, aliquo modo, donec decidant, de vitæ arboris participant,) probabile est, ea, quæ potentias animæ in matre mouent, eadem quoque in semine facultates excitare & mouere posse. Ac propterea vbi formatrix facultas in semine & Vtero materno in operatione est, si species aliqua imaginationi

matris obiciatur, atque illa cum intentione & quasi admiratione eam apprehendat, & circa eam occupetur, species talis imaginationi obiecta ad foetum signandum sufficit.

Etsi verò Imaginationem notas foetui imprimere certum sit: tamen & hoc certum, non omnem Imaginationem id præstare. Sæpe enim accedit, vt grauida aliqua pictas multas animalium formas, imò ipsa animalia videat, sicut quotidie grauidæ canes, feles, boues, sues adspiciunt, cerasa, fraga vident & tangunt, nec tamen vllam notam inde foetui imprimunt. Quapropter sciendum, non quamuis Imaginationem foetum signare posse, sed eam solum, quæ appetitum insignem, vel admirationem, vel terrorem, metum, tristitiam grauidæ incutit: quod cum & imagines pictæ, vt pote quæ rerum sunt species, resque repræsentant, præstare possint, earum intuitus sæpe non minùs, quàm res ipsa oblata, facit, vt notæ foetui imprimantur. Hinc adeo accedit, vt mulieres delicatiores & timidæ, quæ facillimè ad rerum paulò minùs tritarum & obuiarum adspæctum, imò vmbas rerum ferè, animi pathematis corripit solent, faciliùs tales notas foetui imprimant, quàm aliæ, quæ animosiores sunt, & nec facile terrentur vel timent. Quibus & hoc accedere potest, quod etsi res ipsa per se non sit talis, vt meritò timeri possit: tamen si grauida nouit, aliàs grauidas ex rerum talium adspæctu & cogitatione foetui notas impressisse, facile timere potest, ne & sibi quid tale accadat, & hoc ipso timore & cogitatione facere, vt foetui nota imprimatur.

Quamuis verò supra dictum, Imaginationem per animi pathemata non signare & notas foetui imprimere: tamen id saltem intelligendum est, quod animi pathemata proximè & per se talia id non præstant, vt pote quæ saltem humores & spiritus agitant: interitum vt causa adiuuans & sine qua non concurrere possunt, dum nimirum faciunt, vt species fortius Imaginationi imprimantur, & conformatricem turbent, quæ turbata ab opere suo, quod secundum Naturæ instinctum & scientiam absolutura erat, desistit, & facillè ad aliud exemplar, quod Imaginatio offert, auocatur.

Neque tamen omnis Imaginatio, quam animi passionibus sequuntur, foetui notas imprimere potest, sed requiritur, vt illæ animi passionibus sint fortes, vt ad Vterum vsque earum efficacia, & quidem subito, pertingat; & facultas formatrix non ita fortis sit, sed se facillè in opere suo turbari permittat; vt materia idonea ad id formandum, quod à specie in phantasia offertur, suppetat. Eorum aliquid si desit, imaginatio ad notas foetui imprimendas non sufficit. Non enim omnia, quæ imaginationi obiciuntur, facultas formatrix efficere potest, sed ea saltem, ad quæ materia suppetit, & quæ ea efficere apta nata est. Nimirum plumas, squamas, vera cornua producere non potest: Neque talia formandi vel scientiam vel materiam habet, sed simile quid carne efficit.

Fiunt autem tales mutationes rarò tempore conceptus, plerumque tempore grauiditatis, dum facultas formatrix in ipso formationis opere est. Suntque ex omnino variæ. Interdum enim numerus mutatur. Vt si grauida adspiciat alium, qui sex digitos habet, potest foetum concipere, qui totidem quoque digitos habeat. Si contra adspiciat alium, qui quatuor tantum digitos, vel vnum pedem habeat, similem prolem generare potest. Potest eadem producere pilos in iis partibus, in quibus aliàs generari non solent; vt & varias excrescentias in variis corporis partibus. Figuram quoque variarum partium nonnihil mutare potest imaginatio, vt foetus similitudinem aliquam cum bruti alicuius capite vel pede habeat. Ita per imaginationem fieri potest, vt partes, quæ continuæ & integræ esse debent, diuisæ fiant, si vulnus aliquod, vel rem aliquam gladio vel securi diuidi videat. Potest eadem colores

Quæ imaginatio signet.

Quomodo animi pathemata ad signandum foetum concurrant.

Quando Imaginatio signet.

varios,

varios, vel sanguinem, vel ignem referentes corpori inducere. Non tamen quouis tempore quævis notæ fœtui imprimi possunt, sed aliæ in principio, aliæ in fine, aliæ toto gestationis tempore. Colores quouis tempore etiam in fine formationis mutari, vt & carnea quædam tubercula adnasci, pili & similes leuiore mutationes fieri possunt. In medio, vt & fine gestationis, potest magnitudo partis mutari, dum natura ad hanc vel illam partem plus vel minus nutrimenti attrahit, eique adponit. Numerus verò partium & figura insigniter posterioribus mensibus, vbi formatio fœtus absoluta ferè est mutari non potest.

CAPVT VIII.

De fœtu lapidificato seu Lithopædio.

*Fœtus Pe-
trificatus
historia.*

Hoc loco non prætereunda mirabilis historia fœtus viginti octo annis in Vtero gestati, & in lapideam duritiem conuersi, quam Iohannes Albofius describit, quam tamen ad partus vitia si quis referre malit, per me licet. Est autem ea talis. Mulier Senonensis, nomine Columba Chatry, quæ sartori cuidam vestium nupserat, ab annis quadraginta octo fractâ ætate & valetudine occubuit, die 16. mensis Maij, annum agens ætatis sexagesimum octauum. Hæc à primis nuptiis demum ante annos ante obitum 28. conceptionis certa habuit indicia, & decursu gestationis tempore, labores puerperij graues, & abdominis dolores experiri incepit, vrina ad aliquot dies suppressa, quæ postea currenti velut alueo & magnâ vi erupit, profuso illo ichore, non tamen ex vesicæ meatu, vt credibile est, scaturiente, quàm ex mulieris oculis, amnio tunica disrupta, cum vna cum istis serosiscrementis (quas mulieres aquas vocant) aliquis concreti sanguinis trombus emerferit. Inde autem & mammarum concidere visæ sunt, motus infantis aut ignauus, aut nullus, labores mulieris tolerabiliores. Quibus omnibus attonitæ fuerunt obstetrices, quæ antea certissimum puerperium expectassent. A ludibrio autem istius fœturæ totum triennium lectulo illa decubuit, ad extremam vitæ calcem de valetudine conquesta, de tumore, de duritie, de torminibus alui (quam obuiis quibusque & Chirurgis & Medicis tractandam exhibebat) de inutili & graui illo pondere, quod pro vario gestantis motu, modò in hanc, modò in illam partem procumbebat. Denique de languente & deprauata appetentia, quam subinde acetariis, & absorpto omphacio sollicitabat, alioqui perpetuò. Illamque ferunt vicinæ, inter suos sales sæpe didicisse, (vt erat genio satis lepido) se fœtum Vtero gerere, qui tandem parenti foret exitio & internecioni; quamquam cum serio loqueretur, maleficium acceptum potius accusaret. Postquam autem fato esset functa, eius vir officiosus in vxoris manes (quam tamdiu & tantopere excruciatam viderat) accersiu it vnum atque alterum ex Chirurgis, ambo valentes arte & artis vsu, quibus (licet de scirrhuso tantum tumore cogitarent) dissecto mulieris abdomine, & reiecto infra peritonæo, Vterus sese offert, aspectu quidem rugosus & versicolor, vt crista illa pendula, quæ Gallis Indicis ex summo capite prolabitur, vel potius vt operimentum illud cutaneum: quod illorum collum ambit, tactu autem durus, testaceus & crassus instar ὄψος ἀνοδὴρ. Tum nouaculam in portentosam illam molam & gypseam iniiciunt, quâ ad aciem cultelli renitente scalprum altius adigunt. Eorum autem alter insilicto casu in cranium vulnere, & in aliquot costas, tandem humerum dextrum impetit, à quo erumpens ossis caput, certissimam fecit fidem ossium illic latitantium. Ex quo scapellum aliò transferunt, & magnâ vi, sensim tamen & rectâ vterum secant, diductisque durissimis

vulneris labris, infantem in orbem implicitum, & ex transuerso in Vtero positum introspiciunt in penitissimo sinu, & altissimis latebris stabulantem, in suamque veluti cystin, quam Allantoidem tunicam fuisse puro, callosissimam reconditum. Quo spectaculo inexpectato obstupefacti Medicos conuocant, quos in re inaudita consulant, adhibeantque in testimonium & iudicium rei huius, quæ penè fidem omnem superet. Interea multis ad nouum prodigium accurrentibus, & opus Chirurgorum inturbantibus, venit ipsis in mentem, totam istam molem ex illo veluti antro & manibus & vncis Chirurgicis, qua valent, vi abstrahere, vt arborem ex suo caudice, domumque comportare, vt priuatim & apud se accuratius corpusculi anatomen sectarentur, & cum peritis de portento nouo & inaudito consilia conferrent. In præcipiti autem & violentâ illâ lanienâ non licuit, opus festinantibus introspicere, quod substratum esset infantulo Chorion, quæ vteri acetabula, qualia vmbilici vasa, quis esset Allantoidis cum vtero & cum fœtu nexus ipse, præcipuè ad coxam dextram, ad nares, & ad partem spinæ dorsii cute infantuli omnino coaluisset.

Situs infantis erat penè sphæricus, facie ad thoracem affixâ, sublati ad nares genibus, vnde postea ex patulæ retusæ & resimæ conspectæ sunt. Ossa capitis tenuia quidem, sed firma, instar cornu nitentia, cute capitis multis in locis pilosâ, caput in sinistram brachium ita procumbebat, vt à protuberante humero auris, & os occipitis impellerentur, quod incautum eâ parte introcessisse conspicerentur.

Cubitus ad summum humerum reflectebatur, porrectâ solâ manu, quæ in pugnum adeo firmiter contracta, & summi digiti ita palmæ adharebant, vt licet appaterent seriatim inter se distincti, reipsâ tamen in vnum idemque verè lapideum corpus concreuissent. Dextrum autem brachium ad vmbilicum manum extendebat, quæ ad carpum inaduerterter abstracta fuit, & in aluo matris relicta. Femur, genu, tibia sinistra dextris incumbebant: quibus tamen erant ita implicita, vt talus sinister pendisque planta in dextrum pedion implantarentur, quibus excavatum cederet, & penè indissolubili nexu colligarentur. Vtrumque crus in ventrem & pectus reflectebatur, certissimamque fœmini sexus notulam tegebat, tibia vtrique ad nares intorquebatur, pedibus & pedum digitis ita inter se compactis & lapidificatis, vt factu ex oculis & tactu iudicio, totum istud opus dixisses esse alicuius Phidiæ, qui vel ex ebore, vel ex marmore maturæ ætatis embryi absolutissimam iconem expressisset, maxime cum in eâ duritie corpusculi moles non concidisset, imò cum cute nitidâ integram suam & οὐρανίου & πολυαρπίας retinuisset. Partes autem internæ, viscera nempe omnia, cor & cerebrum habebat se naturaliter, eo dempto, quod ultra modum induruerant, minus tamen quàm externæ, ita vt hodie quoque exsertum istud corpusculum, neque putredinem minetur, neque terebinthinem. Ex quo postea dentem exemit inopinanter quidam obuius, qui prodigium contrectabat, vt dentis sedem in ipso alueario adhuc conspiciere liceat. *Hæc Iohannes Albofius.*

Circa hanc autem mirabilem historiam duo imprimis inquirenda, primum est, quid factum sit, vt fœtus ille in puerperij laboribus in vtero matris extinctus, non, quod aliàs fieri solet, computruerit, & vel matri subitum interitum attulerit, vel paulatim petrificatus eiectus fuerit, vel factâ per abdomen viâ particulatim, quod interdum accidit, vt suo loco dicemus, egressus; imprimis cum vterus sit locus calidus & humidus, & in mulieribus quasi corporis sentina, & propterea res in eo contentæ faciliè putredinem concipiant. Alterum est, quâ vi fœtus iste in lapideam duritiem fuerit conuersus.

Primum

Primum quod attinet, sunt nonnulli in eâ sententiâ, vterum præter naturæ modum, fracti caloris imbecillitate, per irritos labores partus, per eruptionem aquarum, per effusa quædam cruenta, per aeris externi frigidi, dehiscence vtero, & diductis in spectatione partus cruribus, admissi iniuriam, refrigeratum fœtum mortuum à putredine tutatum fuisse. Verum cum mater viginti octo annis adhuc post fœtum mortuum superstes fuerit, non credibile est, in vtero potuisse esse tantam frigiditatem, quæ putrefactionem planè inhibere potuerit.

Mihi ergo probabilius videtur, istarum duarum quæstionum explicationem ab vno principio pendere. Causa enim, quæ duritiem illam lapideam fœtui induxit, eadem illum à putredine tutata est. Quænam verò causa illa sit, obscurum. Etsi verò notissimum sit extra corpus humanum dari fontes non paucos, in quibus res iniectæ in lapideam duritiem mutantur, & ex aquis fontium illorum decurrentium in canalibus & aliis locis vicinis tophos lapideos concresecere: tamen ut ex tali causâ fœtus ille lapidifactus sit, credibile non esse nonnulli existimant; cum vterus multi sanguinis venosi & arteriosi affluxu & vicinorum viscerum benigno tepore foueatur, ut in aliquid congelari non possit.

Plerique ergo hîc ad primas qualitates corporis confugiunt, sed alij aliter. Nonnulli siccitatem huius rei causam esse statuunt, inductâ à vigiliis, inedia, & ichoris copioso effluxu. Verum cum siccitas qualitas passiva sit, & omnino ad agendum segnior, alij frigus, alij caliditatem ei addunt. Qui frigiditatem & siccitatem huius effectus causam esse statuunt, eo inprimis persuadentur, quod frigiditas & siccitas putredini, quæ hîc prohibita est, maximè est contraria. Modumque huius concretionis nonnulli ita explicant. A frigore, dicunt, humores, qui in venis, mediisque spatiis vterinæ molis & concepti fœtus pertinaciter impacti erant, concretionem coactos fuisse, eodem planè modo, quo scirrhi generari solent. His ita ad absolutam duritiem tendentibus, serosum humorem per halitum resolutum fuisse, nullam verò humiditatem post hanc coitionem per venas, quæ solæ fœtui alimentum conferebant, in media vteri spatia illapsam fuisse & proinde factæ seri & cruoris effluuii, in loco frigido, sicco, & saxeo fœtum madere desiisse, imò induruisse. Verum consentaneum veritati non est, in corpore humano vivente, qualem matris corpus fuit, tantam frigiditatem & siccitatem esse, quæ hoc modo fœtum indurare possit. Et licet verum sit, postquam fœtus emortuus fuit, nihil amplius alimenti affluxisse: tamen causâ hinc nulla datur, cur non putrescere potuerit. Nam si fœtus mortuus aliquis ex vtero matris eximatur, & saxo etiam includatur, tamen putrescit, quia calore interno, à quo regatur, destitutus est.

Alij ergo à calidâ & siccâ intemperie istam duritiem provenisse statuunt; cum mater tandem veluti hæctica febre decubuerit, & calidis ac siccis medicamentis vsa fuerit, quibus cum iustus tum foris admotis assidua illa tormina sedare, flatus discutere, & vlcus illud vteri disturbare conabatur muliercularum vulgus. Verum etsi hæc omnia ita acciderint & circa matrem gesta sint: tamen lentus iste omnis calor fuit, neque ista medicamenta efficere potuerunt, ut infans non statim postquam mortuus est, in vtero putresceret: neque ita tantam duritiem fœtum mutare potuerunt.

Verum cum in Institut. lib. 2. part. 2. cap. 9. & tract. de conf. & diss. Chymic. cum Aristot. & Gal. satis monstratum fuerit, caliditatem, frigiditatem & siccitatem equidem, ut causas adiuuantes, ad generationem calculi in corpore humano concurrere posse, causam tamen præcipuam esse succum lapidescentem seu spiritum lapidificum: in eo etiam & hîc merito acquiescimus. Etsi enim infans iste sua habuit generationis principia: ta-

Dan. Sennert. Tom. III.

men procul dubio minus pura fuere, & debilia, & inprimis sanguini humores tales succum lapidescentem & suâ vi ad concretionem tendentem continentes proculdubio admixti fuerunt, unde etiam fœtus viuis in lucem editus non est. Idque fieri posse, molæ, quæ interdum in fœminis generantur, & cum his consenscunt, imò commoriuntur, & non putrescunt, ut & scirrhi ac tophi & lapides, quos in omnibus ferè corporis partibus, & in ipso vtero etiam genitos fuisse observationes Medicorum docent, satis probant. Quod si cui mirum de fœtu videtur, is sciat, rarum hunc casum esse, & qualis vnicus, quantum ego quidem memini, in totâ historiâ Medicâ annotatus est.

CAPVT IX.

De Mola.

INter errores, qui in formatione fœtus contingunt, & is est, cum pro vero fœtu quiddam informe, id est, à corporis humani formâ alienum, generatur, quod Græci *μῶλα*, Latini Molam appellant, procul dubio à pondere, quod instar molaris lapidis fœminis graue & molestum est.

Est enim mola caro & massa sine ossibus & visceribus ex imperfectâ conceptione loco fœtus genita.

Differentiæ.

Est autem magna molarum differentia. Nunc etiam est tantum caro informis sine ossibus, nihil certi referens, venis tantum referta, & cute vel membranâ obducta, imò interdum etiam præter membranam exteriorem, nihil, quo intertextantur, habent, sed saltem parenchymata viscerum refert. Alias membranosa & fibrosa magis est, & quidem interdum ita viscida & tenax ut nec ferro cedat, qualem P. Salius Diuersus vidit, ut in annot. in Altom. cap. 112. refert; simul tamen informis. Nonnunquam formam alicuius rei refert, habetque interdum formam oblongam, interdum orbicularem, interdum rhomboidem. Platerus vidit molam, Stellam arborecentem marinam appositè representantem. Aliquando brutorum animalium figuram molæ referunt; aliquando etiam membri alicuius humani figuram, refertque P. Sal. Diuersus, alleg. loco se nouisse honestam & nobilem mulierem, quæ tres molas ad similitudinem pudendi virilis formatas peperit. Imò historia ab Hippocrate, 2. Epidem. recensita probare videtur, quod etiam formâ humanâ mola nasci possit, modò ossa & viscera non habeat. Refert enim ibi, Antigenis coniugem puerum carnosum, membris discretis, crassum, sine ossibus, digitorum quatuor peperisse.

Et quidem molæ quædam vitâ omni destitui videntur, & tantum instar concreti sanguinis sunt, aut placetæ vterinæ diætæ similes, cui vasa vmbilicalia inferuntur: quædam saltem vegetantur & nutriuntur: interdum verò & sensum aliquem ac motum obscurum habent, instar zoophytorum. Et tales varias figuras habent, interdum instar vesicæ ex amplo ventre in angustum verticem mola surgit, rostro suillo vel alterius animalis similis. Interdum polypi modo in plures ramos & rostra plura vel brachia q. diuiditur. Aliquando & motum habet. Ita refert Matth. de Gradibus, in 9. Rhaf. cap. de molâ, se vidisse bis vel ter fœminas frustum aliquot figuratum excreuisse, quod mouebatur, & vixit per aliquot horas.

Nonnunquam etiam vna, nunc plures simul molæ excluduntur. Alb. Magnus, lib. 18. de histor. animal. cap. 16. narrat, se vidisse duas molas vno partu exeretæ. Et Nicol. Florentinus, serm. 6. tract. 3. cap. 20. scribit, se fœminam quandam vidisse, quæ emisit nouem frustra vno die, separata & distincta, quorum vnum quodque erat

L figur

figuræ enormis, nec figura erat similis figuræ alterius, & pendebat vnumquodque ab vncius tribus ad octo.

Præterea nunc ab vtero excluduntur solæ, sine fœtu, nunc ante fœtum, nunc cum fœtu, nunc post fœtum, & quidem nunc breuiore tempore, nunc post aliquot dies, sicut Guil. Fabricius, *Cent. 2. obseru. 54.* fœminam quandam septimo mense enixam esse molam scribit, quæ magnitudinem capitis æquabat, nono verò mense filium saluum peperit. Sæpe etiam aliquot mensibus in vtero molæ hærent. Imò interdum longo tempore cum fœminis consenscunt. Eius rei variæ historiæ passim exstant. Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 80.* scribit, in quibusdam mulieribus carunculas ad iuglandis nucis magnitudinem per pudenda excretas fuisse, aliquando singulis mensibus, aliquando bimestres aut trimestres: Molam annorum quinque se vidisse Sauanorola, *tract. 6. cap. 21. rubr. 27.* refert. Viduam quandam molam in vtero annis plus minus quindecim gestasse scribit Dodonæus, *cap. 49. obs. Medicinal.* Et Duretus, *comment. ad Coacta præfagia*, scribit, se vidisse molam annorum quindecim. Et Pareus, *lib. 23. cap. 34.* Molam rotos annos septemdecim vtero circumtulisse quandam fœminam refert. Nicol. Florentinus, *serm. 6. tract. 3. cap. 20.* narrat, se vidisse mulierem, quæ molam plusquam viginti annorum spatio gestauerit. Ad finem verò vitæ Genuensem mulierem molam gestasse Alexand. Benedictus, *lib. 25. de cur. morb. cap. 34.* testatur. Idem, *eod. lib. cap. 29.* refert, Nobilem quandam fœminam Venetam septimo mense, quo vterum gestaret, polypum peperisse monstruosum, quem ipse dissecuerit, & in medio masculinum fœtum integrum palmi magnitudine repererit, quem monstrum illud in se genitum inter eas angustias accrescere non patiebatur. Annexusque erat vmbilicus polypo. Id quod procul dubio factum, quod antequam fœtus conciperetur, mola iam vteri sinum occupauit, & propterea fœtus radicationi locus datus non est: itaque in substratâ molâ carneâ & sanguine plenâ radices agere necesse habuit. Tale quid quoque vxori suæ accidisse refert Fr. Valleriola, *obs. medicinal. lib. 1. obs. 1.* quæ cum summo vitæ periculo molam & carnem informem, crassam, duram, semiputrem, & multis partibus laceram eiecit, cui quatuor vinculis fortibus infans masculus alligatus erat, quadrimestris circiter, omnibus suis membris integer. Idem, *ibidem*, refert, aliam quamdam fœminam Arelatensem octauo gestationis mense puerum probè iam dearticulatum & suis omnibus partibus constantem molæ quoque vinculis alligatum eiecisse, magno cum virium discrimine.

Monstro potius, quam molæ simile fuit illud, quod nauaræ cuiusdam vxorem peperisse scribit Letin. Lemnius, *lib. 1. de occult. nat. miracul. cap. 8.* Primum, inquit, illa magno conatu ac molimine massam quandam informem enixâ est, cui vtrinque ansæ duæ connexæ erant in brachiorû longitudinem ac modum exporrectæ: palpitabat autem, illique vitale quiddam inesse visum est, vt spongiæ & vrticæ marinæ, quas illi Elschouue vocant, quarû innumera æstate in Oceano fluitant, exemplarque mari diffiunt, ac diutius manibus contrectatæ liquefcunt, inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerunt. Postmodum monstrum delapsû est ex vtero, adunco rostro, longo teretique collo, oculis vibrantibus, caudâ acuminatâ, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitum conclaue stridoribus implet, atque vtrò citròque discurrens latebras pertequitur; tandem mulieres puluinis impetunt, ac suffocando perimunt. Hoc monstri genus, quoniam hirudinis more sugillando sugendoque fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, sanguisugam nominant, vulgò *Suygers*. Postremò mulier hæc plus satis delassata, non sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit, à monstro ita excarnificatam, vt à sacrâ lotionem quam minimum vitæ superesset, mulier verò ægrè refocillata,

quas molestias ac torturas perpessa sit, optimâ fide mihi enarrauit.

Nonnulli etiam molæ aquosæ mentionem faciunt, sed pertinet hæc ad hydropem vteri, de quo supra dictum.

Causæ.

Proximam molæ causam esse facultatis formatricis errorem, extra dubium esse puto. Sed quâ de causâ ita aberret facultas formatrix, non ita planum est. Mercurialis in ea est opinio, molam ex solo sanguine menstruo absque vlllo semine generari posse. Sed falsa est hæc opinio. Nulla enim in sanguine solo est vis formatrix, sed ea in semine tantum hæret. Quapropter in eo quidem plerique consentiunt, debilitatem seminis & sanguinis copiam huius rei causam esse. Verum an vtriusque semen requiratur, an verò sine virili semine mola generari possit, dubium. Nonnulli in eâ sunt sententiâ, sine virili semine ex semine fœminæ cum sanguine menstruo mixto molam generari, alij ex semine virili cum sanguine menstruo copioso mixto. Verum puto tutissimum esse statuere, plerumque quidem ab vtroque semine masculino & fœminino molas generari, cum facultas formatrix, præcipuè si debilis est, ob semen exiguum non bene constitutum, à sanguinis copiâ obruitur, ita vt etiam venas aliquas vel earum rudimenta, & membranas quasdam effingat, totam verò fœtus structuram elaborare non possit: interdum tamen etiam in viduis à solo fœminino semine & sanguine molas fieri posse, obseruationes Medicorum docent, vt postea, in *Questione*, dicitur.

De causâ molæ iam olim scripsit Hippocrates, *lib. 1. de morb. mulier.* Molæ, inquit, conceptus hæc causa est: Cum multi menses exiguum & morbosum semen exceperint, neque conceptus rectus sit, & venter plenus est veluti prægnantis. Et *lib. de sterilitate*: Fit mola in vtero, cum mensium copia exiguum & minimè robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebne.

Generatur autem facilius mola, imò vario modo generatur, si sanguis non solum copiosus sit, sed & impurus & ad fœtus nutritionem ineptus, quem natura menstruo tempore, vt inutilem excretura erat. Hinc adeo accidit, vt mola plerumque generetur, si fœmina cum viro concumbat imminentibus iam vel fluentibus, & nondum planè cessantibus menstruis, vnde etiam procul dubio Germani molas appellant *Monkinder*: Interdum & in iis, quæ diu menstrua suppressa habuerunt. Ita Hippocrates, *5. epid.* de vxore Gorgiæ refert, quod ei menses per quadriennium non fluxerint, & fœcellam pepererit & subsecuto diuturno vteri fluore, post 40. dies proiecerit molam, post quam sana facta est.

Disputant etiam hîc nonnulli, An mola fiat à nimio calore, an à frigore: cum Aristoteles, *lib. 4. de gen. animal. cap. 7.* scribat, molam fieri eodem modo, quo ea, quæ inquinari dicimus, cum elixantur, nec per calorem, vt quidam volunt, sed potius propter caloris debilitatem. Contra Auicennas, *fen. 21. terrij, tract. 2. cap. 18.* vehementiam caliditatis necessariam esse, à qua sanguis coquatur, & carnis formam acquirat. Verum si rem accuratè æstimemus, neque à calore, neque à frigore solum & primariò fit mola, sed à facultate formatrice, errante tamen in suo opere. Neque molæ generatio saltem coctio est, & rei similis plane productio, sed formatio quædam, vnde magna molarum, vt supra dictum est, diuersitas, & præter carnem, venas, membranas, etiam interdum animalium quorundam formas molæ habent. Si verò de causâ instrumentali quæramus, rectius sentit Aristoteles, quam Auicennas. Calor enim, quo facultas formatrix, vt instrumento vtitur, in debili semine debilis est, & à copiâ sanguinis obruitur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Molam cognoscere non facile est; cum & verum fœtum, & hydropem, aliosque vteri tumores & obstructions à suppressione mensium æmulari possit; imò interdum cum ipsis coniungatur. Præcipue verò ante quartum mensem nulla cognitio certa de istis est; & vix à vero fœtu discerni possunt, cum utrobique eadem ferè appareant symptomata, menses retineantur, cibi fastidiū & nausea suboritur, colorq; faciei mutetur. Temporis autem progressu facilius cognoscitur, & quatuor potissimum signis. Primum est motus. Postquam enim fœtus iam moveri incipit, à molâ discerni potest. Nam quamquam etiam à molâ & flatribus motus quidam excitari possit: tamen peritæ fœminæ facilè fœtus motum à flatribus discernere valent. Præterea si fœmina de latere in latus conuertitur, mola in latus, in quod decumbit, instar lapidis voluitur, cum insigni ponderis sensu, quod longè maius sentiunt, quàm dum fœtum viuum vtero gerunt. Aut si quem motum habet mola, is tremulus saltem & palpitans est, constrictionis saltem & dilatationis, ut in spongiis & Zoophytis, non verò in omnem situm differentiam, quod in vero fœtu accidit. Si verò tempus quo moveri solet infans, præterierit, & nullus motus in vtero percipiatur, interim verò venter intumescat, nec tamen hydropis adsint indicia, molæ latentis id signum est.

Secundò fœtus verus à molâ ventris figurâ & mole discernitur. Vbi enim fœtus verus in vtero est, venter, præcipue versus umbilicum, attollitur, & acuminatur, & versus latera molliter utrinque coarctatur. In molâ verò venter in omnem dimensionem æqualiter attollitur, & quidem globus quasi seu massa in vteri & lumborum regione posita tactu percipitur.

Tertiò in gravidis lac verum circa quartum mensem generari incipit, quod natura de fœtus nutritione sollicita generare maturè inchoat. In molâ verò mammae equidem etiam intumescunt, sed verum lac in iis non generatur, sed quædam cruda materia ex suppressis menstruis & ad mammas tendentibus, quæ progressu temporis tandem evanescit.

Quartò grauiora, quæ molas, quàm quæ verum vterum gestant, habent Symptomata. Vires enim magis prosteruntur & languent, respiratio est difficilis, doloresque dorsi & inguinum frequenter mulieres molestant.

Si tandem post decimum mensem, & præterlapso tempore partus legitimo, venter adhuc tumeat, nec hydropis signa adsint, de molâ non levis suspicio est. Solentque ea sese postea magis prodere; cum interdum non solum mensibus pluribus, sed & annis in vtero hæreant molæ.

Omnino verò difficulter cognoscitur mola, si cum fœtu viuo coniuncta sit: ni forsan ex mole ventris maiore & gravitatis pondere, ac symptomatibus grauioribus, ut & si hydrops vel alij tumores coniungantur, ea etiam difficilimè cognoscitur.

Si verò certum sit, mulierem minimè esse gravidam, non tamen semper planum est, an adsit mola, vel aliâ de causâ venter intumuerit. Cognoscitur autem mola rectissimè & pondere & gravitatis sensu in vtero, & ex motu eius, quem ægra, dum se erigit vel ambulat, vel de latere in latus movet, percipit. Nonnulli etiam ex mensium fluxu aliquid de molâ colligere volunt, statuuntque, quibus menses fluunt, in iis molam generari non posse. Et verum quidem est, rarum esse, ut fœminis, quæ molam habent in vtero, menses fluant, Verumptamè observavit Ambr. Paræus, ut lib. 24. cap. 41. refert, mulierem molam gerentem vtero menstruo fluxu laborasse. Idem observavit Guil. Fabricius, ut testatur, cent. 4. obs. 39. in fœminâ quadam Bernensi, quæ etsi eius magnitudinis molâ gestabat, ut ab omnibus percipi posset, tamen menstrua fluxerunt, sed in minori quantitate

Dan. Sennert. Tom. III.

vsque ad finem vitæ, etsi à molâ liberata non fuit. Vt enim gravidis interdum per venas cervicis vteri menses fluunt, ita etiam molam gerentibus idem accidere potest. Neque molæ continuò augentur, ut fœtus, ideoque tantâ copiâ sanguinis, præcipue in plethoricis, opus non est. Alij & hoc signum addunt, quod molam gerentes contabescant, & malè coloratæ sint. Verum nec hoc perpetuum, sed observatum, nonnullas molas gerentes, corpore bene valido, & bene coloratas mansisse.

Prognostica.

1. Mola semper periculosus affectus est: quia insigniter Vterum & totum corpus lædit. Retinentur enim menses, & cum toti in augmentum molæ non absumantur, magna humorum colluvies in Vtero & circa eum cumulat, quæ Vtero & toti corpori plurimum damni affert.

Prognostica.

2. Si in plures partes mola divisa est, minus periculi affert; cum plerumque tertio aut quarto mense, dum adhuc mollior est, eiici solet. Vbi verò unica & solidior massa est, plerumque in vitæ periculum fœminas conicit; cum vel non excludatur, vel non sine insigni difficultate excludatur, & ob partium Vteri dilacerationem insignes hæmorrhagiæ sequantur, quæ cum sisti nequeant, fœminis interitum afferunt. Cuius rei exemplum habet Guil. Fabric. Cent. 2. obs. 55. de quadam fœminâ, quæ ab initio se gravidam putabat, postea verò spe frustratâ, ultra duos annos graviter afflicta vixit, & tandè à vita discessit, cuius abdomine aperto, plurimum aquæ, carnis loturæ similis effluxit. Vterus in magnitudinem ingentem extensus, peritonæo à lineâ albâ ad costas vsque spurias & renem dextrum adeo tenaciter adhærebat, ut vix auelli posset: hinc dolor ille maximus quem in latere passa erat. Ren sinister planè putrefactus conspiciebatur. Hepar undique abscessibus putridis scatebat. Hinc aqua, quæ in vacuo ventris continebatur, sanguinolenta facta fuerat. Vtero ad aperto aquæ fœtidissimæ puri permixtæ ultra sex libras effluerat. Mola quoque in conspectum sese dabat, magnitudinem capitis longè excedens, inæqualis, nonnullis quoque in locis dura, atque hinc inde putrida ac fœtida. Illa autem non solum vasis coryledonibus, verum etiam totâ illâ parte, quæ dorsum respicit, tam tenaciter adhærescebat, ut sine dilaceratione vteri auelli & separari non potuerit. Ambo quoque testiculi præter naturam adeo excreverant, ut magnitudinem pugni excederent, erantque inæquales, duri & ad instar ferè vix. Non tamen semper, ut Hippocrates, lib. de sterilitate, scribit, mulier, quæ unicam molam gerit, si expellatur, perit. Observatum enim sæpe est, molas prægrandes unicæ, spontè ex Vtero eiectas, vel extractas fuisse, sine fœminæ periculo.

3. Si fœtui iungatur mola, eum vel enecat, vel insigniter lædit.

4. Si molæ hydrops coniugatur, ferè lethale est; cum duos gravissimos morbos fœmina vix superare possit.

5. Si molæ solæ sint, sæpe non solum pluribus mensibus, sed & pluribus annis in Vtero hærent, quibusdam etiam consenscunt; semper tamen in causâ sunt, ut mulier citius, quàm, si absque molâ fuisset, factum esset, intereat. Et quò diutius hæret in Vtero, eò difficilius tollitur & sæpe tolli non potest. Quin & consenscunt fœminæ & commoriuntur, ut Aristoteles, lib. 4. de gen. an. cap. 7. testatur. Et quidem interdum fœminis ex molis, quas longo tempore gestant, nullum incommodum & periculum, præter molestiam ex molâ & pondere percipiunt. Interdum indurantur, ut ferro etiam scindi non possint, ut Aristoteles, loco alleg. docet: interdum putrescunt, & Vterum eadem contagione afficiuntur, & varia symptomata, imò & mortem inferunt, ut Prognost. 2. dictum.

L 2

6. Interdum

124 De Sympt. quæ fem. in vtero accidunt.

6. Interdum molæ eiectionem dysenteria præcedit; sicut id euidam fœminæ post tres vel quatuor annos accidisse refert Aristoteles, lib. 4. de gen. anim. cap. 7. & 10. quæ in dysenteriam periculosam incidit, & postea molam eiecit, ægramque tandem iugulauit.

Curatio.

Mola præcautio.

Tutissimum verò fuerit, præcauere, ne fœmina molas concipiat, id quod eo præstabit, si non coëat mensibus instantibus, aut fluentibus, & corpore impuro & non purgato, vt & vtero intemperato, aut obstructo. Si enim molarum generatio præcaueri debet, hæc vitia omnia prius remouenda sunt, antequam fœmina coëat. Nec coitus, nimis frequens esse debet. Si enim coitus sit frequentior, præsertim in corporibus non satis robustis & vegetis, semen debile generatur, quod ad molas generandas aptum est.

Curatio.

Si verò molam in Vtero genitam esse, cognitum satis sit, danda opera, vt quamprimum, antequam radices firmiores in Vtero agat, tollatur: Id quod fiet, si purgantia, aperientia & detergentia, ac facultatem expultricem irritantia adsumantur, tum etiam extra adhibeantur vasa vteri & ligamenta emollientia & detergentia, & omnino ea ferè medicamenta, quæ in mensibus suppressis, & partu difficili ac fœtu mortuo vsurpari solent.

Totam istam curandi rationem complexus est Hippocrates, lib. 1. de morb. mulier. Primum, inquit, totum corpus foueto, deinde per sedem clysterem adhibeto, quo sanguis multus erumpat: fortassis enim, quod compactum est, commoueris, id quod fœtus esse putatur, muliere à pharmaco concalescētā: sed & vteros colluito, quo sanguinem educas, sin minus, subditius vtatur fortissimis: è buprestis, & dictamnium Creticum è vino bibat: sin minus, castoris testem & retro cucurbitulam ipsi ad laterum mollitudinem affigito, & plurimum sanguinem detrahito: atque hoc maxima rerum, ac virium ipsarum coniectura facta, facito. Ergo, si mulier sit plethorica, Venæsectio largior institui potest. Vt enim aliàs ob largiorem sanguinis emissionem grauidæ abortire solent: ita etiam si sanguis ad nutriendam molam subtrahatur, natura ad eam expellendam facilius sese accingit. Si verò mulier minus sit plethorica, sanguinis euacuatio parciore esse potest. Vtrobique tamen commodissimè in talo aut poplite vena aperitur; cum venæ istæ mensibus prouocandis & Vtero purgando sint aptissimæ. Si tamen sit magna sanguinis copia, Venæsectio repeti & sanguis largius detrahi potest; si minor eius copia, parcius.

Post Venæsectionem purgantia exhibenda, & quidem validiora, eaque si opus sit, repetenda. Cum enim purgantia medicamenta magnam fœtum deiciendi vim habeant, in molâ quoque exturbandâ plurimum valent: id quod confirmat illud Aristotelis, qui, 4. de gen. animal. cap. 7. scribit, mulierem molam tres vel quatuor annos gestasse, & tandem dysenteria superueniente molam eiecisse.

Purgato corpore primò emollientia & laxantia adhibeantur.

Vt ℥. rad. althææ, lil. alb. ana Vnc. ℥. fol. althææ, mercurialis, parietaria, branica vrsina, ana Mj. fl. chamemeli, ana M℥. sem. lini, fenugraci, ana Drach. vj.

Coq. in decocto in iusculo carnis, tum Col. ℥. lb. j. Adde butyri recent. ol. amygdalar, dulc. lil. alb. ana Vnc. j.

F. Clyster, qui aliquoties repetatur.

Ex iisdem plantis fiant balnea, fomenta, vt & linimenta atque vnguenta ex ol. lil. albor. amygdalar. dulc. butyro stale, pinguedine caponis, anseris, vt viæ & vincula quibus mola vtero adheret, laxentur.

Hinc exhibenda etiam interna medicamenta menses mouentia, dictamnus Creticus, aristolochia, bryonia, & similia.

Extra quoque huius generis medicamenta vsurpanda: Exempli gratia, Clyster talis fiat:

℥. rad. bryonia, aristoloch. rot. longa, ana Vnc. ℥. asari Drach. ij. fol. ruta, sabina, artemisia, dictamni, puleg. matricaria, ana Mj. fl. sambuci, chamemel. ana M℥. sem. fenugraci, lini, ana Vnc. ℥. Coq. in aq. f.

Col. ℥. lb. j. el. hiera picra, Vnc. j. trochisc. alhandal. Scrup. ℥. ol. rutacei, cheirini, ana Vnc. j. ℥. F. Clyster.

Ex magmate verò, à quo Clyster paratus est. Cataplasma fiat, quod ventri imponatur.

Pessus verò talis fiat:

℥. trochisc. de myrrha, galbani, opopanax in vino dissol. ana Drach. ij. rad. cyclaminis Drach. j. ellebori albi Drach. ℥.

Cum succo rute F. Pessus.

Si verò talia omnia frustra tententur, & vsurpentur, ad Chirurgiam accedendum, quæ primò solâ manu perfici potest, id quod feliciter præstitit Guiliel. Fabricius, vt refert Cent. 2. obseru. 5. 2. Cum enim mulier quædam 22. Martij peperisset, simulque secundinam eiecisset, molaverò ad diem 27. Martij vsque in Vtero retineret, & febris ac alia symptomata plurima accederent, fœminâ rectè collocatâ, manuque in vterum immisâ, digitis clementer paulatimque fungosam molam ab vtero separauit, atque vnicâ vice totam semiputridam & fœtidam sine vehementia & dolore extraxit, imò saluâ matre.

Deinde instrumentis, dum, collocatâ rectè fœminâ, vteroque dioptrâ vterinâ aperto, mola instrumento, quod Embryulcum nominant, quodque à similitudine pedis gryphi nomen habet, extrahitur. Cautè tamen in instrumento immittendo, & in molâ extrahendâ procedendum, ne damnum aliquod Vtero inferatur, & aliquid in Vtero dilaceretur, aut Vterus loco suo moueatur, aut hæmorrhagia immoderata excitetur. Itaque, obf. modò allegatâ, Guil. Fabricius commodius instrumentum excogitauit, & depinxit, forcipem scilicet, cuius extremitates in cochlearis aut rostri anatis, sed profundè satis desinunt, in cuius medio exsuperant dentes tres quadrati & acutissimi.

Danda etiam opera, vt mola tota extrahatur. Etsi enim nonnulli parte molæ extractâ suppurantia adhibenda censent, vt reliqua in pus & saniem mutata spontè elabantur: tamen periculo hoc non vacat: cum facilè ex materiâ putridâ febres, animi deliquia, dolores, conuulsiones Vteri, vlcera excitari & fœmina in vitæ periculum conici possit.

Tutius est, si nec à Chirurgiâ salus sperari possit, naturæ negotium committere, quæ molam suo tempore excernere solet.

Monet etiam hic Guil. Fabric. Cent. 1. epistol. cent. 4. obseru. annexæ, epistol. 39. Si operatio Chirurgica primò statim ex voto non succedat, non desistendum, sed post dies aliquot, aut mensem, reiterandam esse. Cum enim in muliere quadam Colonienfi collum Vteri ita dilatasset, vt manu & forcipe molam apprehendere posset, ipsam tamen extrahere ausus non fuit, sed quamprimum id conatus est, tanti circa lumbos dolores superuenerunt, vt ab opere desistere coactus fuerit. Quapropter ad quindecim dies negotium distulit, & postea operationem feliciter peregit.

Cum verò post molam eiectam plerumque insignes hæmorrhagiæ & dolores sequi viresque deici soleant, hæmorrhagiæ nimix succurritur partium superiorum frictione & ligatione, fotu manuum linteis vino calido immerfis, & aliis, quæ de fluxu mensium nimio enumerata sunt.

Vt ℥. fol. plantag. bursa pastoris, rubi, quercus, fl. ros. rubr. ana Mj. Coq. in aq. chalybeata. Postea.

℥. farina hordei volatilis Vnc. ij. pulu. balauft. nuc. cupressi, cortic. granator. ros. rubr. rad. consolida maior. ana Vnc. j. ranar. combustar. boli Armeni, sang. dracon. ana Vnc. ℥.

Cum

Cum decocto antea parato & modico aceti F. Cataplasma, quod Vteri regioni imponatur.

Vsurpetur etiam hic pessus:

℞. turundarum è stupâ cannabinâ molli, quæ madesiant succo plantaginis vel decocto superiore & conspergantur hoc puluere:

℞. farine volatilis Vnc. j. s. terra sigill. Drach. ij. sang. draconis Vnc. s. cinerum ranar. aquatilis. combustar. Drach. ij. F. Pulvis.

Dolores leniuntur anodynis, de Vteri dolore propositis. Vires seruantur alimentis facilis coctionis, boni succi & nutrimenti multi, ouis nimirum, iusculis & carnibus pullorum, gallinarum, caponum, perdicum; Vino, margaritis, conseruis ros. viol. borrag. spec. elect. de gemmis, de hyacintho.

QVÆSTIO

An mola sine Viri congressu, & sine virili semine generari possit.

Non prauis momenti hæc est quæstio, & in quâ interdum cardo pudicitie & impudicitie fœminarum versatur. Si enim virgo vel vidua molam eiiciat, eam nonnulli suspectæ pudicitie habent, & cum viro congressam esse statuunt. Alij contra sine congressu viri & sine semine masculino concurrentem molam generari posse existimant.

Priorem sententiam qui defendunt, primò ad experientiam prouocant, & omnes seu virgines seu viduas, quibus tale contigerit, suspectæ pudicitie fuisse putant. Deinde rationibus idem euincere conantur, quod scilicet primò plerumque molæ ad modum superfœtationis fiunt, & cum vero fœtu coniunguntur; deinde, quod nulla sine virilis seminis cum fœmineo coniunctione fieri possit formatio. Tertiò, quod si solus sanguis cum semine fœminino ad molam procreandam sufficeret, frequentissimè in Virginibus nubilibus, aut Viduis vegetioribus, quibus & seminis & sanguinis copia suppetit, tales molæ generarentur, quod non obseruatur. Quartò licet aliquando semen extra vasa spermatica in Vterum effundatur, vt aliquando per pollutiones nocturnas accidit: tamen in Vtero non retinetur, sed effluit.

Alteram verò sententiam qui defendunt, etiam ad experientiam prouocant. Etenim I. C. Scaliger, ad text. 43. lib. 10. de hist. anim. Aristotel. id doctorum autoritate se confirmaturum pollicetur. Et Dodonæus, obs. medic. cap. 49. refert, honestam quandam viduam molam excreuisse. Et Marcellus Donatus, lib. 4. de histor. medic. mirabil. cap. 25. scribit: Nobilem mulierem indubiæ honestatis matronam, quinquagesimum sextum annum agentem carnosæ corporis habitu, & plurimo sanguine redundantem, absque viri concubitu, cum iam per aliquot annos menstruæ purgationes defecissent, anno 1573. & 1574. molas plures carnosas edidisse, fluentibus veluti in naturali partu mensibus copiosè & maximis cum cruciatibus, interposito duorum, aliquando trium, aliquando vnius mēsis spatio. Erant autem carnes illæ molæ nonnullæ ad pugni crassitudinem, aliæ minores, durissimæ nonnullæ, aliæ verò minùs duræ.

Et si verò, vt dictum, nonnulli obiciunt, circa seminis virilis & fœminei commistionem nihil generari posse: id tamen tantum de integri fœtus formatione intelligendum. Interim quid imperfectum etiam ex sanguine, concurrente semine fœmineo formari posse, impossibile non est.

Etenim cum semen fœmineum etiam sit semen, etsi debilius, facultas formatrix ei quoque non prorsus deneganda est; quæ licet perfectum fœtum formare non queat, aliquid tamen, etsi informe, è sanguine effluente effingere potest. Et cum videamus ouipara sine mare oua subuentanea in se gignere, cur non etiam in viu-

paris & homine aliquid sine mare generari possit? Et frustra experientiam eludere conatur Mercatus, dum illud, quod interdum à fœminis sine viri congressu excretum est, Vteri lumbricos esse statuit. Experientia enim contrarium testatur; & vidua illa, cuius mentionem facit Dodonæus, non lumbricos, sed molas pugni magnitudine excreuit. Et ipse Mercatus postea concedit, semen fœminæ, cum sit exigui caloris, membranæ concretionem fabrefacere posse. Atque Hippocrates scribit, lib. de sterilit. fieri molam in Vtero, cum mensium copia exiguum & minimè robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebre.

Vt verò in re, quæ multos Medicos dubios habuit, meam sententiam exponam. Plerasque molas è semine virili debili cum fœmineo mixto & sanguine copioso formari puto: Interdum tamen, sed rarò, viduas etiam quasdam sine virilis seminis concursu molas generasse, historię supra allegatæ docent; verum eas planè rudes, & minùs, quàm eæ, quæ ex virili semine fiunt, formatas, id quod vel historia illa à Marcello allegata docet, de molis illis, quas vidua excreuit, quæ vt plurimum, postquam excretæ fuerunt, sub aëre diutius permanentes, in aqueam liquefactâ soluebantur substantiam. Vt verò Virgines sine concubitu cum viro molas generent, fieri posse non puto. Etsi enim accidere possit, vt vel ex lasciuiâ, vel per somnium semen profundant: tamen quia semen fœmineum per se solum debile est, sanguis ad formationem necessarius ab eo nec attrahetur, nec spontè affluet, utpote qui ad fœtus formationem in iis affluere, consuetus non sit; id quod in viduis, quæ antea pepererunt, facilius accidit: & vasa ipsa Vteri sunt in Virginibus longè angustiora, quàm in iis, quæ pepererunt, & propterea etsi semen forsan in vterum in iis confluat, sanguis tamen, qui ad molam formandam necessarius est, deest.

Ista tamen præcipuè de molis non vitalibus accipienda sunt. Vt verò mola vitalis sine virili semine in virgine vel viduâ generetur, vix possibile esse puto, & propterea earum pudicitiam meritò suspecta non esse, quæ vitales, quàm quæ non vitales molas edunt.

C A P V T X.

De Monstris.

Interdum verò accidit, vt pro fœtu sano non saltem molas informes, & vitæ carentes, fœminæ concipiant & generent, sed & varia monstra viuientia & animalia præter & contra naturam producant. De vermibus in Vtero genitis supra, sect. 2. cap. 8. dictum. Molis verò quid simile in Vtero generari, quod formam vel bufonis, vel muris, vel piscis habeat, sæpe obseruatum, vulgò Feram appellant, idque vitium Lombardiæ mulieribus familiare esse refert Gordonius, partic. 7. cap. 12. Liliij. Tornamira, ad cap. 89. lib. 9. Rhaf. ad Almanf. Apuliæ mulieribus Guainerius, de agrit. matric. cap. 32. Ioh. Mich. Sauanarola, tract. 6. rub. 27. Alex. Benedictus, de curat. morb. lib. 25. cap. 35. Hispaniæ mulieribus Lud. Bonaciola, lib. 1. de morb. mul. cap. 6. Neapolitanis & Flandris Lud. Viues, de anima. Serpentes, canes & alia animalia, vel fœtus brutorum quasdam partes habentes, & alios eosque variis modis monstrosos genitos fuisse, è Lycosthene & alijs, qui de prodigijs & monstis scripserunt videre est, neque operæ pretium est, historias illas omnes hic adducere. Vnam tantum historiam ex appendice Caspar. Bauhini ad libell. Franc. Rousseti de partu Cesar. adponere libet, quæ sic se habet: Mulier, inquit, cuiusdam baiuli, dicta Anna Tromperin, in Xenodochio nostro inter pupillos educata, cum iam annorum esset circiter triginta, enixa est puerulum cum

L 3 duobus

duobus serpentibus, anno 1576. circa festum S. Ioannis. Sed paucis de gestatione fœtus, de partu atque educatione, & etiam de serpentibus vnâ enixis: & prius, de serpentibus tanquam primò in corpore natis. Narrauit mihi, fide datâ, se anno 1575. circa festum Ioannis, cum esset messis, & summè caleret, bibisse ex scaturigine fontis in syluâ Bründelholz dictâ, qui locus quartâ parte miliaris Basileâ distat, vbi suspicatur bibisse se sperma serpentum: paruo enim tempore post potum aquæ cœpit venter augeri: tribus dein mensibus post grauida reddita, vnâ cum fœtu aucti etiam serpentes: tantam verò in molem abdomen excreuit, vt fasciâ vti cogeretur ad gestationem ventris. Dum ieiuna esset, sentiebat morsus & punctiones circa ventriculi regionem: cibo verò sumpto melius habebat, munia etiâ commodè obibat; verùm solo lactis desiderio tenebatur, & etiam utebatur. Cum verò iam tempus adesset partus, tribus diebus ante partum à cibo planè abhorruit, ita vt nec lac, nec minimum alterius alimenti assumeret. Monuit tum ipsa, vt quamprimùm foret fœtus exclusus, supponeretur orca lacte repleta, de serpentibus, vel de vermibus enim apud ipsam esse suspicionem; idque partim propter morsus, partim propter mirabilem motum, quem toto anno persenserat. Quare feliciter puerulum enixa, cum quo copiosissimi ichores, quos aquas vocant, effluxere: dein, cum ad secundinæ exclusionem se prepararet, orca tum cum lacte suppositâ, prodiit serpens: vnde mulieres parturienti adstantes perterritæ, arrepto puero secessere: quare & ipsa puerpera timore perculsa, eleuato capite, non solum serpentem vidit, sed & alterum prodeuntem non solum persensit, sed etiam obseruauit. Puer paruulus erat, ita emaciatus, vt vix ossibus hæreret, viuax tamen foramen habebat in ceruice tantæ magnitudinis, vt facillè nux indi potuisset, quod sanè factum puto tribus iis diebus, quibus mater lacte abstinerat, aliâ corpore toto absque noxâ: hic annum vnum & septimanas duodecim superuixit, tandem verò anno 1577. cum apud nos pestis sæuiret, eâ lue correptus obiit. Serpentes verò erant longitudine vlnæ, qui crassitie penè infantis brachium æquabant, maculis variegati: qui ita viui ab obstetrice fuere in cœmeterio S. Elisabethæ sepulti. Iam ad matrem redeo, illa dimidio anno à partu corpore incuruato incessit: se enim erigens dolores imensos & in abdomine & in dorso perferebat. Postmodum tamen ventrem semper habuit satis magnum, ac si Vtero gestaret: sed & ab illo tempore quatuor habuit liberos. Ventriculo tamen hætenus imbecilli, cum dolore Vteri. Sesiuiannus est, ex quo alio symptomate fuit correpta: cum enim per septimanas 16. menstrua essent suppressa, venter indies augetetur, se tamen grauidam non esse certò sciret: consultis duobus, vt ipsamet mihi narrauit, grauidam esse pronunciarunt: ipsa ergo cum à tanto tempore viro caruisset, & hoc à veritate alienum esse nosset; proprium consilium secuta stufam ingressa est, cucurbitulas sedecim affigi curat & pedibus & feminibus, aliisque corporis partibus: sequenti die binas incidi venas, & copiosè detrahi sanguinem curat: terciâ postmodum die menstrua copiosè cœpèrè fluere, sicque ventris tumor concidit. Verùm dum hæc narraret, satis magnum habebat adhuc ventrem, qui aliquando augetur, aliquando concidit.

Hæc Bauhinus.

In genere hoc obseruandum, Monstra illa omnia (hoc quidem loco, vbi de vitiosâ conceptione agitur. Nam & alia monstra in naturâ dantur) dici, vbi pro fœtu humano aliquid aliorum animalium speciem, seu ex toto, seu ex parte referens, vel etiam humanam quidem speciem habens, sed plures partes, vt capita vel pedes obrinens, aut alio modo insigniter vitiosè conformatum gignitur. Neque enim vbi infans vel sex digitos in vnâ manu habet, vel similis

minus enormis in conformatione error commissus est, is pro monstro habendus.

Causæ.

Et si verò ex semine humano cum semine bruti *Causæ.* monstrum procreari posse, quod partim hominem, partim brutum aliquod referat, negandum non sit, idque historiæ doceant: tamen hoc rarissimè sit, ideoque aliæ causæ monstrorum, quæ in homine generantur, inquirendæ. Cum verò ad formationem fœtus requiratur ipsa facultas formatrix, instrumenta, quibus facultas in operando vitur, & materia, ex quâ fœtus formatur: ipsa facultas per se non errat, sed vel seducitur ab imaginatione, vel suo fine in operando frustratur, ob instrumentorum, spirituum scilicet & caloris, vel materiæ, seminis pura & sanguinis, vitium: atque ita monstrorum, vt omnium in formatione fœtus errorum, causâ querenda vel in imaginatione, vel spiritibus & calore, vel semine aut sanguine. Ideoque etsi monstra dicantur esse errata Naturæ, id non aliter accipiendum, quàm quod dictas ob causas id, quod vult & intendit, perficere & assequi non potest. Cum enim Natura nunquam sit otiosa, & ob perfectionem vniuersi melius sit eam aliquid agere, & ex subiectâ materiâ aliquid producere, quàm planè quiescere & materiam inalteratam ac rudem relinquere, formam, quam potest, ei inducit, & si hominem non potest, aliud animal generat. Itaque vt monstra generentur, præcipua causâ est imaginatio, de cuius viribus supra, cap. 6. dictum. Ita ex Volaterrano referunt, fœminam quandam, cum conceptionis tempore attentè Imaginem D. Ioannis Baptistæ, veste pilosâ induti, adspexisset, infantem pilosum & hirsutum peperisse. Eodem modo obseruatum, mulieres grauidas ex adpectu hominum lauorum, dæmonesque referentium, monstra cornuta, rostrata, pedibus bifidis genuisse. Deinde si spiritus & calor, ac semen & sanguis sese rectè non habeant, varij errores in formatione fœtus, & hinc varia monstra generari possunt. Etenim si spiritus & calor debiles sint, vt in omnes seminis partes æqualiter, & vt debent, agere non possint, pars aliqua seminis non rectè elaboratur, & formatur, sed rudis & imperfecta relinquitur. Si verò vel semen vel sanguis non satis copiosus sit, defectus aliquis in partibus fieri potest; Contrâ si materia sit nimis copiosa, vt facultas formatrix eam totam gubernare non possit, etiam informe & monstrosum aliquid inde generari potest. Præterea si semen masculinum, & fœmininū non rectè misceantur, vel per vterum variè dispergantur, aut sanguis non æqualiter affluat, etiam deforme & inæquale ac monstrosum quid inde formari potest.

Non tamen hic prætereundum, etiam ex Dei voluntate, ad significandum aliquid hominibus, interdum talia monstra gigni: vnde etiam monstra, portenta & prodigia nominantur, quod aliquid futuri monstrant, portendant & significant; atque obseruatum, post talium monstrorum partum sæpe publicas calamitates subsequutas fuisse.

Verùm de monstros in genere & ex professo scribere huius loci non est. Neque etiam monstrum genitum Medici operâ emendari potest. Hoc saltem Medici est, monere, quâ ratione præcaueri possit, vt, si semel fœmina monstrosi quid peperit, amplius tale non gignat. Quod quâ ratione præstari possit, cap. præc. de molâ, dictum. Nimirum cauendum fœminis ne dum grauidæ sunt, res monstrosas adspiciant. Deinde ad spiritus & calorem roborandum, exhibenda ea, quæ vterum calefacere & robore possunt, quæ supra proposita sunt. Terciò danda opera, vt & semen & sanguis è quo fœtus formatur, se rectè habeant, quod quâ ratione fieri possit, antea etiam dictum. Quartò & inprimis cauendum,

cauendum, ne fœminæ, dum menstrua patiuntur, cum viro coeant: Fœminæ enim menstruis laborantes faciliè monstra generant. Nam licet sanguis menstruus per se non sit vitiosus, sed copiâ saltem peccat: sæpe tamen accidit, vt natura vitiosos humores, si qui in corpore cumulati sunt, eadem operâ cum mensibus per vterum expellat. Si ergo eo tempore, quo menses fluunt, fœminæ concipiant, & sanguis ille impurus & spurcus materia fœtus fiat, mirum non est, si vitiosum & monstrosum quid ex eo generetur.

CAPVT XI.

De falsa conceptione & grauidatione.

Falsa grauidatio. Tandem circa Conceptionem & hoc interdum accidit, vt fœminæ, quæ non conceperunt, se grauidas esse putent, cum iis menstrua supprimantur, & venter intumescat. Quâ de re cum fœminæ ancipites & dubiæ sæpe Medicos consulant, quâ ratione vera Conceptio à tali falsâ distingui possit, notum esse debet. De quo etsi etiam supra part. 1. sect. 2. cap. 9. aliquid dictum sit: tamen & hoc loco de eo agendum.

Falsa grauidatio & Conceptio. Est nimirum falsa Conceptio seu grauidatio, cum fœminæ menses supprimuntur, venterque intumescit, & accidentia Conceptionis veræ similia adsunt, vnde fœminæ spem falsam concipiunt, se grauidas esse, & vt Hippocrates loquitur, putant, se in ventre habere; cum tamen fœtum nullum vtero gerant. Atque errorem hunc fœminæ ob accidentium similitudinem sæpe non statim agnoscunt, sed postquam decem menses præterierunt, se deceptas fuisse fatentur.

Causa.

Causa verò, ob quas vterus intumescit, plures sunt. Interdum enim flatus saltem in vtero includitur, ventremque distendit, de quo supra, part. 1. sect. 2. cap. 10. de inflatione vteri, dictum, interdum aqua, de qua ibidem cap. 11. de hydrope vteri, actum; interdum pus, sanies vel pituita crassa, & viscida vtero concluditur, vnde is intumescit.

Colliguntur autem tales materiæ, vel ob semen morbosum & inutile conceptum, circa quod cum natura frustra occupetur, & tam irritò conatu, vt nec molam etiam inde formare possit, nihilominus verò sanguis affluit, flatus, aqua, vel ichor aliquis inde in vtero colligitur; vel intemperies vteri insignis, ob quam nec semen, nec sanguinem is potest elaborare & perficere, vnde in alienam substantiam mutantur; vel mensium vitium, qui si sint impuri, semen corrumpunt, & vt flatus, aqua, vel alij humores vitiosi in vtero colligantur, faciunt. Equidem etiam ex vteri clausurâ in Virginibus, dum menses fluere incipiunt, tale quid fieri potest: sed vitium hoc diu latere non potest, verum dolore se patefacit, & visui obuium est.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Menses primò fœminis hisce supprimuntur, quod ipsis cum grauidis commune est. Verum cum non vera adsit Conceptio, ex suppressis mensibus, capitis, lumborum, dorsi, ventris & inguinum dolorem patiuntur. De quo Hippocrates, 2. prorrhetic. Quæcumque in vtero se concepisse putant, & non conceperunt, & per multos menses falluntur, menstruis purgationibus non apparentibus, & ventres augeri ac moueri vident: hæc & caput dolent, & collum, & præcordia, & in mammis lac ipsis non est, nisi modicum quiddam & aquosum. Præterea venter citius intumescit, quam in verâ conceptione. Manu etiam percussus, tympani sonum edit, si scilicet

tumor à flatu, vel grauitas & fluctuatio in ventre & vtero percipitur; vel saniosum quid ex vtero exstillat. Totius etiam corporis color mutatur, pedesque nonnunquam & facies intumescit, (nisi ex flatu sit tumor) Insuper cibi fastidium, appetitus deprauatus, animi deliquia, febres inordinatæ, & alia symptomata, quæ supra de inflatione & Hydrope vteri sunt proposita, adsunt. Certissimum verò signum falsæ conceptionis est, si tempus partus legitimum præterierit, nullusque partus sequatur.

Prognosticum.

Mulieres hoc modo affectæ plerumque steriles euadunt, aut vteri vel pudendorum vlcera contrahunt.

Curatio.

Curatio. Communissima Indicatio est, id, quod præter naturam in vtero continetur, & ventrem attollit, euacuare. Verum cum nunc flatus, nunc aqua, nunc sanies vel pituita id præster, peculiari modo horum quodque tollendum: quod quâ ratione fieri possit, supra, part. 1. sect. 2. cap. 6. de Intemperie vteri cum materiâ, & ibid. cap. 10. de Inflatione, & cap. 11. de Hydrope vteri, dictum, quæ hic repetere opus non est.

SECTIO V.

De Regimine grauidarum, & affectionibus p.n. quæ grauidis accidunt.

CAPVT I.

De signis Conceptionis.

Postquam fœmina vtero concepit, fœtumque gestare incipit, diligens danda opera, vt toto gestationis tempore vsque ad partum fœmina ita regatur, ne quid vel ipsa vel fœtus damni patiarur. Et cum plerumque, ob sanguinem menstruum retentum & gestationem fœtus, fœminæ multis symptomatibus & p.n. affectionibus sint obnoxia, iis à Medico succurrendum; seu, vt Hippocrates, 1. de morb. mul. scribit: Prudentiâ multâ opus est, si mulier gestare puerum, nutrire, & à partu euadere debet. Vtrumque quâ ratione fieri debeat, hac Sectione expeditum dabimus. Hoc tamen capite signa Conceptionis præmittere liber. Valdè enim necessarium est, vt Medicus sciat, an mulier, quam curandam suscipit, grauida sit nec ne: vt Iurisconsultos taceam, quos marito defuncto in hæreditate diuidendâ, in tortura & vltimis suppliciis dictandis similibusque casibus scire vtile est, an mulier prægnans sit nec ne.

Cognoscitur verò fœminam concepisse, si semen in vtero retineatur. Semen autem retineri in vtero, cognoscit cum vir, si nimirum in coitu virgam q. fugi & attrahi ab vtero fœminæ, loca verò muliebria non humectari senserit; tùm fœmina, si scilicet nihil vel parum seminis effluere senserit, tota concutiat, & veluti rigore afficiatur, aut titillationem quandam in vtero percipiat, propter magnam ex Venere delectationem, & vteri circa fundum ad semen amplectendum & retinendum contractionem. Deinde iis vteri interius orificium clauditur, vt Hippocrates, 5. aph. 51. docet, & ita quidem in principio, vt ne specilli mucronem admittat. Hinc sequitur menstruorum retentio, de qua Hippocrates, 5. aph. 61. scribit: Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre superueniente, cibique fastidium accadat, prægnantem esse putato. Sanguis enim

128 De Sympt. quæ fem. in vtero accidunt.

enim ad formandum fœtum retinetur, & propterea venarum orificia per cotyledones ad vasa vmbilicalia constituenda fœtui continuantur. Et si, quod aliquando in plethoricis fieri solet, primis mensibus menses grauidis fluant, aut quædam alba vteri excrementa in cacochymicis euacuantur, id per venas, quæ cervici vteri inferuntur accidit.

Vbi hoc notandum, fœminas interdum falli, dum de initio, conceptionis à tempore suppressionis mensium conceptionem supputant. Nonnullis enim post conceptionem semel atque iterum, & quibusdam etiam tertio adhuc mense fluunt menstrua. Imò obseruatum, interdum toto gestationis tempore, menses ordinatè & copiosè sine damno fluere, cuius rei exemplum exstat lib. 1. part. 2. obseru. CL. Dn. D. Horstij, obs. 39.

Ob menses & humores excrementitios, qui cum mensibus euacuari solent, primo conceptionis tempore quædam Symptomata excitari solent, horror nimirum cum refrigerationis sensu per interualla quædam inuadens, cibi fastidium, nausea, pica, vomitus. Quædam enim cibos quosdam & quidem peculiare, ac quibus antea maximè delectabantur, ita auerfantur, ut si vel ipsis offerantur, vel eos viderint, imò nominatim audiuerint, penè in animi deliquium incidant. Contrà alia cibos & potus, à quibus antea alienæ erant, vel quos etiam auerfabantur, tam auidè appetunt, ut nisi eorum participes fiant, maximè lædantur. Atque ista symptomata tam diu durant, donec fœtu iam grandiore facto maior sanguinis pars in fœtus formationem & nutrimentum absumatur, & humores excrementitij, in iis locis, in quibus lochia asseruari solent, colligantur.

Vbi fœtus iam incrementum sumpsit, vterus distenditur & venter attollitur, non, ut in hydropè, diffusà per totum abdomen aqua, sed tumore versus ventriculum acuminato. Circa quartum mensem, aut medium gestationis tempus, infans moveri incipit, & quidem secundum varias situs differentias, quod in molâ non accidit. Motusque ille, nec pondere molestus est, nec fluctuantis aquæ, nec flatus vagantis speciem refert, sed lenis, blandus, ordinatusque est. Tandem mammæ intumescunt, papillarumque calor mutatur in liuidum, & lac in mammis colligitur, naturâ providâ sanguinis partem aliquam pro futuro editi fœtus alimento ad mammas mittente.

Atque hæc certiora & firmitiora conceptionis indicia sunt, quæ si diligenter perpendantur, fœminam concepisse satis certò cognosci potest. Paulus Zacchias equidem *quæst. Medico-Legalium lib. 1. tit. 3. quæst. 1.* statuit, Prægnantiam, ut loquitur, in quocunque tempore sit, nullatenus cognosci posse per signa quædam certa, infallibilia, demonstratiua ac euidentia, sed saltem per aliquas coniecturas, & signa quædam probabilia. Cui assentiri non possumus, atque ex centum grauidis vix vna illi assentietur, quia secundum Zacchiam sententiam omnes vsque ad tempus partus dubitare deberent, an sint grauidæ, cum tamen pleræque sint certissimæ, se esse grauidas. Equidem ante primos quatuor menses signa ferè esse probabilia, concedo: sicut & hoc non nego, si signa, quæ enumeravi, seorsim & separatim sumantur, esse saltem probabilia. Neque enim mensium suppressio, neque tumor ventris, neque lac in mammis, neque reliqua, si seorsim sumantur, conceptionis certa signa sunt. At si fœmina semen post coitum retineat, hinc menses supprimantur, cibos quosdam fastidire incipiat, venter attollatur, motus in vtero percipiatur post quartum mensem, & tandem mammæ intumescant, & lac in eis appareat; non amplius fœmina dubitat, se esse grauidam. Et quæ semel grauidæ fuerunt, & in se & in aliis tumorem ex conceptione ab aliis abdominis tumoribus facillè discernere possunt, sicut & motum infantis, à motu, qui fit à flatibus, vel aqua, vel molâ.

Alia verò, quæ ab Autoribus recensentur, minus certa & firma sunt, nec in omnibus apparentia, nimirum Veneris inappetentia, vtero iam repleto, oculorum nitor mutatus, maculæ quædam in facie, atque imprimis in fronte, quales interdum in fœminis ætate ob radios Solis oriri solent, viuidique faciei coloris mutatio.

Vrinas quod attinet, equidem, ut lib. 3. instit. part. 1. sect. 3. cap. 10. dictum, Medicorum superiorum seculorum, imò & Modernorum quorundam, qui ne indocti videantur, talia, quæ in Artis potestate non sunt, pollicentur & iactant, culpâ accidit, ut vulgus existimet, ex vrinâ certò cognosci posse, an fœmina grauida sit, nec ne. Verùm etsi aliquam in grauidis ob menses & alios humores retentos in vrinâ fieri mutationem, præsertim primis mensibus, accidere negandum non sit: hæc tamen mutatio certum signum Conceptionis non est: cum eadem ob suppressionem mensium sine conceptione, & humorum vitiosorum in corpore cumulationem fieri possit. Hoc tamen nonnulli pro certo conceptionis signo habent, si vrina fœminæ in vitro bene clauso per triduum seruetur, (addunt quidam ad radios Solis) & postea per linteolum rarum coletur, apparere vermiculos quosdam instar pediculorum, si mulier sit grauida.

De signis discernentibus, an masculus vel fœmina gestetur, scribit Hippocrates, 5. aph. 42. Si mas geritur, mulier coloratior est, decolor, si fœmina. Et ibid. aph. 48. Mares dextrâ vteri parte, fœmina sinistrâ gestantur. Hinc etiam cum mas gestatur, dextra mamma maior & tumensior est, & lac copiosius fundit, & papilla eius nigrescit: Surgens grauida, si marem gestet, dextrum pedem primum promouet, & sedens dextrâ manui incumbit, venæ & arteriæ dextri lateris magis replentur, quàm sinistri, motus fœtus magis percipitur, paucioribus etiam symptomatibus est grauida obnoxia, est vegetior, læta atque agilis. Contrario modo sese res habet, si fœminam gestet.

CAPVT II.

De Regimine & diætâ grauidarum.

Postquam certum est, fœminam esse grauidam, omnino aliâ ratione regenda, quàm dum non erat grauida. Et iam non solum ipsius, sed & fœtus concepti, ut ille vsque ad partum saluus & incolumis conseruetur, habenda est ratio, & præcipuè primis mensibus. Ut enim teneri arborum flores quauis aurâ vel pluuiâ marcescunt & decutiuntur: ita etiam fœtus tener quauis iniuriâ facillè offenditur.

Regimen autem hoc duplex est, vnum, quod iis debetur, quæ sanæ planè sunt, quo, ne grauida in morbum incidat, vel aliquid p.n. patiarur, præcauetur, Alterum, quod iis conuenit, quæ iam aliquem morbum vel symptoma patiuntur.

Prius Regimen in bonâ diætâ præcipuè consistit. Aër ergo, in quo versatur grauida, quantum quidem fieri potest, omni excessu in caliditate aut frigiditate careat. Et imprimis delicatæ & morbo alicui obnoxie aëris ambientis in qualitatibus excessu & iniuriis facillè offenduntur, & ut Hippocrates, 3. aph. 12. scribit: Si Australis hyems, & pluuiosa ac tepens fuerit, Ver siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, quauis occasione abortiunt, aut si pariant, tam infirmos & morbosos partus edunt, ut vel statim ipsi intereant, vel tenues & valetudinarij vivant. Aër etiâ sit purus, vitentque grauidæ omnes graues odores, & imprimis fœtores lucernarum extinctarum, & similia, cum ex eiusmodi odoribus vterus & fœtus offendantur, & abortus facillè concilietur.

Nocet & herbarum, quæ fortem odorem habent, odor,

odor, ut rutæ, pulegij, menthæ, ut & Castorei, ac sulphuris. Contra etiam pleræque, & inprimis, quæ suffocationi vteri sunt obnoxia, suaueolentia non ferunt, cum & ab iisdem vterus commoueatur.

Adspæctum quoque rerum horridarum & terribilium caueant; cum ab eo formatio vitari, & varij nœui fœtui imprimi possint, ut & vehementes sonitus, ut tonitruum, bombardarum, tubarum, tympanorum, cum grauidas terrere possint, eadem vitent.

Cibum quod attinet, cum eodem sanguine, quem mater ex alimentis assumptis generat, & ipsa & fœtus alatur, omnino diligens victus ratio habenda; cum errores in eo commissi duplex damnum inferre, & tam matri, quam fœtui, nocere possint. Cibus igitur, quantum cuiusque fert conditio, sit boni succi & facilis coctionis, & in qualitatibus temperatus, aut si grauida sit intemperata, talis, qui eius intemperiem corrigere possit. Frequenter edat poma cydonia, quæ fœtui vigorem conciliant; neque sine causâ. Claudunt enim, si post cibum sumantur, orificium Ventriculi, & prohibent, ne mali vapores ad caput adscendant, idque turbent, & coctionem, quæ sæpe in grauidis laborat, adiuuant. Vitales etiam sunt amygdalæ dulces cum melle, vix passæ, mala punica, pyra, poma dulcia. Nonnulli suadent, ut partu appropinquante, grauidæ singulis diebus aliquot ficus assas ante reliquum cibum comedant: inde enim secundinas postea facilius separari & extrahi. Abstineat grauida à cibis acrioribus, insigniter amaris, salis, & inprimis iis, quæ ora venarum aperire, mensesque mouere, vel etiam alui fluxum concitare possunt, qualia sunt allium, cepæ, oliuæ, sinapi, petroselinum seu apium hortense, fœniculum, piperis & aliorum aromatum nimius vsus. Vltimo tamen mense cinamomi vsus frequentior commodus est, ut & crocus moderatè vsurpatus. Vitent fructus horarios, rapas, raphanum, item legumina, fabas, pisca, lentesc, quæ tormina & inflationem ventris parere solent. Et præcipuè mensibus primis, vbi adhuc fœtus est tenerior, diligens victus & qualitatibus cibi habenda est ratio. Quantitas cibi sit talis, ut bene confici possit: vltimis tamen mensibus, vbi grandior iam fœtus est, copiosior cibis requiritur, & omnino tutius est, grauidas peccare in cibo copiosiore, quam diætâ nimis tenui, quæ fœtui alimentum subtrahit.

Potus sit Vinum bonum & clarum, vel cereuisia bonæ notæ, quæ mediocri quantitate assumatur, ne fluctuationes & inflationes ventris pariat.

Motus omnes violentos & immoderatos cum corporis, tum animi vitent grauidæ, & propterea choreas immoderatè non ducant, curru succutiente non vehantur, pondera grauiâ non eleuent, aut quocunque alio modo corpus vehementer agitent, præsertim primis mensibus, ut & octauo, quo interdum partus, etsi is parum plerumque felix, accidere solet. Mense tamen nono paulò fortius moueri incipiant, ut calor natius excitetur, partes dilatentur, & iam fœtus ad partum præparetur.

Venere primis mensibus grauida abstineat, ne Vteri commotione fœtus excutiat, aut superfœtatio fiat, vel mola concipiatur. Post medios tamen menses, & inprimis vltimò moderatè Venere uti licet, cum eâ Vteri ceruix dilatetur, & ad partum aptior reddatur.

Balnea primis mensibus vtilia non sunt; cum Vterum & ligamenta eius laxent: postremis verò mensibus singulis septimanis lauet grauida, ut partes genitales ad partum laxentur.

Animum habeat tranquillum, & omnes immoderatos animi affectus, iram, mœsticiam, timorem, læticiam immoderatam, & risum nimium caueat: nec etiam Imaginationi cuius indulgeat, ne nœuum aliquem fœtui imprimat.

Somnus & Vigiliæ sint moderatæ. Somno tamen potius, quam vigiliis indulgeat.

Alius non sit adstricta: & si tardior sit, cibis aluum emollientibus in primâ mensâ utatur, ut prunis, passulis, iusculis gallinarum, quibus aliquid mannæ admisceri potest.

Insuper & medicamenta quædam, quæ Vterum & fœtum roborant, cum interna tum externa vsurpanda, quorum formulas aliquot hoc capite, plures autem infra cap. 7. proponemus.

Paretur ergo tale Electuarium:

℞. Conf. borrag. bugloss. ros. rubr. ana Vnc. ij. melissa Vnc. j. cortic. citri condit. myrobolan. chebul. condit. ana Vnc. j. extr. ligni aloës Scrup. j. marg. præpar. Drach. ss. corall. rubr. præp. rasur. eboris, ana Drach. j. fragment. lapid. pretiosor. ana Scrup. j. nuc. mosch. condit. Drach. ij. Cum Syr. de pomis & minâ cydon.

F. Elect.

Vel ℞. Conseru. ros. rubr. vnc. iij. garyophyllor. nuc. moschata, cinamomi, ana Drach. ij. confect. sem. fœnicul. Vnc. ij.

Contundantur omnia, & cum mellis puri Vnc. iij. misceantur in mortario, effundendo vini maluatici cochlearia iij.

De quâ mixturâ sæpe exhibeatur portio dimidiæ nucis iuglandis magnitudine.

Vel exhibeatur interdum cochlear spiritus illius destillati, quem Balsamum puerorum appellant, cuius descriptio infra, cap. 7. proponetur.

Exhibeantur etiam species diamargarit. diambrae sine moscho; vel hæ.

Rotulæ.

℞. margarit. præp. Drach. j. corall. rubr. præp. rasura eboris, ana Drach. ss. fragmentor. lapid. pretiosor. ana Scrup. j. cortic. citri flauor. macis, cinam. garyophyll. ana Drach. ss. croci Scrup. j. ligni aloës. Drach. j. ambra grisea gr. vj. sacch. aq. ros. dissol. Vnc. vj. F. Rotulæ.

Vel Claretum tale paretur:

℞. zinzib. garyophyllor. ana Drach. j. macis, spice nardis, galangæ, sem. anisi, coriand. præp. an. Drach. ij. sacch. lb. ss. vini Rhenani vel rubri mensuras ij.

F. s. a. Claretum.

Extra etiam Confortantia vmbilico admoueantur, ex nuce moschatâ, garyophyllis, macere, coralliis, mastiche, è quibus vel sacculi, vel emplastra parari possunt.

Ut ℞. nucis mosch. garyophyllor. fl. ros. rubr. ana Drach. ij. mastiches Vnc. ss. terebinth. cera ana q. s.

F. Emplastrum.

Vulgò panem mellitum, vel panis crustam vino maluatico aut balsamo puerorum conspersam ventri grauidæ imponere solent.

Vel ℞. garyophyll. nuc. mosch. macis, mentha crispæ, ana Drach. j. mellis Vnc. ij.

Misceantur super igne.

Mista crustæ panis parum tosti illinantur, & vmbilico imponantur.

Vel saltem crusta panis super igne calefiat, maluatico vel alio vino generoso humectetur, puluisque menthæ crispæ adspargatur, & ventri imponatur.

C A P V T III.

De Curatione grauidarum in genere.

Q Via verò frequenter accidit, ut grauidæ non planè sanæ degant, sed morbis quibusdam & symptomatibus, variisque molestiis affligantur, quâ ratione iis occurrendum sit, iam docendum. Et primò quidem in genere quædam de curatione grauidarum dicere libet, ne eadem postea in diuersis præter naturam affectionibus repetere opus sit.

Primò

130 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

Morbi acuti
gravidarum.

Primo interdum morbi acuti, ut febres ardentes, pleuritis, angina, & viscerum inflammationes graves inuadunt. De quo Hippocrates, 5. aph. 31. *Mulierem gravidam morbo quopiam acuto corripit, perniciosum.* Nam, ut Galenus, in comm. explicat, siue acutus cum febre morbus sit (qui proprie acuti dicuntur) necesse est febrem continuam esse: Talis enim est morbus acutus. Vnde geminum impendit fœtui periculum, vnum à febre ipsâ cum perimente, alterum, quod ex longo intervallo cibaria dantes eundem alimenti indigentia & fame enecamus. Quod si ut hunc seruemus, cibaria benignè & crebro exhibuerimus, intempestiuo cibo auctâ febre continuâ prægnantem tollemus de medio. Siue absque febre alius quispiam morbus acutus fuerit, qualis epilepsia, apoplexia, conuulsio, tetanus, morbi tum magnitudinè tum vehementia par gruida esse nullo modo poterit. Quibus accedit & hoc, quod necessaria auxilia, quæ tales morbi requirunt, inprimis venæsectio & purgatio, non semper tuto in gravidis adhiberi possunt. Non tamen semper acuti morbi in gravidis lethales sunt, sed magna ex parte; & nonnunquam quædam euadunt: id quod docet Valleriola; lib. 1. obseru. 1. & lib. 6. obseru. 6. Hollerius, comm. ad lib. 5. aph. 30. Hippocratis; & Forestus, lib. 2. obseru. 27. vbi plures tales historias recenset; imò ipsa experientia sæpe testatur.

Chronici
morbi.

Quandoque & chronicis morbis mulieres corripuntur, febribus intermittentibus, tussi, aliisque, à quibus ante partum plerumque vix liberantur.

Circa curationem autem horum morborum sex præcipue quæstiones occurrunt, quæ hoc loco discutiendæ sunt.

1. An gravidis morbo acuto laborantibus, tenuis diætâ conueniat. 2. An gravidis venam secare & sanguinem subtrahere liceat. 3. An eisdem purgare liceat. 4. An periculosior sit in gravidis venæsectio, an purgatio. 5. An salutis gravidarum causâ abortum concitare fas sit. 6. An clysteres, diuretica & sudorifera gravidis conueniant. Quas ordine iam explicabimus.

QVÆSTIO I.

An tenuis diætâ gravidis conueniat?

An tenuis
diætâ gra-
uidis con-
ueniat?

Dubium hoc monet Galenus, loco allegato, dum scribit; quod si gravidis tenuis victus & ex longo intervallo cibus exhibeatur, fœtus alimenti indigentia & fame enecatur: Si verò crassior & crebro exhibeatur, intempestiuo cibo auctâ febre continuâ prægnans tollitur de medio, atque ita & mater & fœtus periclitabuntur.

Vtrumque periculum autem ut evitetur, mediæ diætæ ratio obseruanda, & propter fœtum aliquid tenui diætæ, quam aliàs fœmina, si gruida non esset, simpliciter obseruare deberet, addiciendum; propter febrem verò acutam aliquid de pleniori victu, qui gruidæ: nisi febre acutâ laboraret, conueniret, detrahendum. Simul tamen ad fœtus ætatem & magnitudinem respiciendum. Primis enim mensibus, cum multo alimento nondum indiget fœtus, tenuior diætâ instituenda, mediocris mediis, paulò largior vltimis. Parari autem potest talis victus ex prifanâ, ouis forbilibus, insculis pullorum, vel etiam carnibus pullorum: Carnibus verò solidioribus abstinendum, ut & vino.

QVÆSTIO II.

An Venæsectio & sanguinis detractio gravidis conueniat?

An gravidis

Egimus de hac quæstione in institut. lib. 5. part. 2.

sect. 1. cap. 17. Prolixè etiam hanc quæstionem tractant Venæsectio
Horatius Augenus, de rat. curandi per sang. miss. toto licet.
ferè lib. 6. & Ioh. Baptista Syluaticus, contr. 83. Rem
hic omnem breuiter complectemur. Duos autem
casus quæstio hæc complectitur, primò cum gruida
febre acutâ laborat; deinde cum ob copiam sanguinis
abortum metuit. In genere verò prohibere videtur
Venæsectionem in gravidis Hippocrates, 5. aph. 50. dum
scribit: *Mulier in Vtero gerens Venâ sectâ abortit, eoque
magis, si fœtus sit grandior.* Cum enim infans sanguine
materno alatur, si is illi subtrahatur: subtracto ali-
mento fœtum, præsertim si iam grandior sit, & copio-
sius alimentum requirat, enecari, & abortum fieri ne-
cesse est.

Contrà ipsa morbi necessitas sæpe Venæsectionem
requirit, quæ si omittatur, & matrem & fœtum de vitâ
periclitari necesse est & quidem in vtroque casu, tum
in febre ardente, tum vbi ob copiam sanguinis abortus
periculum imminet.

Et omnino hi rectè sentiunt, in vtroque casu. Ac
primò febrem ardentem quod attinet, omnino si adsit
sanguinis missionem Indicans, quod hic est sanguinis
plenitudo, & tanta quidem, ut eo omni fœtus pro
alimento non indigeat, viresque venæsectionem per-
mittant, & nihil sit, quod prohibeat, instituenda est
Venæsectio. Quid autem prohibere possit, præter
vires ipsius gruidæ, est metus abortus. Cum verò,
ut Galenus, in comm. in allegat. aphorism. docet, &
omnes Medici consentiunt, causâ, propter quam
venæsectionem in gravidis abortus sequi debeat, sit,
quia alimentum fœtui necessarium subtrahitur: si mu-
lier sanguine abundat ita, ut licet aliquid eius euacuetur,
tamen sufficiens eius pro fœtu alendo quantitas
superfit, abortus nullo modo metuendus est. Itaque
si indicetur Venæsectio in febre ardente, viresque
gruidæ eam permittant, licet Venæsectionem insti-
tuere, si hæc condiciones obseruentur: Prima est, cum,
ut dictum, nullo modo fœtui alimentum necessarium
subtrahere liceat, ut sanguinis missio sit parior, non
copiosa, quæ vel magnam in corpore perturbationem
efficere, spiritus dissipare, vel fœtui alimentum subtra-
here possit. Et si sanguinis copia largiorem sanguinis
missionem requirit, potius repetenda Venæsectio, quàm
largiore sanguinis missione semel factâ, vires & matris
& fœtus deiciendæ. Secunda est, ut talis Vena secetur,
quæ aperta Vterum non faciliè afficiat, scilicet, non in
pede, non basilica, sed potius humeraria, vel mediana.
Tertia est, ut ante & post Venæsectionem fœtum ro-
borantia, de quibus cap. præced. dictum, & infra, cap. 7
dicetur, vmbilico applicentur.

Hæ condiciones si obseruentur, non faciliè abortus,
quem Hippocrates, allegato aphorismo, venæsectionem
sequi scribit, metuendus. Intelligendus enim is est,
de Venæsectione, quæ larga erat, ad libras scilicet,
quam nos non laudamus, sed in vnciis subsistendum
putamus. E quâ sanguinis missione cur semper abortus
sequi debeat, causâ nulla datur. Etenim si fœmina
sanguine abundet, etiam si is moderatè subtrahatur, ta-
men alimentum fœtui sufficiens supererit. Et testatur
ipsa experientia, sine damno, imò cum commodo, ve-
nam gravidis apertam fuisse, omnibus ferè mensibus.
Amatus Lusitanus, cent. 5. curat. 27. mulieri Vrbini
Vtero gerenti ad secundum mensem febre continuâ
laboranti venam communem brachij aperuit, & sex
vncias sanguinis extraxit, quæ melius inde habuit. Et
ibid. alteri mulieri, quæ iam secundo mense prægnans erat,
& febre continuâ laborabat, externam brachij venam
aperuit, & septem vncias sanguinis effluere permisit,
quæ & ipsa melius habuit. Et ibid. Alteri fœminæ Me-
diolanensi quinto mense Vtero gerenti ophthalmiâ la-
boranti, brachij externam venam aperuit, quæ & ipsa
conualuit. Et Rodericus à Castro, lib. 3. de morb. mulier.
cap. 21. scribit, & mulieri Vlyssiponenfi pleuritide
correptæ,

correptæ, & ab aliis Medicis pro desperatâ relictæ, quater sanguinem misisse, eamque conualuisse, & filium sanum peperisse. Et P. Sal. Diuersus, *de aff. partic. cap. 22.* refert, se aliquando venæsectionem etiam copiosè factam in ultimo mense, instante partus tempore, dum Vtero gerens ardenti conflictaretur febre, plurimoque abundaret sanguine, tentasse, & hinc remissionem febris & partus accelerationem sperasse, & vtrumque ex sanguinis missione consecutum, fœtumque & matrem vnâ periclitantem solo hoc remedio saluasse. Et sit sanè, vt venâ sectâ in eiusmodi febris abortus accidat: is tamen, si Indicationes & conditiones antè dictæ obseruatæ fuerint, non venæsectioni, sed violentiæ morbi imputandus erit, qui etiam sine Venæsectione fieri potuisset. Interim necessarium pro matre seruandâ auxilium à Medico non fuit omissum. Si verò Medicus ipse metuat, Venæsectione institutâ abortum futurum, nullo modo Venâ secanda, nec vt mater seruetur fœtus perdendus; cum incertum sit, an, si abortus sequatur, mater seruari possit; cum abortus accedens morbum acutum non leuet, sed augeat, viresque magis deiciat. Cum autem non facilè sit definire, an in grauidâ tantum sanguinis superfit, vt eius parte aliquâ carere possit fœtus in vtero nutriendus, omnino hîc cautione opus est, & omnes circumstantiæ diligenter perpendendæ sunt. Et cum postremis mensibus copiosiore alimento indigeat fœtus, quàm primis, tutius est, vt primis, quàm vltimis mensibus instituat Venæsectio.

Alterum verò casum quod attinet, etiam circa febre in grauidis sanguinem mittere, interdum non solum tutum, sed & vtile ac necessarium est; cum obseruatum sit, quasdam fœminas, quæ copioso sanguine abundant, abortum pati; abortum verò præcaueri, si circa quartum vel quintum mensem sanguis iis mittatur, sicut eius rei exemplum habet Amat. Lusitanus, *centur. 2. curat. 89.* & plura recitat Marcellus Donatus, *de hist. med. mirabil. lib. 4. cap. 16.* Scribit etiam P. Salius Diuersus, *de affect. partic. cap. 22.* ad præseruandas mulieres ab abortu, quæ in hunc incurrunt, ob multitudinem & copiam sanguinis fœtum suffocantis, nullum validius remedium excogitari posse Venæsectione, quâ ipse plurimas ab abortu, in quem frequenter inciderant, præseruauit.

Et omnino si grauidis febre acutâ laborantibus venam secare licet, vt modò rationibus & experienciâ monstratum, multò tutius id fieri potest in grauidis, quæ febre non laborant; quia vires non solum magis constant, sed etiam copiosius nutrimentum, quo fœtui quoque alendo satisfiat, exhibere licet: ac propterea nullo modo ex subtracto sanguine fœtus lædatur, sed potius melius inde habebit, vt qui eius copiâ antè penè suffocabatur.

Nec huic sententiæ, in vtroque casu, obstat allegatus aphorismus Hippocratis. Cum enim, vt rectè in *comm.* Galenus id explicat, aphorismus hic Venæsectionem in grauidâ prohibeat, quia Venæsectione alimentum fœtui subtrahatur: si venæsectio in grauidis ita instituat, vt sufficiens alimentum fœtui relinquatur, periculum abortus iam nullum amplius metuendum. Aphorismus verò ille tantum est intelligendus de iis grauidis, quibus, si vena aperiatur, necessarium fœtui alimentum subtraheretur, quales sunt, quæ sanguine non abundant: His enim etsi parum sanguinis saltem euacuaretur, tamen æquè facilè fœtui tûm alimentum subtrahi posset, ac si aliq. cœmix, quæ sanguine abundat, multum sanguinis detraheretur.

Egregiè ergo de Venæsectione in grauidis Celsus, *lib. 2. cap. 10.* hoc modo scribit: Antiqui primam vltimamque ætatem sustinere non possent: hoc auxilij genus iudicabant, persuaserantque sibi mulierem grauidam, quæ ita curata esset, abortum esse facturam. Postea

verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliasque potiores obseruationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim, non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ergo si iuuenis imbecillus est, aut si mulier, quæ grauida non est, parum valet, malè sanguis emittitur. Emoritur enim vis, si quæ supererat, & hoc modo erepta est. At firmus puer, & robustus senex, & grauida mulier valens, tutò curantur. Maxime tamen in his Medicus imperitus falli potest, quia ferè minus roboris illis ætatibus subest. Mulierique prægnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantum ad se, sed etiam ad partum sustinendum. Non quicquid aut intentionem animi, aut prudentiam exigit, protinus faciendum est: cum præcipua in hoc ars sit, quæ non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, & ex eo colligat, possit nec ne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in vnâ muliere duo corpora simul sustineat. *Hæc Celsus.*

QVÆSTIO III.

An grauidas purgare liceat?

Purgantia, præsertim fortiora, grauidis sine periculo non exhiberi, certum est. Etenim cum Natura à purgante irritatâ ad expellendum pharmacum & humores insurgat, facilè etiam hic naturæ conatus ad Vterum peruenire possit, fœtusque vnâ extrudi. Præterea cum medicamenta purgantia magnam humorum turbationem efficiant, facilè ea vsque ad fœtum pertingere, & cum aliàs purgantia fortiora aduersas corpori nostro qualitates obtineant, ab iis facilè fœtus lædi posset. Ideoque non facilè exhibenda sunt. Quibus autem in morbis, & quando exhibenda sint docet Hippocrates, dum *4. aphor. 1.* scribit: *Prægnantes purgabis, si materia turgat, quadrimestres, & vsque ad septimum mensem; sed has parcius. Minore verò aut grandiore conceptu cautius religiosiusque agendum.* Ex quo aphorismo patet, neque in omnibus morbis, neque quouis tempore, sed omnino cautè & religiosè in prægnantibus purgationem esse instituendam. Primò enim non in quouis morbo, sed acuto saltem, & dum res in dubio est, purgantia exhibere licet. Nam si morbus nihil periculi coniunctum habeat, per purgantia mater & fœtus in periculum non coniiciendi. Contrà si morbus desperatus sit, purgantia non exhibenda; ne quam ipse morbus interemit, purgans exhibitum necasse dicatur. Si verò materia in acuto morbo, turgat, purgantia exhibere licet. Hoc enim modo periculum, quod ex turgente materiâ accidere posset, euitatur, & quia turgens materia ductum purgantis medicamenti facilè sequitur, sine maiore perturbatione purgatio perficitur, quod non fieret, si materia quæta & fixa esset. Deinde non quouis tempore purgantia grauidis propinare fas est, sed ab initio quarti mensis ad finem sexti, seu septimi initium. Vt enim tenelli fructus, (quo simili Galenus, in *comm. alleg. aphorismi* vtitur,) à primâ generatione infirmis pediculis continentur, atque ideo facilè decidunt, si quando ventus vehementior eos concusserit: ita etiam ligamenta, quibus fœtus Vtero cohæret, primis mensibus imbecilliora sunt, coactiusque infirmior. Et rursus sicut fructus, vbi ad maturitatem peruenierint, sponte suâ & sine vi vllâ externâ decidunt: ita etiam cum fœtus vltimis mensibus iam grandior sit, & ad exitum properet, facilè in causâ esse possunt purgantia, vt fœtus ante tempus extrudatur. Quâ de causâ eæ, quæ septimum mensem iam attigerunt, minus tutò, quam quæ propiores sunt quarto, purgantur, cum septimo mense si partus non accidit, moueri tamen à talibus causis fœtus possit. Commodissimè verò instituitur in grauidis purgatio,

An prægnantes purgare liceat?

132 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

purgatio, quarto, quinto & sexto mense; cum eo tempore ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret, firmiora sint: coalitusque firmior & auulsioni minimè obnoxius. Eas tamen, quæ quartum mensem nondum attigerunt, aut quæ sextum iam superarunt, non omnino à purgatione excludit Hippocrates, sed maiore *ἀλαβερά*, curatione & circumspectione purgandas esse monet.

Tertiò etiam videndum, quibus medicamentis purgatio perficiatur. Aloë enim cum insigniter amara sit, & fœtui noxia, venarumque orificia aperiat, commoda non est; ut & colocynthis, scammonium, turpethum. Tutiùs exhibetur manna & cassia, quæ ut in maiore copiâ exhibere opus non sit rhabarbarum addi potest; vel etiam rhabarbarum solum cum conseruâ rosarum, inprimis eâ, quæ cum mannâ parata est, & in *Institut. pag. 953.* describitur, commodè exhibetur, ut & agaricus, senna, & similia mitiora purgantia. Inprimis hîc utile est diacydonium purgans è mitioribus purgantibus paratum, aut cydonium in infuso purgante maceratum. Potest tamen enumeratis medicamentis stimuli loco interdum aliquid Electuarij de succo rosar. vel alterius paulò fortioris purgantis, addi. Et hæc quidem de purgatione in acutis saltem morbis dicta sunt. Accidit verò sæpe, ut & chronicis morbis grauidæ conflictentur, & præseruationis gratiâ purgationibus opus habeant: quæ etiam sine periculo benignioribus medicamentis, præcipuè in adfuetis, institui possunt. Pilularum tamen & aloës vsus minus commodus est, cum ob amarorem, tum quod orificia vasorum aperiat.

Interim dum siue in acutis, siue in aliis morbis vel etiam ob præseruationem instituitur purgatio, fœtum roborantia, ut & de Venæsectione quæstione præced. dictum, vmbilico imponenda, parata è cydonis, pane tosto vino asperso, nuce moschatâ, rosis, cayophyllis, coralliis. Febris tamen ratione minus calida eligenda.

QVÆSTIO IV.

An purgare, an verò sanguinem mittere, in grauidis periculosius sit?

An purgare, an verò sanguinem mittere in grauidis periculosius sit?

Purgationem tutiorem esse, quàm venæsectionem, id probare videtur, quod Hippocrates, 4. aphor. 1. purgationem permittit in certo casu & tempore: contra verò de Venæsectione absolutè scribit, 5. aph. 10. quod abortum exciter.

Contra, quæst. 2. probatum est, quod quandoque etiam sine damno venam scare liceat, imò quandoque necessarium sit. Præterea purgantia medicamenta, ut quæst. præced. dictum, magnam humorum perturbationem & agitationem efficiunt, ipsaque plerumque corpori nostro aduersam qualitatem obtinent, & præterea menses mouent, torsionesque ventris excitant: cum contra sanguinis missio minore cum humorum perturbatione administratur, neque alio modo noceat, nisi quia fœtui alimentum subtrahit; quod tamen sæpe, si sanguis copiosior sit, nullo modo metuedum.

Et omnino posterior sententia verior est, ob allatas modò rationes, semperque purgatio cum maiore periculo instituitur, quàm Venæsectio, modò eadem sit Indicantium & permittentium ratio. Et cum multi acuti morbi ex sanguinis copiâ oriantur, omnino in illis casibus tutissimè Venæsectio administratur.

QVÆSTIO V.

An abortum salutis matris gratiâ concitare liceat?

In genere de hac quæstione prolixè egerunt Io. Baptista Syluaticus, *controuerf. 82.* & Franc. Ranchinus, in *comm. in Hippocratis Insitrandum*, alique; quæ huc afferre omnia operæ pretium non est, neque de re, quæ apud Christianos extra omnem dubitationis aleam posita est, operosè disputandum censeo. Omnes siquidem Christiani impium & nefarium esse meritò censent, aliquem, vel aliquam, ut vel libidinem suam liberè expleat, vel quia fœtum oderit, vel ne scelus prodatur suum, vel quacunque de causâ abortum procurare, siue percussione, siue venenis, siue medicamentis, siue laboribus nimis, vel oneribus gestandis, siue sternutatione, siue saltu, siue quocunque alio modo. Idque honesti Medici etiam inter gentiles, iam Hippocratis tempore sese non admissuros iuramento obstrinxerunt, Quod verò Hippocratis factò nonnulli contrarium persuadere volunt, qui, de *Naturâ pueri*, scribit, se lactatrici, quæ vtero ferre nolebat, consuluisse, ut septies in terram desiliret, quod cum fecisset, genitura sex dierum iam delineata, ut *alleg. loco* describitur, in terram decidit: nullo modo admittendum. Vel enim ob istud ipsum consilium liber iste Hippocrati non est adscribendus, ut censet Io. Baptista Syluaticus, vel si omnino est Hippocratis, factum hoc Hippocratis non probandum, sed inter vanas paganorum ratiocinationes, de quibus D. Paulus, *ad Rom. cap. 1. vers. 21.* agit, recensendum. Nam quod Mercurialis, cum aliis quibusdam, hoc Hippocratis consilium eo saluare & palliare vult, quod putat, animatum quidem fœtum nunquam interimere licere, inanimum verò, qualis sit ante septimum, corrumpere fas esse; in eo sui promissi immemor est. Pollicetur enim se liberè dicturum, quid Christianis agendum sit, interim verò ex Aristotele 7. *de repl. cap. 16.* legem Ethnicorum veterum affert, quâ licuit, conceptum nondum animatum (quem illi quidem putabant) corrumpere; quæ quàm iniqua sit, à prudentibus Medicis satis monstratum. Rectèque scribit Io. Baptista Syluaticus, *alleg. loco*, si finem ipsum spectes, in eundem vtrumque (conceptus nimirum impedimentum, & fœtus, qui nondum putatur animatus, corruptio) tendit, & ab vtroque animalis vita è medio aufertur. Et propterea decretum illud Iuris Canonici, in *Decreto, in cap. Sicut ex literarum. De homicidio*, ubi Monachus, cuius operâ mulier partum abegerat, irregularis non habetur, & sacris operari non destitit, quia fœtus non viuebat, meritò à Fr. Ranchino, *loco alleg. quæst. 1.* iniustum nominatur, & distinctio illa vitiosa. Cum enim non liceat conceptum impedire, multò minùs licet iam factum corrumpere. Et si enim nonnulli conceptionem impediri licitum esse censent, quibus in quibusdam casibus adsentitur Mercurialis, 2. *de morb. mulier. cap. 2.* tamen rectè idem Ranchinus, *alleg. loc.* consilium istud Mercurialis malitiosum, & multandum censet, cum vitæ puritatem non seruet secundum Hippocratis insitrandum, legemque Ethnicorum, quæ habetur 7. *politic. cap. 16.* a pud Aristotelem, quâ licebat, ad fugiendam liberorum multitudinem, conceptionem impedire, ut iniustam & contra naturam datam damnat, & rationes, quæ pro eâ adferuntur, ac vel honoris, vel vitæ conseruandæ, vel alio pallio velantur, nullius momenti esse ipsius conscientiæ testimonio statuit. Contra naturam enim hæc sunt, seu potius Naturæ autorem omnipotentem, qui genus humanum per indiuiduorum propagationem conseruatum cupit, quæ nullo modo impedienda, quod qui facit, in ipsum Deum iniurius est.

Verùm in hunc sensum plura in genere non affero. Quæstionem

C A P V T IV.

De Symptomatibus, quæ primis gestationis mensibus grauidis accidunt.

V T verò iam in specie de affectionibus præter naturam, quæ grauidis accidunt, dicamus, & quæ ratione amoueri possint, doceamus, sunt ex omnino multæ & variæ, & aliæ quidem primis, aliæ mediis, aliæ postremis mensibus magis accidunt. De quibus iam breuiter agemus, & quidem saltem de iis, quæ foeminis maximè propriæ sunt. Nam quæ iis cum viris communia sunt, & quæ in genere de his dici possunt, in libris tribus prioribus Practicæ proposita sunt, quæ hîc repetere opus non est.

Primis autem mensibus magis accidunt grauidis ciborum fastidium, pica, nausea, vomitus, tormina & dolor ventris, alui fluxus, dolor densium, & capitis vertigo, de quibus hoc capite agemus.

Ortum autem habent ista symptomata omnia ex retentione mensium, præcipuè in cacochymicis. Cum enim humores eiusmodi prauis, qui antea singulis mensibus cum sanguine euacuabantur, iam in corpore retineantur, ad ventriculum confluentes, & in ventre detenti, varia symptomata excitant, aut ad caput delati, in eo quoque quædam symptomata pariunt.

Et primò quidem in grauidis plerumque initio ciborum, & quidem certorum, fastidium grauidas infestat, quod propterea inter signa conceptionis refertur, de quo Hippocrates, aph. 45. Si mulieri cessent purgationes, neque horror, neque febris superueniat, & fastidia cibi accendant, iudica, ipsam in vtero habere. Excitatur autem cibi fastidium, cum menses supprimuntur, & melior sanguinis pars in alimentum foetus absumitur, reliqua ignobilior relinquitur, quæ ut & humores vitiosi, in vtero & venis retenti vapores ad os ventriculi mittunt, & pars eorum ad id confluit, eiusque temperiem euerit, eique malam & vitiosam qualitatè imprimat, unde vel omnium vel certorum ciborum fastidium accidit. Nonnulli tamen etiam cibi fastidium in grauidis accidere statuunt in plenilunio, & cū capilli in foetu germinant.

Spontè verò plerumque hoc malum cessat, vbi foetus iam grandior factus, & sanguis omnis in foetus alimentum absumitur, ac humores vitiosi, qui cumulantur, in suo loco, ad partum vsque, tempus reconduuntur, ideoque vel nullis, vel paucioribus medicamentis opus.

Si tamen propter cibi defectum mater contrahescat, & metus sit, ne & foetus ob alimentum denegatum periclitetur, danda opera, ut vitiosi humores e ventriculo euacuentur, quod commodissimè fit leni vomitu, quem Natura sæpe cum grauidarum commodo sponte instituit, vel pilularum stomachicarum, aut alophanginarum vsu, addito, si opus sit, rhabarbaro in exigua dosi ante cenam vel prandium.

Exhibeantur simul, quæ ventriculum roborant, mala cydonia, punica, rotula aromatica rosati, diarrhod. abb.

Vel R. Conf. ros. rubr. Vnc. 6. betonica Vnc. j. cydon. condit. Vnc. 6. spec. arom. ros. diamarg. corall. rub. preparat. ana Scr. j. margarit. præp. Scr. 6. Cum Syr. conseruat. Zinzib. in China condit. & muna cydon.

F. Electuarium.

Extra verò ventriculus inungatur ol. mastichino, menthae, cydonior, absinth. myrtino. Vel imponatur Ceratum stomachale, Empl. de crusta panis, vel crusta panis tosta vino irrorata.

In cibo dentur adstringentia & austeria, assa potius quam elixa, vitentur pingua.

Deinde Pica sæpe grauidas infestat, cum ea quidem cibum appetunt, sed illum naturæ non conuenientem, verum absurdum, alienum & noxium. Et miranda planè huius vitiosi appetitus exempla à Medicis annotata sunt. Nam interdum grauidæ car-

M bones,

Symptomata quæ grauidis primis mensibus accidunt

Causa in re.

Cibi fastidium in grauidis.

An grauidis morbo laborantibus abortum concita re liceat?

Quæstionem verò in specie propositam quod attinet, mulierem grauidam acuto morbo corripì plerumque lethale esse, in principio huius capitis ex Hippocrate dictum; cum in iis & mater & foetus periclitetur, & vtrumque seruare sæpe difficile sit. Censent igitur nonnulli, cum & mater & foetus raro simul seruari possint, consultum esse, ut matri potius, quàm foetui prospiciatur, & cum matri plerumque sine damno foetus succurri non possit, maturè id faciendum esse: imò præstandum, ut foetus statim eiiciatur, quàm postea, vbi vires iam deiectæ sunt.

Alij contra statuunt, non licere hominem interire, utpote quod contra pietatem sit & iusiurandum Hippocratis; & non facienda esse mala, ut eueniant bona, nec cum foetus damno matrem seruandam esse. Deinde abortu raro aliquid commodi in matrem redundare, imò potius ex abortu, præcipuè in morbis acutis, matres in præsentissimum vitæ periculum coniici.

Et omnino sententia posterior vera est, neque vnquam Medicus; ob allatas rationes, primò abortum intendere, & medicamenta ad eum prouocandum adhibere debet. Si verò ut mater seruetur, vel sanguis mittatur, vel purgatio instituat, & præter ipem ac Medici intentionem abortus sequatur, non Medici culpa sit, sed ob foetus & Naturæ debilitatem, & præstat tum solam matrem seruare, quàm neglecto necessario auxilio permittere, ut mater cum foetu pereat. Si verò foetus in vtero iam mortuum esse certò cognitum & perspectum habeatur, ut is quamprimum expellatur & extrahatur, danda opera.

Q V Æ S T I O VI.

An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant?

An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant.

Clysteres equidem planè in grauidis mulierculæ interdum reiciunt: ideo, quod ab iis & vterum comprimi, & naturam ad excretionem stimulari possunt. Verum si foemina aliàs clysteribus aduersa sit, pericula & incommoda hæc facillè euitari possunt. Si nimirum clysteres in minore quantitate infundantur, & ex iis parentur, quæ acrimoniam experta sunt, & saltem emolliendi & leniendi vim habent. Talia enim non plus periculi afferre possunt, quàm lenientia medicamenta sumta.

Diuretica verò non satis tuta sunt, cum menses simul prouocare possint. Sudorifera si sint mitiora, tutò vsurpari possunt: obseruatumque grauidas etiam à peste, lue venerea, & similibus morbis sudoriferorum vsu liberatas fuisse. Vbi enim humores vitiosi in corpore adsunt, Natura, modò mediocriter valida sit, plus commodi, quàm damni ex vsu medicamentorum, quæ ad eos profligandos exhibentur, percipit, & sese medicamentis contra causas morificas coniungit, iisque profligatis postea facillè vires recuperat.

Alterantia cuilibet morbo conuenientia eligenda. In morbis calidis commodus est & grauidas roborat hic Syrupus.

R. succi vuarum non planè maturarum, circa initium Septembris expressi & despumati cantharos iij. Cui adde pomorum citriorum aut limonum contusor. lb 6. Coq. ad pomorum mollitiem & exprimatur. Tandem adde sacchari albi lb j. 6. Coq. ad Syrupi consistentiam.

Dan. Sennart. Tom. III.

Syrupus de agrestia pro grauidis.

bones, arenam, cineres, & animalia viua appetunt. Matrem suam gammaros fluuiatiles crudos comedisse Trincauella lib. 3. de curand. partic. hum. corp. affect. cap. 5. refert. Se nouisse mulieres grauidas, quæ crudas anguillas deuorant, & aliam, quæ pellem ouillam crudam cum lanâ comederit, Forestus, lib. 8. obs. 7. scribit. Imò interdum, quod mirum, carnes humanas grauidæ appetunt. Ita refert Ludou. Viues, in comm. ad lib. 27. Angust. de ciuit. Dei cap. 25. se vidisse grauidam, quæ morsum cervicis iuuenis cuiusdam auidè infixis dentibus appetiuit, & abortum penè fecisset, nisi momordisset. Et Langius, lib. 2. Epist. 12. scribit, mulierem quandam vterum gerentem desiderio humeri pistoris denudatæ irretitam, moestam omnem cibum, præter carnem de humero pistoris, fastidisse; maritumque charæ misertum vxoris certam pecuniam pro singulis de pistoris humero mortibus cum eo pactum esse. Duos itaque dentium mulieris insultus pistorum sustinuisse, tertium verò doloris pertæsum ferre noluisse. Itaque accidisse, vt mulier tergeminos ederet, duos viuos, tertium mortuum. Idem, eodem loco, refert, in oppido Colonienfis ditionis ad Rhenum grauidam carne mariti vesci desiderasse, & propterea, aliàs percharum, occidisse, & dimidiâ ferè carne coniugis saturatam, reliquam sale macerasse. Lembergi etiam in Silesiâ quendam lotis & nudis pedibus egressum balneo, inque plantis de more crepidas gestantem, mulierem grauidam subsecutam, pedum desiderio captam, procidisse à tergo in genua, & ambabus manibus crure altero apprehenso de calce illius mordicus dentibus frustum euulsiſſe.

Quamuis autem plerumque grauidæ talia sine damno comedant, imò nisi eorum participes fiant, fœtus lædatur; tamen obseruatum quoque, grauidas inde damnum passas fuisse. Refert enim Niculus Florentinus, serm. 5. tract. 4. cap. 36. se nouisse mulierem, quæ prægnans comederit circiter libras 20. pipetis, & tamen non abortiuerit, sed post partum remanserit ei fluxus menstruorum cholicorum subtilium, quo exulcerata est eius matrix & mortua est. Et Brasauolus, comm. ad lib. 5. aph. 24. Hippoc. narrat, se curasse mulierem vtero gerentem, quæ ob malaciam frequenter glaream comederat, atque inde tussim intensissimam, ventriculi dolorem, & coctionis lesionem contraxerat, & difficulter ac tardè curata est.

De huius affectus autem causis & curatione cum satis superque lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 5. dictum sit, non opus est, vt ea, quæ ibi tradita sunt, hic repetantur. Hoc saltem addimus, imprimis vtilem hîc esse succum è tenellis vitis foliis expressum, vel solum, vel cum miua cydonior exhibitum, vel aquam mense Majo è foliis vitis destillatam, quæ non solum appetitum istum sistit, verum etiam si, cum grauidæ appetitui satisfieri, & eius, quod appetit, participes fieri non potest, aliquoties exhibeatur, præcauet, ne fœtus aliquid damni patiatur.

Vtilis est & hic Spiritus:

R. cortic. citri, pomor. aurant. radic. pœonia mundat. ana q. v. Affunde vini maluatici q. s.

Stent diebus aliquot in digestionē, postea cortices & radices contundantur, Maluaticum rursum affundatur, & destillentur.

Nausea & vomitus.

Tertiò nausea quoque & vomitus grauidis sæpe accidunt; qui etiam excitantur à vapore & humore vitioso, ob sanguinem menstruum retentam, in ventriculi cavitatē effuso.

Vomitus iste, si facilis sit, & post eum fœminæ melius habeant, non facile sistendus; sed naturæ negotium committendum; cum plerumque post vnum vel alterum mensem, spontè cessare soleat. Si verò vel exiguus, vel nimius & laboriosus sit, aut fœminæ cibum assumptum statim reiiciant, nihilque eius retineant, periculo non vacat.

Ideoque vt Vomitus talis sistatur, materia cum excitans euacuanda, & postea ventriculus roborandus. Quapropter si vomitus sit exiguus, & laboriosus, leni vomitorio ex hordeo vel simili vomitus adiuvandus. Vel euacuandus ventriculus rhabbaro, aloë, senâ, pro naturâ peccantis humoris, idque leniter faciendum.

Roborantia Ventriculū interna & externa, supra, lib. 3. de affect. p. n. Ventriculi & cap. de vomitu, sunt proposita. Vtiles quoque sunt pulueres peptici, post cibum sumti.

Quartò tormina & dolor ventris ortum habet in grauidis à flatibus ex humoribus circa vterum cumulatīs, ad intestina ruentibus, eaque distentibus. Sūntque dolores, qui à flatibus hīc excitantur, sæpe tam graues, vt fœminæ in liporbymiam incidant.

Flatus igitur illi discutiendi sunt, & propterea sacculi ex flatus discutiētibz ventriculo imponendi, ac postea ol. rutaceo vel laurino venter inungendus, aut emplastrum vel cataplasma flatus discutiens imponendum; qualia lib. 3. de Colicâ, & supra, part. 1. sect. 2. cap. 9. de inflatione vteri, fuerunt proposita. Humida tamen fomenta multa, quia vterum eiusque vasa laxant, vitanda. Masticanda cinamomum, cortices citri, anisum, vel pulueres ex iis cum Vino exhibendi. Sumenda quoque aqua cinamomi, vel vinum aromaticum.

Quintò Alui fluxus quandoque etiam grauidas infestat, quod malum non contemnendum est, cum, vt Hippocrates, 5. aph. 34. scribit, *Mulier vterum gerens si alui multum fluat, periculum sit, ne abortiat;* cum & fœtuli alimentum subtrahatur, & natura ad excernendum stimulata, tale quid in vtero quoque facile sentare possit. Ideoque maturè ei succurrendum, & primò leni abstergente simulque roborante medicamento, vt, Sir. ros. solutiū, myrobal. rhabbaro, euacuandi, & postea roborantia & fluxum sistētia medicamenta cum interna tum externa exhibenda, nimirum poma cydonia cocta primâ mensâ, pulres ex oryzâ, amylo, amygdalis, dauda Conf. ros. miuâ cydonior. Umbilico verò imponendum Cataplasma è cydoniis coctis cum mastiche, nuce moschatâ, macete, garyophyllis, & alia supra lib. 3. de diarrhœâ proposita vsurpanda.

Sextò quandoque primis mensibus & dentium dolor grauidis molestus est, qui & ipse in nonnullis certum signum est, eas concepisse.

Oritur autem iste dolor à parte aeris humoris ob retentionem mensium cumulati, ad caput adscendentis, & ad dentis alicuius radicem irruentis, partēque membranofas ibi lædentis.

Cessant aut hī dolores plerumque progressu temporis spontè, vt alia Symptomata, quæ in principio conceptionis fœminis molesta sunt.

Si tamen dolor sit grauior, ei succurrendum, vt Pract. lib. 2. part. 1. cap. 11. de dolore dentium dictum, vt temporibus ad fluxum inhibendum Emplastrum ex mastiche & tacamahaca, vel aliud adstringens imponendum. In ore verò detinendum decoctum radic. filicis, pentaphylli, bistortæ, ros. rubr. saluæ, cortic. mori & similium.

Septimò dolor Capitis quandoque grauidis molestus est, dum ex mensibus retentis vapores ad caput eleuatur, cerebrique membranas distendunt & vellicant.

Qui dolores & ipsi plerumque cessant, vbi fœtus grandior sit, & plus alimenti attrahit, humoresque excrementitij retenti in sua loca reconduntur.

Si tamen graues sint, repellentia & dolorem lenientia Capiti applicanda, de quibus lib. 1. part. 3. sect. 1. cap. 3. de dolore capitis dictum.

Octauò Vertigo quoque grauidis molesta est; quæ oritur à vaporibus & mensibus retentis & vitiosis humoribus inde cumulatīs, ad Caput adscendentibus, Spiritusque

Ventris tormina & dolores.

Alui fluxus.

Dentium dolor.

Dolor Capitis.

Vertigo.

ritusque turbantibus, qui vaporum adscensus fit partim per venas & arterias, quæ ad cerebrum tendunt, partim per oesophagum ex ventriculo.

Nisi autem spontè, quod plerumque fieri solet, fœtu grandescente cesser, repellentia temporibus imponenda, vapores verò discutientia & cerebrum roborantia interna exhibenda, vt de Vertigine lib. i. part. 2. cap. 4. dictum. Si verò è Ventriculo hi vapores eleuentur, pulueres peptici post cibum sumendi.

Vt R. Coriandri præp. Drach. j. cinam. Vnc. ß. macis. Drach. ij. sacch. ros. tabul. Vnc. iij. F. Puluis.

Vel post pastum poma cydonia, vel myua cydonior. sumatur.

CAPVT V.

De Symptomatibus, quæ grauidis mediis gestationis mensibus contingunt.

Mediis verò mensibus grauidis accidere solet tussis, palpitatio cordis & Lipothymia, vigilie, dolor lumborum & coxendicis, hæmorrhagia, de quibus hoc capite agemus.

Primò mediis mensibus Tussis prægnantibus interdum molesta est; quæ fit ex vapore acri à sanguine menstruo suppresso eleuato, & in fauces, asperam arteriam & pulmones irruente, vel etiam ex tenuiore sanguinis illius parte ad venas pectoris conuerso, vel ex humoribus vitiosis ad caput eleuatis & rursum in pectus delabentibus.

Periculosa autem Tussis est in grauidis, cum musculos abdominis vehementer concutiat, & periculum abortus inducat, vigilias excitet, vires prosternat, capitisque dolores concitet. Ideoque vt cohibeatur danda opera.

Quapropter, vt quantum quidem fœminæ conditio patitur, vitiosi humores, qui ad caput & thoracem fluunt, aut vapores eò mittunt, euacuentur, exhibendum rhabarbarum vel agaticus; deinde caput, ne affluentes humores recipiat, roboretur, sacculis impositis, quales de Catarrho descripti sunt; aut si quid humorum in capite hæreat, per nares euacuetur. Tandem thoracica medicamenta, vel linctus, vel rotularum, vel trochisc. formâ exhibenda, prout materia vel calidior & tenuior, vel frigidior & crassior fuerit, quæ lib. 2. de tussi, sunt proposita.

Secundò Palpitationem cordis, imò quandoque lipothymiam grauidæ patiuntur, quæ symptomata accidunt à vaporibus & flatibus à sanguine menstruo retento per arterias in cor irruentibus, interdum & à sanguinis copiâ, cum per vterum exitum non habens, ad partes superiores regurgitat, & cor ac vitalem facultatem opprimit.

Ideoque si ex vapore & flatu sit lipothymia vel syncope, assumenda medicamenta cordialia, de palpitatio cordis & lipothymia lib. 2. proposita, vt margarita, lapides pretiosi, bezoar, el de gemmis, species cordial. radix Scorzoneræ; atque utilis est Confectio alchermes in iis, qui eam ferre possunt; vt & aqua de cordibus, in Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 5. pag. 1352. descripta. Extra verò itidem roborantia cor, & flatus discutientia vsurpanda, & melissa vino irrorata cordis regioni imponenda, aut oleum melissæ vel citri ei illinendum, vel linteamina aquâ aliquâ vel Spiritu cordiali madida ei imponenda.

Si verò à sanguinis copiâ palpitatio vel lipothymia mediis mensibus accidant, quæ sæpe abortus futuri in plethoricis sunt indicium, tutissimum est, Venam aperire, & sanguinem moderatè emittere, quo modo grauidas & ab hisce Symptomatibus, & ab instante abortus periculo, liberatas, fuisse sæpe obseruatum.

Dan. Sennert. Tom. III.

Tertiò Vigilie interdum grauidis molestæ sunt, quarum ortum habent à vaporibus siccis & acris, ad cerebrum è suppressis mensibus adscendentibus, quicquidque spirituum animalium turbantibus. Quæ vt auertantur, frictiones extremorum & lotiones pedum humectantes, sub tempus somni instituere, & Sirupum de papauere vel rosæ siccis, vel emulsionem amygdal. dulcium & seminis papaueris albi exhibere vtile erit.

Quartò lumborum & coxendicis dolores prægnantibus molesti sunt, qui proueniunt partim à sanguinis suppressi copiâ, in venas eorum locorum decumbente, partim à fœtu grandescente, à quo eum ligamenta Vteri extenduntur, vicinæ partes in consensum trahuntur, dolorque in iis excitatur.

Si ergo plethora adsit, sanguinis missio moderata institui potest. Si verò tantum à pondere fœtus, quod Vterus & ligamenta vix sustinere possunt, dolores hi excitentur, commodissimum est, fasciis collo appendis facinam abdominis gestare, & pondus Vteri sustentare, quieti & somno indulgere, & oleis anodymis partes istas inungere.

Quintò accidere interdum solet, vt prægnantibus sanguis per Vterum, nares, hæmorrhoides fluere incipiat.

Ortum autem habet hic sanguinis fluxus vel à sanguinis copiâ, vel à fœtus debilitate sanguinem non attrahentis, vel à prauitate, vitiosisque humoribus sanguini permixtis, naturam ad excretionem stimulantibus. Potest etiam fluxus sanguinis ex Vtero in grauidis accidere, si vasa vteri rumpantur aut lacerentur, & motu vehementi, saltu, casu, percussione, ponderis grauis eleuatione, tussi vehementi, animi perturbatione.

Causarum autem ista varietas signis discernenda est. Si ex copiâ saltem sanguinis fluxus est, fœmina bono colore prædita est, fluxusque fit sine molestiâ, & à fœminâ faciliè toleratur, & alia plethoræ signa adsunt.

Si fœtus sit debilis, ex suis signis, quæ infra proponuntur, patet. Si verò ab humoribus prauis fluxus is excitetur, quæ effluunt, acria sunt, male colorata, fœtida, & cum dolore ac guttatim effluunt, ac signa caco-chymiae adsunt. Si à causâ euidete & violētâ sanguinis fluxus proueniat, ex relatione fœminæ ex patebit.

Neque hoc Symptoma sine periculo est, scribitque de eo in genere Hippocrates, 5. aphor. 60. Si prægnanti purgationes menstruae cursum suum teneant, bene valere fœtum est impossibile. Minus tamen periculi est, si saltem ob sanguinis copiâ is vel per venas cervicis Vteri, vel nares euacuetur, cum hoc modo plethora aliàs damnum allatura imminuatur, & aliàs Venæsectione ad eam imminuendam opus fuisset; modò fluxus non sit nimius, qui alimentum fœtui subtrahat. Obseruatum enim, quibusdam menstrua ad quinque vel sex menses fluxisse, vt testatur Brasauolus, com. ad lib. 5. aphor. 6. Hippocratis. Imò plurimis nutricibus, vt & grauidis, quæ sanguine abundant, & pleniorē victu vtuntur, menses ordinatè fluxisse: præterea quædam etiam visas, quæ ad iustum tempus fœtum non ferebant, nisi præter has purgationes, venâ quoque cubiti sectâ sanguinem minuerent, à cuius copiâ animo linqui & suffocari se pronunciarent, testatur Syluius, comm. de mensib. mulier. Cardanus, de causis & signis ac locis morborum. Columbus, lib. 12. anat. Iouertus, com. ad lib. 2. Gal. de fac. nat. cap. 3. Augenius, lib. 5. epist. 1. cap. 10. Periculofum verò est, si ex fœtus debilitate sanguinem non attrahentis fluxus is excitetur. Plerumque enim abortus sequitur, aut partus difficilis fit, aut ultra legitimum tempus protrahitur. Si verò sanguinis copia per interiores Vteri venas affluat, & in ipsam Vteri cavitatem effundatur, periculum abortus imminet, cum quod alimentum fœtui detrahitur, vterusque hiat, tum quod sanguis in Vtero aliàs clauso retentus eorumpitur, & praua symptomata affert. Non mi-

nus periculi grauidæ imminet, si ex prauitate sanguinis is fluxus accidat, & saniosus ac malè coloratus, vel etiam foetidus effluat. Magnæ enim cacochymia, quæ & matri & foetui plurimum damni afferre potest, indicium est.

Si ergo à copiâ sanguinis fluxus sit, commodè, cautè tamen, Venæsectio instituenda, & simul adstringentia, quæ aliàs hæmorrhagiis competunt, vsurpanda:

Vt *R. margar. præp. Scrup. j. corall. rub. præp. Scrup. ij. macis, nuc. moschata ana. Drach. j. cinam. Drach. s. sacchar. ros. tabul. Vnc. s. F. Puluis.*

Vel cum *sacch. in aq. ros. dissol. Vnc. ij.*

F. Rotula.

Vel paretur hic puluis, qui cum iusculis & cibis etiam sumi potest:

R. corall. rub. præp. Drach. j. margar. præp. Drach. s. lapid. præios. ana. Scrup. s. santali rubr. Drach. s. boli Armen. Drach. j. terra sigill. radic. tormentill. ana. Drach. s. sacch. ros. tab. vel manus Christi perlat. Drach. vj.

F. Puluis.

Vel *R. Conseru. ros. rubr. Vnc. ij. borrag. Vnc. j. boli Armen. terra sigill. corall. rub. præp. ana. Drach. s. margar. præp. Scrup. j.*

Cum *Sir. granator. F. Elect.*

Vel *R. conseru. ros. rubr. Vnc. ij. tormentill. Vnc. j.*

Dissolue in *Aq. tormentill. Vnc. iij. borragin. portulaca ana. Vnc. ij. Colentur.*

Colaturæ adde *Sir. corallior. Vnc. j. granator. ribes ana. Vnc. jss.*

Misc. pro tribus vel quatuor dosibus.

Possunt & commodè foetum roborantia antea proposita umbilico imponi.

Vtiles sunt & frictions ac ligaturæ, & cucurbitulæ brachijs adhibita.

Si cacochymia adsit, viriosi humores temperandi, & quantum licet, euacuandi.

Amuletæ quoque, quæ aliàs in hæmorrhagiis vsurpari solent, in manibus vel ore teneri, aut de collo suspendi possunt.

Si hæmorrhoidum fluxus adsit, ne dolor accedat, cauendum, aut si adsit, is mitigandus, ne Vtero in consensum tracto abortus sequatur.

Grauida bibat vinum rubrum, in quod nux moschata tosta calens adhuc iniecta fuerit.

CAPVT VI.

De Symptomatibus, quæ grauidis vltimis mensibus accidunt.

De Sympt.
quæ grauidis
accidunt vltimis mensibus.

TAndem vltimis mensibus grauidis accidunt, Vrina suppressio, Alui durities, Tenesmus, venarum in cruris & coxis distensio, crurum tumor & inflatio, fissuræ quasi cutis ventris, Aquæ ex Vtero fluxus, quæ hoc capite subiungemus.

Vrina suppressio.

Primo *Vrina* interdum grauidis vltimis mensibus supprimitur, cum Vterus pondere suo collo vesicæ incumbit, idque comprimit, maxime cum scæmina stat erecta. Ideoque vt *Vrina* prouocetur, scæmina iacete debet, & regionem vesicæ fouere fomento, & sacculo, vel Cataplasmate aut Balneo parato è parietariâ, radic. petroselinî, semine lini ac similibus. Quibus adhibitis si *Vrina* non profluat, & periculum ex retentione imminet, catheter immittendus & eo *Vrina* elicienda.

Alui durities.

Secundò *aluis* sæpe tardior & durior est, præcipue in scæminis, quæ calidum & siccum epar vel lienem habent, cum infans iam grandior omnem ferè humiditatem ad se trahit, aut iam grandior factus intestina comprimit.

Quæ alui durities periculo non caret, cum violenti

to egerendi conatu partibus omnibus in abdomine repletis, facile aliquid rumpi, vel matri vel foetui damnum inferri possit. Ideoque & calor viscerum si adsit, temperandus, & alius cibis liquidis & humectantibus, vt iusculis, purgantibus, butyro, malua, borragine alteratis, prunis dulcibus primâ mensâ sumtis, vel etiam melle rosato ad 3. & 4. cochlearia exhibitio laxanda. Quæ si grauida respuat, clysteres humectantes & emollientes sine omnibus purgantibus minori quantitate iniici sine periculo possunt.

Venarum
coxis & cruribus
distensio.

Tertio *Vene in coxis & cruribus* ac præcipue circa poplitem, distenduntur & intumescunt, vt quasi varicosæ fiant, ob sanguinem menstruum retentum. Cum autem tumor ille nihil periculi afferat, sed post partum, sanguine & lochiis euacuatis, spontè euanescat, venæque ad pristinum statum redeant, medicamentis multis opus non est, sed saltem monendæ grauidæ, ne multum ambulent, sed potius crura eleuata in sedili aut lecto teneant, ne sanguis ita ad pedes decumbere possit.

Crurum
inflatio & tumor.

Quarto *crura in grauidis inflantur*, & intumescunt, quod accidit ob menses & sanguinem suppressum, præcipue si is ferofior & aquosior sit, & foetui alendo inutilis, ob epatis debilitatem, qui ad crura detrahitur, eaque distendit.

Pariunt autem hoc modo affectæ grauidæ plerumque puellas: & tumor per se nihil periculi habet, nisi quod interdum incessum difficiliorem reddit, & spontè post partum humore aquoso cum lochiis euacuato, euanesceat. Ideoque medicamentis ferè abstinendum, ne humor ad superiora regurgitans in viscera nobiliora ruat. Si tamen tumor magnus sit, & ambulationem impediât, digerentia & discutientia extra applicanda, & crura fouenda lixiuio è sarmentis vitis cum vino parato, vel decocto origani, chamæmeli, pulegii, calamenthi:

Vel *R. farina fabarum, lupinor. ana. Vnc. ij. F. Vnc. j. stercoreis columbini Vnc. s.*

Cum *aq. chalybeatâ & succo canlinum. F. Cataplasma.*

Vel sacculo sale & cineribus pleno crura inuoluantur, pedes etiam fricentur, & lauentur aquâ falsâ, in quâ chamæmelum, anethum, origanum, cocta sint.

Si epar sit debilius, medicamentis idoneis, quæ de cachexiâ & debilitate epatis, libro 3. sunt proposita, roboretur.

Fissura
ventris.

Quintò cutis abdominis, præcipue in primo partu, & in iis quibus frequenti conceptu nondum extensa est, valde distenditur, vt quasi findi videatur. Ne ergo vel dolor exciteretur, vel deformitas post partum relinqueretur, post quartum mensem laxantibus linimentis & vnguentis vtendum, vt medullâ crurum vituli, arietis, ol. amygdal. dulc. pinguedine gallinæ aq. rosar. abluta, vng. pomato; vel pellis canina oleo amygd. dulc. illita toti abdomini imponenda.

Aqua ex
Vtero effusio.

Sextò aqua illa, quæ tempore gestationis inter membranas foetum inuoluentes colligitur, naturaliter demum partu instante effunditur. Interdum tamen partu nondum instante, vltimis mensibus in grauidis effunditur, cum membrana illa violentiâ aliquâ, vt casu, percussione, saltu, vel simili rumpuntur.

Fluxus hic periculo non caret. Cum enim foetus aquâ istâ à partium circumiacentium duritie defendatur, eâ effluente facile molestiam aliquam percipit, & postea etiam partus difficilior, aquâ istâ, quæ vias humectat, deficiente, redditur. Ideoque optimam victus rationem grauida obseruet, & foetum roborantibus internis & externis vtatur.

Et quidem hæc præcipua sunt Symptomata, quæ grauidis familiaria quasi esse solent. Accidunt quidem sæpe iis & alij morbi ac symptomata, vt dysenteria, tenesmus, pleuritis, febres, & alij præter naturam affectus, sed ij grauidis cum illis, quæ non sunt grauidæ, imò cum viris communes sunt.

C A P. VII.

De Fetus debilitate.

Fetus debili-
tatis.

Praeter enumerata Symptomata & hoc grauidis interdum accidit, vt fetus, quem Vtero ferunt, debilius fiat. Accidit autem hoc, vel quia semen, è quo fetus formatur, debilius est, vel ob alimenti, quo nutritur, penuriam aut prauitatem. Penuria alimenti accidit, ob morbum aliquem matris, in ediam vel aliam causam euidentem, alimentum absumentem; prauitas itidem à matris morbis & vitiosa corporis constitutione dependet, atque hinc accidit, vt infans variis morbis & ipse corripitur, de quo plura infra *sect. seq. cap. 2* dicentur.

Signa.

Ne ergo vel abortus sequatur, vel fetus moriatur, vt id maturè cognoscatur, fetusque roboretur, danda opera.

Cognoscitur autem fetus in Vtero debilem esse, primò, si mammae, quæ antea turgidae erant, subito extenuentur, & lac copiosum vel aquosum fundant. De quo Hippocrates, *5. aphor. 53. Quæ fetus sunt perditurae, is mamma extenuantur.* Acciditque hoc ob alimenti in venis Vteri mammarumque communibus inopiam. Et *16. aphor. 38. Si mulieri Vtero gerenti mamma subito extenuentur, abortus sequitur.* Et *aphor. 52. Mulieri geminos ferenti si altera mamma extenuetur, alterum abortu edit.* Et si quidem dextra mamma extenuata est, marem; si verò sinistra, foeminam abortione excludit. Si lac copiosè è mammis effluat, de quo Hippocrates, *5. aph. 52. Mulieris fetus gerenti si lac è mammis copiosè fluat, fetus imbecillum significat.* Si verò firma solidaque mamma fuerint, valentiorè conceptum indicant. Indicio enim est, fetus sanguinem non satis attrahere, & propterea ad mammas regurgitare.

Tertiò, si menses sæpius grauidæ fluunt, alimentum fetus subtrahitur: de quo Hippocrates, *5. aphor. 65. Si prægnanti purgationes menstrua cursum suum teneant, bene valere fetus est impossibile.* de quo antea, *cap. 5. dictum.*

Quartò si mater sæpè aut diu ægroter, indicio est, & ipsum fetus fore debilem. Cum enim sanguine suo ipsum nutriat, is in corpore ægro sanus esse non potest, humorèsque vitiosi sanguini permiscetur, qui cum fetus in alimentum cedunt, ipsum inde malè valere necesse est.

Quintò si foemina alui profluuiò laborat. Cum enim alimenti etiam aliquid subtrahatur, ob defectum eius fetus debilitatur.

Sextò si fetus, qui iam moueri inceperat, aut qui iam moueri debebat, motus non percipitur, vel is rarior aut languidior sentitur.

Si ergo ex his signis percipiatur, fetus esse debilem, causa, ob quam fetus debilitatur, tollenda, & fetus roborandus. Itaque si mater morbo aliquo vel Symptomate infestetur, vnde fetus debilitatur, illa remouenda sunt, de quo hæcenus dictum.

Fetus roborationem quod attinet, fit ea primò bonâ diætâ, si nimirum mater cibus succi boni & facilis coctionis vtatur, carnibus nimirum pullorum, gallinarum, ouis & similibus. Vitales sunt & amygdalæ dulces, quæ & inter bellaria, & melle despumato macerata manè & ante cœnam sumi possunt; vix passæ, poma cydonia.

Fetus roborantia me-
dicamenta.

Deinde roborant fetus medicamenta quædam, vt margaritæ, corallia, lapides pretiosi, cortices citri, macis, cinamomum, zedoaria, garyophylli, lignum aloës, crocus, plantæ pleræque Vterum calefacientes & roborantes.

Balsamum

Et ex his parata, *diagrama frig. & calidum*, prout opus; Aqua seu spiritus ille, quem *Balsamum puero-Dan. Sennert. Tom. III.*

rum, nominant: quod quia nostris Mulieribus in frequenti vsu est, & ab iis cum sumitur, tum extra vmbilico & ventri imponitur, eius descriptionem hic apponere libet.

puerorum, sed
Aqua Em-
byronis.

℞. nucis moschatae, macis, caryophyllor. cinam. zinzib. albi, cubebar. granor. paradisi, zedoar. ana Vnc. j. ss. galange Drach. vj. fl. tilia, tunicis ana ℥ij. herbar. saluia, serpilli, fœnic. verbenæ, lanend. ana Vnc. iij. menthe crisp. Vnc. ij. rad. pœon. & sem. eiusd. visci q. decresc. ða coll. ana 3 ij. medull. panis tritic. Vnc. vj.

Herbæ & radices inciduntur minutim; aromata verò crassiusculè pulueriscentur, panisque medulla in frustula confringatur: quo factò omnia commisc. & affusis vini maluat. mensur. ℥ij. in vase fictili vitreato probè clauso, ne quid exspiret, sepeliantur in cellâ vinariâ sub terram, stentque ibi in digestionem per septim. 3. Deinde die præced. antequam hæc è terrâ rursus eximere volueris, sumito amygdal. dulc. excoct. ℥ij. His in mortario prius probè contusis, & in vitreo vel vitreato vase aliquo mundo collocatis affunde aq. ros. alb. fl. bugloss. ana Vnc. viij. Stent in infus. per hor. xxij. Iam verò rursus accipe hordei germinantis tosti, Maltæ, ℥ij. hoc in mortario grosso modo confringe, illique superaffunde aq. fragor. lilij conuall. ana Vnc. vij. Stent etiam simul in alio vase in infus. per hor. 24. Tandem amygdalas in infusione stantes exactè terito, & cum aquis, quibus immaduere, diligenter subigito, quo factò & hordeum tostum aquis suis infusum huic amygdalogalæ iungito, ac in ollâ simul omnia studiosè permisceto. Quod si aquarum amygdalis & hordeo superinfusarum quantitas commitioni non suffecerit, de vino maluarico, in quo aromata & herbæ sub terrâ defossæ maceratae sunt, quantum sufficere videbitur, adiungito, vt sic omnia probè in ollâ simul concussa permisceantur, donec mistura lacti euadat similis. Tum demum aromata, herbæ & radices, quæ vnâ cum vino Maluarico reliquo infusa steterant, & iam dicta omnia, additis mellis despumati Vnc. viij. simul confundito & misceto, & cucurbitæ inditis, leni igne aquam ex arenâ destillato.

Nunc verò *℞. veterem Caponem*, quem fune suspensum suffocabis, mundatumque exenterabis. Huic in frustula dissecto abiectâ omni sordè & pinguedine, affunde vini maluat. mens. j. quo sanguinem elues, & dissolues, cum vino hoc maluarico, & iam dicti caponis carnibus iungito aq. borrag. verbenæ, fœnic. saluia ana ℥ij. dactylor. recent. excoct. vuar. passar. passul. min. nucis mosch. ana Vnc. ij. caryophyll. cinam. zinzib. cubeb. gran. paradisi. zedoar. ana Vnc. ss. croci Drach. ij. conf. ros. rubr. Vnc. iij.

Incidentia inciduntur, & ollæ operculo diligenter clausæ ac circa iuncturam operculi pastâ diligenter circumlitæ, ne quid exspirare queat, indita, sensim simul decoquantur, donec carnes caponis ab ossibus se separarint: tunc brodio huic adhuc feruenti iniice panis triticeus à furno adhuc calentis & in frusta confracti Vnc. xvij. de liba vel pastâ melleâ cum aromatibus bis cocta, in laminas dissectâ, super cratem tostâ, & melle oblitâ Vnc. xvj. atque ollâ probè clausâ sic per noctem, vt in brodio cuncta mollescant, stare finito. Deinde verò brodium à rebus infusis separa, caponemque vnâ cum rebus reliquis sibi iunctis exime, contunde, donec pultis formam acquirat, quam pul-tem, brodio prius separato, redde, eamque in brodio iam dicto dissolue, & aliis ampullæ inditis magnâ cum diligentia aquam ex arenâ leui calore destilla. Iam verò primam & secundam aquam hanc commisce, in iisque infunde auri purissimi quantum volueris, vitroque accuratè clauso Solis calore & radiis ad insolationem exponito; ac tum demum rursus aquam hanc omnem cum diligentia per destillationem ab auro abstrahito.

M 3

Circa

Circa hanc Balsami puerorum preparationem equidem quædam monenda essent, cum aurum & alia quædam non paruo sumtu admisceantur, ex maiorum nostrorum sententiâ, qui in destillationibus omnium, quæ in cucurbitam coniecerant, vires in alembicum eleuari persuasum habebant, de quibus non paucis nihil destillato liquori communicatur: quia tamen compositio vñtata est, & experientia ipsa testatur, grauidis hæcenus (etsi de aliquibus nihil in alembicum ascendat) multum profuisse, eam hoc loco integram & immutatam proponere volui.

Datur autem cochlear j. vel ij. si femina vel territa, vel irâ commota, vel mœiore affecta fuerit, aut ei sanguis fluxerit, aut flatus & tormina ventris senserit.

Vel semen fœniculi & cumini in aquâ mellis coquantur, ac fœminæ haustus propinetur.

Vel *℞. corall. rubr. Drach. j. margarit. præp. Drach. ℞. sapphiri, granati, hyacinth. smaragdi, rubini, ana Scrup. j. cinam. Drach. j. zedoar. cardamom. ligni aloës, cubeb. rasura ebora, ana Drach. ℞. gall. mosch. Scrup. j. sacch. in aq. ros. & meliss. dissol. Vnc. vj.*

F. Rotula.

*Amygdala
dulces con-
dita.*

Vitiles sunt & amygdalæ dulces hoc modo conditæ. *℞. amygdalas dulces excorticatas, & fundum vasis vitrei vel fictilis mundi orificij latoris reple. Iis insperge puluerem e garyophyllis, cinam. nuce moschat. & sem. fœniculi, postea iterum impone amygdalas dulces, atque ita fiat S. S. S. Tandem omnibus affunde saccharum cum aq. vel simplici, vel borraginis, vel rosar. vel aliâ conueniente clarificatum, vt saccharo tegantur. De hoc condito fœmina sæpe aliquid sumat.*

Vel *℞. nuc. mosch. Vnc. ℞. galange Drach. ij. cinamomi Drach. j. off. de C. C. num. ij.*

Conspergantur spiritu Vini vel maluatico, & affundantur mel despumatum calidum. De hac mixturâ sæpe grauida instar fabæ sumat.

Extra verò ventri, & vmbilico imprimis imponatur panis dulciarius seu mellitus.

Vel *℞. garyophyll. nucis mosch. ruta, granor. iunip. ana Drach. j.*

Confusis affunde mel calidum despumatum, & super igne misceantur, & calidè frusto panis secalini oblongo illinatur, qui vmbilico imponatur.

Vel *℞. Vini maluat. lb. iij.*

Calefiat, & in eo dissolue *ol. nuc. mosch. express. Vnc. ℞.*

Adde *pulu. garyophyll. ruta ana Vnc. j. aq. ros. salu. majoran. puleg. ana lb. j. vita Vnc. iij.*

Hinc spongia noua in maiores & minores, vt variis locis sint aptæ, partes concidatur, & liquore hoc illæ imbuantur, & sub mammam sinistram, sub axillas, vmbilico, sub poplites, pulsibus in carpo, plantis pedum imponantur, & vbi resiccata fuerint, iterum madesiant.

Vel *℞. nucis mosch. macis, garyophyll. granor. iunip. partes æquales.*

Adde mel calidum, vt F. instar Linimenti, & crustæ panis vel pani mellito illinantur ac vmbilico imponatur.

Vel *℞. pomum, præcipuè cydonium, repleatur thetiacâ, garyophyllis, mastiche, aut si calor adsit, puluere corall. myrrillor. ros. rubr. spec. diarrhod. abb. & affetur, ac vmbilico imponatur.*

Vel *℞. dactylor. pomi, cydon. in Vino coct. an. 3 j. farina volatilis Vnc. j. pulu. garyophyll. macis, cinam. ana Vnc. ℞.*

Cum vino in quo dactyli & cydon. cocta fuerint, F. Cataplasma.

In calidis morbis, & præcipuè vbi sanguinis fluxus adest, talè fiat Cataplasma:

℞. boli Armeni, sang. drac. mastich. thuris, ana Drach. ij. balaustior. trochisc. de carabe, ana Drach. j. nucis cupressi Drach. j. ℞. farina volatilis Vnc. j.

Cum vino rubro vel fuceo cydon. F. Catapl. quod vmbilico imponatur.

Vel *℞. floccor. panni coccinei Vnc. iij. galange, cinam. macis, ana Drach. ij. mastich. Drach. iij. sang. dracon. Drach. j. mellis q. s.*

F. Cataplasma.

Vel vnguentum Comitissæ dorso & ventri illinatur, vel sacculus ex rosis rubris, mastiche, corall. macere, nuce mosch. garyophyllis fiat, & ventri imponatur.

Vel *℞. ol. myrtini, cydon. mastichin. ana Vnc. j. hypocistidis, acacia, boli Armen. fl. ros. rub. balaust. sang. drac. santal. citrin. ana Drach. j. Cera q. s. F. Vngu.*

Vel *℞. galange. Vnc. ℞. nuc. mosch. macis, garyophyll. boli Arm. nuc. cupress. balaust. sang. drac. ana Drach. ℞. mastich. ladan. ana Vnc. ℞. thuris Drach. ij. gummi Arab. Drach. j. terebinth. Veneta Drach. ij. picis naualis Vnc. j. cera q. s.*

F. Emplastrum.

CAPVT VIII.

De Vagitu vterino.

TAndem inter ea, quæ grauidis accidunt, non prætereundus ploratus seu vagitus vterinus. Etsi enim Aristoteles, 7. de histor. anim. cap. 10. scribit, vocem non emitti à fœtu, antequam egreditur: comperit tamen est, quandoque infantes in vtero plorasse, & vagitum edidisse. Fabritius, in epistola ad fratrem, refert, Anno 1551. Misenæ fœtum in vtero plorasse; & Iobus Fincelius narrat, Anno 1546. paulò ante bellum Germanicum, infantem in vtero matris fleuisse, vnum in Misniâ, alterum Rotuvilæ ad Nicrum. Mart. VVeinrichius, de monstris cap. 26. ita scribit: Nostris temporibus infans triduo, antequam ederetur in lucem, nullo ad exitum parato aditu, flere auditus est in hac ipsâ vrbe nostrâ Breslâ. Factus is homo & morbis & fortunâ miserimus vsque ad obitum. Et Andr. Libavius, tract. de vagitu vterino, refert, D. Leonhardum Doldium, de vagitu vterino hæc ad se scripsisse: Cum Argentina nuper apud fratrem agerem, certò relatum est, vxorem factoris in viciniâ illius fœtum vtero adhuc gestantem hunc ipsum vagientem cum aliis audiuisse, non procul ablente partus tempore. Idem, ibid. scribit: In nostro oppido (Rotenburgi ad Tubarim) anno 1596. 12 Nouemb. qui fuit ante partum quadragesimus secundus, parentes fœtus fœminei vagitum vices perceperunt, & sequente quoque die bis, mortua in partu mater est, filiâ adhuc superstite. Superioribus item annis memorant ciulatum talem intra matrem edidisse fœtum alium voce ab adstantibus etiam in foro mulieri manifestè perceptâ, quæ res postea confirmata est relatione cuiusdam villicæ, suam obseruationem in fœtu suo proferentis. Cum item eadem de re in conuentu quodam colloqueremur, attestante idem de suâ filiâ cuius cuiusdam coniuge partui viciniâ audiuius Virum auctoritatis & fidei non contemnendæ. Dum hæc scribo, Cal. Mart. Anno 1632. in oppido nostro VVittebergeni est fœmina, iam vltra vndecimum mensem grauida, quæ ipsa, vt & marito eius, infantem aliquoties ante partum plorantem audierunt. (Paulò post tamen feliciter peperit.) Et superiori anno in suburbio fœmina filium peperit, quem triduo ante partum plorare audiuit, qui annum tantum vixit.

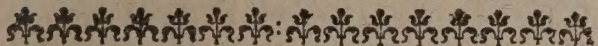
Plerique pro malo omine talem fletum habent, & vel fœtui, vel matri, vel Reipublicæ calamitatem aliquam portendi aiunt. Solètque interdum talium motuum in naturâ inusitatorum directio à causâ superiore fieri, & tum pro portentoso talis ploratus meritò habetur.

Verum

Verum etsi à Medicis pauca eius exempla annotata sint; tamen non ita planè raro occurrunt, sed non pauca accidunt, quæ in Medicorum notitiam non veniunt, nec annotantur.

Sive autem aliquid portendat, siue non talis vāgitus, sine sponte suā cum in ploratum fœtus feratur, siue à causā superiore dirigatur: proximam tamen causam omnino Physicus & Medicus quærere debent.

Cum verò ploratus vox quædam sit, eāque edatur aëris per asperam arteriam expulsionem, omnino concedendum est, aëris etiam aliquid in cavis & vacuis partibus, atque ita etiam in pulmonibus infantis contineri, quod ibi vel ab humoribus & spiritibus euaporauit, vel per *ἐκκρίσιν* illam, vel quocunque modo eo peruenit, sicut & aërem talem in ipsis ouis, in quibus pulli pipiunt, contineri negare non possumus. Si ergo & aspera arteria, & pulmones, & thorax, & omnia, quæ ad respirationem & vocem edendam necessaria sunt organa, iam absoluta sint, infansque ipse satis validus sit, vocem talem vt edat, possibile est. Stimulatur autem ad eam edendam proculbio à re molestiam afferente; quod forsā nostro, & aliis pluribus, à diuturnā & præter tempus ordinarium longā vtero morā accidit, ob quam & alimentum copiosius & spiritum liberiores appetiuit.

SECTIO VI.

De Symptomatibus, quæ circa partum accidunt.

CAP. I.

De Partu in genere.

Partus naturalis.

Postquam fœtus in vtero absolutus, & omnibus numeris perfectus est, angustia illā vteri amplius commodè contineri non potest, & liberiores iam spiritum maioremque refrigerationem, calore cordis cum mole eius aucto, quāquam qualem transpiratio & arteriæ matris suggerunt, copiosiusque alimentum requirit, & propterea horum indigentia motus calcitrare, & membranas ac vincula, quibus continetur, disruptis, iisque solutis, è locis, quibus continetur, angustis erumpere, & lucis huius vsuram quærere conatur. Cuius conatum Natura ac Vterus, & ipse grandior fœtus mole & motu stimulatus, adiuuat, venasque & arterias, quibus secundina vtero annectitur, separat, eodem ferè modo quo pediculi maturorum fructuum sine vi abscedunt, & vim expultricem, quā præditus est, exserit, fœtumque magno conatu, quem parturientis etiam labor, qui fit contracto spiritu & depresso diaphragmate ac compressis abdominis musculis adiuuat, excludit; quæ actio *Partus* appellatur.

Partus quid. Partus diffinitio.

Opus autem hoc admiratione dignissimum non vniforme semper est, sed & modo & tempore variat, & infans non semper eodem modo, nec eodem tempore in lucem prodit: vnde partus alius naturalis, alius non naturalis; alius legitimus, alius illegitimus appellatur.

Partus naturalis.

Partus naturalis est, cum, vt modò dictum, fœtus iam grandior factus, & copiosiore alimento, ac liberiore spiritu indigens, è locorum istis angustis exitum quærens sese conuoluit, & capite versus vteri orificium tendit, cetera verò sursum, & manus ac brachia etiam sursum ad femora dirigit. Hoc enim fit, & dum capite primum egreditur, reliquæ

omnes partes faciliè & sine impedimento sequuntur, cum contrā, si corporis partes flexiles, pedes & manus, primò prodeant, variis suis motibus corporis reliqui exitum impedire possint. Hinc membrana, amnios dicta, rumpitur, & humor, qui toto gestationis tempore cumulat fuit, effluit, viasque ad faciliorem partum humectat. Postea infans maiore impetu se mouens acetabula rumpit, & secundina ab acetabulis separatur, ac reliquæ membranæ rumpuntur, vnde sanguis in vteri cavitatem fluit, doloresque parturientem apprehendunt, & ipse infans exitum quærunt, & vteri facultas expultrix insurgens infanti exitum quærenti subsidio venit, & vteri os dilatat, vt obstetrix digitum immittere possit; contrā fundum contrahit, fœtumque expellit: quam actionem & diaphragmatis & musculorum abdominis, præsertim transuersorum, compressio adiuuat, atque ita dum hæc omnia recte habent, infans sæpe per lubricas istas vias tanto impetu extruditur, vt decidere potius, quàm expelli videatur. Statuunt quidem hîc nonnulli, infantem matrem facie ad matris anum, fœcellam verò facie ad matris pudenda conuersā in lucem prodire, & quidem eā de causā, quod vtero contrarius illis situs erat, & quod (moralem causam addunt) natura ab ipsis vitæ primordiis marium oculos ab obscœnis mulierum partibus abstinere voluerit. Verum quotidiana experientia aliud testatur, quæ docet tam mares quàm fœminas frequentissimè facie ad podicem matris conuersā nasci. Contrarium verò rarius fieri, exitusque hîc longè facilius est. Ideoque etiam hoc semper suadet, vt in omni partu præternaturali in meliorem dirigendo hoc obseruetur, vt facies infantis matris dorso obuertatur. Quod opus sanè admiratione dignum & captu intellectus humani maius est, scribitque eā de re ipse Galenus, 15. de usu part. cap. 7. Alio extra partum tempore omni os vteri ita clauditur, vt ne specilli quidē cuspide in matricis collum queas imminere, in partibus verò integrum animal illuc egreditur, & os vteri ita aperit, vt possit fœtibus faciliem præbere exitum, idque nemo ignorat, sed quo pacto accidat, mirari possumus, intelligere non possumus.

Opus partus admirandum.

Et admirationem auget, quod vterus ossibus vndique quasi circumuallatus, & parte anteriore pubis osse, posteriori osse sacro & coccyge, vtrinque verò ilium ossibus circumdatur, vt quomodo per has angustias fœtus exitum liberum tam faciliè inueniat mirum sit. Et imprimis de ossibus pubis quæstio est inter Medicos, an illa tempore partus diuellantur. Tractat hanc quæstionem Andr. Laurentius, lib. 8. anatom. in fine, quæst. 33. vbi Hippocratis, in fine libri de naturâ pueror. & Pinæi sententiam & rationes pro affirmante parte affert, & refutare conatur; ipse verò diuulsionem hanc fieri posse negat ideo, quod ita illa vniuntur, vt nullo impetu diuelli, & si deuellantur, nullo medio & glutine vniiri possint. Aliquantulum tamen dehiscere posse concedit. Laurentium alij etiam sequuntur, qui coccygis os potius retrahi, quàm os pubis diuelli, & hinc puerperas non de osse pubis, sed coccyge & podice conqueri statuunt.

An ossa pubis in partu diuellantur.

Mihi imprimis Adriani Spigelij sententia probatur, qui, lib. 2. de corp. hum. fabric. ap. 14. scribit, se ex plurimis obseruationibus edoctum esse, ossa pubis nec in omnibus hiscere, nec in nullā, sed in illis tantum, quæ partum habent difficilem & laboriosum, aut partes ad fœtus egressum necessarias angustias sunt nactæ: nec quoque ita à se diuidi, vt à se mutuo dehiscant, sed ligamento laxiore reddito, adeoque sequace ad extensionem nonnihil hiare. Fieri autem id posse facilius statuit, quod tum maior ante partum ad illa membra generationi fœtusque exitui dicata, tum in illis maximis doloribus in partu

Difficili humorum affluxio, quâ partes illæ molliores redduntur & laxantur, fieri consuevit. Se enim sæpius vidisse, vasa illa, quæ aliàs satis minuta sunt, dum in utero non gestant, in eam accreuisse in gravidis magnitudinem, ut minimi digiti apicem ferè crassitie adæquarent. Non tamen ossa pubis duntaxat, sed & articulationem illam, quæ os sacrum cum ossibus ilium connectit, pro maiore minoreque difficultate, quam partus peperit, laxatam fuisse, se observasse scribit, atque hinc accidere, quod exacto parto labore gravi, de doloribus circa os sacrum & pubem puerperæ nonnunquam conquerantur. Addit autem porro, quemlibet experiri posse quàm promptum sit, ut hæc ligamenta laxentur, si ossa innominata adhuc sacro iuncta, & ligamenti suis inuestita accipiat, cartilaginæque duorum pubis ossium abscissa, ipsa pubis ossa mutuo à se diuidat. Videbit enim protinus iuncturam illam laxari admodum posse. Id etiam observandum esse scribit, Ligamentum illud os sacrum innominatis alligans anteriore parte, quâ abdomen spectat, tenue satis esse, posteriore verò vastissimum, ut adeo affluentibus humoribus haud difficulter remitti queat, sicque anteriore parte ossa ilium à sacro hiscant, posterius autem coniunctamaneant. Et reuera ita sese rem habere, oculisque cerni posse illam dehiscenciam, se sæpe probasse scribit in publicis sectionibus fœminarum ex difficili partu mortuarum, in quibus femur alterum sustulerit, viderique os pubis illius lateris digiti ferè latitudine eminuisse, quod sine laxitate ligamentorum utriusque articuli fieri non potuerit: ac simile accidisse, cum alterius lateris femur eleuaret.

Vasorum
umbilicalium
& pulmonis
post partum
mutatio.

Tandem etiam illud, quod partum sequitur superat humanum ingenium, vasorum umbilicalium, item pulmonis & cordis in infante in lucem edito transmutatio, cōsideratione, cur à natura facta sit, omnino dignissima. De qua egregius locus est apud eundem Galenum, *alleg. lib. 15. de usu part. cap. 6.* quem integrum adscribere libet. In fœtibus, inquit, vena caua in arteriam venosam est pertusa. Cum autem id vas venæ officium huic visceri præstaret, necesse fuit, alterum vas in arteriæ usum transmutari: quocirca natura id quoque in magnam arteriam pertudit. Verum, cum hæc vasa aliquantum inter se distarent, aliud tertium vas exiguum, quod utrumque coniungeret, effecit. In reliquis verò duobus, cum hæc quoque mutuo sese contingerent, velut foramen quoddam utrique commune pertudit: tum membranam quandam in eo, instar operculi, est machinata, quæ ad pulmonis vas facile resupinaretur, quo sanguini à venâ cauâ impetu affluenti cederet quidem, prohiberet autem, ne sanguis rursum in venam cauam reuertetetur. Hæc quidem omnia naturæ opera sunt admiranda. Superat verò omnem admirationem prædicti foraminis haud ita multo post conglutinatio. Etenim, quamprimum animans in lucem est editum, aut ante vnum, vel duos dies, in quibusdam verò ante quatuor, aut quinque, vel nonnunquam plures, membranam, quæ est ad foramen, coalescentem reperias, nondum tamen coaluisse. Cum autem animal perfectum fuerit, ætatæque iam floruerit, si locum ad vnguem densatum inspexeris, negabis fuisse aliquando tempus, in quo fuerit pertusus. Multo autem magis in iis, quæ adhuc utero geruntur, aut in nuper genitis, membranam conspicas, ad solam quidem radicem firmatam, reliquum verò totum corpus in vasorum cavitatem pendulum, existimabis fieri non posse, ut ipsa vnum perfectè coalescat. Corpora sanè nervosa & tenuia etiam si quis repente, atque ubi primum fuerint diuisa, glutinare aggrediatur, vori compos non fit, neque magnopere cohererent, nedum si iam

pridem fuerint perfectæ. Atqui membrana illa tempore procedente omnino coalescit, non quod nervosa sit ac tenuis, neque quod motu perpetuo agitur, impedita. Pari modo id vas, quod magnam arteriam venæ, quæ fertur ad pulmonem, connectit, cum aliæ omnes animalis particule augeantur, non modò non augetur, verum etiam tenuis semper effici conspicitur adeo, ut tempore procedente penitus tabescat, atque exiccetur. Quod igitur hæc omnia natura affabre faciat, declarat singulorum usus. Inuenire autem ipsius facultatem, quâ hæc effecit, humani ingenii captum superat. *Hæc Galenus.*

Atque hic naturalis partus modus est. Non-naturalis verò est, qui ab hoc quocunque modo deflectit. Id quod variè accidere potest, ut postea dicetur.

Partus non-naturalis.

Deinde partus alius est legitimus, alius illegitimus: Legitimus est quo vtrplurimum & ferè secundum communem naturæ legem fœtus in lucem eduntur. Illegitimus autem est, qui ante aut post illud partui statutum tempus accidit. Quò pertinet & abortus, de quo postea suo loco, & qui in specie partus illegitimus dicitur, de quo hoc capite aliquid agemus.

Partus legitimus.

Illegitimus.

Et si verò, ut Aristoteles, *4. de gen. an. cap. 6.* scribit, in reliquis animalibus vnum est partus tempus, homini saltem multiplex, seu, ut *Plin. lib. 7. nat. hist. cap. 5.* loquitur, cæteris animalibus statutum pariendi, & partus gerendi tempus est, homo toto anno & incerto gignitur spatio: tamen certi termini sunt, citra & ultra quos partus non est vitalis. Ut enim de abortu, de quo postea seorsim tractabitur, iam non dicam, ante septimum mensem vix partus vitalis est. Refert quidem Montus, *anastheses morbor. lib. 4. cap. 41.* se novisse Pincernam Christianissimi Regis Henrici, qui mense quinto natus erat, & in ætate iam consistente vivebat. Francisc. Vallesius, *de sacrâ phil. cap. 18.* suo seculo natam puellam quinquemestrem scribit, quæ plus quàm duodecim annos vixit. Et Cardanus, *contrad. lib. 1. tract. 3. contrad. 8.* narrat, se vidisse Mediolani virginem quandam, Claram nomine, quam diebus 168. post abortum masculini fœtus quadrimestris Veneris mater pepererat, & aliam, quæ 170. die nata est, morbo perpetuo natalium iacturam attestante. Puerum verò mense sexto natum bene vixisse Auicennas, *lib. 9. de nat. animal. cap. ult.* refert. Et quemdam mense sexto natum, etsi primis diebus informis esset, tamen ad perfectam ætatem peruenisse scribit Cardanus, *loco allegato.* Verum talia rara sunt, & infantes, qui tam maturè eduntur, rarò vitales, aut sani sunt. Erant etiam sæpe matres in tempore partus computando.

Tempus partus legitimus.

Quinto mense nati.

Sexto mense nati.

Septimo mense natus & vitalis & legitimus habetur, de quo Hippocrates, *πεὶ ἀρχὴν παίδιον ἐστὶ ἀνάλων γόνον ὑβρόμεον λόφῳ γεγέννηται: Puer septimestri partu natus, & pro ratione natus est, & vixit.* Hippocratisque sententiam & Galenus & alij Medici, ac Icti sequuntur. Anticipatio autem ista partus fieri creditur, ob facultatis robur & materiam formationi aptam & probam, quibus concurrentibus formatio citò absoluitur, & partus acceleratur. Plerumque tamen debilis est infans septimo mense natus, quia formationem absolutam nimis citò partus sequitur; & propterea etiam qui initio mensis septimi nascuntur, plerumque moriuntur, aut certè valdè debiles sunt; qui verò circa finem mensis septimi nascuntur, seu dierum, ut Hippocrates definit, 210. viuaciores & vegetiores sunt.

Septimo mense nati.

De octavo verò mense editis scribit Hippocrates *libro πεὶ ἀρχὴν: Οκτάμηνον ὃ ὑβρόμεον ἔσδεν βίον πάλαι. Octavo mense editus nullus unquam vivit, & partus ducentorum quadraginta dierum ἂν ἐστὶν ἐστὶ, non ἐστ, & ἐστ, id est, apparet quidem post ortum, sed nequaquam est, quia statim vitâ excedit. Rationemque addit,*

Octavo mense nati.

addit, libro de octimestri partu, quod διατὰς ἐφεξῆς κακοπαθείας ἡμερομῆας, duas continenter consequentes afflictiones ferre non possit. Cum enim septimo mense, ob conatum exeundi debilitetur infans, sequentes partus labores mox ferre non posse putat, sed octavo mense ipsi quiescendum esse, ut vires instaurantur. Assentiuntur Hippocrati Pythagorici & Arithemetici, qui numeros pares, inter quos octavus, pro imperfectis & infœcundis habent, & septenarium numerum perfectionis, & ut Cicero nominat, omnium rerum Nodum appellant, & propterea tum primum partum vitalem edi statuunt. Adstipulantur & Astrologi; & suas causas ex astris afferunt, quas suo loco relinquimus, de iis tamen postea aliquid dicemus.

Illud non prætereundum videtur, observatum esse, quosdam & mense octavo, & quidem vitales genitos fuisse, & quod in Ægypto hoc factum fuerit, & Vestiliam Cæsoniani Caij Principis Coniugem octavo mense peperit, Plinius, *nat. hist. lib. 7. cap. 5.* refert, & ex Varrone Gellius, *Noct. Att. lib. 3. cap. 16.* nonnunquam octavo mense partum editum esse scribit. Et Cardanus, *lib. 1. tract. 3. contrad. 8.* quendam nobilem duos habere octimestres filios narrat. Idem, *in comm. ad libr. Hippocrat. de sept. partu*, duos filios Cardinalis Sfondrati, & ipsum Cardinalem Sfondratum octavo mense natum esse. Neque etiam certum, an fœtus naturaliter septimo mense ad exitum moveatur. Etsi enim tum perfectionis principium accipiat: non omnes tamen τελειογονίαν, ut Aristoteles, *4. de gen. animal. c. 4. & 6.* appellat, ultimam & absolutam perfectionem accipiunt, cum nonnulli hoc mense incisissimis meatibus prodeant, ut Aristot. *7. de hist. animal. c. 4.* testatur. Neque gravidarum testimonio confirmatur, quod mense septimo maior, quam alio tempore, motus fœtus fiat. Et infantem octavo mense natum Florentiæ triennium vixisse, Marsilius Ficinus, *lib. 3. de vitæ celsitudo comp.* scribit. Cauendum tamen hinc ne foeminarum relatione Medici decipiantur; cum interdum putent, se mense octavo parere, cum reuera nono pariant, & de primâ seminis conceptione incertæ sint; præsertim cum quibusdam secundo post conceptionem mense sanguis menstruus fluat, quæ propterea vno mense ante, quam putant, conceperunt.

Maximè autem legitimum pariendi tempus, & quo plerique fœtus in lucem eduntur, est mensis nonus & decimus, à die decimo quinto noni mensis ad diem decimum quintum decimi mensis. Tum enim τελειογονίαν fœtus assecutus est, & vberioris alimenti & liberioris respirationis desiderio ad exitum properat, de quo Hippocrates, *lib. de natur. puer. in δέκα μηνὶ γίνεσθαι τὰ πρὸς τὸ μακρότατον*, In decem mensibus, quod longissimum est, nascitur fœtus. Vnde etiam quia in decimo mense usque ad medium, immò ad finem eius plerique nascuntur, decimus mensis pro naturalis partus termino à pluribus habetur. Atque hinc Salomon Regum sapientissimus, *lib. Sapient. cap. 8.* scribit: Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui puer factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis. Et Menander: γυνὴ καὶ δέκα μῆνες, Mulier decimestris parit, & Virgilius: Matri longa decem tulerunt fastidia menses; quod, ut Phavorinus apud Gellium, *lib. 13. cap. 16.* de anno loquitur de mense decimo non confecto, sed affecto intelligendum.

Neque opus esse puto hinc multum disputare, vter mensis magis frequenter nascendi terminus sit, nonus ne, an decimus. Etsi enim foeminarum vulgò opinio est, nono frequentiores partus fieri; contra Platonem, *5. de republ.* & Aristot. *7. de hist. animal. cap. 4.* aliique docti viri, ut ex allegatis modò locis pater, ut-

plurimum partum legitimum decimo mense fieri statuunt: tamen sciendum, non ita strictis terminis partus tempus adstringendum esse, cum, ut dictum, à noni medio, immò & initio, ad decimi medium, immò etiam decimi finem hic pateat, & prout vegetior vel debiliior fœtus est, mas vel foemina, ita etiam intra hos terminos citius vel tardius edatur. Et quamvis Poëtæ frequenter, ubi de conceptione & partu loquuntur, annui spatij mentionem faciunt: tamen, ut rectè Phavorinus apud Gellium id explicat, id de anno affecto & non confecto intelligendum est, sensusque est, partum futurum, antequam annus ad finem sit peruenturus, quod vel clarè versus Homeris, quibus Neptunus Nympham alloquitur, testantur:

Χαίρε γυνὴ φίλότῃ, τελεπομένη δ' ἐνταυτῇ
τέξεις ἄλλα τέκνα.

τελεπομένη, volente anno, seu dum voluitur, & antequam ad finem perveniet.

Post decimum verò mensem fœtui grandiori raro & alimentum, & spiritus ac locus in utero sufficit. Gellius equidem, *noct. Attic. lib. 3. cap. 16.* qui hac de re videatur, & M. Varrone refert, etiam vndecimo mense nasci posse hominem. Et Plinius, *lib. 7. cap. 5.* Vestiliam Suillium Ruffum vndecimo mense edidisse. Cardanus, *lib. 1. tract. 3. cont. 8.* scribit: Petrum Apennensem, Conciliatorem dictum, fuisse vndecimestrem. Et Amat. Lusitanus, *cent. 1. curat. 27.* foeminam quandam post decem menses & vndecimi tres dies filium peperisse scribit. Plinius *allegato loco* è Massurio refert, L. Papyrium Prætorem secundo hærede lege agente binorum possessionem contra eum dedisse, cum mater tredecim mēibus partum se tulisse diceret. Imò etiam decimo quarto & decimo quinto quosdam editos fuisse, nonnulli referunt. Et ipso, quo hæc scribo tempore, ut supra dictum, de vagitu uterino, foemina hinc est, quæ vndecim menses fœtum gestavit, & postea peperit, & quod mirum, quem ipsa & maritus ante partum aliquoties plorantem audierunt. Imò retulit mihi Vir Clariss. & Excellentiss. Dn. D. David Faber, Sereniss. Elect. Saxon. Archiater, Collega & amicus meus honorandus, Monspelii, cum ibi Medicinæ operam daret, Collegium Medicum eo loci consultationem instituisse de valetudine foeminae cuiusdam nobilissimæ, quæ cum antea legitimo tempore peperisset, ultimos duos partus, alterum decimo, alterum vigesimo mense edidit. Varias autem ea de re fuisse Medicorum sententias. Nonnullos quidem in eâ fuisse opinionem, foeminae huius relationi fidem habendam non esse; alios non esse certa homini pariendi tempora; alios, & quidem maximè probabiliter statuisse, etsi sint homini certa pariendi tempora, tamen ut in aliis actionibus variae mutationes, varique errores accidunt, & hinc etiam crises, quæ certa tempora habent, variae fiunt, pro agentis & patientis variâ dispositione & constitutione: ita etiam in partu, quem crisis comparat Hippocrates, *lib. de septimestri partu*, idem fieri posse, ob varia, quæ gestationis tempore ipsi acciderunt symptomata, deiectionem appetentiam, frequentissimas lipothymias, superfluum singulis mensibus sanguinis fluxum, quibus alimentum fœtui subtractum fuit, eiusque vires deiectione, quibus destitutus egressum ex utero legitimo tempore conari non potuit.

Sed hæc rariora sunt, neque pro lege naturæ habenda. Et cum septem dierum quadragenariis decimus mensis absoluitur, ut Hippocrates, *in libr. de octimestri partu*, tradit, & fœtus tum sit perfectissimus, ut edatur, paratus est; si verò partus longiore tempore protrahatur, indicium est vires & matris & fœtus esse debiles, caloremque nativum torpere, atque expultricem languere, vnde plerumque tales partus debiles sunt.

Huius autem varietatis causa procul dubio est Varietatis forma

Vndecimo & duodecimo nati.

Annonus vel decimus mensis magis legitimus sit.

Partus caus-
sa.

formationis & perfectionis varietas, quæ pro facultatis robore & debilitate non eodem semper tempore absolvitur. Vt enim in lucem editi alij subito incrementum sumunt, alij ob morbosam constitutionem augmentum: ita in fœtu etiam, si facultas formatrix fortis sit, formatio citius absolvitur, & partus citius sequitur: si debilis, & formationis & partus tempus protrahitur.

Atque hæc antiqua & vulgata, ac ab Hippocrate desumpta de partus tempore sententia est, quam Medici ferè omnes sequuntur & explicant, etsi in explicando in quibusdam variant, vt passim apud Medicos: imprimis Hosatium Augenum, qui ex professo, in *libris de partu humano*, vt & Nancelium, de analogia *Microcosmi & Macrocosm. lib. 7. part. 4.* & Roderic. à Castro, de *morb. mulier. lib. 4.* & alios plures videre est.

Pauli
Zacchias de
partus tem-
pore senten-
tia.

Homo an ha-
beat certum
nascendi tem-
pus?

Nonus & de-
cimus mensis
legitimum
pariendi tem-
pus.

Reliqui men-
ses omnes il-
legitimi.

Cur septime-
stres aliquan-
do sint vi-
tales.

Ab omnibus verò dissentit, & novam opinionem proponit Paulus Zacchias, Medicus Romanus, in *questionib. Medico-Legalib. lib. 1.* quæ hic prætereunda non videtur. Atque vt, quæ ille prolixè hac de re differit, & à Lectore videri possint, paucis comprehendam, primò ille hoc improbat, quod ab Hippocrate sumtum Plato, 5. de *republica*. Aristoteles, 7. de *histor. animal. cap. 4.* & 4. de *gen. animal. cap. 6.* & *problem. sect. 10. problemate 30.* Galenus, Plinius, *lib. 7. nat. hist. cap. 5.* Gellius, *lib. 3. noct. Attic. cap. 16.* & qui sequuntur Medici, Philosophi & Icti approbant, Hominem non vt cetera animalia, certum nascendi terminum habere, sed varium, vt & septimo, & octavo, & nono & decimo, & undecimo, vt dictum, mense, quidam nascantur. Ipse verò contra statuit, Hominem quoad nascendi tempus nullum peculiare ab aliis animalibus, sed veluti reliqua determinatum habere, certà tamen latitudine comprehensum, idque esse nonum & decimum mensem. Probat autem hanc sententiam suam hisce rationibus, quæ firmiores videntur: prima est, quod si plures essent nascendi termini, sique naturales, qui in iis eduntur, æquè vitales & sani esse deberent, ac qui nono vel decimo eduntur. Verùm testatur experientia, eos, qui nono vel decimo mense eduntur, plerumque esse vitales, & contra septimestres paucos esse vitales, etsi sint debiles; octimestres verò ex sententiâ Hippocratis nullo modo, aut certè rarissimè vivere. Secundò cum in vnoquoque genere eorum, quæ à naturâ sunt, necesse sit dare, quod perfectum est; & consentientibus Medicis terminus pariendi maximè legitimus, sit mensis nonus & decimus, legitimi esse non possunt septimus, octauus, undecimus, qui ab eo longè absunt. Tertiò cum natura nihil *ἀλλόως*, nihil frustra, nihil casu agat, si hominem possit in Vtero septimo mense perficere, cur plerumque illam absolutionem & perfectionem ad decimum differret?

Secundò ergo statuit, cum nonus & decimus mensis sint legitimus pariendi terminus, quicumque alio tempore nascantur, omnes, ob causam aliquam præter naturam, ita nasci; & qui septimo vel octavo mense nascuntur, differre ab abortibus aliis, qui ante septimum mensem accidunt, nisi quod illi adhuc à suâ perfectione magis absint, & propterea debiliores sint; hi verò, qui septimo & octavo mense nascuntur, à perfectione minus absint, & propterea validiores & robustiores sint: & ideo possibile esse aliquando, vt superatâ causâ morbificâ, propter quam ante tempus editi sunt, vivant, licet plerumque imbecilles sint, valetudinariam vitam agant, & minus diuturnam. Confirmat ista suâ experientiâ, refertque, se nouisse duos septimestri partu editos, quorum prior, cum natus coronalem suturam mirè hiantem habuit, ventrem verò adeo pellucidum, vt interiora omnia intuentibus paterent, crura verò tam imbecilla, vt maior fœtus nunquam stare potuerit, & iam triginta

annis maior morbis valde obnoxius sit, & neque deambulare, neque erectus stare possit: alter verò puer, qui iam quinquennis sit, ab vtero progrediens auricillas ab osse temporum mirum in modum diuulsas habebat, animum verò adeo patentem, vt crassiorem pollicem admitteret, futuras præterea hiantes.

Quod autem homo tempore illegitimo sapius nascatur, quam alia animalia, causam esse statuit, quod homo, vt aliàs pluribus morbis, quam alia animalia, est obnoxius: ita etiam in vtero ferendo plura paritur incommoda, quam illa: siquidem illa raro, & non nisi in principio abortiunt; homo verò sapius & omni tempore abortit, & eadem quoque de causâ septimo & octavo mense parit. Itaque statuit, si ante nonum mensem nascatur, non naturale & legitimum id tempus esse, sed à causâ præternaturali partum hunc provenire, neque hominem ante nonum mensem eam perfectionem & *τελειότητα*, quæ ad viuendum & ad bene viuendum aptus sit, acquirere in Vtero posse, quacunque etiam sit temperatura præditus.

Rationes autem quæ vulgò afferuntur ad probandum, aliam hominis, aliam brutorum in tempore partus esse rationem, pluribus, *alleg. loco tit. 2. quest. 1.* examinat, quæ breuitatis studio hic prætermitto, & res plana esse videtur. Siue enim ad temperamentorum varietatem, & diuersam corporum dispositionem, siue vteri variam in variis indiuiduis constitutionem, siue ad variū & incertum coeundi tempus in hominibus causa referatur, eadem omnia etiam in brutis reperiuntur, quæ tamen certum, etsi cum latitudine aliquâ pariendi tempus habent.

In specie & tertio cum Lalamantio, in *comment. in lib. 2. de dieb. criticis*, contra Hippocratem & Galen. statuit, septimestrem partum non esse legitimum, nec pro ratione, vt loquitur Hippocrates, id est, naturaliter & secundum naturæ communem cursum nasci, sed penè abortiuum esse; idque probat primò eo, quod hoc tempore nati semper imperfecti & imbecilles sunt, & vt plurimum intereunt, & vel capitis commissuris hiantibus, vel aurium meatibus obrutis, aut nimis patentibus, vel harentibus inter se manuum pedumque digitis, podice etiam vel nimis amplo & adaperito, vel nullo modo resarato, ossibus inter se disunctis, vel adeo tenellis, vt nullam debitam duritiem babeant, nascuntur, viuentes autem vitâ breui donati sunt, neque omnes ætates percurrunt, aut eas ætates quidem breuissimè peragunt, & quàm citissimè senescunt, & licet ad quinquagesimum vel sexagesimum annum perueniant, tamen valetudinarij sunt, & morbis obnoxiam vitam agunt, quod nec Hippocrates, nec Aristoteles, 7. de *hist. animal.* dissentunt, & ipsa experientia docet: quod à naturâ esse non potest, à quâ cuilibet animali perfectè & suo tempore nasci datum est, quod si anticipetur, id præter naturæ intentionem est.

Secundò cum partus naturalis ob defectum alimenti fiat, cum fœtus tam magnus & vegetus est, vt ei sufficiens alimentum in vtero denegetur; qui verò septimo mense nascuntur, non satis perfecti sunt, & debiles ac minimè vegeti; non ob alimenti defectum naturalem, sed ob aliam causam præternaturaliter eo tempore nascantur.

Tertiò feminæ multos liberos omnes ferè nonimestres, nullos aut certè paucissimos septimestres pariunt. Ideoque illi solùm secundum naturam nascuntur, hi præter naturam, neque id à naturâ intenditur, sed à causâ præternaturali provenit.

Quartò octimestrem partum quod attinet, etsi Hippocrates & eum secuti Aristoteles, 7. de *hist. anim. cap. 4.* Plinius, *nat. hist. anim. cap. 7.* & omnes postea Medici eum non pro legitimo & vitali, sed penè pro mortuo habeant: ipse octimestrem ex suâ natura esse

Cur homo
magis variū,
quàm alia a-
nimalia, na-
scendi tempus
habeat.

Septimestris
partus non est
legitimus.

Octimestris
partus.

magis

magis vitalem statuit septimestri, etiamsi ex acciden-
ti contingat, ut difficilius viuat ille, quàm hic; id-
que idè, quod septimestris magis à perfectione &
ordinario ac statuto pariendi tempore, quod mensis
nonus & decimus est, abest & distat, & propterea
etiam octimestris maius robur habet, & solidiora mē-
bra ac magis formata & calorem vegetiorem.

Fundamentum autem vulgatæ opinionis quod atti-
net, asseritur vulgò, partum septimi mensis idè ma-
gis vitalem esse, quàm octauo, quia infans septimo
mense iam omnem perfectionem habeat, ideoque &
alimentum copiosius & liberiores respirationem ap-
petere, & propterea exitum affectare, quem si inueniat
vivere, sin minus, à labore illo debilitatum, eum se-
quenti mense malè habere, & proinde quadraginta
dies requirere, ut vires colligat, atque idè nono
mense demum viribus recollectis vitalem edi, si verò
viribus nondum instauratis octauo mense edatur, vi-
talem non esse. Verùm diximus supra iam de mense
septimo & octauo, dubium esse, quod præsupponitur
de motu illo insigni, qui fiat mense septimo, quo fœ-
tus exitum quærat, idque grauidarum testimonio de-
stituitur. Fœtus quidem post dimidium gestationis
tempus, ubi iam validior est, moveri incipit, sed mo-
tus is singulis mensibus accidit, non solum septimo;
neque tantus est, ut inde vires debilitari possint, ne-
que talis, qualis accidit, cum fœtus exitum parat,
quique grauidis dolorem quasi parturientium parit.
Neque etiam plerumque fœtus, ut antea dictum, se-
ptimo mense ita perfectus & omnibus numeris ab-
solutus est, ut exitum quærere debeat. Et si esset, non
sine damno partus ad mensem nonum differri posset,
& qui iam septimo mense satis alimenti & respiratio-
nem satis liberam non habuisset, octauo iam grandior
factus ob vtriusque defectum magis periclitaretur &
debilitaretur, & ita nono mense ad partum non vege-
tior esset, quàm octauo, sed debiliior.

Atque hæc, quæ è P. Zacchiâ breuiter attuli, satis
vero consentanea sunt, & probabiliter dicuntur. Cum
enim inter mille infantes, qui in lucem eduntur, vix
vnus vel alter septimo vel octauo mense nascatur, sed
reliqui omnes nono aut decimo, non videtur partus
septimi & octauo mensis pro planè legitimis haben-
dos, & quod tam maturè eduntur, id ob causam ali-
quam præternaturalem fieri; quam si ob naturæ robur
infans editus vincat, vitalem esse per accidens, etsi
plerumque tales *voraci* sint, vel brevis vitæ. Potestque
& istud, quæ de varietate partus humani dicuntur,
suspectum reddere, quod in computandi partus tem-
pore fœminæ sæpe errant, dum ipsas verum concep-
tionis tempus latet. Cum enim reliqua animalia ple-
raque stata & certa congressus tempora habeant, ho-
mo solus omnibus anni diebus & quibuslibet diei ac
noctis horis coire solet; vnde cum fœmina sæpe
concubitu vtuntur, non semper satis certò sciunt, à
quo conceperint.

Hoc saltem explicationem adhuc desiderat, quæ
fiat, quod septimo mense nati magis vitales sint,
quàm octauo mense nati. Cum enim, ut hactenus di-
ctum, octauo mense nati diutius in vtero morentur,
& propterea quoque maiorem perfectionem acqui-
rant, quàm septimestres, vegetiores etiam & magis
vitales esse deberent. Contrarium tamen ferè omnes
Medici docent, & ipsa experientia id testatur. Caus-
sam illam à motu, qui per se septimo mense accidat,
& infantem debilem reddat, sumtam non sufficere an-
tea dictum est. Paulus Zacchiâs, *lib. 1. tit. 2. quest. 4.*
hanc causam reddit. Quantò, *inquit*, tenerior & re-
centior fœtus est, eò facilius à morbificâ causâ lædi
potest; quò verò fortior est, eò magis morbificâ causâ
resistit, & non nisi à forti causâ læditur. Cum ve-
rò & qui septimo & qui octauo mense nascitur infans,
vterque non planè legitimo tempore nascatur, & ob

causam morbificam partus anticipetur, putat, septi-
mestrem fœtum, quia debiliior, leui etiam causâ cede-
re, octimestrem verò, quia fortior, non nisi cum ma-
gnâ difficultate cedere, diutiusque cum morbo luctari,
& ex eâ pugna debilitari eius vires, & neque partus
labores, neque externi aëris iniurias tolerare, neque
vires recolligere posse, atque ita necessariò interire.
Verùm præsupponitur hic, non probari, causam,
quæ naturam ad partum intempestiuum stimulat, sem-
per maiorem esse octauo mense, quàm septimo, quam
si quis in puerperis, quæ tale quid patiuntur, inquirat
& consideret, rem semper ita sese habere non inue-
niet. Deinde fieri potest, ut fœmina aliqua febre ter-
tiana, vel alio morbo chronico laboret, quæ septimo,
octauo, nono & decimo mense easdem vires habeat,
ipsa postea pariat, minus tamen ea periclitabitur, si
nono vel decimo mense & legitimo tempore pariat,
magis si septimo, omnium maximè si octauo. Ergo
alia adhuc causâ quærenda videtur.

Cum verò inferiora hæc gubernentur à cœlestibus,
non absurdum videtur, etiam hic, ubi aliæ firmæ ra-
tiones non suppetunt, ad astrorum vires & motus
confugere; modò probabile aliquid asseratur. Vulgò
quidem Astrologi quidam hanc huius rei causam red-
dunt: Quamprimum concipitur fœtus, primo men-
se ei Saturnum dominari dicunt, secundo Iouem,
tertio Martem, quarto Solem, quinto Venerem, sexto
Mercurium, septimo Lunam. Si igitur periodo istâ
Planetarum peractâ, fœtus iam absolutus in lucem
prodeat, vitalem esse dicunt. Si verò debilis sit, ut o-
ctauum mensem expectare cogatur, Saturni octauo
mense iterum dominantis maleficas vires experiri, ca-
loremque eius minui, & si edatur, ideo vitalem non
esse.

Verùm ista sine omni ratione ita ponuntur: neque
vllâ ratione probatur, cur fœtui concepto Saturnus
primo mense, & hinc reliqui, ac Luna vltimo domi-
nari debeat. Probabilius esset, si Lunæ primi mensis
dominium daretur, vltimi Saturno. Nos iis fundamen-
tis insistemus, quæ in Institutionibus, *de dieb. Criti-
cis*, posuimus. Dictum autem est ibi, dies Criticos à
Lunâ gubernari, breuiumque morborum terminatio-
nes à Lunâ, longiorum à Sole dependere. Cum verò
partus aliquo modo crisis respondeat, etiam ex
mente Hippocratis, *lib. de septimest. partu*, ita scri-
bentis, *Mulierum & fœtuum conceptiones & partus eo-
dem tempore indicantur, quo & morbi & sanitas & mors
cunctis mortalibus: omnia autem istorum alia mensibus,
alia diebus euenire videntur*: omnino partus causâ,
cùm gestatio fœtus ferè annum durer, in motu Solis
mihi quærenda videtur. Etsi autem septenarij numeri
magna est dignitas, creauitque Deus omnia in mensu-
râ, numero & pondere: numeri tamen quatenus nu-
meri id non præstant, sed Creator sapientissimus nu-
meris motus quosdam adiunxit, sicut certum est, Lu-
næ mutationes & motus varietates per septimanas
fieri, & hinc acutorum morborum motus & crises
pendere. Quapropter si in Solis annuo motu causâ
quærenda est, vix commodior inuenietur, quàm in
Triplacitatibus dictis. Cum enim Sol singulis mensi-
bus signum vnum peragret, solo mense quarto & o-
ctauo ad signa eiusdem triplacitatis peruenit, qui pro-
pterea etiam grauidis plerumque grauissimi esse so-
lent. Nam cum ob mensium retentionem in omnibus
grauidis quædam in corpore in præternaturalem mu-
tatio fiat, alteratur illa & corrigitur, ubi Sol ad signa
alterius triplacitatis peruenerit, quod sit exacto men-
se primo, secundo, tertio, quinto, sexto, septimo, o-
cto, decimo. Augebitur solum mense quarto & octa-
uo. Hæc mea coniectura est, quàm nulli pro demon-
stratione obrudo. Statuat hic quisque quod volet,
modò eorum, quæ sunt, causas reddere possit.

CAPVT II.

De Abortu.

Verum ut iam ad ipsum partum accedamus, & Symptomata, quæ circa partum accidunt, recensamus, primò occurrit Abortus, Hippocrati ἀπορροή, φθορά, & ἀμβλωσις, aliàs etiam ἐκπερσμός, quod Symptoma, ut ipsum nomen indicat, (abortus enim quasi non ortum, vel frustra ortum significat) est fœtus nondum perfectus, neque vitalis, ante legitimum partus tempus exclusio. Si enim primis statim diebus antequam aliqua formatio appareret, semen liquoris formâ effundatur, ἐκγύλις, non ἐκπερσμός appellatur.

Conceptus
quo tempore
fiat.

Tempus autem illud, post quod abortus dicendus sit, Aristoteles, 7. de histor. animal. cap. 3. Septimi diei spatio definit, quod procul dubio sumit ex Hippocrate, qui libr. de carnibus, genituram vtero acceptam in septimo die habere quæcunque corpus habere decet, & abortum hoc tempore factum in aquam iniectum omnia diligenter inspicienti omnium partium rudimenta exhibere docet. E quo loco nonnulli, sed satis imperitè, concludere conantur, conceptum demum septimo die fieri. Hoc quidem rectè Aristoteles dixit, loco allegato, si semen in septimum diem permanferit, conceptum iam esse: sed naturam isto septem dierum spatio otiosam fuisse inde non probatur. Et ista de conceptu demum septimo die opinio Gentilium impio dogmati occasionem præbuit, quod proposuit Aristoteles, politic. cap. 16, dum scribit. Εὰν ὁ πᾶσι γίνῃται παρὰ τὰντα συνδυαζέντων ἀπὸν ἀιδήσιν ἐκπερσέσθαι καὶ ζῶν, ἐμποιεῖται δὲ πῶν ἀμβλωσιν. τὰ δὲ ὅσων καὶ τὸ μὴ, διακρίνοντες τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆντι. id est, quod si quibus inter se copulatis & congressis plures liberi, quam definitum sit, nascantur prius quam sensus & vitam inferatur, abortus est fœtus inferendus. Quid enim pius ac religiosum sit, quid non sensu ac vitâ circumscriptum & definitum erit. Agnouit Aristoteles, quid diceret, id est, impium esse, id quod viuunt & sentit, perdere: sed si ut verba eius plurimi interpretantur, demum post septimum diem id fieri statuit, malè sensit. Etenim si vtrumque semen sit fecundum, & vterus bene dispositus, eo ipso momento, quo semen vtrumque in vtero recipitur & miscetur, anima in eo latens modo otiosa est, sed vires suas statim exferit, & quod sui officij est expedit: & proinde id, quod tum conceptum est, eiicere & perdere velle, impium est. Et cum, ut Hippocrates rectè docet, septimo die conceptus habeat quæcunque habere decet, à quo, quæso, prioribus illis diebus illarum partium formatio facta est, si nulla vita adfuit: Itaque malo hîc cum Macrobio, lib. 1. in somn. Scipion. cap. 6. sentire, qui scribit: Semen quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, habisse in vitam promunciat. Et paulò post: Conceptum, quem quisquis vltra septem horas sustinuerit, esse ad vitam creatum.

Paulus Zacchias, quidem etiam fœtum mortuum, etiâ iusto tēpore edatur, abortū dicendum, esse putat. Verum causa nulla est si fœtus iam perfectus vel paulo ante debitum partus tēpus, vel in ipso partu moriatur, cur non verus, etsi fœtus mortui partus sit dicendus. Abortus enim propriè dictus is saltem partus est, qui ante legitimum tempus accidit, & à causâ aliquâ violentâ naturam ad immaturam expulsionem stimulantem: si verò natura spontè statuto tempore ad expellendum insurgat, abortus non est. Et quidem si stricte rem æstimare velimus etiam septimo & octauo mense editi abortui dici possent; tamen quia interdum, si fœtus vegetior sit, & causam morificam, ob quam maturius editur, & aeris & partus iniurias vincit: Ii propriè abortui dicendi sunt, qui ante septi-

mum eduntur. Etsi enim quidam quinto & sexto mense nati perhibeantur, qui vitales fuerint: tamen id communi Naturæ legi derogare non debet.

Et sunt aliquæ Abortus, temporis & magnitudinis fœtus ratione, differentiæ. Aliquando enim quod eiicitur paruum planè est, & globosum, instar vuae acini, & in eo caput, brachium, crura, caput à trunco vix discerni possunt, quale quidem primis statim diebus eiicitur; interdum quod eiicitur, digiti longitudinem æquat, & membra omnia distingui possunt: interdum spithamæ longitudine fœtus imperfectus eiicitur: interdum abortiū non multum à perfectione abest.

Causæ.

Proxima Abortus causâ est Facultas expultrix ad expellendum irritata. Retentrix equidem in abortu etiam læditur, proxima tamen abortus causâ non est. Quandoque enim primò quidem læditur, ut fœtum retinere non possit, verum læsa expultricem stimulat, quæ proxima abortus causâ est. Quandoque verò Expultrix primò læditur, postea verò Retentrix ex accidenti læditur, quatenus expultrici cedere cogitur.

Expultricem autem irritari vel offendi Galenus, 3. de fac. nat. 12. tribus de causis docet, ob molem, aut pondus aliquod, aut morsum. Verum causæ multò plures sunt, quæ tamen ab authoribus plerisque valde confusè traduntur. Ut eas, quantum fieri potest, clarè & ordine proponamus, duæ diuisiones proponendæ sunt; vna continet modos causarum, quæ expultricem stimulare valent; altera per omnia causarum internarum & externarum ac euentium genera hos modos scrutatur.

Primam diuisionem quod attingit, Expultrix vteri irritatur vel à fœtu ipso, qui etsi ipsa grauida vel vterus eius nullo modo labore, nec vllus à grauidâ error committatur, neque ea ab vllâ causâ externâ vel euidente lædatur, nihilominus tamen abortus sequitur, & fœtus spontè exitum quærit, expultricemque vteri irritat. Quod accidit, si fœtus debilis sit, & vel à parētū vitioso semine aut sanguine in ipsâ conceptione debile constitutionem corporis cōtraxerit, vel postea in vtero debilitatus, vel etiâ planè mortuus fuerit. Si enim debiliior fœtus sit, aut molestiam aliquam percipiat, inquietus fit, & se variè agit, inde etiam expultricem vteri stimulat. Si verò emoriatur planè, ut inutile pondus vterum grauat, tetròsque vapores & tandem quoque saniem de se emittit, quibus omnibus vterus ad expellendum stimulat. Debilitatur autem fœtus, primò, dum idoneum alimentum non habet, idque vel quantitate vel qualitate peccans.

Quantitate alimentum peccat, dum vel copiâ eius fœtus obruitur & quasi suffocatur, vel contra quacunque de causâ alimentum fœtui subtrahitur. Alimentū fœtui subtrahunt inedia & à cibo abstinentia seu voluntaria seu coacta, quod pertinet & appetitus deiectus, cum grauidæ omnem cibum reiiciunt; tenuis diæta in morbis acutis immodica sanguinis euacuatio vel spontanea per vterū, nares, hæmorrhoides & alia loca quæcunque venis in iis quocunque modo apertis. Vnde Hippocrates, 5. aph. 30. Mulier in vtero ferens scētâ venâ abortit, eoque magis, si sit fœtus grandior. Idem præstat alui profluuium, ut docet Hippocrates, 5. aph. 34. Mulier vterum gerenti si alius multum fluat, periculum est, ne abortiat. Item lac, si sanguis qui ad vterum ac fœtum alendum ferri debebat, ad mammas fertur, præsertim dum adhuc partus tempus longius distat. Huc referenda est summa totius corporis gracilitas, in quâ tantum sanguinis non suppetit, ut corpori matris multò minus etiam fœtui alendo sufficiat, de quo Hippocrates, 5. aph. 44. Quæ præter naturam

Differentiæ.

Prima cau-
rum diuifi-
ō modi cau-
sarum.

Debilitati-
infantis
causæ.

venues

tenuis uterum gerunt, abortiunt, donec habitiores euaserint.

Qualitate alimentum peccat, dum alimentum viciosum foetui suppeditatur, quod fit, si mater est caechymica, vel morbo aliquo totius corporis aut vteri laborat. Deinde debilis foetus redditur, vel etiam emoritur, ob morbos & intemperies insignes totius corporis vel vteri, ob externas & euidentes causas, quales sunt, purgantia maligna & venenata medicamenta, vel à matre sumpta, vel vtero apposita, quæ ipsi communicari possunt. Tertio omnes motus violenti corporis, quæ ipsi vim inferre possunt, item lapsus, percussio, tonitruum & bombardarum fragores, terror, ira, timor, frigidi aeris admissio, foetores & candelarum extinctarum fumus, & si quæ sunt similes.

Deinde etsi foetus sit saluus, nihilominus vtero aliquid accidere potest, quod ipsum ad eiiciendum foetum stimulet; & quædam hoc faciunt proximè & immediatè, quædam mediante retentrice læsa. Immediatè & proximè vterum ad expulsionem stimulant, morbi & dolores partium vicinarum, fluxus alui, dysenteria, tenesmus, moles foetus maior, quàm ut angustia vteri ferre possit, inflammationes, tumores, vlcera, vulnera, grauius symptomata, lapsus, percussio, corporisque motus vehementes, animi affectus, qui spiritus & humores commouent, candelarum extinctarum foetor, purgantia medicamenta, vel alia venenata sumpta, vel extra adhibita. Venus frequens & nimia. Mediante verò retentrice læsa expultrix læditur, dum retentrix ita læditur, ut foetum amplius retinere non possit, sed quasi sponte excidere permittat. Tum enim expultrix in consensum trahitur, ipsumque foetum, quem retentrix non amplius continet, excutit. Debilitatur autem retentrix vteri ob morbos vel totius corporis, aut partium vicinarum, quibus vterus in consensum trahitur, quales sunt febres acutæ, & longæ, vel ipsius vteri morbi, ut inflammationes & erysipelas, vteri internæ superficiei læuitas à pituitoso & viscido humore proueniens, orificii vteri laxitas, causæ externæ violentæ, quæ ligamenta, quibus vterus foetui coheret, rumpere possunt.

causa interna.

causa abortus interna.

Atque hæc modi causarum sunt, quibus expultrix ad foetum intempestiuè excludendum excitatur, quos iam per omnia causarum internarum ac externarum & euidentium genera videbimus. Hoc principiò monendum, causas quasdam non vno modo, sed pluribus ad abortum excitandum facere posse, ut iam patebit. Internæ causæ sunt primò morbi totius corporis, siue ij sint acuti, siue remissi & diuturni, quorum vis ad vterum pertingit & foetum debilitat. Nam in febribus seu acutis seu intermittentibus, & vtero ipsi intemperies illa communicatur, ob quam & foetum nec rectè retinet, nec fouet, ipsique foetui intemperies quædam inducitur, & viciosum nutrimentum suppeditatur, in acutis etiam ob tenuem diætam & appetitum deiectum, minùs, quàm par est, alimenti foetui suppeditatur, vnde is debilitatur vel etiam moritur.

Deinde Symptomata grauius, ut lypothimia & syncope, conuulsiones, dolores quicunque, vomitus, tussis, sternutatio, & similia, spiritus & humores agitando, musculosque abdominis & ipsum vterum, imò ipsum foetum concutiendo, naturam ad expellendum impellere possunt. De quo Hippocrates, 7. aph. 27. *Si pregnantis tenesmus superuenerit, abortus causa est.* Trahitur enim harum partium dolore & excernendi conatu vterus in consensum. Quod pertinent & clysteres aciores, ratione doloris, quem excitant, item sanguinis euacuatione nimia, alui profluvia, quæ partim spiritus & humores agitando, partim alimentum foetui subtrahendo abortus causæ sunt. De quo Hippocrates, 5. aph. 34. *Mulieris vterum gerenti si alius fuerit multum, periculum est, ne abortiat.* Et aph. 27.

Dan. Sennert. Tom. III.

Si pregnantis tenesmus superuenerit, abortus causa est.

Vteri ipsius morbos quod attinet, si ille malè & p. n. dispositus est, nec foetum rectè retinere & fouere, nec ei idoneum aut sufficiens alimentum præbere potest, vnde ille molestiam percipiens mouetur vehementius, & ligamenta ac membranas suas dirumpit, vel etiam emoritur; morbo quoque aut causâ morbificâ stimulatus vterus facile ad expellendum foetum insurgere potest. Hinc abortus causæ sunt Inflammationes & erysipelata vteri, vel intemperies frigida & humida, cum pituitosi humoris abundantia, ob quam ligamenta laxiora redduntur, ut eum amplius retinere nequeant, vel etiam frigida & sicca, quæ omnibus vitæ actionibus aduersa est, vel tumor aliquis durus & confirmatus in vtero, ob quem is foetum incrementum sumentem retinere non potest, vel interioris vteri superficiei læuitas à pituitosi & visceri humoris abundantia proueniens, quæ facit, ut secundina cum vtero minùs firmiter connectatur. De qua Hippocrates, 5. aph. 45. *Quæ mediocriter corpulenta abortum faciunt, secundo mense aut tertio sine occasione manifestâ, iis cotyledones lentoris sunt plene, nec præ pondere continere foetum possunt, sed abruptis decidit.*

Morbi vteri.

Ad abortum etiam facit vteri angustia, ob quam foetum grandiorē capere non potest, de quo in quaestione; eiusdem item densitas, ob quam secundina cum vteri vasis firmiter non connecti, nec vterus satis distendi potest. Situs etiam vteri muratus & præcipuè ad inferiora prolapsus, vel orificii eius relaxatio, quæ potissimum accidit ob humidam cœli constitutionem, & nimium aquæ dulcis tepidæ balnei vsum, aut frequentem Venereum foetu iam grandiore facto, abortus causæ esse potest. Ad abortum quoque faciunt vteri vulnera & vlcera, quæ expultricem eius facultatem stimulant.

Foetus vitia supra iam omnia enumerata sunt, vbi quâ ratione debilitari, imò emori possit, dictum. Pertinet huc & nimia eius magnitudo, dum nimium is nimis grandis est, ut vtero capi non possit, ut propterea molestiam percipiens & ipse exitum querens, & vterus eandem sentiens, onere isto sese liberare cupit. Accidit autem hoc cum femina tenellæ & paruo corporis habitu præditæ proceræ stature vitis iunguntur, & præsertim dum primò pariunt id euenit. Tunc enim paulò post septimum abortire solent, postea verò, quia vterus sensim magis dilatatur, mense octauo, tertio in principio noni, donec tandem vterus satis dilatationi aduersus foetum retinere possit.

Foetus vitia.

Aliam adhuc abortus causam, cuius alii autores non meminerunt, affert Guiliel. Fabricius, Cent. 2. obs. 50. vbi hoc modo scribit: Torentina Mayer, coniux M. Urbani Ale, matrona honesta ac robusta, quæ ætatis tempore, anno 1605, ad quinti mensis finem ferè, signis omnibus foetus viui apparentibus, grauida fuit. Circa finem verò quinti mensis foetus primò imbecilliter ac languidè mouebantur, ita ut vix perferri potuerit. Deinde paulatim & intra paucos dies omnino cessabat moueri. Mammæ quoque, quæ antea lacte turgabant, nunc subsidebant, flaccescebant, & exsiccabantur, aliaque signa aderant, ex quibus foetus in vtero mortuum esse, facillimè conicere licuit. Tandem circa finem octauæ mensis, parturientium doloribus correpta, enixa est masculum, quem per tres ferè menses mortuum gestauerat. Huius autem abortus causam nullam aliam inuenire potuimus, quàm malam ac ineptam conformationem vasorum vmbilicalium. Chorda enim, ut vocant, vmbilicalis, quæ cõmuniter & in omnibus vinarum aliquot longitudine esse solet, in hoc abortu vix spithamæ erat longitudinis. Hinc perspicuum, sit, N crescentem

146 De Sympt. quæ foem. in vtero accidunt.

erescens in vtero materno paulatim placenta ab acetabulis siue cotyledonibus abstraxisse & separasse. Abstracto autem hepate vterino, necessario moritur foetus. Eadem historiam prolixius repetit *ibid. obseruat. 51.*

Causæ ex-terna. Aer.

Causas Externas quod attinet, primò nobis occurrunt frigidior aer, post calidum & humidum præcipue, qui in vterum admissus, & ipsum vterum lædere & irritare, ac ipsi foetui nocere potest. De quo Hippocrates, 3. aph. 12. Si australis hyems & pluviosa, ac tepens fuerit, Ver siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, quavis causâ abortiunt &c. Nam ut Galenus, in comm. explicat, corpora per hyemem & æstivum, hoc est, tepidam ac clementem, humida & molliora & rarefacta initio facile ad intimas usque sui partes ambientis nos aeris verni frigiditatem admittunt, Quo fit, ut partus, qui longo iam tempore aeris tepori & clementiæ adfuerunt, vehementius à frigore percellantur & offendantur.

Astrologi non sine causâ hæc addunt malignos siderum aspectus, quos nullâ aliâ apparere causâ manifestâ frequenter interdum abortus in gravidis sequuntur, quod propterea partus instans indicium habetur.

Cibus.

Cibus si copiosus sit, foetum suffocare potest, si exiguus, & foetui alimentum subtrahitur, & mater debilitatur; si pravius ac mali succi, pravius nutrimentum foetui suggerit, ob quod is debilitatur, vel etiam emoritur. Cibi quoque aperientes & medicamentosi & vterum & foetum stimulare possunt. Eadem potus ratio est. Calidior enim & vtero & foetui intemperiem vitiosam imprimit, mensisque mouet; copiosus calorem vteri & foetus suffocat.

Vigilia & somnus.

Vigilia nimia spiritus exhauriunt, Somnus nimis calorem hebetat. Sed istæ causæ raro tantam vim habent, ut abortum excitare possint.

Inanities & repletio.

Euacuatio nimia per aluum, vomitum, quo & purgationes pertinent, abortum excitant, cum quod alimentum foetui subtrahunt, tum quod in vniuerso corpore humores & spiritus exagitant, qui motus facile ad vterum & foetum etiam peruenire potest, tum quod in purgantibus fortioribus maligna qualitas & vterum & foetum offendit, idque præcipue fit ante quartum mensem, & post septimum, de quo supra, sect. 5. c. 3. quæst. 3. An gravidas purgare liceat, dictum. Sanguinis vero per vteri venas & hæmorrhoides effluxus nimis foetui alimentum subtrahit, præcipue si is grandior sit; contra nimia repletio & sanguinis abundantia foetum interdum suffocat, & abortum excitat. Dum enim maior sanguinis copia ad vterum confluit, quam à foetu absorberi possit, circa vteri venas cumulat, naturamque grauat, unde vel mensium fluxus excitatur, qui ut foetus simul excludatur, occasione præbet, vel si retineatur, calorem & foetum copia suffocat.

Motus & quies.

Motus corporis quicunque nimis & violentus foetum excutere potest, ut saltus, quo modo Plautia apud Hippocratem conceptum excussit, gestatio aut eleuatio grauis ponderis, lapsus, cursus, in equo aut curru succutiente vectio, percussio ventris ac dorsi, abdominis compressio, tussis magna, vomitus, sternutatio, conuulsiones. Veneris usus immoderatus; quæ vel musculos abdominis comprimendo, vel ligamenta, quibus foetus vtero annectitur, rumpendo, vterum agitando, vel vasa vmbilicalia rumpendo, cuius rei exemplum habet G. Fabricius, cent. 2. obs. 50. vel vterum & foetum agitando, abortus causa esse possunt.

Animi pathemata.

Idem præstant animi pathemata, ira, terror, metus, quæ spiritus turbando & agitando, vel calorem suffocando abortus causa esse solent.

Res vero non necessario occurrentes quod attinet, abortum excitant, partim alimentum foetui subtrahendo, ut venæ sectio, purgatio, inedia, partim spiritus & humores turbando & cum expultricem in matre excitando, tum foetum in vtero agitando aut lædendo,

vel ligamenta, quibus foetus vtero coheret, rumpendo, quarum iam ante de motu & inanitione facta est mentio, vel alio modo foetum mouendo, quod idem præstant motus violentus, medicamenta maligna & venenata, quocunque modo adhibita, in primis quæ foetum excutere valent, & *αβλας* dicuntur, qualia sunt, asa foetida, castoreum, myrrha. Et quæ extra variis modis adhibentur, ut opopanax, galbanum, ammoniacum, sulphur, vngula asini suffitus, colocynthis, ruta, cucumer syluestris, fel vaccinum, camphora. Foetida item, quæ inter causas istas facile primas obtinent. Atque in primis foetor candelarum extinctarum, quem etiam equabus foetum excutere se obseruasse, vir nobilis fide dignus mihi retulit. Sumit hæc occasionem fragilitatem hominis deplorandi Plinius, lib. 7. hist. nat. cap. 7. dum ita scribit: Miserer, inquit, atque etiam pudet æstimantem, quam sit friuola animalium superbissimi origo, cum plerumque abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principiis nascuntur Tyranini, his carnifex animus. Tu, qui corporis viribus fidis, tu qui fortuna munera amplexaris, & te ne alumnus quidem eius existimas, sed partum: tu, cuius semper in vteroriâ est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes quantulo serpentis i Tus dente; aut etiam, ut Anacreon Poeta, acino vna passa, ut Fabius Senator Prator, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profecto vitam equâ lance pensabit, qui semper fragilitatis humana memor fuerit. Hæc Plinius. Tadem etiam venena, quæ & matri & foetui nocent, abortum excitare possunt.

Hoc loco mirabilis abortus frequentis historia non prætereunda, eiusque causa inquirenda. Foemina quædam honesta, temperamento sanguineo, & corpore *εὐσώφης*, primùm filium grandiusculum laboriosè enixa est, postea verò septies abortiit, & quod mirum, et si diuersis temporibus, & nunc brevioribus, nunc longioribus à conceptu temporis spatio, nimirum nunc secundo, nunc tertio, imò etiam quarto & quinto abortiret: tamen omnes abortiui eiusdem magnitudinis fuerunt, pollicis articulum ferè æquantes, membrorum tamen delineationem exhibentes, & vasa vmbilicalia instar fili subtilis albi. Post singulos verò abortus sanguis laudabilis & copiosus effluxit. Dum verò gruida esset, vomitionibus enormibus semper infestata fuit. Huius itaque frequentis & miri abortus causa quæ fuerit, non ita facile dictu est. Hoc quidem puto esse probabile, causam primariam tot abortuum esse sanguinis materni, à quo, ut altero generationis principio, per venam vmbilicalem post primam ex semine factam conformationem, affluente, perfectione & augmentum foetus sumit, inopiam & defectum. Causam autem, cur sanguis iste in formatione foetus defuerit, reddere difficillimum est. Etenim sanguis in corpore non defuit, quod matris constitutio sanguinea, & copiosus sanguinis laudabilis post partum fluxus docent. Cur ergo ille ad foetum formandum & augendum non perueniret, quæstio prima est: altera, cur natura conceptum, quem perficere non potuerit, non citius reiecerit; tertia, cur tot abortus diuersis mensibus facti semper eiusdem magnitudinis fuerint.

Primam quæstionem quod attinet, posset quidem alicui in mentem venire, in primo partu, qui laboriosus fuit, & forsan violentâ secundinæ extractione officia venarum in vtero callosa facta fuisse, ut postea, ubi iterum concepit, sanguis ad foetus formationem affluere non potuerit. Verum vix fieri potuit, ut omnes pariter. Venæ in vtero cicatricem vel callum obducent. Si verò aliqua saltem salua sint, conceptus fieri potest, cum compertum sit, ut ex superioribus, & Fr. Rousseto pater, mulieres, quæ hydatides in vtero habuerunt, aut pessum contra vteri procidentiam gestarunt, imò sceleton foetus mortui in vtero habuerunt, nihilominus concepisse. Præterea fluxus sanguinis copiosus, qui

qui post abortum semper accidit, venas vteri satis patuisse probat. In ipsis vasis umbilicalibus potius causa querenda est, cum ea plus iusto exilia & tenuia fuerint, secundina contra aliquod incrementum sumptis. Quamnam autem causa vitij huius vasorum umbilicalium fuerit, inuenire difficillimum est. An debilitas vteri post primum partum laboriosum contracta in causa fuerit, ut semina non recte misceri, & ignobiliores partes, & inter eas vasa umbilicalia, non recte conformari potuerint, sed exilia, tenuia atque infirma remanserint, quae postea, accedentibus vomitibus enormibus, quibus praegnans semper insigniter infestata fuit, facile abrumpi potuerint: An vero, quia semen virile quidem, idque satis potens adfuit, & ex eo partes spermaticae nobiliores formatae sunt, foemineum vero semen, ex quo inprimis, aut certe ex eo praecipue cum masculino mixto, ignobiliores partes, ligamenta, & vasa umbilicalia etiam formantur, ob callum vasi eiuculatorio fundo vteri inserto, ob partu laboriosum defuerit, vel paucum adfuerit, atque ita ob seminis foeminini defectum vel paucitatem, vasa umbilicalia perfici non potuerint, & tenuia atque exilia remanserint, Lectori perpendendum, & si haec causae non satisfecerint, rem altiori eius indagini relinquo.

Secundam & Tertiam questionem quod attinet mihi probabile videtur naturam ideo non statim conceptum eiecisse, quod ipsius infantis partes spermaticae nobiliores, ex ipso semine, masculino praecipue, satis recte conformatae fuerint, ideoque eorum perfectionem Natura adhuc semper molita sit, & propterea de opere non desperans conceptum satis diu retinuerit. Quia vero in omni conceptu per vasa umbilicalia non recte formata, sanguis maternus affluere non potuit, coceptus ille nullum incrementum sumpsit, donec tandem Natura de perfectione eius desperans, vel etiam aliis causis lacerata eum eiecerit.

Signa Diagnostica.

gna.

abortus futura signa.

Abortus si iam factus sit, id per se manifestum est, nec signis quibus cognoscatur, opus est. Abortus vero instans & futurus ut praevideatur & cognoscatur, utile est. Cum autem foetus naturaliter constitutus in vtero sine insigni matris molestia, in convenienti situ, usque ad partus tempus legitimum commorari, & sanguine materno ali debeat, abortus futuri indicium est, primo, si mammae extenuentur, ut Hippocrates, 5. aphor. 37. docet, dum scribit: Si mulieri vterum ferenti mamma subito extenuentur, abortus subsequitur. Et 5. aphor. 53. Quae fuerint sunt peritura, iis mamma extenuantur: Et ibid. aphor. 38. Mulieri geminos ferenti, si altera mamma extenuetur, alterum abortu edit. Indicat enim mammarum haec citra evidentem causam extenuatio defectum sanguinis esse in venis vtero & mammis communibus, ob quem foetus periclitatur: In aliis vero causis, ubi ob violentiam foetus agitur & vasa rumpuntur doloresque excitantur, spiritus & sanguis ad partes genitales ruunt, quibus mammae destituta extenuantur. Si etiam lac copiosum e mammis effluat, partum imbecilem & hinc metum abortus indicat, ut Hippocrates, 5. aphor. 52. docet. Si vero iam grauida crebros circa ventrem & lumbos dolores percipiat, qui versus pubem & os sacrum desinunt, cum quodam ex vtero egerendi conatu, certum id imminentis abortus indicium est. Dolores ii enim membranas & ligamenta, quibus foetus vtero cohaeret, tendi & diuelli significant. Quod si post dolores & conatus hos sanguis vel purus, vel ichorosus, vel aqua ex vtero effluat, abortum iam iam instare, & disrupta iam vasa, ac membranas & os vteri apertum esse significat. Ac tum etiam situs mutatur, & qui antea sublimis & fastigiatus quasi in medio ventre erat, iam conglobatus versus pudenda deuoluitur, & alia graua sympto-

Dan. Sennert. Tom. III.

mata, rigores, tremores, cordis palpitationes & similes sequuntur.

Ut curatio autem recte institui possit, causae discernendae sunt. Morbi totius, ut & vteri, e suis signis, quae in superioribus libris, & hoc ipso de morbis vteri sunt proposita, cognoscuntur. Signa foetus debilis antea, sect. 5. cap. 7. sunt proposita. Causae externae vero & euidentes cum sensibus manifestae sint, de iis ab ipsis grauidis & adstantibus Medicus certior fieri potest.

Signa causarum.

Prognostica.

1. In abortu semper mulieres magis periclitantur, quam in partu naturali; quia violentior est, quam naturalis partus, & tempore alieno fit. Ut enim in fructibus maturis pediculi ab arbore laxantur, & fructus sponte decidunt: ita in partu naturali vasa & ligamenta, quibus foetus vtero cohaeret sponte laxantur, & soluantur, quae in abortu violenter abrumpi necesse est.

Prognostica.

2. Aliquando tamen euadunt, sed multis symptomatibus infestantur, & steriles postea redduntur. Interdum enim ex disruptione vasorum violenta haemorrhagia nimis excitantur, ad quas syncope, deliria, conuulsiones & tandem ipsa mors sequitur, & raro seruantur, quibus in abortu vel post abortum conuulsiones accidunt. Interdum etiam propter dolorem & sanguinis affluxum, sanguinisque retenti putrefactionem febres excitantur, & alia praua symptomata.

3. Minus tamen laeduntur, quae alias sanae sunt, & quae infantes iam pepererunt, ut via iam patentior sit & partui assueti, & quae vterum habent humidiorum & laxiorum.

4. Inprimis vero primus abortus periculosior est, cum loca genitalia adhuc angustiora & grauida doloribus istis non assueti sint. Dilaceratis etiam vasorum osculis ferè postea steriles euadunt.

5. Magis quoque periclitantur in abortu foeminae nimis graeciles, propter infirmitatem, ut & nimis crassae, propter viarum angustiam & adstrictionem.

6. Periculosior est abortus sexto, septimo & octauo mense; quia infans iam grandior in exitu maiores labores, & vasorum & ligamentorum ruptionem affert.

7. Quibuscumque ex deperditione circa vterum, & tumoribus, in capitis grauitatem permittantur in syncope dolores & quicumque alij ab vtero, istis octo aut decem mensibus in coxendicem finiunt. 6. epid. com. 1. text. 2. Videantur Interpretes.

Indicationes.

Medico autem duo Scopi in abortu sunt propositi: Vnus respicit praeservationem, alter Curationem. Et quidem commodius est, abortum praecauere, quam abortienti subuenire, & idonea medicamenta foeminae adhibere, ubi nondum grauida est. Quando enim mulier iam concepit, difficile, imò ferè impossibile est ea remedia vel vniuerso corpori, vel vtero adhibere, quae vitia illa, ob quae foemina ad abortum procliuis est, curare possint. Praecauetur autem abortus, causis eius cum ante conceptionem, tum post conceptionem occurrendo, quae cum omnino sint variae, etiam vna ab abortu praeseruandi ratio non est: Post conceptum vero simul & foetus & vterum roborantia usurpando.

Indicationes.

Curationem vero & ipsum abortum iam praesentem, qui praecaveri non potest, quod attinet, danda opera, ut viae laxentur & expultrix adiuuetur, ut minori cum molestia & labore foetus excludatur.

Praeservatio.

Ut foemina, quae nondum est grauida, ab abortu, si concipiat, praeseruetur, totius corporis eius

Praeservatio.

148 De Sympt. quæ fœem in vtero accidunt.

constitutio diligenter perpendenda, & si plethora, cacochymia vel morbus aliquis insignis in toto, & præcipuè in vtero adsit, is debito modo amouendus. Et imprimis si abortus accidat ob nimiam sanguinis copiam, sanguinem ante conceptionem sectâ in cubito venâ imminuere vtile est; Imò si & post conceptionem eo abundet, metuendumque sit, ne ob copiam sanguinis abortiat grauida, quarto vel quinto mense vena in brachio aperienda, sanguisque imminuendus.

Si verò ob cacochymiam, & quod frequenter accidit, ob pituitosos & frigidos humores, quibus vteri vasa & acetabula plena sunt, abortus fiat, totum corpus conuenienter euacuandum, hinc vterus per pessos idoneos purgandus, tandemque calefaciendus, exsiccandus, & roborandus, de quibus supra, *part. 1. sect. 2. cap. 6. de intemperie vteri frigida & humida cum materia*, satis dictum.

Si verò post conceptionem aliæ causæ internæ, vt morbus aliquis totius vel vteri, abortus causâ sit, is curandus, vel graue symptoma aliquod adsit, illud tollendum, vt de singulis suo loco dictum.

Et imprimis eæ, quæ sæpius abortum passæ sunt, cum faciliè conicere possint, quâ de causâ abortiant, rectissimè facerent, si illam tolli curarent, antequam iterum conciperent. Si tamen id neglectum sit, id etiam, dum grauidæ sunt, præstandum, & ante illud tempus, quo ante abortire solitæ sunt, vel venæsectio instituenda, vel si cacochymia insignis adsit, ea leni, sed frequenti purgatione, & per *ἐπιεργασίαν* tollenda: atque iis, quibus humida adest corporis intemperies cum pituita, vterum laxans, decoctum Chinæ vel Sarsæ parillæ exhibere vtile est, additis iis, quæ fœtum roborant.

Externæ etiam atque euidentes causæ, quas abortum excitare posse diximus, omnes studiosè ac sedulò vitandæ, & si eæ fortè aliquid damni vel matri, vel fœtui intulerunt, id contrariis medicamentis tollendum & corrigendum.

Et propterea grauidæ, quæ abortui obnoxie sunt, in aëre temperato versentur, vitent æstum & frigus, odores graues, imprimis candelarum extinctarum. Vtantur cibis temperatis, boni succi, facili coctionis; ab aliis verò medicamentosis abstineant. Vinum bibant non potens, aut cerevisiam puram. Motus corporis & animi valentiores vitent. Non frequenter cum marito coeant. Ne alius constipetur & dura fiat, caueant. Fœtus ipse si sit debilis, causæ omnes, quæ eum debilitare possunt, remouendæ, isque roborandus, vt antea, *sect. 5. cap. 7.* monstratum. Alterantia quoque vsurpanda, quæ vi adstringendi, & roborandi ligamenta, quibus fœtus vtero annectitur, prædicta sunt, quæque vterum firmant, & fœtui peculiari proprietate vires ac robur addunt, quæ allegato loco sunt proposita: inter quæ non postrema sunt corallia, & grana tinctoria, quæ Chermetes dicuntur: quibus hæc addimus,

℞. magister. corall. Drach. j. margar. præp. Drach. β. rasura eboris. Drach. j. mastich. Drach. β. granor. chermetes Drach. j. manus Christi perlat. Drach. ij. F. Puluis.

Vel *℞. Conseru. ros. vnc. ij. saluia vnc. j. cortic. citri condit. Drach. vj. myrobalan. chebul. condit. pulpa datylor. ana. vnc. β. marg. præp. Scrup. j. magister. corall. Drach. j. Cum Syr. cydon. F. Elect.*

Quod si abortus iam insit, & dolores ingruant, adstringentia cum exhibenda, tum extra vsurpanda. Vtilis est hic puluis vel magisterium coralliorum in ouo forbili sumptum.

Vel *℞. Conf. ros. rubr. vnc. j. corall. rub. præp. mastich. ana. Scrup. j. M.*

Extra regioni lumborum, renum, pectini & perinaeo illinatur vng. Comitissæ.

Vel *℞. ol. rosac. myrtini, mastichin. cydon. ana. vnc. ij. mentha vnc. j. bdell. aceto dissol. styracis liquid. ana. Drach. ij. ol. nuc. mosch. express. Drach. j. cera q. s. F. Vnguentum.*

Vel *℞. thuris, mastich. ana. Drach. ij. rad. tormentill. Drach. β. santal. omn. Drach. j. fl. ros. rubr. Drach. β. boli Armen. Drach. ij. sang. drac. Drach. j. ol. cydon. mentha, cera ana q. s. F. Vng.*

Ex iisdem etiam addendo picem naualem, resinam, colophoniam, fieri possunt Emplastra.

In manu gestet grauida, vel vmbilico apponat magnetem; brachio alliget & sub alis gestet lapidem aquilæ, vel qui in vtero ceruæ interdum reperitur, corallia item, ias pids, smaragdos, adamantes.

Curatio.

Verum si medicamentis istis nihil perficiatur, sed dolores partus & fœtum expellendi conatus magis magisque incrementum sumant, desistendum est ab adstringentibus; quia non solum fœtum, sed & secundinas, & sanguinis, qui euacuari debet, effluxum impediunt, sed expulsio fœtus, quæ præcaueri non potest, potius adiuuanda. Ideoque laxantibus, imò facultatem expultricem irritantibus, vtendum, quæ hic proponere opus non est, cum postea de partu difficili & fœtu mortuo sint proponenda.

Curatio.

QVÆSTIO.

An vteri angustia abortus causa esse possit?

Propter vteri angustiam abortum fieri posse docet Hippocrates, 1. de morb. mul. dum scribit: Sed & ipsi vteri naturas habent, quibus abortum faciant, cum sint flatuosi, densi, magni, parui, &c. Idem, lib. de superferat. propter angustiam vteri quandoque abortum fieri posse docet. Et, lib. de sterilitate, scribit: Si mulier in tertio, quarto aut quinto mense abortum faciat, atque hoc pluribus vicibus, & eodem tempore, hoc ideo fieri, quia vterus distendi non possit. Et Galenus, 3. de fac. nat. cap. 12. de expultrice tractans, ventriculi, vesicæ, vteri in specie mentionem facit, scribitque: Offensionis triplex est causa, aut nimia moles, aut pondus aliquod, aut morsus. Moles, vbi vterus extendi amplius non tolerat: pondus, cum supra vires ægræ sit, quod continet: morsus, vbi vel humores, qui prius in membranis continebantur, in vterum sunt effusi, vel etiam totus partus corruptus & putris tunicam vteri irritat & mordet. Et ratio idem suadere videtur. Cum enim partus naturalis fiat, vbi fœtui iam grandiori amplius in vtero locus non est, si præter naturam vterus sit angustior, ita vt etiam minori adhuc fœtui sufficientem locum præbere non possit, causa hæc abortus esse potest.

Contra alii in eâ sunt sententiâ, vteri angustiam nullo modo ad abortum facere posse. Cum enim vterus à naturâ comparatus sit, vt ad fœtus augmentum, & ipse, quantum opus est, distendi possit, non facile fieri posse putant, vt ob loci angustiam ante tempus excludatur fœtus. Et sit, vt vterus, non quantum opus est, distendi queat: tamen id saltem augmentum fœtus impedire, non vitam auferre, vel abortum excitare putant.

Verum enim verò prior sententia vero similior videtur. Etsi enim verum sit, vterum, dum naturaliter se habet, ita conformatum esse, vt naturaliter ad capiendum fœtum & ad partum vsque retinendum extendi possit: tamen causa nulla est, quin p. n. talis eius conformatio esse possit, vt ita angustus sit, vt ad fœtum capiendū, donec legitimo tēpore in lucē prodeat,

non

Fœtum & vterum roborantia.

non sufficiat, sed ab eius mole, ubi incrementum sumit, ita afficiatur, ut abortus inde sequatur. Ita ventriculus quidem comparatus est, ut pro cibi assumpti quantitate facile distendatur: compertum tamen est, ventriculum quibusdam ita angustum fuisse, ut etiam mediocrem cibi quantitatem, quam alij facile ferunt, retinere non potuerit, sed vomitu reiecerint.

CAPVT. III.

De Partus naturalis signis & modo, regimine parientium, & officio Obstetricis.

Gravida ante partum regimen.
Postquam femina partus tempus vicinum & vix unâ atque alterâ septimanâ abesse cognoverit, aeris frigiditatem & æstum cauere debet, vitare odores graues, imprimis candelarum extinctarum foetorem. In conclavi, in quo degit, non asseruet pyra vel cydonia; neque mastichem aut thus; cum etiam vapores istarum rerum constringant, partesque quæ laxari debent, ad partum minus aptas reddant. Non etiam res suaueolentes olfacere debet, ne Vteri conatus, qui in partu deorsum esse debet, sursum fiat. Cibi sint faciliis coctionis ac boni succi, eorumque usus moderatus. Ab omnibus, quæ adstringunt & densant, abstineat, ut oryzâ, milio, ouis duris, auiibus & carnis durioribus. Utatur iusculis ex vino, conditis cinamomo & croco. Alius ut laxa sit, non dura, det operam. Imò si partum iam iam instare animaduertat, clystere emolliente aluum laxare utile, imò necessarium est; cum si aluo obstructâ ad partus labores accedat, non parum periclitetur. Utile etiam fuerit, partum iam prope instante alternis, diebus vel quarto quoque die ante insidere balneo aquæ dulcis tepido, in quo malua, althæa, semen fenigreci, lini, artemisia, flores chamæmeli cocti sint. Hoc modo enim partes omnes circa vterum humectantur, & laxantur, ut postea in partu facilius dilari & foetui exitum præbere possint. Ita tamen eius usus moderandus, ne vel grauida, vel foetus debilitetur. Post balneum dorsum, lumbi, venter, ac partes circa vterum inungi possunt linimento parato e mucilagine seminis althææ, lini, fœnigræci, cydoniorum, & oleo lil. albor. amygdalarum dulcium, violarum, butyro sine sale, ac pinguedine gallinæ; vel solum oleo lil. alborum. Quæ balneis uti nolunt partes easdem foueant spongiis vel linteis duplicatis eodem decocto madidis. Post balneum vrantur grauida foetum confortantibus antea propositis.

Gravida post partum regimen.
 Cæterum postquam infans perfectus est, & iam tempus pariendi legitimum, de quo antea dictum, ad est, ille exitum querit, & Natura eundem expellere conatur. Ac tum dolores grauidam apprehendunt, qui ab umbilico ad inguina sese extendunt, & ad lumborum vertebrae reflectuntur; qui accidunt, cum ob rupturam vasorum & ligamentorum, quibus foetus vtero cohaeret, tum præcipue ob insignem illum vteri conatum, quo, dum foetus extrudere conatur, fibræ eius membranosæ extenduntur, & distenduntur, atque ii longè plerumque sunt grauissimi, sine quibus tamen foetus non editur, & si cessent, pro malo signo proculdubio habetur, ideo forsân, quod vis expultrix succumbat quasi. Hinc partes superiores circa umbilicum extenuari incipiunt, & quæ super pectine & inguine sunt, extenduntur, & infans exitum querit.

Atque signa ista omnia obstetrices diligenter perpendere debent, ne, antequam verum pariendi tempus adsit, sine fructu, imò cum damno eius, grauidam ad partus labores adigant.

Partus naturalis quomodo fiat supra, cap. I.
 Partus autem naturalis quomodo fiat supra, cap. I. dictum, nimirum commodissime fit, si infans capite

Dan. Sennert. Tom. III.

deorsum versus vteri os conuertatur, crura verò sursum dirigat, & brachia quoque sursum ad fœmora recta habeat. Ita enim facilius exitum inuenit, nec manus & brachia flexilia ipsi in transitu illo per locum tam angustum vllum impedimentum afferre possunt. Atque tunc si obstetrix digitum in orificium vteri immittat, quoddam rotundum & durum instar oui ad orificium vteri hæere percipit. Hinc ruptis membranis, aquæ, ut vulgò appellantur ab obstetricibus, ex urinâ & sudoribus infantis collectæ effluunt, primò paucæ, hinc copiosæ, denique sanguis aquosus effluit, atque vteri orificium ad foetum excludendum aperiri incipit. Ac tum totum opus, Deo Opt. Max. cuius potentia hîc conspicitur, & auxilium instante partu piis precibus implorandum, & parturientis labori & conatui ac obstetricis diligentie permittendum, & (non verò prius, quàm os vteri hîare incipiat, in frustraneos labores conicienda) sella ad hanc re idonea, & ad similitudinem Lunæ excavata, seu semicirculi formâ quatuor pedibus suffulta, & fulcro retrorsum inclinante instructa, infans commodius transire, & ab obstetrice excipi possit, collocanda, in qua parturiens reclinato dorso & cruribus diuicatis sedeat. Nonnullæ tamen stantes pariunt, saltem sponda vel sella innixæ; nonnullæ etiam in lecto, in quo ita collocari debent, ut nec penitus supinæ iaceant, nec erectæ sedeant, sed erecto nonnihil dorso, ut liberior sit respiratio. Aer, in quo pariendum est grauida, sit temperatus.

Fœmina ita ad pariendum collocata, cum dolor sese exferit, & vterus sese aperire conatur, spiritum cohibeat, nec clamet, & omni conatu infantem extrudere conetur; dum autem dolores non videntur, & vterus se claudit, & ipsa à conatu foetus extrudendi cesset, nec frustraneo labore se fatiget, aut motu illo irritò causam præbeat, ut foetus inuertatur.

Obstetrix etiam non solum parturientem bene sperare iubeat, animûque eius erigat, & ad obsequendum alacriter hortetur, sed & parturientem iubeat decumbere, ambulare, stare, aut sedere, prout & quando opus est, motum etiam convenientem in sella vel lecto parturienti monstret, & manus suas oleo lilior. albor. ut & vterum fœminæ inungat, præcipue in iis, quæ obesæ sunt, quarumque pudenda angustiora, & os vteri siccum, ac quæ primò pariunt. Vbi iam grauida in sella confedit, ipsa obstetrix ante parturientem sellâ humili sedeat, ut ex superiore loco prodeuntem infantem excipere possit. Infantem verò exeuntem manibus linteis tenui ac molli obductis excipiat, diligenter cauendo, ne vlla pars lædatur.

Postquam infans in lucem editus est, sanguis, qui in vasis umbilicalibus est, versus infantis umbilicum comprimendus, & ea, relicta parte quatuor digitorum transuersorum longitudine, abscindenda, & umbilicus filo proximè ad ventrem, pollicis à ventre spatio constringendus mediocriter, vulnereque linteum duplicatum ol. rosaceo madidum imponendum. Cauendum verò, ne in umbilici abscissione sanguis multus profundatur, eum compertum sit, si infans debilis sit, & antequam umbilicus vinciatur, multum sanguinis effundatur, eum mortuum esse.

Danda quoque opera ut unâ cum infante secandi-næ exeant. Quæ si in vtero restiterint, manu calido oleo illitâ in vterum immisâ extrahendæ sunt: quæ si vtero cohereant, paulatim hinc inde circum agenda, & tandem validius attrahendæ atque extrahendæ sunt.

Adstantium verò melierum officium est, non solum verbis parturientem consolari, & animare, sed & fulcire & sustentare, & leniter parientis ventrem manibus patulis comprimere, & infantem deorsum deducere; ac si vires deficient, animique deliquia impendeant vino & aquarum destillatarum conuenientium odoribus eam recreare. Admittendæ verò ad eam operam

Parturientis officium.

Obstetricis officium.

Adstantium officium.

150 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

operam non nisi mulieres, quæ & ipse sapius pepererunt, & parturientibus defuerunt: Iuenculæ verò nuper nuptæ, & laborum istorum inexpertæ, quæ clamoribus & ejulatibus parturientis animum deiciunt, non admittendæ.

CAPVT IV.

De Partu difficili Naturali.

Partus facilis signa.

ATque hic partus naturalis modus est, qui etsi nunquam sine difficultate & dolore fit, & mulieres in partu plus, quàm bruta, laborant, ijque dolores pœnæ loco lapsæ Euz in paradiso à Creatore indicti sunt: tamen dum naturaliter se habet, fit sine grauibz Symptomatibus, infans fortiter mouetur, doloresque versus pubem tendunt, fœmina vires & spiritum fortem habet, interdum quoque in partu sternutat, & tunc partus facilis nominatur.

Parturientia.

Contra verò ab isto naturali modo partus multis deflectere modis potest. Interdum tempus quidem legitimum & modus rectus & planè naturalis est, exitus tamen Infantis difficilis: interdum tempus etiam legitimum est, sed modus non naturalis, dum scilicet infans non in caput conuersus, sed aliâ figurâ præternaturali exitum quærit: interdum ultra legitimum tempus in vtero hæret: interdum fœtus in vtero planè emoritur: interdum nullo modo, nec obstetricis operâ educi, nec medicamentis expelli, nec Chirurgi operâ fœtus extrahi potest, sed sectione opus, qui partus modus partus cæsareus appellatur. De quibus vitiis jam ordine agemus.

Partus difficilis.

Etsi verò partus difficilis, Græcis δυσκολία, in genere appellari possit omnis difficilis fœtus maturi expulsi, quacunque de causâ ea fiat, ita vt etiam eum partum complectatur, cum infans non naturali figurâ exitum quærit, eumque propterea difficulter inuenit: tamen de non naturali illo partu, cum vitiôsâ figurâ in lucem prodit infans, qui partus difficilis præternaturalis nominari potest, sequenti capite agemus: hoc verò capite saltem de eo difficili partu agemus, cum sine figuræ vitio partus tamen est difficilis, & partus difficilis naturalis appellari potest.

Partus difficilis naturalis.

Causæ.

Causæ.

Causa autem difficilis partus est triplex, & vt partus difficulter fiat causa est vel in matre & vi expultrice, vel in fœtu ipso, qui editur, vel in viis, per quas egreditur infans.

Matris & expultricis facultatis vitium.

Matris & expultricis ratione partus fit difficilis, quando ea debilis est: quod fit primò, cum ipse vterus debilis est, & ad expellendum non insurgit, ac dolores illi, qui ex vteri expellendi fœtum conatu excitantur, grauidam non apprehendunt. Deinde cum spiritus & sanguis, quibus natura tanquam primario instrumento vtitur, non in sufficienti quantitate in vtero musculisque abdominis adsunt, quod accidit, quia vel in toto corpore eorum est penuria, vel etiam si adsunt, non ad vterum, partesque, quæ partum promouent, fluunt. Deficiunt spiritus & sanguis in corpore, cum vel ob habitus corporis constitutionem laxam, raram, debilem, aut ætatem nimis iuuenilem fenilemve spiritus & sanguis in corpore paucus est, vel cum ob æstum, inediam, immodicas euacuationes, venem nimiam, spiritus & sanguis deficiunt; vel ob morbos aut symptomata graua, quibus grauidæ laborant, aut adhuc laborant, præcipuè febres, absumuntur, & dissipantur, viresque deiciuntur. De quo Hippocrates, 5. aph. 55. Quæ gestantes vterum febribus corripiuntur, aut vehementer sine euidente causâ extenuantur, ea difficulter & cum periculo pariunt, aut

abortientes periclitantur. Spiritus autem & sanguis aliò auocatur, cum parturientes mœstæ sunt, timidæ & pusillanimes, verecundæ nimium, aut alio animi affectu tenentur, aut propter dolorem, quod in delicatis accidit, fœtus expulsionem fortiter non aggrediuntur. Ad debilitatem matris quoque pertinet, si pectus & respirationi dicatæ partes sese non rectè habeant, ac spirandi difficultate laborent, & propterea spiritum, vt debent, non cohibere & versus inferiora pellere possunt.

In fœtu causa est, primò, si non vnus, sed gemelli sint, vel plures fœtus, & imprimis si vterque eodem tempore exitum quærat, aut si fœtus molam coherentem habeat; aut si sit fœtus magnus, vel secundum totum corpus, vel secundum caput; si sit debilis, ob causas supra enumeratas, vt membranas rumpere & exitum sibi parare, eumque adiuuare non queat; & multò magis si mortuus sit. Huc tandem pertinet, si vasa vmbilicalia aliquot gyris collo infantis circumuoluta sint.

In viis verò causa est, cum vel membranæ sunt crassiores & densiores, vt eas infans facile disrumpere non possit, vel os, ceruix vteri, & rima pudendi angustiores sunt, aut minus lubricæ. Hæ enim tres viæ sunt, quas infans transire, & in partu dilatari debent. Os autem & ceruix vteri angustiores sunt in iis, quæ primò pariunt; deinde dum fœminæ nimis pingues & obesæ sunt; tertio dum tumor est in vtero aut partibus genitalibus, vel excrescentia quædam; sicut refert Guil. Fabricius, Cent. 1. obs. 67. quandam fœminam toto sex dies parturientem tandem mortuam esse, corpore verò post mortem aperto vterum lacera- tum, & caput infantuli in ventris capacitatem immis- sum inuentum fuisse; partus verò difficultatis causam fuisse scirrhum in vtero, qui magnitudinem capitis infantuli fœmæ æquabat, Et Cent. 3. obs. 57. in fœminâ quadam è partu mortuâ vterum in scirrhum, qui magnitudinem capitis infantis fere æquabat, concretum atque induratum fuisse. Quarto dum comprimuntur viæ ob tumores quoscunque partium circumiacen- tium, vt recti intestini, hæmorrhoidum, duras in in- testinis feces, flatus ea distendentes, calculum vesicæ. Quintò, dum ossa coccygis à primâ conformatione non solum firmiorem compagem, & articulationem habent, sed & ac quidem præcipuè, si iusto latiora sunt, & extra ita compressa, vt intus gibba potius, quàm caua sint, & ab osse sacro & coccygis non satis distent, & ita fœtui exitum quærenti viam præcludant, eamque non nisi angustam concedant, vt ita vel occi- pite vel sincipite infans in istis angustis necessariò hæreat, quæ maxima partus difficilis causa est, ob quam & fœtus & mater interdum periclitantur, imò pereunt: quod etiam fit ob ossa coxendicis malè for- mata & sita in claudicantibus. Sextò, dum vterus re- ctum situm non habet, & propterea eius os compri- mitur; Viæ tandem minus lubricæ sunt, cum mem- branæ ob tenuitatem nimis citò rumpuntur, vt aquæ, quæ vias istas humectare & lubricas reddere debent, citius, quàm par est, effluant.

Rimæ pudendi causâ quidem rarius fit difficilis partus, infansque, modò os & ceruicem vteri penetra- uerit, hanc facilius penetrare potest: tamen si breuior & angusta sit, fieri potest, vt infans & ibi subsistat, & partus nonnihil difficilis fiat.

Signa Diagnostica.

Partum autem difficile futurum, è causarum signa, modò enumeratarum præsentia cognoscitur, & si signa antea mulier difficulter parere solita est.

Si verò parturire incipiat fœmina, ipsa, an faci- lè, an difficulter pariat, agnoscit, & an fœtus breui tempore edatur, per se patet. Partus etiam dif- ficilis

facilis signum est, si dolores partus sint languidi, & per longa intervalla recurrant, & dolores ad dorsum potius, quàm versus pudenda vergant.

Quænam autem causa sit difficilis partus, facile cognoscitur, si omnia circa matrem, fœtum & vterum diligenter perpendantur. Matrem enim debilem esse, causis, à quibus debilitatem eius pendere antea diximus, pater. An fœtus sit debilis, etiam è signis, supra, *sect. 7. cap. 7.* propositis manifestum euadit. An fœtus nimis magnus sit, vel caput magnum habeat, an gemelli adsint, & viæ sint angustæ, ab Obstetrice cognoscitur.

Si enim fœtus ipse rectè exitum quærat, & mater officium suum faciat, nihilominus infans per illas angustias euadere non possit, sed in ipso orificio vteri subsistat, & ingens distensio circa orificium vteri percipiatur, infantem aut eius caput nimis magnum esse, argumento est. Gemelli etiam & tactu ab obstetrice & situ cognoscuntur.

Secundinas duriores & densiores esse nec rumpi posse cognoscitur, quod partus labores perseverant, & nihilominus aqua non effluit. Si omnia reliqua sese rectè habeant, & nihilominus exclusio infantis retardetur, aliquod fœtui adiunctum impedimentum procul dubio partum moratur; quod istud confirmat, quod grauida non satis commodè gestationis tempore sese habuit, sed variis molestiis vexata, & conceptionis tempora incerta & confusa habuerit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omnis partus difficilis periculosus, & cum mater tum fœtus in eo periclitatur. Solentque graua mala, vasorum vteri & aliarum partium in abdomine, vt & pulmonum ruptiones, sicut Guil. Fabricius, *Cent. 3. obs. 67.* narrat, fœminam quandam è partu difficili intra 24. horas mortuam fuisse, cuius venter apertus sanguine seroso repletus fuit; conuulsiones, vteri inflammationes, febres insignes, aliæque inde excitari. Interdum in partu difficili perinæum, & cutis à pudendis vsque ad anum rumpitur.

2. Interdum verò mater & infans salui euadunt: interdum & mater & infans periclitatur: interdum mater seruat, infans moritur; & contra infans seruat, & mater moritur.

3. Si mulier quatuor diebus in partu labore, vix fieri potest, quin fœtus moriatur: quia interea temporis & matris & fœtus vires collabuntur.

4. Si partus difficilis fiat ob expultricis vitium, & debilitatem matris, quæ febre laborat, ea tamen nec acutè valde, nec diuturnè, & mater & fœtus seruari possunt.

5. Si ob ossium pubis magnitudinem partus difficilis fiat, fœtus peribit, & nisi Chirurghi ope extrahatur, etiam mater de vitâ periclitabitur.

6. Quid ex situ fœtus, dum exitum quærit, vitioso præsagiendum sit, capite sequenti dicetur.

Indicationes.

Indicationes.

Indicationes præcipuas causæ suppeditant, quæ remouendæ. Si ob matris virium debilitatem partus difficilis accadat, vires roborandæ, spiritusque reficiendi, & facultas expultrix stimulanda. Si ob vitium fœtus partus difficilis accadat, isque sit nimis magnus, viæ dilatandæ. Si viæ nimis angustæ sint, eæ laxandæ, aut si alius morbus in his, is tollendus. Et cum dentur medicamenta, quæ partum facilitantia dicuntur, quæ procul dubio & fœtum ad exeundum & naturam ad expellendum stimulant, ea quoque vsurpanda. Quæ omnia si non sufficiant, ad operationem chirurgicam accedendum, fœtusque Chirurghi operâ extrahendus.

Curatio.

Primò sunt medicamenta, quæ in omni partu difficili locum habent, quæ virtutem expultricem irritant & confortant, ac medicamenta partum facilitantia vocantur, qualia ferè sunt, quæ alias menses prouocare solent, nempe *aristolochia rotunda*, *dictamnus Creticus*, *albus*, *semen lauendulæ*, *thymum*, *satureia*, *crocus*, *cinamomum*, & quæ ad cinamomum pertinet *cassia lignea* seu aromatica (vbi notandum, nonnullos crassum errorem committere, qui ad partum facilitandum cassiæ lignæ seu aromaticæ loco vtuntur cortice fistularis, quæ ad laxandum vsurpatur) *myrrha*, *succinum album* *Scr. ij.* vel *Drach. j.* pondere ex vino albo vel aquâ liliorum alborum, vel alia conuenienti exhibitum. Nonnulli etiam olei succini guttam ex aquâ verbenæ propinant: *borax mineralis*, quem *Scr. j.* vel *Drach. ss.* pondere exhibitum Fallopius & plures alij Medici commendant. De quibus tamen notandum, vt leuiora maturè, & cum partum instare colligitur, validiora, cum partus iam instat, exhibeantur, fortissima verò, quæ fœtui nocere possunt, non exhibeantur, nisi summa vrgeat necessitas, aut vbi fœtus mortuus est.

Curatio.

Partum facilitantia medicamenta.

Ideoque in principio cochlear vnum Aq. Cinamomi exhibere sufficit.

Vel *℥. cassia lignea, dictamni Cretici ana* *Drach. j.* *cinamomi* *Drach. ss.* *crocus* *Scr. j.*

F. puluis. Dosis. *Drach. j.*

℥. borax mineralis *Drach. j.* *cassia lignea* *Scr. j.* *crocus* *gr. vj.*

F. puluis, qui cum Vino maluatico aquâ verbenæ diluto, vel solâ aquâ verbenæ exhibeatur.

Vel *℥. cinamomi* *Vnc. j.* *crocus* *Scr. ss.* *betonicæ* *dictamni Cretici, ana* *Drach. j.*

F. puluis. Dosis *Drach. j.*

Vel *℥. cassia lignea* *Drach. j.* *dictamni Cretici succini ana* *Drach. ss.* *cinam. boracis ana* *Drach. j.* *ss.* *crocus* *Scr. j.*

F. puluis. Dosis à *Drach. ss.* ad *Drach. j.*

Vel *℥. radic. aristol. rot. longa, pulegij, dictamni Cretici, cinamomi veri, ana* *Scr. ss.*

F. puluis.

Vel *℥. succini albi* *Drach. vj.* *cinamomi* *Drach. ij.* *cass. lign. myrrhæ, boracis ana* *Drach. j.*

F. puluis.

Vel *℥. aristol. rot. vera* *Scr. ij.* *myrrh* *Scr. j.*

F. puluis. Detur ex vino.

Vel exhibeatur decoctum dictamni Cretici & fl. leucioij lutei.

Vel *℥. rad. aristol. rot. vera cass. lignea ana* *Drach. iij.* *dictamni Cretici, pulegij, sabina, ana* *M. ss.* *fl. lauendulæ, cheiri ana* *p. j.* Coq. in vino, & detur haustus cum aq. cinamomi *Drach. ij.*

Amatus Lusitanus, *Centur. 5. curat. 34.* hunc puluerem è Vino exhibitum commendat.

℥. cinam. opt. trochisc. de myrrhæ, croci opt. ana *Drach. ss.*

F. puluis. Sed croci copia paulò maior videtur. Alius experientiâ probatus.

℥. dictamni albi, succini ana *Drach. j. ss.*

F. puluis, cuius dimidium ex vino calido exhibeatur. Rondeletio hic in vsu fuit.

℥. sem. lauend. Drach. ss. *plantag. endiu. ana* *Scr. ij.* *piperris* *Scr. j.*

F. puluis, qui exhibeatur ex aquâ caprifolij & endiuæ.

Potenter quoque promouent fœtum guttulæ aliquot liquoris è ligno coryli destillati, in conuenienti aquâ exhibitæ.

Vtile est & oleum cinamomi, si eius *gt. ij.* vel *gt. iij.* in Aq. verbenæ exhibeantur. Imprimis ab auctoribus commendatur Secundina siccata seu tosta puluerisfata & exhibitæ, vt & vasa vmbilicalia, quæ hoc modo præparari possunt.

℥. partem secundina vel chorde vmbilicalis, & in

furno siccetur, ac puluerifetur. Postea ℥. pulueris huius Drach. ij. cinamom. Drach. j. croci Scr. β.

Cum succo fabinæ F. Trochisci. Dosis Drach. ij. in liquore conueniente.

Vel ℥. Vrachum cum duobus vasis coniunctis, abluatur vino, & in fictili nouo vratur in clibano, & denuo aqua endiuia & vino abluatur.

Postea ℥. Huius cineris Drach. ij. cinam. Drach. β. piper. longi, galanga ana Drach. j. seminis plantag. endiuia ana Drach. j. β. laudula Scr. iij. F. puluis.

Vel ℥. galbani, myrrhe ana Drach. j. radic. aristol. rot. dictamni Cret. gentiana ana Drach. β. castorei, croci ana Scr. j. Cum succo saluie.

F. Massa. Dosis à Drach. β. ad Drach. j.

Topici

Externa quod attinet, suffitus possunt fieri ex suaueolentibus, & in yterum immitti.

℥. ladanii Drach. ij. styracis calamit. benzoes ana Drach. β. moschi ambra ana gr. vj.

F. puluis, vel trochisci. Vel fiant pessi fœtum prouocantes, vt. ℥. galbani aceto dissol. Vnc. j. myrrhe Drach. ij. croci Drach. j. Cum ol. irino Misc. F. pessus.

Vel ℥. mercurialis q. s. sem. nigella. radic. cyclam. ana Drach. j. Cum tincto F. sacculus pro pessario.

Vnguenta quoque, si umbilico, pectini & pudendo illinantur, fœtum promouent.

Vt ℥. ol. cheirini Vnc. ij. succi fabina Vnc. j. porri, mercurialis ana Vnc. β. Coq. ad succorum consumptionem, adde galbani aceto dissol. Vnc. β. myrrhe Drach. ij. styrac. liquid. Drach. j. rad. aristol. rot. cyclamin. cinam. ana Drach. β. croci Scr. j. cera q. s.

F. Vnguentum. Vel paretur tale cataplasma.

℥. radic. bryon. aristol. rot. ana Vnc. j. artemis. pulegij, fabina, ruta ana M. j. Puluerifentur, adde farina lupinorum Vnc. ij. & Coq. pro Cataplasmate.

Sternutatoria.

Sternutatoria præterea partum promouent, de quo Hippocrates, 5. aph. 35. Mulieri hysterica aut difficulter parienti sternutamentum prodest.

Amuleta.

Amuleta quoque ad partum promouendum vulgò à fœminis vsurpari solent. Exuie nimirum serpentum, quibus parturientem cingunt, lapis actites, cuius vim clarissimi quique Medici obseruauerunt, ac de eo Leu. Lemnius, de occult. nat. mirac. lib. 4. cap. 12. scribit, eius vim vsu quotidiano in Galliâ probatam esse, vt scilicet supra quidem alligatus fœtum retineat, ad femora verò, attrahat, partumque facilem & expeditum reddat. Refertque heroinam quandam, cum toro gestandi vteri decursu, hoc à collo gestamine commodà valetudine vsa esset, partumque instante id adimere atque à pectore amouere neglexisset, sensit illa parienti difficultatem, infantemque tardius desilire, sed detractò de collo Actite, eoque admoto femori internâ parte non procul à pube, leuem placidumque partum consecuta est. Imò tantam occultamque vim habet Actites, vt non solum fœtum, sed & vterum ad se trahat, scribitque F. Valleriola, lib. 1. obseru. 10. cum mulierculæ Valentinae quidam mulieri difficili partu laboranti lapidem Actitem magnum cruri alligasset, & edito partu propter imprudentiam & obliuionem lapidem à crure non amouissent, post paucas horas, prodeunte matrice, mortem miseræ illatam fuisse. Promouent & partum corallia, iaspis, radix polygoni, coriandrum viride, quæ coxæ aut plantis pedum alligantur. Atque ista remedia in omni partu difficili locum habent.

Vires vt resicienda.

Causas verò in specie quod attinet, si vires, quibus in hoc labore maximè opus est, deficiunt, omnibus modis resiciendæ, & propterea Vinum odoratum vel panis recens vino madidus naribus admouendus, aut vinum cum nuce moschatâ & caryophyllis. Vtilis hic est confectio alchermes, quæ & cor confortat, & languentem facultatem excitat; in quâ si quis lapidem Lazuli & moschum ac ambram reformidet, potest eorum dosis minui. Vel dentur spec. diamosch. vel diamarg. cal. Drach. j. ex vino.

Si verò ratione fœtus partus difficilis est, & quidem si gemini adsint, ita manibus obstetrix eos regere debet, ne in exitu vnus alterum impediat, & propterea eum, qui exitui propior est, promouere, alterum verò retrudere, donec prior exierit. Si fœtus sit magnus nimis, vias laxantibus & lubricantibus, de quibus mox dicetur, vtendum.

Gemini in partu vt gendi.

Si viarum vitio partus difficilis contingat, ex quo minus lubricæ sint, quod aqua nimis citò effluerit, oleis & decoctis emollientibus laxandæ; si via angusta sit, itidem emollientibus laxandæ, ol. amygd. d. pinguedine gallinæ, anatis; quibus mucilag. sem. lini; cydonior. sem. althææ. addere licet.

Via vt commodè.

Si tumor aliquis difficilis partus causa sit, partes genitales leniter & blandè tractare conuenit, vt citra insignem dolorem fœtui cedant, ideoque oleis & linimentis modò enumeratis inungendæ sunt.

Si ob ossium figuram vel situm minus conuenientem, vel etiam pinguedinem nimiam partus difficultas accidat, præcipua partum faciliorem reddendi ratio in conueniente parturientis situ consistit, quem obstetrix ipsi monstrare debet, vel ipsa etiam facillè animaduertit. Si feces in aluo duræ sint, clystere vel glande eliciendæ.

Si medicamenta non sufficiant, interdum ad manus operari deueniendum. Itaque si membrana solidior fœtum retineat, eam digitis oleo dulci inunctis rumpere obstetrix debet, vel discindere, vt Aëtius, tetrab. 4. cap. 23. docet. Si verò membrana quidem rupta sit, fœtus tamen non prodeat, obstetrix omni modo laborare debet, vt fœtum viuum sine damno, quantum fieri potest, extrahat.

Et cum in partu difficili interdum fœtus tandem quasi semianimis in lucem prodeat, diligens eius cura habenda, ne planè emoriatur. Ideoque diligentes obstetrices spiritum ipsi per vtrumque os, ore & penâ inflare solent, aromata mandere, & halitum adspirare & inspirare. Melle os perungatur. Lingua instilletur guttula aquæ vitæ, eademque pulsus & narium foramina perungantur, lauetur fœtus vino, lacte vel cereuisiâ; capiti imponatur sacculus ex nuce moschatâ, macere, caryophyllis, cinamomo, vino maluarico madidus; funiculus umbilici foueatur maluarico vel vino, aqua, vel cereuisiâ calidâ. Post sectum umbilicum. ℥. maluatius & aq. vitæ part. æq. calefiant, & in iis dissolu. ol. nuc. moschat. Deinde pannus lineus iis imbuetur, eoque umbilicus inuoluatur. Pauperiores semen cymini coquere possunt in cereuisiâ, & eodem modo pannum lineum eâ imbueri & umbilico imponere.

Fœtus seu animis in lucem prodit, ut tractandus.

Dieta.

Vbi partum instare fœminæ senserint, versentur in aëre temperato, cibis adstringentibus abstineant, contra vtantur cibis facili coctionis & boni succi, iisque in paucâ quantitate, sed frequenter exhibitis, iusculis gallinarum, & cōsummaris dictis, caricis, dactylis, viuis passis. Moderare moueantur, non multum vigilent, balneis laxantibus è decocto maluæ, althææ, sem. fenugræci vtantur, & loca genitalia ol. lil. alb. amygd. inungant. Animi affectus nimios vitent.

Dieta.

In ipso partu Acr in cubiculo parturientis sit temperatus. Omnis fœtor amoueatur. Si partus iis diutius protrahatur, oua sorbilia & panis vino madidus exhibendus, nuces item cōditæ, caro citri & cortices citri.

CAPVT V.

De Partu vitioso seu difficili praternaturali.

Peculiaris verò partus difficilis differentia est, cum fœtus non eo situ & figurâ, quâ naturaliter & frequenter edi solet, sed aliâ prodit, quæ in specie Partus vitiosus seu difficilis praternaturalis appellari potest.

Partus vitiosus, seu difficilis praternaturalis.

Partus

Foetus ad Partum se Convertentis Figura

Partus Naturalis figura

PARTUS NON NATURALIS
FIGURÆ

I Fig

II Fig

III Fig

III Fig

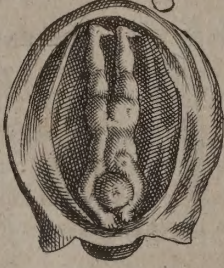
V Fig

VI Fig

VII Fig

VIII Fig

IX Fig

X Fig

XI Fig

XII Fig

XIII Fig

XIII Fig

XV Fig

XVI Fig

154 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

Partus autem huius vitiosi & præternaturalis multi modi sunt. Cum enim partus naturalis fiat, cum Infans capite primum exit, manibus & cruribus sursum protensis: quocunque etiam modo aliter Infans prodit, partus is vitiosus est. Potissimum tamen tres modi sunt. Nam exire conatur infans vel pedibus, vel manibus, vel obliquus. Idque rursus variis modis. Dum n. manibus vel pedibus primum exire tentat, prodit vel utroque pede, idque rursus vel manibus ad femora applicatis, qui I. modus est: vel brachiis & genibus extensis ad latera & distortis, qui II. modus est: vel manibus sursum extensis, qui III. modus est: vel vno pede, & rursus manibus ad femora applicatis, qui IV. modus est: vel brachiis sursum extensis, qui V. modus est: vel in genua, qui est modus VI. vel utraque manu, qui est VII. modus: vel vnâ manu, qui VIII. modus: vel manu & pede utroque, qui modus IX. Oblique dum egredi conatur, rursus varij modi sunt. Vel enim natibus primum exire tentat, brachiis sursum protensis, qui modus X. est: vel supinus dorso orificio vteri obuoluitur, brachiis & cruribus sursum extensis, qui modus XI. est: vel humeris ad orificium Vteri tendit, brachiis & cruribus itidem sursum extensis, qui modus XII. vel pronus ventre ori vteri obuiat, manibus & pedibus sursum versus dorsum reflexis, qui modus XIII. est. Ac ut geminos addamus, vel uterque gemellus in caput prodit, qui modus XIV. est: vel uterque in pedes, qui modus XV. est: vel alter in caput, alter in pedes, qui modus XVI. est.

Videatur Schema.

Verum procul dubio multo plures adhuc figuræ vitiosi partus sunt, cum rectum quidem sit simplex, vitiosum multiplex, eaque sæpe obstetricibus occurrant. Talis figura est, quam descripsit & depinxit Gu. Fabricius, cent. 4. obseru. 57. Fœtus is in transversum situs erat, & ita quidem, ut caput sinistro, pedes vero dextro hypochondrio ita insisterent, ut in utroque latere prominentia non obscura obseruari posset. Spina dorsum autem fœtus versus vteri orificium vergebat, Brachium dextrum extra orificium propendebat, sinistrum vero, uti quoque crus dextrum (quod versus caput reflexum) mediantibus vasis umbilicalibus (qui truncum corporis bis circumdederunt) truncum corporis ita alligabantur, ut ab initio fœtus ad exitum minus commodè sese parare posset, sed omnia inuerso ordine acciderent. Itaque cum fœtus, qui & maturus & robustus erat, maximo impetu sese moueret, sinistro pede corpus Vteri versus dextrum latus dilacerauit, ut pes extra vterum immineret. Hinc cum iam septem dies in partu laborasset, expultrix vteri planè & subito quieuit, & parturientium dolores ac conatus cessarunt, atque ipsa exspirauit.

Fœtus per
umbilicum
manum ex-
serens.

Sed præter hos & alij modi sunt partus vitiosi rariores, seu rara quedam, quæ circa partum fiunt. Luteriæ cuidam mulieri grauidæ fœtus exertam manum per umbilicum fuisse, & quindecim dies ad partum sic sterisse, saluæque matre euasisse viuum & vitalem, Hollerius, inter rara, num. 8. refert. Quæ res cum planè mira sit, non sine causâ optat Rousselus, de partu cas. sect. 4. hist. 5. Hollerium addidisse, quomodo postea enixa sit ista grauida, & per quam viam, & an postea iterum vteru gestarit. Huic quid simile Ioh. Schenckius, ex relatione D. Tobia Cneulini, recenset, dum scribit, Augustani Tinctoris uxorem omphalocelem ex partu contraxisse; & licet duodecim liberorum mater facta fuerit, satis tamen commodè habuisse, quod fasciâ ad ruptionem idoneâ vteretur. Accidisse verò, ut in partu fœtus subito sursum ad omphalocelem abriperetur, inibi que hæreret, turgente & expanso in tantum umbilico, ut ad tactum fœtus membra exactè dignosci possent, non sine matris & fœtus vitæ pericu-

lo. Factum tandem fuisse, ut peritissimæ fœminæ manu in vterum immisâ fœtus singulari dexteritate ab umbilico ad locellos reuocaretur, & filius viuus & vitalis ederetur.

Causæ.

Hippocrates, in lib. de nat. puer. duas huius partus vitiosi causas refert, vteri scilicet amplitudinem, & mulieris tempore partus ob acerbos dolores inordinatum motum, cum nimirum modò surgit, modò decumbit, modò in vnam, modò in alteram partem, & huc atque istuc sese iactat. Hisce enim motibus inordinatis fœtus à situ illo naturali facillè dimouetur. Quibus addi potest membranarum fœtum inuoluentium crassities. Has enim cum capite rumpere non potest infans, manibus & pedibus id tentans, modò in hanc, modò illam partem mouetur.

Signa Diagnostica.

Quâ figurâ autem prodeat fœtus, & quæ pars primo orificio vteri offeratur, rectissime obstetrix explorare & deprehendere potest.

Signa.

Prognostica.

1. Omnes istæ fœtus exitum quærentis figuræ præternaturales non solum difficiles sunt, sed & periculose, ut interdum mater, interdum fœtus, interdum & mater & fœtus pereat.

Prognostica.

2. Minus tamen periculi est, cum infans in pedes, præcipue vtrumque, exit. Latini hoc modo natos Agrippas appellant.

Agrippa.

Curatio.

Si fœtus non recto situ prodit, obstetrix manu oleo inunctâ, vnguibus præcis, partim adducendo, partim retropellendo, partim in rectum agendo, prout opus, fœtum dirigere, & in meliorem ac naturalem situm conformare debet; & omnis labor eò dirigendus, ut fœtus in cavitatem vteri reducat. Non raro enim accidit, ut postea proprio & naturali exeundi conatu suâ sponte naturalem figuram nanciscatur.

Curatio.

Quod si non fiat, & I. figurâ ac in ambos pedes manibus ad femora applicatis prodeat, commodissimum quidem foret, si posset in vterum retrudi, ut in caput prodeat. Verum cum metuendum sit, ne si hoc tentetur, aliam vitiosiore figuram acquirat, non facillè ista figura mutanda, cum vix fieri possit, ut pedes sursum retrudantur, quò fœtus in caput exeat, sed obstetrix oleo manibus inunctis vias lubricare, & brachia infantis prehendere, ne sursum protendantur, debet, & si propter magnitudinem, quam augent porrecta ad latera brachia, difficulter prodeat, os & ceruix vteri inungendus, exitusque adiuuandus; in quem finem etiam sternutatorium natibus admouere vtile est.

Quod si II. Figura, in pedes scilicet, sed pedibus, genibus & manib. distortis prodeat, parturiens à sella ad lectum deducatur, & nisi infans ad naturalem situm redeat, vterus comprimatur & grauida aliquoties circumuoluatur, donec infans ad commodiorem situm perueniat.

Quod si III. Figura, in vtrumque pedem, manibus sursum extensis exitu quærat infans, periculosus partus est, & brachia facillè læduntur. Itaque ut partus hoc modo fiat, obstetrix permittere non debet, nisi infans nimis paruus sit, & os vteri amplum, ut sine damno facillè exitum habere possit. Ergo grauida in lectu supina, capite demisso & natibus altioribus, collocanda, quod commodè fiet, si supinæ molle aliquid sub coxas substernatur, & sub lecti pedes, quò altiores sint hi, à pedibus aliquid supponatur, & ceruical nullum sit sub capite.

capite. Et tum ventrem sursum stringendo, tum infantem retrudendo, is in vterum repellendus, vt commodiorem figuram nanciscatur. Cum verò retrusus fuerit foetus, atque hinc & hinc obuoluitur, vt secundum naturam constitutur, quicquid sub lecti pedes, & sub coxas positum est, subtrahatur. Imprimis danda opera, vt facies infanti dorso matris obuertatur: id quod in omni partu præternaturali obseruandum.

Si verò I V. Figura, vno nimirum pede, altero retracto & manibus ad femora applicatis, infans prodeat, parturiens eodem modo in lecto collocetur, seseque voluerit aliquoties, vt infans naturalem situm acquirat. Quod si non fiat, sed pes alter quoque orificio vteri offeratur, is comprehendendus & partus eo modo, quo in I. figurâ promouendus.

Sin autem V. Figura, vno pede ori vteri oblato infans prodeat, nullo modo ista partus figura permittenda, sed ad meliorem redigenda, vt III Figurâ dictum.

Quod si VI. Figurâ in genua prodeat infans, manibus ad femora demissis, vtrumque genu sursum impellendum, donec situm Figurâ I. acquirat, & sic vt in Fig. I. partus promouendus. Aut si id tutum non videtur parturiens in lectum collocanda, & volutanda, donec infans naturalem situm acquirat.

Si VII. Figura in manus ambas prodeat infans, humeris apprehendendus, atque eo vsque intro reducendus, donec manus lateribus applicet. Et ne ad priorem partus figuram redeat, ab obstetrice brachia ad latus deducenda.

Quod nisi successerit, ad lectum deducenda grauida, vt in eo infans naturalem situm acquirat. Quem si nullo modo adipisci licet, partus omnino periculosus est, nisi infans planè paruus sit, & vteri os amplum. Vt tamen tum facilius prodeat infans, os vteri oleis idoneis laxandum, vterus comprimendus, & brachia, quantum fieri potest, coniungenda.

Si VIII. Figurâ, vnâ scilicet manu, pedibus in vterum porrectis sese offerat infans, nō extrahere eum conandum; cum magis hoc modo infans firmaretur, & membrum vel luxaretur, vel abruperetur, sed parturiens ad lectum deducenda, & tum ventrem sursum stringendo, tum infantem sursum pellendo, in vterum is retrudendus, vt naturalem situm acquirat: quod si spontè non fiat, insertâ manu eminens brachium ad latus componendum, vt ita naturalem situm infans nanciscatur.

Si IX. Figurâ, manibus & pedibus iunctis simul prodire conetur infans, obstetrix operam det, vt pedes sursum protrudat, brachia lateribus applicet, caputque infantis apprehendat, & ita ad naturalem partum disponat.

Si X. Figurâ, natibus ori vteri obuertis, ad partum veniat infans, obstetrix manu anum sursum protrudere debet, & caput ad os vteri conuertere, & ita ad naturalem partus figuram dirigere. Idque maturè faciendum, ne in vitiosam aliquam figuram infans veniat. Quod si obstetrix obtinere non possit, parturiens ad lectum deducenda, vt infans in meliorem situm conuertatur.

Si XI. Figurâ, transuersus scilicet & supinus, vel etiam in latus alterum inclinans, infans prodeat, eodem modo, vt in priore figurâ, nates subleuandæ sunt, caputque ad os vteri dirigendum. Quod si non fiat, mater in lectum componenda & voluenda, donec foetus ad meliorem figuram veniat.

Si XII. Figurâ, humero nimirum ori vteri obuerso exire conetur infans, porrectis sursum pedibus ac manibus, non ita difficulter in naturalem figuram dirigitur, humeros scilicet submouendo, & sursum pellendo, vt caput ori vteri obuertatur.

Si XIII. Figurâ ventrem & pectus ori vteri obuertat infans, manibus & pedibus retrò coniectis, & sursum versis, periculosissimus partus est. Quapropter obstetrix insertâ manu brachia primum infantis apprehen-

dat hinc caput, idque orificio vteri obuertat, brachia verò submoueat, & ad latera dirigat. Quod si obtineri non possit, etiam in hoc casu parturiens ad lectum deducenda, vt se voluerit, vel etiam pedibus comprehendenda, atque concutienda, vt infans in aliam figuram statuatur. Vt enim motu & agitatione partus naturalis in vitiosam figuram inuerti potest: ita idem motus & agitatio figurâ non naturalem in naturalem mutare valet.

Si XIV. Figura Gemelli prodeant, & quidem capitibus simul ad orificium vteri conuersis, obstetricis officium est, alterum, qui ori vteri propior est, excipere, alterum verò, dum prior prodit, non planè dimittere, ne in vterum regrediens figuram aliquam vitiosam acquirat, sed priore nato, & ipse postea statim prodeat.

Si XV. Figurâ Gemelli pedibus vtrique ori vteri obuertis prodeant periculosus partus est. Quapropter obstetrix det operâ, vt alterius brachium apprehendat corpusque inuertat, vt caput ori vteri obuertatur idque postea in altero etiam faciendum. Quod si obtineri non possit mulier in lectum deducenda, & danda opera, vt agitatione corporis gemelli in meliorem figuram reducantur.

Si XVI. Figurâ gemelli prodeant, alter in caput, alter in pedes conuersus, obstetrix eum, qui capite ad os vteri conuersus est, naturalemque figuram habet, primò extrahere & excipere debet: alterum verò in vterum submoueat & in naturalem figuram restituat, vel quod tutius, vt de I. Figurâ dictum, pedibus eum obstetrix prehendere debet, & conari, vt eum extrahat.

Videatur Schema pag. 421.

CAPITULUM VI.

De Partu Tardo.

Circa partum nec hoc prætereundum, quosdam tardius, quam naturaliter solet, nasci. Cardanus, libr. 1. tract. 3. contradi. 8. Patrem suum prædicasse scribit se decimo tertio mense natum. E Plinio, libr. 7. cap. 5. & Auicennâ, libr. 9. de animalibus constat, quosdam post menses quatuordecim peperisse. Et Alex. Benedictus, de curand. morb. lib. 25. cap. 23. refert, se accepisse, quandam quatuordecim mensibus partum tulisse. Et Mas-sa, epist. 29. tom. 2. scribit, nobilissimam quandam matronam Veneriis ex coniuge septuagenario conce-pisse, tandem quinto decimo mense puellam pepe-risse, orbatam oculis, & truncatam manibus, quæ vi-xit quinque mensibus. Et supra, cap. 1. relata est histo-ria nobilissimæ cuiusdam fœminæ in Galliâ, quæ duos fœtus vnum decimo octauo, alterum vigesimo mense peperit. Et Paschalis Gallus, in suâ Bibliothecâ medicâ, narrat Renatum Thioneau Med. D. edidisse miraculo-sam historiam fœtus in vtero viginti tres menses ge-stati, apud Turonenses. Atque ex Alberto Crantzio referunt, quod ex Duce Baruch Vandale vxor conce-perit, & biennio prægnans fuerit, & peperit infan-tem gradientem, & loquentem. Et Auentinus, libr. 5. annal. Boior. scribit, fœminam biennio Vterum feren-tem, marem loquentem, enixam esse. Mercurialis deni-que, consil. 85. ad Illustriss. & Generosiss. Dn. Christoph. à Volckenstein, scribit: Nunquam, inquit, aut visum, aut scriptum est, (quantum ipse recordor) mulierem vllam fœtum viuum quatuor annis ventre gestasse, quemad-modum hæc à te mihi proposita mulier, quam scri-bunt anno 15. enixam marem, mox primo coniuge or-batam cum secundo ac tertio 16. annis sterilem man-sisse, donec tandem quarto nupta concepit fœtum, quem ipsa omnino affirmat, se iam quarto anno ex-acto viuum gestare, non modo absque vllâ insigni mo-lestiâ, verum etiam cum summo valetudinis lu-cro, nempe quæ prius innumeris pene malis ten-taretur, nunc verò à cunctis libera sit. Sed hæc rara

Partus tardus.

156 De Sympt. quæ fœm in vtero accidunt.

rara & pene miraculosa sunt. Acciduntque procul dubio ob semen debile, vterique calorem languidum, quibus de causis & fœtus tardius absolvitur, & expultrix languet. Non est autem in Medici potestate talia corrigere, sed Naturæ omnia permittenda.

CAPVT VII.

De Partu nullo, & Fœtu in vtero mortuo.

Partus nullus.

Tandem in partu & hoc contingit, vt quidem tempore legitimo pariendi conatus sese manifestent, doloresque grauidam apprehendant, & aqua, vt fieri solet, effluat; postea tamen omnes illi dolores & conatus euanescent, nec vnquam redeant, aut si aliqui redeant, fœtus tamen non excludatur, atque ita Partus nullus accidat, sed infans intra matrem relinquatur.

Differentia.

Accidit autem hoc quatuor modis. Vel enim fœtus & mater moriuntur: vel mater viua manet, & fœtus moritur: vel mater viuunt, & fœtus viuunt, in lucem tamen edi non potest: Vel mater moritur, & viuus fœtus in vtero relinquatur.

Causæ.

Causæ.

Eadem fere causæ, ob quas partus sit difficilis, si maiores sint, faciunt, vt infans planè excludi non possit, partusque nullus fiat. Etenim cum primò conatus matris validus, eiusque robur ad sustinendos partus labores requiratur, si vires matris non solum quacunque de causâ sint imbecilles, sed & deficient, & dolores partus euanescent, vel et si urgeant, à fœmina tamen sustineri non possint, conatusque excludendi deficiat, partus nullus fit, & sæpe mater vel infans, vel mater & infans hisce laboribus succumbunt & moriuntur.

Fœtus.

Deinde cum infans validus, fortiterque sese mouens partum faciliorem reddat, si infans sit imbecillus planè, vel etiam moriatur, partus nullus fit. Si quoque fœtus magnus nimis sit, & mater tenella, accidit interdum, vt non solum partus difficilis fiat, sed & mater in partu succumbat, & vel mater vel fœtus, vel vterque de vitâ periclitetur & moriatur. Quod etiam accidit, si gemini sint, aut plures fœtus, qui vnâ exitum querunt, aut mola carnea sit coniuncta, aut monstrum, vel si adeo fœtus intumuerit, vt ipsi per consuetam viam exitus non derunt. Inprimis verò non tantum partus difficilis fit, sed & non raro nullus, si infans figurâ non conueniente, de qua capite præcedente dictum, prodeat. Cum enim hoc modo in officio hæreat infans, & omnem matris conatum eludat, neque etiam ab obstetrice vel Chirurgo in meliorem figuram disponi possit: fit, vt in istis conatibus variisque motibus & compressionibus non solum mater succumbat, sed & fœtus interdum moriatur.

Via.

Tertiò si via, per quas fœtus transire debet, vel ob conformationem, vel ratione ætatis nimis angustæ sint, non solum difficilis, sed & nullus partus fieri potest. Inprimis verò hoc accidit, cum pubis ossa, quæ ob laxam cartilaginem, quâ conglutinantur, non nihil in partu, præcipuè difficiliore, cedere solent, fœtui nullo modo cedunt, aut cum ossa coccygis nullo modo retrorsum cedunt, & lumbi in muliere breues sunt, & fœtui exitus non patet. Et quidem si fœtus sit fortis, aut partum promouentia fortiora exhibeantur, via verò non satis pateat, accidisse interdum compertum est, vt fœtus vterum petruerit. Ita refert Guil. Fabricius, Cent. 1. obs. 64. se anno 1593. 21. Aprilis, Colonia, præsentibus Clariss. & Doctiss. Ioanne Slotano, & Henrico Palantio M.D.D. dissecuisse aurificis vxorem, habitantem in plateâ, quæ appellatur longa, ex partu mortuam. Comperta est matrix erumpente infante lacerata,

eiusque caput in laeuam ventris capacitatem dimissum, eademque matrix, pars neruosa circa infantis collum contracta, quæ ipsum procul dubio suffocarat. Mater totos vndecim dies parturiens fuerat; obstetricibus Fabricioque tandem ipso pridie ante obitum frustra adhibitis: quum multo ante mortuus esset infans, in vtero solo extante lauo brachio, quod propendebat. Et ibid. obs. 67. scribit, honestam quandam matronam, Lustriæ ad marginem Lemani lacus, totos sex dies parturientem fuisse. Ipso tandem aduocato, eam in agone mortis compertisse; eâ ipsâ etiam nocte à vitâ discessisse. Sequenti die se corpus aperuisse, vterumque dilaceratum, & caput infantuli in ventris capacitatem dimissum inuenisse. Huius autem difficultatis pariendi causam fuisse scribit scirrhum, qui magnitudinem capitis infantuli propemodum æquauit. Hunc igitur scirrhum obstitisse, quo minus vterus tempore prægnationis sese satis extendere, & parturientis violentum motum fœtus sustinere potuerit.

Aliis tamen etiam de causis fœtus in vtero emori solet, nimirum ob alimenti defectum vel prauitatem, ob quam morbum aliquem in vtero contrahit, vel copiam, à quâ suffocatur, vel cum casu, percussione illi vis infertur, aut iisdem causis, vt & saltu, ruffi, sternutatione, acerbula, per quæ alimentum ipsi defertur, soluntur, aut cum ex animi pathematibus nimis damnum pereipit, aut ex medicamentis fœtum necare valentibus læditur, vt & ex morbis seu acutis seu longis, quæ matrem infestant. Matris enim morbi fœtui communicari solent, quibus non solum læditur & debilitatur, sed sæpe planè moritur.

Signa Diagnostica.

Siue autem mater moriatur, siue viuatur, omnino diligenter inquirendum, an fœtus adhuc viuatur, vel mortuus sit, ne si viuatur, in vtero matris, tanquam in sepulchro, sine necessariâ ope relinquatur. Etenim si mater viuatur, & fœtus mortuus sit, danda opera, vt quamprimum expellatur vel extrahatur, ne putrescens matri dampnum afferat. Si verò mater mortua sit, & fœtus viuatur, fœtus eximendus, antequam mater sepeliatur, quâ de causâ in sepultura non properandum, cum quæ pro mortuis habentur, interdum reuiuiscere possint.

Signa.

Cognoscitur autem fœtus in Vtero mortuus, quod mater & obstetrice motum illius amplius non percipiunt, etiam si roborantia, quibus aliâs vis eius languida excitari solet, adhibeantur: quando se de latere in latus conuertit, fœtum ex vnâ parte in alteram instar lapidis dilabi percipit, facies & inprimis labra pallent, & partes extremæ liuidæ ac frigidae apparent, vteri regio & cervix frigida deprehenditur, mamma, quæ antea turgabant, flaccescere incipiunt, & temporis progressu anhelitus fit fœtidus, aqua & sanies fœtida ex vtero effluit, febres accenduntur, & horror febrilis accidit, animi deliquia, stomachi & capitis dolores, interdum & conuulsiones accedunt. Si etiam ante fœtum secundina excludatur, fœtus in Vtero mortui signum est; cum vasis vmbilicalibus, quæ spiritus & nutrimentum afferebant, ipsi spiritus & nutrimentum denegentur.

Fœtus mortui signa.

Prognostica.

1. Si fœtus ex vtero edi non possit, periculosissimum est, & periclitantur cum mater, cum infans: & quidem interdum fœtus moritur, mater verò manet; interdum mater moritur, & infans saluus superest; interdum & mater & fœtus moriuntur; interdum & mater & fœtus viuus manet, atque vterque seruat. Chirurgicâ extractione, de qua postea dicetur.

Prognostica.

2. Nisi

2. Nisi fœtus mortuus quamprimum excernatur, putrescens in vita periculum matrem conicit.

3. Quod peiora & plura fœtu mortuo in vtero matres apprehendunt Symptomata, eò magis periclitantur, utpote si conuellantur, si tremant, si lethargo & somno graui corripiantur, si pulsus sit debilis. Si verò nihil tale patiuntur, ipsas seruari posse, spes est.

aria historia
ætu mortui.

ætu putre-
ætu in
tero.

4. Et quidem plerumque grauidæ ex fœtu morbos varios & mirandas affectiones patiuntur, tandemque moriuntur, cuius rei existant variæ historiæ. Fr. Rousselus, de partu Cesar. sect. 4. cap. 2. scribit, foeminam quandam Aurelianensem, cum menstruum suppressione & quartanâ laboraret, nec se grauidam esse suspicaretur, sed scirrhum se laborare putaret, tamen fœtum in vtero gessisse, qui postea mortuus, nullis partus signis conspicuis, in vtero computruerit, ut tandem ossa tractu temporis denudarentur, & vterum posteriora versus perforarent, ita ut sensim per aluum vnâ cum excrementis ossa fuerint excreta, & inter cætèra os tibiæ integrum fuerit reiectum: cum quo malo cum diu conflictata esset, interiit. Idem, eodem in loco, refert, quandam Catharinam de Fiefs, cum secundas contraxisset nuptias, eodem tempore in morbum incidisse, & grauidam redditam fuisse. Cum verò se vtero gestare non suspicaretur, Lutetia infinitis remediis, & quidem diætâ fudorificâ (auxilium aduersus morbum quærens) vsa est: etsi non deessent ex obstetricibus Regina aliquæ, quæ grauidam ipsam pronunciarent, eò quod symptomata ea, quæ vtero gerentibus accidere solent, in ipsâ obseruarent, idque à tempore suppressorum menstruum, donec etiam lac in mammis obseruabatur, & vsque ad novum mensem: quo tempore omnia illa symptomata desiere, vnâ cum motu ipsius fœtus: Dein dolores partus irriti tum superuenire, & statim post omnia signa fœtus emortui obseruari licuit, attamē horū omnium signorum ratio non habebatur. Quare cum Lutetiâ domum rediisset, adhuc fœtum mortuum vtero gestauit, idque quindecim mensium spatio à die ipsius interitus supputatione factâ, præter anteaotos nouem menses, quibus in vtero materno vixerat. Sic partes molliores putrefactæ per inferiora eiiciebantur, quæ (non absque ratione aliquâ) per Dominum Ponetum, Medicum Melodunensem doctissimum, pro sanie ex vteri vlcere promanante habebatur: quem admodum ossa, quæ remanserant, scirrhum lienis esse censebat. Tandem extincta cum esset 5. Non. Octob. Anni 1570. à Lucâ Campano & Iacobo Dazier, Tonforibus Milliensibus, præsentibus Dominis de Vertau, & la Gainiere, plurimisque aliis aperta fuit. Quare copiosa adhuc sanies in abdomine reperta absque vtero, & fœtus ossa aliqua iam putrida, aliqua verò integra erant: & inter hæc ossa vnum ex ossibus claviculæ iam liuidū peritonæum & abdominis musculos iam perforarat, ita ut sola cutis integra remanserit, qui in latere sinistro forinsecus conspiciebatur, quod iam pridem pro splenis scirrhum habebatur.

5. Contra obseruatum, foeminas quasdam fœtum mortuum sine omni ferè incommodo aliquandiu in vtero retinuisse. Ita refert Guil. Fabricius, Cent. 2. obseru. 50. & 51. fœtum mortuum tribus mensibus, nullis superuenientibus symptomatibus, in vtero materno retentum, & octauo demum mense extractum fuisse, vix spithamæ & dimidiæ longitudine, cum vasis vmbilicalibus vix spithamæ longitudine. Et aliam quandam circa mensis octauum finem filium peperisse, qui longitudinem spithamæ cum dimidiâ non excesserit, & corpore extenuatus, cuteque & musculis rugosus exsiccatus fuerit, ut figuram sceleti planè referret, quem adstantes per menses tres aut circiter fuisse iudicarunt. Cur autem fœtus hic vterque non putridus aut fœtidus fuerit, causam esse puto, quod vterque defectu alimentî tabe confectus interierit, atque

Dan. Sennert. Tom. I II.

ita facile putredini obnoxius esse non potuerit.

6. Obseruatum ex fœtu in vtero mortuo nonnullas quidem varia mala passas fuisse, verum non solum superstitibus mansisse, sed & iterum concepisse, imò quod mirandum, nonnullas fœtum mortuum vel fœtus mortui sceleton in vtero adhuc gerentes concepisse, & peperisse. Albucasis, lib. 2. chirurg. cap. 76. scribit: Vidi mulierem fœtum mortuum vtero etiamnum gerentem, nihilominus de nouo imprægnatam: eundemque fœtum ex secundo conceptu genitum mortuum: huic multo tempore post apostema in vmbilico obortum & inflatum superatum est. Vocatus itaque ad curationem diu eiusdem medicationi institi, neque tamen ad consolidationem vlcus deduci potuit. Itaque emplastra vehementer attrahentia adhibui, quorum beneficio paucis post diebus officula prodierunt. Admiratione igitur ductus, cum ventrem offibus carere scirem, rem diligentius & multifariam expendi, deprehendique, officula illa non nisi ex fœtu mortuorum cadauerulis prouenisse. Causâ itaque morbi certò cognita, medendique ratione inuētâ, officula plurima per intervalla ex apostemate eduxi: muliere indies melius habente, quæ postmodū diu adhuc supervixit: vlcus verò subide nonnihil putrilaginis ex sese remisit.

Fœtus mortuus in vtero detentus, alio conceptu ac genito.

Alexand. Benedictus, de curand. morb. lib. 25. cap. 33. refert, Venetæ cuidam matronæ, cum partum legitimum exclusisset, alterum intra vterum inclusum mansisse mortuum, qui in magnis puerperæ difficultatibus tabefactus fluore quodam profluxit ex naturalibus oris, demum ortis in ventre tribus fistulis, ex vnâ, quæ omnium maxima erat, integra infantis caluaria extracta est, cunctis mirantibus, deinde singulis diebus reliqua ossa demta sunt, vnde mirabili naturæ opere sanitati restituta est.

Fœtus in vtero putrefactus, per abdomen excludus.

Achilles P. Gassarus, in Epistolâ ad D. Matth. Cornacem, scribit, in comitatu FeldKircheni mulierculam quādam verè imprægnatam ad decimum vsque mensem satis incolumen vixisse. Quæ tandem partus tempore negligentius tractata ab adstantibus ad syn-copas crebras adacta est, ut non solum fœtus insciis illis suffocatus fuerit, sed & mater de vitâ periclitârit. Pro desperatâ igitur ab omnibus habita, nullo medicamento adhibito, solum offulis ac gallinarum iusculis per intervalla refocillata fuit. Et sic misera illa per reliquum puerperii spatium vterunque curata, paulatim dolores remittere, menstruum tamen fluxum perseverare sensit, & sine omni auxilio medicamenti alicuius, per Dei gratiam, indies magis ac magis melius habere cœpit: donec & muliebre profluuium cessaret, & dolores magnâ ex parte euanuerint quoque, adeo ut illa domesticis negotiis qualicunque valitudine præesse sategerit; ac decrescente insuper nonnihil vteri mole cuncta sibi prospera ad annum ferè integrum promiserit. Quo tamen non planè euoluto, tumor quidam particularum in sinistra inferioris ventris parte, paulò supra inguina apparere de nouo cœpit: qui dum quotidie augeri, & demum etiam dolorem apostematofum cum cutis liuore superinducere pergeret; ibi mulier de fœtu amplius non sollicita, Chirurgi auxilium inuocauit. Is vigentibus tum accidentibus, quæ generationem puris concomitari solent, tum ingenti necessitate abscissum illum iam ad humani capitis magnitudinem excrecentem omnino detumefactâ aluo, decussatim nouaculâ, ut in fuagorum apertione vsus obrinet, discidit: quo factò, tanta fœtidissimæ virulentia copia effluxisse fertur, ut præsentium nullus, nedum ægrota mulier, aut ipsemet Chirurgus facile sufferre potuerit. Nihilominus tamen vlcus illud fordidissimum Chirurgus mundificare & abstergere pro more non destitit: quousque intra pauculos dies semiputrida quoque ac corrosa officula vnâ cum pure exire cœperunt. Quæ cum is remittentibus indies, tum dolore, tum fœtore,

O vnde

158 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

vndenam in ventrem, concauitatem nimirum ex-
ossem peruenissent, stupidus miraretur: ex tandem
erumpentibus integris tibiæ ossibus, posteriori-
busque caluariæ fragmentis, manifestè deprehendit,
ea ipsa reliquias esse fœtus illius, quem mulier ea an-
te annum peperisse debebat. Vnde vehemētiore ad-
miratione captus, decoctiones, loturas, & vnguenta,
quæ potuit, solertiâ, pro vlceris profundissimi mundi-
ficatione exsiccationeque semper adhibuit, donec il-
lud, fœminâ nihil ultra conquerente, per sese ad con-
solidationem properare animaduertit. Ibi cicatrifa-
tioni, quam vocant, inuigilans, mulierem eam omni-
no perlanauit. Quæ posthac plures superstes fuit an-
nos, ac redeuntibus in ordinem naturalem mensuris
purgationibus, feliciter quoque postea puerum viuum
enixa esse fertur.

Et Rousselus, de partu cas. sect. 4. cap. 4. hist. 6. In sub-
urbis Sullianis ad Ligerim, Margaritam Prenost, Pe-
tri Doreti molitoris vxorem, cum manifestò grauida
esset, & tamen tempore partus eniti non potuisset, in
grauissimum incidisse morbum scribit, vt tandem ven-
ter aded extenderetur propter fœtum & ipsius tuni-
cas putrescentes, vt præter totius abdominis tumo-
rem, octauo nonovè mense circa regionem vmbilici
peculiaris tumor valdè elatus obortus sit, similis
abscessui molli rubro, vt iam ad apertionem maturus
videretur. Quare abscessus hic anno 1550. die nati-
uitatis Christi, ab Ichierio Gallometo, eius loci Chi-
rurgo, cauterio actuali apertus fuit, qui puris incredi-
bilem quantitatē scutellis exemit: altero verò die,
cū vulneris rationem esset habiturus, qualesnam es-
sent pili, qui circa vulnus conspiciabantur, inquirere
voluit, quare fœtus caput iam putrescens esse reperit,
quod tum per vulnus dilatatum extraxit cum reliquâ
cadaueris parte, quod filiam fuisse agnitum: attamen
breui temporis spatio conualuit. Hanc post mortem
Doreti mariti rursus alteri nupsisse, & circiter annos
adhuc viginti septem, corpore sano, superuixisse, & de-
mum anno 1577. diarrhœâ periisse refert. Verum ipsa
vt nec prius, ita nec postmodum vtero gestauit.

Idem, *ibid.* refert, illustrissimam Principissam ex
Bourboniâ stirpe, vidisse iuenculam ægotam, pal-
lidam, prostratis viribus, tumentem, tantisque do-
loribus diuexatam, ita vt nec quis morbus esset, nos-
ceretur, nec spes vlla salutis superesset. Quare miseri-
cordiâ mota Princeps, eam obstetricibus inspicien-
dam tradidisse, quæ etiam rem vti se habebat, pate-
fecerunt: ægotam nimirum, quæ virgo censeba-
tur, fœtum adultum, & à longo tempore mor-
tuum ac putridum vtero gestare, ita vt ossa vtero
perforato, ad latus vmbilici conspicerentur: ex quo
loco Principe præsentē ossa aliquot extracta fuisse,
copiosissimè fœtidissimo pure emanante, scribit, &
breui tempore mulierem illam fuisse affectu illo per-
curatam.

Et Mauriti. Cordæus, *comm. 1. ad lib. 1. Hippocrat. de
morb. mul. text. 11.* scribit: Mulierem quandam rusti-
cam fœtum octimestrem gerentem, dum ad forum vr-
bis Sacrificæfari mandasset se viâ, è ferocienti equo
excussam fuisse, & in saxum prægrande, hoc est, eius
angulum, ad vmbilici regionem impigisse, & à casu
illo integrum diem obmutuisse, sensu motuque pri-
uatam. Perendieprehendisse eam acutam febrim, &
comitatam quidem sæuioribus symptomatibus. Nam-
que animo liquisse, vomuisse, delirasse. Repurgata illa
itaque ex præscripto Medicorum aliquoties, ac iteratâ
sanguinis detractiōe, & cæteris sumptis & admotis,
quæ febrilem æstum infringerent, & sanguinis intus
latentis vim perniciosam retunderent, trigesimo post-
ea die, remissioribus symptomatis quibusque, secun-
dum vmbilicum tumorem quandam, magnitudinis
vt minimum manus conclusæ, sese prodidisse, eoque
rupto, fœdam saniem, virulentamque, vnâ cum tabo

primum exiisse, purulentis particulis carnis sequenti-
bus, postremoque fœtus ipsius ossa frustillatim efflu-
xisse. Decimo tandem ab hinc mense, vlcere conclu-
so, perductoque ad cicatricem, mulierem conua-
luisse.

Similem historiam ex relatione D. Felicis Plateri,
Doct. Casp. Bauhinus, in appendice ad Rousselum, re-
censet, de Concubinâ cuiusdam Sacerdotis in Zupf-
fingen, Helueticæ pago, Barbara Phirera nominatâ,
quæ cum tertio grauida & partui vicinâ esset, per
octiduum patiendi conatus cum maximis vteri cru-
ciatibus persensit, neque tamen peperit, sed exacto
illo tempore, cessantibus conatibus, quamuis diu
postea ægra permaneret, tandem in ventre illius,
paulò supra vmbilicum, vesica quædam nucis inglap-
dis magnitudine erupit, quæ cum illi maximos do-
lores per triduum caussaret, tandem ipsâ admodum
rogante, à muliere quadam subulâ pertusa, & disru-
pta fuit. Quâ adaperâ, admodumque propter ven-
tris tumorem dilatatâ, mox fasciculus fœtum conti-
nens apparuit, qui postquam à Chirurgo, Ioanne
Burgisio, Bremgarteni, deliberatione primùm dili-
genti cum obstetricibus habitâ, approbantibus An-
gulis, parte aliquâ dissecus esset, fœtus cubitus
prominens in conspectum se dedit, quem cum for-
fice ad id paratâ arripuisset, integrum fœtum, sed se-
miputridum, artificiosè per foramen illud extraxit,
nihil tunc grauius passâ matre, nisi quod animo, dum
fœtus extraheretur, parumper defecerat. Dein alio
adhibito Chirurgo Brugenli, candelâ cereâ accensâ,
& foramini nonnihil inditâ, postea etiam manibus in
abdominis cauitatem immisissis, anne quid restaret, di-
ligenter explorarunt: & cum nihil superesse depre-
hendissent, vulnus emplastris, ligamentisque curando,
trium septimanarum spatio integre consolidarunt.
Mulierque à partu recte & decenter, vti aliâ fieri so-
let, purgata, ab anno 1582. quo hæc facta sunt, ad an-
ni 1584. diem 24. Augusti, quo exstincta primùm est,
adhuc vixit, miserè tamen afflicta, quod ventrem fas-
ciis inuolutum & suspensum ab eo tempore, quo hæc
passa fuit, gestare deinceps coacta fuerit.

Io. Langius, *tom. 2. epist. 39.* scribit, fœminam
quandam, cum fœtum viuum vtero gestaret, & tem-
pus partus appeteret, vbera eius prius turgida lactis
aquosi rore maduisse, ac decreuisse, nec puerum in
vtero subsiliisse, quæ signa fœtum mortuum testa-
bantur. Tandem fœtus in matrice computruit. Cu-
ius de cruribus & cerebello ossa denigrata, & carie
obsita, cum mulier ob intestini exulcerationem alui
profluuiolaboraret, tandem anno decimo, non per
vulvæ ostium, sed per anum ea excreuit. Mulier tamen
diu adhuc superstes mansit.

Similes fœtus mortui per aluum excreti histo-
rias recensent Marcellus Cagnatus, *variar. obseru. lib. 4.
cap. 2.*

Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib. 4. cap.
22.* cum lotio etiam fœtus mortui digitorum articu-
los excreuisse fœminam, maiora verò ossa, tibiâ, ra-
dium, costas, per posticum cum excrementis emisisse,
tandemque secundo à parturitione anno, maximos
antea perpeßam labores, caluariam totam cum cu-
bito, costis & aliis ossibus eiecisse, conualuisse ta-
men, etsi toto biennio sanioso profluuiolaboraret,
atque ab omni accidente liberam eva-
luisse.

Ægidius de Herthoghe, *epistolâ ad Matthiam Car-
nacem*, refert, fœminam quandam annis duodecim
vtero gestasse fœtum mortuum, vel potius sceleton
fœtus mortui, ita manifestè, vt tactu vnicuique id ex-
plorare obuium fuerit. Cum enim Anno Christi 1549.
mense Martio concepisset, & omnia signa felicitis
impregnationis adessent, fœtum in super à quarto
mense sentiret valentem & strenuè sese mouentem,
vique

Fœtus pul-
satus in
ro, & ei
ossa per an-
excreta.

vsque ad festum D. Andreae sacrum, superuenirentque tum dolores partus vehementes, vterus quoque mirum in modum promineret, vberaque lacte copioso turgere, nullum tamen partus breui futuri signum obseruare potuit obstetrix, prater dolores illos, qui toto biduo increbrescebant, & totis postea quadraginta diebus, die & nocte illam sapissime affligebant; neque etiam ab vtero aliquid interea effluxisse obseruatum est. Fœtus interim vehementissime mouebatur, lac è mamillis effluebat, sed illud actius, vt etiam partes vicinas exulceraret. Quadagesimo demum secundo & quarto dolorum die fœtus tam valde amplius moueri destitit, tandem conatu vehementissimo ita fœtus mouebatur, vt inde transuersum in vtero reuolutum mater narraret. Post verò dies quatuor vel sex, cruenta quadam & nigra per aluum deicere cœpit, singulis diebus ad sex libras. Cumque antea nullus in vtero collisionis ossium sensus voluntarius perciperetur, hic tandem putans misella se ab omnibus ærumnis liberam, vnicuique tangenti vterum sese prodere cœpit: vt etiam illam non lateat ossium fœtus mortui situs, quippe cum digito monstret, hic caput, illic costas, hic humeros, illic femora contineri. Quod ego (verba sunt Egid. de Hertoghe) & alii complures, me monitore, deprehenderunt. Cadaver istud seu Sceleton in vtero matris iacet transuersum, capite & cruribus introsum, dorso verò extrorsum prominente. Sub illo dextro caput reconditur, quod cum profundius, quàm matris spinam dorsum respiciat, non sine ratione tactus nostri iudicium refugit: ibi tamen ossis humeri caput superius contineri manifestò constat. Sub illo sinistro sunt crura & pedes: sed introsum reflexi, vt attingi minimè possint. Coniecturâ tamen artificiali & Anatomicâ ita esse, iudicare non esse difficile: cum ex situ reliquo corporis, tum quia ibi os femoris apertissime deprehendatur. In medio ventre dorsum euidentissime cognoscitur, vertebræque omnes facillimè distinguuntur: costæ quoque maiori ex parte tam superiores quàm inferiores dinumerantur: turgit venter maternus tumore oblongo, qui in pudendum desinit: eleuat totam istam molem sursum, eandemque pro animi arbitrio deprimat, non sine assistentium summâ admiratione. Ossâ verò sic satis induruisse sentiuntur, ita vt validiori compressioni difficulter cedere videantur. Venter maternus interea, dum attrahatur, nullo dolore angitur, nisi id plus, quàm par est, fiat diutius. Valet sic satis illa mulier, omniaque sua munia tam domi, quàm in agris vnâ cum marito suo optimè peragit: hilaris est, prudens mater familias, & vterunque faceta, annum nunc temporis agens quadagesimum quintum. Corpore gracili, nec habitu illaudabili. Menses, cum annis quatuor essent derenti, potiunculis nonnullis illos promouentibus vsa, rursus manere cœperunt in hunc vsque diem. At mensibus singulis, cum terminus eorum instat, venter inferior intumescit, illamque dolores inuadunt vehementissimi, haud aliter quàm si nunc esset enixura: nec antea cessant, ni menses omnino eruperint.

Mirum verò planè hoc, & penè incredibile, nisi testes fide dignos citaret, quod Marcellus Donatus refert, dum de *historia medic. mirab. lib. 4. cap. 22.* scribit, quod anno Domini 1540. mense Martio, in Castro Pomponii, ditionis Dominorum de Gonzaga, non longè à Pado flumine sito, mulier quadam nomine Ludouica, cum antea vtero fœtum demortuum gestasset, iamque per vuluam corporis molliores partes putrefactæ profluxissent, intro ossiculis corporis derelictis, cum rectè tamen valeret, iterum conceperit, at cum male admodum haberet, iamque in vitæ discrimen manifestissimum traheretur, forte aduenisse chirurgum quendam, ex iis, qui per villas peregrinantur, cui nomen Christophorus

Bar. Sennert. Tom. III.

Bainus, qui mulieris casu audiuit, reque peroptimè ab adstantibus explicatâ, mulierem sanitati restituere promisit, dummodo illam ac mortuam manibus ipsius subicerent, nummosque 10. aureos si sanaret, persoluerent.

Quid sit: pactum recipiunt cognari pauperes, opem ferentibus & spondentibus ditioribus illius loci quibusdam. Homo literarum imperitus, audax tamen, deligatâ muliere, opus aggreditur; dissecitque per longum ipsius abdominis musculus, peritonæo, vterò demum ipso, sceleton mortui pueri extrahit, ablutoque vtero vino calente aromatibus quibusdam permixto, futurâ vulneris labia conglutinat, candentique ferro partem inconsutam vrit. Mirandum dictu, sanata mulier, statò tempore alterum fœtum peperit, non solum viuum, sed nullâ ex parte labefactatum, & postmodum non semel, sed quater concepit, vterò gessit, & feliciter enixa est. Testes affert huius rei mirabilis idem Marcell. Donatus, D. Io. Baptistam Zorzonum, & Alexandrum Begher, D. Fridericum de Felinis, & D. Leonellum Zorzonam, & Anton. Maiochum seu Mazzochinum, aliosque complures, qui interfuisse omni operationi.

Quam rem mirabilem confirmat alia historia, quam ex relatione D. Osuualdi Gabelchoueri, Schenckius, in *observ.* affert, qui ad Schenckium scribit: In oppido Sindelfingen, trium circiter horarum itinere hinc dissito, mirabile quid animaduerti. Viuit ibi femina 30. annorum, vel minor, vel non multò maior: ea cum partui propinqua, sex nimirum vel septem septimanis ante expectatam partus horam, fallente glacie, supina dorsum muro illisisset, nihil amplius sensit vitale in fœtu, quem gestabat vtero, neque tunc neque deinceps. Ventris moles eadem, nisi quod aliquandiu post lapsum increuit, ac deinceps iterum decreuit, sed non ex toto. Sed neque mortuum edidit fœtum; nec menses, vel qualia in puerperio expurgari solent, ex eo tempore vidit. Interim tamen (nam Anno 1590. lapsa est) bis vel ter concepit, toties vitales edidit fœtus, post partum tamen adhuc semper distentio ventris manet: ita vt in eâ sit omnino sententiâ, habere se adhuc in vtero fœtum illum mortuû. Quod quamuis contrarium ex toto sit, fœtum in vtero mortuum non putrescere, fœtu in vtero harente mortuo, alterum concipi, ac tandem in vtero foueri, donec iusto tempore in lucem edi possit: quia tamen post lapsum illum adusque primi infantis à lapsu partum, nihil ex vtero neque humoris, neque solidæ substantiæ, vel ossæ, vel carneæ exclusum sit, propemodum, vt credam, non computruisse quidem, sed in scirrhosam quasi abiisse substantiam infantem illum, & quasi contabuisse.

Curatio.

Si ergo partus nullus fiat, & fœtus viuus adhuc sit, vel obstetricis aut chirurgi opera extrahendus, vt *cap. preced. de partu difficili* dictum; vel abdomine & vtero secto eximendus, de quo, *cap. seq.* dicetur. Si verò mortuus sit, danda opera, vt antequam putrescere incipiat, ex vtero vel expellatur, vel extrahatur. Quanquam enim, vt ex historiis modò allatis patet, natura quandoque spontè fœtum corruptum expellit, & varias vias querit: tamen id non fit sine matris damno & periculo. Ideoque tutius est, operam dare, vt fœtus mortuus, antequam corruptatur, ex vtero tollatur. Fit autem hoc duobus modis. Vel enim medicamentis expellitur, vel manuum & Chirurgi operâ extrahitur.

Medicamenta, quæ fœtum mortuum expellunt, facultatem quidem expultricem etiam irritant, vt illa, quæ in partu difficili exhibentur, sed fortius & potentius, cum infantis motus iam cessat, sine periculo

*Medicamenta
fœtum mor-
tuum expe-
llunt.*

160 De Sympt. quæ foem. in vtero accidunt.

tamen, cum infans iam amplius non viuat, exhiberi possunt. Talia sunt *sabina*, *dictamnus Creticus*, *mercurialis*, *aristol. rot.* *radix ireos*, *gentiana*, *myrrha*, *castoreum*, *borrax*; Magna hic etiam olei ligni *Heraclei* vis est, si ad gut. xv. vel xx. in vino maluatico vel conueniente aqua exhibetur.

Vel *℥. sabinae*, *aristol. rot.* *trochisc. d. myrrhæ*, *castorei*, *ana Drach. j.* *cinam. Drach. β.* *croci Scr. j.* Dosis *Drach. j.* cum aq. *Sabinæ*,

Vel *℥. boracis*, *dictamni Cretici*, *sabinae*, *ana Drach. j.* *myrrhæ*, *radic. asari*, *cinam. croci ana Drach. β.* F. puluis, Dosis *Drach. j.*

Testium equi
usus in foetu
mortuo & se-
cundina ex-
pellendis.

[¶ Ad foetum mortuum & secundinas abigendas commendantur testes equi præparati, à *Contr. Gesnero*, in *epist. ad Gasser. p. 27.* qui scribit: Si de polline testium equi sumatur, quantum tribus digitis capitur, idque, si opus sit, bis vel ter repetatur, præsentissimum esse ad secundinas pellendas remedium, quod sæpius in iam desperatis probatum sit. Idem remedium Medicinæ Studiosis in Praxi se comitantibus commendauit *Horat. Augenius*, vt & in *fin. lib. 7. consul. & epist. Med.* Idem remedium expertus est *Henr. ab Heer*, vt refert *obs. 14.* in foemina quadam, quæ agrippam peperit, capite auulso in vtero relicto, cui exhibuit hunc puluerem: *℥. testium equi præparat. boracis an. 31. croci 3j.* cum aq. *lilior. albor.* & post horæ quadrantem supra puluinar iacenti, sternutatorium naribus admonit, vnde se concussit, & tanto impetu caput infantis eiecit, vt illud per cubiculum instar globi ad 18. pedes volueretur. Addit verò, cum remedio hoc aliquoties in eiiciendis foetibus secundinisque usus esset, cogitasse, idem ad menses quoque promouendos vtile esse posse, & id virginibus aliquoties exhibuisse sed nullo cum fructu. Eisdem testes pro secreto, in foetibus mortuis eiiciendis, vt & colica curanda, habet *Rodericus à Fonseca*, *om. 2. cons. 81.*]

Vt autem ista medicamenta facilius effectum suum edant, antequam propinentur, foemina in balneo, ex emollientibus desidere potest, vel partes circa vterum inungere ol. *lil. alborum*, *amygd. dulcium*, *chamæmelino*, adipse *gallinæ*, *anserino*,

Neque inutile fuerit, si vires ferant, etiam purgantia medicamenta exhibere, quæ & vitiosos humores, qui in hoc foeminarum statu facile colliguntur, euacuant, & consequenter foetum propellunt.

Externa quoque ad foetum mortuum eiiciendum vsurpanda. Fiat nimirum fons ex *mercuriali*, *dictamno Cretico*, *thymo Cretico*, *radice ireos*, *cucumeris agrestis*, *fl. chamæmeli*, *fl. achad. geniste*. Post eius usum, hypogastrium, & pubis regio, ac lumbi inungantur vnguento de artanità.

Vel *℥. colocynthidis*, *agarici*, *aristol. rot. ana Drach. j.* F. puluis subtilis, adde *ammoniacy vino dissol. fellis tauri ana Drach. ij.* ol. *cheirini q. s.*

F. Vnguentum.

Vel *℥. rad. cyclamin. ireos*, *aristol. rot. cucumer. sylvestr. an. 3 ij.* *nitri*, *myrrhæ ana Drach. j.* *farina lupinor. Drach. vj.* *opopanac. Vnc. β.* ol. *cheirini q. s.* F. Empl. vel potius Cataplasma,

Vel *℥. adipis leporini*, *vulpini*, *part. equal. cancrum viuum*, *lumbricos viuos*, & omnia in mortario contundantur, ac in sartagine frignantur, & inducantur alutæ, ac vuluæ applicentur.

Vel F. Pessus talis:

Vel *℥. radic. aristol. rot. ireos*, *ellebori nigri*, *colocynthidis*, *myrrhæ ana Drach. j.* pulueriscentur, adde *ammoniacy vino sol. fellis taurini ana Drach. ij.* M. F. Pessus.

Vel *℥. galbani*, *opopanacis*, *benzoës ana Drach. j.* ol. *irini q. s.*

F. Vnguent. quo pessus inungatur.

Vel suffitus ex vngulâ asinæ combustâ, vel galbano, castoreo F. & per tubulum fumus vtero excipiat.

Quod si frustra medicamentis in foetu mortuo extrahendo laboratum fuerit, ad Chirurgiam accedendum, Miserandam illam operationem, quæ, vt supra, è *Plinio*, *lib. 7. cap. 7.* diximus, quàm friuola sit animalium superbissimi origo, quàmque miserrima foeminarum, non raro superbarum, conditio, docet, dum non solum cum dolore pariunt, sed & in partu de vitâ sæpe periclitantur, & foetui intra viscera sua mortuo, nisi miserabiliter extrahatur, sepulchrum præbent. Non tamen operatio talis tentanda, nisi seruari posse mulierem constet; deploratæ verò relinquendæ, ne quæ alias morituræ fuerant, à Chirurgo occisæ dicantur. Quæ verò seruari possint, quæ non, supra, *Prognostico 3.* dictum.

Fit autem illa operatio duobus modis, vel solâ manu, vel instrumentis.

Per instrumenta foetum mortuum extrahendi modum, prolixè describit *Paulus Ægineta*, *lib. 6. de re med. c. 74.* & *Ætius*, *lib. 4. serm. 4. cap. 23.* Atque *Arelarensibus* mulieribus, quibus malum hoc frequens est, sæpe feliciter foetus mortuos hoc modo extrahi, *Valleriola*, *lib. 5. obs. 2.* docet. Operationem autem integrâ è *P. Æginetâ* proponere libet, cum in recentioribus, qui tamen eum ex *P. Æginetâ* & *Ætio* mutuati sunt, raro integer exstet. Reclinatâ in lecto, inquit, supinâ muliere, & magis vt deorsum vergat, mulieres aut ministræ quædam crura eleuata vtrinque teneant: si hæ non adsint, per vincula quædam thoracem mulieris ad lectum deligato, vt ne dum attrahitur foetus, corpus ipsius sequens, tractus vigorem exsoluat. Deinde pudenti alis per ministrum diductis, sinistram manum contractam, cum robustis ac constrictis digitis, pinguefactam in vteri osculum demittito, ac ipsum dilatato, & infuso in ipsum oleo laxius reddito, & vbi commodè vncus infigi possit quærito. Commodi autem sunt loci ad vncum infigendum, in his, qui in caput deferuntur, oculi, occiput, os ad palatum, mentum, clauiculæ, & circa costas ac præcordia loci: in his verò, qui in pedes deferuntur, ossa supra pubem & costarum intermedia spatia, & rursus clauiculæ: & postea detentum dextrâ manu vncum, & flexuram ipsius inter digitos occultatam, per sinistram manum leniter inducito, & in quodam ex relatis locis infigito vsque ad inanem locum, & alterum huic oppositum, quod æqualis & non ad alteram partem vergens attractio fiat: deinde æqualiter trahito, non solum in directum, sed etiam in latera, velut in dentium extractione fieri solet, & interim tensionem ne remittito: postea immisso indice digito pinguefacto, aut etiam pluribus, inter vteri osculum & impactum corpus, velut si excores, in orbem circumducto. Sequentem verò proportionem vncus, ipsum in vteriores partes transferre oportebit, atque sic facere vsque ad perfectam foetus extractionem. At si manus foetus præmissa sit, & impacta retrudi non possit, obuoluto panniculo, vt ne ob lubricitatem elabatur, aliquatulum attrahere illam oportet, & vbi prodierit, totam de humero refecare. Idem etiam faciendum est, si ambæ manus promineant. Similiter etiam pedes prominentes, reliquo corpore non subsequente, ab inguinibus refecare oportet, & postea conari, vt reliquum corpus dirigatur: Si verò ex eo, quod maius est caput, obstructio fiat, si quidem hydrocephalus est foetus, spatula polytis destinata, aut acicula, aut aculeato cultello, inter digitos occultato, caluaria diuidatur, quod aqua euacuata considat. Si verò naturaliter ita amplum caput habet, diuisam similiter caluariam per forcipem dentibus aut ossibus extrahendis commodam contundimus, & si supereminet ossa, ipsa eximimus. At verò si protactis capite, circa thoracem obstructio fiat, eodem instrumento loci circa clauiculas vsque ad inanem locum diuidantur, quod humore euacuato thorax concidat. Si verò non concidat, factâ dissectione clauiculas

Per Chirur-
gicâ instru-
menta foetus
extrahit.

uiculas ipsas auferre oportet: tunc enim thorax concidet. Si verò imus venter inflatus fuerit, mortuo foetu, aut hydropo affecto, eadem ratione humor euacuetur vnà cum ipsis intestinis. In iis verò, qui in pedes deferuntur, inclinatio faciliè ad osculum vteri dirigitur. Quod si circa thoracem aut abdomen impactus foetus hæreat, panniculo obuoluto attrahatur, & eodem modo factâ diuisione, ea, quæ continentur, euacuentur. At si reliquis ablatis, caput recurrens detineatur, sinistram manum immittito: & si quidem disparatum fuerit vteri osculum, manum in profundum demittito, & repertum caput digitis ad osculum deuoluto, deinde vnco vno atque altero infixo attrahito: si verò conclusum sit vteri osculum ob inflammationem, nulla vis inferatur, sed pinguibus ac largis infusus vtendum est, infessibus item ac irrigationibus & cataplasmatibus, quò disparato osculo educatur, velut dictum est. Porro qui in obliquum prodeunt foetus, si quidem dirigantur, prædictis modis vtendum est: si minus, totus foetus intus disseccetur, & particulatim educatur: diligenti animaduersione habitâ, ne qua particula intus latens relinquatur. Post Chirurgiam, curationibus ad Vteri inflammationes vtendum est. Si verò etiam sanguinis eruptio fiat, etiam huius curationem habeas. *Hactenus P. Agineta.*

Potest tamen etiam sine instrumentis Chirurgicis solâ manuum operâ & Chirurgi solertiâ foetus mortuus ex vtero matris extrahi. Modum sibi vñtatum descripsit Carol. Stephanus, lib. 3. cap. 2. de dissect. part. corp. human. Postquam foetum mortuum esse cognouimus, cogitamus, inquit, de positione optimâ mulieris: eaque ita deliganda & constringenda, vt inter operandum nihil periculi subiret, nobis quoque nihil ob stare posset, quo minus foetum diligenter extraheremus. Adducimus sedentem matrè ferè vsque ad imam lecti spondam: tibias eius aliquantulum incuruamus, crura diducimus: fasciam latam, eamque longam ac validam, minimè duram, à mediâ comprehendentes, sub plantâ mediâ pedis parturientis componimus: deinde efficiamus, vt alia fasciæ pars in dextrum tibiæ latus, alia in sinistram per pedion ex opposito inclinet, atque ita tandem vincula sub poplite deuoluimus: illic crucem rursus aliam efficiamus, cuius extremitates adhuc sibi inuicem superuectæ per cruris medium rursus tertiam crucem efficerent: tum ipsa extrema simul ad ceruicem per pectus ita deducimus, vt leuiter crus & tibiâ inflexam continerent: à ceruice ad aliam corporis partem extrema prædicti vinculi penè deflecentes, atque ad crus alterius lateris exporrigentes: in eo ligamenta ducimus ex opposito in crucem, veluti in altero crure factum fuerat, deinde ad popliteum iterum aliam crucem imponimus, & rursus tertiam circa pedion: quomodo in alio latere iam feceramus: quòdque extremum vinculi ad internam tibiâ spectabat, id sub plantâ sic inflectimus, vt ad extremum eiusdem tibiæ latus deuolutum cum alio extremo constringeretur, ne vel inter operandum dissolui posset, vel ipsam mulierem in motibus incompressis aliquo pacto offenderet. Id vbi factum fuit, reclinamus mulierem supinam: statuimus adiutores duos, qui crura diducta & firma continerent: præter alios tamen qui corpus mulieris reclinatum ita cohiberent, ne præ dolore vehementius subsultaret. Ministros autem huiusmodi delegimus ex iis, quos faciliè agnoscebamus infracto & audaci esse animo, quique ab opere haud ita citò cessarent, non etiam lacrymis, aut vocum pietate, aut rei ipsius crudelitate præter æquum mouerentur. Linteo calido, in multis sinus conuplicato, vtramque crurum mulieris regionem operimus, ne spectantibus dolor aut pietas concitaretur ex opere: sub eo etiam linteo manus vsque ad mediam ferè vlnam occulimus, ne res ex se planè impia adstantium affectus plus æquo concitaret, animosque percuteret.

Dan. Sennert. Tom. I. I.

Sinistram manum per pudendum intro demittimus, digitis sibi inuicem incubantibus, & ad internam manum arctissimè compressis. Sentimus per collum vteri foetum in caput deuolutum; vix autem exsilire potuissè, propter angustiam, quæ esset in collo matricis infimo, iuxta pudenda, tum aliam manum secundum palmam sinistram cõcauam sensim intro dimittimus: cumque iam se inuicem constringerent manus, foetusque proximè essent: tum vtramque in pugnum claudimus, quo robustior fieret totius brachij vis in diducenda parte, & præmunienda foetui viâ. Pugnis factis, totis viribus ad diductionem vtimur, mediis digitorum veriusque manus articulis sibi inuicem concurrentibus inter diducendum: vt nostra brachia in eiusmodi motu plus viderentur foras operari, quàm intus manus. Vbi sentimus iustam viam præparatam, tum nos dextram manum leuiter extrahimus, sinistram partem foetus, quæ magis sese offerebat (siquidem iusta nobis visa fuit) comprehendentes: erat autem caput. Nam si ex pedibus alterum sensissemus, nūquam is corripendus erat, vt à pede totum corpus extraheretur: si manum, intro etiam erat propellenda, donec caput sese offerret: nunquam enim tuta esset foetus extractio à primis manibus aut pedibus. Si duplicatus sese obtulisset foetus, hoc est, ventre, vel natibus, vel humeris ad exitum præparatis: commodius fuisset, leuiter partem prominentem intro repulisse, foetumque ad caput, quantum fieri potuisset, deuoluissè, quàm ita extraxis se: nunquam enim sine maximâ parturientis noxâ fieri id potest, quanquam aliquando fiat. Sed ad rem. Caput subtus corripimus, manu semper infra residente, nunquam autem supra: leuiter id extrahimus, donec altera manus adiutrix priori data esset. Sed & sinistram, quæ intus erat, vsque ad vmbilicum foetus, iterum sursum duximus: eum enim inculpatum in primis obseruare necessum fuit, propter secundinam: quum intus reliquissè lethale foret. Ipsum itaque inter duos digitos aut continuimus, aut molliter iis circumuoluimus. Eoque pacto puer extinctus vnà cum suo chorio nullo negotio tandem extractus est, tamen si visus nobis fuisset foetus maior aut tumidior, quàm qui maximâ difficultate foras exiret, neque viuentem matrem posse permittere: cum præcipua diligentia sit in vmbilico adhibenda, tum vmbilicum excepisse, ac deiunxisse tutius fuisset, filiumque extra Vterum depulisse, ne secundina intro concluderetur: deinde verò per ventrem & pectus incidendus erat foetus, viscera eius eximenda, quo gracilior fieret: postea autem vmbilico partes ad extractionem faciliores excipienda, atque id altero genu nostro ad lecti spondam inclinato, diligenter extrahendus, quando ita sola manus præstare non potuisset. Foetu quouis depulso, nunquam vmbilicus est relinquendus, donec integra secundina subsequatur. *Hæc Car. Stephanus.*

Modum hunc fere secutus est Ioh. Bauhinus vt historia fratri Casp. Bauhino communicata, & obseruationibus Schenckij inserta testatur. Est autem talis: Anno 1587. Octobris 26. cum essem in Illustrissimi Principis mei arce Horburg, quæ iuxta Colmariam est, vocatus fui à cœnâ, post horam septimam, ad iunioris mei Principis Ludouici prius nutricem, Barbaram nomine, quæ doloribus partus diuexabatur. Hæc enim cum partui foret proxima, suppurationumque dies præterisissent, 23. huius mensis per scalas supra dorsum delapsa, vt ferè in lipothymiam inciderit, die 25. ante prandium partus dolores perferre cœpit: 26. verò auctis doloribus & ruptis inuolucris, aquæ effusæ, quo tempore vixisse adhuc foetum, mulieres adstantes asseriebant, quod ex motu apparente collegerint. Dum verò adfui, licet à 7. vsque ad 12. noctis adfuerim, nullum motum sentire potui: dolores tamen & conatus crebros non fortes & irritos pertulit. Sacculos ex lino in aqua coctos

O. 3 applicare

applicare iussi, & continuò pubi admoueri, idque ad partes emolliendas, & tumorem impediendum: ipsa verò aliquando sella infidebat, interdum stabat. Obstetrices bonum fœtus situm assererant, caput & capillos se sentire, sæpius à me interrogata, assererant. Ego tandem videns illam frustra eniri & torqueri, iubeo in lectum recumbere, discedo, rediturus cum vocarent. Vocor post quartam; dolores non aderant magni: de dolore tantum lumborum conquerebatur, ex dolore delitabat. Obstetrici iniungo, vt humectatam manum in decocto lini & inunctam butyro, pudendo inferat, & scrutetur, quo in statu sit fœtus, & an aliquid mutatum respondet, esse in eodem; quo præcedente fuerat die, statu: ego tandem præparata manu, vt obstetrix, eam admouit, comperio tumorem ferè extra collum vteri, qui tangendo refertur, digitos mollior supra tumorem ducendo, nullos sentio pilos. Hinc malum coniicio situm fœtus, intrudo manum, vt perquiram: comperio partem mobilem in tumore, dubius hæreo, quæ sit pars: paulò penitus perquirens, rumpitur ex improviso tunica amnios, & profuit aliquid liquoris: ad tactum apparet manus & vasa umbilicalia: indico obstetricibus, eas deceptas eo tumore, & vt iterum admoueant manum, sed nihil trahant educantve, mihi aliâ ratione procedendum. Quare iubeo ipsam supra marginem lecti sedere, & dein per transuersum in dorsum recumbere: pedes supra scammum lecto admotum firmare, qui per duos tenerentur: supra corpus relinquo culcitram, superinduco lintheum, vt nullæ partes apparent, nec etiam quæ ego manibus, vel obstetrix ageremus, quod honestius omnia tractarentur. His ita peractis, profundè in Vterum protusâ manu ad mediam ferè vnam, perquisiti pedes alternatim, modò dextrâ, modò sinistrâ manu vtens: satis commodè pedem vnum reperio, paulatim attraho, alterum perquiro: non possum inuenire, tandem fasciâ ligo pedem in ipso collo vteri: iubeo obstetricem paulatim trahere, dum iterum intrudam manum & perquiram alterum pedem, ducens manum secundum cras fœtus: peruenio ad podicem fœtus, intruso digito in podicem, traho paulatim, iterum perquiro pedem, sed frustra: tandem paulò fortius podicem dextrâ manu traho, & sinistrâ ligamentum pedis annexum: res non nihil succedit: postea inuenio pedem, quo reposito, victoriam cano, attraho paulatim, eo educto, vtrumque pedem obstetrici tradidi iubeo vt lentè trahat, ego manu dextrâ vterum dilato, & sursum rugas repello: tandem sequitur abdomen cum dorso, hæret deinde circa humeros, alterum brachium perquiro & educo: iubeo obstetricem continuò modestè trahere, manu impedio, ne vterus ad collum pueri claudatur (quod fieret, nisi manus impediret): manum in os pueri intrudo & paulatim caput attraho. Extracto toto fœtu, subito, ne claudatur Vterus, (quod in momento fit, magno cum periculo) intromissâ manu ad medium ferè cubitum, paulatim secundinam perquiro, ac sine vi (ne inuertatur vterus, vt euenisse operâ malarum obstetricum vidi) eam leuiter integram educo, sanguinem etiam grumofum; manu ductâ per totam vteri capacitatem, extraho: subito retraho manum, & vt comprimât crura iubeo, paulatim supra lectum retrahendam curo: pudendis & abdomini cum sacculis appono panem coctum in vino & aquâ: à somno impedio, & à vini potu, iac quietem iniungo, paulò post aliquid iusculi curo exhibendum, interdico ne nimium calefaciant hypocauftum. Operatio hæc feliciter fuit peracta intra horæ semis spatium. Deo Opt. Max. sit laus. *Hæc Ioh. Bauhinus.*

Cum autem in talibus operationibus vires valde deiciantur, ea reficienda sunt, doloresque mulcendi, & partes laceratæ fouenda, & omnia, quæ accidere possunt, symptomata præcauenda. Nimirum, vt aliàs

etiam, puerperæ à frigido aëre defendenda, & in lecto diutius detinenda, ne Vterus ab eo lædatur, & tormina, suffocatio vterina, & alia symptomata excitentur. Exhibenda verò iuscula gallinarum, oua, vinum odoratum cum pane, vel iuscula ex cereuisiâ, modò febris non adsit; species diamargar, frigidæ, diambæ, el. de gemmis, cum vino & aq. borraginis.

Vt dolor mitigetur, partēsque roborentur, fouenda decocto artemisiæ, maluæ, rorismarini, absinthij, myrti, hyperici, & postea illinenda vnguento Comitissæ, vel sequenti:

℞. ol. myrtini, amygd. dulc. hyperici ana Vnc. ℞. spermat. ceti Drach. ij. seu hircini vel ceruini Vnc. j. cera q. s. F. Vnguentum.

Vel *℞. cera Vnc. iij. spermat. ceti Vnc. j.*

Liquefiant super igne, & vbi ab igne fuerint remota, tela cannabina ventri magnitudine respondens ei immergatur, quæ ventri imponatur.

Verum in nostris regionibus nunquam, aut certe rarissimè, fœminæ tales operationes admittunt, sed potius rem omnem Deo & Naturæ committunt.

CAPVT VIII.

De Partu Cæsareo.

TAndem vnus adhuc superest modus fœtum ex vtero extrahendi, qui sit sectione abdominis & vteri. Fit autem in tribus casibus. Primus est, cum fœtus mortuus est, & mater viuuit. Secundus, cum mater mortua est, & fœtus viuuit. Tercius, cum mater & fœtus viuuit: & qui hisce duobus vltimis modis vini eduntur, Cæsares, quod ex vtero excisi sint, nominantur, ipsaque illa actio, partus Cæsareus.

Fœtus mortui gratiâ raro sectio ista instituitur, sed is vel medicamentis expellitur, vel Chirurgiâ extrahitur, aut Naturæ opus relinquitur, quæ eum particulatim expellit. Historiam tamen gestationis in vtero fœtus mortui per annos quatuor, & tandem secto abdomine & vtero membratim extracti saluâ matre & fœcundâ manente, Matthias Cornax, *Enchirid. suo consultat. Med.* subiunxit, quæ pag. 188. ibi exstat, cuius summa hæc est. Anno 1545. cuiusdam ciuis Viennensis, Georgi VVoltzer, hospitii ad ædes rubri cancri, vxor Margareta nomine, anno ætatis 25. concepit, & cum partus tempus adesset, in ipso pariendi conatu fragor quidam in eâ increpuit sonorus, à quo viuacitas infantis amplius deprehendi non potuit, ipsaque grauida inde agrotare cœpit, etsi lac copiosè afflueret, & indies pariendi spes minor facta. Mulier ita multas septimanas decubuit, ventris tumore, duritie, & fluxu, qui superuenerat, nihil remittentibus, & omnis generis auxilia, sed frustra v surpauit, & ita ad annum Domini 1549. feminiua perdurauit, fluxu putrilaginoso per locum muliebrem toto quadriennio durante. Anno tamen 1548. ac umbilicum foramen apertum est, è quo multum saniosi fœtidique mucoris profluxit, post aliquot menses verò, adhibitis emplastris, locus apertionis coaleuit. Anno verò 1549. mense Iunio, natura nouam viam, non procul à priore, aperuit, per quam collecta putrida materia multa effluxit, qui fluxus menses aliquot durauit, & foramine conspectu & tactui os quoddam sese exhibuit. Cum dolorum fœtorisque grauitas indies accresceret, & crebra animi deliquia acciderent, viderenturque omnia ad interitum spectare, vocati sunt tres Chirurgi, & duo Medici, & inter eos ipse Matthias Cornax, Regis Romanorum Medicus, à quibus decretum, abdomen sectione apertendum esse. Anno itaq; Domini 1549. decimo Nouembris

horâ

horâ 12. pomerid. sectio hoc modo peracta est. Sectio à loco, quem paulò supra umbilicum, in dextro latere, natura ipsa primò aperuerat, inchoata est, & rectè deorsum per tractum musculi recti abdominis, longitudine plus minus octo vnciarum, hoc est, semipedis antiqui & duorum pollicum continuata: quâ factâ propter necessitatem & incredibilem fetorem subito contentum in vtero à Chirurgis vndique liberatum est & exemptum frustillatim fœtus masculi iamdudum emortui & semiputridi corpus, cuius caput totum contractum & cranii ossa dispersa erant. Absolutâ sectione, quam sine animi deliquio pertulit, omnia Dei benignitate feliciter successerunt, & sine vllâ futurâ vulnus coaleuit, & omnino consolidatum fuit, ac iterum menses bono ordine & modo fluere cœperunt. Et quod mirum fœmina ista iterum concepit, puerumque gestavit bene valentem, vsque ad secundum diem mensis Iunii, Anni Domini 1551. quâ dies cum illucesceret, & infans robustus strenuè palpitaret, mater verò strenuè in edendo fœtu laboraret, vocati iterum Chirurghi, qui prius eam secuerant, & D. Matthias Cornax, qui cum matrem omnibus viribus destitutam, cicatricem denique veterem, per rimam longam quasi hircere, omnesque fœminæ conatus frustraneos esse viderunt, ventrem, vt prius, ferro secandum esse suaserunt. Verum cum mater eius, & fœminæ præsentes adsentiri nollent, horâ noctis decimâ, cum frustra diu & strenuè luctata esset, viribus omnibus exhaustis cruciatibus oppressa, animam exhalauit. Quod cum factum esset, subito Chirurgus vocatus, statim infantem perfectum, masculum, omnibus numeris absolutum, sed mortuum exemit.

Similem historiam D. Philippus Hechstererus, *obseruat. dec. 6. cap. 3. in Scholio*, refert, quâ sic se habet. Ulmani Fabri incolæ Leinheimensis in Marchionatu Burgauensi vxor, nomine Barbara, grauida, sic Deo benedicente, facta, nonum compleuit mensem, eo doctores parturientis sensit (Fuit is 27. Martii Anni 1623.) sed inualidos, ne labor parturientis, nec diligentia obstetricantis quicquam promouit in vtero, quod eritendum erat. Nec ardentes preces, nec suspiria lacrymis conspersa Deum expugnârunt, nisi quod animam fœtus ad se vocarit. Cadaver vterum in tumorem fustulit, & abdomen turgescere fecit, iacens in cauo transuersum. Octo transierunt septimane, in quibus nil conaminis in excludendo molestum senserit, nec dolores, nec parturientium nixum. Vires matris interim labefactæ à fœtu putrido, & fetente hecticum corpus dederunt, ac si ossa inclusa cuti essent. Adflicta singultientibus votis mortem inclamauit, & ardens efflagitauit. Cœlamatis sic & deploratis iâ omnibus, misericordia Dei eam respexit, & Marchionissam Burgauensem mouit, vt eius misera in hospitale reciperet Gûntzburgi, vt ibi excideretur putridum, quod matri necem minitaret. Dup igitur Chirurghi, consilio subministrante Excellentissimo Dn. Adamo Hebich, Medico Clarissimo Illustrissimæ Principis viduæ Marchonissæ in Gûntzburg, ventrem infra umbilicum transuersum ad pubem versus aperuerunt, in quâ regione iam signa apertionis in ventre à putredine conspiciebantur. Infans putridus & solum ossibus ac caluariâ cognoscendus exemptus fuit, locus vulneratus mundatus, confusus & conuenientibus medicamentis tractatus & iam iam curatus, nisi quod ad consolidandum reliquum, opus habeat potius emplastris cicatrisantibus, quam manu medicâ.

Secundò, interdum mortuâ matre fœtus viuus ex vtero materno secto extracti, & inde Cæsares ac Cæsones dicti sunt. Itâ enecta parente, Scipionem Africanum priorem natum fuisse, primumque Cæsarem à Cæso matris, vtero dictum: similique modo natum & Manlium, qui Carthaginem cum exercitu intrauit, Plinius, *lib. 7. nat. hist. cap. 9.* & alij, referunt. Anno Do-

mini 959. Burcardum Comitem de Lintzgovv, Buchorn, & Monte-forti, post Abbatem Sangallensem, vulgò Ingenitum dictum fuisse, eò quod ex mortuæ matris vtero exfectus esset: & Gerhardum Vithonis Comitis de Bregentz F. ex matris vtero exfectum, Constantiensem Episcopum factum esse, anno 1009. & monasterium Peteshusum, ac templum Ciriaceense extruxisse, è Bruschio Io. Schenk. *lib. 4. obser. refert.* In annalibus Hispaniæ legi scribit Rod. à Castro, *lib. 4. de morb. mulier. cap. 3.* Regem Nauarræ Sanctium, matre à Saracenis inter venandum trucidata, per vulnus in ventre acceptum exertam manum ostentantem, à superueniente nobili Geuarra extractum, & clanculum enutritum fuisse, eumque postea de Principis electione disceptantibus proceribus obtinuisse, controuersiasque sedasse. Cornelius Gemma, *Cyelocho-mon. lib. 2. cap. 6.* Se iam sexto vitalem fœtum ex mortuâ matre exsecuisse scribit. Et Hot. Augenius, *lib. 3. epist. 2. cap. 11.* Villicam quandam, quæ grauida nono mense ventriculi exulceratione laborasset, & viginti diebus sine cibo potuque permansisset, tandem mortuam esse, atque ex eius dissecto vtero puerum vitum se extraxisse refert, qui Fortunatus ad fontem S. Baptismatis vocatus fuit. Carol. Stephanus, *lib. 3. de dissect. part. corp. hum. cap. 1.* se sectionem hanc aliquoties administrasse, & ex matre mortuâ fœtus viuos extraxisse scribit.

Monet quidem Roderic. à Castro, *de morb. mulier. lib. 4. cap. 3.* infantem superuiuere non posse in vtero, mortuâ matre nisi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migravit, ab vtero extrahatur, aut paulò ante, dum in agone puerpera est, præsens adhuc spiritibus vitalibus; idque ideo, quia vitâ & motu puerperæ cessante, cesser quoque infantis vita. Verum vix possibile est, vt ictu temporis vno operatio ista perficiatur, neque semper constat, quo momento anima è corpore emigret; neque semper, dum adhuc in agone mater est, sectio ista admittitur. Ratioque quam adducit, falsa est, quod cessante vitâ matris, cesser etiam vita infantis. Habet enim infans suam animam & si tempus legitimum partus adsit, atque omnia corporis organa iam perfectâ & absoluta habeat, sine matris beneficio viuere potest, mortuâ matre, eodem modo, vt in lucem editus sine matris adminiculo viuut. Ne tamen in vtero suffocetur, danda opera. Ideoque Carol. Stephanus monet, vt matre in agone constitutâ, aliqua re inter dentes interposita apertum morientis os seruetur, & obstetrici nunquam ab ostio vuluæ manum dimoueat, & incurua ac diducta mulieris femora, quantâ poterit, diligentia contineat, donec Chirurgicâ manu fœtus exfectus, & extractus fuerit. Infantem autem matre mortuâ in vtero eius adhuc viuere, ex motu eius & subsultatione quasi cognoscitur.

Modum autem, quem in extrahendo fœtu viuò, è mortuâ matre obseruauit Carol. Stephanus, *alleg. loc.* ita describit: Lineam, inquit, cultro rasorio leuiter duximus per sinistram mulieris hypochondrium, circa vteri extuberationem: hand ita profundè tamen, sed tantum vsque ad peritoneum: cauendum enim erat, ne quid intestinorum aut attractum aut vitiatum esset, si forte vnâ peritonæum incisum fuisset. Rursus ita admonemus nouaculam vt summâ tantum cuspide peritonæum incidatur, ad digitos sinistrae manus intromittendos. Eo facto, digitos per rimam peritonæi intro demissimus, usque incuruatis peritonæum lursum aliquantulum ereximus: alterâ deinde manu (nempe dextrâ nouaculam admoimus in eam peritonæi portionem, quæ digitis intermediis continebatur, leuiterque consecuimus id à peritonæo elatum, quod inter digitos comprehensum fuerat, secundum vulneris longitudinem. Iam tum liberè rotam manum intro deuoluimus vs-

An fœtus in vtero, matre mortuâ aliquandiu viuere possit.

Fœtus viuus mortuâ.

quæ ad matricem, intestina paulatim sursum attol-
lentes, ne quando delaberentur; eademque manu
vulneris labrum superius diducentes, quò facilius ve-
niret in conspectum yteri tumor. Hic non segnes fui-
mus, sed sinistra manu intus relicta, & vulneris la-
brum apertum continente, dextram ad confectionem
aptauimus, ad vnius tantum digiti spissitudinem im-
primentes nouaculam in tumorem yteri, eumque pro
vulneris longitudine, quantà fieri potuit diligentia
consecantes; haud tamen ita temere, vt primâ sectio-
ne matrix ad integrum confecta videretur; incerta est
enim, & varia matricum spissitudo; quemadmodum
Galenus optimè censuit. Itaque sensim iterum atque
iterum demissa nouacula, leuissimè tandem dissecui-
mus vterum, quousque ad secundinam ventum esset:
eam verò facile cognouimus ex venarum confusa mul-
titudine sanguinem veluti expressum eructante:
quod agnoscendi chorii indicium tibi sit omnium
certissimum. Tum demum nouaculam reliquimus;
iam ab obstetrice certiores facti, defluxisse aquosa ex-
crementa, quibus innatare solet fœtus: muliere non-
dum extinctâ. Aliqui nisi id & signis & verbis com-
pertum nobis fideliter fuisset, tum excrementa deflu-
xisse, tum matrem iam pridem à dolore laborasse; non-
dum quidem nouaculam reliquissimus; sed etiam se-
cundinam penetrare tutius fuisset, & summâ nouacu-
læ cuspide ipsam incidere ad excrementorum effusio-
nem; tertia enim huiusmodi excrementa integram
adhuc secundinam esse indicant, quod præcipue fieri
solet, immaturo adhuc partu. Itaque post factum in
secundinâ foramen nouaculæ cuspide, tum vtriusque,
manus digiti intromittendi sunt ad eam lacerandam.
Nos autem & signis ipsis, & verbis agnoscetes efflu-
xisse excrementa, & secundinam disruptam, tum qui-
dem dextram manum secundum yteri altitudinem in
profundum sensim demersimus, vt extensis digitis,
integrum fœtum comprehenderemus: sinistra matri-
cis confectæ labia sursum attollendo, ne forte impe-
diretur ab intestinis, atque in sese concideret. Vbi
fœtum sub manu sensimus, tum ita leuiter ipsum
conuertimus, vt eius spina toti nostræ palmæ incum-
beret, atque extensæ manui & brachiali insideret.
Nam plurimum cauendum esse duximus, ne vel à
thorace, vel ventre, aut pede, aut brachio, aut etiam
capite comprehenderemus; id enim sine periculo vix
fieri potuisse credidimus. Sed quando caput infra de-
uolurum sensimus, tum manu secundum spinam pro-
tensâ, curauimus extremos digitos ad humeros pau-
lulum incuruare, quo facilius fieret apprehensio. At
si sursum caput reperissemus, tum quidem extremi
digiti sub natibus & osse sacro confirmandi fuissent.
Itaque manum paulatim sursum attulimus, ita vt to-
tum brachium in mulieris ventrem extremum leuiter
incumberet, eumque modicè comprimeret: Eum
quando conspeximus, sinistram manum dextræ ad-
iutricem dedimus: & alterâ fœtum ostendente atque
erigente, alterâ sensim extrahente, fecimus vt in ven-
trem mulieris supinus fœtus depelleretur. Voluimus
autem confestim experiri, viueret nec ne, cum pro-
pter imbecillitatem ac laborem nullum artuum pro-
moueret, neque spiritum. Id verò facile cognouimus,
primis digitis fœtus umbilicum prominentem iuxta
ventrem molissimè atrectantes: & modicè per ali-
quod spatium comprimentes, sensimus pulsantem ar-
teriam in umbilico, etsi circa parietalium ossium fines,
in eo, quem vocant fonticulum, nihil attolli aut mo-
ueri videretur: nec digito admoto lingua calorem ali-
quem præ se ferret. Cum primum percepimus atrectæ
pulsus, in umbilico confestim filo cerato, quod no-
bis erat in promptu, primum strictè ligauimus ad triū
digitorum longitudinem ab ipso ventre, dein iterum
atque iterum etiam aliis locis constrinximus, extre-
mos nodos semper strictiores efficientes. Scies quid

postea acciderit; vix consummatâ horâ integrâ, cepit
puer oculos aperire, os diducere, de fonticulo pul-
lare, artus etiam leuiter extendere: denique vo-
cem atque ciulatum emittere. *Hæc Carol. Stephanus.*

Tertius casus est, cum fœtus viuus è viua matre se-
ctione extrahitur. Id quod faciendum, cum partum
aliàs nullum secuturum, ob causas, *capite precedente,*
propositas, certum est. Tum enim ne vel mater, vel
infans, vel mater & infans simul de vita periclitetur,
ad hoc extremum auxilium accedendum est.

Posse autem hanc operationem saluâ manente ma-
tre & fœtu administrari, multæ historiæ docent, qua-
rum plurimas peculiari libello, *de fœtus viui ex matre
viua sine alterutrius vitæ periculo casurâ*, Franc. Rous-
setus collegit, in cuius *sektione primâ* necessitatem hu-
ius operationis ostendit; quod scilicet, si ob causas,
cap. preced. enumeratas nullus fieri potest partus, hoc
modo fœtus viuus seruari potest, qui aliàs in vtero
materno suffocaretur, & ipsa mater seruetur incolu-
mis, cui aliàs etiam moriendum esset, & ita quidem,
vt in posterum quoque vtero gestando apta futura sit.

Deinde possibilitatem huius operationis probat
historiis variis, primò quatuor ab aliis relatis, qua-
rum prima est de muliere quadam, quæ sexies,
cum aliter parere non posset, sektione eiusmodi
fœtus viuentes semper est enixa, septimò verò graui-
da, cum Chirurgus, qui priores sektionem obierat,
mortuus esset, nec alius esset, qui ipsi subueniret,
mortua est; secunda, de alia, cui tres infantes viui è
latere extracti; tertia, de Ioanne Marasio Chirurgo,
qui è propriæ coniugis latere incisio filium extraxit;
quarta similem casum recenset: Sex verò historiis à
se ipso visis & notatis, quarum prima est de quadam
muliere, in cuius latere cicatricem, & factæ futuræ
conspicua puncta, quæ post apertionem abdominis
manlerant, vidit, quæ tamen amplius non concepit,
etsi ipsa & maritus iuuenes essent; Secunda, de alia,
cui ipse sektionem suauis & cum secaretur adfuit, quæ
postea rursus concepit & peperit, herniosa tamen
mansit; Tertia, de quadam, è quâ sektionem fœtus
mortuus extractus fuit, quæ postea aliquoties pepe-
rit; Quarta, de quadam, quæ primò grauida feliciter
secta fuit, & postea iterum concepit, sed cum nec tum
parere posset, & Chirurgus prior mortuus esset, alii
verò idem audere nollent, mater vnâ cum prole mi-
serè periit; Quinta, de alia, quæ felicissime fuit inci-
sa, & postea rursus grauida reddita, naturali modo
iterum enixa est; Sexta de quadam, cui fœtus mortuus
sektionem extractus fuit, quæ cum conualuisset, septi-
manis quinque post rursus menstruas purgationes
habuit, statimque post concepit & peperit.

Sektionem verò *secundâ* eiusdem operationis possi-
bilitatem rationibus probat, dum docet, & musculos
abdominis, & peritonæum, & vterum posse absque
periculo vitæ incidi.

Sektionem verò tertiam id, quod rationibus probaue-
rat, exemplis & historiis confirmat, variasque histo-
rias adducit, quibus probat, vulnera musculorum e-
pigastrii, peritonæi & yteri fuisse sanata.

Sektionem quartâ casus longè periculosiores, quàm
est sectio Cæsarea, qui vtero accidere, qui tamen sui
respectu non fuerint lethales, proponit, quos in quin-
que classes disponit. In primâ classe agit de mulieri-
bus, quæ seipsis ignorantibus vtero gestarunt, in
quibus fœtus mortuus ac putridus causa fuit, vt &
vterus in corpore putresceret, ita vt temporis pro-
gressu interierint, quæ tamen superuixissent, si malo
cognito, tempestiue sektionem hac ipsis auxilium latum
fuisset. In alterâ, de mulieribus, quarum aliqua
puerperæ fuere, aliquæ verò non, quæ apostemate
yteri laborantes apertæ fuere, non sektionem Cæsarea,
sed canterio actuali abdomini impresso, quæ tamen
non modo nec mortuæ sed nec facultate concipien-
di.

di priuata fieri: quæ tamen operatio, quàm sit ca-
fareæ sectio, longè periculosior. In tertiâ de morbis
vteri, circa interiorem partem fundi ipsius putrefacti,
& quidem tanto cum vlcere, vt fœtus mortui è ca-
pacitate vteri ad intestina fuerint prolapsi, & inde per
epigastrium extracti, (quo loci magnum solum apo-
stema esse suspicio erat) absque tamen matris inter-
necione, aut postmodum vtero gestandi facultate ab-
latâ, vtero naturæ beneficio consolidato. In quartâ
classe recenset historias mulierum, quibus vterus pro-
lapsus & putridus, absque vitæ periculo, totus, &
quidem sectione, vitione, aut ligaturis ablatus fuit.
In quintâ iridem historias mulierum, quibus vterus
valde absumptus & putridus, tandem spontè, ab-
sque tamen mortè aut morbo subsequente, excidit,
proponit.

Quintâ sectione idem eorum, qui bruta castrare so-
lent, exemplo confirmat.

Sextâ sectione probat, sectione hac fecunditatem
fœminis non auferri, sed vbi post sectionem conua-
luerint, iterum concipere posse.

Eandem Rousseti sententiam aliis etiam historiis
confirmat Casparus Bauhinus, in appendice libelli, in-
ter quos notabilis prima est, quæ hoc modo refertur,
Cum circa annum salutis 1500. Elisabetha Alespa-
chin, Iacobi Nufer, ἐρχομένη, in pago Siegershausen,
(præfecturæ Gottliebanae in Turgauia, parochiæ Al-
tishuillanæ) vxor primò vtero gestaret, & iam dolo-
ribus partus per aliquot dies diuexaretur, ad se obste-
trices tredecim, & aliquot lithomos vocauit, à qui-
bus, frustra ramen, opem sperabat, cum nec fœtus ex-
cludi, nec etiam dolores mitigari possent. Quare iam
desperatâ salute maritus vxori consilium suum com-
municat: quod si consentiret, velle se, quod spera-
ret, annuente Domino scelerem successum, in ipsâ
suam experiri industriam. Annuente ergò ipsâ ad
Archipræsidentem Frauenfeldensem abiit, rem, vt se ha-
bebat, exposuit, conatum aperuit, licentiâque sibi
dari rogauit. Re intellectâ, Archipræsides primùm qui-
dem difficiliorem se exhibuit: dein verò fiduciâ ma-
riti confidens, annuit. Quare licentiâ impetratâ do-
mum redit, obstetrices alloquitur, & hortatur,
vt quæ cordatiores sint, sibi & vxori in hypocau-
sto assistant, timidiore verò ex conclau recedant; mo-
litorum enim se aliquid, quo benedicente Domino,
salutem vxoris speraret. Obstetrices ergo, consilio
magnâ cum admiratione intellecto, ex ipsis vndecim
ex conclau recessere: duæ cordatiores cum Lithoto-
mis mulieri parturienti adstiterunt. Quare maritus,
implorato prius diuino auxilio, & ianuâ diligenter
clausâ, vxorem mensæ imponit, abdomini vulnus (non
secus, quàm alicui porco) infligit. Verùm primo statim
ictu ita feliciter abdomen aperuit, vt subito infans ab-
sque vllâ læsione extractus fuerit. Cum iam vndecim
obstetrices, quæ præ foribus stabant, infantis vagitum
audirent, intrare (sed frustra) expetebant: non enim
intromissa fuere, antequam fœtus mundatus, vulnûs-
que Veterinario more confutum foret, quod post-
modum absque alio superueniente symptomate felici-
ter coaluit. Eadem enim post hanc τετομοσίαν fe-
cundò gemellos enixa est: quorum vnus Iohannes
Nufer nomine, pagi Siegershausen Præfectus, annum
iam agens sexagesimum, anno 1583. adhuc in viuis
fuit. Post hos gemellos quatuor alios liberos enixa
est. Exfectus verò infans primùm anno salutis 1577.
diem suum clausit. Reliquæ eiusmodi historiæ, vt
& aliquot vteri exfecti exempla viuâ manente matre,
ibi videantur.

Nec hîc prætereunda partus Cæsarei cum herniâ
vterinâ coniuncti historia, quæ hîc Vuittebergæ
accidit, & supra, part. 1. sect. 2. cap. 16. integre descrip-
ta extat.

Tandem Roussetus Chirurgos, quâ ratione hæc

sectio institui possit, instruit hoc modo: Primò, in-
quit, tibi considerandum erit, aliquâne sit spes alio
faciliori modo fœtum nanciscendi. Dein, sit ne
mulier robusta, & an signa lethalia adsint: præcipuè
autem an non nimium ab obstetricibus, aut ob sum-
mos & violentos in partu conatus læsa fuerit, aut
quorundam tonsorum carnificinâ crudeliter dilacera-
ta, quod frequentius ab ipsis, quàm à matronis fieri
solet. Si enim eam tum mori contingeret, causâ
mortis sectioni tuæ, non autem ipsorum erratis ad-
scriberetur. Sic postquam (inuocato tamen prius nu-
mine diuino) aliquis, qui tibi ad id commodus visus
fuerit, iussu tuo, mulieri animum addiderit, & vt pri-
mò Deo bene confidat, dein etiam de tuo auxilio re-
ctè speret, admonuerit: conueniet te instrumenta hæc
pauca habere, ad hoc opus peragendum necessaria: ita
tamen, vt hæc instrumenta ab ipsâ non conspiciantur.
Nouaculam nimirum acutâ, nouaculam rotundâ aut
globosâ cuspidis, acum cuspidis triangulari filo instru-
ctâ, spongiam mollem, pannum lineum mollem,
veterem, complicatum, confutum & iam imbutum
decocto calido, de quo in sequenti agetur, vel alio si-
mili decocto, quo dein bene expresso melius, quàm
spongiâ, vteris tam ad sanguinem imbibendum & ex-
siccandum, quàm ad labia ipsius vulneris foru ad-
stringente, & calore suauis ac blando fouenda. Præte-
rea etiam linteamina sint in promptu, quæ ipsi mu-
lieri substernantur, & circumponantur, quo san-
guis, qui promanabit, tegatur, cuius etiam parua
quantitas magnam profusionem ostentat, & tam mu-
lieri patienti, quàm adstantibus terrorem incutit. Ad-
sint etiam fasciæ, linamenta, splenia, stupæ bene pe-
xæ, puluilli, vteritis medicamentis adstringentibus
imbuti: quæ omnia in primo post sectionem appa-
ratu separatim habere oportet, aut eadem, si tibi ita vi-
deatur coniunges. Postmodum vbi, te monitore, vri-
nam si fieri poterit, reddiderit, (quo vesica vacua deor-
sum concidat, & minùs impediatur, quamuis ea lo-
cum sectionis non attingat) situanda est, si vires va-
leant, supra lecti extimam partem in dorsum inuer-
sa, inflexa, ita vt tibiæ aliquantum propendeant, sed fir-
miter coniunctæ seruentur, ipsa verò blandè à fami-
liaribus robustis & animosis sustineatur. Aut si vires
sint prostratæ, semidecumbens continenda, (hic enim
situs à Syncope præseruat, quod in sectione venæ eo-
rum, qui lypothymis obnoxii sunt, obseruare sole-
mus) ita tamen, vt versus pedes aliquantum propen-
deat, tibiæ verò aqualiter sint extensæ. Tum vnum
aut alterum, quod voles, latus eliges; hoc enim in
idè recidit, vtrex supra citatis historiis colligere licuit.
Attamè si hepatis aut splenis aliqua durities adsit, cõ-
sultius videretur fore, si oppositum latus incidatur, id-
que variis de causis, de quibus alibi acturi sumus.

Si verò hernia sit in latere eo, quod incidere est ani-
mus, & quod censeatur intestinum ibi, nimirum in-
ter peritonæum & vterum non hære, (difficiliter
enim ibi esse potest, quia vterus in muliere valde gra-
uidâ prius, quàm intestinum se offert) tum ibi sectio
fieri non poterit, cò enim citius quàm in oppositum
latus vterus decumbit. Hac ratione fiet, vt postmo-
dum ægrota non ex vtroque latere sit herniosa. Et li-
cet intestinum se ibi offerret, (quod tamen fieri non
potest) nil idcirco mali esset modò in altum nouacu-
la non adigatur, ne ipsum lædatur. Olim enim in cu-
ratione herniæ magna supra rupturam incisio ab-
sque tamen noxâ, fiebat, vt Celsus & Ægineta te-
stantur.

Hoc factò, optimo atramento locum incidendum
notabis, lineâ oblongâ & rectâ per abdominis lon-
gitudinem ductâ, cuius exsiccatio expectanda, ne rur-
sus deleatur, quo recto tramite abdomen secetur. Fiat
autem sectio inter vmbilicum & ilia, tribus vel qua-
tuor digitis ab inguine pecten versus, & id secun-
dum

idæ admini-
stranda ra-
tio.

dum recti musculi longitudinem, cauendo tamen, ne vel caput, vel cauda ipsius musculi lædatur. Notandum autem hoc loco, quod si sectio paulò altiori in loco potius, quam nimis inferne fiat, eam meliorem & tutiorem ratione hæmorrhagiæ foreminis etiam molestam, si hernia remaneat: adhuc minus etiam doloris causabit. Sed & eodem atramento, in quatuor aut quinque æqualiter distantibus locis, quatuor aut quinque paruas lineas transversales decussatas, super lineam primam per abdominis longitudinem ductam, notare oportebit, & ut exsiccentur, curandum: supra quas puncta futurae futurae sibi inuicem rectè respondentia locanda, quo recta fiat Gastroraphia.

His peractis, sectio ipsius cutis supra lineam dextrè adhibenda, ad pinguedinem usque, sed cautè nouaculam adigendo: cuius vulneris longitudo erit dimidij circiter pedis, plus minusve, prout mulier magno paruoque corpore fuerit, postea eodem prioris sectionis tramite, prudenter, & quidè secundum longitudinem musculi ipsius Epigastrij incidendi, & etiam peritonæum. Sed cautè inquam peritonæum secandum erit: sub eo enim ipsius vteri corpus tum præ-tumidum se offert, ipsis intestinis, quæ abscondita subiacent, incumbens. Tum, implorato diuino auxilio, vterus incidendus erit, ita tamen, ut alta non fiat sectio, ne fœtus, si adhuc fruatur vitâ, lædatur: si enim mortuus sit, tum citius omnia peragi possunt, cauendo solum ne nimium mater lædatur. Incipienda erit sectio in summo ipsius vteri, & deorsum inter latus & anteriorem partem ducenda, quòd iis locis, vbi sunt epididymi, vasa spermatica, & testiculi muliebres, caueatur.

Quod ut tutius fiat, consultum erit, tum ad manus habere nouaculam alteram, dorso crassiore, acie acutissimâ: ita tamen ut ipsius acuminis principium globulo plumbeo aut buxo muniatur, (ad instar cultri eius, quo vtuntur ij, qui onasa præparant, & intestina repurgant) ne acuminè infans, dum se in utero mouet, aliove pacto, lædatur.

Post fœtus & secundinæ extractionem, linteamine tenui, molli, blando & veteri, octies vel decies breuiusculè complicato, & sequenti, decocto imbuto (quo loco spongiâ uti licebit) diligenter & blandè is, qui aderit sanguis, abstergendus est: ita tamen ut blando calore foveatur, quò duabus satisfaciamus Indicationibus, & quidem contrariis, idque eodem tempore, habita ratione breuitatis temporis, quo id fieri debet.

Decoctio sit talis:

℞. herb. artemis. absinthij, agrimon. betonica, althæa, flor. malua arborescentis (quam Rosam trans marinam aliqui vocant) si reperiatur, *fol. aut flor. granatorum, ros. syluestrium odoratar. ros. rubr. exsiccatar. ana M. j. rad. aristol. longa & rotunda, cyperi, schœnanthi ana circiter Vnc. s.*

F. omnium decoctio usque ad tertiæ partis consumptionem, in vini crassi rubri & austeri lb̄ vj. (sunt quæ pintæ Parisienses) dein coletur: colaturæ addatur aq. fabrorum hemina, id est, quartarij duo (est dimidia cheopina Parisiensis) & rursus vnâ bulliant. In hoc decocto temperati caloris linteamen complicatum, eo modo, ut dictum fuit intingatur, & exprimat, hoc eadem operâ, & saniem absterget, partem læsam fouebit, sanguinis fluxum sistet, partem defatigatam corroborabit, & lochia, quæ fluere debent, commouebit.

Sed hoc loco studiosè dictum illud, Festina lentè, obseruandum. Hæc vbi ratione vteri peregeris, & eum blandè in locum conuenientem, absque tamen futurâ, reposueris, (vteri enim in seipsum contractio, quàm futura melior est) tum statim Gastroraphia adhibenda (id autem festinanter fieri non debet) vulneri ipsius abdominis, ne frigore interiora affician-

tur, obseruantes, & aptè vulneris labra committenda secundum lineas decussatas, ut iam dictum fuit. Quæ quidem res & secundi alicuius operam requirit, qui intestina, quæ tum iuxta vulnus, quòd confuitur, occurrunt, intro trudar, ne ipsa vel acū lædantur, aut inter puncta futurae occludantur, dum locum eum, quem prius vterus iam retractus obrinuerat, occupant. Nec etiam nimis cunctanter res agenda, uti prædictum, vel in curiosâ gastroraphiâ administranda, vel aliquid eum ægrotae periculo experiundo, ne totum opus corrumpatur: siquidem experienciâ compertum, quod in iis, quæ ineisâ omnium optimè conualuere, nil aliud quàm cutis, & quidem paucis punctis confuta fuit, nec tamen propter herniam, quamvis valdè magna foret, aliquid molestiæ pertulerunt. Nam (ut est in prouerbio Gallico) melius est, infantem mucosum relinquere, quàm nasum omnino auellere.

Post suturam abdominis, reliqua, quæ in aliis etiam recentibus vulneribus fieri solent, erunt administranda, usque ad cicatricis generationem: frigus tamen summè cauendum: Fiet autem id per vnguentâ, cataplasinata, emplastra, foris, puluillos, stupas bene pexas, pro ratione temporis, & indicationibus conuenientibus.

Ratione autem vteri duo potissimum conuenient: Pessaria nimirum, & iniectiones in vterum. Pessaria erunt effigiata in formam penicilli, pollicis crassitie, aut paulò minores, & satis longa, quò usque in concavitatem vteri absque offensâ indi possint. Parabitur autem pessarium, ex linteo, aut ex candelâ cereâ perforatâ in modum penicilli fistulati (quas Tentas cannuleas vocant) linteo, aut bombace obducto, butyro recenti, pinguedine gallinæ, oleo rosato, vitello oui inuncto: quod sæpius extrahendum, & rursus intrudendum erit. Proderit tale pessarium, tum ratione longitudinis, tum etiam ratione perforationis, quò saniei pateat transitus: dein etiam ut collum & os Vteri muniat, ne saniei acrimoniâ afficiantur: Hippocratis consilium imitantes, si modò communem interpretationem sequi velimus: Si vterus inter coxas ipse suppuretur, necessarium est emmotum fieri. Quod si sæpius id extrahamus, non impedit, quò minus puri, humori pituitoso, aut grumis ipsius sanguinis detur exitus, sed potius ea secum ducet. In eundem usum clysteres vterini conuenient, qui ipsum fouebunt, abluent, abstergent, roborabunt, & consolidabunt: quæ parabuntur ex decocto artemisiæ, agrimonie, absinthij, althææ, plantaginis, ros. rubrarum: florib. aut foliis maluæ arborescentis, nepetæ, radicum aristolochiæ, falsæ parillæ, cyperi, schœnanthi, quæ omnia decoquantur in aq. chalybeatâ, addendo parum vini crassi austeri, & oprimi hydromelitis aliquid. Horum nihil aut parum in suprâ citatis historiis obseruatum fuit, quæ nihilominus tamen rectè, & citò curatæ fuere. Quare si prædicta omnia reperire non liceat, non tamen ob absentiam (ut est in vulgari prouerbio) vnus Monachi Abbatis electio intermittenda.

Victus ratio sit ex cibis euchymis, & sit quoad *Dieta.* vires concedent, tenuis. Mulieres enim modò enixas, & tali pacto exercitatas corroborare conuenit: at in vulneribus & apostematibus interioribus exquisita victus ratio requiritur: quare medium seruare oportet.

Quod si alius non respondeat, clysteribus ex faccharo rubro, diaprino simplici, butyro recenti, oleo rosato, cum iure gallinæ pinguis absque herbis & sale paratis, uti oportet. Reliqua pro iudicio Chirurgi, & prudentis Medici, qui fortè aderit, fient. *Hæc Fr. Roysetus*

SECTIO VII.

De Regimine puerperarum, & affectionibus p. n. quæ post partum
ys accidunt.

C A P. I.

De Regimine puerperarum.

Regimen puerperarum.

Vbi fœmina fœtum edidit, statim danda opera, vt secundina subsequatur, & extrahatur, quod in naturali partu etiam sine difficultate fieri solet. Interdum tamen subsistit, de quo cap. seq. dicitur. Vbi verò & fœtus in lucem editus, & secundina extracta est, puerpera in lectum componenda, eiusque vires, quæ in partus laboribus deiectæ sunt, cibis idoneis & quiete, quæ ipsis vulgò, & quidem Sacrarum literarum auctoritate rectè conceditur, reficiendæ, neque ante finem sex septimanarum facilè ad labores consuetos admittendæ. Equidem obseruatum, fœminas quasdam, nullâ puerperij habitâ ratione, ad consueta opera reuertisse: Ac Cælius Rhodiginus, lib. 18. antiq. lect. cap. 22. & alij ex Possidonio referunt, Virum quendam Massiliensem mercede conduxisse viros & mulieres, qui agrum suum fodere. Ex his vna cœpit sentire dolores partus: relicto ergo opere, abiit paulisper extra agrum, emissoque fœtu, rediit ad laborem, ne mercedi quid deciperetur: & cum Dominus agri videret, quod pensum difficulter solueret laboris, nesciens, quid ei accidisset, interrogauit, quid illi esset; cognitâ causâ numerauit illi pretium, iussitque abire. Illa autem sumpto puero, lauit ipsum aquâ fontis & inuolutum panniculis incolumen domum portauit. Non absimile quidam hîc VVittebergæ accidisse memini. Fœminam quandam ad portam Elystræ in alienâ domo noctu subitò pariendi conatus apprehenderunt, & feliciter ea infantem peperit. Cum verò, quæ ad puerperium necessaria sunt, in illâ domo non haberet, sed domi suæ, quæ erat in plateâ presbyterorum, eâ appataisset, ipsa infantem modò editum succinctorio excepit, & pedes rectâ domum, ad quam vix intra horæ quadrantem peruenire potuit, portauit, & ibi puerperium salua peregit. Verùm rara ista sunt, neque facilè in exemplum trahenda, sed omnino bonâ & peculiari diætâ puerperæ opus habent.

Qualis Aer puerperis conueniat.

Aer, in quo degit puerpera, sit temperatus, & ad calidum potius, quàm frigidum declinans, & omnino studiosè caueat puerpera, ne frigidum aërem, præcipuè in vterum, immittat, cum is, vt semper, ita in puerperis imprimis, vterò inimicus sit, & lochiorum retentionem, atque hinc tormina & dolores, vteri inflammationes, & alia mala excitet. Omnia etiam odorata remouenda, ne suffocatio vteri excitetur. Si partus laboriosus fuerit, venter & latera puerperæ ol. amygdal. dulc. lil. albor. cum pauco vino calente mistis inungantur.

Cibus.

Cibi sint boni succi ac facilis coctionis, iuscula scilicet gallinarum, & carnes cum pane albo, paratellæ, & in nostris regionibus iuscula è pane & cereuisiâ butyro recenti condita, oua sorbilia; quo victu primis duobus vel tribus diebus contentæ esse possunt. Postea carnes pullorum, gallinarum, caponum, hœdina, vitulina concedi potest.

Potus sit vinum tenue, modò febris non adsit, vel si febris adsit, aqua cocta, cum modico cinamo-

mi vel semine coriandri. In nostris regionibus com-
modissimus potus est cereuisia. Potus autem primis diebus non valdè frigidus exhibeatur, cum tormina facile excitet, sed quodammodo tepidus. In cibo autem & potu mediocritas obseruanda, nec à magnâ euacuatione statim ad plenum victum properandum, nec mulierculis imperitis concedendum, vt subitò cibo & potu nimio puerperas impleant & farciant; cum vires deiectæ magnam cibi copiam coquere non possint. Postea verò sensim alimenta augenda.

Arceatur omnis strepitus & clamor, ne quies puerperarum turbetur, & spiritus agitentur. Imò ipse puerperæ, non multum, præcipuè altâ voce, loquantur, ne humores & spiritus ad partes superiores moueantur, & purgatio post partum impediatur. Post vel circâ vigesimum diem, & postquam purgatio lochiorum peracta est, vt iterum è lecto surgant, ipsis concedatur: alias enim, & si nimis citò è lecto surgant, venter flatibus repletur, & tormina excitantur. Ad vires tamen puerperæ hîc respiciendum: alias enim sine damno citius è lecto surgunt, alias ob virium debilitatem diutius in eo morari coguntur.

Affectus animi nimij, terror, mœror, ira, risus & gaudium nimium vitandi; cum humores agitent, & vt in partem aliquam decumbant, facilè in causâ esse possunt.

Vt iis, quæ infantes suos lactare nolunt, vel non possunt, purgationes post partum copiosius fluant, sanguinisque imperus à mammis auertatur, danda opera; quâ de causâ etiam repellentia sub axillis adhibenda, vnguentum scilicet rosaceum, aut cerotum santalinum aceto dissolutum, & ipsis mammis Cataplasma è farina fabar. orobi, cum oxymelyte mistis imponendum, aut mammae fouendæ decocto fol. menthæ, anethi, apij, vel folia contrusa ei imponenda.

Antequam puerpera iterum domo egreditur, & sese ad consueta munia accingit, balneo vtatur, vt sordes illæ, quas in puerperio contraxit, abluantur, & totius corporis partes roborentur. In balnei aquâ coqui possunt radic. lil. alborum, helenij, fol. artemis. agrimonie, borrag. rorismarini, fl. chamæmeli, stœchad. semen lini, fœnigræci, cortic. citri. Nostræ mulieres puerperas in balneo emulsione seminum camabis abstergere solent.

Post balneum, vt fœmina ad conceptum iterum disponatur, nonnullæ per biduum suffitu è thure, santal. citri, cortic. citri, granis Kermes, nuce mosch. cinam. garyophyllis pulverisatis & prunis injectis vti solent, quem in fellâ perforatâ, aut ex iisdem in vino decoctis vaporem vtero excipiunt.

Atque si his hoc modo administratis omnia rectè procedant, nihil aliud agendum: Si verò quid præter naturam superueniat, ei, vt in sequentibus dicitur, subueniendum.

C A P. V. T. II.

De Secundina & Mola post partum retenta.

Postquam fœtus in lucem prodiit, danda opera, vt membranæ illæ, quibus fœtus in vtero inclusus & inuolutus fuit, Secundinæ, Secundæ, & Græcis *δευτέρα* dictæ, quod secundum ab vtero fœtui sint receptaculum, vel quod secundæ à fœtu prodeant, subsequantur, quod sine magno conatu sit, si omnia in partu prosperè & rectè succedant, cum ab umbilico infantis pendeant, & umbilicus postremo exeat in partu.

Interdum tamen post partum hærent Secundinæ, ac subsistunt, & sæpe non minores labores, puerperæ afferunt,

Potus.

Secundina retenta.

168 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

runt, quàm ipse fœtus. Cum autem subsistit Secundina vel fundo vteri adhæret, vel si ab eo libera sit, alii parti instar pilæ connectitur. Et quidem cum Secundina detinetur, vel os vteri clausum est, vel patet,

Causæ.

Causæ.

Retinentur Secundinæ, vel quia nimis crassæ & tenaces, ac firmiter vteri lateribus cohærent, vel quia propter diuturnum partus laborem intumescunt, vel, ut Hippocrates, lib. 1. de morb. mul. habet, si per vim infantisque conatum ruptus fuerit umbilicus, vel imperita Obstetrix umbilicum præcidit, antequam Secundina ex vtero egressa fuerit, aut umbilico abscisso cum sinistra manu nõ firmiter teneretur: tum enim Secundinam lubricam vteri faciliè sursum trahunt. Tutissimum ergo est, Secundinas ad umbilico non rescicare donec, simul exeant. Ideoque ut absque violentiâ & sine rupturâ umbilici extrahantur, laborandum. Idque ut facilius fiat, etiam sternutatio de consilio Hippocratis excitanda. Si tamen nullo modo extractio secundinæ succedat, sectio umbilici etiam non nimis diu differenda, ne infanti aliquod damnum & periculum attrahatur. Vbi tamen umbilicus abscinditur, partem secundinæ cohærentem filo ligare & puerperæ femori alligare, vel manu obstetricis retinere conuenit, ne in fundum vteri Secundina retrahatur. Idem accidit, si aer frigidus in cavitatem vteri admittitur, vel propter odores vterus sensim contrahitur, vel puerpera terrore vel timore concutitur, vel propter impatientiam non in eo situ permanet, aut eos conatus non præstat, qui ad secundinam excludendam sunt necessarii.

Signa Diagnostica.

Signa.

Secundam in vtero relictam esse, obstetricem latere non potest. Causæ etiam ob quas retentæ sunt, faciliè patefunt. Accedunt postea alia Symptomata, & ut Hippocrates, 1. de morb. mulier. scribit, purgatio minus, quàm opus, procedit, & venter durus fit, & magnus, ac febris acuta & dolor per totum corpus, & ventris maximè partem eam, quæ est infra umbilicum, & grauitas fit in vtero, & tormina, veluti fœtus insit. Quibus postea, vbi secundina putrescere incipit, febris accedit, fœtor per illa loca erumpit, & ex vaporibus tetris adscendētibz nausea, difficultas spirandi, suffocatio, lipothymia, conuulsiones oriuntur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Cum ergo tot graui Symptomata ex Secundarum retentione accidere possint, patet hinc, non leue malum esse, sed ex eo puerperæ multum periculi impendere, inò sæpe eâ de causâ eam mori.
2. Salutis autem maior spes est, si, cum Secundina expelli vel extrahi non potest, copiosa sanies ex vtero effluit. Tunc enim spes est, secundas putrefactas vel consumptas sexagesimo die elapsuras.

Curatio.

Curatio.

Vt ergo Secundina retenta ex vtero quamprimum tollatur, danda opera: & propterea leniter manibus obstetricis trahenda, sed non rectâ, ne simul vterus sede suâ moueatur & excidat, sed in orbem quasi agendo. Et ut conatus accedat, sternutatoria vsurpanda, & sternutatio promouenda, qua secundina excutiat.

Deinde graecolentia è plumis perdiciis & vngulis capræ accensis, ac similia, quæ in suffocatione vteri vsurpari solent, naribus admouenda, quæ spiritus in vtero deorsum quasi fugant.

Quod si nec hoc modo eiiciatur Secundina, medicamenta Secundinam expellentia vsurpanda, quæ eadem ferè sunt cum medicamentis fœtum mortuum expellentibus. Inter quæ utilis est imprimis dictamnus Creticus, & ol. ligni Heraclei, secundina preparata, de quibus supra.

Vel ℞. artemis. rubre M. j.

Coq. in vino Rhenano, & cum haustu propinetur illud flauum ex fl. lil. alborum.

Vel. ℞. maioran. charesol. puleg. ana M. j. sabina M. ss. sem. fenic. anisi ana Drach. ss. radic. leuistici, petroselin. ana Drach. iij.

Coq. in aq. pro haustibus duobus.

Vel ℞. sabine, artemis. puleg. ana M. j.

Coq. in aq. commun. ad consumpt. mediet.

Col. ℞. th. ss. Adde calenti th. j. vini odorati, cinam. pulueris. Vnc. j.

Stent in vase clauso, postea colentur, Detur sexta pars pro haustu mane & vespere.

Vel ℞. dictamni Cretici, trochisc. de myrrha, boracis ana Drach. ss. croci, castorei ana Scrup. j. F. Puluis.

Vel ℞. aristol. rot. Scrup. ij. myrrh. Scrup. j. F. puluis. Detur ex vino.

Vel. ℞. radic. dictamn. albi Drach. ss. cinam. Scrup. j. sem. violar. Scrup. ss.

F. Puluis.

Commendatur & testiculorum equorum frustillatim incisorum, & in furno exsiccatorum puluis quantum tribus digitis eius capi potest, bis vel ter cum liquore conueniente exhibitus.

Utilis est & succus è foliis leuistici recentibus expressus, & cum Vino Rhenano exhibitus.

Vt & Castoreum cum vino vel cereuisiâ propinatum.

Nonnulli iubent puerperam ter vel quater capam morsu comprimere, & succum deglutire, ac postea vini calidi haustum superbibere.

Pessii fiant ex artemisiâ, mercuriali, saluiâ, iride pulverisatis, & cum ol. cheirino mistis.

Vel ℞. aristol. rot. sabine, hyronia, partes æqual. & felle bubulo ac melle Excipiantur.

F. Pessii.

Fortiores fiunt ex decocto vel succo cucumeris asinini, colocynthidis, staphide agria, elleboro, melle, ac felle taurino.

Suffitus fiant ex cassiâ, nardo, sabina, artemisiâ, pullegio, dictamno.

Vel ℞. myrrh. castor. galbani ana Drach. ss. opoponacis, cinam. ana Drach. j.

Cum melle F. Trochisci, qui carbonibus iniiciantur.

Vel foueatur venter decocto modo dictarum plantarum.

Vel ℞. farine lupinor. Vnc. j. pulu. absinth. Vnc. ss. myrrh. ruta ana Drach. iij. Cum felle taurino & melle Misce in formam Cataplasmatidis.

Quod si nec hoc modo Secundina excidat, Clyster vterinus iniiciendus ex decocto saluiæ, artemis. mercurial. calamintha, pulegij.

Tandem si nec manûs operâ, nec medicamentis expelli Secundina possit, medicamenta suppurantia in Vterum iniicienda sunt, ut in pus mutata particulatim effluat. Ne tamen aliquid incommodi inde excitetur, & vterus exulceretur, detergentia miscenda, vel per interualla iniicienda: Et dum ea iniiciuntur, simul medicamenta Secundinam expellentia exhibenda.

Vt ℞. rad. malua, lil. albor. ana Vnc. j. aristol. rot. iridis ana Drach. ij. fl. chamamel. M. ss. sem. lini, fenigr. ana Drach. ss.

Coq. in aq. f.

Col. ℞. Vnc. iij. ol. amygd. d. Vnc. j. vnguenti Basilici Vnc. ss. Egyptiac. Drach. j.

De Mola post partum relicta.

mola post partum relicta.

Interdum mola cum foetu coniungitur, & post partum atque Infantem in lucem editum in vtero relinquitur, quod cognoscitur non solum è signis mola supra, *sect. i. cap. 8.* propositis, sed quod etiam foemina post partum non leuatur, & dolores circa umbilicum, in dorso, in inguinibus remanent, ac grumofus sanguis effluit multus, ab euacuatione tamen illa puerpera non leuatur, sed tormina, anxietas remanet, venter intumescit, doloresque quasi partus per interualla recurrunt. Quâ ratione autem mola talis tolli possit, supra, *allegato loco*, dictum.

CAP V T III.

De Purgatione post partum imminutâ vel retentâ.

imminutâ vel retentâ.

Cum sanguis, qui toto gestationis tempore in vasis circa vterum retinetur, in foetus nutrimentum non totus, sed melior saltem absumatur, contra deterior retineatur, & præterea quoque vitiosi humores multi, qui aliàs singulis mensibus cum sanguine, dum foemina non est grauida, euacuari solent, in iisdem vasis cumulentur: post partum natura sanguinem illum, collectosque alios humores euacuat, qui sanguis *λοχία*, & euacuatio illa *λοχία* aut *λοχία καθαρά*, vulgò purgatio post partum, & puerperia nominatur.

Hoc loco autem notandum, differre apud Hippocratem *λοχία* & *λοχίον*. *Λοχία* enim & *λοχία* (vtrouque enim modo scribitur) ipsa illa post partum purgamentum, seu materiam & humorem, qui euacuatur, significat: *η λοχία* verò, aut *λοχίον* est *καθαρά*, seu euacuatio & effluxus illius materiae, vt ex Hippocrate. *i. de mulieb. in initio*, apparet.

quantitas & tempus purgationis post partum.

Purgatio autem ista, ob causas modò dictas, non eodem modo sese habet. Si enim mulier sana sit, sanguis effluit, quasi in modò mactatâ victimâ, isque citò concrefcit, vt Hippocrates, *i. de mulieb.* docet, id est, integer, sincerus, floridus & rosei coloris. Si verò mulier integrâ valetudine non fruatur, & cacochymica sit, sanguis iste nunc aquosus, nunc biliosus, nunc melancholicus est, neque in omnibus fluit eadem quantitate, nec in omnibus eodem tempore durat. Hippocrates, *in initio lib. de morb. mul.* scribit: quod effluant hæ purgationes in sanis ad mensuram heminae vnius & sextis, plus minùsve, quæ quantitas indies minuat, donec perfectè euacuata fuerint. Et durare istum fluxum, si marem pepererit, ad summum diebus viginti vel ad summum triginta; si verò foemellam pepererit, diebus triginta, ad summum quadringenta duobus diebus. Verum cum ista varientur ex regionum diuersitate & foemine corporis constitutione, alimento, vitæ genere, cum raro in vna foemina eadem concurrant, mirum etiam non est, alias copiosius, alias parcius, alias longiore, alias breuiore tempore euacuari. Et in nostris regionibus sæpe mulieres, quæ exercitiis magis deditæ sunt, & minore copiâ, & breuiore tempore purgantur, & nonnullæ ad octauum saltem, pleræque ad dies quindecim, neque ex continuo, sed vnius vel alterius diei spatio interposito. In aliis verò regionibus, & præcipue ex, quæ otio deditæ sunt, copiosius & diutius purgantur.

Purgatio autem ista sanguinis vel imminuitur & nimis parca est, vel planè suppressitur, vel modum & quantitatem consuetam excedit.

Causæ.

Imminutionem & suppressionem Lochiorum, de *Dan. Sennert. Tom. I II.*

quâ hoc capite agemus, quod attinet, sit ea, cum vasa, per quæ euacuari debet sanguis, vel angustiora redduntur, aut planè clauduntur, vel sanguis aliò retrahitur & auocatur. Prius fit, cum sanguis est crassior, qui ipse sibi viam q. obstruit, aut vteri vasa ob vitiosum vteri situm comprimuntur, aut frigidus aer in vterum immittitur, qui officia vasorum constringit, quod fit, si conclaue, in quo foemina parit, sit frigidus, aut pedes refrigerantur, aut potus frigidus hauritur. Posterius verò accidit potissimum à perturbationibus animi, terrore, metu & similibus; vel si sanguis cum impetu ad mammas ruit.

Signa Diagnostica.

Etsi quantum cuilibet foeminae sanguinis post partum euacuari debeat, definire sit difficillimum: tamen non ita difficulter cognoscitur, an nimis parca sanguis euacuetur: Si verò planè suppressatur, id nullo modo latere potest. Accedunt postea & alia symptomata, quæ ex sanguinis imminutâ euacuatione, vel suppressione ortum habent: venter nimirum intumescit, dolor inum ventrem ac lumbos & inguina occupat, & sæpe ad manus & crura extenditur, rigor & febris subsequitur, animique deliquia, pulsus debilis, celer, & inæqualis; in vrinis quid fuliginosum apparet, vterus interdum inde inflammatur; quod si non accidit, graueolentia, liuida, nigra, grumosa excernuntur.

Signa Diagnostica.

Prognostica.

1. Ex quibus apparet, rem periculo non carere, si lochia diminutè euacuentur, aut planè suppressantur. Etenim si mensium suppressio omnis mala est: multò deteriore est eius euacuationis, quæ post partum fit, suppressio. Cum enim in non grauidis sanguis ferè solum copiâ peccans per vterum euacuatur, in grauidis, quod optimum est, in nutrimentum & augmentum foetus absumitur, quod verò deterius est, relinquitur, & ipsâ morâ peius euadit, & ferè atræ bilis naturam induit, ac propterea, si in corpore retinetur, multorum malorum causa est, vt Galenus, *i. epid. com. 3. t. 2. 1. & 3. epid. com. 3. t. 73.* docet.

Prognostica.

2. Accidunt enim modò enumerata symptomata, & præcipue febres, cuius historia est apud Hippocratem, *modò alleg. loco, 3. epid. com. 3. t. 73.* de foemina in Thaso, quæ postquam in partu purgata non fuit, in febrem incidit, quæ ibi videatur. Accedunt præterea melancholia, sanguinis spurum, vomitus, alui fluxus, inflammationes hepatis, pleuritis, angina, phrenitis, mania, paraplexia, hydrops, quæ tandem ipsam mortem foeminae afferre possunt.

3. Si tamen sudor copiosus erumpat, vel ex vtero liuida, nigra, graueolentia effluere incipiant, ab isto periculo foeminam liberare valet. Ex corrupto tamen & putrido sanguine vlcera, nisi id præcaueatur, in vtero excitari possunt.

Curatio.

Quapropter non cunctandum, sed antequam graue aliquod malum foeminam apprehendat, auxilium ferendum est. Si enim talia graua mala accidunt, vix vllus postea auxiliis amplius locus est. Itaque si sanguinis copia adsit, & sanguis ad alias partes ruat, vt ad vterum conuertatur & renellatur, danda opera, quod fiet frictionibus, ligaturis, cucurbitulis, & scarificationibus in inferioribus partibus adhibitis; quæ si non sufficiant, vena in pede aperienda, quæ & sanguinem versus vterum reuocat, eiusque plenitudinem, quæ periculum aliquod minatur, minuit. Iund si ista euacuatio

Curatio.

170 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

euacuatio planè supprimatur, necessarium est, vt statim venæ sectio instituat: reliqua tamen reuulsoria medicamenta non negligantur.

Vias aperien-
tia.

Postea vsurpentur ea, quæ vias laxant & referant, tum externa, tum interna. Inungatur regio vteri, imò totus venter, ol. lil. albor, amygdal. d. sesamino, unguento dialthæ, pinguedine gallinæ, quibus addi possunt crocus. oleum angelicæ, spica, cinamomi; vel foueatur venter decocto plantarum supra, part. 2. sect. 2. cap. 3. de mensium suppressione, propositarum.

Vt ℞. radic. lil. alb. aristoloch. rot. longa, bryon. angelicæ, ana Vnc. β. mercurial. artemis. puleg. sabine, calamintha. ana M. j. fl. tanacet. chamamel. sambuci, ana M. β. sem. lini, fœnugr. ana Drach. ij.

Incidantur & contundantur crasso modo, ac sacculo insuantur, qui in aquâ calidâ coctus ventri inferiori & pudendis imponatur.

Neque inutile fuerit, clysteres emollientes & laxantes iniicere, & si iam dies aliquot à partu præterierint, purgationem ex Rhabarb. agarico vel fol. Senæ exhibere, quò & viæ laxentur, & humores commouentur.

Vt ℞. rad. lil. alb. althææ ana Vnc. β. aristol. rot. longa ana Drach. ij. fol. parietar. mercurial. althææ ana M. j. calamintha, fl. chamamel. sambuci ana p. ij. sem. lini, fœnugr. ana Drach. ij. Coq. in aq. f.

Col. ℞. Vnc. x. ol. aneth. lil. alb. ana Vnc. j. hiera f. Vnc. β. vng. de artanità Drach. j. M. F. clyster.

Pelli quoque menses prouocantes vtero indi possunt.

Sanguinem
fundentia.

Exhibeantur sanguinem fundentia & attenuantia, vt succus borrag. & petroselin. cum vino, vel decoctum radic. graminis, petrosel. pimpinellæ.

Vt ℞. radic. aperient. ana Drach. ij. betonic. capill. q. endiu. schœnanthi ana p. ij. sem. anisi. fœniculi, ana Scr. j. rizer. rubr. cochl. j. Coq. ad reman. tb j β. Adde aq. cinam. Drach. ij. Syr. de quinque radic. Vnc. iij. Dentur Vnc. iij.

Hippocrates, 1. de muliebr. Erysimum primò leuiter tundere, vt quod impurum superficialiter adhærescit, excutiat, deinde ita expurgatum accuratius terere iubet, & aquâ dissolutum, salæque & oleo conditum, leniter etiam adpersâ farinâ exhibere mandat.

Plura huius generis exstant supra, part. 1. sect. 2. cap. 6. de angustia vasorum vteri, & part. 2. sect. 2. cap. 3. de mens. suppressione.

Si sanguis totus ad mammas ruat, considerandum, an ipsa mater sit infantem lactatura, vel nutrice cum traditura. Si enim ipsa Infantem lactabit, non statim sanguinis motus impediendus sed impetus naturæ prius perpendendus, & videndum, an mammas repletis, sanguis ad vterum sit reuersurus. Quod si non fiat, necessaria auxilia vsurpanda.

Si ad aliam verò partem sanguis ruat, reuulsionibus antea dictis institutis, eius habenda ratio, vt in sequentib. dicetur.

CAPVT IV.

De nimio sanguinis post partum fluxu.

Nimius san-
guinis post
partu fluxus.

Interdum contrà nimia sanguinis copia, & cum impetu, post partum effluit. Cum autem secundum naturarum diuersitatem in aliis fœminis copiosus sanguis fluere soleat, neque copia in genere ita facile definiri possit, ad vires respiciendum, isque pro nimio habendus, qui vires prosternit ac deiciit.

Causa.

Causa.

Immodici autem huius sanguinis effluxus causa

est sanguinis copia, quæ nouem mensium spatio in vtero collecta fuit, eiusdem tenuitas & acrimonia, naturam ad excretionem stimulans, & imprimis vasorum apertio, quæ fit in partu difficili, vel cum secundinæ violentius auellantur & extrahuntur.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem sanguinis nimius fluxus, si is grumofus effluat, & vt dictum, imprimis ex vitibus, quæ spiritibus exhaustis deiciuntur, quibus accedit cibi fastidium, dolor in hypochondriis, cum ventris torsione, pulsus debilis & frequens, visus obtenebratio, aurium tinnitus, ac tandem animi deliquium aut conuulsio.

Signa Dia-
gnostica.

Prognostica.

1. E quibus facile colligere est, fluxum hunc periculo non vacare, & imprimis si diutius persistat; cum valde vires deiciat.

2. Imprimis verò periculosus est iste sanguinis fluxus, si conuulsio, vel animi deliquium accedat. Quod etiam Hippocratis illud, 5. aph. 55. accommodari potest. Si muliebri profluui conuulsio aut animi defectus superueniat, malum. Cum enim omne animi deliquium per se malum sit, imprimis malum in hoc affectu, cum subitam mortem interdum minetur. Quapropter fœminarum tum diligentius habenda est ratio, & pulsus ipsarum frequenter adstantibus mulieribus explorandus, ne dum somnum simulant, mors ipsas occupet.

3. Sanguinis fluxus nimius post abortum plerumque periculosior est, quam post legitimum partum.

Indicationes & Curatio.

Sanguinis quidem fluxus nimius, vt sistatur, indicat. Caute tamen hic agendum, & vires quid tolerant, diligenter perpendendum, neque nimis subito fluxus hic sistendus, cum definita quantitas sanguinis euacuandi ita facile definiti non possit, & si id, quod expelli adhuc debet, in vtero retineatur, vel ad alias partes ruat, inflammationes ac alia grauiora mala inde excitari possunt. Primò ergo, & dum fluxus non supra modum nimius est, victus ratione & leuioribus auxiliis, præcipuè reuulsoriis, fluxus moderandus, & viæ laxæ firmandæ ac roborandæ. Quapropter exhibendæ carnes gallinarum assæ vino granatorum adpersæ, cibi ex amylo & amygdalis, oryza, cydonia, conserua ros. rubr. Detur vinum rubrum aquâ ferratâ, vel in qua mastiche ebullierit, dilutum. Brachia, manus & digiti ligentur (nostre fœminæ serico rubro vtuntur) & fricentur. Vtile etiam est, manus lineo vino calido madido inuoluere. Venter inungatur ol. rosar. & myrtillorum. Cucurbitulæ sub mammis, & vtriq. hypochondrio, sine scarificatione applicentur. Hepatis regioni cataplasma è ros. rubris, bolo Armeno; & Aq. rosar. apponatur.

Quod si fluxus planè nimius sit, viresque deiciat, ad fortiora auxilia accedendum. Vtile est in eiusmodi sanguinis profusionibus cibum copiosius paulò exhibere, non tamen vnâ vice, sed frequenter potius; cum hoc modo calor & spiritus, qui expulsionem in vtero adiuuant, ab vtero ad ventriculum auocentur, & vires deiectione instaurentur.

Simul exhibenda adstringentia & sanguinem sistentia, vt Symplicis de ros. siccis, myrtinus, de portulacâ, corallior. de symphyto; Conserua ros. rubr. radic. tormentille, corallia, & eorum magisterium, bolus Armenus, C. C. trochisci de charabe, cum aq. fragor. portulacæ, tormentilla, plantaginis.

Vel

Vel ℥. Conf. ros. rubr. antiq. vnc. ij. tormenilla vnc. j. diacydonii sine speciebus. vnc. β. boli Armeni, corallior. rubr. prap. ana. Drach. β. Cum Syr. ribes & corallior. F. Electuar.

Vel ℥. magister. corallior. Drach. j. radic. tormenilla. boli Armeni, C. C. V. prap. ana. Scr. j. F. pulu.

Extra regio vteri vnguento Comitissæ, vel aliis adstringentibus oleis & vnguentis illinenda.

Fomenta quoque ex adstringentibus ventri adhiberi possunt.

Et Suffitus vtero excipiat a thure, mastiche, ros. rubr. tragacanth. vngulæ equi.

Quod si medicamenta nihil iuvent, nulloque modo fisti fluxus possit, vtilissimum est, venam in cubito aperire, & per vices aliquid sanguinis extrahere.

Si sanguis in vtero in grumos concreverit, ibique subsistens dolorem & tensionem excitet, metuedumque sit, ne putrescens vapores terros ad cor & cerebrum emittat, febremque excitet, danda opera, ut maturè educatur. Ideoque puerpera, si vires ferant, nonnihil deambulare, vel erecta, aliquandiu sedere debet: quod si non sufficiat, decocto hordei tepido, cum paucis oxymelite vel melle rosaceo in vterum injecto is dissolvendus. Cautè tamen hic agendum, ne dum grumos sanguinis dissolvere & educere volumus, novus sanguinis fluxus concitetur.

Plura eiusmodi medicamenta videantur supra, sect. 2. cap. 6. de nimio mensum fluxu.

CAPVT V.

De doloribus post partum, & ventris torminibus.

DE Dolo vterino supra, sect. 1. cap. 3. in genere dictum. Tria verò dolorum genera non confundenda, quod à plerisque fit, post partum fœminas infestare solent. Vnus peculiaris puerperis, & qui in specie post partum dolor appellatur, Germanis *die Nachwehe*, illi, qui in partu accidit, similis, ubi aliquis q. expellendi fœtum conatus gravidæ circa imum ventrem adhuc cruciat. Secundus, qui ab vteri inflammatione accidit, de quo supra, de vteri inflammatione, & dolore vteri in genere dictum. Tertius, qui non in vtero est, sed in ventre, & propriè tormina ventris nominatur.

Primi generis dolor sæpè non solum aliquot horis, sed & diebus aliquot puerperas excruciat, & perinde se habet, ac si alterum fœtum excludere vellent, habetque sese ferè sicut tenesmus in intestino recto, & cum fœminæ illum pariendi conatum dolores, *die Behe*, appellant, etiam, ut modò dictum, hunc dolorem post partum, *die Nachwehe* nominant.

Ab his doloribus differunt tormina ventris, quæ non ipsum vteri corpus & fundum occupant, sed à membranis vasisque, quibus vterus suspensus hæret, proveniunt, & in latera ac ventrem extenduntur.

Oriuntur autem hi dolores, cum pariendi ille conatus quasi continuatur. Quod accidit, cum aliquid est, quod vteri fundum ad excretionem stimulat. Sunt autem causæ hæ ferè tres, prima est aër externus admissus. Cum enim extra partum orificium vteri internum exactè clausum sit, aër in eum facillè penetrare non potest. Cum verò in partu valde dilatetur, neque ita exactè statim claudatur, nisi ab obstetrice muniat, vterum, præsertim si frigidior sit, offendit, atque hunc dolorem excitat. Deinde idem fit, si sanguinis grumi in vtero contineantur. Ad hunc enim expellendum cum natura insurgit, hi dolores excitantur. Tandem evenit, si sanguis acrior & mordacior

Dan. Sennert. Tom. III.

vtero adhæreat, eumque ad excretionem stimulat. Tormina verò illa ventris similia sunt illis doloribus qui alias ante mensum eruptionem, aut in mensum suppressione accidere solent, & proveniunt à sanguine copioso, crasso, vel etiam acro, qui vasa vteri, præsertim si non satis pateant, distendendo, irritandoque vicinas membranas, & per eas hypochondria & ventrem, qui per membranas consensum habet, in consensum trahit. Cum enim venæ iam totis novem mensibus ab ista sanguinis excretionem cessarint, & sanguis interea crassus ac feculentus evaserit, dum per angusta loca transit, dolores parit. Vnde etiam dolores per intervalla recurrunt, & paulò ante sanguinis eruptionem fœminas infestant; sanguine verò excreto cessant, donec iterum alius egredi conatur.

Signa Diagnostica.

Puerperæ ipsæ dolores hos facillè discernere possunt. Etenim dolores illi post partum in specie ita dicti in ipso vtero sunt, & ut veri dolores partus se habent, suntque partus dolores q. continuati. Reliqui verò dolores & tormina ventris dicta non sunt in vtero, sed circa vterum, & ad hypochondria & ventrem usque extenduntur.

Causæ quoque non difficulter cognoscuntur. An nimirum aër frigidior in vterum admissus sit, ex iis, quæ circa ægram acta sunt,prehenditur. Sanguis grumosus ipse, dum euacuatur, sese prodit, & eo euacuato dolores aliquantum cessant. Sanguis acrior ex eius tenuitate & colore cognoscitur.

Prognosticum.

Dolores hi, præcipuè post partum propriè dicti, puerperis valde molesti sunt, & sæpè non minus eas, quàm partus dolores, excruciant, & vires valde debilitant, ac propterea tollendi vel mitigandi sunt.

Curatio.

Ut verò in omni dolore danda opera, ut causa, quæ dolorem parit, tollatur, quæ ablata dolor spontè cessat, aut si id statim fieri non possit, dolor leniatur: id etiam in hoc dolore præstandum. Et quidem id efficiendi in vtroque dolorum genere ferè eadem ratio est.

Danda nimirum opera, ut quod vterum molestat atque irritat, extenuetur, & ad euacuationem aptum reddatur. Vtiles hic sunt species diacymini & diagalangæ.

Vel ℥. cinam. Drach. j. croci Scr. j. spec. diacymini. diagalang. zedoaria ana Drach. β. F. pulu.

Detur Drach. j. cum aq. pulegii & pauxillo cinamomo.

Vel ℥. cymini spir. Vini humectari & rursus exsiccari Drach. j. sem. ammeos, zinzib. ana Drach. β. cinam. Scr. j. castorei Scr. β. F. Pulvis.

Vel ℥. zedoar. radic. imperatoria, an. 3. j. β. sem. cymini Drach. j. cinam. Drach. β. croci Scr. β. F. pulu.

Vel ℥. radic. imperatoria, zedoar. ana Drach. j. schenanthi Drach. ij. cinamomi, nuc. mosch. ana Drach. j. sem. carui, cymini, ana Drach. β.

Infundantur in aq. pulegii vel vino maluatico, & haustus exhibeantur.

Si, quod interdum accidit, deliquia animi accedant, cordalia addi possunt.

Ut ℥. spec. diacymini Drach. j. dimarg. frig. cortic. citri, zedoar. ana Drach. β. F. pulvis.

Si verò fœmina sit biliosa, & humor tenuis atque acris, curatur ferè, ut dolor colicus ex bile.

Ut ℥. Syr. violar. borrag. ana vnc. j. mucilag. sem. cydon. aq. viol extr. vnc. β. aq. borrag. scorzonera, ana. vnc. ij. Misce pro duobus haustibus.

Vel ℥. ol. amygd. d. vnc. ij. syr. viol. vnc. j. aq. borrag. vnc. β. M.

172 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

Eterna quoque medicamenta humores extenuantia & vias laxantia adhibeantur, quæ vnâ operâ dolorem sedant.

Fotus ventris fiat ex *betonica, artemis, matricar, melissa, puleg. fol. lauri, calaminth. fl. cheiri, sem. cumini, camui, dauci*, quæ vel sacculo includi, isque vino coctus ventri imponi, vel decoctum cum vino factum spongiâ aut linteo duplicato ventri imponi potest.

Vel fiat Cataplasma è radic. lil. alb. & cœpis coctis, cum farinâ sem. lini, pulu. feminis cumini, addito oleo lil. alborum.

Vel *℞. farina fabar. feminis lini, fœnigr. ana vnc. j. pul. fl. chamamel. sem. cumini ana vnc. β. Coq. & cum ol. lil. alb. F. Cataplasma.*

Vel *℞. ol. lil. alb. vnc. ij. cheirini vnc. j. vitell. ouor. num. vj. pulu. sem. cumini q. s. F. Cataplasma.*

Vel *℞. butyri rec. adipis gallin. ana vnc. j. medulla ceruina, ol. cheirin. lil. alb. ana vnc. β. pulu. myrrh. castor. ana Scr. j. cera parum. F. vnguentum.*

Vel *℞. cera noua vnc. iij. spermat. ceti vnc. j. terebinth. Veneta, aq. artemis. lota vnc. ij. ol. amygd. dulc. cheirini, ana vnc. j. mastich. vnc. β. pingued. cerui vnc. iij. Liquefiant in vase, & linteum ei immergatur, quod toti ventri applicetur.*

Possunt etiam ex decoctis plantarum per fomenta propofita suffitus fieri atque vtero excipi.

CAPVT VI.

De Rupturâ vuluæ ad anum, vteri prolapsu, inflammatione, vlcerebus, suffocatione, ac procidentia ani.

Affectus hi omnes equidem partum interdum sequi solent; & proinde hoc loco de iis tractandum videtur: quia tamen de iis iam suo loco dictum, eorum saltem hîc mentionem faciemus, ne aliquis hiatus sit.

Ruptura pudendi & perinai.

Interdum nimirum in partu difficili, & inprimis si fœtus sit magnus, puerpera verò tenella & iuencula, vuluæ vsque ad anum rumpi solet, vt anus & vuluæ vnum foramen & meatus fiant, de quo supra, *part. 1. sect. 1. cap. 1.* dictum.

Vteri procidentia.

Interdum à violentâ fœtus vel secundinæ extractione vteri ligamenta distenduntur, vt vterus procidat. Verum cum hoc malum manifestum, & curatio non sit alia, quàm quæ supra, *part. prim. sect. secund. cap. 15.* propofita est, nihil hîc addimus. Hoc saltem monemus, dandam operam esse, vt potius quiete, ægrâ supinâ, pedibus ad ventrem attractis, iacente, & fasciis vel suauolentibus naribus, & fœtidis pudendo admotis, quàm medicamentis nimis adstringentibus, vterus in situ retineatur, ne lochiorum fluxus impediatur. Vbi verò ille præterit, postea ad vterum retinendum & firmandum tutò adstringentia adhibeantur.

Vteri inflammatio.

Nonnunquam accidit, vt ex partu laborioso, & vteri orificii, dum fœtus transit, compressione, aut secundinæ extractione violentiore ac vteri laceratione, inflammatio vteri excitetur, de quâ supra, *part. 1. sect. 2. cap. 12.* dictum. Hoc saltem monemus, hîc quoque cauendum esse, ne nimio refrigerantium vsu lochiorum fluxus impediatur.

Vteri vlcera.

Et nisi inflammationi maturè succurratur, in vlcera interdum abire solet. Verum etiam supra, *part. 1. sect. 2. cap. 18.* de his actum, quæ hîc repetenda non cenfeo. Hoc tantum addo, cum lochia fluentia vlcerebus consolidationem impedian, lochia verò, si adstringentibus adhibitis supprimantur, plurima incommoda & pericula inde emergant, vt supra dictum,

tutius esse, lochiorum horum fluxum permittere, & vlcerebus curam aliquandiu postponere. Rarò tamen, dum fluunt menstrua, vlcus excitatur.

Post partum non rarò quoque suffocatio vteri contingit, ex vaporibus illis, qui ex colluue lochiorum vitiosorum attolluntur, quâ sæpe fœminæ in vitæ periculum coniiciuntur. Verum de hac affectione etiam supra, *part. 2. sect. 3. cap. 4.* dictum. Fœminæ ad malum hoc præcauendum fasciâ ventrem inferiorem in hypochondriis ad vaporum adscensum prohibendum constringere solent. Aliquæ in hunc finem vtuntur cingulo è corio humano vel ceruino. Crura quoque fricanda & liganda sunt, iisque cucurbitulæ sine scarificatione imponendæ. Naribus fœtida admouenda, castoreum, pennæ perdicum accensæ, ruta. Pudendis verò suauoleuenaia admoueantur.

℞. ol. lil. alb. vnc. j. croci gr. vj. moschi gr. iij.

Misceantur & ex linteo pessus F. qui hoc oleo illinatur, & ceruici vteri, filo alligato, immittatur.

Vel ventri hic sacculus imponatur.

℞. melisse, matricar. summit. anethi, lupuli, fl. chamamel. ana Mj.

Indantur sacculo, Coq. in ceruicis & ventri imponantur.

Præterea ex magno illo fœtum excernendi & extrudendi conatu interdum accidit, vt anus vnâ extrudatur & procidat. Verum non alia eam curandi ratio est, quàm quæ libro 3. *part. 2. sect. 1. cap. 7.* propofita est, quæ ibi videatur.

CAPVT VII.

De Vigiliis, deliriis variis, & Epilepsiâ puerperarum.

EX vaporibus, qui ex commotione illâ sanguinis & humorum à partu, & dum lochia fluunt, attolluntur, in capite varia symptomata, præcipuè si febris accedat, aut lochia non rectè fluant, excitantur, nimirum vigiliæ, delirium simplex, melancholia, phrenitis, mania, epilepsiâ, de quorum affectuum naturâ, *libr. 1.* dictum est. Refert Amatus Lusitanus, formidam quandam, quamuis aliàs optimè valeret, post partum illico melancholiâ correptam fuisse, & mensis spatium insanam mansisse, postea tamen paucis adhibitis remediis conualuisse. Francisc. Hildeusius meminit alterius fœminæ, vt in *obseru. Schenck.* habetur, quæ post inflammationem mammillæ in melancholiâ incidit, vt fingeret, se esse mortuam; nihilominus aliquando cibum sumpsit, & infantem vberibus admouit; Admonita autem, vt hoc vel illud faceret, semper respondit, se libenter facturam, modò non esset mortua. Et *ibid.* Dom. Ioh. Hessi obseruatio recensetur, de quadam fœminâ, quæ quarto anno à celebratis nuptiis peperit filiam, & quarto die à partu cœpit conqueri de vigiliis & melancholicis insomniis, paulò post facta est maniaca, ita vt vinculis eam oportuerit contineri, quæ tamen postea curata est. Sequenti anno & tertio feliciter peperit, & non delirauit: quarto anno, cum rursus pareret, denuo incidit in eadem symptomata, & facta est planè maniaca. Noui ipse fœminam, quæ aliàs ad melancholiâ disposita est, quæ à primo partu melancholico delirio correpta, & tentationibus variis afflicta est, quod delirium aliquot septimanis durauit, post puerperium tamen cessauit.

Interdum quoque ex vaporibus prauis ab vtero ad caput adscendentibus epilepsiâ excitatur.

Curatio

Epilepsia

Curatio autem istorum affectuum ex iis, quæ supra primo libro dicta sunt, patet. Inprimis danda opera, ut humores à capite ad inferiora reuellantur, & lochiorum euacuatio recta fiat. Hæc enim si rectè fluant, vitiosi que illi humores, à quibus illi prani vapores, qui caput lædunt, atolluntur, euacuentur, symptomata ista spontè cessant.

CAPVT VIII.

De vteri, ventris & pedum tumore à partu.

Ventris tumor.

Interdum puerperis venter ac pedes à partu intumescent. Et quidem vteri ac ventris tumor plerumque accidit à frigore in vterum incautè immisso, & interdum tantus excitatur, ut in maiorem molem is assurgat, quàm postremo grauiditatis tempore. Idque consobrinæ cuidam suæ accidisse refert Mauritius Cordus, com. 3. ad libr. 1. de muliebr. Hippocr. Hæc enim cū horis duabus tantū à partu rixas apud se audiret, quas verbo & clamore non posset cōponere, confestim surrexit è lecto, & aliquantisper ad cœnaculi gradus consistens & clamitans, quiddam frigoris in sinum pudoris subire persensit & exhorruit. Hic vterus cœpit tumere & ita distendi, ut obstetrices & matronæ affirmarent, ventrem superiore multò grandiore euasisse. Curata, autem fuit à Medicis fori hysterico & admotà pelle recens mactatæ ouis, vnâque vino meraciori, Præterea tumores hi oriuntur, si fœminæ, dum grauidæ essent, minus accuratâ victus ratione vsæ sunt, aut dum à partu non satis purgantur, aut post partum nimio potu vruntur. Tunc enim humores vitiosi, præcipuè si in status resoluantur, vterum & abdomen atollunt, ex iisdem etiam ad crura descendentibus crurum tumor excitatur.

Curatur autem hoc malum, si ortum habeat ab vtero, fomentis vterum calefacientibus. Si à vitiosis humoribus, bonâ diætâ & pauciore potu, & postquam lochia fluere cessarint, conueniente corporis euacuatione, tandè fomentis humores illos & status discutientibus.

Vt ℞. fol. caulium, chamemel. ana q. s.

Coq. in vino, quo partes foueantur.

Vel ℞. farina fabar. hordei ana Vnc. ij. pulu. fl. chamemel. Vnc. j.

Cum decocto artemis. F. Cataplasma.

Vel ℞. absinthij, abrotani, artemis. fl. chamemel. betonica ana M ij.

Coq. pro fomento pedum.

Reliqua petantur è parte 1. sect. 2. cap. 10. & 11.

CAPVT IX.

De vomitu, fluxu alui, aluo duriore, & vrina incontinentiâ puerperarum.

Vomitum

Quandoque & vomitus grauidis molestus est, quo nunc cibos incoctos & indigestos, nunc humores vitiosos, nunc etiam sanguinem ei ciunt, cuius Hippocrates, 1. de morb. mulier. mentionem facit. Cibi crudi & indigesti reiciuntur, ob ventriculi debilitatem, qui ut aliàs ob vteri consensum affici solet, ita & post partum, cum omnes qui in eo sunt humores, agitantur, affici potest. Vitiosi deinde humores, si in locis ventriculo vicinis cumulati sint, facillè post partum, quo omnes ferè humores in corpore commouentur, ad ventriculum confluunt. Sanguinem verò vomunt, dum puerperia non rectè fl-

Daz. Sennert. Tom. III.

unt. Si enim menstrua, ut ex 5. aphor. 32. colligere est. suppressa per vomitum reici possunt, etiam puerperia suppressa eodem modo reiciuntur. Dum enim sanguini exitus non patet, ad venas maiores ac hepar recurrit, & in cauo eius venas seu copia seu acrimonia aperit, vnde in ventriculum effunditur. Potest tamen etiam fieri, ut ex pariendi conatu & partu laborioso vena aliqua eò loci rumpatur.

Vomitum autem, ut Hippocrates, lib. de nat. mulier. scribit, vtcunque puerperis superueniat, graue & periculosum malum est. Quippe si alimentum excernatur, deficient ad puerperij purgationem vires, & puerpera indies labescet magis, & lacti deerit comoda materia. Si verò reliqui humores expurgentur, vereri oportet, ne præ nimia eorum turbatione & agitatione febris subsequatur. Si verò sanguis erumpat, & rupta vel aperta hepatis vena fuerit, metuendum est, ne hepar valdè refrigeretur, & hydrops subsequatur. Et cuiuscunque etiam generis sit per vomitum euacuatio, lochiorum fluxum sistere potest.

Itaque vomitus in puerperis, quicquid etiam eo reiciatur, statim sistendus est, ne huic motui natura adsuescat, & à lochiorum purgatione desistat.

Si ergo cibis vomitu reiciatur, bona victus ratio præscribenda, cibique facilis coctionis præbendi, atque eà copiâ, quæ ventriculum onerare non possit, ventriculusque simul roborandus, eiusque coctio & retentrix adiuuanda, de quâ re libro tertio de symptomatibus ventriculi dictum.

Si verò vitiosi humores reiciantur, equidem nec is vomitus permittendus: non tamen tam citò sistendus, ac qui est à cibo vel sanguine: danda verò opera, ut lenibus medicamentis illi abstergantur, ipsisque via ad aluum monstretur.

Si verò sanguis vomitu eiiciatur, reuellendus ad inferiora, frictione earum partium & cucurbitulis adhibitis, vel etiam sectione venæ in poplite aut talo, simulque lochia prouocanda. Cum verò venæ hîc in hepate patefactæ sint, medicamenta puerperia & menses mouentia exhibere non licet; extra, tamen, quæ menses prouocant, applicari possunt. Exhibenda verò sunt ea, quæ vim emplasticam & consolidandi habent. Hippocrates puerperam talem aquâ calidâ lauat, proculdubio ad temperandum sanguinem, & vteri venas, ut per eas sanguis effundatur, dilatandas. Postea ad dolorem leniendum, & si quid in hepatum ruptum vel apertum sit, lac asininum quinque vel septem diebus ieiunæ mulieri, postea vacca nigræ, vespere verò sesamum tritum exhibet. Cibo autem interea omnis generis proculdubio interdixisse Hippocratem, verò consentaneum est, ne vel lac corrumpatur, vel venæ nimis repletæ sanguinem facilius fundant.

Eodem modo interdum alui fluxus puerperis molestus, earumque laboribus partus antea debilitatarum, præcipuè si puerperiorum fluxus, isque copiosus, accedat, vires deiciat, periculumque minatur, & si fluxus diu duret, interdum in dysenteriam aut tenesmum abit.

Alui fluxus.

Periculosum tamen etiam est, hunc fluxum statim sistere; cum medicamenta, quæ eum sistunt, simul lochia sistere possint, nec aliàs alui fluxus, quibus totum corpus euacuatur, statim sistere vtile sit.

Itaque si ex cibo non bene cocto fluxus alui fiat, bona diætâ puerperæ præscribenda, ventriculusque roborandus externis medicamentis. Si verò interna quoque adhibere liceat, ita comparata sint oportet, ut ventriculum iuuent, vtero non noceant. Si verò alij humores per aluum euacuentur, videndum, quid hîc vires ferant. Si enim fœmina fluxum hunc bene toleret, nec vires deiciantur, naturæ negotium, donec lochiorum fluxus substiterit, permittendum. Deinde me-

P 3

dicamenta

174 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

dicamenta abstergentia, decoctum hordei; Syr. & mel. rosar. exhibenda, clysteres etiam humorum acrimoniam temperantes, eosque abstergentes iniiciendi. Quæ si non suffecerint, postea purgantia lenia, quæ simul adstringunt, vt Syrup. ros. solut. pulpa tamarind. rhabarb. exhibenda. Tandem quoque adstringentia, ex rqsis, plantag. tormentill. cydoniis, coral-
liis, & aliis, quæ supra, lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 6. de alui fluxu, sunt proposita, quæ hîc repetere, opus non est. Eadem quoque extra ventri adhibenda. Inter cibos sint cydonia, pyra, primâ mensâ sumpta, pulres & cibi parati ex amylo, amygdalis, oryza,

Quod si fluxum alui non bene ferant puerperæ, neque is aliquid ei conferat, perpendendum, an lochia rectè fluant. Si rectè fluant puerperia, bonis saltè alimentis & diætâ ægra sustinenda, donec alter fluxu spontè cesset. Si vero puerperia non rectè fluant, & indicium sit, eos humores, qui per aluum euacuari debebant, per aluum excerni, tutissimum est, causam fluxus illius suppressi tollere, & nulla medicamenta adstringentia, sed potius menses mouentia vnguenta, pessus, euaporationes adhibere. Quod si puerperia omnino supprimantur, alui non supprimenda est, prius tamen humoribus rhabarbaro vel similibus euacuatis, adstringentibus tamen non intus, sed extra adhibitis, & menses mouentibus exhibitis.

Alui obstru-
tio.

Contra sæpe alui supprimitur puerperis. Quod si accidat, alui primò saltè glandibus lenibus, ex ficu, lardo, sapone albo, vel similibus paratis, sollicitanda. Vbi dies quatuor vel quinque præterierint, clysteres iniiciantur, ex mercuriali, parietar. malua, sem. lini, cum ol. communi aut amygd. dulc. parato. Quæ si non sufficiant, tandem cassia vel manna exhibenda.

Urina incontin-
entia.

Interdum quoque post laboriosum & difficile partum urina incontinentia accidere solet puerperis, ad quam curandam vsurpandum balneum, in quo sol. betonic. saluia, lauri, rosis mar. puleg. origan. fl. stæchad. Arabic. cocta sint. A balneo verò pubes inungenda seq. vnguento.

℞. catellos pingues, qui in ol. lumbricor. lil. alb. & vulpino ad carnis ab ossibus separationem coquantur: Pinguedo colligatur, cui adde thuris, styrac. calamit. benzoës, opopanax, macis ana Drach. j. ol. nuc. mosch. express. Drach. β. pingued. anseris, cera ana q. s. F. Vnguentum.

Vel vsurpentur vnguentum citrinum & rosaceum mista.

C A P V T X.

De Rugis ventris post partum ac pudendi dilata-
tione emendanda.

Ruge vtrius.

Cum cutis abdominis in grauidis omnibus, maxime tamen iis, quæ fœtus grandiores ferunt, valdè extendatur, & quasi in fissuras scindatur, vbi postea fœtu edito vterus in se contrahitur, etiam abdomen subsidet, atque inde rugæ in ventre manent. Quæ etsi valetudini nihil obsint: tamen quia deformitatem quandam pariunt, fœminæ eas tunc præcauere, tunc genitas abolere conantur. Vt eas præcaueant, statim post quartum gestationis mensem, linteum oleo amygdalar. dulc. aut sesamino, aut lil. alb. madidum imponere solent, vt cutis mollior & laxior fiat, ac facilius & sine scissuris extendatur.

Si verò rugæ iam à partu contractæ sint, vt illæ aboleantur, & venter in pristinum statum reducat, & cutis extensa crassior reddatur, vnguento ex succo audic. lil. alb. melle & cerâ parato venter illinatur.

Vel ℞. pingued. uernæ recent. seu hircinæ, ol. a-

mygd. d. ana vnc. j. spermat. ceti Drach. ij. cera q. s. F. vnguent.

Post puerperiorum fluxum etiam adstringentia nonnihil, vt ol. mastich. rosar. addi possunt.

Vel ℞. farin. hordei, fabar. oryza ana vnc. ij. Coq. in aq. ros. & lilior. Adde amygdal. dulc. contusar. vnc. jβ. ol. mastich. vnc. ij. F. Cataplasma.

Aëtius, tetrab. 4. serm. 4. cap. 112. plura huius generis habet, atque inter cætera hoc commendat.

℞. narcissi bulbos cortice detracto, concidito & in umbra siccat, & de his sume Drach. viij. radic. struthii confusa, farine prisanæ, fabar. ana Drach. x. rad. bryon. ari, cucum. syluestr. costi ana trientem.

Terito & cribrato ac ventri per erui farinam deterfo inspergito, & rursus affricando detergito. Nam & rugas, & rimas generari non sinit, & genitas tollit, maculas etiam in quavis corporis superficie extrahit. In puerperis igitur ventrem oleo antea probè confri-
cato, & postea chartam medicamento conspersam adhibeto, & fasciâ deligato, ac post quartum diem exsoluito. Deinde totum corpus in balneo detergito, & omnes nigredines at rugas abolebis.

Ex partu etiam, præcipue si fœtus sit grandior, & partus frequentior, ceruix vteri & pudendi orificium nimis dilatari solet, ita quidem, vt & sterilitas & pro-
cidencia vteri inde provenire possint. Quod vitium quomodo emendandum sit, dictum, part. 1. sect. 1. cap. 1.

Virginalis
adstrictio cõ-
paranda.

In mammis quoque & circa lactationem non pauci morbi & symptomata puerperis accidere solent. Verum de iis agatur parte sequent. & ult. huius libri.

C A P V T XI.

De Febris & morbis acutis puerpe-
rarum.

Tandem etiam febres, eæque plerumque continuæ, puerperas inuadere solent. Et primò ple-
rasque puerperas inuadit febris, quàm Lactis fœminæ appellant, quæ circa tertium vel quartum diem acci-
dere solet, cum lac in mammis generari copiosius incipit, ortumque habet ex sanguinis ab vtero ad mam-
mas conuersione & motu atque agitatione. Est autem ea febris ex ephemeris plurium dierum, & periculo
vacat, atque post triduum vel quatrimum, circa diem
nonum scilicet, sudore soluitur; modò puerperæ bo-
nâ diætâ obseruent, nec frigidum aërem, quo sudor
prohibeatur & impediatur, admittant, deturque o-
pera, ne lac copiosius effluens in mammis coagule-
tur vel putrescat. Inde enim febres symptomaticæ
oriri solent.

Febris lactis.

Notandum hîc, cum hæc febris circa quartum in-
cipiat, & ad nonum ferè duret, quod fœminæ sæpe
omnes febres, quæ eo temporis spatio oriuntur, pro
febris lactis habent, etsi sint continuæ putridæ,
atque ita dum nihil auxilii adhibent, puerperas in
periculum coniiciunt. Quem errorem ne & Medicus
erret, diligenter signa omnia, de quibus postea,
perpendat.

Deinde febres putridæ continuæ sæpe puerperas,
& quidem, vt mox dicetur, è variis causis inuadere
solent. De quibus antequam dicamus, quæstio hîc ex-
pedienda, an febris, quæ puerperis accidit, initium
computandum sit ab ipso partu, an verò à principio
febris. Quia verò de hac quæstione pluribus, in Institut. libr. 3. part. 3. cap. 11. dictum, paucis rem expediemus,
& veritati consentaneū putamus statuere, si febris pau-
lò post partum, & quidem purgatione post partum
rectè sese habete, nullaq; aliâ causâ accedente oriarur,
ab ipso partu computationem faciendam, & causam
in

Vnde feb-
computatio
puerperis fci-
debeat.

in humorum vitiosum apparatus referendam, qui partus laboribus motus & agitatus ac incensus putredinem concepit, atque ita in actum erupit. Etenim si alia causa euidenter, labores, dolores, & similes humores accendere, & in iis putredinem excitare valent, cur & partus labores idem non possint? Et licet febris statim primo die à partu symptomatibus vehementioribus se non prodit: tamen humores ex partus labore iam incaluerunt, & putredinis initia adsunt, quæ postea sese magis prodit. Eodem modo si statim à partu puerperia seu lochia subsistant, merito ab ipso partu febris initium computandum, cum febris causa tum iam præfens sit, & procul dubio putredinis humorum initia adsint. Si verò purgatio post partum primò rectè sese habeat, postea verò ob causam aliquam supprimatur, computatio facienda, & initium febris constituendum dies ille, quo lochia supprimi coeperunt. Idem faciendum, si post sextum, septimum, octauum diem, aut longiore post partum intervallo febris oritur. Neque enim credibile est, tamdiu febrem latere posse, ut se non prodar, aut eum, qui in partu factus est, motum tamdiu sese extendere posse, sed vero simile est, motum illum interea quiescisse, aliam verò causam, quæ febrem excitaret, accessisse.

Causa.

Causa febris puerperæ. Febres autem illæ omnes à duabus causis proueniunt, vel à lochiorum suppressione aut imminutione purgatione, vel ab humorum vitioso apparatu, tempore gestationis cumlato & in partu agitato. Nonnulli quidem etiam nimiam lochiorum purgationem addunt. Sed ea causa vix sola febrem excitat, sed latentem cacochymiam arguit. Sicut & febris, quæ post longius intervallum post partum excitatur, procul dubio etiam à vitioso humorum apparatu, & latente cacochymia aliquà de causâ eam mouente & ad putredinem disponente prouenit. Lochia enim quod attinet, si ea supprimantur, aut non satis copiose euacuantur, aut postea supprimantur, sanguis ille, & vitiosi humores, qui plerique tempore gestationis simul cumlati sunt, ad venas maiores, & hepar regurgitant, aut in vteri venis subsistentes putredinem concipiunt, sæpe quoque harum partium inflammationem excitant, atque ita febrem pariunt, etiam in iis fœminis, quæ sanæ sunt aliâs, & non cacochymicæ. Eius rei historias habet Hippocrates, 1. epid. com. 2. t. 2. 1. & 3. epid. com. 3. t. 75. suppeditatque similes quotidiana experientia. Si verò puerperij purgationes satis quidem rectè fluant, vitiosus verò humorum apparatus in corpore adsit, ex partus laboribus & doloribus ille agitur, ac facili calore & putredinem concepit, febremque excitat; quod etiam à diætæ erroribus in puerperis accidere potest. Cum enim, ut dictum, febres illæ, quæ cum lacte oriri solent, sudoribus aut certe diaphoresi largiore finiantur: si puerpera frigidum aërem admittat, & sudorem illum vel diaphoresin impediatur, facili fieri potest, ut febris illa per se salutaris, & quæ paucis diebus cessatura erat, in putridam periculosam mutetur. Talium febrium historias habet Hippocrates, 1. epid. com. 3. t. 22. 28. 3. & epid. com. 2. t. 7. 8. 9. & quotidie in praxi similes occurrunt.

Signa Diagnostica.

Febres illæ lactis eo cognoscuntur, quod ferè circa quartum diem inuadunt, mammae lacte repleti incipiunt, scapularumque ac dorsi grauitas percipitur, & puerperia rectè fluunt.

Si verò puerperia non rectè fluant, vel supprimantur, ab iis prouenire febrem indicio est. Et quidem si in vtero humores putrescant, foetida & saniosa per

uterum deiciuntur, ac venter inflatur, & ad contactum dolet.

Si verò nec à lacte febris sit, & lochia sese rectè habeant, à vitioso humorum apparatu febrem pendere argumento est. Idem indicatur, si partus laboriosus præcesserit; si puerpera sit primipara, corpus habeat cacochymicum, & dum grauida esset, diætâ minus rectâ vsa est.

Prognostica.

1. Febris lactis dicta periculo vacat, & spontè plerumque post quartum diem cessat.

2. Quæ verò à lochiorum suppressione prouenit, valde periculosa est, & humores in vtero putrescentes grauissima symptomata inducunt, & puerperæ plerumque moriuntur. Si tamen fluxus alui superuenerit, ac nigra & foetida per uterum deiciantur, melius habent, & euadunt.

3. Quæ verò ex humorum vitioso apparatu proueniunt, ea pericula coniuncta habent, quæ aliâs febres eiusmodi continuæ putridæ solent, de quo suo loco de febribus dictum. In puerperis tamen periculosiores sunt, & indicant magnam adesse vitiosorum copiam, quam natura per lochia expurgare non possit; & cum vires puerperarum ex partus laboribus sint deiectæ, febres tales eas amplius deiciunt, & naturam ab opere suo distrahunt, lochiorum fluxum facili turbant, & ut vel supprimantur, vel parcius fiant, faciunt; lactis quoque generationem impediunt.

Indicationes & Curatio.

Si febris ex lactis generatione sit, totum negotium naturæ committendum, & ægra saltem bonâ diætâ regenda, atque opera danda, ut diaphoresis & sudores, quibus hæc febris solet terminari, nullâ causâ impedian- tur, sed rectè sese habeant.

Si verò ex lochiorum suppressione vel imminutione febris proueniat, præcipua cura esse debet, ut eorum fluxus copiosior procuretur, aut si id obtineri non possit, vel antequam id fieri possit, febris incrementum sumat, aliâ euacuatione defectus supplendus, & proinde vel venæsectione sanguis euacuandus, vel vitiosi humores purgatione tollendi; interim tamen nec ipsa febris planè negligenda, sed ut putredo tollatur opera danda.

Sin autem ex vitioso humorum apparatu febris proueniat, videndum, an puerperarum fluxus ei tollendo sufficiat, quod si lochiorum fluxus causæ febris tollendæ par non sit, vel venæsectione, vel purgatione id, quod illa non potest, supplendum. Si verò rectè fœmina post partum purgetur, euacuationem illam nec inhibere, nec mouere, nec ei contrariam instituire, aut naturam aliis euacuationibus distrahere licet. Quapropter primò negotium naturæ committendum, & videndum, an purgatio, illa sufficiens fuerit; quod si talis sit, & mitior febris fiat, medico acquiescendum est, & saltem bonâ diætâ puerpera regenda; si verò affectus grauior sit, aliam adhuc purgationem instituire non abs re fuerit; si verò puerperij purgatio non sit sufficiens, vel purgationem per uterum promouere, & copiosiore reddere, vel aliam substituere oportet. Neque tamen hic etiam febris planè negligenda, sed idoneis alterantibus putredo sistenda.

Itaque præter diætâ rectam curatio febrium putridarum & acutarum in puerperis absoluitur, Venæsectione, purgatione, lochiorum, si non satis fluant, prouocatione, & alteratione ac putredinis inhibitione.

Et primò quidem Venæsectionem quod attinet, etsi fœminæ eam in puerperis admittere plerumque formident: tamen si scopi venæsectionem indican-

Scopi in curandis febribus putridis puerperarum.

res adsint, viresque eam permittant, & imprimis si lochia non satis fluant, nullo modo omittenda. Si verò satis copiose sanguis per vterum effluat, natura totum negotium committere, tutissimum est.

Et quidem commodissime in pede vena aperitur, cum fluxum lochiorum promoueat; aut si venam aperire non liceat, cucurbitula cum scarificatione femoribus & cruribus apponenda sunt, quamdiu scilicet adhuc sanguis fluit, aut tempus, quo fluere solet, nondum præterlapsum est. Si verò tempus, quo Natura fluxum illum sanguinis post partum absolueret solet iam præterierit, non video, quid obstat, cur non, si febris natura id requirat, & vires fœminæ permittant, etiam in cubito vena aperiri possit; cum ea copiosius sanguinem euacuet, quam vena in pede, neque metuendum sit, quod venæ illa sectio naturalem per vterum purgationem impedire possit, cum tempus ei destinatum iam elapsum sit. Si verò partis alicuius priuatæ inflammatio coniungatur, quid faciendum sit, postea de pleuritide dicetur.

De purgatione verò res longè difficilior est. Equidem nonnulli Medici purgantibus in puerperis vtendum censent. Ita Valeriola, *lib. 5. obs. 10.* puerperæ pleuritide laboranti post septimum diem purgans medicamentum ex agarico in melle ros. infuso, & manna ac syr. ros. exhibuit. Mercatus etiam, *lib. 4. de morb. mulier. cap. 11.* docet, si purgatio per vterum non sit sufficiens, purgante medicamento vitiosos humores euacuandos esse, vt natura parte oneris leuata, reliquos facilius expellat, idque faciendum esse, etiam si aliquid per vterum fluat, modò sanguis non sit; meliusque esse statuit, subitò causam deponere, quantum affectui sufficiat quàm parca euacuatione à naturâ factâ contentos auxilium differre, donec ex toto natura succumbat, & nihil illud ampliùs proficit.

Verùm enim vero omnino hic magnâ cautione opus est. Neque enim primò negligendus est *aph. 24. sect. 1.* qui præcipit; in acutis raro, & non nisi per initia purgandum esse, idque cum magnâ præcautione; qui omnino etiam in puerperarum febribus acutis locum habet. Imò in puerperis multò magis is obseruandus, quàm in aliis: cum non solum à partu debiles sint, ipsi quoque vires deficient, sed & purgantia medicamenta lochiorum fluxu faciliè impedire possint, quod non sit sine damno, cum nulla ferè euacuatio, præter eam, quæ ex vtero fit, puerperis sit utilis. Si tamen iam sanguinis fluxus cessarit, & aliquid vitiosi humoris natura per vterum expurgare conetur, id tamen non sit sufficiens, indicio est, naturam vitiosum humorem à bonis separare, eorumque euacuationem moliri. Itaque tum, si febris id permittat, lenibus purgantibus commodè adiuuetur, & medicamenta sternas ex cassiâ, mannâ, syrupo ros. solut. rhubarb. foliis senæ exhibere licet.

Alterantia verò medicamenta tutò exhiberi possunt, modò talia sint, quæ fluxum puerperiorum non inhihent, qualia sunt, quæ fiunt è *cichor. endiu. borrag. capil. Ven. aquâ hordei*, quæ menses non retinet, *succum granatorum dulcium*.

Et omnino vt in reliquis corporibus reliqua curatio instituenda, saltem vt nimis frigidorum & acidorum vsus vitetur. Quandiu enim sanguinis & aliorum humorum per vterum euacuatio procedit, aut procedere debet, ea nimis frigidorum vsu non turbanda, quin potius moderatè attenuantia & humores ad euacuationem præparantia admiscenda, nisi constet ex nimio calore & siccitate humores adurentes & incrassante puerperiorum purgationem impediri. Acida verò vtero sunt inimica, & præcipue eas, quæ nuper puerperis, offendunt.

Dieta.

Victus sit tenuis, præcipue primis puerperij die-

bus, ex pristinâ hordeaceâ, iure pulli, & similibus.

Corripiuntur & aliis febribus puerpera, quas vulgò symptomaticas vocant; cum tamen rectius Comitæ dicenda sunt, in quibus alicuius priuatæ partis inflammatio, pleuræ puta, faucium, hepatis, febris putridæ continuæ coniungitur. Neque enim hæ febres ab inflammatione diëtarum partium excitantur: sed cum febris oritur, pars materia vitiosa ad partem aliquam priuatam detruditur, ibique inflammationem excitat, atque ita febris illa inflammatio adiungitur, non verò febris inflammationem sequitur. Habentque hæ febres illas causas, quæ modò enumeratæ sunt.

Inter inflammationes istas primò est Pleuritis, quæ oritur, dum vel ex lochiis suppressis, vel ex vitioso humorum apparatu è partu laboribus febris excitatur, & materiæ febrilis pars aliqua ad pleuram detruditur. Fit autem hoc præcipue, cum puerpera sese frigido aëri incautè obicit.

Malum autem hoc per se patet, & è suis signis suo loco de pleuritide propositis cognoscitur.

Periculosum autem hoc malum est, cum non solum febris aliàs in puerperis periculosa coniungatur, sed & curationem difficilem habeat.

Et quidem in curatione, imprimis de Venæ sectione, inter Medicos magna controuersia est, quæ quæstio omnino hoc loco expedienda.

QVÆSTIO

Quæ Venæ in puerperis pleuritide laborantibus aperienda sint.

Dissentiunt de hoc valde Medici. Alij enim in eâ sunt sententiâ, perpetuò venas in poplite vel talo aperiendas esse. Nam, vt Massariæ hac de re loquitur, cum Galenus dicat, ac fateantur omnes, congruam mensuram fluxionem esse veluti clauum navis, præcipuamque, & fortè solam rationem, qua puerperæ possunt à plerisque malis & periculis curari & præseruari; ex alterâ verò parte Galenus doceat, *lib. de sang. mis. cap. 11.* sectionem Venæ superioris muliebres purgationes reuellere; hinc manifestum videtur, venas in cruribus perpetuò esse incidendas, vt quæ valeant trahere ad vterum ac menstruam purgationem iuuare; contra verò, quæ in cubito aperitur, reuellere ab vtero menstrui purgationem, eamque impedire, & proinde multa pericula secum asferre.

Alij, contra etiam in brachio venam aperiendam censent, idque ob Indicationes, quas inflammatio ipsa, & hinc pendens periculum suppeditant. Verùm alij aliter. Franc. Valleriola, *lib. 5. obs. 10.* cum consensu Collegæ sui, puerperæ pleuritide laboranti, quarto à partu die internam dextri brachij venam aperuit, nullâ factâ mentione venæ in talo. Mercatus verò, *lib. 4. de morb. mul. cap. 10.* suadet, vt in tali casu primò bis vel ter vena in talo aperiatur; postea verò, si affectus non cedat, cum iam sanguine misso ex talo satisfactum sit puerperio, ad brachij venas deueniatur. Et in genere docet, in omnibus inflammationibus partium superiorum, si sanguine ab inferioribus partibus sufficienter misso affectionem adhuc crescere contingat, sanguinem ex viciniore parte esse mittendum, etiam si puerperium fluat. Nullo enim alio modo citius præcaueri posse suffocationis periculum in pleuritide, difficili respiratione, vel anginâ, quàm ex viciniore sanguine misso. Vt tamen interim euocentur menses, per frictions, ligaturas, & cucurbitulas inferioribus partibus adhibitas, quibus ruentis sursum sanguinis impetus retrahatur.

Varandæus adhuc aliter distinguit, statuitque si lochia pleuritide præsentè effluant immodicè, quam-

Febres Comitæ puerperarum

Pleuritis.

Venæ sectio pleuritide puerperarum

Quæ vena aperienda

primum venam secandam esse in brachio lateris dolentis, sanguinemque mittendum esse per epicrasin, & iteratis vicibus, ut vires conferantur, simulque vacuatio ista immodica sistatur. Si verò suppressa sit lochiorum purgatio, per initia melius esse censet, venam poplitis aut malleoli *καὶ ἔτι* aperire, cucurbitulas & frictiones inferioribus partibus adhibere, & reliqua præstare, quæ necessaria sunt ad deducendum sanguinem versus vterum, ut fluxus lochiorum reuocetur. Quibus præstitis, si adhuc perseveret affectus, vel augeri videatur, statim brachij eiusdem lateris venam aperiendam esse; cum morbi pertinacia significet, fluxionem aliunde, quam ab utero pendere, aut ita conclusam esse materiam, ut versus vteri vias reuelli nequeat. Si verò lochia rectè fluant, distinctione vitur. Si pleuritis oborta sit iam fluentibus mensibus; statim aperiendam venam in brachio eiusdem lateris putat, ut occurratur sæuissimo morbo, cuius generatio & augmentum non potuerit impediri ab illa vacuatione præsentē, sed omnem naturæ conatum superarit. Si vero pleuritis præcesserit, aut simul inceperit cum isto fluxu, expectandum esse aliquantisper existimat, ut videatur, vtrum ab ista euacuatione præsens adfectus imminui possit. Nam si dolor & difficultas spirandi, quantumcunque fluat materia, augeatur, non esse cunctandum statuit in secanda venâ proximi cubiti, quæ citò & confertim causam morificam morbi reuelli possit.

Ex hac difficili controuersia ut nos expediamus, primo, quod sæpe dictum, hoc tenendū, febrem hanc non esse symptomaticam propriè dictam qualis ex bubonibus & similibus inflammationibus interdum excitari solet, sed comitatam, quæ nimirum primaria est, comitem tamen & fociam habet inflammationem, dum natura partem materiæ, quæ febrem excitat, ad pleuram, vel etiam ad aliam partem detrudit.

Secundò naturam hic errare & vitiosam euacuationem instituere, dum humorem vitiosum, quem per vterum expellere debebat, ad pleuram vel aliam partem superiorem deponit.

Tertiò eā de causâ nullo modo naturæ hunc motum vitiosum adiuuandum esse; id quod fieret, si vena statim in brachio eiusdem lateris aperiretur: sed potius sanguinis ad vterum, per quem in puerperis Natura rectè agens eum euacuat, motum adiuuandum vel concitandum, venâ in talo vel poplite apertâ. Neque, quem casum ponit Varandæus, facile fieri potest, ut fluxus lochiorum nimis cum pleuritide coniungatur; cum si sufficiente quantitate fieret hæc euacuatio, ad pleuram sanguis non rueret. Sit tamen, ut hoc accidat: tamen impetus sanguinis & humorum procul dubio tum copiosorum non ad superiora conuertendus. Multò minus, si, cum lochia naturaliter fluere videntur, pleuritis excitetur; vel statim in brachio eiusdem lateris vena aperienda, vel expectandū & videndum, an ab ista euacuatione pleuritis minui possit, quod itidem vult Varandæus. Etenim iustam euacuationis huius mensuram definire non ita facile est, eaque non nisi ex tolerantia fœminæ æstimari potest. Itaque etsi sic satis copiosè sanguis post partum fluere videatur: si tamen pleuritis accedat, argumento est, Naturam non sufficienter, neque omnes, quos debet, humores per vterum expellere, sed partem eorum vitioso conatu ad pleuram vel aliam partem depellere. Ideoque ut ab istis conatibus natura auocetur, nullo modo in brachio vena aperienda quo modo conatus iste adiuuaretur, sed in crure vena aperienda, ut totus Naturæ quod vitiosum & molestum est, expellere conantis impetus ad vterum conuertatur, & Natura ad partes superiores sanguinem mouere desistat, neque etiam an subsequutura lochiorum euacuatio vitiosum illum motum naturæ emendare & reuocare possit, expectandum, sed statim Natura

suo ab instituto auocanda, nec Naturæ vitiosè agentis res committenda, ne dum Medicus otiosus spectator est, illa in instituto suo pergat, & ita malum augeatur.

Quartò, si post venam in talo, quod commodissimè sit *καὶ ἔτι*, apertam, pleuritis nihil minuatur, sed dolor & difficultas spirandi perseveret, vel etiam augeatur, non, quod vult Massarias, in venarum in crure sectione persistendū; cum illæ nihil aliud, quam reuelli, nullo verò modo ex parte affectâ deriuare queant, quod tamen in morbo periculoso, ut fiat, necessarium est. Si enim vena in crure sectâ pleuritis non minuatur, vel etiam augeatur, indicio est materiam ita iam parti affectâ inharere, ut versus vterum amplius reuelli non queat. Ideoque vena tum in brachio eiusdem lateris aperienda, ut sanguis è loco affecto vicinisque partibus euacuetur & deriuetur; quod nisi fiat, æger in vitæ periculum conicitur. Neque metuendum, ut hoc modo natura à motu ordinario versus vterum auocetur, cum ei incommodo per venam in crure apertam iam obuium itum sit: & si aliquid omnino periculi metuatur, frictionibus & cucurbitulis cruribus appositis, dum vena secatur, id præcaueri possit; interdum etiam tempus illius euacuationis maximâ ex parte iam præterierit; interdum verò, ubi Natura plane vitiosè agit, vix motus, quem omisit, reuocari possit, & propterea vices eius venæ in crure apertæ suppleuerit, ut postea sine periculo parti affectæ & pleuritidi, venâ propiore apertâ, succurri possit. Neque id Galeni loca allegata prohibent; cum ea saltem de vteri affectibus sine aliarum partium inflammationibus, non verò de vteri affectibus cum aliarum partium inflammationibus cōiunctis loquantur. *Hæc de venæ sectione.*

Possunt tamen etiam clysteres iniici, qui motum humorum versus superiora reuocent ad inferiora, simulque vteri vias laxent, ut per eas facilius sanguis euacuetur.

Ut *℞. mercurialis, parietar. malua, althæa, fol. caulium rubr. ana M. j. fl. chamamel. M. ss. sem. lini, fœnugr. ana Vnc. ss. Coq. in aq. f. Col. ℞. tb. j. el. lenitiv. f. Vnc. j. dia-cathol. vel fl. cassia Vnc. ss. ol. violar. Vnc. ij. M. F. Clyster.*

Si febris non nihil remittat, & tēpus fluxus puerperij ferè præterierit, lene aliquod purgans exhiberi potest.

Reliqua curatio, ut in quavis aliâ pleuritide instituenda, hoc tamen semper obseruato, ne, dum lochia adhuc fluunt, vlllo medicamentorum genere eorum fluxus impediatur & sistatur. Medicamenta autem ad hanc rem idonea *lib. 2. de pleuritide* sunt proposita, quæ hîc reperere opus non est.

Anginâ quandoque etiam puerperæ corripuntur, dum, ut in pleuritide ad latus hîc ad fauces pars materiæ vitiosæ ruit. Quod malum periculosum est, cum non solum vitiosum materiæ motum indicet, sed & eum augeat. Dum enim respiratio impeditur, thoraxque vehementer & velociter dilatatur, motus sanguinis versus vterum impeditur, isque versus superiora trahitur.

Curandi ratio, & reliqua, quæ de Anginâ dici possunt, *lib. 2. c. de Anginâ*, proposita sunt. Venæ sectionem quod attinet, ea omnino eo modo peragenda, qui modò, de pleuritide propositus. Reliqua verò peragenda, ut in anginâ fieri solet.

Tandem si Hepar iisdem de causis inflammetur, *Hepatis inflammatione.* venæ sectio eodem modo, ut in pleuritide, instituenda. Non tamen hîc venæ sectio in brachio tam necessaria est, quàm in pleuritide, cum hepar brachiis non sit tam propinquum ut pleura & thorax, sed exortui venæ cavæ venarum in crura diuicatio tam propinqua ferè sit, ac venarum superiorum in brachia distributio.

Reliqua quoque curatio, ut *lib. 3. de inflammatione hepatis*, proposita est, instituenda. Hoc saltem obseruandum, ne nimis refrigerantia & adstringentia adhibeantur, sed quæ tenuium partium sunt exhibeantur, ne lochiorum fluxus impediatur, sed potius adiuuetur.

P A R S T E R T I A.

DE MAMMARVM PRÆTER NATURAM AFFECTIONIBVS.

Proœmium.

ALTERVM corporis humani membrum, quo Fœmina à Viro differt, Mamma sunt. Et si enim in Viris quibusdam pinguibus vel effeminatis etiam pars ea, quæ mammis in fœminis respondet, valdè augeatur, tamen nec figura, nec substantia fœminarum mammis similis est, sed vt Aristoteles, 1. de histor. animal. cap. 12. scribit, caro Viri spissa est, mulieribus fungosa & foraminulenta. Et propterea lac in iis non generatur. Et si enim Io. Alexand. Benedictus, libr. 3. anat. cap. 4. Cardanus, libr. 12. de subtilit. Vesalius, libr. 5. de corp. hum. fabric. cap. 18. & alij referant, viros quosdam in mammis lac habuisse: tamen id rarum est, & contra communem naturæ ordinem, quo fœminæ saltem liberos, quibus in utero ad formationem & incrementum sanguinem suppeditarunt, simili & familiari succo, qui in mammis earum generetur, aliquandiu nutrant, donec cibos solidiores concoquere possint. Vnde Phavorinus, Philosophus, apud Gellium, lib. 12. cap. 1. mammas fontem sanctissimum corporis, generis humani educatorem, eleganter nominat. Conciliant equidem mammae elegantes fœminis etiam decorem & pulchritudinem, quæ ad amorem masculos inuitat, & inuictos interdum vincit, sicut Galenus, lib. 4. de Hippocratis & Plat. decretis cap. 6. ex Euripide de Menelao scribit, quod, cum stricto ense in Helenâ, quasi eam occisurus, ferretur, ubi eam viderit, stupore adeo, ob pulchritudinem eius, correptus sit, ut ne tenere quidem gladium amplius potuerit, sed abiecerit, imò eam exosculatus sit. Ita enim, in Andromache, apud Euripidem, Peleus Menelaum obiurgat:

ὡς ἐσθλὸς μάστορ, ἐκβαλὼν ξίφος,
φίλημ' ἐδέξω, πρὸ δόπιν αἰκιδίων κυῖα.

Vbi papillas eius aspexti, statim
Tibi coruscus gladius è manu excidit,
Et proditricis osculum excepsti canis.

Verùm præcipuus finis, ob quem mammae fœminis datae sunt, est lactis pro sætu edito alendo generatio.

Multis autem morbis etiam mammae sunt obnoxiae, & iis, ac præcipuè circa lactis ac generationem, multa accidunt symptomata. Interdum enim mammae planè deficiunt, viriles saltem sunt; contra observatum fœminam quadrigeminas mammas habuisse; interdum nimis flaccidae & graciles, contra interdum nimis magnæ sunt. Tumoribus variis corripuntur; venæ earum nonnunquam obstruuntur, morbo pilari dicto laborant, vermiculi & lapides in iis generantur, papillæ interdum deficiunt, interdum duplices sunt, interdum non patent, interdum scinduntur, & funduntur.

Symptomata verò, quæ circa lactis generationem accidunt, varia sunt, Lactis defectus, Lac nimis copiosum, Lac vitiosum, Lactis concretio, Lactis per aliena loca excretio, Res aliena per mammas excreta, vt sanguis & pus. Præter hæc & dolor mammae accidit: de quibus omnibus iam ordine agemus.

SECTIO I.

De Morbis Mammarum.

CAPVT I.

De Mammarum numero & magnitudine vitiosâ.

Mamma gemina.

Mammae mulierum viri-

Mammae quatuor geminae.

Magnitudo mammarum.

Mamma nimis magna.

Causa.

MAMMAE in fœminis geminae sunt; Hinc fororari puellarum mammae dicuntur, cum primum intumescunt, quod non singulae, sed sicut geminae sorores simul nascuntur. Obseruatum tamen est, fœminas quasdam nullas fœmininas mammas, sed saltem viriles habuisse. Ita Cardanus scribit, *de rer. variet. lib. 8. cap. 43.* Mulierem in Vvormatiâ, Vangionum vrbe, fuisse virilibus mammis, quae tamen adeo prolifica erat, vt etiam quandoque vno partu geminos ederet. Contra refert Cabrolus, *obseruat.* 7. quandam Isabellam quatuor habuisse mammas, vtrinque geminas, omnes lac fundentes.

Conuenientem etiam figuram, globosam nimirum & nonnihil fastigiatam in papillam teretem & mediocriter crassam desinentem mammae, & constitutionem inter mollitiem & duritiem quasi mediam, magnitudinemque decentem habere debent, quae omnia si concurrant, & secundum naturam sese habent, non saltem elegans pulchritudo inde emergit, sed & mammae tales ad lac bonum generandum aptissimae sunt; cum calorem moderatum & optimam conformationem habeant. Nonnulli quidem mammas maiores laudant, quod lac copiosus in iis generetur. Verum praestat, etiam mediocrem, quam nimiam lactis copiam generari, cum nimis copiosum si retineatur, facile in mammis corrumpatur, atque hinc magnae mammae inflammationibus & cancro magis sunt obnoxiae. Praeterea cum laxae & humidae sint mammae maiores, etiam calorem temperatum non habent.

A mediocritate autem illâ interdum mammae deficiunt, magnitudine immodicâ & gracilitate, vt & flacciditate. Nonnunquam enim in magnam & nimiam molem excrescunt. Incredibile quidem ferè videtur, quod Iuuenalis scribit;

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis In Meroem crasso maiorem infante papillam?

Nempe quod hic illis natura non omnibus vna.

Qui tamen Indiam Orientalem describunt, referunt, in Insulâ Arnabonis mulieres mammas adeo longas habere, vt eas possint in terga reflectere. Et Galenus, *lib. de differ. morb. cap. 9.* scribit, mammas interdum immodicè excrescere. Et I. C. Scaliger, *exerc. 159. sect. 2.* narrat, se vidisse iuuenulae virginis mammas tam vastas, vt brachiorum latera, & ventris superiorem partem occuparent.

Causa.

Magnitudo autem ista proximè equidem dependet à boni alimèti seu sanguinis copiâ, calorisque cum attrahentis tû coquentis robore. Verum primaria causa proculdubio est viarum amplitudo, & partium illarum in mammis fungosarum laxitas, quae ex prima conformatione ortû habet. Confert tamen etiam aliquid hic hepatis robur, multum sanguinè generantis, & ciborû boni & multi succi vsus copiosior, otium, somnus multus, & mensium fluxus mediocris vel parciore: sicut & frequens mammarum contrectatio, quâ calor & sanguis copiosior ad eas attrahitur.

Facilius verò incrementum nimium mammarum in virginibus prohibetur, quàm magnitudo nimia iam praesens emendatur. Perficitur autem hoc rectâ diætâ obseruatâ, & medicamentis topicis adhibitis, quae partim nutrimentum copiosius affluens refrigerando & adstringendo repellunt, viasque, per quas sanguis affluit adstringunt, partim etiam absumunt & exsiccant.

Vt *℥. fol. myrti, equiseti, plantag. mentha, fl. ros. rubr. ana M. j. balauftior. p. ij.*

Coq. in vino rubro & pauco aceto; & in decocto spongia vel linteam madefiat, mammisque apponatur, & admotum donec siccetur, relinquatur.

Vel linteam *aq. plantag. rosar. mentha. è nucibus pini, cicuta* imbutum, eodem modo imponatur.

Vel folia cicutae contusa per se vel cum pauco aceto Cataplasmatibus modo imponantur.

Vel *℥. pulu. rad. consolid. Drach. ij. balauftior. fl. ros. thuris, mastiches ana Vnc. s. farina hordei, rubrica fabrilis ana Vnc. i. s.*

Cum *aq. ros. albumine oui conuassato, & pauco aceto* F. Cataplasma.

Vel *℥. cerussae Vnc. s. alabastr. prap. boli Armeni ana Drach. ij. boracis Drach. s. camphorae. Scrup. j. mucilag. tragacanth. aq. ros. factae Vnc. s. ol. myrtini q. s. F. Vnguentum.*

Vel duae cotes aceto madefactae mutuo atterantur, & tritura per se vel cum ol. ros. mixta illinatur.

Vel lutum illud, quod in lapidibus molaribus reperitur, cum succo plantag. & ol. ros. mistum imponatur.

Atque talia non solum mammis, sed & sub axillis imponi possunt, vt vasa eò loci constriquantur, & sanguinis ad mammas copiosior affluxus prohibeatur.

Cicuta, hyoscyamus & similia narcotica cautè & nullo modo iis adhibenda, quae olim liberos suos suo lacte nutriturae sunt. Calorem enim narium in mammis debilitant, & vim *γαλακτοποιητικὴν* extinguunt.

Atque haec adstringentia commodius in iuueniculis vsurpantur. In mulieribus verò quibus propter ablactationem nimis increuerunt mammae, exsiccantia & discutientia comodiora sunt, quibus excrementitia humiditas, quae relicta est, absumitur & discutitur.

Vt *℥. farinae fabar. orobi ana Vnc. ij. s. pulu. rad. consolid. Vnc. s. fol. menthae Vnc. s. absinth. fl. chamamel. ros. ana Drach. ij. Coq. & addantur. ol. mastichini Vnc. ij. F. Cataplasma.*

Contra gracilitas mammarum provenit ab omnibus causis, ob quas sanguinis ad mammas affluxus prohibetur, imminuitur, intercipitur, vel aliò mouetur, aut cum à mammis sanguis non attrahitur. Fit hoc cum sanguinis sufficiens copia in toto deest, ob temperamentum hepatis siccius, inedia, laborem nimium, euacuationes nimias, vigilias, febres, & alios morbos, qui sanguinem in toto corpore absumunt. Intercipiunt sanguinem angustia venarum in mammis, de qua postea. Repellunt sanguinem non solum adstringentia medicamenta admotâ, sed & vestes artiores. Reuellunt cucurbitulae partibus inferioribus saepius adhibita. Non attrahitur sanguis ob calorem mammarum debilem. Tandem etiam mammae imminuuntur & quasi contabescunt ex frequentiore infantium lactatione, quâ humidum radicale mammarum planè absumitur.

Plus autem incommodi habet mammarum gracilitas, quàm magnitudo nimia; cum ad generationem lactis mamas ineptas reddat: curatu quoque difficilis est.

Emendatur verò gracilitas mammarum, primò si sanguinis sufficiens copia in corpore desit, cibi boni succi copiosius paulò exhibendi, & vinum album propinandum. Deinde causae omnes intercipientes, repellentes

Cura.

Mammarum gracilitas.

180 De Sympt. quæ fœem. in vtero accidunt.

pellentes, aliò auertentes amouendæ, & contra vt venæ in mammis aperiantur, calor in mammis excitatur, vt sanguis ab eis commodius attrahatur, formæ ex aquâ tepidâ, in quâ herbæ emollientes coctæ sint, vel ex vino albo fiant, & postea illinantur mamma ol. amygdal. dule. vel de nuce Indicâ. Fricciones etiam frequentes viles sunt. Hæc si non sufficiant, lenes dropaces imponi possunt.

*Mammæ
mollities &
flacciditas.*

Cognatum gracilitati malum est earum mollities & flacciditas. Cum enim non satis augentur, & præcipue si antea lacte distentæ fuerunt, aut licet alimentum satis affluat, ipsarum tamen substantia nimis mollis & laxa est, molles, flaccidæ & pendulæ fiunt, Quæ res cum turpitudinem quandam pariat, emendatur, si alimentum, quod deest, copiosius attrahatur, & postea adstringentibus adhibitis laxitas mammæ emendetur: quod quomodo præstandum sit, ex modò iam dictis patet.

CAPVT II.

De mammæ ex lacte tumore.

*Tumor mam-
marum ex
lacte.*

Non solum autem mamma in maiorem molem attolluntur, cum ex naturali alimento in omnem dimensionem nimium augentur, vt cap. præced. dictum, sed etiam præter naturam varia tumorum genera patiuntur. Et primò quidem mamma tument, cum venæ illæ lactiferæ lacte nimium replentur & distenduntur, tumorque hic interdum totam mammam, interdum partem eius occupat, prout venæ illæ, quæ lac deferunt, omnes, vel aliquæ lacte nimium replentur. Dolent autem ex distensione istâ mamma, & interdum etiam rubent. Aliquando etiam lac concreuit & induratur, unde mammæ durus tumor oritur,

Causæ.

Causæ.

Tumoris huius causæ est lactis redundantia, in duobus illis lac deferentibus. Lactis autem redundantia causæ est, vel nimia sanguinis, unde lac generatur, affluentis copia, de quo infra, sect. 2. cap. 2. vel lactis retentio, quod post partum iis accidit, quæ ipsæ non lactant; deinde iis quæ lactant, dum infans totum lac exfugere non valet; Tertio, dum infantes ab lactantur.

Signa Diagnostica.

Signa.

Tumor hic facillè cognoscitur. Mamma enim ex lactis copiâ sine inflammatione distenduntur, dolent, & interdum etiam rubent.

Prognostica.

1. Tumor hic plerumque spontè cessat, vt remediis opus non habeat.
2. Interdum tamen, nisi id præcaueatur, in inflammationem mutari solet; interdum quoque, dum lac induratur, tumor durus inde oritur.

Curatio.

Curatur verò hic tumor, si proventus lactis nimius præcaueatur, de quo infra, sect. 2. cap. 2. dicitur, vel genitum educatur, aut absumatur. Educitur lac in puerperis, quæ lactant, ore infantis; quod si vnus non sufficiat, plures adhibeantur. Solent & nostræ mulieres catellos adhibere.

Vel ab ipsâ matre exfugatur vitro isto & instrumento suctorio, quo præcipue opus est, vbi papillæ non satis patent, vel non satis exferuntur. Extrahuntur enim & patientiores isto instrumento fiunt.

tur enim & patientiores isto instrumento fiunt.

Quia verò in iis, quæ lactare non volunt, vt & post ab lactationem, non commodum est, nouum lac semper affluere, affluxus inhibendus, & lac absumendum & exsiccandum est. Affluxus inhibetur, epithemate ex aq. rosar. aceto rosaceo & alumine parato.

Resoluunt & absumunt lac, mentha, calamintha, apium seu petroselinum vulgare, vitex, coriandrum, brassica rubra, bryonia, quæ herbæ virides contusæ imponantur.

Vel imponatur Cataplasma è farina hordei, fabar. lentium, orobi, lupinorum, fl. chamamel, absinthii, mentha, rad. althææ.

Vt ℞. farina hordei, fabar. lentium ana vnc. ij. puluer. rad. althææ, fl. chamamel. mentha ana vnc. ss. sem. viticis Drach. ij. Coqu. in vino, & addatur parvillum aceti atque olei anethini vnc. ij. F. Cataplasma.

Vel ℞. farina fabar. lentium ana vnc. ij. ol. rosar. aceti rosar. ana q. s. Misc. in formam Cataplasmatris, quod tepidum mammis imponatur.

Vel ℞. mentha, fl. chamamel. ana Mj. gallarum, sem. cumini ana vnc. j. Concisâ & contusa coquantur in aceto ac coquantur. Colaturâ pannus lineus duplicatus imbuatur, & tepidè mammis applicetur.

Vel ℞. panis secalini q. v. Adde Salis part. ss. Contundantur, & affunde aquam feruentem, vt F. instar pultis, quæ panno illita mammis imponatur, vt tamen per medium panni foramen papilla exferatur. Ita enim lac partim effluet, partim absumetur.

Vel ℞. succum rute, misce cum fermento & impone.

Vel lenticula cocta instar Cataplasmatris imponatur.

Vel ℞. cera & aq. mentha q. s. Super igne misceantur, & pannus lineus immergatur, qui extensus toti mamma imponatur.

Vulgò fœmina, ne lac copiosum in mammis coaguletur, scopis illis è setâ porcinâ mammas molli ter fricare solent.

CAPVT III.

De Inflammatione & Erysipellate mammæ.

Postea etiam mamma Inflammatione, tumore scilicet calido, sæpe corripitur, idque præcipue lactantibus accidit.

Causæ.

Cum omnium inflammationum causæ proxima & continens sit sanguis, idem etiam merito in mammis eundem tumorem proculdubio excitat. Quamquam enim & lactis copia ad inflammationem mammæ faciat: tamen non proxima inflammationis causæ est, sed quatenus vel copiâ, vel dum incalescit & corrumpitur, calorem & dolorem parit, ob quem sanguis copiosius ad mammas confluit, & in venis capillaribus hærens, imò extra ipsas in laxam mammæ substantiam elapsus ibi incalescit, & putrescit, atque ita inflammationem excitat, de quo postea, in questione, dicitur. Aliis tamen quoque de causis sanguis ad mammas confluere potest, si nimium lochia vel menses supprimantur; vel percussione aut lapsu; vel nimia vestium stricturâ mamma lædantur.

Signa Diagnostica.

Vt in aliis partibus, ita etiam in mammis inflammatio facillè cognoscitur ex tumore duro, rubro, calido, dolente, cui febris plerumque coniungitur.

Prognosis

Prognostica.

Prognostica.

1. Equidem inflammationes respectu aliorum tumorum calidiorum per se minus periculosa sunt: partium tamen affectarum ratione saepe periculosa evadunt; & propterea quia mammae sunt laxae, multis glandulis praeditae, caloremque habent debilem, facile inflammationes mammarum in scirrhus & canculos degenerant.

2. Est quidem apud Hippocratem, s. aph. 40. hic aphorismus: *Quibus in mammis sanguis colligitur, furor significat.* Verum non loquitur Hippocrates eo loco de inflammatione mammarum, sed cum sanguis adeo feruidus ad mammas fertur, ut ab iis in lac mutari non possit, sed immutatus e mammis effluat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & curatio.

Quas inflammationes in genere indicationes suppedient, saepius dictum, & secundum eas mammarum inflammatio curanda; Nimirum sanguinis ad eas affluxus prohibendus, & is, qui iam affluxit, tollendus.

Indicationes & curatio.

Primo ergo si sanguinis ea sit in corpore copia, ut metuemus, affluxu eius inflammationem augeri posse, sanguis mittendus. Et quidem si a menstruum vel lochiorum suppressione, aut imminuto fluxu proveniat inflammatio, primo in talo vena aperienda, vel crura scarificanda, & postea, si opus sit, vena in cubito aperienda. Si vero vterus sanguinem non suppediet, vena statim in cubito aperiiri potest.

Indicationes & curatio.

Et cum saepe accadat, ut vitiosi humores affluentes ad mammas sanguinis affluxui & inflammationi occasionem praebant, lenia purgantia exhibenda sunt.

Indicationes & curatio.

Et si sanguis sit calidior, aut humores calidos admixtos habeat, qui sanguinis motum adiuvent, refrigerantia, quae motum vel impetum sanguinis non nihil compescunt exhibenda, e lactuca, endivia, plantagine, nymphaea & similibus.

Indicationes & curatio.

Postea repellentia applicanda, sed ea minus valida & minus frigida, ne cordi vicino noceant. Imponatur ergo saepius mammis lintecum posca madidum, vel posca oleo rosaceo misceatur, & lintecum ea imbutum mammis applicetur.

Vel *℞. Fol. lactuca, portulac. an. M. j. fl. ros. rubr. M. ss. Coq. in aq. Col. ℞. ℥ij. aceti vnc. ij. M. pro epithemate.*

Vel *℞. Aceti ℥ij. Vbi ad ignem ebullierit insperge ei boli Armeni Drach. ij. lithargyri vnc. j.*

Postea adde aquam, in qua antea alumen coctum sit, & misc. in qua lintecola madefiant, & mammis imponantur, papillam tamen nudam manente.

Vel *℞. Succi lactuc. portulac. solani an. vnc. j. ss. ol. rosac. vnc. ij. chamamel. aceti an. vnc. j. Misc.*

Folia quoque lactucae ol. rosaceo & aceto madida imponere utile est.

Vel *℞. Fol. solani lactuc. an. M. j. Coq. ad molliem & contundantur.*

Contusis adde *Farina hordei vnc. ij. pulu. fl. chamamel. vnc. ss. oxymel. s. ol. ros. an. vnc. j. F. Cataplasma.*

Vbi principium inflammationis praeterierit, discutientia repellentibus addenda.

Vel *℞. Medulla panis albi, farina hordei an. vnc. jss. fabar. fenigr. an. vnc. ss. pulu. fl. ros. chamamel. an. j. ij. Coq. & add. aceti rosac. vnc. j. ol. rosac. chamamel. an. jss. F. Cataplasma.*

Tandem sola discutientia adhibeantur.

Vel *℞. Farina fabar. lupinor. sem. lini, fenigr. pulu. flor. chamamel. an. vnc. j. Coq. & addantur ol. chamamel. vnc. ij. F. Cataplasma.*

Atque hoc modo si materia discutatur, & tumor

Dan. Sennert. Tom. III.

minuatur, bene est. Quod si non fiat, alterutrum metuendum, ut vel materia induretur, vel ut suppuretur.

Induratio omnino periculosa est, cum si materia induretur, inde scirrhii curatu difficiles & interdum cancri oriuntur. Ideoque emollientia & attenuantia vsurpanda.

Vel *℞. Fol. malva M. j. Coq. ad molliem, Adde farina sem. lini, pulu. rad. althaea, fl. chamamel. an. vnc. j. Coq. & adde. ol. sesamini vnc. j. F. Cataplasma.*

Vel stercus caninum cum terebinthina mistum imponatur; aut lumbrici terrestres in ol. amygd. d. macerentur, oleumque imponatur.

Vel *℞. medulla crurum vituli vnc. ij. œsopi vnc. j. croci Scr. iij. cumini Scr. ij. vitell. oui j. Misc.*

Vel *℞. farina sem. lini, fenigr. Coq. in oxymel. F. Cataplasma.*

Si vero ad suppurationem tendat inflammatio, id quod ex tumoris duritie, calore & dolore magno & pulsatili cognoscitur, danda opera, ut natura conatus adiuuetur, & materia quam primum in pus mutetur.

Imponatur itaque Emplastrum diachylon s. seu sequens Cataplasma.

℞. fol. malva, althaea ana M. ss. Coq. ad molliem, & minutim contundantur. Adde pulu. rad. althaea vnc. ij. farina sem. lini, fenigr. ana vnc. j. fermenti vnc. ss. Misc. & adde unguent. dialthaea vnc. ij. F. Cataplasma.

Vel panis triticeus in lacte coctus cum pauxillo croci imponatur.

Vel *℞. fol. malva Mj. violar. M. ss. ficum num v. Coq. ad molliem & contundantur. Adde pulu. rad. althaea, farina tritici, sem. lini, fenigr. ana vnc. j. vitell. ouor. num. iij. croci Scr. j. Misc. F. Cataplasma.*

Vbi pus iam generatum est, quod cognoscitur ex febris, caloris, doloris, pulsusque in mamma remissione, & tumoris in acumen quoddam, sub quo inundatio percipitur, elevatione, rectissime fit, si pus quam primum effundatur. Si ergo natura sponte rumpat abscessum, bene est, si non, commodissimum est: ut scalpello aperiatur. Quia tamen ferrum & sectionem foeminae saepe abhorrent, Cataplasmatibus vel emplastris maturantibus aliquid acre addi potest, praecipue eo loco, quo tumor in altum attollitur.

Vtiles sunt hic conchae vstae, quarum cinis cataplasmatibus vel emplastris eo loco inspergatur, qui parti magis acuminatae imponitur.

Dum autem ferro aperiatur, observandum, ut loco decliviori abscessus aperiatur, ut puri commodior exitus detur.

Apertus abscessus mundandus est, ut ex abscessuum curatione generali patet. In mammis tamen summa diligentia in mundando abscessu abhibenda, cum substantia ipsarum sit spongiosa & cavernosa.

Vel *℞. terebinth. mellis rosati, ol. ros. ana vnc. ss. M. Potest etiam aliquid myrrhae addi.*

Difficiliter vero integre vlcus curatur, nisi & mammae alterius sanx lac exsiccet. Cum enim sanguis copiosior in mammam sanam ad lactis generationem affluit, simul etiam ad aegram mammam confluit.

QUESTIO.

An à solo sanguine, an verò etiam à lacte inflammatio mammarum fiat?

Constans Galeni, 2. ad Glauco. cap. 1. & de tumorib. cap. 2. atq; omnium Medicorum est sententia, inflammationem esse

Q

esse

esse tumorem calidum à sanguine ortum, & propterea omnino rectè statuitur, etiam mammarum inflammationem à sanguine fieri, non verò à solo lacte. Nonnulli quidem contrarium statuunt, atque inter eos est Mercurialis, qui, *lib. 3. de morb. mulier cap. 6.* statuit, inflammationes mammarum duas causas habere immediatas, copiam sanguinis & copiam lactis. Cum verò, ut modò dictum, certum sit, ex Galeni & omnium Medicorum sententiâ, inflammationem esse solius sanguinis sobolem, seu tumorem à sanguine; præterea ipse inter signa inflammationis mammarum ruborem referat: respondet quidem ad primum dupliciter; Primò, quod inflammatio interdum sit nomen commune ad omnia apostemata calida; interdum sit peculiare nomen tumoris sanguinei: Secundò, quod inflammatio ex lacte sit vera inflammatio; quia lac nihil aliud est, quàm sanguis dealbatus. Ad alterum verò, non mirum esse, quod in tumore ex lacte, etiam candidissimò subsequatur rubor, quandoquidem propter dolorem partis sit continua sanguinis attractio, qui dispersus per superficiem mammarum necessariò illas colore colore rubro.

Verùm frustra Mercurialis in suâ opinione saluanda (in quâ tamen sibi ipsi non constat, dum modò statuit, inflammationem mammarum esse inflammationem minùs propriè dictam, modò concedit esse veram inflammationem; cum tamen vnum, saltem verum esse possit) laborat. Primò enim, quod dicit inflammationem accipi interdum pro omni apostemate, (rectius dixisset tumore) interdum in specie pro tumore à sanguine, sine probatorum Medicorum autoritate id profert. Equidem verum est, *φλεγμονή* vocem ab Hippocrate & antiquis Medicis, vsque ad Erasistrati tempora, *ἀντὶ τῆς φλογώσεως*, generaliter pro omni ardore, etiam citra tumorem, vsurpatam fuisse, & antiquo illo tempore tumores, quos hodie *φλεγμονὰς* seu inflammationes dicimus, non *φλεγμονὰς*, sed composito nomine *σκληρὰ καὶ ἐπιδερμὰ διδύματα*, id est, duos & dolorificos tumores nominatos; Deinde ab Erasistrati tempore tumores duos à sanguine, quibus rubor & pulsus accidit, *φλεγμονὰς* & inflammationes dictos fuisse, passim è Galeno patet. Verùm dum de inflammatione mammarum loquimur, non de *φλογώσει* seu ardore saltem aliquo in genere agimus, sed, ut ipse Mercurialis inflammationem mammarum definit, tumorem durum, calidum, cum dolore pulsatili & cum renitentiâ accipiunt. Et talis *φλεγμονή* seu inflammatio propriè dicta saltem à sanguine provenit, & ad eam producendam solum lac non sufficit. Neque enim lac est sanguis tantum dealbatus, & lactis generatio in mammis non est saltem quadam alteratio & qualitarum mutatio, sed mutatio substantialis. Et cum diffiteri non possit Mercurialis, ruborem in inflammatione mammarum esse à sanguine, in omni verò inflammatione mammarum adsit rubor, cur non etiam concedat, omnem inflammationem mammarum esse à sanguine?

Hoc tamen concedimus, ut in aliis partibus inflammationes rarò puræ sunt, sed alii humores plerumque admiscuntur; ita in mammis, ubi sanguis calore & dolore attractus, vel etiam spontè irruens putrescere incipit, etiam vnà lac putrescere posse.

Erysipelas mammarum.

Erysipelas mammarum.

Frequenter quoque accidit, ut fœminæ, siue lactent, siue non, ex terrore vel irâ, Erysipelate, vulgò Rosâ, in mammis corripiantur. Verùm cum marmæ substantiam laxam habeant, sanguisque ad lactis generationem ad eas confluere soleat, rarò erysipelas tale purum manet, sed statim phlegmonodes euadit, aut potius phlegmone erysipelatodes oritur.

Quod propterea etiam, ubi dies aliquot præterierint, curandum, ut Inflammationes mammarum, de quibus modò dictum.

In principio verò & primo morbi insultu curatio instituenda, qualis Rosæ seu Erysipelati competit, & nullo modo parti affectæ refrigerantia, adstringentia, repellentia, vel pinguiâ imponenda. Itaque ut, *de febribus lib. 2. cap. 16.* dictum, statim in principio medicamenta sudorifera è C. C. terrâ sigillatâ, car duo ben. & aq. sambuci, quæ nostris ferè vsitata est, vsurpanda, ut subtilior illa pars sanguinis, quæ *πρόσχωσις* concepit, & ardorem hunc excitat, discutiatur. Extra verò non refrigerantia & adstringentia vsurpanda, sed resoluentia. Vulgò pannum lineum vel cannabinum, aut sindonem rubram, vel pannum laneum scarlatum, aut farinam hordei imponunt. Humectare enim partes Rosâ laborantes nostris religio est. Commodè tamen pannus lineus aq. sambuci madefieri potest, & iterum exprimi fortiter & tepidus imponi.

Vel *℥℥. lixiuij è cinerib. sarmentorum vitis, vel alius ligni, ℔j. ol. communis*, vel quod commodius, *sambuci vnc. iij.* Sensim lixiuium oleo infundatur, & agitetur, donec lactis instar albescat, Madefiant istâ misturâ panni linei, exprimantur, & in aëre parum saltem, ne valde madeant, exsiccentur, & imponantur. Vbi dies aliquot præterierint, nec rubor iste discutiatur, postea curatio, ut *de Inflammatione* dictum, instituenda.

C A P V T IV.

De Oedemate mammarum.

PRÆTER inflammationem & alii tumores mammas corripere solent. Est enim mammarum substantia laxa, spongiosa & glandulosa, atque omnis generis humores affluentes facillè recipit. Nonnulli & flatuoso tumore eas corripit statuunt. Verùm vix puto, exemplis & obseruationibus demonstrari posse, mammas sine humore, quem facillè recipiunt, solo flatu turgescere; cum nec locus flatibus generandis conueniens sit, nec aliunde eum recipere possint.

Oedemate verò seu tumore pituitoso interdum corripuntur. Ut enim in fœminis cachecticis, & febre albâ dictâ laborantibus, aliæ partes tumore frigido & albo corripuntur, ut impressum digiti vestigium aliquandiu in iis remaneat: ita idem in mammis, parte laxâ & spongiosâ, fieri potest.

Causæ.

Colligitur autem hic humor pituitosus in iis præcipuè, quibus menstrua supprimuntur, & humores pituitosi & serosi in corpore abundant, qui à mammis facillè admittitur. Rarum est, ut in ipsis mammis à calore earum debili generetur.

Signa Diagnostica.

Tumor iste est mollis, laxis, & ferè sine dolore, quibus accidentibus facillè ab aliis tumoribus discernitur; dolorque & tumor plerumque, ubi menstrui fluxus tempus instat, nonnihil augeri solet, qui, ubi fluxus tempus præterit, iterum minuitur.

Prognostica.

1. Tumor hic mitior est, quàm Inflammatio, & ex se parum periculi affert. Quia tamen à cachexia totius corporis & grauiore vteri affectu pender, saepe vitæ periculum minatur.

2. Rarius

2. Rarius verò in suppurationem, sed plerumque per resolutionem terminatur. Interdum etiam, parte subtiliore discussa & crassiore relictâ, induratur.

Curatio.

Inprimis hîc calefaciente & siccante diætâ opus est, in quâ tota penè curationis spes sita est. Postea si cachexia vel menstuum obstructio adsit, curatio ad istos affectus dirigenda, de quâ suo loco dictum. Nisi enim ista vitia corporis tollantur, in mammarum tumore hoc curando frustra laboratur; cum quotidie eiusmodi humor iterum in mammas affluat.

Vbi toti corpori conueniente diætâ & vniuersalibus medicamentis prospectum fuerit, topica resolutiua ac discutientia simulque partem nonnihil roborantia vsurpanda. Cauendum tamen, ne nimis calefacientia & resolutiua fortiora adhibeantur: Siquidem topica calidiora sanguinem ad mammas, vt parrem fungosam, & aliâs eò ad lactis generationem affluere solitum, facillè attrahunt, qui pituita permixtus, diuturnis, & periculosis tumoribus materiam præbet; fortia verò resolutiua subtiliores partes discutunt, & crassiores relinquunt, vnde scirrhi generantur.

Itaque conueniunt fomenta è *lixivio confecto è cinere vitis vel caulium, & sulphure, vel decocto hyssopi, saluie, origani, fl. chamameli.* Post fomentationem mammarum inungantur, *ol. chamamel. lil. albor. laurino,* vel cataplasma imponatur ex *farinâ fabarum, orobi, puluere fl. chamameli, & sem. cumini.*

Vel *℞. farina hordei Vnc. iij. sem lini, anethi, fenugr. fl. chamamel. ana. Vnc. ℥. rad. altheæ Vnc. j. ol. chamamel. anethini ana. q. s. F. Cataplasma.*

Vel imponatur *emplastrum diachylum magnum, de meliloto, de de baccis lauri.*

Si tumor, quod tamen raro fit, ad suppurationem tendat, ea adiuuanda, iis medicamentis, quæ cap. 3. sunt proposita, quibus in hoc tumore fortiora quædam addenda, *carica, radic. lil. alb. bryonia, diachylum creatum, & similia.*

CAPVT V.

De Scirrho mammarum.

Nonnunquam & Scirrhi, id est, tumores duri & doloris expertes in mammis oriuntur.

Causæ.

Generantur verò, cum post inflammationes, vel tumores pituitosos, quod crassum est relinquitur, subtili discussio, vel vbi humor melancholicus propriè dictus, non atra bilis, in venis cumularis ad mammas confluit, atque in earum substantiâ laxa & porosa colligitur, id quod præcipuè accidit, cum lienis constitutio ad humorem melancholicum cumulandum apta est, & menstrua, cum quibus euacuari deberet minus rectè fluunt.

Atque ita duæ causæ sunt scirrhi; pituita, non tamen illa tenuis & aquosa, sed crassa, glutinosa & viscosa exsiccata; & humor melancholicus. Etsi enim etiam post phlegmonas scirrhus oritur: tamen illud, quod post inflammationem relinquitur, vel crassa sanguinis pars est, quæ ad melancholiam refertur, vel pituita crassa. Et quidem fieri potest, vt alteruter humor scirrhum generet, interdum vterque misceatur. Interdum & alij humores miscentur. Atque hinc diuiditur scirrhus in purum seu legitimum, & nothum seu illegitimum. Purus est, qui ex pituitâ, vel melancholiâ, vel vtraque mistâ ortum habet. Nothus verò,

Dan. Sennert. Tom. III.

qui alium humorem, sanguinem, bilem, vel atrabilem admistam habet. Nonnulli equidem illum, in quo partes tenuiores omnes nondum sunt absumptæ, illegitimum; cum verò omnes partes tenuiores absumptæ sunt, legitimum appellant: Sed commodius ille inchoans & imperfectus, hic perfectus & consummatus scirrhus nominatur.

Merçatus equidem, *de morb. mulier. lib. i. cap. 17.* nouum tumoris genus inter scirrhum & cancerum medium se inuenisse putat, quod Hispani Zaratonès nominent, atque à cancro differre dicit, quod cancer sit tumor durus & inæqualis, venas habens in circuitu turgidas, liuescens, colore magis, quam inflammationes, nigricans, calidus, subito accrescens & dolore magno affligens; cum hic tumor nec maximum dolorem habeat, nec inflammationem, nec semper, sed ex aliquâ occasione aut imminentibus mensibus, curationem etiam facilius admittat, quam cancer. Nec etiam scirrhum esse statuit, cum scirrhus omnino dolore careat, aut illegitimus dolorem exiguum habeat, & quidem ea saltem in parte, quâ tumor viget, cum iste tumor per interualla etiam vicinas partes affligat.

Verum enim verò frustra videntur hîc entia multiplicari. Etenim si omnia diligenter perpendamus, tumor hic, quem vt peculiarem, & inter scirrhum & cancerum medium, describit Merçatus, nihil aliud est, quam scirrhus illegitimus, qui atrum humorem nonniter affluentem, vel ex sanguinis aut bilis, quæ aderat permista, mutatione genitum admistum habet, & iam, quod concedo, in Cancrum degenerare incipit. Habet enim scirrhus illegitimus suos etiam gradus: siquidem humor, qui admiscetur præcipuè bilis & sanguis, vel suam naturam retinet, vel iam atræ bilis naturam induit, & tunc in cancerum degenerare incipit; & propterea non mirum est, si etiam alia symptomata sese prodant.

Quandiu tamen humor pituitosus, vel melancholicus præualet, etsi humores adulti admisceantur, rectè scirrhus, sed in cancerum iam abiens nominatur: vbi verò tota vel maxima tumoris materia in atram bilem mutata est, non amplius scirrhus, sed cancer, dicitur.

Signa Diagnostica.

Scirrhus si sit legitimus, durus est, sine dolore ferè inæqualis. Et duo præcipuè eius signa sunt, durities & doloris priuatio, si scirrhus sit legitimus & perfectus ac confirmatus. Color nunc albicans est, nunc ex albo subliuidus & niger, pro humoris ratione.

Si verò non sit legitimus, nec perfectus, alia signa accedunt, calor & dolor, quæ quò minora sunt, scirrhum adhuc suam naturam retinere docent. Si verò calor & dolor augeantur, in cancerum iam abire indicant, atque tum etiam venæ in ambitu liuescere atque intumescere incipiunt.

Prognostica.

1. Curatio verò difficilis est, inprimis si scirrhus omnis sensus expertus sit.

2. Et quidem quò maior & durior est, eò difficilius curatur; & cui pili superueniunt, incurabilis est.

3. Et licet aliqua curationis spes supersit; ea tamen non nisi longo tempore, perfici potest; cum materiam crassam & frigidam semel induratum emollire difficillimum sit.

4. Nec periculo caret; cum facillè in cancerum abeat.

Curatio.

Cum scirrhus duplex, sit legitimus & illegitimus

Q 2

curandi

curandi etiam ratio secundum hanc differentiam nonnihil variat.

Legitimum Scirrhum curandi ratio in eo consistit, ut vniuersalibus, quibus opus est, præmissis, & causis in toto, vel vtero, quæ ad generationem huius tumoris facere possunt, amotis, ac diætâ, quæ scirrhorum curationi conuenit, de quâ de tumoribus in genere dicitur, præscriptâ, humor, qui proxima & continens huius tumoris causa est, emolliatur, attenuetur, & discutiat. Rarò ad suppurationem scirrhus venit, neque eam tentare commodum aut tutum est, ut mox dicitur. Duo enim in usu horum medicamentorum obseruanda; Primum est, ne nimio calefacientium & attenuantium usu partes tenuiores discutiantur, & crassæ relinquantur, eaque duritiem lapideam acquirant, & ita malum incurabile reddatur. Alterum est, ne humectantium & emollientium usu, præcipue si mixta sit materia, quasi fermentetur, & ex scirrho Cancer generetur. Ideoque quæ hic adhibentur emollientia, calida sint, & ferè in secundo, in passiuis temperata, ut neque siccant, neque humectent, quæ eo ipso à maturantibus differunt, quod hæc humidiora sunt. Et istâ cautione magis opus est in scirrho à melancholiâ orto, quàm à pituitâ; cum, qui à melancholiâ est Scirrhus, facilius in cancerum abeat, quàm qui à pituitâ genitus est. Itaque tutissimum est Antiquorum consilium, qui suadent, ut nullum vel siccans, vel humectans medicamentum solum vsurpetur, sed vel alternis vicibus humectantiâ & emollientia cum digerentibus vsurpentur, vel emollientia cum digerentibus miscantur.

Emollientia autem in Institutionib. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 6. & alibi sunt proposita. Itaque mamma scirrho laborans foueatur decocto maluæ, althææ, sem. lini, fœnigraci, branca vrsina & fl. chamameli.

Postea iungatur ol. amygd. d. chamamelino, pingued. gallinæ, medullâ crurum vituli, vnguento dialthææ. Vel imponatur sequens Cataplasma.

℞ fol. althææ, maluæ, branca vrsina, summit. fœnic. ana Mj.

Coq. ad molliem. Contundantur, & per setaceum traiciantur.

Postea adde farina hordei, fabar. sem. lini, pulu. radic. althææ, fl. chamameli ana vnc. j. F. Cataplasma.

Vel imponatur emplastrum diachylum magnum, de ranis Vigonis.

Vel mamma foueatur decocto althææ, branca vrsina, sem. fœnigr. lini, & similibus; Deinde suffitus instituat ex Vino (acetum enim, quod aliàs in scirrhis emolliendis vtile est, in mammis ita commodum non est) fuso super lapide pyrite, aut molari candente. Et postea imponatur emplastrum ex ammoniaco & aceto vino dissolutis.

Vel vsurpetur tale Emplastrum.

℞. mucilag. radic. althææ, sem. fœnigr. ana vnc. j. caricar. ping. vnc. iij. ol. lil. albor. chamamel. lini, ana vnc. j. pingued. gallin. anseris, porci, seu caprini, terbinthina, lithargyri ana vnc. iij. Coq. omnia ad consumptionem mucilaginum, & cum cera q. s. F. Emplastrum, addendo ammoniaci, galbani, aceto solutor. ana Drach. iij. pulu. radic. ireos Drach. ij. M.

Si verò Scirrhus nothus sit & illegitimus, metuendumque, ne in cancerum abeat, corporis vniuersalis evacuatio per venæsectionem, vel purgationem, prout opus, & in cancro incipiente fieri solet, præmittenda, & si quæ in visceribus sit dispositio, quæ humorem atrum generat, ea quoque conueniente modo tollenda.

Topica quod attinet, in scirrho legitimo eiusdem nullis repellentibus opus est: at cum in illegitimo dolor quidam adsit, qui affluxum humorum concitare valet, emollientibus exsiccantia quædam addenda,

quæ influxum humorum prohibeant.

Vsurpanda nimirum ol. ros. succus plantag. & si calor aliquis adsit, ea in mortario plumbeo agitati possunt, ad coloris mutationem.

Vel ℞. ol. rosac. vnc. iij. seu caprini, succi solani, ana vnc. j.

Agitentur in mortario plumbeo ad coloris mutationem.

Deinde adde cerussâ, lithargyri ana vnc. iij. cera q. s. Iterum agitentur. F. Vnguentum.

Vel vsurpetur vnguentum è ranis, quod hoc modo paratur.

℞. ranas virides in aquis puris degentes q. v. addito butyro in ollâ perforatâ per descensum, ut moris, oleum inde destilletur. Ranas postea comburito, & cinerem cum oleo misceto, & addito pauxillo cera q. s. F. Linimentum.

Et si dolor augeatur, ut Cancris iam imminenti periculum instet, commodissimè inunguntur mammae linimento parato ex succo solani tamdiu in mortario agitati, ut formam linimenti acquirat.

Si hisce medicamentis non cedat, & omnino metus sit, scirrhum in Cancerum abiturum, nonnulli causticis medicamentis, alii sectione vtuntur. Priores exili cauterio ignito foramen in parte efficiunt, & huic Mercurii sublimati granum induunt, digestium imponunt, hinc Vnguentum Ægyptiacum, aut puluerem Ioannis Vigonis adhibent.

Section non faciliè instituenda, nisi tumor in summitate mammae consistat, ut sine vitæ periculo eximi queat. Vbi sectionem instituere commodum est, agrâ rectè collocatâ, tumor versus summa mammae manu sinistra Chirurgi detrudendus est: Dextrâ verò cutis nouacula acutissimâ secundum longitudinem incidenda, & caro ab utraque tumoris parte separanda, & postea tumor separatus à carne acu filoque transfigendus & à ministro tenendus, ab ipso verò Chirurgo ad radicem penitus abscindendus, sanguis sistendus, & postea vulnus debito modo curandum.

Chirurgica curatio.

CAPVT VI.

De Mammarum glandulis tumentibus, scrofulis, & strumis.

Mammæ multis glandulis constare notissimum est. Hæ interdum ex humoribus affluentibus intumescunt. Interdum tamen, ut Mercato placet, ipsæ glandulæ non intumescunt, sed in mammis nouus tumor glandulosus, quem strumam vel scrofulam appellant, gignitur.

Verum hanc differentiam alii non ita attendunt, nec glandularum tumorem à scrofulis & strumis distinguunt, Galenusque ipse, 4. method. med. cap. 11. strumas dicit esse scirrhosum glandularum tumorem. Platerus tamen scrofulas à strumis distinguit, quod scrofulæ plures sint & minores, strumæ verò pauciores & longè maiores. Verum causa & curandi ratio eadem est.

Celso, libr. 5. cap. 28. rarum esse videtur in mammis strumas reperiri, dum scribit: In mammis quoque fœminarum strumas se reperisse, Chirurgicus Megethorides autor est. Verum nec magnum, nec rarum hoc putat esse Brasauolus, in comment. ad aphor. 26. lib. 7. Hippocratis, & se non solum in mulierum, sed & viro, rum mammis strumas vidisse refert.

Causæ.

Scrofulas autem & strumas vulgò ab humore crasso

Causa.

Scirrhus nothus
& in cancerum
degenerantia
curatio.

Topica.

crasso provenire putant, siue is sit pituitosus, siue melancholicus, siue ex pituitoso & melancholico mixtus. Platerus tamen monet, non solum ex pituita & melancholia strumas provenire, alias tamdiu non durarent, sed putredini & corruptioni subiicerentur, & in pus mutarentur. Ipse vero statuit, eas à crassiore succo, quo istae partes nutriuntur, si copiosius affluat, provenire. Celsus, loco allegato, strumas tumorem esse scribit, in quo subter concretæ quædam ex pure & sanguine quasi glandulae oriuntur. Et reuera tales strumae in feminarum mammis interdum reperiuntur, cum dolore coniuncti, qui cancos referunt, & in cancos mutari videntur, cum tamen saepe diu atque aliquot annis durent, nec in cancrum abeant. Quaecunque autem horum tumorum causa sit, suppeditatur ea à mensibus suppressis, vel non recte fluentibus, ubi humores crassi, qui cum menstruo sanguine euacuari debent, ad mammas regurgitant. Magnum enim esse mammarum cum vtero consensum, & mutuum sanguinis & humorum hinc inde confluxum, saepius dictum.

Signa Diagnostica.

Facile autem hoc tumorum genus innotescit, cum glandulae grandiores fiant, & quæ antea latebant, nec tactu facile deprehendebantur, iam tactui obviae sunt, & tumores parui multi deprehenduntur, & hinc inde mouentur. Interdum tamen vnus tumor maior atque immobilis est.

Prognostica.

1. Omnes tales glandularum tumores & scrofulae difficiles curatu sunt; cum à materia crassa & terrestri orientur, quæ nec facile discutitur, nec emolitur.
2. Curantur autem facilius in mammis isti tumores, si sint cuti propiores; si verò profundiores & costis propiores, difficilius curantur.

Curatio.

Materia autem, quæ continens tumoris causa est, tollitur, dum vel insensibiliter absumitur, & discutitur, vel in pus mutatur, vel excinditur.

Vniuersalibus ergo purgationibus præmissis, emollientia & discutientia usurpanda, sed fortiora, qualia ferè in scirrho curando sunt proposita.

Vt *℞. radic. iridis. vnc. iij. Coq. in oxymel dilu-
tione. Terantur. Adde terebinth. vnguenti dialthæa ana
vnc. iij. mucilaginis sem. fenigræci vnc. j. Misce.*

Vel *℞. radic. althæa vnc. ij. bryon. vnc. j. ireos,
vnc. β. Coq. in vino albo ad molliem, & contun-
dantur, ac per setaceum traiciantur. Adde ammonia-
ci aceto solut. bdellii vino sol. ana vnc. j. picis naut. ce-
re ana q. s. F. Empl.*

Quod si tumor discuti non possit, ad maturationem & suppurationem, vel etiam sectionem, vel caustica veniendum, de quibus de tumoribus in genere agitur; supra etiam lib. 2. part. 1. cap. 25. satis dictum, quæ strumis mammarum facile applicari possunt, nec ea hic repetere opus est.

Verum cum non semper tutum sit, vel in scirrho, vel in strumis mammarum, maturationem hanc tentare, cum facile fieri possit, vt maturantibus materia corrumpatur, & tumor in cancrum abeat; sectionem quoque feminæ raro ferant, & præterea tales tumores, sine insigni incommodo multos annos durent, neque hoc loco oculis, vt in gutture, pateant: præstat plerumque tales tumores intactos relinquere, quam valde molestæ & periculosa curationi feminas subiicere. Et ipsæ feminæ plerum-

Dan. Sermer. Tom. III.

que malunt cum aliquo incommodo & leuiore molestia vitam trahere, quam grauioribus curationis molestias & cruciatus sustinere

CAPVT VII.

De Cancro Mammarum.

Quid Cancer sit, & à quibus causis ortum habeat, in genere & prolixè explicare huius loci non est, sed ad doctrinam de tumoribus in genere pertinet. Hoc saltem hoc loco explicandum videtur, quid Cancer occultus sit, cum Hippocrates, 6. aph. 38. scribat: *Quibus occulti cancri adsunt, non curare melius. Curati enim citius intereunt; Non curati vero longius vitam trahunt*: & an iste aphorismus etiam de mammarum cancro accipi possit. Galenus, in comment. occultos Cancros dici ait, vel qui sunt sine vlceratione, atque hoc modo etiam in mammis occultus cancer esse posset, vel latentes, id est, qui sunt in alto corpore, atque hac significatione mammarum cancri occulti esse non possunt. Aëtius, *tetrabib. 4. serm. 4. cap. 43.* scribit, quod qui sine vlcere sunt, ab omnibus ferè veteribus occulti appellantur: Philoxenus tamen cancrum occultum priuatim nominat, qui in vtero ac intestinis esset. Philotheus occultos nominat, qui sunt in profundo. Brasauolus, in comment. in loc. alleg. profundos appellat, qui non sunt in superficie, occultos verò, qui occultas partes occupant, vt iecur, ventriculum, vterum, vel qui in cute & superficie parum quid habent, intus verò profundas iecere radices. Mercatus, lib. 1. de morb. mulier. cap. 17. statuit, per occultos cancos Hippocratem intellexisse vlceratos, vbicunque sint; & non exulceratos, si in recondita corporis sede sint. Rodericus à Castro, de morb. mulier. lib. 1. cap. 22. Mercatum reprehendit, quod vlceratum cancrum duntaxat, vbicunque sit, occultum dicat, inde sumptâ ratione, quod curationem non admittat; cum Hippocrates, non quia non curationem admittat, occultum vocet, sed quia occultus est, curationem non admittere dixerit. Ipse verò cum Matthæo de gradibus, & Dino Florentino non vlceratum cancrum illum duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui, etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, siue exulceratus sit, siue non, occultum appellandum censet.

Verum enim verò quid Hippocrates, imò omnes Antiqui Medici, vno excepto Philoxeno, per occultos cancos intellexerint, clarè docet, loco allegato, Aëtius, nimirum eos, qui sunt sine vlcere, & extra vlceribus in cute se nondum produnt. Non verò eos cancos occultos nominasse, qui in penitioribus & profundis sunt corporis partibus, vel ex eo patet, quod ii omnes sunt incurabiles, imò curari non possunt, & propterea Hippocratis breuitate indignum fuisset, de re inutili & omnibus notâ superfluum aphorismum ponere. Itaque de iis cancris loquitur Hippocrates, qui in propatulo sunt, & curari quidem possunt, curati tamen deteriores euadunt. Et tales sunt cancri omnes non exulcerati. Hi enim topicis medicamentis non sunt irritandi, & si non irritentur, & tantum bona diæta obseruetur, & per interualla humoris melancholici purgationes instituantur, agræ, præsertim si sit in mammis cancer, diu sine insigni incommodo viuere possunt. Ita ipse Galenus in comment. aphor. 47. sect. 6. scribit, se mulierem quandam, quæ cancrum in mamma tumorem habebat, quotannis vere ineunte vacuantem fuisse, subinde forti pharmaco melanagogo vsum

Q 3 quam

quam quidem purgationem si quando prætermisisset, dolorem profundum illam percepisse, atque ita illico à se accersito purgari petiisse. Et Amatus Lusitanus, cent. 3. curat. 52. refert, se nouisse nonnullas mulieres, cancras in mammis habentes, quæ solo bono vitæ ordine absque vlllo medicamentorum topicorum iuuamento, per longum vixerint tempus, ita incolumes, prosperæ ac sanæ, ac si nullum paterentur morbum. Idem confirmat Guil. Fabricius, centur. 3. obseru. 87. docetque aliquot obseruationibus, fœminas quasdam cancras non exulceratas in mammis habentes à curatione eiusdem abstinuisse, & ita multos annos, etiam 40. sine insigni dolore & incommodo vixisse. Contra verò, ut ibidem exemplo docet idem Fabricius, si cancer cum quo diu viuere potuisset fœmina, irriterur emollientibus & pus mouentibus, vel aliis medicamentis, ita ut cancer exulceretur, cum breui, & sæpe semestri spatio ægras interimere. Atque id ipsum alleg. aphor. Hippocrates docuit.

Causæ.

Causæ.

Oritur verò is tumor in mammis frequenter, quia fungosæ & laxæ sunt, & inprimis apud fœminas ortum habet ex vtero, ob illum, qui est inter vteri & mammarum vasa consensum, dum vitiosi humores, qui per vterum cum sanguine menstruo euacuari solent, ad mammæ regurgitant. Acciditque hoc præcipuè in iis fœminis, ut eius rei aliquot exempla obseruauimus, quæ calidioris & siccioris corporis constitutionis sunt, sanguinemque adustum habent, & hypochondriacæ affectioni sunt obnoxie; & inprimis ubi menses subsistunt, vel fluere desinunt. Tum enim humores illi adusti, qui per vterum euacuari solebant, ad mammæ confluunt, & hoc tumoris genus excitant. Oritur autem cancer, dum vel per se nullo alio tumore præcedente oritur, vel dum alij tumores in eum degenerant.

Signa Diagnostica.

Signa.

Per se incipiens cancer non ita facile cognoscitur. Initio enim est tuberculum vix ciceris aut fabæ magnitudinem superans, paulatim verò postea augetur, & in maiorem molem attollitur, & radices longè extendit, venasque quasi varicosas, liuidasque circumcirca habet. Vbi verò exesa cure iam exulceratur, vlcus est fœtidum ac sordidum, labra sunt dura, saniesque inde tenuis & nigra emanat, quæ diu sæpe subsistit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Ut omnes cancri curatu difficiles sunt, imò raro & vix vnquam curantur: ita etiam mammarum cancri curatu difficillimi sunt.
2. Estque etiam in mammis verus allegatus antea aphor. Hippocratis 38. sect. 6. Quibus occulti cancri adsunt, non curare melius. Curati enim citius interimunt, non curati verò longiore tempore durant. Cuius quidem rei causa est, quod humor ater, à quo oritur, pessimus & pertinacissimus est, & peculiarem malignitatem coniunctam habet, cuius contrarium & specificum remedium cum non satis cognitum sit, funditus extirpari, eiusque malitia infringi non potest. Interim si vulgaris, quæ duris tumoribus adhiberi solent, emollientia remedia adhibentur, inprimis pus mouentia, deterior medicando fit cancer. Fermentatur enim quasi & exaltatur, ac malignior redditur humor, ita ut tandem partem erodat, & exulceret. Emollientibus medicamentis simul vasa laxantur, & dilatantur, vnde & facilius humorum confluxus fit, & humor corruptus in vicinas partes dispergitur, reliquosque humores instar fermenti inficit & corrumpit.

Curatio.

Cancer ergo occultus nondum exulceratus valentioribus remediis non tentandus, sed ex consilio Hippocratis relinquendus. Interim cum Galeno, ut supra dictum, sanguinem mittere, si opus sit, & humorem melancholicum sapius euacuare, de quo sapius alibi dictum, commodissimum est. Hoc enim modo incrementum cancri prohibetur, & ut fœmina sine insigni dolore atque incommodo vitam diu producere possit, præstat.

Topica verò adhibenda, non quæ partem putrefacere & irritare possunt, sed quæ vel per experientiam, vel Indicationem dolorem lenire, & incrementum cancri prohibere, compertum est. Talia sunt succus & aqua solani, cochlearum carnes elixæ, ranarum viridium oleum per descensum paratum, & cum cinere earundem ranarum in formam vnguenti mistum. Cancri contusi & cum aqua cardui benemixti & impositi, medicamenta è plumbo parata.

Vt 2℥. olei rosæ. Vnc. ij. succi è fructu solani Vnc. ss. cerussa leuiss. sacch. ʒ ana Drach. j. pompholygos Vnc. ss.

Ducantur in mortario plumbeo tamdiu, donec colorem mutent, & nigredinem ac crassitiem aliquam acquirant.

Inprimis hîc vtile est *Geranium Robertianum*, ob id Cancrofanum dictum, ut & *agrimonia*, *persicaria*, *card. benedictus*, quæ herbæ vel contusæ, vel earum aquæ mammis apponantur.

Habent & hîc locum medicamenta interna, ut cineres cancrorum combustorum, magisterium oculorum in aq. persicaria exhibitum, & puluis è cinere cancrorum vstorum, & cortice interiore viridi ligni fraxini paratus; *Geranium* item *Robertianum* sumptum.

Auicennas iubet mitiores cancras, & qui in superficie sunt positi, radicitus excindere, & factâ excisione sanguinem circumquaque exprimere, posteaque locum cauterio inurere, ut vltione reliquæ absumantur, membrum roboretur, & hæmorrhagia prohibeatur. Modum autem eum excindendi clarissimè tradit Fr. Arceus, lib. 2. de curand. vulnerib. cap. 3. quem eius verbis hîc adscribere libet. Cum, inquit, Cancrum excindere volumus, ipsum inprimis affectum corpus purgatione præparasse oportuerit Syrupis per quatuor aut quinque dies exhibitis, quorum ad atram, aut ad adustum bilem concoquendam probata natura sit, ex his enim humoribus malum hoc enascitur ac coalescit; deinde purgatio est adhibenda, quæ cum affectione & hominis naturâ optimè conuenire indicabitur. Tertiâ à purgatione die, secundâ aut tertiâ horâ à prandio, duorum ouorum vitelli vnâ cum albo probè agitata sunt; addito si placuerit rosaceo modico. Præterea etiam erit magna lichinorum copia, ex tenuissimâ lini stupâ comparatorum: præterea & puluisculi cum vitrà, quinque digitos lata, & gausapis quoque bona pars paretur, atque etiam acus vulneribus consuendis idonea, cum satis tenaci filo, eodemque duplo. Ipse verò homo aut in puluine, aut in culcitrà resupinus collocetur: vtrinque autem duo alij homines sint, qui illius brachia firmiter contineant, ne ipse sibi contrahendo impedimento esse possit, dum curatur. Chirurgus verò immineat, hominisque crura suis ipse cruribus contineat, genibus supra culcitram ipsam flexis & firmis: homo autem superiori à cingulo parte nudus esto: linteum autem vtrinque sit, quo sanguis defluat. Cancer autem ipse manu apprehendatur, qui si contra ipsius mammarum papillam erit, sapienter est diuertendus, ne ipsa pereat excisa, quod si versus axillam fuerit, diuertendus etiam est, ne quid ex iis musculis, qui ex axillâ oriuntur, lædatur. Vbi verò ita rectè constitutus fuerit, manûque sinistra firmiter comprehensus, tandem cutis acutissimâ nouacula aperitur,

Curatio cancri occulti non exulcerati.

sectio.

eur, quantus cancer ipse sit: apertio autem in longitudinem fiat, deinde ex altero canceri latere caro commota abscindatur & separetur, ita tamen ut cancer non feriat, quod si sanguis erumpat, globulo ex bombyce facto locus opplendus est: quem, si id fieri conueniat, alter eorum, qui brachia continet, digito comprimat, atque ex altero etiam latere carnem à cancro separet. Hæc autem operatio celerissimam Chirurgi postulat expeditionem, cum summâ tamen diligentia ac sedulitate atque maturitate coniunctam, ne quid temerè peccatum sit. Vbi autem utrinque cancer detectus, à carneque separatus sit, acu filoque medius transfigitur, filumque ipsum alteri filo innodatum, alicui eorum, qui adsunt, committatur: à quo contentè sublatâ manu tenendum est, atque hinc & hinc contra eam parrem, qua Chirurgus fecat, diuertendum. Vbi verò ex utroque latere probè fuerit à cæterâ carne cancer separatus, inferiori ex parte penitus est abscindendus, idque quàm fieri possit expeditissimè, digitis admotis, ut totus cancer abscindi sentiat, nihilque ex eo penitus relinqui: hoc verò commodissimè fieri solet gladiolo illo, quo Italici Chirurgi ad tumores aperiendos vtuntur, cuius figura scarificatorio gladiolo persimilis est, aciem autem utrinque acutam habet; vtendum autem curuâ acie, cuspidemque acutissima: namque illa pars commodius ea, quæ inferiora sunt, refecat, idque nullo erumpentis sanguinis, aut alterius rei nocumento fit: adeo autem celerem operationem esse volumus, ut plus in traiciendo cancro filoque colligando, quàm in eodem penitus eruendo moræ sit: namque huiusmodi abscissiones fœminis plerumque contingunt, quibus natura debilior, animusque magis deiectus, quàm viris est. Cum abscissum extractumque penitus fuerit, ne quid ex eo intus reliqui sit, diligenter est peruidendum: adeo autem durum est, ut metuendum hoc rarò sit. Hæc ubi expedita fuerint, sanguis omnis, qui ex vulnere fluit, diligenter abstergatur, ac mox lichini oïo intincti indantur; ita tamen, ne nimium compressi dolorem augeant: neque enim totus locus opplendus densâ nimis lichinorum inculcatione est. Imponendæ autem stupæ eodem oïo intinctæ, pulvillique & vitta sunt adhibenda. Postero verò die eadem horâ digestiuo cutabitur, aut balsamo illo nostro, cuius magna ad concoquendum, mundandum, carnemque inducendam efficientia; id plumâ leuiter vngendo fit, additis etiam filis siccis, non tamen nimium compressis, ut caro ipsa paulatim coalescat & sese committat: circa ipsum verò vulnus, superque ac circa mammam de fensiuum addi oportuerit, ex rosaceo, cerâ, & bolo Armeno confectum. Eius autem quod diximus, balsami vsu, quàm citissimè emundabitur vulnus, caroque inducetur, atque sanabitur. Super balsamum autem emplastrum basilicon lino extensum imponimus. Tandem ubi satis iam inductæ carnis erit, cicatrix filis siccis, impositoque basilico, aut leonato dicto emplastro procurabitur: aut ex gummi elemi emplastro composito: quodcumque autem sit, sæpius per diem abstergendum. *Hæc Arcæus.*

Ulcera canceri curatio.

Vlceratum cancerum etsi nonnulli planè non aggrediendum existimant: tamen inhumanum est, etiam in tali morbo ægrum sine auxilio relinquere. Fr. Arcæus, *loc. alleg.* exulceratis canceris nullam aliam, nisi palliativam curam deberi scribit. Verùm nostri sæculi observationes docent, cancos quoque exulceratos sectione feliciter sublato fuisse, idque se feliciter præstitisse, aliquot historiis probat Guil. Fabricius, *cent. 3. obs. 87.* Itaque rectè duplex à Medicis cancos exulceratos curandi ratio traditur, una vera, quæ ad ipsius canceri remotionem tendit, altera palliativa, ut loquuntur, quæ cancro quodammodo blanditur, eumque lenit, ut ægrâ cum minore molestiâ vitam transigat.

Vera cancos vlceratos curandi ratio primò sectione perficitur. Neque de eâ, sed saltem medicamentis, accipiendus est aphorismus allegatus Hippocratis; cum experienciâ constet, cancos etiam exulceratos, qui in summâ aliquâ corporis parte consistunt, sectione curatos fuisse, ut modò ex Guil. Fabricio dictum.

Modus autem cancerum exulceratum exscindendi idem est, qui antea propositus fuit.

Si tamen Cancer nimis magnus sit, & vasa maiora ac profundiora, sola sectio non sufficit, sed & vltio præterea adhibenda, quæ & reliquias materiæ malignæ absumit, & hæmorrhagiam nimiam sistit.

Vlcere mundato, hoc medicamentum infundi potest.

℞. herba Roberti, verbasci, scabiosa, caprifol. anethi, olei humani, ana part. equal.

Omnia in cinerem comburantur, eiusque Drach. iij. cum aq. solani vnc. vj. in mortario plumbeo misceantur, & misturæ aliquid vlceri infundatur.

Post canceri tamen per sectionem extirpationem, ne recidiva fiat, sæpius medicamenta atram bilem purgantia exhibenda, & hæmorrhoides, si fieri possit, ac menses prouocandi. Simul quoque medicamenta interna reliquias canceri absumantia & malignitati resistentia exhibenda: Theriaca nimirum, Mithridatium, cum borraginis & acetosæ succo vel aquâ, ius cancrorum flumiatilium ex lacte asinino. Anton. Chalmetaus in omni cancro hanc aquam commendat, quâ etiam nouem diebus ante excisionem vtitur.

℞. radic. tassi barbati, scrofularia ana vnc. ij. filipendul. ceterach, herba Roberti, agrimonia, tormen-till. scabios. garyophyllata, linaria ana Mj. sem. urtica Drach. iij. flor. sambuci, roris mar. ana p. j. F. Decoctio, quæ saccharo dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magna postea formâ Cataplasmatidis apponi potest.

Deinde tentata, imò etiam perfecta quandoque fuit vera cura medicamentis quibusdam. Ira scribit Mauritius Cordæus, in lib. 1. Hippocr. de mulierib. *comm. 7.* Nobili cuidam mulieri prope castellum Neuenum degenti, totam partem dextram faciei cancro eoque vlceroso diutissimè obsessam fuisse, magnis doloribus coniunctis. A Medicis itaque frustra petitis auxiliis, cum Gallis & Italis, tum etiam Germanis & Hispanis, exterisque aliis quibusque, vulgaris cuiusdam Barbitonforis remedio hoc sequente *δι' οπίσσω* sanatam illam fuisse: Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidit & latas, quas sæpius commutando interdum admouit parti affectæ. A quo vnico tandem præstante remedio, reliquis quibuscumque tentatis frustra, curationem recipiens, pristinam valetudinem recuperavit.

Circumfertur etiam & commendatur pulvis cuiusdam Antonii Fuchsi, Itali, ut refert Rodericus à Castro, qui eo multos cancos per Germaniam, Poloniam, Angliam, non sine admiratione, curauit, atque inde non exiguum lucrum fecit, atque ob id Medicus Cancrorum vulgò nominatus fuit. Putat tamen Roder. à Castro, de morb. mulier. lib. 1. cap. 21. tumores illos, quos curauerit, non fuisse cancos, sed scirrhos non exquisitos, quos Zaraton Hispanis dici scribit.

Verùm dixi supra, si scirrhii illi nothi degenerent, & deteriores fiant, parum à canceris differre. Et cum tam celebris fuerit iste Fuchsius ob morbi huius curationem, procul dubio nouerunt ægri, qui se eius curæ commiserunt, an cancro vel alio tumore laborauerint.

Pulvis autem ille, quem Cancro imposuit, & benedictum appellat, hic est.

℞. Sandaraca Græcorum seu arsenici albi calcinati vulgò dicti, non splendidi q. vitrum, non rubei, sed albi,

quod

188 De Sympt. quæ fœm. in vtero accidunt.

(quod non ita malignum est) 3 j. Subtilissimè pulueri-
setur, per dies 15. de die tertio in tertium affundatur
Aq. Vita, vt cooperiat puluerem, post triduum Aq.
Vita abiiciatur, & noua affundatur, ac misceantur.

Deinde ʒ. rad. dracunculi maior. mense Iulio vel
Aug. collecta, & in taleolas scissæ ac in loco ventis perfla-
tilli exsiccate Vnc. ij.

Tertio ʒ. fuliginis camini splendidi, non arenosi, aut
nimis fœdatis Drach. iij.

Redigantur omnia in subtilissimum puluerem su-
per lapidem marmoreum, & seruentur in vase bene
clauso vitreo, ne humiditatem recipiat, & longo tem-
pore durabit, imò diuturnitate temporis melior redi-
ditur. Antè annum verò ad vsu non erit ita com-
modus. Refert autem Rodericus à Castro, loco alleg.
cap. 23. Fuchsiu hunc, postquam hunc suum pulue-
rem inspersisset, si intra triduum tumor non exacer-
batur, sed in melius tendebat, sanari posse prædixisse,
cùm procul dubio coniceret, radices non admo-
dum altè esse infixas, nec humorem valdè adustum: at-
que tùm in vsu pulueris ad 30. diem persistisse, quo
termino, vt referebat, radices extinctæ per se cade-
bant, ac si quid adhuc adhereret, scalpello præscin-
debat.

Puluerem autem hunc ita applicauit. Manè ipse ie-
iunus sputum super bombacem apposuit: si cancer
exulceratus, absterse prius vulnere ab omni saniei
violentia, asperit puluerem, vt totus cancer tegetetur,
& cùm illa supra scripta bombace rexit, & cum sputo
circumcirca liniuit, vt adhereret. Cùm adheret, nun-
quam cadit, nisi vna secum radices tollat. Soler vt plu-
rimùm inferre dolorem, non continuum, sed interpo-
latum, quando humor acris & mordax non potest
purgari per vlcus. Et aliquando fit magnus tumor,
quando ille acris humor purgatur per vlcus: eo tem-
pore neque remouendum medicamentum, neque
aliud supra apponendum, sed circumcirca rosaceum
oleum illinendum, & postea dimittendum, vsque dum
per se cadat. Postea purgandum, sicut alia vlcera. Ipse
Fuchsius vsus est puluere incarnatio & mundifica-
tione hoc.

ʒ. thuris, sarcocoll. mastich. myrrha, aloës, mumia, ari-
stol. rot. ana Drach. iij. ʒ. vi præcipit. Drach. j. ʒ.

F. puluis subtilis. In diuitibus vsus est præcipitato
facto cum Auro amalgamato, cum seq. Vnguento:

ʒ. lytharg. auri Vnc. iij. mumia Vnc. j. ʒ. Subtiliter
pulueriscentur, & cum ol. rosac. & aceto rosac. misc. in
mortario plumbeo, F. Vnguentum.

Digestiui loco solum vsus est Vng. ex terebinth. &
vitello oui.

Semper autem animaduertendum, ne aliquæ radi-
ces remaneant, & si remanserint, iterum puluis impo-
nendus. Exstat aliquando, cum ad sunt radices varico-
sæ, vnus cancer super alterum, aliquando q. strumæ,
tùm oportet retereare puluerem, vsque dum omnes
strumæ euellantur. Et isti cancri difficilis sunt cura-
tionis, cùm sunt in thoracis partibus, quia inter tho-
racem radices habent. Idem scribit, Cancrum inci-
pientem & nondum exulceratum se curasse Empla-
stro ex ammoniaco aceto dissoluto.

Canari exul-
cerati cura-
tio pallia-
tina.

Curacionem cancri palliatinam quod attinet, de eâ
Galenus, super alleg. aph. scribit; quod si adest exulce-
ratio, est necessarium, vt si non aliud agamus, saltem
saniam abluamus, humido aliquo vtentes, non quo-
cunque, sed vel per experientiam, vel per indicatio-
nem inuento, quod neque putrefacere, neque iramu-
tare partem patientem sit naturâ aptum. Itaque sal-
tem danda opera, ne cancer augeatur, dolorque eius
leniatur, vt sine minore cruciatu & molestia agra vi-
tam protrahere possit. Talia medicamenta sunt, quæ
nec putrefaciunt, nec mordicant partem, sed mode-
ratè siccant & refrigerant, qualia sunt supra proposita,
inter quæ imprimis plumbum commendatur, & lami-

na plumbea maximè canceris imposita præstat. In-
ter composita commendatur imprimis à Guil. Fabricio
hæc aqua, quæ fouendus & abluendus est locus.

ʒ. rad. scrofular. herba Roberti ana M. j. arnaglossi.
solani, buglossi. borrag. portulacæ, euphrag. beton. ana M. ʒ.
ranar. aquatilis. album. ouor. conuassator. n. ij. sem. cy-
don. fœnigr. contusi aliquantum, an. 3 j. aq. ros. euphrag.
ana ʒ. j. Destill. in Alemb. plumbeo.

Cui non absimilis est, quam habet Chalmetæus:

ʒ. succi solani, semperuiui, acetos. scabios. caprifol.
rapsi barbati, scrofular. filipendul. plantag. linar. agrimon.
ana ʒ. ʒ. Agrestæ ʒ. j. carnis cancr. fluuatilis. ʒ. ʒ. album
ouor. vj. alumin. Vnc. iij. camphora Drach. j. Destill. in
alemb. plumbeo.

Alij hunc puluerem magnâ utilitate etiam in ve-
râ curâ cancro aq. scrofular. prius abluto inspergi
iubent.

ʒ. sophia Chirurg. Vnc. ij. rad. scrofular. Drach. x.
sanicula Vnc. j. cortic. rad. mali cydon. Drach. vj. cardui-
ben. Vnc. ʒ. F. puluis.

Cum cibus verò seq. puluis exhiberi potest:

ʒ. Sophia chirurgor. anagall. phænicea, scrofular. cy-
don. exsiccat. ana Vnc. j. F. puluis.

Linimentum vel etiam Vnguentum tale fieri potest.

ʒ. Cerussa lota, plumbi vsti loti ana Vnc. ʒ. lythar-
gyri, tutie præp. ana Drach. iij. succi solani, scabios. rapsi
barbati ana Vnc. j. ol. ros. de ranis, cera an q. s.

Vel fol. vrtice recent. contusa imponantur; aut ex
vrticæ succus exprimatur, & cum pompholyge mixtus
applicetur.

Vel ʒ. ol. ros. Vnc. iij. succi solani Vnc. ij. vrtice
Vnc. j. sacchari ʒ. Vnc. ʒ.

Agitentur in mortario plumbeo pistillo ligneo do-
nec nigrescant.

F. Vnguentum in mortario plumbeo.

Probatissimum sibi hoc semper fuisse Fr. Arcæus
scribit:

ʒ. ol. rosac. omphacini, ana ʒ. ʒ. sebi hircini, vituli-
ni, vng. rosati, populeon. ana Vnc. ij. ʒ. succi solatri, plan-
tagin. acetos. ana Vnc. j. ʒ. vini granator Vnc. ij. ʒ. Bul-
liant omnia lento igne vsque ad consumptionem
succorum & vini: postea colentur: addantur cerussa
Vnc. ij. ʒ. lythargyri Vnc. v. plumbi vsti, ʒ. ana Drach. x.
tutia Alexandr. Vnc. j. ʒ. camphora s. a. trisurata ʒ. j.
cera alba q. s.

Fiat vnguentum molle, videlicet, liquefactâ cerâ
cum oleis, & in colaturâ ponantur reliqua mineralia,
ducendo corpus ipsum vnguenti per horas duas cum
pistillo in mortario plumbeo, atque hinc optimum
omnium in hoc genere medicamentorum est.

Nulla verò modo cancri aliorum vlcum more
tractandi. Cùm enim fœmina quædam magnæ fami-
liæ mamma cancro laborans se cuidam Chirurgo
commisisset, atque ille emollientibus, calefacientibus,
& attrahentibus mali curacionem esset adortus; ita
malum vires sumpsisse, vt breui agram interemerit, au-
tor est Paræus, lib. 6. cap. 30. Fernelius verò, method.
med. lib. 16. cap. 18. refert, arsenicum & mercurium sub-
limatum mamma cancro impositum, mulierem die-
bus sex sustulisse, perinde ac si id hausisset. Horis
enim circiter tribus ab insperso puluere vehementi
rigore concussa, vomitione mox tentari, & crebris
animi defectibus corripit cæpit, cum pulsu languido,
quæ dein sensim aucta agram iugularunt. Et Guil.
Fabricius, alleg. loco, narrat, cum quidam Chirurgus
vng. Egyptiacum, quod cancris vlcibus est ad-
uersissimum, cancro adhibuisset, summa malignitas

celeriter excitata est, vicinâque partes sanas
celeriter inuasit, & maximo
cum cruciatu & dolore
erosit.

C A P V T VIII.

De Vlcerebus & fistulis mammarum.

Vlcera quoque interdum post abscessus in mam-
mis relinquuntur, de quorum causis, vt & signis
in genere vt agamus, cum visui pateant, opus esse non
puto.

Curationem quod attinet, primò vniuersales eua-
cuationes, prout opus, instituendæ sunt.

Deinde notandum, non satis feliciter, nec facile
curari talia vlcera posse, si fœmina sit puerpera, vel la-
ctans, antequam lac absumatur, & motus sanguinis
ad mammæ sistatur. Cum enim nullum vlcus, nisi
fordibus careat, & siccet, curari possit, quandiu hic
humorum affluxus sit, curatio non rectè procedit.

Tertiò cum mamma sic affecta plerumque sint
pendula, fasciâ aptâ de collo suspensâ sustinendâ, ne
nimis humorum affluxus fiat. Tandem etiam bra-
chium eius lateris non mouendum, ne affluxus hu-
morum concitetur.

Hiscæ obseruatis vlcus conuenientibus medica-
mentis abstergendum & mundandum: quale est, quod
paratur è radic. rhabarbari, zedoar. & foliis agrimon. in
vino albo coctis. Et vt sanies commodè effluere pos-
sit, nec retineatur, cannula plumbea breuior vlceri in-
denda.

Vlcere mundato consolidandum est, id quod effi-
cit vinum adstringens infusum, in quo nuxes cupressi,
folia sumach, & agrimonia cocta sint.

Vel ℥. Vini potentis adstringentis sextar. vj. Rhois
obsonior. nuc. cupress. ana Vnc. iij. gallar omphacin. Vnc. ij.
Coq. agitando radice cupressi ad dimid. part. consum-
ptionem. Postea coletur & exprimatur, expressumque
coquatur ad mellis ferè consistentiam, & seruetur vsui
in vase vitreo. Reliqua ex aliarum partium vlcere
curatione patent.

Si propter diuturnitatem labia vlceris duriora fieri,
& callum contrahere incipiant, arque ita fistula me-
tuenda sit, maturè malo huic obuiam eundum, & pro-
pterea orificium vlceris ampliandum, & callus inci-
piens conuenientibus medicamentis, quæ alibi pro-
posita sunt, detrahendus, & postea ordinaria vlceris
cura continuanda & absoluenda.

C A P V T IX.

De Vasorum in mammis angustia.

Cum mammarum officium sit, lac generare, ne-
cessariò vias & vasa habere debent, quibus non
solum alimentum pro ipsarum nutritione, sed & san-
guis ad lactis generationem aduehatur. Præter ergo
externas venas, quæ à ramo axillari oriuntur, & tho-
racicæ superiores vocantur, ac cutem mammarum,
sub quâ excurrunt, nutriunt, & à ramo axillari ortum
habent, etiam internas habent, quæ à subclauis pro-
ficiscuntur, & Mammariæ vocantur; & sanguinem
quidem ad mammarum substantiâ alendam, in primis
tamen ad lac generandum aduehunt. Arterias etiam
mammarias habent, similiter à ramis subclauis na-
tas, quæ sanguinem arteriosum subministrant. San-
guis hic cum venosus, tum arteriosus, vbi venas om-
nes impleuit, à glandulis, quæ plurimæ per mammæ
sparsæ sunt, in lac mutatur, quod postea in vasa quæ-
dam candida, q. canales quosdam, qui propterea venæ
lactiferæ vel canales lactiferi appellari possunt, recipi-
tur, & tanquam in penuario asseruatur, donec per pa-
pillam, in quam hi cameles desinunt, ab infante ex-
fugatur.

Vt ergo & sanguis ad lac generandum necessarius

aduehatur, & lac è mammis ab infante commodè ex-
fugari possit, hæc vasa & canales hi omnes patere
debent.

Quod si non fiat, & quocunque modo vel angu-
stiores fiant, vel planè occludantur, vel etiam papilla
non sit perforata, vt mox, & infra, cap. ij. dicetur, vel
lactis generatio, vel lactatio impeditur.

Causæ.

Accidit autem hoc, dum vasa hæc vel ab humori-
bus crassis obstruuntur. Vt enim crassities sanguinis
vel crassi humores sanguini admixti vasa vteri ob-
struunt, & suppressionis mensium causæ sunt: ita ab
eadem causâ vasa in mammis obstrui possunt. Dein-
de angustiores hi meatus fiunt, vel etiam planè abo-
lentur, ob tumores duros in mammis, à quibus vasa
hæc vel comprimuntur, vel obturantur. Tertiò vbi
post vlcera, relicto callo, planè coalescunt.

Pertinet huc & meatus in papillis defectus, cum
papilla non est perforata, vt lac transire non possit:
quod vel à prima conformatione accidit, vel vbi post
vlcera cicatrices relinquuntur.

Signa.

Quod vasa, quibus sanguis ad mammæ defertur,
non pateant, cognoscitur ex lactis defectu, & mam-
marum gracilitate. Si verò mammae satis lacte tur-
geant, exfugari tamen non possit, vel in papillis vitium
est, quod visu dignoscitur, vel si lac absit, in venis la-
ctiferis. An verò obstructio vel tumor aut vlcus adsit
vel adfuerit, circumstantiis omnibus pensatis, etiam
non difficulter innotescit.

Prognostica.

1. Obstructio humoribus attenuatis tolli potest.
Quæ à tumoribus externis est compressio, corrigi po-
test, si tumores tolli possint. Si verò à scirrhis tumo-
ribus adsit obturatio, vel post vlcera coalitus, incen-
dabile vitium est.

2. Ita etiam si papillæ vel à primo ortu non per-
foratæ sint, vel post vlcera occaluerint, incurabile ma-
lum est.

Curatio.

Si obstructio à sanguinis vel humorum crassitie
adsit, attenuandi ij sunt. Vsurpanda verò ea medica-
menta, quæ cum mammis conuenientiam habent, san-
guinemque attenuando, fluidumque reddendo, & ad
mammæ deducendo lac generare dicuntur: qualia
sunt fœniculum, anethum, petroselinum, anisum, cicera,
semen erucæ. Fortius aperiunt lumbrici terrestres.

Externa quoque, quæ humores attenuant, mammis
imponere vtile est, fomenta scilicet & cataplasmata
ex fœniculo, petroselino, menthâ viridibus. Frictio etiam
crebra papillarum venas lactíferas aperit.

Si tumores aliqui adsint, ij quoque conueniente
modo tollendi.

C A P V T X.

De rebus alienis in mammis genitis.

Secundum naturam equidem nihil in mammis ge-
nerari debet, quam Lac. Interdum tamen accidit,
vt p. n. in iis pili generentur vel reperiantur, lapides
item & vermes.

Primò enim pilos in mammis reperiri, & cum lacte
excerni, apud Medicos dubium non est, & sæpe id
obserua

obseruatum • appellaturque ab iis hoc vitium morbus pilaris; cuius quoque Aristoteles, *lib. 7. de historia animal. cap. 11.* mentionem facit. Verum de causa eius dissentiunt autores. Aristoteles, *allegato loco*, statuit, si pilus poculo haustus sit, dolorem moueri in mammis, qui non sedetur, donec pilus vel pressus exeat sponte, vel cum lacte exsugatur. Aristotelis sententiam sequitur Alaharaius, *tract. 14. pract. cap. 2.* qui visum fuisse sibi scribit, pilum fuisse e mammis excretum, & apud se non fuisse dubium, fuisse pilum hominis, & hoc notum esse mulieribus. Assentitur quoque Aristoteli Hieron. Cardanus, *lib. 8. de rer. varietate, cap. 44.* qui concedit, veros pilos lactationis tempore ad mammas peruenire posse, quoniam attractrix virtus in eis tunc valida vrgeat. Et Thomas à Veiga, *comm. ad lib. 6. cap. 3. de loc. aff. Gall.* non absurdum esse putat, vel epotum, vel cum cibo sumptum pilum ob sanguinis ad vbera confluxum & partis laxitatem eo fluere.

Recentiores verò plerique ab Aristotele dissentiant. Vesalius, *lib. 5. de corp. hum. fabric. cap. 18.* nalli dubium esse, putat, pilum nequaquam per tot angustias tenuisque anfractus ab ore ad mamillas duci posse; etiamsi mamillæ illum forte, cum in ipsorum consisteret venis, amplexuræ essent. Non esse tamen etiam ex parte absolum, quid pilis simile in mamillis, quemadmodum in renibus, vrinariisque meatibus progigni posse. Mercurialis, *lib. 5. variar. lection. cap. 4.* scribit, se patrocinari hac in re Aristoteli non posse. Puerile enim esse, cogitare, quod pilus haustus ventriculum, mesaraicas, iecur, atque adeo venas ipsas non mutatus pertransire, & ad mammarum cauernas per mille anfractus peruenire queat. Ipse verò statuit, si quid eiusmodi e mammis educatur, esse fibras sanguini à naturâ impositas.

Vt meam sententiam aperiam, longi & multi anfractus, per quos pilus haustus ad mammas peruenire deberet, ut Aristoteli non assentiar, me non mouent; cum etiam acus deglutita per vrinam reddita sint, ut Langius, *lib. 2. Epist. 40.* duas eius rei historias affert, quas etiam *lib. 3. part. 4. c. 1.* allegauimus, & acus deglutita à puero sex annorum post decimum octauum annum, ætatis scilicet 24. tandem in crure apparuerit, ut Rodericus à Castro, *de morb. mul. lib. 4. cap. 26. in scholio*, refert. Pilos etiam in tot coctionibus immutatos manere, impossibile non est, cum sint durioris substantiæ. Hoc potius me mouet, cum pili facile aliis excrementis adhæreant, cur non cum fecibus alui, vel cum vrinâ exeant, sed per tot anfractus vsque ad mammas protrudantur. Itaque in mammis hos pilos generari statuo. Quid autem sint, iterum dubium. Mercurialis, ut dictum, fibras sanguinis esse putat. Verum fibræ sanguinis à sanguine non separantur, sed totus, qui ad mammas affluit, sanguis in lac mutatur. Alij magis probabiliter statuunt, ut in aliis corporis partibus pili generantur, & ex iis excernuntur, sicut pilos cum vrinâ excretos fuisse *lib. 3. part. 8. sect. 1. cap. 8.* dictum; ita etiam impossibile non esse, in mammis idem fieri posse, & si tales pili excernantur, ij longiores sunt. Verum cum, ut Alaharaius scribit, in morbo pilari in mamillâ sit rubedo, & quod Aristoteles etiam habet, fortis dolor, febrisque & dolor capitis; & talia symptomata pilus ibi generatus, qui facile exitum habere posset, excitare non queat: maximè vero consentaneum esse puto, plerumque ex sanguine putrescente vermiculum talem, qui pili speciem præ se ferat, generari; cum & in aliis corporis partibus idem accadat, sicut in dorso tales vermes generari, *lib. 2. part. 2. cap. 24.* & in umbilico similiter *lib. 3. part. 10. cap. 4.* dictum est. Et probabilior reddit hanc sententiam illud, quod alias etiam obseruatum est, vermiculos in mammis natos esse, sicut scribit Bald. Ronsæus, *miscell. epist. 10.* se nouisse mulierem, quæ cum grauissimis vberum doloribus exagitaretur, ei dolor non prius

Vermes in
vberibus.

defecit, quam apertis vomitibus utrinque vermes profluerint.

Pilos autem hos in mammis caneros fluuiatiles illos, vel marinos, vel muricum carnes appositae tollere, Plinius, *lib. 32. cap. 10.* scribit.

Lapides tandem quandoque in mammis concrecunt, ut autor est Leuinus Lemnius, *de occult. nat. mirac. cap. 12.*

Lapides
in mammis

CAPVT XI.

De Morbis papillarum.

S Vos etiam & peculiare morbos papillæ habent. Primò enim interdum papilla vna vel utraque deficit, idque vel à primo ortu, vel post vlcerà, quibus absumentur, quod malum lactationem impedit, & incurabile est; cum papilla, quæ vel à primâ conformatione deest, vel vlcerè absumpta est, nullo modo restitui possit.

Papillæ
morbis.
Defectus
papillarum.

Interdum verò papillæ non planè defunt, sed latent & minus exseruntur, ita ut ab infante labiis apprehendi & sugi non possint, quod vitium etiam lactationi obest.

Papillæ
latentes.

Emendatur autem commodissimè, si vitro & instrumento suctorio extrahantur, & postea ubi paulisper sese exserunt, catellis sugendæ præbeantur. Amatus Lusitanus, *tract. medic. cent. 5. curatione 31.* Nobilem Venetam, quæ mamillarum papillas intus absconditas, contractasque habuit, ut lac nec pueri ore, nec artificio alio euocari potuerit, sic curauit: Vitream phialam, oris non admodum latam circumferentiam habentem, feruente aquâ impleri iussit, ac illico ab eâ aquam totam deponi, cuius phialæ sic calentis os ad papillam admouit, quâ attractione papillæ formata & elongata manserunt; lactis autem non parua quantitas in phialam ipsam extracta fuit. Fœminæ etiam cupulas glandium, aut testas auellanarum dimidias resina laricæa repletas imponere solent.

Præterea papillarum ille meatus, per quem lac sugitur, interdum deest, & papillæ non perforatæ sunt: quod fit, vel à primâ conformatione, vel ubi callus post vlcerum relinquitur, qui meatum illum concludit; quod vitium etiam lactationem impedit, & incurabile est. Si tamen meatus ille angustior quidem sit, aliquo modo tamen pateat, crebrâ suctione factâ, vel ab infante, vel fœminâ, vel à catello, vel instrumenti suctorii beneficio, patentior reddi potest.

Papillæ
perforatæ.

Mulierem quoque, quæ in alterâ mammâ duplicem papillam lac reddentem habebat, vidit Hollerius, ut refert, *interrara num. 6.*

Papillæ
plex.

Frequentissimum verò malum est fissura seu scissura papillarum, quæ acerbissimū dolorē lactantibus parit, ob quem sustinere non possunt, ut mammae sugantur.

Fissura
papillarum.

Ortum autem habet à suctione, si infantes durius & fortius papillam, si ea tenuior sit, prehendant; præcipue si ferosi & biliosi humores adsint, qui cum lacte affluentes papillas erodunt. Neque enim crediderim, ut in aliis partibus, labiis, manibus, pedibus, fissuræ fiunt à solâ siccitate, ita etiam in papillis idem fieri posse; sed accedit quædam excoarctatio à suctione fortiore.

Causa.

Malum autem hoc non solum molestum & cum acerbissimo dolore coniunctum est; sed & si diutius durat, in praua vlcerà degenerat, & fœminas ad lactationem planè ineptas reddit.

Præcauetur verò, si vltimis tribus gestationis mensibus, è cerâ purâ calices duo, instar calicum seu cupularum glandiū, aut digitalium, ut nominant, formentur, tantæ magnitudinis, ut papillas tegere possint; in singulos verò calices resina abietis infundatur, & calices isti papillis apponantur, & ne decendant, thorace lineo ad id parato retineantur, ne seu de die seu noctu decendant. Vbi verò resina absumpta est, noua infundenda.

Præseruatio.

Inter

Interdum tamen vnum saltem mensem calices hos gestare sufficit.

Vt autem fissuræ sanentur, varia vnguenta adhiberi solent. Illinantur nimirum papillæ oleo cera, vel calix cereus oleo myrtino repletus imponatur, vel illinatur papilla vngu. de plumbo, vel de iutiâ recenti.

Vel ℞. seni hircini Vnc. ℞. terebinth. Vnc. iij. Misc.

Vel ℞. iutiæ præp. Drach. j. aluminis Drach. ℞. camphoræ gr. vj. Misc. cum pingued. capi & Vngu. rosaceo.

Vel ℞. Vng. pomati Vnc. j. ℞. mastich. Drach. j. tragacanth. pulu. ros. rubr. ana Drach. ℞. Misc.

Vel ℞. iutiæ præp. q. v. Misc. cum ol. ros. & lil. albar. in formam linimenti.

Vel ℞. Vng. popul. de plumbo, pomati ana. Vnc. ℞. thuris, boli Armeni ana Drach. ℞. Misc.

Vel ℞. Vitell. ouor. ij. cera, iutiæ præp. ol. ros. ana parum. Misc.

Vel caneros viuos contunde, succum exprime, & cum coagulo vitulino & flore lactis super igne misc. F. Vng.

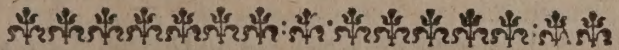
Vel ℞. mucilag. sem. cydon. psyllij, aq. ros. extr. ana Vnc. j. iutiæ præp. cerussæ, mastich. ana Drach. ℞. ol. ros. Vnc. ℞. Misc. in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

Artificium
ex fugendi
doloris ex
papilla fissis.

Vel ℞. mucilag. sem. cydon. aq. ros. extr. ol. amygd. dulc. ana Vnc. ℞. ouor. Drach. ij. vitell. ouor. coct. num. j. crem. lactis q. s. F. Liniment.

Notandum tamen hîc, ne Infans mammae admoveatur, nisi prius Vnguenta illita absterfa, & papillæ vino albo, aut aq. ros. ablutæ fuerint.

Cum verò fissuræ istæ non statim sanentur, interim verò matres suctionem ob acerbissimum dolorem ferre non possint ne lacte mammae nimis repleantur, illudque in iis coaguletur, hoc artificio præstari potest, vt lac sine dolore exsugatur, si nimirum calix argenteus vel stanneus, superiore parte perforatus, mammae respondens paretur isque papillâ vberis recens mastatæ vaccæ tegatur, & infanti papilla illa vaccina fugenda præbeatur. Ita enim papillam fissam & dolentem nec tangit labiis infans, interim tamen lac exsugit.

SECTIO I.

De Symptomatibus mammarum.

ROSTQVAM morbos omnes, qui mammæ fœminarum infestare solent, absolui-
mus: restat tandem, vt de Symptomatibus, quæ iis accidunt, dicamus. Cum autem mammarum proprium officium sit, lac generare, illudque fugendum infanti præbere, hæc symptomata hîc explicanda occurrunt: Lactis & lactationis defectus, lactis abundantia, lactis vitia & concretio, lactis per aliena loca excretio, rerum alienarum per mammæ euacuatio, coloris papillarum mutatio, & denique commune cum aliis partibus symptoma, dolor mammarum. De quibus ordine dicemus.

CAPVT I.

De Lactis & lactationis defectu.

Lactationis
defectus.

Primò interdum accidit, vt matres & nutrices, etsi velint, infantes lactare non possint. Fit autem hoc & lactatio deficit, vel quia papillæ sese non

rectè habent; quod fit, cum aut defunt planè, aut non satis exseruntur, aut non sunt perforatæ, aut finduntur, vt propter dolorem suctionem perferre non possint: vel venæ lactis in mammis non patent; de quibus vitiis modò sectione præced. dictum: vel quia lac deficit.

Causse.

Lac autem deficit, aut paucum est, vel quia sanguis, è quo generari debet, deficit, vel quia vis *γα-
λακτοποιητική* in mammis sese non rectè habet. Prius accidit, cum sanguis in toto corpore deest; id quod fit, dum vel vitio partium generationi sanguinis dicatarum, imprimis hepatis, non generatur: vel absumitur à febrili calore, aut aliorum morborum ratione, item ob ieiunia, quod sæpe accidit, dum grauidæ aut puerperæ ciborum fastidio laborant, parumque cibi, eumque non bene nutrientem assumunt; ob vigilias, curas, labores nimios, nimias euacuationes, sudores, alui fluxum diuturnum, & imprimis dum euacuatur, quod fit in nimia post partum purgatione, aut menses, quo tempore subsistere debebant, fluxu, aut hæmorrhagiâ narium: vel etsi sanguis adsit, tamen is crassior fit, vt ad mammarum venas penetrare non possit; aut venæ in mammis non pateant, seu propter obstructions seu callos & cicatrices post vlcera, scirrhus, medicamenta, & alias angustias causas. Posterius euenit, cum etsi sanguis non desit in corpore, vis tamen & calor natiuus mammarum debilis est, vt sanguinem neque attrahat sufficienter, neque eum coquat & in lac mutet; quod vitium quibusdam fœminis à primo ortu accidit, sicut Hippocrates scribit, matres quædam quamuis sæpe pariant, omnino lacte destitui naturaliter, id est infito vitio; aliis verò post morbos, vt tumores varios, contrahitur, vel etiam à causis externis prouenit, dum nimirum fœminæ pulchritudini student, & vel Virgines, dum mammae augeri incipiunt, vel grauidæ circa quintum gestationis mensem, ne mammae nimis augeantur, remedia refrigerantia & adstringentia vel etiam narcotica mammis adhibent, quo non solum vasa, quibus sanguis ad mammas attrahitur, & confluit, constriunguntur, sed & calor natiuus mammarum debilitatur, atque ita vix attractrix & coctrix earum læditur, quibus nonnulli addunt etiam infantis debilitatem. Cum enim suctio fortis multum faciat ad sanguinis attractionem, si infans debilis sit, & fortiter non sugat, non sufficiens fit sanguinis ad mammas attractio. Potest denique fieri, vt animi pathemata, mœror, terror, dolor & similes affectus sanguinis ad mammas affluxum prohibeant.

Lactis de-
fectus.

Signa.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se manifestus est, & mammae flaccidæ sunt ac non turgent, & nihil, vel non sufficiens lactis copia inde exsugitur.

Causarum verò signa quod attinet, si aliquod vitium sit in visceribus naturalibus, & imprimis in hepate; si sanguis vel calore febrili, vel alio morbo, vel ob causas euidentes, vel nimias euacuationes sanguinisque fluxum absumptus sit, id facile quoque innotescit. Si verò sanguis adsit, sed is crassior sit, cognoscitur id ex lactis crassitie, & habitu corporis pituitoso aut melancholico. Vitium verò in mammis esse, idque natiuum, docet id, quod semper & quoties pepererunt, fœminæ lac non generant, mammaeque sunt naturæ nimis parue, rugosæ & contractæ. Si morbi aliqui præcesserint, qui mammarum calorem ac constitutionem naturalem lædere potuerint, vel medicamenta ad incrementum mam-

mam

mammatum prohibendum mammis imposita fuerint, id ex ipsâ sceminâ cognoscendum. Si infans debilis lac non sugat, prius sufficiens lactis copia adfuit, quæ postea imminuitur, & infantis debilitatis signa alia adsunt. Si etiam aliqua perturbatio subitûque casus præcesserit, & id sceminâ atque adstantes patefacient.

Prognostica.

Prognostica.

Ipsæ quidem lactis defectus matri vel nutrici vix aliquid damni adfert: à causis tamen, à quibus ille provenit, periclitari potest; quæ, ut morbi & aliæ nimis euacuationes, cum vires nostras decedant, nec subito tolli possint, à lactatione mater vel nutrix desistere debet. Si verò causæ non sint vehementes & restitutionis spes sit, ea tentari debet, & lactatio interim continuanda.

2. Ipsi verò infanti non parum lactis matris vel nutricis defectus nocet. Cum enim sufficiens alimentum non habeat, non rectè nutritur & augetur; & quia non sat alimenti inuenit, plorat, vigilat, atque inde marcescit: aut si ob defectus lactis nutrix alia quærenda sit, nec id satis commodum est.

Curatio.

Curatio.

Causæ primò omnes, quæ ad lactis defectum faciunt, quantum fieri potest tollendæ sunt. Deinde opera danda, ut lac copiosius generetur. Faciunt autem ad lactis generationem alimenta & medicamenta. Alimenta ad sanguinis generationem faciunt, & proinde debent esse boni & multi succi, ac facili coctionis.

Lac generantia.

Medicamenta, quæ id præstant, lac generantia dicuntur. Et si verò, ut in *Institutionibus libr. 5. part. 1. sect. 1. cap. 9.* dictum, omnia medicamenta, quæ quocunque modo aliquid, quod lactis generationem impedit, tollunt, lac generantia dici possunt: tamen in specie talia dicuntur, quæ ciunt, ut sanguis in corpore genitus ad mammas feratur, & ex illo in iis lac generetur, faciunt, & obstructions vasorum in mammis, si quæ adsint, aperiunt, sanguinemque attenuant, & ut libetius ad mammas fluere possit, faciunt, & procul dubio quoque aliquam cum mammis cognationem habent. Cum enim aliæ partes omnes habeant medicamenta sibi peculiariter cognata, mammis eadem deneganda non videntur. Talia autem sunt è genere moderatè calefacientium & attenuantium, non verò siccantium.

Dietæ ad lac generandum necessaria.

Ut ergo lac deficiens instauretur, primò dietâ optimâ opus. Aer sit temperatus, & potius ad frigidum quam calidum declinet. Cibi sint boni & multi succi, ac facili coctionis, alibi expositi. Eadem ergo conditiones habeant carnes & pisces. Vbera animalium lactantium, ova forbilis, lac conueniunt. Vtiles sunt etiam pulres, & cibi ex farinâ tritici, hordei, lacte, ouorum vitellis, ex amygdalis, pineis, saccharo, oryzâ, butyro, caseo recenti; profunt item pistacia, panis martius, vix passæ, decoctum cicerum. In quibus tamen omnibus temperamenti varij & consuetudinis habenda ratio. Ditionibus & delicatioribus iuscula consummata è succis carniû & vitellis ouorum parari possunt. Lac etiam copiosum confectio seu edulium ex sem. lini, melle, vel semine sesami & melle, paratum, vel ptisana cum foeniculo & aniso cocta gignit. Panis sit recens, ex bonâ farinâ, & rectè fermentatus, cui momentum sem. foeniculi vel ammi addi potest. Potus sit vinum dulce album. In nostris regionibus commodissimus potus est cereuisia pura bene defecata non tenuis nimis, inprimis triticea, quæ, si calefiat & butyro condiatur, ac panis addatur, lac copiosum generat. Animi pathe-

mata, mæror, cura, ira vitanda sunt. Vigiliæ, corporis exercitia nimia, & euacuationes omnes vitandæ. Frictiones tamen mammarum duabus vel tribus horis post cibum factæ, viles sunt; ut & partium superiorum.

Lac autem generantia sunt folia, radices & semen foeniculi, omnia viridia adhuc & recentia; quod & de aliis obseruandum: siccata enim iam nimis siccant, scribitque Galenus, *lib. 5. de simplic med. fac. cap. 21.* Quæ calefaciunt, nullamque insignem adiunctam habent siccitatem, lactis procreaticam facultatem habent. Verum ea numero sunt perquam pauca. Nec enim facile inuentu est, quod propositam in temperie fortitum sit mediocritatè: cæterum infinita sunt, & multitudine incomprehensa, quæ lac lædunt. Et enim quæcunque plus, quam expediat, calefaciunt, quæque desiccant aut refrigerant, partim qualitate ipsum sanguinem vitiantia, partim ipsum minorem reddentia, lac provenire prohibent. Itaque siccantia omnia in defectu lactis vitanda. Lac etiam augent apij seu petroselini radices, anethum, ocymum, semen anisi, eruca. Commendantur & lumbrici terrestres vino albo & succo foeniculi prius loti, & in furno siccari, vel in ollâ combusti, quorum Drach. j. vel Drach. ij. ex vino albo diebus aliquot horis matutinis exhibentur.

Ad lac etiam generandum prodesse creditur *CrySTALLUS preparatus*, lapis Galactites, & qui Lac Luna dicitur, & in montibus Helueticis reperitur, Drach. j. pondere exhibitus, de quo videatur Anselmus Boëtius, *de lapid. & gemm. lib. 2. cap. 229.* Amatus Lufitanus, *cent. 4. curat. 92.* scribit, Anconitanas mulieres hyppocampum pisciculum in puluerem redactum & vino exceptum ad lac pronocandum bibere, atque id votis optimè respondere.

Composita quod attinet, talia præparentur.

Ut *℞. fol. rec. foeniculi, petroselini, ana M. j. hordei p. ij. cicer. rubr. Vnc. β.*

Coq. & sacch. dulcorentur: vel ebulliant in iusculo carnis bubulæ vel gallinæ.

Ut *℞. lumbricor. prepar. Vnc. β. fol. v. radic. foenic. rec. 3. vj. hordei p. j. Coq. in brodio carnis, & colentur.*

Vel *℞. sem. foenic. Drach. vj. anisi Drach. j. β. eruca Drach. β.*

Detur Drach. j. vel Drach. ij. cum iusculo carnis bubulæ vel gallinæ.

Vel *℞. sem. anisi, foeniculi ana Drach. ij. lumbricor. prepar. Vnc. j. sacch. Drach. vj.*

Vel *℞. sem. anisi, F. pulvis. foenic. seseleos, ana Drach. β. crysalli prepar. Scr. j. sacch. ad pondus omnium. Detur ex vino pro duab. dosibus.*

Vel *℞. vber vacca, ressulatim concindatur, & in furno siccetur, ac puluerifetur. Huius pulueris*

℞. lb. β. sem. anisi, foenic. ana Vnc. j. cimini, Vnc. ij. sacchar. 3. iij. F. pulvis.

Extra etiam quædam ad vasa aperienda & sanguinem attrahendum adhiberi possunt. Vtilia sunt fomenta calida, è decocto foeniculi & apij, mentha item contusa mammis apposita, vel Cataplasma ex farinâ hordei & fermento parata. Vel tale.

℞. fol. foenic. petrosel. rec. ana M. j. Coq. & contundantur. Adde farina hordei Vnc. β. sem. nigell. Drach. j. styrac. calamit. Drach. ij. ol. lilior. alb. Vnc. ij. F. Cataplasma.

Imò dropaces & Sinapismi adhiberi possunt, sed non diu, & vix per horæ quadrantem in mammis relinquiendi, verum potius sæpius per intervalla repetendi.

CAPVT II.

De Lactis redundantia.

Contrarius affectus est lactis nimia copia & redundantia, quam Dioscorides, lib. 2. cap. 98. *σπαργάνων* nominat, cum lac ita in mammis abundat, ut inde ea turgere & intumescant, imò doleant; vel etiam ipsum e mammis sine sectione spontè effluat.

Causa.

Prouenit autem nimialactis copia vel statim post partum, cum sanguinis nimia copia ad mammas confluit; vel postea colligitur, cum matres ipsæ infantem lactare nolunt, aut postea ablactant, aut licet infans mammas sugat, omne tamen lac, ob copiam noui semper succedentis, exfugere non potest. Copia autem illa lactis coprinuò succedentis à sanguinis copiâ prouenit, concurrente optimâ mammarum constitutione, & vi *γαλακτοποιητικῇ* in iis forti,

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se patet. An verò ex lactis retentione, an verò eius copiosâ generatione proueniat, ipsa scemina facillè docere potest.

Prognostica.

1. Si quædam lactis portio effluat, minus periculi lactis abundantia affert, sed hoc modo omne ferè illud præcauetur.

2. Si verò retineatur, nec etiam ab infante exfugipossit, multa mala parere potest, mammarum tumores, inflammationem, dolorem, lactis concretionem & corruptionem.

3. Imò ipsis infantibus lactis illa redundantia incommoda est; cum si mamma nimium turgere, papilla ita commodè ab iis apprehendi, & affluentis lactis impetus sustineri non possit. Præterea Aristoteles, 7. de histor. animal. cap. 12. scribit, Infantes plurimos conuulsione corripi, & præcipuè corpulentiores, & lacte vtentes copiosiore, crassioreque; quem Aristotelis aphorismum à Galeno prætermisum esse miratur Rabbi Moyses, sect. 9. aph. 120. atque ipse eum in hunc modum citat: Spasmus etiam infantibus accidit, non ex vitio lactis, sed ex nimia eius, potissimum si pingue est, copiâ. Accidit autem hæc conuulsio non solum, quia in ventriculo infantum corrumpitur, sed etiam quia nervosum genus percellit, & q. inebriat, de quo de morb. Infant. part. 2. cap. 7. de Siriasi, dicitur.

Curatio.

Primus lactis adfluxus non facillè inhibendus est, cum postea spontè subsistat. Vbi verò postea lac superfluum, & copiosius, quàm infans sugere possit, generatur, aut vbi eo pro nutriendo foetu amplius opus non est, lactis prouentus inhibendus. Id quod fit, iis, quæ sanguinem generando lacti necessarium mammis subtrahunt, vel generationem lactis impediunt, ipsumque absumunt, occultâ inprimis qualitate.

Sanguis subtrahitur commodissimè diætâ tenuiore, & iis cibis, qui parum alimenti suppeditant, hordeo, oleribus, potu aquæ vel cereuisiæ tenuioris, motu & exercitio corporis validiore, vigiliis. Si nimia adsit sanguinis copia, is etiam imminui potest, vel venæsectione, vel cucurbitulis scarificatis. Repelli quoque potest sanguis medicamentis repellentibus, ad venas

Dan. Sennert. Tom. III.

illas, quæ ab axillari ad mammas descendunt, non ipsis mammis, sed supra mammas versus brachia appositis. Sunt autem illa passim nota, & parantur ex adstringentibus, è quibus defensiva parari solent.

Lactis autem generationem prohibent, genitumque resoluunt, & absumunt, mentha, calamintha, apium, vitex, coriandrum, cicuta, quæ vt mammarum incrementum prohibet, ita etiam lac exstinguit, vt Dioscorides, lib. 4. cap. 74. docet, non vi refrigerante, sed discutiente, qualem ipsi inesse, adeo vt etiam duos tumores dissoluat, vt monet Platerus.

Verum de menthâ & apio dubium videtur. Mercurialis enim & Platerus, vt & alii quidam Practici, mentham & apium fomenti & cataplasmatibus loco ad sanguinem ad mammas trahendum: Iidem iisdem ad lac exsiccandum & absumendum vtuntur. Antiquos si consulamus, Dioscorides, lib. 3. cap. 38. de menthâ, scribit, quod mammas, si tendantur, aut lacte turgere, compescat. Et quod lac coire denarique in caseum non possit, si folia potionibus lactis immergantur. De apio verò scribit, ibid. cap. 64. quod mammarum duritiem ex lacte concretam reprimat. Recentiores quoque Botanici mentham commendant, ad duras mammas, cum nutrices infantes ablactant, ne lac coaguletur. Eodem modo apium hortense seu petroselinum vulgare post ablactatos infantes mammis imponi iubent, ad lac dissipandum, eiusque concretionem inhibendum. Ideo causam non video, cur Platerus scipsit, mentham contusam mammis impositam lac allicere. Nisi forsan eo fine adhibeatur, cum pituitosus & crassus sanguis venas in mammis obstruit, qui hac ratione attenuatur.

Ex simplicibus verò modo propositis talia composita parari possunt.

℞. fol. apii, malua, mentha, ana M. j. sem. cumini, fenigr. ana vnc. ss. fl. chamamel. meliloti ana p. j. Coq. in Aq. pro fomento. Sub finem aliquid Vini adde.

Vel ex iis ad mollitiem coctis & contusis, addita farina fabarum & oxymelite vel oxycrato F. Cataplasma.

Vel ℞. sem. cumini q. v. Coq. in aceto. In decocto madesiat spongia recens, & mammis arctè imponatur.

Vel ℞. sem. agni casti, psyllii, cumini, ana Drach. ij. alumin. scissil. Drach. ij. Coq. in oxycrato ad consumptionem tertiæ partis, & decocto mammae foueantur.

℞. succi mentha, saluie, petroselini ana q. v.

Atq; in eo pannus maceretur, & māmīs imponatur.

Vel ℞. farina lentium, lupinor. ana vnc. iij. sem. cumini Drach. ij. fol. mentha vnc. ss. F. Cataplasma.

Vel ℞. mentha sicca M. ij. petroselini, absinthii ana M. j. Coq. in poscâ ac contendantur. Deinde adde farina orobi, lupinor. ana vnc. iij. F. Cataplasma.

Quæ lactare nolunt, foueant primò mammas hoc decocto.

℞. fol. malua, lauri, feniculi, apii, petroselini, mentha ana M. ss.

F. decoctum, quo mammae foueantur. A fortq; mammae oleo omphacino illinantur.

Tandem ℞. terebinth. vino & aq. ros. lota vnc. iij. ouor. num. iij. croci Scr. j. cera q. s.

F. Emplastrum, quod super linteo extensum, & in medio perforatum, vt papillæ exseri possint, imponendum. Atq; hæc cura singulis diebus manè & ante coenam repetenda, atque si opus sit, ante emplastri impositionem lac exprimendum, vel exfugendum.

Ad affluxum etiam sanguinis prohibendum adstringentia supra mammas venis ab axillis ad eas descendentes imponi possunt, parata ex ol. myrtino, rosaceo, aceto, bolo Armeno, foliis plantag. in formam linimenti redactis. Vel spongia oxycrato madida mammis imponatur; vel cataplasma ex farina lentium & sem. cumini cum ol. rosaceo.

Talia tamen refrigerantia & adstringentia diu continuare tutum non est; cum eorum vsu lac in mammis

Lac absumunt.

Mercurialis.

Composita.

Cautio in refriger. & adstring. adhi. facile bendis.

facile coaguletur. Tutius est, exsiccantia & discutientia antea proposita usurpare.

Si tamen metus sit, ne mammae ob nimium lactis adfluxum inflammentur, omnino repellentibus opus est. Itaque folia lactuca, nymphæa, papaueris, semper-niui, vel cataplasmata ex his parata mammas imponenda.

Vel ℞. terebinth. aq. mentha lota ʒ. iij. pulu. sem. cumini, radic. ireos, mentha ana Drach. jß. croci Scr. j. cera q. s. F. Ceratum molle.

Crocus & Cuminum collo appensa, ut mammas attingant, etiam lac absumere creduntur.

Si nihil lactis sponte à mammas effluat, neque etiam medicamenta id absumere valeant, magnaue sanguinis copia adsit, & matres infantes lactare velint, ne inflammatio mammarum excitetur, vel lac coaguletur, aut corrumpatur, per intervalla ore foeminae alicuius leniter exsugendum, non verò violenter, ne plus attrahatur, interim medicamenta continuanda. Vbi verò dolor magnus, & metus inflammationis non est, & mater infantem amplius lactare nolit, vel eum ab lactare velit, omnino à suctione abstinendum. Aliàs enim quò plus lactis exsugitur, eò plus adfluit.

CAPVT III.

De Lactis vitiis & coagulatione.

ET si verò lac quantitate moderatum sit: tamen præterea in substantiæ modo sese rectè habere, nec nimis crassum, aut nimis tenue esse debet; in qualitatibus esse dulce, non acre, falsum, aut alterius saporis ingrati particeps, non nimis calidum, aut alium excessum qualitatum habere, ut *part. 1. cap. 2. de morb. infantium*, dicitur. Degenerat tamen non raro ab istis bonæ lactis conditionibus lac, & vitiosum euadit; quod quibus modis fiat, & quomodo lac vitiosum emendandum sit, de eo dicitur, *ibid. cap. 3.* cum vitia illa lactis potius infanti, quàm matri aut nutrici noceant. Propterea etiam hoc loco de vitiis lactis nihil dicemus, sed tantum de lactis coagulatione agemus.

Lactis coagulatione.

Duos autem autores plerique lactis concretioneis modos ponunt, vnum appellant *τρεμνισμὸν*, seu grumefactionem, id est, lactis in grumos concretioneis; alterum *τύρῳσις*, seu caseationem, ubi lac in caseum quasi coagulatur. Et grumefactionem quidem fieri dicunt, cum omnes lactis partes, butyrosa, caseosa, & serosa simul concresecunt: Caseationem verò, cum butyrosa saltem & caseosa pars concresecunt; serosa verò exhalat & separatur.

Verum de causis valde dissentiunt. Et primò grumefactionem quod attinet, statuunt Donatus Anton. ab Altomari, *de med. hum. corp. mal. cap. 38.* & Mercatus, *lib. 4. de morb. mul. cap. 17.* eam non posse fieri, nisi à frigido, idque eà de causâ, quod lac in grumos non aliter conuertatur, quàm sanguis: Sanguis verò in grumos non abeat, nisi ubi extra vasa sua elapsus calore suo destituitur. Eodem modo etiam in mammas deficiente earum calore lac in grumos abire statuit, præsertim si è vasis suis in spongiosa mammarum spatia elabatur. Caseationem verò fieri docet ex immodicâ mammarum caliditate, exsiccata ac per halitum digestâ parte eius tenui, & serosâ ac crassâ relictâ. Atque eâ ipsâ de causâ Paulum Æginetam, *lib. 3. cap. 35.* & Aëtium, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 34.* & 35. diuersam instituisse horum affectuum curationem, & alia medicamenta pro lactis caseatione, alia pro eiusdem in grumos conuersione ordinasse. Mercurialis, *lib. 3. de morb. mul. cap. 5.* lac coagulari tam à causâ frigidâ, quàm calidâ statuit.

Causa.

Verum enimverò vix probabile videtur, duas eius-

modi lactis concretiones dari, sed vnicam saltem esse puto. Neque enim serum coagulatur; & ubi etiam extra corpus lac coagulatur, serosa pars separatur. Præterea non rectè supponitur, eodem modo lac in grumos conuerti, sicut sanguis in grumos conuertitur. Sanguis enim fibras habet, quibus concresecit, quæ si eximantur, amplius non concresecit, quibus lac destituitur & nihilominus, ubi sanguis è vasis suis excidit, & in externo frigore adseruatur; serum à reliquâ eius parte segregatur.

Deinde ipsam caseationem lactis, quam appellant, quod attinet, longè alia ratio mihi videtur caseationis lactis, quæ fit à coagulo, quàm quæ fit in mammas. Coagulum enim nihil aliud est, quàm fermentum quoddam, seu lac in ventriculo lactantium animalium fermentatum, quod postea lacti additum facit, ut & ipsum fermentari incipiat. Ut enim massa seu pasta cruda panis, si adseruetur, acorem quemdam contrahit, & fermentum euadit, quo postea farina alia fermentatur: ita etiam in ventriculo animalium lac coagulatur, quod postea alii additum & illud coagulat. Idem facit acetum vel vinum lacti infusum, imò antiqui lacte ficulneo, quod non est frigidum, sed calidum & acre, lac coagulabant. Quæ omnia non quatenus frigida, sed quatenus spiritum quemdam fermentantem in se continent, faciunt, ut & ipsum lac fermentari incipiat, quâ fermentatione partes homogeneæ congregantur, & ab heterogeneis separantur. An verò hoc in ipsis mammas, ubi lac non in quodam spatio seu cavitare hæret, sed in suis vasis & glandulis continetur, fieri possit, dubito. Mihi probabile videtur, si lac diutius in mammas detineatur, partes subtiliores & tenuiores sensim exhalare, crassiores relinqui, & inde præcipuè glandulas mammarum indurari, & satis duros tumores inde fieri posse, cum lactis pars caseosa aliàs ad indurationem valde apta sit.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hoc malum, quod lac copiosum ad-
est, & in mammas retentum fuit, unde illæ tument, finduntur, & dolent, atque hinc inde dura quadam tubercula apparent.

Signa.

Prognosticum.

Si lac concretum in mammas diu hæreat, dolorque qui excitatur, continetur, facile fieri potest, ut inde sanguinis adfluxus concitetur, atque inflammatio, & ex inflammatione abscessus atque vlcus mammarum oriatur.

Prognosticum.

Curatio.

Curatio ferè eadem est, quæ scirrhi incipientis. Danda nimirum opera est, ut concretio lactis, quæ nondum facta est, inhibeatur; id verò, quod concretum est, dissoluatur.

Cura in.

Ad lactis concretioneis prohibendam.

℞. Pulu. fol. mentha, sem. coriandri ana ʒ. ij. ol. anethini vnc. j. cera q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. Ol. mentha, chamemeli. aneth. rutac. ana vnc. j. Misce.

Ad resoluendum autem lac concretum, exhibeantur, quæ lac concretum dissolunt, ut semen feniculi, cumini, apii, agni casti, radic. feniculi, eryngii, salvia, mentha, crocus, myrrha, coagulum leporis Drach. j. pondere ex maluatice exhibitum.

Ut ℞. Rad. fenic. eryngii, ana vnc. j. fol. malua, M. j. feniculi virid. M. ß. sem. anisi Drach. j. Coq. in f. q. aq. pro libj. Col. adde Syr. de duab. radic. oxymel. f. ana vnc. ij. Misce.

Extra verò mammae foueantur decocto fol. feniculi, anethi, abrotani, fl. chamemeli, meliloti, sem. lini, fenigraci.

Vel petroselinum seu apium hortense tritum mams impo

impo

imponatur; aut mentha cum butyro caprillo confusa.

Vel ℥. Sem. nigella q. v. mica panis, q. f.

Cum cereuisia misce, & formâ cataplasmatidis impone.

Vel ℥. Fol. malua & caulium coctorum & per setaceum traiectionum ana vnc. j. farina lentium, vnc. j. sem. lini, fenigr. fabar. ana vnc. s. pingued. gallina, ol. lil. albor. ana q. f. F. Cataplasma.

Si tumor sit durior, acetum addi potest.

Vt ℥. Fol. mentha, brassica, fursurum ana M. j.

Coqu. in aceto, & imponantur.

Vel ℥. Succ. apii, fenigr. caulium, ana vnc. j. aceti Drach. vj. croci Drach. j. Misce.

Vel ℥. Fol. apii, anethi, caulium ana M. j.

Coq. ad mollitiem & contundantur. Postea adde Pulu. myrrha, ireos ana Drach. ij. croci Drach. j. ol. ruta vnc. j. aceti vnc. j. s. Misce. F. Cataplasma.

Vel ℥. Farina lentium, hordei ana vnc. j. sem. lini, fenigr. ana vnc. s. pulu. sem. cumini Drach. ij. ruta, croci ana Drach. j. Coq. in aceti q. f. Postea adde mellis q. f. F. Cataplasma.

CAPVT IV.

De Lactis per aliena loca excretionem.

LAc ut in mammis generatur, ita etiam per earum papillas ab infantibus exsugitur, imò aliquando, si copiosius sit, effluit. Refert tamen Ioan. Schenckius, ex obseru. D. Capellæ, feminam quandam lactis humidum cyathum cum urina eminxisse. Et Andr. Laurentius, lib. 7. anat. quest. 11. scribit, se vidisse puerperas quamplurimas per vterum & vesicam maximam lactis copiam excreuisse. Per quas autem vias lac ad vterum feratur, dubium est. Plerique id per consensum illum vteri & mammarum per venas mammarias & epigastricas fieri docent. Aliud tamen placet Andr. Laurentio, dum lib. 8. anat. quest. 11. scribit: Volunt ferè omnes Anatomici, epigastrica adscendentis ramulos cum mammaria descendens riuulis coire, siveque harum venarum anastomoses. Ego, ut iam lib. 6. indicavi, harum venarum coitum non nego, sed patientiores & breuiiores communionis huius vias inuenio. Epigastrica enim vena per vterum non spargitur, sapiusque à ramo crurali oritur. Mammaria item, quam vocant, per anteriorem sterni partem excurrit, triangularem musculum alitura, neque ad mammas ramulos, nisi fortè capillares, diffundit. Existimo itaque per hypogastricam & spermaticam, quæ peculiare sunt vteri vena, refuere ad truncum caue sanguinem, lac, ceterosque humores; à truncum mox in axillarem; à quâ thoracica due insignes exorta, pectorales musculos & glandosum mammarum corpus irrigant. Contra à thoracis refuere lac ad axillarem, ab hac in caue truncum, à quo per spermaticum ramum in vterum, per hypogastricum nunc in vterum, nunc in vesicam feratur; unde plerumque lactea fundantur urina post partum. Est etiam lactis per urinas expurgationi locus breuiorque ductus per emulgentes ramos.

Verum dubito, an ista, quam proponit Laurentius, via sit breuior ab vtero ad mammam, & à mammis ad vterum; cum ex eius sententia necessarium sit, lac primùm in axillarem venam fluere, ab hac in truncum venæ caue: inprimis cum experientia testetur, communicationem istam mammarum & vteri fieri per mammaria internam, atque obseruari & videri CL. Io. Riolanus, ut lib. 3. antropograph. cap. 3. testatur, in puerperâ recens enixâ, mammaria internam & epigastricam crassitie calamo scriptorio pares fuisse: imò interdum minimi digiti crassitiem æquent, ut Andr. Spigelius, lib. 9. de hum. corp. fabr. Dan. Sennert, Tom. III.

cap. 2. refert. Et licet verum, epigastricas venas non per vterum spargi, sed hypogastricas: quia tamen epigastrica venæ ab eodem ramo oriuntur, à quo hypogastrica, breuior longè via est ex mammariis in epigastricas, ex epigastricis in hypogastricas atque ex his in vterum, & contrà, quàm à mammaria ad thoracicam, ab hac in hypogastricam, & ab hac in vterum, ac contrà.

CAPVT V.

De rebus alienis per mammas excretis.

VT in mantuis nihil aliud, quàm lac, secundum naturam generatur: ita etiam nihil aliud ex iisdem excerni debet. Accidit tamen, ut res aliæ præter naturam interdum per mammas excernantur.

Primò in vlceribus pus per mammas effluit, & quidem in diuturnis vlceribus satis diu, qui fluxus postea sanato vlcere cessat. Et ex obseruationibus D. Ioan. Bauhini Schenckius, lib. 2. refert, moniali cuidam, pus per mamillas ab aliquot annis fluxisse. Verum cum eadem fuerit vteri albis fluoribus obnoxia, procul dubio non verum pus fuit, sed illa ipsa materia, quæ antea per vterum euacuabatur.

Deinde obseruatum, sanguinem menstruum statis periodis per mammas euacuatum fuisse. Ita autor est Amatus Lusitanus, cent. 2. cur. 21. Mulieri cuidam nobili, cum puerum lactaret, & menses longo tempore suppressos haberet, per mammas sanguinem illi effluere cepisse copiosissimum, à quo præter fluxionis tedium, nullum capitis dolorem aut noxam percipiebat. Factâ tandem ex saphenâ pedis sanguinis copiosa extractione, sanguinem illico retractum fuisse, & mulierem ab hac fœdâ affectione liberatam fuisse.

Dalechampius, in annotat. ad cap. 15. lib. 26. Plinij, refert, nobili cuidam fœminæ, stato temporis intervallo, sanguinem à sinistra mamma fluere guttatim solitum, quem cum Medicus imprudenter adstringentibus remediis inhibuisset, ac retinuisset, enatum inde cancerum, coque illam periisse.

Et Mauritius Cordæus, comm. 6. in lib. 1. Hippocratis de muliebr. ex D. Fabri relatione hæc habet: Visa est mulier, Anno 1569. Castelloduni ad superiorem portam habitans, cui menstrua per mammarum sinistra papillam mensibus singulis tantâ copiâ profuuebant, ut quatuor vel quinque lintea vel mantilia imbibinaret inquinaretque sordidissimè. Eandem historiam Ambr. Paræus, lib. 23. cap. 52. refert. Idem Lusitanus, cent. 7. obseru. 48. narrat, Mulieri cuidam, quæ iam ter pepererat, & quartò vterum gestaret, & prope partum ageret, ex mamma dextrâ sanguinem multum fluxisse, reliquam læuam lacte nouo, colostro dicto, plenam fuisse, & postea puerum feliciter peperisse, & saluam fuisse.

Et Andr. Laurentius, in Anat. scribit, se vidisse mulieres quasdam, suppressis mensibus, sanguinem statis periodis, ceterisque circuitibus per mammarum papillas profudisse.

De sanguinis ad mammas confluxu, scribit Hippocrates, 5. aphor. 40. Quibusunque mulieribus sanguis ad mammas colligitur, furorem significat. Scribit tamen Amat. Lusitanus, alleg. loco, se in duabus nobilibus fœminis, alterâ Lusitanâ, alterâ Italâ, sanguinem per mamillarum papillas effluere obseruasse, quarum tamen neutra in furorem aut insaniam deuenit, sed potius sanguine ex saphenâ illico misso restituta fuit. Verum existimo, Hippocratem hoc aphorismo non loqui de menstruum suppressorum per mammas euacuatione; sed de eo affectu, cum, ut Galenus in comm. habet, plurimus sanguis feruens per totum corpus

Pus à mam-
mis effluens.

Sanguis men-
struus.

corpus vagatur, & caput præcipue petit, unde infania oritur. Cuius cum aliqua pars ad mammas conuertitur, ut loquitur Hippocrates, & per eas non euacuatur, sed ibi dolorem vel inflammationem excitat; tum sanguinis ad mammas conuersio futura infanæ indicium est.

Curatur autem affectus iste commodissime si Saphena in pede aperitur, atque ita sanguinis impetus, qui præter naturam versus superiora est, ad uterum & partes inferiores reuocetur, ut observationes ex Amato Lusitano modo allatæ docent.

Pill.

Pilos quoque è mammis interdum excerni, supra, sect. 1. cap. 10, dictum est.

CAPVT VI.

De Colore papillarum mutato, & mammarum dolore.

Papillarum color.

Papillæ in virginibus naturaliter instar fragi rubent, adeo ut nonnulli statuunt, colorem illum mutatum, ob uteri cum mammis consensum, virginitatis amissæ signum esse. Sed falsò. Equidem in lactantibus liuent, nigricant in senibus: tamen, cum & in mulieribus, quæ Venerem expertæ sunt, sæpe iste color remaneat; & ex morbo etiam mutari possit: coloris ista mutatio, pro signo virginitatis amissæ haberi non potest. De quo scribit Hippocrates, 6. epid. sect. 5. Si mammarum pa-

pilla, & quod rubet in illis, palleat, morbosum vas est. Nomine autem τὸ ἄρχον, seu valis, utrum intelligit. Cum enim uteri, ut dictum aliquoties, & mammarum maximus consensus sit, si uterus sese non bene non habeat, etiam mammae compati, & color iste papillarum rubeus mutari potest, idque æquè in virginibus ac mulieribus accidere potest.

Tandem ut in aliis partibus sensu tactus præditis, ita etiam in mammis dolor quandoque excitatur. Ortum verò ut in aliis partibus omnibus, ille habet à solutione continui: quæ fit à tensione, in mammarum à lactis abundantis distensione, & inflammatione; vel erosionem & vellicationem ab acris humoribus in cancro & aliis vlcerebus.

A qua verò harum causarum ortum habeat, facile ex ipsius affectibus cognoscitur. Et quidem qui à lactis copiâ prouenit, mitissimus est; grauior, qui ab inflammatione; grauiissimus, qui à cancro.

Tollitur verò commodissime, causis hisce, & morbis, à quibus pendet, sublati, de quo ante dictum. Interim tamen licet ad dolorem à tensione ex lacte & inflammatione usurpare anodina, ex lactuca, chamæmelo, panis medullâ cum ol. rosar. & alia, quæ in partium externarum dolore cum inflammatione usurpari solent. In cancro verò ex aquâ solani.

Vel L. nucleor. Persicor. q.v.

Contundantur; & infundantur in Aq. frig. s. vel lactuca horis iiii. Postea colentur, & colatâ linteo- lum madesiat, & mammae dolenti imponatur, idque sæpius repetatur.

Vel imponatur anagallis viridis contusa.

Atque hæc de morbis & Symptomatibus, quibus Mulieres obnoxie sunt, dicta sunt: quæ ut in plurimarum commodum & sanitatem cedant, DEVS faxit.

DE

DE CVRATIONE INFANTIVM TRACTATVS.

PROOEMIUM.

TATIBVS etiam si sui peculiares morbi sunt, vt Hippocrates, 3. aph. 24. & seqq. docet; & Galenus, 1. epid. comm. 1. aph. 1. explicat, immutantur morborum species primò per anni tempora, quia singulis anni temporibus varij fiunt humores; secundo per naturas & etates, quia pro naturis & etatibus alia dantur temperamenta, & humorum exsuperantia dissident, pro quarum respectu morborum differentia commutantur. Inprimis verò infantes multi morbi infestare solent, qui etiam vulgò Infantium morbi nominantur. Cum quibus tamen ita comparatum est, vt pauci omnino tali natura præditi sint, vt infantibus proprij sint, & solis accidant. Quapropter etiam factum puto, vt Antiqui eos seorsim non explicauerint, sed inter alios morbos eos recensuerint: vt Mercurialis sine causâ Medicos antiquos, & maiores nostros accusare videatur, quod partem hanc de Morbis infantium ieiunè, imò imprudenter, & frigide tractauerint; & Ranchinus parum prudenter scripserit, maiores nostros miserè de morbis puerorum tractasse, vt ferè sepulta iacuerit partis istius theoria & praxis, & tantam fuisse Græcorum, Latinorum, & Arabum negligentiam, vt tam præclaram, tamque necessariam Medicinæ Præcticæ partem posteritati tractandam reliquerint. Iniuriâ adfici Antiquos, vel id docet, quod Mercurialis & alij, qui de hac materiâ scripserunt, singulis penè capitibus, Græcos, Latinos, & Arabes allegant. Annon enim de Variolis & Morbillis scripserunt Arabes? Annon de hydrocephalo passim Græci & Arabes? Annon de Achoribus, fauis, tineâ, epilepsiâ, dentitione, balbutie, ranulâ sublinguâ, apthis, exomphalo, ani procidentia, lumbricis, & alijs plurimis ijdem Græci, Latini & Arabes? Illi ipsi potius accusandi videntur, quod multos morbos in suos libros congesserunt, qui adultis non minus familiares sunt, quàm infantibus; & in morbis & symptomatibus infantium omnia, quæ de natura & causis eorum dici possunt, afferunt, cum tamen sæpe pauca causæ sint, quas enumerant, quæ in infantibus locum habent. Nos dabimus operam, vt eos præcipuè infantium p. n. adfectus tractemus, qui infantibus vel solis competunt, vel magis familiares sunt, quales recenset Hippocrates, dum 3. aph. 24. scribit: Paruis & nuper natis puerulis fiunt oris vlcera, vomitiones, tusses, vigilie, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates; & aph. 25. Aduentante dentitionis tempore, gingiuarum pruritus, febres, conuulsiones, alui profluvia, maximè cum caninos edunt, & iis præsertim, qui aluo sunt durâ; & aph. 26. Ipsi verò grandiusculis tonsillarum inflammationes, vertebrarum in occipitio introrsum luxationes, anhelationes, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucæ pensiles, satyriasmus, stranguria, struma, & alia tubercula, præcipuè verò ante dicta. De quibus & alijs quibusdam iam agemus, utpote quod quidam solis infantibus competunt, vt dentitio, & quæ eam comitantur symptomata, crusta lactea, & Achores: quidam infantibus maximè sunt familiares, & iis frequentius accidunt, quàm alijs etatibus, quales sunt variolæ, morbilli. Infestant autem hi adfectus p. n. infantes frequentius, quia istâ etate dispositiones

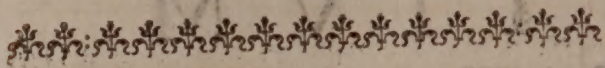
Dan. Sennert. Tom. III.

R

3

peculiares

peculiares, adfectuum istorum caussæ, magis vigent & presentes sunt, vt in specie postea patebit, quæ postea in pubertate & aliis ætatibus euanescent & cessant. Et licet quidam ex istis adfectibus, quos proponemus, etiam aliis ætatibus conueniunt: tamen in iis hac ætate curandis peculiari prudentiâ opus est, cum infantes non omnia medicamenta, quæ adulti, ferre possunt. Et quia non solum peculiarem curandi rationem infantes requirunt, sed & aliam longè diætâ, quàm adultiores, etiam de diætâ infantium agemus. Atque ita tractatus iste duabus partibus absoluetur, in quarum primâ de diætâ infantium, in alterâ de affectibus p. n. eorundem dicetur. In theoriâ tamen horum adfectuum penè omnia, quæ de natura eorum dici possunt, vt libris superioribus proposita, omitemus; caussas quoque eas saltem recensebimus, quæ infantibus propriæ sunt.

PARS PRIMA.

De Diætâ & Regimine Infantium.

CAPVT I.

De Nutricis electione, & Diætâ.

Diætâ infantium à Diætâ adultorum multum discrepat. Et primò alimentum quod attinet, cum infantes dentibus ad ciborum masticationem idoneis, non instructi sint, neque etiam cibos crudiores concoquere possint, vt pote quod in vtero materno solo matris sanguine nutriti sunt, Creator rerum sapientissimus infantibus de peculiari nutrimento prospexit, mammâsque dedit, in quibus sanguis ille, qui infantem in vtero nutrit, edito eodem in luce in lac conuertitur, quem infans progenitus naturæ instinctu, statim è mammis sugit, quas propterea Phauorinus apud Gellium, lib. 12. cap. 1. fontem sanctissimum corporis generis humani educatorem nominat. Itaque dum de Infantis regimine & diætâ agitur, primâ cura de Nutrice esse debet, quæ infantem in lucē editum nutriet. Censemus autē lac maternum infanti commodissimum esse alimentum, vt pote quod ex eodem sanguine generatur, è quo infans in vtero formatus, & nutritus est, de quo postea in questione dicetur.

Quæ ali-
mentum in-
fantibus co-
modissimum.

Qualis uerit
eligenda.

Quia tamen interdum ob matris debilitatem & morbum aliquem, necessariò alia nutrix adhibenda, eligenda, quæ primò sit sana, nec morbo aliquo detineatur, boni corporis habitus, colore potius roseo, qui optimi temperamenti signum est, quàm fusco, & cum matris constitutione corporis conueniat; nisi forsitan mater & infans non sint bonæ constitutionis, vt eam corrigere, & in meliorem desistere opus sit; non sit lusca, ne infans eidem vitio adsuescat. Secundò, sit ætatis vegetæ, ab anno vigesimo ad trigessimum. Tertio, sit bene morata, animo tranquillo, non iracunda, non melancholica, non stolidi, non salax, non ebriosa. Quarto non sit primipara, si haberi potest, lacque nec nimis regens, nec nimis vetus habeat, propterea à partu non ultra decimum mensem absit. Quintò mammas mediocres, & bene conformatas, non laxas, non pendulas habeat, papillas elegantes, & quas infans in sugendo bene capere possit.

Vtatur autem nutrix bonâ diætâ. Aerem intemperatum, seu frigidum seu calidum, vitet. Mupdici studeat, corpus ab omnibus sordibus crebro mundet, vestesque puras habeat. Cibis vtatur boni succi & facili coctionis. Equidem commodum est,

vt si mater, quæ est in re laeta, & suis vberibus prolem suam alit, saltem carne veruecinâ, hædina, vitulina pullis gallinaceis, gallinis & caponibus, perdibus, turdis, ouis, & similibus vescatur: Verum cum sapissime nutrices tenuioris fortunæ cibus delicatis non aduerat accersantur, & à victu consueto non nimis subito transeant, & quæ cibus minis delicatis adueta est, non nimis auidè lautiores sumat, sed paulatim ei adsuescat; à cibus tamen valdè intemperatis, vitiosi succi, nimis salis, aut aromatibus valdè conditis semper absteineat. Non etiam nimio cibo se oneret, sed famem cibis, sitim potus expectet, satietatem verò nimiam caueat. Vini in aduictis vsus sit moderatus; cum copiosis sumptibus lac nimis calefaciat. In nostris regionibus cereuisia potus conuenientior est. Vigiliis immoderatas, quantum fieri potest, nutrix vitet, & si interdum, dum infantes inquieti sunt, noctu vigilare oporteat, det operam, vt somno matutino id compense. Vitam non planè otiosam & desidem agat, sed mediocribus laboribus exerceatur. Animi pathemata nimia vitet, neque domesticæ occasionem irascendi, vel mœrendi nutrici temerè præbeant; cum ex eiusmodi animi adfectibus lac corrumpatur, indeque infantes in grauissimos morbos coniciant. A Venere nutrices toto lactationis tempore absteineant; cum coitus lac corrumpat, ipsique malas qualitates imprimat, & si concipiat nutrix, infanti qui alitur, id noxium sit, cum & lac imminuatur, & alienis qualitatibus inficiatur. Alius nec laxa, sit, nec adstricta. Si propter victum liberaliorem, aut aliâ de causâ vitiosi aliquid humoris in nutrice cumulatū esse suspicio sit, leui aliquo purgante nutrix euacuanda, quæ eo die, aut certe maximâ dei parte, à lactatione absteineat nisi forsitan eadem operâ infans purgandus sit.

Diætâ nutri-
cis.

QVÆSTIO.

An commodius Infans lacte materno, an verò nutricis alienæ alatur?

Infantem commodissimè ali lacte materno, modò dictum est. Generatur enim illud ex illo ipso sanguine è quo infans in vtero materno formatus & nutritus est; & proinde naturæ infantis maximè cognatum alimentum est. Nutricis verò lac, quamquam etiam lac sit, & quidem humanum: tamen omnino in hoc non minor est differentia, quàm constitutionis corporis ac temperamenti matris & nutricis, & nullius nutricis lac tantam habet conuenientiam cum corpore infantis, quàm lac maternum, quod è sanguine generatur, è quo infans antea formatus, & in vtero nutritus est. Et licet vitulum hoc vel illo lacte vaccino alere perinde foret: tamen in homine hoc non parum refert, qui non vt vitulus ad pastum solum, sed longè in nobiliorem finem

An commo-
dius lacte
materno, an
nutricum, a-
liere infantem.

nem & diuiniora opera educatur. Ideoque nonnulli eas matres reprehendunt, quæ alienis nutricibus infantes suos nutriendos tradunt. Ita Phauorinus Philosophus, ut A. Gellius, lib. 12. cap. 1. refert, cum audisset à matre nobilis cuiusdam puerperæ, parcendum esse ei, & adhibendas puero nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulisset, munus quoque nutritionis graue ac difficile accederet, dixisse; Oro te, mulier, sine eam totam integram esse filij sui matrem. Quod enim est hoc contra naturam imperfectum ac dimidiatum matris genus, peperisse ac statim à se abiicisse; aluisse in utero suo sanguine suo, nescio quid, quod non viderit, non alere nunc suo lacte, quod videat iam viuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem? Et Scipionem Africanum dixisse ferunt. Ego magis mihi iudico esse matrem, quæ etsi non me peperit, per biennium me nutriuit, quam quæ me peperit, & postea dereliquit. Præterea cum parentes pij & probi liberos suos non solum facie & formâ corporis, sed & ingenio ac moribus sibi similes fieri cupiant, id consequentur felicius, si mater suo lacte infantem alat, quam si nutrici lactandum tradat. Licet enim nutrimentum facultati naturali proximè inferuiat, non animali, atque ita ad ingenium formandum, quale etiam lac infans sugat, non multum facere videatur; tamen cum ex chylo sanguis, è sanguine spiritus generentur, & certum sit, quod mores sequantur temperamentum corporis, ad hoc verò conciliandum lac non parum faciat: cum ipso lacte nutricis mores imbibuntur, qui plerumque minis probati sunt. Mercenariæ enim illæ nutrices, quæ etiam ad nobilium liberos lactandos conducuntur, rusticæ plerumque sunt, aut certè de vulgo hominum, moribusque parum politis & probatis præditæ, imò sæpissime meretrices. Graui oratione apud Gellium, loc. alleg. id persequitur Phauorinus: Quæ, malum, inquit, ratio est, nobilitatem istam nati modò hominis corpûsque & animum benignè ingentis primordiis inchoatum, insititio degenerique alimento lactis alieni corrumpi? præsertim si ista, quæ ad præbendum lac adhibetur, aut seruilis, & ut plerumque fieri solet (de amore sui temporis & gentis loquitur) externæ atque Barbaræ nationis, si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. Nam plerumque sine discrimine, quæcunque id temporis lactens est, adhiberi solet. Patiuntur igitur infantem nostrum pernicioso contagio infici, & spiritum ducere in animum atque in corpus suum ex corpore & animo deterrimo? Id hercle ipsum est, quod sæpenumero miramur, quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus neque animis similes existere. Hinc immiseri cordiam Dido exprobratura *Æneæ*, 4. *Æneid. apud Virgil. aio: Hyrcanæque admorunt ubera Tygres*; quod ex Græco desumptum, *καὶ αὖτις μάδον ἑθελάζε, Λεονά ὕβρα σὺξίτ*. Insuper matrum amor maior est in liberos, quam nutricum, quæ mercedis tantum causâ hoc officium præstant, & proinde eorum curam negligentius habent, & neque detrimenti quicquam cauent, omnesque molestias, quas lactatio coniunctas habet, patienter sustinent, modò infanti bene sit, quod nutrices illæ mercenariæ non faciunt, & si à matribus de suo officio & infantis salute moneantur, monendo deteriores fiunt. Quæ nutricum improbitas & negligentia adeo nota est, ut Græcis occasionem pro uerbij dederit, quod exstat apud Aristophanem, in *milite*. καὶ ἀπὸς αἱ τῆς αἰγῆς οὐλῆς κακὸς, quemadmodum nutrices pascis malè. Tandem accidit sæpissime, ut infantes ob illam continuam conuersationem, & acceptissimum ac gratissimum lactationis officium, nutrices plus ament, quam matres, & ut Phauorinus, apud Gellium, loc. alleg. ait, ipsius infantis affectio animi, amoris, consuetudinis, in eâ solum, unde alitur, occupetur, & proinde, prout in expositis usu venit,

matris, quæ genuit, neque sensum ullum, neque desiderium capiat. Et frustra mammas ac lac Natura matri dedisset, si illo infans non alendus esset, neque solum pauperum indigentis occurrere, sed omnium omnino infantium necessitati Creator optimus providere voluit.

Alij contra nutricibus tradendos esse infantes existimant, hisce de causis: Primò, quod sæpe matres non sint optimo temperamento præditæ, sed morbosæ, quædam etiam non bene moratæ, quam viciosam dispositionem, cum infantes à matribus acceperint, non augendam esse lacte matris vicioso, sed potius corrigendam lacte nutricis meliori temperamento præditæ. Secundò, ad dolores & labores, quos in pariendo tulisset mater, onus lactationis & nutritionis graue ac difficile addendum non censent, idque præcipuè faciendum esse in iis, quæ sunt teneriori corpore. Delicatiores enim & molliores fœminas, tantam & tam longam fœtum lacte nutriendi molestiam ferre non posse. Tertiò putant, quod recta dicta facilius nutrici, quam delicatæ matri imperari possit. Quartò, eâ de causâ quoque nutricum potius lacte, quam matrum, alendos censent infantes, quod animi adfectibus magis obnoxia sint matres, quam nutrices, & faciliè perturbentur, si malè habeant infantes, unde lac corrumpatur, & in morbos infantes coniciantur. Quintò, quod matres Venere utantur, atque inde vel imprægnentur, vel menses patiantur, unde lac & imminuitur & viriatur. Sextò, quod lac primis diebus tenuius & aquosius est; ideo, quia sanguis primis diebus nondum aduersus est ad mammas adfluere, neque etiam mammae in elaboratione lactis adhuc exercitatæ sunt. Ideoque putant, commodius esse, infantem lacte nutricis, ali, quæ habeat lac minus, serosum & aquosum. Septimò labem per contagium lacti accedere primis diebus putant, ex lochiis impurissimis & venenatis, nonimestri spatio detentis. Tandem ea quoque procul dubio causa est, quod matres plurimæ suis mammis alere infantes nolunt, ne pulchritudo corporis, quæ ex mammis est, corrumpatur.

Verum enim verò prior sententia verior est, ob rationes pro eâ allatas. Inter rationes verò pro contrariâ opinione adductas, prima saltem attendenda est. Si nimirum mater nimis debilis sit, aut morbo aliquo corripitur, aut corpus *πορρόν* habeat, aut insigniter malè morata sit. Tum enim, commodiore nutrice adhibita, vitia illa animi & corporis emendare licet. Reliquæ verò rationes non magni momenti sunt. Nam secundò, etsi mater sit tenella & delicata: tamen qui vires dedit ad concipiendum, fœtum gestandum, & pariendum, idem & ad lactandum vires dabit, ac restatur experientia, sæpe etiam tenellas fœminas prolem suam optimè suo lacte nutrire. Tertiò, matres honestæ longè obsequentiores sunt maritis & Medicis, ac diatæ, salutis prolis gratiâ, quam impensè amant, obseruantiores, quam mercenariæ nutrices. Quartò, testatur experientia, nutrices mercenarias plerumque affectibus malis duci & moueri, & cum familiâ rixas alere, faciliè de causâ irâ commoueri, & inde infantes sæpe in periculum graue conicere. Quintò, Venere quod attinet, matres salutis liberorum amantes, etiam hæc in parte, quid sui officij sit norunt, neque impossibile est, ut anno, & quod excutit, Venere abstineant; cum honestis matronis sæpe longiori tempore, ob itinera, vel morbos maritorum, debito coniugali carendum sit. Sextò, nil etiam ex lacte primis diebus serosiore incommodi infantes percipiunt, ut ipsa experientia testatur, & si hanc ob causam materno lacte alendi non essent infantes, omnes omnino nutricibus tradendi essent. Et si quid incommodi habet hoc lac serosius, faciliè alieno lacte adhibito per paucos dies euitari possit. Censet tamen Adr. Spilegius,

lac istud serosius primis diebus nullum habere incommodum, sed naturam eo ipso saluti infantis prospexisse, ut scilicet isto lacte serosiore feculenti humores, in ventriculo & intestinis infantium, in utero materno collecti, abstergerentur. Seprimò, nil quoque periculi ex lochiis, quibus primis diebus lac infici putant, metuendum. Etenim quicquid vitiosum est, per uterum evacuat, purissima verò sanguinis pars ad mammas, ad lactis generationem, mittitur. Et omnino, si aliquid valeret hæc ratio, saltem primis diebus, quibus lochia fluunt, nutricibus tradendi essent infantes, non toto lactationis tempore. Tandem, quod pulchritudinem illam corporis & mammarum, quæ lactatione corrumpatur, attinet, de eo Phavorinus, *loc. alleg.* apud Gellium egregie: An putas naturam feminis mammarum ybera quasi quosdam nœvulos venustiores, non liberorum alendorum, sed ornandi pectoris causâ dedisse? Sic enim pleræque istæ prodigiosæ mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere ac extinguere, cum periculo quoque aucti corruptique lactis, laborant, tanquam pulchritudinis insignia sibi deuenustet.

CAPVT II.

De Lactis boni conditionibus.

Sue autem mater siue nutritrix aliena infantem alit, lac bonum esse debet. Sumuntur autem lactis boni notæ primò à substantiæ modo. Bonum enim lac nec nimis crassum, nec nimis tenue esse, sed mediam consistentiam habere debet. Nam crassum facili in ventriculo infantis non coquitur: tenue verò ex cruditate provenit, & serosum humorem copiosum admixtum habet. Consistentia verò lactis cognoscitur, si ex Aëtii sententiâ pilus ei immergatur. Nam si lac bonæ consistentiæ sit, æqualiter pilo adheret; si verò nimis tenue sit, planè defluit. Vulgò bonæ consistentiæ lac putatur, si patinæ, vngui vel speculo instillarum subsistat, & nec statim defluat, nec reclinatum immotum hæreat: siquidem si statim instar aquæ diffuset, nimis tenue & serosum est; si verò mota & reclinata patinâ, vngue vel speculo immotum hæreat, nimis crassum & viscidum est.

Secundò, lac sit boni coloris, album nimirum & eius coloris, qui inde lacteus appellatur. Ab hoc colore quò magis recedit lactis color, eò deterius est, & vel cruditatis, vel adustionis, vel humoris vitiosi admixti indicium est.

Tertiò, sapor sit dulcis & gratus, qualis lacti proprius est, & non facili in aliâ re inuenitur. Si verò lac insipidum sit, cruditatem arguit; si acidiusculum, intemperiem frigidam; si salsum, acre, amarum, intemperiem calidam, vitiososque humores admixtos habet.

Quartò, sit boni & suavis odoris, nihilque acre, virosi, nidorosi, acidum expiret. Tale enim quid si lac referat, facili in ventriculo infantis corrumpitur.

CAPVT III.

De Vitiis lactis emendandis.

Cum verò non raro accidat, ut cum matrum, tum nutricum lac ab eâ, quam descripsimus, bonitate deflectat, nec tamen semper nutricem, seu mater, seu aliena sit, mutare liceat, aut commodum sit; qua ratione lactis illa vitia emendari possint, dicemus.

dum. Sunt autem ea varia: de copia aut paucitate hæc nihil dicemus; cum de eo ubi de mammarum, quorum manus est lac generare, symptomatibus egimus, *lib. 4. part. 3. sect. 1.* dictum est. Hic saltem de lacte tenui, crasso, & alijs qualitatibus prædico emendando agemus.

De Lacte tenui & aquoso.

Lac iusto tenuius euadit, ob seri & aquosæ humiditatis copiam nimiam, quæ sanguini, de quo lac generatur, permiscetur. Copia autem nimia seri colligitur, vel ob errores in victu commissos, vel ob coctionis, præcipue in hepate, debilitatem, vel etiam ob mammarum intemperiem, inprimis frigidam & humidam.

Lac serosius quomodo cognoscendum sit, præced. e. signa lactis dictum, cui hoc addendum, si lac coagulati permittatur, facili patet, an seri nimia copia adsit. Causæ etiam modò enumeratæ & signis suo loco propositis innotescent.

Tenuius autem & serosius minus nutrit, unde infantes emaciantur, sæpe quoque in diarrhœam eâ de causâ incidunt; vel si lac acius sit, appetitus deicitur, & pustulæ in corpore excitantur.

Ut verò lac crassius fiat, cibis siccantibus & calefacientibus utendum, pane bene cocto, aniso & feniculo condito, carnibus assis, oryzâ, amygdalis; pisces, olera, fructus horarii vitandi, neque etiam iuscula multa sumenda. Potus sit vinum vel cerenisia bona. Nutrix utatur exercitio frequentiori, quâ diætæ ratione si nondum istud vitium corrigatur, lenis humoris serosi purgatio instituenda, ad quam rem *syr. ros. solutivus*, & *mechoacanna* utilia sunt, ac si serium sit biliosum, etiam *rhabarbarum*. Tandem quoque sudores vel Laconico, vel medicamentis prouocandi, ut superflue humiditates in corpore absumantur. Si tamè ob hepatis vel alterius visceris vitium humores serosi in corpore cumulentur, id emendandum, & bona in corpore cocto procuranda. Si mammae sint frigidae & humidae, calefacientibus & siccantibus ea intemperies corrigenda.

De Lacte crasso.

Contrarium vitium est Lactis crassities nimia. Contrahitur autem illud, vel propter cibum aut potum crassæ substantiæ, vel propter mammarum temperamentum calidius & siccus, quo tenuiores partes sanguinis absumuntur & aduruntur.

Cognoscitur lac crassius, ut *cap. præced.* dictum, sicut & post lactis emulsi concretionem, si parum seri habet.

Solet verò lac crassum plura secum trahere incommoda. Nam & difficiliter coquitur, & facili in ventriculo coagulatur, unde varii morbi & symptomata in infantibus excitantur.

Emendatur autem nimia lactis crassities cibis boni succi & facili coctionis, quales sunt carnes pullo- rum, vitulina, hædina: à bubulis verò, porcinis & similibus, ut & caseo absterneat. Quæ si non sufficiant, medicamenta moderatè calefacientia & humectantia, ac simul attenuantia usurpanda, ut *feniculum recens*, *hyssopus*, *cichoreum*, & si vitiosi aliqui crassi humores sanguini permixti sint, ii euacuentur.

Lac, si sit crassius, interdum planè induratur. Et quidem si secundum omnes partes, butyrosam, caseosam & serosam concreseat, *τρυπησις* seu grumefactio dicitur: Si verò saltem secundum partem butyrosam & caseosam, *τύρσις*, caseatio, nominatur. Verum cum hoc vitium potius matribus & nutricibus damnum afferat, quam infantibus, nisi quod ipsis lac alimentum subtrahitur: de hac lactis concrectione supra, *lib. 4. part. 3.* dictum.

De Lactis acrimonia, sapore, odore,
colore vitioso.

His acrimonia, sapor, odor, &c. vitiosus.
Vitia ista omnia lac contrahit vel à prava diætâ ratione, vel ex morbis & intemperiebus, quibus viscera matris aut nutricis laborant. Nihil enim est in nobis, quod omni generis impressiones & mutationes facilius suscipiat, quàm lac, quod vel brutorum lac docet, quod pro pascuorum ratione varium colorem, odorem, saporem contrahit. Quapropter si mater vel nutrix porro, coëpis, fixis, falsis, acidis, cibis nimis aromatibus conditis, oleribus, raphano & similibus vescatur, si irâ vel aliis animi affectibus perturbetur, si libidine teneretur, si nimium vigilet, varias mutationes lac inde suscipit. Deinde si viscera matris aut nutricis sint intemperata, atque inde cacochymia cumuletur, ex sanguine vitioso lac bonum generari non potest, sed pro cacochymia ratione lac varia vitia contrahit, & nunc biliosum atque acre est, nunc salsum, nunc humoris atrii & melancholici particeps. Huc pertinent mammarum morbi. Nam si eâ intemperie aliqua, inflammatione, apostematibus laborent, bonum lac generare non possunt.

Cognoscuntur ista vitia, vel ex ipso lacte, vel matre, vel ex infante. Ex lacte quidem, si linteum candidissimum in eo immergatur & in umbrâ sicceretur. Tunc enim ex colore vitium lactis patet; cum si lac sit biliosum, linteum flavescat; si melancholicum, nigrescat quodammodo. Gustu quoque acrimonia, amaritudo, falsedo deprehenditur: imò etiam si odorem grauem lac spiraret, vitiosum est.

E nutrice, quod cacochymia alicuius in ipsâ adsint. Ex infante, quod plorat, tormina ventris habet, non bene nutritur, vlcuscula & aphthas in ore habet, per aluum liquida viridia vel flava deiecit.

agnoscitur. Lac autem eiusmodi infantes in periculosos morbos conicere solet. Ex eius enim usu tormina ventris & alui fluxus concitantur, vigiliæ, macies, aphthæ oriuntur, sæpe quoque epilepsia excitatur.

ratio. Emendatur verò lac eiusmodi, si sanguinis, è quo generatur, vitium corrigatur. Ad quod emendandum plurimum valet bona victus ratio, si nimirum nutrix utatur cibis optimi succi, qui cacochymiam optimè corrigunt; si det etiam operam, ut cibos bene coquat; contra abstineat ab omnibus, quæ lac corrumpere & vitare possunt, acerbis, falsis, cibis pravi succi; vitet iram, & alios animi affectus vehementiores, Venerem. Vini quoque boni & odorati usus moderatus in asfueris lactis odorem vitiosum corrigit.

Si diætâ ad vitium sanguinis corrigendum non sufficit, medicamentis utendum, quæ contrarias humori peccanti qualitates habent. Tandem etiam si nec victus ratio, nec alterantia medicamenta vitium lactis emendare possint, lenioribus medicamentis, quoties opus repetitis, pro humoris peccantis & cacochymia ratione, *syrupo rosæ solutio & rhabarbato*, si cacochymia sit biliosa; *agarico*, si pituitosa; *foliis fenæ*, si melancholica. Eo tamen die, quo purgatur nutrix, mammam infanti non præbeat, donec purgatio absoluta sit; nisi forsan vnâ operâ ipsum infantem etiam purgare nonnihil necessarium. Lac enim purgantium vires faciliè induit.

Denique si mamma aliquo morbo laboret, is conuenienti modo curandus, de quo suo loco.

CAPVT IV.

De Diætâ & Regimine Infantium recens
natorum.

VT autem in specie de diætâ & regimine Infantium agamus, postquam infantis umbilicus ab-

scissus, ligatus & compositus est, atque ipse infans lotus, statim constitutio eius inquirenda & perlustranda. Ideoque primò considerandum, an mater toto gestationis tempore, satis sana & incolumis vixerit. Id enim sani quoque infantis indicium est; imprimis si & pater sanæ constitutionis fuerit. Deinde videndum, quali colore præditus sit infans nuper natus. Optimus autem infantis recens nati color est subruher per totum corpus. Is enim indies paulatim in floridum mutatur. Qui verò primùm editi colore sunt florido, aut dilutiore & albedo, ij plerumque parum bono temperamento sunt præditi & frigidiores, minùsque vegeti, nec viuaces. Terriò vagitus & ploratus recens nati infantis debet esse clamosus & clarus, qui spiritalium membrorum thoracisque validi & robusti ac spirituum copiosiorum est indicium. Si verò submissè plorat, eos vitale robur imbecille, ac spiritus, pectorisque musculos mouentis facultatis debilitatem habere significatur. Quartò, considerandum, an omnium partium magnitudo, numerus, figura, meatus, situs, cum aliis connexio sese rectè habeat. Itaque obstetrix illum blandè contrectet, atque exploret, an quid aliqua in parte sit malè conformatum, ut illud postea, quantum fieri potest, melius fingi & corrigi possit, brachia & crura sapius extendat & contrahat, ut si quid muci vel sordium iis adhæreat, abstergatur & dissipetur; palpebrarum, aurium, narium, podicis, vuluæ, penis ductus meatus & orificia exploret, an rectè pateant, in digitorum in manibus & pedibus interstitia inquiret, ne quid p. n. cohæreat; digitum in os immittat, & à sordibus fauces & linguam mundet, & an vinculum linguæ rectè sese habeat, exploret. Hinc fasciis & linteolis mollibus infans inuoluendus, & in cunas reponendus. Galenus, 1. de inend. sanit. cap. 7. antequam fasciis infans deligetur, totum prius corpus sale modico conspergendum censet, quo cutis eius densior solidiorque iis, quæ intus sunt, partibus reddatur. In vtero enim æquè cum reliquis mollem fuisse. Verùm metuentum est, ne sal mordacitate suâ pruritus excitet, & alia incommoda infanti afferat. Ideoque hic mos à paucis postea retentus, successitque in eius locum apud multos infantes recens natos vino abluendi consuetudo, nec ratio, quam affert Galenus, verò consentanea est; siquidem cutis in vtero iam peculiarem constitutionem ab internis partibus differentem obtinet: neque cutem densare, & transpirationem prohibere tutum est, ut ipse Galenus cap. 10. monet, Multò minus Barbarorum quorundam & inter eos Germanorum quondam mos imitandus, cuius Galenus, loc. alleg. mentionem facit, qui infantes adhuc ab vtero calentes proximo flumini immergebant, ut validiores solidioresque redderentur, & ut infantium, quos ad bellum præcipuè educare solebant, robur & vires explorarent; cum procul dubio hanc in aquam frigidam immersionem non nisi robustiores tulerint, teneriores verò & imbecilliores extincti fuerint, de quo Virgilius:

Durum à stirpe genus natos ad flumina primum

Deferimus, senoque gelu duramus & vndis. Sic

enim sanè, ut Iul. Alexandrinus, *salubr. lib. 17. cap. 3.* scribit, ut cum nationes istæ barbaræ animaduertent, quàm à nascendi statim initio inter aduersissima quæque, & incommodorum cursus assiduos, vita per bella & rapinas, æumnasque omnes, dies & noctes, nubilo, sereno, ventoso, quieto à ventis, tempestuoso ac furente, pacatòve cælo, nullo discrimine ducenda fuerit, durandorum sibi natorum aduersus istas iniurias, in amnes à partu statim immersionem sibi commodam esse existimant, satiusque esse duxerint, ut vitæ in eo aleam subirent nati, à quo vel ingens expectanda esset atque incomparabilis ex successu reliquo omni tempore utilitas, quàm eos ad

Signa infantis sani.

ad ærumnosam vitam referuare: tamen barbarum & efferum hunc morem & inhūmanam prorsus consuetudinem fuisse nemo negare potest, quā ipsi barbari postea etiam abrogarunt, quāque ipsi sine reliquā vitæ damno carere potuissent, cum aliā, etiam si non in aquam modò natos immerfissent, ita parum delicatè eos tractarint & educarint, vt prima educatio vitæ totius fuerit rudimentum, omnibūque iniuriis ferendis faciliè percommoda.

Antequam verò infanti mamma præbeatur, mellis aliquid vel *ol. amygd. dulc. recentis*, vel *diamygdalatum*, seu *mistura* vel *ex ol. amygd. d. recentis*, & *saccharo* confecta lingenda præbeatur, vt si quæ sordes & excrementa in vtero collecta in ventriculo & aluo infantis hæreant, abstergantur. Solet enim in vtero materno in ventriculo & intestinis infantis materia quædam nigra & picea quasi colligi, quæ primò statim euacuari solet, quod nisi fiat, epilepsia concitari potest. Imò censent nonnulli, integro primo triduo diamygdalato isto vel simili materiā infantes nutriendos esse. Alij etiam putant, cum lac primis diebus minus purum sit, aliam nutricem interim adhibendam esse, donec lac purius fiat. Quod vt non improbamus: ita lactis conditio est inspicienda; cum in aliis matribus citius, in aliis tardius lac purum fiat. Si enim valdè impurum sit, præstat aliam nutricem adhibere, donec purius reddatur. Serosius non nocere putat Adr. Spiegelius vt supra dictum, sed potius prodelle, ad abstergendum istud nigrum excrementum.

Infans quoque ab omni externâ iniuriâ munendus, & in aëre mediocriter calido seruandus. Si tamen temperamento optimo præditus non sit, aër non nihil ad contrariam qualitatem inclinet. Temporum tamen anni etiam habenda ratio, vt scilicet hyeme in aëre calidiore, æstate frigidiore degant. Iaceat infans in cunis, in loco non nimis luminoso, ne è tenebris vteri materni egressus, lumine nimio offendarur. Lumen siue Solis siue candelarum accensarum ita ipsi obiciatur, vt rectis oculis id aspicere possit, non verò sursum vel ad latus reortis aut contortis oculis id excipiat: Ideoque non retrò ad caput eius candela ponatur, vel Solis lumen admittatur, ne dum oculis in cunis lucem perquirat, nec corpus aut ceruicem eò flectere potest, quocunque potest modo aut limis, aut transuersis, aut reortis, aut distortis oculis lumen adspectare conatur, teneros musculorum oculos mouentium tendines in eam consuetudinem adducat, vt natura habitum inemendabilem inde contrahat, & strabus infans fiat. Quod quamprimū animaduertitur, imò si quid vitij huiusmodi ab ortu habeat, in quam partem sese p. n. flexerit oculus, eius partis ex aduersum statuatur lumen diurnum nocturnūque, vel res splendidiores, vt pictæ tabulæ, aut aula coloratiora eā parte oculis obiciantur, vt in contrarium oculos moueat infans. Quā de causâ etiam conopæum vel aliud velum in cunis supra caput infantis extendi solet vulgò, vt hoc modo lumen nimium excludatur, & vagus oculorum motus inhibeatur, ac visus in rectum dirigatur.

Cauendum quoque studiosè, ne terreatur infans. Nunquam etiam is, seu vigilans, seu dormiens, solus relinquatur, ne vel ab animalibus venenatis, vel externis aliis iniuriis quas à se depellere non potest, lædatur: sicut compertum habetur, scorpiones, serpentes, lacertas in ora infantium irrepsisse, vel eos alio modo læsisse vel feles iis incubantes eos suffocasse. Dormiat & cubet infans in cunis, non apud matrem vel nutricem in lecto, donec ipse manibus & pedibus solutis, ad motum iam aptior sit, ne, quod saepe compertum, manibus & pedibus fasciis ligatus & inuolutus, vel lecto, vel ab incumbente per somnum matre aut nutrice suffocetur. Cuxæ verò, in quibus cubant infantes, sunt duplices, aliæ in semicircularibus sub-

dititiis pedibus in pauimento vel tabulato agitantur, aliæ sunt pensiles. Hæ comodiore sunt; cum sine grauiore concussione, leui manu agitatione, vel fasciarū attractione moueantur, nec infans ex iis faciliè excutiat. Illæ verò cū maiore agitatione & concussione mouentur, & interdū infantes ex iis excutuntur. Si tamē ploratus infantis sedari aut somnus leui illā pensilium cunarum agitatione conciliari non possit, harum fortiori agitatione interdum opus est. Quæ res ipsa ostendit, nullam omnino ætatem esse, cui torpor & quies nimia grata sit, sed omnes moderatis exercitiis delectari, & propterea infantes, cum ipsi nondum moueri & exerceri possint, alienâ ope, quā mouentur, gaudent.

Somno plus indulgeant infantes, quā vigiliis, vt concoctiones melius perficiantur, neque vigiliis spiritus dissipentur; vnde si vigilæ vrgeant, cantionibus, cunarum agitatione, gestatione in vlnis & frequentē mammarum exhibitione somnus conciliandus: quā in re tamen cauendum, ne nimia copia lactis, quā concoquere non possit, ventriculus infantis oneretur.

Recens natus infans singulis diebus semel balneo aquæ dulcis tepidæ abluendus, simulque corpus infantis moderatè fricandum. Frictiones enim eiusmodi concoctionem & distributionem alimenti adiuuant, exercitiūque & motus, quē infantes ob corporis molliem nondum obire possunt, loco est, omniaque membra roborat, & firmiora reddit. Et ad fricandum nonnulli oleo dulci vtendum censent, cui quidam etiam salis triti paucillum addunt, quod tamen in nostris regionibus vsitatum non est.

A Balneo infans fasciis linteis inuoluendus, ne manus & pedes liberè mouere, & ossa, quæ flexibilia adhuc sunt, distorquere, & figuram paruam eis concilare possit. Post menses quatuor manus & brachia solui, & fasciis liberari possunt. Totus autem thorax & venter, etiam ultra annum, linteis inuoluendus, ad fouendum calorem, & partes istas tuendas. Alias etiam quoties expergiscitur infans, à sordibus excrementorum alui & vrinæ mundandus, ne ex iis pruritus, dolor, & excoriatio aliqua contrahatur.

Curandum quoque vt alius libera & mollis sit, quod faciliè fiet, si lac bonum sit & conuenienti quantitate præbeatur; quod si alius durior sit, oleis, pinguedinibus, & linimentis emollientibus venter inferior infra vmbilicum illinendus, vel etiam clyster emolliens iniiciendus.

Ploratus quidem & vagitus mediocri ad cerebrum euacuandum, pulmones dilatandos & euacuandos, caloremque natium excitandum faciunt: verum immodicæ fluxiones in oculos, catarrhos, herniæque excitare solent. Minus quoque nocent ploratus ante lactationem, & lacte planè concocto; plus verò post lac suctum, cum concoctionem impediunt. Et cum infantes non sine causâ plorent, sed laceffiti à re aliquā molestâ, prudens mater vel nutrix diligenter inquirat, quā causâ ploratus sit, vt eā amota quies & somnus infanti concilietur. Videndum nimirum, an inuolucra sordida sint; cum infantes munditiem ament, nec inuolucris fecibus alui vel vrinæ conspurcatis & sordidis placidè dormiant; an fasciæ nimis strictæ sint, linteamina dura, aspera vel contorta, vel acus, aut pungens aliqua res simul inuoluta, an verò tormina ventris adsint.

Alimentum quod attinet, primis aliquot mensibus saltem lac sugendum præbeatur, idque toties, quoties illud postulant, modò non vomitu, vel alui fluxu laborent, ventriculūque copiâ lactis non oneretur. In lactando autem infante hoc obseruetur, vt ei nunc dextra, nunc sinistra mamma præbeatur, præcipuè cum infanti iam manus à fasciis solutæ & liberæ permittuntur, ne si sinistra solum admoueat, dextramque

Qualis est
infantibus
præbendus.

dextramque ita manum sinu & brachijs nutricis oppressam habeat, sinistram vero liberè moueat, è consuetudine hanc solùm sinistram manu uti incipiat. Post menses verò aliquot etiam pulmenta ex fatinâ triticâ infanti præbeantur, quæ cum sint nimis humida & viscida, & propterea tormina & obstructions pariant vermēsque & calculos generent, in ollâ fictili nouâ in clibanum immittenda, & eousque ferè ibi relinquenda, donec panis, qui simul immixtus est, coctus sit, Ita enim visciditatem illam deponit. Vel quod commodius est parentur pultes ex medullâ panis tritici, inprimis aquâ maceratâ aut lotâ, cum aqua aut lacte paratâ. Vegetiores infantes maturè iis assuescere possunt. Post pulmenta autem sumpta per horam ferè à lacte abstineat infans, ne lac cum pulte diutius in ventriculo detentum corrumpatur. Atque talis diætâ vsque ad detentionem obseruanda.

CAPVT V.

De Diætâ infantis à detentione vsque ad ablaetationem.

Antequam infanti dentes erumpunt, non conuenit, ipsi solidiores cibos dare, cum eos masticare non possit. Postquam verò dentes eruperint, ipsum sensim solidiori cibo assuescere, lac tamen denegare conuenit: & proinde panis à nutrice non nihil masticatus, hinc legumina cocta, & carnes item masticatæ interdum ori infantis indendæ: duriora autem quæ sunt, ea exhibenda non sunt. In hac tamen alimenti mitione id cauendum, ne dum lac est in ventriculo, aliquid acetosum, austerum, vel alium qualitatibus excessum habens, ob quem lac in ventriculo coagulari vel corrumpi possit exhibeatur.

Deinde cum infans iam membris firmior sit, & manibus ac pedibus iam uti, ac repere & ambulare incipit, bonum indicium est, & caloris insiti fortioris ac vegetationis constitutionis argumentum, si infans crebrò sese loco moueat, nec quietus planè sedeat. Qui verò quieti & quasi torpidi sedent, minùs alacres & viuaciores sunt. Non tamen nimis maturè ad motus tales infans admittendus; multò minùs, quod interdum imperitæ nutrices faciunt, ut pedibus nimis maturè insistant, cogendus, vnde crura adhuc mollia distorquentur & curua fiunt, infantesque vari, vacij, vel valgi euadunt. Cum autem pedibus iam firmiter innititur, fasciâ molli cingulo connexâ à nutrice semipendulus ducendus infans. Deinde ut solus ambulationi adfuescat, paruo curriculo, quod ipse protrudere, simulque cum curriculo ambulare, nec tamen cadere possit, includendus, quales passim apud matres familiâs videntur, quatuor infra subditis rotulis sic compositi, ut quoquo versum sese egerit infans ei inclusus, facillè sequatur. Hoc enim tanquam ludicro exercitio, nunquam fallente pede, aut labente gressu, sensim infans ambulationi adfuescit & formare ac figere pedes, & gradus sistere incipit. Vbi verò iam ipse sine adminiculo ambulare incipit, cum vix fieri possit, quin aliquando cadat, solus non relinquendus, & ut periculum omne præcaueatur, circulus quidam rotundus frontem ambiens, duos alios semicirculos, formâ crucis in vertice capitis sese interfecantes annexos habens, ex linteo panno vel pelle aliquâ molli, lanâ bombycinâ vel pilis capreoli infarctos, veluti corona capiti imponendus, qui si infans forsân labatur, præcauet, ne alicubi caput in res obuias duras impingat.

Balneum quod attinet, equidem infans recens natus singulis diebus lauandus est; post tertium tamen

mensē vsque ad septimum alternis diebus eum lauare sufficit; à septimo verò mense vsque dum à lacte remouetur, singulis septimanis bis lauare sufficit. Nec hoc circa regimen infantium hoc loco prætereundum, cum sæpe hanc ætate infantes, sinistram manu agiliores fiant eamque vsu roborent, contra dextram torpescere sinant, fasciatione & obligatione sinistræ manus id præcauendum, & dextra manus ipsis libera, relinquenda, ut ea frequentiore vsu roboretur & agiliior fiat.

CAPVT VI.

De Infantis ablaetatione.

Infans à lacte remouendus non est, antequam ferè perfectum dentium numerum habeat. Etenim si citiùs ablaetetur, cibos solidiores ob dentium defectum masticare non poterit; quod cum in adultis incommodum sit, & difficilis in ventriculo coctio fiat, si cibus in ore masticatione nõ præparatus ingeratur, multò magis in infantibus id accidit. Præterea cum infans in dentitione, & maximè cum caninos edit, febres, gingiuarum dolorem & alia symptomata pati solet, periculum est, ne ablaetatio malum istud augeat.

Tempus ablaetandi infantes non semper idem est. Quidam n. sunt vegetiores, qui citiùs ablaetari possunt; alij debiliores, qui diutius lactandi. Interdum quoque matris vel nutricis causâ si conceperint, vel non satis rectè valeant, citiùs, quàm fieri deberet, ablaetatio instituenda. Ideoque alij mense duodecimo, alij decimoquinto ablaetantur. Commodissimum tamen est, ut ad sesquiannū, vel etiam biennium infans lactetur; & cōmodius est, diutius paulò infantes lacte nutrire, quàm nimis citò ablaetare. Conuenientissimo enim hoc alimento partes roboratæ per omnes postea ætates huius benigni alimenti beneficium sentiunt.

Quocunque autem tempore ablaetatio fiat, non subito alieni cibi infanti offerendi sunt, sed, dum adhuc lactatur, sensim iis adfuescat, cum omnis subita mutatio sit periculosa, & cibos etiam bonos, quibus non adfuevit, homo malè ferat. Ideoque pulmenta ex medullâ panis loti, iuscula è carne gallinarum, vel bubulâ coctâ cum pane triticeo exhibenda. Vbi parum à tempore ablaetationis abest infans, etiam legumina & carnes animalium faciles coctu & boni succi, à matre vel nutrice semimanfæ, infantibus exhibendæ.

Commodius verò fit ablaetatio vere & autumnos, quàm æstate vel hyeme, ne alterationi corporis, quæ ex nouo cibo fit, alia, quæ ex ambientis aëris calore vel frigore fit, alteratio accedat, infansque lædatur. Nostræ quoque sceminae, nec sine ratione, commodius esse existimant, infantem crescente, quàm decrescen- te Lunâ ablaetare.

Et quia interdum accidit, ut infantes mammam nullo modo relinquere velint, papillæ succo absinthij recenti, vel seq. Linimento illinendæ sunt:

℞. Mellis Drach. ij. aloës Drach. ss. succi absinth. Drach. j. M.

Vfus tamen horum non fit nimis, ne labia & gingiue infantium ab aliis inflammentur, aut ventriculus lædatur. Et quia interdum quidam infantes mel & dulcia abhorret, iis papillis illitis infantes ablaetari possunt. Commodissimum verò est si matres & nutrices è conspectu infantium sese subtrahant. Si enim eas non videant, mammam quoque earum non ita appetunt.

Vbi ablaetatus est infans, non statim cibi solidiores, sed ij, quibus dum adhuc lactaretur, sensim assuefaciendum diximus, ei exhibendi, pulmenta nimirum è

Ablaetatio infantis.

Tempus ablaetandi.

Diætâ ablaetatorum infantium.

pane

è pane triticeo loto, iuscula carniū, ipsæque carnes animalium teneriores & coctu faciliores, vt & legumina quædam. In nostris regionibus infantibus commodè dantur iuscula è cereuisiâ cum pahe cocta & butyro condita, quæ satis bene nutriunt. Vinum infantibus non præbendum; in nostris verò regionibus commodè ipsis cereuisiâ exhibetur.

CAPVT VII.

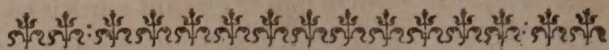
De Dietâ Infantium post ablaçtationem.

Dietâ infantium post ablaçtationem.

Reliquam verò Infantium vsque ad primum septennium dietam quod attinet, omnino ea adhuc ab adultorum differt; cum infantes adhuc imbecilles sint, ac corpore tenello, nec dietæ errores facile ferre possint. Sapius cibis istâ ætate porrigendus, & tantum, quantum non solum nutrimentum corporis, sed & augmentum requirit: & vt rectè Hippocrates, 1. aph. 13. scribit: ieiunium minimè omnium pueri ferunt, atque inter eos ij maximè, qui aciori & viuidiori ingenio.

Animi affectus quod attinet, danda opera, ne infantes ita vehementer commoueantur, neque tristitiâ afficiantur, neque in timorem incidant; cum eiusmodi animi passionibus vehementes fortes in corpus impressiones faciant, vnde epilepsia & alia mala excitantur. Quia tamen malitia innata est infantibus, & ad praua ij proniores sunt, quàm ad bonâ & recta, non etiam nimis iis indulgendum, sed à teneris omnes illæ animi facultates & affectus omnes ita moderandi, vt rationi, ceu dominæ, obediant, & hac ipsâ ætate sedandorum deinceps omni ætate animi affectuum actionumque ad rationis normam ac præscriptum edendarum fundamenta iacienda. Cum enim Leonum & Vrsorum catuli ita mansuescere possint & cicurari, vt rectoris etiam nutui planè obediant, quod ab adultis postea nunquam obtinetur: quidni in homine quoque vis ea animi, cui affectus insident, ita assuescere possit, vt rationis ductum sequatur, aut si ab eâ deflexerit, statim ad eam recurrat, eiusque iussa audiat? Non tamen omnium affectuum indicia primis statim annis sese detegunt & patefaciunt, sed in primis iræ signa, quæ tum aliis modis, tum ploratu in primis sese prodit. Itaque danda opera, vt pullulantes subinde animositatis atque iræ affectus reprimantur, & qui primâ ætate nec iussa nec monitus audiebant & admitterebant, iam monita accipere, imperata facere, minas intelligere & formidare assuescant, & subinde luxuriantes è prauo semine affectus in primâ herbâ suffocentur, & ita ad vitæ munia obeunda postea à teneris informantur. Ad animi affectus temperandos & ludi faciunt, ludique infantibus, cum ea ætas seriò agere nihil possit, concedendi, sed tales, qui corpori damnum nullum afferant. Motus corporis tales sint, quales anni singuli ferre possint, neque in otio & torpore educandi sunt. Cum enim copiosiore alimento opus habeant, vt modò dictum, nisi motus aliquis accedat, alimentum non bene in omne corpus distribuitur, & calor natiuus obruitur. Sæpius adhuc hac ætate lauandi sunt. Qui cum iis conuersantur, sedulo cauere debent, ne quid blasphemum, maledicum, scurrile & impudicum vel dicant vel agant, quod infantes in exemplum trahere possint. Circa sextum annum ætatis iam literas discere incipiunt, magistrisque tradantur, qui ad sequentes vitæ periodos eos præparet.

* *

PARS II.

De Morbis & Symptomatibus Infantium.

CAPVT I.

De Infantum morbis in genere.

VÆCUNQUE autem diligentia in Infantum dietâ rectè instituendâ adhibeatur, raro tamen fit, vt non aliquid p. n. patiantur. Etenim cum totis nouem mensibus sanguis singulis mensibus euacuari solitus, ac præterea vitiosi humores, qui interdum cum eo euacuari solent, in vtero retineantur & cumulentur, facile fieri potest, vt labes illa in fœtum deriuetur; Insuper cum matres non omnes æquè sanæ sint, & præterea multi graues sæpe in dietâ errores committantur, omne vitium illud vnâ cum alimento fœtui communicatur, quæ omnia etsi non semper in vtero morbos in Infantibus pariunt, (quod tamen etiam nonnunquam fit) tamen postea in lucem editis causæ istæ in vtero collectæ sese exerunt, & varios morbos ac symptomata excitant. Accedunt postea & alia causæ externæ & euidentes, quæ cum alias mouendo, tum ipsæ per se morbos pariunt. Primò nimirum ipsi partus labores, in quibus & ipse infans, dum comprimitur, & sæpe non sine vi, ex vtero extrahitur vel extrahitur, læditur. Deinde vmbilici abscissio & ligatura, è quâ, antequam consolidescat, etiam aliqua molestia & dolor accidit, imò interdum inflammatio quoque. Tertio loci mutatio. Dum enim antea matris vtero & peculiaribus inuolucris, carne, membranis, & humoribus, omnibus tepidis, mollibus vel liquidis, infans ambiebat & regabatur, iam aëri, cui non assueuit, obicitur, & linteis siccis atque asperiusculis inuoluitur. Quarto, qui antea matris sanguine, eoque purissimo, quem natura eligit, alebatur, nullo labore ventriculi accedente, iam nouo cibo, lacte nimirum vel matris vel nutricis, quod non semper æquè probum, imò pulchris sæpe alitur, vnde morbi matrum & nutricum in infantes deriuantur, & cibi iam in ipso ventriculo prius coquendi sunt, & postea in hepate in sanguinem mutandi, qui omnibus partibus alimentum præbeat, à quibus concoctionibus varij errores accidere possunt. Tandem ipsa intemperies infantium calida & humida putredini & inde variis morbis est obnoxia. Et licet calor in infantibus satis sit copiosus, & vegetus: tamen sæpe excrementorum copia obruitur.

Sunt autem morbi & symptomata infantium plurima. Nonnulli quidem iis cum adultis communes sunt, quibus tractandis quidam libros suos de infantum morbis augent. Verum eos omnes hic, quantum fieri poterit, prætermittimus, & eos saltem, qui infantibus vel proprijs, vel magis familiares sunt, proponemus, in quibus recensendis autores etiam variant. Hippocrates secundum ætates eos diuidit, vt supra in præmio diximus, dum 3. aph. 24. ita scribit: *Paruis & nuper natis pueris sunt oris ulcera, vomitiones, tussis, vigilia, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates.* Et ibi. aph. 25. *Aduentante dentitionis tempore, gingivarum pruritus, febres, conuulsiones, alui profluvia, maximè cum caninos edunt, & iis præsertim, qui crassissimi sunt, & qui aluo sunt durâ.* Et ibi. aph. 26. *Ipsis verò grandiusculis consillarum inflammationes, vertebra in occipitio intorsum luxationes, anhelationes, calculi, lumbrici rotundi, ascaries, verruca pensiles, satyriasmi, stranguria, struma, & alia tubercula.*

Differens

tubercula, præcipue verò ante dicta. Et quidem verum est, quosdam ex his certis infantium temporibus proprios esse, ut umbilici inflammationem nuper editis; quosdam temporis progressu fieri, ut dentitionem & calculos: plerique tamen toti infantie communes sunt. Neque enim vigilie, pautores, tusses, solum nuper natis, sed & post accidunt. Convulsiones, febres, non solum circa dentitionem, sed & nuper natis, & post contingunt. Et sunt præterea alii morbi, qui quoque infantes infestant, ut variolæ, morbilli, crusta lactea, faui & achores, ranula sub lingua, vinculi lingue breuitas, intertrigo, & alii. Quapropter Practicos plerosque secuti à capite ad calcem morbos & symptomata ista, quæ infantibus seu propria, seu magis familiaria sunt, proponemus.

Et si verò nonnulli existimant, infantium morbos solum naturæ & mulieribus, quæ infantes tractant, committendos esse: tamen & hinc Medico suæ partes sunt. Equidem quidam morbi difficulter in infantibus cognoscuntur; cum infantes nec voce, nec alio indicio partem affectam, & morbum, & symptomata monstrare possint: *ερασιμῶν* tamen erudito non raro & hi cognoscuntur: quidam verò morbi & symptomata per se manifesta sunt. Et si quoque non omnia medicamenta admittant infantes, neque omnia auxilia vires eorum imbecilliores ferant: dantur tamen auxilia, quæ ipsis infantibus commodè adhiberi possunt, & eâ ipsâ de causâ peculiari prudentiâ opus est in medicamentis infantibus præscribendis, atque ideo de infantium morbis curandis peculiariter tractare opus est.

In curatione autem infantium præcipue auxiliorum & medicamentorum habenda est ratio; neque enim infantes ob corporis debilitatem fortia medicamenta & auxilia ferunt. Sanguinis missionem certè non sustinent. Nam etsi Rhases, *lib. de peste, cap. 4.* post quintum ætatis mensem pueris posse cucurbitulas apponi statuit: tamen nemo hodie in tam tenellâ ætate id audet. Imò nec Auicennæ consilium, qui, *quarta primi, doct. 5. cap. 21.* post annum cucurbitulas pueris apponi permittit, facile quisquam hodie, præcipue in nostris regionibus, sequitur. Et si purgatione opus est, fortia purgantia non ferunt infantes, sed vel glandes ano indendi, vel clysteres injiciendi. E. g.

℞. Fol. viol. malua an. M. j. flor. chamemel. viol. an. P. j. Coq. in f. q. Aq. f. Col. ℞. vnc. iiij. vel v. pro ratione ætatis, & adde Syr. vel mellis ros. sol. vnc. β. Drach. vj. vel vnc. j. ol. violar. vnc. β. F. Clyster.

Vel *℞. Seri lactis caprin. q. s. Adde Syr. de cichoreo cum rhabarb. vel mellis aut syrup. ros. vel viol. solutiu. Drach. vj. ol. viol. vnc. β. F. Clyster.*

Si aliis purgantibus opus est, matri vel nutrici commodissime exhibentur. Vis enim purgantium per lac in infantes deriuatur. De quo Hippocrates, *6. epid. c. 6. t. 35. Mulier, capra, elaterium aut cucumerem sylvestrem edentes, pueris purgatio.* Neque, ut Galenus in comment. addit, elaterium solum, quod cucumeris sylvestris succus est, quemadmodum & ipsum cucumerem vescentes lac puerorum lactantium purgatorium gignunt, verum si quod aliud etiam medicamentum purgatorium sumpserint. Et quidem tutius est, ut fortiora talia capræ comedant, & caprarum lac ipsis matribus & nutricibus exhibeatur. Ita enim efferatior vis medicamenti purgantis, in tot alterationibus & mutationibus, quæ & in capræ & in nutrice fiunt, refringitur. Ipsi verò matri mitiora purgantia exhibere tutius est. Ipsi tamē etiam infanti lenitiua pro ratione ætatis exhibere licet, ut *Syr. & mel. rosar. & viol. solutiu. Syrup. de cichor. cum rhabarb. de fol. sena, manna, cassiam, passulas laxativas.* Et cum talia medicamenta non semper promptè sumant, pul-

Dan. Sennert. Tom. III.

uis mechoacanæ, ac pauxillum cinamomi vel zingib. iusculis inspergi potest. Purgantia verò ex *℞ & ℥*, quacunque etiam ratione ab Empiricis commenduntur, infantibus non exhibenda. Et memini aliquot infantes; *℞ vitæ, & Croco metallor* temerè exhibitis, necatos fuisse. Imò nec alterantia fortiora ipsis exhibenda. Vetula hinc quædam, non ante annos multos, infanti recens nato epilepsiâ laboranti gutt. ij. vel iiij. ol. succini exhibuit, unde tantus in corpore infantis ardor excitatus est, ut tota cuticula, quasi feruida aquâ combustus fuisset infans, abscesserit, & infans paulò post mortuus sit.

CAPVT II.

De Febribus Infantium, & Variolis ac Morbillis.

VT autem in specie de his dicamus, sunt Infantium morbi alii Vniuersales, alii particulares. Vniuersales quod attinet, ex iis præcipue sunt febres, & quæ interdum iis coniunguntur Variolæ & Morbilli. Sunt verò febres, quæ infantes inuadunt, vel sporadicæ & priuatae, vel epidemice. Febres illæ priuatae ex variis causis oriuntur. Primò enim Febres omnis generis, quæ adultis accidere solent, etiam eos ex iisdem causis corripere possunt; Testaturque ipsa experientia, febribus continuis & intermittentibus omnis generis, tertianis, quartanis, non saltem adolescentiæ propiores, sed etiam tenellos adhuc infantes corripit, sicut anno 1616, cum autumno quartanæ hinc frequentes valde essent, etiam infantes tres menses nati quartanâ correpti sunt. Verum de hoc febris genere, cum infantibus cum adultis id communi sit, hinc non agam, neque rectè inter morbos infantium febres recensentur: & si inter morbos infantium hæc febres numerari deberent, multi quoque alii morbi, qui infantibus cum adultis communes sunt, hinc addendi essent. Et propterea Mercurialis, *lib. 2. cap. 1. de morbis*, non rectè inter morbos puerorum de hisce febribus tractat. Et quanquam plures causas, cur in infantibus febres accidere possint, affert: tamen ipsis cum adultis vel sunt communes, vel falsæ, utpote quod corpora puerorum sint densa; cum contra omni Medicorum consensu constet, esse laxa & mollia; & quod Galenus dicat, *3. aph. 25.* propter ætatem puerilem febres fieri. Corrupta enim exemplaria sunt, in quibus legitur, *febricitant pueri propter ætatem*; cum in emendationibus legatur, *febricitant hac ætate propter dolores, vigilias, & inflammationes.* Duo verò alia febrium genera infantibus propria sunt: Primò enim infantes & frequentissime quidem, febre corripiuntur, ob lac corruptum: quoniam ubi hoc putrescit & bilefcit, reliquos etiam humores accendit, unde tandem calore accenso cordi communicato febris oritur. Deinde infantes febribus corripiuntur, ubi dentes ipsis erumpunt. Nam, ut loco ante allegato, *3. aph. 25.* dictum, febricitant infantes propter dolores, vigilias, inflammationes. Etenim dum dentes ipsis erumpunt, dolor & pruriginosus & pungitiuus in infantium ore excitatur, nonnūquam & gingivæ inflammantur, unde vigilie oriuntur, quæ causæ omnes humores calefaciendi, exsiccandi, inflammandique, atque ita febres pariendi vim habent.

Signa Diagnostica.

Febres ex primaria iisdem signis, quibus in adultis, signa.

tis, cognoscuntur. Febres autem, quæ ex lacte corrupto fiunt, ex eo cognoscuntur, quod tunc dentes nulli erumpant, lactisque corrupti signa adsint, ventris tormina, alui deiectiones crebræ, flauæ vel virides. Febres autem ex dentitione, dentitionis signis manifestantur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Febres illæ plerumque periculo vacant; cum causâ sublatâ sponte cessent. Si tamen lactis corruptio diu duret, interdum infantes in vitæ periculum coniiciuntur.
2. Quibus in dentitione febris acuta accidit, ij raro conuulsionibus tentantur. Hippocrates, *de dentitione*.
3. Interdum tamen fluxiones alui & vigilæ accedunt, quæ infantes iugulant.

Curatio.

Curatio.

Si febris sit à lacte corrupto, cum tales febres plerumque sint biliosæ, frigidis ac humidis vitium illud corrigendum, & propterea alimenta talia matri siue nutrici exhibenda, lactuca, endiuia, acetosa, emulsio sem. 4. frigid. major. ptisana hordeacea, Vino verò matres & nutrices, dum infantes, quos lactant, febricitant, abstineant.

Ipsa etiam nutrix mannâ, cassiâ, el. lenit. *f. Diacathol.* & Symplo. leniter purganda.

Possunt & alterantia ipsis infantibus exhiberi, vt succus & syr. viol. syrupus acetos. citri, violar. Aqua cichorii, endiuia, violar. saccharo dulcorata.

Extra verò spina vnguento è mucilagine sem. cydonior. & psyllij, cum ol. viol. & modico cera parato, inungatur. Aut emplastrum ex semperuino, plantagine, solano, rutâ, farina hordei & albumine oui, ventriculo imponatur. Et omnino vtile est, vbi lac corrumpitur, ac bile scit, refrigerantia & adstringentia ventriculo imponere, vt lactis corruptio præcaueatur, & bona fiat concoctio.

Vt *℞. Ol. rosar. mastichin. an. Vnc. ss. santal. rubr. co. vallior. an. Scrup. j. cera parum. Misc.*

Si verò à dentitione febris sit, danda opera, vt dentium eruptio facilis sit, & dolores, qui in dentitione accidunt, leniantur, de quo infra, cap. 14. de dentitione, dicetur. Alterantia quoque, quæ de febre ex lacte corrupto modò sunt propolita, & hic locum habent, & vtilia sunt.

De Variolis & Morbillis.

Variola & Morbilli.

Interdum verò febres epidemix grassantur, quæ infantes præcipue corripunt, quarum crisis sit per variolas & morbillos. Egi autem de hoc febris genere pluribus, lib. 4. de febrib. cap. 12. quæ ibi videantur. Pauca saltem hic addam. Primò causam quod attinet, grauissima est de eâ apud Medicos controuersia, & plures sunt eâ de re autorum opiniones, duæ tamen præcipuæ, vna Arabum & eorum, qui statuunt, variolas & morbillos ex reliquiis menstruæ impuritatis in vtero contractas oriri. Altera Fernelij, qui docet, ex peculiari malignitate aëris, corpora teneriora infantium afficientis, variolas & morbillos generari. Rationes pro vtraque sententiâ loc. alleg. videantur. Verum commodissimum videtur, vt ibidem diximus, sententias istas coniungere & statuere, in corporibus infantium vitiosam aliquam dispositionem in vtero contractam latere, quæ ab aëre externo maligno, vel contagio in actum deducta, ebullitionem quandam humorum & febrim excitet, cuius crisis fiat per variolarum & morbillorum eruptionem, quæ propterea etiam, vbi eruperint, cesset. Aut si quis adhuc magis in Fernelij par-

tes inclinare velit, statuere posset, quod aër malignus & contagium pro malignitatis peculiari differentia, nunc has, nunc illas in humoribus corruptiones inducat, & nunc dysenteria, nunc bubones, nunc carbunculi oriantur: ita hanc etiam humorum corruptionem inducere, è quâ varioli vel morbilli oriantur, præcipue in infantibus, quorum sanguis calidior longè & humidior est, & longè aliter dispositus, quam adultiorum, & propterea etiam vbi à maligno aëre vel contagio inficitur, aliam quam in adultis corruptionem induit. Vnde etiam pro aëris constitutione variâ, nunc mitiores, nunc peiores sunt variolæ & morbilli: quod non fieret, si saltem ab internâ in vtero contractâ dispositione ortum haberent. Interdum quoque penè pestilentes sunt, & compertum est, tantam in variolis fuisse humorum corruptionem, vt sub crustis vermes reperi fuerint; Præterea non solum carnosas partes, vt Paræus, lib. 19. cap. 1. adnotauit, sed & ossa arrose-rint & corruerint, instar luis Venereæ, atque arrosi & labefactati cubiti, carpi, genuum & pedum de-articulationibus mouendi facultatem ademerint, imò etiam in ipsa interna viscera sæuerint, vt in disse-ctione morbo hoc extinctorum obseruatum, & eas in iis impressiones reliquerint, è quibus postea dysen-teria, phthisis, hydrops secuta sint. Contagiosæ verò penè semper sunt infantibus. Etsi n. plurimi infan-tes variolis & morbillis corripuntur, ad quos conta-gium non peruenit, ex solâ aëris constitutione mali-gna: tamen infantes cum aliis infantibus variolis & morbillis laborantibus sine periculo non conuersan-tur, sed *mutua* ab iis hauriunt, & eodem morbo cor-ripuntur.

Deinde & hoc notandum, duo interdum genera febrium accidere in Variolis. Etenim in Morbil-lis vbi sufficienter ij eruperint, vt & in variolis, si pauca & benigna sint, solet febris planè euanes-cere. In variolis verò si sint copiosæ & prauæ, vbi suppurare incipiunt, cum tota cutis sæpè intumes-cat & quasi inflammetur, solet noua febris, etsi prior ferè euauerit, accendi, quæ interdum pe-riculosior est, quam prior, & quæ non prius ces-sat, donec variolæ maturatæ sint, & exsiccari inci-piant.

Tandem etiam de præseruatione aliquid adden-dum, an nimirum tutum sit, à variolis infantes de-fendere. Vbi notandum, præseruationem institui posse, vel dum infans pondum febricitat, metus tamen est, cum alij infantes plurimi hoc morbo la-borent, ne & ipse variolis corripatur; vel dum in-fans febricitare iam incipit. Prior præseruatio insti-tui potest, vel mutatione aëris, vel medicamentis adhibitis. Aërem mutare commodum est, cum va-riolæ sint malignæ, & plurimi infantes moriun-tur. Si verò variolæ sint benignæ, & plerique om-nes euadant, non necessarium est, aërem mutare; cum nihilominus alio tempore, ac forsan periculo-siori, idem morbus, vt omnibus fere necessarius, iis sustinendus sit. Non inutile tamen tunc est, pro ra-tione ætatis & corporis constitutione, infantes le-niter purgare, vt cacoehymia & vitiosi humores, qui malum exasperant, & febrem deteriozem, red-dunt, subtrahantur. Deinde alexipharmaca mitio-ra & contra malignitatem pugnancia exhibere, quæ naturam roborant, vt postea in expellendis vario-lis & morbillis fortior sit. Si verò iam febris præ-sens sit, amplius præseruatio locum non habet, sed tunc danda opera, vt variolæ, vt & morbilli, maturè erumpant, quâ de causâ expellentia exhiben-da, de quibus loc. alleg. dictum. Interim vtile est, par-tes quasdam priuatas, vt oculos & fauces, vt itidem eod. loco, dictum à variolis & morbillis defendere.

Narrauit

Præseruat
à variolis
morbillis.

Narrauit mihi Illustriss. quædam Principissa in Aula paterna vſitatum fuiſſe, vt virginibus, quas variolæ inuadebant, tota facies linteo roſar. madido obtegeretur. Quâ re equidem deformitas, quæ ex cicatricibus variolarum oriri ſolet, præcaueri poteſt. Verùm dubito, an ſemper tutum ſit eiſmodi remedium, & an illam, quæ per faciem eruptura erat, materiam, natura ad partes ignobiliores ſit detrufura. Quod niſi fiat, & variolæ ſint multæ, facile fieri poterit, vt in capite retenta cerebrum occupet, & delirium, phrenitidem, & alia mala excitet.

CAPVT III.

De Cruſtâ lactea, achoribus & fauis.

Particulares verò corporis humani partium affectus, qui infantibus proprii vel familiares ſunt, quod attinet, primò, ſi à capite ad calcem progredi licet, occurrunt cruſta lactea, achores & faui, quæ omnia ſunt vlcera & tubercula capitis inprimis, quæ infantibus tempore lactationis accidunt, quibus perpetuò ſanioſum & purulentum quid emanat, quæ Græci ἀχόρες & κηρία ſeu fauos nominant. Vulgò eadem cruſta lactea, ſeu lactumina, Germanicæ *ber Anſprung* nominantur. Nonnulli, neque planè ſine cauſâ, cruſtam lacteam ab achoribus diſtinguunt, & illam plerumque infantibus in principio lactationis accidere; achores etiam in adultioribus oriri notant. Neque res eſt de nihilo, & omnino cruſta lactea magis albicat, achores verò alium colorem habent. Cruſta lactea quoque non ſolùm occupat faciem, ſed & vniuerſam corporis cutem fere inquinat; cum achores ſaltem ſint in capite. Quia tamen cauſæ non multùm diſcrepant, & curandi ratio quoque eadem eſt, hoc capite iſtos affectus coniungemus; & definimus cruſtam lacteam, fauos & achores, quod ſint vlcera ſeu vlceroſa tubercula, in capite præcipuè, ſed & interdum in reliquo corpore, in quibus apparent foramina, è quibus ſanioſum quid continuò effluit.

Cauſa.

Oriantur autem hæc vlcuſcula ex humoribus excrementitiis, ſerolis & acribus, ſeu, vt Galenus, i. de compoſ. med. ſec. loc. cap. 8. ſcribit, generantur ex humore miſto; qui partim tenuis, ſerolaſque & mordaces partes, partim verò craſſum ſuccum ſecum habet, & omnino falſum & nitroſum quid in ſe continet. Hinc & color horum vlcum nunc albus, nunc flauus, nunc ruber, nunc nigricans eſt; ſemper tamen falſus & mordax, vnde pruritus excitat, & ad ſcalpendum infantes inuitat. Colliguntur verò iſti humores partim in vtero, ob impuritatem ſanguinis materni, quo aluntur infantes, partim lactis vitio, quo à matre vel nutrice nutriuntur; poſtea verò à natura in ambitum corporis detruduntur.

Signa Diagnostica.

Affectus hic ſub aspectum venit, & vulgo quod notus eſt.

Prognostica.

1. Equidem talia vlcera plerumque in infantibus ad ſecundam valetudinem facere creduntur: nec ſine cauſâ; cum natura vitioſos humores è partibus interioribus ad ambitum corporis expellat, & propterea

Dan. Sennert. Tom. III.

ſi euaneſcant, infantes in febres & alios morbos incidunt.

2. Et Hippocrates, lib. de ſacro morb. ſcriptum reliquit, infantes, ſi iſtis vlcera in capitibus vel circa aures, vel in facie, vel in reliquo corpore excitentur, liberari ab epilepſia; quod etiam annotauit Auicennas, primâ tertii tract. 5. cap. 8.

3. Sanantur verò plerumque ſpontè ætatis progreſſu hæc vlcera.

4. Si tamen nimis diu durant, ſequitur tinea, capillorum deſtutium, & alopecia, & metuendum, ne tales exulcerationes vſque ad cranium, imò cranium penetrant, ſi materia nimis praua ſit; & obſeruatum, cranium ita hiſce vlcibus corruptum fuiſſe, vt exciderit, & meninges cerebri conſpici potuerint.

Curatio.

Ideoque ſi nihil mali metuendum ſit, præſertim quando faciem non deformant, nec oculos lædunt, relinquenda iſta vlcera, imò danda opera, vt materia reliqua expellatur, & ſi forſan vlcera talia euaneſcant, atque infans malè inde habeat, expellentia è fumar. ſcabioſ. carduo ben. C. C. & ſimilia exhibenda. Refrigerantia & adſtringentia, quæ materiam retro pellunt, non vſurpanda. Interim nutrix bonam dietam obſeruet, & à falſis, acribus, & omnibus, quæ vitioſos ſuccos generare poſſunt, cibis, cæpis, porro, raphano, leguminibus, carne ſalita & ſimilibus abſtineat; & ſi corpus habet impurum, humores vitioſos conuenienti medicamento euacuet. Hoc enim niſi fiat, omne illud vitium cum lacte in infantes deriuatur, & malum augetur. Si verò humores vitioſi euacuentur, citius cruſta decidit, & non renaſcitur. Quapropter alterentur & præparentur humores medicamentis è borrag. bugloſſo, fumar. cichor. lupulo, radic. polypodii, oxylapathi; Poſtea verò purgentur foliis ſenæ, epithymo, rhabarb. helleb. nigr. el. diacathol. triphera Perſic. & ſimilibus. Exhibeantur denique quæ viſcera roborare, & reliquos humores temperare poſſunt & expellere, vt:

℞. Conſeru. borrag. bugloſſ. violar. fumar. cichor. an. vnc. j. rad. condit. cichorii, cortic. citri condit. an. vnc. ſ. ſpec. diarrhod. abb. diamargar frig. C. C. præp. an. ſcrup. j. Cum Syr. iunici F. Electuar.

Vel ℞. C. C. præp. Drach. ij. magiſter. corali. Drach. j. ſpec. diamargar. frig. Drach. ſ.

F. puluis, cuius Drach. ſ. aut ʒj. ſingulis diebus nutrici exhibeatur.

Ex iſdem medicamentis etiam iſtis infantibus quædam exhiberi poſſunt, vt ſyrupus de borrag. fumar. polypodio, lupulo; ipſumque corpus etiam, pro ætatis ratione euacuari clyſteribus, vel manna, vel paſſul. laxatiuis, ſyrupo de fumaris compoſito, de fol. ſenæ.

Si verò affectus iam diu durauerit, & metus ſit, ne putredo inſignis ſub cruſtâ excitetur, & vlcera hæc in tineam degenerent, aut caro & cranium erodatur, ad topica accedendum, & primò caput lauandum decocto malue & hordei; vel decocto radic. oxylapathi, fol. malue, chelidon. maior. abſinth. ſem. ſennigr. cicerum, lupinor. fabarum. Si fortiùs abſtergere volumus, in vino, plantæ decoqui poſſunt. Vel lorio fiat decocto radic. alibæa facta cum urinâ infantis vel ſolâ vel aq. hordei admixtâ.

Poſtea inungatur locus ol. roſac. amygd. azar. & modico lythargyri.

Vel ℞. Cineris myrtillor. cortic. auellan. an. ʒj. rutæ Drach. jſ. buryi antiq. aq. roſ. loti vnc. j. Miſc.

Vel ℞. Succu beta, chelidon. maj. an. vnc. j. axung. porcin. vnc. ij. ſulphuris Drach. j. M.

Vel ℞. Lytharg. ol. roſ. nutriti vnc. j. ceruſſæ Drach. ſ. aloës, iſuris an. Drach. jſ. myrrh. Drach. j. ol. roſac. rutac. an. q. ſ. Miſc. in mortario. Fortius eſt hoc.

℞. Pulv. roſ. rubr. radic. bryon. ſimi columbini, virid.

aris, sulphuris an. Drach. ij. ol. iuniperini, cheirin. an. q. s. M. in mortario, quo alternis diebus locus ungetur.

Vel ℞. Cerussa, lythargyr. an. 3 ij. balauft. agaric. an. Drach. j. Cum ol. ros. & aceti modico,

F. Vnguentum.

Vel Sapone Anglico aut Belgico liquidæ substantiæ locus affectus fricetur & illinatur & postea convenienti decocto abluatur. Efficax est hoc:

℞. Lytharg. lb j. ✠ acris q. s.

Coque in vâse orichalceo, horis duabus, colatura infundatur in cucurbitam vitream capacem, & affundatur paulatim ol. tart. per deliq. q. s. Pulvis, qui præcipitatur, achoribus inspergatur.

Si cranium ab ulceribus læsum sit, primò crusta detrahenda & emollienda malua & violaria in butyro maiali decocta, vel axungia; postea eluenda & exsiccanda vlceris lixiuio è cineribus vitis, fagi, fraxini, addito butyro. Vbi cranium apparet, adhibendum mel rosarum, cui spir. vini aliquid additum sit, postea eidem pulvis radic. aristoloch. & balsam. Peruvianus, vel terebinthina aq. Nicotian. cocta addi potest. Plura medicamenta videantur apud Galenum, 1. de compos. med. sec. loc. cap. 8.

CAPVT IV.

De Tinea.

Tinea.

SI achorès & faui diu durent, aut tardè nimis vel malè curentur, in Tineam, vlceris nimirum capitis crustosa, cutem eius erodentia, & fœtida, transeunt, vt cap. præced. dictum; & propterea iste affectus meritò inter morbos infantium, sed paulò adultiorum referitur. Etsi enim adulti quandoque hoc morbo laborant: tamen rudimenta eius & initia in infantia contraxerunt. Dicitur autem tinea à vermiculis illis vestes erodentibus; quia vlceris ista cutem capitis instar tinea erodunt & corrumpunt. Quo nomine à Græcis hic affectus appellatus fuerit vix pater. Hoc verò nomine ab iis eum appellatum non fuisse, certum: proculdubio verò sub achoribus & ista vlceris comprehenderunt. Arabibus verò, quibus lactea crusta & achorès Sahafati humidum dicitur, Tinea Sahafati siccum nominatur. Differunt tamen non parum crusta lactea, faui, & achorès à tineâ, cum illi sint vlceris humida, è quibus perpetuò aliquid saniei emanat: hæc crustacea, & sicca; & illi interdum non solum caput, sed & alias corporis partes occupant, hæc saltem sit in capite.

Causa.

Causa.

Causa proxima est humor falsus & acris, sed iam ad melancholiam & atrum degenerans, qui quidem primò ex sanguine materno, quo infans nutritus est, vel vitioso matris lacte ortum habuit, vt de achoribus dictum, postea verò temporis progressu & morbi diuturnitate ac agri negligentia, quod sæpe fit in pauperibus, in atrum degenerat. Per contagium quoque facile transfertur hoc malum in infantibus, dum capitis tegumenta, quibus tinea laborantes vsi sunt, capiti suo infantes imponunt.

Differentia.

Differentia.

Cum autem humoris, qui tineam excitat, non semper eadem sit ratio, inde quoque tinea quædam differentia constituitur. Alia enim est furfuracea, quæ squamas, dum scalpitur furfuribus similes emittit;

alia viscosa, in qua crusta remotâ apparent rubrae vlcerisque carnis particulae, quæ ficuum grana interiora representant. Alia quoque pro humoris maiori vel minori prauitate mitior, alia malignior est. Est quoque alia recens, alia diuturna & vetus.

Signa Diagnostica.

Visui ipsi hoc malum patet, & vulgò quoque notum est. Apparent enim in capite vlceris quædam crustacea & arida, modò viridia, modò crocea, modò cinerea, è quibus parum aut nihil saniei effluit, & quod emanat, fœtidum est.

Prognostica.

1. Omnis Tinea difficilis est curationis. Curatio tamen facilior recens, & quæ ex humore flauo, ac non-nihil adhuc humida est.

2. Antiqua verò, & quæ planè sicca & cinerea vel nigra est, contumax est, & curatio difficillima.

3. Et si infantes adhuc tinea corripit, vix curari potest antequam infans ad eam ætatem perueniat, quæ & medicamenta illa, quæ malum hoc requirit, & ipsas curationum molestias perferre possit.

4. Quanquam verò curatur tinea, raro tamen in loco affecto nascuntur pili, & inprimis si cutis dura & quasi testacea euaserit, & ad frictionem non rubeat. Si verò cutis adhuc sit mollior, & post frictionem rubere incipiat, caloris vegeti adhuc indicium est, & spes, pilos adhuc renatum iri, etsi difficulter id accidat.

Curatio.

Quam reliqua vlceris indicationem habent, eam & ista, nimirum magnitudo imminuta medicamenta carni instaurantia indicat, soluta vnitas conglutinantia requirit. Verum istis Indicatis satisfieri non potest, nisi humor erodens tollatur, id quod fit medicamentis detergentibus, & quidem fortioribus, vt malum radicitus tollatur: quod fieri non potest, nisi crusta prius detrahatur, quod præstat non solum detergentibus, sed & quodammodo erodentibus. Quia tamen ipsi humores sunt sicci & adusti, & cutis ipsa inde siccatur & densatur, etiam humectantibus opus est, & quæ poros cutis laxant & aperiunt.

Quoniam autem infantes tenelli ista medicamenta non ferunt, ne malum radices agat, interim caulium vel betæ folia butyro vel pingued. porcin. illita vlceribus imponenda sunt, quæ emolliunt & saniei exitum parant:

Vel ℞. Succ. fumar. caulium, oxylapath. helen an. Vnc. j. s. lytharg. an. Vnc. s. axung. porcin. ol. rur. an. q. s. cere q. s. F. Vng. molle.

Vel ℞. Cortic. viridium ingland. vst. q. s. terebinth. parum, & cum ol. ouor. M. F. Linimentum.

Vbi autem ea iam fuerit ætas, & medicamenta fortiora, & curationis molestiam ferre possit infans, primò corpus vniuersum, quantum opus est, euacuandum, sena, rhabarb. agarico, & similibus, deinde crusta detrahenda validissimè detergentibus.

Vt ℞. Sulphur. Drach. ij. sinapis Drach. s. staphidis agria, radic. bryon. an. Drach. j. aceti acerr. Vnc. j. tereb. el. Vnc. s. ping. vrsi q. s.

F. Linimentum.

Vel ℞. Nasturtium, teratur & frigatur cum axung. porc. & capiti instar cataplasmatibus imponatur, quod horis 24. vt crusta decidat, facit, & si continuatur, malum totum sanat.

Crusta ablata & ipsi pili cum radicibus euellendi, cum iis materia illa magis adhaereat, quod fit vel vossellis, vel philothris, seu medicamentis capillos tollentibus.

Vulgò

Vulgò vtuntur pileolo pice nauali inducto, quem toti capiti seu loco, quem tinea obsedit, imponunt, & aliquot diebus hærere sinunt, postea eo detracto vnâ pilos extrahunt. Vel caput tonsum melle illinatur & puluis resinæ eidem inspergatur, & placenta seu cataplasma è farina triticeâ applicetur, qui exactis octo diebus, vbi amouetur, pilos simul euellit.

Vel *℥. Amyli aut farina triticea Vnc. ij. resina Vnc. β.*

Coq. in aq. ad formam pultis. Postea inducatur linteo densiori, quod in partes aliquot discindatur, quæ tinea imponantur, & diem ac noctem hærere permittantur: postea iterum auellantur.

Postea emollientia, quæ intemperiem cutis siccam corrigunt, poros aperiunt, atque excrementa in cute altius hærertia euocant & discutiunt vsurpanda.

Vt *℥. Rad. althææ, oxylapath. lil. alb. an. Vnc. j. malua; fumar. salu. an. M. ij.*

Coq. in lixivio, aceto pauco adiecto, & singulis diebus bis caput abluatur.

Hinc *℥. rad. ostrutij, sulphur. ap. Vnc. β. ol. ouor. Vnc. ij. pingued. porci q. s. M.*

Postea *℥. Rad. bryon. oxylapath. helenij an. Vnc. j. fol. fumar. chelid. maj. scabios. an. M. ij. fl. chamam. melilot. an. M. j.*

Coq. in lixiuio, & caput bis de die lauetur vel foueatur.

Mox panno aspero vel *ol. de staphid. agr. vel raphano, aut succo cepar.* caput fricetur ad rubedinem vsque, vt humores vitiosi altius latentes euocentur, & ad externa trahantur.

Vel *℥. Succ. borrag. scabios. fumar. oxylapath. an. Vnc. iij. ol. antiq. lb j.*

Coq. ad succor. consumpt. postea iniice picis liquid. q. s. Misc.

Vel *℥. Salis, fulig. ol. oliuar. picis liquid. an. q. s. Misc.*

Vel *℥. Cineris capill. hom. Vnc. β. fecis olei sem. lini Vnc. iij. mell. desumat. Vnc. iij. myrrh. Vnc. β. Misc.*

Vel *℥. Succ. fumar. scabios. lapathi acuti, heleni an. Vnc. j. ol. antiq. Vnc. iij.*

Coq. ad succor. consumpt. Postea inspergatur hic puluis:

℥. Hellebori vtriusque, sulphur. vitriol. calcis viua, alum. gallar. an. Drach. β. virid. aris Drach. ij. Tandem adde picis liquid. cera an. q. s.

F. Cerotum.

Vel *℥. Nitri Vnc. j. oxymell. s. Vnc. j. β. Misc.*

Vel *℥. Suphur. vini Vnc. j. helleb. albi, staphid. agr. an. Drach. ij. axung. porcin. q. s. Misc.*

Vel *℥. Alumin. vst. vitriol. an. Vnc. j. β. aristol. rot. arugin. an. Drach. ij. picis naualis Vnc. j. axung. equi Vnc. j. β. butyri antiq. lb β. Misc.*

Aliqui etiam arsenico, auripigm. mercur. viuo & similibus vsi sunt. Verum cum locus affectus cerebro proximus sit, vix talia vsurpanda, ne venenata qualitas cerebro comunicetur, è qua postea vel mors attrahatur. Refert enim Valescus de Tarantâ, lib. 7. cap. 35. cum miles quidam fecisset vnguentum ex istis nepoti suo tinea laboranti, & capiti rasq. sub noctem imposuisset, manè illum mortuum in lecto repertum fuisse. Argentum tamen vitium tutius, quàm arsenicum adhiberi, & propterea saluâ hominis ieiuni extinctum, medicamentis modò propositis admisceri potest.

Dietâ.

Victus ratio sit eadem, quæ in achoribus, abstinentiùmque à cibis salis, acibus, alliis, cepis, pis, brassicâ, carne, suilla, & aliis prauum succum gignentibus.

Dan. Sennert. Tom. III.

CAPVT V.

De Phthiriasi.

Equidem & in adultis, si in fordibus viuant, nec vestes mutant, ac sæpius mudent, pediculi generantur, sed præcipuè in vestibus: Infantibus tamen familiare malum est, quod nec nobilium liberis parit, Phthiriasis, cum pediculi in infantium capitibus, quâ parte pili nascuntur, generantur. Quod malum propterea inter morbos infantium omittendum non est. Et proinde hic de pediculis in infantium capite saltem agemus, vbi tamen generalia quædam de pediculis inspergemus.

Phthiriasis.

Non autem hic operosè disputabimus, an pediculi in capitibus infantium sint morbi in numero; nimirum substantia toto genere p. n. capiti addita, quæ secundum naturam nullo modo adesse debebat, sicut lumbrici in intestinis, & calculi in vesicâ inter morbos in numero à Galeno referuntur; an verò sint symptoma in excremento murato, quatenus scilicet excrementorum capitis soboles sunt, & à cute capitis prodeunt; an verò causa morbifica, quatenus solutionem continui & dolorem, imò solutam vnitatem rodendo inducunt: cum quæstio illa sit Logica, vt Galenus appellat, & ad vsum artis parum faciat, ac hoc loco meritò omitti possit. Hoc consideratione dignum est, cum pediculi sint animalcula quædam, quæ cum alibi ex fordibus vestium, tum præcipuè in infantibus ex excrementis capitis nascuntur, quænam sit eorum generatio, & quæ materia, ac causa efficiens.

Causæ.

Materiam pediculorum quod attinet, scribit de ea Aristoteles, 5. de histor. animal. cap. 31. quod fiant ex carne, cum multa humiditas in eâ abundat, & cum emerfuri sint, fiant pustulæ quædam, sine pure, exiguæ, quæ si pungantur, pediculi exeant; quo loco per carnem cutem intelligit Aristoteles; id quod Antiquis vsitatum fuit, vt ex Galeno, lib. 5. de simpl. med. fac. cap. 4. patet. Neque etiam cum dicit ex carne, simpliciter materiam, quam paulò post multam humiditatem in corpore esse dicit, describit, sed locum simul generationis innuit. Si enim ex carne corruptâ pediculi nascerentur, in sordidis vberibus & cadaueribus id potius fieret, in quibus tamen vermes quidem gignuntur, nunquam verò pediculi. Galenus verò, 1. de compos. med. s. loc. cap. 7. pediculorum generationem acuatim quibusdam fieri statuit, ex multis humoribus calidis, sed non ad tantam caliditatem progressis, ad quam perueniunt acres ichores. Eodem modo scribit Aëtius, tetrab. 2. serm. 2. cap. 67. pediculorum generationem quibusdam acuatim in capite contingere, multis humoribus moderatè calidis in profundo cutis collectis. Quod etiam docet Auicennas, 7. quarti tr. 3. cap. 1. atque alij Arabes, qui scribunt, pediculos oriri ab humiditate, cum aliquali caliditate, & benigna quadam putredine. Atque ita Græci & Arabes, ac recentiores quoque Medici consentiunt, materiam pediculorum esse humorem excrementitium, & quidem præternaturalem, ita dispositum, vt sit calidus moderatè, actu verò & potestate humidus, inter crassum & tenuem medius, & potius ad ichorem, quàm ad crassum vergens, putrescens, non tamen excellenti putredine, sed miti & moderatâ.

Causæ.

Theophrastus equidem, lib. 2. de caus. plant. cap. 12. sanguinem materiam pediculorum esse scribit, quem propterea nonnulli variè impugnant. Verum cum corruptum sanguinem intelligat, non aliud procul dubio accipit, quàm excrementitiam quandam sanguinis, &

inprimis pituitosi, aut alimenti in tertia coctione partem.

Putredo non proxima pediculorum causa est.

Verum enim verò, etsi hoc modo materiae, è qua pediculi generantur, dispositio per manifestas qualitates & putredinem describatur: tamen hoc animum veritatis audire non fatiat. Nam putredo sola nullam speciem producere potest, & si quid omnino ad generationem facit, non facit id quatenus putredo, sed quatenus cum ea est color quidam benignus, à quo vis seminalis excitatur. Præter qualitates, n. occultum quid, & seminalis quædam vis in materia latet, quæ ad certam speciem producendam disposita est. Vnde ex materia, è qua pediculi generantur, non pulices, non vermes fiunt, sed hæc animalis species: sicut in plantis idem fit, ubi è qualibet plantæ specie, dum corrumpitur, peculiaris animalia fiunt. De quo Scaliger, *exerc. 59.* scribit: Plantæ gignunt in seipsis animalia, non putrefactione, sed quædam quasi semina fouentes ad generationem. Et *exerc. 190.* Animalia, inquit, non in plantis putridis, sed tanquam successiuis operis soboles nascuntur; de qua re pluribus, *de cons. & diff. Chym. cum Gal. cap. 12.* dictum.

Vnde & cum causa efficiens pediculorum inquiratur, non in calore putredinali solum acquiescendum, sed ut, *loc. alleg.* monstraui, vis quædam seminalis, quæ huius operis causa sit, indaganda & agnoscenda, quæ etsi vulgò negligitur, non tamen naturæ scrutatores diligentiores latet. Laudo hic proinde Viri Doctissimi, Ioh. Thomæ Minadoi, quondam in Patavino Gymnasio Professoris, accuratum iudicium, qui, *de humani corporis turpitudinibus lib. 2. cap. 9.* quo de Phthiriasi agit, hoc modo scribit, Hoc loco, inquit, cæcutit animus humanus, ac tanquam noctycoracis oculus caligat ad lumen huiusce & similis cognitionis. Et *max.* cum eorum sententiam, qui saltem calorem causam efficientem ponunt, recensuisset, addit: Ex alterâ v. parte cum formæ introductio totiusque animalis elaboratio non simplicem vnus calor actionem sequi videatur posse, sed ex prouidâ quadâ actione cuiusdam opificis cum disersu & prudentiâ operantis pendere, mens vltèrius præter calorem aliud quoddam agens cogitur inquirere, quod cum consilio & delectu singula in animalis fabrica disponat & moderetur. Neque enim vnus calor aliquando dedit brachio, oculis, cæterisque membris, suam vnique formationem ac staturam condere, neque alicuius præceptoris disciplinâ uti consuevit, sed eadem semper agens ratione, ad varia se conuertit, ad varias formationes se comparat, prout conditor & architector omnium partium illum dirigit atque permouet. Neque solum perfectorum animalium generationem virtuti superiori acceptam fert Minadous, sed & pediculorum. Etsi enim Galenus ad cimicum, pediculorum, pulicum, similitumque animalculorum generationem conuersus, vix, imò ne vix quidem ausit illorum generationem formationemque huic diuinæ formatrici virtuti adscribere, haud intelligens, quoniam pacto tam præstans, & tam nobile agens ad vilia hæc opera sine tuæ maiestatis læsione queat descendere: tamen satius esse putat, statuere, etiam horum animalculorum generationi eandem mentem, quæ grandioribus animalibus gignendis præest, præficere, eamque communi quadam prouidentia etiam minimarum rerum moderatricem constituere, neque æquum esse putare, eam nouercae rei, rerum factio delectu, has quidem contemnere soli fortunæ aut casui relinquendo, has verò, ut sibi proprias, consecrari, cum tamen illarum nulla sine opificis prouidentia atque consilio ad finem deduci rectèque absolui queat.

Atque hæc ita sese habere, nec pediculorum generationem simpliciter æquiuocam esse, vel illud de-

uincit, quod pediculi generant, & sese propagant. Cum enim pediculi, qui ex humore excrementitio fiunt, sint eiusdem speciei cum his, qui postea propagatione nascuntur, ut omnia, quæ formæ specificæ identitatem monstrare solent, corporis nimirum conformatio, vis generandi, & omnes actiones, id docent: omnino statuendum est, illos, qui ex humore excrementitio nati sunt, à vi seminali prouenisse. Etsi verò Aristoteles, *5. de hist. animal. cap. 3.* scribit, pediculos quidem per coitum generare lendes, ex lendibus verò præterea nihil nasci posse; tamen contrarium experientia docet, quæ constat, non solum pediculos sese copiosissime multiplicare, sed & per lendes id fieri. Sunt enim pediculi animalia suo modo ouipara, & per coitum lendes, instar ouorum, produunt, è quibus pediculi postea fiunt: quod ex eo patet, quod nisi lendes frequenter pectine vel scopis serraceis detrahantur, magna pediculorum multitudo excrescit; & quod postquam è lentibus pediculi sunt exclusi, spolia capillis hærentia, crepitum amplius, si digitis comprimantur, ut ante exclusionem pediculorum, non edunt.

Idem finis consideratio persuadet. Etsi enim finalis causa pediculorum apud Medicos non detur, cum pediculi res p. n. sint: tamen cum in natura nihil frustra fiat, etiam à physico horum finis perpendendus. De eo verò alii aliter sentiunt. Merito I. C. Scaliger, *exerc. 260. sect. 1.* eos irritat, qui pulices (eadem animalculorum eiusmodi aliorum ratio est,) hominis causâ creatos dicunt, aut ad inutilem eius sanguinem sugendum, aut qui cimicem à naturâ ablegatum dicunt, ut noctu ex importuno somno exciter nos ad preces cælitibus fundendas. Rectè verò Auicennam scripsisse, melius esse gigni pediculos, quàm materiam putrem intra permanere, Viri doctissimi, qui & in pediculorum structurâ mirâ artificium agnoscunt, censent. Si enim omnium rerum opificem primum spectemus, is, ut suam infinitam sapientiam & omnipotentiam proderet, maluit viuientia, quàm corruptam & putrem vitæque carentem materiam in naturâ multiplicari. Itaque Creatori sapientissimo hoc placuit, ut viuientium perfectorum corpora dum corrumpuntur, non simpliciter in putridam materiam abeant, sed in animalia ignobiliora. Hinc ex animalium partibus, excrementis, ex plantis, & plantarum fructibus varia animalculorum genera prodeunt, & quidem è determinatis determinata. Idem sensit & docuit I. C. Scaliger, qui *alleg. loco.* ita scribit: Homo propter Deum; propter hominem Mundus factus est. Et *max.* Animalium princeps homo. Non erat autem homo futurus princeps nisi talis; quippe in medio. Non potest esse medius, nisi inter extrema. Igitur extrema facta sunt, ut esset medius. Propter medium igitur facta sunt. Extremorum autem & eorum, quæ medium inter & extrema sita sunt, si deesset aliquid, daretur in formis vacuum. Quod longè maius esset flagitium in naturâ, quàm vacuum in quantitate sine corpore. Quid enim absurdius, quàm medium sine extremis. Quod iam olim etiam docuit Augustinus, *de ciuit. Dei lib. 12. cap. 4.* Vitia, inquit, pecorum, & arborum, aliarumque rerum mutabilium atque mortalium, vel intellectu, vel sensu, vel vitâ omnino carentium, quibus eorum dissolubilis natura corrumpitur, damnabilia putare ridiculum est: Cum istæ creaturæ eum modum nutu Creatoris acceperint, ut cedendo & succedendo peragant infimam pulcritudinem temporum, in genere suo istius mundi partibus congruerent. Et *max.* Cuius ordinis decus propterea nos non delectat, quoniam patri eius pro conditione nostræ mortalitatis intexti, vniuersum, cui particula, quæ nos offendunt, satis apta, decenterque conueniunt, sentire non possumus. Et iterum: Non ex commodo vel incommodo nostro, sed per seipsum considerata

Finis pediculorum.

considerata natura dat artifici suo gloriam. Vinentia nimirum nobiliorem corporis gradum constituunt, quam mista simpliciter.

Et si verò vis seminalis in materiâ idoneâ latens pediculorum, ut & aliorum huiusmodi animalculorum, primaria causa efficiens est: calor tamen est causa adiuuans, qui seminalem vim excitat, & in actum deducit. Isque licet sit in materiâ excrementitiâ, & saepe quoque putridâ: tamen non hoc præstat, quatenus in materia putrida est, sed quatenus adhuc benignus, & aliquomodo naturalis. Et saepe ad putredinem confugitur, ubi non opus erat; neque quod excrementitium, statim putridum, & in materiâ excrementitiâ latere potest calor aliquis, qui vim generantem & formatricem latentem excitare potest. Et licet aliqua adsit putredo: tamen non tanta est, ut calor illius benigni, & virtutis latentis actionem impedire possit. Atque hinc accidit, ut ætas prima & sexus foemineus, in quibus humida & calida excrementa multa cumulantur, ad generationem pediculorum magis proni sint.

Ad generationem verò excrementorum faciunt etiam cibi quidam, & fici inprimis, quas Galenus, 2. de aliment. fac. P. Aegineta, Oribasius, Auicennas, & Arabes omnes, ad pediculorum generationem facere statuunt. Confirmatque id experientia, nec dissentit ratio. Suppeditant enim succum pinguem, naturâ sua ad cutem vergentem, ibique visciditate hærentem, qui actione caloris partim cutis, partim ipsius materiæ, in pediculos conuertitur. Idem ciborum promiscuorum & variorum usus, sordium purgatio & absterfus, quæ per lotiones, balnea & pectinationem frequentem fieri debet, omissa. Sunt præterea & aliæ causæ, quæ ad pediculorum generationem faciunt, ut sordes vestium & corporis mundatio neglecta, vestes ex lana vel pellibus ouium morbida, aut à lupis laceratarum confectæ. Verum hæc ad doctrinam de pediculis in genere pertinent.

Locum generationis pediculorum quod attinet, generantur equidem & multiplicantur in vestibus, & ex vno vel altero pediculo in veste generato, vel aliunde communicato, magna pediculorum copia nasci potest, ut & in totâ corporis cute. Cum tamen hic saltem de pediculis inter morbos infantium agamus, commodissimus iis locus est cutis capitis, ratione pilorum, quibus excrementa capitis adherent, & in quibus tanquam syluâ morantur, præcipue si achores & faui accedant, & capita infantium non saepe mudentur. Aristoteles etiam, loc. alleg. ex carne, id est, cute, pediculos emergere, & primò pustulas quasdam in eâ sine pure generari scribit, quas si pungas, pediculi exeant. Verum rarò hoc fit: sed frequentissimè in ipsâ cutis superficie, & inter pilos generantur.

Signa.

De signis diagnosticis aliquid addere opus non est.

Prognostica quod attinet. Pediculare malum turpe, tædiosum & molestum est, ob pruritum, quem excitat. Et si in toto corpore nascantur pediculi, (ut hoc inferamus) periculosum malum est, atque aliquos eâ fœditate obisse proditum, ut Alcmanem Poëtam, & Pherecidem Syrium, ut alleg. loco Aristoteles refert, ut & alios, ut ex historicis norum. Q. Sereni versus hac de re hi sunt.

*Sed quis non pauca Pherecidis fata Tragædi,
Qui nimio sudore fluens, animalia tetra
Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.
Sylla quoque infelix tali languore peresus
Corruit, & fœdo se vidit ab agmine vinci.*

2. Idem Aristoteles, eod. in loco, scribit, minùs laborare eorum capita, quibus pediculus in capillo est.

3. Pediculi morituros deserere solent, & agminatim excurrere: quod procul dubio accidit, quod humidâ, tepidâ ac blandâ exhalatione, quæ ad earum generationem & conseruationem facit, destituuntur, & contra prauis vaporibus in morituris offenduntur.

Præcautio à Pediculis.

Ut iam de pediculis in toto corpore præcauendis non dicamus, quæ bonâ victus ratione, corporis purgatione, vestimentorum crebrâ mutatione, & corporis lotionem constat: in infantibus præcauetur, ne pediculi generentur, bonâ diætâ, & abstinentiâ à cibis prauis succi, inprimis à ficibus, corporis conueniente, quam quidem ætas fert, purgatione, & præcipue capitis cerebrâ pectinatione ac lotionem. Inprimis autem ea medicamenta admisceri possunt, quæ materiam, è quâ pediculi generari solent, ita disponunt, ut amplius ad eorum generationem apta non sit. Quod equidem frigida & sicca, quæ vitæ, quæ in calido & humido consistit, sunt inimica, præstare possent: Verum cum pleraque talia sint adstringentia, tuta non sunt, cum materiam illam vitiosam in capite detineant. Medicamenta, quæ calida & sicca ac tenuium partium sunt, & materiam ex alto euocant, simulque nimiam in ea humiditatem absumunt, commodiora sunt. Qualia mox de pediculorum generatorum curatione proponuntur.

Curatio.

Si pediculi autem iam geniti sint, tolluntur vniuersalibus, si opus sit, præmissis, medicamentis externis, quæ partim materiam, quæ pediculos genitos touet, & plures suppeditat, abstergunt, partim ipsos pediculos enecant. Sunt autem talia medicamenta alia mitiora, quæ, ut dixi, sunt calida & sicca, tenuium partium & ex alto trahentia, & plerumque etiam amara. Qualia sunt *staphisagria*, quæ inde pedicularis appellatur, *absinthium*, *scordium*, *ruta*, *fol. pini*, *cupressi*, *rad. helenii*, *aristol. longa*, *lupini*, *semen urticae*, *helleborus niger*, *colocynthis*, *sulphur*, *fel taurinum* & *hircinum*, *sapo*, *aqua marina* & *salsa*, *lixiuum*: è quibus lotiones & linimenta parari possunt.

Ut *℞. Aristol. long. lupin. fol. pini, cupressi, partes aequal. Coq. pro lotionem capitis.*

Vel *℞. Rad. helenii vnc. ij. bryon. vnc. β. beta, mercurialis, saponaria, an. M. j. lupinor. vnc. j. niuri vnc. β. Coq. pro lotionem capitis.*

Ad lauandum autem sapo aliquis odoratus adhiberi potest.

Ut *℞. Saponis Veneti vnc. vj. pulu. cinamom. vnc. β. ol. anisi Drach. j. moschi, gr. v. F. Pila.*

Post lotionem caput illinatur tali Vnguento.

℞. Pulu. staphid. agria Drach. iij. farin. lupinor. vnc. β. agaric. alb. Drach. iij. sulph. vini Drach. ij. fell. taurini vnc. β. ol. absinth. q. s. F. Linimentum.

Vel *℞. Staphid. agria vnc. j. absinth. ruta an. vnc. β. sulphur. niuri an. Drach. ij. F. Puluis, & cum ol. laurino F. Vnguentum.*

Fortiora sunt *helleborus albus* & *argentum viuum salinâ extinctum*. Nonnulli & *arsenicum* vsurpant; quod tamen sine periculo fieri non potest.

Ut *℞. Sem. staphid. agr. vnc. j. helleb. albi Drach. iij. argenti vini salinâ extincti Drach. ij. pingued. porci, ol. laurini an. q. s. F. Vnguentum.*

Verum in infantibus tenerioribus nec argenti viui usus satis tutus; cum grauius symptomata excitare possit, & sunt alia medicamenta benigniora, quæ huic malo tollendo sunt paria.

Præseruatio
pediculorum.

Curatio.

CAPVT VI.

De Hydrocephalo & capitis inflatione.

Hydrocephalus.

ET quidem Hydrocephalo, qui tumor capitis totius aquosus est, quandoque etiam adulti corripuntur, cuius rei historias duas annotauit Carolus Piso, de morbis à collumie serosa, obseruat. 1. & 2. vnam Guil. Fabricius Cent. 3. obs. 19. Verum frequentius accidit hoc malum infantibus, quorum capita molliora sunt, vt in omnem dimensionem extendi possint. Imò obseruauit Epiphanius Ferdinandus, histor. medic. 21. etiam in vtero matris infantem hydrocephalo laborasse. In lucem verò editos infantes plurimos hydrocephalo laborasse obseruatum est. Rhases, de morb. infant. cap. 3. scribit, se vidisse puerum, cuius caput adeo augmentabatur in longitudine & latitudine, vt corpus eius id ferre non posset. Et Albucasis, lib. 2. Chirurg. cap. 1. refert, sibi visum puerum, cui caput indies ob aquosum humorem contentum grandesceret, tandemque in tantum tumorem sublatum, vt ipsum nec stans, nec sedens ceruice sustinere posset, adeo vt paucis diebus interiret. Paræus etiam, lib. 7. cap. 1. se quatuor pueros hoc morbo laborantes vidisse, & curasse scribit. Verum de Hydrocephalo satis egimus, lib. 1. pract. part. 1. cap. 28. qui locus ibi videatur. Quia verò pleraque ibi dicta hydrocephalo ex aqua extra cranium collecta ortum habenti conueniunt, quædam de hydrocephalo ab aqua intra cranium collecta addemus; et si & medicamenta ibi propofita hic conuenire possunt. Generatur enim, vt ibi dictum, etiam hydrops capitis ab aqua intra cranium collecta. Imò, vt Vesalius, lib. 1. cap. 6. de fabric. hum. corp. refert, quandoque ab aqua intra ventriculos cerebri contenta. Id quod accidit, si infans in vtero matris talem situm habeat, vt caput dependeat, vnde aqua faciliè eò defluit, vel ob ipsius cerebri humidam intemperiem.

Causa.

Signa.

Prognostic.

Curatio.

Et tum tumor non adeo magnus est, ac magis durus, quam vbi aqua est extra cranium.

Curatur verò longè difficilior, quam vbi aqua extra cranium colligitur, & plerumque morbus lethalis est.

Indicatio verò & hic est, aquas illas euacuandi & exsiccandi. Fit verò hoc medicamentis, alleg. loc. propofitis, quæ tamen non solum extra cutem capitis, sed & auribus & naribus applicanda sunt.

Vt *℞. Cochlear. in testis N. xxx. majoran. artemis. an. Mj. Contund. Adde Camphoræ Scrup. j. croci Drach. β. Cum ol. chamæmel. F. Cataplasma.*

Et alia ibi propofita imponantur.

Naribus verò sequens aqua immittatur:

℞. Nuc. mosch. caryophyll. cubob. an. Scrup. j. calami aromat. vulg. cortic. thuris an. Drach. β. ac majoran. Vnc. iij.

Misc. & naribus liquor immittatur; vel Balsamum majorana, caryophyll. nuc. moschat. cum moscho & ambra naribus illinatur. Auribus olea calida immittantur.

Quod si hoc modo aqua intra dies 20. non absumatur & resoluatur, incisio tentanda, & cranium aperiendum, & aqua extrahenda, sed paulatim & partitis vicibus, ne vires infantis deiciantur. Cauendum quoque, ne aer frigidus cerebrum lædat.

Capitis inflatio.

Faciunt & alterius tumoris capitis mentionem auctores, quem *κεφαλῆς ἐνφυσία*, capitis inflationem nominant, qui à flatu sub cute capitis, vel etiam membranis cerebri contento, caputque distendente, & in maiorem molem attollente generetur. Verum vix solus flatu sine aqua, in parte hac corporis frigidiore, tantâ copiâ colligi potest, vt tale quid efficiat: sed si aqua ibi colligatur, aliquid eius in flatu resolui possit, impossibile non est. Quod si accidat, rarefacientia & discutientia, qualia alleg. loc. propofita, vsurpanda, &

capiti imponenda, ex chamæmelo, ruta, origano sem. cumini, anisi, & similibus,

CAPVT VII.

De Siriasi.

INter morbos infantum & is recensetur, qui Græcis *Σιρίασις*, procul dubio à *σιρῆς*, quæ vox Græcis foveam, seu fossam, aut cauum corpus, in quo semina feruntur, significat. Plinius, lib. 20. cap. 3. ardorem capitis nominat. Aërius autem, tetrab. 1. serm. 4. cap. 13. scribit, esse affectionem, quæ cum febre accidat, & quidem inflammationem cerebri & membranarum, adeo, vt fyncipitis & oculorum cavitates consequatur.

Causæ.

Causam huius mali proximam alij pituitam, alij bilem esse statuunt. Verum cum inflammatio sit, à pituitosa simpliciter materiâ esse non potest: neque etiam bilis sola in infantibus faciliè, præcipuè in cerebro, colligitur. Vero consentaneum est, esse sanguinem pituitosum putrescentem, qui dum putredine incalescit, biliosus quodammodo euadit.

Causæ vero remotæ sunt, aer calidior & æstiuus, vt & lac calidius ac spirituosius. Quod si cui mirum videatur, is sciat, lac quoque spiritum calidum, imò inebriandi vim in se continentem habere. Docuit iam olim id Lucretius, lib. 1. qui fœtus teneros caprarum dementari à lacte mero scribit, his versibus;

— Et candens lacteus humor
Vberibus manat distentis; hinc noua proles
Artubus infirmis, teneras lasciua per herbas
Ludit, lacte mero mentes percussa nouellas.

Et I. C. Saliger, exerc. 87. autor est, Tartaros lactis tenuissimas partes ignis vi sublatas, atque à crassioribus exemptas, quod sublimari dicitur, in vsu habere, præsentissimâ facultate ad inebriandum. Et probabile hoc videtur, cum lac butyrum multum, quod pingue & oleosum est, in se contineat. Dixi verò alibi, pinguis & oleosa omnia spiritus Chymicis dictos supeditare, & olea à spiritibus vix aliter, quam substantiæ modo differre. Mirum ergo non est, si matres aut nutrices potu spirituosiore, vino nimirum, vel cereuisiâ fortiori copiosius, vtantur, lac spirituosum inde generari, quod infantes lactentes inebriare quasi & dementare, & hinc cerebri ac membranarum eius inflammationem inducere possit.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hic morbus ex fyncipitis calore, eiusque & oculorum cavitatibus, rubedine faciei, febre ardente & pallore, corporis siccitate, prostrato appetitu & vigiliis. Et quidem cavitates fyncipitis, è quâ hic affectus nomen habet, *das Blat schieffen oder fallen* appellant Germani. Ossa enim fyncipitis parte superiore, vbi futura coronalis & sagittalis cœunt, non dura sunt, sed membranacea quasi, & omnium postremò indurantur. Quod os seu membrana potius instar folij, vnde Germani *das Blat* nominant, in infantibus interdum subsidet, & foveam quasi constituit, procul dubio quod cerebrum p. n. subsidet.

Prognostica.

1. Morbus hic periculosus est, & pro lethali etiam vulgò à fœminis habetur, si infanti quocunque morbo laboranti, os hoc seu membrana subsideat, & foveam efformet.

2. Et

2. Et quidem plerumque intra triduum infantes perire solent; & huc plerique *aph. 50. sect. 7. Hippocratis* applicant: *Quibus cerebrum sideratum est, intra tres dies intereunt; si vero hos superauerint, sani fiunt.*

Curatio.

Quia adest intemperies calida cum materia, intemperies calida refrigerationem indicat; humor verò, qui affluxit, discussionem. Ne tamen plus materię affluat, vtile est, vt alius subducatur. Quod commodissime fit clystere, vel exhibitio *syr. ros. vel viol. solutiuo.*

Refrigerantia quod attinet, possunt ea parari è *succo & aqua lactuca, cucurbita, melonum*, vel cucurbita recens in laminas confissa imponi potest. De quorum tamen vsu monendum, ea quidem quodammodo actu frigida imponenda esse, & quoties incaluerunt renouanda: simul tamen cauendum, ne cerebrum, quod proximè subest, & non nisi cute & membranis rectum est: nimio refrigerantium vsu lædatur, & contrarius affectus infantique mors inducatur. Tutius *oleo rosaceo* locus inungitur.

Vel *℞. Olei rosacei Vnc. 8. vng. populei Drach. ij. album. oui j. emuls. sem. papauer. aq. ros. facta Drach. ij. Misc.*

Vbi fluxio præterit, & inflammatio sedata est, discutientia è chamæmelo, anetho, & similibus paranda.

Vt *℞. Ol. chamæmelin. Vnc. j. 8. anethini Vnc. 8. vitell. oui j. Misc.*

Vel *℞. Summit. anethi M. 8. fl. chamæmel. p. j. Coq. in aq. Adde ol. chamæmel. Vnc. j. Misc.*

Vel aqua chamæmeli & anethi imponatur.

Dieta.

Inprimis vero bonâ Dietâ Nutricis opus est, quâ lactis caliditas temperetur. Vtatur ergo ea cibis refrigerantibus, prisanâ hordeaceâ, emulsione sem. frig. maj. papaueris, lactuc. endiuia. Vino planè absteineat, vt & cereuisiâ potenti, & vel aquam vel cereuisiam tenuem bibat. Degat cum infanti in aëre frigidiore, corporis & animi motus nimios, inprimis iram, caueat.

CAPVT VIII.

De Pauore in somno.

VT verò iam ad symptomata facultatis animalis accedamus, in sensu communi & imaginatione duo accidunt symptomata, pauor in somno, & vigiliæ nimia. Et primò pauorem in somno quod attinet, est ille nihil aliud, quàm somnus perturbatus, & cum somniis terribilibus, de quo est *aph. Hippocratis 24. libr. 3. Paruis & nuper natis puerulis accidunt pauores inter dormiendum.* Equidem Aristoteles, 4. de hist. an. cap. 10. negat, infantes ante quartum ætatis annum somnare, & post quartum etiam annum pauca ipsis somnia contingere. Verùm cum experientia aliud doceat, & infantes somnare ex risu & pauore in somno satis pateat, locus iste Aristotelis non aliter accipiendus est, quàm vt ipse Aristoteles, 7. de hist. animal. cap. 10. sese explicat, dum scribit, somnare infantes, sed serò meminisse imaginum. Et reuera procul dubio, somnia non adeo clara habent infantes; ideòque etiam hic affectus serè Incubo in adultis respondet.

Causa.

Causa proxima sunt vapores impuri & tetri, qui

spiritibus animalibus miscentur, eosque turbant, & phantasmata terribilia imaginationi obiciunt. Ortum autem habent vapores illi ex ventriculo, & deprauatâ coctione: Ideòque hic affectus iis infantibus præcipuè accidit, qui lac auidius sugunt, & voraciores sunt, & ita plus alimenti adsumunt, quàm ventriculus concoquere possit, vnde id corrumpitur, & vapores, qui cerebrum petunt, & spiritus animales turbant, eleuantur. Non absurdum tamen putauerim, statuere, hos vapores non solum per œsophagum, sed & per venas ad caput adscendere. Vt enim in incubo, qui ex nimia cibi copiâ sanguinem flatibus crassis plenum suppeditantis generantur, vapores crassi per vasa ad cerebrum adscendunt, & affectionem eam inducunt: ita si infantes cibo nimio ventriculum repleuerint, sanguis etiam inde vaporibus crassis plenus generari potest, iique ad cerebrum eleuari affectum hunc excitant. Ideòque non solum in ventriculo oriuntur hi pauores, sed & in febribus, variolis & morbillis infantibus accidunt. Galenus, 3. aph. 24. alio modo pauores fieri statuit, dum docet, eos accidere, cum multi & vitiosi humores os ventriculi, quod sensu exquisito præditum est, grauant & mordent, qui morsus, vt alij id porro explicant, cerebrum in consensum trahat, & exagitet, è quo cerebri motu fiat concussio, & ex concussione pauor ille. Quandoque & à vermibus proueniunt.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse ab adstantibus facillè agnoscitur, cum *Signa.* infantes in somno plorent, vel gemant, & concutiantur, ac subito exterefacti in clamorem erumpant. Ex ore plerumque simul calidus vapor, iisque foetidus exhalat.

Prognosticum.

Malum non contemnendum est; cum sæpe epilepsia sit prodromus, & in eam, si sæpius reuertatur, mutetur. *Prognosis*

Curatio.

Quapropter opera danda, vt malo huic maturè succurratur. Id quod fit, si humores vitiosi è ventriculo tollantur, & ne cibi porro corrumpantur, detur opera, Præstatur hoc, si nutrix ipsa sit sana, & cibis boni succi moderatè vtatur; à prauis verò cibis omnibus absteineat, vt ita lac, quod infans sugit, sit probum, non vitiosum, de quo supra, *part. 1. dictum*: Infans etiam parcius lactetur, & de alimento eius aliquid detrahatur, ne nimia eius copiâ ventriculus grauetur. Neque infans post lac vel cibum sumptum ad somnum statim componendus est, sed aliquandiu gestandus, vt cibus ad ventriculi fundum descendat, & subsideat, ac facilius coquatur, atque vt corruptus cibus è ventriculo tollatur, & vomitu reiiciatur, infanti *ol. amygd. dulc.* exhibeatur, vel *mellis rosati solutiu* cochlear vnum atque alterum, quod humores illos vitiosos abstergit, & ad aluum promouet.

Causâ morbi sublatâ ventriculus roborandus, quod fit commodè *magisterio coralliorum*, quibus species diapliris & confectiones de hyacintho addi, & cum lacte exhiberi possunt.

Vel *℞. Magist. corallior. Drach. j. spec. diapliris Scrup. j. sacchari in aq. ros. dissol. Vnc. j.*

F. Rotulæ.

Extra verò ventriculus *oleo absinthij, mentha, nardino, mastichino nuc. m. schata* inungatur.

Ante somnum autem rotulam j. diamoschi d. lacte solutam infanti exhibere vtile est.

Si à febre sit hoc symptoma, illi occurrendum, vt supra dictum.

Si à vermibus, iis conuenientia remedia opponenda, de quibus infra.

Nonnulli hic & amuleta quadam vsurpant, ac de collo infantium suspendunt *corallia, dentem lupi, cornua scarabaei Lucanici*, quem volantem ceruum nominant.

CAPVT IX.

De Vigiliis nimis.

Vigilia nimis.

FOetus, quamdiu est in utero, perpetuo ferè somno detinetur, ut Aristoteles, 5. de gen. an. cap. 1. habet, yterum quoque egressus, initio, si bene se habet, maximam partem dormit, cum cerebrum habeat adhuc humidissimum, & multis humiditatibus abundet. Cum ergo multum vigilare incipit infans, & neque cunarum motu, neque cantu, neque mamma exhibitâ, neque villo alio modo ipsi somnus conciliari potest, morboſa & p. n. constitutionis indicium est.

Causa.

Causa.

Quæ autem vigiliarum nimiarum causa sit in adultis, dictum est, lib. 1. part. 2. cap. 1. E causis ibidem enumeratis in infantibus præcipue locum habent, lactis vitium & eius in ventriculo corruptio, e quo vapores acres continuò ad cerebrum ascendunt, spiritusque animales agitant, nec eos quiescere permittunt. Cum verò cap. præced. dictum sit, ex cibi in ventriculo infantium corruptione etiam pauorem illum in somnis accidere, quæritur, quæ causa sit, quod ex cibi corruptione modò pauores in somnis, modò vigilie excitantur. Mercurialis causam esse putat, quod ubi à cocto cibo non feruntur vapores, sed tristitiæ phantasmata, quæ solam imaginationem percellunt, efficiantur insomnia terrifica, ubi verò vapores effeuntur, atque illi acres, somnus impediatur atque vigilie excitentur. Verum nulla phantasmata tristitia à corrupto cibo in caput feruntur, sed phantasmata in cerebro à facultate imaginatiuæ formantur, quod autem tristitia sunt, accidit, vel quia cerebrum per consensum à ventriculo vellicatur, vel, ut maxime probabile, quia vapores terri spiritus animales inquinant, & ut tristitia phantasmata formentur, faciunt; qui vapores ubi non sunt acres, sed potius crassi, non vigilias, sed pauorem in somno excitant. Si verò vapores illi acres sunt, continuò spiritus agitant, atque ita vigilias nimias excitant. Possunt tamen ob vapores acres somnum in infantibus turbantes etiam e venis & arteriis in caput ferri, in febribus. Præterea etiam dolorifica affectiones in infantibus vigilias pariunt.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus ipse per se manifestus est, & infantes nullo modo ad somnum deduci possunt, sed continuò plorant.

Prognosticum.

Prognostica.

1. Periculosus verò affectus est, non solum quia in genere somnus & vigilie, si modum exceſſerint, male sunt; verum imprimis, quia hic affectus ab infantium natura, qui plurimum dormire solent, alienus est.
2. Vigiliis enim nimis in iis humores accenduntur, & exsiccantur, unde facile conuulsui motus, febres, catarrhi, & alia mala in infantibus excitari possunt.

Curatio.

Curatio.

Si vapores illi acres, qui somnum turbant, & vigilias excitant, à lactis vitio & eius corruptione proue-

niunt, ut lactis vitium modo, qui parte 1. propositus est, tollatur, & humores illi ex lacte corrupto nati, tollantur, necesse est, & corruptio cibi porro præcaueatur, de quo cap. præced. dictum est.

Si febris vel dolorifica aliqua affectio adsit, ea tollenda, & linthea ac lectisternia munda iis substernenda, scribitque Galenus, lib. 1. de tuend. sanitat. cap. 8. cum puellus quidam totum diem iratus fuisset, plorassetque, ac immodicè se & inordinatè iactasset, & neque papillâ in os immisâ, neque vlnarum agitato, nec villo alio modo ad somnum componi potuisset, se deprehendisse, tùm lectum, tùm inuolucra & vestes sordidas, ipsùmque puellum immundum atque illorum, & propterea lauare ac detergere, & inuolucra ac vestes mundas præbere iussisse: quibus peractis illico dormiuit puellus non solum suauissimum, sed & longissimum somnum.

Medicamenta verò somnum conciliantia non ita tutò infantibus exhibentur; cum eorum ingenia stupida reddant. Solent quidem interdum nutrices, ne infantes vigilantes ipsis noctu molesti sint, & ut ipsæ somno commodius indulgere possint, sub noctem infantibus syrupum de papauere exhibere: verum hoc valde noxium est infantibus, & plerumque ingenia stupida reddit. Muleò minùs verò fortiora hypnotica infantibus exhibeantur. Nutricibus potius medicamenta somnum conciliantia propinanda, sed & ea moderata, ut *amygdala dulces, lactuca, semen papau. albi.*

Externa quod attinet, lorio pedum instituenda, è decocto summi, anethi, fl. chamameli, sol. malua, salicis, vitis, capiti papaueris. Et vtilissimum est, ut plantæ pedum medullâ ossium ceruinorum inungantur. Capiti verò fortiora refrigerantia, vel narcotica non applicanda; cum debile & humidum infantium cerebrum ab iis facillè offendantur. Tutissimum est oleum anethum recens, quo tempora illinantur; vel inungantur eadem oleo rosæ cum paxillo oleo nuc. mosch. expresso misto. Vel imponatur cataplasma ex sem. papau. albi cum lacte muliebri vel aqua rosar. aut solani & momento croci. Naribus etiam infantis oleum violarum cum pauco succo lactucæ mixtum illinatur.

Si siccitas cerebri adsit, lintheum, quod semicirculo ligneo instar veli infantium capiti obtendi solet, aquâ frigidâ, vel violar. aut lactucæ madefieri, iterumque expressum supra caput infantis expandi potest.

CAPVT X.

De Epilepsiâ & Conuulsione.

Non raro quoque Epilepsiâ & conuulsionibus laborant infantes; de quo symptomatum genere cum satis lib. 1. part. 2. cap. 31. dictum sit, hic actum agere nolo: pauca saltem addam. Frequentissimè autem Epilepsia infantibus accidit, & propterea, ut alleg. loco dictum, ab Hippocrate πῆσιν νόστος morbus puerilis, & ab Arabibus mater puerorum vocatur. Accidit verò infantibus vel per consensum partium inferiorum, præcipue ventriculi & intestinorum, cum lac in ventriculo corrumpitur, aut prauam qualitatem habet, id quod sæpe euenit, cum nutrices malè morantur, & animi affectibus nimis indulgent, & postea statim mamam infantibus præbent, aut vermes in intestinis hærent, aut rotius, quod in variolis, morbillis, & aliis febribus euenit, cum ex humoribus vitiosis prauis vapores eleuantur, & cerebri membranas vellicant, vel per primarium cerebri affectum, cum humores dispositionem epilepticam habentes in cerebro generantur, idque accidit vel ob hereditariam dispositionem, quæ à parentibus communicatur, vel ob tempe-

Epilepsia

temperiem & alimentum vitiosum, ad quam rem non parum facit vini potentioris copiosius à nutricibus hausti vsus. Dolores quoque dentium vehementes, cerebro in consensum tracto, conuulsiones excitare possunt. Excitatur præterea epilepsia à terrore subito, si infantes eo percellantur. Nonnulli quidem epilepsiam in infantibus à pituitoso humore prouenire statuunt. Verùm si hoc ita se haberet, cur non senes, quorum cerebrum maximè est pituitosum, epilepsiâ, & contra infantes æquè, ac senes apoplexiâ laborarent; quod tamen non accidit? Monstratum verò fuit, loco alleg. Epilepsiam nullo modo à pituitâ prouenire, sed potius ab occultâ & acri, cerebrique membranas peculiariter infestante qualitate, quod omnino in infantibus quoque locum habet. Sit enim sanè, vt infantes multam pituitam in capite cumulent, vnde catarrhi suffocatiui, vel alia mala oriuntur: epilepsiam tamen non excitat, nisi *Διαίτης* epileptica concurrat. Et humorem illum, qui epilepsiam excitat, non simpliciter esse pituitosum, sed corruptum, acrem, & prauum; fœda illa vlcera & tubercula, quæ infantibus interdum in capite oriuntur, id satis docent. Hæc enim vlcera & tubercula si euanescant in infantibus, non solum epilepsiæ, sed & mortis sæpe causa existunt.

Signa Diagnostica.

Ipse affectus manifestissimus est.

An verò à lacte vitioso aut corrupto, vel à vermibus, imminetibus variolis, morbillis, vel alijs febribus, vel dentitione proueniant, à signis horum adfectuum suo loco propositis patet. An etiam terror causa sit, adstantes docebunt. Quæ omnia si absint, à primario cerebri affectu malum prouenire, credibile est.

Prognostica.

Prognostica.

1. Est autem epilepsia non solum in omni ætate morbus adeo horridus & fœdus, vt Aretæus scribit, vt si se mutuo in accessionibus spectantes ægroti, quæcunque patiuntur cernerent, non ultra vitam ducere vellent, sed & infantibus periculosum malum, & si infantes admodum paruos, & mox in primâ ætate corripiat frequenter, raro euadunt.

2. Si autem iam adultiores & per longiora intervalla ac certas periodos inuadat epilepsia, ætatis mutatione euanescent, & curatur, de quo Hippocrates, 5. aph. 7. Qui morbo comitiali corripiuntur, ante pubertatem curantur: Post annum autem vigesimum vel vigesimum quintum, ferè vsque ad mortem comitatur. Et Celsus, lib. 3. cap. 24. sæpe morbum hunc, si remedia non sustulerunt, in pueris Veneris, in puellis menstruum interuentu tolli scribit.

3. Epilepsia & motus conuulsui, qui infantes non raro in variolarum & morbillorum principio inuadunt, ex se quidem nihil periculi habent, & modò variolæ ac morbilli erumpant, nunquam amplius nec adultos epilepsia infestat. Si tamen natura in expellendo succumbat, sæpe infantes moriuntur, non epilepsiæ, sed primarii morbi causâ.

Curatio.

Curatio

Curatio autem tam extrâ paroxysmum, seu præseruatio, quàm in paroxysmo, alleg. loco proposita est. Vt quædam addamus, præcauetur, epilepsia, si infanti, quàm primum in lucem editus est, puluis hic cum lacte exhibeatur.

℞. Rad. pæonia maris decresc. Luna collecta Scrup. j. *magister. corall.* Scrup. β. *fol. auri dimidium.* F. puluis. Efficax est & hic puluis,

℞. Margarit. præparat. magist. corallior. rubr. ana Drach. β. *visci q.* Drach. ij. *succini albi* Drach. j. *fol. auri num. vj. sacch. ad pondus omnium.* F. Puluis.

Vel *℞. Rad. pæonia* Drach. j. *sem. pæonia, visci q.* *ungula alcis, cranii hom. præp. succini præp. an.* Scrup. j. *moschi gr. ij.* F. puluis.

Itali, & Florentini præcipuè, quibus hoc malum familiare est, pueros recens natos ferro candente, aut particulâ ligni igniti adurere solent, vbi summa vertebra capiti coniungitur, vel candelæ cereæ accensæ guttam vnâ vel alteram feruentem in eundem locum destillare moris esse, præcauendi epilepsiæ gratiâ, alleg. loc. lib. 1. dictum, eâ proculdubio de causâ, vt cerebrum hoc modo exsicceetur, & per dolorem humor, qui ad cerebrum fluxit, vel fluxurus est, ad occiput trahatur & deriuetur, imprimis si fonticulus ex vitione excitetur, per quem continuò, quicquid in cerebro colligitur, euacuetur. Et scripsit iam olim Celsus, lib. 3. cap. 23. ferro candente in occipitio & infra, qua summa vertebra capiti committitur, adurere duobus locis, vltimum epilepsiæ esse remedium. Verùm enimvero non satis tutò in mollissimis & tenellis infantium corporibus tam generosum auxilium adhibetur; & omnino hîc obseruandum P. Aeginetæ consilium, lib. 3. cap. 13. scribentis, si infans adhuc fuerit, qui epilepsiâ corripiatur, nihil curiosè esse tentandum. Si enim tenera infantium corpora nec purgationem, nec venæsectionem ferunt, quomodo ignem tolerabunt; cum hoc remedium in infantibus continuos dolores vigiliasque excitet, atque ita eorum vires deiciat. Et sit sanè, vt in quibusdam locis, vbi epilepsia per primarium cerebri affectum familiaris est, istud auxilii genus locum habeat: tamen in epilepsia, quæ per consensum partium inferiorum, quæ sæpe infantibus accidit, nihil prodesse poterit; cum auram illam malignam, quæ ex inferioribus ascendit, à cerebro auertere non possit. Verùm de quæst. istâ prolixè tractat Ioh. Baptista Syluaticus, controuers. 87. qui videatur.

Mater imprimis, vt & nutrix, bonam dietam feruet, nec aliquid in cibo sumat, quod hunc morbum infanti conciliare possit, de quo *part. 1. de nutricis, diata*, dictum. Si infans epilepsiæ obnoxius lac ventriculum nimis repleuisse animaduertatur, vt id vomitu reiiciatur, danda opera, quod sit, si lingua infantis comprimatur, vel penna ol. amygd. d. vel olii. illita in fauces intrudatur, quâ ratione interdum paroxysmus tollitur, si fiat in ventriculî à lacte repletionem.

Si à vermibus sit epilepsia, remedia contra vermes lib. 3. *part. 2. sect. 1. cap. 5.* tradita, & quorum etiam postea mentio fiet, vsurpanda, quæ eos enecent, & exturbent, quibus radices pæoniæ, & alia contra epilepsiam remedia addere licet.

Si cum febre coniungatur epilepsia, eam nonnulli fieri statuunt, quia calore absumatur cerebrum & quasi colliquecat, atque inde infans moriatur. Verùm cum infantes in febribus statim in principio interdum epilepsiâ corripiantur; causa hæc locum non habet. Vero magis consentaneum est, Epilepsiam hanc fieri à vapore maligno, ab humore febrim excitante eleuato. Et cum propterea epilepsia superueniens prauitatem materiæ arguat, non mirum est, infantes plerumque tum mori. In curatione autem epilepsiæ talis, non simpliciter ad epilepsiam respiciendum, sed simul ad febrem, nec nimis calida contra epilepsiam exhibenda, sed quæ temperata sunt, vt corallia, smaragdus, vngula alcis, & similia.

In paroxysmo exhibeantur aquæ epileptica, ac ceruix & synciput iisdem, vt aq. lauendulæ & ol. succini fricetur, collo infantis etiam radix pæoniæ, vngula alcis, smaragdus appendatur, aut in vola infantis complicato pugno retinenda dentur.

De

De conuulsione.

Conuulsio.

Quâ ratione conuulsio & conuulsiui motus differant, *lib. 1. part. 2. cap. 28.* dictum. Ad conuulsiuos motus pertinet epilepsia, de quâ modò dictum. In epilepsia nimirum cerebrum magis afficitur; & propterea omnes totius corporis partes conuellantur, & simul omnes sensus interni & externi abolentur; Morus tamen ille deprauatus non ita diu durat, cum cerebrum id quod molestum est, omni conatu excutiat. In conuulsione verò cum materia citra spinalem medullam & in musculorum exortu consistat, omnes partes ita non concutuntur, neque animales actiones ceteræ læduntur. Malum tamen hoc pertinax est. Habet autem ortum ab iisdem causis, quæ *lib. 1. part. 2. cap. 8. & 31. de epilepsia & conuulsione* propositæ. Nonnulli quidem multa dubia hic proponunt: verum cum ea omnia ex hypothesi oriuntur, mirum conuulsione fieri vel à repletionem, vel ab inanitione; de eo verò quid sentiendum sit, *lib. 1. part. 2. cap. 28. quæst. 1.* dictum sit: hic nihil amplius addimus. Hæret verò illa materia plerumque in spinali medulla, & quidem pertinaciter. Et propterea malum periculosum est, & infantes plerumque moriuntur.

Medicamenta ad hunc affectum vtilia, *alleg. loco* sunt proposita. Infantium corpora, & præcipue spina dorsi lauanda est decocto radic. alibæ, lil. albor. pæonia, fl. chamæmelis. Hinc linimento aliquo illinenda, parato ex pingued. human. anser. ol. lumbricor. irino, lil. alb. vulpino, terebinth. mastichino, styrac. calamit. & similibus. Paulus Aegineta *heliotropium* herbam aqua coctam pueris conuulsione laborantibus prodesse scribit, si eâ lauentur.

CAPVT XI.

De Strabismo.

Strabismus.

AD actiones animales læsas pertinet Strabismus, quo infantes nuper nati etiam corripuntur. Estque hoc malum vel natium, ex vitiosa oculorum conformatione; vel ex consuetudine contrahitur, dum infantes in cunis capite luci aut candelæ accensæ aduerso, vel ad latus posito iacent, atque ita oculos continuo luci obuertunt, quò cum infantes collimant, distortionem hanc oculorum efficiunt. Vel etiam à morbo excitatur, dum post frequentem epilepsiam, conuulsis & contractis oculorum musculis, situs hic oculorum vitiosus contrahitur.

Prognostica.

Prognostica.

Si sit à primo ortu Strabismus in infantibus, vix curatur; vt etiam ille, qui epilepsiam frequentem & fortem sequitur. Si verò sit à mala consuetudine, curationem suscipit, dum modò recens malum sit; inueteratum enim vix curatur.

Curatio.

Curatio.

Curatur autem, si lucerna in partem oppositam, quò oculi præter naturam declinant, ponatur; vel aulæa picta & variegata simili modo oculis obiciantur, vt infans fixo obtutu eam adspiciens, in contrarium oculos flectat. Idque tamdiu faciendum, donec assiduo eiusmodi oculi in contrarium motu is in naturalem statum & situm formetur. Potest quoque larua vel cappa faciei infantum obducere, & foramina oculis opposita ita disponi, vt infantes in partem oppositam ei, quò oculos p. n. vergunt, eos dirigere & mouere cogantur. Vide *lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 23.*

CAPVT XII.

De Aurium dolore, inflammatione, humiditate, ulceribus & vermicibus.

Inter morbos pueriles, Hippocrates, 3. *aph. 24.* etiam *ἄτον ὑγρότης*, aurium humiditates, nominat. Cum enim cerebrum infantum sit valde humidum, superflua humiditatis pars quædam interdum per aures euacuatur. Sed raro hoc fit sine inflammatione. Plerumque enim si humores superflui copiose ad aures confluent, inflammatio inde excitatur, cui grauis dolor coniungitur, quæ cum infantum corpore humido non discutitur, sed in pus mutetur, fit, vt postea sanguis, pus & sanies effluat. Interdum & vermiculi in auribus nascuntur, quæ affectio aurium verminatio, & aures verminose appellantur.

Aurium miditas.

De aurium autem inflammatione, vermicibus, & dolore in genere dictum, *lib. 1. part. 3. sect. 3. cap. 2. 4. 8.* quæ ibi videantur. Hoc loco saltem quædam, quæ infantibus propria sunt, afferemus.

Causæ.

Est in infantibus, vt dixi, maximè humidum cerebrum, & excrementa multa cumulat, quæ natura rectè agens per palatum & nares euacuat. Vbi verò eorum nimia copia colligitur, quandoque per aures confluentia dolorem, dolor sanguinis affluxum excitat, vnde postea inflammatio oritur, quæ vbi in pus mutatur, sanies ex eâ effluit & natura postea huic viæ adfuescit, & omnia, quæ in cerebro colliguntur, excrementa per hanc viam deinde euacuat.

Causa.

Signa Diagnostica.

In infantibus humiditatum ex auribus effluxus signa non difficulter cognoscitur, cum sensibus pateat. Dolor verò & inflammatio non ita facile cognoscitur; cum infantes ipsi, quid mali patiantur, narrare non possint: sed colligitur hoc malum ex eo, quòd infantes plorant & inquieti sunt, quòdque, dum aures contrectantur, clamant, & tactum auersantur. Rubedo quoque & color circa aures percipitur.

Prognostica.

1. Malum hoc non negligendum. Dolor enim ipse, qui plerumque coniungitur, cum adultos, vt Hippocrates, 3. *prognost. 1. 16.* scribit, diè septimo iugulare possit, multò magis potest idem in infantibus præstare, in quibus vigilias, epilepsiam, & tandem mortem adfert.

Prognostica.

Præterea quia puerorum aures sunt humidiores, si sordibus his scateant, vermes in iis generantur.

3. Insuper ex continuo humorum adfluxu & sordibus vlceris latus serpentes tandem aurium ossa, & præcipue spongiosa & cavernosa illa, corrumpuntur, & cariola euadunt, & nisi temporis progressu vlceris sanetur, incurabilis surditas inde oritur.

Curatio.

Itaque maturè curatio instituenda. Ac primò quidem si dolor adsit grauior, statim is est sedandus, modò, qui *alleg. loco cap. 8.* propositus est. Fortiora tamen, tenellorum infantum corporibus non conueniunt. Sufficit hic lacte repido aures fouere, vel oleo ros. violar, vel decocto capitum papaueris; aut omni albumen cum lacte aut pauxillo croci auribus indere.

Curatio.

Ad ipsas verò aurium humiditates abstergendas vtile est mel rosaceum, & aq. mellis, quæ per turendâ aurium indantur.

De Dentitione,

Vel oleum ex sem. cannabis recens expressum cum
pauillo vino mistum instilletur,

De Aphthis, vesiculis gingivarum, & inflammatione tonsillarum.

Reliqua alleg. loco
videantur.

Prognostica.

1. Grauis, imò saepe periculosa est dentitio in infantibus

antibus, ob morbos & symptomata, quæ coniungi & superuenire modò diximus, ita vt non pauci febribus aut conuulsione superueniente moriantur: & eò maius periculum est, quò difficilius, & longiore tempore dentes erumpunt.

2. Quibus, cum deates erumpunt, alius crebro demittit, minùs conuulsione tentantur, quàm quibus raro alius subducitur. Hippocrates, *lib. de dentit.*

3. Quibus in dentitione febris acuta accidit, ij raro conuulsionibus tentantur, *Ibid.* Quia febre materia, quæ conuulsionem facere poterat, absuntur.

4. Qui in dentitione bene habito corpore permanent, & graui somno premuntur, periculum est, ne eos conuulsioprehendat. *Ibid.*

5. Quibus hyeme dentes erumpunt, si cætera similiter habeant ij facilius euadunt. *Ibid.* Et quibus dentitionibus hyems superuenit, ij si diligenter curentur facilius ferunt. Rhases tamen, in *continent.* scribit dentitionem, quæ sit vere, esse minùs molestam. Verùm proculdubio ad diuersa respexerunt autores hi. Hippocrates quidem ad ipsum virtutis robur, quod hyeme, ob caloris natui vigorem, maius est, & ita facilius dentes protrudit, si cætera omnia rectè sese habeant, & infantes ab externis aëris iniuriis defendantur. Rhases contra ad laxitatem gingiuarum, quæ vere & æstate maior est.

6. Non omnes dentibus erumpentibus conuulsione tentati moriuntur, plerique etiam sequantur. *Ibid.*

7. Dum infantes caninos dentes edunt, peius habent ac grauius laborant; quia illi acutiores & grauiore dolores infantibus inferunt.

Curatio.

Curatio.

Quâ ratione autem, vt dentitio facilius fiat, curari possit, supra, *alleg. loco*, dictum. Vt quædam addamus, cum difficilis dentitio proueniat à densitate & crassitie gingiuarum, danda opera, vt laxentur & emolliantur gingiæ, vt facilius dentes erumpere possint, quod emollientia præstant; deinde vt dolor & inflammatio, si quæ adsit, leniatur, quod refrigerantia præstant, quæ tamen sola, ne gingiæ adstringant, usurpari non debent, sed emollientibus admisceri, tritentur ergo gingiæ digito melle illito, vel melle cum butyro mixto, aut *candela ex cerâ virginea* infanti masticanda detur. Ita enim gingiæ laxantur, ac pruritus lenitur. Vel inungantur gingiæ *mucilage sem. cydon. aq. malæ* paratâ; vel *cerebro leporino*.

Extra quoque foueantur maxillæ decocto *althææ, chamæmeli, anethi*. Vel *succo malæ & butyro ss.* aut *melle passulato & butyro ss.* Vel *mucilage sem. cydon. & althææ*, cum *vitellis oui* mistâ.

Si inflammatio gingiuarum adsit, frigida, vt *succus solani, lactuca*, addantur.

Maxillæ quoque emollientibus foueri possunt, & si dolor sit vehementior, *succo solani cum ol. ros.* inungantur.

Nutrix ipsa, dum infantes dentiunt, bonam dietam obseruet, victusque sit temperatus, & potius ad frigidum, quàm calidum declinet. Et si enim ratione ipsius dentitionis calida dieta nutricibus imperanda videtur, cum Aristoteles, 7. *de hist. an. cap. 10.* & 5. *de gen. animal. cap. 8.* scribat; Qui calidiore lacte vescuntur pueri, iis properat ortus dentium: tamen de tempore saltem dentitionis Aristoteles loquitur, in ipsâ dentitione verò victus frigidior commodior est ob febrem, quæ hoc modo vel minuitur, vel præcauetur. Vtetur itaque nutritrix sorbitionibus ex *hordeo*, vel *aue-nâ* paratis, ouis sorbilibus, prunis, lactucâ, endiuia; à salis verò, acribus & mordacibus abstineat; vt & vino. Reliqua videantur loco allegato.

CAPVT XV.

De Vinculo lingue soluendo, & ranulâ sub linguâ.

Accidit quoque non raro, vt in infantibus à primo ortu lingua vinculo suo arctius adstringatur, vt satis extendi & liberè exseri non possit. Interdum etiam eò loci, vbi linguæ frenum est, tumor mollis & albus apparet, quem *ranulam* appellant. De quibus vitiis cum *lib. 1. part. 3. sect. 5. cap. 4. & 5.* actum sit, ea, quæ ibi dicta, hic repetere nolo: pauca saltem addo.

Linguæ adstrictio seu linguæ ligatio Chirurgia commodissimè curatur. Solent quidem interdum obstetrices statim edito infante, vel vnguibus rumpere, vel nummi acie dissecare hoc vinculum: sed sæpe hoc sine necessitate agunt, & in operando errant. Commodius ergo Chirurgus perito res committitur. Quia tamen operam hanc infantes non facile admittunt, & facile fieri potest, vt sectio ista vterius, quàm pars est, fiat, aut et si ea rectè facta sit, labia vulneris non statim coeant, linimentum hoc commodè adhibetur.

℞. Farina hordei Vnc. ss. Misc. cum mellis despumati q. s. & lento calore humiditas omnis exhalet, vt in puluerem redigi possit. Postea ℞. vitell. ouor. ad duritiem coctior. & vase clauso in furno exsiccatorum, vt in puluerem redigi possint, Drach. j. thuris, mastiches an. Scrup. j. alumin. vli. gr. vj. Pulueriscentur omnia, cum melle rosac. F. Linimentum.

Ranulam verò sub linguâ quod attinet, sunt sub lingua venæ satis conspicuæ & amplæ, quæ interdum sanguine vitioso replentur. In his ergo si in infantibus humor pituitosus colligatur, atque ex iis transfudet, & intra carnis meatus ibi hæreat, ex eo & sanguine tumor hic q. fungus in arboribus generatur. Cum verò, si diu duret incrementum sumat, balbutienti inducere, & vocem intercipere possit, maturè ei occurrendum. Quapropter medicamentis *alleg. loc.* propositis, vt *sale armoniaco*, vel *sale & thure* mistisitem *pulvere saluæ* aut *origani* cum *mel. ros.* misto, quibus spir. vitriol. gutta vna atque altera addi potest, tumor abigendus.

Vel *℞. Off. sepia, salis gemma, piper. ana Drach. j. spongia vsta Drach. iij. F. puluis*, quo tumor fricetur, vel cum melle linimentum, quo tumor illinatur. Sub mento verò emplastrum apponi potest, paratum ex *sterc. anserin. & mellis* partibus æqualibus, in vino ad vini consumptionem coctis.

CAPVT XVI.

De Catarrho, tussi, & difficili respiratione.

Quidem de catarrho *lib. 1. part. 2. cap. 34.* de tussi *lib. 2. part. 3. cap. 5.* & difficili respiratione *cap. 1.* actum fuit. Quia tamen inter infantum morbos ab Hippocrate, 3. *aph. 24.* tusses, & *ibid. aph. 26.* asthmata seu anhelationes nominantur, ista symptomata hic prætermittenda non sunt. Quia verò aliqui à Catarrho ortū habent, de iis coniunctim hoc capite aliquid breuiter dicemus.

Causa.

Ortum autem habeant catarrhi in infantibus à naturali eorum constitutione, seu humidissimâ cerebri temperie, ob quam facile in eo multa excrementa cumulantur. Accedit his *adspexia* infantum, cum lactis

lactis copia nimia ventriculum onerat, unde vapores multi in caput adscendunt, cerebrumque replent. Cerebrum ergo si excrementitiis humoribus repleatur, & vel ab externo aëre frigido, cui in utero infantes non sunt adfuerunt, vel à caliditate, dum nimis calidè lauantur, aut pluribus calidis tegumentis eorum capita inuoluuntur, materia in capite funditur & agitur, ad nares, aut ad fauces, aut etiam pulmones copiosius descendit. Excrementitii ergo hi humores, si per nares euacuari non possint, in asperam arteriam delabuntur, & tussim excitant. Si itidem in pulmonum bronchia descendant, difficilis respiratio, seu anhelitus difficultas, quam Hippocrates, *alleg. aph.* asthma appellat, excitatur. Cæterum cum infantes sæpe ex *adspayia* in primis viis multos crudos humores cumulent, & hypochondria inflata, ac tumida habeant, accidere quoque posse puto, ut, sicut *lib. 2. part. 3. cap. 2.* dictum, crudi humores per hepar, seu ex cruditate & crasso chylo in hepate genitus sanguis pituitosus, per venam arteriosam in pulmones effundatur, & bronchia pulmonis comprimens respirationem difficilem seu asthma excitet.

Signa Diagnostica.

Ipsa hæc symptomata facile cognoscuntur. An verò humor sit frigidus vel calidus, deprehenditur ex eo, quod si humor est calidus, catharrus est tenuior, sapius infantes sternunt, facies est floridior, faucesque rubent, & ex ore infantum vapor calidus exhalat, quem & nutrices in papillis percipiunt. Si verò humor sit frigidior, crassior est, infantesque non sternunt, nec rubedo in facie aut faucibus, nec calor in ore deprehenditur. An verò difficultas respirationis sit ex materia à capite descendente, an verò ex sanguine pituitoso, è venis ad pulmones adscendente, cognoscitur ex eo, quod si à capite descendit, catarrhus & simul tussis adest, & inter respirandum stertor quidam ac sonus percipitur, dum aër non liberè, sed per obstructa pulmonis bronchia transit. Si verò sit ab humore pituitoso ex hypochondriis adscendente, catarrhus & tussis abest, & hypochondria sunt inflata ac tumida.

Prognostica.

1. Catharrhi hi, & inde sequens tussis, ac difficilis respiratio, in infantibus non negligenda sunt; cum tussis non solum vigilias & vomitus frequentes excitare, sed & herniam inducere, imò catharrhi suffocationem & mortem adferre possint.

2. Non autem ita facile curantur; cum in infantibus non omnis generis remedia adhiberi possint, neque iidem materiam expectorare atque exspuere valeant.

Curatio.

Quas Indicationes Catharrus, tussis, & difficilis respiratio suppeditat, *alleg. loco dictum.* Verum cum non omnia remedia ibi proposita infantibus adhiberi possint, ut mirer, nonnullos pilulas & bolos infantibus præscribere; saltem quædam infantibus utilia & commoda adferemus. Danda autem in primis opera, ut intemperies, quæ materiam suppeditat, emendetur, & humoris ad pectus adfluxus impediatur. Et cum infantes multa medicamenta nec sumere, nec ferre valeant, & natura ipsa plerumque sine medicamentorum ope humorem catharrhi causam concoquere, atque ita catharrum sistere soleat, modò recta diætæ ratio obseruetur, in primis danda opera, ut nec infans, nec nutrix in diætâ quicquam peccet, & proinde infans nec lacte, nec alio cibo ventriculum repleat, sed ei potius aliquid à cibo subtrahatur. Nu-

Dan. Sennert. Tom. III.

trix verò ab acerbis, salsis, acidis, & omnibus, quæ vapores ad caput multos mittunt, abstineat. Commodum quoque fuerit, nutrici decoctum aliquod pectorale exhibere.

Ut *℞. Ficum, iunbar. an. num. x. sebesten. num. xxx. passul. enucl. Drach. x. glycyrrh. Drach. ij. capill. ♀. hyssopi, violar. an. vnc. s. Coq. in ℥iij. aquæ, ad tertiam part. consumptionem.*

Medicamenta quod attinet, ut alius laxa seruetur, curandum, eamque melle, vel syr. ros. solutio, cassia, manna, vel clysterib. sollicitare, utile fuerit. Commode quoque exhibetur cochlear j. ol. amygd. dulc. rec. expressi, cum saccharo cando mixti, quod non solum ventrem laxat, sed & tussim sedat. Vel linguâ compressâ vomitus prouocetur. In primis verò alui laxatione opus est, si difficultas spirandi à repletionem ventriculi & hypochondriorum proveniat, & tum etiam lini semen cum melle & momento sem. cumini exhibere conuenit. Postea exhibeatur succus feniculi cum lacte, vel syr. iunibini, capill. ♀; & si materia sit crassior, de hyssopo & prassio. Vel emulsio amygd. d. & pinearum cum aq. scabiosæ, vel aliâ conueniente facta, & saccharo cando dulcorata exhibeatur. Vel eclegma aliquod ex spec. diaireos s. diatrach. frigidi, sacchara penidio, cum syr. iunibino paretur; vel ex melle, oleo amygd. dulc. & succo glycyrrhizæ ac feniculi. Utile est & semen gossypii, bombacis vulgò vocant, excorticatum, cum vitello oui & ol. amygd. d. ac saccharo penidio mixtum, pro linctu datum. Grandiusculis iam romula ex spec. diaireos s. diatrach. frig. cum extr. glycyrrh. & vnâ vel alterâ guttâ ol. feniculi dari possunt.

Si tamen catarrhus sit calidior, emulsio sem. 4. frig. maj. cum aq. maluæ parari, eique spec. diatrach. frig. addi possunt.

Extra verò ad exiccandam materiam catarrhosam, stupa cannabina super prunis calefacta, & puluere ros. rubr. ac thuris confersa imponatur.

Pedes quoque infantum lauare aquâ, vel apud nos cereuisiâ, in quâ herbæ cephalicæ coctæ sint, & postea plantas pedum pinguedine lucii, vel seuo hircino aut ceruino, vel ol. lautino aut costino inungere utile est.

Et quia interdum catharrhi ad fauces & asperam arteriam delabuntur, quod nares in infantibus obstructæ sint, si id accadat, nares supremæ inungantur butyro s. s. vel ol. amygd. d. aut amararum, prout opus, aliquoties de die.

Vel *℞. Succ. betæ, maiorana an. Drach. ij. alfinæ vnc. s. ol. amygd. d. vnc. j. Misc. & nares eo inungantur.*

Vel naribus butyrum s. s. pisi magnitudine indatur.

Vel naribus ocymum. caryophyllatum, aut maiorana admoueatur, ut sternutatio exciteretur, & materia, quæ per asperam arteriam defluit, per nares excernatur.

Tandem nonnulli ad respirationem faciliorem reddendam pectus butyro s. s. vel pingued. gallinæ, vel ol. chamæmel. aut amygd. d. illinunt.

C A P V T XVII.

De Singultu.

De Singultu actum in genere *lib. 3. part. 1. Singultus.* *sect. 2. cap. 10.* Singultus autem accidit infantibus ex alimenti in ventriculo corruptione, aut ventriculi à lacte repletionem, aut ventriculi ab externa aëris refrigeratione. A quibus causis omnibus, cum expultrix facultas ventriculi in infantibus offendatur & irritetur ad id, quod sibi molestum, expellendum, hunc motum conuulsioni similem

T : similem

similem instituit. Aliæ singultus causæ, quæ à nonnullis hic plures recensentur, & alleg. loco fuerunt propositæ, in infantibus plerumque vix locum habent.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus ipse per se manifestus est. Quod verò infans ventriculum lacte nimis repleuerit, cognoscitur ex nutrice, ventriculi tumore, & quod singultum tale vomitus sequi solet. Si ex lactis corruptione sit singultus, cognoscitur è suis signis; quod nutrices lac vitiosum habent, infantes dolent ac plorant, fecesque alui etiam corrupti lactis indicium exhibent.

Prognostica.

Prognostica.

1. Singultus in infantibus plerumque nihil periculi habet, & causâ sublatâ cessat.
2. Si tamen causâ sit tantæ vehementiæ, ut reliquo nervoso generi communicetur, & ita epilepsia, vel aliæ convulsiones aut convulsivi motus coniungantur, plerumque lethale est.

Curatio.

Curatio.

Si ab alimenti corruptione proveniat singultus, commodissimum est, ut cibus vomitu reiiciatur, & propterea ad eum ciendum, lingua digito comprimatur, vel pennâ oleo illitâ fauces illinantur, & postea ventriculus calefacientibus roboretur, ac de lacte & cibo aliquid subtrahatur.

Si ex lactis corruptione & vitio fiat singultus, lactis vitia, ut suo loco dictum, emendanda, & lac corruptum syr. vel melle ros. solutio ex ventriculo abstergendum. Postea infanti *conserua ros. rubr.* cum pulv. corall. vel bolo Arm. exhibeantur. Si à refrigeratione sit singultus, ventriculus cum internis tum externis medicamentis calefaciendus. Exhibeatur infanti syr. de mentha, de betonica: foueatur ventriculus decocto fol. mentha, origani, absinthii, radic. cyperi, & postea inungatur ol. mentha, mastichino, anethino, vel imponatur cataplasma ex mentha & sem. anethi trito, cum ol. mastichino.

Vel mastiche & thus cum album. oui, orificio ventriculi imponatur.

Vel ℞. Mastich. vnc. j. thuris, sem. anethi an. Drach. ij. camini Drach. j.

Pulueriscentur & cum succo mentha mixta, ac stupâ cannabinâ excepta ventriculo imponantur.

Est & alius affectus singultui cognatus, quem Mercurialis etiam ad singultum refert, qui infantibus plorantibus accidit, ubi cum insigni senitu, & singultu quasi plorant, ita, ut ipsis etiam interdum vox intercipiatur.

Causam autem huius affectus, qui inter plorandum infantibus accidit, Mercurialis esse putat, quod pueri vehementes animi passionibus habent, præsertim verò iram & voluptatem. Vbi verò vehemens sit passio, vehemens quoque in corde sit agitatio, atque ubi magna facta est agitatio, spiritus magno impetu emittitur; qui cum confertim exire nequeat, intercipitur, atque interceptus quasi subsultans, dum egredi vult, singultum edit.

Verum enimverò affectus iste propriè singultus non est, neque in ventriculo accidit, sed si cui appellare libeat singultum, ille est, cuius Aristoteles, *sect. 33. problem. 1.* mentionem facit, & à pulmone provenire dicit. Et de hoc singultu vera esse non potest sententia Plateri, quam, *tract. 1. Prax.* habet, ubi diaphragmati singultum tribuit. Verum non oritur ventriculo primariò affecto, & diaphragmare contra-

cto, sed, ut Mercurialis rectè scribit, ab animi adfectibus, irâ scilicet, & dolore, in quib. cum magna sit spirituum agitatio, illi non, ut vult Mercurialis, dum magno impetu & confertim exire conantur, intercipiuntur, sed quia à corde vicino ad diaphragma ruunt, unde eius convulsio quædam quasi accidit, à quâ cum eius motus impediatur, respiratio interdum cessat, & spiritus in infantibus planè interdum vocem clangoriam, spiritu subito erumpente, edunt. Cessante verò animi adfectu, etiam hoc symptoma cessat. Matres tamen, dum spiritus intercipitur, manu dorsum infantis percutere solent, procul dubio ut spiritus vel vapor ille, qui motum diaphragmatis & respiracionem impedit, dissipetur.

CAPITULUM XVIII.

De Vomitu.

DE Vomitu in genere actum fuit; *lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 12.* In infantibus is sit, vel à copiâ lactis, quod auidè suxerunt, quæ frequentissima ferè causa est vomitus in infantibus: vel eius prauitate, vel ob vermes, à quibus pravi humores in ventriculum regurgitant. Potest quidem & à pituitâ in ventriculum delabente vomitus excitari, sed rarius hoc fit in infantibus. Facit tamen in infantibus ad vomitum frequentiorē & ventriculi debilitas, quæ ab eius humiditate & laxitate provenit. Ut enim siccitas maximè facit ad retinendum: ita laxitas retentioni obest; unde accidit, ut in infantibus ventriculus à copiâ lactis facillè offendantur, & ad vomitum concitentur.

Signa Diagnostica.

Si à copiâ lactis sit vomitus, id nutrix facillè præfaciet, & post vomitum infantes melius habent. Si ex corruptione lactis oriatur, id ex eius, quod vomitu reiicitur, qualitate cognoscitur, estque flavum, viride, vel alterius vitiosi coloris, odoremque pravi habet, ipsumque lac nutricis non satis bonum est. Vermes suis signis cognoscuntur.

Prognostica.

1. Vomitus in infantibus plerumque nihil periculi coniunctum habet, estque vulgata quidem inter fœminas sententia, eos infantes esse viaciore, qui à primo ortu interdum vomunt. Neque ratione caret hæc opinio. Cum enim infantes nuper nati aliquid vitiosi humoris in utero collecti in ventriculo habeant, ac nouo alimento non sint adfueri, præterea ipsorum ventriculus laxus, humidus ac debilis sit: facillè fieri potest, ut ex lacte, quod sæpe infantes nimis auidè, sugunt, cruditas in ventriculo generetur, vel lac corruptatur. Itaque si collecti vitiosi humores vomitu reiiciantur, commodius ac salubrius est; quàm si retineantur, & in penitiores corporis partes distribuantur.

2. Si à copiâ lactis sit vomitus, minus habet periculi, & plerumque post vomitum infantes melius habere solent.

Si verò è corruptione lactis sit, peior est; cum interdum alia symptomata attrahere solet.

4. Si vomitus diu daret, periculosum est; cum atrophie, imò tandem mortis causa esse possit.

5. Si alba & pituitosa reiiciantur, tutius est, quàm si crocea, viridia, aut subnigra.

Curatio.

Si à copiâ lactis sit vomitus, infans non sæpe lætetur, & de lacte ei aliquid subtrahatur.

Si à

Si à lactis corruptione sit vomitus, lactis vitium emendetur, vt supra dictum, & quod corruptum est, abstergetur syr. vel melle ros. solutio.

Vt tamen ventriculus infantis, qui humidus & laxus est, roboretur, Syrupus mentha, cydonior. exhibeatur.

Vel ℥. Ligni aloës, corallior. mastich. an. Drach. ℥. galanga Scrup. ℥.

Cum syr. cydon. Misc. in formam linctus.

Vel puluis cum lacte materno aut nutricis exhibeatur.

Si humor sit acris & calidus, exhibeatur syr. granator. ribes, coralliorum.

Extra imponatur ventriculo empl. de crusta panis, cerotum stomachale, vel crusta panis vino maluatico madida.

Vel ℥. Ol. mastich. cydon. mentha, absinth. an. Vnc. ℥. nuc. mosch. expr. Drach. ℥. pulueris caryophyllor. Scrup. j. Misc.

Vel ℥. Ol. nuc. mosch. expr. Drach. j. destill. mastich. Drach. ℥. mentha gutt. iij. Misc.

Vel ℥. Fl. ros. rubr. M. ℥. mentha p. j. rad. cyperi, granor. myrti an. Drach. ij.

Coq. in vino rubro, quo spongia imbuatur, & ventriculo imponatur.

Vel ℥. Micam panis albi tosti, & aceto madefactam, vitellos ouor. ad duritiem coctos. num. iij. Adde mastich. thuris, gummi Arab. an. q. s. Cum succo mentha.

F. Emplastrum.

Vel ℥. Mastich. thuris, fl. ros. rubr. an. Drach. ij. caryophyllor. Scrup. j. Cum succo vel aq. mentha.

F. Cataplasma.

Si lac calidius sit, ventriculus inungatur ol. ros. myrtido, cydoniorum.

Vt ℥. Ol. ros. myrtini an. Vnc. j. acet. Drach. ij. pulu. coral. santal. omnium an. Drach. ℥. Misc.

Vel ℥. Mastich. fl. ros. rubr. an. Drach. ij. balauft. Drach. j. panis tosti & acet. rosac. madefacti iterumque expressi. Vnc. j. ℥. ol. ros. q. s. F. Cataplasma.

A proprietate occulta corallium prodest, & propterea infantium collo ad vomitum prohibendum appenditur.

CAPVT XIX.

De Torminibus Ventris.

Requentissimum quoque, quo infantes laborant, malum sunt ventris dolores & tormina, quæ nunc sola, nunc cum alui fluxibus variis infantibus molesta sunt.

Causa.

Tormina in infantibus ferè solùm à lacte proueniunt, & quidem dum ex eo vel flatus, vel humores acres generantur. Si enim copia lactis in infantibus ventriculum oneret, cruditates & flatus inde proueniunt; quod etiam accidit, si nutrices cibis, qui flatus generare solent, vtantur, aut si venter infantium ab aëre frigido lædatur. Si verò lac in ventriculo corruptatur, vbi ad intestina descendit, ea vellicat ac mordicat, & dolorem in iis excitat. Idem faciunt & vermes in intestinis hærentes.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur tormina ventris & dolor in infantibus, quod infantes sunt inquieti, & continuò plorant, mammas auersantur, nunc huc, nunc illuc se iactant. Si à flatu sit dolor, interdum remittit, interdum acerbatur, venter inflatur, rictus & ventris crepitus eduntur. Si sit ab humore, dolor ferè continuus est, & quidem si à pituitoso & viscido, alius ferè obstruitur, & feces mucosæ sunt.

Dan. Sennert. Tom. III.

Si verò à lacte corrupto & biliosis ac acris humoribus sit dolor, fluxus alui plerumque coniungitur, & quæ excernuntur, sunt crocea vel viridia.

Si à vermibus sint dolores, signa cruditatis, flatuum, vel corrupti lactis absunt, signa verò vermium adsunt.

Prognostica.

1. Dolores hi, si diu durent, vires deiciunt, & interdum conuulsiones ac epilepsiam excitant.

2. Sunt verò grauiore, qui à lacte corrupto & acris humoribus proueniunt. Periculosi quoque qui à vermibus.

Curatio.

Si à flatibus & crudis humoribus hæc tormina ortum habeant, & alui obstructa sit, commodissimum est, vt Clyster iniiciatur.

Vt ℥. Parietar. fl. chamam. an. M. ℥. Coq. in brodio carnis. Colaturæ ℥. Vnc. iij. vel iij. mellis rosati colati Vnc. j. vitell. oui dimid.

F. Clyster, qui etiam infanti mensem vnum vel duos nato tutò iniici potest. Vel infanti ol. amygd. recens expressum (cui absterfionis & saporis gratiâ aliquid sacchari addi potest) horâ vnâ ante cibum exhibeatur, quod & aluum laxat, & dolorem lenit.

Ioh. Heurnius, meth. ad prax. lib. 2. cap. 26. scribit, se vsu comperisse, à seminis anisi Scrupulo j. crasse comminuto, iam recens natos puerulos commodissimè à viridi bile, & fedâ pituitâ purgari, si cum pulvere saccharatam sumunt, primò cochleari indatur, ac illis exhibeatur: clamosos quoq; ventris dolores illud sedare.

Extra quæ leniter calefaciunt, attenuant, dissipant, & laxant, atque ita simul anodyna sunt, vsurpanda. Eapropter oleo anethino venter infantis largiter inungendus. Vel parietaria contusa, & ol. communi vel chamamel. mixta, ventri imponatur; vel fomentum ex parietaria vel fl. chamamel. paretur.

Vel ℥. Fl. chamamel. summit. anethi an. M. j. sem. lini. fenigr. an. Vnc. ℥. Coq. in vino, quo bis die ante cibum venter foueatur.

Si verò à lacte corrupto & humoribus acris sit dolor, abstergentia vtilia sunt. Exhibendus ergo syr. ros. solutius, vel mel. ros. solutium, vel syr. de cichor. cum rhabarb. vel clyster ex fursurum & parietar. decocto, ac syr. ros. sol. iniiciatur.

Vel ℥. Decocti hordei Vnc. iij. vel iv. ol. anethini Vnc. j. vel j. vitell. oui j. F. Clyster.

Extra verò ol. rosaceum, cum anethino & chamamel. mistum adhibeatur.

CAPVT XX.

De Ventris & hypochondriorum inflatione.

Non rarò accidit, vt infantibus hypochondria & venter sub costis nothis intumescat, & quasi inflatur, vulgò appellatur das Hertzgespan. Ortum autem habet hæc hypochondriorum inflatio ab adstipia infantium, dum plus lactis sugunt, vel alterius cibi sumunt, quàm rectè concoquere possunt, vnde crudi humores & flatus in ventriculo, & locis vicinis cumulantur, vnde is & hypochondria inflantur & intumescunt.

Ventris & hypochondriorum inflatio Causa.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hæc affectio, quod ventriculus & hypochondria sunt dura & inflata quasi, & infantes angustiam, & oris ventriculi compressionem habent, ac Cardiacam quasi patiuntur, & difficili respirazione laborant.

Signa.

T 3 Progn.

Prognosticum.

Prognosticum.

Malum hoc non difficulter curatur, modò recta diætæ ratio obseruetur.

Curatio.

Curatio.

Itaque à cibo aliquid infanti subtrahendum, vt cruditates concoquantur, nec lac ipsis, vel cibus alius præbendus, donec prior concoctus sit. Deinde vtile est, vt crudi humores euacuentur, quod commodissime fit *melle ros. sol.* exhibito. Vulgò scemina nostrates decoctum vel aquam cardiacam, aut auriculam muris, vsurpare solent. Et quidem Cardiacam quod attinet, rectè hoc fit, quia nomen hoc accepit, non quod cordi, sed ventriculi orificij, quod antiquis Græcis, teste Galeno, 2. meth. med. cap. 2. *καρδία* nominatur, compressioni & angustia, atque anxietati exinde excitata, de qua lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 15. actum, medeatur. Obstructiones enim aperit, & pituitam deterget. Auricula verò muris quomodo commodè in hoc adfectu adhiberi possit, non video; imò ne cum damno eius decoctum infantibus exhibeatur, metuo; cum adstringat, & obstruat, & propterea rupturæ vasorum ac sanguinis spatio ac fluxui inde orto vtilis sit. Exhibetur quoque commodè infantibus *pulus ex rad. paonia, iros, sem. cumini, sesami*: vel ex puluere cum melle aut *ol. amygd. dulc. aut sacch. F.* Linctus.

Hypochondria verò extra foueantur decocto *cardiacæ, fl. chamameli, sem. cumini*: vel cataplasma ex his paratum imponatur. Aut hypochondria inungantur *ol. chamamel. ruiaceo, laurino*.

CAPVT XXI.

De alui fluxu.

Diarrhœa.

Diarrhœa quoque & alui profluvium faris familiare malum est infantibus. Idque primò accidit dentitionis tempore, vt Hippocrates, 3. aph. 25. scribit. Et quidem ob coctionem turbatam, & alimenti corruptionem. Accedit enim plerumque febris dentitioni, atque ita calore præternaturali coctio læditur. Deinde vigiliis nimis, quas parit dolor, coctio turbatur, quæ aliàs somno adiuuari solet. Tertio doloribus calor ad coctionem alimenti necessarius à ventriculo auocatur, atque ita coctio turbatur. Quarto calor febrilis humores agitare & fundere solet, qui ad aluum ruentes, fluxum eius excitant. Tandem etiam ob febrim, quæ dentitioni coniungitur, infantes plus fugunt, vel bibunt, quàm par est: imò ipsæ nutrices plerumque, sed malè, vt infantes plorantes placent, eosque ad fomnum disponant, sapius, quàm par est, iis mammam præbent: atque ita dum cibus & potus iste non rectè coquitur, crudus vel corruptus per aluum sapius eiicitur. Mercurialis, de morb. puer. lib. 2. cap. 25. aliam adhuc causam fluxus alui, qui in infantibus dentitionis tempore accidit, addit, dum scribit; dentitionis tempore in gingivis à dolore calorem præternaturalem excitari, à quo attrahantur humores ad eas partes, qui ibi putres, falsi & acres redditi, nec non ad stomachum deinceps, & intestina præcipitati, mirificè expultricem facultatem excitent, & consequenter alui fluxum inducant. Aliis hoc probabile non videtur. Primò, quia humores illi attracti non morantur in ore aut gingivis, sed vel ad thoracem, vel ventriculum delabuntur. Secundo, quia dentes & gingivæ à lactis continuo vsu leniuntur & temperantur. Tertio, quia in pueris humidissimis tantus calor esse non possit, qui acrimoniam & faldedinem illam possit producere. Quarto, quia si humores illi tam acres & falsi essent,

vlcera generarent in ore. Verum etsi Mercurialis sententia simpliciter accepta locum vix habere possit, neque sit credibile, in ipso infantium ore humores ita acres, falsos, imò putres reddi posse, vt in ventriculo & intestinis facultatem expultricem excitare, & hinc alui fluxum inducere possint: tamen cum in ipso ore cibi aliquam alterationem accipiant, in infantibus verò in dentitione gingivæ valde alterentur, imò sæpe inflammentur, vt etiam calidum expirant infantes dentientes; lac verò facillè mutetur, & corrumpatur; non impossibile videtur, vt lac, quod avidius sugunt infantes, aut etiam alij cibi, quos assument, in ore aliquam, eamque pravam alterationem suscipiant, atque ob eam postea facillè in ventriculo corrumpantur, & corrupti expultricem facultatem intestinorum & ventriculi stimulent.

Interdum tamen extra dentitionis tempus infantes alui profluvio corripiuntur, cum vel ventriculus & intestina ab externo aëre refrigerantur, & propterea coctionem alimenti non rectè perficiunt; vel etsi ventriculus sese bene habeat, is tamen à copia cibi aut potus oneratur, unde cruditates, & cibi corruptio sequitur, crudique & non satis cocti, aut corrupti cibi si non vomitu reiiciuntur, per aluum excernuntur, eamque ad crebram deiectionem inuitant. Potest idem fieri vel ob lactis & alimenti prauitatem, ob quam vitiosus chylus in ventriculo generatur, qui naturam ad excretionem crebram stimulat. Intestinorum tamen humiditas & laxitas interdum etiam alui profluvium excitare potest, ob quam retentrix, quæ siccitate maxime gaudet, læditur, quâ lasa expultrix postea in consensum trahitur. Humiditas autem ista habet ortum sæpe ab humore acti in ventriculo, & ex ventriculo in intestina delabente. Et quidem istis causis, siue copia, siue prauitate, siue humorum à capite defluxu, ventriculus & intestina interdum sese rectè initio habent: à causis tamen istarum vi & continuatione tandem intemperiem contrahunt, ob quam cibi vel crudi & inconcocti, vel corrupti per aluum crebro excernuntur.

Signa Diagnostica.

Ipse fluxus per se patet. An verò ex dentitione, an verò alià de causâ accidat, ex signis dentitionis, quæ supra proposui, præsentibus vel absentibus colligi potest. Si ex intemperie ventriculi vel intestinorum fluxus alui ortum habeat, cognoscitur id ex eo, quod signa aliarum causarum absunt, & causæ aliquæ externæ quæ intemperiem frigidam vel humidam, ventriculo vel intestinis imprimere potuerint, præcesserunt. Si ab humore à capite descendente fluxus fiat, ex ipso catarrho præsentè id cognoscitur, fecesque sunt spumosa. Qualis etiam sit materia, quæ excernitur, facillè cognoscitur. Si n. sint humores crudi, cibi non concocti excernuntur, ructus adsunt, & excrementa sunt pituitosa & alba. Si verò humores sint calidi, ac cibi corrupti, quæ excernuntur sunt flava, vel viridia, fetida, & tormina ventris maiora adsunt.

Prognostica.

1. Quod Celsus in genere de fluxu alui docet, vna die fluere aluum, atque etiam pluribus, sæpe pro valetudine esse, modò febris absit, & malum intra septimum diem finiatur, id etiam in infantibus verum est. Et propterea fluxus alui in infantibus, si cum bene ferant, non statim sistendus, cum sæpe humores in ventriculo corrupti per eum commodè euacuentur, qui si detineantur, graua mala excitare solent.
2. Vnde etiam Hippocrates, lib. de dentit. scripsit; Quibus cum dentes erumpunt, aluus sæpius deiicitur, minus conuulsione infestatur.

3. Si

3. Si tamen infantes fluxum non bene ferant, ac ad oblatos cibos sese malè habeant, viresque deiciantur, fluxus nimis diuturnus sit, & atrophica infantes corripant, omnino sistendus.

4. Periculosus etiam est alui fluxus in infantibus, si per febres actus accidat, ut & si nigra eiciantur.

Curatio.

In curatione autem primò attendendum, an infans adhuc lac fugat, nec ne; deinde an dentes erumpant, vel non. Si enim lac adhuc fugat, cura non saltem ad infantem, sed & ad matrè aut nutricem dirigenda, & præcipuè videndum, an lac bonum sit, nec ne. Si enim lac vitiosum sit, eius vitium corrigendum, aut si id statim fieri non possit, nutritrix mutanda. Ipsi quoque cibi subadstringentes exhibendi. Abstineant vero nutritrices à fructibus, & cibis crudis, ac difficilis coctionis. Si verò infans amplius lac non fugit, cura saltem ad infantem dirigenda. Siue autem lac fugat infans siue non, humores vitiosi, qui euacuantur, non intempestivè supprimendi. Inprimis in dentitione non facilè aluus sistenda; cum ab iis, quæ lædere potuerint, corpus expurgeretur, quæ retenta febrem augere, & alia mala inducere possint, sed naturæ negotium committendum; inprimis si fluxus sit non adeo copiosus, & infantes eum bene ferant: aliàs causæ, unde fluxus pendet, tollendæ, humoresque simul abstergeri iis medicamentis, quæ adstrictionem post se relinquunt, ut syr. vel melle ros. solutio, conservæ ros. cum mannâ paratâ quæ in Inst. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 10. est descripta. Vel iniciatur talis clyster.

℞. Decocti sem. milii, myrobalan. omnium, an. vnc. ij. vel iij. syr. ros. simplicis infus, vnc. j. vel ij. F. Clyster.

Vbi humores sunt abstergi, si causa sit calida, exhibeatur syr. de rosis siccis, cydonior. myrtinus, corallior. ribes; vel detur pulvis ex margaritis, coralliis mastiche, C. C. flor. ros. rubrarum.

Vel pulvis myrtillorum cum momento sang. drac. exhibeatur.

Vel semen oxylapathi cum vitello oui super igne subige & exhibe.

Vel ℞. Fl. verbasci, ros. rubr. an. p. j. rad. consolid. maj. tormentill. an. Drach. j. Coq. Colaturæ ℞. vnc. iij. syr. ribes vnc. j. Misc.

Vel ℞. Nuc. moschat. mastich. ana Scrup. j.

Exhib. cum succo cydonior. mista. Extra verò venter inungatur ol. myrtino, ros. mastichino.

Ut ℞. Ol. myrtini Vnc. j. mastichini, rosar. an. vnc. ss. cere parum. Misc.

Vel venter foueatur decocto fl. ros. rubr. verbasci, plantag. cum vino rubro parato.

Vel ℞. Fl. ros. rubr. vnc. j. myrtillor. mastich. an. Drach. ij. ol. myrtini q. s. cere parum. F. Vnguentum

Vel ℞. Fl. ros. rubrar. verbasci ana M. j. rad. cyperi Drach. ij. mastich. vnc. ss.

Dum linteo albo F. sacculus, qui coq. in vino rubro adstringente, & ventri imponatur.

Vel ℞. Cydonior in vino rubr. coctior. & per setaceum trahentium vnc. iij. panis tost. aceto adpersi vnc. j. ss. ol. mastich. q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. Farina hordei vnc. ij. pulv. fl. ros. rubr. vnc. j. sang. dracon. balanstior. mastich. thuris an. Drach. ij.

Cum modico aceti rosacei & oui albumine F. Cataplasma.

Vel imponatur ventri emplastrum de crustâ panis, aut Croton stomachale.

Vel ℞. Rad. consolid. maj. vnc. j. fol. plantag. verbasci an. M. iij. fl. ros. rubr. M. j. balanstior. vnc. ss. Coq. in aquâ pro infusu.

Si verò, causa sit frigida, & alba deiciantur, exhibeatur syr. mastichinus, cydonior. cum aq. menthae Coagulum quoque hœdi vel leporis Scrup. ss. pondere

exhibitum à plerisque commendatur. Eo tamen die infans à lacte absteineat, ne haustum in ventriculo coaguletur, sed pulmentis interim utatur, è pane albo vel similagine in aquâ coctis.

Extra medicamenta ex mentha, absinth. mastiche, cumino, vsurpentur.

Ut ℞. Anthera rosar. vnc. j. sem. cumini, anisi an. Drach. ij. Cum ol. mastich. & absinth. & paucâ cerâ. F. Vnguentum.

Vel ℞. Ol. nardini, mastich. mentha, an. vnc. ss. pulv. corallior. Drach. ss. ol. nucis mosch. expr. Scrup. ij. cere q. s. F. Vnguentum.

Vel mentha vino decocta ventri imponatur; aut crusta panis aquâ mentha madida. Vel sacculus ex mentha absinth. ros. rubris, mastiche, nuce moschatâ, caryophyllis ventri imponatur.

Plura hac de re videantur lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 5. & 6. quibus de lienteria & diarrhœa agitur, & varia medicamenta proponuntur, quæ facile etiam infantibus accommodari possunt.

CAPVT XXII.

De alui adstrictione.

Contra sæpe accidit, ut infantibus aluus adstringatur, aut tardior sit, de quo symptomate in genere lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 4. dictum, ubi causæ omnes, ob quas aluus obstrui potest, expositæ sunt. Infantes quod attinet, est in iis aluus tardior, vel adstringitur, primò ob intemperiem intestinorum frigidam vel siccam, quæ nonnullis infantibus à primo ortu accidit. Deinde ob viscidos, & pituitosos humores, quibus feces alui obuoluuntur, atque intestinis tenacius adhærent; & propterea difficulter excernuntur. Fit autem hoc præcipuè ob lactis vitium, quo infantes aluntur, & ex quo pituitosi & viscidos humores in ventriculo generantur; quod accidit, ob debilitatem ventriculi, & cum matres vel nutritrices cibis crassis, viscidis & adstringentibus utuntur, ac nimis parçè bibunt. Nam ut ipsi infantes talibus cibis vescantur, raro accidit, & non nisi in adultioribus. Potest tamen etiam ad alui siccitatem & suppressionem in infantibus facere hepatis, lienis, aut renum calida intemperies, ob quam feces alui exsiccantur.

Tandem etiam hoc accidit, si quacunque de causâ bilis è vesiculâ fellis, quæ intestina ad excretionem stimulat, ad ea non confluat.

Signa Diagnostica.

Ipsum vitium per se manifestum est: quæ autem causæ sint alui tardioris, vel suppressæ, diligenter inquirendum. Si siccitas naturalis intestinorum mali causa sit, aluus ferè semper tarda est, quæcunque etiâ diligentia in eâ mouendâ adhibeatur, & aliarum causarum signa adsint. Si pituita viscida & crassa causa sit, feces, cum excernuntur, ea obuoluta adparent. Si error aliquis in diætâ & victu matris vel nutritricis commissus sit, ex iis cognoscitur.

Si visceris alicuius vicini intemperies calida & sicca adsit, ex eorum signis patet. Si bilis, quæ intestina ad excretionem irritat, ad intestina non fluat, feces alui non sunt tinctæ, sed albæ vel cineritiæ, & in infantibus corporis color sit flauus.

Prognostica.

1. Quibus aluus naturâ adstrictior est, equidem interdum satis commodè & sani viuunt; cum natura illud aquosum fecib. permixtum euacuare, vel insensibiliter discutere soleat.

2. Raro tamen fit, ut infantes, quibus aluus adstrictior est, satis sani viuant, & tutius semper est, satis sani viuere, & tutius semper est, in iuuenibus aluum laxiorem esse, quam suppressam, 2. aph. 53. Nam si aluus supprimitur, vapores ex alui fecibus in totum corpus distribui, & tormina ventris, dolor capitis, & alia mala inde excitari possunt.

Curatio.

Curatio.

Curatio alui suppressæ in infantibus duobus perficitur, primò si causæ, ob quas aluus supprimitur tollatur, deinde si aluus suppressa laxetur. Primò ergo danda opera, ut causæ omnes, quæ alui adstrictionem istam inducere possunt, tollantur. Si nimirum intestinorum intemperies adsit frigida vel sicca, crebrò infantes lauandi, & quidem in intemperie frigida in balneo herbarum calefacientes stomachicæ, in balneo herbarum calefacientes stomachicæ, in sicca verò humectantes, *malua, althæa, parietaria, branca, orsina*, coquendæ, & venter, si adsit intemperies frigida, calefacientibus, si sicca humectantibus, ut oleo lil. albor. vnguento dialthææ, pingued. gallinæ, butyro s. q. & similibus inungendus.

Deinde si mater vel nutrix iis cibis vsa sit, quæ aluum adstringere possunt, ut *cydoniis, mespilis, pyris, sorbis, berberis, ribes, fabis*, & similib. ab iis omnibus imposterum abstineant, & contra cibis, quæ aluum emolliunt, vtatur, ut *maluâ, passulis, prunis, iure caulium*, & similibus.

Si infans iam grandiusculus sit, & aliis etiam cibis, quam lacte, vtatur, ab omnibus adstringentibus abstineat, & emollientibus vtatur: & *caulium* seu *brassicæ rubræ succus* vel *decoctum* cum modico sale aut melle exhibitum, aluum in infantibus laxare potest.

Si pituita viscida & tenax intestinis adhæreat, & feces eâ obuoluantur, incidentia & abstergentia vsurpanda, ut *mel rosatum solutium, syr. de prassio*, & similia.

Si viscus aliquod vicinum calidum & siccum sit, eius intemperies corrigenda *syr. viol. cicbor. decocto hordei, emulsione sem. frig. mai.* & similib.

Si bilis ex vesiculâ fellis ad intestina non perueniat, meatus bilarii obstructi aperiendi, *decocto rad. graminis, fœniculi, asparagi, capul.* & similibus.

Cum verò non semper expectare liceat, donec causæ omnes sublatae sint, sed ad symptomata præcauenda maturè aluus aperienda sit, præstari id potest externis & internis medicamentis.

Inter externa sunt glandes seu suppositoria dicta, quæ fiunt ex melle & sale, vel melle crudo linteolo indito, lardo, sapone, radice maluæ, butyro illita.

Vel *℞. Stercoris muris Drach. β. & adipi hircino misce, ac F. suppositorium.*

Verum non nimis frequentî horum vsu natura ad glandes eiusmodi adsuæcienda. Alias enim, nisi sollicitata, aluus officium non facit, & postea iterum statim supprimitur.

Præstat ergo Clysteres & alia externa vsurpare, quæ simul causam morbi tollere, & siccitatem intestinorum emendare, aut pituitam viscidam incidere aut abstergere possunt, prout necessarium est.

Vel *℞. Ol. commun. Vnc. iij. vel iij. sacchari rubri ʒ ij. vel iij. vitelloni j. salis gr. iij. F. Clyster.*

Vel *℞. Rad. alth. Vnc. β. malua, parietaria, ana M. β. fl. chamamelis p. j. sem. lini, fœnigr. an. Drach. j. Coq. in aq. f.*

In colaturæ Vnc. iij. v. vj. pro ætatis ratione, dissolue *flor. cassiæ Drach. ij. iij. vel Vnc. β. ol. commun. Vnc. j. vel ʒ j. vitelloni j. F. Clyster.*

Extra umbilico infantis quæ aluum laxant, epomphalia dicta, imponi possunt. Nimirum butyrum

vel ol. amygd. d. aut sola, aut cum vno atque altero grano scammonæ aut colocynthidis. Vel *adeps galina cum felle bubulo, aut succo cyclaminis.*

Vel *℞. Aloës Drach. ij. fellis tauri Drach. j. scammon. Scrup. j. butyris s. q. f.*

F. Vngu. quo resta nucis iuglandis impleatur, & umbilico infantis adponatur.

Imò totus venter inungatur Vnguento aliquo emolliente.

Vel *℞. Butyri rec. s. s. pingued. gallin. anser. an. Vnc. β. ol. amygd. d. lini an. Drach. iij. medulla vituli, vngu. dialthææ an. Drach. ij. cera parum, Misce.*

Vel *℞. Fol. malua, althæa an. M. j. sem. lini, fœnigr. an. Vnc. β. ficum num. vj. Coq. in aqua & contund. ac per setaceum traiciantur. Contusis adde butyris s. s. adip. gallin. an. Vnc. j. vnguent. dialth. Vnc. β. croci Scrup. j. Misce F. Cataplasma, quod ventri imponatur.*

Si fortius laxare liber, aloë, & alia purgantia addantur. Vel ex *farinâ volatili & succo ebuli F. Cataplasma*, quod ventri imponatur, ut ventriculum non tangat, quod in aliis etiam medicamentis & cataplasmatibus, quæ vim purgandi habent, obseruandum.

Grandioribus iâ terebinthina Cypria, ciceris magnitudine, vel Scrup. j. aut Drach. β. exhiberi potest, vel decoctum brassicæ rubræ cum melle, vel *syrup. violar. rosar. aut mel rosar. & solutium*, vel *passula laxativa*, vel *cassia*, à Drach. ij. ad Drach. vj. vel *manna*, quæ commodè in lacte dissoluitur, aut pulmentis admiscetur.

Vel hoc *℞. Carnis caricar. ping. passul. enuel. an. Drach. ij. iuinbar. num. vij. fl. cassia Vnc. β. elect. diasebest. solutiu. diaprunis sol. an. Drach. ij. Cum syr. conseruat. myrobalan. chebulor. F. Electuarium. Dosis Drach. j.*

Iunioribus verò lac cum saccharo exhibeatur, vel mel lingendum detur.

Possunt & nutrici medicamenta purgantia, sed leniora, & ætati ac constitutioni infantis conuenientia adhiberi.

CAPVT XIII.

De Lumbricis.

Cum de Lumbricis satis, lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 5. dictum sit; hic saltem quedam, quæ infantibus propria sunt, proponemus.

Nascuntur autem præcipuè vermes in Infantium intestinis, ita quidem, ut obseruatum sit, in ipso matris utero lumbricos in intestinis infantium ex materia feculenta genitos, & ab editis paulò post excretos fuisse, v annotauit Autor, lib. 4. de morbis. In infantibus verò in lucem editis generantur ob eorum *admixturam*, & lactis cum aliis cibis confusionem, & corporis constitutionem calidam & humidam, quæ ad talia producenda commodissima est. Faciunt etiam ad vermium in infantibus generationem dulcia, quibus infantes magis, quam adulti delectantur. Dulcia enim etsi in adultis faciliè bilescunt: tamen quia infantium temperamentum est humidum, in iis dulcia, calidam & humidam intemperiem acquirunt, quæ putredini & vermium generationi maximè obnoxia est. Inprimis verò faciunt ad vermium generationem in infantibus fructus horarij, quibus infantes auidè vescuntur, quæ talia excrementa suppeditant, præcipuè in corporibus humidis, in quibus facilius vermes generantur. Reliqua de causâ & generatione lumbricorum, videantur loco alleg.

Cum autem tres sint lumbricorum species, ut ibid. dictum, alij teretes seu rotundi & longi, lumbricis terrestribus similes; alij lati, instar fasciæ, geniculis & nodis q. quibusdam distincti; alij parui, ascarides dicti, vermiculis, qui è caeco & carnibus nascuntur, similes;

De Lumbricis.

Causa.

similes: primi illi frequentissime in infantibus nascuntur, Germanis *die Spulwürme*.

Signa Diagnostica.

Si vermes per aluum vel vomitum eiiciantur, aliis signis opus non est. Verum quia saepe, antequam excernantur, diu latent, nec infantes etiam, quid mali patiantur, satis vel intelligunt, vel indicare possunt, signis opus est, quibus vermes in intestinis latentes cognoscantur. Et primo quidem in genere, ubi lumbrici in intestinis latent, os salivâ abundat, ac saepe humore quodam perfunditur, fœtor quidam peculiaris ex ore exhalans percipitur. In somnia terribilia infantes exercent, id quod ex variis gestibus in somno percipitur; strident præter solitum dentibus in somno, somnus est interruptus, linguam exserunt, nares saepissime scalpunt, masticare videntur: tussis adest sicca, interdum nausea, vomitus, singultus accidit, nimius adest appetitus, & contra appetitus interdum planè deiecitur, sitis quoque plerumque infantes lumbricis laborantes vexat. Venter inflatur atque intumescit: aluus interdum supprimitur; plerumque tamen laxa & fluida est, urinae plerumque sunt perturbatae & albae; tormina ventris adsunt, & inprimis ubi venter vacuus est, & alimentum vermibus deest; leniora verò eadem sunt, ubi alimentum abundat. Reliquum corpus extenuatur, ob alimenti, quod lumbrici absumunt, defectum. Sudorem frigidum saepe sudant infantes, in facie color ruber apparet, mox iterum pallefcunt. Interdum convulsivis motibus corripuntur. Febres quoque saepe accedunt, eaque satis pravae, colluie illâ excrementorum circa vermes putrescente. Ista tamen signa, quae plerique omnibus communia esse dicunt, magis longis & ceteribus, quam latis lumbricis vel ascaridibus competunt, habentque illi alia signa.

Qui enim lato lumbrico laborant, cibi appetitum nimium habent, & nisi is offeratur, dolorem & morsum in ventre percipiunt, ut aliquando lipothymia corripiantur, nisi statim is offeratur. Aliàs tormina in lato lumbrico sunt mitiora. Ignavior enim est lumbricus latus, & intestinis adhærescit, nec facile de loco in locum movetur. Corpus valdè extenuatur, & imbecillum redditur, ac alia quaedam signa interdum ex modò recensitis adsunt. Hoc verò certissimum Signum est, si cum alui excrementis corpuscula quaedam cucurbitæ seminibus similia excernantur.

In ascaridibus vehemens pruritus in ano adest, & assidua ad egerendum irritatio. Hærent enim in intestino recto, idque continuò vellicant; excrementa sunt veluti iumentorum, & malè olent.

Prognostica.

1. Equidem infantes saepe satis diu lumbricis laborant, sine insigni aliquo detrimento: saepe tamen graviora, quae modò enumeravimus, symptomata inducuntur.

2. Minus noxij è lumbricis sunt ascarides, cum sint parvi, & hæreant in intestino recto, loco à partibus nobilioribus remotiore, & per quem non ita difficulter excernuntur. Aliquando tamen vlcera in intestino recto excitant.

3. Lati quidem lumbrici difficillimè curantur, imò saepe homini consenscunt: gravia tamen symptomata vel mortem non facile inferunt.

4. Longi & rotundi maximè noxij sunt, & varia interdum symptomata inducunt, compertumque est, lumbricos tales non solum intestina, sed & abdomen perforasse.

5. Melius autem est, si lumbrici hi graciles & exenuati exeant, quam si crassi, magni, & q. sanguine re-

pleti sint. Si enim graciles sint, indicio est, materiam, quâ aluntur & foveantur, non ita copiosam adesse, contrarium si accadat, argumento est, abundare in corpore multos tales humores excrementitios, à quibus incrementum tantum sumpserint.

6. Melius est, si lumbrici sint pauci, quam si multi.

7. Melius etiam est, si lumbrici sint albi; peius, si flavi, liuidi, rubri, nigricantes.

8. Simplici figurâ lumbrici mitiores sunt; deteriores, qui serpentinam, vel aliam prodigiosam figuram habent.

9. Melius est per aluum, quam per os vermes exire; pessimum verò, si partes alias perforent, & per eas exitum quærant.

10. Lumbrici cum febre magis perniciosi sunt, quam qui sunt sine febre.

11. Si convulsio cum stridore dentium atque obmutescentiâ accadat, periculosum est.

12. Si vermes mortui non vi remediorum aut defectu alimenti eiiciantur, sed causâ materiæ morbificæ enecati fuerint, periculosum est, non quia non sit bonum vermes rejici, sed quia pravitatem causæ morbificæ arguit.

Reliqua prognostica videantur loco allegato.

Præservatio.

Tutius est, præstare, ne lumbrici in infantibus generentur, quam ut generati enecentur & expellantur. Præcauetur autem generatio lumbricorum diætâ & medicamentis. Diætâ sit talis, ut nullo modo ad generationem vermium faciat, sed eam potius impediat, & inprimis victus ratio talis esse debet. Itaque exhibendi cibi boni succi, iisque condiendi interdum succo granatorum, aurantiorum, citri. Vitanda verò dulcia, pingua & viscida, inprimis lactis & piscium multus esus, ut & fructus horarii & ficus. Potus in adfuetis, quod tamen rarè commodum, sit vinum tenue, vel aq. graminis & acetosæ dilutum. Vinum enim lumbricis aduersum est; aut cerevisia pura. Potui rasiuram cornu cervi, vel C. C. præparatum, ut & iusculis ac medicamentis admiscere vtile est.

Medicamenta verò quod attinet, inprimis danda opera, ut materia, quæ generationi vermium apta est, non detineatur, sed euacuetur, atque exsiccet, & ad generationem vermium inepta reddatur. Itaque danda opera, ut aluus laxa sit, & materia, quæ forsitan vermes generari possent, sensim euacuetur. Hic nonnulli quidem aloën, hieram picram, rhabarbarum, infantibus formâ pilulæ & boli exhibenda præscribunt, sed quomodo infantibus talia propinari possint, ipsi viderint: nostris talia frustra præscribuntur; nisi adultiores iam sint. Violenter etiam infundi vix commodè possunt, ut mox dicetur. Commodius est, si infantibus clysteres iniiciantur, vel singulis diebus ante cibum decoctum *sebesten* exhibeatur, vel *rotula diatribæ cum rhabarb.* aut aliæ convenientes, aut *elect. diasebesten*, aut syrupus aliquis ex decocto plantarum vermes necantium, cum fol. senæ, agarico & pauxillo rhabarbaro.

Inter medicamenta autem, quæ materiam exsiccant, ac generationi vermium resistunt, commodissima quidem sunt amara, ut *absinthium scordium*, & similia. Verum quia ista infantes non facile adsumunt, alia quæ minus ingrata sunt, infantibus interdum exhibenda, ut *decoct. radic. graminis, auricula muris, succus limonum, citri*. Interdum etiam gutta j. aut ij. *spiritus vitriol.* in conveniente liquore propinari potest.

Curatio.

Si autem vermes iam geniti sint, & de eo certis signis

Præservatio
Lumbricorum.

Curatio

signis constet, danda opera est, ut ij expellantur. Medicamenta a quæ id præstant, *alleg. loc.* sunt proposita; quædam hic saltem eligemus, quæ infantibus commodè exhiberi possunt. Et si enim nonnulli, ex Antiquis etiam, ut ex P. Aegineta, *lib. 4. de re med. cap. 57.* videre est, suadent, si infantes medicamenta auersentur, ea vi, dentibus diductis, cochleari argenteo fistulato in os usque ad fauces immisso, infundenda esse, ut, velint nolint, tales porciones hauriant; tamen talia facilius præcipiuntur, quàm expediuntur, & quilibet, qui talia tentare velit, faciliè experietur, quàm cum difficultate & periculo talia tententur: & talia medicamenta vi infusa faciliè vomitu ab iis iterum reiciuntur.

Inter medicamenta autem, quæ infantibus commodè exhiberi possunt, utilis est imprimis *corallina*, *semen santonici*, *radices dictamni albi*, *C. C.* aqua & decoctum *radic. graminis*. Potest & *mercurius dulcis* locum habere, si caute exhibeatur, eius nimirum gr. viij. in aq. graminis per noctem infundantur, & abiecta postea mercurij substantia, aqua exhibeatur. Pulveres autem tales passim occurrunt, qui infantibus cum lacte vel aq. graminis, vel decocto sebesteni à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibentur. Et quia aliàs infantes faciliè epilepsia obnoxij sunt, & ex ipsis vermibus quoque epilepsia generari potest, commodè iis pulueribus medicamenta contra epilepsiam admiscenda.

Ut *℞. Sem. santonici* Drach. ij. *corallina*, *C. C.* *prap.* an. Drach. j. *rad. paon. dictamni albi*, *magister. corallior.* an. *℥* j. F. Pulvis.

Vel *℞. Sem. santonici*, *corallina*, an. Drach. j. *rad. dictamni albi*, *tormentill.* an. Drach. *℥* j. F. Pulvis.

Vel exhibeatur *essentia st. persicorum*, aut decoctum vel aq. *filicis*, ab Vnc. *℥* ad Vnc. j. vel pulvis eiusdem à Scrup. *℥* ad Drach. *℥*.

Considerandum tamen hic, an febris vermibus coniungatur. Nam si febris adsit, frigidis magis utendum, & ea addenda, quæ malignitati repugnant, ut *succus limonium granator. aurantior. acetum*, *C. C.* *bezoar*, *confectio de hyacintho*.

Vel talis potiuncula exhibeatur.

℞. Aq. gramin. Vnc. iij. *syr. acetos. citri* Vnc. j. *viol. ar.* Vnc. *℥*. *spir. vitriol.* gutt. ij. vel iij. Misc.

Exhibeatur cochlear. j. vel alterum.

Deinde & hoc obseruandum, medicamenta vermes necantia, præcipuè amara, per os exhibenda esse, dulcia verò in aluum iniicienda. Ita enim dum amara & sibi aduersa medicamenta auersantur lumbrici, versus inferiora descendunt, & dulcibus eodem alliciuntur, atque ita facilius è ventre exturbantur. Itaque dum vermes necantia medicamenta exhibentur, clyster ex lacte infundatur.

Vel *℞. Passulas* num. x. *caricas*, num. vij. Coq. in aq. f.

Colat. *℞. Vnc. iij.* vel *vi.* in quib. dissolue *sacchari* Vnc. j. vel Vnc. *℥* j. F. Clyster.

Notandum & hoc, non vni saltem medicamento insistendum esse; cum vni faciliè adsuescant vermes, neque eo abigantur.

Extra verò ventri, præcipuè circa umbilicum, adhibenda medicamenta parata ex iis, quæ vermes enecant. Ideoque utilia sunt *folia persici trita* & umbilico imposita, vel *folia persici*, *absinthium*, & *lupini*, pari pondere coquantur, & ventri imponantur.

Vel cuminum cum felle taurino mistum ventri applicetur.

Vel cataplasma ex *absinth.* *hyperico* & felle taurino factum.

Vel *℞. Pulu. absinth.* *nigella*, *centaur. minor.* *sem. santonic.* *farina lupinor.* an. Vnc. *℥*. *ol. absinth. q. s.* *cera* Vnc. *℥*. Misc. super igne. F. Unguentum quo venter inungatur.

Vel *℞. Pulu. sem. nigella*, *absinth.* an. Drach. ij. *farina*

lupin. Vnc. ij. *succi ruta* Vnc. *℥*. *absinth.* Vnc. iij. Vel si succi desint, *ol. rutac.* & *absinth.*

F. Cataplasma, quod palmi magnitudine umbilico imponatur.

Vel *℞. Theriaca* Vnc. *℥*. Dissolu. in *succo absinth.* & ventri illinatur.

Vel *℞. Farina lupin.* Vnc. iij. *pulu. aloës*, *myrrhæ*, *tanacet.* *sem. santonici* an. Drach. ij. *aceti scordij*, Vnc. *℥*. *fellis bonis* Vnc. *℥*. *succi vel ol. absinth. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel tale balneum paretur:

℞. Fol. persicor. absinth. ana q. f.

Coq. in aqua, cui infans ad umbilicum usque infundat.

Si tamen febris adsit, temperatiora adhibeantur.

Ut *℞. Succ. portulacæ*, *fol. persicor.* an. *℥* iij. *aceti* Vnc. j. *farina lupinor* q. f.

F. Cataplasma. Reliqua vid. *alleg. loco*.

CAPVT XXIV.

De Herniâ.

DE Herniâ egimus, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6. & pro-* Hernia
pterea hic saltem quædam infantibus peculiariter adferemus.

Causæ.

Corripiuntur autem pueri herniâ, ex intestinorum tenuium in scrotum, laxato vel rupto peritonæo, delapsu. Laxatur autem vel rumpitur peritonæum flatu nimio, tussi, & nimio egerendi aluum, si is adstrictior sit, conatu; in adultioribus verò pueris etiam motu aliquo corporis nimio, præcipuè qui sit diuicariis crucibus, aut lapsu. Peritonæum enim in infantibus adhuc est minus solidum. Quapropter si causa aliqua, quâ distenditur vehementer, accedat, faciliè nimis laxari, aut etiam rumpi potest.

Alius tamen etiam tumor scroto infantium recens natorum sæpe accidit, qui ad hernias vulgò quoque refertur, in quo peritonæum saluum est, humor verò aquosus in abdomine abundans in scrotum descendit, idque in tumorem attollit.

Signa Diagnostica.

Ipse quidem tumor scroti, seu hernia, per se manifesta est. Hoc verò diligenter considerandum, an tumor is sit ex intestinorum in scrotum prolapsu, an verò saltem ex aquoso humore eò defluente. Discernitur autem hoc, quod in enterocèle tumor plerumque est in vnâ parte scroti, (raro enim in utroque latere in infantibus peritonæum rumpitur) dextrâ vel sinistrâ; & intestina prolapsa tactu percipi possunt. Præterea foramen illud, per quod intestina dilabuntur, digito explorari potest. Tumor verò scroti aquosus plerumque est in utroque latere. Scrorum etiam est magis inflatum, quàm in enterocèle, neque foramen ullum in peritonæo deprehendi potest, neque causa ulla, quæ enterocelen introducere potuerit, præcessit, sed potius cruditatis signa adsunt.

Prognostica.

1. Enterocèle in infantibus facilius curatur, quàm in adultis, cum peritonæum adhuc sit mollius, & facilius vniiri possit.

2. Nonnulli quidem omnem herniam aquosam deteriorē esse enterocèle statuunt, sed in infantibus id falsum est. Testatur enim experientia, faciliè discutiētibz adhibitis herniam istam aquosam curari, imò sæpe ætatis progressu sponte euāescere, humoribus absorptis.

Curatio.

Curatio.

In herniâ intestinali danda inprimis est opera, ut alius sit laxa in infantibus, & ne nimia ciborum copia venter valde repleatur, infans non multum ploret, & si iam adultior sit, ab omni motu vehementi absteat.

Deinde infante in dorsum reclinato, intestina moliter reponenda sunt, & emplastrum vel cataplasma conueniens applicandum, qualia *alleg. loc.* sunt proposita, & subligaculo alligandus & constringendus.

Vel *℞. Arnoglossa, sanicula* an. vnc. *℥. farina lenitii, lupinor. fl. ros. rubr.* an. Drach. ij. *thuris* Drach. j. *ali min.* Drach. *℥. F. puluis*, cuius fume q. s. & cum album. oui conuassato F. Cataplasma, quod loco adfecto imponatur.

Vel *℞. Thuris, nuc. cupressi, aloës, acacia* an. Drach. ij. *myrrhe* Drach. j. *F. puluis*, qui excipiat *ichthyocolla glutine*, & forma emplastri imponatur.

Vel *℞. Nuc. cupressi* Drach. ij. *balanstor. pulu. rad. consolid. maj. perfoliata, sanicula, herniaria* an. Drach. j. *bdellij* Drach. j. *℥. boli Armeni* Drach. ij. *sang. dracon* Scrup. iij. *picis Græca* vnc. j. *resina pini* Drach. vj. Cum *terebinth. cera & ol. ouor.* F. Ceratum.

Simplex, sed vtile, emplastrum est, si gummi elemi in aceto maceretur, donec acetum in superficie q. cremore obducatur, & postea adfusus aliquot ol. ouor, guttis, igne lento ad Ceroti consistentiam coquatur.

Vel *℞. Fol. virid. perfoliata, & rad. consolid. maj. recent.* Contundantur minutim & additâ *cera noua* parte tertiâ F. Emplastrum, quod loco adfecto imponatur.

Vel *℞. Radic. consolid. mai. mundatas*, conterantur, & calefactæ linteo albo inducantur, atque emplastri modo loco adfecto imponantur, & post horas duodecim aliud imponatur.

Simul etiam quædam medicamenta interna exhibentur, quæ glutinationem adiuuare possunt.

Vt *℞. Sanicula, arnoglossi* an. M. *℥. agrimon.* M. j. *rad. consolid. mai.* vnc. *℥. Coq.* in vase duplici in aqua thj. Colatura dulcoretur saccharo, quæ sæpe calidè infanti propinetur.

Vtilissima est & *auricula muris*, cuius Majo collectæ puluis singulis diebus infantibus cum pulmentis & aliis cibis præbeatur. Idem præstat *puluis Lunaria minoris*, ex vino rubro, vel decocto consolidæ exhibitus. *Perfoliata* etiam, seu formâ pulueris, seu decocti propinata, hernias sanat. Idem præstat *herniaria*. Vel *consolid. mai. radices* aquâ herniariæ, ut moris est, macerata, condiantur, & cum eadem aquâ, in quâ macerata sunt radices, syrupus pro conseruatione radicum coquatur, & cum syrupus, tum ipsa radix condita exhibeatur.

Si ab humore aquoso sit scroti tumor infantibus, ea medicamenta scroto adhibenda, quæ humorem illum discutiant & absument. Inungatur propterea scrotum ol. sambuci, laurino, rutaceo, vel cataplasma ex *farinâ fabar. sem. lini, fenigr. puluere fl. chamæmeli, sambuci, sem. cumini*, imponatur.

CAPVT XX.

De Vmbilici prominentiâ.

Cognatum herniæ malum est vmbilici prominentia, cum infantibus vmbilicus in tumorem sine inflammatione attollitur, & magis, quam par est, prominet.

Causa.

Accidit autem hoc, cum vmbilicus rectè non ligatur, & pars eius maior, quam debebat, relicta est, quæ

in altum attollitur, & protuberat ac prominet; vel cum peritonæum laxatum est, & propterea eò loci vmbilicus nimium distenditur, & in eum humores aquosi vel flatus sese insinuant: quod fit à fletu nimio infantium aut rufsi; vel cum peritonæum iisdem de causis rumpitur; vel cum vmbilicus exulceratur, & intestina in vmbilicum prolabantur, quod malum propriè exomphalô & omphalocèle appellatur. Causæ plures ab aliis autoribus solent recenserî, quæ quidem in adultis, sed non infantibus, de quibus iam agimus, locum habent.

Signa Diagnostica.

Tumor vmbilici manifestus est. Discernendus vero est ab inflammatione, hoc modo: In inflammatione durities est: in vmbilico verò prociduo vel prominente tactui cedit vmbilicus. Deinde in inflammatione calor & rubor apparet, qui non percipitur in vmbilici prominentiâ, in quâ color cutis non mutatur, nec diuersus est color à reliquâ cutè. Præterea in inflammatione vmbilici pulsus & dolor adest, qui in vmbilici prominentiâ non percipitur, nisi intestina valde prolapsa sint. Tandem etiam inflammatio citò finitur, cum sit tumor calidus: vmbilici prominentiâ diu durare potest.

Causas verò quod attinet, si vmbilicus non rectè sit præcisus, facile id ex eius quantitate apparet. Si laxatio sit saltè peritonæi, non ruptio, non ita multum prominet vmbilicus, & ferè tumor æqualis semper manet, nec in clamore vel fletu incrementum maius sumit; si verò ruptum sit planè peritonæum, tumor sæpe variatur, & dum infans supinus iacet tumor vix percipitur, cum intestina in suum locum relabantur: contra dum ambulat, vel sedet, incrementum sumit, & inprimis dum flet, clamat, vel lauat. Vlcus quoque vmbilici per se manifestum est.

Prognostica.

1. Si obstetrix vmbilicum non rectè præcidat, sed longiorem, quam par est, relinquat, malum incurabile est; magis tamen molestum, quam periculofum.
2. Si verò vmbilicus iam post partum consolidatus postea vel extendatur nimis, vel rumpatur, vel exulceratur, quò recentius malum, eò facilius curatur. Si verò protrahatur, difficulter curatur, & sæpe incurabile euadit.
3. Imò nisi in infantiâ curetur, potest in adultâ ætate, si intestina prolapsa inflammantur, ileum lethalem inducere.

Curatio.

Si peritonæum saltè relaxatum sit, adstringendum ac roborandum: si ruptum, vniendum & consolidandum. Et si causæ, quæ peritonæum extendere, laxare, vel rumpere possunt, adsint, eæ omnes amouendæ. Danda itaque opera, ut quantum fieri potest, infans à fletu & eiulari ad quietem & somnum traducatur: si rufsis adsit, ea sedetur, aliique omnes motus vehementes vitentur. Balnea etiam non conueniunt, cum vmbilicum laxent. A cibis flatulentis abstinendū cum nutrici, tum infanti. Alius ut sit laxa, danda opera, ne vehementi in excernendo conatu opus sit.

Deinde si peritonæum nimis dilatatum sit, flatusque vmbilicum extendant, è *pulueris sem. cumini, baco. lauri, & farin. lupinor.* part. æqual cum vino rubro fiat cataplasma, & vmbilico imponatur. Aut fiat sacculus ex sem. cumini & spicâ Celticâ, ac in vino rubro coquatur, & vmbilico imponatur. Postea vmbilico adstringentia imponantur, & puluinarî superposito

posito vmbilicus fasciâ contineatur, ne amplius distendi possit.

Si verò peritonæum ruptum sit, intestinis prius in locum repositis, medicamentâ, quæ *cap. preced.* in herniâ intestinali sunt proposita, vmbilico imponenda, & puluinari superposito fasciâ vmbilicus arctè ligandus, ne intestina iterum procidere possint. Vtilis est hîc plantago, & muscus, qui in pruno syluestri nascitur, si in vino rubro coquatur & vmbilico imponatur. Forestus in recenti Exomphalo infantium nuper natorum quatuor rotulas ad formam stufari seu nummi parui rotundas è corio conficit, easque oxycroceo obducit, & sindone rubra cooperit, & ita vnâ rotulam vmbilico imponit, neq; ante quartum vel quintum diem amouet, postea aliam imponit.

Vel mentha cum albumine oui contrita vmbilico imponatur.

Vel *℞. Pulv. nucum cupress. thuris, myrrha, mastich. sarcocolla, alumin. ichthyocolla an. ʒ j. album. ouor. q. s. F.* Cataplasma.

Exhibeantur etiam medicamenta ad hernias vtilia, vt *radic. symphiti* Scrup. j. infanti detur.

Vel *℞. Rad. consolid. mai. corall. rubr. mastich. burse pastoris an. Drach. j. F.* Pulvis.

Nonnulli etiam puluerem rad. scrofulariæ cum lacte exhibent.

Si vmbilicus sit exulceratus, curatio, vt *seq. cap.* dicetur, instituenda, vmbilicoque imponendum ol. rosaceum, in quo cerussa lota contrita sit, vel emplastrum gryseum dictum.

Reliqua, quæ adultis competunt, petantur, vt dictum, è *cap. de herniâ intestinali, & lib. 3. part. 10. cap. 2. de herniâ vmbilicali.*

CAPVT XXVI.

De Vmbilici inflammatione.

Vmbilici inflammatio

Interdum inflammatur vmbilicus in infantibus, atque id præcipue accidit post vmbilici abscissionem. Dum enim ex dolore præsertim si ligatura non rectè facta sit, & læsione ab aëre externo, sanguis eò concurrit, inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscitur inflammatio vmbilici ex tumore cum duritie, rubore, calore & pulsu.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si malo huic statim succuratur, non ita difficulter curatur.
2. Si verò non rectè tractetur, febris ab quam infans periclitatur, accidere solet.
3. Si inflammatio in abscessum mutetur, isque rumpatur, intestina, procidunt, ac sæpe infans moritur.
4. Si verò malum protrahatur, interdum contingit, vt occasione inflammationis natura, quæ in vtero per hunc locum humorem serosum euacuare solebat, eius officij nondum oblita iterum ad hunc locum eundem transmittat, atque ita curationem difficilem reddat.

Curatio.

Curatio.

Vt in aliis inflammationibus; ita & hîc dolor leniendus, affluxus sanguinis reprimendus, & quod influxit, discutiendum.

Ad dolorem leniendum fiat tale Cataplasma:

℞. Malua coct. & conus. Vnc. j. far in hordei Vnc. ʒ. lupinor. fenigr. an. Drach. ij. ol. ros. q. s. F. Cataplasma. Vel *℞. Spica Celtica Vnc. ʒ. terebinth. Vnc. ij. Cum ol. amygd. d. vel sesamino F.* Vnguentum.

Ad sanguinem repellendum sequens adhibeatur.

℞. Pulv. thuris Drach. j. acacie, psylli an. Drach. ʒ. Cum albumine oui F. Cataplasma, quod vmbilico imponatur.

Suppuratio quantum fieri potest, prohibenda. Si tamen ad suppurationem & inflammationem perueniat.

℞. Terebinth. Vnc. ʒ. vitell. oui. j. ol. rosac. Vnc. ij. Misce.

Vel vnguentum ex cerussâ, lithargyro, terebinthina & ol. sesamino adhibeatur.

CAPVT XXVII.

De ani procidentia.

Contingit interdum etiam, vt infantibus anus procidat, quod fit ob muscoli, qui eum claudit, laxitatem. Prouenit autem hæc vel à nimia eius humiditate & emolitione, quæ alui fluxum frequentissime sequitur, vel ob nimium egerendi conatum, qui in tenesmo & aluo durâ accidit, quo anus protruditur extra, reuerti verò in suum locum non potest. Idque eò facilius in infantibus accidit, quia ipsorum corpora sunt humidiora & molliora, & musculi adhuc laxi & languidi. Aliæ verò causæ, quæ ab aliis autoribus proponuntur, in infantibus vix locum habent.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se manifestus est. An verò proueniat à nimia humiditate, & humoribus ad aluum confluentibus, an verò ex egerendi conatû nimio, facile ab adstantibus cognoscitur.

Prognostica.

1. Si à nimio egerendi conatu sit ani procidentia, non ita difficulter curatur; modò maturè auxilium adhibeatur. Quò enim diutius anus extra locum suum fuerit, eò magis alteratur ac postea difficilius reponitur.
2. Si verò sit à nimia humiditate, difficulter curatur, & præcipue si fluxus alui ei coniungatur. Perfectè enim malum vix curari potest, antequam fluxus alui cesset. Præterea medicamenta necessaria non facile detinentur, sed à fecibus alui eorum actio impeditur.

Curatio.

Curatio tota in ani repositione, & repositi in suo loco retentione consistit. Itaque statim anus in suum locum reponendus. Quod si à tumore eius facile fieri non possit, decocto malua & althea fouendus, & oleo lil. alb. inungendus. Aut infans in Balneo ex iisdem herbis parato insideat.

Deinde vt intestina reposita in suo loco maneant, medicamentis adstringentibus præstandum.

Vt *℞. Ros. rubr. balauft. nuc. cupress. cortic. granat. ana Vnc. ʒ. sumach. thuris, mastich. ana Drach. ij.*

Coq. in vino austero, & spongiâ decocto hoc madidâ anus foueatur.

Absolutâ fomentatione pulvis ex istis medicamentis paratus inspergatur:

Vt *℞. Fl. ros. rubr. balauft. ana Drach. ʒ. thuris, mastich. myrrh. ana Scrup. j.*

F. Pulvis

F. pulvis, qui gossipio exceptus ano imponatur. Aut ex iisdem suffitus fiat, qui cum ita commodè ab infantibus ano excipiat, linteis mundis aq. aluminosâ antea madefactis fumus excipiendus, & lintea ano imponenda. Ne quoque anus, ubi repositus fuerit, iterum elabatur, infantes cruribus coniunctis iaceant, & si teneri adhuc sint, crura eorum fasciis colliganda sunt. Abstinendum à balneis, quæ laxare possunt.

Plura de hac materiâ videantur, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6.*

CAPVT XXVIII.

De calculo Vesicæ.

Frequenter etiam in vesicâ calculus in infantibus generatur, rarissimè verò in renibus: sicut contra senes frequentius calculo renum laborant.

Causæ.

Quâ ratione calculi generentur in corpore humano, in genere, *lib. 3. part. 3. sect. 1. cap. 6. & part. 8. sect. 1. cap. 1.* dictum, quæ hîc repetenda non censeo. In infantibus calculus in vesicâ præcipuè, ut Hippocrates, *lib. 4. de morbis*, docet, generatur ex lacte, quod infantes sugunt, quod si sit impurum, non solum lapides, sed & alii morbi ex eo nascuntur. Non tamen quodvis impurum lac calculo materiam præbet, sed illud, quod ex cibis crassis, viscidis, & alijs materiam calculi producendi aptis generatur; & præcipuè si infans illud nimis avidè sugat, ventriculumque eo oneret, ut inde cruditates generentur. Quod verò lac præstare potest, idem pulmenta ex farinâ triticeâ crudâ cum lacte cocta possunt, quæ præsentissima sunt calculi in infantibus materia. Quia tamen videmus, multos infantes tali lacte, & talibus pulmentis vesci, nec tamen omnes calculo corripi, aliæ causæ addendæ sunt. Primò nimirum hepatis & ventriculi debilitas aliqua, ob quam assumptum alimentum non rectè coquitur, & inutilia non separantur, sed multum succi illius terrestris, & lapidescentis in chylo relinquitur.

Deinde renum intemperies calidior, ob quam chylus iste, imprimis per vias patentes, attrahitur, & attractus ad vesicam, præcipuè si ea hæreditariam ad calculum dispositionem habeat, peruenit, in ea, ut debet, non alteratur, nec terrestris ac crassa pars æquè ac liquida humori exactè permiscetur, unde urina turbida & crassa fiunt, quæ propterea etiam albæ minguntur, & interdum ardorem urinae excitant. E qua urina non exactè mistâ subinde aliquid terrestre & crassum subsidet, ac vesicæ adhæret. Quamprimum verò aliquod calculi rudimentum in vesicâ cogitur, circa id postea indies nova materia conglobatur & concrescit. Sæpius autem in pueris, quàm in puellis calculus vesicæ generatur: quia meatus urinarius in feminis brevior & patentior, quàm in maribus; & propterea materia, quæ calculum producere poterat, facilius in feminis excernitur.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur calculus vesicæ in infantibus, quod urinam cum dolore emittunt, eamque guttatim sæpe excernunt, imò sæpe urina planè supprimitur. Urina verò, quæ excernitur, est nunc limpida instar aquæ, nunc alba, instar lactis, vel feri lactis; interdum & sanguinis aliquid cum urina emingitur, & sabulum in urina apparet. Præterea infantes pruritum in membro virili percipiunt, unde frequentissimè manu id

Dan. Sennert. Tom. III.

tangunt & scalpunt: Virgâ tandem subinde ipsis arrigitur.

Prognostica.

1. Malum non contemnendum est calculus in vesicâ infantum. Etsi enim infantes non subito iugulat; tamen, si non statim curatur, indies incrementum sumit, & postea non nisi sectione, & calculi extractione curatur.

2. Neque tamen ipsa sectio periculo vacat, sed si lapides sint grandiores, cum infantes, tum adulti moriuntur.

Curatio.

Si ex urinae difficultate & alijs signis appareat, puerum ad calculum dispositum esse, danda diligens opera, ut eius generatio præcaueatur. Itaque ventriculus alimento nimio non replendus, & ab omnibus cibis crassis, viscidis, & ad calculi generationem facientibus, cum nutrice tum infanti abstinendum. Aluus semper laxa sit.

Simul verò medicamentis cum internis, tum externis calculi generatio prohibenda. Itaque balneum parandum infanti ex decocto malvæ, althææ, parietariæ, petroselini, anethi, sem. lini, fœnigræci.

Post balneum loca circa vesicam inungenda vnguento dialthææ, ol. lil. alb. scorpionum; & imponendum postea cataplasma ex parietariâ viridi, cum ol. lil. alb. vel chamæmel. cocta.

Exhibeatur verò infanti Scrup. j. vel ij. pulv. vel magister. ocul. can. succini albi, sang. hirci præp. cum aq. petroselini; vel gutt. ij. spiritus vitrioli; aut iiij. vel v. ol. oculorum cancr. cum eadem aqua. Vel aqua petroselini, eryngii, lappæ maioris, saxifrag. propinetur. Utile etiam est interdum terebinth. Cypræ Drach. β. exhibere.

Plura videantur *loc. alleg. 1. 3. Pract. de calculo vesicæ.*

CAPVT XXIX.

De difficultate & retentione Urinae.

Qvandoque etiam infantes urinam cum difficultate & dolore reddunt, & sæpe guttatim; quandoque etiam urina ipsis planè supprimitur.

Causæ.

Causæ harum affectionum plures in adultis esse possunt, quæ *lib. 3. part. 8. sect. 2. cap. 2. de suppress. Urina, cap. 4. de stranguria, & cap. 5. de dysuria* sunt propositæ. Verum in infantibus duæ præcipuè causæ sunt: nimirum humor ille crassus, è quo calculus generari solet, qui stranguriam vel dysuriam inducit; Deinde calculus, qui suppressionem urinae excitat. Causæ autem, è quibus ille humor crassus generatur, *cap. præced. de calculo*, sunt propositæ, nimirum lac crassum & viscidum, pulmenta ex farinâ tritici & lacte, caseus.

Signa Diagnostica.

Ipsa urinae retentio per se patet. Si verò urinae difficultas adsit, cognoscitur, quod guttatim & cum fluctu infantum redditur, atque ipsa urina est crassa, turbida ac lutulenta.

Si calculus adsit, is per catheterè explorari potest, eoque ab orificio vesicæ remoto, urina rursus profluit.

Prognostica.

1. Satis graue & periculosum hoc malum est. Etenim si sit à materiâ crassâ, nisi ea maturè tollatur, in calculum degenerat.

2. Si

Si vero ab ipso calculo sit vrinae suppressio, eadem pericula habet coniuncta, quae calculus vesicae.

3. Et ipsa vrinae suppressio per se periculosa est, praecipue in pueris; cum nulla excretio naturalis sine periculo in infantibus supprimatur.

Curatio.

Curatio.

Curatio ergo mature instituenda. Est vero eadem ferè curandi ratio, quae de calculo modo proposita est. Causa nimirum seu difficultatis seu suppressionis vrinae tollenda, quae cum fuerit humor crassus, inprimis danda opera, ut cum nutrit, tum infans, iis alimentis utatur, quae ad humoris calculo generando apti productionem non faciunt. Deinde exhibenda medicamenta humores illos è primis viis euacuantia, qualia sunt *mel rosarum solutissimum, flores cassia, terebinthina*.

Postea balnea, fomentationes & vntiones fiant, ex iisdem medicamentis, quae *cap. preced.* sunt proposita. Exhibeantur quoque medicamenta, quae *cap. eod.* sunt tradita. Eadem enim & humores illos, qui calculum generare possunt, expellere valent. Utiles est & *aq. graminis marini, ononidis, filipendulae, decoctum cicorum*.

Vel *℞. Sang. leporis j. rad. saxifrag. Vnc. vj.*

Comburantur in fictili nouo. Pulueris huius Scrup. j. vel Drach. ss. cum vino albo vel aq. conueniente detur.

Si lapis vesicae orificium obstruat, ex eo amouendus; quod sit vel infante supino collocato, & cruribus concusso, vel cathetere immisso; postea curatio ad calculum dirigenda. Plura videantur locis allegatis.

CAPVT XXX.

De Vrinae incontinentia.

Vrina incontinentia.

Quia infantes in primâ aetate, dum in cunis iacent, neque dum quid turpe vel decorum sit, intelligunt, vrinam in inuolucra & fascias emittunt, adfuescunt interdum huic rei, ut postea adultiores etiam in somno vrinam in lectum emittant. Sunt praeterea nonnulli, qui inuiti non solum in somno, sed omni tempore vrinam reddunt.

Causa.

Causa.

Ab illâ enim consuetudine musculus orificio vesicae claudendo dicatus ita disponitur, ut non pro voluntatis arbitrio vrinam retineat, sed quam primum ab aliquâ eius copiâ stimuletur, eam, nullâ loci & temporis ratione habitâ, emittat. Interdum tamen eiusdem sphincteris adest imbecillitas, dependens à frigida & humidâ eius intemperie, contracta à crassorum & frigidorum humorum abundantia, quorum, in puerili aetate magna est copia, vel ab obstructione & compressione neruorum ad sphincterem tendentium ab eadem causâ dependente. Nonnunquam & calculus vesicae eundem sphincterem laedit, ut vesicam claudere, & vrinam continere non possit. Aliæ causae, quae ab autoribus recensentur passim, in infantibus locum non habent, v. g. aër frigidus, potus aquae gelidae. Neque enim infantibus vnquam gelida aqua propinatur, neque ita aëri frigido exponuntur, ut sphincter vesicae ita ab eo refrigerari possit.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectum hunc in tenellis infantibus cognoscere non ita facile est; cum etsi aliquid morbo adsit, id aetati tribuatur. Vbi verò infantes iam in eâ aetate

sunt, ut ipsi agnoscere possint, non conuenire, ut vrina in lectum emittatur, idque nihilominus ab iis fiat, vitiosum hoc esse cuius patet. Neque etiam difficulter innotescit, an saltem ex consuetudine id fiat, an verò inuitis accidat; sicut & si calculus adsit, is suis signis facile apprehenditur.

Prognostica.

1. Si saltem à prauâ consuetudine sit hic adfectus, contractus, plerumque sponte aetatis progressu corrigitur, cum infantes iam adultiores facti verecundiae & pudoris rationem habere discunt, & propterea, ne inter dormiendum tale quid committant, magis solliciti sunt.

2. Si verò à consuetudine in habitum abeat, vel morbo aliquid accedat, & adultiores facti largius bibant, saepe ad mortem vsque hoc vitium ipsos comitatur.

3. Contra si consuetudo illa quocunque modo aboleatur, ipsa causa non ita difficulter tolli potest; cum aetatis progressu illa intemperies corrigatur, & corpus infantis indies siccius euadat.

4. Si à calculo sit iste adfectus, non tolli potest, nisi calculo sublato.

Curatio.

Si saltem à malâ consuetudine sit iste affectus, adhortatione, minis, & quibus fieri potest modis, infantes eò adducendi, ut pudoris habere rationem discant, & solliciti de reddendâ vrinâ dormiant. Si verò sit ab intemperie frigida & humidâ, ea per contraria alteranda, ac humor pituitosus absumendus & exsiccandus. Itaque victus nutritis ratio ad calidum & siccum vergat, cibique eius condiantur saluâ, hyssopo, maioranâ, foeniculo, satureiâ. Infans non multum bibat, eiusque aluus ut laxa sit, detur opera.

Extra regio circa vesicam inungatur exsiccantibus, *ol. cassiae, irino & similibus*. Vel paratur balneum ex sulphure, nitro, & fol. quercus; nisi themae naturales sulphureae & aluminosae habeantur.

Exhibeatur verò seq. puluis:

℞. Vesicae porci, vel apri, vel ouis tosta, testiculor. lepor. testiculor. gutturis galli tosti ana ʒ. ss. glandium Scrup. ij. fol. nepetae, macis ana Scrup. j.

F. puluis. Detur Scr. j. vel Drach. ss. cum aq. fol. quercus.

Plura huiusmodi medicamenta proposita sunt, lib. 3. part. 8. sect. 2. c. 6. quae ibi videantur.

CAPVT XXXI.

De Intertrigine.

Frequenter quoque euenit, ut infantibus cuticula in coxis à verâ cute separaretur & quasi abradatur, atque dolor eò loci exciretur, qui infantes infomnes atque inquietos reddit, quod malum Intertrigo nominatur.

Causa.

Accidit autem infantibus hoc loco Intertrigo ab vrinae acrimonia, si linteamina, quibus inuoluuntur infantes, non crebro mutantur. Etsi verò à nonnullis etiam causae externae recensentur: tamen in infantibus locum non habent, & si infantes saepius munden- tur, vix Intertriginem patiuntur. Ij tamen, qui vrinam habent acriorem, huic malo magis sunt obnoxij; ut & qui corpulentiores sunt; cum sordes in coxis, ob corpulentiam quasi contragatis, iis facilius adhaerescant.

Signa.

Signa Diagnostica.

Signa

Malum ipsum per se manifestum est, & abrasâ cuticulâ cutis viua & nuda ac rubra conspicitur.

Prognosticum.

Prognosticū.

Malum equidem curatu non difficile est: interim tamen, quia dolorem excitar, vigilias parit, & nisi curetur, exulcerationem eâ in parte excitare valet.

Curatio.

Curatio

Non curatur autem hoc malum, nisi causa tollatur. Et proinde linteamina, quibus infans inuoluitur, sæpius mutanda sunt, ne si urinâ madeant & sordida sint, malum augeant. Infantes ipsi sæpe lauandi, & abstergerendi sunt; & commodum est, si in aquâ balnei althææ, malua, parietaria, rosæ, fursures coquantur. Post balneum *nihil album* vel pompholygem albam linteamini raro in formâ noduli includere, & per eius allisionem locum affectum conspergere nostræ fœminæ solent. Vel pulvis subtilissimus ex *spumâ argenti, antherâ & fl. ros. alumine vsto ac thure* paratus inspergatur. Vel locus *unguento de lythargyro, albo, diapompholygos* illinatur.

CAPVT XXXII.

De Macie & Fascinatione.

Macie & Fascinatio.

ET si macies ad morbos vniuersales infantum, de quibus supra egimus, referri potuisset: malum tamen hoc loco isto affectu Tractatum hunc concludere. Equidem & adultis sæpe contabescunt: verum id plerumque fit ob febres, phthisin, & alios morbos manifestos. Infantibus verò peculiariter sæpe accidit, vt sine causâ aliquâ satis notâ contabescant, & licet comedant, tamen inde non recte nutriantur, nec augeantur.

Causæ.

Causæ.

Itaque etsi causæ maciei & extenuationis corporis plures sint in adultis; hoc loco tamen saltem eas proponemus, quæ infantibus peculiares sunt. Primò autem hic occurrit lactis vitium, si nimirum illud vel defit, aut non copiosum satis sit, vel sit vitiosum, & non temperatum, sed calidum & siccum, vitiosisque humoribus inquinatum, à quo idoneus corpori alendo sanguis non generatur. Vnde videmus sæpe infantes, dum ab istâ nutrice aluntur, penè contabescere, dum verò alteri admouentur, bene nutrirî & augeri.

Secunda maciei in infantibus causâ sunt lumbrici, cum enim chylus in sanguinem, qui totius corporis alimentum est, mutandus, per intestina transeat, si in intestinis lumbrici stabulentur, eum pro suo alimento ii attrahunt, atque ita sanguini generando materia, toti verò corpori nutrimentum subtrahitur, vnde macies sequitur.

macies dorsi.

Tertiò, etsi sanguis generetur, & ad totum corpus nutriendum pervenas transfinitur: tamen si in ambitu corporis à vermibus in dorso, brachiis & cruribus, & omnibus ferè partibus externis generatis absumatur, & ab iis nutritio impediatur, itidem infantes emaciantur. Egimus autem de hisce vermibus, lib. 2. part. 2. cap. 24. appellanturque vulgò à Germanis *die Mireffer, oder Zehrwurme*, quod alimentum infantium absumant, vnde etsi satis comedant, atque aliàs bene valeant, non nutriuntur, sed penè contabescunt. Suntque vermes hi subtilissimi, & in musculosis dorfi, brachiorum & crurum partibus generantur, & intus in iis & cute hærent, nunquam autem toti prorepunt sed post frictiones in balneis tantum capita, instar pilorum nigrorum, exserunt, & ad

Dan. Sennert. Tom. II. I

occursum aëris frigidiusculi ea retrahunt. Generantur autem ex materiâ viscosâ & vermium generationi aptâ, in venis capillaribus conclusâ, & ob prohibitam transpirationem in hoc vermium genus mutata.

Quartò, antiqua est opinio vulgi, fascinatione infantes contabescere posse, eosque, qui bene valentes ab aliquo conspecti subito male valere, imò interdum contabescere incipiunt, Fascinatos, & illam, quæ ad spectu præcipue fieri creditur, lationem, Fascinationem nominant, vocabulo à Græco *βασανισμός*, quod inuidere significat, deducto. Et quidem non solum infantibus, sed & brutorum fœtibus teneris, gallinis, agnis, equis, idem accidere posse opinantur; vnde illa Virgilii:

Fascinatio.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et *Cingite, ne Vati noceat mala lingua futuro.*

Et quidem pluribus modis fascinationem talem fieri posse creditur. Primò visu, de quo allegatus modò Virgilii versus:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et iam olim vulgi ista fuit opinio, visu infantes fascinari posse, non solum ab inimicis, inuidis, vel sagis, sed & ab amicis, & familiaribus, imò parentibus. De quo Plutarchus, s. *sympos. cap. 7.* Haud sane ignoras, inquit, quod & amicis, & familiaribus, & parentibus, nonnulli oculum fascinantem esse existimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant illis pueros, nec diutius ab istiusmodi hominibus inspectari sinant. Imò hominem sibi ipsi visu nocere posse existimatum fuisse, fabula Narcissi in aquâ se adspicientis, vt & Euthelydæ, apud Plutarchum, *loc. alleg.* qui cum sibi pulcer visus esset, propriâ specie in fonte captus in morbum incidit, & habitum bonum vnâ cum pulchritudine amisit, docet. Deinde idem habitus fieri posse traditur: tertiò contractu: quartò sermone, de quo antea allegatum illud Virgilii:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Cingite, ne Vati noceat mala lingua futuro.

Neque solum malam linguam infantibus nocere posse, sed laudationem amicorum vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum rem aliquam laudarent, in vsu fuit, addere, Græcis *ἀπαγορεύειν*, Latinis, præfiscine, quasi præter fascinum, seu ne fascineris, hæc dixero; vt nostris mulieribus, dum vel infantes, vel brutorum fœtus teneros laudant, vsitatum est addere, Deus te tueatur, id est, Deus auertat, ne laudatione istâ fascineris, vel ista laus tibi noceat.

De quâ re quid sentiendum sit, vt breuiter dicam, primò visum quod attinet, visu, quatenus visus, infantes fascinari, iisque aliquid damni inferri non posse, certum esse puto; cum visus sit actio immanens, & absoluitur per receptionem specierum visibilium in oculum, atque in oculo terminetur, & opinio eorum, qui emissionem spirituum optiorum visionem fieri dicunt, passim solidè refutata sit.

An detur fascinatio.

Ideoque secundo quod de visu dicitur, de habitu aut vapore potius, seu *ἀπορίαις* & occultis illis effluuiis accipiendum est, quæ dari & à corporibus fieri, vel inde patet, quod canes odoratu vestigia feræ vel heri agnoscunt, obiectumque tale, quod ab hero vel ferâ absente relictum est, percipiunt; & quod nonnulli felis, etiam cistæ inclusæ, præsentia in eodem conclavi ferre non possunt, & animo linguuntur, nisi ea amoueatur. Imò è pestilenti contagio dari talia effluuia, passim multi cum suo damno experiuntur. Et quidem talia effluuia etsi è toto corpore (quâvis sensibus hominis non percipiuntur) effluunt: tamen interdum præcipue ex oculis egrediuntur. Hinc ophthalmiā laborantes si quis attentius adspiciat, & ipse ophthalmiā corripitur, de quo illud Poetæ:

*Dum spectant oculi laesos, leduntur. & ipsi,
Multaque corporibus transiione nocent.*
Et mulieres menstruò laborantes saepe, si specula lucidissima inspiciant, ea inquinant & contaminant, ut Aristoteles, lib. de insomn. cap. 2. scribit; & ipsa experientia testatur.

Itaque si corpus aliquod sit malè constitutum, quælia sagæ & aliæ anus inuidiâ erga alios laborantes habent, & omnino, si vitiosa sit corporis constitutio, non est impossibile, tales vitiosas *ἀνοήσις* & *μίσωμα* ex eo, & præcipuè oculis, effluere posse, quæ infantibus noxiæ sint. Quæ autem sit illa vitiosa corporis constitutio, è quâ talia effluvia, quæ aliis corporibus nocent transiione, exspirant, explicare in mentis humanæ hac caligine impossibile est; interim effectus docet, rem ita se habere. Et si nihil aliud, vnicum pestilens contagium satis docet, quanta & quàm miranda effluxionum harum sit potentia. Neque enim ad putredinem vel manifestas qualitates hîc recurri potest; cùm ultra manifestarum qualitarum vires hæc effluvia agant, & in multis ea reperiantur, quæ nihil tale præstant. Plinius, lib. 7. cap. 22. ex Ifigono & Nymphodoro refert, in Africâ esse familias quasdam effascinantium, quarum laudatione (procul dubio non voce, sed halitu) intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes, & alibi etiam eiusdem generis esse ibidem tradit.

Afficiuntur autem hoc modo infantes facilius, quàm adulti, quod eorum corpora sunt tenera & talia, quæ à talium caussarum potentia facilius, quàm duriora offenduntur; rariora etiam, & in quæ talia *μίσωμα* sese facilius penetrant.

Quod si per tales effluxus corpora infantium lædi possunt, facilius id fiet, si à corporibus talibus tangantur. Ut enim contactu scabies, scorbutus, lues Venerea, lepra, & alii morbi communicantur; ita etiam contactu talium corporum malè dispositorum *μίσωμα* & inquinamenta infantium corporibus communicari possunt.

Tandem vocem quod attinet, vox, quatenus vox, lædere non potest, & ridicula est, imò superstitiosa illa opinio, quæ omnes Nationes ferè peruasit, laudando infantibus noceri posse, & propterea ad præcauendum & auerrucandum fascinum, bonâ comprecatione opus esse. Nulla enim vocis ad talia efficienda potentia. Si quid omnino damni voce infertur, id ex halitu prauo, exspirando è corporibus talibus quasi venenatis emissio, prouenit. Ut tamen infans tunc lædatur, morbidam illam *ἀνοήσις* & exhalationem infantem tangere necesse est. Cùm vero ii homines, qui infantes laudando lædere creduntur, optimâ corporis constitutione plerumque sint præditi, & nihil tale ex iis exhalat; præterea eo saepe intervallo ab infante distent, ut nullus halitus ab eorum ore ad infantem pertingere possit: nullo modo infantem, quantumcunque etiam laudent, voce lædere possunt.

Quæ omnia si diligenter perpendantur, nulla, qualis quidem vulgò putatur, datur infantum fascinatio, quæ nimirum visu, saltim, vel voce, quatenus talis, fiat: sed ut morbosus affectus per *μίσωμα* quædam & *ἀνοήσις*, ac morbosâ effluvia, è corporibus ægrotis in alia transferuntur: ita in corporibus non quidem ægris, sed malè dispositis, & quasi venenatis, eiusmodi *μίσωμα* nascuntur, quæ in corpora tenella infantum transfusa, ea lædunt, & ut Poëta loquitur, iis transiione nocent; ut ita homines tali vitiosâ corporis constitutione præditi, potius venefici, quàm fascinatores dici debeant. Si quis tamen actionem istam fascinationem appellare velit, per me licet. Et ita dum vulgi ista opinio merito pro superstitiosâ habetur, res ipsa procul dubio, & illa actio occulta non planè damnanda. Nam quod nonnulli, si quid tale accidat, in timorem superstitiosum referunt, quem quis

concipiat ex adspectu sagæ, vel alterius inuidi aut maleuoli, id in infantibus locum habere non potest; cùm ii homines nondum, quales sint, agnoscant.

Quod verò Vallesius, de sacrâ Philosoph. cap. 68. scribit, non verisimile esse, posse cuiquâ homini secundû naturâ esse vim alteri homini venenosâ; nâ ut animal animali sit venenosû, facere naturâ dissidium & contrarietate: ita viperâ homini, & hominē viperâ habere saluâ venenosam, sed neque viperam viperâ, neque hominē homini adeo habere aduersam naturam. Id ita simpliciter verum non est. Verum quidem hoc est, secundum naturam, & dum omnia naturaliter sese habent, id fieri non posse, at præter naturam in animali aliquid nasci posse, quod alteri indiuiduo eiusdem speciei noceat, omnes morbi contagiosi, & venenum quod in rabido cane generatur, docet, quod æquè canibus, quàm aliis animalibus noxium est.

Idipsum vero non solum in corporibus ægris, sed & aliis malè dispositis, etsi ad speciem sic satis sana esse videantur, fieri non impossibile est, & venenum in corpore aliquo generari vel cumulari posse, ita ut corpori, in quo est, non noceat, aliis vero noceat, multa exempla docent. Nota est historia puellæ veneno nutritæ, Alexandro M. ad eum perdendum missæ; & Plutarchus, loco alleg. refert ex Philarcho, circa Pontum habitare, quos olim Thybes appellabant, qui non tantum pueris, sed etiam viris perniciosi fuerint. Tabescere n. & agrotare, qui ad spectum eorum, & halitum ac sermonem exciperent. Et refert I. C. S. caliger, exercitat. 175. sect. 1. ab Indo Cambajæ Regulo filium veneno educatum, qui adultus venenosus adeo factus est, ut muscæ, quæ solo fuctu cutem modò perstringerent, interirent. Quem ipsam procul dubio hominibus etiam nocere potuisse, id probat, quod de Poro Indorum Rege narratur, qui serpentibus & venenis quotidie vesceretur, & inde adeo venenosus factus est, ut ceteros homines, vel tactu, vel halitu, vel screatu perimeret. Et memini in historiâ Indicâ de alio etiam Rege simile legisse, qui adeo venenosus fuit, ut quos morte mulctare vellet, in eos accessitos exspueret, atque hoc modo eos interimeret. Hæc enim omnia monstrant, in homine, etiam ad speciem sano, tam venenatos humores generari posse, ut eorum *μίσωμα* & excrementa aliis hominibus nocere possint.

Si quis tamen cum Basilio Magno, in homil. de inuidiâ, interdum ad supernaturalem causam confugere, & statuere velit, sagas & maleuolos non per se infantes lædere, sed demonem id præstare, simulque sagis persuadere, ab ipsis hoc factitatum esse, cum eo non pugnabo. Nefarii enlm & scelerati illi homines pactum cum diabolo ineunt, ut quos inuidè, liuidè, vel itacundè adspexerint, iis nocere possint; quod tamen non ipsi, sed, permittente Deo, demon præstat. Talis procul dubio fuit ille, de quo Hieron. Vida, lib. 2. *bambyc.* scribit:

*Quandoquidem memini Thusci altâ in rupe Viterbi
Ipse senem vidisse ferum, cui dura rigebant
Ora, grauesque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscurâ situ, hirtique in vertice cani:
Ille truci (scelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas paruasque volantes:
Quin etiam si quando hortos ingressus, ubi annus
Exsist expleto turpem nouus orbe senectam,
Floribus & passim per agros incannit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Spemque anni agricolæ masti fleuere caducam.
Nam quocumq; aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subito adflatos languescere flores.*

Addimus tandem & hoc, cum habitus, qui ad summum gradum peruenit, periculosus sit, ut Hippocrates docet, & qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debeant, ut Celsus monet: saepe accidit,

ut in

ut infantes, cum ad summum sanitatis & pulchritudinis peruenierunt, in morbum subito illabantur; cuius rei causam cum vulgus non intelligat, in fascinationem id refert.

Signa Diagnostica.

Infantes si contabescant, intuentium oculis id patet. Causarum verò signa quod attinet, si ex febre vel alio morbo adultis communi extenuentur infantes & contabescant, tales causae etiam facile cognoscuntur, nec latere possunt. Si verò tales causae omnes absint, primò diligenter inquirendum, quale sit lac nutricis. Si enim lac sit nimis paucum, vbera sint flaccida & lacte destituta, infantes mammam auidè arripiant, in lactis defectum macies illa referenda. Si verò lac adsit, at sit vitiosum, de eius notis, *part. I. dictum*, atque imprimis si lac calidum ac siccum & biliosum, ex ipsa nutricis constitutione, & lactis consistentia ac colore, vitium lactis cognoscitur, & tunc in lactis vitium causa merito referenda.

Si lac accusari non possit, videndum an vermes sint in intestinis, de quorum signis suo loco dictum.

Si nec vermium in intestinis latentium signa adsint, de vermibus illis cutaneis inquirendum, quos vulgo ita agnoscere student. Infantes, quos suspicantur hisce vermibus laborare, in balneum inferunt, & externas corporis partes, ac praecipue dorsum, manibus, plerumque melle cum pane mixto adhibito, fricant. Ita enim quidam cinerici aut nigri cute erumpunt.

Si verò nulla causa siue externa siue interna adsit, nec ex parte matris vel infantis, aliquid, quod infanti nocere possit, commissum sit, vermium signa adsint, nec remedia aliquid prosint, de fascinatione aut potius lésione propter halitum, aut *ut supra* venenosum suspicio esse potest. Quapropter inquirendum, quae foeminae infantem tractarint, vel cum eo conuersatae fuerint.

Prognostica.

1. Si ob lactis defectum vel vitium infans extenuetur, malum facile curatur, alia nutrice adhibita.

2. Quid lumbrici in intestinis periculi habeant, antea *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 5. dictum*.

3. Macies ex crinonibus seu cutaneis illis vermibus non difficulter curatur.

4. Si à sagà, vel maleuolo aut venenoso homine, per *ut supra* & occultam impressionem, inducta sit macies, non ita facile curatur, cum illius occultae qualitatis & malignitatis natura lateat, & propterea contraria medicamenta ei facile opponi non possint.

Curatio.

Quà ratione lactis defectus corrigendus, aut vitium lactis emendandum, de eo suo loco dictum, nec id hic repetere opus est. Quod si vitium emendari non possit, nutrix mutetur, & alia eligatur, quae lac vel copiosius, vel melius, prout opus est, habeat.

Lumbrici ut necandi & expellendi sint, *alleg. loco dictum*.

Si à vermibus illis in dorso, brachiis & cruribus genitis sit macies, infantes vel lauandi in balneo, in quo micæ panis, (commodum est, si mel saltem admisceatur) coniectae sint, vel partes musculosae, in bal-

neo linimento ex farina tritici, vel micæ panis tritici & melle confecto, illinendae & fricandae.

Vel *22. Rad. vitis alba M. j.*

Coq. in *lixivio cinere quercus*, & decocto infantis corpus lauetur. Vbi iam vermiculi capita instar papaueris exseruerint, nouacula vel crusta panis ea abradenda, & detruenda. Idque aliquoties per dierum intervalla repetendum.

Ad fascinationem multa equidem remedia passim circumferuntur, & multa contra fascinationem vulgò sunt, quae tamen pleraque sunt supersticiosa. Antiquum est, ut supra etiam dictum, cum quis quem laudat, addere, *εὐχαινας*, vel praescine dixerit: & nostris foeminis vsitatum est, ei, qui laudatur, bene precari: quod etsi per se bonum sit, quia tamen ea opinio accedit, nisi benedictio ista accedat, laudatione ei, qui laudatur, damno futuram, id supersticiosum est. Apud nonnullas Nationes ad praecauendam fascinationem medium digitum ostendere solent; alij experere, quod ex Plinio sumptum, qui, *lib. 28. cap. 4. repetenti* fascinationes desputatione affirmat. Aristoteles, *sect. 20. probl. 35. disputat*, quam ob causam ruta fascinationis remedium sit. Dioscorides, *lib. 3. cap. 8. alyssum* commendat, scribitque, si appendatur in domo, ubi sunt infantes, acere, effascinationes omnes. Plinius, *lib. 26. cap. 10. radicem orchidis foeminae fascinis* vtilem esse scribit. Idem, *lib. 13. cap. 8. officula* quaedam palmarum, & *lib. 28. cap. 8. cornum frontis Hyemae* contra fascinationem commendat. Nostrates foeminae cunis infantium *conyzam ceruleam*, quam inde *Veruskyrauth* nominant, contra fascinum imponere solent. Aliis suffitus ex *thure, ligno aloës, radicib. cyperi, caryophyllis, cinamomo*, in vsu est. Q. Serenus Sammonicus, *cap. Infantibus stridentibus. vel strige inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit:

Præterea si forte premis strix atra puellus,

Vitosa emulgens exsertis vbera labris,

Allia præcepit Titi sententia neclit,

Vel ut alij legunt,

Allia præcepit rudi sententia Velli,

Qui veteres claras expressit more togatas.

Alij *succinum & corallium* collo infantium appendi iubent.

Et quidem medicamenta quod attinet, impossibile non est, plantis & gemmis tales vires inesse posse, ut occultis illis inquinamentis, quae à maleficis corporibus effluunt, resistent, sicut *radix hyronia & ungula alcis* appensa contra epilepsiam prosunt, & contra alios morbos alia amuleta dantur. Verum cum illae occultae qualitates ignotae sint, de talibus aliquid certi statuere difficile est. Et propterea experientia, omni superstitione semotà, consulenda.

Missis itaque talibus, saltem quaedam vulgaria & nota contra maciem infantium remedia addemus. Quae viscerum internorum vitia corrigant, huc adferre opus non est, cum alibi sint exposita. Si verò macies oriatur ab intemperie sicca totius corporis, nullum efficacius datur remedium, quam frequens balnei humectantis vsus, quod paratur ex aqua dulci, in qua *malua, althea, branca vrsina, caput castrati*, & similia cocta sint. Post balneum inungatur corpus *ol. dulci*, vel *amygd. dulcium*.

Si siccitati caliditas adiungatur, balneo lactuca, *endivia, violaria, papaueris capita* addi possunt, & vnguentis *ol. ros. & violarum*.

Si frigiditas coniungatur, calida admiscenda sunt, ut *fl. chamameli, meliloti, ol. anethinum, chamamelinum*.

CONCLUSIO

ACCIPE ita, Lector beneuole, etiam Librum quartum Practica Medicina, de Morbis Mulierum, cum adiecto Tractatu de morbis Infantium. Qui si forsan tuae expectationi undiquaque non respondebit, eum nec meo voto plane respondere, scito. Natus enim est non solum inter istos publicos bellorum tumultus, qui e fortissimi etiam cuiusque animo omnes serias cogitationes ex-
cutere possent, sed & inter priuatas calamitates plurimas, quae ut hic recenseantur, opus non est, amicis vero & familiaribus non ignotae sunt. Si quid ergo quod Tibi gratum & utile esse poterit, in eo reperiens, Deo Opt. Max. omnis sapientiae Autori, acceptum feras: si quid secus, id homini adscribas, velim. Potuissem equidem eum aliquandiu adhuc premere, & commodiora illum expoliendi tempora expectare: sed quis ea nobis polliceri ausit? aut quis mane nouit, quid vesper allaturus sit? Præterea vitæ summa breuis, quam mihi superesse ætas ipsa iam monet, spes me vetat inchoare longas. Et sunt adhuc alia, quæ partim promissa, partim non promissa absoluenda restant. Quæ quidem omnia me perfecturum polliceri non possum: faciam tamen, quamdiu Deus mihi vitam & sanitatem benignè concesserit, ne unquam otiosus fuisse videar.

INFERIOR SVM OMNIBVS
BENEFICIIS TVIS,
DOMINE,
TIBI GRATIARVM ACTIO, LAUS ET GLORIA
INFINITIS SECVLIS.

DANIELIS

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINÆ
PROFESSORIS,
PRACTICÆ MEDICINÆ
LIBER QVINTVS.

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINAE
PROFESSORIS
PRACTICAE MEDICINAE
LIBER QUINTVS

Serenissimo atque illustrissimo Principi, ac Domino,

DN. CHRISTIANO V.
REGNORVM DANIAE,
NORVVEGIAE,
GOTHORVM,

VANDALORVMQVE ELECTO PRINCIPI,

*Duci Slesuici, Holsatiae, Stormariae, Dithmarsiae, Comiti in
 Oldenburg & Delmenhorst, &c.*

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

CHIRURGIA, *Serenissime atque Illustrissime Princeps, Domine clementissime*, Artis Medicæ partem esse nobilissimam, & reliquis nullo modo postponendam, quicunque eius necessitatem & antiquitatem accuratè perpenderit, facile perspiciet. Etenim victus ratione ea, quam Natura & sua cuique fortuna suppeditat, plerique contenti viuunt, & non nisi ij, qui in lautiore re sunt, ea de causa Medicos consulunt. Multi quoque morbosum humorum apparatus diu in corpore circumferunt, neque tamen de eo tollendo, & morbis, qui inde oriri possunt, præcauendis solliciti sunt. Imò multi febribus aliisque morbis correpti Medicos non consulunt, nec eorum opem & auxilium implorant, sed totum negotium Naturæ committunt, & vel eius solius ope conualescunt, vel vi morbi moriuntur. At si cui crur vel brachium fractum fuerit, si quis vulnus paulò grauius acceperit, mox Chirurgi, cuiusque etiam conditionis & notæ is sit, opem implorat, & ab eo salutem & sanitatem sperat. Vnde & ob ipsam necessitatem factum, vt hæc Medicinæ pars, omnium primò exculta fuerit, & Antiquissimi Medici, quorum quidem memoria ad nos peruenit, Chirurgiæ inprimis nomine claruerint, Æsculapius, Podalirius, Machaon, atque post hos Hippocrates Coss. Qui etsi de omnibus Medicinæ partibus multa præclare scripserit, adeò vt Princeps Medicorum nominari meruerit: tamen in Chirurgia præcipuè excelluit, & de ea præ reliquis diligentissimè scripsit, ita vt cum in aliis nimis plerumque brevis & concisus sit, ordinem sæpe susque deque habeat, non rarò minùs perspicuus sit, in Chirurgicis conscribendis, vt ex libris eius de officina Medici, (quem ita inscripsit, etsi in eo nihil, nisi Chirurgica tractet) de fracturis, de articulis, de capitis vulneribus apparet, acuratissimus & ordinis obseruantissimus est, nullisque verbis parcit, vt omnia clarè & perspicuè tradat. Quem postea secuti sunt omnium seculorùm Medici clarissimi, Galenus, Aetius, P. Aegineta, C. Celsus, Auicennas, & alij, qui Chirurgicam Medicinæ partem æquè, vt alias, non solum scriptis accuratè tractarunt, sed & ægris in iis affectibus, qui Chirurgia inprimis curantur, operam ipsi præstiterunt.

Nescio verò quo fato infelici factum, vt cum superioribus seculis ferè omnes bonæ literæ barbarie conspurcarentur, etiam Medicina hoc damni passa sit, vt Chirurgia à Medicina reliqua separaretur, atque alij dicerentur Physici, alij Chirurgi. Hinc enim adeo accidit, vt cum Medici Chirurgiam negligerent, & à se amandarent, barbitonsores, balneatores, alique operarij Chirurgiæ possessionem à Medicis derelictam inuaserint, homines plerique omnis Medicinæ ignarissimi, qui neque eorum, quæ agunt, causas reddere, neque medicamenta inuenire, neque corpora & affectus distinguere norunt, sed eundem calceum ferè omnibus pedibus adaptare conantur:

nantur : imò quod caput rei est, qui corporis humani structuram, quantum quidem Chirurgus imprimis necessaria est, partiumque situm & conformationem penitus ignorant, & ex Anatomia nunquam didicerunt. Accessit postea & aliud incommodum. Cum enim intelligerent, sine reliquarum Medicinæ partium subsidio Chirurgum suum scopum adsequi non posse, & animaduertenterent, etiam ad externos corporis affectus manuum operam semper non sufficere, sed internis quoque medicamentis sapissimè opus esse: falcem in alienam messem multi immiserunt, & cum purgantia, tum alia interna medicamenta exhibere temerario ausu aggressi sunt: etsi nec corporis ægri statum, nec medicamentorum vim & facultatem, nec curandi methodum intelligerent. Quæ res quanto cum ægrorum periculo & damno coniuncta sit, nemo non intelligit. Interim, ut consuetudo est pessimus tyrannus, iste mos in plerisque regionibus, præcipuè nostra Germania, ita inualuit, ut aliæ Medicorum, aliæ Chirurgorum maneat, imò qui Chirurgiam hodie exercent, iniuria se affici querantur, si istud officium Medici ad se retrahere conentur. Agnouerunt tamen iam superioribus seculis, cum Medicina cum reliquis bonis literis in lucem & tenebris, quibus obruta erat, protracta est, diuortij huius iniquitatem Medici quique doctissimi, & propterea ex iis quidam ipsam Chirurgiam tractare aggressi sunt, quidam verò scriptis eruditissimis excoluerunt. Quod & nostra memoria à clarissimis Medicis factitatum. Et omnino omnibus, qui Medicinæ solidam cognitionem sibi comparare volunt, incumbit, ut & hanc Medicinæ partem diligenter cognoscere, ut si non ipsi manus ægris admouere velint, aut ob inueteratam consuetudinem non possint, nihilominus Chirurgorum vulgarium actiones dirigere eorumque errores, ubi occurrunt, corrigere queant.

Quæ res ipsa fecit, ut cum superiores quatuor libros Medicinæ Practicæ absoluissem, & hunc quintum, qui ea maxima ex parte, quæ Chirurgorum sunt, tractat, necessariò addendum putarem. Qui cum iam in publicum prodeat, eique pro more huius seculi, Patronus quærendus sit, cum Seren. & illustr. T. Celsi. nomini, non leuibus causis motus, inscribendum existimaui. Etenim quantus Seren. Reg. Maiest. Dn. Parentis, & Seren. ac Illustr. Celsi. Tuæ erga bonas literas, atque imprimis artem medicam, sit amor & incredibilis beneuolentia, omnibus notissimum est, & testis est eius rei locuples Vir CL. Dn. Henningus Arniseus, Philosophus & Medicus excellentissimus, amicus meus singularis. Et Sereniss. & Illustriss. T. Celsitud. eandem beneuolentiam ipse non ita pridem in Sereniss. Elect. Saxon. Viduæ Aula, quæ Lichtenburgi est, satis superque perspexi & expertus sum. Quam propterea, pro mea virili, etiam ad posteritatem, huius libri dedicatione commendandam putavi. Deinde cum scripta mea omnia in hac Elector. Saxon. ad Albim Academia nata iure quodam Sereniss. Saxon. Elector. Domui deberi, eique sacra esse agnoscam, ea me ad aliam aram (quod apud Antiquos nefas putabatur) transferre non existimaui, si Sereniss. & Illustr. T. Celsitud. cui tam arcta cum Sereniss. Elector. Saxon. familia necessitudo & cognatio intercedit, hunc librum offerrem. Accipe ergo, Sereniss. & Illustrissime Princeps, hoc quicquid laboris & operis est, eo vultu, quo alias bonarum literarum cultores, & Sereniss. Elect. Saxon. Domui addictos soles, mihi & meis compatibus clementissimè faue. Deus verò ter. Opt. Max Sereniss. & illustriss. T. Celsitud. saluam, florentem, & felicem vndique præstet. VVitebergæ, Calend. Maij, Anno Christi M DC. XXXIV.

*Sereniss. atque Illustriss.
Tuae Celsitud.*

Subiectissimus

DANIEL SENNERTVS, D.
Fac. Medic. ib. prof. & Senior,
ac Sereniss. Elect. Sax. Medicus.

LIBRI QVINTI

PARS I.

DE TVMORIBVS.

CAPVT I.

De Tumorum Natura, Causis & Differentiis.

V Tumor, tuber, & tuberculum Latinis dicitur morbus, is Græcis, ὄγκος appellatur; Hippocrati & antiquis Græcis Medicis etiam ὄδιμα nominatur. Etsi enim Recentioribus Medicis iam Galeni quoque tempore ὄδιμα sint tumores molles, & qui, dum premuntur, dolore vacant, quos Antiqui cum adiectione ὄδιμα μαλακά & ἀνώδυνα, i. e. tumores molles & non dolentes, appellabant: tamen vox ὄδιμα Hippocrati & Antiquioribus Medicis in genere omnem omnino præter naturam Tumorem significat, ut à Galeno annotatum est, in 1. prognost. tex. 29. 4. aph. 34. 5. aph. 65. & 66. & alibi passim. ὄμα etiam interdum nomen generale est, significatque omnem in genere Tumorem, sponte tamen & sine causa externa, præcipuè in externam corporis partem, erumpentem, sicut planta à terra erumpit; ut videre est apud Galenum, 6. epid. comm. 1. cap. 23. In recentiorum Latinorum, eorumque, quos Barbaro vulgò nominant, libris, nomine Apostematis omnes omnino tumores comprehenduntur; Imò ex recentioribus quidam, quibus Græca lingua forsitan non satis cognita est, eos valdè decipi scribunt, qui aliquam inter nomen Tumoris & Apostematis differentiam esse statuunt; quod tamen cum autoritate omnium antiquorum Medicorum & Græcæ lingue vsu pugnat. Græcis enim Medicis ἀπόστημα solum is tumor est, qui suppuratur, ut infra, cap. 3. dicitur, & Latinis Abscessus & Vomica dicitur, Recentioribusque; ac Barbaris, sumpto ex interprete Auicennæ vocabulo; Exitura. Omnes autem tumores ad suppurationem non perueniunt, ut Erysipelas plerumque, herpes, & phlegmone sæpe, tumoresque alij.

Neque tamen ista nominum confusio Arabibus attribuenda, sed Barbaris eorum interpretibus, qui Arabum vocabula non idoneis vocabulis expresserunt. Arabes enim non minùs, quàm Græci tumores & Apostemata nomine distinxerunt, & tumores in genere Borhor, Apostema Dubellet & Dubellatum nominarunt. Ideoque de vocabuli cuiusque significatione eius lingue auctores consulendi sunt, non alterius; seu, ut Galenus, in libell. ad Thrasibul. an ars tuenda san. ad Medicinam spectet, cap. 32. docet, si Assyriorum lingue vocabulum sit, ab ipsis res discenda est, cui nomen illud indiderunt, siue sit Persarum lingua, aut Indorum, aut Arabum, aut Æthiopum aut omnino aliorum quorundam, illos percunctari oportet.

Quid autem Tumor sit, iam dispiciemus, ubi hoc prius monuerimus, nos de Tumoribus p. n. & qui è morborum genere sunt, præcipuè hîc acturos. Non

enim omnis tumor & partis ultra naturalem habitum incrementum, Tumor p. n. est. Nam quamuis obesi quidam ultra naturalem habitum in latum & profundum augentur: tamen cum nondum in iis est aliqua actionis læsio, ob quam demum aliquid p. n. affici dicitur, etiam p. n. se non habent, sed solum non naturaliter, & ὁὐστ, & ὁπερ τὸ κτ' φέρεται, ut ait Galenus. Hæc n. ut idem Galenus, de tumorib. p. n. cap. 1. scribit, est inter ea corpora, quæ secundum naturam se habent, & ea, quæ se habent præter naturam, media quædam constitutio. Sic etsi quoque aliqua pars augeatur ultra naturalem habitum, ita tamen, ut eius actiones non lædantur, nullusque doloris sensus adsit: tum etiam tumor ille non est præter naturam, nondumque morbus appellatur; sed potius symptoma. Vnde Galenus quoque suum librum de tumoribus, non simpliciter, sed de tumoribus p. n. inscripsit. Longè verò minùs mammarum lacte turgidæ & maiores, quàm in non lactantibus esse solent, & venter inferior tempore gestationis in grauidis in maiorem molem excrescens, morbo laborare dicuntur; cum ista secundum naturam & naturæ leges fiant.

Quid v. tumor sit, & ad quod morbi genus pertineat, non adeo liquidum est. Alij enim alias definitiones afferunt, quas hic coaceruare opus non est, & Galenus ipse non semper idem docere videtur. Nam 13. meth. med. c. 1. tumorem morbum esse dicit, in quo partes à naturali habitu in quantitate recesserunt. Et 1. de causis. symp. c. 2. tumores ad morbos organicos refert dum scribit, φλεγμονάς seu inflammationes, & scirrhos, & abscessus, & id genus alios morbos instrumentalium esse partium. De differ. verò morbor. cap. 13. & de causis. morb. c. 6. inter intemperies, & similia, partium morbos tumores recenset. Recentiores etiam opinionibus dissident. Fallopius Galeni sententiam in 13. m. m. cap. 1. sequitur, & tumores ad morbos instrumentales, nimirum magnitudinem p. n. auctam, refert; Hieronymus Capiuaccius, in cap. de phrenitide, omnem tumorem esse necessariò morbum in intemperie, non autem necessariò in mala compositione scribit: quam opinionem sequitur Hieronymus Fabricius ab Aquapendente. Alij, inter quos Eustachius Rudius, statuunt tumorem esse vitium ex aucta magnitudine & intemperie compositum, auctamque magnitudinem cum intemperie esse cuiuslibet tumoris formam; statuitque Rudius, eos solum tumores propriè dici qui in partibus ex materia p. n. affluxu fiunt; tumores v. qui in luxationibus, intestinorum in scrotum prolapsu, & aneurismate fiunt, propriè dictos tumores non esse.

Verùm si rem accuratius perpedamus, significatumque vocabuli Tumoris & ὄγκος consideremus, & tumoris

Non omnistumor morbus est.

Tumor quid?

Tumoris de-
finitio

moris essentiam per se contemplari velimus, Tumor, quatenus tumor est, recte cum Galeno definimus, quod sit morbus, in quo corporis nostri partes, à naturali statu magnitudine aucta recedunt. Οὐκ enim Græci τὸν οἰσ μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος διαφέρουσιν nominant, ut de tumoribus. cap. 1. scribit Galenus, ut certe absurdum sit, statuere tumorem sine magnitudine aucta, id est, sine tumore. Et si enim verum sit, quod modo monuimus, & quod Galenus quoque, de diff. morb. cap. 12. annotavit, tumorem, si tantus non sit, ut ex eo membrum affectum operationum aliquam læsionem patiat, symptoma esse, eumque p. n. affectum potius per intemperiem præsentem, quæ lædit actionem, quam per tumorem, qui non lædit actiones, definiendum esse: tamen propterea non sequitur, quod etiam tumor, qui morbus est, quique actiones lædit, potius per intemperiem, quam magnitudinem auctam, definiendus sit. Imò sæpenumero tumores cum vel à carnosa, vel ab ossea & dura substantia, vel flatuoso spiritu, qui nec frigidus, nec calidus valde sit, producuntur, sine intemperie sunt. Interim tamen alios morbos auctæ magnitudinis, quæ tumoris essentiam constituit, coniungi posse, non negamus, qui tamen non sunt de eius essentia. Etenim si materia, quæ tumores efficit, calore, frigore, siccitate, aut humiditate excedat, illam intemperiem parti affectæ communicat, unde etiam morbus intemperiei tum concutit. Si præterea materia eadem vel rodendo, vel distendendo continuum soluat, unitatis quoque solutio accedit. Interdum & figura corrumpitur; interdum & cavitates, canales ac meatus comprimuntur, vel obstruuntur ob multitudinem materiæ, quæ cum plerumque tumori coniungantur, etiam in differentia & curatione tumorum non solum de quantitate aucta, sed etiam de reliquis morbis concurrentibus agitur. Interim ratum manet, tumorem, quatenus tumor, esse morbum in aucta p. n. magnitudine, qui ex re p. n. parti adiecta ortum habet. Nec alicuius momenti est, quod Rudius hic obiicit, quod in tumoribus, qui ab humoribus & qui à partium prominentia & procidentia ac similibus causis fiant, si penes causam efficientem, proximam & continentem differentia, & quod ab hac artificiosa & vtilis indicationes sumantur, non verò ab aucta magnitudine. Etenim licet in causâ continente speciali differant, quod ea sit nunc humor, nunc os, nunc intestinum: tamen in generali conveniunt, quæ est res p. n. parti adiecta, eamque in tumorem attollens. Et in omni tumore, ab hac, ut in omnibus morbis, qui à causa continente pendent, nulla sumitur utilis indicatio, etiam in tumoribus, qui ab humorum influxu pendent. Generalis enim Indicatio, sed inutilis, est, humorem, qui partem in tumorem attollit, esse remouendum: quomodo verò hoc fieri debeat, id iam artificiosum est. Interim quod tumores ex humoribus orti inter compositos morbos ex magnitudine aucta & intemperie cum materia & figura vitiosa referri possint, non negabo: id tamen non omnibus tumoribus comperit. Vnde procul dubio etiam factum, ut Galenus tumores modo inter morbos partium similium, ut de diff. morb. cap. 12. modo inter morbos organicos, ut 13. meth. cap. 1. retulerit.

Causa.

Neque diffitendum, auctores interdum dum tumorum p. n. faciunt mentionem, non tumores in genere accipere, quales etiam sunt, quos intestinum prolapsum vel ossea substantia prominens excitare potest, sed eos in specie, qui ab adfluxu humorum sunt, qui omnino sunt morbi compositi ex magnitudine aucta, intemperie figura vitiosa, & plerumque etiam soluta unitate.

Differentia.

Causa continens tumoris, in genere accepti, est aliquid p. n. parti adiectum, quod eam eleuat, distendit, & in maiorem magnitudinem attollit.

Hæc autem materia cum triplex sit, nimirum hu-

mor, flatus, & substantia solida, præcipua etiam differentia tumorum à causa continente sumitur. Sunt quidem & aliæ tumorum differentia, ut alij sint magni, alij parvi, alij externi, alij interni, alij recentes, alij antiqui. Verum hæc sunt accidentales differentia, & aliquam quidem mutationem adferunt, & conditionem mutant, speciem verò non variant. Differentia autem, quæ speciem constituunt, sumuntur à materia & causa continente, quæ triplex est, ut dictum. Primum enim tumores ex humoribus ortum habent, verum nullam peculiarem appellationem obtinent, sed generali saltem tumoris nomine comprehenduntur; imò, ut dictum, à nonnullis solum Tumores appellantur. Secundò, flatus in aliqua parte conclusi eam distendunt, & in tumorem attollunt, quos tumores Græci ἐμφυσηματα, Latini Inflationes appellant. Tertio equidem interdum carneum quasi, aut membranaeum, aut osseum, aut simile quid parti alicui adnascitur, tumoremque excitat: verum cum eadem substantia ex humoribus ortum habeant, hoc tumorum genus cum primo coniungemus. Denique & ipsæ solidæ corporis partes tumores efficiunt, cum locum mutant, & situm, atque in aliquam partem prolabantur, eamque distendunt & attollunt, qui & ipsi nullam peculiarem appellationem habent.

Sunt tamen & aliæ differentia. A qualitate materiæ coniunctæ alij dicuntur calidi, alij frigidi; alij humidi, alij sicci; alij molles & laxi, alij duri. A magnitudine, qui maiores sunt, simpliciter generis nomine tumores appellantur; qui parvi, tubercula. A situ, quod alij sunt interni, alij externi, & hi vel altiores & profundiores, vel superficiales. A figura, quidam lati, alij acuminati.

Omnès autem istas tumorum differentias nominibus & numero comprehendere facile non est. Galenus, in fine libri de tumoribus, nullam tumorum præternaturalium speciem, quæ ibi dicta non sit, se reliquisse scribit, & collegit ex eo libro Ioh. Philippus Ingrassias, de tumoribus tract. 1. cap. 1. comm. 2. pag. 77. sexaginta & unum tumores, quos hoc ordine recenset: 1. Corpulentia. 2. Phlegmone. 3. Abscessus calidus. 4. Sinus. 5. Fistula. 6. Abscessus ex solidis humidisve corporibus. 7. Atheroma. 8. Steatoma. 9. Meliceris. 10. Anthrax. 11. Cancer. 12. Gangrena. 13. Sphacelos. 14. Erysipelas. 15. Herpes simpliciter. 16. Herpes esthiomenos. 17. Herpes miliaris. 18. Scirrhus. 19. Ecchymosis. 20. Aneurisma. 21. Oedema. 22. Phagedæna. 23. Ficus Chironium seu Telephium. 24. Scabies. 25. Lepros. 26. Elephantiasis. 27. Exostosis. 28. Satyriasmus seu Priapismus. 29. Achor. 30. Cerion. 31. Myrmecia. 32. Acrochordon. 33. Psyracion. 34. Epinyctis. 35. Dothien. 36. Phyma. 37. Bubon. 38. Phygethlon. 39. Struma. 40. Sarcocoele. 41. Hydrocele. 42. Epiplocele. 43. Enterocoele. 44. Enteropiplocele. 45. Cirfocele. 46. Varices. 47. Bubonecele. 48. Exomphalos. 49. Ascites. 50. Tympanites. 51. Anasarca. 52. Epulis. 53. Parulis. 54. Thymos. 55. Vna. 56. Paristhymia. 57. Antider. 58. Polypus. 59. Encanthus. 60. Unguis. 61. Staphyloma. Ipse verò Ingrassias numero hoc non contentus, adhuc centum sexaginta quinque addit, nimirum qui capiti sunt proprii 27. quos pag. 301. hoc modo recenset. 1. Eczema. 2. Eleydion, siue Papilla. 3. Sycon, id est, ficus, seu ficosum exanthema. 4. Exanthema, id est, vlcerosa efflorescentia. 5. Ganglion. 6. Hydrocephalus. 7. Siriasis. 8. Phrenitis. 9. Letbargus. 10. Typhomania, seu agrypnos coma. 11. Catochus Pauli. 12. Caralepsis seu catoche. 13. Carus. 14. Apoplexia. 15. Rhia alsabian. 16. Sibare. 17. Fatera. 18. Sekakilos. 19. Testudo. 20. Talpa. 21. Topinaria. 22. Lactumen. 23. Cornu. 24. Alopecia. 25. Ophiasis. 26. Pityriasis. 27. Phibiriasis. Oculis & partibus eius propriis sexaginta tres, quos hoc ordine pag. 351. enumerat. 28. Proptosis Galeni, siue epiesmos Pauli. 29. Taraxis. 30. Ophthalmia. 31. Epiphora Introductorij, 32. Chemosis. 33. Xerophthalmia. 34. Sclerophthalmia.

Tumori
numeri
nomina
dum Gal.Tumori
numeri
nomina
eundem
Ingrassias
Tumori
pitu 27Tumori
lorum
partium

thymia. 35. *Scirrhus*. 36. *Phlyctena*. 37. *Bor-
thion*. 38. *Celoma*. 39. *Argemon*. 40. *Epicauma*. 41.
Encauma. 42. *Mycephalos*. 43. *Melon*. 44. *Clauus*
Pauli & Aetii. 45. *Clauus* Introductorii & *Celsi*. 46.
Hypopyon. 47. *Oryx*, id est, vnguis. 48. *Hyposphagma*.
49. *Achlys* Aetii. 50. *Nephelion* Aetii. 51. *Vla*, seu
Nephelion. 52. *Leucoma*. 53. *Sebel*. 54. *Borbor* Auicen-
nae. 55. *Hymenopannastasis*. 56. *Nyctalopia*. 57. *Anthra-
cosis*. 58. *Carcinoma*. 59. *Synchysis*. 60. *Mydriasis*. 61.
Proptosis Pauli. 62. *Ptilosis*. 63. *Madarosis*, seu *Mil-
phosis*. 64. *Pladarotes*. 65. *Emphysema*. 66. *Symphysis*,
sive *Ancylosis*. 67. *Eitropion*. 68. *Lagophthalmos*. 69.
Trachoma. 70. *Sycosis*. 71. *Tylosis*. 72. *Dasya*. 73. *Pa-
chytes*. 74. *Barytes*. 75. *Hydatis*. 76. *Psorophthalmia*. 77.
Crite. 78. *Chalazion*. 79. *Poriasis*. 80. *Lithiasis*. 81. *A-
lamisac*. 82. *Sude*, Auic. 83. *Sarcosis*. 84. *Lupia*. 85.
Mydesis. 86. *Pustula* Abenzoaris. 87. *Scleriosis*. 88.
Anchylops. 89. *Aegylops*. 90. *Epinyctis* Plinii. Et tan-
dem alios in aliis partibus nonaginta septem, quos
hoc ordine recenset: 91. *Auritus*. 92. *Parotis*. 93. *Phe-
rea*. 94. *Ozona*. 95. *Sarcoma*. 96. *Thelul* Albuc. 97. *Al-
barbican* Auic. 98. *Chaisum* Arabum. 99. *Hemorrhoi-
des* Arabum. 100. *Barrachos*. 101. *Glossomegethos*. 102.
Ancylotossion. 103. *Aphtha*. 104. *Cynanche*. 105. *Para-
cynanche*. 106. *Synanche*. 107. *Parasynanche*. 108. *Gon-
grona*. 109. *Folium*. 110. *Bronchocele*. 111. *Albadal*. 112.
Dionysisci. 113. *Hypopion*. 114. *Ionthi*, seu *vari*. 115.
Mentagra. 116. *Ephelis*. 117. *Ignis sylvaticus*. 118. *Noli
me tangere*. 119. *Butiraga*. 120. *Gutta rosacea*. 121.
Sparganosis. 122. *Chondriosis*. 123. *Trichiasis*. 124. *Gy-
necomastion*. 125. *Pleuritis*. 126. *Peripneumonia*. 127.
Phthoe. 128. *Alibahalep*. 129. *Napta*. 130. *Cyphosis*, seu
Cyrtosis, & *hybosis*. 131. *Lordosis*. 132. *Scoliosis*. 133.
Celiacus. 134. *Aurys*, *Rafis*. 135. *Colica*. 136. *Ileos*. 137.
Condylomata. 138. *Hemorrhoides*. 139. *Marisca*. 140.
Hepaticus. 141. *Cachexia*. 142. *Altherel*, *Bellunensis*.
143. *Thebegi*. 144. *Altherbel*, *Bellunensis*. 145. *Sple-
nicus*, *Aureliani*. 146. *Nephritis*. 147. *Lithiasis*. 148.
Satyriasmus, Pauli. 149. *Cercosis*. 150. *Mola*. 151.
Nymphemegethos. 152. *xiot*, *Hippocr.* 153. *Scleroma*,
Pauli. 154. *Arthritis*. 155. *Podagra*. 156. *Cheiragra*.
157. *Ischiad.* 158. *Lupia*, *Guidonis*. 159. *Tophi*. 160.
Cornua, Auic. 161. *Ancylosis*, seu *Ancyla*. 162. *Para-
nychia*. 163. *Pterigion*, *Celsi*. 164. *Condyl.* 165. *Per-
niones*. 166. *Gemursa*, *Plinii*. 167. *Dentes muris*, *Bel-
lunensis*. 168. *Alliathan*. 169. *Lupus*. 170. *Dactilia*,
Haliab. 171. *Malum mortuum*. 172. *Terminthos*. 173.
Emphysema. 174. *Phlyctena*. 175. *Turmusios*, *Auicen-*
176. *Impetigo*. 177. *Effere*. 178. *Palmos*. 179. *Clauus*.
180. *Calli*. 181. *Aegritudo bouina*, *Abenz.* & *Albuc.*
182. *Draconium*. 183. *Syrones*, seu *Pidicelli*, *Guid.* &
Angelata. 184. *Variola*. 185. *Morbilli*. 186. *Rubeola*.
187. *Cryalli*. 188. *Exanthemata*. 189. *Ectymata*,
Fernel. 190. *Hidraa*, seu *Sudamina*. 191. *Epinyctis*,
Romanorum. 192. *Bothorlenes*. 193. *Ganglia*. 194.
Seps *Hippocr.* 195. *Spina ventosa*. 196. *Bubasticon*
ulcus. 197. *Hypersarcon*. 198. *Cacoethe*. 199. *Sipedon*.
200. *Nome*. 201. *Therionia*. 202. *Herpes esthiomenos*,
Celsi. 203. *Herpes esthiomenos*, *Auic.* 204. *Thymion*,
Celsi. 205. *Ignis sacer*, *Celsi*. 206. *Cerion*, *Pauli*. 207.
Paratrimmata. 208. *Aposermata*. 209. *Zerma*. 210.
Rancula. 211. *Spina*. 212. *Morsus diaboli*. 213. *Patursa*,
id est, *morbus Gallicus*. 214. *Scopuli*. 215. *Tincosati*.
216. *Pinite*. 217. *Spili*. 218. *Tissus*, *Auic.* 219. *Epar-
ma*, *Hippocrat.* 220. *Rosboth*. 221. *Cunus*, *Rafis*. 222.
Albostir, *Albucasis*. 223. *Nakir*, *Albuc.* 224. *Alcha-
lan*, *Abenz.* 225. *Arcella*, *Abenz.* 226. *Rosula satari-
ria*. Vt ita numerus omnium tumorum quos recen-
set Io. Philippus Ingrassias, sit 226.

Verum sine causa hoc modo multiplicantur entia,
Neque enim omnes affectus, qui hic sub tumoribus
recensentur, tumores sunt, atque vnus & idem tu-
mor.

Dan. Sennert. Tom. III.

mor interdum sub variis nominibus repetitur; ne-
que, cum reliquos tomos de tumoribus non absol-
uerit Ingrassias, facile patet, quos tumores nonnul-
lis nominibus intelligat. Certè, vt de vno atque al-
tero saltem, exempli gratia, dicamus, inter tumores,
sinus & fistulas, vlcus Chironium, & vlcera alia re-
cenfet. Quis vero inter tumores propriè dictos le-
thargum, typhomaniam, catochum, catalepsi, ca-
rum, apoplexiam, lordosin, coeliacam affectionem,
colicam, affectum hepaticum, splenicum, & similes
alios affectus, qui vel ad symptomata, vel aliorum
morborum species potius, quam tumores pertinent,
numerare auit? Imò tumores multi, qui in hoc ca-
talogo recensentur, non peculiare tumorum spe-
cies sunt, sed specierum secundum partes affectas
differentia.

Ideoque duas præcipuè differentias tumorum at-
tendendas censemus, vnã, quæ sit à causarum
varietate, alteram, quæ sit partium affectarum ratio-
ne. Causam tumoris continentem triplicem esse
diximus, humorem, flatum, & substantiam solidam.
Humores rursus variis sunt, sanguis, pituita, me-
lancholia, humor ater, humor aqueus, serosus, va-
riique ichores; item mixti humores, & materia, in
quam alii humores degenerant, ac humores ma-
ligni.

Ex sanguine oritur nimia corpulentia seu *polypus* - *Cassa con-*
nia, & *Inflamatio*. Ad inflammationem etiam refe- *linens.*
runt *Gangranam* & *Sphacelum*, quod *Inflamatio*
interdum in ea degeneret. Verum cum *Gangrana*
& *Sphacelus* sæpe sine inflammatione ex aliis causis
oriantur, neque tumorem semper coniunctum ha-
beant, & vlcibus magis cognata sint, aut in ea
degenerent, de iis postea de *Vlceribus*, dicemus.
Rectius ad Inflammationem refertur *Erysipelas* seu
Rosa vulgò dicta, *Bubo*, *Furunculus*, *Phyma*, *Phyge-
thion*, *Parotis*, *Carbunculus*, *Paronychia*, *Perniones*, *Ec-
chymosis*, vt postea ex speciali horum affectuum ex-
plicatione patebit.

A bile oriuntur, *Herpes*, eiusque differentia.

Ab humore pituitoso provenit *Oedema*.

Ab humore melancholico, *Scirrhus*.

Ab atra bile, *Cancer*.

Ab humore aquoso, *Hydrocephalus*, *Hernia a-
quosa*.

Verum serosi humoris & ichorum, è quibus va-
ria tubercula oriuntur, magna est differentia, ac
sæpe serosi, salii, ac biliosi humores cum aliis mis-
centur, atque inde oriuntur vari, exanthemata, *Psy-
dracia*, *Vari*, *Sudamina*, *Epinyctides* & *Terminthi*, *Es-
fere* Arabum, *Elcydria*, *Scabies*, *Lepra* Græcorum,
Vitiligo, *Impetigo*, & *Lichen*, *Crusta lactea*, *Achores*,
Fauis, *Tinea*, & cætera.

Tandem ab humoribus quidem etiam provenit
peculiare tumorum genus, ab iis tamen, quos hacten-
us commemorauimus dupliciter differens. Primò
quidem, quod non ex vno humore provenit, sed à
pluribus, pituita scilicet, sed quæ alios humores, me-
lancholiam vel bilem, admixtos habeat, ita tamen, vt
coniuncta causa non amplius humor sit, sed alia ma-
teria ex humoribus genita. Deinde, quod materia
illa peculiari membranæ includitur. Eiusmodi tumo-
res sunt *Struma* & *Scrofula*, *Bronchocele*, *Ganglia*, *No-
di*, *Meliceris*, *Atheromata*, *Steatomata*, *Testudo*, *Talpa*,
& *Natta*.

Ex humoribus etiam, sed in aliam materiam de-
generantibus, generantur *Polypus*, *ranula sub lingua*,
hernia carnosæ, *verruca*, *fungi*, & his similia. Sunt præ-
terea & tumores à malignis humoribus ortum habentes,
vt *Variola*, *morbilli*, *Lepra* Arabum seu *Elephan-
tiasis* Græcorum, *Tumores Venerei* variis, *Bubones* &
Carbunculi pestilentes.

A statu sunt *Emphysemata* seu *Inflationes*, & *tumores flatulenti* quicunque.

A partibus solidis aliò procumbentibus fiunt *Hernia in scroto & umbilico*, cum intestina eò procidunt, *Epiplocele*. Pertinet huc & *Aneurisma* tumor ex dilatata arteria ortum habens, ut & *Varix* tumor ex dilatata vena.

Ab ossibus fit *Exostosis*, & ex vertebrae dorfi prominentibus *gibbositas*; sicut & in aliis partibus tumores fiunt, cum ossa luxata vel fracta eò excidunt.

Accipiunt autem isti tumores varia nomina pro partium affectuum ratione, de quibus suo loco dictum.

De multis tamen tumoribus hoc notandum, iis equidem multos vulgò apud multas Nationes affligi, & vulgò etiam eos curari: quæ tamen nomina Germanica, Italica, Gallica, Hispanica, aliarumque nationum alia, quibus nominibus Græcorum, Latinorum, & Arabum respondeant, non semper constate; quæ res Medicinæ studiosum in autorum lectione non parum moratur. Conquestus est hac de re etiam Io. Philippus Ingrassias, qui in conferendis & explicandis Græcorum, Latinorum, & Arabum nominibus plurimum laboravit, dum in hunc modum, *de tumoribus, tract. 1. cap. 1. pag. 210.* scribit: Non vehementer admirari, simul ac non dolere nequeo, maximam nostri seculi infelicitatem, in quo variis & innumeris ferè morborum speciebus continuo vexamur, præsertimque ob depravatam victus rationem, huiusmodi tumore (de dothiene seu furunculo loquitur) indies affligimur, adeo, ut notissimus procul dubio affectus sit; nomen tamen eius, non secus atque epinyctis & psyracion, plurimis adhuc in ambiguo sit, ut inde morbi proprium caput, & curationis methodum apud Latinos, atque ipsos etiam Latine loquentes Græcos aut Arabes, invenire difficilimum nobis fiat.

De signis Diagnosticiis, Prognosticis, Indicacionibus, & Curatione tumorum in genere, solent nonnulli non pauca adferre. Verùm pauca planè sunt, quæ de tumoribus hoc modo in genere consideratis dici possunt; sed plerumque speciebus certis conveniunt. De quibus omnibus postea ordine & in specie dicemus.

CAPVT II.

De Tumoribus ab humoribus ortis in genere.

Tumores ab humoribus orti.

Requentissimum autem tumorum genus est, quod humores efficiunt. Qua de causa de eo primo agemus. Huius proxima causa est humor, partem p. n. in maiorem molem attollens. Qui cum plerumque aliquem qualitatum excessum habeat, & vel calidus, vel frigidus, vel humidus, vel siccus sit, illam qualitatem parti affectæ communicat, quæ cum à membri patientis temperie differat, inæqualem in eo temperiem excitat; atque ita tumori intemperies coniungitur.

Causæ.

Causæ.

Humorum autem, qui tumores efficiunt, magna est diversitas. Nam & naturales & præternaturales humores, quorum differentia suo loco sunt explicata, tumores excitant; quod etiam pertinet materia serosa & aquosa, pus, sanies, & alia omnia, in quæ humores degenerant, & in tumoribus reperiuntur, atque è partium corporis numero non sunt, quorum magna est varietas. Galenus, *lib. 2. ad Glauco. cap. 7.*

In abscessibus reperiuntur varietas.

scribit, & lapidibus, & arenis, & testis, & lignis ab arboribus, & limo, & sorditiei balnei, feci & amurcæ, & multis aliis talibus similia in abscessibus corpora contineri, deprehensum fuisse: & 14. *meth. med. cap. 12.* vnguium, pilorum, ossium; testarum, lapidum similia inuenta esse docet. Vermes etiam in tumoribus reperiuntur testatur experientia, viditque tales tumores Fallopius & alii, atque ipse tales non semel vidi. Nicolaus Remigius, *lib. 3. demonolatria, cap. 1.* scribit, suis oculis se vidisse globum, quales in textinis videre est, qui ex vomica, in fura cuiusdam incisa, exemptus fuerat. Et VVierus, *de præstigi. demon. cap. 13.* ex vomica in sinistro latere supra lienem, cultrum ferreum exemptum fuisse, cum magna puris copia, in quadam puella, refert. Quale quid etiam Langius, *lib. 1. epistol. 38.* annotavit. Tale quid si accidat, vulgus mox veneficiis & incantationibus id adscribere solet. Verùm non opus est, in omnibus, quæ præter pus ex abscessibus euacuantur, statim ad tales causas confugere, & inter causas præternaturales tumorum recensere; cum multa ex his ex humoribus modò enumeratis generentur. Cum enim experientia constet, in corpore humano pluribus in locis ex humoribus excrementitiis lapillos, tophos, pilos, aut his similia, ac varia vermium genera procreari, & extra corpus humanum etiam mira vermium & aliorum animalculorum genera ex aliorum corruptione produci: mirum non est, in tumoribus materiam, præcipue si ea prava sit, & diutius conclusa ibi detineatur, putredine varias mutationes subire. Si tamen talia in vomica & tumoribus reperiuntur, quæ à natura in corpore humano, aut solius naturæ ope, arte non concurrente, generari non possunt, ut sunt metallica, acus, cultri, clavi ferrei: illa iam ad naturales causas referri non possunt, sed demonum præstigiis, astutia & potestati accepta ferenda sunt. Quomodo autem talia in corpore seu procreentur, seu ei insinuantur, huius loci non est disputare: Reliquas causas tumorum ab humoribus ortorum per-textemus.

Causas itaque remotas, cuiuscunque sint generis, quod attinet, facile ex cognoscantur, si modum generationis tumorum inquiramus, & videamus, unde, & qua ratione humor ille, qui causæ continentis rationem obtinet, in partem affectam veniat. Humor autem proxima tumoris causa, in parte vel sensim & paulatim congeritur, vel in partem ad præteritum & confertim influit. Congeritur sensim materia primò & præcipue ob membri aliquod vitium, cum nimium vel vis concoctrix est debilis, quæ nutrimentum vel vis concoctrix est debilis, quæ nutrimentum, ut par est, non potest elaborare, & plura, quam debebat, excrementa generat, vel cum facultas expultrix excrementa omnia, ut debet, non eiicit: id quod accidit, vel quia ipsa debilis est, vel quia via, per quas excrementa eiicere debet, non satis patent. Deinde etiam congeritur humor in partibus, cum ipsum alimentum vitiosum est, ex quo nempe vel tanta excrementorum copia generatur, ut ea omnia facultas expultrix eiicere non possit, vel ita crassa, ut natura ea facile expellere nequeat. A quibus autem causis hæc causæ dependeant, suo loco explicatum, nec opus est, id prolixè repetere. Ut paucissimis rem complectar, imbecillitas facultatum à partium intemperie & calore nativo debilitato dependet. Meatus obstruuntur à materia multa & crassa; à frigoris vi autem condensantur. Cibi mali succi multa excrementa sup-peditant: qui autem tales sint, à Galeno, in libro de cibis boni & mali succi, explicatum.

Fluit autem humor ad partem aliquam (quæ frequentior tumorum causa est) vel ab ipsa parte attractus, vel aliunde in eam immixtus. Attractio primò fit à calore, genito vel motu nimio, vel à calore Solis & radiis Solaribus, ab igne, & acri medicamento.

Ab

Tumorum generatio. Per congesti-nem.

Per affluxum. Attractio.

Ab his enim causis calefactæ partes, ex reliquo corpore humores ad se trahunt, etsi in reliquo corpore non sit aliqua humorum abundantia: Quamvis si humores in corpore abundant, eò maior illorum copia attrahatur.

Deinde etiam dolor satis frequenter tumores, attrahendo humores ad partem dolentem, excitat. Attrahit autem dolor non per se, sed per aliud, & vulgò ob tres causas attrahere statuitur. I. Quod natura, dum tentat partem dolentem subuenire, copiose & cum maiori conatu, ad partem dolentem sanguinem & spiritum mittit, atque ita partes nimium replet. II. Pars dolens à copia sanguinis & spirituum à natura transmissorum incalescit, unde postea ob calorem magis attrahit. III. Dolor debilitat membra. Membra autem debilitata, si non attrahunt, tamen potentissime recipiunt, & non resistunt hinc inde confluenti materiæ.

Secundò per defluxum fit tumor, dum humores in partem aliquam, etsi ab ea non attrahantur, transmittuntur. Cum enim omnis pars non solum habeat facultatem familiarem attrahendi, sed etiam superflua & molesta expellendi, à copia vel qualitate excrementorum & humorum stimulata, ac lacerata, ea, quæ vitia non sunt, aut etiam molesta, ad aliquam aliam partem expellit, & deponit. In qua si non digeratur, aut transpiratione euacuetur, rursus ad alias compellitur, donec tandem ad aliquam debiliorem perveniat, quæ expellere transmissos humores non potest, in qua illi relictæ tumorem efficiunt. Nam ad hoc, ut tumor per transmissionem, aut transmissa aliunde materia excitetur, requiritur & pars quæ mittit, & quæ recipit, & viæ, per quas fluunt humores. Transmittunt partes, quando facultas valida, à qualitate vel copia materiæ ad expulsionem irritatur. Etenim nisi facultas irritaretur, ad expellendam se non accingeret, & nisi valida esset, expellere non posset. Quò etiam faciunt causæ externæ fluxionem concitantes, calor nimirum humores dissolvens & fundens, ac frigus constringendo partes eas comprimens.

Hiscæ tamen duabus fluxionis causis addi potest tertia, ipsius humoris vis & impetus, sicut videmus in hydropicis aquam pondere suo in pedes & scrotum descendere, qui motus etiam tempore nocturno cessare solet; quod non fieret, si à natura humor expelleretur.

Recipiunt autem humores aliunde affluentes partes imbecilles, & ad recipiendus fluxiones proclives. Semper enim fortiora membra ad debiliora superfluum amandant. Debiliora autem membra hinc putantur, quæ vel in prima conformatione vitium aliquod contraxerunt, aut postea læsa sunt, aliquam p. n. constitutionem contraxerunt, aut à natura debilia facta sunt, & ita creata ac comparata, ut excrementa aliarum partium facile recipiant, ut sunt cutis, & partes laxæ ac ræ. Natura enim, ut principes & nobiles partes à morbis tueretur, constituit in corpore humano partes aliquas debiliores, in quas partes principes humoribus oppressæ & gravatæ illud, quod superfluum & molestum est, deponere possint, quales sunt cutis & partes glandulosæ. Hinc cor ad axillas, cerebrum post aures, & hepar ad inguina humores pranos deponit. Proclives autem ad recipiendum sunt, quæ cum parte mittente connectuntur, viasque per quas humores recipiunt, patentes habent, quibus autem rursus expellant, vel nullas, vel angustas obtinent, aut quæ talem situm habent, ut mittentibus subiaceant, & humorum ad eas proclivis ex mittentibus sit decubitus.

Vias, per quas fluxio fit, quod attinet, sunt eæ vel occultæ, vel patentes. Nam cum totum corpus sit fluxivum & conflatile, ex una parte in aliam per occultas.

D. de Sennert. Tom. II. I

tos meatus fluunt. Ita serum in abdomine collectum per occultos meatus in scrotum & crura descendit, partesque has in tumorem attollit; id quod etiam sæpe fit in aliis partibus. Nonnunquam humores intra cranium & cutem capitis collecti sub cute in partes inferiores descendunt, raro tamen inde tumores fiunt. Frequentissime autem humores, qui tumores excitant, per patentes vias, venas & arterias, fluunt.

Sed vrad differentias tumorum ab humoribus ortorum accedamus, etsi plures sunt accidentales differentie: eæ tamen, per quas tumores ab humoribus orti verè inter se distinguuntur, à causæ continentis seu humoris tumorem efficientis varietate sumuntur. Sunt autem humores varii, Sanguis, bilis, pituita, melancholia, atra bilis, serum. E quibus etiam varia tumorum genera excitantur. Et quidem nunc humor, qui tumorem excitat, simplex & sincerus est, unde etiam tumor purus excitatur; nunc verò plures humores ad unum tumorem constituendum concurrunt, atque inde fiunt nothi tumores.

Signa Diagnostica.

An tumor ex partis alicuius prolapsu fiat, facile cognoscitur. Quæ causa si obsit, ab humoris affluxu eum fieri concludendum.

An verò tumor per congestionem, an verò per fluxionem ortus sit, discernitur hoc modo, quod qui per congestionem fiunt, longiore temporis tractu & paulatim generantur, neque adeo magnum spatium occupant, neque vlla fluxionis causa aut signum præcessit. Si verò per fluxionem generetur tumor, contraria signa adsunt. Et quidem si in parte affecta nullus dolor vel calor præcesserit, indicat, fluxionem per transmissionem, non attractionem, factam esse; sicut contra, per attractionem tumorem factum fuisse, dolor vel calor partis affectæ præcedens arguit.

Signa temporum quod attinet, principium adest, cum pars incipit distendi. Incrementum, cum pars iam in notabilem tumorem attollitur, & symptomata, quæ vnumquodque tumoris genus comitantur, manifestè augentur. Status est, cum tumor & symptomata omnia sunt maxima. Declinatio est, cum & moles tumoris, & symptomata minuuntur.

Prognostica.

1. Quantum ad Prognostica tumorum in genere; ratione loci affecti tumores interni periculosiores sunt externis, & magis vel minus lethales pro partis affectæ præstantia & usu.

2. Quanta tumor maior est, & intemperies coniuncta maior, & humor tumorem excitans peior, eo tumor curatu difficilior & periculosior est. Quanta verò humor tumorem generans mitior & benignior est, eo tumor minus periculosus est, & curatu facilius. Omnium verò facillimè status ex se discutitur.

3. Omnes autem tumores ex humoribus orti, nisi retrocedant & delirescant, seu sponte seu medicamentorum ope, quatuor modis terminantur, ut Galenus, lib. de inæquali temperie, docet, scilicet vel per discussionem, quæ fit per ἀναρυσιν, seu insensibilem transpirationem; vel per suppurationem, dum humor tumorem efficiens in pus mutatur; vel corruptione, dum partis affectæ temperies calorque innatus à pravitæ materiæ vincitur & corrumpitur; vel induratione, dum materia tumorem efficiens induratur.

Resolutionis signum est, membri leuitas, & pulsatio molesta cessans.

Signa suppurationis instantis sunt, dolor & palpita-

Differentia tumorum.

Vnde sumuntur.

Signa Diagnostica.

Prognostica.

Tumores ex humoribus quor modis terminantur.

Signa resolutionis tumoris.

*Suppuratio-
nis.*

tio in parte, & febris accedens vel etiam praesentis incrementum, iuxta Hippocratem, 2. *aph.* 47. *Dum pus fit, febris iungit.* Dum autem pus iam confectum est, pars leuior quodammodo fit, calor imminuitur, dolor sedatur, & tumoris aliqua pars eminere & in mucronem fastigiari & eleuari incipit, mucronisque illius color iam albescere, & pars si digito tangatur, mollior, ac pus sub digito fluctuans percipitur. Saep tamen accidit, ut pus ob loci profunditatem, vel partis crassitiam lateat, & non facile agnoscatur, ut Hippocrates, 6. *aph.* 41. monet.

*Corruptionis.
Indurationis.*

Instantis corruptionis signa sunt, liuor vel nigredo partis. Indurationis signum est, tumoris immutatio, duritiei vero eius augmentum. Retrocessionis vero & decrefcentiae signum est, subita tumoris imminutio, quae si ab interna causa fiat, perpetuo mala est, nisi materia retrocedens per convenientem viam euacuetur. Ad retrocessionem materiae febris excitatur, si antea non adfuit, aut si ante adfuit, augetur, & alia praua symptomata ex materia in corpore retentione oriuntur.

Optimus autem solutionis tumorum modus est, qui fit per resolutionem; post hunc is, qui fit per suppurationem. Malum autem est, tumores indurari; pessimum vero ipsam partem corrumpi.

Curatio.

Curatio

Ipsa tumoris natura, quae est aucta magnitudo, nullam vtilem indicationem suppeditat, sed sumitur ea à causa continente. Hac enim remota, tumor illico euanescit. Si intemperies coniuncta sit, calidos tumores refrigerare, frigidos calefacere, humidos exsiccare, siccos humectare conuenit. In alteratione autem hac partium natura, earumque temperies, actio, vsus, figura, situs, & sensus consideranda sunt, quae alterationis mensuram praescribunt, de quo alibi dictum, in *Instit.* lib. 5. part. 2. sect. 2. cap. 1.

*Causa tumoris
quomodo
tollenda.*

In causae vero amotione spectandum, an tumor iam factus sit, & non amplius fiat & augeatur; an vero adhuc incrementum sumat. Si enim tumor iam totus factus sit, solum ad causam continentem respiciendum, eamque amouere sufficit. Si vero tumor adhuc in fieri sit, etiam ad causam antecedentem, aliasque remotiores respiciendum, eaque amouenda. Idque praecipue faciendum, ubi tumor ex affluxu humorum generatur. In hoc enim tumoris genere fluxio ipsa inhibenda est, omnesque eius causae tollendae. Tollitur autem fluxio, si fluens humor vel euacuetur sanguinis detractione aut purgatione: vel aliò auertatur; quod fit vel ad contraria reuellendo, humorum motum in via intercipiendo, à parte affecta repellendo, ad vicina deriuando. Fluxionis autem causae tolluntur, si omnia ea, quae vel ad transmissionem, vel attractionem, (quibus modis fit fluxio) faciunt, tollantur. Ad transmissionem faciunt, cum vel totum, vel pars aliqua, vel copia, vel qualitate humorum, vel vtraque stimulata, id, quod molestum est, ad aliam partem debiliorem vel procliuiorem pellit. Ideoque quod molestum est toti vel alicui parti, venae sectione vel purgatione, vel vtroque modo tollere conuenit, & partem vitiosos humores generantem vel colligentem roborare, & ab obstructionibus liberare decet. Attractio fit ratione doloris vel caloris: quapropter dolorem amouete, & calorem refrigerando temperare oportet. Si vero paulatim materia tumoris congeratur, causa congestionis, siue sit intemperies, siue aliud partis vitium, amouenda. Quae omnia postea in speciali de tumoribus doctrina clariora fient.

*Humoris à
tumore abla-
tio.*

Quod autem iam factum est tumoris, tollitur humoris, qui tumorem excitat, è parte affecta ablatione. Tollitur autem è parte affecta humor, vel eius in

aliam partem translatione, vel corporis euacuatione. Transfertur in aliam partem, vel adstringentibus & repellentibus, vel comprimentibus & partem constringentibus, vel tractione ad alias partes, quae fit dolore, calore, ratione vacui. Repellentia tamen, ut alibi dictum, solum habent locum in materia, quae parti nondum impacta est, sed in eius vasis seu maioribus, seu minoribus, vel etiam extra ea in partis spatiis adhuc fluctuat, & quae non crassa ac lenta nimis est, ut repellentibus resistere possit. Si vero materia adeo impacta iam est, in parte, ut repelli ex ea non possit, vel etiam non tutum sit eam repellere, de quo *Instit.* lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 8. dictum, repulsio locum non habet. E corpore euacuatur materia vel sensibiliter, è parte nimirum sensibiliter effusa; vel insensibiliter, materia per poros discussa.

Si materia non sit admodum multa, & pars superposita rarior, ipsaque materia non adeo crassa, insensibiliter est discutienda. Si tamen materia discutienda durior, prior emollienda, ut commodius per poros cutis discuti possit. Si vero materia in tumore contenta copiosior sit, crassior, & pars superiacens densior, sensibiliter potius tumore aperto euacuanda.

Verum cum ista omnia maxime conspicua sint in Inflammationibus, quae de tumorum ex affluxu humorum ortu in genere dici posse videbantur, de Inflammationis curatione postea proponemus. Saltem hoc loco in genere aliquid de Abscessibus dicemus.

CAPVT III.

De Abscessibus.

Saepe enim accidit, ut materia tumoris causa insensibiliter discuti non possit, sed in aliam materiam mutetur, eaque in peculiari loco coacervetur. Quod etsi frequentissime in inflammationibus accidat, alii tamen tumores etiam non pauci temporis progressu in abscessus mutantur. Quamuis enim pus solum ex sanguine fiat, ut capite 5. de Inflammatione dicitur: tamen si etiam in aliis tumoribus materia inflammationis causa insensibiliter discuti non possit, à natura, quae nunquam est otiosa, praecipue adiuta à calore medicamentorum, & praesertim si pars aliqua sanguinis admixta sit, in quiddam puri simile, idque pro natura humoris variè progressu temporis mutatur, quod ubi à partibus continentibus omnino secernitur, & in cavitatem partis colligitur, proprie, ut in initio cap. 1. dictum, Apostema appellatur. Equidem vulgo Apostematis & Abscessus nomen pro omni tumore usurpatur: sed male, ut supra cap. 1. dictum. *Apostema* enim & Abscessus ab abscedendo nomen habent, quod partes continentes, quae se antea contingebant, à se inuicem abscedant, & cavitatem efforment, in qua pus colligitur. Estque abscessus puris seu materiae purulentae in partis alicuius cavitatem collectio. Plinius Apostemata suppurationes nominat, lib. 20. c. 3. Auicennas dubellet, vel al dubellet vocat.

Maturantur a. Tumores alii citius, alii tardius. Qui ex bono sanguine, atque in parte carnosissima fiunt, facile maturantur: qui vero ex humoribus, aliis, quique prope articulos, & in partibus nervosis ac debilibus, & calorem natuum exiguum habentibus consistunt, difficulter maturantur. Materiae etiam, quae in abscessu colligitur, pro humorum varietate magna est varietas. Ex sanguine bono laudabile pus generatur; ex aliis humoribus puri quid simile, viride, flauum, vel alterius coloris, acre, fetidum. Natura enim materia p.n. si discuti non possit, à partibus continetibus separat, eamque ab aliis partibus secretam in vnum locum colligit, & quantum quidem subiectae materiae natura admittit elaborat.

Et omnino materiae, quae in abscessibus reperi-

Repulsio.

Discussio.

Effusio.

Apostema.

Abscessus.

Abscessus.

quid?

Suppura-

Dubellet.

Abscessus.

differe-

tur, magna est varietas. Non enim solum pus in iis reperitur, sed & interdum pulti, melli, sebo similes materiae, nunc vini fecem, nunc olei amurcam, nunc melleum mucosumque, eumque saepe ita foetentem, ut odorem nemo ferre possit, nunc pilos, nunc ungues, ossa, lapides, vermes, ligna, carbones, testas referens, ut supra etiam. in initio cap. 2. diximus. Imò interdum vermes & animalcula in abscessibus reperiuntur, atque Philoxenus, referente Aëtio, *tetrab. 4. ferm. 3. cap. 7.* se aliquando reperisse animalia in tumore culicibus, aut muscis parvis similia, scripsit. Et omnino in vermes & alias res varias humores in corpore mutari posse, notissimum est. Si vero carbones, ligna, testae, vel alia, in quae humores abire non possunt, & praecipue quae artificium referunt, reperiuntur, procul dubio hoc beneficiis adscribendum. Est de differentia abscessuum, ut Galenus, *14. meth. med. cap. 12.* docet, & hoc notandum, quod materia, in quam humor tumorem efficiens mutatus est, nunc in cavitate tumoris fluctuat, & in sinum collecta est; nunc peculiari membranae & folliculo includitur, ut de meliceride, atheromate, & steatomate dicitur. Et si nonnulli fuerunt, ut ex Paulo Aegineta, *lib. 6. cap. 36.* videre est, qui propriè solum abscessus vocari putabant, qui inflammati sunt & dolorosi, acremque & evidentem humorem continent, & non in propria pellicula aut tunica continentur.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem humoris tumorem efficientis in pus mutatio, facile in inflammatione. Dantur tamen & in aliis tumoribus signa, quae monstrare possunt, an illi in abscessum mutentur. Nimirum dum tumor in abscessum mutatur, nihil is imminuitur, sed in parte pulsatio maior percipitur, calor, dolor, & alia symptomata intenduntur, unde Hippocrates, *2. aph. 47.* scribit, dum pus fit, dolores ac febres vigere. Praeterea pars tumoris aliqua acuminari incipit, materia exitum quaerente, & partem in tumorem attollente.

Vbi verò humor in pus vel materiam puri similem mutatus est, febris & dolor remittit, tumor nonnihil circumcirca imminuitur, & tensio ac durities remittit, aegerque aliquam alleviationem sentit, calorque in tumoribus calidis remittit & imminuitur, cum materia in unam partem iam collecta sit: Et tumor ipse ea in parte, ubi materia collecta est, in mucronem attollitur. Tandemque si locus digito comprimatur, mollities in parte, & subiectae materiae fluctuatio percipitur. Qua in re tamen ne fallamur, cautione opus est. Interdum enim fluctuatio nulla percipitur, ubi scilicet materia est valde crassa, vel in parte profunda. De quo Hippocrates, *6. aph. 41.* Quibus suppuratio in corpore existens non innolescit, is ob crassitudinem puris aut loci non innolescit. Interdum verò fluctuationi quid simile percipitur, etsi pus nullum subsit, quod accidit circa genua & alios articulos, ubi caro sub cute non subest.

Indicationes & curatio.

Dum pus gignitur, calor partis pus coquens, medicamentis calorem partis augentibus seu maturantibus augendus est, & ita puris generatio adiuuanda & acceleranda, & dolor, qui tum adest, mitigandus. Cum verò pus aut quiddam puri simile generatum est, cum id sit toto genere p. n. nec parti assimilari possit, è corpore tollendū est, quod commodissime fit abscessus aperiione, siue is spontè rumpatur, siue arte aperiatur. Rarissime verò, & cū ea planè tenuis est, materia in abscessu contenta, discutitur.

Dan. Sennert. Tom. III.

Dolorem tollunt, partisque dolorem mitigant *ενώδυνα & χαλασινά* dicta, lac, butyrum, oleum, adeps suillus, gallinaceus, unguentum dialthéa, emplastrum diachylon simplex.

Maturantium & pus mouentium qualis natura sit, in *Instit. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 9.* dictum. Talia sunt, *hydrelcum, oleum temperatum, farina triticea, & panis triticeus; adeps vitulinus, suillus, gallinaceus, anserinus, pix, resina cera oleo subacta & mista, unguentum tetrastachyum ex cera, resina, picē, & adipe constans.* Et adeps quidem in mollioribus corporibus suillus, in durioribus taurinus recipiendus. Obseruandum enim hoc de maturantibus, quod naturae corporis, cui applicantur, simillima esse debent. Ideoque in pueris & foeminis, & omnibus corporibus mollioribus humidiora requiruntur; in duris corporibus minùs humida locum habent. Quod etiam intelligendum est de natura tumoris. Modicè calefacientia & humedantia, sed temperata, in inflammationibus quidem commodissime usurpantur: quia tamen & alii tumores frigidiores, etsi tardius maturantur, & materia eorum crassa, si non in pus laudabile, tamen in materiam puri cognatam, mutatur; calor partis, etsi temperatis maturantibus adiuvetur, materiam frigidam maturare non potest, medicamenta paulò calidiora addenda sunt. Quod & in partibus natura sua frigidis & aetate senili obseruandum. Vnde medicamenta pus mouentia duum generum constituuntur. Primi generis sunt temperatè calida, & viscida, quibus in tumoribus calidis vtendum, eaque propriè pus mouentia dicuntur, qualia sunt antè enumerata, *hydrelcum, ol. dulce, farina tritici, lac, medulla panis triticeus, pinguedo suilla, butyrum recens, cera cum duplo olei mista, malua, & althéa cum oleo cocta, mucilag. seminis lini, fœnigraci, malua, althéa.* Compositum si quis expetet, tale fieri potest.

℞. Pulu. rad. althéa, fol. malua, ana vnc. j. farina tritici vnc. j. sem. fœnigraci, lini ana vnc. ss. croci Drach. ss. Coq. in decocto caricar. vel lacte. Adde pingued. suilla, ungu. dialthéa ana vnc. j. F. Cataplasma.

Secundi generis sunt paulò calidiora, quibus vtendum in tumoribus frigidis & naturis ac partibus frigidioribus, Talia sunt, *Terebinthina, lachryma abietina, laricea, pinea, carica, passula, sem. fœnigraci, lini, cape sub prunis cocta, fermentum, ol. chamamelinum, lil. albor. pinguedo gallinae veteris, butyrum vetus, bdellium, galbanum, ammoniacum.*

E quibus tale cataplasma fieri potest.

℞. Pulu. rad. althéa, farina tritici, sem. lini, fœnigraci, caricar. contusar. ana vnc. ij. fermenti vnc. ss. pulu. fl. chamamel. Drach. ij. Coq. in Aq. f. Adde pingued. gallin. vet. ol. chamamel. ana vnc. j. ss. F. Catapl.

Vel *℞. fol. althéa, radic. lil. alb. althéa ana vnc. j. ss. cepar. vnc. j. Coq. ad mollitiem, contundantur & per setaceum traiciantur. Adde farina tritici, sem. lini, fermenti ana vnc. j. terebinthina vnc. ss. croci Drach. ss. ol. chamamel. pingued. gallinae ana q. s. F. Cataplasma.*

Vtalia sunt, *emplastrum de meliloto, diachylon magnum cum gummatibus.*

Vbi pus confectum est, aut materia tumoris in humorem puri similem mutata, ea è corpore euacuanda est: quod cum dupliciter fieri possit, vel sensibilibiter, seu per insensibilem digestionem, optimum quidem esset, praecipue in facie, ne cicatrix ex aperiione remaneat, materiam insensibiliter discutere, in quem finem medicamenta quaedam Galeno, *6. de compos. med. sec. gen. cap. 14. 15. & 16.* descripta sunt, quae ibi videantur. Verum rarò hoc accidit, metuentumque, ne, si magna sit puris copia, aliquid relinquatur & induretur, aut si pus acre sit, mora & calefacientium applicatione actius reddatur, partemque affectam & vicinas lædat: ideo tutissimum plerumque est, apostema, nisi maturè sponce aperiatur, aperire.

X 3

Aperien

Pus mouentia.

Maturantium differentia.

Puris euacuatio.

*Apothema
apertio.*

Aperiendus autem abscessus loco eminentissimo, quo cutis tenuior esse solet; loco tamen declivi, ut puri exitus facilius pateat. Apertio autem fit vel medicamento caustico, vel ferro. Verum plerumque tutius est, ferro aperire, quam medicamento caustico. Medicamento enim cura protrahitur, calor & dolor in parte excitatur, partisque temperies, quæ antea ex morbo debilis est, euertitur; unde sæpe praua symptomata excitantur. Interdum tamen, exempli gratia, in tumore aquoso testium, ubi ferro ad locum, in quo materia vitiosa continetur, facile penetrari non potest, cauterio potenciali utendum. Via enim cauterio potenciali aperta, postea quantum libet, ut ad profundiora penetret, dilatare potest.

*Quos modis
fiat.*

Apertio quæ ferro fit, fit vel ferro ignito, vel ferro non ignito incidente. Ferro ignito raro utimur, & non nisi in tumoribus frigidis; & dum abscessus est in partibus, in quibus multæ vel magnæ sunt venæ & arteriæ, ut hæmorrhagia præcaueatur. Frequentissimè verò & commodissimè ferro incidente. Cum autem ex abscessu apertione interdum dolor, sanguinis effluxus, & ex copiosa materiæ euacuatione, ut & timore & dolore, animi deliquium excitetur, danda opera, ut sectio quàm citissimè & cum minimo dolore perficiatur. Si hæmorrhagia metuatur, sanguinem sistentia medicamenta ex thure, aloë, oui albumine, bolo Armeno, balauistiis, sanguine draconis, & similibus in promptu habere oportet. Ad animi deliquium præcauendum, præsertim in pueris, mulieribus, & aliis timidioribus, medicamenta contra animi deliquium usitata in promptu habenda sunt. Ut autem rectè sectio fiat, partis conditio, venarumque & arteriarum ac neruorum situs, ut & musculorum natura Chirurgus ex anatomia cognita esse debent, ne venæ & arteriæ temerè inciduntur, & hæmorrhagia excitetur, vel neruis læsis aut incisis dolor oboritur, aut membri sensus tollatur, aut musculis læsis partis motus aboleatur. Imò & fibrarum in musculis habenda ratio, & secundum eorum ductum sectio instituenda, non verò transuersim, quæ sectio partis actionem lædit. Attendendum quoque quanta sectio sit facienda. Si enim minor fiat, pus, præsertim crassius & grumosum, non exit, sed compressione opus est, quæ & dolorem excitat, & callositatem in parte, quæ fistulæ causa esse potest, parit. Si verò sectio nimis magna fiat, cicatrix magna & turpis relinquitur; deinde aer ambiens ingrediens partem alterat. Ideoque tanta sectio fiat, quæ puri educendo sufficiat. Et licet sectio paulò minor fiat, turunda tamen immixta foramen facile dilatare potest. Ad incisionem adhibentur vel nouacula, vel gladiolus myrteus, utrinque acutus, quo Itali & Galli venas secant, vel etiam phlebotomus, quo Germani utuntur, vel Syringotomos, recuruum instrumentum & solum in interna seu concava parte incidens.

Puri euacuatio.

Facta incisione si sanies sit pauca, ut facilius exeat pars digitis comprimenda. Si verò sit multa, sensim extrahenda, ne si confestim euacuatur, multi spiritus simul exhalent, & animi deliquium sequatur.

Post incisionem & puris euacuationem commodum est, mannam thuris prima die imponere. Secunda die digestiuium aliquod imponere, ut, si quid adhuc coquendum restet, coquatur. Quod si sordes aliquæ adsint, quæ carnis generationem impediunt, eas abstergendæ.

Ut *℞. terebinthina vnc. j. mell. ros. vnc. b. farina hordei parum. Misc.*

Si vlcus sit sordidius, fortioribus ut unguento *Apostolorum*, utendum. Tandem Sarcotica usurpanda, & vlcus cicatrice claudendum.

*Abscessuum
latentium
historia.*

Notandum hoc loco, interdum abscessus non solum sub musculis externis, sed & profundioribus,

imò interioribus diu latere. De abscessibus musculorum abdominis dictum *lib. 3. part. 10. cap. 7.* De abscessibus in psoa musculo duas historias refert Guilielmus Fabricius, *cent. 1. obseru. 63.* narratque primò, quandam matronam decubuisse cum acutissimis doloribus circa lumbos, febre, lipothymia, & urinæ difficultate. Et cum ex doloris specie, aliisque indicibus cognosceretur, apostema esse internum (exterius enim nihil apparebat, nec tactu quicquam apprehendi poterat) & quidem sub psoa musculo, ægræque vitæ periculum prædiceretur, nisi aperto abscessu humor efflueret, ipsaque & amici consentirent, ad spinæ dorsi latus cutis & musculi exteriores ad psoam usque nouacula incisi sunt, effluxitque humor purulentus & foetidus, ipsaque medicamentis mundificantibus & abstergentibus ad menses aliquot adhibitis conualuit. Altera historia, quam describit, hæc est: Anno 1585. iuuenis quidam annorum ferè 27. dum ex Cinecii montis fastigio ad radices descendit, in semita admodum procliu, sibi minùs prospiciens, repentino impetu cecidit supinus. Et quod ad mali cumulum accessit, ensis eius capulus sub costis nothis & rene sinistro interceptus, lumbos non leniter contudit. Post casum primis diebus paucos, posteris remissos dolores in lumborum parte sinistra sensit, qui sensim incrementum sumplerunt, ita ut tandem acerbissimi euaderent. Hinc vigilia assidue, appetentia deiecta, quum interim nec sitis magna, nec febris admodum sensibilis, hominem affligerent: nec etiam in affecta parte liuor, aut tumor, aut macula extrinsecus omnino appareret: sed plana omnia, & à situ naturali, coloreve nullatenus discrepantia. Sed quod rei ipsius euentus postea perspicue docuit, ingens humorum vis ex vniuerso corpore ad musculum psoam secesserat. Primò autem à quodam Medico pro Nephritico tractatus fuit, sed perperam. Cum verò nulla nephritidis signa apparerent, nec curatio illa succederet, ad Ioannem Griffonium ductus est. Qui confestim totum quod erat morbi & mali cognouit, & perniciem ex pure intus conclusa imminentem iuueni prædixit, idque euacuandum esse censuit. Cuius voluntati consentiens iuuenis curæ se commisit. Hic verò quamprimum curauit, ut materia, quæ vniuersam lumborum regionem occupabat, in vnum eius locum, adhibitis medicamentis, potenter ex alto trahentibus, conuocaretur: ubi scilicet & præcipua vasa pauca essent, & motus instrumenta minùs inter operandum lædi possent. Quod postquam stilo argenteo partem identidem pertentans, ex doloris sensu assecutum se esse vidit, illico ad latus sinistrum, quartæ lumborum vertebræ, nouacula ignita vulnus infixit: profundum certò quantum digiti indicis longitudo ex vola prominet, sicuti ex penicillo postmodum iniecto licuit conicere. Tum nihilominus duobus digitis in illud idem vulnus intromissis, quò patentior fieret exitus, pus ex eo copiosum effluxit. Posito verò vacuationis iuxta artis præcepta modo, Chirurgus ægroto peniculum, seu turundam argenteam imperauit, quæ vnguentis mundificantibus & detergentibus illita, ad aliquot menses vteretur. Et sic vulneris labra spontè coaluerunt, & perfectam sanitatem iuuenis recuperavit.

Notabile & hoc, abscessus alicubi latentes non apertos, aliam viam interdum querere & aliò effundi. Ita refert prædictus Guil. Fabricius, *Cent. 1. obseru. 81.* Trimestrem puerum abscessu circa humerum dextrum laborasse. Parentibus verò incisionem non admittentibus paulatim tumorem imminutum fuisse. Inciso verò tandem eo aliquantum puris effluxisse, paulatim verò magis subsedisse tumorem, deluente sensim in inum ventrem & genitalia humore, à quo exlin-

*Humeri
abscessus in
illas partes
decubitus*

extincto calore natiuo gangrenam enatam, & paucos post dies sphacelum, indeque mortem secutam fuisse.

Atque hæc de tumoribus ex humoribus ortis in genere dicta sint. Iam in specie de iis dicendum. Primo autem loco occurrunt tumores ex sanguine orti, atque inter eos Corpulentia nimia.

CAPVT IV.

De Corpulentia nimia.

Equidem Galenus, lib. de tumorib. cap. 1. obesos se habere scribit, & πλεονέκτης τὸν σῶμα, sed & πῶς & ὅπου τὸ κατὰ φύσιν: addit tamen ibidem, quod excessus dispositionum, quæ non naturæ sunt, præter naturam sunt; læsio verò actionis est terminus excessus eorum. Ideoque cum corporis moles interdum ad tantam molem excrescat, ut actiones lædat, non sine causa, lib. de differ. morb. cap. 9. nimiam corpulentiam ad morbos magnitudinis auctæ refert. Refert enim Galenus, allegato cap. 9. libr. de differ. morb. cuidam Nicomacho Smyræo ad tantam molem corpus increuisse, ut loco moveri non posset. Nostra quoque memoria, vel ex picturis publicis, nota est restiarij Argentoratensis vxor, quæ anno 1613. ipsa triginta sex annos nata, libras 480. pendebat. Et vidi hisce diebus virum hîc, qui plures quàm 400. libras pendebat, in publicum tamen prodibat, in quo verò natura per umbilicum quandam serosi humoris euacuationem tentare incipiebat. Id quod aliis quoque accidisse compertum est, quibus corpus ita auctum est, ut nec moveri, nec respirare liberè potuerint. In talibus autem non omnes partes corporis æqualiter augentur, ut in iis qui crescunt, & naturaliter augentur, sed tantum caro & pinguedo nimium increfcunt.

Causæ.

Coniuncta ergo tumoris huius totius corporis causa est caro & adeps. Et quidem nunc plus adeps, nunc caro augetur: interdum æqualiter vtrumque augetur. Antecedens autem sanguinis pinguis & boni nimia copia. Atque ea de causa hîc tumor ad sanguineos tumores refertur. Longè tamen alia est eius ratio, quàm aliorum tumorum ex sanguine oriundorum. Tumor enim sanguineorum continens causa est sanguis, huius verò tumoris continens causa est adeps & caro; antecedens verò sanguis. Reliqui tumores sanguinei propriè dicti oriuntur è sanguine è vasculis in aliena loca elapso, quod in nimia corpulentia non accidit, in qua sanguis non excidit in loca aliena, sed corpori apponitur.

Quæ autem causæ sint, ut multa caro & pinguedo generetur, facillè inuenietur, si causas generationis carnis & adipis consideremus. Generatur autem caro in iis, qui sunt εἰσαρκῆς, si & materia carnis superpetat, & virtus carnem generans sese bene habeant. Materiam carni præbet, multa boni sanguinis copia, ad quam producendam faciunt cibi boni & multi succi, & iecoris temperamentum bonum, calidum scilicet & humidum. Ut verò ex multo sanguine multa caro generetur, facit habitus corporis seu partium in corpore musculosarum temperamentum bonum, calidum & humidum. Facit huc & otium, in quo non multum sanguinis absumitur, ut & consuetæ sanguinis euacuationes, præsertim in mulieribus, suppressæ. De adipis generatione variæ apud Medicos occurrunt controuersiæ, quas examinare huius loci non est. Breuiter dicimus, Adipem seu pinguedinem generari ex vinctuosa & oleaginosa sanguinis parte, extra venas & arterias in partes membranosas excidente, & à mem-

branarum virtute, & calore minus vehementi coacta. Copiosus verò adeps generetur, imprimis facit hepar, quod si ob temperamenti benignitatem non multum terrei & frigidi, neque multum biliosi & calidi succi generet, sed sanguinem dulcem, pinguem, & oleaginosum producat, eoque venas & arterias compleat, isque sanguis in habitu corporis non absumatur, sed is frigidior & humidior sit, sanguis is ibi in adipem mutatur. Quod facit otium ac intermissa exercitia, retentæ consuetæ euacuationes, alimenta calore temperata & humida, & omnino omnia, quæ siue extra, siue intra ad copiosi & temperati sanguinis generationem facere; feruoremque sanguinis, viscerum, & habitus corporis remittere ac temperare possunt. Vnde Galenus scriptum reliquit, corpora vergentia ad frigidum & humidum pingua reddi. Cum quo congruit, quod Prosper Alpinus, de medic. Egypt. cap. 9. scribit, quod corpora Ægyptiorum sint calida & sicca, cum sub calidissimo & sicco cælo habitent; quia verò caliditatem & siccitatem minuunt assiduo potu aquæ, ciborumque refrigerantem facultatem habentium, ut & assiduo vsu balnearum ex aqua dulci paratorum, maximè pingua euadant, adeo quidem, ut nusquam gentium viderit in tanto numero ita præpingues viros, quales Cayri obseruauit. Refert enim plurimos adeo pingues esse, ut mammas habeant longè mulierum maximis mammis maiores, & crassiores. Et temperamentum calidius hepatis ad pinguedinem multum facere, alia etiam docent. Noui enim Nobilem, qui postquam febri maligna laborasset, ita obesus euasit, ut vix loco mouere se possit, & mole corporis viro illi, cuius antea mentionem feci, non cedit.

Signa Diagnostica.

Ipsa verò corpulentia in oculos occurrit. An verò saltem deformitatem aliquam pariat, & symptoma sit, an verò morbus, actiones læsæ docebunt, de quibus iam dicemus.

Prognostica.

1. Quæ incommoda secum habeat nimia corpulentia, verbis Auicennæ proponere libet. Ita autem ille septima quarti, tract. 4. cap. 5. Pinguedo superflua est impediens corpus a motu & deambulatione ac operatione, coarctans venas coarctatione constringente eas: quare oppilat spiritui vias suas, quamobrem exstinguitur multoties: & similiter non peruenit ad eos spiracula aeris. Quare corrumpitur propter illud complexio spiritus: & sunt in timore, quod expellatur sanguis eorum iterum ad locum constrictum. Quare fortassis findetur vena subito scissione perniciosa. Et in huiusmodi quidam dispositione, qua est ante eam, accidunt constrictio anhelitus, & pulsus cordis. Et isti quidem expositi sunt morti repentina. Et ad summum mors super ultimatos in pinguedine festinat: & propriè illos qui impinguntur in prima etate: ipsi enim minores habent venas & constrictas. Et sunt expositi apoplexie, & paralyti, & pulsui cordis, & diarrhææ propter humiditatem ipsorum, & malitiæ anhelitus, & syncopi, & febribus malis, & non tolerant famem, neque sitim, causa constrictio meatuum spiritus, & vehementia frigoris complexionis, & paucitatis sanguinis, & multitudinis phlegmatis. Et similiter isti non sunt generantes, neque producentes embryonem. Et sperma ipsorum est paucum, (quod scilicet concoctum sit, ob caloris imbecillitatem, multum verò propter humiditatem esse potest: aquosum nihilominus, Galeni etiam documento, ac tennue & infæcundum, vel fæminarum generatiuum.) Et similiter quæ de mulieribus sunt pingues, non concipiunt. Et cum concipiunt, abortiunt. Et earum appetitus (naturalis videlicet) est debilis. Hæc Auicenna.

2. Curatio equidem huius affectus sperari potest:

tardè tamen procedit, neque breui tempore perficitur, & ægrum obedientem requirit.

Curatio.

Curatio.

Tumoris huius curatio in ablatione caussarum, quæ est nimia carnis & adipis copia, consistit. Caro autem & adeps copiosus tollitur, si id, quod iam generatum est, absumatur, & ne amplius multiplicetur, prohibeatur: Id quod fit, si caueatur, ne sanguis nimis copiosus generetur, aut qui iam generatus est, & ipse absumatur. Vtrumque præstant exsiccantia calida. Cum enim hepar, si remissum & temperatum calorem habeat, magnam sanguinis dulcis & oleaginosi copiam generet, & ita adipi multo & carni copiosa materiam suppeditet: si temperata hepatis constitutio mutetur, hepârque calidius & siccus reddatur, pro sanguine laudabili pingui & oleoso, sanguinem calidum & biliosum, vel serosum aquosumque generat. Itaque calida ac sicca medicamenta & sanguinis copiosi atque oleaginosi generationem prohibent, & adipem generatum absumunt. Ad carnem verò absumendam vtiliora sunt medicamenta, in quibus siccitas præualeat; caliditas verò mediocritatem seruat. Ideoque in hoc affectu curando attendendum, an caro, an verò adeps præualeat, & ita idonea medicamenta eligenda, & iis, qui verè carnosus sunt, qualis fuit athletarum habitus, non calefacientia, sed merè siccantia & attenuantia medicamenta præscribenda; qualia sunt, venæsectio, purgatio, inedia, frictions. In pinguibus verò calefacientia etiam rectè adhibentur; in quibus tamen adhibendis cauendum, ne nimia calefactione alius morbus exciteretur.

Itaque cum sanguis & carni & adipi copioso materiam præbeat, is euacuandus & imminuendus. Et quidem in carnosus liberalius sanguinem euacuare licet, modò euacuatio ad extremum non perueniat, ut monet Hippocrates, 1. aph. 2. In pinguibus autem euacuatio sanguinis parciore sit: cum pingues in frigidos morbos sint propensi. Cucurbitulæ quoque & cum scarificatione & sine scarificatione vtriusque vtilis sunt. Inprimis conueniunt asperæ frictions totius corporis. Plinius, lib. 11. cap. 37. scribit, L. Apronij consularis viri filio detractos adipem, leuatimque corpus immobile onere. Verum remedium hoc seuum nemo facile admittet. Vtilis sunt thermæ exsiccantes & potæ & pro balneo adhibite. Conueniunt purgationes frequentes ex aloë, cui myrrha & nitrum addi potest, ideoque pilulæ de tribus vtilis. Vt & amara & calida exhibita, *absinthium, myrrha, thuris, ruta, oxymel sc. & compositum, scilliticum, Symplicium de duabus & quinque radicibus, & diuretica omnia.* Quapropter radices *asparagi, fœniculi, petroselinæ*, & similes in frequenti usu esse debent.

Laudatur hic puluis:

℞. Salis nitri Drach. j. alumin. Scrup. ij. myrrha, thuris, cortic. ligni guajaci, radic. sarsaparilla ana Drach. ij.

F. pulu. cuius Drach. β. manè ad duos menses exhibetur. Efficax est etiam Sal ex viperis.

Dieta.

Dieta.

Dieta quod attinet, cibi & potus sint, qui aluum lubricum reddunt, facile coquuntur, sed alimentum exiguum præbent. Vinum sit tenue. Ieiunium & à cibo abstinencia frequentior & tenuis diæta plurimum ad corpulentiam minuendam facit, exercitationes sint frequentes, scribitque Galenus, 14. meth. med. cap. 15. ubi ex professo de obesitate & corpulentia curanda agit, se virum quendam circiter 40. annos natum oppidoque obesum curasse, tum antidoto, quæ aduersus articulares morbos est composita, tum sale

theriacæ, ipsaque thetiaca, ac reliquo extenuante victu & pro exercitio cursu veloci. Præparasse autem hominem ad cursum perficando parum linteis asperis, quoad cutis ruberet, deinde statim cum oleo, quod in se digerens aliquod medicamentum habebat, inunxisse; quo etiam post cursum rursus utebatur.

CAPVT V.

De Inflammatione.

Sed ut ad tumores propriè dictos ex sanguine veniamus, frequentissimi ij sunt tumores, utpote qui non solum ex se oriuntur, sed & pluribus aliis morbis, ut vulneribus, fracturis, luxationibus, superuenire solent. Atque appellatur hic ex sanguine tumor Græcis *φλεγμονή*, Latinis Inflammatio. Aliter verò vocabulum *φλεγμονή* antiqui Medici, aliter Recentiores usurparunt. Hippocrati enim, & omnibus ante Erasistratum Medicis *φλεγμονή* omnes *φλογώσις*, seu omnem magnum & naturæ modum excedentem calorem, etiam citra materiæ affluxum & tumorem, significauit. Post Erasistrati verò tempora *φλεγμονή* consuevit dici solum de illis tumoribus, in quibus non tantum calor flammeus, verum etiam renitentia & pulsus cum rubore est, quos Hippocrates in specie *διδήματα αληθῆ καὶ ἐπὶ δυνάμει* appellabat, ut annotauit Galenus 1. 2. de diff. respir. cap. 7. lib. 3. cap. 5. 5. aph. 65. 4. de vict. var. in ac. 1. 21. comm. 3. in lib. Hippoc. de fractur. text. 5. & alibi.

Ut autem quid sit Inflammatio, & quomodo definienda, pateat, subiectum & causam eius primò perpendemus. Forma enim per se patet. Subiectum Galenus, lib. de tumorib. cap. 1. exprimit per *μύεα σαρκώδη*, partes carnosas. Dicit enim phlegmiones vocabulum usurpari de partibus quæ in maiore tumore sunt, carnosæ, intentis, renitentibus, pulsanti dolore dolentibus, & rubentibus.

Quæ res tamen aliquam dubitationem habere videtur. Nam & membranosis partibus accidit phlegmone, ut in pleuritide membrana costas succingens inflammatur; in phrenitide, membrana cerebri; ita vesicæ & oculorum membrana in ophthalmia inflammationem patiuntur. Nec solum præter carnem membranosa, sed glandulosa partes inflammantur, & ob influentem sanguinem intumescunt. Denique non solum musculosa caro, sed & reliquorum viscerum parenchymata, quæ diuersam carnem à musculosa habent inflammatione corripuntur, ut in hepatis, lienis, cerebri, & aliorum viscerum inflammationibus patet. Quod ipsum etiam Galenus non præterit, dum, sub finem alleg. cap. scribit; quin & procedente tempore ipsa cutis aliquid de fluore accipit, ut vasorum tunica quoque; sic quoque & ipsa in inflammata parte membrana; quin & ipsi nervi & tendines tempore procedente ipsius inflammationis participes fiunt.

Verum ut ex his nos expediamus, sciendum, per *σαρκώδη μύεα*, non tantum intelligendam esse musculorum carnem, quæ propriissimè est caro, sed etiam viscerum carnes, quæ parenchymata appellantur. Quin & sub carnosæ partis nomine comprehenduntur glandulosæ partes, imò etiam membranosa. Nam & his sua caro est, ut hac de re scribit Galenus, meth. med. cap. 11. In singulis, inquit, *primarum simplicium partium, alia portio substantiæ earum est veluti fibrosa, alia membranosa, alia carnosæ.* Sic ex. gr. cum vena unam tunicam habet, & eam tenuem, licet fibrarum in ea inuenire multas, quæ sint araneosæ quibusdam interstita contextibus, quibus vtrisque ipsa propria venarum substantia adnascitur. Hæc alia in aliis corporis partibus

Adeps è corpore obeso exstrahitur.

Inflam.

Subiectu Inflammationis.

An sola inflammatio.

etibus habetur, nec ullum commune nomen est nata. Ceterum docendi causa nihil vetat eam cariosam substantiam vocare, vel ceria huius particula quandam carnem, quae in ventriculo quidem sit alia, alia in hepate, similiter in arteria, & musculo. Haecenus Galenus. Quapropter quamcumque carnis substantiam quae habet venas & arterias, quae sanguinem inflammationis causam continent & conuehant, ac ossibus quae venas in se non recipiunt, hoc modo opponuntur subiecta inflammationis esse statuimus. Equidem caro praecipuum inflammationis subiectum est: Si tamen sanguis & in vicinas partes sese diffundat, & ea in consensum trahuntur, simulque inflammari dicuntur, de quo Galenus, de tumoribus, cap. 2. dum scribit: Quod omnis caro, cuius iam maximeque affectio est inflammatio, repleti fluore sanguineo videatur, & color & tumor ipse ostendit. Quare & humida omnis & madescens ut lana & spongia, apparet. Huius rei testis est, quae effluit, sanies, cum inflammatio ostiolum habet. Iure autem arbitror, & ipsa cutis una cum tumoribus eorum quae subiacent, attollitur & circumtenditur. Et interposito tempore & ipsa de fluore aliquid accipit, ut vasorum tunica quoque, sic quoque & ipsa in inflammata parte sunt membranae: quin etiam ipsi nervi & tendines tempore procedente ipsius inflammationis participant: interdum tamen vulneris ipsis aut aliter affectis, ex illis ipsis primum ipsum malum incipit. Vniuersaliter vero nihil inflammata parti, secundum naturam exacte se habere perseverat, cum mora inflammationi est, sed omnia cum carne de fluore fruuntur: ut nonnunquam ipsa quoque ossa attingat, quemadmodum ex ipsis promouetur interdum primum affectis. Et 6. meth. med. cap. 5. scribit: Nec sane miror, si phlegmonis quiddam simile etiam ipsis fractis ossibus ad portionem accedat. Quod & Auicennas docuit, secunda primi, doctrina prima, cap. 5. dum scribit: Tumores membrarum accidunt mollibus. Et est, cum ossibus etiam accidit res, quae tumori assimilatur, per quam eius ingrossatur magnitudo, & eius augmentatur humiditas. Rationemque addit. Neque est mirum aut extraneum, quod recipiens augmentum additionemque cum nutrimento recipiat eam, scilicet additionem, cum superfluitate, cum in ipsum penetraverit, aut in ipso acciderit. Et in specie de dentibus scribit Galenus, 5. de compos. med. sec. loca, cap. 8. quod in dentibus redundantia consimilem in iis affectionem excitare potest, qualis est circa partes carnosae inflammationis. Imo ossa non solum a superfluo alimento crassescere possunt, sed & aliud os ipsis adnasci potest. De qua re Abenzoar, secundo thesyr, tr. 6. cap. 2. Et ingrossantur, inquit, quandoque ossa in sua superficie ab humoribus mordicatis, qui infunduntur in ipsis ossibus, aut a sanie grossa, quae transit super ipsa: unde concuantur, & corroduntur, & ingrossantur. Iterumque latius deinceps: Ingrossantur quandoque ossa p. n. propter grossum regimen inordinatum subito factum, & non successiuum. Et iam audiui dici a patre meo, quod cuidam viro vidit nasci in dorso suo os, ad similitudinem unius cornu: quod erat minoris duritiei ossis naturalis, & ipse pater meus purgavit humores grossos in ipso: & postea posuit medicinas exsiccativas super os: ita quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in vere. Et mihi etiam fuit ortum os unum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem; & purgaui me ab humoribus grossis, & posui super ipsum resolutiva.

Causae.

Causam quod attinet, eam non modo multitudini hominum, sed ne ipsis Medicis omnibus cognitam esse, scribit Galenus. Et si vero ut opinor, inter omnes Medicos iam conueniat, sanguinem esse causam inflammationis, tamen ne, quod idem Galenus, alleg. loco, scribit, id, quod nobis videtur, simpliciter enunciate videamur, non facta aliqua inquisitione, etiam hic

causam inflammationis inuestigabimus hoc modo. Tumor in nulla vnquam corporis parte fieret, nisi vel eius substantia, a calore quasi efferuescens, fundatur, aut foris aliqua noua substantia accedat. Duæ enim omnino sunt causae molis ac quantitatis in re aliqua auctae. Vel enim humidum a calore seu interno seu externo in aëream substantiam resoluitur, quae longè maius spatium requirit, quàm antea, ut vulgò notum est; vel foris & extrinsecus noua ei substantia adiicitur. Harum itaque duarum causarum alteram adesse necesse est, quando in phlegmone pars in maiorem molem attollitur. Non autem efferuescentiam & fusionem humidi causam esse, ex eo patet, quia omne, quod funditur, & in spiritus conuertitur, refrigeratum priorem quantitatem assumit, & tumorem deponit, ut experientia constat. Partes autem inflammatae etiam si vehementissimè refrigerentur, tamen ad pristinum statum non redeunt, neque tumorem deponunt. Deinde si ob fusionem partis & eius in spiritus conuersionem tumor in inflammata parte fieret, apparet spiritus parte incisa, quod tamen non fit; cum potius sanguis effundatur, & totus locus sanguine plenus conspiciatur. Relinquitur ergo, substantiae nouae accessionem esse causam phlegmones. Substantiam autem illam sanguinem esse, inde patet, quod phlegmonè intus & extra valde rubet. Color autem rubeus proprius & inseparabilis est sanguinis, nihilque in corpore rubet præter sanguinem & carnem, quae tamen caro phlegmones causa nullo modo esse potest. Nam si carnis incrementum esset causa inflammationis, tumor quidem fieret, sed tamen calor internus salubris permaneret, neque pristinam naturam euariaret; cum in nulla re, quae secundum substantiam augetur, calor intendatur, incrementumque substantiae & quantitatis diuersum sit à qualitatum mutatione. Sed hoc non fit in phlegmone, in qua color mutatur & intenditur, qui proinde indicium est qualis substantiae, non quantae solum. Præterea quod sanguis sit causa phlegmones, vel ex hoc indicio manifestum euadit, quod locus in maximis inflammationibus, quae nonnunquam accidunt vlceribus, circumcirca cruentus apparet, quod certè non fieret, si sanguis non esset causa inflammationis. Insuper quod inflammationis causa sit sanguis, generatio quoque inflammationis, quae vulneribus accidit, indicat. Nam in recentibus vulneribus sanguis effluit, qui postea compressus vel manu vel ligaturis, vel medicamentis sanguinem sistentibus, vel spontè suppressus, in oris dissectorum vasorum retinetur, cogitur & concreuit, non secus ac grumus, atque ibi congestionem affluentis sanguinis partem in tumorem attollit, inflammationemque parit.

Cum itaque causa coniuncta inflammationis sit sanguis præter naturam influens, facile colligere est, inflammationem esse tumorem p. n. partium carnosarum (ut Gal. loc. alleg. nomen carnis accipit) à sanguine præter naturam affluente ortum, & proinde calidum, rubentem, tensum, & renitentiam habentem, dolentem ac pulsantem.

Verum ut nihil obscuritatis circa naturam inflammationis relinquatur, etiam generationis phlegmones modum addemus. Descripsit autem illum Galenus, lib. de inaq. intemp. cap. 3. hoc modo: Calida fluxio, ubi in musculum procubuit, primum maiores arteriae venaeque opplentur, ac distenduntur, ab iis minores, atque ita res procedit, donec ad minimas sit peruentum. In iis ubi valenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim per tunicas quasi colata & transsudans foras transmittitur, tum vero ipsa spatia vacua, quae inter prima sunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omnique ex parte incalescunt ac perfunduntur. Ea sunt nervi, ligamenta, membranae, caro ipsa, atque ante hæc

Causa proxima inflammationis est sanguis.

Inflammatio quid?

Inflammationis generationis modus.

venæ

venæ & arteriæ. Cum enim ad quamlibet partem venæ & arteriæ tendant, per quas nutrimentum & spiritum vitalem accipiunt, quamdiu sanguis iusta copia defluit, & in illis suis receptaculis continetur, pars nullam inflammationem patitur, sed tum demum, quando sanguis *ab ipso* confertimque in partis substantiam per venas & arterias effunditur. Quo ipso distinguitur etiam phlegmone ab aliis fluxionibus, quibus materia extra venas in totam substantiam partis diffunditur, eamque distendit & dilatat. In phlegmone enim etsi omnes partes sanguine perfundantur: tamen ordo quidam servatur, ut aliæ partes prius, aliæ posterius fluxionem recipiant, donec tandem omnes humore replentur & distenduntur. Ordo autem iste ex naturali distributione vasorum sanguinem continentium dependet. Cum enim venæ & arteriæ, dum primum ingrediuntur, semper sint maiores: quo verò profundius in id distribuuntur, sunt minores, nondum adest inflammatio, nisi sanguis in minutissimas venas effundatur, atque ex iis excidat. Quod vel exemplo minutissimarum venarum, quæ in tunicam oculi adnatam seu coniunctivam dictam tendunt, patet. Hæ quidem semper oculo sanguinem ad nutriendum convehunt: tamen dum oculus bene se habet, ita sunt exiles, ut sub aspectum non veniant. Quamprimum autem oculus inflammatur, & venæ illæ præter naturam sanguine replentur, tum se produnt, & conspicuæ fiunt; quod etiam in aliis inflammationibus omnibus fieri, verò consentaneum est. Sed nondum adest inflammatio, etiam si venæ minores etiam replentur, nisi tandem sanguis in reliquam partium substantiam per eas effundatur; quod fit duplici modo. Nam primò per minutissima venarum orificia, quibus in circumpositam partis substantiam venæ quasi hiant, ut sanguis per eas ad nutritionem excidere possit, sanguis effunditur. Deinde etiam per tunicas venarum transsudat. Sunt etenim tunicæ venarum etiam suis poris præditæ, per quas si non ipse sanguis, certè serositas & tenuior eius pars exsudat.

Causa inflammationis antecedens.

Ex his, quæ hætenus dicta sunt, distinctio causæ coniunctæ & antecedentis in inflammatione apparet. Sanguis enim, qui phlegmones causæ dicitur, duplici ratione vim & naturam causæ induit. Vel enim est causæ proxima continens & coniuncta, de qua hætenus actum est, quatenus nimirum iam in partem influxit, & ei impactus est, eandemque actu in tumorem attollit; vel est causæ antecedens, quatenus nimirum in corpore abundans influere, & influxu partem in tumorem attollere potest. Quæ quidem causæ antecedens in inflammatione, ut & aliis tumoribus, rursus dupliciter consideratur: vel nimirum respectu morbi simpliciter futuri, quam excitare potest, etsi nondum in corpore præsens sit. Ita plethora sæpe in corpore præsens est, etsi non statim sequatur inflammatio. Vel consideratur ut antecedens iam affectum actu existentem, cum nimirum iam fluit sanguis ad excitandum & agendum humorem. Quæ quidem rectius, quam prior, antecedens causæ nominatur: cum hæc iam præsentem effectum, illa solum futurum respiciat. Antecedens autem hæc causæ ut ad locum affectum confluat, ab aliis movetur, dum vel aliunde transmittitur, vel ab ipsa parte attrahitur, iis de causis, quæ iam sunt explicatæ.

Causæ remotæ.

Causæ verò procacitæ remotiores & primitivæ sunt, quæ vel ad sanguinis copiosi generationem faciunt, ut sunt cibi boni & multi succi, vita otiosa, & similia; vel sanguinem acriorem reddunt, ut calefactio omnia, acia alimenta, ira, vigiliæ, motus & exercitium nimium; vel sanguinem ad partem affectam concitant & movent, ut partis calor nimius, dolor ex vulnere, lapsu, contusione, fracturâ, luxatione, & similibus causis, vel partis affectæ imbecillitas cum

aliarum partium immittentium rubore. Nunquam tamen inflammatio per congestionem paulatim factam generatur, sed per sanguinis subitum influxum. Etsi enim fieri possit, ut in parte aliqua humor aliquis sensim colligatur, qui postea cumularis in parte dolorem excitare incipiat: tamen non prius inflammatio excitatur, antequam dolor facit, ut sanguis copiosior subito affluat.

Hic tamen notandum, etsi sanguis inflammationis causæ & continens & antecedens est, ut tamen ad partem affectam moveatur, in iis inflammationibus, quæ sine causâ evidente, ut vulneribus, contusionibus, & similibus excitantur, cacoehymiam, & præcipuè humores acres & biliosos primam causam esse. Vbi enim ab humoribus talibus natura vellicatur, eos tamen à corpore expellere planè non potest, ut partes principes ab iis liberet, ad externas eos detrudere conatur. Quod cum præstare non possit, nisi sanguine quasi vehiculo utatur, & ipse humor acris in parte in quam detruditur dolorem excitet, fit sanguinis ad illam partem confluxus, & ex eo inflammatio. Atque hoc modo pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis, aurium & gingivarum inflammatio, bubones, & carbunculi excitantur.

Differentia.

Differentiæ inflammationis præcipuæ sumuntur à differentia varietate causæ continentis, atque ob sanguinis, qui eam excitat, differentiam. Phlegmone n. alia est vera seu legitima, alia non vera seu notha. Vera & legitima est, quæ excitatur à sanguine bono, & secundum naturam se habente, saltem copiosiore: atque hæc absolute & simpliciter phlegmone appellatur. Spuria autem phlegmone est, quæ ortum habet à sanguine non bono, neque secundum naturam se habente, quæ quidem fit dupliciter, si enim sanguis naturam suam non amittit, nec substantiam mutat, sed alios tantum humores admistos habet, tunc tres nothæ inflammationis oriuntur species. Nimirum si bilis sanguini inflammationem parienti sit admixta, appellatur *phlegmonē eropiplatōdēs*: si pituita, *phlegmonē didymatōdēs*: si melancholia, *phlegmonē skērōdēs*. Si verò sanguis substantiam mutat, nullum tumorem sanguinei genus excitat. Nam sanguis, ut hac de re scribit Galenus, l. 2. de differ. febr. cap. 9. si supra modum assetur, pars eius subtilior ac pinguior in flavam bilem convertitur, quæ autem crassior, in atram.

Signa Diagnostica.

Signa inflammationis, ut ex definitione colligere est, sunt calor, dolor, tumor & tensio, renitentia, rubor, pulsus. Primò calor adest tantus in hoc genere tumoris, ut etiam nomen ab eo acceperit, & excitatur quidem necessariò pluribus de causis. Nam primum sanguis, qui copiam suam phlegmonem excitat, calidus est, & illam suam caliditatem etiam parti affectæ communicat. Deinde cum à copiam sanguinis & interdum etiam aliquam crassitie omnes pori ita repleantur & obstruantur, ut calidæ exhalationes non satis emitti & calor ventilari, ut par est, non possit, retentis illis exhalationibus & fuliginibus calor augeatur. Quibus quoque tertia causæ accedit, putredo nimirum. Nam sanguis in parte inflammata contentus tandem putredinem concipit, à quâ, ut in aliis etiam rebus, calor excitatur, & parti inflammata communicatur. Atque calor nunc maior, nunc minor est, pro causarum illarum magnitudine & incremento.

Secundum signum est dolor. Cum enim duæ evidentes sint doloris causæ: Intemperies & solutio continui, utraque locum habet in inflammationibus.

bus. Caliditas quidem insignis per suam intemperiem primò dolorem excitat: copia verò sanguinis partem replendo ac distendendo continuum soluit, & continuitatem soluendo doloris huius causa est. Atque dolor, qui excitatur, varius est, distendens, diuellens, premeus, grauans, pro varietate affectarum partium, præcipuè autem dolor pulsans adest, qui etiam propterea inter signa propria phlegmones peculiariter recensetur, de quo postea.

3. Tertiò adest tensio. Cum enim copia sanguinis non solum venas & arterias, sed etiam totam partis substantiam repleat, omnia distenduntur, præfertim cutis, quæ necessariò, vt partibus reliquis omnibus circumiecta & membranosa substantiam habens tensionem & dolorem illum tensionum percipit.

4. Quartò renitentia seu *dyntutia* itidem illam repletionem & tensionem sequitur. Etsi enim pars inflammata suâ natura dura non sit: tamen à copiâ sanguinis ita repletur & distenditur, vt tangenti iam non cedat, sed resistat & renitatur, atque ad tactum dura appareat.

5. Quintò rubent partes inflammatae, colorem hunc sanguine communicante. Nihil enim in corpore humano rubet, præter sanguinem & carnem.

6. Sextò denique in partibus inflammatis percipitur pulsus, seu dolor pulsatorius; cum nimirum cum dolore & singulari molestiâ percipitur pulsus arteria in parte inflammata, qui, cum pars sana esset, non percipiebatur. Vnde, vt scribit Galenus, 6. de loc. aff. cap. 7. non omnibus partibus accidit dolor pulsatorius, sed his saltem, quæ arterias habent notatu dignas, & partem sensu præditam, & vbi ad notabilem magnitudinem inflammatio attollitur. Dolor autem iste pulsatorius inde accidit, quod quando arteriæ attolluntur ac distenduntur, partes inflammatae arteriæ sese distendenti ob copiam sanguinis non liberum locum relinquunt, sed ab arteriâ sese attollente distenduntur, quæ distensio dolorem excitat. Atque hic dolor pulsatorius tum maximè sentitur, cum inflammatio ad suppurationem tendit. Tunc enim sanguis quasi ebullit & efferuescit, vnde etiam maius spatium occupat, partemque magis distendit, à qua postea arteria in diastole comprimitur, & ipsa rursus vicinas & circumiacentes partes comprimit.

Prognostica.

In Inflammatione duo inprimis prælagire oportet. Euentum siuè terminationem eius, & tempus terminationis. Euentus autem bonus est, quando natura vincit materiam inflammationem patientem, quod accidit, quando tumor vel resolutur, & materia insensibiliter exhalat, qui optimus solutionis inflammationis modus est; vel quando materia in pus mutatur, & suppuratur: aut euentus malus est, vel potius pessimus, quando natura non vincit materiam, quod euenit, quando inflammatio, si est externa, euanesceat, & ad partes internas retrocedit, vel superato & extincto calore naturali membrum putrescit, & gangræna corripitur, adeo vt nisi mox præcidatur, toti corpori labes & interitus imminet: aut neuter euentus sequitur, vel vt nonnulli appellant, absolute malus, quando tumor induratur, & resolutis ac diffusis partibus tenuioribus, crassioribusque relictis, inflammatio in scirrhum degenerat. Quid autem horum sperandum aut expectandum sit, ex collatione roboris naturæ cum materia morbificâ colligi potest. Nam si materia non est adeò multa, non crassa, non loco nimis profundo sita, non sub crassa & densâ cute conclusa; si corpus non est impurum, & na-

tura fortis est: resolutio, & per insensibilem transpirationem euacuatio sperari potest. Si verò materia est copiosior, & crassior, loco profundiore contenta, & sub cute densiore conclusa, suppuratio est expectanda. Materiam ad interiora retrocedere indicium est, cum tumorem imminui videmus, etsi nulla repellentia fuerint adhibita. Extinctionem caloris imminere indicatur, cum calor, rubor, dolor, pulsus imminuitur, nihilominus remanente tumore, de quo plura postea, vbi de gangrænâ agetur. In scirrhum denique tunc abit plerumque inflammatio, quando materia est nimis viscosa & dura, & calor naturalis fortis, vel mox in principio nimis fortia discutientia adhibentur, quæ tenuiores partes discutunt, & crassas relinquunt.

Tempus euentus vt cognoscatur, tempora inflammationis vt nota sint, oportet, atque eadem etiam propter curationem diligenter sunt cognoscenda. Nisi enim tempora inflammationis habeantur cognita, facile peccari potest, dum non debita cuique temporis adhibentur remedia. Habent autem inflammationes vt alij tumores ac morbi quatuor tempora, principium, augmentum, statum, & declinationem. Principium est, cum implentur partes sanguine, & tumor, dolor, ac tensio adhuc exigua est. Quando verò pars iam in maiorem molem attollitur, atque ita tumor, dolor, ac tensio augetur, augmentum est.

Statu est, quando tumor, tensio, dolor, ac omnia symptomata sunt vehementissima. Declinatio denique est, cum materia tumorem efficiens imminuitur, & dolor, calor, & alia symptomata remittunt, vel materia in pus mutatur.

Verum hæc tempora aliàs longiora sunt, aliàs breuiora, & inflammationes aliàs citius, aliàs tardius terminantur. Nam vt Galenus docet, 6. aph. 49. breuiore tempore digeritur, quod tenuioris est substantiæ; longiore, quod crassæ vel lentæ, multoque longius tempus requirit, quod crassum & viscidum fuerit. Et quæ carnosas partes obtinet inflammatio, acutorum termino, qui dies 14. est, subiicitur. Mollior enim & rarior est carnis substantia. Ligamentorum autem, tendinum & neruorum substantia, cum sit densior & durior, atque ita difficilius fluxionem recipiat, eadem de causa etiam eam difficilius dimittit, & inflammatio in iis longiore tempore ad statum peruenit, tardiusque curatur; vltra dies tamen quadraginta non prorogabitur curatio, si & Medicus omnia rectè agit, & æger obtemperat.

Indicationes & Curatio.

Cum Inflammationis causa continens sit sanguis, qui p. n. in partem affluxit, curatur, si sanguis ille ex parte affectâ remoueat, & ne amplius ad partem affectam confluat, caueatur, atque ita causa cum continens, tum antecedens tollatur. Cum enim morbus remoueri non possit, nisi causâ eius sublata; & causâ eo ordine tollendâ sint, quo sese consequuntur, fluxio primò tollenda est. Tollitur autem fluxio, si curetur, ne sanguis in corpore abundet, & qui abundat ad partem affectam non confluat, quod effectum datur commodissimè Venæsectione. Venæ enim sectione & abundantis sanguinis copia imminuitur, & idem à loco affecto reuelliatur; vnde magna utilitas est venæsectionis in inflammatione, vt nunquam ferè omittenda sit, si vires permittant. Et vix tutò alia remedia hic applicantur, nisi præmittatur venæsectio, & sanguinis copia imminuatur. Etenim si repellentia adhibeamus corpore adhuc pleno, metuendum est, vt materia ab aliis partibus recipi non possit, & ne ad partem aliquam confluat.

Digeren

Tempora inflammationis.

Indicationes & Curatio.

Fluxionis Curatio.

Venæsectionis in inflammatione utilitas.

Digerentia verò ut pote calida, si corpore adhuc pleno adhibentur, metuendum est, ne plus materia attrahatur, quam discutatur.

Purgatio

Et si quoque cacochymia non est causa inflammationis: tamen cum raro aliquod corpus reperiatur, quod omnis cacochymia sit expert, purgationem instituere non inutile est, quia praemissa medicamenta postea alia etiam commodius adhibentur. Et monuimus supra, etsi inflammationes à sanguine praecipue ortum habeant, occasionem tamen sapissime praebere humores vitiosos & cacochymiam, & quidem imprimis humores calidos. Ab iis enim si natura vellicetur, & stimuletur, eosque è corpore expellere non possit, in alias partes deponere conatur: cum verò id prestare non possit, nisi simul sanguinem eò mittat, & humore acri ad partem aliquam transmissio dolor excitetur, confluxus sanguinis ad partem illam, in quam natura humorem vitiosum deponere conatur, excitatur, atque ita inflammatio generatur. Et hinc ex cacochymia excitatur saepe pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis.

Deinde etiam sanguis subtrahitur, & non copiosior generatur, si cibis non exhibeatur, qui vel copia sua vel substantia nimis nutrit, & ad sanguinis copiosioris generationem facit. Quapropter aeger à Vino abstineat, ac tenui diata utatur, quae & sanguinis multae generationem prohibet, & si copiosus sit, eum paulatim minuit.

Ne autem sanguis ad partem affectam confluat, praecavebitur, si ea, quae pro motu ipsi sunt necessaria, ipsi adimamus, & tenuitatem eius atque mobilitatem nimiam corrigamus, viasque per quas moveri debet, constringamus, & eum à parte affecta retrahamus & reuellamus. Sanguis itaque, ne ad partem affectam confluat, alterandus, repellendus, interceptiendus & deriuandus est.

Alteratio sanguinis.

Alteratio sanguinis est necessaria, ut is si nimis sit calidus, tenuis & mobilis, refrigeretur, incrassetur, & ad motum ineptior reddatur; quam etiam plerumque adhibere conuenit ob febrem, quae ferè phlegmonem comitatur, aut hepatis caliditatem. Rarum enim est ut ij quos inflammatio alicuius partis infestat, febrem non sentiant. Quapropter utendum medicamentis è cichoreo, endiuia, violis, lactuca, acetosa, bordeo, seminibus frig. maior. succo citri, granator. & similibus. Et si sanguis sit tenuior & calidior, etiam ea quae adstringendi vim aliquam habent, ut sunt rosa, portulaca, plantago, & similia addenda. Videndum tamen, ne venae sint angustae, aut obstructions in visceribus, ne adstringentium usu obstructions gignantur, vel augeantur.

Non solum autem sanguinem alterantia contraria sunt adhibenda, sed & amouenda & omittenda similia, & quae eas, quas iam abesse decebat, qualitates inducunt vel augent. Aer nimirum calidus vitandus; crapula fugienda & vinum non bibendum, aut *δυνατόρον* propinandum; motus validus, omittendus, & quieti potius indulgendum, ab ira & Venere abstinendum.

Reuulsio.

Reuulsio deinde instituenda, humorque in contrarium est auertendus, id est, efficiendum, ut humori contrarius motus concilietur, & ad partem ei, ad quam vergit, contrariam moueatur, atque ita in partem affectam non confluat. Humoris enim in partem aliquam influentis in contrariam auersionem seu tractionem reuulsionem esse, meritò pro confesso, & ab Hippocrate constituto principio accipimus. Nam, ut ait Galenus, *l. 5. meth. med. cap. 3.* hoc Hippocratis inuentum est, reuulsionem fieri ad contraria. Et si autem quid contrarii nomine intelligendum sit multum disputetur à Medicis; tamen planam & expeditam esse Galeni sententiam existi-

Contra-rietas in reuulsione.

mamus si ea, quae passim hac de re tradit, colligamus, & quae in Reuulsione condiciones requirantur, videamus. Per contrarium autem à Galeno nihil aliud intelligi, quam partes contrarias, & quidem à parte affecta distitas ac remotas, passim ex eius scriptis patet. Ita enim *4. meth. med. cap. 6.* scribit: Si perpetuum est, quod ab eò didicimus, incipientem fluxionem ad contraria trahendam esse, fixam verò iam in laborante particulà vacuandam, vel ab ipsa particulà, quae affligitur, vel à maxime vicinà: in promptu nobis & de sanguinis detractione colligere nunc est, quod in principio hac à longinquo, postea ab ipsis affectis partibus sit molienda. Et quam remotionem, ac quam longitudinem intelligat, *5. method. med. cap. 3.* explicat; Reuulsio, inquit, in iis, quae supra sunt omnibus, deorsum semper agitur, sursum in his, quae sunt infra. Præterea à dextris ad sinistra, similiter ab his rursus ad illa; similiter ex iis, quae intus habentur, ad ea, quae foris sunt: contraque ab his ad illa. Cum enim reuulsionis scopus sit, non humores illos euacuare, qui iam in affecta parte continentur, sed influentes potius, & partem mitentem potius, quam recipientem respiciat: hoc certe in omni reuulsione requiritur, ut motum fluenti contrarium conciliet, ita ut ad partem affectam amplius non moueatur: & proinde neque ex parte affecta, neque ex proximâ fieri potest, sed potius ex oppositis, & quantum quidem fieri potest, ab affecta parte remotissimis. Vnde etiam contrarietatem hinc non quæuis oppositio constituit, neque quæuis oppositio in reuulsione locum habet, sed illa solum quae *alleg. cap. 3. l. 5. meth. med.* Galenus recenset, sursum scilicet & deorsum, à dextris ad sinistra, ab his, quae sunt intus, ad ea, quae sunt extra & contra. Si tamen exigua solum adest distantia, commodè reuellere non possumus à partibus interioribus ad exteriora, sed solum tunc, ubi maior est distantia. Oppositio verò quae est antè & retrò, seu secundum partes anteriores & posteriores, in reuulsione hac quae simpliciter & absolute reuulsio dicitur, locum non habet. Neque enim si aliquis affectus sit in posteriore parte capitis, mox frontis venae pro reuulsione aperiendae, cum id praesente plethora & fluentibus adhuc humoribus sine insigni periculo fieri non possit. Verum plura de reuulsione, *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. c. 18.* dictum.

Ut breuibus ea, quae ibi dicta sunt, & dici possunt, contrahamus, notandum primò reuulsionem esse duplicem, vnam quae fit cum humoris euacuatione, qualis est quae fit per venae sectionem & cucurbitulas scarificatas; aliam, quae fit sine humoris euacuatione, qualis est, quae fit per fisiones, ligaturas, cucurbitulas non scarificatas. Haec non nisi ad remotissima fieri potest: cum si in partibus propinquis instituat, humor, qui saltem mouetur, & non euacuatur, facile ad partem affectam ruere possit. Et raro haec etiam locum habet in inflammatione, quae sensibilem & subitam sanguinis euacuationem requirit.

Reuulsio duplex.

Deinde reuulsionem, quae fit per Venae sectionem quod attinet, hoc saltem notandum, quo obseruato, multae intricatae hac de re controuersae decidi possunt, nimirum dandam esse operam, ut sanguini contrarius motus concilietur, & quantum fieri potest, ad fontem, vnde fluit, attrahatur; Et cum sanguinis fons sit hepar, & maxima sanguinis copia in venâ caua circa hepar contineatur, laborandum, ut sanguis, qui ad partem inflammatae fluit, versus fontem retrahatur, imò si fieri possit, in partem etiam oppositam, ita tamen, ut sanguis qui fluit, retrahatur. Ideoque in omni reuulsione id agendum, ut sanguini talis motus concilietur, per quem non ad partem affectam concitetur, sed potius à parte affecta retrahatur. Quomodo autem hoc in qualibet parte fieri possit, hic exponere

exponere prolixum foret, dictumque ea de re est alibi in particularibus affectibus.

Atque ex his, ut opinor, quâ ratione instituenda sit reuulsio in inflammationibus, satis patet, ut de re-
etâ administratione multa addere opus non sit. Cum enim reuulsio competat humoribus fluentibus, non iis, qui iam fluxerunt, & in parte affectâ subsistunt, in principio instituendam esse manifestum est. Hoc tamen non ita accipiendum est, quasi in cuiuscunque inflammationis principio reuellendum sit, nam si non magna adest sanguinis copia, aut eius impetus non est magnus, repellentia & deriuantia sufficiunt. Tum solum autem est adhibenda, cum sanguis est copiosus, eiusque ruentis maior impetus, & pro maiore vel minore vehementia motus ac copia sanguinis, etiam fortiora vel minus fortia auxilia reuulsoria adhibenda sunt. Maior autem est illa reuulsio, quæ sit cum effusione materiæ, quàm quæ sine eâ sit. Inter omnia autem est efficacissimum remedium reuulsorium venæ sectio, quæ ipsa nunc efficacius, nunc debilius reuellit, prout maiores vel minores venæ aperiuntur. Maiores aperiendæ sunt, dum maiori cum impetu sanguis fluit; Minores, cum minore impetu. Auxilia enim cum præcipiti motu materiæ celeritate contendere oportet. Vnde rectè scribit Fernellius, *lib. 2. meth. med. cap. 7.* capitis ex plenitudine affectus, cum interiores, tum exteriores, reuellit secta cubiti humeraria vena, dextros quidem dextra, sinistros, sinistra. At si segnius & ignauius id agendum erit, ut cum anteuertere ac morbos futuros præcauere consilium est, secabitur, quæ directè iam pollicem & indicem manus contendit, nisi fortassis aliunde quàm ab humerariâ ducat originem. Ex his verò quæ inter clauiculas & renes posita sunt, reuellit secta interior celerius, & maiori vi in cubito. Tardius verò & segnius in manus ramo, qui inter annularem & minimum digitum porrigitur.

Reuulsio subsequi solet reuulsionem. Auxiliantur enim quasi sibi mutuo reuulsio & repulsio, vnde vtrumque remedium in magnis inflammationibus adhiberi debet: præcedat tamen reuulsio. Nam repellentia corpore adhuc pleno tutò adhiberi non possunt, cum vasa adhuc plena locum humori repulso vix concedant; si verò præmittatur reuulsio, ubi eâ opus est, repellentia postea tutius adhibentur. Repellentia enim & humorem influentem aliò propellunt, eique aditum in partem laborantem non permittunt, & eum qui recens influxit, & in vasis capillaribus hæret, reprimunt, partemque affectam sanguinis copiâ ita liberant. Etsi verò euident est Repellentium utilitas, ut incipientes fluxiones solo repellentium vsu sistantur, & pars, quæ in tumorem attolli incipiebat, iterum detumescat; tamen semper ea adhibere non licet. Etenim ut hoc iam non repetamus, corpore pleno repulsionem nihil prodesse, verum etiam cum periculo tentari, non adhibere licet repellentia, cum maius incommodum ex repulsione sanguinis, quàm ex inflammatione metuendum est, quod sit 1. si humor sit malignus, venenatus & pestilens, quem quidem si natura ab interioribus ad exteriora propellat, non decet eum rursus ad interiora propellere, ne ad partes interiores retrocedat, maioremque morbum efficiat, & hominem iugulet. Quod idem etiam est obseruandum in alio humore quocunque, quem natura rectè agens per crisin in aliquam partem reiecit. Natura enim dum rectè agit in munere suo impedienda non est. 2. Repellentia non tutò adhibentur in partibus ignobilibus, iisque, quas natura, ut partium nobilium superfluitates exciperent, constituit, ad quas interdum humores, quibus nobiliores partes grauantur, deponere solet, ut sunt glandulæ in inguinibus, sub axillis, post au-

Don. Sennert. Tom. III.

res. His enim partibus si adhibeantur repellentia, metus est, ne materia ad nobiliores & principes partes recurrat. 3. Sunt porro & alia loca, aliæque partes, quibus commodè non adhibentur repellentia, ut quæ partibus nobilibus nimis propinquæ sunt & vicinæ. Idem enim metuendum est, ne materia repulsa partem nobilem occupet, maiusque malum creet. 4. Aut quæ loco nimis profundo sitæ sunt. Neque enim ad tales partes repellentium vis pertingit, sed potius repellentium vsu ex magis replentur. Nam dum per repellentia partes exteriores contrahuntur & ex iis humores intrò pelluntur, in partem affectam quasi trudentur, quæ inde magis replentur.

Quo autem tempore adhibenda sint repellentia, facile patet. Nimirum cum repulsionis hic sit finis, ut humor, qui influit, aditu prohibeatur & rejiciatur, in principio, dum adhuc fluit materia, rectissime adhibentur. Hoc tamen semper obseruandum, ut antè etiam dictum, ne corpus plenum sit. Si enim corpus adhuc plenum est, repellentia tutò non adhibentur, cum sanguis liberum retrocedendi locum non habeat, & vel in partem magis impingatur, vel in nobiliorem aliquam irrat, maiusque periculum creet. Cum verò & in augmento adhuc nonnihil sanguinis fluat, etiam tum adhiberi possunt repellentia, sed non sola, vnde iis aliquid ex digerentibus miscendum est, ut simul etiam aliquid à calore attenuetur, & in halitus conuertatur.

Quâ ratione autem miscenda sint repellentia cum digerentibus, docet Galenus, *6. de compos. med. f. loc. c. 1.* Quemadmodum, inquit, in principio commoda sunt pharmaca id quod influit repellentia, sic post principium, vsque ad finem pharmaco est opus ex vtriusque mixto, repellenti videlicet & discutiente facultate prædito, ac primo quidem tempore adstringens præcellere oportet, ad finem verò discutiens. Interposito verò tempore æquales vtrumque partes esse oportet. Cum autem alibi Galenus diuersam nonnihil sentire videatur, ut dubitari possit, an in principio digerentia etiam sint admiscenda, an solis repellentibus vtendum, & an in statu sola digerentia applicanda, an verò repellentia admiscenda, rectè hæc accipienda sunt. Et quidem ita. Cum enim temporum inflammationis quodque rursus in tria quoque quasi tempora & spatia diuidi possit, finis præcedentis participat naturam principij sequentis, & cum eo ferè conuenit. Hinc in primo ferè inflammationis principio, seu eâ principij parte, quæ ab augmento adhuc longius distat, solis repellentibus vtendum. Vergente autem ad augmentum principio, seu eâ principij parte, quæ iam progressa, augmento propinqua est, admiscere digerentia utile est. In augmento & principio status æqualiter ferè miscenda sunt digerentia & repellentia. Etsi enim sanguis amplius non fluat, tamen cum non adeo sit impactus, aliquid eius adhuc repelli potest. In medio postea status digerentia præpollere debent: In fine status eadem sola adhibenda, quod ipsum quoque tandem in inflammationis declinatione faciendum.

Porro ut ad ipsam materiam medicam accedamus, repellentia omnia sunt frigida, ut est apud Galenum, *l. 5. de simpl. med. fac. cap. 17.* Ut enim calidum attrahit, sic frigidum à se repellit. Sed ut calidum non per se est principium motus localis, seu attractionis, sed per accidens; quatenus nimirum humidum in vapores resoluit, in cuius postea locum, ne vacuum relinquatur, vicina succedunt: Ita etiam frigus per se non repellit, sed per accidens, quatenus nimirum constringit, quo motu constrictionis crassiores partes coeunt, tenuiores exprimuntur. Frigus autem illud interdum adiunctam habet humiditatem, interdum siccitatem. Vnde etiam duo sunt repellentium genera:

Y Vnum

Quo tempore
sint adhibenda
repellentia.

Repellentia
cum discutien-
tibus quomodo
miscenda.

Repellentia
qualia.

Quotuplicia.

Vnum humidum & frigidum seu aqueum: Alterum frigidum & siccum terenumque, & ut Galenus l. alleg. loquitur, partium crassitiem coniunctam habet. Quæ è genere posteriore sunt, cum præter frigiditatem etiam vim adstringendi habeant, fortius & duplici vi, tum frigiditate, tum adstringente facultate repellunt. Mitiora sunt autem illa frigida & humida, quæ propterea humores tenues solum in superficie positos, & minùs copiosos repellere possunt, atque commodè adhibentur, cum calor & dolor vrgent, Non solum enim prohibent humoris influxum, sed & calorem temperant, & laxando dolorem nonnihil mulcent. Repellentia autem cum adstrictione in aliis casibus competunt; & præcipuè, si ob debilitatem partium fit fluxio, ac dolor non nimis vrget. Roborant enim partem recipientem, ne humorem influentem recipiat, & eum, qui influxit, repellunt. Pro sunt quoque si vasa per quæ sanguis fluit, sint ampla; sicut cum eadem sunt exigua & angusta, mitiora sufficiunt. E priorum genere sunt: *Semperuium, umbilicus Veneris, lactuca, portulaca, intybum, solanum, succus cucurbitæ, lens palustris, psyllium, nymphaea, artriplex, viola, & omnia frigida*, quæ humore aqueo imbuta sunt. Sed inter hæc ipsa tamen etiam quidam gradus sunt, & maiorem alia, alia minorem habent efficaciam. Umbilicus ♀, psyllium, minùs repellunt quàm lactuca, semperuium, portulaca, solanum.

Repellentia cum adstrictione sunt *rosarum flores & capita, folia rubi, vitis, santalum, mespila, sorbi fructus, pyra sylvestria, mala cydonia, myrti folia & fructus, balauftia, thus, malicorium, acacia, bolus Armenus, terra sigill. sanguis dracon. nuces cupressi & folia, quercus folia, galle immature, cerussa, lithargyrium, corallia.*

Ex his postea varia componuntur medicamenta, pro diuersitate morbi & circumstantiarum. Ex plantis enim vel ipsa folia cruda imponuntur, vel si ob asperitatem id commodum non est, in aqua coquuntur, quæ lintea vel spongiæ imbuuntur & imponuntur. Vel succus exprimitur, & eodem modo applicatur. Alia verò contusa & liquoribus mista vario modo applicantur. Galenus, oxycrato spongiam imbuunt, eamque parti applicat. In eundem vltim conuenit oleum ros. myrtin. unguentum rosar. ceror. infrigid. Gal. santalin. Vtile est ac in frequenti vltu Chirurgis & hoc quod

℞. album. onor. & aq. ros. part. eq. quæ conquassantur & commiscantur diligenter, iisque stuppæ panni linei imbuuntur, & parti imponuntur.

Vel ℞. farin. hordei, quæ coq. in ☩ & succo plantag. ac parti laboranti imponitur. Galenus 2. ad Glau. cap. 2. cataplasma commendat ex *semperuiuo, cortic. malor. puniceor.* cum Vino decoctis, & Rhu vel Sumach & farina hord. compositum. Hoc enim ut Galenus ait in talibus optimum est atque ad omnia ferè, quæ intendimus, efficax. Repellit enim quod influit, atque id, quod continetur, exiccat, & membra circumstantia roborat. Potest autem ita componi:

℞. *semperuiui* Vnc. iij. farin. hord. Vnc. ij. malicorij Vnc. j. Sumach. Drach. x. Contulis contundend. coq. in vino pro Cataplasmate. Galenus etiam vtitur Emplastro diachalcith. cum ol. ros. aut myrtino dissoluto, Sunt & hæc commoda:

℞. plantag. rosar. lactuc. portulac. ana. M. j. Coq. in aq. cui parum aceti permistum sit, addatur farina hordei.

Vel ℞. succi semperuiui. plantag. portulac. ana Vnc. j. B. farin. hord. Vnc. j. ☩ Vnc. B. ol. ros. q. s. Coq. in formam pultis.

Vel ℞. malicor. santali rubr. ana Vnc. B. boli arm.

Vnc. ij. farin. hord. Vnc. j. succi semperuiui Vnc. j. B. ol. ros. myrtini ana q. s.

F. Cataplasma.

Vbi maiore repulsione opus est, & pars fert, paulò fortiora vsurpanda.

Ut ℞. boli Arm. sang. dracon. ana Drach. j. rad. consol. maj. Vnc. B. farin. hord. Vnc. ij. F. plu. qui cum opus est cum aq. ros. & alb. oui in formam Cataplasmin. redigitur, & apponitur.

Intercipientia quæ & defensiva vulgò nominantur, eadem sunt cum repellentibus, saltem loco, cui applicantur, differunt. Nam repellentia ipsi loco inflammato applicantur, intercipientia verò & defensiva partibus & viis per quas humor ad partem affectam confluit, ut in itinere intercipiatur, ipsique via, ne ad partem laborantem pertingere possit, intercludatur. Et quidem applicantur commodissime locis excarnibus, atque iis in quibus vasa magis patent, & conspicua sunt, ut in articulis & supra, articulos. Veluti si inflammatio sit in manu, ad carpum applicantur; si inter. carpum & cubitum, supra cubitum; si in humero, ad summum humerum; si in pede, supra malleolum; si in tibia, supra genu.

Sunt autem intercipientia omnia frigida, sicca, & adstringendi facultate prædita, inter quæ tamen cum non exigua sit differentia, ut de repellentibus modò dictum est, mitioribus vtendum est in corporibus tenerioribus, vbi fluxio non est magna, venæ angustiores, tempus hybernium. Valentiora autem vsurpanda in corporibus durioribus, fluxione maiore, vasis amplioribus, tempore æstiuo. Adhibentur verò medicamenta intercipientia variis modis. Nam vel succi, ut cydonior granator. plantag. semperuiui, rubi; vel decocta santalor. balauftior. myrtillor. sumach, rosar. vel aq. ros. plantag. superuiui; vel ☩ & oxycratum vsurpantur, iisque lintea imbuuntur & articulis partibusque intermediis applicantur, vel adstringentia puluerisata & liquidis mista adhibentur.

Vulgare defensuum est quod

℞. boli Arm. sang. dracon. terra sigill. santal. omnium ana Vnc. j. ol. rosar. myrtin. ana q. s. cera parum, aceti ros. Vnc. j. Misc. & coqu. ad aceti consumpt. Merito tamen in his oleum suspectum habetur, ut & cera. Nam pingui & vinctuosâ suâ substantiâ partes emolliunt, & si diu inhaerent, quòque calefaciunt. Ideoque tutius est, pulueres tales solum cum aq. ros. vel oxycrato, & si fortius adstringere velimus, cum albumine oui conquassato mista applicare. Ita enim tenacius parti adhærescunt, eamque constringunt.

Ut ℞. boli Arm. sang. drac. ana Vnc. j. flor. ros. rubr. balauft. myrtillor. santal. rub. cortic. granat. ana Vnc. B. F. puluis, qui postea cum alb. oui & aq. ros. vel ☩ q. s. misceatur.

Deriuationem denique etiam h. l. adhibere possumus, quæ sanguinem illum respicit, qui in partem quidem iam influxit, nondum tamen extra venas in partis spatia effusus est, sed adhuc in venis fluctuat. Neque enim sanguis, qui iam parti impactus est, aut iam concoqui, aut in pus mutari incipit, deriuari potest, cum & crassior iam euaserit, & ad locum in quo non facile refluere possit, consistat, atque ita ad motum ineptior sit & à natura ad coctionem auidius retineatur. E quo facile patet, quo tempore instituenda sit deriuatio, nimirum in principio quidem inflammationis, non tamen mox in primo morbi insultu sed versus augmentum iam vergente principio, quando scilicet reuulsione & euacuatione iam adhibita & præmissa, sanguis amplius non adeò copiosus est, nondum tamen partibus tenaciter inhaeret, sed adhuc fluxilis est. Quare & illud, quod sparsim vsurpatur, consistente

consistente inflammatione deriuationem adhibendam esse, id non de ipso statu aut declinatione morbi accipiendum est, sed potius de posteriore principij parte.

Atque in deriuatione illa venarum cum parte affecta communitas, cuius supra mentio facta, maxime obseruanda est. Si enim sanguis, qui in venis partis affecta est, deriuatione ad vicina trahi debet, omnino talis eligenda est Vena, quae ad partem affectam pertingat, quae si aperiatur, claram & euidentem utilitatem affert. Modum autem quem in missione sanguinis pro deriuatione seruare debemus, tradit Hippocrat. 7. de vult. rat. in acut. t. 10. cōsque, inquit, sanguis est auferendus, donec rubicundior & flauior multum, vel pro rubeo liuidus fluxerit. Quicquid enim, ut Galenus docet, ibid. sanguinis in phlegmone continetur, id caloris abundantia in colore permutatur, reliquum autem in omnibus partibus simile permanet. Eam ob causam sanguine, qui in totum corpus spargitur, pituitoso existente, rubicundior sanè erit, qui in eo, quod phlegmone obsidet, latere, continetur. Quod si sanguis in totum corpus diffusus rubicundior fuerit, is procul dubio, qui ad phlegmonem est adustus assatusque, in nigrum mutabitur. Coloris itaque mutatio ex parte affecta sanguinis translationem significat, quae tamen ob vitium imbecillitatem semper expectari non potest.

Atque his modis humores, qui ad generationem phlegmones confluunt, a parte affecta remoueri possunt. Ex quibus tamen repellentia & deriuantia etiam ad humoris, qui in partem affectam confluit, amotionem non nihil faciunt. Nam repellentia, etsi in primis humorem, qui influit, & adhuc in venis partis continetur, reprimunt; tamen & eum, qui recens extra venas illas elapsus est, & nondum impactus, rursus in venas retrudere, & ex parte reicere possunt. Neque enim impossibile est, humores e venis elapsos, in easdem remeare, sicut id multa tumorum in cure genera docent, qui interdum in aëre frigido subito euanescent. Deriuatio itidem etsi humores extra venas elapsos vix reuocet, tamen sanguinem, qui in partis inflammatae venis fluctuat, ad partes vicinas trahere & per eas euacuare potest.

Cum tamen raro solo repellentium & deriuantium usu tota materia ex parte inflammata euacuetur, sed post eorum usum plerumque aliquid relinquatur, aliis modis id euacuandum. Euacuatur autem dupliciter: vel insensibiliter, & per ἀσύνολον διαπνοήν; vel sensibiliter & manifestè. Insensibiliter euacuatur materia per medicamenta diaphoretica, digerentia, discutientia, & resolutentia dicta. Sensibiliter per scarificationem & partis, pure generato, apertionem. De priore modo prius agemus & de discutientibus dicemus.

Cum autem resolutio vel discussio nihil aliud sit, quam euacuatio humoris per insensibilem transpirationem, hinc facile manifestum euadit, illud, quod debet discuti, debere esse tenue, non crassum nimis; cutem ipsam non nimis densam. Nam si materia nimis crassa sit, in vapores facile resolui non potest: sin autem cutis nimis densa sit, sicut etiam si materia nimis profundo loco hæreat, nec viam exeundi facile inuenit, nec medicamenta nisi fortia eò penetrant.

Porro medicamenta digerentia cum omnia sint calida, ut paulò post dicemus, mox in principio inflammationis non sunt adhibenda, sed tum potius, utendum repellentibus, ob causas supra dictas. Vergente autem versus augmentum inflammatione, aliquid digerentium repellentibus admiscendum est. Atque ita semper quantitas discutientium augenda est, do-

Dan. Sennert. Tom. III.

nec tandem in declinatione sola adhibeantur. Sunt verò omnia digerentia seu diaphoretica calida. Resolui enim, attenuari, & in halitus conuerti non potest humor, nisi à calore. Magna autem calidorum est differentia. Alia enim solum rarefaciunt, aut vasorum officina aperiunt, alia humores incidunt, alia attrahunt: alia etiam vrunt. A quibus omnibus differunt διαφορητικά medicamenta, & hanc peculiarem vim habent humores resoluendi & in vapores conuertendi; quae facultas non ita facile per causas describi potest, sed potius experientia & effectū deprehenditur. Et quod ratione definiti non potest, id experientia & usu suppletur. Etsi autem omnia medicamenta διαφορητικά sunt calida, & à certo mixtionis λόγῳ hanc vim obtinent; tamen inter ea alia sunt fortiora, alia debiliora. Mitiora sunt chamamelum, melilorus, radices althææ, liliorum alborum, fenigraci, farina lupinor. orobi, cicerum panis fermentatus, adeps anserinus, oleum verius. Fortiora sunt, anethum, origanum, thymus, pulegium, hyssopus, calamintha, marrubium, radix ireos, ruta, salvia, semen anisi, fœniculi, carui, flores sambuci, ammoniacum, bdellium, galbanum, adeps taurinus, ursinus, ol. rutaceum, laurinum. Validissima sunt: Nitrum & Spuma Nitri, Sulphur, calx, & similia.

Leuioribus vtitur, cum materia est in loco minus profundo, pars affecta & ipsum corpus est mollius ac laxius, inflammatio exigua: si verò maior sit inflammatio, & materia loco profundiore sita, ipsum corpus durius & densius, fortiora sunt adhibenda. Cautè tamen fortioribus discutientibus vtendum est, ne per ea, discussis & resolutis tenuioribus humorum partibus, ac crassioribus relictis, tumor induretur, ac malum insanabile efficiatur, quod commodissime præcauebitur, si fortiter discutientibus etiam humectantia & emollientia admisceantur. Cauendum etiam est, ne discutientia sint mordacia, ne mordicatione dolorem excitent & fluxionem augeant.

Componuntur autem ex materia illa medicamentorum iam enumeratà variæ remediorum formulæ. In fine principij inflammationis & augmento talia conueniunt:

℞. farin. bord. Vnc. ij. sem. lini, Vnc. j. pulu. flor. chamamel. Vnc. ss.

Coq. in aceto, & adde ol. rosæ, chamam. ping. gallinæ ana q. s.

F. Cataplasma.

Vel ℞. maluæ, parietar. plantag. ana Mj.

Coq. in aq. cui paucillum aceti sit admixtum, & minutim contendantur.

Contulsis adde farin. bord. Vnc. ij. sem. fenigraci. Vnc. j. ss. ol. rosæ, chamam. ana q. s.

F. Cataplasma.

Cataplasma ad prohibendas vulnerum & alias Inflammationes vtilissimum.

℞. pulu. fl. chamamel. ros. rubr. absinth. farina hordei, part. equal. Coq. in aq. pura.

F. Cataplasma.

Vel ℞. pulu. flor. chamal. ros. rubr. absinth. farina hordei ana Vnc. iij. Coq. in aq. communi. addatur ol. ros. Vnc. j. ss.

F. Cataplasma.

In statu talia possunt adhiberi.

℞. flor. chamam. melilori, folior. maluæ ana Mss. ros. In statu rubr. Mij.

Coq. in vino austero, & adde farina fenigraci Vnc. j. ol. chamamel. q. s.

F. Catapl.

Vel ℞. radic. lil. alb. Vnc. j. flor. chamamel. melilori ana Mj. rosar. rubr. summitat. anethi ana Mss.

Coq. in aq. simpl. & contendantur minutim, addaturque farin. sem. milij, fenigr. hordei ana Vnc. j. croci Drach. ss. ol. chamamel. q. s.

F. Cataplasma.

Y 2 Vel

Vel *℥. medull. panis tritici* Vnc. vj.
Coq. in *aq. f.* & adspargatur subindè *pulu. flor. chamemeli, melilori, ana* Vnc. *℥. rofrubr.* Drach. ij. *croci* Drach. *℥.*

F. Cataplasma.

In declinatione denique talia vsurpanda.

In declinatione.

℥. rad. alth. Vnc. j. *fol. malu. origani, flos. chamem.* *melilori ana* M^{ss}. *sem. lini, fenigr. anethi ana* Drach. ij.

Coqu. in *aq. f. q.* & F. Forus cum spongiâ.

Vel *℥. pulu. flor. chamem. sambuci, melilori ana* Vnc. *℥.* *sem. aneth.* Drach. ij. *farin. sem. lini, fenigr. fabar. ana* Vnc. j. *ol. anethini, chamemel. ana* q^s.

F. Cataplasma.

Hoc tandem de digerentibus est notandum, si materia sit crassior, vt digerentia officio suo satisfacere non possint, danda est opera, vt materia apta ad discussionem & *diagōnon* reddatur, quod fit per emollientia. Itaque tū, quod antè etiam monuimus, non solum abstinendum à valdè calefacientibus & siccantibus, cū humidum, quod est in tumore, discutiant & absument, materiam indurent, atque ita incurabile malum reddant: sed etiam adhibenda malactica, quæ moderatè calefaciunt, simulque non valdè exiccant, verū potius humectant, quælia medicamenta inter ipsa digerentia antè enumerata inuenire est, vt est *adeps gallinaceus, anserinus, rad. althæ, & lilior. albor. malu. sem. lini, fenigr. bellin. m. ammoniacum*, & similia, quæ omnia in materia crassiore commodissimè adhibentur vt de emollientibus suo loco dicetur. Atque hoc modo materia in inflammatione contenta per insensibilem transpirationem remouetur.

Sensibiliter autem effundi diximus vel per scarificationem, vel per partis apertionem, postquam pus generatum est. Quantum quidem scarificationem attinet, eam adhibendam censet Galenus, *cap. 95. art. parua*, dum scribit: *Maximè verò euacuabis si in spatiis intermediis aliquid contineri animaduertas, & scarificationis auxilio, & medicamentorum quæ vim habent dissoluendi.* Et *cap. 2. de tumor.* scribit: *Inuentum est à Medicis, tū non modò calefacientibus discutere, sed etiam aliquid ipsius sanguinis sensibiliter euacuare, scarificationibus in cute factis.* Verū sciendum, hīc diligenter attendendum esse, an materia in pus mutari possit, necne. Si enim suppuratio speranda est, scarificationes locum non habent. Si verò materia in pus non mutetur, nec tamen etiam spes sit, medicamentis planè eam discuti posse, scarificationes & cucurbitulæ adhiberi possunt. Sunt enim scarificationes & cucurbitulæ efficacē planè remedium ad ea euacuanda, quæ in alto hærent, & quæ iam in scirrhum abitura videntur. Nullo modo ergo inter initia sunt adhibendæ, sed demum postquam corpus euacuatum fuerit, & phlegmone iam substituerit, ita vt ampliùs metuendum non sit, dolore illo qui ex scarificatione oritur, nouam fluxionem excitari posse; Et tū solum, cū illud, quod post reliquorum auxiliorum vsum superest, extrahere animus est. In iis tamen solum partibus locum habet scarificatio, quæ aliàs scarificationem ferunt. Nam si inflammatio in parte fuerit, cui aliàs scarificatio adhiberi non potest, nemo tam temerarius est, vt post phlegmonem pro euacuatione reliquæ materiæ ipsi cucurbitulas & scarificationes adhibere auserit. Sed rarò in hunc vsum adhibentur scarificationes.

Suppuratio.

Tutissima autem & maximè vulgata est inflammationis curatio, vt materia, quæ affluxit, discutiat medicamentis antea propositis: Quod si obtineri non possit, ad alteram phlegmonem curandi rationem accedendum, quæ est per suppurationem.

Atque hæc omnia de pura phlegmone dicta sunt. Si verò inflammatio pura non sit, sed vel ad Erysipelatis vel Oedematis, vel Scirrhi naturam declinet,

medicamenta his tumoribus conuenientia miscenda, eā tamen lege, vt ea quæ phlegmonem respiciunt, præualeant.

Curatio Inflammationis in abscessum degenerantis.

Si itaque nulla spes est, inflammationem planè per auxilia hætenus proposita curari posse; quod apparet ex signis inflammationis intensioribus, vt dolore magno, qui indies intenditur, pulsatione & tensione insigni: tum iam danda est opera, vt materia inflammationis causa quamprimū concoquatur, & in pus mutetur. Neque enim materia nondum concocta, & nondum in pus mutata, rectè euacuari potest, & si quis partem inflammatam, antequam pus confectum sit, aperiat, nihil inde educet, malūque potius augebit. Si verò pure iam elaborato pars illa aperiat, commodissimè illud quod in parte inflammatā superfluum est, euacuari potest. Materia igitur primū concoquenda est, & à calore natiuo, quantum fieri potest, elaboranda. Et si enim illa materia, quæ in phlegmone continetur, nunquam ita coqui & elaborari potest, vt naturæ utilis & ad alendum partes, apta fiat. Tamen cū quædam sint in eā qualitates, quæ naturæ molestæ sunt, eæ tolli, ac quædam æquabilitas & moderatio qualitatum institui, & humorum corruptorum à bonis, & iis, quæ corpori alendo idonei sunt, separatio fieri potest. Quæ elaboratio humoris hīc concoctio & suppuratio nominatur. Et cū quod est superfluum & corruptum in parte inflammatā ab utili & bono est separatum, & qualitates vitiosæ iam sunt emendatæ, atque ipsa sanguinis propria substantia in materiam albam æqualem & læuem fuerit mutata, & in peculiarem locum collecta, vt iam sine omni difficultate parte apertā possit euacuari, tū pus iam concoctum dicitur, & puris illa in vnum locum collectio *arsēnua*; Latinis abscessus nominatur, vt supra *cap. 1.* dict. Est autem coctio illa in corpore humano solius naturæ opus, quæ calor natiui beneficio humores coquit, elaborat, & ad eam, quam recipere debent, perfectionem deducit, qui quidem calor si sit fortis, pus bonum elaboratur, quod, vt est *1. progn. 42.* est candidum, æquale, læue, & minimè fetidum. Si verò debilis, contrario modo se habet. Medici itaque officium est, fouere seu conseruare & augere calorem natiuum in partibus inflammatas, vt eo facilius succedat puris elaboratio. Augetur atque conseruatur calor, si primò eius effluuiam prohibeatur, & caueatur, ne qui in partibus exterioribus est imbecillior, ab ambiente aëre dissipetur. Deinde si medicamenta calori natiuo similia parti affectæ applicentur, vnde medicamenta, quæ pus mouere debent, talia sint oportet, qualis est calor natiuus in parte, cui applicantur. Et proinde cū natura nostra humida sit & calida, eiusmodi quoque medicamenta esse debent, calida scilicet & humida. Deinde sint Emplastica, id est, lentorem quandam habeant, vt poros cutis opplere & halituum illius caloris effluuium prohibere possint. Nam detergentia aut fortius calefacientia medicamenta, vt sunt Cataplasmata ex *farina fabar. fenigraci, cicer. lupinor.* cū halitus distillare permittant, exsiccant quidem, sed pus non mouent.

℥. rad. althæ Vnc. ij. *fol. malu. branca vrsine ana* M. j.

Coctis & contrusis, adde *axung. porcine* q^s. M.

Vel *℥. rad. althæ, lil. albor. ana* Vnc. ij. *fol. malu* M. ij. *caricar. ping. num. x.*

Coctis & contrusis, adde *farina tritici* Vnc. ij. *sem. lini* Vnc. *℥.* M. & per cribrum transmittantur.

Postea

Postea adde adipis suilla, butyri vel olei lilior. albor. q. s.
F. Catapl.

Vel ℥. rad. alib. capar. lilior. albor. ana Vnc. ij. farina
eritici Vnc. j. sem. lini Drach. vj. terebinth. Vnc. s. croci
Scrup. j. pingued. gallina, olei chamem. ana q. s.
F. Catapl.

Pus ubi confectum fuerit, danda opera, ut quam-
primum euacuetur. Constare autem prius debet,
utrum pus iam confectum sit. Et si v. supra, cap. 3. de
Abscessibus ea de re in genere dictum sit: tamen ea,
quæ Inflammationi maximè propria sunt, hîc repe-
tenda videntur. Optimum verò signum à tactu su-
mitur. Atque primò si pars mollis percipitur, dum
premitur, & fluctuatio quædam in eâ sentitur, si ni-
mirum duo duarum manuum digiti aut index & me-
dius vnus manus tumori applicentur, ita tamen, ut
se se non contingant, sed aliquantum distent, alter-
que digitus tumorem premat, alter non: tum enim
fluctuatio & motus quidam materia, quæ de loco in
locum propellitur sub altero digito quieto percipi-
tur. Hîc tamen cautione opus est, ne fallamur, & vel
pure confecto, nullum pus subesse putemus, vel par-
tem, et si pus nullum subsit, aperiamus. Etenim appa-
ret in quibusdam partibus fluctuatio etiam dum san-
na sunt, ut sunt loca circa genua. Contra interdum
pus confectum sui indicia non exhibet. De quo etiam
Hippocrat. 6. aphor. 41. *Quibus in corpore pus nullam
dat sui significationem, ob crassitudinem sui aut loci non
se prodit.* Nimirum pus interdum delitescit, nec se
prodit vel ob loci densitatem duritiemve, aut profun-
ditatem, ut cum abscessus est intra musculos ventris,
crurisve, aut articulos magnos later; sicut & in cal-
caneo, & plantâ pedis, ob crassitiem cutis: Vel quia
pus nimis crassum est, quâ ratione nec ad superficiem
propelli potest, nec compressioni digitorum cedit &
fluctuat.

Sunt deinde & alia puris geniti & latentis signa.
Secundò nimirum locus ad albedinem declinat, ubi
pus iam confectum est, cum antequam pus conficere-
tur, rubicundior esset. Terriò, Signa, quæ pus fieri ar-
guebant, remittuntur & calor, dolor, tensio & pulsa-
tio minuuntur; de quo etiam Hippocr. 6. aph. 47. *dum
pus sit, dolores ac febres magis accidunt, quam confecto.*
Coctione enim facta, aliquid materiae & vaporum est
resolutum, & materia in pus mutata in vnum locum
collecta, unde etiam sensio amplius non tanta est, &
reliqua quoque symptomata remittunt. Quartò, in
eminentiam & mucronem quasi tumor propendet,
etenim natura pus elaboratum in vnum locum cogit,
& quantum potest ad exteriora, & locum, per quem
effundatur, protrudit.

Ex his itaque si animaduertamus, pus iam confe-
ctum esse, danda est, ut diximus, opera, ut ex parte af-
fectâ quamprimum euacuetur. Nam si pus diutius de-
tineatur, membri temperiem euertit, partes vicinas
corrumpit, vlcusque sinuosum euadit, vel in fistulam
degenerat, quod præcipue contingere solet, cum ma-
teria est acris & maligna, vel ad articulos, ad anum, &
similes partes est inflammatio.

Modus autem euacuandi, ut supra etiam cap. 3. de
abscessu in genere dictum, est duplex: Vel per partis aper-
tionem, vel per insensibilem transpirationem. Et vul-
gò quidem plerumque statim aperitur Vomica, & qui-
dem satis commodè. Galenus tamen 3. meth. med. cap.
15, non protinus ad apertionem progreditur, sed prius
exhalationem & insensibilem discussionem molitur.
Et præcipue hoc fit in strumis & partibus glandulo-
sis. Nam si tales partes aperiantur, & ab ambiente
aëre alterentur, vlcera difficilis curationis & diutur-
na inde fieri solent. Verum hîc magnâ cautione opus
est. Nam cum resolutio & discussio puris hæc rariùs
contingat, & non nisi longiore tempore, ac metuen-

Dan. Sennert. Tom. I II.

dum sit, ne interea partes vicinas corrumpat, sinu-
que efficiat, omnes circumstantiæ diligenter perpen-
dendæ sunt. Etenim si pus fuerit bonum & laudabile,
tenuius, non multum, in loco non profundo, sed in
superficie, si cutis sit mollior & rarior, discussionem
forsan sperare licet. Si autem contrario modo sese
res habeat, & pus non sit bonum, crassum, loco pro-
fundiore hærens, cutis sit densior, resolutionem ten-
tare, & differre apertionem non caret periculo. Vbi
autem spes resolutionis datur, valentioribus digeren-
tibus ad hanc discussionem est vtendum Tale est me-
dicamentum quod Paulus Ægineta, lib. 4. cap. 18. ha-
bet, quod concoctos iam abscessus exprimit, non
concoctos penitus discutit.

℥. lapid. pyrita, ammoniaci ana Vnc. j. s. farina fabar.
Drach. vj.

Excipiantur resina liquidâ, pellique liquidum me-
dicamentum inducatur, & non auferatur, donec spon-
te sua decidat.

Vtile est & hoc:

℥. Ammoniaci Vnc. ij. galbani Vnc. s. lithargyri
Vnc. iij. ol. antiq. q. s. F. Linimentum.

Quod si, quod & rariùs accidit, pus insensibiliter
discuti non potest, sensibilibiter effundendum & eua-
cuandum est, aperto abscessu. Rumpitur autem ab-
scessus vel per se, vel arte aperitur. Per se aperitur ab-
scessus, dum expectamus, donec pus ipsam cutem
erodat; quod facere licet, si tumor nō sit adeo magnus,
inprimis verò si in summâ cute sit & carne, & sub cu-
te non adeo densâ. Verum tutum non est, semper
apertionem spontaneam expectare. Nam, ut Galenus,
2. ad Glauco. cap. 6. hac de re scribit, ubi tumores, qui ad
abscessum veniunt, tardius secti fuerint, aut ob medi-
cantium imperitiam, aut eorum, quibus medela adhi-
betur timiditatem, qui secari non patiuntur, sed ex-
pectant, ut longiore tempore cutis erodatur; contin-
git sæpius vniuersam cutem à pure circa abscessum
aggregato valde extenuari, instar tæ. p. xus, id est, la-
ceræ vestis. Vnde & illi nomen p. xus, id est, lace-
rosus, inditum à Medicis: idque si accidat, cutis hoc
modo attenuata, difficulter postea cum parte subi-
ectâ conglutinatur. Inprimis autem non differenda
apertio, & expectanda spontanea puris eruptio, si ca-
ro & cutis sit crassior, & si in illâ parte nervi, venæ, &
tendines. Tum enim quamprimum aperiendus est
abscessus, ne, si differatur apertio, pus corrumpat &
corrodât nervos ac tendines, præcipue si abscessus sit
circa articulos. Imò in quibusdam locis, ut circa
anum, suturas, vix vltima puris perfectio expectanda,
ne partes profundiores putrescant, & inde vlcus fistu-
losum aut diuturnum generetur. Si itaque cutis ero-
sio & puris illa eruptio spontanea non potest expe-
ctari, aperiendus est abscessus; & quidem loco editio-
re & eminentiore. Illic enim cutis tenuissima est:
simul etiam loco decliuiori & inferiori est aperi-
endus, ut pus facilius egredi possit. Aperitur autem vel
ferro, vel medicamentis. Ferro aperitur vel ignito vel
secante. Ferro ignito rarissimè vtimur, & non nisi ubi
maxima vrget necessitas, ut si tumor sit in partibus
venosis & arteriosis. Ibi enim ferro candente hæmor-
rhagia prohibetur. Frequentissimè verò secante ape-
ritur, quod acutissimum esse debet, ut sine dolore in-
tensiori perficiatur sectio, & si fieri potest, ægroto
non aduertente. Videndum autem semper ut quàm
minimæ fiant sectiones, ita tamen parvæ, ut necessi-
tati succurrant, & per vulnus pus patentem exeundi
viam habeat. Nā si minus sit vulnus, quàm ut pus rectè
exire possit, tum partem comprimere opus est, ex quâ
compressione dolor excitatur, & callosum fit vlcus,
unde fistula oriri potest. Si verò maius sit vulnus, & ci-
catrix sit maior ac turpior, & partes subiectæ ab ambi-
te alterantur, & pars interdum imbecillior redditur.

Abscessus
apertio.

Quando fa-
cienda.

Celsus, lib. 7. cap. 2. iubet sectionem fieri ad similitudinem myrti folij, id est, simplex sectio est facienda, sed ita longa, ut labiis dilatatis vulnus referat similitudinem folij myrtini. Interdum vnica sectio non sufficit, sed maiores sinus, ut Celsus, *ibid.* docet, interdum duabus aut pluribus lineis incidendi sunt. Est & hoc obseruandum, ut sectio fiat secundum fibras, seu villos musculorum. Procedunt autem fibræ per runque secundum longitudinem corporis, nisi in quibusdam locis, ut in fronte. Faciendum autem hoc est, ne motum & actionem membri lædamus, quod tamen obseruare opus non est, si tumor sit in superficie, & subcutaneus, sed tunc solum, cum pus hæret in ipsâ musculi substantia. Inprimis verò obseruandum est, ut fugiamus neruos, sicut & venas & arterias. Instrumenta, quibus vtitur pro apertione abscessuum, plura sunt; Est primò nouacula; deinde gladiolus myrtinus, quem vulgò Lancettam vocant; tertio gladiolus oliuarij figurâ: quartò etiam aperiunt nostrates abscessus scalpello vel phlebotomo. Pro ratione autem circumstantiarum hæc instrumenta varient nec esse est. Nam si abscessus fuerit loco profundiore, & cutis sit crassior, etiam profundiore sectione opus est. Si autem fuerit subcutaneus, sectione profundâ non eget.

Sed quia multi non admittunt sectionem, ideo medicamenta adhibemus, quibus abscessus aperitur. Sunt autem medicamenta illa non eiusdem generis, alia sunt debiliora, alia fortiora. Fortioribus non temerè vtendum est. Nam & morbum prolongant, & malam intemperiem in parte inducunt, & alia symptomata mala gignere possunt. Mitiora itaque primò adhibenda, quæ potius maturant, & materiam ad summitatem tumoris trahunt, simulque cutem ibi subtiliorem & teneriorem reddunt, quàm verè erodunt & cutem rumpunt. Talia sunt:

℞. rad. althæe, lilior. albor. ana Vnc. j. alij, caparum sub cinerib. coctarum, farina sem. fœnigr. caricar. ping. ana Drach. ij. masse Panis bene fermentati non cocti Drach. j. ol. lilior. alb. butyri, pingued. porci. ana q. s. M. F. Cataplasma.

Vel *℞. capar. alij, rad. althæe part. xq. Coq. ad mollitiem, contusis adde farina fœnigraci, part. j. pingued. porci veteris q. s. Misc. Fortius est, quod*

℞. fermenti acris Vnc. β. caparum sub prunis coctarum Vnc. j. fœcoris columbini Drach. j. saponis nigri, pingued. suille ana q. s. Misc.

Idem præstat Emplastrum Diachylon mistum cum semine sinapis, sicubus & sale.

Talia autem medicamenta præcipuè eâ parte, quâ abscessus acuminatus est, apponuntur, & circumcirca apponitur aliquid ex maturantibus simpliciter, ut diachylon, in finem hunc in medio perforatum. Fortissima sunt, quæ cauteria potentialia vocantur, qualia descripsimus in Institutionibus, inter quæ ut efficacissimum, ita tutissimum est, quod paratur è lixiuio, è quo sapo paratur, de quo in Institutionibus. Cauterij autem talis sumitur particula ad quantitatem dimidij ciceris, & parti hoc modo applicatur: Sume telam Emplasticeam cuti bene adhærentem, in medio eius excinde paruum foramen, adhuc angustius, quàm volumus esse cauterium. Hinc sume cauterium & sputo madefactum applica cuti per foramen excisum patenti, & postea aliud Emplastrum superpone. Post horas duas aut tres cauterium cum Emplastro amoue, quo remoto pars apparet nigra, mollis, & sine sensu. Pars hæc exusta ut tollatur, illinatur butyro sine sale, vel pinguedine porcina, aut aliquo è digestiuis. Quod si foramen satis amplum non sit, facile dilatari potest, si nimirum vel spongiola, vel radix gentianæ, vel rapi exiccati indatur. Hæc enim im-

buta humiditate dilatantur, & foramen extendunt, atque amplius reddunt. Spongiola ita paratur: spongia imbutur albumine oui conuassato bis vel ter, deinde arctè colligatur vndique & in vmbra siccat: exiccata particula sumitur, & in vlcus imponitur. Verum quia eschara vix intra aliquot dies decidit, & tam diu pus nisi statim sub cute hæreat, in abscessu detineatur, tutius longè est ferro abscessum aperire.

Aperto iam quocunque modo abscessu pus est euacuandum, sed non semper totum vnâ vice. Nam si abscessus sit magnus, qui multum puris contineat, apud arterias & venas, totum pus vnâ vice euacuare non licet, ne simul multi spiritus euacuentur & dissipentur, atque ita æger animo deficiat, & debilitetur, sed paulatim potius pus est emittendum, præcipuè si æger sit debilis, mulier prægnans, puer, aut senex. Euacuato pure si in circumferentia vel dolor adsit, vel reliquæ materiæ non suppurata apparuerint, ipsūque pus non sit bene maturum; dolor est leniendus, & inprimis reliquæ materiæ in pus sunt conuertendæ, medicamento aliquo concoquente, quod vulgò digestiuum vocant. Tale est, quod fit ex *ol. ros. & vitellis ouorum*: dolorem enim lenit, & puris generationem adiuuat.

Vel *℞. terebinth. Vnc. j. vitell. oui num. j. manne thuris Drach. j. ol. ros. Drach. iij. Misc. Vtile est & Emplastrum diachylon simplex.*

Hoc enim iam peractum est, & apparet iam coctione, ad ea, quæ expurgant, deueniendum est. Neque enim caro generari, neque conglutinatio fieri potest, nisi pars antea mundetur: vnde

℞. terebinth. clara Vnc. j. mellis ros. Drach. vj. oui vitellum vnum.

Parum coquantur, & postea adde *croci* Scrup. j. *farina hordei parum.*

Si maiore mundificatione opus sit, potest addi *succus Apij.*

Ut *℞. mellis erudi, farina hordei ana Vnc. j. succi apij Vnc. β. croci Scrup. β. Misc.*

Si adhuc maiori mundificatione opus est, potest aliquid de *Vnguento Ægyptiaco* addi.

Vtile est & *centaurina minus*, & *Aristolochia rotunda.*

Ut *℞. succi centaur. minor. Vnc. ij. apij Vnc. j. mellis Vnc. iij.*

Bulliant simul, postea adde *farina hordei & orobi ana Drach. vj.*

Subtractis ab igne, adde *terebinth. Vnc. j. pulu. rad. iridis. Drach. j. Misc.*

Mundato abscessu carnem generantia adhibenda: Qualia autem sint illa medicamenta, pròlixè docet Galenus, 3. *meth. med. cap. 2. 3. 4. & in Instit. dictum.*

Exempli gratia:

℞. thuris, mastich. ana Vnc. β. colophon. Vnc. ij. ol. ros. mellis ana q. s. Miscantur.

Vel *℞. consolida maior. M. j. betonic. hyperici, cauda equine, ana Mβ.*

Coq. in Vino & contendantur. E contusis exprime succum.

Adde *thuris, mastich. ana Vnc. j. sang. dracon. Vnc. j. mellis, terebinth. ana q. s.*

Coq. ad succorum consumptionem.

F. Vnguentum.

Vel *℞. myrrh. aloës, sarcocolla ana Vnc. j. mellis Drach. vj. vini albi q. s.*

Coq. ad spissitudinem.

Vbi vlcus fuerit carne repletum, epulotica sunt adhibenda, de quibus etiam in *Instit.* dictum, ut est *Emplastrum Diapalma*, seu *Diacalcitryos*, de *Minio Vigonis*, & alia, quæ passim sunt nota.

CAPUT VI.

De Sinibus.

Accidit verò non raro, ut quamvis pus ex ab-
scellu effundatur, is iterum tamen repleatur,
vnde cutis adiacens carni subiecta non coalescit,
glutineturque, sed cavititas quædam relinquitur, tan-
demque cutem cum subiectis corporibus agglutinan-
di difficultas quædam suboritur, quem affectum
Græci *κίλη*, Latini Sinum appellant, cum nimirum
abscessus & ulceris initium satis angustum apparet,
profunditas verò se in latitudinem diffundit.

Causæ.

Sunt autem sinuum causæ plerumque abscessus,
seu tumores suppurati, tardius aperti, aut non bene
mundati. Pus enim si diutius in profundo detineatur,
acrem & erodentem quandam qualitatem acquirit, &
cuniculos quasi molitur, atque ad affectum hoc mo-
do partem ex vicinis, imò vniuerso corpore excremen-
ta, & qui superabundant, humores confluunt, vnde
postea tales sinus difficulter conglutinari & carne re-
pleri possunt.

Est verò sinuum magna diuersitas, non solum enim
dimensione quantitatis differunt, ut alius sit minor
& breuior, alius verò profundior aut latior; aut fi-
gura, quod alius sit rectus, alius flexuosus, huius il-
liusve figure, sed imprimis situs & positionis modo,
quod ea differentiâ curationem non parum variat.
Qui enim sursum tendit, meliorem curationis spem
præbet, cum per eius orificium pus facile effluere &
euacuari possit. Qui verò deorsum tendit, pus diu-
tius retinet, quod retentum partes amplius corrup-
pit & erodit. Quare talis sinus non curatur, nisi ex
aduerso aperiat, ut pus liberè effluere possit. Ne ve-
rò hæ differentiæ Medicum lateant, sed ut sciat, quo
vergat sinus, & quantus sit, explorandus est turun-
dis, siue specillis argenteis aut fetteis, item cereis
candelis, aut similibus in profunditatem sinus blan-
dè immisissis. Danda verò opera, ut sinus quamprimum
curetur. Nisi enim celeriter curetur, callum contra-
hit, & durus efficitur spatio temporis, nec postea
curam facilem suscipit.

Quid tamen sperandum sit, indicant ipsius partis
affectus qualitates, & imprimis materia, quæ è sinu ef-
fluit. Si enim ea sit multa, non cocta, in sinu dolor
percipiatur, aut tumor appareat, nondum sanationis
spes adest. Si verò pus sit paucum, bonum, album,
absit dolor, & totus locus sit æqualis; carne iam im-
pleri sinum argumento est.

Curatio.

Curationem quod attinet, causa sinus cum sit ca-
uitas & vnitas soluta: Vnitas soluta vnitionem indi-
cat, cavititas verò repletionem. Vniri verò ea quæ dis-
sident, non possunt, nisi prius cauum repleatur. Qua-
propter prius cavititas replenda. Verum neque cavititas
carne repleri potest, nisi partis temperies sese rectè
habeat, & ab omnibus sordibus liber ac mundus sit
sinus. Itaque primò danda est opera, ut si aliqua in-
temperies adsit, illa remoueatur, & sinus probè ex-
purgetur. Ac proinde nisi vel orificium sinus deor-
sum spectet, vel membrum ita locari possit, ut sanies
liberè effluere queat, ante omnia puri exitus patefa-
ciendus. Si orificium abscessus versus inferiora pa-
tet, pus habet liberum exitum, talisque sinus mundi-
ficantibus adhibitis faciliè sanatur. Si verò orificium
est in loco superiore, necessum est, ut puri liberum
exitum moliamur.

Quod fieri potest, duplici modo, vel tota cavitare
dissecti, vel in parte inferiore saltem orificio aperto.
Vtilius equidem est totum sinum aperire; cum ita fa-
cilius purgari & sanari vlcus possit. Sed cum id sem-
per facere non liceat, cum nimirum sinus magnus est,
& pars sine periculo tota dissecari non potest, inter-
dum in imo saltem sinum aperimus. Quo facto, sinu-
que aperto, diligenter is expurgandus & exiccandus
est, ne quid puris relinquatur. Nam si quid relinqui-
tur, inde fistula & recidivæ oriri solent. Ac quam-
uis conglutinari videantur partes, tamen non rectè
coherent, sed postea iterum abscedunt. Ad puris au-
tem euacuationem non parum faciunt fasciæ & pul-
uini, si iis pars arctè à superiore sinus parte versus eius
orificium comprimatur & constringatur. Medicamen-
ta autem in hunc usum accommodata sunt: aqua de-
coctionis hordei, Melicratum, quod satis purgat, ita
ut eum sinum, cuius orificium loco inferiore est, ad
glutinationem aptum solum reddere possit; mulsu-
m, quod simul roborat & purgat, *resina terebinthina, mel
rosatum, farina hordeacea, sablacea, orobi, lupinorum, li-
xitiu, spir. vini, aquæ thermarum, aq. aluminis, oxymel.
Vnguentum Egyptiacum*, quæ fortiora sunt, & in vl-
ceribus sordidioribus saltem adhibenda.

Ex his varia possunt fieri composita, ut:

*℞. mellis ros. colat. Drach. vj. farin. hord. q. s. ad
inspissationem.*

Vel *℞. mellis ros. col. Drach. vj. terebinth. claræ
vnc. j. succi apii, absinth. ana vnc. β. simul coquan-
tur. Deinde adde farin. fabar. hord. lupinor. ana q. s.
Misce.*

Cum verò sinus interdum sint plures, aut maior
eorum sit profunditas, ut eos planè aperire non sit
possibile, nec etiam vnguenta per totam eorum cavi-
tatem penetrare possint, tunc præcipuè liquida abster-
gentia magis probantur, utpote, quæ se in omnes si-
nus partes insinuare possunt: & talia medicamenta
iniicienda sunt per syphonem aut fistulam, atque in-
iecto medicamento orificium concepro linteamine,
aut lanâ bombycinâ aliquandiu obstruendum erit, ne
medicamentum mox refluat, ut:

*℞. hord. integri P. iij. centaur. min. absinth. ana P. ij.
Coq. in melicrato, F. iniectio.*

Vel *℞. aq. decoct. hordei, melicrati, ana vnc. ij. v-
nguenti Egyptiac. vnc. β. Misce. & iniiciatur.*

His itaque medicamentis si vlcus fuerit purgatum,
medicamenta carnem producentia sunt adhibenda.
Quamquam enim ipsa natura carnem generat: ars ta-
men medicamentis eatenus ei subuenit, quatenus ex-
crementa, quæ ei impedimento sunt, submouet. Nam
partem quamlibet etiam sanam duplex excrementum
generare & extra corpus propellere notum est: Vnum
tenuius, quod plerumque per insensibilem transpira-
tionem expirat, nonnunquam etiam per sudorem e-
uacuatur: Alterum crassius, quod extrinsecus corpori
adhærescit, & sordium nomine appellatur. Hæc ex-
crementa cum in parte læsâ, utpote imbecillâ à natu-
ra extra vlcus propelli non possunt, in vlcere hærent,
& crassum excrementum vlcus sordidum reddit, te-
nue verò humidum. Quæ excrementa cum naturæ in
generatione carnis impedimento sint, tollenda sunt,
sordes nimirum illæ detergendæ, humiditasque exic-
canda est.

Medicamenta autem quæ hoc præstant, *σαρκωτικά*
seu carnem generantia appellantur, non quod ipsa
reuerà carnem generent, quod solius naturæ opus est,
sed quod, ut diximus, impedimenta tollant, & na-
turæ sanguinem talem sufficiant, è quo bona caro
generari possit. Sunt verò talia sicca, sed non nimis
siccitatis, verum talis, quæ modicè partis affectæ
temperiem excedat. Cum autem non sit idem modus
siccitatis in omnibus corporibus & membris, etiam
non eadem materia est utilis ad carnem gignendam

in omnibus corporibus & membris, sed quæ sicciora sunt corpora & membra, siccioribus egent medicamentis; quæ verò humidiora sunt, minus siccantibus indigent. Mitiora sunt thus, farina hordeï, fabatum: fortiora, farina orobi, radix iteos, aristolochiæ, myrrha, tutia, pompholix, & similia. Equibus composita in rem præsentem parare licet.

Vt *℞. terebinth. Vnc ij. thuris, massich. colophon. ana Vnc. ss. cera, ol. ros. ana. q. s. F. Vnguentum.* Fortius est, quod

℞. aristoloch. rotund. iridis, consolid. (maior.) ana Drach. ij. massich. thuris, myrrh. aloës ana Drach. j. mellis, terebinth. ana q. s. Misc.

Si corpus siccus sit, & dura caro generanda sit, ipsumque vlcus pateat, etiam forma sicca possumus adhibere medicamenta, & pulueres sarcoticos conficere, qui inspergantur.

Vt *℞. thuris massich. colophon. part. aq. F. Pulv.*

Vel *℞. aloës, thuris, sarcocoll. sang. dracon. ana q. v. F. puluis.*

Si verò sinus non pateat, sarcotica liquida per siphonem eodem modo quo mundificantia, iniicienda sunt, & clauso orificio in sinu aliquandiu linquenda; In quem finem potest iniici vinum austerum, in quo thus coctum sit, vel decoctum ex Aristol. Symphyto, caudâ equinâ, rosâ & similibus, cum vino, cui addi possunt thus, myrrha, aloë.

An autem ex his medicamentis partes sinus profundæ coaluerint, & bene glutinata sint, indicat illud, quod effluit quod si est paucum, bene coctum, atque præterea in ipso sinu dolor non percipitur, glutinationem fieri indicio est. Si autem quarta aut etiam septima dies transierit, & nihilominus humor crudus ex vlcere manat, signum est, sinum nondum coalescere, neque carnem generari, ac proinde tunc medicamenta fortius exiccantia, sine mordicatione tamen, adhibenda sunt. Vbi iam quodammodo est repletus sinus, aliquid ex glutinantibus est adhibendum, quod teneram carnem quæ genita est blandè ac sine acrimoniâ cogat, qualia sūt quæ Græcis *σνέμα* dicuntur, quasi diuisas partes coniungant, ac recentia vulnera curent, qualia plurima descripsit Galenus, l. 2. de compos. med. sec. gen. c. 21. & 32.

Postquam medicamentum glutinans fuerit appositum, iubet Galenus spongiam nouam quam molliissimam ex mulso vel vino circumuicere, quam alij etiam decocto cortic. granator ros. & similibus, imbuunt, ut nimium exiccet, manantemque è sinu saniem excipiat, quæ alioquin partem faciliè erodere, aut pruritum excitare posset, atque alligatio incipiat à fundo sinus & tendat versus orificium. Sed & fasciarum circumuolutiones circa fundum magis arctè constringantur, sine dolore tamen, paulatim verò laxentur, neque ad os sinus, in quo ipso medicamentum laxo modo sit alligatum, nec orificium arctè obtureret, sed puri exitum relinquat, in quem finem etiam Emplastrum, quod imponitur, eo loco forcipe dissectum sit.

Atque hæc ratio sinus & vlcera sinuosa curandi est secundum Antiquos, & quidem satis commoda, & vtilis. Aliam tamen longè faciliorem & breuiorem in Apostematibus recens apertis se excogitasse scripsit Franciscus Arcæus, l. 2. de curat. vuln. cap. 7. quo tertio aut ad summum quarto die omnis illa apostematum cauitas commissa atque conglutinata curetur, nihilque hians relinquantur præter apertionem, quæ arte facta est, quo pus deflueret atque exprimeretur, idque, nullo aut agrotantis periculo, aut labore, aut aliâ difficultate. Curandi autem ratio talis est. Si tumor aut apostema sit magnum, primò optimè aperiatur, ita ut minor digitus orificio indi possit, atque omne pus, quod intus continetur, effluere permittatur, atque ipso loco leniter com-

presso etiam expellatur. Purè expulso & euacuato turundâ os sinus obturetur, atque puluillo imposito atque obligato vsque in posterum diem relinquantur. Postero die, ligaturâ solutâ, vlcus ab omni pure, si quod subest, diligenter mundetur. Deinde fistula seu cannula plumbea orificio indatur, quæ tanta sit, quantum est ipsum orificium, atque ad cauitatem pertingat, non autem vterius adigatur. Super hoc Emplastrum Basilicum linteo extensum imponi potest, quo fistula etiam contineatur, ne excidat, foramine tamen ad ipsum fistulæ seu cannulæ plumbeæ orificium relicto. Postea ex utroque cauitatis latere singuli puluilli triangulares ponantur, ita ut totum cauitatis spatium utroque puluillo repleatur. Sinus verò orificium, quæ plumbea fistula est, liberum relinquantur neque puluillis obturetur, neque ligatione occupetur, ut omne pus, quod subest, expurgari possit, postea fascia locus quem puluilli regunt, sine dolore constringatur, ita quidem ut ligatura incipiat à fundo & tendat versus orificium, quo omne pus, quod intus est, versus orificium, adigatur, atque per illud exprimatur. Hoc modo sinus obligatus relinquitur in sequentem diem quo, ligatura, soluta quantum caui relicto sit, explorandum est, ut cognoscamus, an omnia loca puluilli attigerint. Quæ enim puluillis subiecta fuerunt omnia conglutinata reperientur. Quod ubi inuentum est, rursus puluilli eodem modo, quo antea iacebant, ligabuntur, atque in posterum diem relinquentur. Quod si non nihil humoris aut puris aliquo in loco relicto videatur, id puluillis per fasciam ut antea exprimendum, quo simul locus hians coalescit. Hoc modo ubi partes coaluerint, puluilli amoueantur, atque vlceri lintheum, cui Leoninum Emplastrum Autoris aut simile sit inductum, (*diapalma*) imponendum est, atque singulis diebus sexies aut octies abstergendum. Circa hunc tamen modum sinus & cauitates curandi primò notandum, ipsum fecilicissimè succedere solum in apostematibus recens apertis. Nam antiquos sinus, qui intus non bene sese habent, & ferè ad callosa vlcera & fistulas declinant, priore modo melius & tutius curare licet. Deinde & hoc obseruandum est, videndum esse, an reliquiæ materiæ incoctæ, per partem sparsæ supersint, quod ex apparente aliquo tumore cognoscitur; ut & rubore. Aliàs enim & quandiu aliquid p. n. in parte hæret, glutinatio sperari non potest. Pus quoque ipsum optimè sit expurgatum.

Tertiò & hoc attendendum, an locus satis commode fasciis obuolui possit, ut & puluilli arctè cohereant, atque ita partes dissitas comprimant & pus exprimant. Si enim fasciæ hient, nec puluilli, ut debent, partem comprimant, nec pus exprimitur, nec pars coalescit.

CAPVT VII.

De Erysipelate, seu Rosa.

Omnino inter Tumores sanguineos referendus est Tumor, quem Græci *Ερυσίπelas*, Nostrates vulgò Rosam, à calore roseo, appellant. Latini præter Celsum, qui Erysipelatis nomen rerinet, Ignem sacrum nominant, de quo Lucretius, lib. 6.

Et simul vlceribus quasi iniustis omne rubere

Corpus, ut est, per membra sacer cum dicitur ignis.

Vulgò à Medicis hic tumor ad biliosos refertur. Verum non sine causâ dubitatur à quo humore ortum habeat. Nam Galenus ipse non semper idem statuere videtur. Expresse enim scribit 2. ad Glauc. c. 1. tenuissimum feruentemque sanguinem, aut bilem cum sanguine, calidiorem utrumque quam oporteat, exquisiti

Erysipela

exquisiti Erysipelatis causam esse, puram bilem verò non huius, sed herpetis causam esse statuit. Et, de tumorib. cap. 9. scribit, cum biliosus fluor, qui exactus quidem est, excitatur, cutemque exulcerat, herpetem fieri; cum vero aquosa sanie sanguinéque mistus, minus acer est, magisque in tumorem partem attollit, quam ulcerat, Erysipelas excitari. Contrà, lib. de atra bile, cap. 5. i. 4. meth. med. cap. 1. 2. 3. 17: 2. de differ. febr. cap. 5. de curan. rat. per sang. miss. cap. 8. & aliis pluribus locis, bilem huius tumoris causam esse statuit; quam posteriorem sententiam plerique sequuntur.

Verum si auctoritates seponamus, & rem ipsam spectemus, & Erysipelatis nomen ei tumori tribuamus, qui nostris vulgatissimus, & quæ quotidie circa ægros in morbo tam vulgari fiunt videamus, omnino Galeni sententiam, quam 2. ad Glauco. cap. 1. & de tumorib. cap. 9. proposuit, veriore esse putamus.

Ipsæ enim color partis affectæ, qui roseus omnino est, sanguinem potius quam bilem causam esse huius tumoris docet. Et licet tumor iste nonnunquam ex rubro flavescat, id tamen non de omni Erysipelate verum est, sed de quadam eius differentia. Præterea humor, qui hunc tumorem excitat, non tam acris est, ac bilis, & propterea nec exulcerat, nec calorem aut dolorem adeo vehementem infert. Sanguis tamen qui hunc tumorem excitat, tenuissimus & calidissimus est, qui vulgò biliosus appellatur; id quod Galenus etiam, 2. ad Glauco. cap. 1. docuit, dum scribit, bilem solam, quando secreta est, & in aliquo membro consistit, Herpetem excitare. Si verò ex sanguine & flava bile calidioribus, quam oporteat, mista fluxio fuerit, vel ex sanguine sic feruescente & tenuissimo secundum substantiam, Erysipelas vocatur. Et si verò aliis in locis plurimis Galenus Erysipelas à bile fieri statuat: tamen quid per bilem intelligat, allegato loco satis declarauit. Et si experientiam & quæ circa ægros fiunt, consulamus, nil nisi illam bilem naturalem alimentarem, quam dicunt, id est, sanguinis calidissimam & tenuissimam partem, sed effervescentem iam & bili proximam intelligere potuit. Quamcumque verò bilem huius tumoris causam constituere velis, seu flauam, seu pallidam, seu æruginosam, seu porraceam, non cum iis, quæ in hoc tumore accidunt, conuenient. Præterea prauam qualitatem & peculiarem corruptionem hic humor coniunctam habet, & antequam erumpit, summas angustias excitat, & tales ferè, quales pestis inuadens parere solet, & propterea quoque ad expulsionem alexipharmaca, ut in peste, exhibentur.

Possunt tamen Galeni, aliorumque autorum è bile flava hunc tumorem oriri dicentium verba in meliorem sensum trahi, si dicatur, per bilem, intelligi naturalem illam sanguinis partem tenuiorem & calidior, quæ bilis vulgò, rectius sanguis biliosus nominatur, quæ ubi effervescente incipit, hoc tumoris genus excitat. Et non rarò subtilissimi & calidissimi feri pars aliqua (quam si serum biliosum dicere volueris, non repugno) admiscetur, & tum fieri Erysipelas exulceratum, sed superficialiter saltem, sicut sæpe in facie accidere solet, & vesiculæ aquoso humore plenæ exoriuntur, & cuticula saltem abscedit. Si verò ipsa cutis, quod interdum in cruribus accidit, simul exulceretur, humores adusti admisti sunt, idque Erysipelas non est purum.

Verum de hoc tumore quantum satis, lib. 2. de feb. cap. 16. dictum quæ hic repetenda non censemus; cum ibi videri possint; hoc saltem repetò, morbum primum febrem esse. Neque enim Erysipelas seu Rosa, nisi cum febre, inuadit, quæ sæpe vno atque altero die antequam erumpit, ægrum affligere solet. Soluitur autem ista febris critica per hunc tumorem; & proinde sæpe in glandulis sub alis, vel in inguini-

bus dolor aut tumor aliquis percipitur, donec tandem natura materiam ad extremam aliquam corporis partem depulerit: tunc enim febris solet cessare, etsi tumor aliquandiu in parte affecta hæreat.

De curatione etiam hoc notandum, cum omnino, ut loc. alleg. traditum, perficiendam, dandamque operam, ut humor eius continens causa euocetur, non retineatur, cum retentus maiora mala inducere soleat, quod vel exemplo illius rustici, apud Guiliel. Fabricium, cent. 1. obseru. 82. patet, qui cum erysipellate in sinistra manu laboraret, & ex tonsoris consilio per aliquot dies manum & brachium oleo ros. inungeret, dolor, inflammatio, aliaque symptomata magis magisque aucta sunt, ita ut tandem gangræna correpta sit tota manus.

CAPUT VIII.

De BUBONE.

AD Inflammationes & Bubo pertinet. Est enim Bubo, ut Galenus, de differ. febr. cap. 5. & 2. ad Glauco. cap. 1. habet, inflammatio glandularum in inguinibus. Cum enim glandulæ à natura factæ sint, ut ad eas superflui humores à partibus principibus expellantur: si ii confertim, & cum iis sanguis, ad partes glandulosas detrudantur, inflammatio excitatur, id quod in inguinibus præcipue, interdum & sub axillis, ac post aures accidit, quæ post aures inflammationes Parotides nominantur.

Cum autem humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, varii sint, variæ etiam inde oriuntur Bubonum differentia. Aliquando enim humores simpliciter vitiosi sunt, nullamque malignitatem coniunctam habent, & ex ea oriuntur Bubones non maligni; aliquando verò materia maligna est, & tunc Bubo malignus excitatur, qui rursus pro materia malignæ varietate est pestilens vel Venereus. Verum cum de pestilenti in libris de febribus dictum sit, Venereus autem ad tractatum de lue Venerea pertineat; in genere saltem de Bubone dicemus.

Causæ.

Ortum autem habet omnis Bubo à sanguine p. n. in glandulas in inguinibus vel aliis effuso; qui tamen semper aliquem humorem vitiosum, qualiscunque etiam ille sit, qui naturam ad excretionem stimulat, coniunctum habet. Unde etiam causæ antecedentes, imò & externæ, quæ ad generationem humoris illius faciunt, variæ sunt. Partium principum tamen robur ferè semper coniungitur, quæ quod sibi molestum est, ad partes has ignobiles & emunctoria expellunt.

Hieron. Fabricius ab Aquapendente statuit, Bubones quosdam oriri saltem à sanguinis copia, & per viam expulsionis, quosdam à sanguine vitioso fieri, & alios morbos sequi, & excitari per modum criticos.

Verum enimverò non puto, quod à sola sanguinis copia bubo excitetur, sed semper vitiosos humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, coniunctos habeat. Hoc tamen verum est, quod Bubo nunc alium morbum sequitur, & per crisin seu perfectam seu imperfectam excitatur, interdum nullo alio morbo præcedente. Etsi verò per crisin solum ii tumores: proprie fieri dicuntur, qui alios morbos sequuntur: tamen & ii, qui sine aliis morbis oriuntur, à natura prauos & molestos humores expellente, excitantur.

Signa

*Signa Diagnostica.**Signa Diagnostica.*

Cognoscitur Bubo quod in inguinibus vel sub axillis tumor cum renitentia, rubore, dolore apparet, & plerumque febris leuior accedit. Et quidem si per crisin accidit Bubo, febris vel alius morbus præcessit, qui erumpente bubone leuatur, signaque bonæ crisis præcesserunt, quæ si absint, pro symptomatice habendus. Et quidem si nulla signa pestilentie vel luis Venereæ adsint, Bubo est simplex, & non malignus ac contagiosus. Si verò pestilentie signa coniungantur, Bubo pro maligno & contagioso habendus, Bubonesque grassante pestilentia semper suspecti sunt. Eodem modo, si æger lue Venereæ infectus sit, Bubo etiam pro Venereo, maligno & contagioso habendus.

*Prognostica.**Prognostica.*

1. Bubones non maligni & non contagiosi periculosi non sunt: cum sint in partibus externis, & fiat à natura vitiosum sanguinem ad partes imbecilles & ignobiles expellente: & præcipue si statim suppurantur, & aperiantur.
2. Si verò diu protrahantur & tardius maturentur, periculo non vacant, cum in fistulas periculosas facile abeant.
3. Bubones qui sub axillis excitantur, citius maturantur, cum à sanguine calidiore, utpote quem vasa cordi vicina extrudunt, oriuntur, & pars illa ob cordis vicinitatem, plus caloris, qui ad maturacionem necessarius est, habeat.
4. Bubones verò qui oriuntur in inguinibus tardius suppurantur, cum à sanguine minus calido & crassiore excitentur, & sint in loco à corde remotiore, minusque frigido.
5. Omnium tardissime maturantur bubones post aures, utpote qui oriuntur à materia frigidiore, & sunt in loco frigidiore.
6. Quid de Bubonibus pestiferis, & Venereis sentiendum sit, suo loco dicitur.

*Curatio.**Curatio.*

Cum bubo non pestilens non Venereus excitetur, Natura id quod sibi molestum est, ad partes externas ignobiliore expellente, nullo modo conatus naturæ impediendus, & materia ad interiora repellenda. Et imprimis perpendendum, an Natura per crisin, & quidem perfectam, Bubonem excitauerit, & æger inde morbo liberetur, & signa bonæ crisis adsint, tunc secundum præceptum Hippocratis, 1. aph. 20. nihil motiendum, sed Naturæ negotium committendum, & opera danda, ut bubo vel discutiat, vel quam citissime maturetur. Si verò quidem bubo sit criticus, crisis tamen imperfecta, humor amplius ad locum affectum attrahendus vel cucurbitulis appositis, vel medicamentis è fermento, sapone nigro, axungia veteri, resina pini, diachylo cum gummi, & similibus.

Si verò nullo alio morbo præcedente excitetur bubo, nec tunc, ut dictum, naturæ motus impediendus. Copia tamen sanguinis secta vena imminuenda, quæ tamen instituenda, ut motus naturæ ad partem affectam potius adiuuetur, quam impediatur. Si quoque vitiosi humores, quod fere accidit, cum sanguine sint coniuncti, ii euacuandi.

Reliqua curatio in bubonibus hisce omnibus, qui maligni & contagiosi non sunt, ut in inflammationibus aliis instituenda. Hoc tamen notandum, primo, quod digerentia, quæ adhibentur, debeant esse fortiora, quam in aliis inflammationibus, cum glan-

dula sint partes frigidiores, ignobiliore, & exquisitum sensum non habeant. Ut fiat Cataplasma è farina hordei & lupinorum cum melle.

Vel ℞. rad. lil. alb. althea, cucum asinin. ana vnc. j. fol. parietaria, petroselin. ana vnc. jss.

Coq. in vino ad mollitiem & contendantur. Concutis & per setaceum traiectis adde farinæ lupinor. vnc. ij. ol. chamamel. lil. alb. ana q. s. F. Cataplasma. Si humor non digeratur, in pus mutandus, & bubo maturandus. Id quod plerumque tutissimum est. Nisi enim hoc fiat, quod saepe obseruauimus, post temporis aliquod intervallum, nouus bubo, vel in eadem, vel in alia parte exoriri solet. Maturantia autem ea, quæ in inflammatione sunt proposita, vsurpanda.

Pure genito tumor incidendus, ut pus citissime euacuetur, & quidem in inguine per transversum sectio instituenda, cum hoc modo tumore purgato cutis facilius coeat, qui dum femur flectitur, cutis vnitur.

Euacuato pure vlcus mundandum, caro gignenda, & tandem vlcus cicatrice claudendum.

De curatione Bubonis pestilentis & Gallici suo loco dicitur.

CAPVT IX.

De FURUNCULO.

Inflammationi cognatum est tumoris genus, quod Furunculus, Græcis *δούλον* vel *δούλω*, Germanis *Blutschwuer* dicitur, nimirum, ut Celsus, lib. 5. cap. 28. definit, Tuberculum acutum cum inflammatione & dolore, maximeque ubi iam in pus vertitur. Oriturque à sanguine crasso & vitioso, ut Galenus, 5. de comp. med. s. loc. docet, non tamen ita exusto & corrupto, ut in Carbunculo, quem natura à reliquo fecerens, tanquam insensum & inutilem in summa corporis propellit. Atque ita Furunculus oritur in cute & carnosiss partibus cuti subiectis. Rarè verò solitarius erumpit, sed plerumque plures simul.

Est autem Furunculorum quædam differentia, Quidam enim mites sunt, qui solum cutem occupant; alii maligni, qui altius descendunt, seu ut Paulus Aegineta, lib. 4. cap. 23. scribit, Furunculorum alius est clemens, aliis maleficus. Clemens quidem, cum in sola cute coierit; maleficus autem curatuque difficilis, cum altius radicibus actis in cutem erumpit. Interdum furunculi sunt sporadici, interdum etiam Epidemii.

Signa Diagnostica.

Signa furunculi sunt: Exigua ab initio inflammatio & pustula sensim excrecens & in acutum tendens, columbini oui magnitudinem non excedens, cum dolore & rubore ubi ad statum peruenit, quod circa octauum, nonum, vel decimum diem accidit. Differtque furunculus ab Inflammatione paruitate, & materia quæ in phlegmone est bonus sanguis, in furunculo verò crassus & vitiosus: à carbunculo materia peior & magis adusta est & propterea ad suppurationem non peruenit, cum furunculus ad suppurationem perueniat.

Si sunt furunculi Epidemii & pestilentes, sunt nigri & virides, adestque febris maligna & alia praua symptomata.

Prognostica.

1. In furunculo, ut Celsus, lib. 5. cap. 28. scribit, pericu-

periculum nullum est, etiamsi nulla curatio adhibeatur. Maturescit enim per se atque erumpit. Sed dolor efficit, ut potior Medicina sit, quæ maturius liberet.

2. Ex tuberculis salubriora sunt, ac minus verenda, quæ extra extuberant, & acutè sunt fastigiata, atque æqualiter maturescunt, non dura, neque bifida, seu deorsum vergentia. Hippocrates, 6. epid. sect. 1.

Curatio.

Danda opera, ut materia furunculi causa, quamprimum in pus mutetur, ad quam rem vtilia sunt medicamenta de Inflammatione proposita. Mutat autem materiam in pus triticum masticatum & impositum, vna passa, & ficus contusa & imposita, diachylum simplex.

Vel ℥. farina sem. lini, pulu. rad. althæa ana vnc. β. caricar. ping. num. iij. passul. exacin. vnc. j. Coq. & adde butyri sine sale rec. vnc. ij. F. Cataplasma. Vel si dolor sit vehementior.

℥. Radic. lil. alb. vnc. j. fol. malu. viol. ana M. j. Coqu. ad mollitiem, & per setaceum traiciantur; Adde farina hordei, tritici, sem. lini ana vnc. β. vitell. onor. ij. pingued. galli, butyri rec. ana vnc. j. F. Cataplasma.

Vel ℥. terebinth. medulla ceruina, adipis vitulini, anserini, cera, butyri rec. mell. opt. ol. ros. ana vnc. β. Misc.

Tumor hic ubi maturatus fuerit, nisi spontè rumpatur, aperiendus. Apertus mundificandus.

℥. succi apii vnc. β. farina hordei Drach. ij. thuris. Drach. jβ. terebinth. vnc. j. vitell. j. mell. ros. q. s. Misc. in formam linimenti.

Postquam mundatus fuerit, carne replendus, & cicatrice claudendus, ut in abscessibus aliis fieri solet.

CAPVT X.

De PHYMATE.

AD inflammationem pertinet & Phyma, quod, ut Galenus, 2. ad Glauc. cap. 1. & lib. 3. meth. med. cap. 3. docet, est tumor glandularum, qui statim augetur, & ad suppurationem festinat.

Locus affectus sunt glandulæ.

Causa.

Causa seu humor Phyma excitans est sanguis, non purus, sed pituitosus, ideoque inflammatio minus magna est, & tumor hic ad Inflammationem *διδυμωδῶς* pertinet, oriturque frequentius in pueris, raro in iuuenibus, rarius in adultis.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ex tumore rotundo, ac multum eleuato, parum rubente & ferè doloris experte in parte glandulosa.

Prognosticon.

1. Tumoris hoc genus periculo vacat, citò augetur, & plerumque absque medicamentorum ope suppuratur & sanatur.

2. Facilius curatur in pueris: difficilius in iuuenibus & adultis.

Curatio.

Danda opera, ut quamprimum suppuretur. Ideoque naturæ conatus adiuuandus, medicamentis maturantibus impositis, de quibus, de Inflammatione,

& Furunculo, dictum: quæ tamen hic in parte & causa frigidiore paulò fortiora esse debent. Vtile est triticum mansum & impositum: ut & vna passa acinis exemptis. Diachylum item simplex, & cum gummis.

Vt ℥. pulu. rad. althæa, farina tritici, lupinor. ana vnc. j. caricar. ping. num. vj. fermenti vnc. β. Coq. & adde cæpam sub cinerib. coct. num. j. ol. lil. alb. q. s. F. Cataplasma.

Vel ℥. terebinth. propoleos mell. ana vnc. j. ammoniaci aceto dissol. vnc. β. ol. lil. alb. q. s. F. Vnguentum.

Suppuratum Phyma equidem nonnulli non statim incidendum, sed prius tentandum putant, an discutientibus materia dissipari possit; ideoque Galenus, 8. de simp. med. facult. abrotanum commendat, parietariam, vrticam, radices, althæa, & ammoniacum melle emollitum: sed raro hoc accidit. Ideoque tutissimum est, nisi spontè rumpatur, ut arte aperiatur, ne materia diutius detenta periculum aliquod afferat.

CAPVT XI.

De Phygethlo.

IN iisdem partibus corporis glandulosis aliud etiam *Phyge:blon:* tumoris genus excitatur, quod *φύγεθλον* Græci, Latini Panum, vel potius ut Celsus, lib. 5. cap. 28. Panem, à similitudine figuræ nominant. Verum causa hic calidior est, & ut Phyma à sanguine pituitoso, ita Phygethlon siue Panis à sanguine bilioso ortum habet, ut Gal. 2. ad Glauc. cap. 1. docet. Fit autem ferè hic tumor post febres, aut post dolores alicuius partis, maximeque eos, qui ventrem infestant.

Signa Diagnostica.

Phygethli signa sunt tumor, durities, calor, distensio, & dolor maior, quàm pro tumoris magnitudine. Interdum & febris accedit. Interdum tamen talium extra nihil percipitur, ubi scilicet materia alius delitescit, sed punctiones saltem aliquæ intus percipiuntur. Tardè hoc tumoris genus maturatur, neque rectè in pus conuertitur.

Prognostica.

1. Phygethlon quod de subito durius non est, & quamuis non rubet, coloris tamen aliter mutati est, melius est. Celsus, lib. 5. cap. 28.

2. Panus qui fit ex vlcere, dolore, vel collisione, vel ex aliqua causa externa, periculo vacat. At qui febribus superuenit, sicut præcipuè tempore pestilenti fieri solet, siue in femoribus, siue sub alis collove proueniat, pessimus & periculosissimus est. P. Ægineta, lib. 4. cap. 22.

Curatio.

Si Phygethlon ex vlcere, dolore, contusione, vel alia de causa procatartica excitetur, quemadmodum aliæ inflammationes, refrigerantibus & repellentibus eius incrementum prohibendum. Si verò in febribus, vel aliàs ex interno humorum apparatu excitetur, repellentia locum non habent; sed discutientia & resoluentia vsurpanda, & si materia durior est, emollientia addenda, ut althæa, malua, atriplex, alsine, parietaria, carica, ammoniacum.

Si materia discuti non possit, ut maturetur & in pus mutetur, danda opera medicamentis, quæ hactenus proposita sunt. Tandemque, nisi spontè aperiatur, abscessus rumpendus & aperiendus.

CAPVT

CAPVT XII.

De Parotide

Parotid.

AD glandularum Inflammationes pertinet & *παρὼτις*, tumor ita dictus à τῇ πὰρὰ & ὠτὸς, quod sit iuxta aures. Hippocrates 6. epid. comm. 5. tit. 1. & alibi, *παρὰ ὠτῶν* nominat. Est enim Parotis glandularum iuxta aures inflammatio,

Causa.

Causa.

Cum verò Parotis sit inflammatio, eius proximam & continentem causam sanguinem esse necesse est. Is tamen rarò purus est, sed bilis, vel pituita, vel melancholia, imò sæpe maligni & pestilentes humores admiscuntur, unde malignæ & pestilentes parotides oriuntur. Et rarissimum est, ut sanguis solum copia peccans naturam stimulet, ut talē excretionē instituat, sed accidit à vitiosis & pravis humoribus, à quibus natura irritata, cum sanguine tales humores ad externa loca detrudere solet. Ut enim in hæmorrhagiis criticis non sanguis principaliter peccat, sed vitiosi humores; quos cum sine sanguine expellere, facile natura non possit, hanc sanguinis excretionem instituit: ita etiam ut vitiosos humores à principibus partibus ad ignobiliores auertat, sanguine vehiculi loco utitur. Humores autem hi vel à toto corpore, vel à cerebro saltem transmittuntur. Et quidem non solum ex humoribus vitiosis in corpore genitis, sed & venenis haustis parotides accidere possunt; id quod hic Vittebergæ factum memini. Cum enim ancilla quædam pisces coctura, ex vase, in quod glis inciderat, & in aqua suffocatus fuerat, aquam imprudens hausisset, ac in ea pisces coxisset, Studiosi, ni fallor, decem, cum hospita ægotare cœperunt, & aliquot ex iis mortui sunt. Ex iis, qui conualuerunt, duobus etiam parotides post aures eruperunt.

Differentia.

Differentia.

Parotidum differentia præcipuè sumuntur à materia, & generationis modo. A materia, quod sanguis, qui parotidem excitat, vel Biliosus, vel pituitosus, vel melancholicus est, vel etiam malignos & pestilentes humores admixtos habet. A generationis modo, quod alia citra febres, seu ut Celsus, lib. 6. cap. 16. loquitur, alia in secunda valetudine oriuntur, naturā vitiosos aliquos humores, seu ex toto corpore, seu ex capite præcipuè ad ea loca detrudente, alia verò per febres, & quidem vel longas, vel acutas, easque benignas, aut malignas vel pestilentes. Et sit hoc in statu aut declinatione, naturā criticè humorem coctum febris causam ad loca hæc ignobiliora depellente, vel in principio aut augmento febrium symptomaticè

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur Parotides ex loco affecto, & tumore, dolore, ac plerumque rubore, qui post aures apparet. Quis verò humor sanguini admisceatur, ex humorum signis alibi propositis cognoscitur. Si humor adsit malignus, aut pestilens, febris talis coniungitur. Si à capite solum transmittatur, nulla in toto corpore cacoehymia signa adsunt, & dolor capitis præcessit, qui erumpente Parotide euanesceat vel minuitur. An criticè vel symptomaticè erumpat, tempus morbi & signa crisis præsentia vel absentia docebunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Parotides, qui sine febre oriuntur, minùs malignæ sunt, & minùs periculi habent, quā quæ sūt cū febre.

2. Minùs etiam periculosa sunt, quæ febres longas sequuntur, quā quæ acutas, & præcipuè in malignis & pestilentibus accidunt.

3. Salutares quoque sunt & curatu faciliores, ægroscque à periculo liberant, quæ criticè erumpunt. Quæ tamen in fine morbi post alias euacuationes, sine symptomatum remissione, & cum virium debilitate accidunt, periculosa & perniciofa sunt.

4. Quæ verò symptomaticè erumpunt, & ex cruda atque inprimis rebeli materia ortum habent, pertinaces & mali moris sunt, ac Naturæ & Medico multum negotii facessunt, ægrumque in maxima pericula coniciunt. Sunt enim in loco cerebro propinquo, è quo & humores & vapores cerebro & eius membranis communicari possunt; unde earum partium inflammatio & delirium excitari potest.

5. Parotides, quæ indicationis tempore genitæ non suppuraerint, sed priusquam suppurantur, euanescent, reuertuntur, auferuntur, & iudicantur secundum reuersionis rationem, quemadmodum febrium reuersiones in similem circuitum. Spes autem est, & in ipsis articulis aliquos orturos abscessus, 6. epid. comm. 4. tit. 1.

Curatio.

In curatione Parotidum inprimis spectandum, an sint critica vel symptomatica, & cuius generis sit humor, è quo fiunt. Si critica erumpat Parotis, inorbulque inde tollatur vel minuatur, Naturæ negotium totum committendum, ex præcepto Hippocratis, 1. aph. 20. nihilque aliud tum agendum, quā ut dolorem lenientia, in cap. de Inflammatione, proposita, imponantur, quæ eadem opera quoque suppurationem adiuuare possunt. In Parotidibus verò seu criticis seu symptomaticis siue materia sit multa siue pauca, siue benigna siue maligna, repellentia nullum locum habent, ut Galenus, 3. de comp. med. s. loc. cap. 2. docet; ne materia à loco ignobiliore ad nobiliorem, & præcipuè cerebrum vicinum repellatur. Imò si tumor non satis erumpat, & humor, qui morbi ratione ad partem affectam non satis copiose à natura protrudatur, attrahentia leniora, ut ol. chamamel. irinum, anethinum, de meliloto, vsurpanda. Fortiora verò cautè adhibenda, ne dolor augeatur viresque deiciantur.

Hinc videndum, an natura resolutionem & discussionem molietur, quæ medicamentis discutientibus adiuuanda; an verò ad suppurationem, quod ferè commodius est, tendat, quæ & ipsa medicamentis coctionem promouentibus adiuuanda. Vtriusque autem generis medicamenta, supra cap. 5. de Inflammatione, & cap. 8. de Bubone, sunt proposita.

Suppuratione facta abscessus aperiendus, & ut suo loco dictum, curandus.

In Parotidibus symptomaticis naturæ conatus, qui deficit, adiuuandus & promouendus, & causæ antecedentis copia, si adsit, minuenda. Si enim vel sanguinis & vitiosorum humorum copia adsit, non metuendum, ut natura ab opere & expulsionē auertatur, sed ea oneris parte leuata, postea facilius id, quod debet, expellit.

Si tamen causæ antecedentis euacuatione præmissa, nondum satis, ut debet, expellat, cucurbitulis applicatis, vel aliis attrahentibus expulsio adiuuanda.

Hinc vel materiæ discussio, vel quod plerumque commodius est, in pus mutatio procuranda, medicamentis, quæ cap. 8. de Bubone, sunt proposita. Vbi tamen materiæ coctio attendenda, & si frigidior ac crassior sit, discutientia calidiora & fortiora vsurpanda, & si merus sit, ne materia induretur, emollientia quoque vsurpanda.

Post emolliationem, & si aliàs etiam materia ad suppurationem tendat, suppuratio promouenda, abscessus aperiendus, & ut iam sæpius dictum, curandus.

Non

Non verò expectandū ut spontē tumor iste rum-
patur; cū pus diu retentum grauiā sēpē sympto-
mata accersere soleat: obseruauitque Guil. Fabricius,
cent. 1. obs. 39. quod in puella quadam cū parotide
laboraret, nec tamen lecto decumberet, & sine febre
esset, etiam circa decimum quattum morbi diem ab-
scessus ad pugni magnitudinem excreuit, qui cum
non fuisset apertus, puella febre, lipothymia, nau-
sea, vigiliis, dolore dorsi & renum correpta fuit, &
licet postea abscessus spontē rumperetur, cū tamen
nihil aut parum puris efflueret, sed viam deorsum
quasiuisset, ipsa ē vita decessit.

CAPVT XIII.

De Carbunculo.

Inflammationi affinis est, & proinde post inflam-
mationem à plerisque recensetur Carbunculus, vt
pote qui à sanguine adusto & corrupto originem
habet. Tumor autem hic variis appellatur nomini-
bus. Græcis dicitur *ἄρθρεξ*; Latinis Carbo & Car-
bunculus; Auicennæ Pruna & Ignis Persicus; qui-
bus vocibus etsi diuersi tumores significari nonnulli
credant, & peculiaribus capitibus, de Pruna &
Igne Persico, de Carbunculo, de Anthrace egerint:
tamen reuera iis omnibus vnicum tumoris genus si-
gnificatur; quod enim Græcis est *ἄρθρεξ*, Latinis est
Carbunculus, Nisi quis hoc discrimen ex Auicenna
ponere velit, quod qui sine pustulis atque humidi-
tate incipit Carbunculus, Pruna; qui verò cum pu-
stulis velicisque, arque effluente humiditate incipit,
Ignis persicus dicatur.

Atque hoc nomine appellatur hic tumor, quia
crustam habet, quæ instar carbonis nigra est, qua de
caussa etiam Pruna dicitur, quod caro nigra sit, &
quasi à pruna adusta; ignis præterea quod ab igne
quasi partes comburantur. Quæ autem Celsus &
Plinius de Carbunculo scripta reliquerunt, vix Car-
bunculo in genere ita quadrare videntur, sed speciei
alicui, & forsan epidemio alicui, & nouo morbo;
Celsus enim, lib. 3. cap. 28. scribit: *Ab his quæ ex-
trinfecus incidunt, ad ea veniendum est, quæ interiori
corrupta aliqua corporum parte nascuntur. Ex qui-
bus non aliud carbunculo peius. Eius hæc nota sunt:
Rubor est, superque eum non nimium pustula eminent,
maximè nigra; interdum subliuida, aut pallida. In
his sanies esse videtur, infra color niger est: ipsum
corpus aridum, & durius quàm naturaliter oportet. Cir-
ca quem quasi crusta est, eaque inflammatione cingitur,
neque in eo loco leuari cutis potest, sed inferiori carni quasi
affixa est. Somnus urget, nonnunquam horror aut febris
oritur, aut utrumque. Idque vitium subtrahitis quasi qui-
busdam radicibus serpit, interdum celerius, interdum tar-
dus: supra quoque procedens inalescit, dein liuidum
fit, circumque exigua pustula oriuntur. Et si circa stoma-
chum faucibusve incidit, subito spiritum sape elidit.*
Plinius vero, lib. 26. cap. 1. quo de nouis omnique
quo priore incognitis morbis agit, scribit, L. Pau-
li, Q. Marcio Censoribus, primum in Italiam carbun-
culum venisse, Annalibus conscriptum est, peculiare Nar-
bonensis provincia malum: quo duo Consulares obiere can-
didibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Le-
cinius Bassus, ille Medicorum inscitia fectus, hic verò
pollice laua manus euulso acu ab semetipso, tam paruo
vulnere ut vix cerni posset. Nascitur in occultissimis cor-
porum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens
varieis modo, sed nigricans capite, alias liuida, corpus
intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu,
si re alio quàm homini indicio, quo grauatos in triduo au-
Dan. Sennert. Tom. III.

fert, aliquando & horrorem afferens, circaque pustulas
paruas, rarius febrem; stomachum, fauces cum inuasit, o-
cysimè exanians. Quæ qui perpendit, facile alium,
aut certè quid peculiare à vulgari Carbunculo ha-
bentem morbum & in gangrænam ac Saphacelum
desinentem describi animaduertet.

Inter nouos & antea incognitos morbos eū expre-
sè refert Plinius, & in occultissimis corporis partibus
plerumque sub lingua oriri scribit, sine dolore, sine
pruritu, sine alio symptomate quàm somno, quo
grauati intra triduum exanimentur, nullo tumore ex-
istente. Celsus verò nonnunquam etiam sine febre
oriri & circa stomachum ac fauces incidere scribit:
cū vulgares carbunculi in extimis corporis par-
tibus orientur, grauem dolorem coniunctum ha-
beant, & sine febre non inuadunt, & locus affectus
manifestè intumescit.

Sed vt ad Carbunculum vulgò inter tumores no-
tum redeamus, ille est tumor ex sanguine adusto fer-
uentissimo, qui partem corrumpit, ortum habens.

Carbunculus
quid.

Causa.

Continens causa carbunculi, adstipulante etiam
Galeno in lib. de tumorib. cap. 6. & 2. ad Glaucon cap. 1.
& 14. meth. med. cap. 10. est sanguis calidus feruens,
& crassus; quem in libro de atra bile, cap. 4. & 5. atram
bilem esse dicit. Nimirum, vt ex lib. 2. de differ. febr.
cap. 19. videre est, oritur Carbunculus ex sanguine
feruenti crasso, putrescente, & in naturam atræ
bilis degenerante, aut atram bilem admixtam, &
plerumque malignitatem coniunctam habente. Hic
tumor etsi paulatim in corpore generari, & prauam
illam naturam inducere possit: tamen vbi gradum
prauitatis & malignitatis illius adeptus est, à natura
ab interioribus ad exteriora & membris nobilioribus
ad ignobiliora subito propellitur. Quod etiam ac-
cidit, vbi ab externo contagio sanguis inficitur &
corrumpitur, vnde nunquam excitatur Carbunculus
per congestionem, sed semper defluxu ad prorsus facto
generatur. Et propterea merito Inflammationibus
subiicitur, & *ἔργος τῆς φλεγμονῆς*, inflammationi pro-
pinquus esse dicitur. Neque enim solum ex atra bi-
le, vt Cancer, generatur, sed fit ex sanguine adusto
in atram bilem abeunte, vel atram bilem admixtam
habente.

Causa.

Generatur autem iste adustus sanguis ex praua vi-
tus ratione cibisque prauis sanguini toti materiam
præbentibus. Ad quam rem etiam facit externa aëris
constitutio humores adurens & corrumpens, & in-
primis occulta & maligna eius constitutio humores
deprauans, ac vix datur Carbunculus, qui omni ma-
lignitate careat.

Differentia.

Quia tamen malignitas hæc nunc maior, nunc mi-
nor est, & Carbunculi alij in pestilenti aëris consti-
tutione plurimos inuadunt, alij etiam sparsim sine
pestilenti constitutione agros corripunt; distin-
guuntur Carbunculi in pestilentes & non pestilentes.
Deinde alij oriuntur cum pustula vel pustulis, quales
ab igne excitantur quibus ruptis subiectum est vl-
cus crustosum, atque id plerumque accidit, & tales
in specie ab Auicenna Pruna aut ignis Persicus vo-
cantur. Alij sine pustulis oriuntur.

Differentia

Signa Diagnostica.

Incipit vt dictum, Carbunculus plerumque; à
pustulâ exigua; interdum verò non solum vna ma-
iufcula pustula erumpit, sed multæ exiles, veluti mi-
Z lij

signa Dia-
gnostica.

lij semina, crebra in particulâ residentes, quibus perruptis vlcus crustosum fit; quale à candente ferro excitatur. Antequam autem pustula erumpunt, pruritus in parte sentitur, mox pustula aut pustule oriuntur. Interdum tamen citra omnem pustulam incipit Carbunculus, & vlcus crustosum excitatur, crustâ modò nigricante, modò colotè cinereum præ se ferente: mox breui instar bubonum excrescit, in rotundum, & acutum cum ingente calore, ardore & dolore, quæ præsertim circa vesperam exasperantur, ægrumque adeò vexant, vt vix manum continere possit quin partem fricat, ex quâ fricatione postea pustula plures oriuntur. Caro circumposita effruescit, coloremque habet, & maximam phlegmonem concipit, colorem etiam obtinet quam in Erysipelate & phlegmone nigriorem, veluti si cum rubro aliquid nigri permistum sit. Accedunt deinde & alia symptomata, febris nimirum, quæ vt Galenus etiam, 14. meth. med. cap. 10. testatur, magis infestat eos, qui carbunculo corripiuntur, quam qui phlegmone, erysipelate laborant, nausea, vomitus, appetitus deiectio, tremor ac palpitatio cordis, frequentia animi deliquia, deliria, quæ omnia eò magis infestant, quò malignior materia est.

Est n. Carbunculorum quædam differentia, non solum quod sanguini illi adusto, qui est causa coniuncta carbunculi, modò hic modò ille humor admiscetur: sed imprimis quod alius carbunculus est pestilens, alius non pestilens. Nam licet omnis Carbunculus sit malignus, ob materiam feruentem, adustam & putrescentem, quæ carnem corrumperendi vim habet, & in meliorem & benigniorem naturam aliquam reuerri & penè suppurari non potest: Tamen non omnis est pestilens, neque omnis aduentitiam habet malignitatem, sed interdum tantum præter natiuam malignitatem carbunculi etiam alia à communi aëris statu aut cōtagio accedit malignitas. Discernitur autem carbunculus pestilens à non pestilenti, primò pestilente aëris constitutione præsentē. Vix enim possibile est, vt vigente pestilente constitutione oriatur carbunculus, qui non ipse sit pestilens. Deinde omnia symptomata & signa, quæ carbunculo apparent, & frequentiora & grauiora sunt in pestilente carbunculo quam in non pestilente. Nam & febris, quæ carbunculo adiungitur, pestilentem naturam refert, & licet extra mitior, quam in non pestilente apparet, imò interdum vix percipitur: tamen intus magis vrit & longè est periculosior: color floridus faciei mutatur, lingua nigricat & sicca est, excrementa alui sunt liquida & biliosa, appetitus deijcitur: adest nausea, vomitusque pessimum humorum: difficultas spirandi, anhelitus fætor, sudor est multus, tepidus vel frigidus. Somnus interdum planè profundus est, interdum vigiliæ infestant: deliria comitantur, animi deliquia & syncope. Quapropter etiam ab alio Carbunculo plus imminet periculi, ab alio minus. Etsi non omnis carbunculus sit perniciosus. Tamen vt testatur Galenus, 3. Epid. comm. 3. t. 12. perniciosissimus est pestilens, seu is, qui vltra priuatam malignitatem eam quoque, quam status affert, adiunctam habet, & perniciosus illis symptomatibus est stipatus. Quæ si plurimum remittunt, salutis aliqua spes superest; si verò indies magis intenduntur, & vehementiora sunt, nihil salutis sperandum est.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quo nigrior est carbunculus, eò peior, vt pote qui à sanguine maximè corrupto productus est. Huic proximè succedit liuidus & flauescens. Minus maligni & formidandi sunt, qui colorem rubicun-

dum habent, in quibus nimirum sanguis suam naturam nondum planè exiit, sed adhuc aliquid natiui caloris & coloris retinuit.

2. Sunt etiam illi Carbunculi minus perniciosi, qui sunt parui, quàm qui sunt magni, & ex parua pustulâ subito ingentem magnitudinem acquirunt.

3. Sicut & illi qui soli sunt, quàm qui alios Carbunculos coniunctos habent.

4. Exitiosi valde sunt illi, qui vbi erubuerunt, mox iterum euanescent. Materia enim translata ad partes interiores interitum affert.

5. Considerandum & hoc nonnulli censent, an pestilens carbunculus ante febrem oriatur, an verò præcedente febre pestilenti demum erumpat. Eum enim qui ante febrem pestilentem erumpit, tutiorem esse existimant, modò nulla symptomata superueniant, vt pote, qui indicio sit, naturam esse fortem, & pestilens venenum ante febrem propellere, quam cor occupare potuerit. Illum autem qui post pestilentem febrem demum erumpit, esse periculosiorem, vt pote qui occupato corde à veneno & humoribus prauis in vniuersum corpus sese iam diffundentibus oriatur.

6. Locus quoque plus vel minus periculi metueret iubet. Mali enim habentur, qui in emunctoriis, & propè membra nobilia & præcipua hærent. In primis autem hæc vires spectandæ, & videndum an sint fortes vel debiles. Debilis enim virtus à paruo etiam morbo prosterni potest: Contra robustior magnum quoque morbum non raro vincit.

Indicationes.

Aliæ sunt Indicationes in Carbunculo pestilenti, aliæ in non pestilenti. In Carbone pestilenti feruor sanguinis in toto est restringendus, simulque cor contra malignitatem, quam raro abesse diximus, muniendum. Reliqua curatio ad ipsum Carbunculum dirigenda. In carbunculo verò pestilenti magis venenata ac pestilens qualitas vrget, quam feruor sanguinis. Neque tamen & iste negligendus.

Curatio.

Curationem ergo Carbunculi quod attinet, in eà duo spectanda, ad causam antecedentem, seu feruentem atque corruptum sanguinem, qui in toto corpore est, & ad causam coniunctam, seu illum humorem qui iam carbunculum excitat. Ordinata itaque conuenienti diætâ & moderatione in rebus non naturalibus obseruatâ, primò sanguis ille feruens venæsectione est tollendus. Non tamen in omnibus carbunculis venæsectio est temerè vsurpanda, sed si locum habet, potissimum in non pestilenti, de quo etiam Galeni 14. meth. med. cap. 10. & aliorum Autorum, qui ad animi deliquium vsque sanguinem mittendum censent, pronūciatum accipiendum. In pestilenti verò carbunculo nihil faciliè tentandum, quod vires, quatum maxima in peste & pestilentibus febribus habenda est ratio, deicere possit: inter quæ non postremum, verum potius primum est venæsectio ad animi deliquium instituta, quæ humorem naturæ maximè amicum & vitæ thesaurum præstantissimum eum spiritibus euacuat. Imò nequidem interdum erumpente carbunculo pestilenti venæsectionem tutò satis instituere licet. Nam cum interdum non mox in primo insultu pestis atque pestilentium febrium, sed sæpe postea quarto aut aliis diebus erumpat carbunculus, venæsectionem tùm vires non ferunt, quæ iam à morbo sunt deiectæ, & pugnam cum morbo iniuerunt.

Quæ

Quæ autem venæ sint aperiendæ ex iis, quæ supra de euacuatione sanguinis, de Reuulsione & Deriuatione in curatione inflammationis dicta sunt satis patet. Hoc saltem obseruandum cauendum esse, ne dum sanguinem euacuamus, illum seu ad membrum nobile, seu per membrum nobile ducamus & trahamus, ne id eius malignitate afficiatur.

Ideoque vena aperienda, cuius opera potius sanguis versus partem affectam trahatur, quam ab ea retrahatur. Quapropter si carbunculus fuerit circa caput, vel axillas, vel in pectore, secunda est in brachio eiusdem lateris vena maximè vicina. Si infra hepar, vena malleoli vel poplitis eiusdem lateris aperienda. Et quidem statim in principio vena aperienda, antequam febris inualecat, & vires deiciantur.

Verum cum missione sanguinis prauis humores vix euacuari possint, purgatione opus esse nonnulli censent, quæ prauis humores euacuentur, ne calidum natium ab iis suffocetur & extinguatur, ac natura postea expulsionem rectius moderari possit, neque copiâ pars affluentis humoris pars affecta corrumpatur.

Verum omnino metuendum est, ne purgante medicamento, humor, quem natura conatur ad externa pellere, ad interna trahatur. Et præcipue in Carbunculo pestilenti hoc metuendum. In carbunculo non maligno tutius quidem institui posse videtur. Verum cum febris coniuncta sit, & quidem acuta, cruditas materiæ id plerumque prohibet, & vix datur Carbunculus, in quo non aliquid malignitatis adsit, ideoque tutius per alexipharmaca materia maligna ad ambitum corporis protruditur, quam purgantibus ad interiora trahitur.

Feruor quoque ille sanguinis adusti est alterandus, & malignitas oppugnanda medicamentis conuenientibus, vt succo citri, granatorum, acetosa, borragine, buglosso, scordio, cichorio, & similibus, quibus in carbunculo pestilente etiam alia alexipharmaca admiscere licet.

Vt *℞. conseru. acetos. borrag. bugloss. ana Vnc. j. s. spec. diarmarg. frig. confect. de hyacyntho. Elect. de gemm. ana. Drach. s. cortic. citri. condit. Drach. vj. rad. conditar. scorzon. Vnc. s. Cum succo citri F. Elect.*

Quibus in pestilente carbunculo bolum armenum, terram sigill. CC. lapid bezoar & similia addere possumus. Plerique in carbunculo multum commendant scabiosam, eamque nunquam permittendam censent, & vel eius succum vel aquam vel decoctum plurimum in carbunculo prodesse scribunt.

Cordi quoque prospicere Topicis non inutile est per epithemata aliàs nota regioni cordis & pulsibus applicata, vt omnibus modis cor à malignitate sartum tectum conseruetur.

Causam coniunctam postea seu ipsum tumorem quod attinet, carbunculo non eadem planè conuenit curandi ratio, quæ aliàs inflammationibus, nisi forsitan exigua appareat malitia. Neque enim vtendum est repellentibus, quin potius attrahenda est ab interioribus ad exteriora materia maligna & venenata, nisi forsitan ob mitigationem doloris & vehementiam doloris mitigandam adhibeantur, de quo postea. Itaque adhibita venæsectione mox pars affecta scarificanda est, & quidem plagis satis profundis, vt sanguis corruptus, malignus & venenatus, qui nisi ex parte mox euacuetur, vicinas corrumpit, euocetur. Mox detergenda & abluenda est pars aquâ falsâ calente, aut alio liquore conueniente, ne sanguis in parte concreseat & coeat. Quod si sanguis corruptus nondum videatur satis euacuatus, repetendæ sunt scarificationes. Licet quoque loco scarificato

Dan. Sennert. Tom. I II.

cucurbitulas vel hirudines apponere. Si tamen magno impetu humor affluat, attrahentia non satis tuto adhibentur, cum metus sit, ne copiose affluente materia dolor vehementior fiat, qui vigilias excitare, febrem augere, & virtutem deicere possit, quin imò si nimis confertim & maiore impetu materia affluat, vtendum est iis medicamentis, quæ modicè reprimendo etiam digerere possunt.

Tale est seq. Cataplasma.

℞. armogloss. lentium. panis nec omnino à fursure puri, nec planè fursurei, partes æquales.

Coq. in aq. vel vino F. Catapl. quod bis vel ter singulis diebus applicandum.

Verum hoc ipsum medicamentum aut similia non supra ipsum carbunculum, sed circa ipsum solum spatio trium digitorum est apponendum. Hoc modo enim ipsa materia maligna non repellitur, sed saltem astus ac dolor mitigatur, fluxio nonnihil retardatur, & præcauetur, ne materia iterum ad interiora retrocedat. Sed neque hoc prætereundum, non opus esse semper tali præsidio carbunculum munire, hoc tamen plerumque necessarium est, vt capax mutuiatur, quæ membrum nobile spectat, cum ad alias partes ignobiliore materiæ aliquid deriuari & euaporari non noceat; imò vtile sit.

Potè loco scarificato non apponenda sunt medicamenta, quæ aliàs imponi solent, quæ nimirum pus mouent, & hac ratione putredinem augere possunt, cum carbunculus putrescendo semper serpat, & aliàs vnguentis in partes tales incidat, sed potius siccantia & putredini resistentia. In quem finem adhiberi possunt pastilli Andronis, Musæ, Polyidæ, Pasionis, qui in vino primum, postea etiam in aceto liquandi sunt, de quibus vide Galenum, de compos. med. s. genera lib. 9. cap. 11. & 12. Vulgò etiam vtuntur vnguento Ægyptiaco. Potest quoque Cataplasma fieri ex farina Orobis cum Oxymelice. Succisa plurimum commendatur, viridis trita & imposita, vel in vino cocta & bibita. Vtuntur quoque hinc plurimi iis, quæ proprietate substantiæ prodesse compertum est, inter quæ præcipue commendatur scabiosa, vt & succisa seu morfus diaboli, sumunt nimirum viridem scabiosam, eamque contundunt, atque addunt vitellum oui, axungiam porci veterem & falis parum, faciuntque Cataplasma, quod sæpius innouandum est. Symphytum etiam nonnulli in eundem vsum trahunt, & tale medicamentum parant.

℞. succi symphiti maior. scabios. ped. columbin. ana Vnc. j. farina hordei. Vnc. ij. s. Misc.

Alij, vbi ingens feruor & dolor adest, hoc commendant.

℞. fol. plantagin. acetosa, ana M. ij. Coq. ad molliem & contundantur.

Contusis adde vitell. ouor. num. iij. theriacæ Drach. ij. farina hordei, q. s. F. Cataplasma.

Plerique etiam laudant nuces iuglandes veteres oleosas contusas, è quibus nonnulli tale Cataplasma parant:

℞. nuc. iugland. veter. rancidar. nucleos iij. caricar. & vuar. passar. part. æq.

Coq. in vino albo forti ad molliem & contund. Adde Ovis Drach. j. vitell. ouor. ij. Misc. F. Cataplasma.

Si qui autem sunt qui scarificationem ferre nolunt, aut si aliàs his medicamentis carbunculus cedere non lit, atque corruptio, nigredo & alia signa semper augeri videantur, ad cauteria accedendum, & quidè statim, nam etiam exigua mora in maximū & vitæ periculum ægrum conicere potest. Potè tialia autem cauteria non ita tuto adhibere licet; cum crusta, quæ iis inducitur, tardius decidat, atque ita impediatur exhalatio humoris corrupti & maligni. Actuale tutius à

plerisque habetur. Cauterium enim actuale calore & siccitate ignis putredini maximè resistit, partes sanas præseruat, ne & ex putredine inficiantur, attrahitque ex profundo materiam malignam & corruptam, quæ de caussa ut efficacissimum remedium hîc à pluribus commendatur, qui id hic aded graue remedium esse non putant, cum æger id vix sentiat, quoniam caro mortua est, & finis vtendi est, dum ex omni parte sensus doloris est. Habet tamen & cauterium actuale hoc incommodi, quod crustam seu escharam inducit, quæ & ipsa impedimento est, ne materia maligna & venenata exhalet. Si quis ergo hoc remedio vt velit, omnino cauendum, ne crusta inducta impediatur exhalationem humoris corrupti & maligni, ideoque danda opera vt crusta citò & vel 14. horar. spatio remoueat, cum periculum in morâ sit. Vulgò quidem vtuntur butyro, adipe suillo, anserino, & similibus humectantibus ac suppurantibus. Verum rectè monent Horatius Augenius & Guillelm. Fabricius in iis affectibus, in quibus aliàs summum à putredine imminet periculum, hæc tutò adhiberi non posse, vtputore quæ humiditate, & vi Emplastica miris modis putredinem augeant, & vt putredo ac corruptio partis latius serpat, efficiant; ac præterea crustam tardius tollant. Quapropter iis potius vtendum censetur, quæ valde detergunt, exiccant, putredini resistunt, & fibras illas, quibus crusta adhæret, abrumpunt. Galenus, 2. ad Glauc. cap. 9. ad crustam post vitionem in gangrænâ tollendam vtitur succo porri cum sale. Guillelm. Fabric. ad escharæ casum & ad vlcus absteigendum & mundificandum hoc Vnguentum commendat.

℞. farina orobi, rad. arist. rot. irid. Florent. vinetoxici ana vnc. β. theriacæ Drach. ij. cum suff. q. mell. ros. F. Vnguentum.

Horatius Augenius hoc laudat:

℞. Misf. vel vitrioli Drach. ij. mell. opi. vnc. β. arung. porci Drach. ij. Misf.

Atque Antiquos ad crustas tollendas non semper vfos esse humectantibus ac pus mouentibus, satis patet ex Galen. libr. 6. c. m. sec. loc. cap. 6. & Paulo Aeginet. lib. 4. cap. 19. quibus in locis plura talia medicamenta videri poterunt.

Atque malim talibus medicamentis ad crustam, quam plerumque Carbunculus contrahit, quàm cauteriis, seu potentialibus, seu actualibus vti. Neque enim simplex hîc putredo est, vt in gangrænâ, & aliâ partium corruptione, vbi putridum plerumque à sanâ parte separatum est, vt putridum adutere tutò plane liceat. Sed in carbunculo humor malignus adest, isque per totam partem diffusus, ideoque medicamentis extrahentibus vtendum est, vt hoc modo quod sanum adhuc est, à putredine & corruptione vindicari possit. Aëtius rutam syluestrem etiam carbunculorum crustas cito separare, in cataplasmate impositam cum melle & vuis passis scribit, *tetrab. 1. ferm. 1.* Ideoque etiam medicamenta malignitati resistentia, vt theriaca & similia plerumque commodè admiscuntur. Itaque vnguentum Guiliel. Fabricii modò propositum non solum post vitionem, sed etiam aliàs in Carbunculo vtile est. Alii tale componunt medicamentum quod bidui spatio carnem bonam à corruptâ separare affirmant.

℞. ruta M. j. fermenti vnc. j. siens siccas num. iij. piperis Drach. j. Olib. Drach. j. β. F. Cataplasma, quod manè & vesperi applicetur.

In genere in Carbunculis pestilentibus ad extrahendum venenum, prohibendum, ne serpat putredo. Ad escharam detrahendam in primis commendatur hoc Emplastrum.

℞. theriaca opt. mitridat. ana vnc. β. fermenti, terebinth. ana vnc. ij. mellis ros. vnc. j. β. butyri rec. vnc. ij.

℞. Olib. communis vnc. j. fuliginis camini iij. sapon. sarracenicus vnc. iij. croci Drach. iij. vitell. ouor. num. iij. Pistentur omnia & F. Emplastrum.

Vel *℞. Scabiosa, symphyti, ana vnc. ij. caricar. ping. num. iij. capam sub cinerib. cost. num. j. scyllæ vnc. β. rad. raphani minutim concis. vnc. ij. vitell. ouor. num. ij. Olib. vnc. ij. fermenti, fuliginis camini ana vnc. j. mellis, terebinth. ana q. s.*

F. Cataplasma, quod linteo inductum calidum imponatur, & singulis ferè horis mutetur.

Si iam in orbem crustam abscedere & rubicundum circulum apparere videmus, futuræ sanitatis indicium est, & naturæ corruptum à sano separantis. Crusta vbi ablata fuerit, vlcus detergendum, melle rosac. succo apii, & similibus. Deinde carne implendum, glutinandum, & tandem cicatrice claudendum. Verum plura de Carbunculi curatione, lib. 4. de febr. cap. 4. videantur.

CAPVT XIV.

De Paronychia.

AD Inflammationes pertinet & tumor, Græcis *παρωνυχία*, quod in vicinia vel lateribus vnguium in digitis generetur, Latinis Panaritium, Germanis *der Wurm, oder das Vngengandte*. Vulgus enim in ea est sententia, vermem in tumore illo latere, qui rodendo tantos dolores excitat, eumque nominatum exasperari, ideoque nominandum non esse. Verum fabulosa hæc sunt.

Est autem Paronychia tumor calidus ex sanguine adusto & atrabilario, in extremis digitis ad latera vnguium ortus, & propter viciniam neruorum grauissimos dolores excitans.

Causse.

Ortum enim habet hic tumor à sanguine adusto & corrupto, & plerumque maligno, quem natura ad extremitatem digitorum detrudat, ibique inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ex tumore, rubore, & dolore in extremitate digitorum circa vngues apparente, & dolore maximo ac intensissimo, ob neruofas partes vicinas affectas, qui nec die nec nocte agrum dormire permittit, dolorque ob consensum neruorum sæpe per totum brachium extenditur, febremque continuam, & propter nimium dolorem lipothymiam interdum habet comitem.

Prognostica.

1. Pro humoris benignitate malum nunc mitius nunc deterius est. Si enim materia sit benignior, symptomata sunt minùs vehementiora.

2. Contra si materia sit maligna, malum periculosum est, quod tamen ligamenta, & neruos vicinos corumpit, ita sæpe, vt extremus articulus cum osse abscedat, interdum totus digitus corumpatur.

Curatio.

Vt de caussa, ita & curatione superstitiones opinioniones vulgus habet. Putat enim si quis tempore verno ranarum ouis seu spermate dicto contrito manus madefecerit, & spontè siccari fuerit, manique postea digitum hac inflammatione laborantem comprehendat, inflammationem sedari. Nonnulli talpam viuam

viuam singulis annis manu comprehendunt, & conceptis quibusdam verbis pronunciatis talpam comprimendo occidunt, eoque anno omnes istos vermes se occidere posse iactitant.

Verum, vt hæc omittamus, legitima curatio perficitur, si generali humorum euacuatione per venæsectionem & purgationem, prout opus, præmissa, primò dolorem lenientia & feruorem humorum mitigantia, suppurationemque adiuuantia parti affectæ imponantur.

Repellentia verò & adstringentia parti affectæ imponenda non sunt, ne humor in partem impingatur, dolor augeatur, & nerui atque os corrumpantur. Si tamen affluxus nimius sit, repellentia parti superiori propius imponantur.

In principio ergo imponendum sequens Cataplasma.

℞. farina hordei, fabar. ana vnc. j. camphora Scrup. j. *mucilag. sem. psyllii, q. s.* Misc. omnia cum aceto super igne. F. Cataplasma.

Vel *℞. succi solani, plantagin. umbilici Veneris, ana vnc. ss. mucilag. sem. psyllii aq. solani extracti* Drach. iij. *bol. Armeni* Drach. ss. *camphora gr. v. ol. rosac. myrtini ana vnc. ss.* Misc.

Vel *℞. mucilag. sem. psyllii succo vel aq. plantag. exur. vnc. ij. bol. Armeni.* Drach. j. *aceti vnc. ss.* Misc.

Vel albumen oui cum ol. viol. mixtum imponatur. Commendantur etiam ventriculi illi qui in medio echino plantæ dipsaci reperiuntur, si viui vnguibus affectis circumligentur.

Vbi ad suppurationem tendit materia.

℞. farina sem. fœnigraci, lini ana vnc. ss. vitell. oui j. butyri rec. vnc. j. pingued. gallinæ Drach. iij. Misc. f. igne. F. Vnguentum.

Vel *℞. mucilag. sem. psyllii vnc. j. farina sem. lini, fœnigraci, ana* Drach. iij. *vitell. oui j. croci* Scrup. j. *pingued. gallinæ, butyri rec. ana vnc. j.* Misc. F. Cataplasma.

Pure genito abscessus aperiendus, & pus, quod raro bonum, sed saniosum est, educendum. Pure euacuato tale abstergens & incarnans vsurpandum.

℞. aloës hepatica Drach. iij. *myrrha, thuris, sarco-colla ana* Drach. j. *terebinth. clara vnc. ss. mellis ros. col.* Drach. ij. Misc.

Guillelmus Fabricius, cent. 1. obseru. Chirurg. obseru. 97. non exspectat inflammationem, aut notabilem tumefactionem, & suppurationem, sed in muliere quæ dolore acerbissimo in extremitate digiti, cum febre, lipothymia, nausea, aliisque symptomatibus laborauit, curationem sic instituit. Primò digitum lacte vaccino in quo flores chamæmeli, melilori, semen fœnigraci & cydoniorum incocti fuere, aliquantulum fomentauit. Deinde superficiem cutis paulatim dissecuit. Abrafa cute maculæ quædam rubicundæ apparuere: quibus acie cultelli incisis, guttulam vnam aut alteram aquæ rufæ sub cute inuenit. Illa vacuata, linteam madefactum aqua vitæ, vbi nonnihil theriacæ dissolutum erat, applicuit. His statim sedatus est dolor; atque hoc vnico remedio altero die sanatus fuit digitus.

In alia quoque matrona, quæ triduo propter paronychiæ doloris vehementiam dormire non potuerat, abrafa cute maculam huius magnitudinis O in apice digiti sub cute inuenit, in qua vix guttula vna ichoris contenta fuit. Incisa macula applicatoque ipsi digito gossypio intincto aquæ vitæ, in qua dissoluta fuerat theriaca, manui verò & carpo linteo reduplicato ac imbuto posca, statim cessauit dolor: ita vt postero die plenissimè sanatus fuerit digitus. Addit autem idem, statim ab initio incisionem hanc fieri debere, aliàs ex concursu humorum inflammationem & tumorem excitari, atque subiectam carnem, imò etiam

Dan. Sennert. Tom. III.

ossa erodi. Est enim cutis ea in parte admodum densa, ita vt materia paronychiæ, (quæ per se maligna est) quum nullo modo exhalare possit, maiorem acrimoniam & venenositatem acquirat; digitus quoque imò tota manus, propter doloris vehementiam inflatur, parumque prodest incisio hæc, nisi prius materia cocta & in pus conuersa fuerit.

CAPVT XV.

De Pernionibus.

Datur & peculiare genus Inflammationis, quod Perniones nominant; Græcis χυμειθλον & χυμειθλον, ἀπὸ τοῦ χυμεινῶς seu hieme dicitur. Estque Inflammationis genus, quod tempore hiberno in calcaneis, digitisque pedum ac manuum oritur. Vidi etiam Nobilem virum, qui tale Inflammationis genus in extremitate nasi haberet.

Causæ.

Oritur quidem hoc Inflammationis genus à frigore hiberno, dum non solum ab eo pars debilior & ad recipiendum aptior redditur, sed & à dolore sanguinis ad partem fit attractio.

Hoc tamen consideratione dignum est, quæ fiat, vt qui partium extremarum tempore hiberno refrigerationem insignem passus sit, æstate quidem bene habeat, tempore hiberno verò annis aliquot, & donec malum penitus sit victum, insignem pruritum, dolorem & tumorem in parte refrigerata sentiat; & quamuis tempore æstiuo nihil mali senserit, statim sub initium hiemis malum recrudescat, & pruritus in parte affecta percipiatur: quod fortem aliquam impressionem in parte relictam esse arguit. Neque enim, qui valde refrigerantur, nudam saltem alterationem patiuntur, sed aliquid substantiale parti affectæ communicatur, quod vel illud docet, quod poma & oua congelata, si aquæ frigida iniiciantur, gelu ex iis extrahitur; vt tanquam crusta extra adhaereat, & poma ac oua ad naturalem statum redeant; contra verò si in aquam calidam coniiciantur, flaccescunt, nigra euadunt, & corrumpuntur; quod tamen nullo modo fieri deberet, si nuda esset alteratio. Itaque ex dolore partem affligente, sanguis ad partem affectam trahitur, qui inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Præcessit extremarum corporis partium aduersus aëris externi iniurias minus debita tutatio, & inde refrigeratio, adest pruritus & dolor, qui non solum semel & postquam æger ab externo aëre refrigerationem passus est, percipitur, sed licet tempore æstiuo & autumnali cesset, circa initium tamen hiemis reuertitur: pars rubet, & intumescit. Nonnunquam etiam exulceratur.

Prognosticum.

Tumor hic equidem periculum nullum adfert: tamen nisi statim curetur, malum diuturnum efficitur, dolorque hic pluribus annis ægro molestus est, parique interdum exulcerari solet.

Præseruatio.

Ne partes ab externo frigore lædantur, necessarium est, vt tempore hiberno ab eius iniuriis bene muniantur.

niantur. Et quidem ne pedes lædantur, utile est, ribialia seu foccos lineos spiritu vini, præsertim ea parte qua pedes regunt, humectatos induere. Cum v. non omnes partes à frigore satis muniri possint, ne tamen postquam in aëre frigido versatus est homo, aliquid damni patiatur, partes refrigeratæ, non primò qualitate contraria alterandæ sunt, sed potius, ut causa, quæ sese parti insinuauit, tollatur, danda opera. Ideoque quod vulgo etiam in regionibus septentrionalibus notum, & annotauit Guilielmus Fabricius, de *grangrana & sphacelo*, cap. 10. pars refrigerata non igni admouenda, aut calida ei imponenda, hoc enim si fiat, frigore, aut potius atomis frigidis, in parte retentis, & ad penitiora partis affecta detrusis, sæuissimus dolor oritur, imò interdum grangrana excitatur: Sed pars refrigerata niue perfricanda, ut à simili frigus vel frigidum è parte affecta extrahatur; eodem modo, sicut poma vel oua congelata in aquam frigidissimam coniecta restituntur suæ naturæ, extracto gelu extrà putamini adherente. Vnde Septentrionalium regionum incolæ, ubi iter fecerunt, non ingrediuntur hypocaustum, aut ad ignem accedunt, nisi prius manus, nasum, & extremas aurículas niue bene perfricauerint, aut pedes prope congelatos aquæ frigidæ aut niui immerferint. Refertque, *allegato loco*, Fabricius, sibi virum nobilem fide dignum narrasse, se cum eas regiones perageret, incidisse aliquando in viatorem secundum viam frigore rigidum & panem mortuum, quem plastro suo impositum cum deduxisset in diuersorium, hospitem illico demersisse eum in aquam frigidam, quo facto vndiquaque ita erupit gelu, ut ipsius corpus glacie ceu ferreo thorace contextum conspiceretur: Tum ipsi propinatum fuisse cyarhum hydromelitis, addito puluere cinamomi, garyophyllorum, macis; vnde sudor in lecto prouocatus est, & æger ad se rediit.

Curatio.

Curatio.

Vbi iam congelatio illa sedata, & frigus maxima ex parte extractum, vel spontè exhalauit, quod ex dolore pungente sedato cognoscitur, pars fouenda lacte dulci tepido, in quo rosmarinus, origanum, salvia, folia rutæ, bacca lauri coctæ sunt. Vtilissimum est, quod remedium etiam vulgo notum, si pedes vel manus immergantur aquæ calidæ, in qua rapa, præcipuè frigore ante congelata, cocta fuerunt.

Vel ℞. vini albi ℥b.j. aluminis Vnc.j. Bulliant cum vino, & cum eo pars abluatur. Utile est & decoctum lupinorum: postea pars melle in quo sulphur viuum coctum sit, illinatur.

Efficax est & hoc:

℞. ol. laurini Vnc. ij. mellis Vnc.j. terebinth. Vnc. β. Misce.

Vel ℞. terebinth. butyri s. sale, macis an. q. v. Misce.

Vel oleo de cera pars illinatur.

Si pars iam exulcerata sit, utile est alumen cum æquali portione thuris contritum, vino adiecto: vel ol. ros. in rapo vel radice raphani excauata cocto & expresso.

Vel fiat vnguentum ex cancris fluuiatilibus combustis cum melle & oleo rosarum.

Vel ℞. cute, medulla tauri, vnguenti rosac. ana q. s. Misce.

Vel ℞. cere, pingued. suilla ana Vnc.j. lithargyri argenti vel plumbag. Drach. x. cortic. pini Vnc. ij. manna thuris, Vnc. j. ol. rosac. q. s.

F. Vnguentum.

CAPVT XVI.

De Ecchymomate.

Effunditur etiam interdum sanguis integra cute in spatia partium, vnde affectus oritur, qui ἐκχυμωμα ἐκχυμωσις appellatur, Latini, *Effusionem, Suffusionem, Suggillationem* veterunt. Est enim ἐκχυμωσις nihil aliud quàm χυμὸν ἐκχυσίς, hoc est, humorum, id est sanguinis in spatia vicina, ob vasorum apertionem effusio, si nimirum cute integra βλάβη ἐκχυμῶνται, venæ succum quem continent, id est, sanguinem effundant, ut Galenus, 2. de fract. comm. 16. loquitur, & vel ora vasorum dehiscant, quod fit in ἀναστομῶσι, vel per tunicas vasorum rarefactas sanguis quasi exfudet, & transcoletur, quod Græci διαπύδισιν nominant, vel ex contusione vasa soluantur, quod fit si quis ex alto cadat, aut rei alicuius grauioris pondere opprimatur, aut claua, lapide, stipite percutiatur; vel ex motu aliquo & tensione violentiore vas rumpatur. Tum cute integra, in spatia vicina sanguis effunditur, vnde color, qui in parte est, mutatur, & principio quidem rubens apparet, post fit liuidus, hinc flauescens, viridis, nigricans. Vnde Galenus, libr. de tumorib. prat. natur. cap. 10 & 10. de symp. med. fac. cap. 9. duas ἐκχυμώσεως species constituit, vnā quam nomine generis ἐκχυμώματα appellat, cum pars medium colorem inter rubrum & nigrum obtinet, quæ propriè πλιδνὰ, hoc est, liuida, & affectus Liuor appellari potest: alteram μελάνωματα, h. e. nigrores appellat, quæ senibus præcipuè, quoties eorum venæ contusæ, vel alia de causâ referatæ sunt, familiares sunt, & leui occasione accidunt, sicut contra πλιδνὰ & liuores pueris, mulieribusque, & colorem candidum habentibus accidunt.

Et si verò sapius & plerumque pars in tumorem non attollitur, sed ita sanguis effusus in spatia partium sese insinuat, ut nullus tumor appareat: tamen interdum pars intumescit, si copia effusi sanguinis maior sit, quod aliquando etiam post venæ sectionem accidere solet, si nimirum vena tota pertundatur, vel vulnus, quod in cute est, claudatur, illud verò quod in ipsa vena est apertum relinquatur. Hinc enim per vulnus illud, quod in vena est, sanguis effunditur, cui cum clausa plaga in cute exitus non pateat, sub cute sæpe in totum brachium effunditur, & interdum tumorem quoque aliquem excitat, semper verò colore rubeo & liuido cutem tingit.

Diuersus verò affectus est, & diuerso modo oritur ἐκχυμωσις, cum sanguis non extra venas effunditur, sed ob spirituum sanguinisque molem venæ & arteriæ, quæ in cutem desinunt, sanguine replentur, atque inde corpus coloratum redditur, ut apparet ex Hippocrate, 2. epid. sect. 4. in fine, ut scribit: ἐπὶ τὰ δὲ ὅτι οὐκ ἐξυμῶνται καὶ χροματίζονται ἀναλίσκονται ἐν αὐτῇ, καὶ ἐκχυμωσις; h. e. diligentia adhibenda, ut animi excandescencia inducatur, & coloris reparandi & sanguinis infundendi.

Et quidem quocunque in loco fiat sanguinis talis effusio, in genere ἐκχυμωσις nominari potest: pro affectuum tamen partium diuersitate Paulus Ægineta, lib. 4. cap. 30. tres species, quæ peculiaribus nominibus appellentur constituit. Prima est, τὰ καλάρια ὑπὸ πύλαι, quæ Hippocrati sunt ὑποφθάλμια, quasi subocularia, id est, liuores sub oculis. Dicitur a. ὑπὸ πύλον ἀπὸ τῆς ὀφθῆς, ab oculo quod sit sub oculis, aliūque est affectus quàm ὑποπύον per o & ὑὰ pure, quod πύον Græcis, quod sit puris sub cornea collectio. Secunda species est ὑποσφάγμα, quam nonnulli in specie suggillationem vocant, sanguinis

Ecchymoma
sen Ecchymosis.

ἐκχυμωσις

sanguinis nimirum in annatam vel corneam oculi effusio, de qua *libr. 1. practic. part. 1. sect. 2. cap. 32.* dictum. Tertia species est, quæ contusis vnguibus fit, quam *σύνουρον* appellat, Latine Subunguium appellari posset.

Interdum cum *ἐκχυμωσις* & contusio coniungitur; imò interdum tanta sanguinis copia effunditur, ut sub cute & musculis collecta sinum quemdam efficiat, partemque in tumorem attollat. Dolor quoque pro partis ratione interdum coniungitur, unde accidit, ut plus sanguinis affluat, atque inflammatio, & tandem gangræna excitetur. Notabilis huius historia habetur apud Io. Philippum Ingrassiam, in *Iatropologia*. Cum enim anno 1537.8. Cal. Quintil. in Hippomachia seu hastiludio, Marchio Terræ novæ cum Barone Volaterrano concurreret, accidit, ut armatum genu Marchionis, inermem Batonis tibiam ingenti equorum impetu ita percuteret, ut illius contusio insignis fieret, e qua æger post triduum mortuus est. Ob quam inopinatam mortem in iudicium Medici vocati, quasi curationem minus rectè egissent. Pro quibus Apologiae libros duos Iatropologiae nomine conscripsit Io. Philippus Ingrassias. Alia etiam historia, quæ docet, quàm periculosa sint contusiones, & quam faciliè in gangrænam degenerent, exstat apud Guil. Fabricium, *cent. 2. obs. 83.* quæ ibi videatur.

Signa.

Suffusiones & hæc suggillata faciliè cognoscuntur. Nam & ipse color & Tumor, si quis adest, sub sensum cadit. Causæ ex iis, quæ præcesserunt, & præsentia sunt, agnoscuntur. Etenim si externa aliqua causa, ictus, lapsus & similes præcesserunt, ex ægri relatione id Medicus percipit. Si verò nihil horum acciderit, ipsum sanguinem in corpore considerabimus, & quâ ratione is peccet, perpendemus.

Prognostica.

1. Quanquam verò *ἐκχυμωματα* sint plerumque sine omni periculo, & sanguis, qui adhuc tenuis, faciliè discutitur: tamen si hoc non fiat, & sanguis diutius in parte affectâ extra vasa sua detineatur, periculo non vacat; cum & ipsius partis affectæ corruptio, & totius corporis damnum sic excitari possit. Sanguis enim concretus, nisi mox insensibiliter discutatur vel in pus mutetur, quod necessariò fit, ubi caro simul valde contusa est, atque hinc pars mollis adhuc manet, vel putrescit & corrumpitur, atque Gangrænam parit, & ægro non raro Interitum affert.

2. Periculum autem hoc imminet cum pars affecta non maneat amplius viridis aut liuida, sed inflammatur, & fit rubicunda, durior, ac tensa. Cuius rei insignis historia antea ex Ingrassia relata fuit.

Curatio.

Quantum itaque Curationem attinet, Inprimis agemus de curatione illius Ecchymomatis, quod contusionem sequitur. Nam & illud frequentius accidit, & huius curationem qui novit, etiam sat Medicamentorum habebit, quibus reliqua curet; cum medicamenta discutientia, quæ hîc proponuntur, etiam in reliquis locum habeant. Primò itaque si contusio sit magna, danda diligenter opera, ut sanguinis ad locum affluxus præcaueatur, ne inde Inflammatio excitetur: Id optimè fit per Venæsectionem, quâ de causa Galenus iubet, ut in casu ex alto, & in percussione vena aperiatur, atque etiam si sanguis non valde abundet, venâ apertâ detrahatur, ne inflammatio excitetur, unde prava symptomata, &

sæpe mors, originem habent. Et quidem mox instituenda est Venæsectio, simul quoque circa partem defensivâ & repellentia adinvenienda, quæ sanguinis in partem affectam influxum prohibeant, qualia conficiuntur ex *bolo armeno, terrâ sigill. sang. dracon. ros. myrtillis, nucibus cupressi, gallis, balaustris, rad. consol. minor. & similibus.*

Vel *℥. boli arm. terrâ sigill. ana Vnc. j. β. cretæ Vnc. β. Coq. in aceto. Postea*

℥. pulu. ros. rubr. rad. consolid. farin. volatil. ana Vnc. β. Cum ol. myrtillor.

F. Cataplasma.

Vel saltem quod in communi usu est album. oui cum aq. ros. conquassatum, cum stuppis, præcipue cannabis, loco affecto applicetur.

Vel *℥. alb. ouor. num. jv. ol. myrtin. rosar. ana Vnc. j. boli armen. sang. dracon. ana Vnc. β. nucis cupressi Drach. ij. aceti parum Misc.*

Atque hîc notandum, ne multa humida & viscosa adhibeantur, per talia enim humida sanguis extra venas elapsus faciliè putrescit, unde postea prava symptomata oriri solent.

Verum enim verò cum ex lapsu ab alto, percussione & similibus non solum sub cute & exterioribus sanguis colligatur, sed sæpe eodem modo, ut in ambitu corporis, ex vasis relesatis aut ruptis, in interiora sanguis effundatur, qui ibi in grumos concrevit & corrumpitur, atque Inflammationes & pravae febres, mala symptomata & non raro mortem inferre solet: danda opera, ut eius concretio impediatur, is dissolvatur, & per aluum, urinam, vel sudores euacuetur, & quidem maturè. Nam ubi sanguis putredinem conceperit, non ita faciliè, & non nisi exquisitissimis remediis malum curatur. Quapropter quamprimum adest suspicio, de sanguine extra venas ad interiora elapso, qui per externa discuti non potest, sequentibus utendum; *Rhabbaro, rhamnisco, terrâ sigill. spermat. ceti, oculis, mumiâ, coralliis rubris, C. C. rubia tinctorum, cum aq. charesol. card. mar. hyperic. fumar. alkekeng. carduib. scabios. syrup. acetos. f. acetos. citri, aceto, & similibus, quæ ex seqq. formulis patebit.*

℥. rhabarb. terrâ sigill. boli armeni, mumia, ana Drach. j. F. inde pulvis, de quo datur vnâ vice Drach. j. cum aq. charesol. vel bursa pastoris.

Vel *℥. terrâ sigill. oculor. ana Scrup. j. spermat. ceti, sanguinis hirci præp. rad. angelic. vincetoxic. rhabbarbi el. an. Scrup. β. sem. carduib. gr. vij. caryophyll. gr. iij. F. pulu. pro duabus dosibus cum seqq. aquis propinandus.*

℥. aque infusionis lauendul. Vnc. j. charesol. hyperici, fragor. ana Vnc. j. β. aceti vini Vnc. β. M. pro duabus dosibus.

Vel *℥. terrâ sigill. rubia tinctorum, mumia, symphyti, rhabarb. ana Scrup. j.*

M. F. pulvis.

Vel *℥. rhabarb. rad. rubia tinctor. mumia, ocul. sem. cardui Maria, rad. aristol. rotund. ana Drach. j. Misc. F. pulvis detur vnâ vice Drach. j. cum Syrupo acetosa.*

Commendatur & à quibusdam aqua nucum.

Vulgò exhibent *spermat. ceti 3. j. dissoluti in aceto aut conueniente aquâ.*

Sunt quoque apud nonnullos in usu & quidem felici cum successu Vnguenta, quæ etiam intra corpus assumuntur, atque idcirco potabilia nominantur, ut *Vnguentum rubrum potabile Augustanorum.*

Vel *℥. sancula viridis Vnc. iij. fol. betonic. sem. feniculi, baccar. juniperi immatur. ana Vnc. iij. rad. helenij, symphyti maioris, ruta, hedera terrestris, rorismar. radic. rhamnisci ana Vnc. ij. Concisa terantur cum butyri recent. ℥. iij. Stent ad*

Solem dieb. 8. Postea affunde aqu. *sanicula cymum* j. Coqu. ad aqu. & succor. consumptionem, hinc butyrum fuccis imbutum exprimat & ad vsum seruetur. Dosis Vnc. ʒ. bis quotidie cum cereuisia calida sumenda, eoque foris locus affectus inungi potest, sed non mox in principio.

Vel *℥. herb. absinth. abrotani ana* Mij. *alchimilla, artemis. consolida aur. minoris, salvia minoris, chamadr. centaur. min. cruciata, foeniculi, fragar. fœnigr. hederæ terrestres, hyssopi, laur. millefol. majorana, melissa, prunella, pulegi, pyrola, pimpinella, rorismar. salvia, sanicul. satureia, spicanardi, veronica, verbenæ ana* Mj. *rad. althææ, garyophyllat. consol. maj. angelica, pimpinella, tormentilla ana* Vnc. j.

Herbas & radices virides collectas M. Majo aut Iunio, coq. in butyri majal. lbvj adde Vini q. s. Bulliant simul ad perfectam coctionem, cauendo ne adurantur, addendo ol. laur. rec. Vnc. iij. *spermat. ceti* lbʒ. F. Vnguentum viridis coloris Dof. Vnc. j. ex aceto aut cereuis, quod etiam vulneribus extra potest adhiberi.

Vel *℥. rad. tormentill. dictamn. sanicul. consol. maj. consol. farracen ana* Vnc. ij. *castorei* Vnc. j. (quod tamen ob saporem ingratum potest omitti) *rubia tinctor. Vnc. iij. butyri majal. lbij. vini rubri q. s. Misc. & coq. ad consumpt. vini.*

F. Vnguentum. Cui adde *spermat. ceti* Vnc. j.

Quantum ad Topica, initio adstringentium aliquid discutientibus permiscendum est. Cum enim tunica venarum è quibus sanguis effusus est, contusa nonnihil sint, constringi aliquantulum & condensari debent, ne noua materia ob dolorem attracta effundatur: cum, si sola digerentia adhiberentur in principio, non solum sanguinem, qui extra vasa effusus est, discuterent, sed etiam sanguinem, qui in contusis venulis est, attraherent. Postea ut contusæ venulæ ad statum naturalem redeant, sola digerentia usurpanda. In hunc vsum nonnulli, quod præcipue verberatis optimum est remedium, ægrum inuoluunt *pelli arctis* recenter detractæ, & adhuc calenti, conspersæ *℥. bacis myrti, pulu. nasturtij*, aut si desit pellis, inungatur æger *ol. rosar. myrtin. lumbricor.* quibus admisceantur *pulis rosar. rubr. aut ba. car. myrti.* Sequenti die tale Linimentum adhiberi potest.

℥. Vnguenti dialthææ Vnc. iij. *ol. lumbricor. chamem. anethini, ana* Vnc. j. *terebinth. Vnc. ij. far. fœnigr. pulu. ros. rubr. myrtillor. an* Vnc. ʒ. *croci* Scrup. j. F. Liniment, aut cum s. q. ceræ F. Vnguentum.

Si particularis aliqua sit contusio, tale linimentum in principio illiniri potest:

℥. ol. ros. myrt. chamem. ana Vnc. j. *ouer. album. num. j. pulu. myrtill. ros. ana* Drach. ij. Misc.

Postea tertiâ die pars affecta foueatur decocto *chamamel. absinth. cumini.*

Potest etiam proximè propositum Linimentum adhiberi. Efficacissima autem est in curandis fuggillatis *radix sigilli Salomonis*, quæ vel recens, vel tempore hiberno vino macerata & contusa cataplasmatismis forma apposita vnica sæpè nocte fuggillationem tollit, adeo, ut parti affectæ natiuus color redeat.

Vel *℥. rad. consolid. viriusque ana* Vnc. iij. *flor. chamamel. melilot. ana* P. ij. *farin. hord. fœnigr. fabar. ana* Vnc. j. *pulu. absinth. Vnc. ʒ. sem. cumini* Drach. j. *croci* Scrup. ʒ. Misc.

F. cocturâ Catapl.

Commendatur etiam *nux rancida* contusa, *sem. raphani cum caricis, sinapi cum aceto, ruta cum melle.*

Vel *℥. rad. virid. ari* Vnc. iʒ. *sigilli Salom.* Vnc. iij.

Radicibus comminutis affunde aq. *fl. sambuci, lil.*

albor. fl. fabar. ana Vnc. iij. *aceti vini* Vnc. ij. *alum. Drach. vj. fellis taurini num. j.*

Stent in digestionem 8. diebus, & quotidie agitentur.

In hac aqua panni linei madefiant, & parti affectæ imponantur.

Vel *℥. sang. columb. cumini, chamamel. an.* Drach. j. *farina fœnigr. Drach. ʒ. spicanardi celtica* Scrup. j. *vini maluatici q. s.*

F. Linimentum.

In specie in tumore ac liuore post venæsectionem commodè adhibetur *ol. rutæ*, & loco affecto imposita *folia rutæ* in oleo communi cocta.

Quod si his medicamentis non cedat malum, neque sanguis extra vasa elapsus iis discuti possit, cucurbitulæ, si locus ferat, sunt adhibendæ, quæ efficacissimum sunt remedium ad extrahendum quicquid altiori loco continetur, & quidem si opus est, scarificationes adhibendæ, ut manifestè aliquid sanguinis effundatur.

Verum si his omnibus non possit fieri resolutio, sanguinis & suppurationis notæ adsint, utpote cum locus nonnihil intumescit, ad tactum apparet mollis, dolor quidam pulsabilis & rubedo circum incipiat apparere, iuuanda est ex vulgata Chirurgorum doctrinâ & promouenda suppuratio. Factâ suppuratione vlcus purgandum & detergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. In suppurantium tamen vsu cautio adhibenda, & ex iis non nisi moderata adhibenda. Facile enim si hac in re quid peccetur, vlcus sordidum & putredo in parte excitari potest. Hoc itaque cum animaduertent recentiores quidam Chirurgi, admonent, ut cum animaduertimus contusionem in apostema mutari, non expectetur perfecta suppuratio. Nam si pus quod ex sanguine concreto generatur, detineatur diutius in loco affecto, multa mala, ut febres, dolores, & insignem putredinem excitare, partesque vicinas, nervos & ossa corrumpere potest, vnde postea vlcera *canonibus* & fistulæ non raro originem sumunt. Neque etiam admittunt illa emollientia & suppurantia Emplasta & Cataplasmata; cum iis facile putredo, & alia, quæ inde oriuntur mala, in parte excitari possint. Sed suadent potius, ut talis locus, in quo sanguis concretus, qui iam apostema excitat, continetur, scalpello aperiatur, & in vulnus turunda Ægyptiaco vnguento inuncta indatur, locusque totus conueniente aliquo Emplastro, quod calorem natiuum conseruet, & à putredine defendat, muniatur. Inprimis verò hoc obseruandum censent, si in lateribus, ventre, aut dorso contusio facta sit. Tum enim diligenter attendendum, an tertio, quarto aut quinto die in loco, in quo contusio facta est, tumor cum dolore oriatur, & indies augeatur, ac dolor pulsabilis excutetur, ægerque tactum eius loci non bene ferat, in circumferentiâ rubedo aliena appareat, respiratio fiat difficilis, calorque aliquis in corpore se prodatur. Nam quando hæc apparent, licet nullus in partibus externis appareat liuor, pus colligi & apostema excitari indicio est. Quapropter ne pus ad interiora sese conuertat, cuniculos agat, & partes interiores erodat, ægroque hoc modo mortem aut diuturnos morbos accersat, locus maturè aperiendus est: aperto siquidem loco facile pus effluit. Vulnus postea, ut dictum est, tractetur, non neglectâ venæsectione, & potionibus vulnerariis. Emollientibus verò & suppurantibus vix aliquid profici censent.

Quod si contusio magna sit, aut in curâ aliquid peccatum sit, ac locus liuidus & emortuus, ob caloris natiui suffocationem, fieri incipiat, ut gangræna & vîneqns metuenda sit, inprimis adhibenda est scarificatio,

catio, aut etiam cucurbitulæ, si opus sit, applicandæ, ut sanguis ille corruptus euacuetur. Postea fouenda est pars aceto calido, aut decocto radic. raphani, serpentaria, ari, sigilli Salomonis, cum vino facto. Talia enim sanguinem concretum dissolunt, & ab imo ad extremam cutim trahunt. Postea applicetur Emplast. Diachylon Ireatum.

Vel ℥. abrotani, sem. cumini, flor. chamæm. ana Drach. j. succi ari q. s.

F. Cataplasma.

Vel ℥. ol. Vnc. iß. cera Vnc. j. succi maiorana Vnc. iß.

Liquefiant simul ad ignem & addatur spiritus vini Vnc. j.

Conclusionis loco illud, quod Paræus monet, notandum: in contusione musculorum, inprimis circa costas, carnem intumescere, & mucosam quasi euadere, ut si comprimatur, ærem flatulentum reddat, cum tenui quodam sibilo, digitorumque impressorum maneat vestigium. Hinc in illo, quod caro ab ossibus abscedens reliquit, spatio, purulenta sanies colligitur, à quâ costarum fit syderatio. Hoc itaque si accidat, maturè malo succurrendum & pars acutissime constringenda; deinde oxycroceum vel diachylon ireatum aut similia digerentia adhibenda.

Atque hæc de tumoribus à sanguine ortis dicta sint. Sequuntur tumores à bile orti.

CAPUT XVII.

De Herpete.

Cum haftenus tumores à sanguine explicauerimus, proximum iam est, ut tumores à bile explicemus. Inter quos primò vulgò proponi solet Erysipelas. Verum cum commodius Erysipelas nostrum, seu Rosam vulgò dictam, inter tumores sanguineos referendum censeam, supra inter sanguineos tumores, cap. 7. de Erysipellate egimus.

Tumor verò reuera à bile ortus est Herpes. Dicitur autem Herpes à serpendo, quod nimirum anguium modo serpere videtur, & quod vna parte sanescente, morbus in proxima serpit. Etsi verò plura mala sunt quæ serpunt: tamen in specie Herpes dicitur Medicis tumor, qui ex bile flaua sincera secreta ab aliis humoribus, in partis alicuius superficie excitatur, & ad vicina serpit. Ut enim ex sanguine tenuiore & bilioso Erysipelas oritur: ita ex bile excrementitia oritur Herpes. Herpetem Sacri ignis nomine proposuisse videtur Celsus: cum alij Medici Latini Erysipelas Sacri ignis vocabulo intelligant.

Causæ.

Herpeti causæ continens, cum sit bilis sincera, & acris, à reliquis humoribus secreta, quæ insita sua tenuitate vsque ad cuticulam penetrat, & per eam diffunditur, tumor in ea adhuc minor est, quam in Erysipellate. Ut enim in Erysipellate minor est tumor quam in Phlegmone, ob paucitatem & humiditatem materiæ, quæ in illo magis, in hoc minus reperitur: ita in Herpete rursus minor tumor est, quam in Erysipellate, eadem de causâ. Causæ autem antecedentes & procatactice eadem ferè sunt, quæ in Erysipellate, potius tamen ad bilem flauam excrementitiam, quam ad sanguinem biliosum generandum dispositæ.

Differentiæ.

Herpetis differentiæ à causâ continentis & hu-

moris diuersitate sumuntur. Etsi n. omnis Herpes à bile & humore tenui ortum habeat: tamen cum eius tenuitatis & puritatis quidam gradus sint, si humor ille, seu bilis, sit simplex & tenuior, etiam Herpes simplex nominatur, qui generis nomen retinet: si vero pituitæ aliqua portio admisceatur, sit Herpes, qui vesiculas in cutē similes milio excitat, unde herpes miliaris appellatur: Si denique bilis sit acrior & mordacior, ita ut erodat cutem, cui adhærescit, herpes exedens vocatur, qui & ipse absolute herpes, à Galeno, 14. meth. med. cap. 17. nuncupatur, & ferè eiusdem naturæ est cum Erysipellate exulcerato, à quo tamen differt humoris tenuitate. Ita enim Galenus, loc. alleg. Est, inquit, admodum tenuis humor, qui herpetem excitat, adeo profecto, ut non solum omnes interiores partes, quæ ubique carnosæ substantia sunt, transeat, sed etiam cutem ipsam ad summam vsque cuticulam, quam solam, quod ab ea retinetur, tum erodit, tum exedit, quando si hanc quoque sudoris vice transierit, haudquaquam vlceris excitat. Differunt a. & hac ratione Erysipelas exulceratum & herpes exedens, quod Erysipelas exulceratum non tantum cutem, sed etiam aliquid subiectæ carnis occupat; Herpes verò solam cutem exulcerat.

Signa Diagnostica.

Herpes cum sensibus pateat non ita difficulter cognoscitur. Est enim Tumor latus, sine omni ferè altitudine, ut vix attollatur pars, potiusque videatur exasperari, quam intumescere. Adest præterea durities quædam & dolor, ac sensus quasi vitionis quidam. Miliaris autem herpes pustulas habet multas milio similes in summâ cutē, quarum etsi quædam sanantur, aliæ tamen oriuntur, ut serpendo malum ad vicina progredi videatur: si pustulæ rumpantur, aliquid inter pus & saniem quasi medium effluit, locus ipse est rubicundus, colorémque inter ruborem & pallorem habet medium. Herpes autem exedens, seu exedens est, cum multa vlcerata serpentina parua & foramina apparent, quæ tamen vltra cutem non procedunt, seu ut Celsus, lib. 5. cap. 20. scribit, est malum cum summa cutis excoriatione, & exulceratione sine altitudine, latum, subliuidum, inæqualiter tamen, mediūque sanescit, extremis procedentibus, ac sæpe id, quod iam sanum videbatur, iterum exulceratur, ac circa proxima cutis, quam malum occupata est, tumidior & durior est, colorémque habet ex rubro subnigrum.

Sed ut illud etiam hoc loco moneamus, Medici recentiores ferè omnes, quos vulgò Barbaros nominant, Herpetem miliarem & exedentem nomine Formicæ complectuntur, nominum similitudine aut ignorantia decepti, cum tamen Græcis *μυρμήκια*, hoc est, formica, verrucarum quoddam genus sit.

Prognostica.

1. Herpes etiam si periculo vacet, nisi valdè exulceratus, & admodum putris sit: tamen non facillè curatur, diuturnusque morbus est, nisi etiam corporis rotius habeatur ratio.

2. Prout bilis, è qua oritur Herpes, benignior vel peior est, eo etiā herpes magis vel minus periculosus.

Curatio.

Ut itaque curetur Herpes, & causæ antecedentis & continentis ac partis affectæ habenda est ratio, & primò quidem antecedentis. Cum itaque Herpes ex flaua bile & humore falso oriatur, flaua bilis ex corpore inprimis est purganda, & nisi corpus purgetur, nunquam æger perfectè sanabitur. Etsi enim vno in loco

Prognostica.

Curatio.

locis topicis medicamentis adhibitis pars sanescere videatur: tamen in altero iterum erumpit. Si materia valde tenuis sit, qualis est in simplici Herpete, sudorifera quoque locum habent. Quod si pituita vel serosi humoris aliquid admixtum sit, aliquid ex medicamentis pituitam & serum purgantibus admisceri potest. Dieta, quoque talis prescribenda est, qualis, ubi bilis & humor adustus peccat, conuenit.

Vbi autem iam causae antecedenti satisfactum, ad ipsam continentem accedendum. Primum itaque cum summus bilis in cute feruor sit, refrigerantia adhibenda, quae & feruorem bilis extinguant, & moderate repellant, qualia sunt illa refrigerantia quae vulgo in Erysipelate solent adhiberi, vt *Lactuca, polygonum, umbilicus* *Qris*, & similia. Postquam feruor remittit, quod reliquum est, digerendum & discutiendum medicamentis magis desiccantibus, quam humectantibus, lini semine, cocto in oleo ac vino, spuma argenti. Atque haec magis conueniunt in feruore simplici. Si autem pustulae accedant, quia illae interdum rumpuntur & putrescunt, ne in parte putredo exciteretur, illa refrigerantia & repellentia non sint frigida & aquea, sed frigida & sicca. Itaque primo vtendum est *capreolis ex vitibus, summitatibus rubi, fol. salic. & plantag.* Vtile est & hic Catapl. quod ex cortic. mal. granat. rhoe & farina hordei in vino coctis conficitur. Possunt & adhiberi galla, nuces cupressi, balaustra, bol. Armenus, terra sigillat. Vbi tandem opus fuerit digerentibus, possunt componi Cataplasmata ex farina milii, fabar, lini, lupinorum in vino cocta. Si rumpantur pustulae & pus effluat, detergentia etiam adhibenda. In hunc vltim hoc commodum est.

℞. plantag. bursa pastor. summit. rubi ana M. j. calic. virid. glandium, par. xij. fol. myrti vnc. j. balaustror. myrrha, thuris ana vnc. ℞. Coq. in aq. fabrorum.

Vel *℞. resina, terebinthina lota aq. ros. vnc. j. ol. ros. vnc. ℞. ouor. lut. num. ij. succi duorum malor. aurant. dulc. Misc.*

In Herpete miliari & hoc vtile est.

℞. creta, ol. oliuar. aceti ana. Misc. instar liniment.

Valefcus de Taranta, cap. proprio, de curatione formicae miliaris, hoc instar arcani commendat.

℞. lanam succidam ouis, torrefiat donec fiat nigra, & puluerifetur. Postea misceatur cum aq. ros. vt fiat instar encausti, quo pluma ter de die locus affectus inungatur.

Vel *℞. farina hordei, fabar. lentium ana vnc. ℞. pulu. ros. rubr. absinth. lapathi acuti ana vnc. ℞. Coq. in decocto cortic. granat. balaustror. plantaginis. Ad datur postea ol. myrtill. mellis, ana q. s. F. Vnguentum.*

Quibus si vltus postulet, etiam florem aris & similia admiscere possumus. Atque etiam eadem Herpeti *et dno pso* conueniunt.

Vt *℞. sumach, plantag. gallar. ana vnc. ℞. panis furfurac. vnc. j. pulu. ros. vnc. ℞. Coq. in vino, & F. Cataplasma.*

Vel *℞. hordei mundi, lentium, fabar. ana M. j. arnogloss. M. ij. balaustr. rosar. granor. myrti, sumach, ana vnc. ℞.*

Terantur omnia crasso modo praeter hordeum, & Coqu. in vino, donec hordeum crepet, F. Cataplasma.

Vel *℞. cortic. pini vltor. & lotor. Drach. ℞. cerussa Drach. iij. thuris Drach. j. adip. caprini Drach. vj. ol. myrtin. vnc. ij. cera q. s. F. Vnguentum.*

Quod si magis exiccare placeat, addere possumus limaturam ferri praeparatam, florem aris, & calcem lotam. Commendatur & hoc:

℞. spuma argent. vnc. ℞. succi porri, betae ana vnc. v. Misc.

Hieronymus Fabric. felici successu se hoc vsum scribit:

℞. succi tabaci vnc. iij. cera citrina vnc. ij. resin. pini vnc. ℞. terebinth. vnc. j. ol. myrr. q. s. ad formandum Cerorum molle.

Quod si vlcus putre iam sit, ad valentiora veniendum, qualia sunt *Pastilli Andronis, Musa, Polyda.*

Vt *℞. lytharg. ceruss. ana vnc. ij. cort. gran. vnc. ℞. myrrha Drach. j. thuris Drach. ℞. flor. aris, alumin. ana Drach. j.*

Cum ol. myrtin. & cera s. q.

F. Vnguentum.

Quae si nec sufficiant, & vlcus ac putredo latius serpat, ad fortiora accedendum.

Ad tumores biliosos referunt etiam Phlyctenas, Impetigines, Lichenes, Sudamina, Epinyctides. Verum quia haec tubercula non a pura bile, sed a bile cum serosis & falsis humoribus mista proueniunt, de iis infra cum aliis huius generis tumoribus agemus.

CAPVT XVIII.

De Oedemate.

VT ex humoribus calidis tumores, quos hactenus explicauimus, oriuntur: ita quoque ex humoribus frigidis peculiare tumores ortum habent, & primo quidem a pituita sic *osidua*. Et si enim Hippoc. & antiqui alii Medici Oedematis nomine, omnes omnino tumores in genere acceperint: tamen posteriores per oedema certum aliquod tumoris genus saltem intelligunt, & in specie Oedema nominant Tumorem laxum, mollem, sine dolore, ad digitorum compressionem cedentem, a pituita tenui seu frigidiore & humidior sanguinea massa parte ortum habentem.

Causse.

Causa continens huius tumoris est pituita illa, quae in sanguine continetur, si nimirum interdum augeatur, vt facultatem expultricem irriter. Tum enim natura irritata e maioribus vasis ad minora materiam extrudit, & ad imbeciliora a nobilioribus expellit, donec tandem in maxime debili retineatur. Ipse etiam humor frigidus & grauis, pondere suo plerumque deorsum & ad extrema tendit. Hinc quamquam in omnibus partibus excitari possit Oedema: inprimis tamen in manibus & pedibus, vt in hydropticis, cachecticis & phthificis videre est, oritur, vt pote quae longius a fonte caloris sunt remotae. Non autem subito generatur Oedema, sed paulatim. Crassus enim humor est, nec ad motum subitum aptus.

Galenus, 2. ad Glanc. 3. Oedema ex pituitosa substantia, aut spiritu vaporoso fieri statuit, qualis tumor in cadaueribus euenit. Ex quo loco, vt & 14. meth. med. cap. 4. Io. Philippus Ingrassias, de tumoribus, tomo 1. pag. 113. duplex Oedematis genus constituit conatur, vnum e tenui pituita, alterum e vaporoso spiritu; illudque morbum esse statuit, hoc symptoma, quod phthisin, & aqua intercutem, & cachexiam sequatur. Verum etsi negandum non sit, incipiente putredine & fermentatione quasi quadam cadauera intumescere: tamen in cachexia vel phthificis pedum tumores oedematosos hoc modo fieri non facile crediderim, cum talis putredo tum non accidat, sed ex humore seroso abundante in corpore, & ad pedes descendente, ibique

ibique, ut in parte frigidiorē hēre, talem tumorem fieri credibilius est. Et si sanē, ut in partibus similibus spiritus aliquis flatulentus colligatur, partēque in tumorem attollat: tamen is non propriē oedema est, sed *απνευσία* seu *εμφύσημα*. Et quamvis talis tumor à Galeno; *1. meth. med. cap. 4.* symptoma nominatur: tamen Galenus symptomatici nomine utitur in genere, pro omni affectu p.n. qui alium sequitur.

Si verò quid is tumor propriē sit perpendamus, omnino morbus est, cum sit magnitudo aucta cum intemperie, & hominibus in ambulando plerumque impedimento sit. Et licet peculiarem curationem tale oedema non requirat: ob id tamen non ē morbis eximendum, & inter symptomatica reponendum. Morbi enim qui ab aliis morbis simpliciter pendent, nullam peculiarem curationem requirunt, sed iis ablatis & ipsi tolluntur.

Generatur autem iste humor, qui oedematis causa, sanguificationis vitio, de quo *lib. 3. pract. part. 3. sect. 2. cap. 1.* dictum.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Oedema hoc modo: Tumor est mollis, laxus, & si digito prematur, facile cedit, ac fouea & vestigium digiti relinquitur. Pituita enim humida, partem emollit & laxat, & crassior est & ad motum ineptior: Est sine dolore, aut certē cum exiguo. Nam pituita partem laxat, nec vnitatem soluendo dolorem excitat. Color est subalbidus: Abest calor, nec vlla ut in aliis tumoribus percipitur pulsatio: Quibus signis Oedema ab aliis Tumoribus discernere facile est.

Prognostica.

1. Oedema per se periculosus morbus non est, neque enim ipse morbus magnus, neque causa prava, nec aliquod symptoma malum coniunctum est. Et si quod saepe aegris oedemate laborantibus sit periculum, ut accidit in phthisi, cachexia & hydrope, id evenit non ob oedema, sed ob morbos illos, quos sequitur Oedema. Quapropter distinguendum est, an Oedema ex se oriatur, an verò alios morbos subsequatur: quandoquidem quod partium nutritioni designatum insignia vitia sequitur, periculo non caret. Etsi enim post longos morbos non raro pedes sine periculo intumescant, ex collectis per morbum cruditatibus; tamen si ob refrigerationem, aut aliud hepatis vitium accidant talia Oedemata, periculosa sunt, & ob causas illas à quibus pendent, mortem minantur. Si autem nihil tale cum Oedemate coniunctum sit, omne etiam periculum abest.

2. Etsi verò oedema periculosus morbus non est: tamen est diuturnus; materia enim est frigidior, quae non nisi tempore diuturniori vincitur.

Terminatur verò per resolutionem; nisi, interdum quae accidit, materia induretur.

Curatio.

Quantum ad Curationem, primò considerandum, ut modò dictum, an alium aliquem partium nobiliorum morbum sequatur Oedema. Hoc enim si accidat, praecipue curandum, ut morbus ille, à quo pendet, tollatur; cum curari, nisi hoc sublato, non possit, & sublato morbo illo primario, spontē evanescat. Si tamen quid molestiae afferat Oedema, fricare partem oleo cum sale misto vrile est, aut fouere spongiā vino, in quo absinth. coctum sit, imbuta. Si verò sine alio morbo oriatur Oedema, primò causa, à qua materia illa suppeditatur, tollenda. Initio itaque vitae ratio instituenda talis, quae non facit ad pituitae

generationem, sed quae potius eam absumit. Aer nimium, in quo aeger versatur, sit siccus. Cibus item & potus attenuandi & siccandi vini habeat. Sit ergo aeger in cibo & potu parcus, ut calor naturalis non obnuetur, & eo debilitato cruditates generentur, sed potius ut cruditates illas calor absumere & rectius elaborare possit. Panis sit bene coctus & fermentatus: à pane verò non fermentato aeger abstineat, olea & iuscula sint rariora. Non conveniunt pisces, nisi saxatiles, & qui carnem solidiorem habent, qui & ipsi, sicut & alij cibi aromatibus & herbis siccantibus condiantur. Danda opera ut alius quotidie suum officium faciat, quod nisi fiat, aliquid de aloē ante cibum assumere vrile est, quae alium lenit, ac humiditates absumit & exsiccant. Ante cibum, si sine partis affectu damno fieri potest, aeger se exerceat, ut humiditates superfluae absumantur, & calor nativus excitetur. Somnus tandem sit nocturnus, & quidem breuior.

Secundò, Venæsectio in legitimo Oedemate locum non habet: nullo enim modo sanguis hic peccat, sed pituita. Humores verò frigidi & crudi in corpore concoquendi & evacuandi sunt. Digerenda primò materia & coquenda calefacientibus & siccantibus, qualia alibi passim de humoris pituitosi praeparatione proponuntur; è quibus commodissime aliquod hydromel aut oxymel confici potest. Si tamen humor saltem serofus sit, coctione opus non est.

Evacuanda postea est materia medicamentis pituitam educantibus, quae alibi sunt proposita. Quod ipsam partem affectam attinet, pituitosus humor qui in eam confluit, evacuari debet; quod sit per repellentia & digerentia seu discutientia. Repellentia tamen si usurpantur, non tam adhibentur ad humorem retro pellendum, quam ad partem confirmandam, & exiccandam ac absumendam materiam, quibus etiam aliquid ex iis, quae discutienti vim habent, meritò additur. In hunc finem utitur Galen. spongiā novā, aut si nova desit, alia nitro & lixiuio abluta, & posca, i.e. mixtura ex aceto & aqua, imbuta. Potest etiam pro spongia stuppa cannabae usurpari. Quod medicamentum si non satisfaciatur, aceti quantitas augeri potest, & parum aluminis admisceri. Quod si & ipsum finem non assequatur, ad fortiora progrediendum.

Ut *℞. flor. ros. rubr. chamamel. fol. myrti, absinth. ana M℞. balaust. nuc. cupress. ana Mj. alumin. salis commun. ana Vnc. jss.*

Coq. in aceto & aq. vellixii. & per spongiā, lixiu. aut stuppam applicetur.

Vel *℞. fol. salicis, myrti, absinth. flor. chamamel, hyperici, ana M℞.*

Coq. omnia in lixiuio, vsque ad eius consumpt. postea contundantur & addatur *ol. myrtin. rosac, absinth. ana Vnc. j. salis M℞. nitri Vnc. j.*

F. Cataplasma.

Vel *℞. nuc. cupress. balaust. ana M℞. flor. chamamel. ros. rubr. fol. absinth. ana M℞. farina hord. lupin. ana Vnc. ss. alumin. Drach. iij. aloēs, myrrh. ana Drach. j. croci Scrup. j.*

Coq. in aq. & acet. f. q.

F. Cataplasma.

Postea in statu ad discutientia & exsiccantia veniendum. In hunc usum commendatur *agu. calcis* aut lixiu. ex cineribus vitis per spongiā applicatum.

Vel *℞. rad. althae Mj. flor. chamamel. meliloti, ana M℞.*

Coq. in vin & aceto.

Postea adde *adip. porcin. Vnc. ij. ol. veteris Vnc. ss. spuma argenti Vnc. j. M. ad form. Catapl.*

Efficax quoque est medicamentum, quod ex *rutā, melle & sale* conficitur.

Vel *℞. sulphuris Vnc. j. stercor. columb. Drach. x. farin. fabar. Vnc. i. ss. lupin. Vnc. j. mellis Vnc. i. ss.*

Cum

Cum decocto flor. chamamel. F. Cataplasma.
Vel ℞. sulphuris, myrrh. salis ana vnc. j. ol. veteris,
aceti ana q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. Rad. bryon. vnc. ij. absinth. branc. vrsin. cha-
mamel. melilot. ana M. ss. Coq. in aq. mellis, & con-
tusis ac cribratis addatur pulu. rosar. rubr. farin. fabar.
lupinor. ana vnc. ss. ol. vet. q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. rad. asphodel. cucum asinin. lil. albor. flor.
chamamel. ana M. j. Coq. ad mollitiem, adde fermenti,
tartari, calcis lota, sulphuris ana vnc. j. thuris Drach.
vj. pingued. cerui, medulla crurum boum ana Drach. x.
F. Cataplasma.

Commendatur etiam sterus bubulum. Emollit enim
& resoluit: E quo cum sulphure, thure, melle, aceto, ac
decocto brassica potest fieri Cataplas.

In qua omnium medicamentorum applicatione
obseruare utile est, vt antequam Emplastrum seu Un-
guenta & Linimenta applicantur, prius pars calefiat,
frictionibus & fotibus; alias enim medicamenta non
facile in actum deducuntur ob partis frigiditatem.
Frictiones fiant linteis calidis. Fortus è decoct. flor. cha-
mamel. melilot. fol. betonic. salu. rosmar. laurandul. ori-
gan. absinth. & similibus. Fotu enim & frictionibus
calor cum sanguine ad partem reuocatur, & excre-
menta ac superflui humores nonnihil discutun-
tur.

Quod si Oedema indurescere & in scirrhum abire
videatur, emollientia simul vsurpanda. In hunc vsu
adhibetur acetum, in quo pyrites aut lapis molaris
ignitus extinctus sit, & postea oleo veteri in quo ra-
dix cucum. asinini & althæa cocta sit, pars inungi-
tur.

Vel ℞. mucil. g. rad. althæa, sem lini, fœnigrac. pin-
gued. anserin. medulla crur. vituli, rad. ireos, fl. chama-
mel. ana vnc. ij. styrac. liquid. myrrhæ, thuris, ol. cha-
mamel. ana vnc. j. Cera q. s. F. Emplastr.

Sed de his agatur, vbi de Scirrho dicemus.

Etsi verò frequentissimè per resolutionem discuti-
tur Oedema: interdum tamen, vt ex Hippocr. 1. r.
Prognost. text. 27. patet, ad suppurationem venit, sed
rarius. Nimirum si in loco calidiore sit, aut alius hu-
mor admixtus sit, vt in Oedemate phlegmonode ac-
cidit; quod si eueniat, dolor, & pulsatio in parte vi-
cina percipitur. Tunc igitur suppuratio promouen-
da per medicamenta emplastica, qualia sunt diachy-
lon simplex, & alia ex rad. althæa, malua, semine lini,
fœnigrac. cum adipe gallinae aut similibus compo-
sita.

Vt ℞. branca vrsin. althæa cum toto, rad. lil. alb.
ana M. j. Coq. in decoct. caulium, & contusis adde fa-
rina sem. lini, fœnigraci ana vnc. ij. axung. porcine, adip.
gallinae. ana vnc. iij. cœci Drach. ss. F. Cataplas-
ma.

Cocta & suppurata materia vix expectanda spon-
tanea curatio; cum tardius hoc fiet. Quapropter ape-
riatur locus vel ferro, vel cauterio potenciali, postea
expurgetur abscessus reverbina, thure, melle, succo
absinth. melle rosato: Cavitas porro impleatur unguen-
to basilico, aureo, de beton. & similibus, tandemque
cicatrix inducatur.

CAPUT XIX.

De Scirrho.

Scirrhus.

Cum de tumoribus ex sanguine, bile, & pituita
ortis egerimus, & restet agendum de tumoribus
ex melancholia & atra bile oriundis; Scirrhus verò &
ex melancholia & ex pituita oriatur, proximum est,
vt iam de Scirrho agamus. Est autem Scirrhus tumor

durus sine dolore & sensu, aut certè cum exiguo, ex
humore crasso, viscido, lento, frigidoque, qualis est
melancholicus humor & pituita, partibus infixæ or-
tus. Duo enim sunt humores, melancholicus & pi-
uita, è quibus vel seorsim singulis vel mixtis Scirrhi
oriuntur vt vulgò statuitur. Intelligitur autem hic
per melancholiam non ille humor ater, qui seu ex hu-
more melancholico naturali adusto, seu ex bile flaua
adusta oritur, sed melancholia naturalis, & propriè
dictus humor melancholicus, crassa nimirum & fe-
culentior sanguinis pars, vel etiam excrementum me-
lancholicum naturale, vel etiam humor crassus ex in-
flammatione indurata ortus, quem si quis velit præ-
ternaturalem appellare, non repugno. Per pituitam
verò non accipitur naturalis illa pituita, seu humor
pituitosus, qui est humidus & tenuis, ex quo fit Oe-
dema, sed pituita crassa exiccata, glutinosa & viscida.
Ex utroque hoc humore diutius in parte retento, vbi
recesserint partes tenuiores & crassa relictæ fuerint,
generatur Scirrhus. Etsi verò humor aliquis crassus
ad partem aliquam confluere possit: tamen tam cras-
sus & glutinosus, vt mox scirrhum constituat, non
facile ad partem aliquam confluit, sed talis paulatim
euadit in ipso loco affecto, vbi, tenuioribus humoris
partibus absumptis, crassiores relinquuntur. Vnde
maxima ex parte alios tumores, putà inflammationes,
erysipelata, & edemata, scirrhi consequuntur, cum illi
non satis rectè curantur, & intempestiue aut nimium
tenuiores partes per calefacientia dissipantur, vel per
repellentia aut adstringentia reprimuntur, vt crassio-
res partes solum relinquuntur, quæ vterius incref-
cunt, durum hunc ac sine dolore ac sensu tumorem con-
stituunt. E quibus facile colligitur, tumorem hunc
non subito generari, sed paulatim.

A vulgata tamen hac sententia dissentit Platerus,
& non ex humoribus excrementitiis, sed ex succo a-
limentario, verum crassiori, quam carni nutriendæ
conueniat, indurato scirrhum fieri statuit, cui tamen
interdum alius humor adiungatur. Indurationem au-
tem hanc vti variis de causis, ita & ab inflammatione
fieri, non quod sanguis non discussus aut suppuratus
sic induretur, vel frigidorum nimia applicatione con-
densetur, sed quod à calore vehementiore inflama-
tionis sanguine discusso succus partis illius, quæ in-
flammata erat, increfceret indureturque.

Est autem Scirrhus duplex, legitimus & non legi-
timus: quæ distinctio, vt Fallopius monet, non su-
mitur ex diuersitate materiæ & causæ continentis,
sed ex materiæ diuersis accidentibus & proprietati-
bus. Antequam enim omnes partes tenuiores sunt
discussæ aut absumptæ; Scirrhus non absolutus est,
neque tunc omnia sensu carent, neque perfecta adest
durities. Si verò tenuioribus partibus omnibus ab-
sumptis solum crassiores restent, exque instar lapidis
ferè induruerint, & pars non solum omnis doloris,
sed etiam omnis sensus expers sit: tum iam absolutus
& perfectus Scirrhus est. Sed forsitan nihil prohibet,
nondum absolutum Scirrhum etiam non purum &
nothum appellare. Aut si minus hoc placet, potest
porro diuidi Scirrhus in purum ac verum, ac impu-
rum & spurium, purusque nominari, qui ex sola me-
lancholia aut pituita crassa ortum habet; impurus
autem ac nothus, qui alium humorem admixtum ha-
bet, vnde appellatur Scirrhus phlegmonodes, aut
Scirrhus canerosus. Afferunt quidam & aliam Scir-
rhi differentiam, ex partibus in quibus hæret. Etsi
enim Scirrhus in plerisque partibus nullam peculia-
riam habet appellationem, sed saltem adiuncto
partis affectæ nomine definitur, vt Scirrhus hepatis,
Lienis: tamen in quibusdam partibus propriam ap-
pellationem habet. In neruis enim appellatur gan-
glion, in glandulis struma, in articulis porus, de
quibus suo loco.

Signa

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Scirrhus ex duobus præcipue signis, duritie nimirum & doloris priuatione: quibus & hoc accedit, quod, quando premitur, sensu caret, & nunc planè absolutus & cõfirmatus est Scirrhus. Nõ verò mirum est, non sentire partem scirrho affectam, aut certè exiguū sensum in Scirrho esse. Nam & influxus spirituum naturalium ob materiam impactā & infixam prohibetur, & ipsa membri temperies ita est mutata, ut pars planè stupeat. Addunt alii & alia signa: colorè nigricantem & liuidū, qui ramen solum scirrhū ex humore melancholico orti signum est; tactu etiam percipitur temperies valde frigida, ob humorem crassum & frigidum.

Differentia.

Differentia. Differentiæ desumuntur ex sensu hebeti & nullo. Si enim nullus adsit sensus, legitimus & absolutus iā scirrhus est: si verò aliquis adhuc sensus supersit, nõ legitimus. Addunt & quidam, quod in legitimo scirrho pili supra partem crescant. An ex pituita vel melancholia ortum habeat, discernit color, qui in pituita subalbidus, hinc nigricans & liuidus est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Euentum quod attinet, scirrhus, qui planè omni sensu destituitur, non curatur.

2. Scirrhus verò, qui omni sensu non destituitur, etsi incurabilis non sit omnino, præcipue si ab initio commoda remedia adhibeantur: tamen ita facile non curatur, præsertim si in parte aliquā nobiliore, ut Epate vel etiam liene hæreat: cum epar & lien tā fortia medicamenta, qualia ad scirrhū, perfectè induratum requiruntur, vix sustineant, debilia autem parum proficiant.

3. Si aliqua in Scirrho curationis spes sit, illa tamen nõ nisi lōgo tempore perfici potest. Materiam enim crassam, frigidam & duram emollire non ita facile est, & non nisi paulatim & longiore tempore hoc fieri potest.

4. Duplici autem via curantur scirrhī, vel per resolutionem & discussionem, vel per maturationē & suppurationem. Suppurantur scirrhī rariūs, & quidē cum periculo. Facile enim, dum suppurantur, in cancrōs, præcipue qui ab humore melancholico fiunt, abeunt.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque curam attinet, etsi tumor iam planè factus sit, & maximè in curatione causæ cõtinentis sit habenda ratio, dandaque opera, ut per topica illa amoueatur: tamē etiam antecedens planè nõ negligenda est, & prouidendum, ne malum nouā materia suppeditata augeatur.

Quapropter primò vitanda omnia, quæ sanguinem crassum generant, & tales cibi eligendi sūt, qui faciles coctu sunt, & bonum nutrimentum suppeditant, quique ad humidum declinant.

Secundò humores seu pituitosi seu melancholici, prius tamen preparati, conuenientibus medicamentis euacuandi sunt, de quibus alibi dictum.

Tertiò verò atque præcipue laborandū, ut causa continens & materia, quæ Scirrhū facit, tollatur. Est autē repellentibus hic nullus locus. Cum enim materia sit crassa & frigida, repellentibus nõ cedit, sed corū vñ amplius increasatur, partiq; quasi impingitur. Neq; etiam cõueniūt medicamenta quæ valde calefaciūt & siccant; siquidem per hæc materia magis tantum induratur. Sed medicamenta, quæ cõmodè adhibētur, sunt, quæ vim habent emolliendi, quod induratum est, & quæ postea illud, quod emolliū est,

Dan. Sennert. Tom. I I I.

discutiunt. Malactica nimirum medicamenta sūt applicanda, quæ calidum temperamentū habent, mediocriter tamen, non valde exiccantia, sed nec manifestè humectantia, verum quæ mediam quādā quasi naturam inter humectantia & siccantia obtinent, & indurata substantiæ veluti quādā fusionem moluntur. Talia sunt, ol. amygd. dulc. ol. chamamel. lil. alb. adeps gallinaceus, anserinus, suillus, medulla vitulina, ceruina, mucilag. radic. althææ, semen lini, fœnigr. vt & ipsa althæa, malua, semen lini, fœnigr. radix lil. alb. branca vrsina, carica, cera. Quibus fortiora sunt, adeps vrsinus, ol. vetus, bdellium, styrax liquida, pix liquida, resina pinguis, ammoniacum, galbanum. Videndū autem quando mitiora, aut quādo fortiora vsurpanda sunt. In recenti scirrho mitioribus vtendum est: in inueterato verò & indurato valentiora vsurpanda. Deinde ipsū quoq; corpus & pars affecta cõsiderāda. Corpori enim duro fortiora medicamenta applicanda: teneris & mollioribus mitiora cõueniunt. Pars si sit durior & densior, vt si Scirrhus sit in tendine aut ligamēto, valentioribus vtendum est. In genere verò hoc tenendū, vt cautè Scirrhos tractemus. Nā si plus æquo resoluentia adhibeamus, vt iam ante quoq; dictum est, in lapideam planè duritiem abit Scirrhus. Si verò in emolliēdo nimij simus, metus est, ne scirrhus in cācrū degeneret. Quapropter tutū est, antiquorū hac in re consiliū sequi, vt nullū vel tātum siccandi, vel tantum humectandi vim habens medicamentū solum vsurpemus; sed alternis vicibus emollientia & discutientia adhibeamus, vel emollientia cū digerētibus misceamus. In hunc vsū Galen. laudat fortū ex aceto per lapidem ignitum hoc modo. Foueatur pars decocto althææ, maluæ, brancæ vrsinæ, sem. fœnigr. lini & simil. emollientiū. Postea sumatur pyrites, vel lapidis molaris frustū, & ignitū in acetū iniiciatur, vel acetum lapidi illi ignito infundatur, & vapor aceti membro affecto excipiat. Deinde iterum emollientia adhibeantur: quæ medicamenta plurib. vicibus repeti debent. Hac ratione desperati ferè scirrhī curantur. Si autē tādiosū sit per vices medicamentis hisce vtī, misceantur illa. Hoc enim modo eodem tempore & simul emolliatur tumor, & quod emolliū est, per halitum discutitur. In quem vsū ex supra memoratis simplicibus varia componi possunt medicamenta.

Vt ℥ butyr sine sale, colophon. cera ana q. libet. Misc. Vel ℥ farina fœnigræ. sem. lini, radic. althææ, puluer. rad. alth. ana Vnc. j.

Coq. postea adde butyr. rec. Vnc. iij. styrac. liquid. bdellij, ammoniac. aceto solutorum ana Vnc. ij. Misc.

Vel ℥. rad. althææ, lil. alb. coctarum contusar. ana Vnc. iij. caricarum pinguium coctarum vj. ammoniac. bdell. aceto solutor. ana Vnc. j. styrac. liquid. Vnc. ij. adip. anserin. gallinac. medull. crurum vitul. ana Vnc. iij. ol. lil. alb. chamamel. cera, ana q. s.

F. Empl.

Vel ℥. farina fabar. sem. fœnigr. lini ana Drach. vj. rad. alth. Vnc. j. picis Drach. v. adip. anser. ana q. s.

F. Empl.

Vel ℥. mucilag. rad. althææ, fœnigr. ana Vnc. j. caricar. ping. Vnc. iij. ol. lil. alb. chamamel. lini, ana Vnc. ij. pingued. gallin. anser. porci, seu caprin. terebinth. lithargyri auri ana Vnc. iij.

Coq. omnia vsq; ad consumt. humidit. & cum cere s. q. addendo ammoniaci, galban. aceto solutor. ana Drach. iij. rad. ireos trite Drach. ij. F. Empl.

Vel ℥. ammon. bdell. galban. opopanax. styrac. liquid. aceto solutor. ana Vnc. j. lithargyri auri Drach. x. Bulliant in aceto. Postea adde pyrethri, sulphuris vini ana Vnc. ij. ol. lil. alb. cera ana q. s. F. Empl.

Verum in administrandis hisce medicamentis semper attendendū, an à pituitā, an verò ab humore melancholico ortus sit Scirrhus. Nā si ab humore melā-

A a

cholicq.

cholico ortum habeat,cautiùs tractandus est,quàm si à pituita sit progenitus,ne in cancrum abeat, & præcipuè si ad suppurationem spectat, cauendum, ne calidis medicamentis nimium irritetur.

CAPVT XX.

De Cancro.

Cancer.

EX humore adusto seu atra bile Cancer, Græcis, καρκίνος & καρκίνωμα, generatur, ita dictus, quoniam similitudine cancrum aquaticum referat. Celsus tamen inter καρκίνωμα & càcrum discernere videtur. Libro enim 5. cap. 28. morbum, de quo hoc capite agimus, solum καρκίνωμα appellat. Eodem verò libro, cap. 16. Cancrì nomen pro genere ad quendam serpentia vlcera ponit, sub quo & Erysipelas vlceratū, & gangrēnā & sphacelū comprehendit. Alii tamen Medici omnes καρκίνωμα & cancrì vocabulis pro Synonymis vtuntur. Est enim Cancer tumor p. n. à bile atra ortum habens, rotundus, colore liuidus, aut subniger, dolens, qui venis circumcirca turgidis atque repletis pedes cancrì refert.

Causse.

Causse.

Causa Cancrì est atra bilis, in quā vel flaua bilis, vel humor melancholicus degenerauit propter vstionem. Nam humor melancholicus, cum adhuc naturalis est & nondum vstus, non cancrum efficit, sed alterā Scirrhi speciem: verum ab atra bile & adusta solum, quā in venis hæret, nec ob crassitiem penetrare potest, in exiles illos meatus, sicut humor melancholicus, qui Scirrhum efficit, Càcer excitatur. Est verò huius atræ bilis quædā differentia. Mitior enim alia est, seu minus calida & acris; alia verò acrior, & calidior. Quæ mitior est, Cancrū latentē & nō exulceratū efficit: quæ vero calidior & acrior est, Cancrum exulceratum excitat. Acrior autē est bilis atra, prout magis adurit, vel ex humore acriore oritur. Vnde quæ ex flauā bile adusta proficiscitur, peior est quàm quæ ex humore melancholico. Et quo diutius in loco affecto subsistit, ac magis putrescit, & adurit, eo deterior redditur. Hinc quoque humor melancholicus naturalis, qui primò Scirrhum excitat, si diu in parte hæreat, ac tum imprimis si minus cautè medicamentis calefacientibus & humectantibus tractetur, postea cancrū excitat. Siue autem sine vlcere sit cancer, sitque bilis atra mitior, siue exulceratus, & causa acrior, febre tamen per se (nam ex accidente superuenire potest) caret. Interim ipse cancer Tumor calidus est. Quanquam enim nonnulli dubitāt, an Cancer inter calidos vel frigidos tumores referendus sit, vt & an bilis atra sit calidus vel frigidus humor; & ab Arabibus Cancer inter humores frigidos recēseatur, atque eò inclinare videatur Galenus, lib. de atra bile, cap. 4. & 2. ad Glauc. cap. 10. tamen rectissime cū Galeno, lib. de tumoribus, cap. 8. 10. 11. inter tumores calidos refertur, cum non ex humore melancholico frigido & sicco, sed ex atra bile calida & sicca ortum habeat.

Quanquam enim melancholicus humor primam huic tumori occasionem præbere potest: tamen ex eo non fit Cancer, nisi humor melancholicus in atram bilem degeneret & abeat, siue hoc fiat in vasis, siue in parte affecta, sicut interdum Scirrhum, qui ab humore melancholico producit, in Cancrum abire posse, modò diximus. Atque hæc coniuncta Cancrì causa est. Atra nimirū bilis, humor calidus & siccus, acer, salsus, cuncta corrodens & corrumpēs, ex feruore aliorū humorū, cessante iam feruore, aut saltem nō adeo vigente, vt febrem, sicut in phle-

gmone & erysipelate fieri solet, excitaret, genitus.

Generatur autem etiam aliis de causis. Interdum enim calidior intemperies humorem adurit, & atrā bilem generat: interdum cibi & alimenta ad talem humorem generandū idonea, in crebro lōgiore vsū bilis atræ causa fiunt: interdū ipse Lien imbecillior, & quicquid de Melancholico generato humore ad se minimè trahere potens, humorem hunc in corpore relinquit, qui in corpore detentus adurit. Idem quoque accidit, si vel menses supprimantur, vel hæmorrhoides obstruantur.

Nascitur quidē cancer in omnibus partibus externis & internis, præcipuè tamen, vt habet Celsus, l. 5. c. 28. in partibus superioribus, circa faciē, nares, aures, labia, mammas fœminarum, quæ imprimis ob laxitatem humorem illum faciliè recipiunt, & ob consensū quem cū vtero habēt, illos humores vitiosos qui per vterū expurgari debebant promptè admitūt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Inter initia Cancer adeò faciliè non cognoscitur cum primò vix ciceris aut fabæ magnitudinē æquet, postea verò ubi incrementum sumit, & in maiorem molem attollitur, tam euidentia & grauius signa ac symptomata habet, vt à quolibet faciliè agnosci possit. Est enim Tumor hic durus, colorem habet plumbeū vel liuidū, seu nigricantem, aliàs tamen magis, aliàs minus pro diuersitate materiæ. Adest dolor, qui quidem et si aliàs sit maior, aliàs minor, nunquam tamē in càcro planè abest. Adest caliditas, pulsatio, & circumcirca in orbem quasi venas nigro sanguine distentas & turgidas habet. Et si verò cū cancro aliquā cognationē habet Scirrhus ab humore melancholico ortus, tamen per signa faciliè ab eo discerni potest. Nam cancer habet dolorem coniunctū, & pulsationem cū aliquā caliditate, ac plerumq; ex se incipit, subitoq; incrementum sumit, ita vt ex minimā quantitate in maximam molem excrescat, humorq; maximā ex parte in venis residet, quæ refertæ pedes & brachia cancrì referunt. In Scirrho verò dolor nullus apparet, & vt plurimum ex aliorum tumorū permutatione originem habet Scirrhus, humorque qui Scirrhum efficit, non in venis præcipuè, sed in spatiiis & poris partium residet, vnde etiam venæ non amplæ sunt & turgidæ, & tardius quam cancer incrementum sumit. Vlceratus autem si sit iam cancer, vlcus est fœtidum & sordidum, labia sunt tumida, crassa & liuida.

Prognostica.

Prognostica.

1. In genere Cancer omnis est morbus grauis & periculofus qui rarò curatur. Causas enim eius nimis crassæ, pertinax & maligna est, & non rarò etiam profundas venas occupauit, vt nec purgatione corporis, nec replentibus, nec discutiētibus, nec sectione, nec vstione tolli possit; sed remedia mitiora cōtemnat, fortioribus exasperetur.

2. Quibus occulti cancrì adsunt, non curare melius: curati enim citius intereūt; non curati verò lōgiōrē tempore viuunt. Hippoc. 6. aph. 30. Nam cancrì antea non exulcerati, medicamentis faciliè exulcerari possunt.

3. Quibus item sunt cancrì in cavitatē corporis, aut palato, sede, vtero, si secantur aut vrantur, vlcera cicatrice induci non possunt. Sed homines affligenti curatione vsque ad mortem excarnificantur, qui citra curationem longiore tempore, & commodiori molestiā vita transēgessēt, vt habet Galen. ibid.

4. Eos itaque tantum, qui in sūma corporis parte sūt, aggredi licet, & quidē tutius inter initia, cum exigui adhuc sunt, medicamentis curari possunt: cum verò

verò iam magni euaserunt, sine manus operâ non curantur, & quidè solum, si in talibus partibus quæ resicare & exurere cum radicibus, id est, venis illis sanguine adusto plenis, possis hæreant.

5. Cum enim magnam partem occupauerit Cancr, aut hæret in parte nobiliore vel aliâ, quæ commodè excindi vel exuri non potest, incurabilis est.

6. Imò in vniuersum plerumque existimant, Cancrum confirmatum & exulceratum nullum curari posse. Et obseruatū est sapius, quamuis excisi & aliquando curati fuerint cancri in exterioribus, eosdem tamen postea rediisse in eadē vel etiam in aliis partibus, vt Cancro in mammis curato, alium in vtero subortum fuisse. Satiùs igitur fuerit, cãcros iam inueteratos & maiores eatenus curare, vt eorum augmentum prohibeatur.

[¶ Cardanus, lib. 1. de Venen. cap. 12. cancrum non contagiosum esse affirmat; affirmationis tamē rationem nullam affert, sed, vt rem manifestam id præsupponit. Nec, quantum memini, scio aliquem, qui inter morbos contagiosos cancrum retulerit: facit tamen id Zacutus Lusitanus, de Prax. Med. Adm. lib. 1. obseru. 113. Idque probare cõatur ratione & experientiâ. Rationes sunt, 1. quia in cancro exulcerato putredo & fœtor quasi cadaueralis adest, qui virulentia suâ vicinum corpus inquinat. 2. est, quia cancer idem morbus est cum elephantiasi, & lepra vnius membri: Elephantiasis autem est maximè contagiosa. Verum rationes hæ non satis concludunt. Primò enim non omnia putrida & fœrida cõtagiosa sunt. Etenim in gagrēna & sphacelo maxima putredo & fœtor est; non tamen alius inde inficitur. Deinde etsi cancer aliquam cum elephantiasi similitudinem habet: tamen diuersi affectus sunt, vt rectè all. l. Cardanus statuit. Ideòque experientia cõsulenda. Talem autem experientiam all. l. affert Zacutus, cum scribit: Pauperulam quandam mulierem, cum cancrum vlcera tum in mamillâ multis annis gegeret, in lectulo decubuisse cum tribus filiis, omnēque simili contagio affectos esse. Atque eâ mortuâ post 5. annos, duos hoc morbo cõfectos è vita emigrasse, tertium robustiorem, abscisso Chirurghi manu cancro, magno labore sanatum fuisse. Verum cum vnum hoc exemplum sit, experientia ampliùs cõsulenda. Posset enim hîc obiici, filios illos morbū hunc non contagio, sed hæreditariâ infectione contraxisse.]

Curatio.

Curationem itaque Cancr non exulcerati quod attinet, primò ante omnia, (quod quidem omnibus Cancris competit) danda diligens opera, ne atra bilis generetur, & quæ in corpore est, euacuetur. Non generatur atra bilis & humor melancholicus, si æger iis cibis abstineat, qui humori atro naturam præbere possunt: vt sunt omnia crassa, feculenta, salsa, amara; vt sunt caseus vetus, carnes crassæ, vetustæ, salsæ, aut fumo induratæ, allium, cepæ, sinapi, piper, & alia aromata; atque alia etiam vitæ, quæ ad humoris atrii generationem faciunt, vt sūt tristitia, mœror, vigiliæ & similia. Quin potius vtatur æger victu modicè humectante & refrigerante, vt prisanâ hordeacâ, lactucâ, maluâ, borragine, cichorio, quat. sem. frigid. carne vitulinâ, veruecinâ, hædinâ, pullis gallinarum, ouis sorbilibus, piscibus saxatilibus, sero lactis caprini.

Deinde si quis etiam in corpore generatus est humor adustus, euacuetur. Sanguis igitur primū, si opus, mittendus est, & vena aperienda. In fœminis conuenientissima est mensium prouocatio: in viris hæmorrhoides aperiatur, si fieri possit. Postea expurgetur corpus medicamentis atrum humorem euacuantibus, inter quæ præcipuè commendatur epi-

Dan. Sennert. Tom. I I I.

thymum, veratrum nigrum, fumaria, & quæ inde fiunt composita pil. de fumar. confectio Hamech. Vt autem feliciùs succedat purgatio, humor ille crassus prius præparandus, imò cum vnicâ vice totus euacuari nequeat, sapius per vices sunt repetenda purgantia & præparantia Conueniunt autem huic affectui Sir. de pomis, de fumar. de succo borrag. bugloss. de lupulo, aut aliis hisce similibus medicamentis. Neque etiâ inutile est, cor & hepar roborare, & si qua eis intaperies inducta est, eam emendare, per medicamenta ex borrag. bugloss. rosas, citro, santalis, corallis, margarit. gemmis, aliisque ex hisce confectis medicamentis.

Iam ad ipsam partem affectam accedendum est, & 1. per Topica, materia quæ influxit, repetenda non nihil, & discutienda; parsque confirmanda est, atque medicamenta, quæ reprimendi, roborandi, & discutiendi vim habet, applicanda sūt: hac enim ratione, id quod generatum est cancri, tollitur, & prohibetur augmentum eiusdem. Habeant autem illa medicamenta vires mediocres, & non sint mordacia. Nam nimis imbecilla si sint medicamenta, nihil opis afferunt: valētiora tenuiores quidem partes vel reprimunt vel discutiunt, crassas verò non solum relinquunt, sed etiam ad discutiendum, postea ineptiores reddunt. Conueniunt in hunc vsum decoctum aut succus Solani, omniumque specierum intybi. Imprimis verò commendant cochlearum carnes elixæ, cancri fluuiatiles, præcipuè verò ranæ virides, è quibus oleum præstantissimum, ad dolorem leniendum, cancrumque sanandum hoc modo per descensum destillatur: L. rana virides in arund. vel aquis puris degentes earum ora butyro repleantur, & postea indantur in ollam fictilem vitreata in fundo multis foraminibus pertusam. Ea olla alteri ollæ terræ infossæ & inclusæ imponatur, atque tam quæ alteri ollæ infistit, diligenter oblinatur, ne quid exhalet. Postea ignis circa ollam in orbem accendatur, & oleum in inferiorem ollam destillabit, quod colligendum & cum pulu. ranarum ad vnguentum conficiendum misceri potest. Alii ex cineribus cancrorum cum sem. coriandr. & ol. ros. vnguentum cõficiunt. Valēt & metallica hîc pleraque lota & non mordicantia, vt plumbum, tutia seu pompholyx, lithargyrum, cerussa, & niim. Plumbum summè ab omnibus commendatur quocunque etiam modo administratur: vnde omnia medicamenta, quæ Cancro applicanda sunt, commodissimè cõficiuntur in mortario plumbeo, cum pistillo plumbeo, de duo consulatur Galen. lib. 9. de simpl. fac. c. de plumbo. Commodè itaque adhibetur, vnguentum de plumbo, quod fit si duæ tabulæ plumbeæ quib. ol. ros. infusum sit, tam diu confricentur, donec oleum nigrescat, & linimenti consistentiam acquirat; aut si mortario plumbeo ol. rosac. pistillo plumbeo tam diu ducatur, donec similiter nigrescat & crassescat.

Vel L. ol. rosac. Vnc. ij. succi è fructu Solani Vnc. is. cerussa lota, plumbi vsti & loti ana Drach. j. lithargyri, thuris, pompholyg. ana. Drach. ss. cera alba q. s.

F. Vnguentum.

Vel L. terra sigill. boli armē cerussa ana Vnc. ss. tutia præp. Drach. ij. pulu. ranar. virid. Drach. iij. lithargyri Drach. is. ol. ros. Vnc. is. è ranis Vnc. j. aceti Drach. vj. cera q. s. Diu agitentur in mortario plumbeo & F. Vnguentum.

Atque hæc tutior curandi cancrs occultos & nōdum exulceratos ratio est. Quanquam autē Auicenn. minores cãcros, & qui apprehēdi possunt, radicis excindere, & factâ excisione crassiorē sanguinem circūquaque exprimere, posteaq; locū cauterio inurere iubeat, vt vstione reliquæ absumatur, membrū roboretur, ac hæmorrhagia prohibeatur: tamen periculo eâ curatio nō caret, & meminisse oportet, aph. 30. sect. 6. supra alleg. Cãcer enim imprimis maior

Aa

Cancer exulcerati Curatio.

si totius excindatur, statim magna hæmorrhagia incisæ venis & arteriis sequitur, quæ si laqueo intercipiuntur, dolor in aliis partibus insignis excitabitur, si adurantur, etiam non fiet sine incommodo; & nihilominus periculum est, ne reuertatur.

Vlceratum verò Cancrum etsi non attingendum plurimi existimant, tamen cum inhumanum sit, egrum etiam in tali morbo auxilio destituere, duplex à Medicis traditur curandi cancos exulceratos ratio, vna vera, quæ ad ipsius canceri remotionem tendit, alia saltem palliativa ut loquuntur, quæ cancro quasi blanditur, eumque lenit, ut æger cum minore molestia vitam transigat. Vera cura perficitur vel incisione, vel vitione, vel adurentibus medicamentis, quæ quidem adhibetur potissimum, si cancer non sit ita magnus, vel in iis partibus, ut sine periculo excindi aut aduri possit. Amputandus autem est Cancer ad viuum vsque, ut quicquid vitiosum est tollatur, neque vllius contagii metus relinquatur. Atque interdum sola sectio sufficit, eaq; totus Cancer radicitus extirpari potest. Facta amputatione sanguis non antea suppressendus, quam constet, omnem illum vitiosum & corruptum à venis effluxisse: postea linamenta sicca parti incisæ apponenda, vlcusque concoquendum, mundificandum, carnem replendum, & cicatrice claudendum est. Aliquando verò si cancer sit nimis magnus, & maiora quoque & profundiora vasa atrabilis occupauerit, sola sectio non sufficit, sed vstio præterea est adhibenda. Primum itaque cute illa detracta, ipsa pars cancrofa cum omnibus venis nigricantibus, quantum quidem fieri potest, excimenda est, sanguis itidem pro virium ratione non mox suppressendus, sed etiam exprimendus, ut bilis atra tota ex venis effluat: Postea locus ferro candente adurendus, ut hæmorrhagia sistatur, & reliquæ materiæ malignæ absumantur. Tandem ea, quæ crustam tollunt, vlcus mundant, carnem generant, cicatricem inducunt, sunt adhibenda. Alii verò, ne ob hæmorrhagiam eger periclitetur, aut cum sanguine vitam effundat, & ne fluxione sanguinis in operatione Chirurgus impediatur, non similiter totum Cancrum amputant, & postea totum demum adurant, sed primum aliquam ipsius partem excindunt, & sanguine, quantum satis elapso, eam partem adurant, deinde iterum aliquam partem amputant, eamque rursus adurant, atque hoc modo per vices repetita sectione & vitione totam partem cancro affectam tollunt. Exuri quoque potest Cancer medicamentis causticis, inter quæ commendatur Arsenicum sublimatum: sed locorum circumstantium specialiter habenda est ratio, neque arsenicum crudum ita sine periculo adhibetur. Tutius est Arsenicum, quod cum ☉ funditur & figitur.

Cum autem de recidiva, metus in primis Medicis sit, repetenda sæpius medicamenta quæ atram bilem euacuant & hæmorrhoides ac menses euocandi vim habent, in quorum defectu nonnulli fonticulos excitant. Non solum verò medicamenta atram bilem præparantia & purgantia exhiberi possunt, sed ea quoque, quæ venenis aduersantur, totiusque substantiæ ratione prodesse creduntur, & antidotorum rationem obtinent. Hinc exhibetur theriaca & mithridaticum cum borrag. cichor. & acerosæ succo vel syrupo, ius cancorum stuartilium ex lacte asinino, antidotus de sanguinibus.

Antonius Chalmetæus in omni cancro hanc aquam commendat; quæ etiâ 9. diebus ante excisionem vititur.

℞. tapfe barbati, rad. scrofular. ana Vnc. ij. silipendul. ceterack. herba Rob. agrimon. tormentill. scabios. caryophyllatæ, linaria ana M. j. sem. vrtice Drach. iij. flor. sambuci, rorismar. ana P. j.

F. decocto, quæ saccharo dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magna postea forma cataplasmatas apponi potest.

Altera curandi cancrum ratio est, quæ fit per curam fucatam aut palliativam, qua saltem datur opera, ne is augeatur, dolorque eius leniatur, ut sine minore cruciatu & molestia æger vitam protrahere possit. Talia medicamenta sunt, quæ non putrefaciunt, nec mordicant partem, sed moderatè siccant & refrigerant, qualia supra sunt proposita, & videri etiam plura possunt, lib. 4. pract. part. 3. sect. 1. cap. 7.

Lupus, & Noli me tangere.

Ad cancrum referendi, aut cettè cancro subiungendi sunt tumores seu vlceres, quæ vulgò *Noli me tangere* & *Lupum* nominant.

Cancrum verum nonnulli in tres species diuidunt, in Cancrum absolute ita in specie à Græcis & Romanis dictum & vulgò notum, in *Noli me tangere*, & *Lupum*. Et *Noli me tangere* quidem nominant, cum in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oritur tumor vel vlcus exulcerati canceri speciem referens, lentè initio crescens, quod, ut Theodoricus inquit, quasi pustula parua toto anno manet, qui alius minus serpit, quam Cancer, & Rogerius, cap. 5. scribit, Cancrum plus corrodere vno die, quam *Noli me tangere* in vno mense. Ita autem dicitur, vel quod non debeat fricari, cum quo plus manu tangitur & fricatur, eo deterius redditur, vel quia contagiosum malum est, vel quia remediis exasperatur potius, quam mitigatur, & in sanas partes serpit.

Lupum verò appellant, si in tibiis, & cruribus sit. In reliquis verò corporis partibus etsi eiusdem sit prauitatis, *Lupum* absolute nominari non censent. In medio tamen corporis nascentem, alii cingulum vocant, ut ait Guido, serm. 7. tract. 4. summ. 1. cap. 24. Ob vehementem autem erosionem & exsionem ita appellatur. Vulgus inde etiam nominari existimat, quoniam videlicet carnem gallinarum, imò & alias carnes instar famelici *Lupi* absumat. Fatuitatem quidè appellat hæc opinionem Io. Philippus Ingrassias. Verum tale quid fieri à multis refertur, & confirmat id historia quam habet Mauritius Cordæus, in lib. 1. Hippocr. de muliebrib. comm. 7. Nobili, inquit, cuidam & electæ mulieri prope Castellam Neuenem degenti tota pars faciei dextra cancro eoque exulcerato obsessa fuit diutissime, & senis exagitata cruciatibus. A Medicis frustra petitis auxiliis, tum Gallis & Italis, tum etiam Germanis & Hispanis, exterisque aliis quibusque, vulgaris cuiusdam barbitonsoris remedio hoc sequenti & empovisto sanata fuit. Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidebat & latas, quas sapiensculè commutando interdum admonebat parti affectæ. Ab hoc unico tandem remedio sanitatem pristinam recuperavit.

Manardus, lib. 7. cap. 1. *Lupum* & *Noli me tangere* ad Phagedænas refert.

CAP V T XXI.

De Tumore aquoso.

Oriantur etiam ab humore aquoso & seroso varia tumorum genera, & ab eo, nunc totum corpus, nunc certæ partes intumescunt, cuius generis Hydrops, Hydrocephalus, Hydrops pulmonis & pectoris, Hydromphalus, Hydrocele, Hydrops vteri; de quibus cum suis locis iam actum sit, hic saltem in genere quædam de tumore aquoso dicemus.

Causæ.

Causa nimirum proxima tumorum aquosorum, est aquosi vel serosi humoris in parte aliqua collectio. Quibus autem de causis, aquosi & serosi humores colligantur;

Lupus tolli me tangere.

Tumor aquosus.

Causa.

colligantur, de hydropo dictum. Colligitur verò humor aquosus & serosus in parte aliqua laxa, vel cavitatem habente.

Signa Diagnostica.

Tumores aquosi sunt molles, laxi, sine dolore. Si premuntur, prementis digiti vestigium non remanet, & si ad lucem vel candelam eos spectare detur, pelliculi ferè apparent.

Prognostica.

1. Ipsi tumores aquosi periculosi non sunt, qui à nullo viscerum vitio foveantur.
2. Qui verò à lienis vel hepatis vitio ortum habent, etsi per se periculosi non sunt, viscerum tamen malè affectionum ratione periculum minantur.
3. Etsi tumores aquosi periculosi non sunt: tamen difficulter curantur, cum humor coctionem non recipiat, & tardius discutatur.

Curatio.

Vt curatio rectè perficiatur, humor aquosus, qui tumorem fouet, euacuandus, & ne in corpore generetur, cauendum, ipse verò humor, qui in parte affecta, est euacuandus.

Primò ergo aquosi & serosi humores per aluum, urinam, & sudores euacuandi, præstandumque, vt *ἡσυχία* & insensibilis transpiratio libera sit.

Secundò, si quod vitium visceris alicuius coctioni destinati adsit, à quo aquosus humor suppeditatur, illud corrigendum, de quo suo loco dictum.

Tertiò, materia aquosa, proxima & continens tumoris causâ euacuanda; quod perficitur vel insensibiliter, resoluentibus & digerentibus atque exsiccantibus; vel sensibilibus, tumoris aperiione & materiae effusione. Discutiunt, resoluunt & exsiccant aquosos humores, *ruta, ebulus, sambucus, chamamelum, anethum, rad. iridis, aristolochia, bacca lauri, farina fabarum, orobi, cineres, sal. sulphur, ammoniacum, bdellium.*

Vt *℥. fol. ruta, sambuci, ebuli, fl. chamamel. ana M. j. baccar lauri Vnc. ij.*

Coqu. in lixiuio & vino pro fomento.

Postea *℥. salis niri Vnc. β. sulphuris Drach. iij. pulu. bacc. lauri Vnc. j. ammoniaci Vnc. β. ol. rutacei, cera ana q. s. F. Linimentum.*

Si verò materia discuti non possit, tumor aperiatur, & ea effundatur.

Dieta.

Dieta talis instituat, quæ aquosis humoribus nullo modo materiam suppeditat, & ad causas collectionis humoris aquosi comparata sit; de quo suo loco dictum.

C A P V T X X I I.

De Exanthematibus, Echymatibus, Papulis, Pustulis, Phlyctenibus, & Eczematibus.

Verum rarò vnus humor tumore aliquè excitat, sed plerumque plures humores mixti, & inprimis biliosi, falsi & serosi humores mixti interdum & atra bilis, varia tuberculorum genera excitat, de quibus iam dicemus, vbi in nominibus explicandis, non parua occurrit difficultas. *Ἐξανθήματα* primò & *ἑξάνθησις*, quasi efflorescentie, dicuntur, quod florù instar in cute erumpunt. Hippocrates, 3. epid. comm. 3. text. 51.

Dan. Sennert. Tom. I. l. I.

etiam *ἐκθύματα* nominat, quod *ἐκθύειν*, id est, erumpere, quod impetuosè erumpunt, vt Galenus, in comm. explicat. Plinius, lib. 24. cap. 4. & lib. 26. cap.

11. Eruptiones nominat. Videtur autem Exanthematum nomen generale esse, vt, quicquid spontè in cutè erumpit, comprehendat, nec certa tuberculorù species est, vnde etiam nominatur exanthemata sublimia, lata, rubra, rotunda, parua, exanthemata sudorum, *ἐκθύματα*. 3. aphor. 20. Exanthematù vocabulo, an Latinum aliquod generale respondeat, dubito. Occurrit quidem papularum & pustularum nomen: verum cum Exanthematum genus duplex sit, vnum, quod colorem cutis saltè mutat, vt sit in febribus petechialibus, alterum in quo tubercula quædam in cute erumpunt, pustularum & papularum nomen non vtrique sed posteriori saltem generi congruere videtur, & papulæ ac pustulæ saltem tubercula significat, in quibus humor aliquis continetur. Papularum tamen nomen specialius, nec eodem modo à Celso & Plinio usurpatum videtur. Plinio quidem, Exanthemata calidiora, & quæ sublimius in acumen eleuantur, papulæ vocantur; quarum tamen cum sint variæ differentiæ, rubræ, feruentes, nigræ, papulæ sudorum, nomen hoc satis generale esse videtur. Celso verò papulæ nomen speciale est, & Græcorum Lichenes, Latinorum Impetiginem significat. Scribit enim, lib. 5. cap. 18. Papulas per minimas pustulas cutem exasperare, rodere, & eadem serpere, atque vbi vitium rotundum incipit, ita in orbem procedere; quæ minus rotunda, difficilius sanescere, & nisi sublata est, in Impetiginem verti. Duas enim, vt Græci, Lichenum species constituit, vnam *ἀργίαν*, id est, feram, alteram mitiorem; feram papulam ieiuna salua defricatâ sanesceret, quæ omnia Græcorum Lichenibus competunt.

Generale etiam videtur. *ἐκθύματα* nomen. Etsi enim nonnulli hydroa seu sudamina solum per *ἐκθύματα* intelligant, alii capiti tantum tribuant: tamen procul dubio est generale nomen, & pustulam vel papulam feruentem, vt nomen indicat, significat.

De Phlyctenibus.

Sed vt de his in specie agamus, primò occurrunt Phlyctenæ. Dicuntur autem *φλύκταινες*, *φλυκτίνες*, *φλυκταίνες*, & *φλύκταινες*, id est, bullire, quod bullire & feruere est, pustulæ & vesiculæ quasi à feruentibus & acerrimis humoribus excitatæ, iis, quæ ab igne vel feruente aqua excitantur, similes. Ab aliis etiam Ignis siluestris appellantur. Arabes Sahafati nominant. Et quidè passim in cute, seu potius epidermide tales pustulæ & vesiculæ nonnunquâ priuatim in oculi cornea tunica erumpunt, de quibus lib. 1. Pract. part. 3. §. 2. cap. 17. dictum. Sepe in eturibus oriuntur, infantibus interdum in toto corpore erumpunt, rarò viris.

Causæ.

Proueniunt Phlyctenæ à bilioso & feruido humore, cum falso & seroso mixto. Quibus autem de causis tales humores generentur, alibi dictum. Nonnunquâ & mulieribus accidunt, ob sanguinem menstruum retentum & corruptum: Ad cutem autem euocatur isti humores, cum quis repente à frigore ad ignem accesserit, vel calido balneo se commiserit, & contra vbi ab æstu, à frigore externo cutis pori contracti fuerint.

Signa Diagnostica.

Vesicæ iis similes, quæ ab igne vel aqua feruida excitantur, subito erumpunt, & quando rumpuntur subflauus humor paulatim effluit: crustulæ obdurecunt, tum decidunt. Ob humoris acrimoniam & feruorem pruritus in cute excitant.

A a 3

Præ

Prognostica.

Prognostica.

1. Phlyctænæ, vt Aëtius, *tetrabibl. 4. ferm. 2. cap. 63.* scribit, biduum aliquando vel triduum durant.
2. Phlyctænæ nisi rectè curentur, aliquando in herpetem degenerant.

Curatio.

Curatio.

Si vitiosi humores tales in corpore abundant, ea primò victus ratio instituenda, quæ tales humores non augeat, sed potius cacochymiam istam corrigat. Deinde humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi sunt.

Topica verò quod attinet, foueantur primò Phlyctænæ decocto lentium, myrti, & malicorii.

Vel $\mathcal{L}$. mucilag. sem. psyllii aq. ros. extr. Vnc. vj. succi portulacæ, solani ana Vnc. ij.

Misc. & locus affectus eo inungatur.

Si non sponte sua rumpantur, & gtauiorem dolorem inferant, acu perforandæ, pustulæque exprimentæ, & vlceri imponatur hoc Cataplasma.

$\mathcal{L}$. farine hordei, lentium, fabar. pulu. cortic gr anator. ana. Vnc. j. Cum ol. ros. q. s.

F. Cataplasma.

Vel $\mathcal{L}$. fol. plantagin. malua, myrti, ana Mj.

Coq. ad mollitiem & per setaceum trajiciantur.

Addde farina hordei, lentium, mica panis albi, ana q. s.

F. Cataplasma.

Vellinimētum ex adipe suillo cum spuma argenti in mortario plumbeo factum imponatur.

Vel $\mathcal{L}$. succi rad. oxylapathi, scabiosæ, ana Vnc. ij. ol. rosac. Vnc. iij. adipis porci veteris Vnc. vj.

Coq. ad suecorum consumptionem.

Postea adde lithargyri auri Vnc. j. $\mathcal{A}$ vini Drach. vj. terebinthina Vnc. β.

Agitentur in mortario plumbeo.

F. Linimentum.

Vel $\mathcal{L}$. lithargyri, $\mathcal{A}$ vini, pulu. myrti ana Vnc. j.

Tere cum aceto & adjecto ol. ros. q. s.

F. Vnguentum.

Plura vide apud Aëtium, *tetrab. 1. ferm. 4. c. 21.*

CAPVT XXIII.

De Varis.

Varis.

P Sydraciis cognata tabernacula sunt Vari, Græcis *ῥοδία* dicta, quoniam scilicet instar ῥόδου, id est, simi dehonestamenta sint faciei, eamque conspurcent. Galenus, *2. meth. med. cap. 2.* inter ea nomina recenset, quæ nec locum affectum repræsentant, neque causam, quæ eas effecit. *Αῖμα* etiam siue *ἀκνὴ*, à quibusdam, teste Aëtio, *tetrab. 2. ferm. 4. cap. 13.* nominantur, quamquam Hermolaus, in *glossemat. in Plinium*, legit *ἀκνὴς*, vt sic affectus huiusmodi vulgò à Græcis nominetur, quoniam maximè vigente ætate fieri cōsueuerit. Celsus, *lib. 6. cap. 5.* scribit: *Pene ineptia sunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed vari lentulaque vulgo noti sunt; eripi tamen feminis cura cultus sui non potest.* Galeno, *5. de comp. med. f. loc. cap. 3.* & *lib. de remed. fac. parabilib. cap. 51.* Ionthos est tumor durus & paruus in faciei cute, à crasso succo cōgregatus. Qui quoniam serosæ humiditatis experts omnino est, idcirco pruriginosus non est, neque ad sui scalptionem stimulans.

Humor hic plerumque alimentarius est, poris cutis sese insinuans. Non rarò tamen humor excrementitius & atrabilarius sanguis admiscetur.

Signa Diagnostica.

Tumorem hunc vulgo notum esse, ex Celso antea diximus.

Prognostica.

1. Nihil periculi habet, vt pro ineptiis putet Celsus, hunc tumorem curare velle.

2. Qui vari ex solo crassiore alimento oriuntur, stabiles sunt. Si verò humor excrementitius iis admisceatur, ichorem tubercula profundunt, & suppurrata in vlcera abeunt.

3. Si rubor sit intensus in facie cum pustulis, malum curatu difficile est, & pæne impossibile: & licet pustulæ remoueantur medicamentis fortibus, rubedo tamen manet, & magis intenditur.

4. Quando rubedo conjuncta est cum inflatione faciei & rauedine vocis, lepræ imminētis signū est.

Curatio.

Curantur hæc tubercula emollientibus, discutientibus, & nisi cedant, etiam erodentibus.

Vt $\mathcal{L}$. farine lupinor. orobi ana Vnc. j. sem. malua ex cortic. rad. ireos ana Drach. ij. salis ammoniaci Drach. j.

Cum mucilag. gummi tragachantha F. Trochisci, qui tempore vsus in lacte dissoluantur.

Vel $\mathcal{L}$. mellis, aceti acerr. ana Vnc. iβ. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. lithargyri auri Drach. iij. terebinth. Vnc. β. ol. commun. q. s. Misc.

Vel amygdalis amaris tritis & cum aceto mixtis, facies vesperi illinatur, & manè lacte abluatur.

Si duriores sint vari.

$\mathcal{L}$. saponis nigri Vnc. β. ammoniaci, thuris, ana Drach. iβ.

Dissoluantur in aqua, vt cerati crassitudinem acquirant.

Vel $\mathcal{L}$. succi oxylapathi Vnc. ij. aceti scillitici Vnc. β. gummi ammoniaci aceto dissol. Drach. ij. boracis Drach. iβ.

alumin. Drach. β. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. rad. oxylapathi, helenij incisæ. ana Vnc. j. fol. hissopti, pulegij ana Vnc. β.

Coq. in aceto ad mollitiem & contundantur minutim. Adde saponis mollis Vnc. β. ammoniaci aceto dissol. Drach. ij. myrrha, thuris, boracis ana Drach. β. Misc.

CAPVT XXIV.

De Sudaminibus, & Sironibus.

S Vdamina, Græcis *ὀσπρία*, sunt exanthemata in summa cute corporis hærentis, granis milii similia, quæ *ἐκκρόσος* cutem exasperant. Nonnulli *ἐκκρόσος* quoque nominari putant. A Plinio, *lib. 23. cap. 4.* papulæ sudorum appellantur. Rhases & Auicenna alaf vel cum articulo alafes siue hafes & alhafes nominant. Affectus familiaris est pueris & iuuenibus, præsertim temperamento calidioribus, qui ætatis tempore nimis mouentur & exercentur, in collo, scapulis, pectore, brachiis, & femoribus, frequentius tamen circa pudenda & anum accidens, vnde Hippocrates, *3. aphor. 21.* cum inter morbos æstiuos refert.

Causæ.

Ortum autem habent Sudamina à sudoribus multis biliosis & mordacibus, qui cutem mordent, scabram reddunt, vlcerosè exasperant, & in ea pruritus excitant. Oriunturque inprimis ætate calida & humida, post vsum calidorum & acriorū, labores maiores, ab habitatione in loco calido & humido ventō minus perscrabili, sudoribus nimis, sordibus & immunditie vestium.

Signa diagnostica.

Tubercula hæc manifesta sunt. In cute enim asperitas

riras & pustulæ pruriginosæ apparent.

Prognosticum.

Prognosticum. Affectus periculosus non est: sed plerumque natura ope sine medicamentorum auxilio curatur.

Curatio.

Curatio. Vestes idcirco adhibeantur munda, crebroque mutantur.

Si affectus sit mitior, solius aq. rosar. aut plantaginis, quibus tamen Camphoræ granum vnum aut alterum addi potest, lotionem curatur.

Si verò grauior sit, & biliosi humores in corpore abundant, ii alterandi & euacuandi.

Postea balneo hoc vtendum.

℞. rad. oxylapathi, lib. alb. ana lb. b. bryonia, Vnc. iij. herba malua, violar. althæa, parietaria, branca vrsina ana fascicul. j. fumarie M. iij. fl. nymphae, ros. rubr. fabar. ana M. j. furfur. lb. ij.

Coq. in aq. dulci pro balneo.

Post balneum, si opus sit, adhibeatur hoc vnguentum.

℞. ol. violar. rosar. nymphae ana lb. b. succi limon. Vnc. iij. lithargyri Vnc. j. cerussæ Vnc. b. camphoræ Drach. j.

Agitentur in mortario.

F. Linimentum.

Prognosticum. Pertinent huc & illæ pustulæ, Germanis *Seuren* dictæ, quæ in vola manus, & plantis pedum oriuntur, in quibus minutissimum quoddam vermiculorum genus sub cuticula latet, quod *Sirones* vel *Chirones* nominant. Nascitur autem in hisce locis potissimum, quod ichores crassiores in scabie sub cuticula loci crassiore detinentur.

Cognoscitur vermiculos hosce in pustulis latere, quod major pruritus quàm aliàs in hisce locis percipitur.

Effodiuntur Chirones plerumque acu. Hinc ne renascantur, locus vino vel aceto, in quo *Sal. alumen* vel *nitrum* dissolutum sit, abluitur; vel lixiuio facto ex cineribus ramorum genistæ aut quercus. Post ablutionem & exsiccationem oblinatur hoc vnguento.

℞. lapathi acuti, scabiosa, absinthij, tanacetij, fol. persicorum, fraxini, hyoscyami, nucis, iugland. ana M. j.

Contundantur omnia, & cum succis istis sumantur axungia veteris porcine lb. ij. bulliant omnia ad consumptionem succorum.

Postea adde picis navalis lb. iij. Colatur totum per pannum.

℞. myrrha, thuris mastichis ana Vnc. ij. Pulueriscentur subtiliter, & imponantur colaturæ, & moueantur cum spatula donec modum vnguenti acquirant. Et quando cum eo operari volueris, tunc Vnc. vj. vnguenti potest addi Vnc. j. argenti vivi extincti cum salina, aut cum albumine oui agitati. Et intra quindenam diem omnem talem, scabiem seu cirones cum pruritu curabis.

C A P. XXV.

Epinyctidibus & Terminthis.

Epinyctides. Epinyctis ita dicitur, ἐπινύκτις, id est, quoniam noctu oritur, vt Galenus, 2. meth. med. cap. 2. & Celsus, lib. 5. cap. 28. tradit. Paulus tamen Aegineta, lib. 4. cap. 9. & Aëtius tetrabib. 4. serm. 2. c. 61. non quod noctu oboritur, sed quoniam noctu vehementius hominem excruciet, sic dici existimant. Verùm vtraque ratio simul constare potest,

& tuberculum hoc noctu nasci, & noctu hominem excruciare. Paulus Aegineta ergo & Aëtius, loco alleg. definiunt Epinyctides, quod sint vlcuscula suâ sponte erumpentia, φλυκταίνοντες, h. e. phlyctæ. nis bullisve similia, subrubra, quibus disruptis cruenta sanies defluit. De die non magnopere excruciant, per noctem verò grauius magis, quàm pro ratione vlceris dolore torquent. Etsi verò Paulus & Aëtius per vlcuscula Epinyctides definiunt: tamen procul dubio pustulas in vlcuscula abeuntes intelligunt. Neque solum ex biliosa & cruenta sanie, sed & aliis humoribus generantur. Ideoque Plinius, lib. 20. cap. 6. pustulas liuentes & noctu inquietantes appellat. Celsus verò, loco alleg. clarissimè eas describit, inquit: Pessima pustula est, quæ ἐπινύκτις vocatur. Ea colore vel sublimida, vel subnigra, vel alba esse consuevit. Circa hanc autem vehemens inflammatio est, reperitur intus exulceratio mucosa. Color est humori suo similis. Dolor ex ea supra magnitudinem eius est, neque enim ea faba maior est. Atque hæc quoque oritur in eminentibus partibus, & ferè noctu. Vnde nomen quoque à Græcis ei ἐπινύκτις impositum est.

Nonnulli Epinyctides Essere Arabum esse putant: sed falluntur, vt ex cap. seq. patebit. Essere enim, nisi sculpatur valde, nullum humorem effundit.

Causa.

Causæ huius tumoris sunt falsus & serosus humor, & pituita, cui modò sanguinis & biliosi ichoris aliquid, modò bilis atræ admiscetur. Vnde etiam color non vniûsmodi est; & ob pituitam admistam pustulâ apertâ mucosa intus exulceratio reperitur. Et omnino humor ferè talis est, qualis carbunculi causa, nisi quod nulla malignitas adest; neque etiam tumor tantus, quantus carbunculo. Neque enim, vt ex Cello dictum, faba maior. Quod verò noctu magis exacerbatur, causa est humor ater, qui noctu magis moueri solet, & frigus nocturnum, quod poros cutis adstringit.

Signa Diagnostica.

Notas huius tumoris addere nou est opus; cum ex descriptione Celsi modò proposita satis cognosci possit.

Prognosticum

Periculosa quidem non sunt ista tubercula, roburque virtutis expellentis significant: molesta tamen sunt ob dolorem, noctuque inquietudinem pariunt, & adustum ac vitiosum succum in corpore redundare significant.

Curatio.

Ideoque vitiosus humor euacuandus: & si sanguis abundet, vena secanda. Simul etiam talis victus ratio instituenda, quæ adustum humorem non generet.

Topica quod attinet, tale balneum, vel lotio institui potest.

℞. malua, violar. parietaria, branca vrsina ana M. iij. solani M. j. sem. althæa, 4. frig. maj. contus. ana Vnc. j.

Coq. in aq. dulci pro Balneo.

Paulus & Aëtius laserpitij liquorem aqua salita commendant, cum absque rosione siccet; vt & cicuta, vel hyoscyami folia cum melle trita Coriandrum item viride & solanum, trita & mixta, vel olea siluestris folia trita.

Vlceribus ex pustulis natis conuenit sequens medicamentum.

℞ cerussa Vnc. ℞ lithargyri Vnc. i℞. sem. fœnigraci Vnc. ℞. rosar. succi endiuia q. s.

Misceantur donec mellis vel linimenti crassitiem acquirant. Ab acribus verò, acidis & falsis abstinendum.

Terminthus

Terminthus

Nonnulli ad Epinyctides & *Terminthum* referunt. Verum quid propriè Terminthos antiquorum fuerit, vix satis constat, nisi quantum ex Galeno habetur, qui *6. epid. comm. 3. text. 37.* scribit: Terminthorum nomen nigras quasdam pustulas in cutibus maximè orientes, à figura coloris, magnitudinique similitudinique, quam cum Terminthorum, id est, cicerum fructu, (ut vulgò vertunt, seu ut alij, & rectius, terebinthi fructu) habent, deriuatum, significare.

CAP. XXVI.

De Effere.

Effere.

Tumoris etiam genus est, in Græcorum & Latinorum scriptis non obuium, sed ab Arabibus propositum, nostris tamen regionibus etiam non infrequens, quod *Effere*, *Sora*, & *Sare* nominant, cum scilicet tubercula parua, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subitò vniuersum corpus occupant, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus, homo demorsus, aut vrticis percussus esset; non ita tamen post longum tempus iterum euanescent, nulloque ichore vel alia humiditate affluente cutis pristinam læuitatem & colorem recuperat. Nonnulli quidem tuberculorum hoc genus ad Epinyctides Græcorum referunt: verum malè. Diuersi enim omnino tumores sunt Epinyctides & Effere; cum Epinyctides humorem ex se effundant, quod non faciunt Effere, quæ sine omni emanante humore euanescent. Præterea Epinyctides, vnde & nomen habent, noctu potissimum affligunt: effere verò rarò noctu erumpunt, sed plerumque de die. Curatio quoque illorum diuersa est.

An Græcis hoc tumoris genus cognitum fuerit, dubium; cum nullum huius tumoris proprium genus in eorum scriptis occurrat; nisi quis forsàn ad exanthemata vlcis expertia id referre velit.

Serapio, *5. breuiarij cap. 8.* duplex huius tumoris genus constituit, pro causarum ratione differens. Vnum ex sanguine bilioso deducit; alterum ex phlegmate falso nitroso, sed rarius. Alij, cum nulla humiditas affluat, ab habitu vel vapore sanguinis feruidi, vel biliosorum & falsorum humorum mistione, hoc tumorum genus oriri statuunt.

Causa.

Causa.

Cui serosorum humorum natura nota est, ille non negauerit, à serosis humoribus talia tubercula excitari posse, utpote qui acres & valde mobiles sunt, & facile etiam euanescent ac discutiuntur. Quod confirmat & illud, quod venæ sectione, quæ potissimum efferuescentiam serosæ partis in sanguine coëctet, hoc malum in primis tollitur. Esse tamen huius serosi humoris non vnā differentiam sed nunc serum hoc esse mitius, nunc acrius & feruidius, nunc tenuius, nunc crassius, pruritus, qui nunc major, nunc minor est, docet; sicut & illud, quod sæpe obseruauī, tubercula hæc, dum ægri in calido loco sunt, tunc emergere, & dum frigido aëri sese exponunt, euanescere; nunc contra in frigido emergere, & in calido euanescere: quorum prius

ideo accidere videtur, quod humor valde tenuis & mobilis est, & ab ambiente aëre frigido statim intropellitur; posterius verò quod humor ita mobilis & tenuis non est, sed paulò crassior, qui propterea in aëre frigido transpirare non potest, in calidiore vero transpirat.

Generatur verò iste serosus & tenuis humor plerumque vitio hepatis, quod ab aliqua causa p. n. ad humorem hunc generandum dispositum est. Efferuescit autem iste humor à causis procatarteticis, quæ sanguinem agitant. Hieme etiam & frigidis regionibus magis quam calidis accidit.

Signa Diagnostica.

Ex notis supra nominatis facile cognoscitur. Nimirum interdum vlcerosa lassitudo præcedit, tum pustulæ pruriginosæ toto corpore erumpunt, ac si homo ab apibus punctus, vel vrticis percussus esset.

Sign. Diag.

Prognostica.

1. Tubercula hæc brevi temporis spatio, etiam nulla cura adhibita, spontè euanescent, & non suppurantur, nullaque humiditas ex iis effluit. Et si id accidat interdum, id potius ratione scalpaturæ, ac ob vehementem pruritus, qui agris molestus est, quam tumoris accidit.

Prognostic.

2. Interdum Effere febres biliosas antecedunt, & propterea ij, qui hisce tuberculis frequentius molestantur, curationem negligere non debent, ne in febres, & grauius malum incidunt.

Curatio.

Topica ut adhibeantur plerumque opus non est, sed si feruor sanguinis & humorum venæsectione & alterantium exhibitione compescatur, tubercula euanescent, & læuitas ac color naturalis cuti redit. Primò nimirum vena aperienda, & tantum sanguinis detrahendum, quantum corporis conditio postulat. Postea, si opus sit, biliosus & serosus humor detrahendus, *tamarindis, myrobalanis, rhabarbaro*. Postea exhibeatur *succus & syrupus granatorum, ribes, de agresta, serum lactis, cum emulsione sem. 4. frigidorum, & similibus, lac acidum*. Vtile etiam est agrum balneo aquæ tepidæ immittere.

Curatio.

Diæta etiam sit refrigerans & humectans.

CAP. XXVII.

De Scabie.

EX materia adusta etiam Scabies oritur, ut & Pruritus, qui scabiei & similium affectuum veluti præludium quoddam est. Scabies autem Latinis Græcis *Scapa*, notus satis affectus est, in quo non solum aliqua corporis turpitudine & deformitas adest, sed etiam cutis intemperies cum tumore & exulceratione, vnde etiam cutis actiones læduntur. In primis verò in scabie summa cutis afficitur, atque ex ea, ut est apud Galenum, *4. aph. 17.* tale quid adicitur, qualis serpentum senecta. Vnde à pruritu etiam differt: in pruritu enim tantum cutis, in qua scalpenti bus nihil decedit, est asperitas; in Scabie verò non solum est cutis asperitas, verum etiam intemperies cum tumore, à qua scalpèdo promptè corpora furfuracea separantur, & cum iis ichores etiam varij, & excrementa sa niosa.

Causa

Causæ.

Quæ autem sit causa Scabiei, autores non planè conuenire videntur. Galen. de tumorib. cap. 13. ita scribit: Scabies quoque & Lepra melancholici affectus sunt. & 7. aph. 40. melancholicos affectus esse caneros, elephantiasas, lepras, & pforas; quod aliis quoque in locis docuit. Auicennas verò 7. quarti tr. 3. cap. 6. scribit, materiam scabiei esse sanguinem, cui admiscetur bilis, quæ conuersa est in melancholiam, aut phlegma falsum; cui etiam alij Arabes consentiunt. Verum enim verò etsi humor in scabie non semper sit idem: tamen in omni aliquid humoris adusti & melancholici calidi & sicci admistum est. Præterea scabies alia est humida, alia sicca. Humida, in qua materia humida & saniosa simul effluit; sicca verò in qua parum vel nihil eiusmodi materiæ emittitur. Atque de hac locutus videtur esse Galenus, utpote in qua humor ille melancholicus magis exsuperat. Auicenna verò & reliqui Arabes de omni scabie. Etsi verò scabiei causa proxima sit humor acris & falsus: non tamen planè absurdè Auicennas materiam scabiei sanguinem esse dixit. Cum enim scabies vniuersalis corporis affectus sit, non facile ab alio humore proficisci potest, nisi sanguis etiam admisceatur, sed tamen sanguis non potest esse simpliciter causa scabiei, quamdiu nimirum suam benignam & temperatam naturam obtinet; siquidem benignus ac bonus dum est, non pruritus, nedum vlcerosos tumores excitare potest. Quapropter sanguinem corrumpi, aliòsque ipsi humores, qui mordaces & acres sint, si scabiem gignere debet, ipsi admisceri oportet. Bilis quidem flaua acris est & mordax, sed vix eâ copiam affluit, aut tam crassa est, ut tales tumores excitare possit. Atra verò bilis & pituita falsa, ad scabiem producendam commodissimi humores sunt. Ii enim cum crassi, calidi & sicci, ac mordaces sint, si ad cutem protrudantur, in eâ hærent, atque calidam & siccam intemperiem, pruriginem, tumorem atque exulcerationem excitant.

Causas autem primitiuas quod attinet, inprimis ad humores illos falsos, mordaces & acres gignendos, efficax est victus ratio, cibi nimirum prauis, falsi, acres, & qui facile corrumpuntur: hinc pauperes, qui prauis illis cibis vtuntur, frequentius scabie infestantur, ut & pueri ac in prima ætate constituti, utpote qui in victu sunt incontinentiores; unde plura excrementa colligunt, quæ in ambitu corporis retenta corrumpuntur, atque acrimoniam acquirunt. Facilius autem ex cibis prauis gignuntur illi acres & falsi humores, si intemperies hepatis sit calida & sicca. Huc quoque pertinet corporis immundities, & negligentia in mundando corpore, si nimirum sordes à cute non abluuntur, aut vestes non mutantur, unde sordes in superficie corporis hærentes, exitum non ita liberum excrementis permittunt, & acrimoniam acquirunt, aliòsque humores corrumpunt. Oritur quoque scabies interdum post crisin, post morbos tum acutos, tum diuturnos, ubi scilicet natura humores prauos, quos alio modo euacuare & discutere non potest, ad cutem propellit. Contagium denique inter præcipuas scabiei causas numeratur, quam causam etiam Galen. agnouit, lib. 1. de diff. febr. cap. 2. & 4. de differ. puls. cap. 1. In superficie enim cutis scabiosorum quædam viscida & tenax humiditas colligitur, quæ per vestes aut alio modo corpori communicata, humores in eo simili modo corrumpit, & similem affectionem producit, in his præcipue corporibus quæ ad scabiem iam sunt disposita. Et quidem scabies humida magis contagiosa est, utpote in quâ plus talis humiditatis viscidæ generatur.

Differentiæ.

Differentias scabiei aliqui plures recensent, utpote quod alia sit recens, alia inueterata, alia totum corpus occupet, alia saltem manus & crura: sed præcipua est quæ ab humorum differentia petitur, quod aliqua ex humore atro & melancholico oritur, & sicca appellatur, in qua etsi alij humores concurrunt, humoris tamen illius maxima pars est, unde ex partibus hac scabie laborantibus, vel nihil excernitur, vel si quid excernitur, est crassum, siccum, & vlcera ac vestigia vlcenum sunt liuida & nigra: alia est humida, in qua abundat pituita falsa, è qua nimirum sanies humida multa, subtilis, acris, aut etiam crassa, copiosius emanat.

Signa Diagnostica.

Scabies notus affectus est, facileque agnoscitur, ut & eius differentia, præcipue, ex iis quæ modò dicta sunt. Quæ tamen signa nonnihil mutantur, prout maior vel minor adustio est aliorum humorum.

Prognostica.

1. Etsi verò scabies ob turpitudinem & deformitatem magis molesta est, quàm ob aliud quod imminet periculum, & in ætate iuuenili sæpe ab aliis morbis præseruat, vel etiam alios morbos sanat: tamen semper tuta non est. Si enim diuturnior sit, in lepram migrare potest, & in senibus contumax est ac curatu difficilis.

2. Et inter species curatur difficilius sicca, quàm humida. Qualiscunque itaque sit, negligenda non est, sed commoda curatione, vel ob deformitatem saltem, tollenda.

[¶ Scabies illa, quæ non ex contagio, sed ex interno humorum vitio orta est, plerumque criticè quasi erumpit, & ab interno visceris alicuius vitio oritur, in quo ubi vitiosi humores generantur, à natura ad ambitum corporis protruduntur: quem motum si natura perficere non possit, vel in opere suo medicamentis intempestiue exhibitis impediatur, varij morbi excitantur. De quartana supra, de Febris, dictum. Febres quoque aliæ sæpe continuatæ satis periculosæ, sæpe etiam intermittentes, sed plerumque inordinatæ, hoc modo oriuntur. Curaui hoc anno 1636. mense Aprili, hinc, Virum quendam, habitu melancholicum, qui febre continuâ laborabat, cum tussi grauissima, quâ sputum multum, & aliquoties etiam sanguinem satis copiosum reiciebat, & anhelitus difficultate laborabat, ut non sine causa de phthisi iam metus esset. Cum verò medicamenta per octo dies non satis proficerent, de causa morbi diligentius inquisiui, ubi ille, quod antea me celauerat, se ante hunc morbum scabie laborasse significauit, quæ ubi euauerit, febris & tussis hæc secuta sit. Quod cum intelligerem, ut scabies iterum erumperet, dedi operam medicamentis ex fumaria, & similibus paratis. Cum ergo scabies iterum erumperet, & alia etiam medicamenta adhiberentur, & febris, & tussis cessauit, & iam sanus viuit sine vilo phthisi metu.

De Studiofo quodam alibi dixi, is cum scabies, quâ laborabat, ad interna recurreret, statim cæcus factus est, & per bidduum nihil vidit, cum summâ pectoris angustia, respiratione difficili, & urinis nigris. Qui cum medicamentis idoneis, ad humorem adustum euacuandum exhibitis, vsus esset, ut fumaria, & similibus intra quadriduum visum recuperaret. Idem post anni quadrantem eodem malo correptus,

Differentia.

Sign Diagnostica.

Prognostica.

De Scabie, quæ non ex contagio, sed ex interno humorum vitio orta est, plerumque criticè quasi erumpit, & ab interno visceris alicuius vitio oritur, in quo ubi vitiosi humores generantur, à natura ad ambitum corporis protruduntur: quem motum si natura perficere non possit, vel in opere suo medicamentis intempestiue exhibitis impediatur, varij morbi.

Exemplum febris continuæ ex scabie intro recurrente.

Aliud Cacitatis.

Item Epi-
leptin.

Multa quo-
que alia in-
commoda sa-
pius ex ea.

Idem etiam
de achoribus
infantium
accipiendum.

reptus, visum non amisit, sed semel epilepsia correptus est. Medicamentis tamen idoneis adhibitis iterum euasit.

Vidi etiam multos, qui punctationibus pectoris, & nothâ pleuritide, item cachexiâ correpti sunt ex scabie. Puer etiam 14. annorum, cum intempestiuus contra scabiem inunctionibus usus esset, urinâ reddidit nigram, visu priuatus, & tandem epilepsia correptus est, eaque sæpius recurrente mortuus. Quapropter scabies non susque deque habenda, & si ab interno humorum vitio, & cacochymia oriatur, externa medicamenta, ante purgantium, & aliorum medicamentorum interiorum necessariorum usum, non adhibenda.

Quod verò de scabie dictum, idem de achoribus infantium accipiendum. De iis Hippocrates, lib. de morb. sacr. ita scribit: *Quibus erumpunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui saluosi sunt ac mucosi, hi ipsi processu ætatis facillimè degunt. Huc enim ab it purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat, & qui sic purgati sunt, comitali morbo non prehenduntur.* Contra si incautè Medici ac scemina intempestiuè adstringentia & repellentia medicamenta adhibeant, & achores sanent, infantes in febres, epilepsiam, conuulsiones, recurrente ad interna vitioso humore, incidunt, interdum etiam planè moriuntur.]

Curatio.

Curatio.

Principiò autem recta victus ratio habenda est, & à cibis humores adustos & falsos generantibus abstinendum, ut sunt salsa, acris, amara, olea & oleaginosa. Contra verò cibi boni succi assumendi sunt. In genere autem hoc obseruandum, conuenientius esse, ut cibi, qui scabiosis exhibentur, potius elixi sint, quam assi aut frixi. Assa enim & frixa præcipuè actiorem humorem & sicciorem generant.

Postea humorum acrimonia temperanda, & præcipuè hepatis intemperies ad naturalem statum reducenda, humores quæ falsi & acres euacuadi. Principiò itaque primæ viæ, leui aliquo medicamento sunt euacuandæ. E.g.

℞. Elect. diacathol. Vnc. β. pulv. sena prepar. Drach. β. cum saccharo. F. Bolus.

Si adsit aliqua sanguinis copia & humores paulò calidiores sint, etiam non inutile fuerit, venam in cubito aperire. Solet enim natura humores vitiosos è maioribus illis venis internis ad ramos externos & subcutaneos expellere, qui inibi venâ apertâ cum sanguine euacuantur.

Postea in scabie humidâ ex pituitâ salsa præparantia exhibenda ex cichorio, agrimoniâ, lupulo capill. ♀: Purgantia ex agarico, rhabarb. fol. sena. In sicca, præparantia ex fumaria, borrag. bugloss, violis: Purgantia ex epithymo, polypodio, sena, helleboro nigro: unde variæ in rem præsentem formulæ concinnari possunt.

℞. rad. cichor. Vnc. j. polypodii, lapathi acut. cortic. inter frangule ana Vnc. β. ligni sassafras, glycyrrhizæ rasæ ana Drach. ij. fumar. acetos. agrimon. scabios. ana M j. epithymi, flor. borrag. bugloss. ana M β. passular. Vnc. β.

Coq. in l. q. aq. commun. vel etiam feri lactis pro ℥. ij.

Colaturæ clarificatæ adde Sir. de Endiu. de cichor. cum rhabarb. ana Vnc. β. aceti sambuc. Vnc. ij.

Misc. dentur singulis dieb. Vnc. iij. vel v.

Vel ℞. rad. cichor. Drach. vj. glycyrrhizæ Drach. iij. fumariæ M ij. endiu. M j. flor. borrag. viol. bugloss. ana M β. sem. melon. endiu. ana Drach. j. fol. sena Vnc. j. cortic. myrobal. citr. Ind. ana Vnc. β. polypodii q. Drach. v. agrarici albiss. Drach. iij. rhabarb. el. Drach. ij. spica Scrup. j. cinam. zinzib. ana Drach. β.

Coc. in l. q. aq. scabios. & fumar. pro ℥. ij. per noctem stent: postea colentur & clarificantur atque

aromatizentur, ligni aloes, santal. rubr. ana Scrup. j. Dosis Vnc. iij. vel v.

Ver ℞. decocti sena Vnc. ix. sir. de fumar. de epithym. de cichor. cum rhabarb. ana Vnc. ij. Misc. aromatizetur cum cinnamom. & spec. diar. abb. Drach. β. Dosis Vnc. iij. vel v.

Vel ℞. fumar. M j. flor. 4. cordial. ana p. j. epithymi Drach. β. glycyrrh. rasæ Drach. ij. fol. sen. el. Drach. iij. ellebor. nigri Scrup. j. polypod. q. Drach. ij. passul. enuel. Drach. ij. sem. anisi Scrup. j.

Coq. pro Vnc. iij. in colatura infunde rhabarb. el. Scrup. j. cinamom. Scrup. β. spica, schœnanthi ana gr. iij.

Colaturæ expressæ adde sir. de fumar. byzant. simp. an. Drach. iij.

F. haustus, qui toties repetatur, quoties opus fuerit.

Si vltiori purgatione opus fuerit, fortiora exhibeantur purgantia.

Vt ℞. confect. hamech Drach. iij. elect. ros. Mesues Drach. j. β.

F. Bolus.

Vel dissolu. in aq. vel decoct. fumar. Vnc. iij. & addatur sir. rupi de epithym. & de fumaria Vnc. j. Misc.

Post alias præparationes & purgationes vti licet infuso hellebori nigri hoc modo parati.

℞. rad. cichor. Polypod. querni ana Drach. j. β. fumariæ M β. flor. borrag. bugloss. cichor. ana p. j. epithymi, passular. ana Drach. ij.

Coq. pro Vnc. v. In colaturâ infunde per noctem hellebori nigri veri Drach. j. β. cinamom. Scrup. j. sem. dauci, anisi ana Scrup. β. caryophyll. gr. v.

Colaturæ expressæ adde sir. de fumar. de cichor. cum rhabarb. ana Drach. iij. Aromatizetur cum spec. diar. bod. abbat. Scrup. j.

Inprimis verò valde vtile est serum lactis præsertim caprini, quod quidè in scabie humidâ primò exhiberi potest cum Vnc. j. succi ros. ut simul purget, deinde per iv. aut v. dies saltem alteret. Si sicca sit scabies, addi poterunt Vnc. ij. vel iij. succi fumar. vel etiam Vnc. ij. emulsionis sem. melonum, qua ratione efficacissimum ad scabiem & pruritum est medicamentum.

Vel etiam poterit hoc modo serum lactis parari.

℞. feri lactis caprin. ℥. ij. myrobalan. contusor. Vnc. j. epithymi Drach. j. β.

Infundantur per noctem. Manè colaturæ Vnc. j. assumatur.

Vel ℞. rad. cichor. fumar. acetos. cimarum lupuli, agrimon. recent. ana M j. absinth. rorismar. ana p. j.

Coqu. in l. q. lactis caprini recens mulcti ad part. quart. absorptionem.

Postea instillentur aceti sambuc. coch. ij. vel iij. vbi lac concreuerit, serum purius & sincerius sumatur manè per se, vel cum sirup. de cichor. rhabarbaro.

Vbi corpus satis purgatum fuerit sudorem prouocantibus opus est:

℞. theriaca, mithridat. ana Scrup. j. succi fumar. inspissati Scrup. β. sir. de succo acetos. Drach. ij.

Dissolu. in aq. fumar. & manè sumantur, & in lecto fuder prouocetur. In hunc usum sola fumaria poterit usurpari, ut & pimpinella, aquileg. sambucus. Quod si scabies sit contumacior, etiam decocto sarsaparillæ vti possumus, quibus tamen commodè aq. vel sir. fumar. admiscetur.

Hæc vbi usurpata fuerint, ad Topica accedendum. Imprimis hîc commodus est usus balneorum tum mineralium ac calidiorum, inter quas præcipuè sulphuræ cõmendantur: quorum tamen usum continuus cum siccet, hac ratione interdum in scabie sicca vtile est, per vices usurpare dulcia & sulphurea, ita ut bis dulcia usurpentur, quater autè sulphurea. Talium enim balneorum & solo feri lactis usu etiam

etiam contumax scabies curatur. Sed cum non ubique ista balnea mineralia reperiantur, alia pro iis substituere licet, quæ facultatem digerendi, detergendi, & poros cutis extergendi atque purgandi vim habent, quæ si refrigerantibus, & dolorem ac pruritum mitigantibus admisceantur, polychrestum medicamentum efficitur.

Vt ℥. alumin. Vnc. j. sulph. Vnc. ij. nitr. Vnc. j. M. j.

F. pulv. qui in aquæ calentis labrum coniciatur.

Vel ℥. commun. lb. sulph. alum. Vnc. iij. vitr. Vnc. iij. tart. nitr. ana. Vnc. ij.

Contusa coniciantur in balneum.

In balneo etiam coqui potest malua, fumaria, scabiosa, artemis. beta, radix oxylapathi, & in sacculo suspendi farina fabar. furfures.

Potest & tale balneum parari: ℥. rad. & fol. lapathi acuti, M. iij. enula Vnc. iij. bryonia lb. sulph. malva, scabios. fumar. chelidon. saponar. ana M. ii. bordei integri, lupinor. fabar. ana lb. sulph. furfur. lb. i. flor. chamamel. M. iij.

Coq. pro balneo.

In eundem etiam usum linimenta & vnguenta parantur, quorum magnus numerus passim apud auctores occurrit. Componuntur ex detergentibus, ut dixi, & cutem purgantibus, qualia sunt nitrum, lirs, amygdale amara, abrotanum, elleborus, radix bryonia, lil. alborum, farina fabar. orabi, lupinor. terebinthina, sulph. tartar. His admiscetur Anodyna, quæ pruritum & dolorem, qui ex aliis medicamentis excitatur, mitigant, ut ol. rosac. anethin. chamamel. pinguedo gallin. anser vitulin. butyrum recens, axungia porci. Addenda quoque, quæ cutis intemperiem corrigunt, ut sunt succus acetosæ, lac sem. melonum. Tenuium quoque partium medicamenta admiscenda, ut acetur, succus limonum.

Ex quibus omnibus & similibus, prout postulat, varia componuntur medicamenta, pro ratione corporis affecti. Neque enim vnico medicamento facile omne genus scabiei curari potest, & qui hoc tentant, vel negligentia, vel inscitia accusandi sunt. Mitiora enim in scabie mitiori, in pueris, feminis, delicatis & mollioribus conueniunt: in aliis fortiora. Alia etiam humida, alia sicca scabies postulat.

Mitius est hoc:

℥. lytharg. aceto ros. prius diluti, rad. lil. alb. ana Drach. ii. ol. ros. Vnc. ii. farin. fabar. Vnc. i. succi limon. Drach. ii. camphor. gr. iij.

Puluerisanda subtiliss. pulueriscentur, & cum reliquis in formam linimenti misceantur.

Vel ℥. succi lapathi acuti, elenii, ana Vnc. i. limon. Drach. vi. terebinthin. Vnc. i. lytharg. Vnc. sulph. cerussa Drach. ii. salis commun. Drach. sulph. ol. ros. q. s.

F. Linimentum.

Vel ℥. axung. porcin. Vnc. i. sulph. ol. ros. Vnc. i. terebinthina Vnc. sulph. ol. tartar. vitell. ouor. ana Drach. i. pulv. thuris Drach. ii. salis commun. Scrup. i. M. diligenter.

Vel ℥. butyr. rec. terebinth. ana Vnc. iij. ol. ros. myrtini, ana Vnc. i. ouor. vitell. num. ii. cerussa Vnc. i. salis Drach. ii. Misc.

Vel ℥. succi lapathi acuti, helenii, ana Vnc. i. sulph. aceti Vnc. sulph. ol. ros. cera, ana q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℥. tereb. lota aq. rosar. Vnc. sulph. succi aurantior. acetos. Drach. iij. ovi vitell. i. butyri Drach. ij. ol. ros. q. s.

F. Linimentum.

Vel ℥. tereb. lota in aq. scabios. Vnc. sulph. ol. rosac. Vnc. sulph. butyri rec. axung. porcin. ana Drach. ii. salis Drach. sulph. lytharg. Drach. j. vitell. ouor. ij. succi limon. Drach. vj. cerussa q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℥. succi lapathi acuti Vnc. j. terebinth. styrac. liquid. ana Drach. j. sulph. rad. helenii Drach. ij. thuris Drach. i. ovi vitelli. j. salis Drach. j. aceti Drach. j. axung. porcin. ol. ros. ana Vnc. sulph. cera q. s.

F. Vnguentum molle.

Vel ℥. lytharg. Vnc. sulph. cerussa Drach. ij. mastich. thuris, ana Drach. ij. succi ex arantio pomo cum cortice inciso expressi Vnc. j. ol. ros. q. s.

Ducatur in mortario plumbeo.

F. Vnguentum.

Pro diuitibus & delicatioribus solent componi Vnguenta & pomis, quæ Pomadas vel Pomata vocant, V. g.

℥. cinam. carophyll. ana Drach. iij. flor. laurundul. Scrup. ij. nucis moschata Drach. ij. styrac. calamitæ Drach. j. benzoes Drach. v. camphor. Scrup. j. pomorum odoratorum lb. i. aq. ros. tantundem, vini Vnc. iij. axung. porcinæ rec. lb. j.

Coq. omnia & colentur, postea adde moschi Scrup. sulph. Linimentum.

Fortiora in adultioribus & confirmatâ scabie necessaria sunt:

Vt ℥. succi lapathi acuti Vnc. j. sulphur. citrini Drach. iij. nitr. Drach. ij. styrac. liquid. farina lupinor. ana Drach. ij. sulph. ol. ros. q. s. cera parum.

F. Vnguentum.

Vel ℥. sulph. Vnc. sulph. nitr. Drach. j. ol. ros. mucum, ana Vnc. j. succi limon. Drach. ij. Misc.

Vel ℥. rad. enula, lapathi acuti, ana Vnc. j.

Coq. in aceto, & per cribrum trajiciantur. Adde sulphur. vini Drach. j. sulph. commun. Drach. sulph. succi limon. Drach. vj. vnguenti albi & basis, vnguenti citrini ana Vnc. sulph. tartar. rosac. ana q. s. cera parum.

F. Vnguentum.

Vel ℥. vini boni odorati lb. j. sulphuris. Drach. iij. thuris Drach. ij. sulph. pingued. porci Vnc. iij. cera Vnc. j.

Bulliant simul ad tert. part. consumptionem; sub finem adde styrac. liquid. Drach. j. sulph. Misc.

℥. rad. pimpinella, lapathi acuti, helenii ana Vnc. sulph.

Infundantur in aq. fumar. & postea coquantur. Colaturæ fortiter expressæ adde terebinthinæ Vnc. iij. ol. ros. Vnc. ij.

Bulliant ad consumpt. medietatis. Deinde adde sulphuris Vnc. sulph. alumin. Drach. ij. sulph. gemma, Ovi, ana Drach. sulph. ol. ouor. cera ana q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℥. butyri sine sale Vnc. iv. terebinthin. Vnc. j. sulphuris Drach. ij. sulph. vitell. ou. j. Misc.

Vel ℥. tereb. Vnc. iv. sulphuris citrini Vnc. sulph. rad. pimpinell. helenii, lapid. calaminar. an. Drach. sulph. gemma Drach. iij. lytharg. cerussa ana Drach. j. ouor. vitell. ij. alum. Drach. ij. aceti parum. ol. ros. q. s.

F. Vnguentum.

Nonnulli etiam & viuum & ætum, vnguentis, & linimentis contra scabiem admiscunt. Verum cum inde periculum ægro conciliari possit, consultius est, in scabie, quæ aliis medicamentis curari potest, ab argento viuo & sublimato, quantum possibile, abstinere.

Interdum & manuum vngendarum causa globuli, saponis, & smegmata parari possunt. E. g.

℥. pulv. rad. Ireos, Vnc. sulph. helenii Drach. ij. fecula bryon. gersæ serpentarie ana Drach. j. thuris electi Drach. ij. ol. tartar. Drach. ij. styrac. liquid. Drach. ij. farin. lupinor. Vnc. sulph. succi lapathi acuti Vnc. ij. sapon. Veneti in aq. ros. & fumar. dissolut. q. s. moschi, si libet, Scrup. sulph. vel plus, Misc. F. Massa, & ex eo globuli qui inuoluantur bombace.

℥. aq. destillat. oxylapathi lb. j. succi plantag. Vnc. ij. aq. ros. Vnc. j. succi limonum Vnc. j. lythargyri Vnc. iij. cerussa Drach. ij. sulph. ii Drach. vj. commun. Drach. ij. sulph.

fulph. Drach. jß.

Puluerifanda puluerifentur & cū aquis miscē-
tur. Stent in infus. horis xxiv. postea distillantur.

Aliud in omni scabie expertum.

*℞. rad. oxylapathi virid. heleni virid. ana ℥ss. ping.
porci Vnc. iij.*

Contund. in mortario, & ad lentum ignem pa-
rum ebulliant, postea exprimantur fortiter, &
F. Vnguentum.

De malo mortuo.

*Malum mor-
tuum*

Peculiaris scabiei generis nonnulli Medici men-
tionem faciūt, quod *malum mortuum* appellant, quia
corpus nigrum & quasi mortificatum apparet; quæ
est scabies cum liore & nigredine, ac pustulis cru-
stosis, nigris, fædis, sine sanie, & sensu ac dolore, in
coxis & tibiis præsertim, ex melancholia naturali
exusta, ortum habens; & proinde vsum ciborum me-
lancholicorum, lienis obstructionē, retentionē hēmor-
rhoidum sequitur, & proculdubio scorbutica mali-
gnitate nō caret. Estque malum, ut affectus melan-
cholici omnes, satis diuturnum, & curatu difficile.

Curatur autem humorē melancholicū præpa-
rando, & conueniente modo purgando, ac vitium
lienē, à quo pender, corrigendo, de quo sæpius, ut
de scorbuto, & passim alibi diximus. Corpore euacua-
to continentur medicamenta humorē melan-
cholicū temperantia, quibus & antiscorbutica me-
dicamenta addenda.

Deinde lauetur corpus hoc balneo parato ex radi-
cibus polypodii, oxylapathi, heleni, ireos, cortic. sambuci, e-
buli, absinthio, fumaria, parietaria, malua. Sub ingressum
balnei detur conserua fumaria, vel sirupus aut aqua fu-
maria cum theriaca

Postea inungatur locus affectus vnguento diapom-
pholygos; vel tali:

*℞. succi fumaria, oxylapathi, chelidonii, cochlearia, na-
sturtii aquatici ana Vnc. j. pingued. porci antiq. Vnc. iij.*

Coqu. ad succorum consumptionem. Adde sulphur.
vini Vnc. ss. ol. nucum Vnc. j. vng. diapompholygos Vnc.
jß. thuris Drach. iij. terebinth. Vnc. ss.

Misc. in mortario plumbeo:

F. Vnguentum.

CAPVT XXIIIX.

De Lepra Græcorum.

Lepra.

Lepra dicitur ὅτι λεπίδων à squammis denominata,
summus quidam Pforæ seu scabiei gradus est.
Mox autem in principio, ne quis Autorum lectio-
ne turberetur, obseruandum, nos hīc de Græcorum
Leprā, non de Arabum loqui. Quem autem
Arabes Leporam nominat, ille Græcorum est
Elephantiasis, de quā cap. sequenti, qui
nil aliud est, quam vniuersalis totius corpo-
ris Cancer, ut ex descriptione, quæ apud Auicenn.
tertia quarti, tr. 3. c. 1. manifestum est, dum inquit: Le-
pra est morbus ortum habens ex bile atrā per totum
corpus sparsa, vnde intemperies partium, forma &
figura, & tandem etiam ipsa continuitas corrumpi-
tur, & est cancer communis corpori toti.

Græcorum v. lepram nominat Arabes Albaram
nigram, ut ex eodem Auicenn. septima quarti, tr. 2. c.
9. apparet. Albaras nigra, inquit, est illud, quod etiā
Impetigo excoriatiua, & est scabiositas accedens
cuti, aspera, vehemens, & facit squamas sicut pisciū, cū
pruritu, atque est cum humore melancholico, & est
de antecedentibus Leporam: quibus verbis manifeste
Græcorum lepra describitur. Est nimirum Lepra

Græc. scabies in summo gradu, & à scabie solū affe-
ctus vehementia differt. Vnde etiam P. Ægineta vno
eodemque capite, (lib. 4. cap. 2.) de scabie & lepra
agit. Auicennas autem, quæ & nos sequimur, pecu-
liaribus capitibus de iis agit, de scabie nimirum
septima quarti, tr. 3. c. 6. de lepra Græcorum autem
loc. alleg. agit.

Maior n. in lepra est humorum corruptio & in-
temperies, quā in scabie, & in scabie solū quædam
corpora furacea decidunt, in lepra autem velut
squammæ piscium, itaut à pruritu per scabiem ad
lepram fiat transitus. Nam pruritus est leuis quæ-
dam cutis asperitas, in qua, nisi fortē violentius
scalpatur, nihil ex cutē decidit. In scabie postea iam
humor euidentior est, & scalpantibus furfuracea
quædam corpuscula decidunt. In lepra maior tu-
mor est, & non amplius furfuracea corpuscula, sed
squamosa, seu scalpantibus seu non scalpantibus
decidunt. Etenim in scabie materia est tenuior, &
summam saltem cutem depopulatur: deinde in le-
pra materia crassior est, & non solū summam su-
perficiem, sed etiam profundiora cutis depa-
citur.

Græcorum hanc Leporam procul dubio sub im-
petiginis nomine proposuit Celsus, lib. 5. cap. 28.
non verò Lichenem Græcorum, quæ aliis Impeti-
go dicitur, intellexit, dum ita scribit: *Impetigines ve-
rò species sunt quatuor. Minimè mala est, quæ similitudi-
ne scabiem representat. Nam & rubet, & durior est, &
exulcerata est, & roditur. Distat autem ea, quia magis
exulcerata est, & varis similes pustulas habet: videntur-
que esse in ea quasi bullula quedam, ex quibus inter-
posito tempore squamula resoluuntur, certioribusque hoc
temporibus reuertitur. Alterum genus peius est, simile pa-
pula ferè, sed asperius, rubicundiusque, figuræ varias
habens. Squamula ex summa cute descendunt, rosio maior
est, celerius & latius procedit, certioribusque etiam, non-
nunquam prior, temporibus & fit, & desinit. Rubrica co-
gnominatur. Tertia etiam minus deterior est, nam & cras-
sior est, & durior & magis tumet, in summa cute finditur,
& vehementius rodit. Ipsa quoque squamosa, sed nigra
procedit, & latè & tardè eminus serpit. In temporibus au-
oritur, aut desinit, neque ex toto tollitur, Nigre cognomen
est. Quartum genus est, quod curationem omnino non reci-
pit, distans colore: nam subalbidum est, & recenti cicatrici
simile, squamulasque habet pallidas: quasdam subalidas,
quasdam lentius similes: quibus demtis, nonnunquam
profluit sanguis. Alioquin verò humor eius albidus est, cutis
dura atque fissa est, proceditque latius. Hac verò omnia
maximè genera oriuntur in pedibus, & manibus, atque
ungues quoque infestant. Medicamentum non aliud va-
lentius est, quàm quod ad scabiem quoque pertinere, sub
autore Protarcho retuli. Serapion autem nitri P. ij. Sulphu-
ris P. iij. excipiebat resina copiosa, eoque viebatur. Hæc
Celsus.*

Neque enim vllus autor seu Græcus seu Latinus,
tot genera Lichenum constituit: quæ tamen facile
in Lepra Græcorum inueniuntur; neque vllum ca-
put in Celso occurrit, in quo de Lepra tractet, quæ
tamen incognita ipsi, Hippocratis studiosissimo,
esse non potuit. Præterea Impetigo, etiam leuissi-
ma scabie peior, à Celso ponitur: insuper cuncta
Impetiginis genera squamas emittere Celsus scri-
bit, quod Lepræ Græcorum maximè proprium est,
& nomen etiam λεπίδος, id est, squammis ac-
cepisse putatur; cū contra Licheni Græcorum
squamas nemo tribuerit.

Causæ.

Causa huius mali est atra bilis. Quanquam enim
antiqui quidam etiam à pituita falsa Leporam oriri
dixerint: tamen id non ita intelligendum est, quasi
à sola

*Impeti-
Celsi.*

Causæ.

à sola pituita falsa Lepra oriatur, & excitari possit, sed cum interdum falsa pituita atræ bili admiscetur. Ad Lepræ itaque generationem faciunt quæcunque atram bilem generant, & coaceruant. Quæ iam ex priori de scabie doctrina nota sunt; ut victus incommodus, temperamentum siccum, suppressæ hæmorrhoides aut menstrua, fonticuli, qui diu fluxere, prohibiti, febris quartana. Denique etiam ad Lepram eodem modo ut ad scabiem facit contagium. Etsi nonnulli Lepram contagiosam esse negant: tamen id sine causa evidenti facere videntur. Si enim scabies contagiosa, procul dubio etiam lepra, quæ pessima scabies est, & quidem scabiei excessus, contagiosior erit.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur facile Lepra cum eadem signa, quæ scabies, habeat. Hoc saltem peculiare obtinet, quod squammas emittit. Sudor est fetidus, & malum minus remediis cedit. Est nimirum cutis aspera, arida & sicca, adest pruritus, & seu scalpentibus seu non scalpentibus quædam corpora squammas piscium referentia decidunt.

Prognosticum.

Est autem difficile & contumax malum. Et nisi ipsi maturè obuiam eatur, in Lepram seu Elephantiasin degenerat; si nimirum atra bilis ita coaceruetur in corpore, ut iam non solum exteriores partes, sed etiam interiores occupet.

Curatio.

Curationem quod attinet, cum Lepra summa sit scabies, eadem etiam, quæ scabies, medicamenta postulat; fortiora saltem. Quapropter Diæta rectè instituta euacuandum corpus, ut dictum, Epatis intemperies corrigenda, & materia cutem obsidens, digerentibus ac detergentibus medicamentis tollenda. In primis hîc utile est sudores prouocare decocto farsæpatillæ aut ligni Guaiaci. Galenus ad detergendum in primis commendat, lib. 6. de simpl. medic. fac. balanum myrsicam, quæ cum validâ adstringenti vim habeat, si acetum coniungatur, vi adstringente deposita, egregiè munus detergendi & altius penetrandi in cutaneis affectibus præstabit. Sulphur etiâ hîc commodum est, ob vim detergendi. Reliqua ex priori de scabie doctrina patent, & dicentur plura, quæ etiam huc accommodari possunt, infra, c. 40. de Elephantiasin.

CAPVT XXIX.

De Vitilagine, seu Leuca & Alphi.

Cum capite præcedente Græcorum Lepram, Albaras nigram ab Arabibus appellari dixerimus, duas verò Albaras Arabes nominent, vnam albam, alteram nigram; & Albaras alba Arabum sit λευκή Græcorum, λευκή verò Vitiliginis species: lepræ Græcorum Vitiliginem subiicere placet.

Disputant equidem nonnulli operosè, an Leuce & Alphi, & similia quæ proponemus posthæc vitia, ad morbos, an verò ad symptomata pertineant, & varia loca ex Galeno conquirunt, in quibus nunc hoc nunc illud asserere videtur. Verùm cum nobis hoc libro propositum sit, & de morbis & de symptomatibus partium externarum agere, de eo scrupulosè nō disputabimus. Hoc monuisse sufficiat, si recessus à statu naturali, siue sit in intemperie, siue in organica constitutione, tantus sit, ut actionē nullam læ-

dat, nō morbus sed symptoma esse; quod & colores mutati cutis referuntur. Etsi v. in prioribus libris partium morbos & symptomata seorsim proposuimus: hîc tamen id commodè fieri non potuit, cum interdum idem affectus pro recessus à statu naturali magnitudine modò morbus sit, modò symptoma.

Vitiliginis autem vocabulo, vndeunque etiam deductum sit, nullum genericum respondens Græcū habetur, sed sub se tres affectus complectitur, λευκὴ seu Leucam, alphi utrumque, album scilicet & nigrum. Ita enim scribit Celsus, lib. 5. cap. 28. in fine: Vitiliginis tres species sunt: ἡ λευκή ubi color albus est ferè subasper, & non continuus, ut quædam quasi gutta dispersa esse videantur. Interdum etiam latius, & cum quibusdam intermissionibus serpit. Μέλαις colore ab hoc differt, quia niger est, umbra similis. Cetera eadem sunt. Λευκὴ habet quiddam simile alphi, sed magis albida est, & alius descendit, in eaque albi pili sunt, & lanugini similes. Omnia hæc serpunt, sed in aliis celerius, in aliis tardius. Galenus verò, ut dictum, nullum commune nomen habet, quo Leucam & alphi complectatur, sed ut diuersos affectus proponit, 2. de sympt. caus. cap. 2.

Apud Arabes occurrit vocabulum Albaras, quam illi in albam & nigram diuidunt, non ut morbum eundem in suas species, sed ut vocem in sua significata. Sunt enim diuersi affectus, & Albaras nigra nihil aliud est, quàm Lepra Græcorum, & Celsi Impetigo. Alba verò Græcorū λευκή quàm appellationem & Celsus retinet, & Vitiliginis speciem constituit. Sicut & Plinius Vitiliginis albæ mentionem facit, lib. 18. cap. 15. & lib. 31. c. 10. nigre verò, l. 22. c. 25. Nullam enim, quod speciebus Vitiliginis, Leucæ & alphi respondeat, nomen apud Latinos occurrit.

Λευκὴ nimirum, ut Galenus, 3. de sympt. caus. cap. 2. scribit, Medici ita nominant, λευκὴ ἢ λευκὴ ἢ λευκὴ, à colore nomen imponentes. Qualem enim locustæ carnem habent, fereque omnes ostrea, talem habent etiam, qui Leuca scaturit. Ἀλφὸς α. λευκὸς ἢ λευκὸς, quod est immutare, quoniam scilicet color immutatur, dicitur: non tamen totius; sed sparsim magnæ maculæ per cutem; plerumque in corpore, oriuntur. Eorum verò generatio, ut Galenus ibid. docet, similis est generis, nimirum ex vitioso nutrimento. Non tamen sub iis tota caro vitiatur, sed in summa cutis superficie λευκὴ λευκὴ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, id est, veluti squammulæ quædam superfiguntur, & quidem alphi ex pituitoso, nigri ex melancholico succo oriuntur. Non tamen veræ squammæ sunt, sed asperitas quædam cum colore mutato in cute percipitur. In hoc enim differt Alphi niger à lepra seu Arabum Albaras nigra, quod in Albaras nigra sunt excoarctatio & squammæ, quæ in Alphi nigro non sunt.

Alphi etiam appellatur Morphaa, procul dubio à μορφή, quod scilicet cutis color in album nigrum mutetur. Celsus Græcorum appellationes in distinguendis vitiliginis speciebus usurpauit, & primam speciem Leucem seu Leucam nominauit: album verò simpliciter alphi appellauit, nigrum verò μέλαινα.

Mutatio autem hæc coloris tam in leuca, quàm in alphi interdum non solum in cute consistit, sed & ad pilos extenditur, & ut Celsus, loco alleg. scribit, in leuca albi pili sunt & lanugini similes, & alphi candidi etiam cum inueterascunt, ut Paulus, lib. 4. cap. 6. scribit, pilos albos producit, nigri nigros. Scribitque Io. Philippus Ingrassias, tract. 1. de tumoribus, cap. 1. p. 142. se non semel vidisse, canos etiam senes, aliquā vel barbæ, vel superciliorum partem (ubi scilicet veteratus melas atervé alphi exstiterit) nigrā habuisse, ut & iuuenibus ex toto nigris, quampiam nihilominus partem leuca, ut inueterato alphi, affectam candescere.

Ex his quæ hætenus dicta sunt patet, ob colorem quidem cognatos esse affectus leucam & alhum, aliàs tamen non parum differre; cum leuca non solum cutis, sed & carnis in colore, imò substantia, sit mutatio: in alphi vero cutis aut cuticula potius salutem in colore mutetur.

Causæ.

Causæ. De Leucæ enim generatione Galenus, 3. de sympr. caus. cap. 2. scribit: Cum caro longo tempore pituitoso simul ac glutinoso sanguine nutritur, caro quidē adhuc manet, mutatur tamen eius forma & in alterā speciem vertitur, sitque media quædam inter sanguineā ex sanguinemq; carnem. Vbi autem talis est redditæ, accidit ei, ut de cætero allatum sibi nutrimentum non magis vel tētet in rubrā carnis specie mutare, quàm polypodes & locustæ. Ita fit, ut tum alba tum pituitosa è toto quàm citissimè euadat; cum nec ipsa possit nutrimentū ad ruborē vertere, & simul pituitosū illud affluat. Ergo qualem ab initio locustæ carnem habent, fereque omnes ostrea, talem ex transmutatione habet, qui leuca fœdatur. Ita enim carnis vitium nominant à calore nomen imponentes, sicut nigra & callosa carni ab elephante nomen ferunt.

De alphorum verò generatione mox subiungit Galenus, quod eorum generatio cum prædictis vitis similis sit generis: nō tamē subijs tota caro vitietur, sed in summo corpore veluti squammæ quæpiam infigantur.

Alphus autem duplex, albus, qui à pituita fit, & Arabibus Morphæa alba dicitur; & niger, qui ab humore melancholico generatur, & morphæa nigra appellatur. Nonnulli tamen alios quoque colores constitunt, & cutem quandoque ad citrinum, quandoque ad rubrū, pro diuersitate corrupti humoris, mutari dicunt. Et omnino id non de nihilo est. Cutis enim non rarè ad album solum vel nigrum, sed sæpe etiam ad citrinum colorem mutatur.

Causæ antecedentes horum vitiorum sunt humores eiusdem generis in venis cumulari, & à natura ad ambitū corporis protrusi. Proueniunt verò isti humores ex sanguificationis vitio, quod fit seu ob victus prauam rationem, seu epatis aliquem morbum. Ad album tamen nigrum in primis lienis vitium concurrit. Corripitur autem hoc malo frequentius viri, quàm fœminæ. In fœminis enim cum menstrua purgatione vitiosi humores euacuari solent. Minus etiam pueri hoc malo infestantur, cum corpora eorum calida & humida sint, & proinde ad talium humorum generationem minus apta, ac rara, & insensibili transpirationi maximè idonea.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica

Vitia ista ex coloris cutis mutatione cognoscuntur. Et quidem nigri alphi signa sunt manifesta, cum maculæ nigricantes latæ quasi squammosæ hinc inde per cutē spargantur. Quia verò in leuca & alphi albo utrobique color albus est, signis distinguenda sunt hæc duo vitia. In alphi pili in loco affecto naturalem colorem retinent; in leuca verò albi, lanugini similes exoriuntur. In Leuca etiam cutis est magis depressa. Præterea in alphis si cutis acui pungatur, sanguis exit: in leuca autem ferè non sanguis, sed humor aqueus & albus effluit. Tandem etiam in alphi maculæ non sunt continuæ, sed disjunctæ; in leuca verò continuæ, ob æquale subiectæ cutis & carnis vitium.

Prognostica.

Prognostica

1. Vitiligo equidem periculum vitæ nullum infert: turpis tamen est affectio.

2. Si ab epatis vel lienis vitio foueatur, curatum difficilius malum est.

3. Leuca difficilior curatu est, quàm alphas: & antiquior etiam alphas facilius curatur, quàm recens leuce.

4. Leuce, quæ, quæ, dum fricatur, non rubescit, & si pungatur, sanguinem non emittit, incurabilis est.

5. Incurabilis quoque est, quæ magnum locum occupat, diuturna est, & in singulas horas incrementū sumit. Omne enim alimentum, quod affluit, corrumpitur.

6. Contra quæ adhuc aliquem ruborem habet, & exigua est, sanabilis est.

7. Leuce, quæ in manu aut pede est, est difficilis curationis.

8. Alphus albus facilius curatur, quàm niger. Et omnino, quò color à colore corporis naturali magis recedit, eò malum curatu difficilius est.

Curatio.

Malum hoc curatur, si humor, qui ipsum excitat, absumatur, præsterque, ne similis humor ad curē effluat; quod fit, si & qui præsens est in corpore euacuetur curretque, ne nouus generetur.

In Leuce & alphi albo venæsectione opus non est. Neque enim sanguis, sed frigidi & crassi humores abundat: qui calefacientibus, incidentibus, & abstergentibus medicamentis ex hyssopo, betonica, radicibus aperientibus, stæchade, & id genus aliis paratis præparandi, postea medicamentis pituita & euacuatibus agarico, mechoacanna, turbit, colocynthide, & similibus euacuandi. Auicennas etiam vitur vomitoriis & diureticis. Tandemque ad absumendos humores frigidos & crudos theriaca adhibeatur.

Antequam Topica in Leuce applicentur, locus pannis asperis prius fricandus, ut medicamenta rectius penetrare possint. Topica ipsa ita comparata sint, ut abstergant, discutiant, & sanguinem ad partem affectam trahant, qualia sunt rubificatiæ, quæ in alphi sunt commoda; fortiora & vesicantiæ, & quasi caustica requiruntur in Leuce.

Abstergant lupini, semen orobi, radix gentiana, faba, ficus, amygdala amara, radix asphodeli, albyssum, nigella, sulphur, pyrethrum, radix cucumer, asinini, bryonia.

Sanguinem attrahunt, rubificat, atque etiam vesicas excitant, sem. sinapi, eruce, thlaspios, nitrum, euphorbiū, cantharides, radix dracunculi, & alia alibi explicata.

Ex his varia fiunt composita.

℞. rad. lapathi acuti, cucum. asinini ana Vnc. j. chelidon. maj. fumarie ana Mj.

Coq. in aqua & parte tertia aceti. Decocto locus abluatur. Postea illinatur hoc vnguento:

℞. succi chelidon. maj. lapathi acuti, fumar. scabiosæ, ana Vnc. j. pulu. sinapi Vnc. j. adipis gallinæ q. s.

F. Vnguentum.

Vesicatoria siue ex sinapi, siue ex cantharidibus, siue aliis, in alphi tamdiu saltem in parte detineantur, donec mordicatio aliqua percipiatur. In Leuce verò eousque dum cuticula abscedat, & vesicæ excitentur.

In alphi nigro in balneo locus illinatur pulvere sem. sinapi cum aq. in formam pultis misto, & tamdiu detineatur, donec mordicatio quædam percipiatur; vel puluis sem. sinapi cum sapone in aqua nonnihil dissoluto misceatur, & parti illinatur.

Vel ℞. saponis albi lb. j.

Radatur & siccetur ut possit in puluerem redigi. Addantur farina fabarum, lupinor. ana Vnc. iij.

sem. sinapi Vnc. j. medulla panis albi Vnc. j. s.

Cum succo lapathi acuti misceantur.

Impri

Imprimis verò bona victus ratione opus est, ut sanguinis vitium emēdetur. Utendū ergo cibis boni succi. Abstinentium verò à falsis, fumo induratis, acidis, crassis, viscidis. Quotidie locus affectus manē fricetur, vel linteo aspero, vel manibus ol. amygd. amar. madidis.

CAPVT XXX.

De Impetigine & Lichene.

Impetiginem Celſi nihil aliud esse, quàm Græcorum Lepram, supra cap. 28. dictum. Impetigo verò apud Plinium, Latinosque alios, & de qua hoc capite agere propositum est, Græcorum Lichen est.

Ad Lichenas pertinet & Mentagra dicta, de qua Plinius, lib. 26. cap. 1. Sensit & facies hominum non solum, nigræque priore incognitos, non Italia modò, verum etiam vniuersa propè Europæ, morbos; tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliasue aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Roma circaque, sine dolore quidem illos, ac sine perniciē vite: sed tanta fœditate, ut quacumque mors preferenda esset. Grauiſſimum ex his Lichenas appellauere, Græco nomine, Latine, quoniam à mente ferē oriēbatur, ioculari primum lasciuia, ut est procax natura multorum in miseris alienis, mox & usurpato vocabulo Mentagram, occupantem in multis totos viros; vultus, oculis tantum immunitibus, descendente verò & in colla pectusque ac manus, fœdo cutis fursure. Non fuerat hac lues apud maiores patresq; nostros. Et primum Tiberij Claudij Caesaris principatu in medio irrepſit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cum in Asia apparuiſſet, inde contaginem eius importante. Nec sensere id malum fœmina aut seruitia, plebsque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maxime, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerāt cicatrice, quàm morbo. Causis namque curabatur, ni vsque in ossa corpus exuſtū esset, rebellanti tadio. Adueneruntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum Medici, hanc solam operam afferentes, magna sua preda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum ex Pretoris legatum Aquitanica provincie, HS. CC. elo- casse in eo morbo curandum sese. Hæc Plinius.

Reprehendunt equidem nonnulli Pliniū, statuitque, etiā multis antequā Claudius imperaret annis lichenas fuisse Græcis notas; cum Hippocrates, 3. aph. 20. & 2. de morb. mulier. lichenū mentionem faciat, & verisimile sit, id malum etiā Italiam vexasse, cum & Galenus, 5. de compos. med. sec. loca, cap. 7. lichenum in mēto mentionē faciat, neque tamē aliquid de exortu eorū sub Claudio meminerit, & plerique autores è quibus pharmaca contra hunc morbū citat, ante Claudij vixerint. Verum sciendum, duplicē esse Lichenem, vnum cuius Hippocrates aliq; Græci ante Claudij Imperatorem mentionē faciunt, quemque Plinius & Latini omnes, excepto Celſo, Impetiginē nominant; alterū ante Claudij tempora incognitū, quem alii λεχηνα λεχηνα, lichenem feram, pleriq; Mentagram nominant. Quam distinctionē & Plinius obseruasse videtur, lib. 20. cap. 1. & 9. & lib. 22. c. 25. & lib. 23. cap. 7. & alibi, & lichenēs secundum antiquos Græcos sic nominatos, Impetiginē; nouū v. hoc genus Lichenas appellasse, ne vitiosā nomenclaturæ cōpositionem, Mentagra scilicet, cum vulgo vsurparet. Et posteriorē hanc lichenū speciem, contagiosam & epidemiā fuisse, satis innuere videtur Galenus, dum 5. de compos. medic. sec. loca, cap. 7. ex curatione lichenū Pamphilum Romę plurima lucrātū esse, cum in vrbe Mentagra appellatus morbus inualeſceret. Vtrūque genus huius morbi, Celſus, lib. 5. c. 28. Papularū nomine complexus videtur, cum scribit: Papularum duo

Dan. Sennert. Tom. I I I.

sunt genera; altera est, in qua per minimas pustulas cutis exasperatur, & rubet, leniterq; roditur, mediū habet paucillo lenius, tardē serpit; idq; vitium maxime rotundū incipit, eadem ratione in orbem procedit. Altera autem est quam λεχηνα, id est, feram Græci appellant. In qua similiter quidem, sed magis cutis exasperatur, ulceraturque, ac vehementius roditur ac rubet. Interdū & pilos remittit. Hæc Celſus; quæ omnia cum iis, quæ Galenus, 5. de compos. med. f. loc. cap. 7. Paulus, lib. 4. cap. 3. Aëtius tetrab. 2. ferm. 4. cap. 16. de Lichenibus scribunt, conueniunt.

Est verò Lichen seu impetigo cutis asperitas cum pustulis siccis, & magno pruritu, ad vicina serpens & se extendens.

Lichen quid sit

Causa.

Causa est serofus, tenuis & acris succus, cum crassiore humore mixtus. Generatur autem hic humor vel à praua victus ratione, & falsis atque acris cibis, aut etiā ab aëris ambientis calore; qui postea ad ambitum corporis protrusus eā exasperat, & superficialiter quasi exulcerat. Idque imprimis verno tempore accidit, vnde Hippocrates, 3. aph. 20. Lichenas inter vernos morbos numerat. Nonnunquam etiam hieme accidit, si ab aëre pori cutis constipentur, & acres falsique humores in ea detineantur. Potest tamen etiam ex contagio vitium hoc contrahi.

Causa.

Differentia.

Est autem duplex Impetiginis genus, ut supra ex Celſo dictum, vnum mitius, in quo minus & per minimas pustulas cutis exasperatur, habetque medium paulò lenius, tardeque serpit. Alterū, quod λεχηνα, id est ferum, Græci appellant, in quo cutis magis exasperatur & exulceratur.

Differentia

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Impetigo, quod cutis dura, sicca, aspera, & quasi squammola redditur, adest pruritus, & malum indies latius serpit, & ab exiguo initio sese latius diffundit.

Sign. Diagnostica

Prognostica.

1. Affectus periculosus non est, & recens ac mitis curatu facilis.
2. Quæ verò fera est & ab humore peiore oritur Impetigo, difficilius curatur, & in leprā trāfire potest.

Prognostica.

Curatio.

Victus ratio talis instituenda, quæ humores tales vitiosos, falsos & acres non cumulet.

Curatio.

Deinde si indicio sit plures eiusmodi vitiosos humores in corpore abundare, conuenientibus medicamentis alterandi & euacuandi sunt.

Topica quod attinet, mitē & recentem Impetiginē sanat salua ieiuni hominis illita, ut & liquor qui ex viridibus lignis, dum vruntur, exsudat, parietaria item folia, aut radix oxylapathi cum aceto tritata, ut & gummi prunorum illitū, vtile est & oleum ononum. & ol. tartar. per deliq. paratum, præsertim aliis mistum.

Vel ℥. ol. rosæ. Vnc. j. terebinth. aq. ros. lota. Vnc. iij. ol. vitell. ouor. Drach. vj. tartar. per deliq. parat. Drach. iij. Misc.

Vel ℥. ung. diapompholygos Vnc. j. albi camphorati Vnc. s. ol. tartar. per deliq. Drach. iij. Misc.

Vel ℥. ol. sere. Vnc. j. ouor. Drach. iij. tartar. per deliq. Drach. iij. Misc.

Vel ℥. thuris, ammoniaci, ana Vnc. s. ol. vitell. ouor. Vnc. ij. cere Vnc. s. Misc.

Bb 2

℞. sulph. vini Vnc. j. thuris, myrrha ana Drach. ij. camphora ana Drach. j.

Singulis subtilissimè tritis adde boracis Scrup. j. aq. ros. lb. ij. Destillentur.

Vel ℞. farina cicer. Vnc. j. aluminis Vnc. s. mellis q. s. F. Vnguentum.

℞. rad. raphani excavat q. v.

Impleantur sale, sinapi, & vino. Stent per noctē. Liquore Lichenæ illinantur.

Vel ℞. creta pulueris. & misceatur cum succo semperniui ad modum Linimenti, quo locus affectus inungatur.

Si verò Impetigo fera, contumax & diuturna sit, valentiùs abstergentibus opus est. Efficax hîc est liquor ex oleo tartar. per deliq. & ℞. vino destillatus.

Vt ℞. ol. tart. per deliq. lb. s. ℞. vini Vnc. ij.

Destilla per Retortam. Prohibet primò ℞, postea aqua ad lichenas contumaces utilis.

Vel ℞. terebinth. aq. ros. lota Vnc. j. ol. rosacei Vnc. s. pingued. porci Drach. iij. sulph. vini Drach. ij. mur. Drach. iij. aluminis sacch. salis fossil. ana Drach. j. sem. staphid. agric. lithargyri, ana Scrup. j. vitell. ouor. num. ij. cera. q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. farina lolii Vnc. j. sem. staphid. agric. Drach. ij. spuma argenti Drach. vj. cerussa Drach. ij. plumbi vsti, & ana Drach. j. s. pingued. suilla Vnc. j. succi scabios. limonum ana Drach. vj. ℞. vini, ping. suilla exstincti Vnc. s. ol. vitell. ouor. tartar. per deliquium ana Vnc. ij. Misc. F. Linimentum.

Vel ℞. fol. salicum, malua, lappa, hedera arborea ana M j.

Coq. in vino rubro. Decocto locus lauetur, & post lotionem folium lappæ imponatur.

Vnguentum à Valesco & Guidone commendatū.

℞. sem. iuniperi conuassati Vnc. j.

Coq. Colaturæ adde axung. porcina Vnc. vj. terebinthina Vnc. j.

Dissoluantur omnia super igne. Ab igne remota ubi refrigerata fuerint, aquositas effundatur & residuum in mortario diligenter agitur, addendo Sulph. vini Vnc. j.

F. Vnguentum.

Quod si malum his medicamentis nondum cedat, sed pars callosa euadat, excoariatiuis vtendum, qualia Pamphilus Romæ olim vsurpauit, de quibus & aliis ad Impetiginem medicamentis videatur Galenus, s. de compos. med. sec. loc. cap. 7. Aëtius, retrab. 2. serm. 4. cap. 16.

CAPVT XXXI.

De Gutta rosacea.

Cognatus tumor est, quem Recentiores Guttam rosaceam, alij guttam roseam, Arabes albedamen vel alguasen, alii etiam a lbuttizaga nominant, (Germani appellant, in firnicht vnd kupferin Angesicht, quod facies cupro seu æri cyprio polito colore similis sit) quæ est rubedo maculosa, seu potius rubor cum tuberculis quibus malæ, nasus & facies defœdatur, ac si guttis roseis conspersa esset. Et sumunt ista tubercula interdum incrementum, vt facies inæqualis & horrida euadat, & nasus valde augetur. Vixit superiori adhuc anno, non procul à Dresda, vir, cui hoc malo affecto nasus ita incrementum sumsit, vt eum in legendo impediret; quod malum ipsum eò adegit, vt anno 1629. particulas quoddam de naso sibi amputari curaret.

Nicolaus Florentinus, serm. 7. tr. 6. summ. 2. cap. 15. tres huius mali differentias constituit. Aliquando enim, inquit, rubedo præter naturam absque pustulis, vesicis, vel ulceribus adest, & vocatur absolute rubra facies; & quandoque est cum pustulis vel vesicis, & vocatur rubedo pustulosa vel vesicosa; & quandoque est cum ulcere, & vocatur rubedo ulcerosa. Et vltima differen-

tia non multum videtur differre ab affectu, quem Noli me tangere vocant, quem describunt, quod in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oriatur, atque ira dici putant, quia ex remediis, etiam quæ congrua videntur, irriteretur potius, quàm mitigetur, ac in sauas partes depascendo feratur. Vnde etiam vno eodemque capite de gutta rosacea & Noli me tangere agunt. Est tamē & alius affectus, quem etiam, Noli me tangere vulgò appellant. De quo supra cap. 20. dictum.

Causse.

Causam agnoscit hic affectus sanguinem feruidum eumque crassum, vitio epatis, quod sanguinem talem producit, genitum, qui ad faciem potissimum delatus, vt aliàs, quem admodum in Erubescencia, facile ad faciem deferretur, & diffunditur, cum ob crassitatem nec remeare, nec discuti possit, eo loci hæret & primò colorem faciei rubicundum, post etiam, si malum sit diuturnius, rubras pustulas generat. Interperies autem ista nonnullis vitio naturæ obtingit, qui quamuis sobriè viuant, nihilominus tamen hîc affectum patiuntur. Plerumque tamen ij hunc contrahunt, qui poculis & ebrietati dediti sunt; & quidem non solum vini, sed & cereuisia potatores: nouique Studiosum, qui insigniter hoc malo laborabat, in Italiam & Galliam postea profectus, ubi cereuisia copia nulla est, domum reuerso melius habuit. Est enim cereuisia vino crassior, & propterea etiam crassiorem sanguinem suppeditat.

Prognosticum.

Difficulter hoc malum curatur, & præsertim si facies sit pustulosa, & quasi exulcerata, ac plerumque hominem ad mortem vsque comitatur.

Curatio.

Non autem curatur, nisi epatis & sanguinis vitio sublato. Quamuis enim causa continens huius mali in facie discutiatur: tamen noua subinde materia suppeditatur. Itaque non solum sanguis, humorque biliosus, qui plerumque admiscetur, euacuandus, & cucurbitulæ cum scarificatione sapius scapulis affigendæ, sed imprimis sanguinis & epatis feruor temperandus, eius obstructions aperiendæ, de quo lib. 3. Pract. part. 6. sect. 1. cap. 1. de epatis intemperie calida, & ibid. cap. 2. de epatis obstructione, Imprimis hîc medicamenta è fragis & cichorio ac cichoræis parata vtilia sunt.

Topica quod attinet, ubi facies saltem ruber, nõdum verò pustulis inquinata est, sint refrigerantia; ubi v. pustulæ accedunt, etiam discurentia.

Adhibentur verò forma aquarum & liquorum, vel linimentorum & vnguentorum.

Vt ℞. rad. sigill. Salomon. Vnc. iij. fl. sambuci, lil. conuall. fungor. amaror. an. Vnc. vj. tart. albi Vnc. j. s. vini albi lb. iij. camphora Drach. ij.

Stent in vino in infusione dieb. x. postea destillentur.

℞. farina tritici q. v. lactis caprini lb. ij.

F. massa, è qua coquatur panis in furno, qui iterum maceretur in lacte caprino horis 11.

Postea adde album ouor. num. xx. camphora Vnc. j. aluminis vsti Vnc. ij. Destillentur. F. Aqua.

Vel ℞. fragorum lb. j. lactis caprini lb. ij. album ouor. num. xx. sem. cydonior. Vnc. ij. camphora Drach. ij. aluminis, ana Vnc. s. Misc. Destillentur.

Vtile est & lac. Virginis è parte vna lithargyri, & tribus aceti paratum. Efficacius est hoc.

℞. lithargyri Vnc. s. aceti Vnc. iij.

Bul

Gutta rosacea.

Bulliant vsque ad tertiæ partis consumptionem. Et in alia olla bulliant *salis, aluminis ana* Drach. *ß. thuris* Scrup. *j. aqua ros. lb. ß.*

Misce liquorem vtrumque, & per linteolum cola, & vsui serua.

Vel *℥. sulphur.* Drach. *ij. salis communis, camphoræ ana* Drach. *ß. cerussæ, lithargyri argenti ana* Drach. *ij.*

Puluerisata misce diligenter cum *aq. fl. fabar. rosar. lil. alb. sigill. Salomon. an.* Vnc. *ij. Misc.*

Vel *℥. camphoræ* Drach. *j.*

Affunde sensim in mortario agitando *ol. amygd. dulc.* Drach. *ij.*

Postea affunde *ol. tartar. per deliq.* Drach. *ij.*

Deinde adde *vitell. ouor. ij. Misc.*

Hinc adde *sacch. B.* Drach. *ß.*

Misc. diligenter.

Tandem sensim affunde *aq. fl. fabarum, lil. albor. fragor. sine vino ana* Vnc. *ij. Misc.*

Vel *℥. lithargyri* Vnc. *j. alumin. Drach. ij. cerussæ* Vnc. *ß. aceti* Vnc. *ij. aq. ros. plantag. ana* Vnc. *ij.*

Bulliant ad tertiæ partis consumptionem. Colentur. Colaturæ adde parum succi limonum, & mixtura hac vesperi facies illinatur.

Vel *℥. nucleor. Persicor. excortic. amygd. amarar. excortic. ana* num. *vj.*

Contunde in mortario cū pauco lacte, & inde lacteus succus exprimatur, cui adde alumen vstum quantitate nucis. Postea accipe argentum viuum pisi maioris magnitudine, quod cum salua agitando, donec nigrescat & quasi mortificetur ducatur, idque priori liquori permisce diligenter, quo sub introitum lecti facies illinatur, & manè aqua rosar. vel *fl. fabarum* abluatur.

Vel *℥. tartar. albiß. aluminis, niuri ana* part. *ij.* *sulphur. part. j.*

Contrita calcinentur, & in cella per deliquium inde oleum fiat.

Vel *℥. nucleor. Persicor. excortic. Vnc. ij. sem. cucurbit. excortic. Vnc. ij.*

Contundantur & inde oleum exprimatur, quo facies manè & vesperi inungatur, & postea *aq. fl. fabar. & sigill. Salomonis* abluatur.

Vel *℥. camphoræ, lithargyri, aluminis vsti, ana* Drach. *ß. sulphur. vini* Drach. *ß. Oli albi, thuris ana* Drach. *j.*

Pulueriscentur & cum *aq. ros. & fl. fabarum* diligenter misceantur.

Vel *℥. sulphur. vini* Vnc. *j. thuris el. Drach. ij. myrrha* Drach. *ij. camphoræ* Drach. *j. cerussæ* Drach. *ß.*

Pulueriscentur omnia subtilissime, & affundatur *aq. rosar. lbj. & misceatur, ac liquore isto sub introitum lecti facies illinatur, & manè aqua infusionis fufurum* abluatur.

Vel *℥. ol. tartar. Drach. j. sulphur. Drach. ij. camphoræ* Drach. *ß. cerussæ, lithargyri ana* Vnc. *ß. aq. ros. q. l.*

Stent in vitro clauso ad Solem.

Vel *℥. ouum integrum* & impone quatrimum acetum fortissimo, donec cortex emolliatur. Postea albumen exime, & adde *thuris, mastichis, cerussæ ana* Drach. *j. Misc.*

CAPVT XXXII.

De Crusta lactea, Achoribus, Fauis, Tinea, Ficus, Helcydia, Psydriasis, & Phthiriasi.

EXhumoribus mistis generatur & tumores ac vlcera in infatibus, eorumque caput in primis occupata, de quibus, lib. 4. pract. part. 2. cap. 3. 4. 5. inter morbos infantium actū, quæ hic repetenda non censeo. Pauca saltem quadam monebo. Primū est, quod

Dan. Sennert. Tom. 111.

hic propositi, & quos proximè explicauimus, affectus quidem à plerisque ad tumores referuntur: quia tamen vlcus coniunctum est, imò vlcus magis morbi rationem habere videtur, quàm tumor, qui exiguus plane est, æquè cōmodè ad vlcera referri possent. Verū cœptū filum secundum autorū plerorumq; ductum continuabimus. Deinde affectus propositos quod attinet, quid crusta lactea, Achores, faui, & Tinea sint, alleg. loco dictū: helcydia, psydriasis, & alia capitis exanthemata à Galeno, 1. de compos. med. s. loc. cap. vlt. simul tractatur: à reliquis verò Græcis diuersis capitibus traduntur. Halyabbas omnes Tineæ nomine complecti videtur, dū Theorica lib. 8. cap. 18. scribit: Tinea autem vlcera sunt parua, quæ capiti accidunt: quibus est vesica, quæ species habet multas. Prima est, quæ fauosa vocatur, & ex phlegmate fit salso: cuius signum est, quoniam vlcus est quo capitis cutis perforatur foraminibus subtilibus, in quo humiditas est fauo similis. Secunda siccata & rotunda & dura: cuius in superioribus rubor est, & in concauitate quiddam granis simile ficuum. Est & tertia, quæ vocatur ameda: & sunt vlcera cum quibus in capite multa sunt subtilia foramina, minora sunt foraminibus, quæ in fauosa sunt, & ab his humiditas aquæ carni similis egreditur. Est & quarta quoque species pustula, sed parua rubra: figura quarum vberibus similis est mamillarum, à quibus humiditas fuit aquositate similis sanguinis. Quinta etiam eius est species sicca & colore alba, lupino similis, à qua quasi cortices & squama fluunt alba Vbi quatuor humiditas, & quintam siccam tinea speciem constituit, & sub humidis non solum achores & fauos, sed & papulas ac ficus comprehendit. Papulæ autem dicuntur pustulæ parvæ, à quibus humiditas effluit aquoso sanguini similis, sic dictæ à figura, quæ papillis mammarum similes sunt. Appellantur & ἐκιδρία. Et si enim nomen hoc in genere vlculculum significat: tamen pustulis vlcerosis in capite in specie hoc nomen tribuit Galenus, 1. de compos. med. s. loca, cap. vlt. & quidem adhuc specialius papillis dictis id tribuit Alexander, lib. 1. cap. 7. Paulus Aegineta lib. 3. cap. 3. Aëtius, tetrab. 2. serm. 1. cap. 70. Cellus etiam vlculculi nomine in specie achores & fauos intelligere videtur, dum, libr. 5. cap. 28. tit. de pustularum generib. & ear. curat. pag. 457. scribit: Ex pustulis verò nonnunquam etiam vlculcula sunt aut aridiora, aut humidiora; & modo tantum cum prurigine, modo etiam cum inflammatione, aut dolore. Exitque aut pus, aut sanies, aut vtrumque. Maximeque id euenit in aetate puerili, raro in medio corpore saepe in eminentibus partibus. Σύνωσις verò seu ficus, est tumor à fici similitudine sic dictus, quod in cauitate eius granis ficuum simile quid reperitur, rotundus, subdurus, rubicundus, vlcerosus, à quo aliquando exiguum & glutinosum quid effluit, in mento & barba maxime erumpens, aliquando & in capillo proueniens. Vnde Cellus, lib. 6. cap. 3. duas species eius constituit, dum scribit: Est etiam vlcus, quod à fici similitudine σύνωσις à Græcis nominatur. Caro excrescit, & id quidem generale est. Sub eo verò dua species sunt: alterum vlcus durum & rotundum est, alterum humidum & inaequale. Ex duro exiguum quiddam & glutinosum exit ex humido pus, & malū odoris. Fit verò vtrumque in his partibus, quæ pilis conteguntur. Sed id quidem quod callosum est & rotundum, maxime in barba: id verò quod humidum, præcipue est in capillo. Nascitur & in ano, & tum Latini mariscam appellant.

At omnino magna, præcipue apud Arabes, hic occurrit nominū varietas. Neque ea tamē solū, sed & in causa explicatione discrepantia. Galenus enim, de tumorib. p. n. cap. 16. pituitam salfam; libro verò 1. de compos. med. s. loc. c. 10. humorē mistū ex tenui serosoque ac mordaci, & ex crasso glutinosoque, etiā succo, cum achoris, tū faui causam esse statuit. Paulus Aegineta, lib.

lib. 3. cap. 3. nitrosam falsamque pituitam vtriusque affectus causā esse scribit Alexander, lib. 1. cap. 8. tres humores posuit, bilem, pituitā, & humorē melācholicum. Et omnino res eō redit, quod affectus hi ex falsa nitriosaque pituita oriūtur, cui nunc bilis, nūc sanguis, nunc humor melancholicus admiscetur.

Psyracia.

In specie Psyracia quod attinet, Autor libri de med. facile parabilib. ad Solonem definit ea, quod sint parua efflorescentia facta in capite, similes vesicis eminentibus in superficie. Quem imitati Alexand. Trallianus, lib. 1. cap. 5. & Paulus Aegineta, lib. 4. cap. 3. Psyracia inter capitis affectus numerarunt, & Psyracia hoc modo definiuerunt: *ψυράκια* ὅσῳ εἶναι μικρὰ ὑψῶς καὶ πλυσσίν τιμοῖσι ὑπερνεύμασι καὶ ὑπερνεύμασι, id est, Psyracia exigua quedam eminentia sunt, vesiculis vel pustulis (Phlyctenis) similes, summa cuti superposita. Introductorius tamen Galeni etiam toti corpori tribuit Psyracia, dum scribit cap. 15. Psyraciam autem communiter dictum est, quod circa totum corpus & circa oculi album sit efflorescentia, in summo rubicunda.

Causse.

Causse.

Causa huius tuberculi est humor ex sanguine bile & falso nitrosoque humore mixtus.

Signa ex descriptionibus traditis facile sumi possunt: nec periculum minantur Psyracia.

Curatio.

Curatio.

Curantur seqq. compositionibus, vt Al. Trallianus, lib. 1. cap. 5. & P. Aegineta, lib. 3. cap. 3. docent.

℞. spuma argenti, cerussa ana Vnc. ℥. alim. fol. ruta virid. ana Drach. ij. Cum aceto & oleo trita illine.

Vel *℞. rutam & alumen, Tere cum melle, & capiti raso impone.*

CAPVT XXXIII.

De Strumis & Scrofulis.

Struma.

EST deinde aliud tumorum genus, quod non ex humore simpliciter, in corporis partes externas effuso seu per eas diffuso excitantur, sed in quo materia tumoris causa peculiari membrana concluditur, atque humor, qui hoc tumoris genus excitat, in aliam ferē substantiam mutatur. Inter tumores hos primū sunt strumæ & scrofulæ; & quidem de Strumis in collo, & bronchocele, lib. 2. Pract. part. 1. cap. 25. egimus, vbi etiam non pauca in genere de strumis dicta sunt. Hic tamen etiam in genere aliquid dicendum; quia, vt mox dicetur, non solum collum, sed & alias plures partes occupant.

Etsi verò non incōmodè ad scirrhū hoc tumorum genus referri possit: tamen hoc communi nomine non appellatur, sed *χοιράδες* seu scrofulæ hi tumores dicuntur, à porcis desumpta appellatione, qui frequentius hoc malo corripiuntur. Paulus Aegineta tamen, lib. 6. cap. 35. aliam nominis rationem tradit, dicit *ἡ χοιράδων πέτρων ἀρχαῖα* ad chæradibus petris, dum scribit: est enim *χοιράς* saxum sub mare nigrum, asperumque, & aliquantulum eminēs, vt porco nanti simile videatur. Cui quidem scopulo ob tumoris asperitatem hic morbus adsimilari potuit. Videntur quidem nonnulli aliquam differentiam constituere inter scrofulas & strumas, dum scribunt. Scrofulas esse induratos, & intra membranā aliquā conclusos in glandulis tumores, qui si ex carne generarentur, tum essent strumæ dicendæ: sed plerique hanc differentiam negligunt. Est enim Struma scirrhosus glandularum tumor, vt definit

Galenus, 14. meth. med. cap. 11. & quidem peculiari memb ana conclusus. Subiectum enim strumarum sunt glandulæ, & quidem in ceruice & collo frequentissime oriuntur, interdum tamen etiam in axillis & inguinibus. In māmīs quoque subortas strumas, Meges quidam Cheirurgus, cuius Galenus etiam, lib. 6. meth. med. cap. vit. mentionem facit, obseruauit, vt scribit Celsus, lib. 5. cap. 28. Ita & in mesenterio strumas reperiri, lib. 3. Pract. par. 3. cap. 5. dictum. Si sit in gutture, peculiari nomine Bronchocele, bocium, & herniam gutturalem nominant. Est is tumor colli grandis & rotundus, inter cutem & asperam arteriam, in quo caro, modo humor aliquis meli adipive similis includitur. Differunt tamen scrofulæ ab aliis blandulosis tumoribus, primò quidem numero, quod in scrofulis plures glandulæ intumuerunt, & vna ex altera dependet in superficie cutis instar vuarum ex eodem racemo dependentium; deinde quia scrofulæ profundiores radices habent, quàm alii glandulosi tumores.

Causse.

Causse.

Ortū autem habet strumæ ex humore pituitoso, secundum alios etiam melancholico, aut ex pituita & melancholia misto: vnde scrofulis maximè corripiuntur pituitosi, melancholici, gulosi, qui frigidis ac humidioribus cibis vesci sunt soliti, & aquas frigidas biberunt. Hinc in regionibus quibusdam, vbi incolæ crudis aquis & nivalibus vruntur, omnes ferè strumosi sunt. Generantur vero strumæ non subito & confertim, sed paulatim, & primò influit materia ad vnā glandulam, in qua excitatur tumor mollis & latus: hinc ad aliā, in qua itidē mollis tumor excitatur, qui porro induratur, donec tandem multæ glandulæ racematim quasi ex loco affecto dependent.

Aëtius, tetrab. 4. ferm. 3. cap. 5. ex Leonida duplicem generationis modum proponit, dum scribit: *Strumæ sunt carnes subcandidæ, facile auferentes, in membrana cōtenta, & in summa glandula indurata, quæ in collo, sub aliis, & inguinibus oriuntur, vbi glandulæ vasis substrate sunt, vt in aliis quoque iam relatis glandulis. Aliquando etiam, sed rarò tamen, ex carne eorundem locorum fiunt, quæ affinitate quadam ad strumarum naturam vertitur, & materia accessione augetur.* primò enim glandulæ dictarum partium, nō secus ac aliæ quævis partes, siccata pituita, vel humore melancholico, aut vtroque misto ad scirrhū modum indurescunt. Interdum verò ipsa glandulosæ carnis substantia siccata indurescit, quæ tamen humore melancholico vel pituitoso deinceps imbuta, præter naturam increfcit. Galenus tamen, quia vterq; generationis modus in idem ferè incidit, hanc differentiam plerumque neglexit, & lib. de tumor. p. 2. cap. 11. induratis glandulis affectū Strumam nominatū scribit.

De causis tamen, allegato loco, monuimus, Platei ū statuere, vix solam pituitam & humorem melancholicum ad strumas generandas sufficere; cum ex his solis si essent, nō tam diuturni esset, sed putridini obnoxij, vel in pus vt alij tumores mutaretur; sed è succo partes has nutriende ortū strumas ducere. Cū enim glādula, quàm aliæ carnes, crassiore succo nutriatur, si is quantitate excedat, varios tumores generari. Verū etiam si hoc omnino concedendū sit: tamen impossibile nō est, quin aliquid humoris pituitosi & melancholici glandularum alimento admisceatur.

Includitur autem strumarū materia peculiari membrana, quam facultas formatrix, quæ omnibus partibus viuētib. insita est, producit. Dū enim ab affluente humore superfluo membrana aliqua distenditur, vel etiam rūpitur, natura eam extendit, & dilatat, ac nouæ quasi membranæ structurā aggreditur.

Dis

Differentie.

Differentia.

Distinguuntur strumæ à nonnullis in malignas & benignas, ut benignæ sint, quæ sunt citra inflammationem & citra dolorem, malignæ autem, quæ inflammationem & dolorem habent, & medicamentis magis exasperantur. Verum sciendum, malignas dictas strumas non propriè strumas esse, sed tumore ex struma & cancro quasi mistum, utpote qui non solum fiat ab humore pituitoso & melancholico, sed etiam atram bilem admistam habeat. Distinguuntur etiam hoc modo, quod aliæ strumæ sint liberæ, aliæ infiltratæ. Liberæ dicuntur & simplices, quæ nulli vasi sunt complicatæ & colligatæ: quæ verò vel cum vena insigni aut nervo connectuntur, iisque implicantur, infiltratæ, aut forsan commodius implicatæ dicuntur.

Reliqua quæ de Strumis dicenda essent, allegato loco, lib. 2. *Pract. par. 1. cap. 25.* proposita sunt, quæ ibi videantur.

C A P. XXXIV.

De Ganglio, & Nodis.

Γάγγλιον Græcis, quam vocem & Latini retinent, à nonnullis inter affectus capitis numeratur. Verum à Paulo Aegineta, lib. 4. cap. 16. & lib. 6. cap. 39. & Aëtio *tetrab. 4. serm. 3. cap. 9.* pluribus partibus tribuitur, nervosarumque partium affectus est, atque ab autore definitionum Medicarum definitur, quod sit *ἡ ἀπὸ τοῦ νῆδρος οὐροῦ σπασμὸς τοῦ σπασμοειδοῦς*, *nervi prater naturam convolutio seu nodus, qui in unum corpus coarctatur.* Eundem tumorem Guido, *tractat. 2. doct. 2. cap. 4.* Lupiam appellare videtur, scribitque Tagaultius, *Institut. Chirurgic. lib. 1. cap. 13.* ex Philagrij curatione apud Aëtium patere, Recentiorum Lupiam, Auicennæ glandulam, & Græcorum Ganglion, eundem omnino affectum esse.

Quo nomine autem Germanis appellantur hi tumores, non satis planum est. Si Græcorum & Recentiorum Ganglij & Lupiæ, ut & glandularum Auicennæ, descriptiones & signa, imò curationem perpendamus, Ganglium est is affectus, qui Germanis *Vberlein* appellatur, ita dictus, non quod os sit, sed quod tumor supra os sit, loco scilicet, ubi ossa tantum cute teguntur, vel quod ossis duritiem referat. Platerus tamen non eos tumores, qui ex nervis oriuntur, quosque passim sub ganglij nomine describunt autores, *Vberlein* appellat, sed peculiare tumoris genus, ubi periostio abrafo vel exeso, novum quasi os priori adnascitur. Tumor verò quem ille sub Ganglij nomine proponit, qui scilicet circa articulos, præcipuè genua, nascatur, aliàs angustiore, aliàs latiore termino, vniuersum interdum articulum comprehendens, eiusque motum interdum adeo sistens, ut membrum vel planè non, vel non integrè moveri possit, tumor is esse videtur, quem Germani appellant *Gliedschvamm*, quod scilicet quasi fungus quidam sub cute circa articulos, imprimis genu nascatur, qui non semper rotundus est, sed sæpe totum genu ambiat; cum tamen ganglion semper sit tumor rotundus, ut Ambr. Paræus, lib. 6. cap. 20. scribit.

Sed quod supra etiam dixi, magna est in nominibus confusio. Ideoque quod Io. Tagaultius, lib. 1. *Instit. Chirurg. cap. 2.* monet, res ipsa est attendenda, nominibus verò parum fidendum: cum eadem vox sæpe apud varios autores variam ac longè dissidentem habeat significationem.

In pluribus quidem corporis partibus oritur Ganglion, præcipuè tamen in iis, quæ moventur, secundum articulos nempe in manibus & pedibus,

iisque in locis ubi ossa tantum cute vestita sunt, & ubi tendinum, ligamentorum, nervorumque est concursus. Aëtius tamen caput & frontem addit, ut & cubitos; in quibus tamen rarius accidat.

Causa.

Ex ictu autem vel labore originem habere docent Paulus & Aëtius; quod de causa evidente intelligendum. Verum quomodo causæ istæ evidentes hos tumores producant, non ita planum. Vulgo plerique ex lenta & crassa pituita, vel melancholia oriri statuunt: sed rectius statuitur occasione ictus, extensionis, aut laboris nimij, à quibus nervus vel tendendo nimis extenditur, vel etiam secundum membranam quasi rumpitur, partis nervosæ nutrimentum exsudare quasi & circa fibras & nervosæ partis substantiam adhærescere, & à facultate partium earum formatrice in hanc substantiam mutari, & peculiari membrana regi. Quo modo & in ossibus eorum nutrimentum, si periostium aperitur, in osseum nodum mutari statuit Platerus. Ut enim in arboribus si cortex vulneretur, vel quocunque modo aperiat, natura alimentum transsudans non temerè diffuere sinit, sed in nodum mutat: ita etiam si membrana ossa vel partes nervosæ inuestientes rumpantur, alimentum natura per viam apertam temerè diffuere non sinit, sed tumorem membranæ peculiari inclusum sub cute inde format.

Ganglium verò quod Platerus describit, non ex vnius nervi vel tendinis vitio, sed iis in locis ubi tendinum, ligamentorum, nervorumque concursus est, & præcipuè circa genu accidit, cum istæ partes propter motum nimium valde exercentur, aut dum vulnera sanantur. Si enim succus harum partium, tendinum scilicet, nervorum, membranarum, ligamentorum, occasione causarum dictarum ex iis diffuat, ac luxuriare incipiat, earumque fibris adhærescat, in fungosam talem materiam, quæ sæpe totum articulum ambit, mutatur, & Germanis inde *der Sliedschvamm* nominatur.

Fieri tamen etiam potest, ut in partem talem debilem humor vitiosus in corpore abundans influat, & succo illi crasso partes has lente misceatur, & viâ apertâ una affluat, ac tumorem augeat.

Signa Diagnostica.

Tumor iste nascitur in partibus, quæ non carne multa, sed cute tantum teguntur, ideoque altè non delitescit; estque nunc durus, nunc mollis, nunc major, nunc minor, interdum oui etiam magnitudinem æquat vel superat, doloris est expers; si tamen fortius prematur, torporis quemdam sensum exhibet; ad latera trudi & moveri potest, sed non prorsum & retrorsum.

Ganglium, quod Platerus describit, est tumor, plerique in genu, mollis, sine dolore, & colore alieno, à parvis initiis increfcens, qui interdum ita incrementum sumit, ut totum articulum comprehendat, unde accidit, ut æger stare aut rectè incedere non possit, nec in incessu terram attingere, vel saltem extremis digitis possit.

Prognostica.

1. Morbus hic diuturnus est, & sæpe multos annos durat, ægròsque vsque ad mortem comitatur.
2. Qui in juncturis sunt articuli, membri totius morum impediunt.
3. Ganglium etiam circa articulum, nisi medicamentis tolli possit, incurabile est. Sectionem

296 De Meliceride, Atheromate & Steatomate.

enim non admittit; cum facile fieri possit, ut sectione nervus, tendo, vel ligamentum lādatur.

Curatio.

Curatio.

Vniuersalibus prēmīssis, ut tumor emolliatur, & discutatur, aut si hoc fieri non possit, suppuretur, aut excindatur, opus est. Ergo si Ganglium vel Nodus sit recens, & folliculus, cui includitur, adhuc sit tener, danda opera primū, ut cystis rumpatur. Ideoque manu fricandus tumor, dum incalescat & melior fiat, postea lamina aliqua, vel alia re solida comprimatur, tamdiu ut cystis rumpatur, & materia in eo inclusa dispergatur. Hinc lamina plumbea loco affecto imponatur, & fasciā arctissime constringatur, nec ante diem decimum amoueatur. Alij ammoniacum dissolutum forma emplastri primū illinunt, postea laminā plumbeā applicant. Oribasius hoc usus est:

℞. cerussa, resina picea, olei veteris, ammoniaci, galbani ana Vnc. j. cera Vnc. iij. Misc.

Vel ℞. aloes, myrrha, ana Drach. vj. lithargyri auri Vnc. j. ladanī Vnc. s. ammoniaci, adipis vitulini, vulpini ana Drach. vj. ol. lil. alb. Vnc. ij. cera q. s.

F. Empl.

Vel ℞. calcis viue adipis anserin. ana Vnc. j. ammoniaci Vnc. s. terebinthina Vnc. j. Misc.

Vel ℞. empl. oxycroci Vnc. j. mucilag. sem. althae, foeniculi ana Vnc. s. galbani, sagapeni, ammoniaci aceto dissol. ana Drach. iij. resina Drach. vj. cera alb. Vnc. s. Misc.

F. Empl.

℞. gummi ammoniaci, bdellij, galbani aceto dissol. ana Vnc. iij. ol. lil. alb. chamamel. laurini, spir. vini ana Vnc. s. pulv. rad. ireos, sulph. vini ana Drach. s. Misc.

F. Emplastrum.

Si hisce medicamentis non cedant Ganglia, ad suppurantia accedendum.

Ut ℞. rad. lil. alb. althae, ana Vnc. iij. filicis, Vnc. j. caricar. ping. num. x. rad. scilla Vnc. j. fl. meliloti, sambuci ana p. j.

Coq. in iure pedum vernicis addita aceti aliqua quantitate. Postea contundantur & per setaceum trahantur, & addatur farina tritici, lupinorum ana Vnc. s. axung. suilla veteris, anatis, anseris an. Vnc. ij. fecis ol. lil. alb. Vnc. iij.

F. Cataplasma.

Solutio.

Possunt & sectione tolli ganglia & nodi, sed non nisi ij, qui in capite, fronte, aliisque locis extra articulos consistunt: qui verò in articulis consistunt, non tuto secantur, cum metus sit, ne partes subjacentes nervosae lādatur, & membri motus rollatur. Sicut nec ea ganglia secare licet, quae circa jugulares venas sunt, ob haemorrhagiae metum. Modus autem sectionis hic est. Primò paruum vulnus in cute ad cystin usque faciendum, per quod specillum digitum crassum in extremo rotundum, in medio cauum, inter cutem & cystin immittendum, & ad ganglii usque radicem circumducendum, hinc super eo cutis decussatim quantum satis incidenda, & à cysti ab angulis versus radicem diducenda; & si quae haemorrhagia ex vasis crassioribus circa radicem sectis suboritur, conueniente modo sistenda; hinc tumor totus cum membrana extrahendus, nihilque eius relinquendum, aut si quid relictum fuerit, causticis medicamentis absumendum.

Nodi callosi seu ossei Platero in specie sic dicti difficulter curantur, & nunquam etiam, si inueterati & indurati sunt. Qui curabiles sunt, emollientibus modò propositis curandi. Vtilia etiam hic sunt Cataplasmata parata ex radicib. mandragorae, foliis cicutae, hyoscyami, urticae mortuae, coctis in aceto, & cum

axungis emollientibus mistis.

Si nodi isti versus articulos tendant, eorumque motum impediunt, & sint in locis nudis & ossibus saltem tectis, cutis aperienda, & ferro acuto nodus continuato ictu ab osse absciendendus, vulnusque conueniente modo curandum.

Ganglia in specie ita dicta, seu fungosi illi tumores, qui circa articulos, imprimis genua oboriuntur, idque totum interdum comprehendunt, eiusmodique motum impediunt, difficilis sunt curationis. Sectio enim, cum citra laesione tendinum, ligamentorum & nervorum fieri non possit, locum hic non habet. Ideoque tentandum, ut emollientibus & digerentibus discutiantur: cauendum tamē semper, ne suppuratio aliqua sequatur, quae hisce in locis incurabilia vlcera, à quibus nervosae partes circa articulos corrumpuntur, excitare solet.

Vtilia hic quoque sunt medicamenta antea proposita. Vel patetur fomentatio ex rad. althae, lil. albor. bryonia, cucumeris asinini, cyclaminis, foliis maluae, althae, urticae mortuae, hyoscyami, chamapityos, saluiae, primulae veris, fl. chamamelis, sambuci, cheiri, meliloti, semini lini, fenigraci, baccis lauri.

Vel ℞. nucleor. nuc. iuglandium Vnc. iij. farinae lupinor. Vnc. iij. pulv. rad. ireos, lumbricor. ana. Vnc. j. mellis q. s.

F. Cataplasma.

Vel ℞. picis naualis Vnc. ij. dissolue in ol. lumbricor. irini ana Vnc. iij. Adde ladanum, mastichis ana Drach. ij. bdellij, styracis calamitae, ana Drach. j. pulv. lumbricor. terrest. Drach. s. Misc.

Vtile est & emplastrum diasulphur Rulandi: imprimis verò thermæ naturales sulphureae.

CAPVT XXXV.

De Meliceride, Atheromate, & Steatomate.

Hoc peculiare habet hoc tumorum genus, quod materia, quae in iis continetur, peculiari tunica aut folliculo clauditur. Accipiunt autem nomen à materia contenta. Si enim materia, quae intus concluditur, sit melli similis, Meliceris, (Latini mellisavium dicere possent,) si pulvi frumentaceae, quae adhaerere dicitur, Atheroma; si sebo, Steatoma appellatur. Meliceris enim, ut ex Galeno, 1. 4. meth. med. cap. 6. Aetio, tetra. 4. serm. 3. cap. 7. Paulo Aegineta, lib. 6. cap. 36. & Celso lib. 7. cap. 6. patet, est tumor citra dolorem, materiam melli similem pellicula nervosa conclusam continens. Atheroma verò est tumor color citra dolorem, in tunica nervosa humorem puliculae similem continens. Steatoma verò est tumor itidem membrana peculiari humorem sebo similem continens.

De meliceride autem notandum hic, alium morbum esse à meliceria, cuius mentionem facit Aetius lib. 5. cap. 28. *μυλινκεία* enim, ut ipse Celsus habet, est ulceris genus, quod à faui similitudine ita dicitur, aliis etiam *κνέλον* Fauis appellatur, quem de morbis infantum, part. 2. cap. 3. explicauimus, estque vlcus foraminulentum, capiti praecipue peculiare, è foraminibus saniem melli similem fundens, à pituita salsa seu nitrosa ortum habens. *μυλινκεία* verò de qua hic agimus, absque omni foramine, in quacunque parte corporis contingat, intrus sub membrana neruea substantiam melli similem continet.

Causa.

Omnes autem hi tumores ad pituitosos referuntur, ac a pituitoso humore, qui lentè temporis progressu in materiam nunc melli, nunc pul-

Meliceri
quid sit

Atherom
quid sit

Steatom
quid sit

Causa.

ti, nunc sebo similem mutatur, excitari vulgò dicuntur.

Platerus peculiarem, ut etiam, *lib. 2. Pract. par. 1. cap. 25. de strumis*, diximus, de causis horum tumorum opinionem habet. Non enim ex humoribus excrementitiis tales humores generari putat, (ex eiusmodi enim excrementis si tale quid nasceretur, non tam stabile, sed putredini & corruptioni obnoxium futurum existimat) sed ex succo alimentari seu nutriendæ parti dicato. Si enim humor crassior sit, quàm nutriendæ parti carnosæ conveniebat, tumores duriores, quàm Sarcomata existunt, interdum progigni, & quidem si is admodum crassus sit, Scirrhum generari. Sin verò tumor non adeo durus sit, tandem in abscessum definere, in quo diuersa materia, pro succi huius, qui tumorem hunc genuit, diuersitate & mistione cum aliis humoribus, generetur; qui tamen non ut alij abscessus à sanguine geniti, suppuretur, & in pus conuertatur, sed in aliam substantiam propriæ inclusam vesiculæ. Atque hoc modo melicerides, atheromata, & steatomata generari scribit. Addit verò, ad generationem talium tumorum id non minimum facere, si succo, qui carnem nutrire debet, nutrimenti alterius partis, quæ crasso admodum succo ali debuit, portio ab ea abscedens, in carnosas sedes cum illarum nutrimento delata, talem duritiem in illis gignat. Quod eo etiam probare conatur, quod in eiusmodi abscessibus ex illis tumoribus genitis aliquid aliarum partium substantiæ simile inueniatur, nunc pilum, nunc vnguem, nunc os, nunc glandulam referens, quæ vix ex alijs, quàm ex succo huius partes vel in cute vel carne vicina nutriente huc cum proprio carnis nutrimento delato nasci potuissent. Ex eodem provenire putat, si quid in abscessu reperitur quod fauum, pulvèrem, vel mel referat. Illud enim provenire ex pinguiore sanguinis parte, quæ pinguedinem efficit; hoc verò ex succo carneo, nondum in pus mutato, sed in talem tenacem humorem maturatione vi caloris excoctum fuisse; qui si ulterius torreatur, succusque ille magis terreus sit, aliud quid, ut carbonem, calculos, similiaque referat. Hæc si propriæ membranæ inclusa sint, illa quoque membranoso succo hinc proveniente nasci scribit.

Verum circa hanc opinionem quædam notanda sunt. Primò enim nondum hinc causa patet, cur non in omnibus corporibus, neque in omnibus partibus ex succo, quo nutriuntur, tales tumores fiant. Ideoque causa reddenda, cur humor ille è partibus effluat, atque inde sub cute tumor exciteatur. Eam esse puto, quod membrana, quæ quamlibet partem tegit, & ambit, à causa siue externa & violenta, siue interna, seu rumpitur, seu eroditur & exulceratur, (quod in generatione nodorum in ossibus in periostio fieri concedit Platerus) ut ita via aperta alimentum seu succus nutrens effluens non amplius in parte affecta sistatur & concludatur, sed per viam apertam exfudet. Quod tamen natura, quæ nunquam otiosa est, temerè fieri non permittit, sed ipsam membranam ulterius extendere, effluentemque succum concludere incipit; sicut in arboribus fieri videmus, ubi cortice externo læso, simili planè modo nodus formatur. Deinde succus, qui materiam tumori præbet, primò parti alendæ dicatum esse facile concedo, quin tamen progressu temporis vitiosi humores eo non propellantur, ipse Platerus negare non potest. Nec opus est, ut statim in pus mutetur; cum vitiosi humores alimento permisti, sine corruptione & in pus mutatione diu suam naturam servare possit, ut in cachexia & scabie ac similibus cutaneis affectibus patet. An verò diuersa illa materia, quæ in tumoribus talibus reperitur, à partium vicinarum, pilorum, vnguium, ossium, pro-

prio alimento in alienum locum conflante, & cū proprio partis affectæ alimento sese miscente ortum habeat, valdè dubito. Neque enim ad pilorum, vnguium, ossium, & similiarum formationem sufficit materia, sed imprimis facultas formatrix necessaria est, quæ in parte carnosâ carnem, in membranosa membranam, non ossa format, & suæ cuique parti peculiaris est: quæ si finem suum ob materiæ ineptitudinem assequi non possit, simile quid format, & in parte carnosâ carni, in membranosa membranæ quid simile efficit.

Signa Diagnostica.

Omnia hæc tubercula à parvulo incipiunt, & diu ac paulatim excrescunt, ac tuniculæ suæ includuntur. Et Meliceris quidem figurâ rotundior est, magisque extenditur, & ad digitorum compressionem, ob minorem humoris crassitiem, celerius cedit, & amotis digitis pari celeritate reuertitur. Etsi enim P. Aegineta, *lib. 6. cap. 36.* scribit, quod meliceris tangentibus veluti corpus quoddam laxum cedat, & tardè quidem diffundatur, citò autem rursus colligatur: tamen procul dubio textus depravatus est, aliquidque scribentium incuria omissum, quod ex eo apparet, quod signa atheromatis planè omittit. Procul dubio igitur ita legendum, & omissa ex Aëtio supplenda. Steatoma alijs durius est, & ad tactum renititur, fundumque solidius habet. Atheroma autem tangentibus veluti corpus quoddam laxum cedit, & tardè reuertitur. Meliceris autem celeriter cedit, citò autè rursus colligitur. Et licet Steatoma durum sit: tamen à struma differt, quod non ita, ut struma, durum est, neque sicut struma inæqualem tumorem habet.

Quid verò intus habeant hi tumores, ut coniectura prælagi potest, ita certò cognosci, nisi cum eiecta sunt, non potest. *Celsus, lib. 6. cap. 7.*

Prognostica.

1. Periculum equidem coniunctum non habent hi tumores; sæpe tamen diu durat, & sine noxa circumferuntur ac negliguntur.

2. Sæpe spontè tamen in abscessum definunt. Quod si non fiat, non tam difficulter, ut scrofulæ & scirrhi, curantur.

3. Qui sunt elevati, & ad motum contactumque expositi, facile curabiles sunt. Qui verò profundius inserti sunt, & ad motum non expositi, difficilius curantur, & in Cheirurgiæ aggressionem summam diligentiam expetunt, propter imminentes sanguinis eruptiones, ac nervorum puncturas. Plerique enim Cheirurgi ob imperitiam substratos nervos cum tumorebus eiusmodi rescindunt.

Curatio.

Etsi tumores hi nominibus differant, & peculiarem singuli materiam contineant: tamen eandem ferè curandi rationem habent. Vniuersalibus nimirum præmissis & corpore à vitioso humore expurgato, materia tumoris causâ vna cum tunica tollenda: quod fit, si materia vel discutatur, vel si id fieri non possit, suppuretur, vel exscindantur tumores. In meliceride triplex hoc remedium genus locum habet; atheroma discutientibus & suppurantibus curatur, ac ferè sectione opus non habet.

Ut *L. Adami, bdellii, galbani, ammoniaci, propoleos, & rebinth.* partes equales Misc.

Vtile est & emplastrum ex ammoniaco, pirethro, & oleo succini factum, quo ruptum vidi tumorem talem in

Sign. Diagnostica.

Prognostica.

Curatio.

in maxilla, atque filamenta alba longa, qualia in cancriis interdum reperiuntur, extracta fuisse.

Calx viua quoque cum axungia vel oleo mixta utilis est.

Vel ℞. picis nautalis Vnc. j. ammoniaci, sulph. ana Vnc. s. Misc.

Vel ex radic. cyclaminis & axungia suilla ac mome-
su'ph. F. Emplastrum.

Si sponte non aperiatur tumor, sectio instituenda, ita ut cystis, seu melleam, seu pulraceam, seu adiposam, seu quamcunque aliam substantiam continens, eximatur & tollatur. Cutis autem non transferim, sed recta vel suboblique ad folij myrti figuram secanda, & membrana humorem continens à cute & subiecta parte liberanda, cauendo (quod fiet, si vno impetu cutis non dissectetur) ne membrana illa seu cystis lædatur, humorque, qui in ea continetur, diffluens, operationem impediat, eiusque, vel humoris aliquid, relinquatur. Et si hoc accipiat, & aliquid remanserit, cathartecis absumendum. Si enim aliquid de tunica illa relinquatur, tumor regeneratur.

Si in capite huiusmodi tumores fuerint, folliculo exempto pericranium secetur, & caluaria abrasatur, ne vlla radix tumori nouo generando idonea relinquatur. Si sectionem æger admittere nolit, aut ob venas commodè fieri non possit, medicamentis causticis cutis perumpenda. Folliculo exempto vlcus consolidandum, & si plus æquo laxa ac extensa cutis fuerit, ut commodè coire non possit, superfluum abscindendum.

C A P. XXXVI

De Testudine, Talpa, seu Topinaria, & Natta.

Pertinent huc & tumores, qui quidem ad melicerides, atheromata, & Steatomata referuntur: quia verò priuatim capiti accidunt, peculiaria iis imposita sunt nomina, quæ tamen apud Antiquos Græcos, vel Latinos non exstant, sed à Recentioribus Barbaro-Latinis excogitata sunt; puta Testudo, Talpa, seu Topinaria, Natta.

Testudo.
quid sit?

Testudo scilicet est tumor magnus, mollis, vel non valde durus, in capite, latiore forma in modum testudinis, à cuius similitudine accipit nomen, vel castaneæ in principio, postea verò in formam oui excrescens, in quo mollis materia, tunica quadam obducta, continetur, (vnde ab autoribus ad melicerides refertur) quæ caluariæ ita inhæret, ut ipsam plerumque vitiet, ipsique cariem inducat.

Talpa.

Cognatus huic tumor est Talpa, ita dictus, quod sicut talpa sub terra deambulat, ita hic sub cute cranium depascit. Nonnulli ex illis Latino-Barbaris testudinis nomine hunc tumorem comprehendunt, nec de talpa peculiarem mentionem faciunt. Alij verò de eo peculiariter tractant, & Vigo lib. 2. tract. 3. cap. 1. expressè Talpam à Testudine distinguit; & materia etiam differunt, quæ in Talpa est crassior, quàm in Testudine. Igitur sicut Testudinem ad Meliceridem referri posse diximus, ita Talpa ad Atheromata referri potest. Nonnulli Topinariam appellant. Alij tamen Topinariam affectum diuersum & pueris familiarem esse dicunt, qui fiat ex phlegmate dulci, quod declarat viscositas saniei & albedo eius, aliquando ex phlegmate misto cum sanguine, quod declarat color, qui non rubeus, & citò ad maturitatem deuenit, aliquando verò ex melancholia, vel cholera, ut hac de re scribit Guilhelmus Placentinus, lib. 1. Chæurg. cap. 5. Io. Philippus Ingrassias, de tu-

morib. tr. Et. 1. cap. 1. hunc tumorem ad Hydrocephalum intrepidè reducendum censet. Verùm cum Hydrocephalus fiat ex aqua, nec sanguinem admixtum habeat, nec suppuretur, id concedi non potest.

Tandem est alius tumor, quem Natam, Natram, & Napram appellant, magnus, & mollis, sine dolore & colore, in dorso præcipuè excrescens, quandoque tamen in humero & aliis partibus erumpens, à tenui quidem radice pendens, ita tamen incrementum sumens, ut aliquot libras pendat, & melonis vel cucurbitæ quantitatem æquet; qui cum non semper eandem figuras habet, ideo etiam diuersis nominibus ab autoribus appellatur. Materia quidem in eo interdum videtur carnosæ, sed non verè caro est, verùm adipi similis, ideoque ad Steatomata referri potest.

Natta.

Causa.

Causam horum tumorum ad pituitam falsam, vel cum bile mixtam referunt. Verùm cum ad Melicerides, Atheromata, & Steatomata hi tumores referantur, commodè etiam statuitur, eos tandem causam, quam dicti humores habent, habere: altem hinc copia materiæ maior est, vnde etiam tumores maiores sunt.

Causa.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur hi tumores faciliè ex descriptionibus supra traditis. Sunt enim tumores molles, vel non valde duri, lati & magni, peculiari tunica cōclusi.

Sign. Diagnostica.

Prognostica.

1. Si in capite sunt huiusmodi tumores, periculosi sunt, ob cranij vicinitatem, cum cranium corrodant, & corrumpant, præcipuè circa suturas.
2. Si magna adsit cranij corruptio, satius est finire talem tumorem, quàm curare.
3. Qui absque cranij corruptione sunt, tutius curantur.
4. Ut in tumoribus proximo capite explicatis ita & in his, nisi tota tunica cum humore extrahatur, perfecta sanitas sperari non potest; cum si aliquid relinquatur, inde nouus tumor pullulet.

Prognostica.

Curatio.

Vniuersalibus præmissis & corpore euacuato, materia tumorem constituens tollenda: quod fit digerentibus & resoluentibus medicamentis, vel suppurantibus, vel Chæurgia.

Curatio.

Si tumor ergo sit sine vlcere & ossis corruptione, discutientia adhibeantur. Discutientia autem talia sunt, quæ in scrofulis & tumoribus vsurpari solent. Sed raro discutientibus hi tumores curantur. Si discutientibus tumores hi tolli non possint, maturantia & suppurantia adhibenda, qualia præcedente capite sunt propo-
sita.

Vel ℞. capar. sub cinerib. coctar. vitell. oucr. ad duritiem coctar. ana num. iij. axung. porcine, vel butyri s. falsi lb. s. rad. althææ ad mollitiem coctar. & mirum cōtursar. lbj. Misc.

F. Cataplasma.

Pe facta tamen puris generatio non est expectanda, cum pus faciliè acridinem & malignitatem auget ac cranium corrodatur. Ideoque quamprimum aliqua supputationis signa adiuunt, tumor maturè aperiendus. Incisura vel simplex vel forma crucis facienda, pro tumoris magnitudine. Pure euacuato vlcus detergendum convenientibus medicamentis, ex. gr. tali.

℞. faris

℞. farina hordei Vnc.ij. myrrha Vnc. ℞. sarcocolla Vnc. j. mellis q. s. Misc.

Mundatum vlcus carne implendum & consolidandum.

Si os corruptum sit, radendum, & vt in carie os-
sum fieri debet, curandum.

Curatio verò per Cheirurgiam eodem modo in-
stituenda, vt *capite preced.* dictum.

CAPVT XXXVII.

De Verrucis.

Sunt deinde & alij tumores, qui non ex humo-
ribus, sed ex solida substantia ortum habere di-
cuntur. Verum cum iidem vel ex parte nutriente
succo vitioso & luxuriante, vel humoribus excre-
mentitiis iis admixtis ortum habeant, hoc tumo-
rum genus illis, qui modò explicati sunt, subiun-
gemus.

Et primò quidem oriuntur quidam parui tumo-
res instar monticulorum in cute, qui Verrucæ seu
pori dicuntur. Latinis enim Verruca propriè est
editior montis pars; & vt Gellius, *lib. 3. cap. 7.* Cato-
nis dictum interpretatur, aspera: vnde & verrucosa
loca dicuntur, quæ inæqualia sunt & diuersas par-
tes eminentes habent. A variis autem formis Verru-
cæ diuersas sortiuntur appellationes. Alia enim di-
citur *sessilis*, Græcis, *μυρμηκία*, Latinis formica, quæ
altioribus radicibus fixa est, infra lata, supra tenuis,
minùsque ex cute sese exserit, & stabilis est, nec, vt
aliæ, mobilis. Ita verò appellatam censent vel à co-
lore subatro, qualis est in formicis, vel quòd, dum
stringitur, sensum exhibeat moribus formicarum
similem; nasciturque plerumque in manibus aut
etiam pedibus, nec est sine dolore: in hac quando-
que pilus vnus & alter, inprimis in facie, apparet.
Alia dicitur *penilis*, quòd exiguo quasi pediculo vt
de chorda dependeat, vnde Græcis *ἀκροχορδῶν* dici-
tur, basin exiguam habet, longum & grande caput.
Hanc, si non sit eiùsdem coloris, sed thymi flo-
rem referat, minòrque sit & magis inæqualis, ac par-
ua, Thymum appellant. Si verò maiores sint hæ ver-
rucæ, à similitudine, quam habent cum ficus fru-
ctu, Ficus appellantur.

Referri huc etiam possunt Condylomata, & cri-
stæ ani, de quibus *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 1. cap. 10. de*
morbis intestini recti, dictum.

Est & aliud genus verrucæ, sessili simile, quòd Cla-
uum appellant Græc. *κλῶν*. Sunt illæ verrucæ albæ,
rotundæ, clauorum capiti similes, atque in digitis
plantisque pedum plerumque oriuntur, vt molestiā
ac dolorem interprogrediendum excitent. Hoc Ver-
rucæ genus, quia in ambitus illius cutis concoloris
centro fuscum aut nigram maculam habet, pupillæ
instar, ac ob id oculo picæ similis est, à Germanis
Elsterauge, quasi picæ oculus nominatur.

Nascuntur autem Verrucæ in diuersis corporis
partibus: frequentius tamen in manibus & pedibus,
& plerumque plures simul.

Causa.

Oriuntur autem omnes, secundum vulgatam do-
ctrinam, ex materia crassa melancholica & pituito-
sa, quam cum natura non possit discutere, ex ea hoc
genus tumorum format.

Platerus verò, vt cognatos tumores, ita & verru-
cas ex succo cuti & cuticulæ alendo destinato gigni
statuit, hoc modo. Vt in illorum substantia consi-
stens adhuc durities callosas & cicatrices gignit: sic
in porum cutis vnum pluresve portio illius irrum-

pens, cuti adherens, radicibusque, portiunculam
exiguam porum adimplentem duram ac callosam
generat, quæ nunc extra porum effertur, in verruca
pensili, aliàs in eo permanet, in verruca sessili, vt &
clauo in pedibus. Quòd autem succus ille in poros
se ingerat, illorum dilatatio & amplitudo causa ef-
se potest: quòd vt à variis causis prodit, ita in pe-
dibus cute vno loco validius pressa, poroque sic am-
pliato, caluus facillè gignitur. In manibus quoque
cum plerumque se verrucæ offerant, ab externis
iniuriis hoc prodire credibile esse statuit.

Ex contagio etiam eas oriri statuunt nonnulli,
vt si ex resecta verruca sanguis cadat in aliam par-
tem, in ea generetur Verruca, & si quis linteo fuerit
vltus, quo sanguis qui ex verrucis effluxit, colle-
ctus & deterfus est, & in eo succrescere verrucas.

Signa Diagnostica.

Verrucæ à descriptionibus traditis facillè cogno-
scuntur, vt & eorum differentia, vt peculiaria signa
tradere opus non sit; vulgòque satis noti tumores
sunt.

Prognostica.

1. Verrucæ sæpè sua sponte desinunt, sine vl-
lius medicamenti ope.

2. Myrmecia & clauus tamen sine curatione vix
vnquam desinunt.

3. Acrochordones faciliores sunt curatu, cum ra-
dices exiliores habeant: reliquæ autem cum latiore
radice in tantum fortiora & efficaciora medicamen-
ta requirunt.

4. Acrochordon si excisa est, nullam radiculam
relinquit, idèoque ne renascitur quidem. Thymo
Clauoque excisis subter rotunda radícula nascitur,
quæ penitus descendit ad carnem, eaque relicta ra-
dice rursus oritur. Myrmecia latissimis radicibus in-
hærent, idèoque ne excindi quidem sine exulcera-
tione magna possunt. Celsus *lib. 5. cap. 28.*

Curatio.

Tolluntur autem Verrucæ vel medicamentis, vel
Cheirurgia. Medicamenta vel occulta proprietate
quadam hoc præstant, vel ipsarum alimentum exsic-
cant, vt verrucæ postea marcescant & euanescant.

Fallopianus commodat *folia salicis* aut succum eo-
rum. Si verò desint viridia salicis folia, vitur pul-
uere foliorum salicis cum aceto simplici, vel scilli-
tico misto. Vitur etiam *scrofularia*, radice *dracunculi*,
ari, *cyclamini*. Commendant quoque *radices chelido-
ni* recentes, quarum succo verrucas illinunt. Alij
verrucas primò aliquoties festuca adurunt, & postea
nasturtium & sinapi applicant. Portulaca etiam ali-
qui à proprietate tolli verrucas existimant. Tollun-
tur & Verrucæ, si cum *nigella* & *urina* fricentur; si la-
uètur liquore ex foliis verbasci collecto, & cum flo-
ribus appposito: decocto ex *sinapi*, *sulphure*, & *sale* fa-
cto cum aceto: si *folia sabina* in vino macerata per
dies tres continuos imponentur: si *herba Roberti*, *ru-
ra* & *millefolium* simul trita applicentur. Vtile est &
cichorium verrucarum, quòd inde nomen accepit: itè
succus lacteus è caulibus dentis leonis, vt & alia-
rum plantarum intrybacearum: *Aqua è sarmentis*
vitium, dum vruntur, exsudans: *farina cicerum*.

Efficacissimum etiam est, ad verrucas & clauos in
pedibus, hoc emplastrum,

*℞. picis naut. Vnc. j. galban. acet. diss. Vnc. ℞. sal. am-
mon. Scrup. j. empl. diachyl. magni Drach. j. ℞.*

Misc. F. Empl.

Verum si talia non iuuent, ad fortiora, & quæ
vini

vim causticam habent, imò ipsum ignem actualem, est accedendum. Cautè tamen caustica adhibenda, imprimis in locis nervosis, & ita, ut solam verrucam attingant. Ideoque prius pars circum circa cera vel emplastro aliquo munienda.

In hunc finem adhibetur lac ficus & tithymali, & quidem lac tithymali efficax esse in seipso compertum habere scribit Valescus de Taranta. Calx viua cum sapone mista etiam utilis est, quod medicamentum efficacius erit, si vitriolum calcinatum vel viride æris addatur, vel cauterium ex lixiuio saponis paratum.

Vt *℞. Albumen oui coctione indurat. viridis æris aluminis, ana Drach. j. Misc.*

Vel *allium viride recens contusum verrucæ applicetur, & supra pileolus ex cera imponatur, & fascia inuoluatur.*

Vel *℞. Auripigmentum, & misceatur cum oxymelite vel lacte tithymalli atque opponatur verrucæ. Utile etiam est ol. Vitrioli & sulphuris. Et ol. quidem* **Θ** miris modis hic commendat Io. Andreas à Cruce, atque hoc modo applicat: Cultellum exiguum ex ligno aloës aut simili parat, & in ol. vitrioli intingit, atque verrucam eo modo liberat, quo aliàs per scalpellum ferreum liberatur.

Cheirurgia, qua verrucæ tolluntur, describitur à Galeno, 14. *method. med. cap. 17.* Paulo Aegineta, lib. 6. c. 87. Rhase, lib. *division. cap. 124.* Fit autem ea vel extractione, vel excisione, vel adustione. Extrahuntur aut euelluntur vel penna, cuius circulus par sit verrucæ, qua vndique stringitur. verruca, & postea circūagitur, atque ita cū radice euellitur. Idē fistula argentea præstare potest. Quidam suctu ac dentibus Romæ eas euellebat, ut Galen. *loc. alleg. docet.*

Exscinduntur vel vinculo, penfiles scilicet verrucæ, filo nimirū serico, aut alio forti, aut seta equina, arctius subinde vinculum constringendo, donec verrucæ excidant. Et si aliqua radix remanserit, cauterio absumenda: vel ferro seu scalpello idoneo, ita, ut verruca circum circa prius scarificetur, & postea acuto scalpello vel phlebotomo radicitus exscindatur.

Actu aduruntur vel bacillo betulæ accenso, vel stilo ferreo candente per canalem, ne partes vicinæ lædantur, applicato. Vel si lamina ferrea ad magnitudinem verrucæ perforata verrucæ ita applicetur, ut sola verruca per foramen appareat, & postea candente ferro, vel ignis flamma aduratur. Aduisione facta eschata tollenda, & vlcus conueniente modo sanandum. Fallopius, si alia non sint satis efficacia, utit verrucam sulphure hoc modo. Accipit mediam restam nucis iuglandis, & eam ad magnitudinem verrucæ perforat, atque parti, in qua est verruca, parte conuexa applicat, ita ut arctè verrucam comprehendat, & verruca per foramen in cavitatem testæ promineat. Postea sulphur in testæ cauum imponit, atque incendit; quo liquato atque accenso verruca tantum adurenda est, quantum æger ferre potest; atque si vna vice tolli tota non potest, ter vel quater repetenda est adustio. Vbi locus fuerit sanatus, foliis salicis per aliquot dies fricandus & tegendus, ne reuiuiscat verruca.

De Thymis, & cristis ani dictum est, lib. 3. *Pract. part. 2. sect. 1. cap. 10.*

CAP. XXXIIX.

De Cornibus.

Cornua.

Plurimi ad verrucas etiam referunt Cornua, eaque statuunt esse verrucarum quoddam genus

oblongum & instar cornu recuruum. Verum longè latius ab Arabibus, & posterioribus Medicis, nomē hoc extenditur. Auicennas, *septima quarti, tract. 3. cap. 14.* de cornibus ita scribit: *Cornua sunt additiones spissæ, curuæ, nascentes super iuncturas in extremitatibus, propter vehementiam operationis; & cura eorum est incisio, ut remoueatur ex eis illud, quod non dolet; deinde administrantur super residuum medicina vehementer acuta, ex medicinis verrucarum, donec cadat: deinde consequatur butyrum coctum.*

Auenzoar, lib. 2. *cap. 5.* hæc habet: *Audini dici à patre meo, quod cuidam viro vidit nasci in dorso suo os ad similitudinem vnius cornu, quod erat minoris duritiei ossis naturalis. Et ipse pater meus purgavit humores grossos in ipso, & postea posuit medicinas exsiccatorias super os, in quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in vere. Et mihi etiam fuit ortum os, vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem: & purgavi me ab humoribus grossis; & posui super ipsum resolutiuam, ita quod resolutum fuit pro maiori parte, & illud modicum, quod remansit, non impedivit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis. Ergo ubicunque inueneris simile, facias sicut dixi. Et cum purgas istos, noli ipsos purgare solum cum virtutibus medicinarum, sed cū ipsis medicinis propriis. Et de melioribus mineris ad purgandum hos, est lapis Lazuli, sed in magnete est absque dubio magnum inuamentum in hoc, sed ego ipsum non sum operatus, quia sufficit mihi lapis lazuli, & ego commendo opera eius.*

Ex Recentioribus verò quidam inter affectus capitis cornua enarrant, de quo Lanfrancus, *tract. 3. doct. 2. cap. 3.* scribit: *Vidi quoque cranei manifestas eminentias, sicut cornua. Nam vidi hominem, qui ad me venit pro consilio, qui habebat in capite septem eminentias, unam alia maiorem, & diuersis in locis. Quarum aliqua erat ita magna, & acuta, sicut cornu capreoli, vel longitudinis pollicis, & multum ladebat cutem. Et miratus fui quomodo cutis non fuerat ulcerata. Quum ergo vidi, quod habebat à craneo suam originem, & radicem, non me volui de cura intrinsecare, sed agro consuli, ne se poneret in manu alicuius, propter curam, quoniam mihi impossibilis videbatur. Io. Philippus Ingrassias verò, de tumorib. *tract. 1. cap. 1.* refert, se vidisse Panonni nobilem quandam puellam virginem, quamplurimis recuruis, simulque in summo exacuatissimis excrescentiis cornuum vitulorum instar, in omnib. ferè artubus, præcipueque manuum, cubiti, & genuum correptam, etiam in capite & fronte: *Veruntamen, inquit, non sub cute, sed super ipsa oborti erant tumores illi, & quidem nouo quodam generationis ordine. Etenim velut lapidis generatio contingit in vesica, ut scilicet alia super aliam velut tunica adueniente, in magnitudinem increseat. Ita & in illis affe-ximus plurimas veluti osseas crustas, sibi inuicem inherentes, non secus etiam, ac si auellanarum cortices dimidios, alteri superimponas, minorem tamen maiori, ut in acutum, Pyramidisque effigiem coniungantur. Tacti autem circa basin maximepere dolebant, & in tantum firmissimè, ac summa duritie inhærebant, ut nemine Medicorum aliquo remedium genere succurrere valente, ad nos tandem, post multos iam sui morbi atque ortus horum annos, consanguinei venerint. Continuo enim & magnitudine & aliis nouis enascentibus numero etiam augebantur. Quam Dei opt. max. gratia paucissimis diebus ad sanitatem reduximus, pristinamque pulchritudinem. Cum tamen turpissima euaserit, demonium potius, quàm hominem præ se ferens; & adeo ut parentes libentius mortem, quàm vitam illi optarint.**

Iulius Cæsar Scaliger, *Exercit. 199. sect.* scribit: *Cornua hominibus adnasci, agritudo est, non monstrum, de qua Principi Aboali, atque maximo viro Abumera narrantibus, equidem propter eorum auctoritatem adducebat, ut crederem, donec vnum vidimus in dorso remigis cuiusdam, qui in Ligurum trireme diu fuerat.*

Alexander Benedictus, *ana lib. 1. cap. 14.* narrat, se vidif

le in Creta, vulnerato sagitta genu, cornu nigrum rupicaprae capiti simillimum prodisse, materiamque, quae in ossis substantiam conuertere debuisset, in corneam naturam aeris afflatu facile conuersam fuisse, concinnèque gummi modo indurulentem.

Et Fallopius, de partibus similaribus cap. 7. scribit interdum quasi cornu in integris ossibus, non in fracturis, nasci, quod quidem cornu excrescat extra carnem & cutem, idque se vidisse Patauij in femore cuiusdam nobilis, ex cuius crure excreuit quasi paxillus longus.

[Zacutus, de Prax. Med. adm. lib. 2. obseru. 79. refert, pauperem quendam natura melancholicum, diu de dolore calcanei dextri conquestum esse, & duritiem aliquam ibi sensisse, quae postea in tumorem magnitudinis castaneae paruae excreuit, durum, asperum, & liuidum, qui octo mensium spatio ita increuit, ut palmi longitudinem aequaret, & verum cornu referret. Qui postquam de consilio Medicorum, iuxta finem, nullis superuenientibus symptomatibus, praecisus est, ac corpus singulis annis bis purgatum, biennio sanus vixit. Postea subito eodem in loco intolerabiles dolores sensit, & sex mensibus cornu iterum excreuit, durum, acutissimis aculeis circumseptum, longitudine palmi vnus & dimidij. Quod cum iterum resectum esset, in parte ima canerna relicta est, e qua ingens humoris nigri foetidi copia effluxit, adeo mordacis, ut vicinam carnem exederet. Corpus equidem medicamentis humori melancholico euacuando aptis purgatum fuit, & sudorifera e radic. China exhibita, verum sine fructu. Ideoque ad interceptum fluxum fonticuli excitari fuerunt, vnus in crure sano, quatuor digitis infra genu, in parte externâ, alter in crure affecto, octo digitis supra genu, seu in femore, in parte internâ: singulis membris purgatus fuit, atque ita cornu non recreuit, & vlcus sponte sanatum, ac cicatrice obductum est.]

Huc pertinent procul dubio Nodi Plateri, de quibus supra cap. 34. dictum, qui sunt tumores durissimi, firmiter ossibus subiectis insistentes, qui ab illis loco moueri non possunt, quasi nouum os priori accreuissent: quales tumores circa tempora & frontem, tibiæque longitudinem, in nudis illis regionibus nascuntur. Incipiuntque hi tumores aliàs per se, aliàs morbi alicuius comites sunt, ut luis Venereae, & Cephalæ cuiusdam.

Cornua hæc & Nodi difficulter curantur, & toto vitæ tempore sæpe durant. Si tamen prope articulos sint, eorumque motum impediunt, aut premendo continuu dolore efficiunt, amputanda sunt, quod tutius fit, cum in nudis ossibus sola cute obductis consistunt. Cutis primò aperienda, & cornu seu nodus denudandus, postea ferro acuto ab osse abscindendus, & vulnus conueniente modo curandum.

CAPVT XXXIX.

De Fungis.

Q Vem Latini Fungum appellant, Arabes Fater & Fatera nominant, & inter tumores cerebri referunt. Galenus obiter eius mentionem facit, dum ita lib. 1. de loc. affect. cap. 1. scribit: *Iam vero ex his etiam, quae adnascuntur rebus affecta sedis nota petuntur. Quippe res adhaerentes essentia proprietatem obtinent, quemadmodum fungi (μυκώται Græci vocant) si fracto capite meningis fuerit affecta. Facit quoque eius mentionem Auicenna, 5. quarti, tract. 3. cap. 1. dum inquit: Et quando frangitur cranium, & egreditur velamen, & fit apostema, quod non*

Dan. Sennert. Tom. I I I.

minatur Fatera. Et egimus de hoc tumore, lib. 1. pract. part. 1. c. 25. Verum, ut ad Clariss. Guilielmum Fabriciū aliquando scripsimus, ut ex Centur. 2. obseruat. eiusdem, obs. 35. videre est, ex membranis cerebri equidem frequentissimè, attamen etiam in aliis partibus hoc tumoris genus nascitur, ut historiae duæ à me ibi adductæ testantur. Prior hæc est. Puer quidam annos natus circiter decem, ex saltu pedem sinistram ad terram vehementius allisit, atque in planta e regione minimi digiti, laesit. Hunc tumor primò supra malleolum externum conspectus fuit, qui à rustico quodam imperito (forasan luxationis alicuius repohendæ gratia adhibito) postea deorsum pulsus fuit. Hinc tumor paulatim incrementum sumsit, ita ut totum pedum prehenderet, cutemque insigniter distenderet, & pedes digitorum magno intervallo ob tumorem interiectum distarent. Cutis tamen colore sanæ parti planè fuit similis. Tentata, ut fieri solet, à variis variis, sed omnia frustra. Tandem ad Cheirurgum peruentum: qui cum suppurationem, ob insignem loci mollitiem, factâ esse crederet, & dolores crescerent, aperuit locum. Parum sanguinis, puris verò nihil effluxit: mox verò profiliuit quasi pinguedo quædam, quæ vulnus claudebat. Sequentibus diebus fungi nigro seroso sanguine plenæ, copiosius erumpere ceperunt: & in planta pedes versus digitorum minorem vna nocte quasi vespæris incidit tanta, quæ dimidium talem aequaret. Aperta illa, nihil tamen putridi decidit, & nihil mortuæ carnis separari potuit, sed fuit caro quasi spongia adusta, cruenta, sanguine turgens & distillans. Ceperunt & aliis in locis, ad latera, & supra talos fungi se efferre, foedo & horrido aspectu, ut pars illa pedis magnitudinem capitis pueri superaret. Tandem ad sectionem peruentum, & pedum vsque ad os naviculare & calcis præcisum est. Quod abscissum fuit, caro erat tota fungosa, partim putrida & corrupta, partim coagulata, densa, & viscidè pinguedini porosæ similis, pondere ferè libr. iij. Verum sequentibus diebus spongiosa caro iterum magna vi prorupit, & quantum interdiu auferebatur, tantum noctu iterum succreuit. Denique tumor magnus ad sinistram inguen, loco, quo glandulae sunt, in fumore exortus est, specie planè similis ei, qui in pedis ab initio conspiciebatur, qui & ipse postea sua sponte ruptus est, ex quo magna spongiosæ carnis copia excreuit. Non ita multò post puer vitâ cum morte commutauit.

Alterâ historia hæc est. Puer duodecim annos natus dentium dolore vehementer laborauit. Deuentum tandem ad extractionem: extractus est vnus ex dentibus superioribus. Oritur postea tuberculum in palato prope illum dentem, magnitudine nuclei pruni. Istic cum esset molle, nec spontè aperiretur, pus subesse credebatur: apertus fuit, nihil, nisi aliquot guttæ sanguinis, effluxit. Postea verò caro spongiosa, nigricans prorupit, quæ vsque adeo increuit, ut non solum os prominere, sed & per nares excrederet, pueroque tandem mortem afferret.

Fungi quoque, ex gurgulione enati, qui totum palatum impleverat, ad anteriores dentes ferè pertingeret, historiam refert Guilielm. Fabricius, Centur. 2. obseruat. 19. Et alius, seq. obseru. meminit, qui ex gurgulione ortus, oui gallinacei magnitudinem æquauit, & foramina narium in palatū defineria adeo oppleuit, ut difficulter eger spirare & verba distinctè proferre potuerit.

Adhuc alium etiam ex aure pullulantem vidit & curauit Guilielmus Fabricius, Cent. 3. obseru. 1. Et de alio fungo ex ipso centro vmbilici nato tractat Cent. 5. obseru. 62. Hoc tumoris genus ad Nactas seu Naptas referendas censet Guilielmus Fabricius, Cent. 3. obseru. 36. Verum quid Naptæ sint, supra cap. 36. dictum. Et licet fungosi quid in Natta dicto tumore contineatur, & in genere hi tumores fungosi nominari possint: tamè cute illud tegitur, fungi verò propriè dicti, de quibus iam agimus, extra cutem nudi prominent, & crescunt.

Cc Ideoque

Ideoque etiam integris membranis cerebri non nascuntur, sed iis vulneratis, contusis & laxis.

Subiectum horum tumorum est membrana aliquo modo lassa seu vulnerata seu contusa.

Causa.

Causa.

De Causa & modo generationis Fungorum scribit Io. Philippus Ingrassias, quod fieri solet hic fungus non secus ac in lucernis, hiemali praesertim tempore, fungus in ellychnii vertice oboriri solet, futuraeque pluviae, vel mulierculis, praesagium; quemadmodum Virgilius, 1. Georg. & Plinius quoque, lib. 18. in fine, testatur. Etenim cum aer humidus esse coeperit, fauilla, quae cum fumo solet egredi, prohibita, ob aeris crassitatem in lucernis residet, & quasdam velut fungorum imagines imitatur. Ita igitur in discooperta reuelataque cerebri membrana quaedam prius substantia gossipinae lanuginis imaginem representat. Deinde verò per halitum discussi vapores fumique, ob aeris frigiditatem in ea substantia conglobati, paulatim ab interiori calore deuruntur siccanturque, donec fungo quoque, similis substantia appareat, alteratam esse ab aere membranam significans.

Verum enim verò concedendum equidem est, ab humore superfluo per lassa membranas quasi exsudante huiusmodi fungos generari, sed quod materia ea ibi ab aeris frigiditate saltim detineatur, & à calore simpliciter exsicceetur, falsum est. Neque enim tam subito hoc modo fungi generari & incrementum sumere possent. Sed à facultate formatrice partium, humorem exstillantem in carnem mollem, quae fungi instar est in arboribus, mutari, naturamque, quae nunquam otiosa est, humores affluentes, quos ob eorum copiam & ineptitudinem ac partis debilitatem, in eius alimentum ac substantiam conuertere nequit, in hanc substantiam mutare & formare, vero consentaneum est.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Facile cognoscitur hoc tumoris genus. Ex lassa enim & contusa seu vulnerata membrana caro mollis, fungosa & pallida, cute non recta, expullulat, & subito incrementum magnum sumit.

Prognosticum.

Prognosticum.

Malum hoc periculosum est, & curatu difficile, ac nisi recte tractetur, facile in canceri naturam abit.

Curatio.

Curatio.

Vniuersalibus praemissis, quae huius loci explicare non est, fungus ipse tollendus, quod fit, vel medicamentis exsiccantibus, atque erodentibus, vel excisione.

Medicamenta exsiccantia tutiora sunt, quam erodentia: cum erodentibus materia facile exasperetur, & canceri naturam induat. Parantur autem talia ex radicibus aristolochiae rotundae, Iridis Florentinae, angelicae, acori veri, fol. sabine, cardui bened. rorismarini, plantagin. equiseti, geranij, fl. ros. rubr. mastiche, thure, myrrha, tutia praepar. plumbo vsto, sacch. B. lapide calaminari, cineribus ranarum & cancerorum.

Excinduntur autem vel ligatura, quae fit filo serico aut alio forti, vel ferro. Vbi fungus vel ligatura vel ferro sublatus, pulueres ex enumeratis medicamentis inspergendi sunt. Vide de hisce operationibus Guiliel. Fabricium, locis alleg. nimirum Centur. 3. obs. 1. & Cent. 5. obs. 62.

CAPVT. XL.

De Tumoribus malignis & venenatis; ac in specie de Elephantiasi.

EST tandem tumorum ab humoribus oriundorum genus quoddam, quod malignitatem coniunctam habet. Inter quos primò occurrunt variolae & morbilli. Verum cum de iis actum sit, de febr. lib. 4. cap. 12. hic nihil addimus, sed Lectorem eò remittimus. Deinde Bubones & Carbunculi pestilentes; de quibus cum itidem loco alleg. c. 6. actum sit, hoc loco eo labore superfedere possumus. Pertinet tertium huc tumores Venerei, de quibus suo loco inter morbos malignos agetur. Tandem Elephantiasis, de qua solum hoc loco agemus.

Quam Arabes lepram vocant, Graecis Elephantiasin nominari, supra, capite 28. dictum est. Appellatur autem Ἐλεφάσις, Ἐλεφαντίασις & Elephantia ab Elephantem; ob similitudinem, quam hic morbus habet cum Elephantem, nimirum, ut nonnulli putant, quod eo morbo laborantes, magni ut Elephantem, fiant; quae inepta est notatio, cum Elephantiaci non maiores fiant (nisi quis non ad magnitudinem corporis Elephantiasin laborantium, sed morbi magnitudinem respiciat, quod scilicet sicut inter quadrupeda maximum animal elephas est: ita inter morbos hic maximus & ferè inuictissimus existit. De qua re Macer, de virib. herbar. cap. 15. ait:

Est lepra species, Elephantiasisque vocatur,

Quae cunctis morbis maior sic esse videtur,

Ut maior cunctis Elephas animantibus exstat:)

Vel quod malum in crura serpens, efficiat ea Elephantis ritu ferè rigida & aequalia: vel quod inter alios morbos vehemens ac validus sit, veluti Elephas, vel quae comodissima videtur explicatio, quod membra & cutis hoc morbo laborantium tumida, scabra, rugosa, tuberosa, & inaequalis, ut Elephantem, reddatur. Galenus, de tumorib. cap. 14. malum hoc, cum incipit, etiam σπιρειασις nominari scribit, eò quod hoc morbo affectorum facies similis reddatur Satyrorum dictorum faciei. Nam labia Elephantiasin laborantium sunt crassa, nasusque tumet, atque ideo depressus apparet, aures tabescunt, maxillae rubore perfunduntur, in fronte hinc inde tumores quasi quaedam cornua apparent; quanquam alij ea etiam de causa σπιρειασις hoc malum nominari censent, quod in ortu huius mali aegri Satyrorum more sunt valde libidinosi. Aliam tamen & diuersam similitudinis rationem ex Archigene refert Aëtius, tetrab. 4. ferm. 1. cap. 120. quoniam videlicet malae faciei iisdem cum rubore attolluntur, & musculis maxillaribus veluti conuulsionem patientibus mentum ipsum dilatur, quemadmodum etiam ridentibus euenire solet, similitudine quadam ad picturas Satyrorum, quos ὄρεος σπορπείας Cael. Rhodiginus, Antiq. lect. lib. 19. c. 25. ita nominatos putat, quod ore hiant labiisque ductis instar ridentium cantent & ludant. Nonnulli & tertiam appellationis huius causam afferunt, nimirum quod Elephantiasin laborantes Satyris in Venerem propensione & libidine similes sint.

Ἀεθρίασις etiam appellatur, vel quod, ut Leo, inuictum aut malum sit, vel quod, ut est apud Aëtium, tetrab. 4. ferm. 1. cap. 30. frons aegrorum cum tumore quodam laxior reddatur, ad similitudinem pellis flexilis superciliorum Leonis; vel quia hoc morbo affectorum anima spiritusve non secus ac leonum anhelitus, quemadmodum & excrementa, forteant, vel quoniam hoc morbo laborantes turpissimam & terribilem faciem habeant, ut leonum instar terrorem ex improviso adspicientibus incutiant. Nostri appellatur hoc malum diui Lazari, quod Elephantiaci ita vlceribus sca-

teant,

teant, sicut Lazarus ille mendicus, cuius in historia Evangelica, Luc. 16. c. fit mēto vlceribus plenus fuit.

Graue autem hoc malum est, & veluti vniuersalis ac totius corporis Cancer, vnde plura morborū genera completitur. Adest enim primò magnitudo aucta, & tumor hinc inde in corpore, præcipuè in partibus externis, quarum etiā pulchritudo & figura hinc corrumpitur; adest etiam calida & sicca intemperies, partes exulcerantur, & corrumpuntur, vt tandem decidant. Totam huius mali ideam Celsus lib. 3. cap. 15. describit ita: *Totū, inquit, corpus afficitur, ita vt ossa quoque vitari dicantur. Summa partes corporis crebras maculas, crebrosque tumores habent. Rubor harum paulatim in atrum colorem conuertitur. Summa cutis inæqualiter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperata, corpus emarcescit, os, sura, pedes intumescunt. Vbi verus est morbus, digiti in manibus pedibusque sub tumore conduntur, febricula oritur, qua facile tot malis obrutum hominem consumit.*

Causa.

Causa continens est atra bilis, eaque malignitatis non expers, in totum corpus diffusa. Disputant autem de humoris huius atrii generatione autores prolixè, & in varias sententias abeunt. In eo quidem omnes consentiunt, ex aliorum humorum adustione hunc humorem generari; in eo verò dissentiunt, ex quorum humorum adustione fiat. Auicennas, *tertia quarti, tract. 3. c. 1.* omnes complexus videtur, dum quinque species huius humoris pouit. Prima est, quæ ex sanguine fit: secunda, quæ ex humore melancholico: tertia, quæ à bilis amaræ adustione: quarta, quæ ex pituita cōbusta fit: quinta, quæ ex chyli, crassa, calida, & ad exustionem apta parte fiat, vt ex salis carnibus, piscibus, & similibus. Verum etsi negandū non sit, adustionem humorum hinc adesse, & falsos humores huius mali causam esse: tamen cum plurimi alij tumores & vlceres ex adustis humoribus fiant, omnino specifica hinc causa querenda, quæ tamen explicari facile non potest, sed in occulta malignitate consistit. Humor autem is per omnes venas diffunditur, & sine putredine febris inducitur per totum corpus dispergitur & alimento miscetur.

Ad huius autem humoris generationem, multa sunt, quæ faciunt. Nonnulli à primo ortu morbi huius seminaria contrahunt, qui vel ex Elephantiacis parentibus nati sunt, vel concepti fluentibus mensibus vitiosis & corruptis, atque ad atram bilem declinantibus. Deinde etiā membrorum nutritioni dicaturū, putā Epatis & Lienis intemperies calida & sicca, vnde sanguis & humores aduruntur, inter mali huius causas meritò numeratur. Præterea etiam facit huc vsus frequentior ciborum salis, acrim, crassorum; aer itidem calidus & siccus: aut crassus & nebulosus: vnde in aliis regionibus frequentius hoc malum est, in aliis rarius. Scribit quidem Lucretius lib. 6.

Est Elephas morbus, qui propter flumina Nili

Gignitur Agypto in media, neque præterea vsquam.

Verum etsi frequentior sit hic morbus eo loci, vt etiam Galenus, lib. 2. ad Glauco. cap. 10. testatur, dum scribit, in Alexandria, ob regionis feruorē, & victū incommodum incolarum, vt qui edant farinam elixatam, & lentem, & cochleas, & plura solita, & carnes asininas, & alia quædam, quæ crassum melancholicū humorem generant, plures Elephantiaco morbo corripi: tamē etiā in aliis regionibus reperitur. in Germaniā in quibusdam regionib. frequentes sunt Elephantiaci; in Hispaniā verò & Africā frequentiores; in Narbonensi Gallia & Aquitania plures reperiuntur, quàm in reliqua Gallia. Plinius, lib. 27. c. 1. scribit, Elephantiasin ante Pompeij tempora non accidisse in Italiā. Consuetudo quoque & conuersatio cum Elephant-

Dan. Sennert. Tom. 1. 1. 1.

tiacis huic pertinet. Inquinatur enim aer, qui inspiratione attrahitur, ex membrorum fœtore & vitiatā spiritus exhalatione. Vnde homines meritò auersantur hoc malo laborantes, & ipsi etiā necessarii & domestic, ægrorum conuersationē deuitant, eademque de causa ex consortio hominum separantur, & ad loca aprica, in quibus & ipsi commodius & sine aliorum periculo viuunt, amandantur. Imprimis autem contagiosus est coitus cum leproso aut leprosa, aut cum ea, quæ antea cum leproso rem habuit. Ad easdem causas pertinet etiam melancholicarum excretionum retentio, vt mensium hæmorrhoidum suppressio, vlcerum diturnorum exiccatio. Humor enim talis, si diu in corpore detineatur, in dies peior euadit tandemque malignitatem hanc acquirit, & in corpore retentus in venas restagnat, sanguinisque massam inficit. Apprehendit præterea hoc malum frequentius viros quàm fœminas, atque inter hos illos magis, qui crassum ac viscosum, ad atram bilem tendentem sanguinem habent, & qui victu crasso atque inordinato vtuntur.

Signa Diagnostica.

Quantum autem signa attinet huius mali, etsi aliqua ex Celso antè enumerata sint: integram tamen signorum & Symptomatum historiam enumerare utile est. Itaque vbi imminet hoc malum, adest segnities, spiratio tarda & difficilis, motus difficilis, assidua alui cōstrictio, vrinæ veluti iumentorū lotia, respiratio tarda, fœtida, procliuitas in æ rem. Vbi malum iam ad cutem progressum fuerit, calor natiuus & floridus in facie mutatur, rubra subliuida; pustulæ oriuntur, malæ crassiores fiunt & mentum, sub linguâ venæ varicosa fiunt ac nigrescunt, pili defluunt, adest sitis ingēs, orisque siccitas diurna & nocturna.

Sunt autem, vt aliorum morborum, ita etiam huius mali quædam tempora: Principium, cum vitiosus humor & malignitas adhuc viscera obsidet; Incrementum, quando malum iam foris se prodit, & symptomata indies augentur; Status, cum membra exulcerantur, & iam tota symptomatum syndrome apparet, quam mox subiungemus. Primò oculi apparent exactè rotundi, & obtutus eorum fixus est ac immobilis, quod accidit ob adipis consumptionem & musculorum extenuationē; palpebræ & aures contrahuntur; supercilia decidunt, nasus intumescit extra, & simus redditur, ob humoris affluxū, & intus constringitur, vnde meatus comprimitur & respiratio impeditur, vt quasi per nares loqui videantur; color faciei est liuidus, aspectus terribilis; tubercula & pustulæ rubræ apparent sub superciliis, circa aures variisque in facie locis, nodique instar granorum duri ac rotundi; labra fiunt crassa, ossa iuxta aures prominent, pili capitis decidunt, & si euelluntur, pars albæ cutis simul euellitur, quod certissimum est lepræ signū. Prodit & se hoc malum in aliis partibus: venæ sub linguâ intumescunt & nigrescunt, ac glandulæ linguæ circumiacentes tumores rotundos habent, instar serofularum quæ subibus accidunt. Anhelitus fœtet, vox est rauca, clāgosa & obscura, ob pulmones & partes respirationi interuenientes, crassis & adustis humoribus obsitas, & arteriæ siccitatem atque asperitatē. In manibus musculi extenuantur, præcipuè inter pollicem & indicē, cum illi musculi naturaliter in montosum ac manifestum tumorem attollantur, ipsorum depressio ac emaciatio, quæ fit ob alimenti defectum, in ipsis manifestior est. Ungues finduntur: Stupor adest & *diadema* in tibiis & pedū suris, ita vt quamuis acubus ibi pungantur, nō sentiant, ob materiā vitiosam partē opplētē & spirituum accessum prohibentē. Idem interdū etiam in digitis manuum & pedū euenit, in quibus etiā frigiditas, sensusque priuatio quædam percipitur: interdum etiā ille stupor & dormitatio, vti appellant,

Sign. Diagnostica.

toti cuti, inter istos digitos, usque ad brachium accedit, & à pede se extendit usque ad genua & coxas, imò per vniuersum corpus sensus in Elephantiacis imminuitur. Nerui enim & pori omnes à crassitie humorum obstructi & occlusi spiritui animali transitum non concedunt. Sub cute in quibusdam locis sentitur formicatio, ac si vrticæ affricarentur, ac titillationes, quasi vermes ibi reperent, ob fumos & vapores adustos sub cute ascendentes. Cutis ipsa tota est vinctuosa, ut aqua ei effusa vix hæreat, ob adipis sub cute liquationem, & excrementorum pinguium in eam effusionem. Quibus aliis & alia signa addunt. Iubent accipere aliquot grana salis, & super sanguinem proicere, quod si sanguis sit infectus, statim resoluitur sal, si non infectus, non resoluitur. Iubent etiam sanguinem infundere in aq. limpidissimam, si insuper natauerit, corruptus est, si fundum petat, non est corruptus. Alii sanguinem in panno lineo positum abluunt. Si enim dum nigricantia quadam, aspera, & arenosa quasi corpora appareant, arguit Leporam. Verum sunt & alia signa, nihilq; ferè incommodi est, quod non huic malo coniungatur, in quo nihil ferè intus & extra sanum est. Sed tamen præcipue facies consideranda, nullusque faciliè leprosus iudicandus, nisi faciei figura corrumpatur. Et cum in quibusdam Rebus publ. annua instituat Elephantiacorum examinatio, atque illæ propriæ Medici partes sint, danda ei opera est, & magna cautio adhibenda, ne imprudentia & præcipitato iudicio os in exilium tradat, qui hoc malo infecti non sunt, aut eos, qui infecti sunt, cum sanis magno periculo cõuersari permittat. Quod adsequetur, si signa supra enumerata omnia in conspectu habuerit, & quæ propria & inseparabilia ex iis, quæ verò cum aliis morbis cõmunia sint, perpenderit. In quorum examinatione diligetem operam præstitit Franciscus Valeriola, in enarrat. l. 6. enarrat. 5. qui locus videri potest.

Non prætereundum hîc & illud, quod habet Marcellus Donatus, *histor. med. memorabil. lib. 1. c. 4.* è quo quanta sit sanguinis corruptio in leprosis, occasio cogitandi dati potest. *Annibal, inquit, Pedemontanus, Phrygio, cum per biennium incurabili lepra vexaretur, pleuritide correptus fuit, cui secta venâ hoc mirandum accidit: Aqua calida vrna mensuram excedens, in quam sanguis ad Vnc. vj. pondus fluxit, cum deferbisset, haud secus ab ipso densata est, quam si aqua lac, sanguis verò coagulatus esset, ita ut consistentia coagulato lacti persimilis videretur, colorem verò proprium referret, cuius ne gutta quidem in oncreta seorsim ab alio reperiri potuit.* Causam huius rei refert autor citatus in crassitiem & lentorem sanguinis, qui aquæ permixtus vtriusque actuali caliditate, distributioni in mistione opitulante, cum defetbisset, coagulationi occasionem præbuerit. Idè & hîc accidisse putat, quod venit, cum rescissæ pelliculæ partes ad glutinum parandû in aqua coquuntur. Vbi enim refrigeratur illa aqua, statim cogitur, ob succi lentorem & visciditatem; quod etiam accidit in eduliis, quæ ex pedibus animalium parantur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ex quo patet, malum hoc esse grauissimum ac difficile, & reuerà non nisi incipiens & initio curam recipere, quanquam cum difficultate. Confirmata enim & inueterata Elephantiasis curationem planè respuit. Si enim Cancer, qui particularis saltem morbus est, curam non recipit, multo minus curationem recipiet Elephantiasis, qui vniuersalis totius corporis cancer est, vixque vllum repertum est remedium, quod mali huius magnitudinem separare possit.

2. Morbus nimirum ipse magnus est, magna humorum corruptorum copia, & summus in corpore

ardor, tantus scilicet, ut si quis breui temporis aspicio pomum recens contineat, illud corrugetur & arefcit, ac si aliquor dierum aestu exiccatum fuisset. Et ipsa illa malignitas diu iam radices egit. Nam tardius se prodit hoc malum, neq; ante quam malignitas humorum viscera obsederit ac corruperit. Virtus contra debilis est, ut ex actionibus omnium facultatum læsis satis apparet.

3. Quapropter quemadmodum perfectè à malo eiusque diuturnitate victi frustra manus adhibemus: ita abstinere ab iis, qui eiusmodi affectione corripi & tentari videntur, planè est hominum desperantiû. Humanum enim ut Aëtius, *tetr. 4. serm. 1. c. 121.* scribit, & plenum beniuolentiæ signum est, in extremis malis etiam usque ad experimenta venire, ad difficultatem affectionis compescendam.

Curatio.

Curationem quod attinet, in recenti adhuc Elephantiasis curandâ, ante omnia necessarium est, ut vitiosi humores è corpore tollantur: quod tamen frustra tentabitur, nisi prius etiam diæta talis instituat, qua non plures vitiosi humores colligantur, sed potius vitium, quod est in humoribus & corpore, emendetur. Faciunt id refrigerantia & humectantia, contraria nimirum intemperiei p. n. quæ est calida & sicca. Sorbitiones conueniunt, quæ temperari poterunt a *etosa, bugloss. borrag.* quibus etiam, ut & aliis cibis, admisceri poterit C. C. quod peculiarem vim eam malignitatem oppugnandi habet. Cibi sint boni succi & coctu faciles, carnes, elixæ potius, quàm assæ, aut si assæ sint, adhibeantur cõdimenta, ut & aliâs, ex *acetosa, lactuca, succo citri, granatorum, aceto ros. capparibus.* Inprimis commendantur *cremor hordei, cum lacte amygd. dulc.* Vitentur contra falsa ac sale & fumo indurata, frixa, adusta, aromatica, pisa, fabæ, cepæ, allium, sinapi, carnes leporinæ, ceruinæ, bubulæ, suillæ, pisces, quæ carnem lentam & viscosam habent, & omnia quæ humorè crassum, melancholicum, & adustum generant. Et cum ægri subinde sitiant, à vino verò caliditas & siccitas augeatur, vinum merum hîc nocet; cereuisiâ verò plerumq; humores crassi generantur. Ideoq; alium potum, quibus quotidie sine incommodo uti possint, excogitare necessarium est. In quo genere primas obtinet pomaceum, seu potus è succo malorum dulcium maturorum, ac deinde bene defæcatus. Hic enim potus non solum Elephantiacis, sed etiam melancholicis & hypochondriacis, aliisq; quibus iecur & mesenterium morbo causam præbent, vtilissimus est. Humorem enim melancholicum tempetat, eius vapores discutit, cor recreat, & lætitiâ generat, viscerumque siccitatem temperat, ac bonum alimentum præbet. Alius potus qui omnibus calidis naturis & morbis utilis est, modò ventriculus ferat, hoc modo parari potest:

℞. aq. pure lb. vj. sacchari Vnc. vj. succi limon. aut citri. Vnc. iij.

Prout ægri ventriculus, caloris robur, & sapor exigit, *santal. citrin. Drach. ij. bulliant parum, postea adde cinam. Drach. j. Colentur.*

Tenuioris fortunæ homines ptisanam vel hordeû decoctum cum semine fœniculi vsurpare possunt. Efficacior potus est talis.

℞. acetosa, calendula, vlmæ ana P. j. pimpinell. Drach. ij. rasur. eboris, C. C. ana Drach. j. passular. mundatar. Vnc. ij. glycyrrhizæ rasæ Vnc. j. hordei lb. j.

Coq. in aq. lb. viij. ad duarum consumption. Colatura condiat Sir. vel Iulepo violarum. Vel *℞. rad. cichor. Vnc. j. vuar. passar. Vnc. iij. glycyrrh. rasæ Vnc. lb. C. C. sem. fœnic. ana Drach. j.*

Coq. in aq. lb. viij. ad tertias ferè. Colatura condiat Sir. violaceo.

Deinde

Deinde prout opus est vena secetur, corpusq; purgetur, pro ratione circumstantiarum, V. g.

℞. Cassia Vnc. j. elect. diacathol. Drach. ij. sem. fœm. Scrup. β.

Cum *sacch. F. Bolus.*

Vel *℞. El. diacathol. Vnc. β. confect. Hamech. Drach. j. vel Drach. ij. cōseru. borrag. Drach. β. sacchar. q. s. F. Bolus.*

℞. rad. cichor. scorzon. ana Drach. iij. acetos. borrag. bugloss. fumar. scolopendr. ana P. j. flor. cordial. P. ij. sem. 4. frig. maior. fœnic. ana Drach. β. fol. sena el. Vnc. β. polypod. q. epithymi ana Drach. ij. passul. mundatar. Vnc. β.

Coq. in f. q. aq. simpl. In colaturâ Vnc. iij. β. infundatur rhabarb. Drach. j. β. cinamomi Drach. β.

Colaturâ expressâ adde *sir. de fumar. borrag. ana Vnc. β. Misc.*

Vel *℞. rad. cichor. rhabarb. monach. helenij, ana Vnc. β. acetosa. fumar. scabios. bugloss. capill. q. ana M. j. flor. borrag. bugloss. ana M. β. gly. yrrhizæ. rase. passul. mundatar. ana Drach. vj.*

Coq. in suffic. q. aq. f. Colaturâ *℞. lb. ij. Infundantur in cā fol. sena polypod. q. ana Vnc. j. cortic. ellebori nigr. Vnc. β. sem. fœnic. anisi, ana Drach. ij. citri Drach. j. epithymi Drach. v. cinam. Drach. j.*

Postea leniter ebulliant & colentur, & cum saccharo dulcorentur, de quo sumat æger singulis vel alternis diebus Vnc. ij. vel iij. cum iure pulli. Vel alia præparationes & purgat. instituendæ, ex *sero lactis, fumar. scolopendr. cavillis q. borrag. bugloss. violis, cichorio, endivia, acetosa, scabiosa, thymo, scordio, glycyrrhizæ, oxylapatho &c. Ex epithymo, polyrodio, fol. sena, helleboro nigro &c. Sunt autem purgantia & præparata sepius repetenda, neque vnico aut altero digestiuo aut purgatione malum tam contumax vincitur.*

Sunt autem etiam interea medicamenta vsurpanda cardiaca, & malignitatem extinguentia, vt

℞. conf. bugloss. borrag. tunici, viol. nymphae, rosar. ana Drach. ij. fol. auri iij. vel jv. vel etiam plura,

C. C. præparat. Drach. i. theriaca opt. Scrup. iij. Sir. de pomis vel borrag. q. s. F. Elect.

Vel *℞. Conf. flor. borrag. bugloss. rosar. ana Vnc. j. β. spec. diarthod. abb. theriaca opt. ana Drach. ij.*

Cum *Sir. de pomis F. Elect.* de quo æger singulis diebus manè ad quantitatem nucis iuglandis sumat, & singulis septimanis bis vel ter, mox assumpto Electuario, descendat in labrum aqu. dulci plenum, in quo sedeat horâ j. Balneum autem ita temperatum sit, vt neque post egressum è balneo, nec in ipso balneo sudor cieatur. Si enim sudor moueatur, iam calidius balneum esse indicio est. Plerique ægros mox ad naturales & minerales aquas amandant. Verùm cum valde siccant, sæpe plus nocuenti, maximè in principio morbi, vt calor & siccitas adhuc vigent, inde oritur. Commodius est aq. dulcis balneum, quod siccitatem temperat, excrementa discutit, & cutem laxat. Post balneum tali vel simili medicamento corpus inungatur:

℞. succi solani, scabios. ana Vnc. j. rad. lapathi acuti Drach. vj. acetos. ros. Vnc. j. rad. helæ pim. inell. ana Vnc. β. ol. ros. Vnc. jv. cortic. hellebori nigri in petiâ ligat. Drach. iij.

Coq. ferè ad succor. confluit. Postea abiecto helleboro nigro

℞. butyri rec. Vnc. j. β. pingued. vipera, vel si non habeatur, theriac. Vnc. j. plumbi vsti Vnc. β. lithargyri cerussa, ana Drach. ij. thuris Drach. j. β. styrac calamit. nutri ana Scrup. ij

Misce, & cū *su. co limon.* in mortario plūbeo pistillo plumbeo agitentur, donec linimenti formâ acquirat.

Post balneum hoc remedio, quod nonnulli pro secreto habent, vtantur: *Milui* deplumati abscissum caput & pedes ac viscera exempta in olla nouâ comburant, & de puluere illo aliquid in liquore quodam exhibent, carnes verò in tres partes diuisas, tribus continuis diebus comedendas exhibent.

Dan. Sennert. Tom. I I I.

Solenander se hoc felici successu vsu esse scribit. Accipit duas aut tres *viperas*, aut si haberi non possint, alios serpentes, & viuos dissecat, atque adiecto hordeo multo in aqu. coquit, donec hordeum creper. Hordeo illo & ipsa etiam carne serpentū pullos gallinaceos multos alit, nullumque aliud is alimentum præbet, quo vbi aliquot dies nutriti fuerint, implumes euadunt, & tandem rursus plumis vestiuntur. Hac postea carne & iusculis paulatim ægrum alit. Et vsitatum fuit antiquis remedium ex viperis. Corpore enim purgato, vere potissimum, receperunt viperas, & cauda ac capite abscissis, ac cute abiectâ, carnes ægris comedendas dederunt. Verùm monet Iulius Palmarius, Fernelium quamuis diligentissimè studuisset, aliquos viperarum vsu restituisse, nunquam tamen in totâ vita voti compotem factum esse. Huius monitu etiam ipse Palmarius viperas aliter atque aliter paratas, & ipsam etiam Teriacam exhibuit, sed nullo successu. Etsi enim per initia prodesse videatur hoc remedij genus: tamen saltem Elephantici virus eo in cutem detrudi, atque omnia symptomata sic exasperari scribit, vt auctâ putredine membratim quasi dilacerentur. Verùm cum antiqui valde cōmendarint vsu viperarum, & eundem etiam recentiores prædicent, hac in re experientia consulenda.

Antiqui quoque castratione loco remedij vsi fuerunt, & multos hoc modo sanatos esse scriptū reliquerunt, quod ideo existimat fieri Valescus de Tarantâ, quod cū Lepra sit nimia siccitas, per testium ablationem corpus humectetur, & quasi effœminetur, ac humiditas retineatur.

Atque vt hæc cōcludamus, vna Elephantia, vt scribit Palmarius, præ aliis morbis longis, remediorū varietate & vicissitudine gaudet. Suntque in hoc affectu, si quo in alio, ab omnibus ferè remediis induciæ quædam & intermissio sæpe ægro concedenda, deinde eadem repetenda, & non addenda; cum vix vnquam conualescat, qui in vnico remedio, quamlibet generoso, spem salutis collocat. Iulius Palmarius magnam spem ponit in *Hydrargyro*, quod neque viperis, nec Theriaca, neque ferro, neque igne hîc minus valere scribit. Verùm cum omnia hîc ponere longioris operæ foret, & plura talia idem Palmarius, *lib. de Elephantia*, annotauerit, multa etiam collegerit Aëtius *tetrab. 4. ser. 1. c. 121. & seqq.* plura quoque in *Rosa Anglica*, apud Forestum, atque alios habeantur, & mira quoque multa de Elephantia collegit Schæckius, *lib. 6. obseru.* Autores istos consulere licet. Historiam fœminæ leprosa, quâ auro potabili exuberato supra spheram exaltato, quod ita vocat, nec reductili, & Antimonio Alexad. Suchtenij curauerit, recenset Petrus Palmarius, *in lapid. Philosophico dogmaticorū c. 34.*

CAPVT XLI.

De Tumore flatulento.

Atque ita hætenus Tumores omnes ab humoribus oriundos explicauimus: proximū iam est, vt de tumoribus à flatibus ortis dicamus. Peculiares enim à Flatibus seu spiritu flatulento tumores oriuntur, quos Græci *πνυματώδεις*, & *εμπνυματώδεις*, & *εμφυ. σφυατ.*, Latinis Inflationes appellant. Duplici autem modo, vt Galenus, *4. de rat. vict. in acut. comm. text. 21.* docet, generatur, collecto spiritu flatulento in quibusdam cavitatibus vel sensui expositis, vel ratione contemplabilibus. Per cavitates autè ratione contemplabiles, vt idem explicat, *2. ad Glau. cap. 5.* intelligit ipsos similariū poros atque interpolita similaribus spatiola.

Causæ.

Causa proxima & coniuncta huius tumoris est flatus vel spiritus flatulētus. Gignitur autè ille à calo-

re debili, ut Galenus, 3. de sympr. caus. cap. 4. scribit, imbecillorque. Etenim ut absolutum frigus vaporem haudquaquam excitat: sic vehemens calor vaporem discutit. Materiam flatibus præbet humor crassus, pituitosus, vel melancholicus. Eandem præbens & cibi ac potus flatulenti, aer frigidus, humidus, nebulosus, vita otiosa, euacuationes suppressæ. Facit etiã ad flatuum cumulationem partis densitas, quæ vapores transpirare non sinit.

Differentia.

Differentia. Sunt autem tumorum flatulentorum plures differentie, pro partium affectarum imprimis ratione, dum interdum sub cute & circa membranas musculorum flatus colliguntur, interdum in membranarum viscerum, interdum in ipsis viscerum cavitatibus, ventriculi, vteri, abdominis, scroti.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Flatulentus tumor cognoscitur, quod pars quidem in molem nunc maiorem, nunc minorem attollitur, sæpe etiam ex distensione dolor excitatur, in partibus tamen nulla grauitas sentitur; & nisi cavitatem aliqua flatus concludatur, vix vno in loco flatus persistit, sed hinc inde vagatur. Si digito tumor premi potest, foueam nullam relinquit, sed vel prementi digito tumor tenitur, vel flatus aliò migrat, & si manu percutiatur, sonitum instar tympani edit, & quò maior est cavitatem, in qua flatus continetur, eò sonus maior est.

Differt Emphysema ab Oedemate, quod Oedematis causa semper in poris & spaciis partium ratione contemplabilibus hæret; Emphysematis verò causa sæpe in cavitatem aliqua colligitur. Et licet interdum etiam flatulentus ille spiritus per minima partium interstitia dispersus est: tamen, ut dictum, oedemata pressa foueam relinquant; emphysemata verò in foueam non concuantur: oedemata quoque, si manu percutiantur, sonum non edunt, quod faciunt Emphysemata.

Prognostica.

Prognostica. 1. Flatulenti tumores si sint parui, & à causa pertinaci non foueantur, periculo carent.
2. Si flatulentus tumor sit magnus, magnam caloris debilitatem arguit, & materiarum multitudinem; idèque periculosior & contumacior est.
3. Si flatulenta materia in musculis detineatur, curatu est difficilis; cum in omnes ferè musculi partes spiritus dispergatur, constringatur, & intercludatur ab ambientibus membranarum, pluribusque aliis corpusculis usque ad cutem protensis, ut Aëtius, tetrab. 4. serm. 3. cap. 2. scribit.

Curatio.

Curatio. Flatus, qui partem distendit, tollendus: & ne generetur, & ad partem confluat, præstandum, & dolor, si quis adsit, mitigandus. Idèque talis diæta instituenda, quæ ad flatuum generationem non facit; materia, è qua flatus generatur, euacuanda, & partis, quæ flatum generat, calor roborandus & corrigendus, de quo locis, qui mox allegabuntur, pluribus dictum.

Flatus discutiunt calida & sicca, qualia sunt, semen carni, cumini, anisi, feniculi, dauci, mili; bacca iuniperi, lauri; chamamelum, anethum, ruta, calamintha, maiorana.

Ut ʒ. sem. carui, feniculi, cumini, ana Vnc. j. ruta calaminthe, fl. chamemel. ana M. iij. sem. mili Vnc. iij.

F. Sacculus vnus vel duo, qui vino calente irrigentur, & per vices imponantur.

Vel ʒ. ruta, betonica, ana M. j. parietaria M. ij.

Coq. in lixiuio ad molliem & contundatur.

Contusis adde pulu. fl. chamemel, farina fabar. ana Vnc. ij. Coq. F. Cataplasma.

Vel ʒ. ol. rutacei, anethini, chamemelini ana Vnc. j. de still. carui, feniculi, cinnam. ana Scrup. β. cera parum. F. Vnguentum.

CAPVT. XLII.

De Tumoribus à partibus solidis aliò procidentibus, vel incumbentibus in genere.

Restat vltimum tumorum genus, quod partes solidæ & viuentes excitant. Eæ enim si extra suum in alium locum procident vel incumbant, partes incumbentes ac imprimis cutem eleuant, & ita tumorem excitant. Faciunt autem hoc primum ossa. Etenim si hæc vel in luxationibus suis sedibus excident, vel si fracta situm mutant, partem incumbentem in tumorem attollunt. Verum, ut de tumoribus hisce aliquid in specie dicatur, opus non est. Ut enim à luxatione & fracturis pendent, ita ex iis cognoscuntur, iisque curatis euanescent.

Pertinet huc etiam gibbositas, de qua lib. 2. Pract. part. 2. cap. 21. actum.

Peculiaris etiam tumoris ab ossibus orti fit mentio à Galeno, lib. de tumoribus, cap. 14. & 15. & 14. meth. m. cap. 17. quem *Exostosis* nominat, exossationem dicere posses, ossium nimirum in temporibus præcipue & aliis partibus eminentias: quæ cum ad nodos & cornua, supra, cap. 38. propositos tumores referri possint; de iis ut hoc loco aliquid addatur, opus non est.

Deinde à partibus mollibus suo loco motis & procidentibus, tumores excitantur. Huc pertinet tumorum genus, quod vucæ procidentia excitat, de quo lib. 1. part. 3. sect. 1. c. 25. actum: Hernia intestinorum, de qua lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6. & hernia umbilicalis, de qua ibid. part. 10. cap. 1. actum: Vterina procidentia, & hernia, de qua lib. 4. part. 1. sect. 2. cap. 16. & 17. dictum.

Duo saltem adhuc restant tumorum genera à partibus viuentibus orta, alterum ab arteriis, alterum à venis; quorum illud Aneurismatis, hoc Varicum nomine appellatur, quos tumores seqq. duobus capitibus explicabimus, & iis Tractatum de tumoribus concludemus.

CAPVT. XLIII.

De Aneurismate.

Aneurisma, sic dictum non *ἀνὸς* & *ῥύψ*, sed *ἀνὸς* & *ῥύψ*, quod est supra dilatare; quod vocabulum & Latini retinent, cum alio destituantur, (quæ enim Arabum interpretes usurpant, qualia, sūt Hyporisma, Emborisma, Emborismus, Aporisma, à Græco vocabulo corrupto ortum habent.) tumorem esse ab arteria p. n. affecta ortum, extra dubium est. Quamquam enim Autor definitionum Medicarum Aneurisma esse dicit venosi vasculi relaxationem: tamen proculdubio venosum pro arterioso tunc sumitur, cum notissimū sit, Veteres arterias sæpe venas appellasse.

Quid autem sit Aneurisma, & ex qua causa oriatur, non ira planū. Galenus quidem, de tumoribus, cap. 11. ita de Aneurismate scribit: Ore autem in arteria facta, affectio aneurisma appellatur. Fit autē vulnerata ea, cum ad cicatricem deuenerit, quæ ei adiacet cutis; manet verò arteria vlcus, ea neque conglutinata, neque ad cicatricem simul perducta neque à carne obstructa. Et 5. meth. med. c. 7. scriptum

Scriptum reliquit: Nisi producta caro prius locum, quæ circa præcisam arteriam est, impleverit, sed locus vacuus aliquis superfuerit, utique aneurisma vocatum sequitur. Eandem sententiam Græci alii sequuntur. Ita enim de aneurismate scribit Aërius, *tetrab. 4. serm. 3. cap. 10.* Aneurisma in qualibet corporis parte fit, sed in gutturis frequentius, ubi tumorem Beronchocele appellatum producit. Accidit sæpius mulieribus in partu, propter violentam spiritus de tensionem: sed & in capite circa arteriarum locos, in re igno corpore, ubi arteriæ vulnerantur, sicut quædo imperiti Medici venum cubiti secturi, simul subiectam arteriam dissecant. Idem Paulus, *lib. 4. cap. 6.* docet.

Eandem sententiam à Græcis mutuatus est Aui-cen. dñ quarta quarti, tract. 2. cap. 16. scribit: Et quædo non desuper coarctatur locus arteriæ post solutionem continuitatis eius, & inuenit vacuitatem, peruenit res ad Emborismum, quod nominatur mater sanguinis. Et postea: Et multoties quidem non incarnatur arteria, & incarnatur illud, quod continet arteriam, & coarctatur super eam. Quare sanguis non potest facere cursum superfluum, imò egreditur ex eo aliquid usque ad fines cutis, quantitate, quam capit, & quando cum facilitate comprimitur, redit & occultatur, sicut accidit rupture.

Quam sententiam posteriores plerique Medici sequuntur. Imò Platerus, qui aliàs in examinandis Veterum opinionibus liber esse solet, scribit, non solum ex dilatazione arteriæ, clausa adhuc & integra ea manente, aneurisma oriri, sed frequentius, si non semper, si in exterioribus fiat, ab illius apertura manifesta aliqua procedere. Tunc enim sanguinem tenuem & spirituosum ex arteria erumpentem sub cutem eam in tumorum attollere, illicque sinum sibi formare, inque arteria eo ferè modo, sicut naturaliter in sinus crassæ cerebri membranæ arteriæ sese exonerare solent, hæc præternaturaliter sanguinem cum spiritu in illius distole effundendo, & in systole rursum in se rapiendo pulsationem hanc in hoc tumore efficere.

Verum opinionem hanc nunquam probare potui, ideoque eam iam anno 1606. cum Galeni libellum de tumoribus interpretarer, reieci, aliamque proposui, quam etiam ex prælectionibus illis, tractatui de Inspectione vulnerum inseruit Clariss. Dn. D. Bernhardus Sueuus. Etenim si ex sanguis arteriosi sub cutem effusione fieret aneurisma, certè sanguis ille in latum & longum, & circumcirca sese diffunderet, cutemque alieno colore tingeret: sicut id fieri videmus in contusionibus & Venæsectione minus rectè peracta, quando vena vel tota pertunditur, aut vulnus venæ ob sanguis impetum non rectè clauditur. Tunc enim sanguis sub cute sæpe ad extremam usque manum effunditur, & cutis colore rubro, viridi, flauo tingitur. Id quod multò magis arteria aperta fieri deberet; cum sanguis arteriosus sit tenuior, & maiore cum impetu effluat: quod tamen non accidit in aneurismate, in quo tumor ille suis limitibus, & quasi in vesica continetur, neque cutis alieno colore tingitur. Deinde si ex sanguine sub cutem effuso fieret aneurisma, progressu temporis in loco alieno consistens putresceret, ut in Ecchymomate fieri solet, ut supra cap. 17. diximus.

Antonius Saporita equidem, *lib. 1. de tumorib. præ. natur. cap. 43.* soluere has obiectiones conatur, dum scribit: Sanguis si omnino sua propria vasa relinquat, & in magnum vel sensilem ventrem se reiciat ab influentis caloris influxu destitutus, necessario putrescet: sed in aneurismate, quod ab aperta arteria fit, non ita ab illius calore, & à reliquo, qui in ipsa continetur, sanguine, est abalienatus, ut ipsius nativus calor & color pereat, neque in amplum ventrem est expulsus, ut putrescat. Fovetur enim à vitali spiritu in arteria contento, cum ipsius materie adhuc sit continuus. Nam quamvis diuisa sit arteria, & sanguis tumorem faciens egrediatur, non tamen, continua existente, quæ arteriam regit, carne & cute, in amplum spatium semper se ita

insinuat, ut putrescat, & à natura legibus destituatur. Verum hoc modo antiquos ab hisce obiectionibus non liberat. Etenim si à spiritu vitali & calore arteriæ sanguis, qui effluit, foveri potest, cur non idem etiam fit, si vena pertunditur, sanguisque, vena nondum consolidata effluit? Neque solum sanguis, ubi in magnam & sensilem cavitate effunditur, putrescit, sed etiam ubi sub cutem effunditur. Præterea, ut diximus, sanguis iste arteriosus non circumcirca, ut venosus, effunditur, quod tamen multo magis facere deberet, cum sit tenuior & spirituosior. Neque enim sufficit, quod Platerus scribit, sanguinem sub cute sibi sinum formare, instar eorum in quos se arteriæ in crassa cerebri membrana insinuant, cutemque sanguini extra arteriam effuso esse illi loco arteriæ, & sanguinem citra corruptionem in arteriam remeare posse. Etenim sinus illi à natura facti sunt, membranisque exactè clausi, ut nihil omnino ex iis effluere possit. Talem verò sinum sanguis arteriosus sibi nullo modo formare potest, sed ubi ex arteria excidit, unde quaque sese diffundit, & cum sub cute omnia sint supposita facile, quò via aperta est, in vicinas partes erumpit, quod & sanguinem venosum, qui crassior est, facere videmus, sanguisque ille in alieno loco putrescit. Quod vel historia illa, quam Antonius Saporita, de tumorib. præ. natur. lib. 1. cap. 43. pro aneurismate venditat, ostendit. Neque enim morbus ille, quem describit, aneurisma fuit, sed sanguinis arteriosi ex ruptura arteriæ in vicina loca effusio, & corruptio. Ita autem ille: Cum Ioannes Fabri acutissimus & sedulus Palatii Monspelien-sis Scriba, præcipuam iuuentutis partem in comestationibus, frequenti atque intempestivo meracioris vini potu transgessisset, cepit circiter quinquagesimum ætatis annum agere respirare, & cordis molestissima palpitatione laborare. Ad huius morbi depulsionem fuere non solum à nobis, sed & à nostræ Academiæ præstantioribus Medicis præscripta varia præsidia. Quæ cum contumax & pernicax morbus, ob perseverantem malam victus rationem prorsus contemneret, deterius habuit, & transactis aliquot mensibus, quibus Medicorum consilio nullo medicamento usus est, (volebant in curationis partem chronici affectus naturæ committere) cepit de illius parte, quæ est sub sinistra homoplata, queri. Inspecta & optimè aminaduersa doloris sede, tumor insignis mihi apparuit, tactu mollis & cum pulsatione, & dignis pressus totus ferè delitescens, & his ablatis recurrens. Cum verò hic morbus iam altas radices egisset, essetque deploratus, vitam cum morte commutavit. Ut autem & constitutionis morbi, & eius causæ certiores essemus, tumore tentatam partem dissecimus, ex qua sanguis copiosus, sed olidus profiliit, quo planè euacuato & detergo, apparuit nobis prima arteria sub corde ex magna ad caput ascendente orta, maxime dilatata & dilacerata. Hæc descendens inter costalium musculorum regionem perrepat. In musculorum spaciis coacervatus sanguis temporis diuturnitate putrescens, illius loci vertebram & costam ita labefactavit, ut cariola à nobis visa sit.

Alius ergo generationis huius tumoris modus querendus. Autor libri definit. Medic. per arteriæ relaxatione Aneurisma definit. Fernellius quoque, *Patholog. lib. 7. cap. 3.* Aneurisma arteriæ dilatatione esse dicit, sanguine spirituosum plenam. Verum modum non explicant. Neque enim credendum est, utraque tunica arteriæ dilatata Aneurisma fieri, sed altera saltem. Habent enim arteriæ duplicem membranam, vnam externam quæ tenuis, rara, & mollis est, rectas fibras plurimas, paucas verò obliquas, transversas nullas habens; alteram internam, quæ crassa est, densa ac dura, habens fibras transversas, rectis & obliquis carens. Ideoque si vel extensione, quod facile fieri potest, cum sit durior tunica interna rumpatur, vel sectione aperiat, non facile, ut durior, coalescit, externa verò ut mollior, facile coalescit, & quia mollior est, fibrisque obliquis & transversis caret, à sanguine & spiritu vitali exitum imperiosè quærente extenditur, atque ita hoc tumo-

is genus excitatur, in quo impetus sanguinis & spiritus vitalis ipso actu deprehendi potest. Neque quod obiicit Platerus, alicuius momenti est, dum scribit, sectione sola in cute, quæ tumori obducitur, facta, sanguinem illico delituisse, & mox prosiluisse, atque tanta sæpe copia, ut nullo pacto à quodā amplius sisti poterit, sed largius, & pæne vniuerso sanguine exhausto, mortem subitanam ægro attulerit. Equidem si ex utriusque arteriæ tunice dilatatione aneurisma fieri statueremus, aliquid ponderis hæc obiectio haberet. Verum cum ex solius externæ tunice dilatatione, interna seu sectione seu ruptura aperta, aneurisma fieri statuamus, nullo modo concedimus, sub cure tota sanguine arteriosum delitescere, sed quia tunica externa supra modum extensa est, ita arctè cuti simul extensæ coheret, atque cum ea colauit, ut cutem sine arteriæ tunica externa secare ferè impossibile sit.

Aneurismatis causa proxima.

Atque ita proxima causa Aneurismatis est arteriæ tunice internæ apertio, exterioris verò dilatatio. Aperietur autem frequentissimè sectione, dum imperiti Cheirurgi pro vena arteriam, vel cum vena arteriam perforant. Id enim si fit, externa tunica facilius, utpote mollior, & venarum tunicis cognata, coalescit, interior verò, ut durior, aperta manet, unde per foramen sanguis & spiritus vitalis erumpere conatur, atque ita externam tunicam distendit, & hoc tumoris genus efficit. Idem accidere potest, si à vehementi sanguinis arteriosi impetu, vel causa externa violenta, nimiaque arteriæ distensione interna tunica arteriæ rumpatur, externâ, quæ ad extensionem magis apta est, saluâ & incolumi.

An verò arteriarum illa pulsatio, cuius mentionem facit Platerus, de cordis palpitacione, & de qua ex Fernelio & Lud. Mercato, libr. 4. Pract. part. 2. sect. 3. ap. 9. egimus, ad aneurisma referri possit, vel debeat, dubito. Cum enim utriusque arteriæ membrana tunc sit integra, varicibus potius in venis affectus cognatus, quàm aneurisma esse videtur.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Agnoscutur aneurisma & ab ecchymosi discernitur, quod in aneurismate color est cuti reliquæ similis, tumorque est mollis & latus, digitorumque cõpressioni plerumque cedit, sanguine in arteriam recurrente, unde mox rursus effluit. Sentitur etiam pulsus in aneurismate. Quanquam Paræus annotat, in aneurismate interdum, si magnum sit, nec pulsus percipi, nec sanguinem compressum ad interiora redire; quod ipse etiam in scemina quadam obseruauit: motus tamen & strepitus quasi bullientis aquæ cum percipitur, idque non solum cum digitis premitur, seu etiam aliàs, & sibilus ille non saltem digitis sentitur, sed etiam admota aure, quod sit ob spiritus vitalis per angusta meantis motum. Quæ signa omnia non à sanguinis sub cutem effusione, sed ab arteriæ dilatatione proueniunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Aneurismata omnia sunt difficilis curationis.
2. Ea tamen, quæ minora sunt, ac recentia, curationem admittunt. Antiqua verò & maiora, cum sanguis ille adstringentibus repellit, & arteria consolidari non possit, atque ita non nisi sectione curanda sunt, vix ullam curationem recipiunt. Aperto enim tumore, & secta, quod necessarium est, arteria, sanguis arteriosus cum spiritu vitali adspersus & cum magno impetu effluit, ut æger in discrimen & mortem præcipitetur. Suntque annotata exempla, ubi ægri inter Cheirurgorum imperitorum manus aperto aneurismate expirarunt.
3. Neque tumor aneurismati coniunctus aliquid

periculi insignis habet, sed cum eo diu vita produci potest. Noui vicinam meam quandam, cui imperitus Cheirurgus, dum venam secare deberet, arteriam aperuit, quæ iam vltra trigessimum annum aneurisma nucis iuglandis magnitudine in cubiti flexura interna habet, & aliàs satis commodè hætenus valet. Itaque præstat plerumque, leuius hoc incommodum tolerare, quàm periculosa curationi se subiicere.

Curatio.

Ergo mox in principio, dum aneurisma excitari animaduertimus, (neque enim subito fit, sed sensim dilatatio illa exterioris arteriæ tunice fit) mox adstringentia ac repellentia imponenda, ut impetus sanguinis compescatur, & arteriæ foramen apertum claudatur. In quæ vsus etiam commodè adhibetur lamina plumbæ, quæ repellit, densat, ac constringit arteriam laxatam. Adhibeantur quoque cataplasmata adstringentia, & emplastrum contra rupturam. Et quia aneurisma etiam interdum oritur arteria secta, danda opera, ut si arteria seu studio seu incuria secta fuerit, mox rectè coalescat: quod cum ob sanguinis arteriosi impetum non ita facile fiat, ut in venis, ad arteriæ vulnus conglutinandum seq. medicamentum valde vtile est.

℞. thuris part. ij. aloes part. j. b. Misc.

Cum albumine oui conuassato, & pilis leporis excepta vulnere arteriæ imponantur. Eius generis quoque alia medicamenta parantur, ex radic. symphyti maior. mastiche, thure, malicorio, acacia, hypocistide, myrto, gallis, aloë, terra sigil. bolo Armeno, lapide hamatite, emplastro diachalciteos.

Si hoc modo incrementum aneurismatis prohiberi non possit, nonnulli quidem sectionem suadent, & tumore aperto arteriam incidendam vinculisque duobus interceptandam & disseccandam inter duo vincula, & vincula non soluenda docent, donec natura vulnus carne obduxerit, & iam omnis fluxionis ac hæmorrhagiæ metus absit. Modum autem aneurisma secandi tradit Ægineta, de re med. lib. 6. cap. 37. his verbis: Si ex apertione tumor factus est, sectione rectam in longitudinē cuti insigimus: deinde disparatis per hamulos labiis, excoriantes, & per apta ad hoc instrumenta à membranis repurgantes, arteriam nudabimus, & acus sub ea transmissione, & per duo fila deligatione vsi, ubi primus intermediam arteriæ partem scalpello punxerimus, & quod continetur in ea euacuauerimus, suppurante curatione utemur, donec deligata filiorum vincula excidant. Si verò ex arteria ruptione dilatatio facta est, totum ipsum, quantum eius fieri potest, vna cum cute, digitis prehendere oportet: deinde aciem infra apprehensum traicere, quæ duplex filū trahat: & post traiectionem, ipsam duplicis fili ansam disseccare, & sic per duo fila tumorem hac illac deligare. Quod si timor sit, ne fila dilabantur, etiam alia acus transmittenda est, quæ priorem per totum premit, similiterque duplex filū trahat, & ansa dissecta, sic per quatuor fila tumorem deligabimus: aut aperto iuxta medium tumorem, post excretionem eius, quod in ipso continetur, cutem amputamus, eo quod deligatum est relicto & splenio vino ac oleo imbuto, imposito, curatione per linamenta utemur. Verum quis non videt, hanc curationem non solum crudelē valde, & quæ pauci ferant, sed & esse non sine periculo, neque ægrum sanare. Etsi enim ligeretur arteria: tamen postquam fila soluuntur, metus est, ne vel hæmorrhagia, vel nouum aneurisma fiat. Ideoque tutius est tumore saltē vinculis ac medicamentis constringere ac comprimere, ut amplius augeri non possit.

CAPVT XLIV.

De Varicibus.

Varix, Græcis κίρξ, (quod Medicorum nomen est. Aristoteles enim 3. de histor. animal. cap. 11 & 19. &

& Plutarchus, in vita Caij, ixiav nominant) vt Galenus, 1. d. method. med. cap. vlt. definit, & ex eo transcripfit Paulus, lib. 6. cap. 82. & Aëtius, tetrab. 4. serm. 2. cap. 48. *ὀνομαζέται ἢ αἰδρυμένη φλέψ* Varix nominatur, quæ venæ dilatatio est. Accidunt autem varices in variis corporis partibus, frequentissime in cruribus, aliquando tamen etiam in temporibus, vt Paulus habet, loco allegato, aliquando in ima ventris parte sub umbilico, nonnunquam circa testiculos & scrotum, qui tumor in specie *κροσσὴν* nominatur.

Causæ.

Generantur ex sanguine melancholico copioso, quem, vt Galenus, lib. de atra bile, cap. 4. natura sæpe numero ad eas, quæ sunt in cruribus, venas transmittit, à quo distentæ ac dilatatae varicosæ redduntur, & cutis, quæ huiusmodi venas attingit, tempore procedente nigrescit. In quibus autem copia tantum sanguinis influit, qui melancholicus non sit, incumbens quidem in venas, quæ ibi natura imbecilliores sunt, eas dilatat, nullo ferè tali colore tingit, quod accidit, vbi sanguis melancholicus varices procreauit. His namque periculum imminet, si quis venas affectas excidere aggrediatur, ne melancholia corripiantur. Hoc enim sæpius fieri visum est, non modò in varicibus, verum etiam in hæmorrhoidibus, qui ex eiusmodi humore consistunt: quemadmodum iis infanientibus superuenientibus, solutio insaniam fieri solet, 6. aph. 21. Vix tamen bonus sanguis sola copia varices efficit, sed si is copiosus & simul crassus sit, qui pondere suo ad crura vergit. Vnde etiam non ante pubertatem fiunt varices, vt Hippocrates, in Coarctis prænot. versus finem, docet; cum crassior & melancholicus sanguis citius in corpore non generetur: viris etiam tantum, mulieribus rarò varices in cruribus accidere, Plinius, lib. 11. cap. 43. scribit. Qui etiam calui sunt, iis varices magni non fiunt; quibus verò caluis existentibus varices superueniunt, ij rursus capillati fiunt, 6. aph. 34. Quod tamen Galenus falsum esse statuit, in comm. nisi quis forsan appellatam Medicis madarosin, id est, capillorum defluuium nominet. Hæc enim cum à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, si ij ipsi prauis humores in crura translati varices faciant, ægri capillos recuperare & recipere possunt. Nam si prius à vitiosis humoribus capillorum corruptis radicibus eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Causæ remotiores sunt omnes, quæ ad sanguinis crassi & melancholici generationem faciunt, & impuris lien non rectè se habens ad varicum generationem facit. Adiuuant tamen fluxionem ad hanc partem, ictus, conatus, iter longum pedibus factum, labores, & similia.

Signa Diagnostica.

Varices facillè cognoscuntur, cum in membrorum, præsertim crurum, superficie, venæ turgentes oculis conspiciantur, & pars aut liuida aut nigra appareat, & pressus tumor retrocedat, sed mox reuertatur.

Prognostica.

1. Varices per se nihil periculi afferunt, sed potius ab aliis morbis, præsertim melancholicis, præseruant & liberant; de quo Hippocrates, aphor. 21. scribit. *Ἰνσάνης ἰὶ varices ἢ ἡμorrhoides superuenerῖν, ἰνσάνια λύσις.* Et totum corpus à feculento sanguine per eas expurgatur.

2. Si verò intempestiuè tollantur, vt Galenus, de venæ sect. aduersus Eræstratum, cap. 6. & lib. de atra bile,

6. 4. docet, insaniam, pleuritidis, renum dolor, fluxus hæmorrhoidum, tussis, & sanguinis expulsiō, apoplexia, cachexia, hydrops, & alij morbi oriuntur.

3. Interdum varices in Elephantiam Abrabum, de qua cap. seq. dicitur, transeunt.

Curatio.

Nisi ergo varices sint maximi, venæ & cutis ob extensione ex-nuata, vt i. ptura, sanguinisque profusio, & mors metuenda sit, & iis inflammantur, & valde doleant, aut vlcus magnum & malignum addit: nullo modo sanandi sunt, ne iis sanatis grauiora mala accidunt: cum ea sanare dicantur, quæ hominem omnino liberant, non quæ alium generant affectum priore periculosiorem, vt Galenus, 6. aphorism. 26. docet.

Itaque si curare libeat varices, cum cautione id faciendum, sanguis mittendus, corpus purgandum, idque non semel, sed bis vel ter, epatis & lienis vitia, si malè affecta sint, & causæ varicibus præbeant, prius corrigenda. Postea adstringentibus, exsiccantibus, & digerentibus medicamentis, fasciisque & ligaturis, quæ sanguinem à partibus inferioribus ad superiores detrudant, vtendum.

Hæc si non profuerint, Antiqui ad sectionem accedebat. Caium Marium, qui septies Consul fuit, statim sibi varices extrahi passum esse vnum hominem, Oppius autor est, vt refert Plinius, lib. 11. cap. 45. Vnum, inquit, hominem, quia primus, temporeque illo solus. Post eum verò, & alij quoque stantes & absque vinculis passi sunt. Ita enim Cicero, 2. Tusculan. quæst. (versus medium): *At verò Caius Marius Rusticanus vir, sed planè vir, cum secaretur, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse scissus. cur ergo postea alijs valuit auctoritas, videtur igitur opinionis esse, non natura malum: & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit: crux enim alterum non præbuit, ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine causa necessaria noluit. totum igitur in eo est, vt tibi imperes. De eodem in vita Caij Mary Plutarchus scribit: Exemplum est, quod cum ex ambobus cruribus laboraret, & plena varicibus haberet, ferreque agrè animo illorum deformitatem, Medicum sibi ad alterum crux adhibuit, & inter medendum nec se mouit, nec suspiria emisit, sed cum tacitus fixisque oculis incidendum se exhiberet, moras quasdam dolorum inter incidendum perferre non formidauit. At Medico alterum crux curare volentis minime ad sensum præbuit, dicens: Nosco remedium istis doloribus indignum. Et forsan hæc sunt, de quibus Seneca, lib. 11. epist. 79. inquit: Ille, qui dum varices excisas præberet, legere librum perseuerauit. Verum hodie remedium hoc ob deformitatem auertendam nemo facillè admittet. Modum sectionis docet P. Aegineta, lib. 6. cap. 82. Lotum hominem, inquit, laqueo in superna femoris parte circumdato, ambulare iubemus, repletam autem venam atramento scriptorio aut collyrio, secundum situm ipsius, ad trium aut paulò amplius digitorum longitudinem notamus, & reclinato extentis cruribus homine, alterum laqueum supra genu circumdamus, & eleuata in fastigium vena scalpello in loco, quem notauimus, secamus, non alius, quàm per cutem, vt ne venam diuidamus: & labijs sectionis per hamulos distentis, & membranas per incurua scalpella ad herniam aquosam parata excoriat, nudataque venâ, & vndiquaque expassa, femoris vincula soluiamus, & eleuato per cæcum hamulum vase, acum duplex filum trahentem subiicimus, sinumque fili difficamus, & diuisa in medio vena per venæ sectionum scalpellum, sanguinis quatuor opus est euacuamus: deinde vno filo superiorem vasis partem constringimus, & crure in directum extento, manuum expressione sanguinem, qui in crure est, euacuamus: & postea rursus inferne vas constringimus, aut partem vena inter vincula interpositam præfectam auferimus,*

aut

aut etiam manere permittimus, donec sua sponte una cum vinculis excidat: & linamentis siccis inditis, splenio vino ac oleo imbuto imposito deligamus, ac duto suppuratorio medicamentorum, quae linamentis excipiuntur, curamus. Nec me clam est, veteres quosdam virulis usos non esse, quidam statim nudatum vas excidant, quidam ex profundo exitum ipsum, cum violentia ex abunt ac abruunt. Verum optimus est relatus Cheirurgia modus, omnique securissimus. Quia in imo v. n. re consistens varices similiter tractamus: itemque ut qui in temporibus consistunt. Hæc Aegineta.

C. Celsus, lib. 1. cap. 31. duplicem Cheirurgiâ varices curandi rationem docet, cum scribit: Vena omnis, quæ n. n. est, aut adusta tabescit, aut manu exciditur. Si res est, si quamvis transversa, tamen simplex, si modica est, melius aduritur. Si rursus est, & velut in orbes quosdam implicatur, pluresque inter se inuoluuntur, utilius excidere est. Adurendi ratio hæc est: Cutis superinciditur, tam patefacta vena tenui & retuso ferramento candente modice premittitur, vitaturque, ne plaga ipsius ora adurantur, quas reducere hamulis facile est. Id interpositis ferè quaternis digitis per totum varicem fit, & tum superimponitur medicamentum, quo adusta sanantur. At exciditur hoc modo: Cute eadem ratione super venam incisa, hamulo ora excipiuntur, scalpelloque à corpore vena diducitur, caueturque, ne inter hæc ipsa latur & eique retusus hamulus subicitur, impositoque eodem ferè spatio, quod supra positum est: in eadem vena idem fit, quæ quod tendat, facile hamulo extenno cognoscitur. Vbi iam idem, quacunque varices sunt, factum est, uno loco adducta per hamulum vena præciditur: deinde quæ proximus hamulus est, attrahitur & euellitur, ibi rursus absconditur. Ac sic undique Varicibus crure liberato, tum plagarum ora committuntur, & super emplastrum glutinans adiciuntur.

Auicenna, lib. 3. fern. 17. tr. 1. cap. 18. scindit cutem, donec appareat varix, & quidem secundum longitudinem, non verò oblique, vel ex transverso. Hinc extrahit totum, qui in ea est, sanguinem; deinde mundificat scindendo in longitudine Aliquando verò extrahi cum acu & incidi scribit. Addit etiam meliorem esse extractionem cum cauterio, quam excisionem.

Verum quia varicum per excisionem curatio non solum aspera & difficilis est, sed & plerumque propter sanguinis effluxum, qui operationem impedit, non feliciter succedit: Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, de operationib. cheirurg. aliâ ratione, longè meliori, nimirum absque ipsorum extractione, varices curare docet, hoc modo. Cum tria sint consideranda, inquit, quæ ad varicem constituendam concurrunt, æguis fluens, fluxus, & vena dilatatio: itaque tria etiam indicantur, fluentem nimirum sanguinem interceptiendum, fluxum euacuandum, & venam ampliatam adstringendam esse. Ad cursum sanguinis interceptiendum, in principio & fine varicis vinculum iniicere oportet; quod fit vossella recurvata, aut hamo, aut duobus summis digitis vena apprehensa, & eleuata, inde acu filum trahente per infernam venam transmissa & alligata, in quam partem inciditur cutis, ut vena appareat, & ligari possit, & non inciditur, cum extra eminet. Possemus quoque eum modum ad interceptiendam administrare, quo utuntur fabri in sanguine in equis intercepti, ad comprimendam venam cum parua lamina ferrea ad venam forcipe adstricta. At verò ad iam fluxum sanguinem euacuandum Hippocrates docet, quo modo id faciendum sit, in libro de vlcibus ad finem, quo loco precipit, non esse secandam varicosam venam magna fissura, ne fiat magnum vlcus propter varicis influxum, sed varicem ipsum alias atque alias compungendum esse, ubi opportunum esse visum fuerit, ait Hippocrates, ex quibus compunctionibus sanguis, qui iam fluxit, & replet euacuatur, idque sensim fit, non autem confertim & cum periculo: euacuatur autem, si non totus, saltem pro maiori parte, ita ut vena etiam aliqua ex parte subsideat. Quo facto ad tertium scopum de-

ueniendum est, qui est vena dilatationem adstringere. Soleo ego medicamentum conficere ex tragacanthis, in vino granatorum aut omphacio maceratis, inde verè puluere addito ex bolo Armena, mastiche, & sanguine draconis, paribus portionibus, donec liquati seu emolliti tragacanthi crassescant, ut cera, ita ut manus vola ad candela conformationem reducantur: quo facto, imponitur medicamentum per longitudinem varicis, & super id arundinis cortex, qui sua cavitare medicamenti conuexitati respondeat, & medicamentum comprimat, per longitudinem apponitur, & vinculis, aut fascia angusta circum crus adstringitur; ita enim compressione tum fasciæ, tum arundinis, & medicamenti adstrictione adstricti varicis fuere, ut quasi contabescere videantur. Interdum succo hypocythidis condensato fui usus. Ultimò adhuc mitiori usus sum Cheirurgia, præsertim in exiguo varice; siquidem dimissis vinculis, & Hippocratis compunctionibus, tantummodo usus sum medicamento propolio, per longitudinem varicis, & portione arundinis aestiper adstricta: aut sponsia conorta oblonga crassitie, quantus varix est, filo circumducta, & in succo granatorum aut hypocythidis expressa, & fascia angusta rectè alligata: cui rei benefaciunt quoque fructus immaturi ligni guaiaci contusi & impositi; quæ omnia adstrictione sanguinem intercepti, & venas adstringunt, exsiccando vero euacuant. Postremò ad præseruationem caliga usus sum ex pelle canina confecta, quæ exactè circum crus adstringatur & induatur. Hæc Fabricius.

Varicis monstrosi historiam & curationem describit Guil. Fabricius, cent. 4. obseruat. 85. quæ talis est. Vir quidam robustissimus laborauit vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vna cum varice ingentis magnitudinis. Crassitie enim brachium ad carpum æquauit, & spithama ferè fuit longa: incepit autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo gyrum, & circumuolutiones duas effecit. Sed quod notandum, quamprimum tibiam in altum eleuauit, protinus retrocessit sanguis; in terram verò posita iterum descendit, & quidem in ipso momento: & sanguis, in summa, fluxit & refluxit, non aliter, ac si in tubulo quodam nunc in hanc nunc in illam partem proiectus fuisset. Curationem autem sic aggressus est. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachii eiusdem lateris incisa, agrotus in scamnum collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separauit. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplexus est, & in inferiore parte varicis eodem modo processit. Sed antequam filum stringeret, nodumque faceret, tibiam ex scamno in terram collocandam iussit: idque eo fine, ut sanguis pro more deorsum fluere. Tandem filum ex superiore parte varicis primò arcuè strinxit, nodumque effecit, postea quoque ex inferiore parte. Quo facto, varicem propemodum superiorem, ut sanguis in varice, veluti in sacculo oblongo contentus, affluere posset, scalpello incidit. Cum verò copiosior, quam pro magnitudine varicis decebat, afflueret, & locum attentè inspiceret, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligaturæ varicem ingressus est. Ille cum filo ligari non potuerit, nonnihil vnguenti escharotici ad ipsius ostium, postea puluerem suum sanguinem sistentem cum albumine oui copiosè applicuit, omniâque fascia oxycrato madida ligauit, & in sequentem diem vsque reliquit. Demum vulnera aliorum more curauit. Sic penitus vit ille diuino fauore conualuit.

CAPVT XLV.

De Elephantiasi Arabum.

Valis affectus sit Elephantiasis & Elephantia Græcorum, Lepra Arabum supra, cap. 40. dictum

etiam est; nimirum quod sit tumor malignus totius corporis, & quasi cancer vniuersalis. Et tractant de isto Auicennas, lib. 3. fen. 3. tract. 3. cap. 1. Rhases lib. 6. ad Almanfor. cap. 35.

Alterius vero Elephantia, cuius ne verbo quidem meminerunt Græci, Arabes mentionem passim faciunt, quæ Varicibus cognata sit, atque ex iis ortum habeat, & tantum pedum tumor sit. Agunt de hac Auicenna, lib. 3. fen. 22. tract. 1. cap. 18. vbi etiam de varicibus tractat: Rhases ad Almanf. lib. 9. cap. 93. Dissentit tamen ab his, & Græcos sequitur Haly Abbas, libr. 8. theoric. cap. 15. & 4. practic. cap. 3. qui Elephantem dicit esse morbum omnia corporis membra corrumpentem, & quasi cancerum vniuersalem. Verum nec ipse sibi constat, cum lib. 8. theoric. cap. 18. scribat: *Ulcera, quæ in pedibus & cruribus fiunt, Elephantas vocantur. Et Elephanticus morbus apostuma est melancholica, quod in cruribus sit & pedibus, & eius signum est, quod pedis figura elephanti figure similis sit.* Reliqui omnes seorsum de Lepra & Elephantia agunt, & Elephantiam pedum tumorem esse dicunt, à sanguine melancholico & pituitoso & varicibus ortum, ob quæ pedes ægri pedibus elephantis figura & crassitie similes fiunt. Atque tumoris hoc genus in medicamentis sæpe conspicitur, qui in viis publicis stipem petendo victum quærunt.

Affectus ipse satis manifestus est, cum crura ægrorum sint tumida, rubicunda, liuida, nigra, vlcerebus sæpe scatentia.

Rarò verò curatur, non solum quia ægri plerumque tenuioris sortis vix medicinam adhibent, sed & quia ex toto corpore humorum melancholicorum copia eò detruditur.

Ideo nulla sanatio sperari potest, nisi humores vitiosi è corpore crebro euacuentur, & vitiosæ viscerum dispositiones, vnde humores illi prauis suppedantur, corrigantur; & vt scribit Auicennas, loco allegato, summa curationis est assiduatio curationis. Quod qua ratione fieri debeat, hætenus sapius explicatum.

Hoc verò vbi factum fuerit, adstringentibus & siccantibus tumoris augmentum prohibendum, & quod factum, resoluentibus fortibus discutiendum.

Si verò malum diuturnum & confirmatum sit, vix salutis aliqua spes superest. Videatur Rhases, 9. ad Almanf. cap. 93.

Antonius Saporta, de tumorib. p. n. lib. 4. cap. 25. ista, quæ Mauritani de Elephantia dicunt, cuidam tumori manuum, sed præter eorum mentem, applicat. Neque enim cum Mauritani de Elephantia loquuntur, vnquam manuum, sed tantum pedum mentionem faciunt. Interim negandum non est, quod aliquoties obseruauimus, & lib. 2. Pract. part. 1. cap. 25. monui, (et si nondum autorem viderim, qui huius tumoris in specie mentionem faciat) sæpe manus, reliquo corpore saluo, ita intumescere, vt digitis pressæ, œdematis more, foueam relinquunt. Quod malum proculdubio ab humoribus frigidis & crassis ortum habet. Et nisi initio ei occurratur, rarò curatur: cum ægri vniuersales corporis euacuationes, sine quibus malum non tollitur, plerumque respiciant, & tædium longioris curationis non perfe-rant.

Vniuersalibus ergo corporis euacuationibus præmissis, & visceribus, in quibus vitiosi humores generantur, roboratis, fortiora discutientia adhibenda ex chamæmelo, radice iridis, aristolochia rotunda, fl. cheiri, ammoniaco, bdellio, opopanace, & similibus.

CAPVT XLVI.

De Tumoribus particularibus.

It & aliorum tumorum apud Medicos passim mentio, sed qui vel ad hætenus enumeratos re-

ferti possunt, vel inter affectus corporis humani particulares explicati sunt, vt propterea de iis in specie pura addere opus non sit. De tumoribus cerebri egimus, lib. 1. Practica. part. 1. cap. 28. de fungis cerebri, ibid. cap. 26. de hydrocephalo, ibid. cap. 29. de palpebrarum tumoribus, ibid. part. 3. sect. 2. cap. 2. 3. 4. & 5. de ophthalmia, ibid. cap. 12. & 13. de vngue oculi, ibid. cap. 14. de tunica annata, ibid. cap. 17. de cancro cornæ, ibid. cap. 19. de fuggillatione oculorum, ibid. cap. 22. de encanthide, ibid. cap. 31. de aurium inflammatione, ibid. part. 3. sect. 3. cap. 2. de cancro narium, ibid. sect. 4. cap. 2. de polypo, ibid. cap. 3. de labiorum tumoribus, lib. 2. Pract. part. 1. cap. 1. & 2. de gingiuarum tumoribus, ibid. cap. 10. de oris inflammatione, ibid. cap. 18. de gurgulion. inflammatione, ibid. cap. 21. de tonsillar. inflammatione, ibid. cap. 22. de angina, ibid. cap. 24. de strumis in collo, & hydrope gutturis, ibid. cap. 25. de pulmonis inflammatione, ibid. part. 2. cap. 3. de tuberculis pulmonum, ibid. cap. 9. de mediastini inflammatione, ibid. cap. 13. de diaphragmatis tumoribus, ibid. cap. 14. de pleuritide, ibid. cap. 16. de gibbositate, ibid. cap. 21. de inflammatione ventriculi, lib. 3. part. 1. cap. 12. de tumoribus frigidis ventriculi, ibid. cap. 13. de inflammatione intestinorum, ibid. part. 2. f. 1. cap. 2. de tumoribus intestini recti, & in specie de hæmorrhoidibus, condylomatibus, thymis & ficibus, ibid. cap. 10. de mesenterii inflammatione, ibid. part. 3. cap. 4. de tumoribus omenti, ibid. cap. 7. & 8. de lienis inflammatione, ibid. cap. 5. de scirrho lienis, ibid. cap. 6. de inflammatione epatis, lib. 3. sect. 1. cap. 4. de scirrho epatis, ibid. cap. 5. de hydrope Ascite, ibid. part. 6. sect. 2. cap. 3. de renum inflammatione & tumoribus, ibid. part. 7. sect. 1. cap. 8. & 9. de inflammatione vesicæ, ibid. part. 8. sect. 1. cap. 4. de tuberculis in meatu vrinario, ibid. cap. 9. de testium tumoribus, ibid. part. 3. sect. 1. cap. 3. de hernia, & scroti tumoribus, ibid. cap. 7. de tuberculis & verrucis penis, ibid. cap. 9. de vmbilici inflammatione, ibid. part. 10. cap. 3. de musculorum abdominis inflammatione, ibid. cap. 9. de pustulis pudendi muliebri, lib. 4. part. 1. sect. 1. cap. 4. de vteri condylomatibus, ibid. cap. 5. de pudendi verrucis, ibid. cap. 6. de cancro vteri, ibid. cap. 11. de vteri hydrope, ibid. sect. 2. cap. 11. de tumore vteri à sanguine, ibid. cap. 12. de inflammatione vteri, ibid. cap. 13. de vteri scirrho, & cancro, ibid. cap. 14. de tumoribus testiculorum in feminis, ibid. cap. 20. de crusta lactea, achoribus, & fauis, tract. de morb. infant. part. 2. cap. 3. de tineas, ibid. cap. 4. de phthiriasi, ibid. cap. 5. de hydrocephalo, ibid. cap. 6. de firmasi, ibid. cap. 7. de aphthis, ibid. cap. 13.

De tumoribus flatulentis egimus etiam in specie libris prioribus. Nimirum lib. 1. Pract. part. 3. sect. 2. cap. 2. de intactione palpebrarum. De inflatione ventriculi, lib. 3. part. 1. sect. 1. cap. 11. de dolore colico, ibid. part. 2. sect. 2. cap. 4. de lienis inflatione, ibid. part. 4. cap. 4. de inflatione epatis, ibid. part. 6. sect. 1. cap. 3. de tympanite, ibid. part. 6. sect. 2. cap. 4. de hernia ventosa, ibid. part. 9. sect. 1. cap. 7. de Satyriasi & Priapismo, ibid. sect. 2. cap. 3. de vteri inflatione, lib. 4. cap. 10. de capitis inflatione, tract. de morb. infant. part. 2. cap. 6.

De tumoribus à partibus mollibus suo loco motis ortis, diximus etiam in specie, & quidem de vucæ procidentia, lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 25. de hernia intestinorum, lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6. de hernia vmbilicali, ibid. part. 10. cap. 2. de Vteri procidentia, & hernia vterina, lib. 4. part. 1. sect. 2. cap. 16. & 17.

[¶] Equidem de Atrophia scorbutica suo loco egimus. Cum verò in genere de magnitudine totius aucta supra, cap. 4. dixerimus, etiam quæ de Atrophia in genere dici possunt, huic loco subiungenda.

Cum corpus, quantum debet, non nutritur, sed ob nutritionem denegatam, imminuitur, in genere quidem atrophia appellari potest. Peculiare tamen atrophia species, peculiaria quoque nomina habent. Quæ ab

De Atrophia in genere.

Peculiare quædam Atrophia species.

ab ulcere pulmonis fit, propriè phthisis & labeis dicitur. A febre hectica marasmus & marcor nominatur. Quæ sine his causis accidit, *ισχυρὸς* & *λεπτός*, corporis extenuatio dicitur. Hic Atrophie vocabulo in generali significatione utimur, & eo omnè corporis præter naturam extenuationem, ob nutrimenti defectum, complectemur.

Atrophia in genere quida. Est autem Atrophia duplex. Primò totius corporis: deinde partis alicuius, ut brachij, pedis. Atrophia totius, in genere ita sumpta, est corporis totius p. n. extenuatio ob frustratam, seu denegatam eius nutritionem.

Causa.

De causa. De causis Atrophie hoc primò notandum, eam quæ totum corpus obsidet, vel suo modo secundum naturam esse, vel præter naturam. Quæ etiam secundum naturam, est marasmus ille senilis. Nullum enim animalium nascitur, quod non senectuti sit obnoxium, ac in senectute marcescat & contabescat. Verùm cum Atrophia illa nullà arte prohiberi possit, saltem de Atrophia, quæ corporibus quibusdam præter naturam accidit, dicemus.

Ratione nutrimenti. Cum autem duo ad nutritionem concurrant & necessaria sint, nutrimentum, & facultas nutriendi, in his duobus etiam causa nutritionis imminuta, & consequenter Atrophie, querenda est. Alimenti ratione corpus contabescit, ob eius vel defectum, vel prauitatem. Si enim tantum, quantum quotidie insensibiliter discutitur, non iterum assumatur, corpus contabescit. Si verò in venis quidem sanguinis sufficiens copia suppetit, is tamen vitiosus est: à partibus vel non attrahitur, vel attractus assimilari non potest. Ob nutrimenti defectum corpus extenuatur & marcescit, cum in eius, quæ quotidie per insensibilem exhalationem diffluit, substantiæ locum, non aliud, vel non sufficiens nutrimentum reponitur. Cum autem proximum totius corporis nutrimentum sanguis sit, ob defectum sanguis in primis nutritio læditur. Sanguis autem deficit primò coctionis primæ vitio, cum chylus, à quo sanguis generari debet, in ventriculo non sufficiente quantitate generatur: id quod accidit in sanis in inedia diuturna; in aëris verò, quando, ob appetitum deiectum, ægri cibum auersantur, aut dum, ob morbum, cibo exiguo & parum nutriente aluntur. Quod etiam accidere potest, si cibus assumptus seu crudus, seu in chylum mutatus, per aluum statim reicitur, & ad hepar non peruenit. Idem fieri potest, si, ob quemcunque ventriculi morbum, coctione eius labefacta, chylus vel paucus, vel imperfectus generatur. Deinde sanguificationis læsæ causâ nutritio non fit, cum hepatis vel lienis vitio sanguis non bonus generatur. Id quod in cachexia, leucophlegmaria, tympanitide, ascite, atrophia scorbutica, scabie diuturna accidit. Causæ autem sanguificationis suo loco, lib. *Prætic.* sunt expositæ. Vnde accidit, ut licet sufficiens cibi quantitas fuerit assumpta, nutritio tamen non fiat; idque rursus duabus de causis accidit, quia scilicet alimentum nutriendis partibus non apponitur, vel, licet apponatur, non rectè tamen assimilatur. Non apponitur partibus, vel quia chylus in ventriculo non ita elaboratur, ut in bonum sanguinem mutari possit: vel quia, licet chylus in ventriculo rectè elaboratus sit, tamen vitio hepatis in bonum sanguinem non convertitur: vel quia, licet chylus in ventriculo, deinde sanguis generetur: tamen à causis quibusdā discutitur & absumitur; quales sunt minima exercitatio, vigiliæ, curæ, dolores, & morbi, qui colligunt, discutiunt alimentum, ut copiosa per aluum, sudores, sanguinis fluxum, evacuationis, item quies immodica, cibi, & medicamenta siccantia, febres, potissimum acutæ & malignæ. Partibus verò non rectè assimilatur nutrimentum, quia ali-

quæ vitiosâ qualitate præditum est, ob quam partibus rectè assimilari non potest; & ita fit frustrata nutritio ob errorem externum, vel ratione obiecti, quia nimirum sanguis talis est, ut à facultate nutriente vincitur & assimilari perfectè non possit.

Ratione verò facultatis, non fit sufficiens nutritio, ob caloris nativi & humidi radicalis defectum. Calore enim nativo natura, ut instrumento proximo, in nutriendo utitur. Idque accidit in primis ob cordis affectus præter naturam, atque in primis eius caliditatem & siccitatem, seu primariò cor laboret, id quod fit in febre hectica, seu partium vicinarum vitio, quod in ulcere pulmonis accidit. Cum enim, ut modò dictum, vis atrix calore innato, tanquam præcipuo instrumento, in retinendo, concoquendo, agglutinando, & assimilando utatur, calor verò innatus à calore influente foueatur; si temperies cordis sese non rectè habeat, etiam calor ille influens, & per consequens etiam calor innatus sese non rectè habet, atque ita non commodum facultatis nutriendi instrumentum esse potest. Et quod febres hecticae lentè & sensim præstant, id febres ardentes & colliquantes subito præstare possunt, quatum calore non solum alimentum & substantia corporis absumitur & colliquatur, sed & cordis & totius corporis temperamentum in calidius & siccius conuertitur. Idem accidit ob labores nimios, curas, morbos diuturnos, & omnino omnes causas, quæ humidum radicale absumere, calidumque nativum debilitare possunt.

Accidit autem Atrophia præcipuè in partibus mollioribus, pinguedine, & carne; & quidem pinguedo primò absumitur, deinde etiam carnes extenuantur. Partes verò duriores, ut membranæ, cartilagines, & in primis ossa, etsi quoque ita exsiccari possint: tamen ita extenuari & imminui non possunt, ut inde totum corpus decreseat. Ideoque etiam extenuatio & atrophia corporis, in iis maximè partibus apparet, in quibus multa est pinguedo, & plures maiores sunt musculi, ut in oculis, temporibus.

Quæ in partibus accidit Atrophia, varia est. Accidit ea priuatim sæpe in artubus, brachiis, cruribus. Pertinet huc atrophia oculi.

Causam quod attinet atrophie particularis, sicut atrophie totius, causæ vel in aliquo principali viscere, cuius actio totius corporis nutritioni necessaria est, consistit; aut certè vniuersalis est, & totum corpus exsiccare potest: ita priuatæ alicuius partis atrophie priuatam & saltem eam partem attinentem causam habet. Sunt tamen causæ eadem, quæ vniuersalis atrophie, nimirum facultatis nutriticis imbecillitas, & alimenti defectus. Læditur facultas, dum pars refrigeratur, & proprio calore destituitur. Hoc enim si accadat, neque pars alimentum attrahere, neque retinere, neque alterare, neque assimilare potest. Refrigeratur autem pars, & calor torpescit, non solum ab aëre externo, ut & aqua frigida, sed & ob quietem, in paralyti, aut ob viarum, per quas spiritus influunt, angustiam. Nutrimentum deficit præcipuè ob viarum, per quas affluit, angustiam. Idque accidit plerumque à causis externis, cum venæ quæ sanguinem parti pro nutrimento aduehant, comprimuntur ab ossibus luxatis, aut vicino aliquo tumore & callo, vel cum venæ nutrimentum aduehentes dissecantur. Videatur etiam Galeni liber de Marcore.

Signa Diagnostica.

Corporis totius, ut & partis alicuius extenuatio visui patet, ut multis signis opus non sit. Nam si totum corpus valde atrophie laboret, facies contabescit, tempora collabuntur, oculorum sedes caua & profunda redduntur, nares acutæ sunt, qualem faciem quia Hippocrates in *Prognosticis* descriptis, vulgò Hippocraticam nominant.

nominant. Costæ omnes sunt conspicuæ, scapulæ & claviculæ eminent, collum extenuatur, & larynx extuberat: venter collabitur, clunes sunt flaccidæ, crura, brachia, manus, pedes emaciantur. Quia verò atrophiam à plurimis causis dependet, eæ omnes inquirendæ sunt, ut rectè curatio institui possit. Ideoque inquirendum, an causæ externæ, inedia curæ, mæsticia, labor nimius, & similes præcesserint. Si tale nihil præcesserit, de causis internis requirendum, an febris hectica, vel putrida aliqua adsit, vel adfuerit, necnon quomodo ventriculus, lien, hepar, sese habeant, inuestigandum. Ex horum enim viscerum morbis quæ causa atrophiam sit, faciliè cognoscitur.

Prognostica.

1. Quò atrophiam est recentior, eò faciliùs curatur; quò verò diuturnior, eò difficiliùs.
2. Vbi humor saltem alimentarius absumptus est, facilis curationis spes est: difficiliùs verò curatur atrophiam, in quâ carnis substantia iam absumpta est; adhuc difficiliùs, vbi membranosa & fibrosa partes iam exsiccatae sunt. Imò talis atrophiam tam curari nò potest, quàm in senibus curationem non suscipit.
3. Si calor natiuus nondum adeò debilitatus est, quin reparari possit, salutis spes est; cum causâ sublata, & calore instaurato, corpori nutritio iterum accidat.
4. Et omnino, quid de curatione sperandum sit, è causis præcipuè coniectandum. Si enim eæ tolli possint, sanitatis recuperandæ spes est; si non, etiam salutis spes nulla est.

Curatio.

Curationem atrophiam quod attinet, cum exsiccatum sit corpus, & pendeat à deficiente nutritione, humectatio indicatur. Humectatur autem corpus, si detur opera, ut alimentum è venis ad omnes corporis partes pertrahatur, attractum verò retineatur, & corpori apponatur. Causæ verò omnes, seu sint evidentes & externæ, seu internæ, removendæ sunt. Ideoque si inedia præcesserit, cibus idoneus iterum exhibeatur; si labor nimius, curæ sollicitudo, & similia, illa omnia amouenda. His enim causis sublatis, & victu idoneo exhibito, corpus faciliè instauratur.

In ægris verò, si ob appetitum deiectum, morbumque aliquem, vel alimentum absumatur, vel facultas debilitetur, eo morbo sublato, ægroque rursum cibum sumente, instauratio corporis sequitur. Quomodo autem morbi ventriculi, hepatis, lienis, pulmonis, & alij curandi, in *Practica Medicina* abundè docemus. E quibus etiam hoc patet, frustra, vbi corpus vitiosis humoribus repletum est, soli nutritioni operam dari. Impura enim corpora quanto plus nutries, tanto magis lades, ut Hippocrates, 2. aph. 10. ait. Nā corrumpuntur etiam boni succi & cibi à pravis humoribus, atque ita cacochymia augetur. Ideoque vitiosi humores primò præparandi & euacuandi sunt. Et omnino in omni atrophiam curatione, causæ, à quâ ea pendet, prima ratio habenda est, atque in eius amotione primò laborandū. Postea quomodo corpus extenuatum per alimenta refici possit, cogitandū. Quod tamē ipsum etiā rectè instituendum. Primò itaq; offerenda alimenta, quæ citò & faciliè coquuntur: deinde quæ modicū nutriunt, quamvis difficiliùs & tardiùs coquantur. Iis, qui nec febre, nec obstructione laborant, nec capite dolēt, nec hypochondria distenta habent, commodissimè lac exhibetur, in primis muliebte, deinde ouillum, terriò vaccinum, addito paucò saccharo, item succi & iuscula carniū, ut perdicum, gallinarum, carpi, veruecinæ, vitulinæ, cum pane, & in primis iura consummata & instaurantia dicta. Vtiles etiam sunt emulsionēs ex

Dan. Sennert. Tom. III.

amygdalis, hordeo, cum farina tritici. Præcipuè hîc vitæ est, quod paratur ex pulpa contusa capi, amygdalis, saccharo, lacte, & farina oryza. Plurimū etiam commendant nucem Indicam, huiusque vnius vsu corpora extenuata pinguescieri scribunt. Vinum in marcere frigido prodest, in torrido verò fugiendum.

In modo verò refectionis & nutritionis observandus est aphorism. Hip. 7. sect. 2. *Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lentè reficienda sunt; quæ verò breui, breuiter.* Nam ut Galenus explicat, quæ breui tempore extenuata sunt corpora, ob humorum & spirituum euacuationem, non ex solidorum colliquatione id perpessa sunt; quæ verò longo tempore extenuata sunt, iis carnes liquefcunt, & graciles redduntur etiam ali partes, per quas concoctio & distributio, ac sanguificatio in toto corpore perficitur. Quare tantum non poterit concoqui alimentum, quanto indiget corpus. Ob id talia corpora longiori tempore reficere oportet, atque tenuiter, quod lentè nominavit Hippocrates. In quibus autem soli humores & spiritus sunt euacuati, in iis celerius & plenius licet reficere, cum fundamentum præstet solidarum partium robur.

Post somnum frictions lenes, instituantur, manibus ol. amygdalar. dulc. inunctis. Vtile est & aquæ balneum. Evidenter enim exsiccatos humectat, quod faciliè iis, qui sub Sole iter fecerunt, aut aliquo quouis modo sese exercuerunt, & nimis calefacti sunt, ut & qui vigiliis, curis & aliis modis exsiccari sunt, videre licet. Et omnino Galenus pluribus passim de balneis agit, ut nobis, quibus balneorum non magna cura est, nimis curiosus videri possit. Verum Romanorum in balneis curam hodie multi imitatur Asiatici, qui omnes suas delicias in balneis ferè constituunt, veterūque hac in re magnificentiam in ædificiis imitantur, luxumque vel superare æmulantur. Ibi enim in balneis habentur omnia, quæ tum ad sanitatem, tum ad voluptatem desiderari possunt. De qua re videatur Prosper Alpinus, de *Medic. Aegyptior. lib. 3. cap. 15. 16. & seqq. usque ad finem eius libri.*

Particularis autem atrophiam curationem quod attinet, eam diligenter docuit Galenus, in *libr. de offic. Med. ap. 3. text. 12. & 14. meth. med. cap. 36.* Cum enim partes priuatæ marcescant & extenuentur ob impedimentum alimenti affluxum, caloremque partis languidū, Medicus operam dare debet, ut parti robur & calorem restituat, sanguinisque ad partem affluxum concitet. Robur & calorem parti restituunt membri moderata frictio, motus, & aquæ calidæ perfusio. Eadem quoque sanguinem ad partem alliciunt. Debet autem frictio, & perfusio aquæ calidæ eousque continuari, donec rubicundior & tumidior pars fiat, non tamen eò usque, donec iterum detumescat. Possunt & partes foueri, vel etiam, si earum fert conditio, immergi balneis ex salvia, summitatibus iuniperi, leuistico, laudula, malua, althæa, paratis. Quibus vbi pars fomentata fuerit, postea inungatur oleis vel vnguentis conuenientibus.

Vnguenta & emplastra talia multa habentur: ℞. Vnguenti dialtheæ, Aregon. Martiati, an. ʒj. S. ol. laurini. spica castorei, an. ʒij. piperis, pyrethri, an. ʒij. M. F. Vnguentum.

Vel ℞. Pingued. human. taxi, an. q. v. pulu. sabina, q. s. F. Vnguent.

Vel ℞. Bdellij, opopanax, an. ʒj. Dissoluantur in vino, & colentur. Adde pingued. porci ʒiij. adipis anserin. gallin. an. ʒj. ol. oliuar. antiq. ʒiij. terebinthin. cera, an. ʒj. Misc. super ign. & coq. ad vini consumpt. Tandem adde pulu. mastich. thur. fenigr. an. ʒj. F. Vnguent.

Potest & tale Emplastrum imponi: ℞. cera, resin. terebinth. an. lb. j. Misc. super ign. Postea add. mastich. thur. galban. croci, piperis long. cinnamon. nuc. moschat. macis, caryophyllor. zedoaria, galanga, zing.

Dd

granor

Nota de modo refectionis.

Diala.

Curatio Atrophiam particularis.

Vnguenta.

Emplastra.

granor. paradisi, sem. urtic. an. ʒ. B. F. Emplastrum.

Vel ʒ. Folior. leuistici rec. summat. sabina, iuniperi, an. M. ij. fl. chamemel. M. B. ʒ. iuniper. ʒ. B. Concisis & contusis affund. ol. laurin. & lilior. q. s. vt omnia contegantur, axungia porcina ʒ. iij. vini ʒ. ij. Coq. ad humiditatem consumptionis. Adde ol. spicae, de bacc. iunip. an. ʒ. j. pulu. sinapi ʒ. j. rad. pyrethri. ʒ. iij. sinapi ʒ. ij. cera q. s. F. Linimentum.

Fetus.

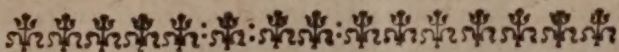
Quibus pingua molesta sunt, his hac aqua membrum foueri potest: ʒ. Calor. ʒ. j. piper. long. pyrethri, granor. paradisi. an. ʒ. ij. coccognidi seu urtica, ʒ. B. eruca ʒ. j. B. baccar. iuniper. M. j. salua, mentha, origani, serpilli, hyperici. an. M. j. spir. vini lb. iij. Destillantur, vel saltē diu, aliquot sc. diebus, stent in infusione. Postea colentur.

Dropax.

Post hac Antiqui quarto quoque die Picationes adhibebant. Erat autem Dropax, seu Pictio, medicamentum ex pice oleo dissoluta paratum, quo tepido pars extenuata illinitur, ibique retinetur, donec refrigeret. Hinc aufertur, iterumque adhibetur, idque toties repetitur, donec pars rubescat & turgida fiat. Hinc, picatione ablata, membrum ol. amygdal. dulc. vel aliquo adipe inungitur. Vespero idem repetitur, atque hoc modo tractatur pars tamdiu, donec iterum crassior fiat.

Percussio.

Quod nisi picatione obtinebatur, Antiqui Græci remedium, quod ἐπίκρουσιν & πατάμεσιν id est, percussione nominant, usurpabant. Partem enim gracilem ferulis quibusdam in hunc usum paratis percutebant, quoad turgidior & rubra euaderet. Deinde pingui aliquo medicamento illinebant, Nostri ad percussiones illas vtuntur vrticis vrentibus.

PARS II.

De Vlceribus.

CAPVT I.

De Vlcis natura & differentiis.

Vlcus quid proprie?

Est vocabulum ἐλκος Vlcus, in genere accipitur, pro omni solutione continui in parte molli, vt apud Galenum, 13. meth. med. cap. vi. videre est, & hoc modo etiam vulnus proprie dictum complectitur; quo modo Celsus, lib. 5. & 6. saepe sine discrimine vulnus & vlcus accipit: tamen proprie & in specie Vlcus dicitur solutio continui cum imminuta magnitudine, in parte molli, à materia erodente ortum habens. Differunt nimirum in eo vulnus & vlcus, quod in vulnere saltem est soluta vnitas, nihil verò necessariò de parte amissum est; in vlcere verò semper aliquid de parte affecta imminutum & amissum est, si non plus, saltem cuticula. Etenim cum vlcus sit à causa erodente, fieri non potest, quin aliquid à parte auferatur. Est enim interdum in vlcere caro aliqua superflua excreuit: tamen nihilominus cutis, imò ipsa naturalis caro deest; & vlcus illud non est morbus simplex, sed compositus, & cum magnitudine aucta coniunctus. Possuntque cum vlcere varij morbi, intemperies, inflammatio, erysipelas, caro supererescens, & alij morbi, coniungi, qui tamen ad essentiam vlcis non pertinent, sed tolli possunt, vlcere manente, cuius essentia solùm in solutione continui cum partis affecta aliqua diminutione consistit.

Subiectum.

Subiectum vlcis est pars mollis seu carnosa, vocabulo carnis latè accepto, quod nò solùm carnē mu-

sculosam, sed eam quoque, qua intestina, vesica, & alia viscera constant, comprehendens. Ad differentiam nimirum cariei, quæ est in ossibus.

Causa.

Causa proxima est materia quæcunque erodendi vim habet, quæ sub se non solum humores acres in corpore genitos cõprehendit, sed & externas causas erodendi vim habentes, qualia sunt medicamenta & venena erodentia. Nam falsum est, quod nonnulli vlcera solùm à causis internis oriri statuunt; cum experientia doceat, eadem ab externis quoque causis excitari. Ita teste Galeno, 4. meth. med. cap. 9. & ipsa experientia notissimū certè est, ab igne, aqua, oleo, & aliis succis feruidis, in combustionibus nò vulnera, sed vlcera excitari; quemadmodum & medicamenta ac venena septica & caustica vlcera excitant. Sic venenosi & cõtagiosi vapores vlcera pariunt, quo modo scabies per contagium scabiem parit, dum scilicet contagium cuti communicatum eam erodit. Eodem modo vapores à pulmonibus phthisicorū inspiratione hausti pulmones exulcerant, & phthisin per contagium pariunt. Eadem ratione virus & venenum Venerum corpori alicui affictū vel communicatum illud inficit atque exulcerat. Neque alicuius momenti est, quod talia vlcera ad vulnera potius reducere conatur Eustachius Rudius. Differentiam enim vulnorum & vlcis hoc modo confundit, cum vlcera & vulnera in eo non solùm differant, quod illa cum substantiæ amissione, hæc sine eius amissione fiunt, sed etiam, quod vulnera à causa incidente, pungente, rumpente, atque contundente fiunt; hæc verò à causa erodente, siue illa sit externa, siue interna. Id quod manifestum est in medicamentis septicis. (Nam quis vlcus esse neget, quod ab esulæ succo excitatur?) A quibus nò multum differunt contagiū in scabie, lue venerea, phthisi. Quamuis enim, quod obiicit Rudius, talia venena etiam humores inficiendi vim habere non negamus, qui corrupti postea vlcera promoucant: tamē ipsi illi contagio vis omnis erodēdi deneganda non est; quāuis postea vbi corruptio humorum in corpore accedit, vlcis incrementum promouetur.

Differentia.

Vlcis differentia alia sunt essentielles, alia accidentales. Essentiales sunt, quæ ab ipsa vlcis forma, subiecto, & causa efficiente sumuntur. Quæ ab vlcis forma sumuntur, petuntur ab eius figura, magnitudine, & similibus. Alia enim vlcera sunt magna, alia parua, longa, breuia, lata, angusta: alia recta, obliqua, intorta, fistulosa, æqualia, in quibus caro in omnibus partis affectæ partibus æqualiter absuta est; inæqualia, in quibus maior carnis pars in hoc loco, minor in illo est ablata. A parte affecta vlcera alia sunt externa, alia interna; alia superficialia, alia profunda: & quidem in hac vel illa parte. Differentia à causis è capite sequenti, in quo de causis vlcis dicetur, patebunt.

Accidentales verò vlcis differentia sunt, quæ ab iis, quæ extra vlcis naturam & constitutionem sunt, desumuntur; quales sunt quæ vel ab vlcis situ, vel tempore sumuntur, vt quod quædam recentia sunt, quædam antiqua.

Non immeritò huc referenda & ea differentia, quæ à causis accidentalibus, & quæ vlcis omnibus communes non sunt, sumuntur, vt quod vlcera quædam sunt cum fluxione coniuncta, quædam affluxu carent; quædam sunt putida, quædam sordida, corrodentia, depascentia, & serpentina. Hæ differentia enim à causis pendunt. Quod pertinent & differentia, quæ ab accidentibus & symptomatibus vlcis sumuntur, quod scilicet alia sūt doloris expertia, alia cum dolore coniuncta,

Differen-

coniuncta, prurientia, pungentia, vrentia; alia curatu facilia, alia difficilia & rebellia, Græcis δυσπεπούλωτα; alia benigna, alia κακόν & maligna. Quo referenda & vlcera Cheironia & Telephia dicta. Præter has tamen differentias, quæ propriæ vocari possunt, aliæ adhuc dantur improprie, & vlcerum potius cum aliis morbis complicationes, quàm differentiæ, nominandæ. Quales differentiæ sunt, quod vlcera quædam cum dolore, intemperie, phlegmone, callo, gangræna, cancro, vermibus, ossæ corrupto coniunguntur.

Atque ex his quidem fontibus vlcerum differentiæ & distinctiones petuntur. Verùm cū nonnulla vlcerum genera è pluribus fontibus petuntur, ne sine methodo de vlceribus agamus, satis commodè hoc ordine de vlceribus doctrina tractari potest: si nimirum primò dicatur de vlcere simplici, seu in genere considerato; Secundò de vlcere cum intemperie; Tertio, de vlcere cum humorum affluxu; Quarto, de vlcere fordido; Quintò, de vlcere cum tumoribus; Sextò, de carne excrecente & luxuriante; Septimò, de vlcere liuido & calloso; Octauò de vlcere linuoso & fistula; Nonò, de vlcere cum vermibus; Decimò, de vlcere cum ossium carie; Vndecimò, de vlceribus dyssepuloris, malignis, Telephiis, Cheironiis, Phagedæna; Duodecimò, de dolore cum vlcere; Decimotertio, de tibia-rum & aliarum partium vlceribus. Quibus Decimoquarto addemus de ambustionibus; & Decimoquinto de Gangræna & Sphacelo doctrinam.

CAPVT II.

De Vlcere simplici.

Primò ergo loco agemus de vlcere simplici, & quæ vlcus in genere consideratum causas habeat, quæque eius secundum formam suam, causas, & locum affectum sint differentiæ: quibus signis vlcus eiusque essentialia differentiæ cognoscantur: quid de curatione prædicandum sit; & quid vlcus in genere indicet, quamque curandi rationem requirat.

Causæ.

Causam proximam vlceris esse materiam corro-dendi vi præditam, seu in corpore genitam, seu cor-pori extra aduenientem, capite præced. diximus.

Illa autem vel in corpore generatur, vel extra illi obuenit. Prioris generis sunt humores quicunque acres & erodendi vi præditi in corpore geniti. Generatur autem iste humor vel extra partem affectam, vel in ipsa parte affecta. Extra partem affectam generatur humor biliosus, pituita falsa, serum falsum, nitrosum & acre, atra bilis. Hi enim si in corpore sint geniti, & ad partem aliquam confluant, eam erodere & exulcerare possunt. Quibus autem de causis tales humores in corpore generentur, lib. 2. Institut. de caus. morbor. & alibi diximus. Fluunt autem ad partem affectam, vel per attractionem, quorum utrūque, quibus de causis fiat, supra, part. 1. cap. 5. de Inflammatione, dictum. Et inprimis ex interno humorum vitio tempore verno vlcera varia, vt & ex intempestiuis exercitationibus oriri solent. Si enim, vt Galenus, 3. aph. 20. scribit, tempus vernalis impurum corpus suscipiat, tale quiddam vere contingit, quod in exercitationibus fieri videmus. Etenim quamuis ex se sint saluberrimæ: attamen si hominem vel pituita, vel flaua bile, vel atra, vel etiâ ipso sanguine plenum, volueris ad exercitationem perducere, ei aut comitalem, aut apoplexiam, aut, si non hæc, vasis in pulmone ruptionem, aut acutissimam febrem exercitatione efficies. Quibus vero purgationis humorum in profundo latentium

Dan. Sennert. Tom. III.

loco exercitatio imperata fuerit, ea ad cutem caco-chymiam, id est prauorum humorum copiam euocans & spargens, vlcera & scabiem excitat. Nam & hoc innuit Hippocrates, cum dicit, Impurgatum si exerceas, vlcera exorientur. Sic sanè verno tempore aëris ambientis calor humores fundens euocat ad cutem persimili exercitationum effectum. Nec verò exercitationem effectis solum, sed ipsius etiam naturæ operibus similia sunt veris effecta. Illius siquidem partes sunt, tum occultam illam toto corpore perspirationem efficere, qua corporis excernantur superuacanea, tum etiâ per morbos variis modis corpus expurgare. Hæc Galenus. In ipsa verò parte acrimoniam acquirunt humores, ob aliquam eius intemperiem, & hoc modo cum pus ipsum, coctione & mora in parte acrius euadit, & quidem eò acrius, quo humor, è quo generatur, acrior est; tum sanguis, qui à parte affecta corrumpitur & putrescit.

Causæ verò extra corpori aduenientes sunt medicamenta septica & caustica. Imò nec ipsum ignem actualem hinc excludo: cum eschara relicta ad vlcerà potius, quàm vulnera pertineat. Referendum huc & contagium, quo modo vapores è phthysicorum pulmonibus exhalantes ab aliis inspiratione attracti pulmones exulcerant, phthisique excitant; & sordes atque inquinamenta scabiosorum, leprosum, & lue Venerea laborantium, cuti communicata, eam exulcerant ac simile vitium generant. Non rectè verò inter causas proximas & immediatas referetur illa attritio, quæ fit in intertrigine, & attritione à calceis. Ab attritione enim solum humor attrahitur, qui cutem postea erodit, aut vesicam in ea excitat. Quæ autem specialium vlcerum species causas sint, suo loco postea dicetur, ubi suæ cuiusque vlceris causæ, explicabuntur.

Signa Diagnostica.

Vlcera externa visui & tactui patent, nec signis, quibus cognoscantur, opus habent. Interna verò, cum sæpe lateant, cognoscuntur specillo, si ad ea via detur, tactu, vel ab excrementis, dolore, actione læsa. Excrementa enim partem affectam indicant, & si per quæcunque corporis meatum, seu anum, seu vesicam, seu nares, seu aures, pus aut aut sanies effluat, vel vomitu aut tussi & sputo reiciatur, vlcus aliquod intus latere indicio est. In qua autem parte lateat, doloris proprietas & situs, ac partis læsæ signum est, pulsans alteriæ. Situs doloris similiter ipsam partem exulceratam manifestabit. Si in parte exulcerata sensus vel motus læsus fuerit, nervosæ partis affectæ indicium est. Si mordicatio à sumto cibo sentiatur, ventriculū exulceratum esse indicatur. Causæ etiam externæ hinc signa suppeditant. Si quis cantharides hauserit, vesicam exulceratam esse; si medicamentum, vel quid vrens, vt aquam fortem biberit, fauces & ventriculū exulceratum esse, indicio est. Vide Institut. lib. 3. part. 2. cap. 4.

An vlcus magnū vel paruum, rectum vel obliquū, vel alterius figuræ sit, vt & reliquæ similes differentiæ, in externis vlceribus visu & specillo cognoscuntur. In internis verò faciliè cognosci non possunt. An tamen vlcus magnum vel paruum sit, puris copia docebit, quæ in magno vlcere maior est, in paruo minor.

Causas quod attinet, & quidem internas, si ab humorum affluxu vlcus originem habeat, signa caco-chymia vel in toto, vel vitiosa epatis, lienis, aut alterius visceris constitutionis aderunt. Quæ si absint, & contra intemperies & imbecillitas partis affectæ adsit, in ipsa parte affecta causam vlceris generatam fuisse indicio est. Qui autem humor vlcus efficiat, an bilis, an pituita falsa, an serosus humor, an atra bilis, è cuiusque vlceris signis, & inprimis pure ac sanie, quæ effluit, vt & colore vlceris ac dolore, punctione, mordica-

D d 2

tionem

tione patet; & docebunt id signa specialium ulcerum.

Externæ verò causæ ex relatione ægri cognoscuntur, qui docebit, an ab acri & erodente medicamento, aut veneno, vel ipso etiam igne læsus fuerit, an cum aliquo ulceribus contagiosis laborante conuersatus & ab eo infectus fuerit.

Ulcera tempora etiam sua signa habent. Dum n. sanies apuosa, cruda, & tenuis copiosior primùm effluit, principium est, quod & ipsum tamen sensu, tactu, & visu, ut & ex causis ulcerum cum externis tum internis presentibus, & sequentibus symptomatibus, dolore, pruritu deprehenditur. Vbi pus postea & sanies melius coqui incipit, eiusque copia minuitur, incrementum est. In statu pus optimum est, & in declinatione maximè minuitur. Eadem tempora tamen etiam ex dolore, pruritu, actionibusque læsis cognoscuntur, quæ si augeantur, vlcus augeri; si remittant, & omnia ad naturalem statum redeant, vlcus imminui & in declinatione esse indicant. Quod ipsum & visus & tactus in partibus externis docebunt. Specialium verò ulcerum signa suis locis postea proponuntur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quid de curatione ulceris sperandum sit, ex ipsius ulceris magnitudine, ac grauitate, & partis affecte conditione cognoscitur.

2. Nam si vlcus saltem cutem occupat, & superficiali est, facilius & breuiori tempore curatur. Quanto verò profundius est, & quo pars, quæ afficitur, cute nobilior est, eò difficilius curatur.

3. Ob id vlcera, quæ in extremitatibus musculorum sunt, periculosa sunt, quàm quæ in musculorum medio.

4. Hac ipsa de causâ periculosa sunt vlcera, quæ in parte nobili sunt, & ad partem nobilem, ut & neruum, venam, arteriam, pertingunt. Et omnino interiora exterioribus magis periculosa sunt.

5. Vlcers, quæ partem principem, aut principi vicinam in consensum trahere possunt, sæpe ægro mortem afferunt.

6. Facilius curantur vlcers, ad quæ medicamenta, quæ adhibenda sunt, facilius pertingunt, iisque facilius adherent: difficilius verò curantur, quibus medicamenta rectè applicari non possunt, & quibus non facile adherent.

7. Difficiliter curantur vlcers in partibus, quæ naturaliter multis humiditatibus & excrementis scatet.

8. Ut & ea, quæ sensum exquisitum habent, & partes sensu exquisito præditas in consensum trahere possunt.

9. Sicut & illa, quæ ab aëre externo vel aliis de causis necessariò alterantur.

10. Periculosa etiam & diuturna sunt vlcers, in quibus ossium caries metuenda est.

11. Vlcs magnum, cæteris paribus, difficilius curatur, quàm paruum. In vlcere enim magno multæ partes aëri externo obijciuntur, & subiectæ partes, venæ, arteriæ, nerui, magis læduntur. Item angusta & oblonga vlcers faciliè, rotunda difficilius curantur.

12. Si corpus purum sit, & viscera præcipua bene constituta, ipsaque pars affecta aliàs rectè sese habeat, de facili ulceris curatione spes est. Contrà si corpus sit cacoehymicum, viscera præcipua malè affecta, & pars exulcerata malè affecta, difficilem curationem, & vlcs diuturnum futurum, meritò coniicitur.

13. Hinc vlcers, quæ aliis morbis succedunt, plerumque difficiliter curantur, cum natura vitiosos humores qui in corpore sunt, ad partem externam depellat & transmittat.

14. Ut & quæ ad viriditatem vel nigredinem tendunt, cum partis affectæ colorem debilem & pæne extinctum id significet. Et moriturus paulò ante mortem vlcs pallidum, liuens & aridum apparet, propter ca-

loris natui extinctionem.

15. Vbi post longum saniei prauæ fluxum pus bonum apparere incipit, bonam sanitatis recuperandæ spem præbet, signumque est, & naturæ robur sese iam colligere, & materiam in melius mutari.

16. Et omnino ipsum pus, quid de Ulceris curatione sperandum sit, indicium suppeditat. Si enim pus, quod quotidie excernitur, bonum sit, facilis curationis spem præbet: malum verò pus contrarium significat. Pus enim bonum & humorum, è quibus generatur, bonam conditionem, & partis affectæ robur significat. Malum vero contrarium indicat. Pus autem bonum mediæ est inter crassum & tenue consistentiæ, album, læue, æquale, ac quàm minimè fœtidum. Malum verò est, quod valde tenue, & fluidum est, pallidum, liuidum, feculentum, mali odoris.

17. Sanies & ipsa, quæ humor est pure tenuior, & aquosior, ex vlceribus, ut & vulneribus quandoque effluens, quid de curatione sperandum sit, indicat. Sanies enim multa, tenuis nimis, pallida, liuida, nigra, mali odoris, & quæ cutem vicinam erodit, vlcs difficile curatu indicat. Si verò sanies sit mediocriter crassa, non multa, subrubra, aut subalbida, facilius curari vlcs indicat.

18. Si vlcers annua fiât, aut diuturniora, os abscedere necessariū est, & cicatrices cauas fieri. Hippocrates, 6. aph. 45. Si enim Medicus ex arte curationem ulceris instituat, nihilque necessarium intermittat, nihilominus vlcs longo tempore non curetur, aut cicatrice obductum recrudescat, in osse corrupto causam, cur vlcs non sanetur, esse significat: assiduus quoque excrementorum in vlcere diuturno generatorum affluxus, os subiectum facile corrumpere potest. Ob partis enim diuturno vlcere obsessæ intemperie, & os abscedens, ulceris cauitas non repleti, nec satis carnis excrecere potest, vnde cicatrix caua efficitur.

19. Si vlcs, postquam carne impletum est, ipsique cicatrix induci debet, recrudescit, metus est, ne in fistulam abeat.

20. Vlcers, quæ sunt in pedibus & manibus, glandularum sub axillis vel inguinibus inflammationes & tumores in corporibus plethoricis & cacoehymicis accerere interdum solent. Defluxuram enim ad vlcs in manu vel pede materiam, ipsæ etiam laxiores & imbecilles prius recipiunt & imbibunt.

21. Vlcers crurum plerumque difficilia curatu sunt, imprimis si lienis vitio foueantur. Tum enim crassi & melancholici humores & vlcs affluentes eius curationem impediunt.

22. Vlcers diuturna & inueterata non sine periculo curantur, nisi corpus diligenter purgetur, & victus ratio bona obseruetur, cuius rei exemplum habet Guil. Fabricius, centur. 3. obs. 39. de quodam viro, cui cum vlcs inueteratū in crure sinistro ab Empirico quibusdam curatum fuisset, post menses aliquot pleuritide in sinistro latere correptus, atque inde mortuus est, & morbo durate talia exspuit, qualia antea ex vlcere effluere solebat. De pure etiam ex vlcere in brachio per vrinam euacuato, videatur Ambros. Paræus, lib. 17. c. 51.

Reliqua prognostica in specialibus vlcerum differentiis tradentur.

Indicationes.

Cum ulceris essentia in soluta vnitate, & magnitudine partis affectæ imminuta consistant: soluta vnitas vnionis, id, quod amissum & imminutum est, sui instaurationem indicat. Vlcs nimirum ut vlcs replendum carne, & vniendum, ac cicatrice claudendum. Quando verò vlcs cum causâ coniungitur, quæ vel vlcs ab initio excitauit, vel eius, sine quo non, in curatione ratione obtinet, causâ primò remouenda. Partis verò affectæ temperie, ut & sanguinem affluentem, bene se habere

habere oportet. Si verò vitium aliquod in his sit, id corrigendum; de quo postea in specialibus ulcerum differentiis dicitur.

Si itaque humor, qui vlcus excitauit, adhuc adsit, is euacuandus. In omni enim affectu, in quo causa adhuc præsens est, à causa remotione curatio inchoanda. Deinde, quia in principio sanguinis aliquid extra propria vasa excidit, imò saepe cum eo alii humores vitiosi in corpore eò fluunt, ne quod in poris partium hæret, putrescat, & inflammationem pariat, sanguis is concoquendus, & in bonum pus mutandus. Vnde etiam Galenus, *libro de totius morbi temporib. cap. 3.* vlcera sua tempora habere scribit, & in principio saniem tenuem, incoctam, & aquosam excerni, quæ in augmento coctionis beneficio crassior fit, & in statu tandem in pus bonum & album mutatur. Ac propterea in principio vlcis concoquentibus, quæ vlgò digestiua appellantur, opus est. Sordes præterea, quæ in vlcere generari solent, cum eius curationem impediunt, abstergenda. Vbi vlcus mundum fuerit, cavitās carne replenda. Tandem vlcis cicatrice claudendum.

Partium tamen affectuum etiam habenda ratio. In vlcibus enim partium externarum, erugo, æs vltum, vitriolum, antimonium, & similia locum habent, quæ non admittuntur in partibus internis. Si etiam pars ita comparata sit, vt aliis rebus transitum præbeat, qualis est gula, medicamenta ita paranda sunt, vt parti adhæreant. Partes exquisito sensu præditæ acia medicamenta non ferunt, quæ ea, quæ sensum heberiorem habent, sustinent. de quibus passim in vlcibus particularibus dicitur.

Quomodo autem vlcus carne repleatur, docet Galenus, *3. meth. med. cap. 3.* Ad carnis nimirum generationem necessaria est Efficiens, & Materia. Efficiens Natura est, quæ vt in toto corpore, ita etiam in singulis partibus necessarium alimentum attrahit, retinet, concoquit, apponit, assimilatur. Materia est sanguis purus & sincerus, qui ex cibo & potu generatur. Verum quia in omni coctione duplex excrementum generatur, vnum tenuius, quod insensibiliter exhalat, vel per sudorem discutitur, alterum crassius: id etiam in carnis in vlcere generatione accidit, & si in parte relinquatur, eam humectabit & carnis generationem impedient. Ideoque excrementa hæc in vlcere abstergenda & siccanda sunt. Atque id est, quod vulgò ex Galeno, *3. meth. med. cap. 4.* & *4. meth. med. c. 5.* ac aliis locis passim dicitur, omne vlcus exsiccationem requirere. Et Hippocrates, *in princip. lib. de vlcibus.* scribit: *Quod siccum est, ad sanum: quod madet, ad vitium propitius accedit.* Et sic vlcis curatio naturæ opus est, quæ ex affluente sanguine carnem amissam instaurat, & vlceri repleto cicatricem inducit. Medicus saltem impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstaculo sunt, remouet, dum excrementa abstergit, & exsiccatur, & dum hoc facit, carnem generare & cicatricem inducere dicitur.

Curatio.

Principio ergo, si corpus sit plethoricum vel caco-chymicum, sanguinis copia imminuenda, vel corpus euacuandum, ne humores ad partem affectam amplius fluant. Simul quoque victus ratio bona instituatur, ne parui humores in corpore generentur. Rerum etiam reliquarum non naturalium ea ratio instituatur, ne vlcis aliquid incommodi afferatur.

Deinde cum vix fieri queat, quin in poris partis ex venis sanguinis effusi & humorum aliquid hæreat, vt illud coquatur & in pus mutetur, digestiua seu suppurantia medicamenta vsurpanda, quæ in corporibus mollioribus mitiora esse debent, qualia parantur ex oleo rosarum, & vitellis ouorum. in minus mollioribus ex terebinthina, oleo ouorum, rosarum, mastichin. vitell. ouor. in siccioribus ex resina terebinthina, vel abietina, pulu. thuris, sem. lini, stritici, sem. græci, pingued. gallinæ.

Dan. Sennert. Tom. I I I.

Deinde abstergentia vsurpanda. Sæpe tamen accidit, vt vno medicamento duobus scopis satisfacere, & coquere scilicet & abstergere possimus. Vnde tum miscenda sunt suppurantia cum detergentibus, atque ita suppurantia fiunt calidiora & sicciora, quam alias solent. In mistione tamen hac temporum habenda ratio, cum in principio suppurantia, in fine detergentia prævalere debeant. Et quidem tutius est, statim à principio abstergentia cum suppurantibus miscere, quam solis suppurantibus vt. Natura enim nunquam otiosa est, sed in principio etiam ad carnis generationem sese accingit & excrementa segregat quæ propterea abstergenda sunt: neque facile solis suppurantibus vtendum, cum facile fieri possit, vt eorū vlu vlcus humidum & sordidum reddatur. Quæ forsā causa fuit, quod Galenus suppurantiū in vlcis curatione mentionem non facit. Ideoque commodissime suppurantibus, seu digestiuis dictis additur statim thus, resina terebinthina, & abietina, oleū mastichinū, succus apii, & similia.

Talia autem medicamenta variè pro variorum corporum constitutione parari possunt. In corpore molli & humido tale fiat.

℞. ol. rosacei Vnc. j. terebinth. Drach. ij. vitell. ou. j. Misc. Siccus est sequens.

℞. ol. mastich. terebinth. ana Vnc. β. vitell. j. Misc. Adhuc fortius.

℞. resina abietina Vnc. j. ol. rosacei Drach. vj. pulu. thuris Drach. j. Misc.

Si maiore absterfione opus sit,

℞. mellis rosac. Vnc. j. terebinth. Vnc. β. succi apii Vnc. j. pulu. thuris, farina hordei, ana q. s. Misc.

Vlcere mundato Sarcotica vsurpanda, de quorum facultate, in *Institutionib. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 9.* dictū. Sūt autem ea triplicis ordinis. In primo ordine est *farina hordei, sem. græci, fabarum, thus, manna thuris.* In secundo ordine est, *resina terebinthina, abietina, laricea, meldestumatum, mel rosatum, aloë, farina lupinorum, orobi, pompholyx.* In tertio ordine est *farina erui, mel crudum, rad. ar. istochia, iridis, myrrha, chalcitis.*

E compositis vnguentum *Basilicum maius & minus Galeni, vnguentum aureum, de rutia, de matrisylua.* De emplastro, quod ex hydrelæo & argenti spuma præparatur, videatur Galenus *1. de comp. med. s. gen. cap. 6.*

Vel *℞. myrrha, aloes, ana Vnc. β. thuris Vnc. j. mastich. Vnc. β. gummi elemi Drach. ij. terebinth Vnc. j. colophon Vnc. β. ol. q. s. f. sa. Vnguentum.*

Ex his ergo, eliget Medicus, quæ cuique corporis constitutioni conueniunt: siquidem corpus, quo est humidius, minus siccantia, & abstergentia; contra verò siccus, valentius siccantia requirit.

Frigidioribus quoque anni temporibus paulò calidiora, calidioribus minus calida vsurpanda. Si enim imbecilliora, quam par est, medicamenta applicentur, saniei magna copia in vlcere colligitur, & caro mollis ac flaccida generatur. Si vero validiora & nimis siccantia adhibeantur, vlcus aridum redditur, labia eius rubicunda euadunt, caro consumitur, sanguinolenta quandoque excernuntur, & mordicatio quædam in parte percipitur. Si verò pars exulcerata & sicca redditur, sicut naturaliter esse solet, & ex vlcere neque sanies, neque pus effluat, bonusque color in carne appareat, medicamento sarcotici commodi sinum est.

Forma medicamenti ipsius etiam hîc attenda videtur. Vel enim liquida & humida, vel sicca applicari solent. In corporibus duris & siccis, & vbi caro durior generanda, pulueres sarcotici, qui vlcis insperguntur, commodissimi sunt.

Vt *℞. thuris Vnc. β. sang. dracon. colophon. ana Drach. ij. F. puluis.*

Vel *℞. thuris Vnc. β. aloes Drach. ij. sang. dracon. sarco-colla ana Drach. j. F. puluis.*

Si verò corpora sint molliora, humidis vtuntur. De linimentorum tamen & vnguentorum præparatione

obseruandū, ne nimis sint mollia. Talia enim à calore partis liquantur, & facile diffuunt. Ideoque si vlcera non sint profundiora, (in talibus enim, quæ eo penetrare possunt, requiruntur) sed in superficie corporis hæreant, medicamentis crassiore consistencia præditis vtendum. Præterea vnguenta nimis humida propter oleosam naturam emolliunt, & carnem nimis laxam & subiectæ dissimilem, præsertim in corporibus siccis, generant.

Vbi vlcus carne repletum fuerit, cicatrice claudendum, cutis seu eius loco cicatrix generanda, eiusque beneficio continuitas soluta vnienda. Vt verò in carne generanda natura est opifex, materiam sanguis suppeditat: ita etiam in cute generanda idem accidit. Medicus saltem impedimenta per medicamenta remouet. Quod verò vulgò docetur, materiam, ex qua fit cicatrix, esse carnem, quæ ita ope medicamentorum alteranda, & siccantium ac adstringentium vsu densanda sit, vt cuti similis euadat; si de principali agente intelligitur, falsum est. Vt enim vis *σκληροποιητική* in carne solum carnem generat, & amissam instaurat; ita solum vis cutifica, vt sic dicam, in cute cutem generat. Vnde nunquam vllius epulotici vsu, vel solo sarcoticorum vsu, in medio vlcere cicatrix producit, sed ex vicina cute circa vlceris labia oriri incipit, & sensim extenditur, donec tandem tota caro cicatrice obtegatur. Hinc etiam vlcera non raro absque vlllo Epuloticorum vsu ad cicatricem perducuntur. Epuloticorum tamen vsu natura adiuuari potest. Si enim soli naturæ actio hæc permittatur, tardè cicatrix generabitur; non, vt Fallopius putat, quod caro, ex qua cicatrix generanda sit, tam humida sit, vt à natura partis cutaneæ non possit siccari: sed quod vis cutifica in cute vicina non possit sanguinem affluentem, qui est humidus, nisi tardè, in cutem, substantiam scilicet siccam, mutare, quod facilius præstabit adiuta à medicamentis epuloticis, quæ vim siccandi habent. Qualia autem sint Epulotica medicamenta, qualesque facultates habeant, docet Galenus, 1. meth. med. cap. 4. & 5. & 4. de compos. med. sec. gen. cap. 1. Dictumque est ea de re etiam in Institutionib. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 9. Quanto nimirum cutis siccior est carne, tanto etiam epulotica a sarcoticis sicciora esse debent. In actiuis verò cum calida, tum frigida esse possunt.

Sunt autem Epulotica etiam trium generum, mitia, mediocria, & fortiora. Mitia sunt, *cadmia lota*, *cortex thuris*, *aloe*, *cyperi radix*, *plumbum vstum* & *lotum*. Composita, vnguentum de *lithargyro*, de *minio*, de *cerussa*, *diapompholygos*, *eratium de minio*. Mediocria, *fl. ros. rubr.*, *balaustra*, *galla immatura*, *malicorium*, *bolus Armenus*, *terra Lemnia ac sigillata*, *myrobolani*, *sanguis draconis*, *minium plumbum*. E compositis, vnguentum de *tutia*, *diapompholygos*, *emplastrum diapalma*, *gryseum*, de lapide *calaminari*. Fortiora sunt, *chalcitis*, *sarcocolla*, *alumen seissile*, *as vstum*, *aris squamma*. E compositis sunt, vnguentum de *tutia*, *cerotum de bolo Armeno*. In iis verò eligendis, & vlceris constitutio, & corporis natura consideranda. Accidit enim, vt vlcera, quæ cum essent fordida, nihil mordicationis à medicamentis percipiebant, postea pura reddita ab iis mordeantur. Quapropter tunc, & cum vlcus planè purum est, à valentioribus absterforiis ad mitiora deueniendum: sicut rursum in sordidis ad magis abstergentia transeundum, nisi ex mordicatione sordida facta fuerint. Hoc ipsum enim interdum Medicis imponere solet, vt ad absterforium valentius se conferant; vnde iterum vlcus erosum & sordidum apparet, carne medicamentis colliquata ipsum fœdante. Nam in prauam saniem degenerat caro colliquata. Itaque diligenter perpendere oportet, vtrum vlcus carne, quæ subest, exesa ac colliquescente sordidum euaserit, an quia medicamentum sordibus auferendis aptum requirat, impositum autem tale non sit. Indicat autem vlceris maior fa-

cta cavititas, tum oræ rubentiores calidioreque, cum medicamenti acrimonia sordidius redditur. Deinde considerandum, an constitutio corporis sit mollis & humida, an verò sicca. Molli enim mitiora; sicciori fortiora applicanda.

Vsurpanda vero Epulotica, vt Galenus, 13. meth. med. cap. 5. docet, quando vlcus carne non omnino repletum fuerit, sed adhuc parum deest. Etenim cum natura nunquam sit otiosa, sed etiam tum cum cicatricem producere incipit, simul caro adhuc incrementum sumat, si Epulotica tum demum adhiberentur, cum vlcus iam carne planè repletum esset, metuendum, ne antequam cicatrix absolueretur, interim caro adhuc incrementum sumat, & ita cicatrix eminentior fiat. Cum enim cutis nervosa sit substantia, non ita regenerari potest, vt caro, sed loco eius simile quid cuti generatur, quod cicatricem appellamus.

Notandum & hoc, medicamenta epulotica, & actu & potestate siccandi vi prædita esse debere; ideoque emplastra ad cicatricem inducendam comodissima est.

Gabriel Fallopius, lib. 1. de Ulcerib. c. 13. hoc vnguentum proponit, quod de *tutia* magistrale nominat, & optimum inter omnia, quæ ipse viderit, esse scribit.

℞. ol. rosæ. omphacini ana Vnc. vj. myrt. in. vnguenti populei, ana Vnc. iij. fol. plantagin. solani hortens. ana M ij.

Incisis herbis omnia misceantur per octo dies, & quotidie agitentur. Hoc factò colentur, & colaturæ adde *cera Vnc. iij.* Misce super igne, donec liqueat: postea baculo misce, & cum tepidum est, adde *lithargyri auri vel argenti Vnc. vj. cerussæ Vnc. ij. tutiæ præp. Drach. iij. plumbi vsti Drach. vj. aris vsti rubri Drach. iij. camphora Drach. is.*

Ducantur in mortario per duas horas.

Pulvis Epuloticus.

℞. rad. tormentill. bi. tortæ, aristoloch. rotunda, cupularum glandium, testar. ouor. comb. vsl. thuris, sanguin. draconis ana Vnc. 6. lapidis calaminari Drach. j. lithargyri Drach. ij. F. puluir.

Vtile est & sequens Emplastrum sæpissimè à me probatum.

℞. vnguenti diapompholygos, empl. diapalma, grysei ana Vnc. j. gummi elemi Drach. iij. sacch. 5. Serap. j. cera parū. F. Emplastrum.

CAPVT III.

De Ulcere cum intemperie.

Verum sæpe accidit, vt vlcus non sit solitarium & purum, sed alijs p. n. affectus ipsi coniungantur, vnde etiam curatio variatur. Itaque de hisce vlceribus in specie agendum.

Et primò quidem sæpe intemperies cum vlcere coniungitur, quod cum accidit, curatio vlceris impeditur. Cum enim causa efficiens curationis vlceris sit natura partis, & materia sanguis: si pars intemperata sit, neutrum sese rectè habere potest; nec vlcus carne impleri, nec cicatrice claudi potest, nisi caro subiecta naturaliter sese habeat, vt Galenus, 3. meth. med. cap. 8. docet.

Quæ autem intemperierum sibi differentia, in Institutionib. lib. 2. part. 1. cap. 3. dictum, quæ etiam hic locum habent, potestq; cum vlcere concurrere intemperies calida, frigida, humida, sicca; calida humida; calida sicca; frigida humida; frigida sicca. Et quidem potest esse intemperies vel cū vel sine materia. Verum de intemperie cum materia dicitur capitibus sequentibus. Hoc itaque de intemperie sine materia saltè agemus.

Causæ.

Talis autem intemperies vel ante vlceris exortum adfuit, vel ipso vlcerationis tēpore excitata fuit. Quæ autem intemperierum sint causæ, atidem loco allegato dictum.

didum. Quæ ut vlcibus applicemus; intemperies calida in vlcibus excitatur ab aëre calido, fasciarum & inuolucrorum nimia copia, medicamentis nimis calidis. Frigida contra ab aëre frigido, si vlcus fasciis & inuolucris contra externi aëris frigiditatem non satis muniatur, ut & à medicamentis frigidis. Humidam intemperiem inducunt aër ambiens humidus, unde in nonnullis locis aër vlcibus valde inimicus est, affluxus humorum, de quo capite sequenti. Siccam aër siccus, medicamenta nimis siccantia & alimenti penuria. Compositarum intemperierum compositæ causæ sunt.

Signa Diagnostica.

Calidæ intemperiei signa sunt, quod causæ calefacientes præcesserint, & quod non solum labia, sed & ipsa caro vlcis rubicundior apparet, atque ipse eger calorem in vlcere percipit, quem plerumque dolor sequitur; frigida medicamenta applicata iuuant, calida nocent; vlcis excrementa acris sunt, & mordicant.

Frigidam intemperiem causæ frigefacientes præcesserunt, in ea labia vlcis ad albedinem vel liuiditatem defleunt, & mollia sunt, atque vlcis calida vtilia, frigida noxia sunt.

Si intemperies sit humida, causæ humectantes præcesserunt, caro mollis, flaccida apparet, & aliquando nimium excrecit; excrementa vlcis sunt multa, siccantia iuuant, humectantia nocent.

Sicca tandem intemperies ex eo cognoscitur, quod causæ exsiccantes præcesserunt, labia vlcis sicca & squalida ac dura apparent; excrementa vlcis sunt pauca vel nulla. Humectantia sunt vtilia, siccantia nocent.

Prognostica.

1. Cum, ut Galenus, 4. meth. med. cap. 1. docet, temperatam carnem subiectam ad vlcera sananda prorsus esse oporteat, ægrè sanabilia vlcera euadunt propter partis subiectæ intemperiem.

2. Vlcera cum intemperie calida, frigida, humida, non ita difficulter curantur. Vna enim opera, & eodem tempore iisdemque medicamentis & intemperiei occurrere, & vlcus curare possumus.

3. Vlcera verò cum intemperie sicca curata sunt difficilima; quoniam, posthabita vlcis aliquandiu cura, soli intemperiei auertendæ Medicum intentum esse oportet.

Curatio.

Intemperies alterationem per contraria indicat. Curatio tamen ita instituenda, ut vlcus, quantum fieri potest, non negligatur. Si tamen vtrique simul succurri non possit, ei, quod magis vrget, magis intentum esse oportet. Cum autem intemperies causæ rationem habeat, & ea præsentem vlcus curari non possit: intemperies prius tollenda, nisi vna opera intemperies tolli, & vlcus sanari possit. Si intemperies sit cum materia, etiam vniuersalibus opus est, de quibus cap. seq. dicetur.

Intemperiem verò sine materia, de qua hoc capite agimus, quod attinet, & quidem calidam, calida refrigerantia indicat, mitiora vel valentiora, pro excessu caloris. Et quamuis vlcus siccantia medicamenta requirit: quia tamen ipsa caliditas etiam humores absumendo vlcus siccus reddit, mitioribus siccantibus vtendum. Eadem tamen simul adstringendi vi prædita sunt, ut fluxio, quam calor facillè excitare solet, inhibeatur. Præterea cum calor dolorem parere soleat, simul vim dolorem mitigandi, aut certè nullam facultatem, quæ dolorem excitet, obtineat, ideò

que siccandi & abstergendi facultate careant. Quapropter vtilia sunt medicamenta ex succo & aqua rosacea, plantaginis, eadimia, aceto, santalo, bolo Armeno, solano, plumbo, resso, cadmia, saccharo. *H.* sol. rosaceo, terebintina aq. plantag. sapius lota Vel adhibeatur vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, de cerussa, de solano, santalinum album.

Ut *H.* sol. rosæ terebint. aq. ros. vel plantag. sapius lota ana Vnc. j. farina hordei, q. s.

F. Linimentum;

Vel *H.* plumbi vsti, pompholygos lotorum ana Drach. iß. ol. ros. viol. ana Vnc. iß. cera q. s.

F. Vnguentum.

Medicamenta autem refrigerantia non solum ipsi vlcis, sed etiam partibus circumiacentibus & vicinis imponi poterunt. Ideoque iis non solum vngueta dicta illiniri, sed & fascia posca, vel succo plantaginis, lactuca, aut solani, vel decocto ex myrto, corticibus granatorum, balustiorum, santalo, plantagine, bolo Armeno, & similibus cum vino austero parato madefacta imponi.

Intemperie calida ablata, vlcus, ut solet, sarcoticis curandum: quæ tamen minus calida & sicca esse debent, ne calida intemperies reuocetur.

Frigida vlcis intemperies calefacientia requirit, *Frigida.* qualia sunt oleum hyperici, nardinum, irinum, chamamelinum, rutaceum, anethinum, sirupus & mel rosatum, resina abietina, laricea, spiritus vini, ceratum de betonica. Et quidem linimenta & vngueta ex his parata ipsi vlcis imponuntur. Extra verò & partibus vicinis imponantur fomenta ex decocto salvia, hisopi, absinthii, origani, ruta, mentha, fol. lauri, fl. chamamelis, parata cum vino generoso; vel eadem inungantur calidis modò dictis, aut ceratum de betonica imponatur.

Intemperies sicca humectantia requirit. *Sicca.* Vtilis est hîc aqua tepida, si ea vlcus, vel potius vlcis vicina partes perfundantur aut fomententur. Quanquam enim Hippocrates, in lib. de vlcibus, docet, quod vlcera vniuersa humectare non oportet, nisi vino; & addat: siccum sano esse propius, humidum non sano; & Galenus, 3. meth. med. cap. 4. & 1. de compos. med. sec. gen. cap. 6. scribit, nullum humectans vlcibus conuenire, minimè verò aquam: tamen hæc omnino infelligenda sunt de vlcere, quatenus vlcus, cui nullo modo humectantia vtilia sunt. Si verò intemperies sicca, quæ curationem impedit, vlcis coniungatur, neglecta ad tempus quasi vlcis curatione, sicca intemperiei occurrendum, donec parti affectæ pristina intemperies restituatur.

Humida tandem intemperies siccantia indicat. *Humida.* Et quia aliàs vlcus siccantia requirit, sarcotica fortiora, quam in vlcere simplici, vsurpanda: qualia sunt radices cyperi, marrubii, spuma argenti, plumbi vsti, chalcitis, ferri squama, aris squama, & his similia, quibus pro intemperiei magnitudine idonea cuique vlcis medicamenta paranda. Quod enim vlcus humidus, eò fortius exsiccantia requiruntur: contra si minus humidum sit, mitiora exsiccantia adhibenda; quod fit, o'eo, resina, cera addita. Quod enim plus horum medicamentis exsiccantibus additur, eò magis eorum vis rerunditur: quod minus, eò magis eorum vis integra manet. Lauari verò prius potest vlcus ad fordes detergendas vino, vel posca, in quibus adstringentia & siccantia, ut rad. cyperi, hyperici, absinthii, rosa, betonica, salvia consistunt: postea ex dictis medicamentis aliquid inspergi, vel ex iis cum oleo & cera vnguentum parari, quod sine calefactione super linamentum extendi possit, (Græci ἐμύρον vocant) atque huic tandem emplastrum aliquod durius vel ceratum imponi. Composita & Emplastra habet Galenus, 1. de compos. med. sec. gen. cap. 13. Modus autè humectationis sit, ut vbi pars rubescere attollique incipit, à perfusione desistas. Si enim ultra continetur, quod attractum est, dissipabitur. Modus autem, quo aqua tepida parti applica-

tur, triplex est, sitque foru, perfusione, balneo. Foru sit spongia, panno, stupa, aut gossipio. Modusque hic maxime commodus est. Perfusio autem & balneum ita commodè non adhibentur. Vtilius quoque est, si hydrelæo tepido pars foueatur, quàm aqua, imprimis tempore hiberno. Et si enim aqua tepida actuali calore calefaciat: tamen post foru partem refrigerat, simulque calorè dissipat, quod prohibet oleum admistum, lentore suo poros cutis obstruendo. Post foru aliquod Cataplasma humectandi vi præditu imponatur.

Vt *℞. sol. malua ad mollitiem coctior. Vnc. ℥. farina hordei, tritici ana Drach. ij. amygd. d. centusar. Drach. i℥. melis cocti Drach. j. croci, Serup. ℥. pingued. porci q. s. M. in mortario.*

F. Cataplasma.

Vel oleo dicta pars foueatur. Vel fiat vnguentum ex succi malua part. j. olei dulc. part. ij. cera alb. q. l.

Si verò vlcus siccum sit, & pars atrophica laboret, neque aquæ perfusio sufficiat, danda opera primò, vt æger boni & multi succi cibis, & qui facillè distribuuntur, alatur, vt alimentum parti affectæ abundè suppetat; deinde si opus sit, etiam dropacibus & aliis modis ad partem trahatur.

Intemperie ablata sarcoticis vtendum, & quidem minùs siccantibus, ne pars affecta in intemperiem siccam relabatur, vt docet Galenus, 4. meth. med. ap. 1. Ideoque Sarcoticis pulueribus pinguedines & olea quædam ac cera admisceri debent.

Vt *℞. shuris, mastich. ana Drach. j. terebinth. Vnc. j. ol. rosac. Vnc. i℥. cera p. l.*

F. Vnguentum.

CAPVT IV.

De Vlcere cum humorum affluxu.

Vlcus cum
affluxu hu-
morum.

Verum rarò intemperies sola vlceri accidit, sed plerumque ea intemperies est cum materia & humorum affluxu.

Quot autem causæ sint affluxus humorum, supra, part. 1. cap. 1. de tumoribus in genere, dictum. Nimirum ad partem exulceratam humores confluunt vel à toto corpore, aut à parte aliqua vitiosos humores generante, dum natura, vel copia, vel qualitate humoris, stimulata eos expellit, & in partem exulceratam deponit; vel dum pars ob dolorem aut calorem humores attrahit; vel dum ad partem loco inferiore positam humores sua sponte defluunt, aut aliàs ad partem imbecilem & ignobilem mouentur: quæ omnia quibus modis accidunt, alleg. loco dictum.

Ex affluxu humorum ad partem vlceratam excrementorum varietas provenit. Galenus, in lib. de totius morbi temporibus, hæc excrementa diuidit in sanie & pus. Celsus quoque lib. 5. c. 26. præter sanguinem omnibus notum, etiam sanie & pus ex vulneribus & vlcerebus exire statuit, scribitque; quod sanies sit sanguine tenuior, va. i. e. crassa, & glutinosa, & colorata. Pus crassissimum, albissimumque; glutinosius & sanguine & sanie. Exiit, inquit, sanguis ex vulnere recenti, aut iam sanescente. Sanies est inter utrumque tempus. Pus ex vlcere iam ad sanitatem spectante. Rursus & sanies & pus quasdam species Græcis nominibus distinctas habent. Est enim quedam sanies, quæ vel *ixōp*, vel *meliceria* nominatur. Est pus, quod *ixōdēs* appellatur. *Ixōp* tenuis, subalbidus, ex malo vlcere exit, maximoque ubi nervo lasso inflammatio secuta est. *Meliceria* crassior & glutinosior, subalbida, mellique albo subsimilis fertur. Hæc quoque ex malis vlcerebus, ubi nervi circa articulos lassi sunt, & inter hæc loca maxime, ex genibus, *ixōdēs* reque, subalbidum, quasi unctum colore atque pinguedine, oleo albo non dissimile, adparet in magnis vlcerebus sanescentibus. Alij tamen aliter his nominibus vtuntur. Si tamen propriè loqui velimus, Pus,

Græcis *πύον*, est illud vlcereis excrementum, quod ex sanguine vel carne confusa aut liquata ortum habet, & apparet in vlcerebus aliis excrementis vacantibus, vel iam ab excrementis aliis mundatis. Reliqua excrementa omnia, quæ ab aliis humoribus proueniunt, etsi ichoris seu saniei nomine comprehendi possint: plerique tamen sanie & sordes distinguunt, sanieque, quam nonnulli virus quoque appellant, excrementa tenuia & aquosa, sordes verò excrementa crassiora nominant, vt ita ex tenui excremento vlcus, humidum, ex crasso sordidum reddatur.

Signa Diagnostica.

Vlcera cum humorum affluxu cognoscuntur primò ex tumore, qui non solum in labiis, sed & vicinis partibus apparet. Deinde ex dolore, qui, si præcipuè nervosæ partes afficiuntur, ægro molestus est. Tertio, è copia excrementorum, quæ maior, quàm pro magnitudine vlcereis esse solet. Tandem etiam, licet omnia, quæ ad curationem necessaria sunt, adhibeantur, sanatu difficilia sunt; cum humores affluentes curationem impediant.

Prognostica.

1. Omnia, vt modò dictum, vlcera cum affluxu humorum difficulter curantur; cum ex humorum affluxu vlcus humidum reddatur, incrementum sumat, intumescat, dolorque exciteretur.

2. Quò affluxus humorum maior, qui affluit, deterior est, eò vlcus difficilior curatur.

Curatio.

Principio ergo cum vlcus curari non possit, nisi fluxio tollatur, fluxio ipsa eiusque causæ tollendæ, & proinde siue in toto siue vitio epatis aut lienis humor vitiosus generetur, eius generatio prohibenda, humorque, qui affluit, conuenienti modo præparandus & euacuandus; de qua re alibi sæpius dictum. Deinde, ne humor ad partem affectam confluat, reuellendus, interceptendus, repellendus. Inter reuellensia auxilia imprimis locum habent fonticuli in parte contraria excitati, qui humorem, qui ad partem affectam confluit, alio loco euacuant. Et hi fonticuli sæpe necessarij sunt in vlcerebus diuturnis. Cum enim natura iam diu adfuerit humores vitiosos per partem exulceratam euacuare, si vlcus planè claudatur, & aliquid humorum vitiosorum cumuletur, facillè fieri potest, vt in venas regurgitet, & in nobiliorem aliquam partem ruat, quod fonticulo præcaueri potest.

Interceptiunt verò Defensiuæ dicta quæ supra partem exulceratam in parte sana versus vasorum radicem, in locis ubi venæ maiores & magis conspicuæ sunt, imponuntur, quæ vasa, per quæ humor affluit, constringunt, humorem retrò pellunt; & parantur è siccis & adstringentibus, bolo Armeno, sang. draconis, fl. ros. rubr. balaustris, cortic. granat. myrto, alumine cum albumine oui, ol. myrtino, rosaceo, posca, vino austero, aquis adstringentibus: è quibus Cataplasmata vel alia medicamenta parantur.

Ipsi verò parti affectæ repellentia apponenda, vt humores, qui in vasis partis affectæ adhuc fluctuant, repellantur. Ideoque pars exulcerata vel ei vicinæ abluendæ aqua aluminosa, aqua vel decocto plantaginis, rosar. balaustris, radic. cypripentaphylli, & similibus, vicinæ verò inungendæ vnguento de bolo. Medio verò vlcereis puluis exsiccans imponendus, è lithargyro, rutia, plumbo, coralliis, bolo Armeno, chalcitide, vnguentum album Rhasis, diapompholygot. Summa, sarcotico hæc debent esse fortiora, quàm in vlcere simplici & fluxio-

ne non tentato, vt humorē in partis potis harentem exsiccent, citra mordicationem tamen, ne dolor exci-
retur.

Vt *℞. terebinth. Vnc. j. sebi taurini Vnc. β. plumbi vsti Vnc. j. tutia præp. Vnc. β. Misc.*

Si tamen materia sit cruda & mordax, aliquid thuris ad coctionem humoris promouendam addendum.

De forma medicamentorum hoc obseruandum, ne sint consistentia humida, non oleosa & pinguias, cum partem magis laxent & humectent, vt Galenus, 1. de compos. med. sec. gen. cap. 6. & 4. de compos. med. sec. gen. c. 1. & 13. docet. Non tamen in eodem medicamentorum genere semper persistendum. Sæpe enim accidit, vt quod semel atque iterum profuit, postea, humore aliquo modo exsiccat, amplius vtile non sit, sed mordicationem excitet, atque ideo tum medicamentum mutandum, & mitius adhibendum.

Postquam vlcus carne repletum fuerit, epuloticis tandem cicatrix inducenda.

Guido, tractat. 4. cap. 2. laminam plumbi tenuem perforatam talibus vlceribus imponit. In laminam enim plumbum redactum refrigerat, & in talibus vtile est, si commoda ligatura accedat, quæ humorem ex parte affecta exprimit, eiusque in partem exulceratam influxum prohibet.

CAPVT V.

De vlcere sordido, putrido, & corrosiuo.

VLcera humida & cum affluxu humorum plerumque sordida, Græcis *πυρρά* dicta, sunt, si nimirum illud crassum & mucosum excrementum, quod in specie sordes appellant, effluat, & putrida, si idem grauem & cadauerosum odorem expiret. Sordida enim & putrida vlcera, vt Guido, tract. 4. doct. 1. cap. 3. ait, saltem secundum magis & minus differunt. Si enim excrementa vlceris simpliciter crassa & sordida sint, sordidum vlcus dicitur; si verò etiam putredinem concipiant, vt subiectam carnem & partes molliores putrefaciant & corrumpant, vt inde graueolens vapor expiret, vlcus putridum dicitur.

Causæ.

Causæ huius vlceris proximæ sunt humores prauis, maligni, & calorem extraneum ac humidum, putredinemque concipientes. Et quidem hi vel aliunde ad partem affectam confluunt, vel in ipsa parte tales euadunt, ob partis intemperiem, vel debilitatem, vsum intempestiuum humidorum & vinctuosorum ac emplasticorum medicamentorum, debilitate exsiccantia adhibita, & omissa, quæ requirebantur, siccantia. Contra tamen etiam vlcera redduntur sordida ob abstergentia fortiora, quæ sanam carnem colligunt.

Interdum humor tantam acrimoniam acquirit, vt non solum partem exulceratam, sed & vicinam sanam erodat, atque indies latius serpat, quæ vlcera corrosiua, serpentia, & depascentia nominantur.

Signa Diagnostica.

Vlcerata visum facile agnoscuntur; cum sordes quædam copiosæ, viscidæ in iis appareant, caro flaccida & mollis reddatur, & sæpe nimis excreseat. Si putredo accedat, fætor grauis & cadauerosus percipitur. Si vlcus corrosiuum & serpens sit, pruritus & dolor percipitur, & vlcus continuò maius euadit.

Causarum signa quod attinet, si à toto corpore vel parte aliqua humores affluant, id è signis capite præcedente propositis apparet. Si pars sit debilis & intemperata, id etiam è suis signis cognoscitur & viuudus partis color non apparet. Si à medicamento debili vlcus sordidum factum fuerit, vlcus albidum apparet, & albedo illa sicut tela quædam totum vlcus ambit. Contra si vlcus à fortiore abstergente sordidum factum fuerit, vlcus cauum magis efficitur, & rubicundius indies euadit, & pus subtile, paucum ac calidum effluit.

Prognostica.

1. Si ob sordium copiam & crassitiem transpiratio impediatur, partis corruptio sequitur, & ex sordido vlcere postea depascentis & putridum euadit.

2. Si putredo in vlcere augeatur, tandem gangrena & sphacelus sequitur.

Curatio.

In sordidis & putridis vlceribus primò victus ratione opus est, & corpus ab omnibus prauis & vitiosis humoribus purgandum. Ipsi verò detergentia medicamenta adhibenda, qualia sunt *mulsæ*, aqua *falsa*, & quæ parantur ex *succo apij*, *absinthij*, *farina hordei*, *orobi*, *myrrha*, *melle rosato*. Imprimis verò *spiritus vini* in putridis vlceribus detergendis & mundandis egregiè prodest, qui propterea reliquis medicamentis admiscendus.

Vt *℞. ligni Guaiaci, cortic. eiusd. ana Vnc. j. rad. aristol. long. centaur. min. absinth. agrimon. ana M. j. cortic. thuris, myrrha ana Vnc. β.*

Coq. omnia in *s. q. vini*.

Col. adde mellis despumati Vnc. iij. spir. vini Vnc. j. Misc.

Vel *℞. rad. aristol. longæ Vnc. j. absinth. centaur. min. agrimon. ana M. β.*

Coq. in vino.

Col. adde farina orobi Vnc. β. pulv. myrrh. Drach. ij. mellis ros. col. Vnc. ij. spir. vini Vnc. j. terebinth. q. s.

F. Linimentum.

Si saltem ex vinctuosorum & oleaginosorum medicamentorum vsu, vlcus sordidum euaserit, & nulla grauior sorditiei causa adsit, leniora abstergentia sufficiunt. Siccioribus enim medicamentis adhibitis, vlcus facile mundatur.

Si ex validiorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, mitiora imponenda, vt *unguentum diapompholygos*. Fortiora sunt *unguentum Apostolorum*, & *Agyptiacum*.

Vel *℞. decocti hordei tb j. mellis ros. col. Vnc. ij. Misc.*

Vel *℞. terebinth. mell. ros. ana Vnc. β. farina bord. orobi, myrrha ana Drach. j. pulv. rad. ireos Drach. β. Misc.*

Vel *℞. succi apij, absinth. ana Vnc. j. farina hordei, orobi ana Drach. j. terebinth. Vnc. j. myrrha Drach. ij. mellis Vnc. j. Misc.*

Vel *℞. agrimonia, centaur. min. ana M. β.*

Coq. in vino.

Colaturæ adde succi apij Vnc. ij. mellis ros. col. Vnc. j. farina bord. orobi ana Drach. iβ. terebinth. spir. vini lota, Vnc. ij. Misc.

F. Linimentum.

Si putridum sit vlcus, abluendum *oxycrato*, *lixinio muria*, ac imponenda medicamenta ex *farina orobi*, *rad. aristoloch. longæ*, *scilla* in vino coctis & cū melle mistis.

Cauum verò vlcus, sordidum & putridum *unguentum de bolo Armeno*, vel alio refrigerante inungendum, ne ex calidiorum medicamentorum vsu & mordicatione humorum affluxus concitetur.

Si putredo maior fiat, metuendumque, ne pars ipsa corrumpatur, medicamenta fortiora, quæ in capi

capite de gangrena & sphacelo proponuntur, vsurpanda.

Si vlcus corrosiuum sit, & partes sanæ etiam corro-
dantur, quod corruptum est, auferendum, vel inci-
sione, vel cauterio seu actuali, seu potenciali, donec ad
sanam carnem peruentum sit, & viuum à corrupto
separetur. Verùm de hisce infra plura de phagedæna &
gangrena ac sphacelo dicentur.

CAPVT. VI.

De Ulcere cum tumoribus.

Vlcus cum
tumoribus.

EX affluxu humorum ad partem vlceratam non
solum intemperies generatur, sed & tumores sæ-
pe occidunt.

Causa.

Causa.

Nulla verò alia horum tumorum causa est, quam
quæ antea de vlcere cum affluxu humorum, & supra,
part. 1. de tumoribus, explicata est. Pro diuersitate
autem humorum affluentium varij tumores excitantur,
inflammatio, erysipelas, œdema, cancer. Qui au-
tem humores hos tumores excitent, supra, de tumori-
bus, dictum.

Signa.

Signa.

Qualis etiam tumor sit, & quid periculi porten-
dat, ex allegatis locis patet; neque ea, quæ ibi dicta
sunt, hinc repetere opus est.

Curatio.

Curatio.

Curandi ratio etiam ibi tradita est; quæ ita tamen
hic instituenda est, ne vlcus negligatur. Si ergo vel
sanguis copia peccet, vel vitiosi humores in corpore
abundent, ii primò euacuandi sunt. Deinde ipsius
partis affectæ habenda est ratio. Postea loco affecto
applicanda medicamenta, quæ humorem tumoris
causam vel discutiant, vel in pus mutant.

Itaque in inflammatione primò applicandum
Cataplasma ex malis cidoniis coctis cum myrti pulue-
re, vel ex coctis lentibus cum farina hordei & cortic. gra-
uator. ac rosæ rubræ. In augmento addantur fl. chama-
mel. farina fabar. In statu, malua, althæa, farina sem. lini,
fœnigraci.

Vt fl. farina hordei, Vnc. ij. pulu. fl. chamamel. Vnc. j.
farina sem. lini, fœnigr. ana Drach. vi.

F. Cataplasma.

Si tumor ad superficiem tendat, adiuuanda sup-
puratio cataplasmate ex malua, althæa, sem. lini, fœnigr.
tritici, & aliis maturantibus.

Vt fl. malua, althæa, ana M i.

Coq. in aq. ad mollitiem & contundantur,

Contusis adde farina sem. lini, fœnigraci ana Vnc. j.
tritici Vnc. ß. pingued. suille, ol. rosæ ana Vnc. j. Misc.

Si erysipelas coniungatur, extra & in vicinis lo-
cis ea medicamenta imponenda, quæ de erysipellate
supra, part. 1. cap. 7. proposuimus. Vtiliter hinc imponi-
tus partibus externis aq. flor. sambuci, & solani. Hoc
saltem addimus, interdum accidere, vt in erysipellate,
si non rectè curatur, & poros obstruentia, ne humor
diffusari possit, intempestiue adhibeantur, aut humo-
rum nimius affluxus fiat, pustulæ interdum, imo ma-
iores vesicæ in parte affecta excitentur, è quibus ru-
ptis sanies aquosa effluit, parsque postea exulceratur,
& nisi rectè tractetur, affectus in diuturna & caco-
ethe vlcera, præsertim in cruribus, imò in gangræ-
nam sæpe degenerat. Quod si accidat, refrigeran-

tibus, siccantibus & adstringentibus opus est.

Vt fl. fol. plantag. Mj. fl. rosæ rubræ M ß.

Coq. ad mollitiem & contundantur.

Contusis & per setaceum traiectis adde
farina hordei Vnc. iß. pulu. balaustræ Vnc. ß.

Cum ol. rosæ.

F. Cataplasma.

Inprimis hinc vtile est unguentum diapompholygos, cui
si libet aliquid adhuc sacch. B addere licet.

Si tumor sit frigidus, tale Cataplasma imponi
potest.

fl. fol. malua, althæa, ana Mj.

Coq. in lixurio ad mollitiem & contundantur.

Adde pulu. rad. althææ Vnc. j. fl. chamamel. Drach. x.
ol. lil. albor. q. s.

F. Cataplasma.

Si cancer vlceri accedat, nulla alia cura adhiberi
potest, quam quæ de cancro vlcerato tradita est.

Reliqua quæ de his dici possunt, petantur è parte
1. de tumoribus.

CAPVT VII.

De Carne in vlcerebus excrecente & luxu-
riante.

Non raro accidit, vt in vlcerebus caro luxuri-
& nimis, quam par est, excrecat, quod malum
ὁ ὑπερκαρκινώσις nominatur; quod vbi accidit, impedi-
mento est, ne vlcus cicatrice claudi possit.

Accidit autem hoc vel ob abundantiam sanguinis
ad partem affectam confluentis, vel ob sarcotica ni-
mis debilia, & minùs, quam par est, exsiccantia, adhi-
bita. Prius sit accidat, caro ipsa sese rectè habet, & sal-
tem copiosior est. Ex posteriore causa si proueniat ca-
ro nimia, ipsa caro non solida, sed laxa & spongio-
sa est.

Curacionem quod attinet, prius si accidat, inedia
ægro imperanda, & siccantia imponenda. Si ab sar-
coticum & detergentium nimis debiliu vsu ca-
ro luxuriare incipiat, valenter detergentia, cicatri-
cem inducentia, & si opus sit, etiam septica vsurpan-
da. Talia sunt spongia vsta, sicca linamenta imposita, cor-
tex thuris, galla, aloë, tutia, alumen vstum. Et quidem in
pedum digitis, quando ex vnguine excrementium
compressione caro luxuriare incipit, vt sine dolore
nec calceos induere, nec incedere homo possit, solum
alumen vstum inspersum carnem illam tollit. Fortiora
sunt arugo, chalcitis, & precipitatus, & ætus. Ideoque
vbi minore exsiccatione opus est, imponantur lina-
menta sicca, vel hoc decocto imbuta.

fl. gallarum, cortic. thuris, massich. ana Drach. j. fl. rosæ
rubræ balaustræ ruta ana M ß. aluminis Drach. ij.

Coq. in vino.

Vel fl. gallar. cortic. granat. spongia combusta ana...

F. puluis inspergendus.

Inprimis vtilis est hæc aqua viridis, quæ carni lu-
xurianti illita, vel per linamenta imposita, eam sine
dolore tollit, & cicatricem generat.

fl. alumini crudi, virid. aris ana Drach. ij.

Coq. in vini Vnc. xvij. ad quartæ partis consum-
tionem.

Colatur; deinde

fl. camphoræ Drach. j.

Soluatur in spir. vini Vnc. j. & priori adde

Fortiora sunt hæc.

fl. aq. plantag. rosar. ana Vnc. v. ætus Drach. j.

Bulliant & colentur per linteum crassius. In
colatura madesiant linamenta concerpra, vel pan-
nus lineus, iterumque exsiccetur, & vsui ser-
uetur.

Vel fl.

Aqua viri-
dis.

Vel *℥. gallar. balauftior. ana* Drach. j. *sang. dracon. ce-
russa, arugiois ana* Drach. s. *alumin. vsti, thuris, myrrha
ana* Drach. j. *F. puluis.*

CAPVT VIII.

De Ulcere liuido & calloso.

Interdum accidit, ut vlcis labia fiant dura, callosa,
& liuida. Fit autem hoc à nimis siccantibus, vel ac-
ris externi refrigeratione, vel humorum calidorum
affluxu.

Quacunque autem de causa id accadat, vlcus cu-
rari non potest, nec cicatrice claudi, nisi duri-
ties illa tollatur, & pars vlcera ad naturalem sta-
tum reducat. Itaque si durties sit minor, emollien-
tia & discutientia vsurpanda, ex *mucilag. sem. lini, fœni-
graci, ol. amygd. d. lumbricor. pingued. gallina, anatis.*

Vt *℥. mucilag. sem. althæa, fœnigr. ana* Drach. ij. *tere-
binth. Vnc. j. ol. amygd. d. lil. alb. ana* Drach. iij. *cera q. s.*

F. Vngu. molle.

Vtile est & *emplastrum diachylon simplex.*

Si verò durties maior fuerit, & medicamentis
emollientibus ac discutientibus non cedat, qua ra-
tione curandum sit tale vlcus, docet Galenus, dum 4.
meth. cap. 2. ita scribit: Cum labra tantum vlcis deco-
lorata duravê plusculum fuerint, excidenda ea sunt ad san-
nam usque carnem. Cum verò amplius progressus eiusmodi
affectus est, deliberatio incidit, excidendum ne omne id sit,
quod præter naturam visitur, an spacio potius curandum.
Proculque dubio est, ægri animum hoc casu consulendam
esse; alij enim longiori tempore curari citra sectionem ma-
lunt: aliqui quidvis subire, dummodo citius sanentur, sunt
parati. Citissime enim imò tutissime talia vlcera sanā-
tur, si caro dura & liuida conueniente instrumento
vsque ad sanam excindatur. Nā & dolor breuior est,
nec parti vlla praua qualitas, ut sit erodentibus me-
dicamentis, inducitur. Commodè etiam durties ei-
usmodi cauterio actuali absimitur.

Si verò æger nec incisionem, nec vstionem ferre
velit, caro dura erodentibus medicamentis absumen-
da, quæ alibi sunt proposita. Vtilis est & aqua viridis
præced. capite descripta, & puluis ibidem traditus.
Fortius est *oleum* *Ⓛi.*

In partibus tamen nervosis cautè fortioribus me-
dicamentis vtendum: vicinis verò partibus, ne dolor
excitetur, & nouus affluxus fiat, defensiuâ medica-
menta applicanda.

Si labia vlcis sint liuida & nigra, scarificanda
sunt, & sanguis viriosus extrahendus: postea spongia
sicca imponenda, & tandem medicamenta exsiccantia,
ut *Aqua viridis*, vel *puluis* capite præcedente de-
scriptus, aut simile medicamentum.

CAPVT IX.

De Vlcibus sinuosis.

Si pus ac sanies diu in apostemate vel abscessu cō-
stineatur, atque acris sit, aut ob moram talis euad-
at, cuniculos quasi agit, & Sinum, Græcis *σύνων*
dictum, efformat. De sinibus autem quia supra, parte
1. c. 6. dictum, actum hîc agere opus non est. Pauca
saltem adhuc monebimus. Primum est, non solum
vlcera sinuosa fieri, sed etiam sæpe vulneribus vlcera
sinuosa succedere; quod inprimis Cheirurgorum ne-
gligentia accidit, & quidem non rarò in cernibus. Si
n. in locis eiusmodi, vbi maiores muscoli sunt, vul-
nus non ita deligetur, ut per vulneris orificium pus

expellatur, pondere suo secundum ductum musculo-
rum descendit, & cuniculos agit, inprimis si diutius
retentum acrius euadat. Atque in tali sinu, cum pus
omne ligatura versus superius orificium vix pelli
possit, necessarium est, sinum in parte inferiore ape-
rire, quo facto & puri exitu parato, talia vulnera post-
ea facillè sanantur.

Ideoque secundo notandum, ne vel in vulneribus
vel vlcibus fistulæ generentur, ligatura expressiuâ
vtendum esse, quæ scilicet à vulneris vel vlcis fun-
do incipiat, & in eius orificio desinat, ita tamen, ut
quantò propius ad orificium accedit, tantò la-
xior sit.

Tertiò & hoc monendum, cum talia vlcera sinuo-
sa plerumque sordida euadunt, vtiliter spiritum vini
admisceri, qui maximam vim eiusmodi vlcera mun-
dandi & detergendi habet. Felicem periculosi sinuo-
si vlcis curationem habet Franciscus Valleriola,
observat. lib. 5. observat. 1. & aliam ibid. observ. 7. quæ ibi
videatur. Medicamenta tamen (nam ob multas ratio-
nes sectionem instituere noluit) quibus vsus est, ap-
ponere libet. Primum, inquit, post uniuersalia & totius
habita ratione ad pricurationem vlcis venientes, quo-
niam & sordidum, & cauum, & sinuosum erat, deterstone
& impletionem indigebat: at quoniam impleri cauitas nequit,
non prius deterfo vlcere, detergendum prius vlcus fuit. Ne-
que enim impleri aut agglutinari vlcus potest, nisi purum
sit, ut Galenus ait. Ad mundificandum itaque ichores ac
sordes, quorum onustum vlcus erat, variis processibus anxi-
liis, à debilibus ad fortiora progressi.

℥. decoctionis hordei integri lb. ij. mellis rosat. col.
Vnc. iij.

Misce, fiat iniectio intra vlcus per syphonem rectum: abs-
que mordicatione detergit & eluit vlcis ichores. Verum
cum & crassa sanies sordida multa inesset, maiore deterstone
nobis opus habere visum est. Itaque hoc altero fortiore vsi
sumus, nempe *Aegyptiaco* unguento præfato admixto, ad-
iecta portunculâ aqua vitæ, nempe *Vnc. ij.* Interdum &
post dies aliquot, vbi hoc secundo decocto vsi essemus, nec sa-
tis pro voto deterfo procederet, hac iniectione nobili & effi-
caci vtendum censuimus.

℥. ligni sancti subtilissime puluerisati, corticis eiusd.
ana Vnc. ij. aristol. long. centaur minor. absinth. agrimon.
cauda equina, fol. olea, myrti, pimpinella, consolida maior. an.
M. j. cortic. thuris, myrrha, sarcocolla ana Vnc. s. vini rubri
odoriferi lb. iij. mellis despumati Vnc. iij.

Fiat omnium decoctio: ex cuius culatura fiat iniectio intra
vlcus, addendo hora iniectionis aqua vitæ el. *Vnc. j.* pro qua-
libet vice: vbi id animaduersione dignum & observatione
visum est, aquam vitæ cum præfato decocto potentissimam
esse & efficacissimam in detergendis sordidis vlcibus sine
morsu, iisdemque exsiccandis, & ad glutinationem promo-
uendis. Quin si cum præfato decocto adiciantur aqua vitæ
opt. libra dua, & in alembico vitreo in *M. B.* destillentur,
mirabilem inde elici liquorem ad vlcera sordida tum gluti-
nanda: quod crebro experimento nobis exploratum est. Mi-
ra namque profecto aqua vitæ vis est in detergendis vlc-
ribus & glutinandis, præsertim nervosarum partium, ut
diuturna observatione nobis est comprobatum, ut qua nihil
est præstantius. Cum verò carnem regenerare vellemus in hoc
vlcere, altera hac iniectione vsi sumus, cuius est vis & mo-
dicè detergere, & carne cauitatem implere, unde *sarcotica*
dici merito potest.

*℥. fol. plantag. M. ij. agrimon. herba Roberti, fol. pentá-
phylli ana M. j. summitat. absinth. num. iij. consolida veriuf-
que, cauda equina, ceterach, hyperici ana M. s. betonica M. j.*
*F. decoctio in aqua: in fine coctionis adde vini rubei ad-
stringentis lb. ij. ros. rubr. fol. myrti, hordei integri ana p. ij.*
De colatura cape lb. iij. quibus adde farina fabar. Vnc. j.
orobi Vnc. s. thuris, mastich. sarcocolla, resina pini ana Vnc.
*j. myrrha, aristol. rotund. ana Drach. vj. irid. Fl. Vnc. s. mel-
lis ros. col. Vnc. iij.*

Misc. & ex hoc liquore fiat iniectio intra vlcus; detergit
etiam

enim commodè, & carnem generat, ut ex ingredientium natura intueri licet, & docuit euentus. Hoc sequente unguento post iniectionem intra vlcus cum turundis, splenis, ac liciniis utebatur commodè.

℞. succi plantag. Vnc. iij. agrimon. Vnc. ij. absinth. Vnc. j. vini rub. Vnc. iij. ol. rosati omphacini lb j.

Coq. simul ad vini & succorum consumptionem, in fine addendo farine fabar. Vnc. iij. orobi Vnc. iij. thuris, mastiches, sarcocolla, resina pini ana Vnc. j. myrrha ej. Iridis Fl. aristol. rotund. an Vnc. j. terebinth. in vino albo lota Vnc. iij. mellis desputamati Vnc. iij. cera q. s.

F. Unguentum, quo linamenta liciniaque impleta ulceri imponi iubeamus. Pulvere item sarcotico hoc post completionem ulceris detersionem intra vlcus feliciter vsi sumus.

℞. aloes el. Drach. ij. thuris, cortic. eiusd. myrrha, sarcocolla ana Drach. j. rad. irid. Fl. Scrup. iij.

F. omnium pulvis tenuissimus, admoendus cauo ulceri ad impletionem cavitatis. Quin & fotu exsiccano ulceri accommodato, & ad cicatricem inducendam idoneo, post prefata utendum duximus.

℞. fol. plantag. M ii. absinth. M j. fol. olea, lentisci, summit. rubi, ana M i. fol. betonica M j. fl. chamamel. meliloti, hyperici stæchad. ros. rubr. anthos, fol. ac gran. myrti ana M i.

F. decoctio in aq. s. q.

Adde in fine vini rub. adstringent. lb iij.

F. fomentum parti affecta ante applicationem apparatus bis in die. Quin & altero hoc, cum primum non satis professe videretur, vsi sumus.

℞. centaur. min. M j. ros. rub. p. iij. myrrha grosso modo contrita Drach. iij. alumin. rupini. Vnc. j.

Bulliant omnia simul in vino rubro crasso pro fotu cum filtris infusis & expressis, ut decet. Fotum hunc consequebatur iniectio adstringens & epulonica.

℞. fol. plantag. hedera recent fl. ros. rubr. ana p. j. granor. myrti conquassator. p. iij. fol. & fl. centaurii min. p. j. aluminis rupini Vnc. j. cortic. granator. Vnc. iij.

F. omnium decoctio in vino rubro. Coletur. De colatura iniici in vlcus cum sy. hone recto iubemus, probe iam mundificato ulcere: qua sanè mundificatio cum præordinatis iniectionibus, tum verò maxime sequenti unguento celerime omnium perfecta est; miram namque in detergendis ab ichoribus & sorde ulceribus vim habet: constat autem his:

℞. succi ap. ii lb j (mirabile est in detergendis ulceribus) mellis el. Vnc. iij. farina hordei Vnc. ij. orobi Vnc. j. myrrha el. Drach. ij. terebinth. Vnc. iij.

De oquantur omnia simul. F. Unguentum, quo licinia imbuantur, & in ulceris cavitatibus induantur: optime vlcera & citra morsum purgat.

Ad carne implendum vlcus hoc sumus emplastro vsi:

℞. lithargyri auri Vnc. vj. ol. rosati omphacini lb iij. acet. rosati lb j.

Coq. simul lento igne, perpetuo cum baculo agitando, donec aquirat nigrum colorem, ad bituminis & cerati consistentiam. F. Magdaleon, ex quo fiat emplastrum supra vlcus ponendum. In fine verò curationis emplastro diachalcitidis cum emplastro è pompholyge vsi sumus: in quo tanto curando vulnere cauo nihil magis profuisse post illius detersionem deprehendimus, quam ut puluvis paulò crassioribus undique ad vlcus admotis, quæ cavitates suberant, carnem distiam & hincam fortiter institis pressis subdite carni apprimeremus: id enim glutinationem maxime procurat, si quid aliud, ut nos experientia docuit.

CAPVT X.

De Fistulis.

Fistula.

A Sinuose vlcere fistulæ saltem eo differunt, quod præterea callosæ & duræ sunt. Ideoque post vlcera sinuosa de fistulis agemus. Si sinus non celeriter curetur, pus cuniculos porro agit, pars callum con-

trahit, duriorque efficitur, nec subiectis agglutinari potest: quod malum Fistula postea dicitur. Est enim Fistula sinus angustus & longus, seu vlcus sinuosum, angustum & callosum plerumque, ac proinde non facile curam recipiens.

Causa.

Ortum autem habent Fistulæ plerumque ex abscessibus. Hi enim si vel ob corporis impuritatem & humorum prauorum copiam, vel Medici imperitiam nimis diu producantur, & non bene curentur, profundiores, pure cuniculos agente, & callosi euadunt.

Differentia.

Porro Fistularum magna est diuersitas. Aliæ enim profundæ sunt, aliæ rectæ, aliæ per carnem transuersim tendunt; aliæ simplices, aliæ verò ab vno orificio incipientes duplices aut etiam triplices sunt, seu plures sinus habent; aliæ desinunt ad os, aliæ ad partem neuosam, aliæ ad venas vel alterias.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur autem Fistulæ in genere imprimis stylo immisso in sinum, quo & quò tendat, & quam altè pertingat, discimus. Simul extracto stylo cognoscimus, an humidior, an verò siccior sit fistula. Quod si obliqua fuerit, ut stylus rectè adigi nequeat, plumbeam virgulam, aut potius ceream candelam, quæ flexi possit, immitteremus. Apparet præterea caro, quæ fistulam circumdat, alba, sicca, dura & sine dolore; aut cum dolore paruo, nisi iuxta neruum sit; pus, quod egreditur, est crudum, interdum etiam cum fœtore. An verò vnus, aut plures sinus tales sint, specillo explorandum est; quod pus etiam, quod emittitur, aliquando testatur. Nā si plus puris, quam probabile sit vnicò sinu contineri & generari, effluat, aut si, vbi æger situm mutauit, pus, quod antea substiterat, iterum fluere incipiat, plures sinus adesse, altiusque fistulam penetrare indicio est. Sed si plura sunt orificia, fistulæ, per stylum non ita facile explorari potest, an sit vna fistula, vel plures: sed tunc per syringam, fistulam aut siphonem liquor per vnum orificium iniiciendus est, qui si per orificia omnia effluit, vna fistula est. Si verò per omnia non redditur, plures fistulæ sunt. Quod color quoque illius, quod effluit, testatur. Si enim humiditas, quæ effluit per plura orificia, eiusdem coloris sit, vnam fistulam adesse indicat: si verò diuersi coloris sit, plures arguit. Sed quò pertingant fistulæ, & in quam partem desinant, ita cognoscitur. Si illud, quod stylo tangitur, molle est, & pus, quod effluit, est album & copiosum, in solâ carne tunc hæere fistulæ indicat. Si verò ad neruum pertingit, magnus dolor percipitur, cum exploratur profunditas sinus, & pus, quod euacuatur, album quidem est, sed tenuius, & in minore copia, & actio illius membri, ad quod neruus tendit, difficilior redditur. Si ad os penetret, dolor in exploratione adest, & illud, ad quod extremitas specilli tendit, durum est, ac renititur. Quod quidem equale & leue percipitur, si os nondam cariosum & corruptum sit, si verò putredo ipsum etiam os aggressa fuerit, asperum & ad tactum inæquale percipitur, ac pus effluens nigricat, & mali odoris est. Si verò ad venam vel arteriam pertingat sinus, & quidem illa non sit erosa, quasi fex egreditur. Sanguis enim per poros venæ vel arteriæ transfudans miicetur cum humiditate vlcis, atque inde, quod emanat, seculentum apparet. Si verò vena vel arteria fuerit erosa, sanguis quandoque erumpit & effluit: Rubicundior, cum saltu & titillatione, si fuerit, ex arteriâ; crassior & obscurior, si fuerit ex venâ.

Progn.

Prognostica.

1. Fistulæ simplices recentes, quæ in carnosissimis sunt partibus, non profundæ, in corporibus inueniuntur & boni habitus, facilius curantur; difficilius verò, in quibus plures partes sunt erosæ, quæ sunt antiquæ, sensu non præditæ, profundæ, flexuosæ & varios sinus habentes, membris nobilibus vicinæ, & in corporibus senilibus, ac quæ malis humoribus abundant.

2. Sicut & eæ malæ sunt, ac difficulter curantur, imò ferè insanabiles sunt, quæ ad musculorum capitula, venas, arterias, nervos, ossa, articulos, vetebras dorsum, aut abdomen, aut etiam ad viscera, ut pulmonem, uterum, intestina, item in vesicam penetrant. Tales enim fistulæ vel medicamenta non ferunt, vel etiam ad eas medicamenta pertingere non possunt.

3. Imò quædam fistulæ ne curari quidem debent, quæ nimirum antiquæ sunt, & à partibus nobilibus remotæ, ac per quas humores superflui ac vitiosi expurgari iam diu consueuerunt. Tales enim fistulæ, cum homines à multis morbis præseruent, claudendæ non sunt; cum clausæ multorum morborum fiant causa, ut est apud Hippocratem, lib. 6. Epid. comm. 3. text. 39. verum etiam si claudantur, rursus aperiendæ sunt.

Curatio.

Est autem Curatio illarum duplex: Vna vera & perfecta: altera palliatiua saltem, quam vocant, imperfecta, quæ nimirum fistula exiccatur, intus, & extra consolidatur, manente nihilominus sinu. Quam curam innuisse visus est Galenus, lib. de tumorib. cap. 4. dum inquit: Coercetur tamen sinus siccatu à medicamentis, ut habere sanitatem irreprehensibilem pars videatur. Si quidem perpetuo quis accurato victu utens, salubre fere & superfluitatibus vacans corpus habet, cohibitus manet sinus. Superfluitate verò aliquā collecta rursus repletur, iterumque fit, qui ab initio fuit abscessus, rursus verò ut conuenit, medicamentis euacuatur, siccatuque & coercetur, & super longè facilius ei hac omnia fiunt, quam iis, quæ primò abscedunt. Neque enim quæ diuelluntur, dolent partes; etiam iam distant, celerimeque replentur, facile fluxum suscipiente sinu. Atque hanc curationem non omnino spernendam esse existimat Hieron. Fabricius ab Aquapend. sed interdum bene sibi, successisse scribit, etsi non semper. Perficitur autem hæc cura purgato primo corpore & diætâ ordinatâ, postea ablatis turundis ac fistulâ & alligatâ nouâ spongiâ imbutâ liquore valdè exiccante, ut aqua thermarum, lixiui, aq. calcis & similibus. Hoc enim modo os fistulæ coalescit, ut sana videatur fistula, quæ quidem interdum operâ natini caloris plane coalescit, sed plerumque tamdiu solum clausa manet; quando diu superflui humores in corpore non colliguntur. Postquam enim iterum aliquid humoris in sinu colligitur, fistula etiam iterum aperitur.

Vera autem curatio fistulæ hoc modo perficitur. Vniuersalia primò non prætereunda, sed diætâ rectè instituenda, corpusque ab humoribus superfluis expurgandū, & præcauendum, ne plus humoris affluat. Quo facto, antequam ad topica descendatur, nonnulli potiones exhibent, quæ partes interiores siccant, roborant, & fistulam ad consolidationem præparent ac expurgent. Tales potiones duas describit Tagaultius:

℞. agrimon. p. iij. plantag. part. ij. fol. oliuæ part. j.

Concisa & contusa coqu. in vino albo: propinetur singulis diebus cyathus vnus.

Vel ℞. osmundæ part. iij. gentianæ part. ij. centaur. part. i.

Coq. eodem modo in vino albo, quæ potio etiam corrupta ossa expellit.

Dan. Semert. Tom. III.

Alii hanc commendant portionem:

℞. sanicula, artemis. veronic. consolidæ. Sarracenica, pyrrolæ ana Vnc. i. sabina Vnc. iij. equiseti Vnc. ij.

Coq. in vino albo, F. potio. quam si efficaciorē reddere velimus, possumus inter propinandum singulis dosibus miscere ocul. cancri præpar. Scrup. ij.

Nam sabina & oculi cancri ad expellenda ossa, pus, corruptas venas & similia, valdè vtilia sunt.

Vel ℞. consolidæ Sarracenica, sanicul. veronica, ana Vnc. i. rad. tormentill Vnc. ij. caryophyllatæ, carduibened. ana Vnc. ij.

Coq. in vino.

Postea ante omnia danda opera est, ut callus remoueat. Cum autem medicamentorum pro calli amotione adhibendorum applicationem plerumque impedit orificii fistulæ angustia, illud dilatandum est: quod fieri potest vel igne, vel ferro, vel comodius & absque dolore per penicillos ex spongiâ, medullâ sambuci, radicib. gentianæ, aristolochiæ, bryoniæ, vel etiam rapi exiccatis. Hæc enim in pyramidalē figuram efformata, & parte acuminatâ in fistulam immissa, humiditatem fistulæ imbibunt, & crassiora redduntur, atque ita pedetentim orificium absque dolore dilatant. quæ etiâ interdum cum callus, dilatationē impedit, imbuuntur & illinuntur medicamentis, quæ callū auferre apta nata sunt. Callus enim in orificio præcipue fistulæ externo oritur, in ipsâ nimirum cute, utpote quæ facilius durescit, & tenuior redditur, quam caro, quæ mollior est, & excrementa illa ac humores affluentes facilius recipit. Interdum tamen etiam ipsa caro in cavitatē fistulæ occalluit. Callus, qui est in orificio fistulæ, & tactu & oculis patet. An verò in ipso etiam sinu sit callus, stylo explorari potest. Cum enim stylus immittitur, nullus aut exiguus planè dolor sentitur, & sanguis nullus exit, duritiesque quædam percipitur, si callus adest. Qui si absit, dolor excitatur, sanguis exit, & durities nulla sentitur.

Vbicunque autem sit callus, remouendus est: quod fit vel medicamentis, vel ferro, vel igne. Medicamenta autē aliàs mitiora sunt adhibenda, qualia sunt emollientia, & digerentia; aliàs fortiora, qualia sunt detergentia. Aliàs etiam fortissima, qualia sunt caustica. In ætate puerili & carne molliore sola emollientia & digerentia sufficiunt, quæ illum & parti infarctam ac impactam materiam, quæ callum constituit, dissipant; quibus aliquid etiam tūm abstergentium admiscere licet. Talia sunt cinis ficuum, cum pingued. anser. mistus: decoctio rad. filicis, agrimonie, fol. oliuæ, diachyli magni, unguentum Apostolorum. Sed plerumque fortioribus opus est, quæ detergendo, aut etiam vrendo callum absumunt. Valentiora sunt sphondilii radix circūcirca abrasa, asphodeli, serpentaria, bryoniæ, decoctum lupinorum, & imprimis centaurium minus. Utuntur etiam aliqui radice hellebori nigri, eamque tribus diebus fistulæ imponūt. Verum de hac monet Antonius Chalmæteus, eam non satis tutum esse remedium, maxime si fistula sit in aliquâ thoracis parte. Cum enim aliquando semel tantū fistulâ in spinâ dorsii propè cordis regionē helleboro impleuisset, ægrum in frequentem incidisse lypothymiam. Fortiora adhuc sunt unguentum Ægyptiac. Olum vstum, præcipitatum, ol. sulphuris, trochisci de minio, chalcitis, misy, sory; quibus in vsum præsentem composita efficere licet.

Expertissimum esse sequi scribit Celsus, lib. 5. quod etiam Paul. Ægineta, libr. 4. c. 49. habet: quo loco etiam plura videre licet.

℞. aruginis Drach. xij. ammoniaci Drach. ij.

Dissoluetur aceto ammoniacum, eique ærugo miscetur.

Vel ℞. lixiui fortis Vnc. iiii. decocti lupinor. Vnc. i. mellis ros. colat. Vnc. iij. alumin. Vnc. ij.

Misce, cuius vim si efficaciorē velimus reddere, trii præcipitati Drach. ij. addenda.

E e

Vel

Vel $\mathcal{L}$. *aceti vini opt.* part. iij. *olei antiquiss.* part. ij.
lichargyri part. j.

Teratur lichargyrum cum aceto in mortario. Postea omnia coquantur, donec picis colorem & consistentiam acquirant, ex quo deinde penicilli fieri possunt.

Vel $\mathcal{L}$. *lichargyri* lbss.

Bulliat in aceto & aq. ros. deinde coletur per filtrum.

Postea $\mathcal{L}$. *tartari calcinati* q. s. Dissolu. in aceto destillato. Misce aquas & F. lac Virginum.

Vel $\mathcal{L}$. *Vnguenti Egypt.* Vnc. β . $\mathcal{E}$. *ti* Drach. β . *lixinij* Vnc. j. *aq. ros.* Vnc. ij. *plantag.* Vnc. iij.

Bulliant nonnihil.

Vtilis etiam est aqua viridis supra descripta.

Si tamen horum medicamentorum commodam applicationem, quod plerumque fit, impedit angustia & altitudo fistulae, ea vel rota aperienda est, vel medicamenta in profundum usque iniicienda sunt. Dum animus est, aperire fistulam, primò stylus immittatur, & super ipsum ea aperiatur. Si autem non licet totam fistulam aperire, medicamenta iniicienda sunt, eaque vel liquida, vel sicca. Liquida iniiciuntur per siphonem, & diluuntur *lixinio*, *mulso*, *aqua marina*, *calcis*, *aquis thermarum*, *aq. vitæ* seu *spiritu vini*, de quo obiter hoc notandum, eum, si aliis convenientibus medicamentis admisceatur, valde utilem esse ad detergenda & exiccanda sordida vlcera, ut est videre apud Valeriolam *lib. 4. obseruat. 10.* & *lib. 5. obseruat. 17. & 8.*

Sicca autem in puluerem rediguntur, & calamo ori fistulae admoto instantur; imprimis si fistula breuior sit, & intra carnem; si tamen longior sit, ex parte opposita etiam aperiri potest, ut utrinque medicam. immitti possit. Vbi hoc non est prætereundum, de quo in curatione sinus antea monuimus, danda esse operam, ut orificium fistulae pateat versus inferiora, ut humores liberius effluere possint, aut si non patet, eò loci aperiendam esse fistulam, nisi obstet insigne aliquod impedimentum.

Fistula aperiens.

Sed cum semper medicamentis non cedant fistulae, atque interdum hac in re plus auxilij & comodi afferat manuum opera, nonnunquam etià ad ferrum & ignem accedendum. Aperiendus nimirum totius sinus est, quod tamen in illis fistulis, quæ ad magnas arterias, vel nervos, vel tendines, vel membranâ costas succingentem, vel alias partes similes pertingunt, tentare tutum non est. Vbi autem id facere licet, sinu per specillum aut liquorè immisum explorato, totus, qualis quidem est, aperiatur. Aperta fistula callus seu medicamentis, seu acie scalpelli aut nouacula, usque ad carnis probæ præsentiam detrahi debet: quod non solum ex colore, sed ex sanguine etiam & doloris sensu percipitur. Eodem calli præduri potissimum ferro candente expeditius & minori dolore tolluntur. Verumtamen ignis ita homines terret, ut pauci hoc remedium admittant. Interim autem dñ hæc seu per medicamenta caustica, seu per ferrum aut ignem fiunt, circumcirca munienda est pars defensiuo aliquo refrigerate ac repellente, ne dolore excitato fiat inflammatio.

Resiccata iam atque adusta fistula mitigatorio aliquo medicamento, & quod crustam resoluit atque deicit, utendum. Si autem fistula in os desinat, id sectione detectum diligenter abradendum est, si quid in eo corruptum est & nigrum. Et quidem saltem in superficie. Nam si altius caries os corruerit, terebra squama excindenda est, nisi sponte secedat: quod si ad medullam usque penetrarit, forcipe incisorio eximendum est, quod corruptum est. Si denique os plane corruptum sit, totum eximendum est, quod in paruis quidem ossibus fieri potest, in aliis vero non ite. Os iam purgato, postea exhibenda ea, quæ dicuntur incarnantia. Quibus si fistula non cedat, signum est, nondum omne, quod corruptum erat, ablatum fuisse. Profundius itaque aperienda fistula, & os diligentius abradendum, ac mundandum: quod si neque

tum sanatur fistula, procul dubio ea ad profunda corporis penetrat, ut eius terminum inuenire non sit possibile. Naturæ itaque tunc negotium relinquendum est: quam tamen etiam medicamentis adiuuare possumus, in quem usum sequens præscribit Nicol. Florentinus, quod ossa fracta & corrupta extrahere, malam carnem erodere, & fistulam sanare dicit.

$\mathcal{L}$. *Salem tostum*, *tartari*, *agricum*.

Pulueriscentur, & puluis melle excipiat, atque fistulae imponantur.

Ablato iam callo, si adhuc quid sordidum restet, medicamentis detergentibus & sarcoticis est utendum. In quem finem *pimpinella*, *virga aurea*, *centaurium minus*, *radix aristol.* & similia adhibenda.

$\mathcal{L}$. *terebinth. spiritu vini lotæ*, Vnc. iij. *succi apii* Drach. iij. *pimpinella* Vnc. β . *mellis rosar. colati*, Vnc. iij.

Coqu. ad dimid. ferè succorum consummationem.

Postea adde *aristol. ros.* Drach. i. *farina lupinor.* Drach. iij. *myrrha* Drach. i.

Quod medicamentum vel turundis inungatur, vel alio modo fistulis adhibeatur.

Miraculosa & lectu digna per preces deuotas fistulae curatio exstat apud Augustinum, *lib. 22. de Ciuitat. Dei cap. 8.*

CAPVT XI.

De Vlcere verminoso.

Nonnunquam & vermes in vlcerebus generantur. Quæ autem causa sit generationis vermium, in *Institutionib. lib. 2. part. 2. cap. 9.* & *lib. 1. Pract. part. 2. sect. 1. cap. 5.* dictum; quæ & hic locum habent. Oriuntur enim vermes in vlcerebus sordidis, & quæ non, ut fieri debebant, mundantur, & à pure ac sanie purgantur; præcipue æstate & aëre calido ac humido.

Vermes generantur.

Signa Diagnostica.

Si vulnus sit patens, vermes visui patent. Si verò ob vlcere angustiam vermes videri non possint, ex aliis ramen signis cognoscuntur, morsu & punctione ac doloris quodam ac motus sensu. Plerumque etiam factor quidam in talibus vlcerebus percipitur.

Signa Diagnostica.

Curatio.

Curandi ratio in eo consistit, ut vermes tollantur, & putredo vlcere inhibeat. Si ergo in proparulo sint vermes, idoneis instrumentis extrahendi. Si verò in abscondito lateant, aut pertinaciter parti adhercant, necandi sunt medicamentis, quæ simul etià putredinē & humiditatem nimiam partis tollere possunt: quod præstant medicamenta ex *absinthio*, *marrubio*, *dictamno*, *filice*, *scordio*, *matricaria*, *centaur. min. fol.* *persicor.* *lupinis*, *gentiana*, *felle taurino*, *aloes*, *myrrha* parata.

Curatio.

Ut $\mathcal{L}$. *absinth. centaur. min. marrubij ana* Mb.

Coq. in aq. f. Col.

$\mathcal{L}$. *lbss. mellis* Vnc. ij. *aloes* Drach. ii. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. *rad. gentian.* Vnc. β . *elleb. alb.* Drach. ii. *dictamni* *Cretici*, *absinth. centaur. min. ana* M. β .

Coq. in aq. f.

Col. $\mathcal{L}$. Vnc. vi. *elixir propr.* Drach. ii. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. *calcis vine* q. s.

Extinguatur cum aceto vini.

Postea teratur cum oleo rosæ, ut fiat Cataplasma.

Vel $\mathcal{L}$. *aloes* Drach. ii. *myrrha pulueris* Drach. j. *farina lupinor.* Drach. ii. *fell. taurini* Vnc. β . *flor. aris* Drach. j. *mellis* q. s. F. Linimentum.

Vel $\mathcal{L}$. *farina lupinor.* Drach. ii. *elixir propr.* Drach. ii. *fell. tauri* Drach. iij. *mellis* q. s.

F. Linimentum.

CAP.

CAPVT XII.

De Ulcere varicoso.

DE Varicibus equidem supra, 1. part. cap. 44. dictum est. Accidit tamē interdū, ut vlcus scū varicibus coniungatur, quod vlcus varicosū nominant. Quod malum ex signis varicis & vlcis facile cognoscitur.

Non potest autem sanari vlcus varicosum, nisi prius varices sanentur, ut docet Galenus, 4. meth. c. 2. Ideoque si tale vlcus aggredi libeat, primum curatio ad varicem est dirigenda. Quæ quomodo perficienda sit, alleg. loco dictum. Vlcis autem varicosi curati historia exstat apud Guil. Fabricium, cent. 4. obseruat. 85. quam hisce verbis refert. Anno 1589. inquit, cum ex Gallia ad paternos lares reuersus essem, ad quadragenariū quendam, hic in vicinia, virum robustissimum & optimo corporis habitu præditum, Adolphus autem dem Bruch nomine, vocatus fui. Laborabat ille vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, unā cum varice ingentis magnitudinis: crassitie enim brachium meum ad carpum æquabat, & spiritum ferē erat longa: incipiebat autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo gyrum, & circumuolutiones duas efficiebat. Sed quod notandum, quamprimum tibiam in altum eleuabat, protinus retrocedebat sanguis, in terram verò posita tibia, iterum descendebat, & quidem in ipso momento, & ut verbo dicam, sanguis fluebat, & refluēbat non aliter, ac si in tubulo quodam, nunc in hanc nunc in illam partem proiectus fuisset.

Porro cum vlcera varicosa, nisi prius abscisso varice, consolidari nequeant, curationem sic aggressus sum. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiusdem lateris incisa, agroque in scamno collocato, in ipso poplite cutem blandē ab ipsa vena separavi. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplectebatur in inferiore parte varicis eodem modo processit. Sed antequam filum stringerem, nodumque facerem, tibiam ex scamno in terram collocandam iussi: idq; in eum finem ut sanguis pro more deorsum fluere. Verebar enim, ne sanguis ille propter fluxum & refluxum subtilior factus, incommodum aliquod procrearet. Tandem filum ex superiori parte varicis primò arte strinxi, nodumque effeci, postea quoque ex inferiori parte. Quo facto, varicem prope nodum superiorem, ut sanguis in varice, veluti in sacculo oblongo contentus, effluere posset, scalpello incidi. Cum verò copiosior, quam pro magnitudine varicis decebat, efflueret, & locum attente inspicere, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligatura varicem ingrediebatur. Ille cum filo ligari non posset, nonnihil vnguenti escharotici ad ipsius ostium, postea puluerem nostrum ad sanguinem sistendū albumine oui copiose applicui, omniaque fascia oxycratomade facta ligavi, & in sequentem diē usq; reliqui. Demū vulnera aliorum vulnerum more curavi. Interim quoq; circa vlcus nihil, quod necesse videbatur, prætermisi, & corpus per intervalla expurgaui. Sic diuino fauore conualuit, & ab eo tempore in hodiernam diē usq; optima sanitate fruitur: vlcus quin etiam clausum remansit. Hæc Fabricius.

CAPVT XIII.

De Ulcere cum ossis carie.

Accidit interdum etiam, ut vlcis os corruptum subit. Corruptuntur autem ossa & carie contrahunt, vel à causis internis, humorum nimirum excrementitiorū lōgo ad ossa affluxu, vel saniei prauitate & acrimonia, aut etiam occulta proprietate, sicut in lue venerea sæpe accidit, ut ossa cariola fiāt, cute integra manente. Externæ causæ sunt: aer am-

Dan. Sennert. Tom. I I I.

biens, frigidus in primis, contusio, incisio, medicamenta acria.

Signa Diagnostica.

Si os in proparulo sit, corruptio eius facile patet, quia, ut Celsus, lib. 8. cap. 2. scribit, quod vitiatum est, primò ferē sit pingue, deinde vel nigrum vel cariosum. Et si verò os lateat & in abscondito sit, tamen signis eius corruptio sese prodit. Et si fistula præcesserit, aut vlcus diuturnum adfuerit, puris & sanie contactu os corrumpitur, de quo Hippocrates, 6. aphor. 45. Si vlcera annua, aut etiam diuturniora fiant, os abscedere est necesse, & cicatrices cauas fieri. Deinde quod vlcera talia ad cicatricem quidem perducuntur, sed paulò post iterū renouantur, cicatrice rupta. Humor enim & sanies, quæ ex osse corrupto exsudat, cicatricem erodit, & vlcus renouat. Itaque si vlcus aliquod sæpius renouatur, semper de osse corrupto suspicionem præbet, ut ait Galenus, 6. aphor. 45. & Paulus Ægineta, lib. 4. cap. 10. Idq; sæpe videre est in dentium carie, quibus sanies per foramina ossis maxillæ exstillat, & extra in maxilla vlcus excitat: quod etsi sanetur, tamen post tēporis aliquod intervallum iterū cicatrix rumpitur. Tale ergo vlcus si in maxilla appareat, sæpiusq; renouetur, dentes inspiciendi, & si aliquis cariosus sit, extrahendus est. Nō enim integrē sanescit vlcus, antequā dens, qui vlcis causā præbet, extrahatur. Tertio, caro vlcis superposita est flaccida & mollis. A sanie enim ab osse exsudate emollitur: aliquādo etiā ob humorem vitiosū ex osse affluente liuida euadit, 7. aph. 2. Quarto, sanies exulcere effluēs copiosior est, quā pro vlcis magnitudine, tenuis etiā, foetida, & praua; Galenus, 3. de fract. t. 18. & si linimentū siccū vlcis immittatur, ut ad os usque pertingat, altero die extractum foetet. Tandē, si specillū in vlcus usq; ad os immittatur, id nō glabrum, leue, & durū, sed inæquale, asperū ac molle deprehenditur.

An autem caries profunda vel superficialis saltem sit, explorare docet Celsus, lib. 8. cap. 2. hoc modo: Si specillum, inquit, tenue in foramen demittatur, quod magis vel minus intrudo, vel in summo cariem esse, vel altius descendere testatur. Nigrities quidem etiam colligi potest ex dolore, & ex febre, quæ ubi mediocria sunt, illa altè descendisse non potest: ubi verò magna, altè descendit. Manifestior tamen adacta terebra sit. Nam finis viis est, ubi scobis nigra esse desit. Hæc Celsus.

Prognostica.

1. Omnis ossium caries curationem vlcis impedit, nullumque vlcus perfectè sanari potest, cui os corruptum subest.

2. Propter os agrotans caro liuida, malum, 7. aph. 2. Nam, ut Galenus in comm. explicat, non mediocrem ossium labefactionem, sed insignem corruptionem significat.

3. Si iuxta neruolas partes, ut in manibus & pedibus, vel in iuncturis & magnorum ossium capitibus, sit ossium caries, vel circa musculorum capita ac neruos, & tendines, non facile curatur; cum operationes Chirurgicæ tutò institui non possint.

4. Eodem modo sese res habet circa magnas arterias & venas.

Curatio.

Præter Indicationes, quæ vlcus præbet, caries ossis indicat, id, quod corruptum est, esse auferendum. Neque enim quod mortuum est, corrigi & emendari potest. Nam quod in partibus carnosiss & mollibus est Sphacelus, in ossibus est caries.

Ut verò os corruptū tolli possit, primò detegendū & denudandū est, si carne operiatur, vlcis abscisso. Sectio tamen, ut modò dictū, sæpe fieri nō potest, ob

E e 2 ner

neruos, musculos, tendines, arterias, & venas maiores. Tum ergo os, quantum fieri potest, detegendum est, radice gentianæ vel rapii iuncta. Caro super iacens etiā caustico medicamento seu cauterio potentiali absumi, & os detegi potest, eo modo, quo fonticuli excitari solent.

Os corruptum vbi detectum fuerit, auferendum, vel cheirurgia, vel medicamentis. Cheirurgia necessariò vtendum, quando corruptio ossis est profundior, in superficie, aut quando citam curationem experimus, vt in ossibus thoracis. Natura enim tardè, & vix 35. aut 40. dierū spacio ossa corrupta separat. Aliàs separatio ossis corrupti à sano medicamentis tentari potest.

Medicamenta autem, quæ os corruptum à sano separant, valde siccantia esse debent, vt humiditates superfluas in osse corrupto absumant, ipsumque os sanū siccant, vt virtus expultrix ab eo, quod vitiosum est in eo, separet, & vis ossifica os seu callum generet, qui os corruptum protrudat.

Medicamenta ad ossa corrupta.

Mitiora sunt, rad. peucedani, vitis alba, ireos, mirrha, aloes, alumen. Fortiora, radix aristoloch. rot. draconii, cortex, panacis, pini, pionex vstus, scortia aris, chrysocolle, spiritus vini. Fortissima, euphorbium, quo nullum præstantius, & quod citius os corruptum tollat, se inuenisse scribit Fallopius; chalcanthum vstum, cinis ficulneus, calx, aqua fortis, oleum. Φ li. sulphuris.

Ex istis medicamentis composita fiunt, quæ vel forma pulueris, vel cum melle, resina, cera, vnguento Ægyptiaco, vel alio mista, forma vnguētī applicatur.

Efficax est hic puluis.

$\mathcal{R}$. rad. aristol. rot. ireos, myrrha, aloes, cortic. panacis, terra Erythridis vsta, scoria aris, cortic. pini, partes equal.

Mista omnia melle excipiantur.

F. Vnguentum. Vtilissimus est & hic puluis.

$\mathcal{R}$. mumie, sarcocollæ, ana Drach. β . euphorbii Drach. j. F. puluis.

Vel $\mathcal{R}$. rad. aristol. rotund. peucedani ana Vnc. β . cortic. pini Drach. ij. agarici alb. lumbricor. terrestr. præp. ana Drach. β . euphorbii Drach. j.

F. puluis, aut cum melle rosato vnguentum.

Vt & hoc oleum. $\mathcal{R}$. sulph. citrini lb. j.

Ponantur ad ignem lentum, vt liquefcat, cui adde tartar. vsti pulueris. lb. β .

Misce diligenter donec frigida euadant. Postea pulueriscentur, & super lapide in locum humidum ponantur, donec liquefcat. Hoc oleo ossa corrosa inungantur.

Vel $\mathcal{R}$. rad. aristoloch. long. bryon. peucedani, iridis Fl. an. Drach. j. euphorbii Scrup. j. F. puluis, qui ossi inspergatur.

Vel $\mathcal{R}$. pulu. rad. peucedani, aristoloch. rot. opopanacis, euphorbii ana Drach. β . terebinth. Vnc. β . cere Vnc. β .

Coq. ad ceroti consistentiam.

Vel $\mathcal{R}$. rad. aristol. vtriusque, bryon. peucedani, iridis Fl. ana Vnc. β . centaur. min. cortic. pini ana Drach. ij. aloes Drach. ij. β . aris Drach. β . Affunde spir. vini q. l.

Extrahatur tinctura.

Si verò tanta sit ossis corruptio, vt medicamentis tota tolli non possit, Cheirurgia opus est, & vel abratione, vel vstione os corruptum tollendum. Duo autē ad abrationem hīc sunt instrumenta: scalprum, & terebra. Scalpro locus est, vbi os non ita altè corruptū est. Terebra verò vtendum, si caries profundius penetret. De ratione Celsus, lib. 8. cap. 2. scribit: Qui radit hæc, audacter imprimere ferramentum debet, vt & agat aliquid, & maturius desinat. Finis est, cum vel ad album os, vel ad solidum ventum est. Albo finiri ex nigritie vitium, soliditate quadam ex carie manifestum est. Accedere etiam aliquid cruoris integro, supra dictum est. Si quando autem altius descenderit, verumlibet dubium est. In carie quidem expedita cognitio est. Specillum tenue in foramen demittitur, quod magis minusve intrando, vel in summo cariem esse, vel altius descendisse testatur. Nigrities colligi quidem potest etiam ex dolore & ex febre. Qua vbi mediocria sunt, il-

la altè descendisse non potest. Manifestior tamen ad altè terebra sit. Nam finis vitii est, vbi scobis nigra esse desit. Igitur si caries altè descendit, per terebram urgenda crebris foramina demittenda candentia ferramenta sunt, donec inde sic cum os ex toto fiat. Simul enim post hæc & resoluetur ab inferiore osse quodcumque vitiatum est, & is situs carnis replebitur: & humor aut nullus postea feretur, aut medicosus. Sin autem nigrities est, aut si caries ad alteram quoque partem ossis irast, oportet excidi. Atque idem in carie quoque ad alteram partem ossis penetrante, fieri potest. Sed quod totum eximendum est. Si inferior pars integra est, cauenus quod corruptum est, excidi debet. Item siue pectoris os, siue costæ cariola est, inuisibilis vitio est, & excidendi necessitas est. Hæc Celsus.

E quibus patet, Antiquos post abrationem, os etiā aduulsi; cum vitio præstantissimum ad excrementitias humiditates absumendas sit remedium.

In cauterio tamen adhibendo cauendum, ne caro vicina simul aduratur. Ideoque per fistulas ferreas, quibus caro defendatur, cauteria applicanda, quarum plures in promptu habere oportet, vt postquā vna incaluit, alia frigida adhibeatur, vel si vna vti libeat, postquam incaluit, in aquā frigidā immittenda. Quicquid humoris ex isto osse exsudat, sponsia vel linteo abstergendum, ne vicinas partes corrumpat. Post vstionem ad inflammationem prohibendam & dolorem leniendum, primò aqua rosacea cum albumine oui imponenda, hinc oleum rosaceum cum oui vitello, postea butyrum cū melle rosaceo. Ipsi verò ossi adusto, puluis ex rad. peucedani, aristoloch. euphorbii, aut aliud ex antea propositis medicamentum imponendum, donec os corruptum separetur & abscedat.

Post corrupti ossis ablationē puluis aliquis exsiccās, & quales sunt cephalici dicti, inspergendus. Hinc vlcus carne replendū, & tandē cicatrice claudendum.

CAPVT XIV.

De Ulcere dysepuloto, cacoethe, Telephio, & Chironio.

Nominatur quoque passim à Medicis Ulcera dysepulota, cacoethe, Telephia, Cheironia, & Phagedæna: quæ qualia sunt, hoc & sequenti capite explicandū. Ulcera $\delta\upsilon\sigma\epsilon\pi\upsilon\lambda\omicron\tau\alpha$ seu ægrè sanabilia in genere omnia dicuntur ea, quæ ægrè sanationem recipiunt, & cicatrice clauduntur. De quibus rectè curandis Galenus tum quartū librum methodi medendi, tum quartum de compositione medicamentorum secundum genera conscripsit. Et quidē id quatuor de causis accidit, vt Galenus, 4. meth. med. cap. 1. docet. Nam ægrè sanabilium rebelliumque vlcera alia propter vlcera partis intemperiem, alia propter affluentē humorem talia fiunt. Intemperies autem ipsa rursus bifariam diducitur, cum aliās in qualitate sola nature modū egressa subdita caro sit, aliās etiam cū necessario quodam tumore. Pariter affluxus humorum bifariam diuiditur, nempe in confluentis succi tum prauam qualitatem, tum quantitatem. Interim verò miscentur dictorum affectuum, aut aliqui, aut pariter omnes. Idem Galenus tamen, 6. aph. 45. quintā causam addit, dum scribit, vlcera longo tempore manere nō solum propter humorum affluxū, aut propter dispositionem in membro contractam ex humoribus influentibus, verum etiā ob aliquam passionem ossis eo in loco corrupti. Quanquam enim vlcera, quibus os corruptum subest, interdum curentur, & cicatrice obducantur: tamen ea sanitas firma nō est, sed vlcus postea iterum renouatur; atque id tamdiu accidit, quamdiu os cariosum non sanatur.

Galenus tamen, 1. de compos. med. sec. gen. cap. 18. in-

Vlcera dysepulota.

ter vlcera *δυσήλη*, seu quæ ægrè ad cicatricem producantur, & *κακόν* seu maligna distinguit, & dyssepulota ea nominat, quæ ex humorum confluxu vel multorum, vel acrium oriuntur, sine eo, quod locus affectus huiusmodi iam dispositionem habuerit, ut licet bonum sit, quod influit, tamen ipsum corrumpat: quæ verò dictam dispositionem iam obtinent, *κακοήθη* seu maligna nominat. Ut ita dyssepulota vlcera in genere dicantur omnia, quæ ægrè, quacunque etiam de causa, sanantur; nunc verò in specie ea, quæ sine prava partis affectus dispositione ex humorum affluxu talia sunt. Quia verò vlcum ægrè sanabilium omnes differentia & causæ hæcenus exposita sunt, ut de iis plura addamus, opus non est.

Vnam saltem vlcum difficulter sanabilium causam, quam aliquoties obseruavi, non prætereundam puto. Nō raro accidit, ut in diuturnis vlcibus cutis extenuetur, & panniculus carnosus ac pinguedo assumatur: quod si fiat, vlcus non sanatur, cū cutis subiectæ carni nullo modo agglutinari possit. Cū enim venæ capillares ad cutim tendentes sint erosæ, sanguinem consolidationi necessarium, ad cutem deferre non possunt.

Cognoscitur hoc, quod cutis non solum ad tactum extenuata percipitur, sed & color in liuidum & obscurum mutatur, & cutis quasi arescit.

Medicamentis verò nihil perficitur, sed cutis vel caustico medicamento erodenda, vel quod aliquoties fieri cuti, vlcus secundum longitudinem ferro, quod facile, aperiendum.

Cheironia & Telephia vlcera quod attinet, *χείρων* à Chirone Centauro nomen accepit: appellationis tamen rationem alij aliam tradunt. Zenodotus, ut refert Erasmus Roterodamus, *Chil. 2. centur. 8. prom. 2. i.* existimauit, Chironem ictum ab Hercule vulnus immedicabile accepisse in pede, unde & perierit, ut ita immedicabilia vlcera Chironia dicantur. Plinius verò, *lib. 25. c. 6.* & Ouidius, *Fastor. lib. 5.* non ab Hercule, ut amico, vulneratum Chironem putant, sed Chironi hospitio ab Hercule excepto fortè sagittam Herculis in pedem incidisse, ipsique vulnus periculosum & venenatum intulisse, & Centaurea, quæ inde à posteris Cheironium dicta est, Chironem semetipsum sanasse, atque eum fuisse primum Cheirurgiæ antiquioris Medicinæ partis inuentorem, & a manibus manuumque opere nomen accepisse. Ut ita Cheironium vlcus dicatur vlcus contumax & malignum, quod ob contumaciam Chirone aliquo in curando opus habeat, quodque à Chirone primò curatum sit.

Celsus, *lib. 6. cap. 28.* definit vlcus Chironium, quod magnum est, & habet oras duras, callosas, inuenientes. Exit sanies, non multa, sed tenuis. Odor malus, neque in vlcere, neque in eius tumore est. Nulla inflammatio, dolor modicus est; nihil serpsit, ideoque nullum periculum affert, sed non facile sanescit. Interdum tenuis cicatrix inducitur, deinde iterum rumpitur, vlcusque renouatur. Fit maximè in pedibus & cruribus.

Idem Celsus, cū Telephiorum vlcum mentionem non fecerit, procul dubio eadem cum Chironiis esse putauit. Quod & Paulus facit, dum *lib. 4. cap. 46.* scribit: *Inueterata, & quæ vix cicatricem recipiunt vlcera, nonnulli Chironia nominant, tanquam Chirone ipso ad sanitatem indigentia: alij Telephia, propterea quod Telephus in tali vlcere diutius perseuerarit. Qui cū Chironium & Telephiū vlcus non in erosione, verum in eo, quod malignum & contumax est, ut consensescere cum ægro soleat, consistere putarint, dissentiant à Galenō, qui, 2. meth. med. cap. 2. & 4. meth. c. 17. phagedænam in erosione consistere, huiusque species Cheironium & Telephium esse putauit.*

Vbi sciendum, ut Galenus, *6. aph. 45.* docet, vlcera, quæ semper maiora & deteriora hñt, omnia Phagedænas Antiquos nominasse, quo modo accepta Phage-

Dan. Sennert. Tom. III.

dæna, Chironia & Telephia Phagedæna species dici possunt. Quidā verò posteriores ea distinguere cogitarunt, propriā singulis dantes appellationē, & quādā eorum Chironia nominantes, quādā Telephia, quādā Phagedænas. Ut ita Phagedæna pro vlcere corrodente accepta, modò genus sit ad Chironia & Telephia vlcera; modò erodentis vlcis quādā determinata species, à Chironio Telephioque differens; quæ scilicet carnē ipsam præter cutē excedit, non adeo tamen maligna, ut Chironia, Telephia, aut Cácer est.

Telephia nimirum vlcera eadem sunt cū Chironiis, ita dicta à Telepho, qui tali vlcere longo tempore afflictus est. Et quod de Chironiis Galen. *4. de cop. med. sec. gen. c. 4.* scripsit, nominant Chironia vlcera non medio-crue maligna contumaciavē sed maximè talia; id etiam de Telephiis accipiendum.

Causæ.

Ortum autem habent talia vlcera ab humore melancholico, atrabilis nonnihil admixtum habente.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur talia vlcera, quod labia sunt malè colorata, & plerūque rubet, ac pruriunt; & licet vlcus leuissimè tractetur vel abstergetur, dolor percipitur; circūiacentes partes tument, vlcusque indies dilatur, & non solum cutis, sed & caro subiecta eroditur.

Prognosticum.

Hoc vlcum genus omne contumax & curatu difficile esse, iam antea dictum.

Curatio.

Curatiōne quod attinet, vniuersalibus præmissis, & humore vitioso euacuato, ac diutè recta ratione instituta, vlcis medicamenta applicanda ex frigidis siccis, adstringentibus, & simul discutientibus composita, qualia sunt plantago, solanum, summitates rubi, flor. rosar. nuc. cupressi, balaustra, cortic. granator. mastiche, cortic. thuris, plumbum vstum, lithargyrum, & similia.

Primò ergo lauetur & foueatur vlcus hoc vel simili decocto.

℞. plantag. M. j. ros. rubr. balaustr. nuc. cupressi, ana Vnc. ʒ. i. accar. myrti, cortic. granator. sumach ana Drach. iij. alumin. vsti Vnc. ʒ. Coq. in aq.

Colatura vlcus abluatur.

Vel *℞. succi rubi, plantag. solani, virga pastoris ana Vnc. iij. alumin. quor. num. vj. aluminis Vnc. iij.*

Destillantur in alembico plumbeo. Aquâ vlcus abluatur & foueatur. Partes etiam vicinæ defensiuo aliquo illinendæ.

Post vlcis abluionem imponatur, vnguentum diapompholygos, vnguentum album camphoratum, de minio.

Vel *℞. rutie præp. Vnc. ʒ. plumbi vsti, cerussa lota ana Vnc. j.*

Misceantur in mortario plumbeo, affundendo sensim succum vel aq. plantag. donec fiat massa.

Postea adde boli Armeni Drach. iij. ol. ros. cera ana q. s. F. Vnguentum.

Plura huiusmodi medicamenta cap. seq. videantur.

CAPVT XV.

De Phagedæna.

Quia etiam, ut dictum, Phagedæna sit mentio inter vlcera, quid ea sit, explicandum. *φάγη* ab edendo, dicitur, nomenque hñc seu tumor seu vlcus ab exedendo & erodendo accepit, quod

Ec 3 vici

vicinas partes erodat. Et quidem proprie vlcus est. Quia tamen vlceris ora atra bile turgida in tumore attolluntur, à nonnullis etiam ad tumores refertur, & à Galeno, in lib. de tumorib. cap. 14. eius fit mentio. Nos inter vlcerà hinc explicabimus. De nomine tamen notandum, id non semper eodem significatu accipi. Interdum enim, vt Galenus, 6. epid. comm. 3. t. 37. testatur, Phagedæna multorum ciborum appetitum & esum significat; vnde ab autore definitio. Medicar. definitur, quod sit constitutio, in qua multum appetentes cibum, sumentesq; immodicum, non ipsum retinent, sed vbi eiecerint, rursus appetunt; quo modo & ab Aureliano, lib. 3. Chronio. cap. 3. definitur. Vt ita hoc modo accepta Phagedæna nihil sit aliud, quam caninus appetitus: & propterea Plinius, lib. 20. c. 5. & 13. lib. 9. cap. 9. lib. 35. cap. 15. distinctionis gratia, quando de vlcere loquitur, vlceris nomen addere, & Phagedænas vlcerum appellare solet. Præterea Phagedæna nomen interdum apud quendam luem significat, de qua Columella, lib. 10. cap. 13. Verum Phagedænam hoc loco de vlcere accipimus, de quo Galenus, de tumorib. cap. 14. ait: Quæcumque ex vlceribus depascuntur, atque circumiacentia corpora attingunt, quod sanum est ea continens erodentia, omnia hæc à Græcis Phagedæna nuncupantur. Quæ vero ex vtriusque composita sunt, ab vlcere scilicet & tumore carnem ambiente, Phagedæna vocantur. Depascitur quia etiam herpes circum vicinas partes; verum solius cutis exulceratio existit: phagedæna vero vna cum cute, quæ subiecta sunt, attingit.

Nome.

Diuerfus etiam affectus est Nomen à vniuerso quod pascere significat, dicta propterea, quod pergere patiendo id vitium ab ægris particulis ad eas, quæ integra sunt, soleat, atque harum semper aliquid ægris adicere, atque ita non à substantia rei indicata, sed ab accessorio, quod est pascere, appellatio indita, vt Galenus, 5. meth. med. cap. 4. docet. Nomen enim putredinem depascentem significat, etiam si vlcus minimè ferpat. Phagedæna vero ab acris erodentibusque humoribus est, etiam sine putredine.

Phagedæna quid sit?

Quid autem Phagedæna sit, iam dicendum. Est autem Phagedæna, in specie & proprie sic dicta, vlcus quod depascitur & erodit subiectam carnem, & quæ circa sunt, & ex sanis partibus subinde aliquid depulatur, atque ægris adicit, vt ex 6. aph. 46. videre est, & Galeno, de tumorib. cap. 12. Phagedæna nimirum, quam Barbari Vlcer ambulatorium appellant, vlcus est tumidum, profundum, partes vicinas & carnem subiectam erodens. Habet enim tumorem circa labia, quod dicitur & vniuerso distinguitur, quæ sine tumore vicina exedit. Quanquam & aliter distinguitur à Nome, quod in Phagedæna erosio fit à maligna qualitate & acrimonia humoris solum: in Nome vero simul putredo coniuncta est. Est quoque vlcus profundum, & non solum cutem, verum etiam carnem erodit; qua ratione differt ab Herpete, qui solam cutem erodit.

Differentia eius à Nome.

Causa.

Causa.

Ortum habet hoc malum ab humore adusto & bilioso ferè iam in naturam atrae bilis degenerante, vel à bile cum pituita salsa humoreque seroso & acrimixto: qui humor non tam tenuis est, vt ille, qui Herpetem afficit, neque tam crassus, vt ille, qui Cancrum. Proueniunt autem hi humores vel ab aliquo membro præcipuo, calida & sicca intemperie laborante, vel in ipsa parte affecta calida & sicca p. n. intemperie prædita aduruntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Signa iam explicata sunt, & ex hoc & anteced. capite colligi possunt.

Prognostica.

1. Vlcerà hæc difficilis sunt curationis, vnde & in genere Cacoëthe nominantur.

2. Alia tamen aliis sunt maligniora; quæ de causa necesse est, in promptu esse varia medicamenta viribus differentia. Neque enim vniuerso medicameto omnia talia vlcerà facile quisquam curauerit.

3. Exedentia vlcerà, cum intemperie epatis calida & sicca, vel lue venerea coniuncta, difficulter curantur.

4. Depascentia vlcerà nisi rectè & maturè sanentur, læpe in exulceratum cancrum degenerant.

Curatio.

Circa curationem huius vlceris notandum est, vt alias etiam sæpe dictum, nihil in eo, vt & in aliis morbis profici, manente adhuc causa. Itaque primò ea victus ratio instituenda est, quæ tales humores adustos non solum non generat, sed etiam eorum acrimoniam retundit atque corrigit: postea humores illo prauis corpore educendi sunt.

Deinde & hoc obseruandum, quod annotat Galenus, alleg. loco, c. 4. lib. de compos. med. s. gen. ad Asclepiadis medicamentum, dum inquit: Rectè Asclepiades ad finem scripti medicamenti hæc verba adiecit: & hanc tri-duo solutio, fontisque mitigatio, idemque Emplastrum ablutum emollito, rursusque imposito. Nisi enim diutius cuti pharmacum adhaerit, nihil efficit. Quod plerisque Medicos latuit, arbitantes, si ser de die saniem ab vlcere deterferint, melius se facturos iis, qui bis idem faciunt. Et certè hac in re vulgò sæpe peccatur, dum plerique existimant, se quam optimè ægris consulere, si de die ter aut quater tale vlcer absterferint. Verum cum medicamentum non agat, nisi à calore nativo in actum de ducatur; atque in malignis & diuturnis vlceribus partis affectæ calor sit valde debilis, multo tempore eget ad vim medicamenti excitandam. Vnde medicamentum idè loco affecto diutius inherere debet, neque vbi à calore partis affectæ vix eius vis excitata est, vt iam agere incipiat, eius actio inturbanda, & nouum medicamentum applicandum est. Quia in re tamen conditio humoris vlceris excitantis consideranda. Si enim valde acris sit, sæpius abstergendus; ne vlceratæ parti inherens tam magis corrumpat.

CAPVT XVI.

De Ulcere cum dolore.

Non solum autem causæ vlcerà fouent & augent, sed morbi quidam iis coniunguntur, sed & dolor vlceribus sæpe accidit: qui propterea statim leniendus; cum dolor attrahat, vlcer augeat, ac vt inflammationes & erysipelata accedant, in causâ est. De dolore autem in genere, lib. 1. Practic. part. 3. sect. 1. sect. 1. cap. 2. dictum. Vt hinc saltè de dolore vlcerum agamus, oritur dolor in vlceribus plerumque ab humore acris & erodente. Cum verò, vt in Institutio. lib. 5. part. 2. sect. 3. cap. 8. & loco alleg. dictum, dolor auferatur, vel tollendo, causâ, vel dolore proprie leniendo, vel sensum auferendo: vltimus modus non adeo tutus est, & non sine partis detrimento adhibetur, ac non nisi maxima vrgente necessitate eo utendum. Propterea tutissimè est, causâ doloris auferre, aut si id non nisi longiore tempore fieri possit, & metuendum sit, ne interea vlcer augeatur, & deterius reddatur, anodyna vsurpada. Quæ qualia sint, allegato loco dictum. Vtilia hic sunt, vitellus oui, crocus, terebinthina, el. rosaceum, abietis resina, è quibus mistis linimèta fiunt, vlceri imponenda. In ambitu vero vlceris, pinguedo gallina, anseris, anatis, mucilago, sem. lini, fenigr. althæa, ol. amygd. dulc. chamamelinum, anethinum, violarum, imponenda.

Vel ℥. malua, althæa ana Mj.

Coq. ad mollitiem & contendantur. Contusis & per

per seraceum traiectis adde farina hordei Vnc. j. sem. lini
foenigr. ana Vnc. j. ol. rosar. Vnc. ij. chamædulin. lil. alb. ana
Vnc. j. mucilag. sem. althææ, aq. fl. sambuci extr. Vnc. iß.
croci Scrup. j. vitell. ouor. ij.

F. Cataplasma.

Vel ℥. micar. panis albi Vnc. ij.

Maceretur lacte. Adde farina hordei sem. lini ana Vnc. j.
pulu. fl. chamæmel. Vnc. iß. ol. rosar. Vnc. j. ß. nymphaæ Vnc.
ß. vitell. ouij. croci Scrup. j. Misc.

F. Cataplasma.

Si ad caussam verò medicamenta accommodare
libuerit cum frequentissime à calidis & acerbis hu-
moribus dolor in vlceribus oriatur, ad eum tollen-
dum adhiberi possunt succus vel aq. destilb. solani, plan-
tag. hyoscyami, semperuini, oleum ros. albumen oui cum aqu.
ros. Hinc Cataplasmata ex malua, plantagine solano, oleo
rosar. imponi; vel vnguentum ex albumine oui, ol. rosar. &
lithargyro, diligenter in mortario plumbeo tritis, &
postea cum succo semperuini ad succi consumtio-
nem coctis; vel ouum integrum cum oleo rosaceo &
terebinthina in mortario plumbeo diligenter mistū;
vel vnguentum album camphoratum.

Si ad narcotica accedere necessitas cogat, oleum
papaueris, hyoscyami, mandragoræ, de ranis; vel suc-
cus hyoscyami cum lacte applicari poterunt.

CAPVT XVII.

De Tibiarum, & aliis particularibus vlceribus.

ATque hæc in genere de vlceribus per compen-
dium dicere volumus, quæ quis facile ad priua-
tarum partium vlcera applicare poterit. Neque opus
esse putamus, vt de singularum partium vlceribus di-
camus, cum de iis in libris superioribus actum sit, vt
mox dicetur. Hoc ergo capite in specie saltem de ti-
bii vlceribus dicemus. Frequenter enim accidit,
vt humores prauis, præsertim melancholici, tum pon-
dere suo ad crura tendentes, tum à natura eò, vt ad
partes externas, depulsi, vlcera excitent, idque præser-
tim post Erysipelata crura frequentius infestantia ac-
cidit, & præsertim in fœminis, vbi procul dubio vteri
vitium concurrir; & scio quibusdam familiis talia vl-
cera familiaria esse, vt omnes fœminæ in ea, etsi al-
liàs bene habere videantur, vlcera alia diuturna in
cruribus habeant. Et omnino maturè hisce vlceribus
occurrendum est. Nisi enim statim sanentur, natura
adsuescit ad has partes vitiosos humores in corpore
cumulatos amandare, qui postea, si vlcus occludatur
& corpus non diligenter & sæpius purgetur, alios
morbos grauiore, præcipue in senescentibus excitat.
Solent etiam neglecta incrementum sumere, partes
vicinas corrumpere, callosa fieri, vt ita, si iis non ma-
ture succurratur, incurabilia postea fiant.

Vt autem vlcera hæc rectè curentur, primò cor-
pus diligenter ab humore vitioso purgandum, & lie-
nis, quod plerumque subest, vitium corrigendum, ac
purgatio aliquoties repetenda.

Postea ipsi vlceri vnguentum diapompholygos impo-
nendum, quod in hoc vlcere genere, semper effica-
cissimum deprehendi, eo vsque, donec pus bonum &
album appareat.

Deinde hoc Emplastrum:

℥. vnguenti diapompholyg. em. l. diapalma, grysei ana
Vnc. j. gummi elemi Drach. ij. sacch. B Scrup. j.

M. in mortario plumbeo.

Quibus duobus medicamentis sæpe feliciter diu-
turna crurum vlcera sanantur.

Vel ℥. cerussa Vnc. ij. lithargyri Vnc. j. ol. ros. lb. cera
Vnc. ij.

In mortario plumbeo diligenter misceantur.

Postea adde tertia aq. solani præp. thuris, plumbi vffi
ana Vnc. j.

Iterum in mortario ducantur.

F. Vnguentum.

Vel ℥. cera resina ana Vnc. j. seni castrati Vnc. ij.
piciis naualis, o. ei, ana Vnc. ij. mastich. thuris, myrrha ana
Drach. ij. lithargyri Vnc. j. cerussa Vnc. iß.

Olea, resina, cera, & lebum simul liquefiant, & ad
iustam consistentiam coquantur: postea addantur
reliqua.

Vel ℥. cera alba, terebinth. resina, ana Vnc. j. thuris, ma-
stich. ana Drach. ij. styrac. alant. Drach. ij. gummi ele-
mi Drach. vj. aristol. rot. Drach. ij. succi millefol. betonica
ana Vnc. iß. ol. ros. q. s.

F. Vnguentum.

Primò a. cera, resina, terebinthina, & olea simul
dissoluantur: postea affundantur succi, & cum infri-
gidari incipit, pulueres.

Vel ℥. ol. rosar. Vnc. xij. cerussa Vnc. ij. lithargyri Vnc.
iij. ß. thuris, mastich. ana Drach. iß. sang. dracon. Vnc. iß.
myrrha, sarcocolla ana Drach. ij.

Coq. parum vsque ab rubedine; postea ab igne
amoveantur, & immergatur lintheum antiquū, quo
materia emplastri imbutum eximatur, & extendatur.

F. Sparadapus.

De reliquarum partium vlceribus, iam in priori-
bus libris Practicæ actum. Nimirum Libr. i. part. 3.
sect. 2. cap. 18. de vlceribus adnatæ, & corneæ tunicæ:
ibid. sect. 3. cap. 3. de vlcere aurium: ibid. sect. 4. cap. 1. de
narium vlceribus. Libro II. part. 1. cap. 3. de labiorum
vlceribus: ibid. cap. 16. de gingiu. vlceribus: ibid. cap. 21.
de gurgulionis exulceratione: ibid. cap. 22. de consil-
lar. vlceribus: Part. 2. cap. 1. de asperæ arteriæ vlceri-
bus: ibid. cap. 12. de pulmonis vlceribus: ibid. cap. 18.
de fistulis thoracis: Part. 4. cap. 3. de vlceribus cordis:
Libro III. part. 1. sect. 1. cap. 1. de vlceribus œsophagi:
ibid. cap. 17. de vlceribus ventriculi: part. 2. sect. 1. cap.
9. & 10. de vlceribus intestinorum: part. 3. cap. 5. de
abscessibus & vlceribus mesenterii: ibid. e. 7. de vlceri-
bus Pancreatis: ibid. cap. 8. de vlceribus omenti: Part.
4. cap. 8. de lienis vlceribus: part. 7. cap. 8. de vlceribus:
ibid. cap. 9. de vlceribus vesicæ: Part. 7. cap. 11. de vlc-
eribus renum. Part. 8. sect. 1. cap. 6. de vlceribus vesicæ:
ibid. cap. 9. de vlceribus meatu urinarum: Part. 8. cap. 5.
de testium vlceribus: ibid. cap. 6. de seroti vlceribus:
ibid. cap. 8. & 10. de penis vlceribus: Part. 10. cap. 3. de
umbilici vlcere: ibid. cap. 7. 11. de abdominis vlceribus.
Libr. IV. part. 1. sect. 1. cap. 4. 8. de vlceribus ceruicis
Vteri: ibid. cap. 10. de fistulis colli vteri: ibid. cap. 11. de
cancro vteri: ibid. cap. 12. de gangrena & sphacelo
vteri: sect. 2. cap. 14. de vteri cancro: ibid. cap. 19. de vl-
ceribus vteri: ibid. cap. 20. de testium mulieb. vlceri-
bus: Part. 3. sect. 1. cap. 7. de cancro mammarum: cap. 8.
de vlceribus & fistulis mammarum: ibid. cap. 11. de vl-
ceribus papillarum.

CAPVT XIX.

De Ambustionibus.

VLceribus non immerito subiungimus Ambusti-
ones, quæ etiam vlcera excitant. Sæpe enim ac-
cidit, vt casu aliquo fortuito, vel aqua, vel oleo fer-
uente, vel metallo liquefacto membra perfundantur,
vel in ignem, aquam, vel oleum feruens aliquis inci-
dat. Quod vbi accidit, dolor vesicæ, exulcerationes
excitantur.

Sunt enim Ambustionum tres gradus seu diffe-
rentiæ. Aliquando enim ardor & dolor saltem in par-
te affecta ab ambustione excitatur, & nisi statim reme-
dia adhibeantur, cuticula à vera cute separatur, &
abscedit.

abscedit, ac vesicæ excitatur, in quibus aqua limpida continetur: aliàs etiam statim & in momento vesica attollitur, ipsaque cutis aduritur, exsiccatur, torrerur, & contrahitur, nulla tamen crusta vel eschara inducitur. Aliàs verò ipsa cutis, imò interdum subiecta caro, aduritur, exsiccatur, & eschara inducitur, & cutis nigra euadit, sensum nonnihil amittit, & postquam eschara decidit, vlcus satis profundum relinquitur. Ignis enim continuum soluit, doloremque excitat: & quia partes humidæ in cute vi ignis resoluuntur, & exspirare conantur, cuticulæ v. densitate retinentur, eam attollunt, & vesicam excitant. Interdum verò vi ignis aliquid humidi in parte remanet, unde cutis contrahitur: aliquando verò humidum partis planè dissipatur & exsiccatur, escharaque inducitur. Id quod accidit pro rerum comburentium varietate. Minus enim comburit aqua, & quidem magis vel minus, prout magis vel minus feruida est. Non etiam magnam ambustionem efficiunt stipulæ, stramen, linum, & similia, nisi ambustio continuetur. Plus oleum, pinguedines, vernix, pix, mel, cera. Adhuc vehementius comburunt plumbum, stannum liquefactum, ferrum & alia metalla ignita, vt & ipse ignis actualis, pulueris tormentarii, & ignis fulminaris. Quò enim ignis est in subiecto densiore, & ita plures eius atomi concurrunt, visque eius est condensata, & quò diutius actio ignis continuatur, eò maior fit combustio. Si verò ignis sit in subiecto rariore, atque ita eius atomi dispersæ & parum vnitæ, actio quoque eius breuius durat, & minor sit ambustio.

Prognostica.

Prognostica.

De signis Diagnosticeis aliquid dicere opus non est; cum ipsa ambustio per se manifesta sit. Gradus etiam eius, & quousque pertenerit, ex iis, quæ modò dicta sunt, patent.

Prognostica quod attinet: 1. Quò leuior est ambustio, eò facilius curatur, & minora mala affert: quò verò grauior est, eò difficilius curatur, & grauiora mala excitat. Sæpe enim partis inflammatio, imò, v. r. r. r. humido radicali absumptio, & calore nativo dissipato, inde oritur, vlcera difficilia excitantur, partis motus aboletur, ac turpes cicatrices relinquuntur.

2. Ambustio à fulmine etiam periculosa est, & plerumque lethalis.

3. Quo corpus purius est, eò facilius curatur ambustio. Si verò sit vel plethoricum vel cacochymicum, facile ex dolore & calore affluxus fit humorum, & inde inflammationes, vlcera putrida, & alia mala excitantur.

4. Ambustio etiam nunc magis nunc minus periculosa est, pro affectarum partium ratione. Si enim vna pars saltem amburatur, minus periculi adest, quàm si plures, aut totum corpus amburitur. Vbi enim plures partes vel totum corpus ambustum est, raro ægri conualescunt, sed vehementia symptomatum miserè moriuntur.

5. Si ambustio ita profunda sit, vt ad maiores venas, arterias, neruos penetret, periculosa est. Cum enim vasa exsiccata contrahantur & claudantur, sanguis ac spiritus ad partem affectam confluere non possunt, unde atrophia, gangræna, sensus & motus ablatio excitatur.

6. Abdominis combustiones difficulter curantur. Cutis enim ibi est mollior, & muscoli illi varios ob motus variè extenduntur & contrahuntur.

7. Si ambustio ad intestina vsque penetret, lethalis est.

8. Periculosa quoque est inguinum ambustio, cum loca ea sint humida & humorum affluxui opportuna.

9. Oculorum combustiones quoque periculosæ

sunt. Quamquam enim lenes sint: tamen vel cecitatem vel visus deprauationem, aut certè imminutionem inducere possunt.

10. Si partes capillatæ paulò grauius comburantur, glabræ manēt, & in cicatrice duriore indurta nulli pili generantur.

Curatio.

Equidem quidam, ex trito illo Medicorum axioma, contraria contrariis sunt remedia, ambusta refrigeranda, & propterea ambustis partibus statim refrigerantia imponenda esse censent. Verum ex vulgari, sed falsa, opinione, sententia hæc ortum habet, nimirum ambustionem esse saltem alterationem, & qualitatis calidæ inductionem; cum tamen ipse ignis eiusque atomi parti ambustæ communicentur, & empyreuma, vt omnes confiteri necesse habent, inducatur. Quid enim aliud est empyreuma hoc, quod omnes euocandum docent, quàm minimæ ignis particulæ, quæ in partem ambustam sese penetrarunt? Et ipsa experientia docuit, frigida ambustiones non curare, sed iis summo opere, igneis particulis in penitiora reclusis, dolorem augeri, inflammationes, imò gangrænam & sphacelum excitari; calida verò, quæ empyreuma euocant, prodesse, unde etiam vulgo notum est, partes ambustas non frigida immergendas, sed potius igni parumper admoendas esse. Quod et si reprehendere videatur Platerus: tamen vsu edoctum vulgus id facit, annotauitque iam olim illud Aristoteles, *sect. 1. probl. 56*. Neque quæ applicantur calida, vt anodyna applicuantur; cum non quæuis anodyna id præstent, vt mox ex cura patebit: sed ea saltem, quæ empyreuma euocandi vim habent. Attractionem verò facit similitudo, atque ignis externus intrinsecum & inustum à se parti ignem foras euocat, vt rectè loquitur Ambrosius Paræus, *lib. 1. cap. 9*.

Prima ergo in ambustionis curatione cura sit, Emphyreuma euocare. Eodem nimirum modo, sicut *part. cap. 15. de Permionib.* diximus, vt partes refrigeratæ non rectè curantur, si igni admoneantur, vel aquæ calidæ immergantur; cum dolor inde longè intensissimus, imò sæpe gangræna & sphacelus exciteretur; sed si nunc primò fricentur, vel aquæ frigida immergantur, frigus extrahatur: ita si calidis empyreuma euocetur, quod similitudinis ratione fit, malum hoc tollitur. Quod vt rectè fiat, secundum gradus ambustionis supra propositos curatio instituenda.

Primò ergo si levis combustio sit, præcauendum, quantum fieri potest, ne pustulæ oriantur. Id enim si fiat, ab omni malo æger iam liberatus est. Faciendum autem id maturè, ideoque quicquid medicamenti ad manus est, statim vsurpandum, & propterea membrum, si ita eius conditio fert, igni parumper admoendum est, vel in aquam calidam immergendum, vel spongia aut linteo duplicato aqua calida madido fouendum, vt empyreuma ratione similitudinis extrahatur; vel statim lintheum vernice tinctum membro ambusto imponendum; vel lintheum lixiui aut aqua, in qua calx viua exstincta sit, madidum. Mox cæpæ in mortario cum sale contusæ membro ambusto imponendæ. Vel hoc vnguentum:

Vel ℞. cæpæ crudæ Vnc. j. salis, saponis Veneti ana Vnc. β.

Misceantur in mortario, affundendo ol. ros. q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. saponis Veneti Vnc. iij. cæpæ crudæ Vnc. j. salis Drach. vj. ol. ouor. Vnc. β. rosac. amygd. dulc. ana Vnc. j. β. mucilag. sem. cydon. Vnc. j. Misc.

F. Vnguentum.

Vel ℞. corticem viridem sambuci, aut primæ sambuci germina, contundantur, coquantur in butyro rec. ss. Colentur.

Vel ℞.

Vel $\mathcal{L}$. calcem vinam aqu. ros. sapius lotam, & cū ol. ros.

F. Linimentum.

Vel $\mathcal{L}$. ol. lini, olinar. ana Vnc. iij. salis, Vnc. β. album. ouor. num. iij. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. butyri Maial. f. sale, saponis, Veneti, vernicis

na Misc.

Vel $\mathcal{L}$. ol. rosar. Vnc. iij. camphor. Drach. iij. album. ouor. num. iij. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. succi cæpar. Vnc. iij. ol. ros. butyri rec. f. sale, Ping. porci, Vnc. j. calcis lota aq. ros. Vnc. β. mucilag. sem. cydonior. aq. ros. extr. Vnc. j. terebinth. parum.

F. Linimentum.

Vel $\mathcal{L}$. cortic. medii viridis sambuci, Vnc. iij. ol. lini, ros. fac. ana Drach. vj. vernicis, ping. porci ana Vnc. j. cera Vnc. iij. thuris pulueris. Vnc. j.

Coq. in aq. aliquandiu, & cum refrigerata fuerint, pinguedinem collige, & loco vnguenti vsurpa.

E calce sapius, & vel duodecies, lota, & aqua priorē semper abiecta, varia vnguenta ad combustionem vtilissima fiunt. Miscetur enim vel cum butyro sine sale, vel ol. rosar. aut hyperici. Interdum alia adduntur, vt mucilago sem. cydonior. psylli, album. oui, cera alba.

Vtilia sunt & hæc.

$\mathcal{L}$. succi cortic. med. sambuci, Vnc. iij. cremoris lactis lb. j.

Coq. ad consistent. iustam. Adde mucilag. sem. cydon. aq. solani extr. butyri ss. cerusse ana Vnc. β. Misc.

F. Vnguentum.

Vel $\mathcal{L}$. ol. lini Vnc. iij. cera noua Vnc. ij. album. ouor. q. s. Misc. super igne.

F. Vnguentum.

Ad omnia ambusta sananda iam maximè valet hoc.

$\mathcal{L}$. ol. olinar. part. j. album ouor. part. ij.

Conquassentur diligenter & exactè misceantur, vt F. Vngu. album; quo locus ambustus cum pluma gallinæ sapius de die illinendus, vsque dum crusta spontè decidat, nec vlla ligatura externa adhibenda.

Ambrosius Paræus in Nosocomio Parisiensi hoc feliciter vsurpari scribit.

$\mathcal{L}$. lardi concisi lb. j.

Liquefiat in aqu. ros. & coletur per linteum rarū. Lauetur quater aq. plantag. vel altera conueniente.

Postea add. vitel. ouor. rec. num. iij.

F. Vnguentum.

Vel $\mathcal{L}$. caneros q. v. Contunde viuos in mortario.

Postea sume butyrum recens f. sale, feruefiat, & despumetur. Calefacto iniice caneros contulos, & coq. donec rufescant.

Postea coletur, & vnguentum vsui seruetur, quod est efficacissimum.

Omnibonus Ferrarius, de arte medic. infant. lib. 4. c. 25. hoc tanquam secretum, & quod sapius felicissimè expertus sit, commendat, etsi iam pustulæ eleuatae sint.

$\mathcal{L}$. album ouor. ij. ol. rosar. Vnc. ij. aq. ros. Misc. diligenter.

Postea panniculus albus lineus vel sericus, raræ texturæ, isto linimento madefactus parti ambustæ imponatur, & nunquam auferatur, donec malum sanatum sit, sed quotidie bis aut ter saltem linteum iterum illinatur & madefiat. Quarto die elapso, loco albumin. ouor. vitelli eorum fumantur, & ita vsus continuetur, donec videatur nouæ cuticulæ regeneratio fieri. Tunc verò forfice paulatim de die in diē, vbi noua cuticula generata fuit, panniculus abscindendus, donec totus ablatus sit, quo ablato nullum vestigium læsionis apparebit.

Vel $\mathcal{L}$. cortic. medii sambuci q. v. Coq. in oleo oliuarum. Col. adde cerusse part. ij. plumbi vsti, lithargyri ana part. j.

Misce diligenter in mortario plumbeo.

De omnibus tamen vnguentis hoc notandum, ita comparata esse debere, vt tenaciter parti non adhæreant, sed faciliè abstergi & remoueri possint. Neque enim vlcera hæc ferunt vt fortiter abstergantur, sed ferè linteo subtilissimo parti admoto à pure mundari debent. Si verò vnguenta tenaciter adhæreant, & ægro dolorem, & medicò molestiam in abstergendo pariant.

Vesicæ & pustulæ si eleuentur, nec tamen malum grauius, non statim aperiantur, ob cutem denudatam dolor excitatur, & curatio tardius perficitur. Sed tertio demum die, vbi cuticula regenerari iam incipit, aperiendæ, non verò diutius apertæ protrahenda, ne humor contentus acrior fiat, & cutem erodat.

Ad primum hunc gradum plerumque pertinet (Nam si sit maior pulueris tormentarij copia, vehementius lædit) ambustio, quæ fit à puluere tormentario, quæ hoc sæpe peculiare habet, vt grana huius pulueris cuti faciei infixæ maneat, & deformitatem pariant. Quod si fiat, (aliàs enim si pars saltem à flamma pulueris læsa sit, nec grana cuti immixta & impacta, vt aliæ combustiones sanandæ) statim acu aut alio instrumento commodo grana extrahenda. Quod si omnia statim extrahi non possint: permittendum, vt pustulæ eleuentur, ita enim facilius reliqua grana extrahentur. Si verò Cheirurgus non statim in principio vocetur, & combustionem iam sanata maculæ relictae fuerint, vesicatorium è cantharidibus & fermento imponendum, & vesicæ excitata forcipe incidendæ, puluis eximendus, & locus (quod aliàs etiam in talibus combustionibus faciendum decocto fœnigraci & fl. chamamel. à nigredine diligenter abluendus. Postea hoc vel simili linimento vtendum.

$\mathcal{L}$. gummi elemi Drach. j. Dissoluatur in ol. ouor. rosar. lil. alb. ana Drach. ij. vng. basilici Drach. iij. butyri, f. sale Vnc. j. Misc.

Guil. Fabricius, lib. de Combustionib. cap. 6. etiam puluere precipitati vtitur.

Sed rectè monet Paræus, puluerem pyrium, ita sæpe in cutem & carnem penetrare, iis non insigniter læsis, vt nullis remediis, non phœnigmis, non vesicatoriis, non scarificatione, non cucurbitulis, aut corniculis eximi, & inde elici queat, adeo vt sæpe eius impressa maneat vestigia, vt ipsa experientia testatur.

Ad dolorem verò leniendum partes vicinæ hoc vnguento illinantur.

$\mathcal{L}$. ol. amygd. d. rosar. cera alba ana Vnc. j.

Liquefiant super igne, & adde camphoræ Scrup. j. mucilag. sem. cydon. parum Misc.

Pertinet huc & ambustio, quæ fit à fulmine. Cum verò fulmen malignam & venenatam qualitatem coniunctam habeat, id quod ex tetro odore & summa vi nocendi & interficiendi patet, vt & ex eo, quod canes animalium fulmine occisorum carnes non attingunt: statim homini à fulmine tacti pulu. aliquis bezoardic. vel theriacæ, vel aqua bezoardica, exhibenda, sudorque prouocandus. Arteriæ quoque, labia, lingua, nares, inungendæ vino in quo theriacæ dissoluta sit, & carpis ac cordi epithema cordiale imponendum: loco verò ambusto applicanda vnguenta ex capis, folijs ruta, & theriacæ. Exhibendi etiam sunt sirupi, conseruæ, & pulueres cordiales.

Si eschara inducta sit, ea scapello maturè remouenda, & tale vnguentum adhibendum.

$\mathcal{L}$. pulu. rad. vincetoxici, angelica ana Vnc. β. fol. ruta, scordii ana Drach. j. theriacæ Drach. ij. spir. theriacalis Drach. iij. mell. rosar. Vnc. ij. Misc.

Vlcere mundato puluis hic sarcoticus inspergendus.

$\mathcal{L}$. rad. angelica vincetoxici ana Vnc. j. myrrha, mastich. thuris, folior. scordii ana Vnc. β. aloës succorina Drach. ij.

F. pul

Ambustio à puluere tormentario.

Ambustio à fulmine.

F. puluis, qui irroretur *succo Nicotiana vera & sativula*, & F. Trochisci, qui in umbra siccentur, atque, ubi opus, iterum in pulverem redigantur.

Si qua ossa etiam fracta sint, non illa vulgata Cataplasmata adstringentia usurpanda, ne veneni evaporatione impediatur, sed aliud ex *farina fabar. hordei. lupinor. rad. angelica, vincetoxici, fol. ruta, scordii, theriaca*. Idque singulis diebus renouandum, donec veneni vis victa & discussa sit. Supra verò locum defensuum apponendum, ne vapores venenati per vasa sursum ad cor ascendant.

Secundus
gradus com-
bustionis cu-
ratio.

Si verò combustio tam vehemens sit, ut non solum vesicæ excitatæ sint, sed & cutis combusta, exsiccata & contracta sit, medicamenta empyreuma tantum extrahentia non sufficiunt, nec solum adhibenda, sed talia applicanda, quæ cutem exsiccata emolliunt. Ideoque statim omnes pustulæ incidendæ, ut humor calidus & acris effluat, hinc statim loco affecto tale vnguentum imponatur.

℞. vnguenti basilici Vnc. j. ol. rosæ. amygd. lil. albor. ana Drach. iij. vitell. ouor. num. ij. Misc.

Vel ℞. butyri s. sale rec. pingued. galline rec. ana Vnc. j. cera noua. ol. lil. alb. ana Vnc. s.

Liquefiant super igne, & admisce croci Scrup. j. mucilag. sem. cydonior. Vnc. j. Misc.

Vel hoc Fabricii:

℞. butyri rec. s. sale, aq. ros. lota Vnc. iij. ol. violar. de vitell. ouor. amygd. d. ana Vnc. s. farina hordei Vnc. j. s. croci Scrup. j. mucilag. sem. cydon. Vnc. j. cera q. s.

F. Vnguentum.

Vel aliud ex antea propositis.

Vel ℞. lithargyri, cerussæ, vel minii q. v.

Ebulliant in aceto. Aceto per filtrum traiecto, adde ol. viol. vel ouor. q. s. & diligenter misceantur. Postea ℞. pulpa malor. dulc. sub prunis coct. Vnc. ij. farina hordei. sem. fenigr. ana Vnc. s.

Cum lacte fiat Cataplasma; cui adde croci Scrup. s. Misc.

Supra verò locum ambustum tale defensuum imponatur.

℞. pulu. boli Arm. sang. dracon. balauft. fl. ros. rub. ana Vnc. s. ol. ros. Vnc. iij. cera Vnc. j. s. aceti parum.

F. Vnguentum.

Ipsam membrum postea fascia oxycrato madida inuoluendum, aut lintheum oxycrato madidum imponendum; ut dolor leniatur, & influxus humorum prohibeatur. Vulgò *muria illa acida*, in qua brassica capitata seruatur, uti solent.

Tertius gra-
dus ambustio-
nis curatio.

Si tandem cutis non saltem exsiccata non nihil, sed & omne humidum radicale in ea absumtum, & calidum innatum dissipatum sit, imò ipsa caro & venæ, arteriæ, nervi combusti, ut gangræna partis metuenda sit; primò pustulæ & vesicæ omnes incidendæ, & aqua in iis contenta exsiccanda. Postea danda opera, ut eschæra statim primo vel secundo die separetur, aut si id fieri non possit, pluribus in locis scalpello incidenda, ut humori exitus, medicamentis verò ad partem affectam aditus detur. Statim ergo linimentum Guil. Fabricii proximè descriptum imponendū.

Vel ℞. butyri s. s. aq. ros. loti, Vnc. iij. vngu. basilici Vnc. j. mucilag. sem. cidon. aq. ros. extr. ol. amygd. d. lil. alb. ana Vnc. s. vitell. oui j. Misc.

Vel ℞. butyri s. s. ol. ros. ping. porci ana Vnc. j. vitell. ouor. ij. Misc.

Vel ℞. mucilag. sem. cidon. aq. pariet. extr. Vnc. ij. ol. lil. alb. Vnc. j. vitell. oui j. cera q. s.

F. Vng. molle.

Supra lintheum verò de seq. emulsione modicum imponendum.

℞. sem. cucurbitæ ex cortic. Vnc. ij. cydon. Drach. ij. fenigr. Drach. j. aq. pura lb. vj.

F. Emulsio.

Adde saponis Veneti albi Vnc. s. camphora Scr. s. Misc.

Defensua hæc, præcipuè si pars iam intumescente incipiat, non adeo commoda sunt, præsertim si gangræna immineat; cum transpirationem prohibeant.

Si gangræna iam incipiat, curatio instituenda, ut capite sequi dicetur; & si quid planè combustum, maturè separandum, ne putredo partes sanas corripiat.

Vbi eschæra, quod combustum est, separatim fuerit, vlcus mundandum, carne implendum, & cicatrice claudendum, ut hætenus de vlcere curatione dictum, & cap sequi dicetur. Cicatricem tamen inducentia non nimis sicca sint, ne turpis & rugosa cicatrix fiat.

Guil. Fabricius ad cicatricem in ambustis iudicandam his vsus est:

℞. empl. palmei Vnc. ij. pingued. galline, anser. ana Vnc. s.

Liquefiant simul.

Deinde admisce aluminis vsti, plumbi calcinati, lithargyri auri, lapid. calaminar. an. Drach. j.

Terantur in mortario plumbeo, addendo mucilag. sem. cydon. fenigraci an. q. s.

F. Vnguentum.

Vnguentum alabastrinum etiam hoc in casu sæpissime magno emolumento vsurpauit, cutus hæc est descriptio:

℞. lapid. alabastr. calcinati, Vnc. j. s. pumicis albi calcin. Vnc. s. alumin. vsti Drach. ij.

F. omnium tenuissimus puluis. Postea

℞. cera alba, sebi hercini, ol. amygd. dulc. lil. alb. ana Vnc. j. vitell. ouor. Vnc. s.

F. Vnguentum; quod emollit, dolorem lenit, & cicatricem pulchram inducit.

Si venæ & arteriæ, ut & nervi, combusti sint, ne pars atrophica ob defectum alimenti corripatur, sed vasa contracta aperiantur, sequenti vnguento illinenda.

℞. succi lumbricor. Vnc. ij. pingued. human. gallina, vrsi ana Vnc. j. s. spir. vini Drach. ij. Misc.

Si partes natura dissitæ combustæ sint, ut palpebræ, labia, digiti, ne coalescant, sicca linimenta aut laminae plumbeæ subtilissimæ interponendæ.

Tandem etiam partium affectarum habenda est ratio eligendis medicamentis. Faciei enim ambustæ nõ conueniunt medicamenta ex cæpis, sapone liquida, ut & vernice; cum faciliè oculi inde lædi possint. Ideoque faciei Vnguentum Omniboni Ferratii antea propositum, vel ex sapone aliquod spissius, ne diffusetur, imponendum.

Ut ℞. ol. rosar. amygd. dulc. ana Vnc. s. saponis Veneti Vnc. j. Misc.

Si oculi sint læsi, statim lac muliebri vel aliud tepidum instilletur; aut tale collyrium:

℞. aq. ros. Vnc. iij. plantagin. Vnc. j. sem. cydon. fenigr. ana Drach. j.

Stent in loco calido & colentur.

Si combustio sit vehemens & crusta excitata, cauendum ne palpebræ retrahantur, quod magnam deformitatem afferret. Ideoque fomentatio per emollientia instituenda.

℞. rad. altheæ, maluæ ana Drach. vj. fol. altheæ, maluæ, fl. meliloti, sambuci ana M s. sem. fenigr. lini, cydonior, ana Vnc. s.

Coqu. & decocto palpebræ foueantur.

Postea inungantur hoc vnguento:

℞. mucilag. sem. cydon. fenigr. ana Drach. ij. ol. amygd. d. pingued. human. ana Vnc. j. gummi elemi Drach. j.

Liquefiant super igne, & colentur.

Vel ℞. ol. lil. alb. ouor. ana Vnc. s. pingued. humanæ Drach. vj. gummi elemi Drach. ij. cera noua Vnc. j. croci Scrup. j.

F. Vnguentum.

Sæpius verò cutis vtraque manu extendatur.

Articuli & iuncturæ si comburantur, cum sint partes

Oculorum
ambustio

Articulorum
combustio

res ferè ex carnes, neruosa, & magno sensu prædita, ne affluxus humorum fiat, & grauius malum excite- tur, vniuersales euacuationes non omittantur. Topi- ca verò non sint acris, è cæpis, sapone, & similibus; sed lenientia & anodynata: præcauendum, ne nerui contrahantur, & articulus incuruetur.

Vt *℞. ol. lil. alb. amygd. d. lumbricor. ana Vnc. j. pingued. galline, human. ana Vnc. ℞. vngued. dialthææ Drach. vj. gummi elemi Drach. ij. Misce.*

F. Vnguentum.

Ferulæ quoque vel alia instrumenta blandè & sine dolore membrò adaptanda, vt cōtractio impediatur.

Si verò nerui contracti sint, & iuncturæ incuruatæ vniuersalibus præmissis, pars affecta primò fouenda decocto emolliente, palato è *rad. althææ, bryonia, lil. alb. fol. althææ, malus, cammepytios, fl. chamameli, hyperici, semin. lini, fenigræci.*

Postea inungatur hoc vnguento:

V. vngued. dialthææ. Vnc. j. pingued. galline, human. an- seris ana Vnc. ℞. succi lumbricor. Vnc. j. Misce.

Et imponendum *empl. diachyl. f. & de meliloto.*

Simul etiam membrum contractum idoneis in- strumentis sensum extendendum, quæ depinguntur in *Cheirurgia* Gualtheri Ryff, & ap. Guil. Fabricium, in *tract. de combustion.* quæ ibi videantur.

Si inguina comburantur, quæ sint loca illa humi- da, laxa, & fluxionibus opportuna, ac ob glâdularum vicinitatem facillè humores confluant, & gangræna excite- tur, medicamenta magis sicca sint, quàm in aliis partibus. Ideoque si pustulæ gulle eruperint, medica- menta ex sapone, cæpis, & calce vtilia sunt. Pustulæ verò si iam sint eleuata, maturè aperiantur. Postea imponatur hoc vnguentum.

℞. vngued. rosacei Vnc. j. basilici Drach. vj. ol. vitell. ouor. lil. alb. ana Vnc. ℞. myrrhæ, aloës, ana Drach. j. Misce.

Super vnguentum tota pars tali cooperiatur ca- taplasmate:

℞. farina hordei, fabar. orobi ana Vnc. j. pulu. rosar. Vnc. ℞.

Cum *mell. ros. vel oxymel. f.*

F. Cataplasma.

Si verò combustio magna sit, & gangræna metuen- da, medicamenta, quæ *cap. seq. de gangræna* proponen- tur, vsurpanda.

Cicatrices etiam turpes sæpe post combustionem relinquuntur, ob nimiam ab igne exsiccationem. Quod si metuatur, id præcauendum emollientibus toto curationis tempore adhibitis: valde verò sicca cicatricem inducentia non vsurpanda. Fouenda ni- mirum pars decocto modò de contractura membro- rum proposito. Postea inungenda hoc linimento:

℞. ol. ouor. lil. alb. ana Vnc. ℞. pingued. human. galline, piscis thymali ana Drach. iij. ol. myrrhæ Drach. ℞. succi lū- bricor. Vnc. ℞. Misce.

de Diata.

Dietæ simul recta instituatur ratio. Victus sit re- frigerans & humectans, vtaturque ager iusculis, in quibus endiuia, acetosa, lactuca, borrago cocta sint: contrà à calidis, acris, salis abstineat. Vinum non bibat, sed aquam hordei, vel cereuisiam tenuem. Si o- pus sit, etiam venæ sectio & corporis purgatio insti- tuti potest.

CAPVT XIX.

De Gangræna & Sphacelo.

Gangræna equidem & Sphacelus, nec tumores nec vlcera sunt: imò nec morbus Sphacelus est,

sed ipsa partis *νεκρωσις* & mortificatio; gangræna verò intemperies insignis, ad mortificationem ten- dens, quæ etiam sine tumore inuadere potest: quia tamen frequentissimè tumores subsequitur, & præ- sertim inflammationes, nonnulli inter tumores de gangræna & sphacelo agunt; alii, quia vbi pars gan- græna corripitur, necessariò vlcus accedit, & post spha- celum vlcus relinquitur, inter vlcera de gangræna & sphacelo tractant: quos & nos sequimur, ac propter- ea sub finem tractatus huius de vlceribus, de gangræ- na & sphacelo agere volumus.

Est autem *Gangræna* quam vulgò *den heisse Brand*, *Gangræna* & Ignem S. Antonii vel Marcelli nominant, partis *quid sit* imperfecta mortificatio aut corruptio, ad *νεκρωσιν* seu mortificationem tendens, cui nisi celerrimè suc- curritur, membrum planè emoritur, omnemque sen- sū ac vitā amittit, nihilque, seu secetur seu vratur, per- cipit; quæ *νεκρωσις* iam ita perfecta, à Latinis applica- tur *Syderatio*, è Græcis *φάκελ*, à Germanis *der kalte Brand*, adeò vt hæc duo mala non nisi magnitudine differant. Nam in sphacelo pars omni sensu & vitā destituta est, planeque emortua: in gangrænâ verò nondum adest perfecta partis corruptio, neque per- fecta mortificatio, solum molliores partes inuadit: sphacelus verò, utpote qui est perfecta ac integra partis corruptio, non solum molliores partes, putā cutem, carnem, venas, arterias, neruos inuadit, sed & ipsa ossa intacta non relinquit. In sphacelo tamen etiam primò molliores partes corrumpuntur, & non solum ossa, sed & venæ, arteriæ, ac nerui salui relin- quuntur: si tamen pars putrida non separetur, fieri non potest, quin & partes solidiores putredine infi- ciantur.

Causa.

Cum ergo in gangræna & sphacelo membri fiat mortificatio, in gangrænâ quidem incipiens, in spha- celo verò perfecta; atque mortificatio partis à destru- ctione caloris natui dependeat, sicut contra ex hu- ius integritate vita: quicquid calorem natuum par- tis destruit, illud etiam causa gangrænæ & sphaceli esse potest. Calor autem natui destruitur, cum vel à contrario corrumpitur, vel suffocatur, vel dissipa- tur, vel ob defectum alimenti extinguitur. Destru- itur à contrario vel agente qualitate manifestâ & fri- gore, vel occultâ, vt à veneno: Suffocatur prohibita transpiratione. Dissipatur à maiore calore. Extingui- tur, si pabulum necessarium denegetur, vt ita quin- que causæ sint generationis gangrænæ & sphaceli. Nimirum frigus nimirum, venenata qualitas, pro- hibita transpiratio, calor externus vehemens, alimen- ti caloris influentis defectus.

Primò enim videmus non rarè tempore hyberno per niues & glaciem iter faciētibz extrema pedum, manuū, aures, nares emori, ob frigoris externi vehe- mentiam: ita euenit interdum ob medicamenta ni- mis refrigerantia in phlegmone aut Erysipelate in- cautius adhibita partem gangrænâ aut sphacelo cor- ripi. Quanquam hunc casum malim ad transpiratio- nem prohibitam referre.

Maxima quoque vis calorem innatum destruendi est, iis, quæ venenosa sunt, & occultâ vi corpus no- strum destruunt. Etenim interdum humores in cor- pore nostro adeo degenerant, & tantam malignita- tem acquirunt, vt iis partibus, in quas à natura de- truduntur, *νεκρωσιν* inducant, quod videmus fieri in carbunculis. Ita & morsus & ictus venenatorum animalium partes corrumpunt & putrefaciunt. Quod præstant quoque medicamenta septica, quæ carnem corrumpendi vim habent, non satis prudenter adhi- bita, præcipuè in locis calidis & humidis, vt in e- munctoriis, pudendis, & similibus locis.

Tertiò

Tertio, prohibita trāspiratio etiā gangrēnam excitat. Cum enim calor noster perpetuā ventilatione indigeat, si illa denegetur, suffocatur à copia vaporum. Hæc de causā non rarò in magnis inflammationibus, præcipuè in partibus humidis, gangrēna accidit, calore natiuo extincto; vt aliàs etiam videmus exiguum flammam aqua aut oleo copiosiore affuso extingui, & sub cucurbitula non perforata aut vase quocunque tecto flammam suffocari, quæ sub perforata & vase aperto seruat. Idque in primis accidit, si in febribus, præcipuè malignis, cum impetu humores ad aliquam partem seu protrudantur seu ruant. Ita memini hîc cuidam ciui febre maligna laboranti, ex humoribus ad scrotum protrusis, scrotum totum inflammatum & sphacelo correptum fuisse, vt necessariò totum auferetur, & testes nudi propenderent, qui tamen gangrēna sedata postea carne ex inguinibus succrescente iterum tecti sunt. Inflammationem etiam, quam sequitur, excitant interdum vulnera, eaque non solum magna, sed & sæpe exigua, quæ nullius momenti videntur. Ita refert Hæricus ab Heer, lib. 1. *observat. med. rarar. observ.* 12. se virum ætatis annum quinquagesimum nonum agentem, qui cum ungues pedum resecaret, & ad viuum vsque penetrasset, mox gangrēna correptum interire vidisse. Et alios duos illustres viros, qui cum calum pedis amputandum curassent, gangrēnam, quā mox excepit mors, incurrisse. Quod etiam faciunt medicamenta emplastica, in magnis inflammationibus, præcipuè in locis humidis intempestiuè applicata, quæ frequenter suffocationem caloris natiui inducunt.

Quarto etiam calor præter naturam & extraneus gangrēnam inducit, humidum radicale & calorem natiuum absumendo. Sic interdum post magnas vstiones gangrēna sequitur.

Denique alimenti, sanguinis scilicet spiritusque influentis, qui ad insitum fouendum necessarius est, defectu, oritur Gangrēna. Cum enim calidum innatum perpetuo nutrimento, seu flamma oleo, indigeat, si illud denegetur, marcescit & extinguitur vt flamma in lucernā deficiente oleo. Atque hoc modo gangrēna externis corporis partibus accidit, interdum in atrophia, tabe, & similibus morbis diuturnis corpus extenuantibus. Eadem de causā, si maiores articuli luxati non bene reponantur, os luxatum comprimit vicina vasa, & sanguinis ac spirituum in partes subiectas influxum prohibet, vnde tabes & macies earundem sequitur, & procedente tempore non rarò gangrēna. Ita compertum est, ex magno tumore circa venam cauam, quā diuaticata in crura descendit, comprimente illam, & sanguinis descensum in crus impediēte, gangrēnam ortam esse. Hoc modo etiam gangrēna accidit, si pars aliqua nimis arctè & diu vinculis constringatur, aut nimis adstringentia parti alicui imponantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscere gangrēnam non difficile est. Nam color in parte mutari, & ad nigram conuerti, caro flaccescere, pulsus & sensus imminui, calor aboleri incipit. Quæ symptomata, quò magis ad perfectam corruptionem & sphacelum gangrēna tendit, magis augentur & euidentiora fiunt. In perfectā enim corruptione & sphacelo vita & sensus planè abolita sunt: nullus percipitur pulsus, pars, siue secetur, siue vratur, non dolet, caro frigida apparet, fit mollis & flaccescit, vt digitis cedat, dum premitur: quæ tamē postea exiccatur, fit nigra, liuida & planè emortua, ac graueolens est instar cadaueris, cutis, si digitisprehendatur, à subiectā carne separari videtur. Mo-

net autem hoc loco Ambrosius Paræus, ne Medicus, vbi ex signis his gangrēnam & sphacelum deprehendit, ea, quæ agenda sunt, amplius differat, deceptus motu, qui interdum aliquis in membro etiam emortuo reliquus est. Mouentur enim sphacelo corruptæ partes non integri musculi motu, sed quia saltem musculi caput adhuc integrum est, quod dum mouetur, vnà continuum sibi tendinem, & caudam suam, etsi iam emortuam, trahit.

Atque hæc signa, quæ in perfectā corruptione & sphacelo apparent, in omni eadem sunt, ex quacunque etiam causā, siue ex frigore, siue ex venenatā qualitate, siue prohibita trāspiratione, siue calore extraneo, siue alimenti defectu originem traxerit; nisi quod talia symptomata in sphacelo ab occulta causā & venenata orto, vt delirium, syncope, & similia, sint grauiora. At in gangrēna & mortificatione adhuc incipiente, signorum & symptomatum, prout gangrēna ex diuersis causis orta habet, notatur diuersitas. Nam in gangrēna, quæ ex frigore oritur, subito acutus & pungens dolor oritur, rubor in parte apparet, qui paulo post in nigrum colorem mutatur, calorque, in parte erat, extinguitur, ac frigus & stupor cum horrore quasi per quartanas percipitur. Deinde in gangrēna, quæ ex venenato & maligno humore in corpore, quem natura ad externa protrudit, proficiscitur, adest febris continua, maximusque naturæ cum morbo conflictus, vnde syncope, delirium, & similia ortum habent, oriturque talis gangrēna plerumque in partibus extremis, vt digito magno pedis, cum pustula quædam seu vesica, sub qua est macula nigra, quæ sæpe subito in tibiam notam & coxam deriuatur.

Quæ autem ingentes inflammationes, plerumque ob prohibitam trāspirationem, sequitur gangrēna, ex eo cognoscitur, quod color ille floridus, qui solet adeste in inflammationibus, in pallidum & liuidum mutatur. Dolor ille pulsans, qui antea infestabat, cessat, sensus hebetatur, oriuntur pustulæ grandiores, plenæ ichore referente carnis loturam. Quæ ferè eadem apparent, vbi à calore extraneo ortum habet gangrēna. Si denique ob defectum alimenti aut intemperiem siccam gangrēna partem corripit, nullus adest dolor, inflammatio, tumorque, sed potius macies, corpusque statim refrigeratur, & accidit hæc gangrēna plerumque in partibus extremis, vt tibiis & pedum digitis. Vbi autem pustulæ tandem exoriuntur, & pars liuida euadit, tum dolores accidunt, & febris excitatur. Si autem ex cōstrictione & ligatura eueniat gangrēna, pars tumet & distenditur, atque exoriuntur pustulæ maiores, ichore loturæ carnis simili plenæ. Sed causas euidentes faciliè possumus ab agris percipere.

Prognostica.

Prognostica.

1. Gangrēnam periculosum esse malum, cuius facile pater. Nisi enim citissimè auxilium feratur, in sphacelum breui degenerat, & pars planè emoritur. Quæ de causā nullus hîc cunctationi locus est, sed statim suppetiæ ferendæ, quod non ita difficulter fiet in vegeto adhuc & iuuenili corpore, vbi spiritus vitales adhuc sunt integri, imprimis vbi musculi & nerui nondum sunt læsi.

2. Gangrēna autem, quæ fit cum affluxu venenosorum humorum occulta qualitate, difficilioris curationis est, quàm quæ fit sine affluxu. Pauci enim a tali gangrēna euadunt.

3. Sunt & illæ gangrēnæ periculosiores, quæ in partibus humidis incipiunt. Citius enim calidum innatum à copia humorum in talibus partibus abundante suffocatur.

4. Quæ

4. Quā de causa etiam gangræna quæ in hydro-
pici oritur, raro sanatur, sed plerumq; degenerat in
sphacelum; & quæ à causa antecedente oritur, etiam
periculosior est, quā quæ à primitiua, utpote in qua
viscera magis afficiuntur.

5. Sphacelus verò longè adhuc periculosius malū
est. Nec enim pars sphacelo correpta in integrum re-
stitui potest, sed & mox excindenda & à viua sepa-
randa est. Quod nisi fiat, etiā partes sanæ vicinæ infi-
ciuntur, & putredo tandem in reliquū corpus serpit,
vnde præsentissima mors imminet, quam præcedunt
deliria, vigilia, syncope, cōuulsiones, ructus, singul-
tus, totoq; corpori frigidus erūpens sudor, aliq; in-
ter loquendum, alij veluti somno oppressi moriātur.

Curatio.

Curatio Gangrænæ ut rectè instituat, primò
diætæ & causæ antecedentis, si adest in corpore, ha-
benda est ratio antequam ad topica accedamus. Diætā
plerique refrigerantem & siccantem præscribere
iubent; quod etsi verissimum sit de gangrænâ, quæ
cum affluxu humorum fit, & magnas inflammationes
sequitur: tamen variāda quoque interdum diætā est,
pro varietate causarum, ut mox in specie dicetur.

Ita quoque sanguinis euacuatio & humorū vitio-
forum præparatio ac purgatio institui debet, pro ra-
tione humorum peccantium. Hoc generale est, ut cor-
dis habeatur ratio, illudq; contra vapores malignos
ex parte putrescente exhalantes, muniatur. Hinc me-
dicamēta cor confortantia ex *borrag.* *bugloso.* *carduoben-*
edict. *acetosella.* *bollo Arm.* *terra sigillat.* *lap.* *Bezoar.* *citro,*
theriacā. *Mithridatio.* *spec. diamarg.* *frigid.* *Elect.* *de gēnis,*
confectione de hyacyntho. *alcohermes.* & similibus exhibēda.

Vel *℥. aq. scabios.* *acetos.* *ros.* *borrag.* *carduiben.* *ana*
Vnc. j. *sil. acetol.* *citri.* *granator.* *ana Vnc. j.* *spec. diamarg.*
Arm. *frigid.* *boli.* *terra sigill.* *ana* *Scrup. j.* *Misc.* *F. potus.*

Vel *℥. conf. ros.* *Vnc. ij.* *acetos.* *borrag.* *tunicis ana.* *Vnc. j.*
cortic. citri condit. *rob. ribes ana Vnc. j.* *margarit. præparat.*
boli Arm. *terra sigill.* *spec. cordial.* *temperat.* *ana* *Scrup. j.*
fir. acetos. *citri q. s.* *Misc.*

Topicis quoque extra cor muniatur.

Ut *℥. aq. ros.* *Vnc. ij.* *borrag.* *acetos.* *Vnc. j.* *carbunc.*
Vnc. j. *aceti scordii* *Drach. vi.* *spir. ros.* *Scrup. j.* *macis.* *ligni*
aloes. *cortic. citri ana* *Drach. j.* *croci* *Scrup. j.* *camph.* *gr.*
vj. *Misc.*

F. Epithema; quod cordis regioni applicetur.

In gangrænâ etiam plerumque pars sana muni-
debet, & danda opera semper, ne putredinem ipsa cō-
eipiat. In hunc usum defensiva dicta è *bolo Arm.* & *terra*
sigill. adhibeantur, quibus propter malignitatem *scor-*
dium admisceri potest.

Ut *℥. boli Arm.* *Vnc. j.* *terra sigill.* *Vnc. j.* *C. C. V. præ-*
parat. *Drach. j.* *camph.* *Drach. j.* *cera* *Drach. vj.* *ol. ros.* *Vnc.*
jv. *aceti ros.* *Vnc. j.* *succi scord.* *Vnc. j.* *album. oui.* *j.* *Misce.*

F. Unguentum.

Vel *℥. boli Arm.* *terra sigill.* *ana* *Vnc. j.* *M. cum acetos*
scordii.

Sequenti Guilhelm. Fabricius frequentius utitur.

℥. farina hordei *Vnc. iv.* *boli arm.* *Drach. ii.* *pulu gal.*
lar. nno. *cupress.* *cortic. granat.* *ana* *Drach. j.* *Cum oxymel.*
simpl. q. s. *F. Cataplasma.*

Sed ut iam ad specialem curationem veniamus,
primò qua ratione gangrænâ à refrigeratione nimia
ortum habens curanda sit, dicemus. Verum ut notum
fiat, quomodo omnes tractandi sint, qui nimium re-
frigerati sunt, siue iam sit gangrænâ præfens, siue sal-
tem imminet, à principio re breuiter persequemur.

Si itaq; nimium quis refrigeratus sit, ita tamen, ut
gangrænâ nondū præfens sit, neq; tum pars sit liuida
& frigida, sed potius rubor sit in parte, dolorq; vehe-
mēs & vrens, tum non mox igni admoedus est ho-
mo, sed paulò remotius ab eo collocandus, ut sensim

Dan. Sennert. Tom. III.

sest calor colligat. Quin imò, modò pars planè frigo-
re non rigeat, ut nullus amplius sanguis sublit, mox
niue fricanda, aut etiā frigida abluenda sunt membra
refrigerata, vnde sensim incallescere, & pristinū calorē
recuperare incipient. Quod incolæ regionum septē-
trionalium in usu habent, qui homines refrigeratos
rigidos & penè emortuos primò aquæ frigidæ solent
immergere, ut manus, pedes, nasum, & alia membra
refrigerata, antequam hospitium ingrediuntur, niue
abluere & fricare. Et ut ab internis partibus calor
fortius ad exteriora se pandat, frigusque omne expel-
latur, utile est sorbitiones ex vino confectas exhibere
& vinum tum Theriaca propinare. Septentrionalium
regionum incolæ *Hidromel* cum *puluc. iniam caryophyll.*
zinzib. & similia aromatum exhibēt, vnde sudor in
lecto prouocatur. In quem finem etiam nonnulli la-
genas aqua calida plenas corpori extra applicat. Post-
ea ubi dolor & refrigeratio nonnihil mitigata sunt,
lenes frictiones manibus, ol. chamæmel. amygd. ama-
rar. anethino inunctis, adhibendæ sunt, & partes fo-
uendæ lacte dulci, in quo etiā coqui possunt folia &
bacca lauri, rosmarinus, chamæmel. saluia, organum,
stæchas & similia. *Raparum* etiam decoct. utile est, &
vulgò ad membra ex refrigeratione dolentia vtuntur
decocto rapar. prius frigore congelatarum.

Postea ad calidiora accedendum, ut *oleum de late-*
ribus. *de terebinth.* *de cera.* *semen urtica.* *nasturtium.* Si
autem non solū merus sit de gangrænâ, sed etiam eā
iā præfens, membrumque iam emori incipiat, danda
opera ut calor in parte conseruetur, & ab aliis ad eā
reuocetur. Vnde hîc defensorū vix aliqua utilitas,
sed potius scarificationes adhibendæ, & fouendæ par-
tes calidis medicamentis modò enumeratis, quibus
addere possumus *scabiosam.* *scordium.* *rad. Vincetoxici.* &
similia. Adhibentur quoque partibus *theriaca.* *Mithri-*
datum. *trochisci de vipera.* *lixinium,* in quo *scordium* sit
coctum, aqua *theriacales.*

Secundò si ex affluxu humorum malignorum aut
maligna qualitate gangrænâ originem habeat, diætā
refrigerante & siccante instituta, & cibis citro, limo-
nibus, granatis conditis exhibitis, euacuatis quo-
que per venæsect. aut medicamēta purgantia, si opus
sit, & morbi natura ac vis id ferat, humoribus prauis
(fortia tamen hîc semper cauenda) malignitas depel-
lenda est, & ab interioribus ad exteriora materia pra-
ua propulsada, & talis ferè curatio instituenda, qualis
in malignis febribus solet, nimirū exhibenda medica-
menta ex *citro.* *acetos.* *ros.* *borragine.* *scordio.* *carduoben-*
dictamno *Cretico.* *vinctoxico.* *angelica.* *theriaca* etiam &
Mithridatio. Dandæque opera, ut sudor his medica-
mentis prouocetur, & venenum à membris no-
bilibus ad exteriora propellatur. Quod ut felicius &
facilius fiat, per topica quoque materia maligna ad
exteriora trahenda:

Vbi etiam, si venenum extra corpori adhæserit, ut
ab ictu venenatorum animalium, defensiva, adhiben-
da; ne venenum latius ad partes interiores & nobili-
ores serpat. Si autem materia maligna in corpore ge-
nita sit, nullo modo defensiva adhibenda sunt, sed so-
lū ea ad exteriora euocanda, in quem finem scarifi-
cationes parti affectæ adhiberi, cucurbitula etiam &
hirudines applicari possunt, atque præterea pars ab-
lui decoctis ex medicamentis malignitati & putredi-
ni resistentibus, ut *absinthio.* *ruta.* *dictamno.* *vinctoxico.*
angelic. imprimis *scordio,* quod in omni gangrænâ vti-
lissimum est, & à putredine præseruandi magnā vim
habet. Alij ad attrahendum vtuntur *radice raphanis.* *se-*
mine nasturtii. & similibus.

Si verò extra corpori aduenerit venenum, & per
ictū, morsum, aut aliū contactum in partem affectam
transfusus sit, medicamenta, quæ fortiter venenum
attrahunt, exiccant, & absument, sunt vsurpanda; in
quem finem commodissimè cauterium actuale

Ff adhi

*Gangrænâ
ex affluxu
humorum
malignorum.*

Curatio.

*Gangrænâ
à refrigeratione.*

*Refrigeratio
in curatio.*

adhibetur. Parte affectâ seu scarificatâ, seu adusta, amplius medicamenta putredini resistentia & viciosa prohibentia, materiamq; prauam porro attrahentia sunt applicanda, vt Emplastrum ex iam enumeratis medicamentis, cui fermentum, alliumque sub prunis coctum admisceri potest. Tandemque sedata gangræna, si quod ex scarificatione aut vltione vlcus adest, medicamentis ex succo apii, melle rosato, quibus aliquid spiritus vini addi potest, mundificandum, & cætera, quæ vlceri conueniunt, porro agenda.

Gangræna ab
Inflammatione.

Tertiò gangræna, quæ magnas inflammationes subsequi, & à copia sanguinis ac humorum partis natiuum calorem suffocantium oriri solet, curatur hoc modo. Diæta primò tenuis & refrigerans instituenda. Sanguis & humores, qui in partem influunt copiosius, venæsectione, scarificatione, cucurbitulis, purgantibus, aliisque commodis remediis, è toto corpore euacuandi, & ne in partem affectam confluant, aliò tenellendi & deriuandi sunt, circumque partem affectam defensuum aliquod applicandum, vt supra, part. 1. cap. 5. de Inflammatione dictum.

Mox sanguis & humores, qui in parte corrumpuntur, natiuumque calorem suffocant, euacuandi sunt ex parte affecta, vt causâ tollatur, & membro pristinus calor atque vigor restituatur.

Quapropter pars statim, cum periculum in mora sit, & sanguis qui iam corrumpi incipit, ob copiam & crassitiem per medicamenta vix digeriac discuti possit, scarificanda est multis sectionibus, & iis satis profundis, ac sanguis corruptus satis copiosè euacuandus. In magnitudine tamen & profunditate incisionum respiciendum ad ipsius affectus magnitudinem, & prout affectus putredini & sphacelo vicinior fuerit, eæ sunt moderandæ. Aliqui etiam hirudines admouent; aut cucurbitulas minores, si sanguis satis copiosè per scarificationes solas non euacuatur. Facta incisione pars abludenda est aqua salsa, aut lixivio, cui etiam lupini aut aloë addi possunt, simulq; coqui, vt si qui adhuc hæreat in parte sanguis crassior, abluatur, materia putrida reliquæ euacuetur, & omnino putredini resistatur. In hunc usum hæc decoctio usurpari potest qua membrum affectum, quoties noua medicamenta applicantur, abluendum.

℞. lixiii fortiss. aceti opt. ana lbij. scordii, absinth. lupinor. contusor. ana M. b. rad. ireos, aristo. rot. vincetoxic. ana Vnc. b. Coqu. omnia ad tertiæ part. consumptionem. Colat. adde aloes, myrrhæ, puluerisator. ana Vnc. b.

Rursum semel atque iterum ebulliant. Tandem adde mellis rosat. Vnc. j. spir. vini opt. Vnc. iij. Misce.

Vbi pars abluta fuerit, imponendum Vnguentum Egyptiacum, quod primas hîc obtinet, & efficacissimū est ad putredinē tollendā, & separandā carnē mortuā à sanā. Quod si maior corruptio sit, tale, quod etiam malignitati resistit, componit Guiliel. Fabricius.

℞. arug. Vnc. iij. mellis opt. & cum decocto absinth. & scordii despumati lbj. aceti scill. Vnc. vj. alun. sal. Arum. ana Vnc. b. succi rute, scordii, ana Vnc. ij. Coq. ad spissitudinem. Postea adde theriac. opt. Mithrid. ana Vnc. b. camph. Drach. j. Misc.

Vtilis est & hæc aqua, si in ea pannus madescat, & loco affecto imponatur, quæque in gangræna scroti, de qua supra dictum, feliciter adhibita fuit.

℞. li Vnc. j. summis. quere. M. j. thuris Vnc. b. camphoræ Drach. ij. vini lb. iij.

Coqu. ad tertiæ part. consumptionem. Colentur.

Non solum autem Egyptiacum vnguentum applicandum est, sed & supra vnguentum insuper Cataplasma, quod resoluat, excicet, & putrefactionem inhibeat, quale Iohan. de Vigo, tract. 1. lib. 2. cap. 17. describit, & commendat, quo etiā alij plerique Chirurghi vtuntur. Atq; hæc omnia tepidè sunt applicanda, & quidem eò vsque, donec putredo sedetur.

Quod si malum his remediis non cedat, ad valen-

tiora medicamenta accedendum, caustica nimirum, vt pote irroscos Andronis, Polydæ, Musæ, Pasionis, qui aceto & vino soluti parti imponuntur. Multi quidē hîc ante omnia commendant arsenicum: verum reicit & improbat illud non sine causâ in curatione gangræna Guil. Fabricius, vt pote quod non solum vim septicam, & putrefaciendi ac carnes quasi liquandi habet, sed & grauius inducit symptomata, dolorem ingentem, deliria, syncopen, & similia, vaporibus malignis partibus principibus communicatis. Turius est cauterium actuale, vt pote quod inhibet putredinem, partem exciccat & roborat, vsurpare.

Commendatur & hoc: ℞. rium, soluat in aqua forti, soluto adde salis b. & vngu. rosati camphorati q. s. F. Vnguentum.

℞. rium, solue in aqua forti, solutum præcipitacum ol. tartar. præcipitatum ablue. Vel solum rium solutus cum aq. f. Trinitatis misceatur & panni in eo liquore madescenti imponantur.

Crusta quocumq; modo inducta tollenda est iis medicamentis, quæ supra, part. 1. c. 13. de Carbunculo, fuere tradita. Neq; tamdiu expectandum, donec natura corruptum à sano planè separet, sed summa pars crustæ, vel cultelli vel scalpelli acie incidatur ad partem sanā vsque, vt medicamentis ad penitiora & reliqua corrupta via pateat. Nam si expectemus donec spontè crusta liberetur, fieri posset, vt sub crusta noua putredo cōtrahatur. Reliqua deinde cura ordine, vt in vlceribus conuenit, instituenda est.

Quartò, à calore nimio si eueniat gangræna, frigida diæta præscripta, & calidis humoribus attemperatis atque euacuatis, si à causâ interna malum originem trahat, membrum affectum scarificandum, & decoctione tali abluendum.

℞. aq. endiu. acetosa, lactuca, solani, aceti ana lbj. sir. acetos. f. lb. ij. lupinor. Vnc. b. scordii M. b. salis Vnc. iij.

Coq. ad tertiæ part. consumptionem.

Post Egypt. Vnguentum & dictum modò Catapl. imponendum, & reliqua, quæ modò præscripta, expedienda sunt. Vbi tamen hoc obseruandum, non nisi maxima urgente necessitate ad cauterium actuale accedendum esse, ne vi ignis caliditas extranea, gangræna causâ, augeatur.

Quintò, si deniq; ex alimenti & sanguinis ac spirituum defectu, & primò quidem ob siccitatem & atrophiam, denegato necessario parti nutrimento, oriatur gangræna, cibi calidi & humidi, concoctu faciles & plurimum ac bonum sanguinē generantes exhibendi, & extra quoque corpus vnctionibus ex oleo dulci, aut amygd. dulc. humectandum, atque omnia vitanda, quæ corpus excicant. Ad ipsam verò partem iam gangræna affectam omnibus modis attrahendum est alimentum. Vnde defensiuus hîc locus non relinquitur; cum sanguine ac spiritibus ad partem affectam aditum præcludant. Non solum igitur supra partem affectam succo lumbricorum terrestrium, qui ex lumbricis primò aqua, postea vino lotis, atq; in vas magnum cū copioso oleo amygd. dulc. & viol. inditis, ac super cineribus calidis calore lento liquatis, & postea colatis cōficitur, & ad atrophiam atque extenuationē partium summè efficax est, membra vngenda sunt, sed & ipsa pars affecta eo leniter fricanda; cui etiam cucurbitulæ nō scarificatæ apponi debent. Commodissimū autē est, si putredo iā adsit, ea adhibere, quæ similiter & attrahūt, & putredini resistūt, qualia sunt aqua salsa cum scordio cocta, pix liquida, cum farina lupinorum orobi, scordio, myrrhæ & similibus. Quod si iam processerit gangræna, scarificanda pars est, & Egyptiacum vnguentum, atque illud quod ex pice, & modò enumeratis componitur, apponendum est.

Porro si ex interceptione spirituum, vel etiam sanguinis, gangræna contingat, quæcunque etiam causâ sit, quæ sanguinem & spiritus intercept, ea

pro

Gangræna
calore nimio.

Gangræna
atrophiam
partis.

Gangræna
interceptio
sanguinis
spirituum

protinus tollenda, ut si à vinculo sit illa interceptio, illud laxandum, & postea medicamenta putredini restentia, & simul illud, quod est corruptum, discutientia ex *farinâ fabar. orobi. lupinor. aloës. scordio &c.* imponenda. Et si iam inualuerit gangræna, locus scarificandus, & cætera, quæ in gangrænis requiruntur, agenda. Si adstringens & repellens medicamentum sit in causâ, illo sublato, frictionibus, lotionibus, & inunctionib. calor reuocandus. Ita & in gâgræna ab aliis causis spiritus interceptantibus orta procedendum. Ipsius enim gangræne curatio vix quicquam variat, causarum remotio saltem diuersa est.

Sed si malum eò usque deuenerit, ut iam membrum planè emortuum & sphacelo correptum sit, ex quacunque etiâ causâ ortum habuerit malum, vna curandi est ratio. Cum enim quod planè emortuum est in corpore, vitam recuperare non possit, & iam rei præter naturam planè habeat rationem, vna indicatio est, illud e corpore tollendi & amputandi. Quod si fieri ob loci incommoditatem non possit, iam desperata res est. Etenim sunt partes aliæ aliis aptiores, ut abscindantur, v. gr. digiti, pedes, manus, genitalia, sine minori periculo abscindi possunt. Verum si in thorace vel ventre malum sit, excindi partes non possunt, atque imprimis si plures particula inficiantur. Nam interdum non tantum membrum tollendum est, sed aliquid saltem ex eo. Interdum verò membrum planè amputandum est, cum nimirum putredo omnes illius membri partes circumcirca corripuit: quod in quibusdam expeditè & sine periculo præstare licet, ut in scroto; in aliis difficultate & periculo amputatio non caret, ut in pedibus, brachiis & manibus. Sed qua ratione ea amputatio & corrupti ablatio institui debeat, iam doceamus. Fit autè hoc pluribus modis. Aliqui defensione supra partem sanam prius applicato carnem mortuam propè sanam multis sectionibus rectis & obliquis scarificant, & quidem satis profundè, usque ad os. Vulneribus postea puluerem ex arsenico & sublimato inspergunt, ut pars emortua à sanâ separetur. Verum in hac carnis corruptæ extirpandæ ratione, ut nuper etiam monuimus, arsenicū suspectū est, & loco eius alia vrentia medicamenta ex cinere sarmentorum & calce viuâ adhibenda. Crusta facta scalpello tollenda, neque expectandū, donec spontè separetur. Ut tamè mortuū siccetur, & à sano facilis separetur, Fallopius hunc sparadrapum applicat;

℞. aloës, myrrha, acacia, galliæ mosch. aliptæ mosch. santal. omnium, ligni aloës, cymini. alumin. ana Drach. j.

F. puluis, Cuius.

℞. Vnc. j. picis nautalis, resine pini, colophon. ana Vnc. ij. thuris, mastiches, styracis, liquid. ana Vnc. j. gummi arabici tragacant. ana Vnc. ss.

Liquentur omnia, in liquatâ impone linteum, donec omni ex parte medicamento imbuatur. Reliqua postea peraguntur, ut in aliis vlcibus. Alii cauterio actuali, quod corruptum est, adurunt, usque dum dolor percipitur in parte, & reliqua deinceps, ut artis, peraguntur.

Verum monet Fallopius, ne dum multa caro emortua est tollenda, utamur solo cauterio actuali, cum maximus ex adustione illâ excitetur fætor. Alij sectione & nouacula amputant corrupta, & postea ad euitandâ hæmorrhagiâ & exiccandas atque absorbendas reliquias etiâ cauteriū actuale, si opus est, applicant. Sed hæc curandi ratio procedit, cum membrum totum non corruptum, neque etiam os auferendum est.

Nam si tantum membrum sit corruptū atque amputandū, neque cauterio actuali, neque potenciali, neque nouacula id expediti potest, sed integri membri, nepe pedis, manus amputatione opus est. Verum qua ratione hæc amputatio fieri debeat, nō vna est auctōrū sententia. Cellus, lib. 7. cap. 33. suadet, ut sectio fiat in *Dan. Sennert. Tom. I. l. 1.*

ter carnem sanam & mortuam, ac potius aliquid ex sano tollatur, quàm de mortuo relinquatur, ne malum quod relinquitur, sanum corrumpat. Quam curandi ratione plures ex recetioribus improbant, ob pericula, quæ sectionem in parte sanâ sequuntur, sanguinis nimirum immodicam profusionem & dolorem ingentem, atque hinc dependētia animi deliquia. Hæc itaque ut vitarent, sectionē instituere iubent in parte corruptâ. Fallopius quidem distantiam vnus digiti à sanâ parte nouacula incidit carnem mortuam usque ad os, quod postea serrâ nōx tollit, & amplius ferramenti ignitis vasa magna & carnem usque ad doloris sensum adurit. Hieronimus Fabricius itidem portionem sanæ carnis, quanta est latitudo vnus digiti, relinquit, & nouacula etiam in carne mortuâ sectionē instituit, & partem postea ferramenti adurit eodem modo ad hæmorrhagiâ prohibendam & reliquias putredinis absorbendas.

Verum hoc loco monendum est, aliquando adhuc serpere putredinem, & partes vicinas inficere, aliquando verò iam putredinē cessare, neque in vicinâ amplius serpere, quod ubi sit, circum partem corruptam circulus exactè rubeus & exquisiti sensus apparet. In casu posteriore quidem non incommoda videtur esse illa curandi ratio in parte corruptâ & mortuâ. Hoc modo enim pericula illa, quæ comitantur sectionē in parte viuâ, sanguinis profluvium nimirum, dolor & deliquia animi præcauentur, cum per partem corruptam sanguis non effluat, atque eadem nullum sensum habeat. Si quid autem carnis mortuæ reliquū est, id, cum putredo non amplius serpit, etiâ si cauteria non adhibeantur, spontè postea abscedit, & à natura separatur, idoneis medicamentis adhibitis. Sed si adhuc serpat putredo, neque dum natura spontè sanum à corrupto separare incipiat, non sine præsentis periculo in parte corruptâ solum instituitur sectio. Nam non raro in partibus interioribus & imo membri corruptio longè altius & longius penetrat, quàm in cute apparet. Musculi enim & eorum vasa in interioribus partibus, cum sint calidiora, quàm extra, facilius putredinem concipiunt. Quapropter si quis incisionem adhuc in parte mortuâ instituere velit, cum multum putredinis relinquat in interioribus, vel agro mortem relicta putredine, quæ semper latius serpit, accersit, vel eundem iteratâ sectione temerè cruciat. Neque refert, quod dolor excitatur in parte sanâ. Nā ut Celsus ait, *alleg. loco*, non quicquid interest an satis tutū sit præsidium, quod vnicū est. Et: Extremis morbis extrema sunt adhibenda remedia. Veruntamè dolor aliquo modo leniri, & sensus obscurari potest artetis ligaturis, spiritum animale aliquam diu interceptantibus, ut postea dicitur: & ut nouacula acutissimâ sectio ferè peragitur, antequam æger id percipiat. Sed nec omnem dolorem cauere illi ipsi possunt, qui in parte corruptâ sectionē faciunt. Nam ubi os serrâ resecatur, tum dolores acutissimi accidunt, periostii seu membranæ ossa ambientis causâ, quem dolorem si quis vitare velit, ea in parte serrâ incisionem faciat necesse est, qua ipsa membrana emortua sit: quod si faceret, procul dubio eò loci ipsum etiam os corruptum est, & putredo in valis & musculis, quæ facilius putredinem concipiunt, tanta relinqueretur, quæ nec cauterio postea extingui posset. Neque ipsi cauteris sine dolore corrupta tollunt, quorum certè plures adhiberi debent, si omnis, quæ relicta est, caro mortua tolli debet. Cauteres præterea habent etiam hæc incommoda, ut vehemēti illo calore adipē humores liquefaciāt, partes vehementer calefaciant, unde in sentientibus partibus insignis dolor excitatur, & caro plerumque vi ignis ita absorbetur, contrahitur & corrugatur, ut magna pars ossis nuda emineat, quod non raro nouam sectionem requirit. Hæmorrhagia etiam non tantoperè est extimescenda. Nam si vinculis vasa in

tercipiantur, vt dicitur, non tam multum sanguis profuit. Et quamuis copiosius nonnulli sanguis efflueret, id ex agri commodo potius, quam incommodo esset. Hanc ratione enim sanguis, qui in vasis aliquid putredinis fortè cōcepit, euacuatur, atque hoc modo omne periculum tollitur, & præcauetur, ne putredo latius serpat, aut iterum inualecat.

Quâ ratione igitur sectio institui debeat, vt breuiter cōplectamur, Vniuersalia, si malū ferat inducias, prætermittenda, atq; imprimis virium habenda est ratio. Ager itaque primò ouum sorbile cum buccellâ panis tostî vino imbuti assumat, & odoramentis ac epithematibus aliisque medicamentis cordialibus roboretur. Aliqui antequam sectionem aggrediuntur, medicamentum aliquod narcoticum exhibent ad solum sopiendū. Quos tamen reprehendit Fallopius, atque leuia soporifera nihil predesse existimat, valida autem esse periculosa. Hinc ægro collocato & ab adstantibus vel vinculis etiam comprehenso, tractisq; sursum versus sanam partem musculus, supra illâ partem, in quâ sectio fieri debet, arctissimè membrū vinculis constringendum. Quâ ligaturâ primò sanguinis fluxus nimis prohibetur, secundò sensus partis spiritu animali intercluso, nonnihil sopitur, terriò musculus sursum attracti, sectione peractâ & vinculis solutis, deorsum iterum deuoluuntur, vt extrema ossium contegant.

Locus ampu-
tationis

Locum amputationis quod attinet, in digitis manuum pedumque rectissimè in articulo fit sectio. Nā in articulo, si ita fert malum, minore cum periculo fit amputatio, & minore, cū dolore. Nervi enim & tendines incisi sursum contrahuntur, carne conteguntur, neque vlla sequitur conuulsio. Sin autē in pedibus malleolū transcendat sphacelus, paulò infra genu crus abscindendum, vt ægro tibia lignea cōmodius possit adaptari. Quâ de causâ in tibiâ non semper proximè partem emortuam amputatio est faciendâ, sed sæpè plus etiam de parte sanâ amputandū. Si enim multum de tibiâ relinquatur, id ægro onerosum est, & in motu impedimentū affert. Contra vero in brachio quàm minimum sanæ partis amputandum, sed propè locum corruptum sectio instituenda.

Locus igitur conueniens vbi fuerit electus, nouaculâ acutâ vsque ad os sectio faciendâ, & si fieri potest, ipsū etiam periostium dissecandum, ac si musculorum quædâ portio aut quid carnis inter duo ossa lateat, ne postea sectioni, quæ ferrâ fit, impedimentū afferat, cultro idoneo illa etiam caro discindenda. Mox ferrâ (nisi sectio in articulo fiat: tū enim membrum nouaculâ solum amputari potest,) quanta fieri potest celeritate os amputandum. Peractâ membri amputatione proximum est, vt sanguinis, vbi satis fluxerit, profluuium sistatur. Pleriq; cauterio vasa adurūt. Verū hoc valdè reprehendit Paræus. Nam crudele id esse existimat, cū summum dolorem inferat, si in viua carne vt debet, sectio facta fuerit, & nervosis partibus præua accidentia superueniūt: cui accedit, quod illa vitione plurimū sanæ carnis absumitur, vnde ossa denudatur, & caro ac cicatrix cum summa difficultate, aut etiam planè non obducitur. Ille igitur aliam viam sistendæ hæmorrhagiæ init, rostro nimirum coruino vasa comprehendit & attrahit, & quàm arctissimè ligat. Vasis constrictis seu ligatura, seu, si ita libet, cauterio, soluenda vincula, & membro stuppæ albumini oui imbutæ, & puluere sanguinem sistendi vim habente cōspersæ imponendæ. Plerumque tamen etiâ sine cauterio & ligatura tali sanguis hoc modo sisti potest.

Vt *℞. farina volatilis Vnc. iij. sang. dracon. thuris, alois ana Drach. ij. boli Arm. terra sigill. gypsi ana Drach. j. rannarum aquatiliū preparat.* (alii alboreas illas in hunc vsum magis commendant) *Vnc. j. pilor. minutissimè incisor. spongia rara torrefacta ana Drac. ij. F. puluis.*

Potest etiam vasis sanguinem fundentibus com-

modè fungus ille, Cheirurgis ad sanguinem sistendū vñtatus, qui *Crepitus lupi* dicitur, imponi. Alii Emplastra ex *sang. dracon. bolo Arm. terra sigill. farinâ volatilis*. & similibus cum *pice* conficiunt.

Postea defesiuis, qualia supra recensuimus, truncus mēbri amputati manēdus, quale & sequēs est, quod cum stuppis ac fasciis oxycrato imbutis applicatur:

℞. boli Arm. terra sigill. sang. dracon. mastich. gypsi, ol. ros. myrtini, ana Vnc. j. album. ouor. num. iij. aceti q. s.

F. Vnguentum.

Atque hic primus apparatus est, seu prima obligatio, quæ ante secundū aut terriū diem æstate, hyeme autē quartū nō est soluenda, nisi quid valdè vrgeat.

Interim membrum collocandum figura media in puluine, pilis ceruorū, aut farina frumētacea in fasciis. Prima ligatura soluta, primoque apparatu ablato, iterum cum albumine ouor. vt antea, puluis sanguinē sistens est applicandus, & ossiū extremitates linamento arido concepto tegenda, tandemque digestiuo aliquo vlnus obligandum.

Atque hæc cura eoque continuanda, donec non amplius quid mali metuendum est ab hæmorrhagiâ, & vlnus iam purulentū euadat. Tum enim his medicamentis relictis, mundificantibus vtendum. Guilielm. Fabricius hoc ex succo apii vnguentum commendat, non solum ad gangrenam, verū etiam ad alia vlcera sordida & maligna.

℞. succi apii, scordii, arnogloss. ruta ana Vnc. ij. mellis ros. colati lbj. Coq. ad consistent. Sirupi.

Postea admisce *farina lupinor. pulu. radic. aristol. rot. angelica, vincetoxici, theriaca ana Vnc. s. aq. vitæ Vnc. j.*

F. Vnguentum.

Interxim dāda opera, vt labra vulneris cōtrahantur, postea caro ossa regat, ipsisque quasi puluinaris loco sit. Paræus & alii decussatim sumūt labra vulneris: sed cōmodior videtur futura, quam siccam vocant, seu per glutinum, quæ hoc modo fit. Linteum conuenientis figuræ & magnitudinis glutino ex medicamentis adstringentibus, emplasticis & viscosis, vt sunt *Bolus Armenus, sanguis draconis, gummi tragac. sarcocolla, mastiche, oui album.* &c. inducitur.

Vt *℞. mastich. sang. dracon. boli. Armen. sarcocolla, farina volatilis ana Vnc. s. resina pini Drach. ij.*

Misc. cum albo oui. Ex hoc linteo fiunt Emplastrâ, quæ vtrinque extremitati vulneris applicentur.

Vbi Emplastrâ siccata fuerint, atque cuti tenaciter adhæserint, ansulas ex filo duplicato vel triplicato applicamus, iisque labra cōtrahimus, quod etiam futurâ rariore fieri potest.

Tandem danda opera, vt extrema ossium, quæ à ferri & aëris contactu læsa fuere, decidant. In quem finem alii ferro candente extremitates eorum (cauendo tamen, ne caro, & alia partes sentientes lædantur) adurunt: alii Emplastro de betonica vtuntur, & aliis catagmaticis medicamentis. Atque 30. vel 40. diē quicquid de ossē corruptum est, abscedet. Caro si luxuriat, aluminis puluere & similibus reprimenda, & tandem cicatrix inducenda. Cū autem interea dolores ægrū infestent, & metuendum sit, ne conuulsiones superueniant, partis recisæ truncus, imò ceruix & tota spina inungenda est medicamentis, quæ aliàs nervosi generis affectibus solent applicari, confectis è *saluiâ roremarino, maiorana, ruta, lauend. anetho, chamæmelo, hyperico, baccis lauri, oleo lumbricor. vulpino, terebinth. & similibus.*

Non prætereunda Gangræna scorbutica, de qua *Gangræna scorbutica* libr. 3. Pract. part. 5. sect. 2. cap. 4. dictum. Quæ incipit plerumque circa pedis extremum, cum nigris & purpureis maculis, & lituris quasi, & hinc paulò post vlnus crustosū & gangrænosū, siccum, neque sanie, neq; pus reddens apparet, digitusque vnus vel alter pedis emori incipit, & lineæ rubræ, ac purpureæ lituræ supra iuncturâ pedis, secundum tibiæ longitudinem, apparent.

rent. Exempla huius morbi aliquot vidi. Differunt autem gangræna hæc & sphacelus, à gangræna & sphacelo vulgò noto non paucis. Gangræna enim illa vulgò nota ferè ex causis manifestis ortum habet, & è mēbro tali sphacelo emortuo fœtidus ac aquosus humor effluit, membrū molle ac putridū redditur, & gravem ac cadauerosū de se fœtorem emittit, multumq; breui tēpore serpit, & plerumq; hominē citò iugulat. Gāgræna verò scorbutica ferè sine causā manifesta inuadit, lentè ac tardè serpit, ac non nisi longo tēpore hominem trucidat. Vidi enim Nobile Virum vltra menses tres: Pædagogum quemdā verò vltra sex menses cum malo hoc vitam protrahentē. Pars hæc gangræna affecta planè sicca est, nihilque effluit, & cum corrupta ferro aufertur, licet caro rubra offeratur, color tamen ille ruber paulò nigrior est, & sequenti die & ipsa planè emortua deprehenditur; nullus quoque fœtor percipitur. Præterea ubi malū primò vnum saltem pedem apprehendit, postea, absque omni causā manifesta, in altero etiā crure & pede maculæ, ac lituræ rubræ, vel purpuræ apparere incipiunt, & paulò etiam post illius pedis digitus vnus vel alter liuidus redditur, & planè emoritur, tandēq; homo plerumq; apoplexia, quod Nobili illi accidit, vel epilepsia accedente moritur.

Aliquando tamen subito hoc malum inuadit, quando humores prauī, ira, terrore vel simili causā agitati, ad digitos pedum, & primò quidem vnum saltem, subito & in momento quasi detruduntur, eodē modo vt Erysipelas seu Rosa exoriri subito solet: humorq; is, cum prauam qualitatē habeat, vel etiā eā ab aliquo animi affectu acceperit, partē quā occupat, emori facit subito, vnde à nonnullis hæc gangræna & sphaceli species Syderatio in specie appellatur, cū aliās in genere etiā gāgræna Syderatio appellari soleat. Occupat autem iste humor tendines ferè, vnde acerbissimi dolores oriuntur, diu noctuq; affligentes, qui cū nō ita facili vt caro, putrescant, lentè etiā serpit illa gangræna, & ad aspectum externum interdū vix mensis spacio aliū articulum occupat, etsi intus ferè omnes pedis tendines iam infecti sint; duratque hoc malū sæpe ad anni quadrantem, antequam hominem iugulat, ac rarò curatur, cū humor ille prauus tendinibus sese penitus insinuauerit, atq; ideo facile tolli non possit. Ita vir quidam Nobilissimus, aliās corpore cacochymico præditus, ac erysipelati obnoxio, ex terrore, natura subito vitiosos humores ad digitum pedis minimum detrudente, gangræna correptus est, quæ postea sensim & reliquos digitos, ac ferè totū pedem cum summis doloribus apprehendit, vnde postres menses diem suum obiit.

Eius generis fuit & gangræna, qua quidam ciuis hic, annos supra 30. natus, mense Ianuario anni 1633. correptus fuit. Cōquestus est is primò de dolore brachij sinistri circa cubitū, quem cū nō magni faceret, dolor ad manū descendit, eaq; frigido tumore correpta, & tandem subito puniceo colore infecta est, vt manifesta iam mortificationis & gangræne apparuerint indicia. Idoneis tamen, de quibus postea dicam, medicamentis adhibitis, manui calor naturalis restitutus est, & tumor euauit, ac tantū in minimi digiti apice cuticula rugosa euasit, qua aperta parum humoris effluxit, & cutis subter pallida apparuit, atq; ita digiti apex gangræna corruptus est, quæ tamen & ipsa sine articuli diminutione curata fuit. In curatione hoc notatione dignum, quod ab eo digito in totam manum exquisitissimi dolores extendebantur, vt nullo modo lecto ager se committere auderet, sed noctu sedens dormiret. Dum etiam à Cheirurgo digitus tractaretur, tanti dolores aderant, vt ne minimum tactum ferre posset. Intumescebant præterea pedes, & facies nonnihil tumidior erat.

Nec verò mirabitur, tumorem aliquem prauum

ad membrum aliquod à natura detrusum id subito mortificare posse, cui, quæ aliās in Medicina sunt, nota fuerint. Certè cauterium potentiale è lixiuius, è quo sapo paratur, intra vnus, vel ad summū duarū horarū spacium, partē, qui imponitur, mortificat: cū tamen saltem è sale lignorum & calcis viuæ daretur. Quid ergo mirum, humorem aliquem similis naturæ, salum, acrem, malignum, à cæteris, quibus diluebatur & temperabatur, vt Hippocrates, de prisca Med. ina, docet, eorū existentem simile quid efficere?

Gangræna scorbutica affectorum, quorum exempla recensui, nemo conualuit, præter illum ciuem, cui gangræna digiti minimi manus sinistrae apprehenderat; quæ & ipsū pro scorbutico nō sine causā habuit. Medicamenta autē quibus ille curatus est, hæc sunt.

℞. aq. apoplect. s. r. acc. iunip. ana Vnc. ij. absinth. cerasor. ana Vnc. β. aq. saluæ, laudula ana Vnc. j. Misc.

Hæc aqua sæpius præparata, qua pars affecta illita, vel lintea ea madefacta imposita fuere.

℞. conf. cochlear. Vnc. iij. β. betonic. saluæ ana Vnc. iij. s. p. cordial. temp. plerisq; arch. ana Scrup. j. rob. iuniper. Drach. ij. s. r. de betonic. Vnc. j. F. Elect.

℞. conf. cochlear. Vnc. iij. saluæ Vnc. ij. s. p. diaxyloaloes Drach. j. cort. citri condit. Vnc. β. rob. iunip. Drach. ij. Cum s. r. betonica F. Elect.

℞. ol. è bacc. iunip. Vnc. j. lumbricor. Vnc. ij. irini Vnc. j. Misc.

℞. essent. carduibened. absinth. ana Drach. ij. cochlear. Vnc. β. elix. propr. Drach. j. s. r. nasturt. aq. Scrup. j. Misc.

℞. rad. feniculi, asparagi ana Vnc. β. pimpinellæ Drach. ij. herb. ling. ceruina M. j. chamadr. chamapyt. cuscute ana M. β. sem. anisi feniculi ana Drach. ij. bacc. iunip. Drach. iij. s. r. bugloss. epaticæ ana p. j. assul. min. Vnc. j. Coq. in aq. s. ad Vnc. vij. Colat. adde sacch. Vnc. iij.

Rursum semel atque iterum ebulliant ad consistentiam sirupi liquidi. Adde aq. cinamomi Vnc. β. Misc.

℞. rad. asparagi, feniculi ana Vnc. β. pimpinell. cichor. ana Drach. iij. herb. capill. & agrimon ling. ceruina, chamadr. ana M. β. sem. anisi, aquileg. ana Drach. ij. fl. borrag. bugloss. ana p. β. Coq. in aq. s. q. ad lb. Col. adde sacch. lb. iij. Vnc. ij.

Rursum semel atque iterum ebulliant. F. Sirupus liquidus. Adde aq. cinamomi Vnc. β. Misc.

℞. trochisc. de capparib. de rhabarb. ana Scrup. iij. extr. absinth. gentian. ana Scr. j. ol. cinamomi gutt. ij. F. pilulæ.

℞. trochisc. de rhabarb. cappar. lacce ana Scrup. ij. extr. absinth. gentian. ana Scrup. j. ceterach. q. s. F. pilulæ.

℞. pil. tartarear. cum scammon. de rhabarb. ana Scr. j. extr. pil. aggreg. Scrup. β. ol. caryophyll. gutt. j. Cum aq. betonica F. pilulæ.

℞. elixir. propr. cum succ. Drach. j. essent. cochlear. Drach. ij. chamadr. ceterach, absinth. ana Drach. j. Misc.

℞. fol. lauri, betonic. saluæ, maioran ana M. ij. Dentur in charta pro lotionē manus.

℞. trochisc. de rhabarb. capparib. ana Scr. j. extr. cichor. Drach. β. centaur. minor. carduibened. an. Scr. β. F. pil. xlv.

℞. fol. betonica, lauri, maioran. saluæ, roris mar. ana M. ij. fl. sambuci, laudula ana M. j. stœchad. Arab. Vnc. β.

Coq. in vino pro fomentatione manus.

℞. empl. neruini Vnc. iij. ol. stillat saluæ, Scr. j. maioran. Scr. β. Misc. F. Empl.

℞. elixir. propr. Scrup. ij. essent. cochlear. chamadr. an. Drach. ij. extr. helenii, ligni a o. s. ana Scrup. β. Misc.

℞. fol. lauri, betonic. ana M. ij. maioran. saluæ, origani ana M. j. fl. stœchad. Arab. Vnc. β.

Coq. in vino pro fomentatione manus.

℞. rad. aperient. Vnc. β. agrimon. M. β. fol. sen. el. Vnc. j. mechoacanne Vnc. β. zinzib. Drach. iij. Coq. in aq. s. In Col. Vnc. iij. Dissolue manne Vnc. β. Iterum coletur.

Adde sacch. Vnc. j. F. Sirupus. Fuit & hoc Cataplasma vsurpatum.

℞. farina fabar. Vnc. j. pulu. scord. ruta, saluæ, absinth. ana Vnc. β. F. Cataplasma.

prionis in genere, quàm sexus concepti hæ maculæ indicium; unde etiam *Kindsflecken* Germani nominant.

Cum autem duplex Ephelidum genus sit, vñtū à causis externis, alterum ab internis, de hoc sequenti, de illo verò præfenti capite agemus. Et quidem Ephelidum primum genus est notus ille affectus; nigredo scilicet illa, quam Germani *Sommerbrandt* appellant, in facie, manibus, & partibus aliis radiis Solis expositis, ab ardore Solis contractus. Et patiuntur hunc affectum tam viri quàm fœminæ; imprimis tamen fœminæ, quæ cutem teneriorem habent; ac præcipuè verno tempore. Cum enim cutis tempore hiberno calori non sit ita adueta: si tempore verno subito Solis radiis exponatur, quæ antea erat alba, rubescere cum nigredine quadam incipit.

Cognoscitur hic affectus per se ex causa quæ prægressa est. Et non maculis quibusdam facies conspergitur, sed totius color mutatur.

Præcauetur autem à Sole adustio & Nigredo, si à facie vimbraculis & aliis tegumentis radii Solis auertantur, manus verò Cheirothecis tegantur; vel facies & manus inungantur albumine oui cum aq. ros. conquassato, vel mucilag. sem. cydonior. vel psyllij aq. ros. extracta, aut gummi tragacanth. aq. ros. soluto. Vel illinatur facies Emulsione sem. 4. frigid. maiorum. Vel vngatur hoc vnguento.

℞. vnguenti pomati Vnc. ij. cerusæ aq. ros. dissol. Drach. j. mastiches Drach. s. mucilag. sem. psyllij Vnc. j.

F. Linimentum.

Atque talibus medicamentis præcipuè opus est tempore verno, vbi facies tenera vix satis à calore Solis & aeris muniti potest.

Si autem facies à calore Solis iam ambusta quasi & nigredo contracta sit, natura quidem sponte, dum nouam cuticulam in adustum locum reponit, hoc vitium temporis progressu mutare solet, si interea facies à radiis Solaribus tegatur. Verum cum mora ista fœminis plerumque tædiosa sit, medicamentorum opera pristinum colorem sibi maturè restitui postulant. Vulgò fœminæ foliis cerasi recentibus faciem abstergere solent. Aliæ vtuntur aq. ros. in qua camphora dissoluta est. Aliæ gummi cerasorum in aceto dissolutum cum pauxillo farina auenacea vsurpant.

Vtiles hîc etiam sunt aquæ fl. fabarum, maluæ, lil. albor. & paratæ ex se minibus quatuor frig. maior. cum lacte destillatis. Amygdalæ amaræ quoque vtilis sunt.

Vel ℞. succi plantaginis, solani ana Vnc. j. lithargyri auri, argenti ana Drach. j. plumbi vñi Vnc. s. rutie præp. Drach. vi. camphora Drach. s. ol. rosæ. cera ana. q. s.

F. Vnguentum.

℞. rad. lil. alb. sub cinerib. coct. Vnc. ij. rad. serpentaria, sigill. Salomon. sem. melon. ana Drach. ij. mucilag. sem. psyllij Vnc. j. vng. citrini Vnc. s.

F. s. a. Vnguent.

CAPVT II.

De Ephelidibus in gravidis.

Alterum genus Ephelidum est, quod gravidis imprimis accidit, & ortum habet ex sanguine menstruo retento, qui, cum ex retentione plerumque aliquid vitij contrahat, varia symptomata in gravidis excitare solet, tum etiam has in facie maculas ex vitioso humore eò protruso genitas.

Nonnunquam tamen Virginibus, & fœminis nō gravidis, maculæ tales in facie erumpunt, si tempore menstrui fluxus cibos quosdam colorandi vim, vt loquuntur, habentes, vt radices Carottæ & betæ ru-

bræ & similes comedant, quas maculas tales parere experientia docuit.

Signa Diagnostica.

Ephelides in gravidis cognoscuntur quod sint maculæ fuscæ, frontem imprimis deturpantes, & in longum ac latum sese extendentes, sæpeque palmi longitudinem æquantes, omnis asperitatis expertes.

Sign. Diagnostica.

Prognosticum.

Ephelides in fœminis conceptionis signum sunt, vt supra ex Hippocrate, de iis quæ vtero non gerunt, dictum, & rarò curantur, & si tollantur, subinde recurrunt, & quibusdam vsque ad partum durant, & post partum euanescent; nonnullis etiam post partum remanent; nonnullis etiam ante partum, vbi fetus iam grandior sit, vt alia symptomata, quæ grauidas in principio conceptionis infestare solent, euanescent.

Prognostica.

Curatio.

Equidem opus esset, vt humores prauis, qui antecedens huius affectus causa sunt, eumque fouere solent, euacuarentur; sed cum in gravidis istas euacuationes instituere non liceat, topicis medicamentis contentum esse oportet. Vtiles hîc sunt bacca lauri, si decorticentur, in puluere in redigantur; & cum melle in formam vnguenti misceantur, quo facies in balneo illinatur.

Curatio.

Vel *℞. pulu. bacc. lauri q. v. & cum aq. fungorum in formam pulmenti redigantur, quo facies in balneo illinatur.*

Vel ℞. camphora Drach. j. niri Drach. ij.

Misc. cum melle, & facies mistura inungatur.

Vtilis est & emulsio ex sem. cannabis facta.

Ad maculas in Virginibus, eo tempore, menses fluunt, *℞. succum ex incisa radice buglossi expressum, & eo maculas illine.*

CAPVT III.

De Lentiginibus.

Hæc pertinent & Lentigines, quas Germ. *Sommerprossen, Sommersleiten, & Laubflecke*, à foliorū aridorum colore, nominant, & sunt maculæ lentæ colore referentes, quibus, in fœminis præcipuè, facies inprimis, interdum & manus, brachia, & thoracis pars superior aëri exposita, nunc densius, nunc rarius, quasi guttatim, conspersa est, sine omni dolore & molestia, in quibusdam ætatis solum tempore apparentes, hieme verò euanescentes, in quibusdam etiam perennantes.

Lentiginibus.

Causæ.

Ortum autem habent ex sanguine adusto epidermidem occupante. Et accidit hoc imprimis in corporibus rubeis & temperatura biliosis, & maxime ætate, vbi vapor ille sanguinis magis adurit. Vnde maculæ istæ plerumque tempore hiberno euanescent, ætate iterum apparent. Erumpunt quoque maxime iis in partibus, quæ aëri externo expositæ sunt, facie, collo, manibus, superiore parte thoracis; quia & cuticula à Sole magis adurit, & aër, ambiens vapores illos adustos in cute detinet.

Causæ.

Platerus existimat, succum, qui pilos cuti infixos

Ff 4 alera

alere debebat, ad poros cutis delatum eos efficere. Hic enim inquit, illis prius assimilatus, coloreque antequam illorum radicibus opponitur nonnihil correspondens, si ab iis ulterius in pororum ambitum aliquousque dispergatur, maculas eiusmodi colorem fuscum plus minusve ad pilorum colorem, dum illis assimilatur, adipiscitur, nonnihil inclinantem procreat. Quæ diffusio huius succi in poros, à colore externo nimium illum attrahente, porosque simul dilatante, interdum proficiscitur, si tunc succus pilos enutrens non tantum pilorum radicibus se affigat, sed & ulterius diffusus, illicque subsistens maculas illas subfuscas plus minusve, pro cutis coloris diversitate, efficias. Verum cum facies pilis careat, non credibile, succum pilis nutriendis dicatum maculas tales efficere, sed sufficit sanguinis adusti portio in melancholicum quasi humorem degenerans ad maculas producendas. Platerus quoque pororum nimiam à natura laxitatem opitulari existimat, ut illorum causa succus non solum pilos alat, sed & maculas has producat: verum malo hic assentiri Eustachio Rudio, qui potius ob densitatem cutis lentigines oriri putat, & propterea quia genæ aliis partibus rariores sunt, ideo quamvis ad eas plures adusti vapores perveniant, non tamen in iis detineri, sed leniter enaporare, atque ita in iis lentigines non ita copiosas fieri: quia verò frontis cutis est densior, & vapores in ea non facile recipiuntur, recepti verò magis retinentur, ideo in fronte copiosiores sunt.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Cognoscuntur Lentigines facile, quod sint maculae lentis magnitudinis, colore fusco, crebris quasi guttis dispersæ, & his familiares, qui rufi sunt pilos; & faciem, collum, manus, & corporis partes Soli & aëri expositas corripunt.

Prognosticum.

Prognostic.

Lentigines ut nihil periculi habent, ita plerumque hiberno tempore evanescent. In nonnullis tamen corporibus aëtare semper redeunt; in quibusdam etiam perennes sunt.

Curatio.

Curatio.

Galenus ad has maculas laudat costum cum melle & aqua; ut & brassica semen. Amygdala quoque amara vtilis; ut & coleum ouorum. Efficacissima est aqua scrofularia à tora planta destillata. Item aqua à floribus Satyri maculosis, & coleum tartari per deliquium paratum.

Vel ℞. fl. sambuci, fabar. part. equal.

Affunde lac caprinum tepidum. Stent in loco frigido per diem. Postea destillantur.

Deinde ℞. farina fabar. q. v.

Humectetur cum ista aqua, & vespere facies mistura illa illinatur.

Manè facies abluatur aq. fl. sambuci & fabar. cui aliquid camphoræ in spir. vini dissol. additum sit.

Vel ℞. mellis Vnc. iv. ol. amygd. d. Vnc. j. pulv. rad. iridis Drach. ij. boracis Vnc. β. Misc.

F. Vnguentum.

Vtile est & Lac. virginium dictum, quod ita paratur.

℞. lithargyri Vnc. iv.

Coq. in aceti opt. lb. iij. ad tertiæ partis consumptionem. Refrigeratum coletur per filtrum. Postea

℞. Salis gemma Drach. iij.

Coqu. in aq. clara ad tertiæ part. consumt. Coletur. Tandem

℞. aqua huius part. ij. aceti prioris part. j. Misc.

Vel ℞. vnguenti citrini recentis Vnc. iij. amygd. d. diu-

vis. pistatarum; farina fabar. ana Drach. j. ossis sepiæ, C. C. farina hordei ana Drach. ii.

Incorporentur cum melle & misceantur.

Vel ℞. fl. fabar. rec. q. v.

Affunde lac caprin. q. l.

Stent in infus. per diem & noctem.

Postea colentur & exprimantur, atque in colaturâ novi flores iniciantur, iterumque per diem & noctem in infusione stent & colentur. Id quinquies repete. Postea adde medulla panis recentis q. l. ut fiat instar pulvis, & lacte caprino addito destill. Aqua ista facies manè & vespere abluatur.

Vtilia etiam sunt quædam, quæ cap. seq. proponuntur.

CAPVT IV.

De Cosmetica.

ET si verò hætenus de variis cutis maculis tollendis cap. præced. dixerimus: scemina tamen pulchritudinis studiosè hisce non contentæ sunt, sed præterea & nitorem ac pulchritudinem quandam expetunt. Quapropter & de Cosmeticis medicamentis quædam adiciemus. Sunt autem medicamenta illa duplicia, alia obsoletum, opacum vel nigricantem colorem emendant, cutemque elegantiorē & nitidiorē reddunt; quæ improbanda planè non sunt, cum id, quod aëris iniuria, vel alia de causa, pulchritudini decessit vel deest, re vera homini præstent, coloremque pulchrum stabilem inducant, atque ea propriè Cosmetica dicuntur: alia sunt palliativa, quæ Fuci dicuntur, cum naturali colori albus vel rubicundus acquisitius obducitur, & appingitur, qui aliquandiu saltem durat, & spectantium oculos fallit. De prioribus saltem medicamentis dicemus. Posteriora verò usurpare cum nec honestum nec pium putemus, non attingemus. Nam primum genus quod attinet, id reiiciendum omnino non videtur, cum nihil fuci inducat, sed saltem naturalem corporis nitorem, quacunque de causa amissum, restituat. Præcipue in sceminis id conceditur, quæ cum viris prudentiâ, robore corporis & fortitudine, & aliis quibusdam, nonnihil inferiores sint, pro illis, ut Anacreon canit,

Φύσις δίδωσι καλλῶς,

Ἄλ' ἀσπίδων ἀπαύρων,

Ἄλ' εἰς ἔχθραν ἀπαύρων.

Νικᾷ δὲ καὶ σῆδιπον,

Καὶ πῦρ καλῆτις ἄου.

Natura donat illis

Decoram habere formam,

Pro parmulisque cunctis,

Pro lanceisque cunctis.

Nam flamma cedit illi,

Ferrumque, si qua pulchra est.

Et Plato, in Phædro, καλλῶς ἐκφράσις τοῦ καὶ ἰσχυρότερον ἢ pulchritudinem omnium rerum illustrissimam & maxime amabilem esse dicit; & pulchram faciem Socrædis ἐκφράσις, diuina quadam forma illustrem nominat. Alterum verò à sceminis, præcipue Christianis, omnino reiiciendum; recteque scribit Cyprianus, tract. 2. de habitu Virgin. Non virgines, inquit, stantium, aut viduas, sed & nuptias puto, & omnes feminas admonendas, quod opus Dei & factura eius & plasma adulterari nullo modo debent, adhibito fæuo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta nativa corrumpente medicamine. Et post: Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne, quod nascitur, diaboli, quodcunque mutatur.

Prioris generis autem medicamenta fere detergentia sunt, quæ succum, cuti fuscum colorem conciliantem, ex ea extergunt, nouumque, qui nitidum colorem illi conciliat, alliciunt. Quibus interdum & emollientia quædam adduntur, quæ cutem duram, crassam & asperam, emolliunt & leuiorem reddunt, & manibus præsertim molliem conciliant.

Vtriq[ue] scopo lac satisfacit, præcipue, *asininum* & *caprinum*: cuius vires cum non ignoraret Poppæa, Domitij Neronis Imperatoris coniux, insano luxu ducta, quingentas secum per omnia trahebat fœtas asinas, & balneorum solio totum corpus illo lacte macerabat, vt erugaretur, tenesceret, & candidius seruaretur, referente Plinio, lib. 11 cap. 41. & lib. 28. cap. 12.

Detergunt, *radices serpentariae seu draconitii maioris*, *figilli Salomonis*, *scrofulariae*, *cucumeris asini*, *lil. alb. iridis*, *cyclaminis*, *flores fabarum*, *lil. alb. sambuci*, *amygdala amara*, *pinæ*, *semin. 4. frig. maj. phascoli*, *oryza*, *farina fabarum*, *cicerum*, *lupinorum*, *amylum*, *albumen ouorum*, *lac*, *camphora*, *sal. & ol. tartar. ibus*, *myrrha*, *mica panis albi*, *glans vnguentaria*.

Et radicibus *Serpentariae* fit gerfa dicta, quæ nihil aliud est, quàm fecula vulgò vocata. Eodem etiam modo è radicibus *figilli Salomonis* & *Scrofulariae* fecula seu gerfa parari potest. E glande vnguentaria seu balano myrepica oleum exprimitur, quod *oleum de been* appellatur.

Ex enumeratis etiam modò simplicibus plerisque fiunt Aquæ destillatæ, & varia composita.

Vt *℞. rad. figilli Salomon. serpentariae, scrofular. ana Vnc. iij. ireos Vnc. j. fl. fabar. Vnc. ij. mastich. Vnc. j. boracis Drach. ij.* Destillantur.

℞. medulla panis triticej lb. iij. album. ouor. conuasat. num. xij. lactis caprini lb. iij. Destillantur.

Vel *℞. oryza lbj.*

Maceretur in *aq. fl. fabar.* donec rumpatur; postea adde *masticis el. Drach. vj. boracis Drach. ij.* Destilla.

Vel *℞. medulla panis albi lbj. rad. figill. Salomon. lb. lb. lactis caprini q. s.* Destillantur.

Vel *℞. fl. sambuci, fabar. partes æquales.*

Affunde *lac caprinum*, & cola. Stent in loco frigido per octiduum; postea destillantur. In vsu *℞. fabas excorticatas*, redigantur in pollinem, & aquæ immergantur, & aqua postea facies abluatur, ac per se exsiccare sinatur. Tandem dissolue *Camphoram* in Spiritu Vini & misce cum *aq. sambuci*, & aqua ista facies abluatur.

Vel *℞. album ouor. num. xxiv. cinamomi Drach. ij. lactis asine vel caprini lb. ij.* Destillantur.

Vtiles sunt & emulsiones è seminibus quatuor frigidis maiorib. *amygdalis amaris*, & *pinæis* paratæ.

Decocta quoque fiunt, quibus facies abluatur, ex *fabis*, *ciceribus*, *lupinis*, *oryza*.

Vel *℞. rad. lil. alb. figill. Salomon. borrag. ana Vnc. j. malua, saponaria, parietaria, violar. ana p. ij. fabar. excoct. M. j. fl. malua M. b.*

F. decoctio, qua facies abluatur.

Linimenta præterea & vnguenta vsurpantur, inter quæ sunt *pomacea* seu *Pomata* vulgò dicta. *Oleum Talei* hodie in multorum ore est, & præcipue in gynecæis magnatum in vsu. Verum ad fucos potius pertinere videtur, quàm ad vera Cosmetica; nisi ad abstergendum adhibeatur, & post vsu, quando in publicum prodeundum est, abluatur.

Non solum verò faciei, sed & manibus fœminæ delicatioribus & laboribus non adueta, vt molles & albæ fiant, adhibent medicamenta quædam parata ex *medulla panis albi*, *farina hordei*, *cicerum*, *lupinorum*, *melle*, quibus aqua subactis, vel cum sapone molli & melle mixtis manus abluunt.

Vel *℞. farinae cicerum, fabar. amygd. dulc. ana Vnc. ij. rad. iridis Fl. Drach. ij. mellis, aq. ros. ana q. s. Misc.*

Vtile est & hîc vnguentum pomaceum.

Vel fiat talis sapo.

℞. saponis Veneti lbj.

Lissoluatur in *aq. ros.* Adde *pulu. rad. ireos Fl. Vnc. j. farina cicerum Vnc. iij. Misc.*

Pleraque etiam alia medicamenta, quæ ad faciē nitidam reddendam modò proposuimus, & hîc vtilia sunt.

Plura talia videantur apud *Rondeletium*, in *tratu de Fucis*.

De cicatricibus turpibus emendandis.

Ad Cosmeticam non immeritò refertur cicatrix cum turpium emendatio. Cum enim ex solutione continui vel vulnere vel vlcere facta, ex succo cutem nutriente ad partem vniendam simile quiddam generetur, quod cicatricis nomine venit, ea toti quiddam cuti similis est, ab eâ tamen colore, sæpe etiam figura discernitur, quod nunc altior euadit & eminet, nunc depressa est, & foueam quasi, atque ita æqualitatem quandam relinquit, ac deformitatem parit, quæ progressu temporis non nihil immutari solet, dum cicatrix cuti similior indies redditur. Quod tamen si citius expetatur, medicamentis quibusdam id præstari potest, qualia sunt *oleum myrrhæ*, quod fit si ex ouo duro vitellus eximatur, & myrrha impleatur, atque in locum humidum ponatur, donec in liquorem abeat; quod & *oleum myrrhæ* destillatum præstare potest. Vtilis est & humor, qui ex ouis, dum assantur, exsudat, *oleum* item è vitellis ouorum, *pinguedo thymali piscis*, quem vulgò *asciam* vocant, *oleum expressum è nucleis persicorum*, *amygd. amar. ol. de been*. Vel fiat vnguentum ex *borace*, *camphora*, & *pingued. humanæ*, aut ex *lithargyro* & *oleo rosaceo*, *ol. amygd. amar.* cum melle mixto, vel fiat vnguentum ex succo vel radice *cucum. asinini*, & melle, eoque per diem cicatrix inungatur, sequenti verò die lacte, idque ita per vices fiat.

Vel *℞. mucilag. sem. fenigr. psylli, ana Drach. ii. ol. tartar. per deliq. Vnc. lb. rosac. Vnc. i. cerussa, boracis ana Drach. i. Misc.*

Vel *℞. rad. serpentariae, figill. Salomon. ana Drach. ii. amygd. amar. nucl. persicor. ana Drach. i. testar. ouor. combustar. Drach. lb. thuris, myrrha el. ana Drach. i. sacch. cadi Drach. iii. mucilag. sem. fenigraci Vnc. i. ol. è vitell. ouor. pingued. hum. ana q. s. Misc.*

F. Linimentum.

Quod si cicatrix profunda sit, medicamentis emendari non potest, vt cuti reliquæ æquatur, sed sectione vel medicamento aliquo corrodeute cicatrix tollenda, & cauitas, quantum opus, carne replenda, & postea noua cicatrix inducenda est.

Inprimis verò post variolas sæpissimè turpes cicatrices in facie relinquuntur, quæ insignem turpitudinem pariunt, & propterea, vt emendentur, sæpe Medicorum opera imploratur.

Vtilia verò sunt ad eas tollendas, medicamenta modò proposita, vt & illa, quæ hoc ipso capite antea, ad faciē nitidiorem reddendam, sunt tradita. Inprimis commendatur ex iis *pinguedo thymali seu ascia piscis*.

A Foresto feliciter vsurpatum fuit hoc:

℞. ol. amygd. d. Vnc. iij. lil. alb. Vnc. j. axungia capri, ping. hirci ana Vnc. lb. sarcocolla Drach. lb. farina oryzae, lupinor. ana Drach. j. lithargyri auri Drach. lb. pulu. rad. bryoniae, ireos ana Scrup. j. sacchari thabetzet Drach. j.

Conterenda conterantur in pollinem, & cribro tenuissimo excipiantur, & gummi dissoluta addantur si libet, tandem commisceantur in mortario super infundendo *aq. ros. lil. alb. fabar. ana q. s.*

Continuò agitando & incorporando, per pannū laneum manibus emulcendo, traiciantur, & exhibe vnguentum molle.

Cicatrice
turpes emendandis.

Cicatrice
post variolas.

CAPVT V.

De Nævis maternis.

Nævis mater-
ni.

EST & aliud macularum genus, quod cutem defœdare solet, idque à prima origine contractum, quodque infans in utero contraxit, unde Nævi, Maculæ, & Notæ maternæ atque originales nominantur, Germanis *Muttermahle der Anmahl*. Sūt autem maculæ hæ variae, coloris nunc rubri, nunc fusci, nunc alterius; huius vel illius figuræ, nunc in hac, nunc in illa corporis parte.

Causa.

Causa.

E quidem reperiuntur, qui à fortuito humorum concursu tales maculas in corpore excitari credunt. Verum talia fortuito non fiunt, sed ab imaginatione matris maculas istas pendere, & ab ea fœtum signari, ut loquuntur, ipsa experientia docet. Autoritate Philosophorum & Medicorum varias congerere non est necesse, neque etiam omnia conformationis vitia, quæ occasione imaginationis fiunt, hic recensere opus est. Mulierculis enim notum, infantes nonnullas maculas fragorum vel cerasorum instar, vel rubras instar vini rubri vel ignis habere, quod talibus rebus matri oblati imaginatio tales colores fœtui impresserit. Et ipse noui fœminam, cui grauidæ sub moro stanti, mora aliquot in dorsum incidit, unde infans ex ea natus totidem excrescentias mororum figuræ similes in dorso habuit. Qua ratione autem imaginatio id præstet pluribus in tractat. de consensu Chymie. cum Aristotel. & Galenic. cap. 14 & lib. 4. Pract. part. 2. sect. 4. c. 7. hac de re actum est, quæ hic repetere opus esse non puto.

Prognostica.

Prognostica.

1. Difficiliter hoc macularum genus curatur; & quamuis interdum nonnihil obscurari videatur, tamen solet recrudescere. Et referunt nonnulli, eas, quæ occasione cerasorum, fragorum, vuarum contractæ sunt, eo tempore, quo fructus isti maturefcere solent, quasi efflorescere rursus.
2. Si tamen mox fœtu edito medicamenta adhibeantur, interdum tolluntur.

Curatio.

Curatio.

Vulgò fœminæ ad maculas tollendas vtuntur sanguine secundinæ, & ea adhuc calente maculas abstergunt. Alij etiam postea sanguine menstrua vtuntur. Possunt tamen & alia medicamenta detergentia, hætenus ad alias faciei maculas tollendas proposita, hic vsurpari. Alij saluam matris ieiunam adhibent, alij sæpius rx matris vberibus lac instillari præcipiunt. Quæ si non sufficiant, ad erodentia & caustica quoque medicamenta, vel etiam manulem operationem & abrasionem cuticulæ accedendum. Vtile etiā est, si mater sem. sinapi singulis diebus manè masticeret, & eo maculam friceret. Quidam eam partem umbilici, quæ infantulo post umbilici debitum nexum decidit, adseruant, hancque exsiccatam, ac deinde ex aq. herbæ Christophorinæ madentem maculæ imponunt, ter in die, tamdiu, donec ea penitus euanescat. Commendatur etiam qua destillata è garyophyllata mōrana, si ea infans ex utero egressus lauetur, & maculæ deinceps eadem aqua abluantur.

CAPVT VI.

De Maculis volaticis infantium.

Libelli Practici germanici, ut in Gabelchoueri *Der Fl. Practica, & Promptuario Medico* VVittichii, & aliis *innger kinder* videre est, faciunt inter morbos pueriles mentionem affectus, quem *den Flug* appellant, quem, quia nūquam vidi, in tractatu de morbis infantium præterii. Quia autem nonnulli sunt, qui eum se vidisse scribunt, eius hoc loco mentionem faciam. Describunt autem, quod sint maculæ quædam volaticæ, rubræ, vel purpureæ in cute hinc inde serpentes, quæ si orificium aliquod, os puta, nares, oculos, aures, nates attingant, & eousque penetrent, malum lethale fieri. Ideoque ut id præcaueatur, recipiunt *aquam rosarum*, & pauxillum *croci* admiscunt, atque ea omnia orificia illinunt, & maculas etiam ipsas circumcirca. Saltem versus pedes corpus non illinunt, ut per pedes maculæ istæ euanescant. Quæ maculæ, si dantur, proculdubio Erysipelatis species sunt, & propterea non solum istud linimentum ad orificia corporis adhibendum, sed & expulsiua medicamenta, quæ aliàs in Erysipelate vsurpari solent, vsurpanda essent.

CAPVT VII.

De Maculis à Germanis Epaticis dictis.

QVOD sæpe monui, nec hic præterire possum, multa tuberculorum & macularum genera vulgo etiam passim apud omnes Nationes hodie nota esse, quæ quibus nominibus à Græcis vel Latinis appellata sint, ignoratur: cum tamen credibile non sit, apud Antiquos ea non existisse. Siquidem causæ iisdem seculis viguerunt.

Vulgo notus est affectus, quem Germani *leberflecke* nominant, proculdubio, quod ex epate ortum habere credant, maculæ scilicet fuscae, vel ex flauo nigricantes, latæ, palmi magnitudine, inguina inprimis, & pectus ac dorsum occupantes, imò totum pectus interdum obtegentes, cum cutis quadam leui asperitate, quæ squammas aut surfures quasi emittit, quæ tamen non vno loco hærent, sed hinc inde disseminantur, & modò euanescent, modò rursus emergunt. Eas vnicus, quantum memini, clarè describit, Reinerus Solenander, *sect. 5. consil. 11*. sed sine nomine. Platerus etiam earum mentionem facere viderur, dum scribit, dari maculas fusci coloris, palmæ amplitudine, interdum certis sedibus corporis, & quidem certis temporibus obortas, certisque desinentes. Verum rem obscurat, dum causam & curā in Lentigine quærere iubet. Sunt enim Lentigines & hæ maculæ diuersi affectus, & diuersas causas habent, ut ex iis, quæ supra cap. 3. de Lentiginibus dicta sunt, & hoc capite dicentur, patebit. An ad Vitiliginem & Alhum nigrum, quod suspicor, referri possint, penes Lectorem esto iudicium. Nos rem istā hoc capite, siue nomine Græco vel Latino (Germanicum enim, ut ipsæ istæ maculæ vulgo notissimum est) explicabimus.

Causa.

Causa harum macularum est humor sicciior & melancholicus, cum alimento partium ad cutem delatus, seu sanguis feculentior & crassior, qui cum totus assimilari non possit, id, quod excrementitiū est, ad

Causa.

ad cutem detruditur. Et si verò ab epate sicciore sanguis ille feculentior generetur, unde etiam à Germanis *Leberflechte*, Epaticæ maculæ, dicuntur: tamen lien proculdubio, cum & ipse suo modo sanguificet non extra culpam est. Vnde obseruauimus, post maculas istas, si diu durent, quartanas obortas fuisse. Facit etiam ad macularum harum generationem victus ratio & vitæ genus ad sanguinem siccum & feculentum, & humorem melancholicum generandum apta, de qua alibi diximus.

Prognostica.

1. Ipsæ quidem maculæ per se nihil periculi coniunctum habent, neque aliquam molestiam, aut visui obuiam deformitatem pariunt, cum non in facie & manibus, vt lentigines, sed in locis vestibus rectis oboriantur.

2. Ratione tamen causæ, à qua pendent, & vitiosæ epatis ac lienis constitutionis, alios morbos præfagiunt, & non raro tertianæ & quartanæ febres maculas has sequuntur.

3. Et si quoque istæ maculæ facili, vt dicitur, tolli possint: tamen nisi vitium sanguinis, & viscerum, à quibus vitiosus sanguis generatur, tollatur, paulò post iterum efflorescunt & redeunt.

Curatio.

Cum ergo maculæ istæ semel sublatae, nisi causæ, à qua pendent, tollatur, redeant, humor vitiosus ille euacuandus, medicamentis paratis ex radic. *polypodii, cichorii, borrag. ceterach, cuscuta capillo & agrimonia, foliis fenæ, rebabarbato, rad. gialapa*: idque aliquoties repetendum. Si opus sit, etiam vena aperiri potest.

Verum cum purgantia saltem humores, qui in venis collecti sunt, tollant, eorum verò generationem non præcaueant. Inprimis danda opera, vt illa vitiosa epatis & lienis constitutio, à qua generatio istorum humorum penderet, emendetur: id quod optima victus ratione perficitur, qua sensim illa sicca epatis & lienis constitutio in meliorem restituitur. Itaque vtendum cibis boni succi, carne hœdina, agnina, vitulina, gallinacea, ouis, & similibus, hordeo, tritico, pomis benematuris, prunis, passulis, amygdalis. Vitandi verò crassi, salsi, acres, & mali succi cibi, vt carnes fumo induratae, & similes. Bonorum enim ciborum usu vitiosum constitutione in meliorem statum redacta, vitiosi humores amplius non generabuntur, sed sanguis bonus & temperatus.

Topica verò quod attinet, manè partes maculis istis fœdatis fricare vtile est. Inprimis verò ante balnei ingressum, aquam vel *sirupum fumaria* cum pauxillo *theriacæ* sumere commodum est. Post sudorem locus illinatur sem. sinapi cum aqua calida in formam pulvis redacta, quod tam diu ibi relinquatur, donec in parte feruor & punctio quædam percipiatur, postea aqua calida abluatur.

Vel hac massa illinatur:

℞. saponis albi lbss. radatur & siccetur.

Postea adde sem sinapi Drach. jss. farina fabar. lupinor. ana Vnc. ij. medulla panis albi Vnc. j.

Cum succo fumaria vel lapathi acuti. Misce, & vtere.

C A P V T VIII.

De Pruritu.

ET si Pruritus cum aliis affectibus pluribus coniungatur, vt scabie, impetigine, lepra, & similibus, eorumque ablatione & ipse tollatur: aliquando tamen

solus homines vexat, & adeo molestus est, vt etiam Medici auxilium implorare cogat, de quo hoc capite agemus.

Est autem Pruritus dolor, ab excremento tenui & acri inter cuticulam & cutem hærente excitatus. Et si enim dum pars pruriens scalpitur, voluptas non ad pruritus naturam pertinet, sed scalpturam sequitur, dum partes, quæ à materia acri mordebantur, ad statum naturalem & pristinam æquabilitatem confertim redeunt. Vt enim dolor excitatur à subito motu ad statum præternaturalem: ita voluptas percipitur à subito motu ad statum naturalem. Ipsi verò, pruritus post scalpturam cessat, quod materia, quæ causa doloris erat, euacuatur, & quia solutio continui, quæ dolorem excitat, solutum esse & quietem, si fortior fiat scalptura, deducatur.

Causæ.

Causa nimirum proxima pruritus est excrementum salu, mordax, & acre, sincera scilicet aut atrabilis, vel pituita salsa. Quod excrementum etsi in scabie quoque adsit: in pruritu tamen est tenuius, & per minimas particulas sese insinuat. Hæret autem inter cutem & cuticulam, & propterea acrimonia sua sentientes in cute particulas stimulat, & ad scalpendum irritat. Et quidē vt excrementum istud in cute hæreat, facit cum excrementi natura, quod etsi sit tenue, tamen lentorem quandam & visciditatem habet, qua partibus pertinacius adhæret: tum ipsius cutis densitas, ob quam exhalare non potest.

Colligitur autem istud excrementum ob epatis caliditatem & siccitatem, ciborumque acrium & multorum aromatum usum. Hinc senes, qui præcipue in iuuentute epas calidius habuerunt, & cibo ac potu calidiore vsi sunt, in senectute pruritus, & tandem scabiem sentiunt. Vide Galenum, *de sympr. caus. cap. 6.*

Differentia.

Pro humoris autem varietate, & locorum affectorum ratione, quædam pruritus est differentia. Prout enim materia magis vel minus acris est, eo maior ac contumacior pruritus excitatur. Interdum pruritus in cute totius corporis percipitur, interdum in partibus quibusdam.

Prognostica.

1. Pruritus plerumque scabiei futuræ prodromus est. Nam si pruritus diu duret, materia tandem copiosior colligitur, & putredinem concipiens acrior redditur, cuticulamque erodit, & pustulas excitat.

2. Quod humor, qui pruritus excitat, peior, eo deterius est malum. Nimirum qui ex sanguine adusto aut bile excitatur pruritus, citius finitur: qui ex salsa pituita provenit, durat diutius: diutissime verò qui à melancholia adusta ortum habet.

3. Pruritus, in quo magna in scalpendo est voluptas, malus est; quia à bile acris oritur.

4. Pruritus in senibus raro curatur; præsertim decrepitis. Nam cum ea ætas talibus humoribus salis cumuladis apta sit, corporis illa dispositio vix mutari & in meliorem statum traduci potest. Si tamen diligens cura adhibeatur, quandoque sanatur, refertque Mercurialis, *de morb. curan. cap. 3.* Leonellum Pium, octuagenarium, à maximo pruritu beneficio medicamentorum fuisse liberatum.

5. Hippocrates, in *Coacis*, pruritus in tabescentibus si alui suppressioni succedat, esse lethalem scribit. Et enim ob pruritus molestiam tabidi, neque dormire neque quiescere possunt, unde coctio nulla fit, morsque ipsis acceleratur.

Curatio.

Curatio.

Curatio.

Pruritus cum dolor sit, ipse, si vehementior sit, & vigilias exciter, viresque prosteruat, mitigationem & anodynum; causa vero, à qua pendet, sui euacuationem indicat. Et quidem causa proxima, cum sit humor falsus in cute herens, is à cute euacuandus. Quia vero causa ista proxima fouetur ab humore simili in venis contento, & is euacuandus. Et cum is generetur ob prauam & vitiosam viscerum dispositionem, ea emendanda, atque ita generatio talium humorum præcauenda.

Pruritus tollunt humectantia, quæ materiam illam acrem pruritus causam mitigant. Humores vero excrementitios à cute euacuant detergentia, emollientia, & rarefacientia. Antecedentem causam tollunt purgantia. Vitiosam viscerum dispositionem emendant alterantia, & imprimis bona victus ratio.

Itaque primò humor falsus, nitrosus & acris præparandus & euacuandus. Præparant eum medicamenta refrigerandi & humectandi vi prædita, quæque simul viscidum humorem attenuant: qualia sunt, cichorium, endiuium, borrago, buglossa fumaria, lupus, capillus Veneris, rad. asparagi, polypodii, epithymium, & ex his parati Sirupi, imprimis de lupulo, fumaria, cichorio, byzantinus s. capillor. Veneris.

Euacuantur vero humores foliis senæ, polypodio, elleboro nigro, rad. gialapa, sir. de polypodio compositio, el. diacatholico, confectione Hamech, extr. ellebori nigri, melangogo. Formulæ alibi, vt & capite de scabie, sunt præpositæ.

Nonnunquam & venæsectio, si ætas & vires ferunt instituenda. Et quia non raro accidit, vt vel hæmorrhoides vel menses detenti malo huic occasionem præbeant, hæmorrhoides vel menses prouocare tum vtile est.

Ad humorum vero adustorum, vt & ipsorum viscerum feruorem temperandum, nihil vtilius est sero lactis caprini, quod ad libram j. vel etiam ij. aut iij. exhiberi potest. Efficacius erit, si aliquid succi vel sirupi fumarie addatur. Imprimis vero ad viscerum intemperiem corrigendam, & sanguinis, boni generationem facit, bona diætæ ratio. Aer sit temperatus, ad frigidum & humidum declinans. Cibus boni succi facilis concoctionis, & qui non facile corrumpatur, potestque alterari borragine, endiuium, imprimis lactuca, quæ præterea & somnum conciliat, qui in hoc affectu maximè vtilis est. Vitentur vero acris, salsa, amara, acida, dulcia, pinguis, præsertim frigida.

Topica quod attinet, ad ipsum pruritus leniendum ac mitigandum, & humoris acrimoniam temperandam, ac humores etiam nonnihil discutiendos, est vtilissimum aquæ dulcis tepidæ balneum, in quo æger maneat ante cibum per dimidiæ vel integræ horæ spacium sedeat: quia simul viscerum calorem & siccitatem temperat, porosque rarefacit. Ad materiam vero potentiùs discutiendam vtilia sunt balnea medicata, scilicet sulphurea; atque vtile fuerit, alternis vicibus vti balneo modò salsa & sulphurea. Ita enim & pruritus mitigabitur, & pori laxabuntur, atque excrementa in cute abstergentur & euacuabuntur. Ad discutiendum vero vsurpari potest oleum commune vel amygd. dulc. cum sulph. & sale; item oleum costinum. Vel abluatur corpus decocto apii, parietaria, rad. oxylapathi, sem. orobi, lupinor. cicerum alborum, fursurum.

Vel ℥. farina lupinor. Vnc. iij. sulphuris Vnc. ij. Misce cum aceto & corpori illine.

Vel ℥. lithargyri, sulphur. terebinth. ana Vnc. j. succi malua, parietaria ana Vnc. j. ol. communis q. s. Misce.

Post usum vero talium balneo tepido aquæ dulcis vtendum.

Plura petantur è part. i. cap. 27. de scabie, cum pleraque medicamenta, quæ scabiem, præcipue siccam, curant, etiam in pruritu vtilia sunt.

CAPVT IX.

De Malo odore.

TAndem inter affectus cutis non prætereundus videtur malus odor, qui interdum è partibus externis corporis per cutem exspirare, & cum adstantibus, tum ipsi homini, cui id accidit, molestus esse solet. Corpus enim humanum, dum secundum naturam se habet, non olet, neque ullum odorem exspirat, qui quidam ab homine percipiatur. Nam animal quodcumque odorem aliquem sui generis exspirare, docet Theophrastus, lib. de odoribus, & probat id experientia, dum videmus canes heri vestigia odoris beneficio legere, & feras inuestigare. Si vero odorem ab aliquo exspirare percipiatur, id præter naturam est. Et quod de Alexandro Magno, in vita eius, refert Plutarchus, eum bonum odorem emisisse, id rarum est; nisi vestibus potius id fuerit tribuendum.

Prauos vero & fætidus odores sæpe è corpore humano exspirare non raro obseruatur. Loca autem, è quibus fætor ille exspirat, sunt os, alæ, pudenda, & pedes præcipue. Quod vero aures & nares etiam fætent interdum, id fit ex eorum vlcibus. Nonnunquam tamen & ex toto corpore eiusmodi fætor exhalat. De oris fæto, lib. 2. part. 1. cap. 19. dictum.

Non autem hic in genere, quæ odor sit natura, tum etiam qua ratione suavis vel ingratus odor generetur, disputare libet, cum id ex Physicis peti possit. Hoc loco scire sufficit, odorem insuauem & fæto rem ex superflua humiditate putrescente, vaporemque talem exhalante provenire.

Alarum fætor Hircus appellatur. Auicennas septima quinti, tract. 3. cap. 23. scribit, quod causam huius fætoris nonnulli statuerint esse reliquias seminis, quæ in generatione superflue fuerint, & in hunc locum delatæ sint. Quam sententiam etsi Auicennas reiicit, & ab aliis huius odoris causa ponitur pororum cutis eo loci adstrictio, ob quæ vapores liberè nequeant transpirare & exhalare: tamen constrictio pororum non sufficit; aliàs enim senibus esset hic affectus magis familiaris. Et non videtur esse absurda ista ab Auicenna reiecta opinio. Animaduertimus enim hunc affectum virginibus nubilibus, si motu incallescant, esse maximè familiarem. Et omnino testes & semen talem odorem sanguini imprimendi vim habere, cognosci potest ex hircis, & castratis animalibus. Imprimis tamen hic fætor iis familiaris est, qui corpus habet humidius, quod putredini maximè est obnoxium. Licet enim totus sanguis non putrescat, circa emunctoria tamen excrementitii vapores facile putredinem concipere possunt.

Eadem de causa & pudenda non nullis olent, ob humores excrementitios, qui ab epate venisque ad emunctoria in inguinibus sita deponuntur, è quibus vapores fætidus exhalat.

Fætent & pedes nonnullis. Cum enim natura ad externas hæc partes humores excrementitios detrudere soleat, pedes vero vestibus & calceis tegantur, vt vapores inde exhalantes libertè exspirare non possint, putredinem concipiunt, atque inde iste fætor contrahitur.

Tandem, sed rarius, totum corpus (nisi id fiat à sudore, quod frequentissimè est) fætet, & qui toti corpori interdum adscribitur, potius alarum est. De Thaide tamen existat epigramma Martialis, lib. 6.

Tam malè Thais olet, quàm non Fullonis auari

Testa

*Testa vetui, media, sed modò fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora Leonis.
Non detracta cani transtiberina cutis.
Pullus abortino nec cum putrescit in ovo,
Amphora corrupto nec vitata garo.
Virus ut hoc alio fallax permutes odore,
Deposita quoties balnea veste petii:
Psilothro nitet, aut acida latet oblita creta,
Aut tegitur pingui terque quaterque faba.
Cum bene se tutam per fraudes mille putauit,
Omnia cum fecit, Thaida Thais olet.*

Prognostica.

Prognostica.

1. Turpe hoc vitium est, & adstantibus mole-
stum, & quod conuersationi incommodum est, ac
vxores maritis saepe ingratas reddit.
2. Idem tamen etiam corporis nimium humidum, &
multa humida excrementa cumulantis indicium est;
quale in febribus & aliis putredine ortis morbis fa-
cile est obnoxium.

Curatio.

Curatio vel ipsum fœtorem respicit, qui suauis o-
dore regi & palliari potest, vel ipsam causam, quæ
vera curatio est. Itaque eorum, qui hoc vitium patiuntur,
corpus, conueniente modo, venæsectione, si opus &
purgatione euacuandum, & nimia eius humiditas
exsiccanda. Vtilis in primis hic est *alaë rosata*, quæ
corpus siccatur, & potenter à putredine præseruat.

Diæta etiam ita comparata sit, ut ad siccum vergat, &
putredini resistat. Cibi propterea cõdiantur *aceto suc-
co citri, aurantiorum, aq. rosar. aceto rosaceo*. Abstinentium
verò à cibis, qui facile corrumpuntur, quales sunt *cu-
cumeres, melones, melopepones, ficus*, & similes. Piscium
quoque præsertim mollium, vsus nimis vitandus. Exer-
citationes corporis etiam non negligantur. Somnus
non sit nimis.

Postea animaduertendum, è qua parte fœtor ex-
halet, & propterea pars ea sapius mūdanda & abluē-
da, *decocto hordei, scabiose, rad. ireos, aloes, myrrha, ligni
guaiaci, corric. citri, santali, ligni aspalathi*, & postea im-
ponendū ceratū ex *styrace calamita, benzoe, cinamomo,
garyophyllis, myrrha, aloes, cū resina & ol. laudula* subactis.

Cum verò etiam antequam causa planè tollatur;
fœtor ille omnibus molestus sit, suaueolentibus ob-
scurari, deprimi, & quasi palliari potest. Alæ ergo &
inguina, prout opus, linimēto vel vnguento aliquo
suaueolēte inungi possunt, paratò ex *rad. irid. El. cina-
mom. ligno aloes, garyophyllis, gallia mos. h. styrace calami-
ta, ol. laudula, vel balsamo citri, garyophyllorum, cinamo-
mi*, vel pluribus mistis, addito *moscho & ambra*, si li-
bet. Sub alis etiam pila odorata seu pomum ambre
gestari potest. Si pedes singulis diebus lauentur aqua
vel lixiuio, in quo *folia lauri, origani, saluæ, fl. rosar. chri-
smeli, rad. iridis*, cocta sint, fœtor ille facile tollitur.
Vel abluantur pedes *vino*, in quo *alumen* dissolutū sit.

Post lotionem etiam *Styracis aqua*. Græcis dicta ad-
hibere licet, quæ ut Plinius, *libr. 13. cap. 2.* scribit sic-
cis odoratis cõstant, suntque aspergines medicamenti
alienius siccis & in puluere triti, quibus & pedes fri-
care, & aliquid de iis inter digitos pedum insperge-
re licet.

Vt *fl. lauri, origani ana Vnc. j. fl. ros. rubr. rad. iri-
dis fl. yperi ana Vnc. j. farine fabar. lupinor. ana Vnc.
ij. salis siccari Vnc. j. F. puluis.*

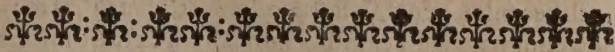
Eadem ratio est, si totum corpus fœtidum odo-
rem exspiret. Tunc enim frequenter balneis ex herbis
odoratis modò dictis vtendū. Et nisi hic fœtor supe-
rari possit, vestimentis odoratis, pilis odoratis, balsa-
mis, & similibus vtendū. Verū præstat causam fœto-
ris tollere, quàm odoribus fœtorem obfuscare velle;

Dan. Senert. Tom. III.

cū odoramenta, nisi planè fortia, se se fœtori misce-
ant, eiusque vehiculum fiant, & ingratum odorem ef-
ficient. Et omnino ille optimè olet, qui nihil olet.

Memorabilis verò historia fœtoris totius corporis
exstat in *epist. Med. Clar. Dn. D. Gregorij Horstij, libr.
2. sect. 10.* vbi D. Sigismundus Snitzerus ad D. An-
dream Libauium scribit, quod virgo quædam Augu-
stana, annorū 17. Bambergam in monasteriū S. Sepul-
chri missa fuerit, ut ordini isti manciparetur. Hanc vi-
monasteriū vix ingressam, fœtorem cæteris moniali-
bus summè aduersū instar putrescentis cadaueris e-
mississe, siue in eodem cū cæteris versata fuerit con-
tubernio, siue in sua crypta (cellam vulgò vocant) la-
tuerit: hanc enim prætereuntes odorasse. Diligenti
verò habita inquisitione, se intellexisse scribit fœto-
rē illū nō ab oris, ventriculi, vteri, aut alterius cor-
poris partis vitio, manare, sed eā esse vniuersi corpo-
ris *idiosyncrasiam*. Libauius tamen in epistola respõso-
ria *idiosyncrasiam* illam nō admittit, cū eius causam red-
dere sit supra humanū captū, sed accessoriū quiddam
forissecus istā substantiæ alterationē induxisse, vel
talē adpersisse labē putat. Et quidē eā labem in vte-
ro cõtractam esse, ex cõtaminatō sanguine semineque
& cõstitisse & nutritū esse intrā parentem: vel ali-
quid passū esse matris nausea, & cõsternatione affe-
ctūque; graui, in vtero latitantem embryonem. Præter-
ea putat, cõsternatam forsā fuisse matrem sepul-
chro, superuenisse vñctioni cadaueris; sordibus pu-
tridis ex aluo decubentium redditus nauseam cõcepisse,
aut similibus fuisse grauius affectam. Plura vi-
deantur in allegata Libauij epistola.

Aliud exemplum fœtoris totius corporis habet
Libauius, in *seq. epistola*, vbi scribit compertum sibi
esse, quandam iuuenulam in matrimonio viuentem
tempore fluentium mensium ferè peius cloacis
olere, maritumque tunc afflictum degere.

PARS III.

SECTIO II.

De Capillorum & Vnguium vitiis.

CAPVT I.

De Pilorum natura.

Ost curis vitia meritò capillorum vitia
subiungimus. Sunt enim pili curi in-
fixi, nec ulli bi extra cutem reperiun-
tur. Neque pilorum vitia prætereunda
sunt, cum & ipsi corporis partes sint;
et si ignobiliore. Cū enim vngues, vngulas, & cor-
nua in animalibus, & penas in auibus; partes cor-
poris esse nemo facile negauerit; neque facile quis
dixerit; pauonis caudam & varias auium variè colo-
ratas & figuratas penas quid excrementitiū esse: pi-
los etiā corporis partes esse, negadū non est. Id quod
eorū cõformatio, figura varia, coloresque; variis satis do-
cent. Probat idē & eorū vsus: ut & morbi, de quibus
postea dicitur, ac in primis Plica illa Polonica: & tã-
dē ipsa vis effectrix & cõformatrix, quam pili, ut aliæ
partes, habent, ut mox dicitur, euidenter id ostēdit.
Et licet pili abscissi regenerantur, ideo tamen partes
non esse, negadū non est. Nam & vngues, & vngu-
læ, in cancris chelæ, in brutis quibusdā cornua amit-
tuntur, ac renascuntur: imò in homine etiam dentes.

Equidē vulgò docetur, pilos generari, dū à calore

G g cor

corporis nostri saliginosi crassique vapores è tertia coctione in corporis nostri partibus eleuantur, & ad poros cutis pelluntur, in quorū angustis dū hereāt, conglutinentur, donec tandem poro repleto alius atque alius vapor subiēs hunc impellat, quē vicissim alius atque alius, atque ita è poro extrudatur, & pilus formetur, qui postea, similibus vaporibus succedentibus, pilum protrudentibus, eiusque radici sese agglutinantibus, prolongetur.

Pilorum generatio.

Verū si hoc modo pili generarentur, causa reddi non posset, cur non in omnibus corporis partibus pili nascerentur, & in quibus nascuntur, in aliis copiosiores, in aliis pauciores, & cur alij semper augeantur, alij nihil augeantur. In collo & facie nulli pili naturaliter nascuntur; in capite & genis copiosi, ut & in pudendis, sub alis, in palpebris, & supra palpebras. Pili in capite & barba semper crescunt, & prolongantur: qui verò in palpebris sunt, eandē longitudinē seruant, & præterea semper recti manent. Deinde causa dari non posset, cur viri saltē barbam, nō verò fœminæ etiā habeant, cum tamen fœminæ in capite prolixissimos sæpe capillos alant. Præterea pili ex Aristotele, 3. de histor. animal. cap. 12. distinguuntur in congenitos, quales sunt capitis, ciliorū & superciliorū, & postgenitos, qui demum ætatis progressu proueniunt: cuius rei ratio dari nulla posset, si ex vulgata doctrina è vaporibus erumpentibus orirentur.

Alia ergo ortus pilorum causa querenda est, in qua inuestiganda etiam Galenus curiosus fuit, ita ut hic Dei opt. maximi rerū omnium opificis, quod alias rarissimè facere solet, mentionē fecerit, eiusque hac in re omnipotentia & sapientia examinare, Moysenque refutare conatus sit, ut 11. de usu part. cap. 14. videre est.

Si rem verò diligenter penitemus, nullo modo concedere possumus, quod pili saltem fiat ab excrementis vel vaporibus è corpore exhalantibus, & in certis locis hærentibus, sed à facultate formatrice & pilifica pilos generari statuendum est, ob causas modò enumeratas. Et capillos non saltem ex fuliginibus quibusdam, sed ex materia longè solidiore, & vnguib. ac cornibus cognata generari, docet vel illud, quod pili nō faciliè corrumpuntur, sed post mortē etiā diu integri conseruantur. Cuius rei historiam refert Gabriel de Zerbis, in libro anatomia corp. hum. titulo, anatom. capillor. fol. 15. his verbis: Nos vidimus & tetigimus Romæ cadaver mulieris in via Appia ex oppposito viæ, ubi erat sepultura Ciceronis: & ideo existimatum fuit a pluribus illud esse tunc cadaver Tulliolæ, Ciceronis filia dilectissima, sicut per inscriptionem potuit intelligi; quod cadaver de tumulo extractum, in quo maxima parte myrrha & damum mumia præseruatum creditur à corruptione, à temporibus Ciceronis vsque ad Sixtum IV. Pontificem maximum, quod tempus subsequenter fuit vsque prope annum millesimum quingentesimum: cuius cadaveris inerant capilli conseruati & ornatī in insula aurea, ut moris erat eo tempore, in ea ætate. Quod quidem cadaver, quod etiam à tota communitate curialium visum fuit, remotum à loco illo, & Romam delatum, in tribus diebus, remoto conseruante, putruit, & ad demixtionem elementorum deuenit. Et omnino sicut vngues in hominibus, vngulæ & cornua in quadrupedibus, pennæ variegatæ & coloratæ in auiibus, à facultate formatrice formantur, & si decidunt, eodem modo regenerantur: ita & pili à facultate formatrice seu pilifica partibus certis à Creatore insita generantur. Vnde etiam pilorū illa varietas prouenit. Pili enim, ut diximus, in capite & barba indies augentur & prolongantur: non verò ita, qui in palpebris & superciliis sunt, qui ferè semper eandē longitudinē seruāt. Præter ea pili in palpebris semper recti stant, eorumque si vel longitudo augeatur, vel rectitudo incuruetur, visui comodum afferūt. Viri habent barbā, fœminæ non habent. Visui nimirū certo Creator eos omnino destinauit, itaque facultatē pilifica

aliis partibus dedit, aliis non dedit, quæ pilos certā quantitate, figura, & colore format. In hominibus & animantibus sub pedibus pili nulli sunt, vni verò lepori sub pedibus pili sunt, ut testatur Aristoteles, 3. de histor. anim. cap. 12. Insuper & istud pilos in animalibus à facultate formatrice prouenire arguit, quod vi imaginationis pilorum forma & coloratio mutari potest, ut ex historia Iacobi, Genes. 30. patet.

Materia pilorum, ut omnium aliarū corporis partium, sanguis est, ut etiā Adrianus Spigelius, de hum. corp. fabrica, lib. 5. cap. 10. statuit; id quod vel in plica Polonica apparet, in qua pili secti sanctionē fundūt: sed is ignobilior. Natura enim boni æconomi, suum cuique in familia distribuētis, officio fungitur, & nobiliore sanguinis parte nobiliores corporis partes alit, reliquū in ignobiliores distribuit, in vngues scilicet & pilos in hominibus, in brutis in pilos, vngulas, cornua, pennas. de quo etiam in Institut. lib. 3. part. 1. sect. 1. c. 3. dictū. Et si verò ex ignobiliore sanguinis parte pili proueniunt, vinctuosa tamen ea est, si cum Chymicis loqui libeat, oleaginosa, & quasi sulphurea, ut ex eorum accensione apparet, & nescio quam cum semine cognationem habet: unde salaces & lasciuī pilosi sunt; ad Venerē inepti glabri, eunuchi & effæminati barbā non producant. Qui Venerē frequenter vtuntur caluifunt, contrā eunuchi non caluescunt.

E quibus etiam faciliè, quis pilorum vsus sit, colligere licet. Equidē quosdam suos habere vsus certum est; cum pili in capite, eius quasi naturale tegumentū sint, pili in palpebris suo modo visioni inseruiant, atque euulsi vel excidentes visioni incommodent, capilli capitis & barba, præcipuè in Viris, homini ornamentū præstet, virumque venerandū quasi reddat. Verū cum pili sub alis, in pudendis, in cruribus, neque ad tegumentum neque ad ornamentū facta sint, aliū adhuc vsus in procreatione pilorū natura quaesuit, ut scilicet quod est ignobilius in sanguine, in iis generandis absumeretur; unde etiam in aliis pili copiosius, in aliis parcius proueniunt, ut & infantes in plerisque partibus pilis nudi sunt, qui ætatis progressu generantur, materia pilorum cumulata.

Pilorum vsus

CAPVT II.

De Pilorum vitiis, & primò de Caluitie & Barba defectu.

Cum ergo pili à facultate formatrice seu pilifica generentur, habent suam naturalem cōstitutionem, quæ in naturali magnitudine & copia, figura, & colore consistit: quam si amittat, variis vitiis laborant; quæ si morbos appellare libeat, nō repugno. Et primum quidem vitium in defectu est, qui vel naturalis est, & secundū ætatem plerisque accidit, vel præter naturam. Prius appellatur Caluitie; secundi generis sunt pilorum defluuio, Alopecia, Ophiasis. Equidem in his omnibus vitiis est pilorum, qui antea aderant, defluuio, atque ita in genere omnia hæc vitia sub nomine defluuij comprehendere possent: verū vsus obtinuit, ut nomen defluuii pro quadam pilorum decidentia specie accipiatur, ut postea dicetur.

Primò caluitium quod attinet quale & dicitur est in arboribus foliorum decidentia, tale in animalibus caluities, imò & ipsi arboribus: unde Aristoteles, 5. de gen. animal. cap. 3. scribit: Calui omnium maximè animalium homines aperte efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodammodo est. Nam & plantarum alia semper frondem, alia frondem amittunt. Et aues, quæ certo tempore se abdunt, & latent, pennas amittunt. Qualis affectus caluitium in hominibus est, quibus accidit, ut caluescant. Cum enim paulatim & frondes, & penna, & pili defluant, ubi

uniker

univerſim hic affectus euenerit, vocabula accipit hac, calueſcere, defrondeſcere, depenneſcere. Et Columella, de re ruſtica, libr. 4. cap. 33. nouellam caſtaneam muribis & talpis infeſtatam ſæpe calueſcere ait. Eſt autem Caluities in homine glabrities ſeu defectus pilorum in ſyncipite, ex defectu alimenti ortum habens. Atque is plerumque ætatis progreſſu naturaliter, nonnullis tamen præter naturam accidit, quod tum præternaturale & vitioſum habeatur.

Cauſa.

De cauſis caluitiei equidem Medici valde diſſentiunt; verum ſi generationis pilorum in capite modum perpendamus, res non difficilis videtur. Cum enim materia & alimentum pilis præcipuè à cerebro ſuppeditetur, pilorum equidem huius deſluuij proxima cauſa eſt alimenti neceſſarij defectus; ille tamen à cerebri conſtitutione prouenit, ſi nimirum illud ſiccius euadat. Id quod Hippocrates docuit, 6. epid. comm. 3. t. 1. ubi ſcribit: *Cerebri conſumptio, & præterea caluitium.* ubi, vt Galenus, in comm. docet, per cerebri conſumptionem, ea diminutio eius intelligenda, quæ ex ſiccitate in ſenectutibus accidit. Si enim cerebrum ſiccius euadat, nihil ſuperflui in eo relinquitur, quod pilis alendis ſufficiat. Idem docet Ariſtoteles, qui 5. de gener. anim. c. 3. ſcribit, caluitiem fieri ob inopiam humidi calidi pinguis, id eſt, humidi alimentalis. Excrementitia enim humiditas in ſenibus potius ſuperat, quàm deeſt. Et quidem, vt dictum, caluitiū naturale plerique eſt, quia ætatis progreſſu in omnibus cerebrum ſiccius redditur: nonnullis verò præmaturè caluitiū accidit, quibus ex cauſa aliqua præternaturali vel violenta cerebrum præmaturè exſiccatur; quæ cauſæ plures eſſe poſſunt. Præcipua inter eas eſt nimius Veneris uſus, qui potenter cerebrum exſiccatur. Vnde ante Veneris uſum nemo calueſcit, & Eunuchi caluitiū non patiuntur, 6. aph. 28. quia ſemen non excernunt, vt & pueri. Fæminæ etiā nunquā aut raro calueſcunt, (duas tamen mulieres caluas ſe vidiffe teſtatur Albertus Magnus, libr. 19. de animalib. cap. 6.) quia humidiorē corporis conſtitutionem habent, ideoque & cerebrum in iis tam facile non exſiccatur, & fæminæ ſemen non ita copioſum, vt mares, emittunt. Exſiccant etiam cerebrum præmaturè vigiliæ nimix, ſtudia, cure.

Quod verò Actuarij ſententiam attinet, qui lib. 2. met. cap. 5. nimiam humiditatem caluitiei cauſam ponunt, eam ſi cum Hippocratis, Galeni, Ariſtotelis ſententia conciliare libeat, commodius explicari non poteſt, quàm ſi dicatur, humiditatis quidem alimentalis defectum caluitiei cauſam eſſe; excrementitiā tamen humiditatem facere, vt facilius accidat. Eodē modo ſicut arborum folia quidem decidunt, ob alimenti neceſſarij defectum; facilius tamen & copioſius decidunt, ſi aduentitia humiditas accedat.

Signa Diagnostica.

Caluitium equidem per ſe oculis patet. Qua ratione tamen ab aliis pilorum decidentia ſpeciebus differat, explicandum. Differt caluitium ab Alopecia & Ophiali ſeu Area, quod vitia hæc vaga ſint, neque in certis capitis partibus pili decidunt; caluitium verò ſemper in ſyncipite accidit. A deſluuiio verò capillorum in ſpecie dicto differt caluitium, quod in deſluuiio capillorum pili omnes, vel maxima eorum pars, paſſim in vniuerſo capite decidat; in caluitie verò ſaltem in capitis parte anteriore.

Prognostica.

1. Caluitium equidem per ſe nihil periculi adfert, niſi, quod facit, vt caput externis aëris iniuriis faci-

Dan. Sennert. Tom. III.

lius lædatur, & naturæ noſtræ mortalis ad interitum properantis prodromus & indicium ſit: turpitudinem tamen, præſertim ſi maturius accidat, parit, plerique ingratam; ferturque Caium Iulium Cæſarem Imperatorem, literis & armis clarum, caluitium, tamen iniquo animo tuliffe, vt poſt plurima fruſtra pertentata remedia, poſtremo à Senatu obtinuerit perpetuā Laureæ geſtationem: qui ſi hodie viueret, facile capillitio tegumento ex alienis pilis conſectus, quod hodie non paucis in uſu eſt, caluitium tegere poſſet.

2. Caluitium autē ſiue ſenectute ætatis progreſſu, ſiue præmaturè oriatur, curationem non admittit; ſicut nec dentium caſus in adultis, cum alimentales illius humidi defectus reſtitui nullo modo poſſit.

3. Qui calui ſunt, iis varices ſuperueniunt, iij rursus capillati fiunt, 6. aphor. 34. Verum aphoriſmus hic vel falſus eſt, vt Galenus, in comment. docet: cum nemo ignoret, caluitium eſſe affectionem inſanabilem; falſum etiam eſſe, magnos varices caluis nunquā ſuperuenire, ſicut & varicibus ortis caluitium ceſſare: niſi forte, vt nonnulli aiunt, appellatam Medicis madaroſin, id eſt capillorum deſluuiū, caluitiū nomenet. Hæc enim cum à vitioſis humoribus ortum habeat, vt & ophialis & alopecia dicta, iisdem iſtis prauis humoribus in crura tranſlatis varices facere, & homo capillos recuperare & recipere poteſt. Nam ſi prius à vitioſis humoribus, capillorum corruptis radicibus, eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem ſtatum capilli reuertentur.

Curatio.

Eſt verò Caluities iam facta curari non poſſit: quia tamen & valetudini incommodat caluitiū & deformitatem parit, danda opera, vt, quantum fieri poteſt, præcaueatur & retardetur. Quod alia ratione fieri non poteſt, quàm alimenti pilorum, quod deficere incipit, reſectione, & ad cutem capitis attractione. Ideoq; danda opera, vt humidum pingue ac calidum, quo pili nutriuntur, conſeruetur, & ad cutem attrahatur. Quidam etiam moderatè adſtringentia addunt, ſi à calore capitis cutis rareſcat. Verum cum ex alimenti defectu caluities oriatur, & ob ſiccitatem aliàs cutis meatus ſubſideant, & conſueant, adſtrictione opus non eſt, ſed ſi adſtringentia adhibeantur, alimentum pilorum affluens reprimetur.

Quæ autem medicamenta intemperie capitis & cerebri ſiccitate corrigant, l. 1. Præſt. par. 1. c. 4. propoſita ſunt. Vt verò alimentum ad capillorum radices attrahatur, frictiones medicamenti præmittendæ ſunt, quæ tamen moderatæ eſſe debent, vt alimentum ſolum attrahant, non diſcutiant. Debent autem calida eſſe & ita attrahentia, cum moderata adſtrictione, quibus alimentum ad capillorum radices attrahatur & detineatur. A Dioſcoride, libr. 1. cap. 110. & Galeno, 7. de ſimp. fac. 8. Ciſtus, comendatur Ladanum, magis tamen ad pilorum deſluuium, quàm caluitium: plerique tamen eo etiam ad caluiuium vtuntur, præſertim eius oleo, quod hoc modo parant:

℞. Ladani opt. in tenuiſſimas partes conchiſi lb i. Affunde aq. roſ. Vnc. vj. ol. amygd. d. Vnc. iij.

Coq. & coletur toties, vt clarum fiat. Vel diſſoluatur Ladanum in ol. maſtichino & coletur. Vtilis eſt & lotio capitis cum decocto fœnigraci. Plura in hunc uſum medicamenta videantur apud Galenum, 1. de compoſ. med. ſec. loca, cap. 1. Et in capp. ſeqq. plura proponuntur.

Dietæ.

Inprimis verò ad caluitiei retardationem facit reſta dietæ ratio. Cibi nimirum ſint boni alimentis, & pinguis

G g 2

Curatio.

Dietæ.

guis succi, facilisque concoctionis. Abstinendum vero à falsis, acerbis, acidis, austeris, ut fructibus horariis, qui paucum & fluidum alimentum præbent. Potus etiam sit talis, qui bonum succum præbeat. Abstinendum vero à vino potenti & antiquo exsiccandi vinum habere. Venus in hoc affectu maximè nocet. Noxiæ sunt & vigiliæ, mæror, curæ, & animi sollicitudo.

De Barba defectu.

Barba defectus.

Barbam Viri ornamentum esse, supra diximus. Ea ergo si in Viris desit, insignem turpitudinē parit. Deficit autem vel omnino, ut in eunuchis, & quibusdā, qui corpore planè fœmineo sunt præditi; vel tardius erumpit, aut non ea copia, qua solet, erumpit. Quæ omnia accidunt, vel ob materiæ defectum, vel ob curis, è qua erumpere debet, densitatem, aut aliam constitutionem, quæ barbæ ortum impedit.

Cum autem in Viris barbæ defectus, ea ætate, qua barba prouenire debet, aliquam turpitudinem & deformitatem pariat, & qui ætate iam sunt adultiores, ad auctoritatem aliquam conciliandam barbam expetant; non raro Medicorum opera eo nomine imploratur. Verum successus raro voto respondet, aut certè tardius, cum scilicet natura eam spontè molitur. Vnum tamen atque alterum medicamentum apponere libet: plura ex seqq. capp. peti possunt.

℞. ol. in quo abrotanum sit coctum Vnc. ij. cineris apum vel vesparum Drach. j. stercoris murium Scrup. j. mellis Vnc. j. ladanii Drach. iij. pingued. vrsi q. s.

F. Linimentum.

Vel *artemisia* in oleo coquatur, & oleo locus illinatur, quod prodest ad barbæ tardius prouenientis ortū.

Vel *℞. pulu. sem. nigellæ q. v. ol. ouor. q. s. Misc.*

Vel lauetur locus frequenter decocto *abrotani, capillor. & polytrichi aurei, roris marini, radie. rûdinis*. Postea illinatur vnguento parato è *ladano*.

Et si verum est, quod quidam existimant, medicamenta hæc, quæ modò enumerauimus, & enumerabimus, nō omnia saltem manifestis qualitatibus, & causis defluuij pilorum tollendo pilos generare, sed etiā occulta vi capillos producere: talia medicamenta in barba producenda inprimis locum habent, vbi pili barbæ non defluerint, sed nondum creuerint.

Vulgò etiam notum est, ad barbam citius producendam facere, si prima lanugo sæpius abradatur, quò alimentum ad pilorum radices copiosius allicitur.

Ad prouocandam barbam sequentia etiam medicamenta commendantur.

℞. ol. anethini, de spica ana Vnc. v. comar. abrotani Mij. scilla Drach. iij. vini opt. Vnc. iij.

Bulliant ad consumm. vini & vtere.

Vel *℞. ol. de caryophyllis hortens. de spica odorat. ana Vnc. iij. de rosis Vnc. iv. caryophyllor. Drach. j. ladanii Drach. ii. vini odorati Vnc. ii.*

Bulliant omnia ad consumm. vini. Adde *moschi Scrup. i. Misc.*

CAPVT III.

De Pilorum defluuio.

Pilorum defluuio.

Est, ut antea quoque dictum, omnis capillorum decidentia pilorū defluuiū nominari possit: tamē vsus obtinuit, ut in specie capillorum defluuium appelleretur pilorum in capite decidentia sparsim facta, ita ut non in vno loco, sed vel omnes in toto capite, vel plurimi hinc inde deciderint.

Causa.

Causa.

Causa huius defluuii non est vna, sed plures sunt, nimirum vel alimentum inopia, vel humorū prauitas, ra-

lices pilorum atrodens, vel cutis raritas, pilorum alimentum non admittens. Priores duæ causæ locum habent in phthisicis, in quibus si capilli deciderint, id, ut Galenus, in *comm. aphor. 10. sect. 5. docet*, fit, quoniā & maximus alimenti defectus est, & nonnunquā humorum corruptio. Idem accidit plerumque in febribus malignis, iis inprimis, in quibus cerebro simul affecto ægri delirio tentantur. Nam & in his febribus ægri valde extenuantur, & necessariū corpori alimentum deest, & humores prauis capillorum radices erodunt. Ob humoris etiam prauitatem iis, qui Venerea lue laborant, capilli decidunt; quod & nonnullis accidit, qui venenum hauserunt; ferturq; ei, qui salamandram attingit, pilos decidere. Ob raritatem vero cutis interdum etiā capilli decidunt, quod fœminis, præsertim tēpore æstiuo, accidit. Vnde & iis, qui ex Germania in Italiā vel alias regiones calidas peregrinantur, capilli quandoq; defluunt. Ab ambientis enim calore cutis rarefit, acciditq; ut materia, è qua pili generari debent, simul transpiret.

Signa Diagnostica.

Capillorum defluuium in specie sic dictum, facile ex pilorum decidentia cognoscitur. A caluitie vero, Alopecia, & Ophiasis distinguitur, quod in Caluitie solum in syncephite capilli defluunt, in Alopecia vero & Ophiasis areatim decidunt: in defluuio vero in vniuersa corporis regione æqualiter, modò plures, modò pauciores, excidunt. Ob quam causam verò deciderint, è causis, quæ præcesserunt, cognoscitur. Si enim morbus præcesserit, qui alimentū corporis absumere aptus natus est, ex alimentum inopia pilos decidere credibile est. Si verò humores prauis & maligni morbum aliquem excitant, etiam à prauitate humorum defluuium capillorum prouenisse argumento est. Si denique causæ cutem rarefacientes præcesserint, à cutis raritate pilorum defluuium prouenire probabile est.

Signa Diagnostica.

Prognostica.

1. Inter reliquas decidentia capillorum species, defluuium hoc in specie ita dictū, facillimè curatur; nisi causa talis sit, quæ amoueri non possit. Cutis enim aliquā difficulter curabilem dispositionem p. n. nondū contraxit. Itaq; capillorum defluuium, quod accidit post febres acutas & malignas facile sanatur, vbi febre sanata alimentum corpori iterum suppeditatur; & capilli, qui defluerunt, plerumque etiam sine medicamentis restituuntur.

Prognostica.

2. In tabe verò talis alimenti defectus, & tale humorum vitium, nullo modo emendari potest. Ideoq; capillorum vitium tunc non solum non tollitur, sed & ægri moriuntur. Ideoque in tabidis capillorum defluuium, instantis mortis indicium est. *5. aph. 11.*

3. Si capilli ex cutis raritate deciderint, densandum vsu non difficulter restituuntur.

Curatio.

Capillorum defluuium curatur, causa, à qua pendet, sublata. Si ergo ex alimenti inopia pili deciderint, indicatur, dandam esse operam, ut alimentum sufficiens in corpore generetur, & generatum ad curem capitis trahatur. Si ab humoribus prauis sit defluuium, & ii quidem à toto corpore suppeditentur, sunt euacuandi; si verò saltem sint ad capillorum radices, discutiendi. Si humor sit venenatus, ut in lue venerea, veneno illi occurrendum. Si à cutis raritate proueniat capillorum defluuium, cutis densanda.

Curatio.

Si ergo ex inopia alimenti capillorum defluuium ortum habeat, in primis laborandum, ut bona victus ratione instituta sanguinis boni sufficiens copia generetur.

retur. Vt is verò ad locum affectu trahatur, inprimis frictiones præstant. Imò verò ante omnium ferè topicorum vsum capitis frictiones adhibenda, vt docet Galenus, lib. 1. de compos. med. sec. loca, cap. 2. Frictio enim & alimentum ad caput attrahit, & cutem roborat ac densat.

Si ex prauitate humorum proueniat defluuium capillorum, præmissis, si opus, vniuersalibus purgationibus, caput sæpius fricandum, & discutientia adhibenda. Discutientia tamen moderata sint, inprimis si alimenti inopia concurrat, ne nimio eorum vfu alimentum quoque dissipetur & cutis nimium rarefiat. Ideoq; & ladanu vnguentis cõmodè admiscetur.

Si à cutis raritate dependeat defluuium, cutem densantia applicanda. Galenus inprimis ladanum, oleum lentiscinum & myrtinum mixta commendat. Vel soluat ladanum in vino & vsurpetur.

Et omnino ladanum in omni ferè capillorum defluuij vtiliter adhibetur. Verum quia crassioris consistentiæ est, vt per se inungi non possit, in liquido aliquo, vino vel oleo dissoluendum; & quidem tale oleum eligendum, quod causæ satisfaciat.

Verum cum vnguenta & olea multis molesta sint, nec caput vnguento aut oleo delibutum gestare placeat, lotiones capitis gratiores sunt, quæ parantur ex abrotano, capillis, polytricho aureo, lentisco, rosis, roremarino, ladanu.

Et quod sub finè capitis præcedentis monuimus, id hic omnino repetendum, nonnullos, nec sine causa, statuere, medicamenta quædam facere, vt pili regenerentur, non solum manifesta qualitate causas pilorum defluuij tollendo, sed & occulta & peculiari vi ad capillorum generationem faciendam, qualia experientia saltem cognita sunt. Talia sunt, herba capillares omnes, abrotanum, radix arundinis, lapathi acuti, lappa maioris, asarum, ladanum, mel, & aqua inde destillata, apes contritæ cum alueolis, vel puluis & cineres illarum, vt & vesparum, muscarum, talparum, murium, erinacei terrestres, pinguedo vrsi, serpentis.

E quibus varia parantur composita.

Vt ℞. cort. rad. arundin. vstor. cinerum apum ana Drach. ij. abrotani combusti Drach. j. ladanu Drach. ij. mellis Vnc. β. ol. amygd. de pingued. vrsi ana q. s.

F. Linimentum.

Ad defluuium capillorum post morbos hoc vtile est.

℞. capill. & abrotani, polytrichi aurei, ana Mß. foli. myrti, rosar. absinthii ana p. ij.

Coqu. in ol. comm. & vini rubri si q. ad vini consumptionem. Colentur & exprimantur.

℞. olei huius Vnc. iij. ladanu Vnc. j. mastich. Vnc. β. Milce sa.

Vel ℞. rad. bardana Vnc. vj. capill. & Mij. abrotani Mj.

Affunde vini albi q. s. Destillentur in Vesica Destillato; si libet, addatur aqua mellis.

Vel coquantur radices bardana in lixiuio, & eo caput abluatur.

plantis vacuæ sunt, nudæ sunt: ita etiam in arcis cutis certis locis glabra apparet. Differunt hi affectus saltem figura. Nā Alopecia nullam certam figuram habet, sed, vt Celsus ait, sub qualibet figura dilatatur. Ophiasis verò serpentis modo tortuose serpit, & modò ab occipitio extenta, vtrinque ad aures vsq; serpit, latitudine ferè duorum digitorum; modò aures præteruecta ad ipsam vsq; frõtem serpentis instar progreditur. Præterea in Ophiasis maius causæ vitiū est, vt nō solum radices capillorum, sed & cuticula erodatur, eousque scilicet, quò pilorum radices pertingunt. Atque ita Alopecia & Ophiasis definiri possunt, quod sint capillorum defluuium areatim factum, à prauo & corrupto humore pilorum radices erodente ortum habens.

Alopecia & Ophiasis definitio.

Autor libri de medicamentis facillè parabilibus, Alopecia & Ophiasin ad affectiones refert, quæ pilorum colorem vitient. Verum sciendum, hoc non proprium esse arealis pilorum defluuij, sed coloris in pilis mutationem, vel Alopecia & Ophiasin præcedere, cum scilicet ex vitiosa nutritione pili primū albi euadunt, postea verò decidunt; vel post Alopecia & Ophiasin colores pilorum mutari. Vbi enim post areas pili renascuntur, albi vel flauī nascuntur; sicut in equis; postquam pili ex vlcere ex attritione nato deciderunt, pili albi renasci solent, quod ob vitiosam nutritionem & cutis imbecillitatem accidit. Monet & hoc Celsus, lib. 6. cap. 1. Ophiasin ad vnum capitis capillum, Alopecia ad ipsam quoque barbam extendi.

Causæ.

Causa vtriusque mali est humor prauus & acris, capillorum radices erodens, cuiuscumq; etiam ille sit generis. Plerumq; tamen fit hoc malum à pituita salta, adusta, vel putrefacta. Vnde Galenus, de diff. sympt. cap. 4. hæc vitia deprauatam capitis cutis nutritionem sequi scribit. Quod autem nunc Alopecia nunc Ophiasis excitatur, seu pili nunc areatim rectam, nunc tortuosam constituunt, causa est materiæ copia & qualitas. Si enim sit copiosior & tenuior, in pluribus & maioribus locis æqualiter pilos erodit, si paucior & mista cū crasso humore, inæqualiter ac tortuose fit pilorum defluuium, quia humores, cum sint inæquales & misti, non expeditè & rectè fluunt, sed oblique serpendo pilos erodunt.

Causæ.

Causæ remotiores sunt epatis & capitis caliditas, & inprimis primæ & secundæ coctionis vitium; ob quod falsi & acri humores generantur; quod licet omni ætati accidere possit, in puerili tamen magis accidit, & tineam, achores, ac fauos sequitur, ob causas de morbis infantium explicatas.

Interdum & externæ ac malignæ causæ ad morbi huius generationem faciunt: inter quas Galenus, lib. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 2. fungos refert; cum ad vitiosorum & corruptorum humorum generationem multum faciant. Pertinet huc & venenum Gallicum, quod & ipsum pilorum radices erodit; quod & alia venena præstare possunt.

Signa Diagnostica.

Qua ratione hæc pilorum decidentia à caluitie & capillorum defluuij differat, iam ante dictum. Alopecia verò ab Ophiasis ipsa areæ figura cognoscitur, & quod in Alopecia solum pili decidunt absque cutis læsione. In Ophiasis verò nō solum capilli decidunt, sed & cutis excoriatur. Ipse etiam cutis color mutatur, & in quibusdam albidior, in quibusdam pallidior, in quibusdā nigrior apparet, & si pūngatur, sanguis serosus exit. De differentia Alopecia & Ophiasis Celsus, lib. 6. cap. 4. hæc habet. Ea areæ, quæ alopecia nominatur, sub qualibet figura dilatatur: fit & in capillo & in barba. Id verò, quod à serpentis similitudine dicitur, appellatur.

Signa Diagnostica.

CAPVT IV.

De Alopecia, & Ophiasis.

Peculiare capillorum decidentia genus, quod Αλωπεκία & οφιασις nominatur. Alopecia quidem, quod vulpibus familiaris sit hæc pilorum decidentia. Ophiasis verò à figura, quod patres glabra & pilis destituta tortuosa instar serpentum videntur. Vtrique huic affectui commune est, quod areatim pili decidunt; vnde etiam in genere hoc malum Area vocatur. Celsusq; eodem capite, de arcis, alopecia, & ophiasis agit. Arearū autem nomen ab arcis rusticis impositum. Vt enim illæ certis locis distinctæ, & vbi

Dan. Senert. Tom. III.

tur, incipit ab occipitio, duorum digitorum longitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frontem, donec se duo capita in priorem partem committant. illud vitium in qualibet aetate est, hoc ferè in infantibus.

A tinea verò, Alopecia & Ophiasis differunt, quia in Ophiasis excoariatio in cute est superficialis & cum sanatur, pili renascuntur. In tinea verò excoariato & ulcerario profundior est, & ita sæpe cutis corrumpitur, ut pili non renascantur.

Causarum signa quod attinet, qualis humor peccet, color cutis ostendit: qui ut accuratius cognoscatur, capilli, qui reliqui sunt, abradendi, & cutis leuiter fricanda: alia quoque signa, quis humor in corpore abundet, docebunt. Pili quoque, qui renascuntur, colore, quem habent varium, pro humoris peccantis natura, quis humor mali huius causa sit, docebunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Alopecia & Ophiasis etsi periculi multum non afferant, turpitudinem tamen pariunt, & apud Romanos serui, qui area derinebantur, & potissimum alopecia, viliori pretio vendebantur, & nostra aetate areae, quia suspicionem luis Venereae pariunt, pro turpibus habentur.

2. Vtrum autem Ophiasis, an verò Alopecia, facilius, vel difficilius curetur, auctores dissentiunt. Celsus & Auenzoar facilius curari scribunt Ophiasin, quam Alopeciam. Contra Alexader, libro 1. cap. 2. & Serapio, lib. 1. cap. 1. Alopeciam facilius, quam ophiasin curari docent. Verum Celsus de Alopecia infantum ferè loqui videtur, quæ aetatis decursu & mutatione ipse se sæpe sanatur. Si verò in adultis vel etiã in eadem aetate per se cõparentur alopecia & ophiasis, omnino ophiasis difficilioris curationis esse videtur, utpote quæ à materia & crassiore & deteriore ortu habet, & quæ non solum capillorum radices, sed & ipsam cutem erodit, quod non fit in Alopecia.

3. Quòd tamen malum vtrumque antiquius est, eò difficilius curatur, quòd recentius, eò facilius.

4. Si per frictionem locus rubescat, curationis spes est; & quidem quò citius, eò facilius: si verò non rubescat, nulla curationis spes superest.

5. Peius quoque est arearum genus, quod densam cutem & subpinguem, & ex toto glabram fecit.

6. Alopecia & ophiasis à lepra incurabilis est, quæ verò est à morbo Gallico non curatur, nisi morbo hoc curato.

7. Spes futurae sanationis affulget, si arearum extremitates capillis restantibus finitimè iterum pilos emittere incipiant. Partes enim sanis vicinæ minus à naturali statu recesserunt, ideoque etiã citius ad naturalem statum redeunt, & capillos producere incipiunt.

Curatio.

Curatio.

Si humor vitiosus in toto corpore abundet, is primum euacuandus: aliàs continuò malum fouet. Ita si lues venerea coniuncta sit, ea primum curanda; cum areae, nisi ea sublata, tolli non possint. Sicut etiam viscerum intemperies, à qua vitiosorum humorum generatio pendet, corrigenda. Causa antecedente sublata, continens arearum causa tollenda; quod Galenus facit per reprimentia & digerentia. Simul verò dàda opera, ut naturalis temperies cuti restituatur.

Primo ergo vniuersum corpus conuenientibus medicamentis pro peccantis humoris natura est purgandum. Deinde Galenus ad particularem capitis euacuationem apophlegmatismo quoque adhibet, qui alibi explicati sunt.

Ad materiam vero, quæ adhuc in fluxu est, & in principio, dū areae nondū factæ sunt, Galenus quoque

repellentia usurpat. Id quod & Auicenna docet, & medicamenta ad Alopeciam etiam moderatè adstringendo capitis cutem roborare debere scribit, dum septima quarti, tract. 1. c. 6. inquit: Et oportet, ut sit in illis medicinis confortatio, & prohibitio, ut non recipiat caput materiam malignam. Aliàs, & si iã præsens sit alopecia & ophiasis, repellentia locum non habet; sicut nec in scabie.

Si verò areae iam factæ sint, & materia cuti impacta, digerentibus vtendum. Sint autem illa calida, tenuium partium, & non valde sicca. Si enim nimis siccantia usurpentur, non solum vitiosi humores, sed & ipsum pilorum alimentum discutitur. Imò cum intemperies cutis in confirmatis areis sit calida & sicca, frigida & humida, medicamenta reliquis admiscenda.

Medicamenta autem ista, quæ causam proximam huius mali tollunt, ut *crucæ* & *serapii* nominantur, de quorum apparatu Galenus, lib. 1. de compos. medic. sec. loc. cap. 2. & lib. 14. method. medic. c. 12. agit. Primo nimirum si pili corrupti adhuc adsint, ii extrahendi vel vossellis, vel dropacismo, vel locus nouacula radatur. Deinde lauetur caput lixiuio, in quo *capilli*, & *polytrichum*, *abrotanum*, & similes plantæ coctæ sint. Post lotionem locus fricetur linteo neque nimis molli, neque nimis sicco, donec cutis rubere incipiat. Quod ubi factum, topica adhibeantur. Sunt autem talia medicamenta, *sinapi*, *nasturtium*, *rad. lil. albor.* quæ etiam locis combustis depilatos capillos restituere feruntur, *semen cruce*, *nitrum*, *oleum laurinum*, *pice liquida*, *sulphur*, *puluis cinis abrotani*, *radix cyclaminis*, *hellebori*, *sem. staphis agr.* *sinus columbinus*, & quæ potentissima sunt, *thapsia* atque *euphorbium*; quæ ipsa tamen quò sunt recetiora, eò sunt acriora, quò vetustiora, eò magis acredinem deponunt. Eligenda autem ex his cuique affectui conuenientia, eaque rectè adhibenda. Neque enim modò enumerata medicamenta omnia omnibus areis, & quocumque tempore, modo, aetate conueniunt, sed cuique sua, suumque cuique tempus est & modus; & incipienti ac paruo malo debilia, inueterato verò fortiora adhibenda, corporibus mollioribus, ut pueris & foeminis debiliora, adultis & viris fortiora applicada.

Composita longa experientia examinata, & probata habet Galenus, lib. 1. de compos. medic. sec. loca, cap. 1. ut Heræ. Critonis, Orestini, Orthonis Siculi, Cleopatre, Archigenis, Asclepiadis, Dionysidori, Sorani, aliorumque Galenus ipse hæc commendat.

℞. fol. arundinis Græcæ vstor. Vnc. ss. crinacei vsti Drach. j. musceræ Drach. ij. Cum aceto trita illine.

Vel ℞. cineris arundinis vsta, pilor. capra vstor. adiant. hi, adipis vrsini, pice liquid. cedrie partes æquales. Et hoc admirabile vocat.

Vel ℞. murium domesticor. vstor. panniculi linei vsti, dentium equin. vstor. adipis vrsini, medulla ceruina. cort. arundin. partes æqual. mellis q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. euphorbii, thapsia, olei laurini ana Drach. ij. sulph. vini, ellebori vtriusque ana Drach. j. Adde cera Drach. vj.

Quod oleo laurino aut veteri vel pice liquida liqueatur, & misceatur, quod medicamentum omnium fortissimum est, & inueterato malo conuenit.

In mitiori malo, sufficit medicamentum paratum ex abrotano, vel radicibus arundinis vstis, oleo veteri, laurino, vel pice liquida exceptis.

Vel ℞. sem. cruce, nasturtii, nitri, partes æquales, & cum oleo laurino vel pice liquida misceantur.

Est & hoc mitius, quod pueris & foeminis conuenit. ℞. abrotani, cineris radicis & cortic. arundinis, thuris, partes æquales, adip. vrsini, ol. amygd. amar. ana. q. s.

F. Linimentum.

Quod si fortius expetatur, addatur spuma maris, sulphur viuum, fel taurinum, semen cruce, nitrum, vel etiam thapsia.

Vel ℞. sinapi, thapsia, sem. nasturtii, part. æqual.

Subtili

Subtiliter pulverisatis adde *ol. laurini, resina, ana* q. f.

F. s. a. ad ignem emplastrum.

Et exstant talia medicamenta passim plurima apud Valescum de Taranta, Rondelerium, Hollerium, Trineauellium, & alios Practicos.

In usu etiam fortiorum hoc obseruandum, vt in principio liquidiora & molliora, & oleorum admixtione, quæ fortiorum vires nonnihil exsoluunt, temperata adhibeantur; & post primi medicamenti usum videatur, quàm alterationem in parte affecta effecerit, & prout opus, postea eius vehementia vel minuat vel augeatur. Alteratio autem facta ex eo præcipue deprehenditur, si attendatur, an cutis post medicamenti usum rubicundior sit facta nec ne, aut an cum leui vel fortiore frictione rubescat. Cauendum enim omnino, ne repetito fortiorum medicamentorum usu cutis exuratur. De compositorum usu hoc etiam monendum, si capilli planè derasi sint, conueniunt magis mebicamenta forma solidiore, qualia sunt emplastra. Si verò non sint derasi, liquida, & mollia, qualia sunt unimenta & vnguenta.

Detinenda autem sunt topica medicamenta debiliora in capite diu noctuque, vt vim suam exserere possint. Si verò sint fortiora, eousque, dum in cute aliqua alteratio ab iis percipitur, & dolor aliquis oriri incipiat. Ideoque in usu fortiorum quotidie locus affectus semel atque iterum inspiciendus, & si fortius locum medicamenta affecerint, ad mitiora redeundum, & locus adipe anserino, oleo anethino, vel simili anodyno medicamento illinendus. Si enim diutius fortiora detineantur, cutem adurunt. Scribitque Christophorus à Vega, se vidisse non paucos ex usu validorum medicamentorum deductos ad perpetuam caluitiem, & ad mortem vsque mansisse imberbes.

Dieta

Plurimum quoque facit ad Alopeciam & Ophiassin curandam bona diætæ ratio, quæ talis sit, vt bonus sanguis generetur, & prauorum humorum proventus prohibeatur. Itaque cibi sint boni succi, qui prauos humores ad benignitatem deducant. Vino æger, antequam corpus purgatum sit, abstineat; cum prauos humores in corpore detentos secum in venas rapiat. Vbi verò corpus sufficienter purgatum fuerit, vinum concedi potest temperatum & subdulce, cum bene nutriat, & bonum sanguinem generet. Aer, in quo versatur æger, sit calidus.

CAPVT V.

De Tinea capillorum.

Inter affectus, in quibus capilli decidunt, non prætereundus & is, in quo capilli quidem non integri, sed particulatim & frustillatim, à vermiculis quibusdam erosi & absorti decidunt. Pauci quidem auctores affectus huius mentionem faciunt: neque is Platero, experientissimo aliàs Medico, notus fuisse videtur, cum scribit, à vermiculis visum pæne effugientibus capillos capitis & barbæ radi & findi, aliquos dicere. Est tamen affectus vulgo apud nos notus, & mihi sæpe visus ac ad curandum oblatus, Germani nostri *Haaranilben* oder *Milen* nominant, quale genus vermiculorum vix visu obuiorum, & quos viuere non nisi ex motu cognoscitur, in caseis, melle, si panis aliquid ei admisceatur, cera vetusta, prunis & cerasis exsiccatis, & aliis rebus nascuntur. Est.

que procul dubio vermiculorum hæc species ex eorum genere, quod Aristoteles omnium minimum esse, & in cera vetusta & lignis nasci scribit, ac *ἀκάρη* nominat, s. *de histor. animal. cap. 32*. Latinum vocabulum cum nullum aliud suppetat, *Tineam* appellare libet, quod sicut vestes à tineas, ita & ab his vermiculis capilli, in quibus nascuntur, erodantur.

Causæ.

Vt pediculis & aliorum vermium generibus sua certa, è qua nascuntur, materia est, neque quoduis è quolibet generatur, quæ non nisi experientia cognosci potest: ita & hoc vermiculorum genus nascitur, vt diximus, in cera, melle, caseis vetustis, cerasis & prunis exsiccatis, vt & capillis, & frequenter in barba. Proculdubio autem ab excrementitio quodam humore, qui cum alimento pilorum in capillos penetrat, atque in iis à calore capitis focus in vermiculos abit, qui postea capillis adhærentes, (cum vnde degenerati sunt, inde ali cupiant,) pilos corrodunt, vt frustillatim decidunt.

Signa Diagnostica.

Affectus hic per se manifestus est. Pili enim breuiiores fiunt, & inæquales, dum alii magis, alij minus decurtantur. Vermiculi hi in extremitatibus eorum hærent, eosque indies arrodunt, & decurtant; an verò etiam in medio hæreant, visus consulendus. Color etiam capillorum, si sint ij nigri, mutatur, & propter vermiculos istos adhærentes, quasi cinereus in quibusdam locis euadit.

Prognosticum.

Affectus equidem hic nihil periculi habet, turpitudinem tamen parit, præcipue in barba, dum pili inæquales, alij breuiiores, alij longiores sunt, & barba ipsa sordida videtur. Curatu tamen non ita facilis est.

Curatio.

Ad curationem opus est medicamentis, quæ vermiculos istos abstergunt, materiam, vnde generantur, digerunt & discutiunt. Neque abs re videtur, vniuersum corpus purgare; cum ab humore vitioso alimento pilorum permixto vermiculi hi oriuntur.

℞. geniste, Vnc. j. myrrhæ Drach. ij. aceti q. f.

Coq. parum, & Colaturæ pili illinantur.

Vel *℞. sem. urticae pulueris*. Maceretur in aceto, & eo pili madesiant.

Vtile est & decoctum *fœnigraci & scabiosæ* cum lixiui o paratum. Vt & scilla cum foliis myrti & saluie in oleo cocta.

Vel *℞. allii, centaurii min. part. æqual.* Coq. in aceto: Adde *fel. hybulum*.

Vel *℞. urticam maiorem*, coquatur in lixiui, & eo caput abluatur.

Vel *℞. abrotani, rad. garyophyllatæ, absinth.*

Coq. in aceti & aquæ s. partib. æqualibus; & cum decocto capilli abluantur.

CAPVT VI.

De Pilorum fissura.

Interdum quoque capilli in capite & barba finduntur, & diuiduntur, vt qui antea simplices erant bifidi appareant. Quod vitium proculdubio accidit

ab humore acri capillos in extremitate findente. Cum autem deformitatem aliquam pariat, emendandū hoc vitium. Quod fit, si pars illa, quæ remanet, circa extremitates felle inungatur, postea rursus decocto herbarum capillarium, abrotani, arundinis, & similium abluatur.

CAPVT VII.

De Canitie.

Canities.

Canum hominem in senectute reddi, naturali est: interdum tamen præmaturè & intempestiuè canities, etiam nondum senibus, imò interdum nec viris, oboritur. Accidit præterea canities sensim & lentè. Obseruatum tamen est, quosdam subito Canos euasisse. Ita refert Scaliger, *Exercit. 3. 12.* historiam, quæ sub Francisco Gonzaga accidit: Is affinem suum suspectum coniurationis cum in turri ad quæstionem & supplicium adseruari iussisset, nunciatum est manè totum eum repentè canum factum. Et ex Lemnio, *lib. 2. cap. 2. de complex.* Hadriano Iunio, *comm. de coma:* Lud. Viue, *in somnium Scipionis*; Cælio Rhodigino, *antiqu. lect. lib. 3. cap. 2. & lib. 3. cap. 17.* Cuspinianus plures historias eorū, qui subito ex metu cani facti sunt, recenset, sicut refert Io. Schenckius, *lib. 1. obseruat.* Atque de ista, quæ ante legitimū tempus aduenit, canitie, hoc loco nobis est agendū. Hæc enim quia & pulchritudinē naturalē homini eripit, & valetudinis nō satis rectæ indicium est, meritò Medici curæ subiicitur. Canitiem, quæ senescentibus accidit, & naturale senectutis decus est, fucis & pigmentis tegere & dissimulare velle, meretricium est & luxuriosum.

Causa.

Causa.

Naturalem canitiem accidere ex temperamēti corporis, & sanguinis, qui pilos alit, mutatione, extra dubium est. Quā autem fiat, ut hæc in sanguine & alimento mutatio in iuuentute vel viridi ætate quandoque eueniat, hinc inquirendū. Aristoteles, *5. de gen. animal. c. 5.* alimentū, quod capillos canos producit, cum nō concoquatur, putrescere, & albā canitiem esse scribit, quod situs curiosus ferè albus est. Canitiemq; ita ex defectu caloris natiui deducit, qui cum non possit humores concoquere, illi à naturali calore deserti magis ab externo & alieno calore tentetur, atque ita putrescant, ex qua putredine albi fiant. Aristotelis sententiam sequi videtur Galenus, qui, *lib. 2. de temperam. cap. 5.* docet, pilos albos fieri, quod alimentum, quo nutriuntur, veluti situs est pituitæ, quæ spacio computruit. Et quod Aristoteles putredinem appellat, ipse situm, quem nos mucorem vel muciditatem dicimus, (qualis affectio pani in diebus canicularibus accidit, qui inde mucidus appellatur) appellat. Et eam ob causam quoque in temporibus homines magis canescere scribit; quoniam synciput ob siccitatem pronius est ad caluitiem: tempora verò ob humiditatem, & proinde ex putredine, ad situs generationem proniora sunt ad canitiem. In eo saltem Galeni sententia ab Aristotelis discrepare videtur, quod Aristoteles in genere loquitur, & nullius humoris mentionem facit; Galenus verò ex solius pituitæ putredine canitiem prouenire scribit. Et omnino tutius est, hinc per pituitam, humorem simpliciter crudum, quàm propriè dictam pituitam intelligere, & cruditatem quandam potius, quàm putredinem propriè dictam canitiei causam esse. Nimirum, ut nostrā sententiam de hac re, de qua alii prolixè disputant, breuiter proponamus, cum capilli, ut supra dictum, non generentur & alantur ex vaporibus seu excre-

mentis vaporum forma eleuatis, sed ut aliæ partes ex sanguine: extra dubium est sanguinem in senectute non tam floridum ac temperatum, ut in iuuentute, generari, sed corpore iam ad mortem properante eum etiam minùs probum prouenire, quod, vel coloris corporis floridi, quæ in senibus accidit, mutatio, & marcor ille indicat. Itaque non mirum est, cum sanguis, qui pilos nutrit, etiam deterior reddatur, capillorum quoque colorem mutari; neque pilos, cum naturalem suam conformationem & nutritionem ad mortem hominis vsque habeant, ex situ saltem aliquo, qui putrescentibus rebus accidere solet, tale aliquid pati. Præter naturam verò hic color mutatur in Vitilagine & Leuca, procul dubio, quod in iis alimentū non probum, sed excrementis, præcipuè pituitosis, repletū pilis suppeditatur. In iis verò, qui præmaturè canescunt, procul dubio etiam aliquod vitium est in humoribus; si non in toto, tamen in capite & cerebri temperie. Neque impossibile est, eos, qui præmaturè canescunt, ob semen, aut in testibus dispositionem aliquam tale quid pati; & omnino semen ac testes ad capillorum mutationem aliquid facere, supra diximus. Cum verò affectus animi, præcipuè metus & terror insignes in humoribus mutationes efficere possint, & cerebrum quoque valde afficiant: non mirum est, ut breui temporis spacio ex illa in humoribus facta mutatione canities producat. Si enim ex nebula, vel aëre, aut vento vitioso arbores afflante foliorum color mutatur, & ea exarescunt, ipsa arbore & partibus aliis saluis manentibus, non impossibile est, capillorum etiam, ut corporis nostri partium ignobilissimarum, colorem ex humore vel spiritu eos subito peruadente mutari. Id quod vel illud confirmat, quod Hollerius, *Perioche 1.* scribit, derepentè pilos exalbuissè vapore hydrargyri.

Signa Diagnostica.

Mutatio coloris capillorum in album per se patet, nec signis opus habet. Et si ætate iam inclinante capilli canescant, naturale est, & mutatio hæc sensim & lentè progressu ætatis fit. Si verò ante ætatem senilē id accadat, etsi sensim, præternaturale est. Multo magis præternaturale est, si homo subito canescat.

Prognostica.

1. Naturalis canities, quæ in senectute accidit, emendari non potest; sicut nec senilis marcor. Imò nec à Medico tentari debet, ut supra dictum: cum canities senibus potius ornamentum, quàm turpido sit.

2. Præternaturalis verò & corrigi debet; cum affectum aliquem p. n. & vitiosam, in primis in cerebro, dispositionem significet: & potest, cum si illa vitiosa dispositio emendetur, pilorum etiam color mutetur.

3. Canities, quæ à vitilagine est, curato illo morbo, etiam emendatur.

Curatio.

Canities senilis, ut diximus, emendari non potest, neque etiam fucis pallianda; & meritò qui id tentat, rideretur. De quo Martialis, *lib. 5. Epigram.*

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine capillis,

Tam subito cornus, qui modo cygnus erat.

Non omnes fallis. scit te Proserpina canum,

Personam capiti detrahet illa tuo.

Quæ verò à vitilagine & alphi sit canities morbo illo sublato tollitur, & præcipuè si medicamēta capillos prolōgantia adhibeantur. Tū enim nouis pilis è probò alimento succrescentibus, veteres illi cani aboleantur.

Si verò intēpestiuè & immaturè canities imminet, aut subito inuadat, ut præseruetur & curetur, danda opera

opera, ut bonus sanguis in toto corpore & capite proveniat, qui pilis probum alimentum præbeat, simulque vitiosi humores, si qui adsint, vacuetur. Nec præmittatur particularis capitis euacuatio per sternutatoria & errhina. Postea usurpentur medicamenta calorem nativum corporis, & imprimis cerebrum, roborantia: de quibus suo loco dictum.

Ab Arabibus hæc confectio commendatur.

℞. myrobalan. nigro. absq. nucleo Vnc. v. zingib. ammeos ana Drach. x. Irrorentur butyro. Deinde adde saccharum peridium ad quantitatem mediæ partis. Detur huius medicamenti sæpe Drach. j.

Topica quod attinet, Galenus quidem, 1. de compos. med. sec. loc. cap. 3. proponit medicamentum & tenuiū partium, cum illi propositū sit sicut illum discutere, & superfluas in cute humiditates exsiccare. Verum nisi subinde tale alimentū affluat, quod capillos naturalis coloris iterū generet, talia parū profunt. Alii ergo saltem capillos tingentia & denigrantia medicamenta usurpant. In qua re tamen, quid honestas permittat, attendendū, simulq; cauendum, ne cerebro aliquid dāni afferatur. Cum enim medicamenta denigrantia pleraque vim adstringēdi habeant, & sint frigida, apoplexiā, epilepsiam, sudorem grauem, catarrhos, & similia mala inducere possunt, idque mulieribus quibusdam accidisse observavit Galenus.

Inter talia autem medicamenta præ cæteris laudat Galenus *cadmiā*, utpote quo medicamento capilli denigrentur, sicut discutiatur, & mala dispositio capitis emendetur & oleum de costo, de colocynthide, de nigelle, de sinapi.

Post inunctionem aliquot horis, lauetur caput lixiuio ex cinere fabarum, cortic. nucum, in quo lithargyrum sit coctum, vel lixiuio, in quo pulpa colocynthidis sit cocta, quæ ab omnibus commendatur. Laudatur & oleum oliuarum siluestrium, myrobal. omnis generis, quæ tum sumuntur, tum extra adhibita canitiem retardare feruntur, galla, acacia, fœnum græcum, semen hyoscyami, ladanum, succus cortic. nucum, ingland. virid. folia & rad. cappar cum lacte coctæ, trita, & cataplasmatibus forma applicatæ per noctem; cortex radicis ilicis ad molitiem coctus & impositus, salvia, calcanthum.

Sunt autem talia medicamenta continuanda, & licet primis diebus non prosint, ab eorum usu tamen non est desistendum, sed in eo perseverandum.

De tincturis eiusmodi etiam hoc norandum, si stabiles esse cupias, commodū esse, ut lotio capitis præmittatur, decocto eiusmodi facta, quæ tincturæ ingressum dat, & ut firma maneat facit; sicut tinctores pannorum nigros pannos tincturi eis primò rubia rubrum colorem, vel isatide cæruleum inducunt. Pili ergo tingendi prius abluantur lixiuio, in quo alumē cochæ solutum sit. In eligendis etiam medicamentis danda opera, ut talia medicamenta eligantur, quæ odore non ingrata, sed potius suavia sunt.

Certum & multo usu probatum est hoc.

℞. lixiuū lb̄ss. Coq. in eo lithargyri auri Vnc. iij. decocto hoc spongia imbuatur, atque eo per quartam horæ partem capilli cani madefiant in loco calido. Mox caput madidum linteo per horam tegatur; postea capilli & caput abluatur lixiuio simplici non forti. Idque bis in septimana faciendum.

Mercurialis sequens medicamentum intra mensem, & paucioribus etiam diebus capillos omnes denigrare scribit.

℞. myrobalan. nigror. Vnc. j. passul. nigr. Vnc. ij. vini adstringent. lb̄ss.

Coqu. in duplici vase lento igne, ad consumptionem duarum tertiarum.

Deinde adde succi cortic. nuc. ingland. virid. lb̄ss. sumach, acacia ana Vnc. j. garyophyllor. Vnc. j. mof. hi. Scrup. j.

Coqu. iterum in duplici vase per dimid. diem. Hoc medicamento sub noctem capilli illinantur, caput-

que panno nigro tegatur. Manè vero abluatur vino, in quo myrobalani nigri ebullierint. Scribitque Auicenna, si *cariophylli* huiusmodi medicamentis addantur, eos satis strenuè tingere, & prohibere, ne tinctura cerebro noceat.

Vel *℞. folia vitis & cortic. radicis eiusd. & parietariam.* Coq. in aqua, deinde adde alumen, gallas, & virriolum, Misc.

Vel *℞. nuces virides* mense Iunio, easque contunde & admisce aluminis scissi lb̄ss. & in olla noua affundatur olei lb̄ss. & stent in digestionem diebus 20. Postea colentur, & oleo caput illinatur.

Vel *℞. pomum colocynthidos*, perforetur, & semina eximantur, ac repleatur ol. laurino & semine hyoscyami, stent per noctem & oleum exprimat, quo capilli illinantur.

Vel lixiuū mensura v. lithargyri Vnc. ij. fol. salvia M. ij. Coq. ad consumt. quartæ partis pro lotionem capitis.

℞. tartar. Vnc. j. lithargyri Vnc. ss. succi salvia q. s.

Misce in mortario plumbeo, F. Vnguentum. quo cum pectine plumbeo capilli illinantur. Verum plura addere operæ pretium non est, cum passim exstant plurima.

Solent autem denigrantia non solum ad canitiem regendam usurpari, sed in Germania nostra è nobilibus quibusdam virginibus, ut scit exoticum & peregrinum quid habere videantur, seu à plebeiis puellis, quibus capillorum color flauus vel aureus gratus est, differant, niger capillorum color expetitur. Sic suum cuique pulchrum. Et perinde mihi hæc Virgines facere videntur, ac ille Æthiops, qui in aula Principis cuiusdam Germani erat, qui sæpe dum in Gynæceo virginem candidam, simulque catellum nigrum videbat, virgini dicebat; non tu pulchra es, sed canis iste pulcher est; Gaudet sic cōcolor atro, ut Iul. Cæsar Scaliger ait

Rectius aliarum Virginum iudiciū est, qui colorem flauum seu aureum capillorum expetunt. Conci-liatur autem flauus capillorum color, si capilli abluantur, vel potius scopæ setaceæ madefiant aqua vel lixiuio, in quo flores gemistæ, vel verbasci lutei, stæchadis citrina, chamæmeli, cortex citri, rad. cucum. gentiane, infusa fuerunt. Lupini etiam in aqua cocti capillos flauos reddunt; ut & aqua & oleum mellis. Vtuntur etiam vulgò ad capillos pectinandos lixiuio à cineribus samentorum vitis, quod efficacius erit, si in eo flores stæchadis citrinæ vel verbasci infundantur. Verum passim talia plura exstant.

Capillos flauos reddunt.

CAPVT VIII.

De Furfuratione & Porrigne.

Næque hîc prætereunda vitia, quæ quidem ipsi capillis non accidunt, sed tamen circa capillos & in cutē capillata fiunt, cuiusmodi sunt Phthiriasis, & Furfuratio. Verum cum de Phthiriasi, lib. 4. de Morb. infantium cap. 5. actum sit, restat, ut de Furfuratione agamus.

Furfuratio, Græcis *μυρίαση*, Latinis etiam Por-rigo, affectus est, cum scalpentibus furfuribus similia ex capitis cute decidunt, & quidem plerumq; cute ea, quæ sub capillis est, interdum etiam è barba & superciliis.

Furfuratio.

Causæ.

Causa huius affectus sunt humores serosi & ichores, non solum pituitosi, sed & biliosi, cum humore, qui pilis materiā præbet, ad caput elati, unde & solum in locis pilosis capitis furfuratio oritur. Materia

Causæ.

enim

enim hæc per poros cutis exitu quærente, partes tenuiores discutuntur, crassiores verò & lætæ in cute & circa pilos hærent, & in materiâ furfuribus seu squamis similem abeunt. Causæ antecedentes sūt eæ omnes, quæ humores serosos in capite generare possunt. Attrahitur autem materia ad caput, in iis præcipuè, qui cerebrum habent calidius.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Ipsæ affectus se prodit facillè, dum caput scalpitur, fricatur, pectinatur. Tunc enim squammulæ quædā quasi furfures decidunt.

Prognosticum.

Prognosticum.

Affectus hic nihil periculi coniunctum habet, imò à nonnullis pro sani cerebri, excrementa à se expellentis, indicio habetur, turpitudinem tamen & molestiam aliquam parit.

Curatio.

Curatio.

Vitiosi humores si in corpore abundant, euacuari sunt, & ne rursus generentur, præcauendum. Ad ipsum verò caput discussoria medicamenta adhibenda sunt. Nonnulli & quædam adstringentia admiscunt, ut pars affecta roboretur, ne humorem affluentem facillè recipiat. Verum metuendum, ne transpiratio in capite impediatur, & excrementa in eo grauiora mala excitent.

Itaque, ut Galenus, 1. de compos. med. sec. loca, cap. 5. docet, caput cum decocto fœnigraci, beta succo ac nitro lauandum. Vel caput decocto ex semine melonum, farina cicerum, lupinorum, & fabarum abstergendum. Vel lauatur decocto cicerum & malue addito aceto. Dum caput lauatur, saponis loco amygdale amara contrita vsurpari possunt.

Si malum sit pertinacius, caput primò abluatur modò dictis medicamentis; hinc panno aspero fricetur, & postea hoc vnguento illinatur.

℞. hyssopi viridis, adip. annatis, ana Vnc. β. pulpa colocynthidis, ol. chetrini ana Vnc. j. thapsie Drach. ij. ladanii Vnc. ij.

F. Vnguentum.

Vel caput decocto beta & centaurii min. lauetur, addito aceto & melle.

Vel ℞. rad. althæe, fol. beta ana Mj. pulpa colocynthidis. Vnc. β. nitri Drach. ij. Coq. in s. q. aquæ ad quartæ part. consumptionem. Sub finem adde vini lbj.

Post ablutionem caput inungatur seq. vnguento.

℞. chalcanth. felis tauri, ana Drach. iβ. nitri, sulphuris ana Drach. ij. ol. rosæ. Vnc. ij.

Misce super igne lento, & addita cera s. q.

F. Vnguentum molle.

Plura videantur apud Galenum, loco allegato, ut & apud Paulum Æginetam, & Alexandr. Trallianum.

CAPVT IX

De Plica.

Plica Polonica.

Tandem inter capillorum vitia non prætereundum id, quod quidem non in omnibus locis notum, facillè tamen primarium est, quod Plica appellatur, quod scilicet capilli planè inter se compli-

centur, Polonis *Gwodzić*, quod Clauum: Roxolanis Koltum, quod paxillum significat, dicitur, unde quoque à nonnullis Heloris nominatur. Alij vocant morbum cirrò. Germanis *Wichetöpf*, quod superstitiosè crediderint, ab infantibus nō baptisatis (hos enim Antiqui *Wichetelm* appellarunt) tales cirros nectitatem *Marenflecht*, *Marenvirtung*, *Marenlocht*, *Schrottlinszöpf*, *Judleöpf*, quod ab Incubo Iudæi specie necti putentur, appellantur.

Familiaris hic morbus & quasi endemius in primis Polonis est, ita quidem, ut necessitas eos coegerit, consilium & auxilium Medicorum Patavinorum implorare. Eius ergo historiam malo illorum, quam meis verbis describere. Ita autem D. Laurentius Star-nigelijs, Academiæ Zamoscienſis Rector, & Eloquentiæ Professor, ad Academiæ Patavinæ Professores Medicos scribit, vlt. d. Octobr. Anni 1599.

Excellentes & Magnifici Domini, amici carissimi & obseruantissimi.

Pro coniunctione ea, quæ nobis in vltima Sarmatia versantibus, propter optimarum artium commune vinculum cum Excell. & Magnif. DV. intercedit, nouella Zamoscienſis Academia Rector, scribendum esse duxi, ad Excell. & Magnif. DV. vetustate quidem & præstantia, nobilissime Academia Patavina, claros, eruditione tamen ac vſa maiores & clariore. Causam autem scribendi attulit mihi nouitas apud nos morbi & summa eis medendi difficultas. Peto, ut epistolam hanc meam & legant benivolè, & lecta consilium iudiciumque suum amici perferant, qualem morbum existiment, quæ præcepta dent: cuiusmodi medicinam faciendam pueni eius depellendi. Res ita habet. Inter Ungariam, & Pocium, prouinciâ regni Polonia, quæ montibus, ex quibus flumini complures erumpunt, inter se distincta sunt, conueniebat, ut plerisque hominibus vnus & alter cirrus excreſceret, cum vicinis sibi crinibus, in se introrsus implicatus & densus. Et tunc quidem nulla re molestus erat. Nunc serpere cœpit is morbus, & latè per totum Regnum Polonia, magno omnium malo, magnoque cruciatu dinagatur. Infringit ossa, laxas artus: vertebrae eorum infestant: membra conglobat ac retorquet: gibbos efficit: pediculos fundit: caputque alijs atque alijs succedentibus ita opplet, ut nequaquam purgari possit. Si cinni radantur, humor ille & virus in corpus relabitur, & affectos, ut supra scriptum est, torquet: caput, pedes, manus, omnes artus, omnes iuncturas, omnes corporis partes exagitat. Expertum est, qui tales fasciculos implicatorum peractè inter se crinibus deſerint, eos oculis capi: aut defluxibus ad alias partes corporis grauiſſimè torqueri. Purgationibus vſatis si illi medeare, aſceſcit & exsuperat magis, quod noxios humores nequeat superare purgatio, sed commotos per totum corpus dispergat: tanto enim dolore omnium deinceps membrorum hac affecti peste ardent, ut ad cruciatum acerbissimè nihil passi esse acris. Maximam partem feminas inuadit: viros etiam, qui Gallicum in morbum propendunt: tum liberos ab his procreatos, qui lue Gallica fuerunt infecti. Eos etiam, qui porriginem capitis, quam vulgus tineam vocat, medicamentis repercutientibus represserunt: præterea feminas, quæ menstruis temporibus non satis purgantur. Quarum quædam, dum in ætate adoleſcentiore fluxum sanguinis per nares, menstruo modico, nimis profusus, identidem habuissent, ætate prouectiore, eo fluxu per nares cessante, in ipsum morbum cirrorum delapsæ sunt. Quidam, quanguam perrari, cum aliquot annis hoc genere morbi cruciati exagitati que fuissent, nec caput rasiſſent, vexationemque eius omnem, & padorem & spurcitiem, non sine summa molestia, & nausea pane intolerabili peruliſſent, tandem virulentis illis cirris decidentibus conualere, maxima tamen pars perit. Quæſita sunt & tentata varia remedia: horum genera, sed nullum est satis idoneum adhuc repertum: quæſita etiam vis & natura morbi, & causa: sed ne

de hac quidem etiamnum quidquam liquet. Homines agrestes, Erinacei discepti circumligatione releuari compere-
runt: & ad auerendum penitus morbum, ex Erinaceo ipso
escam sibi conficiunt, sed ne hoc quidem tanti est. Lotionem
præterea sibi parant ex decoctione foliorum Vrsi brancæ, qua
cum abluunt caput, cirri, de quibus est supra scriptum, erū-
punt, magnæque vis pediculorū. Cum exhalatione fuligino-
sa, ex qua nascuntur crines, communicat, videturque cum
tinea affinitatem habere: atque cruciatus ossium, cum Galli-
ca lue: cum arthritide, artuum dolore: cum spasmo, contra-
ctione miserabili membrorum. Vt nihil aliud dicam, Ex-
cell. & Magn. D. V. hoc in genere artis erudit & sapien-
ter, facile colligent, quàm necessaria sit hac deliberatio: &
quanto beneficio amplissimum Regnum Polonia sibi obtrin-
gent, cum eiusmodi virosa pesti, qua violentissimè diuexatur
solerti suo ingenio, remedium præsens inuestigauerint, inuen-
tumque literis mandarint. Multis variarum medicinarum
primi auctores in perpetuitatis laude viuunt, huius medicina
ab Excell. & Magn. D. V. inuenta gloria, vestra propria erit,
vos illustrabit, & cum omni consequentis posteritatis atate
florebit. Exspecto humanissimum responsum, sed si minus,
quàm par est, neque verbis, quibus opus fuit, morbi vim ex-
pressi, peto ignoscant Excell. & Magn. D. V. homini alio ar-
tis in genere versanti. Adumbratio quedam hac morbi est,
interiora illius, acri ingenii sui acie, Excell. & Magnif. D.
V. dispiciant & contemplantur. Bene valere Excell. & Ma-
gnif. D. V. opto. Zamosci, die ultima mensis Octobris, An-
no M.D.XCIX.

Referunt tamen alii, etiam aliis regionibus hunc
morbum esse familiare. Ex obseruationibus Schenckii
enim videre est, Brisgois & Alsatis hunc etiā morbum
notū esse. Ita enim Schenckius, obs. med. lib. 13. scribit:
*Horridum quoddam, implexum, adeoque intricatum capitis
atque harba capillitium, apud nostros haud infrequens: æ-
ternum veteribus cuiusunque ætatis Medicis incognitum
obseruare licet, quo affecti prætoras capillorum tricas & cin-
cinnos mirificè intrinsecos, digiti sæpe crassitie, ex reliquo
capitis & barba capillitio, ad humeros, pettus, & aliquando
ad umbilicum usque demissos propendere videas, aspectu pla-
ne horrifico, & Gorgoneum caput præferente. Quos illi ma-
gna religione prorsus incultos, nec ferro præscindere, nec
pectine explicare sustinent. Persuasi omnino, grauissima ca-
pitis morborū fomēta, velut apoplexie, paralyseos, mania, &
cūprimis cephalalgia pertinacis, cōsimiliumq; materiā iisdē
alendis absumi. Quæ siue superstitione, siue multa hominum
obseruatione ducti, quidam potius quàm eorundem cultu-
ram aut præfectionem, velut prorsus infauitā & lethalem
admittunt: factisque de experimento & historia periculis,
sententiam suam mordicus tuerentur. Qui ex his elegantiores
haberi volunt, tricas huiusmodi, capitis quidem intra pileū,
barba verò subius pectorale se involutos prius, recondunt, ne
conspiciantur. Alii verò etiam inter congressus publicos,
nec se celare velint, possunt, nec se possunt, volunt. Adeo &
gestantiū & conspicientium animis indubitata fide insedit,
ut citra opprobrium aut vituperium, velut rem maximè ad
vitam sustinendam necessariam, conspiciendos sinant. Sed
enim quosdam per uniuersam vitæ suæ cursum eo modo a-
luisse adnotatum est, sperantes sese à difficillimis impenden-
tibusq; sibi morbis vindicari posse. Sunt qui ad eosdem sub-
natos, nunquam, ubi inuolatos custodiissent, reciduum se
passos fuisse constanter affirmant. Vulgus etiam, si in tales in-
cidere contingat, statim de occulto aut latente atque difficili
aliquando capitis malo eosdem suspectos habet. Quæ in re
num superstitione experientiam, an verò experientia supersti-
tionem conuincat, ad iudicium meum nunc non reuoco. Ego
certè, ut nihil dissimilem, ut in vulgi sententiam propen-
do: ita seminarium huiusmodi morborum, nō tam inde argui,
quàm ali, atque ne inuadant, hoc modo præueniri posse, de
pilorum generationis causis, euentibus, & curationibus, re-
cepta Medicorum sententia, doceri posse, accedente,
quæ ex vulgo constat, & quasi per manus tradita est, ære-
statione, semio. Europæis aliis innotuisse hoc capillorum vi-*

rium nondum comperi: ut nec plerisque Germania paribus
Brisgois, Alsatis, Belgis, nonnullisque Rhæni tractibus
quasi endemum, ut popello nostro notum est satis. Cines hic
ipse nouimus supra triginta, quorum aliqui vel hodie quo-
que supersunt hoc capillitio insignes. Vulgus Marenfleckt,
Marenwurkung, vnd Schrotlins zopff, quasi dicas contor-
siones pilorum, vel Incuborum tricas, seu cincinnos, vocat,
quod putet Incubos & Faunos noctu eosdem sugendo tracta-
re. Alii Marenlock, hoc est, scrofærum tricas nominat, quod
his similes à scrofærum collo enatas & propendentes aliquā-
do obseruent.

Quod historias in specie attinet, duas ipse recen-
set, vnam ex Io. Stadlero, Medico, alteram ex Moccio
& quidè propriis illorum verbis. Prima est talis. In
memoriam mihi reuocas Nobilem Casparum ab Hornstein,
Commendatoris Sigismundi in Alsatia, & in Burgundia
Prouincialis, piè defuncti frurem, quem cum Commenda-
tor ob impexam, contortam, & inexplicabilem barbā,
quæ horrificam præ se ferebat, aliquando acius reprehende-
ret, suæque à mensæ virum 50. circiter annos natum, nisi eā
precideret, remouendum minaretur, non tam mensa priuari,
& aula excedere se velle libere tum respondit, quàm inex-
plicabili planeque Gorgonea sua carere velit. Accidit hoc
anno Christi 1564. quum Friburgo Alschusam ob pestem
capcederem. Hæc ex Stadlero.

Alter talis est. Nuper dum temerè quidam huiusmo-
di tricas abscisi vetula, tridui decursu supremum clausit
diem. Usque enim adeo fatale clamitant iis, quibus incōsul-
to & frivole leduntur. Licet alii alia quoque obediāti
scimus enim cui Comitissa innotuerat, quæ monstroso hoc
capillitio donata, sapinscule ceruicetenus resciderat. Hæc ex
Moccio. Atque hucusque Schenckius.

Audiui ego à quodam Duce militum, Vngaris hoc
malum etiam nō ignotum esse, atque hoc morbi ge-
nere nō solum homines, sed & equos laborare; seque
adduxisse ex Hungaria Dresdam vsque equum, qui
talem circum seu plicam ad pedes vsque pendulam
habebat.

Ad Epistolam illam Rectoris Academiæ Zamo-
scensis, responderet peculiari libro, quem de Plica in-
scripsit, Hercules Saxonia. Consultationem quoque,
Patauī 15. Cal Ianuar. anno 1599. habitam, edidit
Io. Thomas Minadous, eaque de Helotide inscripsit.
De eadem quoque consultationem edidit Rodericus
à Fonseca, quæ in 1. consult. eiusd. tom. 1. est: quæ omnia
apud autores istos videri poterunt. An verò multum
Poloni his Italarum consiliis adiuti sint, penes ipsos
sit iudicium. Ingenuam puto confessionem Viri Cla-
rissimi, Domini D. Ioannis Preuotii, Medic. Professo-
ris in Gymnasio Patauino primarii, qui in consilio,
Illustr. & Generos. Dn. Nicolao Sapieha, Magni Du-
catus Lituaniæ supremo Vexillifero, & Comiti in
Codem &c. dato, quod paulò post subiungam, ita scri-
bit: Veneni huius natura ignoratur, ut verè mihi di-
xisse videatur vir Illustrissimus, rusticis prædia sua in-
colentibus plurā comperta esse de Plicæ origine, pro-
gressu, & curatione, quàm autoribus, qui de ea scrip-
serunt, quorum nulli hactenus contigit, Plica labo-
rantē perfectæ sanitati restituisse. Patauī plurima cer-
tè Professores ibidem Medici tentarunt remedia; sed
omnia frustra. Ipse idem Dn. Comes mihi retulit,
quemdam Medicum Patauinum, signaturæ morbi
quasi adductū (qui enim Plica perfectæ laborant, quasi
serpentes pendulos è capite, & caput Gorgonis quasi
habere videntur) sibi aliquot viperas comedendas
exhibuisse; sed nullo successu. Alium Psilothrum pa-
rasse, idque lixiui loco clam sibi suggerere voluisse;
sed monitū à Germano, Medicinæ Studioso, cui mor-
bus hic planè incognitus non erat, & qui periculum,
quod ex pilorum omnium eradicatione sequiturum
fuerat, agnoscebat, illud respuisse. Et si verò perfe-
ctam huius morbi cognitionem mihi arrogare
non

non ausim, atque alias morborum à causa occulta pendentium perfecta cognitio non detur: tamè quæ ex cōuersatione cum Domino Comite antea nominato, qui eodè morbo laborabat, de eius natura cognoui, & quid de eius causa mihi videatur, breuiter proponam, atque hoc modo iis, qui in regionibus, quibus morbus hic familiaris est, viuunt, ansam dabo, vt quæ de hoc morbo cognita habent, in publicum proferant.

Nouus morbus mihi esse non videtur. Etsi enim Italiae & plerisque Europæ regionibus hactenus ignotus fuerit: tamen nullam video esse causam, cur Polonia non multis retrò seculis familiaris esse potuerit, cum causæ, quæ eum hodie producant, & tum adesse potuerint, Medici verò, qui eam describerent, tum defuerint.

De natura autem eius principio hoc monendum, morbum hunc nominatenus quidem à capillorum intricacione notum esse. Plicam tamen istam saltem criticum quasi quiddam esse, ortum ex materiæ vitiosæ à corpore expulsionem, & Plicam istam nihil periculi agro asferre, sæpeque sine omni damno ad mortem vsque circumferri: id verò quod maximum agro periculum minatur, est humor ille vitiosus, qui in corpore adhuc hærens grauissima illa symptomata, quæ in historia huius morbi supra enumerata sunt, excitat, quæ postea materia ad capillos detrusa cessat.

Deinde & hoc historiae addendum, in iis, qui eo grauiter laborant, non saltem capillos vitari, sed & ungues, præcipue in pedibus, & maxime pollicibus, qui scabri, longi & nigri fiunt instar cornu hircini, quod in nominato Domino Comite obseruauimus, & aliis idem etiam accidere audiui.

Vitium autem hoc non sine causa ad morbos refertur, cum pili è partium numero planè excludendi non sint. Et quidem inter morbos conformationis, cum pili nec figuram, quam naturaliter habere debent, retineant, nec singuli seorsum, vt debebant, existant, sed inter se variè complicantur, & ex multis pilis vnus cirrus fiat. Intemperiem tamen pilorum etiam mutari, negandum non est; cum humor præternaturalis affluat, & pili tales secti sanguine fundant.

Causas quod attinet, primò quæ de incuborum, infantium non baptizatorum, & aliorum spectrorum in texendis hisce plicis opera vulgò creduntur & traduntur, fabulosa & superstitiosa esse, quouis faciliè perspiciat. A veneficio, vt alios morbos plurimos, ita & hoc capillorum vitium interdum prouenire posse, vel obseruatio Dn. D. Christophori Rumbaum, ciuis mei, quam in obseruationibus Io. Schenckij senioris, l. 7. extare, Hercules Saxonia refert, his Rumbaumi verbis. Anno 1590. uxori viri cuiusdam, qui ex facibus cereuisia vinum adustum arte elicere solebat, Præstislauiæ, dum nimio subitoque terrore propter incendium vicinorum adium puerpera, ex mensium & loeniorum retentione peripneumonia corripere, in pulmonis abscessum phthisique ipsius incuria terminante, dum diu à me frustra curaretur: anus quadam empirica accessit, suamque operam offerens auxilium præsens pollicita est. Quam dum ipsa non admitteret, indigna undam diraque comminante domo excluderet, sordes capitis, pexis, plicatis, compositisque prius pro more capillis satis prolixis, aqua calida eaque simplicissima ablueri tentauit. Verum ad primam aque affusionem, lateris alterius cincinnati omnes, quasi obducti adeo intricati sunt subito, vt nullo postea modo ingeniose extricari possent, donec vitam cum morte commutauit. Atque hoc non nisi fascino factum opinamur.

Verum rarum hoc esse puto, & à causa interna vitium hoc prouenire, vel id docet, quod etiam bruta iis in locis eo corripiantur. Qualis autè ille humor sit, explicatu difficilimum est. Plerique ad humorem quemdam viscidum huius mali causam referunt. Verum rem non tangunt. In multis enim corporibus &

multis regionibus viscidum humores generantur, qui tamen talem morbum non producant. Neque enim dolores artuum, conuulsiones, & alia symptomata, saltem in humorem viscidum referri possunt, neque ratio reddi, cur solum ad capillos materia hæc detrudatur, & non ad alias partes. Quæ autem huius humoris natura sit, corporis nostri nutritio, & aliorum morborum generatio, nos aliquo modo docere poterit. Etsi enim omnes partes nutrantur sanguine: tamen vt diuersæ plantæ ex eadem terra quælibet sibi familiare alimentum attrahit, teste Hippocrate, lib. de natur. humen. text. 1. ita etiam ex eadem massa sanguinis in venis contenta, singulæ partes sibi familiare nutrimentum attrahunt. Accidit præterea, vt si sanguis minus purus sit, excrementitium illud magis ad vnâ, quàm ad alteram partem feratur. Id quod vel in Arthritide videre est, vbi materia illa serosa, salsa, tartarea, aut quomodocumque appellare libeat, magis ad articulos, quàm ad loca carnosâ fertur. Documentum huius rei etiâ præbet lapis osteocola, qui in fracturis ossium cōmodè exhibetur, quum eum ipsa ossa attrahant, adeo vt cōpertum sit, ex eius nimio usu callos nimis magnos excreuisse. De qua re vide Gail. Fabriciū, cent. 1. obs. 91. Ideoque existimo, in iis locis, vbi morbus hic endemius est, vitium genio loci & aquis inesse, quæ in Poloniâ ex motibus Vngariæ defluunt (in Brisgoia, si ei regioni familiare hoc malum est, ex Alpibus) quod copiosum pilis nutrimentum suppeditat, reliquis verò partibus corporis inutile, imò noxiū, quod cū natura expellit ad pilos, reliquū corpus ab omni molestia liberatur, pili verò saltè vitiosi fiunt. Atque id in mea sententia me confirmat, quod Illustri Dn. Comes Nicolaus Sapieha mihi retulit, sibi notū fuisse in Polonia rusticū, qui hoc morbo laborantes balneo curabat, cuius vsu primis septem diebus ægri plane hirsuti toto corpore euadebant, pilis vndique erumpentibus, qui eiusdem balnei vsu adhuc septem diebus continuato, iterum decidebant, atque ita ægri sanitatem recuperabant. Et quidem aquarum nonnullarum admirandas vires esse, passim ex naturalis historiae scriptoribus patet. Ita in Alpibus Reticis, Stiria, & Carinthia, aquarum vitio, bronchocelæ & strumæ incolis adnascuntur, materia vitiosa ad glandulas in collo, & non in alium locum detrusa.

Non tamen aërem planè exclusum velim, qui & ipse magnam in corporibus nostris alterandis vim habet, facitque vt in hisce vel illis regionibus & corporibus, hi vel illi humores generentur. Licet is hanc vim non ex se, sed ex vaporibus, qui ex aquis & terra, quam aqua alluit & perluit, attolluntur, accipiat. Atque hac ratione malum hoc non Poloniæ toti, sed certis eius locis endemiū est, cū ibi semper grassetur, neque in alias regiones inde disseminetur; nullo verò modo epidemium, vt vult Hercules Saxonia, Præst. Medic. lib. 10. de Plica, cap. 7. quem morbi epidemii & endemii naturam non rectè adsequi & describere, iam in Insti. libr. 2. part. 1. cap. 11. dictum.

Defertur autem ad pilos ista materia, non forma vaporū, vt nonnulli volunt, sed cū ipso sanguine, qui vt aliarum partium omnium, ita etiam pilorum nutrimentum est, vt supra, capite 10. docuimus. Quod vel ex eo patet, quod pili in plica dissecti sanguine fundunt. Quod tamen etiam interdū in vicinis regionibus quidam hoc morbo laborant, id vel à genio illius loci cognato, vel à parentibus prouenire potest. Vt enim arthritici arthriticos generant: ita & plica laborantes vitiosam ad eundem morbum generandū dispositionem, in sobolem transfundere posse, impossibile non est, docetque id experientia. Filius prædicti Domini Comitum sexennis primū, iam plicas aliquot in pilis capitis habebat, idemque etiam aliis accidit. Noui militem senem, qui plica in occipitio habebat, & de causa morbi interrogatus (nam Germanus erat è

Thuringia ortus) respondebat, morbum hunc sibi hereditarium esse, matrem enim suam septem plicas duarum vlnarum lōgitudine ad mortem vsq; habuisse. Idem referebat, cum in Vngaria militasset, & à Turcis captus fuisset, herum, pro more gentis, omnes pilos, & vnā plicam abscindi curasse, indeque se cœcum euasisse. Cum verò per interpretem hero cœcitatatis causam exposuisset, & impetrasset ab eo, vt pilos renasci sineret, visum postea recuperasse.

Signa Diagnostica.

Signa addere opus nō est, cum illa satis ex histōria huius morbi supra recensita pareant. Vt causas eorum, quæ in hoc morbo accidunt, paucis reddamus, primò, si materia ista morbo huius, siue maligna sit, siue simpliciter ad alendas corporis partes reliquas, præter pilos, inutilis, copiosius in venis cumuletur, à natura, cui molesta est, à partibus nobilioribus ad exteriores protruditur, vnde ossa infringuntur, artus laxantur, caput, pedes, manus, omnes, omnesque artus & iuncturæ dolore infestantur, cōuulsiones excitantur, & membra contrahuntur. Si verò natura fortior victrix sit, tandē eā ad capillos, capitis præcipuè, cū quib. materia hæc maximam cognationem habet (sicut in arthriticis causa arthritidis cum articulis) protrudit, vnde furfures & pediculi in capite copiosè generantur, & ex materia nimia copia & luxurie ipsi capilli inter se cōplicantur, vt nulla arte vel labore separari queat, secti etiam sanguinem fundant.

Prognostica.

1. Ipsum malum, nisi materia ad capillos detrudatur, satis periculosum est, & grauissimi morbi ac symptomata, in omnib. pæne partibus, ad quas materia detruditur, excitantur, vt modò dictum.
2. Si verò natura rectè agens & quasi per crisin materiam hanc ad capillos detrudat, vitium quidem istud capillorum excitatur, ab aliis verò malis homo immunis est, cum quidquid vitiosi eiusmodi materia in corpore superest, natura ad capillos detrudere soleat, & multi cum talibus plicis satis commodè ad finem vsque vitæ viuunt.
3. Si verò tales plicæ temere præcidantur, cœcitas & alia grauissima mala inde excitantur, neque id fabulosū est, sed ipsa experientia sæpe id docuit; vt vel militis illius, cuius supra de causis mentionem feci exemplum docet. Accidit autem hoc, non, quod nonnulli volunt, quod plicis istis resectis, caput aëri frigido exponatur: cum id pileo, vel aliò tegumēto imposito facillè præcaueri possit; sed quia locus, in quem natura vitiosos humores protrudere, solita erat, tollitur, materiæq; exitus denegatur, eiusque euacuatio impeditur. Atq; idem accidit hîc, quod in vlceribus antiquis. Hæc enim nisi corpus bene mûdetur prius, non sine periculo sanantur; sicut & fonticuli, si aliquandiu fluxerint, non sine periculo occluduntur.
4. Si tamen in corpore vitiosa talis materia nulla amplius reliqua sit, temporis progressu ipsæ plicæ spontè decidunt; & propterea etiam tali amplius materia non præsentē, quod tamen cognoscere difficile est, plicas rescicare liceret.

Curatio.

Curationem huius morbi perfectam omnino incognitam esse puto. Quod ideo proculdubio accidit, quod in illis Poloniæ locis, quibus morbus iste endemius est, pauci Medici hactenus vixerint, qui ex iis, quæ vulgo de hoc morbo eiusq; curatione nota sunt, methodum artificiosam constituere potuerint.

Dan. Sennert. Tom. III.

Hoc primò certum est, purgationes & venæsectionē parum in hoc prodesse, sed sæpe nocere. Ita enim Rector Academiæ Zamoscienfis ad Medicos Patauinos scribit. Purgationibus vsitatis si huic morbo medeare, ægrefcit & exsuperat magis, quod noxios humores nequeat superare purgatio, sed commotos per totum corpus dispergat. Tanto enim dolore omniū deinceps mēbrorum, hac affecti peste ardent, vt ad cruciatu acerbiter nihil possit esse acius. Idē confirmat Hercules Saxonia, qui loco alleg. ex epistola Illustrissimæ cuiusdā matronæ Polonæ, quæ hoc morbo laborabat, scribit; illam vena in cubito secta, confestim sequissimos in eo brachio dolores cū tumore œdematoso passam esse: pari quoq; ratione in pedibus vena aperta, dolores acerbissimos in vtroq; crure ad malleolos excitatos fuisse. Idem, *ibid.* scribit, Illustrē quemdā Capitaneum Polonū, Ioachimū de Ociesno, sibi retulisse, se multos vidisse cœcos, quosdam claudos, alios aliter affectos, qui in hos affectus purgationibus in initio adhibitis inciderint. Id quod etiam in scorbuto accidit, cuius symptomata plerumque purgantium vsu exasperantur.

Tutissimum ergo fuerit, experientia duce operam dare, vt materia illa vitiosa quāprimum ad capillos, quo tendit, euocetur. Qua in re ipsa tutissimum fuerit, iterum experientiam sequi, qua constat, lotiones è planta, quæ branca vrsinæ nomine nota est, paratā plurimum posse.

An internis medicamētis idem præstari possit, mihi sanè incognitum est. Branca tamen vrsinæ mentio in memoriam mihi reuocat potum, qui in patria mea vrbe Vratislavia, proculdubio ex Polonia eo delatus, in vsu est, & ex branca vrsina paratur; & vulgo nomine Polonico *Barsicz*, seu vt Germani pronunciant *Barzsch* appellatur, quo febricitantes, & inprimis helluones post pocula hesternā in iusculis & potu ad sitim sedandam vtuntur. Paratur autē hoc modo. Folia branca vrsinæ siccata coquantur in aquæ s. q. vt decoctum saltem colorē flauum, non puniceū, contrahat. Decocto fermēti aliquid, vel panis biscotti ex puluere branca vrsinæ cum fermento acido panis filiginei parati, additur, & in loco tepido aliquot diebus efferuescere & fermentari permittitur, donec saporem acidiusculum contrahat. Potus verò iste an aliquid ad expellendam materiam in hoc morbo præstet, experientia consulēda est. Eorūa. qui in istis locis viuūt, fuerit medicamēta, quæ vsus profuisse docuit, in publicū conferre, vt experientiis collocatis tandē methodus hunc morbum curandi constitui possit.

Cæterum cum plica nonnulla symptomata cum Scorbuto habeat communia, vt sunt artuum dolores, contractiones, & similia, & vtroque morbo laborauerit Illustrissimus Dn. Comes Nicolaus Sapieha, historiam eius morbi hîc apponere libet, quæ iis, quæ modò de Plica, *libr. 3. Pract. de scorbuto*, diximus, lucem aliquam addet.

Historia morbi Generosi & Illustrissimi Dn. Nicolai Sapieha, Comititis in Coden, Vexilliferi supremi magni Ducatus Lituaniæ &c.

Plicam Illustr. Dn. Comes, proculdubio in patria; ex causa cū popularibus communi contraxit: scorbutum verò ex variis in diata erroribus, in variis & molestis per totā pæne Europam itineribus commissis, & hos sequente Quartana. Cum enim ætate, vt ipse mihi retulit, per mōtes Pyrenæos è Gallia in Hispaniā iter fecisset, & in eo vinū corruptum & verminosum ex vtribus bibisset, sequentē autūno in Hispania in Quartanā incidit. Cuius lōgitudiniscū esset impatiēs methodicæ curationis pētēsus, militi cui dā se curandum commisit, qui sumis aliquot pocula

Hh

vinū

Vini Hispanici fortissimi, & in id puluerem omnis generis aromatum coniecit, vinumque id ipsi ad fatietatem, imò pane ad ebrietatem bibendum præbuit, quo febrem continuam accendit, quæ quidem non diu duravit, & Quartanam sustulit, talem tamen visceribus & humoribus dyscrasiam impressit, è qua postea Scorbutus ortus est. Qui cum ipsum in patria grauius affligeret, nec tamen, quid morbi esset, satis intelligeret, Patauium profectus, Medicorum clarissimorum curæ ibi se commisit. Verum valetudinem, quam sperauerat, non recuperavit, ideoque in patriam cum sequenti Consilio dimissus est.

Consilium Clar. & Excell. Dn. D. Iohannis
Preuotij, Professoris Medicinæ in Gym-
nasio Patauino Primarij.

De morbis, quos multiplices patitur vir Illustrissimus, prolixè agere neque est mihi consilium, cum à prastantissimis viris fusissima oratione de iis disceptatum esse non nesciam; neque permittit ratio aut mea valetudinis nondum confirmata aut exoptata salutis à viro Illustrissimo, cui auxilia magis, quam verba, necessaria esse, non dubito. Perstringam ergo rem totam breuissimè, & quid de ea sentiam ingenuè eloquar, non ut iudicium meum interponam grauissimorum virorum sententia, sed ut Illustrissimi viri petitioni morem geram, & si qua re illius salutem adiuuare possim, Christiani hominis officio non desim. Duplex igitur agnitionum genus Illustrissimum Dominum male afficere videtur; alterum manifestissimum à causis vulgo notis & confessis pendens; alterum occultum, cuius causa adhuc obscura, neque satis à quoquam explicata esse videntur. Manifestus est Catarrhus materie crasse, tenacis, albe, sapinis insipida, raro mordacis ad oris paries, interdum etiam ad stomachum defluens. Præterea dolor, eximius infimi ventris per longa intervalla repetens cum ventris adstrictione, & quoddam tensionis sensu circa umbilici, hypochondriique præsertim sinistri, nonnunquam etiam lumborum regionem molesto, qui quidem copiosi status, mucosique excrementi euacuatione desinere consuevit. His addenda nephritis, & vigilia; hæc quidem satis familiaris & frequens, cum plurimas noctes ducat insomnes; illa verò iam olim valde molesta, cum urina rubore, ardore, & arenularum excretionem. Quorum omnium malorum causas à prauis internorum viscerum constitutione, indeque ortis varij generis excrementis derivari manifestum est, Cerebrum quippe humidius non sine aliqua innati caloris imbecillitate, ab ingenti vulnere Parisiis accepto contracta, plurimum pituita progignit; accedente potissimum consensu viscerum naturalium; hinc iecoris caliditate sua multos vapores eleuantis, hinc ventriculi frigidi, & aduentitia humiditate affecti alimentum totius corporis crudiori succo inquinantis, caputque replentis, hinc lienis, & mesenterij obstructi sursum effumantis. Itaque pituita in capite congesta partim sua copia & pondere viam sibi ad decliues partes parat; partim expultricis conatu deturbata ad os stomachumque ruit, dentium alueolos laxat, molestiamque in deglutendo subinde excitat. Eadem in ventriculo magis adaugeta ob propriam ipsius intemperiem, infert inappetentiam, & ex agitatione debilius calore in flatu versa, dolorem intestinorum cum alui stypticitate, ob impeditam præcipue fibrarum transuersarum flatu distensionem contractionem, qua fecum descensus adiuuatur. At feruidior halitus adusti sanguinis, & viriusque bilis à iecore locisque obstructis exsurgens somnum perturbat, nocturno potissimum tempore, quo ex spirituum & sanguinis ad interna recursum maiores fieri contingit euaporationes. Nec mirum, aliquando succendi febrem non modò ephemeram ex doloris vehementia, sed etiam periodicam tertiana spuria naturam referentem; siquidem auctis interdum obstructionibus, copiosa ac disformia excrementa omnis generis sibi permixta nullo negotio corrumpuntur. Ex hac porro multiplici collusio renibus calidioribus communicata, ibique re-

venta & concrefcere potuerunt arenula, tenuiorum partium à valido calore absorptione, & generari nephriticus dolor copiosa materia ad vretes impacta, facilemque ac citum exitum non habente.

Occultarum verò agnitionum alia simpliciter sunt tales, de quarum existentia dubitari potest; alia sunt solummodo occulta quo ad essentiam & naturam, cum reuocari non debeat in controuersiam, an Illustrissimus Dominus illis detineatur. Simpliciter occultum est veneficium, de quo habet vir Illustrissimus non irrationabiles dubitandi causas; cum in suis lectis sæpe repertus referat admirandas figuras magicas, osses, cereas, alteriusque materia; signa item & characteres, quibus venefici ad hominum perniciem abutuntur; habuerit denique potentissimos & iniquissimos hostes, à quibus propriam salutem omni insidiarum genere oppugnatam fuisse non dubitat. Cum itaque veneficio variè immutari posse corpora confessum sit, ac iidem frequenter accidant effectus, quos etiam naturales humorum motus in male affecto corpore edere consueuerunt; sit, ut medici nulla habeant propria signa, quibus constanter explorare & affirmare possint, abesse, vel adesse veneficium. Quod in casu Illustrissimi viri omnino fatendum est. Neque enim audeat ullus, nisi proteruus & de Philosophia Christiana male sentiens, dubitare, an relata suspiciones veneficium frequenter comitentur; & propterea veneficium non adesse, nulli evidentè argumento conuinci possit. Ac si fortasse quispiam dicat, supernacaneam esse hanc dubitationem, cum in varia & satis manifesta humorum vitia referri possint omnia, quæ patiuntur accidentia; sciat à causa supernaturali variè affectos, licet naturales effectus edant, non ita corrigi & compesci posse medicis auxiliis, quemadmodum vitiat, prauumque impetum à naturali & sensibili causa sumentes corriguntur; ut si veneficii cognitio ad proximam morbi causam assequendam non valde referat; plurimum tamen faciat ad prædicendam curationis facilitatem, morbi- que exitum præfagiendum. Vinam à viro Illustrissimo absit hæc infectio, quæ sanè pertinacissimam omni ex parte atque impeditissimam redderet curationem. Duo verò alia sunt occulta mala quibus affici virum Illustrissimum planè affirmo: scorbutus, & plica; quorum natura vii abstrusa est, & à nemine hactenus demonstrata; ita manifestissima sunt accidentia. At plicam quidem ex capillorum cirris inexplicabilibus (ut alias notas breuitatis studio prætermittam) omnes agnoscunt & fatentur: causam verò propriam omnino ignorant, licet de communi aliquid probabiliter dicant, ad perfectam mali curationem constituendam satis esse non possit. Certum est, lento aliquo excremento tertia collectionis capitis, per suturas & poros exsudante capillos conglutinari atque calamistrari, quo per capillorum abscessionem cohibito, incidente liberius aere in apertos poros, grauissima subsequantur accidentia: certum quoque est, vitiosarum aquarum potum, aut halitibus aeri permixtis longa mora eam labem tandem contrahi, ut propterea fontium fluminumque Illustrissimo viro notissimorum incolis endemium sit hoc malum: neque dubitari potest, eor, qui capite sunt imbecilliori, citius grauiusque infici. At illud planè occultum esse videtur, cuius generis sit illud excrementum, quo veneno infectum, quæ ratione capiti potius, quam aliis partibus infectum, cur tractu temporis spontè euanescat; remediis autem euocantibus & alexipharmacis non cedat; unde eximiam illam & planè admirandam conglutinandi vim obtineat. Neque enim in manifestas cuiusvis humoris qualitates primas aut secundas referri hæc possunt; licet pro maiori aut minori prauorum humorum generatione magis aut minus serpere posse, atque confirmari licet fatendum sit. Hoc totum dici potest, quod in omnibus aliis venenis explicandis vsu venit; eas aquas, earumque halitus veneno infici hæc proprietate donato, quod capiti sit infectius, capillorum radici tenacius insigatur, eos mire vinciat & inorqueat, remediisque omnibus pertinacissimè resistat, ob ignoratam peculiarem eius veneni naturam & generationem, ut verè mihi dixisse videatur vir Illustrissimus, rusticis prædica sua incolentibus plura

plura comperita esse de plica origine, progressu & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli haecenus contingit, plica laborantem perfectè sanitati restituisse. At Scorbuius paullo grauius malum censendam est, cum in totum sanguinem serpat, eiusque corruptione inualecente inferre tandem possit interitum; quem incurata intaëtaque plica nulli fortasse unquam attulit. Vt merito sollicitus sit de hoc malo vir Illustrissimus ac serio doleat, vix aliquam illius haberi rationem in hac vrbe, ubi scorbuto infectus vix aliquando comparuit. Ego licet duos Hollandos, & vnum Anglum scorbuto exquisito affectos partim Venetiis, partim Patavi viderim; nullam mihi adhiberi cupio fidem: sed ex iis, quæ Forestus, Eugalenus, Sennertus de Scorbuto vere & oculata fide innumerisque historiis comprobata scripserunt, absque dubio affirmo Illustrissimum Dominum Scorbuto detineri. Nam si labiorum tumorem, & putridarum gingivarum flaccesceniam, confirmati scorbuto accidentia, excipias, omnia alia adsunt scorbuto indicia, nempe multus & diuturnus olim vsus salutarum fumoque induratarum carniarum, quibus militaris vita in septentrionali tractu valde addicta est; ad hæc vacillatio denique cum aliquo gingivarum pruritu; partium, præcipue internarum, continua & ingens lassitudo; sinistri hypochondrii atque mesenterii tensio; lataque exanthemata, modo sublimida, modo rubra toto corpore hinc inde continuo efflorescentia sine febre, quod pathomium scorbuto Symptoma esse censetur. Accedit, viram Illustrissimum adhuc triennium manifestè laborasse scorbuto, & medicum, qui eius præerat curationi, in scorbuto cognitione exercitissimū discendenti liberè dixisse, non contemnendas esse scorbuto reliquias, quibus opportunè occurrendū esset. Ceterū scorbuto nomen ideo fortasse parui faciunt Italia medici, quod dicta omnia accidentia in euidentes neque insolentibus & olim inauditis nominibus appellatas causas referri posse animaduertant. Nam adusta ichoribusque contaminata melancholia redundantia (qualem in Illustrissimo viro adesse ostendunt iecoris astus, lienis imbecillitas, familiaris hemorrhoidum fluxus, multusque falsi ac terreni cibi vsus) lassitudinem parere potest, magis autem in partibus internis, ad quas humor sua gravitate procumbit: ad hæc vires infringit, corpusque generat & extenuat alimenti corruptione: viscera naturalia sui copia atque crassitie tendit, obstruitque; diffusi ichoris cum sanguine fernido permixtione varias exoriri maculas non est mirandum, & sua tenuitate fernidior illa exusti humoris pars ad ambitum corporis facile feratur; & irritata internorum viscerum expultrice facultate per cutem laxam, porosam, imbecilem haud agrè expurgetur. Itaque nihil causæ esse videtur, cur nouo & inusitato Scorbuto nomine in rebus notis explicandis abutamur. Verū quā multos agros huiusmodi ratiocinatio perdidit, legere est apud Scorbuto Scriptores, qui passim & vno ore affirmant, nullum scorbuto affectum, qui remediis manifesta qualitate duntaxat agentibus, melancholiamque adustam euacuantibus, contemperantibus, viscernaque obstructions tollentibus, tametsi à Celebratissimis viris administratis curatus fuerit, persanatum fuisse; eo quod melancholicus sanguis peculiarem & propè indicibilem in Scorbuto contrahat corruptionem, quæ propriis Alexipharmacis melancholiam adustam aliquin irritantibus & efferantibus, si manifestas qualitates spectes, expugnari debeat. Nam cochlearia, beccabunga, quadam nasturcii & Si genera omnia accerrima, quibus solis cedit Scorbuto, cum tertium caliditatis gradum attingant, ac desiccant, vitia melancholia adusta, omnesque eius causas vehementer augerent, nisi alexipharmaca qualitate scorbutica sanguinis corruptioni aduersarentur. Atque huius corruptionis comitem esse dictam macularum efflorescentiam in cute, ex eo colligitur, quod in aliis regionibus meridionalibus, in quibus adusti humores sæpe dominantur, tales efflorescentia non apparent sine febre. Cum itaque Scorbuto vox aliquid vitæ designet ad curationem; non est explodenda tanquam insolens & inaudita veteribus medicis, quibus aque incognitum fuit plica, luis venerea, & morbillorum nomen. Quod si hæc ita sunt, concipere potest

Dan. Senert. Tom. I I I.

vir illustrissimus aliquam spem melioris sanitatis ratione catarrhi, doloris ventris & vigilia, ope remediorum Italico-rum: in Plica autem & Scorbuto cura proficere quid possit non intelligo. Plica remedium est incognitum, & scit vir Illustrissimus neminem haecenus vel hinc vel alibi medicorum ope ab hoc malo perfectè liberatum esse. Et quod Illustrissimus Vir à Medicis expectare non potest, beneficio natura fortasse consequetur intra 4. vel 5. annos; cum obseruatum sit, adultos vel 14. vel 17. anno plica per se decidente neque amplius renascente liberari. Scorbuto verò alexipharmacis caret Italia, in quam illata ægerrimè propagantur, & vix in alterum annum conseruatur. Quid ergo faciendum? Id nempe, ut optima cum ratione inchoata curatione, quæ ventriculum potest corroborare, caput siccare, virulentum plica excrementum vicunque foras trahere, ope decocti, & extremo aquarum thermalium vsu, nec non calidorum oleorum ad stomachum stillicido insistat ferè usque ad Aprilis finem, aut initium Maii, si tandem vim perferre poterit horum exiccantium medicamentorum: Tum verò curando scorbutico incumbat, id est, utatur herbarnum aperientium decoctis, admixta alexipharmacorum ea copia, quā indicauerit medicus in hac curatione exercitatus. Omnino curatio Scorbuto in eo erit præcipue posita, ut quæ obstructions referant, (quorum delectus medici, qui cura prærit, iudicio relinquendus est) antiscorbuticis remediis perpetuò contemperentur. Quorum causa proficiscendū puto ad Septentrionalia loca, & maturè proficiscendum, ut herbas adhuc vigentes & succi plenas reperiat: aiunt enim antiscorbuticas herbas succo magis, quā Decocto aut alia ratione opitulari. Medicum nostrum atate celeberrimum, atque in Scorbuto cognitione atque curatione exercitissimum, Danielem Sennertum adeat; huius consilio se committat, atque adeo ab eo, post Deum, salutem periculossissimi mali speret. Viuit VVitteberga, ubi nota & familiaria sunt Scorbuto antidota. Quod si ante hyemem hydrotico capitali decocto rursus decreuerit uti ad capitis ventrisque roborationem, & crassi cuiuscunque excrementi euocationem, id spontanea plica curationi acceleranda proficuum fore arbitror. Iecur quantumvis estuare videatur, atque valida refrigerantia postulare: satius est tamen æstiuo tempore victu refrigerante uti quam medicamentis; siquidem languidus & excarnis ventriculus horum vsu nullo negotio exsoluitur; & refrigerantium vsu efferari plicam obseruatum est. Atque hæc sunt Illustrissime Domine, quæ mihi scribenda visa sūt, ut petitioni tuæ satisfacere. Abstini à remediorum censu, quod omnia in Italia sumenda iam prudentissimè prescripta & continuè vsurpata, vixque ulla mutatione facta continuè esse sciam: quæ verò in Saxonia vel alibi ad Scorbuto curationem prescribentur, explorato statu, in quo Vir Illustrissimus esse comperietur post itinerum labores, & continuanda adhuc curationis periculum faciendum, varia ratione accommodanda erunt ad corporis necessitatem, viroque experitissimo ne insinuari quidem sine arrogantia possunt. Faxit Deus Opt. Max. ut Illustrissimi Viri vota atque icinera bene fortunent.

Ioannes Preuotius.

Verū in patriam reuersus, cum nullam morbi al-leuiationem sentiret, sed is indices ingrauesceret, Consilium Clarissimi Domini Preuotii secutus, litteras ad me 28. die Maii anno 1628. Codnā scripsit, suūque propositum de itinere VVittebergam, valetudinis gratia, suscipiendo, iis mihi aperuit. Cum verò cognati & amici in tanta corporis imbecillitate iter dissuaderent, nec viuum huc venturum putarent, iter ad autumnum vsque distulit. Verū cum morbus indices inualefceret, tandem via se accinxit, & mense Nouembri eiusdem anni, lectica gestatus, itinere per Poloniā & Silesiam circiter centum milliar. Germanic. confectio huc VVittebergam venit, sed vix semiuuius. Nam cute rārum & ossib. hærebat, nec manus aut pedes mouere poterat, imò nec caput. Verum malo

H fi

historiam

historiam eius status & morbi Medici eius domesticum, quem secum ex Italia duxerat, Viri Excellentissimi, Domini Francisci Mistrucii, Foroiulienensis, Med. Doctoris, verbis, quam meis, recensere, qui morbum Domini Comitis hoc modo descriptum mihi exhibuit.

Inter praelara illa, quibus olim singulari cum admiratione floruit antiquitas, praelara semper & laudabilis ea fuit consuetudo, Vir Clarissime, cum Delphos proficisceretur, ut de ancipiti aliquando ab Apollonis Pythii Oraculo toto terrarum orbe celeberrimo responsum acciperent. Veterum more Generosus ac Illustrissimus Comes, Dominus Nicolaus Sapieha, generalis vexillifer Magni Ducatus Lituaniae, de propria incolumitate sollicitus, post tot tamque varia medicamenta experta, post tot responsa accepta, & in propria patria Polonia, & in Italia, tandem hoc tempore Wittenbergam (non Delphos, sed altera mehercule Athenas) confugit, ut Vos iam consulat, pene dixerim, sapientissima medicina oracula; à vobis omnino, si humanitas unquam opem, quam studiosè implorat consecuturus. Historiam ego (postquam id mihi imponitur) summam profectò, distinctè tamen recensebo, & pauca illa, quæ ad malum huiusmodi profligandum in mentem veniunt, ea quæ decet modestia præscribam, omnia aliòquin ad iudicium tuum perspicacissimum referens, tanquam ad lydiæ lapidem elegantius expolienda.

Principalis affectio, de qua valde sollicitatur Illustrissimus, tanquam illa, quæ bis aut ter mortem præforibus esse denunciaverit, est pertinax & crudelis dolor totius ventris inferioris, modò in dextro, modò in sinistro hypochondrio, modò circa umbilicum persistens. Iam septimus agitur annus, ex quo immanes isti, cruciatus suos habent recursus adeò pertinaces, ut & ægrum & medicum (liberè dicam) iam ferè in desperationem egerint, tantum abest, ut hæcenus ullo medicamento cesserint. Iam annus cum dimidio est elapsus, ex quo ego cura Illustrissimi sum addictus, in quo tempore, qualiter morbus se habuerit, tantummodo dicam, ne fiat inanis repetitio antecedentium quæ quæ (ut mihi relatum fuit) eundem ferè semper servarunt tenorem. In isto itaque temporis spatio ita ferè res se habuit. In mense Iulij ex Italia venimus Cracoviam, ubi Illustrissimus statim cura eiusdem Medici scorbuti curationem proficis se commisit, qui postposito Hippocratis consilio, quod sub cane & ante canem difficiles sunt medicationes, nullo habito respectu, quod Illustrissimus tunc temporis potius indigebat quiete, propter multa ex tam longo itinere perpeffa incommoda, quam nova medicamentorum agitatione, cepit illi medicamenta ista scorbutica exhibere, veluti syrupum cochleariæ, succum eiusdem herbe, & alia huius ordinis, additis pulveribus & potionibus aliquibus purgantibus, in quibus medicamentis, sine ullo apparente beneficio, per sex hebdomadas perseveravit Medicus iste. Tandem videns Illustrissimus, quod nihil boni cum illo ageretur, cogitavit de discessu, & ita ei rea finem Augusti Lublinum venimus; ubi quamprimum immanes isti cruciatus adorti sunt illum in toto ventre inferiori, lumborum regionem pertingentes, qui non nisi post longas difficultates, & multam eductionem, tum per superiora, vomitus spontanei beneficio, tum per inferiora, clysterium frequenti usurpatione, materia cuiusdam mucosa; alba, insipida, modò tenuis, amara, flava, aliquando fusca, & copia flatu intermiserunt: in quo dolore alius, adeò erat adstricta, ut nec clysteria, aliòquin purgantia, nisi maxima cum difficultate redderet: urina pariter rubra maximo conatu excernebatur, cum ingenti dolore circa renes, quæ postea mitescente dolore copiosior fluebat cum multa excretionem arenularum rubearum. Ita sedato dolore circa finem Octobris Lublino venimus Codnam, quæ est civitas Illustrissimi; sed non longè post nostrum adventum redeunt obstructions, recrudescunt dolores cum frequenti animi deliquio, (veluti & modò illi contigit in itinere,) ut de salute penitus desperaretur; in quibus etsi subito adhibitis mollioribus & superius usurpatis vacuantibus,

aliis recludatur ac excrementa omnis generis, veluti supra dictum est, eiiciatur aliqua evidenti leuatione, non minori vehementia, redit tamen morbus, nonis semper succedentibus obstructionibus, nec hucusque extirpari potuit, immo in mense Augusti proximè præterito, post assumptum decoctum China per dies quadraginta circiter, adeò inualuit morbus, ita dolores crudeliter illum torserunt, ut nec lecto dimoveri, vix loqui, vix spiritum trahere posset; & in ipso itinere inter iussendum ter adeò interiurbata fuit respiratio, ut de suffocatione omnino dubitaretur. Sciendum præterea est, quod præter intolerabiles dolores, qui in omnibus ventris partibus sentiuntur, alij etiam aliquando in toto dorso extenduntur, & ad extremos artus, maxime vero ad brachiorum & pedum articulos transseunt; immo in isto itinere tantos ac tales sensit dolores circa istas partes, post ventris inferioris cruciatus, ut antehac nunquam tales passus fuerit; nam, veluti & modo potuisti observare, vir Excellentissime, vix somnum capere, vix illas loco movere potuit; ad quos dolores tandem sequuta est paralytis, non quidem legitima, manuum ac pedum, cum tæbe & squalore omnium membrorum, uti insipienti apparet. Observandum etiam est, quod isti dolores frequentius modò recurrunt, quam facerent præteritis annis, quibus modo, veluti & antea, occurrebat aliquando: adnectitur pruriginosa flavescentia ac excrecentia gingivarum, cum maculis quibusdam rubris, instar morsu pulchrum, in dorso præcipue & cruribus apparentibus, quæ sensim ad liuorem tendentes, tandem evanescent. Et quamvis dolores abdominis aliquando intermittant; nihilominus perseverat macies & ingens lassitudo totius corporis stat paralytis & dolor iuncturarum cum tanta alui adstrictione, ut nec tantillum quidem spontaneè excernat: quare sæpe aloë rosata, & interpositis diebus clysteribus est stimulanda, quod si vel unica dies intermittatur euacuatio, iam cruciatus emergunt; & mirabile est, videre, quantam copiam excrementorum omnis generis, sed præcipue bilis & phlegmatis mucosi singula die indeficenter beneficio horum medicamentorum excernat: nihilominus tamen morbus obstinatè persistit. Istis purgantibus medicamentis & roborantia adnectimus, veluti rotulas ex speciebus aromat. rosar. diarrhodonis abat. additis coralliis & margaritis, confectioem hiacynthi, Alchermes, & alia huius ordinis, nec propterea aliquid hactenus proficimus. Quantum verò ad dubia illa, quæ per litteras tibi enodari significasti, istud habet. Quantum ad hæmorrhagiam illam, quam ante quatuor annos est passus, non ex ulla vicerum debilitate, non enim post ipsam iterum forsan conualuisset, veluti satis commodam duxit valetudinem per annum ferè cum dimidio in Italia; non ex hæmorrhoidum retentione, simul enim & hæmorrhoides suas habebant periodos singulo mense, quæ à medio anno tantummodo omnino intermiserunt, unde arde illos debui provocare ter aut quater; restat itaque ut hæmorrhagia ista ex sanguinis acedine & tenuitate à capite super calefacto contracta occasionem habuerit. Quantum ad plicam, quam in capite gestas, post annum ferè se manifestavit, quam isti dolores inciperent, nec est hæreditaria, nam nullus ex præpæpæ ante illum talem habuit affectionem. Quantum ad capitis destillationem, illa continua fuit, & adhuc perseverat in maxima copia, veluti apparet ex iis, quæ per nares & palatum continuo excernuntur, cuius maxima pars ad ventriculum delabitur, inde ad intestina, unde forsan non leuem suscipiunt somitem dolores supra dicti. Pulsus aliòquin semper obscuri cum aliqua frequentia pro intensione, & remissione dolorum suscipiunt variationem. Vultus ratio vultus, præcipue in paroxysmo dolorum, ad libitum assistentium potius, quam medici consilio fuit insituta ex confuso caponis, ouis sorbilibus recentibus, ex iusculis aromatibus conditis. Vinum bibit Italicum bona substantia. Appetitum habet adeò deiectum, præcipue in doloribus, ut vel odor carniæ illi pariat nausæam: sitim gestat continuam, propterea a fere semper excedit in vini potu. Noctes vultus, num ducis vigiles, & si quid dormit, id totum est inquietum,

rum, & phantasmatum plenum. In Italia quomodo fuerit medicamentis tractatus, iam scripta vidisti omnia. Hæc itaque sunt symptomata, quæ sanissime affligunt virum hunc Illustrissimum. Ab eis quoad fieri licet vendicari exoptat, & si humanitus unquam auxilium est expectandum, non aliunde profecto, quam abs te in tantis arumnis exoptat & sperat; abs te, inquam, Sennerte præstantissime, quem ego inter densiora difficilium morborum dumeta (ut ita dicam) in prouincia ista Saxonica, tanquam in horto amœnissimo fragrantissimam candidioris medicina rosam florere video, & pro virili parte inprimis admiror. Hactenus D. Franciscus Mistrucius.

Atque omnino his malis omnibus, Illustr. Dn. Comes tenebatur. Et quidem maximè ipsam affligebat pertinax alui obstructio, quæ nisi vel clysteribus, vel medicamentis purgantibus moueretur, planè subsisteret. Ad aluum mouendam magnam aloes rosatæ copiam secum ex Italia attulerat. Verum cum eius vsu aluum magis ficcare scirem, eius vsu ut continuaret dissuasi. Cum aluum deticiebat, pituitam viscidam & tenacem magna copia egerebat. Simul ventris dolores acerbissimi sapissime ipsū infestabāt, qui in dolores articulorū, & hi rursus in illos terminabantur. Quod si doloribus ventris ingruentibus topiosè vomeret, quod nō raro accidebat, dolores mitiores erant, & citius remittebāt. Aderat præterea membrorū omnium paralysis, ut & linguæ quandoque, ut satis commode loqui non posset. Paralytin tamen, ut dictum, articulorum dolores grauissimi cum tumore aliquo comitabantur. Per intervalla etiam ipsum infestabat symptoma, quod illum valde terrebat, suffocationis & stragulationis cuiusdam quasi metus, cuius de scorbutico cap. 4. mentionem fecimus, quæ proueniebat à vapore styptico musculos laryngem mouentes contrahente, & quasi conuellente. In corpore, dorso præcipuè, maculæ liuidæ apparebāt, dentes vacillabant, imò etiam quidam iam exciderant. Conspiciebatur quoque in volis manuum perpetua rubedo, procul dubio à caliditate & siccitate epatis proueniens, inducta ab intempestiuo medicamentorum calefactione & siccantium vi. Non enim solum decocto Chinæ 40. diebus, sed & aliis huiusmodi medicamentis vsus fuerat: Noctes plerumque toras insomnes agebat. Aderat febris nullum typum obseruans, quales fere scorbuticæ esse solent. Talem cum acciperem hunc ægrum, de sanitate perfecta recuperanda vix aliquid, imò ne de vita certā spem facere potui. Cum tamen valetudinis gratia tantum iter suscepisset, eis quantum potui, mea opera prodesse conatus sum, atque Dei beneficio & ope, tantum effeci, ut alius suum officium rursus faceret, feces naturalem consistentiam acquirerent, dolores ventris & articulorum cessarent, brachiis quoque & manibus motus restitueretur, ut non solum alia iis officia præstare, sed & literas scribere posset. Venter quoque, qui planè extenuatus erat, iterum augeri, imò pinguescere cœpit.

Restabat tamen & pertinaciter perseuerabat pedum paralysis, & contractio, quæ nullis medicamentis, ut hæc thermarum Teplicensium vsu, in quas Anno 1629. mense Iunio delatus est, tolli potuit, & ut mihi videtur, vix unquam integrè tolletur.

Medicamenta autem, quibus vsus sum, in hos scopos directæ fuerunt, ut scilicet alius laxa iterum redderetur, catochymia sensim euacueretur, vitium humorum & dispositio viscerum scorbutica antiscorbuticis medicamentis emendaretur, & symptomata videntia tollerentur.

Materiam medicam quod attinet, formulas omnes medicamentorum, quæ singulis ferè diebus adhibita fuere, apponere, prolixum nec operæ pretium foret, cum, stantibus iisdem Indicationibus, eadē medicamenta, formulis tamen nō raro mutatis sæpe repetenda in morbo diuturno & contumaci fuerint. Ma-

Dn. Sennert. Tom. III.

teriam ergo saltem medicamentorum Indicationibus respondentem & formulis extractam subiungemus: quæ tamen nec omnia in omnibus medicamentis, sed pro re nata & circumstantiarum ratione nunc hæc nunc illa adhibita adfuerunt. Formulam tamen vnam atque alteram addemus.

Ad aluum leniendam, quæ nisi irritata vix suum officium faciebat, magnam quidem, ut antea dixi, aloes rosatæ copiam ex Italia secum adduxerat: verum cum eius vsu intestina potius exsiccare animaduertentem, eius vsu dissuasi. Itaque clysteribus, quibus valde aduetus erat, sæpius vsus est (paratis è rad. althææ, polypod. q. foliis parietarie, mercurialis, branca vrsinæ, ma uæ, althææ, centaury minore, fl. chamæmelis, sambuci, sem. anethi, fenigr. lini, cumini, el. diacathol. diacarthamo, bened. laxatiua, hiera s. fir. ros. fol. ol. chamæmel. sambuci, lilior. albor. vitellis ouorum.

Sirupus verò laxatiui parati fuere è radicib. polypod. q. filicis, cichorii, cortic. tamarisci, r. d. capar. fumar. agri. mon. endiuia, chamædry, ceterach, sem. carthami, passulis, fol. senæ, agarico, zedoaria, galanga, cornic. citri, fl. cordial. manna, cremore tartar. sacchari s. q.

Pilulæ, ex massa pil. Aquapend. cum stec. diacarthami. Ad vitium humorū & dispositionē scorbuticā emendandam, antiscorbuticis & aperientibus vsus est.

Ut 2. aqua scorbutica nostræ, lib. 3. Practic. descriptæ; Vnc. iij. cochlearie, borraginian. Vnc. j. conseru. cochlearie Vnc. j. betonicæ Vnc. β.

Stent per noctem. Manè colentur.

Adde tartar. vitriol. vel mistura s. Dra. β Misc.

Item, 2. succi rec. expressi cochlearie, beccabunga. nasturtii aqu. an. lbij. rad. cichor. recent. cond. Vnc. vj. Salis tartar. Drach. β.

Stent in digestionē vase clauso diebus aliquot. Postea colentur.

Colatura adde sacch. albi Vnc. iij. cons. borrag. betonicæ fumarie ana Vnc. ij.

Stent iterum in digestionē per diem & noctem. Postea colentur.

Item, 2. mistura s. Vnc. j. β. rob. iuniperi Vnc. j. succi cochlearie, nasturtii aquat. beccabunga, an. Vnc. vj. spec. diarrhod. abb. Drach. ij. sir. borraginis, tunicis, acetos. citri an. Vnc. j. β. aq. cinamom. Vnc. β.

Stent in digestionē. Postea quod clarum est effundatur.

Item, 2. mistura s. Vnc. j. β. rob. iunip. Vnc. ij. extr. calami aromat. scrup. j. ror. scrup. β. cons. cochlear. Vnc. ij. fumarie, acetosæ an. Vnc. j. β. succi citri rec. Vnc. iij. aq. scorbuticæ Vnc. vj. cochlearie Vnc. iij. inam. Vnc. β.

Stent in digestionē. Postea colentur.

Vsus est & pil. è trochisc. de cappar. extr. cichor. ceterach. gentiane.

Item cremore tartar. tartar. vitriol.

Præscriptæ quoque rotulæ, è spec. aromatici. ros. diarrhod. abb. plures archont. extr. ireos, heleu. eryngii, pulu. bezoardico.

Ut & hic puluis

2. spec. diareos Drach. j. calami aromat. sem. nasturtii, eruce, croci. an. Scr. j. cinam. Drach. j. crem. tartar. Drach. ij. F. puluis.

Electuaria vsurpauit, parata è conseru. cochlear. betonicæ, saluæ, cichor. chamædryos, chamæpitios, orti. citri conditi, rad. condit. scorzonera, rob. iuniperi, confect. alchermes, sir. borrag. tunicis, acetos. citri.

Vsurpauit & vinum cochlearie, quod paratur, si cochlearia viridis manipuli aliquod minutim contundatur, & affundatur Vini Rhenani lib. æ aliquot, & stet in cella in vitro diebus tribus, & postea colatur. Item hoc: 2. absinthii p. iij. conseru. cochlearie Vnc. ij. nasturtii aquat. viridis contus. Mj. corri. citri siccor. Drach. vj.

Affunde Vini Rhenani lbij.

Stent in vitrio diebus aliquot. Postea, quod clarum est, effundatur.

H h 3

Tandem

Tandem cum à Dn. Büttnero, Pharmacopæo Gorlicensi industrio, nactus essem spiritum cochlearia, quem, ut & ex aliis plantis plerisque per fermentationem & destillationem artificiosè parat, ut plantæ odorem & saporem retineat, & ut spiritus vini flammam concipiat; æger verò aliorum medicamentorum ferè radium & nauseam concepisset, frequentissimè & cum commodo eo spiritu usus est.

Ut leni quoque prospiceretur, qui non parum laborabat, emplastrum ad lienem impositum fuit.

Dolores ventris & articularum ferè reciprocè oriebantur; & cum dolores ventris remitteret, dolores articularum inchoarent, contrà, ubi dolores articularum cessarent, ventris oborirentur: utriq; auertebantur maxima ex parte, cum copiosè, quod sæpissimè accidebat, humorem acidum, falsum, amarum, pæne incredibili copia, reiceret.

Ad dolores ventris leniendos præscripti sunt clysteres ex althæa, chamamelò, sem. fœnigr. anethi, lini, ol. amygd. d. anethino, chamamel. melle rosac. el. de baccis lauri. Et fomenta ac cataplasmata ex iisdem & similibus ventri imposita, & emplastrum de baccis lauri. Vsurpavit & decoctum fl. chamameli cum manna & ol. amygd. dulcium.

Ad dolores articularum in manibus & pedibus usurpatæ sunt fomentationes & cataplasmata è rad. althæa, fl. chamameli, hyperici, absinthio, betonica, nasturtio aquat. farina sem. lini, fœnigraci, lambricis terrestrib. ol. sambuci, chamameli, unguento dialthæa.

Vxor generosa illustr. Dn. Comitissæ ad dolores eiusmodi leniendos in Patria in usu esse dicebat cataplasmata è radicibus raphani rustici tulis & coctis, idque aliquoties, cum ratione non caret, non sine fructu impositum.

Vsurpatæ etiam fuerunt fomentationes è radicibus helenii, althæa, bryonia, fol. lauri, salvia, roris marini, chamæpityos. fl. cheiri, laudula, primula veris, stæchad. Arab. baccis iuniperi. Ut & inunctiones, ex rad. althæa, & bryonia ac lumbricis terrestrib. ad mollitiem coctis, addito succo cochlearia, & nasturtii aquatici, unguento de bdellio, terebinthina, ol. lil. alb. chamamelino, ut & unguento Valeriolæ, quod habetur lib. 4. observat. 4. eiusdem; Ut & hoc:

℞. succi beccabunge, nasturtii aquat. ana Vnc. iß. ol. lilior. alb. an. Vnc. ij.

Coq. ad succor. consumt. Adde ol. terebinth. Vnc. ß. destillat. è baccis iunip. vngu. è bdellio an. Vnc. j. gummi elemi, hedera an. Drach. iij. pingued. human. Vnc. ß. Misc.

Item vnguentum paratum è rad. ireos. Flor. fol. salvia, primula veris, tanacet. artemisia, betonica, baccis lauri, iuniperi, semine cruce, fl. laudula spica, coctis in vino & oleo lumbricor. vulpino, rutaceo, succo nasturtii aquat. & colatis, atque additis ol. destill. iuniperi, sagapeno, bdellio, styrace calamita, gummi elemi, pinguedine vulpina & humana, cera.

Emplastrum etiam meum nervum additum fuit, cuius hæc est descriptio:

℞. fol. lauri, betonic. roris mar. chamæpyt. primul. veris an. M. j. fl. laudula M. ß. summit. hyperici M. j. lumbricor. vino lotor. Vnc. iij.

Coqu. in vino bono. Colaturæ adde ol. chamamel. Vnc. iij. irini. Vnc. jß.

Coqu. ad vini consumt. Deinde adde terebinth. claræ Vnc. iij. seu hircini Vnc. jß. gummi elemi Vnc. ij. racamahaca dissol. picis naval. resine an. Vnc. j.

Iterum coq. Adde lithargyri Vnc. iij. cera q. s.

F. Emplastrum, cui sub finem adde ol. terebinth. è baccis iunip. an. Vnc. iß. roris mar. salvia destillator. an. Dra. j. Misc.

Ad linguæ paralyfin usurpatæ fuerunt oris collutiones ex aqua salvia, roris marini, extr. calami aromatici, oxymel. scillitico, ol. destillat. nuc. moschata. Inunctiones linguæ ex theriaca, extr. castorei, calami aromat. ol. nuc.

mosch. salvia, sem. sinapi. Trochisci ex iisdem etiam parati fuerunt.

Ad gingivarum vitia & dentium vicillationē præscripta vnguenta è fol. aquilegia, salvia, mentha, nuc. mosch. fl. ros. rubr. alumine, melle; collutiones oris ex decocto radic. filicis, bistortæ. fol. nasturtii aquat. virid. salvia, mentha, aquilegia, thuri, aq. salvia, mentha, alumine, melle rosato.

Atque istis quidem medicamentis, etsi, ut supra dictum, scorbuti vitium maxima ex parte expugnatum sit, nisi quod pedum paralyssis fixa maneret; Plica tamē antiquam obtinuit, nisi quod vnus pedum vnguio ad meliorem statum rediit.

CAPVT X.

De Vnguio vitiis.

Primò, cum vngues naturalem suam constitutionem, ut aliæ corporis partes, habeant, leues & plani sint, coloremq; habeant ex albo rubentem, & duritiem ac crassitiem debitam: si hæc naturalis eorum constitutio mutetur, morbosum est.

Vngues inuales, crassi, rugosi.

Et primò quidem vngues interdū inuales, crassi, ac rugosi euadunt. Quod accidit ex succo, quo vngues nutriuntur, copiosius affluente. Tum enim non solum elongantur, sed & crassi, inuales, & rugosi euadunt. Id quod accidit, ex validis laboribus, quibus vngues circa radices quasi commouentur, atque alimentum ita copiosius attrahunt.

Vitium hoc facile emendari non potest; nisi causa externa illa cesset. Tum enim temporis progressu, vnguibus illis crassis & inualibus sensim resectis, alii meliores succedunt.

Vnguio scabrities.

Deinde & vngues scabri ac malè colorati & crassi euadunt; quod vitium vnguio scabrities & lepra appellatur, in quo vitio & magnitudo & figura ac conformatio eorum vitatur.

Generatur autem istud vitium, ex humoribus vitiosis & excrementitiis alimento vnguio sese permiscantibus. Sūt autē ii imprimis melancholici, quod vel ipse vnguio color docet, aut tartarei quiddam habentes, unde durities illa prouenit.

Vitium hoc oculis patet, & turpitudinem potius, quàm periculi aliquid affert; apprehensionem tamen, quæ vnguibus fit, lædere potest, simulq; etiam indicat, vitiosi humoris aliquid in corpore delitescere, quod Natura ad vngues detrudat, sicut iis, qui plica polonica laborant, vitium hoc etiam accidere diximus.

Curatur autem hoc vitium, si, quod emendari non potest, abradatur sensim, & humor excrementitius discutiatur. Recenti vitio decoctum orobi & lentium conuenit; vel cataplasmata ex eorum farina paratum: vel sulphur cum oleo & aceto imponatur. Atriplicem vngues sine vlcere eximere scribit Plinius, lib. 20. cap. 20. Chelidonium minus cum pice idem præstat. Vel imponatur vnguentum aut emplastrum factum ex pice, cera, resina, mastiche, colophonia, vel passula cum opopanace imponantur: Vel nasturtium cum semine lini. Fortiora sunt radices & folia ranunculi.

Vel ℞. resina Vnc. ß. terebinth. Drach. ij. cera noua, seu hircini an. Drach. v. massich. Drach. jß. thuris Dra. ij. F. Emplastrum.

Plura videantur apud Paul. Æginetam, libr. 2. cap. 81. Auicennam, 7. quart. tract. vli. cap. 14.

Vngu

Vnguium color mutatus.

*Vnguium co-
mutatus.*

Nonnunquam verò solus color vnguium vitatur, iique liquidi, flauis, nigri euadunt. Quod vitium accidit, non solum ob subiectæ carnis coloris mutationem, vt nonnulli existimant, sed quia ipsorum vnguium alimentum vitiosum & tali colore præditum est. Nonnunquam etiam vngues maculis quibusdam albis exilibus, in iunioribus præcipue, hinc inde notantur, quæ plerumque circa radicem exortæ, vñ cum vngue crescente locum mutant, donec tandem cum vngue refecantur, habentque ortum à crasso succo alimento se permiscente.

In coriariis quoque ob calcis & lixiuii, & in tintoribus ob tincturarum tractationem frequenter color vnguentium naturalis in alienum mutatur, qui sæpe diu perseverat.

Vitium hoc quidem periculum nullum adfert: turpitudinem tamen parit, & hominibus, præsertim feminis, ingratum & molestum est.

Vt verò tollatur hoc vitium, humores vitiosi, si in toto lateant, euacuandi; deinde ex ipsis vnguibus tollendi. Fiet hoc, si vngues succrescentes frequentissime refecantur, donec omne illud, quod vitiatum est, tollatur. Ipsi verò vngui emplastrum, modo de lepra vnguium propositum imponatur.

Peculiaris verò est coloris vnguium mutatio, cum ex contusione sanguis sub vnguem effunditur, & per vnguem translucens colorem rubrum vel nigricantem, vt in suffusionibus fieri solet, parit. Quod si accidat, Auicennas vnguem perforare, & sanguinem suffusum educere iubet. In qua re tamen cautione opus est, ne in perforatione cutis subiecta nervosa lædatur, & dolor exciteretur. Vngue perforato, vel etiam non perforato, imponatur dictum. Creticum cum pisci glutine. Vel emplastrum basilicum, vel radix sigilli Salomonis contrita. Vel *℞. sagapem q. v.* Misceatur in mortario cum oleo nucum, vt fiat emplastrum, & superponatur.

Curuatura vnguium.

Curuaturæ vnguium inter vnguium vitia etiam nonnulli mentionem faciunt, & quidē eius, qua in extremitatibus vngues curui & aduici quasi, vt in auibus, redduntur, eamque à siccitate nimia vnguium substantiam contrahente deducunt. Verum rarus hic affectus est, neque vbi datur, à siccitate provenit, sed à vitiosa materia, ob quam copiosius affluentem, vngues ira vitiosi crescunt; id quod in Plica Polonica accidere diximus. Ideoque eorum alia curandi ratio non est, quam vnguium scabrorum & leproforum.

Hoc non infrequens est, præcipue in pedibus, vt vngues ad latera nimium excrecant, & subiectam cutem perforent, vnde caro eò luxuriare incipit, quæ impedimentum & in calceis induendis, & in incessu affert. Quod si accidat, alumen vsum inspergendum, quod carnem superfluam tollit; postea vnguis, qui nimium excreuit, refecandus.

Fissura vnguium.

Nonnunquam & soluta vnitas vnguibus accidit, vt vel in longum findantur, vel per transversum, velut in duas laminas dissecti sint.

Id quod vel à causis externis, vt vulneribus accidit, vel ab humorum vitio, quod interdum in lue Venerea & lepra euenit.

Si à vulnere sit fissura, vulnus curandum. Vngues tamen secti vniri nequeunt, sed dum crescunt integer vnguis fissio succedere solet; modò caueatur, ne, quæ parte vnguis fissus est, cute subiecta coalescat. Hoc n. si fiat, nunquam interger vnguis, sed semper bifidus

succrescit. Si ab alio morbo & vitiosis humoribus sit fissura, morbus ille curandus, & topica, ac vngui ea adhibenda, quæ scabritiei conueniunt.

Vnguium casus.

Vnguium casus.

Tandem etiam interdum vngues decidere solent, digiti extremitate nuda relicta: quod vitium ad morbos in numero merito refertur; cum sine causa vngues à partium numero excludantur, vt pote qui suam naturalem cōformationem & usum habeant, & vt aliæ partes nutriantur, totique cohæreant. Cur autem vngues decidant, id primò, & præcipue, ex vitio alimenti provenit, quod vbi in alienam naturam declinat, ita quidem, vt non solum simpliciter vitiosum sit alimentum, id quod in scabritie, & asperitate vnguium accidere solet, sed vt acre simul sit, ac radices vnguium erodat, eodem modo, quo in Apoplexia, ophiasis ac pilorum defluuii, pilorum radices erodi solent, vngues decidunt. Sic non raro post vlcera & vulnera circa radices vnguium decidere solent vngues, pure eorum radices erodente. Et vbi vnguium radices à pure erosi fuerint, etsi vngues sponte non decidant, tamen ab vngue nouo succrescente protruduntur. Ita compertum est, post febres malignas & pestilentes, non solum capillos defluxisse, sed & vngues decidisse: id quod & post venena sumta, & in lue Venerea accidisse obseruatum est. Deinde idem ex inopia alimenti provenire potest, quomodo iter per niues facientibus & in aqua gelida manus diutius detinentibus vngues decidisse compertum est, vel constipatis manuum poris alimentum vnguis aduehentibus, vel calore nativo eorum extincto.

Vitium autem hoc, quod visui obuium est, non solum deformitatem parit, sed etiam apprehensionem, cui vngues inseruiunt, lædit: præterea, cum vngues digitorum apices contra externas iniurias quasi muniunt, inermes quasi & externis iniuriis facile obnoxii hoc modo digiti redduntur. Itaque curationem hoc malum non immerito postulat. Non tamen omnes vngues decidui restitui possunt. Etenim si à prauo humore tota vnguis radix exesa sit, & malum iam diu durauerit, aut si propter inopiam alimenti vngues deciderint, vix restitui possunt. Si verò radix tota erosa non sit & malum recens, curationis spes superest. Tū igitur vngues tegere oportet pileo ex ladano, ammoniato, bdellio, & cera parato.

Reduuiæ.

Reduuiæ.

Tandem non ipsorum vnguium, sed cutis vnguibus proximæ vitium est, quod Latini Reduuiam, Græci *παρωνυχία* nominant, quod iuxta vngues fit. Longè verò aliud vitium est hæc *παρωνυχία* Græcorum, quam ille morbus, qui supra, part. I. cap. 14. descriptus est, atque inter inflammationes numeratur, & Arabibus etiā Paronychia dicitur. Ista enim Paronychia, vt ibi dictum, grauis & periculosus morbus est: paronychia verò Græcorum, de qua iam agimus, seu Reduuiæ, leuissimus est affectus, qui nihil damni affert; & Medici curæ pæne indignus videtur; quod patet ex Galeno, qui *comment. 2. de nat. hum. sub finem* disputans, an ille liber sit Hippocratis, scribit; Sabinum & reliquos, qui librum illū reiciunt, in eo exigua pauillaque peccata animaduertente, maiora autem & consideratione digna negligere, ritu illorum prauorum Medicorum, qui cum *παρωνυχία* agrotantium considerant, magna deinde & difficilia mala per inscitiam negligunt.

Neque est vt quis putet, Paronychiam Græcorum & Arabum esse eundem affectum, & quod Reduuiæ sit praua & incipiens Paronychia, qualē Græci describunt, sine tumore, sine inflammatione, sine insigni

dolore, quæ species quædam *paronychia* fit, & à Græcis describitur. Si verò iam facta sit, in inflammationem & abscessum periculosum mutari, qualis ab Arabibus describitur, & *Panaritium* ipsis nominatur. Experimenta enim hæc non respondent. Neque enim *Panaritium* Arabum à talibus fissuris incipit, neque *Reduuium* & *Paronychia* Græcorum unquam in *Panaritium* mutatur.

*Relinquitur
quid*

Est igitur *Paronychia* seu *Reduuium* levis quædam cuticulæ ad ungium radices fissura.

Prouenit ab humore falso cuticulam eo loci erodente.

Vitium ipsum per se patet, neque quid periculi habet coniunctum, nisi quod leui quodâ dolore molestum est, cum cuticula fissâ cutis nudetur.

Curatur autem *portulaca*, *malua* radice & semine oleo *visolarum*, *rosaceo*.

Fissura manuum.

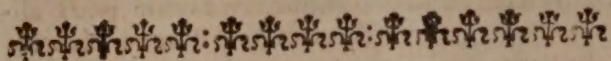
*Fissura ma-
nuum.*

Ultimo loco mentionem facere libet fissuræ manuum, quæ accidit præcipue sub initium hiemis, cum manus teneriores frigori, cui nondum assuetæ sunt, exponuntur, unde imprimis circa iuncturas fissuras contrahunt, id quod tamē interdū etiā pedibus accidit.

Curantur autem felicissimè hoc unguento.

℞. lithargyri argenti, myrrhe, zingib. partes aequal.

Pulueriscentur subtilissimè & cum cera virginea, mellis, & ol. commun. q. s. f. Unguentum, cui odoris gratia moscus & ambra addi potest.

PARS IV.

De Vulneribus.

CAPVT I.

De Vulneris natura, causis, & differentiis

Nter affectus p. n. corporis externos, & qui sensibus obuii sunt, restant *Vulnera*, *Fracturae*, & *Luxationes*; de quibus iam ordine dicemus. Et primò *vulnus* quod attinet, esse solutionem continui in parte osse & cartilagine molliore, extra dubiū est. Interdū tamen latè, interdum strictè accipitur. Latissimè sumit *Celsus*, dum lib. 5. cap. 6. scribit: *Peius vulnus est, quod etiam collisum, quam quod totum discissum est, adeo, ut acuto quoque, quam reuulso telo vulnerari commodius sit.* Latè dū solutæ vnitate, factæ à re acuta, tribuitur, & quidem omni, siue punctim, siue cæsim ea facta sit, quomodo *Galenus*, 6. meth. med. c. 1. & seqq. & nervos punctos vulneratos nominat. Strictè, dū à punctura distinguitur, ut *vulnus* sit soluta vnitas in parte molli à re secante cæsim facta; punctura verò soluta vnitas in parte molli à re secante punctim facta. E quo patet, solutionē cōtinui in parte molli latius patere, quàm *vulnus* seu cæsim seu punctim factū. Potest enim in parte molli quoque vnitas solui à re nō acuta, sed dura & graui, idque vel cute integra apparente, vel etiā rupta, quod fit in *vulneribus*, à *sclopētorū* globulis inflatis. Deinde quoque partis mollis vnitas solui potest à rēsiōne, quæ Ruptura in specie in partibus similaribus appellantur, in compositis verò *σπασμα*, vbi abruptis ligamenti filamentisque illis fibrosis, quibus partes inter se connectuntur,

rumpuntur. E quibus patet, *vulnus* esse solutam vnitatem in parte molli à re secante & acuta factam.

Si verò, ut rectè *Guido*, lib. 2. *Cheirurg.* & *Fernelius* lib. 7. meth. medend. cap. 6. monet, *vulnus* sordidū fiat, atque aliquid de vulneratæ partis substantia à pure erodatur, tunc *vulnus* in *vlcus* abit, aut certè *vulneri* *vlcus* coniungitur. Impugnat quidem hanc sententiā *Rudius*, lib. de *vulneribus*, cap. 1. sed frustra. Neque enim quod ille sine ratione putat, absurdum est, vnum morbum in alium mutari, aut vnum alii accedere. *Vulnus* & *vlcus* verumque est soluta vnitas in parte molli, sed *vulnus* sola sectione absoluitur, *vlcus* verò fit ab erosione, & proinde in *vlcus* aliquid de substantia partis amittitur. Si ergo in *vulnere* à parte aliquid de substantia carnis erodatur & absumatur, omnino concedendum est, iam etiā *vlcus* adesse. Quod tamen non ita accipiendum est, quasi quāprimū quarta die pus in *vulnere* apparet, *vlcus* adesse dicatur. Pus enim illud prouenit à sanguine extra venas effuso, aut alimento in venis capillaribus & spatiis partium hærente, neque aliquid tunc de substantia partis erosum est. Si verò quacunque de causa tanta puris copia colligatur, ut aliquid de substantia partis erodatur, *vlcus* adesse negari non potest; cum omnia, quæ ad essentiam *ulceris* requiruntur, tum adsint, & tum curatio non amplius ut in *vulnere* simpliciter, sed ut in *ulcere* instituenda.

Cæterum cum *vulnus* sit è morborum numero, quæ actiones ab eo lædantur, non sine causa disquiruntur. Rectè autè respondetur, omnes partis actiones & vsus, ad quos destinata est ea pars, à *vulnere* lædi, siue pars illa eas perficiat, seu ut similis, seu ut instrumentalis. Actiones organicas à *vulnere* lædi æpissimè (si nimirū pars morui destinata *vulneretur*) manifestum est; cum membrum vulneratum debito modo moueri amplius non possit. Vena etiā dissecta amplius sanguinem ad partem alendam aduehere nō potest, nec arteria sanguinem vitalem & spiritus, aut nervus spiritus animales.

Temperamentum verò partis equidem proximè & immediatè à *vulnere* non læditur, mediatè tamen, dum nimirum vasis dissectis & sanguine effuso simul calor partis dissipatur, & necessarius sanguinis ac spiritus & caloris influentis, qui ad partis temperamentum necessarius est, influxus impeditur. Quibus de causis omnibus partis attractio, coctio, nutritio, & expulsio læditur. Atque hinc accidit, ut partis temperamento mutato, plura, quàm aliàs consueuerunt, in ea generentur excrementa. Ideo etiā prouenit, ut pus nō statim in *vulneris* principio, sed postea, circa quartū scilicet diem, generetur, vbi scilicet calor partis dissipatus iterum restituitur.

Vsus quoque in partibus vulneratis læditur. Cutis vulnerata partes subiacentes amplius tegere non potest, peritonæum dissectum intestina, cornea tunica oculi humores non amplius continet; venæ & arteriæ dissectæ non amplius sanguinem, nec nervi spiritus animales vehere possunt.

Differentia.

Differentiæ *vulnerū* aliæ sunt essentielles, aliæ accidentales. Essentiales, ab ipsa *vulneris* natura sumuntur, nimirum à forma, cuius ratione secundum figuram alia sunt recta, alia obliqua, & quidē variæ figuræ; secundū magnitudinē, alia parua, alia magna, alia profunda, alia superficialia. Quò referri potest & illud, quod *vulnere* inflato vel aliquid de substantia partis abscissum, vel nihil abscissum est. Quanquam si rem accuratè æstimare velimus, nec hæc sunt propriæ & essentielles differentiæ; cum non ab ipsa *vulneris* essentia, sed potius quibusdā *vulnerū* accidentibus, ut magnitudo

gnitudine, figura petantur. A parte affecta, quæ nunc, est caro musculosa, nunc nervus, nunc ligamentum, tendo; nunc hæc vel illa pars afficitur. Et quidem in vna parte multum refert, in qua particula partis vulnus sit, v. g. an in principio, an in fine, an in medio musculi sit vulnus; an in viscere aliquo parenchyma, vel vasa in eo sint vulnerata. A causa, quod vulnus infligitur est vel cæsum, quod in specie vulnus appellatur, vel punctum, quod punctura in specie dicitur, vel cum punctura adest incisio; vel simul adest incisio & contusio; vel omnia hæc tria, incisio, punctura, & contusio coniunguntur.

Accidētales verò differētiæ sunt, quæ ab iis, quæ extra definitionem vulneris sunt, petuntur. Galenus, 3. meth. med. cap. ult. ad tria capita eas redigi, & eas de sumi docet, vel à generationis modo, quod scilicet totum sit incisum, vel totum disruptum, vel pars incisa, pars disrupta. Secundò, à vulneris situ, ubi scilicet in vulnere oblique infligito altera pars vulneris in conspectu est, altera sub cutē latet. Tertiò à tempore, quod aliud vulnus est recens, aliud vetus.

Sunt & accidētales seu potius improprie quædā, ab iis, quæ vulnere coniunguntur, petitæ differentię, quod scilicet vulnus est venenatum, quod gladio venenato, vel morfu venenati animalis est infligito; quod vulnere Inflammatio vel erysipelas accessit, aut fractura vel luxatio coniuncta est: vel hæmorrhagia, dolor, at aliud symptoma coniungitur.

Causæ.

De causis vulnerum multa dicere opus non est. Vulneris cæsum facti causæ sunt omnia, quæ incēdendi vim habent, ensis, vitru, & similia. Puncturæ, quæcunque acuta sunt, sagittæ, acus, dentes animalium. Rūpuit, quæcunque partem mollē distendūt, & in partes contrarias diuellunt, vt vehemētis ponderis eleuatio vel gestatio, casus, percussio, vociferatio, & similes. Contundunt, grauiā ac dura & cetera, vt lapis, lignum, plumbum, & inter hæc globi plumbei è sclopetis emissi perforandi vim habent.

C A P V T II.

De Signis Diagnosticis.

Equidem vulnus ipsum per se sensibus manifestū est, nec signis, quibus cognoscatur, opus habet. Verum et si qui locus in cute vulneratus sit sensui pateat: tamen si vulnus ad interiora penetret, quæ intus partes vulneratæ sint, sæpe obscurū est. Id autem cognoscitur primò ex partium situ, deinde actione læsa, & vsu, tertiò symptomatibus superuenientibus, quartò excretis. Si enim capitis vulnus profundius sit infligito, cerebrum esse vulneratum: si thorax totus gladio transossus, pulmones vulneratos esse indicio est, & inde reliquis partibus. Ad quā rem cognoscendā partiū situs ex Anatomia discendus est. Secundò actiones læsæ partē vulneratam monstrant. Ita vulnere in pube accepto, si vrina sponte profluat, sphincterem vesicæ læsum esse indicat. Videndum tamen hic an actio aliqua per consensum alterius partis ledatur. Ideoque alia signa coniungenda sunt. Si vulnere in abdomine accepto, intestina procident, peritonæum dissectum esse argumento est.

Excreta quod attinet, si chylus excernatur per vulnus, ventericulum, vel intestina tenuia: si fecesalui, intestina crassiora: si vrina, vesicam vulneratā esse signū est; si per vulnus thoracis aer egrediatur, pulmones vulneratos esse significat. An vena vel arteria vulnerata sit, sanguinis effluxus indicat; cum qui ex arteria

profluit, saliendo effluat, & magis rubicundus sit.

Ab accidētibus quoque superuenientibus pars vulnerata significatur. Ita dolor vehemens statim superueniens nervum vulneratum esse indicat.

C A P V T III.

De Prognosticis & euentu vulnerum prædicendo.

Antequam Medicus curationem vulneris agredatur, omnino de Prognosticis prius sollicitus esse debet. Primò nimirum præcognoscendū, an vulnus sanabile sit, vel insanabile. Et quidem si sanabile, an facilis an difficilis curationis, & an ægro integra & pristina sanitas possit restitui, an verò sanatus alicuius membri actionem læsam sit passurus. Sæpe enim accidit, vt tēdine aliquo dissecto, partis alicuius motus amittatur; cerebro vulnerato memoria aut ratiocinatio lædatur. Præterea an breui, an longo tempore vulnus possit sanari.

Si verò vulnus sit insanabile, an lethale sit, & ad mortem vergat, an verò in vlcus longum sit degeneraturum.

Tandem etiam mutationes vulneris, siue ad bonū siue ad malum, & quando futuræ, sunt prædicendæ.

Primò autem diligenter explicandum,

Quæ vulnera sint lethalia, quæ non.

Et enim magni momēti est hæc quæstio, & Medico diligenter atque acutè pensanda ac cognoscenda. Cum enim nō raro in iudiciis & foro vita nonnullorū ob vulnera aliis infligita periclitetur, & à iudicibus Medicorū sententia hac de re requiratur, danda diligens opera, vt Medicus talem sententiā de Qualitate vulneris ferat, qua innocens non condemnetur, nec reus absoluitur.

Principio autem tenendum, non omne vulnus, quod mors sequitur, lethale esse dicendum, sed id solum, quod suapte natura mortem adfert. Talia autem vulnera sunt duplicia. Nā lethale, vt Galen. 5. aph. 2. & aph. 18. docet, interdū accipitur de iis, quæ ex necessitate, interdum verò de iis, quæ ferè & vt Hippocrates loquitur, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, sunt lethalia, ac ob quæ, vt Hippocrates per aphor. 18. sect. 6. in Coacis, limitat, vulnerati ἀποθνήσκουσι μάλιστα, moriūtur plerūque; seu ferè; quomodo lethale Galenus, 5. aph. 2. pro eo, quod periculosum, ac sæpe morte terminatur, accipit scribit. De priore autē genere inprimis quæritur, Quod n. vulnus in aliis aliquando curatū est, id pro simpliciter lethali haberi non potest. Quando a. pro lethali vel non lethali habendum sit, postea dicitur. Ideoque; secūdo, vulnera simpliciter lethalia haberi nō possunt, ubi superuenientibus grauib. symptomatibus (quæ tamē nō necessario & sēper vulnerib. talibus superueniūt) eger moritur, vt cum vulneribus articulorū & nervosarū partiū inflammatio, delirium, & alia symptomata accidunt, aut ob cachochymia in corpore latentē febris occasione vulneris accenditur. Et omnino multa sæpe incidunt, quæ morbos suapte natura sanabiles insanabiles reddūt. Sicut nec ea, quorū sanatio diu protrahitur, quorūque occasione tandē accidit, vt æger lenta morte pereat, pro lethalibus simpliciter habēda. Id quod accidit, ubi pulmone vulnerato vlcus & phthisis subsequitur, aut thorace vel ventericulo vulnerato; quæ sæpe post longū temporis spatium ægro mortis causæ fiunt. Cum enim talia vulnera in aliis sanata fuisse obseruatum sit, pro simpliciter lethalibus haberi non possunt. Sed ea demū vulnera simpliciter lethalia sunt, quæ paucarū horarū

arteria præcisa sunt. Vix autem ad sanitatem perveniunt, quibus vlla parte pulmo, aut iecinoris, crassum, aut membrana, quæ continet cerebrum, aut lien, aut vena aut vesica, aut vllum intestinum, aut septum transversum vulneratum est. Hi quoque in præcipiti sunt, in quibus usque ad grandes, intusque conditas venas, in aliis vel poplitibus mucro defecit. Periculosa etiam sunt vulnera, ubicunque vena maiores sunt, quoniam exhaustis hominem profusione sanguinis possunt. Idque evenit non in aliis tantum, atque in poplitibus, sed etiam in his venis, quæ ad anum testiculosque perveniunt. Præter hæc malum vulnus est, quodcumque in alis, vel feminibus, vel in ambus locis, vel in articulis, vel inter digitos est. Item quodcumque muscolum aut nervum, aut arteriam, aut membranam, aut os, aut cartilaginem læsit. Quia verò, quod Hippocrates, 6. aph. 18. dixit esse θανάσιμα, lethale id in Coacis, aph. 509. per ὁποῖον καὶ μάλιστα, moriuntur ferè, explicat; quæ harum partium vulnera lethalia sint simpliciter, quæ non, videndum.

Primò, Cerebri vulnera inter lethalia refert Hippocrates, 6. aph. 18. In Coacis tamen id limitat, & μάλιστα id fieri scribit. Neque enim omnia cerebri vulnera lethalia sunt. Vidit ipse Galenus vulnera talia curari, 8. de usu part. 10. 6. aph. 18. Exempla quoque habentur apud Valleriolam, lib. 4. observat. 10. lib. 5. observ. 9. lib. 6. observat. 4. Guil. Fabricium, cent. 4. observ. 1. 2. & 3. & longum catalogum Medicorum, qui vulnera cerebri sanata viderunt, recenset. Ioan. Andr. à Cruce, de vulnerib. lib. 1. tract. 2. c. 14. de cerebro sauciato. Imò observatum est, particula cerebri amissa, ægrum nihilominus convaluisse: cuius rei variæ historiæ annotatæ à Medicis, Anton. Musa Brasauola, comm. in Hippocr. aph. 18. sect. 6. Nicolao Massa, lib. 1. epistol. 11. Falloppio, de curand. vulnerib. cap. 45. Francisco Arcæo, de curand. vulnerib. lib. 1. cap. 6. Io. Andræa à Cruce, libr. 1. de vulner. tract. 2. cap. 14. Ambros. Paræo, lib. 9. cap. 22. & aliis quæ pleraque collegit Schenckius, lib. 1. obs. 40. & 42. Notatu etiâ digna sunt historiæ de periculosissimis cerebri vulneribus, quæ exstant apud Cabrolî; observ. 16. 22. & 34. Henrici Petreum, tom. 2. disput. harmonio. disp. 36. quæst. 10. Guil. Fabricium, passim in centuriis observationum, Matthiæ Glandorpium, in spec. Chæurg. c. 22. obs. 5. Et ipse cum Chæirurgo curavi fabrum lignariû, qui in osse sinistro ad futuram coronalem, securis ex alto projectæ acie vulnus pollicis ferè lógitudine in cerebrum penetrans acceperat, ita ut particula cranij effracta statim eximi posset, & cerebri portio nuncis iuglandis ferè magnitudine propèderet. Convaluit tamen, cerebri illa portione extra propèdente sensim abscedente. Et quod mirû, toto morbi decursu, nec de dolore capitis, nec de vlllo symptomate conquestus est, & ambulare sine impedimento potuit. Et tot huius rei exèpla passim nota sunt ut plura congerere superuacaneum sit. Contrà ex vulneribus cerebri plurimos mori, quotidiana testatur experientia.

Ad cerebri vulnera pertinent & illa, quæ seu ipsi cerebro, seu partibus vicinis cranio conclusis, per oculi orbitam infliguntur, ut postea dicetur.

Cur autem vulnera cerebri interdum sint lethalia, interdum non, inquisitione dignum est. Nonnulli censent, ea vulnera, quæ in ventriculos non penetrât, non esse lethalia, ea verò quæ in cerebri ventriculos pertingunt, esse lethalia, idque ob spirituum, qui in ventriculis contineantur, dissipationem subitam. Ac videtur id sensisse Galenus, dum 6. aph. 18. scribit, adolescentem Smyrnen in Ionia, accepto in altero ventriculorum anteriorum vulnere, superstitem fuisse, sed ad temporis quidè momentum vivere potuisse, si vtrumque simul cerebri ventriculû vulnus violasset. Verum etiâ cerebri ventriculis violatis homines supervixisse, historiæ allegatæ docent; nec ratio bona est. Neque enim in cerebri ventriculis spiritus animales generantur, & continentur, ut Recentiores satis de-

monstrarunt; nec cerebri ventriculi ita interstitiis separati & distincti sūt, ut vno vulnerato, spiritus, si in ventriculis continerentur, non ex altero quoque exire possent.

Sententiam meam, ut aperiâ, cerebri, etsi sit pars nobilis, vulnera esse lethalia non existimo, quatenus cerebrum lædunt, sed quatenus ob vulnera cerebri, cordi & facultati vitali, quæ ad vitâ vnicè necessaria est, vis infertur. Cerebrum enim non est sedes & instrumentum facultatis vitalis, sed animalis. Vnde ut testatur Brasauolus, in comm. aph. 18. sect. 6. & alii, ex vulneribus cerebri sensus interiores interdum læduntur, hominemque memoriâ amittit, & stupidus evadit, salua manente vita. Si verò ob cerebri vulnera facultas vitalis periclitetur, mortē sequi necesse est. Fit autē hoc ubi nervorum principium (vnde Celsus, alleg. loc. nō simpliciter vulnera cerebri esse lethalia dixit, sed cum basis cerebri vulnerata est) occluditur, seu obstructio, seu compressio, seu dissectione, atque ita homo denegato spirituum animalium influxu, apoplectico more, moritur; vel membranæ cerebri & nervis vellicatis convulsio excitatur. Nam & ipsa convulsio, si sit vehemens, gravissima symptomata, continuos dolores, vigiliæ, lipothymiam & syncopen, difficilem respirationem, & tandem suffocationem excitat, unde tandem homo iugulatur. Quomodo in capite vulnerati, non quidem primo die statim moriuntur, sed postea, ubi sanguis è vasis suis effusus in cerebrum, vel circa cerebrum putrescere incipit, cerebrique inflammationem, febrem, delirium, convulsionesque excitat, atque ita ægrum è medio aufert.

Faciunt autē hoc vulnera, quocumque modo & via cerebro infligantur, siue nimirum per cranium, siue per oculi orbitam, siue alia via ad cerebrum penetrant. Allegatur quidem ex Paræi lib. 9. cap. 9. historia Heinrici II. Regis Galliarum, qui anno Christi 1559. in hastiludio, à fractæ & dissultantis lanceæ trunco vulnus supra dextrum supercilium in cute muscula frontis ad minorem usque oculi sinistri angulû accepit, multis eiusdem trunci frustulis in oculi substantiâ depactis, ossibus tamen integris. Verum cum oculi orbita integra fuerit, nec vulnus oculi ad cerebrum penetravit, non ex oculi vulnere, sed ex commotione cerebri mortuus est, quod ipsa cranij apertio demonstravit. Cum enim undecimo ab ictu die mortuus esset, cranio aperto, in parte ictui opposita ad mediam occipitis futuram, effusum inter crassam & tenuem meningem sanguinis copia reperta est, quæ putrescens & cerebrum corrumpens, procul dubio Regi mortis causa fuit.

Oculi verè lethale vulnus nuper in ciue quodam hîc vidi, qui gladio acuto, ad externum dextri oculi angulû, vulnus, salvo oculo, per orbitam, quæ nervus opticus oculum ingreditur, in cerebrum usque profundè penetrans accepit, unde vasis, passim discissis, magna sanguinis copia in cerebrum effusa est, è quo vulnere ipse apoplectico more statim attonitus concidit, & circiter horam novam postea mortuus est.

Secundò, spinalis medullæ vulnera quod attinet, cum spinalis medulla, in partibus sub cerebro sitis, cerebri vices gerat, & cum cerebro substantiam & membranas communes habeat eodem modo, ut cerebri vulnera, spinalis medullæ vulnera lethalia esse possunt; si nimirum superiore parte vulneretur, quæ læsa, spirituum animalium in totum corpus influxus lædi, & hinc in omnibus capiti subiectis partibus, quæ à spinali medulla nervos accipiunt, sensus & motus tolli, & per consequens etiâ respiratio aboleri potest. Noui latinum quendam, qui boves mactaturus, eos non securi, quod vulgò fieri solet, percutiebat, sed exiguum cultellum, eo in loco, quo caput vertebri collo coniungitur, in spinalem medullam adigebat, unde bos attonitus quasi statim concidebat. Faciunt autē hoc præcipuè ea vulnera, quæ transversim totam spinalem medullam

Vulnera spinalis medullæ.

medullam dissecat, atque ita influxum spirituum animalium in partes inferiores omnes prohibent, vel universalem & lethalem corporis convulsionem pariunt. Qualia vulnera sunt precipue, quae infliguntur collo parte interiore, qua vertebrae quodammodo sunt disiectae, neque aliter admodum uniuntur, sed tanquam vinculo quodam mucoso nervosque ad faciliorem motum alligantur, quo fit, ut dum vulneratur collum ictu vehementi, medulla ipsa attingi queat. Si vero inferiore loco vulnera spinali medullae infligantur, non necessario sunt lethalia, & quod dispositiones p.n. plus sunt in spinæ parte inferiore, eod minus noxia, ut Galenus, 4. de loc. affect. cap. 3. docet. Etsi enim & tum dolor, vigiliae, inflammationes, & alia, quae mortem agro afferre possunt, superuenire queant; tamen ea vulnera simpliciter lethalia non habentur; cum talia symptomata non superueniant.

Cordis Vulnera.

Tertio, Cordis vulnera inter lethalia recensentur, & quidem recte; cum cordis vulnera omnia necessario vel simpliciter sint lethalia, utpote quae caloris, natui officinam & fontem laedunt; idque in confesso apud omnes esse scribit Galenus, 6. aph. 18. Et quidem cordis vulnus magnum & profundum, & quod in ventriculos eius penetrat, subito necat; quod vero exiguum, & in carne saltem cordis subsistit, neque ad ventriculos penetrat, non ita multo post agrum tollit. Vetriculis enim apertis subita fit sanguinis arteriosi effusio, spirituumque vitalium dissipatio; idque in primis sinistro ventriculo aperto. Si vero vulnus in cordis substantia subsisterit, neque ad ventriculos penetrauerit, homo quidem totam diem interdum vivere potest, mox tamen utpote in loco calidissimo, & sanguine ac spiritu turgente, inflammatio, & hinc syncope ac mors sequitur. Neque compertum est, unquam quemquam corde vulnerato euasisse. Etsi vero obseruatum sit, in corde tumores & vlcera reperiri; tamen ista cum sensim fiant, vita aliquandiu cum iis persistere potest, etsi tandem & ipsa homini mortem afferant. Vulnera vero, cum subito æconomiam cordis turbent, cum iis vita diu persistere non potest. Et quanquam Galenus, de decret. Platon. & Hippocratis, cap. 4. refert, victimas ad aras, corde exsecto, clamasse: tamen id tamdiu saltem durat, quamdiu spiritus vitales in arteriis supersunt, quibus exhaustis, paulo post animal concidit & moritur. Nam, ut Aristoteles, libr. 3. de part. animal. cap. 4. scribit, cor solum viscerum atque omnium corporis partium nullum vitium patitur graue; idque recta ratione. Cum enim principium corrumpitur, nihil est, quod cæteris, quae inde pendent, præbere possit auxilium. Et in primis, ut dictum, sinistro cordis ventriculo, qui sanguinis & spiritus vitalis officina est, vulnerato, æger mox erit. Si autem dexter ventriculus vulneretur, ægrum aliquandiu vitam protrahere posse, historia mira, attamen vera, in Bibliotheca Academiae Gronningensis, tabula pensili inscripta, comprobatur, ut eam describit Gorhofredus Hegenitius, in Itinerario Erosic. Hollandico, pag. 16. his verbis:

Nicol. Mulerius, Lectori S.

Creditum habentus fuit, corde vulnerato non posse quemquam vel ad vnius horula momentum vitam producere. Quam sententiam ratio firmat & experientia. Cum enim vita nostra à spirituum incolumitate dependat, quorum officina fabricaque in ipso corde sita est, corde vulnerato, spirituum generatio nem impediri, ac prorsus cessare necessum est. Verum historiam valde memorabilem hoc loco proponere visum fuit: historiam, inquam, militis, qui in corde sauciis, vitam ultra quindecim dies sustentauit; qualis nec in veterum nec in recentiorum Medicorum observationibus nulla nobis habentus occurrit. Andreas Haeslinger, Illustriss. Comit. VVilhelmi à Nassau, Frisia, Groningæ, Omlandia &c. Gubernatoris cohorti prætoria ad-

scriptus, vulnus in pectore à commilitone accepit. Anno 1607. die 22. Augusti, sub vesperam; obiit die 8. Septembr. hora una post exortum Solis, qui erat dies decimus sextus à vulnere infl. Eto. Defuncti cadaver prætoris militaris insu, vulneris explorandi gratia, à me & duobus Cheirurgis, Caspare & Luca Hulteno apertum & examinatum fuit, praesente & spectante Viro Strenuo & Nobilissimo Bernardo Hoornchens, spectantibus etiam nonnullis aliis imo ac melioris sortis militibus. Ecce, aperta pectoris cavitate, euacuatque haud parua materia purulenta minime foetentis copiae, deprehendimus admirabundi, vulnus in cordis vsq; sinum dexterum penetrasse, istamque cordis partem ferè totam contabuisse, sinistra parte manente incolumi, in qua continetur primaria spirituum vitalium officina. Huius igitur vniuersi beneficio vita Andrea ad decimum sextum diem conseruata fuit. Et ne forte huius narrationis dubia esset apud nonnullos fides, eam testimonio suo manuumque subscriptione munierunt Viri nobilissimi & amplissimi, Bernardus Hoornchens, praesidii urbani praefectus, & Petrus Pappus, Prætor militaris. Qui etiam historia huius luculentam fecit mentionem, in eruditis suis ad disciplinam militarem commentariis. Actum Groningæ, die 22. Iunii, Anno 1627.

Bernardus Hoorkens. Attestor ut supra. Actum 22. Iunii, 1627.

Petr. Pappus von Tratzberk, historiam hanc veram, & de ea mihi bene constare attestor.

Ideoque quod refert D. Matthias Glandorpius, in spec. Cheirurg. c. 33. de Sanctorio Sanctorio Professore Parauino, quod cor cuniculi instrumento acuto perforarit, viuo permante cuniculo ad multos menses; id procul dubio de dextro cordis ventriculo accipiendum, accedente eo, quod instrumentum sine dubio non latum, sed angustum & acutum fuit.

Quarto Pulmonis vulnera inter lethalia refert quidem Hippocrates, loco alleg. in Coacis, non tamen simpliciter omnia pulmonis vulnera lethalia esse pronunciat, sed ipse limitationem addit, si nimirum vulnus sit magnum, ut pulmone sauciato minus spiritus per os prodeat, quam excidat è vulnere. Atque omnia vulnera pulmonis lethalia non esse, saepe docuit experientia, qua constat, multos per thoracem totum & pulmones fuisse perfoßos, & nihilominus conualuisse. Et ipse vidi exemplum in Studiofo quodam, qui anno 1623. mense Iulio, noctu vulnus accepit, gladio angusto in dextro thoracis latere, circa costam tertiam prope axillam in pectus adacto, & è regione prope spinam exeunte, ita ut spiritum cum sono magno per vulnus emitteret, qui tamen mensis spatium conualuit, & nunc etiam, anno 1634. quæ hæc scribo bene valet. Imò longè periculosius pulmonis vulnus curatum fuisse refert Guiliel. Fabricius, sent. 2. obseru. 32. ex historia ab Abele Roscio sibi communicata, quæ talis. Erat apud Delphinates in vrbe Calmunii quidam secundum pectus grauitè sauciatus, vulnere punctim facto, inter pectoris costas quintam ac sextam, non procul ab osse sterni, cui cum gladius lato mucrone pulmonem ipsum leuissimè perfodisset, in sua extractione & exitu, nescio quomodo in gyrum facto, secum pulmonis porcionculam per vulnus foras eduxit, quare statim à cunelis adstantibus morti proximus ad iudicatus fuit æger. Interim Medicus cum Cheirurgo accessit iussit quamprimum eam lobi pulmonis partem, qua foras prominebat, prius bene vino lotam in pectus retrudere. Sed eam dum tractaretur leuiter linefcere animaduertens, amputare fecit ferro candente instrumento. Reliquum verò in pectus benignè reuulsit Cheirurgus, dilatis prius cuneo ad id ex tempore parato ligno, costis. Deinde vulnus ex arte & Medici præscripto curatum fuit, simul externis adhibitis, & intra propinatis quibusdam pectora-

Pulmonis Vulnera.

pectoralibus ex vulnerariis decoctis per aliquot dies, conuulsiue ager, qui deinde in multos annos vitam protraxit pulmonibus ac thorace semper sanis, & ab omni noxa prorsus immunibus. Pulmonum itaque vulnera per se incurabilia semper aut lethalia non existere patet; nisi inflammatione vulnus profundum sit affectum; vel ubi magna vasa aut bronchia laesi, aut prope cor attingit. Et plures tales historias è Francisco Valleriola, lib. 4. obseru. 10. Nicolao Massa, Fr. Arcaeo, Fallopio, Foresto, collegit Schenckius, lib. 2. obseru. extrantque similes apud Guiliel. Fabricium, cent. 3. obseru. 36. & cent. 1. epistol. 52. & alios; quas omnes recensere hic prolixum foret. Similem etiam historiam refert CL. Dn. D. Gregorius Horstius, lib. 3. obseru. 11. his verbis: *Vir nobilis iuuenis Abraham à Schleini, Eq. Misnicus, studiorum gratia nobiscum Giesse viuens, anno 1613. inferitis Nutalitiis cuius cuiusdam ades aggreditur, aliis in ipsa domo conuictis atque comminationibus huic tumulus occasionem praebeantibus, & per ianuam acutiori gladio transfoditur, introeunte vulnere non procul à sterno circa 3. vel 4. costam superiorem, eodemque rursus sub scapula non procul à spina exeunte. Vocatus ego circa horam primam noctis, pulsum maximè debilem, respirationemque difficilem adesse video, quam ob causam parum spei, propter grauem pulmonis vasorumque magnorum lesionem, superesse puto. Sed quid sit? vomitum spontè superueniente symptomata grauiora desinunt, vires sensim recolliguntur, nihil sputi purulenti sese offert, tussis etiam, difficilisque respiratio non urgent, nec admodum calor & sitis per primam septimanam agrum afficiebant, vulneribus interim morè solito tractatis, optimè coeli puris copia mediocri quotidie proflebat. His ad mensem secundum continuatis, & vulneribus externis perfectè purificatis & consolidatis, imminens suffocatio laborantem prehendit, ita ut asthmate quasi periclitaretur, tussis etiam, atrophica & hectica febris plurimum affligitur, donec tandem vomica pulmonum ramperetur, & cum tussi 5. vel 6. libra purulenta materia resiceretur: quo facto, conuenientibus remediis pulmonum exulceratione curata, tabes, febris hectica, reliquaque symptomata remiserunt, & ager perfectè sanitati restitutus est.*

Ea nimirum pulmonis vulnera lethalia non sunt, in quibus saltem pulmonis substantia, non verò magna vasa laesa sunt, neque adeo magna sunt, ita, ut nec respirationem aboleant, nec facultatem vitalem subito prosternant, seu insigni haemorrhagia spiritus dissipando, seu sanguine in pulmones & cor effuso, cor suffocando. Contrà, si vulnus pulmonis sit magnum, & non solum substantia pulmonis, sed & magna in eo vasa, venae scilicet arteriosae & arteriae venosae insignes rami vulnerentur, vulnera ea lethalia sunt, utpotè in quibus sanguis & spiritus vitalis profunditur & dissipatur, vel à copia sanguinis pulmones & cor opprimuntur, & homo suffocatur. Hippocrates, allegato loco in Coacis, aliam adhuc mortis causam addit, quae tamen tam subito, ut in priore & modò enumerato casu, homini interitum non affert, ubi vulnere magno, non quidem vasa sanguinem continentia laeduntur, sed aspera arteria, ut propter vulneris amplitudinem copiosior exspiratio per vulnus, quam per os, fiat; tum enim cor ob sympathiam afficitur, spiritus vitales dissipantur, pulmo & cor ab aëre ambiente alteratur & offenditur. Afferunt quidem mortem & ea vulnera pulmonis, in quibus vel pulmonis substantia exulcerari incipit, & phthisis excitatur, vel in quibus sanguis in thoracis cauitatem effusus, ibi putrescere incipit, & vel febrem, vel empyema excitat. Verum quia hoc non semper nec in omnibus vulneribus pulmonis accidit: neque etiam cum accidit, agri necessariò moriuntur, ista de causa vulnera ea pulmonis lethalia necessariò habenda non sunt. Refert enim Felix Platerus, lib. 3. obseru. p. 690. quemdam à vulnere pulmonis phthisicum factum, nihilominus curatum fuisse & conualuisse. Articularius quidam, inquit, cuius noster, cum à famulo in thoracis infima sede vulnus profundum punctum

Dan. Senert. Tom. III.

culiro factum accepisset foetidissimum pus, cuius terro odore tota vicinia inficiebatur, & pulmonum portiunculas aliquot, in quibus aspera arteria rami cartilaginei manifestè patebant, per vulnus reddidit. Quibus diu perseverantibus, licet penitus conabesceret, tandem tamen puris effluxu remittente, vulnus occlusum est, ipseque sanitati restitutus. Tabellarius munus deinceps multos annos obiens, quadraginta annos superuixit incoluntis, etsi, uti verisimile, magna pulmonum parte in uno latere careret.

Quintò aspera arteria vulnera non lethalia esse, sed sanari posse, vel laryngotomia, de qua l. 2. Pract. part. 1. c. 24. dictum, docet. Nimirum ea sanantur, quae magna non sunt, & in quibus membranae saltè, quibus annuli asperae arteriae connectuntur, vulnerantur, cuius rei exempla collegit Schenckius, lib. 2. obseru. Ipse quoque bis talia vulnera sanata vidi. Si verò ipsi annuli cartilaginei vulnerentur, ob duritiem pars coalescere non potest, ut docet Hippocrates, 6. aphor. 19. & 7. aphor. 28 & Galenus, 5. meth. med. cap. 7. Non tamen subitam, sed lentam mortem talia vulnera afferunt, dum vel ab aëre per vulnus confertim in pulmones ingrediente pulmones alterantur & debilitantur, vel carticula aliqua vulnere succrescit, quae spiritum intercipiando tandem hominem suffocat. Ea verò arteriae asperae vulnera saltem aëri iugulant, in quibus venis & arteriis iugularibus laesis, sanguis confertim in pulmones irruit, respirationem intercipit, atque ita hominem suffocat: quod tamen accidit non ob vulnus arteriae asperae, sed ob vulnus venae iugularis, vel arteriae soporalis vicinæ.

Sextò, diaphragmatis vulnera inter lethalia refert Hippocrates. Distinguit autem Galenus, 5. meth. med. cap. 9. inter vulnera diaphragmatis, quae nervosae eius parti, & quae carnosae infliguntur, & illa statuit esse lethalia hæc sanabilia. In 6. aph. 18. tamen nervosae diaphragmatis partis vulnera non semper lethalia, sed magna solum talia esse scribit. Planè enim grauiora tum superueniunt symptomata, delirium, respiratio difficilis, febris, conuulsio, & quod Aristoteles etiam, 3. de partib. animal. cap. 10. annotauit, risus Sardonijs, ut ridendo aëri moriantur. Cum enim diaphragma nervos ex tertia & quarta cervicis vertebra accipiat, hi verò cum ramulis in musculos, qui maxillas & labia mouent, propagatis permisceantur, si, qua parte ad diaphragma perueniunt, fuerint conuulsi, secum ramulos illos musculorum faciei contrahunt, quibus maxillae & labia hinc inde præter voluntatis imperium agitata, speciem risus excitant, qui inter signa lethalia, exemplo Tichonis, 5. epid. ab Hippocrate refertur.

Neque tamen ipsa diaphragmatis in parce nervosa etiam vulnera semper lethalia sunt, ita quidem, ut homo eo loci vulneratus statim intereat: etsi integrè sanari & diu superuivere isto modo vulneratos sit impossibile. Notabilem huius rei historiam, quam etiam lib. 2. Instit. part. 2. cap. 13. & lib. 2. Pract. part. 2. cap. 15. recensui, Socer meus, Dn. D. Andreas Schato, p. m. quondam in hac Acad. VVittebergeni Medicinæ Professor, annotauit, quæ nec hic prætereunda est. Anno 1582. 20. Septembr. Studiosus quidam, Henricus Buschermouius, Renaliensis Linanus, è Saxonia inferiore VVittebergam reuertens, & melancholia laborans, ante portam suo se gladio confodit. Ex vulnere tamen illo intra menses duos sanus euasit. Verum anno sequenti, 28. Aprilis, iterum malè habere cepit, vomitque sequentibus diebus crebros primò aquam, & quicquid assumsisset cibi, postea viridia, tandem die 2. Maij planè nigra, magna copia, & post ultimum vomitum eodem die 2. Maij exspirauit. Corpus apertum est, deprehensumque, vulnus per pulmonem & diaphragma penetrasse, & ut videbatur, transosum erat diaphragma in neruo circulo. Pulmonis ferè nihil repertum est in sinistro latere cososso, præter exiguam portiunculam, quæ supra costis adnata erat, reliquum proculdubio per vulnus cū pure exierat. Ventrículus totus adscederat in sinist. u thoracis lauis, &

Aspera arteria vulnera.

Diaphragmatis vulnera.

cor cum capsula de sua fede depulerat in dextrum latus, ubi & vixit ille ac post vulnus sanitati restitutus, manus imposita, cordis pulsationem observari iusserat.

Non absimilem habet Ambros. Paræus, lib. 9. cap. 30. cuiusdam Capitanei, glande à manuario tormento emissa, in diaphragmate, sed parte eius carnosa vulnerati & transossi, qui octavo demum ab accepto vulnere mense mortuus est, in cuius cadauere aperto animaduersum fuit, magnam coli intestini partem flatu multo turgidam ipsi per diaphragmatis vulnus in thoracem irrepsisse.

Ventriculi
vulnere.

Septimò, ventriculi vulnera quod attinet, inter lethalia simpliciter, & quæ hominem subito iugulant, plerumque recensenda non sunt: cum passim exempla vulnerum ventriculi curatorum existant. Notissima est, & à Iul. Alexandrino, in cap. 4. lib. 6. thesaur. meth. Galeni & Matthia Cornace, in epistola responsor. ad D. Agid. Herrogh, recensita, de rustico Bohemo, qui vulnus, & quidem lato venabulo, in ventriculum accepit, qui tamen superuixit; quam supra etiam retulimus. Nec ignota est historia alia de rustico Bohemo, quam cum alijs, cum Crollius, in prefat. Basil. Chymic. his verbis annotauit: Anno 1602. Praga vidimus in noua urbe, in quodam Bohemo rustico nomine Matthaeo, circiter 36. annos nato: qui dum per biennium mira & inaudita quadam gutturis dexteritate multoties apud bibulos iusta magnitudinis ferreum cultrum in guttur suum saxe amplum, seu vaginam, corneo manubrio prius intrudendo, instar praestigiarum dedita opera occultaret, superbibendo bonum hoc nomine impetratum cereuisia hauritum, & postea eundem iterum pro libitu (singularem artem) cuspidem retraheret nescio qua sua infelici & dementi temeritate postridie Paschatis eiusdem anni, eundem eatenus deglutierit, ut planè in stomachum descenderet, & ab ipso nullo amplius artificio retrahi posset: & postquam ex apprehensione indubitata mortis subsequente quasi semimortuus dictum cultrum septem integras septimanas & duos dies in suo ventriculo hospitatus esset, usu & adiuuamento emplastrorum attractiuorum à Magistro & alijs, cuspidem eiusdem, naturali impulsu, iuxta orificium stomachi exitum moliri cepit, quo deprehenso, instanter petiit fuit à patiente, (multis tamen propter imminens vita periculum factum dissadentibus) ut incidendo extraheretur quod tandem precibus, in omni fortuna & valetudinis dubia tamen euentum, à primario Regni & Urbis Chirurgo Floriano Maubis Brandeburgensi, die Iouis post festum Pentecostes hora septima matutina impetratum, & feliciter Dei nutu prestatum fuit. Color excisi cultri pollices transversos nonem longi, nunc inter varia Casaria repositi (compluribus hominibus tam in aula Imperatoris, quam in urbe incredibilis miraculi instar commonstrati) ita fuit immutatus in stomacho, ac si per illud tempus in igne iacisset. Rusticus autem spacio paucarum septimanarum adhibitis legitimis ab experio Chirurgo remedijs, sine ulla ulteriori agitudine & molestia semper bene comedens, bibens, & dormiens, ut mihi aliquoties referebat, Dei auxilio, & multorum erga eum liberalitate, contra determinatam aphorismorum medicorum assertionem, pristinam sanitatem integram gratis recuperauit, & paulò post nuptias celebravit.

Ea autem ventriculi vulnera præcipue sunt lethalia, quæ orificio eius superiori insiguntur; cum nervos habeat insignes à sexta coniugatione cerebri oriundos, & maximum cum cerebro & corde consensum obtineat, eoque affecto, facillè lethalia symptomata excitari possint. Refertque Beniuenius, de abditis morb. cur. c. 10. fullonem quemdam pugno vnico stomacho cuiusdam iuuenis violentius imperito hominem interemisse.

Intestino-
rum te-
nuium.

Octauò, Intestinorum tenuiorum vulnera ab Hippocrate inter lethalia referuntur. Et præcipue ieiuni intestini vulnera inter omnia intestinorum vulnera maxime lethalia sunt, ob valorum magnitudinem, & tunica illius intestini nerueam ferè substantiam, unde plerumque magna sequuntur intestinorum tormina & do-

lores, singultus, animique defectus, ut videre est ex historiis, quas habet Valleriola, lib. 2. obseruat. 8. & 9. Et quidem maxime insanabilia sunt tenuiorum intestinorum vulnera, si per transversum tota dissecantur, cum nullo modo labia inter se dissidentia coniungi & coire possint.

Classorum verò intestinorum vulnera minus periculosa sunt, & præcipue si non sint magna, & saepe talia vulnera curata fuisse, passim obseruationes Medicorum existant, quas Schenckius in suis obseruationibus collegit.

Nonò, Epatis vulnera etiam inter lethalia numerat Hippocrates; quod tamen limitatione indiget. Nam vulnerato epate, & abscissa eius parte, hominem seruari posse, tradit Aegineta, lib. 6. cap. 18. Et Hispanum iuuenem, cui magna epatis portiuncula per ilei dextri vulnus erumpebat, sanatum fuisse, refert Gemma, Cosmocrutic lib. 1. cap. 6. Et Nobilem post inflictum circa epatis regionem vulnus, & particulam ex eius substantia abscissa & extracta, sanum euasisse, scribit Bertinus, lib. 13. c. 7. Idem etiam alij obseruauerunt. Guiljel. Fabricius, cent. 2. obseru. 34. refert, quod Heluetius quidam triginta annorum ætatis, in conflictu quodam gladio Heluetico è regione hepatis percussus fuerit, maximèque vulnus longitudinis spithamæ acceperit, eique frustum hepatis ablatum fuerit. Qui tamen, quamuis sæuissimis superuenientibus symptomatis, Dei beneficio integrè conualuit. Et Matthias Glandorpius, in specul. Chirurg. obseru. 34. pag. 166. habet historiam iuuenis in epate insigniter vulnerati, qui tamen conualuit. Ii tamen saltem conualescunt, quibus superficies tantum aut substantia epatis sine magnorum vasorum læsione vulnerata est. Si enim vas aliquod maius vulneratum sit, æger non euadit, & ob largam sanguinis effusionem, homo, antequam vulnus glutinetur, moritur. Et alij quidem vitam nonnihil protrahunt: alij breui interuallo moriuntur. Nam, ut refert Hippocrates, 5. epidem. cuidam iaculo percusso in epate, statim color cadauerum sese sparsit, oculi introcesserunt, difficultas ferendi ac æstusatio consecuta est, & eadem die vitam cum morte commutauit. Alter puer à mulo in epate percussus, quarto die mortuus est, qui spiritum densum habuit, nec quicquam intellexit, & febre detentus fuit.

Epatis
vulnere.

Decimò, Lienis vulnera eodem ferè modo sese habent, ut Epatis Equidem si parenchyma saltem lienis, sine vasorum læsione, vulneretur, æger euadere possunt. Si verò vasa lienis vulnerentur, vulnera talia non solum periculosa, sed & lethalia sunt. Cum enim lien venas, & imprimis arterias copiosas habeat, iis vulneratis ob sanguinis effusionem & spirituum dissipationem ægros perire necesse est.

Lienis
vulnere.

Vndecimò, vesicæ vulnera in catalogo vulnerum lethaliū apud Hippocratem reperiuntur. Distinctione tamen & hic opus est. Nam exiguum vulnus carnis interuentu coalescit, ut Galenus, 6. aphor. 18. & experientia docet. Si verò vesica tota perforata sit, quod vulnus est Hippocrati *σφοδρὸν*, periculosius est. Et quidem id imprimis, quod fundo vesicæ, & parti eius nerueæ insiguntur: ob doloris enim acerbiter, superuenientem inflammationem, & febrem continuam, homo paulò post moritur. Quæ verò collo eius, quod carnosum est, insiguntur, sanabilia sunt, ut vel lithothomia docet. Obseruatum tamen est, etiam vesicam in fundo vulneratam sanatam fuisse, cuius rei exēpla habentur in obseruat. Schenckij. Neque enim vesica tota neruea est, sed exterior eius membrana carnosior est, unde Hieron. Fabricius ab Aquapendente, & Spigelius eam pro musculo vesicæ constrictorio habent. Rarè tamen integrè sanatur tale vulnus vesicæ, etsi æger non moriatur, sed callo inducto fistula manet, per quā vrina excernitur. Diu tamen cum eiusmodi vulnere homo saepes esse potest. Ideoque, quod supra quoque dixi, aliud

Vesicæ
vulnere.

aliud est vulnus lethale, aliud insanabile.

De omnibus tamen viscerum, quorum hactenus mentionē fecimus, vulneribus hoc obseruādū, et si exempla curatorū talium vulnerū aliqua obseruata sint: tamen raro id accidit, & inter ea illa numeranda, de quibus Auerrhoēs ait, in curatione morborū interdū miracula fieri. Cum enim talibus vulneribus internis idonea medicamēta applicari non possint, sed totum negotiū naturæ cōmittendū sit, si ea non planē sortis sit, vix eger sanatur, sed plerūq; inflāmatione, cōuulsio. nibus, animi deliquiis & eiusmodi symptomatib. superuenientibus moritur. Ideoque rectē Hippocrates, 6. aphorism. 8. talia vulnera lethalia esse, & in Coacis, 1. id est, maxima ex parte & plerumq; ex talibus vulneribus homines mori dixit. Ideoque si ex tali vulnere aeger paulō post moriatur, causa mortis vulnere imputari debet; cum à Medico multum opis sperari non possit, vt postea etiam dicitur.

Tandem venarū grandium vulnera Hippocrates inter lethalia recenset, & quidem rectē. Per φλέγας autē venas & arterias intelligit; per πλάγας, grādes intusq; latentes, quas alibi αἰμορρῆς, id est, sanguinem fundentes nominat, quales sunt, vena caua, magnaue arteria, & earū grandes rami. Tales enim venæ & arteriæ cum ligatura constringi non possint, sanguine & spiritibus copiosius effusis, vires subito deiiciuntur, vel sanguis extra vasa sua elapsus, si exitū non habet, in corpore detentus in grumos concreuit, putrescit, prauamq; & malignā naturā induit, febrem, gangrānam, & grauissimā symptomata excitat, & tandē mortem affert. Et quidem in arteriis periculum hoc grauissimum est; cum sanguine & spiritu vitali effuso, vires deiiciantur, homoq; de vita periclitetur, nec arteriæ ob perpetuum motum & substantiam duriorē faciliē coalescant.

Atque hæc sunt vulnera, quæ Hippocrates lethalia esse rectē scribit. Quorum tamen, vt dixi, quædam sunt simpliciter vel omnino lethalia, quæ Prosper Farinaceus, tit. de homicid. quest. 1. 25. part. 1. definit, quæ non requirunt curā & consilium Medicorū, sed sunt talia, ex quibus vulneratus statim moritur, id est, ob quæ, quamuis omni arte & industria à Medico curētur, nihilominus aeger statim moritur. Alia nō omnino mortalia, vel ad mortē certā, quæ idem Prosper Farinaceus definit, ex quibus vulneratus non statim moritur, & ex quibus quandoq; etiam nō moritur.

Quæ autem vulnera posterioris generis lethalia sint, id est, è quibus etsi aliqui interdū conualescunt, hic vel ille tamē ex iis reuera mortuus esse dici possit: ex superioribus, quæ de singularū partiū vulneribus lethalibus diximus, quidē pater: hoc tamē addendum, ex euentu maximē iudicari, an vulnus aliquod tale actu lethale fuerit. Etsi enim rusticus aliquis robustus, aut homo aliās exactē sanus ex vulnere aliquo conualuerit: tamen non necessariū est, vt inde ex simili vulnere, senex, puer, scēmina, vel alius debili corpore præditus conualescat, sed etsi ille à simili vulnere sanatus fuerit, hic ex eo necessariō mori potest. An autē talia vulnera periculosa in hoc vel illo lethalia fuerint nec ne, sex coniecturis inuestigare docet Nicolaus Boërius, decisio 3. 23. num. 1. Prima est breuitas temporis, si scilicet paulō post aeger moriatur: de quo termino etsi plures sint opiniones, principalem tamen esse dicit, si aeger intra tridū mortuus fuerit. Alij tamen hunc terminum ad diem quintum vel etiam octauum extendunt: Quod verō aliqui terminum hunc ad mensem octauum vel annum etiam extendunt, id mihi probabile non videtur; & tempus etiam respexisse videtur lex Mosaiica, Exod. cap. 21. Secunda coniectura est, perseverantia vomitus & febris & aliorum symptomatum ab initio significantium mortem. Et rectē ac ex Medicorum & ipsius Hippocratis sententia. Habent enim vulnera magna

& lethalia decretorios suos dies, instar morborum acutorum, vt docet Hippocrates, 2. Prophet. in quibus bona vel mala accidere solent. Itaque si grauiā symptomata, qualia sunt, conuulsiones, vomitus, singultus, delirium, syncope, & similia, quæ aliās in vulneratis mortem prælagire solent, statim ab initio agrū inuadant, vel die critico superueniant, & postea continuō perseverent, indicio est, ea vulnera necessariō inducta fuisse, ideoque vulnus omnino lethale fuisse. Tertia coniectura est, latitudo & profunditas. Equidē vulnus magnum per se periculosius: potest tamen magnū non esse vulnus, in quo pars nobilis nulla lēditur. Quarta coniectura est qualitas instrumenti, quo instructus quis vulnus intulit, & ex eo animū occidendi habuisse conuincitur. Verū coniecturā hæc ad forū Iuridicū, non Medicum pertinet, qui nō de animo vulnerantis, sed simpliciter de vulneris qualitate sunt solliciti. Quinta & sexta est, continuus dolor, vnde superueniat conuulsio. Verū hæc coniecturæ ad secundam pertinent. Atque ita an quis ex vulnere periculoso, & illorum genere, quæ πλάγας & φλέγας τὸ πλὸν, id est, ferē semper sunt mortalia, mortuus sit, Medicus ex sex istis propositis coniecturis duabus præcipuē vitur & concludit, quod vulnus illud per se fuerit lethale. Primō ex temporis breuitate, quo vulneratus mortuus est. Deinde ex agri statu, qui sēper, postquā vulneratus est, in deterius vsque ad mortem vergeret, & symptomatibus grauib. ac lethalibus, quæ vel statim, vel die critico, vulnere superueniunt, & continuō agrum affligerunt. Quibus nō immerito tertia addi potest, nimirū si nihil commissum vel omisū sit, quod vulnus lethale reddere potuerit. Ex his enim colligere est, & vulneris conditionē talē fuisse, vt agro mortē afferre potuerit, aegerq; eam dispositionē habuerit, vt vulnere superadpar nō fuerit.

Atque hæc & harum partium vulnera meritō lethalia habentur.

Reliquarū partium lethalia non esse, rectē pronunciat Hippocrates, & docet experientia, maxima interdum & periculosissima vulnera curari, cuiusmodi historia recensentur à Vallerioli, lib. 4. obseruat. 10. & passim similes in obseruationibus Guil. Fabricij, aliisque Medicorum scriptis exstant.

Accidit tamen sæpe, vt vulnera è quibus aliis conualescunt, nonnullis sint lethifera, & non pauci ex leuissimis etiam vulneribus moriantur; scribitque Hippocrates, 2. Prophet. ex cuiusvis generis vulneribus mori hominem contingere: cuius rei exempla passim occurrunt. De Philæ puero, lib. 7. epid. scribit Hippocrates, quod ex sola ossis denudatione in frōte, vno die febre superueniente, & ossē liuore contracto, mortuus fuerit. Idem refert, Theodori cuiusdam puerum ex ossis denudatione nullius pæne momenti, vigesimo tertio die mortuum esse. Et magnæ nauis præfectum quendam, cum anchora manus dextræ indicem & os collisisset, inflammatione ac conuulsione superueniente, decimo tertio die vitam cum morte commutasse. Telephanem etiam ex Harpeli liberta filium, plagam in pollice pedis accepisse, ex qua inflammationem & vehementem dolorem consecutum fuisse, quo remittente, agrum in conuulsionem incidisse, & tertio die mortem obiisse. Sic & Amiliū Lepidum, incusso pollice lumine cubiculi, exspirasse animam scribit Plinius, lib. 7. nat. histor. cap. 53. Caium Affidium in Senatum euntem, offenso duraxat pede, in Comitio mortem obiisse. Petrus Forestus, lib. 6. obseru. Chirurg. obs. 50. refert, Consulem quendam Alemarinum, cum pedes more solito lauaret, & culrello scriptorio callum sub planta pedis abradere studeret & excindere, se vulnerasse, & statim subsequente spasmo extinctum fuisse. Sæpe etiam vulnerib. gangræna superuenit, eaq; lethalia facit. Ita refert P. Forestus, obseruat. Chirurg. lib. 6. obseru. 49. quendam tibiam

ad rem duram allisſe, ipſamq; cum contuſione & vulnere laſſe, quem deinde gangræna ſuperueniẽs ſuſtulit. Et Guiliel. Fabricius, *obſeru. cent. 5. obſ. 2.* duo exempla recenſet, vnũ de operario quodã, qui ſpina pedẽ punxit, alterum de fœmina, quæ ſpina apicem indicis dextri vulnerauit, qui ambò gangræna ſuperueniẽte mortui ſunt. Et Ioan. Matthæus in *quaſt. Med. dic. quaſt. 27.* ſcribit, Freudenbergæ, opido ditionis Naſſouicæ, quemdã graſſatorẽ, in humero haud adeo profundè vulneratum, mortuũ fuiſſe. Alium quoq; in Comitatu Oldemburgico, in media femoris regione, cultello leuiter vulneratum, conſeſtim interiſſe. Et Lemgouiẽ ciuis filium à Studioſo in brachiũ gladio percuſſum, præter omnium opinionem poſt horã exſpiſſe. Et Horatius Augenius, *1. tom. epiſt. lib. 9. epiſt. 2.* plures historias recenſet eorum, qui ex paruo & leui vulnere perierunt. Atque huius rei exempla alibi etiam paſſim nota ſunt.

Accidit autem id ob varias cauſas, quas etiã Hippocrates, *2. Prophet.* attingit his verbis: *Qui de vulneribus cognoscere volet, quemadmodum ſingula ſinen, primum quidem eum hominum ſpecieſ ſcrutari oportet: cum eas, quæ meliores ſunt ad vulnera, tum quæ deteriores. Deinde aſteter noſcere, in quibus ſingula vulnera curata difficilia exiſtunt: locos item in corporibus perſpectos habere, quantum alii ab aliis differunt: ſed & alia qualia in ſingulis accidunt, tum bona tum mala noſſe oportet. Si quis n. omnia hæc nouerit, is ſanè ſciẽt, etiam quomodo ſingulorum euentus conringet. Qui verò non nouerit hæc, non noſſe poterit, quales ſinen vulnerum erunt.* Nos eas hoc ordine recenſebimus.

Vulnera ſana
bi ſa ex qui-
bus cauſis fi-
unt lethalia.

Primò enim, ſi gladius vel telum, aut quodcumq;, quo vulnus inſlictum eſt, ſit venenatum, leue etiam ad ſpeciem vulnus mortem afferre poteſt.

Secundò, *eiſq; τὸν αὐτοῦ πόντον* vt Hippocrates loquitur, perpendere oportet, qui enim robuſto ſunt corpore & ſani, ii etiam grauiſſima vulnera perferunt, & ab iis ſæpe non magno negotio ſanantur, & licet grauiã ſuperueniant ſymptomata vt morituros putet, ramen præter ſpem & exſpectationem euadunt. Quò pertinet apparatus & corporis diſpoſitio vitioſa, & præſens cacoehymia. In tale enim corpus ſi vulnus aliquod incidat, natura irritata, vitioſos humores ad vulnus detrudere ſolet, vnde accedentibus aliis morbis ac ſymptomatibus, vulnus, quod in corpore ſano ac puro ſanabile fuerat, lethale euadere poteſt, de quo Galenus, *6. de loc. affect. cap. 2.* Pingamus, inquit, aliquẽ ad nos venire, cui tantum cutis acu ſit puncta, hunc hominem, ſi is ſit, cui facilè vulnera ſaneſcunt, etiam ſi citra medicamentum, nudoq; mēbro, ad opera cõſueſta dimittas, nihil ſentiet mali: ſi cui vulnera difficulter ſanantur, quiq; vel plethoricus ſit vel vitioſis ſuccis prematur, primum quidem dolebit, poſt eum tum pulſu particula infeſtabitur, tũ phlegmone, & compertum eſt, ex talibus leuibus vulneribus conuulſiones, inflammationes, gangrænã, imò mortem ſecutam fuiſſe.

Tertiò, conſideranda eſt ætas, cuius ratione etiam vulnerum euentus variè ſe habet. Quæ enim grauiã ac difficilia, imò lethalia ſunt in ſene vel puero, ea in iuvene aliquo non lethalia, imò vix mediocritia eſſe poſſunt.

Quartò, vulnus aliàs ſanabile lethale fieri poteſt, ob Cheirurgi defectum, vel eius negligentiam & imperitiã: ita ob hæmorrhagiam, in defectu Cheirurgi, qui illud obligare debebat, homo de vita periclitari poteſt, etſi vulnus aliàs non fuerit lethale. Sic ſi vulnera cerebri, neruorũ, articularũ, imperitè & negligenter tractentur, accedente inflammatioe, conuulſione, gangræna, & ſimilibus malis, homo iugulari poteſt, etſi vulnus, ſi rectè tractatũ fuiſſet, fuerit ſanabile.

Quintò, interdũ tam ſubitò grauiã accedunt ſymptomata, vt quamuis Medicus & Cheirurgus omnem diligentiam adhibeant, antequam ſedari poſſit, alij

morbi & ſymptomata, quibus homo iugulatur, accedant. Ita dolor ſæpe in parte exquiſiti ſenſus vulnerata humorum affluxum concitat, humorum affluxus inflammationem, inflammatio febrem, gangrænã, & inde mortem. Idq; eo facilius accidit, ſi vulnus ſit in parte quidem per ſe ignobili, ſed quæ nobilem facile in conſenſum trahere poſſit.

Sextò, & aëris conſtitutio, ac loci proprietas, hîc peculiarem vim habent. Ita vulnera capitis, quæ in plurimis locis lethalia nō ſunt, in aliis lethalia ſunt, quæ tamen alij aliter recenſent. Vidus Vidiuſ *lib. 6. de curat. morb. cap. 10. pag. 249.* ſcribit, Florentiæ vulnera capitis plerũque eſſe lethalia, cauſamq; in aërem frigidum tendem reſert: Piſis verò & Lugduni paucos ex iis interire, cum cœlum ibi ſit craſſius. Amatus Luſitanus, *centur. 6. curat. 100.* ſcribit, Florentiæ & Bononiæ capitis vulnera eſſe periculofa, non ita verò in ſaxo Raгуſæo. Et Ambroſius Paræuſ teſtatur, Lutetiæ, quàm Auenioni capitis vulnera eſſe difficiliora.

Septimò, diætæ mala ratio, vulnera non adeo periculofa lethalia reddere poteſt, ſi nimirũ æger vel prauu ſucci cibis veſcatur, vel ira commoueat, terrore conſternatur, rideat immoderatiũs, vtatur Venere. Exempla huius rei, tum apud alios occurrunt, tum quædam recẽſet Guiliel. Fabricius, *cent. 1. obſeru. 22. centur. 5. obſeru. 75. & centur. 1. epiſtolar. 1.*

Atque ad hoc cauſæ genus, & in ſpecie ad terrorem ſubitum, vel iram vehementẽ, referenda ſunt illa minima vulnera, ob quæ tamẽ intra paucas horas multi exſpirant. Etſi enim neruis, punctis, & conuulſione excitata, homo ſubitò mori poſſit: tamen cum in his nulla conuulſio, aut ſimile graue ſymptoma apparuerit, credibile eſt, ob iram vehementem, aut terrorem mortuos eſſe; cum hi animi affectus magnam corpus afficiendi vim habeant. Cuius rei paſſim exempla exſtant. Suidas ſcribit, quemdam natura timidum, audita Herculis fama, ſe abduxiſſe metu in ſpecum; deinde, cum aliquando proſpectaret, & Herculem fortuna prætereuntem videret, exanimatum concidiſſe. Ita Iulia, Pompeij vxor, conſpecta veſte mariti ſanguine maculata, mortua ſubitò fuit. Lentulus quoq; inſpirato morte Pompeij audito, ſubitò exanimatus eſt, teſte Plurarcho. Nonnulli conſpecto ſuo ſanguine in venæ ſectiõne vel vulneribus in animi deliquium incidunt. Et Manlius, in *loc. com. ſub. 5. præcept.* hanc hitoriã reſert: *Morio, inquit, propter exceſſum aliquem commiſſum, ad conſilium ſupplicium productus fui, quæſi capitis ſupplicio afficiendus foret. Adeſt liſtor, gladium quidem ſtringens, vt terrorem illi iniiceret, bacillo verò cernicem morionis leuiter percuſſens, miſerum hominem exanimatum non ſine ſtupore adſtantium concidere facit.* Et Io. Matthæus, in *qu. Med. qu. 27.* hanc recenſet. Cum, inquit, in aula Iluſtr. Principis Erneſti Friderici, Marchionis Badenſis, cuius Ceſſind. cubicularius Io. Beckler, iuuenis plethoricus, gladio obtuſo, vt eſſe ſolent, quibus pugiles ſe exercent, ab imberbi adoleſcente, in palpebra inferiore leuiter contuderetur, ira & indignatione percitus, ægerrimeq; ferens, quod à puero & diſcipulo ſuo vinceretur, in grauiſſimam conuulſionem epilepticam incidit, quæ quatuor vel quinque horarum ſpacio vita ſinem fecit. Ipſe etiã memini Studioſũ quendã, aliàs ſatis animoſum, cui Cheirurgus, me præſente & iubente, venã aperiri debebat, dũ is pro more brachiũ ligaret, & ſcalpellum venæ ad-mouere vellet, in lipothymiam incidiffe, & de ſella, in qua ſedebat, decidiſſe, antequam ſcalpellum venæ admotũ eſſet: cum tamẽ neque febre, neque alio morbo, qui ipſi lipothymia inducere potuiſſet, laboraret.

Octauò eadẽ & inflammatio ſuperueniens vulnera interna lethalia reddit. Equidem vulnera Inflammatio neceſſariò non comitatur: quia tamen in internis, ea, quæ externis, medicamenta adhiberi non poſſunt, ſi pars aliqua interna, præcipuè neruoſior & exquiſiti ſenſus, vulneretur, excitatur dolor, hinc ſit humo

humorum affluxus, ex hoc inflammatio, febris, gangrena & alia mala oriuntur, quæ vulneratum intra paucos dies iugulant. Unde fit, ut vulgus etiam septimum & nonum diem in vulneribus obseruet, cum intra hos ista superuenire, & istis diebus maximum periculum ægro afferre soleant.

Nonnulli adhuc aliam causam addunt, nimirum stellarum influentiam. Ita Fr. Vallesius, in *comm. ad text. 95. lib. 4. epid.* causam, cur vulnera leuia etiam interdum fiant lethalia, dicit esse malignum siderum aspectum. Quod & Quercetanus, in *sclopet. cap. 3.* docet, Ferrariæ & Florentiæ hac de causa vulnera capitis plerumque esse lethalia. Verum causa hæc admitti non potest, neque ratio facile reddi, cur Ferrariæ vulnera capitis sint lethalia, non verò in vicino Rhodigio aut Bononia.

Atque ex his fundamentis proculdubio etiam ICI pronunciant, quæ vulnera per se non lethalia sint. Nicolaus Boërius, *alleg. loco. n. 18.* sex coniecturas proponit, ex quibus colligi possit, vulnus per se lethale non fuisse, sed culpa superueniente tale factum esse. Prima est, si vulneratus decessit post longum tempus, ad quod non consuevere vulnerati vitam præcise extendere. Secunda est, si nulla periculosa symptomata adfuerint in principio, aut si quæ adfuerint, remanseruntque, ægerque ita valuit, & actiones omnes perfecit eo modo, quo non solent, qui lethaliter vulnerati sunt. Nam si iam reconualescere visus sit, & postea moriatur, alia causa & culpa mortuum esse, credibile est. Quæ tamen omnia de vulnere per se non lethali intelligenda sunt. Tertia coniectura est, si æger non eam vitæ rationem instituit, quam vulnerati debent, sed se aëri frigido exposuit, poculis indulgit, ira commotus, vel terrore consternatus, Venerere usus est. Quarta est, si Medici iudicare velint, vulnus non est lethale, quibus tanquam expertis in sua arte credendum est. Quinta est, quando vulneratus non adhibuit Medicum, vel Medicum imperitum, quæ paria sunt. Quod tamen, ut dictum, de vulnere simpliciter non lethali intelligendum. Si enim vulnus per se sit lethale, etsi non vocetur Medicus, tamē inde non licet colligere, quod æger sanari potuisset. Sexta est, si æger fortis naturæ fuerit. Hac enim bene custodita raro perit. Vulnera verò non lethalia quod attinet, quando constat ac certum est, vulnus per se non fuisse lethale, vulneratus verò moriatur, etiam breui tempore, illum non ex vulnere, sed alia de causa mortuum esse colligitur.

Atque hæc Medicorum de vulneribus lethalibus & non lethalibus doctrina est. Alia v. quæstio est apud ICI, an vulnerans homicidij reus agi & condemnari possit. Illi enim non solum qualitatem vulneris, ut Medici, sed & intentionem, ac animum vulnerantis, & alias circumstantias perpendunt, de quibus ICI torum libri consulantur.

Reliqua Prognostica.

Etsi verò ex hætenus dictis facile pateat, quid de cuiusque vulneris euentu prælagiri possit, tamen adhuc quædam addere libet. Quamuis enim vulnera, præter ea, quæ diximus, hominem non subito iugulant, tamen alia aliis periculosa, vel curatu facilliora, aut difficiliora sunt. Id quod æstimandum primò ex ipsa partis substantia. Partes n. carnosæ omnium facillimè coalescunt, reliquæ venæ, arteriæ, nerui, tendines, membranae difficilior. Vniuntur tamen & renascuntur, sed tardius. Galenus venas in capite, easque satis multas & magnas renasci vidit, 1. *de semine cap. 13.* Arteriam quoque, vni, 5. *meth. med. cap. 7.* Secundò ex partis actione & usu. Quò enim pars nobiliorem & toti corpori magis necessarium & usum & actionem præstat, eò eius vulnera sunt periculosa. Quæ

Dan. Senert. Tom. III.

etiam partes continuo mouentur, difficulter coalescunt. Quò etiam pars exquilitiore sensu est prædicta, eò facilius ei vulnerata dolor, inflammatio, delirium, conuulsio, & alia symptomata accidunt. Tertiò, ex ipsa vulneris magnitudine. Quartò, ex iis quæ vulnere accedunt. Nimirum

1. Quò pars nobilior afficitur, aut quæ nobiliorem in consensu trahere potest, eò vulnus periculosius. *Prognostica.*

2. Vulnera, quæ sunt in musculis longè ab articulis & temporibus, facilius curantur, quàm ea quæ sunt in neruis, tendinibus, partibus membranosis, & articulis. Neruorum enim & neruorum partium vulnera sunt plerumque periculosa, cum ob dolorem, inflammationes, conuulsio, & alia graua symptomata iis facile accidunt, & propterea peritum & diligentem Cheirurgum requirunt.

3. Vulnera partium internarum omnia sunt periculosa vulneribus partium externarum.

4. Vulnera magna sunt periculosa paruis, cæteris paribus.

5. Quin etiam, inquit Celsus, *lib. 5. cap. 26.* confert aliquid ætas, & corpus, & vitæ propositum, & anni tempus: quia facilius sanescit puer vel adolescens, quàm senior, valens, quàm infirmus, neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quàm si alterum ex his est; integri habitus, quàm corrupti. Item: facilius sanescit exercitatus, quàm iners, sobrius & temperans, quàm Vino Venerique deditus.

6. Facilius curantur vulnera tempore verno, quàm hyeme aut æstate.

7. Vulnus quoque periculosius est, quod contusionem coniunctam habet. Ideoque acuto telo vulnerari tutius est, quàm obruso.

8. Tutissima & facillimè curatu vulnera sunt, quæ secundum lineam rectam facta sunt; difficiliora verò curantur, quæ sunt obliqua; difficillimè, quæ sunt orbicularia.

9. Si neruus, aut vena, aut arteria ex toto fuerit incisa, minus periculum impendit, quàm si ex parte sit incisa. Modò non sint venæ & arteriæ notatu dignæ, & in profundo corporis sitæ. Si enim neruus sit totus præcisus, conuulsionis periculum nullum est: quod imminet, si neruus ex parte saltem incidatur. Ita si vna & arteria præcipua sit tota præcisa, hæmorrhagiæ periculum tollitur, cum vas contrahatur. Si verò arteria vel vena vulneretur, & non tota disseceatur, hæmorrhagiæ periculosa sæpe suboriuntur. Si tamen insignis arteria vel vena disseceatur, pars illa, in quam fertur, calbris penuria laborat, & interdum etiam atrophia corripitur.

10. Vulnera, quæ vltimum acutorum terminum, præcipue diem quadragesimum, transierunt, per se lethalia non sunt, sed si æger moriatur, sit id vel ob prauam corporis dispositionem, aut ægri in diætâ, aut Medici in curatione errores. Difficulter tamen talia vulnera curantur, cum causam grauem subesse indicent, quæ vulneris conglutinationem impedit.

11. Malum vulnus est, ex quo aliquid excisum est, & ex quo caro alia parte abscissa est, alia depêdet.

12. Quibus cum viceribus tumores conspiciunt, non admodum conuellantur, aut insaniant: quibus verò repente emanuerint, siquidem postica parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt; si verò à fronte, insania, lateris dolor, acutus, empyema, & dysenteria si rubicundi fuerint tumores. 5. *aph. 65.* Et *ibid. Aph. 66.* Si magnis vulneribus & præuistum non appareat, ingens malum. Quod Celsus *lib. 5. cap. 26.* ita reddidit: Nimis verò intumescere vulnus periculosum; nihil intumescere, periculosissimum est. Illud indicium est magnæ inflammationis, hoc corporis.

13. Magno vulnere inflammationem superuenire mirum non est, quæ propterea terrere non debet, modò non diu duret. Paruo verò vulnere inflamma-

tionem superuenire; eamque diu durare, periculosū, utpote quæ conuulsionem & deliria excitare soleat.

14. Quinto iam die, quanta inflammatio futura est, se ostendit. Quo die rursus detecto vulnere considerandus color est. Qui si liuidus, aut pallidus, aut varius, aut niger est, scire licet, malum vulnus esse, idque quodcumque animaduersum est, terrere nos potest. Cornelius Celsus, *lib. 5. cap. 26.*

15. Conuulsio in vulnere perniciofa. Hippocrates, *5. aph. 2.*

16. Vomitus quoque biliosus nō voluntarius & non consuetus, vel statim, vbi qui vulneratus est, vel dum inflammatio manet, malum signum est, quoniam nervosarum partium vulneratarum indicium est.

17. Si vulnus in brachio, manu, vel alia parte tantum sit, ut ob præcisas venas & arterias amplius epatis & cordis influxum suscipere nullo modo possit, pars extrema emoritur, & propterea, ne gangræna sanæ parti communicetur, maturè abscindenda.

18. Vulnere, quæ hydropicis & cachecticis accidunt, difficulter sanantur: quoniam, ut Hippocrates, *de ulceribus*, ait, quod siccum est, ad sanum magis accedit, quod humidum, ad vitiatum.

19. Quò vulnus maius est, eò plus temporis, cæteris paribus, ad sanationem requiritur; quò minus, eò breuius; ita quidem, ut quædam 24. horarum, alia plurium dierum spatio sanentur.

20. Vulnus, quod difficulter expurgatur, difficilius & tardius sanatur; quoniam id, quod sanationi impedimento est, difficulter tollitur.

21. Vulnus in parte, quæ ad suscipiendum humorum influxum prompta est, difficilius curatur.

22. Omnia vulnera, quæ alios affectus complicatos habent, difficilius curantur. Natura enim à pluribus affectibus plus læditur, & facilius ei est, vnicum affectum tollere & corrigere, quàm plures. Et quidem, quò affectus, qui coniungitur, plus partis temperamentum lædit, eò vulnus difficilius curatur.

23. Extranea omnia in vulnera hæretia, si à principio statim extrahi nō possint, curationem retardant.

24. Habent & vulnera suos dies criticos, de quo Hippocrates in *Coacis prænot.* ait: *Incipere febrem in capitis vulnere quarta die, aut septima, aut undecima, valde lethale: indicaturq; autem plerumq; si quarta vulneris die inceperit, ad undecimam; si septima, ad decimam quartam, aut decimam septimam; si vnde ima, ad vigesimam.* Et *lib. de cæc. vulnerib.* Vbi commissum fuerit erratū in curatiōe, ut plurimum in hyeme superuenire febrem ante decimam quartam asserit, æstate verò post septimam: item aliquos perire aut æstate ante septimam, hieme verò ante decimam quartam. Et 4. *de popular.* refert, filio Metrophanti capite vulnerato duodecima febrem superuenisse, & circa vigesimam quartam mortuum esse. Et 5. *popul.* refert, Autonomum ex capitis vulnere mortuum decimo sexto die: & famulam in Imila decimo quarto, cui febris octauo die superuenerat: & filiam Nerei ab amica ludente percussam lata manu in synciput, quæ tunc vertigine capta est, & sine spiritu erat, & cum domum venisset, statim vehementi febre correpta est, & capitis dolore ac rubore circa faciem, nona periisse, cum septima die circa aurem dextram pus processisset graueolēs subrubrum amplius cyatho. Et filio Philes ex vulnere capitis nona die febrem superuenisse, & dein mortuum esse: & Aristippū in supernum ventrem violenter & grauiter ictu sagittæ percussū septem diebus mortuum. Et passim ex Hippocrate videre est, eum etiā in vulneribus dies criticos obseruasse. Equidem vulnera, ut vulnera, dies criticos non habent; cum vulnus sit morbus sine materia: quatenus verò ipsi aliquid materiae, quæ coqui debet, accedit, aut quædam humorū turbatio occasione vulneris cōtingit, cate-

nus quiddam crisis etiam habere potest. Natura enim & ipsa statis diebus & quod coqui debet coquit, & turbationem humorū sedat. Ideoq; vbi in diebus criticis nulla in peius sit mutatio, sed omnia rectè procedunt, & symptomata, quæ prius aderant, sedantur, felicitis sanationis spem præbet. Si verò contrā hisce diebus aliquid mali, ut dolor, inflammatio, febris superueniat, aut quæ antea aderant, nō minuantur, sed intenduntur, vel mortis, vel difficilis sanationis signū sunt. Et rarò omnino motus eiusmodi in vulneribus ad bonum tendunt; cum indicium sit, naturam non potuisse motum humorum, qui ex vulnere accidit, sedare, sed irritatam humores vel ad partem vulneratam, vel principem aliquam expulsum. Ideoque vbi motus eiusmodi in vulnere animaduertitur, potius malum, quàm bonū aliquod prælagendum est. Quapropter dies istos Criticos in vulneribus obseruare vtile est, ut per eos viles naturæ actiones cognoscamus, easq; nō impediamus. Abstinentiū etiam hisce diebus ab omnibus, quæ motum aliquem humorum istis diebus excitare possunt.

CAPVT IV.

De Curatione Vulnerum, & primò de Indicationibus.

Solutæ vnitatis prima communisq; Indicatio est vnitio; seu soluta vnitatis, partes, quæ seiunctæ sūt, vniendas esse indicat, quatenus quidem vulnus simplex affectus est. Si verò alij affectus, seu causæ, seu morbi, seu symptomata cōiungantur: tot Indicationes dantur, quot ea sunt, quæ vulnere coniunguntur, & ita affectū compositum constituunt. Quæ quidem multa esse possunt. Aliquando enim telum vel aliud corpus in vulnere hæret, quod quia extraneum est, causæ rationem habet, & ut ea, quæ è causis internis sunt toto genere p. n. sui ablationem indicat.

Si aliquid de carnis substantia amissum sit, duplex datur Indicatio, scilicet, quod diuisum est, vniendum est, quod deest, regenerandum. Si cutis & caro contusa sint, quod contusum est, in pus mutandum, ut abscedat. Ita etiam de reliquis, qui vulnere coniunguntur, affectibus sese res habet.

Primò autem agemus de simplici vulnere, & solutione continui, quæ telo allata est, cui nihil adhuc alterius mali superuenit: quia tamen interdum telum vel aliud peregrinum corpus cum vulnere inflictum in eo hæret, de iis tollendis simul agemus.

Vulneris autem simplicis, ut diximus, communis Indicatio est vnio, ut docet Galenus, *art. med. c. 90.* & ut idem 3. *meth. med. c. 4.* habet, vulnus simplex agglutinari tantum postulat. Est autem agglutinatio ista & vnio solius Naturæ opus, huiusq; vnus opera partes vulneratæ, ut & fractæ, disunctæ iterum coalescunt & conglutinantur. Cum a. ad id medium quoddam & q. gluten requiritur, utitur natura ad eam rem ipsa materia, qua partes nutriuntur, sanguine scilicet. Hic enim ad partem nutritionis gratia attractus, & in poris parietum & labiorum vulneris hærens, in substantiam parti vulneratæ similem, carnem scilicet mutatur, atq; ita eius beneficio, quæ disuncta erant, coalescunt, atq; ex duobus vnū fit. Perficit autem hoc in carne vis *σπρωκτικὴ*, in cute vis cutifica, & in qualibet parte Naturæ medium eiusdem generis ad glutinandum, quod disunctum est, generat.

Atq; hoc quidem opus etsi solius Naturæ sit: Medicus tamen hac in re Naturæ minister est; ac nisi Medicus naturæ subsidio veniat, ipsa in multis sine suo frustratur, nec conglutinationem moliri potest.

Ea autem quæ Medico hac in re agenda sunt, ad quatuor

quatuor capita reduxit Galenus, *art. med. cap. 90.* Coalescere facit, inquit, ea, quae inuicem distant, & pristinam unitatem restituit ipsa Natura nostrum vero opus est, applicare extrema distantium partium, atque in unum coacta conservare, & tertio hoc cauere, ne quid labii vulneris incidat, & quarto ipsam partis substantiam salubrem conservare.

Atque ita in vulnerum curatione quatuor à Galeno præcipue Medici officia recensentur. Primo videndum, ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire possit. Secundo, ut extrema in unitate soluta iterum rectè coniungiungantur, & sibi mutuò applicentur, & extrema coniuncta feruentur. Tertio, ut ipsius partis temperamentum & calor innatus conseruetur, ut is in agglutinatione Naturæ necessarium auxilium præstet. Quibus non immeritò Quartum addimus, scilicet ut symptomata, quæ superuenire possunt, præcaueantur & corrigantur, & omnia, quæ Naturæ in glutinando vel vulnere impedimento esse possunt, tollantur.

Verum cum unitatis solutæ magna possit esse differentia, hi scopi non semper in omnibus partibus eodem modo perficiuntur. Primo vulnera, de quibus iam agimus, quod attinet, si quid extraneum, ut grumi sanguinis, vel pili, vel aliquid ex armorum genere, aut ossium particula, aut aliud quid alienum in vulnere hæreat, illud eximendum & extrahendum est. Vnum enim fieri non possunt, inter quæ aliquid diuersi generis intercedit. Et quidem non solum in principio aliena è vulnere extrahenda, sed etiam postea cauendum, ne quid alieni vulnus incidat.

Vbi iam aliena, si quæ affuerint, extracta, labra vulneris committenda & coniungenda sunt, quod quomodo fieri debeat, mox dicetur.

Coniunctis, quæ distabant, partibus, reliquum opus, ut scilicet vniantur & coalescant, Naturæ est. Hæc enim sola illa conglutinat. Cum verò natura in glutinando partis temperie & calore innato eius utatur, danda opera, ut temperies & calor innatus partis conseruetur, aut si debilitatus sit, restituitur. Materia autem carnis, per quam partes coniunguntur, cum sanguis sit: danda opera, ut sanguis, qui affluit, nec qualitate, nec quantitate peccet. Si enim sanguis vitiosus est, carnem bonam generare non potest. Si verò sit copiosior, caro nimis luxuriat, & multa excrementa generantur: si sit parcius, non sufficientem materiam supeditat. Cum verò pars vulnerata tunc ex dolore, tunc ex vulnere fiat imbecillior: necessariò in parte vulnerata aliqua excremeta & sanies proueniunt: & si sanies in medio adductorum labiorum prouenit, aut etià locus quispiam medius interfuerit, qui sanie quidem sit vacuus, sed aëre plenus, non potest vlcus eiusmodi sola dissidentium partium coniunctione conglutinari, sed ut coeat, carne prius impleri postulat. Tum itaque medicamento sarcotico opus est.

Atque ita in curatione vulnerum perficienda laborandum, ut ne quid extranei in vulnere & inter labia eius hæreat, vel relinquatur.

2. Ut dehiscetes vulnerum partes coniungantur.

3. Ut coniunctæ ita feruentur.

4. Ut inter se coalescant.

5. Quod præstare cum naturæ opus sit, inprimis requiritur, ut vulneratæ partis temperies & robur conseruetur.

6. Ut omnia symptomata, & quæcunque coalitum impedire possunt, tollantur. Atque ita etsi vulnus, quatenus vulnus saltem consideratum, simplex affectus est, & vnam saltem vnitionem indicare videtur: tamen reuera plures indicationes adsunt, ut modò dictum.

CAPVT V.

De Rebus alienis è vulnere eximendis.

Primo ergo danda opera, ne alieni quid in vulnere sit quod eius vnitionem & glutinationem impediatur. Ideoque primo sanguis non statim suppressendus, & quicquid in venis minoribus discissis hæret, ut effluat, permittendum. Ita enim & minus puris generatur, & putredinis ac inflammationis periculum aueritur. Quod etiam vulgo notum est, qui ex simplicibus vulneribus vel sugendo sanguinem extrahere, vel digito partem vulneratam premendo exprimere solet. Deinde, quando pili sunt circa vulnus, abradendi, ne intra labia vulneris incidant. Tertio, si arena vel terra, vel simile quid intra labia vulneris hæreat, vino abstergendum. Quarto, si grumi sanguinis sint in vulnere, cum vnitionem impendant, dolorem excitent, & putrescentes febrim pariant, lana vel linteo molli abstergendi, vel etiam ferreo instrumento eximendi. Quæ in re tamen vis non adhibenda primo apparatu, neque totus sanguis concretus simul eximendus, inprimis si hæmorrhagia metuatur, cum grumi sanguinis venarum orificia obstruant, & sub iis vasa eualescant: sed ad secundam vel tertiam deligationem id differendum, vbi postea naturam ipsam, quæ, quod alienum est, expellere incipit, adminiculantem habemus. Quinto, ossicula etiam fracta, si in vulnere sint, eximenda. In prima tamen deligatione non nisi ea, quæ planè libera sunt, ut sine vi eximi possint: quæ verò adhuc aliis ossibus adhærent, in iis Naturæ conatus expectandus, & videndum, an ea iterum cum reliquo osse vnitura, an verò separatura sit in vulnere, illud eximendum quod & faciendum, si aliud teli vel armorum genus, quod vulnus inflictum est, in vulnere hæreat. Antequam verò telorum extractionem tentemus, videndum, an æger telo extracto victurus sit, necne. Si enim nulla vitæ spes supersit, teli extractio non est tentanda, ne Cheirurgus ægro mortem accessisse videatur, & in ipsis Cheirurgi manibus æger expiret, quod sit in vulneribus cordis, cerebri, & quidem basis eius, venæ cauæ, vel arteriæ magnæ. Obseruatum enim est, tales ægros telo in vulnere relicto integrum diem adhuc vixisse: telo verò extracto ob hæmorrhagiam subito expirasse. Vbi verò spes est, ægrum ex vulnere conualiturum, ut primum telum extrahatur, laborandum. Tela enim, ut & globi plumbei, etsi aliquando satis diu in corpore hæreant: tamen rarissime vulnus integrè, telo in corpore adhuc delitescente, sanatur.

Tela autem rectè extrahere satis difficile est, oriturque illa difficultas potissimum ex loco, in quem illa in corpus immissa penetrauerunt. Ideoque ei, qui rectè tela ex corpore extrahere aggredi voluerit, duo sunt inprimis necessaria, singularum corporis partium substantiam & naturam, figuram, situm, & connexionem perspectam habere. Deinde telorum diuersitatem ex materia, magnitudine, & figura cognoscere: & omnino necessarium, in telorum extractione cauere, ne venæ, arteriæ, nerui, tendines lacerentur. Turpe enim fuerit & parum artificiosum, ut Ambros. Paræus rectè ait, si plus manus Cheirurgi, quam ferrum noceat. Ut autem expedite tela extrahantur, æger ea figura constituatur, quam obtineat, cum vulneraretur. Quod si fieri non possit, iacens ita collocetur, ut quàm maxime ad eam figuram accedat.

Eximuntur a. tela duobus modis, vel extractione, Quot modis vel impulsione, id est, vel ea via qua telavenit, vel & eximantur qua tendit. Extrahitur per partem, qua immissum est tela.

nulla facta sectione, vel facta sectione. Etenim si telum non altè penetrauit, si vasa magna & loca nervosa non tranſiit, & è regione, seu qua tendit, os, venas, arterias, aut nervos habuerit, & si non metus sit à magna laceratione: ea via, qua in corpus penetrauit, & quidem sine sectione retrahi potest.

Si verò periculum est, ac metuendum, ne corpus laceretur, si telum eadem via, qua ingressum est, retrahatur, dilatandum vulnus, vel sectione, vel etiam sine sectione, eo scilicet instrumento, quod *ὀψιλοειδές*. Celsus, lib. 7. cap. 5. nominat, aut rostro olotino aut ciconiæ, aut aliis dilatatoriis instrumentis, quò facilius telum retrahatur. Extrahitur autem telum vel manibus, si id fieri potest, ut cum exstat, & in sola carne infixum est; vel vossella, cum altius hæret, quàm ut manibus apprehendi possit, vel aliis instrumentis, quæ Græcis *πελάλαι* dicuntur, cuiusmodi sunt forcipes longe, denticulatae, rectæ, incurvæ, extrema parte late, rotundæ: quibus recentiores Cheirurgi varia nomina à figura indiderunt, & rostrum coruinum, ciconiæ, anatis, anseris appellarunt, quorum figurae exstant apud Ambr. Paræum, lib. 10. cap. 18. & Io. Andream à Cruce.

Si verò teli mucro in membro maiorem, quàm mediam partem, penetrauit, & spacium, per quod telum retrahendum est, sit maius, quàm quod adhuc tranſeundum fuerat, & neque os, neque nervus, neque vena aut arteria id prohibeant: commodius est, ea parte, in quam tendebat, sectione facta, eò, telum impellere, atque per vulnus recens factum extrahere. Hoc enim modo facilius extrahitur, & vulnus facilius sanatur; cum utrinque medicamento locus pateat. Si tamen telum nimis latum sit, ab altera parte educere non expedit; ne ingenti vulnere ipsi quoque ingens vulnus adiiciamus. Si quoque intet duo ossa telum injectum sit, proxima membra habentis in diuersas partes diducenda, ut laxius ad euellendum inter ossa detur spatium.

Res alienas
è vulnere
contrahitur.

Si verò carni frustulum aliquod ossis, vel spina, vel festuca, vel simile quid inhæserit, quod nec manu, nec instrumentis extrahi valeat, medicamentis hac vi præditis id extrahendum. Commendatur in hunc vium *lacertarum capita* contrita & imposita, à Dioscoride, lib. 2. cap. 58. *anagallis*, *dictamnus Cretic.* *aristolechia rotunda radix*, *anemone*, *radix narcissi*, *gladioli*, *arundinis*, *sagapenum*, *galbanon ammoniacum*, *pice*, *resina pini*, & simili emplastri forma adhibita.

Commendatur & emplastrum *Auicennæ*, quod componitur ex fermenti, mellis aut propoleos ana *℥b. visci q.* Vnc. iij. ammoniaci Vnc. ij. olei antiquiss. Vnc. iij.

Ut & vnguentum ex *betonica* & *leporis pinguedine*.

Vel *℥. cera noua ℥bj. colophon. resina flaua ana Vnc. iij. ammoniaci Vnc. ij. bdellii Vnc. j. succini citrini Vnc. iij. ol. è vitell. ouor. Vnc. iij. lapid. Magnetis Vnc. v.*

F. s. a. Emplastrum.

Vel *℥. cera virgin. Vnc. jv. terebinth. Vnc. ij. lap. Magnetis Vnc. j. fabar excori. Vnc. j. axung. lepor. Vnc. β.*

F. s. a. Emplastrum.

Vel *℥. resina pini Vnc. ij. ricis aride Vnc. j. ammoniaci, sagapeni, gummi elemi ana Vnc. β. rad. aristol. rot. dictamni albi ana Drach. j. β. dictamni Cretici Drach. iij. ol. veteris, vel fecis ol. lil. alb. q. s. F. Ceratum.*

Vel *℥. olei oliuar. ℥bj. cera noua ℥bj.*

Liquefiant simul. Adde *lithargyri auri ℥bj.*

Coquantur. Postea admisce *galbani*, *opopanacis*, ana Vnc. j. ammoniaci, bdellii, ana Vnc. ij.

(Gummata hæc aceto dissoluuntur.)

Deinde adde *rad. aristol. rot. mastich. myrrha, thuris, lapid. calaminaris*, ana Vnc. ij.

Denuò lento igne coquantur.

In fine adde *ol. laurini, terebinthina ana Vnc. iij.*

Agitando coq.

Deinde per linteam traiciantur in aq. frigidam, &

malaxando cum ol. chamamolino vel terebinthina.

F. Emplastrum.

Ut *℥. cæpas narcissi num. ij. rad. arund. Vnc. j. gladioli Vnc. β. fol. verbasci, Mj. stercoris columbini putrefacti Vnc. j. rad. cucum. agreſt. aristol. rot. dictamn. alb. ana Drach. iij. dictam. Cretici Vnc. β. farina erui parum, mellis q. s.*

F. Emplastrum.

Vel *℥. cera, terebinth. ana Vnc. vj. colophonia,*

Vel *cera terebinth. ana Vnc. vj. colophonia, picis naualis ana Vnc. j. cerussa, vitriol. Romani ana Vnc. jv. lapid. hæmatitis, magnetis ana Dra. ij. mastich. Vnc. β. thuris, camphora, mumia sang. dracon. ana Vnc. j. ol. iuniper. Vnc. j. β. ouor Drach. vj. caryophyllor. Drach. ij. hyperici Vnc. β. lūbricon Vnc. j.*

F. Emplastrum.

Plura de telorum extractione videantur apud Celsum, lib. 7. cap. 5. & Paulum Aeginetam, lib. 6. cap. 38.

Si verò nullo artificio telum, vel quicquid armorum est, è vulnere extrahi possit, totum negotiū. Naturæ est committendum, quæ sæpe in hoc genere miracula quasi patrat, & p. n. corpori immissa, per vias quasunque potest, expellit. Cuius rei passim historiae occurrūt. Hippocrates, 5. *epidem.* cuidam, qui iuxta inguina sagitta percussus fuerat, cuspidem post sex annos eduxit. Guiliel. Fabricius cuidam cultrum, qui spinæ dorsi infixus erat, post biennium extraxit, *Cent. 1. obseru. 62.* Simile quid & memorabile hinc VVittembergæ accidit. Cum enim Studiosus quidam ad nasi radicem internumque dextri oculi angulum cultro vulneraretur, cultri vi fracti dimidia pars digiti ferè longitudine inibi in osse infixæ inhæsit; quod & cum nec Cheirurgus animaduerneret, neque etiam autor vulneris aliquid de fracto cultro significaret, vulnus citò cōsolidatum est. Accidit tamen, ut post anni quadrantem in superiore parte palati ante columellam æger quemdam dolorem perciperet, & postea vlus ibi aperiretur, de cultro tamen latente nec æger nec Cheirurgus quid cogitabant, sed fortasse à carie ossis vulnerati vlus illud apertum putabant. Euenit tamen paulò post, ut post columellam nigri quid promineret, quod laminam ossis carioli esse putabant. Cum verò æger cōsiliū causa ad me accederet, iussi, ut Cheirurgus lima, quid esset, exploraret, qui mox ferrum id esse deprehendit, atque ita cuspidem cultri prominere animaduersum est. Vlucis verò illud ante columellam procul dubio acies cultri motu suo aperuerat. Etsi verò Cheirurgus extractionem tentaret: tamè cum latiore sui parte culter adhuc ossibus inhæreret, extrahi nō potuit, sed naturæ negotium committendum fuit, cuius ope accidit, ut culter indies magis promineret. Tandem cum cultre digiti ferè longitudine in faucibus promineret, motumque aliquem eius, quod antè non factum, (cum sensim saltem ipso non animaduertente quotidie sese demitteret) æger manifestè perciperet; atque in magno periculo se constitutum animaduertente, ac metueret, ne cuspidem culter in viscera irrueret, cum Cheirurgo ad me accurrit, & cōsiliū petit. Subitò verò tum cultri fragmentum, suoapte motu liberatū ac decidens, à Cheirurgo cuspidem apprehensum & extractum est, parumque abfuit, quin in gulam delaberetur. Cum verò osse eroso foramen in parte superiore palati relinqueretur, quod sermōni impedimentum afferebat, præter medicamenta idonea abstergentia & exsiccantia, tandè lamnam auream, instar clypei, quæ in dorso prominentiam & globum habebat, parari, & spongiolā illi alligari curavi, quæ per spongiolam foramini imposita, & hærente ac foramen claudente, satis commodè locutus est Caro tamen postea in labiis vulneris, licet tardè, augeri, & foramen angustius nonnihil fieri cepit. Qua lamina instructus ipse hinc abiit. Foramen tamen illud maxima ex parte carne expletum esse, ipsumque iam concionatorem, etiam sine aurea illa lamina

mina, agere, mihi relatum fuit. Et apud Guil. Fabricium, cent. 2. observat. 74. Claudius Deodatus vulneris historiam refert, quod acuto gladio, seu pyloro seu intestinorum tenuium principio (vt. Cheirurgi praesentes quidem putarunt: quod tamen Guil. Fabricius negat, & intestinum colum, quod parte sinistra reni annexum est, vulneratum fuisse existimat) inflicto, & miraculose sanatum fuit. Cum vero, post vulnus cicatrice obductum, aeger circa partem affectam dolorem pungitium & tumorem perciperet, accidit, vt cum sub finem anni expeditis negotiis domum rediturus medio in itinere aluum exonerare cogeretur, inflicti ensis extremum apicem per aluum excluderet.

Verum cum nunc rarius sagittis vulnera infligantur, Cheirurgica etiam sagittarum extractio hodie raro requiritur: sed cum ferè sclopetorum globis infligantur, maior hodie necessitas Cheirurgis incumbit, globulos plumbeos sclopetis corpori immisos extrahendi, de quo postea dicetur.

CAPUT VI.

De Apparatu ad vulnera obliganda necessario.

Si in vulnere nihil alieni hæreat, aut quod in eo hæsit, extractum est, danda opera, vt labra vulneris coniungantur. Cum verò ad id præstandum quidam apparatus necessarius sit; qui tamen in fracturis etiam curandis maxima ex parte requiritur: primò aliquid in genere de deligatione ex Institutionibus repetemus.

Ad deligationem pertinet Fasciatio, spleniorum iniectio, ferularum adaptatio, illaqueatio seu laquei iniectio, obligata partis recta collocatio.

De Fasciacione.

Est autem fascia longum & latum vinculum: fasciatio commoda fasciarum circa membrum curandum circumductio & conuolutio.

De fasciis verò prolixè satis egit Galenus, in libr. de fasciis, qui hac de re cognoscendus est. Vt pro instituti nostri ratione quædam breuiter dicamus; Fasciæ fiant ex linteis prius aliis vsibus ex parte attritis, vt sint tractabiliores: validis tamen, ne rumpantur. Quanquam enim materia fasciarum triplex esse possit, lineæ, laneæ, membranaceæ, seu coriaceæ: linearum tamen hodie ferè tantum vsus est. Sint autem munda, leues, molles, quæ neque confusiones habeant, neque exstantias.

Sunt autem variæ fasciarum differentia, quæ sumuntur à figura, longitudine, latitudine. Figuræ ratione differunt, quod quædam glomeratæ sunt, longæ & æqualiter latæ, & in orbem conuolutæ: aliæ scissæ, quæ vno quidem constant linteis, sed eo vel extremis vel medijs partibus scisso: aliæ assutæ, quæ ex fasciis & habenis in varia capita desinentibus constant. Longitudine fasciæ differunt, quod aliæ sint longiores, aliæ breuiores: ita & latitudine.

Sunt autem deligationis, quæ fascia fit, duæ differentia, vna simplex, altera composita, siue multiplex. Simplex æqualis est tantum rotunda, quæ membrum affectum in orbem vndique sine vllâ in partem alterutram declinatione complectitur. Simplex verò inæqualis in Asciam & Simam diuiditur: quæ tamen saltem ratione maioris & minoris differunt; quod Ascia parum à rotunda declinat, sima verò multum. Variæ fasciacionis multæ sunt differentia, sumptæ à partium, quæ vincuntur, vel quorundam animalium,

um, vel aliarum rerum similitudine; de quibus Galen. lib. de fasc. & comm. 2. in lib. de iis, quæ in Med. sunt. 1. 7.

Vt autem rectè fasciatio instituat, primò considerandum, vnde deligatio incipienda. Alias enim à parte affecta, aliàs à loco sano parti affectæ vicino, aliàs à parte opposita deligatio inchoanda. Deinde qua ratione fascia sit circumducenda. Alias enim fasciatio incipienda ab extremo fasciæ, aliàs à medio fasciæ. Tertio videndum, vt fascia partem neque nimis comprimatur, neque nimis laxa sit. Laxior enim partem non satis continet; nimia compressione dolorem & inflammationem parit.

Hæc vt rectè autem peragantur, fasciacionis vsus docet. Fasciacionis vsus autem duplex est, vnus per se, alter ex accidente ad sanationem facit. Per se ad sanationem facit fasciatio, quæ partes disiectas adducit, dilatas contrahit, distorta dirigit, membrum conformatum & partes coniunctas continet, humorem influentem repellit, aut qui influxit, exprimit. In sinuosis enim abscessibus à fundo inchoatur deligatio, & definit ad orificium vlcis. Extenuatæ partes ita obligandæ sunt, vt partes sanæ comprimantur, & sanguis ad extenuatas compellatur, quod fiet, si à parte sana vel opposita inchoetur fasciatio, vnde versus partem attenuatam paululum laxetur, tandem circa partem extenuatam laxissimè circumuoluatur. Contra in dilatis, & vbi influxum humorum reprimere opus est, in loco affecto deligatio inchoanda, & conuolutiones primæ duæ aut tres artiores sint.

Ex accidente autem inseruiunt fasciæ, dum, vt medicamenta contineant, quæ curationis gratia applicantur, adhibentur. De hisce videatur Hippocrates, lib. de fract. comm. 1. t. 21. lib. 2. de iis, quæ in medicat. sunt, t. 30. 31. 32. 33.

De Spleniis.

Ad deligationem quoque adhibentur Splenia, quæ sunt panni linei complicati, à splenis figura sic dicti. Antiquis, quia ex pluma inter duos pannos confuta parabantur, plumaceoli nominabantur; dicuntur & puluilli, quod puluinaris formam referant, & plagulæ. Differunt autem ratione figuræ, longitudinis, latitudinis, & crassitie. Figura triplex est, propositionis scilicet eorundem modo. Alias enim parti secundum longitudinem rectè, aliàs obliquè, aliàs transuersè imponuntur. Et quidem nunc duplicia, nunc triplicia, nunc quadruplicia, nunc singula, nunc plura; pro vsu, quem præstare debent, ad deligationem firmandam, membra crassitudine inæqualia aut partes graciles & concauas æquandas & explendas, vt tota deligatio æqualis euadat; partes item à fasciarum & vinculorum onere defendendas, & saniem ichoresq; exprimendos & imbibendos. Et imponuntur nonnumquam sicca; nonnumquam liquore aliquo, morbo & affectu parti idoneo, imbuuntur & madefiunt. de quibus vide Hippocratem, 3. de iis, quæ in Medicat. sunt, t. 1. 2. 1. de fractur. t. 32. & 3. de fractur. t. 21. & Galenum in comment.

De Ferulis.

Ad deligationem nonnumquam & adhibentur ferulæ; assulæ scilicet leues, quæ ossibus fractis & luxatis, postquam restituta fuerunt, adaptari solent. Hippocrates & alij antiqui parabant ex ligneo ferulæ fruticis cortice; vnde & nomen habent. Hodie in defectu ferulæ ex tenuibus ligni assulis, vel arborum corticibus, vel conglutinata papyro & corio duriore conficiuntur. Monet tamen hîc Guiliel. Fabricius, cent. 4. obser. 98. cortices arborum, inprimis recentes,

Fasciatio:
quomodo in
stituenda.

Fasciacionis
vsus.

Splenia.

Ferula.

382 De Apparatu ad vulnera obliganda.

centes, loco ferularum in fracturis adhibendas non esse. Cum enim exsiccantur, circa fracturam contrahi, doloresque excitare, ossaque nonnunquam suo loco iterum mouere.

Hippocrates requirit ferulas leues, æquales, planas, in extremitate simas, id est, ex inferiore parte extremitatum leuiter derasas, vtrinque subiecta fasciatione paulò breuiores, ne partem vltra fasciationem comprimant. Fracturæ autem circumquaque imponuntur, vt non minori, quàm digiti spatio, distent, & ita adaptantur, ne ferularum fines supra prominentia articulorum capita, aut neruos articulis vicinos collocentur, aut cutem nudam attingant. Vide Hippocratem de iis, quæ in Medicat. sunt, l. 1. 1. de fract. l. 40. 2. de fr. ext. 5. 7. 11. 64. 69. 71. & Galen. in comm. P. Aeginet. lib. 6. cap. 99.

Partibus quoque extremis vulneratis grauitur, aut fractis aut luxatis, præcipuè manibus, nonnunquam capsulæ ex leui ligno ita fabrefactæ, vt membri figuræ respondeant, vel ex ferri albis laminis, aut corio duro, chartâ conglutinatâ, adaptantur, vt partes adductas & coniunctas contineant, ne nutent, & rursum diffilient atque excidant.

De Laqueis.

Laquei.

Ad deligationem quoque pertinet laqueorum injectio seu illaqueatio. Est autem laqueus propriè vinculum ita nexum, vt attractum vel pondere pressum claudatur. Vfusque eius est ad fracta & luxata extendenda, ad reposita suo loco continenda, ad partes constringendas & arctè vinciendas. Differentiæ laqueorum sunt variae, nomina sortitæ vel ab inuentoribus, vel ab vsu, vel alicuius rei similitudine & figura, vel nectendi modo, vel effectu: quæ cum sine delineatione vix ex sola descriptione percipiantur, consulatur ea de re libellus de laqueis, qui vulgò Orbisij perhibetur.

De Membri deligati apta collocatiōe.

Membrum deligatum vt collocandum.

Postquam membrum affectum ritè deligatum est, superest, vt aptè collocetur. Apta autem collocatio in eo consistit, vt pars eam positionem habeat, quæ naturalem eius figuram conseruat, sine dolore est & ad morbi curationem apta. Collocabitur autem ita membrum, si omnes eius partes, ossa, musculi, nerui, venæ, arteriæ eum situm habeant, vt neque distendantur, neque comprimantur, si molliter & equaliter situetur membrum: si in cauo vlcere vel vulnere orificium, quantum fieri potest, deorsum spectet, vt sanies expurgetur: si denique deligationis modus in collocatiōe seruetur, & deligatio nec laxetur, nec stringatur. Et quidè vt in collocatiōe fiat apta membri figuratio, ad duo inprimis respiciendum, ad articulos & ad musculos, vt scilicet respectu articulorum membrum mediam, quam Galenus passim appellat, figuram habeat, quæ sine dolore est, in qua scilicet & nascimur, & singula membra, cum oriamur, continere consueuimus. & in qua musculi nulli agunt, quæque æqualiter distat ab extremis articulorum motibus, seu extensionibus & inflexionibus: respectu verò musculorum, vt scilicet ex vna parte musculos & eius fibras habeat integras, nec fibræ aut totus musculus distorqueatur.

Collocatio autem fit vel repositione, vel suspensione. Reponitur aptè membrum, quando stabilimentis quibusdam, plumis, velleribus aut pannis mollibus ita fulcitur, vt quietum sit, & accliuè, æqualiter ac molliter semper iaceat, ne vel motu concutiat, vel fluxione tenteretur, aut in ea sanies & ichor retineatur. Hinc cruri fracto atque deligato canalem extento popliteâ coxa ad pedem Hippocrates sup-

ponit: nostri Cheirurgi ex stramine quædam fascimenta, aut ex charta instar canalis conuoluta & intus stuppâ repleta, ac panni linei vtriusque extremitati innoluta, applicant, quibus totum membrum firmiter continetur, ne incautè moueri possit.

Suspenditur verò membrum vel ægro iacente vel ambulare iam incipiente. Et si enim, dum in lecto iacet æger, sufficiat, si vigilans manum molliter accliuem habeat: tamen ne dormiens eam incautius moueat, fascia suspensam habere conuenit. Inprimis verò vbi iam æger ambulare incipit, opus est, vt brachium *Cervicis*, quam Celsus mitellam vocat, inuolutū gestet, cuius capita angusta collo iniiciantur, latitudo verò, qua parte brachium inuoluit, tanta sit, vt totum continere possit, ne vlla eius pars sit, quæ non æqualiter fulciatur. Atque hinc ad manus rectè fulciendas sæpe opus est capsulus illis, quarum modò facta est mentio, in quas manus deligata collocatur, & hinc cum capsula fasciæ imponitur.

CAPVT VII.

De Vulneratarum partium fasciatione.

Atque vt hæc vulneribus applicemus, Cheirurgus vulnus obligaturus, primò de sanguine, si copiosius fluat, sistendo, sollicitus sit. Verum cum nō omnibus vulneribus hæmorrhagia insignis accidat, sed solum, vbi vasa maiora vulnerata sunt, de hæmorrhagia sistenda *infra cap. 14.* dicemus. Iam ipsam vulnerum fasciationem quod attinet, vulnerum labia, cum sint disiuncta, adducenda & coniungenda sūt, & vbi adducta, coniuncta seruanda, quod sine solutione continui sit duobus modis, vel fasciatione, vel glutine aut sutura per glutinum.

Primò fasciationem quod attinet, ea vulneribus secundum longitudinem membri factis, & non admodum profundis conuenit; & vbi speramus, sola fasciatione labia coniungi posse, non temerè instituenda est sutura. Sit autem fascia linea nec dura nimis nec mollis, cuius latitudo ea esse debet, vt semel injecta nō vulnus tantū, sed etiā vtrinque aliquid ad oras eius cōprehendat. Si verò vulnus longius fuerit, melius angusta & stricta fascia, id est, trium digitorum, deligatio perficitur. Deligatio autem hæc absoluitur fascia duorū capitū vel gemini principij, & in vulneribus non admodū longis mediū fasciæ vulneris parti oppositæ primū imponitur, & circumductio ab ea inchoatur, & versus vulnus ducitur, ac supra vulnus stringitur; quo modo labia vulneris rectè adducuntur: postea ambo fasciæ capita hincinde obuoluuntur, ita vt inferior pars per inferiorem membri partē circūducatur, superior verò per superiorem, vt ab affecta parte humores exprimantur. Ligatura hæc supra affectum locum arctior sit, quàm in partibus vicinis: & sic nec nimis laxa, nec nimis arcta. Si enim nimis laxa esset, non contineret adducta vulneris labia: si nimis stricta, dolorem, affluxum humorum & inflammationem pareret. Terminus ergo adstrictionis sit bona ægri tolerantia. Et hyeme ob frigus plures circumuolutiones fieri possunt: æstate pauciores, ne pars propter plures fasciæ circuitus incalcescat. Nodus longè à vulnere faciendus, vel potius fasciæ capita cōsueunda sunt. Vt autem in magnis vulneribus facilius fiat labiorum adductio, plumaceolus seu puluillus vel lintea multiplicata, de quibus supra dictū, vulgò quadrata adhibent, sed ex doctrina Auicennæ, quarta quarti tr. 1. cap. 8. commodiores sūt puluilli triangulares, qui bini, vtrinque vnus, apponuntur, ita vt amborū latera secundū vulneris lōgitudinem

Fasciæ

nem dispositas (quos proinde vulneris longitudinem excedere oportet) sese respiciant. Fascia enim super triangularis pulvilli angulum ducta, impellit pulvillum unâ cum subiecto labio ad contrariam partem, & ut Auicennas loquitur, coarctat super fissuram tantum; quod non ita fieret, si pulvilli isti quadrati essent.

De Sutura vulnerum per glutinum.

Cum vero in transversis & longis vulneribus sola fasciatio ad vulneris labia adducenda & continenda non sufficiat, suturâ opus est. Verum cum in vulneribus faciei puncturæ deformitatem pariant, & in aliis longis ac magnis vulneribus ante glutinationem vulneris suturâ rumpantur; corpora etiam tenera suturam, quæ acu fit, non ferant: quædam glutinatio seu sutura per glutinum inuenta est, quæ sine partis vulneratæ vlla per acum divisione & punctura labia vulneris adducit.

Est autem apparatus talis. Lintea comparatur valida, æqualia, mollia, quadrangularis vel triangularis vel alterius figuræ, prout vulneris situs & membri, cui applicari debent, natura requirit, quæ in parte, quæ vulnus respiciunt, complicantur aut suantur subtiliter, & fila per latitudinem eorum aliquoties traiciantur. Linteis istis annectuntur ansulæ è filo duplicato vel multiplicato & contorto cerâ oblito, ea distantia, quâ futura habere solent, aut etiam minore. Linteis istis inducatur glutinum, è medicamentis adstringentibus & viscosis compositum, qualia sunt albumen oui, bolus Armenus, thus, mastiche, sarcocolla, farina volatilis, gypsum, tragacantha, corallia, resina pinguis.

Vt *℞. Boli armeni sarcocell. mastich. sang. drac. an. Dra. ij. cum alb. oui misceantur.*

Vel *℞. farin. volatilis mastich. an. Drach. β. bol. armen. corallior. sarcocolla an. Drach. j. sang. drac. Scrup. ij. M. cum alb. oui.*

Et si metuemus, ne glutinum separetur, quod fit imprimis ob saniem è vulneribus effluentem, resina pini vel picæ reliquis admiscenda, quæ humiditatem non admittunt.

Vt *℞. sang. dracon. thuris, mastich. boli armen. resina pini, an. q. v. cum alb. oui commisceantur.*

Lintea hoc modo glutine inducta & ansulis suis instructa, duo utrinque ad latera vulneris, pollicis distantia, ita apponenda, ut ansulæ sibi rectâ respondeant, & tam diu relinquenda, donec glutino siccato lintea cuti firmiter adhæreant, quod 4. vel 5. horarum spatium fieri solet. Linteis cuti iam tenaciter inhærentibus, ansulæ seu fila mutuo colliganda & constringenda, ut vulneris labia rectè uniantur. Quo modo sine omni dolore, sine cicatrice & deformitate quæ fit ex punctura acus, labia vulneris adducuntur, & longiore temporis spatium, quàm sutura, quæ fit acu, adducta & unita servantur. Hoc saltem incommodi habere videtur hoc suturæ genus, quod ante sex vel septem horas (citius enim non exsiccat ac firmiter adhærescit) nullius usus est. Unde nonnulli prius suturam adhibent, postea glutinum. Verum mora ista multum damni afferre non potest. Et si aliquid damni metuat, pro glutino emplastrum parari potest, quod statim adhærescit, quale à Cæsare Magato, lib. 1. de vuln. cap. 59. describitur:

℞. lacryma abietina Vnc. iij. liquoris olivini Vnc. iij. resina pini, picis Græcæ, nautalis, cera an. Vnc. j. ammoniaci, masti. h. tacamahaca an. Drach. x. sarcocolla, sang. dracon. gummi iunip. hedera an. Drach. vj. rad. consolida mat. aristol. rotund. bistorta, tormentilla an. Drach. ij.

Gummi, quæ liquari patiuntur, cum portione lacrymæ abietinæ ad ignem liquefiant, deinde reliquæ, quæ ad ignem liquari solent, s. a. liquefacta addantur,

& optimè ac diligenter commisceantur, ut in unum corpus redigantur. Omnia deinde in alembicum coniecto, ac balnei calore liquorem extrahito; cùmque existimabis feces omni humore aqueo esse exutas, ipsas adhuc præ calore liquefactis pulveres reliquos addito, ac diligenter commisceto; rursus destillato, donec omnis prius humor exierit; dein balneum, detracto igne, refrigerari permittito. Accidit enim, ut materia, quæ in vase continetur, in solidum veluti ceratum coeat, quod est valde tenax, neque calore humani corporis funditur, ut muneris sui obliuiscatur.

Sequenti & ego uti soleo, quod minori opera parari potest.

℞. boli Arm. mastich. sang. dracon. thuris an. Drach. j. gummi tacamahaca Drach. ij.

F. pulvis, qui pistillo calido alutæ inducatur, ut F. Emplastrum.

Suturam hanc per glutinum applicandi modum etiam peculiarem habet Cæsar Magatus. Cerati talis partem extendit super linteam ex tela nova tenui, deinde forcipe ex linteo hoc tot partes longitudine digiti æquant, vel etiam longiores; latitudine vero ligulam adstrictoriam, in extremitatibus vero paulo latiores, quot puncta requiri in vulnere videntur, vel non multo pauciores, abscindit, primamque in vulneris medio applicat, ita tamen ut vni saltem lateri vulneris dimidia sui parte adhæreat, reliqua libera sit. Huic è latere, sed ex opposito, aliam applicat, atque ita per vices procedit, unam in dextra, alteram in sinistra parte applicando: postea partes, quæ liberæ sunt, nec dum cuti adhærent, unam quidem dextra, alteram sinistra manu apprehendit, & utramque versus oppositum labium contrahit, donec labia ad matuum contactum adducantur. Postea utramque portionem, quam manu continebat, opposito labio, cui non adhærebat, applicat, & ut rectè adhæreant omni ex parte, curiosè studet, & sic in reliquis etiam procedit, ita ut inter unam & alteram tantum sit intervallum, quantum aliàs interpuncta intercedere solet.

Et omnino exercitatus Cheirurgus, qui emplastris talibus cuti tenaciter adhærentibus, quorum varia componi possunt, labia vulnerum coniungere novit, is futura illa ciuenta & dolorifica, quæ acu fit, in omnibus ferè vulneribus, etiam in primo apparatu, facile carere potest. Et certe præstaret, Cheirurgo ad huc suturæ modum assuescere, qui in cruenta illa futura sæpius multos errores committunt; dum consuendo plus doloris excitant, quàm quod vulnus fecerat; & crassioribus acubus vsi, plus ex carne apprehendunt, quàm satis erat, & ita sæpe labra vulneris contorta & conuoluta relinquunt, ita ut non cutis cuti & caro carni committatur, sed cutis inter carnem media constituitur; aut si hæc vitare velint, vix summo margine cutem apprehendunt, ut vulnus cauum relinquatur, & futura paulo post dissolvatur.

De Sutura & Fibulis.

Atque hæc omnes partium carnosarum & mollium *Suturæ.* *oviborum* sine ipsarum vulneratione fiunt. Est deinde & alia, quæ fit ipsarum continuitatem soluendo. Non solum enim antiqui, sed & hodie Cheirurgi in vulneribus transversis & magnis, & omnino in iis, in quibus sola fasciatio ad oras vulneris adducendas non sufficit, suturâ & fibulis utuntur.

Ad suturam tribus instrumentis opus est, acu, filo, & canali extremâ sui parte fenestrato. Acus ob facilitatem penetrationem requiritur triangularis cuspide, qualibus pelliones ferè utuntur, mediocriter crassa, ne rumpatur, aut difficilius penetret, & caudâ parum excavatâ, ne filum eius transitum remoretur. Filum *Filum.* nonnulli ex serico requirunt: alij tamen reijciunt, quod curam facile rumpat, & ex lino eoque duplicato sumunt.

Suturæ.

*Ad suturam
qua requi-
rantur.
Acus.*

Filum.

384 De vulneratarum partium Fasciatione.

sumunt, ut firmum sit, & non rumpatur, idque non nimis tortum, ac cera oblitum, & aequale & consistentia mediocri. Et cum acus per alterum vulneris labrum est transacta, per alterum etiam transiendi sit, ne labrum, quod secundo loco acus transiendi est, subsequatur, & ab altero nimis diducatur, instrumentum extra apponitur, quod cannulam aut canaliculum appellant. Canalis nimirum aurichalceus aut argenteus, in extremo fenestratus, ut per fenestram acus transeat, & canali obnitenti & opposito vulneris labrum innitatur, ne dum acus adigitur, commoveatur, nec ad fili & acus protractionem deducatur. Poteest tamen & summis digitis, indice scilicet & medio, labrum contineri, & cum altero confui, modo filum expedite transeat, quod fiet, si in cauda acus circa foramen sit excavata, ut dictum, & filum secundum crassitiem proportionem cum acu habeat.

Camula.

Sutura primus modus.

Sutura intersepta.

Sutura autem hoc modo fit: In medio vulneris aequi duplex filum trahente, si vulnus sit magnum, vulneris labia transfiguntur, & facto nodo filum paulo supra nodum refecatur. Deinde in mediis utrinque spatii alij punctus simplici filo fiunt, & facto nodo similiter absconditur; idque continuandum, donec labia vulneris recte confuta sint. Quae futura intersepta vocatur, quod post singulos punctus facto nodo filum absconditur. Videndum autem, ne nimis rara, nec nimis crebra sit futura. Nimis enim rara non continet: nimis crebra dolores & inflammationes parit. Itaque tale intervallum inter vnum & alterum punctum relinquatur, ut cutis ducentem quasi subsequatur. Nonnulli statuunt, inter singulas suturas intercedere debere latitudinem digiti transversi. Verum raro tot suturis opus est: neque omnia vulnera eundem numerum suturarum requirunt, sed ut vulnera magis vel minus dehiscunt, ita crebrioribus & rarioribus opus est suturis. Comprehendi tamen nonnunquam non cutem solum, sed aliquid etiam ex carne, ubi subest, utile est, quod futura fiat firmior, neque cutem abrumpat. Cauendum tamen sedulo, ne acu tendines pungantur.

Atque hic modus fere vulgarissimus & commodissimus est, in quo, quod tamen in reliquis etiam locum habere potest, illud, saltem adhuc ex Celsi lib. 5. cap. 26. monendum suturas ita faciendas esse, ne ora ipsa quidem inter se ex toto se contingant, ut si quid intus humoris concreuerit, sit, qua emanet. Unde Chirurghi etiam turundas seu penicilla, vnguentis convenientibus illita, immittere solent: ut humores, qui in parte vulnerata colligi solent, effluere possint; deinde ut medicamenta ad fundum vulneris penetrare queant.

Turunda- rum usus.

Turundarum quidem usum in vulneribus articularum & manuum reiecit Felix VVirtzius, lib. 1. Chirurg. cap. 11. Verum non sine causa istam opinionem refutat Guil. Fabricius, cent. 8. obseru. 76. eamque absurdam & periculosam esse quatuor exemplis docet. Primum est cuiusdam Coloniensis, cui neglectis turundis vulnus, quod manu acceperat, superficie clausum fuit, unde circa quartum diem dolor exortus fuit, quem secuta febris, inflammatio, & phlegmone, ita ut variis in locis exulcerata sit manus, & non nisi magno labore restituta fuerit.

Secundum est cuius Lausannensis, qui scalpello volam manus punxit. Et quia vulnus propter sui angustiam turundis apertum, minime retinuit Chirurgus, gravissima secuta sunt symptomata, & ager vix post diuturnos cruciatus sanitati restitutus fuit.

Tertium est rusticae cuiusdam Hildena, quae spina summum indicem punxit. Cum vero propter causam antea allatam vulneris superficies coaluisset, & pus circa partes nervosas collectum fuisset, exortus

est dolor, ex mox secuta inflammatio, atque gangraena, hincque sphacelus. Quae tamen abscisso ad metacarpum digito conualuit.

Quartum est rustici prope Lausanniam, qui maleolo spinam sibi infixit. Morbo autem neglecto, & punctura nimis cito clausa, exortus est dolor, mox secuta inflammatio & gangraena: tandem sphacelus totam tibiam inuasit & occupavit. Cum vero abscissionem tibiae recusasset, intra paucos dies extinctus fuit.

Pater ergo, vulnera angusta, etiam si in partibus nervosis sint, turundis tantisper, donec vulnus fuerit satis expurgatum, aperta retinenda esse. Cum enim in quolibet vulnere, ut postea dicitur, pus colligatur, si ei exitus non pater, retinetur, paulatimque incalescit, & acre fit, unde in parte vulnerata, praecipue nervosa, sequitur dolor, qui sanguinem & humores attrahendo gravissima symptomata excitat.

Monet tamen hic Fabricius, turundas, ea industria, ut ad minimum superficiem vulneris, donec reliquae partes fauciatae, veluti caro & nervi, satis expurgatae fuerint, hiantem retineant, adaptandas & fabricandas esse, ita tamen, ne partes nervosas compungant. Quapropter profunditatem vulneris diligenter observandam esse, & ne acies turundae fundum vulneris, praecipue si nervus aut nervosum quid detectum fuerit, comprimat, operam dandam esse. Augustissimis autem vulneribus, quia turundam crassam non excipiunt, ex illis vero nimis sit flexibilis hinc & inde reflectatur, & fundum vulneris minime attingat, se frustum fili aurei aut argentei, pro vulneris profunditate longum, carbalo involutum & vnguento aliquo anodyno & digestivo inunctum se imponere scribit.

Vbi vulneris labia hoc modo coniuncta fuerint, vulgo, nec male, oui albumen agitarum, stupa exceptum, cum sequi pulvere imponere solent.

℞ thuris part. ij. sangu. dracon. part. j.

F. pulvis.

Vel *℞ boli Armeni, terra sigill. an. Drach. vj. thuris, mastich. sarcocolla an. Drach. iij. myrrha, aloes, an. Drach. iij. tragacanth. sangu. dracon. an. Drach. j. farina hordei, fabar. an. Drach. ij.*

Fiat pulvis, qui cum albumine oui agitato miscetur, & stupa excipiat, vulnereque imponatur, supra quod alia stupa solo albumine oui madida imponenda. Neque sine ratione adhibetur hoc medicamentum, cum sanguinis profluvium supprimit, dolores sedet & inflammationem prohibeat. Si tamen fluxus sanguinis nimis, vel affluxus humorum metus non sit, non est opus isto apparatu; cum stupae & medicamenta ista tenaciter parti abhaereant, & siccata eam contrahant, ac ei molestiam pariant, & cum remoueri debent, dolorem faciant.

Et si vero haec, quae diximus, de suturis sufficere possunt: libet tamen & alios, qui apud autores occurrunt, suturarum modos addere. Nam & deinde & alius futurae modus, qui prorsus ea ratione perficitur, qua pelliones pelles consuere solent, vulneratis intestinis & venis & arteriis dissectis accommodatus.

Est adhuc alia futura, quae fit duabus acubus, quae utitur Celsus, eamque describit, lib. 7. cap. 16. quae ibi videatur.

Fit & Fibularum apud antiquos mentio. Si enim in carne, ut Celsus, lib. 5. c. 26. scribit, vulnus est, hiatque, neque in vnum facile ora attrahuntur, futura quidem aliena est, imponenda vero fibulae sunt, a *Στήλη* Graeci nominant, quae oras paulum tantum contrahant, quod minus lata postea cicatrix sit. Et cum notissimus fuerit modus vniendi vulneris oras per fibulas, factum, ut fibularum nec materia nec forma satis ab antiquis descripta sit. Guido, quem plurimi

Synonymum modi alii.

himi sequuntur, factas fuisse fibulas scribit e ferreis quasi circulis aut semicirculis ab utraque parte recuruis, quorum hami labris vulneris utrinque infixi sibi ad amussim respondeant. Verum cum hoc modo infingere & infixos tenere eiusmodi hamos in sentiente carne & cute nihil aliud fuisset, quam tot aculeos pungentes cum intolerabili dolore ibi servare, non est credibile, antiquos per fibulas tale instrumentum ferreum cuti infixum summos dolores excitans intelligere. Probabilior est Gabrielis Fallopij opinio, qui, *tractatu de vulneribus in genere, cap. 12.* fibulam docet esse futuram illam, quam intercisam supra nominavimus, & quæ hodie est frequentissima, quæ ambo labia vulneris acu filum duplicatum trahente traiciuntur, & super vulnus tribus inolutionibus ambo fili capita colliguntur, & in nodum nectuntur. Et quanquam apud autores fibulæ aureæ & ferreæ nominantur: tamen sciendum, fibulæ vocem esse generalem, quæ omne instrumentum res aliquas coniungens significat. Ita Cæsar, 4. de bello Gallico, fibulis tigna coniuncta dicit.

Erat tandem adhuc una apud antiquos suendi vulnera ratio, sed quæ parum commoda videtur, & propterea in usu esse desit, quæ tot acus fila trahentes per vulneris labra utrinque traiciebant, quod ad vulneris coniunctionem essent necessaria, postea filum circa utramque extremitatem acus supra vulnus reolvebant, eo planè pacto, quo mulieres, dum acus suas in vestibus asseruare solent, fila circa utramque extremitatem obvolvunt.

Circa vulnorum deligationem & hoc observandum, inquirendum esse, an vulnus simplex & unicum sit, an verò reduplicatum. Interdum enim accidit, ut licet in cute unum vulnus sit, in musculis tamē sub cute sint duo vel tria. Hoc enim si fiat, & Cheirurgus unum saltem vulnus curet, reliquū, quod later, negligat, pus in altero colligitur, & dolorē, inflammationem, febrem, aliæque gravia symptomata excitat: cuius rei duas historias annotavit Guil. Fabricius, *cent. 4. observat. 84. & 85.* Vbi etiam docet, quæ ratione sinus ille latens aperiri possit, ac instrumenta ad eam rem idonea depicta exhibet.

CAPVT VIII.

De Medicamentis ad vulnera curanda necessariis.

ATque hæc Cheirurgi officia sunt, quæ circa vulnorum curationem præstare debet: ipsa verò partium vulneratarum unio & coalitus Naturæ opus est, quæ etiam sæpe, sine ulla medicamentorum ope, quod præcipuè in vulneribus internis accidit, ea, quæ disiuncta sunt, glutinat. Cum verò Natura sit efficiens causa conglutinationis, sanguis materia: duo hæc, ut rectè sese habeant, necesse est. Primò equidem cum facultas quidē per se nō lædatur, sine tamen suo frustretur, nisi instrumentū, quod hinc temperies partis & calor innatus est, sese rectè habet: ut pars vulnerata temperiem suam naturalem habeat, curadū. Deinde ut sanguis in iusta quantitate affluat, & nec deficiat, nec abundet, & bonus ac purus sit. Qui enim vitiosus affluit, tantum abest, ut ad glutinandū aptus sit, ut etiā multa prava symptomata excitet. Ideoque si impurus sit, corrigendus, & vitiosi humores vacuandi. Recta quoque victus ratio instituenda, & omnes pravi succi cibi, è quibus vitiosus sanguis generari possit, vitandi. Hæc ubi ita curata sunt, iā in sanando vulnere Naturæ duo sunt officia. Primò, ut pus debitū generet; deinde, ut ea, quæ disiuncta sunt, conglutinet. Primò enim, etsi Galenus eius rei expressā mentionē non facit, dū de vulneribus

curandis in genere agit: tamen Rhases, 1. 3. *contingentis, c. 14.* Avicenna, *quarta quarti, tract. 3. c. 2.* & Celsus, *lib. 5. c. 26.* pus ex ulcere iam ad sanitatē spectantē fluere; primòque pus mouendum, hinc purgandum & implendum; tandemque cicatrice vulnus claudendum docet. Atque felix experientia istam curandi rationem approbavit, & medicamenta, quæ eo fine applicantur, Digestiua vulgò nominantur. Neque deest ratio. Cum enim è venis minimis in parte vulnerata dissectis aliquid affluentis pro parte nutrienda sanguinis effluerit, & in poris partis hæreat, neque tamen parti apponi possit, in pus à natura mutatur. Præterea ipsa vulneratio contusionē aliquā adiunctā habet, & pars dissecta ab aëre ambiente alteratur. Itaque quod alteratum est, abscedere & in pus mutari necesse est. Medicus ergo naturæ hac in re succurre debet, & medicamenta, quæ puris illā generationē adiuuēt, adhibere, quæ vulgò Digestiua vocant, postea Sarcotica seu glutinantia applicare. In praxi tamen hinc discrepare videntur auctores. Alij enim, digestiuis dictis & suppurantibus neglectis, statim siccantia adhibent, Balsama scilicet vel naturalia, vel artificialia, de quibus postea dicetur, quibus & vulnus illinunt, & quæ in profundum instillant, & per turundas imponunt. Alij pus mouentia, quæ digestiua vocant, præmittunt. Videnturque Hippocrates ipse utramque viam approbasse, dum *lib. de ulcerib.* scribit: *Recentiora vulnera omnia cum ipsa, tum circumscripta partes, minime inflammatione tentantur, si quis quam ciussumè suppuret, neque pus vulneris osculo interceptum supprimatur: aut si quis inhibeat, ne ad pus nisi necessarium, idque paucissimum deueniat, sed quam maxime siccat medicamento non molesto.* Et ipsa experientia docuit, utramque curandi rationem finem suum assequi. Non tamen sine discrimine utraque medicamenta usurpanda videntur.

Nam cum digestiua illa vulgaria sint humidiora, si incautè & nimis diu adhibeantur, materia nō solum digeri, sed & putrescere incipit, & vulnus in vlcus sordidum degenerat. Etenim cum Natura & coctionis & carnis generationis autor sit, calor nativus, & temperies partis, eius instrumentū, conseruanda, dandæque opera, ut medicamenta temperiei partis respondeant. Et proinde licet prior curandi ratio in partibus carnosissimis locum habere possit, utpote quæ sint humidiores, & in quibus plus sanguinis in pus mutandi in poris partes hæret, qui ut dolor & inflammatio præcaueatur, quāprimum in pus mutari debet; quod naturæ opus faciliè sicciora medicamenta impedire possent. In partibus tamen siccioribus, sicciora illa commodiora videntur, quæ cum temperamentum partis conseruent, ipsa etiam necessariam puris generationem promouent. Itaque tutissimum est, non semper vni medicamento confidere, sed pro natura & temperie partis ea componere, & digestiua sarcoticis & glutinantibus miscere, cum experientia testetur, talia longè felicius, quàm mera suppurantia usurpari, sicut Fr. Arceus, Balsamo seu vnguento suo, quod mox proponeretur, mox inter initia adhibito grauissima vulnera se felicissimè curasse scribit; cuius usum & ego feliciter sæpe expertus sum. Ideoque digestiua talia iam subiungam, quæ non merè suppurantia sunt.

Parentur nempe digestiua seu pus mouentia medicamenta è vitellis ouorum, butyro, ol. rosæ, mastichino, resina terebinthina vel abiegna, farina triticæ, thure, mastiche.

Ut ℞. terebinth. vino albo lota Vnc. ij. vitell. oui j. farina hordei, mellis ana q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. terebinth. vino lota, butyri māsialis s. sale ana Vnc. j. thuris, mastich. ana q. s. Misc.

Vel ℞. terebinth. Vnc. ℥. thuris Drach. j. butyri s. sale Vnc. j.

Vnc. j. vitell. ouij. Misc.

Vel *℥* cera citrin. Vnc. j. ol. Vnc. iij. thuris, mastich.
an. Drach. ij. butyri s. sale q. s. vitell. ouor. ii. Misc.

Vel *℥* ol. ros. Vnc. β. tereb. Vnc. j. vitell. ouij. Misc.

Vbi iam pus bonum apparet, proximum est, vt
quod vulneratum & disiunctum est, cōglutinetur.

Partium vnio
quomodo fiat.

Partium autem disiunctarum in vulneribus vnionem duplici modo fieri, ex Galeno, *artis med. cap. 91. & 3. meth. med. c. 4.* docetur, nimirū vel vnione vera, quæ est per medium eiusdē generis, non alterius substantiæ interuentu, vel per mediū diuersæ substantiæ. Vnionē priorem appellant *κτ' σπέρματι, σκόπον*, secundum primam intentionem; quoniam talis vnio & à Medicis & à Natura intenditur; alteram *κτ' σκώπον*, secundum intentionem secundam, quoniam Medicus & Natura cum non possint, quod primario intendunt, assequi, agunt, quod possunt.

Priore modo coalescunt partes molles & caro, duræ verò altero, ossa scilicet & cutis, quorū illa per callum, hæc per cicatricem vniuntur. Ad prorem vnionem requiritur substantia eiusdē generis, ac facultas agens fortis, quæ in altera desunt. In partibus enim carnis & mollibus sanguis copiosus adest, calorq; in iis est fortis, ac propterea leui mutatione sanguis in carnem, qua vulnus coalescat, mutari potest. In partibus verò spermaticis dictis & durioribus, vt pote quarū natura à sāguine lōgius abest, & quarū partū calor est debilior, idē nō regeneratur, sed simile. Pro cute enim fit cicatrix, cuti quidē quā simillima, sed ea durior & densior, pro osse callus.

Atque hanc Galeni & vulgatam distinctionem etiam suo modo secutus sum *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 2. c. 4.* Verū declaratione quadam omnino opus habere videtur. Nititur autem illa in primis diuisione partium in spermaticas & sanguineas, qua statuitur, partes quasdam ex semine, quasdam ex sanguine generari. Imò sunt quidā, inter quos Cæsar Magatus, *lib. 4. c. 15.* qui sanguinem partium spermaticarum immediatum alimentum esse negat, sed necesse esse scribit, si sanguis spermaticas partes nutrire debet, vt prius semen fiat.

Verū quæstionē istam, de qua prolixè cum alii, tum Andr. Laurentius, *lib. 1. anatom. c. 21. qu. 7.* agit, pluribus hoc loco agitare non libet. Veriorem sententiā hanc esse puto, partium omnium primā in vtero delineationē fieri à facultate formatrice è semine, vnde Hippocrates, *libello, σελ' α' ρ' χ' α' ρ' ο' n* scribit, quod genitura in 7. diebus habeat, quæcunque habere debet, *πάντα μέλαι, κ' τ' ὀφθαλμοὶ τὰς χύρας, κ' τὰ ὤτια, κ' τὰ γυῖα, κ' τὰ χεῖρας οἱ δάκτυλοι κ' τὰ σκέλια, &c.* *omnia membra, oculorum regiones, aures, manus, manuum digitos, crura, pedes, pedum digitos, pudendum, &c.* Cum verò seminis moles sit exigua, impossibile est, quod totius corporis moles ex semine eam, quam debet, magnitudinem acquirat. Ideoque postea partes nutrimentum & incrementum sumunt ex sanguine materno in vtero, & postea fœtū in lucem edito ex sanguine augentur, & ad finem vsque sanguine nutriuntur. Id quod manifestè apparet ex eo, quod etiam ossa, vbi raduntur, sanguinem, qui ipsorum alimentum est, effundunt.

Quod verò nonnulli spermaticas dictas partes semine nutrirī aiunt, falsissimum est. Quomodo enim ex tantillo seminis corpore tāta moles corporis formari, nutrirī, & augeri potest? Et semen nullibi generatur, nisi in suis propriis vasis. Imò pueri, quorum tamen ossa nutriuntur & augentur, nullum semen generant. Nec sufficit, quod dicit Laurentius, sanguinē variè immutatū & diuersas alterationes passum dealbatum, incrassatumque nihil aliud, quā semen esse. Falsissimum enim hoc est. Neque enim vllibi semen, quā in suis organis generatur, neque

aliæ substantiæ, etiam si albedine semini similes sunt, semen sunt.

Ideoque et si partes illæ albæ & sicciores, quas vulgò spermaticas vocant, ex sanguine plures mutationes passo generentur & nutriantur: tamen reuera ex sanguine generantur & nutriuntur. Itaque verū quidem est, carnē quæ ad vulneris partis carnosæ glutinationem generatur, esse priori planè similē, vt pote in quā sanguis facillimè, ob materiæ cognationem, & partium carnosarum robur mutatur: quod verò cutis & ossa ac reliquæ partes spermaticæ per heterogeneum qui vniantur, non facillè dixerim, sed sine absurditate dici posse puto, cicatricem esse cutem, & callum os. Et si enim diuersitas quædam inter cicatricem, cutem, callum, & os apparet: tamen diuersæ substantiæ non sunt, sed dissimilitudo illa inde prouenit, quod sāguis multis & operosioribus mutationibus, indigeat, vt fiat cutis, neruus, os, quā vt caro fiat, & calor harū partū sit debilior, quia à vulnere debilitatus fuit. Quapropter facultas formatrix quidē cutē & os generat, sed non tam bonæ notæ, vt ea sunt, quæ in prima formatione sunt generata. Interim etiā si cicatrix & callus non nihil à priore cute & osse discrepāt, alterius tamē generis appellāda non sūt. Idq; etiā ideo, quod cicatrix non nisi à facultate cutifica, callus nō nisi ab ossifica generatur, & propterea etiam, vt supra *part. 2. c. 2.* dictū, nunquam ex carne cutis, sed ex cute cutis generatur, & quidē sæpe magna eius portio, vt in mēbris abscissis videre est. Quis enim illud, quod caro manus amputatæ tegitur, nō cutem, sed quiddā diuersū nominare velit. Et si verò partū disiunctarum cōiunctio & cōglutinatio solius naturæ opus sit: vt tamen Natura id facilius præstet, Medicus ipsi subsidio venit, medicamenta quædā adhibendo, cū externa, tū interna. Externa sunt *σπέρματι* seu carnem generantia, & *κολλητικὰ* seu glutinantia, de quibus *lib. 5. Instit. part. 1. sect. 1. c. 9.* pluribus actum. Et si verò vt diuersa, vt eo loco dictū, proponuntur: tamen cū vulneratū cōiunctio carnis medio fiat, idem, vt ibi dictum, medicamentum, pro diuersitate corporum & partū vulneratū, nunc sarcoticum, nunc glutinatorium, nunc epuloticum esse potest.

Qua vi autem ista medicamenta in vulnerū sanatione profint, dispiciendū. Galenus, *3. meth. med. c. 4.* prolixè hac de re agit, docetq; quod in corporis nostri partibus duo excrementa proueniant, alterū tenuius, quod plerūque per insensibilem transpirationem, nonnunquam etiam per sudorem euacuat; alterū crassius, quod extrinsecus corpori adhaerescit, & sordium nomine indigitatur. Crassius itaque si in vlcere hæreat, illud sordidū reddere, tenue verò vlcus nimis humidū efficere, & ita narua in carnis generatione impedimento esse, ac proinde sordes detergendas & humiditatem exsiccandam esse. Atque ita sarcotica esse, quæ moderatè calefaciūt & siccant, & sordes citra morsū detergunt, ac nullo modo adstringūt: Sarcoticorūque & glutinantium medicamentorū finem esse, nullam inter partes iungendas, nisi humiditatem permittere, vt idem Gal. *2. de compos. med. sec. gen. c. 21.* docet. Adstringere non debere, ne id, quod influit repellant, sordesq; parti affectæ impingant; non nimis verò siccare, ne quod influit, absumant, sed modicè saltem, vt, quod affluit, in carnem concreseat. Et hæc communis ferè est de sarcoticorum & vulnerariorum medicamentorum sententia.

Recentiores v. quidam vi Balsamica id præstare statuūt, (vnde & linimenta quædam, quæ ad vulnera sananda adhibentur, Balsama vulneraria appellant) quæ verò ista vis sit, nō satis explicant: quod si rectè explicetur, nō ita absurda hæc opinio videretur. Nam docet Gal. aliique Medici passim, Cheirurgo maxime

Sarcotica

xime in eo laborandum esse, ut partis vulnerata naturalis temperies conseruetur. Cum enim vulnerarum partium glutinatio naturæ opus sit; Natura vero, ut instrumento, in hac, ut & in aliis actionibus naturalibus, partis calido nativo & temperie utatur: si illud recte sese habeat, & vegetum ac robustum sit, vulneris sanatio felicissime perficitur, & calidi huius nativi beneficio interdum nonnulli ex periculosissimis vulneribus conualescunt. Si vero partis temperamentum vitietur, & pars debiliior fiat, natura nec alimentum affluens recte concoquere, nec assimilare, nec extremita expellere potest, unde ad partem affectam sit humorum confluxus, excrementa in ea cumulantur, & inde multa mala ac symptomata attrahuntur. Vnde Hippocrates, lib. de ulceribus, scribit: *Quod siccum est, sanos; & quod humidum, vitiatum; & non sano propius est.* Itaque mihi verisimile videtur, medicamenta siccotica & glutinantia, & in summa vulneraria, equidem siccate, non tamen istam eorum vnicam & primariam operationem esse; cum multa vulnera, modo temperamentum partis saluum sit, etiam sine talium medicamentorum ope sanentur, & Natura excrementa, quæ in debita quantitate proueniunt, sponte expellat. Sed probabile mihi videtur, medicamenta ista ideo vulneribus sanandis prodesse, quod non solum siccant & humiditatem nimiam in vulnere absumant, sed & temperamentum & calidum nativum partium, quod Recentiores quidam Balsamum vocant, vi suâ cuique parti cognata & familiari, quam itidem Balsamicam nominant, conseruent. Hinc adeo fit, ut quia partium omnium non est idem temperamentum, & calidum nativum cuique parti proprium, non eadem medicamenta vulneraria omnibus partibus vulneratis sint utilia, sed alia carnosæ parti, alia nervosæ vulneratæ conueniant; sicut gummi elemi omnibus partibus nervosis, & inde etiam capitis vulneribus est utilissimum, ut aliquoties dictum.

Quod vel illud etiam mihi persuadere videre, quod in vulneribus, præcipue articularum, ubi symptomata prava imminet, Chirurghi nostri, qui peritiores sunt, non solum vnguentis & emplastris contenti sunt, sed & supra ista Cataplasmata felici successu imponunt, quæ quia ipsum vulnus non attingunt, excrementa in eo non exsiccare possunt, sed partis temperiem & calorem nativum saltem fouent & conseruant. Et vidi sæpe in vulneribus nervorum, in quibus ob partis temperiem debilitatam sit humorum affluxus, & ob alimentum affluentis coctionem imperfectam magna excrementorum copia colligitur, (Germani Chirurghi appellant das Gliedvasser) talium cataplasmatum vi vulnus ad meliorem statum reductum fuisse, & amplius tantam excrementorum copiam non effudisse. Parantur autem ista cataplasmata à radice altheæ, farina sem. lini, sem. gr. fabarum, pulu. fl. chamemeli, & m. l. ori, betonica, & similibus.

Neque tamen ex hoc, quod diximus, medicamentorum vulnerariorum præcipuum officium esse, ut calorem nativum partis conseruent, & roborent, sequitur, quod vno medicamento omnium partium vulnera sanentur. Sed ut Galenus, ratione siccitatis, quæ ipsi præcipua est, pro vario variarum partium temperamento varia adhibet siccantia; ita etiam pro varietate temperamenti partium singularem temperies & calor diuersa requirit medicamenta, ita quidem, ut quod vni parti utile & commodum est, alteri noxium esse possit, & quod carnosæ parti utile est, nervosæ damnum afferre possit. Partes enim carnosæ multo calore præditæ sunt, ideoque etsi minus calidis foueantur, nihilominus satis roboris habent: partes vero ex sanguine calidum debilius habent, ideoque magis calidis fouendæ, imprimis cum vulnere magis debilitentur. Imò accedere potest, ut etsi in qualitatibus primis quædam medicamen-

ta similia videantur, substantiæ tamen modo, ob quæ vires suas alia citius amittunt, alia diutius conseruant, discrepent, imò tota substantia & occulta proprietate differant. Dari autem talia medicamenta, Galenus, 1. de compos. med. sec. loca cap. 1. docet, atque in eos inuehitur, qui talia medicamenta dari negant. Taliū autem medicamentorum ratio facile reddi non potest sed experientia docet, alia ad vulnera, & præcipue harum vel illarum partium aliis esse utiliora, etsi qualitatibus primis non multum discrepent. Interim manifestas qualitates in talibus medicamentis, quæ à tota substantia simul operantur, non planè esse inutiles existimo, sed ad humiditatis nimiam in vulnere exsiccationem commodas. Et sicut dantur medicamenta, quæ totius substantiæ proprietate certis partibus sunt accommodata, alia epati, alia cerebro, alia pulmone: ita etiam non absurdum est, dari medicamenta vulneraria, quæ certis partibus sunt dicata, alia carni, alia nervis, alia cerebro &c. Et tertium est atque experientia constat, gummi elemi omnibus partibus nervosis vulneratis, ut & cerebro, esse utilissimum: betonicam capiti. Ita non inutile fuerit & in vulnerariis medicamentis eligendis delectu quendam habere; in qua re & ægri natura perpendenda, cum experientia doceat, etiam in vulneribus quædam medicamenta quibusdam naturis esse magis utilia, quædam noxia. Quod quidè sola experientia inuestigatur; & quod Galenus. 3. medic. meth. c. 8. de siccantibus habet, id de omnibus vulnerariis medicamentis verum est, nimirum ad excrementa & statum vulneris respiciendum esse. Si enim pauciora excrementa in vulnere generantur, & aliàs vulnus sese bene habet, utilis hoc & accommodati medicamenti indicium est: si vero multa excrementa cumulentur in vulnere, medicamenti non accommodati signum est. Interim manifestas medicamentorum qualitates non negligendas, sed eas etiam corporis totius partis temperamento idoneas eligendas esse putamus; nec in hac re aeris constitutionem negligendam, sed temporibus calidioribus frigidiora, frigidioribus calidiora usurpanda esse.

Medicamenta autè vulneraria & siccotica ac glutinantia parantur à radice consolide maior. historia, tormentilla; foliis, alchimilla, bursa pastoris, virga aurea, balsamina, verberna, veronica, hyperici, millefolii, sanicula, cauda equina, ulmi, plantaginis, betonica, cupressi, pilosella; flor. rosar. rubr. hyperici, halauisii; fructibus, nucibus cupressi; gummi, lacrimis, succis, thure, aloë, mastiche, lacrima abietina, resina ierebinthina, pini, laricis, pice arida, liquore follic. ulmi, gummi elemi, in n. p. hedera, tragacanthi, racamahaca, caranna, sarcocolla, sanguine draconis, terris sigillata, bolo Armeno, corticibus thuri, lapidibus, hematite, coralliis;

E quibus parantur varia composita.

Linimenta & vnguenta. Utilissimum est hoc Fr. Arcei:

℞. terebinth. clara, gummi elemi an. Vnc. iij. ping. castrati Vnc. ij. porcina antiqua Vnc. j.

Liquefiant ad ignem. F. Linimentum.

Vel ℞. resina, cora, terebinth. ol. ros. an. Vnc. ij. thuris, mastichis, myrrha, an. Drach. ij. F. Vngu.

Vel ℞. terebinth. Vnc. ii. resina alba, olibani, colophom. an. Vnc. iij. mastich. Vnc. i. croci Drach. i. cera lib. olei commun. lib. iij. F. s. a. Vnguentum.

Vel ℞. succor. recent. alchimilla, sanicula, consolida Sarcacenica, q. v.

Ad ignem positis adde pingui. suilla veteris butyri mai. an. q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. resina alba Vnc. iij. butyri mai. Vnc. vi. succ. alchimilla Vnc. i. sanicula pyrola an. Vnc. s. tragopogi oli. oliuar. an. Vnc. ii.

Succi primò cum oleo coqu. ad consumm. humiditatis, deinde adde resinam, postremò butyrum. Denique colentur, & agitentur, donec refrigescant.

KK 2 Vel 23.

Vel $\mathcal{L}$. Herb. pyrola, serpentaria, sanicula, veronica an.
Vnc. j. fl. hyperici centaur. min. an. Drach. vj.

Conscindantur minutim, & lagenæ vitreæ includantur. Adde ol. olivar. Vnc. j. pingued. porcina Vnc. iij. butyri s. f. Vnc. iij.

Stent in loco calido aut B. M. per 8. dies Postea coqu. ad consumtionem humiditatis. Colentur. Hinc adde terebinth. Vnc. j. masti. h. thuris, myrrha ana Vnc. β. aloes epat. Vnc. j.

F. Vnguentum.

Vtile est & vnguentum Cæsaris Magati tale.

$\mathcal{L}$. ol. nostri ex hyper. lbj. cera aq. balsami lota Vnc. iij.

Liquefiant simul in vase vitreo stricti orificij. Liquefactis adde Balsami nostri lbj. gummi elemi Vnc. iij. balsami Peruvianis, tacamahaca, caranne an. Vnc. ij. (quæ quidem gummi seorsum solui debent oleo nostro de hyperico,) ammoniaci, galbani, itidem dissolutar. an. Vnc. β. myrrha, thuris, aloes, gummi hederae an. Drach. ij. rad. consolida aristoloch. bistorta, torment. ana Drach. iβ. dictamni Cretici Drach. iij. sordii Drach. ij. humane pingui. prap. Vnc. ij. pingued. ygni Vnc. j. Misc. F. Vng.

Balsama.

Afferuetur in vase vitreo vel argenteo stricti oris. Olea & Balsama. Naturalia, vt de Tolu, de Peru, & similia. Et artificialia.

Vt $\mathcal{L}$. ol. laurini, Vnc. ij. masti. h. olivani, seli hircini an. Vnc. j. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. anthera ros. alb. rubr. lil. alb. an. q. s.

Affunde ol. olivar. ad sufficientiam, & radiis Solis in vitro bene obturato expone per 14. dies.

Vel $\mathcal{L}$. terebinth. ol. laurini an. Vnc. iij. ouor. e vitell. Vnc. ij. rosac. lbβ.

Misce & Soli exponantur, vsque dum flauum colorem acquirant.

Vel $\mathcal{L}$. terebinth. lbj. galbani, gummi elemi, hederae, thuris, mastich. myrrha an. Vnc. ij. aloes, xyloaloes, galangae, caryophyllor, cinam. nuc. mosch. cubebar. an. Vnc. j. aque vite Vnc. iij.

Macerentur simul per diem & noctem. Postea bis distillantur, & oleum illud distillatitium tanquam balsamum preciosum afferuetur.

Vel $\mathcal{L}$. liquoris vesicarum vltimi depurati & preparati lbj. mellis opt. depurati Vnc. iij. succ. tormentilla, consolida mai. consol. media an. Vnc. iij.

Misce, & coq. lento igne ad succorum consumtionem; deinde infra scriptos pulueres adde.

$\mathcal{L}$. sangu. dracon. boli armeni orient. manna thuris, equiseti, mastich. an. Drach.

Misce, & fiat puluis tenuissimus, quem supradictis adde.

Preparatio liquoris vesicarum vltimi ita fit: Mense Majo huiusmodi vesicæ colliguntur, antequam intus vermiculi oriuntur, & hoc liquore vitrea phiala impletur, linteoque obturatur, postea facienda fouea in terra, per altitudinem duorum palmorum, vel trium, & fundo foueæ sal communis per altitudinem trium digitorum inspergitur, super quem phiala ponenda, dein fouea terra explenda, ita, vt phiala non appareat, & sic per spacium 25. dierum relinquenda, deinde feces à substantia clara separanda, & quod clarum est ad vsum seruandum, quod etiam per se appositum glutinat.

Aliud Balsamum.

$\mathcal{L}$. thuris, myrrha, sarcocolla, gummi iunip. Arab. hederae, elemi, mastich. sangu. dracon. balsami Peruvianis, tacamahaca, caranne an. Vnc. iβ. lacrima abietina, liquoris folliculor. vltimi an. lbj. resina pinea lbβ. rad. tormentilla, bistorta, iridis, aristol. rot. consolida, dictamni albi an. Vnc. β. vaccar. iunip. lauri an. Drach. vj. s. fir. vini opt. lbij.

Mixta distillantur, & aquam, spiritum, ac oleum seorsim excipias, quæ omnia ad glutinationem vulneris faciunt.

Aliud Balsamum.

$\mathcal{L}$. olei antiquiss. Vnc. iij. terebinth. Veneta Vnc. xβ. tritici integri Vnc. ij. hyperici Vnc. iβ. rad. carduiben. valeriana an. Drach. x. pulu. subtilissimi thuris Vnc. ij. hypocistid. Drach. β. boli Armeni, sangu. dracon. an. Vnc. β. pulueris lumbricor. terrestr. Drach. ij. consolida maior. equiseti M. β.

Radices & herbae crasso modo contendantur, deinde in vas ponantur, & vinum album effundatur, & postquam ita fuerint infusa, oleum & frumentum addatur, omniaque ad vini consumt. coquantur. Postea forti facta expressione, addantur pulueres & terebinthina, & iterum parum bullire sinas, & deinde in vitreo vase ad vsum serua.

Vel $\mathcal{L}$. terebinth. lbj. olei communis lbij. laur. Vnc. vi. cinam. Vnc. ii. euphorbi, caryophyllor. bacc. lauri, gummi hederae, sagapeni, ammoniaci, opopanax, galbani an. Vnc. i thuris, mastich. an. Drach. ii.

Destillantur simul. Fiat Balsamum pro vulnerib. neruorum.

Vel $\mathcal{L}$. terebinth. clare lbij. olei lini lbj. resina pini Vnc. vi. thuris, myrrha, aloes, mastich. sarcocolla an. Vnc. iij. macis, ligni aloes an. Vnc. ii. croci Vnc. β.

Ponantur hæc omnia in retortam, destilletur primo lentissimo igne, & exibat aqua clara: paulò post verò sequetur oleum rubicundum: tum augmenta ignem semper magis magisque, intendendo ad finem distillationis. Quo facto, separa oleum ab aqua, & vtrumque seorsim serua. Aqua succedente tempore rubescit, & oleum acquirit rubini colorem. Oleum valet vulnerib. præcipue verò partiū neruorum ossium, venarum: citò enim & line dolore consolidat.

Aliud.

$\mathcal{L}$. lumbricorum terrestrium q. v. indantur vasi musco pruni siluestris repleto, quo perreptando muscū à sordibus purgentur, adice etiam illis ouorum aliquot vitellos ad duritiem coctos & incisos quib. vescantur. Lumbricorum sic præparatorum postea $\mathcal{L}$. lbj. contundantur in mortario. Adde ol. rosar. lbj.

Coq. Postea colentur. Colat. adde mastich. myrrha, an. Drach. ii. rad. ireos, sarcocolla an. Drach. vi. terebinth. mellis rosar. an. Vnc. iβ. Misc.

Vel $\mathcal{L}$. ol. olivar. lbj. terebinth. Vnc. iij. flor. hyperici, verbasco, an. q. s. vt fiat massa. Cui affund. vini alb. opt. Men. iβ.

Coq. ad vini consumt. Ponantur postea species ad Solem per menses duos, vt fiat oleum seu balsamum.

Vel $\mathcal{L}$. rad. consolida maior. q. v.

Affunde in olla noua olei olivar. ad eminentiam. Coq. & exprime. Succum expressum iterum coque, tandiu vltq; dum nulla aquositas remaneat. Postea $\mathcal{L}$. huius olei part. iij. ol. terebinth. part. i. flor. hyperici, chelidon. maj. an. q. s. misceantur & calefiant, atque indantur lagenæ vitreæ, ponanturque per 40. dies in fimum equinum, & habebis balsamum, quem calidè vulneri instillabis.

Vel $\mathcal{L}$. ol. olivar. lbj. fl. hyperici, betonica, prunella centaurei an. Mi.

Contundantur herbae & cum oleo vitro includantur, & calore Solis per 40. dies digerantur. Postea exprimantur. Expressum liquorem vsui referua.

Sequens oleum ad partium neruorum vulnera maximè in Hispania commendari scribit Hieron. Fabricius.

$\mathcal{L}$. ol. vetustiss. Vnc. iij. tereb. pura Vnc. viij. frumenti integri Vnc. iβ. sem. hyperici Vnc. ii. rad. carduiben. valeriana an. Vnc. i. thuris pulueris. Vnc. ii.

Radices & herbae crasso modo contendantur, in ollam ponantur, & tantū vini albi superfundatur, vt omnia in vino mergantur: & per biduū facta infusione, oleū & fragmentū adiciantur, & coq. omnia ad vini consumtionem; mox facta forti expressione, addatur terebinthina & thus; iterum parum bulliant, seruenturque in vase vitreo. Modus vtendi talis est. Abluto

Ablato prius vulnere vino albo frigido, statim inungitur totum vulnus oleo prædicto calente: quod si hoc fieri commodè nequeat, per siphonē intra vulnus immittitur, & confestim labia vulneris ad mutuum contactū adducuntur, deligatura, aut sutura; aut glutino: deinde partes circumstantes prædicto oleo similiter inunguntur, supra vulneris verò labia iam redacta linteam imponitur prædicto oleo madens: & supra hoc aliud vino nigro expressum, mox alia linthea sicca, deinde fascia superligatur.

Vtile est & oleum, quod *oleum Hispana* appellant, & sic paratur.

℥. ol. oliuar. antiqui lb iij. de terebinthina lb ij. thuris lb j. valeriana, hyperici, carduiben. an. lb ss. myrrha el. Vnc. j. cocci infectoriij Vnc. iij. resina pini recent. Vnc. iij. Vini maluat. lb iij.

Valeriana colligatur mense Maio, & abiiciantur radices. Hypericon colligatur mense Iulio cum flor. & feminibus. Herbae igitur manibus confractae, & in mortario aliquatulum cōtusa, infundatur in vino maluatico posito in olla terrea vitro obducta, cuius tertia pars omnibus in ea positis vacua permaneat, per quatuor horas, deinde superpone coccum infectoriū aliquatulum fractū in mortario vna cū oleo, & absq; cooperimento bulliant lento igne, donec vinum ferè euanuerit, idque animaduertatur, ne herbae comburantur. Auferatur postea ab igne, & dum adhuc valde calet, sacculo vino maluatico madefacto exprimantur herbae. Et vas, in quo facta fuit ebullitio, diligenter abstergetur, neque enim penitus exsicceetur, nam debet relinqui vinum, quod adhæret, & in eodem rursus oleum, ad ignē ponatur cū oleo de terebinthina, vel abietina lacrima. Et quando ebullire iā incipit, addatur myrrha tenuissimè puluerisata, & in mortario cū aliquantulo ex oleo in vase existente ad ignē liquefacta. Addatur pariter resina eodem oleo liquefacta, prius tamen percolata, & thus tenuissimè puluerisatū, omniaq; curiosè misceantur, & vbi parumper bullierint, auferatur vas ab igne, & vbi refrigerint, seruetur in vase vitreo, nulla facta colatura, & Soli per 15. aut 20. dies exponatur.

Commendat & Cæsar Magatus *oleum suum de Hyperico*, quod sic operosè paratur.

℥. summit. hyperici Mij. ephioglossi, consolidæ maior. equiseti an. Mj. vini albi odori & potentis lb v.

Contundantur herbae, & dicto vino macerentur 24. horis, ore vasis diligenter obturato; deinde facta expressione & colatura, par quantitas dictarum herbarum assumatur, & fiat altera infusio, & sic tertio. Facta postrema expressione, & colat. adde vino dicto

Olei antiqui lbvj. summit. hyperici Mij. ophioglossi, herba Regina vulgo appell. consolidæ maior. carduibened. an. Mj. rad. dictamni albi, consolidæ maior. aristoloch. rotund. tormentilla, bistorta an. Vnc. ss. grani tinctorij Drach. ij. sem. hyperici Drach. vj.

Misc. Contulis contundendis, macerentur balneo calentis aquæ, ore vasis obturato, per 24. horas, postea bulliant duplici vase ad vini consumpt. Deinde facta expressione & colatura, sacculo prius vino albo optimo madefacto, adde oleo

Summit. hyperici Mij. ophioglossi, herba Regina, consolidæ, matrisylua an. Mj.

Misce. Contulis herbis, & facta infus. in balneo calentis aquæ per 24. horas postea facta expressione, & col. vt prius, par quantitas dictarum herbarum accipiat, & fiat altera infusio, vt supra, & sic tertio; factaque postrema expressione & colat. adde oleo

flor. hyperici Mij. betonica, pimpinella, pilosella, Trinitatis an. Mj.

Ex his fiant tres infus. vt supra. Facta vltima expressione & col. adde oleo

folliculor. hyperici Mij. consolidæ, centaurei minor. viticella, Dan. Senert. Tom. III.

Vincaperuina an. Mj.

Et f. pariter tres infus. hac ratione; tribus diebus vas, quod vitreū esse debet, Soli exponatur, quarto verò die balneo calentis aquæ detineatur, vt ibidē 24. horas moretur, postea f. expressio & col. & oleo rursus addantur,

folliculor. hyperici, qui iam ad maturitatem peruenerint M iij. centaurei minor. Mj. fructus Balsamine num. vj.

Fiat vt supra. Facta postrema expressione, & col. oleo adde

dictamni Cretici Vnc. j. rad. dictamni albi consolidæ maior. aristol. rot. Iridis Illyrica, arundinum, bistorta, tormentilla an. Drach. vj. grani tinctorij Drach. ij.

F. tres infusiones hac ratione, exponatur vas Soli per dies sex; postea per duos dies in balneo calentis aquæ detineatur, inde fiat expressio, & col. & sic fiat tertio. Tandem facta postrema expressione & col. adde oleo

ol. stillat. de terebinth. de lacrima abietina an. lbss. sem. hyperici Vnc. j. rad. consolidæ, aristoloch. dictamni albi, tormentilla, bistorta, irid. an. Vnc. ij. granor. tinctor. Vnc. j. myrrha, thuris an. Vnc. ss. sarcocolla, gummi iunip. aloes an. Vnc. ss. pomor. balsamina num. xij. balsami Peruaniani Vnc. ij.

Poma incidantur, cætera contendantur, & cū oleo misceantur, & vas toto tempore hiberno detineatur sub fimo equino, inde extrahatur, & facta expressione atque colat. vsui seruetur in vase vitreo, orificio bene obturato.

Balsamum vulnerarium Magati.

℥. gummi elemi Vnc. iij. balsami Peruaniani Vnc. iij. gummi tacamahaca, caranne, liquoris in vesiculi ulmi contenti an. Vnc. ij. olei laurini, styrac. liquid. myrrha an. Vnc. ss. thuris albi, gummi. hederæ an. Vnc. j. laseris odorati, ladanii, styracis calamita pinguis, ammoniaci, bdellii, opoponacis, galbani, sarcocolla an. Drach. vj. rad. aristol. rot. imperatorie, angelice, dictamni albi, consolidæ, acori, iridis, tormentilla, bistorta, sem. hyperici, citri, cortic. citri an. Vnc. ss. cinamomi caryophyllorum, nucum, myristicar. macis an. Vnc. i. mastice, aloes, sangu. draconis, grani tinctorij an. Vnc. ss. dictamni Cretici Vnc. j. olei glandis vnguentaria Vnc. iij. bacc. iunip. Vnc. ss. cera Vnc. j. ex resina pinea Vnc. ss. terebinth. clara. lacrima abietina an. lbss. aq. ardentis opt. lbvj.

Misce, diligenter liquatis gummis, quæ liquari possunt seorsim, cū portione terebinthinæ, cæteris verò aridioribus grosso modo puluerisatis, coniicianturq; omnia in retortā, quæ balneo calentis aquæ per tres dies detineatur, inde luto obducatur, & in æstuario maneat, donec exsiccatum sit lutum, postea igne cineritio f. a. extrahatur oleum; exhibit autē primò aqua, quod balsami aquam voco, quæ seorsim debet seruari, deinde oleum, quod Balsamum dicitur.

Valde etiam iuuat *oleum hyperici*, quod paratur hoc modo. *℥. summit. hyperici iam iam maturescentis Vnc. iij. macerentur in vino odorifero diebus tribus, bulliant deinde in vase duplici obturato orificio vasis. Postea exprimantur & recentis hyperici par pondus iniiciatur, iterum maceretur, coq. & exprimatur. Reperatur tertio: si vnum minuitur, aliquid adde. Postea*

℥. terebinthina Vnc. iij. olei veteris clari Vnc. vi. croci Scrup. i.

Coq. in vase duplici vsque ad consumpt. vini, postea exprime, & à sedimento purgatum oleum repone ad vsu.

Balsamum sequens à D. Raimundo Minderero valde commendatur.

℥. terebinth. Cypria, ol. hyperic. an. q. v.

Liquefiant simul. Singulatim etiam liquefcat gummi, elemi q. f. ad iustam consistentiam, & addatur. Quando ferè refrigerata fuerint, adde parum ol. cera destillati. Misc.

*Diffamius
Heur. ab
Heur. ad vul.
vera & vl.
ceru.*

[Henr. ab Heer. obs. Med. oppido rar. obs. 10. valde laudat hunc balsamum. ℞. Flor. thapsi, hyperici, folior. prunella, an. Mj. Coq. in ol. sem. hyperic. express. & vini rubr. veter. part. æqual ad vini omnimodam consumptionem, h. e. dum liquoris gutta igni injecta sine vilo stridore flammam concipiat. Seruetur ad vsum. Si libet, eosdem flores sapius immacera, & post 40. dierum insolationem, aut ignis calorem, iterum exprime; quod quò sapius facies, efficacius multò oleum comperies. Adde, si vis, lapidem calaminarem, sepries vino, demum in hoc oleo post ignitionem extinctum.]

In Balsamorum tamen, præcipue calidorum, vsum cautione opus est, ut etiã monet Guil. Fabricius, cent. 3. obs. 97. non solù, quia vulneris labiis nimis citò conglutinati, pus, quod postea generatur, intus detinetur, & grania symptomata excitat: sed etiam, quia eiusmodi Balsama non omnium partium temperamento æquè conueniunt.

Emplastra.

Emplastra.

Vtile est emplastrum Fr. Arcæi.

℞. ol. ros. viol. chamameli, an. Vnc. j. axung. gallina, medulla crurum vituli, an. Vnc. β. vermium terrestr. vino lotor. Vnc. j. butyri recent. Drach. vj. mucilag. althææ lbβ.

Bulliant omnia ad consumptionem mucilaginis; deinde colentur.

Colaturæ adde lithargyri Vnc. iijβ. mini Vnc. iij. Cum cera alba q. s.

F. Cerotum, addendo terebinth. Drach. x. mastich. Vnc. β.

Vel ℞. succi rec. betonic. agrimon. sanicula, alchimilla, consolida Sarracen. an. Vnc. β. cera alba, sebi hircini ana lbβ. resina opt. lbj.

Coq. In fine adde mastich. Vnc. j.

F. Emplastrum.

Vel ℞. cera, resina, picis, vitrioli, cerusse, thuris albi an. Vnc. iij. terebinth. Vnc. vj. myrrh. rubr. ol. iunip. ouor. ana Drach. ij. camphora Drach. iβ.

F. Emplast. addendo ol. ros. q. s.

Vel ℞. cera noua, resina ana lbj. sebi hircini, ping. porci ana Vnc. iij. terebinth. Vnc. ij. aceti Vnc. iij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. lithargyri argent. ol. ros. ana lbβ. mucilag. sem. lini, rad. ireos ana Vnc. ij.

Coq. ad iustam consistentiam. Adde postea thuris, mastich. ana Vnc. j. cera. terebinth. ana Vnc. ij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. cera Vnc. iij. resina, pi is ana Vnc. ij. thuris albi, vitrioli, cerusse ana Vnc. iv. ol. e. bacc. iunip. ouor. ana Vnc. ij. camphora Drach. iβ. terebinth. lbβ.

F. Emplastrum.

Sequentia ad puncturas maximè valent.

℞. ol. oliu. Vnc. ij. resina, adip. vrsini, sebi hircini, taurini ana Vnc. iβ. pingued. ungulae bovine, Vnc. iijβ. butyri mai. Vnc. vj. litharg. argenti lbj. squame eris Vnc. iβ. mastich. Vnc. j. cera noua vel ol. eiusd. Vnc. iij.

F. sa. Empl.

Maximè etiam commendat, & ad vuluera recentia sananda, relque alienas vulneri infixas extrahendas, ut & in vlcibus fœdis & putridis optimum esse suum Emplastrum scribit Raimundus Mindereus, quod vocat Emplastrum Opateldoch magnum colcotharinum. Descriptio, quæ exstat in tractatu de calcantho, ap. 7. hæc est.

℞. cera noua mundissima lbj. terebinthina munda, vel si mauis Cyprie aut Veneta, Vnc. vj. gummi elemi Vnc. iij. ol. hyperici, myrtini ana Vnc. iβ.

Liquefiant simul omnia; & postquam diffuserint, adde eis sequentia, gummi ammoniaci mundissimi, galbani, opoponacis ana Drach. iij. colophonia Drach. vj. mu-

nia selecta, succini albi pellucidi ana Drach. ij. olibani albi, mastich. purificata, sang. draconis, sarcocolla à récrementis purgata, ana Drach. iβ. aloes epatica Drach. β. myrrha Drach. j.

Dissoluantur gummi in aceto, iunganturque simul commodè ac secundum artem, agitando singula, ac vbi fermè refrixerint, paulatim ac studiosè iniice. lapidis Magnetis preparati Drach. vj. roci & ex arte sine corrosiuo parati, stutia præp. ana Vnc. j. lapid. calaminar. præp. Vnc. v. lithargyri auri Vnc. j. colcotharis indulcati seu terra vitrioli mortua ac dulcificata, Vnc. ij.

Redigantur l. a. in emplastrum, quod frige factum dure scat, ita ut diffiliat. Vtus est talis. Supra prunas digitis tractandum, ut mollescat, hinc pars illius in placentæ modum diducatur, illaque vulnus obtegatur, & quotidie bis iterum abstergetur, malaxetur & rursus vulnere imponatur. Et sic vna eius particula aliquot vulnera sanari possunt.

Tandem vulnus cicatrice claudendum. Quæ ratione autem cicatrix inducatur, supra, part. 2. sub finem, dictum. Cicatricemque etiam inducunt quedam emplastra ex modò propositis.

Vtilia sunt & emplastra, quæ commendat Fr. Arcæus, lib. 2. cap. 5. Leoninum, & nigrum. Leonini hæc est descriptio.

℞. cerussa Vn. c. iij. ol. ros. lbβ. vnguenti basilici Vnc. j.

Bulliant simul lento igne baculo agitando, vsque dum fiat cerotum, cui adde viridis aris pulueris. Drach. iij.

Bulliant iterum quo ad colorem flauum aut subrubeum. F. Cerotum. Nigri hæc est descriptio.

℞. lithargyri lbj. ol. antiqui, aceti fortissimi ana lbiii. Mlic. ad ignem, F. Empl.

CAPVT IX.

De Cæsaris Magati & Ludonici Septalii curandi vulnera methodo iudicium.

Atque ex his, quæ hætenus diximus, patet, quæ ratione vulnera primò obliganda sint, & qui in iis curandis primus sit apparatus. Quo verò modo porro tractanda sint, iam dispiciendum. Equidem Antiqui, qui de vulneribus curandis scripserunt, ut & Chæirurgi, qui vulnera tractarunt, nec in iis, quæ porro agenda sunt, discrepant; ut mox dicetur, sed omnes eadem ferè via incedunt. Superioribus primùm annis Cæsar Magatus, in Ferrariensi Gymnasio Medicinæ Professor, libris duobus de rara medicatione vulnerum, quibus diligenter & accuratè omnia, quæ de vulneribus dici possunt, persecutus est, nouam, & à nullo hætenus attentatam, & qua felicissimè ac citius, quàm ab antiquis & hætenus factum, ea curenter, sanandi vulnera methodum promittit. Cæsarem Magatum laudat, commendat, & defendit Ludouicus Septalius, libr. 8. animaduers. Medicarum, Vtrique ob studium artem medicam iuuandi, & ægros à molesta curatione liberandi, sua merito laus debetur. Nec me tamen in publica commoda peccaturum puto, si vtriusque opinionem, sine obrectatione, hoc loco perpendendam proposuerim.

Primò Cæsar Magatus, de Vulnerib. lib. 1. cap. 33. accusat Galenum, quod Indicationem maximi momenti prætermiserit, in aliis verò minoris momenti totus occupatus fuerit, scribitque, quod Galenus solùm de excrementis genitis fuerit sollicitus causam verò, vnde illa generantur, despexerit; absumptionem excrementorum desiderauerit, sed eorum generationem inhibere neglexerit, nimirum de temperamento & calore partis parum sollicitus fuerit.

Si

Si enim temperamento & robori partis consulatur, non posse colligi excrementa tam copiosa putat, quæ curiosam hanc, imò noxiam diligentiam requirant. Calorem autem foueri & roborari existimat, si eius distillationem prohibeamus, eiusque qualitatem conseruemus: distillationem autem prohiberi, si defectum illius naturalis tegumenti, cutis pura vulnerata, suppleamus, & quidem medicamento, quod qualitate temperamento partis amicum sit. Ita enim & calorem foueri, & qualitatem simili qualitate conseruari. Atque ex iis tandem concludit, vulnera rariùs, quàm hactenus factum, detegenda, ne scilicet calor partis ab ambiente aëre lædatur, sed sub perpetuo tegumento saluus seruetur, foueatur, & augeatur, & ita nouam vulnera curandi rationem proponit, de qua iam aliquid dicendum. Equidem quæ dixi, ferè totius rei summa sunt: quia tamen Autores modo citati prolixè hac de re agant, res paulo clariùs explicanda.

Status autem controuersia hic est: An præster vulnera singulis diebus, si non bis, semel detegere, abstergere, nouisque medicamentis impositis iterum obligare: an verò vix septimo die semel saltem id facere. Priorem vulnera curandi rationem Antiqui Medici & Cheirurgi omnes ad hæc vsque tempora secuti sunt. Posteriores verò & nouam curandi vulnera rationem se primum Romæ vidisse scribit Cæsar Magatus in *Præfat. lib. 1. vuln.* quæ etsi suspecta & patum firmis rationibus niti sibi videretur, miros tamen euentus quotidie conspiciens, cœpisse semetipsum fundamenta & rationes, quibus firmaretur, accuratè perscrutari. In duobus autem nouam istam vulnera curandi rationem à vulgari & communi discrepare *ibid.* scribit. Primum est, vt rarò soluantur vulnera; alterum, vt turundæ seu penicilli ac linamenta ablegentur. De utroque seorsim agemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?

Primò tamen eorum vulnera curandi modum proponemus. Si offeratur vulnus in corpore sano alioquin & boni habitus, in quo nec sit vas magnum nec neruus læsus, sed in carne simplici, & sanguinis, quantum satis, effluxerit, iubent vulneris labia coniungere, & ad mutuum contactum adducere. Labiis vnitis, & ad mutuum contactum adductis, vulnere aliquid imponunt, quod & tegumenti loco sit, & calorem natiuum foueat, & simul vim siccandi cum aliqua adstrictione habeat, quò affluens sanguis pro vulneratæ partis nutritione ab omni superflua humiditate expurgeretur, & ad quandam visciditatem deducatur. In hunc vsum adhibent *resinam terebinthinam*, vel *abietinam*, quibus, si solidiores sint, addunt *cera* portionem aliquam ad consistentiam acquirendam. *Tacamahacum* quoque in hunc vsum commendant, quam vt melius extendi possit, emolliunt *oleo momordi a*, vel *hyperici* quarta vel quinta parte. Laudant & *Balsamum Peruvianum*, cui, si solidius sit, consistentiam dant *cera* addita. Vtuntur & *succo cōtento in folliculi vlni inspissato*, item *cerato barbaro*, *diapalma*, de *betonita*, *tacam ahaca*; vel alio emplastro parato è succis vel decoctis plantarum vulnerariarum additis *aloe*, *sarcocollæ*, *sang. dracon.*, *resina terebinthina*, *abiena* exceptis. Ex his medicamentis aliquid linteo, quod vulneris magnitudini respondeat, & aliquid de adiacentibus partibus comprehendat, inducunt, ac vulnere imponunt. Super hoc verò tot lintea duplicata vel triplicata, quot satis sunt ad seruandum calorem naturalem partis, & ad arcendas iniurias aëris ambientis, applicant. Atque hoc modo vulnus obligatum ante quartum, quintum, imò septimum diem non soluunt; & sic vnâ sæpe deligationem

ad vulnus aliquod curandum sufficere, interdum bis vel ter deligatione facta sanari posse vulnus scribunt. Vt tamen conspurcata lintea quandoque detrahantur, mundaque illorum loco imponantur, concedunt; modò id fiat citra vulneris detectionem. Simul etiam casus quosdam excipiunt, in quibus hæc curandi ratio simpliciter locum non habeat, sed antiquo modo vtendum sit, de quibus infra dicemus.

Atque istam nouam curandi rationem antiquæ longè præferunt, & primò eam faciliorem & tutiorem esse argumentis quibusdam & rationibus probare conantur; deinde rationibus quibusdam antiqui ad frequentiorum vulnerum detectionem adducti videntur, infringere nituntur, & quæ contra nouam curandi rationem obiciuntur, soluere tentant: de quibus ordine dicemus.

Et i. quidem vt suam istam nouam methodum faciliorem & tutiorem, & perquam multò plures, quàm vulgatam illam, sanentur, probent, primò ad experientiam prouocant, & in specie de vulneribus capitis scribit Ludouicus Seprætius, quod cum in magno valetudinario Mediolanensi spacio vnius anni plerique ex vulneratis in capite, vulgari modo, frequenti vulnerum solutione, turundis, liciniis, frequentioribus terebrationibus & scalpturis curati interiissent; postea noua hac curandi ratione adhibita, vnguento scilicet vulnere imposito, labiis oleo abietino inunctis, & solùm bis vel tertio vulnere detecto, semelque tantum terebratione instituta, è quatuordecim in capite vulneratis vnum saltem interiisse. Et Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 40.* cōtusa capitis vulnera cum offis introessione viginti dierum spacio modo illo sanata fuisse scribit. Eodem temporis spacio vulnus capitis cum membranarum sectione sanatum fuisse. Vulnus pila plumbea fulmine bellico explosa capiti inflatum, sicut ad penitiores anterioris cerebri partes globulus perueniret, nec inueniri & educi potuerit, triginta diebus, duobus aut tribus solutionibus integrè sanatum fuisse.

Deinde his rationibus, quas breuiter proponemus, vtitur Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 7.* Prima est, quod ista noua vulnera curandi ratio ea, quæ ad sanandum requiruntur, optimè & maxima cum securitate præstat; calorem scilicet innatum, quo natura ad suppurationem, carnis generationem, & glutinandum vulnus, vt præcipuo agente, vtitur, quique ob sanguinis effusionem & detectum ac vulneratum naturale tegumentum, dissipatus & imbecillior redditus est, & ab aëre externo obrunditur & alteratur, fortior & vegetior redditur, dum in hac noua curandi methodo vulnera tecta seruantur. Cū h. vulnera rariùs deteguntur, artificiale istud tegumentum naturalis tegumenti, quod cutis est, defectum supplet, & ita calor natiuus nec diffatur & dissoluitur, nec ab aëre ambiente alteratur. Et circa hanc rationem miratur Seprætius, quod Galenus hunc principalem scopum, qui est calorem innatum seruandi, omiserit, & impedimenti saltem tollendis intentus fuerit.

Secundò ideo nouo hoc modo vulnera felicissimè curari existimant, quia eo maximè auertuntur ea quæ vulnerum sanationem remorantur & impediunt. Nam cum inter ea, quæ maximè impediunt vulnerum curationem, sit humorum confluxus ad partem vulneratam, istum hoc nouo modo maximè præcaueri putant. Cū enim affluxus fiat vel transmissione, vel attractione ratione doloris aut caloris, vtrumque nouo isto modo auerti. Etenim si rariùs vulnus detegatur, ob tegumentum calorem seruati & roborari, neque dolorem concitari, quod in frequenti vulnerum contractione & detersione fieri solet. Ista enim incommoda omnia in nouo isto

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?

Rationes quibus motus Magatus nouum suum curandi vulnera modum antiquo præferendum esse putat.

392 De C. Magati noua curandi vuln. rat.

modo effugiuntur, dum pars à conueniente situ non nisi rarissime dimouetur, non soluitur, nisi raro, neque saepe deligatur; & quod *cap. 3. 2.* addit, si quis flatus aut humor partem distendat, atque hinc dolor concitetur, celeriter à calore robustiore discutitur.

3. Tertiò, ex iis, quæ vulnerum curationi obstant, esse maximè expositionem vulneris aëri ambiēti, à quo innatus calor alteratur & debilitatur. Hoc autem præcaueri, si vulnus rarius detegatur.

4. Quartò, cum Hippocrates, *de fractur. sect. 3. 1. 7.* eam curationem laudet, sub qua ossa minimè abscedunt: id hoc nouo modo fieri, & proinde cum perfectissimum esse statuit; idque suo exemplo probat Magatus, cum hoc modo capitis vulnera cum insigni ossis lésione, vt quilibet magnâ ossis portionem abscessuram indicaret, curauerit, ita vt nihil abscesserit.

5. Quintò ideo hunc nouum curandi modum præferendum putat, quod pauciora sub eo excrementa, quàm sub communi & vulgari, generentur; quod experientia manifestum esse scribit.

6. Sextò & hoc adfert Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 3. 2.* quod peregrina corpora, quæ à Cheirurgis in principio educi nō potuerūt, & naturæ opus requirunt, facilius propellatur, si vulnera rarius detegatur, idque ideo, quod calor naturalis in isto nouo modo rectius seruetur, foueatur, & augeatur, vt ratione prima dictum.

7. II. Septimò & hoc loco allegato profert; quod medicamenti primo apparatu adhibiti vis in hoc nouo modo vsque ad perfectam agglutinationem optimè perduceret, præsertim si sit eius essentia, vt non promptè dissipetur. Neque etiam ab excrementorum miscella id corrumpi posse putat, cum effatu digna excrementa non generentur.

II. Antiquam curandi vulnera rationem itidem reijciunt experientia & ratione ducti. Experientia quidem, quod, vt antea dictum, ægri pauciores & minùs feliciter sub antiqua, quàm noua medendi ratione conualescunt. Rationes autem has afferunt.

1. Prima est, quod sub communi & vulgato modo pars vulnerata ambiēti aëri exponatur, atque inde calor eius naturalis dissoluatur, offendatur, ac debilitetur; inde & pars ad affluxum humorum suscipiendum obnoxia reddatur, & coctio in ea minùs feliciter perficiatur, atque ita copiosiora excrementa, impedimento naturæ futura, generentur.

2. Deinde ex frequenti vulneris solutione, contractione, & motu partis, detersione neruorum medicamentorum impositione ac deligatione noua dolorem excitari, qui fluxionis causa sit, inquit. Fieri enim minimè potest, ait Cæsar Magatus, *lib. 1. c. 3. 2.* quin, dum partē tractamus, aliquis excitetur dolor, & quidem eò maior, quòd vulnus maius est, & in parte exquisito sensu prædita. Partem enim in vulneris solutione & noua obligatione à situ priore dimouere cogimur. Medicamenta detrahimus, pus abstergimus, medicamenta noua imponimus, vulnus iterum obligamus, quæ operationes omnes sine dolore perfici non possunt.

3. Tertiò obijciunt, quod, si vulnus sæpius solvatur, & detegatur, multum caloris & spirituum exhalet.

4. Tandem etiam naturam, quoribus soluitur & detegitur vulnus, toties interturbari, & à proprio munere distrahi existimant.

III. Causas & rationes, ob quas antiquis necessariū visū fuit, & hodie vulgò necessariū videtur, vulnera sæpius detegere & medicamēta noua imponere, hoc modo infringere conatur Cæsar Magatus, *lib. 1. c. 1.* & Lud. Septalius, *lib. 1. animadu. med.*

Primò pro vulgata sententia hoc assertur, quod in canis vulneribus semper duplex excrementi genus, crassum & tenue generentur, vt ex Galeno, *3. meth. med. c. 9.* patet, & proinde semper habeatur, quod exsiccare & abstergi debet, ac propterea vulnus quoti-

die soluendū sit, vt pus abstergi, & noua medicamēta imponi possint. Quæ n. primò apponuntur, vires suas integras diu seruire nō possunt, cū à calore partis dissoluatur, & ab excrementorū, permistione corrumpatur. Si verò excrementa non exsiccentur & expurgentur, in vulnere retenta carnis generationem & vulneris conglutinationem impediunt, atque acriora euadant, imò saepe putredinem concipiant, vnde dolores, inflammationes, abscessus, vermes, gangræna prouenire potest.

Ad hoc autem ita respondet, primò quod è pure nihil periculi imminet, cum non necessariò in vulneribus magna eius copia generetur, sed tum solum vbi ob frequentē eorum detectionem calor natius debilitatur. Neque ea absumenda variorum medicamentorum impositione opus esse dicunt, cum internarum partium vulnera, epatis, pulmonum, linguæ, & aliarū, in quibus turundas aut linamēta vnguētis illata applicare non licet, à natura nihilominus sanentur. Et licet admittatur, vt Cæsar Magatus, *l. 1. c. 4. 4.* scribit, quod duo excrementa, tenue scilicet & crassum, in vulnere generentur, ob id tamen crebram vulneris detectionem non esse necessariā putat. Tenue n. excrementū partim per insensibilem halitum digeritur, partim à calore extra vulnus propelli; crassum verò à principio adeo esse exiguum, vt medicamentis, quæ ipsum detergant, non indigeat: proeunte verò tempore cum pure confundi, & à natura cum eo expelli.

Secundò & ea de causa vulneris frequentior detectio necessaria cēsetur, quod interdū manuali operatione opus est; cum in cavitare vulneris multa excrementa colligantur, quæ à medicamentis expurgari non possunt, sed manus operatione abstergenda sunt.

Id verò negat Cæsar Magatus, *l. 4. 4.* vbi statuit, excrementa in vulnere genita, partim per halitum insensibiliter digeritur, partim sensibiliter à natura per vulnus expelli, quando idoneus adest effluxus, non autem in cavitare vulneris detineri.

Tertiò, ideo vulnera sæpius detegenda esse vulgò statuitur, vt pro vario vulnerum statu varia medicamenta imponi possint; primò suppurantia seu digestiua, deinde abstergentia, carnem generantia, quandoque carnem superfluum detrahentia, tandem cicatricem inducentia. Quæ omnia cum vno medicamēto perfici non possint, sæpius vulnera soluenda sunt, vt cuique vulneris statui conuenientia medicamenta imponi possint.

Ad hoc argumentum respondere conatur Cæsar Magatus, *lib. 1. c. 4. 4.* in antiquo quidem curandi modo hoc necessariū esse, sed nō in nouo, vtpote in quo excrementorū cura pro maiori parte ipsi naturæ committitur; & *c. 3. 7.* scribit, se naturæ totum negotium committere, & satis esse, vt medicamentum vicem gerat tegumenti & naturalē calorem foueat ac tueatur, & eandē medicinam posse in omnibus vulneribus tegumenti rationē subire. Et se obseruasse dicit, solius digestiui vulgaris ope vulnera suppurata, expurgata, & carne repleta fuisse. Medicamenta autem sola corpulentia, dum caloris effluxum prohibent, & ab externis iniuriis defendunt, id præstare putat: non verò multum referre, quæ qualitas corpulentia adiuncta fuerit; præsertim cum eligantur plerumque medicamenta, quæ caloris sint temperati, naturæ nostræ cognati. Tandemque concludit Magatus, quolibet medicamēto conuenientis corpulentia, quòd deleteriū & corruptiuum non existat, aut adeo acre ac mordax sit, vt fluxionem concitet, posse omnia vulnera caua, quæ sanabilia sunt, carne repleti.

Quartò, ideo etiā vulnera frequentius detegenda esse censetur, vt cognoscatur, qui effectus apppositi medicamenti fuerit, & num quantum satis exsiccarit, necne, & an vulnus humidum, necne, vt siccitia proportionē humiditati respondeant, cū humidiora vulne

II.
Rationes
quibus moti
reijciunt an-
tiquum cu-
randi modū
Magatus &
Septalius.

III.
Rationes
cur antiqui
vulnera sæpi
detegunt, &
rasum resu-
ratum Magati.

vulnera siccioribus medicamentis sint curanda, vt Galenus, 3. med. meth. cap. 3. docet.

Ad hoc verò respondent Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius, istam ob causam non opus esse frequenti vulneris detractione, cum in ista noua curandi methodo excrementorum cura non medicamentis, sed naturæ & naturali calori committatur, & in eo solum fouendo laboretur.

Quintò, & ea de causa frequentior vulneris detectio necessaria videtur, vt status vulneris cognoscatur, & quæ superuenire possent symptomata præcaueantur, & ea, quorum mentionem facit Hippocrates, 1. prædict. text. 18. 5. aphor. 65. 66. 67. 6. aph. 4. cognoscantur.

Ad quod respondent, ista omnia aliis modis cognosci posse, ex pruritu, dolore, fœtore, dolore pulsante, febre horrida, grauitate in parte, vel similibus. Et omnino oculos mentis acutius videre, quàm corporis oculos.

Sextò & ea de causa vulnus sæpius soluendum videtur, vt fasciæ & puluini ac lintamina imposita mudentur: quod Hippocrates, lib. de offic. Medic. sect. 2. & Galenus, in comment. præcipit; cum sordes eiusmodi pruritum, dolorem, & inflammationem tandem excitare possint.

Ad quod respondet Septalius, & fascias quidem permutari posse cõcedit, modò vulnus nõ detegatur.

Septimò ea quoque de causa, fasciæ & tegumenta vulneris sæpius mutanda videntur; vt halitus prauus in vulnere geniti exhalare possint, qui conclusi partem vulneratam male afficiunt, eiusque temperamentum immutant.

Verum & ad hoc respondet Magatus, non tot & talibus linteis, neq; adeo arctè deligandâ esse partem vulneratâ, vt vapores prauus supprimantur. Et si pus exitum habeat, multo magis vaporosa excrementa diffari posse. Ac licet retineantur, nõquam tantum afferre dānum, quātū ex vulneris detractione prouenit.

Verum enimuero vt meâ de ista controuersia sententiam aperiam, equidem Virorum Clarissimorū & cum honoris præfatione nominandorum, Cæsaris Magati & Ludouici Septalij, laudi nihil detractum volo: nodum tamen in scirpo mihi quætere, & causis non sufficientibus moti antiquū sanandi vulnera modum reprehendere, & nouum cõmendare videntur. Primò enim ipsi fateri necesse habent, antiquo isto curandi modo per tot retrò secula multa & grauissima vulnera feliciter curata fuisse. Deinde nec hoc diffiteri possunt, nouum istum modū solum locū habere in vulnere simplici, vulnerato sani bonique habitus existente, in quo neq; magnū vas sit incisū, neq; neruus læsus. Id quod & nos admittimus. Talia enim vulnera cum nihil periculi coniunctū habeant, & à sola natura etiam sine medicamentorum ope curari possint, non probamus eorū seu curiositatem seu intempestiuam diligētiam, qui sine urgente causa vulnus sæpius, & quotidie, non solum semel, sed bis vel ter detegunt; & concedimus, ac vulgo id notū est, leuia eiusmodi vulnera, vel lardo, vel simili re imposita, & vix bis deligata, spontè & à natura sanari. Cõtrâ verò ipsi agnoscunt, & fateri necesse habet, multa dari vulnera, in quibus curandis talia naturæ impedimēta afferuntur, vt si ea à Medico non tollantur, natura ad vulnus vniendum par non sit, & proinde simplex ille apparatus in iis non sufficiat. Et omnino si aliquid in vulnere agendū, quod sine manuali operatione perfici nõ possit, si medicamentū necessariū imponendū sit, & periculum adsit, cui statim succurrendum sit, solutionem vulneris cõcedūt. Si enim, vt Septalius casus hos ponit, corpus sit cacoehymicum, vel vas aliquod magnū sectum, aut neruus læsus, si caro simul sit cõtusa, quæ supputatione opus habeat; si vulnus sit angusti orificij, neq;

pus exitum habeat; si os aliquod sit læsum, aut nobilis pars detecta, & proinde manuali operatione opus sit; si multum puris & excrementorū in vulnere generetur, à quibus dolor, partis corruptio, inflammatio, vermiū generatio prouenire possit; si caro luxuriet; si dolor vehemens adsit; si inflammatio vel gāgræna metuat; si officulū vel aliud corpus, quod eximendū est, in vulnere hæreat; aut, vt casus hos recenset Cæsar Magatus, lib. 1. c. 3. 8. si caro nimium excrescat; si hæmorrhagia irgeat, si gangræna & corruptio partis imminet, si ingēs putredo & sordities adsit, excrementa multa cumulentur, inflammatio partis imminet, peregrinum corpus in vulnere hæreat, abscessus superueniat, dolor adsit, pruritus, fœtor, ossa fracta sint: in istis casibus omnibus simplicem illam deligationem non sufficere, sed antiquorū illum operosiorē apparatus necessarium esse vtrò cõcedūt.

Quapropter cum exceptiones regulâ superent, etq; derogent, rarissimè illum nouum curandi vulnera modum sufficere, & plerumque grauissima mala, si vulnus demum quarto, quinto, vel septimo die soluat, superuenire posse putamus. Ideoque etiam si libenter concedimus, vulnera citra necessitatem non sæpius detegenda & aëri ambiēti temerè exponenda esse: tamen cautio quoque adhibēda, ne si tardius & rariùs detegatur, mudentur, & medicamenta necessaria imponatur, dāni & periculi aliquid agro attrahatur. Itaque affirmatur quidem, sed non probatur, nouā istam curandi vulnera rationē antiqua esse faciliore, breuiore, minùs molestam, & tutiorem. Si enim, quod sit minùs molesta, breuior & facilior: tutior tamen non semper est. Quis enim eam tutò in vulneribus illis profundis & angustis, quæ pūgendo & telo acuto non crasso inferuntur, adhibere, & vulnus tale, tegumento aliquo saltem imposito, naturæ committere, & ante septimum diem non soluere ausit? Equidem naturæ vulneris conglutinationem molietis intentio tum etiā recta est; sed accidere potest, vt in superficie vulnus conglutinet, antequā in profundo sit cõglutinatū, vnde in profundo pus colligitur, quod magna pericula affert, & proinde tale vulnus iterū aperiendū sit, vt experiētia sæpius docuit.

Verum, vt in specie vtriusque partis argumenta consideremus, primum ea argumenta, quæ Viros Clarissimos, Cæs. Magatum, & Lud. Septaliū in hanc sententiā adduxerunt, perpendemus.

Primò experientiam quod attinet, habet eandem pro se etiā antiquus curandi modus; cum nemo negare possit, infinitos grauissimè vulneratos eo curatos fuisse. Non tamē impedio, quin quilibet experientiam cõsulet, & inquirat, an melius aliquid inuenire possit; modò id sine ægri damno & periculo fiat. Quod verò in specie de vulneribus capitis affert L. Septalius, & plures in valetudinario Mediolanensi conualuisse, quàm antiquo illo modo, scribit, non in specie explicat, qualia hæc vel illa fuerint. Possunt enim vulnera capitis alia esse lethalia, alia curabilia. Cæsar Magatus verò etiam vulnerū capitis, quorū exempla affert, qualitates describit: tamen id non probat, ægros ob nouū istū curandi modū sanatos fuisse, & nõ conualituros fuisse, si antiquus modus adhibitus fuisset. Ipse enim rectè sæpius inculcat & clarè scribit, quod vulnera curat, naturam esse, non Medicum, aut medicamēta: namq; si pus mouere oporteat, hoc à natura perfici; si caro sit generanda, & callo ossa fracta firmanda, hæc eius esse opera; si agglutinandū, id eam præstare; si excrementa expellenda, hoc esse eius munus. Et ob robur naturæ sæpe miracula in vulneribus accedunt, imò, quod ipse 37. probat, fortè naturam etiam errores Cheirurgi in curandis vulneribus tolerare & vincere. Et possunt procul dubio Cheirurgi, qui antiqua methodo vtrūtur, similia exempla producere. Studiosus ille, qui per thoracem, pulmone

Examen speciale rationum Magati & Septalij.

i.

monere vulnerato, transfossus fuit. cuius lib. 2. *Practice. part. 2 c. 11.* & supra, c. 3. *de pulmonum vuln.* mentionem feci, intra mensis spacium curatus fuit, cuius vulneris cura, cum internum fuerit, naturæ potissimum, & neque antiquo neq; nouo curandi modo adscribi potuit. Vulnus æsophagi 24. die cicatrice obductum fuisse, refert Glandorpius, in *speculo Cheirurg. obseru. 30.*

Deinde equidem ipsi facile concedo, crebras istas terebrationes, quæ interdum exercitii potius, quam necessitatis causa instituvidetur, non semper tutas esse, & sæpe agro plus damni, quam commodi adferre. Quod verò capitis vulnera, non nisi ante quintum vel septimum diem detegenda sint, non facile concesserim; cum talia vulnera partes varias transeant, & varia excrementa cumulent, & plerumq; sanguis inter cranium & crebri membranas colligatur, qui propterea maturè euacuandus: qua de causa quoque terebratio & perforatio crani interdu necessaria est, ne retentus putrescat, ac graua symptomata, imò mortem agro afferat: quod etiam facile fieri posset, si tam raro vulnera ista saluerentur & detegerentur.

Secundò rationes, quas adferunt Cæs. Magatus, & ex eo Lud. Septalius, tanti momēti non sunt, vt propter eas vulgatus vulnera curandi modus reiiciendus sit. Primò maximè hoc vrgent, & in eo ferè fundamentū istius sententiæ positū est, calorem partis vulneratæ conseruandū esse; & Galenum accusant, quod maximi momenti Indicationem omiserit, & in aliis parui momenti rebus, excrementorūq; in vulnere generationi intentus fuerit: cum si calor innatus seruetur, pauca etiā excrementa, quæ vulneris glutinationi obesse nō possint, generentur. Vbi libenter cōcedimus, fatemurq; Naturam, vt aliorū morborum, ita & vulnerum esse medicatricem, eamque solam caloris innati beneficio, non verò medicamenta, glutinationem vulneris perficere, & propterea calorem & temperiem partis naturalem studiosè seruandam & fouendam esse. Id quod et si Galenus, vbi ex professo de vulnerum curatione agit, præterit (an bene vel malè, iam non disputo): tamen aliis in locis passim inculcat, nullam fieri posse vulneris sanationem, nisi pars suam naturalem obtineat, & ea ipsa medicamenta, quæ dicuntur sarcotica, ad partis calorem cōseruandum comparata sunt, vt *cap. preced. dictum.* Verū duo hīc quærentur, primum est, an nouo isto medendi modo rectius calor natiuus conseruetur, quàm antiquo, & an in antiquo modo necessariò plura, in nouo pauciora excrementa generentur; alterū est, an solius caloris natiui conseruatio ad sanandum vulnus sufficiat. Vtrumque negamus. Primū quod attinet, monstrabitur in sequentibus argumentis, raram vulnerū detectionem calori innato sæpe plus officere quàm prodesse, contra verò frequentiore & quoties opus est, vulneris detectionem, calori innato non officere: ideoque nō ob vulneris detectionem, sed ob caloris debilitatem, aut constitutionem partis aut corporis, excrementa generari. Cum enim in vulnere sanguis effundatur, hinc calor & spiritus dissipatur, parsque debilior redditur, vnde etiam in coctione, quæ in parte fit, plura excrementa generantur. Et quod nunc pauca, nūc plura excrementa in vulnere generantur, non fit ideo, quia vulnus rariùs vel frequentius detegitur, sed quia totum corpus & pars vulnerata ad excrementa plura vel pauciora generanda disposita sūt. Quantū verò ad alterum calorem innatum ad vulnus sanandū solum non semper sufficere, apparet, cum tot impedimenta sæpe obiciantur, vt nisi ea à Medico, & quidem sapissimè singulis diebus, remoueantur, nullo modo natura finem suum assequi possit. Pus in primis & excrementa, quæ in vulnere colliguntur, euacuanda sunt, iisq; etiam interdum, & vbi opus, per turundas exitus parandus; medicamenta, quæ calorem foucant, excrementa exsiccent, earūque genera-

tionem impediunt, & vulneris glutinationem adiuent, sapius imponenda; cum semel imposita à pure & sanie abluantur, ac debilitentur, & aliàs à calore partis eorum vis dissipetur. Et quanquam Galenus, vbi de medicamentis ad vulnera sananda necessariis agit, in specie medicamentorum calorem naturalem fouentium & conseruantium mentionem non facit: (quod fieri debuisset, non inficior) tamen passim alibi monet, calorem & temperiem partis vulneratæ esse conseruandam, & nisi temperies partis sese rectè habeat, vulneris sanationem felicem fieri non posse, & medicamenta illa ipsa, quæ passim proponit excrementorum vulneris exsiccationem, calorem fouent, & *c. preced. dictum*, mihi videri, medicamenta illa digestiua & sarcotica ac glutinantia potius ad caloris natiui conseruationem, quàm ad illud quid præstandum comparata esse.

Secundum quod Magarus pro suo nouo curandi vulnera modo affert, est, quod affluxus humorum nō cōcitetur, cum & partis calor seruetur, neque dolor, qui fluxionem cōcitat, frequenti cōtrectatione excitetur. Verū vt in sequenti ratione dicitur, in rara ista vulneris detectione calor partis non melius conseruatur, quàm in antiquo modo. Dolorem verò, qui in vulneris detectione, mūdatione & deterfione, ac medicamentorū nouorū impositione & deligatione noua excitetur, quod attinet, Cheirurgi periti est, ita partem vulneratam tractare, vt quam minimus dolor excitetur. Neque in putis euacuatione pars comprimenda, sed id leuissimè detergendum: nisi fortè vulnus sinuosum sit. In talibus enim vulneribus compressio sinus & utilis & necessaria est; imò ad pus exprimendū fundo sinus etiam puluilli imponendi. Ac tum commodum, quod ex momentaneo illo dolore oritur, longè maius est, quàm incommodum.

Tertiò nec id alicuius momenti est, quod in nouo isto modo pars vulnerata rariùs aëri ambiēti obiciatur, quàm in vulgari. Commodum enim, quod ex vulneris mūdatione ac medicamentorum necessariorum applicatione oritur, longè maius est, quàm damnum, quod aër ambiens admissus affert. Quod incommodum tamen magna ex parte præcaueri potest, si vulnus non in frigido aëre, sed calidiore vel temperato detegatur, idque non sæpius fiat, quàm necessitas postulat; atque ante vulneris detectionem omnia, quæ ad nouam deligationē necessaria sunt, prius apparentur, omniaque quàm celerrimè peragantur.

Quartò nec ob id noua ista curandi ratio antiquæ præferenda est, quod in vulnere capitis, os quod abscessurum putabatur, conseruatum fuit. Nondum enim probatū, quod idem non futurum fuisset, si antiquus curandi modus adhibitus fuisset; cum quo ridie obseruetur, etiam eo adhibito, ossa, quæ abscessura videbantur, iterum reliquis agglutinari.

Quintò affirmat quidem Magarus, quod sub nouo isto modo pauciora excrementa colligantur, quàm sub antiquo: sed id non probat, ac semper præsupponit calorem innatum rectius conseruari, si rariùs detegantur vulnera, quàm si frequentius. Atque excrementa quidē plura prouenire vitiosa partis coctione cōcedimus: sed hoc negamus, quod ea solum fiant à debilitate caloris ab aëre cōtracta; cum eius plures causæ esse possint, nimirum vitiosorum humorum in corpore abundantia & ad partem vulneratam cōfluxus, vasa magna plurimum sanguinem fundentia læsa, partis contusio, & similes alie.

Ad sextum argumentum respondemus, & concedimus quidē, quod officulorum, & peregrinorū corporum à natura feliciter fiat expulsio, si calor partis sit fortis: hoc tamen iterū probandū, & non præsupponendū est, quod calor innatus rectius conseruetur & roboretur in rara illa vulnerum detectione, vt ad primum argumentum dictum est.

Tandem & hoc affert, sed non probat, Magatus, quod vis medicamenti primò appositum ad perfectam agglutinationem integra durare possit: de quo postea in causis, ob quæ vulnera sæpius detegenda sint, ratione prima dicitur.

Iam etiam argumenta perpendenda sunt, ob quæ antiquam vulnera curandi methodum reiiciunt. Experientiam quod attinet, adhuc sub iudice lis est, utri modo palma debeatur; cum negari non possit, infinitos antiquo modo hactenus curatos esse. Et omnino hinc notandum, in curatione vulnerum multa sæpe arti & artificio tribui, quæ potius naturæ tribuenda essent, quæ est morborum medicatrix. Et cōfiteretur ipse, Cæsar Magatus, *libr. 1. c. 3* 1. naturam robustam etiam errata corrigere, nocentia spernere: idque seipsum expertum fuisse, qui ludens & quasi per otium observare voluerit, quid natura in robustioribus corporibus præstare potuerit; idque medicamenta minùs commoda adhibuisse, ægrumque nihilominus naturæ ope convaluisse.

Rationes verò, quas contra antiquum modum obicit, quod attinet, prima hæc est, quod ambienti aëri pars vulnerata sæpius obiciatur, unde calor eius debilitetur, & hinc copiosiora excrementa cumuletur. Verum quod ambienti aëri crebrius in vulnus admisso toties imputatur, & ea saltem de causa copiosiora excrementa in vulnere colligi dicitur, id non probatur. Copiosa enim excrementa non ab aëre proveniunt, sed alias causas habent. Aëris enim exiguus ille appulsus, qui tamen, quantum fieri potest, vitandus, & operatio in loco calido propterea peragenda, tam magnam alterationem asferre non potest. Deinde excrementa etiā colliguntur, quia sanguis & humores è vasis elapsi, necessarid in pus & saniem mutantur, etsi partis temperies salua sit. Ipsam autem partis temperiem ab ipso vulnere & vasorum sectione atque apertione, sanguinisque & spirituum effluxu lædi, negari non potest, atque id ipsum prolixè probandum suscipit Cæsar Magatus, *libr. 1. cap. 9*. Atque hæc ipsa pars, ob vulnus inflatum, debilitatio & intemperiei mutatio, causas est, ut non statim primis diebus in vulneribus pus generetur, sed quarto plerumque primùm die, ubi scilicet natura vires colligit, partisque calor redintegratus est. Præterea corpora, quibus vulnera infliguntur, non semper exactè sana ac pura sunt, sed sæpe cacoehymica, etsi exactè sana videantur; quæ etsi leue aliquod vulnus accipiunt, id in iis in vlcus degenerat, propter humores vitiosos ad partem vulneratam affluentes.

Quod secundò obicitur, ex frequenti vulneris solutione, contrectatione & motu partis dolorem, & hinc fluxionem ad partem vulnere affectam excitari, ad id iam antea responsum est. Nimirum peritum Cheirurgum facile dolorem istum præcauere posse, & licet aliquis dolor ex vulneris detectione excitaretur: tamè incommodum & dolor, qui ex retentis excrementis oriretur, longè maior & periculosior esset.

Tertiò frustra metuit Magatus, ne in vulneris detectione spirituum & caloris dissipatio fiat. Nam si quæ spirituum & caloris dissipatio sit, ea fit cum ipsa sanguinis profusione. Hæc verò ubi substitit, vasorum officia iterum conueniunt, ut de tali spirituum dissipatione metus nullus sit; & natura aliàs de spirituum & caloris conseruatione sollicita excrementa expellit, vitia retinet, ut in criticis euacuationibus fieri videmus.

Quartò tandem & hoc obiciunt, quod quoties solvantur & deteguntur vulnera, toties turberetur & à proprio munere distrahatur natura. Verum frustra hoc metuitur. Neque enim natura breui illo temporis spacio, quo vulnus iterum obligatur, in opere turbari potest, nisi magna alteratio accedat. Turbatur potius, si vulnus ab excrementis non mundetur.

3. Causas, quibus addicti fuere antiqui, & ad nostra usque tempora Cheirurgi omnes, ut vulnera toties soluerent, solidè non refutant Cæsar Magatus & Lud. Septralius.

Nam primò, quod ideo vulnera sæpius detegenda esse statuitur, ut excrementa illa, quæ necessarid generantur, euacuentur; id quidem non necessarium esse statuunt, cum tenue excrementum partim per halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli possit; crassum verò, si quod generetur, cum pure conflari, & à natura cum eo expelli. Verum falsum esse experientia docet, quod tenue excrementum semper per halitum digeratur, cum sæpe vulnus valde humidum reddat, & magna copia effluat. Crassum verò etsi puri miscetur, tamen spontè totum non euacuatur, & si euacuatur, tardius id fit, & propterea retentum acrimoniam acquirit, & dolorem ac novum affluxum parit, idque maturè, antequam hoc fiat, euacuandum & abstergendum, & propterea vulnus, quoties opus, detegendum. Neque etiā Natura excrementa hæc expellit. Natura quidem vtile ab inutili separat, at ubi excrementum iam ab utili separatum est, & in vulneris cavitatem hæret, non amplius in naturæ potestate est, nec natura id expellere potest, sed vel spontè & pondere effluit, vel à succrescente carne protruditur: quod si non fiat, in vulnere relinquitur. Neque etiam semper pars vulnerata ita potest collocari & situari, ut pus deorsum tendens gravitate sua spontè effluat. Omnia enim vulnera partibus corporis anterioribus inflata ad talem situm, qui spontaneo puris effluxui commodus sit, inepta sunt, cum commodum non sit, ægrum pronum iacere. Posterioris etiā partis corporis vulnera etsi ita comparata sint, ut facile pus inde effluere possit: tamè decubitus in partem vulneratam commodus non est, sed molestus & laboriosus; cum tota corporis moles partem affectam premat. Et multo magis in vulneribus capitis caluariam penetrantibus talis situs facile haberi non potest, ut omne pus sponte sua & pondere gravitatis effluat, etsi vulnus rariùs detegatur.

Verum nondum cedit Magatus, sed *toto cap. 33. libr. 1*. probare conatur, non necessarium esse, ut vulnera sæpius detegantur, abstergendorum excrementorum crassorum gratia; & monstrare nititur, excrementa crassa, & pus etiam, sine abstergentium usu euacuari posse. Et primò quidem ex Galeno hoc affert, quod *13. meth. med. cap. 5*. scribit: *Quin si pus aliquod notabile in suppurante partícula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, imò exhalatione moliri medicamentis ad id valentibus, quorum usus ex affectu sit coniectatus*: hinc concludit, quod abstergentibus non opus sit, si discutientibus pus possit discuti. Verum ut iam de eo non disputem, an satis tutum sit, in abscessibus pus discutientibus absumere velle, sit sanè, ut hoc fieri possit: tamen ad id medicamentis valentibus & fortibus opus esse ipse scribit. At quādo talia in vulneribus puris discutiendi gratia adhibentur? Deinde scribit, quod in abscessibus ruptis sæpe sinus notabiles & copiosum pus emittentes, carne repleantur, nulla abstergente in cavitatem immisso, sed soli osculo admoto medicamento, ex quo nihil eius ad fundum possit pervenire. Verum respondeo, hoc non semper fieri, sed sæpe medicamentis abstergentibus iniectis opus esse; aut si talia non adhibeantur, sinum comprimendum esse, ut pus effluat & exprimatur, idque sæpe faciendum esse, atque ea de causa vulnus etiam sæpe detegendum, nec pus in tali sinu detinendum esse. Tandem etiam interna vulnera sanari dicit, etiam si sordes & excrementa non abstergantur. Verum respondeo, hoc non semper fieri, sed in iis saltem partibus, in quibus pauca excrementa colliguntur, & patentem ac primum exitum habent. Aliàs si excrementa detinentur, vulnera illa non sanantur.

tur, id quod in pulmonibus sæpe fieri videmus, in quibus ex retentis excrementis vlcerata & tandem phthisis generatur. Et quidem ita sæpe vulneris parietibus pus & excrementa tenaciter adherent, vt spontè non effluant, sed manuali etiam operatione detergenda sint.

Tertiò quod ideo vulnus detergendum sit, vt vario vulneris statu nunc digestiua, nunc abstergentia, nunc carnem generantia, nunc eandem superfluam absumentia adhiberi possint: ad id quidem respondet Cæsar Magatus, ista mutatione medicamentorum opus non esse; cum totum negotium naturæ committatur. Satis esse, si tegumentum saltem, quod corpulentia sua caloris effluxum prohibeat, vulnere imponatur, quod calorem conseruet, & propterea vno medicamento diuersis temporibus vulnus aliquod curari possit. Verum falsa hinc principia præsupponuntur. Primum est, quod natura omnia, quæ ad vulneris sanationem necessaria sunt, sola præstare possit. Equidem natura coquit, aliena separat, carnem generat: verum excrementa separata sola non potest expellere, sed sæpe ea tenacia sunt & parti adherent; neque etiam illa per se spontè semper effluunt, aut membrum ita locari potest, vt spontè effluant, vt modò etiam dictum. Ideoque tum medicamentis opus est, quæ ea abstergant, imò sæpe manuali opera, quæ ea detergat. Alterum est, quod natura in opere suo nullis medicamentis, quibus adiuvetur, indigeat; quod falsum esse, ipsa experientia constat, quæ docet, digestiua in principio vtilia esse, in morbi progressu noxia: id quod ipse Cæsar Magatus confitetur, qui lib. 1. cap. 37. scribit, se obseruasse, digestiui vsu vulnera sclopetorum grauissima inflicta suppurata, expurgata, & carne repleta fuisse, sed postea ob nimiam humiditatem supercreuisse carnem, quæ erodentibus indiguerit. Tertium, quod hinc consequitur, etiam falsum est, quod vnicum medicamentum toto morbi tempore sufficiat, modò corpulentia sua tegumeti loco esse possit. Hoc enim si ita se haberet, loco emplastri corium aliquod imponere liceret, aut quodcunque emplastrum pro quocunque vsu, modò non deleterium, acre & mordax sit: quod tamen nemo prudens Medicus fecerit. In qua re etiam sibi expresse contradicit Magatus, qui, cap. 36. eiusdem libri, rectè scribit, non quodlibet tegumentum vtrunque paratum aptum esse ad tuendum & roborandum calorem naturalem, sicut cuiusque partis temperiei conuenit, & quod in vna parte decens tegumentum est, in alia parte inconueniens imò noxium tegumentum esse posse.

Quartò, cum vulgo doceatur, ideo etiam frequentius vulnera esse detergenda, vt effectus medicamenti cognoscatur, & an vulnus sit humidum nec ne, vt conuenientia siccantia apponi possint; ad id respondet Cæsar Magatus, ista sollicitudine opus non esse, cum totum negotium Naturæ committatur. Verum malè hoc statuitur. Natura enim quidem semper id, quod optimum est, intendit: tamen semper, quod intendit, obtinere non potest, vel quia debilis est, vel quia obiecti, in quod agit, copia obruitur: ideoque & temperies partis vulneratæ fouenda est medicamentis, & quidem aliis alio tempore, & excrementa, quibus natura obruitur, exsiccanda & euacuanda. Itaque natura omnem rem committere, & otiosum spectatorem esse, temerarium est; cum facile fieri possit, vt humiditate in vulnere abundante, id in vlceris degeneret.

Quintò & ea de causa vulnerum paulò frequentior detectio necessaria est, vt vulneris status cognoscatur, & superuentura symptomata præcaueantur. Equidem & istam causam reiecit Cæsar Magatus, & ex aliis signis, pruritu, dolore, fœtore, & omnino re-

corporis cognosci posse statuit, cum illi acutius quam hi videant. Verum coniectura ista sæpe sunt incerta. Imò quædam vulneribus accidere possunt, quæ non nisi oculari inspectione innotescunt, vt fungi cerebri, vermes in vulneribus, caro supercrefcens. Et licet quædam tandem signis se prodant: tamen non tutum est, vt Medicus otiosus (spectator sit, donec talia signa, dolores, febre, fœtor & similia accedunt. His enim superuenientibus æger plerumque in magno periculo versatur, quod oculari inspectione præuolere & auertere par erat & tutius; & sæpe vnius diei, imò paucarum horarum spacio graue aliquod malum superuenire potest. Ita refert Paræus, vulnera sibi visa, in quibus, nisi quotidie soluerentur, & medicamenta noua imponerentur, vermes oriebantur.

Sextò & ea de causa vulnus interdum sæpius detergendum, vt fasciæ, puluilli, & lintamina mudentur. Sed id non magnificiunt Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius, aut si omnino fascias mutare libeat, id concedunt, modò vulnus non detegatur. At cogitare debebant, si fasciæ immundæ fiunt, multò magis vulnus & propiora vulnere tegumenta immunda futura; cum sanies ea maximè, quæ vulnus proximè contingunt, inquinet.

Tandem cum & ea de causa frequentior vulneris detectio, & fasciarum ac puluillorum mutatio necessaria videatur, vt halitus prauus in vulnere ex pure & excrementis geniti, exhalare possint, qui detenti & conclusi partem vulneratam afficiunt, eamque immutant: Respondet Septalius, non tot & talibus linteis vulnus obligandum esse, vt vapores illi supprimantur: & si pus exitum habeat, multo magis vaporosa illa excrementa dissilari posse putat: & si omnino retineantur, non tantum allatura damnum, quantum ex vulneris detectione & aeris ambientis alteratione prouenire possit.

Verum quocunque modo etiam vulnus obligatur, (quod tamen ita obligandum esse, vt ab externis iniuriis defendatur, ipsi concedunt) facile vapores illi detineri, imò ipsis linteaminiibus & fasciis sese insinuare possunt, & hinc fœtore suo partem vulneratam offendere. Et hoc ipsum in quæstione est, an pus omne euacuari possit, nisi vulnus sæpius detegatur. Alteratio quoque, quæ fit ab aëre externo, tam noxia esse non potest; cum nullius prauæ qualitatæ sit particeps, quam ea, quæ à vaporibus putridis & fœtidis, è pure & sanie ortis, prouenit.

An turundarum & penicillorum in vulneribus curandis aliquis vsus sit?

Alterum, in quo Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius ab Antiquis & aliis Medicis ac Cheirurgis dissentiant, est, quod turundarum nullum in vulneribus vsu esse statuunt. Vtritur autem Magatus ad id probandum his rationibus, lib. 1. c. 5.

Prima ratio est hæc, quia turundæ neque ideo adhibendæ sunt, vt vulneris oras apertas seruent, neque vt per eas medicamenta vulneris lateribus adherant. Prius hoc modo probat, quod antequam vulnus conglutinatum sit, ora eius semper pateant, ita quidem, vt nec, si vellemus, claudi possint. Alterius vsus gratia etiam non opus esse turundis putat, cum medicamenta ita liquari possint, vt commodè in vulnus instillari queant.

Secunda ratio est hæc, quia sint partis vulneratæ naturæ infestæ & pondere molestæ; vnde etiam natura in iis expellendis semper laboret.

Tertia est, quia partem distendant, comprimant, dolorumque excitent, & propterea nouas fluxiones pariant.

Quarta est, quod penicilli & turundæ prauis humoribus

An turundarum vsus sit necessarius.

Ratione Magati quibus turundarum vsus i probat.

1.

2.

3.

4.

moribus imbuantur & inquinantur, & malā qualitatem acquirant, qua partem vulneratam lādant; præterea quoque puris euacuationem impediunt, & ut prauam & malignam qualitatem acquirat, faciant.

Quintò, Hippocratem & Galenum nunquam, cum de vulneribus curandis scribunt, eorum mentionem fecisse dicunt, ut ex 14. *method. med. c. 4. & de fract. sect. 3. comm. 21.* videre sit.

Contrà, qui turundas usurpant, his rationibus nituntur. Prima est, in vulneribus, ideo necessarium esse turundarum usum, ut earum ope vulneris orificium seruetur apertum, & puri exitus pateat.

Secunda est, ea de causa turundas esse usurpandas, ut earum ope medicamenta vndique tangerent vulnus, & ad fundum eius usque perueniant.

Tertiò, ea etiam de causa turundæ videntur necessariæ, quod iis præcaueatur, ne pars superior vulneris claudatur, antequam profunditas vulneris sit impleta.

Ad istas rationes respondent, & ad primam quidem, quod non plura excrementa in vulnere, si recte curetur, generentur, quam à natura facile expelli possint. Deinde etsi generentur excrementa: turundæ tamen potius exitum puri occludant, quam patefaciant. Ad alterum verò, quod turundis opus non sit, cum medicamenta, si liquida sint, ipsa ad vulneris fundum penetrare possint; neque etiam toties repetita medicamentorum impositione opus esse. Ad tertiam respondent, quod assiduus excrementorum effluxus, per externas partes vulneratis impediatur labiorum coitionem, antequam cavititas carne sit repleta.

Verum ut de ista controuersia meā sententiam aperiam, equidem libenter concedo, in iis vulneribus, quæ sunt superficialia, recta, & parum puris generant, turundas non esse necessarias, nec earum impositione temerè vulneris curationem retardandā esse. Sed si vulnus sit profundum, obliquum, ut puri exitus rectus non pateat, & multum puris generetur, omnino videntur turundæ necessariae, ut puri exitus apertus per eas paretur, & via relinquatur, ut medicamenta ad interiora vulneris per ea penetrare possint, & ne vulneris orificium citius conglutinetur & coalescat, antequam quod in imo est vulneris conglutinetur: quæ si negligantur, & pus atque excrementa in vulnere detineantur, maximorum dolorum & periculorum causæ esse possunt, ut eius rei *supra, c. 7.* aliquot exempla è Guil. Fabricio sunt proposita.

Quæ verò ad ista respondent, & quæ obiciunt, non magni momenti sunt:

Primò enim quod dicitur, turundas non esse necessarias ut vulnus apertum seruetur, cum oris eius semper se pateant: id omnino negatur. Sæpe enim vulnera, pro vario ægri situ, quem habuit, dum vulneraretur, sunt obliqua & anfractuosa, ut etsi vulneris parietes & labia nondum coaluerint, ita tamen se contingant, imò premant, ut puri liber exitus non pateat.

Secundò ea ipsa de causa, & cum vulnera non recta sunt, medicamenta ita facile ad fundum penetrare non possunt. Et licet vulnus tortuosum & obliquum non sit: tamen non semper commodum est, medicamenta nimis fluida vulnere instillare, cum à sanie facile abluantur: sed interdum crassioribus & viscidioribus opus est, quæ turundis illita, diutius & firmitus vulneratis partibus adhærent, & proinde vim suam rectius exerunt.

Tertiò, quod nunquā orificium superius conglutinetur, antequam inferior vulneris cavititas coalescat, & propterea orificium turundis apertum seruare opus non sit, falsum est, & experientia sapissimè

Dan. Senert. Tom. I. l. 1.

me contrarium docet, ac Guil. Fabricius, *centur. 4. obseruat. 7.* exempla duo recenset vulnere, quorum orificia fuere citò sanata, vulnere intus nondum sanato, unde pus intus collectum fuit, & unde grauius ac periculosa mala excitata. Et quod dicunt, continuū excrementorum effluxum facturum, ut orificium vulneris non claudatur, suis præsuppositis contradicunt; cum antea statuerint, exiguum omnino puris copiam in vulnere generari.

Quartò, turundæ nec nimis crassæ esse debent, ut partem nec premant, nec distendant, & omnino nullo modo ei molestiam aliquam & dolorem pariant, neque etiam puri exitum intercludant; & si interdum tale quid accidat, quale quid Ludouicus Sepralius, *lib. 3. animaduers. n. 10.* allegat ex Hippocrate in historia Massiliensis, errata artificum arti imputanda non sunt, cum forsitan vulnus non toties quoties opus fuit, detexerint. Vbi tamen hoc monendum, etsi danda sit opera, ut vulnera sine molestia omni & dolore, & certè, quantum fieri potest, cum minimo, curentur: tamen omnis molestia, ut in aliorum morborum, ita etiam in vulnerum curatione, abesse nequit. Et si omnia, quæ qualemcumque molestiam pariunt, omittenda essent, & suturæ, ac fasciæ & deligatio, omittenda essent. Semper inter duo mala eligendum est minus.

Quintò, nec ideo turundæ omittendæ sunt, quod pure inquinatæ partem vulneratam lādant. Nam quoties hoc modo conspurcatæ sunt, detrahendæ sunt; quod ipsum ratam illam vulnerum detectionem impugnat.

Tandem etsi Hippocrates & Galenus expressè in vulnerum curandorum ratione turundarum mentionem non fecerint: tamen nec eorum usum prohibuerunt; sed potius ex iis, quæ Galenus de vulnerum curatione præcipit, turundarum etiam usus quandoque probari potest.

His ergo in omnibus vltro citroque agitatis, res eò redire videtur, & summa rei hoc est: Leuia vulnera, & in quibus pus multum non generatur, Naturæ committi posse, & non multum referre; etsi talia vulnera rariùs detegantur. Ut verò in vulneribus grauioribus, & in quibus plurimum excrementorum prouenit, quis otiosus spectator & cunctator sit, & soli Naturæ rem omnem committat, non suaserim; cum ex neglecta vulneris detectione necessaria tantum vna die damni & periculi suboriri possit, quantum postea integro mense non emendari queat.

Turundæ etiam, ut, ubi opus non est, vulnere imponantur, vel tales vulnere indantur, quæ dolorem pariant, fluxionem concitent, puris effluxum impediunt, non suaserim: ubi tamen necessitas & causæ supra propositæ earum usum postulauerint, eas sine damno omitti non posse censeo. Quia tamen Experientia extundit artem, Exemplo monstrante viam: non obsto, quin aliquis & hanc viam experiat, sed, ut dixi, sine ægri periculo, & ut ipse Magatus, in *sine cap. 40. lib. 1.* monet, à leuioribus & faciliioribus inchoando, atque ab his sensim ad grauiora & difficiliora progrediendo.

CAPVT X.

De Vnguento armario.

Ista, quæ capite præced. de Casaris Magati & Ludouici Sepralij sententia, de curatione vulnerum, dicta sunt, me vnguenti Armarij vulgò dicti admovent. Ut enim illa carnis vulnera simplicia, ut cap.

Vnguentum armarium.

LI

præ

preced. dictum, sine multo apparatu & frequenti vulneris detractione, ac multorum medicamentorum applicatione solius Naturæ beneficio sanantur: ita & vulnera, quæ vnguento armario sanari dicuntur, solius Naturæ ope sanari existimo. Cum autem à nonnullis contrarium statuatur, quid de vnguento armario sentiendum sit, inquirere hoc loco libet.

Primo autem Vnguenti armarii descriptiones, deinde eius usus, & quæ pro eo defendendo afferri solent, proponemus. Plerique autem Paracelsus hoc vnguentum tribuant, aut certe ab eo propalatum scribunt.

Paracelsi
descriptio.

Paracelsus ipse, *Archidox. Magica, lib. 1.* hanc habet descriptionem.

℞. usnea Vnc. ij. mumia Vnc. β. pingued. humana Vnc. ij. sang. human. Vnc. β. ol. lini, Drach. ij. rosæ. boli Armeni. ana Vnc. j.

Misc. F. Vng.

In quod lignum sanguine ex vulnere imbutum & exsiccatum imponitur, & vulnus singulis diebus fasciâ noua urina vulnerati madefacta obtegat. Ad arma verò inungendas addit adhuc

mellis Vnc. j. ping. tauri Drach. j.

Descriptio
Vnguenti ar-
marii Porta.

Iohan. Baptista Porta, *Mag. nat. lib. 8. cap. 12.* de eo ita scribit: Vnguentum armarium, olim à Paracelso Maxillano Casari datum, & ab eodem experitum maxime charum ab eo habitum quandiu vixit, cuius aulæ nobilis mihi communicauit. Si adlatum fuerit ferrum, quod sauciat, aut lignum eiusdem sanguine madefactum, sanabitur ager, etiamsi longè abierit.

Cape usnea, sine musci concreti in caluaria aëri derelicta adipis humani ana Vnc. ij. mumia, sanguinis humani ana Vnc. β. ol. lini, terebinth. boli Armeni ana Vnc. j.

Omnia simul in mortario terantur, in urna oblonga & angusta seruentur. Immerge ferrum in vnguentum, & ita relinquantur ager manè sui ipsius urina eluat vulnus, nulloq; addito deligetur, & sine dolore aliquo sanabitur.

Crollii de-
scriptio.

Crollius & ipse Paracelsus id tribuit, ac vnguentum Sympatheticum seu stellatum Paracelsi nominat, & id ita scribit.

℞. adipis verris aprugni, vsini ana Vnc. iij.

Quò seniores animalia, eo melior adeps. Viriisque animalis adeps prius in vino rubro per dimidiam horam lento igne bulliat, postea effunditur super aquam frigidam & cecleam colligitur pinguedo innatans, quicquid fundum petit abiciatur.

Postea ℞. lumbricorum ex vino vel aqua lotorum sex-terios duos, correfiant in olla testâ in fornace pistoris, cauendum tamen ne adurantur, postea terantur in puluerem.

℞. huius pulueris, cerebri aprugni siccati, santali rubri o dorati, mumia, hematit. ana Vnc. j.

Demum accipe Usnea è cranio hominis violenta morte perempti, abrasa Luna crescente, & in bona domo existente, Veneris si fieri possit, non Martis aut Saturni, ad pondus duarum auellandarum circiter. Et omnibus tritis & inuicem mixtis cum adipe secundum artem vnguentum fiat, in vitro clauso, vel pyxide diligenter ad suos usus reseruandum.

Si forte lapsu temporis vnguentum exsiccaretur, dicto adipe vel melle Virgineo humectari & emolli de nouo potest. Pareatur vnguentum Sole in libra existente.

¶

De efficacia autem & usu eius scribit: Perficitur hæc cura per medicamentum huius vim Magneticam attractiuam à sideribus causatam, qua mediane aëre vulneri adducitur & coniungitur, ut spiritalis operatio in effectum deducatur. Fit inquam propter coniunctionem astralem & elementalem: ut enim calor Solis concordat se cum terra, ita Perscaria cum morborabente Sole abicit calor, ita hic etiam.

Tria ergo sunt, quæ causantur per hoc vnguentum tam mirabilem effectum. 1. Sympathia Natura. 2. Influentia corporum cælestium, suas operationes per elementa per-

ficiens. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum cui libet homini naturaliter inditum est. Hoc vnguento sanantur omnia vulnera, quocunque telo, iclu, iactu, cuiusque etiam sexui inflata, (ita tamen ut nec nervi vnum è tribus principalioribus membris laesum sit) modò telum haberi possit, etiamsi patiens multis miliaribus à nobis absit. Et quia est conglutinantis, suppurantis & renouantis natura, non permittit, si debito modo applicetur, ullum noxium symptoma superuenire.

1. Vngatur telum, quo homo vulneratus est, singulis diebus semel, si necessitas urgeat, & vulnus sit ingens: alioquin secundo aut tertio die inunxisse sufficit, seruetur in mundo lincolo & loco tepido non nimis calido, ne damnum inferatur patienti: cauendum etiam ne desuper telum cadat, nec ventus afflet in loco frigido, alioquin patiens ad insaniam redigeretur.

2. Antequam telum vngas, considera, an punctum vulnus factum sit, quod si est, vngatur defensorium illud superius (& non inferius) descendendo, alioquin nocuum adferretur egrotanti.

3. Si verò non possis cognoscere, quam profundè, vel quomodo defensorium in carnem introierit, poteris illud totum perungere, alioquin sufficit locum teli, quo aliquis laesus, inunxisse.

4. Non est necesse consuevere vulnus, more barbiton-forum, sed solum lincolo mundo quotidie circumligare, in patientis urina prius madefacto.

5. Quo die quis inungit telum, abstineat à Venere.

6. Ante inunctionem teli, vulnerato etiam citissime sistatur sanguis.

7. In fracturis & ruptura ossium aliquid pulueris symphyti maioris poteris addere vnguento, vel de radicibus ellebori nigri.

Habito telo, quo quis laesus, & cupias scire, utrum patiens sit moriturus vel superuicturus, sic experiere: Si illi telo supra carbones calefacto, in tantum quod possis manum desuper tenere, puluerem è santalo rubro & hematite asperferis, si sudat guttas sanguinis, morietur patiens, sin minus, euadet.

Si verò scire volumus, utrum patiens se rectè gubernet in potu & aliis requisitis: hoc cognoscitur, quando in defensorio macula sanguinis apparent, sin minus iam bene se gerit.

Notandum insuper 1. Non habitis armis vel telo, nihilominus qua mihi curis aperturam & lesionem violentam, per quam sanguis egreditur, hoc vnguento sanari posse, ita ut lignellum salicinum in apertura cruenta madefiat, & postquam sanguis adhaerens siccatus est (non ad Solis vel ignis calorem, sed spontè & per se) demum infigatur supradicto vnguento in pyxide asseruato, intus relinquendo.

2. Si vulnus magnum & profundum esset, singulis auroris mundificari potest, & recenti lincolo ligari, sine omni alio usu extraneorum oleorum, vnguentorum, & similium: & tunc sanatur hoc vulnus quocunque modo inflatum per se, & sufficit lignellum semel tantum in apertura seu vulnere cruento prius madefactum vnguento pyxidis infixu munere, usque ad sanationem plenariam.

3. Attamen quoties vulnus aliquod nonum sanandum est, requiritur semper recens lignellum.

4. Si verò vulnus nollet sanguinem emittere, tandè lignello scarificandum, donec sanguis effluat: sic etiam ira dolore dentium sanando, dens dolens tandè scarificetur, scalpello, donec sanguinem emittat, scalpellum post exsiccationem sanguinis vngatur hoc vnguento, sic confestim sedatur dolor. Si equus sit clauo transfixus in pede, extrahatur primo clauus & inungatur, & citò curabitur pes equi, sine suppuratione.

Eodem modo possunt omnia animalia carnem & ossa habentia curari.

Olwaldus Gabelchouerus, in *Practica Germanica*. ℞. pingued. apri vrsi an. lbj.

Modus
candi
vnguenti

Gabelchouerus
ri descriptio.

Eaque

Eaque lique facta vino rubro infundit. Pinguedini huic addit

pulu. lapid. hematit. Vnc. j. santali rubri Drach. vj. lumbricor. preparat. Drach. ij. vsnea quantum haberi potest.

Miscet, vt F. Vngu. de cuius vsu ferè eadem, quæ Crollius habet.

Alij hanc descriptionem habent.

Lardi aprugni ad ignem liquefacti, & supra aquam fusi q. l. pulueris lumbricor. terrestr. preparat. lapid. hematit. santali rubri, vsnea de cranio humano ana q. l. Misc. ad ignem.

Io. VVittichius vsneam omittit, & parum referre putat, siue ea adhibeatur, siue omittatur. Mumia quoque & adipem ac sanguinem non addit. Quod & alij faciunt. Et noui ipse quendam, qui curam hanc promittebat, qui vnguentum hoc saltem ex pingued. porci domestici, paucisque alijs, nulla vsnea, nec vlla re è corpore humano petita, quoties libebat, componebat.

Polypragmon ille Iac. Colerus, lib. 18. Oeconomia, c. 154. hanc descriptionem tradit.

L. pingued. verris aprugni, domestici, vsini an. lb. lb. musci è cranio humano p. j. lumbricor. terrestr. Mēl. quartar. lapid. hematit. Vnc. ij. santali rubri, rad. consolidæ maior. ana Vnc. iij.

Misce. Fiat cum Vno vnguentum.

De tempore etiam parandi medicamenti non conueniunt. Crollius Sole in libra existente parare iubet. Alij augustioribus adhuc terminis tempus hoc includunt, & 10. ac 11. diem Septembris definiunt. Alij quocunque tempore parant.

Modus autem vtendi hoc medicamento, cum antea à Crolleo prolixè sit descriptus, eū repetere opus non est. Summa est, non ipsum vulnus hoc vnguento vngendum esse, sed telum, seu instrumentum quodcunque, quo vulnus fuit inflatum, aut si id haberi nequeat, aliud telum, vel lignum, inprimis salignum, vel aliud quid vulnere immisissum, & sanguine hominis vulnerati infectum & commaculatum. Nihil etiā referre putant, siue æger præsens sit, siue ad multa miliaria absens: neque ipsius vulnerati vllam, sed saltem armorum inunctorum curam habent. Aliqui tamen, vt singulis diebus vulnus vrina vel vino abluatur & mundetur, præcipiunt.

Ne quis autem de effectu huius medicamenti dubitet, primò ad experientiam prouocant, scribitq; Rudolphus Goclenius Iunior, se posse nominare Imperatores, Reges, Principes, Comites, Nobiles, quorum autoritas atque fides in dubium non sit vocanda, qui de efficacia huius vnguenti testimonium perhibeant.

Deinde actionis huius naturales causas reddi posse putant patroni huius vnguenti, & imperitos fatuos nominat Crollius eos, qui de efficacia huius medicamenti dubitant, aut curam hanc ad veneficia referunt. Vt autem probent, naturali modo illam curam perfici, primò prolixè probant, dari actiones, quæ non contactu corporeo intercedente, sed per occultam sympathiam & Magnetismum, vt vocant, fiant. Ita Magnès trahit ferrum, etsi id corpore non tangit, & mouetur versus polum. Astra in hæc inferiora, quæ corpore non attingunt, agunt, torpedo per hastam tangentis manuum afficit. Nonnulli felis etiam ciuitatè inclusæ, & quam non vident, præsentiam non ferunt, & nisi vel felis amoueatur, vel ipsi è conclau, in qua felis est, exeant, in lipothymiam incidunt. Canes heri vestigia agnoscunt, vt & ferarum, eorumque ductu eas insequuntur. Taxi umbra noxia est homini. Et talia plurima, quæ in natura obseruantur, occultarum actionum exempla congerunt, quas quia in Magnete sunt manifestissimæ, ab eo Magneticas in genere vocant.

Dan. Sennert. Tom. I I I.

Alterum, quod præsupponunt, est, dari quendam spiritum mundi per totum mundum diffusum, qui sit vector & vehiculum occultarum potètiarum & actionum, quiq; omnes mundi partes connectat, & mirum inter eas consensum excitet.

Tertiò autem vires ipsius Vnguēti Armarij quod attinet, duplicem in eo vim esse statuunt, vnam in ipso vnguento, vulnera scilicet consolidandi & glutinandi, alteram, quæ in telo inuncto sit, & potentia ista ad vulnus deferat. Priorem vim à compluribus è quibus componitur, hoc medicamentum deducunt, & siderum influxu, & coniunctione Astrali & Elementalī. Ideoque, vt dictum, nonnulli certo anni tempore ac siderum positu hoc vnguentum conficiunt. Alteram verò vim deducunt à balsamo naturali, qui cū sanguine telo, vel instrumento vulnerati impresso, & sanguine vulnerati maculato inhæreat. Hoc enim Balsamum, propter sympathiā, quam habeat cū parte vulnerata, vim illam medicamenti, mediante spiritu mundi, vulnere communicare. Atque huius rei & alia exempla afferunt. Zenith quod appellant, iuuentulorum in ignem proiectū grauitè virginē, è qua effluxit, lædere aiunt: Secundinas malè tractatas foemine, à qua exierunt, damnum inferre. Quamquā nec hic sat clarè sese explicent. Scribit enim Crollius, curā hanc perfici per medicamentū huius vim Magneticam attractiuam à sideribus causatam, quæ mediante aëre vulnere adducatur & coniungatur. Et mox tria esse dicit, quæ causentur per hoc medicamentum tam mirabilem effectum, 1. Sympathiam Naturæ. 2. Influentiam corporū cælestium suas operationes per elementa perficientem. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum cui libet homini naturaliter inditum sit.

Verum enim verò, vt nostram sententiam de isto vnguento aperiamus, primò illud id suspectū reddit, quod non vna eius compositio circumfertur, sed plures, & in quibusdam ea omittuntur, à quibus alij omnē huius medicamenti vim deducunt, & ex descriptionibus varijs supra allatis patet. Ita VVittichius vsneam & adipem ac sanguinem omittit, quæ tamen alij pro basi & præcipua parte huius medicamenti habent. Et nihilominus omnes eundē effectū pollicentur, & quisq; suū ad omnia vulnera, quocunque teli genere, seu punctim, seu cæsim, seu iactu, seu lapsu inflatum prædicat; etsi Goclenius & Crollius, vulnera, quæ sunt in neruis, arterijs, & vno è membris principalioribus, vt corde, cerebro, excipiunt.

Quod alij contra huius medicamenti compositionem obiciunt, quod nimirū autores huius vnguenti vsneam è cranio hominis suspēsā, mumiam, sanguinem humanū calentē, adipem humanū adsciscat, & in sanguine humano, & adipe totius negotii succū & neruum esse cēsant, idq; superstitiosum putat; id meum quidem non facio: cum notissimū sit, adipem & cranium humanū, mumia, vsneam à Medicis alijs sine superstitione in curandis morbis vsurpari: hoc tamen moneo, cum sagæ & malefici, vt ex Apuleio, lib. 2. & 3. metamorphos. Ouid. & Nicolao Remigio, demonolatriæ lib. 1. c. 16. & lib. 2. c. 1. & alijs, qui de sagis scripserūt, patet, humano sanguine & carne, alijsq; humani corporis partibus ad sua maleficia vtī soleant, cauendū esse cuiq; qui talibus vtī vult, vt medicamento effectus naturalis causa nō superstitiosè vtatur, & ita diabolo, qui & animæ & corporis humani hostis est, gratificetur, eiq; incautè inserviat, quod fieri potest, si ad eos effectus talibus vtatur, qui non sunt in rerū istarum naturali potestate, & propterea, si ii consequatur, diabolo potius, homini per talia superstitiosas insidias struenti, quam ipsi rei imputandi & adscribendi sunt.

Effectum huius medicamenti quod attinet, cum non semper voto respondere, vel obseruatio 25. cent. 3. L I 2 apud

Rationes
contra un-
guenti arma-
rii defenso-
res

apud Guiliel. Fabricium ostendit. Et sic, ut multos, qui cura hæc vti sunt, conualuisse, etiam magni viri testentur: tamen non plus testari possunt, quam hæc: Quendam vulneratum fuisse; ipsi adhibitam curam istam per vnguentum armarium; eundem conualuisse: an verò vi huius medicamenti conualuerit, hoc testari non possunt. Multa enim sepe cum effectu aliquo coniungi possunt, quæ eius causa non sunt. Itaque ut non sequitur; Isto ambulante coruscavit: ergo ambulatorio est causa coruscationis. Ita non sequitur; hic vulneratus sanatus fuit, & adhibuit vnguentum armarium; ergo vnguentum armarium est causa sanationis; nisi monstretur, ab isto vnguento necessario hunc effectum secutum esse. Et nullibi fallacia causæ frequentior est, quàm in Medicina, ac sapissime alicui medicamento morbi alicuius sanatio tribuitur, quæ non ab eo provenit, sed à Natura, aut antea vel simul adhibitis aliis medicamentis. Et est Medicinæ longè alia, quàm aliarum artium, ratio. In aliis enim artibus effectus in solidum ab artifice pendet, & si quid ab eo bene vel malè sit, id omne (nisi forsitan materiæ & subiecti ineptitudine, cum non ex quolibet ligno fiat Mercurius; aut instrumenti ratione aliquid vitij accidat) artifice imputandum & adscribendum, cum, ut in *Inst. lib. 1. c. 1.* dictum subiecta aliarum artium nihil agant, sed obsequium saltè præstent: Medicinæ verò subiectum innatam quandam potentiam habeat, qua à Medico adiutum plerumque spontè ad sanitatem tendit; unde ab Hippocrate, *6. epid. comm. 5. text. 1. videri phorac largi, Natura morborum medicatrices* dicuntur.

Itaque res eò redit, & hic non status controuersia est, an vulnerato, qui conualuit, cura per vnguentum armarium adhibita fuerit; sed hic est, an vnguentum armarium sanationis causa fuerit, de quo iam dispiciendum.

Cum autem, ut supra dictum, conglutinationis vulneris Natura causa sit, nullius verò medicamenti vi, quocunque nomine veniat, & sæpe etiam lardo, vel alia re non magni momenti, imposito, vulnera multa, sine aliorum medicamentorum & Medici ope, sanantur: propterea in cura etià, quæ per vnguentum armarium adhiberi creditur, conglutinationis vulneris soli Naturæ, ut proximæ & principali causæ, adscribenda est. Quod cum ita se habeat, & nullo modo negari possit: ita queritur, an ista in cura soli Naturæ vulneris sanatio adscribenda sit; an verò etiam vnguenti armarij aliqua efficacia simul còcurrat. Mihi prius probabilius videtur, ideo, quod certum est, ut modò dictum, vulnera sepius à Natura nullo còcurrente medicamento, sanari; id quod etià vulnera interna, quibus nulla medicamenta adhiberi possunt, testantur. Et huc tota illa Cæs. Magari vulnera curandi ratio, de qua *c. precedente* dictum, tendit, ut negotium Naturæ còmittatur, calor & temperies partis, quæ instrumentum est, integra seruetur, neque præter necessitatem medicamenti ea molesteretur. Et interdum tam periculosa vulnera, Naturæ imprimis beneficio, nullo vel haud magni momenti medicamentò adhibito, sanantur: ut miraculo potius, quàm medicamenti adscribendum id videatur. Cuius rei observationes exemplarumque passim nota sunt. Neque tamen ita audaces sunt huius vnguenti patroni, ut vim eius ad omnia vulnera extendant; cum, ut paulo antè dictum, Crollius & Goclenius vulnera membrorum principaliorum, item neruorum & arteriarum excipiant; & nemo adhuc inuentus, qui ad sclopetorum vulnera isto vnguento uti ausus fuerit. Quis verò est, qui negare auit, vulnera alia leuiora à sola Natura sanari posse? Si tamen aliquid, quod vim naturæ excedere videatur, in cura ista per vnguentum armarium accidat, videndum, ne ope diaboli, pacto seu implicito allekti, id præstitum fuerit.

Cum ergo Natura sola & proximè vulnera glutin-

et; medicamenta verò, ut supra monstratum, nihil aliud præstent, quàm ut calorem natium & temperiem partis naturalem conseruent, vel impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstant, remoueant: iam videndum, an vnguentum armarium ista præstare possit.

Vbi mox prima difficultas occurrit, an nimirum omnino medicamentum, quod non ipsi vulnere, sed telo, aut rei alij sanguine ex vulnere maculato inungitur, prodesse possit, imprimis si vulneratus absens sit, & à telo inuncto aliquot milliarij spacio remotus. Equidem ad id probandum duabus vtuntur rationibus, ut supra etiam dictum. Prima est, quod dantur actiones ab occultis qualitatibus, & in distans, quas Magneticas vocant; deinde quod per spiritum mundi vis vnguenti ad vulnus, ut multorum rerum sympathia & antipathia, deferatur.

Verum neutrum id, quod debet, probat. Primò enim etsi concedimus, dari tales actiones, neque semper, quæ mutuò agunt & patiuntur, sese corporibus contingere: tamen an id fiat in vnguento armario, atque an à telo inuncto vis aliqua ad vulnus per longum locorum intervallum perueniat, probandum adhuc est. Nec enim sequitur, dantur aliarum rerum tales actiones mirabiles, ergo & vnguentum armarium talem vim habet. Et id non fieri, facile perspiciet, qui reliquas eiusmodi actiones, quæ ad distans fiunt, considerabit. Cum operari sequatur esse, ut inter agens & patiens quædam fiat coniunctio & mutuus contactus, necessarium est. Cum autem res, inter quæ est actio, non omnes corporibus sese contingant, ut alio modo se contingant necesse est: qui duplex est. Vel enim res, quæ ad distans agere dicitur, aliquid de suo corpore & substantia, quod effluuium seu *εἰσροια* antiqui vocabant. Medici vbi de contagio agunt, *μυσμα* appellant, (videatur *lib. 4. de febr. c. 4. & Inst. lib. 2. part. 2. c. 12.*) vbi scilicet minutissimæ partes & atomi à corpore effluunt, & mediante vel aëre, vel alio corpore, ad aliud corpus transferuntur, idque vi, quam corpore integro còmunem habent, afficiunt. Talia autem corpuscula & effluvia nullum regularem motum habent, sed pro motu aëris inordinate hinc inde moventur, & à flatu quocunque variè disperguntur, sicut in candelarum extinctarum & aliarum rerum accensarum fumo videre est. Alia verò corpora, quæ in distans agere dicuntur, equidem nihil de suo corpore, quod ad aliud corpus transferatur, sed speciem saltem emittunt; quo modo per species sensibiles lucem, sonum, odorem, corpora etiam distantia afficiuntur. Et probabile est, plures esse eiusmodi species, quàm quot nostris sensibus percipiuntur. Atque id vulgò virtute vel virtuali contactu fieri dicitur. Virtus tamen semper præsupponit substantiam, à qua ea fluit. Sic extincta flamma, cessat illuminatio. Deinde idoneum subiectum requiritur, per quod propagetur, quod si non sit, actio cessat. Ita interposito corpore opaco, inter lucidum & visum nostrum illuminatio cessat. Tertiò vis hæc & orbiculariter diffunditur, & ad certam distantiam. Physici vocant sphaeram actiuitatis: quæ in aliis maior, in aliis minor est. Maxima in rebus lucidis, minor in sonoris. Quò tamen corpus lucidum maius est, eò etiam maior sphaera actiuitatis. Hinc stellæ omnium longissime & latissime lumen de se spargunt.

Queritur ergo iam, quia certum est, vnguentum armarium, quo telum inunctum est, corpore abesse à vulnerato, an horum modorum altero eum tangat. Tertium non datur. Neque enim per accidens & qualitatem aliquam id fieri potest; cum accidens de subiecto in subiectum non migret, nec se in distans & aliud corpus diffundat. Neutro id fieri posse dico.

Primò

Primò enim cum effluvia corporea nullum certum motum habeant, sed ad motum aeris inordinate hinc inde moueantur, quomodo recta ad vulneratum tendent? Neque est, ut quis ad similitudinem substantiae confugiat. Quanquam enim corpuscula talia minima tandem sui generis sese applicant, ut in tonitru & fulgure videre est: tamen dum primum e corpore exhalant, hinc inde inordinate vagantur. Multò minus ad spiritum Mundi confugere licet, quo vectore corpuscula hæc è telo vincta ad vulnus pertineant. Dicuntur enim ista de spiritu Mundi, sed non probantur, imò rationibus sat firmis oppugnantur. Præterea cum cura hæc in longinquum & per milliaria aliquot, ut volunt, se extendat, si per corpusculorum effusionem fieret, cum perexiguū vnguenti, & multò minus adhuc balsami illius naturalis, telo adhærescat, vnguentū illud cum balsamo facile in auras auolaret, & euanesceret, & ita sublato curationis fundamento curatio ipsa cessaret.

Si verò per species vel actionem Magneticā hæc actionem fieri dicant, probandum primò est, quod tales species huic vnguento insint, (simplicibus enim quibusdam & rebus naturalibus, non arte compositis, Naturæ vim species eiusmodi emittendi dedit) & monstrandum quæ ipsorum natura, quæ sphaera actiuitatis sit. Neque enim credibile, vim vnguenti per duodecim milliaria circumcirca, & ita orbiculariter se extendere. Magnetē quod attinet, à quo actiones has Magneticas appellare solent, Magnes equidē ferrum non nihil à se distans attrahit, sed longissimè remotū & ultra sphaeram suæ actiuitatis non trahit; quod & in aliis actionibus eiusmodi occultis & Magneticis fieri notum est. Magnes etiam, & huiusmodi alia recta linea vires suas exserunt, quæ tamen non in infinitum extenduntur, & sæpe etiam obiectu aliarum rerum intercipiuntur. Ita radij Solares ab obiectu corporis opaci excluduntur. Quis ergo credat, è pauxillo vnguento & sanguinis tantillo, corpuscula tot vel species per cistam, in quam telum inunctum conclusum est, perrumpere, per longum intervallum, etiam duodecim milliariū, deferri, mōtes & muros penetrare, & ad cubiculo inclusum vulneratum recta tendere, & multiplices, quibus vulnus inuolutū est, fascias peruadere, ac vulnere sese insinuare? Magnes ipsi ferro admouetur: at vnguentum hoc non vulnere, sed armis inungitur; & Magnes quidem simpliciter ferro applicatus id attrahit: in vnguento verò rectè usurpando quàm superstitiosi vngendi modi adhibeantur, antea dictum. Et in aliis etiam magna inter Magnetem & vnguentum armariū apparet diuersitas. Magnes corpus naturale est, habetque suum naturalem effectum, quem semper eodem modo edit. Vnguentum armarium res ex variis composita est, atque ab aliis aliter, & ex aliis rebus, ut supra dictum, conficitur. Vnguentum etiam plures effectus edere debet, omnia nimirum ad vulneris sanationem necessaria præstare, vulnus à dolore liberū seruare, eiq; etiam, si non rectè asseruerit, vel inquietur, dolorem inferre. Si enim id, quod alias Naturæ opus est, in vulneribus curandis præstare debet, omnino ut multa agat necesse est, nimirum, quod alienū & cōcoquendum est, cōcoquat, pus & excrementa expellat, carnem generat. Imò Medici & Medicamentorum officium præstare deberet, quod est varium. Neque enim corpora, quæ vulnerantur, eodem modo disposita sunt, sed alia sana, alia plethorica, vel cacochymica; partes variæ, caro, nerui, membranæ, quæ diuersi generis medicamenta requirunt: quorū omnium vires sustinere debet vnguentum armarium. Et si quis vno tempore plura vulnera diuersis in partibus, quod sæpe fit, à diuersis armis accipiat, vnum ne telum vngere sufficit, & vis ne eius ad omnia vulnera feretur, aut omnia ne tela inungenda erunt?

Dan. Senert. Tom. III.

& an vnguentū quodlibet faciet suum officiū, & hoc ad istud vulnus, quod hoc telo inflictum est, recta perget, illud ad aliud, quod alio telo illatum est.

Causa etiam reddenda esset, cur in pyxide non idem præstet hoc vnguentum, quod telo inunctum præstare dicunt. Neque enim est, ut dicant, balsami illius, qui est in sanguine, beneficio vim medicamenti ad vulnus deportari. Nam si totus sanguis ille in atomos resolveretur, non sufficeret ad spaciū tale implendum. Neque probarunt hactenus, quod species tales sanguis ex se emittat. Et si sanguinis beneficio vis medicamenti ad vulnus deferatur, cur non etiā aliarū rerū, in quas ex vulneratis copiosissimè sæpe sanguis effunditur, vires ad vulnus deferret, quod fieri non videmus.

Quæ verò in specie de secundinis, & primo Virginū sanguine menstruo afferunt, eoque non rectè tractato, secundinis damnū afferri statuunt; ea ad muliercularū superstitionem pertinent. Si enim in homine secundinæ in sordida loca abiectæ secundinæ damnū afferunt, cur non idem sit in brutis, in quibus secundinæ in sinum adiectæ sæpe putrescunt? Et quocunque loco defodiatur secundinæ, tamē putrescunt. Cur molæ, quas comburunt secundinæ, nihil damni secundinæ afferunt? cur primus menstruus sanguis combustus virgini noceat, non reliquus?

His ita se habentibus, non opus est operose disputare, quas vires hoc vnguentum in vulnere curando habeat; cum nullas ab vnguento hoc ad vulnus peruenire, hactenus satis probatum sit. Et si vnguentum hoc vel temperiem, vel calorem innatum partis (Balsamum illi vocant) conseruandi & fouendi, vel extremēta exsiccandi vim haberet, commodius eam exsereret, ipsi vulneratæ parti, quàm telo inunctū. Insuper si, quod nonnulli volunt, succus & nervus huius medicamenti est in sanguine & adipe humano; cur nonnulli etiam ad aliorum animalium, v. gr. equorum, vulnera adhibent? Quanta enim inter hominem & equum est diuersitas.

Quod verò, ne id hinc præteream, Crollius & nonnulli alij à cælo vim huius vnguenti deducunt, & propterea certo cæli posito id parare iubent: nec istud causæ huic patrocinator. Neque enim probant, cælo vel stellis aliquibus vim sanandi vulnera inesse, aut si inesset, vnguento huic sese ita immiscere, ut quasi vincta & conclusa circumferri, & quando libet in usum trahi possit.

Modum etiam vtendi hoc medicamento quod attinet, ille quoque nullo fundamento nititur, nec superstitione caret. Primò enim, cum totam sanationis causam in eo ponant, ut vis medicamenti beneficio balsami naturalis, quod in sanguine sit, ad vulnus deducatur: cur telū quo homo sauciatus est, vel aliud telū, vel lignū vulneris sanguine cruentatum solum inungunt: non verò indusiū, vel alias vestes egri, vel lapidē, vel aliud quodcūque, in quod sanguis effusus est. Si non pactū aliquod cum diabolo implicitū subest. Deinde cur, si vulnus sit punctum factū, illi nunt gladiū in cuspidē versus capulū, si verò cæsum, ab acie versus tergū: sin appareat quousque gladius in vulnus penetravit, eousque eum inungunt, quousque penetravit: si non, totū inungunt: quæ omnia supersticiosa sunt, quorū nulla ratio dari potest. Si enim facultas medicamenti naturalis est, quid iste modus vngendi ad rem facit, & an nouam vim & qualitatem addit? Si vires naturales sunt, ceremoniis nullis opus est; ut in omnibus rebus naturalibus patet. Magnes ferrū trahit, & ferrū illitū Magnete ad polū mouetur, nullis adhibitis ceremoniis. Præterea alij telum singulis diebus inungunt, alij alternis vel ternis, alij vnica vngitione sūt cōtenti. Alii, ne inungendo aberrēt, telū aut lignum salignū, quod eius vicē gerit, vnguento in pyxide asseruato ad integrā sanatio

L l 3 tio

tionem planè immergunt, ipsum telum sed planè negligunt, qui arma, aut quod vicem eorum gerat, vnguento immergunt. Alij telum inunctum in loco temperato quocunque asseruant, aliqui etiam cistæ includunt. Omnes verò hoc sedulo cauent, ne telum in loco nimis calido sit vel frigido, vel sordibus inquinetur. Hoc enim si accadat, curationem impediri, & dolorem gravissimum in vulnere ægro conciliari. Quæ omnia sunt frivola & superstitiosa. Cum enim antea satis probatum sit, nullam vnguenti armarii, longè à vulnere distiti, in vulnus esse posse actionem, etiam dolorem excitare non poterit. Et proinde si is pro arbitrio curantis accidit, cacodæmonis ope id contingit. Certè vulneratorum sanguis non semper in munda loca, sed sordida sæpe effunditur, tempore hiberno congelatur, lintea cruentata calida aqua eluuntur, ligna cruore conspersa comburuntur, & tamen æger nihil mali inde sentit.

Tandem planè impossibilia hoc vnguento tribuunt, & eas vires, quæ omnes in medicamento vno naturali non reperiuntur. Affirmant enim hoc vnguento omnia vulnera, seu cæsim, seu punctum, seu calu, seu iactu inflicta, curari posse. Verum magna est vulnerrum, pro variis circumstantiis, diversitas, & proinde ad ea sananda non vnicum, sed varia medicamenta requiruntur. Vulnus telo acuto inflictum sine mul- ti puris generatione curatur: at in eo, quod contusum est, quicquid contrusum est, in pus abire oportet. Partium maxima quoque est diversitas. In parte carnosa præcipuè in homine sano & bene habito facile vulnus curatur: at longè difficilius curatur vulnus cerebro, nervis, tendinibus, & ligamentis, in primis grandioribus, quales sunt in poplite, inflictum. Promittunt quoque curationem vulnerrum sine omni dolore: quod in omnibus partibus præstare impossibile est. Certè si nervus punctus sit, nemo præstabit, ne vllus dolor sit ægro molestus.

Atque ut hæc concludamus, sanatio vulneris, quæ vnguento armario tribuitur, ut dictum, plerumque solius Naturæ, quæ non solum levia, sed & gravissima vulnera sæpe curat, opus est: quod vel ex eo patet, quod tot diversæ huius vnguenti descriptiones habentur, & quod nonnulli loco vnguenti armarii compositi, saltem lardo aut pinguedine porci vtuntur, & nihilominus vulnera sanantur, quod se vidisse testatur antea allegatus Iohan. Colerus, in *Oeconom. dicto loco*. Si verò adhibito isto medicamento, vulnus aliquod gravissimum sanetur, quod si naturæ vires omnino superare videatur, vi ipsius demonis ex pacto seu explicito seu implicito ad curationem hanc allekti id accidit. Neque suspicionem huius rei tollit illud, quod nonnulli dicunt, omnia simplicia, quæ ad compositionem huius vnguenti adhibentur, esse planè naturalia, nullos in compositione vel inunctione adhiberi characteres, vel coniurationes & incantationes. Nam non solum sub characteribus & consecrationibus, aut certo verborum modo, suum pactum occultare potest Diabolus, sed & sub rebus naturalibus, si ipso iubente (quod fit in pacto primo & explicito, cui implicitè alii, qui eadem adhibent, incautè se admiscere possunt) res naturales ad alios, quàm à Deo creatæ sunt, vsus adhibentur, atque actiones diabolicæ ac magicæ sub magneticarum actionum velo obvolvuntur, & obtruduntur. Posito ergo, (quod tamen plerumque naturæ beneficio fieri diximus) ut hoc vnguento vulneratus sanetur: diabolus tamen, ut perdat animam, corpori aliquo modo prodesse, impossibile non est, imò credibile, cum insensibilis hominum hostis sit, isque, quocunque modo potest, ad nocendum paratissimus, & proinde, quantum potest, à Deo Creatore benefico, & mediis ab eo ordinatis, hominem ad res superstitiosas deducit.

CAPVT XI.

De Alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis.

Duplicia medicamenta ad vulnera sananda vsurpantur, externa & interna, supra dictum. De externis hæcenus actum; de internis hoc capere agemus. Sunt autem illa duplicia, quædam alterantia saltem, quædam in specie vulneraria dicta. Alterantia sunt refrigerantia, incrassantia, & leniter, ne obstructions pariant, adstringentia; quæ ideo adhibentur, ut prohibeant, ne humores facillè incalescant, fluxiles fiant, & putredinem concipiant. Talia parantur è cichorio, endivia, acetosa, lantag, tormentilla, rosis, portulaca, nymphaea, borragine, santalis, succo citri, granatorum, C. C. margaritis, coralliis. E quibus decocta, aquæ destillatæ, sirupi, electuaria, potiones parantur.

Deinde vsurpantur quædam medicamenta, potiones in primis, quæ vulneraria dicuntur. De quibus tamen Autores dissentiunt. Nonnulli, inter quos Balduin. Ronseæus, in *epistol. medic. epistol. 66*. eas quidè admittunt in iis partibus vulneratis, ad quas eiusmodi potiones pertingunt, ut sunt gula, ventriculus, & intestina, & tunc topicorum medicamentorum ferè locum habent; in partibus verò externis eas reiiciunt, istis de causis. Primò, quod in Hippocratis & antiquorum Medicorum scriptis nulla harum potionum fiat mentio. Secundò, quod ob situs distantiam, ad extremos artus, vel caput penetrare posse non credunt; imò nec ad intestina crassiora, quibus scilicet vulneratis, medicamenta per clysteres commodius iniiciantur, quàm potanda exhibeantur; imò adstringentia, quæ plerumque admiscuntur, impedire putant, ut medicamenta ista, ad partes penitiores non penetrent. Tertiò, quod inter medicamenta, è quibus potiones parantur, sint cum calida & aperientia, ut betonica, veronica, artemisia, garyophyllata, carduus benedictus, &c. tùm frigida & adstringentia, ut symphitum, pyrola, equisetum, sanguisorba, tormentilla, &c. ut ita non satis constet, cuius facultatis esse debeant medicamenta, è quibus hæ potiones parantur, & quas vires illæ potiones habeant. Quartò, cum tamen pleraque sint adstringentia, exhibita plus damni, quàm commodi allatura putant; cum epar atque alia viscera nobiliora obstruunt.

Verum enim verò negandum equidem non est, apud antiquiores Medicos, quantum ego quidè memini, de hisce medicamentis mentionem ferè non fieri: posterioribus tamen frequens eorum vsus fuit. Attamen ea, quæ Galenus, 5. *meth. cap. 9*. de potionibus in vulneribus thoracis habet, ea huc quadrare videntur: & facit potionum harum mentionem Autor libri de *dynamidiis, tit. de plaga*, qui exhibet ex vino pilosellam, p' amaginem, fragariam garyophyllatam, pimpinellam, hederam terrestrem, betonicam, agrimoniam. Et titulo de *vulnerib. sanand.* præscribit pilosellam, agrimoniam, hederam terrestrem. Et in Antidotario Mesues, sub *finem distinctionis 11* post emplastra talis portio exstat:

℞. garyophyllata, rad. artemisia, pimpinellæ, camomilla, pentaphylli, herba venti, violarum, caulis rubri, cannabis, teneritatum rubi ana Mj. rubea ad pondus omnium.

Bulliant hæc omnia in vino vsque ad medietatem: postea colent. Colaturæ adde tertiam partem mellis: iterum ebulliant & colentur.

Equidem Christophorus Georgius de Honestis, in *comm. antiquos codices* hoc habere hoc medicamentum scribit; & Io. Manardus, in *comm. in hunc locum* se nescire scribit, quo casu hæc mixtura in hunc locum irrepperit, & potus emplastris additus fuerit. Idem tamen

Interne dicamur vulneraria duplicia.

An potiones vulneraria vsurpantur sint. Nonnulli.

Affirmamus.

men Christoph. Georgius de Honeftis, eod. in loco, siue Mefues fit, siue alterius, in multis tamen aliis autoribus descriptam reperiri: & Io. Manardus, eod. in loc. potiones eiusmodi ad vulnera noua & antiqua esse vtiles, seque eas non semel expertum esse, ac curauisse iis solis pessima & desparata vlcera scribit. Eadem vsurparunt & alii, non solum Empeirici, sed & doctissimi & peritissimi Medici ac Cheirurgi, Guido, par. 1. Cheirurg. parua, cap. 9. Io. de Vigo, lib. 3. cap. 10. Io. Anglicus, Nicolaus Massa, epist. 28. Io. Tagault, lib. 2. Institut. Cheirurg. Io. Andr. à Cruce, de vulner. tract. 2. lib. 4. cap. 4. Fallopius, de vulnerib. cap. 14. Petrus Andr. Matthiolus, in lib. 4. Dioscorid. cap. 16. Ambros. Paræus, lib. 18. cap. 28. Hier. Fabricius ab Aquapendente, lib. 2. Cheirurg. cap. 23. Ludouic. Septalius, animaduers. medicar. lib. 8. num. 181. alique plurimi, quos experientia docuit, potiones has ad vulnera curanda maximè vtiles esse. Ideoque experientia refragari, & medicamenta vsu longo probata reicere aut negligere, nefas sit. Nam, vt Galenus, 5. de loc. affect. cap. 3. scribit: *Præstat ea, quæ fiunt, quomodo fiunt, quæ rere, quàm, quod fiunt, negare.* Neque id satis est ad medicamenta reicienda, quod in antiquorum libris eorum mentio non fiat, Nam multa & vtilissima medicamenta posteriores inuenerunt, quæ antiquis fuerunt ignotissima. Neque eo fine adhibentur, quo topica, aut potiones illæ, quantum mentionem facit Galenus 4. method. medend. cap. 7. Ideoque etiam si extra, vt alia topica, vulnus non attingunt: tamen per venas ad ipsa vulnera penetrare possunt. Neque ob vim adstrictoriam, quam ex istis medicamentis quædam habent, metuendum, vt propterea ad exteriora membra penetrare non possint, aut in visceribus obstructiones paritura sint. Aliorum enim, quæ vim potius aperiendi habent, admixtione incommodum hoc facile euitari potest. Nec tandem omnium medicamentorum vires saltem à primis & hinc ortis qualitatibus æstimandæ sunt, sed & à tota substantia ortis proprietatibus, quas sola experientia suggerit. Vires autem horum medicamentorum, etsi facile definiri non possint, sed experientia manifestentur: tamen de eo inter autores conuenit, ea non esse vsurpanda in principio, & ubi periculi nihil in vulnere imminet, ac topica ad sanationem integram sufficiunt, vt & ubi febris & inflammatio adest, quæ horum, cum plerumque calida sint, vsu facile augeri possunt: sed cum aliis de causis, cum in primis ob vitiosam partis constitutionem, vulnera curationem non facile suscipiunt, vnde non solum in vulneribus, sed & vlceribus ac fistulis feliciter vsurpantur. Multum enim refert, quomodo pars vulnerata, & sanguis in ea sese habeat, & quæ nocent vulneribus, omnia ferè sanguinis vitio communicantur, vt docet Tagautius, Institut. Chirurg. lib. 6. cap. 12. Atque cum videamus, cibos alios esse vulneratis commodiores, alios noxios: cur non etiam ea medicamenta agris propinemus, quæ faciunt, vt omnia in sanguine, & circa partem affectam rectè sese habeant? Qua de re Ambros. Paræus, loco antea allegato, sic scribit: *Natura tali potione adiuta planè mirè fecisse mihi non raro visa est in cariosorum ossium correctione, & ulcerum consolidatione. Ha namque potiones, etsi humores noxios per alium non expurgent: valde tamen efficaces sunt detergendis vlceribus, & ab omni excrementorum humorum collunie vindicandis, sanguini defecando, & ab ichoribus, omnique impuritate repurgando, fractis ossibus agglutinandis, & nervis unioni restitendis. Et mox: Hac medicamenta admirabili & propè diuina vi sua sic sanguinem expurgant, vt ex eo tanquam è materia apta & laudabili, caro, quauisquæ alia substantia deperdita promè restitui & reponi possit, & pars pristina unioni reddi.* Et P. Andreas Matthiolus, in lib. 4. Dioscoridis, cap. 16. ait: *Eiusmodi potionibus vidi ego cum*

thoracis tum intestinorum vulnera sanari, quæ lethalia & nullo prorsus auxilio curari censebantur. Et omnino id agunt hæc medicamenta, vt sanguinis nimiam humiditatem, quæ ad glutinationem parum apta est, absumant, probam pro generatione carnis materiam suppeditent, & affluxum ad partem vulneratam moderata adstrictione inhiuant. Et Guido de Cauliaco, tr. 3. doctrin. 1. cap. 1. sui sæculi stylo ita scribit: *In antiquis vlceribus, in fistulatis & canceratis, nec non & in sanguine congelato in interioribus, ac in sanie congregata in pectore, & in glandulis intrinsecis, & crepaturis quandoque concessi. Quæ eadem ex eo habet Io. Tagautius, lib. 2. Institut. Cheirurg. Et in his casibus audacter se illis potionibus vt scribit Io. Andr. à Cruce, iisque magis in diuturnis, fistulosis & malè morigeratis. Et Ludouicus Septalius, loco allegato, scribit: *ibi copiosiora indies excrementa generari viderimus, vel ob errata in vitu, vel exuberantiam prauorum humorum in toto, vel ob malitiam vulneris; euacuato corpore & transacto inflammationis tempore, placet vt aliqua vulneraria potione plures dies donec absumtam materiam viderimus.**

Simplicia autem, è quibus parantur, varia sunt. Io. Andr. à Cruce à Germanis quatuor tantum herbas in hunc vsu extolli & commendari scribit, *alchimillam, garyophyllatam, vincam peruinam, & Trinitatis herbam*, quæ species trifolij fit. Verum multo plures plantæ in vsu sunt. Nimirum *consolida maior, & minor, sanicula, consolida Sarracenicæ, agrimonia, pyrola, veronica, artemisia, plantago, sabina, equisetum, ophioglossum, quinquifolium, potentilla, verberna, brassica rubra, nepetha, virga aurea, centaurium minus, hypericum, tanacetum, serpentaria, herniaria, scordium, fragaria, radic. tormentilla, pimpinella, aristolochia viridisque, dictamni albi, valeriana, bistorta, gentiana, rhubarbari, Rhapontici; fl. lil. conuallium, hyperici, rosarum; oculi cancerorum, sperma ceti, lignum lentiscinum, mumia, macis, bolus Armenus.*

Ex his parantur varia composita, imprimis potiones & pulueres. In quibus tamen parandis hoc in genere obseruandum, vt ea plantæ quæ parti vulneratæ aut vicinæ appropriatæ sunt, ex. gr. in vulneribus capitis *betonica rose*, in vulneribus pectoris *veronica*, in vulneribus epatis & circa epar *agrimonia*, in vulneribus renium aut circa renes *fragaria*, eligantur.

Potiones.

Vt ℥. artemisia rubra, Vnc. j. fol. hederæ arbor. herb. pyrolæ, sanicula maior. minor. alchimilla, consolid. Sarracenicæ. ana Vnc. j. bellid. Vnc. β.

Concidantur & infundantur in vini opt. lb β. aq. f. lb jβ.

Stent in Balneo clauso per 3. horas in calore. Postea eximantur & stent per noctem. Manè adde sacchari Vnc. iij. nuc. mosch. ocul. cancer. mumia ana Drach. ij.

F. Potio.

Vel ℥. alchimilla, sanicula, consolida Sarracen. hederæ syluest. artemis. rub. ana Mj.

Affunde vini boni mens. iij. Coq. in olla clausa lento igne, vsque ad quartæ partis consumptionem.

Vel ℥. herbæ pyrolæ M iij. fol. hederæ terrestr. M iij. rad. gentiana alba Vnc. iij.

Concisis affunde ceruissie veteris, q. s.

Stent per noctem. Postea destillentur.

Vel ℥. consolida Sarracenicæ cum toto Mj.

Coq. in vino bono ad tertiæ part. consumptionem. Detur manè & vesperi haustus.

LI 4 Vel

Materia potionum vulnerariarum.

Potiones vulnerariæ.

Vel *℥. herbe tormentilla, fragaria, sanicula, matrisil-
ua, pyrola, ana M j.*

Coq. in cereuis. quæ detur ægro.

Vel *℥. herb. pyrola, vinca peruinca, prunella, artemis.
rubr. pimpinella, agrimon. ana M ij.*

Coq. in vino ad dimidias. Detur vulnerato hau-
stus manè & vespri.

Vel *℥. ligni lentiscini, visci quercini ana Vnc. ij.
rad. consolida, aristoloch. centaurea, rubia, valeriana, tor-
mentilla, bistorta ana Vnc. s. aq. communis chalybeata
℔b xij.*

Misc. & fiat infusio s. a. per 24. horas, postea bul-
liant duplici vase ad consumptionem medietatis, &
cùm ad consumptionem tertiæ partis fuerit peruen-
tum, adde rad. petroselin. summat. rubi, cannabis, pilo-
fella, Trinitatis, vinca peruinca, equiseti, fragaria, flor.
lil. conuallium ana M s. rhapontini Drach. ij. cinamo-
mi Vnc. s. In fine verò decoctionis adde vini aro-
matici ℔b iij.

Deinde facta expressione & colatura, cum saccha-
ro fiat veluti mulla.

Vel *℥. ligni Guaiaci præparat. Vnc. iij. cortic. Gua-
iaci, sarsaparilla ana Vnc. ij. santali citrin. rad. tormen-
tilla, bistorta, valeriana, dictamni albi, consolida ana
Vnc. s. aqua commun. ℔b xvj.*

Misc. & F. infusio s. a. per 24. horas. Postea bul-
liant duplici vase, ad consumptionem tertiæ partis,
tunc adde equiseti, betonica, pilosella, dictamni Cretici,
pyrola, potentilla, summit. rubi, herb. Trinitatis, fraga-
ria ana M s. cinamomi Vnc. s.

Bulliant simul, donec remaneat ℔b vj. & in fine
ebullitionis adde vini albi opt. ℔b iij.

Facta deinde expressione & colatura, cum melle
vel saccharo fiat veluti mulla. Si tanten febricitaret
vulneratus, detrahendum esset vinum.

Commendatur etiam sequens potio Nobilium
Bernensium, qua sola sæpius gravissima vulnera
curari dicuntur, cuius mentionem etiam facit Gui-
liel. Fabricius, cent. 4. obseruat. 84.

*℥. pyrola, virga aurea, artemis. sanicula, beta rubr.
an. q. v.*

Colligendæ sunt plantæ M. Angusto & in um-
bra siccandæ, postea puluerisandæ. Pulueris sume
part. æqual, & misc. Tunc

℥. pulu. huius cochl. j.

Ebulliat in vini albi Mens. j. detur vulnerato hau-
stus tepidè ter in die. Continuetur vsque ad conso-
lidationem. Debili ægro dentur cochl. ij.

Alia potio.

*℥. Gallurici, pyrola, vinca peruinca, consolida. Sarrac-
cen. matrisilu. sanicula, veronica, alchimilla, hederæ ar-
bor. artemis. an. M iij. albi Graci mense Martio collecti
Vnc. ij. s. Cereuisie veteris & acidule vnius vnzæ pro-
portionem. Stent in digestionem per 14. dies; postea
per Vesicam destillantur, & reserua pro vsu in vitris
bene munitis. Dantur iij. cochlearia singulis vici-
bus, ter in die.*

Parantur in hunc vsu & pulueres.

Vt *℥. nuc. mosch. Vnc. j. ocul. s. Vnc. j. s.*

Fiat puluis, detur ʒss. vel ʒj. cum vino.

Vel *℥. corall. rubr. Drach. iij. margarit. spodij an.
Drach. vj. ocul. s. Vnc. ij. M. F. puluis.*

Detur vulnerato de isto puluere Drachma vna in
Vino aut aqua.

Electuaria. Electuaria talia parari possunt.

Vt *℥. conf. ros. rubr. betonic. an. Vnc. ij. tormentilla
consolida an. Vnc. j. macis Drach. ij. corall. rubr. Drach. j.
oculor. s. præp. Drach. s. Cum Sir. acetosa, F. Ele-
ctuar.*

Vel *℥. succi plantag. equiseti, sanicula, pilosella, ve-
ronica an. Vnc. ij. rad. consolida. maior. sub cinerib. co-
ctar. & per seraceum traiectar. ʒj. sacchari albi ℔b j.*

Coq. ad Electuarij consistentiam. Sub finem ad-
dendo conf. rosar. Vnc. j. tormentilla Vnc. s. Misc.

Non tamen his potionibus solis fidendum, & re-
liqua topica medicamenta negligenda sunt. Id enim
si fiat, vulneratus in graue periculū incidere potest,
cuius rei historia est apud Guiliel. Fabricium, cent. 4.
obseruat. 83.

CAPVT XII.

De Diæta vulneratorum.

ATque hæc de Chæirurgia & medicamentis ad
vulnorum curationem in vniuersū necessariis
dicta sint. Restat, vt aliquid de diæta, quæ vulneratis
obseruanda est, dicamus. Aer sit temperatus seu repi-
dus, de quo Celsus, lib. 5. cap. 26. *Locus, in quo cubabit,
repidus esse debet.* Frigidus verò vulneribus omnibus
valde inimicus est, Calidus licet vulnere satis com-
modus est: tamen quia corpus calefacit, humores
commouet, & ad motum aptos reddit, atque ita fa-
cile fluxionibus, quæ aliàs in vulneribus facile acci-
dere solent, occasionem præbere potest, vulneratis
utilis non est. de quo Celsus, lib. 5. cap. 26. *Oppor-
tunissimum tempus curationis vèrum est, aut certè
neque feruens, neque frigidum. Siquidem vulnera &
nimius calor & nimium frigus infestat. Si verò ta-
lis natura non detur, arte parandus est. Sit etiam aer
purus: sætidus verò & quouis modo inquinatus vi-
tandus*

Cibum & potum quod attinet, cùm sanguine ca-
ro, & quicquid ad vulneris glutinationem necessa-
rium est, generetur, tales sint, e quibus sanguis bonus
& purus generetur, & nullo modo multis excremen-
tis & prauis symptomatibus occasionem præbeat.
Cibi ergo sint boni succi & facili coctionis: vitædi
verò cibi prauis succi, allia, capræ, suilla caro, pisa; &
omnino calidis, acerbis, mordacibus, & mali succi
cibis abstinentum. Sumantur etiam cibi ea quanti-
tate, qua possint à natura coqui, & quæ moderatam
sanguinis quantitatem suppeditant. Si enim copio-
sior sanguis generatur, materiam fluxioni, inflam-
mationi, & aliis symptomatibus suppeditat. Et qui-
dem ea quantitate cibis adsumendus, vt sanguinis
non tantum ad partem vulneratam confluat, quan-
tum tempore sanitatis fluere consuevit; cùm pars
vulnerata imbecillior reddita, tantam sanguinis co-
piam, quàm ante, conficere & sibi assimilare non
possit; vnde vel inflammatio, vel excrementorum
copia generabitur, vulnusque nimis humectabitur.
Cibi etiam ita comparati sint, vt humorum fluxio-
nem potius cohibeant, quàm excitent, & omnino
tales esse debent, vt si quod vitium sit in humori-
bus, illud corrigant potius, quàm augeant. Et si
quid mali accidat vulnere, vt illi aduersetur cibus,
danda opera. Non tamen in omnibus vulneribus
eadem forma victus conuenit. Nam si vulnus sit in
parte carnosa, & nullum ad sit inflammationis peri-
culum, plenior cibi offerri potest: at in partibus
neruosis, & vbi inflammationis periculum immi-
net, tenuior victus præscribendus, vt minor sangui-
nis copia ad partem vulneratam affluat, & inflam-
mationi materia subtrahatur. Et quidem quò maius
periculum in vulnere adest, eò victus sit tenuior: v-
bi verò periculum minuitur paulatim ad plenio-
rem ascendere licet. Quanquam ergo Hippocra-
tes, lib. de affect. scribit: *vulneratos fame affligito: id nō
simpliciter accipiendum, sed semper ad periculum,
inprimis inflammationis, coniunctum attenden-
dum*

Hum, & quod id maius vel minus, eo tenuior vel plenior victus præscribendus, ut ex eodem Hippocrate, *lib. de fractur. comm. 1. text. 44. & comm. 3. t. 12. & Galeno, in comm. ibid.* videre est. Dandum tamen hic etiam est aliquid ætati, tempori, regioni, consuetudini, temperaturæ, secundum *aph. 17. sect. 1.*

Potum quod attinet, in nostris regionibus satis commodè bibitur cereuisia, potus puta ex hordeo, vel tritico paratus; quæ nunc tenuior, nunc crassior, pro vulneris conditione eligenda. Vinum, in vulneribus periculosissimum, & ubi inflammationis periculum imminet, locum non habet; cum humorum, ob tenuitatem & caliditatem, sit vehiculum. Ideoque Hippocrates, *lib. de ulcerib. t. 1.* scribit: *Modicus cibus & aqua potio, quam maximè omnibus vulneribus, magis tamen recentibus quàm vetustis confert, tum sicubi in vulnere inflammatio adest, aut metuitur, aut ubi periculum est, ne quid vitietur, vel cum articuli vulnera inflammatione tentantur, aut ubi convulsionis metus impendat, & venter vulnus accepit.* Itaque aduetis, & ubi cerevisiæ copia non est, vel aqua simplex exhibenda, vel medicata, succo granatorum, semine coriandri, cortice citri, vel aqua hordei, aut è roso citro destillata. Vbi inflammationis periculum transit, vinum *διζωόρον* exhiberi poterit. In grauioribus vulneribus medicati potus ex herbis vulnerariis parari possunt.

Motum & quietem quod concernit, quies vulneratis conuenit, & præcipuè parti vulneratæ. Motus enim humores commouet, & ad fluxum aptos reddit, & membri vulnerati motus dolorem in eo concitat. Ambulare tamen leniter, si crura salua sint, non nocet de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26.* Optimum etiam medicamentum quies est. *Mouere & ambulare, nisi sanis alienum est: minus tamen his est periculosum, qui in capite, vel brachiis, quàm qui in inferioribus partibus vulnerati sunt. Minimeque ambulatio conuenit, femore, aut crure, aut pede laborante.*

Motus quoque animi nimii sunt vitandi, & imprimis ira. Ideoque ii, qui ægrum & iram concitare possint, nec admittendi, nec eorum facièda mentio, sed potius ad moderatam læticiam ac animi tranquillitatem æger disponendus. Venus, si quid aliud, vulneratis noxia. Vigiliæ immodicæ nocent; cum humores accendant, & commoueant. Alius sit aperta, & si substerit, clysteribus lenibus laxanda.

CAPVT XIII.

De prohibenda ad partem vulneratam fluxione.

Atque hæc de generali vulnerum curatione dicta sint: quæ tamen interdum secundum subiectorum varietatem, partis vulneratæ naturam, & morborum ac symptomatum superuenientium rationem varianda est de quo iam dicemus.

Et primò quidem sæpe accidit, ut corpus, quod vulneratum est, non exactè sanum sit; sed vel plethoricum & cacochymicum, & proinde metuendum ne vel sanguis abundet, vel humores vitiosi in corpore cumulati occasione vulneris ad partem affectam ruant, & varia mala excitent. Danda ergo diligens opera, ut affluxus humorum ad partem vulneratam præcaueatur. Præcauetur autem fluxio primò, si omnes causæ quæ fluxionem excitare possunt præcaueantur; & proinde omnia, quæ partem vulneratam p. n. calefacere, in ea dolorem excitare, aut laxam & ad fluxum interceptandam aptam reddere possunt, humores item calefacere, fundere, & ad motum faciles reddere queunt, tollendæ. Diætæ quoque ea ratio obseruanda, ne villo modo nimis

copiosum sanguinem, vel prauos humores generet.

Deinde partis imbecillitati succurrendum roborantibus; dolor, si is adsit, mitigandus; si calor alterandus; & tandem sanguinis copia imminuenda, ac vitiosi humores euacuandi. Id quod venæ sectione, vel purgatione perfici potest.

Itaque si sanguis in corpore abundet, ut metuedus sit eius ad vulnus defluxus, sanguinem, nisi antea multum fluxerit, mittere vtile est, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 16.* *Medicus, inquit, debet mittere sanguinem ad siccitatem mouendam.* Et: *Fluat ergo sanguis multis ad siccitatem abundantioribus, sed nisi fluxit, quantum satis, secetur vena, si vires venæ sectionem ferant.* Idque imprimis faciendum in vulneribus magnis, in quibus ob dolorem sanguinis affluxus metuitur: ubi etiam sanguis mittendus, etiam si in corpore adeo non abundet. Vnde Hippocrates, *in lib. de articulis,* in costæ collisione sanguinem è cubito detrahit; ubi Galenus, *in comment. addit: Etiam si in corpore sanguis non redundet, in huiusmodi plagis ad venæ sectionem deueniendum est.* Et *lib. 2. de compos. med. sec. loc. cap. ad capitis dolorem ex ictu maximè venæ sectionem commendat.*

Vt autem venæ sectio non solum euacuationem, sed & Reuulsionem præstet, in longinqua & contraria parte vena aperienda, ut alibi de Reuulsionem dictum. Faciendum autem hoc citissimè, & primò statim die, & quidem antequam vllum medicamentum adhibetur, ut sanguinis ad partem vulneratam affluxus præcaueatur.

Emittendus autem sanguis pro abundantia eius & virium ratione. Itaque si antea multum sanguinis effluerit, omittenda venæ sectio. Quod si verò parum vel nihil sanguinis effluerit, sanguis emittendus, semper tamen pro virium ratione: quas definiunt ætas, habitus corporis, anni tempus, & alia, de quibus suo loco dictum.

Si verò humores vitiosi in corpore abundant, purgatione opus est. Nam cum eo felicius & citius vulnus sanetur, quod pars magis sana & bene constituta est; & mala partis vulneratæ constitutio sanationem impediatur: omnino danda opera, ne vitiosi humores ad partem affectam confluant. Itaque cum vulneris occasione facillè fieri possit, ut ad partem affectam confluant, si in corpore reperiantur, statim euacuandi sunt. Idque faciendum in magnis vulneribus, & ubi metuendum, ne ob dolorem prauis humores ad partem vulneratam ruant, ut & in iis vulneribus, ubi sectio & dilatio facienda, & os abradendum est, & omnino in omnibus, ubi dolor est vehementior. Præcauetur verò vulnera & dolore carentia etiam sine purgatione sanescunt. Si tamen aliud sit adstricta, clystere laxanda est.

Equidem nonnulli sunt, qui purgationes in vulneribus abhorrent, & metunt, ne humores ab iis agitati ad partem vulneratam magis confluant. Verum admittunt eas Hippocrates, *lib. de affectionib. de fracturis, t. 48. comm. 3.* & Galenus, *4. meth. med. cap. 4. & 6.* Et ratio id suadet. Si enim calidi & tenues ac biliosi humores in corpore abundant, sanguinem ad motum aptum reddunt, & facillè ex dolore & vigiliis incalescunt, atque inflammantur, & febris occasionem præbent.

Esti verò omnes humores vitiosi, qui in corpore abundant, euacuandi sunt, tamen, ut diximus, imprimis calidi & biliosi ac serosi, qui ad fluxum magis apti sunt, & ad inflammationes ac erysipelata generanda faciunt, & febres facillè excitant. Statim autem in principio instituenda est purgatio, antequam nimirum affluxus concitetur, & febris accedat. Si verò febris iam accesserit, purgatio non commode, aut certè cum periculo instituitur.

Venæ sectio.

Purgatio.

In vulnera si sint purgandi.

Ae

Ac proinde in vulneribus ad purgandū vtilissimè adhibentur *manna, sirupus ros. solut. rhabarbarum, sol. senae*; & ex compositis, *tryphera Persica, el. de psyllio, rosarum Mesues*. A calidissimis verò medicamentis purgantibus adstinendum, ne fluxus humorū concitetur, & partem vulneratam ad inflammationem disponant. Qua ratione autem purgatio rectè institutenda sit, alibi dictum,

CAPVT XIV.

De Venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus sistenda.

Partes ipsas vulneratas quod attinet, sæpe ob eas aliquid peculiare in curatione vulnerū agendū. Quomodo priuatarum partium vulnerum curatione rectè instituenda sit, suis locis, quæ postea allegabimus, dictum. In genere venarum, arteriarū, neruorum, ac partium neruolarum vulnera peculiarem curationem requirunt.

Hæmorrhagia vulnerū.

Et primò quidem venarum & arteriarum maiorū vulnera hoc peculiare habent, quod insignis hæmorrhagia eas comitatur, quæ animi deliquia, & alia symptomata excitare potest. Fluit autem sanguis vel ex venis, vel arteriis, & quidē nunc maioribus, nunc minoribus, & vel ex vna vel ex pluribus. Et licet prima hæmorrhagiæ causa sit vulnus vasi inflitum; tamen non rarò accidit, vt sanguis aliquandiu sistatur, postea tamen subito iterum erumpat, quod præcipue accidit ex animi commotione & ira. Quò pertinet & aduersarij. à quo vulnus inflitū est, præsentia; qua de causa aliquoties sanguinem, qui iā substitit, iterum fluere incepisse compertum est. Ac memini, cum frater fratrem vulnerasset, & ad vulneratum alter, dū vulnus deligaretur, accederet, (etiam iam reconciliati essent) subito sanguinē, procul dubio ob occultam animi commotionem, erupisset; cum verò aditu postea prohiberetur, substitit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cum autē sanguis fluat vel ex venis, vel ex arteriis, qui ex venis profluit, crassior est, nigrior, obscurior, & minus calidus, ac sine maiore impetu & pulsu æqualiter effluit, ac minus vires deiecit, cæteris parciatibus. Qui autē ex arteriis prouenit, cū impetu exsilit porius, quam fluit, aut calidior, feruens, tenuis, magis flapsus, spumosus, nec citra pulsus insignē mutationē, ac viriū imbecillitatē & deiectionem funditur. Si maius vas sit apertum, maiore copia & impetu sanguis effluit; minore, si minus vas sit vulneratum. Quæ autem venas vel arteria, & an vna vel plures sint vulneratæ, ex Anatomicis cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Hæmorrhagia nimia in vulneribus valde periculosa est. Sanguis enim vitæ thesaurus est, & cum spiritus vitales euocentur, inde pulsus imbecillitaret, paruitatē, frequentiam, & inæqualitatem, & nōnunquā intermissionem, animi deliquiū, syncopen, partium extremarum refrigerationem & sudores, conuulsionem, singultum, deliria, & tandem mortē ipsam affert. Vnde Hippocrates, 5. aph. 3. ait: *Ex copioso sanguinis fluxu conuulsio aut si ngultus accidens, malum.* Et 7. aph. 9. *et sanguinis profluvio delirium, aut etiā conuulsio, malum.* Et quidem periculosius est, si delirio conuulsio coniungatur, quam si solum delirium adsit.

2. Inprimis verò id præstat sanguinis arteriosi

effusio; vtpote cū quo caloris influentis plurimū, & spiritus vitales, qui ad vitam conseruandam maxime sunt necessarii, effunduntur ac dissipantur.

3. Præterea & ob id periculosiora sunt arteriarū, quam venarum, vulnera; quia difficilius sanantur & consolidantur, propter ipsarum duritiem, motum perpetuum, ac sanguinis arteriosi impetum.

4. Longè etiam periculosiora sunt arteriæ vulnera, maioremq; & curatu difficiliorem hæmorrhagiā afferunt, quæ secundum arteriæ longitudinem, aut tranuersum vel obliquè inflita sunt, quam quibus tota arteria discissa est, vt ipsa experientia testatur; ita quidē, vt Medici suadeant, si hæmorrhagia sisti nō possit, & arteria tota non sit discissa, vt tota per tranuersum discindatur. Etenim si arteria tota per tranuersum sit discissa, in se contrahitur, eiusq; orificia conueniunt, & propterea facilius coalescunt, & à carne circūiacente facilius teguntur & occluduntur, neq; dū arteria dilatatur, vulnus ita distrahitur. Si verò arteria secundum longitudinē, vel obliquè, aut etiā non tota discissa sit, cū assiduo dilatationis ac contractionis motu mouentur, hoc motu, & inprimis distensione, vulnus magis dilatatur, & in qualibet diastole hiat, vnde sanguis cum impetu effunditur & exsilit.

Curatio.

Vt in omni hæmorrhagia nimis, ita etiam in ea, quæ sit ex vulnere, duplex indicatio occurrat, vna, quam ipsa vasa vulnerata suggerunt, quæ vniōnem & glutinationē postulant; alteram, quæ hæmorrhagiā suggerit, quæ si nimia sit, & vires deiciat, vt sistatur, etiā antequam vasa occludantur, & vniantur, postulat. Cū enim ad vasorū vniōnem temporis spatiū aliquod requiratur, atque interim æger de vitæ periclitari possit, statim sanguis sistendus est.

Vt ergo sanguis, etsi vulnus vasis nondum coa-luerit, fluxus prohibeatur, omnia ea præstāda sunt; quæ eius motū impedire ac inhibere possunt. Impeditur sanguinis fluxus, si conuenientibus remediis & deligatione orificium vulneris occludatur. Quo modo si sanguis cohiberi non possit, & per vulnus etiā quocunque modo clausum perumpat, ob sanguinis maiore impetum, omnia ea remouenda, quæ sanguinis impetum conciliare possunt, qualia sunt, sanguinis nimia copia expultricē irritans, ira, potus vini, humores calidi & tenues efferuescentes, motus; sicut & arteriæ, si tota discissa nō sit, motus; membri situs decliuis, & similia; quò pertinet etiam dolor & calor in parte, qui sanguinem attrahit; & sanguis ad partem vulneratam impetuosè ruens aliò auertendus.

Primum ergo, ut vulneris orificium occludatur, dāda opera. Fit autem hoc duobus modis, vel labiorum vasis vulnerati cōiunctione, vel orificii obstructione. Labia vulneris cōiunguntur vel digitis orificiū vulneris tamdiu cōprimendo, quousque sanguis grumescit, & ita ipse vasis orificiū obstruit, ac ora vasis conueniant & subsideant, vel fasciis orificia in vicē adducenda. Verū rarò tā diu digitū in vulnere detinere licet, donec sanguinis grumus cōcretus orificiū obstruat; nequid locum habet in arteriis vulneratis, cū arteriōsus sanguis ob tenuitatem, caliditatem, & arteriæ motum difficulter in orificio vulneris concreseat. Neque etiam venæ, si sint profundiores, facile fasciis constringi, vel eorū orificia digitis cōprimi possunt. Tutissimum ergo est, operā dare, vt orificiū vasis sanguinem fundentis obstruatur. Id verò vt artificiosè fiat, digito orificium vulneris occludatur, quantum fieri potest; aut si ipsum orificium vasis digitis attingi nō possit, ramus sanguinē fundens, quā ad vulnus tendit, proximè digito

ro arctè comprimendus, & vulnus ab omni humiditate mundandū, bincq; statim medicamentum sanguinem sistens imponendum. Quod vt rectè fiat, nō temerè (qua in re à Cheirurgis nō rarò peccari vidi) vulnus magna medicamentorum adstringentium mole saltem obruendum, sed danda opera, vt ipsum orificium statim & arctè obturatur. Hoc enim nisi fiat, et si magna moles huiusmodi medicamentorum imponatur: tamen si orificium vasis non sit obturatum & obstructum, per id sanguis erumpit, & reliquum illum apparatus omnem eludit. Ad sanguinem autē hoc modo sistendum vix quicquam cōmodius est, vt quotidiana testatur experientia, quā fungus ille exsiccatus, quem crepitum lupi appellant, qui passim in vineis crescit. Cū enim naturā sit siccissimā, & sanguinē effluentem, quod humida faciūt, quæ propterea ad sistendum sanguinem parum vtilia sunt, nō admittat, vt in vase subsistat & hæreat, facit. Imprimis verò vtilissimus hic est, si prius filo cōstringatur, & onere imposito vel torculari in se comprimatur, & cogatur. Ita enim postea vbi vulnere imponitur, sese dilatat iterum, & orificium vulneris obstruit.

Si tamē huic soli fidere nō libeat, pulueres adstrictorii vulnere prius inspergi possūt. Galenus hoc medicamentū ad sistendū sanguinē prę reliquis cōmendat, & omnium, quæ nouerit, optimū esse, & mirari se scribit, s. *meth. med. cap. 4.* si cui melius inuenire contingat:

℞. thuris part. j. aloës part. j. ss.

F. Puluis; huius q. s. misce cū albumine oui ad mellis cōsistentiā. Misturam hāc mollissimis pilis leporis excipe, eāque vasi & toti vulnere impone. Postea cōueniente modo fasciā vulnus oblige, & tertio demū die solue. Vbi medicamentū adhuc vulnere adhæret, aliud adhuc superponito. Sin prius suā spēre linamentum decidat, radicem vasis digito blandè comprimens, vt scilicet nihil confluat, hoc quidem suspensa manu adimitro, alterūque imponito. Quousq; enim Medicamentū ē sanguine fuerit remollitum, nō probè sedata fluxio est. Vide Galenū, loco allegato.

Sunt tamen & alii pulueres etiam vtilēs.

Vt *℞. boli Armen. sang. dracon. thuris, aloës succorina, part. æqual. F. puluis.*

Guil. Fabricius sæpe hunc feliciter vsurpauit.

℞. farina volatilis, Vnc. iij. sang. dracon. thuris ana Vnc. ss. boli Oriental. terra sigill ana Drach. ij. gypsi Drach. vj. ranar. aquatilis preparat. Vnc. j. musci cranes human. Vnc. ss. pilor. lepor. minutiss. incisor. Drach. j. palu. album. ouor. in ☉ diligenter exsiccet. spuma maris, spongia noua torrefact. ana Vnc. ss.

Misc. F. puluis subtilissimus.

Vel *℞. musci pruni syluest. rad. vrtice, serpentaria ana Vnc. ss.*

F. puluis, qui vulnere inspergatur.

Vel *℞. vitriol. pulueris. q. s. includatur linteolo & vulnere imponatur.*

Vel *℞. aloës, thuris, farina volatilis, telar. aranear. boli Armen. pilor. lepor. ana Drach. j. F. puluis.*

Vel *vrtica moriua puluerisetur & vulnere inspergatur.*

Neque ab vsu istorum medicamentorum desistendum, donec caro, quæ gignitur, circa vas sit producta, vt eius orificium claudat. Hoc enim nisi fiat, sēper adhuc hæmorrhagiā metuenda est.

Cæsar Magatus, lib. i. cap. 63. miros effectus præstare hanc cum albuminibus ouorum subactis permixtam aquam.

℞. succi plantag. vna acerb. cydonior. granatorum acidorum, aceti ex vino nigro, ana lbj. succi expressi ex stercore asinino recenti lbj. album. ouor. subast. num. xxx. equiscti, fragaria, pilosella, lingua serpentina, Trinitatis, pyrola, vinca peruinca, potensilla; aricula vrsi recent. ana

Mj. rad. recent. cōsolid. maior. lbj. cetaur. magni lbj. coriæ. grana. or. balaustior. gallarū quercus imaturar. gurnmē Arab. iragacanthi, sarcocolla, thuris albi gummi ana Vnc. ss. rad. tormentilla, histria, boli Armen. terra sigill. sang. dracon. terra Samia ana Drach. iij.

Misce, cōtusis cōtundendis, & puluerisatis puluerisadis, post triduanā macerationē duplici vase eliciatur aqua secūdū artē. Verūm dubito an aqua hæc destillata insignem vim adstringendi habeat, cū ea pars medicamentorum simplicium, in quibus est vis adstringendi, vix per alembicum adscendat.

Efficacior est aqua ex alumine destillata, hoc modo.

℞. aluminis optimi q. v puluerisatū vesicæ bubulæ indito & aquæ calidæ in aheno iniicito; vt alumeu dissoluatur. Aquā hāc per alembicū destilla, opus tamē diu cōtinuādo, (nō vltius) vsque dū caput mortuū in fūdo resideat. Quod de nouo deinde est in vesica bubula dissoluendū, vsque dū tota substantia aluminis in aquam fuerit per destillationem conuersa.

Quod si his nō sistatur sanguis, caustici nonnulli vtuntur: quæ crustā inducūt, atque ita eius beneficio vasis orificiū claudūt. Verūm modus hic satis tutus nō est. Cū enim quantū particulæ adustæ est in crustam, tantū parti de naturali carne decedat: cū crusta decidit, iterū orificium vasis nudum & carne destitutū relinquitur, & sepe noua hæmorrhagiā, quæ nō facillè suppressi potest, excitatur. Ea ex his tutius vsurpari possunt, quæ vsta vim causticā obtinent, nō vsta vim insignē adstringendi, vrendi verò parum habent, quale medicamentū est vitriolum crudū, quod propterea nonnulli crudum in pulverem redactū vulneribus ad hæmorrhagiā sistendū inspergūt; alij verò in aqua dissolūt, & lintea hac madefaciunt, ac vulnere imponūt. Et in primis chalcanthū seu puluerisatū, seu in conueniēti liquore dissolutū vtile est in vulneribus, vbi neq; compressione neq; fūgo illo, qui crepitus lupi appellatur, vel etiam, si opus sit, vstione, orificium vasis claudi potest Chalcanthum autē, præcipuē in liquore dissolutum, & vas ipsū læsū penetrat. Cauendū tamen, ne nerui, si adsint, lædantur. Ideoq; in talia profunda vulnera, si adsint nerui, potius alia medicamēta sanguinem sistendi vim habētia, per clysteres auriculares, seu instrumenta idonea iniicienda.

Interim tamen vtile fuerit & vniuersalia quam præsidia, quæ ad sanguinem sistendum faciūt, adhibere, repellentia nimirum, intercipientia, & medicamenta quædam interna sanguinem sistentia.

Reuellūt, venæsectio in loco cōtrario instituta, quæ tantū institui debet, hæmorrhagiā nō est magna, & vires validæ. Vt tamē vires cōseruetur, & expeditior fiat reuulsio, sanguis non vna vice euacuandus, sed pluribus.

Si verò vires venæsectionem non ferant, cucurbitulæ tum siccæ tum scarificatæ, prout opus, in locis remotis & oppositis affigendæ.

Intercipientia verò adhibētur sanguinem ad partem affluentem repellendi incrassandi causa, viasq; per quas fluit, angustiores reddēdi. Talia a. applicanda vasis, per quæ sūguis ad partē vulneratā tēdit, & ita supra partem versus vasis radicem, præcipuē, vbi fieri potest, locis exterioribus, vbi venæ sub cute saltē latēt, nec multa carne tegūtur; de quo Hippocrates, s. *aphor. 23. Frigido in his vtiēdū, unde fluit aut fluxurus sanguis est, non quidē eodem loci, sed ad ea loca, unde influit, amoto: & si qua partium inflammationes aut deflagrationes ad rubrum sanguineum vē colorem tēdunt, recenti efflorescente sanguine, iisdem ipsis adhibito.* Parantur autem ē medicamentis frigidis & adstringentibus, posca, vino austero, aq. ros plantaginis, quercus, solani, farina hordei, pulu. myrtillorum, bolo Armeno, iag. draconis, mastiche, fl. ros. rubr. balaustis, albumone oui. E quibus varia parātur medicamēta, quorum formulæ

Aqua aluminis.

Anin hæmorrhagiā vulnerum causticis vtiēdū.

Vitrioli vti in hæmorrhagiā.

Venæsectio.

Intercipientia.

supra

Suprà, part. 1. c. 3. inter defensiva in inflammatione sunt proposita. Medicamento imposito, fascia, quæ versus radicem venarum stringat, pars deliganda, & ligatura ante tertium vel quartum diem, aut non prius soluenda, donec sanguis sistatur. Auicennas, quarta quarti, tr. 2. cap. 18. hoc medicamentum, quod non solum vrendi, sed & adstringendi & carnem generandi vim habet, proponit.

℞. chalcantibi, gypsi subtilissimi pulueris. & per setaceum cribrati, ana Drach. xx. thuris pulueris. Drach. vj. aloës, glutini sicci, an. Drach. viij. arsenici Drach. iij. (mallem hæc mercurium sublimatum sumere. Cum multi rerum Chymicarum & metallicarum ignari, sæpe ubi sublimatum in genere legitur, & Mercurius sublimatus intelligendus est, ipsi Arsenicum substituant.) Omnia subtilissimè puluerificentur, linamento excipiantur, & orificio vasis imponentur. Nonnulli huic medicamento sanguinem draconis & hypocistidem addunt.

Interna verò medicamenta sanguinem sistentia sunt vel frigefacientia & incrassantia, vel narcotica, Frigefacientia & incrassantia parantur è myrto, rosis, portulaca, lactuca, berberis, ribes, cichorio, cydonis, granatis, tormentilla, coralliis, bolo Armeno, terra sigillata. & quibus pulueres, aquæ, sirupi, hinc potiones, & electuaria parantur.

Sunt etiam quædam, quæ occulta proprietate sanguinem sistere dicuntur: quomodo aqua fr. gorum ad hæmorrhagias commendatur. Et radix pseudomelanthii sub lingua detenta sanguinem sistit. Nonnulli & radices cichorii fl. albo commendant. Alii iaspidem vel lapidem hematitem in manu tenere præcipiunt.

Stupefacientia non faciliè exhibenda, nisi vires constent, ne ex profusione sanguinis labentes, amplius deiciantur; ideoque si ex id ferant, granum vnum vel alterum laudani opiani exhibendum.

Ut sanguis autem suppressus maneat, non parum facit partis vulneratæ situs, qui talis esse debet, ut membrum sursum spectet, ea dolore careat. Nam dolor faciliè sanguinem attrahit, & ut iterum erumpat facit, & ad locum decliuem sanguis faciliùs fluit.

Si hoc modo sanguis non sistatur, vinculum vasis sanguinem fundenti, inprimis versus radicem, qua ramus epæ vel cor spectat, iniiciendum docent, nudandasque venas vel arterias, ac hamo prehendendas esse, mox filo, præsertim serico, ligandas, & fortiter stringendas, hinc vulnus carne implendum, priusquam vinculum decidat, præcipiunt. Nisi enim caro prius locum, qui circa vas est impleuerit, ipsumque vasis orificium clauserit, vinculo decidente faciliè iterum hæmorrhagia sequitur. Verùm hæc faciliùs præcipiuntur, quàm præstantur & opere perficiuntur. Si vena vel arteria vulnerata sanguinem fundens tota discindi possit, sanguis faciliùs sistitur. Retrahitur enim & in se contrahitur vas ex utraque parte, & à circumiacentibus corporibus eius orificium tegitur ac clauditur.

Verùm tutissima & facillima, si rectè instituat, sanguinem sistendi ratio est, quæ sit per medicamentum sanguinem sistentia, & orificium vasis claudentia, quæ antea proposuimus.

Vbi sanguis substitit, ante tertium diem vulnus vix soluendum, & si vulnus soluat, tamen si sanguinis fluxus adhuc metuatur, non planè tollendum medicamentum, si à pure & sanie nondum sit madidum. Si verò madidum sit, & spontè ferè decidat, aliud imponendum, si adhuc fluxus sanguinis metuatur. Qua in re tamen cautè agendum, & altera manu pars vasis versus radicem comprimenda, ut sanguinis fluxus prohibeatur, altera verò manu medicamentum detrahendum, vulnus madidum detergendum, & nouum medicamentum imponendum.

Si verò vasa interna vulnerata sint, ut nec ligatura constringi, nec medicamentis impositis obstrui & obturari possint, medicamenta, ex iis, quæ sanguinem in frigidandi, incrassandi que vim habent, quæque modò proposuimus paranda, victusque similis, ut diximus, præscribendus.

Vbi verò iam sanguis substitit, & in grumos concreuarit, danda opera, ne putrescat, sed dissoluatur; quod qua ratione præstandum sit, dictum est lib. 2. part. 2. cap. 6. & supra, part. 1. cap. 16. quæ ibi videantur. Hoc enim capite solum de hæmorrhagia vulnerum sistenda agere nobis propositum est.

Dieta.

Dieta etiam ita ordinanda, ut sanguinem sistat, ideoque cibi parandi ex oryza, amylo, hordeo, pyris, ribes, cydoniis, serbis, mespilis, lactuca, endiuia. Abstinentium à vino. Cauendum ab ira, & animi commotione, & motu vehementiore; ideoque aduersarius, qui ægrum vulnerauit, non admittendus.

CAPVT XV.

De Vulneribus neruorum & tendinum in genere, & de punctura neruorum.

Deinde & neruorum, tendinum ac ligamentorum vulnera ita comparata sunt, ut peculiare quid in eorum curatione attendendum veniat. Neruos primò ut & tendines quod attinet, (nam quæ de neruis dicimus, & tendinibus applicari possunt) alterius naturæ sunt quàm caro, ideoque etià, ut postea dicetur, alia quàm caro vulnerata, medicamenta requirunt; præterea sensum, ut & tendines, exquisitum habent, & propterea læsi dolores & conuulsiones pariunt. Sunt autem vulnera neruorum duplicia, punctura, & incisio, prout instrumentum vulnerans punctum vel cæsum vulnus infert.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem nerui vulnus primò ex loci vulnerati consideratione, & ex anatomia, quæ, quibus membris nerui inserantur, docet. Qua de causa etiam considerandum, an vulnus sit in capitibus musculorum, an verò in finibus eorundem, an supra articulos, vel in ipsis articulis. Si enim in musculorum capitibus sit, neruū; si in finibus & propè articulos, tendinem vulneratum esse, indicio est. Deinde, ex dolore vehementi, qui statim post acceptum vulnus ægrum infestat, nisi neruus transuersim totus sit disiectus. Habent enim nerui exquisitum sensum, & propterea iis punctis statim in parte vulnerata dolor vehemens oritur, & hinc inflammatio; & cerebro in consensum tracto sæpe conuulsiones & deliria excitantur. Tendines verò etsi minùs exquisito sensu præditi sunt, quia tamen & ipsi sensu non carent, itidem iis punctis dolores & hinc conuulsiones excitantur.

Prognostica.

1. Omnia neruorum vulnera periculosa sūt, propter sensum exquisitum, quem habent, & consensum cum cerebro. Punctura tamen periculosior, est quàm sectio, ut postea dicetur.

2. Tendinum vulnera minùs periculosa sunt, quàm neruorum.

3. Conuulsio,

3. Couuulsio, quæ in vulnus incidit, lethalis est. 5. aphor. 2. Quod de partium nervosarum vulneribus intelligendum. *Θαλαμὸν* tamen seu lethale, ut Galen. in comm. explicat, hic non id, quod ex necessitate & semper mortem affert, sed quod periculosum est, & crebro modum mortem affert, significat.

4. Quibus sunt cum vulneribus (neruorum puta) tumores conspicui, ij non admodum conuelliuntur nec insaniunt. Quibus verò repente euauerunt, siquidē postica parte factū sit, conuulsiones & tetanus accidunt: si verò anteriore, insania, lateris dolor acutus, empyema dysenteria, si rubicundi fuerint, tumores. 5. aph. 65.

5. Imò aphor. 66. sect. 5. supra de vulneribus in genere allegatus, hic imprimis locum habet: Si magnis & prauis existentibus vulneribus tumor non conspicitur, ingens malum. In nullo enim vulnere genere facilius excitantur inflammationes, quàm in vulneribus nervorum. Ideoque si adsit fluxionis causa & occasio, nec tamen tumor superueniat, materiam vel à medicamentis repellentibus aliò pelli, & in penitioribus partibus detineri, vel à natura aliò trudi indicio est.

6. Sæpe tamen nulli tumores in eiusmodi vulneribus apparent, si nimirum Medicus omnes fluxionis causas adimat, aut natura ipsa impetū humoris sedet. Et omnino bene sperandū est, si usque ad septimum nihil mali superueniat. Signum enim est, naturam humorum motum & exagitationem sedasse. De quo Gal. 2. de compos. med. sec. gen. cap. 2. Si usque ad quintum vel septimum morbi diem nec phlegmone tentetur vacetq; prorsus dolore, nullam sentiat tensionem, in posterum tutus erit.

7. Nervi vulnerati putredinem quoque facili concipiunt, cum calorem maximè debilem habeant, & sicca naturæ sint, & ab humidis facili lædantur; unde aqua & oleum nervis inimica sunt. Neq; ista putredo & corruptio saltē in parte vulnerata continetur, sed & partibus vicinis, imò remotioribus communicatur. Unde vulnerata manu aut digito in brachio & humero; vulnerato crure, in femore non solum dolores, sed & abscessus fieri solent, neq; saltē vni lateri, sed & opposito malū communicatur. Imò in toto corpore humores corrumpuntur, unde febres, laterum dolores, & dysenteria excitari solent. Et quod hoc loco non prætereundū, non semper inflammationis aut putredinis adsunt indicia; imò nec dolores vehementes adsunt, sed sæpe latenter & subito couulsio inuadit. Materia enim vitiosa subtilis & praua latenter per nervos ad cerebrum defertur, ut in epilepsia id fieri videmus, à partibus extremis aura venenata sine insigni dolore in partibus per quas transit, ascendente. Cuius rei multa exēpla occurrunt, ut vulnerati, sine dolore & inflammatione, subito couulsione correpti interierint. Itaque in nervorum vulneribus, etsi inflammatio nulla adsit, tamen non fidendum, sed curatio diligenter instituenda.

Curatio.

De nervorum vulnerum curatione diligenter agit Gal. 6. meth. med. c. 2. In omni verò nervorum vulnere, cum dolor & inflammatio facili imminet, danda opera, ut dolor leniatur, & inflammatio prohibeatur. Ideoque si opus sit, & sanguinis missione, & acutum ac tenuium humorum expurgatione eorum affluxus ad partem affectam inhibendus. Ipsum verò vulnus, ut excrementa liberè effluere possint, apertum seruandū. Potissima enim in vulneribus nervorum doloris causa est materia excrementitia conclusa, quæ diutius retēta quantitatem prauam acquirit, nervosque vellicat & putrefacit. Itaq; medicamēta, quæ *τραυμα* dicuntur, & vulneribus cruētis ac partibus carnosarum conueniunt, & cito vulnus claudunt,

Dan. Senert. Tom. I I.

hic non conueniunt. Non conueniunt quoque aqua & frigida; cum ut Hippocrates, 5. aph. 18. scribit, *frigidum sit inimicum ossibus, dentibus, nervis, cerebro, dorsali medulla; calidum verò amicum*. Imò nec alia medicamenta actu frigida nervis vulneratis admoenda. Cum enim nervi partes sint exangues, paucò innato calore præditi, & exquisitissimo sensu donati, frigidum, quod est mordax & dolorificum, ut Hippocrates, 5. aph. 28. scribit, facillimè offenduntur; ut etiam Galenus, 6. meth. med. cap. 3. docet. Sed nec tepida satis commoda sunt. De quo Galenus, 6. de compos. med. sec. gen. cap. 2. Oleum, quod fouemus, satis calens esto, ne talem vulneratam partem offendant. Sicut enim frigidum huiusmodi affectibus est maximè contrarium: sic tepens non omnino vitale. Et post: Propter quod & ego fomentum ex oleo calente satis usurpare malui, tepidum semper vitans; hoc autē magis frigidum. Si tamē nervus sit derectus, Galen. tepida magis, quàm valde calida adhibet, 6. meth. med. cap. 3.

Etsi verò ad dolorem leniendum calidum humidum sit vtilissimum: quia tamen sub humectantibus nervi facili putrescunt, nervorum vulneribus accommodatissima medicamenta sunt, quæ in actiuis sunt temperata, aut nonnihil ad calidum accedunt, in passivis verò siccant; & partium tenuium, quæ calore nervorum debilem roborent, excrementa absumant, & exsiccent. De quo Gal. 6. meth. med. cap. 2. Facultas medicamentorum nervorum vulnerum tum tenuis esse debet, tum modicè exsiccans, & qua siccare citra dolorem possit; cum sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contracta neque demorsa particula possit. Et post: Nervi vulnerati medicamenta postulant, quæ tepidum calorem excitent, & valenter siccant, & qua ex substantia sua natura & trahendi vim habeant, & tenuium sint partium. Idem docet 3. de compos. med. sec. gen. c. 2. Et talia medicamēta etiam hoc habet beneficii, ut licet facultate siccandi sint prædita, orificium tamen vulneris non conglutinēt; cū & vim attractricē habeant, & adstrictoria destituantur. Naturæ tamē vulnerati habenda est ratio; & mollioribus corporibus debiliora, duris fortiora sunt adhibenda. Habenda quoq; est ratio materiæ exsiccandæ, & pro copia humiditatis conuenienter siccantia eligenda. Nam ut Gal. proximè alleg. loco 3. de compos. med. sec. loc. c. 2. ait, copiosa humiditate auctum insigniter exsiccante, parua, modicè hoc faciente, quemadmodum multā, admodum resiccante, non tamen extremè neque in summo exsiccari desiderat. Siccitati enim quātitatē humiditatis copia respondere cōuenit. Si quæ etiā sint ex medicamentis exsiccantibus, & tenuium partium ad vulnera nervorum vtilia, quæ adiuncta habent insignem caliditatem & acrimoniam mordacē, ac propterea dolorem facili ac fluxiones excitare queunt, qualia sunt balsama destillata, spiritus, olea: eorum caliditas & acrimonia, nisi spontē statim evanescat, id quod in spiritu vini accidit, aliorum permissione temperanda & mitiganda.

Medicamenta autem talia nervis vulneratis vtilia proponit Galenus, 6. meth. cap. c. 2. & 3. & de compos. med. sec. gen. c. 3. 4. & 7. & proponuntur etiam mox de nervorum punctura.

Ut verò dolor leniatur, partis temperies seruetur, & affluxus humorū ac inflammatio prohibeatur, nō solum conuenientia medicamenta parti affectæ imponenda, de quibus mox dicetur, sed & partes à vulnere usq; ad principiū nervorū, intermedie oleo calente sunt inungendæ & fouendæ, ol. lumbricorum scilicet, liliorum alborum, vulpino, castino, de castoreo, & similibus. Id quod Gal. 6. method. c. 3. præcipit, & propterea si nervus sit ex iis, qui in collo prodeunt, brachium à vulnere usque ad axillas & collum inungendum. Si verò nervus sit ex iis, qui in crure habentur, bubones & inguina inungenda, ascendendum

M m

dendumq; per spinam ad caput & collum.

Verum cum prognostica, vt & medicamentorum istorum vsus non nihil variet, si neruus punctim vel casim vulneratus sit, de punctura & incisione neruorum in specie dicemus, è quibus quæ in genere de curatione vulnerum neruorum dicenda videbantur, clariùs patebunt.

De Neruorum punctura.

Signa Diagnostica.

Punctura
neruorum.

Signa dia-
gnostica.

Cognoscitur autem neruum punctim vulneratū esse ex ipso reli genere & vulneris conditione, si nimirum id angustum sit, nihilominus statim grauis dolor subsequatur, atq; hinc pulsatio, inflammatio febris, conuulsio: quæ symptomata neququam accidunt, vbi neruus ex toto præcisus est. Nam cum neruus totus transversim dissectus amplius cum cerebro non continetur, id in consensum trahere nequit, atq; ita dolor & conuulsio excitari nō potest.

Prognostica.

Prognostica.

1. Punctura neruorum inter neruorum vulnera periculosissima est. Nam, vt Gal. *art. med. cap. 92.* scribit, *nerui & tendinis punctura propter sensus vehementiam, & quoniam hac pars principio continuatur, prompta est ad neruorum conuulsionem excitandam, ac tunc præsertim, cum nihil exspirat, obsecrato cutis vulnere.* Et 6. *met. medic. cap. 2.* *Vbi punctus est neruus, necesse est dolorem inuadere, quàm reliquis partibus maiorem, tum ex necessitate, si peruenire phlegmone necesse est.*

2. Eò tamen periculosior est nerui punctura, quò in corpus impurius & malè dispositum incidit. De quo Gal. 6. *de loc. affect. c. 2.* scribit: *Quod si quis, cui vulnera faciè sanescunt, non pigetur, is, etsi citra medicamentum, nudoque membro ad opera consueta abeat, nihil mali sentiet: si verò cui vulnera difficulter sanantur, & qui vel plethoricus est, vel vitiosis succis premittitur, is primo quidem dolebit, post etiam tum pulsu particula infestabitur, tum phlegmone.*

3. Si in neruorum puncturis tumor apparet, & postea dispareat & euanesceat, conuulsionem ac delirium oriuntur, vt antea è 5. *aphor. 65.* dictum.

Curatio.

Curatio.

Quæ in aliarum partium vulneribus omnibus Indicatio communis est, id nimirum, quod solum est, esse vniendum, ea & in neruorum punctura locum habet. Quia tamen, vbi punctus est neruus, propter sensus, quem habet, acrimoniam, maior, quàm reliquis partibus, dolor accedit, & hinc inflammatio: in neruorum punctura id imprimis Medico agendum, vt dolor præcaueatur & mitigetur, ac inflammatio prohibeatur. Id autem prohibetur, si excrementa in vulnere, quæ dolorē afferre possunt, non cumulentur. Nō cumulabuntur autem si ex toto corpore vitiosi humores ad vulneratū locum non confluant, & si quæ in vulnere colliguntur, in eo non retineantur, sed statim euacuentur. Quod præstabitur, si cutis, vt & carnis, quæ neruo incūbit, vulnus seruetur, aut si vulnus non satis pateat, amplius reddatur, & cutis latius duabus ad angulos rectos sectionibus incidatur, vt per id excrementis, quæcunq; in vulnere generantur, liber exitus pateat.

Itaque in neruorum punctura tria imprimis agenda sunt: corpus à vitiosis humoribus purgetur, dolor leniatur, excrementis exitus pareatur, eaq; tollantur.

Qua ratione corpus vniuersū purgandū sit, sepius dictū. Parti verò vulneratæ medicamenta imponenda, quæ & dolorem mitigent, & saniei exitū parent,

inq; alto latentia excrementa foras trahant; & si vulnus nimis angustū sit, id vel sectione decussatim facta, ita vt punctura sit sectionis centrum; vel turundis, quæ cutem dilatent, neruum tamen non tangat, ampliandum.

Ad dolorem tamen leniendum, nec aqua calida, & humida conueniunt; cum aqua & frigida omnia sint neruis inimica, & calida ac humida facillè putredinem in neruis excitent, sed potius vtendū oleo tenuis substantiæ, vt *lumbricorum*. Vtile etiam fuerit partem circa vulnus oleo calente tenuissimarū partium non adstringente inungere, aut si talis copia non detur, oleo lilior. alb. lumbricor. vel chamemeli. anethino, de meliloto. Quod si dolor nondū cesserit, & inflammatio imminet, commodū fuerit cataplasma aliquod ad dolorem leniendū imponere paratum è *farina hordei, fabarum, erui, lupinorum, betonica, flor. chamemeli, oleo bene maturo*. Talia n. cataplasmata dolorem sedant, exsiccant, & discutunt, putredini resistunt, calorem natium fouent ac roborant, & proinde in vulneribus neruorum & tendinum vtilissimè adhibentur; & imprimis talia vsurpanda, cum nerui inflammati & putrescere incipiunt, & tū cataplasmata illa cū oxymelite vel lixiuo parāda, ac ea ferè curatione instituēda, qualis gāgrēne incipienti conuenit.

Itaque in eo omnes auctores consentiunt, & praxis ipsa atque experientia id docet, in puncturis neruorum esse abstinendū à frigidis, adstringentibus, humidis, & vtendum esse calidis, siccis, tenuem substantiam habentibus, seu vt Gal. ait, eò omne consiliū dirigendum, vt medicamentorum facultas sit tum tenuis, tum mediocriter excalescens, & quæ siccare citra dolorem possit. Nam sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contracta, neque demorsa particula, possunt.

Verum et si hoc quidem extra dubiū sit, medicamenta, quæ puncturis neruorum adhibentur, talem, qualem modò diximus, facultatem, nimirū saniem exsiccare & discutere, atque ex alto trahere: an tamē præterea nihil agant, nulloque alio fine adhibeantur, de eo dubito. Et vt id faciam, ea quæ suprà, c. 8. de sarcoticis dicta sunt, faciant. Cum enim eo loco monstrauerim, non absurdum esse statuere, sarcoticorum medicamentorum eum imprimis esse vsū, vt calorem cuiuscunque partis roborent, vt natura in carnis generatione eò rectius suū officium præstare possit: id imprimis in neruis, tendinibus & ligamentis vulneratis necessarium est. Cum enim eorum calor longè debilior sit, quàm partiū carnosarum, in vulneratis is adhuc magis debilitatur, & proinde alimentū affluens rectè coquere, & sibi assimilare non possunt, ac proinde id in saniem mutatur, & quò maior est debilitas, eò copiosius talis sanies effluit. Præterea cum neruosæ partes expulsum sensum habeant, facillè dolore corripuntur, cuius occasio ex reliquo corpore vitiosi humores confluant. Hinc sæpe accidit, vt ex articulis vulneratis, imprimis in cubito vel genu, præcipuè si accedat inflammatio, nullum pus laudabile generetur, sed magna saniei copia effluat, quam Cheirurgi nostrates *das gliedwasser*, quam articulem, nominant, atque imperitiores ipsius articuli genuinum humorem esse existimant, & propterea eius affluxum, nescio quibus medicamentis, obstruere conantur; cum tamen in omnibus totius corporis articulis non tantum humoris contineatur, quantum vna die è tali vulnere interdum effluit, & fluxus ille nullo modo fisti possit, nisi parti vulneratæ sua temperies naturalis restituatur. de quo etiam monet Io. Langius, in *præfat. epist. med. & lib. 1. epist. 3.*

Talia autem medicamenta, quæ experientia neruorum & tendinū vulneribus, imprimis puncturis vtilia esse docuit, sunt *oleum bene maturum, bimum potius quàm*

quam recens, lumbicorum, rutaceum, lil. alb. costinum, de castoreo; terebinthina, (sola in pueris, foeminis, & qui molliore sunt corporis habitu, in siccioribus vero, cui aliquid euphorbii admixtum sit; ammoniacum, galbanum, radix aristolochiae rot. dictamnus, & omnes radices amaræ sine adstrictione; propolis, eodem modo vel sola vel cum euphorbio; loco euphorbij & sagapenum admisceri potest, oleum destillatum terebinthinae, lacrima abietina, balsama artificialia alia. Commendat etiam Galenus emplastrum, quod paratur ex cera part. j. terebinthinae, picis, ana part. dimid. euphorbij part. xij; de quo videatur Galenus, 6. meth. medic. cap. 2. ubi diligenter & prolixè de euphorbij in nervorum vulneribus usu agit, quarum summa est: cum vsum euphorbij mensura nemo comprehendere possit, cum propter variam euphorbij etatem, tum propter varias naturas corporum; attendendum esse, quale sit euphorbium, an recens, an vetus, & qua proportionem miscendum. Verus enim, quod nouo fluidius & pallidius est, sed consistentia durius & siccus, minus efficax est, & quamvis ad annum tertium vim aliquam retinet, quarto quinto, aut sexto iam exsoluitur, & procedente tempore planè elanguescit. Recens itaque cum cera triplo commiscetur.

Vt ℥. euphorbij Vnc. j. cera Vnc. iij. olei Vnc. x. vel xij.

Veterascens autem copiosius admiscendum, & pars vna ac dimidia adicienda, vel etiam duæ: trimum autem vel quadrimum, vel duplicatum prioris pondus, vel æquale ceræ. Qua in re tamen vsum attendendum. Si enim vulneratus ipse morsum sensisse dicat, & partes puncturam ambientes calidæ appareant, tum ipsa punctura magis, quam par est, tumida, & ora inflammatione subafficiantur: medicamentum iusto fortius est, & propterea vel olei copiosioris mixtura eius vis remittenda, vel vetustius euphorbium fumendum. Si contra eueniat, vis medicamenti adaugenda, vel copiosiore, vel recentiore euphorbio admixto. Quæ enim mixtura triplum ceræ habet, valentissima est; quæ quintuplum, inualidissima; quæ quadruplum; mediocris.

Galenus, ut ex 3. de compos. med. sec. gen. cap. 2. videre est, & alia usurpanda censuit, sulphur, vinum, calcem, vinam loram, arsenicum, sandaracham, pompholygam, squamam aris, chalcitidem vstam. Sed in his omnibus saltem vim siccandi spectauit, & talia solum medicamenta componere voluit, quæ excrementa è vulneribus nervorum euocarent & absumerent. Verum mihi, ut antea dictum, probabilius videtur, talia medicamenta esse eligenda, quæ calidum nativum nervorum, quod tum per se, tum maximè in vulneratis nervis debile est, simul roborant & augeant.

Itaque recentior ætas longè tutiora medicamenta tam arte chymica parata, quam è peregrinis regionibus allata, imò & in nostris obuia, & quæ citra dolorem, quem facile fortiora illa antiquorum inducunt, officium suum faciunt, quæque seu nervus denudatus, seu tectus sit, tuto applicantur, (cum in nervo denudato antiqua illa omnia tuto adhiberi non possint) inuenit, qualia sunt balsamum Peruvianum, ol. destillatum resina terebinthina, & abietina, cera oleum seu balsamum hyperici, spiritus vini, gummi elemi, tacamahaca, caranna: quæ omnia eam, quam à Galeno, & antiquis proposita obtinent, corrodendi vim non habent, & simul vim balsamicam, ut Recentiores loquuntur, qua illa destituuntur, obtinent, & non solum excrementa absumunt, & calorem nativum partis vulneratæ valde roborant, & omnia nervi amica sunt. Cæsar Magatus, lib. 2. de vulneribus, cap. 5. has formulas tradit:

℥. ammoniaci, opopanax, sagapeni aq. ardenti solutor. propoleos, terebinth. ana Vnc. β. ol. tenuium partium, bimi aut irimi, in quo lumbrici terrestres bullierint Vnc. iβ. M. F. Vngu.

Dan. Senert. Tom. III.

Vel ℥. terebinthinae clara lacrima abietina an. Vnc. j. tacamahaca Vnc. β. caranna Drach. ij. balsami Peruviani Drach. iij. propoleos Drach. vj. ol. nostri de hyperico Vnc. j. M. F. Vngu.

Vel ℥. sagapeni, opopanax, propoleos an. Vnc. β. tacamahaca Drach. iij. obstillat. terebinth. vel lacrima abietina Vnc. j. sulphuris ignem non experti Drach. iβ. M. F. Vngu.

Vel ℥. tacamahaca, opopanax, propoleos, abietina lacrima ana Drach. ij. balsami artificialis Drach. vj. M. E. Vng.

Vel ℥. balsami artificialis, ol. nostri de hyperico ana Vnc. β. aquæ ardentis, aut aquæ balsami Drach. iij. Misc.

Vel ℥. diachyl. gummati Vnc. j. tacamahaca, caranna, sagapeni, propoleos, resina pini, picis nautalis an. Drach. iij. balsami arte facti Vnc. β. euphorbij Scrup. ij. Misc. F. Cerotum.

Vel ℥. fermenti vetusti Vnc. iβ. stercoris columbini, aut sulphuris Drach. j. aq. ardentis, aq. balsami q. s. ut medicamentum acquirat mellis consistentiam Misc.

Vel ℥. ol. de terebinthina vel abietina lacrima. Vnc. j. sagapeni, propoleos, an. Vnc. β. euphorbij Drach. j. Misc.

Et si, quod imponitur, medicamentum si reus substantiæ, seu ut Chymici loquuntur, volatile, quod facile dissipari possit, admiscenda terebinthina gummi elemi; vel superponendum emplastrum è gummi caranna, tacamahaca, ol. hyperici composito dissoluto.

Dieta.

Diætæ quoque ratio habeatur. Aer, in quo æger versatur, calidior sit; cum frigidum nervis sit inimicum. 5. aph. 18. Ideoq; etiam nervorum vulnera non nimis sæpe & sine causâ detegenda, & cum deteguntur, candelæ accensa, vel vas carbonibus ignitus plenè in propinquo esse debet, & ipsa noua deligatio festinanda & citò perficienda. A vino æger abstineat. Pars affecta leniter & molliter collocanda, & in quiete detinenda. Nā ut Celsus ait, lib. 5. c. 26. optimè etiā medicamentum quies estimoueri & ambulare, nisi sanis, alienum est. Imò risum in vulneribus partium nervosarum multum periculi & damni afferre posse, testantur duæ historiæ annotatæ à Guilie. Fabricio, cent. 1. obseruat. 23. Ira & animi affectus vitentur. A Venere, ut nocentissima, æger abstineat, ut vel historia inuenis illius apud Guilie. Fabricium, cent. 1. obseru. 22. docet, qui iam propemodum sanatus hanc ob causam obiit.

CAPVT XVI.

De Nervis cæsim vulneratis, & Ligamentorum vulneribus.

SI verò nervus vel tendo non punctim, sed cæsim vulneratus sit, videndum, an secundum longitudinem, an verò per transversum: & quidem nervus vel totus dissectus, vel ex parte tantum vulneratus sit, & quantum cutis superiacentis sit diuisum.

Signa Diagnostica.

Dolor, si nervus sit cæsim vulneratus, sed non totus dissectus, non est ita magnus, ac si punctim vulneretur. Pierumque tamen etiam satis magnus est. Si verò nervus totus præcisus sit, nullus dolor percipitur, sensus tamen vel motus partis, in quam nervus inseritur, aufertur. Si etiam tendo totus dissectus sit, motus membri aufertur.

M m 2

Pro

Prognostica.

Prognostica.

1. Si nervus secundum longitudinem sit vulneratus, convulsionis metus tantus non est, cum fibre non ita afficiantur: si vero transversum sit vulneratus, non tamen totus discissus, omnia quidem ea symptomata, dolores scilicet, inflammationes, convulsionem, deliria afferre potest, quæ nervi punctura: quia à fibræ dissectis iis, quæ non dissectæ sunt, noxa communicatur, inde dolores, fluxiones, inflammationes & alia mala; malumque tandem ipsi cerebro communicatur, unde convulsus motus & deliria.

2. Si vero nervus totus dissectus sit, equidem tantum periculum non affert, nec convulsionis vltimus metus est: aliud tamen incurabile malum subsequitur, nimirum partis, in qua nervus inseritur, debilitas in sensu & motu; cum spiritus animalis per nervum amplius integrè ad eam partem ferri non possit.

3. Si tendo aliquis vulneratus sit, sed non totus dissectus, motus debilitatem in parte, quam movet, parit: si vero totus sit discissus, partis illius motus planè aboletur & tollitur.

4. Si copiosa sanies effluat, partis affectæ malè constitutæ, inflammata, & omnino periclitantis indicium est. Fluit autem ista sanies pro partis affectæ ratione varia, nunc instar aquæ se habens, nunc sero lactis similis, nunc alba & lactea quasi; ex tendinibus crassior & glutinosior instar albuminis oui: ac memini quidam Studio in genu valde vulnerato quotidie vulnere materiam oui albumini similem, sed tamen nonnihil albidiorè & paulò crassiorem, & omnino tamen qualem Celsus, lib. 5. c. 26. describit, & meliceriā appellat, quod albo melli sit similis, ea copia effluxisse, ut oui testa eā vix capere potuisset.

Curatio.

Curatio.

Curandi ratio in plerisque quidem est eadem cum ea, quæ c. precedente est proposita, quædam tamen peculiariter attendenda. Nervus casim vulnerati plerumque nudi & cute denudati sunt. Danda igitur opera, ne frigidus aëri, qui nervis inimicus est, exponantur. Ideoque ut proprio tegumento & superiacente cute tegantur, quantum fieri potest, danda opera; & proinde, si nervus sit secundum longitudinem vulneratus, fascia vulneris labia adducenda & coniungenda; si vero per transversum, & necessitas id requirat, futura adhibenda; diligenter tamen cavendo, ne, si acu fiat futura, (quod tamen facile evitari potest, ut supra dictum) nervus ipse acu tangatur. Si enim suendo pūgatur, eadem symptomata accidere possunt, quæ aliàs in nervorum punctura oriri solent. Ita tamen vulnus adducendum, ut saniei liber exitus pateat; quod si opus est, turunda fieri potest; ne ea detenta nervum corrumperet & putrefaciat. Nervus vulnerati quoque fortia illa & mordacia medicamenta ex euphorbio, & similibus, non ferunt. Ideoque ad talia eorum vulnera Galen. usus est medicamento ex calco viua sæpius lota cum oleo rosaceo multo misto, ut & medicamento ex pompholyge, si cum largo oleo rosaceo misceatur. Verum tutissima sunt medicamenta à Recentioribus inuenta, quorum c. precedente facta est mentio. Ipsum verò vulnus extra tegi potest emplastro diachalciteo seu diapalma, vel nervino, aut alio conueniente, Galenus, lib. 3. de compos. medic. sec. gen. cap. 3. huiusmodi emplastra proponit; & apud Recentiores etiam plurima existant, cuiusmodi etiam supra cap. 8. de medicamentis vulnerariis, proposita sunt. Vtile est & hoc unguentum de vermibus dictum.

℞. centuarii minor. plantag. minor. cynoglossa, pilosella, consolida maior. minor. cauda equina, mille folij an. M. j. vermiū terrestriū lib. ol. commun. lib. Vini aceti Vnc. iv.

Subigantur simul, & ita septem diebus fermententur. Deinde illis addatur sebi Arietis à pellibus emundati lib. picis nautalis, resina ana quart. unum, gummi ammoniaci, galbani, opoponacis aceto dissolutor. ana Drach. β.

Simul omnia moderato igne decoquantur, ad vini & aceti consumptionem, & colentur. Vbi verò perfrixerint, adde terebinthina Vnc. iβ. thuris mastich. sarcocolla an. Drach. iij. croci Drach. ij.

Agitentur spatula, vel pistillo in mortario moveantur, & si videbitur, ad consistentiam cera addi potest.

Et cum ob caloris naturalis in nervis inopiam, vix bona fieri soleat suppuratio, sed potius putredo & humorum corruptio, cataplasma, quod putredinem inhibet, imponendum; quod & hanc utilitatem præstat, ut nervum, cui frigus inimicus est, ab externi aëris iniuria tueatur. Vtile est & hoc.

℞. farina fabar. hordei, erui, pulv. st. chamameli, ros. rubr. an. q. v. Cum oxymel. s. & ol. rosato lumbicato.

F. Cataplasma.

Et cum in nervis transversum vulneratis, non verò per totum dissectis, facile cerebrum per fibras integras in consensum trahatur, & convulsio excitetur, convulsio, quantum fieri potest, præcauenda, iis, quæ hætenus sunt proposita, medicamentis, & quæ infra, c. 23. proponuntur, auertenda; aut si id fieri non possit, nec medicamenta sufficiant, nervus totus dissecandus, ut convulsio auertatur. Etsi enim pars inde debilitetur, & vel stuporem vel motus lesionem patiatur: tamen præstat hoc incommodum, quam mortem, pati.

De Ligamentorum vulneribus.

Ligamenta, cum sensu destituuntur, vulnerata nec dolorem nec convulsionem pariunt, neque per se suos affectus cerebro comunicant. Et imprimis ligamenti, quod ab osse ad os tendit, vulnus maxime periculo vacat: quod verò musculo inseritur, quia nervos & tendines in consensum trahere valet, si relictè non curetur, plus periculi afferre potest. Quia enim & ipsa ligamenta debile calore habent, non facile vulnera ferunt, sed propter multa excrementa cumulat, quæ putredinem contrahere, & alia mala excitare possunt. Ideoque ex medicamentis ad nervorum & tendinum vulnera vtilibus maxime siccantia adhibenda: & quidè tutò ea usurpare licet; cum pars hæc sensu destituatur, neque ab eorum acrimonia facile offendatur. Cum tamen, ut capite preced. dictum, mihi videatur, talia medicamenta non solù exsiccandi, sed & partium calorem debilem fouendi & roborandi gratia adhiberi: talia siccantia usurpanda, quæ calorem harum partium debilem nullo modo debilitent & dissipent, sed potius foueant & robovent.

CAPVT XVII.

De Articulorum vulneribus.

Nervorum vulneribus cognata sunt articulorum vulnera, quæ scilicet in cubito, genu, aut articulis digitorum accidunt: quæ sunt aut cum luxatione, aut sine ea.

Prognostica.

1. Sunt autem talia vulnera omnia periculosa; cum articuli ad recipiendas fluxiones sint valde idonei, utpote partes excarnes, caruæ, & qui membranis ac tendinibus membranaceis conectuntur, & facile doloribus tentantur, unde inflammationes, vigiliæ, deliria, convulsiones

vulniones excitantur; & talia vulnera in vlcera ca-
coethe facile degenerant, vt Galenus, 5. meth. med. c.
6. scribit.

2. Et periculofiora adhuc sunt in parte interna;
cum eo loci grandiora vasa & nerui contineantur;
vnde & hæmorrhagiæ insignes & conuulſiones fa-
cile excitantur.

3. De iisdem vulneribus etiam ſcribit Hippocra-
tes, 2. Prorrh. *Vulnera, quæ in articulis ſunt, ſi penitus
abſciſſi nerui ſunt, qui continebant, abſque dubio claudos
reddent. Sin dubium eſt, quomodo nerui affecti ſint, ſi qui-
dem ex acuto telo recta plaga eſt, ea tranſuerſa melior.
Quod ſi graue fuerit & reuſum quod vulnus infixit, ni-
hil ineſt diſcriminis. Sed & vulneris altitudo aliq; ſigna
huiusmodi conſideranda ſunt. Pius ſi ad articulum accedat,
duriorem eum reddi neceſſe eſt. Quod ſi etiam tumores ſi-
mul perſeuerauerint, neceſſe eſt, eum locum in multum tem-
pus durum eſſe, & ſano quoque vlcere tumorem permane-
re, ſimulq; ea inflecti & extendi, vbi recuſato articulo cu-
ratio adhibita eſt. At quibus neruus exciſus eſſe ſpera-
tur, iis cum maiore fiducia claudicationem prædixeris, idq;
tunc maximè, ſi quo neruorum inferiorum exſolutus fuerit.
Neruus autem exciſus his indi-
ciis deprehenditur, ſi pus
album craſſumq; & diuturnum ſub eo eſſat, & doloresq; ac
inflammationes ad articulum circa initia oriuntur. Quæ
etiam contingere ſolent, vbi os exciſum eſt.*

4. Idem allegato loco ſic ait: *Quæ in cubitis diſciſſa
ſunt præcipuè cum inflammatione, ad ſuppurationem ſe-
ſionemque & uſionem perueniunt.*

5. Vulnera autem hæc periculofiora ſunt, ſi ac-
cedat luxatio. Neque enim ſine vitæ periculo arti-
culus tunc reponi poteſt, ob dolores huiusmodi vul-
nera perpetuò comitantes. Ideoq; ſe Medicus pro-
gnoſtico munire debet, ne apud vulgū malè audiat.
Aliàs enim ſi articulum reponat, & iſ reſiſtus ma-
neat, mortē affert ægiotati, videturq; vulgo ad par-
uum vulnus mors ſecuta. Vbi enim accidit tū tali
vulnere luxatio, diſtractionē patiūtur neruoſe par-
tes circa articulos, vnde dolores ſæui & fluxiones
ſiūt: ſi verò reducat articulus, rursū extenduntur
eadem partes, atque ita inflammationes & conuul-
ſiones accidere, atq; cerebro cōmunicari neceſſe eſt,
ſimulq; ex tot diſtractionibus & extenſionibus orto
affluxu materiæ calor ſuffocatur, & gāgræna ac ſpha-
celus ſequitur. Quapropter ſi tale vulnus offertur,
periculum vitæ adſtantibus exponat Medicus, & fe-
brem futurāque breui conuulſionē, ſi reductio fiat,
prænuunciet. De quo Hippocrates, lib. de articulis, l. 1.
74. de oſſe tibiæ verba faciens, ſcribit: *At enim qui-
bus ſungne tibiæ oſſa luxata vulnere facta penitus è pedis
articulis eminent, ſiue extra vergant, reponenda non ſiūt:
ſed permittendū, vt qui velit Medicus ea reponat. Sci-
re enim licet hor, ſi reſiſta permanſerint, eſſe morituros:
paucorumq; dierum vitam iſſorum futuram. Pauci enim
ex iſſis ſunt, qui ſeptem dies pertranſcant. Quæ namq; ip-
ſos perimit, conuulſio eſt. Adde quod tuenit etiam, vt & ti-
bia & pes gangræna corripitur. Hæc ita eſſe euentura,
ceriò ſciendū eſt. Et de oſſe cubiti, text. 76. ait. Eadem
ratio eſt, ſi oſſa quoque cubiti ad articulum manus vlcere
facta ſiue in interiorem, ſiue in exteriorem partem manus
emineant. Ceriò enim ſciendū eſt, intra paucos dies ea
mortē, quæ ſuperius dictū eſt, eum eſſe moriturum, cui re-
poſita oſſa permanſerint. Et de oſſe femoris, text. 77. Si
verò os femoris ad genu vulnere facta prolapſum ſit, re-
poſitum ac ſuſſitans violentiorem mortē maturus afferet,
quàm ſuperius dicta. Et poſtea: Eadem verò ratio eſt de
articulis circa gibbum cubiti, & de cubito, & de brachio.
Quæcunque enim ex his luxata vulnere facta eminuerint,
ea omnia, ſi reſiſta fuerint, mortem inducunt.*

6. Articuli tamen minores ſi reducuntur, non ne-
ceſſariò mortem afferunt, ſed plurimi ſeruantur, de
quo Hippocrates, lib. de articulis, l. 78. At verò quibus
articuli digitorum vel pedis vel manus luxati vulnere fa-
Dan. Senert. Tom. III.

*Eto exierint, non oſſe quidem fracto, ſed in ipſa coherencia
auulſo, iſ ſi reſiſti permaneat, conuulſionis quidem pe-
riculum impendet, niſi rectè curentur. Et Galenus, 3. de
fract. l. 16. Si verò parui articuli, quemadmodum circa
digitos reperiuntur, neque tunc quoque res periculo vaca-
bit, qui tamen, ſi euadant, plerique ob diligentiam ma-
gnam in cura adhibitam id conſequuntur. Et poſtea: Ex-
ſpectandum tamen eſt, articulos circa digitos, qui reponun-
tur, abſceſſuros eſſe; plerumque enim ita contingit, ſi vel
quævis inflammatio ſuſſit. Quare ſi non propter vulgi im-
peritiā Medico verenda eſſet accuſatio, nullum penitus
reponere oportebat. Quæ omnia vt Medicus euitet, æ-
gròque mortem non accerſat, reſiſtionem articuli
non ſuſcipere debet. Si verò non reponet articulum,
inſcitia à vulgo arguetur, vtpote qui ægrum clau-
dum vel mancum effecerit. Quapropter & tunc
prognofico ſe munire debet Medicus.*

Curatio.

Curatio horum vulnerum, ſi ſint ſine luxatione,
eadem ferè eſt quæ neruorum. Labia nimirum vul-
neris quidem adducenda ſunt, non tamen penitus,
ſi vulnus ſit profundius, vt humoribus, qui facile
colliguntur, effluxus pateat. Et cum articuli in pri-
mis paucum calorem habeant, optimè ab externi a-
ëris iniuriis defendendi. Quapropter non ſolum illa
vnguenta & emplaſtra, vt in aliis vulneribus, præſer-
tim neruoſis, vſitata imponenda, ſed & cataplaſma
quorum ſupra, cap. 8. facta eſt mentio. V. gr.

*℞. pulu. rad. althææ, Vnc. 8. beſonica, ſi. chamæmelis me-
liloti ana Vnc. j. farinæ ſem. lini, ſæmigraci ana Vnc. iſſ.
fabar. Vnc. j.*

F. Cataplaſma.

Affluxus quoque humorum præcauendus, & pro-
pterea totum corpus diligenter euacuandum, & af-
fluentes humores intercipiendi & auertendi.

Multum quoque refert, vt membrum rectè ſitue-
tur & locetur, vt dolor & affluxus humorum præ-
caueatur, & membri actio conſeruetur.

Si ergo antica humeri pars vulnerata fuerit, alæ
diploma craſſius ſubiiciatur, & aliquo inuoluatur,
quod cubitum ſuſtineat, & caput humeri alius im-
pellat. Proprio enim pondere deorſum tractum hu-
meri caput facit, vt vulnus tardiùs ſanetur. Si articu-
lo cubiti vulnus inſiſtum, brachium neque exten-
ſum ſeruandum, neque nimis inflexum, ſed figura
media collocandum, quæ angulum obtuſum refe-
rat. Qui ſitus vt ſeruetur, & ab ægro aut dormien-
te, aut non cogitante muretur, vel deligationibus
idoneis, vel etiam instrumentis ligneis adaptatis
conſeruandus. Carpo in manu vulnerato, vel digi-
torum articulis, manus ſemiflexa continenda, & di-
giti non extenſi, ne cicatrice inducra rigida manus
permaneat, & cōtracta ledatur. Si femoris articulus
ſit vulneratus, ſupinus æger decumbat, & idoneis
puluillis ac deligationibus caput iſchi in proprio
loco cōtineatur, & dum cicatrix inducitur, mandā-
dum ægro, vt interdū huc atque illuc femur moue-
at, ne cicatrice inducra morus læſio ob eam accidat.
Genu vulneratum extenſum rectā figura locandum,
vt claudicatio euitetur.

Si verò cum luxatione ſit vulnus, ſi articulus ma-
gnus luxatus eſt, reſiſtio omittenda, & claudicatio
ac periculū ægro prædicendū, & fluxio omnib. mo-
dis auertenda, dolorque mitigandus, membrumque iſ
ſitus eligendus, qui ægro maximè cōmodus & gra-
tus videtur & minimū doloris affert; modò mem-
brū nō dependeat, ne affluxioni occaſio detur. Vul-
nus verò, vt reliqua vulnera, curandū; non tamen vt
reliqua vulnera deligādū. Cauendū etiā ab aëre fri-
gido. Cataplaſmata quoq; nō ipſi vulnere, ſed partib.
vicinis imponenda: ne vilo modo pars pōdere graue-

Mm 3 uetur

Curatio.

Vulnus cum
conuulſione.

ueretur & onere tur. Et cum fluxiones facile ad has partes fiant, & propterea curatio longius protrahatur, crebris purgationibus, ut & sudoriferis, corpus ab omnibus vitiosis & superfluis humoribus mundandum.

CAPVT XIIII.

De Vulnere cum contusione.

Vulnus cum
contusione.

Cum etiam instrumenti, quo vulnus infligitur, conditio, vulneris differentiam aliquam afferat, nec id prætereundum. Nam vulnera alia instrumentis acutis infliguntur, alia obtusis; quod non parum curationem variat. Et quidem curatio vulnerum instrumentis acutis inflictorum ex iis, quæ hætenus dicta sunt, satis patet: quid peculiare vulnera obtusis instrumentis illata habeant, hoc capite dicemus. Solutæ autem unitatis illa species, quam instrumenta obtusa in parte molli efficiunt, Contusio appellatur. Et quidem propriè Contusio appellatur, quando integra superficie partis seu cutis, quæ sub ea sunt partes molles contunduntur, & quasi comminuuntur, cuius contusionis etiam supra part. 1. cap. 16. aliqua facta est mentio. Interdum tamen non solum pars intus contunditur, sed & extra in superficie vulneratur, ubi vulnus cum contusione coniungitur, de qua contusione agere huius loci est, quam tamen ita tractabimus, ut, quid in omni contusione agendum sit, pateat.

Causa.

Causa.

Fit autem contusio in vulneribus, quando telum, aut instrumentum, quo vulnus infligitur, non solum incidendi & secandi, sed & contundendi vim habet: id quod fit, quando telum aut instrumentum est retusum, aut graue, aut quando homo rei duræ alliditur: quo modo etiam sine vulnere & cum vulnere pars mollis contundi potest.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Cognoscuntur vulnera cum contusione ex instrumento, quo vulnus illatum fuit, si scilicet obrutum & graue fuerit; deinde ex dolore & colore livido partis.

Prognostica.

Prognostica.

1. Vulnus cum contusione periculosius & curari difficilior est, quam id, quod est sine contusione. Partes enim contusæ & sanguis effusus discuti, vel in pus mutari debent: quod antequam fiat, vulnus curari non potest.

2. Et si pars contusa & sanguis ex ruptis vasculis effusus putrescere incipiat, gangrænam excitare potest.

Curatio.

Curatio.

Cum nullum vulnus, cui alius affectus, qui eius curationem impedit, coniunctus est, sanari possit, nisi is remoueat, & pars ipsa rectè sese habeat: facile hinc patet, ad contusionem primam curam dirigendam esse. Vbi verò contusio ablata est, reliqua cura antea proposito modo peragenda.

Cum autem id, quod contusum est, in integrum restitui non possit, & sanguis, qui è vasculis effusus est, in loco alieno hæreat & facile corrumpatur: danda primò opera, ut utrumque tollatur, & seu discutiatur,

seu in pus mutetur. Et cum ad partem contusam ob dolorem facile humorum affluxus fiat, primò vniuersales reuulsiones, in primis venæsectio, si opus sit, instituendæ.

Deinde, ne plus humoris ad partem affectam confluat, defensiuæ & repellentiæ adhibenda, de quibus supra, part. 1. cap. 16. dictum; quæ talia esse debent, ut humorem affluentem non admittant, simulque eius aliquid absorbeant & exsiccent.

Vbi de affluxu humorum amplius metus non est, danda opera, ut id, quod contusum est, & sanguis, qui è vasculis effusus, in parte contusa hæreat, quamprimum in pus mutetur, docente id Hippocrate, lib. de vlceribus: Si quid, inquit, carnis collisum attritumque à telo fuerit, ita curandum est, ut quàm celerrimè suppuretur. Nam & minus inflammatione prehenditur, & necesse est collisam detritamque à telo carnem in pus conuersam tabescere, deinde nouam creari. Quæ autem pus mouentia sint, alibi dictum. In eorum verò usu, cum calida sint & humida, attendendum, ne nimis humida apponantur; cum eorum usu facile putredo & partis corruptio excitari possit. Ideoque discutientia quædam addenda.

Vt *Rad. althææ Vnc. j. cucum. agrestis. Vnc. β. origani. summit. anethi. ana M℞. caricarum, n. um. vj.*

Coq. ad mollietatem & per seraceum traiciantur.

Adde pulu. fl. chamæmeli farina sem. lini, fœnigraci, ana Vnc. β. sanguinis dracon. Drach. iij. styrac. liquid. galbani, myrrha ana Drach. iij. croci Scrup. j. ol. hyperici, pingued. porci, ana q. s. Misc.

F. Cataplasma.

Cataplasmata autem talia non ipsi vulnere, sed circumcirca, ubi pars contusa est, imponenda sunt. Quod ipsum docuit Hippocrates, lib. de vlceribus, dum scribit: Vbi cataplasmate vulnus muniendum esse videtur, reduci a plaga debet, & proximis partibus imponi, ut pus euadat, & quæ dura sunt emolliantur.

Ipsi verò vulnere digestiuum ex resina terebinthina, & vitellis oui paratum, vel triapharmacum, aut unguentum basilicum, vel simile ex iis, quæ supra proposita sunt, inungendum, & desuper linamenta eodem digestiuo illita imponenda.

Pure genito vulnus conuenientibus medicamentis detergendum, & tandem deterfum carne implendum ac consolidandum est.

Si verò quod contusum est, in pus non mutetur, sed tertio, quarto, aut quinto die tumor cum dolore orietur, & indies augeatur, dolorque pulsantis exciteretur, & gerque tactum eius loci non bene ferat, tandemque calor in parte floridus exstinguatur, & pars ad flauedinem tendat, dolor & pulsatio remittant, atque alia imminenti gangræne indicia adsint, pars scarificanda, & unguentum Aegyptiacum imponendum, ac curatio instituenda, ut allegato cap. 16. part. 1. & in imminente gangræna fieri solet, de quo part. 2. cap. 19. dictum.

Si verò non solum caro, sed & nerui, tendines & ligamenta contundantur: nerui quidem & tendines si sint contusi absque cutis contusione, oleo calente sunt fouendi, quod discutiendi vim habeat, ut rutaceo, irino, anethino, sampuchino. Si verò simul cutis sit contusa, primò albumen oui cum rosaceo mixtum, ad dolorem leniendum, imponendum. Dolore non nihil lenito pars vino adstringente tepido fouenda, & postea, quod athleticis, quibus talis contusio saepe accidit, in usu fuisse frequenti scribit Galenus, cataplasma ex farina fabarum & oxymelite imponendum. Laudantur etiam folia vlmis oleo incocta & applicata, ut & cinis sarmentorum vitis cum pingued. gallina & aceto permixtus. Et si dolor vehementior sit coniunctus pix liquida cum oxymelite & farina fabacea misceri, coqui, ac calens imponi potest: si verò magis exsiccare libeat, farina erui, vel puluis rad. Treos

Illyricæ

Illyrica admisceri, locusque oleo *chamamelino*, *anethi*no, *irino*, *rutaceo* inungi debet.

Vel fiat vnguentum ex *galbano* & *myrrha*. Humida verò & quæ facile putredinem inducunt, omnia fugienda. Exhibenda quoque medicamenta quædam interna, vt *radix aristolochiæ*, *gentiana*, *helenii*, *centaurium minus*, *ammoniacum* cum melle.

Si verò in neruo vel tendine post contusionem vel contusionem, ob crassorum humorum confluxum durities remaneat, atque inde torpor & stupor in parte exciteretur, emollientia & digerentia imponenda, qualia sunt *radix althææ*, *lil. albor.* *bdellium*, *ammoniacum*, *galbanum*, *diachylum magnum*.

Si tandem ligamenta contendantur & contorqueantur, medicamenta, quæ calefaciendi, discutendi, & partis calorem roborandi vim habent, imponenda; qualia sunt *oleum mastichinum*, *nardinum*, *irinum*, *spicatum*, *emplastrum barbarum*, *nigrum*.

Vel *℥. ol. mastich. nardini, spicati ana Vnc. j. bdellij Drach. ij. croci* Scrup. j. *cera q. s.*

F. Vnguentum.

CAPVT XIX.

De Vulneribus morfu animalium illatis.

AD vulnera cum contusione pertinent & ea, quæ morfu animalium, & globulis bombardarum inferuntur; de quibus propterea in specie agere libet. Et quidem vulnera morfu animalium illata quod attinet, agemus de iis hoc capite quatenus veneni expertia sunt. De morfu verò animalium venenatorum postea, cap. 21. dicetur. Accidit enim interdum, vt homo à cane, simia, equo, asino, vel aliis animalibus non rabidis, vel etiam homine alio mordeatur. Omnem autem feræ morsum quoddam virus habere scribit Cornelius Celsus, lib. 5. cap. 27. Quod de feris facile negari non potest. Etenim cū salua animalium magnam vim habeat, & si quid vitiosi in corpore est, id facile imbibat, cum morfu vulneri inferri facile potest. Accedit & hoc, quod animalia, dum mordent, plerumque irata sunt. Cū verò ira, vt notissimum, magnam humores commouendi & corrumpendi vim habeat, vitium istud humorum facile salua, & per eam vulneri communicari potest; idque multo magis accidit, si homo sit phreneticus. Et si omnino nihil virulenti sit in vulnere à morfu animalis inflicto: ipsa tamen contusio, quæ omnia vulnera periculosa & curatu difficiliora reddit, vulnera ista grauiora facit. Nam cū dentes animalium non ita acuti sint, vt gladius, vel cultrum, vel aliud aromaticum genus, dum vulnerant, simul contundunt.

Quàm periculosa autem sint vulnera etiam ab homine morfu illata docet Guilielmus Fabricius tribus exemplis, quæ, cent. 1. obseruat. 84. & 85. recenset, quorum primum est de mercatore inter pocula morfu alterius in apice dextri indicis vulnerato, cui ex morfu illo tota manus fuit inflammata, & gangræna iam incipiens secuta, cum conuulsionibus, febre ardentissima, syncope, & inquietudine: alterum de Medico à muliere phrenetica, qui incautè, linguæ explorandæ gratia, digitum in os ipsius immiserat, demorso, cui ex morfu illo dolor vehemens non solum in digito, sed & toto brachio exortus est: tertium viri ab alio furioso ira percito ad primam articulationem pollicis grauius morfi, cui itidem statim dolor vehemens per totum brachium exortus est, & secuta febris ac syncope.

Similem historiam recenset Matthias Glandorp, in *speculo Chæirurg. obseruat.* 49. de viro quodam, qui dentibus alterius irati, in pollice, circa primum articulum sauciatus fuit, vnde maximus dolor, inflammatio totius manus; febris continua, corporis inquietudo, lipothymia frequentes, & intensus capitis dolor ortus est.

Et omnino vulnera periculosa sunt, tum ex se propter contusionem, tum quod salua iratorum animalium maligni aliquid coniunctum habet, & eò magis periculosa sunt, si partes neruosa, quales sunt digiti, mordeantur.

Curatio.

Cū, vt dictum, in omni vulnere à morfu animalium illato contusio adfit, & nunc maior, nunc minor, prout dentes animalis sunt acuti magis, quales canis, simia, sciuri, alij minus acuti, vt hominis, equi, asini; & ex contusione illa dolor inferatur: & contusionis & doloris habenda ratio.

Primo ergo sanguis diligenter è vulnere exprimendus, & venæ sectio vel purgatio, si opus sit, instituenda; ac ne maior affluxus humorum fiat, & malum partibus superioribus communicetur, defensuum aliquod ex oxycrato, vel aliud, parti superiori imponendum; ipsi verò vulneri ad dolorem leniendum, suppurationem promouendam, vulnusque apertum seruandum, tale medicamentum applicandum.

℥. ouum j. butyri Vnc. β. croci Scrup. j. *ol. violar. rosar. ana* Drach. ij. Misc.

Vel *rad. althææ*, Vnc. iβ. *fol. malua, flor. chamamel. meliloti an. Mβ. absinthii p. ij.*

Coq. ad mollitiem & contundantur. Contusis adde

vitell. oui j. ol. rosar. chamamel. an. q. s.

F. Cataplasma.

Si virulentia aliqua metuatur, *scordium* addi potest, vt & *theriaca*. Proinde tale vnguentum parandum.

℥. vngu. basilici, butyri rec. an. Vnc. β. theriaca Dr. j. *ol. rosar. Vnc. j. vitell. oui j.* Misc.

Deinde, vt porro, quod contusum est, in pus mutetur, vtendum melle rosaceo, resina terebinthina, cum vitello oui, vel vnguento basilico. Vel, si malignitas metuatur, hoc:

℥. pulu. myrrhæ, rad. aristol. rot. iridis Fl. aloes an. Drach. j. angelicæ Drach. β. *theriaca in spir. Vini dissol.* Drach. ii. Cum melle rosato.

F. Linimentum.

Tandem detergo & mundificato vulnere, carne id replendum & cicatrice claudendum, vt aliàs fieri solet.

Si gangræna iam immineat, curatio, vt de gangræna dictum, instituenda.

Glandorpij parens in casu antea allegato, præter vniuersalia & interna, hæc topica adhibuit. Primo hoc vnguento inunxit filamenta & calidè vulneri cum *amplastro citrino* imposuit.

Vt *℥. terebinth. Venetæ aliquoties lota Vnc. j. pulu. lumbric. terrestr. Scrup. ij. thuris* Drach. β. *vitell. oui j.* Misce.

Manus ad carpum vsque inuncta fuit *ol. rosato*.

Dolore incrementum sumentem seq. cataplasma tepidè applicauit.

℥. scordii, alliarie an. p. iiii. absinth. comar. hyperici saluæ, amaraci an. p. ii. ros. rubr. p. iii. flor. chamamel. meliloti an. p. i. medulla panis siligin. Vnc. iii. fufurum Vnc. i. *farina lupiner. Vnc. iβ.*

Cum s. q. Vini fiat Catapl. in fine addendo *ol. ruta* Drach. vi. *rosati lumbricat. Vnc. iβ. vitell. oui i. croci* Scrup. i. Misce.

Dolore adhuc nihil remittente, circa carpum & cubitum defensuum hoc applicauit.

Ung. rosar. champhorat. santalini an. Vnc. ʒ. ol. rosati cum succo solani ʒiij. bili Armeni Drach. ij. pulu. ros. rub. Drach. j. aceti rosati parum, Misc.

Dolore nonnihil cessante, neruus seu potius tendo niger conspectus fuit, ideo seq. puluerem insperfit:

Rad. aristol. rot. pencedan. iridis an. Scrup. j. C. C. V. prep. pulu. lumbrie. terrestr. churis an. Scrup. ʒ.

Misc. F. puluis subtilissimus. Supra quem imposuit filamenta illita emplastro diapompholyg. tecta emplastro diapalma. Et sic metus, qui aderat, pollicem amputandi, depulsus fuit, & portio tendinis magna excisa, ossiculumque primum planè cariosum cum vngue extractum fuit. Quia autem digiti manus propter diurnam deligationem, vt & pollex, motu destituebantur, fomentationibus, balneis & linimentis adhibitis, digiti motum recuperarunt, & pollex, licet immobilis mansit, de nouo vngue donatus fuit.

CAPVT XX.

De Sclopetorum vulneribus.

Vulnera Sclopetorum.

AD contusa vulnera referimus etiam ea, quæ sclopetis infliguntur. Vbi statim in principio discutienda quæstio,

An vulnera sclopetorum globis inflicta aliquam malignitatem vel empyreuma ex puluere pyrio vel globo impressum habeant?

Tres opiniones de vulneribus sclopetorum.

In tres omnino sententias hîc abeunt autores. Primi statuunt, vulnera sclopetorum globis inflicta esse venenata. Alii venenata quidem esse negant, empyreuma tamen & combustionem habere dicunt. Alii denique neutrum adesse concedunt, sed omne id, quò differunt hæc vulnera à vulneribus acuto telo illatis, esse à partium, quas globus transiit, corruptione & dilaceratione. Quas sententias ordine videbimus.

Prima.

Primò eorum, qui vulnera hæc venenata esse statuunt, opinio satis antiqua est. & post bombardas inuentas opinioni huic curandi vulnera sclopetis inflicta methodus superstructa fuit. Nam Io. de Vigo, parte 2. practice. Cheirurgia libr. 1. cap. de vulnere venenoso, scribit. Si vulnus caussatum fuerit ab instrumento iam diutius bombardæ, tunc canterizatio fieri debet cum oleo sambucino vel lini tantummodo. Scribitque Paræus, libr. 10. Cheirurg. apologismo 1. ad sua tempora vsque vsitatum fuisse, talia vulnera oleo sambucino calidissimo, cui nonnihil theriacæ admistum sit, inungere; atque hanc curandi rationem se quoque initio secutam fuisse, donec fortuito quodam casu aliud edoceret, de quo allegatus locus videatur.

Rationes quibus prima opinio probatur.

Qui autem hanc opinionem sequuntur, venenositatem in vniuersum probant ex morbis & symptomatibus prauis, qui superueniunt, qualia sunt partium corruptio & gangrena, vlcera herpetis naturam referentia, tremor cordis, febres malignæ, vulneris labra liuida seu nigra; deinde ex curatione, quod Alexipharmaca in his vulneribus profuisse compertum, & quod vulnera hæc diu aperta seruanda sunt, more aliorum vulnerum venenatorum. Tandem & hoc nonnulli prætendunt, quod compertum sit, omnes, qui in quibusdam præliis globis eius-

modi vulnerati fuerunt, periisse, vel vix, & non nisi maximo labore fuisse seruatos, etsi vulnera adeo magna & periculosa non videantur, quæcunque etiam à Cheirurgis adhiberetur diligentia.

Venenositatem verò alii deducunt à puluere illo pyrio, cuius vi globi proiciuntur, alii à metallo, è quo globi parantur; alii à veneno, quo globi hi inficiuntur. Constat enim hic puluis ex Sulphure, nitro, & carbonibus; quorum priora calida esse, & dum igniuntur, summè calida fieri, & si flammam concipiant, tandem venenositatem acquirere dicunt. Quod vel ex eo etià patere existimant, quod qui puluerem istum conficiunt, os & mures occludant, ne venenosis huius pulueris halitibus lædantur. Qui verò ex metallo venenositatem deducunt, illi metalla omnia venenata & corpori nostro inimica esse statuunt; alii etsi globos istos per se venenatos non dicant, eos tamen veneno infici posse, idque variis gentibus vsitatum fuisse, passim ex authoribus variis probant, vt Theophrasto, de plantis, lib. 9. cap. 15. Dioscoride, lib. 9. cap. 20. Plinio, lib. 12. c. 53. Paulo Aegineta, lib. 6. cap. 88. & aliis modernis scriptoribus. Nonnulli hîc ad conuenientiam fulminis & ictus bombardæ confugiunt, atque sicut certum est, in fulmine vim venenatam sæpe inesse, quod fætor & mira hominem & bruta subito iugulandi vis, atque alii maligni eius effectus satis testantur: ita simile quid in ictu bombardæ inesse putant.

Secundò multi fuerunt & sunt, qui empyreuma seu combustionem partium his vulneribus coniungi statuunt. Atque hinc tot apud Cheirurgos vulgò circumferuntur medicamenta, quæ Cheirurgi nostri *Puluerleschung*, id est, pulueris pyrii seu empyreumatis extinctoria nominant, quod scilicet persuasum habent, in tali vulnere esse empyreuma, quod primò omnium exstringendum sit. Id verò his rationibus probare conantur, primò quod globi isti, dum proiciuntur, à puluere pyrio inflammentur, & empyreuma contrahant. Secundò, ex ipso globuli motu, qui cum sit celerissimus & velocissimus, inde globum calefieri putant; quod ipsum etiam Aristoteles docuisse videtur, qui 1. de caelo, cap. 7. text. 42. & 1. meteor. text. 3. ob vehementem motum ferrum calefieri, & plumbum in sagittis liquefcere, ac ligna & lapides igniri scribit; quod & ipsa experientia docet, cum notum sit, attritu lignorum rusticos interdum ignem excitare, & molatium rotarum axes, nisi pinguedine mædeant, ignem concipere. Tertio etiam id ipsum in globis istis experientia confirmat; cum sæpe compertum sit, à globis istis in pagis straminea tecta flammam concepisse, domosque integras conflagrasse. Quarto & alia, quæ in combustionibus accidere solent, in his vulneribus apparere dicunt, ipsum vulnus nigrescere, acres, tetros & nigros ichores inde effluere, & inflammationem, vt in ambustionibus fieri solet, ad nonum vsque diem augeri, & hinc imminui.

Tertio, qui venenum & ambustionem in vulneribus adesse negant, his rationibus vtuntur. Et primò quidem contra venenositatem, quæ vulneribus infligitur, hoc modo pugnant. Primò aiunt, si venenum vulneribus talibus insit, illatum fuisse vel à puluere pyrio, vel à globo. A puluere pyrio non posse, ex eo patet, quod res, à quibus componitur, venenata non sunt. Componitur enim ex sulphure, nitro, & carbonibus; quorum nullum venenatum est. Etenim & sulphur & nitrum medicamentorum internorum loco vsurpari, & ab antiquis & à recentibus Medicis, ita notum est, vt probatione non indigeat. Multò minùs carbones illi venenati sunt. Et licet puluis iste accendatur, tamen inde venenositatem acquirere non potest; cum ignis venenositatem potius absumat, quàm inducat. Et puluerem

Secund.

Rationes quibus alia opinio silitur.

Tertia. Rationes quibus tertia opinio de defensione venenorum proveniret puluere.

tem hunc non esse venenatum, milites multi satis probant, qui eo cum aceto ad pestem curandam v-
tuntur: idemque in peste ad eam arcendam in do-
mibus accendi solet. Imò ipse effectus & experien-
tia id satis probat, quæ testantur, plurimos à globis
eiusmodi vulneratos nullum symptoma, quod vene-
ni alicuius possit esse indicium, pati.

globe. Neque etiam à globo plumbeo venenum pro-
uenire potest. Plumbum enim, præcipue integrum,
nihil veneni adferre, manifestum est, & patet ex eo,
quod multi tales globos corpori immisos interdum
aliquot annorum spacio sine omni damno in cor-
pore circumferunt; imò nonnulli plumbeos globos
deglutitos per aluum rursus sine omni noxa reie-
cerunt. Et plumbum, atque ex eo varia medicamen-
ta parata extra ad antiquorum vlcèrum curationem
feliciter adhiberi, notissimum est.

Globos verò tales, vt postea diceretur, veneno
infici posse, non negatur; sed hoc non in om-
nibus talibus vulneribus contingit, vt paulò post
diceretur.

*Pionè
ad esse.* Ambustionem etiam nullam adesse hoc modo
probant. Primò enim si ambustionem inferrent hæc
vulnera, ipsi globi ignescere, & inde liquefcere
deberent; cum tamen globi isti integri & nihil
tale passi è vulneribus extrahantur. Secundò, in
rebus, quæ magis sunt combustiles, combustio
hec percipi deberet, & in vestibus primò eorum, qui
hoc modo vulnerantur, combustio ista apparet; cū tamē
nulla combustionis in iis, siue lanea, siue linea sine,
vestigia appareat. Imò qui naues vel alia ædificia cō-
tra istorum globorum ictus defendere conantur,
saccos lana vel stipa plenos appendunt, qui nullo
modo à globis istis etiam maioribus accenduntur.
Neque est, vt hîc quis respondeat dicatque, diuersā
esse rationem partium corporis humani & vestium,
ac similitum rerum. Talia enim, ob amplitudi-
nem meatuum, tenuissimam exhalationem per-
uadare, intracta substantia; corpus humanum
verò ob densitatem lædere, idemque hîc fieri, quod
in fulmine, quod illæsa vagina gladium colliquat.
Verum magna fulminis & globi hic est diuersitas.
Tota enim actio fulminis est à spiritu potentissimo;
& substantia subtilissima omnia penetrante: at talem
spiritum cum globo plumbeo coniunctum esse, nō-
dum est probatum; sed tota actio hîc globi est, qui
neque raras comburit, neque ligna, & alias densas,
in quas impingit. Tertiò, cum vix vlla res detur ma-
gis inflammabilis, quàm puluis ille pyrius maximè
φλῆγος, si globi hi corpus humanum comburerent,
multo magis puluerem pyrium arcendere deberent;
quod tamen non accidit, teste ipsa experientia, quæ
docet, etsi à globo tali vas puluere tormentario ple-
num traiciatur, puluerem tamen non accendi. Si
verò eueniat, vt globo è bombardâ emissio accenda-
tur puluis pyrius, id accidit, quia vel flamma ipsa ad
puluerem penetrauit; vel is ad ferrum vel lapidem
alliditur, atque ignis scintillis, tanquam è filice ex-
cussis, accenditur. Quartò, si loco globi plumbei pa-
pyrus vel stipa sclopeto indatur atque explodatur,
nulla combustionis in iis, seu à puluere pyrio, seu à
motu contractæ vestigia apparent (nisi quod in-
terdum à puluere contaminantur, & nigrescunt),
& sæpe ex ipsis vulneribus integrè extrahuntur.
Quintò, vulnerati hoc modo nullum calorem aut
adustionem percipiunt, sed dolorem tantum ex cō-
tusione & dilaceratione. Sextò, quod nec à flamma
pulueris nec à motu globi isti incalescant, vel illud
etiam docet, quod globus è cera confectus & sclo-
peto eiectus nō liquefcit, sed & ipse asserem lignæ
duos digitos crassum penetrat: ex quo vnico satis
patet, globos istos non vi ignea, sed imperu saltem,
quicquid præstant, efficere.

Vt verò de controuersia meam sententiam ape-
riam, tertiam opinionem, ob rationes pro ea allatas,
vero consentiam esse puto. Quæ verò pro prioribus
duabus opinionibus allata sunt argumenta, facile
solui possunt.

Priores enim, qui defendunt vulnera ista esse ve-
nenata, id eo non probant, quod primò graua hoc
modo vulneratos infestant symptomata. Ea enim
omnia ex contusione, nisi rectè curetur, aut si nimis
magna sit, & hinc putredo excitetur, prouenire
possunt. Etenim cum globus iste summa violentia
partes, in quas impingit, penetret, quicquid ob-
uium est, collidit, contundit, & lacerat, quæ vi non
solum venæ capillares & arteriæ ac nerui per car-
nem passim sparsi dilacerantur, sed & maiora rum-
puntur & contunduntur, vt naturalis confluxus
sanguinis & spirituum prohibeatur, vnde partes
contusæ calore vitali destitutæ facile corrumpun-
tur & putrescunt. Neque etiam tremor cordis, & si-
milis symptomata, in omnibus hoc modo vulne-
ratis accidunt. Quod verò secundò alexipharmaca
interdum profuisse compertum est, id non de omni
vulnere sclopetario verum est, sed de iis solum, cum
ex contusione, & hinc sequente putredine magna,
ac omnino gangræna imminente, cor à putridis
vaporibus, à vulnere per arterias adscendentibus,
læditur, & proinde alexipharmacis ab iis munitur &
roboratur. Quod verò vulnera ista diu aperta ser-
uanda sunt, non ideo fit, vt venenum euacuari pos-
sit, sed vt pus, quod continuò è partibus contusis
generatur, euacuetur, id quod tardius fit; cum id
quod contusum est, multum sit in hisce vulneribus.
Tandemque quod in præliis nonnullis vulnerati
plerique vel mortui vel difficulter curati sunt, non
ideo accidit, quod vulnera globis inflicta venenata
fuerint; cum in aliis præliis plurimis nihil tale ob-
seruatum sit, sed accidit vel ob æris constitutio-
nem vitiosam, vel ob viosam corporis constitutio-
nem, & prauum in iis humorum apparatus, qualis
sæpe in castris esse solet.

In specie verò venenositas horum vulnerum ne-
que ex puluere pyrio, neque ex globo probari po-
test. Nam, vt antea etiam dictum, neque sulphur, ne-
que nitrum, neque carbones venenati sunt; proinde
ex iis venenati nihil componi potest. Exhiberi sul-
phur & nitrum tunc, patet ex Dioscoride, lib. 5. cap.
8, Hippocrate, de nat. muliebri, & aliis cum antiquis,
tunc recentioribus. Accensio verò eorum & ignis
venenositatem, si quæ adesset, potius dissiparet, quàm
induceret. Neque qui puluerem istum parant, os &
nares obstruunt ob venenositatem, sed ob pulue-
rem, qui illis molestus. Neque. Neque omnes id
faciunt.

Deinde multò minus à plumbeo venenositas in-
duci potest. Etsi enim id in corpore diu detentum
& resolutum, instar aliorum metallorum, si ærugi-
nem contrahant, nocere potest: tamen vt in mo-
mentaneo isto transitu venenum aliquod corpori
ab eo imprimatur, fieri nullo modo potest. Et supra
dictum globulos eiusmodi interdum multis annis
in corpore sine omni incommodo & damno gesta-
ritim è plumbo multa vtilia medicamenta ad ex-
terna vlcera parantur.

Hoc verò vltro & facile concedimus, globulos
istos, vt & arma, veneno infici posse. Etsi enim plū-
bum satis densum sit: tamen cum ferrum, quod ad-
huc solidius est, veneno infici possit, quidni & plū-
bum possit. Et nullum de illa re dubium est, atque
testantur id historiæ tum antiquæ tum recentes, ea-
rum gentium, quæ adhuc sagittis vtuntur: prodide-
runtque id Dioscorides, lib. 6. cap. 21. & Paulus Æ-
gineta, lib. 6. cap. 28. Et

Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.
Virgilius, *libr. 10. Aeneid.* & alibi dixit. Et Ovidius, *lib. 3. Trist.*

Nam volucris ferro tinctile virus inest.

Sed de hoc non est quaestio. Verum de hoc quaeritur, an omne vulnus sclopeti globo infictum sit venenatum: quod negatur. Ideoque sicut non concludere licet, quia gladio venenato venenatum vulnus infligitur, ergo omnia vulnera gladio inficta esse lethalia: ita quoque non licet concludere, si quadam vulnera sclopetorum globis illata sunt venenata, ergo omnia talia esse. Neque est, ut quis cum Paræo, *libr. 10. apologismo 2.* existimet, igni satis superque virium esse ad veneni vim omnem dissipandam, si quod glandi affusum aut adiectum fuerit. Nam, ut postea probabitur, & ipse Paræus concedit, globi isti bombardarii nullo modo tantum calorem concipiunt, ut ab eo, tanquam igne, venenum, si quod adsit, possit dissipari.

Qua ratione autem hi globi infici possint, an inunctione solum, quod Paræus concedit, an verò ipsius substantiae venenatae infusione, quod ille negat, non disputo. Non tamen impossibile esse puto, substantiam aliquam venenatam, si non vegetabilem tamen mineralem, dari posse, quae in fusione plumbo admisceri & permanere possit: de quo tamen acriter non pugno, neque, talia ut cognoscam, laboro.

Quod verò fulminis exemplo suam opinionem probare volunt, non est ea convenientia fulminis & ictus bombardarum, quam putant. Equidem fulmini venenositatem saepe inesse negari non potest. At in ictu bombardico nihil tale inest, ut ex eius compositione antea probatum; neque flamma ex accenso pulvere ad ipsum vulnus penetrat, sed quicquid globus praestat, id violentia & motu praestat, modo aliorum violenter projectorum, ut sagittae & lapides è fundis proiecti. Qua verò ratione motu violento projecta talia praestent, disputare huius loci non est. Et si quae est fulminis & bombardarum similitudo, ea potius in igne à pulvere pyrio accenso & eiacularo est, quam in ipsis globis plumbeis.

Tandem quod in quibusdam praeliis globis eiusmodi vulnerati plerique interierint, neque id venenositatem horum vulnerum probat. Neque enim, ut supra etiam dictum, in omnibus praeliis id accidit, sed plurimi à periculosissimis eiusmodi vulneribus sanantur. Id verò si quandoque accidat, vel malitiae hostium, qui eiusmodi globos veneno infecerunt, vel corporum pravae dispositioni, aut ipsi etiam aëri vitioso adscribendum. Etenim notissimum est, ob pravam victus rationem corpora militum ad pestem & alios morbos esse disposita; quibus si vulnera infligantur, facile fieri possunt, lethalia; sicut hydropicorum & aliorum cacoehymicorum vulnera periculosa esse solet. Aërem verò, cum ex anni constitutione, tum ex castrorum sordibus impurum & vitiosum, vulnera periculosa facere posse dubium non est. Et omnino in talibus vulneribus, corporum prava dispositio, & aëris vitiosa constitutio, plus periculi afferunt, quam in aliis sine globo infictis vulneribus. In iis enim suppuratione tanta opus non est; in contusis verò hisce vulneribus omnino suppurantibus opus est, neque sine iis villo modo talia vulnera contusa sanari possunt, quae in corporibus male dispositis facile putredinem, & hanc sequentes febres & prava symptomata excitare valent. Neque enim novum hoc vulneris genus. Nam licet bombardarum inventum & ista globulorum plumbeorum eiaculario nova sit: tamen vulneris modus novus non est, sed Hippocrati & Galeno quoque cognitus, nimirum contusio. Non tamen in

solis suppurantibus periti Cheirurgi subsistunt, sed putredine imminente, quae gangranam facile inducere potest, unguentum Aegyptiacum & alia, quae gangranam auerunt, medicamenta usurpant, ut postea de curatione dicetur; quae tamen ita comparata esse debent, ne suppurationem planè impediatur; cum nullum vulnus contusum sanari possit, nisi quod contusum est, in pus mutetur.

Alteram verò sententiam quod attinet, eorum, qui combustionem vel empyreuma his vulneribus coniungi statuunt, nec illi firmis rationibus nituntur. Quod enim Germani nostri medicamenta, quae his vulneribus in principio adhibentur, *Pulverleschung*, id est, empyreumatis ex pulvere pyrio extinctoria appellarunt, id falsa hypothesi nititur, & qui hanc appellationem his medicamentis indiderunt, falsò crediderunt, empyreuma his vulneribus coniunctum, idque primum restinguendum esse. Medicamenta v. illa omnia nihil aliud praestant, quam quod vel id contusum est in pus mutant, & putredinem prohibent, vel inflammationem, si quae imminet, auerunt. Quod verò haec alia sint, quam suppurantia, quae in aliis vulneribus & ulceribus adhiberi solent, non mirum. Nam supra, *part. 1. cap. 16.* & antea, *cap. 18. de vulnere cum contusione*, dictum, in contusionibus suppurantia illa calida & humida locum non habere, sed eò eorum usu putredinem & hinc gangranam saepe excitari; & propterea magis exsiccantia & putredini resistentia, interim naturam in pure generando roborantia, requiri.

Rationes verò, quae pro hac sententia afferuntur, parum solidae sunt. Primum enim quod globos istos à pulvere tormentario accenso igniri quasi statuunt, falsum est, & supra argumentis pro tertia opinione adductis satis probatum, nullo modo globos istos à pulvere isto calefieri & ignescere Deinde, quod opinantur, eos motu calefcere, atque ad id probandum Aristotelem testem citant, scribit equidem Aristoteles *locis allegatis*, quod motus & ligna & lapides, & ferrum ignire soleat, & confirmat id experientia. Sed ut hoc fiat, duo corpora dura & solida diu mutuo atteri necesse est. Quod verò plumbum vel aliud metallum ex motu per aërem incaluerit, & ignitum redditum fuerit, nunquam experientia docuit. Hoc enim si fieret, etiam sagittae, quae saepe ferreis aut areis cuspidibus munitae sunt, per aërem traiecte incallescere & igniri deberent. Quod verò tertio dicunt, à globis istis straminea tecta & domos accendi, id verum est, si flamma, quae cum globo è bombardà emittitur, tectum tangat, aut si fomes aliquis ignem fovens globo alligetur, quod incendiarii facere solent. Abs flamma verò illa aut materia igniaria si sit, & si globus saltem stramen tangat, nec id, ut nec lana, nec stupa, nec ipse pulvis pyrius, accendi potest, ut antea in argumentis pro tertia sententia allatis dictum est. Neque hinc distinctio Quercetani, quam habet in *Sclopetario*, c. 1. locum habet, ubi scribit, si globus eminus & è longinquo è bombardà emittatur, vel partem veste tectam feriat, ambustione & vredine id vulnus carere: si verò cominus & in partem nudam vulnus à globo tali infligatur, cum vredine & ambustione coniunctum vulnus esse posse. Nam etsi barbam & capillos, vel etiam vestes, flamma illa è pulvere pyrio accenso è sclopeto erumpens è propinquo laedere possit: tamen non credibile est, flammam per exiguum illud vulnus cutis, per quod globus in corpus penetrat, simul in profundum corporis cum globo irrumpere. Neque differentia apparet inter vulnera cominus & eminus per globos illata; nisi quod à globo è propinquo emissio, qui maiore vi ferit, gravior sit contusio, quam ab eo, qui è longinquo venit, & debilius ferit. Quartò verò quod ea, quae in

In vulneribus hisce apparent, attinet, ea omnia non ab empyreumate, sed à contusione proveniunt, & apparent quoque in aliis vulneribus, in quibus nullum omnino empyreuma & combustio adest. Et quod circa nonum demum diem vulnus melius habere, & quod corruptum est separari incipit, id non saltem in ambustis, & ubi eschara est, accidit, sed & in contusionibus, cum, ut id, quod còtus & corruptum est, in pus mutetur, etiam certum temporis spacium requiratur. Neque id, quod isti in hisce vulneribus pro eschara habent, vera eschara est, cum nullo modo, ut eschara, durum sit, sed caro valde confusa, quæ statim emoritur, unde & nigra euadit; interdum tamen etiam à calore pulveris tormentarii, quo globus infectus est, denigratur.

Ex quibus omnibus patet, quænam sit horum vulnerum natura; nimirum quod sit tantum cum contusione insigni & dilaceratione partium, per quas transit. Et licet pars cominus & è propinquo possit à flamma pulveris accensi comburi, tamen id ad ipsum vulnus non pertinet, neque pars intus comburitur. Globulos hos quoque veneno infici posse non negamus, sed hoc non est de essentia horum vulnerum, sed accidentarium quid; sicut si quis gladio venenato vulneratur, id de essentia vulneris non est.

Quod verò omnes decipit, est istud, quod alia symptomata his vulneribus accidant, & vulnera ista aliam curationem requirant, quam vulnera sagittis illata. Verum animaduertere debuissent, magnam inter vulnera ista esse differentiam. Sagittæ enim acutæ sunt, & scindendo vulnus inferunt; at globi isti rotundi sunt & obtusi, ac proinde rumpendo ac còrundendo lædunt; unde faciliè partis còtus corruptio & prava symptomata sequuntur.

Differentia.

Differentiæ horum vulnerum sumuntur à magnitudine vulneris, quod scilicet alia sint magna, alia parua, alia superficialia, alia profundiora; à parte affecta, quod interdum cutis & caro saltem vulneratur, interdum etiam nervi & tendines, aut maiora vasa rumpuntur, imò ossa franguntur; alia à modo, quod nunc homo ex una parte saltem vulneratur, nunc corpus vel pars aliqua tota perforatur; interdum etiam globus partem transiit, interdum in parte adhuc hæret; interdum solus globus in corpus penetravit; interdum armaturam, vel alias res, per quas transiit, secum in corpus rapuit.

Signa Diagnostica.

Signa, quibus hæc vulnera in genere cognoscuntur, tradere non opus est; cum satis sit, cognitum habere, aliquem à globo bombardæ emissio vulneratum esse. Quæ autem partes vulneratæ sint, vel stylo immisso explorandum, vel è situ partium ex anatomia noto cognoscendum. Partes nervosæ læsas esse, dolor manifestavit. An verò venenatum vulnus eiusmodi sit, ex symptomatibus superuenientibus cognoscitur, si scilicet color carnis præter solitum sit liuidior, accedat totius corporis grauitas & torpor, tremor & palpitatio cordis, animi deliquia, & huiusmodi symptomata alia causa adsit, à qua talia symptomata proficisci possint. Quod tamen ipsa etiam globi, si in promptu sit, consideratio, docere potest. Etenim si globus ab aliis colore vel alia re differat, veneno infectum esse suspicio est; eaque confirmatur, si globus igne fortiore fundatur, & attendatur, an aliquid atrum fœtidum exhalet, vel ipsi globulo iterum congelato extra adhæreat, eiusque colorem mutet.

Vulnus tale in gangrænam degenerare cogno-

scitur ex tarda maturatione & puris generatione, coloris partis floridi extinctione, & ad flauum & liuidum declinatione, doloris præter causam remissione, & pulsatione cessante, ac stupore partis, aliisque gangræne signis supra, part. 2. cap. 18. propositis.

Prognostica.

Ut verò Prognostica, quæ cum aliis vulneribus habent communia, quæque supra, cap. 3. proposita sunt, hæc non repetamus.

1. Vulnera ista omnia, cum insignem contusionem coniunctam habeant, sunt longè periculosiora, quam vulnera, quæ gladio vel telo infliguntur. Ideoque ex quibus vulneribus gladio inflictis multi sanantur, puta ventriculi, intestinorum, vesicæ, ex iis solopeto illatis raro quis conualescit.

Etsi verò vulnera ista vulneribus gladio inflictis longè sint periculosiora; tamen æger non faciliè deferendus; cum & hæc Natura sæpe miracula quasi facere soleat, & eos, qui iam sepulturæ tradendi videbantur, còualuisse observatum sit. Cuiusmodi historiae passim exstant & notæ sunt, & singularem etiam observationem & curationem huiusmodi libro 3. observat. subiicit G. Fabricius.

3. Quod plures partes & nobiliores sunt vulneratæ, contusæ, & dilaceratæ, & imprimis si ossa simul fracta & comminuta sint, eò vulnus est periculosius & curatu difficilior.

4. Quod pertinent & ex partes, quæ principes in consensum faciliè trahere possunt, quales sunt iuncturæ, item magna vasa vulnerata, à quibus excepti non solum vapores, sed & humores vitiosi ac corrupti, communicantur, & febres ac lipothymiam & syncopem, imò & diarrhæas excitat. Id quod observavit in Comite Mansfeldio Ambr. Paræus, qui, ut lib. 10. cap. 1. & lib. 6. cap. 49. refert, purulentam & fœtidam saniem, è vulnere in sinistro brachio accepto, per alium reddat. Imò in aliis quoque vulneribus accidit, ut sanguis & sanies per alium & vesicæ excernatur, sicut eius rei exemplum habet Ambr. Paræus, allegato lib. 6. cap. 49. Et simile exemplum libro 2. Pract. part. 2. cap. 16. quæst. 5. attuli, ubi & de via, per quam hoc fieri possit, egi.

5. Vulnera talia si incidant in corpus cacochymicum, multò periculosiora sunt, quam si in sanum incidant. Unde in exercitibus, in quibus morbi epidemii grassantur, plerique hoc modo vulnerati moriuntur. Imò alias in castris vulnera ista curatu difficiliora & periculosa euadunt; cum aer è sordibus castrorum plerumque inquinatus sit, & milites in defectu ciborum meliorum & potus commodi, plerumque prava diæta utantur; & cibis quibusvis obuiis vescantur, aquasque corruptas bibant.

6. Vulnera hæc cum ossium fractura longè periculosiora & curatu difficiliora sunt, quam quæ sine ea.

7. Vulnera eiusmodi si à globo venenato infligantur, valde periculosa sunt, & plerumque lethalia; in primis si ad partes interiores penetrent. Sæpe tamen quæ in speciem sunt parua, nihilominus hominem iugulant.

Curatio.

Vulnera hæc tres præcipuè Indicationes habent. Prima est, globi, si adhuc in parte hæreat, extractio; secunda, contusæ carnis in pus mutatio; tertia, quæ vulneribus reliquis communis est, ut vulnus carne repleatur, & tandem cicatrice claudatur.

Curatio.

De globorum extractione.

Globorum ex-
tractio.

Primò ergo globuli è vulnere extrahendi. Idque vel primo apparatu, vel si id tum non liceat, nec fieri possit, reliquo curationis tempore faciendum. Solent autem globi ea via, qua ingressi sunt, & ea qua tendunt, extrahi. Nam si globus altè penetrauerit, vt oppositæ parti vicinior sit, & per cutem ac carnè subiectam tangatur: parte incisa per illam globus extrahendus. Si autem ita altè non penetrauit, vt ex parte opposita commodè extrahi possit, specillo, ea parte, qua globus venit, immisso, globus inquirèdus eoque reperto extractio comodo instrumento tē-tanda; quæ varia sunt, & longitudine & latitudine differentia.

Tria autem ad extractionem requiruntur. Primò, vt instrumento via dilateretur. Deinde, vt globus apprehendatur. Apprehendit autem instrumentū globum vel vt forceps, vel vt extremitate sua se in globum infigit, aut eum cauo suo comprehendit, aut serrata extremitate apprehendit. Atque hinc instrumentorum varietas nascitur, quorum alia apprehēdunt, & foras trahunt, quatenus globis infiguntur; alia globos comprehendunt, quatenus latiora & caua in extremo sunt; alia quatenus in extremo serrata sūt, quorum alia recta, alia incurua, prout rectè vel obliquè vulnus processit. Terriò globus apprehensus instrumento manu Cheirurgi cum instrumento extrahatur. Instrumenta ad hanc rem idonea apud Paracelsū extāt, *libr. 10. cap. 14.* & Ioh. Andr. à Cruce, & Guil. Fabricium, *cent. 1. obseru. 88.* vbi extrahendi globum modum facilem cum instrumentis depictis tradit, & vulgare illud instrumentum forma terebræ ad globos plumbeos extrahendos noua inuentione commodius & aptius reddit. Cum enim, si vulgaris terebra globo infigitur, globulus facilè vnà circumuoluatur, & circumuertatur ille, vt hoc prohibeat, primò fistulam argenteam, ferream, vel æneā optimè politam oleo rosaceo inunctam lentè vulnere immittit, & ad globulū vsque protrudit. Hinc alteram fistulam seu cannulam immittit in extremitate dentatam seu ferratam, ita quidem, vt dentes ex sinistro in dextrum vergant, quæ impedian, ne, dum terebra globulo infigitur, circumuoluatur. Tandem per hanc secundam fistulam terebra immittitur, & cum ea satis globo infixā fuerit, telū cū globo & vtraque fistula seu cānula extrahitur. Quod si globus specillo inueniri non possit, vt interdum in valdè profundis vulneribus accidit, vulnus diu apertū seruandū, & suppurantia medicamenta vsurpāda, mēbrūque ita collocandū, vt suo pōdere globus exire possit. Atque ita nonnunquā tela vel globi, qui aliquandiu in corpore latuerūt, tandem tēporis progressu vel artis opera extrahūtur, vel à natura expellūtur. Cui propterea, si globus inueniri non possit, vel in extractione periculum aliquod sit, negotium committendū; inprimis cum plumbei globi sine dāno diu in corpore gestari possint; quod in ferreis aut æneis non accidit, qui, cum rubiginem vel æruginē contrahunt, vulnus sanari non permittunt.

Si tamen in parte aliqua nobili, aut quæ nobilè in consensum trahere possit, globus hæreat, & ex vulnere per se de vita periclitari videatur: Cheirurgus globi extractionem tentare nō debet; cum hoc modo agro nihil auxilii afferat, sed mortem, quam vulnus per se allaturum erat, acceleret.

Non solum verò globi è vulneribus extrahendi, sed quia ab iisdem saepe festucæ ligni, papyrus, fragmenta & frusta armorum ac vestimentorum & huius generis alia in vulnus rapiuntur, ea omnia pri-

mò extrahenda sunt. Et quidem ista extractio commodius fit in initio statim, cum tūm dolor adhuc sit minor, vt & inflammatio. Si tamen talia primo apparatu extrahi non possunt, in sequentibus id faciendum.

De medicamentis ad sclopetorum vulnera necessariis.

Fieri equidem potest, vt in vulneribus etiā venesectione aut purgatione opus sit. Verū cum istud vulneribus hisce nō proprium sit, sed cum aliis vulneribus commune, ea, quæ suprà de vulneribus hac in re dicta sunt, etiam hīc locum habent.

Prima ergo curā sit, vt id, quod contusum est, in pus mutetur, & a carne sana ac partibus sanis separatur. Verū cum contusæ partes facilè putredinē cōcipiant, & gangrēne periculum imminet, vulgata illa in aliis tumoribus & vulneribus digestiua, & suppuratiua hīc simpliciter locū non habet, præsertim si neruosa partes cōtuse sint, quæ eiusmodi humida & simpliciter oleosa ac pinguis nō tolerāt, ac sicciōra requirūt: sed talia vsurpāda, quæ quidē ad carnis cōtuse in pus mutationē faciunt, putredinē tamen non inducunt. Quæ medicamenta simul etiam dolorem leniendi vim habent. Quæcetanus, in *Sclopetario*, vt incommoda omnia, quæ ex vulgariū suppurantiū vsu prouenire solēt, præcaueat, singulis vncis suppurantiū seu digestiuorū drachmā vnam Mercurii præcipitati addit. Verū cautione hac in re opus esse, neque quid temere agendū puro. Et si enim, vbi putredo præsens est, & gangræna iam imminet, vt Mercurius præcipitatus admisceatur, non dissuadeo: tamen in quocūque vulnere sclopeto inflicto id nec necessariū nec semper tutū est: cum experientia testetur, multa talia vulnera sine Mercurii admixtione curari, & sint alia tutiora medicamēta, quæ putredinem inhibere possunt. Et si loca neruosa vulnerata sint, facilè insignem dolorem Mercurius præcipitatus excitare potest.

Ambrosius Paracelsus sequens linimentum seu Balsamum instar secreti à Cheirurgo quodam, ob felicem vulnera sclopetis inflicta curandi rationem celebri, accepit.

℞. ol. lil. albor. vel violar. ℥. iij.

In iis coquantur catelli duo nuper nati ad ossium dissolutionem.

Postea adde *lumbicorum terrestr. vino lotorum ℥. i.*

Coq. simul, & colentur sine forti expressione.

Colaturæ adde *terebinthina Veneta, Vnc. iij. spir. vini Vnc. j. Misc.*

F. Linimentum.

Cui mira vis est sedendi dolorem & pus maturandi.

Vtile est & hoc.

℞. ol. sem. lini, lil. alb. ana Vnc. iij. ungu. Basili Vnc. j. Misc.

Commodum est & oleum è semine cannabis expressum.

Vel *℞. ol. cannabis, lini ana part. iij. mollis part. j. aluminis part. ℞.*

Misc. super igne.

Vel *℞. ol. cannabis ℥. j. lini Vnc. iij. succi plantag. solani ana q. s.*

Coq. ad succorum consumptionem.

Vel *℞. ol. cannabis, lini ana Vnc. iij. rosac. Vnc. j. mastich. Drach. vj. camphora Drach. ℞.*

Coq. simul & misceantur, ac calidè vsurpentur.

Vel *℞. ol. lini, cannabis, ana Vnc. iij. lil. alb. chamaemeli, rosac. ana Vnc. iij. terebinth. Vnc. j.*

Misc.

Misc. & liquefiant.

Vel *℥. terebinth. Vnc. iij. thuris, mastich. ana* Drach. iij. *myrrha* Drach. j. *ol. hyperici* Vnc. ij. vitell. ouor. num. ij. *croci parum*. Misc.

Vel *℥. mellis, terebinth. ana* Vnc. iij. *alumin. croci & ana* Drach. ij. *rad. aristol. ror. pulueris. aloes ana* Vnc. s. Misc.

Vel *℥. terebinth. mellis ana* Vnc. iij. vitell. ouor. vj. Coq. ad linimenti consistentiam.

Si putredo imminet, sequentia usurpari possunt.

℥. ol. cannabis, picis liquida, terebinthina ana Vnc. ij. *ol. rosac. mastich. thuris ana* Vnc. j. *aluminis* Drach. s. *galbani, nitris, sal. armoniaci ana* Vnc. j. *viridis aris, ol. lumbricor. terrestr. pulueris lumbricor. ol terebinth. vitrioli albi, camphora ana* Drach. j. *ol. lini* Vnc. ij. Misc. & liquefiant super igne.

Vel *℥. ol. cannabis, lini ana* ℥. j. *salis Armoniac. vitrioli albi ana* Vnc. s. *vermicis* Vnc. iij. Misc. super igne.

Vel *℥. ol. lini, cannabis, ana* Drac. vj. *sal. Armoniac. vitrioli albi ana* Vnc. s. *theriacae, Mithridat. ana* Drach. ij. Liquefiant super igne.

Si maior putredinis & gangraenae metus sit, *Mercurii precipitati* aliquid addi potest.

Vt *℥. vnguenti Basilic. maior. Mesue* Vnc. ij. *butyri rec.* Vnc. j. *℥. precip.* Drach. ij. Misc.

Vt verò affluxus humorum praecaveatur, partibus remotioribus, & quibus is accidere potest, defensiva applicanda.

Vt *℥. boli Armeni, sanguinis drac. ana* Vnc. i. *thuris, fl. rosar. ana* Vnc. s. *album. ouor. iij.* Cum *oxyrhod. q. s.*

Misc. & supra partem loco remotiore imponantur.

Vel inungantur illae partes seq. vnguento.

℥. ol. rosac. de cortic. sambuci, mastich. ana Vnc. ii. *bol. Armeni* Vnc. s. *vnguenti santalin.* Vnc. i. *aceti ros. q. s.* Misc.

Neque inutile fuerit, ipsi parti vulneratae cataplasma aliquod imponere, quod calorem partis foueat, suppurationem adiuuet, & putredinem prohibeat.

Vt *℥. rad. althaeae* Vnc. i. *consolid. mai.* Drach. vi. *fl. chamamel. mel. loti, hyperici ana* M℔. *absinth. p. iij.*

Coq. ad mollitiem & contund. Adde *farina hordei, fabar. ana* Vnc. s. *vini q. s.*

Coq. iterum.

F. Cataplasma.

De applicatione horum medicamentorum hoc etiam monendum, apud nonnullos in usu esse, vt si globus membrum aliquod totum penetrauerit, ita vt vulnus vtrique parte pateat, medicamenta per setonem aut setaceum de cannabij, lino, vel serico parato, Germani *Durchzug* nominant, adhibere, & quoties vulnus detegunt, hinc inde setonem illum trahendo mouere, & nouo medicamento illinire. Verum cum hoc modo & puri exitus pracludatur, & dolor excutetur, non satis tutum esse horum setonum usum, patet; cum idem per turundas vtrinque immixtas praestari possit, & vulnera, quae vna ex parte saltem patent, sine horum usu curentur. Penicilli tamen seu turundae ipsae non nimis crassae esse debent, ne puri exitum impendant, doloremque pariant.

Et quidem per initia vulnus semel de die obligasse sufficit: cum vix aliquid, quod euacuari necessarium sit, detur. Vbi verò pus fluere incipit, bis de die obligandum; & cum ea copia fluit, vt, nisi saepius euacuetur, agro molestiam & dolorem pariat, etiam ter de die vulnus aperire, & à pure mundare opus est. Vbi rursum copia eius minui incipit, bis de die vulnus detegere sufficit. Et tandem vbi exigua

Dan. Seneri. Tom. III.

eius copia effluit, & vulnus carne impleri incipit, semel, vt initio, vulnus detegere & obligare satis est.

In primis verò hinc opera danda, vt sanies, quae copiosa in hisce vulneribus ex partium contusione, vt & fragmentis ossium, quae natura expellere conatur, colligitur, exitus pateat: id quod turundis, si opus sit, etiam canis, praestari potest. Exitum etiam puris adiuvant, idque expellunt, si splenia seu lintea triplicata aut quadruplicata crassiora imò sinui imponantur, & postea arctiore ligatura pus ac sanies exprimatur.

Interdum sanies tanta copia colligitur, & sinus tam profundi ac tortuosi sunt, vt sanies omnis nec effluere, nec exprimi possit: itaque tum sinus incidendus, vt sanies effluere, & sinus mundari possit.

Neque hinc inutiles sunt vulnerariae potiones. Cum enim vlcerata detergant, & ab excrementitiorum humorum colluue liberent, & vt omnia in vulneribus aliena ex iis facilius & citius à natura protrudantur, faciant; si in vlllo vulnere genere iis opus est, in hisce maximè necessariae sunt. De iis verò supra cap. i. dictum.

Postquam iam cōcoctio in vulnere apparet, quod ante tertium vel quartum diem vix accidit, cum ob vehementem partis contusionem calor eius valde debilitatus, & spiritus exhausti sint; & cum neque iam dolor insignis & inflammatio apparet, atque id, quod contusum est, maxima ex parte in pus mutatum est, vulnus abstergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. Et quidem vbi vulnus purum fuerit, necessaria est omnino carnis generatio; cum contusa caro in pus mutetur, & vulnus necessariò cauum fiat.

Et quidem abstergentia quod attinet, ea mitiora vel fortiora esse debent, prout maior vel minor puris copia fluit, & vulnus vel purius, vel sordidius est.

Vt *℥. decocti hordei, succi plantagin. apii, agrimon. centaurii minor ana* Vnc. i.

Coqu. & in fine adde *terebinthina* Vnc. iij. *mellis rosati* Vnc. ii. *thuris, mastich. an.* Drach. i. *croci* Scrup. i. Misc.

Vel *℥. farina orobi* Vnc. s. *thuris, rad. ireos an.* Dr. vi. *succi apii* Vnc. iij. *mellis q. s.*

Misc. super igne.

Vel *℥. farina hordei, lupinor. an.* Vnc. i. *thuris, myrrha, aloes an.* Dr. s. *pulu. rad. ireos* Drach. ii. *succi apii, absinthii an.* Vnc. iij. *terebinth. Vnc. ii. mellis* Vnc. i.

Coqu. ad succorum consumptionem. Si vulnus sit sordidius, vnguentum Aegyptiacum addi potest.

Vt *℥. farina orobi* Vnc. i. *myrrha, thuris an.* Vnc. s. *terebinth. succi apii an.* Vnc. ii. *vngu. Aegyptiaci* Vnc. s. Misc.

Si sinus sit profundior, vtile fuerit eum abluere decocto *centaurii minor. equiseti, consolidae mai. aristol. ireos, thuris, cum Vino* parato, addita s. q. mellis.

Ad carnem verò generandam antea proposita medicamenta usurpentur. Vtile est & hoc in hisce vulneribus.

℥. ol. mastich. Vnc. s. resina abietis Vnc. i. *manna thuris, Vnc. s. equiseti, tormentilla, consolidae maior. hyperici, plantag. betonica, an.* M℔. *lumbricor. terrestr. vino lotorum* Vnc. ii. *vini q. s.*

Coqu. ad vini consumptionem. Postea colentur cum forti expressione. Adde *cera, seu hircini, an.* Vnc. iij. *thuris, myrrha, mastichis, aloes an.* Vnc. s.

Misce, F. Vngu. quod vulnere imponatur, idque emplastro diapalma tegatur.

Si globus veneno infectus fuerit, vulnus hoc ad vulnera venenata pertinet, de quibus seq. cap. dicetur.

Si vulnerata pars gangraena corripit incipiat, curari

Abstergentis.

Carnem generantia.

N n

rariq

ratio instituenda, ut gangræna, supra *part. 1. cap. ult.* dictum.

*Si n'era cum
ossium fra-
ctura.*

In primis verò vulnera à sclopetis inflicta curatū difficilia reddit, cū ossa in brachiis, femore, & tibia franguntur, imò in plurima fragmenta sepe cōminuuntur, in quibus cum nervosæ partes plerumque læduntur, & à fragmentis ossiū punguntur, inde dolores acutissimi, convulsiones, gangræna oritur. Quod si accidar, vulgares Cheirurgi frequenter ad amputationē totius membri properant. Verū et si interdū, ut totius saluti prospiciatur, hoc faciendū sit, tamen quandiu adhuc aliqua sanationis spes superest, id nō faciendum; cū Natura & in his vulneribus miracula præstare soleat.

Curandi ratio est eadem, quæ fracturarum cum vulnere, de quibus *part. 5. cap. 2.* dicitur. Prima nimirum cura esse debet, ut magna ossium fragmenta suo loco restituantur, & coniungantur. In ferulis tamen quæ in ossium fracturis aliàs applicari solent, adhibendis, cautione opus est, cū ex earum usu facilè dolor, convulsio, inflammatio & gangræna excitari possit, quibus malis aliàs hæc vulnera obnoxia sunt; sicut nec illa cataplasmata glutinatoria, quæ tenaciter parti adhærēt, eaque arctè cōstringūt, facilè locū habent, cū partē cōstringant & dolorem patiant. Commodum ergo est, ut postquā ossa composita & cōiuncta sunt, membrū locetur & firmetur in lamina plumbea, vel corio madefacto, vel asserebus illis seu schidiis, quas plaustrarii, dū tubulos rotarū excavant, terebra caua excindunt, si aqua prius madefiant. Hæc enim omnia & partem fractam retinere, & nihilominus, quantum libet, flexi possunt, ne dolorem inferant.

Loco verò Cataplasmatum illorum emplastrum aliquod vel cerotum imponi potest.

Ut *℞. resina cera an. lb. pulv. cortic. tilie Vnc. iij. terebinth. Vnc. ij. boli Armeni Vnc. j. succi geranii Vnc. ij. Coq. ad ceroti consistentiam.*

Vel *℞. mucilag. rad. consolida maior. visci pomor. an. Vnc. iij. offecolla, boli Armeni an. Vnc. iij. succi geranii Vnc. vj. pulv. cortic. tilie Vnc. ij. vitell. ouor. xx. terebinth. lb. ol. lumbricor. Vnc. iij. Misc.*

Plura eiusmodi proponuntur infra, *part. 5. de fracturis.*

Dieta.

Dieta.

Aër sit siccus; in reliquis temperatus, & potius ad calidum, quàm frigidum, declinans. Victus sit tenuior: ita tamen, ut viriū & consuetudinis habeatur ratio; & ut in omnium vulnerum, ita in hoc præcipuè genere cibi sint boni succi: ab omnibus verò cibis, qui prævum succum præbent, accuratè abstinendū. Eger vino, nisi planè aduersus sit, abstinat. Qui enim ei aduersus est, potum aquæ, si cerevisia non suppetat, non facilè feret. Caveat quoque vulneratus ab ira, corporis motu nimio, cū quies, ut Hippocrates, de *vulneribus*, docet, omnibus vulneratis utilis sit, labor noxius; ut & Venere. Et omnino si in aliis vulneribus diætā accurata opus est, in hoc vulnerum genere in primis requiritur.

CAPVT XXI.

De Vulneribus venenatis.

Vulnera venenata.

Tandem curationem peculiarem etiā requirunt vulnera venenata, siue venenum globis, sagittis, relis, aut quocunque venenatorū armorum genere, siue animalium, ut canis vel lupi rabidi, vel alterius

venenosi morfu, siue ictu scorpionis, aspidis, vel alterius venenosi animalis inferatur. Et quidē vulnera, quæ à ferarum venenatarum moribus vel ictibus inferuntur, plus nocent vi venenata, quàm vulnere, quæ plerūq; per se nō sunt magni momenti: at vulnera, quæ telis venenatis inferuntur, non solum vi venenata, sed ut vulnera etiam sæpe sunt periculosa.

Hoc loco non prætereunda lues è scarificatione contracta, quam luem novā Morauicam, & Brunnæ luem appellant, quod Brunnæ Moraviæ oppido primò anno 1577. innotuerit, de qua peculiare libellum edidit Th. Iordanus, quæ *lib. 6. observat.* inseruit Ioan. Schenckius. De eadem lue tractatum scripsit Io. Sporischius, atque inscripsit de scarificationis symptomatibus. Facit quoq; eiusdem mentionē Ioā. Crato, in *epist. à Scholzio collect. epistol. 139.* Summa rei hæc est: Omnes quotquot anno 1577. die *Lucia* (ex seqq. tamen colligo, quod non solum, qui primo die brunnæ scarificationes hæc adhibuerunt, hoc malo sint correpti, sed omnes, qui à bruma vsque ad vernum solstitium iis vsi sunt) Brunnæ publicum balneum ingressi sunt, & scarificationes adhibuerunt, illico correpti putantur. Neque citò noxam persensere, signa labis recepte non statim emerferunt. Sunt, quibus octiduum occultatum malum, aliis duabus septimanis, aliis menstruo temporis spacio, pro robore nimirum tam agentis, quàm venientis passis, delituit: demum pulicē se extulit. Interim insueta quadam ignavia seu torpore gravati, pigri, inervies ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, tristes vulnere conspiciantur; natiuus faciei color in pallidum, vigor oculorum in toruorem, circulo fusco sicut menstruais mulieribus deformem, subito immutatur. Manifestis tū se prodidit signis. Vestigia cucurbitularum turgescencia exemplo ardor inuasit immensus & immedicabilis, quem sordi abscessus & ulcera exceperunt putrida, sanie taboque finitanti; circum circa pustula, palmum quoque late, achoribus florida, quibus dehiscens, acu aut medicamentis apertis, profluxit pituita tenuis, serosa, marcida, saniesque mucosa: aliis etiam acris & erodens: tum caro cucurbita ambitu circumsepta, corrosa, putrescens, tetrum ut è Telephiis ac phagedanicis ulceribus inuexit factorem. Vbi admiratione dignum initio, quod è tot affixis cucurbitulis, cū aliis decem plus minus, tres quoque tantum nonnulli apponi inuissent, una duntaxat, aut ad summum due (sorum *Laurenus Sartoris* è quindecim tres) ex iis omnibus in scdam transuerini vomica. Nonnullis vniuersum corpus pustulis conspersum, facies informis, triste supercilium, horridus vultus, dorsum, pectus, abdomen, pedes, loci, à summo ad ima porriginosa scabie, crustaceisq; ulceribus supra cutem paulum eleuatis, duum cruciatorum nummum vel unguis pollicis ampliudine, ambitu rubente, candida superficie polluta, & deturpata, cernere erat. Manabant hæc quoque pingui liquore, mucore lento, qui non pus, sed saniem referebat lucidam, & *πύμα* *ἰκάνον*. Imò scabie sublata & curata, macula atra, diuersa quàm ab impetiginibus aut vitiliginibus plumbei & fusci coloris, remanserunt. Progressu morbi in capite calli concreuere, qui summo cum dolore rupti vel diffecti, melleum quippiam & tenax, ceu ex coniferis arboribus laticem exstillare videmus, lentum inquam & viscidum marcescentis pituitæ argumentum, exsudabant. Abscessus hi sordidi vereque cocoëthes, postquā magna difficultate expurgati, & non minore carne rursus producta, coaluissent, nouum prorupit symptoma. Vniuersi corporis artus, brachia, scapula, cubitus, humeri, sura, tibia, pedes imi, pnncturis quibusdam, quasi aculeis, intensissime vellicabantur, ac si ferris discinderentur, potissimum ubi tibia maximè excarnis lacertorum non fulta thoris à solo perioëstio vestitur. Membra pondere grania fulera postulabant, imò & paralyti quibusdam minata suecolatorum beneficio erigi necesse habebant. Nulla tam quies, doloribus nocte dieq; indefinenter torquentibus. Et hi dolores non vnius aut alterius diei spaciū, sed per integrum mensem durauerunt. Caput quoque non fuit immu-

ne. Nam præter achores supra retinatas, guminata & callos, verrucis grandibus similes, doloribus vehementibus infestabatur, circa regionem occipitij potissimum, qui præter virium imbecillitatem, vigilias, etiam demenciam quibusdam inuenerunt, quæ vix, inuico parulento maleque olente per naves multos dies stillante, mitescere cepit. Toto interim morbi decursu & ποῖον παῖτων χυμῶν διετλον nec Cereris nec Bacchi munaribus voluptatem ullam capiebant. Conuersationem omnem auersabantur, verecundia ne suffusi, aut indignatione commoti, quod horrenda labe, nullo suo merito, & spe auxilij exigua, aspersos se cernerent. Morbus hic durauit usque ad æquinoctium vernum, Solis in Arietis signum ingressu, circa quod tempus manifeste desisse, & Paschatis feriis prorsus interisse iudicatus est, eo quod deinceps nullus hac labe ex integro adspersus deprehensus fuerit.

De morbi huius origine duæ fuerunt præcipuæ sententiæ. Alij enim putarunt esse nouum morbi Gallici genus, contagione propagatum in Laconico balnei; alij per scarificationem hoc venenum communicatum fuisse existimauerunt. Inquisiuit ea de re diligenter Magistratus oppidanus, sed nihil certi inuenit. Io. Sporischius, in alleg. tractatu, neutram causam admittit, sed hoc malum originem duxisse putat cacochymia pituitosa, ab anni eius constitutione in corpore cumulatâ, scarificationem verò nimiam & minimè cōgruam hosce humores viriosos ad loca scarificata attraxisse. Vtq; id probet, multa de situ eius vrbis, victu & morbis incolarū scribit, atq; ex his omnib. humoris pituitosi copiam collectam fuisse probat.

Et omnino nō ita planū est, vnde ille morbus fuerit contractus. Si n. è scarificatione ortū habuit, causa nō patet, cur infectio hæc saltē à bruma vsque ad æquinoctium vernū durauerit, (nisi quis eā causam reddere voluerit, quod post hoc tēpus nemo, ob periculi metum, hisce balneis vsus est, vel quia balneū hoc penē dirutum & innouatum est) & cur non omnes partes, quibus cucurbitulæ scarificatæ affixæ fuerunt, exulceratæ sint. In historiis enim infectore notat Thomas Iordanus viro cuidam, cum quinque cucurbitulas affigi iussisset, duo saltem loca, cernicem scilicet & sinistri lumbi regionem, exulcerata fuisse. Famulæ quidam, quæ septem cucurbitulas affigi curauit, sub vna saltem dextræ scapulæ affixæ exulceratam cutem fuisse; atque idem aliis quoque accidisse. Contra eos verò, qui ex vitioso humorum apparatu hoc malum ortum habuisse existimant, id pugnat, quod cum tria publica balnea Brunnæ tunc fuerint, illi solū, qui in Adami illius balneo scarificatione vsi sūt, infecti fuere; quod in reliquis omnino etiam accidere debuisset, si à vitiosis humoribus in corpore collectis malum originem duxisset. Sporischij verò sententia, quatenus ab humore pituitoso luem hanc exortam fuisse statuit, nullo modo assensum meretur. Facile enim cuius historiam & symptomata huius morbi consideranti patet, causam huius morbi venenatam fuisse.

Secunda tamen sententia mihi probabilior videtur. Nam, quod & Crato monet, cum nemo præter eos, qui scarificatione, & quidē in isto, non alio balneo vsi fuerunt, infectus sit, per vulnera scarificatione inflicta venenū aliquod corpori illatū fuisse, verisimile est, siue id venenū acie scalpelli infecto, siue cucurbitula, siue venenato balnei vapore, siue aqua corpori illatum fuerit. Sagittas enim à multis nationib. veneno infici notissimum est: quod & in scalpello fieri potuit, siue id malitia balneatoris, siue incuria factū sit; dū idem scalpellum, quo impurum aliquem hominē scarificauit, aliis adhibuit; cum notū sit, venā lectam male cecidisse, quæ scalpello, quo alterius vlcus apertum fuerat, peracta fuit. Potuit venenum hoc scalpello communicari à cote vel loro, quibus instrumenta ista affricari solent, si à vapore bal-

Dan. Senert. Tom. I I I.

nei sordiu aliquid & maligni ipsi adhæssisset. Contagium etiam cucurbituli adhærere potuit, quæ non semper ea, quæ debent, diligentia mundantur. Et tandem impossibile non est, vt vapor balnei sese cuti recens scarificatæ, vel aquæ, qua loca scarificata abluuntur, insinuare potuerit, qui non semper purus est, sed variorū hominum sudoribus & sordibus inquinatus. Quod etiam facit, quod è lapidibus illis, quibus ad Laconicum calefaciendum aqua affunditur, magna vaporis copia attollitur, qui non semper puri, sed ob sordes balnei & loci perpetuam humiditatem ad vitium dispositi sunt.

Atque in ista sententia me confirmat historia similis scarificationis, quæ annis abhinc non ita multis in Franconia accidit, quæ exstat lib. 2. epistol. Medic. sect. 6. Clariss. Dn. D. Gregorij Horstij, qua infecti scatebant pustulis & vlcerebus quasi cancris, non tantum in locis scarificatis, sed toto ferè corpore, patiebantur artuum dolores immensos, dolores & τῶν μεμῶν, tanta cū debilitate, vt non nisi suffulti lecto exire possent. Quod malum à maleficio nequam Balneatoris ortū habuit, qui vt in eius confessione ibidē exstat, tribus vel quatuor septimanis, loro seu coti illi lignæ corio obductæ, in qua scalpella sua acuire solebat, puluerem cadmiæ fossilis, metallicæ, seu Cobalti, & μονότῳ affricauit; atque scalpella gryllis impegit: Bufones etiā exsiccauit, postea puluerem eorum in aqua maceravit, quam cum puluere lapidibus illis, quibus in balneis aqua ad calefaciendum Laconicum infundi solet, infudit.

Signa Diagnostica.

Vulnera venenata si ex animalibus venenatis inflicta sint, ex relatione ægri innotescunt, & vel ex eo, quod à talibus animalibus prouenerint, quod venenata sint, cognoscuntur. Si verò telo, vel alio armorū genere, vel globulo plumbeo vulneratus sit eger cognoscitur id ex eo, quod in loco vulnerato doloris & punctiois sensus maior est, partis vulneratæ color naturalis mutatur, & in liuidum ac nigrū degenerat, & statim symptomata grauiā præter rationem vulneris sequuntur, in toto corpore nūc ardor, nunc obstupescencia, & cordis angustia, interdum & tremor & lipothymia percipitur. Quamprimū enim venenum per venas & arterias receptum est, sese in totū corpus diffundit, & membra principalia inprimis cor, quæ venenorum natura est, oppugnat, vnde varia symptomata excitantur. Quæ quidem generalia venenati vulneris signa sunt; quibus postea plurima alia symptomata, pro veneni cuiusque natura, accedunt.

Prognostica.

1. Omne vulnus, quod venenato armorum genere, vel à venenoso animali inflictum, est, longè grauius & periculosius est, quàm quod veneno caret. Et vulnus etiā exiguum venenatum mortem afferre potest; cum aliàs magna vulnera sanari possint.
2. Et quidem quò symptomata sunt plura & grauiora, & magis contumacia, optimisq; etiā adhibitis remediis non cedunt, eo sunt periculosa, ac plerumq; lethalia. Si verò symptomata sunt pauciora ac minùs grauiā, & adhibitis remediis mitigantur, eo maior salutis spes est.
3. Quò vulnus venenatum cordi propitius est, eo periculosius est, vt & quò cerebro vicinum est.

Curatio.

Vulnus, quatenus vulnus, quas Indicationes suppeditet, & quomodo curandū sit, ex iis, quæ hætenus dicta sunt, satis patet. Si verò vt venenatum spectetur, danda opera primò, ne venenum ad interiora,

N n 2

præcipuè

Historia alia
similis affe-
tus.

Signa Dia-
gnostica.

Prognostica.

Curatio.

precipue cor, penetret; deinde, ut eius vis alexipharmacis infringatur. Primò ergo attendendum, an telum venenatū adhuc intra vulnus hæreat. Omnis siquidē frustra tentatur curatio, nisi id extrahatur; id eoq; , ut manus opera quāprimū eximatur, laborandum. Quod si extrahi non possit, emplastris, quæ venenum euocare possunt, ea admiscenda, quæ tela & alia peregrina à vulneribus extrahere valent, de quibus supra, c. 8. dictum. Deinde ne venenum ad interiora & cor penetret, primò, ut Celsus, lib. 5. cap. 17. docet, supra vulnus id membrum deligandum est, non tamen nimis vehementer, ne membrum torpeat, aut, quod interdum imperitorum Chæirurgorum culpa fit, gangræna corripatur. Deinde venenum ipsum extrahendū & ad exteriora euocandum. Antiqui ad euocandum venenum suctiones adhibebant, & qui id præstabant, Psylli appellabantur, existimabantq; eos proprietatē quandam habere venenū suū attrahendi, & eidem resistendi, cum tamen id saltem audacia præstaret: de quo Celsus, lib. 5. cap. 27. scribit: Si ne id quidem est, (hoc est, si desit cucurbitula, vel simile quid) homo adhibendus est, qui vulnui exsugat. Neque sanè scientiam præcipuam habent hi, qui Psylli nominantur, sed audaciam usu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, ut quædam etiam venatoria venena, non gustu, sed vulnere nocent. Et mox: Ergo quisquis exemplum Psylli secutus, id vulnus exsuxerit, & ipse tuus erit, & tutum hominem præstabit.

Illud, ne intereat, ante debet attendere, ne quod in gingivis, palato, aliavē parte oris ulcus habeat. Euocant tutius & extrahunt venenum cucurbitulæ, præcipue in moribus & ictibus venenosorum animalium, quæ eò potentiùs venenum extrahunt, si scarificationes, præsertim profundiores, adhibeantur. Post amotas cucurbitulas, gallinæ vel aliæ aves podice, vel per medium dissectæ, calentes adhuc vulnere imponendæ. Et si locus nervosus non sit, in venenatorum animalium moribus caro circumcirca excindenda, imò abscindenda, refertque Galenus, vinitorē quendam à vipera morsum confestim læsum digitum falce abscidisse, atque ita periculum omne euitasse & euasisse. Abluere quoque vulnus utile fuerit aceto vel vino, in quo theriaca soluta sit, aut decocto flor. chamemel. vel rad. oxylapathi. Imò in moribus animalium, si locus nervosus læsus non sit, efficacissimum est cauterium actuale, quod vi ignis & venenū absomit, & ne ad interiora penetret, prohibet. Si ager cauterium actuale non admittat, potentiale seu caustica medicamēta adhibenda: ut tamen eschara citò decidat, curandum, & nisi fiat, scalpello liberanda, nec vlcus statim glutinandum. Ideoque viceri *capa* cum sale, vel allium sylvestre, vel ruta imponenda.

Quæ tamen ipsa, etsi caustica non sint præmissa, ad extrahendum venenum sunt imponenda, puta *capa*, allium sylvestre, ruta, stercus columbinum, nuxes inglandes cum allio, sale, & melle, ut tradit Conciliator, lib. de remed. venen. c. 4. quæ seu sumtq; seu extra positæ à venenis seu sumtis, seu morsu & ictu animalium venenatorum illatis liberare possunt, hypericum, vin. cæroxicum, helenium, raphanus, diſſamni, aristolochia longa & rotunda. Utilia etiam sunt cardus benedictus, scabiosa, ruta, gentiana, scorzonera; & omnino omnia simplicia, quæ venenum attrahunt, vel qualitate manifesta, ut caliditate, vel occulta & peculiari similitudine. De prioribus hoc notandum, ne in partibus nervosis acerbis valde utamur, & dum vnū periculū vitare volumus, in aliud incidamus, & dolorem ac convulsionem excitemus. Ideoq; in talib. partib. tutius est, ea medicamenta applicare, quæ substantiæ proprietate venenum euocant. Neque etiam solū actum vsus diu continuari debet, sed ubi per diem vnum atque alterum continuata fuerint, alia postea mitiora imponenda.

Composita varia sunt. Utilis est Theriaca, aliis medicamentis mixta: quam quod nonnulli ideo suspectā habent, quod propter frigiditatem opij venenum ad interna pellere possit, ridiculum pæne est, in tanta veritatis luce. Vel instilletur oleum Matthioli, quod describit ille in comm. in præfat. lib. 6. Dioscorid. aut Magni Ducis Hetruria, vel succus scorzonera.

Guido in vulneribus venenatis hoc emplastrum laudat.

℞. galbani, sagapeni, opopanacis, asa fœtida, myrrha, piperis, sulphuris ana Vnc. iß. stercoris columbini, anatis ana Vnc. ij. calamintha, mentastri ana Vnc. j.

Dissoluantur gummi vino, & Misc. omnia cum melle, & oleo antiquo.

F. Emplastrum.

Vel ℞. terebinth. ag. vel succo scorzonera lota Vnc. ij. propoleos Vnc. ij. ol. Matthioli Vnc. ß. de terebinthina Drach. ij. præcipitati Drach. iß. scoronis, rad. scorzonera ana Scrup. iij.

Misc. & F. Vngu.

Vel ℞. ammoniaci, galbani, bdellii ana Vnc. ß. stymacis liquidi Drach. iij. myrrhe, sulphuris ignem non experti ana Drach. ij. euphorbi. præcipitati ana Drach. j. ol. Matthioli, de terebinth. ana Drach. ij.

Dissoluantur gummi aceto scillitico, & cum reliquis misceantur, atque cum propoli, ac pice navali q. s. F. Ceratum.

Vel ℞. rad. serpentaria, aristol. rot. ana Vnc. j. tabaci scordij ana Mj. buris, myrrha, sulphuris ignem non experti ana Vnc. ß. diſſamni Cretici, rad. angelica, diſſamni alba ana Drach. iij. ol. de terebinthina Vnc. ij. Matthioli Vnc. j. cera, picis navalis ana q. s. Misc.

F. Emplastrum.

Vel ℞. summit. hyperici Mij. carduibened. scordii, tabaci, vin. cæroxic ana Mj. ruta p. j. rad. serpentaria Vnc. ij. rumicis Vnc. iß.

Contundantur, & emplastri modo applicentur.

Vel ℞. ol. oliuar. mellis ana Vnc. ij. calcis viue Drach. ij. rad. aristol. rot. Drach. j.

F. Cataplasma.

Vel ℞. capar. allii, porri scitilis ana Vnc. iij. Coq. & contund. Adde rad. serpentaria, asphodeli ana Drach. ij. theriaca Vnc. ß. ol. scorpion. Vnc. j. Misc.

Vel ℞. cineris clauellati, calcis viue ana Vnc. ij. absinthii, aristoloch. rute, allii, capar. ana Vnc. j. ficuum n. xx. stercoris caprilli, ol. euphorbi, scorpion. ana Vnc. iij. mellis tibiß. aceti vini tibiß. Misc.

F. Emplastrum.

Plura eiusmodi libro sequenti, de venenatorum animal. moribus, proponuntur.

Exhibenda simul, & statim quidem accepto vulnere, alexipharmaca, quæ à veneno cor muniant, idque ad exteriora expellant. Et quidē si veneni species cognita sit, ei sua alexipharmaca opponenda, de quib. lib. seq. Si verò lateat, vniuersalia illa alexipharmaca, lapis bezoar, theriaca, Mithridatium, aqua theriacalis, & huius generis alia passim nota exhibenda.

Isdem etiam extra cor muniendum, & propterea non solū Theriaca & Mithridatium, sed imprimis ol. Matthioli regioni cordis & arteriis illinendum, ut & oleum Magni Ducis Hetruria.

Veneno extracto ad vulneris sanationem accedendum. Ad quam utile est hoc vnguentum.

℞. cera picis, nigra, resina, exungia arietis, ol. antiqui ana Vnc. iij. galbani Vnc. vi.

F. Vnguentum.

Postea cura, ut in reliquis vulnerib. peragenda.

Si verò ex symptomatibus prauis, ut sudoribus frigidis, animi deliquiis, & syncope cognoscatur, venenum iam ad penitiores corporis partes & cor penetrasse, pars vulnerata non nimis affligenda, sed potius corpori & cordi prospiciendum.

CAPVT XXII.

De Vulneribus particularibus.

ATque haftenus de vulneribus in genere, & eorum in vniuersū curatione dictū est. Cum verò vulnerum curatio pro varietate partium vulneratarum non parum discrepet: iam in specie de singularū partium vulneribus agendum esset. Verū cū in prioribus libris de iis actū sit, actum agere opus non est. Actum enim *lib. 1. part. 1. c. 21. 22. 23. 24. 25. de capitis & cerebri vulnerib. Ibid. part. 3. sect. 2. c. 9. de palpebrarum vulneribus, c. 20. de vulneribus oculorum. Ibid. sect. 3. cap. 5. de vulneribus narium. Ibid. sect. 5. cap. 3. de linguæ vulneribus.*

Lib. 2. part. 1. c. 4. de labiorum vulnerib. Ibid. part. 2. cap. 4. de apertione vasor. pulmonis. Ibid. cap. 11. de pulmonum vulnerib. Ibid. cap. 15. de vulneribus diaphragmatis. Ibid. c. 17. de thoracis vulneribus. Ibid. cap. 22. de spinalis medullæ vulneribus. Ibid. part. 4. cap. 3. de cordis vulneribus.

Lib. 3. part. 1. sect. 1. cap. 1. de œsophagi vulneribus. Ibid. c. 16. de entriculi vulneribus. Ibid. part. 2. sect. 1. cap. 8. de v. lneribus intestinorum. Ibid. part. 4. cap. 4. cap. 7. de lienis vulnerib. Ibid. part. 6. sect. 1. cap. 7. de epatis vulnerib. Ibid. part. 7. sect. 1. c. 11. de renū vulneribus. Ibid. part. 8. sect. 1. cap. 5. de vesicæ vulnerib. Ibid. part. 9. sect. 1. cap. 5. de testium vulnerib. Ibid. c. 11. de penis vulnerib. Ibid. part. 10. cap. 15. de abdominis vulneribus.

Lib. 4. part. 1. sect. 2. cap. 1. de Vteri vulneribus egimus.

CAPVT XXIII.

De Morbis & symptomatibus, quæ vulneribus accidunt.

Cum verò non rarò accadat, vt alij morbi, vt & symptomata varia, vulneribus accidunt & superueniant, quæ peculiare Indicationes suppeditant, & tum curationem ad se trahunt, ægri vires deiciunt, & vulnera curatu difficilia & periculosa reddunt: de iis quoque agendum, & qua ratione ea tollenda sint, dicendum.

De Febris.

Et primò quidem non rarò Febres vulnerib. superueniunt. Et verò peculiari tractatu de Febris egimus: tamen cum multum referat, febrium, quæ vulnerib. superueniunt, differentias rectè cognoscere, & auertere, de iis in specie aliquid hîc dicemus. Primò verò diligenter inquirendum, quæ febris, quæ vulnere superuenit, sit natura, & quæ causa. Febres enim tales sunt variæ, aliæ ephemeræ, à spiritu agitatione & efferuescentia sâguinis ortæ, propter irâ, terrorē, & omnino humorū ac spiritū cū animi tum corporis motu agitationē. Deinde etiâ dū pus, præsertim copiosius, generatur, febres accidunt, secundū *aphor. 47. sect. 2.* Tertiò ex inflammatione. Quartò interdum & putridæ febres generantur ex putredine in parte vulnerata. Quintò, ex vitioso humorum apparatu.

Primum febriū genus statim in principio inuadit, & vt dictum, ex motu animi & corporis, atque hinc orta sâguinis & spiritū agitatione prouenit. Quò pertinet & dolor vehemēs, qui humores agi-

Dân. Seuer. Tom. III.

tando, & vigilias excitando, eos & spiritus accendere & febrim excitare potest.

Cognoscuntur autem hæ febres, quod statim cū vulnere inuadūt. Quia tamen & putridæ interdum statim etiâ à principio inuadere possunt, qua ratione ephemeræ à putridis discerni queant, ex iis, quæ *lib. 1. de febris. cap. 6.* diximus, patet.

Febres hæ quidem ex se nihil periculi ægro afferunt, neque tamen salutem etiam ægro promittere possunt; cū tunc fluxionis & inflammationis, quæ superuenire solent, tempus nondum præterierit.

Febris verò hæc peculiarem curationem nō postulat, sed modò æger bona diætâ tegatur, spontè evanescit. Causæ tamen eius, si adhuc præsentis sint, aut recurrere possint, omnes admouendæ. Alias enim facillè periculū aliquod attrahere possunt. Et cū aliàs circa quartū inflammationes & fluxiones accidere soleant; tales febres, si eo usque protrahantur, mala illa attrahere & augere possunt.

Deinde dum pus generatur, & præcipue copiosius, febres fiunt, vt Hippocrates *2. aph. 47.* scribit. Tum enim, quod in parte vulnerata redundat, & in substantiâ partis mutari nequit, putrescere incipit, fitque quasi ebullitio Natura tamen facit, quod potest, & quod in substantiam partis mutari nequit, quantum potest elaborat, & ne planè corrumpatur, in pus mutat. Ex hac igitur ebullitione calor quidam sanguini in venis & arteriis comunicatur, qui vbi ad cor peruenit, febrim accedit, quæ ephemeris potius plurium dierū, quàm verè putridis est similis.

Itaque signa putredinis absunt, vt & inflammationis, & inuadunt hæ febres eo tempore, quo pus generari solet, in primis circa quartum diem. Calor est multus, sed suavis, pulsus magni, celeres, & frequentes, vrina parum à naturali statu recedit, nullumque prauum symptoma coniungitur.

Febris hæc per se periculi nihil habet, sed paulò post cessat.

Idque vt citius fiat, exitus puri parandus, eoque citius, quo in nobiliori parte, aut cum nobili consentiente continetur: simulque danda opera, vt affluxus humorum omnis præcaueatur.

Tertiò nonnunquam febres ex inflammatione, quæ parti superuenit, accedunt, nunc ephemeræ, nunc putridæ, prout saltem spiritus incalescunt, calorque cordi comunicatur, vel etiam vapores putridi in venas & arterias trans fusi ad cor penetrant, idque calefaciunt.

Cognoscuntur autem tales febres ex signis inflammationis, de quibus *part. 1. c. 5.* dictū. An verò febris sit ephemera vel putrida, cognoscitur ex signis ephemerarū & putridarū, de quib. *lib. 1. de febris. dictū;* & præcipue in ephemera aberunt signa putredinis in vrina, quæ in putridis apparent. Calor etiâ in putridis est maior & acrior, quàm in ephemeris, ac symptomata sunt grauiora, maiorque viriū deiectio.

Febres autem hæc cū ab inflammatione totæ pendeant, pro inflammationis etiam magnitudine sunt maiores vel minores, & magis vel minus periculosa.

Tolluntur verò inflammatione sublata, & curantur, vt aliæ febes symptomatice, de quibus suo loco dictum. In primis danda opera, vt per refrigerantia & conuenientia alterantia curetur, ne putredo in humoribus exciteretur, aut si iam præsens sit, inhibeatur & sedetur.

Quartò accidunt etiam vulneribus febres accensæ ex putredine humorum in ipso vulnere, quæ iis, quæ ex pure fiunt, maximè cognatæ sunt.

Cognoscuntur tales febres ex quantitate & qualitate excrementorū vulneris. Magna enim copia fænei effluit, eaq; putridū quid potius, quàm pus bonū refert, coloris varij & mali, mali odoris & foetida.

Signa.

Prognosticū.

Curatio.

Febris ex puris generatione.

Signa.

Prognosticū.

Curatio.

Febris ex inflammatione.

Signa.

Prognosticū.

Curatio.

Febris ex putredine humorum. Signa.

426 De Morbis & symptomat. vulnerum.

da. Et licet magna puris vel saniei copia non effluat: tamen si materia, quæ effluit, sit praua, color partis mutetur, partisque dolor & grauitas adsit, materiam vitiosam quidem adesse, sed non expurgari indicio est. Interim febris si gna aderunt, quæ putredinis notas in vrinis exhibent, vel non exhibent, prout materia venis & arteriis magis vel minus communicatur.

Prognosticū. Atque febres tales magis vel minus periculosæ sunt, prout putredo fuerit maior vel minor, & in parte nobiliore vel ignobiliore, ac mitioribus vel grauioribus stipata symptomatibus, & quod facilius vel difficilius materiam vitiosam effluxus parari potest.

Curatio. Curatio in eo consistit in primis, vt putredo quæ primum in parte affecta coercetur, & materiam vitiosam omni modo exitus pareatur. Putredine enim sublata febris postea facile euanesceat.

Febris ex vitioso humorum apparatu. Tandem est febrium genus, quod in vulneratis ex vitioso humorum apparatu oritur. Si enim corpus vulneratum sit impurum, facile fieri potest, vt febris occasione vulneris in eo accendatur. Fit autem hoc dupliciter. Primum ex spirituum & humorum post vulnus acceptum commotione. Vt enim in corporibus impuris alijs ex animi & corporis motibus, quod & in partu in foeminis accidit, febres accenduntur: ita idem in vulneratis fieri potest. Deinde ex putredine in parte vulnerata febris accenditur. Vt enim in puerperis ex lochijs ac secundis retentis febres accenduntur, idque eò facilius, si corpus sit impurum: ita si putredo in parte vulnerata accendatur, vaporesque prauis venis communicati vitiosos humores in iis offendant, facile febris oritur. Febres autem tales sunt variæ, pro vario vitiosorum humorum apparatu, aliquando intermittentes, aliquando continuæ: prout vitiosorum humorum apparatus vel extra venam cauiam vel in ea hæret, & quidem plerumque tertianæ continuæ vel intermittentes, simplices vel duplices, raro quotidianæ, rarissime quartanæ.

Signa. Cognoscuntur hæ febres, quod & calor, & vrinæ, & pulsus, putredinis certa indicia exhibent. An autem ex commotione humorum saltem, an verò ex putredine in parte vulnerata sint accensæ, cognoscitur ex eo, quod si ex commotione saltem humorum sit febris, statim in principio talis febris inuadit, & in vulnere nihil vitij deprehenditur. Si verò ex putredine in vulnere proueniat, non mox in principio, sed temporis progressu oritur, & putredinis in vulnere sunt indicia. Qualis autem febris sit, e proprijs febrium signis cognoscitur.

Prognosticū. Febres hæc aliæ alijs sunt periculosiores, vt suo loco de febribus dictum: & intermittentes ex se periculo vacantes; continuæ verò sunt periculosiores, & quidem nunc magis, nunc minus, pro putredinis ratione. Quia tamen ad vulnera hæc febres accidunt, omnes aliquid periculi afferunt. Cum enim antea pars vulnerata sit debilis, nunc febris accedens debilitatem, & hinc dependens periculum auget, & facile fieri potest, vt ad partem affectam fluxio excutetur, vel ob calorem ea de causa debilitatum plurima in ea excrementa generentur, atque hinc alia malia excitentur.

Curatio. Curationem verò harum febrium quod attinet, etsi à vulnere occasionem sumserint: tamen quia apparatus vitiosus humorum eorum causa præcipua est, curandæ eæ febres eo modo, de quo suo loco dictum.

De Inflammatione.

Inflammatiō. Sepissime verò vulneribus accidit Inflammatio, interdum & Erysipelas. Et quidem inflammatio sæ-

pissime vulneribus accidit, præcipue partium nervosarum; cum ob doloris affluxus sanguinis ad partem affectam concitatur; deinde cum sanguis, quod non satis effluerit, putrescit, & facile inflammationem concitat, quam sufficiens sanguinis effluxus præcauet, de quo Hippocrates, lib. de Vlceribus. Si statim pro valetudine sanguis plus minusve à plaga fluxerit, & ipsum vulnus, & quæ iuxta sunt, minus inflammatione premuntur.

Si ergo inflammatio meruatur, & sanguis non satis fluxerit, statim vena in loco opposito secanda, & pro viribus ægri sanguis euacuandus. Imò si inflammatio iam adsit & vires ferant, ac necessitas postulet, venæ sectio, & purgatio quoque, prout opus, institui potest.

Si à dolore excitata sit inflammatio, vt is tollatur, & simul affluxus humorum reprimatur, danda opera. Auicennas in hunc usum in primis commendat cataplasma, quod paratur ex malo Punico in vino adstringente cocto, in mortario contuso, & in formam cataplasmatidis redacto. Potest etiam Cataplasma fieri ex farina hordei, lenticula palustri, auricula muris, oleo rosaceo. Si his inflammatio non cedat, reliqua cura, vt part. 1. cap. 5. de inflammatione dictum, peragenda.

De Erysipellate.

Si erysipelas vulnere superueniat, id ex lignis Erysipel. part. 1. cap. 7. de Erysipelate traditis patet. Quæ ratione autem curandum sit, ex iis, quæ ibidem dicta sunt, manifestum est. Equidem Hippocrates, lib. de Vlceribus, docet, vbicunque vlceri superuenierit erysipelas, purgandum corpus esse. Et quidem si bilis abundet, ne eius ad vulnus affluxus fiat, omnino eā euacuare utile est. Quia tamen Erysipelas, quod Rosam nos appellamus, potius à sanguine tenuissimo & peculiariter corrupto ortum habet, sudorifera maxime vtilia sunt; vt ibidem dictum. Hippocrates parti affectæ glasti folia vel succum cum limo imponit. Possunt & Cataplasmata ex farina hordei & aqua sambuci, atque alia, quæ allegato loco sunt proposita, parti affectæ applicari.

De carne superexcrecente.

Interdum etiam accidit, vt caro luxuriat, & ultra modum excreseat, quæ res cicatricis inductionem impedit, aut vt cicatrix turpis fiat, facit. Accidit autem hoc Medici incuria, qui minus, quam par est, siccantia medicamenta adhibuit. Quod ergo superfluum est, tollendum, vt vulnus cicatrice claudi possit.

Est autem hoc opus Medici, qui medicamentis fortiter siccantibus, detergendus, & si opus est, etiam nonnihil erodentibus carnem superfluam absumit.

Quibus autem medicamentis hoc fieri possit, parte 2. cap. 7. dictum, quæ ibi videantur. In primis vtilis est Aqua viridis ibi proposita, quæ & carnem superfluam absumit, & cicatricem inducit.

De Hemorrhagia.

Multa quoque symptomata vulneribus accidunt, quæ partim vires deiciunt, partim curationem difficilem reddunt. Et primum quidem sæpissime ingens hemorrhagia & sanguinis profusio accidit, quæ non solum vires deiecit, & interdum vitam homini eripit, sed & curationem impedit. Quamdiu enim sanguinis fluxus durat, in curatione nihil proficitur. Accidit autem ista hemorrhagia venis maioribus vulneratis, vt & arteriis, non solum

hum magnis, sed & mediocribus. Verum de symptomate hoc supra cap. 14. dictum, quæ ibi videantur.

cura, vt supra cap. 15. de vulneribus nervorum dictum, instituenda.

De Convulsionibus & convulsivis motibus.

De dolore cum vulnere.

Sæpius enim etiam dolor vehemens vulneribus accidit. Et si enim nullum ferè vulnus sit sine dolore: tamen non raro ille tolerabilis est. Interdum verò planè vehemens; id quod accidit maximè, cum nervi & partes nervosæ vulneratæ sunt; & omnino dolor vehemens statim post vulnus inflictum exortus nervi aut nervosæ partis vulneratæ indicium est.

Excitatur autem dolor in vulneribus nunc ob errores ægri in diætâ, dum ille pravo victu utitur, vt brassica piscibus salis, carne suilla, aut similibus, partem vulneratam aëri frigido exponit, eamque nimis exercendo movet; interdum Cheirurgi incuria; qui nimis calida vel acia medicamenta adhibet, partem nimis arctè ligat, non rectè locat, turundas nimis longas vel crassas in vulnus intrudit, pus nimis diu in vulnere relinquit, aut ossis fragmentum alias partes pūgit. Interdum etiam, sine his causis omnibus, ab interno humorum affluxu dolor excitatur, aq; is interdum subito cum horrore vel frigore inuadit; id quod sæpe secutura magnè inflammationis, vel etiam gangrænæ imminens indicium est; idq; in primis, si cum dolore pungente ardor quidam in vulnere percipitur.

Graum autem malorum dolores nimij in vulneribus causæ esse solent. Præterquam enim quod vigilias excitant, viresque deiciunt, etiam affluxus humorum ad partem vulneratam causæ sunt, unde inflammationes, febris, & interdum quoque gangræna, excitantur. De quo passim monet Galenus. Nihil est, quod phlegmonem magis augeat, quam dolor, scribit 5. meth. medic. cap. 4. Et 3. meth. medic. c. 2. & 6. ob dolorem fluxionibus partes laborant. Et 13. meth. medic. cap. 5. dolor & membri, in quo phlegmone residet, calor, etiam si purum ab excrementis sit totum corpus, fluxionis causæ sunt.

Vt ergo dolor tollatur, diligenter inquirendum, an ægri vel Cheirurgi culpa is concitatus sit, & si quæ talis causa reperitur, ea ante omnia amouenda. Si talis causa nulla adsit, aut aliquid externū vulneri inhæreat, illud extrahendum. Si à puris retenti copia dolor proveniat, ei exitus liber patefaciendus. Si verò ab humorum affluxu nimio, id quod fit in inflammatione, dolor excitetur, humorum influxum nimium prohibentia, rarefacientia & anodyna vsurpanda. Vtile est hîc oleum rosaceum cum albumine oui, vel vitellis oui, prout res postulaverit, & in quo lumbrici terrestres cocti sint; item oleum chamamelinum, lini, amygdal. dulcium, lumbricorum, sambucinum. Cataplasma ex foliis malvæ, rad. althææ, farina hordei, fabarum, & furfuribus. Si dolor sit maior, oleum de papavere, de nymphaea, cataplasma è foliis vel radice solani & axungia suilla vsurpandum.

Exempli gr.

℞. olei amygd. d. rosacei, chamamel. an. Vnc. j. vitell. oui j. croci Scrup. ss. Misc.

Vel ℞. rad. althææ Vnc. ss. fol. malvæ M j. fl. sambuci p. ij.

Coq. omnia ad mollitiem & per setaceum trahantur. Adde

pulu. fl. chamamel. Vnc. ss. farina hordei Vnc. j. fabarum sem. lini an. Vnc. ss.

F. Cataplasma.

Cui, si libet, oleum rosac. chamamelinum, lil. albor. mastickin. vngu. d. althææ addi possunt.

Si dolor his medicamentis non sedetur, nervum aliquem insigniter læsum esse indicio est. Itaque

Insigne etiam & periculosum symptoma sæpe vulneribus accidit, Convulsio, seu motus convulsivus, de quo symptomate nonnulli prolixè de vulneribus agere solent. Verum cum de convulsione in genere, lib. 1. Pract. part. 2. cap. 20. satis superque dictum: hîc saltem ea, quæ convulsioni, quæ vulneribus superuenire solent, propria sunt, proponemus.

Causas convulsionis quod attinet, in vulneribus sunt convulsiones vel à punctura nervorum, eorumque dolore ingenti, vel ab acri & maligno seu humore seu vapore partem aliquam nervosam aut cerebri membranas vellicante; ad quem expellendum, cum Natura insurgit, contractionem istam excitat. De quo Hippocrates, 5. aph. 65. Quibus sunt cum vulneribus tumores conspicui, ii non admodum convelluntur & insaniunt. At iis de repente evanescentibus, si quidem postica parte factum sit, convulsiones & tetani accidunt. Et Galenus, art. medic. cap. 92. Nervus, inquit, & tendinis punctum, propter sensus vehementiam, & quoniam hæc pars principio, id est, cerebro convellitur, promota est ad nervorum convulsionem excitandam. Actum præsertim, cum nihil extrorsum expirant, obocæcato cutis vulnere.

Et quidem materia convulsionem excitans interdum acrimonia saltem id præstat, interdum etiam malignitate; id quod in vulneribus & ictibus ac moribus venenatis accidit.

Sunt autem satis periculosæ convulsiones & convulsivi motus in vulneribus. De quo Hippocrates, 5. aph. 2. Convulsio, inquit, quæ vulnere superuenit, lethalis. Et 5. aph. 3. E copioso sanguinis fluxu convulsio aut singultus, malum.

Quæ autem ratio sit convulsionis curandi, dictum est lib. 1. part. 2. cap. 28. quæ eo loci videantur. Hoc loco nihil aliud monemus, nisi hæc. Primò in convulsionibus & convulsivis motibus, qui vulneribus accidunt, siue per se, siue per consensum, & omnino quocunque modo cerebri, spinalis medullæ, & nervorum ex his progredientium rationem habendam, & proinde cervicem & collum, totamque spinalem medullam convenientibus medicamentis inungendam esse, qualia allegato loco sunt proposita, Cæsar Magatus, lib. 1. cap. 77. hoc commendat:

℞. olei laurini, ligni iuniperini, bacc. iuniperi, pingued. humanae lumbric. terrestr. an. Vnc. iij. olei fl. rosis marinis, fl. laurundula, fl. salvia an. Vnc. ij. petrolei, de terebinthina an. ss. laterum, glandis vnguentaria, quod de been vocant, ana Vnc. iij. myrrha, thuris, ladan, benzoi, gummi iuniper. an. Vnc. iij. cinam. caryophyllor. macis, nuc. myristice an. Vnc. ss. bdellii Vnc. ii. ammoniaci, opopanax galbani an. Vnc. j. tacama bacc. Indæ, carannæ an. Vnc. iij. castorei, croci an. Drach. vi. rad. Imperatorie, angelice, valeriane, acori, costi, an. Vnc. ss. styracis calam. pinguis Vnc. ss. pingued. leonis, taur. an. Vnc. ij. aq. ardentis opt. lb. ii. Misc.

Deinde, si ex puris vel aliorum excrementorum retentione convulsio accadat, danda opera, vt omnibus modis saniei & excrementis exitus pareretur, liquorque aliquis in vulnus instilletur; qui vim habeat abstergendi & absorbendi: extra quoque aliquid imponendum; quod vim ex alto trahendi habeat, qualia ex superioribus, præcipuè de nervorum vulneribus, nota sunt.

CAPVT XXIV.

*An liceat Christiano periaptis & sigillis ap-
pensis, vel similibus modis, se
ab armis inuolabilem præstare.*

*An Christia-
no liceat se
ab armis in-
uolabilem
reddere.*

Cum nihil hodie apud milites frequentius sit, quam se contra armorum & globorum tormentariorum ictus pentaculis quibusdam ac sigillis & characteribus obfirmare & inuolabiles reddere, antequam à doctrina de vulneribus abeamus, conclusio- nis loco addere & discutere libet quæstionem; An Christiano, salua pietate & conscientia, liceat, tali modo se inuolabilem reddere.

Etsi verò in arcana eiusmodi hominum inqui- rere nec cupio nec operæ pretium ducō, hoc tamen vulgo etiam notum est, eiusmodi homines se non ab omni violentia firmare & munire posse, sed sal- tem contra ictus gladiorum & aliorum eiusmodi armorum, ut globulos bombardarum, ita ut talia ar- ma cutem penetrare nullo modo possint. A fustibus verò & maiorum tormentorum globis violari, imò necari posse, etsi cutis non facile vulneretur. Imò ferunt, partes quasdam esse, quæ inuolabiles reddi non possint, in primis oculos. Deinde & hoc vulgò fertur, nonnullos non solum seipsos, sed & alios ita obfirmare & impenetrabiles reddere posse, ut nullo armorum genere sint violabiles; imò quosdam efficere posse, ut butyrum nec cultro, nec gladio, nec securi scindi possit. Tertio & hoc dicitur, incisos et- iam ab aliis contra omne armorum ac telorum ge- nus inuolabiles reddi posse.

*Modi varii
quibus non-
nulli se armis
impenetrabi-
les reddunt.*

Modos autem varios sese hoc modo inuolabiles reddendi habent, quos nec cognitos habeo, nec co- gnoscere cupio. In genere saltem vnum atque alter- um, qui vulgò circumferuntur, referre libet, ut de reliquis etiam inde iudicium fieri possit. Primum, ne- mini ferè ignotum est, sigilla seu pentacula circum- ferri variis figuris & characteribus insignita, & ig- norabiliter literata, ut Apuleius loquitur, quæ à mi- litibus de collo suspendi & corpori alligari solent, ut iis ab armis inuolabiles se præstent. Nonnulli characteres eiusmodi saltem chartæ inscribunt, eos- que corpori appendunt. Nouique virum, qui refe- rebat, se schedam eiusmodi canis collo appendisse, eumque sclopeti tormentarii globo cominus eia- culato petiisse, qui nullo modo læsus fuerit. Sunt qui schedas eiusmodi deuorant. Exstat in publico quodam scripto eiusmodi artificium, (si ita præsti- gias has diaboli appellare licet) quo vir quidam ge- nerosus sese contra omne armorum genus muni- uerit. Quod an in herois illius, qui fortiter & feli- citer in Hungaria pro Christianis contra Turcas militauit, laudè aut vituperium cedat, cuius libe- rum esto iudicare. Ego hoc saltem addo, magnos et- iam sæpe viros, Principes ac heroës in hoc genere falli, & deceptoribus, qui talia venditâr, & sæpe pro magno pretio obtrudunt, nimis incautè fidem ha- bere, nec satis, quàm periculosam rem tractent, per- pendere. Modum autem illum, cum planè supersti- tiosus & impius sit, ego meis scriptis ad posterita- tem propagare nolo: ut tamen superstitio pateat, in genere eum delineabo. In sacris natalitiis Christi sub mediam noctem in charta Pergamena virginea literæ I. N. R. I. inscribuntur, & scheda eius- modi globulis ex massa panis triticeæ includitur, qui clam altari imponuntur, ut certis & diuersis tē- poribus tres Missæ super eis celebrentur. Globulus

huiusmodi vnus manet cum quibusdam precibus deuoratur, qui hominem eo die ab omni vulnere immunem præstat.

In eodem libello docetur, quemadmodum die Veneris ante Solis exortum, ex hominis suspensi vel rota necati cranio muscus eum certis precibus de- radendus sit, qui si in veste sub sinistra axilla insi- tus gestatur, hominem eodem modo inuolabilem præstet.

Sunt, qui cutem vulnerant, & schedas eiusmodi vel alias res vulnere imponunt, idque conglutinâr. Et sunt procul dubio modi eiusmodi plurimi mili- tibus passim noti, in quibus indagandis ego curio- sus esse nolo.

De autoribus si inquirantur, primi plerumque ignoti sunt, & ab incautis militibus per manus ista traduntur. Etsi ad primum perueniretur, is procul dubio malus dæmon esset, ut postea dicitur. Carni- fices huiusmodi κακοτεχνία sepe autores agnoscunt; ut plerumque hoc hominum genus Magiæ deditum est. Ita ars Passauiensis dicta, die Passauische Kunst, quod in exercitu illo, qui circa Passauium collectus postea anno 1611 in Bohemiam irrupit, & Pragam occupauit, primò innotuit, & per totam Germaniâ passim disseminata est, à carnifice eius loci primò militibus communicata dicitur.

Rationem huius rei si inquiras, primò experien- tiam prætendunt, & magnos etiam viros, Principes ac Heroes allegant, qui suis experimētis probatum dederint, hoc modo ab omni armorum genere quæ se inuolabilem præstare posse. Deinde nonnulli ex astris huius effectus vim & causam deducunt, vnde certis constellationibus eiusmodi sigilla, periapta ac pentacula, quæ appellant, conficere docent.

Verum enim verò, equidem hoc negamus, talia ita fieri, & à magnis etiam viris vsurpari: sed de hoc iam quæstio est, an talia naturaliter fiant, & an fas ac pium sit, hominem Christianum hoc modo se in- uolabilem & impenetrabilem reddere: an verò vi Magica & diabolica atque ex pacto cum diabolo fiat, quicquid sit, & proinde illicitum atque impium sit, hoc modo se inuolabilem præstare.

In qua quidem quæstione posteriorem senten- tiam defendimus, & vim atque efficaciam hanc ex pacto cum diabolo, atque ita ab ipso malo dæmone proficisci, & eum, qui sese huius generis medio ad- uersus armorum impetum minuit, rem impiam ten- tare statuimus. Etenim primò certum est neque in metallis, neque in chartis per se hanc vim inesse, sed characteribus demum notata istud præstare. At figurarum & characterum nulla talis vis & efficacia esse potest. Ergo à vi superiore ea proueniat neces- se est: & proinde vel à Deo & bonis Angelis, vel à diabolo. At nullibi in sacris literis exstat, quod Deus per se vel bonorum Angelorum ministerio talia se effecturum promiserit, vel effecerit. Et quis à bonis Angelis verborum sacrorum abusus, & talia super- stitiosa, qualia supra sunt relata, probari credat? Ergo à dæmone hæc prouenire credendum. Is nimi- rum, ut homines à Dei cultu abducatur, & sibi obno- xios reddat, paciscitur cum aliquo, si à Deo ad se desciscat, eum ab armorum omnium vi immunem & inuolabilem se præstiturum, si periaptum tale gesserit, vel characteres chartæ inscriptos deuoret. Cuius pacti sese obnoxios reddunt, qui eisdem characteres vsurpant. Sunt enim characteres illi al- phabetum diaboli & tessera quasi militaris, à qua suum auxilium implorantes agnoscit. Etsi verò nonnulli hîc ab omni idololatria, superstitione & im- pietate sese immunes esse, & nihil commercii cum diabolo intercedere putant: tamen valde falluntur, dū mediis non à Deo, sed à diabolo ordinatis vtuntur.

Est

Est enim pactum cum diabolo duplex, mediatum & immediatum, seu explicitum & implicitum. Immediatum & explicitum est, cum quis mediis ab ipso diabolo immediate traditis utitur: immediatum verò seu implicitum, cum quis mediis à diabolo præscriptis, sed non à diabolo ipso acceptis, sed per manus ab aliis traditis utitur: quorum utrumque prohibitum est, & contra legem Dei, quæ prohibet alienos Deos habere, pugnat. Neque est, quod hic nonnulli obiciunt, dicuntque, non esse verisimile, quod pacta cum aliis à diabolo inita ad alium transcant, & eadem impietate obstringant, cum pacta efficiat paciscentium consensus. Etenim in pacto isto quod dixi, implicito non omnis assensus abest. Cum enim, qui eatenus adhuc mente sanus est,

ut possit rupem & puteum vitare patentem, facile agnoscat, characteres istos vel verba à se istam vim non habere, omnino antequam iis utatur, inquirere debet, qua vi id, quod præstant, agant. Quod si negligit, implicitè in pactum cum dæmone transit, qui pollicitus est, se istud præstiturum, qui ex suo præscripto istis characteribus & verbis usus fuerit, neque ab impietate liber est. Id quod vel sequentes duæ historiæ testantur. Refert Martinus del Rio, *disquisit. Magic. lib. 2. quest. 27. sect. 1.* de Henrico Cornelio Agrippa, qui cum Louanii commensalem haberet nimis curiosum, accidit, ut peregrè abiret aliquando Agrippa, & uxori, quam postea repudiavit, claves musei traderet, addita prohibitione, ne quæ ingredi sineret. Cum verò importuna & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescens, ac in libellum cõiurationum incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cum ille legendo pergeret, iterumque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, dæmon ingreditur, quæritque cur vocatus esset, terroreque ob metum iuueni nec respondentis fauces & spiritum interclusit. Ut enim qui lingua peregrina aliquid legit, ipse quid legat non intelligit, quod adstans aliquis intelligere potest, ita etiam iuuenis hic se diabolum aduocare nesciuit, diabolus tamen tesseram suam & pactum agnoscens adfuit.

Alteram refert Henricus Brucanus in *miscellaneis Smetii, libr. 5. epistola 17.* quam se à D Nauio accepisse, & de ea innumeris ciuibus ibi constare scribit, & est hæc Lipsiæ, puella non intelligens quid ageret ob ætatem, dum nutricis actionem totâ, quâ in ciendis tempestatibus usam sæpius videat, imitaretur, fulgura tonitruaque excitauit, quibus villa haud procul ab vrbe dissita conflagrauit. Puellâ in Senatum adductâ deliberatum fuit, an in eâ iure animaduerti possit: Iureconsultorum autem sententiis decisum, non posse puniri, cum ob ætatem, quid egerit, planè ignorasset. Quæ historia satis docet, etiâ quem incautè & pæne sine assensu posse in huiusmodi pactum cum diabolo se immittere. Cum enim puella ista, etsi ob ætatem non intelligeret, quid ageret, ceremoniis à Dæmone sagæ alicui traditis & præscriptis uteretur, dæmon statim ex pacto adfuit, & tempestatè illâ excitauit. Quæ si adultior aliquis, qui facile intelligere potuisset, in eiusmodi ceremoniis non eâ vim inesse, perpetrasset, à Ictis procul dubio nõ fuisset absolutus. Ideoq; nemo, qui mentis cõpos est, cum facile intelligere possit, ceremonias tales, verba, & characteres ea, quæ præstare dicuntur nec vi sua & naturali, nec à Deo aut bonis Angelis concessa agere, sed vim eâ à Dæmone malo habere iis utitur, & is, qui iis utitur, ab impietate, magia, & idololatria immunis & liber esse non potest.

Verum cum nonnulli ab astris istas vires deducere conentur, ac sigilla varia sub certo astrorum positu componere doceant, & ista opinio examinanda. Equidem inter sigilla Arnoldi Villanouani, & Paracelsi, in *libr. Archidox. Magic.* nullum reperitur;

quod hominem ab armis inuolabilem reddere posset, & propterea recentius diaboli inuentum hoc videtur: quia tamen effectum illorum omnium, qui à sigillis eiusmodi promittuntur, eadem est ratio, omnino aliquid de sigillis istis dicendum videtur. Si enim in genere demonstrauerimus, nullam vim naturalem talium sigillorum esse, simul demonstratum erit, nec sigilla, quæ contra vulnera vsurpantur, suam ab astris vim habere.

Sub Astrologiæ nomine Magica talia venditari, non nouum est, sed olim iam in Orientalibus vsitatum fuit. de quo Plinius, *libro 30. nat. histor. cap. 1. ait:* *Magia fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimisque seculis valuit. Auctoritatem illi maximam fuisse, nemo miretur: quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humane mentis complexa in unam se redegit. Nam primò in Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepisse, velut altiore sanctioreque, quam Medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maxime etiam nunc caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggererit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non audio futura de se sciendi, neque ea è cælo verissime peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium adoleuit, ut hodie etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente Regum Regibus imperet.*

Atque vtinam in Oriente ista superstitio substitisset, & cum Monarchia pereunte periisset. Verum postea superstitio hæc in alias quoque regiones propagata est. Iam enim Galenus, *lib. 9. de simp. med. fac. cap. de lapidib. 5. iaspis,* docet, vsitatum esse iaspidis draconem inculpere & annullis inferere ad confortationem ventriculi. Alexander Trallianus, *lib. 10. in fine,* Herculis erecti suffocantis Leonem imaginem lapidi inculptam ac annulo aureo inclusam colicæ mederi scribit: atque *ibidem* quasi rem sacram & non nisi sacris hominibus communicandam, commendat. Decimoseptimo vel vigesimo primo die Lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere, atque in octangulum inscribere, *φύλαξ, φύλαξ ἱεῶν, ἱεῶν: ἡ κορυφαία ἐστίν, φύλαξ, φύλαξ, ἡ κορυφαία ἐστίν.* Subiectum autem signum *ⲙⲡ* in annuli caput scribere iubet. Et *lib. 101. cap. 1.* contra podagram commendat laminam auream, in qua Luna in libra vel leone consistente, inscriptus sit versus Homeri: *τῆρ φῦλαξ δ' ἀγῶν: τὰ δ' ἐστὶν ἀγῶν ἡ φύλαξ.* Qualia passim alia quoque habet Trallianus. Plurimos verò tales characteres proposuit Paracelsus, in *lib. archidoxeos Magic.* Ipse tamen, in *lib. de philosoph. occulta, c. de characterib.* omnibus de characteribus, signis, pentaculis, sigillis præfert duo: vnum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adonai; alterum, in quo itidem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton. Atque hæc sigilla contra dæmones omnisque incantationes prodesse & mira præstare scribit. Atque iterum vtinam dico, superstitio ista, quæ Regum Regibus in Oriente imperauit, non etiam Christianis Principibus, Nobilibus, & magnis Viris imperaret, aut non inuenirentur, qui Magica ista Principibus & Nobilibus sub Astrologia venditarent, & tanti Viri diligentius in ista inquirerent! Nam facile inuenirent, ea nec probabili rationi nitenti. Etsi enim nonnulli conati sint, affectuum horum causam è cælo deducere: tamen nec in modo constant, nec probabile quid afferunt.

Conciliator, *different. 101.* ex illo Ptolomæi, in *centiloquio:* vultus sub lunarium subiectos esse vultibus cælestibus, id est, species animalium mundi inferioris sub iici cælestibus imaginibus, statuit, cælestem scorpionem in inferis dominari scorpionibus, serpentem serpentibus.

Verum

Verum sit sanè, (quod tamen nondum ab iis probatum) scorpiones inferiores subiici signo Scorpii in cælo: sed quid hoc ad scorpionē gemmę insculptum? Certè sculptus vel pictus canis, vel scorpius, non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali.

Alii vim illam instillari sigillis à cælo & stellis dicunt, spiritumque astralem in ea influentem & immisum, in mundo sublunari, metallis, lapidibus, & plantis illis se non accommodare tantum, verum etiam in eorum substantiam occultè se ingerere, cum quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensus, familiaritatem, mox & continuationem.

Verum concedatur sanè, cælum & stellas non tantum, quod vult in hac quæstione Erastus, *part. 1. disput. aduersus Paracels. pag. 151.* hæc inferiora calefacere, & illuminare, atque hoc modo ut causam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis demittere: sed statuatur etiam, certas stellas peculiare vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam stellam cum adamante, aliam cum alia planta habere familiaritatem: verum quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti, cum stellæ vires suas rebus merè naturaliter, sine omni nostro præscripto & artificio, communicent? Cur illas suas vires astra non æquè in metalla vel gemmas integras, nullisque characteribus insignitas infundunt, quàm in eas, in quas tales characteres insculpti sunt? Certè Pæonia iusto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omnino omnia, quæ amuletorum naturalium loco usurpantur, vires suas exserunt, magnes trahit ferrum & mouetur ad polum, sine omni figura vel characterē insculpto. Vnde rectè Galenus statuit, Iaspidem easdem vires habere, siue illi signum Scorpii insculpatum, siue non.

Henr. Cornelius Agrippa ab hac sententia non multum discrepat, qui *libr. 1. de occulta Philosophia. cap. 33.* ita hac de re scribit: Omnes, inquit, *Stellæ suas proprias habent naturas, proprietates, conditiones, quorum signacula & characteres per suos radios etiam in istis inferioribus producant, in elementis, in lapidibus, in plantis, in animalibus & eorum membris. Vnde unaquæque res à dispositione harmonica, & à sua stella ipsam irradiante sortitur speciale aliquod signaculum, seu characterem sibi impressum, illius stellæ sine harmonia significatiuum, ac specialem in se continentem virtutem, ab aliis differentem, vel genere, vel numero præiacentis materiae. Habet itaque qualibet res suum characterem ad aliquem peculiarem effectum sibi à sua stella impressum, maxime ab illo, quæ in ipsa præ cæteris obtinet principatum: & hi characteres has stellarum suarum proprias naturas, virtutes & radices in se continent atque retinent, earumque consimiles operationes in res alias, super quas reflectuntur, producant, & stellarum suarum influxus prouocant adiutantque, siue planetarum, siue etiam stellarum fixarum, & imaginum, & signorum celestium, quoties videlicet in debita materia, suo tempore debitisque solennitatibus fuerint fabricati. Miras quoque ibi literas & characteres singulis Planetis proprios depingit. Si quis ergo vires alicuius stellæ expectat, rem stellæ illi subiectam, v. gr. si Solarem vim quis expectat, aurum sumendum esse, atque characterem illius planetæ, eo tempore, quo eius planetæ vires vigent, insculpendum esse docet. Verum meræ petitiones principii sunt. Primò enim multas eiusmodi vires hisce sigillis tribuit Agrippa & alii, ut passim ex eorum descriptionibus videre est, quæ certè nullius stellæ sunt naturales. Paracelsus, *libr. 4. Archidox. Magic.* docet subulam sacrificare, eique certos characteres depictos inscribere,*

affirmatque, si quis parietem creta circulum inscribat, & in eius centrum subulam infigat, omnes muscas eo loci in circulum illum sessuras, & ibi permanfuras, donec subula iterum è pariete euellatur. Credat Iudæus Apella, non ego.

Sunt tamen, qui hodie etiam id non solum credunt, sed aliis etiam publicis scriptis persuadere conantur, & vim hanc per characteres illos ab astris deduci opinantur. Monstret verò quænam stella imperium istud in muscas habeat. Beelzebub quidè muscarum Deus dicitur. Et procul dubio potius huic parent muscæ, quàm stellis. Alius sigillum parat cum figura Saturni senis ligone terram fodientis, quæ Saturnum repræsentare debet, & quibusdam numeris, idque si in sinistra ocrea (cur non in dextra, vel in brachio?) gestetur, præstare scribit, ne quis à suo equo aliquid damni patiat, difficilem præterea partum accelerare.

Deinde vnde probabunt, illos miros & ignobiles characteres, quos apud Cornelium Agrippam, Paracelsum & alios videre est, stellarum certarum esse characteres? neque solum characteres, sed & alias figuras. Saturnum pingunt specie senis cum falce vel ligone. Iouem instar Regis cum sceptro. Quid hisce figuris cum planetis hisce? Et quæ causa est, cur stellæ vires suas metallo tantum communicat, si hæ figuræ insculpantur & non aliæ? Et quis primùm docuit, hoc characterē hanc, isto illam stellam gaudere? Eadem ratio est aliarum figurarum, de quibus omnibus probandum, eas certarum stellarum figuras esse. Præterea, quid præter characteres faciunt verba, quæ non solum in fabricatione horum sigillorum pronuntiantur, sed & sigillis insculpuntur & imprimuntur, ex *libr. Archid. Magica*, & sigillis Arnoldi de Villa noua videre est?

Alii ita se expedire conantur, dū dicunt, Indiuidua, cum incipiunt esse sub determinata constellatione accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiendi, præter eā, quæ habet à specie. Sed sit hoc ita tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit, cum sculpsit, sed antea erat, & quidem indiuidua substantia erat, atque ex ipsorum etiam sententia astralis spiritus & vis in substantiam, cum qua *supra* dicitur habet, sese insinuat. Inter substantias nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & *sympathia*, non verò inter substantias naturales & figuras artificiales.

Alii in ea sunt sententia, figuram quidem non esse principium operationis, sed tamen ad operationem plurimum conferre. Nam deformis figura in animo hominis tristitiam, pulchra gaudium adfert: & per instrumenta artificum, pro ratione figurarum, variae fiunt operationes, aliæ per ferram, aliæ per securim.

Verum nec alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce? Et cum pulchra delectent, cum videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cum vestibus tecta gestentur aut raro adspiciantur? & quid ad illam pulchritudinem varia nomina & quidem ignota faciunt? Instrumenta artificum quod attinet, facit figura quidem ad operationes, quæ fiunt per motum localem: non verò ad operationes, quæ per alterationes fiunt. In his figura nihil potest; gemmæque, si quas vires naturales habent, illas sub quacunque figura exserunt; scribitque Galenus de iaspide, *loco supra allegato*, se eius vim æquè expertum fuisse sine figura draconis vel Scorpii, ac cum ea.

Neque alii etiam quid probabile saltem pro characterum & sigillorum viribus hactenus adferre potuerunt. Et qui possent tam absurdorum dogmatum rationes & causas reddere? cum sigilla non solum

solum morbos depellere, sed alia etiam hominibus omnibus gratiosum reddere; alia scientiam, ingenium, memoriam, alia Principum favorem, alia victoriam in bello & causis civilibus, alia felicitatem in aucupio, piscatura, venatione, mercatura; alia amicos fidos conciliare, alia hominem ad summos honores euehere, alia omnium votorum hominem compotem reddere, & quæ nescio quæ alia præstare scribant.

Rudolphus Goclenius Iunior hinc se variè torquet, in *Synarthrosi Magnetica*, & tandem inter sigilla distinguit: & illa, quorum autores perhibentur Ragaël, Chaël, Tetel, Hermes, Salomon, reicit; alia verò commendat, ea scilicet, quæ sub certo siderum positu & concursu fabricata sint, & vires suas recipiant à stellarum influxu, & ex connexu & continuatione causarum naturalium, naturaliter, citra ullam impietatem & superstitionem. Quis autem ille causarum naturalium connexus sit, & qua ratione sigilla hæc & imagines vires suas à cælo accipiant, nullibi explicat. Experimentis quidem hæc clara & patefacta esse dicit. At idem Chaël, Ragaël & reliqui Magi pro suis sigillis contendere possent: & cui hodie ignotum est, sigillis talibus sese plurimos ab armis inuiolabiles reddere? Itaque hic non quæritur, quid fiat, sed quæritur, à quo agente hæc præstantur, an à causa naturali, an à malo dæmone.

A causa verò naturali tales vires & effectus non provenire posse, cuius accuratè, & sine præiudicio rem pensanti, facile patet. Duo enim sunt in istis sigillis, Materia, & Characteres, quorum neutri vis illa adscribi potest. Materia à natura est, & vires istas non habet; quod ipsi confiteri necesse habent.

Equidem hic, ad sigillorum efficaciam probandam ad amuleta confugiunt, & illorum vim prætendunt. Verum sit, ut omnia illa, quæ de amuletis scribuntur, vera sint, sicut quædam vera esse certum est: quid verò hoc ad sigilla, in quibus si metalla, characteres & similia, consideres, illa talem vim non habere extra dubium est. Et pæonia, vngula arcis, & similia, vim, quam habent, exserunt, etiam characteribus nullis insignitis: quod de Iaspide quoque se expertum esse Galenus, loco allegato scribit.

Characteres verò ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figura sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia, utpote quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio est inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eaque alterant & afficiunt, quatenus talia: sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contra res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales; sed quatenus ex materia naturali constât. Et proinde imagines vel nomina insculpta materiæ nihil per se præstare possunt, materiaque, si afficiatur à cælo, æquè afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat, nullamque peculiarem vim cælestium corporum influxus recipiendi characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei scribere possint.

Ad objectionem equidem hanc respondere conatur Rudolphus Goclenius Iunior, dum in *Synarthrosi Magnetica* p. 102. scribit: *Non statua, qua talis, nec sigillum, nec imago, qua talis, potest aliam statuam aut qualitatem efficere, sigilla siquidem artificialia ab arte nullam vim acquirunt, sed virtus eis insillatur & infunditur à cælo & stellis: radius, inquam, ille cælestis & spiritus astra-*

lis in ea influens & immisus, in mundo sublimari, metallis, lapidibus, ac plantis illis, se non accommodat tantum, verum etiam in eorundem substantiam occultè se ingerit, cum quibus mutuum ac sympatheticam in prima creatione adeptus est familiaritatem, nexum, & continuationem. Hic autem spiritus insillit sine ulla adiuratione, consecratione, demonumque invocatione, sed naturali prorsus modo. Sed nihil responderet. Hoc enim ipsum utpote quod est in quæstione, probare debet, quod in metalla & chartas ignorabiliter signatas & literatas vis cælestis talis, quæ sigillis tribuitur, influat. Hic Rhodus: hic saltandum. Etsi enim non negamus, stellas in hæc inferiora occultas habere influentias, & propterea frustra prolixè probatur, stellas non solum motu & lumine, sed & occulta influetia in hæc inferiora agere: tamen de duobus in primis quæritur. Prius est, an stellæ vim habeant, tales casus fortuitos & effectus, qui non sunt naturales, sed à voluntate & arbitrio hominū pendunt, producendi. Alterū est, cur vim illam non metallis integris, sed characteribus saltem insignitis comunicent. Quid enim characteribus hisce cum stellis, quid Marti in cælo cum imagine viri armati, quid Saturno cū sene ligo, nem gerente? & sic de cæteris Planetis. Eodè modo res se habet de signis Zodiaci & reliquis asterismis, quibus nomina ex hominū arbitrio & volūrate dædici causa imposita sunt, qui asterismū, quem piscem aut sagittarium nominant, alio nomine appellare potuissent: sicut hoc seculo Holladi signis illis meridionalibus, quæ in suis navigationibus observarunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt. Ita & signa asterismos illos denotantia ex arbitrio hominum sunt imposita: nequēlla est necessitas, cur vis alicuius stellæ in characterem talem hominum arbitrio impositum, si certo tempore sculptatur, sese insinuare debeat.

Res ergo eò redit, ex naturali causa vim aliquā sigillis & characteribus talibus adscribi non posse, & si aliqua (nam de hoc ipso dubium est, & multa de his prædicantur, quæ reuera experientiæ non respondent) sicut Paracelsus, Arnoldus de Villa nova, Thurneiserus, & recentiores alij multa de his producant, in iis efficacia deprehendatur, ea vel imaginationi adscribenda, omnibusque notum est maximā vim esse imaginationis: vel si abs hac sit, à causa supernaturali illa pendeat necesse est: & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti quod olim cum suis cultoribus inierunt, signis his tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonesque talia sigilla & characteres quasi tesseras militates sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eò nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, ut constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, easque hominū mentibus inserat, vel insertas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo mediis; ab eo creatis & in salutem hominū ordinatis, ad se quocumque modo auertat. Ideoque talia nihil aliud sunt, quam noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarū utitur. Ac proinde tolerandum non est, quod Phædro, in *Cheirurgia minore*, scribit, in tali cute characteristica maiora & miraculosiora delitescere abscondita maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quàm fas sit profari. Deuissset homo temerarius prius demonstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus & verbis cōstellatis, quæ appellat, tantā vim inditam esse, quàm in alios Medicos ira debaccharetur, easque blasphemias, alastores, qui honorē Deo in sumis & miraculosis characteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipso condita sunt,

contemplatur, admiratur, & celebrat. In Deum vero iniurius est & impius, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et patres primi ac antiqui Prophetæ, quos cura characteristicæ vfos scribit, non sunt ii, quorum in sacris literis fit mentio; cum talia superstitiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit, sed illi, quorum in *Asclepio Hermet. Trismegist.* fit mentio, his verbis: *Quoniam proavi multum errabant contra orationem Deorum increduli & non aduertentes ad cultum religionemque diuinam inuenerunt artem, qua deos efficerent cui inuenta adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miscerent. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas demonum vel angelorum eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola ido'a & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alii omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus dediti fuere, Platonici scilicet, studiosissimi demonum cultores, Cornelius Agrippa, Paracelsus, & similes de Magia in fami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine demonum inuocatione & adiuratione, aliisq; modis illicitis, sed vi naturali operari. Nam primò ipsis probandum erat, peculiare virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, ac in natura non propositis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit: implicita tamen adesse potest, agnosciturque diabolus istar quasi tesseras suis cultoribus semel propositas. Et quis eorum, qui omnem superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, & vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracello, in *Archidoxi Mag.* & alibi, propositis significant; aut fidem suam interponere, illas figuras & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Turcicam scripturam Germanus non intelligit, sed Turca, sicut nec Turca Germanicam, sed Germanus. Ideoque etsi miros characteres & ignorabilia verba, non quibus homo intelligit: diabolus tamen, vt autor istius alphabeti & scripturæ, ista intelligit, & iis aduocatus opem suam præstat. Estimetur ergo hæc & habeat in pretio quisquis sit: mihi maximum illud & primum Dei præceptum in mente: *Non habebis Deos alienos.*

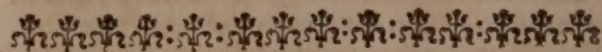
Atque cum ex his clarè pateat, sigillorum & periaptorum nullas vires naturales esse etiam hinc manifestum est, ea hominem ab armis inuolabilem reddere non posse, cuius gratia hæc prolixius attulimus, & neque à cælo, neq; ab alia causâ naturali habere, quicquid ipsis tribuitur, sed omne hoc purè putum demonis inuentum esse; & propterea sine idololatria vsurpari non posse. Deus hominis corpus condidit, vt molle sit, & dolorem ac solutionem continui pati possit: taliter ergo qui id disponere & comparare vult, Dei ordini sese opponit, & diaboli ope vtitur. Etenim omnino effectus huius causâ, vel in Naturam, vel in Deum, vel in homines vel in diabolum referenda est. In Naturam referri non potest. Ea enim homines corpus format tale, vt à quocunque armorum genere violari possit. Nec Deo hic effectus tribui potest, qui sine miraculo ordinem naturæ non mutat. Neque à Deo tale quicquam vnquam factum à sacra historia & scriptura patet; etsi Dei iussu difficillima, cōtra varios hostes, à suo populo bella gesta sint. Neque ab hominibus talis effectus prouenire potest, quos tale aliquid ex se præstandi vim nullam habere, notissimum est. Neque etiam, si media illa consideres, illa talem effectum vlllo modo producere, & naturæ ordinem in-

nectere possunt. Sunt enim vel characteres, vel verba, vel simile quid, quibus nec à Deo, nec à Naturalibus vires concessæ sunt. Ideoque eò res redit diaboli ope talia præstari. Quanquam enim multi sūt, qui putant, sibi nihil commercii cum Diabolo intercedere, etsi talia media vsurpent: tamen scire debent, talia media primitus nec à Deo, nec ab hominibus inuenta, sed à diabolo suggesta esse iis, qui cū eo pactum iniuerūt, & proinde qui illis vtuntur, patet huius se participem facere, vt suprà diximus.

Periaptis ergo eiusmodi malum dæmonem saltem homines ludificare, vel ex eo pater, quod cum homines hoc modo se oprime contra omnia arma munitos putant, alii inueniuntur, qui inuolabilitatem istam tollere & soluere, vt loquuntur, possunt, vnde cum minimè opinantur, in ista sua superstitione pereunt.

Et quidem modi illi soluendi plerumque nullius momenti sunt, mihi quidem non cogniti: sed tamen ex vulgi relatione constat, ista periapta contra globos argenteos non valere, item hominem inuolabilem esse non posse, si globus plumbeus in ore masticeretur non nihil: si gladii culpis in igne calefiat, & seuo inungatur, si gladius terræ vel panis infigatur, & si quæ sint eiusmodi alia, in quibus curiosus esse, meum non est. Hoc certè inde patet, diabolum esse, nec pacta seruare, & sæpe fallere, & dum artē istā hominibus communicat, non id agere, vt iis prosit, sed cum se corpus ab iniuriis tutum præstiturum promittit, animæ insidiari. Cuius rei multi casus extant, & inter eos notabilis est ille, qui mense Februario anno hoc 1644. Misniæ accidit. Ibi enim cum inter pocula miles quidam, cum solenni illa hodie militum adiuratione, vt me diabolus auferat, iactaret, se ab omnibus armis inuolabilem & impenetrabilem esse, vtque eius rei documentum ederet, pectus nudum gladio breui bis magna vi feriret, vt etiā gladius incuruaretur, nec quicquā laderetur, atq; idē tertia vice tētare, tū gladius subito in pectus penetrauit, & in ipsum cor adactus est, atq; ita miserè miser homo periit.

Miles ergo Christianus & pius istis mediis illicitis, vt pote à diabolo profectis, nō vtatur, sed licitis corpus suum protegēdi artibus cōtētus sit: cetera Deo commēdet, in cuius manu est vita nostra, & sine cuius voluntate ne capillus quidem de capite nostro decedit.

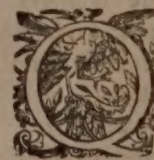

PARS V.

De Fracturis.

CAPVT I.

De Fracturis earumque curatione in genere.

Qvod in parte molli est vulnus, id in dura & osse est *Fractura*, propriè Græcis *αγμα* & *καταγμα*, quæ est ossis diuisio seu ruptura à causâ externa violentè irruente. Scripserunt autem prolixè & accuratè de Fracturis in primis Hippocrates, de Fracturis, & Galenus, in comment. & 6. meth. med. cap. 5. & 6. atque inter Recentiores Hieronym. Fabricius ab Aquapendente, de operationibus Chirurgic. tit. de ossium fracturis, qui videantur. Nos rem breuiter contrahemus & proponemus.

Differentia.

Differentia.

Differentia.

Differentias tradit Galenus, 6. meth. med. cap. 5. Alias enim franguntur ossa in trasuersum, quæ inprimis & propriè Fractura dicitur, & quidem si ita franguntur, ut nullo pacto extrema cohereant, & è directo non iaceant, in specie huiusmodi fractura καυλησθῆναι, à fracti caulis similitudine appellatur. Paulus ægineta scribit, τὸ καυλησθῆναι καὶ τὸ σπασθῆναι, & σπασθῆναι, à similitudine fractæ radiculae & cucumeris. Si verò os non saltem in duas partes fractum, sed & in plures contritum sit, fractura ea συντριβή, Comminutio dicitur, Galeno etiam καρυιδόν, quod sit facta in modum contusarum nucis testarum. Si verò secundum longitudinem, sicut ligna, ossa findantur, ῥαγισθῆναι, recta, propriè Fissura, Galeno σχισθῆναι, nominatur. In capite hæc solutæ unitatis species peculiaris nomina habet, de quibus Hippocrates, lib. de vulnerib. capitis, & lib. 1. Pract. part. 1. cap. 23. videatur.

Fracturarum harum & aliarum sunt differentia. Quædam enim sunt magnæ, quædam parvæ; quædam simplex & vnica, quædam multipl. ex, quædam æqualis, quædam inæqualis; & nonnunquam vno, nunc vario modo ossa franguntur. Et quidem à figura & aliarum partium similitudine ab antiquis nomina iis indita sunt, & ut dictum, καυλησθῆναι, ῥαγισθῆναι, σπασθῆναι dictum; interdum & ἀλφισθῆναι, ubi in multas tenues partes, farinæ instar, os comminutum est; item καλαμιδόν, arundinata fractio, eis ὄνυχας, ad ungvis formam. Quas tamen appellationes plerumque neglexit Hippocrates, & vtitatis nominibus vsus eas oratione interpretari & circumloqui maluit. Aliquando omnes ossis fracti partes iterum coalescunt, interdum verò ossis fracti aliqua pars abscedit.

A parte affecta quoque variæ sumuntur differentia. Alia enim est cranii fractura, alia humeri, alia brachii, alia femoris, alia alius partis. Et quidem in brachio vel vnum os, vel vtrumque, vlna scil. & radius frangitur. Eodem modo sese res habet in crure. Franguntur & ossa nasi, clauiculæ, costæ, patella.

Sunt deinde & accidentales differentia, quod os fractum vel in sua sede manet, vel super aliud os effertur, quod fractura est recens, vel vetus. Sunt & alia impropria differentia, ut quod fractura cõiungitur interdum cum vulnere, interdum cõluxatione, interdum cum aliis affectibus. Interdum enim fit fractura cute & carne superiacente integra; interdum earum vulnus accedit. Interdum quoque cum fractura luxatio articuli vicini accidit. Accedunt interdum fracturæ dolor insignis, tumor, & inflammatio; interdum verò hæc absunt.

Causæ.

Causæ.

Omnia autem ossa frangere possunt, quæ ita ossa inflectere conantur, ut ea, cum flexibilia non sint, necessariò frangantur. Galenus, 2. de fractur. text. 9. ad quatuor causas ea omnia reducit, dū scribit: Vel aliquid est, quod contundere potest, si vehementi impetu deferatur; id autem procul dubio corpus aliquod esse debet, quod durum substantia sit, & mole non exiguum. Vel aliquid, quod non cutem solum, vel quod aliquid etiam, quod subest cuti vsque ad ossa, sed quod ossa etiam ipsa diuidat: quod sanè malum ipse testatur, quasi de sessionem dicas, in libro de vulneribus capitis, vocat. Quinetiam ex alto loco desilientes nonnulli vel tibia, vel femoris os fregerunt, quæ scitiora ipsis, neque admodum densa fuerint: nam in palastra nos quoque vidimus ex circumtortione, hoc est, xatὰ τὸ πῆλμα, ita enim clare dici posset, fracturam contigisse in quodam, cui cum fracta esset tibia vnâ cum supra magno cum vulnere ossis denudata sunt. Fractura enim ea

Dan. Senert. Tom. III.

euenit, cum tibia cruri aduersarii luctantis per trasuersum fuisset subiecta, ut utraque eius capita & iuxta pedem & iuxta genu deorsum violenter deprimerentur: id quod in lignis quoque, quæ à nobis ipsis circumtorquentur, videre licet. Si enim ligna aliqua supra femur nostrum imposita ex utroque capite deorsum vehementer manibus urgeamus frangi, ea in media parte cernemus.

Facit tamen ossium fracturam etiam ipsa ossium cõstitutio, quæ nunc fragilis est, ut etiam parum impetum sustinere non possit, nunc verò durior, ut non nisi maiore impetu frangi queat: ossa etiam fragilia reddunt caries, & inprimis, quæ lue Veneream sequitur, & qui sæpius inuentionibus mercurialibus vsi sūt. Memoranda & rara fragilitatis historia existat apud Marcellum Donatum, de hist. med. mirabil. lib. 4. cap. 5. & est hæc: Vincentius Morellus, illustris Poeta nobilisq; Patricij D. Dionysij de Pietis, auriga cum aliis conseruis luctans, arrepta è mensa dimidijs mali aurantis parte, in socium antecurrentem proiecit, maius sibi malum, quam alteri parans: eo namq; in brachio valido motu os humeri dexteri ita perfractum fuit, ut ruptis ossis capitibus inuicem disuncta, manifestè tactu deprehenderentur: at auditu mirum, vix osse illo ferruminao, cum priores operationes nondum obire posset, non è media lectulo cubas expergefactus, brachium alterum demisit ut matulam suscipere: quæ in motione os brachii sinistrum circa mediâ ipsius partem disruptum fuit, quod pariter ope medica occuluit. Laborauerat hic vir antea per plures annos lue Gallica sauisima, atq; caput, crura, brachiaq; ophacei tumores occupant, qui tandem ex illitione ex vnguento cum hydrargyro delituisse videbatur. Quâobrem brachii ossa cario exesa, & vitiosa adeo facile admirandaq; fractioni occasione præbuisse est censendum. Similes duæ habentur apud Schenckium, lib. 5. obs. 8. ex obseruatione D. Camerarii. Fuit enim à Capinaccio cõmemoratum aliquando, quod quidam nucleum amygdalinum pavimento illidere volens, fregerit brachium. Quemadmodum & alius quidam, tundens aliquid non grauitè malleo, itidem brachium fregit. Aliæ duæ historiae reperiuntur apud Guil. Fabriciū, cent. 2. obseru. Prima est Philiberti Sarrazeni Medici Lugdunensis, qui ad Guil. Fabriciū, obseru. 66. ita scribit: Vir quidam Lugdunensis sexagenarius ex arthritide pituitosa in articulis humeri & cubiti dextri, tam ferè bimestre spacium obtuso dolore torquebatur: nullis vixit remedijs, solum sibi parvis illius quicquid imperat, dum brachium affectum fascia obuolutum, & pectori innixum continuo haberet. Is aliquin sanus & valens, in publicâ hora circiter diei octaua progressurus, dū cheirotheca in manum affecta partis induere lenissimo conatu adnititur, brachii os quatuor aut quinque digitis infra humerum trasuersim effregit. Vocatus ego cõfestim rem non sine admiratione conspicio, exploro, & per Cheirurgum os ipsum restituo, quæ conueniebant remedia, iubeo admoeri. Elapso triduo agrotum reuisto, nū appositæ restituta esset omnia exploraturus remotis fasciis & assulis, naturalè ossis situm rediisse vidi-mus, & appressis digitis persensimus. Sed ecce paulò inferius circa cubiti articulum noua se, & nondum cõspecta obtulit ossis eiusdè fractura, dolores urgent clamorosi, restitutioni iidem sedulo incumbimus. Inde placata omnia, & nunc bellè quiescit, nondum tamen ab eo tempore explicata fascia, nec visum, ut se habeat pars ea. Miratus sū diu tantâ ossis fragilitatē in eo homine, qui se vllis ossium affectibus, vel à lue Venerea, vel aliunde contractis, laborasse pernegauit.

Alterâ habetur obseruat. 68. his verbis: Philiberta Braclea Segusiana, ubi quinquagesimum nonum ætatis suæ annum attingisset, sua sponte, nullaq; vi extrinsecus illata ossibus confractis, anno 1606. sublata fuit. Hæc cum die Dominico sacro iuxta ritum & patriæ cõsuetudinē manē recentem subuculam indueret sublato corpore iacente, & manibus sursum exporrectis, brachii os magno dolore rumpi & conteri sensit, sic ut Cheirurgi opera fuerit opus, qui ubi fracturam ossium extrema aptè cõposuisset, & fasciis deligasset, adhibitis præterea extrinsecis congruis remedijs affectum

affectum hunc feliciter curauit. Sed misella hac non tam cito ab his liberata fuit angustis, quam adhuc citius senioris mali impetum debuerit sustinere; ipsi namque cum tandem aliquando domesticorum suorum ope è lectulo, in quo iam dudum decumbebat, ad ignem esset itura, ubi induere primum tibi conaretur, ancilla, quæ illi tunc temporis ministrabat, ad motus manibus opem ferens os dextri cruris in transversum confregit: quod iterum Cheirurgus reparauit. His in erumnis miserrima illa biennium vixit, cumque toto hoc temporis tractu variis fracturis innumerisque doloribus indies conficeretur, eam tandem huius luci eripi contigit. Et scribit Autor huius observationis, quod neque à lue Venerea vel alio morbo in hac muliere tales fracturæ causatæ fuerint, cum nunquā tali aliquo morbo laborauerit. Causam autem veram esse putat venenum aliquod occultum, ab insigni humorum corruptela profectum, quod totam ossium substantiam quoque versum permeans inenarrabili modo eam corruperit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Facile fractura per transversum vel obliquè facta cognoscitur, quia tactu ossis fracti extremitates separatæ deprehenduntur, & in fracturæ loco cavitas non naturalis deprehenditur. Præterea corpus, membrumque fractum debito modo moueri non potest. Dolor etiam antequam ossa componuntur, acerbior exoritur, dum ossis fracti extremitates partes sentientes pungunt. Quod ut rectius cognoscatur, membrum sanum, ut brachium cum brachio, crus cum crure, comparandum est. Sæpius etiam ob os fractum membrum breuius redditur, dum musculi inferiores ossis partem sursum trahunt. Et plerumque fracturæ vulgo etiam notæ sunt, & causæ violentæ ossa frangendi vim habentes præcesserunt.

Fracturæ verò per longum factæ difficilius cognoscuntur: deprehenduntur tamen ex membri crassitie præternaturali, & inæqualitate ac dolore.

Ossa etiā sæpe abscedunt, dum scilicet omnes eius particule reponi non potuerunt, & quæ à carne denudantur: id quod cognoscitur ex ossis nigritie, si id conspectui pateat, vel mobilitate ossis, si aliis ossibus non adhærere deprehendatur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Fractura ossium secundum longitudinem facta, facilius curatur, quam quæ facta est per obliquum aut transversum. Operosa enim ossium repositione opus non est, sed sufficit, si ossa quasi hiantia iterum coniungantur.

2. Inter fracturas transversas & obliquas ea facillime curatur, & minus periculosa est, quæ est simplex & æqualis, & in qua fracta ossa suis sedibus mora non sunt.

3. Illæ fracturæ, in quibus capita fractorum ossium sunt retusa, minus sunt periculosa: in quibus verò sunt acuta, pessimæ sunt; quia neque facillime committuntur, & nullo retuso innituntur, carnemque vulnerant, interdum neruum quoque aut muscolum. Celsus, lib. 5. c. 7.

4. Difficilius verò curatur fractura, ubi os in multa fragmenta diuisum est, & quod plura fragmenta, sunt; & ubi eminentiæ acutæ, quæ partes vicinas pugnunt.

5. Quod fractura maior & ossa fracta grandiora, eò difficilius & tardius curatur fractura.

6. Vbi ossa duo coniuncta, ut in brachio radius & vlna, in crure tibia & fibula, ambo fracta sunt difficilius curantur, quam si alterum ex his saltem fractum sit. Si enim os vnum integrum maneat, musculi minus contrahi possunt, qui ab integro osse tensi seruantur. Et ubi os fractum repositum est, si alterum sit integrum, id fracto fulcri quasi loco est, & plus ab eo opis, quam à fasciis & ferulis, est. Contrà verò si utrumque os

fractum sit, omnia in reposito continendo curiosius fieri oportet.

7. Quæ fractura in ossis medio est, leuior habenda, quam quæ capiti ossis seu superiori seu inferiori propior est. Cum enim prope caput inferius sint plures tendines, prope caput verò superius plures nervi: maiores dolores excitantur, & curatio redditur difficilior. Si verò prope articulum sit fractura, omnium periculosissima est; cum ibi sint tendines, & nervi, & ligamenta, & pars fracta eo loco commodè ligari non possit, in loco etiam ex sanguine & frigido calor sit debilis. Et licet fractura in isto loco consolidetur: tamè membri illius in motu impedimentum reliquit; ob callum, qui tendines aut musculosque ligat.

8. Fractura recens ad consolidationem aptissima est. Si verò tempus aliquod protrahatur, curatio omnino difficilior redditur; non solum, quia accedente inflammatione extensio partis, quæ requiritur, fieri sine periculo non potest, sed & quia occalescunt extremitates ossium, ut postea nunquā coalescere possint; idque præcipue accidit in senibus. Ideoque danda opera, ut quamprimum extremitates ossium inter se coaptentur. Ita enim facile postea coalescet. Omnino enim si fracturæ dolor, & inflammatio accendant, curationem difficiliorem reddunt.

9. Fracturæ ossis alicuius insignis conueniens curatio si ultra septimum diem protrahatur, periculum est, ne ex ossibus aliquod syderetur. Gal. §. de fract. 1. 37.

10. Ita & si carnis contusio & vulnus fracturæ coniungatur, fractura periculosa est, & eò periculosior, quo vulnus maius est, præsertim si gradiores musculi, ut femoris & humeri, vulnerati sint. Inflammationes enim facillime accedunt, & tandem gangræna ac sphacellus. Curamque etiā id difficiliorem reddit, quod ferule & similia, quæ ad fracturas repositas continendas necessaria sunt, non ita commodè adaptari possunt, sed tamen vulneris sanandi causa feruendum est.

11. Si ossa ita fracta sint & comminuta, ut in antiquum statum reduci nequeant, perfecta sanitas ægro promitti non potest. Etsi enim ossa coalescant: tamen membrum breuius, & ad pristina officia ineptum redditur.

12. In quibus ossa restitui nequiverunt, scire licet, hæc abscessura esse, atque etiam ea, quæ carne omnino nudata sunt, Hippocrates, 3. de fract. sext. 44. Abscedunt autem ossa nunc citius, nunc tardius. Citius separantur ossa, quæ citius arescunt, & à succrescente carne citius propulsantur. Et ideo paruum os citius abscedit, & quod in extrema est parte, & quod rarius est; inde accidit, ut intra decimum quartum diem talia ossa separentur. Maiora verò ossa & solidiora tardius abscedunt. Nam & tardius arescunt, & à succrescente carne tardius propulsantur, unde ante quadagesimum diem non abscedunt, nonnunquam & sexagesimum, & ad multos menses abscessus differtur. Imò nonnunquam ossium valde comminutorum fragmenta post multos annos prorumpunt, ut exemplo docet Guil. Fabricius, cætur. 4. observat. 97. Atque ipse novum militum Ducem quendam primarium, qui ad Noribergam globo per dextrum brachium traiectus est, quo os humeri ipsum fractum est, è quo vulnere adhuc hoc anno 1634. ossium fragmenta erumpunt.

13. Ætas quoque, corporis temperatura & habitus, morbi tolerantia, vitæ genus, anni tempus, regio & cæli status, & omnino omnia, quæ vires determinare possunt, curationem faciliorem vel difficiliorem reddunt. Et propterea fracturæ sanatio in iuuenibus facilius est, in senibus & decrepitis difficilis, imò sæpe impossibilis.

14. Fracturæ cum inflammatione & carnis contusione periculosa sunt, cum ex integrè curari, antequam illa curentur, non possint.

15. De tempore consolidationis fracturæ nihil certi prædici potest; cum id variet secundum gratiam, habitum

birum corporis, & anni tempus, ac alias circūstan-
tias. In iuuenibus n. bono corporis habitu præditis,
bonā dietā seruātibus, & tēperato cœli statu ossa ci-
tius cōsolidantur. Tardius verò in senib. & debiliorib.

16 Nasi, maxillæ, iuguli, pectoris, scapularum ossa,
costæ, ossa spinæ, tali, calcis, manus, & plantæ pedis
intra vigesimum & vigesimum quartum diem con-
solidantur. Crurum & brachiorum intra trigesimū
quintum & quadragesimum diem.

Curatio.

Fractura simplex cū sit solutæ vnitatis species,
etiā cōmunem & vniuersalem Indicationem habet,
id quod disiunctū est, esse vniendū. Et si verò vnitio
illa Naturæ opus sit, vt in vulneribus: tamen vt Na-
tura scopū suū assequatur, plura adhuc necessaria
sūt. Nimirū cū ossa fracta plerūq; suo loco dimo-
ueatur, si id accidat, ossa fracta suo loco restituenda, &
ad amissum coaptanda sūt. Deinde hoc modo coniu-
cto sunt seruanda. Quæ si dextre à Cheirurgo fiat, v-
nitio postea ossiū, seu calli generatio Naturæ opus
est. Medicus tamen naturæ opem ferre debet: quod
fit, si partis naturalem temperiem cōseruet, & inflā-
matio, ac omnia superuenientia symptomata, quæ
naturam in opere suo turbare poterant, auertantur.

Primò ergo, vt Cornelius Celsus, lib. 8. cap. 7. do-
cet, animaduertendū ac considerandū est, utrū fracta
ossa proprio loco exciderint, nec ne; cū nō semper,
vbi trāuersim frangūtur ossa, sua naturali sede ex-
cidant. Cognoscitur autem ossa suo loco dimota nō
esse, si in fracturæ loco nulla cavitā percipitur, nec
punctionis sensus, nec membrum breuius apparet.
In hac ergo fracturæ specie non opus est, vt mem-
brum extendatur, & de ossiū repositione ac coapta-
tione laboretur. Facile enim fieri potest, si id tente-
tur, vt dolores excitētur, & ossium fractorum capita
& eminentiæ mutuo atterantur & frangantur: sed
danda solum opera, vt ossa fracta in sua naturali se-
de detineantur & vniantur, vt mox dicetur.

Si verò ossa fracta loco suo exciderint, ita vt vnū
supra alterū efferatur, prima cura esse debet, vt fracta
ossa loco suo restituatur. Fit autem hoc duabus pri-
mariò operationib. quarū altera *κατάθεσις* vel *ἀντίθεσις*
extensio; altera verò *διόρθωσις*, conformatio seu ossiū
in suum locum repositio appellatur. Nemo autem
has operationes recte perficiet, nisi qui naturam
ossiū & fracturarum differentias cognitas habuerit.
Ossiū natura è Galeni, *de ossibus*, & aliorū Anatomi-
corum libris, atq; in primis ex *ἀντοψία* cognoscenda
est. Fracturæ differentias tradidit Gal. lib. 6. *meth. med.*
cap. 5.

Primò ergo in fractorum ossiū restitutione opus
est partis extēsiōne. Etenim cū citra musculi præ-
cisionē, aut ossis fracti partes è suo loco dimouētur,
aut articulus è suo loco excidit, musculus, cuius ini-
tiū ei parti annexū est, in quā vel pars ossis fracti in-
clinat, vel articulus procidit, totus ad suū caput re-
trahitur, atque ita eam illius membri partē, quæ ipsi
coniuncta est, secum rapit. Vnde fieri non potest, vt
vel fractum os recte conformetur, vel luxatum suæ
sedī reponatur, antequam tantum retrahatur, quā-
tum in hanc vel illam partem è suo loco dimotū est.
Alioquin, si scilicet non recta fiat extensio, in fracturis
ex attritione rūperentur ossium eminentiæ, & ita in
suas cavitates reponi non possent, sed vel exterius
ad ossium latera hærent, vel inter ossa fracta rema-
nerent, & coaptatio ossium impediretur.

Itaque vt os fractum recte conformari queat, v-
triusq; partis ossis fracti retrorsū seu in diuersa di-
stractione, quæ Græcis *ἀντίθεσις* dicitur, opus est. Vt
autem extensio iusta fiat, opera danda, vt fiat cum
dolore nullo vel minimo. Fiet verò hoc, si membrum
extendendum ea figura locetur, in qua musculi nō

agūt, sed otiosi & omnes laxati sunt, vt omnes mus-
culorum ipsius fibræ recte extendi possint: quo
modo & minore extēsiōne opus est, & minore cū
dolore opus perficitur.

Fit autem extensio hæc & distractio vel vnus tā-
tūm operā, vel pluriū; & quidem manibus tantūm,
vel habenis, fasciis aut machinis. Vbi digitus fractus
est, vel aliud mēbrum tenerū, vnus operā extensio
fieri potest, vnā fracti mēbri partē dextrā, alteram
sinistra manu præhendentis, & inuicem diducētis:
vel duorū, vt vnus membri fracti partem teneat, al-
ter extendat. Si verò maius & robustius aliquod
membrum fractum, plurium opera necessaria est, ita
quidē, vt alter vtrāque manu vnā membri fracti
partem, alter itidē vtrāq; alterā præhendant, & in di-
uersa trahendo cōtendant. Nōnunquam verò fasciis
lintheis & habenis circūpositis & vtrinq; mēbro fra-
cta ad laquei figurā adaptis opus est, quas plures in
diuersa trahant: nōnunquā verò, & quoties maiore,
sed sine violentia, extēsiōne opus est, vnā cū hisce
machinamenta adhibenda, de quibus Hippocrates,
2. *de fr. tex.* 40. & seq. & Oribasius, *de machin.* Paræus;
lib. 15. cap. 7.

Est autem extensio vel æqualis, vel inæqualis. Æ-
qualis ea est, in qua ab vtroque latere ossis fracti
æqualiter membrū extenditur. Inæqualis autem, quā
ab vno latere membrū magis extenditur: quæ locum
habet, vbi alterutrū tibiæ vel cubiti os tātūm fractū
est. Illud enim latus magis extendendum est, in quo
os fractum continetur.

Διόρθωσις verò seu conformatio est ossis fracti in
suum locū repositio, & extremitatū ossis fracti recta
coaptatio, quæ fit, si, postquam mēbrum eatenus ex-
tensum est, vt in reponenda ossa tangere nō possint,
Cheirurgus ambabus manib. vtrūque membrū ap-
prehendat, & quod in dextram partem prolapsū est,
in sinistra, & cōtra, quod in anteriorem prolapsū est,
in contrariam, & cōtra detrudat, atque ossium emi-
nentiās in suas cavitates recōdat, donec extremita-
tes ossium recte vnitæ, & in suas sedes depulsæ sint,
& membrū naturalem figurā recuperauerit. Nō sunt
autem eminentiæ ossiū cum impulsu in suas cavi-
tates intrudendæ, ne rūpantur, sed potius spōte sua,
extēsiōne laxatā, manibus Cheirurgi leniter directæ
in suas sedes recedat. Atque hæc omnia quāprimū
facienda sūt, antequam inflammatio accedat. Si enim
inflammatio accesserit, & membri lēxtensio ac ossiū
repositio tentetur, facile conuulsio excitatur.

Si verò Cheirurgus vocatus fuerit, cū iā inflam-
matio ceperit, & ob eam reductio ossium tentari ne-
queat, omni modo cōtra inflammationem pugnandū,
eaque vt quāprimū tollatur, iis medicamentis,
quæ supra, *parte 1. cap. 5. de inflammatione*, sunt propo-
sita, danda opera. Interim de parte affecta sollicitum
esse oportet, ne fluxionem promptē recipiat: id quod
fit repellentibus, etsi pars eo modo locetur, & tra-
ctetur, vt nullus dolor inferatur. Transacta inflam-
matione postea danda opera, vt ossa reducantur.

Si verò ossium fractorum extremitates extra cu-
tem prorumpant & emineant, qua ratione talis fra-
ctura curanda sit, dicitur capite sequenti. His pera-
ctis dispiciendum an ossa recte composita sint.
Cognoscitur autem id, vt Hipp. 3. *de offic. Medic.* t. 24.
ait, si dolor egrū amplius nō ita infestat, sicut prius;
si ossiū eminentiæ inter se cōiunctæ partē amplius
nō pūgant; si dū pars fracta manu tangitur, nulla ca-
uitas, nulla eminentia & inæqualitas percipitur, &
si fractū membrū cū pari sano, id est, humerus cū hu-
mero, femur cū femore, crus cū crure cōparatur, ei
penes figuram & magnitudinem ferè similis sit. Fe-
rè quidem; quia secundū crassitiem potest esse ali-
qua diuersitas; cū propter dolorem & affluxū humo-
rum factum membrum plerumque intumescat.

Vbi ossa conformata esse deprehenditur, intensio sensim remittenda, & apta deligatione, vt ossa coaptata, vnita & recte cōformata maneant, præstandū. Quod duabus aliis operationibus perficitur, nimirum deligatione, & membri collocatione. Vnde alii quatuor operationibus fracturarum curationem absolui scribunt: extensione, cōformacione, deligatione, & membri collocatione.

Fracturarum
deligatio.

Antequam tamen fascia membro fracto iniiciatur, medicamenta aliqua ad affluxum humorū & inflammationem prohibendam, atque etiam calli generationem adiuuandam imponi solent, in quo Auctores varij sunt. Hippocrates cerato rosaceo vtitur: Celsus pannis oleo & vino tinctis: alij primò fracturæ *ceratum rosaceum* cū linteo latiore, deinde lin-teū vino nigro austero aut succo granatorū madidū imponūt: alij stuppas albumine oui cōquassato madafactas & expressas: alij, quod hodiè est frequentissimum, panno lineo illinunt misturam ex *albumine oui* & puluerib. adstringētibus ex *bolo armeno*, *sanguine Draconis*, *rosis*, *balaustris*, *radicibus consolida*, *thure* & similibus paratā, eamq; imponunt. Quæ medicamēta eo vsque in singulis deligationibus cōtinuātur, donec nullus amplius inflammationis metus sit, & fractura iam stabilis esse incipiat: postea admouentur æstate *emplastrum diapalma*, hieme *barbarum* vel aliud conueniens. Atque hæc medicamentorū diuersitas nō sine causa ab authoribus inducta fuisse videtur. Vbi enim indicatio est firmandi fracturam, & dolor ac inflammationis metus id non prohibet, albumen oui & cataplasma adstringentia vsurpantur: si verò dolor vrget, *ceratum* & *oleum rosaceum* ac *vinum* vsurpandum.

Vel *℞. Capitis mortui à sem. lini, sem. lini pulueris. butyri. s. rad. symphyti maior. ana Vnc. iij. boli Armeni, cerusse ana Vnc. j. album. ouor. num. xv.*

F. Cataplasma.

Ponatur super fracturam, & post 2. dies renouetur. Repetatur quinquies.

Vel *℞. farina volatilis lib. mastich. gomme Arab. ana Vnc. j. mumia, boli Armen. ana Vnc. s. Cum album. ouor. F. Catapl.*

Vtile est & *empl. Vigonis*, quod tradit lib. 8. cap. 6. Guil Fabricius, *cent. 4. obseruat. 99.* hoc Empl. vtitur.

℞. empl. Stotani Vnc. iij. pulu. rad. symphyti maior. ros. rubr. myrtillor ana Drach. ij. lapid. osteocolle præp. Drach. vj. Misc. lento igne cum modico ol. rosac. F. Emplastrum.

Vulnus Cheirurgorū in fracturis sæpe statim ab initio aut post paucos dies *empl. oxycroci* applicare solet. Verū hoc nō fit sine periculo, vt exēplo docet, loco allegato Fabricius. Cum enim hoc emplastrū partem affectam calefaciat, & sanguinē ac humores attrahat, pruritum, dolorem, inflammationem, & gāgrænam, præcipuè in corpore bilioso & caecochymico, inducere solet.

Postquam medicamenta idonea imposita sunt, deligatio instituenda, quæ nec nimis laxa sit, ne ossa suo loco iterū dimoueri possint; nec nimis arcta, ne alimēti affluxū prohibeat, & dolorem excitet. Perficitur verò duabus fasciis, quarum prior, quæ nō incōmodè oxycrato humectatur, supra fracturam iniicienda, & circa eam bis terve conuoluenda sursum versus, ita vt multū sanę partis cōplectatur, vt ea ossa reposita cōtineatur, & confluxus sanguinis ad locū affectū prohibeatur. Altera priore dimidio longior cōtrario modo circūducenda, primūq; fracturæ iniicienda, & ab ea incipiens deorsum aliquoties circūuoluenda, iterūq; supra fracturam ducenda, & tandē versus partem sanam superiorem ducenda. Ita enim si à prima fascia versus vnā partem musculus distortus fortè est, à secunda emendatur, humor ex parte exprimitur, & sāguinis tam ex inferioribus, quam

superioribus influxus præcauetur. Deligationes enim omnes eas vires habent, vt ex iis partibus, quibus primū iniiciūtur, humores exprimant in eas, in quas finiuntur.

Atq; hæc, quæ hisce duabus fasciis, quas Hippocrates *ἐπὶ ἀσπίδος* appellat, sit deligatio, Hippocrati *ἐπὶ ἀσπίδος* dicitur. Vt verò in magnis ossibus deligatio sit stabilior, plagulæ seu splenia insuper apponūtur, & post earū appositionē duabus fasciis æqualibus, quas *ἐπὶ ἀσπίδος* appellat Hippocrates, deligatio firmatur, quarū vnā ab inferiore parte sursum dextorsū vel sinistrorsū fertur altera deorsū via priori aduersā: quæ deligatio Hippocr. *ἐπὶ ἀσπίδος* dicitur. Et omnino cauendū, ne ligatur vel laxior sit, quæ ossa in suū locū reposita nō latis contineat, neque arctior, quæ dolorem excitet, sed vitato amborum incommodo media eligenda, vt vtri usq; commodo fruamur: & si paucis complexibus fractura satis contineri nō potest, securitatem iniectionis numerus præstat.

Et vt ossa reposita omnino firmiter contineatur, nec loco suo moueantur, ferulæ insuper iniiciuntur, si loci affecti natura patiat. Etenim cum fasciæ & splenia inflexibilia nō sint, fracturā firmā & directā seruare nō possunt; sed facillè fieri potest, vt tūm vigilantibus, tūm dormiētibus membrū moueatur. Vt igitur, in moribus, qui nō animaduertūtur, membrū firmū teneatur, opus est iis, quæ rigida sunt, & non flexibilia, & tamē minus pōderosa sūt. Quæ em ad finē vt Hieronymus Fabricius loquitur, in mūdo nō poterat Hippocrates eligere post plagulas meliora instrumenta, quam ferulas, quæ & rigidæ sūt, ac inflexiles & leues. Verū cū ferula destituamur, eius loco ligneis tabellis tenuibus vtimur. Nōnulli corticibus arborum loco ferularū vtuntur. Verū si quis iis vti velit, videat, ne virides sint, sed probè exsiccati. Virides enim, cū exsiccantur, circa fracturam cōtrahuntur, doloresque excitant, atque ossa nōnunquā suo loco iterum dimouent, vt exēplo peculiari docet Guilhelmus Fabricius, *cent. 4. obseruat. 98.*

Tandem membro canalis, si opus sit, adhibendus, de quo Hippocrates & Galenus de iis, quæ in medicat. sunt. text. 18. mēbrumq; rectè collocandū, videndūq; vt positio sit mollis, æqualis & sursum versa: mollis, ne membrū fractū eā parte cōprimat, neque dolorem & inflammationem excitet: æqualis, vt dolorem nullum inferat, nec membrum distorqueat: sursum versa, ne humores pondere suo deorsū tendentes ad locum affectū affluant. Inprimis autem danda opera vt media articulorum figura & musculorum figuratio obseruetur: quem ad finem etiam capsulæ quædā interdum, quæ membrum fractum toto curationis tempore capiant, adhibentur. Hippocrates. 3. de offic. Medic. 1. 3. & 30. in recto situ membri constituendo tria iubet animaduertere, quietem, medium, & cōsuetudinem. Quietem quidem, vt talis situs eligatur, qualē homo seruare solet, cū totius est positura inter extremā extensionem & cōtractionem, nō tamen semper exactè, sed qui ad mediū proximè accidit. V.g. in brachio pro medio situ habetur, qui non in cubito rectum angulum constituit, sed obtusum & porrectionē accedit, sicut videmus homines quiescentes & otiosos brachiū nō penitus media inter porrecta & tota curuata habere, sed ad porrectionē magis accedentia; quæ figura cū à dolore maximè absit, ipsis gratissima est. Tandem etiā cōsuetudo spectanda, quia nō alius habitus facilius fertur, quàm cui adueuimus. Quibus quartum ex eodem Hippocrate, 1. de fract. t. 1. addere possumus, nimirum eum musculorum statum eligendū, sub quo non magna vi fracta ossa in diuersum deducuntur, & cum membrum sub eo habitu continetur, illud dolore omni vacat. Vtrumq; autem præstat, qui ita figurat, vt musculorū fibræ directè intendātur. Directæ autē intenduntur

Farula
auris
benæ.

Membrum
collocat.

intenduntur, cum in vna membri parte vniuersus musculus collocatur. Nam si musculus, qui suū habet initium in parte interiore, ita collocetur, ut medius ab interiore parte, extremus ab exteriori, vel sic, ut medius à superiore, extremus ab exteriori situs sit, hoc pacto circa mēbrū conuolutus extēditur.

Bona autem deligatio cognoscitur, ut Hippocrates, 1. lib. de fract. ait, primò ex ægri querimonia, vbi, nū prematur, rogaueris, atque is respōdeat, se premi quidē, sed leuiter, idque præsertim, qua fractura est. Hæc itaque sic habere, necesse est fateatur, qui rectē est alligatus. Si verò patiens abundē sub fasciis vrgeatur, celerimē soluendæ ac aptius deligandæ, ne ex arctiori vinculo praua symptomata eueniant. Sin fasciarum circuitus iusto laxiores, & nihil se premi respondeat patiens, arctius vincindæ; cum laxa vincula non prohibeant membrum, quò minus, qua fractura est, deprauetur.

Alia moderatæ deligaturæ signa sunt: si eadem die ac nocte, qua deligatus fuerit, ipse sibi videatur non leuius, sed valentius adstringi; postridie verò tumor mollis ac puluis in mēbri extremitate oritur. Paritas enim tumoris ac mollitiei aliquid sub vinculo ab affecta parte ad membri extremū esse expressum indicat. Si verò nullus tumor appareat, nō satis fuisse adstrictum indicat: & si tumor magnus ac durus, id est, qui tactui non cedat, in membri extremitate adsit, valentius arctatum fuisse indicium præbet.

Ergo si probæ deligationis signa adsint, nullusq; dolor insignis, nulla inflammatio vel exulceratio, suspecta sit, reliquū opus, quod est callum, per quē fracta ossa cōiunguntur, gignere, naturæ, cuius id opus est, cōmittendum, & deligatio ante tertiā diem non soluenda. Tertiò verò die soluantur & iterū obligentur fasciæ, tum ut arctius stringantur, tum ut exitus pateat humoribus & vaporibus sub cute cōtēntis: qui ut diffentur, & ne pruritus excitetur, aut si pruritus infestet, vult Hippocrates aqua calida mēbrū esse perfundendū, ut pori aperiantur. Si autē tardius soluaturs deligatio, magna sæpe incōmoda, nimirum partis exulceratio, putredo, gāgræna, inde oriuntur, imò vitæ periculū. quorū exēpla annorauit Guilhelmus Fabricius, cent. 2. obseruat. 91. & propterea monet, ut secundo aut certè tertio die semper deligatio soluaturs: & quanquā post septimum non sit ideo necessariū toties fracturam soluere, se tamen de quarto in quartum fascias soluere, partemque affectā inspicere solere, scribit. Atque hæc deligatio cōtinuanda, donec callus genitus & fractura sanata sit: quod in femore 40. diebus, in humero & tibia 30. in radio & cubito 20. in ossibus digitorum 15. diebus præter propter fieri solet. Tēpus enim, ut in Prognosticis dictū, hoc in omnibus ita determinatum non est, sed pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis & ipsius fracturæ ratione variat. Citius enim coalescit fractura in puero & iuvene, quā in senē; neruo citius, quā æstiuo tempore.

Interim dum hæc fiunt, vniuersalia medicamēta non sunt negligenda, nimirum venæsectio, & purgatio, prout nimirum hæc vel illa ægri constitutio requirit. Atque hæc omnia eo fine peraguntur, ut ossa cōglutinentur. Fit autem hoc calli beneficio, qui an sit quiddā heterogeneous, an verò similis ossibus substantia, supra, part. 4. c. 4. dictū. Calli verò, quo ossa conglutinantur & coalescunt, generatio Naturæ opus est: Medicus tamen Naturæ opem ferre debet, quod sit, si caueat, ne aliqua inflammatio, vel simile accidens, quod mēbri substantiā & temperiē lædat, superueniat, ipsumq; alimentum per siccantia medicamenta disponatur, ut in callum eò citius mutetur. Fit autē hoc ferè per suprā proposita medicamenta, in quorū locū diebus posterioribus etiā veniunt emplastrū diapalma, balbarum, oxycroceum, nigrum, & alia.

Dan. Senert. Tom. I II.

Deinde det operā, ut materia idonea suppedietur generando callo. Quapropter exhibendus cibus paulò plenior, boni & tenacioris nonnihil succi, qualis ex oryza, tritico, & similibus conficitur. Verū quia ante duodecimum diem vix callus generari incipit, & præterea initid multa symptomata metuenda sunt: non mox per initia plenior victus, sed tenuior exhibendus; imò, si opus, sanguis detrahendus, aut purgatio instituenda, & demum, ut dictum, vbi callus generari incipit, plenior cibus exhibendus.

Solent etiam intus quædam medicamenta exhiberi, quæ ad callū citius generandum & inducendū faciunt, ut puluis & succus radicū agrimonie. Plurimi miris modis cōmendant lapidem osteocollam dictū, cuius in puluerem redacti Drachmam vnam cum aq. symphyti sapius exhibent. Verū in iuuenibus, & iis qui boni sunt habitus, callum nimis auget: quapropter cautē & nō nisi in adultioribus exhibendus. De qua re, ut & de vsu viscidorum ciborum, quos pleriq; in fracturis exhibendos censent, legi potest Guilhelmus Fabricius, centur. 1. obseruat. 90. 91. & 92.

Possunt etiam parari decocta è rad. consolidida, agrimonie, primula veris, serpentaria.

Vt 2. rad. aristol. consolidida, serpentaria ana Vnc. j. geraniij Mj. sabina Mss. macis Vnc. ss. zedoaria, galanga, ana Drach. ij.

Coq. in vino in vase duplici. De colatura æger bis de die bibat.

Idem Fabricius, centur. 3. obseruat. 90. hoc medicamentum vsurpat.

2. lapidis ossifragi diligenter preparati Vnc. j. cinam. el. Drach. iij. sacchari Vnc. ij.

M. F. puluis subtilissimus. Dentur Drach. ij. in iusculo carnis singulis diebus manē.

Externa talia laudat.

2. ol. lumbricor. Vnc. ij. granor. iuniperi Drach. ij. succi lumbricor. Vnc. j.

M. F. Linimentum, quo inungatur fractura.

2. Empl. Vigonis ad fractur. oss. Vnc. ij. oxycrocei Vnc. ss. lapid. osteocolla præp. Vnc. ss. lumbricor. præp. & pulueris. Vnc. j. Cum ol. lumbricor. q. s.

F. Empl. quod superponatur.

Vbi callus iustæ magnitudinis generatus fuerit, medicamentis roborantibus confirmandus est. Ideoque tale emplastrum imponendum:

2. ol. rosacei Vnc. ij. cera Vnc. iij. pulueris resina Vnc. iij. colophonia, mastich. thuris ana Vnc. ss. nucum cupressi, rad. erythrodani ana Drach. j. croci Drach. ss. Misc.

F. Ceratum, quod super linteam vel alutam extendatur, & applicetur.

Dietæ.

Dietam quod attinet, bona victus ratio, ut in Dietæ. vulneribus, etiam obseruanda. Si enim natura à cibi copia vel qualitate non offendatur, & in callo generando partes suas rectius exsequetur. Præcipiunt quidem nonnulli, ut cibi visciidi exhibeantur, è pedibus, capitibus, & intestinis animalium. Verū metuendum est, ne ex eiusmodi cibi chylus crassus & viscosus generetur, qui postea in epate & venis obstructions pariat, & totum sanguinem inficiat, sicut eius rei exemplum refert Guil. Fabricius, cent. 1. obseruat. 92. de quodam viro quadragenario, qui talibus cibi vsus in cachaxiam & tandem hydrophem incidit, & hydropicus mortuus est. Et constat experientia, multos ægros sine talium ciborum vsu sanatos fuisse.

CAPVT II.

De Fractura cum vulnere.

Fractura cum
vulnere.

Insignis fracturæ differentia, & quæ curationem non parum variat, est fractura cum vulnere. Accidit autem illa, cum ossium fractorum eminentiæ acutæ incumbens carnem perforant. Quod cum sit, membrum breuius, quam prius erat, redditur: vbi autem ossa denudata in suam sedem restituta fuerint, ad pristinam longitudinem membrum redit. Interdum tamen à telo secante tales fracturæ accidunt, cum eo non solum caro, sed & ipsum os scinditur.

In fracturis autem his cum vulnere interdum os nudatum est, interdum non est nudatum: deinde interdum os seu fragmentum aliquod abscissum esse metuemus, interdum nihil abscissum speramus.

Prognostica.

Prognostica.

1. Sunt autem tales fracturæ longè periculosiores iis, quæ fiunt carne & cute superiecta integra manente. Nam perforatio illa cutis & carnis dolorem & inflammationem excitat, & muscoli, qui iam inflammatione tentantur, duplicem extensionem pati coguntur, vnam, quæ fit ex inflammatione, alteram ex hac, quæ iis, dum redeunt ad pristinam longitudinem, accidit.

2. Periculum autem hoc eò maius est, quòd plures & maioris momenti partes conteruntur & perforantur, vt muscoli, nervi, venæ, arteriæ.

3. Vnde fractura in femore & humero cum vulnere & ossis excitu maximè periculosa est. de quo Hippocrates, 3. de fractur. text. 47. Illi autem ferè non euadunt, quibus ossa, aut brachii, aut femoris extra exierit. Nam cum praevalida sint ea ossa, & plurimum medullas: atque cum multa præterea sint, & magni momenti ea, quæ vulnerantur, nempe nervi, muscoli, & vena, vnde & si ea reponas, conuulsiones concitari solent. Sin autem minimè reponas, febres acutæ suboriuntur biliosa, cum singultu & nigritia. Illi tamen non minus euadunt, quibus neque reponimus, neque reponere tentamus. Præterea verò & illi potius euadunt, quibus inferius os, quam quibus superius extra excidit. Superstites etiam & illi sunt interdum, quauis raro, quibus ea reponuntur. Et text. 41. Conuulsio tamen magis, si restituentur, quam si restitui non poterint, inducitur. Et Celsus, libr. 8. cap. 10. ait: Gravius aliquando est, cum ossis fractura carnis quoque vulnus accessit, maxime quæ si id musculi femoris, aut humeri senserunt. nam & inflammationes, multò grauioribus, & promtiores canores habent. Augetur periculum, si os à parte domestica egrediatur, in illa enim partes maioris momenti reperiuntur, quam in syluestri. Vnde Hippocrates, 3. de fractur. text. 47. scribit: Nec parum insuper refert, in exterioremne brachii, aut femoris partis os erumpat, cum multa ac præcipua vena per interiorem femoris partem deferantur, quarum si aliqua conuulnerentur, hominem ingulant, pauciores verò per exteriore.

4. Fractura cum vulnere si à telo scindente facta fuerit, periculosa est, si os magnum, vt femoris vel humeri præcisum sit. Talia enim ossa, præsertim si incisio sit recta, ægrè coalescunt; quoniam à telo secante pori ossis, per quos alimentum ad calli generationem transcedebat, quodammodo obstruuntur, atque ita callus tardius generatur. Præterea cum talis fractura sit æqualis, ossa fracta difficillimè immota seruantur, atque ita coalitus impeditur.

Curatio in genere.

Duæ hinc dantur Indicationes. Prima est, vt ossa loco suo restituantur & coniungantur: altera est, vt

vulnus sanetur. Repositio hinc omnino difficilis est propter partes vulneratas, quæ sine dolore & conuulsionis meta extendi non possunt. Reponendi tamè ratio est, vt primò extensio sufficiens fiat, sed sine violentia, quæ si non sufficiat, firma ferramenta, vectibus similia magnitudine differetia, ad manum sint, ex quibus conueniens aliquod inferiore parte humiliori ossis fracti parti, superiore verò superiori, vectis instar, adhibeatur, atque ita ossa fracta in locum suum compellantur: de quo Hippocrates, 3. de fractur. text. 39. Sios etià, quod super alterum excidit, vecti idoneum locum non relinquat aut ita acutum sit, vt vectis effugiat, scalp pro excavandum, donec vectis locus fiat, & firmiter hæreat. Et quidè ista omnia statim & primo die peragenda sunt, antequam inflammatio superueniat. Hac enim si accedat, sine insigni periculo extensio & repositio talis institui non potest. Si tamen ab initio statim Cheirurgus non adsit, & iam præsentem inflammationem demum vocetur, repositione donec inflammatio præterierit, differat. Interfui curationi rustici, qui arbore, glandes deeuissurus, decidens crus fregit prope talum, vt os prominens alio insisteret. Cum verò idonei Cheirurgi copia statim non haberet, inflammatio & gangrena accessit, quæ cutem & carnem omnem pæne circa talum absunxit. In urbem vectus, vbi gangrena sedata fuit, os prominens vecti eleuatum, & in suum locum restitutum est, & postea reliqua, quæ necessaria fuerint, peracta, ac fractura & vulnus sanatum.

Si verò ossis aliqua particula promineat, vt facile in suam sedem reponi non possit, sed ob variam fractionem alia ossis portio alteri impedimento sit, neque etiam validiorem extensionem partium mollium ob doloris & conuulsionis metum, tentare liceat, & ossa vicina corpora in conformatione dilacerare, doloremque inducere queant, ea abscindere iubet Hippocrates, 3. de fract. t. 4. vel scalp pro incisio, vel serram, prout opportunum erit. Ita etià si qua ossis portio carnem dirupat, doloremque excitet, vt tentare repositionem citra maiorem diruptionem & maximos cruciatus non liceat, etià os præscindere oportet. Ne tamen, quod ex necessaria artis operatione accidit, Medici errori imputetur, prædicendum, partem illam breuiorem futuram. Quod etiam Hippocrates, de fractur. text. 37. monet, dum inquit: Nolle quoque, id conuenit, necesse esse, ibi corpora breuiora fieri, vbi ossa fracta & imminuta, id est, præcisa curantur. In tali autem fractura, quæ cum cutis & carnis superiacentis vulneri coniuncta est, videndum etià, anrequa ossa coniungantur, & postquam coniuncta sunt, ne quid inter ossa fracta hæreat, quod conglutinationem impedire possit: sed si quid, siue ossis particula, siue aliud quid inueniatur, eximendum; istud tamen cum violentia non faciendum, ne doloris inflammatio, aut conuulsio exciteretur. Ideoque si in principio sine dolore & violentia id præstari non potest, differre consultius est. Natura enim omne alienum tandem protrudit; quæ tamen attrahentibus iuuari potest.

Qua ratione autem deligatio fracturæ talis cum vulnere institui debeat, neque antiqui neque recentiores inter se conueniunt, dum alii fracturam, vt aliàs cum sine vulnere est, deligare solent, vt ita quoque vulnus tegatur, & deligationem tertio quoque die soluunt; alii fascias ita circumducunt, vt vulnus ab iis non comprehendatur, sed nudum relinquatur, vt vulnus quotidie curare liceat, neque tota fracturam toties deligare opus sit. Alii fasciis paucioribus utuntur, & vulgato modo deligunt; alii latiores & plures fascias adhibent, vt numero fasciarum idem præstent, quod paucioribus arte circumdatis. Alii ferulas negligunt, alii easdem adhibent, & ex his alii procul à vulnere eas applicat, alii etiam supra vulnus, sed eam partem, qua supra vulnus ponitur, perforat, vt pus exire, & medicamen-

Deligatio
quomodo
fieri

ta per foramen applicari possint. Cæsar Magatus, lib. de vulnerib. cap. 6. suæ methodi insistit, & vulneris hîc etiam nullam habet rationem, & nisi quid aliud superueniat, quod cogat aliter facere, solutionem differt ad decimum quintum, & non raro ad trigessimum diem, prout qualitas fracturæ & vulneris suadere videtur; & quanto fractura longius solutionem differt. Neque se pure deterreci scribit, quod in vulnere generatur. Nam si hoc modo curetur, in multo pauciore quantitate id generari, ob calorem tegumenti roborantis, & quod generatur extra vulnus à natura propelli scribit: idque ut facilius fieri possit, omnia lintea è regione vulneris minutis quibusdam sectionibus pertundit, per quas sanies genita extra possit propelli.

Et si verò in talibus encheirematis sæpe variis modis ad eundem finem perueniri possit: tamè Hippocrates & omnes peritiores Cheirurgi pro indubitato habent, deligationem primam ita esse instituendam, ne vulnus nudum relinquatur, sed fascia comprehendatur. Itaque primò quidem fascia ipsi vulnere iniicienda: secus si fiat, humores à parte superiore versus vulnus comprimuntur, atque praua symptomata inde excitantur. Cuius rei periculum vel in homine sano facere licet. Si enim partem aliquam supra & infra deliges, mediamque intactam relinquant, pars illa media humoribus à vicinis membris ad eam compressis in tumorem attollitur, & ex influxu humorum colorem mutat. Et licet in prima deligatione membrum totum fasciis inuoluatur: nihil tamen periculi metuendum; cum primis tribus diebus vix multum saniei aut puris effluat. Poteest tamen & in hac deligatione obseruari, ut fascia paulò latior vsurpetur, quàm aliàs, si vulnus abesset, fieri solet, & compressio tanta quidem fiat, quanta sufficiens est ad ossa retinenda, paulò tamen minor, quàm si vulnus non adesset, ne compressa vulnerata parte dolor & inflammatio excitetur; & numerus fasciarum constrictionem laxiorem compensare potest; cum tutius sit, sapiùs fascias circumducere, quàm comprimere.

Tertiò die deligatio soluenda, & primo modo quidem iterum instituenda. Commodissimè tum in emplastrum vel cataplasma, quod fracturæ imponitur, foramen inciditur, imò in fasciis ipsis in medio foramen relinquitur, ut & in ferulis, si quæ apponuntur, ut medicamenta idonea vulnere applicari, idque mundari & expurgari possit, sine fracturæ solutione, qui deligationis modus depictus exstat apud Ambr. Paræum, lib. 1. 4. cap. 18. & 23. Cum enim ossa fracta, quæ cutem perforare solent, non ita semper acuta sint, ut gladij, accidit, ut simul caro contundatur, quæ cum necessariò in pus mutetur, pus copiosum generatur, quod si retineatur, id quod fit, si vulnus totum obligatur, acce euadit, & pruritus ac dolorem, atque alia mala excitat. Et licet natura sit robusta: generatio tamen puris copiosi non potest præcaueri; cum omne, quod contusum est, necessariò in pus mutandum sit. Et licet Magatus omnia lintea vulnere superposita minutis sectionibus pertundit, ut puri exitus pateat: tamen incommoda omnia, quæ ex puris retentione proueniunt, præcaueri hoc modo non possunt. Si enim ante diem decimum quintum, vel etiam trigessimum lintea illa & fasciæ non mutantur, certè à pure & sanie inquinantur, unde in parte vulnerata pruritus, dolor, & exulceratio sequi potest. Si verò fasciæ integræ seruentur, ac propterea tertiò quoque die soluendæ sint: metuendum, ne pus retentum interea aliquid mali excitet, & ne in tot solutionibus ac nouis deligationibus ossa suo loco dimoueantur, & quæ composita sunt, iterum depraurentur: quod faciliè vitari potest, si deligatio rariùs soluatur, & vulnus apertum

seruetur. Potest tamen, quotie vulnus curatum est, id fascia noua obduci, quæ medicamenta & splenia contineat, vulnusque ab externo ère defendat, quæ toties solui potest, quoties opus & quidem sine membri fracti agitatione & motu.

Ferulæ quoque non apponendæ, ne vulnus comprimant, & dolorem ac inflammationem riant, & si eas applicare libeat, vulnere non apponantur, potestque ferularum vsus fasciarum multitudo expiare. Atque hæc ita simplicitate peragenda sunt, si nec os nudatum, nec aliquod fragmentum ossis avulsurum speramus.

CAPVT III.

*De Fractura cum vulnere, in qua os nudatum non est, fragmentum tamen ossis aliquod abscissurum me-
ruitur.*

Interdum tamen accidit in fractura cum vulnere, ut os nudatum non sit: os tamen aliquod fractum abscissurum mutamus. Id quod fit, cum ossa arefacta & marcida facta sunt, ut sano ossi agglutinari non possint, aut in fractura ita à reliquo osse separata, ut cum eo amplius coniungi nequeant. Tum enim natura id, quod sibi molestum est, aliisque ossibus vniri non potest, foras protrudere conatur, neque finem facit, donec è corpore sit expulsum: id quod sæpe longiore demum tempore perficere potest.

Accidit autem hoc, cum ossa vel à sanie corrumpuntur, vel ab aëre externo alterantur, vel etiam in fractione ita ab ossibus reliquis separantur, ut cum iis amplius coniungi non possint.

Signa Diagnostica.

Signa autem ossis abscissuri proponit Hippocrates, 3. de fract. text. 18. Primum est, quod sanies copiosior, quàm pro magnitudine & constitutione vulneris effluit. Secundò, labra vulneris non coeunt, & si coeuerint, iterum rumpi quasi & ad excretionem stimulari videntur, & laxa quasi & spongiosa euadunt, & tacita quædam motio in parte vulnerata percipitur. Neque enim natura vulnus integrè sanat, ubi aliquid intus est, quod reliquis agglutinari non potest. Tertiò, si os carne nudatum sit, omnino recessurum indicio est; cum ab aëre externo alteretur & corrumpatur, ac venæ & arteriæ, quæ alimentum deferunt, ad id amplius non excurrant. Quartò etiam ossa abscissura indicantur, si os in multas particulas comminutum sit. Neque enim tunc omnes faciliè conglutinantur.

Prognostica.

1. Citò futuræ abscessionis signum est, si caro bona in parietibus ossis sani generatur.
2. Tempus autem, quo ossa recedere solent, varium est. In ætate enim tenera & tempore æstiuo, & si os non adeo magnum sit, viginti, triginta, aut quadraginta dierum spacio abscedit. Si verò os sit magnum, in ætate adulta, tempore hiemali, vix sexagesimo die, aut etiam tardiùs, os abscedit.

Curatio.

Si os, quod abscissurum est, suo loco motum sit, & in ipso vulnere consistat, statim, ut supra, c. 4. dictum,

etum, vossella extrahendum; si quidem sine dolore & violentia extra possit; alioquin Naturæ negotiū committendum iuxta sensum id, quod agglutinare non potest, seruat. Quæ tamen à Medico adiuuanda est, & propterea deligatio laxior instituenda, & sæpius solvenda, ne pus detineatur, sed facile effluat. Ferula etiam eo loco, quo es abscissurum est, non imponenda, ne dolorem comprimendo pariant. Medicamenta etiam vulnere imponenda, quæ ossa & omne aliterum è vulnere extrahunt, qualia supra, loco allegato sunt proposita.

Si verò insignis ossis portio sit abscissura, ideo quod ossis fracti partes non potuerint cū aliis componi (quæcunq; enim ossa repositionem effugerint, ea abscissura esse, nosse oportet, itemq; ea, quæ car nibus nudata sunt, scribit Hippocrates lib. de fractur. text. 3.) tales partes vulneratæ omnino leniter tractandæ sunt. Etenim propter motum & compressionem accidunt dolores vehementes, pungentibus diffracti ossis particulis non rectè compositis vicinas partes sentientes. Vnde deligatio, quæ aliis fracturis conuenit, in hisce maximos dolores excitaret.

Hæc igitur incommoda ut euitaret Hippocrates, lib. de fract. text. 31. non vititur fascia, ne comprimat partem, & ne, si attollatur pars, dolorem excitaret, sed facta repositione ossium, quæ fieri potest, & ablatis, quæ possunt, ossium fragmentis, vulnere apponit picatum ceratum, aut aliud cruentis vulneribus aptum; deinde, quoniam fluxionis periculum imminet, ex debilitate partis & dolore, ut & fluxio repellatur & pars roboretur ac fractura stabilietur, circumponit splenia duplicata, seu plagulas è tenui linteo, latitudine quidem dimidia palma non minores, longitudine verò paulò breuiiores, quàm ut bis circa vulueratum membrum circumduci possint, seu paulò longiores, quàm ut semel saltem membrum ambiant. Longiores enim si essent, membrum, dum medicamenta innouantur, attollendum esset. Si verò breuiiores essent, fracturam non stabiliunt & firmarent. Panni isti linei vino austero madidi, & tot numero quot sunt necessarij, ne vllus locus vacuus detur, ita membro applicandi, ut eorum capita per affectum locum ducantur, non in orbem, sed paulò inclinati, sic, ut à contraria parte, à qua inceperunt, ad X. literæ similitudinem inter se committantur, & decussatim se intersecent, ducendo dextrum caput ad sinistram partem, & sinistram ad dextram. Quæ splenia, cum non sint admodum longa, & auferri possint ut pars non attollatur, valde comoda sunt. Loco vini tamen & alia medicamenta, quæ eundem vsum præstare possunt, adhibere licet.

Potest tamen etiam deligatio adhiberi, quæ vni ca circa vulnus obuolutione absoluitur, & fascia, quæ duplici triplicivè linteo in plagulæ modum contexta, ac oris suis dexterimè confuta est, tam lata, ut totum vulnus contegere possit, perfici potest.

Quoniam verò deligatio, qua ossa composita contineri debebant, hic locum non habet, ideo capsulæ ligneæ, canales, aut similia machinamenta adhibenda, quæ partem fractam in suo loco continent. Attendendum tamen, ne quid durum immediatè parti applicetur, sed inter partem vulneratam & machinamenta illa mollia splenia interponantur, ut nulla fiat compressio. Videatur Hippocrates, de fract. text. 23.

Tandem si ossium fractorum extremitates extracutem prorumpant & emineant, omnino danda opera, ne ab aëre alterentur & corrumpantur, ut postea ea abscindere necesse sit, & propterea laborandum, ut quamprimum reponantur, & naturali suo tegumento, quod cutis est, regantur. Quod qua ratione fieri debeat, supra, cap. 2. dictum.

CAPVT IV.

De Affectibus p. n. qui Fracturis accidunt.

Cum verò varij affectus p. n. fracturis succedere soleant, quæ partim curationem remorantur, partim post curatam fracturam remanent, & tollendi sunt, de iis etiam dicendum. Sunt autem affectus tales plures, dolor, inflammatio, & hanc subsequens gangræna, pruritus, excoariatio atque exulceratio, membri figura deprauata, callus iusto maior vel minor, membri extenuatio, gracilitas & debilitatio. de iam dicemus.

Dolor.

Dolor si adsit, omnino is leniendus, ac tollendus; aliàs enim eius occasione humores ad partem affectam confluunt, & inflammatio ac alia mala excitantur. Ut is verò tollatur, considerandum, à qua causa proveniat, & si fieri possit, ea statim tollenda. Perpendendum ergo, an ab osse aliquo pungente dolor sit, an à fasciis nimium adstrictis, an ex membri situ prauo, an ex humorum affluxu.

Si ex osse pungente dolor sit, id quod ex leui partis contrectatione & pungente dolore cognoscitur, fasciæ resoluendæ, & os pungens vel in locum suum reponendum, vel, si fieri possit, eximendum, aut præcidendum. De quo Celsus, lib. 8. cap. 10. Interdum fractura quibusdam veluti aculeis carnem vexat, quo à pruriginis & punctationibus cognito, ac eriri id melius, eoq; aculeos præcidere necesse habet.

Si ex fasciarum nimia adstrictione dolor oriatur, deprehenditur id ex tumore, qui in extremitate partis apparet, & gerque se vehementer premi conqueritur. Tunc ergo fasciæ quamprimum soluendæ, & deligatio laxior instituenda.

Si ex situ membri prauo dolor oriatur, id eger facile detegit, & situs mutationem postulat, quæ ita instituenda, ut æger iam sine dolore se esse fateatur.

Si ex humorum affluxu sit dolor, ea eius curandi ratio est, quæ incipientis inflammationis, ut iam dicitur.

Inflammatio.

Si enim ex affluxu humorum dolor exciteretur, & inflammatio incipiat, inflammationi occurrendum eo modo, qui supra, part. 1. cap. 5. traditus est. Membrum nimirum vinctum soluendum, & fouendum oleo rosaceo, vel simplici vel cum albumine oui misto. Vel tale cataplasma imponendum.

℞. farina hordei Vnc. iij. pulu. rad. altheæ, fl. chamæmel. an. Vnc. iij. ros. Vnc. j.

Coq. in aq. & vini austeri q. s.

Adde ol. rosæ. Vnc. iij.

F. Cataplasma. Reliqua allegato loco videantur.

Antequam verò inflammatio sedata fuerit, pars non deliganda, aut certè non arctè deliganda, nec ferulæ nec huiusmodi machinamentorum aliquid imponendum, nisi ut membrum fulciant, & medicamenta contineant.

Gangræna.

Non rarò quoque fracturis, præcipuè iis, quæ cum vulnere ac carnis confusione fiunt, propter inflammationem subsequentem Gangræna accidit, Quæ qua ratione curanda sit, supra, part. 2. cap. 19. dictum.

Pruritus

Pruritus & excoꝛiatio.

Pruritus & excoꝛiatio.

Si verò à sanie pruritus in vulnere & excoꝛiatio atque exulceratio excitetur, aqua temperatè calida vsurpanda, vt sanies abluatur & euocetur ac dissipetur: potest & modicè salsa recipi, quæ potentius abstergit.

Postea inungatur locus *ungue nio albo camphorato, rosaceo, de lithargyro, diapompholygos, & similibus*: quibus etiam *succus plantaginis vel solani*, addi potest.

CAPVT V.

De distortis & male compositis ossibus.

O. distorta.

Non rarò etiam accidit, vt postquam ossa fracta iterum coaluere, pristinam & conuenientem figuram non recipiant, sed distorta sint, vnde membri motus impeditur, & claudicatio in pede, vel in brachiis apprehensio læditur. Fit autem hoc vel ob Cheirurgi ossa componentis & fracturam deligantis imperitiam, aut negligentiam, vel ægri motus inordinatos.

C. disto.

Emendatur hoc vitium, si quidem callus sit recens, & non vltra sex menses concretus, æger ætate florenti & robustus, os fractum non adeo magnum, & actio membri non læsa; si callus iterum frangatur, & ossa rectè coaptentur & componantur. Fit autem hæc calli fractio facilius, si callus prius diebus aliquot foueatur decocto herbarum emollientium, putà *rad. & fol. althææ, maluæ, caricæ, pinguium*; & cataplasma postea ex iisdem, aut emplastrum emolliens imponatur. Vel vnguētum aliquod emolliens adhibendum.

Vt *℥. vngu. dialthææ Vnc. iß. bdellii, mastich. terebinth. ana Vnc. ß. medulle crurum vituli, olei amygd. d. chamamel. pingued. gallinæ, an. Drach. vj. mucilag. sem. lini, fenigr. an. Vnc. j. cera q. s.*

F. Vng. molle.

C. quo sit si genans.

Callo satis emollito, à duobus ministris membrum in diuersa trahendum, & extendendum est; Cheirurgus verò loco, quo fractura est, id quod eminet, in suam sedem compellat, & si parum valuit, ab ea parte, in quam ossa inclinant, inuolutam lana regulam obiciat, atque ita deligando adflescere iterum verustæ sedi cogat; aut os omnino frangat, modo fieri potest, vel etiam si Cheirurgus fractum membrum, quæ callus est, genu suo imponat, & os vtrunque vtraque manu deprimat. Capita deinde ossium rectè coaptanda, & fracturæ nouæ conueniens curatio instituenda.

Si verò callus iam antiquus sit, & valdè induruerit, æger sit debilis aut senex, optimum est, vt Albucasis consultit, illi manum nō admouere, propter periculosa, quæ subsequi talem curationem solent, symptomata. Satius enim est, vel deformem vel claudum annos multos adhuc viuere, quàm crudeli cura lethalia symptomata attrahere. Imò impossibile est, si callus sit verustus & induratus, eum frangere; sed si id tentetur, potius in alio loco os frangatur, quàm vbi callus est, atque ita grauia mala ægro attrahentur, & quod cupit, deformitas & tortuositas membri non corrigeretur, cum callus tortuosus emendari non possit.

CAPVT VI.

De Callo iusto minore vel maiore corrigendo.

Interdum quoq; accidit, vt iusto minor vel maior callus generetur. Et quidem iusto minor generatur callus, ob crassi illius alimenti, quo ossa nutriuntur, & è quo callus generatur, penuriam & paucitatem, quæ est vel à victu tenui, vel quia æger cibis callo generando aptis vsus non est, vel quia fasciæ nimis adstrictæ, aut medicamenta nimis adstringentia adhibita affluxum alimenti impediuerunt.

Callus iusto minor.

Cognoscitur autem callus iusto minor tactu, quo exiguus deprehenditur, & membrum ad motum debile est, ac causæ, quæ modò enumeratæ sunt præcesserunt.

Signa.

Vt autem callus maior generetur, victus plenior & cibi succum crassum & viscidum generantes exhibendi, fasciæ laxanda, & pars aqua calida perfundenda, donec rubescat. Hoc modo enim sanguis copiosior ad partem affectam allicitur, vt copiosior callo generando materia suppetat. Imponenda etiam sunt medicamenta & dropaces modicè calefacientes, & alimentum copiosius ad locum affectum attrahentes. Exhibendus quoque *lapis esteocollæ 3j. pondere cum aq. symphyti maior. in marmore tritus*, in pristana iusculo carnis, vel vino, qui singularem virtutem habet callum generandi, vt exemplis probat Guilielmus Fabricius, cent. 1. obseru. 90.

Quid agendum, vt callus maior generetur.

Contrà interdum callus iusto maior generatur, quod fit ex alimento, præcipuè crassiore, copiosius affluente, vt & incauta exhibitione lapidis osteocollæ, qui etsi insignem callum generandi vim habet, sensibus tamen & adultis potius conuenit, quàm iuuenibus. His enim si exhibeatur, callus iusto maior generatur, & exemplo docet Guilielmus Fabricius, allegato loco.

Callus iusto maior.

Cognoscitur autem callus ipso tactu, quo facile deprehenditur, tum ex dolore, qui ex compressione musculorum neruorumque partium oritur, vnde & pars ad motum inepta redditus, in primis si prope articulum fractura facta sit.

Signa.

Imminuitur autem callus iusto maior discutiendis & digerentibus medicamentis, vt frictionibus ex *sale nitro & oleo*, & perfusione ac fomentatione facta aqua salsa, vel decocto *fol. betæ, maluæ, perietariæ, saluæ, fl. chamamelis, meliloti*; aut cataplasma ex his paratum imponendum.

Callus quo modo immineatur.

Vel inungatur pars hoc vnguento.

℥. ping. anseris, vrsi, humanæ ana Vnc. ij. succi lumbricor. Vnc. j. ammoniaci Drach. j. Misc.

Si tamen durior callus sit, emollientia digerentibus addantur, & ante applicationem cataplasmarum aliquo decocto locus affectus foueatur.

Vt *℥. rad. althææ Vnc. j. lil. alb. bryonia ana Vnc. ß. flor. althææ, maluæ ana Mj. chamamelis, meliloti ana Mß. sem. lini, fenigr. ana Vnc. ß.*

Coq. pro fotu, & ex magnate fiat Cataplasma.

Fiant autem fomentationes non solum donec pars rubere & intumescere incipiat, sed & vt pars iterum detumescat & corrugetur.

Victus sit tenuior, neque sibi crassi multi dentur.

Guilielmus Fabricius, cent. 1. obseruat. 91. cum ex vsu lapidis osteocollæ alicui callus nimis increuerat, his medicamentis vsus est. Primò fouit callum seq. decocto emollienti bis in die.

℥. rad. & fol. althææ, bryonia, lil. alb. branca vrsina, fl. chama

chama

thamneli, meliloti ana Mj. absinth. vulgar. ros. rubr. ana Vnc. j.

Coq. in parte vna aceti, & partibus quatuor aqua, ad consumptionem tertiae partis.

Postea seq. vnguento callum inunxit.

℞. axungia humana, urfi, anseris, ana Vnc. ij. succi lumbricor. aceti scillitici ana Vnc. j. Misc.

F. Vnguentum.

Post inunctionem sequens emplastrum supra alutam extensum applicauit.

℞. empl. de runis cū ʒ. rīo, de mucilag. an. Vnc. j. Misc.

His per sex dies processit, callumque non solum emolli, verum etiā manifestē diminui vidit. Postea loco emplastri laminam plumbeam adaptauit & firmiter fascia superligauit. His remediis diuino fauore callus emollitus, resolutus, extenuatus & depressus, ægerque pristinae sanitati restitutus fuit.

CAPVT VII.

De Membri gracilitate & debilitate.

Membri
gracilitas &
debilitas.

TAndem non raro accidit, vt post fracturam membri gracile & debile maneat: quod fit vel ob alimenti penuriam, dum à longa & varia fasciarum adstrictione venæ alimentum parti afferentes constringuntur; quod etiam faciunt diuturna membri quies & à motu cessatio.

Danda ergo omni modo opera, vt copiosius alimentum ad partem attrahatur. Ideoque quantum licet membrum mouendum, & ad consuetos motus reducendum, ac fouendum decoctis, quæ alimentum ad partē affectam saltem attrahant, non dissipent. Vtiles sunt & dropacismi.

Vel *℞. ol. costini, chamamel ana Vnc. ʒ. castorei, vng.*

Martiani, ping. humana ana Vnc. j. Misc.

Ossa fracta
si non coalescant.

Interdum quoque accidit, præsertim in senibus, vt fracta ossa non coalescant, cuius rei historiam habet Guilielmus Fabricius *cent. 3. obser. 92*. Cui planè simile quid in Viro docto sexagenario, qui adhuc in viuis est, nuper hic accidit. Is eodem planè modo sese habet, vt Vir ille quem Guil. Fabricius describit. Dextra enim manu quidem scribere potest, sed si brachium dextrum, quod fregerat, totum antrorsum vel retrorsum mouere cupit, sinistrae manus adminiculo opus habet.

Accidit autem hoc, si ossa composita immota non detineantur; id quod in Viro etiam hoc, cuius modò mentionem feci, causa fuit. Nam cum esset carnosus, & humerus, quem fregerat, satis arctè ligari non posset, atque ipse noctu inquietus iaceret, præterea sudoribus, quibus medicamenta imposita madescebant, pæne diffunderet, ossa consolidata non fuerunt.

Fracturæ autem tales postea vix curantur, (nisi non diuturnæ sint, in quibus consueta medicatio adhibenda, & lapis osteocolle exhibendus; cuius rei exemplum habet Guilielmus Fabricius, *cent. 3. obser. 90*.) cum extremitatibus ossium fractorum callus obducatur, ob quem ossa amplius coalescere nequeunt. Nonnulli tales fracturæ etiam inueteratas curari posse putant, & scribit de iis Cornelius Celsus, *lib. 8. cap. 10*. Si vetusta (ossa scilicet, quæ non confuerunt) occupauit, membrum extendendum est, vt aliquid ledatur. Ossa inter se manu diuidenda, vt concurrente exasperentur, vt si quid pingue est, tradatur, totumque id quasi recens fiat. Magna tamen cura habita, ne nervi musculi ledantur. Tum vino fouendum est, in quo malicorium decoctum sit, imponendumque id ipsum oui albo mistum. Tercio die resoluendum, fouendumque aqua, in qua verberna decocta sint. Quinto die idem faciendum, feruleque circumdanda. Cetera & ante & post eadem facienda, quæ supra scripsi. Sed periculosa est hæc curatio, &

quod ipse Celsus metuit, facile nervi & musculi lacerari possunt, indeque inflammatio vel conuulsio excitari.

CAPVT VIII.

De Brachii fractura.

ATque hæc in genere de fracturis dicta sint. Quia verò ossa, quæ franguntur, varia sunt, & secundum fractorum ossium varietatem cura non nihil variat, de fracturis in specie aliquid dicemus. Reliquæ verò differentiæ, quia nihil aut parum ad cognitionem aut curationem faciunt, & omne, quod de iis dici potest, in iis quæ hætenus in genere de fracturis dicta sunt, contineantur, eas prætermittimus, & saltem differentias, quæ à subiecto, & ossium fractorum diuersitate sumuntur, proponemus. Et quia frequentissimè franguntur brachium, humerus, crus, femur, de iis primò dicemus, postea & reliquorum ossium fracturas subiungemus.

Et quidem brachii fracturam quod attinet, quia brachium cum manu apprehensionis & multorum laborum organum est, externisque iniuriis expositum, sapissimè frangi solet.

Constat autem brachium seu pars illa, quæ est à cubito ad carpum, duobus ossibus, quorum maius & inferius cubitus seu vlna; minus verò, & quod cubito superior, radius nominatur. Frangitur autem nunc vtrumque os, nunc vnum ex iis.

Prognostica.

1. Facilius curatur fractura brachii, vbi vnum saltem os fractum est, quàm vbi vtrumque, vt supra, *cap. Prognostico 6*. dictum.

2. Si vnum saltem os brachii fractum sit, facilius est curatio, si superius seu radius, quàm si inferius seu cubitus frangatur. Superius enim minore extensione indiget. Et si inferius, cubitus scilicet, integrum seruetur, basis quasi seu fulcri loco est, quod os fractum immotum seruat. Deinde, quia facilius reponitur, nisi in vicinia manus. Tertiò quia osse cubiti integro seruato mitella seu fascia tutius suspenditur.

3. Pessima verò fractura est, si ambo ossa simul frangantur. Nam primò nullum fulcrum & sustentaculum habent: deinde maiore extensione opus habent; cum nervi & musculi magis versus principia contrahantur; cum non sit, à quo extensi seruentur: tertiò, quia vicinæ partes magis læduntur.

4. Brachii autem ossa plerumque intra dies 30. coalescunt: quanquam, vt supra dictum est, ætas ab ætate, natura à natura differat.

Curatio.

Quæ ad aliarum partium fracturarum curationem requiruntur, & hæc necessaria sunt. Ad extensionem autem minore vi opus est vbi radius fractus fuerit; maiore, vbi cubitus; maxima, vbi vtrumque os. Et quidem si ambo ossa sint fracta, æqualis extensio facienda; si alterutrum verò solum sit fractum, ea in parte, vbi os fractum est, fortior extensio instituenda. Extensione facta, ad motus prominentibus palmarum partibus os fractum dirigendum & componendum. Osse fracto reposito, fractura conueniente modo, vt supra dictum, fasciis circumdanda, & alia, quæ in genere de fracturæ curatione dicta sunt, peragenda,

da, & tandem brachium rectè collocandum ac situandum. Et quidem, vt Hippocrates, 1. de fract. l. 22. iubet, in collocatione cura adhibenda, ne manus inferior, sit cubito, ne si brachiū dependeat, sanguis versus fracturam confluat, sed paulò saltè sublimior, ne tamen dolor vllus inferatur. Ea quoque figura brachiū collocandū, quæ musculis nullo modo peruerat, & dolorem pariat. Ideoque brachiū extendi, nec totum curuari debet, neque etiam supinū neq; pronum collocandū. Hi enim extremi quatuor habitus sunt, atque extensio flexioni & curuaturæ est contraria, supinum pronū: duo verò alij modi sunt, vnus inter extremam flexuram & extensionem, angularis Hippocrati dictus, alter inter pronum & supinum. Et omnino si rectè locetur brachium, musculi, qui anteriore parte cubiti oriūtur, toti ab interiore parte siti erunt; qui ab exteriori, in hac similiter contineruntur, atque ita extensio & peruersio musculorū nulla erit. Et quidem brachio ita deligato & siturato, cōmodum est, vt eger ad decimum vñque diem in lecto se contineat. Cum autem diutius in lecto ager non libens cubet, sed ambulare iam cupiat, à cervice brachium suspendendū per mitellam latam mollemque, multam brachij cum parte palmæ æqualiter sustinentem, ita, vt quæ coniuncta sunt, ossa nullo modo de loco demoueantur.

CAPVT IX.

De Humeri fractura.

Prognosticum.

Prognosticum. Humeri os quadraginta diebus coalescit. Cum enim sit grandius, longiore tempore ad callum generandum opus habet.

Curatio.

Curatio. Prima ergo, vt in omnibus fracturis, cura debet, esse, vt ossa fracta suo loco restituantur, & coniuncta seruentur. Quod vt præstetur, primò extensione opus est, quæ quomodo fieri debeat in hoc morbo, accuratè describit Hippocrates, 2. de fract. & offic. Medici. Summa est, vt ager seu sedens seu iacens ita immotus contineatur, ne extendenti cedat: atque humerus circa alam contineatur, & fractum os in diuersum trahatur. Quod si manuum opera expediri non possit in adultioribus, ob musculorum eius loci crassitiem & robur, machinis & laqueis opus est, de quibus allegato loco Hippocrates. Facta extensione, ossa conuenienter componenda; quod hic non difficulter fieri potest. Ossibus fractis directis idonea medicamenta, de quibus supra, cap. 1. dictum, imponenda, & post fasciæ iniiciendæ, incipiendo à fractura, attendendumq; vt semper in ea figura ligetur membrū, in qua manere debet, id est, vt cubitus tum humero rectum angulum constituat, ne in mutando situ fascia vna parte comprimatur, in altera laxior sit, & ossa peruertantur. Hippocrates seprimo aut nono die ferulas alligat, eò, quod in humero ob musculorum, quibus continetur, magnitudinem, quæ circa fracturam sunt, diuturniori tempore ex toto gracilia fiant laxaque. Tum enim dēum opportunè ad ferulas veniunt. Cauendum autem, ne ferulæ articulorum extremitates tangant, & proinde, vt Celsus, lib. 8. cap. 10. ait, extrinsecus esse eā longissimæ debent, à lacerto breuiore, sed sub ala breuissimæ. Si verò primis statim diebus, quod Recentiores plerique faciunt, ferulæ iniiciantur, laxè adstringi debent, à septimo verò ac nono postea resoluendæ &

arctius constringendæ. Tandem membrū rectè collocandū, & ne humerus peruertatur, lata fascia humerū excipiens in orbem circa pectus agatur, & cum humerum quiescere oporteat, prima multipliciter implicita inter latus & cubitum subiiciatur, ne humerus attingat latus, sed in medio spaciū sit, quo compulsi habena ad pectus adducere minimè deprauetur. Ager supinus iaceat, manu supra ventriculū posita, & humero, ne suspensus maneat, puluinaria mollia subiicienda, cubitus verò à collo suspendendus, vt angularis figura seruetur, nec inter dormiendum dimoueat.

CAPVT X.

De Cruris fractura.

Cruris fractura. Crus ea pars est, quæ à genu ad pedem extenditur. Constat autem duobus ossibus, quorum quod crassius est & internam cruris regionē occupat. Tibia; quod tenuius & exterius est, Fibula nominatur. Franguntur autem hæc ossa interdum ambo simul, interdum vnum tantum, & fractura accidit vel in medio, vel in superiore aut inferiore parte.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si vtrunque os sit fractū, facillimè id cognoscitur; cum totū crus inflecti possit. Nec difficulter cognoscitur fractura tibiæ, si ea tota fracta sit; quoniam totum hoc os in conspectum, vt in loco excarne, facillè venit. Si verò fibula sola frangatur, id non ita facillè cognoscitur; quoniam multa carne tegitur: Fracta tamen pars ad interiora inclināt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si alterum os tantum fractum sit, cura facillior est, quàm si vtrumque fractum est.
2. Si fibula tantum fracta sit, curatur facilius & ager citius pedi insistere potest; cum facilius crura extendantur, & tibia maximam oneris corporis partem sustineat.
3. Si tibia fracta sit curatur difficilius; cum maiore extensione opus sit, & homo multò tardius incedere audeat.
4. Ossia autem hæc plerumque intra quadragessimum diem conferuent.

Curatio.

Curatio. Siue ergo vtrumque siue vnum os frangatur, crus, quantum opus est, extendendum, vt sine damno ossa suo loco restitui & coniungi possint. Quod plerumque duo viri robusti, si in diuersa crus trahant, vnus in partem superiorem, alter in inferiorem, præstare possunt. Et iactantiæ est, vti machinamenti, vbi res non exigit. Quod si exsequi non possint, habenis vel machinis passim descriptis & notis vtendum. Et vbi satis extensum crus fuerit ossa fracta reponenda. Postea conuenientia medicamenta imponenda, & fasciis, vt in genere dictum, crus inuoluendum est, quæ & latiores, & longiores esse debent, quàm in brachio: & omnino ita situandum & componendum, ne in vllam partem peruertere possit, neque ossa fracta depruari queant, cum vel lectum sternere, vel alium exonerare hominem oportet. De situ tibiæ etiam videatur Guil. Fabricius, cent. 1. obseruat. 93. Tandem crus rectum & extensum super puluinari aut re molli & plana collocandum, &

& ferulæ ac canales adhibendi, vt cap. 1. in genere dictum. Quia in re obseruandum, ne super eminentes ossium extremitates applicentur, vel super eum tendinem, qui à crure ad pedem tendit & calci annectitur. Hæ enim partes, cum sensum exquisitum habeant, compressionem non ferunt, sed compressæ dolent, ac inflammantur.

Venalectione & purgatione etiam hîc interdum opus est, vt in brachij fractura.

Victum quod attinet, magis omnino ad diutius, vt Hippocrates præcipit, extenuare corpus oportet, vbi crus, quàm vbi brachium fractum est, quanto illud maius est & crassius, quàm hoc, & necesse etiam est corpus quiescere atque iacere.

CAPVT XI.

De Femoris fractura.

Femoris fractura.

Femoris os omnium, quæ in corpore humano sunt, maximum est & crassissimum ac longissimum, & ipsum etiam frangi potest, vel in medio, vel in extremitatibus & vicinis locis.

Prognostica.

Prognostica.

An femoris fractura necessario claudicationem afferat.

1. De femoris fractura Celsus, lib. 8. cap. 10. scribit: Si femur fractum est, fieri breuius oportet; quia nunquam in antiquam seâem reuertitur, summisque digitis postea eius cruris insit. Sed multa tamen femoris debilitas est, vbi fortuna negligentia quoque accessit. Quam Celsi sententiam ita intelligendam censer Peccertus, lib. 4. cap. 24. Non quod nullo pacto in pristinam seâem femoris fracta ossa restitui possint, & bene coaptari, ideo necessario breuius, sed vbi minus, quàm sit opus, pars distendatur, & quando non bene & ad amissam ossa coaptentur: cum multo videamus indies, qui femoris fracturam passi sunt, bene ea ferruminata, rectè absque vlla claudicatione ambulare. Verùm idem docent Auicennas, lib. 4. sen. 5. tract. 3. cap. 14 Guido de Cauliaco, tractat. 5. doctrin. 1. cap. 7. Io. de Vigo, lib. 6. cap. 14. Andr. Vesalins, Chelrurg. lib. 2. c. 14. atque alij. Scribitque Guilielmus Fabricius, cent. 5. obs. se neminem, qui ex huiusmodi fractura sine claudicatione euaserit, præter vnicam puellam, cui nouam & peculiarem curandi rationem adhibuit, vnquam vidisse. Idque præcipue accidit, si femur propè coxam frangatur. Et de ea autores allegati intelligendi sunt. Sin versus genu aut in medio os femoris frangatur, & diligens cura adhibeatur, non adeo difficulter & sine claudicatione fractura sanari potest. Quod verò si versus coxam femur frangatur, claudicatio plerumque accidit, hæ sunt causæ, vt eas recenset Guilielmus Fabricius. Prima est, quia os femoris non rectum est, vti sunt ossa tibiæ & brachij, sed naturaliter in externam partem veluti in arcum dilatatum est: quapropter si fractum fuerit, facillè versus internam partem incuruatur. Versus externam verò veluti in arcum extuberrat. Secundo adsunt nerui & musculi ex interna parte femoris quàm maximi & robustissimi, qui quamprimùm os fractum est, versus originem suam trahentes illud, quod iam antea, vt dixi naturaliter, incuruatum est, facillè & ita quidem in arcum trahunt, vt extremitates ipsius circa fracturam sese disjungant, & versus externam partem protuberent. Tertiò, quia vnicum est os, quapropter non tam facillè in loco suo retineri potest, ac si aliud sibi, vt brachia & tibiæ, adiunctum haberet. Quartò, cum pars maximè sit carnosa, & os veluti in medio puluinarum situm, difficulter beneficio ferularum & sple-

niorum in loco suo retineri posse, experientia docet: præsertim si fractura in obliquum facta fuerit. Validissimi enim nerui ac musculi ossa, quamuis ab initio rectè reposita fuerint, extra locum tamen iterum trahunt. Si quis tamen methodum sequatur, quam ipse Guil. Fabricius proponit, facillè euitari posse scribit, ne crus breuius euadat & claudicatio sequatur.

2. Femur quinquaginta demum diebus conseruet, & coalescit, cum vt antea dictum, omnium ossium maximum sit, & propterea longiore tempore opus sit, vt callus generetur, quo coalescat.

Curatio.

Femore fracto, si ossa suo loco dimora sint, valida extensione opus est; cum musculi, qui femur circumdant, maximi sint, & facillè musculi robusti, cum versus suum principium contrahuntur, vincula, quibus sit extensio, superent. Quod si fiat, crus breuius redditur, quod omnino turpe & incommodum est. Et enim brachium, etsi breuius sit, celari potest; neque noxa adeo magna erit: at femur breuius redditum claudicationem turpem efficit.

Extensione sufficienti facta, musculi, vt validissimi, facillè fracti ossis partem inferiorem ad superiora adducunt. Id tamen vt rectius & decenter fiat, extensione sufficienti facta, prominentibus palmarum partibus, vt in aliis fracturis, dirigatur os & comprimatur. Postea medicamentum necessarium imponatur, & fractura conuenienter deligetur, atque vtile hîc est conscindere aliquot lintea, eaque in orbem circa coxam & illa, vt inguina etiam, & quod inter anum & genitale est, inuoluere; cum ob alias causas, tum ne externæ ferulæ nudam partem offendant.

Canalis, qui femori adaptatur, vel ossis totum excipere debet, vel nullo modo adhiberi. Si enim canalis adaptetur, qui breuior sit, quàm vt ultra popliteum pertingat, noxam magis, quàm opem, afferet. Prohiberi enim non poterit, quin corpore aut crure moto femur quoque moueatur. Popliti quoque molestus erit, & genu curuari permittet. Si quis verò genu curuet, femoris quoque vincula moueri necesse est, & musculos alio atque alio modo figurari, ac ossa fracta dimoueri. Ideoque vtilissimum videtur, femur in canalem conici, qui à coxa ad pedem vsque pertingat. Canalis verò hic pluribus vinculis per conuenientia interualla femori & cruri alligandus, & vtrique à lateribus, ne membrum in alterutram partem declinet, panni apponendi, & omnino id agendum, vt totus pus, femur scilicet cum crure & pede, molliter & sine dolore iaceat, firmiter tamen, ne ager vel ob impatientiam, vel inter dormiendum eum mouere possit.

Obseruandum etiam est, tam in fractura femoris, quàm cruris, vt imus calx, quantum fieri potest, continetur, & rectè locetur. Nam si dependente pede crus reliquum fulciatur, necesse est, ossa gibba in priore parte pedis conspici: sin calx iusto sublimior collocetur, reliquo corpore leniter suspenso, os in priore parte cruris iusto magis simum necessariò se ostendet, idque adeo, si calx hominis naturaliter est grandior.

Sicut & hoc in fractura femoris & cruris notandum, quod si ob fascias vel ferulas magis adstrictas, vel quacunque de causa, tumor iusto maior in poplite vel partibus inferioribus exoriatur, id quod vrger & nimis premit, relaxandum esse, partem verò tumidam fouendam vel inungendam esse iis, quæ vim dolorem leniendi, digerendi, & leniter repellendi habent, qualis est succida lana vino &

Curatio.

Canalis...

& oleo madida, vel similia medicamenta.

Cum tamen, ut dictum, et si ista curatio instituat, plerumque sequatur claudicatio: nouam & artificiosam methodum curandi fracturas femoris proponit Guilielmus Fabricius, *alleg. loco*, eamque exemplo declarat, scribitque fracturam femoris curam ad rationem, quae pro difficilima semper habita fuerit, ad eam facilitare se redeisse, ut quiuus etiam tyro in arte sine dubitatione talem fracturam curaturus sit, dummodò diligentiam adhibuerit, & instrumentis aptis instructus fuerit. Curandi autem ista ratio cum instrumentis depictis videatur *loco allegato*.

CAPVT XII.

De Fractura Nasi.

Atque haec ossa, puta crus, femur, brachium, & humerus, frequentissime franguntur. Accidit tamē interdum, ut & alia ossa frangantur, de quibus iam ordine, à capite ad pedes progrediēdo, dicemus.

Et primò Nasi fracturam quod attinet, accidit ea vario modo, ut Hippocrates, 2. *de articul. tex.* 37. docet. Aut enim pars eius abruptitur, ipse tamen seruat, ut perpetuus, ut neque deorsum inclinetur, neque in alteram partem conuertatur; aut horum alterum fit, idque aut in parte eius, quae cartilaginosa prominet, aut in reliqua, quae ossibus continetur. Nonnunquam in medio naso, quā acutus est, caro iuxta os contunditur seu conteritur, vel paulum etiam os leditur, non tamen multum, nonnunquam etiam vulnus fracturae accedit.

Prognostica.

1. Nasus ex omniibus corporis partibus facillime componitur, & nisi protinus dirigatur, dirigi postea non potest, sed peruertitur.

2. In naribus callus citò increfcit. Nam decem diebus sanescit, nisi corrumpatur. Hippocrates, 2. *de articulis*. Alij tamen decem & octo, alij viginti diebus id fieri dixerunt: quod pro varia corporum constitutione accidit. Differt enim Natura à Natura.

Curatio.

Si igitur fractus nasus in inferiorem partem æqualiter demittatur, simulque reddatur, in nares aliquid indedum, quod dirigat, ut specillum seu spatha dicta; aut quod fractum est, eleuandum est digito in nares immisso; & in naturalem sedem restituendum. Extrinsecus etiam ab utraque parte nasum apprehendere ac sursum ducere oportet.

Ut verò quæ conformata narium sunt ossa in sua naturali sede continentur, vel linamenta cōparata, vel lintei rasura, vel simile quid linteo inuolutum, aut corium, vel cannula plumbea aut argentea pellicula molli obuoluta in nares immittenda.

Si verò in vno tantum latere nasus fractus sit, dirigere etiam conuenienter ab ea parte, quæ declinat, & in naturalem sedem restituere oportet, tum digitum vel instrumentum commodum in narem, quæ parte latus est, immittendo, tū etiā extra dirigendo. Ne verò quod cōpositum est, iterum deprauetur, & os desideat, in narē lāsam vel linamenta vel penna anserina grandior gummi illita & molli pellicula obducta, vel fistula aut cannula è plumbo vel argēteo molli pellicula obducta nari immittenda. Neque multum refert, quid immittatur, modò præstet, ne os nasi fractum subsideat, & molle sit, atque odoris grauis expers. Neque etiā spōgia, aut res similes, quæ hu-

Dan. Senert. Tom. I I I.

morem imbibendo crassescunt & dilatantur, immittenda, ne dilatata partem distendant, & ossa cōposita, iterum suo loco moueant. Quod immittitur illi niri debet emplastico aliquo medicamento, ex *manna thuris, gummi tragacanthæ, mastiche, ol. rosaceo*.

Si verò iuxta cartilaginē nasus fractus & in obliquum distortus sit, habenula digitum lata glutine aliquo, qualia de futura sicca in vulnerib. proposuimus, naso ea parte, in quā inclinatur, agglutinanda; postea intendenda, quantum expedit, ut nasus recte dirigatur. Longa autē sit hæc habena, ut postea infra autē obducta circa caput obducatur. Et licet eius extremitatem ad frontem agglutinare. Hæc enim iuste dirigit nasum, & remitti ac intendi potest. Et si intra nares imposita turunda dolorem excitet, tollenda, & tandiū nares habena directe seruanda. Post decimum quartum verò habenæ demenda, & ceratum imponendum, ac curandum, ne callus plus iusto excrecat.

Si ossa nasi minutim fuerint confracta, quantum licet singula in suam sedem reponenda, vel idoneis instrumentis compellenda, neque facillē, & nisi nullo modo agglutinari possit, os aliquod eximendum cum deformitatem pariat. Postea ceratum aliquod vel aliud medicamentum ad ossa confirmanda imponendum.

Si fracturae vulnus accedat, emplastrum aliquod, cruentis vulneribus conuenit imponendum: & talia vulnera facillimē sanantur.

Si intra nares vlcus aliquod excitari incipiat, turundæ conuenientibus medicamentis inunctæ immittenda, & omnino cauendum, ne carnis aliquid intra nares excrecat. In quem finem etiam utilis est canalis plumbeus immissus.

De fracturarum harum deligatione autores dissentiunt, atque alij eā admittunt, alij omnino reiiciunt. Et omnino tutius videtur, deligaturam & fascias omnino omittere; cum vel nihil præstent, si laxæ sint; vel, si fortius constringant, nasum distorqueant, & summum efficiant, ac facillē emplastris idoneis nasi ossa fracta sine omni deligatione in loco suo contineri possint. Et nullo alio in casu deligatio cōuenire videtur, quā si in medio naso, quā acutus est, caro circa os contusa sit, & os emineat, ut cōpressus ea parte nasus naturalē figurā acquirat. Verum & hæc vinculum et si prodesse videatur: tamen necessariū non est, cum ceratum vel emplastrum sufficiat. Et omnino si fasciā ad mouere libet, ea medio naso iniicienda, cuius utraque capita ad posteriorem capitis partem colliguntur.

Ambrosius Paræus hoc vititur:

Laburis, mastich. boli Armeni, sang. dracon. an. Vnc. ʒ. alumnus rocha, resinae pini an. Drach. ij.

Pulueriscentur subtilissimē, & cum oui albumine incorporantur. Plura videantur apud Hippocratem, 2. *de articulis: à tex.* 36. ad 46.

CAPVT XIII.

De Maxilla fractura.

Interdum & maxilla inferior frangitur, id quod facillē cognoscitur.

Maxilla fractura.

Prognostica.

1. Maxillæ ossa, si primis diebus inflammatio accedat, intra viginti dies consolidantur, & dentes integri remanent.

Prognostica.

2. Si verò crura diutius protrahatur, dentes viciantur, & inutiles redduntur.

P P

Curatio

& ferula ac canales adhibendi, vt cap. 1. in genere dictum. Qua in re obseruandum, ne super eminentes ossium extremitates applicentur, vel super eum tendinem, qui à crure ad pedem tendit & calci annectitur. Hæ enim partes, cum sensum exquisitum habeant, compressionem non ferunt, sed compressæ dolent, ac inflammantur.

Venalectione & purgatione etiam hîc interdum opus est, vt in brachij fractura.

Victum quod attinet, magis omnino ad diutius, vt Hippocrates præcipit, extenuare corpus oportet, vbi crus, quàm vbi brachium fractum est, quanto illud maius est & crassius, quàm hoc, & necesse etiam est corpus quiescere atque iacere.

CAPVT XI.

De Femoris fractura.

Femoris fractura.

Femoris os omnium, quæ in corpore humano sunt, maximum est & crassissimum ac longissimum, & ipsum etiam frangi potest, vel in medio, vel in extremitatibus & vicinis locis.

Prognostica.

Prognostica.

An femoris fractura necessarium claudicationem afferat.

1. De femoris fractura Celsus, lib. 8. cap. 10. scribit: Si femur fractum est fieri breuius oportet, quia nunquam in antiquam sedem reuertitur, summisque digitis postea eius cruris insiluit. Sed multa tamen femoris debilitas est, vbi fortuna negligentia quoque accessit. Quam Celsi sententiam ita intelligendam censer Peccertus, lib. 4. cap. 24. Non quod nullo pacto in pristinam sedem femoris fracta ossa restitui possint, & bene coaptari, ideo necessarium breuius, sed vbi minus, quàm sit opus, pars distendatur, & quando non bene & ad amissam ossa coaptentur: cum multo videamus indies, qui femoris fracturam passi sunt, bene ea ferruminata, rectè absque vlla claudicatione ambulare. Verùm idem docent Auicennas, lib. 4. sen. 5. tract. 3. cap. 14 Guido de Cauliaco, tract. 5. doctrin. 1. cap. 7. Io. de Vigo, lib. 6. cap. 14. Andr. Vesalins, Chelrurg. lib. 2. c. 14. atque alij. Scribitque Guilielmus Fabricius, cent. 5. obs. se neminem, qui ex huiusmodi fractura sine claudicatione euaserit, præter vnicam puellam, cui nouam & peculiarem curandi rationem adhibuit, vnquam vidisse. Idque præcipuè accidit, si femur propè coxam frangatur. Et de ea autores allegati intelligendi sunt. Sin versus genu aut in medio os femoris frangatur, & diligens cura adhibeatur, non adeo difficulter & sine claudicatione fractura sanari potest. Quod verò si versus coxam femur frangatur, claudicatio plerumque accidit, hæ sunt causæ, vt eas recenset Guilielmus Fabricius. Prima est, quia os femoris non rectum est, vt sunt ossa tibiæ & brachij, sed naturaliter in externam partem veluti in arcum dilatatum est: quapropter si fractum fuerit, facile versus internam partem incuruatur. Versus externam verò veluti in arcum extuberrat. Secundo adsunt nerui & musculi ex interna parte femoris quàm maximi & robustissimi, qui quamprimum os fractum est, versus originem suam trahentes illud, quod iam antea, vt dixi naturaliter, incuruatum est, facile & ita quidem in arcum trahunt, vt extremitates ipsius circa fracturam sese disjungant, & versus externam partem protuberent. Tertiò, quia vnicum est os, quapropter non tam facile in loco suo retineri potest, ac si aliud sibi, vt brachia & tibiæ, adiunctum haberet. Quarto, cum pars maxime sit carnosa, & os veluti in medio puluinarum situm, difficulter beneficio ferularum & sple-

niorum in loco suo retineri posse, experientia docet: præsertim si fractura in obliquum facta fuerit. Validissimi enim nerui ac musculi ossa, quamuis ab initio rectè reposta fuerint, extra locum tamen iterum trahunt. Si quis tamen methodum sequatur, quam ipse Guil. Fabricius proponit, facile evitari posse scribit, ne crus breuius euadat & claudicatio sequatur.

2. Femur quinquaginta demum diebus conseruet, & coalescat, cum vt antea dictum, omnium ossium maximum sit, & propterea longiore tempore opus sit, vt callus generetur, quo coalescat.

Curatio.

Femore fracto, si ossa suo loco dimota sint, valida extensione opus est; cum musculi, qui femur circumdant, maximi sint, & facile musculi robusti, cum versus suum principium contrahuntur, vincula, quibus sit extensio, superent. Quod si fiat, crus breuius redditur, quod omnino turpe & incommodum est. Et enim brachium, etsi breuius sit, celari potest, neque noxa adeo magna erit: at femur breuius redditum claudicationem turpem efficit.

Extensione sufficienti facta, musculi, vt validissimi, facile fracti ossis partem inferiorem ad superiora adducunt. Id tamen vt rectius & decenter fiat, extensione sufficienti facta, prominentibus palmarum partibus, vt in aliis fracturis, dirigatur os & comprimatur. Postea medicamentum necessarium imponatur, & fractura conuenienter deligetur, atque vtile hîc est conscindere aliquot lintea, eaque in orbem circa coxam & illa, vt inguina etiam, & quod inter anum & genitale est, inuoluere; cum ob alias causas, tum ne externæ ferulæ nudam partem offendant.

Canalis, qui femori adaptatur, vel ossis totum excipere debet, vel nullo modo adhiberi. Si enim canalis adapteretur, qui breuior sit, quàm vt ultra popliteum pertingat, noxam magis, quàm opem, afferet. Prohiberi enim non poterit, quin corpore aut crure moto femur quoque moueatur. Popliti quoque molestus erit, & genu curuari permittet. Si quis verò genu curuet, femoris quoque vincula moueri necesse est, & musculos alio atque alio modo figurari, ac ossa fracta dimoueri. Ideoque vtilissimum videtur, femur in canalem conici, qui à coxa ad pedem vsque pertingat. Canalis verò hic pluribus vinculis per conuenientia interualla femori & cruri alligandus, & vtrinque à lateribus, ne membrum in alterutram partem declinet, panni apponendi, & omnino id agendum, vt totus pus, femur scilicet cum crure & pede, molliter & sine dolore iaceat, firmiter tamen, ne ager vel ob impatientiam, vel inter dormiendum eum mouere possit.

Obseruandum etiam est, tam in fractura femoris, quàm cruris, vt imus calx, quantum fieri potest, cõtineatur, & rectè locetur. Nam si dependente pede crus reliquum fulciatur, necesse est, ossa gibba in priore parte pedis conspici: sin calx iusto sublimior collocetur, reliquo corpore leniter suspenso, os in priore parte cruris iusto magis simum necessarid se ostendet, idque adeo, si calx hominis naturaliter est grandior.

Sicut & hoc in fractura femoris & cruris notandum, quod si ob fascias vel ferulas magis adstrictas, vel quacunque de causa, tumor iusto maior in poplite vel partibus inferioribus exoritur, id quod vrger & nimis premit, relaxandum esse, partem verò tumidam fouendam vel inungendam esse iis, quæ vim dolorem leniendi, digerendi, & leniter repellendi habent, qualis est succida lana vino

Curatio.

Canaliquis esse

Si quidem

Verò quod

Si vero

Ne vero

os delidat

is capere

& oleo madida, vel similia medicamenta.

Cum tamen, ut dictum, etsi ista curatio institua-
tur, plerumque sequatur claudicatio: nouam & arti-
ficiosam methodum curandi fracturas femoris pro-
ponit Guiliel. Fabricius, *alleg. loco*, eamque exemplo
declarat, scribitque fracturam femoris curam ad ratio-
nem, quæ pro difficilima semper habita fuerit, ad eam
facilitatæ se redeisse, ut quiuus etiam tyro in arte si-
ne dubitatione talem fracturam curaturus sit, dum-
modò diligentiam adhibuerit, & instrumentis aptis
instructus fuerit. Curandi autem ista ratio cum in-
strumentis depictis videatur *loco allegato*.

CAPVT XII.

De Fractura Nasi.

ATque hæc ossa, puta crus, femur, brachium, &
humerus, frequentissimè franguntur. Accidit
tamè interdum, ut & alia ossa frangantur, de quibus
iam ordine, à capite ad pedes progredièdo, dicemus.

Et primò Nasi fracturam quod attinet, accidit ea
vario modo, ut Hippocrates, 2. *de articul. sex.* 37. do-
cet. Aut enim pars eius abruptitur, ipse tamen serua-
tur perpetuus, ut neque deorsum inclinetur, neque
in alteram partem conuertatur; aut horum alterum
sit, idque aut in parte eius, quæ cartilaginosa promi-
net, aut in reliqua, quæ ossibus continetur. Nonnun-
quam in medio naso, quæ acutus est, caro iuxta os
contunditur seu conteritur, vel paulum etiam os le-
ditur, non tamen multum; nonnunquam etiam vul-
nus fracturæ accedit.

Prognostica.

1. Nasus ex omnia corporis partibus facili-
componitur, & nisi protinus dirigatur, dirigipostea
non potest, sed peruertitur.

2. In naribus callus citò increfcit. Nam decem
diebus sanescit, nisi corrumpatur. Hippocrates, 2. *de
articulis*. Alij tamen decem & octo, alij viginti diebus
id fieri dixerunt: quod pro varia corporum constitu-
tione accidit. Differt enim Natura à Natura.

Curatio.

Si igitur fractus nasus in inferiorem partem æ-
qualiter demittatur, simulque reddatur, in nares ali-
quid indèdum, quod dirigat, ut specillum seu spatula
dicta; aut quod fractum est, eleuandum est digito in
nares immisso; & in naturalem sedem restituendum.
Extrinsecut etiam ab utraque parte nasum apprehen-
dere ac sursum ducere oportet.

Ut verò quæ conformata narium sunt ossa in sua
naturali sede contincantur, vel linamenta cõparata,
vel lintei rasura, vel simile quid linteo inuolutum,
aut corium, vel cannula plumbea aut argentea pel-
licula molli obuoluta in nares immittenda.

Si verò in vno tantum latere nasus fractus sit, di-
rigere etiam conuenienter ab ea parte, quæ declinat,
& in naturalem sedem restituere oportet, tum digi-
tum vel instrumentum commodum in narem, quæ
parte læsus est, immittendo, tum etiã extra dirigendo.
Ne verò quod cõpositum est, iterum deprauetur, &
os desideat, in narè læsam vel linamenta vel penna
anserina grandior gummi illita & molli pellicula
obducta, vel fistula aut cannula è plumbo vel argē-
teo molli pellicula obducta nari immittenda. Neque
multum refert, quid immittatur, modò præstet, ne os
nasi fractum subsideat, & molle sit, atque odoris gra-
uis expers. Neque etiã spõgia, aut res similes, quæ hu-

Dan: Senert. Tom. 111.

morem imbibendo crassescunt & dilatantur, immi-
tenda, ne dilatata partem distendant, & ossa cõposi-
ta, iterum suo loco moueant. Quod immittitur illi-
niri debet emplastico aliquo medicamento, ex *man-
na thioru, gummi tragacanthæ, massiche, ol. rosaceo*.

Si verò iuxta cartilaginè nasus fractus & in ob-
liquum distortus sit, habenula digitum lata gluti-
ne aliquo, qualia de futura sicca in vulnerib. propo-
suimus, naso ea parte, in quæ inclinatur, agglutinanda;
postea intendenda, quantum expedit, ut nasus rectè
dirigatur. Longa autè sit hæc habena, ut postea infra
aurè obducta circa caput obducatur. Et licet eius ex-
tremittatem ad frontem agglutinare. Hæc enim
iustè dirigit nasum, & remitti ac intendi potest. Etsi
intra nares impositæ turundæ dolorem excitet, tol-
lenda, & tandiù nares habena directè seruanda. Post
decimum quartum verò habena demenda, & cera-
tum imponendum, ac curandum, ne callus plus iusto
excrefcatur.

Si ossa nasi minutim fuerint confracta, quantum
licet singula in suam sedem reponenda, vel idoneis
instrumentis compellenda, neque faciliè, & nisi nul-
lo modo agglutinari possit, os aliquod eximendum
cum deformitatem pariat. Postea ceratum aliquod
vel aliud medicamentum ad ossa confirmanda im-
ponendum.

Si fracturæ vulnus accedat, emplastrum aliquod,
cruentis vulneribus conuenit imponendum: & talia
vulnera faciliè sanantur.

Si intra nares vlcus aliquod excitari incipiat, tu-
rundæ conuenientibus medicamentis inunctæ im-
mittenda, & omninò cauendum, ne carnis aliquid
intra nares excrefcatur. In quem finem etiam utilis est
canalis plumbeus immissus.

De fracturarum harum deligatione auctores dif-
fentiunt, atque alij eã admittunt, alij omninò reiici-
unt. Et omninò tutius videtur, deligaturam & fascias
omninò ommittere, cum vel nihil præstent, si laxæ sint;
vel, si fortius constringant, nasum distorqueant, & si-
mum efficiant, ac faciliè emplastris idoneis nasi ossa
fracta sine omni deligatione in loco suo contineri
possint. Et nullo alio in casu deligatio cõuenire vi-
detur, quæ si in medio naso, quæ acutus est, caro cir-
ca os contusa sit, & os emineat, ut cõpressus ea parte
nasus naturalè figuram acquirat. Verum & hîc vincu-
lum etsi prodesse videatur: tamen necessariū non
est, cum ceratum vel emplastrum sufficiat. Et omni-
no si fasciæ admouere liber, ea medio naso iniicien-
da, cuius utraque capita ad posteriorem capitis par-
tem colligentur.

Ambrosius Paræus hoc vtitur.

*Urbis, massiche, boli Armeni, sang. dracon. an. Vnc.
ss. aluminis rocha, resina pini an. Drach. ij.*

Pulueriscentur subtilissimè, & cum oui albumine in-
corporantur. Plura videantur apud Hippocratem, 2.
de articulis: à sex. 36. ad 46.

CAPVT XIII.

De Maxillæ fractura.

Interdum & maxilla inferior frangitur, id quod fa-
ciliè cognoscitur.

Maxilla fra-
ctura.

Prognostica.

1. Maxillæ ossa, si primis diebus inflammatio ac-
cedat, intra viginti dies consolidantur, & dentes in-
tegrè remanent.

2. Si verò crura diutius protrahatur, dentes vi-
tiantur, & inutiles redduntur.

Pp

Curatio

Curatio.

Curatio.

Si maxillæ os ita per transversum fractum sit, ut tamen aliqua ex parte ossa inter se cohereant, digitis utrinque, tam scilicet ori immixtis, quam extra applicatis, os comprimere & in suam sedem compellere oportet. Maxillam vero in suam sedem esse restitutam, ex eius & dentium æqualitate apparet.

Si vero maxilla tota transversim fracta sit, quod tamen raro accidit, & quidem os super os emineat, dens super proximam dentem excedat, digitis in os immixtis, & extra etiam manu adhibita, ossa fracta componenda; & nisi simplici compressione id fieri possit, primum extensio, ministro retrò continente, & Medico antè extendente, fieri debet, & postea ossa inter se componenda. Maxillæ rectè restitutæ signum est, si dentes suo naturali situ iterum dispositi conspiciantur.

Dentes, qui alveolis suis commoti sunt filo aureo, argenteo, vel ferreo proximis annectendi sunt, donec iterum stabiliti fuerint.

His peractis medicamentum aliquod fracturæ conveniens extra maxillæ imponendum, & ut ossa fracta composita suo loco stabiliatur, extra ferula ex corio seu alia conveniente materia maxillæ longitudini correspondens apponenda. Postea conveniens deligatura instituenda, quæ sit fascia duabus extremitatibus fissâ, duos digitos lata, media quoque sui parte in longitudinem incisa, ut utrinque mentum completatur. Quatuor ergo fasciæ in extremitatibus fissæ cum sint capita, duo inferiora ad summum caput deducantur, ibique deligentur, vel pileolo nocturno affuantur, superiora vero duo transversim traducta ad imum occiput deligentur, vel eidem pileolo adstantur.

Non decumbat æger in fractam maxillam, sed in sanam, non tamen huic, sed capiti innixus, ne illa composita iterum distorqueatur. Maxilla quoque immobilis seruetur, ideoque æger non multum loquatur, nec duriores cibos masticer, sed mollioribus, & liquidis nutriatur, donec callus obduret. Si aliquid iterum loco suo motum fuisse observetur, tertia die deligatio solvenda, & si quid exciderit, in locum suum reponendum.

CAPVT XIV.

De Fractura clauiculæ, seu iuguli.

Clauicula
seu iuguli
fractura.

Hippocrates, de articul. text. 62. fracturæ clauiculæ sex differentias recenset. Vel enim clauicula per transversum frangitur, vel per longitudinem. Si per transversum, id accidit vel prope humeri articulum, vel magis versus os pectoris abruptitur; deinde iuguli os ita frangitur, ut ea pars, quæ à pectore est, sursum feratur, quæ vero à summitate lati scapularum ossis, deorsum, quod plerumque accidit; vel contrà, quæ prope scapularum os, sursum, quæ prope pectus est, deorsum feratur, quod rarius evenit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem huius ossis fractura potius tactu, quam visu; ut & ex dolore.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si per transversum frangatur clauicula, curatur facilius; si per longitudinem, difficilius. Nam quod transversum fractum est, facile extensione & digitorum compressionem in naturalem sedem reuertitur; reliqua fractura sæpe quid eminentiæ habet, quod

ægrè coaptari potest. Præterea, qui iugulum fascia in orbem excipi, atque ita, quod in longitudinem fissum est, in suam sedem compelli nequit; contrà ligatura, quod in transversum fractum est, in suam sedem facilius compellitur.

2. Iuguli fractura equidem nihil humeri commissuram, aliamve partem lædit: quia tamen, quantumvis magna diligentia adhibeatur, fascia collum & iugulum, ut brachia & crura, obvolvuntur arcte nequit, deformitatem callus relinquit; quia in osse raro callus facile maior fit: sed tantum in principio deforme videtur, propter novitatem, procedente vero tempore, cum ei adfuescimus, minor deformitas videtur.

3. Coalescit autem facile os iuguli, ut alia ossa rara, & quidem ad summum viginti diebus ferrumjatur.

Curatio.

Ut autem hæc fractura curetur, ministri duo ad extensionem requirunt, quorum unus utraque manu humerum, qui clauiculæ fracturæ adiacet, ad posteriora, alter oppositum humerum vel collum potius in oppositum versus se trahat, ut ita extensio fiat. Quæ ubi facta est, Cheirurgus digitis ossa fracta suo loco restituat, id quod altius eminet digitis comprimendo, id vero, quod depressum est, attollendo, aut quomodoque opus est, in suam naturalem sedem restituendo. Aliqui, ut facilius fiat restitutio, globum axillæ ægri subiiciunt, qui eius cavitationem repleat; deinde vero valde cubitum costis apprimunt, atque ita os sedis suæ restituunt. Si vero ossis fracti extremitates ita depressæ sint, ut sursum reduci hoc modo nequeant, æger resupinandus est in pulvinari duriori ipsius spinæ inter scapulas subiecto, humeri vero manuum innixu ita deprimendi sunt, ut fracti ossis extrema depressa eleventur, eo usque, ut in suam naturalem situm restitui possint.

Si vero clauicula in plures partes comminuta sit, & fragmentum aliquod carnem pungat, ac difficilem respirationem afferat: cutis eo loco incidenda, & fragmenta extrahenda, vel aculei præcidiendi & detrahendi, ac ossa coplanata coniungenda, labia vulneris committenda, medicamentumque fracturæ idoneum, & quod simul inflammationem inhibeat, imponendum. Si vero plura fragmenta ossis, cute integra,prehendantur, quæ tamen acuta non sint, nec pun-gant, ferula ex corio vel alia conveniente materia paranda, & conveniente medicamento illinenda, ac fragmentis illis apponenda.

Compositis rectè fractæ clauiculæ ossibus medicamentum fracturæ utile, qualia supra, c. 1. sunt proposita, imponendum. Hinc plagulæ tres convenientis crassitie & longitudinis, ut cavitationem, quæ supra & infra clauiculam est, expleant, parandæ, quarum duæ lateribus, tertia crassior prominenti fracturæ imponenda. Ita enim & os fractum eminens deprimeretur, & nec sursum, nec deorsum, nec ad latera è suis sedibus ossa fracta composita dimoveri poterunt. Hinc deligatio recta instituenda, quæ fiat fascia palmum lata, sufficientis longitudinis, duplex caput habere, decussatim iniecta, quæ circumducenda sapius, quam valentius, & ita obvolvatur, ut brachium in posteriora deducat. Cavitas etiam sub axilla parti affectæ vicina replenda est linteaminis conuolutis. Ita enim facilius æger deligationem fert. Imperandum etiam est ægro, ut in quiete maneat, & ipse brachium in posteriora reflectat. Non solvatur autem fascia ante septimum diem, nisi pruritus vel aliud quid urgeat; & si indies fiat laxior, quotidie nonnihil adstringatur.

CAPVT XV.

De Scapula fractura.

O Moplata; quæ Latinis Scapula, seu os illud angulare, à tergo ceruicis vertebris vicinum, dorsoq; & thoraci non per articulationem, sed tantum musculorum interuentum cohærens, & à parte anteriore cum humero & iugulo per articulationem commissum, de quo videantur Anatomici, frangi qualibet sui parte potest, rarius tamen in processu illo, qui Acromion dicitur; sæpius iuxta spinam & in aliis suis extremitatibus.

Signa Diagnostica.

Si acromion frangatur, visu & tactu id, & inæqualitas quædam percipitur, inprimis si pars ægra cum sana comparetur. Si latior ipsius pars & in extremitatibus frangatur, tactu cauitas quædam deprehenditur, & punctorius dolor, in parte percipitur, brachium verò è directo positum stupor prehendit.

Prognostica.

1. Fractura, quæ in summo humero seu acromio est, difficilius curatur, quàm in aliis scapulæ partib.
2. Si fractio sit in homoplata ceruicæ, aut humeri de articulatione, vix sanatur. Cum enim circa hunc articulum sint venæ & arteriæ axillarum, & nervi ex ceruicis vertebris orti, facillè inflammatio & grauissima symptomata accidunt.
3. Scapulæ os fractum intra dies viginti quatuor consolidatur.

Curatio.

Si os fractum scapulæ adhuc cohæreat, manu Cheirurgi in suum locum restituendum. Quod si non facillè fiat, & maiore vi opus sit, pila ex linteo sub axillam ponatur, & minister deorsum humerum trahat, cubitum ad costas adducendo, Cheirurgus verò manu fracturam comprimat & componat. Si verò os fractum scapulæ non cohæreat, modò ligamentis & periostio adhuc cohæreat, & pungendo non excitet, etiam suo loco restituendum. At si penitus & ab osse & à periostio ac ligamentis separata sint, & carnes pungant, cutis & caro incidi, & fragmenta eximi debent. Si verò non pungant, relinquentur: nam Natura, quod reliquis non cohæret, tandem spontè expellit, etsi interdum post longum tempus id fiat; sicut Ambrosius Paræus, lib. 4. c. 9. refert cuidam Marchioni e scapula vulnerata ossium quædam fragmenta post annos septem, cicatrice reſerata, erupisse. Ossibus ritè compositis, medicamenta idonea fracturæ imponenda, & deligatio conueniens instituenda, & si summum humeri fractum sit, pila sub ala vincienda, & deligatio ante diem septimum, nisi quid aliud superueniat, non soluenda. Eger in opposito latere cubet, & partem in quiete detineat.

CAPVT XVI.

De Sterni fractura.

Sternum & ipsum interdum frangitur, lapsu vel percussione.

Signa Diagnostica.

Quod cognoscitur ex dolore & inprimis inæqualitate.

Dan. Sennert. Tom. III.

litate, quæ tactu comprehenditur, & ad digitorum compressionem os fractum intrò cedit, & strepitus quidam auditur, & cauitas, qua os fractum est, animaduertitur. Difficultas quoque spirandi, tussis, & sanguinis sputio plerumque accedit.

Prognostica.

1. Periculosa est fractura sterni, cum ob pleuram, quam simul facillè lædit, & nobiles partes suppositas, grauiora mala attrahere soleat.
2. Consolidatur autem viginti vel viginti quatuor diebus cum spongiosum & rarum sit.

Curatio.

Vt os hoc fractum & depressum suæ sedi restituatur, ægro resupinato puluinar sub spinam è regione fracturæ ponendum, & à ministro vtrinque humerus deprimentus, Cheirurgus verò costas vtrinque manu comprimat, & ossa fracta in suum locum reducat. Hinc medicamenta, quæ aliis fracturis adhiberi solent, quæ inflammationem prohibent, fracturæque conglutinationi inseruiunt, imponenda, & deligatio decussatim fasciis idoneis supra humeros instituenda, quæ non sit nimis arcta, ne respirationem impediat.

CAPVT XVII.

De Costarum fractura.

Franguntur quoque interdum costæ ex causis violentis, casu vel percussione. Costæ autem, vt Celsus, lib. 8. c. 9. scribit, interdum sic finduntur, vt ne summum quidem os, sed interior eius pars, quæ rara est, lædatur, interdum sic vt eas totas is casus perruperit. Et quidem fracta ossa interdum intrò declinant, interdum extra eminet, interdum, etsi tota franguntur, proprio loco non dimouentur; interdum etiam caro circa costas colliditur.

Signa Diagnostica.

Si costa tota non est fracta, nec sanguis exspuitur nec febricula sequitur, nec quicquam suppuratur, nisi admodum raro, nec dolor magnus adest: tactu tamen is locus leuiter indoleſcit.

Si verò costa quidem fracta sit, fractæ tamen extremitates neque intrò cesserint, neque in exteriorem partem compellantur, pauci admodum febricitant. Sed neque multi sanguinem spuerunt, nec multis item contractum pus in thorace.

Si verò costa & tota fracta sit, & extremitates loco moræ, quædam inæqualitas & cauitas tum visu tum tactu deprehenditur, strepitus quoque quidam auditur. Quibus accedunt & alia symptomata. Adest dolor grauis, & præcipuè si interna costæ pars fracta sit, isq; pleuriticò u dolore æmulans, respiratio est difficilis, tussis moleſta, & nonnunquam etiam sanguinis sputum superuenit, dum ex vasis ruptis sanguine effluentem pulmo imbibit, febris accidit. Præcipuè verò duo mala fracturam costarum comitari solent. Primum est carnis superiacentis costæ inflammatio, quæ & tactu & visu deprehenditur, & si manu locus comprimatur, aëris cedentis strepitus auditur. Cui nisi succurratur maturè, secundo inflammatio, & febris, atq; abscessus succedere solent. Cuius rei causa est carnis ab osse separatio, & imbecillitas partis ictu inducta, quæ alimētū, quod doloris ratione attractū copiosius affluit, satis concoquere nequit, quod partim crudum ideo remanet, partim in vapores & flatus resoluitur.

Pp 2

resoluitur. Malum hoc interdum & costarum corruptio sequi solet. Cum enim caro ab osse abscedit, succedit in locum aer, cuius contactu os offenditur & corrumpitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si simplex sit fractura absque partium vicinarum contusione, periculo vacat, & costæ intra 20. diem coalescunt.

2. Si verò caro circa costas atteritur, periculosum malum est, ob symptomata, quæ diximus accedere, & sæpe lethale. De quo Hippocrates, 3. de articulis. 61. Si contusio, inquit, sine atteritio, quæ circa costas sit, negligatur, et si in id malum deterius non incidat, carnem tamen magis mucosam habet in loco atteritio, quam prius, & ubi talis relinquitur, nec curatione ad bonum habitum restituitur, res prior est, si mucosa circa os ipsum relinquatur, cum caro non amplius similiter os attingat, & ipsum os morbis opportunius redditur, ob eiusmodi autem causas ossa multis vitiantur, quia malum diutius extrahitur.

3. Periculosa etiam est fractura, si costa intro compellatur, & pleuram pungat vel vulneret, & tunc omnia ferè symptomata, quæ pleuriticis infestare solent, superueniunt, & vix ante quadragesimum diem cura absoluitur.

Curatio.

Curatio.

Si costa tota fracta non sit, vel si tota sit fracta, proprio tamen loco non dimora, nec incumbentium & vicinarum partium contusio adsit, medicamentum aliquod fracturæ & inflammationibus conueniens lene imponendum, ex thure, farina volatili, bolo Armeno, albumine oui, & similibus.

Si verò fracta costa extra promineat, manu comprimenda, & in naturalem suum situm reducenda: hinc itidem idoneum medicamentum imponendū.

Si verò fracta costa intro vergat, danda opera, vt in suum locum reducat. Primum ergo videndum, an tussi & spiritus retentione, an verò manuum opera costa fracta in locum suum restitui possit. Quod nisi succedat emplastrum aliquod attrahens, & quod adhæret, imponendum, & cum impetu auferendum, vt costa in locum suum reducat.

Conueniens huic vsui etiam est hoc emplastrum.

℞. farina volatilis Vnc. ij. iragacanth. thuris pulueris. an. Drach. v. visci querni (glutinis scil.) Drac. vj. chrysocolle Vnc. iß. album ouor. Vnc. ij. q. ros. q. f. Misc.

Vel emplastrum ex terebinthina, resina, ice nigra, farina hordei vel fabarum, mastiche, aloë compositum. Et talia emplastra sæpius applicanda, & auellenda sunt, donec æger melius spiret. Et memini, me ante aliquot annos victori, cui in latere dextro à pertita, quæ pro dolij vinculo parando flectere volebat, reciprocante, costa fracta & depressa erat, ita vt difficulter respiraret, tussiret, nec se erigere valeret, tali emplastro imposito costam in suum locum reduxisse.

Nonnulli quidem cucurbitulis costas fractas in suum locum reducere conantur: verum improbāt id pleriq; Medici; cum metus sit, ne plus humoris attrahatur, & aliàs caro supra costas instari soleat. Si verò fragmentum costæ membranā pungat, atque inde acerbissimi dolores & alia praua symptomata oriantur, atque ipsa mors metuenda sit, pars, qua costa fracta est, incidenda, vt fragmenta purgantia vel eximere vel præcidere liceat. Si etiam contusio adsit, vena secanda, ne inflammatio accedat.

Costis in locum suum reductis, natura quidem sponte callum generat: cui vt subueniatur, emplastrum aliquod ad fracturam ossium conueniens imponendum, inter quæ & hoc vtile.

℞. pulu. myrtillor. ros. rubr. ana Vnc. j. farina hordei, orobi, lentium, fabar. mastich. ana Drach. ij. cupular. gland.

nuc. cupressi, cortic. granat. balast. ana Vnc. ß. hypocistid. acacia, cortic. thuris, sang. dracon. terra. Lemnia, aloë, myrrha ana Drach. ij. olei myrtini, rosac. omphacini ana Vnc. ix. cera, terebinth. clara ana lbß.

F. Emplastrum.

Nonnulli in morbi progressu fascias aq. rosimar. imbuunt, quam efficacissimam in ossium fractura esse scribunt.

Si caro humida & flaccida sit, medicamenta antea proposita imponenda, & locus fasciis ac plagis cōstringendus, vt caro ossi coniungatur. Et si ob Medici vel ægri negligentia malum inueterauerit, & caro mucosa reddita fuerit, vt metuendum, ne ossa, cartilagine, & membrana lædantur, danda opera, vt succus ille mucosus cataplasmatibus digerentibus de quibus mox dicetur, discuti possit. Quod si adsequi non liceat, ferrum candens optima medicina est, cauendo tamen, ne qs calefiat, aut interiora lædantur.

Si ad suppurationem, quod contusum est, tendat, materia resoluenda & euacuanda cataplasmate ex farina hordei, fabar. orobi, fl. chamamel. i, & similibus.

Vt ℞. farina fabarum, hordei, ana Vnc. ij. absinth. Vnc. ß. pulu. fl. chamamel. meliloti, sambuci ana Vnc. j. Coq. in aq. f. Adde ol. chamamel. rosac. ana Vnc. j.

F. Cataplasma.

Si verò materia hisce medicamentis discuti non possit, omnis mora vitanda erit, ne os vitietur, & propterea, qua parte maximè tumet, pars aperienda vel scalpello, vel candente ferro, vt puri exitus paretur.

Dieta.

Victus sit in principio tenuis, & talis, qualis in aliis acutis requiritur. Æger quiescat, non tussiat, non sternutet, quantum potest, non loquatur multū, non rideat, non irascatur. Vide Hippocratem, 3. de articulis. 54. & seqq. Galenum, in comm. & Ambrosium Paræum, lib. 14. cap. 12.

CAPVT XIIX.

De Spinæ dorsi fractura.

Interdum etiam accidit, vt à caussis externis & violentis spina dorsi & eius vertebræ frangantur.

Signa Diagnostica.

Si spina dorsi frangatur, cavitatis eo loci apparet, & dolor ac punctio sentitur; cum necesse sit ea fragmenta spinosa esse, vt Celsus lib. 8. c. 9. ait. Et si quis processus illorum, qui extuberant, frangatur, tactu id deprehenditur, cum huc atque illuc moueri possit. Præterea si homo pronus inclinatur, magis doleret, quam si stat erectus. Nam cutis extenditur, & fragmentis acutis colliditur: si verò stat erectus, cutis laxatur, & ab aculeis ossium minus pungitur.

Prognostica.

1. Processus vertebrarum facillè se, nisi aliud malum accedat, consolidatur; cum sint ossa spongiosa & rara.

2. Aliàs fractura hæc plerumque lethalis est; ob spinalis medullæ, & membranarum ac nervorum lesionem, imprimis si iuxta vertebras cervicis fractura contingat.

3. Et si in colli vertebris fractura accidat, brachiorū & manuum paralytis sequitur; si autē in parte inferiore, femorū, crurum, ac pedum; idq; lethale est. Si verò motus & sensus non omnino fuerit abolitus

tus, aliqua adhuc salutis spes superest.

4. Si in vertebrarum fractione voluntaria secum egestio fiat, & urinæ suppressio, lethale signum est.

Curatio.

Et si spes in angusto sit, tamē ne æger sine auxilio deferatur, apophyses fractæ suo loco reponendæ, si non sint planè abruptæ, & medicamenta imponenda, quæ dolorē leniunt, inflammationem prohibent, & glutinationē ossiū adiuuant, qualia hætenus sapius sunt proposita. Si verò processus planè à periostio sit abruptus, cutis incidenda, & fragmentū detrahendū, atq; vulnus postea conueniente modo sanandum. Quod etiam faciendum, si aliarum vertebrarū fracturum fragmenta spinalem medullam eiusque nervos comprimant, aut pungant. Aliàs enim vitæ periculum imminet.

Ad fracturas spinæ pertinet & fractura ossis sacri & ossis coccygis, quæ si ita cōparata sint, vt inde spinalis medulla lædatur, malum ferè lethale est. Si verò salutis spes super sit, immisso in annum digito vsque ad locum fractum, os fractum expellendum; extra verò altera vel ministri manu ossa æquanda & in suum locum reponenda, & postea medicamenta fracturæ conuenientia imponenda.

CAPVT XIX.

De Fractura ossium manus.

Ossa manus, quæ in ossa carpi, metæ carpij, & digitos diuiduntur, etiā nonnunquā franguntur.

Signa Diagnostica.

Fractura in hisce ossibus facilè & visu & tactu agnoscitur; cum hæc ossa fracta vtr plurimū vel ad exteriora, vel ad interiora declinent.

Prognosticum.

Ossa hæc non difficulter, & quidem intra viginti dies, perfectè coalescunt & sanantur.

Curatio.

Æger læsam manum super æqualem & læuem tabulā extendat. Deinde minister ossa fracta extendat: Cheirurgus verò ossa manu in suam sedem restituat. Vbi ossa cōposita fuerint, medicamentum, quale in fracturis adhiberi solet, imponendum; postea fascia pars obuoluenda. Et quidē si digiti fracti sint, sanis vicinis alligandi, vt ab iis in suo loco quasi à ferula adiecta contineantur. Tandem glomo ex linteo conuoluto manus vola cōplenda est. Ita enim ossa cōposita facilius in suo loco cōtinētur, & digiti in media figura conseruantur. Si verò digitis vel extensis vel cōtractis callus generetur, manus officium in comprehendendo læditur. Manus quōque cū brachio à collo fascia idonea suspensa in quiete detineatur.

CAPVT XX.

De Coxendicis fractura.

Coxendicis os tribus ossibus constat, quorū primum est os ilium, alterum ischion, tertium os pubis, quæ etiam in infantibus separari possunt: in

Dan. Senert. Tom. I. l. I.

adultis tamen ita cohærent, vt vix diuelli possint. Franguntur autē ista ossa, vt scapulæ, vel in extremitatibus, vel secundum longitudinem, vel in medio.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ista fractura ex dolore, qui tactu & compressione inprimis exasperatur, cavitare & inæqualitate, punctura & stupore in crure eiusdē lateris.

Prognosticum.

Ossa hæc viginti quatuor dierum spacio consolidantur.

Curatio.

Ossa fracta, qua possunt, diligentia cōponenda, & in locum suū restituenda sunt, ac postea medicamentā idonea imponenda. Si verò ossis fragmentū aliquod abruptum sit, & pungendo dolorem exciter, atq; inflammationis metus adsit, nonnulli suadent, vt cutē incisa in primo statim apparatu fragmentū eximatur. Verū cum vix sub cute solū, sed sub ipsis musculis talia fragmenta lateant, sine periculo talis sectio non instituitur. Et qui eam tentare velit, omnino caueat, ne musculorū capita, vel vas aliquod insignē, aut neruum illum grandiolem, qui in femoris & cruris musculos porrigitur, lædat.

CAPVT XXI.

De Fractura patellæ in genu.

Patella & ipsa interdum frangitur, & quidē nunc secundum longitudinē, respectu totius femoris, nunc in transuersum, nunc in obliquum; & nunc in duas, nunc in plures partes comminuitur: & rursum nunc cum vulnere, nunc sine vulnere.

Signa Diagnostica.

Fractura huius ossis facilè innotescit, ex ossium fractorum distantia, quæ tactu deprehenditur, incedendi impotentia, cavitare, quæ in loco fracturæ & visu & tactu percipitur, & crepitu ac sono, qui in eius contrectatione & motu animaduertitur.

Prognostica.

1. Patella equidem, vt alia ossa rara, facilè coalescit, modò rectè coniungatur, & coniuncta seruetur.
2. Et si secundum longitudinem sit fractura facta, ossa facilè cōiunguntur, & coniuncta puluillis & fasciis non difficulter in suo loco retinentur. Cum enim circa patellā septimi, octauī & noni tibiæ mouentium musculorum extremitates concurrant, & in validissimū tendinem definant, qui patellā implantatur; musculi verò sua sponte versus suam originem trahi ac moueri soleant: etiam non magna industria adhibita, fractura secundum longitudinē facta in locum suū reduci potest, & ossa artissimè coniunguntur, atque ita nulla calli extuberantia, & hanc sequēs claudicatio, facilè metuenda. Paræus equidem, lib. 14. c. 22. neminem sibi visum fuisse scribit, cui os hoc fractū esset, qui non per vitæ reliquū claudicauerit: idq; ideo, quod inducta calli concrezione cōsolidatio liberam genuflexionē impediatur. Verū etsi hæc de transuersa fractura facilè concedi possint: tamen rectè statuit Guil. Fabricius, cent. 5. obseru. 88. nō semper præcipue in fractura secundū longitudinem, id esse necessarium, cum non necessariò semper callus

ita proruberans nascatur, ut motus impedimentum in genu & claudicationem afferat; videamusque in aliorum ossium fracturis naturam tam eleganter cal- lum generare, ut saepe vix vestigium fracturae appa- reat: quod in primis accidit, ubi periostium integrum est, quod materiam calli retinet, ne nimis excre- scere & protuberare possit.

3. Si verò fractura in transversum vel obliquum facta est, vix vlla industria ea curari potest, ut nulla claudicatio sequatur. Etenim cum septimus, octavus & nonus tibiae mouentes muscoli sursum versus coxam trahant, tendo verò, qui sub genu ti- biae ossi inseritur, patellam deorsum trahat, ossa pa- tellae fractae ita disiunguntur, ut vix vlla arte con- iungi, aut coniuncta retineri possint, unde callus ex- tuberat, & muscoli tibiae mouentes laeduntur, at- que hinc aeger tibiae vix eleuare potest, & claudica- tio sequitur.

Curatio.

Crus primò extendendum est. Hinc à Cheirurgo patella seu in duas seu plures partes fracta coniu- genda, & emplastrum vel cataplasma fracturae con- ueniens, quod ossa composita retineat, imponendū, membrumque conuenienter deligandum, & imposi- tis rorulis stramineis, ut in fractura cruris fieri so- let, membrum immobile tenendum, & omnino cau- endum, ne crus flectatur. Hoc enim si fieret, fra- gmenta composita suo loco iterum dimoueren- tur.

Si fragmentum aliquod ossis acutum à reliquo osse separatum sit, quod cutem pungat, nonnulli, ut de aliis fracturis hactenus diximus, cutem inciden- dam, & os eximendum docent.

Si symptomata graua superueniant, iis occurren- dum, ut in aliis fracturis.

CAPVT XXII.

De Fractura ossium pedis.

Fractura os-
sium pedis.

TAndem & ossa pedis interdum franguntur; cu- ius quot sint ossa, videatur apud Anatomicos. Ossa autem pedis, ut & manus, non frangi scribit Hippocrates, 2. de artio. nisi acuta vel graui quapiam re carnosae partes vulnerentur. Sunt enim duriora: & quae acuta sunt, & valde graua, si ossa haec fran- gunt, cutem incumbentem saluam non relinquunt. Et Paulus, lib. 6. ap. 106. scribit, talum nullo modo frangi, non tantum ob duritiem, sed quia vndiqua- que est munitus.

Signa Diagnostica.

Signa Dia-
gnostica.

Si pedis ossa frangantur, visu & tactu id facile deprehenditur; cum haec partes excarnes sint, & si fra- cturae aliquid emineant, id visu & tactu facile agnosci- tur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Ipsa horum ossium fractura per se periculosa non est: quia tamen non nisi à causa valida & vio- lenta valde franguntur, partes incumbentes & vici- nae carnosae & nervosae simul contunduntur & vul- nerantur, unde grauissimi dolores & inflammatio- nes ac alia mala oriuntur.

2. Plerumque autem diebus viginti conferunt; nisi quae cruri vicina sunt. Ea enim cum sint maiora, longius tempus requirunt.

Curatio.

Curatio ferè eadem est, quae ossium manus fra- ctorum. Commoda nimirum primò extensio faciē- da est, & ossa, siue in superiorem siue inferiorem par- tem emineant, in naturalem sedem cōpellenda sunt: quod commodissime fit, si aeger pede fracto tabulae planae panno obductae insistat. Deinde idonea medi- camenta, quae fracturae requirunt, adhibenda. Ter- tiò fasciis pes inuoluendus. Et cū pedi ferulae ob inae- qualitatem loci commodè imponi non possint, splenia loco affecto imponenda, & fasciis locus vinciendus, ut ossa cōposita in sua sede contineantur. Situatio tamen & collocatio aliter instituenda, quam in ma- nibus. Cum enim manus datae sint ad apprehensio- nem, curua figura digitos collocandos esse antea, c. 19. diximus. Cum verò pedes ad ambulandū & stan- dum dati sint, recta figura situandi, non curua, ne eorum actio deprauetur.

Atque haec etiam de Fracturis breuiter dicta sint. Cum enim eruditissimi hac de re Hippocratis libri de Fracturis & Articulis, & in eos doctissimi Gale- ni cōmentarij existent, illos integrè describere, quod à nonnullis factum video, operae precium non ducos: sed ad eos Lectorem remitto.

PARS VI.

De Luxationibus.

CAPVT I.

De Luxationibus in genere.

Multa omnino in corpore humano os- sa sunt, quae vario modo inter se con- nectuntur & componuntur. Praeci- pue tamen componuntur per symphy- sin & articulum. Symphysis est ossium vnio sine motu. Per articulum verò coniunctio ad motum composita est. Eius duae praecipue sunt differentiae, Diarthrosis & Synarthrosis. Diarthrosis est cum motu manifestus; Synarthrosis cum obscuro: de quo videantur Anatomicorum libri.

Cum ergo ossa, quae per articulum coniungun- tur, sede sua excidunt, morbus in Graecis ἐξάρθρωμα Latinis luxatio appellatur, quae est articuli è sua se- de, quae acetabulum dicitur, in alienam prolapsus, quo motus arbitrarius impeditur. Vbi per articulum, ut etiam Hippocrates & Galenus, 1. articul. text. 1. do- cent, non quiddam aggregatum ex duabus ossium extremitatibus inuicem connexis, sed caput articuli solum intelligitur.

Causa.

Causae autem Luxationis sunt vel internae vel externae: Internae sunt humores, qui ad articulos decumbentes ligamenta vel laxant, ut ossa è suis sedibus excidere patiantur, vel replendo decurtant & contrahunt, ut ossium capita è suis sedibus ex- trahant. Quò referenda sunt vitia haereditaria; cum experientia doceat, saepe à gibbosis, gibbosos, à clau- dis, claudos generari. Externae autem causae violentae, ictus, lapsus, extensio violenta & similes, quae os- sa sedibus suis expellere vel extrahere possunt. Idq; aliquando

Curatio

Luxatio
quid.

Articuli
quid.

Causa
terna.

Externa

aliquando in ipso partu etiam fieri, & brachia vel crura luxari possunt, dum ab obstetricibus imprudentibus cum violentia infantes extrahuntur: Imò in ipso utero materno, ex percussione, casu, compressione infantibus ossa luxari possunt, ut Hippocrates, 3. de art. 88. & 94. & 4. de articul. text. 2. & 3. innuere videtur. Causæ verò omnes cuiuscunque sint generis, luxationes excitant, vel τῶσι, vel ὥσι, τῆσι, tensione vel impulsione violenta. Frequentissime fit luxatio à violentâ impulsione, cum à forinsecus incidentibus causis, ut casu, saltu, percussione & similibus ossa violenter è sedibus suis expelluntur. Reliquæ causæ omnes ad tensionem referendæ sunt, quando scilicet ossium capita excipientes cavitates, quas Græci κοιλίας nominant, vel angustiores vel ampliores & laxiores redduntur. Angusta fit hæc cavitas, cum humor vel materia aliqua sinum articuli occupat, & os sede sua expellit, quod in articulorum doloribus interdum accidit. Amplior verò & laxior fit articulatio, quando franguntur sinum includentia supercilia. Ita enim ossa liberius vagari atque excidere possunt. Laxior etiam fit articulatio, quando humor aliquis ligamenta nimis emollit & laxat, ac totam articulationem laxiorem reddit. Idem evenit, ubi ligamenta nimis tenduntur aut rumpuntur.

Magis autem & facilius luxantur ossa in pueris & adolescentulis, quorum ligamenta sunt molliora & debiliora, quàm in adultis, quorum ligamenta sunt firmiora & validiora. Item accidit in iis, quorum corpora sunt emaciata & quæ debiliora ligamenta habent: qui verò carnosius sunt & bene habiti, iis articuli non facile excidunt; cum articulus vndique arctè à robustioribus musculis constringatur. Facilius quoque ii articuli luxantur, qui ad plures motuum differentias compositi sunt; qui autem pauciores motuum differentias habent, non ita facile è suâ sede excidunt. Articuli etiam, qui vnico ligamento continentur, facilius luxantur, quàm qui duplici. Ossa quoque maiora difficilius & non nisi à causâ violentiore luxantur; minora facilius. Tandem ossa alia facilius, alia difficilius, pro articulationis ratione è sua sede prolabantur, ut postea in specie patebit. In genere hoc tenendum, quod articuli qui in planiore sunt sinu facilius luxantur, difficilius verò, qui in profundo sinu reconduntur.

Differentia.

Differentiæ propriæ sumuntur vel à subiecto, vel à forma, vel à causâ efficiente. A subiecto, quod ossa, quæ luxantur, coniunguntur vel per synarthrosin & cum motu obscuro, ut dum latum scapularum os ab humero, aut clavicula à summitate lati scapularum ossis, aut radius à cubito recedit, quam luxationem Arabum Interpretes disunctionem vocant, cum ossa veluti dehiscant; vel per Diarthrosin cum motu manifesto, quæ luxatio maxime propriè ita dicitur. Est etiâ peculiaris, sed improprie sic dictæ luxationis species, quando epiphyse ossium ob osse, cui impositæ sunt, diuelluntur, id quod iuuenibus potissimum accidit.

A formâ, quod articulus nunc totus sua sede excidit, quæ Luxatio nomine generis ἐξάρθρωμα seu Luxatio dicitur; interdum verò ex parte saltem, & vsque ad sinus seu acetabuli marginem prolabitur, quæ Græcis ἐξάρθρωμα, Latinis Subluxatio dicitur: ad quam luxationis differentiam pertinet & Elongatio illa, cum luxatis & longioribus factis ligamentis articulus quidem secundum longitudinem à sua sede aliquando recedit, non tamen ex toto excidit.

A varietate verò situs, in quem articulus prolabitur, tres imprimis differentiæ petuntur. Prima est, si quod in superiori loco naturaliter collocatum est os, in inferiorem excidit, vel contra. Secunda est, si dextrum fiat, quod in sinistro oportebat esse collocatum, vel contra à sinistro in dextrum excidat; quod alii exterius aut interius nominant. Tertia est, si quod in anteriori loco collocatum erat, in posteriorem prolabatur, & contra, quod in posteriore situm erat, in anteriorem excidat. Ac quarundam partium articuli in omnes differentias luxari possunt: quidam in certas tantum differentias, non omnes. Sic cubitus, manus, femur, in quatuor differentias prolabantur, nempe in interiorem, exteriorem, anteriorem & posteriorem: supra autem non possunt. Genu in tres situs excidit, interiorem nimirum, exteriorem & posteriorem iuxta poplitem, sed in priorem seu anteriorem excidere opposita patella prohibet. De quibus in seqq. in singulorum partium luxationibus dicetur.

A causâ efficiente differentia sumitur, quod luxatio nunc fit à causis externis, ut lapsu, percussione, saltu, cursu & omnino violentia membri distortionem, extensionem & impulsione; nonnunquam verò à causis internis, ut dum humor in cavitate articuli lapsus eum à sede suâ expellit.

Sunt & improprie quædam differentiæ, seu potius aliorum affectuum præter naturam cum luxationibus complicationes, ut quod inflammatio, fractura, vulnus, vel aliud quid luxationi coniungitur.

Signa Diagnostica.

Articulus in alienam sedem elapsus facile visu & tactu cognoscitur. Tumor enim in parte, in quam articulus excidit, apparet; cavitas verò in loco, è quo articulus prolapsus est. Idque è facilius apparet, si corpus non admodum crassum & pingue sit, aut locus sit excarnis. Deinde si luxatio sit perfecta, membrum illud breuius redditur; cum articulus non amplius in sua cavitate inclusus, sed extra prolapsus, sursum trahatur. Nonnunquam tamen membrum longius euadit, ut postea in specie dicitur. Cum ergo luxatum membrum semper sano dissimile in situ, figura, & longitudine fiat, semper affectum membrum cum sano simili & cognomine comparandum est, brachium cum brachio, crus cum crure in eodem homine. Vbi tamen attendendum, ut membrum, cum quo fit comparatio, sanum sit, neque aliud quod vitium habeat. Tertiò quia articulationes propter motum factæ sunt, si articulus è suâ naturali sede excidat, articuli motu lædi necesse esse. Ideoque ubi luxationis suspicio quidem est, motus tamen non læditur, luxationem nondum factam esse, concludendum. Tandem quia articulus è suâ sede elapsus partes sentientes, in quas prolapsus est, tendines puta, nervos, musculos comprimit, dolor inde excitatur.

Atque hæc perfectæ luxationis signa sunt: si verò saltem sit Subluxatio, signa proposita vel erunt remissiora, vel aliqua eorum aberunt.

Si luxatio articuli fit per Synarthrosin coniuncti, in qua ossa dehiscunt, cognoscitur ea ex crassitie, membri solito maiore, & quâ capita ossium consistunt, extuberantia maiori.

Causas quod attinet, externæ & violentiæ ex ægri relatione parent, & luxatio inde proveniens, subito accidit. Si verò propter ligamentorum laxitatem luxatio fiat, sensim ea accidit, & luxatum membrum huc atque illuc inordinatis moribus mouetur & vacillat, & dum articulus in suam sedem impellitur, membrum quidem naturalem longitudinem

A situs varietate.

A causâ efficiente.

Impropria differentia.

Signa Diagnostica.

Signa causæ.

acquirat, quo rursus dimisso, statim longius euadit. Si digitis etiam caput ossis luxati in contrariam partem truditur, facile etiam resilit. Circa articulum undique cavitatis gignitur, ut si digitus in articulum adigatur, facile & nullo resistente corpore, ac si omnia essent vacua, intro subit.

Vbi Epiphysis aliqua à suo esse auulsa est, cognoscitur id ex motus impotentia & ex crepitu, cum attrectantur & mouentur.

Prognostica.

Prognostica.

1. In corporibus puerorum & adolescentum, & omnino mollioribus ossa luxata facilius restituntur: restituta tamen minus fideliter retinentur. Contrarium accidit in adultis & corporibus durioribus.

2. Articuli, qui paucioribus moruum differentiis dicati sunt, difficilius reponuntur, sed melius continentur.

3. Quod longius à suo sinu articulus excidit, eò difficilius restituitur; quod proprius, eò citius.

4. Luxationes, in quibus ossium supercilia franguntur, pessimæ sunt. Et si enim suo loco articuli restituantur: tamen non diu persistunt, sed leuissima de causa iterum excidunt.

5. Articuli, qui ob ligamentorum laxitatem elapsi sunt, et si reponuntur, tamen rursus facile elabuntur.

6. Quibus luxationibus dolor ingens, inflammatio, aut vulnus accidit, eæ curatu sunt difficiles, nec periculo carent, & sine conuulsionis, imò mortis periculo restitui non possunt. Quare si reposito osse nervi distendantur, rursus id protinus expellendum est, ut Celsus consulit.

7. Vetustæ luxationes & quæ iam callo obdurerunt, & quibus lentus humor ossium cavitatem repleuit, nunquam vel certe difficilime sanantur. Itaque omnis luxatio statim reponenda est.

8. Quibus in pueritia articuli exciderunt, neque repositi sunt, ii minus, quam ceteri crescent.

9. Membrum etiam quodcumque diuturna luxatione laborans, quanto minus naturali motu moueri potest, eò magis extenuatur, & contabescit: tum quia ob motum intermissum calor nativus membri hebetatur, tum quia ab articulo luxato vasa comprimuntur, & sanguinis & spirituum necessarius influxus impeditur.

10. Capitis luxatio mortem affert, ob spinalis medullæ statim in primo eius exortu compressiorem & influxum animalium spirituum prohibentem.

De reliquorum articulorum prognosticis postea in specie dicetur.

Curatio.

Curatio.

Os luxatum, & quod è naturali sede excidit, in naturalem locum repositionem indicat. Indicatio autem huic satis fit, curanturque luxationes, ad oppositam partem ei, è qua facta est permutatio, intendendo atque impellendo. Quæ articulorum è suis sedibus elapsorum repositio τὴν ἀρθρῶν ἐμβολὴν & ἀρθρὸς ἐμβολὴν appellatur. Tribus autem modis ossium luxatorum repositio perficitur, vel Cheirurgi aut eius ministrorum manibus, qui simplicissimus est & Palæstricus appellatur, sic dictus, quod in Palæstra vsitatus esset, si quando gladiatorum membra luxarentur; atque cōuenit in mollioribus corporibus, & ubi recens malum est: vel vulgaribus quibusdam instrumentis, ut habenarum, fasciarum, laqueorum, scalarum, sedilium, forium bisfidarum auxilio, arti-

culi in suas sedes compelluntur; qui modus Methodicus nominatur, & conuenit pueris, fœminis, & masculis iam robustioribus, & luxationibus antiquioribus: vel per organa & machinas quasdam singulares perficitur, & Organicus nominatur, & ad robusta corpora ac luxationes antiquas, & omnino eas, quæ prioribus duobus modis restitui non possunt, adhibetur. De machinis autem talibus videatur Hippocrates, de articulis, & fracturis, & Oribasius, de machinis. Alij duos modos saltem constituunt, Palæstricum, & Medicum, & sub Medico methodicum & organicum complectuntur.

Quocumque autem modo ossis luxati restitutio perficiatur, quatuor ad eam operationes sunt necessariae, extensio, repositio, deligatio ac membri repositi confirmatio, & collocatio. Primum enim cum, ut de fracturis diximus, muscoli contrahantur, membri luxati extensione opus est, quæ statim post luxationem factam, aut si Cheirurgus tardius vocetur, quando merus inflammationis transit, eò vsq; fieri debet, ut inter ossa aliquod liberum spacium relinquatur, ne articulus seu caput ossis atteratur, aut sinus supercilia frangantur, & in extensione commoda membri figuratio obseruanda, musculique ex una parte integri seruandi, & non distorquendi; ne scilicet caput musculi sit in parte interna, finis in externa. Fit autem extensio vel manibus Cheirurgi aut ministrorum, vel habenis, laqueis & fasciis, vel organis & machinis, ut dictum.

Extensione sufficienti facta, os, quod è suo loco elapsum est, in eum reponendum: quæ opera Græcis *μολλῖα* & *μολλῖσις* dicitur, ossis scilicet luxati & extensi in suam sedem compulsio. Ut autem rectè fiat ista operatio, & articulationum naturæ, & quæ ratione omnia ossa in corpore coniungantur, & luxationum differentiæ notæ esse debent. Neque enim certò sciet Cheirurgus, in quem locum os luxatum impellere debeat, si non prius rectè cognouerit, è quo loco naturali illud exiderit. Considerare nimirum debet Cheirurgus, unde articulus primò exciderit, quem in prolapsu progressum habuerit, & quo demùm peruenierit: & à fine prolapsus, ea via, qua prolapsus est, retrò ad eum, è quo prolapsus est, articulum compellere; ut si articulus è sinistro versus dextrum excidit, impellere versus sinistrum debet: si è dextro versus sinistrum elapsus est, versus dextrum: quod versus anteriora excidit, versus posteriora: quod versus posteriora elapsus est, versus anteriora impellendum est. Atque huius *μολλῖας* tot modi sunt, quot articuli, ex. grat. alio modo humerus, alio pes, alio vertebræ in suum locum reducuntur, atque aliter humerus, quando in alam excidit, aliter quando in partem anteriorem Placidè autem, & si opus sit adhibiti prius laxantibus & emollientibus medicamentis, in suum locum os compellendum fiat contusio vel attritio capitis & sinus inter se, aut dolor atq; inflammatio exciteretur, vitandaq; capitis ossis circumrotatio, ne frangatur.

Articulum autem rectè repositum esse cognoscitur, si membrum & iunctura naturalem figuram, longitudinem, amissumq; morum recuperauit, & omnino si cum membro cognomine & simili sano iterum conuenit, dolorque, qui ante aderat, cesset. Solet etiam plerumq; strepitus & sonus quidam audiri, dum os in cavitatem redit. Verùm signo huic soli non fidendum, fit, enim aliquando strepitus, & sonus auditur ob superciliorum ossis abruptionem, quæ fieri potest, quando ossis caput, superciliis ita alliditur, ut aliquid ex iis abruptatur; & tum, cum pars supercilij abrupta citius linum ingreditur, quàm articulus, repositio recta fieri non potest. Strepitus etiam & sonus excitari potest, cum in violenta repositione articulus seu ossis caput sinui alliditur,

Quot operationes ad repositionem requirantur. Extensio.

Repositio.

eamque contundit, unde cartilago à reliquo osse separatur, & motus fit difficultas. Signa ergo reliqua omnia coniungenda sunt.

Deligatio. Reposito in suam sedem articulo, intentio remittenda, & ut muscoli ad sese redeant permittendum, membrumque postea ita firmandum, ut articulus iterum ex sua sede egredi non possit: quod ferè eodem modo ut in fracturis perficitur. Primò enim antequam deligatio instituitur, medicamenta adstringentia apponantur, quæ influxum humorum & inflammationem prohibent, & laxata ligamenta contrahunt, ac partem roborant, ex bolo, sanguine draconis, corticibus granatorum, balaustis, rosæ, thure, farina volatili, & similibus, cum albumine oui mistis, si ea dolor sit magnus, quæ simul cum vi adstringendi dolorem leniunt, ut oleum rosæ, mastichinum, & similia.

Vel *℥. symphyti maior. farina fabar. boli Armeni ana Vnc. iij.*

Macerentur in aceto & siccantur. Postea

℥. lithargyr. cera, resina an. Vnc. iij.

Liquefiant super igne, & adde prædicta in aceto macerata, atque ultimo *tragacantha Vnc. ij.*

F. Emplastrum.

Vel *℥. cera noua Vnc. iij. visci querni mastiches, resina pini ana Vnc. β. Misc.*

Hinc conuenienter membrum deligandum per fascias & splenia, ut de fracturis diximus, & prolixè Gabriel Fallopius, *tract. de luxat. cap. 5.* docet, ut os in sua sede contineatur, affluxusque humorum prohibeatur. Si opus sit, & membri figura ac ratio id patiat, etiam ferulæ vel canales è densâ chartâ vel corio vel alia conuenienti materia imponendi.

Cocatio. Tandem membrum molliter, æqualiter, & ut collocatio mediam ac naturalem figuram seruet, collocandum, ne dolor excitetur, & usque ad quartum vel septimum diem, nisi pruritus, dolor, vel aliud symptoma urgeat, immotum seruandum: & postea conuenientibus medicamentis roborandum.

CAPVT II.

De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.

Ir & inflamatio luxatio. Accidit verò interdum, ut luxatio non sit sola, sed alii affectus præter naturam, dolor, inflammatio, vulnus, fractura coniungantur. Si verò antequam medicus vocetur, iam dolor & inflammatio partem affectam prehenderit, articuli luxati restitutio non prius tentanda, donec dolor & inflammatio sedata fuerit. Si enim antequam hoc factum fuerit, ea tentetur, metuendum est, ne ex neruorum distensione conuulsio, vel aliud periculosum malum oriatur. Ideoque antequam tentetur articuli restitutio, prius dolor leniendus & inflammatio sedanda iis medicamentis, quæ supra sunt reposita. Si postquam articulus repositus fuerit, & deligatio soluitur, pruritus adsit, locus aquâ tepida perfundendus, ut humor pruritus causa discutiatur, & dolor leniatur. Aliàs, & si pruritus nullus adsit, à perfusione calida abstinendum, ne ligamenta laxentur: aut porius dum deligatio soluitur, locus decocto roborante aliquo fouendus.

Vel *℥. fol. myrthi, quercus, absinthii, an. Mj. fl. ros. rubr. Mβ. corticem granator. Vnc. j. balaustiorum, visci querni ana Mβ.*

Coquantur in vino austero.

Iratio cum luxatione. Si luxationi vulnus coniunctum sit, id valde pe-

riculosum est, & sæpe homini mortem affert; cum ex distensione neruorum & musculorum dolor, inflammatio, conuulsio, febres acutæ excitentur, & eò maius periculum est, quò membrum maius est, neruique & muscoli circa id maiores: unde humeri femorisque luxatio cum vulnere plerumque mortem affert. Eò etiam maius periculum est, quò vulnus articulo propius. Ideoque Hippocrates repositionem ossium luxatorum, eorumque deligationem auersatur, solisque dolorem lenientibus, & inflammationem tollentibus initio uti iubet, nihilque ex his tutò reponi posse putat, præter digitos, manus, & plantas, atque in his ipsis etiam diligenter omnia peragenda esse præcipit. Neque enim vel digitus, in quo minimè periculi est, reponi debet, cum inflammatio adest, sed vel antequam inflammatio accedit, vel cum iam sedata est. Multo verò magis in aliis articulis id faciendū: de quibus omnibus Hippocrates, *4. articul. text. 16. & 17.* At enim quibuscumque ossa tibia luxata vulnere facto penitus è pedis articulis emineat, siue intro vel extra vergant, reponenda non sunt: sed permittendum, ut qui vel t. medius ea reponat. Scire n. licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorumque dierum vitam ipsorum futurâ. Pauci n. ex ipsis sunt, qui septem dies perirant. Quæ namque ipsos perimit, conuulsio est. Adde, quod euenit etiam, ut & tibia & pes gangrena corripitur. Hæc ita esse euentura, sciendum cerò est. Et ibid. *text. 28. 29. 31.* quæ loca ibi, ut & Galenus, *comment.* videantur. Ac propterea statim inter initia, & antequam inflammatio accedit, in fractura cum vulnere tentandum, an mediocri extensione (validam enim nullo modo fert) articulus in suam sedem restitui possit. Quod si ex sententiâ successerit, in eo imprimis laborandum, ut inflammatio prohibeatur. Si verò reposito articulo inflammatio aut conuulsio accesserit, articulus iterum (si sine violentia fieri possit) è sua sede exturbandus. Aut si hoc periculum metumamus, tutius est, præsertim in articulis maioribus, repositionem differre, donec inflammatio cessauerit, & eius metus præterierit. Vbi iam inflammatio cessauit, quod circa septimam vel nonam diem fieri solet, utrumque adstantibus significandum ac prædicendum; & periculum, quod ex repositione instat, & debilitas partis, ob quam homo claudus mancusque redditur, si articulus non restituatur: & si ipsi restitutionem articuli urgeant, ea sine vlla violenter tentanda. Vulneris postea curatio, ut in fractura cum vulnere; instituenda. Membrum ipsum verò ita collocandum, ut æger, quantum fieri potest, sine omni dolore sit. Videatur de his Hippocrates, *loco allegato.*

Nonnunquam etiam accidit, ut fractura luxationi coniungatur. Itaque cautus sit Cheirurgus, & si fractura prope articulum offeratur, attendat, an articulus saluus vel luxatus sit, ne dum fracturam curat, luxationem negligat. Ita memini vicini mei filio, puero nouem annorum circiter, cum ei vas, in quam cereuissiam à coctura calentem infundere solent, in femur incidisset, & os femoris fractum, & articulum fuisse eiusdem luxatum, quod cum Cheirurgus non attendisset, & solam fracturam curasset, articulumque coxendis non restituisset, claudus puer euasit. Si autem luxatio cum fractura sit, membrum communi modo extendendum, & articulus luxatus in suum locum reponendus, ossa verò fracta conformanda & componenda sunt. Et primò quidem articulus luxatus, si fieri potest, reponendus, deinde fractura curanda, & virique idonea medicamenta, de quibus hactenus diximus, imponenda, ac deligatio conueniens instituenda. Quod si ante fracturæ curationem articulus sine peri-

periculo suo loco restitui non possit, primò fractura curanda; deinde, ubi callus generandus est, danda, vt etiam articulus luxatus restituatur.

*Luxationis
antiqua cura
rio.*

Tandem si luxatio, ob superuenientem inflammationem, vel vulnus aut fracturam coniunctam statim restitui non potuit, sed circa articulum callosa durities contracta sit, locus fouendus vel aqua simplici calida, vel decocto emolliente, parato ex althæa, malua, floribus chamæmeli, sem. fœnigr. & similibus. Post forum verò inungendus articulus vnguento dialthææ, vel alio emolliente, aut Cataplasma tale imponendum.

℞. rad. althææ, cucumeris asinini, ana Vnc. iij. fol. maluæ, althææ ana Mj.

Coq. ad mollitiem & per seraceum traiciantur. Adde farin. sem. fœnigræc. limi, ana Vnc. ℥. olei amygd. dulc. pingued. suilla q. l.

F. Cataplasma.

Si induratio maior sit, decoctis addenda radix cucumeris asinini, & imponendum diachylum magnum.

Vbi membrum satis emollium fuerit, si opus, digenerentia adhibenda, betonica, saluia, hyssopus, chamæpitys, Emplastrum de betonica, & similia. Vel suffusus è lapide pyrite aut molari, vel thermæ bituminosæ & sulphureæ, si earum copia detur. Denique ubi quicquid durum fuerit emollium & discissum est, articulus conuenienti modo suo loco restituendus, & reliqua, vt supra cap. 1. dictum, peragenda.

CAPVT III.

De Mandibula luxatione

*Mandibula
luxatio.*

ATque hæc in genere de luxationibus per compendium dixisse sufficiat iam in specie de precipuorum articulorum luxatione aliquid dicendum.

Et primò quidem maxillæ luxationem quod attinet, cum cura omnibus animalibus, crocodylo fluuiatili excepto, qui teste Aristotele, 1. *hystor. animal. cap. 11.* & 1. *hyst. animal. cap. 7.* superiorem maxillam mouet, solam inferiorem mobilem fecerit, illi etiam solum luxationem competere, facile patet. Quæ tamen nec ipsa facile luxatur, ob arctissimam eius cum ossibus capitis coarticulationem, & validissimum musculorum eam sursum trahentium robur. In quâ verò partem mandibula luxari possit, eius structura & insertio haud obscure docent. Structuram enim quod attinet, processus habet sede posteriore in quolibet latere duos, quorum prior antorsum ductus, latus, tenuis in mucronem quasi desinit, posterior verò retrorsum fertur, & capitulum longum ac transuersum efformat: ille ossi iugali inseritur, hic verò in sinum secundum ossi temporū in sculptum adaptatur.

Differentia.

Differentia.

E quibus manifestissimè apparet, mandibulam inferiorem non posse luxari in partem posteriorem; quia obstant processus mamillares ossis temporum: nec dextrorsum (in adultis præcipuè) quia caput maxillæ sinistrum impedit: neque etiam sinistrorsum; quia impedimento est caput maxillæ in latere dextro. In adulteris, dixi. Nam mandibulam inferiorem in infantibus bifidam esse, & in medio mento copiosa cartilagineiungi, ex Anatomicis notum. Quæ cartilago si ab affluentiis humoribus

laxetur, vel mentum etiam percutiatur, vt os à cartilagine separetur: forsitan maxilla in dextram vel sinistram partem luxari potest, quod tamen rarò accidit, & propterea non attenditur. In adultis verò, quia ista cartilago adeo in ossiam naturam degenerauit, vt nullo modo, nec coctione quidem separari queat, imò ne minimum quidem lineæ & commissuræ alicuius vestigium ferè remaneat, sed os vnum continuè videatur, medici solum in partem anteriorem luxationem fieri posse rectè asserunt. Accidit autem ista luxatio, si processus anterior & acutus, rostro similis, qui Corone Græcis nominatur, infra iugale os elabatur, vt eo ita humilior fiat, vt sursum in suum locum amplius redire non possit. Aliàs enim, etsi processus hic ossi iugali humilior demittatur, nò tamen statim fit luxatio, sed ore aperto is in suum locum reuertitur. Fit verò ista luxatio vel in vno duntaxat latere, cum solum pars eius, dextra vel sinistra elabatur; vel in vtroque latere simul, cum totum maxillæ inferioris os in vtroque latere è sede sua excidit.

Causa.

Causa verò luxationis frequentissima, imò ferè vnica, est nimia oris apertio & diductio, siue id fiat oscitando, siue graue aliquod onus dentibus apprehendendo & in altum eleuando, ita vt processus nominatus ossi iugali humilior fiat, vt dictum, & simul in latus conuertatur. Neque enim reditu in suam sedem prohibetur, nisi in latus conuertatur. Accidit tamen hoc ipsum rarò & difficulter, & rarò maxilla luxatur, etiam ob musculorum, quibus superioribus partibus alligatur, robur. Ab vtroque enim processu maxillæ inferioris oriuntur tendines nervosi & validissimi, quibus muscoli illigantur, qui Crotaphitæ & Masseteres dicuntur.

Signa Diagnostica.

Maxillam è sede suâ excidisse in genere cognoscitur, quia inferior maxilla in anteriorem partem prominet, processusque ossis rostrum referentis extat iuxta maxillam. Si n. processus rostrum referens ex ossi iugali excidat, necesse est, vt ibi etiam emineat, quod in homine non ita obeso & visu & tactu facile cognoscitur. Os manet apertum, vnde loquela impeditur, & salua eo inuito effluit.

Si ex vna tantum parte maxilla luxata fuerit, ipsa cum mento in contrariam partem, quâ luxata non est, inclinatur, os distorquetur, vnde dentes nec committi possunt nec etiam paribus suis respondent, sed sub incisoriis canini consistunt: in parte luxatâ solum eminentia quædam cõspicitur, temporalisque musculus rigidus apparet.

Si verò in vtroque latere maxilla sit luxata, tota cum mento, & quidem recta, in partem anteriorem siue ad pectus prominet. Dentes interiores longius quidem, quàm superiores excedunt: è regione tamè sibi inuicem, incisoriis incisoriis, canini caninis respondent; iuxta malas in vtroque latere eminentia quædam apparet, quam processus acutus rostro similis efformat; muscoli temporales, quorum tendines hic processus excipit, imò torus ab illis ambitur, intenti, rigidi, ac duri conspiciuntur.

Prognostica.

1. Maxillæ luxatio periculosum malum est, & maxilla luxata, docente Hippocr. 1. *de art. & Galenò, in comm.* citissimè reponenda est; cum muscoli temporales hisque inserti nerui, & consequenter ipsum cerebrum

Causa.

Signa Diagnostica.

Prognostica.

rebrum, facile in consensum trahantur. Habent enim muscoli temporales maximum cum cerebro consensum, & nervos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt, unde non solum dolores, inflammationes febres continuæ, sopores torpidi oriuntur, sed ipsa quoque mors haud rarò circa diem decimum acceleratur.

2. Quibus maxilla non reponitur, solet alius bilem pravam atque exilem reddere, ac si euomant, vomitus purus est.

3. Maius tamen periculum imminet, difficiliorque est repositio, si maxilla utraque parte, quam si una saltem luxata fuerit; cum muscoli omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Maxilla luxata, ut in suam sedem reponatur, indicat. Quod quomodo fieri debeat, docet Hippocrates, 2. de artic. 15. & 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiantem hominem, quantum moderatè potest, ad mentum, & intus & extra digitis apprehensam prius aliquantisper hac illac agitare, & tum ipse manu in latus promovere, tum agro iubere, ut luxatam malam tenens promoveat & promouenti obsequatur quam maxime. Deinde studium adhibendum est, ut tribus figurationibus simul repente decutiamus. Nam & à distortionem in naturalem situm promouenda, & simul retro agenda inferior mala est. Ager verò his obsequendo, committere os, non hiare amplius debet. Ac repositio quidem hæc est, quæ ne alius quidem figurationibus fieri potest. Medicina verò postmodum brevis sufficit; plagula enim cerato imposita laxam deligationem adhibemus. Tutius tamen administrationem hanc exercemus, si homo supinus reclinetur, caputque obfirmat subiecto scorteo pulvino bene factò, ut quam minimum cedat.*

Nimirum videndum primò, an maxilla in partem utramque vel unam luxata sit. Si utraque maxillæ pars prolapsa fuerit, in humili aliqua sede æger collocetur, cuiusque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriusculo aliquo pulviniari virgeatur, vel à ministro à tergo ægri collocato vel agro supino iacente, ut ex figura apud Hippocrat. loco allegat. text. 17. videre est, à ministro ad caput stante firmiter apprehendatur, atque immotum teneatur.

Postea Chirurgus utriusque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere, reliquis verò digitis maxillam ad mētum extra apprehendere, & repositionem modo motuque contrario, quod excidit, tentare debet: id quod præstare poterit, si primò maxillam, eò quod muscoli temporales processum acutum sursum rapnerunt, deorsum trahat. Secundò quia in partem priorem maxilla prolapsa fuit, eandem in partem posteriorem adigat. Tertiò quia deorsum tracta fuit, sursum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citissimè & in momento perficere potest.

Si verò maxilla ex una tantum parte è sede sua excidit, eadem reponendi ratio est. Hoc tantum peculiariter observandum, quod maxilla deorsum tracta atque retrorsum compulsa, postea etiam ad latus oppositum agitanda, simulque sursum propellenda est.

Repositione facta, ceratum ex cera & oleo rosaceo ad maxillæ capita seu tempora applicandum, & si fortior facta fuerit distensio, ut inflammatio prohibeatur, adstringentia medicamenta cum albumine oui, vel alia, ut in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ è mente incipiat & versus capitis verticem tendat, eaque ante diem tertium non soluenda. Ager à sermone multo, oris diductione, & oicitatione, duro-

rumque ciborum masticatione absteineat, & liquidis contentus sit.

Si inflammatio, vel aliud graue symptoma imminet, ei conuenienter, ut sæpius dictum, occurrendum. Et si oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam sanguis è brachio mittendus, monente Celso, libr. 8. cap. 11. & tempora ac ceruix oleo rosarum lumbricato inungenda.

CAPVT IV.

De Clauicula luxatione.

Clauicula quoque interdum sede sua dimouetur, id quod Galenus in lib. Hippocratis, de artic. comm. 1. text. 62. suo exemplo probat, ubi prolixè recenset, quomodo sibi 35. annos nato, in Palæstra hic articulus ita luxatus fuerit, ut inter acromium & iugulum trium digitorum intervallum intercederet; & quid circa se actum sit.

Luxatur autem clauicula vel contra sternum, vel contra scapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum utroque osse connexionem.

Signa Diagnostica.

Non facile verò huius ossis luxatio cognoscitur, scribitque Ambrosius Paræus, lib. 15. cap. 11. se multos Chirurgos nouisse, qui decepti iuguli luxationem pro summi humeri luxatione habuerint. Cognoscitur autem, quod humeri quasi apex intumescit, & in loco, unde clauicula excessit, manifesta cavitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac surrigendi, aliorumque motuum, qui humeri opera obeuntur, impotentia.

Prognostica.

1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem sedem reuertitur, sed plerumque magis vel minus à superiori parte prominet.

2. Nisi verò restituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet, & manum neque ad caput, neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Os hoc pro varietate luxationis, variam restitutionem requirit. In genere brachium extendendum, & clauicula in suum locum repellenda. Quod fit, si supinus iaceat, pulviniari duriusculo scapulis supposito, ut scapula thoraxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo, aut protrahendo brachium antrosum, retrorsumque, prout opus, & manus volâ comprimendo, os hoc in sedem suam compellatur. Post idonea medicamenta & splenia multiplicia imponenda, ac pars arctius vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnes omnino homines ferunt. Galenus verò tam validam deligationem se sustinuisse scribit, ut arteriarum sub iugulo sibi perceptilis motus esset.

CAPVT V.

De Spina, & costarum luxatione.

Non rarò & vertebræ spinæ luxantur, & præcipuè ea, quæ sunt in dorso, unde gibbositas.

Clauicula luxatio.

Signa Diagnostica.

Prognostica.

Curatio.

Spina & costarum luxatio.

Cum autem hac de re lib. 2. part. 2. cap. 11. egerim, actum agere nolo, sed lectorem ad eum locum remitto. Duo saltem addo. Primum de fractura, quæ sit ad exteriora, si sit recens, & à causa violenta facta, eam statim esse reponendam Cheirurgi opera: de qua re agunt Hippocrat. lib. 4. de artic. Galen. in comment. Paulus Aegineta, lib. 6. cap. 177. Oribasius, de mach. c. 35. Celsus, lib. 8. cap. 14. Paræus, lib. 15. cap. 15. & 16.

Vertebrae
in externa
luxatio.

Quia verò infantibus sensim saepe hoc malum subrepat, & non raro est hæreditarium, plerumque incurabile est. Si quæ tamē salutis spes superest, sit curatio commodis emplastris, quæ adstringant & partem affectam roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ sensim vertebrae in locum suum compellat. Debet autem lamina illa tam longa & lata esse, ut totum gibbum comprehendat, & ut fortius comprimat, pars interna, quæ gibbo imponitur, gossipio arctè sutura frequenti compresso, repleti & linteo obduci debet. Lamina autem ista thoraci è tela lineæ vel gossipina parato inferi, & in sui ita debet, ut dum induitur, partem affectam comprehendat. Thorax hic ligulis constringi debet, in reliquis quidem partibus mediocriter, circa partem autem affectam arctissime, ut lamina imminentes vertebrae comprimat; & si luxatio sit in vertebrae lumborum, thorax hic non solum thoracem, sed ventrem quoque inferiorem usque ad pudenda comprehendere debet.

Emplastrum tale fieri potest.

℞. ol. commun. pingued. porci ana Vnc. iij. seui cervini Vnc. jß.

Liquefiant & misc super igne. Hinc iniice minij Vnc. ii.

Coquantur agitando continuè, donec nigrescere & crassescere incipiant. Mox adde picis Vnc. ij.

Postea sensim insperge virgoli albi pulueris Vnc. ij. Hinc adde luthargij Vnc. ij.

Tandemque ubi ad crassitatem iustam ferè cocta fuerint, adde lacamahucæ Vnc. jß.

Iterum agitentur & coquantur ad Emplastri consistentiam.

Guilielmus Fabricius, centur. 5. observ. 67. tale proponit:

℞. Empl. Slotani Vnc. ß. cera nova Vnc. ij. osteocolla Vnc. j. pulu. rad. consolidæ maior. terra sigill. ana Drach. iij. pulu. bulastriorum, nucum cupress. res. rubr. ana Drach. j. ol. ros. aut mastichin. q. s. Misc.

Antequam verò talia Emplastra & lamina imponantur, utile fuerit, prius aliquo temporis spacio sequenti decocto partem fovere, & vnguento illinire, ut emolliatur, si quid induratum sit, & ad repositionem aptius reddatur.

Ut *℞. salvia, althæa, flor. chamamel. meliloti, hyperici, ana Mj.*

Coquantur pro fomento.

℞. olei lumbricorum irini, lil. alb. ana Vnc. j. vnguenti Agrippæ Vnc. ß. dialthææ Vnc. j. Misc.

Vertebrae
introrsum
luxatio.

Secundò si vertebrae introrsum sunt luxatæ, difficilior earum restitutio omnino fieri potest. In tenellis tamen corporibus, si malum sit recens, emplastrum aliquod tenaciter cuti adhærens, loco affecto applicari, atque eo vertebrae luxatæ extrahi possunt.

In adultis extremum remedium potius tentandum esse censet Guil. Fabricius, cent. 5. observ. 69. quàm ægrum derelinquere, qui aliàs ut morbi vel miseram vitam acturus, vel moriturus sit. Nimirum, ut docet Fabricius, novacula incisio usque ad ipsam appendicem vertebrae descendente fiat; mox per idem vulnus iterum immisâ novacula duæ aliæ fiât incisiones, una ad dextrum, altera ad sinistrum latus appendicis: deinde tenaculis ad negotium hoc aptis apprehensa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in ledem naturalem. Interim autem dum hæc fiunt, spina ut extensa sit, necesse est, facilius enim in

situ naturalem resiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnū, secundum dislocationis magnitudinem infigendum est. Si enim unica vertebra impressa fuerit, paruum sufficit vulnus: sin duæ aut plures, magnū ut sit necesse est, quod ambæ vertebrae luxatæ apprehendi possint. Si hæmorrhagia obstiterit, ita ut statim post incisionem factam operatio fieri non possit, stupis arctè contortis, & albumine oui madefactis, nec non pulvere ad sanguinem sistendum aspersis, sistendus est. Vbi hoc observandum, totum vulnus, præsertim ex utraque parte appendicis, stupis istis quàm diligentissime adimplendum esse. Id verò, ut commodè fiat, ex stupis contortis hunc in modum fiant pulvilli multi, quorum unus post alterum vulnere intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur postea Emplastrum aliquod tenaciter adhærens, & fascia ligetur. Post horas aliquot, cum sanguis substiterit, clementer, ne sanguis iterum prorumpat, extimendæ sunt stupæ. Postea adhibenda est tenacula, quemadmodum dictum est. Tenacula autem fortis & dentata sit, quemadmodum utimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebrae, ambæ & quidem duabus tenaculis apprehendendæ sunt.

Duo itaque sint Cheirurgi, qui aequaliter, vnoquoque cum consensu in altum trahant. Videat præterea Cheirurgus, ne incisiones ad latera appendicis nimis profundè fiât, propter nervos, qui ad latera vertebrae ex spinali medulla prodeunt. Necesse præterea est, ut operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc constant, & antequam pars affecta inflammatione & intumescione sit obfusa. Nec quicquam interest, an æger, ut aliquando fit, sine loquela & intellectu fuerit. Quod si ab initio Cheirurgus vocatus non fuerit, secundâ, tertiâ, aut quartâ demum die, ante operationem fovendus est locus decocto betonica, primula veris, salvia, chamamel, meliloti, rosarum & granorum iuniperi, quibus emollientia nonnulla, veluti maluum, althæam, addere poterit, deinde repositionem tentare. Post operationem dorsum oleo rosaceo & lumbricorum inungendum; vulnus quinetiam more aliorum contusorum vulnere tractandum est.

Operationem hanc non satis tutam esse, & cui pauci se subiiciant mihi videri, allegato loco scripsi. Quamquam Guiliel. Fabr. cum Celso, lib. 3. cap. 33. asserat, nihil interesse, tutumne sit remedium nec ne, quod unicuique putet, operationem hanc tam periculosam non esse; cum in medio dorsi non dentur magna vasa venarum & arteriarum, nervi præterea in appendicibus exiles.

De costarum luxatione dictum lib. 2. part. 2. cap. 25.

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

Humeri os eapite suo rotundo cartilagine vndiq; obducto sinui cervicis scapulæ perfectissima omnibusque motibus obeundis absolvendisque accommodatissima articulandi ratione committitur. Et cum sinus hic non aliter satis pro excipiendo humeri capite exsculptus sit, ne frequentibus luxationibus articulus hic fieret obnoxius, provida natura ligamenti validis & peculiari processu cavuit; atque insuper præter cartilaginem, qua sinum hunc incrustavit, aliam in ambitu adiunxit, quæ sinui quidem haudquaquam adnascitur, ligamenti tamē adstricta crassior incipit, sensimque versus centrum extenuatur. Si tamen causa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentius & facilius excidit.

Differentia.

Humeri
luxatio.

Differentia.

Differentia. Excidit autem articulus deorsum ferè seu sub alā. Cum enim, vt Galen. 1. de artic. text. 2. causas huius rei reddit, sex circumcirca omnem dearticulationē sint loca, supra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars interior, qua planè sursū vergit, carnosam musculi partē superiectam habet, qui deltoideus à Δ literæ similitudine à quibusdam vocatur: qua verò ad collum versus declinat, scapulæ dorsum, vbi ex iuguli coniunctione summus humerus efficitur, qui ἀρσπυριον appellatur: qua intrinsecus spectat, processus ille scapulæ occurrit, quem ob formā anchoralem alij, quidam cornicularem appellat, qui perfectè vetat, quo minus eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in posteriorem partē prolabatur, cum inde scapulā ipsa incumbat: quis noster est, qui vel concipere animo possit? Reliquæ igitur quatuor partes sunt, quæ tutela carent: in quas elabi posse articulum verisimile est: Hippocrates, allegato loco, aliam humeri, quam sub axillam, luxationis speciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere posse. Galen. tamē id quinque vidit, semel in Asia, quater Romæ. Nec mirum, cum in urbibus, vbi vixit Hippocrates, vix tot homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiā plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæstræ vsu, quo membra variè contorquebantur & peruertebantur.

Paræus, lib. 15. cap. 21. 29. & 30. duas adhuc differentias addit, scil. sursum & extrorsum. Verum sunt eæ rarissimæ, possuntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus saltem luxationem perfectā, an verò etiam subluxationem patiatur, dubium. Hippocrates, 1. de artic. text. 2. id negat; neq; id sine causa & ratione. Cum enim caput huius articuli rotundum sit, & in cavitates inferatur, quæ oras in orbem habent, in iis consistere non potest. Et omnino hoc verū est, si luxatio à causā violenta externa accidat. Si verò humores crassi in scapulā sinū confluant, ibidemq; ob moram diuturniorem concreti & indurati hæreant, humeri caput sensim sua sede protrudere, & imperfectam luxationem efficere possunt. Hoc tamen in humero rarius accidit, in coxendice frequentius.

Causa.

E quibus iam patet, causam perfectæ luxationis humeri esse causam violentam, casum, percussione, brachij vehementem extensionem aut distorsionem: subluxationis verò humorem crassum in sinum scapulæ illapsum.

Signa Diagnostica.

Humerum sub alā prolapsus esse, facile cognoscitur, & monstrat id certissimum, propriū, & inseparabile signum, nimirum quid rotundū ac durū sub axilla sensibilibiter tactui obuium. Quibus tamen & alia accedunt, non propria, sed communia. Etenim & cavitās insolita in summo humero apparet, sed id commune signum est, & humeri prolapsi & lati scapularū ossis. In qua re non rarò Medicos decipi Galen. suo tū aliorum exemplo prolixè docet, 1. de artic. text. 61. Monstrat eundem humeri prolapsus eiusdē cum sani collati dissimilitudo, processus scapulæ superioris acuta quasi protuberantia, cubiti à costis solito maior recessus, & ad easdem reductio difficilis & dolorifica, eiusdēq; cum sano collati (nisi tamē humerus deorsum prolapsus à musculis sursū trahatur), exsuperans longitudo & inæqualitas, brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod ta-

Dan. Sennert. Tom. III.

men signum nec ipsum inseparabile est; cum musculi circa humerum quocunque modo seu à luxatione seu ab alia causā læsi ad motum apti non sint.

Si in partē anteriorem humerus prolapsus sit, in parte posteriore insolita cavitās, & in anteriore nimia protuberantia conspicitur, humeri caput in pectus derorquetur, cubitus ad partes posteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & signa in alā luxati cubiti desunt.

Prognostica.

1. Humeri caput in priorem partem prolapsus facilius reponitur, quàm si in alā prolabatur. *Prognostica.*

2. Antiqua humeri luxatio difficilimè reponitur, & reposita iterum excidit.

3. Qui reposito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum est) partibus, quæ iuxta sunt, nulla inflammatione affectis, protinus humero vti sine dolore possunt, hi nulla cura & providentia sibi opus esse arbitrantur. At Medici est, eorum opinionē corrigere; cum his facilius humerus iterū excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiantur. Hi enim articulis vti non possunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, si adhuc crescunt, humerus nō æquè augetur ac sanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob musculorum & venarum compressionem, & quia totus articulus immobilis est. Quibus verò ætate iam adulta humeri caput erumpit, neque restitutum est, pars, quæ supra articulum est, extenuatur, & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Vt articulus humeri in alā elapsus in suam sedem, è qua elapsus est, restituatur, tria agenda sūt, vt Galenus, 1. de artic. text. 5. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendū; deinde in posteriorem; tandem in posteriorem: vt nimirum contrariū iter luxationi molliatur. Etenim caput humeri à proprio sinu recedens primò in partem priorem impellitur: secundo suo pondere deorsum fertur; tertio retrò in alā à musculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapsus sit, contraria via in posteriorem impellendus. Vt tamen à musculis, quibus detinetur, explicetur, prius aliqua extensio, modica tamen, humeri faciendā.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. de articulis, & aliis autoribus videre est, varij sunt, è quibus præcipuos & maximè vsuatos, & qui minorem apparatus requirunt, tutissimiq; sunt, recensebimus.

Primus modus fit circūducendo caput humeri circa scapulæ ceruicē, quando scilicet Cheirurgus manū arctissimè ponit sub axillā, humerumq; altera manu circūrotat, vt medij digitorum nodi eundem in suā cavitatem impellant. Qui modus equidem periculo nō vacat, si quidem per illam circūvolutionem non solum neruosa & membranosa corpora, sed & ipsa sinus supercilia atteri, imò cartilago sinū ambiens nō absq; graui noxa velli lædive facillè potest: in pueris tamen, aliisq; corporibus mollioribus, suū habet locum, modò Cheirurgus eū cautè administret.

Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Ager humi resupinandus est; & inter alā cavitatem, inter caput humeri & costas, pila mediocris quantitatē è corio vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda: Cheirurgus verò agros ex aduerso sedens calcem dextro, si dexter humerus luxatus sit, vel sinistro, si sinister, super pilam alā subiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorsum (cum caput eius vi musculorum sursum raptum sit), trahat: calcem verò humerū ad anteriora si-

Qq

mul

Modus primus reponendi humerum luxatum.

Modus secundus.

mulq; fursū propellat, tandemque retrō humeri caput in scapulæ cavitatem adigat, id quod facillè prestare poterit, cum musculi motū hunc nō solum plurimū adiuuēt, sed sæpissimè soli eundē, planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere possūt duo ministri, quorum alter fascia vel habena scapulam fursū versus caput ægri trahat, hacq; ratione motum deorsum faciliè: pede verò summum humerum premat, atque sic, ne scapula, dum Cheirurgus humerū deorsum trahit, sequatur, impediatur. Alterum verò brachium oppositum sanū apprehendat, hacq; ratione, ne totum corpus ad extensionē à Cheirurgo in affecto latere factā vnā sequatur, prohibeat. Atque hic modus quia sic via prolapsui contraria, & quidē cū extensione, propè naturalis, tutus, nec adeo laboriosus est. Quia tamen impulsu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus fit per scalam, atque etiam tutus & satis commodus est. Erigitur nimirū scala firma ac stabilis, super cuius gradū altiorē rotundū quoddam corpus, quod egrotantis alæ adaptari, humeriq; caput propellere possit, deligatur: ad ima scalæ subfelliū locatur, quod æger adscendit; postea ala super corpus illud rotundum ponitur, luxatū brachiū à Cheirurgo deorsum trahitur, humerusque hinc inde commouetur. Interim sanum brachium à ministro ex opposita parte simul validissimè deorsū trahitur, & vnā scabellum pedibus egrotantis subtrahitur, vt pendulus à scala permaneat, hacque ratione humerus restituitur.

Quartus modus.

Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui pistillo perficitur. Inuoluitur nimirum pistillū molli aliqua fascia, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius lōgitudinis, vt homo stās pene ex eo pendeat. Quod si breuius fuerit, homo sedeat sic, vt vix iniicere humerū super pistillū possit. Deinde humerus & brachiū iuxta pistillum extendatur: corpus verò alter in alterā partem adigat; manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verūm modus hic adeo tutus non est, cum pistillum sub axilla facillè cedere possit, periculumque sit, ne ad extensionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus.

Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri suppositionem, (subhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris staturæ minister ægrotantis alam ponat super acuminatam humeri sui partem, humerumq; luxatum versus petus suum citissimè & validissimè trahat, vt æger ab eius humero quasi pendeat, quo modo & brachium extendetur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius minister à tergo egroti stās summum humerū, ne scapula vnā consequatur, premat, concutiat, motusq; istos violentos manibus suis ita regat, vt humerus luxatus in suam scapulæ insculptam cavitatē reponatur. Si patiens levis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipsi appendatur, ne ad humeri extensionē totum corpus consequatur, omnisque Cheirurgi actio impediatur.

Sextus modus.

Sextus modus, qui ab Hippocrate commodissimus habetur, describitur ab eo 1. de artic. text. 19. quem adhuc cōmodiorem facit Ambr. Paræus, lib. 15. cap. 27. qui ibi videatur. Cui tamē modo adhuc aliquod artificii accedere potest, si æger in scamno immotus sedeat, habeaturq; duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, crassa duos; vnū erectū perpendiculariter basi suæ, quæ in forma crucis formata sit, insigatur, eius longitudinis, vt si scamno, in quo sedet, statuat, sub axillā eius ferè pertingat, quod in superiore secundū longitudinem acumē habeat, in quo alterū immitti possit. Alterū verò sit ferè tres vlnas longū, & in extremitate vnā aliud lignū ex trāuerso dimidiæ ferè vlnæ longitudinē præfixū habeat. Lignum

hoc excauatum non nihil sit vlnæ longitudine ab extremitate, cui aliud lignū præfixum est, vt ligno alteri erecto inferi possit, altera verò extremitate scamnum attingat. Iam æger immotus in scamno sedeat, & ei lignū illud longum alteri perpendiculariter erecto innitens ita admoueat, vt lignum illud trāuersū sub alam ægri, in qua parte luxatio est, arctè immittatur, æger brachiū læsum supra lignū illud trāuersū versus scamnum extendat. Hinc fascia vel laqueus (commodissimè vsurpatur mantile longum) brachio affecto supra cubitum iniiciatur, & vsque sub cubitū brachium eo inuoluatur, ita vt fascia in duas ansas desinat, ex vtraque parte brachij & ligni trāuersi, iam extremitati ligni trāuersique scamno incūbit, machina attractoria, quales ad arcū in balistis tendendum vsurpantur, applicetur; qua de causa lignum illud trāuersum paxillo igneo per trāuersum immisso non procul ab extremitate, instrumenti verò illius attractorii vnci duo in parte superiore duab. ansis laquei seu mātis iniiciatur. Quod vbi factū, machina illa circūagenda, vt in arcu tendēdo fieri solet. Ita enim brachiū sensim extenditur, & deorsum versus trahitur, atque articulus elapsus in locū suum promouetur, in quem vel spōtè motu suorum musculorum trahitur & illabatur, vel Cheirurgi opera manu eò impellendus est.

Qui modus ab Ambi effigie è Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. duplici ligno constructæ habetur columna è simplici ligno, quæ in suprema parte habet apicem, qui spathæ A. sinui in inferiore parte excauatæ immittitur. Deinde quod spathæ illius seu Ambi loco est lignū, quod ab humero vsque ad scamnum, in quo æger sedet, pertingit. Tertiò, quod spatha illa, quæ sub humerum immittitur, non habet caput rotundum, sed lignum trāuersū præfixum, quod sub alā mittitur. Quartò quod brachiū non alligatur ambi seu spathæ, sed solum ei incumbit: fascia verò quæ brachio luxato circumiicitur, ex vtroque brachii latere infra machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui passim apud autores occurrunt, breuitatis studio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præstò & ad manum sunt. Neque enim tutum est diu repositionem differre, donec operosa instrumenta conquirantur.

In anteriorem partem si fuerit humerus luxatus, iisdem ferè modis, quibus in alam prolapsus restituitur, extendēdo nimirū humerū, eiusq; caput in diuersa trahendo, & in cavitatem suam impellendo. In hoc solum differt, quod in hac luxationis specie humerus deorsū tractus in partem posteriorem pellendus sit. Precauere etiam sedulo debet Cheirurgus, ne caput humeri in ipsa actione in alam procidat. Id quod fiet, si ala pila vel glomo quodā iustè magnitudinis expleatur. Et hac operationem facilitare potest minister à tergo ægrotantis stās, & laqueo seu fascia valida & lata scapulā, ne ad extensionem humeri à Cheirurgo factam simul consequatur, fursū trahens.

Humero reposito medicamenta phlegmonē coërcientia, ligamentaq; laxa & mollia constringentia adhibenda, de quibus parte præced. de fracturis, & supra, cap. 1. de luxationib. in genere, facta est mentio. Commodissimus fasciandi modus est, si pila è linteis vel stipa confecta, & medicamentis cōuenientibus imbuta, sub alam, ne humeri caput eò redeat, ponatur, hanc prima fascia excipiat, postea semel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad scapulam ducatur, iterumq; ad articulum descendat, & tandem, vt brachium magis fursū trahat, & conferuet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidemq; ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, nisi inflammatio aliud iubeat, soluatur. Soluta verò vel adiecta fascia, ceru-

Humero in anteriore partem luxatus.

Ve alia ita & luxatio tentione zione j Subluxa tes, qui quā et

tum aliquod, diapalma videlicet, si æstas fuerit, vel, si hiems, barbarum aut oxycroceum imponatur.

Tandem non prætereunda hæc est summitatis latiti, scapularum ossis luxatio de qua Hippocrates, 2. de artic. text. 62. hæc habet. *Is autem, quibus summus humerus auulsus fuit, os quod auulsus est, eminere conspicitur. Est autem os iuguli & scapulae nexus. Quippe cum hac in parte diuersa hominis ab aliorum animalium natura sit. Medici igitur in hoc vulnere maxime decipi consueverunt. Cum enim os auulsus emineat, super humeralis humilis & concaua apparet: ut ab illis quasi humerus prolapsus sit, cura adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis sanè non malos, qui dum huiusmodi humeros conantur reponere, excidisse eos rati, multa damna vexando attulerunt, neque prius destitit, quam vel sententiam mutarent, vel reposuisse se articulum existimantes, quid facere deberent amplius, ignorarint. His curatio ea est, qua aliis huiusmodi, ceratum, plagula, lintea: & deligatio in hunc modum facta. Vigendum deorsum os eminens est, & eaque in parte plagula quam plurima imponenda, ac deprimenda quam maxime sunt, brachiumque ad costas in superiorem partem annectendum, atque ita detinendum. Hoc enim nullo modo maxime fit, ut accedere ac coire auulsus os possit. Sciendum tamen probe est, & prædicendum etiam tuta hæc esse, si aliqui volueris: propterea quod nullum neque paruum neque magnum vocumentum ex hoc vultu humero enitit: sed locus tantum deformior euadit. Quippe cum neque hoc os in pristinam sedem simili modo, ut natura erit, restitui queat: sed necesse omnino sit, ut paulò vel multò turgidius in superiore parte efficiatur, neque aliud aliquod in eundem planè statum redeat, quod communicans cum altero ac coharens à pristina coherencia auulsus fuerit. Paucis diebus dolor in summo humero sedatur, si rectè deligetur. Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radii luxatione.

Cum humeri capite inferiore Cubitus & Radius coniunguntur. Cubitus per *ῥαδιον*, hoc est, eam articulationis speciem, qua ossa iuncta sese inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorū anterior siue minor processum cubiti exteriorem suscipit; posterior verò siue maior posterior eiusdem processui dicatus est. Pro radio verò excipiendo humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentia.

E quibus facile colligere licet, Cubitum nō solum perfecte & integrè luxari, sed & subluxari posse: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari posse, antrosum, retrorsum, extrorsum, introrsum. Radius verò ut interdum cubitum in quamcumque partem luxatam sequitur, interdū verò in suo loco persistit: ita nonnunquam solus à cubito, absque vlla eius luxatione, recidit.

Causæ.

Ut aliarum partiū luxatio à causis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio ut plurimū ex violenta & subita brachij extensione fit: in posteriorem ex violenta brachij inflexione; & ad extra vel intra ex brachij peruersione. Subluxationis causæ sūt humores ad articulum fluentes, qui cauitates tam parti inferiori ossis humeri, quam etiam ipsi cubito aut radio insculptas sensim

implent, cubitumque vel radium è sua sede protrudunt.

Signa Diagnostica.

In quā partem cubitus luxatus sit, visu tactuque facile deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapsus fuerit, brachium est extensū, nec curuari potest; in parte anteriore tumor insolitus, in posteriore verò cauitas insolita conspicitur. His contraria eueniūt, si in posteriorem partem fuerit luxatus, brachij nimirū curuum est, nec villo modo extendi potest, tumor in posteriore, cauitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partē exteriorem, proruberantia quoque; in exteriore, sinū verò; in interiore parte efformat. Contrā verò eminentia iusto minor in interiore; cauitas in exteriore parte conspicitur, si in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitū sequatur, iisdem signis cognoscitur. Si verò à cubito solum extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patet facit, locus cauus est, digitoque sinum inuenire facile licet.

Prognostica.

1. Cubitus uti ob firmam ac stabilem cum humero coarticulationem ligamentorumque copiam ac robur non facile elabitur: ita prolapsus difficulter restituitur.
2. Cubitus luxatus nisi citissime reponatur, nō solum varia & periculosa symptomata, dolorē nimirū intensissimum, inflammationem, febrem, conuulsionem, sed nonnunquam etiam mortem adfert.
3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maxime periculosa & dolorifica est, quæ in posteriorem sit partē. Paulus Aegineta de remed. lib. 6. cap. 15.
4. Cum os cubiti ab altero osse diducitur, non facile restituitur. Neque enim duo ossa, quæ bina inter se coniunguntur, ubi dehiscunt, facile in pristinum locum redeunt; sed necesse est, ossibus sic diductis partem reddi tumidam, & ossa citò callo circumdari.

Curatio.

Cubitus in partē anteriorem imperfectè siue subluxatus moderata extensione & solo cubiti influxu facillimè restituitur. Perfecta v. luxatio difficiliorem habet repositionem, maioremque requirit apparatus. Primò enim extensio & quidem obliqua, ne altum cubiti supercilium humeri caput lædat, à duobus ministris, quorū alter summū humerū sursum, alter verò cubitum deorsum, vel solis manibus, vel necessitate exigente habenis trahat, fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandū, super quod postea Cheirurgus brachium inflectendo, & citissime cubitum ad posteriora impellendo eum in suum locum restituat.

Cubitum in partem posteriorem luxatum Hippocrates, 3. de fractur. nonnunquam sola cubiti extensione subita & diutina se curasse affirmat: quæ si nō sufficit, conueniente extensione facta cubitus ad interiora pellendus.

In partem exteriorem vel interiorem prolapsus cubitus facillimè reponitur, si facta extensione ab ea parte, in quā prolapsus est, in contrariū impellatur.

Idem reponendi modus obseruandus est in radii repositione, si cubitum luxatum fuerit secutus. Si verò ab eo solum discesserit, prominentib. palmarum partibus comprimendus, brachiumque ad naturalem figuram reducendum. Facta repositione medicamentā conuenientia adhibenda, congruaque deligatio facienda, ut in genere suprā, cap. 1. dictum.

CAPVT VIII.

De Manus & digitorum eius luxatione.

Manus &
digitorum
luxatio.

Manus nomine hic brachiale & postbrachiale, seu carpum & metacarpiū intelligimus. Connectitur autem carpus cū cubito & radio per diarthrosin, cū motus ibi sit manifestus; cū metacarpio verò, cū ibi nullus motus manifestus sit, per synarthrosin aut dubiam articulationem. Metacarpiū seu postbrachiale connectitur cum digitorū ossibus iterum per diarthrosin, quia rotunda quatuor metacarpij ossium capita superficiem primorum digitorum ossium leuiter excauatam conspicuè subintrant. Et hoc modo etiam ipsa digitorū ossa inuicē vniuntur.

Differentia.

Differentia.

Vnde facillè colligere licet, carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, posteriorem, & ad latera luxari posse. Metacarpij ossa omnia quidē introrsum & extrorsum luxantur, ad latera verò mediorum duorum ossium prolapsus impediunt duo extrema ossa indicē & minimū digiti respicientia; quæ duo verò solum in latus ab ossium vicinia liberum excidere possunt. Digitorum ossa iterū quatuor modis, introrsum nimirum, extrorsum, & ad latera luxantur.

Causa.

Causa.

Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis causa est morus violentus aliquis ictus, casus, peruersio, & contusio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia sunt. Siue enim carpi, siue metacarpij, siue digitorum ossa in partem anteriorem luxata fuerint, tumor eò loci in anteriore parte apparet, digiti que flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in posteriore parte conspicitur, digitiq; ob tendinū & neruorum ad ipsos tendentium compressionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapsus factus est, & depressio eius, e qua excidit articulus, apparet.

Prognosticum.

Prognosticum.

Luxatio harum partium periculosa non est, cū facillè restitui in suum locum possint.

Curatio.

Curatio.

Cardi ossa, in quacūq; partem luxata fuerint, etiam absq; omni extensione in suum locum reponi possunt, hunc in modum. Aegri manus super tabulā vel mensam, & quidem prona, si ad posteriora, supina verò si ad anteriora facta fuerit luxatio, ponatur. Postea Cheirurgus vel palma, in corporibus scilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robustioribus, articulum luxatum validissimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum ossibus reponendis ratio obseruatur; nisi quod minister aliquis altera manu digitos, altera verò brachium apprehendens leuè faciat extensionem. Repositis ossibus

medicamenta inflammationē prohibentia articulosque firmantia adhibenda, membrumque conuenienter deligandum & reponendum est.

CAPVT IX.

De Femoris luxatione.

Femoris os omnium in corpore humano maximū & longissimum parte superiore capite suo sat magno, crasso, & exactè semiglobofo, coxendicis sinui pro excipiendo hoc capite sat amplo & profundo, nō solum exactissimè per enarthrosin committitur, sed firmissimo ligamento quoq; ex ipsius coxendicis sinu prognato & in angustum capitis femoris sinū implantato ipsi validissimè vnitur, eū in finē, vt femur eò facilius & expeditius flecti, extendi, in latera moueri, & circūuerti, nec facillè prolabi possit.

Causa.

Femoris luxationis perfectæ causæ sunt eadem, quæ luxationis humeri, nimirum externæ & violentæ, casus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extensio ac distortio. Imperfectæ verò luxationis causæ sunt humores ad articulum hunc affluentes, eundemque sensim e sua sede protrudentes.

Differentia.

Excidit autem hic articulus in quatuor partes, anteriore, posteriorem, sed rariùs, cum acetabuli supercilium hac in parte altius sit, in partem anteriore & interiorem sapissimè, cū eò lo. i supercilium humilior sit. Nonnunquam & femur subluxationē admittit, à causâ interna; vnde cū P. Aegineta, lib. 6. de remed. c. 118. scribit, coxæ articulationē tantum luxationem, nō subluxationē pati, id de ea solum quæ à causâ externa & violenta est, intelligendum. Videmus enim nō rarò ab affluxu humorū nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt ossis femoris caput in acetabulo firmiter continere non possint; vnde subluxatio quædam sequitur.

Signa Diagnostica.

Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet; cū caput femoris ad pubem incumbat: nates contra propius musculos cū femore ad pubem cōtractos rugosæ videntur; vrina, ob vesicæ à femoris capite cōpressionem, supprimitur, crus externum nec curuari nec ad inguina adduci potest; cū in ipso flexu sit femoris caput. Laborat etiā homo si poplite flectere cogatur, propter musculū priorē, qui oritur ab osse quod ad illā pertinet. Ille enim cōprimitur, tensusq; attollitur à femoris capite, cūq; extendi amplius non possit, renititur. Aliàs quod calcem & vniuersum crus sani longitudinem equat. Nam femur e suo cauo recedens in priorem partē & paulò inferiùs venit; quo fit, vt lēsum crus sani longitudinē æquet, id quod præsertim ipsis accidit ad calcem; digiti pedis non facillè extendi, nec ad terram conuerti possunt, vnde in incessu æger calci solum inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robusta articulus in hanc partem elapsus nō restituitur: hi, cū dolor desinit, & articulus adfuescit eo in loco contineri, in quem procidit, recti protinus ingredi possunt sine baculo; ac rectè ex toto. Propter inguinis enim inflexibilitatē crure toto ingressu magis recto vtūtur, quàm cū sanum erat. Nonnunquā etiam pedem per terram trahunt; cū supe

superiores commissuras, quæ ad inguen & quæ ad poplitem sunt, non facile flectant, quanquam pede toto inabulant. Quibus verò tenera ætate articulus, elapsus minimè restituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minimū autem femur imminuitur: minuitur tamen caro vbique, præsertim à posteriore parte.

In partem posteriorem si os femoris luxetur, dictis contraria signa adsunt, caput nimirum femoris in nates prolapsum è tumore circa illas partes visu tactuq; deprehenditur; inguina cōtrà laxiora apparēt. Crus affectum, ob musculorum caput femoris ambientium cōpressionem & tensionē extendi nō potest, sanq; breuius redditur: calx terram nō attingit, vnde etiam ægri nec stare nec progredi possunt, sed præcipientes retrorsum prolabūtur, eò quod corpus in illā partem prolabitur, femorisq; caput extra propriū locum constitutum corpori fulciendo è directo oppositum non sit. Curuare tamen homo crus potest, si dolore nō prohibeatur. Cum enim femoris caput vicum tota ceruice in magnum muscolum natum, qui articulationē hanc extendit, expellatur, hic musculus prolapsus femori, caput admittens omnium maximè torquetur, cum sub ipso prematur distendaturque. Quam necesse est inflammatione ipsum prehendi. Procedente autem tempore, cum musculus hic ab inflammatione solvatur, contrahiturque humorem quandam glutinosum, pars eius, quæ articulum contingit, occallescit, & poples citra dolorem inflectitur. Insuper capite femoris in posteriorem partem luxato, crus & spes moderatè recta apparent, & neq; hac neque illac multum inclinant.

Cæterum cum ætate iam adulta os femoris prolapsus restitutum nō fuerit, vbi dolor cessauit, & articulus volui in carne consuevit, ambulare quidē potest homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idq; duplici de causa; quia & crus multò breuius redditur, & multū calx abest vt terrā contingat. Nam si vel maximè tener eo pede sustineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem posteriorem. Si verò ætate tenera articulus hoc modo luxatus repositus nō fuerit, femoris os breue efficitur, vitiaturq; crus vniuersum, & minùs augetur, ac gracilius redditur, cum nulli vsui sit.

Si femur in partem anteriorem luxatum sit, id his signis cognoscitur. Inter anum & scrotū cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam cōspicitur. Crus eo, quod femoris caput in locum altiorē exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò spectat. Calx terram non attingit, vnde cum incedere vult æger extremis solum digitis innititur.

Et si adultis iam hic articulus non restituitur, sed caro, in quā articulus excidit, occallescat, dolorq; propterea cessat, ingredi absq; baculo possunt, ideoque cum crure vtatur, his caro minùs offenditur. Quibus autem tenera ætate hoc infortuniū accidit, diligentem curā postulant. Nam si negligantur, crus vniuersum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in sano.

Tandem femoris in anteriorem partē luxatio hoc modo cognoscitur: Crus longius est, si cum altero conferatur, idq; duplici de causa. Ossis enim quod è coxa sursum procedit, ad pectinē femoris caput inheret, ceruixq; articuli cauo sustinetur. Rursus ab anteriore parte clunis cauus apparet, vtpote, quod femoris caput in anteriorem partem exciderit. Extra rursus femur iuxta genu spectare cogitur in partem anteriorem: similiter crus & pes, cum in omnibus luxatis ossibus altera extremitas semper in contrariam partem spectet, atque ea quæ prolapsa est.

Quibus hoc modo prolapsus est articulus, neque repositus, dum grediuntur, crus in anteriorem partem circumagunt. Cum enim vitiatum crus longius

reddatur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recusent, superest, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, 3. de artic. à t. 68. vsque ad t. 105. quæ omnia huc transcribere breuitatis studio nolo.

Prognostica.

1. Magnum femori periculum est, ne vel difficulter reponatur, vel repositum rursus excidat. Celsus, lib. 8. cap. 20.

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua sinus humoribus est oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cano collecta præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur sua sede moueri, vel si idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in sua sede non possit cōtinere, etsi os repositū fuerit, tamen in loco suo non manet, sed rursus excidit, si nimis humor remaneat. Si verò humor exsicceat, articulus in sua sede remanere potest. De quo Hippocrates, 6. aph. 60. Quibus diuturno dolore ischiatico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabescit & claudicat, nisi vrantur.

4. Idem fit, si linamentum istud abrumptur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes sensim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ constriunguntur, & comprimuntur, vt sanguini ac spiritibus liber ad partes illas transitus nō pateat, & quia pars debito modo nō mouetur, calor marcescit, vnde nutritio partis non rectè perficitur; & os femoris pro reliquorū ossium proportionem non augetur.

Curatio.

Cum eodem ferè modo, quo humerus cum scapula, etiam femur cum ossis coccygis iungatur: idem etiam ferè in vtriusque est reponendi modus. Æger subiecto puluinari vel culcitra in scamno aut mēsa collocandus, pronus quidē, si extrorsum aut retrorsum luxatio facta sit supinus, si introrsū, & in latus, si antrorsum. Fitq; illa repositio interdū solis manibus absq; vlla extensione, vt vel primò femoris caput circa ilia tandiu circumrotetur, donec in suum acetabulum perueniat: (qui modus tamē ita tutus nō est) vel secūdò, in luxatione scilicet in partē anteriorem facta, crus citissimè & validissimè ad inguina flectatur, atq; hac ratione prolapsus femoris caput extrorsum in suū locum pellatur. Si verò hisce modis nihil proficiatur, æger semper ita collocandus est, vt pars, in quā prolapsus est femoris caput, sit superior; ea verò, à qua recessit, sit inferior, postea conueniēs fieri debet extensio: tandem verò femur semper via prolapsui contraria in suum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extensio vel manibus in corporibus scilicet mollibus, luxatione recēti, vel etiā habentibus, laqueis, ac similibus, in corporibus scilicet robustis, & luxatione antiqua faciendā, ex iis, quæ par. præced. c. 11. de femoris fractura, dicta sunt satis patet. Et quidem extensio quatuor luxati femoris speciebus cōmunis esse potest: at capitis femoris in suū locum impellendi & restituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varietate. Nam quod introrsum excidit, extrorsum compellendū: quod extrorsum, introrsum; & sic de reliquis. Vbi os repositū fuerit, quod ex libera & sine dolore cruris motu cognoscitur, medicamenta, de quibus suprā, c. 1. in genere dictum, articulo imponenda, & fasciis articulus in suo loco continendus. Straminei etiam toruli vt in fracturis, adhibendi, & vtrumque femur colligandū, vt luxatum membrū in suo loco contineatur. Atq; hic apparatus ante quartum diem

non soluendus. Et æger satis diu in lecto se contineat, nec deambulet, ne intempestiua deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, libr. 6. cap. 119. Ambrosi. Paræum, libr. 15. à cap. 39. ad cap. 48.

CAPVT X.

De Luxatione Patellæ.

Femur parte sua inferiore duo insignia capita in posteriorem partem vergentia obtinet, quib. in duos tibiæ sinus superficiales tantum minimeque profundos, ac leui cartilagine incrustatos inseritur. Habet præterea etiã parte posteriore sinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos sinus eminens inseritur. Ne verò ob laxiorẽ hanc, quæ fit per *γῆλυμον*, articulationem, genu frequentibus luxationib. obnoxium sit, femoris & tibiæ ossi antè patella propòsita est, iisq; beneficio crassiorum tendinum musculorum tibiã extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ ossis ab externo latere fibula adstat, quæ parte superna in latere interno sinum habet cartilagine rectum, à quo capitulum laterale, quod superiore tibiæ appendice subsistit, excipitur: parte inferna verò acuto suo angulo in sinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inseritur, malleolumque externum constituit. Cum ergo plures hinc articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere possunt.

Patella luxatio.

Et primò quidem patella, cum à lateribus nullum habeat obstaculum dislocationem eius impediens, in partem superiorem, inferiorem, exteriorem, & interiorem facilius luxari potest: in posteriorem verò nunquam; cum tibiæ & femoris ossa, quæ ipsa regit, obstant.

Causa.

Causa.

Causæ huius luxationis sunt casus ab alto, saltus, percussio, indecensque tibiæ distensio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Patellæ luxatio facilius visu & tactu cognoscitur, crusque recte flecti & moueri non potest.

Prognosticum.

Prognosticum.

Cum laxior sit hæc articulatio, patella facilius sedi suæ restitui potest.

Curatio.

Curatio.

Vt patella in suam sedem reponatur, æger firmiter in planitie erectus stet: Cheirurgus verò manib. patellã à parte, in quã prolapsa est, in eam, è qua excidit, cõpellat. Vbi suo loco restituta est patella, medicamenta idonea imponenda, & splenis poplitis cauitas explenda, ne crus flecti possit. Mox canalis, præsertim à latere, in quod exciderat, ad ipsius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non possit. Vbi periculum amplius non est, ne patella iterum excidat, æger sensim genu rursus flectere aduescat.

CAPVT XI.

De Luxato genu.

Genu luxatio.

Genu non solum subluxari, sed & perfectam luxationem pati potest: & quidem frequenter in

partem interiorem & exteriorem; raro in posteriorem; rarissimè verò in anteriorem, & non nisi à causa violentissima, cum patella opposita id prohibeat, prolabitur.

Causa.

Accidit hæc luxatio etiam à percussione, casu, saltu, cursu vehementiore & indecente tibiæ extensione, vel contractione & distorsione.

Causa.

Signa Diagnostica.

In quam partem genu luxatum sit, facilius cognoscitur: siquidẽ in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quò discessit, visu tactuque deprehenditur: figura deprauatur, crus est extensum, nec flecti potest; vnde motus necessarii deprauatur, vel omnino perit.

Signa Diagnostica.

Prognostica.

1. Genu si cum cubito conferatur, articulus, quæ in genu est, ob eius iuncturæ modum sæpius excidit & facilius reponitur. Ossium enim quib. uterque articulus continetur, structura arctior est in cubito, laxior in genu. Præterea multi processus, multique sinus inter se commissi vndique cubiti commissuram adstringunt: in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ sinus coniciuntur.

Prognostica.

2. Eadem de causa luxatio genu minus periculosa est, nec inflammatio facilius accidit. Nam cum inflammatio oriatur ob vim, qua ossa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & sinu vi magna excidere & reponi potest, inflammationis periculum non est.

Curatio.

Genu in partem interiorem & exteriorem luxatum mediocri extensione vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habentis, in luxatione non ita recenti & corporibus robustioribus, facta, ossiūque in contrariam, è qua exciderunt, partem manu facta impulsione, non ita difficulter restituitur.

Curatio.

Retrorsum verò facta luxatio comòde restituitur, si æger resupinus in scamno collocetur, & minister aliquis glomum lineum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, osque prolapsum anteriora versus fortiter impellat. Cheirurgus verò crus ægrum ambabus manibus apprehendat, subitoque ita inflectat & curuet, vt calx nates contingat.

Genu subluxatum nulla vel exigua facta extensione, & in contrariam partem impulsione, in suum locum reponitur.

Vbi repositum est os, quod ex cruris libera extensione & cum altero genu cõparatione cognoscitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio instituenda, ægerque ab incessu abstinebit, donec à noua luxatione metus nullus amplius sit.

CAPVT XII.

De Fibule distractione.

Fibula tibiæ adheret, & vt capite præced. dictum, supra ad genu, infra ad astragalum. Distrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in utrumque latus.

Fibula distractio.

Causa.

Fit autem hæc diuulsio ex iis causis, à quib. genu luxari

Causa.

luxari diximus; iuprimis cum inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, sed introrsum vel extrorsum nutans distorquetur. Idem ex casu ab alto vel percussione fieri potest.

Signa Diagnostica.

Tumor in parte, in quam fibula diuulsa est, apparet, & visu ac tactu deprehenditur, motusque laeditur.

Prognosticum.

Repositio fibulae facilis est.

Curatio.

Cheirurgi enim manibus in suam sedem facile cogi & deduci potest, eam in partem prolapsam contrariam adigendo. Postea deligatio conueniens, appositis ei parti, in quam fibula prolapsa est, plagulis, instituenda; & quies aliquot septimanarum aegro imperanda, donec ligamenta iterum confirmantur.

CAPUT XIII.

De pedis & eius ossium ac digitorum luxatione.

Pedis nomine omnem illam corporis humani partem ab inferiore tibiae parte ad extremos usque pedis digitos exprorectam intelligimus, quae varia variis modis inuicem coarticulata, ligamentisque membranosis connexa, continet ossa, talum nimirum, calcem, os naviculare, tarsum, metatarsum & digitorum ossa. De quorum omnium luxationibus iam dicendum esset. Verum quia tarsi, metatarsi, & digitorum ossa hic eodem fere modo, quo carpi, metacarpij, & digitorum manus ossa inter se inuicem vniuntur; iisdem quoque luxationibus subiecta sunt, eadem causas habent, iisdem signis dignoscuntur, & eodem modo reponuntur; Os vero naviculare eadem, quae tarsi ossa, pati potest: operae pretium non est, multa de his addere, sed ea, quae de manus ossibus dicta sunt, his etiam applicari possunt. Quaedam saltem de tali & calcis luxatione, cum his ossibus nulla in manu respondeant, addere libet.

Differentia.

Talus, vulgo astragalus dictus, cum tibia & fibula per *γυμνασιον* iunctus, perfecte & imperfecte in omnem partem, anteriorem nimirum, posteriorem, anteriorem, & posteriorem luxari potest.

Calx vero, siue calcaneus, talo substratus, frequen-

ter quidem anteriùs & posteriùs, raro verò ad latera promouetur.

Causa.

Luxatio harum partium fit à violento casu, ictu, aut alia inconueniente pedis distortionem. In specie verò calx luxatur, & ab astragalo diuellitur, si quis ex alto defiliens grauitè in calcem labatur & impingat, vel inter saltandum calci vehementer insistat.

Signa Diagnostica.

Talus si in partem anteriorem prolapsus sit, ima pars pedis in posteriorem conuertitur; si in posteriorem, contraria signa adsunt. Si luxatus sit in partem anteriorem, latus tendo calci subtrusus durus est & intentus, pesque minor fit, & breuior; in posteriorem contra calx fere conditur, planta maior, pesque longior euadere videtur.

Calcis luxatio ex dolore, figura partis deprauata, actioneque laesa facile cognoscitur.

Prognostica.

1. Talus sicuti facile luxatur, sic facile etiam reponitur; sed ob multitudinem ossium iuncturas componentium difficulter confirmatur.

2. Calcis luxatio maximè periculosa est: siquidè venae, arteriae, & nerui grandiores, quos excipit, nec non tendo, qui ei annectitur, facile in consensum trahuntur, unde deliria, tremor, conuulsio, febres, & alia plurima mala excitari possunt.

Curatio.

Tali repositionem commoda praecedat extensio, siue illa fiat manibus ministrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiā apprehendat; siue habenis vel aliis machinamentis deorsum trahentibus. Postea Chirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientemque deligationem instituat. Ager in hac luxatione diutius in lecto detinendus, ut musculi distenti ligamenta laxiora reddita, iustum robur acquirant, totique corpori ferendo paria esse possint: id quod ante diem quadragimum vix contingit.

Calcaneus etiam leui extensione facta in pristinum locum reponitur: repositus ita vincendus, ut humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur; tamdiu etiam in quiete detinendus aeger, donec articulus hic restitutus probè confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, in libris de articulis, & fracturis, & Galenum, in comment. Oribasium, de machinamentis, Celsum, lib. 8. cap. 11. usque ad finem libri. Gabrielem Falloppium, tract. de luxationib. Ambr. Parzum, lib. 15. & alios.

Conclusio.

DE libro isto, quem nunc accipis, *Lector beneuole*, absoluendo ferè omnem cogitationem deposueram. Etsi enim superiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera est, non ingratos fuisse sciam: reperti tamen etiam sunt, quorum calumnias & obrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones, veritatis inuestigandæ studio, liberè proposui, Nouator & Paradoxologus ipsis habeor. Si veterum sententias recenseo & explico, ex aliis mea transcripsisse dicor. Vicerunt tamen amicorum seu preces seu monita, vt laborem hunc in manus resumerem, & criminationes istas floccipenderem. Cum enim infelicius nihil sit iis ingeniis, vt rectè I. Cæs. Scaliger, *exercit. 306.* censet, quæ mordicè sentiunt, Maiores nostros nihil ignorasse, mancipium alienarum opinionum nunquam esse volui. Contrà nec me puduit, ab aliis discere, & quædam ex iis in mea scripta transferre: quod omnibus seculis ab omnibus viris doctis factitatum video, neminemque adhuc inuentum existimo, qui omnia, quæ in publicum edidit, in suo cerebro nata esse gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eaque à veritate non aliena, quæ in aliorum scriptis forsitan non ita sunt obuia. Verùm omnibus placere impossibile, & vt Iul. Cæs. Scaliger, *Epidorpid. lib. 3.* ait:

Qui seuit, ab alto pluuiam facis precatur:

At iter faciens imbribus imprecatur atris.

Non saepe Deus placet; & tu placere credis?

Ideoque inuidorum obrectationibus nihil motus, & librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac sextum iam in manus sumam, & in eo, quousque Deo Opt. Max. placuerit, progrediar. In quo ipso etiam etsi non pauca, quæ obrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia esse poterunt, dicenda erunt: proferam tamen ea liberè, & veritatis patrocinium nec hîc deferam, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad ferram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, sed posteritati, quæ sine affectu iudicabit, iudicium omne relinquam.

Pascitur in uinis liuor, post fata quiescit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA,
DOMINE IESV.

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINÆ
PROFESSORIS,
DE ARTHRITIDE
TRACTATUS.

R r

GENERO

DANIELIS
SERENI
D. ET MEDICINAE
PROFESSORIS
DE ARTHRO
TRACTATUS

CHENERO

GENEROSIS, STRENVIS, MAGNI-
FICIS, NOBILIS. Q. VIRIS,

DN. IOACHIMO A. LOSS,
IN PILNIZ, GRAVPA,
SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæsar. Majest. à Consiliis, Sacr. Rom.
Imper. Thesaurario, ac Serenissimi
Electoris Saxon. Consilij in-
timi Præsidi,

DN. GEORGIO A. VVERTHERN,
in Beichlingen, Wieche, Frohndorff, &
Brucke, Cæsar. Majest. & Sacr. Rom. Imp.
Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis supre-
mi Iudicij, quod Lipsiæ est, Præsidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO
à Miltiz in Steinberg, Borsten-Otten-
& Burkersdorff,

NEC NON

MAGNIFICO, NOBILI ET
AMPLISSIMO VIRO,

DN. IOANNI TIMÆO, I.V.D.
& Comiti Palatino Cæsaræo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ
CONSILIARIIS INTIMIS,

PATRONIS ET FAVORIBVS SVIS HONORANDIS,

HVNCCE

DE ARTHRITIDE TRACTATVM,

OBSERVANTIÆ ERGO

D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

DE ARTHRITIDE.

CAPVT I.

De Natura Arthritidis.

Nomen.

Arthritidis, Græcis ἀρθριτις, id est, articulo, dicta, Latinis morbus seu dolor articularis, à loco affecto nomen accepit. Barbari, quos ita vocant, Gutturam appellant, quod à fluxu quasi guttatum factum excitetur hoc malum. Et sunt ex recentioribus etiam, qui eos sequuntur, imò hæc appellationem omnibus præferunt, sed minus rectè, ut infra, quasi, prima, dicitur.

Arthritidis quid?

Et si verò ἀρθριτις, ut ab Autore Definit. Medicar. & Isagoges definitur, sit σύνθεσις vel σύνθεσις, compages & compositio ossium ad morum comparata: tamen hic per articulum non accipitur ipsa ossium compages ac σύνθεσις & vñio, vel extremitates ossium, quæ coniunguntur, vel spatium inter ossa, quæ articulo coniunguntur, sed partes, quæ ipsum articulum coniungunt & ambiunt, præcipue sensu præditæ, nimirum, membranae, ligamenta membranosa, & extremitates musculorum, partibusque his inserti nervi.

Arthritidis differentia pro varietate articulorum

Cum verò articuli sint varii, ab eorum differentia, & varietate partium affectarum arthritidis quoque varia nomina accepit, & si pedes afficiantur, dicitur Podagra; si manus, Chiragra; si coxendix, Ischias; si genu, Gonagra; vocabulis hisce plerisque à loco affecto & ἄρθρ, quod capturam significat deductis, ut Podagra nihil aliud sit, quam pedum, Chiragra verò manuum captura; cum hæc membra morbo hoc quasi capta, & irretita detineantur: unde etiam à Luciano, in Tragopodagra, sic loquens Podagra introducitur:

----- πᾶσι δὲ τοῖς πολλοῖς βροτοῖν
ποδάγρα καλεῖται, γιννομένη ποδῶν ἄρθρ:
----- à plerisque autem hominum

Podagra vocor existens pedum capinra.

In cæteris verò articulis speciale nomen non habet, sed communi generis nomine Arthritidis appellatur; sicut & in genere Arthritidis dicitur, cum plures articuli simul dolor occupat. Plura quidem talia vocabula finxerunt quidam, & inter eos Ambrosius Patæus, de arthrit. cap. 1. & si malum in maxilla articulo fuerit, Sygonagram; si in ceruice, Trachelagram, si in spina dorsi, Rachysagram; si in humero Homagram; si in cubito, Pechyagram nominant. Verum vocabula ista apud Græcos non occurrunt, nec vsu trita sunt; licet ipsi pluribus in partibus arthritidem generari posse passim doceant.

Mentagra quid?

Occurrit etiam apud Plinium, lib. 27. cap. 1. vocabulum Mentagra, ioculari, ut Plinius ait, primum lasciuia inuentum (est enim vitiosa vocabuli compositio ex Latina & Græca voce, & aliena à consuetudine eruditorum) mox tamen vsurpatum: verum affectus iste ad Arthritidem non pertinet, sed fuit faciei quædam fæditas, & praua scabies ad lichenas pertinens.

Græca vocabula & Latini retinuerunt, cum ab iis & morbum acceperint. De quo Plinius, lib. 26. cap. 10. Podagra, inquit, morbus rarior solebat esse non solum patrum auiorumque memoriâ, verum & nostrâ, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset.

Notandum tamen hic, etiam si Podagra vocabulum propriè de pedum dolore accipitur: tamen interdum, ut etiam Crato, consil. 253, confitetur, ab vno membro desumpta appellatione pro omni arthritide podagra

accipitur; cum fieri soleat, ut pedes ferè primo & frequentius hoc morbo corripiantur, & raro cum alii articuli afficiuntur, immunes sunt. Hinc quoque Dialogum suum, qui est de Arthritide, Lucianus, Tragopodagram inscripsit. Ita qui de laude Podagræ scripserunt, Cardanus, & alii, omnes de Arthritide in genere egisse videntur; imò Medici quidam, qui propriè de arthritide agunt, tractatus suos de Podagra inscripserunt.

Frequentius nimirum pedes hic dolor, & quidem maximè ac primum plerumque pollicem pedis inuadit, Natura enim, quantum potest, humores vitiosos ad extremas & remotas partes depellere solet; superque pedes etiam à caloris fonte remotiores, & magis in motu, quod humores ad eos trahuntur. Unde etiam Galenus, 6. aphor. 28. scribit, eos, qui arthritide, id est, omnium articulorum doloribus corripiuntur, primò fieri Podagricos. Ut plurimum verò hoc accidit, non verò semper. In quibusdam enim arthritidis incipit in manu, quibusdam in genu, quibusdam in aliis articulis. Et quamuis primò pedesprehendit: tamen postea etiam plerumque in brachijs digitorum articulos, vel loca circa carpum & metacarpium occupat, ut & cubiti articulos inuadit, aliquando & ceruicem & maxillæ articulum. Et quidem malum hoc initio plerumque vnum articulum, vel in pede, quod frequentius accidit, vel alibi occupat, postea verò crebro morbi insultu visceribus debilitatis, ac calore nativo labefactato, & materiâ indies magis cumulata, plures articulos inuadit, & res eò sæpe redit, ut vix vllus sit articulus, & ossium compages in toto corpore, quæ à malo hoc libera sit: & ut Lucianus in Tragopodagra scribit:

Malum hoc τὸ λυττόν καὶ τὰ λαιπώρον δέμας

Κερῶν ἀπ' ἀκρῶν εἰς ἀκρᾶς ποδῶν βάσις

Afflictum & miserum corpus

Manibus ab extremis in extremas pedum plantas excruciat.

Imò sæpe res eò redit, ut humor ille vitiosus non solum in articulos omnes, sed & alias partes sentientes effundatur, sicut nonnullis in dentes effusum ibi dolorem, aliis ad pectus, spuriam ibi pleuritidem excitasse, obseruatum.

Solet verò malum hoc non continuum esse, sed per intervalla & periodos affligere, dum materia cumulata per certa intervalla ad articulos detruditur, quæ quidem initio sunt longiora, ita ut sæpe ægri per menses sex, sæpe etiam integrum annum ab Arthritide sine liberi: postea visceribus & calore debilitato & humoribus vitiosis pluribus cumulatis per breuiora intervalla malum redit, interdum post menses tres, interdum singulis mensibus, imò nonnullos lecto perpetuò affigere solet.

Est nimirum Arthritidis in genere definita dolor partium circa articulos, à defluxu humoris serosi & acris & venis & arterijs in eas effusi excitatus, seu, si alio modo cum tumor iam cõcurrit, definire libeat, tumor circa articulos, ex defluxu humoris serosi, & acris per venas & arterias eò facto ortus, & propter tensionem membranarum circa articulos & acrimoniam humorum eos vellicantem, dolorem & motum impeditum coniunctum habens.

Et quia ea huius morbi natura est, ut ubi semel hominem infestauit, vix vnquam ita corpori benè prospici possit, quàm leui de causa, datæque occasione reuertatur, & quidem per periodos, nunc annuas, nunc semel

Arthritidis quædam leui frequenter inuadit

Arthritidis periodus.

Arthritidis definitio.

An per intervalla vix vere arthritidis propriè sit?

semestres, nunc menstruas recurrat: doctissimi Medici non pauci in definitione etiam addunt, quod sit dolor vel tumor per certa intervalla recurrens. Quod si quis ideo omittendum censet, quod is, qui primum arthritide laborat, & ita paroxysmos plures per intervalla recurrentes non passus est, revera arthritide laborat: is tamen hoc negare non potest, quod ea est huius morbi natura, ut in primo etiam paroxysmo per intervalla recurrere aptus natus sit, sicut qui Tertianam vel Quartanam febrem primum corripitur, revera Tertianam vel Quartanam laborare dicitur, etsi plures paroxysmos tertia vel quarta die recurrentes non expertus sit.

Franciscus India equidem eos reprehendit, qui per dolorem arthritidem definiunt, utpote qui morbum negligentes per symptomata hoc malum definiunt. Verum non novum est, affectus, in quibus symptomata & morbus concurrunt, per symptomata, ut magis virginitas, aegris molesta & manifesta, definire. Ita phrenitis per delirium, pleuritis per dolorem definitur; etsi utrobique morbus, inflammatio scilicet, adsit. Ideoque praestantissimi quique Medici antiqui & recentiores suos de hoc affectu tractatus de articulo dolore inscripserunt. Neque etiam hic ita commodè per tumorem arthritidis semper definiti potest, cum saepe nullus tumor evidens in partibus externis appareat, & tamen cum dolor sit vehementior, quam ubi pars intumuit. Ipse vero India valde errat, dum malum hoc per defluxum definit. Neque enim arthritidis defluxus est, sed ex defluxu generatur.

Porro quanquam arthritidis omnis, quae circa articulos accidit, dolor appellari posset, atque hoc modo etiam dolori, qui in luxatione, contusione, ictu, vulnere, qui in lue venerea est, qui virginibus, dum menstrua erumpunt, aut gravidis partui vicinis in coxa accidunt, & omnibus omnino doloribus, qui circa articulos contingunt, hoc nomen attribui posset: tamen non tam late hic vocabulum arthritidis accipimus, sed ut *εξ οὗ* peculiarem doloris speciem, quam Germani *das Zipperlein* appellant, ex humoris subito in articulos influxu, & quidem in penitiores articuli partes sese insinuante, ortam & per intervalla recurrentem hoc nomine accipimus.

Subiectum Arthritidis, si per dolorem definiatur, sunt tantum partes membranosa, ac sensu praedita circa articulos. Cum enim membrana adaequatum tactus subiectum sit, etiam hic partes, quae dolore corripuntur, quatenus membranosa sunt, eum patiuntur: a quibus nec ligamenta membranosa excludimus. Nam licet Galenus ligamenta omnia sensu carere doceat, tamen membranosis ligamentis sensus denegandus non est, quae puncta sentire, experientia docet, ipsaque arthritidis evincit. Neque ratio, quae affertur, quod scilicet perpetuo dolore & nunquam cessantibus cruciatibus obnoxius futurus sit homo, si ligamenta sentientia ossibus alliderentur, magni momenti est. Etenim natura ita partes illas muniit, & optime constituit, ut nihil tale accidat. Hinc manibus quotidie apprehendimus, pedibus ambulamus, in quibus tendines, nervi & membranae sunt plurimae, & tamen dolorem nullum percipimus. Si vero per tumorem definiatur, omnes partes articulum coniungentes, eumque ambientes subiectum Arthritidis dici possunt. Quod autem circa articulos dolores hi magis, quam alibi excitantur, causa est, quod venae, & arteriae, quae sinibus suis humores illos acres, quos natura expellere conatur, quique in medio venarum & articularum ductu effluere non possunt, effundunt in hac loca, in quibus membranae & nervorum est concursus, & quod humores ad articulo sedem peruenientes in angustioribus hisce locis, ubi omnes, quae eo definiunt, partes sibi invicem connectuntur & implicentur, haerent, cum alibi libere magis moveri & vagari possint.

Dan. Sennert. Tom. III.

Equidem & in alias partes iste humor quandoque diffunditur, scribitque Author innoceatius libelli de Podagra, scriptis Medicorum Principum additi, §. 8. non solum manus, pedes & articulos omnes huiusmodi fluxiones infestare, verum etiam in ipsum caput, in ipsum iecur, in ipsum quandoque cor facere impressionem. Hieronymus Capiuacius etiam in consilio, a Scholtzio collectis consilio 226. facit mentionem podagrici doloris in latere, ob quem aeger diu in tergo decumbere coactus est, nec latera movere potuit. Et retulit mihi vir Nobilis, virum quendam podagra afflicto etiam gravissimos in membro virili dolores percepisse: & nobilis femina narrauit, cognatae suae arthritide laboranti etiam margam (ita appellabat, nec incommodè) in fronte erupisse, ut instat arena & granorum salis abstergi posset. Verum causa equidem arthritidem pariens, si copiosa sit, etiam in alias partes, praeter articulos, diffundi potest, alibi tamen, quam in articulis, arthritidem non parit.

Quaeri autem hoc loco non sine causa potest, quid fiat, quod arthritici rarissime convulsionem patiuntur, sed saltem dolorem, cum tamen nervosa partes hic afficiantur, & quidem ab humore acri vellicentur, ut merito convulsio excitanda videatur. Thomas Erastus, de sput. 4. contra Paracelsi causam esse putat, quod humor nervis circumfusos aqueus sit & pituitosus, eosque propterea magis laxet, quam tendat, atque hac si non sit causa, quae sit, se nescire, ingenuè fatetur. Verum hac causa vera causa omnino non est, neque humor arthritidem excitans simpliciter aqueus & pituitosus est, qui potius laxet, quam tendat partes, ut postea probabitur, & vel ex dolore pater, qui acerbissimus est. Ideoque causam huius rei esse puto in loco affecto, quod scilicet non ipsi nervi, quatenus partibus motui dicatis, musculis putat, inseruntur, motuique inferunt, afficiuntur, sed membranae & ligamenta membranosa potius, quae partes motui dicatae non sunt, ac propterea licet gravissimos dolores patientur, nullum tamen motum convulsivum excitant, nisi forsan cerebro in consensum tracto, sicut hoc in dentium, oculorum, pleurae, coli, & similibus doloribus videre est, in quibus non nervi motui dicati, sed membranae potius afficiuntur, sine omni convulsione. Idem in arthritide accidit, in qua partes membranosa, quae circa articulos sunt, & extremitates articulo connectunt, ab humoribus affluentibus seu distenduntur, seu vellicantur.

Nonnulli quidem statuunt, ipsam cavitate inter spatium, quod est inter extremitates ossium, humores affluentes recipere, idque spatium verum causam arthritidem parientis subiectum esse. Verum falsum hoc est, ut questione 3. dicitur.

Causa proxima doloris arthritici, ut in aliis etiam partibus, est continui solutio, quam inducit affluxus humorum acrim in partes membranosas circa articulum, eas vel distendendo, vel acrimonia simul pungendo & vellicando.

Dolorem comitatur motus impotentia, & motu articuli dolor irritatur & augetur. Tumor quoque, & plerumque cum rubedine & calore, supereminet, & deprehenditur praecipue in articulis extremis, nonnunquam tamen citra rubedinem tumor saltem oedematosis apparet. In coxendice & Homoplata, utpote locis carnosissimis, tumor extra vix apparet, sed humor qui affluxit, carne reclusus latet. Febris quoque, continua imprimis, in arthritide ferè semper, saepe in podagra, & gonagra cum dolore inuadit, & aeger primo horrore corripitur, mox calor supervenit, cuius causa aegri siti vexantur, pulsusque mutatur, & urinae fiunt rubicundiores, quae saepe in principio sunt aquae. Qualis autem sit febris, quae arthritidem comitatur, de eo dissentiant Auctores, ut questione 4. dicitur. Superveniunt interdum & alia symptomata, & inter ea vigilae & spasmus, ut quidam obom statuunt, ut quidam, ut quidam.

R r 3

Si

Si arthritidis diu duret, & sæpius ægrum affligat, tandem topi & nodi in articulis generantur, è crassiore serosi humoris parte, sponte etiam ad coagulationem tendente, & si cutis aperiatur, exit materia aliàs fluida & alba, aliàs gypsi & calcis instar friabilis, aliàs topi & calculi instar, dura.

Grassatur etiam malum hoc interdum populariter, causâ ex communi vel aëris vel victus vitio in pluribus generatâ. An vero ob mori fructus defectum id acciderit aliquando, de eo *quest. 5.* dicitur.

CAPVT II.

De causis Arthritidis.

Causa arthritidis.

Solutio unitatis in arthritide vnde contingat?

CAUSSA proxima doloris in arthritide est solutio unitatis in partibus membranosis circa articulum. Prouenit illa, non (vt Capiuaccius vult) saltem à compressione partium sentientium circa articulum, factâ à ligamenti humore præter naturam repletis. Etenim ligamenta solidissima & densissima sunt, vt ita ipsa imprimis humores non admittant, & dolor sæpè maximus est, cum tumor vllus vix apparet, ac longè maior, quàm vt à sola compressione fieri possit. Fit potius hic dolor à distentione & vellicatione ac punctione in partibus sentientibus circa articulum.

Quæ autem eius distentionis ac vellicationis punctiōisq; causa sit, explicare difficillimum est, ob dissidentes hac de re Medicorum sententias. Alii enim ab intemperie quoque solâ arthritidem generari docent; alii à flatu; alii ab humore tantum, cumque alii pituitam esse statuunt, alii bilem, alii pituitam cum bile, alii cum sanguine mixtam, alii sanguinem crudum & aquosum, alii serum, alii omnes hos humores admittunt. Et quidem hunc humorem alii à capite defluere statuunt, aliique rursus ab internis partibus, alii ab externis, inter cranium & cutem, alii è venis, alii per vtramque viam, de quibus pluribus infra *questione 7.* dicitur.

Arthritidis causa proxima.

Breuius vt rem hic complectamur, causa proxima arthritidis est humor partim sentiētes partes circa articulum distendens, partim pungens ac lancinans, nimirum serosus, non tamen aqueus, sed falsus & acris, & vt Chymici appellant, tartareus, in sanguificatione in liene & hepate genitus, & à natura per venas & arterias in partes circa articulos protrusus. Et omnino peculiaris naturæ est hic humor, & alius quam qui in aliis partibus inflammationem pariunt, & ortum habet ex alimento, quod plantæ è terra attrahunt. Est enim in omni terra aliquid salinum, & mineralis naturæ particeps. Quod siue sal terræ, siue tartarum cum vulgo Chymicorum nominetur, mihi perinde est, modò de re constet.

Sal terra & tartarum an differant.

Mihi tamen non planè idem esse videtur, an sal terræ, an verò tartarum appelles. Etenim sal corpus sui generis simplex est, tartarum verò (vt quidem à Chymicis in genere hoc loco accipitur) è sale & terra, imò sulphure etiam compositum, vnde etiam terrarum talium differentia constituitur, & humoris arthritidem parientis diuersitas in variis locis & corporibus oritur. Atque ex salis huius copia, vel paucitate, & cum aliis succis mistione variæ terrarum differentia oriuntur, vt alia sit lutosa, alia limosa, argillacea, topheacea, calcaria, in aliâ marga dicta, in aliâ creta, in aliâ aliud quid abundet, & est in nonnullis terris, in quibus etiam vulgò frumenta crescunt, huius salis tanta copia, vt etiam ex iis spiritus, qui metalla soluit, destillari possit. Istud sal vel tartarum à plantis cum suo alimento è terra attrahitur, & hinc in homines, quibus plantæ illæ in potum vel cibum cedunt, derivatur, atque nisi conueniente modo separetur & ex-

cernatur, sanguini tandem permiscetur, & cum corpori alendo ineptum sit, tandem in articulos ob causas, quæ postea dicentur, depellitur. Et accedit humor hic falsus, qui arthritidem excitat, sæpe ad spirituum, quos Chymici dicunt, ferè naturam, quales sunt vini & aliorum vegetabilium, sale volatili præditorum, item salis, vitrioli, nitri, aquæ fortis, qui etsi sint tenues, subtiles, & aquæ naturam referant: tamen in se salern mordacissimum continent. Ac non minùs in arteriis, quàm venis continetur, vnde etiam, cum sit subtilissimus, acerbissimos & acutissimos dolores excitat. Neque enim opus est, vt humores illi semper crasso modo corpus lædant, sed sæpe spirituosii fiunt, vt infra etiam in causis de vino dicitur. Et rem ita sese habere multa docent. Primò ipsa doloris vehementia & atrocitas, quæ non ab humore pituitoso, aqueo, vel etiam sanguine partes distendente prouenire potest; sed ab humore acri, mole quidem sæpe exiguo, potestate verò maximo & efficacissimo. Deinde quòd in articulis tandem topi & nodi generantur, è quibus materia calcis instar, qualem etiam vina quædam non defecata deponunt, eximitur & egreditur, id quod in aliis tumoribus non accidit, qui potius in pus, quam tale quid mutantur, & proinde arthritidem aliam peculiarem, quàm alii tumores, causam habere satis indicat. Tertio causæ idem arguunt, cum nihil magis ad arthritidis generationem faciat, quàm vinum, quod sale & tartaro tali maxime abundat, cum nulla planta sit, vt infra etiam dicitur, quæ id quod falsum, argillosum & calcarium est in terra, magis attrahat, quàm ipsa vitis, etsi & aliæ plantæ, vt triticum & hordeum eandem materiam, non tantâ tamen copiâ attrahunt. Imò materia hæc quandoque etiam in aqua continetur; vnde interdum abstemii, aut qui ob paupertatē vinum non bibunt, arthritide laborant, & in quibusdam locis cereuisia arthriticis maxime noxia est, siue id fiat ob frumentum ibi proueniens, siue ob aquam.

Atque hinc accidit, vt arthritidis multis locis ferè endemia sit. Et iis ipsis in locis, vbi arthritidis quasi endemia est, quod in multis Morauia locis accidit, incolæ præter arthritidem etiam calculo, colica, & inde nata paralyti & membrorum contractione, atque epilepsia laborant, qui affectus penè omnes non ab humore aqueo, sed acri & falso proueniunt. Tandem & hoc docet, humorem hunc serosum esse quod arthritidis ad suppurationem non deducitur. Sanguis enim facile in pus mutatur, vt & alii humores; serosum verò & falsorum humorum est, vt si planè sint tenues, toti resoluantur, vel si tartarei & crassi quid admixtum habeant, in tophos & calculos mutantur.

Materia hæc, cum potius ad mineralium, quàm vegetabilium naturam accedat, alimentum corpori idoneum nullo modo præbere potest, atque ita vel in prima statim, vel in secunda coctione expelli debet: quod vbi accidit, arthritidis non generatur, vnde multi vini potatores & helluones ab arthritide immunes sunt, quod idè euenit, quia viscera coctioni dicata robusta habent, quæ omne, quod est excrementitium in cibis & potu assumptis, exactè separant, & per conuenientes vias euacuant. Si verò materia hæc non statim euacuetur, sed in corpore retineatur, hinc inde in corpore protruditur, donec tandem ad articulos pellatur.

Frustra ergò, vt *quest. 5.* pluribus docebitur, ab aliis bilis, pituita, melancholia, sanguis hic accusatur. Etsi enim fieri possit, vt in vno corpore hic, in alio iste humor abundet, & simul ad articulum dolentē confluat: tamen serosus ille humor, quem natura expellere cupit, & ad articulos protrudit, prima motus causa est, dolorque postea etiam alios humores ad locum affectum concitat, & proinde, si corpus sit plethoricum, sanguis, si caco-chymicum, alii etiam humores ad locum affectum mouentur. Interim illi ipsi humores prima arthritidis causa non sunt, & si absque humore

An bilis, pituita, melancholia sit causa arthritidis.

humore illo falso & seroso fuisset, ad articulos nunquam fluxissent, cum multi sint plethorici & cacochymici, qui tamen non sunt arthritici. Rectè proinde scribit Mercatus, et si succi abundant, & vitiosi sint, ob id non protinus in affectus articulares eos degenerare, & arthritidem producere. Sed humor, qui arthritidem producere debet, ut dictum, serosus, falsus, acris & tartareus est, & peculiarem ad articulos habet *potiùs*.

Cum verò ad quamlibet fluxionem requiratur materia fluens, terminus à quo, terminus ad quem, via per quam, & de materia arthritidis causa modò dictum sit: restat, ut de termino à quo, seu loco, in quo materia generatur, vià per quam fluit & termino ad quem, seu parte recipiente dicamus.

Et ut de parte recipiente primum agamus, ut postea causas & internas & externas coniunctim explicare possimus: primò parsiciens hic sunt articuli & pedum præcipuè, à quibus podagra ferè incipit, cæteris partibus omnib. propemodum imbecilliores, ut pote qui calore imbecilliori sunt præditi, cum ex ossibus, ligamentis, cartilaginibus, tendinibus, nervis, membranisque constent, & à calore longius absint, externis etiam causis, earumque iniuriis valde sint expositi, & à laboribus atque exercitiis magnis debilitentur, atque hinc ad recipiendos affluentes humores sint promptissimi. Sola tamen articulorum imbecillitas ad arthritidem etiam non sufficit, sed fluxio omninò necessaria est. Qui enim, ut Galenus, 6. de tuend. sanit. cap. 13. habet, nihil colligunt superflui, iis manent imbecillæ partes semper in tuto. Cuius rei euentissimum argumentum est, quod aliqui sex mensibus, pluribusque infirmis partibus laborant; cum si sola infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret pars infirma, cui ægrotationis causa nunquam abesset. Nunc quoniam perpetuò non laborat, manifestum est, aliud quippiam interuenire, quod eius affectus gignendi causa sit, quod certè est nil aliud, quàm quod vel qualitate vel quâritate redundat. Imbecillitatem tamen partium, quam plerique Medici ad arthritidis generationem necessariam esse statuunt, negat Carolus Piso, lib. de morb. ab illuvie serosa consil. 1. de arthrit. dum scribit, Medicos passim frustra laborare, quando monent, imbecillitatis partium recipientium habendam esse rationem, cum, quod articuli reliquis membris facilius promptiusque serum sponte suâ efferuescens recipiant, admittantque, id non sit ab eorum imbecillitate, seu intemperie aliqua, hoc est laxitate vel raritate, verum ab ipsa conformatione, eaque non in cavitae posita, sed potius in coniunctione vasorum omnium finibus, quam conformationem immutare minimè est in nostra facultate positum. Statuitque, articulos solum hoc nomine efferuescens serum admittere, atque imbibere, quia in iis sistantur, terminenturque vasorum interuorum propagines externæ. Scilicet ebullitionem primum incipere in maioribus vasis, internisque, hinc excidere in minores, tandemque in extremos furculos, qui cum non habeant, vbi refundant imbitum humorem, inde eum in articulis in quibus externa vasa ferè vniuersa terminantur, sisti, congerique. Quæ omnia, etsi veritati valdè consentanea videantur, duo tamen monenda sunt. Primum est, quod etsi verum est, maiores illos truncos venarum ac arteriarum, hinc inde ramis sparsis, maximam partem in articulos terminari: tamen sunt rami etiam non pauci, qui hinc inde in carnes & alias partes terminantur & nihilominus materiam arthritidis ad illas partes non transfundunt. Præterea etiam materia arthritica non semper ad extremos usque articulos effunditur, sed sæpe etiam in media via, in coxendice, genibus, cubitis subsistit. Alterum est, quod licet illa conformatio vasorum, ob quam ea in arti-

culos terminantur, mutari non potest, laxitas tamen & debilitas partium in quas inferuntur, mutari aliquomodo potest roborantibus, etsi curationis pars minor, ut dictum, hic sita sit.

Cæterum præter articulorum imbecillitatem alia adhuc mihi subesse causa videtur, cur hic humor ad articulos potius quàm alias partes moueatur, quam ut paradoxum saltem æqui Lectoris iudicio libero submitto. Sanguinem in corpore nostro non esse planè homogœneum, sed diuersas partes obtinere, & diuersis illis partibus diuersas corporis partes alterum est, temperatiore carnem, crassiore ossa, subtiliore pulmones, & ita reliquas corporis partes sibi conueniens nutrimentum ex sanguine attrahere. Id quod etiam lapis osteocolla dictus, quod insignem fracta ossa glutinandi vim habet, probare videtur qui, ad ossa potius, quàm alias partes assumptus penetrat, & facit, ut calli breui tempore generentur, imò in iuuenibus callum nimis magnum producit, ut ex Guilhelmi Fabricij, cent. 1. obs. 90. & 91. videre est. Neque hæc solum fiunt in corpore sano, sed & ipsi humores vitiosi non quouis ad quasvis partes inclinationem habent & pelluntur, sed alij ad alias, id quod cum alij morbi, tum in primis Plica Polonica docet. Ideoque cum rectè scribat Hercules Saxonia, lib. de Plica cap. 26. humorè Plicæ causam habere proprietatē articulis, ligamentis, tendinibus, nervis, membranisque omnibus aduersariā, cum pilis autē, & extrema cute familiaritatē aliquam: etiā me rectè statuere posse puto humorem arthritidis causam familiaritatem aliquam, & naturæ cognationem habere cum ossibus, membranosis verò partibus esse aduersum, si non occulto modo, acrimoniā tamen & facultate vellicante ac lancinante. Verisimile enim est, cum ossa, ut & ligamenta, ac tendines, sanguine magis terrestri, & cum tartareo humore cognationem habente alantur, alios etiam humores tartareos tam crassos, quàm subtiles magis ad articulos, quàm alias partes detruendi, & præcipue ad articulos partium extremarum; cum natura, quantum fieri potest, viosos humores à regijs viis ad remotissimas partes propellere soleat. Etsi enim interdum natura non statim ad extremos pedum vel manuum articulos materiā arthritidis causam protrudit, sed in medio articulo aliquo subsistit, tamen postea, cum dolores incipiunt, eadem, si adhuc fortis sit, materiam per easdem vias, per quas influxit, rursus in maiores per venas repellit, & hinc ad extremos usque articulos depellit. De qua re plura, ut & an in ipsis ossibus aliquid, quod ad paroxysmum arthriticum excitandum faciat, delitescat, infra in questione 8. dicentur.

Secundò vbi autem humores arthritidis causa generentur, & per quas vias in articulos perueniant, variae & discrepantes Medicorum sunt sententiæ, de quibus quæst. 7. dicemus. Paucis ut rem complectamur, cum omnes tumores, & humorum in parte aliqua præter naturam collectio duobus modis fiant, vel per congestionem, quâ humor sensim in parte colligitur & cumulat, vel per affluxum; priorem modum in arthritide locum habere, non putamus. Si enim per congestionem, & solam partium imbecillitatem humor in articulis colligeretur, non tam subito, facili atque euidenter dolor ac tumor nasceretur, & perpetuò laboraret pars infirma, ut pote cui ægrotationis causa nunquam deesset. Cum a. arthritici perpetuò non laborent, sed nonnulli sex mensibus liberi sint, postea iterum materia affluat, & quidem subito cum scilicet vitiosus humor in corpore collectus est, qui naturam ad expulsionem stimulat: facile hinc patet, arthritidem per collectionem, quæ sensim fit non generari. Rectè proinde scribit doctissimus Solenander, sect. 4. consil. 24. humor qui paulatim nutritionis particulæ vitio colligitur,

Cur humor arthritidis causa potius ad articulos, quàm alias partes moueatur.

An arthritidis per collectionem humoris generetur?

Arthritidis
diuturnitas
vnde?

Arthritidis
species pecu-
liaris.

Vnde afflu-
xus fiat.

Quomodo ex
vnde afflu-
xus in Ar-
thritide fiat?

Vbi huius
Arthritidis
causae gene-
retur?

Ob quas caus-
as genera-
tur?

& apponitur, si quando dolorem excitare, & motum impedire posset, articulare tamen morbum excitare nemo Medicorum dicet. Hoc tamen interim non nego, in iis, qui pedibus aut aliis articulis nunquam ferre valent, ad mali diuturnitatem & continuationem articulorum imbecillitatem aliquid conferre posse. Pars enim debilis alimentum sibi non recte assimilatur, sed excrementa colligit, & propterea etiam affluentes humores facilius recipit, & difficulter discutit.

Felix Platerus quidem peculiaris cuiusdam arthritidis mentionem facit, qualis ferè etiam infra *quæst. 6.* ex Erasmo mentionem faciemus, quæ excitetur non à materiâ, quæ aliunde affluit, sed ab excremento circa regionem articulorum ex sanguine congesto, loco affecto, ex multis fluxionibus debilitato, noua excrementa illic congeiente, & dolorem non adeo grauem, ac tumorem potius œdematosum, quàm alium, proferentem, statuitque, eos, qui sic affecti sunt, à podagra raro immunes esse, & nunc ob affluentem, nunc ob congestum humorem semper illius quædam indicia secum circumferre, aliquidque pati.

Verùm non peculiaris hæc arthritidis species est; & si ab arthritide, quam descripsimus, differt, non arthritidis est, sed tumor potius in pedibus œdematosus. Vnde ipse Platerus confitetur, quod rarius primò incipiat, sed aliam, quæ ex affluxione fit, sequi soleat. Nimirum ex dolore & diuturno ac frequenti humorum affluxu articuli debilitantur, ut etiam affluens alimentum recte concoquere, & sibi assimilare non possint; vnde multa excrementa colliguntur, quæ congesta tumorem œdematosum citra grauem dolorem excitant. Qui tumor tamen, si dolor arthritidi proprius absit, arthritidis propriè non est; Si autem vera arthritidis coniungatur, pars debilitata humorem, qui affluit, difficulter, & non nisi longo tempore discutere potest, vnde accidit, ut antequam vnus humor discutiatur, quod Hippocrates vix ante 40. diem fieri scribit, alius humor affluat, & ita perpetuò quasi arthritide laborare æger videatur, aut etiam, si per breuia intervalla affluxus fiat, continuò reuerà laboret.

Quomodo verò & vnde affluxus iste fiat, itidem Auctores dissentiunt. Verùm si autoritate sepositâ rem ipsam, & quæ circa ægros fiunt, attendamus, facile perspicimus, per venas & arterias affluxum hunc fieri. Solent enim instante paroxysmo in arthriticis vasa, quæ ad manus & pedes tendunt, & extremis articulis inseruntur, manifestè intumescere. Deinde morbus hic subito inuadit, & affluxus subito fit, quod non nisi per venas & arterias accidere potest. Præterea ex vno loco facile in alium migrat, præcipuè si parti affectæ refrigerantia & repellentia applicentur, & qui dolor nunc pedem affligebat, pede liberato nunc alterum pedem vel manum affligere incipit. Aut si natura succumbat, humoresque istos vitiosos expellere non possit, iis circa viscera, & præcipuè circa cor hærentibus, cordis angustia & animi deliquia excitantur, ut aliquoties obseruavi, quæ non cessant, donec humor vitiosus iterum in alium articulum depulsus fuerit: qui humoris motus non nisi per vasa communia fieri potest. Præterea febres cum continuæ, tum intermittentes interdum in arthritidem terminantur; quod fieri non posset, nisi materia in venis esset. Tandem solet febris accidere, & pulsus mutatio fieri, quæ humorem in venis & arteriis contineri indicant.

Cum itaque humor hic arthritidis causâ in venis & arteriis contineatur, & ex iis in articulos effundatur, procul dubio in coctione aliqua sanguinis eum generari, necessum est, & quidem tali, è quâ venæ & arteriæ humorem, quem continent, accipiunt; id quod statuimus fieri in hepate & liene, sanguificatione ibi suo modo laesa.

Causæ autem, ob quas generatur hic humor, duæ sunt, primò iecoris & lienis aliquod vitium, & in pri-

mis caliditas & siccitas, deinde & præcipuè alimenta & potus, quæ materiâ talem tartaream suppeditant.

Primum quod attinet, equidem ventriculus etiam aliquid huc conferre potest, si in eo non recte chylus elaboretur, & post hanc coctionem feces tartareæ pleæque non mox separentur; vnde etiam omnes Medici in præcauenda arthritide magnam primæ coctionis rationem habendam esse præcipiunt: non tamen proximè illa ventriculi coctio laesa ad arthritidem facit, sed lienis ac hepatis concoctio accedat necesse est. In his enim si aliquod vitium sit, quod quidem facile & determinatè explicari vix potest, fit ut partes inutiles, falsæ ac tartareæ, quæ chylo insunt, non recte separentur, sed sanguini permixtæ maneant, & cum eo ad venas deriuentur. Atque ob hoc viscerum horum vitium accidit, ut à cibis & potu sæpe non adeo malæ notæ alii facile offendantur, alii contra, qui viscera robusta habent, in quibus & sanguinis coctio & excrementorum separatio recte perficitur, etsi cibo arthritidi generandæ apto utantur, & vino coque etiam minus salubri sese repleant, arthritide non corripiantur.

Quæ autem illa intemperies hepatis ac lienis sit, non ita facile explicari potest. Si quis tamen eam calidam & siccam esse statuat, cum eo non pugnabo. Quomodo autem calida & sicca intemperies id præstet, non ita clarum. Franciscus Vallesius per eam intemperiem fortiter exprimit aquam à reliquis succis statuit; quod probabile non est, nisi commodè explicetur. Hoc enim libenter concedimus, si hepar sit calidius & siccus, pro elixatione moderatâ assationem quandam fieri, atque ita sanguinem acrem generari. Alii, & satis commodè, statuunt, hepar, & lienem calidè vehementer & intemperatè attrahere serosum & falsum in cibo succum, qui in prima coctione separari & euacuari debebat, atque ita eum sanguini permisceri. Imò forsân etiam in ipso hepate & liene intemperato sanguis non bene elaboratur, atque aliquid in eo relinquitur, quod meritò separari debebat; quod postea in venis cumulatam arthritidis causâ est.

Atque omnino tale quid in hepate ac liene accidere puto, quale quid in renibus accidit. Multi enim sunt, qui caseo & aliis cibis, qui calculo generando apti perhibentur, vescuntur, tamen calculum non generant; alii contra, quibus insita est renum arenosa calculosaque constitutio, ut Fernelius appellat, seu vis in renibus *λίθοποιική*, ab iis facile offenduntur. Non diuerso modo puto sese rem habere in arthritide, & esse in arthriticorum visceribus quandâ vitiosam constitutionem, salis seu tartari illius effectricem, existimo, ob quam humor ille arthritidis causâ producitur, qui vbi abundat, postea ad articulos protruditur. Atque hæc vitiosa constitutio quibusdam à parentibus communicatur, aliis ex cibi & potus similis usu, & in diata erroribus contrahitur.

Deinde etsi facultas viscerum benè constituta sit, tamen si cibus & potus tali tartarea materia abundat, omnis à natura euacuari non potest, & cum nec in prima coctione, nec in secunda, ut par est, separetur, sanguini permixta manet.

Interim quantum fieri potest, à natura alteratur, & spiritusascit, si sic loqui liceat, aut, ut Mercatus loquitur, attenuatur, & funditur, & in tenuem, ac spirituosum, & acrem humorem mutatur, qui postea à naturâ ad articulos detruditur. Articuli enim, ut antea dictum, partes debiles sunt, & extremæ, ossæ & exsangues, ad quas natura non solum serosos humores detrudere solet, sed etiam quæ aliquâ cognationem habent cum humore affluente. Imbecillitas autem articulorum est vel natia, vel adscita. Natia est, cum vel ipsi articuli in prima structura sunt laxiores, mollioresque, & ad recipiendum humores affluentes aptiores, vel à parentibus vel aulis arthriticis hæreditario iure intemperiem & debi-

Quoniam
temperies
patis ac lienis
ad arthritidem
facit?

Imbecillitas
articulorum
duplex.

& debilitatem contraxerunt. Adscititia verò est, cum articuli debilitantur vel à labore nimio, aut aëris excessu, aliisque causis articulos alterantibus.

Ut autem humor, qui in venis & circum viscera cumulat est, ad articulos moueatur, accidit, quia natura à vitioforum humorum copiâ stimulata ad expellendum insurgit. Si tamen aliquid accedat, quod humores moueat, facilius paroxysmus excitatur. Id quod euenit, si quis irâ, terrore, vel alio vehementi animi affectu percellatur, aut si quis eadem die valde calefiat, & rursus refrigeretur, vel immoderate exerceatur, vel balneo utatur. Quod faciunt & sudoris consueti retentio, aut aëris ambientis in qualitatibus excessus, & mutatio, & præcipue ea, quæ sit circa anni tempora, constatque experientiâ, circa initium veris & autumnum sanguinem in corpore moueri & agitari, ac si quid vitiosi sit in eo, ad partes ignobiliores depelli, vnde scabies, erysipelas, febres, arthritides, & pro corporum varia dispositione multi alij morbi oriuntur.

E quibus omnibus causas antecedentes, procatarticas & omnino remotas externas & internas inuenire facile est, quæ qualescunque sint, vel ad materiam & humoris arthritidem producentis generationem faciunt, vel articulos & viscera debilitant; vel, ut humores moueantur & concitentur, præstant.

Cum autem hæc variæ sint, & aliquæ pluribus modis ad arthritidis generationem concurrant, secundum res non naturales dictas considerari possunt.

Aërem primò quod attinet, dictum iam maximè vernò tempore arthritidem excitari. Aër deinde autumnò, ob humorum, qui eo tempore sit, motum & mutationem. Et quidem præcipue tempore verno arthritidis infestare solet; cum humores hyberno tempore cumulati tum fundi & moueri soleant; quod elegantibus versibus descripsit Lucianus, in *Tragopodagra*, qui infra videantur.

Possunt idem interdum & aliæ aëris anomalie efficere, & sicut humida aëris constitutio aliàs catarrhos & fluxus: sic etiam arthritidem sæpe inducit. Et proculdubio arthritidis illa epidemia, cuius, ex *Athenæo* infra, *quest. 5.* mentionem faciemus, ab aëris aliqua peculiari constitutione inducta fuit.

Deinde in primis diæta ad arthritidis generationem multum facit, & præcipue vini ac maximè generosi potus, quo multi sibi arthritidem attrahunt, vnde *Q. Serenus* scribit,

Ennius ipse pater, dum pocula siccata iniqua,

Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Nihilque est quod arthriticis plus obstat, quàm potus vini, id quod experientia testatur. Nihil enim plus tartareæ illius, aut quomodocunque appellare libet, materię arthritidi generandæ aptæ, quàm vinum obtinet.

Quæ etsi, ut modò dictum, in corporibus quibusdam robustioribus separatur: tamen arthritici, qui viscerum aliquam debilitatem habent, ut exemplo heliupum sibi aliquid in vini potu indulgeant, non habent; sed commodius est iis à vino abstinere. Contrà verò abstinentiâ à vino multi ab arthritide liberati sunt scribitque *Trincanellius*, de *rat. cur. partic. hum. corp. aff. lib. 12. cap. 2.* se nouisse Medicum senem *Veneriis*, qui cum non parum infestaretur à podagra, & ad senium vsque solum primum ad quinquennium sibi ipsi interdixisset, liber tandem ab omnibus iis molestiis ita euasit, ut amplius vsque ad vltimum senium, imò ad mortem horum dolorum expers fuerit. Quendam etiam *Franciscum Pechium* quinquagenarium podagricum in carcerem à *Marchione* quodam coniectum, & ibi annos viginti detentum, postea à podagra saluum egressum esse, scribit *Franciscus Alexander*, in *Apollinis radio primo, in descriptione Diacoralii*. Refert quoque *Solenander, sect. 5. consil. 1.* viduam quandam gente *Hispanam*, cum vsum vini,

quo tamen pro more gentis paucissimo & dilutissimo vsa fuerat, omisisset, podagrâ amplius tentatam non fuisse. Et sunt tales historię plures notæ eorum, qui vel in carcerem coniecti, vel ad paupertatem reducti à vino necessario abstinerunt, & ab arthritide liberati sunt. Nimirum cum, ut supra etiam dictum, arthritidis proxima causa sit quiddam minerale quasi, idque ad alendum corpus planè ineptum, quale in omni terrâ, etsi in alia plus, in alia minus, reperitur, attrahit id potentiùs vitis, quam alia vlla planta, (quod patet vel ex tartaro, quod copiosius in vino, quàm vlla alia planta reperitur, & quod vites iis in locis, in quibus alia plantæ non proueniunt, neque satis alimentum habent, crescunt, ferè sale illo terræ contentæ) quod postea cum vino, etsi variè mutatum, in corpus humanum deriuatur, ibique cumulatam arthritidi materiam præbet.

Alij tamen etiam cibi & potus ad arthritidem generandam faciunt, reperiunturque aquæ interdum, quæ ad arthritidem faciunt, & in iis locis, vbi arthritidis epidemia quasi est, non solum diuites, qui vinum bibunt, sed & pauperes, aquæ potores, arthritide corripiuntur. Scribit etiam *Iulius Alexandrinus*, *Cyprinorum lib. 15. salubrium cap. 6.* se nouisse quendam podagricum, cui esu cyprinorum podagra erat perpetuò parata, ut in manu illi esset accersere, quando veller, eo pacto. Porro vina non omnia sunt eiusdem generis. Quædam enim in terra arenosa proueniunt, & huius tartareæ materię minus continent. Talia sunt, quæ ad vicinum oppidum *Iessen* crescunt, *Gornbergensia* dicta, quæ etsi ab incolis eius loci satis liberè bibantur, tamen non audiui aliquem ibi esse arthriticum. Talia vina & in aliis multis locis proueniunt. Contrà quæ in terra pingui, limosa, argillosa, lapidosa, & mineralem margam, tophum, aut minerale aliquid aliud admixtum habente crescunt, ad arthritidem generandam sunt paratissima, qualia sunt vina *Morauica*, *Bohemica*, *Yngarica*, *Austriaca* prætereaque. Et licet vina, quæ arthritidem non generant, plus sæpe tartari in vase deponunt, quàm illa quæ arthritidem produciunt, imò si distilentur, plus tartari in iis inueniatur, quàm in his, sicut *Vratislaviæ*, ut ad me *Clarissimus Dn. D. Döringius* perscripsit è viginti quatuor mensuris vini *Rhenani*, ferè vncie tres tartari, è *Tocauensis*, verò, inter *Hungarica* generosissimi, totidem mensuris vix drachmæ duæ tartari in destillatione repertæ sunt: tamen id nihil his, quæ diximus, obstat. Habent enim illa salem illum seu tartarum superficialiter saltem, ut sic dicam, & crasso modo commixtum; aut, ut cum Chymicis loquar, salem adhuc fixum; hæc verò volatilem exactissimè permixtum, ita ut sal illud & tartarum spirituosum quasi factum sit; vnde illud faciliùs vel in ventriculo, vel in hepate separatur, & per aluum aut urinam excernitur; hoc verò cum spiritu vini mistum in ipsam massam sanguinis transit, & in penitissima corporis penetrat. Et posse sales, qui fixi erant, volatiles fieri, Chymicorum destillationes probant, & tartarum spirituosum quasi posse fieri, & per alembicum eleuari, spiritus vini tartarificatus docet; imò etiam metalla in aquis fortibus & spiritibus ita solui possunt, ut non solum per chartam colentur, sed & in alembicum eleuentur. Quia tamen ille sal, quamuis subtilis sit, alendo corpori ineptus est, utpote mineralis naturæ, quæ ad alendum animalia apta non est, particeps, etiam cum sanguine in venas penetrat; tamen ut *ἀνεπηξέστων* & inutile à naturâ tandem è venis & artetis eiicitur, & ad articulos protruditur. Itaque an vinum podagræ generandæ sit aptum, in primis, ex loco natali & effectu iudicandum, ut & ex potentia. Quod enim potentiora sunt vina, eò sal hic exactius & subtilius ipsis permixtus, & magis spirituosus est. Sicut id in spiritu vini tartarificato apparet, qui simplici spiritu vini potentior est.

Quæ

Quæ tamen omnia ita accipienda sunt, si ob viscerum, ut antè etiam dictum, intemperiem & debilitatem id quod in vino est excrementitium & tartareum non separatur. Si enim separatur, innoxium erit vinum. Imò si quod vinum dari posset, quod talis materia tartareæ parùm obtineat, & viscera debilia & excrementa hæc non benè separatia roboret, atque ita coctionem adiuuet, excrementorum secretionem & euacuationem promoueat, illud non saltem non noxium, sed & utile fore, si moderatè bibatur, concedimus. Tale vinum Pucinum nonnulli esse statuunt, & propterea ad præcauendam arthritidem commendant. Verum an in omnibus hoc locum habeat, dubito, & propterea experientiam consulendam censeo.

Pucinum vinum.

Vinum quomodo generet arthritidem.

In quibus locis etiam aqua arthritidem generant?

Quid illud sit quod vina quadam ad arthritidem generandam apta facit.

[Suprà quidem de causa, ob quam vina quadam Arthritidem generent, aliquid diximus: rem tamen adhuc clarius explicare libet. Vinum arthritidem inducere, non quatenus vinum, sed quatenus quiddam *arthritis* est, & corpori nostro alienum & inutile, quod propterea ad articulos detruditur, in se continet, planum esse puto. Idque patet vel ex eo, quod vina quadam Arthritidem non generant, qualia sunt nostra Gornbergensia, & multa alia, quæ in hisce regionibus in locis arenosis crescunt. Etsi enim ea pro potu quotidiano, & quidem satis largiter potentur; nemo tamen inde arthritidem contrahit. Contrà Morauica, Bohemica, Austriaca, Vngarica, ut & aliarum regionum plurima, ad arthritidem generandam sunt aptissima. Imò non solum vina, sed & aquæ, in quibusdam locis Arthritidem generant. Ita retulit mihi Cl. Dn. D. Tobias Knoblochius, Iglauæ in Moravia, ubi aliquot annis medicinam fecit, non solum lautioris fortunæ homines, qui vina bibunt, sed & pauperes, qui vinum vix gustarunt, arthritidi, colicæ, & epilepsiæ, morbis ei loco endemiis, esse obnoxios.

Quid autem illud sit, quod quadam vina ad arthritidem generandam apta facit, inquirendum. Vbi primò notandum, nihil nutrire, de quo alibi dictum, nisi quod ab animatis prouenit. Ideoque reliqua, mineralia, metalla, terrarum varia genera, ad corpus nostrum nutriendum inepta sunt, & propterea si assumantur, vel per urinam, vel per aluum euacuanda sunt; quod nisi fiat, in articulos deponuntur, & Arthritidem generant. Vites ergo, quæ crescunt in terra arenosa, & minus pingui, præter succum alimentarem, quod attrahant non habent: quæ verò crescunt in locis argillosis, lapide calcario, vel alia terra pingui, non solum succum vegetabilem, sed & mineralem quasi, & corpori nostro inutilem, attrahunt, qui non incommode Tartarus appellatur, substantiam scilicet ex sale fixo & volatili, & terrea, ac minerali ferè materia constantem, qualis non solum parietibus doliorum adhæret, sed & vini substantiæ admiscetur. Et omnino ea salium natura est, ut alia corpora in minimas atomos redigant, & sibi associant. Videmus hoc in solutione metallorum in aqua forti, in quibus metalla, corpora aliàs crassa, sali aquarum soluentium ita uniuntur, ut per chartam bibulam transire possint. Idem videmus in solutione margaritarum, coralliorum, oculorum cancri, quæ dum sali aceti adhærent, aquæ per minima permiscuntur, & per chartam colari possunt; præcipitata verò amplius non liquefcunt. Exemplum etiam est in vitriolo, quod in aqua solutum, etiam per chartam percolari potest; ubi verò vitriolum calcinatur, & sal extrahitur, terra remanet, nullo liquore amplius solubilis. Ita in thermis aquæ terrea substantia permista est, & ita quidem, ut nullo sensu agnosci possit. Vbi tamen ea postea canalibus ligneis & lapideis adhærescit, & seorsim consistit, aqua amplius solubilis non est. E quibus patet, sine sale non generari arthritidem; & procul dubio dolores atrocissimi à sale fiunt: sal tamen solus & purus id non præstat; cum multa vina sint, quæ sale etiam habent, arthritidem tamen

non generant; sed præterea concurrat materia argillosa, calcaria, marga, vel minerale quid, quod vitis cum nutrimento è solo attrahit, concoxit, & cum materia alimentari per minima miscuit, vuisque communicaui; vnde illud etiam vinum ex vuis expressum accipit ac retinet. Hinc videmus, in arthriticorum articulis interdum tophos generari, & quasi calcem inde eximi, quæ nihil aliud est, quam materia illa mineralis, quam sal vini secum rapuit, & quæ tandem, ut alendo corpori inutilis, ad articulos detruditur. Quò ergo (ut ad quæstionem, cur vina alia generent arthritidem, alia non generent, veniamus) vinum aliquod plus habet huius materiæ, eamque per minima permistam, eò ad arthritidem generandam potentius est. Quod sit primò, ratione soli, ubi scilicet vinum crescit in terra limosa, argillosa, calcaria, marga, vel alia minerali. Deinde si vina non planè tartarum deponat, sed turbida quasi maneant; id quod accidit in vinis, primò recentibus, & nondum transuatis: deinde in quibusdam, quæ nunquam clarescunt planè, qualia sunt Vngarica: tertio si tartarea illa materia ita vino per minima permista est, ut nec in prima, nec in secunda coctione, à corpore nostro separari possit; id quod accidit in vinis genetosis & fortibus plerumque, & quæ in locis calidioribus crescunt. Vina enim non generosa, etsi & ipsa tartaream materiam continere possint: tamen quia calor regionis non tam potens fuit, ut in vitè & vuis eam per minima cum spiritu, qui est in vino, miscere potuerit, facilius etiam postea vel in prima, vel in secunda coctione separatur, & vel per aluum, vel per urinam excernitur. Si verò ab aère regionis calidioris, qui potentius coquit, materia illa tartarea cum sale & spiritu vini permista sit, secreticis facultatis vim effugit, & cum parte alimentosa in totum corpus sese penetrat. Quia tamen ad alendum inepta est, tandem à natura ad articulos detruditur, & arthritidem generat. Et ita rem sese habere, vel Vngarica vina docent. Etsi enim, experientiæ teste, ad arthritidem generandam sint aptissima: tamen, ut suprà, dictum, obseruatum, in destillatione vini Vngarici & Rhenani, plus tartari è Rhenano, quam Vngarico collectum fuisse. Quod nulla alia de causa accidit, nisi quia in Vngarico vino materia illa tartarea ita exactè per minima cum spiritu vini pennixta est, ut cum eo etiam per alembicum transire possit.]

Carolus Piso inter causas, à quibus materia arthritidis in venis cumulat, etiam ponit humidos & aquosos cibos, ut iuscula, fructus horarios & similes. Verum ex falsà hypothese hoc facit, dum serum puram putam esse aquam statuit; cum tamen experientia contrarium doceat, & nemo vnquam ex solo ciborum humidorum & aquosorum usu arthriticus factus sit, neque aquosi humores tantos dolores excitare possint.

Facit ad arthritidem generandam etiam consuetudinem euacuationum suppressio. Vnde Hippocrates, 6. aph. 29. scribit, mulieres non laborare podagrâ, nisi menses ipsas defecerint, de quo tamen infra quæst. 9. dicitur. Ita idem Hippocrates scribit, 6. epid. sect. 8. text. 55. Abderis Phætuia Pythii coniunx antea per iuuentam fecunda erat, viro autem eius exulante diu menses defecerunt, ex quo postea dolores & rubores ad articulos exort sunt. Idem quoque in Thaso Namyssæ Gorgippii coniugi contigit. Hinc etiam saepe in arthritidem incidere solent, quibus antiqua ribiarum vlcera aut fistulæ ani consolidantur, & aliarum partium fluxiones supprimuntur. Humores enim, qui vlcera crurum diuturna & fistulas ani excitare solent, sunt ipsi etiam salii, & propterea si supprimantur, arthritidem producere possunt.

Atque hic plurimi in recensendis causis externis & remotis solent esse prolixi, & nullam rerum non naturalium præterire. Verum etsi quodcunque etiam in

Qua arthritidem generant minima.

An cibi m. di. & aquosi arthritidem pariant?

Euacuationes solidae suppressæ.

An omnia rebus naturalibus ratione arthritidem in cere possit.

in rebus non naturalibus vsurpandis peccatum tacho-
chymiam inducere possit: non ita tamen omnis com-
parata est, vt arthritidem producere valeat. Atque è
reliquis rebus non naturalibus nulla ferè per se ar-
thritidem inducit, nisi quodd ex nimio motu, ira, terro-
re paroxysmus concitatur; & sudorum retentio etiam
ad eandem inducendam facit, & si consueti sint, arthri-
tidis imminens indicium est. Venus tamen nimia
cum articulos & partes nervosas, tum totum corpus
debilitando plurimum ad arthritidis generationem
facit. Hinc poetis Podagra Bacchi & Veneris filia di-
citur. Hinc antiqui versus:

Λυσίμελεις βαλχχε, καὶ λυσίμελεις ἀφροδίτης,

Γεννᾶται ποδᾶ τῆς λυσίμελεις ποδᾶ γέγ.

E soluilumba Venere, soluilumbòque

Baccho creata est soluilumba Chiragra.

Vt Iulius Casar Scaliger, in *Ala* vertit. Et Latini
Poetæ versus:

Vt Venus enervat vires: sic copia vini

Et tentat gressus, debilitatque pedes.

Interdum etiam hæreditaria podagra est, & non so-
lùm articulorum, sed & viscerum humores vitiosos
generantium debilitas à parentibus & avis, liberis ac
nepotibus communicatur; siue id accadat à semine
vitioso, siue quodd materia sanguinis in podagricis est
podagrica, à qua spiritus vitales generantur & omnes
partes alimentum capiunt. Fieri tamen etiam potest,
vt à parentibus podagricis liberi non podagrici ge-
nerentur; vel demum nepotes podagrici fiant. Non-
nulli quidem sunt in ea opinione, quodd liberi, qui in
ipso paroxysmo arthritico concipiuntur, fiant arthri-
tici, contrà qui extra paroxysmum arthriticum concipi-
antur, sint salvi. Verùm pauci forsàn in ipso paro-
xysmo arthritico generant: sicut etiam epileptici ex-
tra paroxysmum epilepticos generant. Neque illa ipsa
materia, quæ paroxysmum excitat, communicatur li-
beris, sed solùm dispositio vitiosa, quæ sola non suffi-
cit ad producendam arthritidem, sed humorum vitio-
forum affluxus præterea requiritur. Ideoque si liberi
diætā exactam seruent, accidere potest, vt illa debili-
tas à parentibus contracta aboleatur vel corrigatur, ac
humores arthritidi generandæ apti non generentur.
Contrà fieri potest, vt licet filius non sit podagricus,
tamen nepos podagrâ laboreat, si nimirum illud vitium
& imbecillitatem ab auo per patrem communicatam
erroribus diætæ augeat, & quæ expiratura erat, si
bonâ diætâ vsus fuisset, erroribus diætæ quasi exusci-
tetur. Quibus & hoc accedere potest, quodd seminis
paterni vitium à bonitate seminis materni corrigi &
emendari interdum potest. Possunt præterea semina
morbifica sua tempora habere, in quibus demum se-
se produnt, vt in intoxicationibus & veneno, canis
rabidi videre est, vel etiam vires suas amittunt & euane-
sunt.

E quibus omnibus causam reddere non difficile
est, cur diuites potius quam pauperes arthritidi, quæ
propterea Germanis etiam diuitum morbus appella-
tur, sint obnoxij. Rarò enim compertum habetur, ru-
sticos vel mendicos arthritide laborare, vnde arthritidis
quoque δεινὸς μισόπαινος id est, pauperes odio habens
nominatur: Et in fabula est apud Iouianum Pontanum,
lib. 5. de serm. cap. 1. podagram aliquando peregrin-
antem in rusculum diuertisse, atque cum ibi casulas
inertissimè ædificatas, squalidas situ, & nihil præter
marras, bidentes, rastros & alia instrumenta rustica vi-
disset, hospitium hoc auersatam fuisse, & in vrbe ho-
spitium quæsiuisse. Delatam verò in urbem ad primum
ingressum in officinam fabri ferrarij incidisse, & illam
quoque, vt sibi incommodam, præterisse: tandem
cum in vrbe progressa ad domum quandam peruenis-
set, ante cuius vestibulum choreæ agitabantur, atque
conuiuia, interrogasse, cuius ædes essent, & cum re-
sponsum accepisset, otij eas esse, inhabitarique ab ho-

minibus desidiosis, somnòque & vino marcentibus, è
vestigio domum ingressam dixisse: Hæc domus, hæc
patria est: Et cum solitudinem ac laborem ante for-
res videret satagentes, iussisse procul eas abigi, & cu-
ras inde exulare, cum primisque sobrietatem & absti-
nentiā. Etenim pauperes & rustici plerunque sim-
plici & paucò cibo contenti sunt: cum contrà diuites
ciborum varietate delectentur, vinumque, & plerun-
que liberalius, bibant, imò sæpè crapulæ & vino dedi-
ti sint. Præterea rustici laboribus exercentur, quibus
viscerum calor excitatur, & si quid vitiosorum humo-
rum adsit, discutitur; cum diuites plerique otio magis
indulgeant. Insuper diuites rarò Medicis, vt par est,
obtemperant, sed ad placitum & palatum medicamen-
ta sibi præscribi postulant, eaque rarò, quantum opus
est, continuant, nec diætæ rationem, quàm debent, ob-
seruant. Tandem etiam Medicis quidem vtuntur,
sed eos sæpissimè mutant, & non rarò Empiricis vel
aliis parum doctis se committunt, qui interdum eā
medicamenta adhibent, quorum vsu morbus potius
radices agit, quàm euellitur.

Solet verò malum hoc ferè viros inuadere, & in-
primis ab anno 30. ad 50. quodd nimirum istâ ætate ob
calorem acriorem falsus & tartareus humor magis cu-
mulatur, & postea senes maximè affligere ob caloris
natiui debilitatem, & facultatis expultricis imbecilli-
tatem. Fæminis enim plerunque minùs temperanter
viunt Viri, labores maiores sustinent, venere magis
vtuntur & læduntur. Fæminæ contrà temperatiores
sunt, & præterea menstruas euacuationes habent, per
quas natura vitiosos humores simul expellere solet.
Vnde etiam Hippocrates, 6. aphor. 29. mulieres non la-
borare podagrâ, nisi menses deficiant, scribit. Verùm
nec fæminæ semper, nec Viri, qui supra & infra eam
ætatem sunt, ab hoc malo immunes sunt, & licet pue-
ros Hippocrates, 6. aphor. 30. podagrâ non laborare
scribat, ante Veneris vsu, & omnino rarum sit, pue-
ros arthritide laborare: tamen id quoque aliquando
accidisse compertum est: sicut & id obseruatum, eos,
qui supra 50. annum sunt, quandoque arthritide corri-
pi, vidique nuper Virum doctum, annos 62. natum, qui
primò podagrâ correptus fuerat. Nec etiam Eunuchi,
quos Hippocrates, 6. aphor. 28. excipit, semper ab hoc
malo immunes sunt, vt quæst. 9. dicitur.

Quinam
Arthritid
obnoxij.

CAPVT III.

Signa Diagnostica.

Ipsum malum per se patet, ægrique conqueruntur
Ide dolore circa articulos in pedibus, manibus, ge-
nibus & aliis partibus, cui postea accedit tumor, rubor,
& plerunque febris. Et quidem cum primò inuadit
arthritidis, ferè pollicem pedis & plerunque sinistri in-
uadit. Et in aliis articulis dolor ferè in loco affecto
consistit. In Ischiadico verò dolore non solùm in ar-
ticulo, quo femoris caput coxendici inseritur, sed per
nervos & membranas vsque ad nates, quâ nerui à lum-
bis & osse sacro exoriuntur, sursum fertur, & deorsum
in suram & pedem extenditur, secundum nerui du-
ctum. In aliis etiam articulis, vtpote in summo iacen-
tibus, tumor, calor & rubor manifestè percipitur: In
Ischiadico verò dolore eadem non apparent, quodd lo-
cus affectus sit in profundo, & eius loci summa cutis
venis conspersa non sit. Summa: in arthritide præci-
puè ægro molesta sunt dolor, & morus impotentia.
Hinc sequuntur vigiliæ, virium deiectio, & alia Sym-
ptomata, quæ eleganter descripsit Lucianus in *Trago-
podagra*, his versibus.

Ἐπιδεσμοχαρὲς, κατὰ κλινοβατὲς,

Καλυποδρόμα βασιλῆας ἐργάλα,

Σφύροπρηπύρεσ, μισοσαφῆδουφα,

Signa Dia-
gnostica ar-
thritidis.

Αοιδυκαρόβα, γονυκλαυστηγύπνα,
Περικονδυλοποροφίλα
Γονυκαμψέπικυρεποδάγρε.
O gaudens fasciis, humililectipeta,
Cursueta, talorum tortrix,
Calcicrematrix, malè humi tanga,
Pistilli sonum timens, genufraga, insomnis,
Circa articulos tophos inferendi cupida,
Curvigenusflexa Podagra.

Signa caus-
sum.

In recensendis verò signis, quibus causarum differentia & humores diuersi discernantur, plerique Medici sunt satis prolixi, & operose recensent signa arthritidis ex sanguine, bile, pituita & atra bile. Verum cum, ut supra dictum, isti humores arthritidem propriè non excitent, sed saltem vel ab humore, qui arthritidis causa est, agitati, vel dolore partis affectæ attracti ad partem affectam confluant, hoc labore hic superfedebimus. Si tamen omnino propter curationem rectè instituendam affluentis humoris cognitio requiri videatur, ea ex generali de inflammatione doctrina patet, in qua, quæ phlegmone pura, quæ cedematodes, quæ erysipelatodes, quæ scirrholes signa habeat, traditur; & facile ex humoris in corpore dominantis signis alibi explicatis, tumorisque qualitatibus, atque iis quæ iuuant & nocent, quis humor vna affluat, cognoscitur.

Agnouerunt tamen hîc doctiores Medici, etiam ij, qui à diuersis humoribus arthritidem provenire statuerunt, quod signis, quæ à colore, calore, & similibus accidentibus sumuntur, parum fidendum sit, cum occurrant plurima, quæ tam coloris, quam caloris & frigiditatis membri causa esse possunt, contra materiæ peccantis naturam. Humor enim, ut Guainerius ait, vera arthritidis causa, existens in profundo membri, superficiem membri plerumque non mutat, & sic membri color nullum dat indicium: sed potest fieri, ut humor in corpore abundans ex dolore ad locum affectum concitetur, & tumorem efficiat, qui tamen arthritidis causa non est.

CAPVT IV.

Prognostica.

Prognostica
Arthritidis.

I. Arthritidis plerumque morbus lethalis non est. Etsi enim vires à doloribus & vigiliis multum debilitantur, ut ægri tandem succumbant: tamen hoc non fit, nisi longo tempore. Et arthritici sæpe diu uiuunt, & senectutem attingunt, eâ de causâ, quod natura humores vitiosos, ex quibus alij morbi periculosiores prognerari poterant, ad articulos per cetera interualla protrudit, atque ita partes principes vitiosis humoribus liberat.

II. Si tamen periculosa inflammationes, vel perniciose febres accedant, vel natura succumbat, ut humores vitiosos amplius expellere non possit, æger de vitâ periclitari potest. Et si quid tale periculosum coniungatur cum vehementi articulorum dolore, delirium putâ, tremor cordis, difficultas anhelitus, ac sudor frigidus & pulsus paruus superuenerit, ægrum eodem vel altero die moriturum indicio est.

III. Etsi verò arthritidis plerumque morbus lethalis non est, curatu tamen difficilis est, & vulgò Medicorum opprobrium habetur. Quanquam enim, si recens sit morbus, non adeò difficulter curatur: tamen si diu protrahatur, & sæpius inuadat, curatu fit difficilior, cum articuli, imò viscera, doloribus & vigiliis, imò affluxu humorum, debilitentur. Atque ut morbus hic radices agat, ipsi ægri sæpe in causa sunt, dum inuadenti primò morbo non occurrunt, imò eum occultant, & alij alias morbi sui causas prætexunt, de quo eleganter Lucianus, in *Ocyrode*:

Γέλως δὲ τὸς πληγέντας ὡς ἐμὲ,
Καὶ μὴ λέρωντας ἀτρεκέϊ τῆς συμφορῆς,
Ἀλλ' εἰς ματαίαν πόρον ἀνέστηναι θέλοντες,
Ἄπας γὰρ αὐτὸν βυκολεῖ ψαδδωμένον,
ὡς ἐν στικτῇ ἢ περὶ νόσῳ πειβέον,
Λέγεις φίλοις, μὴ φερέας τὴν αἰτίαν.
Ὁ μὴ λέγῃ γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τιτάρ,
Χρόνον δὲ γ' ἔσπων μινύει κ' ὅν μὴ θέλη.
Ridere verò soleo eos, quos torqueo:
Dum proloqui veram mali causam haud voluit:
Aliamque fictam in promptu habent, qua se regant.
Quilibet enim se decipit mendacio:
Luxatum alicubi, aut grauius allisum pedem
Dum distitit, veramque causam suppressit,
Quod enim ipse celat, aut latere alios cupit:
Hoc tempus inuito arguit eo post tamen.

Est autem hic morbus postea curatu difficilis, tum ob diata errores, à quibus ægri non abstinere, tum sæpe ob Medicorum imperitiam, qui vel veram morbi causam ignorant, vel medicamenta parum idonea adhibent, quibus articulos & viscera magis debilitant, quam roborant. Interim tamen per se non planè impossibilis curatu est arthritidis, docentque id exempla multorum ab arthritide liberatorum, de quo *quest. 10.* dicitur.

IV. Quicumque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophosque concretos habent, aut ærumnosè uiuunt, aut siccam aluum habent, hi omnes curari non possunt arte humanâ, quantum ego noui. Hippocrates, 2. *Prædiction.*

V. Si in arthritide contingat luxatio, difficulter sanatur, aut prorsus est insanabilis. Etsi enim articulus reponi possit: tamen quia articulorum ligamenta facta sunt laxiora, perfecta sanatio vix speranda. Si etiam in luxatione, quæ sequitur arthritidem, cauitas articuli materiâ tophaceâ repleatur, incurabilis morbus est. Articulus enim reponi non potest, antequam materia tophacea illa tollatur, ea verò vix tolli potest.

VI. Inter omnes arthritidis species ischiadicus dolor grauissimus est, & ob doloris magnitudinem & ob symptomatum superuenientium grauitatem. Vigiliis enim propter dolorem grauissimum infert, febres accendit, interdum luxatio articuli incidit, vnde claudicatio & totius cruris tabes sequitur. Si enim ex affluentis humoris multitudine articulus suo loco excidat, claudicationem fieri necesse est. Quia verò os suâ sede elapsus musculos, venas, arterias comprimit, alimentum spiritusque in partes inferiores influere non possunt, vnde earum tabes sequitur.

VII. Etsi verò ischiadicus dolor sit vehementissimus, tamen in principio facilius, quam ceteri, curationem admittit, quia medicamentorum vis ad vasa, per quæ fluit in coxendicem humor, facilius, quam ad extremos articulos penetrare, atque ita humor affluens facilius euacuari potest. Si verò humor semel affluerit, & in coxendicem sese insinuauerit, difficulter curatur; quia remedia discutientia propter articulo incumbentem carnem penetrare, quod debent, nequeunt.

VIII. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursusque incidit, iis mucosores superueniunt, 6. *aph. 59.* id est, excrementa mucosa ex debili partium nervosarum calore succrescunt.

IX. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur. *Ibid. aph. 50.* Contabescit quidem crus, quia malè nutritur, ob caloris natui ex humorum vitiosorum diuturno affluxu debilitatem; & quia venæ atque arteriæ suo loco dimouentur & comprimuntur, & alimentum cruri rectè afferre non possunt. Claudicant verò, quia crus ob atrophiam robore destituitur, & ob luxationem fit breuius, atque ob ligamentorum laxitatem os femoris non firmiter stabilitur.

X. Quibus

X. Quibus hæreditaria est arthritis, vix vnquam ab ea integrè liberantur, & si velint liberari, longè exactiore diætâ, & accuratiore medicamentorum vsu opus habent, quàm alij.

XI. Si podagricis varices superuenerint, soluitur podagra. *Auicennas*: quia humores ad articulos fluere consueti ad exteriores iam cruris partes deriuantur.

XII. Si arthritis suas periodos seruire consueta, non reuertatur, grauiſſimorum & sæpe lethaliū morborum causa est; nisi materia per prophylaxin detrahatur, quod præstare difficillimum. Materia enim, quam in articulos natura detrudere solebat, si ob debilitatem naturæ amplius expelli non possit, vel circa viscera & partes principes hæret, vel ad pulmones, intestina, aut alias partes protrusa grauiſſima ibi mala excitat.

XIII. Ipsum paroxysmum quod attinet, de eo scribit Hippocrates, 6. aph. 49. quibuscunque morbi podagrici sunt, iis sedatâ in 40. dies inflammatione finiuntur, modo (vt Galenus in comm. addit.) Medicus in curatione nihil deliquerit, & ægri sint obedientes. Cum enim humores in arthritide per ligamenta, membranas & nervos dispersi sint, ac partes hæ sint densiores, ac frigidiores, quàm carnosæ, non mirum est, longius in his tempus ad discussionem humoris requiri, quàm in partibus carnosis. Aphorismus tamen hic saltem intelligendus de ultimo termino, eum experientia testetur, multos intra pauciores, quàm quadraginta dies sanari. Mitior enim alia est arthritis & breuior, quæ breui tempore soluitur. Alia acerbior & diuturnior, quæ longiore. Nonnulli causam in humores referunt, statuuntque arthritidem, quæ ex bile proueniat, esse breuiorem, quæ ex pituita, longiorem. Verum sit sanè, vt aliàs sanguis, aliàs pituita, aliàs bilis simul confluat: tamen is ipse humor falsus, qui proxima arthritidis causa est, nunc est tenuior, vt facilius discuti possit, nunc crassior. Cui accedit secundò partis robur & debilitas. Quod enim pars robustior est, eò humorem, qui affluit, facilius discutit, quod verò debilior, eò tardius; vnde accidit, vt qui primùm arthritide laborare incipiunt, paroxysmos breuiiores habeant, qui diutius, longiores, nisi diligentem sui curam habeant. Quod sæpius enim membrum arthritide corripitur, eò magis debilitatur. Tertio ipsi ægri etiam non eandem diætæ rationem obseruant, vnde qui eam accuratam seruant, facilius liberantur, alij diætæ erroribus paroxysmos sibi prolongant, & nouæ fluxioni causam præbent.

XIV. Quod plura & frequentiora subsequuntur symptomata, eò difficilius morbus curatur. Interdum enim ratione vehementissimi doloris, ægri repellentia & stupefacientia intempestiuè experunt, quæ humorem ad articulos fluentem ad partes nobiliores repellunt, vnde accidit, vt ægri in cordis angustias, lipothymiam, vel alia mala incidant, imò in vitæ periculum coniciantur, & tunc solum salutis spes est in eo, vt humores illi, si fieri possit, iterum ad articulos repellantur.

XV. Sunt autem quatuor modi solutionis arthritidis. Primò enim & frequentius resoluitur materia, & quidem tota, vt nullum sui relinquat vestigium, vel maximâ ex parte, vt sui vestigium aliquod relinquat. Secundò, sed quod rarius est, in puri quid simile mutatur materia. Neque enim verum pus est, sed sanies quædam seu ichor refudat, & extrâ carnem & cutem erodit.

Cur autem arthritis rarissimè ad suppurationem veniat, consideratione dignum est. Nonnulli sunt in ea sententia, idè id fieri, quia articuli sunt remoti à fonte caloris, tantumque caloris, quantum ad suppurationem requiritur, non habent. Sed veram hanc causam non esse, patet ex eo, quod interdum in ipsis apicibus digitorum inflammatio oritur, quæ tamen ad

suppurationem venit. Verior ergo causa esse videtur, ipsius humoris huius falsi & serosi natura, qui in pus non mutatur, sed vel totus dissipatur, vel si quid relinquitur, in tophos concreſcit. Tertius modus est, cum ob loci debilitatem materia diutius in parte affecta hærens tandem in tophum & nodum mutatur. Et de tali arthritide scribit Galenus, 10. de comp. med. ser. loc. cap. 2. Postquam producti fuerint calli, ne speraueris ad pristinam constitutionem exactè redire articulum posse; & Poëta:

Tollere nodosam nescit Medicina podagram.

Quartus modus est, cum humor aliò transfertur, id quod interdum accidit ad membra nobiliora, pulmones, cor, cerebrum, quæ pessima est permutatio, ob quàm ægri moriuntur, nisi materia ad articulos retrahatur; aliquando ad ignobiliora, vt varices, sicut *Prognost.* 11. dictum, aliquando euacuatur è corpore, & vt *Rhases* 11. continent. scribit: aliquando ad intestina fertur, fluxumque alui excitat, & intestina excoriât, qui fluxus aliquando ad finem vitæ durat, & viribus paulatim deficientibus propter febres & dolores, ægri marasmo consumpti moriuntur.

CAPVT V.

Indicationes & Curatio.

Cum affectuum præter naturam perfecta curatio in causarum ablatione consistat, Authores verò de causis arthritidis, vt supra dictum, dissentiant, non mirum etiam est, de curatione alios aliter sentire, eamque variam proponere; quæ discrepantia, vt aliquoties iam dictum, non postrema causa est, vt tam pauci arthritici sanentur, cum quilibet hinc hostem, quem sibi sæpe finxit, impugnandum suscipiat, eum verò, qui reuera hostis est, negligat. Patet hoc passim è consiliis Medicis, quæ etiam pro Illustrissimis Viris data sunt, non singula saltem, sed aliquam multa, in quibus plerisque, conquisitis hinc inde sententiis, res eò plerumque redit, curationem præcipuè ad caput, vt membrum mandans, & articulos, vt membrum recipiens, dirigendam esse. Ita vnus Fernelij, Medici aliàs doctissimi & experientissimi, autoritas plurimos à veritatis inuestigatione abstraxit, & vt multi ægri parum idonea medicamenta nanciscerentur, fecit. Nos, saluo aliorum iudicio, iis fundamentis, quæ supra proposuimus, insistentes, curandi rationem breuiter proponemus.

Consistit autem Curatio in genere ita dicta in duobus. Primum est, vt præsens paroxysmus, seu dolor, tumor, motus impedimentum, & alia quæ ægro arthritide laboranti molesta sunt, tollantur. Alterum est, vt præcaueatur, ne paroxysmus semel sublatus redeat.

Et primùm quidem arthritidem præsentem curandi rationem quod attinet, tria sunt præcipuè, quæ in paroxysmo amoueri cupit arthriticus, dolor, tumor, & motus impedimentum. Cum verò hæc tria omnia ab humore p. n. in articulum illapso ortum habeant, tota paroxysmi ablatio in eo consistit, vt humoris influxus inhibeatur, & qui illapsus est, tollatur. Humore enim isto sublato & dolor cessat, & tumor euanesceat, & motus partis redit. Quia tamen dolor sæpe valde ægrum cruciat, neque eum æger faciliè sustinere possit, donec humor eius causa tollatur, dolor interdum leniendus est, etiam antequàm causa planè tollitur. Atque ita tota arthritidis ægrum affligentis curatio consistit in causæ ablatione, & doloris lenitione.

Primum quod attinet, cum fluxus à motu & ebullitione quasi sanguinis & humorū in venis sumat initium, illa humoris ebullitio & motus sistendus primò, ac humores ad partem affectâ ruentes cū impetu non solum aliò auocandi, atque auertendi, sed & è corpore euacuandi

Indicatio & Curatio arthritidis.

Cur pauci arthritici sanentur.

Arthritidis curatio.

euandi sunt. Hoc enim nisi fiat, dolor magis exacerbatur. Postea verò humor, qui influxit, discutiendus. Et quia dolor imprimis molestus est, is interdum etiam, causâ non sublata, leniendus.

Ideoque si causâ aliqua, vel externa in ambientis aëris intemperie posita, vel corporis densitas occasionem dederit, ea amouenda, imò etiam contrario modo corrigenda.

Venæsectio.

Venæsectio.

Secundò si sanguis in corpore abundet, qui & ab humoris motu commoueatur, & quasi ebulliat, & à dolore ad partem affectâ attrahatur, atque ita ut *ouatior* ad arthritidem concurrat, & malum augere possit, ac præterea febris imminet, vel comitetur, venæsectio, si vires ferant, instituenda, ut affluxus ad partem affectam minuatur, & imminenti febri fomes subtrahatur, non nimia tamen quantitas euacuetur. Si verò à sanguinis copia periculum nullum imminet, aut etiam pituitosus humor abundet, venæsectio potius noxia est, quam utilis; cum tum sanguinis euacuatione spiritus dissipentur, & calor nativus absumatur, unde calor in parte affecta humores vincere & ita facile dissipare non potest, unde & ægri tardius conualescunt, imò interdum topi in articulis generantur. Et si omnes aut plurimi articuli afficiantur, basilica in dextro vel sinistro brachio aperienda. Si vnus tantum articulus, in opposito vena secanda. Ut si in dextro brachio articuli afficiantur, in sinistro brachio vena aperienda; si in sinistro, dextri brachii vena tūdenda. Si dexter pes laborat, vena dextri brachii secanda; si sinister, vena in eodem latere in cubito aperienda. Hoc enim commodius est, quam venâ in pede lateris oppositi aperire. Illa enim Venæsectione humores fluētes reuelluntur, hac tantum deriuantur. Eadē ratio est, si dolor sit in coxēdice.

Venæsectione in brachio in dolore Ischiadico præmissâ, ad deriuandū vena cōmodè in poplite aperitur, aut iuxta malleolum interiōrē, vel etiam exteriōrem, in vena illic apparente, quam ob insignem quam affert, si tunc & in tempore secetur, vtilitatem, Ischiadicam vocant, quæ & sæpè sola hunc affectū sanat. Plesunque autē in crure dolente secatur, licet & in sano apertam admodum profuisse, subitoque omnem dolorem sustulisse, scribat Platerus.

Quia verò malum vrget, & fluxus velociter fit, etiā statim venæsectio, si eā opus sit, instituenda; & sanguinis quantum opus, si vires ferant, vnica vice detrahendum. Si tamen vires largiorem venæsectionem non ferant, repetitis vicibus tantum detrahendū, quantum plenitudini respōdeat. Venæsectionis vicariæ possunt esse cucurbitulæ, quæ incipientibus doloribus parti sanæ oppositæ vel distanti affigantur cum scarificatione. Hirudines etiam in aslueris hæmorrhoidibus appositæ, sanguinem exhauriendo commodum aliquod afferunt.

Purgatio.

Purgatio.

His reuulsionibus per sanguinis euacuationē factis instituenda est purgatio, de quâ etsi alii aliter sentiāt, ut postea *quest. 11.* dicitur: tamen plerūque cōmodè adhibetur. Statim a. inchoantibus vel etiam imminutibus doloribus, antequam iisdē, ut & vigiliis, aut febre aucta vires debilitentur, instituēda, neque hīc coctionem aliquam expectare, aut preparationē præmittere opus est; quod superiorū seculorū Medici plurimi fecerunt, qui primò leniētibus vsi sunt, deinde præparantibus seu digestiuis, ut vocāt, aliquot dies, tandem purgantibus, quæ humores ab articulis trahunt. Cum enim humores iam antea in motu sint, ac tenues, & turgentium naturam referant, & natura ipsa eos ut sibi molestos à bono sanguine separare conetur, ac metuendum sit, ne (ut dictum antequam talia peragantur, hu-

mores ad articulos ruant, & dolore, vigiliis vires deiciantur & febris superueniēs purgationem prohibeat, statim purgatio instituenda. Et vnicum purgans exhibitum plerūque minùs ventriculo nocet, quàm toties repetitæ digestiue portiones, quæ ventriculum resoluunt & labefactant, ut auctis postea cruditatibus maior ad articulos affluxus fiat.

Alterantia.

Si tamen humores sint nimis calidi & acres, temperari possunt iusculis alteratis cichorio, endiuia, taraxaco, portulaca, acetosa, & medicamentis ex his paratis, nec inutilis est conserua rosarum cum speciebus diatrionis santalon.

Ut *℞. Conseru. ros. vnc. iij. spec. diatrionis sant. Drach. j. corall. rubr. Scrup. j. Cum syr. granator. F. Electuar.*

Vel *℞. Margar. præp. Drach. j. corall. rubr. præp. santal. omnium, an. Drach. j. ros. rubr. Drach. j. off. de cord. cervi Scrup. j. Fiat Puluis.*

Vel cum saccharo in aq. ros. dissoluto rotulæ.

Verum de purgatione duo imprimis monenda. Primò ut aptum tempus, ut antea diximus, eligatur, & ea non nimis diu differatur. Etenim si iam ad ipsos articulos influxerit totus humor, frustra instituitur purgatio, neque humor facile reuocatur. Ideoque ut is, qui ad articulos fluxurus est, ad aluum vestatur & per eam euacuetur, mox in principio paroxysmi, imò etiā quamprimū is instare animaduertitur, purgatio instituenda. Hoc modo enim humor, qui in fluxu est, & qui fluxurus erat, per convenientia loca euacuatur, & ne ad partem affectâ ruat, impeditur, ac doloris & tumoris incrementum prohibetur, & ita, quod influxit in parte affectâ, facilius dissoluitur. Testaturque ipsa experientia, curationem hanc multis profuisse. Ita de se scribit Petrus Bayerus, se à quatuor hominibus ad scellam gestatum postquā aluum quater deposuisset, sumpto suo electuario Caryocostino à doloribus alieniatum fuisse, & sine adminiculo alterius ire potuisse.

Deinde considerandum, quibus medicamentis purgatio sit instituenda. Nonnulli à validioribus medicamentis abstinendum censent, & nonnisi lenioribus vtendum vel calidioribus in minima quantitate, cum fortis purgatio humorum copiam à partibus ignobilioribus & externis trahat ad internas & nobiliores, & accidat aliquando, ut nonnulli à vehemēti purgatione in febres ardescentes malignas & lethales incidunt. Quod ut libenter concedimus, & vehementioribus purgantibus humores antea feruidos non magis accēdendos, aut motum naturæ planè interturbandū, censemus, ita etiam cauendū putamus, ne humores saltem agitentur, & in venis commoueantur, & non educantur, ac sufficienter euacuentur. Quod vbi fit, postea maiore impetu ad partem affectam ruunt, utpote ad quam natura antea eos detrudere conabatur, & ad quam simul à dolore attrahuntur. Purgantia itaque in principio paroxysmi, vel imminente eo, paulò fortiora eligi debent, talia tamen, quæ ventriculum non offendant. Si enim, ut modò dictum, leniora sumantur, humores saltem commouentur, & nihil effatu dignum euacuatur, unde postea maior ad partem affectam fit confluxus.

Ne autem durante purgatione ad partem affectam confluxus fiat, & humor purgatione motus ad partem affectam tuat, præcauetur, si pars affecta sublimiori loco in lecto ponatur, donec purgatio absoluta sit, vel, quod certius, defensiuum purgante exhibitum supra caput partis affectæ imponatur. Ex gr. si dolor sit in manu, defensiuum ad humerum apponendum, potestque id parari è floribus rosarum, balauistiis, radicibus bistortæ, tormentillæ, consolide maioris, corticibus granatorum, bolo Armeno, cum albumine oui, & aqua rosarum vel aceto mistis. Et ne

Et ne cataplasma hoc siccatum & induratum dolores excitet, atque ita fluxum concitet, parum vnguenti Comitissæ, aut olei rosacei omphacini addi potest. Aut loco cataplasmatæ fascia satis longa poscā, in qua muscus quernus, rosa rubra, vel alia adstringentia modò enumerata cocta sūt, madida parti superiori, exempli gratia in podagra parti supra genua, induci potest. Atque ista defensua tādū cōtinuanda, quamdiu purgatio durat, etiam per diem integrum.

Quibus autem in specie medicamentis purgatio instituenda sit, in genere definiri non potest; cum magna sit corporum varietas. Licet enim humor proxima arthritidis causa serofus, salsus, & tartareus sit: tamen & ipse in diuersis corporibus diuerso modo constitutus est, & secum alios humores in corpore abundantes rapit. Imò in eodem corpore semper eadem medicamēta non cōueniunt, cū non semper sit idē corporis status. Ideoq; præsentis Medici est talia præscribere.

Ad humores autem serofos & ichores biliosos euacuandos comparata esse debent, qualia sunt: *Syr. ros. solut. de spina ceruina, domesticus vulgò dictus, manna, methoacanna, sena, semen carthami*; & hinc cōposita: *Elect. diachalol. triphera Persica, de succo rosar.* In fortioribus etiam medicamenta ex hermodactylis vsum habent, atque inter ea electuarius Caryocostinum Bayri, cuius infra de præseruatione fiet mentio.

Vel *℞. Hermodactyl. turbit elect. an. Drach. iij. diagr. Drach. j. zingib. mastich. an. Drach. j. sacch. Drach. vj. F. Puluis.*

Dos Drach. j. vel Drach. j. s. cum iure carnis. Vel vsurpentur pilulæ Rhafis, quæ, vt ille scribit, in 9. ad *Mansorem, cap. 90.* lecto decumbentes surgere, moueri & ambulare faciunt, quæ hoc modo componuntur.

℞. Aloës Drach. j. scammon. obol. dimid. rosar. rubr. obol. vnum, hermodactyl. Drach. dimid.

Fiant pilulæ, quæ vna vice portigantur, habito tamen respectu virium ægri.

Verum etsi serofus humor proxima causa sit arthritidis: tamen quia is alios etiam vitiosos humores in corpore secum rapit, præsertim dolore accedente, præsentis Medici etiam est cuilibet ægro in rem præsentem varia medicamenta purgantia præscribere.

Vomitoria.

Vomitum etiam in assuetis vtilis est, & cum is breuiore viâ humores euacuet, non ita metus est, ne ad partem affectam ruant.

Vomitoria tamen hîc tam fortia vix dare licet, vt ex ipsis venis euacuent, sed satis est, si talia exhibeantur, quæ primas vias & partes ventriculo vicinas euacuent. Etenim si humores multi vitiosi circa ventriculum, lienem, & hepatis cauum, ac in locis vicinis consistent, facillè fieri potest, vt commotis in toto corpore humoribus & in ad venas penetrent, & ad partem affectam ruant. Post vomitoria verò etiam purgationes instituere licet; imò si vna purgatio non sufficere videtur, ea iteranda est. Franciscus India, lib. 2. de *Gutta podagr. cap. 3.* miris laudibus hîc effert vomitorium, quod parat ex sufficienti quantitate pulueris scopæ regiæ, cum aqua stillatitia aurantium immaturorum tepida exhibitum; quod bilem & pituitam per superiora & inferiora cum commodo ægri euacuare scribit.

Sudorifera.

Corpore purgato danda opera, vt sudor prouocetur, vel spontè, vel adhibitis medicamentis. Si enim, vt rectè Crato, consil. 24. scribit, quamprimum intus sudor detinetur, aut inhibetur, maximè si consuetus fuerit, imminet paroxysmus podagricus: etiam proculdubio augebitur paroxysmus, & prouocabitur, si in eo sudor detineatur, & reliquæ humoris serofi in ve-

Dan. Sennert. Tom. III.

nis non discutiantur; & contra breuior fiet paroxysmus, si per sudorem serum discutatur. Verum cum in arthritidis inuasionē fiat quasi quædam humorum ebullitio, & plerunque etiam febris adsit, calida sudorifera, qualia sunt *theriaca, Mithridaticum, & similia*, vix conueniunt, cum humores magis accendantur. *Cornu cerui* verò vel cistudum, vel sine vstione præparatum, commodè exhibetur, aut solum, aut cum aq. cardui benedict. Vtile est & *Antimonium diaphoreticum*. Si verò corporis constitutio, & humorum dispositio id ferat, decoctum Sassafras, vel sarsæ parilla, vel China exhiberi potest, quod tamen cichorio, endiuia, soncho, dente leonis temperare licet. Ea verò, quæ in paroxysmis vtilia sunt ad humores seu sensibilibiter, seu insensibilibiter discutendos, omnia in curatione locum non habent. Vtile etiam decoctum bardanæ radices, seu lappæ maioris, cum incidat, discutiat, sudores & vrinæ moueat, refertque Forestus, Vastellinum Pensionarium Mechlinensem cum in lecto decumberet ex doloribus articulorum, vt nullum membrum mouere posset, bibisse cereuisiam calidam, in quâ radix lappæ maioris cocta erat, quâ epotâ cum nullis remediis à Medicis curari posset, plurima minxit alba instar lactis, & à doloribus liberatus fuit.

Vel *℞. Sarsæ parilla vnc. j. ligni sassafr. vnc. s. rad. caryoph. vnc. j. Santali citrini Drach. ij.*

Infund. in aq. lib. iij. horis 24. postea coq. Detur manè haustus vel decocti solius, vel cum C. C.

Topica.

Corpore ite conueniente modo euacuato, & causâ antecedente, quæ morbum auctura fuerat, ablata, iam ad ipsam doloris lenitionem, & causæ continētis, doloris ac tumoris ablationem, adeoque topica accedendum. Si verò, antequam ista vniuersalia præmissa fuerint, statim topica adhibeantur, plus damni, quam commodi inde æger percipit. Vel enim materia, quam natura ad articulos depellere conatur, ad interiora repellitur, vnde grauius symptomata excitantur: vel articulis impingitur, dolorque exasperatur: vel pars effœminatur, laxaturque, atque ita fluxus augeatur. Quæ cum vulgò non obseruentur, & topica sæpè non satis tēpestinè & cautè adhibeantur, plus plerūque damni, quam vtilitatis inde ægri percipiunt; vnde etiam vulgata sententia orta est, optimum esse, articulis dolentibus nihil adhibere. Et reuera præstat nihil applicare, & naturæ rem committere, quam medicamenta minis idonea vsurpare.

Topica autem, quæ applicantur, vel dolorem solum respiciunt, vel causam simul doloris, humorē scilicet, qui affluit & affluxit, dolorēque & tumorē excitat.

Dolorem lenientia.

Dolor plerunque in hoc morbo grauissimum symptomata est, & ægris molestissimū, quem maximè diris deuouent, vt in Luciani Tragopodagra *mox in principio* videre est; & propterea etiam maximè ablatū cupiunt. Et omnino necessarium est, vt eius rationem habeat Medicus, quia, si nimius sit, vigilias concitat, vires deicit, & attrahendo humores malū augeat, atque ita curā ad se meritò trahit, 12. meth. med. cap. 1. & propterea sui lenitionē per anodyna indicat. Habent autē dolorē lenientia seu anodyna & hoc cōmodi, quòd partes laxando, faciunt vt humor, qui antea saltem ad interiores circa articulum partes fluebat, etiam iam ad ambientes partes & carnosas diffundatur. Vnde arthritici dolores, antequam pars intumescat, sunt vehementissimi; mitigantur verò, vbi pars intumescit.

Anodyna autem qualia propriè sint, alibi dictum in Instit. quæ scilicet partem affectam demulcent & laxant, causam verò ipsam non discutunt. Et paren-

est hic ex lacte caprino ex vberibus recens multo, pane albo & lacte cum vitellis ouorum, & momento croci, ex foliis althææ, maluæ, brassicæ, calidè impositis, ex semine maluæ, althææ, cydoniorum, psyllii, & præcipuè ex mucilaginibus eorum, cassia fistulari extracta cum decocto vel aqua solani, quæ, vt Aui-cennas ait, præstantissimum est remedium, cui, si humores calidi affluant, aliquid olei vel aquæ rosarum addi potest, si frigidi, oleum chamæmelinum. Pro cassia etiam roob sambuci vsurpare licet, ex pane albo & vino, & quidem si humor sit calidior, vino rubro, si frigidior, vel mistus, vino albo cum puluere flor. chamæmeli & oleo rosaceo; è caseo ouillo recenti imposito, & sæpius immutato; è stercore bubulo primo-vere recenti, vt & aqua ex eo destillata. Vtilissimum quoque remedium est *mucilago seminis psyllii* aquâ rosarum vel solani extractâ, cui aliquid interdum aceti addi potest, commendaturque hoc medicamentum multum à Serapione & aliis.

In morbo incipiente Solenander sumit crassiores stipites cicutæ, eosque sale implet, & argillâ vel pastâ obturatos in locum humidum ponit, vt sal liqueat, quem liquorè in vitro asseruat, & pannis loco dolenti applicat.

Vltus etiam est sæpissime cataplasmate hoc:

℞. Maluam integram cum radicibus concisam minutim, eamque in aquis vini & aceti partibus coque in fictili nouo ad tertiæ partis consumptionem, deinde admisce fecalis crassiores surfures, quantum ad conficiendum cataplasma sufficit, idque calidum loco dolenti applica.

Forestus refert, quendam aquaticæ lenticulæ, & floribus chamæmeli lacte coctis parum farinæ hordei addidisse, & in formam cataplasmatæ redeigisse, & apposuisse ad sedandum dolorem, cum miraculo quasi. Vtile est & oui luteum cum oleo violat. in formam linimenti subactû; vt & aqua spermatis ranarum, quæ forsan etiam aliquam vim narcoticam habent. Adrianus Spigelius apud Morauos in vsu & nobile experimentum pro sanandis illic doloribus podagricorum Vlmariæ cum radicibus & floribus destillatæ aquam esse scribit: quæ & Silesis in frequenti vsu est. Commodum etiam est decocto parietariæ partem affectam fouere.

Vsurpantur à plurimis etiam olea & pinguedines. Verum hic non sine causa monendum, pinguibus talibus cautè vtendum esse. Cum enim arthritidis sæpe cum erysipellate, quantum ad causam, aliquâ cognationem habeat; at verò notum sit, pinguia omnia, quæ poros oblinunt, in erysipellate potius nocere, quam prodesse: idem etiam in arthritide metuendû videtur, ne si per pingua pori oblinantur, humore intus detento, dolor augeatur; id quod ipsa experientia testatur. Et vir quidam honestus in vicinia mihi retulit, se in podagricis doloribus sedandis in suo corpore nihil vtilius percepisse, quam caseum ouillum planè recentem impositum, verum sæpè renouatum. Quamprimum enim à calore partis calefactus pinguescere & quasi butyrum fundere caseus incipiebat, dolorem inde sibi augeri dicebat.

℞. Medull. panis tritici. lb. ss. Coq. in lact. rec. q. s. ad conficiendum cataplasma: Adde mucilag. sem. alth. vnc. ij. farinæ sem. lini, fenigraci, an. Drach. ij. pulu. flor. chamæmeli, meliloti, an. vnc. j. croci Drach. j. ol. rosac. chamæmel. an. vnc. ss. Misce.

Vel *℞. Lactis recenter multati vnc. j. ss. medulla panis tritici Drach. v. farinæ hordei vnc. j. ss. hermodactylor. vulgator. ʒ. vj. croci Drach. j. ol. chamæmel. q. s. Fiat Cataplasma.*

Vel *℞. Panis albi vnc. vj. lact. q. s. Misce. ad ignem, Adde vitellos ouor. ij. ol. rosac. vnc. ij. croci Scrup. j. M.*

Vel *℞. Farin. hord. fabar. crobi, an. vnc. j. sem. lini Drach. vj. pulu. flor. chamæmel. Drach. iij. meliloti*

Drach. ij. croci Scrup. j. Coq. in f. q. d. q. flor. chamæmeli: Adde vitellos ouor. duor. ol. chamæmel. rosar. an. vnc. j. Misce.

Vel *℞. Pulpa panis tritici vnc. ij. pulu. flor. verbasci vnc. j. Coq. in lacte.*

Adde *flor. cassia vnc. j. Misce.*

Vel *℞. Sem. lini, fenigraci part. æqual.*

Extrahatur *mucilago aquâ rosarum.*

Adde *vitellos ouorum duos, aceti parum.*

Insperfa *farina fabarum, F. Cataplasma.*

Vel *℞. Farinæ hordei, sem. lini, fenigraci, fabarum, pulu. flor. chamæmel. an. vnc. ss. rad. alibæ vnc. j. ol. rosac. chamæmel. an. vnc. j. ss. vitellos ouor. num. iij. roob vini vnc. j. Misce. Fiat Cataplasma.*

Vel *℞. Flor. verbasci q. v.*

Infund. in f. q. vini rubri per duos menses, deinde destillentur. Destillatâ aquâ locus foueatur, & deinde inungatur oleo seu liquore è floribus verbasci, vitro clauso ad radios solis tempore æstiuo collecto.

Vel *℞. Gemmas coryli, exprimatur ex iis oleum eodem modo, vt ex semine lini parari solet. Corpus, quod post olei expressionem remanet, comburatur, & ex cineribus aquâ purâ sal eliciatur, qui oleo expresso misceatur. Oleum cum sale mixtum clarificetur transfundendo id per pyxidem ligneam, sicut pictores oleû lini pro suo vsu clarificare solent; & euadit præstans ad dolores leniendos medicamentum.*

Verum ipsa anodyna pro qualitate humoris nonnihil variari possunt, & in humore calidiore frigida quædam addi, vt rosæ, & earû aqua, aqua plantaginis & similes. In causa verò frigida flores chamæmeli, meliloti, absinthium, semen lini, fenigraci addi possunt.

Narcotica.

Si anodyna non suffecerint, narcotica vsurpanda, quæ cum stuporem parti inducant, non solum protinus dolorem compescunt, sed & calore suo, quem obtinent, simul humores resoluunt, atque ita cum comodo & tutâ, nec cum periculo, vti creditur, vsurpantur, sicut Platerus, lib. 2. *Præf.* scribit: ac propterea, sicut & alii plurimi, hyoscyami & mandragoræ ac papaueris folia recentia contusa vel prius decocta admodum commendat; sunt vtilia & illorum olea, ac succus ex illis expressus, pro fotu vsupatus, vt & radix mandragoræ, semenque hyoscyami cum aliis cataplasmatæ formâ applicata. Nicotianæ etiam folia recentia contusa & parti dolenti imposita dolorem leniunt. Idem Platerus, vt & alii Autores ad opium accedunt, idque aliis anodynis admiscunt, & Vncis duabus illorum Drach. j. opii addunt. Si etiam in spiritus vini simplicis, vel croci infusione flauescens vnc. iij. camphoræ Scrup. j. & opii Drach. j. dissoluatur, eoque liquore pars dolens illinatur, efficacissimum scribit esse remedium. Antidota etiam opiata, vt theriaca, Mithridatium, philonium, recentia addi possunt, præsertim si opii quantitas augeatur.

In vsu tamen opiatorum non diu persistendum, cum calido nativo & neruis sint inimica.

Idem tamen Platetus, lib. 1. *Præf. cap. 3. de tactus les.* scribit, ab externo narcotico cuti applicato cutem stupidam & indolentem reddi posse, se nunquam deprehendere potuisse, licet vt aliquid certi cognosceret, massam opii emollitam parti podagrâ dolenti applicarit.

Exhibita quidem narcotica dolorem etiam facillè sedant; verum cum motum humorum ad externas partes impediunt, facillè aliquid incommodi excitare possunt, & dolorem longiorem efficere, cum dolor paulò post recurrere soleat.

E. G. ℞. farin. hord. vnc. iij. medull. panis tritici vnc. iij. lactis q. s.

Coqu. ad consistentiam cataplasmatæ: adde *ol. rosac. Vnc. j. vitellos ouor. num. iij. opii Scrup. j. Misce.*

Vel

Vel ℥. Medull. panis triticeus q. s. Affunde cremoris lactis q. s. adde croci Drach. j. thuris, Drach. β. pulu. lumbricor. terrestr. Drach. ij. vitell. ouor. num. iv. sem. hyoscyami, papau. alb. an. Drach. iij.

Bulliant in vase duplici per horam dimidiam.

F. Cataplasma.

Vel ℥. fol. hyoscyami M. iij. baccar. solani Vnc. j.

Coquantur ad mollitiem & contundantur in spargatur farin. hord. Vnc. j. β. ol. rosac. parum.

F. Cataplasma.

Vel ℥. farin. hord. medull. panis alb. an. M. β. fol. hyoscyami, malu. violar. an. Mj. flor. chamamel. cortic. papau. alb. an. M. β. ol. lumbricor. papauer. an. Vnc. j.

F. Cataplasma.

Si libet, opij & croci an. Drach. j. addere licet.

Vel ℥. rad. mandrag. fol. hyoscyami, an. q. s. Coq. & contundantur: adde farina fabar. & ol. rosac. q. s.

F. Cataplasma.

Vel ℥. Vitrioli crudi ℔ij. spiritus vini ℔ij. aq. sambuc. ℔ij.

Misce simul in cucurbita vitrea bene lutata, appositroque alembico & recipiente, in quo ponantur sem. hyoscyami contusi Vnc. ij. flor. verbasci, sambuci, chamamel. an. M. ij.

Fiat destillatio igne aperto, per gradus, donec vitrum igniatur. Post destillationem spiritus cum phlegmate a seminibus & floribus separetur, & vsui in vitro seruetur.

Vel ℥. fol. hyoscyami Mj. solani, semperuini, capis. papaueris horiens. an. M. β. rad. mandragor. Vnc. j. flor. chamamel. verbasci an. Pj. sem. psyllij Vnc. j. β. hyoscyami Drach. j.

Coquantur in lacte pro fomento. Remanentia contundantur, & addita: farina sem. lini Vnc. j. hord. ol. rosacei an. Vnc. ij.

Fiat Cataplasma.

Nonnulli huc referunt & aqua frigida perfusionem, & quidem autoritate Hippocratis, qui s. aph. 25. scribit: dolores articulorum podagricos, conuulsiones, & horum plurima frigida aqua largè affusa leuat, & dolorem soluit. Nam modicus torpor dolorem soluit. Scribitque Donat. Anton. Ferrus, tract. 2. de podagra cap. 9. se hoc remedium saepius expertum esse, & cum alia remedia nihil profecissent, ad aqua frigida perfusionem, tanquam ad extremum remedium peruenisse, & statim dolorem sedatum fuisse. Verum enim verò negari equidem non potest, aquam frigidam parti affecta affusam non solum repellere, sed torporem quandam inducere, atque ita dolorem lenire: verum metuedum est, ne calor innatus partis hoc modo destruat, & imbecillitas parti concilietur, ob quam postea malum grauius reddatur, & praeterea humor parti impingatur, & in ea condensetur, aut etiam ex violenta repulsione humores ad interiora ruant.

Repellentia.

Topica verò, quae ad causam diriguntur, quod attinet, & primò repellentia, etsi ea à nonnullis commendantur: tamen sola huc vix locum habent. Cum enim natura ipsa motum hanc instituat, & humores vitiosos è partibus internis ad externas & ignobiliores depellat, si is motus impediatur, & humores ad partes internas & principes repellantur, id cum vitæ periculo accidit, & pessima exoriuntur symptomata, quae non cessant, nisi natura humorem vitiosum ad alium articulum iterum expellat.

Praeterea cum dolor mitigetur, cum materia ad externas, quae circa articulum sunt, partes diffunditur, si per repellentia ad interna repellantur, dolor augetur; unde nonnulli etiam nec externam auram, etsi non adeò frigida sit, ferre possunt, sed membrum affectum tegant necesse est, si dolorem mitiorem experiri velint. Insuper si materia iam ex parte influxerit, repellentia

Dan. Sennert. Tom. III.

tium & refrigerantium vsu incrassatur, & parti impingitur, malumque difficilius curatu redditur. Si tamen à subito & nimio humorum affluxu, praesertim calidum, in principio dolor valde augeatur, & is curam totam ad se trahere videatur, ac propterea eum moderari, & repellere non nihil animus sit, repellentibus quidem vtendum, sed non solis, verum cum anodynis mistis, & praemissa venæ sectione & purgatione. Sicur contra in principio nimis laxantia non vsurpanda, cum affluxum humorum promoueant, sed affluxum humorum non nihil remorantia vsurpanda. Itaque tum lactucam, semperuium, portulacam, violariam, plantaginem, rosas, & ex iis parata addere licet, vt & aliquid ceti.

Vt ℥. farin. hord. Vnc. iij. Coq. in oxycrato, Adde vitell. ouor. ij. croci, Scrup. j. Misce.

Vel ℥. Mucilag. sem. psyllij aqua ros. extract. Vnc. ij. mucilag. sem. alth. Vnc. j. farin. hord. q. s. vitell. oui vni.

F. Cataplasma.

Vel ℥. Aq. sperm. ranar. Vnc. iv. solani, flor. sambuci, plantag. an. Vnc. ij. camphor. Scrup. β. Misce.

Si libet, mucilag. sem. psyllij & cydon. an. Vnc. j. addi potest.

Vel ℥. Succu hyoscyami, semperuini, lactuce an. Vnc. ij. farina hordei Vnc. j. vitell. oui vni, ol. rosac. Vnc. ij. Misce.

Vel ℥. Rosar. rubr. M. j. farin. sem. fenigr. fabar. hord. an. Vnc. j. santali rubr. Drach. j. β. flor. chamamel. P. j. Coctis & contulis addantur vitell. ouor. ij. aceti Vnc. iv. ol. rosac. q. s.

Fiat Cataplasma.

Vel ℥. Aq. solani, plantag. sperm. ranar. an. Vnc. ij. ol. rosac. chamamel. an. Vnc. j. lactis vaccini Vnc. ij. farin. fabar. alth. hord. an. Vnc. j. vel q. s. croci Scrup. j. vitell. ouor. num. ij. opij Scrup. ij.

Fiat Cataplasma.

Nonnulli C. C. vstum & preparatum in aqua flor. verbasci macerant, vel coquunt, & in colatura pannos lineos imbuunt, eosque parti dolenti imponunt.

Vel ℥. Verbasci recentis ℔vj. vini ℔ij.

Macerentur per dies tres, postea destillentur.

Vel ℥. Flores verbasci, iisque ampullam vitream reple, & orificio obturato Soli expone. Sic enim in liquorem diffiunt, qui linteo parti affecta impositus dolorem lenit. Si olea adhibere libet.

℥. Ranar. quinque, lumbricorum terrestrium vino lotorum Vnc. iij. Coq. in ol. rosaceo. Colentur.

Discussientia.

Vbi autem fluxionis impetus praeteriit, ac pars intumuit, ea simul misceantur, quae humorem euocant, leniter discutiunt, atque ita aliquid causae tollunt. Hic autem Medici plerique prolixi esse solent in recensendis & distinguendis medicamentis, quae causae calidae, quae frigidae, imò quae omnibus humoribus conueniunt. Verum etsi non negamus, ad humoris affluents conditionem aliquo modo respiciendum esse: tamen praecipua cura esse debet, vt humor ille serofus & acris, qui proxima & principalis doloris causa est, à partibus in articulis penitioribus ad externas euocetur, & insensibiliter discutiatur; id tamen ita fiat, vt humorum (vt dictum modò) quos is secum rapit, quique ratione doloris simul attrahuntur, & vulgò pro proxima arthritidis causa habentur, etiam ratio habeatur. Imò ipse humor ille serofus prima mali huius causa in aliis magis, in aliis minus calidus est. Ideoque si humor qui affluit, sit calidior, discutiencia ita comparata esse debent, vt quidem humorem leniter discutiant, affluxui tamen nouo occasionem non praebant. Et humor talis calidus, cum sit simul mobilis & tenuis, facile discutitur, nec fortioribus medicamentis indiget. Si verò humor sit minus calidus, vel frigidior, tutius calidiora adhibere licet. Neque enim metus est, vt

Discussientia.

tum facile nouus fluxus concitetur, & calidiora medicamenta ad humorem talem discutiendum requiruntur.

Quibus vero medicamentis humor ille serofus & tartareus, ut appellatur à Chymicis, extrahendus & discutiendus sit, non sine causa diligenter inquirendum. Etenim diximus de conf. & diss. Chym. & Galic. cap. 15. p. 381. medicamenta causæ suo modo debere esse similia. Nam non quodlibet à quolibet patitur, nec quodlibet cuiuslibet vnitur. Gummi Arabicum, tragacanthæ, cerasorum ab aqua ob naturæ convenientiam dissoluuntur, non vero sulphur & alia sulphurea ac oleosa. Sulphur ab oleo dissoluitur, non vero ab aqua forti, etsi id argentum & alia metalla soluere possit. Manus pice vel terebinthinâ fordide non aquâ, sed oleo vel aliâ pinguedine mundantur. In ambustis non frigidam aquam adhibere licet, sed oleum lini, vernix, & similia, quæ empyreuma illud extrahunt, adhibenda. In erysipelate seu rosa dicta non pinguis & oleosa imponenda, sed lixiuium, oleo temperatum, sapo in aq. sambuci dissolutus, & similia, quæ poros non claudunt, illum tamen subtilem & calidum humorem extrahunt ac discutiunt. Eadem in arthritide est ratio, & cum ea non ab aqueo humore, nec etiam ab oleoso aut sulphureo, ut Chymici loquuntur, sed acti & falso originem habeat, ad eum extrahendum & dissipandum potius ea, quæ salem volatilem in se continent, quam pinguis & oleosa exhibenda. Et experientia iam multos docuit, à pinguibus dolores arthriticos augeri. Hinc Chymici non sine causa commendant salem armoniacum sapius sublimatum, in vino vel alio conueniente liquore dissolutum, & parti impositum. Alij salem vrinæ, itidem in vino vel alio liquore dissolutum. Et cum Adr. Spigelius scribat, se vidisse vrinam humanam veterem parti dolenti, etiam adhuc perstantibus insignibus doloribus, fomenti loco impositam mirabiliter profuisse, multò magis id sal vrinæ præstaret. Imò nonnulli & alijs salibus ad euacuandum istum humorem vtuntur. Noui etiam, qui spiritum salis alijs liquoribus temperatum adhibet. Commodissime aquâ Vlmariæ temperatur, & parti dolenti pennâ illicus humorem ita extrahit, ut etiam vaporis formâ exhalare videatur. Imò quidam etiam ea commendant, quæ ad phœnigmos & vesicatoria vsurpari solent, atque anodynâ eam miscent. Neque hæc recentiorum, & Chymicorum saltem inuenta sunt, sed plantas sæpe volatili & acti abundantes in arthritide curanda iam antiquis in vsu fuisse, vel sola iberis seu lepidium docet, cuius radices tutas cum axungia veteri mistas ischiadicis magno cum commodo apponi scribunt, ut patet ex Dioscoride, ex Damocrate, cuius carmen apud Galenum, 10. de comp. med. sec. loc. legitur. Aetio, terrab. 3. ferm. 4. cap. 2. & alijs. Et de sinapi semine scribit Alex. Trallianus, quendam, solo sinapi cum ficibus siccatis misto in magnis doloribus à frigido humore ortis, vtentem dolore liberatum fuisse. Nonnulli raphanum agrestem comminutum commendant, & vidi quibusdam profuisse. Cuius acrimonia si meuetur, & feruor inde aliquis excutetur, coqui prius parum potest.

Laudatur & liquor limacum

℞. Limac. ex testis suis exemptas num. xxv. gran. ebulli recent. salis ana q. s.

Fiat S. S. S. in vase mundo subtus pertuso, ponatur in cellam, & supponatur vas, quod excipiat liquorem destillantem, quo panni imbuantur, & parti affectæ applicentur.

Commendatur & hoc suffumigium.

℞. Ligni aloës, succini, thuris, gummi juniperi, sem. hyoscyami, styrac. calamit. gummi racamabaca, anise, an. Drach. ij.

Pulueriscentur crassiusculè, puluis supra ignitos carbonēs proiciatur, & superius parte affectâ per dimidiam

horam excipiat. Quercetanus, Pharmacop. rest. cap. 7. quatuor habet aquas antipodagricas.

Prima est:

℞. Aqua spermatis ranarum, tassi barbati, salicis ana lb. iij. vrina pueri vinum bibentis lb. iij. theriac. recent. Drach. iij. vitrioli, salis fusi, aluminis an. Vnc. iv.

Destillantur ad siccitatem per cineres, Adde salis vitrioli Vnc. j. s. camphor. croci an. Drach. ij. Misce.

In aqua ista linteola madefiant, & parti dolenti applicentur, ac sæpe renouentur.

Secunda:

℞. Salis, vrina pueri, an. q. v. Destillantur.

Tertia:

℞. Fol. & flor. sambuci viridium ana lb. j.

Contundantur & macerentur in s. q. vini per dies 3. in Baln. postea destillantur.

Quarta:

℞. Spir. vini rectif. lb. ij. mellis puriss. lb. j.

Destillantur in balneo vaporoso, & duo liquores alter aqueus, alter sulphureus, seorsim colligantur.

Remanentiis adde croci integri Vnc. j. s. terebinth. Venet. Vnc. ij. tartari ad albed. calcinati lb. s. salis fusi Vnc. j. phlegmatis vitrioli Vnc. iv. lixiuij sarmentorum vitis lb. ij.

Macerentur horis 24. deinde destillantur ad siccitatem. Fecibus remanentibus adde primam aquam & destillantur. Tandem liquores omnes misce, & in baln. vaporoso destilla.

Andreas Libanius Apocalyps. Hermet. part. prior. cap. 8. omnibus præfert aquam, in quâ æs & ferrum extincta, & postea Mercurius vitæ maceratus sit.

Vel ℞. Sapon. Veneti Vnc. j. s. spir. vini, aq. flor. sambuci an. Vnc. ij. Misce.

Vel ℞. Cancror. fluuiat. num. viij. granor. junip. M. j. myrrha, thuris an. Vnc. j. vini optimi lb. j. Destillantur.

Vel ℞. Mastich. thuris, myrrha, ammoniaci, bdellij an. Vnc. ij. vitriol. lb. j. mellis lb. j. tartari Vnc. j. s. spir. vini opt. lb. iv. Destillantur s. a.

Solenander consil. 24. sect. 4. scribit, se nouisse quendam senem podagricum, qui sibi hoc modo medicinam faciebat. Cum tumor & dolor magnus, locusque rubens erat, accipiebat salem, cinerem, vrinam pueri, & acetum, in iis commistis, & agitaris madefactum & expressum pannum laneum album applicabat aliquoties. Sedato iam magna ex parte dolore, morbo declinante, coquebat sulphur viuum, & puluerem hellebori albi in oleo seminis lini, eoque affecta loca illinebat. Idem Solenander istud multis profuisse scribit. Adnascitur ad quercus radices, vt plurimum autumnus fungus quidam rubens, tener, & pro ratione radicis arboris magnus, satis, quem propterea *serp. v.* nominat, ille procul dubio, cuius supra lib. 3. præf. part. 2. sect. 2. cap. 7. de dysenteria facta est mentio: istum in tenues particulas sectum cum trito sale in ollam testaceam indit, ita inspergens salem tritum, vt particulatum strata quælibet salem intermedium recipiant. Sic permixtum conditum fungum in penu subterraneo seponit, muriam, quæ tandem inuenitur in olla, liquefactam colligit, eaque asseruatâ affectos articulos illinit. Verum quia siccatur vehementer & discutit, laxatamque ab humore partem mirificè roborat, monet, principio, priusquam dolor intualit, eius vsum esse vtiliorem, aut iam declinante paroxysmo ad materiam absumendam, partique robur, & firmitudinem addendam, potissimum si aliquoties interponatur fotus & lotio partium ex decocto verbasci, absinthij, chamæmeli, herbæ paralyseos, saluæ, chamæpityos, attemisæ, torismarini, meliori, & id genus aliarum, quæ incidere, abstergere, discutere, siccare mediocriter & roborare valent.

Commendatur & hoc Emplastrum.

℞. Gummi Caranne Vnc. j. s. racamabaca Drach. vj. emplastri oxycroci Vnc. ix. cera alba Drach. v. pulueris consolid. maioris Drach. ij. gr. xv. Cum oleo chamæmel.

F. f. a.

F. f. a. Emplastrum, quod loco dolenti applicatum valde extrahit materiam, & dolori succurrit.

Et talia medicamenta plurima magnâ copiâ apud Platerum lib. 2. *Pract.* & alios passim extant.

De iis tamen hoc monendum censeo, in topicis omnibus applicandis signa à iuuantibus & nocentibus diligenter attendenda esse. Et si enim proxima causa arthritidis sit humor serofus, falsus, tartareus, aut quomodocunque appellare libet: tamen non est de nihilo, quod Chymici monent, ut infra *questione* 6. dicitur, varia esse salium in plantis & terrâ genera, seu, ut Platerus loquitur humorem arthritidis causam ichoribus humorum excrementitiorum, qui eum vehementiorem reddant, permisceri. Vnde non solum in diuersis indiuiduis, sed & in eodem secundum ætatem non semper eadem doloris ratio est. Vnde Q. Serenus.

Quedam haud sunt rabida medicamina digna podagra.

Cui ter tricenae species Epidaurius ipse

Dixit inesse Deus.

Tandem ad discutiendas reliquias fiant fomentationes ex artemisia, origano, absinthio, betonica, calamintha, floribus stœchad, Arabica, lauendula, chamæmeli, meliloti, in vino & aqua coctis, quæ simul partem roborant. Monet autem hic Crato, *consil.* 240. ut pedes quàm minimè humectentur, sed vapor saltem pedibus excipiat. Et reuera commodissimæ sunt eiusmodi fomentationes. Si tamen paulò plures plantæ in aqua coquantur, & aliquid salis addatur, vel etiam lixiuium affundatur, nil incommodi ab humectatione expectandum, aut si omnino quid damni metumamus, ne humiditas aquea post balneum in parte affecta relinquatur, trochisci sequentes carbonibus ignitis iniiciantur, & fumus parte affectâ excipiat.

℞. Gummi iuniperi, thuris, an. Drach. ij. ladanii, benzoës, an. Vnc. j. cinamomi caryophyll. nuc. mosch. an. Drach. ss.

Puluerisata excipiantur *gummi tragacanth.* & F. trochisci.

Commendatur etiam plurimum balneum è ligno iuniperi, ut & ex decocto vulpis integræ, adiectis ranis & lumbricis, & herbis antea enumeratis.

Vel vngantur pedes conuenienti aliquo linimento vel vnguento. Galenus. 2. *de simp. med. fac. cap.* 18. ut & alij authores, plurimum commendant oleum salium parti affectâ affricatum. Omnibus enim, ait Aëtius *terrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 21. qui hoc modo fricantur, insitit calor augetur, quod præter naturam est, discutitur, recrementaque consumuntur, & affecta membra redduntur robustiora, ut doloribus amplius non sint obnoxia; maxime si diligenter singulis diebus manè & vespere per omnem vitam hoc præsidio vtantur. De quo confidenter & proculdubio *Æsculap.* ausus est pronunciare Philagrius, ut Aëtius *loc. alleg.* scribit, quod etiam solum sufficiat iis, qui vel maxime circa dietam delinquant, aut immodicè refrigerantur, aut ægorant ex labore, aut re venereâ nimium sunt vti, aut quemcunque alium excessum admiserunt. Quia autem oleum & sal non facile miscentur, sal primò vino calido humectandum, & hinc cum oleo in mortario diligenter miscendum, & semper, & antequam hoc linimentum in vsum trahatur, sal oleo benè admiscendum. Neque etiam saltem inunctio sufficit, sed articuli benè fricandi sunt, ut medicamenti vis penetret.

℞. Castorei, thuris, ana Drach. ss. medull. cervina, adipis anser. an. Drach. ij. ol. mastich mentha, an. Vnc. ss. bdellii, galbani aceto dissolut an. Vnc. ss. farina sem. lini, fenigraci, an. 3. iij ss. cera q. s.

Fiat Emplastrum. Flavij Clementis pharmacum, cuius vfu homines toto corpore destructos à podagra,

chiragraque adeò conualuisse fertur ut citra noxam ambulauerint, describit Galenus 7. *de comp. med. sec. gen. cap.* 12. vbi & alia huius generis pharmaca habet, ut & 10. *de comp. med. sec. loc. cap.* 2.

Vel *℞. Gummi pini, Vnc. j. picis nigra, Vnc. ij. cera, Vnc. ss. pingued. galli veteris, Vnc. j. pulv. hermodactyl. sulph. vini, an. Vnc. iij.* Fiat Emplastrum & tertiâ die renouetur.

Henrici Stapedii in *consil. Scholtzii, cons.* 238. sunt sequentia. *℞. Baccar juniperi, althæa, an. Vnc. ij. fol. lauri, myrti, salvia, betonica, stœchados, origani, calamintha, maioran. rosmarin. an. M. ss. sem. lini. fenigr. an. Vnc. ij.* Fiat decoctio in lixiuiio è sarmentis vitis, addendo salis communis lbj.

Postea sequenti oleo inungantur. *℞. Rad. pyreth. nuc. mosch. caryoph. contusor. an. Drach. ij. flor. salv. hyssopi, rosmarini stœchad. Arabic. spica nardi, an. Drach. j. ss. rad. aristoloch. hermodactyl. an. Vnc. j.* Affunde spir. vini lbj. vel q. s. Macerentur per diem, postea adde *terebinth. opr. lbj. ss.*

Destillantur in alembico vitreo Alexand. Trallianus & alij hoc commendant, & eo multos non solum, quibus pituitosus humor, sed & quibus bilis affluerat, valetudinem recuperasse testantur.

℞. Thymi, origani, satureje, calamintha, an. q. v.

Coq. in aceto acerrimo, decocto calido partes affectas sæpe perfunde ac foue.

Ad Tophos.

Si materia jam in tophos concreuerit, equidem eos dissoluere difficilimum est; verum si nondum inueterati sint, non omnino nulla sanationis spes est. Possunt autè ad tophos discutiendos adhiberi non solum externa & topica, sed & interna. Interna sunt antidota illa suprà proposita, inrer quæ præcipuè utilis est antidotus Tralliani ex Centaurio. Scribit etiam idem Trallianus, quendam, cum tophos habere cœpisset, decocto chamæpityos sumpro prohibuisse, ne amplius generarentur. Externa seu topica ad nodos dissoluentes vtilia sunt ammoniacum aceto dissolutum.

Vel *℞. Empl. diachyli simpl. Vnc. j. ammoniaci, galbani, bdellii, sagapeni, an. Drach. j. ol. irini, liliorum alborum, an. Vnc. ss. pulv. ireos, Drach. j.*

Fiat Emplastrum.

Vel *℞. rad. bryonia, cucum agrest. iridis, an. Vnc. ij. alch. lilior. albor. sub cinerib. calid. coctar. an. num. iv. sem. vrticæ, sinapi, nasturtij, an. Vnc. j.* Terantur cum adip. anserin. & ol. amygd. dulc. q. s.

F. Cataplasma.

Galenus & alij id, quod è caseo veteri conficitur, plurimum commendant. Nam cute spontè disruptâ absque sectione articulos citra noxam quotidie lapidibus liberatos reficit.

℞. Casei veteris & acris, Vnc. iij. vel q. v. intingatur in iuris carnis suilla salsa q. s. & in mortario subactus parti affectâ imponatur. Alij pedes suum falsos in aqua ad mollietatem planè coquant & postea admiscant casei antiqui partes duas, nasturtij partem vnam, & emplastrum inde conficiunt, quod valde commendant.

Vel *℞. succi tabaci Vnc. iij. cera citrina Vnc. ij. resina pini Vnc. ss. terebinth. Vnc. j. ol. chamamel. q. s.* Fiat cerorum molle.

Vel *℞. mellis, axung. vrsina, aceti acris an. lbj. serpentes & testudines montanas. vnum & alterum.* Coq. in vase vitreato lento igne ad aceti consumptionem, postea colentur, & adde *cera vnc. iij.*

Liquefiant simul & vsui seruentur, & loco affecto ad ignem illinantur.

Vtilia etiam sunt luta emollientia & resoluentia quarundam thermarum, qualia sunt D. Petri & Bartholomæi in agro Patauino, quibus manè & vespere

pars affecta per horam & amplius fouetur, & postea thermis abluitur.

Erasistratus Sicyonius efficax ad tophos remedium hoc parabat.

℞. visci querni ℥jss. thuris, core, cadarum pingu. resina pini, an. ℥j.

Liquabilia liquabat & cum pinguibus radis agitabat ac miscebat, à quibus cum omnis pinguedo efflueret, ab igne ablatum liquorem percolabat, thusque in tenuissimum puluerem contritum inspergebat, & assidue, donec in massam manus non inquinantem redigeretur, agitabat. Plura vid. apud Trallian lib. 11.

CAPVT VI.

De Doloze Ischiadico.

Dolor Ischiadico.

Dolor ischiadicus equidem arthritidis species est, ut de eo præter ea, quæ hæcenus dicta sunt, nihil dicendum videatur. Verum cum & ratione partis affectæ aliquid peculiaris habeat, & in curatione proprii quid obseruandum veniat, de eo pauca dicemus.

Sunt quidem nonnulli, qui per Ischiadicum dolorem alium affectum ab arthritide differentem accipiunt, qui inter chronicos affectus est, & accidit iis etiam, qui podagrâ vel chiragrâ nunquam laborarunt, ab excrementis illis congestis, vel in eam partem influentibus, & plerumque sensim & paulatim. Verum de isto affectu hic agere nobis propositum non est, pertinetque is ad ambulandi ob coxæ vitium impotentiam, quæ latius se, quam arthritidis extendit, de qua solum hic agere nobis propositum est, & proinde etiam de ischiadico dolore tantum ut arthritico hic agemus.

De loco autem affecto hic quædam discrepantia est. Aëtius *teor. 3. serm. 4. cap. 1.* ex Archigene ita scribit: Ischiadici proprie dicuntur, quibus dolor circa iuncturam quandam vertebrarum innititur. Antecedunt autem & quasi auspicatur hoc malum aliquando vicinorum musculorum dolor, & maxime lumborum; aliquando vero ab ipsa iunctura initium fit affectionis: iam vero quandoque contingit, ut vertebræ dolore ferè sublato circa poplitem solum affectio hæreat, aliis vero iuxta talum; quibusdam vero totum crus æqualiter dolore affligitur, multis item circa inguina dolor figitur, & tum sanè vesica ipsa molestiam transsumens, vrinæ difficultatem inducit, & tunc maxime totum crus à coxendicibus vsque ad calcaneum dolorem perfert.

Fernel. *lib. 6. de part. morb. & symp. cap. 18.* Ischias, inquit, omnium vehementissima sedem non habet in eo articulo, quo femoris caput in coxendicem inseritur, sed altius, ad summam natem, quæ nervi à lumbis & ossæ sacro emergentes feruntur in crura, dolor atrox non in sola est coxendice, sed in femur quoque & in suram, & in extremum pedem exporrigitur, quocunque nimirum ab affecta coxendice ductus ramus perfringit. Alii, ut Platerus, Ischiadicum dolorem articulo coxæ cum femore tribuunt.

Verum sciendum, circa coxendicem, ut & in humero interdum accidere aliquando dolorem, qui quidem sæpè vehementissimus est, non tamen proprie articularis, cum non sit in articulo, quia membranam musculorum occupat, neque etiam in vno loco consistit, sed ad partes inferiores plerumque descendit. Et talis ferè dolor est Ischiadicus, quem Aëtius ex Archigene descripsit. Atque hunc dolorem ex humore seroso acri à capite sub cute defluente, & circa membranam vel neruum aliquem hærente ortum habere concedo: cum tamen dolorem proprie arthritidem non esse, ex eo patet. Primum, quod non circa articulum sæpè, sed & in mediis spatiis intra articulos consistit. Ita curauit hic viri nobilem, qui talem dolorem in ipsis musculis, qui

sunt inter genua & coxendicem, patiebat. Similes dolores sæpè in pectore accidunt, & pleuritidem notam quandam excitant. Deinde quod certis intervallis raro redeunt, sed sæpè, postquam semel atque iterum hominem afflixerunt, postea toto vitæ tempore non reuertuntur. Tertio, quod ii, qui dolores hos patiuntur, arthritide in aliis partibus non affliguntur, quod in verâ arthritide accidit. Qui enim diu arthritide laborant, raro solâ podagrâ corripiuntur, sed postea etiam dolores in manibus & aliis articulis patiuntur.

Tandem etiam arthritidis vera plerumque & ferè semper sibi tumorem adsciscit; at verò dolores hi nullum tumorem habent coniunctum, non solum ubi sunt in loco profundo, sed etiam ubi sunt in loco non profundo, ut in humero sæpè accidit, idque ea de causa evenit, quia humor non ex venis, quibus pars illa nutritur, ut in vera arthritide, affluit.

Nos verò non de dolore isto hic agemus, sed qui proprie arthriticus est. Dolor autem iste Ischiadicus hoc proprii habet, quod latius, quam in aliis articulis, & sæpè ad vicina loca diffunditur, id quod accidit primo, quod os coxendicis amplum est, unde etiam tribus nominibus distinguitur, & ubi lateribus ossis sacris connectitur, os ilium dicitur, ad cotylam, ischiû; anteriore parte, os pubis. Deinde quod nervi, qui à lumbis & ossæ sacro ad eam articulationem veniunt, in diuersas partes distribuuntur. Ideoque dolor coxendicis in omnia loca sese diffundit interdum, inque nervos à coxendice deductos perfringit.

Est autem hoc malum curatu difficile propter loci profunditatem & amplitudinem, ac materie multitudinem, quam locus amplius capit. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursusque incidit, iis mucres superueniunt, 6. *aphor. 59.* Et quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, is crus contabescit, & claudicat, nisi vranatur, *ibid. aphor. 60.* Si enim ab influente humore ligamenta relaxantur, coxa excidit, & in cauitatem illapsus humor lentus redditur, imò sæpè in lapideam duritiem concrefcit. Vnde quia venæ & arteriæ suo loco dimouentur, & comprimuntur, *arrosia* in cruribus succedit. Si etiam in ætate iuuenili quem ischias apprehendit, vitam breviorē promittit, quia dolore & inediis æger marcescit, unde etiam *ischias* nomen accepit.

Curationem quod attinet, ad reuulsionem commodissime vena basilica in eodem latere aperitur; deriuationis autem gratiâ ischiadica. Et quidem si dolor magis extrorsum vergat, quæ est ad malleolum externum; aut saphena, quæ est ad malleolum internum, si dolor magis introrsum vergat.

Scribit etiam Hippocrates 6. *epid. sect. 5. t. 62.* cum adsunt *κρίμαλα*, venæ post aures scarificandæ sunt; quem locum Galenus & alii de fluxionibus in coxendicem explicant: præceptum tamen Hippocratis verum esse non putant. Hippocratem verò defendit Stegghias, & cum ratione istud, quod procul dubio experientiâ obseruauit, Hippocratem proposuisse putat. Cum enim causa mali per foramen nuchæ vel viam Fernelii in coxendicem destillet, ad fontem mali tollendum circa aures rectè remedium adhiberi statuit. Verum etsi ista concedantur: tamen *κρίμαλα* ista non sunt dolores ischiadici proprie dicti, qui ad arthritidem pertinent, sed ii, quorum supra facta est mentio.

Purgationes fortiores hic locum habent, atque utile est hic Electuarium Caryocostinum, pilulæ arthriticæ, *scoridæ*, de hermodactylis. Crato equidem *consil. 247.* ischiadicos dolores purgantia non ferè scribit; cum humores magis in ea loca decumbant: verum de insufficiente purgatione hoc est accipiendum.

Et videntur hic vomitoria purgantibus per aluum commo-

commodiora esse, cum per locum à parte affecta remotiorem humores vitiosos euacuent.

Repellentia hinc planè locum non habent; cum metuendum sit, ne horum usu sanguis & alij humores versus partem affectam repellantur, ibique cumulentur.

Præmissis vniuersalibus attrahentia & resoluentia medicamenta imponenda, eaque fortiora, quæ humorem è profundo in superficiem euocent, qualia parantur ex herbis discutientibus, fol. sambuci, ebuli, lauri, rutæ, betonica, chamæmelo, chamæpity, roremarino, meliloto, sem. sinapi, staphidis agriæ, cantharidibus, pice, sulphure, terebinthina, ammoniaco, galbano, bdellio, opopanace, euphorbio.

Celebre medicamentum est, quod sit ex iberide seu lepidio, cuius supra facta est mentio, vt & nasturtio hyemali, & piperitide.

Vt *℞. Iberidis, piperitidis, nasturtij aquat.* omnium vel vnius M. iv. Coq. in vino, Asperge farinam lupinorum, orobi, fabarum, an. *℥j. pulu. rutæ sicca* Drach. ij. flor. chamamel. Drach. j. rad. costi Drach. j. *ol. terebinth.* Vnc. *℔. lumbricor. q. s.* Fiat Cataplasma.

Vel *℞. Sinapi aceto accerrimo dissol.* Vnc. ij. fermenti menti acris Vnc. *℔. pulu. hermodact.* Drach. ij. mellis Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. iv. *ol. laurini, de spica* an Vnc. ij. farin. sem. fœnugrac. Vnc. j. *℔. terra formicar. cum ouis* *℥j. fol. lauri, saluæ, rutæ, rorismarini,* an M. *℔. lumbricor. terebrium præp.* *℥℔.*

Terra formicar. cum ouis & lumbricis ac herbis in vino albo coquantur, postea colentur, & reliqua admisceantur.

Vel *℞. Rad. sigill. B. Maria* (quæ ad ischiadicum dolorem inprimis commendantur sectæ & coxendici appositæ) Drach. vi. *emplastri diachyl. simpl.* Vnc. *℔. croci in spiritu vini dissolut.* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. j. *ol. de spica q. s.* Fiat Emplastrum.

Vel *℞. Cera citrina, terebinth. abietis,* an Vnc. iij. Liquefiant simul; vbi refluxerunt, Adde *pulu. seminis urtica, hermodactyl.* an Drach. ij. *rad. aristoloch. rotund. flor. chamamel. iridis Florent.* an Drach. ij. *℔. myrrha.* Drach. ij. *croci* Scrup. iv.

Malaxentur manibus axungia porcinâ inunctis. Fiat Emplastrum.

Vel *℞. Cera, visci querni, terebinth. irid. sicca, myrrha, galbani,* Cum oleo lumbricor.

Fiat Ceratum,

Quibus si dolor non cedat, cucurbitulæ cum multa flamma apponantur, vel vesicatoria.

Si ne sic quidem malum tollatur; de Hippocratis consilio. 6. aph. 60. pars affecta vrenda, quod & Celsus probat, dum lib. 4. cap. 20. scribit, vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis supra coxam cutem cadentibus ferreamentis exulcerare. Partem enim calefaciendo crassos viscidos humores dissoluit & euacuat, ac si, quod fieri debet, vlcera aperta feruentur, materia vitiosa per ea affluit. De modo vrendi vide P. Æginetam, lib. 6. cap. 76. Albucas. part. 1. cap. 43.

Nonnulli & arthritidis vertebrarum dorso in specie mentionem faciunt: & concedimus eam interdum dari, quæ etiam eandem causam & curationem habet, quam aliæ arthritides. Videndum tamen hic ne decipiamur, ac quemcunque dorso dolorem pro arthritide habeamus. Sæpè enim accidit, vt ex materia serosa, & è capite defluente, in dorso, & præcipuè secundum ductum musculi cucullaris dicti descendente, & ad spinam in fine eius musculi hærente dolor exciteretur: qui tamen arthritidis non est; cum non in partibus ad articulum pertinentibus accidat, sæpè etiam momentaneus sit, ac dormientes affligat, à somno verò surgentes deserat & euanescat, quod in verâ arthritide non accidit.

CAPVT VII.

De Ratione præcauendi Arthritidem.

Mvlti quidem id vnicè agunt, vt à doloribus arthriticis liberentur; Liberati autem parum solliciti sunt, quâ ratione obtinere possint, ne iisdem doloribus iterum corripiantur, & neque medicamenta, quibus malum hoc præcaueant, vsurpant, neque à diætæ erroribus sibi temperant, & ita malum recens inueterascere sinunt, vnde non mirum, paucos podagricos sanari. Verum præcautio non minus quam curatio in specie ita dicta necessaria est.

Consistit autè ea in tribus, primum est, vt caueatur, ne materia, quæ ad articulos fluere possit, colligatur. Secundum, vt si quæ collecta sit, tollatur, antequàm ad articulos ruat. Tertium, vt articuli eam non faciliè recipiant. Si verò, quod nonnulli faciunt, quis saltem articulis roborandis operam dare velit, interim permitttere, vt materia vitiosa in corpore cumuletur, plus damni, quàm commodi inde sentiet. Si enim materia vitiosa in corpore adsit, nec ad articulos consueto modo protrudatur, retenta in corpore ad alias partes nobiliores fluere, & grauissimorum morborum causa esse potest.

Primum præstat bona diætæ ratio, & medicamenta viscerum intemperiem corrigentia, Secundum sanguinis missio, purgantia, & alia serosos & tartareos humores tollentia. Tertium articulos roborantia.

Et primò diætam quod attinet, omnino in præcauenda arthritide ea plurimum potest & maximi momenti est, & sine ea medicamenta, etiam generosissima, nihil proficiunt, Et quod tam pauci arthritici sanantur, maximam partem ob eorum in diætâ licentiam accidit. Contra sola victus ratio malum istud sæpè expugnare potest, scribitque rectè Crato, consil. 161. Ego podagricis, inquit, nihil nisi rectam victus rationem consulendam arbitror. Quæ enim medicamenta vel materiam ipsam exhaustire, vel calorem roborare possunt? Et Solenander, sect. 1. consil. 20. Obseruamus, inquit, multos curâ & diligentia liberos se reddidisse, hos, quod abstemij facti essent, illos, quia Venerem nullam habuissent; nonnullos, quod vti essent continuò hoc aut illo medicamento; quosdam, quia hunc vel illum cibum tanquam noxium vitassent.

Diætæ autem ratio consistit in recto sex rerum non naturalium usu. Et primò aërem quod attinet, vitetur omnis aëris in qualitatibus excessus, qui humores in corpore vitiosos vel retinere vel fundere potest, & in primis frigidus, qui transpirationem & perenne illud vaporum effluuium retinet; imo & serum ab habitu corporis in centrum compellit, vbi postea faciliè effervesceat, & agitari incipit. Ideoque arthritici contra externas aëris iniurias vestibus idoneis sese accuratè muniant; caueantque, ne frigus externum habitum corporis denset, vaporumque effluuium prohibeat. Et si habitus corporis fortè densatus sit, crebris, sed lenibus frictionibus rarefaciendus.

Imprimis verò cibi & potus accurata habenda ratio. Cum n. potus & cibus materiâ arthritidis suppeditare soleat, nisi æger à cibo & potu sibi noxio abstinat, aut circa eum errores committat, frustra sanitatem sperat. Et cum ægri ipsi animaduertant, qui cibi sint noxii, (sicut supra de quodam diximus, qui ex Cyprinorum esu semper in arthritidem incidebat) ab iis omnino abstineat æger. Quantitas etiam cibi ea solum assumenda, quæ viribus reficiendis & conseruandis satis sit. Et omnino non plus cibi sumendum, quàm rectè in ventriculo, epate & liene concoqui possit, quod fiet, si ea solum cibi quantitas sumatur, vt ex Hippocratis adsit, i. e. vt de mensa surgens plura semper

Ratio præcauendi arthritidem.

In quibus consistat?

Primum præcautionis membrum, diætæ.

Cibi Quantitas.

semper apperat, nunquam verò ita sese cibo repleat, ut nullum eius desiderium relinquatur. Cum enim in his coctionibus, quod excrementitium est, separari soleat, si coctiones istæ non rectè perficiantur, excrementa multa, eaque tartarea sanguini permiscuntur, quæ postea, ut inutilia, suo tempore à natura ad articulos detruduntur. Aut si in vna mensa aliquid peccatum sit in quantitate, in sequenti mensa detrahendum. Semel etiam in septimana à cæna abstinere, vel parcissimam eam uti commodum est. Cibus etiam novus non sumendus, nisi prior concoctus sit. Cæna prandio semper parior sit. Ciborum quoque varietas in vna mensa vitanda, quæ non minus, quam ciborum nimia copia, noxia est.

Qualitas.

*Gallina, gal-
li, & capon-
es arthriti-
dis noxij.*

Panis ergo sit purus & fermentatus. Caro veruecina, hædina, viulina, & similes boni succi. Conceditur & bubula iunior, præsertim in calidioribus, scribitque Alex. Trallianus, lib. 1. cap. 1. quod nōrit quosdam, qui fluxione copiosissimā acri laborabant, maximè carnibus bubulis adiutos fuisse. Nonnulli gallinarum & caponum carnibus abstinendum putant, idque ideo, quia multi sint nutrimenti. Verum cibus boni & multi succi vix aliquem in arthritidem coniecit, modò debitā quantitate sumatur. Alij ideo gallos, capones & gallinas podagricis nocere putant, quod & ipsi podagrā quandoque laborent; quod sanè etiam accidere potest, ob causam, quam iam dicam. Mihi enim maximè vero consentaneum videtur, id euenire, quod galli & gallinæ arenam etiam & calculos vorant, eosque in ventriculo concoquunt, è quibus facillè aliquid salis, terrestris & tartarei in ipsum sanguinem deriuari, atque postea homini arthritidis materiam præbere potest. Cui sententiæ fauere videtur Crato, consil. 24. dum caponem peculiarem humorem habere scribit, quem natura ad articulos depellit. Piscium usus sit parvus: à Cyprinis verò & mollibus piscibus, ut anguillis & similibus, planè abstinendum; ut & à cibus, qui aluum obstruendi vim habent, vel ventriculum refrigerant. Casei etiam multi usus tutus non est. Abstinendum & à leguminibus, præter hordeum, quæ terreum succum multum continent. Et quia, ut Crato, consil. 247. scribit, inter vinum & brassicam naturalis quædam antipathia esse perhibetur, vtile creditur, si podagrici (utpote quibus vinum noxium) frequenter brassicā & pane hordeaceo fruantur. Scribitque Plinius, lib. 20. cap. 9. Inuenio & à podagra liberatos edendo brassicam, decoctumque eius bibendo. Pomorum usum plurimi non sine causa damnant, atque Medicos monent, ratione & obseruatione ducti, ut morbis articularibus obnoxiiis interdiciant usum pomorum. Habent enim poma humorem copiosum, eumque plerumque acrimoniæ alicuius participem, & penetrandi vi præditum (ob quem etiam maculæ à succo pomorum è pannis lineis difficulter eluuntur) & propterea humores facillè mouent. Vitentur etiam pingua, & imprimis fixa, utpote quæ non solum malum nutrimentum præbent, sed & alios cibos corrumpunt. Ut & cibi nimis aromatibus conditi.

*Brassica ar-
thritidis vi-
lis.*

In potu verò eligendo imprimis cautio opus est. A vinis Morauicis, Austriacis, Hungaricis & similibus, quæ arthritidem generare certum est, planè abstinendum. Alia verò, quæ in sanis arthritidem facillè non generant, omnino parçè bibenda, cum & ipsa aliquid tartareæ materiæ contineant.

Inter quæ vina salubria etiam Hispanicum crassum rubrum, quod de Alecante vocant, vel vinum rinctum, refert Solenander, sect. 4. consil. 24. eiusque, ut minùs noxij, mediocrem usum arthriticis concedit. Alij & Pucinum laudant. Ut & quod è Valle Telina affertur; cum non ita articulos feriendi vim habeant.

Et si ab his etiam vinis sese lædi sentiat æger, vino planè, si potest, abstinere: cum fieri possit, ut ad podagram dispositis ea etiam vina noceant, quæ alij sine

damno bibunt. Scribitque Paulus Aegineta, de re medic. lib. 3. cap. 78. Multos noui, qui à solo vino penitus abstinerunt, & omnes opem senserunt. Quidam enim in principio morbi perfectè liberati sunt: quidam postea & rarò, & neque valde dolorosè exacerbati sunt. Si igitur nihil aduersi ex hoc contingat, aut in futurum timeatur, per totam vitam à vino abstineant. Qui verò propter debilitatem aut iperfrigerationem aliquantulum succubuerunt, ubi ad biennium à vino abstinerint, hinc modicum & aquosum perpetuò bibant. Oportet autem eos, qui à vino abstinere, pro vino anisi decoctum bibere, aut alicuius eiusmodi seminis, abstinendo quantum eius fieri potest à fructibus, pomis & reliquis refrigerantibus. *Hæc Aegineta.*

Et reuera rem ita sese habere, suprà cap. 2. exemplis probatum est. Atque in nostris regionibus, qui volunt, longe facilius, quam in Græcia & alibi, à vino abstinere possunt; cum passim cereuisiæ satis commodæ habeantur, quæ vini vicem supplere possunt. Et quamuis à vino planè abstinere plurimis durum, imò noxium videatur: tamen, sicut rectè ab Hippocrate, 2. aph. 50. dictum est, ad insueta etiam quandoque mutatio facienda est. Si qui verò à vino planè abstinere nolunt, vel propter valetudinis incommodum non possunt, id quod plerumque accidit, bibant vinum Rhenanum, non tamen forte, neque etiam crudum, vel etiam Pucinum, aut simile, neque tamen copiosè. Ideoque non displicet consilium Solenandri, qui sect. 4. consil. 24. in usu vini, temperamenti, constitutionis corporis, ætatis, consuetudinis habendam esse rationem suadet; cum magna sit corporum varietas, & quod vni est vtile ac salubre, alteri possit esse noxium ac inutile. Itaque in usu vini imprimis attendendum, quid commodi vel damni æger ex eo percipiat. Si enim nocere vinum animaduertatur, penitus omittendum, aut si sine damno omitti non possit, parcissimè bibendum. Et qui in usu vini sibi non temperare, ac modum seruare potest, ei vinum potius interdiciendum, quam permittendum. In paroxysmi verò initio à vino plane abstinendum. Neque etiam vinum bibendum ventriculo vacuo, sed cum cibus solidior iam assumptus est. Bibere etiam vinum inter prandium & cænam maximè noxium, cum facillè ad hepar penetret, & fluxiones excitet.

Potus tantum saltem assumatur, quantum sedandæ siti satis sit, non verò fluctuationem ciborum efficiat.

Somnus & quies moderata sint: somnùsque non mox à cibo incatur, nec ultra septem vel octo horas extendatur; non tamen etiam septem horis breuior sit.

Exercitia corporis sint moderata, & ante cibum incantur. Et si quo in morbo verus est aphorismus Hippocratis: ἀσκησις ὑγιεινὴ ἀποτὶν τροφῆς, ἀσκήσιν πόρων: exercitium sanitatis est, non saturari cibo, & impietum esse ad labores, hoc in morbo verus est. Et commodissimum est iis, qui præstare possunt, ante prandium interdum ad sudorem vsque se exercere. Post motum tamen & exercitium non prius cibus vel potus sumendus, donec calor motu contractus euanuerit. Et si in quietis & motus excessu peccandum, præstat in motu, quam in quiete excedere. Otio enim & desidii calor minuitur, vires languescunt, coctiones deprauantur, excrementa non euacuantur & discutiuntur. Vnde Galenus, 6. aphor. 28. non minùs desidiam, quam crapulam arthritidis causam ponit. Et videmus homines laboribus deditos rarò arthritide corripì. Frictiones etiam matutinae exercitij loco esse possunt. Multum stare, ut & nimium deambulare vel equitare, podagricis valde noxium.

Eodem modo ut exercitium & motus: ita & somnus ac vigilie moderatæ esse debent. Vigilie tamen vtiliores,

Potus moderatus.

Somnus moderatus.

Exercitia moderata.

liores, quam somnus nimius, modo vires non deiciant, aut cruditates pariant. Nec etiam statim à summo cibo dormiendum.

Repletionem & inanitionem quod attinet, curandum, ut aliis quotidie officium faciat, & ne humores in primis viis cumulentur, eocoproica medicamenta, quæ leniter aluum subducunt, sæpius usurpanda. Sudores matutini utilissimi sunt, & ad præcauendam arthritidem commodissimi, cum serosos humores è corpore tollant. Itaque quocunque modo fieri potest, ægri ad eos assuefaciendi, qui propterea stragulis de nocte sese diligenter munire debent, ut si non sudor, maior tamen corporis sub aurore sequatur. A Venere nimiam abstinendum, quæ cum Baccho Arthritidis parens, & ut Scaliger ex Græco vertit. Ex soluilumba Venere, soluilumboque Baccho, nata est soluilumba Podagra. Nimio enim Veneris usu totum corpus debilitatur, spiritus, calorque natiuus dissipatur, unde omnes coctiones læduntur, & multa excrementa cumulantur.

Affectus animi immoderati, imprimis ira & terror, vitandi sunt, & lætitiæ potius indulgendum.

Atque ista Diætæ ratio causa est, cur diuites & nobiles frequentius, quam pauperes, & rustici arthritide corripiantur. Abundant enim diuites omni ciborum & ferculorum copiâ, unde non solum varios cibos in eadem mensa plerumque miscunt, sed & plus cibi assumunt, quam concoquere possunt, unde cruditates generantur, & præcipue in vini potu sibi nimium indulgent. Deinde exercitia laboriosa ipsis defunt, quibus humores excrementitij, & præcipue serosi in corpore euacuantur. Præterea medicamenta plerumque abhorrent, & iis non nisi ad palatum comparatis vtuntur.

Et omnino quæ aliis in genere à Medicis de bonâ Diætâ præcipiuntur, arthriticis maxime obseruanda, de qua prolixè agunt Alexand. Trallianus, lib. 11. cap. 1. Andreas Gallus, in consil. à Scholizio collectis, consil. 270. Et Petrus Andreas Matthiolus, ibidem consil. 220. Antonius Ferrus, de podagra, tractat. 3.

Præter tamen bonam Diætæ rationem etiam necessarium est, ne humores vitiosi cumulentur, ut nulla insignis in visceribus adsit intemperies. Itaque si aliqua hepatis vel Lienis in temperies adsit, aut ventriculus frigidior non rectè coquat, ex intemperies conuenienti modo, ut suo loco dictum, corrigenda.

Nisi enim viscera ista sint bene constituta, etsi in Diætâ parum aut nihil peccetur: tamen etiam cibus bonus aut iustâ quantitate sumptus, in vitiosum humorem conuertitur, aut talem sanguinem, qui purus non est, sed vitiosos humores admistos habet, supeditat. Cum contra qui viscera bene constituta & robusta habent, quæ id quod vitiosum est in cibo & potu, exactè ab utili sanguine separant & per conuenientes vias euacuant, multos Diætæ errores vinecipere possunt, sicut videmus multos helluones vinum, idque non semper salubre, quotidie ingurgitare, & nihilominus arthritidi non esse obnoxios.

Verum cum impossibile sit, ut is, qui non sibi soli, sed aliis etiam viuit, & vel publico seruit, vel in aliis negotiis constitutus est, & interdum in aëre inclementiori versari, aut iter facere, aut peregrè apud alios viuere necesse habet, interdum in Diætâ non delinquat, atque inde excrementa in corpore colligantur: Medici est, hac etiam in parte præcauere, ne excrementa illa in corpore cumulentur, & postea paroxysmum excitent; quod fit, si maturè è corpore tollantur.

Vena sectio.

Primò ergo etsi à sanguine, quatenus talis, non priatur proximè arthritidis: tamen quia suo modo ad arthri-

tidis generationem concurrere potest, dum vel ad feruorem & effervescentiam seri, si abundet, facit, vel necessariorum medicamentorum exhibitioni impedimento est, sanguis euacuari debet. Quibus verò naturâ debilius aut frigidius est corpus, illi læduntur magis ex sanguinis euacuatione, quam ut opem inde sentiant, ut Paulus Aegineta l. 3. c. 78. scribit. Ut & ij, quos crebra iam fluxio sæpè occupauit: Crebris enim doloribus & vigiliis, spiritus dissipantur, viresque deficiuntur. Commodissimè autem fit sanguinis euacuatio tempore verno & autumnali. Apud nonnullos tamen sæpius repetita venæsectione opus est. Si enim æger se cibo paulò copiosiore refecerit, ad primam quamque aëris alterationem humorum effervescentia & motus accidere solet. Quia verò in præseruatione non ad ipsam partem affectam respicimus, sed saltem sanguinem abundantem euacuare animus est, commodissimè è vena cubiti aperta sanguis emittitur in podagra & vniuersali arthritide. Si verò in solo brachio sit malum, ut in Chiragra, commodè in crure vena aperitur.

Sunt qui podagrâ laborantibus singulis mensibus venas ad pollices pedum aperiunt, idque aliquoties repetant, & noni, qui id cum commodo fecerint. Neque ratione hoc institutum carere videtur. Solet enim naturâ vitiosos humores maxime ad extremas corporis partes & venas protrudere, & præcipue eas, ad quas assuevit fluxionem concitare. Ideoque cum credibile sit, naturam in podagra laborantibus tartareos illos humores maiore copiâ ad venas in pollicibus pedum, quam alias partes mittere, venâ ibi apertâ ij commodè euacuantur. Neque eâ euacuatione vires valde deici possunt, modo non sit nimia. Et fauere huic sententiæ etiam id videtur, quod Costæus, in Auicennam, lib. 3. fen. 22. tract. 2. cap. 5. scribit, se vidisse quendam, cui factâ à Medico in crure vitione ater planè humor efflueret copiosius & frequens, quo demum euacuato sedata affectio prorsus fuit. Alij in eundem usum plantis pedum singulis mensibus ante nouilunium cucubitulas sine scarificatione apponunt. Et noui Virum nobilem, qui solo ferè harum usu podagram præcauet.

Ipsam verò humoris serosi & tartarei euacuationem quod attinet, fit ea per aluum, per ambitum corporis, sensibilibiter, insensibilibiter; per vrinas, per fonticulos.

Purgatio.

Purgatio per aluum medicamentis serosum humorem euacuantibus instituenda, quæ maximum commodum affert. Compertumque est, arthriticos quosdam è nullo medicamento alio tantam, quantam ex repetitis purgationibus, percepisse utilitatem; ac purgantia sæpè profuisse sine aliis medicamentis, cum reliqua medicamenta omnia sine purgatione parum profint. Neque aliquid incommodi ex eiusmodi purgantibus metuendum est, præcipue si medicamenta ista non sint admodum vehementia, Vnde non sine causâ sanctè affirmat Solenander sect. 4. consil. 24. plus spirituum resolui doloribus, vires magis confici, artus grauius infirmari, denique totius corporis facultates magis atteri ab vno vnius paroxysmi in articulos humorum influxu, quam à septies iteratis usu comperitis moderatisque medicamentis purgantibus.

Et quidem ista euacuatio commodissimè fit vere ac autumnino, paulò ante æquinocetium, quo tempore aliis humores moueri solent. Imò si quis diligentiam in præcauenda arthritide adhibere velit, ter vel etiam quater singulis annis purgationem instituere potest. Quæ purgatio cum venæsectione & recta victus ratione ad præcauendam arthritidem multum facit: de quo Galenus, de rat. cur. per venas. cap. 7. Complures, inquit,

Humoris serosi & tartarei euacuatio

Purgatio

Quando institui debeat

inquit, ipse sanavi, qui tribus quatuorve annis per interualla pedum laborâssent doloribus, exundante humore veris initio expurgato, & sanguine diminuto. Illud tamen sciendum, in omni victus ratione eos moderatos esse oportere. Nam intemperantes, vinososque, ac ventri gulæque deditos neque purgatione, neque sanguinis missione maximopere adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam vitiosorum humorum copiam colligunt. Verum his ne manum quidem admo- uere tentandum est. *Hæc Galenus.*

Quibus me-
dicamentis?

Quibus autem medicamentis istæ purgationes instituendæ sint, consideratione dignum. Sunt quidem nonnulli, qui hîc suos pulueres Aurelios, & mercurialia medicamenta, quæ & vomitum mouent, & per aluum purgant, commendant. Ego ut is, quis utatur ad præseruationem, nulli auctor sum: faciat id suo periculo, qui uolet. Multò minus alicui auctor esse possum, ut in consiliis nonnullis extare video, ut Mercurium vitæ vno mense quater semper post Lunæ mutationes accipiat, atque inde vomitus & sedes exspectet. Cum enim medicamenta illa mercurialia maximas humorum agitationes efficiant, simulque viscera debilitent, plus nocent, quàm prosunt. Neque quisquam sibi persuadeat, curationem istam præseruatoriam vno mense absolui posse.

Alij saltem lenissimis istis medicamentis vtendum tenent. Verum ea peccantem humorem vix satis semper educunt. Ut tutum, ita vtile est, iis medicamentis uti, quæ quidem ventriculum & alia viscera non lædunt; humorem tamen peccantem, quantum satis, euacuant. E quibus nec *scammonium*, nec *turpetum*, nec *hermodactylus* planè excludendi. *Sena* verò, *agaricus*, *rhabarbarum*, inter ea omnino locum habent.

Præter has autem solennes euacuationes etiam singulis mensibus, imò breuioribus interuallis quædam lenia medicamenta vsuanda, quæ materiam sensim ad intestina deriuant, aluūque laxam seruant. Imò si vel singulis septimanis bis horâ vnâ ante cœnam vel scrupulum vnum pilularum lenium, vel aliorum huiusmodi medicamentorum aliquid æger sumat, non parum commodi inde percipiet. Talia sunt *sy. rosar. solut.* & *mel. ros. solut. sy. de spina ceruina*, vulgò domesticus dictus, *semen carthami, ebuli, aloë, agaricus, rhabarbarum* præcipuè ubi ichores biliosi abundant. Quæ tamen sola cum, ut dictum, non sufficiant, nisi quis etiam singulis annis bis vel ter paulò fortiora sumat, vere & autumnò paulò fortior purgatio instituenda.

Formulas istorum medicamentorum hîc multas subiicere operæ pretium non puto; cum cuiusque constitutioni propria rectissime à præsentis Medici præscribantur. Et licet humor ille serosus & tartareus proxima huius mali causa sit; admiscet se tamen ei nunc hi, nunc illi humores vitiosi, qui propterea simul euacuandi. Et sunt medicamenta purgantia parca, quæ non simul etiam serosum humorem euacuent.

Electuarium
Caryocostinum
Bayri.

Celebratur hic valde Electuarium Caryocostinum à Petro Bayro inuentum & commendatum, *Præst. lib. 18. cap. 1.* Et si ei componendo proculdubio antiqui, Aëtius & Paulus Aegineta, occasionem dederint, in quibus similia habentur. Componitur autem hoc modo;

℞. Hermodactyl. albor. a cortice superior. mundat. diagryd. an. Drach. ij. costi, cymini, caryophyllorum, zingibe- ris, an. Drach. i.

Fiat Puluis.

Cuius dosis Drach. j. plus vel minus. Vel trita & cribrata misceantur cum *syrupo facto ex melle & vino albo coctis*, donec formam syrapi bene cocti acceperint, & fiat Electuarium. Dosius eius à Drach. ij. ad Vnc. β. Scribitque Bayrus, quamprimùm senserint signa repletionis, se sumpsisse hoc Electuarium, idque ter aut quater in anno, atque hoc modo viginti sex annis ab istis doloribus, quibus antè fuerat tentatus, non fuisse molestatum. Atque non incommodum est medicamentum,

ubi tantum humorum iam collectum est, ut paroxysmus imminere videatur. Vtiles etiam sunt pilulæ Rhafis suprà in curat. one descriptæ, ut & hæc:

℞. Chamæpit. Vnc. β. chamædr. stæchad. Arab. ap. Drach. iij. hermodactyl. Vnc. β. sem. hyperici Drach. j. aloës hepatica Vnc. β. Cum scrobint. Cypriæ.

F. Pilulæ.

Quæ autem frequentius, & singulis, vel alternis, aut tribus vel quatuor septimanis vsurpantur medicamenta, mitiora esse debent. Scribit hîc Adrianus Spigelius, se in præseruatione ab arthritide nunquam in purgatione uti hermodactylis: cum non opus sit educere humores ex iis partibus, in quas adhuc nihil influxit, sed vult, ut contenti simus iis, quæ ex maioribus venis humores euacuant; nisi forsan antiqua & nodosa podagra, quæ frequentiores habet insultus, aut iam, ut dictum, paroxysmus imminet. Quæ ut de iis purgationibus, quæ breuioribus interuallis & frequenter instituuntur, vera esse concedimus: ita in illis purgationibus, quæ singulis annis bis vel ter fiunt, purgantibus hermodactylos commodè admisceri putamus, iisque omnes exercitiores Medici ad nostra vsque tempora vsi sunt, utpote qui procul dubio experientiâ didicerunt, hermodactylos peculiarem vim habere humores istos arthritidem patientes euacuandi. scribitque Author innominatus *Libelli de Podagra*, qui inter Principum Medicorum scripta reperitur, quod experientiâ cognouerit, in podagra quouis etiam humore peccante purgationem, quæ sit per hermodactylos, summè esse vtilem. Vnde etiam pilulæ Rhafis, & Electuarium Caryocostinum Bayri hermodactylos recipiunt. Ut verò talia medicamenta sine nausea sumi possint, formulæ eorum mutandæ, & nunc formâ pulueris, nunc pilularum, nunc electuariorum, nunc rotularum vel morsulorum sumi possunt.

Non incommodus est etiam vomitus, si naturâ eum facili ferat, cum bilem & pituitam in primis viis hærentem optimè excludat & euacuet.

Antipodragica Medicamenta.

Corpore purgato deinceps antidoti antipodagrici vsurpandi, ut reliquæ humorum, quæ purgantia subterfugerunt, per eos absumentur, corpusque vnâ operâ ad sudores matutinos disponatur, aut humores serosi insensibiliter discutiantur, ut postea de viribus horum medicamentorum dicetur. Antiquis in magno vsu ista fuere medicamenta, & valde ab iis commendantur; extantque plurima apud Aëtium, *serab. 3. sem. 4. cap. 47.* Alex. Trallianum, *lib. 11. c. 62.* Et inter recentiores etiam passim talia occurrunt.

Inter illa primò est Theriaca, de qua Author *lib. de Theriaca ad Pisen. cap. 15.* scribit; Maxime verò prædest, quando quis ipsam sanus adhuc frequenter accipit; propterea quod superfluos humores absumat, & totius corporis temperamentum immutet. Et paulò post: *Consulo, inquit, ut in talibus morbis theriacâ uti velit; quoniam & superfluum humorem exiccat, & alium colligi non permittit, vnde plurimi ex hac in principio profus à podagra liberati sunt.*

Antidoti ex quatuor rebus constantis, nonnullis *Mysserium* appellati, descriptionem hanc habet Aëtius, *loc. alleg.*

℞. Gentian. baccar. lauri, myrrha. part æq. Fiat Puluis. Detur singulis diebus cochleare dimidium in aqua calida.

Aliam descriptionem habet Oribasius, *loco allegato.* *℞. Chamædryos lib. j. gentian. aristoloch. rot. an. Vnc. ix. sem. rute sextarium.* Contundantur & cribrentur. Detur quotidie cochleare.

Quod ex septem rebus conficitur, habet eiusmodi, *Ex septem rebus.* *℞. Hyperici Vnc. j. centaur. chamæpit. an. Vnc. iij. gentiana Vnc. v. aristoloch. rotunda, Vnc. j. agarici, Vnc. iij. petraselini, Vnc. j. mellis Attici, lb. v.* Datur

Datur autem 3 j. ex aq. cyathis iij.

Inprimis verò Aëtius commendat antidotum ex centauro, scribitque se multos eius usu sanatos novisse, & esse adeò salutare podagricis, ut quosdam per quindecim annos podagrâ correptos eius usus ad iter pedibus faciendum præparaverit, & esse stomacho gratam, aluo conferentem & urinas cientem.

Paratur autem hoc modo:

℥. Coma centaur. minor. rad. centaur. major. triſſaginis, gentiana, aristol. rotund. part. æq. puta lbj. Detur 3j. diebus quadraginta ex aqua calida, in sequentibus autem diebus anni 325. 3ß. eodem modo præbeat.

Idem Aëtius antidotum ex hyperico valde laudat, ut quæ sanet podagras, coxendicum morbum & omnes articulorum morbis implicatos, per annum puta, foueat stomachum, visum acriorem reddat, reliquos item sensus clariores & illustriores faciat, euacuet leniter urinam, etiam comitiali morbo proſit, à grauib. capitis doloribus liberet, splenem & hepar in scirrhum induratum emolliat.

Paratur autem hoc modo.

℥. Triſſag. dodrantem, centaurei bessem, aristoloch. rotund. septuncem, rad. gentian. sexuncem, coma hyperici quincuncem, petroselin. trientem, mei quadrantem, rhabontici sextantem, agarici sextantem, mellis despumati lbj. iij.

Alex. Trallianus hunc antidotum Heracliti Philosophi multis valde probatum commendat.

℥. Spica nardi, folij, an. Vnc. ij. gentiana, aristoloch. longa, rotunda, myrrha opt. baccar. lauri, rhabontici, an. 3ß.

Dof. Drach. j. Tempus optimum ver incipiens & autumnus, & quidem in frigidioribus tempus vernum, in calidioribus autumnus.

Idem Trallianus omnibus antidotis præfert diacorrallium, quod ita paratur.

℥. Corallior. Drach. ij. myrrha Troglodytica Vnc. iv. caryoph. Vnc. 3ß. rhabontic. Vnc. j. folij Vnc. 3ß. rad. paonia tantundem, aristoloch. rotund. longa, an. Vnc. ij. spica nardi Vnc. iv. F. Pulvis.

Exhibet verò manè Scrup. j. ex aqua tepida, & hinc à cibo abstinere iubet hor. vj. (possunt tamen & pauciores sufficere) facitque initium Calendis Ianuarij, & quidem per centum dies exhibet, (ob diuturnam indicantis perseverantiam, ut explicat Capiuacius.) Deinde intermittit 30. dies (propter vires, ut ea roborari & colligi possint, ut idem docet.) Deinde iterum per centum dies exhibet, & rursum per triginta intermittit. Cum ducetos & sexaginta dies, portiones autem ducentas absoluerit, exhibet iterum, sed non singulis, verum alternis diebus, & in centum sexaginta diebus octoginta portiones propinat. Et postea rursum in ducentis & sexaginta diebus octoginta portiones exhibet, singulis diebus duobus interpositis exhibens, donec trecentas & sexaginta quinque portiones fuerint absumptæ. Cavere autem, qui hoc antidotum sumunt, iubet, iram, Venerem, vinum adstringens & dulce, omniâque amara olera, piscium capita, caneros, astacos, sepias, betam, leporinas carnes, legumina omnia, præsertim fabas. Atque talia antidota plura apud Paul. Æginetam, Aëtium, & Trallian. locis alleg. exstant.

Ex his postea superioribus & nostro seculo aliæ tales compositiones variæ ortæ sunt. Thomas Erastus duas sibi communicatas, & magnis elogiis celebratas scribit: Vna profecta à Medico Italo, qui pulverem Iouis cam appellavit, & à Doctore Conrado Gesnero communicata fuit, ita paratur:

℥. Aristoloch. rotund. vera, rhabontici veri, an. Vnc. j. sem. petroselin. Macedonic. Vnc. 3ß. comar. chamedryos, centa. minor. hyperici, an. Drach. x. Fiat Pulvis.

Primo mense detur quotidie 3. j. ex aqua tepida, postea 3ß. per integrum annum, semel atque iterum singulis mensibus purgatione interiectâ, vel agarici pulvere pituitosis ad purgandum intermixto.

Dan. Sennert. Tom. III.

Altera à Dn. D. Christoph. V. Virfungo, Medico Augustano, communicata ita paratur:

℥. Aristol. rot. vera, gentian. rhabontic. seu centaur. major. (ego mallem rhabont. veri) comar. chamedr. chamapit. part. æq. F. Pulvis.

Per annum dimidium sumatur 3. j. per reliquum anni tempus 3ß.

Doctor Iohannes Matthæus à libro antiquo manuscripto hunc sibi communicatum producit.

℥. Rhabontici, Vnc. j. agarici, Vnc. ij. valerian. Vnc. iij. sem. petroselin. Macedon. mei, an. Vnc. v. gentiana, aristoloch. an. Vnc. vij. chamedryos, Vnc. ix. F. Pulvis.

Donzellini hic est.

℥. Chamedryos, iua, centaur. minor. majoran. salvia, betonic. gentiana, aristoloch. rot. an. Vnc. j. Guajaci optimi, Vnc. viij. vel lbj.

F. Pulvis.

Atque hoc vno perfectè podagram curari scribit Donzellinus, modò quis non Sardanapalum imitari velit.

Cratonis hic est.

℥. Aristoloch. Vnc. j. centaur. minor. Drach. iij. gentian. Drach. vj. mei, Drach. v. hyperici Drach. vj. petroselin. Macedonic. Vnc. 3ß. agarici Drach. ij. rhabontici, vel si haberi non potest, rhabarbari Drach. j. F. Pulvis.

Cuius scrup. ij. manè exhibet in aqua iue arthetica vel betonica, cum syr. de iua vel betonica, in Ianuario diebus quinque, in Februario totidem, in Martio duobus, in Maio tribus, in Iunio vno, in Iulio duobus, in Augusto vno, in Septemb. Octobri, Nouembri, Decembri duobus. Verum nihil refert, etsi sæpius sumatur, quia potius utile est.

Doctoris Manardi talis est.

℥. Chamedr. distamni Creici, iua, rad. centaur. major. aristoloch. rotunda, an. Vnc. ij. corticum internorum ingland. lbj. Fiat Pulvis Dosis Drach. j. per dies quadraginta.

Erasto hic tribuitur.

℥. C. C. vsti, ossium bubulor. nucleor. citri, dactylor. mandibular. lucij, part. æq. Corallior. vstor. eboris vsti, an. part. dimid.

Fiat pulvis, cui, saporis gratiâ, addatur aliquid cinnamomi, macis, caryoph. Et cum saccharo, F. Tragea.

Iohannes Anglicus pulverem hunc, quem Sarracenicum appellat, valde commendat.

℥. Iua seu chamapitios, Vnc. j. ossium humanor. combustor. Drach. ij. glycyrrh. Drach. iij. F. Pulvis.

Neque tamen ad pulverum formas simpliciter ægri adstringendi sunt, sed possunt ex iisdem medicamentis simplicibus cum saccharo vel syrupo aliquo conveniente electuatia parari, vel pilulæ, quæ commodissimè plerumque cum terebinthina Cypria parantur, cum plerique arthritici etiam calculo sint obnoxij, vel extracta, vel essentia dictæ, seu extracta liquida, vel vinum aut cereuisia medicata, ut hoc modo etiam palato ægri inseruiatur.

Antonius Gallus, Medicus quondam Parisiensis, hoc Electuarium valde laudat:

℥. Valerian. Drach. j. agarici Drach. ij. mei Drach. iij. sem. petroselin. Macedonic. 3iv. hyperici Drach. v. gentiana Drach. vj. aristol. rot. Drach. vij. centaur. minor. Drach. viij. chamedr. Drach. ix. ossium humanor. ex articulis exemptor. modicè resiccant. 3x. Cum oxymel. scillitici f. q. Fiat Electuarium.

Cuius dosis 3 j. per integrum annum.

Vel ℥. Conserua chamapit. Vnc. iij. chamedryos, folior. betonica, ana 3ß. sem. hyperici, rad. aristol. rotunda, an. Vnc. 3ß. angelica Drach. ij. ossium humanor. præparat. corall. rubr. præp. eboris præparati, an. Drach. j. caryophyll. cinam. an. Drach. ij. Cum syr. betonica.

F. Electuarium.

Possunt & recentiorum medicamenta, magisteria, seculæ, sales addi, ut & margaritæ, oculi cancri.

Tc

Ve

Vt *Rad. mei vel imperator. hyperici*, an. Vnc. j. *feniculi ari*, Drach. ij. *salis chamædryos. chamæpit. chærefolij*, *imperatoria*, an. *ß. j. magister. corall. ocul. cancr.*, an. Drach. *ß. margaritarum. Scrup. j. sacchari*, ad pondus omnium. F. Pulvis.

Ad sudores matutinos ciendos dantur etiam *syrupi de bacis sambuci cum saccharo* præparati cochlearia duo. Si liber aliquid *Cornu Cervi* addi potest.

Crato commendat hoc destillatum, cuius cochlear unum quotidie vel sæpius in septimanâ sumendum.

℞. Melissa, valeriana, baccarum iunip. an. q. v.

Aspergantur vino bono dulci, & macerentur in aquâ *melisse*, ac postea destillantur.

In corporibus etiam frigidis commodè vsurpari potest aqua vitæ illa, quâ *Gisbertus Horstius* *Hollandus*, olim Romæ celebris Medicus, frequenter vsus est, & hoc modo paratur.

Aqua vita
Gisberti
Horstii.

℞. Anthos, centaury, min. flor. chamæmel. chamædryos, hyperici, chamæpit. asari, an. Vnc. j. *cort. rad. ebulli M. j. ireos* Vnc. j. *theriaca* Vnc. *ß. cinam. nuc. mosch. galanga, macis, zingiberis*, an. Drach. *ß. hermodactylor. aloes hepatica*, an. Drach. *j. agerici* Vnc. *ß. colocynthid.* Drach. *ij. myrobal. omnium*, an. Drach. *ij. rad. polypod. q. Vnc. ß. folior. senæ elect.* Vnc. *j. sem. anisi, dauci, feniculi*, an. Drach. *j.*

Infund. in spiritu vini, ut is digito superemineat, per biduum, postea destillantur in Balneo Mariæ. Hanc aquam manè podagricis exhibebat ab *℥j.* ad *℥ijj.*

Decoctum
chamædryos.

Omnium verò hætenus dictorum medicamento- rum instar, plurimorum iudicio esse potest decoctum *chamædryos*, quod propterea etiam *Carolo V. imperatori* *Genuenses Medici* valde commendârunt: refertque *Solenander, sect. 5. consil. i.* compertum esse, quosdam, qui hoc decoctum sexaginta diebus bibissent, penitus liberatos & sanitati restitutos fuisse: cum antea non solum pedum, sed & manuum articulos isto morbo haberent occupatos & impeditos. Nec mirum. Crassos enim humores attenuat, absumitque, per urinam excrementa promouet, per ambitum corporis, vel per sudores euidenter, vel insensibiliter per transpirationem discutit: visceraque interna & nervosum genus omne, imò totum corporis habitum roborat. Quia verò de *chamædryos* decocto, & *Genuensium Medicorum* consilio prolixè agit *Vesalius*, in sua de radice china ad *Ioachimæ Ruelandæ* epistola circa finem, locum integrum adscribere libet. Non improbari mihi potest, inquit, suo tempore adhibitum medicamentum instar *Numinis* cuiusdam à *Genuensium Primatibus* commendatum, & quod non sine maximis pollicitis ad perpetuum morbi articulares exilium ante menses aliquot *Dottori Marsilio Colla, Cesariani Equis Præfeto*, & meliori valetudine ob multas, quibus præditus est, animi doles, digno missum fuit, & nunc iterum *Cæsari* quoque ita oblatum, ut illum posthac, (modo medicamen istud in usum posuerit) articulari morbo non apprehendendum, certissime prædicetur. Continet a. uniuersa descriptio me hercule satis empiricè, aliud nihil, quam initio purgationem instituendam, deinde *chamædryos*, seu humilis quercus adhuc virecentis, si ad manum suam (cum ego ressecatam interim, ut in aliis herbis siccandi facultate donatis, præferendam duxerim) folia conscindenda, vineque albo de in incoquenda, & eius decoctionis manè cyathum unum offerendum, tribus ante prandium horis: licet interit tanto magis à medicamento sperandum esse addatur, quanto eius potus prandium diutius antecesserit. In vietus ratione ab acidis salisque interdicitur, & vini illius potus ad sexaginta dies præscribitur: hoc adiecto, destillatitium humilis quercus liquorem, seu aquam vino illi in viribus (quod mihi ridiculum videtur) conferri, ac proinde quibus decoctum minus placeret, aquam porrigendam. Aliud in uniuersum nil habet huc transmissa scheda, præter insignem & turgentem titulum, & hominum magnum sibi subiectum catalogum, qui illius usu annos aliquot ab articulari morbo immunes vixere, & qui, cum transmittetur, eius usum aggrediebantur, in quorum classe *Cardina-*

lis Doria Antesignanus occurrebat. Hætenus *Vesalius*. E cuius verbis apparet, ipsum in laudes huius decocti non planè consentire. Et credibile est, non omnibus prodesse: si tamen vires eius, suprà propositæ, perpendantur, facillè inde apparet, in arthritide sanè perquam commodum esse. Hoc verò rectè monet *Vesalius* aquam destillatam decocto conferri non posse, cum aquæ destillatæ (ut multi falsò putant) non omnes simplicis facultates habeant: siquidem non omnes eius partes in alembicum eleuantur.

Pluribus autem modis *chamædryos* in usum trahi potest. Alij accipiunt vini *Rhenani* quartas mensurales duas, aquæ purissimæ quartam dimidiam, mellis *rosæ* *cei* quartæ vnius sextam vel quartam partem.

Coq. ad carbonem in fictili, & despumantur. Tum add. *chamædryos* M. *ijij. chamæpit. Mij. herba paralyf. Mj.*

Coq. in vase duplici horas tres.

Alij recipiunt *chamædryos*, dum flores lectæ & bene aservatæ Mj. vini *℥ijj.*

Coqu. in vase duplici horis 5. Colentur.

Commodius autem esset, si *chamædryos* cum musto deferueret, atque ita vinum *chamædrytes* sine coctione pararetur.

Et si quis vinum metuat, poterit hydromel vel etiam cereuisiam *chamædrytem* eodem modo parare.

Continuandus autem vsus huius vini, hydromelitis vel cereuisiæ ad dies sexaginta, corpore prius purgato, singulisque diebus manè vnus haustus sumendus.

Potest etiam ex *chamædry* essentia, (ut vocant) parari, eaque per dies plures vsurpari.

Verum certis formulis hæc neminem alligari velim, sed pro re nata, & ægri constitutione ea concinnari. Præcipua, quibus medicamenta hæc componuntur, ut ex hætenus propositis formulis patet, simplicia sunt: *chamæpitys*, in omnibus articulo- rum affectibus vtilissima, unde etiam iua arthetica à quibusdam appellatur, & ex eius Drach. j. cum terebinthina formæ pilulas *Lobelius*, eaque in omni arthritide commendat, *chamædryos*, de cuius viribus antea dictum, *hypericum, aristolochia rotunda, longa, centaurium minus, rhabarbaricum verum, geiuiana, meum, radix artemisiæ*, si cum cibo loco radicum petroselini coquatur, cuius solo vsu multos ab articulo- rum doloribus liberatos esse, scribit *Abrahamus Seylerus*, in consiliis *Scholtzii*, consil. 335. quibus addi possunt ossa humana, corallium, oculi cancri, & alia hætenus enumerata, pro cuiusque corporis constitutione.

Rectè enim hæc monet *Aëtius* de theriaca & simili- bus calidis medicamentis, ea iis qui calidiore sunt temperamento præditi, non solum nihil opis afferre, sed & resolutiones intremicabiles sæpe inducere. Statuunt quidem nonnulli hæc, id saltem de summè calidis intelligendum esse: cum & *Galenus*, 5. de tuenda. san. exponens verba *Hippocratis*, quibus vini potum interdicit calidis, id non de absolute calidis, sed de summè calidis dixisse: certum tamen est, ad corporum & temperamentorum diuersitatem hic esse attendendum, & calida etiam tempore autumnali commodius, quam verno dari, ideòque in calidioribus corporibus *cichorium* admisceri solet, scribitque etiam de *cichorio* *Andreas Spigelius*, se experientiâ edoctum esse, in causâ calida nil magis conuenire, quam puluerem folior. *cichorii sylvestris* mense Majo collectorum & in umbra siccatorum, ad Drach. j. datum. Vtiles tamen sunt & radices primo vere collectæ, & possunt eadem, ut & folia cum aliis hætenus enumeratis medica- mentis misceri.

Quâ ratione autem pulueres & antidota ista antipodagricæ arthriticis proflint, consideratione dignum est, mouetque hac de re quæstionem *Thomæ Brasus*, & quærit, quomodo ista medicamenta capitis intemperie frigidam & humidam corrigere, vel humores in co- genitos dissipare possint. Sed ex anticipata opinione & hypo-

Chama-
dryos
dis usu
potest.

Medica-
ta simpli-

Quomodo
ripodagricæ
medicamen-
ta arthriticis
proflint?

hypothesi quæstionem hanc mouet; dum præsupponit humores arthritidis causam à capite defluere, quod falsum esse, infra quæst. 7. monstrabitur. Qui rectè de arthritidis causa sentit, facillè animaduertit, quis hic Medici scopus sit, in exhibendis hisce antidotis. Cum enim tartarei illi humores in prima & secunda coctione generentur, atque hinc in venas deriuentur, & tandem suo tempore in articulos protrudantur, in exhibendis istis medicamentis hic scopus Medico est propositus, vt coctiones ventriculi & hepatis promoueat, & si quæ excrementa, quod Erasius etiam confitetur, in ventriculo, vicinisque ei partibus, puta venis mesaraicis, liene, hepate, generentur, ea abstergant, consumant, in halitum dissoluant, & per sudores ac vrinas euacuent; rectèque scribit Carolus Piso, humoris serosi per spiracula cutis, siue sensilem, siue etiam insensilem transpirationem, seu expurgationem tanti æstimationem esse, vt in eâ solâ, præcautionis omnium fluxionum arthriticarum momentum omne positum sit. Id quod egregiè ista medicamenta, si cõtinuentur, præstât.

Verum hic non sine causa quæritur, annon idem per decoctum ligni Guajaci, sarsaparillæ, Chinæ & similia præstari possit; cum & talia egregiè sudores moueant, vnde etiam à plurimis vsus horum decoctorum arthriticis præscribitur. Verum, saluo cuiusque meliori iudicio, non parum hac de re dubito. Etenim, vt Crato rectè, epist. 125. scribit, sudorifera illa, præcipuè è ligno Guajaco, crebrò exhibita humidum radicale absumunt; quod nullo modo medicamenta antea enumerata faciunt, quæ solum humores abstergunt, eosque per madorem matutinum, vel leuem sudorè, aut etiam insensibiliter discutiunt. Præterea decocta talia, cum in magna quantitate sumantur, viscera, quæ aliàs plerunque intemperie siccâ in arthriticis laborant, amplius siccant. Insuper medicamenta illa antipodagrica hætenus enumerata pleraque amara sunt, & propterea vim tartareos illos humores, & biliosos ichores, qui circa hepâr & lienem colliguntur, abstergendi habent, quæ decoctis illis deest, cum solum extenuent, siccant, humores fundant, & sudores moueant. Vnde non sine causa Ioannes Crato, consil. 353. scribit, experientiam vulgi sequi, falli non minus esse, quàm in istis potionibus Chinæ, sarsæ & similia decoctionum spem ponere. Si quid enim iuuare videntur, hoc ratione victus præstare, & summos homines, qui toties decocta ista hauserint, per suasionem aliorum deceptos fuisse, & proinde ad eundem lapidem non bis impingendum. Et omnino si vitiosa aliqua constitutio in visceribus est, & vis istum humorem generandi, videndum diligenter, ne talium vsu illa augeatur, sicut certum est, calculosam illam dispositionem in renibus calidis & siccis medicamentis ad calculum frangendum intempestiuè exhibitis augeri scribitque etiam Manardus, lib. 16. epist. Guajacum mirificè exiccare, ideoque temperaturâ siccis non parum obesse.

Chymici etiam hæc sua medicamenta commendant; quidam arcanum tartari podagram radicaliter tollere scribunt. Paratur autem hoc modo:

℞. Sal tartari depuratum: de hoc acetum destillatum aliquoties per destillationem abstrahere, nouū semper recipiendo, donec de sua acredine nihil post se relinquat amplius. Deinde huius salis parti vni adde boli communis partes tres, & per retortam vitream bene utatam, recipientem maiori adaptato, spiritum inde destilla. Eius parti vni affunde spiritum vini partes duas, olei sulphuris partem octauam, olei vitrioli rubri partem decimam sextam, Omnia bene commista in vitro Hermetice sigillato per tres menses continuè circulentur.

Frater Basilius Valentinus miris laudibus extollit spiritum calcis viuæ. Verum non solum operosa est compositio, sed etiam hoc perpendendum, annon facillè viscera offendere possit; cum vis caustica insignis sit in sale calcis viuæ, vt vel è cauteriis potentialibus, quæ

Dan. Sennert. Tom. 111.

è lixiuiolè calce viua parantur, patet.

Fonticuli quidem etiam aliquid serosi humoris, seu saniem quandam quotidie euacuant; verum experientia testatur, remedium hoc, cum sudoribus & insensibili transpiratione nullo modo cõparandū esse; & notū est, multos aliquot fonticulos habere, & nihilominus arthritide laborare, quia non sufficiūt ad humorē illum, qui in vasis est, totum exhauriendum, multò minus id, quod quotidie circa viscera colligitur, & postea per venas in articulos effuditur, euacuare possunt, præsertim si errata in diætâ, & inprimis nimius potus accedat.

Si tamen arthritidis ex vlcere diuturno in cruribus consolidato, & euacuatione ichoris, quæ per id fiebat, suppressâ ortum habeat, fonticulum in crure excitare vtile est. Ita etiam si in brachio fonticulus fuerit, atque ex eo sanato oriatur arthritidis, fonticulus iterum aperiendus est.

Articulos Roborantia.

Tertium præcautionis arthritidis caput in roboratione articulorum consistit, vt plerique docent, ne affluentem materiam facillè recipiant. Verum Carolus Piso, vt supra etiam dictum, frustra hic laborari censet eâ in re, quæ non sit nostri arbitrij & iuris, cum, vt existimat, ista imbecillitas nõ consistat in intemperie aliqua, vel cauitate, & laxitate, sed naturali conformatione, & vasorum in extemos articulos terminatione. Et licet hoc quoque modo impediri possit, ne humor iste in articulos influat; tamen tatum abesse statuit, vt hinc commodi aliquid æger percipiat, vt etiam in vita discrimen inde adduci possit, materiâ ad pulmones, vel aliud nobile viscus translatâ. Verum enim verò non equidem est de nihilo, humores præcipuè in articulos fluere, ideo quod vasa in eos terminantur, & si materia illa in articulos fluere solita in mēbra nobiliora transferatur, egrum in grauiâ pericula conici posse, dictumque est supra inter prognostica, malum esse, si materia ad articulos fluere consueta in corpore subsistat. Ac proinde huic remedio, seu modo præcauendi arthritidem soli non fidendum, nisi etiam detur opera, vt humores illi vitiosi in corpore non generentur, vel si generati sint, frequenter euacuentur. Interim tamen si hoc verum est, si articuli imbecilles & malè dispositi sint, frequētius ægros laborare, neque à paroxysmo tam facillè liberari. Quâ autem in re ista articulorum imbecillitas consistat, & supra dictum, & infra quæst. 8. dicitur. Ideoque si aliquid sit in articulis, vel ex paroxysmo relictum, vel ex vitiosa nutritione collectum, id absumendum, atque ita articulo sua temperies & naturalis constitutio restituitur, & sic roborari dicitur. Vtilia ergo sunt hæc adstringentia & moderatè calefacientia & siccantia. Non tamen talia adhibenda, antequam dolor & tumor planè euauerint, & tophi etiam non adsint. Hæc enim si præsentia sint, adstringentia potius nocent, quàm profunt, dum humorem parti affectæ impingunt, eumque indurant.

Ad articulos autem roborandos & reliquias humorum in iis absumendas vtilis est & cõmendatur à multis vinaceorum vsus, de quibus quia integrū libellum scripsit Antonius Donatus ab Alto Mari, eâ de re consuli potest. Hoc saltem non prætereundum, cõmodissimè vsurpari tempore Vindemiæ recentia, & quidè ex vuis benè maturis: quorum cum in multis locis copia non detur, alia medicamenta pro iis vsurpanda sunt. Nonnulli tamen etiam exiccatis vtuntur, & ea in vino rubro & aquâ coquunt, ac inter coquendum saluam, betonicam, chamæpityn, primulam veris, & eiusmodi alia, vt & lumbricos terrestres, addunt.

Articulos etiam roborant balnea. Et si n. à nonnullis reiciantur, idè quod actuali humiditate & calore humores ad pedes alliciant; tamen incõmodū hoc facillè præcaueri potest, si in aquâ coquantur planæ calefacientes & siccantes, pedesque roborantes, quales sunt betoni-

Fonticuli.

Tertium præcautionis membrum, articulorum roboratione. An sit necessaria?

Vinaceorum vtilitas.

Balnea articulos roborantia.

ca, salvia, chamæpitys, rosa, geranium, erica, folia quercus, ligna & bacca iuniperi, pinastri fructus.

Lotio pedum Andernaci, quam multis profuisse scribit, hæc est:

℞. Lixivium ex fagi cineribus paratum, quod ter quæritur coletur. Deinde adde vini tantundem, aluminis Vnc. ij. Calefant ad ignem.

Vel *℞. Artemisia, absinthij, origani, flor. chamam. an. M. ij. aluminis, salis an. M. j. lixivij è cineribus fagi parati q. s. Coq. pro balneo.*

Ad partes roborandas etiam utile est balneum è ligno iuniperi, siamenta eius in aqua chalybeatâ coquantur, donec aqua tingatur, & lixivij colorem contrahat. Possunt tamen etiam vncie aliquot salis vel aluminis addi.

A balneo articuli illinendi oleo ex acinis vuarum expresso, vel myrtino, vel rosarum, vel alio, de quibus mox.

*Therma arthriticis robora-
pates.*

Inprimis verò thermæ à plurimis commendantur, etsi ab aliis improbentur; de quo *quæst. 12.* dicemus. Utiles autem sunt, si rectè usurpentur, sulphureæ, salæ, nitrosæ, vitriolatæ, & ex parte etiam aluminosæ. Si enim alumen abundet, cautè usurpandæ, cum poros cutis adstringant, & corpus ad sudorem in arthriticis maxime necessarium ineptum reddant, & si quid in parte affecta supersit, quod per insensibilem transpirationem exhalare & discuti possit, ad nervosas & membranosas partes retrudant, doloremque ita renouent, id quod Fabricio accidit *cent. 5. obs. 83.* Thermæ verò arthriticis convenientes sunt Hirschbergenses & Landeckenses in Silesia, Carolinæ in Bohemia, Badenses in Austria, Mariatæ, nunc VVilbadenses, non procul à Moguntia, Emsenses ad Fluvium Lanium, Aquigranenses. Inprimis verò utile est lutum rheumarum quarundam, quo exsorbetur materia, quæ in partibus his hæret, partesque roborantur.

Vbi thermæ defunt, fomenta & balnea artificialia parentur. Commendantur plurimum lotiones ex aqua aluminosa. Commodius tamen est, si alumni sal & sulphur addatur, ut siquid adhuc materiæ supersit, resolva-
Unguenta & emplastra.

Vel *℞. flor. stæchad. Arab. salvia, thymi, geranij, an. M. j. Coq. in aq. communi vel ferrata, Colatura adde sulph. nitri, an Vnc. ij. alumin. vnc. j.*

Iterum coquantur, & decocto partes foueantur.

Vel *℞. Fol. chamæpit. beton. an. M. j. flor. rosar. sylvestr. stæchad. Arab. herba paralytica, pedis columbini an. M. ij. vit. ioli albi, Vnc. j. Coq. pro fomento, vel balneo.*

Vulgarum & multis vtitur est vnguentum, cuius etiam supra de Curatione facta est mentio, quod fit è sale torrefacto (alijs inalunt salem iuniperi) & s. q. olei communis vel rosar. in formam vnguenti mistis, quo articuli bene fricari debent.

Solenander hoc usus est post lotiones.

℞. olei omphac. Vnc. ij. mastichin. Vnc. j. salis torrefacti Drach. ij. boli Arm. Drach. iij. sang. dracon. hypocistid. thuris, mastich. an. Drach. ij. ß.

Terantur singula per se prius subtilissimè, Tum cum oleis in mortario misceantur in formam linimenti.

Utile est etiam Emplastrum diachalciteos, seu diapalma impositum. Estque in omnibus articulis, quicunque etiam humor affluat, commodum, scribitque Solenander *sestione 4. consil. 25.* se nonnisse quosdam, qui aliàs frequenter podagræ paroxysmis tentati concuenerant, usu huius Emplastri continuo & purgationibus per intervalla assumptis quinquennium integrum ab istis doloribus liberatos fuisse. Atque emplastrum hoc non inquinat, non pruritum aut pustulas excitat, neque odore aut aliâ qualitate molestum est. Aptatur autem ad formam membri. In pedibus ex aluta tenui (vulpina magis probatur) nunt calcei, qui inrus emplastro Diachalcitidis obducuntur, pedibusque aptantur. Eadem aluta emplastro hoc inducta genibus, carpis, & alijs partibus applicari potest.

Socci etiam linei in vino cum sale loti & siccari pedibusque obducti utiles sunt.

Thomas Erastus lapidem sabuli commendat, si cum oleo myrtino, & radicibus geranij in pulverem redactis misceatur, & cataplasmatris formâ imponatur. Monet tamen idem, non antea eo utendum esse, quam manifestè constet, nihil excrementi in articulis reliquum esse, quod in tophum indurari valeat. Ideoque suadet, ante ipsius usum, ceratum ex bryoniâ ab Aëtio, *tetrab. 3. ser. 4. c. 43.* descriptum, aliquoties prius imponere, ut minus sit periculi, quod Aëtius valde laudat.

Verum de omnibus topicis pedes roborantibus hoc notandum, iis qui rectam victus rationem servant, & convenientibus euacuationibus non utuntur, sine commodo, imò cum damno, adhiberi; iis verò qui temperanter viuunt, & convenientibus euacuationibus utuntur, non sine utilitate adhibentur.

Aëtius *alleg. loco. cap. 24.* ad Podagræ præcautionem etiam venarum, quæ ex supernis in pedes deferuntur, excisionem laudat, eodem modo factam, sicut varices in cruribus excindi aliquando solent. Verum, ut rectè Hieron. Fabr. ab Aquap. *de operat. chirurg. scribit*, varicum extractio & excisio non modò aspera est & difficilis, sed etiam plerumque non feliciter succedit, propter sanguinem effluentem. Præterea partes inferiores ex venarum excisione facili contabescere possunt. Insuper etsi hæ venæ excendantur, tamen parum commodi inde sperandum esset. Si enim vitiosi humores in corpore cumuletur, & ad pedes fluere sine consueti, viâ ipsi oclusâ, ad partem aliquâ nobilem, ferri & alium affectum periculosiorem excitare possent.

Possunt etiâ interna medicamenta ad articulos roborandos exhiberi, illa scilicet, quæ ipsis sunt appropriata, chamæpitys, chamædrys, betonica, primula Veris, salvia, rosmarinus & alia huius generis supra proposita.

Atque hæc arthritidem præcauendi ratio est, quam breuibus complexus videtur Rhases, dum ita scribit: *Si podagricus seruauerit bonum regimen, & aliquando utatur Mithridatio, vel alio superfluitates consumente, & circa loca iuncturarum usus fuerit stipticis, reuenabitur.*

CAPVT VIII.

Consolatio Medica in Arthritide.

Cum ægri à Medico non consolationem, sed consilium & auxilium expetant, præter officium Medici esse videtur, de consolatione in dolore articuli aliquid scribere: & nihil etiam hac de re in medium proferre, nisi idem vir clarissimus, Iohannes Crato, cuius meus, trium Imperatorum Medicus, fecisset in consil. à Scholtzio collectis. Eum ergo secutus aliquid hæc de re in medium afferam. Etenim omnis quidem generis auxilia sæpe adhibentur neque tamen semper Medicus sic quod cupit, obtinet. Interdum etiam æger ea omnia, quæ exactè obseruare debet, vel vitæ conditionis & officij, vel etiam aliarum corporis partium ratione obseruare non potest, ac proinde etsi tum perfectam sanationis spem æger concipere non possit, aliquid tamen, quod eum soletur, habet.

I. Arthritis à multis alijs malis ac morbis præseruat, & roboris naturæ indicium est, quod vitiosos in corpore humores è regijs & publicis viis ad extremas & ignobiliores corporis partes depellit; & contra, ut etiâ supra in Prognost. dictum, si natura succubat, atq; amplius hos humores expellere non possit, tum febres & alijs morbi periculosi sequi solent. Vnde non vulgares Medici censent, arthritidem sæpe ad diuturnitatem vitæ facere, ac si malè curetur, mortem accelerare. Etenim natura vitiosos humores, ut modò dictum, ad articulos deponit. Si verò corpore non satis purgato, vel ubi dietæ exacta ratio non obseruatur, vel ob diuturnitatem morbi, aut ætatis ratione vires

*Venarum
cisto.*

*C. n. ola in
Arthritide.*

vires iam debiles sunt, Medicus saltem in articulis roborandis laboret, facile accidere potest, ut materia, quam natura ad articulos detruere solebat, in corpore retenta ad partes principes conuertatur, & morbos periculosos exciter, imò mortem acceleret.

II. Interim de vitâ homo non periclitatur in arthritide, ut in aliis morbis, febribus ardentibus, & aliis, spuro sanguinis, pleuritide, peripneumonia, hydrope, epilepsia, apoplexia & pluribus aliis, sed tempore non ita longo elapso homo ad consueta negotia redit, & saepe ita, ac si nunquam malè valuisset.

III. Temperantiam etiam & sobrietatem, si quid aliud, maxime arthritidis suadere potest. Cum enim dolor in arthritide sit seculissimus, nullâ verò, omnium Medicorum consensu, & ipsius experientiae testimonio, re arthritidis rectius præcaueri vel mitigari possit, quam frugali Diætâ, quæ facit, ut non solum prauis humoribus materia non suppediteret, sed etiam viscerum intemperies optimè corrigatur: prudentis est, rationi potius hîc, quàm affectibus obedire, & illud cogitare;

Nocet emptya dolore voluptas,
& quod voluptas illa, quæ in liberiore Diætâ percipitur, non digna sit & tanta, quæ tanto cruciatu & dolore redimi debeat. Et licet conuiuia & sodalicia omnia vitare graue videatur: tamen illud cogitandum, sodales eiusmodi in morbo postea nihil auxilij afferre posse, sed (ut est in *Tragopodagra Luciani, in fine*) potius laborantem deludere & irridere. Imò dum arthritidis occasione bonæ diætæ homo assuescit, non solum dolores arthriticos præcauet, sed & alios morbos, qui ex Diætæ erroribus proueniunt, vitat, & non raro ad senectutem homo peruenit. Qui verò vel Diætæ legibus se subiicere nolunt, vel vitæ conditionis & officij ratione eam seruare nequeunt, ij non Medicos & Medicinam, sed se ipsos accusent; cum rectè scripserit Galenus, *de cur. rat. per venas, cap. 7. Ei, qui rectam victus rationem seruare nequit, medicamentum præscribere superuacuum est.* Si verò homo bonam Diætam obseruet, neque tamen à morbo hoc liberetur, bonâ tamen conscientia niri, & in diuinâ voluntate acquiescere potest. Hinc rectè scribit Crato, *loco alleg.* cum obseruatio diligens atque moderatio prudens in victu semper iuuat, nunquam lædat aut fallat, eam negligere non modò extremæ stultitiæ atque amentitiæ esse, verum neglectiois nostræ, quam pietas vetat, putemus. Et cum culpâ nostrâ nihil admissum fuisse, quo dolor sit accessit vel auctus, conscientia testis fuerit, summâ consolatione esse, abesse à culpa nobis persuadeamus, atque necessaria rectè ferre, neque DEO repugnare placide studeamus.

IV. Soletur arthriticos & hoc, quod, ut sua cuique est calamitas: ita etiam sua cuique est commoditas, & quod arthritidis diuinitum morbus dicitur. Quamquam enim arthritici istum dolorem patiuntur: tamen plerique in re satis lauta, vel saltem mediocri viuunt, cum contra sint multi, qui etsi hoc dolore vacant, aliis quotidianis molestiis ob paupertatem premuntur. Podagra, ut Cardanus in *encomio Podagra*, scribit, vnguentia sentit, cantus & citharas audit, in mollibus stratis, puluinis sericeis, intra aurum & gemmas, ac pietas tabellas superba decumbit, audit fabellas, degustat vina generosa, deliciariorumque cibos. Offeruntur flores gratiosi, vestes variegatæ, & quicquid ambitiosum à ciuibus vel ipsis Regibus multorum spatiorum annorum congestum est. Et Podagra adeò beatâ, ut qui eâ detinetur, præter dolorem ipsum, beatam vitam ducat.

V. Etiam de eo sibi gratulari possunt arthritici, quod non, ut in reliquis morbis plerisque illa superior animæ vis & mentis operationes corrumpuntur & læduntur, sed plerumque eæ saluæ sunt. Et certe plurima eruditorum virorum monumenta Podagræ debemus, quæ, si sani fuissent, vix edidissent. Et, ut Cardanus *loco alleg.* scribit: nostræ ætatis vir magnæ eruditionis Erasmus è cubili podagræ quicquid legi meretur, exprompsit.

Dan. Sennert. Tom. III.

VI. Est & aliud commodum, quod arthritidis secum fert, nimirum quod hominem à multis aliis molestiis liberare potest, laboresque inanes & curas grauiore demere, ut Cardani verbis utar, ut si seruendum sit tumultuosa Reipubl. si graui Principi & moroso, si imprudenti amico, unde melius sumitur excusatio, quàm à Podagra? Habet Podagricus maximam temporis partem in sua potestate: nulla honestior excusatio laboris, quàm à Podagra. Et si tua res agitur, deseruit te dolor, dicis.

Tandem licet ab arte & optimâ Diætâ multum auxilij sperari possit: tamen cum temperies viscerum diuturnitate & grauitate dolorum ita euerfa est, & articuli ita debilitati, ut nulla integræ sanitatis recuperanda spes supersit, iis quæ diximus commodis interea fruatur æger, & patientiâ animum obfirmet, ad exemplum illius magni Imperatoris, Caroli V. qui dicere solebat: *Gedult, und ein vwenig Schreien, Sinds vor die Giche die besten Artzneyen.* Esse patientem, & parum præ dolore clamare, sunt optima contra arthritidem remedia.

Verum cum Medici non sit, ex ægri morbo & doloribus iocum facere, in hunc sensum plura non addo. Qui verò in Arthritidem elegantes iocos cognoscere cupit, legat Tragopodagram Luciani, quam huic tractatui in fine adiecimus. Quæ tamen, ut & à Medico legatur, non indigna est; cum huius morbi vehementiam *ἐμπειρίαν* exprimat, causam, & quidem rectius quàm nonnulli Medici, tradat, tempusque inuadendi, curandi difficultatem, Empiricorum iactantiam & vana promissa, tandemque ægro necessariam Patientiam eleganter describat.

Q V Æ S T I O N E S

Controuerse

D E A R T H R I T I D E.

Q V Æ S T I O I.

An Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat?

ARTHRITIDEM *ἀρθρίτις* Græcis dicitur, & proinde omnibus, de quibus agimus, articulorum doloribus conuenire, à Barbaris verò etiam Guttam, sed minus rectè, appellari, supra dictum. Sunt tamen è Recentioribus, inter quos est Franciscus India, Medicus Veronenfis, *lib. 1. de Gutta podagrica, c. 1.* qui nomen Gutte Barbaricum esse negant, ut quod sit veluti genericum nomen omnium agnitionum, quæ per distillationem producuntur in articulis pedum, manuum, coxarum & similibus corporis partium, ideòque Gutte nomen generis nomen mereri, arthritidem verò de Podagra, ut genus minimè prædicari posse docent, ideò quod Galenus, *6. aph. 28.* scribat, fere omnes, qui articuli affectione corripiuntur, prius podagricos fieri. Et sunt etiam alij Medici, qui articulare dolorem alium faciunt, & à Podagra & Chiragra planè distinctum. Cardanus, in *aph. 29. sect. 6.* scribit, non esse eundem articulorum morbum, atque Podagram, additque, quod arthriticos pueros non paucos viderit, podagricum verò nullum, neque meminerit legisse aliquem qui viderit, Galenūque reprehendit, quod discrimen inter arthritidem & podagram non docuerit.

Luc. Mercatus verò, *lib. 4. de int. morb. cur. c. 18.* pluribus hæc de re agit, & arthritidem seu articulare morbum à podagra, chiragra, ischiade distinguit, docetque,

T t 3

que, peculiarem esse arthritidis naturam, quæ non consistat in dolore, sed in eo, quod plures aut omnes articulos occupat: item arthritidem non requirere eam articulorum imbecillitatem, quæ necessaria est in podagra, chiragra & ischiade, sed multo leuiorem sufficere, contra requirere longè maiorem copiam, atque esse podagrâ, chiragrâ, & ischiade longè rariorem. Habere etiam hoc peculiare arthritidem, quodd incipiat cum tumore & desinat in dolorem; cum in podagra, chiragra & ischiade contrarium eueniat, & pars primò dolore corripitur, hinc intumescat; præterea non requirere 40. dierum spatium ad resolutionem, idque ideo quod partes minùs sint imbeciles, & humor in partibus hæreat, quæ ad resolutionem aptiores sunt: Tandem etiam rarissimè aut nunquam renerti, cum radicitus materia omnis discutiatur; nisi forsan vitæ intemperantia nouam plenitudinem colligat. Causam enim arthritidis esse statuit peculiarem, internam quidem plenitudinem vasorum, præsertim sanguinis; externam verò omnem occasionem, quæ articulis laborem & exercitium adfert insuetum, quo ipsi incalescunt, laxantur & dilatantur, ac humores fusi efferuescentes & commoti in ipsis confluunt, quos facillè pars labore effecta laxa & imbecilla, alliciat aut susceperet.

Verum enim verò Francisci Indii opinionem quod attinet, equidem vocabulum Gutta Latinum est, non Barbarum: sed id pro fluxione & catarrho, aut arthritide usurpare velle, contra usum Latine lingue est; & proinde Barbaris meritò accensetur, qui id pro Arthritide usurpat, aut vocabulo Arthritidis præfert. Et licet Galenus. 6. aph. 28. scribat, ferè omnes, qui arthriticâ affectione corripuntur, priùs podagricos fieri, non tamen eo probatur, Arthritidis nomen omni articulorum dolori non conuenire. Etenim & in pedibus sunt articuli. Et interdum nomen hoc generis in specie sumi de eo articulorum morbo, cum omnes vel plerique articuli afficiuntur, supra cap. 1. diximus, id quod non accidit, nisi quis prius podagrâ corripitur. Rectius longè Guainerius, de agnitione, cap. 1. Ego, inquit, cum arthriticam (ita enim eius seculi Medici ob lingue Græcæ ignorantiam morbum hunc appellabant) ab actu vel articulo nomen traxisse videam, quibus in locis dolores iuncturarum fiunt, omnes tales siue cum tumore, siue non, arthéticos appellare volui, quod veteres quoque omnes fecerunt.

Cardanum verò & Mercatum quod attinet, causam nullam video, cur non podagram, chiragram, & Ischiadicum dolorem & alios articulorum dolores arthritidis nomine, vt species sub genere, comprehendere velint, aut si plures vel omnes ferè articuli simili affectu, quo pedes, manus, genua, & coxendix laborare solent, corripiantur, arthritidis dici non debeat. Interim hoc non negamus, non omnem articulorum morbum aut tumorem arthritidem propriè dici, & accidere interdum, vt vitiosi humores, (non sanguis, vt vult Mercatus) alterius generis, quam ij, qui arthritidem propriè dictam produciunt, in corpore cumulentur, & nunc cum febre, nunc sine febre ad partes articulis vicinas depellantur, atque ibi tumores, & interdum etiam dolores excitent. Qui tamen tumores non sunt propriè arthritidis, cum, vt ipse Mercatus statuit, non incipiant à dolore & desinant in tumorem, sed contra à tumore incipiant, & postea dolor accedat. Multò minùs hi tumores solum arthritidis nomine dignandi, & contra nomen hoc illis articulorum doloribus, de quibus hactenus dictum, denegandum. Præsertim cum isti tumores non per intervalla, vt arthritidis, redeant, sed etsi semel hominem infestauerint, postea toto vitæ tempore non reuertantur. Itaque si Cardanus, Mercatus, vel alij hos etiam tumores arthritidem nominare velint, sciant, antiquos non quoscunque & à quacunque causa ortos tumo-

res & dolores articulorum arthritidem nominasse, & Hippocrates. 6. Epid. comm. 4. text. 13. eos, qui in Aeno ex erui nimio esu genuum dolore laborabant non ἀρθρευτικούς, sed γενναλγίς nominat; de quo quasi. seq. dicitur.

QVÆSTIO II.

An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus sit?

Sunt quidem nonnulli in eâ sententiâ, omnem, qui circa articulos accidit, dolorem Arthritidem appellandum esse; cum si sint alij eiusmodi dolores, nullibi à Medicis explicentur, neque quisquam de articulorum dolore non arthritico commentatus sit. Et licet quædam vel secundum magnitudinem, vel secundum durationem ad tempus occurrat differentia, eam speciem non variare putant.

Verum rectè scripsisse puto Galenum 3. aph. 15. & 16. si tantus fuerit squalor, vt articulare humorem exiccet & consumat, motus profectò præ siccitate difficultatem & ferè etiam dolorem fortè fecerit, nunquam tamen affectionem arthritim appellatam commiserit, nisi quis omnem articulorum dolorem ita vocitare velit. Neque enim Hippocrates ipse illos, qui orobi nimio esu dolores eiusmodi contraxerant, ἀρθρευτικούς sed γενναλγίς appellat. Ideoque licet de doloribus eiusmodi ab autoribus vno in loco vix tractetur, sparsim tamen eorum sit mentio. Non tardè enim accidit, vt vitiosi humores in corpore cumulati per febrem, aut etiam sine febre ad articulos, & inprimis genua protrudantur, & ibi dolores sæpe satis diuturnos excitent, quales procul dubio ij fuerunt, quorum Hippocrates in epid. mentionem facit, qui si non semper, tamen cum æger pedes mouere cupit, dolorem excitant: quibus tamen propriè Arthritidis nomen propriè acceptæ non comperit. Sic in hydropicis, cachecticis, humores serosi in pedes delabentes tumorem excitant, qui & ipsi, dum pedes mouentur, dolores pariunt, qui tamen dolores non sunt Arthritici: Neque humor per venas tum in partem affectam influit, sed per poros in abdomine in eam sensum descendit. Et si rem accuratè æstimemus, tales tumores non ipsas partes articulum constituentes & connectentes occupant, sed potius humor extrâ partibus hisce circumfunditur, & inter cutem & partes articulum constituentes hæret. Ita in luxatione articulorum, in vulneribus, contusionibus, sæpe humores ad articulos affluunt, ibique tumorem & dolorem excitant, qui tamen Arthritidis nomine non est dignandus. Ita quibus articuli exiccati & indurati sunt, quos vulgò contractos vocant, in scorbutis & aliis morbis, hi eos extendere & mouere sine dolore non possunt, nec tamen Arthritici nominantur.

Ideoque arthritidis propriè & in specie dicta iste articulorum dolor saltem appellandus, cum peculiari humor supra descriptus in visceribus ventris inferioris genitus, atque in venis & arteriis cumularis subito per eas in articulos influit, atque præcipuè in sentientes circa articulos partes sese insinuat, ibique partim vellicando, partim distendendo dolorem excitat.

QVÆSTIO III.

Quo in loco humor arthritidem excitans consistat?

Plurimi quidem sunt in eâ sententiâ humorem arthritidis causam præcipuè in cavitatibus illâ seu spatio, quod est inter extremitates seu capita ossium, quæ per articulationem coniunguntur, consistere, & humores affluentes per venas ad cavitates istas articu-

lorum

lorum primò cōfluere, hinc partes omnes circūiacentes, ossa & cutem occupare, unde fiat, ut abscedētibz à se inuicē ossibus, ligamenta nerviq; & tēdines ad eō tendantur, ut dolor & cruciatus maximus inde excitetur. Afferuntque pro sua sententia primò illud, quod Hipp. 6. aph. 49. scribit, Arthritidē non finiri ante diem 40. humoresque, qui affluerunt, non citiùs discuti, utpote qui hæreant in parte calore destitutā; cum si in partibus carnosīs, & quæ multas venas ac arterias habent, consisterent, facillē resolui possent. Secundò, probare id volunt eo quòd ex affluxu humorum in cavitatem articuli ossa inuicem à se discedant, atque ita distendendo tēdines & membranas dolorem efficiant. Terriò, quòd ex motu articuli dolor augetur. Quartò, quòd dolor in profundo primū percipitur, priusquā intumescant partes externæ, postquam verò humores sibi viam ad exteriora parauerunt, demum partes externæ in tumorem attolluntur.

Verū contraria sententia, quæ statuit, primò in ipsas partes articulo incumbentes fluxionem fieri, & hinc forsan aliquando, sed rariùs, in articuli cavitatem seu spatium transsudare, omnino vero magis consentanea est, docetque id primò ipsa arthritidis generatio. Cum enim affluxus humoris arthritidem generantis fiat per vasa alimentum partibus advehentia, ut postea probabitur, necessarium est, ut humor vitiosus, qui in articulum illabitur, primò in partes articulo incumbentes eumque connectentes influat, hinc verò, si tanta sit eius copia, in articuli cavitatem sese insinuet. Secundò, ossa per ligamenta validissima ita connectuntur, ut nullum fere spatium relinquatur, in quod materia sese insinuare possit. Terriò, ligamenta valde crassa & solida sunt, ut humores affluentes non facillē admittant, multò minus in ipsam cavitatem articuli primò influere sinant. Quartò, si materia in ipsam cavitatem illaberetur, & hinc ossa inuicem abscederent, membrum longius euaderet; quod tamen non accidit. Quintò, in nodosa arthritide tophi, qui interdum ex articulis eximuntur, non in spatio inter ossa reperiuntur, sed circa ligamenta, & partes articulum ambientes. Sexiò, si humor in ipsum articulum primò illaberetur, hinc verò partibus externis communicaretur, nullus vel obtrusus dolor excitaretur; cum ossium capita toto illo spatio, quo inuicem connectuntur, periostio non tegantur, sed cartilagine saltem obducantur, & nulla membrana vel nervus eò loci sit. Septimò tumor, qui externas partes occupat, & ab articuli iunctura aliquando satis latè ad vicina extenditur, non in ipso articulo, sed partibus circa articulum humorem arthritidis causam contineri satis docet. Tandem si in ipsa inter ossa cavitatem contineretur humor, fieri non posset, ut, quod sæpe accidit, refrigerantia & repellentia medicamenta humorem statim à loco affecto in vasa, & hinc in alia loca pellerent.

Quæ a. pro contraria sententia afferunt, facillē solvuntur. Nam primò quòd humores in arthritide tardiùs sæpe discutiuntur, causa est, non quòd humores in cavitatem inter ossa continentur, sed quòd in locis exsanguibus, & paucò calore præditis hærent, atque ipse humor ad perfectam discussionem ineptus est. Neque tamen hoc semper verum est, sed sæpe etiam satis breui temporis spatio discutitur materia, cum scilicet ea est pauca, tenuis, pars calore fouetur, nec materia ineptis topicis incrassatur.

Deinde non ideo dolor excitatur, quia articuli elongantur, & à se inuicem abscedunt, sed quia humor acris in membranas partes influens eas distendit & vellicat. Terriò, licet dolor magis excitatur, dum articulus movetur: tamen id non ideo accidit, quia humor in articulo ipso continetur. (Est enim is, ut iam dictum, sensus expers) sed quia partes membranosæ circa articulum antea ab humore præter naturam di-

stentæ magis distenduntur. Tandem nec illud probat humorem primò in articuli spatium excidere, quòd dolor, cum morbus inuadit, in profundo primū percipitur, priusquā intumescant partes externæ, quod cum accidit, dolor mitigatur. Verū quidem est, hæc sæpe ita accidere, ac initio nullum aut certe exiguum tumorem apparere, interim dolorem in alto sentire, & esse grauissimum, qui postea lenitur, cum partes externæ intumescunt. Sed id non ideo accidit, quòd in ipsam articuli cavitatem humor illabatur, & hinc sibi viam ad externa parat, cum ossium extrema omni sensu, ut antea etiam dictum, destituantur, sed ideo evenit, quòd humor vitiosus totus primò per extremitates vasorum ad partes nervosas & membranosas circa articulum affluit, easque valde affligit, postea verò, cum pars humoris etiam in partes carnosas distribuitur, dolor fit mitior; cum humor in plura loca distributus minùs potenter agat, & partes illæ laxiores sint, ac minore cum dolore distendantur & vellicentur: sicut hoc idem in dentium dolore fieri videmus, qui primò maximus est, cum vniuersus humor ad dentes & nervos ipsi insertos affluit, postea verò, cum pars eius in vicinam maxillam & gingivas distribuitur, dolor mitigatur. Hoc interim, ut antea etiam dictum, non negamus, tandem etiam aliquid materiæ in ipsam cavitatem articuli transsudare posse, si affluxus diutius duret. Neque contra nostram sententiam faciunt vltimi duo aphorismi Hippocratis, sect. 6. *Quibus longo coxendicum dolore constictis femoris summum coxæ excidit, rursumque recidit, iis mucosa ibidem pituita colligitur.* Et: *Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis femoris caput coxæ excidit, iis femur contabescit, & claudicant, nisi urantur.* Nam non ideo articulus iste excidit, quòd ab humore in cavitatem eius illapso os loco suo detrudatur, sed (ut Galenus in comm. docet) quia à pituitoso humore imbuta & permadescencia articulationis vincula laxiora redduntur.

Quæ autem partes sint circa articulum, quæ humorem affluentem suscipiunt, nec de eo planè omnes idem sentiunt. Capiuaccius & alii quidam statuunt, ad ligamenta solum affluxum hunc fieri, & ligamenta in arthritide repleti, non verò nervos & tendines; cum si partes hæ replerentur, convulsiones fierent. Has enim partes saltem per consensum ligamentorum affici, dum ab iis humore repletis comprimantur. Verū ligamenta tam dura & solida sunt, ut credibile non sit, ea præcipuè humorem affluentem recipere, & ab eo repleti. Et non ideo dolor excitatur, quòd saltem partes nervosæ & membranosæ à ligamentis humore præter naturam repletis comprimantur. Non enim, si hæ causa esset, tam atrox & acerbus dolor esse posset; sed quia humor acris & mordax partes sentientes pungit & vellicat. Ut enim in aliis partibus membrana, periostia & nervi doloris subiectum sunt: ita etiam in arthritide doloris proximam causam continent. Quòd autem convulsio non excitatur, causa supra iam posita est; quia nimirum non afficiuntur partes motui, sed sensui saltem dicata membrana, vel etiam ipsi nervi motui non dicati secundum membranas.

QVÆSTIO IV.

Qualis sit febris, quæ arthritidem comitatur?

PLerique quidem statuunt, febrem eam solum esse symptomaticam. Verū cum febres symptomaticæ sint ex propriè, quæ aliarum partium, præcipuè viscerum, inflammationes sequuntur, cum scilicet calor ille, qui est in membro affecto, vel etiam putridæ fuligines cordi communicantur; caloremque in eo accendunt, atque ita focus febris est in alia parte affecta: facillè hinc patet, febrem arthritidi coniunctam symptomaticam non esse, sed primariam. Est enim in

febre, quæ arthritidem comitatur, focus febris non in parte affecta, seu parte arthritide laborante, sed in magnis vasis. Imò febris arthritidem vel præcedit, vel cum ea inuadente simul inuadit, non verò arthritidem sequitur. Ideoque febris hæc ad febres continuas primarias, quas comitatas hodie appellamus, meritò refertur, eas scilicet, quæ non sunt solitariae, sed alium morbum, & quidem ab eadem causa pendentem, coniunctum habent; cum nimirum ex motu humoris, quem natura ad partem aliquam detrudere, vel in habitum corporis expellere conatur, febris accenditur, aut certe materia, quæ ad partem aliquam mouetur, simul putrida est, vt febrem accendat. Atque vt in erysipellate, pleuritide, variolis, morbillis & similibus affectibus, id accidit: ita & in arthritide euenit, quam febris talis sæpe diem vnum antecedere solet, aut certe cum ea inuadit, etsi parua sit sæpe, & propterea ab ægris, præcipuè dolorem attendentibus, non animaduertatur. Est autem febris hæc continua, quæ tamen matutino tempore nonnihil remittit, circa vesperam verò intenditur, quod fit à sanguinis ad interiora recursu, seu spontanea, seu ab ambientis aeris frigore excitato, omnibus febribus continuis familiari.

Ipsa verò febris, pro natura humoris, qui cum humore arthritidis causa proxima interdum concitatur, aliis atque aliis diebus augeri solet. Humor autem iste, qui febrem accendit, non solum in venis, sed & in arteriis quandoque continetur, & tum putredinis in vrinis signa ita euidentia non adsunt: imò vrinae in principio sæpe sunt tenues, & perspicuae instar aquæ, sedimento carentes, quales & aliis morbis, qui ex motu serosi humoris proueniunt, sunt familiares.

QVÆSTIO V.

An defectus mororum Podagram producat, seu mori fructus Podagram sanent?

Occasionem huic quæstioni dedit Athenæus, qui *Dipsosophist. lib. 2.* sic scribit: Pythermus, vt inquit Hegesander, memoria tradidit, a quo suo moros annos 20. fructum non edidisse, & popularem morbum podagram grassatam ita fuisse, vt non solum viros, sed etiam pueros, virgines, eunuchos, mulieres is morbus corripuerit; quin & eam ægritudinem adeò vehementer lauiisse in greges, vt ouium partes duas morbus ille affligerit. Vnde putant, nonnulli id accidisse ob mororum totis 20. annis defectum, & mori fructui vim podagram accendi tribuunt. Ac verum quidem est, mora ventrem laxare, & ventriculo calido ac æstuantem prodesse: verum quoddam peculiari vi podagricis profint, nec ratio nec experientia persuadet. Neque ideo probari potest, quod cum 20. annis mora deessent, populariter podagra grassata fuit. Probabilius enim est, ob insignem aliquam aeris *ἀνομαλίαν*, quæ totis 20. annis viguit, vt singulis annis moris noceret, vitiosos humores arthritidi generandæ aptos cumulos fuisse. Ex patet hoc vel ex eo, quod non solum homines, sed & oues, quæ tamen mori fructibus non vescuntur, à morbo hoc non fuerint immunes.

QVÆSTIO VI.

Quanam sit Arthritidis causa?

Causam equidè Arthritidis proximam esse diximus continui partium circa articulum solutione, ab humore, qui in eas influxit, prouenientem, dum partes illas vel distendit, vel pungit & lacinat, vel vtrumque præstat. Ea de re tamen Medici non parum dissentiunt, & de causa proxima arthritidem excitante alii aliter statuunt; quæ Medicorum dissensum

non postremam causam esse puto, quod parum feliciter arthritidis sæpe curatur. Vbi enim de causa morbi non satis constat, curatio rectè institui non potest.

Et primò quidem nonnulli etiam intemperiem nudam inter causas arthritidis numerant, idque etiam Costæus, in *Auicenna lib. 3. fen. 22. tractat. 2. ca. 5.* affirmat, ea de causa, quod interdum absque tumore omni, qui intemperie cum materia coniungi solet, dolor sentiatur. Verum intemperies sola, qualiscunque etiam, proxima affectus huius causa non est, cum intemperies, quæ tam diuturnum dolorem interdum excitat, sola non subsistere, neque etiam tam acerbi doloris causa esse possit. Deinde ipse tumor, sæpe satis manifestus, præter intemperiem affluxum humorum adesse satis indicat. Et quamuis in principio nullus sæpe tumor extrinsecus apparet, id tamen non satis euincit, nullum intus esse humorem. Sicut in pleuritide, dentium, aliarumque partium doloribus multis humor intus latens solo dolore, nullo verò tumore sese prodit. Præterea purgantia & sudorifera medicamenta ad morbum hunc curandum & præcauendum non parum momenti habent, quæ ad puram intemperiem non essent necessaria.

Et quamuis Paræus historiam sui morbi referat, quæ probare vult, nudam intemperiem arthritidem inducere posse; tamen ea non satis probat, omnem affluxum humorum abfuisse; cum externi aeris qualitates humorum affluxum concitare possint.

Petrus Salius Diuersus equidem, de affect. *partic. cap. 17.* Ischiadis aut arthritidis à siccitate mentionem facit, cuius causam nec Galenus, nec alius post eum nouerit, sed solum Hippocrates, *lib. de aff. intern.* Per siccitatem autem non intelligendam esse scribit intemperiem siccam partium articulum ipsum constituentium, videlicet ossium, ligamentorum, & tendinum, sed consumptionem eius glutinosam humiditatis, quæ naturaliter nutritur & ad faciliorem motum subungitur articulus ipse, ne ad motum ineptus reddatur. Hanc enim humiditatem si contigerit quacunq; de causa exsiccari, tum articuli motus impeditur, difficultasque motus ac dolor vnà succedit. Huiusmodi affectum, si in coxæ articulo fiat, ab Hippocrate ischiadicum dolorem appellari scribit, se verò in quocunque alio articulo etiam gigni posse, animaduertisse.

Verum non ignorauit hunc affectum Galenus, sed arthritidem veram esse negat, ac saltem quoddam motus impedimentum esse docet, dum 3. *aph. 16.* expresse scribit, si immodicè factæ siccitates consumant articulorum humiditatem, difficilem sanè quendam motum ob siccitatem fieri, fortè verò & dolorem nonnunquam; Eam verò passionem, quam arthritidem vocant, haudquaquam fieri, nisi quispiam omnem articulorum dolorem arthritidem nominare velit. Deinde, quod pace tantorum virorum dixerò, sit sanè, vt talis dolor & motus, impedimentum à siccitate fiat: tamen de eo dubito, an ab humiditatis eius solum, quo ossium capita inunguntur, absumptione hic dolor fiat. Toto enim spatio, quo coniunguntur, ossa nullo periostio inuestiuntur, & propterea sensu destituntur, ac proinde eò loci dolor excitari non potest. Vero magis consentaneum videtur, si motus quoddam impedimentum vel dolor ob siccitatem in articulis exciteretur, id fieri ob tendinum, musculorum extremitatum & ligamentorum exiccationem, ob quam ad motum inepta fiunt membra, & si moueri debent, violenter extendi necesse est, quæ violenta extensio dolorem parit.

Cum ergo à nuda intemperie non fiat arthritidis, portò dispiciendum, à quâ materiâ exciteretur. Nonnulli quidem, vt Guainerius & Matthæus de gradibus ventositatis, seu flatûs mentionem faciunt. Verum

fatus

flatus dolorem tantum & sæpe tam diuturnum in hisce partibus rexcitare non potest, nisi quis per flatum spiritum intelligere velit, de quo postea dicitur. Et licet dolor sit sæpe mobilis & vagus: tamen id euenit non à flatu, sed ab humore, qui ad motum etiam apertissimus est.

Ad arthritidem etiam nonnulli referunt eum affectum, qui Arabibus Nakir dicitur, quem Albucasis, lib. 2. cap. 93. ita describit: Aegritudo hæc in terra nostra appellatur Nakir, & est dolor, qui accidit in quibusdam membris, deinde permutatur de membro ad membrum, ut huius morbi exemplum vidi ego tale. Vocatus sum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium suum, & vidi inflationem paruum in vena brachii, & post horam vnam vidi illam inflationem procedere cum focili, sicut serpit vermis ascendendo ad humerum celerius, quam credi potest, & mouebatur, sicut argentum viuum, cum currit de loco ad locum. Secessit ergo dolor ex loco, qui primò doluerat, & fixus est in humero. Deinde, ut narrauit mihi, reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego facile deprehendere potui. Miratus ergo sum velocitatem decursionis eius de membro ad membrum, & ego quidem antea nunquam videram hanc aegritudinem, quæ esset qualis in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserunt dolorem permutari de membro ad membrum, sed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam hic causam conicere possum, quam quòd mulier fuit Sole & laboribus exhausta, quales sunt, quæ ex villis, sicci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensui illa ventositas permutata, & est necesse ut non appareat secundum hunc modum in illis, qui sunt deliciosi & corporibus humidis, occultarum venarum. Cum ergo morbis curationem eius, & sentit paries illum dolorem, tunc si est, apparet oculis, ut supra diximus, tunc stringe super ipsum & sub ipso velociter, & seca super ipsum, donec egrediat ventositas coarctata, & cauteriza locum. Si autem non videris locum affectum & dolorem, tunc cura ipsum cum excussione corporis, & quopiam remedio, quod expellit ventositates & extenuat eas. Commodæ autem sunt pilulæ fœtidæ, de sagapeno, & similes. Hæc Albucasis.

Verum morbus hic arthritidis non est. Neque enim est saltem circa articulos, sed oritur à flatu seu spiritu furioso è vasis effuso, & per ambitum corporis discurrente. Sunt quidam, qui motum hunc flatuum & spirituum in ipsis venis factum putant. Et verum quidem est, in vasis & visceribus sæpe flatus tales magno cum impetu discurrere, sicut Antoni Beniuinius, de abd. morb. & sanât. caus. cap. 81. refert, Ludouicum Nicolinum adeo à vento, viscera & stomachum impetente affectum fuisse, ut non solum viscera & pectus, sed scapulæ etiam incredibili extenderentur dolore, & spiritus magna ac miserabilis fieret angustia, unde etiam tertio die è vita emigraret. Verum in historia illa Albucasis flatuosum illum spiritum è vasis in ipsum ambitum corporis effusum fuisse, credibile est. Cum enim motus ille cum dolore magno coniunctus fuerit, in vasis spiritus ille solum contineri non potuit, utpote quæ sensu destituantur.

Nonnulli, & non malè, hunc affectum, si non eundem, cognatum tamen esse putant illi, quem VVierus, in libell. Germanico de morb. incognitis, peculiari tractatu descripsit, & à VVestphalis die Fabren oder seuffende Fabren, à Dirhmaris, die Katten, in agro Brunsvicensi die guten Kinder, in Göttingensi die guten Hæden nominari scribit, de quo etiam Epistolam ad Petrum Forestum scripsit Henricus à Bra, Campensis Medicus, quæ libro vigesimo obs. Foresti annexa est. Nostri homines plerumque ad incantationem referunt, & nescio quid nati à succubis dolores illos parere putant; cum

tamen dolores tales vagi etiam causas naturales habere possint, & à flatu quodam acri, seu sero acri ex humore fetè scorbutico genito per partes membranosas & musculos vagante ortum habeant. Vnde etiam patet, ad dracunculos veterum, cum hic vermis nullus subsit, commodè referri non posse. VVestphali ad curationem vtuntur præcipuè, ut peculiari medicamento, lumbricis terrestribus, de quo vide VVierum, loco alleg.

Verum plura de hoc affectu non addimus, cum ad arthritidem, de qua iam agimus, propriè non pertineat. Hoc saltem non prætereundum censemus, in historiis arthriticorum, quos Forestus lib. 29. affert, etiam obs. 14. mentionem facere cuiusdam Hugonis Cornelii, Zythepse Delphenis, annor. 28, qui cum ab agricultura lassus, ac somno oppressus in terram decubisset, atque aliquot horis dorminisset; euigilans in manu sinistra circa carpum intensissimum dolorem sensit, qui totum dein brachium occupauit, ut neque manum, neque digitos mouere potuerit, qui subrigidi quasi videbantur: mox circa pedem eodem dolore fuit affectus, cui accessit quoque febris, valde intensa. A quibus tamen omnibus medicamento purgante & alterante ac topicis adhibitis intra septem dies sanatus fuit. Vbi & alterius cuiusdam mentionem facit, qui cum in horro valde ebrius pernoctasset supra terram, cum euigilasset, febre correptus fuit, cum saeuissimis doloribus, ac breui extinctus fuit. Verum mihi non videtur, affectus istos propriè fuisse arthriticos, sed febres acutas è vaporibus è terrâ exhalantibus, quos vterque in ea dormiens exceperat, contractas, in quibus natura vitiosi humoris partem ad extrema detrusit, à quo dolores non solum in articulis, sed toto brachio, membranarum musculorum ibi affectis, excitati fuerunt; fuitque humoris huius ea prauitas, ut alteri agrorum etiam mortem statim attulerit.

Cum ergo nec nuda intemperies nec flatus solus arthritidis causa esse possit, Medici quidem plerique in eo consentiunt, humorem esse arthritidis causam: verum quis humor ille sit, maximè dissentiant. Aliqui omnes quatuor humores, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam arthritidis causam esse posse putant, & id eo præcipuè probare conantur, quòd in arthritide varii tumorum colores, dolores diuersi, accidentia varia apparent, terminus declinationis non sit vnus, curandique ratio varia, pro causarum varietate, instituenda est. Nimirum, ut Pet. Sal. Diuersi de aff. part. cap. 16. verbis vtar, color alius est rubicundus, alius flauus, alius albus. Tumor aliquando est notabilis magnitudinis, quandoque vix apparet. Dolor quandoque est molestus quidem, sed non multum, quandoque autem est acerrimus. Hicque nonnunquam citò soluitur, ille longius protrahitur. Symptomata autem multoties sequuntur mala, ut caliditas ingens & feruor in loco affecto. Aliquando a. vel nulla est caliditas, vel frigiditas inest molesta illique ab ære calidiore, hi à frigidiorè læduntur. Modus curandi nonnunquam admodum variat, quoniam in his calida iuuant, in illis frigida; illique à frigidis, isti à calidis exacerbantur. Præterea quidam ex sanguinis, quidam ex pituitæ, alii ex bilis, nonnulli ex atræ bilis euacuatione sedantur. Quæ omnia indicare videntur, arthritidis causam modò esse calidam, modò frigidam, modò diuersam esse materiam.

Verum hæ rationes id quod debent, non satis probant. Etenim etsi pro vario humorum apparatu varii humores ad partem affectam confluere possint: tamen si prima arthritidis causa non sunt, sed cum sero saltem ad partem affectam rapiuntur, vel à dolore attrahuntur. Et non illum humorem, qui tumorem parit, præcipuam arthritidis causam esse, vel ex eo patet, quòd in principio, antequàm pars intumescit, maximus dolor est, parte verò intumescente dolor remittit.

Neque

An humor
et qualis sit?

An omnes
quatuor?

An sanguis? Neque etiam rationi consentanea est hæc opinio. Etenim multi plethora & cacochymia laborant: neque tamen unquam arthritide corripiuntur. Et in specie sanguinem quod attinet, ille sua abundantia nullo modo arthritidem generat. Est enim sanguis naturæ thesaurus: adeoque etsi redundat, non facile naturæ eum ad partem aliquam depellit, præcipue partes exangues, quales in arthritide afficiuntur. Neque etiam si eo protuderetur, cum sit mitis & benignus, tantos & tam acerbos dolores pareret, qui tamen in principio statim adsunt, antequam pars intumescere & rubescere incipit. Et si esset ex sanguine arthritidis, cur non tumor suppuraretur; cum nullus humor facilius in pus mutetur, quam sanguis?

An melancholia? De Melancholia res plana etiam est, eamque pauci arthritidis causam esse ponunt. Cum enim sit humor crassus, non facile in angustissimas istas vias sese insinuare potest.

Bilem verò, nec sine causa, nonnulli vident, & ab ea, non solum à pituita, etiam arthritidem provenire dicunt, idque probare volunt ex signis, quæ in arthritide adsunt. Est enim plerumque dolor acerrimus, & similis pungitio, victis ad siccum & calidum vergens præcessit. Exercitia fuerunt valida. Habitus corporis est gracilis. Temperatura biliosa, atque ipse æger ad iram proclivis. Verum enimvero hoc equidem negari non potest, ista interdum ægris ita accidere, & dolorem sæpe esse tam acrem, ut ad pituitam & crudum humorem nullo modo referri possit, sed calidum potius humorem arguat. Sed de hoc iam quaestio est, an omnis humor p. n. calidus bilis sit, quod negandum censemus, statuimusque cum Carolo Pisone, dari etiam cacochymiam ferolam (etsi eam ille non rectè explicet) ac ferolum etiam humorem posse esse calidissimum, & sub eo etiam comprehendendi ichores illos acres, quos Hippocrates & Galenus, ut infra dicemus, ita nominant, seu, si cum Chymicis loqui libeat, salem illum tartareum, aut spiritus salium tartareorum. Neque etiam omnes, qui arthritide laborant, sunt habitu corporis gracili, & temperanturâ biliosâ.

An pituita? Fernelius, lib. 6. de part. morb. & sympt. cap. 19, humores reliquos omnes rejicit, & non sanguinem, non bilem, non melancholiam, sed tantum humorem frigidum, pituitosum, aut ferolum arthritidis causam esse, omnemque arthritidem frigidam, & à frigido humore provenire statuit. Atque in eo quidem rectè sentit, quod unus morbi unicam saltem causam esse statuit; sed in eo valde errat, quod eum humorem frigidum esse docet; cum omnia ferè symptomata, quæ arthriticis accidunt, contrarium doceant, dolor scilicet acutissimus, ardor, motus subitus, & alia. Licet n. cum humor hic moveri incipit, frigus aliquod oboritur, quo totum corpus perhorrescit; tamen id frigidæ materiæ indicium certum non est, cum etiam humores calidi, cum per partes sentientes moventur, frigoris & horrois sensum inducere possint, ut in febribus biliosis manifestum est. Errat deinde etiam in eo, quod pituitam & ferolum humorem pro uno habet; ut & in eo, quod ferolum humorem simpliciter frigidum esse docet. Etsi enim in ferolo humore multæ partes aquæ sint: tamen etiam multæ partes acres & salæ insunt, quibus à simplici & pura aqua differt.

Hausisse autem hanc opinionem videtur Fernelius à Galeno. 10. de comp. medic. sec. loc. cap. 2. ubi scribit, humorem, qui arthritidem excitat, alias quidem sanguinem esse, ut plurimum verò pituitosum, aut ex pituitoso & bilioso mixtum, aut etiam ex sanguine cum istis permixto. Aut si quis exactius interpretari velit, non pituitosum humorem, sed qui crudus appellatur, ut plurimum circa articulos prædominari, nonnunquam esse crassum ad similitudinem puris crassioris. Vbi verò in articulis moram traxerit,

non solum crassiorem, sed & viscosum reddi.

Galenum & Fernelium sequuntur plurimi alij Medici, & humorem pituitosum, frigidum, crudum & ferolum pro eodem habent, & arthritidis causam esse docent. In quo omnes errant; cum nec tantus dolor è tali frigido & crudo humore provenire possit, & arthritidis subito inuadat, & sæpe iterum delitescat, & in alium locum moveatur, ad quod præstandum humor pituitosus & crassus, & qui crasso puri sit similis, aptus non est. Præterea cum in principio, cum nullus tumor apparet, dolor sit vehementissimus, eum ab humore subtili & acri angustissima etiam loca penetrante, ac membranas pungente, non verò à crasso & frigido humore fieri indicio est. Neque tophi, qui in arthriticis generantur causam arthritidis pituitam esse satis docent; cum eiusmodi tophi potius ab humore tartareo, & terris mineralibus cognato, quam crudâ pituita fiant. Thomas Erastus equidem, Disp. 4. contra Paccell. scribit, se tantum semel vidisse Podagram à pura pituita genitam in quodam nobili ab Helmsstadt, qui absque omni dolore ægrotabat, si in quiete manus & pedes servabat; nullus rubor conspiciebatur, sed tumor albus, latus satis, tametsi articuli nodos haberent, & multis retrò annis pedibus insistere non potuisset. Verum affectus iste tum temporis non fuit Podagra verè dicta, sed tumor œdematosus, quò pedes longo & diuturno humorum affluxu laborarunt: Quod verò in principio sanguis cum pituita, (aut potius ferolum humor) in pedes defluerit, eosque corruerit, ipse Erastus confitetur.

Carolus Piso, in lib. de morb. ab illuvie ferola, in consiliis duobus de arthritide, unicam arthritidis causam esse statuit colluviem ferolam. Quæ sententia, si rectè explicetur, omnino vera est. In eo autem fallitur, quod serum istud puram putam aquam esse putat; cum Symptomata & ea, quæ arthriticis accidunt, longe aliud doceant.

Alij, inter quos Mercurialis, cum agnoscant, ab humore pituitoso & crudo dolores tam vehementes & atroces excitari non posse; cum certum sit, dolores vehementissimos fieri à causa calidâ: neque etiam pituitosum & crudum humorem ad motum, qui in arthritide subitaneus est, esse idoneum, neque in partes istas membranosas sese insinuare posse, posterius ex allegato Galeni loco assumunt, & arthritidem ex pituita cum bile mixta fieri, & pituitæ, ut crassæ, bilem quasi vehiculum admisceri statuunt. Verum nec hæc opinio, nisi illa pituitæ & bilis mixtura pro seroso humore sumatur, satisfacit. Cum enim ipsi agnoscant, dolorem atrocem requirere causam calidam, is à bile pituitæ permixta fieri non potest; cum acrimoniâ bilis pituita obtundat & temperet potius, quam augeat.

Ludovicus Mercatus cum agnosceret, humores vitiosos, etsi abundent in corpore, non statim arthritidem, sed alios etiam morbos generare, ipse etiam ad cruditatem confugit, & ut humores vitiosi arthritidem generent, crudos esse debere, statuit. Verum cum iterum agnosceret, cruditatem ad arthritidem generandam simpliciter non sufficere, varia de cruditate comminiscitur, statuitque, eam solum cruditatem arthritidi generandæ aptam esse, quæ à caloris raritate & tenuitate fiat, (vbi an propriè loquatur, cuiusvis iudicio relinquo) eamque tribus modis fieri. Primò cum pars pinguior ab eo separatur atque educitur. Secundò ob dissolutionem eius à calore externo. Tertiò quod ei admisceatur aliquid incoctum, sed calidum. Tandem tamen concludit, cruditatem humorum non esse qualemcunque, ut reliquas, quæ febres, defluxiones, & ceteros morbos procreant, sed aliquid fortiori peculiare, ob quod magis in hunc affectum, quam alios commigrat, idque fieri statuit, cum humores sint tenuiores cum fusione & mordacitate, quibus facile

facile ab aliis partibus reiciantur, donec ad articulos deueniant. In quo rectè omnino statuit, humorem istum peculiare quid habere, quo arthritidem, non alios morbos generat. Hanc autem humoris, quam ille appellat, cruditatem aut conditionem potius (neque enim omnis humor, qui præter naturam est, rectè crudus dicitur) si diligenter perpendamus, competit certè humori seroso, salo & tartareo supra à nobis descripto, utpote qui tenuis est, mordax, fusus, seu, ut Chymici dicunt, à sale tartareo resolutus. Ut ita rem agnouisse, verbis exprimere non potuisse videatur Mercatus.

Ambrosius Paræus, lib. 17. cap. 2. cum & ipse animaduertet, humorem, qui arthritidem generat, omnino esse alterius naturæ, quàm eos, qui phlegmones, œdematis, erysipelatis aut scirrhi autores sunt, statuit, eum non notioris ac melioris naturæ esse, quàm qui pestem, luem Venerèam, aut epilepsiam facit, idque probare conatur, 1. eo quòd hic humor nunquam ad suppurationem venit reliquorum humorum more, 2. Quòd dolores longè acerbiores efficit, quàm alii humores, ita ut ægri partem sibi quasi vti sæpe dicant, 3. Quòd in nodos mutatur, quod aliis humoribus non accidit, 4. Quòd nullis remediis ferè cedit, sed iis irritatur & efferatur potius, ut ægri sibi longè melius esse dicant, non appositis remediis, quàm appositis. 5. Quòd Galenus ipse, de theriaca ad Pison. cap. 15. theriacam arthriticis omnibus ex usu esse dicit, utpote, ut putat Paræus, quæ malignitatem humoris obtundat. In quo quidem rectè sentit Paræus, non vulgares humores, bilem, pituitam, melancholiam arthritidem efficere, sed peculiare quid humorem arthritidis causam obtinere, id quod rationes ab ipso allegatæ satis probant, ut verò ad malignitatem peculiarem & occultam qualitatem hinc confugiamus, opus non est, neque id rationes allatæ probant. Nihil enim hinc maligni apparet, sed doloris vehementia ab acrimonia humoris provenit, qualis etiam interdum in dentium, aurium & aliarum partium dolore accidit. Et licet Galenus theriacam ad arthritidem commendat; tamen id non facit, ut malignitatem humoris expugnet, sed potius ut humores vitiosos absumat, qualia etiam medicamenta alia supra in curatione sunt proposita. Hoc interim non negamus, humorem, qui Arthritidis causa est, etiam peculiarem malignitatem interdum obtinere posse; id quod in Scorbuto & Plica Polonica accidit. Attamen non quatenus malignus est, arthritidem producit, sed quatenus eam dispositionem habet, quam etiam humores Arthritidem excitantes obtinent, qui omnis malignitatis sunt expertes.

Ut tandem etiam Chymicos consulamus, equidem omnino ab iis aliquid lucis in hac doctrina speramus. Verum eam vix à Paracello & eius affectis assequemur, qui etiam rem planam plerumque obscurant. Paracelsus enim, ut solet, variè hac de re loquitur: Nam in tractat. de Podagra pag. 540. Podagram dicit esse morbum, cuius sedes sit synovia, quæ ubi exalteretur, podagra excitetur. Morbum esse liquorem mineralem, seu succum acetosum, quales sunt, alumen, vitriolum, acetum, berberis, acacia; cum enim hæc salia synoviae sint aduersa, si in homine generentur & synovia permisceantur, synoviam ebullire, & postea mira de cœli influxu subiungit, quæ ut hinc referam, digna vix puto, sicut & ea, quæ lib. 2. de Podagr. habet. In Paramiro ad Mercurium præcipitatum refert hunc morbum. In lib. de morb. tartar. cap. 19. ad tartarum. Petrus Seuerinus, Idea medic. cap. 12. docet, excitatas radices podagricorum affectuum si in sanguine sedem habeant, efferrescere & spirituales ac vaporosas tincturas ad loca domestica mittere, ibique fructus radicum matricis nactas prædestinationum reuolutiones dolorosa symptomatum calamitate absolvere. Doloris autem differentias, ut planè dicam, quod ille affectatà verbo-

rum pompâ obscurat, provenire à diuersitate salium, quorum alii sunt aciores, alii minùs acres. Recipi autem has spirituales ac vaporosas tincturas à suis matricibus, id est, partibus illis, quæ obnoxia sunt educationibus fructuum podagricorum resolutorum, affinitatemque generis cum iis habent, & hospitem aduenientem admittunt, id est, articulis, vel synoviâ manuum ac pedum.

Verum rem planam verbis obscurant, & veris falsa miscent. Nam quæ de synovia ebullitione & efferuescentia afferunt, figmentum est ista Paracelsi synovia, de quâ de cons. & diss. Chymicor. cap. 15. dictum. Quod verò de spiritibus salis dicunt, veritati consentaneum est, si rectè explicetur; ut mox dicitur. Sicut & id tolerari potest, quod ex salium differentiis, quæ in vegetabilibus & mineralibus apparent, dolorum differentias in arthriticis explicare conantur; cum dogmatici etiam Medici, & inter eos Experientissimus Felix Platerus statuatur, humorem arthritidis causam non simpliciter aquam esse, sed qualitate alienâ imbutum, & ichoribus humorum & excrementis, quæ eum vehementiorem reddant, permixtum. Sicut & id potius perpendendum, quàm reiiciendum putamus, quod obscuris tamen verbis tradit Seuerinus, humores excrementitios alios ad alias partes moueri, & humorem arthritidis causam peculiare ad articulos pertinere habere, ut etiam supra dictum.

Ut ergo hæc tandem concludam, patet ex his, quæ haftenus dicta sunt, nec sanguinem simpliciter, nec pituitam, nec melancholiam, nec aquam proximam arthritidis causam esse. Si verò omnia ea, quæ arthriticis accidunt, quæque ab hisce humoribus deduci non possunt, ut ex haftenus dictis manifestum est, perpendam, aliter statuere non possum, quàm humorem salum, acrem, subtilem, & spirituum salinorum naturam plerumque referentem, arthritidis causam esse. Appellet eum iam quis bilem, pituitam bili permixtam, salem, tartarum, vel prout libet, per me licet, modò res rectè explicetur. Ego vocabulum feri, salis & tartari usurpabo, ut rem à bile & pituita vulgari differentem peculiari etiam vocabulo explicem. Serum autem non solum esse humorem aqueum etiam Antiqui agnouerunt, scribitque Galenus, 6. Epid. comm. 3. t. 38. sanguinem *ἰσχυρότατον* & serosum non solum vocari ab Hippocrate & Platone aquam & aqueam humiditatem morfu carentem, sed mordacem & erodentem, qui scilicet spirituum salinorum naturam refert, & propterea partes sentientes pungit & mordicat, & acutissimos dolores in iis excitat. Est nimirum in terra, è qua Plantæ, quibus & homo & alia animalia nutriuntur, aliquid salum, quod mineralibus respondet, & non incommode sal terræ appellari potest, quod tamen vix purum & solum reperitur, sed aliis corporibus miscetur, unde varia terrarum genera ortum habent, & proinde pro terrarum varietate varium est, limosum, argillosum, &c. tandemque in plantis & animalibus tartarum nominatur, & in hominem transfunditur. Verum id etsi in plantis & homine in variis coctionibus subtile & volatile fiat, nisi antea tale sit, sicut id etiam ex sale urinæ patet, ac tandem etiam ipsi sanguini miscetur: quia tamen à prima origine ad corpus nostrum alendum ineptum, & (ut Hippocrates loquitur) *ἀνεπιτήδεον*, tandem, nisi mox per alium in prima coctione excernatur, aut postea per sudores vel urinam euacuetur, cumulatam & naturæ molestum ad articulos, ut qui quandam cum tali materia cognationem habent, protruditur, ubi suâ acrimoniâ acutissimos dolores excitat. Neque quem moueat, quod hanc materiam modò spirituosam, modò tartaream, & ad tophos etiam generando aptam esse dicimus. Nam, ut cum Chymicis loquar, è corporibus possunt fieri spiritus, & rursus è spiritibus corpora. Materia hæc in suâ origine, & dum in terra esset, corpus fuit, & quiddam

Augurio
sententiæ

quiddam quasi terreum & minerale; attenuatum verò postea fuit in variis in plantis & homine coctionibus, & spirituosum quasi factum est. Quod Galenici etiam quidam agnouerunt, & inter eos Cardanus, qui in *aph. 49. ipsi 47. sect. 6. Hipp.* scribit: materia, arthritidis scilicet causa, est quasi spiritus. Et Lucianus in *Tragopodagra*, πνευμα βίαιον appellat. Postea tamen humor hic tenuis aut spiritus, ubi locum idoneum nactus est, ossa scilicet, & circa articulos loca, iterum in corpus abit & coagulatur, sicut spiritum vitrioli & aliorum salium spiritus iterum coagulari posse, & in corpora redire, Chymicis notissimum est. Si quis tamen statuere velit, in ipsa terra esse saltem volatilem, quem plantæ attrahant, id huic sententiæ nihil officit; sed res eodem redit.

QVÆSTIO VII.

Vbi humor Arthritidis causa generetur, & per quas vias in articulos influat.

Quo in loco humor arthritidis causa generetur, & per quas vias in articulos influat, Medici valde dissentiunt: quæ dissensio curationem non parum difficilem reddit, & non sine causa Fernelius, *lib. 6. de part. morb. sympt. c. 18.* scribit; ex rei huius ignorantia hæcenus dolorem articulorum pro incurabili derelictum esse, nuncupatumque Medicorum opprobrium.

Nostram hac de re sententiam supra breuiter proposuimus: Quia verò non pauci doctissimi Medici aliter sentiunt, (ut in hac humanæ mentis caligine in granissimis controuersis fieri solet) eorum opiniones breuiter proponere & perpendere libet.

Et primò quidem Fernelium quod attinet, statuit is, errare eos, qui humorem arthritidis causam ex intimis corporis partibus in articulos erumpere putant. Quomodo enim, inquit, à visceribus internisque sedibus posset humor sincerus aliquispiam per ora venarum in articulos purus excidere, aut si etiam cum humore sanguis effluat, cur in articulis collectus phlegmonem non excitat? Sed neque humor crudus, qui per alios ductus, quam per venas fertur, in articulis arthritidem faciet. Nam crudi humores in cachexia à visceribus in pedes decumbunt, unde intumescunt, podagram non excitant. Ipse verò statuit, originem & fontem huius mali caput esse, è quo pituitosus humor, isque tenuis in articulos defluat. Et quidem non in cerebro, utpote cuius excrementa vel foras per nares, vel per palatum in asperam arteriam atque pulmones, aut in ventriculum interioresque sedes illabuntur, sed partibus externis capitis, & extra caluariam positis hunc humorem colligi & per summa corporis sub cute deorsum decurrere docet. Cum enim venæ multæ ab externis iugularibus deductæ eò excurrant, sua tenuia atque serosa excrementa ibi deponere, cumque capitis cutis crassa, densaque sit, & humores per eam facile non expirent, temporis progressu ibi cumulari, & per summa corporis ad articulos defluere existimat.

Fernelij opinionem sequuntur plurimi alij Medici, quorum alij tantum in capite inter cranium & cutem capitis humorem arthritidis causam colligi, & hunc vnicum locum esse statuunt, unde materia ad articulos defluat; alij etsi etiam alias vias addunt, hanc tamen Fernelij coniungunt, & pauci omnino sunt, qui non etiam simul à capitis hoc loco materiam hanc defluere credant.

Verum enim verò quod Fernelius de altera opinione conqueritur, quodd ob eam euenerit, ut arthritidis ferè pro incurabili derelicta sit, Medicorumque opprobrium nuncupata, ego, saluo cuiusque iudicio, potius de Fernelij opinione verum esse existimo, &

cum Medicum, qui fontem huius mali saltem in capite querit, vero fonte neglecto, vix vnquam arthritidem curaturum puto. Etsi enim verum sit, dolores quosdam vagos & varios ex humore seroso ab externa capitis parte sub cute per summa corporis delabente hinc inde excitari: arthritidis tamen inde non generatur, neque materia illa circa articulos, sed musculorum membranas ferè subsistere solet. Humoris verò arthritidem excitantis generationis longè alia ratio est. Is enim ob diætæ errores & viscerum debilitatem in sanguificatione generatur; aliquando & ex mensium ac hæmorrhoidum suppressione suppeditatur; & in venis ac arteriis cumulat, unde etiam cum moueri & efferuescere incipit, arthritidi ferè febris coniungitur; imò interdum febres in arthritidem terminantur, atque hinc quoque euenit, ut in arthritide humoris in venis peccantis satis manifesta indicia vrina exhibeat. Hinc ipse Galenus docet. 3. *aphor. 20.* in tuberculis & articulorum doloribus profundum corporis expurgari, vitiis humoribus à partibus principalibus ad ambitum corporis protrulsi. Neque aliud firmis rationibus probari potest. Quæ cum ita sese habeant, & humor arthritidis causa in venis & arteriis contineatur, ratio nulla reddi potest, quâ necessitate, vel naturæ vel morbi, humores isti necessariò prius in caput debeant ascendere, antequàm in pedes ferantur, præsertim cum patès & recta via sit, quâ per venas & arterias moueri & in eos ferri possint. Et quodd materia arthritidis causa non extra vasa, sed per vasa ad articulos feratur, patet quoque ex eo quodd venæ in articulis, quos inuasura est arthritidis, sub initium arthritidis turgent & intumescunt; quodd humor arthritidem excitans, si repellentia intempestiuè applicentur, in venas & arterias recurrit, & vel ad partes nobiles regurgitat, febresque acutas, cordis anxietates & alia mala symptomata excitat; vel subito in alium articulum transfertur; unde dolor, qui modò pedem infestabat, mox, si repellentia incautè apponantur, in manu sese exserit, quod non nisi per vasa moto humore fieri potest. Neque enim possibile est, ut humor, qui in digito pedis erat, sub cute ad manum subito feratur. Et si humor sub cute per spatia deflueret, in partibus per quas transiret, dolorem excitaret, ut sæpe animaduertitur in doloribus illis ab humore seroso extra cranium descendente ortis, dolorem primò in capite, hinc in collo, deinde in scapulis, ac dorso excitari, tandemque humorem ac dolorem vsque ad crura descendere; quod non accidit in arthritide. Insuper sæpe accidit, ut homo ex ira, aut terrore subito in arthritidè coniciatur, quod certè accidit humoribus in venis & arteriis subito commotis: Si verò sub cute capitis illi sensim cumularentur, id accidere non posset. Et si sub cute capitis fons & origo huius mali est, cur non curatio præcipuè ad eam sedem dirigitur, & vesicatoria, cauteria, ac setacea ceruici applicantur; cum vix commodior locus, quam hic detur, materiam inter cranium & cutem capitis collectam euacuandi? Præterea si origo humoris semper esset in externa capitis parte, etiam signa eius ibi cumulati & descendentes adesse deberent; quæ tamen in plurimis non animaduertuntur, quos capite planè saluo arthritidis inuadit. Fernelius quidem inter signa cumulati humoris recenset capitis grauitatem & somnolentiam, dolorem externum capitis & qui contactu, præsertimque inuersis capillis excitetur, tumorem cedematofum, ut ceram mollem, cuti præsertim ad occipitium subiectum: defluentis verò humoris signa ponit dolorem à ceruice vel per humeros in cubitum & manus, vel per dorsum in coxendices, genua pedesque sensum deuolutum, sensu interdum frigoris oborto. Verum negari quidem non potest, hæc signa adesse; ubi humor serosus in capite cumulatur, & per externas corporis partes delabitur: sed raro apparent

apparent in arthritide; cum experientiâ constet, eos qui arthritide laborent, capite plerumque optimè valere. Nec qui arthritide corripuntur, defluxum illum humorum à capite & dolorem hinc prouenientem percipiunt, ut modò dictum. Et sit sanè, ut in principio arthritidis etiam caput in quibusdam, quibus id debilius est, offendatur, & grauitas in eo vel dolor percipiatur: tamen id non satis probat, humorem arthritidis causam in capite generari; cum eadem sæpe in febribus accidant, licet febris causa in capite non generetur, sed per consensum tum caput afficiatur. Dum enim humores in arteriis & venis effruescunt, & moueri incipiunt, partim suo impetu hinc inde vagantur, quod turgentium proprium est, partim à naturâ hinc inde protruduntur, & præcipuè debiles partes occupant, donec tandem in vno loco certam sedem figant. Quapropter non mirum est, in quibusdam, quibus caput debilius, & aliàs defluxionibus excitandis obnoxium est, in primâ arthritidis inuasionè aliquid humoris ad articulos ruituri per venas capillares sub cutem in capite effundi, atque ibi dolorem & alia symptomata excitare. Quod tamen sententiæ Fernelij nihil patrocinatur; cum ij ipsi humores non sub cute capitis, quod ille vult, geniti & collecti sint, sed subito per venas & arterias, quæ à iugularibus externis ad caput mittuntur, eò effundantur. Et sit sanè, ut reuera in collo dolores arthritici propriè dicti excitentur: tamen id non fit à materia sub cute sensim collectâ & eò defluente, sed quia per venas capillares, quibus articuli illi nutriuntur, eò humores effunduntur. Vt enim per venâ cauâ & arteriâ truncum descendente ad pedes isti humores feruntur: ita per ascendente ad caput & vicinas partes iidem mitti possunt. Et quòd symptomatum in agris quædâ diuersitas apparet, ex eo accidit, quòd humor nunc per truncum venâ cauâ & arteriâ ascendente, nunc per descendente præcipuè, nunc per vtrumque fluit & mouetur. Cum n. per ascendente mouetur, antequam ad manus per axillares ramos perueniat, faciliè aliquid, per iugulares cum internas tum externas in caput ascendentes, etiam in cerebrum & sub cutem protrudi potest, vnde nonnullos vigilæ, alios somnolentia, alios alia symptomata infestant. Quod verò ille humor, qui digitos pedis infestat, sub cute capitis collectus, aut eò è venis & arteriis effusus fuerit, & hinc ad pedem deflexerit, nullâ firmâ ratione probari potest. Quæ n. recta via est, per quam è capite sub cute ad digitos pedis subito & recta fluere possit? Nam cum materia à capite sub cute destillat, hinc inde dispergitur, & hinc inde dolores excitat, non verò rectâ ad extremos pedes tendit: neque etiam si per hanc viam fluere, subito in manum, quod sæpe accidit, viâ mutatâ, ascendere posset.

Et in specie somnolentiam quod attinet, & si quæ sunt id generis alia symptomata, quæ in ipso cerebro fiunt, ea neque in omni arthritide apparent, neque si apparent, Fernelij opinionem confirmant, sed potiùs conuellunt, & materiam non extra cranium generari & moueri, sed ex ipsis venis effundi docent. Fit enim somnolentia à materiâ intra cerebrum cumulâtâ, non extrâ caluariam collectâ, quæ si in arthritide adsit, aliquid materiæ etiam per venas & arterias in ipsum cerebrum effundi docent.

Tandem constat experientiâ, morbos alios, & præsertim acutos, quorum materia in venis & circum viscera hæret, transmutari in arthritidem, & tum vrinæ crassas imminentis arthritidis signum esse, testaturque Auentroës, 7. collig. cap. 3. seipsûm factum esse arthriticum ex morbo acuto, cum natura per crisin humores ad articulos, & præsertim ad pedes expulisset, quod non fieret, si arthritis à materia à capite defluente generaretur. De quâ re plura quoque postea in examine opinionis Plateri dicentur.

Dan. Sennert. Tom. III.

Neque ea, quæ contra alteram sententiam, quam supra proposuimus, & veritati consentaneam existimamus, profert Fernelius, magni momenti sunt. Nam cum quærit, quomodo humor sincerus per ora venarum ad articulos fluere queat, id in dubium vocat, quod quotidie in ægris fieri videmus. Natura enim sanguinem, ut vitæ thesaurum, retinet, & ne à vitiosis humoribus inquinetur & corrumpatur, eos variis modis è venis & arteriis expellit. Certè in alui fluxibus & purgationibus solos humores vitiosos è vena caua ad mesaraicas, & hinc ad intestina protrudit: per sudores criticos humores vitiosos, & quidem singeros, sæpe fætidos & malè coloratos per orificia venarum in cutem definentium expellit. Idem præstat in erysipelate, scabie, variolis, morbillis, aliisque morbis plurimis, in quibus natura, ut corpus sanum conseruet, vitiosos humores à bono sanguine segregat, eosque per orificia venarum expellit. Neque tamen serofus ille humor semper sincerus ad articulos defluit, sed sæpe sanguinem, sæpe alios humores secum rapit. Quod verò Fernelius addit, si sanguis vna efflueret, phlegmonem excitaturum, id reuera sæpe accidit, quod ipse Fernelius confiteri necesse habet, dum de chiragra scribit; *Dolor huic inest pulsans, cum tumore, rubore, calore, atque turgentibus plerumque venis.* Et de Podagra: *Tumor, ut in chiragra, adest, cum partibus venarum ambientium rubor, calor, dolorque pulsans;* quæ omnia inflammationis signa sunt. Vnde etiam Hippocrates, 6. aph. 49. hoc nomen arthritidi tribuit, dum *ποδάγρηξ ἀποφλεγμαίνουσα* appellat. Non tamen omnis inflammatio necessariò suppuratur, & quòd humores in arthritide non suppurantur, id non locum, vnde defluant, indicat, sed potiùs ipsius humoris naturam arguit, utpote qui ad suppurationem ineptus est, serofus scilicet, falsus & tartareus, cuius pars tenuior discutitur, crassum verò quod relinquitur, in tophos & nodos abit. Nihil enim suppuratur, nisi sanguis, aut quod sanguinis naturam participat & admixtum habet.

Neque etiam illud probat humorem à capite descendere, quod cum horrore, seu leui frigore morbus hic interdum inuadit. Horror enim & frigus hoc non humoris à capite sub cute descendens, sed humoris potiùs è venis effusi indicium est, sicut idem in febribus & erysipelate accidere videmus.

Alij, ut Eustachius Rudius, etiam à capite materiam hanc defluere putant, verum non solum extra cranium, inter cutem & pericranium, per spatia, quæ sub cute sunt, ad articulos defluere, sed & intra caluariam, per externam spinalis medullæ superficiem descendere, alij etiam per mediam spinalis medullæ substantiam fluere, docent. Verum si hæc fierent, potiùs paralysis aut conuulsio inde excitaretur, & in medio spatio, per quod fluere humores, etiam nervi afficerentur.

Alij vtramque opinionem coniungunt, & humorem partim à capite, partim per venas fluere docent; quæ communissima ferè sententia est, quam prolixè explicat Platerus, qui humores arthriticos dolores excitantes vel intra venas, vel extra venas defluere docet. Intra venas quidem, cum sanguineus humor arthritidem, calidam nonnullis dictam, excitat, febrem synocham coniunctam habentem. Vt enim sanguine subtili in superficiem cutis effuso erysipelata, quæ febris synocha comitatur, excitantur: ita dum in articulo sedes effunditur, articulo dolor, quem febris eadem comitatur, gignitur, ita quidem, ut qui vtrique morbo obnoxij sunt, podagrâ inuadente erysipelatis opinione se consolentur. Quæ omnia sunt verissima.

Extra venas tamen etiam congestos humores serofos & excrementitios arthritidem excitare, eorumque originem à capite esse, ibique defluxionum scaturiginem existere, & ab eo in partes subiectas defluere statuit.

V u

Congerit

Congeri autem ibi nonnunquam in illius sede interiore intra caluariam, præbente ei materiam sanguine crudo & impuro. Tum enim partem eius ad nutritionem inutilem, & excrementitiam sensim in cerebro cumulari, quæ cum postea delabatur, dolores dictos pariat, quos grauedo capitis, eiusdemque dolor nonnunquam, aliæque accidentia, coacervata illic materię indicia, comitentur. Sanguinem autem excrementitium fieri docet, vel primæ vel secundæ, vel etiam tertiæ coctionis, quæ sit in cerebro, vitio, ob cerebri scilicet intemperiem aliquam aut imbecillitatem. Illuuiem autem hanc & humores vitiosos in capite congestos, vel ob copiam nimiam commotos defluere, vel à frigore externo & humiditate aëris exprimi & fundi, vel à calore Solis aut balnei, meatibus referatis, & facultate expultrice irritatâ, concitari tradit.

Eundem tamen serosum & excrementitium humorem extra caluariam quoque inter ipsam & cutem congeri, & in inferiores partes defluere statuit.

Vias autem, per quas defluxus iste à capite fiat, varias esse docet. Humorem intra caluariam collectum in cerebri basi ex tribus cavitatibus, caluariæ fundo impressis, nunc per foramen ossis cribrosi transcolari, & è naribus stillare, coryzæque excitare statuit; nunc in mediam cavitatem, quæ multis foraminibus palatum spectat, ferri, & vel per nares emungi, aut screatu è faucibus exspui, vel in oculorum sedem descendentem per lachrymas extillare: nunc in mediâ hac sede neruorum ductum, quorum aliqui per hæc foramina peruadunt, sequi: nunc in posteriorem caluariæ cavitatem, quæ humilior & amplior est, delatam, per magnum occipitij foramen spinalis medullæ descendere in habitus corporis locum aliquem, & vel in carnosissimis partibus alicubi, vel circa articulorum regionem subsistere, & defluxionum dictos dolores aut articulorum parere.

Extra verò caluariam collectum humorem sub cute deorsum defluentem, prout se vel articulorum, vel carnosissimis sedibus insinuat, varia dolorum genera proferre statuit. Quæ omnia pluribus explicat.

Verum enim verò ut ista, quæ de motu humorum extra venas profert, in quo cum Eustachio Rudio consentit, libenter admittimus: ita ut arthritidem inde generari credamus, adduci non possumus. Primò enim materia, quæ in cerebro generatur, & coryzæ, aut sputum copiosum excitat, & per nares ac fauces reicitur, longè alterius naturæ est, quam quæ arthritidem parit; ac fieri non posset, quin si materia tam acris & ignea quasi in cerebro generaretur, gravissima induceret symptomata. Præterea siue secundum neruorum, siue secundum spinalis medullæ ductum humor hic descenderet, fieri non posset, quin prius vel convulsionem, vel paralyin, vel dolorem aliquem in transitu pareret, antequam in extremos pedum digitos perueniret, ibique dolorem exciteret cum tamen sæpè contrarium, & præcipuè in huius morbi initio, fieri, & in pedibus subito dolorem excitari videamus, nullo alibi dolore, vel symptomate apparente. Deinde ex materiâ sub cute capitis cumulatâ Defluxionum dolores, quos ita rectè appellat Platerus, & ab arthriticis doloribus distinguit, (et si in eo errat, quòd hos Defluxionum dolores solum in carnosissimis musculorum locis fieri statuit; cum æquè circa articulos fiant) in carnosissimis locis & membranis musculorum excitari posse equidem libenter concedo: arthritidem verò propriè dictam per certa internalla recurrentem, certumque durationis tempus habentem inde generari, mihi persuadere non possum. Et enim si inter carnem & cutem delaberetur humor, prius propinquas capiti partes & articulos occuparet; cum, ut Galenus, 2. de diff. febr. cap. 11. expressè docet, quæ à capite sunt fluxiones, capiti vicinas partes,

âures, oculos, dentes, gingivas, & vicinas glandulas, aut pectus & pulmones, ac dorsi musculos occupare soleant, unde tales à defluxione dolores mox in primo à capite humoris descensu, in collo, in ceruice, ac scapulis percipiuntur, in digitos verò pedum, quos Arthritidis maxime infestare solet, vix unquam descendunt, humore illo seroso tenui in via evanescente: quod in arthritide non accidit, in qua subito in extremis plerumque pedum digitis dolores primùm & subito excitari solent. Nam quòd Solenander, consil. 24. sect. 4. cuidam nobili Viro sub finem hyemis arthritide laboranti ideò humores à capite moros fuisse scribit, quòd non subito sint aucti, sed paulatim creuerint, & de articulo in articulum, de pede in pedem, de hoc in genu transferint, occuparint inde manus, ac in cubiti iuncturas sese insinuant, id mihi parum probabile videtur. Etenim si humor à capite defluxisset, primò cubitos, hinc manus, primò genua, hinc pedes infestare debuisset, cum tamen contrarium factum sit. Vero magis consentaneum est, id ab humoris naturâ & copiâ factum fuisse. Cum enim crassior fuerit, tempore hyberno tardius motus est: cum verò magna eius copia cumulatâ fuerit, primò natura ad extremas partes eum depulit, quem cum totum capere non possent, etiam ad propiores postea detrusit. Neque etiam ullam viam video, per quam rectè humor hic extra caluariam cumulatâ in pedes feratur, & non hinc inde, ut dolores illi ex defluxionibus, vagentur. Et sit sanè, interdum cerebrum etiam quædam symptomata pati, & dolorem primò in nucha incipere, deinde humerum, hinc cubitum, & tandem manum occupare: tamen nondum id, quod debet, probatur, nimirum extra caluariam, inter cutem & carnem, hunc humorem descendere. Primò enim quomodo podagra in pedibus fiat, hoc modo non monstratur. Deinde etsi intra venas & arterias humor fluat, possunt eadem symptomata in cerebro (quæ nulla fieri possent, si humor extra cranium sub cute moueatur) & dolor in nucha, humero & cubito produci. Dum enim humorem illum vitiosum per truncum venæ cavæ & arteriæ adscendentem natura conatur expellere, facile aliquid per venas & arterias iugulares in cerebrum influere, ibique aliqua symptomata excitare potest, & antequam ad manus perveniat, facile accidere potest, ut per ramos in nucham, & humerum sparsos aliquid in eas partes extrudat. Et cum omnes in toto corpore articuli, & partes circa illas suum nutrimentum è venis & arteriis capiant, nullus est articulus in toto corpore, in quem non etiam humor arthritidis causa per eadem vasa influere possit, ut cæcas atque occultas & ex remotissimis partibus vias quærere opus non sit. Et ut tandem hoc etiam largiat, posse fieri, ut serosi eiusmodi humores in venis abundantes etiâ in caput protrudantur, & sub cutem effundantur, atque ingruente paroxysmo Arthritico, & naturâ ad expulsionem sese accingente, etiam moueantur, & per cervicem ad dorsum descendant: tamen non illi humores sunt, qui arthritidem pariunt, sed sub cute descendentes, ac membranas in ambitu corporis vellicantes, dolores vagos excitant, imò interdum etiam pleuritidem spuriam pariunt, sed frictionibus, discutientibus, & sudoribus facile tolluntur, perseverante nihilominus arthritide.

Franciscus India, Medicus Veronenfis, de Gutta lib. 1. cap. 4. rem hanc valde intricatam reddit, dum scribit membra, quæ has superfluitates emittunt, varia & plura esse, caput præcipuè, ventriculum, intestina, iecur, & renes: & quidem à capite potissimum & à cerebro istas fluxiones fieri; quoniam licet ab intestinis, & à ventriculo & aliis membris isti humores originem trahunt, antequam ad partes iuncturarum fluant, prius in caput adscendere, & postea ab illo ad subiectas partes transmitti. A toto autem corpore non negat

gar quidem humores istos provenire. Si enim, inquit, corpus omnino à superfluitatibus immune ac liberum esset, humor minimè influeret. Immediatè tamen à toto corpore materiam ad articulos fluere negat, cum fieri non possit, ut humor qui in ventriculo, vel intestinis, vel in iecore, aut liene reperitur, confestim ab his partibus ad articulos fluat, nisi ab irritamento naturæ per vias ad articulos ducentes propellatur. Vias autem istas statuit esse venas, musculos & nervos. Venas nimirum ad manus & brachia nutrienda destinatas humores excrementitios, qui per totum corpus existunt, ad digitorum manuum ligamenta, tendines & articulos deferre. Musculos verò, qui à scapulis & spinæ apicibus oriuntur, & qui humeris implantantur, eadem excrementa ab inferioribus corporis partibus suscipere, & ad digitorum manuum ligamenta deducere. Quæ verò à capite fluit materia, eam per nervos ab illo descendentes ad manuum digitorum articulos protrudere. Postea tamen negat, à solo capite humorem deferri ad partes corporis inferiores, utpote ad genua, crura, & ad pedum digitorum ligamenta atque articulos, sed propter consensum venarum & nervorum spinæ dorsi & renum cum genibus, cruribus & pedibus, quandoque etiam deferri à spina dorsi & à renibus ad genuum ligamenta, & ad pedum digitorum articulos.

Verum in hac opinione non pauca falsa continentur. Primò enim cum à toto corpore materia ad aliquem locum fluere dicitur, non intelliguntur omnes omnino corporis partes, ventriculus, intestina, hepar, renes & aliæ, sed venosum genus in toto corpore. Etsi enim excrementitij humores in ventriculo, intestinis, liene & hepate generari possint: tamen ubi cumulantur, tandem in venam cauam cum perpetuo illo sanguinis commeatu, ut & in arterias distribuuntur, & hinc ad externas corporis partes protruduntur, ut in scabie & aliis affectibus pluribus videre est. Humores ergo vitiosi si in arthriticis cumulantur, non est opus, ut per tantas ambages, per musculos & nervos ad articulos deducantur, cum via propinqua sit per venas & arterias, à quibus ut aliæ corporis partes omnes, ita etiam articuli suum nutrimentum accipiunt. Præterea per nervos humores in articulos defluere vero planè non est consentaneum. Neque enim nervi faciliè tantam humorum copiam admittunt; neque possibile esset, si materia ista à cerebro recipere- tur, & per nervos afflueret, quin gravissima mala prius, antequàm arthritis exoriretur, excitaret. Equidem hæc incommoda effugere conatur India, dum cap. 6. scribit, materiam quæ fluit, non interiùs nervos replere, sed extra solum distendere. Verum hoc non est per nervos defluere. Neque etiam hoc modo incommoda ista euitat, dum non monstrat, quomodo continuo à capite ductu secundum nervorum progressum materia hæc fluere possit, ut tamen in via neque convulsionem, neque paralyin, neque dolorem ullum excitet. Et quorsum istis per musculos ambagibus opus est, cum via recta, ut sæpius iam dictum, è venis & arteriis sit in articulos?

Peculiarem sententiam habet Adrianus Spigelius, in lib. de arthrit. Qui cum agnosceret, omnino per venas & arterias hunc affluxum fieri, nec tamen etiam eam opinionem, quæ humores à capite defluere asserit, deferere veller, simulque animaduertit, cum fluxum neque extra cranium, neque intra & à cerebro fieri posse, statuit tum à capite, tum ab hepate fieri fluxionem, sed in eo ab aliis dissentit, quod eam fluxionem quam à capite fieri putat, raro sub cute, ut docet Fernellius, nunquam verò per foramen medullæ, quo spiritus continentur, vel per foramen nuchæ supra membranam externam spinalis medullæ fieri docet, sed per venas & arterias iugulares, non solum externas, sed etiam internas, per quas ab infernis partibus

Dan. Sennert. Tom. I II.

hepate præsertim, fertur humor in capitis externas internasque partes, remeare in venam cauam, & arteriam magnam, vel eius ramos sub iugulo constitutos, atque sic in articulos deului statuit.

Verum enim verò in eo quidem rectè sentit Spigelius, quod per venas & arterias humorum fluxum in arthritide fieri docet, vel eo edoctus, quod observavit, si ante vniuersalem corporis euacuationem externa remedia repellentia vel refrigerantia pedi vel manui applicentur, materiam ad nobiles partes refluxisse, febresque acutas, & alia mala excitasse. Sed quod materia è cerebro primùm in venas & arterias regurgitet, non probat, & sine vlla firma ratione profert: contra potius ea, quæ arthriticis accidunt, testantur, humorem hunc neque in cerebro generari, neque cumulari, ac inde in venas & arterias regurgitare; cum si hoc accideret, humor tam acris, tantisque dolores efficere potens, gravissimos in cerebro affectus excitaret. Quæritque ambages hinc Spigelius, cum multa doceant, in hepate & liene sanguificationis officinis humores hos gigni, atque inde in venis & arteriis cumulari, & per eas in articulos tandem protrudi, ut eos à cerebro petere opus non sit.

Nonnulli à toto corpore humores ad articulos effundi statuunt. Verum ij nihil aliud hinc per totum intelligere possunt, quàm venas & arterias per totum dispersas.

Verum ut prolixam hanc disputationem tandem concludamus, & in pauca cōtrahamus. Hoc primò certum est, in visceribus ventris inferioris materiam arthritidis causam generari, imò sæpe diu ibi circa lienem & intestina ac hepar stabulari, donec tandem in venam cauam transferatur. Rectèq; scribit Mercatus, se ex vètris doloribus articularum dolores subortos conspexisse, & Authores non contemnendos idem scripsisse; quod & ipse in hypochondriacis & scorbuticis factum non semel vidit. Unde etiam diarrhœa intempestiuè suppressa in arthritidem mutantur. Et quod ab intestino colo humor arthritidè excitans fluere possit, docet Hippocrates & Galenus, 6. epid. com. 4. text. 3. De viis res plana est, ut etiam de Scorbutico dictum: Nimirum ex colo per mesentericas arterias humor hic in arteria magnæ truncum transferri potest, atque hinc ad articulos detrudi.

Secundò & illud certum est, conceduntque id Medici quique doctissimi, humorem arthritidis causam per venas, & arterias moueri, (alij semper, sæpissime verò, ij qui à capite etiam humorem defluere statuunt) resque adeò plana est, ut Thomas Erastus, qui tamen alteram viam etiam à capite defendit, disp. 4. contra Parac. pag. 261. scribat, eum tantum de hac re dubitare posse, qui quid fiat quotidie, non satis attendit, aut præiudicatam habet in animo opinionem.

Hæc cum certa sint, hoc iam dubium est, an hæc via non sufficiat, & an alia detur, & an à capite etiam sub cute defluentes humores arthritidem excitent.

Tertiò tamen & hoc certum esse puto, ac supra satis probatum, quandoque initium fluxionis non esse à capite. Cum enim pars mittens & recipiens suis symptomatibus sese prodant, in multis verò arthriticis nulla capitis grauitas, nullus dolor, nec alia symptomata congesti ibi & cumulati humoris indicia appareant: statui non potest, à capite humorem defluere. Præterea nec illa arthritis, quæ ex colicâ fit, à capite, seu à cerebro ortum habet, ut supra monstratum; sicut nec illa, quæ ex diarrhœa intempestiuè suppressâ provenit.

Quartò ergo hoc verè dubium relinquatur, an aliquando à materia sub cute capitis cumulatâ defluente arthritis oriatur. Quod quidem plurimi doctissimi Medici, quibus suum iudicium relinquo, affirmant: ego tamen, ut credam persuaderi non possum, ob rationes supra propositas, quas hic repetere opus non est, inprimis cum omnium symptomatum, quæ arthriticis accidunt, rationem optimè reddere possim, etsi statuam,

V v 2

humorem

humorem arthritidis causam solum intra vasa moveri, & per ea in articulos fluere; præcipue si illud attendatur, humorem hunc nunc potissimum per truncum venæ cavæ & arteriæ magnæ descendentes, nunc etiam per ascendentem simul fluere, atque inde varia symptomata circa caput excitari. Quid ergo opus est, iis viis neglectis, quas natura seu canales motui & fluxui humorum destinavit, in suetas & insolitas querere? Et ut vnum saltem attingam, Erastus quidem loco allegato pro certo signo defluentis à capite humoris hoc habet, quod ægri plerumque manifestè sentiant, humorem ex capite per cervicem, latera, dorsum, instar aquæ defluere, cum horrore seu levi frigore. Verum hoc signum mihi parum firmum videtur. Accidit enim iste horror non solum in arthritide, sed sæpe etiam in febribus, erysipelate, variolis, morbillis, morborumque horum imminentium indicium est; cum ex venæ cavæ & arteriæ trunco in dorso maxime, per ramos ab iis ortos & venarum arteriarum extremitates vapor ex vitioso humore, vel etiam pars eius tenuior in dorso partes protruditur. Et si enim procul dubio idem etiam in aliis partibus accidit: tamen in dorso primùm horror excitatur, ob spinalem medullam, & nervos ab ea prodeuntes sensu exquisito præditos ibi plurimos; per quam medullam etiam rigor nunc ascendere nunc descendere videtur, de quo Hippocrates 5. aph. 69.

QVÆSTIO VIII.

An in ipsis articulis quid colligatur, quod ad producendum paroxysmum aliquid faciat?

UT de hac questione cogitarem, non solum Paracelsus ejusque affectæ, qui ex Synoviæ ebullitione arthritidem deducunt, sed & admirandæ quædam arthritidis curationes occasionem dederunt. Guilhelm. Fabric. cent. 1. ep. 47. & seq. refert, quosdam per torturam ab arthritide liberatos fuisse, ut eam nunquam passi sint. Equidem per terrorem, ut & gaudium, à paroxysmo arthritico multos liberatos fuisse, passim notum est. Quomodo verò homo hoc modo ab arthritide perpetuò liberari possit, causam reddere non ita facile est, nisi ea in loco affecto queratur. Et sunt hujus rei historię aliæ etiam. Clariss. Dn. D. Döringius mihi retulit, fuisse ciuem Gieslæ, qui doloris impatientiâ securi maximum pedis alterutrius digitum sibi amputavit, & hinc ab arthritide totus immunis vixit. Andreas Libavius etiam, ad Schnitzerum epist. 73. in Cista Medica Hornungi, talem historiam refert. Pater eius erat hospes publicus: Medicus quidam Nobilis eques, qui pactus 300. florenis sanationem promisit, & recepto Autographo curam aggressus est. Pater iussus est pedes imponere trunco ligneo. Aderant fortes servi Nobilis, qui sedentem tenerent. Ipse Nobilis ferreo malleo instructus, sex clavis pedes affixit ligneo trunco, moxque miserabiliter clamantem ægrotum reliquit, & se in equos coniecit. Interim crebro expiscatus est, num morbus fuisset reuersus, cognitoque jam elapso triennio non rediisse, ipse repetiit hospitium, & iocatus cum hospite cognovit de sanato morbo. Itaque Chirographum produxit, & se Medicum fuisse ostendit, proposcitque Sostion. Consensit hospes, licet crudeliter tractatus, equitem tandem paut cum suis, donec recenti floreni essent consumpti.

E quibus historiis omnibus colligi videtur, mineram aliquam in loco affecto latitare, quæ suo tempore ad paroxysmum excitandum aliquid faciat. Et si verò

ea de re aliquid certi statuere difficile est: meas tamen cogitationes, paradoxi saltè loco, proferam, ad quas neminem adstrictum cupio, sed cuique suum iudicium relinquo.

Partes corporis quælibet ut sibi cõuenientialimento nutriuntur, ita etiam in neutris & ægris corporibus humores, qui ad eas quandã analogiã habet, alij ad alias partes feruntur, unde vitiosa nutritio accidit. In sanis, quod aliarum partium nutritioni inutile est, in vngues & pilos in homine absumitur, in brutis quoque in vngulas & cornua. In ægris vitiosi humores etiã ad definitas sibi partes feruntur, id quod cum in aliis morbis, tñ in Plica Polonica videre est, in quã humor ille vitiosus non solum ad capillos capitis propellitur, quos inuiscat & conglutinat, sed & ad vngues pedũ, qui inde duri & nigri fiunt. In fracturis ossium osteocolla lapidis assumptus ad ossa tendit, & in callũ, interdum etiã nimis magnum, abit, ut exemplis id docet Guilhelmus Fabricius, cent. 1. obs. 90 91. Si ergo humores arthritidi generandæ apti sanguini sint cõmixti, credibile est eos ad articulos ferri, & cum alimento ossiũ in eorũ substantiam sese insinuare, atque ibi excrementum ossibus proprium, futuræ arthritidis mineram & rudimentum, colligi. Non obscure hoc docuisse videtur Galenus, dñ 5. aph. 39. singulas corporis partes ut suum nutrimentum, ita etiam excrementum habere, & superfluum derelictum similem naturæ partis humorem esse docet. Et quidem istud excrementum tartareum præcipue in ossium epiphysibus colligi verisimile est, quæ reliquis ossium partibus porosiores sunt, & ideò quoque, ut habet Andreas Laurentius, lib. 2. c. 4. constructæ sunt, ut sint tanquam ventres ossium, in quibus coquatur ossium alimentum, quod sensim in eorum cavernas percoletur. Si ergo humor vel excrementum tale in ossibus colligatur, affluente simili humore efferuescit, quod cum sit, in vicinas partes diffunditur, & dolorem in iis excitat; atque id maxime fit in epiphysibus, è quibus ligamēta oriuntur, & quibus partes circa articulos sensiles connectuntur. Si verò idẽ humor vel excrementum dissipetur, vel alio modo effundatur, ægrũ ab arthritide planè liberari credibile est. Unde etiam non sine causã medicamenta humores circa articulos absumuntia & exiccantia valde commendantur. Posset ad huius sententiæ confirmationem & hoc afferri, quod arthritici sunt pluviarum vates, ut loquuntur, & aeris ac tempestatis mutationes in pedibus percipiunt, & ut vulgus loquitur, habent Almanach in pedibus. Quod quidem accidere putat Iohannes Anglicus, in Rosa Anglica, quia in iuncturas, propter earum vacuitatem & dilatationem, intret aer ille libertius. Verum ratio hæc nullius momenti est; quia dolor non fit in cavitate iuncturarum, & aliæ partes maiores habent cavitates, quæ nil tale sentiunt: sed proculdubio dolor hic ideò accidit, quia aeris instantes mutationes humores excrementitios in articulis hærentes commouent.

Et si quis Paracelsi & affectarum eius sententiam in meliorem partem interpretari velit, & hic anfa præbatur. Paracelsus enim, & Petrus Seuerinus ex synoviæ ebullitione ac efferuescentiã arthritidem generari docent, ubi si per synoviam non naturalem humorem, sed excrementitium quid in articulis collectum intelligunt, idem quod hætenus dictum, docent. Clariùs idem explicat Quercetanus, in consilio de Arthritide & calculo, ubi statuit, tartarum congestum & contentum in iuncturis causam proximam ac immediatam esse arthritidis, eamque aliquandiu in iuncturis contineri, & otiosam manere; ubi verò fiat nova fluxio, quæ eam commoueat, paroxysmum excitare, non aliter, ac dum calci viæ aqua affunditur, fit quædam ebullitio & ardor.

QVÆSTIO

QVÆSTIO IX.

An pueri, eunuchi, virgines & mulieres
Arthritide laborent?

Scribit quidem Hippocrates, 6. aph. 28. Eunuchi Podagrâ non laborant, nec calui fiunt, & ibid. aph. 29. Mulier podagrâ non laborat, nisi ipsi menses defecerint; & ibid. aph. 30. Pueri podagrâ non laborant ante Veneris usum. Verum rectè Galenus, in comm. ad aphor. 38. scribit: Eunuchos podagrâ non tentari. Hippocratis quidem temporibus erat verum; nunc verò propter nimium tum otium, tum vitæ intemperantiam non habetur verum. Hippocratis enim temporibus pauci omnino laborabant podagrâ, propter temperantiam vitæ, & moderationem summam. Nostrâ verò ætate in tantum auctis deliciis & luxu & voluptatibus, ut nihil supra addi posse videatur, infinita est podagrâ laborantium multitudo, nonnullis nunquam se exercentibus, sed malè coquentibus, seque inebriantibus, nulloque præsumpto cibo fortia vina potantibus, & veneris immoderatâ vtentibus, alijs verò etsi non in omnibus, in vno tamen & altero ex his peccantibus. Et aphor. 29. de Mulieribus scribit: Hoc olim erat verum, antequam menstrua defecissent, mulieres podagrâ non tentari, propter peccatorum, quæ superiori ætate mulieres admittebant, paruitatem. Nunc verò ob earum magnitudinem nonnullæ podagrâ affliguntur. Et Seneca, epist. 95. egregiè scribit: Mulieres, cum virorum licentiam æquarint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero vitos prouocant, æquè inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remittunt, æquè niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis; libidine verò nec maribus cedunt, pati nata. Quid ergo mirum est, maximum Medicorum in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ sint. Beneficium sexûs sui vitii perdidierunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. Hæc Seneca. Quibus accedit & hoc, quod arthritidis, cum hodie sit tam frequens, ab auis & parentibus in liberos & nepotes vtriusque sexûs deriuatur. Et exstant talia exempla multa passim, quæ Hippocratis aphorismis derogant. Iuuenem nobilem Silesium ante annos aliquot hîc literis operam dantem noui, nondum annos 18. natum, & quem Venerem nunquam expertum credo, qui sæpissime podagrâ laborabat. Ant. Musa Brasauol. ad aphor. 31. lib. 6. scribit, se vidisse Alphonsum Dassonium, Iuuenem Magnificum quindecim annorum Podagrâ laborantem, qui Venerem se exercuisse negabat. Et Hollerius, ad eundem aphor. scribit, se vidisse annos tantum 10. natos habuisse Podagram. Et Michaël Paschalius, meth. cur. morb. lib. 1. cap. 15. se vidisse nobilem puerum septem aut octo annos natum laborantem non solum podagrâ, sed & arthritide, cui tamen non fuit hæreditarius morbus articularis. Ant. Musa Brasauolus, ad aphor. 28. lib. 6. Hippocr. refert, se vidisse Veneris Eunuchum 40. ferè annorum Turcam, qui articularum dolores pariebatur. Vidit idem Scholiographus ad cap. 63. lib. 1. Holler. de morb. intern. De mulieribus arthritide laborantibus exempla refert opus non est; cum ea sint passim præ oculis.

QVÆSTIO X.

An Arthritis sit curabilis?

Vulgata multorum est opinio, arthritidem esse incurabilem. Et reuerà multi reperiuntur, quos ad Dan. Sennert. Tom. 111.

mortem usque morbus iste comitatur. Vnde etiam accidit, ut arthritici multi, quasi in morbo desperato, nullos Medicos consulant, & propterea etiam ab erroribus Diætæ non abstineant. Verum habentur contra exempla eorum, qui vel Medicorum ope, vel bonâ Diætâ, vel temerario aut fortuito casu ab arthritide liberati sunt, & postea ab ea planè immunes vixerunt. Porphyrius, in vitâ Plotini, scribit, Rogatianum, Senatorem Romanum, Platonium, Plotini discipulum, diætæ frugalitate eò peruenisse, ut cum acriter anteâ podagrâ vexaretur, neque progredi posset, nisi sellâ vectus, robur inde resumpserit, & cum manus antè extendere non valeret, ita conualuerit, ut his expeditius vteretur, quàm qui artificia quotidie manibus tractant. Suprà etiam ex Trincauell. lib. 12. cap. 2. de rat. curand. part. corp. hum. affect. retuli, Medicum quendam senem Venetiis quinque annorum à vino abstinentiâ ab arthritide usque ad mortem liberum fuisse. Et ex Francisco Alexandro, quendam Franciscum Pechium podagricum in carcere 20. annos detentum, ex eo à podagrâ saluum egressum fuisse. Et Marcus Gattinaria, capite de cura dolor. juncturar. à causâ calidâ, de seipso scribit, quod, cum incepisset pati podagram, usus fuerit tali regimine, scilicet dimiserit vinum per duos annos, feceritque singulis mensibus euacuationes, & acceperit aliquam pilulam diuersoriam, eaque vteretur bis in hebdomada, ut natura diuerteretur in transmittendo materiam ad juncturas, & potius transmitteret per viam secessus, & cum tali regimine curatus fuerit, ut nunquam postea passus sit tales dolores. Scribit quoque Carolus Piso, in lib. de morb. ab illius. fersa, in consil. de arthrit. Virum quendam, qui perpetuis arthritidis querelis infestam transegisset adolescentiam, & ex consilio Nicolai Pisonis in flore ætatis sibi vini usum, quanquam Præfectus Vinariæ cellæ principalis, admirandæ temperantiæ exemplo, prorsus interdixisset, iam à 30. annis ab iis doloribus sese liberasse. Et alios etiam seu vitæ instituto, seu ad paupertatem, & hinc vitæ frugalitatem redactos à Podagra liberatos fuisse, historiæ testantur. Mirum hoc est, cuius tria exempla Guilielmus Fabricius, cent. 3. obs. 79. recenset, arthriticos grauium facinorum suspectos torturæ grauiissimæ multoties subiectos fuisse, cum verò innocentiam suam constanter affirmarent, criminis absolutos fuisse, simulque podagrâ, quâ antè grauiissimè laborabant, perpetuò liberatos. Sicut & illud, quod cent. 1. epist. 47. recenset, decubuisse quendam tetricum & maledicum podagrâ laborantem, qui nec lecto affixus à maledicentiâ sibi temperare poterat. Quod cum homo quidam festiuus, qui & ipse eius petulanti linguâ læsus fuerat, perciperet, sub crepusculum vespertinum, cum fortè ægrotus à familia solus esset relictus, clam ad ipsius larvatus, Ethiopis instar, ingreditur, & ad decumbentis lectum accedit; ægrotus formæ insolentiâ, solitudine, crepusculo ipso perterritus, quis sit, & vnde venerit, quærît; alter nihil respondens propius lectum accedit, & brachijs, quæ & ipsa arthritide laborabant, arreptum dorso iniicit, atque ita pendentem vociferantemque extra cubiculum effert, pedes illius gradibus, per quos descensus erat, identidem allidens; vbi in aræ pauimentum ventum esset, ibi onere deposito hominem sistit in pedes, nihil locutus, tantum intuens, mox accurrit, quasi correpturus denuò, atque extrâ domum elaturus. Ibi, qui prius pedibus insisteret, præ morbo, non poterat, nec in plano ambulare, nedum per gradus ascendere, gradus cursu repetit, superat, & ad cubile contendit, & per fenestras clamore totam viciniam excitat. Accurritur: ille anhelus, & metu penè exanimatus narrat, à spectro se è lectulo extractum, & extra cubile elatum, tractatum miserimè, & nisi nomen IESV ingeminasset, de se actum omninò fuisse. Et quod mirum, qui prius podagricus fuerat, inde conualescit, nec vnquam postea podagrâ

dagrā fuit tentatus. Habetque ibi aliam historiam Fabricius de quodam malefico podagrico, qui cum duceretur ad supplicium, capite plectendus, in medio itinere allatum est de veniā Principis clementer concessā nuntium insperatum. Illo sic affectus est miser, ut qui extremorum membrorum omnium usu penē carebat, statim alacri & expedito motu se in pedes dederit, annosque postea multos liber ab omni arthritidis molestiā vixit. Memini etiam hic olim iuvenem nobilem podagrā laborasse, cum autem fortē noctu ædes vicinæ incendio conflagrarent, ille præ metu lecto se eripit, per scalas decurrit, & in aliam domum fugiturus, in foueam, quam glacies hyberna formauerat, & aquā plena erat, pede agro incidit, & ita non solum à paroxysmo, sed & à podagra multis annis liberatus fuit. Neque solum exempla eorum, qui vel diatā accuratiore, vel terrore aut gaudio similibusq; modis ab arthritide liberati sunt, habentur, sed & eorum, qui medicamentorum ope conualuerunt. Cardanus, *de curat. admir. Num. 16.* quatuor exempla recenset eorum, quos ab arthritide liberavit. Et habentur etiam alia exempla, quorum quædam habet Schenkius, *lib. 5. observ.* Scribit quoque Solenander, *sect. 5. consil. 1.* Et ab aliis non minus curatos, & nos non paucos in multos annos immunes etiam leuiore curatione reddidimus, qui antea singulis semestribus & frequentius etiam tentabantur, quorum quidam adhuc superstites, qui fidem facere possunt. Et notabile est hoc, quod recenset Carolus Piso *allegato loco*, hunc in modum: Cornelius quidam Perdeus Picardus, in Rhetoricis eruditus, à septimo ætatis anno arthritidi obnoxius fuit, eique sæpius quotannis recurrenti atque studia inturbantur: Qui cum Carolum Pisonem consulere, & rogaret, ut importuno dolori leuamentum afferret, is spe non vanā adolescentem recreauit, si modò paucis hisce præceptis obtemperantem se redderet, scilicet demerso quidem & præsertim potu quotidiano sensum tertiam minimū partem detraheret, imprimis à vino prorsus abstinere, tum verò sese accuratè semper ab ætis iniuriis & præsertim frigore defenderet, prætereaque ita se munit stragulis de nocte, ut quotidie sub finem secundi somni si non sudor, certè mador dimanare posset, deque syrupo rosarum pallidarum ter quaterue mense repetito illuuiem omnem serosam repurgaret. Paruit adolescens per biennium & amplius, atque fomitem morbi præter omnem opinionem circumcidit, vixitque liber prorsus ab omni dolore articulari.

Certum ergo est ex quotidianā experiētiā & Medicorum obseruationibus, multos ab arthritide non sanari, contrā etiam plurimos sanatos fuisse. Qui autem sanabiles, docuit Hippocrates. 2. *Prorrh.* De podagricis hoc dico, *inquit*, quicumque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophaceos concretos habent, aut ærumnosē viuunt, siccam aluum habentes, hi omnes sani fieri non possunt humanā arte, quantum ego noui. Sanat quidem hos optime dysenteria, si superuenerit, sed & aliæ eliquationes valde profunt, quæ ad infernos locos repunt. Qui verò iuuenis est, & circa articulos nondum callos tophaceos habet concretos, & accuratè viuit, & laboris amans est, & animum bonum habet ad obediendum pro studiorum ratione, hic sanè Medicum intelligentem nactus sanari poterit. *Hæc Hippocrates.* Insanabili tamē arthritidi meritò etiā eam annueramus, quæ hæreditaria est. Nam ut alij morbi hæreditarij, ita & arthritidis hæreditaria difficulter expugnatur.

Causæ autem, cur multi qui sanari possent, non sanantur, plures sunt. Primò n. sæpe causā est in Medico, qui morbi huius, eiusque causæ, non satis gnarus est. Cum n. multi de natura huius morbi malè sentiant, ac falsas opiniones foueant, non etiam

mirum, si eum non rectè curent: cum morbi incogniti nulla curatio rectè institui possit. Multi etiam Medici telis plumbeis contra hostem tam potentem & pertinacem pugnant. Deinde causā est in ægris, qui in tribus peccant. Plerique n. sibi persuasum habent, malum hoc esse incurabile, & propterea de Medico & medicamentis non sunt solliciti, sed morbum, qui in principio curari poterat, radices agere permittunt. Secundò qui Medicos consulunt, etiam in tribus peccant, primum est, quod veros Medicos plerumque negligunt, & imperitis credunt, atque empiricos consulunt, quorum operā morbus redditur detrior. Secundum, quod vsum medicamentorum non satis diu continuant, Ut n. illa vitiosa in corpore dispositio, quæ ad arthritidem facit, tum ipsi humores vitiosi, qui sensim colliguntur, tollantur, non satis est, si æger semel vel bis singulis annis purgetur, sed diutius continuatione medicamentorum opus est, vnde antiqui pulueres suos arthriticos per integrum annum exhibuerunt. Tertium, quod plerique arthritici saltem de dolore leniendo sunt solliciti, & modò à paroxysmo liberati sint, iam se ab eā euasisse putant, parum de eo solliciti, quā ratione præcaueri possit, ne eadem rursus corripiantur. Tandem & hæc, ac ferè præcipua, causā est, quod pauci exquisitam & accuratam diatæ rationem seruant, & potius morbum, cui assueuerunt, tolerare volunt, quam seuerioris diatæ legibus se adstringere. *Sic essen vnd trincken vvas ihnen (schmecket, vnd leiden vvas sie können*, ut Germani nostri loquuntur. Et plerique sibi ab usu vini non temperant, cuius usus nisi omitatur, nulla perfectæ curationis spes in plurimis superest. Atque hinc accidit, ut potius diuites & nobiles, quàm pauperes & rustici, arthritide laborent, cum illi diatā tenuiore vtantur, & vinum non bibant hi verò vinum liberalius ingurgitent, & aliis multis modis in diatā, plus quàm pauperes, peccent. Nec tamen hoc etiam negandum, quod nonnulli, etsi errores insignes in diatā non committant, ab arthritide tamen vix liberari possunt, idè quod maxima alimentorum pars ob viscerum debilitatem in vitiosos humores conuertitur, sicut videmus alius alibi vitiosos humores colligi. Cum ergo viscerum illam imbecillitatem corrigere sæpe impossibile sit, etiam arthritidis inde proueniens vix curabitur.

QVÆSTIO XI.

An purgare liceat in principio paroxysmi Arthritici?

Diuersæ hac de re Medicorum sunt sententiæ. Alij enim affirmant, incipiente arthritide purgantia exhibenda esse, idque idè, ut humores per ea ab articulis renellantur, & ita dolores minuantur, atque paroxysmi breuiiores fiant: prouocantque simul ad experientiam, quā constat, purgantibus exhibitis in principio paroxysmi ægros à dolore fuisse liberatos, sicut suprā de Petro Bayro diximus, qui de se scribit se fuisse adè impotentem, ut solam linguam mouere possit, & à quatuor hominibus in sellam locandus fuerit, sumpto a suo electuario caryocostino, & postquam venter quinquies solutus esset, à doloribus ita fuisse alleniatum, ut absque alterius adminiculo ad sellam ire & ab eadem redire, & eodem die ambulare per Musæum potuerit.

Alij in contrariā sunt sententia, statuuntq; si purgante medicamento humores moueantur, sæpe vehementius & maiore impetu ac copiā ad articulos & partē affectam ruere, & sic maiores dolores excitare. Ac prouocant ipsi quoque ad experientiam, quā compertum sit, non solum dolores ex usu purgantium auctos fuisse, sed & si calidiora & validiora fuerint purgantia,

ta, iis fuisse humores accensos, & ad partes internas ac nobiles tractos, ac febres ardentes & lethales excitasse.

Ludou. Sepralius lib. 7. animaduers. num. 177. se annorum 45. experientia comperisse scribit, purgationes initio factas in arthritide aliquibus bene cessisse, aliis nihil profuisse; ideoque ille hanc distinctionem adhibet, cum in arthritide adsit & materia fluens, & robur partis expellentis, & imbecillitas recipientis, si præualuerit copia materię, aut robur partis propellentis, citra controuersiam, quamprimùm illam materiam euacuandam esse, & ab articulis auocandam, aut vomitu, aut medicamento purgante. Quod si laxitas & imbecillitas articulorum sit causa fluxionis, itaut leui occasione, quacunque quantitate materiam in corpore collectam ad articulos tentet natura profundere, dato medicamento purgante & fluxionem concitari, & naturam imbecilliorē reddi.

Verum enim verò hoc quidem verum est, nunc maiore, nunc minore cum impetu ad hanc vel illam partem, materiam ruere: verum huius fluxionis causa nunquam est sola articulorum imbecillitas, utpote quæ saltem ad facilius recipiendam materiam partem disponit, non verò ad partem affectam humorem trahit vel allicit; sed quod nunc ad hanc, nunc ad illam partem facilius ruit, id potius facultati expultrici ascribendum, quæ nunc huic, nunc illi viæ & parti assuescit. Ideoque si meruimus, materiam magno cum impetu ad partem ruituram, non statim purgatio omittenda, sed talis exhibenda, quæ non solum humores mouere, sed & euacuate possit. Tutissimum tamen hic est, quod Septalius suadet, experientiam consulere. Nam si semel atque iterum tentata purgatione dolores exacerbentur, & diutius durent, ab illa in posterum abstinendum. Si verò dolores minuantur, & paroxysmus leuior fiat, posthac etiam audacter purgare licet. Commodissimum verò est, statim in principio purgare. Cum enim imperus humoris tum nondum ad partem affectam adeo magnus sit, facile humor aliò auocatur; si verò

iam cum impetu ad partem affectam ruat; difficilius reuocatur. Ne verò febris aliqua accendatur, conditio humorum, & natura purgantium perpendenda, & ita ea temperanda, ne quid tale accidat.

QVÆSTIO XII.

An thermæ Arthriticis utiles sint?

Thermæ à multis Medicis Arthriticis commendantur, & multi etiam ægri ad eas, tanquam sacram anchoram, confugiunt, vnde dolorum omnium & cruciatuum leuamen sperant. Contra tamen sæpe experientia docuit, nonnullos in ipsis thermis in paroxysmum & dolores Arthriticos incidisse, quosdam etiam ex usu thermarum peius habuisse. Itaque cum vtrumque verum sit, nimirum thermas Arthriticis nunc prodesse, nunc nocere, primò sciendum, à thermis solis neminem integram sanitatem sperare posse. Neque etiam Arthritis, ut supra dictum, à solâ articulorum imbecillitate provenit, neque ut depellatur, sufficit, saltem articulos roborare. Deinde quod thermæ nunc iuant, nunc nocent, id non thermis simpliciter ascribendum est, sed ægrorum constitutioni, & diætæ rationi in iis obseruata. Etenim si corpus antea rectè euacuatum fuerit, & reliquæ saltem, quæ supersunt, absumentur, atque articuli roborandi sint, cum ægri commodo adhibentur thermæ. Reliquias enim humorum in articulis potentius, quam alia medicamenta, fundunt & dissipant, partesque ita roborant, ac præterea calorem natium, si temperatus earum sit usus, corporis fouent. Si verò corpus impurum sit, & adhuc multis vitiosis humoribus scateat, thermæ eos liquant & fundunt, vnde interdum ægri in ipsis thermis in arthritidem incidunt, atque ita ab earum usu desistere coguntur, aut humores fusi in alias partes & viscera delati periculosa mala excitant. Ita etiam plus nocent, quam prosunt thermæ, nisi recta diætæ ratio in iis obseruetur.

ΤΡΑΓΟΠΟΔΑΓΡΑ

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Τῆς πρώτης τοῦ δ' ἀγέρου.

Ποδάγρης.

Χορὸς Ποδάγρης.

Ποδάγρης.

Ἄγγελος.

Ἰατρός.

Βάσανος.

PODAGRA TRAGICE

PRODUCTA A LUCIANO.

Persona colloquentes.

Podager.

Chorus Podagricorum.

Podagra.

Nuncius.

Duo Medici.

Tortores.

INTERPRETE

M. ERASMO SCHMIDIO.

Græc. & Math. Prof.

ὁ ΠΟΔΑΓΡΟΣ.

PODAGER.

Ὁ σὺ γὰρ ἄνομα, ὃ θεοῖς συγόμενον,
Ποδάγρης, πολυσένακτε, Κωκυλῆ τίκτον;
ἦν παρτάρη καὶ θμῶσιν ἐν βαθυσκοίῃς,
Μέγαίρ' ἑκένυς γαστὴρ ἐξορίνατο;
μαζοῖσι τ' ἐξέθρεψε, καὶ πικρῶν ἑσέφει
εἰς χεῖλ' ἐσάλαξεν Ἀλκιδῶ γάλα.
Τίς τὴν δυσάνυμὸν σε δαμόνων ἀεὶ
εἰς φῶς ἀνῆκεν; ἦλθε δ' ἀνθρώποις βλάψ',
Εἰ γὰρ τεθνεῶσιν αὐτοκτενῶν τίσις
ἔροται ὁππότε, τῶν ἑδραίων ἐν φάει;
ὦ Τανταλὸν ποτοῖον, ἐλ' ἱξίονα
Τροχῶ προβύδην, ἐδὲ Σίσυφον πέτερ'·
ἔσθι κολλάζην ἐν δόμοισι. Πλετίως;
Ἀπῶς δὲ πάντας ἴδε κακῶς δεδρακότας
τοῖς οὖσι περσάμεν ἀεθροκνηδέων πόνους,
ὡς καὶ τὸ λυγρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας,
Χειρῶν ἀπ' ἀκρῶν εἰς ἀκρὰ ποδῶν βάσις,
ἰχθῶς φαύλη, καὶ πικρῶν χυμῶν χολῆς,
Πνέματι βιαίῳ τῷδε διασφίγγον πόρος,
ἔσκη, καὶ μεμυκὸς ὀπιπίνει πόνους;
Σπλέγχων δ' ἐπ' αὐτῶν διάπυρον τρέχει κακὸν,
Δίνας φλογμῶν σάρα πυρπολόμενον,
Ἀπῶς κρυτῆρ' μεσὸς. Αἰτναῖς πυρρὸς,
ἦ Σικελὸς αὐλῶν ἀλιπὸρ διασφάγ',
Ἄτρε δ' οὐδέ τι λυγρὰ κυματῶν
σέχεται πύργων σκολῶς εἰλεῖται κλυδῶν,
ἢ δυσέκμαρτον πᾶσιν ἀνθρώποις τέλει,
ὡς, εἰς μάτην, σε πάντες ἀμυθάλπομεν,
Ἐλπίδι ματαίῃ μωρὰ βυκολύμενοι;
Ἀνὰ Δίνδυον Κυβήλης
φρύγας ἐνθεον ὀλοφυρῶν
Ἄσπερ πύλαι Ἀθῆναι;
Καὶ σπῆρδος μέλος κεραυνῶν
φρυγίᾳ κατ' ἔρεα Τμώλει,
Κῶμον βοᾶσι Λυδῶν,
Παρθένῳ δὲ ἀμφὶ ῥόπτροις
Κελαδῶσι Κρητὶ ῥυθμῶν
Νόμον ἐὺν Κορύβαντες.
Κλάζει δὲ βεβήσσα σάλπιγξ
Ἀρεὶ κρέκασα θέρω
Πολεμῆας Ἀπῶν.
ἡμεῖς δὲ σοὶ, Ποδάγρης,
Πρώτως ἔαρος ἐν ὥραις
Μύσαις τελέμεν οἴκῳ,
Ὅτε πᾶς χλοηόκοισι
Ποίους τέθνηκε λειμῶν;
Ζεφύρου δὲ δένδρεα πνοαῖς
Ἀπαλῆς καμὰ πτήλοισι;
Ἄδὲ δ' ὄψαμος καὶ αἶκας

ὁ Χο.

Odiosum nomen, ὃ Diis innisum,
Podagra, planctibus abundans, Coccyi filia:
Quam Tartari latibulis in tenebrosissimis
Megera Faria ventre edidit:
Uteribusque enutrit, & amarulento infanti
In labium instillauit lac Aleto.
Quisnam abominabilem te Daemonum
In lucem produxit? Venisti hominibus noxa.
Si enim demortuos delictorum ultio
Homines sequitur, quæ patrarunt in vita:
Non Tantalum potibus (fugacibus), neque Ixionem
Rota versandum, neque Sisyphum saxo
Oportebat punire in domibus Plutonis:
Sed simpliciter omnes mala operatos
Tuis mancipare membra-infestantibus doloribus.
Quam meum afflictum & miserum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantæ,
Ichore malo, & amaro succo bilis,
Spiritu vehemente isto perstringens poros,
Effecit, & luctans intendis dolores:
Visceribusque in ipsis ignitum discurret Malum,
Vorticibus flammæ carnis ignis more depascens,
Veluti crater pleus Aenai ignis,
Aut † Siculus canalis æquorei interstitij,
Vbi confusè fluctuans
Obfissuræ petrarum obliquæ voluitur æstus.
O cautu-difficile omnibus hominibus Malum,
Quam in vanum te omnes circummulcentus,
Spe vana stolidè lactati!
Per Dindymum Cybeles
Phryges furiosum ululatum
Tenero perficiunt Atti:
Et ad cantum Cornicinis,
Phrygiæ ad montes Tmoli
Festum-bilare peragunt clamando Lydi.
Furore - perciti autem circa tympana
Resonant Cretico rhythmo
Carmen Euan Corybantes.
Clangit autem (status), plena tuba
Marti resonans aspera
Bellicosam Aten.
At nos tibi, Podagra,
Primo Veris tempore
Mystæ (tui) sacrificamus ciulatus - miserabiles,
Quando omne germinantibus
Herbis vires pratum,
Zephyrique arbores flatibus,
Teneris comant folijs:
Et infeliciter - nupta ad ades

† Siculus
Fretum

CHO.

Homines

Hominum garrit Hirundo;
Et nocturna in silvis
Ityn gemit lacrymosis
Attica luctibus Luscinia.
O mihi dolorum opifer, o tertij pedis
Vicem sortite Bacule, suffulci meum
Incessum tremulum, & dirige viam
Plantamque, leviter ut innitar solo.
Corripe miser membra è stratis,
Et linque adium inferius conclauē;
Dissipaque ab oculis nocturnam caliginis profunditatem,
Progressus foras, & ad Solis lumen,
Limpidam auram spiritus sereni trahē.
Decima enim iam hac cum quinta est die,
Quando tenebris conclusus absque Sole,
Cubili in incomposito affligor corpus.
Animus equidem mihi & prompta voluntas adest
Gressus alternandi ad fores progresso:
Sed corpus languidum non inseruit desideriis,
Et tamen propera anime; sciens, quod
Inops (sit quisvis) podagricus. Ambulare siquidem si quis
Nec tamen possit, hunc inter mortuos refer. (velit
Sed eia.

Quinam isti (sunt) baculos versantes ambabus manibus,
Capita foliis Actea coronati?
Quemnam Demonum ducunt festum chorum?
Num Phoebe Paan tuum venerantur numen?
At non coronantur Delphica folio Lauri.
Aut num aliquis hymnus Bacchanalium decantatur?
At non impositum est hederaceum signum comis.

Quinam nobis, o Hospites, venistis?
Dicite, & promitte veracem sermonem. (o amici.
Quenam autem est (Dea,) quam hymno-celebratis? Dicite
Tu verò, quisnam existens nos, & quorum (caussa) compellit
Prout enim te Baculus & incessus coarguunt. (las?
Mysten videmus insuperabilis illius Dea.
Vnus sum & ego, Dea illa non indignus.

Cypriam quidem Venerem
Guttis delapsam ab aetheris
Enutrit decentem structuram
Marinis in fluctibus Nereus.
Oceanum autem ad fontes
Iouis coniugem Olympij
Albiulnam latis (in) sinibus
Iunonem educavit Terhys.
Verticibus autem capitis in immortalis
Parturit Virginis imperterritam indolem
Saturnus, longè præstantissimus Cælestium,
Gloria - excitatricem Minervam.

At nostram Deam opulentam
Senex delicatis in vlnis
Primam fouit Ophion.
Postquam cessavit quidem obscurum (diluculi) lumen,
Orta - est verò fulgida Aurora,
Et omnia - illustrans Solis iubar:
Tunc etiam Podagra apparuit potens.
Postquam enim ilibus eam enixa (fuit)
Parca, Clotho tunc abluit,
Risitque omnis fulgor cæli,
Vehementérque intonuit serenum cælum:
Ipsamque lacte - abundantibus vberibus
Beatus enutrit Pluto.

Quibus autem sacris initiat ministros (suos)?
Non sanguinem copiosum profundimus ab ore ferri;
Non capilli promissi ligatur flexibus cernix;
Neque creperis astragalus percuti - solent terga;
Neque crudas laceratas carnes pascimur taurorum:
Sed quando ulmi vere progerminat tener flos,
Et garrula Merula super ramis cantat:
Tunc per mēbra acutum iaculum quoddā infigitur mystis,
Non-apparens, latēnsque, penetrans sub recessus artuum;
Pedem, genu, corylam, talos, coxas, femora,
Manus, scapulasque, brachia, ossium-processus, carpos,

Μερόπων θροῖ χελιδόν:
Καὶ νύκτερος καὶ ὕλην
Τὸν ἴτυν γένει δακρυόεις
Ἀτθίς γόοις ἀνδάν.
Ὡ μοὶ πόνων ἀρωγὸν, ὦ ἱεῖτου ποσὶς
Μοῖραν λελογχὸς βάκτρον, ἐξέρι δ' ἐμὲ
Βάπην ἱρέμεσαν, καὶ χαλιδυρὸν τρίβον
Ἰχθὺς τε, βαδὺν ὡς ὀπισθὸν πέδῳ.
Ἐγείρε τλήμων γῆα δαμνίων ἄπο,
Καὶ λήϊτε μελάθρων ἴην ὑπάρροφον σέγην:
σκέδατον δ' ἄπ' ὅσων νύχρον αἴρος βάθος,
Μολὼν θύεζε, καὶ πρὸς ἥλιον φάος
Ἀθόλωτον αὐραν πνέματος φαιδρὸν παῖον.
Δέκατον γ' ἡδὴ ἴτο πρὸς πέμπτῳ φάει,
Ἐξ ἑξόφῃ σύγκλει, ὅς ἥλιος δία,
Εὐνᾶς ἐν ἀστράτοις τείρομαι δέμας.
Ψυχὴ μὲν ἐν μοὶ καὶ παρθυμία πάρεχ
Βασίς ἀμείβειν ἐπὶ θύεας ἀρμημένῳ:
Δέμας δὲ πῶθρον ἐχ' ὑπερλείπῃ πόθοις.
Οὐκ ὁδ' ἐπέγει θυμὸς: γυνώσκων ὅτι
Πλωχὸς ποταγῶν. Πειπαλῆιν μὲν ὅς ἀν' θέλη,
Καὶ μὴ δύνῃται: τέτορ ἐν νεκροῖς τίθει.
Ἀλλ' ἦα.

Τίνες γ' οἶδε βάκτρα νωμῶντες χερσὶν,
Κάρανα φύλλοις Ἀκτίας κατασπέρεις;
Τίνα δαμνίων ἄγχι κωμάσθην χορόν;
Μὼν φοῖβε Παιὼν σὸν χειρὶ σέβας;
Ἀλλ' οὐ σέρονται Δελφίδος φύλλῳ Δαφνῆς.
ἢ μή τις ὕμνῳ Βακχείων κωμάζεται;
Ἀλλ' ἐκ' ἐπεσι κισσὶν σφραγὶς κόμης.

Τίνες ποθ' ἡμῖν, ὦ ξένοι, βεβήκατε;
Ἀνδράτε, καὶ πρὸς αὐτὴν νημερῆ λόγον.
Τίς δ' ἐστὶν, ἣν ὕμνετε; λέξατ' ὦ φίλοι.
Σὺ δ' ὦν ἴς; ἡμᾶς, καὶ τίνων προσενέπει;
Ὡς γ' οὐ σέ βάκτρον καὶ βάπτις μνηύετον,
Μύσθην ὀρώμεν πῆς ἀνίκητε Θεᾶς.
Εἰς εἰμὶ καὶ γὰρ τῆς Θεᾶς ἐπαΐξω.
Τὰν μὲν Κυπρίαν Ἀφροδίταν
παγόνων προσεσῆσαν ἄπ' αἰθέρος,
Ἀνεθρέφατο κόσμιον ἀρμολάν
Ἀλίοις ἐνὶ κύμασι Νηρῶς.
Τὰν δ' Ὀκεανὸς παρὰ παραῖς
Ζηνὸς παρὰ κοῖτιν Ὀλυμπίου
Ἀδωκόμενον ἄρεσι κόλπῳις
ἤεον ἐπὶ θήνατο πηδύς.
Κορυφαῖσι δὲ κρατὸς ἐν ἀφίτι
ἑλόμενοι Κόρης ἄτρομον φῶς
Κρονίδας, μέγ' αἰεὶς Ὀλυμπίων,
Τὰν ἐγχεκύνδμον Ἀθαιάν.

Τὰν δ' ἡμετέραν Θεὸν ὀλβίαν
Ὁ γέρον λιπαρσίῳ ἐν ἀγκάλῃς
Πρώταν ἐλόχευσεν Ὀρίων.
Ὅτ' ἐπαύσατο μὲν σκόπον φάος,
Ἀνέτειλε δὲ λαμπρὸς ἥως,
Καὶ παμφαῖς ἀελίς σέλας:
Τότε καὶ Ποδάγρας ἐφάνη κράτῳ.
Ὅτε γ' λαγόνων ἐτεκίστα
Μοῖρα, Κλωθὴ τότε ἔλουσεν,
Ἐγέλασε δ' ἅπαν σέλας ἕρην.
Μέγα δ' ἐκτυπεν δίδω αἰθήρ:
Τὴν δ' ὀγλαγέτοις ἐνὶ μαζοῖς
ἔνολβῳ ἐθρέφατο Πλέτων.
Τίσι δ' ἐν τελευταῖς ὀργιάζει προσπόλις;
ἐχ' αἷμα λάβρον προσχέμεν ἀπὸ σωματῶν σιδήρεα:
ἐτευχὸς ἀφῆτοιο λυγρίζεται σφοδαῖσιν αὐχάν:
ἐδὲ πολυκρότοις ἀσφαλάτοις πέπληγε νότα:
ἐδ' ὠμὰ λακιστὰ κρέα σπεύμεθα παύρων:
Ὅτε δὲ Πηλέας ἔαει βρῦν τὸ λεπτόν αἶθῳ,
Καὶ πολυκέλαδ' ὅσον κλάδοισι ἔδει:
Τότε δὴ μελέων δξύ βέλῳ ππέπηγε μύσας,
Ἀφανὲς, κρύφῳν τε, δεδυκὸς ὑπὸ μυχοῖσι γῆων:
Πόδα, γόνυ, κοτύλην, ἀσφαλάς, ἰχία, μηρούς,
Χέρας, ἀμομπάτας τε, βραχίονας, κόρωνα, καρπός,

ὁ Πρ.

ὁ Χρ.

ὁ Πρ.

ὁ Πρ.

Χρ.

ἔσθ' ἢ, νέμεται, κρατύνει, φλέγει, πυροῖ, μαλάσσει,
 Μέγεις αὖ ἢ θεὰ τὸν πόνον ἀποδυλὴν κελεύει.
 ἔσθ' ἢ, νέμεται, κρατύνει, φλέγει, πυροῖ, μαλάσσει,
 Μέγεις αὖ ἢ θεὰ τὸν πόνον ἀποδυλὴν κελεύει.
 Εἰς ἀρα καὶ γὰρ τῶν κατωρυσμένων
 ἔλαθον ὑπάρχειν: τοῖς γὰρ ἰκέτω ἀφ' ὧν
 Δαίμων φανέσθαι: σὺν δ' ἔγω μύσαις ὁμῶ
 ὕμνων κατέρξω, τὸ ποδαγρῶν ἄδων μέλ^{ος}
 Σίγα μὲν αἰθρῆς καὶ νήνεμ^{ος} ἔστω,
 Καὶ πᾶσι ποδαγρῶν δὴ φημείτω.
 Ἰδὲ πρὸς θυμέλας κλινόμεν^{ος}
 Βαίνει δαίμων, σκίμπωνι, βάσιν σκείζομεν^{ος}.
 Χαίροις μακάρον πολυτεστοτάτη,
 Καὶ σπῖς περὶ πόλιν ἱλα^{ος} ἔλθοις
 Ὀμματα φαιδρῶν: δόξαι δὲ πόνοις λύσιν ὀκείαν
 Τῶν δ' ἡσυχίας ὤρεσι.
 ἔσθ' ἢ, νέμεται, κρατύνει, φλέγει, πυροῖ, μαλάσσει,
 Μέγεις αὖ ἢ θεὰ τὸν πόνον ἀποδυλὴν κελεύει.
 Οὐκ οἶδ' ἢ ποδαγρῶν, τῶν δ' ἡ χυθὸς βροτῶν
 ἢν ἔτε λιβάνων ἀτμῆς ἐξήλασκειται:
 ἔτε χυθὸν αἶμα βομίοις παρ' ἐμπύροις:
 ἔτε νῆας ὄλβε σφικρεμένης ἀγέλασιν:
 ἢν ἔτε Παιῶν φαρμάκοις νικᾶν ὀδύναι,
 Πᾶντων ἱατρὸς τῶν ἐν ἡσυχίᾳ θεῶν:
 ἔτε πᾶσι δ' οἰκίᾳ πολυμαθῆς Ἀσκληπῖος.
 Εἴ^ς ἔτε ἔφ' ἡν ὥστων ἀνθρώποις γέν^{ος},
 Τολμῶσι πάντες τῶν ἐκβαλεῖν δέν^{ος},
 Κυκλῶντες αἰεὶ φαρμάκων τεχνήματα.
 Ἀλλ' ἔτε ἄλλων ἐπ' ἐμὲ περὶ τῆς τύχης,
 Τρίβουσι δ' ἀνόγλωσσα, καὶ σέλινα μοι
 Καὶ φύλλα θεοδάκν^{ος}, καὶ νομαῖαν ἀνδρῶν χερσίν:
 ἄλλοι περὶ σπονδῶν: οἱ δ' ἡ παταμογείτονα:
 ἄλλοι κνίδας τρίβουσιν: ἄλλοι σύμφυτον:
 ἄλλοι φακὸς φέρει τὰς ἐκ τελευμάτων,
 σαφυλῖνος ἑρβῶν: οἱ δὲ φύλλα Περσικῶν,
 ὕσσαν, μήκωνα, βολβῶν, σίδια,
 ἴλλιον, λίβανον, ῥίζαν ἑλλεβορέ, ῥίτρον,
 Τήλην μετ' οἴκῳ, γυρίνην, κολλάμεφαν^{ος},
 Κυπριότιν^{ος} νηκίδα, γύειν κελιδίνην,
 Κεραμβῆς ἀπὸ φθ^{ος} φύλλα, γύφον ἐκ γάρ^{ος},
 σπυρεθ^{ος} δρεῖας αἰγῶν, ἀνθρώπων κόπρον,
 Ἀλδρα κυάμων, αὐθ^{ος} Ἀσπερ λίθ^{ος}:
 ἔτε φέρει, μυραλῆς, σαύρας, γαλαῖς,
 Βατερῆς, ὑαῖνας, τετραλάφας, ἀλώπεκας.
 Ποῖον μέταλλον ἢ περὶ βροτῶν;
 Τίς ἔτε χυμῶν: ποῖον ἢ δένδρεα δάκρυ:
 Ζῶντες ἀπάντων ὅσα, ῥέει, δερματῶν,
 σῆας, αἶμα, μυελός, ἔρον, ἀπόπαλ^{ος}, γάλα,
 Πίνουσιν οἱ μὲν τὸ διὰ ποταμῶν ἄκ^{ος}:
 Οἱ δὲ τὸ δι' ὀκείας: τὸ δὲ δι' ἐπὶ πλείονες,
 Ἀλλ' ἔτε πίνων τὴν ἰσχυρῶν, καθάρεται:
 Ἀλλ' ἔτε πασιδῶν ἐπὶ βροτῶν ἐμπαίξεται:
 Ἰουδαῖοι ἔπρον μῶρον ἐξάδει λαβῶν:
 Οἱ δὲ θεοπαῖαν ἔλαβε παρὰ τῆς ὤρεως,
 Εἴ^ς δὲ τέτοις πᾶσι οἰμώζειν λέγει:
 Καὶ τοῖς ποῖσι ταῦτα, καὶ πειρώσιν με,
 Εἴ^ς δὲ ἀπαιτῶν μάλλον ὀργισμένους:
 Τοῖς δὲ φρονέσι μηδὲν ἀντίτρουμι ἐμοί,
 ἢπον ἔχω γυν, ἀμύχης τε γίγνομαι.
 Ὁ γὰρ μεταλαβὼν τῶν ἐμῶν μυσηρίων,
 Πρῶτον μὲν δὴ δὴς δ' ὁμῶν διδάσκειται,
 Τέροντων ἀπαντας, δ' ἑσπέρως λέγων λόγους,
 Πᾶν δ' ὁρᾶται μετὰ γέλω^{ος} καὶ κρότ^{ος},
 ὅτε δ' ὁπλίσθαι φερόμεν^{ος} βασιλεύειται.
 Ἀπὸ γὰρ, ἢν ὁ κηρ^{ος} ἔσθ^{ος}, ἢ δ' εἰμ^{ος} ἐγώ,
 Βαίνεσθ' ἐπ' ἀνδρῶν κρατῶν, καὶ βάσις ποδῶν
 Ἀπαλὰς ἔχεισθαι: παρὰ δὲ τῶν πολλοῖς βροτῶν
 Ποδαγρῶν καλεῖται, γυρομένη ποδῶν ἄγχα.
 Ἀλλ' ἔτε μύσαις πάντες ὀργισμένους ἐμῶν,
 Γεραίρεθ' ὕμνοις τὴν ἀνίκητον θεῶν.
 Ἀδαμαντίνον ἢ δ' ἔχεισθαι Κόρα,
 Πολυδενὲς, ὀβριμώθυμος θεῶν,
 Κλύε σὺν ἡσυχίᾳ μερόπων ἐνοπίας.
 Μέγα σὺν κρατ^{ος} ὀλβιόφρον^{ος} Ποδαγρῶν,
 Τὰν καὶ Διὸς αἰὲν ἔφεικε βίβ^{ος}:
 Τρομέει δὲ τε κύμαθ' αἰὲς βαθείης:

Edis, depascitur, occupat, urit, inflamat, enervat,
 Usquedum Dea dolorem abire iusserit.
 Unus utique & ego admodum - instiatorum
 Ignarus sum. Igitur veniat propitia
 Dea apparsens: unaque ego (cum) mystis pariter
 Hymnos exordiar, Podagrorū decantās (solitum) carmen.
 Tranquillus igitur ether, & sine-ventis sit,
 Et quiuis Podagrorum fausta canat.
 Ecce ad aras (suas) lecto - gaudens
 Venit Dea, baculo gressum firmans.
 Salveas Dearum longe - benignissima,
 Et tuis famulis propitia venias
 Vultu lato: desque doloribus solutionem citam
 Hocce verno tempore.
 Quis inuictam me dominam dolorum
 Ignoras Podagram in terra mortalium?
 Quam neque thuris vapor placat;
 Neque effusus sanguis aras ad incensat; (narys;
 Non templum diuisiarum undique-suspensis-ornatum do-
 Quam neque Apollo medicamentis expugnare valet,
 Omnium Medicus in caelo Deorum;
 Non filius Apollinis doctissimus Aesculapinus.
 Postquam enim enatum-est primum Hominihus genus,
 Conantur omnes meam elidere potentiam,
 Miscentes semper medicamentorum artificia.
 Alius enim aliam in me experitur artem.
 Terunt Plantagines, & Apia mihi,
 Et folia Lactucarum, & siluestrem Portulacam;
 Alij Marrubium; alij Potamogitonem;
 Alij Urticas terunt; alij Symphytum;
 Alij Lentes afferunt ex palustribus (lectas);
 (Alij) Pastinacam coctam; alij folia Persicorum,
 Hyoscyamum, Papauer, cepas-agrestes, mali-punici-cor-
 Psyllium, Thus, radicem Ellebori, Nitrum, (tices,
 Fenum grecum cum vino, *Gyrinem, *Collamphacum;
 Cyparissinam Gallam, Pollinem hordeaceum,
 Brassica decocta folia, Gypsum ex Garo,
 Stercora montana capra, humanum oletum,
 Farinas fabarum, florem Asij lapidis:
 Coquunt rubetas, mures-araneos, lacertas, feles,
 Ranas, hyanas, tragelaphos, vulpeculas.
 Quale metallum non exploratum-est mortalibus?
 Quis non succus? Qualis non arborum lachryma?
 Animalium quorumvis ossa, nervi, pelles,
 Adeps, sanguis, medulla, lotium, stercus, lac?
 Bibunt alij numero quaterno pharmacum:
 Alij octono: sed septeno plures.
 Alius verò bibens Hieram, purgatur:
 Alius incantamentis impostorum deluditur:
 Iudeus alium stultum excantat nactus:
 Alius verò remedium petit ab Hirundinis-nido.
 Ego autem his omnibus plorare impero,
 Et facientibus hac, atque irritantibus me,
 Soleo occurrere multo iracundior.
 Iis verò qui-cogitant nihil aduersum mihi,
 Benignam adhibeo mentem, facillique fio.
 Qui enim communicat meis mysteriis,
 Primum quidem statim bona-verba loqui docetur,
 Oblectans omnes, facetos dicens sermones,
 Et ab omnibus vifitur cum risu & plausu,
 Quando ad balnea gestatus portatur.
 Aten enim quam Homerus nominauit, ea sum ego,
 Incedens per hominum capita, & plantas pedum
 Teneras occupans: a plerisque autem hominum
 Podagra vocor, existens Pedum captura.
 Sed agite mysta omnes sacrorum meorum,
 Honorate hymnis (me) inuictam Deam.
 Adamantinam mentem habens Puella
 Multipotens, auri-animi Dea,
 Audi tibi dicatorem hominum voces.
 Magna tua potentia, opulenta Podagra,
 Quam & Iouis velox horrere-solet celum:
 Tremuntque te fluctus maris profundis:

Tremet rex inferorum Pluto:

Fasciis - gaudens, humililectipeta,

Cursueta, talitorquula,

Malleolosflammicrema, malehumitanga,

Pisatimens, genufraga - insomnia,

Circa-articulos-tophos-inferendi-cupida,

Genucurviflexa Podagra.

Domina (opportune quippe obuiasti pede.)

Audi. Nuncium enim non inane fero:

Sed est res verbis congrua.

Ego enim, ut praecepisti, lento pede

Urbes perreptans, omnes exploravi domos,

Cognoscere cupiens num quis tua non veneretur potetiam.

Et aliorum quidem quietum inueni animum:

Superatorum o Regina, tuarum vi manuum:

At duo hi viri audaces confidentia,

Loquebantur populis, & iuramentis-affirmabant,

Quod non sit tua potentia venerabilis,

Sed (quod) eiectionem mortalium te facturum sint e-vita.

Quapropter valide postquam-constrinxisti fascia pedem,

Quinto-die venis, stadia emensus duo.

Quam celer volasti Nunciorum mihi citissime!

Sed cuius terra fines iniua relinquens

Venis? aperte indica, ut sciam celeritatem.

Primum quidem reliqui quinque graduum scalam,

Trabium trementem dissoluis compagibus:

Inde me excipit clavis - coactum solum,

Duris impulsibus renitens pedibus:

Quod emensus plantis dolentibus ego,

Seratam silicibus ingressus - sum viam,

Et difficilem - perambulatu acutis prominentiis lapidum:

Post quam incidens in - lubricam prolapsione viam,

Festinabam in anteriora: sed solum meos

Trahebat retrò cœnum malè - firmos malleolos,

Per quod transcunt liquidus e membris sudor

Fluebat, (quoad) gressum meum imbecilem eneruata.

Vnde me excipit toto corpore defatigatum

Lata quidem via, sed non tuta:

Nam alia inde, alia illinc vehicula

Properabant, cogebant, impellebant ut-curretem.

Ego verò languidum leuiter attollens pedem,

Transuersus ascendebar introitus limen angustum,

Donec currus praterires rotis - actus.

Mystra enim quam - sum tuus, cito currere non valebam.

Non in vanum, optimè, negotium hoc tibi

Rectè peractum est: Tua autem promptitudini

Pari pretio rependam gratiam.

Esto autem tibi munus animo - gratum hoc;

Deinceps triennio - semel tentaberis a lenibus doloribus.

At vos impuri, & Dijs inuisissimi,

Quinam existentes, & quibus progeniti,

Audetis Podagra obniti potentia?

Cuius neque Saturnius nouit vincere robur.

Dicite o pessimi. Nam & Heroum ego

Domui plurimos; idque sciunt Sapientes.

Priamus Podarces podager fuisse celebratus-est.

Obiitque Achilles podager existens, Pelei (filius.)

Bellerophontes podager me sustinuit.

Thebarum Dynastes Oedipus, podager erat.

Ex Pelopidis podager erat Philisthenes.

Pœantis filius podager existens duxit classem.

Alius Podarces Thessalorum erat dux,

Qui postquam cecidit Proteus in praelio,

Quamuis podagricus existens & ager, duxit classem.

Itaque Rogem Laërta filium Vlysses

Ego interfeci, non aculeus Pastinaca-marina.

Itaque minime gauisuri o miserrimi

Dignam patriemini poenam (iis) que patraistis.

Syri quidem sumus, e Damasco genere;

Fame autem multa & paupertate pressi,

Terram & mare peragramus errabundi;

Habemus autem unguentum ex-paterno-munere hocce,

Quo solamur dolentium cruciatus;

Τρομέει βασιλὸς ἐνέρων Αἴδης:

Ἐπεδυσμοχαρὲς, κατακλινοβατὲς,

Καλυσοδρόμῃ, βασιναστράλῃ,

Σφυροσκηπηπύρῃ, μομισαφειδάφῃ,

Δαιδυκοφόβῃ, γονυκλαυσαργύρῃ,

Περικονδυλοπορορίῃ,

Γονυμμεπέκρυτε Ποδάγρῃ.

Δείσποινα, Καίριφ γδ ἦνπῃσας ποδί,

Ἄκκε, ἔπθ γδ ἐκ ἐτόπισον φέρω.

Ἀλλ' ἐστὶ πρᾶξις τῶν λόγων συνέμπορθ.

Ἐγὼ γδ, ὡς ἐταξας, ἡρέμῃ ποδί

Πόλεις ἰχρέων, πάντας ἡράνων δόμους,

Μαθεῖν ποθῶν εἰ πε σὸν εἰ πμᾶ κέρτθ.

Καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἡσύχην εἶδον φρένα,

Νικωμένων Ἄνασσα σαῖν βίᾳ χερσίν:

Δύω δὲ τῷδε φῶτε τομμερῶ θεῶσι,

Ἐφραζέτην λαοῖσι, καὶ κατωμνύτην,

Ὡς ἐκ ἀνέστ σὸν κέρτθ σὺβάσμιον,

Ἀλλ' ἐκβολὸν ἐροτῶν σε θήσων βίᾳ.

Διόπερ κερταῶς συνοχμάσας δεσμῷ πόδε,

Πεμπῆαθ ἦκω, σάδια διαύσας δύω.

Ὡς κερτιπνὸς ἐπὶ ἀγγέλωι ἄκισέ μοι!

Τίνθ θ καὶ γῆς δεῖα δυσβάτῃ λιπὼν

ἦκεις: σαφῶς μῆνυσον, ὡς εἶδω τᾶχθ.

Πρῶτον γὰρ ἔλιπον πέντε βαθμῶν κλίμακα,

Σύλων ἱρέμεσων διαλύτοισιν ἀρμογαῖς,

Ὅθεν με δέχεται κορδυβαλλῶδες πῆδον,

Σκληροῖσι ταρσείοις ἀντερεῖδον κρέμασιν:

Ὅπερ διαύσας ἰχρεσὶν ἀλγεινοῖς ἐγὼ,

Ἐφραζέτην χαλίζην εἰσέβην ἰδὼν,

Καὶ δυσπᾶτῃτον δέξοι κέντροις λίθων:

Μεθ' ἣν ὀλίγω πεπρωτῶν λείας δέξῃ,

Ἐπιδύδων εἰς τὸ πρῶτον: διὰλυθ' ὃ μὲ

ἔστυρεν ὀπίσω πηλὸς ἀδενῇ σφύρα,

Δι' ἧς πρῶτον νόπθ ἐκ μελῶν ἰδρώς

ἔρρει, ὅσῃν με σαθρὸν ἔκλυομένῳ.

Ὅθεν με δέχεται πᾶν δέμας κεκμηκότι

Πλατῆα μὲν κένδρθ, ἀλλ' ἐκ ἀσφαλῆς:

Τὰ μὲν γδ ενθεν, τὰ δ' ἐκθεν ὀχήματα

ἡπύχην, ἡναγχαζέιν, ἑσπερχε ἱρέχην.

Ἐγὼ θ νωθερὸν ελαφρὰ κεφίζων πόδα,

Δόχμιθ ἐβαινον εἰσὶ δὲ πίζαν σενήν,

Ἐως ἀπὴν περαδέρμη τροχήλατθ.

Μῆσθ γδ ὦν σὸς, τᾶχθ τρέχην ἐκ ἐδενον.

Οὐκ εἰς μάτην, βέλτε, πρᾶξις ἦδ' οὐ

ὀρθῶς πέπρωκται: τῇ θ σὴ πρῶθυμῃ

ἴστωι πμᾶς ἀνποκώσω χάριν.

ἔσθ δὲ σοι δῶρημα θυμῆρες τόδε,

Ἐξῆς λεκτίας περὶ σὸν κάφον πόνων.

Τμῆς θ μιάρθ, καὶ θεοῖς ἐχθίστατοι,

Τίνες πότ' ὄντες, καὶ τίνων πεφυκότες,

Τομμάτε Ποδάγρῃς ἀνθαμιλλᾶσαι κέρτῃ;

Τῆς, ἡδ' ὁ Κρονίδης οἶδε νικῆσαι βίαν.

Λέγεται, ὡς ἡλκιστοί. Καὶ γδ ἡρώων ἐγὼ

ἔδάμασα πηλῆς, καί γ' ὀπίσανται σοφοί.

Πρίαμθ Ποδάρκης, ποδάγρὸς ὦν κληῖζετο.

Ἐθανε δ' Ἀχιλλεύς ποδάγρὸς ὦν ὁ Πηλέως.

Ὁ Βελλεροφόντης ποδάγρὸς ὦν ἐκέρτῃ.

Θηεῶν δυνάστης Οἰδίπης, ποδάγρὸς ἦν.

Ἐκ τῶν Πέλοπιδῶν, ποδάγρὸς ἦν ὁ Πλεισθένης.

Πόταμθ γὸς ποδάγρὸς ὦν, ἦρχε σόλῃ.

Ἀλλ' ὁ Ποδάρκης, Θεσσαλῶν ἦν ἡγεμὼν,

Ὅς ἐπείπερ ἔπεισε Πρωτεσίλαθ ἐν μάχῃ,

Ὅμως ποδάγρὸς ὦν καὶ πονῶν, ἦρχε σόλῃ.

Ἰθάκης ἀνακτᾶ Λαρρίανθ Ὀδυσσεᾶ

Ἐγὼ κατέπερον, ἐκ ἀκανθα ἱρυγόνθ.

Ὡς ἔπ' χαίρῃσιν τε ὡς δυσδαίμονες,

ἴσθιν πᾶσινδε κόλασιν οἷς διδέρχεται.

Σύροι μὲν ἐστὼν, ἐκ Δαμασκῷ τᾶ γένει,

Λιμῷ δὲ πολλῷ καὶ πένιᾳ κερτῇμοι,

Γῆν καὶ θάλασσαν ἐρέπομεν πλανώμενοι:

Ἐχομεν θ χεῖρμα παῖρα δῶρητον τόδε,

Ἐν θ παρηγορέμεν ἀλγύντων πόνους.

ἀγγε.

ἡ Πό.

ἀγγε.

† Suspe-
ctum.

ἡ Πό.

ἡ.

Τι

ἦ Πο. Τί δὴ τὸ χρίσμα; ἢ τίς ἡ σκεδὴ; φερόν.
 ἰα. Μύσῃς με σὺ γὰρ ἔρηθ', ἐκ ἐφ' ἑσέσσι,
 Καὶ λοιδορία θνήσκοντι ἐν πολλῇ πατρὸς,
 ὅς ἐταξέ κ' ἀθροῖν φαρμάκων μέγα δένθ',
 ὃ καὶ σὺ πάυειν οἶ δὲν ἡγειώμεν.
 ἦ Πο. Εἴτ', ὃ κατὰρξατο, ἢ κακῶς ὀλέμενοι,
 ἔστιν περ ἐν γῇ φαρμάκων δένθ' οἷον,
 ὃ χρεὶσθ' οἶδ' ἐμὴν παῖδα βίαν;
 Ἀλλ' εἴα, τήνδε σύμβασιν συνθώμεθα,
 Καὶ πειράσωμεν, εἴτε φαρμάκων σθένος
 ὑπέρτερον πέφυκεν, εἴτ' ἐμὰ φλόγες.
 Δότ' ὃ σκυθρωπαὶ πάντοθεν ποτ' ἔμελλαν
 Βάσανοι, πάρεδροι τῶν ἐμῶν βακχυμάτων,
 Πελάζετε ἄσπον. Καὶ σὺ μὲν ποδῶν ἄκρης
 Φλέγμανε τερσέας, δακτύλων ποδῶν ἄχρει:
 Σὺ δ', σφυροῖς ἔμβαλε: σὺ δ', μηρῶν ἄπ' αὖ
 Ἐς γόνατα λήθε πικρῶν ἰχθῶν ἐάθ' ὅτι:
 ὕμεις δ' χερῶν δακτύλους λυγρίζετε.
 Βα. Ἰδ' ὡς ἐταξας, πάντα σοὶ διδράχαμα,
 Κεῖνται βωῶντες οἱ ταλαίπωροι μέγα,
 Ἀπαντα γῆς περὶ σποδὸν σπρεβλέμενοι.
 ἦ Πο. Φέρετ' ὃ ξένοι, μάθωμεν ἀτρεκέστατον,
 Εἰ χρεὶσθ' ὕμεις φάρμακον τόδ' ὠφελεῖ;
 Εἰ δ' οὐκ ἔστιν ἀντίξωον ἐμῷ:
 Λιπὴν γὰρ, εἰς μυχὸς ἔμ' ἔχοντες,
 ἄλγος, ἀφάνης, πύματα τερτάρου βάθου.
 ἰα. Ἰδὲ κέχρηται: καὶ χαλὰ φλογμὸν πόνων.
 Οἶμοι, παπᾶ γὰρ: τέρομαι, διόλκωμαι:
 Ἀπαν πύματα γῆς ἀπόπ' ἑσέσσι.
 Οὐ ζεὺς κεραυνῷ τῶν αἰώνων βέλος:
 Ἰδὲ θάλασσης τοῖα μάνεται κλυδῶν:
 Ἰδὲ τροχῶν λαίλαπος τόση βία.
 Μὴ κέχρηται πορθεῖ με δῖον Κερβέρου;
 Μή τίς μ' ἐχιδνῆς ἰδὲ ἀμφιβόσκειται;
 ἢ διαβρεχέας ἰχθῶν Κενταύρου πῖλος;
 Ἐλέει δ' αἰῶνα. Φάρμακον γὰρ, εἴτ' ἐμὸν,
 οὐτ' ἄλλο, δύναται σὸν ἀναχαιτίσαι δρόμον.
 ἦ Πο. Ψύχοις δὲ πάσαις παρ' ἔθνος νικᾷ βροτῶν.
 Πάσας δὲ Βάσανοι, ἢ πένες μειώσασθαι
 Τῶν μετανοήτων εἰς ἐμὴν εἶναι μόλην.
 Γιγνώσκω δὲ πᾶσι περ, ὡς μὲν Θεῶν
 Ἀπύκτος ἔσα, φαρμάκοις ἢ πύθομαι.
 Χο. Οὐ π' αὖτις βρονταῖς, Σαλμωνίος ἦεν βία,
 Ἀλλ' ἐδάει φοβερῇ δακτύλῳ Θεῶν φρένα βέλει:
 Οὐκ ἐρίσας ἐχάρη φοβῆς Σάτυροι Μαρσύας,
 Ἀλλὰ λιγὺν φάει κένε φειδύμα ἢ τίτος:
 Πένθος ἀμύνοντι δὲ εἰν τοκῆς ἐχέ Νιόβη,
 Ἀλλ' ἐπ' μυρομένη, σπέρχεται πολὺ δάκρυ Σιπύλῳ:
 Μακρόν δ' Ἀργεῖον Τειτυνίδος ἦλθεν εἰς ἔσθ,
 Ἀλλ' ὀλέσασα τύπον, ἢ γὰρ ἐπ' ἡνέματα πάλαι.
 Οὐ γὰρ ἴσον μακάρων ὄργαις, θεῶσσι ἐστὶ μερόπων,
 εἰς Διὸς, ὡς Ἀθῆναι, ὡς Παλλάς, ὡς Πυθία.
 ἦ Πο. ὦ παῖδά μιν φέροις ἄλγος Ποδάγρης,
 Κέρον, ἑλαφρὸν, ἄδριμν, βραχυβλάβει, ἀνώδυνον,
 Εὐφορίν, ἀλκίαν, ὀλιγοδρανὲς, ἀπείραστον.

Πολλὰ μορφαὶ τῶν ἀπυρόντων;
 Μελέται δὲ πόνων, ἢ τὸ σύνθετος,
 Τὰς ποδάγρης περὶ μὲν εἶδω.
 ὅθεν εὐθύμως, ὡς συνάουκλῆροι, λήσιδες
 Πόνων. Εἰ τὰ δοκίμην' οὐκ ἐτελέσθαι.
 Τοῖς δ' ἀδελφῆσι πόνον ἔρεν Θεός.
 Πᾶς ἀνέχεται τῶν πασχόντων
 Ἐμπαιζόμενος, ἢ σκαπόμενος.
 Τοῖσιν γὰρ ἔρ' ἐπ' ἀγῶμα.

Quodnam illud unguentum? & quæ eius preparatio edic.
 Sacrum me iacere iuramentum, non eloqui sinit,
 Et ultimum morientis praeceptum Patris,
 Qui sanxit arcanam tenere medicamenti magnam vim,
 Quod & te sedare valet senientem.
 Ita, o execrandi & male perdendi,
 Est aliqua in terris pharmaci operatio tanta,
 Quod illitum valeat meam compescere potentiam!
 Sed eia, hocce pactum compromittamus,
 Et experiamur, utrum pharmaci (vestri) robur
 Potentius existat, an-vero mea flamma?

Huc-agite o tristes undecunque consolantes
 Tortores, affidentes meis furoribus,
 Admouemini propius: & Tu quidem pedum extremas
 Inflamma plantam, ad digitos pedum usque:
 Tu vero malleolis insinuare: Tu vero a femoribus
 Ad genua destilla biliosorum ichorum copiam:
 Vos autem manuum digitos constringite.

Ecce! ut praecepisti omnia tibi perfecimus.
 Iacent clamantes miseri valde,

(Per) omnia membra afflictione contorti.
 Agite o hospites, cognoscamus quam-verissime,
 An illitum vos pharmacum hoc iuuat?
 Si enim verè hoc est aduersum mihi:

Relicta terra, in sinus abeo terra, (abyssos.
 Incognita, non-amplius - apparens, (ad) infimas Tartari
 Ecce inunctum-est: sed non laxat flammam dolorum.

Heu mihi, papa: excrucior, dispereo;
 Omnia transfixus-sum membra caeco malo.
 Non Iupiter fulminis tale attollit iaculum:
 Nulla maris ita furit procella:

Neque vorticosi turbinis vis tanta.
 Num asper vastat me morsus Cerberi?
 Num quod me Echidna virus circumdepascitur?
 Aut madefacta ichore Centauri tunica?

Miserere o-Regina. Pharmacum enim neque meum
 Neque aliud, potest tuum inhibere cursum.
 Sed suffragiis omnibus omnem gentem vincis mortalium.
 Cessate, Tortores, & dolores minuite,

Quum-poeniteat eos in contentionem mecum venisse.
 Cognoscat autem quinis, quod sola ex-Diis
 Nullo-linimento-demulcenda, pharmacis non obtemperem.
 Non Iouis tonitribus Salmoni contendit robur,
 Sed perijt fumoso domitum Dei mente jaculo:
 Non certamine factus gansus-est cū-Phaëbo Satyrus Mar-
 Sed stridulum agitur eius circa cutem Pinus: (syas,
 Luctum perpetuum propter contentionem facunda habuit
 Niobe,

Et adhuc lugens profundit multam lacrymam in-Sipylo:
 Meonia autem Arachne Minerva venit ad certamen,
 Sed quum perdidisset modulum, etiamnum fila nectit.

Neq; enim par est Beatorum potentia confidētia Homini.
 Vt Iouis, vt Latona, vt Palladis, vt Pythij. (dagra,

Lenē, o ubiq; gentiū-celebrata afferas (nobis) dolorem o Po-
 Lenem, facilem, non-acutum, breuem, haud-sauientem,
 Tolerabilem, facile-desinentem, parum-validum, ambula-
 tiones-non-impedientem.

Multi sunt modi miserorum:
 Sed exercitia dolorum, & consuetudo
 Podagricos soletur,
 Ideoque equo-animo, o complices, obliuiscimini
 Dolorum. Si ea-qua-placent non fiunt.
 Tamē etiā-præter-spē-aecidētibus viā inuenire-solet Deus
 Quinis sustineat Podagra laborantium.
 Deludi & derideri.
 Talis enim huius morbi natura est.

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINÆ
PROFESSORIS,
PRACTICÆ MEDICINÆ
LIBER SEXTVS.

XX

VIRIS

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINAE
PROFESSORIS
PRACTICAE MEDICINAE
LIBER SEXTUS

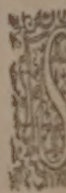
VIRIS

X

V

RE

buit, & a
est. Qu
Vittebe
triam ut
in Germ
uitis & c
habet, q
cellit. I
bos in of
(quod ip
appellati
hoc, circ
inclruit
continuer
dardes S
HARDI
BERTI
rum, vbi
templo
BERTVS
Electo. v
dori. R. v
fvs, El
BARBAR
& alij D
lectore
translatu
dori Saxo
dua struct
RVDOLPH
extruic
fis exorn
est eorum
ligneo po

VIRIS AMPLISSIMIS,
CONSULTISSIMIS,
ET PRUDENTISSIMIS,
REIPUBLICÆ WITTEBERGENSIS
CONSULIBVS AC SENATORIBVS,
Dominis & Amicis honorandis.

In Patria est, ubi bene est, *Viri Amplissimi, Consultissimi, Prudentissimi* Domini & Amici honorandi, VVittebergam non immerito Patriam dixerō. Equidem Vratislauiā, Silesiæ metropolim, & inter splendidissimas Germaniæ vrbes non postrema, me in lucem hanc prodeuntem primū excepit, postea nutriuit, fuit, Religionis Christianæ, & bonarum literarum rudimentis primū imbuīt, & felicitatis, quæ in hac vita mihi obtigit, prima autor exstitit; & omnino vera Patria est. Quia tamen vix tertiam vitæ partem in ea transegi, reliquo verò tempore me maximè VVittebergam suam habuit, atque in ea sic satis bene mihi fuit, non immerito eam alteram Patriam dixerō. Neque est, cur me in ea tandiū vixisse pudeat, vel poeniteat. Etsi enim multæ in Germania vrbes sunt, quæ ædificiorum structurâ & splendore, mercimoniorum varietate, diuitiis & opulentia ei superiores sunt, & aliis, quæ vulgo magni æstimari solent: tamen & ipsa habet, quibus gloriatur, & quibus pluribus Germaniæ urbibus par est, quasdam etiam antecellit. Etenim Vrbs hæc satis antiqua est, & à VVitekindo ad hanc Albis ripam, ad Sorabos in officio continendos, exstructa, & inde VViteburgum, quasi VVitekindi, vel VVitti (quod ipsum nomen etiam apud veteres occurrit) burgum, id est, castrum, dictum est: quæ appellatio literâ vnâ atque alterâ mutatâ postea in VVittebergam abiit. Etsi vero oppidum hoc, circa annum Christi 800. præter propter conditum, aliquandiu non adeo celebre fuit: inclaruit tamen postea, & celebrius factum est, cum Electores Saxonie Electoralem sedem hic constituerent, quam BERNHARDVS, Vrsi filius, sibi in ea elegit: vnde & hodie inter Electorales Saxonie ciuitates prima est. Accessit eidem & aliud postea ornamentum, quod BERNHARDI II. Electoris posterius familiæ suæ sepulturâ hanc urbem honorarunt. Cum enim ALBERTI I. Electoris vxor, Helena, OTTONIS Brunsvicensis filia, Cœnobium Franciscanorum, ubi hodie Hospitale, seu Xenodochium est, anno 1238. suis sumptibus extruxisset, in eius templo sepeliri, monumentumque sibi poni voluit. Sepulti sunt postea in eodem templo ALBERTVS II. & vxor eius, AGNES, filia Imperatoris RVDOLPHI; Iutta Brâdeburgica, RVDOLPHI I. Electoris vxor; KVNIGUNDA, Regis Poloniæ filia, secunda RVDOLPHI I. vxor; RVDOLPHVS I. Elector; RVDOLPHVS II. Elector; VENCESLAVS, Elector; RVDOLPHVS III. ALBERTVS, Elector, CÆCILIA Carrariensis, Patavina, VENCESLAVS, Electoris, vxor; & BARBARA, Ducis Lignicensis & Bregensis filia, secunda coniunx RVDOLPHI III. Electoris, & alij Duces Saxonie eorumque vxores & liberi, omnes 20. numero. Cum verò postea Electorale Axioma à Ducibus Anhaltinis ad Marchiones Misniæ, & Landgrauios Thuringiæ translatum esset, FRIDERICVS III. Sapiens dictus, primus inter Marchiones Misniæ Elector Saxonie factus arcem VVITTIKINDEAM, versus occidentem in hoc oppido sitam, arduâ structurâ, & magno sumptu ædificauit, & ipsi contiguum Templum, cuius fundamenta RVDOLPHVS II. Elector iecerat, planè elegans, in hanc, qua hodie conspicuum est, formam extruxit, & pavementum marmore Rochlizio, & statuis, monumentis, picturisque artificiosis exornauit. In quo Templo Ipse, & IOANNES, Elector, Frater, cum vxore Anhaltina, sepultus est eorumque monumenta & hodie in eodem exstant. Idem FRIDERICVS III. ripas Albis ligneo ponte iunxit; oppidum incendio deformatum turribus, muris, aggeribus & fossis mu-

nipit: quam structuram postea IOHANNES FRIDERICVS, & nouissimè Serenissimus Saxoniae Elector, Dn. IOHANNES GEORGIVS, Dominus noster Clementissimus, ita perfecit, vt iam satis fortis propugnaculi loco haberi possit. Idem quoque FRIDERICVS III. Coenobium Augustinianum aedificauit, cui noua structura ab AVGVSTO, Electore Saxoniae adiecta est, quae hodie Collegium Augusti dicitur. Exstruxit quoque Collegium vetus & nouum dictum, Lectionibus Theologicis, Medicis, & Philosophicis destinatum. Et quod primo loco dici debebat, & inter omnia huius ciuitatis ornamenta maximum est, Academiam, seu Publicam Scholam anno 1502. fundauit & aperuit: è qua quantum commodi in totum Christianum orbem haecenus redundarit, ego hinc non dicam, ne affectibus quid dare videar, neque hoc instituti mei est, & res ipsa id loquitur. Accesserunt huic oppido & alia ornamenta, Dicasterium & Iudicium Prouinciale, in quo ab Assessores, viris grauissimis, partim ex equestri, partim è Doctorem & Professorum ordine electis, singulis trimestribus ius dicitur: cui adiunctum est & aliud Iudicium, in quo ad varias Iuris controuersas quaestiones quotidie ferè responderetur, quod Scabinatum vocant. Nec praetereunda inter decora huius urbis Superintendentia Circuli Electoralis, & Consistorium Ecclesiasticum, in quo causae matrimoniales, & aliae Ecclesiasticae controuersae diiudicantur. Et sunt plurima alia diuinæ misericordiae & beneficentiae in hanc urbem indicia & monumenta. Inter quae nec postremum hoc est, quod in isto civili bello, quod maximam Germaniae partem vastauit, haec urbs ad hunc vsque diem nihil hostile passa & experta est. Quod vt magnum est DEi beneficium: ita ipsi cum paucis Germaniae urbibus est peculiare. Vnde euenit, vt Academia haec, quod pluribus accidit, nunquam, durante isto bello, tota dissipata fuerit, sed & docentes omnes & discipuli sat frequentes, etiam in medijs istis Germaniae tumultibus, semper in ea reperti sint, nec ciues sua deserere, & hostilem vim fugere necesse habuerint, sed alios potius, patriam extorres, & exules plurimos hospitio excipere potuerint.

Quae omnia cum ita sese habeant, inter beneficia, quae DEVS Opt. Max in me indignum contulit, facile primum iudico, quod praeter omnem spem me in Professorum huius Academiae numerum adscisci, & totis his 33. annis maxima ex parte saluum & incolumem praestare, & laboribus meis clementer benedicere voluit. Equidem si diuitiis inhiare voluissem, forsan alibi melius viuere potuissem: verum cum non qui multum possidet, sed qui iis, quae habet, contentus est, diues sit: & hac in parte mihi bene fuit, & est, quod DEO gratias agam. Quae omnia gratiora & acceptiora mihi reddita sunt, quod non solum Professorum huius Academiae amicitiam, sed & Senatorum & Ciuium huius oppidi insignem semper beneuolentiam expertus sum, *Melius enim est, vt Prouerb. 15. dicitur, vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio.*

Cum itaque VVitteberga me tot nominibus sibi deuinctum habeat, mearum partium semper esse iudicauit, non solum Collegis, sed & Senatoribus & Ciuibus huius oppidi mutuam beneuolentiam & amore respondere. Et spero sanè Vos de mea ipsorum commodis inseruiendi promptitudine nunquam dubitasse, sed vel ex eo illam cognouisse, quod non solum aegrotis quotidie curandis opera mea nunquam defuit, sed & peste, & saepe satis grauitate, hic grassante, quod sapius, quam sexies, dum hic Professore ago, factum memini, urbem nunquam deserui. Vt tamen in Senatum huius Ciuitatis beneuoli affectus & amoris peculiare aliquod exstaret monumentum, Vestro, *Viri Amplissimi, Consultissimi, & Prudentissimi*, nomini Librum hunc Sextum & vltimum Practicae Medicinae inscribere volui. Quaeso ergo, hoc mei in Vos affectus indicium eo, quod à me profectum est, animo accipite, & Sennertum Vestrum amare pergitte. DEVS Opt. Max urbem hanc, & omnes, qui eam incolunt, porro etiam forti sua manu ab omnibus calamitatibus defendat ac tueatur. SIT PAX VVITTEBERGA, INTRA MVROS TVOS, & PROSPERITAS IN DOMIBVS TVIS. Kal. Decembr. Anno Christi M, DC, XXXV.

V. V. Amplitud.

Studiofiss.

DANIEL SENNERTVS, D. Facult.
Medic. Professor & Senior, & Sereniss.
Elect. Saxon. Medicus.

LIBRI

LIBRI SEXTI DE MORBIS OCCVLTIS, PARS PRIMA.

DE MORBIS OCCVLTARVM QUALITATVM
in genere.

CAPVT I.

An dentur actiones à totâ substantiâ, seu qualitatibus occultis.

FORMAS per qualitates efficaces esse, tritum Philosophorum, & ab omnibus concessum axioma est. Quot verò qualitarum illarum genera sint, & vnde quæque oriantur, non ita planum est.

Earum autem differentiarum inuestigantur, si inquiratur, An dentur actiones in rebus naturalibus, quæ ad qualitates manifestas, seu primas dictas, siue simplices, siue ab iis oriundam temperiem reduci non possunt. Equidem nonnulli in eo valde laborarunt, vt omnium ferè, qui in Naturâ rerum occurrunt, effectuum causas ad qualitates primas reducerent. Quod & Pelops, Galeni Præceptor, tentauit, qui ambitione magnâ iactauit, se omnium talium (de fluuiatiliu cancro- rum cineris vi contra canis rabidi morsum tractat ibi Galenus) causas nouisse. Verum Galenus eum, lib. 11. de simpl. med. facult. merito reprehendit. Et qui id tentant, illis plerunque euenit id, quod de Epicuro & Asclepiade Galenus, lib. 1. de natural. facult. cap. 14. scribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmatâ sunt. Itaque Galenus actiones à manifestis qualitatibus ab iis, quæ à totâ Substantiâ fiunt, distinguit. Etenim, lib. 3. de simpl. med. facult. cap. 6. scribit; Et alio in loco sanè in aliis tractatibus demonstratum est à nobis, amicitias quasdam, pugnantiâsque qualitarum omnibus rebus inesse, ac quod familiare est, expeditè assimilari; quod verò contrarium est, ad interuersionem ducere tum animalia, tum plantas; præterea familiaritates illas à totius Substantiæ proprietate oriri. Et lib. 5. de simplic. medic. facult. cap. 1. Ostensum est, inquit, medicamenta esse nata alterare aut unâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigesaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quâdam, aut totâ suâ Substantiâ, sicut complura lethalium venenorum, nec pauca alexiteriorum, seu amuletorum, tum purgantia omnia. Quod etiam repetit, eodem lib. cap. 17. 18. 19. 23. Idem docet 6. 8. & 9. de simpl. med. facult. 1. de compos. medic. secund. gen. cap. 16. lib. 2. de compos. medic. secund. loca cap. 2. lib. 13. meth. med. cap. 6. & alibi. Idem alij Clarissimi quique Philosophi & Medici docuerunt. Alexander Aphrodisæus, in Proœmio Problematarum, infinita in rerum naturâ existere scribit, quæ solâ experientiâ cognoscantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellentur, eosque reprehendit, qui talem effectum & causas ex elementorum qualitatibus afferre conantur, eosque prauè solutiones componere quamplurimas, quæ inutiles & improbables planè sint, docet Auicenna, fen. 2. doct. 2. sum. 1. cap. 15, vbi de iis, quæ totâ Dan. Sennert. Tom. 111.

substantiâ agere dicuntur, tractat, illarum operationem non provenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, sed à formâ specificâ, post complexionem adueniente, scribit; quem Mesues & alij Arabes sequuntur.

Superiore verò seculo prolixè & eruditè sententiam hanc defendit Ioan. Fernelius, Medicus doctissimus, in libris duob. de abdit. rer. caus. qui in præfat. lib. 2. scribit, multos quidem atomos Democriti ridere, sed Democritum, si vitam cum morte commutare posset, multò magis hæc, quæ putamus elementa, (quatenus scilicet ex iis effectuum omnium naturalium causas nonnulli deducere conantur) suo more risurum. Acutissimus Iul. Cæs. Scaliger, exerc. 218. sect. 2. ad manifestas omnia deducere qualitates summam impudentiam esse scribit, & exerc. 101. sect. 14. Cardanum ita alloquitur: Quis te malus genius Alexandraus adegit eo, vi miserè diceret, solâ elementorum permistione fieri posse, vt ferrum trahatur à Magnete? Et in lib. 1. de plantis, de Saporibus agens, hæc habet: Quod si quis dicat, ex qualitarum quatuor conspiratione confici sapor, respodeat, an in elemento quopiam, quâ elementum est, sapor insit: non sanè inest. Caterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque risus, neque sensus, neque intellectio, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quam elementaribus; ita sapor quoque. Et si nihil esset, quod nobis persuaderet, alias esse qualitates occultas ab elementaribus, saltem in venenis deuit acquiescere. Idem Scaliger, exerc. 218. sect. 8. ait: Eorum namque multa diuersas habent ab elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino latent animos temperatos, illudunt curiosis. Et Th. Erastus, de occult. med. proprietat. cap. 4. scribit; Eos, qui omnia ad manifestas qualitates deducere conantur, nihil consequi, quàm quod ab omnibus veritatis studiosis, & rerum naturalium scientibus merito derideantur. Mihi si, quod sentio, liberè dicendum, vix vllam rei Physicæ damnosiores, & quæ optima ingenia irritò & inani labore magis fatigauerit, in Physicam irrepsisse puto opinionem, quàm illorum, qui omnium eorum, quæ in rebus naturalibus accidunt, causas è qualitatibus manifestis, & quatuor elementis reddere conati sunt.

Verum ne hoc sine ratione pronuntiasse, & laudati modò Viri sine causâ statuisse videantur, rem ipsam pensitemus. Occurrere profectò multas actiones admirandas in rerum naturâ, & multa in naturâ fieri, quæ supra vires elementorum sunt, adeo notum est, vt hominis vel imperiti & ignari, vel impudentis sit, talia negare, vel in dubium vocare. Magnes trahit ferrum, & quidem Magnes Armatus vix vnciarum duarum plus quàm libram ferri trahit, & id continuò à se pendulum sustinet, nec vnquam decidere permittit. Nonnulli ita feles auerfantur, vt etiam alicuius cistæ inclusa, & quam nunquam viderunt, præsentiam ferre non possint, vt nisi

ea amoveatur, frigidi sudores ipsis erumpant, & animi deliquium imminet. Quæ sit medicamentorum purgantium vis, nemini ignotum, putà, aliquod è fortioribus paucorum saltem granorum sumptum purgans è corpore humores copiose euacuat. Quàm paucæ opij grana in corpore mutationem efficiant, & quantam narcosin excitent, nec tyrones Medicorum latet. Notissimum itidem, quæ venenorum vis sit, & quomodo aspidis, scorpij, & aliorum venenatorum animalium tantilla veneni portio in corpus humanum immitti id totum immutet, hominique citam mortem afferat. Veneni canis rabidi exigua portio, ubi in corpus humanum seu morsu, seu saluâ delatum, penetrauit, quàm longo tempore delitescere, & quàm grauiâ symptomata excitare possit, *lib. 1. part. 2. cap. 16.* dictum. Quàm admitanda etiam phalangij, seu tarantulæ morsus inducat symptomata, *ibid. c. 17.* relatum. Et quid multa de aliis venenis afferre opus est? Exigua particula veneni pestilentis, quamdiu in fomite aliquo delitescere, & corpori humano communicatum, quàm subito hominem iugulare possit, quotidiana experientia testatur. Et certè si nihil aliud persuaderet, quàm frustra & temerè multi instituerint, omnia ad manifestas qualitates deducere, saltem venena & eorum remedia docere poterant, ut modò è Scaligero, *exerc. 218. sect. 3.* dictum.

Rationes pro
occultis qua-
litatibus.

Ex quibus omnibus concludimus, actiones has longè alias & diuersas esse à qualitatibus manifestarum actionibus. Primò enim toto genere diuersæ sunt hæ actiones. Elementa saltem calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant. At hæ actiones longè aliæ sunt. Magnes trahit ferrum, scammonium purgat, opium soporem inducit, venena varia & grauißima symptomata, & quidem alia alia in corpore humano excitant, imò hominè subito iugulant. De quo Galenus *6. Epid. comment. 6. text. 5. & 3. de Temperam. cap. 4.* expressè scribit, quod deleteria nequaquam eodem modo agant, quo ignis & aqua, sed totius naturæ suæ contrarietate. Et *lib. 5. de simpl. med. facult. cap. 1. 12. & 19.* scribit, quod sint, quæ totâ Substantiâ nobis contraria sunt. Secundò modo agendi planè ab elementis discrepant. Neque enim elementa, eorumque qualitates suas vires in exiguo corpore insigniter exercere possunt. Et si enim summè calidus est ignis, nix summè frigida; tamen, ut rectè Galenus, *3. de Temp. cap. 4.* scribit, si quod horum prorsus exiguum est, nullum euidentem in corporibus nostris excitant effectum; imò ne in maiore copiâ talia, vel calida, vel frigida, ut piper, nix, aqua frigida hominem enecant. Tertiò eadem elementa tam subitas in corpore mutationes non efficiunt; at venena quædam in minimâ quantitate hominem enecant subito, vel grauißima symptomata excitant, idque citissimè præstant, de quo Galenus, *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit: *Minima portio uicula humoris lethaliū venenorum, quæ Deleteria appellantur, ubi animalis corpus ingressa fuerit, totum id momentò temporis immutat, sibi quæ simili affectione alterat.* Idem, *3. de locis affect. cap. 7.* inquit: *Quis crederet, vel à Scorpionis infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & inusitata mutatione affici, nisi sæpe numero id accedere videret, præsertim minimam quandam rem feris in ipsum demittentibus?* Et paulò post: *Marina turturis, quemadmodum & terreni scorpij aculeus in partem extremam, acutissimam illam quidem finitur, ubi nullum foramen est, per quod venenum deiici possit: necesse est tamen, ut excogitemus substantiam quandam esse, aut spiritualem, aut humidam, quæ ut mole minima, ita facultate quàm maxima est.* Et *Ælianus, lib. 9. de Anima. cap. 57.* refert, morsuum vestigia, quæ aspis imprimunt, tam obscura & parua esse, ut indicia vix acti oculorum acie deprehendantur. Et *Iul. Cæs. Scaliger, exerc. 153. sect. 11.* Vt & Hieron. Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 6.* scribunt, In Nubiâ, & quæ est Æthio-

pia sub Ægypto, venenum esse, cuius grani vnus decima pars hominem, vel vnum granum decem homines, intra horæ quadrantem enecet, aut vnum vni homini propinatum, illum statim interimat.

CAPVT II.

De Nomine & Naturâ occultarum qualitatium.

Cum ergo ex his pateat, dari effectus multos in naturâ, qui à qualitatibus manifestis deduci non possunt, rectè in Scholis Physicorum & Medicorum qualitates diuiduntur, quod aliæ sunt manifestæ, aliæ occultæ. Manifestæ sunt, quæ sensibus externis, tactui imprimis, sunt obuiæ, eoquæ perceptibiles, quales sunt caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, & aliæ ex elementis proximè ortæ. Occultæ seu abstrusæ & abditæ qualitates sunt, quarum quidem vim ex operatione & effectui percipimus, eas tamen ipsas sensu non apprehendimus. Qualis vis est in medicamentis purgantibus, item venenis, quorum noxa, quam inferunt corpori, etsi satis manifesta est, earum tamen actio sensibus externis non percipitur, sed latenter & occultè corpus afficit Qualitates has specificas, alij proprietates, alij substantiæ proprias facultates. Galenus passim à totâ Substantiâ agētiâ, seu substantiæ proprietates, *ισότηας τῶν ἐοικῶν*, vel totius substantiæ familiaritate, & similitudine agētiâ nominat, & de iis aliquando se librum scripturum, *lib. 11. de simpl. med. fac. pollicetur*, imò *6. Epid. comment. 6. text. 5.* allegat illum librum, in quo de iis, quæ *ἡ τὴν ἰδιότητα τῶν ἐλκῶν ἐστὶν* prosint vel noceant, dictum sit: qui tamen iniuriâ temporum ad nos non peruenit.

Quid autem sint à totâ Substantiâ agentia, aut cur dicantur talia, non ita planum est. Galenus primis qualitatibus ea opponit, & tunc passim alibi, tunc *5. de simplic. med. facult. cap. 1.* scribit: *Ostensum est, medicamenta alterare nata esse, aut vnâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quâdam, aut totâ substantiâ suâ.* Et *ibid. cap. 19.* *Alterant, inquit, medicamenta, aut vnâ qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique totâ substantiâ.* Quæ tamen tota illa substantia sit, non explicat, nisi quod alibi *ἰδιότης* nominat. Ludouicus Mercatus, *tom. 1. lib. 1. part. 2. class. 1. artic. 2. quest. 35.* duplex temperamentum statuit, vnum, quod ex qualitatibus primarum mutua alteratione resultet, alterum quod ex comminatione substantiarum elementorum ad minima fiat, quæ totum efficiatur, quod sibi sit vndiquaque simile, confusas in se continens qualitates; seu quod sit substantiæ quidam modus, qui grauitatem, duritiem, crassitiem, mollitiem, & similia alia accidentia præ se ferat. Atque duobus hisce temperamentis duplex morbi genus opponi statuit; qualitatibus illi intemperiei, morbos intemperiei, huic morbos à totâ Substantiâ, sicut prolixius hanc sententiam loco alleg. & in *Inst. lib. 2. part. 1. cap. 4.* videre est. Verum temperiem cum mixture videtur confundere, aut si omnino aliæ adhuc qualitates, præter primarum temperiem, in misto reperiuntur, ita ut in vno misto sit plus ignis, in alio plus aquæ, in alio plus terræ, atque in eodem misto aliud sit crassius, aliud tenuius, aliud durius, aliud mollius, qui substantiæ modi dici possunt: tamen accidentia illa potius patiendi, quàm agendi sunt principia, & materiam spectant, & si quid tale mistum agit, illud per temperiem agit primarum qualitatibus, neque ab isto substantiæ modo tam nobiles actiones deduci possunt, neque ex eo ratio reddi, cur Magnes trahat ferrum.

Manifestæ
qualitates.

Occultæ
qualitates.

Qualitates
occultarum
Nomina.

Agentia
totâ Substantiâ
quæ.

Sententiæ
Galen.

Mercati.

ferrum, rhabbarum purget bilem, opium sit narcoticum. Non multum ab hac sententiâ discrepat Andr. Cæsalpinus, qui lib. 3. art. med. cap. 2. quid sit agere secundum totam substantiam, hoc modo explicare conatur. Primò supponit, non posse accipi per totam substantiam formam misti, è temperamento prodeuntem. Nam piper & alliū in quarto gradu esse calida & sicca, non tamen esse deleteria, vt auripigmentum. Deinde statuit, totam substantiam significare non solum formam, sed simul materiam. Tertiò per formam accipit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco, & essentiam omnium effectricum facultatum esse primas qualitates, & omnes actiones & passionis similium esse opera primarum qualitarum, statuit. Per materiam autem intelligit conditiones materiales, vt crassum, tenue, graue, leue, materiam metallicam aut plantarum, aut animalium, vnde facilitas ad agendum vel patiendum. Quæ faciliè mutantur in substantiam corporis nostri, familiaria dici, scribit, vt alimenta; quæ difficilè, inimica, vt medicamenta; quæ nullo modo, inimicissima, vt venena. Vnde concludit, differre primas qualitates à totâ substantiâ, vt formam per se sumptam, & adiunctâ materiâ, vel vt totum & partem. Piper igitur & allium, etsi habeant temperamentum nostræ naturæ maximè contrarium: quia tamen habent materiam familiarem, leuem & tenuem, facile conuertibilem, inde eorum feruorem exstingui, nec esse deleteria. Cantharides verò ob crassitiem integras vires retinere ad vesicâ, & exulcerare. Auripigmenti materiam esse maximè grauem, & metallicam, nec conuerti posse à nostro calore, ideoque non exstingui eius feruorem, sed instar ferri igniti corpori nostro incumbere totâ substantiâ. Verum cum ipse animaduertat, à materiâ actionem nullam prouenire, dubitat, quomodo actio à totâ substantiâ materiæ adscribi possit, respondetque ad primas qualitates pertinere omnem actionem, ad materiam propensionem, facilitatem & difficultatem, ad patiendum sympathiam & antipathiam, v. g. aërea cum spiritibus conuenire, oleum cum resinis & pinguibus, aquea cum humoribus, terrea cum solidis, proprietates autem totius substantiæ magis in materiâ consistere, quàm in temperamento. Tandem quatuor materias constituit, quæ totâ substantiâ aut conueniant cum corpore nostro, aut alienæ sint. Primò medicamenta purgantia conuenire scribit cum humoribus, quos trahunt, non formâ; cum nulla sit similitudo substantiæ in temperamento hellebori & atræ bilis, colocynthidis & pituitæ, sed materiâ. Purgantium enim materiam facile conuerti in humores, quos trahunt ob affinitatem. Trahunt, inquit, humores temperamento calido, sed similitudine substantiæ proprios humores. Eadem purgantia aliena sunt à corpore nostro totâ substantiâ, quæ non nutriunt. Secundò alimenta conuenire cum corpore nostro, statuit, & temperamento, quod mediocre est, & materiâ, quæ facile conuertitur. Tertiò, ait, sunt malefica & venena, ex toto aliena, & temperamento & materiâ. Tandem alexiteria statuit, partim conuenire cum venenis, partim cum corpore nostro. Cum venenis conuenire materiâ inalterabili, cum corpore nostro temperamenti mediocritate.

Verum mirum, tantum, vt habetur, Philosophum & Medicum, in quæstione tam graui tam crasse philosophatum esse, & tam grauer errasse. Nam primò valde errat, quod formam statuit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco. Forma enim substantia est, temperamentum accidens. Deinde non minùs errat, quod omnes similium actiones & passionis opera primarum qualitarum esse statuit, atque à caliditate etiam vim purgandi deducere conatur. Etenim dari effectus, qui ad nullas qualitates manifestas reduci possunt, supra satis probatum, vt hîc repetere opus non sit. Tertiò & in eo grauer impingit,

quòd totam substantiam potius materiam, quàm formam esse dicit, eamque saltem facilitate vel difficultate agendi describit. Equidem libenter concedimus, quòd qualitates primæ, pro variâ materiæ dispositione, vario modo agunt, & quòd ignis in ferro candente vehementius vrit, quàm in stipulis verum dum de actione à totâ substantiâ disputatur, non quæstio est de facilitate vel difficultate agendi, sed de ipsa actionis naturâ, vbi rectè statuimus, & supra satis probauimus, planè & toto genere differre actiones, quæ à qualitatibus primis, & quæ à totâ substantiâ fieri dicuntur. Actiones enim Magnetis, purgantium medicamentorum, venenorum, alexipharmacorum omnes diuersissimæ sunt ab actionibus, quæ à qualitatibus primis proueniunt, & pèdunt à suis formis, non à materiâ. Distinxit certè clarissimè Galenus actiones à totâ substantiâ dictas ab actionibus qualitarum primarum. In libris de simpl. med. facult. plurima loca sunt, in quibus distinguit agentia à totâ substantia ab agentibus per primas qualitates. Et 13. meth. med. cap. 6. venena ab eâ, quam ibi tractat, methodo esse seiuncta, nec methodo inueniri posse naturas eorum, docet. At certè & qualitates primæ, à quibus Cæsalpinus omnem vim agendi, & secundæ, à quibus facilitatè & difficultatè agendi deducit, methodo inueniuntur, & iis sua medicamèta per Indicationes inuenta opponuntur, & propterea methodo curantur. Id quod non solum allegato loco, sed & ad Thrasybulum cap. 8. negat Galenus, vbi scribit: *Eorum, quæ contrariâ qualitate sunt, methodus est; eorum verò, quæ totâ substantiâ sunt aduersa, methodus non est, sed omnia per experientiam sunt inuenta.* Methodus enim est per Indicationem, hæc autem supponit naturam Indicantis notam. Actio igitur à totâ substantiâ est, quæ non prouenit à primis qualitatibus, vtpotè, quæ sunt accidentia, & pertinent ad dispositionem subiectæ materiæ, in rebus naturalibus compositis, sed quæ ab ipsa rei essentiâ prouenit. Equidem totius substantiæ nomen totum mistum significat, cui definitionem & indiuiduationem tribuit, & ab illa profiscitur operatio propria: primariò tamen illa fluit à formâ, & quidem, vt Auicennas ait, à formâ elementis superueniente. Quartò & hoc falsum, quod ea saltem, quæ faciliè conuertuntur in substantiam corporis nostri, familiaria dicantur; quæ verò difficulter mutantur, medicamenta; quæ nullo modo, venena, & corpori nostro inimicissima sint. Etenim dantur multa terrarum & lapidum genera, quæ nullo modo in substantiam corporis nostri mutantur, & tamen nullo modo venena sunt, ideo, quia formâ illa, & vi agendi nostro corpori aduersa destituuntur: contra verò cicuta, napellus & similia non ita sunt crassa, grauiâ & densa, vt lapides, & nihilominus maximam agendi & corpori nostro nocendi vim habent. E quibus omnibus apparet, falsa esse pleraque, quæ de quatuor generibus eorum, quæ totâ substantiâ cum corpore nostro conueniunt, aut ab eo aliena sunt, dicuntur. Falsum enim purgantia per calorem trahere: Hunc verò humorem ob materiæ dispositionem. Quæ enim conuenientia in materiâ est hellebori albi cum atrâ bile? Quæ scammonii, cum cum bile flaua? Quæ mechoacanæ, & gummigotte cum serosis humoribus? Falsum, vt dictum, quod venena ideo sunt venena, quia sunt immutabilia. Dantur enim, quæ sunt mutabilia, & nutriunt, vt cicuta, quæ sturnis, elleborus, qui coturnicibus alimentum est: & tamen sunt venena. Contra dantur lapides & terræ, quæ sunt immutabiles, & tamen non sunt venena. Falsum tandem, quod alexiteria conueniunt cum venenis materiâ inalterabili, cum corpore nostro mediocritate temperamenti. Nam multe plantæ sunt alexiteriæ, quæ à corpore nostro alterantur, & multe dantur alexipharmaca, quæ non sunt temperata, vt ruta, angelica, scordium, theriaca, Mithridatium, & plurima alia.

Francisc.
Valleriola.

Rectius longè de tota substantiâ sensit & scripsit Franciscus Valleriola, in comment. in libr. Gal. de Constit. art. pag. 421. Verba eius integra adscribere libet: Non enim, inquit, ab Heracly lapidis aut qualitatibus elementaribus, aut miscellâ ex illis ferri attractio fit, sed magis ab illius substantiâ, & specifica formâ, peculiarique illâ vi ac potestate celesti illius formâ inditâ, per quam id celestius operatur. Vt a nullo Philosophorum alia reddi effectus huius ratio vsquam possit, quam quod hæc substantiâ id virium a formâ suâ specificâ calidius illi attributa habeat, unde id suapte natura efficere queat. Vt scammonio bilem detrahendi, cnico pituitam, elleboro atram bilem. Itaque quæcumque merito sue ipsorum formâ unum quippiam agunt, quod illi peculiare sit ac proprium, id quidem a totâ substantiâ iure merito operari dicuntur: quod in nullam aliam, quam in propriam rei agentis substantiam referri ea actio possit. Nam cum formâ rei diuinius aliquid temperamento sit, ut & Plato & Mesueus, Auicennâque voluerunt, necessarium quidem est, quod a formâ essentiali (quæ tota rei substantiâ est) effectus, id sublimiore quodam modo, atque etiam occultiore fieri: nempe quod occulta sit nobis ea substantiâ atque formâ, unde operatio seu a propriâ causâ manat. Unde haud immerito eam causam, eamque potestatem, eamque etiam proprietatem, quæ talem naturam insequitur, vocare solemus, quod sensibus nostris obuia ea natura non sit, minusque perspecta, atque ob id apertam talium actionum rationem reddere minime valeamus, nisi hanc unam tantum, a verâ cognitione atque scientiâ valde semotam, quod hoc illi substantiâ atque naturâ proprium sit: ut equo hinnitus, grunnius suis, bobus mugitus, ouibus balatus, elephantis harritus, canibus latratus, homini risus. Cur vero sic? nemo quisquam, nisi qui solus omnia nouit, Deus opt. Max. idemque sapientia fons scivit unquam, præter id solum, quod proprietates hæc & actiones suas formas & rerum naturas, quibus insunt, perpetuò sequantur. Summa: Valleriola in eâ sententiâ est, & quidem rectè sentit, agentia à totâ substantiâ ita dicta esse, quod virium harum nulla alia causâ sit, & reddi possit, quam formâ substantialis. Quæ sententiâ ipsa tamen aliquâ adhuc explicatione indiget. Etenim & ipsæ elementares qualitates, à suis formis fluunt. Verum cum de agentibus à totâ substantiâ dictis sermo est, non quæritur de elementis, ut corporibus simplicibus, aut de mistis ex elementis simpliciter, sed de rebus naturalibus compositis perfectioribus, quæ alias supra elementa formas habent. In his ergo etiam quoque dentur actiones, quæ à temperie qualitatum primarum fluunt: tamen quia qualitates primæ ab elementis pendunt; elementa verò in corporibus naturalibus aliis non rei substantiam perficiunt, quod formæ nobilioris est, sed materiæ loco sunt, & nobiliori formæ subiacent: actiones hæc, quæ ab occultis proprietatibus, quarum proxima & unica causâ est formâ, proueniunt, à totâ substantiâ fieri dicuntur.

Occultæ verò hæc qualitates nominantur, quod ipsæ sensibus non sunt obuiæ. Etenim quod à formis suis fluunt, ipsis cum omnibus qualitatibus propriis commune est: Et quod ignis calefacit, nulla alia causâ dari potest, quam quod vis hæc à formâ eius fluit: sed in hoc est diuersitas, quod qualitas per quam ignis calefacit, caliditas puta, nobis manifesta est, & tactu perceptibilis, & propterea ignis calefacere, quia calidus, aqua humectare, quia humida dicitur: At in agentibus tota substantiâ dictis qualitas illa, qua mediante formâ agit, ignota, occulta, & abstrusa est, v.g. quia in magnete qualitas, per quam ferrum trahit, occulta est, statim ad formam ipsam recurrimus, & à totâ substantiâ seu formâ magnetis actionem illam prouenire dicimus, qualitatem verò ipsam occultam nominamus.

Et si verò nonnulli qualitates has, quia occultæ nominantur, derident, ac ignorantia æylum appellant: tamen imbecilla mentis nostræ acies ad inuestiganda naturæ penetralia hoc modo potius accusatur, quam

qualitates hæc culpantur. Si enim vera qualitatibus harum origo, de qua non ita multi solliciti fuerunt, inquiratur, eius cognitio non minus certam scientiam parit, quam qualitatibus manifestatis notitia: Et ut Auicennas, de virib. cord. trah. 1. cap. 10. loquitur, sicuti sciens ignem propter caliditatem calefacere, verè scit, & non ignorat: ita qui scit magnetem attrahere ferrum, quia virtutem habet, cuius natura est, attrahere ferrum, procul dubio sciens est, & non ignorans. Et postea: Ignorantia causarum, inquit, penitus huius virtutis in magnete non est mirabilior, quam ignorantia causarum disponentium res ad rubedinem, aut cirrinitatem, aut corpus aut animam. Sed à rebus quidem consuetis admiratio cadit, & negligit anima de ipsis inquirere. Quod autem raro est, excitat admirationem, & inducit ad inquirendum, & ad speculandum de causis eius. Et mox: Si ignis esset res difficilis inuentionis, & de longinquis partibus afferretur, admiraretur utique vulgus de proprietate eius amplius, quam de proprietate corporum ceterorum, & inquireret attentius de causis proprietatis ipsius, quam de causis aliarum proprietatum, quoniam ipsius operationes valde mirabiles sunt. Etenim præsentia eius extrahit visum de potentiâ ad actum, & tangi se prohibet. & ascendit sursum, & ascendere facit ea, quæ vincere potest, & generatur ex modico ipsius in unâ horâ quantitas magna, & corrumpit omne illud, cui obuiat, & transmutat ad sui substantiam; nec etiam minuitur, si accipiat ex eo. Et hæc quidem in veritate mirabilia sunt, quam tractus ferri à magnete, vel quam cetera proprietates. Sed quoniam ista usitata sunt, & quotidie apparentia, cadit ab eis admiratio, & sollicitudo perquirendi causam ipsorum. Actio verò Magnetis, quia rara est, & inusitata, inducit admirationem, & prouocat ad inquirendum de causâ ipsius. Interim in hac humanæ mentis caligine, æquæ formæ ignis, ac magnetis nobis ignota est, & ut Scaliger, exer. 307. sect. 29. ait: Forma res diuina est, cuius exquisita cognitio nos latet. Quare ulterior disquisitio morosi atque satagentis animi est. Humana sapientia parca est, quædam æquo animo nescire velle.

CAPVT III.

De qualitatibus Occultarum Origine.

Et si verò hæc qualitates occultæ sunt: tamen cum, si ad causas suas reducuntur, scientiam pariant, ut modò dictum, omnino qualitatibus harum origo diligenter inuestiganda. Quanquam autem qualitatibus occultarum originem inuenire longè difficillimum sit, & à paucis tentatum: tamen in ea re aliquid conari, omnino operæ pretium est. Sunt verò variæ & diuersæ de origine qualitatibus occultarum, sententiæ. Primò enim reperiuntur quidam, qui nomen qualitatibus occultarum admittunt, dum verò ad rem ventum est, & de origine earum inquirunt, ad elementa, & eorum qualitates relabuntur, & ex eorum mixture & temperie occultas qualitates deducunt, occultasque qualitates à peculiari primarum temperie, quam Græci ἰσορροπία nominant, prouenire, seu esse idem cum peculiari illa temperie, aut ἰσορροπία existimant. A sententiâ hac an Galenus planè alienus fuerit, dubito. Equidem quid in libro illo, quem de agentibus à totius substantiæ proprietate scripsit, senserit vel scripserit, non satis constat: cum librum illum iniuria temporum nobis eripuerit. In aliis tamen scriptis, etiam actionem à qualitatibus primis actioni à totâ substantiâ sæpe opponit, ut cap. præced. dictum: tamen nonnunquam etiam omnium remedium effectuum causas temperiei quatuor qualitatibus attribuisse videtur. Nam in lib. 1. de elem. cap. 7. scribit: corpora nostra alterari tantum calefacta, refrigerata, exsiccata, humectata. So-

Occulta
qualitates
cur ita di-
cantur.

Occulta
qualitates
in ratione
sunt.

Origo
qualitatis
occultæ

Verum enim
tunc prius
occultæ
qualitates
Neque enim
iudicium
materia
eorum pote
in purgati
tuerent, ed
quod accep
tabili & in
tam ad mi
temperie o
nem qualite
non facere
qualitatis o
non inducere
re propter
mentales q
sunt, & sen
clementia
mentis
tibus qu
ne hæc pec

las enim has qualitates totas transmutari per totam substantiam. Et cum in lib. 3. de temper. 3. dixisset, quatuor corporis facultates, attractricem, retentricem, aleratricem & segregatricem esse effectus totius in quoniam corpore substantiæ, addit, totam illam substantiam constare è calido, frigido, humido, sicco, inter se mistis. Et cap. 4. principij loco obseruandum esse docet, cuiuslibet corporis proprietatem quandam temperamenti esse, quæ huic quidem naturæ sit conueniens, ab hac verò dissentiens; atque hinc deducit, cur alia aliis nutrimenti, vel pharmaci loco sint, ex. gr. cicutam sturno, veratrum coturnici esse nutrimentum, quæ homini sint medicamenta; siquidem coturnicum & sturnorum temperies affinitate sibi veratrum & cicutam possit, quod hominis temperies non possit.

Eodem ferè modo posteriores plurimi, etsi experientia conuicti, qualitates occultas dari, fateri necesse habeant, ubi tamen ad rem, & questionem de earum origine ventum est, subinde ad qualitarum primarum temperamentum relabuntur resque naturales saltè per mixturem elementorum & temperamentum constitui, & per temperiem qualitarum primarum solum differre credunt. A quâ sententiâ non alienus videtur Th. Erasus, qui, de occult. med. qual. lib. 2. cap. 12. duo occultarum qualitarum genera constituit, quarum alterum formæ tribuitur, alterum temperamenti proprietatem consequatur, quorum prius rebus saluis abesse non possit, nec remanere post formæ ablationem, sed quæ certæ speciei indiuiduis omnibus semper adsit, alterum verò genus, quale est medicamentorum, temperamenti sobolem & accidentia esse statuit: *ἰδιόφυτα* tamen *ἰβιδ.* c. 1; ita explicat, dùm, scribit, quod ea dicantur manifestis qualitatibus agere, quæ exsuperantibus in mixture qualitatibus agunt; quæ verò non vnâ duntaxat, duabusque qualitatibus in mixture cætera superantibus agant, sed totius materiæ ex tot & talibus partibus concretæ & mixtæ vi nos afficiant, ea totâ substantiâ agere, seu, vt *seq. cap.* sese explicat, dùm dicit, se per totam substantiam, totumque temperamentum, non tantum temperiem ex mutuâ qualitarum primarum actione & permissione ortam, & in abstracto consideratam, intelligere, sed vnâ cum hac subiectam quoque materiam comprehendere, hoc est, temperiem in tot & talibus materiæ partibus insidentem; seu ex tot & talibus materiæ partibus conflata sic nominare. Ex quibus omnibus patet, plurimos, etsi occultas qualitates admittunt, subinde tamen ad elementa, eorumque mixturem recurrere.

Verum enimverò diximus iam alibi sæpius, è qualitatibus primis quocunque modo mistis & temperatis occultas qualitates tantarum virium, & quæ supra facultatem sint suorum principiorum, oriri non posse. Neque enim, siue separata siue quocunque modo coniunctæ qualitates primæ, imò elementorum formæ & materiæ considerentur, tales effectus, qui supra omnem eorum potentiam, sortem & conditionem sunt, quales in purgantibus, venenis, & alexipharmacis animaduertuntur, edere possunt, ipsæque D. Iohan. Freytagius, quod acceptamus, agnoscere necesse habet, ex inscrutabili & indicibili mensurâ & proportionē elementorum ad mixturem concurrentium, & inde resultante temperie occultas qualitates non oriri, & proportionem qualitarum manifestarum ignoratam, ex apertis non facere occultas, aut temperiem talem, quæ occultæ qualitatibus nomen iure sibi vendicat; & manifestas eas non induere occultarum naturam, nec essentiam mutare propter vllum mixture modum, esse & manere elementares qualitates etiam sub incognitâ crasse mensurâ, & semper sequi mistum naturam prædominantis elementi, nec peculiarem illam elementorum in mistis mensuram producere vim aliam, quàm quæ ab elementaribus qualitatibus contemperatis resultare queat; & vti hæ permissiones non mutant naturam, neque ef-

fectum exaltant: ita nec actionem, quæ eiusdem conditionem & virtutem superet, hoc pacto edere valere: cum vniuersalis & infallibilis sit veritatis regula: Quod nihil agat ultra vires suæ speciei. Et omnino argumentum, quo vtitur I. C. Scaliger, ex. 304. sect. 20. ad probandum, animam non oriri ex elementis, generale est, quod hic etiam locum habet. Est, inquit ille, in anima potestas, quod nunquam fuit in potestate elementi cuiusquam. Ac nihil est in quapiam re, quod non fuit actu in suis principijs. Principia namque sunt actus eorum, quorum sunt principia; at in anima est facultas ad mouendum antrosum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, quod in elemento nullo. Alia quoque longe illustriores sunt animæ potentia, quæ non sunt in elementis. Quod enim Scaliger dicit de facultate animæ, idem dicere possumus de facultatibus magnetis, medicamentorum purgantium, venenorum, & aliis. Nihil enim agit ultra virtutem suæ speciei, & nihil potest causare ultra actum suum adæquatum, cum is potentia virtutem impleat. Et licet aliæ vires sint in misto, quàm in singulis simplicibus seorsim sumptis: tamen vires eæ non sunt aliæ, quàm elementares, & quas singula elementa coniunctim considerata habent, id est, qualitarum primarum temperies. Etenim siue duo, siue quatuor, siue plures ad cœnam ἀρύβοροι conueniant, omnes esurire necesse est. E. g. si quatuor colores misceantur, color quidem à singulis quatuor diuersus oritur, nihil tamen aliud oritur, quàm color, non vis, qualis est in opio, scammonio, & similibus. Eodem modo licet qualitates quatuor primas misceas ac remisceas, aliæ quidem qualitates seu temperies oriuntur, quàm simplex siccitas, caliditas, frigiditas, humiditas, tamen nulla alia inde oritur qualitas, quàm elementaris, seu elementare temperamentum.

Neque alicuius est momenti, quod dicunt, qualitates manifestas tam nobiles edere actiones, quatenus à forma specifica & nobiliore diriguntur. Equidem formæ illæ nobiliores & superiores etiam temperie qualitarum elementarium ad certas actiones edendas vtuntur, sed eas sui generis. Et omnino diligenter hæc ratio instrumentorum explicanda, & monstrandum, quod nullum instrumentum, etiam dùm ad effectum nobiliorem dirigitur, ab agente superiore ultra virtutem suæ speciei agit. E. g. statuarius dùm è ligno statuam facit, vtitur ad eam rem instrumento non vno, sed variis ad diuersos vsus, circino ad dimetiendum, ferrâ ad secandum, dolabra ad dolandum, scalpello ad superflua tollenda, malleo ad impellendum. E quibus omnibus actionibus tandem statua emergit. Ita natura ad varias actiones vtitur peculiaribus instrumentis, videt oculo, audit aure. Et quamuis calore, vt instrumento generali, ad plures actiones vtitur: tamen illæ actiones primariò calori non sunt adscribendæ; sed animæ, quæ chylificâ vi chylum, αἷμα το ποιντικὴν sanguinem, σπέρμα το ποιντικὸν semen generat. Et sicut ferrâ, quisquis eâ etiam vtitur, non aliud quàm sectio fit: ita calor ille nihil aliud agit, quàm calefaciat, quanquam pro vtentis principalis ratione nobilior effectus sequatur. Et aduersarij, quomodocunque se torqueant, tamen ipsa veritas ipsos eò adigit, vt veritatem fateantur, ynde D. Iohan. Freytagius ita scribit: Principium, quod operatur, est forma; principium quo, est qualitas. Itaque ipsa actio non instrumento, sed principali efficiendi assignanda. Et mox: Etsi nulla forma substantialis operetur, nisi per qualitates: tamen non sequitur, harum duntaxat operâ fieri nobiles istas operationes, quandoquidem longè sit supra earum virtutem & conditionem ista agendi potestas. Sic calor, quando dirigitur à forma ignis, vrit; cum verò vt instrumentum, animæ inseruit, talia patrat opera, quæ longè excedunt suæ nature conditionem. Viuificat enim, generat, producit spiritus, chylificat, adeoque vitæ autor & conseruator est. Nec enim accidens id per

Instrumentum
est natura
et ratio.

per se efficit, quod suâ naturâ sublimius est, & perfectio effectûs non excedit perfectionem efficientis. Quamobrem vti vis instrumenti dependet à directione causâ principalis, ita maximè illæ actiones, quæ instrumenti, seu elementarium qualitatum potentiam superant, proficiscuntur à formarum principaliter agentium virtute, aded, vt si maximè verum fuerit nullam formam substantialem agere, nisi per qualitates ministras: tamen ipsa causalitas efficientis principalis nequaquam his instrumenti saltem munere fungentibus adscribi possit.

*Forma non
solum quali-
tatem ma-
nifestis pro
instrumentis
videntur.*

Quæ confessio etsi satis ingenua sit: tamen nondum probatum, quod nobiliores illæ & specificæ formæ saltem qualitibus elementaribus vrantur. Vt enim, vt modò dixi, nulla alia actio fieri potest, quam sectio: ita nulla alia actio à calore, quam calefactio; ad alias verò actiones natura aliis qualitibus vritur. Neque enim illæ formæ specificæ sunt steriles, sed vt ab elementorum formis fluunt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas: ita ab his sui generis nobiliores qualitates. Et vt faber non dolat securi, sed dolabrâ: ita formæ illæ ad singulas actiones sui generis qualitibus vrantur. Magnes non trahit ferrum caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate, aut ex his ortâ temperie, sed occultâ qualitate. Eodem modo opium non manifestis qualitibus, aut ex his ortâ temperie, sed qualitate occultâ narcoticum est. Nimirum, vt res essentiis differunt, ita etiam operationibus & instrumentis. Et quomodo actiones tales à qualitibus elementaribus, aut ex elementorum mistione ortis qualitibus, quatenus à forma superiore & specificâ diriguntur, prouenire possunt, cum sapissime à formis illis separentur, & actiones tales edant, dum ab illis formis amplius non diriguntur? Ita opium narcotism inducit, vbi iam à papauere, cuius succus est, separatum est. Rhabarbarum purgat, dum anima & forma rhabarbari specificâ amplius non adest. Venenum canis rabidi hominis corpori immissum longo post tempore integrum in corpore conseruatur, & post longum temporis intervallum sese exferit, etsi canis rabidus dudum occisus sit. Et à qua forma superiore diriguntur pestilentis & aliorum venenorum actiones?

*Falsa opinio
de origine
qualitatum
occultarum
D. Iohann.
Freysenii.*

Quæ omnia, cum ita plana sint, vt negari non possint, & ipse aduersarius concedere necesse habeat, ab elementorum qualitibus, quocunque modo temperatis, non aliam vim, quam elementarem prouenire, & infallibilem veritatis regulam esse; Nihil agere supra virtutem suæ speciei: Ipse nouum originis modum qualitatum harum comminiscitur, eumque vt cramben, non bis, sed multò sapius coctam & recoctam aliquoties reponit, & omnis suæ de origine formarum, & qualitibus occultis opinionis fundamentum constituit: nec tamen vllâ ratione eum vnquam probat. Ideoque qua facilitate ab eo proponitur, eadem facilitate negari potest. Ait enim, in qualibet mistione nouam formam educi, & semper manentibus priorum gradibus, alios aduenire, & simul cum his nouas qualitates emergere, & materiam primò formas vniuersales, iisque mediantribus, particulares, donec tandem ad indiuiduorum peruentum sit, assumere, atque ita primò formas essentia, deinde existentia inducere, & quidem primas propter postremas. Seu, vt alibi scribit, naturam ad rerum generationem primò recipere formas essentia, deinde existentia, seu educere primò formas vniuersales, iisque mediantribus particulares, donec ad indiuidualem & existentia perueniat. Primas illas esse propter postremas, neque illarum essentias propter vltimæ inductionem perire, vel aboleri, sed vt nobiliori formæ nobilior esset subiectum, suo rigore seposito, quasi materia vicem recipientes, eiusdem se submittere potestati: & ex hac qualitatum à diuersis formis ortarum

contemperatione, corporumque seruatis formis, materia seu potentia naturam quodammodo induentibus, mistione oriri indicibilem quandam *idiosyncrasiam*, quæ rectè occultæ qualitatis nomen quodammodo mereatur.

Verum quod aliàs semper fieri solet, vt qui veritatem semel impugnare sibi proposuit, quicquid etiam singar & comminiscatur, in multa absurda incidat: id etiam hîc euenit, & falsa falsis, absurda absurdis cumulantur. Primò enim quidem verum est, formas nobiliores requirere nobiliorem materiam, & ad illam materia dispositionem, vt sit formæ specificæ idoneum subiectum, etiam pertinere formas illas inferiores: tamen iam quaeritur, quanam illarum formarum natura & origo sit; an nimirum talis, qualem ille comminiscitur, scilicet ex variâ elementorum mistione ac remissione, & an occultæ qualitates proueniant ex qualitatum à diuersis illis formis ortarum contemperatione. Vtrumque falsum & absurdum esse dicimus. Primo enim, si formæ illæ ab elementorum formis variè mistis & remistis proueniunt simpliciter, elementares sunt, & vt modò probatum, nobiliorem, quam elementa, effectum edere non possunt. Sit enim, vt primò elementa simplicia misceantur, forma, quæ inde emergit, non nisi elementaris erit: mista hæc, quæ talem formam habent, iterum misceantur, iterum nihil quam elementare proueniet: & fiat hoc sapius, tamen ex elementaribus formis non nisi elementares emergent. Si verò dicat, formam istam esse nobiliorem, quam elementares, iam non simpliciter ab elementis erit, & si nobilior est, necum sentit. Sed quæ talis formæ nobilioris origo? Dicit, naturam eam elementis educere. Quanam verò natura? Si agens eiusdem speciei, potius inducitur, aut materia communicatur, quam educitur, & ita rursus necum sentit. Aliud agens non vniuocum si afferat, & simpliciter dicat, educi à potentia materia, verba affert, nihil rei, & figmento illo de educatione formarum à potentia materia alibi satis refutato errorem suum palliare conatur. Et hoc modo omnes formæ originem suam materia primæ debent. Si enim primò à potentia materia educuntur formæ elementorum, ex his mistis alia formæ, atque ex his iterum alia: omnes consequenter à materia prima orientur. Et omnino varia mistorum mistio & remistio, & inexplicabilis qualitatum inde ortarum contemperatio nihil nisi elementare producit.

Et ne in vocabulo Misti aliqua ambiguitas lateat, intelligendum Mistum, vel propriè dictum, & simpliciter, & quatenus tale, vel impropiè ita dictum. Si mistum propriè ita dictum, & quatenus tale intelligatur, misceantur sanè, vt dictum, primò quatuor elementa, atque inde mista aliquot emergant, ea tamen nil præter elementa habebunt. Hæc mista rursus misceantur, & remisceantur, quoties & quomodo licet, nihil nisi elementare inde emerget, & tale mistum proinde nobiliores actiones, quam elementa, edere non poterit. Neque enim in mistione aliam naturam induunt, nec essentiam mutant propter varium mistionis modum. Sunt, manentque elementa sub quocunque mistionis modo. Si verò per mistum intelligatur species aliqua perfecta corporis naturalis, v. g. Adamas, magnes, ferrum, aurum, corallia, &c. tum rectè illud Scaligeri vsurpatur, quod, *exerc. 30. sect. 20. habet. Quin istis, inquit, edico simul, omnem formam cuiuscunque perfecti misti, etsi non est anima, vt in adamante, naturam esse quintam, aliam à quatuor elementis.* Et si modo ab Aduersario proposito res naturalis fieret, & mediantribus formis primis perueniretur ad particulares, tandemque ad indiuiduantes; omnium viuientium formæ, tam plantarum, quam animalium, ex elementis excuderentur. Id quod in Alexandro acriter reprehendit idem I. C. Scaliger, *exerc. 307. sect.*

Refutur.

Mistum duplex.

sect. 12. Si, inquit, ut illa belue carnisces animarum temere litigant, anima conflantur ex elementorum formis, ipse forma corrupta plus possent, quam integra. Quod si integra ab istis intus in composito seruantur, necesse est, ab aliqua potentia ab eis diuersa & misceri ad certos fines, & certis finibus contineri. Non enim ex illis actu existentibus fieri potest unum per se, nisi à potestate superiore, quam ἀπὸ τοῦ ὧν appelle Aristoteles. Et quæ de gradibus & remissione formarum dicuntur, figmenta sunt. Formæ enim non recipiunt magis & minus, sed earum essentia in ἀπόμω consistit. Summa: modus ille generationis rerum naturalium, quem D. Freyt. fingit, & toties inculcat, cum rerum natura non congruit. Non enim, v.g. dum generatur pæonia, primò miscentur elementa, atque hinc formæ educuntur vniuersales. His rursum mistis, & refractis aliæ formæ particulares, iisque rursum mistis & mediantibus educitur forma indiuidualis seu existentialis pæoniæ. Nunquam in natura hoc factum, neque fieri. Sed si in terram semen à pæonia generatum, vel radix eius coniiciatur, atque calore Solis foueatur, radículas primò anima in semine existens agit, & per eas humorem alimentarium è terra pro plantæ pæoniæ formatione necessarium attrahit, atque ex eo caulem, folia, flores, & omnia, quæ ad pæoniæ constitutionem sunt necessaria, format.

Deinde eadem est qualitatum ratio. Etenim ex mixtione elementorum nihil nisi elementare oritur, neque ex qualitatum primarum contemperatione aliæ, quàm elementares, qualitates proueniunt. Et quid opus est, à qualitatum è diuersis formis ortarum indicibili contemperatione deducere qualitates occultas? Hoc enim modo non essent simplices eæ, sed compositæ? Sunt verò omnino & planè simplices, & à suis formis simplicibus ortæ; cum formæ illæ vltimæ non sint steriles & otiosæ, sed sui generis qualitates producant. Nam, ut ab ignis formæ simplici fluit caliditas, ita à simplici forma magnetis fluit vis trahendi ferrum, quæ simplex est qualitas; à forma illa, quæ est in rhabarbaro, fluit qualitas & vis bilem purgandi, quæ simplex est; & eadem qualitatum aliarum occultarum ratio.

Et quocunque se vertat, vltimum eius refugium est materia prima, è qua tam formas, quàm qualitates omnes educi putat. Ita enim, de morbis totius substantia thes. 17. scribit: Cum certū sit, formam rerum, seu separabilem, qualis anima humana, seu inseparabilem, ut cæterarum rerum, nullam generare qualitatem in re, nisi ex subiectæ materiæ potentiā, necesse est ex elementarium corporum materiā, omnibus communi, eiusque potentiā, tam educi qualitates occultas, quàm ex forma ignis cum materiæ primæ coniunctione summus calor, seu manifesta qualitas pronascitur. Quo quid absurdius vix dici potest. Etenim qualitates nec manifestæ nec occultæ, nec cuiuscunque generis educuntur è potentiā materiæ primæ, sed fluunt ab ipsarum formarum essentiā; Deusque non creauit formas & animas otiosas, inefficaces, & viribus destitutas, sed suis qualitatum, & proprietatibus ac viribus instructas, quas illæ adæquato suo subiecto, non materiæ primæ, communicant. Et annè vis videndi cum in aliis animalibus, tum in homine, item imaginatio, memoria, & reliquæ qualitates ac proprietates animæ educuntur è potentiā materiæ primæ, seu elementaribus corporibus omnibus communi?

Sunt postea nonnulli, qui à cælo infundi istas qualitates existimant. Verum cum iidem negare non possint, omnes qualitates & proprietates à formis suis fluere, concedere necesse habent, etiam has qualitates, etsi à cælo prouenirent, mediantibus formis suis prouenire. Verum alibi pluribus probatum est, formas non prouenire à cælo.

Quæ omnia ergo cum falsa sint, rectissime statuitur, ut omnes alias qualitates & proprietates, ita etiam has à formis suis prouenire. Verum quænam illæ formæ

sint, porro inquirendum. Quod ut expeditius & facilius fiat, primò qualitatum harum secundum subiecta sua differentia, seu substantiarum quibus hæ qualitates insunt, differentia inuestiganda sunt, è quibus apparebit, non omnes eandem habere originem. Sunt enim corpora alia viuentia, alia non viuentia; & non viuentium alia vitam habuerunt, ut rhabarbarum, absinthium; alia non habent, nec habuerunt.

Primò ergo nullo modo negandum esse puto, quod viuentium quædam sint, quæ occultas vires habent, quæ immediatè ab earum forma fluunt. Ita torpedo viua tangenti stuporem inducit, mortua etiam in cibum venit. Echeneis, piscis viuus, nauem sistit, mortuus verò id non præstat, & si nauis piscibus talibus mortuis operiretur, non sisteretur. Et procul dubio tales occultæ proprietates in natura plures sunt, quæ nos latent.

Deinde sunt quædam, quæ non viuunt, quæ tamen suas & ipsa actiones habent, quæ à formâ ipsarum specificâ proculdubio proueniunt. Sic magnes trahit ferrum, & ad polum mouetur, aliique lapides & gemmæ suas à formis ipsarum specificis profluētē habent vires.

Tertiò sunt quædam, quæ vixerunt, sed non ampliùs viuunt. Sic rhabarbarum emortuum iam purgat; Pæonia radix medetur epilepsiæ; Cornu cerui venenis resistit.

Quartò quædam à viuentibus proueniunt, vitam tamen non habent, quæ nihilominus occultas qualitates & vires insignes, tam ad morbos inducendos, quàm curandos obtinent. Et quidem alia generantur in iis naturaliter, ut alœ, scammonium, succus napelli, cicuta, venenum, scorpionis, aspidis, serpentis; alia præter naturam, ut venenum canis rabidi, pestilens.

E quibus iam manifestum euadit, non omniū qualitatum occultarum eandem originem esse posse. Equidem, omnes rerum naturalium proprietates suis subiectis per formas, à quibus fluunt, insunt, & à rebus subiectis incolumi earum substantiā separari non possunt; ab aliis tamen formis aliæ qualitates fluunt, & aliæ formæ aliam habent materiam, & subiectum, in quo etiam hæ qualitates reperiuntur.

Materia autem ista est vel remota, qualis sunt elementa, vel vltima & proxima, vel mediata, respectu formæ specificæ. *ἡ πρώτη seu ἀρχὴ ὅλης ὕλης*, seu materia proxima non nisi vna vni formæ substantiali & specificæ subiicitur, & cum forma hac simul est, & simul interit. Econtra quandiu materia hæc salua est, anima manet, illā abolitā, anima aboletur, vel abscedit. Talis materia in animalibus est corpus calido innato & influente perfusum, quod si mutatur, animal, cum anima ampliùs idoneum subiectum non habeat, emoritur. In plantis equidem calor influens actu non percipitur: quiddam tamen in plantis esse, quod ei respondeat, ex eo patet, quod planta deficiente idoneo subiecto, & humido alimentari destituta emoritur.

Est tertiò & materia quædam media, quæ formâ specificâ non ampliùs præsentē manere potest, quàm calidum innatum præcipuè in viuentibus constituit, à qua illæ medicamentorum, à plantis & animalibus ampliùs non viuentibus petitorum occultæ vires fluunt. Ut ita classes quædam sint occultarum qualitatum, à diuersis causis pendentium: quam differentiam qui neglexerit, & in genere de omnium harum qualitatum causis inquirere voluerit, valdè errabit.

Primò enim sunt occultæ qualitates à viuentibus fluentes, & quidem omnibus eiusdē speciei indiuiduis propriæ. Etsi enim de modo actionis etiam in his aliquid dubij moueri possit; tamen, quia actiones istæ non nisi in viuentibus reperiuntur, non verò in mortuis, & quidē omnibus eiusdē speciei indiuiduis, statuimus, eas qualitates occultas è formis viuentiū specificis prouenire, & ortum habere. Exemplū harū qualitatum & actionum suppeditat echeneis, seu remora, curas

Ocultarum qualitatum differentia.

Materia quædam.

Ocultæ qualitates soli alicui speciei viuentium propriæ.

cuius vim tum alij, tum imprimis Plinius, lib. 32. cap. 1. admiratur: *Ruant, inquit, venti licet, & sauiant procella, imperat furori, viresque tantas paruos admodum pisciculus compefcit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, non machina pondere irrenocabili iacta. Infrenat impetus, & domat venti rabiem nullo suo labore, non reuincendo, aut alio modo, quam adherendo. Hac tantilla est fatis contra tot impetus, ut vetet ire nauigia. Sed armata classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana! Cum rostra illa, ere ferroque ad illius armata semipedalis inhibere possit, ac tenere reuincta pisciculus.* Hæc Plinius. Id quod tamen viuus saltem præstat, non verò mortuus Torpedo, quam vim habeat, notissimum est: nempe, quod non solum tangentes alligat, sed per ipsum etiam rete obtorpefacientem grauedinem piscatorum manibus inducit. Ac narrant quidam, periclitatum sæpe, si quis, cum viua elabatur, superne interea manibus aquam agitet, vim ad manus remeantem & obstupefacientem penetrare: eadem tamen mortua in cibum etiam nonnullis cedit. Quam admirandæ basilisci viuentis vires sint, videatur in *Epit. nostra Phys. l. 7. cap. 10.* Mortuus tamen idem sine periculo tractari potest.

Oculta proprietates in diuiniuorum.

Secundò sunt miræ & occultæ qualitates, quæ in rebus quibusdam viuentibus, sed non omnibus eiusdem speciei, sed aliquibus tantum indiuiduis reperiuntur. Ita alij caseum, alij aliud genus cibi auersantur, eoque non nisi cum damno valetudinis vtuntur. Reperiuntur, qui rosarum odore offenduntur. Nonnulli felis præsentiam etiam latetis, & quam non vident, ferre non possunt. Et sunt omnino eiusmodi occultæ qualitates quibusdam indiuiduis propriæ, plurimæ, & hinc ortæ Sympathiæ & Antipathiæ multæ, quæ non toti speciei communes sunt, sed certis speciebus propriæ, quarum causa propterea non est forma illius speciei, utpote, quæ communis est omnibus eiusdem speciei indiuiduis, sed ad potentias & impotentias naturales reducenda est, & à corporis illius indiuiduis peculiari constitutione pender. Vnde etiam obseruatum, eiusmodi qualitates interdum cum ætate mutari, & quibusdam id, quod in iuuentute fuit ingratißimum, & quod non sine periculo iuuenes vsurpassent, in virili, vel senili ætate fieri gratissimum. Imò obseruatum est, quosdam vsu longo venenis, quæ aliàs homini lethalia sunt, assueuisse. Quo modo Mithridates longo suæ antidoti vsu corpus suum ita disposuit, ut venena amplius ei nocere non potuerint. Quæ omnia accidunt, non mutatæ formæ hominis, utpote, quæ nullam mutationem patitur; sed corporis dispositione peculiari mutatæ. Ita &, quod quidam homines venenis resistunt, id non prouenit ab anima humana (aliàs enim omnes homines venenis resistere possent) sed à peculiari corporis proprietate.

Oculta qualitates rerum naturalium inanimatarum.

Tertiò sunt occultæ qualitates, quæ in rebus inanimatis animaduertuntur, quæ cum sint certæ rerum naturalium species, qualitates illæ merito ab illarum formæ specificæ deducuntur. Talis qualitas & vis est in magnete trahendi ferrum, idque in medio aëre pendulum, siue adhærens seruandi, & vis mouendi sese versus polum. Tales vires proprias omnes habent gemmæ, metalla, mineralia, ut passim ex autoribus, qui de gemmis, lapidibus, mineralibus ac metallis scripserunt, notum est.

Oculta qualitates viuæ in mortuis.

Quartò sunt occultæ proprietates in rebus naturalibus, quæ antea vixerunt, sed iam amplius non viuunt. Quales passim in plantis & animalibus, quibus loco medicamentorum vtimur, apparent. Neque enim viuus animalibus vel plantis ferè vtimur in Medicina, sed iam emortuis. Ita bufonibus exsiccatis vtimur ad extrahendum venenum; cinis cancrorum fluuiatilium medetur morsui canis rabidi: Alcis cornua,

& vngulæ contra epilepsiam viles sunt: Cornu cerui, & os de corde cerui contra venena vsurpantur: cranium humanum contra epilepsiam medetur; rhabarbarum, agaricus, mechoacanna, helleborus albus & niger, atque aliæ plantæ purgandi vim habent: radices præoniæ contra epilepsiam viles sunt: scordium veneno aduersatur, sunt aliæ plurimæ insignes plantarum vires.

Quintò reperiuntur tales qualitates in iis, quæ secundum naturam in viuentibus, tam animalibus, quam plantis generantur. Huc pertinent venenum scorpionis, aspidis, serpentis, tarantulæ, & aliorum animalium venenatorum: item lapis bezoar, moschus, zibethum, castoreum, & si quæ huius generis alia sunt, quæ in animalibus secundum naturam generantur. Huc referendi plantarum succi, lacrymæ, & gummi, aloë, scammonium, elaterium, euphorbium, gummi gotte, opium, succus cicutæ, & huius generis plurima alia.

Tandem sunt ea, quæ in viuentibus, animalibus præcipue, præter naturam generantur. Tale est venenum canis rabidi, & aliorum animalium rabidorum, & venena alia, quæ in corpore humano generantur: quo & pestilens venenum referri potest.

Cum ergo qualitarum occultarum tor diuersa sint subiecta, procul dubio etiam à diuersis causis pendent, de quo ordine dicemus. Priora autem duo genera cum ad propositum nostrum & morborum occultorum causas & curationem eorundem non faciant, ea hoc loco prætermitemus, & pauca de iis dicemus, ut & de tertio genere; de quarto, quinto & sexto, ut diligentius agamus, propositi nostri ratio requirit.

Primò enim eæ proprietates admirandæ, quæ viuentibus omnibus & semper competunt, merito ab animabus deducuntur, quarum, quæ sit origo, alibi pluribus dictum; nimirum, quod in prima rerum creatione omnes sint cum plantis & animalibus creatæ, & nunc etiam plantarum & viuentium generatione multiplicentur, viresque à Creatore insitas habeant.

Secundi generis qualitates, quod scilicet quidam caseum, alij hunc vel illum piscem, alij feles, alij aliud aliquid auersantur, & omnino omnes indiuiduorum cum certis rebus sympathiæ & antipathiæ non à formis specificis pendent; cum non eiusdem speciei, imò nec pluribus indiuiduis competant, nec essentielles potentie sint, sed naturales potentie vel impotentie.

Sciendum enim, hanc potentiam esse duplicem: Essentialem & Naturalem dictam. Essentialis à forma specifica immediate fluit & pender, & sicut forma nec mutatur, nec gradus recipit, ita nec potentia essentialis, & à forma inseparabilis est, sicut forma ab ipsa; & essentialis illa potentia animæ omnibus viuentis partibus inest, v. g. anima humana semper vim habet mutandi cibum in chylum, chylum in sanguinem, videndi, audiendi, ratiocinandi, & in quacunque parte corporis illam potentiam habet, & ut alicubi Scaliger ait: si oculus esset in pede, homo videret in pede. Essentialis autem illa potentia sine potentia naturali in actum erumpere non potest, & sine naturali ad agendum vim nullam habet, ideoque certas operationes in certis membris perficit; coquit in ventriculo, recoquit in jecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus, ut I. C. Scaliger, *exerc. 317. sect. 29.* ait. Potentia ista naturalis accidens quoddam subiecti est, potestque permutari cum impotentia naturali. Ita potentia essentialis videndi animæ nunquam mutatur, sed in actum deduci non potest, nisi in oculo, & quidem sano, ac potentiam naturalem habente, & ad viuendum rectè disposito. Et quamdiu hæc potentia adest, oculus videt; si verò permutetur cum impotentia naturali, idest, si adsit dispositio vitiosa in oculo, oculus non videt, vel malè videt, & si essentialis

Oculi naturæ, quæ in viuentibus generantur.

Oculi naturæ, quæ in viuentibus generantur.

Oculi naturæ, quæ in viuentibus generantur.

Oculi naturæ, quæ in viuentibus generantur.

Potentia plex.

Essentialis

essentialis potentia adfit, quæ postea morbo oculi ablato, iterum se exferit. Sic homo omnem cibum, qui homini in alimentum datus est, appetendi & coquendi essentialem potentiam habet. Quod verò quidam caseum, quidam alios cibos auersantur, & si eos assumant, reuomant, & malè afficiantur, id ab impotentia naturali est, & peculiari ventriculi dispositione provenit. Sic homini essentialis est, ut sit disciplinæ capax, istudque est hominis proprium *πάθος*, nullis gradibus diuiduum, sicut anima indiuidua est, nihilominus propter potentiam & impotentiam naturalem innumeræ hîc occurrunt differentiæ, & quot capita hominum sunt, tot sunt sententiæ. Alij enim ingeniosissimi sunt, & disciplinarum omnium capacissimi; alij mediocri ingenio præditi; nonnulli adeò stupidi, ut vix homines esse videantur. Idem in plantis accidit. Omnes enim pyri, v. g. essentialem potentiam habent pyra generandi: quod verò pyri quædam infrugiferæ sunt, vel non singulis annis pyra ferunt, id non provenit à potentia essentiali, quæ eadem semper est, & non mutatur, sed accidit ab impotentia naturali. Sic plantarum etiam secundum regionum varietatem magna est varietas. Persica apud nos edulia sunt: at in Persiâ venenata. Arum in Cyrenensi agro saporem acrem non habet, qualem quidem in aliis passim regionibus, sed adeo mite est, ut in ciborum usum veniat. Elleborus pro diversitate regionum, in quibus nascitur, potentius, vel imbecillius purgat, & in tractu Tridentino nullâ purgandi vi pollet, ut testatur Matthiolus, in lib. 6. *Dioscor. cap. 9.* Scorpiones quoque in calidioribus regionibus ictu interficere notum est: in aliquibus verò, ut in agro Tridentino, nullum ictu venenum relinquere, refert idem Matthiolus, loco alleg. Huc pertinet, quod homines quidam à venenis non amplius læduntur, & ut Theophrastus, lib. 9. de *hist. plant. cap. 13.* refert, quidam helleboro ita adfuescunt, ut ab eo amplius non purgentur: & Mithridates crebro usu sui antidoti effecit, ut venena amplius ipsi non nocerent. Itaque licet actiones seu operationes viventium secundum magis & minus differant: tamen non ob id statuendum est, quod potentia essentialis gradus habeat. Differentia enim illa est propter potentiam naturalem, quæ magis & minus recipit, & quicquid in viventibus agit, essentiali potentiâ, simulque naturali præditum est: si verò non agit, vel malè agit, non negandum est, quod essentiali potentiâ præditum sit, cum quod agere non possit, ab impotentia naturali proveniat. Cum verò ad impotentias naturales pertineant ea omnia, quæ ad morbosam constitutionem quamcunque pertinere diximus: istæ occultæ qualitates non pendent vel ab intemperie, vel à morbo aliquo organico, vel à soluta unitate, sed ab occulta & inexplicabili dispositione. Equidem, quod quis cibum non appetere, vel non coquere potest, id provenire potest ab intemperie ventriculi manifestâ: Sed quod quis, qui omnes alios cibos sumit, vel coquit, saltem caseum, vel panem, vel hunc vel illum piscem auersatur, id omnino ab occulta qualitate provenit.

Tertium genus occultarum qualitarum, quæ sunt in rebus, quæ non viuunt, quæ tamen suas formas specificas alias ab elementis habent, meritò ab illis ipsiis formis specificis deducitur. Ita ob formam suam specificam magnes trahit ferrum: habentque gemmæ singulæ, ut & metalla ac mineralia suas occultas proprietates, & vires, quæ à forma ipsarum specificarum fluunt.

Quartò verò medicamentorum illorum, quæ ab animalibus & plantis etiam mortuis petuntur, vires & occultas qualitates, quod attinet, eas proximè & immediatè non fluere ab anima & forma specifica seu animalium, seu plantarum, certum est; cum anima in

Dan. Sennert. Tom. III.

medicamentis illis ampliùs non adfit. Neque etiam possunt provenire & pendere à mixture elementorum simpliciter, & temperie qualitarum primarum; cum illarum actiones sint toto genere ab iis diversæ, & supra earum vires, neque etiam dirigantur ab anima, utpotè ampliùs non præsent. Cum verò omnis qualitas præsupponat formam, & has qualitates à forma quadam fluere & pendere necesse est. Illa autem nulla alia esse potest, quàm quæ antea subiectum seu *δικεῖαν ὕλην* formæ nobiliori, perfectæ & specificæ suo modo, & pro sua parte (suo modo, inquam, ne quis cauillandi occasionem habeat. Nam forma hæc cum sua materia *ἐκ τῆν ὕλην*, quæ cum forma ipsa corrumpitur, non planè absoluit, cum in animalibus & calor influens, & in plantis quiddam *ἀνάλωρον* requiratur) constituerebat. Cum enim nobilior forma nobiliorem requirat materiam, & sicut formæ *πυρίστη καὶ ἀπύριστη*, ut Aristoteles loquitur, differunt, ita etiam materiæ illæ differant, & singulis speciebus ac formis propriæ sint: materiarum illarum differentia & diversitas non nisi per formas diversæ esse potest, quæ cuique formæ specificæ suam *δικεῖαν ὕλην* constituunt: Quæ quidem formæ per se consideratæ, etsi veræ formæ sunt, quæ materias suas informant: tamen respectu animæ & formæ specificæ rationem materiæ immediatæ habent. Animâ autem decedente remanent aliquandiu & formæ officio funguntur, & facultatum atque operationum, quæ in rebus plurimis ampliùs non viventibus deprehenduntur, neque tamen ex elementorum qualitatibus, vel formis provenire possunt, autores sunt: quæ Aristotelicorum etiam præstantissimorum est sententia. Imperitè ergo, ac ineptè ab Aduersario hæc sententia ut noua traducitur, dum scribit; nouam & vero non consentaneam esse opinionem, formam principalem & substantialem inesse rei per aliam formam substantialem, quæ permanere possit, priore recedente; cum forma substantialis & specifica, quæque ob materiæ commodiorem dispositionem præcedat formam nobiliorem, non maneat cum ea, quando superuenit; id quod in ovo pateat, cuius forma pereat, quando generatur pullus, neque res vna duabus subsistat actibus substantialibus. Etenim ludit hic vocabulo formæ substantialis. Si enim per formam substantialem specificam intelligit, imputat mihi, quod nec ego, nec Philosophorum ullus vnquam statuit, formam specificam inesse rei per aliam formam specificam; cum res vna duas formas specificas habere non possit. Si verò per formam substantialem intelligit eam, quæ quocunque modo ad rei pertinet essentiam, pro falsa & noua sententiâ traducit eam, quæ est verissima & antiquissima. Formæ enim tales subordinatæ suâ naturâ formæ sunt: dum tamen adest rei naturalis specifica forma, habent rationem materiæ, seu ad materiæ proximæ dispositionem pertinent, iisque subordinatæ sunt, nec iis corruptis aut recedentibus necessariò statim pereunt. Cum enim, ut Aristoteles, 2. de *gener. animal. cap. 3.* scribit, ut animæ nobilitate atque ignobilitate inter se differunt; ita etiam materiam earum differre necesse sit: certè differentia hæc non nisi per formas diversas esse potest, cum materia à materia per se non differat, sed per formam. Atque idem sentit ac statuit Iac. Schegkiius, de *occult. med. proprietat.* Iacob. Zarabella, lib. de *gener. & interis. cap. 2.* & alij.

Ratio etiam contra hanc sententiam allata nullius momenti est, quod scilicet forma illa, quæ nobiliori & specificæ materiæ præstat, eâ superueniente non remaneat. Falsâ enim nititur hypothese, quasi primò è materia educatur forma generica, hinc superueniat forma

Yy

specificæ

An dantur
forma speci-
fica subordi-
nata.

specifica: cum tamen cum semine illud *σῶμα τοῦ τῶν ἐσῶν σοιχέιν ἀνέλκων*, quodque semina facit fecunda, propagetur; & anima sui domicilij & corporis architecta sit: quā decedente non statim totum corpus, quod fabricauit, corruiere, & omnia in eo simul aboleri necesse est.

Formarum
specificarum
subordinata-
rum origo.

De formarum autem harum origine quid statuendum sit, equidem res non plana est, & ei, qui illam inquirere conatur, via non satis trita calcanda est. Hoc in genere verum est, quod Aristoteles, 5. de generat. animal. cap. 7. scribit: *αἱ ἀρχαὶ μεγέθει ὅσαι μικροί, τῇ δυνάμει μεγάλα εἰσι*, id est, principia, quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt magna: ideoque non immerito in ipsa rerum generatione, & ipso semine origo harum formarum querenda, & ita statuendum: Creatorem rerum sapientissimum, ut omnibus rebus in prima creatione formas specificas dedit, ita etiam iisdem, & quidem diuersis diuersam, & cuique propria dedit materiam, & in materia illa cuique speciei proprias suas simul formas; (& quidem duplici fine, nimirum primo, ut formae specificae habeant subiecta, in quibus esse, subsistere, & actiones suas perficere possint; secundo, ut animam seu formam illam specificam decedente homini ceteros usus praestarent, & vel in alimentum, vel in medicamentum cederent; & voluisse, ut sicut formae illae specificae multiplicarentur & propagantur, ita etiam formae hae subordinatae propagarentur. Quae sententia, si cui non placet, statuatur, quod aliis placere video, animas viuentium eam vim habere, ut tales formas, quae ad suum subiectum & domicilium constituendum pertinent, producant, quae etiam ipsis amplius non praesentibus manere possint. Quicquid tamen statuatur, formae hae in semine latent, de quibus etiam illud, quod Seneca, lib. 3. quest. nat. cap. 29. habet, dici potest, cum scribit: *natura gubernante, ut arbores, ut sata, ab initio mundi usque ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debent, inclusum est: ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbae, inquit, & canorum nondum natus infans habet. Totius enim corporis & sequentis aetatis in paruo occultoque lineamenta sunt.*

Formarum
harum sub-
ordinatarum.

Cum autem quaelibet forma suum subiectum & aliquam materiam requirat, cum qua simul est & interit, etiam de harum formarum subiecto inquirere operae pretium est. Hoc autem in plantis & animalibus nihil aliud videtur esse, quam spiritus ille infusus, humidumque radicale, quae coniunctim sumpta vulgo Calidi natui, a recentioribus, Chymicis praesertim, Balsami naturalis nomine appellantur. Experientia enim ipsa docet, quandiu plantae, ut & animalium partes balsamicam istam substantiam obtinent, vires suas integras retinere: quamprimum vero eam amittunt, atque cariola euadunt vel putrida, statim *ἐξίπληα* fieri, & vires suas amittere, & reliquum corpus relictum inutile esse. Id quod etiam pharmaceutica & Chymica separationes docent. Si enim coctione vel infusione ea substantiae pars, in qua vis purgandi est, separatur & extrahatur, utile medicamentum paratur, reliquum vero corpus plane inefficax relinquitur. Vnde Mesues etiam, de simpl. med. cap. de Rhabarb. Rhabarbarum, e quo vis purgandi extracta est, animam (formam rectius dixisset: nam animam perdidit, cum e terra euulsam exsiccaretur) perdidisse, scribit. Et proinde recte concluditur, in corpore illo, quod a reliquo separatum est, inesse formam, facultatis purgantis causam; cum facultates propriae a formis non sint separabiles, & ubi illae reperiuntur, merito ibi etiam formas, a quibus pendent, esse, colligatur. Nec quem turbare debet, quod in succo, a corpore reliquo secreto, formam inesse dico. Si enim in puluere potest manere integra, cur non etiam in succo? Nam, ut Schegkiius, de occult. medic. facult. cap. 1. scribit: in minutissimas partes diuisio rei non cor-

rumpit ex necessitate substantiam rei sic comminutam in puluerem. Neque tamen omnia, quae in talibus exanimatis corporibus reperiuntur, formae illius reliquae proprium subiectum sunt, ut manifeste videmus in rhabbaro, & aliis purgantibus, in quibus vis purgandi cum subiecto suo a reliquo corpore ad purgandum inutili separatur. Equidem in viuente planta totum eius corpus animae subiectum est, & indiget anima plantae eo toto ad actiones suas exercendas. At animam decedente, forma quae remanet, & vires medicamentosas habet, non totum corpus, subiectum est, sed aliqua eius pars praecipua.

Neque est, ut quis, ne formam aliquam in corpore mortuo residuam concedere cogatur, ad id confugiat, dicatque, proprietates illas, quae a forma substantiali inseparabiles sunt, in extractis non esse, sed tantum *ἐνεργεία* agentis qualitatem quandam esse productam, quae sit accidens alterius subiecti, similis tamen aliquo modo, eandemque appellationem habens, quam habet, a quo proficitur. Etenim ubi eadem operationes sunt, ibi merito idem agens esse dicitur. Ideoque ibidem non qualitatem nouam aliquam productam, sed ipsam illam proprietatem adesse dicimus, quod vel ex eo patet, quod videmus, liquores illos, quibus in extrahendis viribus medicamentorum utimur, separari posse, vi medicamenti integram manente in corpore, seu succo, qui ex planta vel alio medicamento extractus est. Qui succus, cum pars illius medicamenti fuerit, vires illas in proprio & primo subiecto esse, & proinde non communicatam aliquam & nouam qualitatem, sed illam ipsam naturalem proprietatem, proprio subiecto inhaerentem esse, merito quis dixerit.

Quintam classem qualitarum occultarum constituunt ea, quae in plantis & animalibus secundum naturam generantur: qualia sunt plantarum succi, gummi & lacrymae, ut albe, myrrha, scammonium, euphorbium, opium; & quae in animalibus generantur, ut moschus, Zibethum, lapis Bezoar, lacryma cerui, venena item animalium. Quamuis enim ea omnia hominibus vel medicamenti, vel veneni loco sint: tamen plantis & animalibus sunt domestica & cognata. Tales autem qualitates omnes, earumque effectus, non proxime ab anima, seu viuentium forma specifica, sed forma ipsarum propria pendent; cum a viuentibus separata, nihilominus suos effectus, & suas operationes habeant. Vnde autem formae istae proueniant, etsi explicare non ita facile est: tamen tutissimum videtur, statuerè, res istas formas suas ab anima cuiusque speciei accipere, & formas istas quodammodo animae inclusas esse. Ut enim anima habet vim chylicam, *αἵματος ποιητικὴν*, ossificam, cutificam: ita etiam alij succi in aliis viuentibus producantur, ut oleum in olea, vinum in vite, eodemque modo succi illi venenati, medicamento-sique, quos modo commemorauimus, a sua cuiusque speciei anima producantur. Et sicut vinum, etsi animam vitis amplius non animatur, nihilominus *λόγος* & formam illam, quam a vite accepit, ut corpus naturale, per multos annos retinet: ita & modò enumerati succi suas formas & vires integras diu possident; imò cognationem aliquam, & consensum cum eius speciei formis habent, motusque iis *ἀναλόγως* perficiunt. Vnde vinum in dolis, dum vires florent, effervesce solet. Talium nimirum omnium ratio in semine latet, & ut antea ex Aristotele, 5. de gener. animal. cap. 7. diximus: Principia quamuis parua magnitudinis, tamen facultate sunt maxima; idque in primis de semine verum est: & quod antea ex Seneca, lib. 3. quest. natural. cap. 29. de homine diximus, id etiam hic verum est: quod scilicet in semine omnis futuri corporis ratio comprehensa est.

Sexta classis est venenorum, & malignorum humorum,

Ocul-
rum qu-
tatum
is quo
viam
n. gene-
rantur,
causa.

Verum
tione, quo
tur, talisq
& idonea
non educ
aliam, quā
nullas acti
nem educ
que forma
quasi forma
forma nece
strumento
oculorum
conferunt
Est enim
& sepe ad
necesse: et
nec subiect

culcarum rum, qui in corporibus animalium præter naturam generantur, ut venenum canis rabidi, pestilens, elephantiacum, & similia, de quibus infra suo loco dicetur de venenis in corporibus animalium genitis.

CAPUT IV.

An ad sanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?

Cum rectum sit index obliqui, & de morbis occultarum qualitarum nobis dicere propositum sit; prius omnino dispiciendum, an occultæ qualitates etiam ad sanitatem pertineant, seu, an similiarum partium, quatenus tales, sanitas & naturalis constitutio pendeat saltem à primarum qualitarum temperie, an verò aliæ adhuc, & occultæ qualitates ad eam rem pertineant. Affirmatur posterius, lib. 1. Instit. cap. 3. neque, ut puto, sine ratione. Cum enim omnia, quæ pertinent ad propriam cuique formæ specificæ materiam & subiectum constituendum, etiam ad eiusdem sanitatem constituendam pertineant, qualitates verò occultæ in homine proveniant à forma illa, quæ viventi cuique proximam materiam constituit, etiam eas ad sanitatem pertinere, omnino statuendum est. Reperiri autem tales qualitates in viventibus, negandum non est. Si enim in plantis emortuis qualitates occultæ reperiuntur, eadem in viventibus adfuerunt, nec frustra in iis adfuerunt, sed ut in emortuis homini sunt loco medicamenti, ita etiam in viventibus ad eorundem actiones, & ad eius speciei sanitatem utiles & necessariae fuerunt. Si in cornu cerui mortui quædam est occulta proprietas, etiam eadem in vivo adfuit. Si verò tales qualitates occultæ in plantis & brutis animalibus ad eorum sanitatem pertinent, cur eadem homini omnium viventium nobilissimo deneganda sunt? Et esse in eo tales qualitates, variæ sympathiæ & antipathiæ docent. Vnde enim ille consensus quorundam medicamentorum cum quibusdam partibus provenit, ut, quod agrimonia est cognata hepatis, euphrasia oculis, pulmonaria pulmonis, nisi à convenientia qualitarum, (sed non elementarium) quæ est in utrisque? Vnde accidit, ut hic odor rosæ, alter alterius rei, etiam suaevolentis, ferre non possit, nisi à qualitatibus occultis? Qualitatum elementarium nulla cum odoribus cognatio est. Vnde accidit, ut nonnullis pestilens venenum non noceat, alios facile inficiat? Cum itaque quicquid corporis parti alicui secundum naturam inest, ad sanitatem eius pertineat; qualitates verò occultæ partibus corporis nostri secundum naturam insint: eas ad sanitatem ipsam pertinere, manifestum est. Id quod demonstrasse oportuit.

Verum negat id D. Iohan. Freytag. & quidem ea ratione, quod, sicut per qualitates primas mistio perficitur, talisque dispositio, quæ formæ recipiendæ capax, & idonea sit, inducitur, & forma, nisi illa prævia sit, non educitur, vel inducitur: ita etiam per nullam aliam, quam illam, in re conservetur, & consequenter nullas actiones ad sui, totiusque subiecti conservationem edat, nisi per hanc. Existimâtque, temperaturam, quæ formam præcedit, & cuius ultima dispositio sit quasi formæ emissio, etiam pro conservanda eadem forma necessarium esse apparatus, & hæc pro suo instrumento uti, in eaque vitam & sanitatem conservari; occultas autem qualitates ut non generant, ita neque conservare corpus, nec sanitatis essentiam constituere. Et si enim forma has qualitates occultas ad peculiare & sæpe admirandas actiones edendum in subiecto generavit: tamen per eas nec vitæ actiones exercere, nec subiectum conservare putat. Neque enim, inquit,

Dan. Sennert. Tom. I II.

venenum per hoc, quod necat, per id, quod trahit bilem, rhabarbarum, vel brassica, quod vitæ amat, sui integritatem conservant, aut mistum, vel vitam rei, quæ vitalis est, tuerentur, quia id ab integritate rei dependet. Affert & hanc rationem, quod actiones hæc intercepti possunt, & suspendi, manente rei integritate: actio verò vitalis & conservatio misti, à caloris incessabili ministerio dependens re salvâ nequaquam suspendi potest.

Verum meræ petitiones principij, & ignorationes elenchi sunt hæc omnia, quæ proferuntur. Primò enim, ut de opinione illa de educatione formarum, & de dispositione materiæ, ad quam forma emergat, nihil dicam; cum ea ad quæstionem hanc parum faciat, & formæ non è disposita materia emergant, sed potius formæ præsentis iam sibi materiam disponant, & sui domicilij architectæ sint, idque tale constituent, quale ad actiones suas edendas necessarium est: de eo quæstio est; an subiectum cuiusque, & in primis hominis, (de huius enim sanitate quæritur, non de rhabarbari, non de serpentis, quæ impertinenter affert) in quo conservatur forma, & in quo, & per quod suas operationes perficit, & quidem, quatenus ut simile consideratur, dispositio saltem per qualitarum primarum temperiem absolviatur. Ille hoc affirmat, sed sine ratione: ego nego, eâ ratione, quod, sicut à multis formis in aliis rebus naturalibus, ita etiam in homine longè nobiliores actiones pendeant, quam quæ per qualitates primas perfici possunt, & ad actiones varias, variis instrumentis opus sit. Equidem in homine, ut & in aliis animalibus, una est anima, & nulla sit in eo actio, seu naturalis, seu animalis, quæ non ab ipsa anima fluat. Quod verò diuersas & varias actiones actu edit, id omne provenit à varietate instrumentorum, neque anima vno instrumento ad varias, neque variis ad unam, sed ad singulas actiones propriis instrumentis utitur: sicut & in artificialibus nemo ferrâ vel malleo scribit, sed pennâ opus habet, nec pennâ secat, sed ferrâ. Idem persuadent miræ sympathiæ & antipathiæ partium corporis nostri cum aliis rebus. Imò ipse Aduersarius concedere necesse habet, formas has generare qualitates occultas ad peculiare & sæpe admirandas actiones in subiecto edendas. Quod dum concedit, necesse est, simul concedat, eas ad sanitatem cuiusque rei pertinere. Cum enim sanitas sit naturalis partium dispositio, ea, quæ secundum naturam sunt, exercendi vim habens: per has verò qualitates natura mirandas actiones naturales edat: ceterè ad sanitatem eas pertinere, manifestum est.

Quod verò ideo eas ad sanitatem non pertinere putat, quia per eas forma nec vitæ actiones exerceat, nec subiectum conservet: petitio principij, & ignorantia elenchi est, neque probatio idonea. Etenim de sanitate hic quæritur; ille de vita respondet: cum hæc duo longè differant, possitque res vivere, etsi non sit sana, quæantque dispositiones ad sanitatem necessariae variè mutari, vitâ manente. Neque ea saltem ad sanitatem necessaria sunt, quæ ad vitam totius spectant, sed etiam quæ ad cuiusque partis naturalem constitutionem pertinent. Deinde vitæ actio vocabulum ambiguum est. Aliquando enim sumitur pro omnibus operationibus, quas vivens exercet; aliàs saltem pro actionibus vitalibus in specie dictis, quæ naturalibus & animalibus opponuntur. Primo modo si accipiat vitæ actio, falsum est, quod occultæ qualitates ad vitæ actiones non pertineant: cum etiam in vivente eas qualitates otiosæ non sint, & partes corporis singulæ penè cum aliis rebus consensum vel dissensum habeant. Etenim, etsi res venenata, (ita enim dicere debisset, non venenum. Venenum enim sanitatem non habet, nec vitam) v. g. napellus vel serpens, per qualitatem occultam homini noceat: tamen quin illa ipsa qualitas occulta ad dispositionem

Y y 2 natura

naturalem napelli vel serpentis pertineat, negandum non est. Res enim omnes naturales primò sui gratià constitutæ sunt, ut mundi perfectionem compleant, & quicquid in iis qualitatum est seu manifestarum, seu occultarum, id omne ad earum naturalem constitutionem pertinet: quod verò illæ qualitates aliis rebus grata, aliis noxiæ sunt, id secundarium & accidentarium est. Ita quicquid qualitatum in brassicâ est, id omne ad brassicæ naturalem constitutionem necessarium est, & per eas qualitates brassica actiones sibi proprias edit. Quod verò vitæ viam oleris huius odor fugat, ut quidem Theophrastus & Plinius referunt; (nam insignis error mnemonicus est, dum scribit D. Freytag, quod brassica vitæ amet) id accidentarium est, habetque suam naturalem constitutionem, etsi feratur, ubi vitis nulla est. Et quod qualitates hæ ipsæ ad sanitatem cuiusque rei pertineant, ipsa experientia docet, quæ læsis istis qualitativis, lædi sanitatem docet. Ita occultæ vitis qualitates læduntur à brassicæ odore. Alias enim vitis brassicam non fugeret. Eodem modo nonnulli ægrotant, & in lipothymiam incidunt ob felis præsentiam. Sed forsitan hæc ductu Aduersarij extra oleas, cum de hominis sanitate agendum sit. Summa: quicquid ad partium corporis humani naturalem dispositionem pertinet, id ad eius sanitatem pertinet. Sanitas enim est seu potentia naturalis exercendi naturales actiones, pendens à constitutione partium secundum naturam; seu dispositio partium corporis, naturalis, naturales actiones exercendi vim habens. Sed ad constitutionem partium corporis humani naturalem, pertinent & occultæ proprietates, & earum beneficio multæ actiones perficiuntur. Ergo qualitates occultæ etiam ad hominis sanitatem pertinent.

CAPVT V.

An dentur alij, præter intemperiem, in partibus
similaribus morbi?

Postquam capite præcedente monstrauius, ad ipsam sanitatem etiam pertinere qualitates occultas, iam idem de morbis, quorum gratià hæc instituta quæstio & tractatio, probandum. Tria dari morborum genera, intemperiem in partibus similaribus, morbos organicos, & unitatem solutam, passim è Medicorum libris patet. An verò præter hos aliud adhuc detur morbi genus, & quidem in partibus similaribus, controuersum est. Equidem nemo ante Fernelium, quod sciam, inuentus, qui alios, quàm intemperiei morbos, in partibus similaribus dari statuerit. Is primus, præter intemperiem, alios in partibus similaribus reperiri morbos, docuit, quos totius Substantiæ nominat, & de re, ut initio cap. 10. lib. 2. de abdit. rer. caus. scribit, perquam obscurâ, intricatâ, nullâque hæcenus arte comprehensâ agere aggressus est.

An dentur
in partibus
similaribus
morbi occul-
ti?
Fernelij sen-
tentia.

Eius argu-
mentum:

His autem præcipue vitur argumentis, ad probandum, dari tales morbos. Primum proponit lib. 2. cap. 9. de abdit. rer. caus. Si quæ sunt, inquit, in parte similari, præter temperiem, quibus sanitas illius & integritas seruetur, necesse fuerit, in bona illorum constitutione sanitatem, in malâ morbum collocare. Atqui duo in unaquaque parte similari insunt temperamento præstantiora, materia & species, seu forma, & ut in eorum naturali constitutione sanitas, ita in eorum præternaturali constitutione morbus continetur; cum contrariorum eadem sit subiecta materia. Et quidem de materiæ morbis pluribus agit in eod. cap. Sequentem autem 10. cap. de morb. totius Substantiæ ita scribit: Tota rei substantia perfectio est, & integritas, quæ res unaquaque consistit. Hæc quoties mutatur, & de perfectione decedit, res

totâ continue perfringitur, ipsaque illius decessio morbus est totius Substantiæ, ea scilicet, quæ nondum consummata fuerit. Nam perfecta, consummataque corruptio & interitus est.

Alterum argumentum à caussarum morbificarum natura sumit, eod. in loc. Si, inquit, ut ex Galeno de simpl. med. facult. constat, medicamenta nos afficiunt aut simplicibus qualitatibus, aut totâ Substantiâ, necesse est, alias qualitates, alias totam substantiam mutari. Hæc autem mutatio, si multum de optimo statu recedit, & natura limitem prætergressa sit, totius Substantiæ morbus erit. Et paulò post: Dum vel aer, vel medicamenta totius proprietate nos afficiunt, corporis nostri neque qualitates, neque temperamentum, sed totam substantiam primò ac per se mutant. Cum enim omnis actio sit ex contrariis, quatenus sub uno eodemque genere comprehenduntur, illorum qualitates, corporis nostri qualitates; tota verò Substantia illorum, totam corporis substantiam afficiet; neque fieri potest, ut qualitas in substantiam, aut substantia in qualitatem primò & per se agat. Esto igitur, quis iam deleterium medicamentum hauserit, qui e vita sit excessurus. Id quidem sensim artuum omnium, maximeque principum, spiritus, humores, totamque substantiam labefactabit, atque corrumpet; tum tandem mors sequetur, atque interitus. Partium autem corruptio & infectio tanta, quæ actionem primò per se lædit, morbus est, isque verè similis, quod tum omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui intemperies non est. Idipsum igitur sit oportet similis morbi genus, quod nos substantiæ corruptionem appellamus. Atque caussarum hoc genus latius allegato capite, & sequentibus pluribus deducit ac explicat.

Tertium argumentum è curandi ratione petit, dum lib. 2. cap. 9. scribit: Medicamenta, quacumque hominum ars ac industria inuenit, morbis curandis idonea vel ex primis, vel ex secundis, vel ex tertiis qualitatibus originem & vires habent, quibus etiam nonnulli quartas adiciunt. Prima illorum vires & facultates intemperiei morbis succurrunt ac medentur, secunde immoderationis materie, tertia & quarta iis, qui totius substantiæ vim roburque dissolunt. Et eod. in lib. cap. ult. Ut repletio inanitione, inanitio repletionem, omnisque intemperies intemperie curatur contrariâ, sic & substantiæ morbus medicamentis profligatur totius substantiæ proprietate contrariis. Vnicuique, siue in Epidemiorum, siue in contagiosorum, siue in venenorum genere sit, peculiare quoddam remedium opponitur, secretâ facultate efficax.

Fernelium sequitur Argenterius, in lib. de morb. gener. cap. 14. qui tribus potissimum argumentis vitur ad probandum, quod in similaribus alij dentur morbi, quàm intemperiei. Primum sumit à caussis toto genere nobis aduersis: secundum à medicamentis totâ Substantiâ agentibus: tertium ex eo, quod dantur actiones læsæ partium similarium, quæ non pendunt à morbis intemperiei. Annon, inquit, etiam morbos oriri in partibus similaribus, concedit Galenus, quos ad primas qualitates minimè referre possumus: quales sunt febres pestilenciales, morbus Gallicus, & alij, qui maligni vocantur, & quæ venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, contra quos non calidis, frigidis, humidis succis, sed iis, quæ tota Substantiâ agunt, pugnamus? Quod si genus hoc medicamentorum ponit Galenus, quod à totâ Substantiâ vel à totâ natura, non ob euidentes qualitates corporis similis malâ propellit; cur etiam non eadem in corpore mala statuimus, quibus ea mederi solent? Alioquin profectò frustra erunt excogitata hæc alterius esse nature, quàm alia, quorum effectus ad manifestas qualitates rediguntur. Et ibidem: Atque hi sanè morbi similarium propriè existunt, non munus profectò, quàm illi, quos primarum qualitatum excessus committit: quippe, cum attractiones, retentiones, coctionesque nutrimenti, atque etiam excrementorum ipsorum expulsiōem in singulis partibus perperam obiri, atque raro ipsas

Argenti.

ipsas quoque partes per malignos morbos insigniter ladi, & homines denique sapius exringui, quam à manifestis qualitatibus fieri possit, quotidiana doceat experientia.

Fuchsius, lib. 3. Instit. sect. 1. cap. 4. disputationem hanc Fernelij pro ἀρεσθονία Philosophicā habet, quam studio Galenus, & qui huius sectantur dogmata, Medici curare voluerint, ut, qui tūc materiam, tūc formam sub temperamento complecti maluerint; atque ita concedit, dari morbos in similibus, à morbis temperiei manifestis diuersos, qui per ea, quæ totā substantiā ipsis contraria sunt, curentur. Sed eos ad morbos intemperiei refert, duplicemque; intemperiem dari, scribit, vnam primarum qualitatum, aliam, quæ ex mistione primorum corporum fiat, quæ tota substantia appellatur. Verum suprà iam dictum, mistionem, & temperaturam non esse confundenda, & nullam aliam dari temperiem, nisi ortam è quatuor primis qualitatibus; neque illum modum substantiæ, qui ex mistione corporum elementarium oritur, posse tot, & tantarum vitium, quæ passim in rebus naturalibus occurrunt, causam esse. Quod ipsum tandem agnoscit Fuchsius, dum scribit, se non negare, alias qualitates, ut vocant, specificas, & vires peculiare, corporibus à DEO Opt. Max. esse inditas, quas commissioni primorum corporum acceptas referre non possumus.

Contra sunt alij, qui Fernelij hanc sententiam planè reiiciunt, & nullos alios, præter intemperiei morbos, in partibus similibus dari, statuunt, inter quos non postremus fuit Thomas Erastus, qui anno 1575. peculiari disputatione Fernelij sententiam impugnavit. Vtitur autem his præcipuè contra Fernelium argumentis. Primò arguit Fernelium, quod totam substantiam non rectè definiuerit, nec in ea definiendā sibi constiterit, Galenique autoritate abusus sit; cum secundum Galenum nec species seu forma, nec ex specie & formā compositum, nec spiritus, & congenitus nobis calor tota substantia sit, sed cuiusque rei materia aptè temperata. Deinde cum tria sint morborum genera, primum partium similiarium, alterum organicarum, & tertium utriusque commune, & ipso Fernelio fatente, morbi substantiæ non possint referri inter instrumentarios & solutæ unitatis, probare conatur, etiam ad similes referri non posse, & eo quidem argumento, quod si essent morbi similes, actionem partium similiarium primò & per se læderent. at hæc cum in proprio similiarium temperamento consistant, lædi non possunt, temperamento non mutato. Nihil enim in parte similari actionibus deseruiens inesse statuit, præter temperamentum & formam, seu animam. At forma seu anima non agrotationi obnoxia est: ergò solum temperamentum morbis obnoxium erit: & proinde nullus alius morbus partium similiarium dabitur, quàm intemperiei. Tertio ad argumenta Fernelij respondet, negatque, tria in similibus morborum genera constituenda esse, quia ex tribus, materiā, formā & temperamento composita sit. Cum enim morbus eius rei sit vitium, quæ actionis propinquissima causa est, neque materiæ, neque formæ, sed composito per se & propriè accidere, ut propinquiori actionum causæ, & proinde in similari parte nullos alios morbos inesse, quàm unitatis & temperationis. Forma enim immutabilis est, materia verò nullius actionis causa proxima, sed temperamentum.

Deinde etiam alij hos morbos impugnaverunt, & inter eos Comes Montanus, de morb. lib. 3. cap. 15. qui in primis hoc argumento vtuntur, eoque simul primam rationem Fernelij impugnant. Corruptio substantiæ vel formæ, inquiunt, est aut in termino & absoluta, aut in via. Si in termino & absoluta, non morbus est, sed interitus, sic ipsomet Fernelio statuente. Si in via, non est corruptio, sed alteratio corruptioni præuia, & per consequens morbus ex intemperie, cum alteratio motus sit in qualitate.

Dan. Sennert. Tom. III.

Alij hoc argumentum ita proponunt. Concedunt quidem, in parte similari tria inueniri, materiam, formam & temperamentum; omnia tamen hæc tria ad sanitatis naturam pertinere negant. Cum enim duplex sit partium constitutio, vna essentialis, altera accidentalis; illa, quæ ex materia & forma resultat, hæc, quæ illam insequitur, & accidentium certa dispositio est, per quam forma compositi est efficax: sanitas non in essentiali, sed accidentali constitutione collocanda est. Sanitas enim & morbus accidentia sunt, quæ rei essentiā saluā permanente permutari variè possunt; vnde idem homo nunc sanus, nunc æger est: forma verò, à qua rei essentia pendet, intendi & remitti non potest, sed constituta est in indiuisibili, vnde, ut modò dictum, formæ corruptio & abolitio non morbus est, sed rei interitus, nullusque morbus dari potest, qui manente re formam corrumpat, sed formā, quæ ubi est, vel tota est, vel non est, sublatā, ipsum totum corrumpitur: quod verò corruptum est, sanum vel ægrum dici non potest, cum non entis non sint accidentia. Atque ita, cum parte similari integrā manente, eius forma corrumpi non possit, solum verò temperies, re saluā manente, variè alterari & mutari possit; concludunt, nullam in parte similari formæ vel substantiæ totius, sed saltem temperiei morbum dari.

Et omnino hi autores rectè contra Fernelium concludunt, si per morbos formæ, vel totius substantiæ intelligendi sint ipsius formæ, vel substantiæ partis corruptio, nullo modo hos morbos concedi posse. Etenim formæ ipsæ sunt immutabiles, & saluo subiecto corrumpi non possunt, sed formā corruptā pars emoritur, atque ita amplius nec sana nec ægra dici potest. Et proinde, licet Fernelius rectè probet, ad partis similis constitutionem præter temperiem etiam formam & materiam pertinere: tamen id saltem de essentiali constitutione intelligendum est, ad quam sanitas & morbus non pertinent; cum, essentiali hac constitutione saluā manente, pars nunc sana, nunc ægra esse possit.

Verum hoc modo nondum Aduersarij Fernelij probarunt, nullos alios dari in partibus similibus, (præter unitatis solutæ) quàm intemperiei morbos. Hoc enim, quod Erastus & Comes Montanus, & alij præsupponunt, nihil ad sanitatem partis similis (præter unitatem) requiri, quàm temperiem, omnesque actiones partis similis perfici saltem eius temperie, nondum probatum, sed id ipsum est *κενὸς ὁ λόγος*, & cap. præced. demonstratum, alias adhuc ad sanitatem partis similis qualitates, quàm temperiem primarum requiri. Et probant id etiam resolutiones chymicæ, quibus ex plantis & animalium partibus efficiuntur medicamenta occultis qualitatibus prædita. Et proinde alia adhuc in partibus similibus præter temperie dantur, quorum recessus à naturali statu similè morbum iis inducit.

Et dari tales morbos, probant reliqua Fernelij argumenta. Inter quæ primū est id, quod à causis morbificis sumitur. Si enim dantur causæ morbificæ, quæ alio modo, quàm temperie primarum qualitatum, partes similes afficiunt, etiam dabuntur morbi alij, ab intemperiei morbis in partibus similibus. At dari agentia à tota substantia, & quorum actio in nullam manifestam qualitatem, aut harum temperiem referri potest, planū est, & suprà satis probatum, monstrantque id cum multa medicamenta, tūc in primis venenorum varia genera, quæ non notis & elementaribus, sed longè diuersis qualitatibus corpus nostrum afficiunt; id quod neque ipsi Aduersarij negare possunt. Cum verò omnis actio sit inter contraria eiusdem generis, & omne agens agat in suum contrarium, corpusque quod afficit, sibi simili qualitate afficiat & alteret, illique sibi similè qualitatem inducat: inde certò cōcluditur, à medicamentis & venenis occulto modo agentibus non temperie immediate & proximè

534 An dēnturalij p. intemp. in pārt. simil. &c.

zimē mutari, nec intemperiem ē manifestis qualitatibus exortam, sed occultam & ab intemperie diuersam qualitatem ac dispositionem induci.

Contra Tho.
Erastum.

In hoc argumento soluendo varij multis modis laborant. Thomas Erastus, in alleg. disp. thes. 57. scribit; non rectē concludi, aliquid totā substantiā nobis inimicum esse; Ergo totius substantiæ morbum generare, E. g. effluvia pestifera totā substantiā nobis inimica esse: solum tamē calefaciendo, putrefaciēdo, erodendo nos offendere. Atque ita concedit, dari quidē actiones à tota substantia, seu occultis qualitatibus, læsionem tamen, quam inducunt, notam & manifestam esse statuit. Idem Comes Montanus, de morb. lib. 3. cap. 16. sentit; qui dari agentia à tota substantia quidem concedit, actionem tamen illarum tantum per qualitates primas, & temperiem fieri, existimat, docetque, quando mutatio tantum fit in qualitatibus primis, tum actionem illam vocari per vnam vel duas qualitates: sed quando aliæ etiam, secundæ & tertiæ mutantur, tum illam actionem provenire à tota substantia, & omnino actiones omnes istas fluere à temperie docet. Sed cum agnoscat, negari non posse, quod dentur actiones, quæ ab intemperie non proveniunt, rem in dubio relinquit, & nihilominus statuit, quomodo cunque res agant, siue per temperiem, siue per formam à temperie diuersam, morbos non esse, sed potius causas morborum, & non morbos totius substantiæ, sed à Galeno saltem receptos inducere, v. g. morsum canis rabidi vulnus infligere, & intemperiem calidam & siccam inducere, quæ tandem ægum in furorem agat.

Hieron. Cap.
Piuaccium.

Eodem modo Hieronymus Capiuaccius, in tract. de lue Veney. agnoscit in lue Venerea actionē à tota substantia, & quæ sit supra elementorum qualitates, quæque peculiariter sit corpori humano aduersa, & non nisi alexipharmacis deleri possit: at proprietatem illam saltem in excremento præter naturam, quod à toto genere lædere potens sit, statuit: sed quod morbum aliquem nouum, præter vulgō receptos, producat, negat, notosque tantum morbos intemperiei, tumores, vlcera, & similes inducere, statuit.

Verum hoc modo argumentum istud non soluitur. Etenim, etsi negandum non sit, venena, & alia occultis qualitatibus primis, quas cum occultis habent, agere, intemperiem inducere, exulcerare: tamen actiones istæ ab iis non proveniunt, quatenus venenata sunt, & occultis qualitatibus agunt, sed quatenus & ipsa temperiem suam elementarem habent. Aut licet, vbi occultis qualitatibus calidum innatum est destructum, tota œconomia corporis collabatur, & tandem putredo, febres, vlcera, tumores, & alij morbi ac symptomata excitentur? tamen id facit venenum non per se, sed per accidens. Interim quæritur, annon venena, quatenus talia, & quatenus peculiari proprietate agunt, peculiari modo etiam in corpus nostrum agant, & peculiarem qualitatem præter naturam in id inducant? quod omnino affirmatur. Cum enim res quælibet secundum naturam suam agat, calor calefaciat, non refrigeret, nec purget; frigus refrigeret, non calefaciat, nec ferrum trahat: omnino etiam occultæ qualitates secundum propriam naturæ suæ rationem agent, venena cor infestabunt, non purgabunt, rhabarbarum purgabit, non trahet ferrum, nec eā qualitate, quæ purgat, calefaciet vel frigefaciet, & omnino qualitatem quælibet sibi similem patienti imprimit. Et concedere actiones occultarum qualitarum, negare verò ab iis occultam aliquam imprimi, & statuere, saltem manifestas qualitates ab iis induci, contradictio in adiecto est. Etenim si manifestam saltem qualitatem inducit, actio non est occulta, sed manifesta. Deinde cum omnis actio sit inter contraria, & agens cupiat sibi assimilare patiens; nec verò, vt Thomas Erastus, lib. 59. scribit, qualitas in substantiam, vel substantia

in qualitatem primò agat: necessarium est, vt, quia medicamenta à tota substantia aliis, quàm manifestis qualitatibus agunt, alias etiam, quàm manifestas qualitates afficiant, & sibi similem affectionem inducant.

Ad veritatem proximè accessit, eam tamen non planè assecutus est Eustachius Rudius, vbi, de morb. occult. lib. 1. cap. 7. inquit, quo pacto venena corpus nostrum corrumpant, & contra Fernelium disputat. Vbi quidem rectè docet, quod qualitas formam primò non afficiat; cum fieri non possit, vt qualitas in substantiam agat; sicut & hoc rectè statuit, deleteriorum formas esse principia agendi, proprietates verò, seu occultas qualitates, ab iisdem formis fluentes, esse instrumenta; & has proprietates, cum nostri corporis proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere posse. Quæ mea planè sententia est, in quam seu inuiti, seu inscij tandem verissimo principiorum Physicorum ductu nonnulli delabuntur. Veruntamen ex præconcepta opinione aliquomodo ad qualitates primas delabitur, dum scribit, proprietates nobis contrarias à manifestis qualitatibus in propria actione adiuuari & roborari. Isto enim qualitarum primarum auxilio occultæ qualitates nullo modo opus habent. Etsi enim hoc concedo, venena quædam, vt & alia qualitatibus occultis prædita, etiam qualitarum primarum excessum habere: tamen singulæ qualitates, quod suum est, agunt, & occultæ etiam sine primarum auxilio suas actiones perficiunt. Et sicut magnes trahit ferrum sine caloris vel frigoris auxilio: ita aspidis venenum sine auxilio caloris, qui in tantilla quantitate nullus insignis esse potest, solum occultâ & venenatâ suâ proptietate malignam qualitatem corpori nostro imprimit, & occultas nostri corporis proprietates impugnat. Et cum dicit, qualitates occultas in suis actionibus adiuuari, concedit, occultarum qualitarum propriam & primariam, à primarum qualitarum actione diuersam, esse actionem.

Hæc omnia etsi plana sint, ex ipso Aristotele, lib. 1. de generat. & corrupt. cap. 7. text. 57. desumpta, vbi Aristoteles & eius interpretes clarè docent actionem esse inter contraria eiusdem generis: tamen ne victas veritati manus porrigere cogatur D. Iohan. Freytag. sit hic venerandæ antiquitatis defensor, Nouator & Paradoxologus. Nihil tamen solidi contra principium Aristotelis affert, verum ne nihil dicat, aliquid, vel ad rem nihil pertinens, dicit. Nam cum Aristotelis canon de causis efficientibus immutantibus agat, ille de formæ informatione, & actionibus, quæ per emanationem fiunt, aliquid affert. Cum sermo sit de antipathia, ille exempla sympathias inducit. Cum de actionibus naturalibus, quæ sunt inter contraria sub eodem genere, tractetur, ille de potentia obedientiali, (quod suam in Philosophia inscitiam egregiè prodit) quæ DEI & artis respectu talis esse dicitur, aliquid producit, & potentiam obedientialem etiam in actione rerum naturalium inter se imperitè ponit: quæ responsione digna non sunt. Certum enim est, Aristotelis canonem esse verissimum, de actione immutatiua seu corruptiua dicta, & in actione tali non quilibet agere in quodlibet, sed in determinatum, & omne tale agens patienti imprimere qualitatem sibi similem. Talia autem agentia non sunt solum ea, quæ primis qualitatibus alia afficiunt, sed inter ea etiam, quæ à tota substantia, seu occultis qualitatibus agunt. Hoc enim modo venena non lapidibus, non metallis, non lignis, sed animatis sunt venena. Et quidem, quod vni animalium speciei venenum est, non omnibus animalibus venenum est. Et quæ hoc modo agunt, non manifestas seu primas qualitates corpori inducunt, sed sibi simili affectione id alterant, vt Galenus loquitur. Venenorum enim natura non in qualitatibus primis, sed occultis consistit. Et si venena saltem primas qualitates corpori imprimerent, etiam alia qualitatibus

Eustac.
Rudij
sentia.

D. Iohan.
Freytag.
mentum
refutatio

bus primis prædita, idem quod venena agere possent, quod tamen non accidit.

Vnum atque alterum tamen, quod affertur, non prætereundum videtur. Primò ait: *Non quia innumera- bilia indicibilia venenorum genera in nos agunt, occultis suis & aduersis qualitatibus, idcirco innumera quoque oc- culta qualitates, & innumera ex his sanitates occultarum qualitarum, & ex harum à venenis læsione innumeri morbi incogniti & indicibiles statuendi, id quod absurdum videtur.* Verum absurdum hîc nullum est, nisi quæ ip- se fingit. Primò enim, etsi non sunt innumeri morbi occulti, & forsitan nec 80084. quot misturas humo- rum possibiles commentus est Sanctior. Sanctorius, lib. 7. meth. vitandor. error. cap. 9. tamen sat multi sunt. Alius enim occultus & malignus morbus in- ducitur à virulentia venerea, alius à contagio pesti- lenti, alius à morfu canis rabidi, alius à morfu aspidis, alius à morfu scorpionis, alius à vipera, alius ab ictu ta- rantulæ. Non tamen sequitur, quod etiam tot neces- sariæ sint in homine sano occultæ qualitates, & tot sanitates. Rectum enim vnum, obliquum varium & multiplex. Sicut nimirum temperies primarum qua- litatum vna qualitas est, & in qualibet parte vna, va- riis tamen modis, & à variis intemperiebus & causis à naturali statu deflectere potest: ita etiam naturalis illa dispositio, quæ est ab vna vel pluribus qualitati- bus occultis, variis modis & à variis venenis mutari potest. Et licet plura sint venenorum genera, & spe- ciales actiones venenorum inter se differant: in gene- re tamen conueniunt, vt omnia sint calido nativo, & naturali constitutioni contraria, eamque corrumpant. E contra vna theriaca multis venenis resistit. Ac quamuis plures essent tales qualitates in corpore: non tamen essent plures sanitates. Sanitas vna est forma- liter sumpta: causæ verò eius multæ, & propterea etiam multa morborum genera, quæ eam lædere pos- sunt. Et posito, sed non concessio, quod nulla detur in corpore nostro talis occulta qualitas, ad sanitatem eius pertinet, quæ in venenosis morbis mutetur: ta- men cum venena sibi simili affectione corpus nostrum alterent, vt Galenus, 1. de sem. cap. 16. loquitur, at- que illa qualitas & dispositio maligna corpori à vene- no impressa sit præternaturalis, atque actiones eius lædat, cur morbus corporis dici non possit; cum ei morbi definitio competat? Nam quod allegatum Ga- leni locum, vbi docet, quod minima portio venenorum, quæ dicitur *ἀντίδοτος*, appellatur, vbi anima- lis corpus ingressa fuerint, momento temporis id immutant, sibi que simili affectione alterant, falsa interpretatione corrumpere conatur, frustra laborat. Etenim, quod scribit, Galenum dicere, totum alterari, non saltem qualitates occultas, sed maxime manifestas, in qua vita fundatur, pueriliter in vocabulo Totum ludit. Neque enim Galenus per totum intelligit vniuersam totius corporis constitutionem, cum videamus, in lue vene- rea, veneno canis rabidi, ictu tarantulæ, & aliis ve- nenis, non statim omnem corporis constitutionem mutari; imò sæpe temperiem qualitarum primarum vix permutari; id quod ex eo manifestum est, quod sæpe à veneni vi citissime homo jugulatur, antequam vlla, quæ homini interitum asserere possit, mutatio in qualitatibus primis (vt potè quæ longius tempus re- quirat) facta fuerit: id quod ipse concedere necesse habet, dum scribit, quod peste infecti subito mo- riuntur, ex veneni perniciæ, quod cordis vitalem, in- situm & influentem spiritum rapidissime corrumpat. Sed dum dicit Galenus, totum momento temporis immutari, eius hæc mens est, in toto corpore subitam alterationem fieri: id quod ex eo patet, quod statim post addit; alexipharmaca totum corpus immutare. Vbi certè non docet, ab alexipharmacis omnem corporis temperiem & naturalem dispositionem euerri, sed sal- tem istam à veneno inductam alterationem aboleri.

Neque etiam temperiem primò mutari, (hæc enim in momento mutari non potest) dicit Galenus, sed ta- lem qualitatem corpori à veneno induci, quali ipsum præditum est. Et venena non sunt venena per quali- tates primas, sed per occultas. Et proinde, dum sibi simili affectione corpus nostrum alterant, non primas qualitates inducunt, sed occultas & venenatas. Id quod patet ex eo, quod Galenus statim subiungit; alexipharmaca contrariâ venenis alteratione corpus af- ficere. Etenim, alexipharmaca, vt pluribus in locis Galenus docet, non agunt qualitatibus primis, sed totâ substantiâ, & qualitatibus occultis. Cum ergo alexipharmaca alterationi venenorum contrariam al- terationem inducant, venenorum actio non in qua- litatibus primis consistit.

Deinde, quod scribit: *quia venena omnia directè substantiam nostram humanam, maxime iuxta temperiem qualitarum, & præcipue calidi & humidi, in qua sanitas & vita fundatur, diripiunt & corrumpunt, & cordi vi- talique facultati in calido nativo, eiusque spiritu & hu- mido archigeno, in corde potissimum radicato, depeculan- tur, celeriterque vi sua perniciosâ, & potenter corpus & naturam nostram pessundant, & in suam naturam immu- tando corrumpunt, non occultas qualitates corrumpunt, sed manifestos temperiei morbos produciunt:* Primò peti- tio principij est, quod putat, venena humanam na- turam mutare directè, iuxta temperiem qualitarum primarum: sibi enim simili affectione corpus nostrum alterant, & proinde venenatam qualitatem corpori in- primunt. Deinde malè confundit vitam & sanitatem; cum vita absque sanitate esse possit, & æquè ægri vi- uant, ac sani. Vnde etiam tandem apparet, falsum esse, quod ex nostra sententia sequi putat, quod ca- lore nativo, in quo vita consistit, saluo, quisquam perire possit. Petitio enim principij est, quod calidi nativi seu spiritus insiti essentia saltem qualitarum primarum temperie absoluitur; cum, vt suo loco ex Aristotele dictum, spiritus ille insitus sit *σῶμα τῷ τῷ ἀσπρῷ στοιχείῳ ἀνάλογον*. Et posito, sed non concessio, quod calidum innatum sit elementare, tamen corde à veneno læso, totam eius œconomiam, & ita etiam temperiem, labefactari, necesse est. Atque ita primum argumentum pro morbis occultarum qualitarum, quos Fernelius totius substantiæ vel formæ appellat, falsum est.

Secundum argumentum sumitur, vt dictum, à Secundi ar- curandi ratione. Cum enim dentur medicamenta à tota substantia, vt appellant, non qualitatibus manifestis, sed occultis agentia, dantur etiam neces- sariò morbi occultarum qualitarum; cum contraria contrariorum sint remedia. Vnde rectè Argenterius: Nisi darentur morbi occulti, frustra inuenta essent remedia totâ substantiâ agentia. Nam si omnes morbi partium similium essent morbi temperiei, possent ij medicamentis contrariâ intemperie præditis expu- gnari. At hoc non fit: sed sæpe manifestæ qualitates ad impugnandos morbos non sufficiunt, sed opus est medicamentis occultis qualitatibus agentibus, vt quotidiana experientia testatur. Id quod expressè docet Galenus, 1. de sem. cap. 16. dum scribit, quod venenorum antidota & alexipharmaca contrariâ letha- libus alteratione totum etiam corpus immutent.

Verum & in hoc argumento soluendo nonnulli la- borant, sed frustra. Thomas Erastus, vt ex lib. 5. Miscell. Smetit. Epist. 6. videre est, eò audaciæ venit, vt scribat, non posse vel vnius hominis exemplum produci, qui à peste medicamentis virtute specificâ agentibus sit liberatus. Et quæ latente virtute dicun- tur profuisse, vel vacuando, vel concoquendo, vel refrigerando, vel siccando cuncta profuisse. Additque, si tales essent proprietates in illis omnibus, quæ ab autoribus laudantur, infinita ferè, ac nihil simile in- ter se habentia pharmaca eadem essent potestate præ- dita:

536 An dentur alij p.intemp.in part.simil. &c.

adita: quod fieri nullo modo possit. Verum magna hæc est petinacia & audacia, ita ipsi experientia reluctari, quâ satis constat, non solum pestem, sed & alios morbos malignos ac venenatos nullo modo curari posse remediis solum manifestis qualitatibus, quæcunque ea sint, agentibus; sed opus esse alexipharmacis, quæ sola experientia suggerit. Et illud ipsum, quod contra obiicit Erasius, sententiam nostram roborat potius, quam infringit. Si enim, quod experientia constat, infinita ferè medicamenta nihil simile inter se, vel ratione primarum vel secundarum qualitarum habentia eadem vi pesti resistendi prædita sunt, necessario concluditur, peculiarem vim & facultatem, à primis qualitatibus diuersam, in quâ omnia ista conueniunt, iis inesse.

Comitem
Montanum.

Comes Montanus, lib. 3, de morb. cap. 16. cum videret, negari non posse, dari medicamenta occultis qualitatibus agentia, aliò confugit, & statuit, talia medicamenta non morbos expellere, sed causas saltem morborum; ipsos verò morbos ab iis inductos, si opus sit, saltem curari medicamentis manifestis qualitatibus agentibus. Ita in veneno canis rabidi causam magis trahere ad se curam, quam morbum, qui sit intemperies calida & sicca, & idèd non solum iis, quæ manifestâ vi venenum hoc extrahunt, sed & iis, quæ totâ substantiâ agunt, utendum esse. Verum enimverò negandum quidem non est, alexipharmaca etiam causâ aduersari, eamque impugnare, & è corpore expellere posse. Interim & hoc verum est, quod Galenus, lib. 1. de sem. cap. 16. scribit, quod deleteria corpus nostrum sibi simili affectione alterant, & sibi congeneres qualitates, & malignam diathesin ipsi inducunt. Quæ enim esset aliâs actio venenorum, & quomodo corpus nostrum tam vehementer læderent; cum in manifestis qualitatibus sæpe exigua mutatio appareat? Et quomodo causâ, ut Comes Montanus putat, plus quam intemperies manifesta inducta vrgeret, & curam ad se traheret, si saltem manifestis qualitatibus læderet? Certè ob damnum & vitæ periculum, quod corpori infert, magis vrget. At hoc facere non potest, nisi dispositionem corporis ad vitam necessariam summo perè euertat. At hoc, ut ipse confitetur, non facit intemperies manifesta, quæ primis diebus sæpè exigua & nullius momenti est: ergo id facit occulto modo dispositionem naturalem corporis nostri euertendo, ipsique contrariam malignam inducendo, & nemo rei Medicæ peritus facile indicauerit, quod venena sæpe, etiam si è corpore sint exturbata, nihilominus malignas diatheses post se relinquunt.

Anton. Santorcellum.

Tandem ut hæc concludamus, & iis, quæ modò, & cap. præced. diximus, hoc addamus, Antonius Santorcellus, in antipraxis Medic. lib. 5. cap. 4. etiam statuit, quod antidota oppugnent causam morbi, non morbum: illa autem et si occulta sit, producat effectum manifestum. Idque conatur exemplo magnetis & purgantium medicamentorum declarare. Nam, inquit, magnes trahit ferrum qualitate nobis occultâ, medicamenta purgant occultâ vi; at effectus, ut tractio, manifestus est. Atque ita etiam putat, venenatam causam occultam effectum manifestum producere. Verum dicit, sed non probat, quod antidota saltem causam morbi oppugnent, non morbum, quod supra refutatum. Deinde quod causas occultas attinet, & earum effectus, distinguendum est primò inter motum localem & alterationem. Etenim motus ferri ad magnetem est localis. At hic queritur, quamnam alterationem venena in corpora inducant? Præterea distinguendum est inter effectum proximum & remotum. Etsi enim motus localis, quo ferrum ad magnetem mouetur, manifestus sit: tamen motus ille ferri non est effectus proximus occultæ qualitatibus, sed remotus. Etenim sicut veneno sumpto hominem vomere vel mori, manifestum est, interim vomitum &

mortem actio aliqua præcedit, quâ venenum occulto modo hominem afficit: ita etsi manifestè ferrum ad magnetem mouetur: tamen actio alia occulta præcedit, quâ magnes ferrum afficit, eique qualitatem imprimit, ob quam ferrum ad magnetem mouetur, eaque qualitas ignota nobis est æque, ac illa, quam venenum corpori nostro imprimit: quod etiam Scaliger, exerc. 102. sect. 6. docet: ubi statuit, quod ferrum ad magnetem potius, tanquam matricem suam, moueatur, cuius abditis principiis perficiatur. Itaque etsi venenatas causas multi effectus sequuntur: tamen cum illi plures & toto genere diuersi sint, patet, eos omnes non proximè à veneno prouenire, sed mediante aliâ proximâ causâ, à quâ calor natiuus corporis, & præcipuè cordis, læditur. Hoc enim læso, ampliùs corpus & humores à natura regi non possunt, unde excitatur putredo, inde febres, tumores, vlcera. Et tumores proxime excitantur à facultate expultrice, non à veneno. Ita purgantis medicamenti effectus seu purgatio manifesta est, sed illa non fit immediatè & proximè à medicamento purgante, sed à facultate expultrice. Actio verò purgantis medicamenti in humorem expurgandum omnino occulta est.

Tertium
gummi.

E quibus Tertium argumentum oritur, ab ipsis actionibus læsis. Cum enim omnes actiones læsæ fiant vel à morbo partis, quæ illam actionem perficit, vel ab errore externo; dentur verò actiones læsæ, quæ neque ad morbos intemperiei, neque externum errorem referri possint: hinc sequitur, dari alios, præter intemperiem, morbos, in illis partibus, à quibus actio illa prouenit. Negari autem non potest, in morbis malignis, pestilentibus, & venenatis, sæpe nullam alicuius momenti intemperiem dari, interim varias actiones lædi, vires deiici, imò hominem de vita periclitari. Ergo aliquam aliam, præter intemperiem, in parte mutationem adesse, necesse est, ob quam tantæ actionum læsiones fiant.

Et quocunque se vertant, qui hos morbos negant, eos ipsos tamen, seu inuiti, seu inscijs concedere coguntur. Vnde Mercurialis, qui, de venenis cap. 2. morbos hos ad morbos intemperiei refert conatur de venenis cap. 1. definit morbum perniciosum in hunc modum: *Morbus venenosus est dispositio præter naturam cor offendens immediatè, & vehementer eius actiones lædens, ob vim veneficam.* Et Eustachius Rudius, de occult. morb. lib. 1. cap. 2. definit morbum occultum, quod sit affectus præter naturam, qui ab ea causâ, materiaque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiusque præsertim innato calori totâ suâ naturâ nobis ignotâ aduersaria existens, ipsum pro suo posse corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cum enim definitio definiti essentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: si morbus, qui definitur, est occultus & venenosus, certè affectus ille seu dispositio præter naturam, non solum intemperies est qualitatum primarum, sed & ipsa occulta & venenosa esse debet. Deinde, cum causâ occultâ sit & venefica, & à qualitatibus primis diuersa, necesse est, ut dispositionem etiam occultam & venenosam, à qualitatibus primis diuersam, inducat.

CAPVT VI.

Quinam sint illi alij, præter intemperiem, in partibus similaribus, morbi?

Atque hæcenus satis firmis, ut opinor, argumentis, probatum est, dari in partibus similaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam est, ut explicemus, quinam illi sint. Id enim, quia non satis rectè, clarè, & accuratè à Fernelio factum, totam hanc de hisce morbis doctrinam plurimis suspectam reddidit.

Quinam
occuli
bi?

reddidit. Cum enim viderent, quædam in enumeratione horum morborum falsa proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera ab eodem proferuntur, simul reiecerunt. Ita autem de morbis totius substantiæ, quos ita appellat, docet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totum*, inquit, *substantia morbi sunt, qui partium substantiam primum & per se oppugnant. Horum alii manifesti sunt, alii occulti*. Manifesti, qui partium corporisque substantiam manifestis è causis demoluntur. Eiusmodi sunt vlcera maligna, phthisis, iecoris, lienis, aliarumque partium putredo, ex primarum qualitatum intemperie nata, & spiritus innati dissolutio per vigilias, labores, inedia, atrocisque dolores, & natiui caloris extinctionio, in strangulatu, vel in penetrabili, extremoque frigore. Occulti morbi sunt, qui cæcis ex causis totam substantiam oppugnant, quorum postea differentias recenset. Idem docet *lib. 2. de abdit. rer. causis. cap. 10. & 11.*

Verum etsi, quantum ad posterius morborum totius substantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, idque dari argumenta *cap. preced.* allata satis probent: tamen prius genus nullo argumentorum genere probari potest. Argumenta enim, quæ *cap. preced.* attulimus, saltem probant, dari morbos, & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas qualitates curabiles. Argumenti verò primi Fernelii, quo ad prius morborum totius substantiæ genus probandum vitur Fernelius, nullum robur esse, *cap. preced.* dictum. Neque enim ipsius substantiæ mutatio & corruptio morbum parit, sed rei interitum. Res verò corrupta amplius neque morbum neque sanitatem patitur. Si verò corruptio non sit perfecta, sed via saltem ad eam, est alteratio & morbus intemperiei; aut si illa à causa occulta proveniat, pertinet ad morbos occultarum qualitatum, non verò est formæ corruptio. Et ut in specie illos manifestos morbos, quos inter morbos totius substantiæ refert Fernelius, videamus, primò inter eos numerat maligna vlcera, phthisin, & partium putredinem. Verum siue ut vlcera simpliciter, siue ut maligna considerentur, id morbi genus, quod Fernelius vult, non constituunt. Nam vlcera sunt morbus solutæ unitatis cum substantiæ amissione, & plerumque cum intemperie. Si verò ut maligna considerentur, appellantur ea vlcera maligna, ut Galenus, *de compos. med. secund. gen. lib. 4. cap. 8.* docet, in quibus pars vlcerata malam quandam dispositionem contraxit, quæ humores affluentes etsi boni sint, corrumpit, & ut ideo vlcera ad cicatricem difficulter perveniunt, facit. Si ergo dispositio ea est intemperies saltem, nullum novum morbum inducit, sed est morbus intemperiei. Si verò maligna aliqua diathesis sit à causa maligna parti exulcerata inducta, tum quidem alius ab intemperie morbus, verum non, quod vult Fernelius, manifestus, & à manifestis causis latus, sed occultus, & ad posterius morborum totius substantiæ genus, quos Fernelius constituit, non ad prius pertinens. Id quod ipse Fernelius, *lib. 7. Pathol. c. 9.* de malignis vlceribus loquens confitetur, dum scribit, illorum præter vulgare humoris vitium cæca quoque malignitatis causa statuenda, quæ vix abigi profligarique potest. Talia ferè ex pestilentia relinqui solent.

Secundò huc recenset pulmonis, hepatis, lienis, aliarumque partium putredinem, ex primarum qualitatum intemperie natam. Verum putredo illa vel iam facta est, & tum pars non amplius ægrotat, sed corrupta est, ut sit in sphacelo, aut si non sit tota corrupta, vlcere laborat; vel est in fieri, quæ cum inducatur, fatente Fernelio, ex qualitatum primarum intemperie, nihil aliud erit, quàm alteratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo, quæ est in humoribus, non morbus est, sed morbi causa.

Tertiò loco inter morbos totius substantiæ à manifesta causa ortos ponit spiritus innati dissolutionem

per vigilias, labores, inedia, atrocisque dolores, & natiui caloris extinctionem in strangulatione, vel penetrabili, extremoque frigore. Et omnino dissipatio spirituum vitalium & influentium actiones lædit, idque multò magis præstat spiritus innati dissipatio. Etsi verò de modo, quo spirituum defectus actiones lædat, non omnes idem sentiunt: tamen cum, ut ipse Fernelius *lib. 4. Physiol. cap. 5.* docet, spiritus ille insitus ad partis similis constitutionem pertineat, & partis similis essentiam compleat, & spiritus tum insiti, tum influentes ad temperiem cordis perficiendam necessarij sint: eorum defectus omnino intemperiem aliquam in corpore inducit, atque ita morbum parit, qui defectus si sit maximus, pars emoritur planè. Si tamen, de quo suo loco diximus, in calido illo aliquid, quod supra primas qualitates sit, contineatur, eius defectus etiam morbum aliquem occultum parit.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à causis manifestis excitari, scribit Fernelius, totius substantiæ & formæ morbos, non novos esse, sed iam vulgò cognitos: & relinquitur, non alios, præter morbos intemperiei, in partibus similibus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducuntur, & iisdem curantur, id quod argumentis *preced. cap.* propositis, satis probatum est. Agnuit procul dubio hoc Argenterius, ideoque dum, *lib. de morb. gener. cap. 4.* disputat de morbis in partibus similibus, quos ad qualitates manifestas referre non possumus, illorum, quos à causis manifestis ortos recenset Fernelius nullam mentionem facit, sed saltem febrem pestilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat, & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis, sed iis, quæ tota substantiâ agunt, pugnamus. Verum quæ illorum morborum natura sit, nec ipse, nec alius quod sciam, satis clarè explicavit.

Primus (absit vero verbo invidia) anno 1607 in disputatione publicâ docui, à causis, occultâ, malignâ & venenatâ vi agentibus corpori nostro similem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde dispositionem præter naturam ortam rectius morbum occultarum qualitatum, quàm totius substantiæ seu formæ, utpote quæ non afficitur, appellari. Quam sententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & secuti sunt. Si quis tamen cum Fernelio morbos totius substantiæ seu formæ appellare velit, per me licet; modò hoc teneat, eos non ita appellari posse, quod ipsam formam immediatè afficiant; (quod fieri non posse, supra probatū) sed quod illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, vitur, mutant, hisque contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheses corpori nostro, *cap. preced.* probatū. Quibus ut hoc saltem addam, sæpissime tales diatheses malignas ac pestilentes relinqui, ipsa experientia docet. De sudore Anglico referunt, quod nonnullos, qui ex hoc morbo evaserant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata est; & infra de lue venerea dicitur, quod nonnulli, cum planè sanati, & bene valere sibi viderentur, post vigesimum & trigessimum annum in eundem morbum relapsi sunt: quod procul dubio à malignâ diathesi relicta accidit. Neque Galenus hanc occultam & malignam diathesin ignorasse videtur. Nam *lib. 1. de sem. cap. 6.* scribit, quod minima particula lethalium venenorum, ubi animalis corpus ingressa sunt, totum id momento temporis immutant, sibiq. simili affectione alterant. Et 2. *Aph. 22.* ita scribit: Medicamenta, quæ à rabido cane demorsis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant; interdum aduersum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicerent; interdum non remedia, sed rabiei futura amuleta. Quibus verbis distinguit Galenus remedia, quæ causâ opponuntur, & pro

Veri occulti morbi.

Autoris sententia.

538 De Caus. & diff. occult. morb. in genere.

& prohibent, ne ab ea maligna dispositio corpori inducatur, & ea, quæ affectionem, dispositionem & morbum à veneno canis rabidi corpori iam inductum, expugnant.

Morbi oculi ad manifestas qualitates reduci non possunt.

Et si verò nonnulli laborant, ut morbos ex occultis qualitatibus ortos ad vulgò nota illorum genera reducant: tamen inanem operam impendunt, ut ex Comite Montano, qui lib. 3. de morb. cap. aliquot hæc de re agit, videre est. Nam falsum est, quòd primò statuit; causam febris pestilentis, & pestis esse saltem insignem putredinem, ut pluribus lib. 4. de febr. cap. 1. probatum est. Deinde quòd dicit, inquinamentum illud non esse morbum, sed causam morbi, concedimus. At hoc falsum est, quòd causa illa saltem excitet vulgò nota morborum genera, intemperiem, instrumentarios, & ex soluta vnitatem. Quanquam enim in corpore peste laborante fieri possit, ut quandoque omnia morborum genera in eo excitentur: tamen hoc non semper fit, & multi peste subito moriuntur, in quibus nulla morbi intemperiei, instrumentarii & solutæ vnitatis adsunt indicia. Et si in quibusdam id accidit: tamen ii morbi non proximè, ac immediatè & per se à pestilenti veneno inducuntur, sed per accidens; cum à veneno calido natiuo debilitato humores putredinem concipiant, & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per se & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio sit, quam excitat, ubi homo subito, nullo alio morbo manifesto apparente, moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus, quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sunt enim illa tubercula & maculæ saltem secundarium quiddam, quod per se à natura in ambitum corporis protruditur. Morbus verò primarius est febris maligna, ob quam agri magis, quàm ob variolas & morbillos, ubi eruperunt, periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, ut ferè nauseam legenti pariat. Agnoscit enim venenum canis rabidi à tota substantia agere: negat tamen alios, quàm vulgò notos & receptos morbos inducere, morbumque, quem inducat, calidam & siccam intemperiem esse statuit. Verùm si ita esset, cur non alij morbi calidi & sicci idem præstarent, quod morsus canis rabidi? Et si morbus est intemperies calida & sicca, cur illi adhibentur medicamenta calida & sicca? Et cum concedat, hunc morbum, ut & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid, quæso, qualitas illa abdita per se agit? Nam ut calefaciat & siccet, non qualitatibus abdita, sed manifestæ proprium est. Eadem ratio est omnium aliorum morborum venenatorum, luis venereæ, elephantiasis & similibus. Licet enim variæ intemperies, tumores, vlcera & similia in iis appareant: tamen hæc solum fiunt per accidens, quando scilicet, æconomia corporis per venenum turbata, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per se, & quatenus tale, sibi simili affectione, ut Galenus loquitur, corpus alterat, ipsique malignam diathesin imprimit, quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda est. Imò illi ipsi tumores & vlcera sui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones pestilentes, alio modo bubones & tumores Venerei, alio modo tumores & vlcera elephantiacorum.

CAPVT VII.

De Causis, & Differentiis occultorum morborum in genere.

Morbi oculi qui?

Atque ita, ut verbo me expediam, morbi occulti sunt diatheses præter naturam corpori nostro à

causis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impressæ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ causæ cum sint variæ, ab ipsarum etiam varietate differentiarum morborum occultorum commodissimè petuntur; cum aliàs eorum natura abdita & incognita sit. Antequam autem ad speciem descendamus, primò causarum illarum varietatem in genere in quasdam classes distribuere libet.

Primò causarum illarum natura est varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdum enim causæ illæ non inducunt morbum lethalem, contagiosum tamen. Ita sæpe obseruatum, febres cum catarrho, tussi, vel alio modo populariter grassatas fuisse, ex agris tamen vix centesimum, aut ducentessimum mortuum fuisse. Ita in lue venerea est occulta virulentia, quæ tamen hominem non statim iugulat, sed multos longo tempore vexat. Eodem modo elephantiaci & leprosi non statim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ satis periculosa, dantur pestilentes, imò ipsa pestis. Præterea dantur venena, quæ seu hausta, seu extra in corpus immissa hominem statim iugulant. De qua differentia postea, part. 2. cap. 1.

Deinde causæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quàm elementaribus viribus corpus nostrum afficiunt, vel in corpore nostro generantur, vel extra illi adueniunt. In corpore nostro humores malignos & pestilentes, & qui non minùs, quàm venena extra sumpta lædunt, generari posse, ipsa experientia docet; cum sæpissime in obsidionibus, in castris, & aliàs sæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium genera, imò ipsa pestilentia ortum habeat. Pertinet huc scorbutus, elephantiasis, & venenum, quod in canibus rabidis generatur, & si qui sunt similes morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes.

Causæ verò morborum occultorum, quæ extra corpori humano adueniunt, variæ sunt. Primò enim aer potest variis qualitatibus excessibus humores corrumpere, vel etiam malignis vaporibus, & inquinamenti infici, quæ si homo cum aère, quem inspiratione ducit, attrahat, maligni & pestilentes morbi in corpore humano generantur.

Secundò aquæ & aëris vitio cognatum est contagium, quod ab aliis, qui contagiosis morbis laborant, tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum, eosdem in iis morbos excitat. Tales morbi sunt sæpe febres malignæ & pestilentes, epidemice, ipsa pestis, scorbutus, elephantiasis, lues Venerea, qui omnes per contagium in alios transferri possunt.

Tertiò sunt venena assumpta quocunque modo, quæ omnino sunt varia, & sumuntur vel à mineralibus, vel à plantis, vel ab animalibus.

Quartò etiam sunt venena extra communicata & corpori nostro immissa morsu & ictu venenatorum animalium, ut morsu rabidorum animalium, ictu scorpionum, tarantulæ, serpentium & similia; imò ipso visu vel halitu & effluuio occulto communicata, quale venenum est Catoblepæ, & Basilisci. Quòd pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus sagittæ, gladii, vestes & alia, quæ hominem attingere possunt, illinuntur & inficiuntur. Tandem, si libet, possunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in specie postea dicendum erit.

Deinde & alia morborum ab occultis qualitatibus ortorum est differentia, à partibus nimirum corporis, quas occultæ qualitates infestant petita. Et si enim venena in specie ita dicta præcipuè cordi vim inferant: tamen sunt & aliæ occultæ malignæ qualitates, quæ non primariò cor petunt, sed aliis partibus infestantur. E quidem pestilens venenum scorpionum, serpentis, & similibus, quia hominem mox iugulare possunt, primariò cordi inimica sunt: Verùm dantur & aliæ occultæ

Causa morbi occulta in differe.

Causa morbi in inter.

Externi.

Prima causa.

2. Causa.

3. Veni assumpta.

4. Extra communicata.

Venena alijs partibus aduersa.

occultæ qualitates, corpori nostro inimicæ, eique no-
xia, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam statim
auferunt. Ita aura maligna epilepsiam excitans, opium,
solanum, atque alia, quæ dementant, vt Galenus, *5*
de simpl. med. facult. cap. 19. loquitur, item torpedo
& similia, cerebro & spiritibus animalibus sunt inimi-
ca; lepus marinus pulmone est aduersus; hepatis ini-
mica est virulentia venerea; hepatis procul dubio etiam
fuit aduersa herba illa, cuius Galenus, *lib. de purg.*
med. fac. cap. 4. mentionem facit, quam in Thracibus
Bythiniam incolentibus nenerat homo quidam, quam
si quis assumpserit, sanguinem primò, tum vitam e-
mittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita
cantharides vesicæ in primis inimicæ sunt.

Tertiò à modo vel vi potius actionis nonnulli quas-
dam differentias constituunt. Cum enim formæ agant
per qualitates, & vt Eustachius Rudius, *lib. 1. de*
morb. occult. cap. 7. hæc de re docet, cum omnis
actio atque corruptio à contrario & in contrarium ne-
cessariò fiat, & substantiæ nihil omnino sit cõtrarium,
omnino impossibile est, vt substantiæ ac formæ, qui-
bus nihil est contrarium, mutuo per se agant ac pa-
tiantur. Eapropter deleteriorum venenorum formæ
sunt quidem reuera principia agendi, instrumenta ve-
rò sunt virtutes quedam occultæ ab iisdem formis
fluentes. Hæ itaque proprietates cum corporis nostri
proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul
dubio agere non possunt. Quæ omnia rectè Rudius.
Vt enim formæ venenorum sunt diuersæ; ita & pro-
prietates, vel occultæ qualitates. Verum cum eæ no-
bis ignotæ sint, non nisi ex effectu agnoscuntur, &
proinde differentia non aliæ, nisi ipsorum venenorum
constitui possunt. Desceat tamen postea ab ista veri-
tate Rudius, & cum vulgo ad manifestas qualitates
relabatur, dum scribit, quod, si dicamus, has propria-
tes, nobis contrarias, à manifestis qualitatibus in propria
actione adiuuari ac roborari, à veritatis tramite, & à Ga-
leni ipsius autoritate recedere non ita videbimur. Et mox:
cum omnia deleteria venena manifestis qualitatibus præ-
dita sint; ideo iure maximo quis poterit arbitrari, ea pro-
prietatibus ipsis à manifestis qualitatibus adiutis nostrum
corpus labefactare & corrumpere. Etenim etsi id omni-
no rectè statuit, deleteria venena proprietatibus suis
à formâ fluentibus corpus nostrum corrumpere, &
quidem additâ ratione firmâ, quod scilicet, si quali-
tates manifestæ, dum excedunt, tantum corpus no-
strum corrumpendi potestatem habent, tantò maiores
vires habituras proprietates, quæ ab ipsa forma fluunt;
tamen frustra & sine omni causâ in auxilium aduocat
qualitates manifestas. Ipsa enim experientia testatur,
deleteria venena, vt & alexipharmaca, sine qualitatibus
manifestarum ope operationes suas in corporibus no-
stris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifestâ
adiutus, per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita
lapis Bezoar sine qualitatibus primarum ope venenis
resistit. In venenis quoque plurimis nullus primarum
qualitatum excessus animaduertitur. Et si in venenis
quibusdam qualitatibus primarum excessus sunt, actio-
nes illæ, quæ à qualitatibus manifestis proveniunt,
planè separata & diuersæ sunt ab occultarum qualita-
tum actionibus, & cum iis nihil commune habent.
Imò, vt suo loco dicitur, inter venena male quadam
recensentur, quæ potius erodendo vel putrefaciendo,
vi manifestâ, quam occultis qualitatibus agunt. Ne-
que enim aqua fortis hausta, etsi hominem necare
possit, propriè venenum est. Ideoque illas veneno-
rum, & occultorum morborum differentias, quas non-
nulli à qualitatibus primis petunt, & venenorum il-
lam in calidâ & frigida divisionem hoc loco omitte-
mus, & venena ipsa saltem attendemus; cum, vt rectè
ibidem loquitur Rudius, vnumquodque venenorum
genus aut potius species suam habeat peculiare reme-
dium alexipharmacum & Bezoarticum, quod ad de-

struendum non manifestâ qualitate, sed occultâ pro-
prietate, potentiaque dirigitur.

CAPVT VIII.

De signis occultorum & venenatorum morborum
in genere.

Signa Diagnostica.

MORBUS occultus & venenatus primò cognosci-
tur à causis occultis & venenatis præcedenti-
bus. Si enim de causâ occulta, maligna, & venenata
constet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioso &
maligno laborant, conuersatus sit, si eum venenum ali-
quod seu hausisse, seu morsu vel ictu animalium ve-
nenatorum accepisse, certum sit, morbo occulto &
maligno eum laborare indicium est.

Deinde & hoc morbi occulti & maligni signum, &
quasi character est, quod morbi & symptomata, quæ
superueniunt, sunt magna, rara, & in aliis morbis
non obuia v. g. si accidat hydrophobia, nimia aliqua
saltandi cupiditas, si animi deliquia frequentia, pulsus
magna mutatio, virium prostratio, & similia sympto-
mata accedant, quorû causâ in morbum manifestum,
qui coniungitur, nullo modo referri possunt. Et licet
quidam morbi occulti non sint periculosi, & pauci in-
de moriantur, id quod in febre illa catarrhosa, quæ
anno 1580. & 1626. vt & febre illa epidemia, quæ
1616. cuius mentionem *lib. 4. de febr. cap. 9.* fecimus,
grassata est, accidit; tamen febres tales sunt epidemice,
contagiosæ & plerunque lentam malignitatem con-
iunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis
extirpanda est. Summè autem malignorum & vene-
natorum morborum tanta est vehementia, vt ægrum
vel mox iugulent, vel æger non nisi cum magno labo-
re & difficultate à morbo liberetur & conualecat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium est,
si medicamenta, quæ manifestis qualitatibus agunt,
non iuuant, sed occultâ solum qualitate agentibus,
& alexiteriis morbus curatur.

Differentias quod attinet, an causâ maligna in
corpore genita fuerit, an verò extrâ accesserit, ex
corporis constitutione, antè actâ victûs ratione, cum
aliis conuersatione, & ipsius morbi malignâ naturâ,
ac specialibus venenorum signis cognoscitur. v. g. si
quis vitiosis scatet humoribus, prauâ ratione victûs
vix fuerit, morbo maligno seorsum corripiatur, cum
nullo morbo aliquo contagioso infecto conuersatus
fuerit, neque vlla alia veneni hausti, vel ab animali
aliquo venenato communicati adsit suspicio: cum
apparatu interno humorum vitioso ægrotare indi-
cium est.

Contra si quis integrâ sanitate fruatur, & nulla ca-
cœchymia ac prauæ corporis dispositionis signa adiunt,
& subito morbo maligno & occulto corripiatur:
eum morbum illum à veneno extrâ communicato
contraxisse, suspicio est. In qua re tamen cautè pro-
nunciandum, cum venena, postquam totam corporis
œconomiam turbant, multa symptomata excitent,
quæ cum aliis morbis sunt communia; & sæpe latens
in corpore cacœchymia subito môta ea symptomata
inducat, quæ venenis haustis sunt similia. Ita chole-
lera oborta sæpe veneno hausto similia symptomata
inducit. Cuius rei exemplum est, *5. epid. Athenis*,
inquit Hippocrates, virum cholera corripuit, vomebat,
deorsumque egerebat, & dolebat, & neque vomitus, neque
per anum secessus fieri poterat, & ex lecto moueri non po-
terat, & oculi caliginosi & caui erant, & conuulsiones te-
nebant, quæ ab intestinis profecta ad ventriculum tende-
bant, aderat singultus. Quæ symptomata sæpe etiam
veneno

Occlorum
morborum
Signa Dia-
gnostica.

1.

2.

Signa diffe-
rentiarum.

540 De Sign. occult. & ven. morb. in gen.

veneno hausto accidunt. Si tamen veneni hausti certa sint indicia, vel æger ab animali venenato morsus vel ictus fuerit, de veneno extra communicato amplius dubium nullum est, nec aliis signis opus est. Verum de singulis venenorum signis infra dicitur, quæ etsi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, ut Dioscorides, lib. 6. in præfat. scribit: ferè vires venenorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt, & difficile est, vni veneno proprium signum inuenire, quod haustum, gustatum-ve virus prodere possit.

Signa partium affecta.

Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è symptomatibus potissimum cognoscitur. Si cor inprimis venenum petit, facultas vitalis deicitur, pulsus fiunt debiles, accidunt cordis palitationes, animi angustia & defectus, ac syncope. Si cerebrum, sensus & motus læsio accidit, torpor & sudor grauis, vel vigilia, mentis alienatio & deliria, & similia facultatibus animalibus læsis symptomata. Si hepar maximè afficiatur, color totius corporis mutatur, maculæ & pustulæ in ambitu corporis apparent, vrina insigniter in substantia & colore mutatur, atque alia sanguinis corrupti apparent indicia.

Prognostica.

1. Euentus morbi occulti & maligni è natura causæ veneni, & partis affectæ conditione cognoscitur. Quò enim causæ maligna potentior est, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus est: quò verò debiliior est causæ, & pars affecta ignobiliior, eò longior. Itaque quæ cor ipsum statim inuadunt venena, citissimè vel hominem iugulant, vel superantur: tardius, quæ cerebrum, tardius adhuc, quæ hepar. Hinc videmus, cum elephantiasi, morboque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam deliri, stupidi sine motu multos annos viuunt; modò non respiratio tollatur. Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc respiratio tollitur, hominem statim interire necesse est.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali sperandum sit, è causæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus suspectus esse debet, & omnis malignus ac venenatus, cæteris paribus, in temperie manifestâ periculosior est. Quæ enim extra communicantur corpori nostro venena pleraque, magis periculosa sunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri potest, vt materiæ malignæ intus genitæ magna sit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleteriæ alicuius extra assumpti exigua portio. Quanquam inter externa quædam sint, quæ minimâ etiam copiâ maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum descriptione suo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagiosis & epidemiis, præcipuè nouis, ipsa experientia consulenda. Si enim videamus quidem multos passim ægrotare, ceterisimùm verò, vel millesimum etiam quendam vix mori, de ægri cuiuscunque etiam salute non facillè desperandum: Si verò passim multi moriuntur, quemcunque etiam ægrum in periculo esse, prædicendum.

4. Certissima tamen salutis & mortis præfagia præbent superuenientia symptomata, & virium robur. Quò enim symptomata sunt grauiora, & plura, viresque magis deiciuntur, eò maius periculum metuendum est. Quò autem symptomata sunt mitiora & pauciora, viresque magis constant, eò maior salutis spes est.

Reliqua prognostica ex speciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

CAPVT IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

Quamuis Galenus morborum, qui à totius substantiæ proprietate proueniunt, curationem po-

tius experientiâ, quam methodo constare affirmet: id tamen solum de ipsis medicamentis, quæ non ratione, sed experientiâ inueniuntur, intelligendum est. Interim ipsa morborum curatio suas habet indicationes, suamque methodum. Sunt autem, vt in aliis morbis, & in his indicationes vel Præseruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præseruatoriæ inprimis locum habent in morbis contagiosis, de quo suo loco infra dicitur. Vt & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt; siquidem si is maturè euacuetur, & humorum putredo & corruptio præcaueatur, ipsi morbi præcauentur. Alia verò venena cum homini plerumque fortuito offerantur, medicamentis vix auerti possunt. Si quis tamen sibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuersalium crebro vsu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire potest, vt à nullo damnum percipiat; quod Mithridatem Ponti Regem suâ confectione sapius sumpta fecisse legimus, quâ adeò à venenis se inuolabilem præstitit, vt cum vellet veneno seipsum perimere, non potuerit. Et de Agrippina scribit Suetonius, quòd eam filius Nero venenis illis adeo exquisitis renare non ausus sit, quòd sentiret antidotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes satis vitari possunt. Quæ de re tamen prolixè agit Cardanus, lib. 3. de venen. cap. 1. & dicitur de eo etiam aliquid infra, part. 5. cap. 5.

Si verò materia maligna & venenata in corpus inuaserit, siue iam sensibiliter sese exferat, seu lateat adhuc, & mala, quæ inferre solet, timeamus, danda opera, vt quamprimum è corpore tollatur, & si tolli statim non possit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirum laborandum est, vt ipsa causæ maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri potest, sed pluribus, prout scilicet venenum vel est in corpore genitum, vel ore sumptum, vel extra corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus sit, is tollendus vel purgatione, vel sudoriferis, vt postea dicitur. Si venenum cum aëre attractum sit, per sudorifera discutiendum. Si haustum, aut quocunque modo sumptum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum: quod commodissimè præstant pingua & oleosa hausta, quæ simul vim veneni hebetant, & ventriculum & intestina ab eo defendunt. Si è ventriculo ad intestina vsque peruenerit, per aluum expurgandum, seu clystere infuso, seu medicamento leni purgante sumpto. Si verò iam ultra hepar penetrauerit, per sudorifera discutiendum. Si verò ictu, morsu, aut quocunque modo per contactum corpori extralatum sit, quamprimum retrahendum, extrahendum, & omni studio, quo fieri potest modo, id agendum, ne in corpus penetret, quod commodissimè fit attrahentibus variis, vel vacui ratione, vel calore, vel dolore, vt suo loco dicitur. Vinculis quoque si fieri potest, superioribus partibus iniectis prohibendum, ne venenum per vasa ad interiora serpat.

Quocunque verò modo venenum in corpus admissum sit, simul statim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ corroborant, & contra veneni vim minuunt, ipsiusque veneni vim impugnant; & si quæ mala diathesis ab eo corpori impressa sit, eam expugnant, & tollunt. Equidem si venenum notum sit, cuique veneni speciei sua alexipharmaca opponenda. Si verò sint ignota, vel specifica desint, communia alexipharmaca, quæ omnibus venenis resistunt, vsurpanda. Si verò venenum aliquod etiam aliquem primatum qualitatum excessum coniunctum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et inprimis in acerbis venenis haustis pingua & vntuosa vtilia sunt, quæ partium internarum superficiem oblinunt, ne à veneno facillè lædi possit: & omni operâ in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri potest, iis remediis vtendum, qui

Præseruatoria morbis nati.

Curatio

qui & secundum manifestas & occultas qualitates rei deleteria & maligna contraria sunt, aut si simplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè respondeat, plura miscenda & conueniens medicamentum parandum. Quà in re tamen hoc semper attendendum, ut in talibus morbis semper maior qualitatum occultarum, quàm manifestarum habeatur ratio. Si etiam venenatum medicamentum vnum præcipue membrum petat, eique inimicum sit, talia medicamenta vsurpanda, vel admiscenda, quæ illi membro dicata sunt.

Cum verò, ut Galenus, *s. de simpl. med. facult. cap. 18.* scribit, non obscura sit alteratio, quæ sit per totius substantiæ facultatem; siquidem (ut ipse quidem causam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpora perpetientia, & deleteria medicamenta, seu venena, ut videlicet sit eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, seu alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rursus deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: ea propter omnia propemodum, quæ deleteriis aduersantur, si largius sumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblaedunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, ut neque copiâ nimîâ corpus offendant, neque exiguitate suâ à deleteriis vincantur.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum hoc etiam in genere monet Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. & venen. cap. 12.* considerandum esse, an affectum corpus, cum veneni perniciës ipsum corripuit, purum & integrè sanum sit, aut potius plethorâ, vel vitiosorum excrementorum copiâ, seu cacochymiâ, vel obstructione, vel aliâ causâ præter naturam correptum sit. In hoc enim cutando non antè esse vsurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obstructio aliæve causæ arte remotæ sint. Et id quidem in valde pernicioso, & citò interimentibus deleteriis quàm citissimè peragendum esse docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquisitiùs & longiori tempore adhiberi posse, præsertim vbi deleterij vis in corpore residens altiores radices egerit. Additque hanc rationem, quod plethora, & aliæ enumeratæ causæ præter id, quod occultam perniciem fouent, antidotorum etiam vires infringunt, & permeare vsque ad adfectum membrum non sinunt. In vitiosorum enim excrementorum copiâ, & cacochymiâ, præsertim quæ ventriculum, primas vias & viscera occupant, occultas medicamentorum vires quasi frangi & hebescere.

Verum enimverò non planè vero consentanea est hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripiuntur, plethorâ, cacochymiâ, vel alio præter naturam vitio laborant, ob causas modò enumeratas, & quia in vitiosis humoribus venenum sese faciliùs diffundit, & humores illi præter naturam sese habentes vbi corrumuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæstio est, an in tali casu prius humorum vitium tollendum, an verò prius veneno occurrendum sit? Prius negandum, posterius affirmandum censemus, præsertim in venenis, quæ extra corpori adueniunt. Etenim cum ei, quod magis viget, semper primò occurrendum sit, & extra controuersiam sit, à veneno præsentissimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel statim hominem iugulare, vel, si non statim hominem interimat, eam impressionem in corpore relinquere, quæ postea vix vllâ arte tolli possit: manifestum euadit, quod veneno statim occurrendum sit. Si enim prius in plethorâ, cacochymiâ, vel obstructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita

Dan. Sennert. Tom. III.

corpori sese insinuabit, ut postea nullâ arte expelli possit. Hoc tamen concedimus, si venenum aliquod longiores det inducias, neque homini statim interitum afferat, postquam semel atque iterum alexipharmaca sunt exhibita, postea in plethora vel cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborandum esse, ut venenum, quod reliquum est, facilius tolli, & humores ita corrumpi non possint. Et tunc quidem, si venam secare libet, in eâ parte, vel illi vicinâ ea aperienda, per quam venenum vel morsu vel ictu animalis venenati corpori immissum est.

Ipsa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ea Græcis ἀλεξίπνικα & ἀλεξίφάρμακα, ab ἀλέξω, quod est arceo & depello, vel auxilior. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo seu Persico, seu Arabico, quod etiam κατ' ἐξοχήν & quasi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum significat; & quidem ab Arabibus interdum sine adiectione vsurpatur; cum verò refertur ad certum venenum, dicitur Bezoar eius; sic moschus napelli Bezoar dicitur.

Talia autem alexipharmaca sunt duplicia, alia specialia, quæ cuique veneni speciei priuatim aduersantur: alia communia, quæ omnibus omnino venenis sunt contraria. De illis postea dicemus in singulis speciebus. Vniuersalia seu communia sunt:

Radices; angelica, valeriana, vincetoxici, contraierue, tormentilla, succisa, zedoaria, pimpinella, scorzonera, plantaginis, gentiana, helenij, dictamni albi, aristolochia rotunda, imperatoria, hysoria.

Cortices; citri, fraxini.

Herbæ; carduus benedictus, dictamnus Creticus, ruta, scordium, acetosa, galega, veronica, calendula, absinthium, plantago, hypericum, salvia, scabiosa, verberna.

Flores; hyperici, calendula, rosarum, anthos, borraginis, buglossi.

Fructus; citri, aurantiorum, bacca iuniperi, nuces inglandes.

Semina; citri, hyperici, fraxini, napi, ocymi, acetosa.

Succi; balsamum, succus citri, granatorum.

Ab animalibus sumpta; lapis bezoar, unicornu, cornu cerui, os de corde cerui, lacryma cerui, margarita.

Terræ & lapides; bolus Armenus, terra Lemnia, sigillata, corallia, snaragdus, hyacinthus.

Composita.

Mithridatium, theriaca, puluis Saxonicus, diascordium Fracastorij, antidotus Matthioli, ut & Fernelij & Palmarij amuleta, quæ describuntur à Iulian. Palmario, *lib. 1. de lue vener. cap. 7.* & similia, quæ passim apud Medicos, præsertim in tractatibus de peste exstant.

Dieta.

Dieta ita comparanda est, ut vires conferuet, non deiciat.

Cibi quoque corrigendi sunt succo citri, granatorum, acetosæ, coralliis, margaritis. In venenis haustis lac commodus cibus est.

Veneno quocunque modo in corpus admissio non statim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis destinatum esse oportet, somno tribuendum: & per somnum venena ad interiora serpunt, hominemque iugulant. A motu etiam abstinendum, si venenum vel ore sumptum, vel extra corpori immissum sit.

Verum hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è speciali de iis tractatione clariora fient.

Z z

P A R S

Alexipharmaca duplicia.

Simplicia.

Composita.

Dieta.

P A R S S E C V N D A.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab interno humorum vitio.

C A P V T I.

De malignitate & veneno in genere.

OSTQVAM ergo in genere de morbis occultis diximus, iam in specie de iis agendum. Cum verò occultorum morborum varia sint differentia, vt *part. 1. cap. 8.* dictum, & postea etiam dicitur; quædam adhuc de eorum naturâ in vniuersum speciali tractationi præmittenda. Probatum autem satis est parte præcedente, dari morbos alios in partibus similaribus, præter morbos intemperiei, qui quidem vulgò morbi totius substantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occultarum qualitarum dicuntur. Probatum itidem hætenus, nullos alios dari morbos in partibus similaribus, præter intemperiei morbos, quam qui ab occultis qualitatibus proueniunt, iisdem curantur, & occultas qualitates in corpore lædunt, aliâque præter naturam inducunt. Causæ autem, quæ tales morbos generant, & à quibus etiam horum morborum differentia petendæ sunt, cum malignæ, venenatæ, imò venena appellentur, primò omnino in genere adhuc dispiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum sit, & dici debeat.

Malignum
quid?

Malignum, Græcis κακόν, quod, si verbum verbo reddas, mali moris est, dicitur, quòd à simplicium morborum consuetudine alienum, deterius, quàm pro morbi naturâ, habet symptomata, atque curationem difficiliorem. Sic vlcerata κακόνθη appellantur, cum pars exulcerata talem κακόνθη & malam dispositionem habet, vt bonum etiam alimentum, quod affluit, corrumpat. Ita non rarò febres, etsi non sint pestilentes, tamen dum praua inferunt symptomata, malignæ appellantur. Sic *1. Epidem. comm. 1. text. 24.* vbi Hippocrates agit de illa constitutione, quæ nullo modo pestilens erat, sed vulgaris solummodo, morbosque & eorum symptomata describens, hæc habet: *Sudabant insuper, at non toto corpore, magna extremitatum perfusio urgebat, ut vix incallescere:* Galenus in *comm.* addit: Nos in præsagiis didicisse, hæc esse malignarum febrium symptomata. Et passim Galenus maligna ea nominat symptomata, quæ febribus nullatenus pestilentibus communia sunt. Contra negari non potest, etiam pestilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuersis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquiocam esse statuunt.

Malignitas
quid?

Puto tamen ita sine absurditate in genere malignitatem definiri posse; quòd sit morbo aduentitia qualitas, cum supra & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculosum reddens. Etenim si quis in febre valde ardente non dormiat, viribus destituatur, appetitu careat, & similia, quæ pro ratione febris sunt, symptomata patiat, id mali moris non est. Sunt enim talia symptomata febre ardenti propria. At si quis febre non adeo ardente, sed leui in speciem laborer, & nihilominus vigilet continuò, non appetat, viribus destituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris est. Hæc enim omnia præter naturam febris istius accidunt. Ita si quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcerè exiguo laborer, quod ex sua natura facile

aliàs curari potest, nihilominus ob prauam corporis dispositionem, vel gladium, quò inflictum est, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortè inferat: id vulnus vel vlcerus κακόνθη nominatur.

Verum ista κακόνθη nunc à manifestis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit, v. g. si vulnus vel vlcerus in partem saltem intemperie manifestarum qualitarum, & cacoehymia laborantem incidat, tale vulnus vel vlcerus κακόνθη euadit, ob manifestam qualitatem. Ita si quis febre non ardente corripiatur, eique bilis acrior in ventriculum effundatur, eiusque orificium afficiat, & appetitum deliciat, morsumque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari potest, etsi à manifestis causis talis fiat.

Contra verò, si quis à venenato animali mordeatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcerus etiam malignum appellatur, sed à causâ occulta. Sic si febre quis in speciem miti corripiatur, humor tamen putrescens, febris causâ, venenatam quasi, & occultam qualitatem habeat, à quâ grauius symptomata inducantur, & vitæ periculum immineat, eæ quoque febres malignæ appellantur, sed à causâ occulta. Quæ κακόνθη species cum non parum differant, si meo arbitrio nomina ipsis imponenda essent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abest, sed ob partis affectæ dispositionem, aut causæ vim maiorem, manifestam tamen, morbus curatu difficilis & grauis euadit, κακόνθη in specie, & talem morbum Mali moris: contra verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculosus euadit, Malignum appellandum esse censerem. Quomodo etiam plerumque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo accepta, & solum ab occultis qualitatibus fluente hoc loco nobis agere propositum est.

Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cum malignitas quiddam alijs morbo coniunctum vel superueniens sit; venenum autem sit, quod morbum occultum perniciosâ vi principaliter inducere potest, sine alterius morbi interuentu vel coniunctione, vt mox dicitur. Vnde etiam differentias inter febrem malignam & pestilentem & pestem constituere non est difficile. Febres enim malignæ & pestilentes sunt, vbi morbus non excitatur sine putredine, & proinde non sine febre, & malignitas tanta non est, vt per se, nisi humores putrescant, & febrem excitent, homini nocere, morbumque generare possint; at inter malignas in specie dictas & pestilentes saltem maioris & minoris ratione differentia est. Pestis verò propriè appellatur, cum materia pestilens etiam sine febre per se & proximè homini nocere, eumque tandem iugulare apta nata est, etsi postea, si morbus paululum det inducias, neq; à pestilenti veneno homo statim perimatur, febris plerumque & eam comitantia alia symptomata accedant. Ita venena hausta, v. g. cicuta, napellus, propriâ vi, sine febre, hominem iugulare possunt.

Cum autem & ipsum veneni nomen ambiguum sit, & non solum cicuta, napellus, arsenicum, serpentes & similia, quæ hominem certò interimunt, venena appellantur, sed & lues Venerea virulenta dicatur, cum qua homo diu viuere potest: vt ista omnia clariora fiant, iam in quo veneni natura propriè consistat, dicendum. Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, δηλητήριο & φάρμακον. Illud semper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, vt vel ex versu Homeri, 4. *Odyss.* apparet:

φάρμακα πολλά μὲν ἴδμεν, μετὰ δὲ λυγρὰ.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, vt in Ecloga Virgilij, cui Pharmaceutriæ nomen, accipitur. Hodie tamen plerumque in bonam partem accipitur nomen pharmaci. Græcis istis

Malignitas
differt a
veneno.

Febri
gna
lenta
rectia.

Venen
na.

istis vocabulis Latinum venenum respondet, quod etiam olim *μῆλον* fuit, & in bonam & malam partem acceptum, (sicut & alterum Poëtis magis vsitatum, virus; vnde Virgilius.

Ille malum virus serpentibus addidit atris.) vt ex Vlpiano & Cajo Ictis, ff. l. 3. tit. 2. leg. 14. & lib. 18. tit. 1. l. 35. apparet, vbi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius, ad leg. 12. Tab. de verbor. signif. ait: Qui venenum dicit, adicere debet, vtrum bonum esset, an malum: Verum hodie veneni vocabulum plerumque in malam partem accipitur.

Quid autem venenum sit, & quibus hoc nomen tribui debeat, non ita planum est, ob autorum hac de re varias sententias. Primum interdum hæc vox transfertur ad omnia ea, quæ nocere possunt. Ita ille vinum appellabat venenum; in sacris aspidum venenum in linguis calumniatorum esse dicitur, & Horatio venenata dicta sunt: & itidem in sacris Saluator noster inferno venenum esse dicitur. Verum hæc significationes huius loci non sunt. Neq; enim quodcumq; hominem interimere potest, venenum proprie dicitur, neq; qui gladio iugulatur, vel aqua suffocatur, veneno periisse Medicis dicitur. Nimis etiam amplè veneni vocem extendit Dioscorides, dùm lib. 6. venenis accenset aquam frigidam, lac coagulatum, taurinum sanguinem, & similia, quæ copiâ vel suffocando, vel alio manifesto modo necant. Talia enim, quæ vi manifestâ agunt, etsi corpori, præsertim maiore quantitate sumpta, nocere possint, inter venena proprie dicta referri non possunt. Vnde etiam quamuis aqua fortis pota hominem iugulare possit; multa extrâ corpori imposita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipsam partem mortificare possint, vt lapides corrosiui dicti, & similia alia multa: proprie tamen venena non dicuntur, sed ea solum, quæ occultis qualitatibus homini noxia sunt.

Verum & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & strictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere possunt. Ita definit Cardanus, lib. 1. de venen. c. 1. venenum, quod sit, quod aptum est nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione. Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni humores in corpore geniti, atq; alij etiam per contactû immixti: vnde dicitur venenû epilepticum, Venereum, elephantiacum, etsi hominem non subito iugulent; atq; hoc modo venenum & malignitas idè est. Quæ acceptio satis vulgata est, atq; ij ipsi, qui strictiorem significationem magis probant, ab hac generali vocis vsurpatione non semper abstinere, sed sæpè venenatos humores appellant, qui proprie maligni dicendi essent. Strictè enim & propriissime ea dicuntur nonnullis venena, non quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ nostræ inimicam qualitatem acquisierunt, sed quæ suâ naturâ, absque vlla accedente corruptione, talia sunt, vt homini insigniter & occulto modo nocere possint, siue sint è mineralium, plantarum, siue animalium, siue ab iis petitorum numero.

Si quis tamen etiam id, quod ex corruptione occultam, & non minorem, quàm modò dictam, nocendi vim habet, venenum appellare velit, cum eo non pugnabo. Vt ita venenum sit, quod occulto modo, & per se insigniter & vehementer corpus nostrum lædendi; & hominem in vitæ periculum coniiciendi vim habet.

Cæterum cum venenum, etiam in specie & strictè acceptum, & vt qualitas, & vt substantia considerari possit, quomodo definiendum sit, adhuc dubitatur. Per qualitatem venenum definit Capiuacius, de venen. c. 1. dùm dicit, venenum esse qualitatem corruptiuam confertim corporis humani, putatque, venenum, quo Basiliscus hominem interficit, vt & venenum, quo serpens ille, cuius mentionem Auicenna facit, & Conciator, lib. 1. de venen. c. 1. qui ab homine hastâ percussus,

Dan. Sennert. Tom. III.

eum interemit, nudam & sinceram qualitatem esse, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contra Eustach. Rudius, l. 2. de morb. occ. c. 1. Venenum qualitatem esse negat, disputatque, omne venenum corpus esse. Etsi enim ipsa actio proueniat à qualitate, tamen cum nulum accidens, nec vlla qualitas per se queat subsistere, omnisque actio illi attribuitur, vt in subiecto subsistit, vniuersum opus ipsi subiecto, tanquam præcipuo agenti tribuendum esse, statuit. Ad actiones verò illas, quæ videntur à nuda qualitate proficisci, vt modò de Basilisco & serpente illo, qui mediante hastâ militem occidit, dictum, quo modo & torpedo, si tridente à piscatore tangatur, eius manum stupefacit, responder dupliciter Rudius. Primum non solum rem incorpoream à re venenata communicari, sed halitum vel vaporem tenuem, aut humorem, in quo vis ista inhærescat, quod corpus subiectum sit vel vehiculum venenatæ qualitatæ; & dùm serpens ille militem per mediam hastam interfecit, id ita factum esse putat, nimirum in ea parte hastæ, quæ serpentem attigit, aliquem humorem veneficâ qualitate infectum immisum fuisse, & mox ab eo dictum halitum, corpusculâque tenuiora eadem infecta qualitate transmissa, quæ per hastam repentiâ ad vltimam vsque partem in hominis tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint. Verum cum ipse agnoscat, vix possibile esse, vt corpus, quamuis subtile ac tenue in momento quasi temporis per solidum lignum penetrare possit; & Galenus, de locis affect. lib. 6. cap. 2. scribat, res quasdam solo tactu per qualitatis vim, ea, quæ eis vicina sunt, alterare posse, idque accidere in marina torpedine, cui tam vehemens sit potentia, vt per piscatoris tridentem transmissâ ad manum alteratione, derepente manum torpidam reddat, responder secundò, non qualitatem illam à torpedine in hastam seu tridentem deferri torpedine relictâ, sed torpedinem propriâ qualitate tridentem alterare, ac similem illi, quam possidet, in tridente producere qualitatem; hæc autem tridente affecto, dum manum piscatoris tangit, ipsam torpidam reddere.

Quæ controuersia etsi in speciem leuis esse videtur: tamen omnino grauissima est, neque tantum venena concernit, sed omnem sympathiæ & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum est, & à paucis tentatum. Fecit eius mentionem Iul. Cæs. Scaliger, exer. 344. f. 5. vbi tandem concludit, talia per species fieri, & habere se species tales, sicut radium cõtinuò promotum, qui etiam per & ultra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæstio rectè explicetur, ex eod. Scaligero, exerc. 71. vt & aliis Philosophis, tenendum, qualitates alias esse Materiales & Reales, alias Intentionales dictas. Qualitatem realem esse viriditatem in arbore: Intentionalem esse viriditatem ab arbore in parietem vel vestem immisam. Qualitatem materialem esse colorem in vino rubro: intentionalem in mensâ productû, cum lumen per vitrum vino rubro plenum transmittitur. Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, est explicandum. Etsi enim intentionale plerumque accipitur pro eo, quod ab operatione nostræ mentis dependet, & sine ea nihil est: interdum tamen etiam accipitur pro re, quæ etiam sine nostræ mentis operatione existit; alterius tamen rei primariæ species est, eamque repræsentat. Sic lumen lucis imago est; imago in speculo, hominis; color viridis, qui in vestibis sub arbore iacentis est, alterius coloris, qui in foliis arborum est, imago est. Ac posteriori quidem modo hæc intentionale accipitur, pro ente scilicet suo modo reali, & quod extra animi nostri operationem, & sine eâ suum esse habet, alterius tamen primarij accidentis imago est, & aliàs ens spiritale vel spiritualis qualitas,

Qualitates
duplices
Reales.
Intentiona-
les.

Intentiona-
le quid.

Zz 2 aut

aut species appellatur. Et quidem species tales ab ente primario, quasi radius continuus promotus, ut Scaliger, *exere.* 344. s. 5. loquitur, fluunt, & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales, & species has spirituales est differentia. Nam illæ insunt suo subiecto, & cum eo, & ad eius motum moventur, nec ab eo sunt separabiles, & successivè in subiecto recipiuntur, nec sunt plures eiusdem in eodem subiecto numero differentes, non confusæ, sed distinctæ: at spirituales illæ species à corpore à quo oriuntur, in orbem rectà, quasi radij, diffunduntur; non moventur ita cum aëre, ut qualitates, quæ aëri propriè insunt; in eodem subiecto numero plures non confusæ insunt, quod è plurium candelarum pluribus umbris apparet, multæ earum etiam per solida corpora transeunt, ut vel ex sono, qui solidos parietes, & magnete, qui etiam per tabulam ferrum trahit, apparet. Interim non sunt inefficaces, sed vires earum rerum, à quibus fluunt, obtinent, sicut lumen lucem representat, magnes trahit ferrum, umbra taxi noxia est. Et quamvis vulgò saltem inter species sensibiles harum specierum fiat mentio: tamen procul dubio multò plures sunt, quàm quæ sensibus humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum sympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodie à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. Differunt autem istæ species ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & post eos alij Philosophi & Medici statuerunt, & corpuscula tenuia, & minima esse dicunt, quæ nullo modo, ut Fracastorius, *de Sympathiâ & antiph.* cap. 5. scribit, negandæ sunt. Hæ enim atomi & minima corpuscula à corporibus, à quibus fluunt, non nisi magnitudine differunt, & eandem essentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem spirituales omnino essentiâ ab iis differunt. Quid autem sint istæ species, non facile explicari est. Vulgò qualitates dicuntur. Verum hoc non placet Fracastorio, *alleg. loco*, qui substantias esse statuit, & eiusdem rationis cum formis illis, quarum sunt species, nec differre ab iis, nisi modo subsistendi. Eatenus enim materiales esse dicit, quatenus crassâ quâdam existentia in materia sunt, & certos terminos poscunt: cum autem ingentum sit omnibus formis, sese propagare, & has formas materiales, cum per eum modum & existentiam, quâ ipsæ sunt, sese propagare non possint, tenuem & superficiale vel partem vel gradum producere, quem *ἐπιπλάυ* vocant, qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, seu soboles quædam. Verum nemo facile dixerit, lumen & lucem Solis esse eiusdem essentia cum forma Solis, aut colorem, qui est in re, cum eo, qui est in speculo. Quomodo verò, si sunt qualitates, in momento gignantur & propagentur, cum aëre, per quem diffunduntur, non ita moueantur, ut eius qualitates moventur, eiusdem speciei plures numero sint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facile explicabit. Ut ita hic cum eodem Fracastorio sequentibus versibus (quos etsi aliquoties in meis scriptis allegavi, tamen digni sunt, ut nec hic præteriri debeant) nobis conquerendum sit:

Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam,

*Irrequietum animi & querentem indagine vanâ
Naturam semper fugientem, quæ se ubi paulum
Ostendit mihi, mox species in mille repente
Ceu Proteus conuersa, sequentem eludit & angit,
Mœrentem senisque horas, cassumque laborem?
Nuper enim tenues species, simulacraque rerum,
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perque meare
Omnia, dum selector, meditans, tacitusque requiro
Auiæ sylvarum, & secreta silentia solus:
Cognovi tamen his spectris illudier ipsis;*

*Vt sensus feriant nostros, semperque laceessant,
Perque fores, causasque animi ludantque meentque,
Ac remeant, ipsamque nec inter somnia linquant.*

Nam quæ obscuritas naturæ in speciebus sensibilibus occurrit, eadem in omnibus aliis eiusdem speciebus spiritualibus; quarum multò plures sunt, quàm quæ sensibus nostris percipiuntur, & vulgò creditur.

Atque ut hæc, quæ hætenus diximus, ad propositum nostrum applicemus, sciendum, venenum interdum sumi pro re venenata, interdum pro vi agendi, & corpus nostrum occulto modo lædendi. Posteriore modo consideratum, seu ipsa venenositas, omnino est qualitas. Si verò priore modo consideretur, venenum duplicis naturæ est. Quædam enim venena corpora esse, certum est: & per contactum corporalem agere; & licet omnia corpora, quæ afficiunt, non tangant corpore suo: minima tamen corpuscula & atomos ex eo mittunt, quæ corpus nostrum afficiunt, & talia corpuscula inordinatè hinc inde moventur, & cum ipso aëre agitantur, id quod in contagio pestilenti contingit. Verum in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cum miles ille hastâ serpentem interfecit, & mediante hastâ à serpente infectus & occisus est, aut cum torpedo per tridentem manum piscatoris stupefacit, id fieri, quoniam minima corpuscula solidam hastam penetrant. Ergo aliud querendum, quod à serpente vel torpedine fluens, ipsum solidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere possit. Hic aliud nihil dari potest, quàm species illa spiritalis, quæ in quibusdam etiam corpora solida penetrat. Etsi enim in lumine id non sit, quod obiectu rei opacæ intercipitur: tamen in aliis id fieri, experientia docet. Sonum enim solidissima corpora penetrare, notissimum: ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibusdam fieri, absurdum non est.

Postquam ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in specie explicandos accedimus. Ut autem omnes formæ latent, & nobis in hac mentis humanæ caligine ignotæ sunt, ita etiam differentia horum morborum latent, & non nisi ex effectis & causis cognoscuntur. Ideoque suo loco quodlibet venenum suis signis describemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à causis petitas, proponemus. Causæ autem illæ occultos morbos, malignos & venenatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus. E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, ut & pestilentes, imò ipsa pestis. Quæ extra homini obueniunt causæ malignæ & venenatæ, variæ sunt. Primum enim aër, seu inspiratione attractus, seu transpiratione in corpus admissus, occulto modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare potest. Secundò etiam aqua vitiosa hausta maximè noxia esse potest. Tertiò contagium est, quod vel in aërem transfusum, vel alio modo corpori nostro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò sunt venena, quæ intra corpus quocunque modo assumptæ, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extra admota, & in corpus penetrantia illud eodem modo lædunt. Quod pertinet morsus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda sunt ea venena, quibus nonnulla animalia, seu visu, seu sibilo, seu alio modo, atque ita vel halitu venenoso, vel specie spiritali emissâ homini nocent, aut eum planè occidere valent, ut torpedo, serpentes quidam, basiliscus, umbra taxi. Ad venena extra corpori illata pertinent & vnguenta venenata, quibus vel sagittæ & gladij inficiuntur, vel quæ, ut & pulueres, per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ in corpus penetrant, qualia vnguenta & pulueres sparsos etiam pestilentiam induxisse, obseruatum est; imò per odores venenatos

Venenus
quos mo
dicatur.

Differen
morboru
occultoru.

atos homines subito interemptos fuisse, annotatum. Quod referri possunt & veneficia. Venena autem ista omnia proprie dicta proueniunt vel à mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tam sumpta, quam extra admota homini nocere possunt.

Et proinde totam istam tractationem ita disponemus, ut primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore nostro generatis, oriuntur: secundo de iis morbis malignis & venenatis, qui ab aëre & aquis ortum habent: tertio de iis, qui à contagio: quartò de iis, qui à metallis & mineralibus proueniunt: quintò de plantis venenatis: sextò de animalibus venenatis: septimò tandem, cum & veneficia summam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

CAPVT II.

An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur.

Primò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum; an tale morborum genus detur, & an humores in corpore nostro ita degenerare possint, ut malignitatem & venenositatem acquirant? sunt enim eà de re dissentientes Medicorum opiniones, Mercurialis, lib. 1. de venen. cap. 14. simile quid veneno quidem in corpore nostro generari posse concedit, verum autem venenum in eo generari posse, negat, idque inprimis hâc ratione probare conatur. Cum, inquit, autor omnium in corpore nostro sit calor, venenum generabitur vel à calore naturali, vel præternaturali; non à natiuo, quia hic sæper est autor vitæ & salutis, non autem veneni & perniciæ: non à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam. Vis autem veneni maior est, quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis.

Pluribus etiam contra Ferneliū, asserentem in corpore nostro generari venena, disputat Iacob. Greuinus, lib. 1. de venen. cap. 1. Vtitur autem his rationibus. Prima est, si ex longa putredine, aut alia quadam causa occulta venenum in corpore nostro generari potest, fatendum esset, omnes morbos in corpore ortos ex veneno originem habere: siquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, qua quotidie vitimur, longo tempore collecta oritur. Deinde negat, quod vel semen, vel sanguis menstruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici possint, quia non principaliter cordi infesti sunt, quod vel ex eo patet, quod tales morbi sæpius reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere potest. Tertiò illa symptomata, quæ in epilepsia, suffocatione vterina, ut & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, sed manifestis. Lepram etiam ab humore melancholico, terreo, frigido, sicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quod veneni vocabulum proprie de iis accipitur, quæ exterius accidunt, inter quæ, & naturam nostram tantum sit odium, ut nihil in corpore nostro contineri possit, quod sit aptum aliquo modo, ut in venenum degeneret. Inprimis verò Platerus, in quest. med. quest. 43. prolixè hâc de re agit, & pro negatiua & affirmatiua sententiâ plures rationes proponit, quæ allegato loco videri possunt. Prima est hæc, quod, si ex humorum putredine seu corruptione pestis proueniret, non tot annis pestis cessaret, sed ut reliquæ febres, singulis annis grassaretur, cum semper humorum corruptio in corporibus humanis inueniatur. Secunda; si ex humorum corruptione

originem traheret pestis, non ij, qui optimis humoribus sunt præditi, inficerentur, sed cacochymici saltem; cum tamen contrarium fieri, experientia testetur, & contra ij, qui pessimis humoribus scatent, & scabie & aliis vlcibus affliguntur, ut plurimum salui viuunt. Tertia, quia in peste nulla humorum corruptionis signa apparent, sed vrina sæpe est sanorum similis, sicut & sanguis plerumque bonus è peste infectorum venis effluit. Quarta; curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt, & nec purgatione, nec venæ sectione tutò uti licet. Et quest. 44. ubi expressè negat, quod venenata qualitas febrem pestilentialem accendens in corpore humano gigni possit, hisce argumentis vitur. Primum est, quod multorum annorum decursu in tot hominum millibus interdum nulla pestis se prodar; cum tamen interea tot vitia in humoribus in variis corporibus sese offerant. Secundo, quod, qui ex hâc lue euadunt, plerique citra medicamentorum vsum, & præsertim eorum, quæ corpus ab illuic eiusmodi humorum expurgant, sanantur.

Controuersia autem ista facillè decidi posset, si cum Rudio statueremus, saltem ea venena esse, quæ suâ naturâ talia sunt, non verò ex corruptione vim corpori nostro inimicam acquirunt. Talia enim cum omnia extra corpus nostrum generentur, dici posset, venenum in corpore nostro non generari. Verum cum humores corrupti eandem ex corruptione vim nocendi interdum acquirant, quam alia, v. g. venenum scorpionis, aspidis, & similibus, ex sua natura habent, nihil obstat, quin etiam venenati dici possint. Atque fuit in ea sententia Galenus, 6. de loc. affect. cap. 5. de constitut. art. cap. 19. 3. epid. comment. 3. agr. 4. 6. epid. comment. 2. text. 38. Ibidem comment. 6. text. 5. 1. Prorethec. comment. 2. text. 17. de cib. bon. & mal. succ. cap. 1. Et quidem 6. de loc. affect. cap. 5. scribit: Reliquum est, ut inuestigemus, an in animalibus corruptio aliqua nasci possit adeo vehemens, ut veneni vim qualitatem, tum vires aquet; an id iam Medicis enodatum discussumque esse videatur, qui hanc solent proponere questionem: verum sint propria nota veneni, nec-nò. Nam qui maximè videntur super hac ambiguitate disputasse, ij eosdem fieri affectus concedunt, & à lethali veneni potione, & à corruptione, quæ à corpore ortum habet: verum facillè discerni posse eos, qui venenum sumpserunt, ab iis, qui aliunde affecti sunt. Cum enim homo suapte naturâ probis humoribus abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, (ut lethali assumpto veneno fieri solet) deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffuens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse aiunt. Igitur, si eiusmodi affectibus nos infestari fateamur, qui ex nobis metipsis accepto sua originis impetu, similes sint his, qui pernicioso epoto veneno eueniunt: nihil mirum, si vitiatum semen, aut menstruum huiusmodi, cum retinetur, aut putrescit, corporibus, ut afficiantur idoneis grauias inferat accidens. Quippe facillè intelligitur à canibus, quantum habeat vim afficienda rei aptitudo; cum enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, solus canis eo affectu corripitur: atque tanta sit in ipso humorum corruptio, ut solum eius sputum, si humanum corpus contigerit, rabiem excitare possit. Ut igitur ab exiguo initio, spiriti videlicet qualitate, aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenierit, discerni potest, idque post sex menses, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur. Si ergo in aliis animalibus id accadat, negandum non est, quin & in humano corpore idem fieri possit. At in canibus venenum generatur, quod summè contagiosum est, & hominem in extremum periculum deducit. Ut iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, ut cadaue-

tribus animalium, venenum pestilens emergere posse.

Nec effugere potest hic Mercurialis, quod dicit non venenum, sed veneno quid simile saltem in corpore nostro generari. Equidem negandum non est, humorum in corpore humano corruptorum magnam esse differentiam, & quosdam potius malignos, quam venenatos dicendos esse. Interim nec hoc negandum est, etiam tales humores, qui idem quod venena extra assumpta præstent, generari posse. Et Galenus expressè venenatam vim in corpore nostro generari posse statuit, dum scribit, 6. *epid. comm. 2. text. 38*. Non simpliciter tenuem & aquosum sanguinem ab eo ichorodea vocari suspicandum est, sed eum, qui venenosâ & malignâ facultate præditus sit. Idem statuit *lib. de constitut. art. cap. 19*, quando inquit, vel copia humorum, vel grauitas, vel obstructio, vel corruptens virus hominis corpori innascitur. Et omnino res plana est. Cum enim similitudinem humorum corruptorum cum venenis Mercurialis ipse in tribus constituat, primò in celeritate mortis; quandoquidem tum venena epota, tum humores in corpore veneno similes celerimè enecant; secundò eadem afferunt sæpe symptomata, animi deliquia, deliria, extremarum partium refrigerationes, sudores diaphoreticos, & huius generis alia; tertio cum æquè corruptant humores in corpore: certè hinc apparet, non saltem similitudinem quandam eorum esse, sed eandem naturam. De quo Galenus, 3. *epid. comm. 3. agrot. 4*. ita scribit: *Ut epoto lethali veneno quidam postridie vel tertio die moriuntur, qualitate eius, non copia, mortem afferente: ita & hic æger statim tertio die censendus obiisse à qualitate suscorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.*

Ad rationem verò Mercurialis respondemus, quod ad rei generationem non saltem agens externum, sed materia disposita, agens primum in se continens, requiritur, cui potius generatio, quam instrumentario agenti tribuenda. Ita concurrente calore generantur variarum vermium genera, generantur plantæ variae, quarum generatio non calori externo, ut primario agenti, sed ipsi materię, & latenti in eâ causæ adscribenda. Eodem modo dum generatur venenum in corpore, calor corporis nostri, seu naturalis, seu præternaturalis, causæ externa & adiuuans est, primaria verò in ipsa materia latet, ut *capite sequenti* dicitur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ aliquis momenti sunt. Primò enim, quod dicit, si ex longa putredine venenum generatur, omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla est consequentia. Non enim quæuis corruptio ad venenum generandum sufficit, sed determinata, ut *cap. sequenti* dicitur. Deinde, quod humores illos, à quibus epilepsia, suffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quod hominem non mox iugulant, causæ sufficiens non est. Neque enim necessarium est ad veneni essentiam, ut hominem interimat, sed satis est ad naturam veneni constituendam, ut sit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, ut supra, *cap. 1*. cum Cardano venenum definitum. Et si omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen esse concedat, necesse est. Et proinde tertio falsum, quod à manifestis qualitatibus dependeat, ut satis de epilepsia, suffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licet non eam vim habeant semper humores maligni intas geniti, quam venenum extra: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, ut in pestilentia & pestilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifestè docet, in primis 6. *de loc. affect. cap. 5*. In quo loco in alienam sententiam detorquendo frustra laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum sententia loquitur Galenus, neque ex vehemēti actione saltem

similitudinem aliquam in humoribus putridis inquit, sed humores ita corripui posse statuit, ut non minus, quam venena extra genita vniuersum corpus celeriter alterare, hominemque citò interficere possint. Atque eius hanc mentem fuisse, ex antea *allegato loco 3. epid. comment. 3. agrot. 4*. clarè patet.

Plateri verò rationes quod attinet: primò, quod non singulis annis pestis grassatur, et si passim multa humorum vitia accidunt, causæ est, quia non singulis annis ea humorum corruptio, quæ ad pestem necessaria est, in corporibus hominum reperitur, sed longâ sæpe digestionē, & fermentationē quasi opus est, donec ad illum summum corruptionis & venenositatis gradum humores perueniant; unde sæpe variolæ, morbilli, dysenterię epidemię, febres malignę præcedunt, donec tandem humor ad summum corruptionis gradum, qui in peste est, perueniat. Secundò, quod cacoehymici non semper peste corripiuntur, causæ est, quia non quæuis humorum corruptio ad pestem producendam sufficit, sed determinatâ & peculiari opus est. Et cum in scabie & similibus affectibus humores vitiosi ad ambitum corporis protrudantur, intus non facile corrumpuntur. Terriò etiam non semper per insignem putredinem pestis inducitur, unde etiam non opus est, ut putredinis signa in vrina semper appareant; imò plerumque ea pestis, in quâ nulla signa putredinis adsunt, non genita est ab interno humorum vitio, sed à contagio communicata: in eâ verò, quæ à vitioso humorum apparatu genita est, signa putredinis adsunt. Quarta licet multi sine medicamentis à peste euadant: non tamen sine euacuatione humorum conualescunt. Natura enim ipsa sæpe eos per sudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam à corpore planè efficit.

C A P. III.

Quomodo in corpore nostro maligni & venenati humores generentur?

Quomodo autem in corpore nostro maligni & venenati humores ac vapores generentur, inquirere longè difficillimum. Et quæstio hæc è difficillimis, quæ in tota medicinâ occurrunt, non postrema est. Primò verò loco inter recentiores controuertitur, an ad veneni in corporibus nostris generationem semper putredo requiratur, an verò etiam absque ea id generari possit. Gerardus Columba, *lib. 1. de febr. pestil. cap. 31*, statuit, venenum non generari sine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generatur in corpore humano, quo in cane rabido, teste Galeno, 6. *de loc. affect. cap. 5. & 2. prorrhet. text. 17*. At in cane rabido venenum nunquam fit, nisi post summam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum cum saluâ canis in corpus humanum admissum actu fit venenum generanti simile, nisi post summam humorum corruptionem. Et ut Galenus *ibid.* scribit, ubi ab exiguo initio spuri, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore dispositio ad magnitudinem notatu dignam peruenit. Docetque passim Galenus, humores, licet sensim disponantur, ut venenum fiant, nunquam tamen venenum dici posse, nisi postquam summam & malignissimam naturam sint consecuti. Ita 3. *epid. comment. 3. text. 75*. scribit: *Longo tempore cæssa, quæ rabiem efficit, augetur: quæ ubi tandem eo peruenit; mortem affert repentinam.* Ita in hac phrenitide vitiosus humor coacervatus fuit, veneno lethali assimilatus, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens: quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humorque

ipse

ipse euaserat malignissimus, lethale repente apparuit symptoma. Secundo humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & summa corruptione, vt fiat venenum, vel mediocri, vel omnino leui. At non mediocri vel leui; alijs enim putrida omnia essent venenata, & omnes febres putridae essent malignae. Ergo ad venenum generandum summa putredo requiritur. Tertio, quia, si humor naturalis a statu corpori nostro amico ad deleterium debet mutari, necesse est, vt summa fiat corruptio & transmutatio. Si enim parua sufficeret, omnes humores corrupti essent venenati.

Contra, & recte Hercules Saxonia, *de phenigm. sect. 2. cap. 10. & de febb. cap. 37.* defendit, venenum in corpore nostro generari posse, non solum sine insigni putredine, sed etiam absque omni putredine. Et quidem ad id probandum variis rationibus vtitur, quae tamen cum omnes non sint eiusdem ponderis, firmiores saltem adducemus. Primo si venenum plantarum & animalium sine valida putredine, imò interdum sine omni putredine generatur, impossibile non est, quin & in corpore humano sine insigni putredine, imò sine omni putredine idem fiat. Secundo, quia venena generantur non solum in corporibus calidis & humidis, quae ad putredinem sunt aptissima, sed & in calidis & siccis, frigidis & siccis. Tertio, si venena, quatenus putrida, nocerent, manifesta potius qualitate, quam tota substantia nobis essent inimica, quod falsum. Quarto excellens & insignis putredo non potest diu latere in corpore, quin morbum excitet: sed humores, qui excitant hystericam passionem & rabiem, diu saepe latent in corpore. Id quod Galenus, *loco paulo ante allegato, 6. de loc. affect. cap. 5.* docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo, inquit, initio spiritus rabidis canis aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenit, discerni potest, idque post sex menses, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur. Sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua consentit, a qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Vbi clarissime docet, venenum iam fuisse genitum, antequam sese in toto corpore prodit. Et omnino manifestum est, saepe sine putredine venenum generari. Etenim pestilens venenum in aere generatur, propagatur, augetur, non tantum in constitutione humida, sed etiam in sicca, quae ab omni putredine est aliena: & in febribus malignis ac pestilentibus saepe minor putredo, quam in alijs putridis, quae malignae & pestilentes non sunt, apparet: cum tamen, qui contrarium statuunt, summam putredinem ad venenum generandum requiri, doceant. Quinto, ubi adest putredo insignis, in vrina ea sese prodit; quod tamen non semper fit in febribus pestilentibus, seu peste, ubi saepe multi extinguuntur, antequam vlla putredinis signa in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifestum fit, etsi concedi possit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere posse: tamen id simpliciter & semper non esse necessarium.

Rationes vero Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cum enim probare deberet, venenum generari sine summa putredine, ille probandum suscipit, venena non generari posse sine summa corruptione & immutatione humorum, quod libenter concedimus. Verum latius longè patet rei corruptio & immutatio, quam putrefactio. Etenim quocumque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, sed non semper putrefactio: id quod in varijs humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquando etiam putrefactio in corporibus nostris accidit, saepe tamen mutationes in varijs corruptionibus fiunt sine omni putredine. Cum enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, intestinis, venis

mesaraicis, hepate, corde, cerebro, testibus, & omnibus omnino partibus, si & materia & efficiens sese recte habet, omnia recte peraguntur, si vero siue in ipso agente & instrumento actionis, siue obiecto & materia aliquod vitium sit, etiam opus, quod perficitur, vitiosum est. Hinc saepe sine omni putredine, sumptis melonibus, fungis, & similibus, pessima fiunt corruptiones in ventriculo, quae interdum cholera excitant, & nisi ille vitiosus humor ex vitata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut alium euacuetur, sed in reliquum corpus penetrat, quo diutius retinetur, eo peior euadit, & in singulis coctionibus vitium illud exaltatur. Atque ita in singulis coctionibus fit mutatio, sed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni summam corruptionem opus esse: vt autem ea semper fiat per putredinem, non opus esse putamus.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hic labor est; imò pauci sunt, qui glaciem hanc frangere conati sunt. Eustachius Rudius hac de re aliquid proposuit, cuius discursum hic adducere libet. Ille autem ita, *lib. 2. de morb. occult. cap. 1. de venenorum in corpore nostro generatione sentit.* Dum in corpore, inquit, venenum gignitur, necesse est, vt fiat ex priuatione, quae quidem, cum subiectam materiam supponat, necesse est, vt venenum fiat ex aliquo sibi contrario, quod ex materia & forma constatum sit, & formam priorem recedente, corruptaque materia illius veneni forma subternatur (seu, vt *lib. 3. pract. cap. 30. de febr. pestilenti* loquitur: forma prior, & materia illius veneni formae subternitur) & ita huius generatio illius corruptionis fit. Haec autem generatio, quae veneni generationem praecedit, naturalis non est, qualis est cibi, dum ex eo chylus procreatur, aut sanguinis, dum in carnem commigrat: sed quemadmodum, quod generatur, est quiddam praeter naturam; ita & corruptio praecedens praeter naturam esse debet, & aliquid praeter naturam, vt quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali per simile, sed fiat excrementum naturali omnino dissimile, & adeo dissimile, vt naturam acquirat humanae naturae penitus aduersariam. Cum autem corruptiones variae sint, & putredo etiam suos gradus habeat, porro statuit, ad veneni generationem non satis esse putredinem, quatenus putredo, sed vt venenum fiat, ingens debet esse ac penitus maligna. Haec enim, inquit, sola ea est, cuius fimus & inquinamentum est venenum, summamque sapit malignitatem. Non enim omnes aequae pravae sunt putredines. Deterior enim est, quae in venis nobilioribus, ac puriori sanguini continendo dicatis fit, quam quae in venis chylum continentibus, & extra venas suboritur. Deterior etiam est alimenti, quam excrementi putredo. Cum autem natura magis intenta sit illius, quam huius generationi, rationabile est, vt dum alimentum putrescit, potentior causam habeat. Et tandem concludit, non putrescens humor venenum est, sed fimus illius & inquinamentum, & hoc, quod superest, humoris putredini, illud est, ex quo venenari habitus in cor elati periculosa efficiunt symptomata, & vitalem praesertim facultatem deiciunt.

Verum hoc modo rem non satis explicat. Primo enim praesupponit, omne venenum per putredinem generari, quod tamen falsum esse, paulo ante monstrauimus. Deinde fit sane, vt non ipse humor putrescens, sed illud inquinamentum & corpus, quod post putredinem relinquitur, venenum sit: tamen non explicat, a quo corporis illius, quod relinquitur, forma ortum habeat. Dum enim scribit, quod, ubi recedit forma prior, materia illius veneni formae subternatur, veneni quidem formam nominat, sed vnde ea proueniat, non explicat. Et licet quis ea, quae, *de morbis occultis lib. 1. c. 7.* de formarum in rebus venenatis, extra corpus nostrum, seu a natura tales sint, seu ex corruptione tales fiant,

Quomodo venena in corpore nostro generentur. Rudij opinio.

Eius examinatio.

origine disputat, coniungat: tamen dubio non satisfaciunt. Rectè enim quidem ibi disputat, quod, sicut viuentia ab ipsa anima & virtute formatrice, quæ in femine, spirituosque corpore continentur, procreantur, & sicut in viuentibus e putri materia ortis innatus rei putrescentis calor cum extraneo coniunctus, virtute propriâ, cum sit accidens, substantiam producere non potest: ita in mixtorum vitâ carentium generatione, sola elementa non sufficiunt. Cum enim agentia naturalia ultra proprias vires operari nequam valeant, & elementa omnium corporum sint imperfectissima, impossibile omnino statuit, vt ex illis mixta, & præsertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, sed aliud agens nobilius requirant. Verum in eo inuestigando iam deficit, dum primum efficiens cælum esse statuit. Alibi etiam iam monstrauimus, proximam causam rerum naturalium cælum esse non posse, sed saltem vniuersalem & communem. Et ipse Rudius hoc fatetur & agnoscit, dum expressè scribit, quod cælum tanquam agens vniuersale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, sed ad ea sese habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potius quodnam sit proximum & determinatum efficiens, non explicat, sed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac passuarum sine temperamenti totius apparatus, quæ sunt in minera ipsi cælo subordinatæ, tanquam instrumenta illius ad particulariter agendum, putat; cum tamen expressè supra scripserit, sola elementa ad hæc corpora efficienda non sufficere, & vt corporum omnium imperfectissima, ultra vires proprias agere non posse. Et cum ipse Rudius concedat, temperamenti illum apparatus saltem esse instrumentum, cælum verò esse causam vniuersalem: necessarium omnino est, adhuc dari causam efficientem propriam & particularem. Quomodo autem res naturales per corruptionem fiant deleteria, non explicat, nisi quod lib. 2. de morb. occult. cap. 1. scribit dum venena in corpore gignantur, necesse est, vt fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat, non explicat.

Autoris sententia.

Cum ergo, quomodo venenum in corpore nostro generetur, nondum explicatum videam, tentandum, an hæc glacies frangi, eaq; fractâ in veritatis pelagus perueniri possit. Cum autem omnis error, qui in corruptionibus nostri corporis, sit vel efficienti vel materiæ adscribendus sit: ab efficiente quidem tale quid fieri posse aliquando, concedo, sed rariùs, vbi scilicet antea à veneno maligna aliqua qualitas & dispositio corpori vel parti alicui impressa est, quæ affluentes humores sibi simili dispositione inficit & corrumpit. Frequentissimè verò venenatos humores in corpore nostro generari puto materiæ ratione. Cum enim in singulis coctionibus nouæ mistiones fiant, neq; formâ vnâ sublata, omnes subordinatæ pereant, neq; (vtor verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, de febr. petech. cap. 7. ne solus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat resolutio ad materiam primam, verum quando aliquid corrumpitur, forma tantum, determinatumq; illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum seu subiectum cum suis accidentibus pereat, aliæ verò formæ subordinatæ cum propriis quoq; suis accidentibus integræ manere possint: accidit, vt sæpe aliqua forma manifestetur & sese exferere incipiat, quæ antea latebat. Et quod Hippocrates, lib. de prisc. medic. de vrdupor, & potentiis humorum scribit, id etiam de venenotum natura hic verum est. In homine, inquit, inest & amarum & dulce, & salum & acium, & acerbū & insipidum, aliaq; sexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter se contemperazione neque cernuntur, neque molestiâ

Alimentorum vitium.

quenquam afficiunt. At vbi horum secretum quippiam fuerit, & per se existerit, tum & conspicuum fit, & hominem molestiâ afficit, &c. Eodem enim modo sese res de venenis habet. Cum enim homo vescatur animalibus & plantis, plantæ e terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fecundatur, vel fluuiorum inundationibus, succum, à quo nutriuntur, attrahant; res corpori nostro aduersas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuiis, in aquis est. Quæ quando cum alimento in corpus nostrum veniunt, non semper tota excernuntur, sed cum eo sæpe in corpus sese penitus insinuant, & vires suas retinent. Exemplo sit istud, quod Hippocrates, 6. epid. comment. 5. text. 25. scribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueris purgatio.* Etenim si mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, in comment. explicat, sumpserit, lac eorum purgans redditur. Vbi primò ex purgante sit chylus, hinc sanguis, tandem lac, & nihilominus in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio subiecto (sine hoc enim esse non potest) integra & incorrupta seruetur, quæ, vbi lac infans hauserit, sese exferit. Cogitemus iam, quos sæpe malignos succos e stercorebus & excrementis animalium plantæ e terra trahant. Consideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & aliis eiusmodi cibis vescantur, quæ qualis sint naturæ, & quàm prauum alimentum suppedirent, notissimum; adeo, vt de iis Galenus scribat, etsi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore succum, qui à lethali veneno parum abest. Perpendamus insuper, quàm sæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulae, ac rores in plantas decidunt, quibus bruta vescuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis vescantur; sicut constat, sturnos cicutam depascere, coturnices veratrum, anates bufones aquaticos deuorare, iisque nutiri; ciconias serpentibus vititare, gallinas araneas, imò scorpiones deglutire, lupos pisces etiam serpentes. His ergo omnibus cum rursus cibi loco vtatur homo, venenata illa substantia, (quæ non omnibus, sed homini saltem, & ita respectiue venenum est) quæ in plantarum & animalium alimentum subiit, etsi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis mista sæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis secreta fuerit, & sola extiterit, tum homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè si copiosius & sæpius tale alimentum sumptum sit. Etsi enim exigua quantitate & rariùs talia maligna in corpus assumpta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli possint: tamen si sæpius & copiosius in corpus ingerantur, tandem nocere possunt. Vnde rectè Matthiolus, in præfat. in lib. 6. Diosc. cum quærit, an animalia eiusmodi venenatis animalibus victantia, ab hominibus cibo accepta, ei nocere possint, respondet, plerosque quidem asserere, huiusmodi animalia, si comedantur, non modo veneno non inficere, sed nullam prorsus noxam inferre, & corpus nutrire; se tamen credere, quod, licet venenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuò cibus est, non tamen esse posse, quin caro, quæ ex eiusmodi sit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocumento. Et videmus, quomodo sæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimentum, in obsidionibus, castrisque, vbi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis, & prauis succi vtuntur, dysenteria, malignis ac pestilentibus febribus, & tandem ipsâ peste corripantur. Et quod cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, pater vel ex eo, quod tales humores non semper, & in omnibus corporibus generantur, sed tunc, vbi homines eiusmodi prauis cibis vsi sunt: id quod in castris & obsidionibus frequentissimè accidit; vnde etiam maligni

An animalia venenata victantia edenda.

ligni eiusmodi morbi castris quasi proprii sunt, & propterea à nonnullis Castrenses appellantur.

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas, ubi
is ab aliis secretus fuerit, seorsum exstiterit, faciliè alios
humores inquinat; cùm omnis forma sui multipli-
cativa sit; id quod non solum è seminibus spontè or-
torum viuentium, in atomis & minimis corpusculis
latitantibus patet, vt cùm à Doctiss. Fortunio Liceto,
in lib. de spontan. viu. ori. tum à me in eodem tractatu
monstratum; sed & in venenis verum est, id quod
exemplo veneni canis rabidi probat Galenus, *6. de loc.*
affect. cap. 5. quod ab exiguo initio ad magnitudinem
notatu dignam sensim adscendit, tandèmq; totum
hominem alterat.

Quæ si cui non satisfaciunt, & alicui id adhuc scrupulum moneat, quomodo è semine & sanguine etiam bono, extra sua vasa elapso, putrescente & corrupto, venenata materia generari possit; ille primò *duvzæis & akpõtias* humorum Hippocratis in mentem sibi reuocet, cogitèque, in homine esse amara, falsa, & sexcenta alia, (è quibus procul dubio qualitates occultæ non sunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemporeione inter se neque cernuntur, neque quempiam molestiâ afficiunt; at vbi ab aliis secreta fuerint, & per se & seorsim exstiterint, conspicua fieri, & hominem molestiâ afficere. Faciat quis periculum in carne vel sanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutrirî solent, eaque in vitro concluso, vt nihil externi accedere possit, digerat, & videbit, vbi massa illa sanguinis vel carnis dissoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari possit. Idem euenit in aliis rebus, brassicâ, cancris, ouis, & aliis rebus quamplurimis, quibus quotidie sine noxa vescimur. Omnia enim hæc, si putrescant & resoluantur, ac singulæ eorum partes seorsim existere incipiant, quàm magnum & intolerabilem foetorem de se exhalent, & quàm noxiæ euadant, notum est. Si ergo sanguis intus corrumpatur, cur non idem præstare possit?

Semen in ipſeci quod attinet, primò hoc tenendum, rei optimæ corruptionem eſſe peſſimam, ideo quòd optima *ſυνάμει* illas Hippocritas, etiamſi aliis permixtas, habent potentiſſimas, quæ vbi ſeorſim exiſtunt, & à mediocritate reſceſſerunt, maximè lædere poſſunt. Neque enim incommodè miſta, ſiue ſaltem ſimpliciter, & vt talia, atque ex elementis ſolùm compoſita, conſiderentur, ſiue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur, harmoniæ Muſicæ comparari poſſunt. Vt enim, etſi in ea vocum & ſonorum eſt diuerſitas; tamen ſi inter eos iuſta ſeruetur proportio, ſuauiſſimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem, pariunt, ſi verò proportio illa turbetur, & vna vel plures voces diſſonent, auditui ingratiffimas ſonus inde oritur: ita etiam, ſi in miſto ſeu qualitatum primarum, ſeu occultarum proportio, quæ naturæ cuiuſque rei conueniens eſt, ſeruetur, omnia ſe rectè habent; ſi verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non poſſunt, & grauiffima oriuntur ſymptomata, atque inde accidit, vt, quod antea vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipſa doſi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus noſtrum requiratur, quæ ſi obſeruetur, homini ſunt grata & vtilia, eiùſque corpus à venenis, tuentur: ſi verò maiori quantitate exhibeantur, etſi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ ſuâ & actiuitate proportionem corpori noſtro conuenientem non obſeruant; corpus noſtrum diſſoluunt, eique nocent.

Deinde & de femine hoc obseruandum, ea sympto-
mata, quæ in fœminis à femine retento fieri dicuntur,

non semper à semine, sed ab aliis humoribus, circa
vasa seminalia cumulat, fieri, vt *lib. 4. Pract. parr. 2. sect.*
3. cap. 4. dictum. Etenim semen in suo loco non pu-
trescit & corrumpitur, & viri multi sæpe semen diu
retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiã vir-
gines moniales & aliæ sunt, quæ Venere non vtun-
tur, nec tamen suffocatione vteri laborant. Vnde cre-
dibile est, materiam, quæ tam graua symptomata in
fœminis excitat, non semen esse, sed alios humores
prauos, qui circa vasa genitalia fœminarum, & in pri-
mis tubam vteri dictam collecti sunt. Obseruatum
enim est, testes in mulieribus interdum pilâ maiores,
imò pugno grandiores, luteo, croceò, serosôque hu-
more grauissimè olente turgentes, reperiros fuisse, vt
alleg. loc. dictum.

C A P V T I V.

De Causis morborum occultorum, malignorum, &
venenatorum, ab interno humorum vitio
ortorum, in specie.

A Tque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore nostro generantur, dicta sunt: de causis tamen adhuc quadam in specie addenda sunt. Cum autem omnē, quod in corpore nostro præter naturam generatur, vel causæ efficientis, vel materiæ vitio proveniat, eadem causæ & hic perpendendæ. Primum causam efficientem quod attinet, cum in omnibus corporis partibus, tam publicis, quam privatis, coctiones fiant, & quælibet pars sibi conveniens opus producat: non mirum est, si actiones & coctiones eæ non recte perficiantur, varia excrementa, & varios præternaturales humores generari. Nimirum ut alia sit coctio in ventriculo, alia in hepate, alia in corde, alia in testibus, alia in utero: ita etiam alia excrementa; alique humores præternaturales, si coctiones illæ non bene perficiantur; in ventriculo, alij in hepate, alij in corde, alij in testibus, alij in utero generantur. Imò cum venæ & arteriæ sanguinis ac spirituum locus ac receptaculum sint, quæ, ubi suam naturalem constitutionem obtinent, sanguinem & spiritus in statu naturali suo conservant: ita si illam naturalem constitutionem amittunt, & præternaturalem acquirunt, sanguinem, & spiritus amplius regere non possunt, sed eos corrumpi sinunt. Cum autem ad naturalem partis cuiusque constitutionem, & primarum qualitarum temperiem, & occultarum etiam naturalem dispositionem requiri dixerimus: si vel hæc vel illæ mutantur, varij humores excrementitij, nunc qualitarum solum primarum, & temperiei excessum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò si intemperies aliqua in corpore nostro excitetur, præsertim calida & humida, non solum humores & excrementa, sed & partes ipsæ solidæ corrumpi possunt, ut in ulceribus putridis, gangrænâ, & sphacelo apparet, unde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat, *cap. præced.* dictum.

Prævia autem hæc dispositio quibusdam hereditario quasi iure à parentibus communicatur, ut prauos subinde humores generent, & totâ ætate penè, vel scabiæ malignæ, elephantiasii simili, vel scorbuto constitentur. Sicut videmus etiam vermes in quibusdam plurimos vsque ad adultam ætatem generari; cum in aliis, ne in infantibus quidem nascantur. Accidit hoc in iis potissimum, qui calidos & adustos & atros humores generant, qui venenatam naturam facillè induunt.

Deinde faciunt ad hanc partium naturalium con-
stitutionem mutandam primo. cibus & potus, ac me-
dicamenta

*Ad malignorum humorum generationem facit
1. Dispositio corporis.*

2. Cibus &
potus.

dicamenta, ut & venena, cum qualitatibus primarum excessu peccantia, tum multo magis occulto modo corpori nostro infesta, quæ malignam & venenatam dispositionem partibus corporis nostri imprimere possunt; ob quam postea alimentum & sanguinem in similem qualitatem corrumpunt. Ita obseruatum saepe est, veneno sumpto longo interdum post tempore nonnullos morbis quibuldam correptos fuisse, qui non aliunde prouenerint, quam à mala dispositione, à veneno corpori impressa. Memini vicinam meam filio & filia quinquennibus circiter in balneum ituris ad sudorem ciendum arsenicum pro cornu cerui incaute exhibuisse, unde filius, qui parum vomebat, intra sex horas mortuus est, puella vero, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, sed circa annum ætatis vigesimum primum fœdissima scabie & cachexia correpta est, quæ nullo modo curari potuit, sed ægræ mortem intulit: quàm non aliunde, nisi à dispositione à veneno corpori, & imprimis hepatis impressa prouenisse existimo. Ita luem veneream, cum interdum integrè curata visa esset, nec ullis symptomatibus sese amplius proderet, post annum vigesimum, imò trigessimum recruduisse, obseruatum est, itidem ob dispositionem à virulentia illa hepatis impressa reliquam. Sic ij, qui carbunculos pestilentes passi sunt, etsi integrè curati sunt, in partibus illis dolores saepe longo, post tempore & diu percipiunt.

3. Cœli & sidera.

Tertio faciunt huc & stellæ ac sidera. Etsi enim astra per se neque mala sunt, neque mali quid intendunt, sed totum hunc inferiorem mundum suo influxu benigno fouent: tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium speciei vel indiuiduo noxia esse possunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium hisce vel illis nocere, v. g. æstum maiorem vitibus esse amicum, quasdam vero alias plantas ab eo emori: ita etiam, cum astra occultas influentias habeant, nisi ex influentiæ proportionem, quæ corpori nostro amica est, obseruent, humores in eo corrumpi, necesse est. Quæ de re plura, lib. 4. de febribus, cap. 4. dicta sunt.

4. Aer.

Quarto inter has causas, quæ corpus nostrum afficiunt, est aer, qui non solum interdum, ut venenatos vapores, qui corpus nostrum inficiunt, in se continet, (qua ratione de eo parte tertia dicemus) malignorum & venenatorum autor est morborum, sed etiam, ut dispositionem corporis nostri, quæ omnes cōditiones perficiuntur, mutat; quæ ratione hoc loco de eo agendum. Primo aer ad morbos inducendos potest facere manifestis qualitatibus, de quo Hippocrates pluribus, 3. Aphor. lib. agit 1. Aphor. ibi ait: *Mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & in ipsis temporibus magna mutationes frigoris aut caloris, ceteraque ad proportionem.* Cum enim aer cum inspiratione attractus, tum per poros in corpus immixtus, illud continuò afficiat; si intemperatus sit, eandem intemperiem corpori nostro imprimit, idque de naturali statu deiciat. Et imprimis calida & humida aeris constitutio, si diu duret, cum ad putredinem inducendam aptissima sit, etiam morbos malignos & venenatos inducere potest, de qua re Galenus, 1. de differ. febr. cap. 4. scribit: *Pestilentes morbos oriri, necessarium est, cum aeris temperaturæ naturalis habitus ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa; & insigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. epid.* Etsi enim putredo ipsa per se venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ dissimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, potest eam mutatione aliquid naturæ nostræ planè inimicum emergere, ut cap. præced. dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aer crassus & humidus aptissimus, quo nomine aer Romanus infamis est, & ad febres malignas dispositus, & ut Galenus, 1. epid. eorum, 2. cxi. 2. scribit semitertrianæ febres prauæ Ro-

mæ familiarissimæ sunt. De quo etiam scribit Cæsar Aurelianus, lib. 2. acut. cap. 10. & lib. 1. Chronic. cap. 3. Quibus subscripsit Plutarchus, in Problematis, qui templum Æsculapij Romæ ideo extra urbem ædificatum esse scribit, quod maior ibi aeris salubritas, quàm in vrbe haberetur. Potest tamen etiam aer occultis qualitatibus corpori nostro nocere. Cum enim & stellarum influxus & omnes rotius inferioris globi exhalationes excipiat, eaque saepe malignæ sint: si is & inspiratione continuè attrahatur, & per transpirationem in corpus sese insinuet, fieri potest, ut id ab occultis illis qualitatibus simili p. n. dispositione alteretur, quod postea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis foetidis & conclusis habitant, hac de causa saepe malignis morbis infestantur.

Tandem inter causas efficientes, humores corrumpentes, merito referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires sint, de cons. & differ. Chym. cum Galen. cap. 14. dictum, & ex errore & ira multos in Erysipelas, vulgò Rosam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius symptoma quasi est Rosa, aliquid malignitatis, ut inuasio, quæ instar pestis se habet, satis testatur. Item ex terrore & timore etiam multos in pestem incidisse, vulgò notissimum est. Obseruavi etiam hoc tempore, dum hinc Professore & Medicum ago, quo plus quàm sexies valde (ut leuiiores infectiones, quæ saepissime acciderunt, præteream) hic pestis grassata est, non paucos quoque ex ira in pestem incidisse. Quod quæ ratione fiat, equidem explicare facile non est, & dictum de eo de febr. lib. 4. cap. 2. Hoc maxime mihi probabile videtur, in pestilentibus constitutionibus corpora, siue cœli siue aeris ambientis vi, seu aliis de causis ad pestilentem potius, quàm aliam corruptionem (unde alij morbi penè omnes silent & cessant) disposita esse plurima. Cui si imaginatio, terror, timor, vel ira accidat, facile illa dispositio in actum deduci potest. Imò etiam boni humores iisdem animi affectibus corrumpi possunt. Et imprimis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, si moueatur, obtinet, & non sine causa ab humore melancholico & atro pestilentiam prouenire, statuit Platerus, in quæst. Medic. paradox. quæst. 43. Iram vero non à bile flaua, sed humore atro prouenire, monstraui lib. 3. Præf. part. 3. cap. 3. Ioachim Olhasius, disquisition. 1. de semine pestil. cap. 4. hanc causam reddit, quod timor & terror ad pestem inducendam faciant, dum scribit, ut terrore, præsertim subitaneo, spiritus à superficie corporis confertim versus cor abripiuntur, sicque eò secum deuehunt halitum pestiferum superficiei corporis obuersantem, qui cum sit naturæ spiritalis, syntimoriâ quâdam sese vitalibus spiritibus consociat; ita è contratio, spiritibus æquabiliter per totum corpus expansis continuò remanentibus, quod sit animo benè composito, idem halitus non nisi temporis aliquo spatio exacto ad cor deducitur, interdum etiam à natura earum partium, quibus inhærescit, ita edomatur, ut nullum sit inde pestilitatis periculum; haud rarò tamen etiam, licet tardius, in pestem manifestè erumpit. Quæ de causa apud Plutarchum legitur, in lib. de Musis. Thaletam quendam Cretensem à Lacedæmoniiis pestem fugasse solâ Musicâ, quàm Excellentissimus Hieronymus Mercurialis, in lectio. de pestilentia cap. 22. (pag. 83.) nihil aliud fuisse existimat, ut & militum, qui apud Homerum cantu pestem fugabant, quàm spem, gaudium & lætitiâ, quibus fiat, ut & animi & corpora valentius pugnent aduersus morbum pestilentem. Quin & Theophrastus musicâ viperarum & araneorum morsus curari testatur. Idemque confirmat de iis, qui à tarantula sunt demorsi, Matthiolus, in lib. 2. comment. in Dioscorid. & Scaliger, exercit. 185. aduersus Cardanum:

Cardanum. Nimirum quia Musica animum excitat, & spiritus ad corporis circumferentiam mouet, ac proinde venenum à corde sic distrahitur, perque poros diffunditur & dissipatur, inquit Hieron. Montuus, in *Iuuenilib. cent. 2. de admirandis facultatibus, aphor. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præstat Musica; ira etiam in præseruatione simile quid præstare valebit, spiritibus sic excitatis & probè compositis in vniuerso corpore, ne frequenter commoti versus cor secum abripiant seminaria pestifera. *Hac Obhaf.* Verum causa hæc saltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi causa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectus, qui humores corrumpere, ipsique naturam venenatam inducere possunt, Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 6.* etiam odium refert, affectum ex tristitia & ira compositum, eumque acerrimè corrumpere humores, si quid aliud, scribit. Nam ira excalefacit, tristitia refrigerat, quo ipso motus contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, causis perire existimat. Nimirum:

*Liur tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.*

Secundò, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etsi bene sese habeat, è prauo obiecto & materia vitiosa bonum opus generare potest, sed fit actionis frustratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit imprimis victus ratio, & ex cibo ac potu prauis succi, maligni & venenati humores, & ipsa interdum pestilentia generatur, quæ sæpe annonæ caritatem sequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. succ. cap. 1. & lib. 1. de diff. febr. cap. 3.* se vidisse scribit, sub Commodo Imperatore, & quales passim apud historias descriptæ exstant. Cum enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumvis prauum, necessitate coacti comedant, inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ nostræ apta non sunt, nec chylus, nec sanguis bonus generari potest, sed vitiosi humores inde proueniunt, qui, quò diutius in corpore nostro detinentur, & sæpius mutantur, eò deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus scribit, *lib. de succ. bon. & vit. cap. 8.* Inter fructus censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eò quòd, nisi alium statim subeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet; eiusdem tamen, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est; quod in moris quoque euenit, quæ ipsa etiam, si quidem antè, quàm corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, nisi quis assidue his utatur: quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire ac meminisse conuenit. Et quod de cucumeribus & peponebus dixit Galenus, idem de aliis mali succi cibis etiam verum est. Idque non solum præstant ea, quæ, vt Hippocrates, de *prisc. medic.* loquitur, *de mentis* sunt, & nobis inconuenientia, & *de mentis* ac intemperati succi plurimum obtinent, sed & cibi, quibus aliàs continuò vescimur, quique boni succi sunt, si corrumpantur, vt sæpe in obsidionibus accidit. Tum enim extra iam contractum vitium in corpore humano emendari non potest, sed in singulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui prauis succi sunt, Galenus, in *lib. de cib. bon. & mal. succi.* docet. Imò cibi etiam boni, si non rectè coquantur in ventriculo, & ij, qui contrarij sunt naturæ, misceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, seu ex bonis seu prauis cibis genito, nunquam fit bonus sanguis, sed

sæpissimè generatur inde humor, qui bilis prasine nomine vulgò appellatur, qui postea in hepate adurit, & corrumpitur, sanguinique postea permiscetur, qui dum quiescit in venis, vix sentitur, sed agitur vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vteriusque corrumpitur, & à bonis humoribus separatus, grauissimos morbos, imò subitam mortem sæpe inferre potest.

Si enim cibi prauis succi saltem malignos morbos inducere possunt, multò magis id præstant ij cibi, qui iam in se malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales sunt interdum fungi, ranæ & similia, à quibus nunc maligna dispositio humoribus imprimatur, nunc etiam homo statim ingulatur, de quibus postea de venenis extra assumptis dicetur.

CAPVT V.

De morborum ex interno humorum vitio
ortorum differentijs.

Sunt autem morbi ab interno humorum vitio orti Svarij, pro causarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni saltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire possint, symptomata inferunt, hominem tamen non enecant, sed ita comparati sunt, vt cum iis diu vita trahi possit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniciunt, aut homini vitam statim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. Prioris generis sunt humores, qui epilepsiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, secundum Platerum, scorbutum, colicam, & dysenteriam malignam, elephantiasin, gangrenam, interdum suffocationem vterinam, & febres malignas, simpliciter ita dictas, inferunt: posterioris generis sunt, qui febres pestilentes, & ipsam pestilentiam generant.

Primum genus quod attinet, primò Epilepsiam non ab obstructione ventriculorum cerebri, sed ab humore vel vapore, membranarum cerebri & neruoso generi peculiariter infesto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. cap. 31. quest. 1.* satis monstratum est, vt eà de re hic plura addere opus non sit.

Secundò, Hydrophobia, etsi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorsis à cane rabido accidit, habeatur: tamen obseruatum, etiam sine morsu canis, vel alterius animalis rabidi ab interno humorum vitio hydrophobiam generari posse. Cuius quinque exempla recenset Marcellus Donatus, de *hist. med. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuersus, de *affect. particular. cap. 19.* De quo *lib. 1. pract. part. 2. cap. 16.*

Tertiò Choreia S. Viti dicta huc pertinet, quæ qui laborant, perpetuo & infano quodam saltandi desiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorsi sunt, qui itidem admirando saltandi desiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifesta qualitate huius symptomatis causa reddi potest. Egimus autem de his affectibus *lib. 1. pract. part. 2. cap. 17.*

Quartò, cum in Maniâ tam enormia accidant symptomata, quorum causæ à qualitatibus manifestis sufficientes dari non possunt, & videamus eos talia symptomata pati, qualia interdum, quibus philtra exhibitæ sunt, patiuntur: non sine causa Platerus in maniaë causis reddendis manifestis qualitatibus contentus non est, sed vt mania excitetur, necessarium esse putat, vt humor ater peculiarem & occultam dispositionem inducat: de qua re *lib. 1. pract. part. 2. cap. 15.* dictum.

*Morborum
occultorum
ab interno
humorum
vitio, differe-
rentia.*

Epilepsia.

Hydrophobia.

*Chorea S.
Viti.
Tarantasi.*

Mania.

Quintò

Catarrhi,
Tusses, An-
gina, Pleuri-
tides mali-
gna.

Quintò dantur interdum & catarrhi, tusses, angina, pleuritides, & peripneumonia epidemia ac maligna, verum cum isti affectus ferè semper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis lib. 4. de febr. cap. 17.

Scorbutus.

Sexto, etsi Scorbutus ab humoris melancholici colluie rectè deducitur: tamen cum in hypochondriaca affectione, quartana, aliisque ab humore melancholico ortis morbis non eadem symptomata, quæ in scorbuturo, conspiciantur, scorbutus etiam contagiosus sit, & peculiaria requirat remedia: verò consentaneum est, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem suscipere, antequàm scorbutum inducit, vt lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap. 2. dictum.

Colica mali-
gna.

Septimò etiam Colica maligna & pestilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum prouincias afflixerat, mentionem facit Paul. Aegineta, lib. 3. cap. 43.

Dysenteria
maligna.

Octauò pertinent & huc Dysenteria illæ epidemia, qualis anno 1513. post æstatem calidam & siccam, & hic etiam anno 1624. itidem æstate sicca & calidâ grassata est; quæ non pauciores è medio sustulit, quàm febres malignæ: quanquam epidemiis illis dysenteriiis febris ferè coniungatur. Et solent istæ dysenteria sæpe adeo malignæ esse, vt paulò post in pestem degenerent. De qua dysenteria etiam lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap. 7. dictum.

Suffocatio
veterina.

Nonò, Suffocationem vteri, vt & epilepsiam ex vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & nervosum corpus ad superiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, ledere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficaciam verò potentissimum esse, lib. 4. pract. part. 2. sect. 3. cap. 4. & 7. dictum.

Elephantiasis.

Decimò huc etiam referenda Elephantiasis, quæ quidem ab atra bile, sed malignitatis non experte, excitatur. De qua lib. 5. pract. part. 1. cap. 40. dictum.

Gangrena
maligna.

Vndecimò, etsi Gangrena sæpe à manifestis causis proueniat, tamen interdum etiam ab humoribus malignis, in corpore genitis, excitatur. De qua Fernelius, lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 15. ita scribit: Obseruatum fuit, extremum pedem sphacelatum aliquando fuisse sine causâ externa, sine tumore, aut rubore conspicuo, oborto primùm dolore immanissimo, mox sensum in eo ac motum periisse, & partem totam liuore contabuisse, exulcerationemque scædam infectam esse, quæ acerrima caustica, atque medicamenta sine sensu admitteret, non multò post arteriam brachij dextri, deinde etiam sinistri pulsare desiisse, & ita sensum vniuerso corpore obfesso, miserum extinctum sine febre, sine symptomatibus admodum grauib. Hac Fernel. Tot igitur, tamque præsentium malorum quis intemperiem aut simplicem, aut cum materia causam esse statuit? Quis non potius venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Eustachius Rudius, lib. 2. de morb. occult. cap. 1. Eiusmodi gangrenæ etiam mentionem feci lib. 5. pract. part. 2. cap. 19. Quò pertinet & gangrena scorbutica, de qua eod. lib. & lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap. 14. egi. Et Barthol. Maggus, de vulnerib. sclopetor. scribit, se vidisse in iuvene, febre aliquâ maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum crus delatam, crus vniuersum suâ malitiâ infecisse, & ad fiderationem deduxisse, nullo apparente vel tumore, vel rubore, nulloque dolore percepto.

Bubones,
Carbunculi.

Duodecimò huc referendi & Bubones, & Carbunculi, qui, etiam si sæpe à corruptione humorum, à contagio proueniente, ortum habent: tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus lib. 2. pract. part. 1. cap. 8. & 13. actum.

Febres mali-
gnae.

Decimò tertio sunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cum variolis, morbillis, cephalalgia, tussi, catarrho, pleuritide, peripneumonia, erysipelate: quæ si sint priuata & sporadica, nullum

dubium est, quin ab humorum vitioso apparatu proueniant, qui contrahitur cum aëris vitio, ob insignem in qualitatibus excessum, tum ex victu prauo, & cibis mali succi, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus, quia varia symptomata apparent, quæ à febre, quæ sæpe in speciem lenia est, prouenire non possunt; ideo occultam malignitatem iis adiunctam esse, rectè statuitur. Non raro tamen febres etiam tales sunt epidemiae, si nimirum causa malignum humorum apparatus generans communis præcesserit, aut ipsæ febres hæ contagiosæ fiant. De quibus febribus lib. 4. de febr. pluribus dictum, quæ ibi videantur.

Decimo quarto. Tandem humores in corpore nostro sæpe ita corrumpuntur, vt non solum maligni euadant, sed ita exitiosi fiant, vt non minus subito hominem iugulandi vim habeant, quàm venena assumpta. Tales humores sunt, qui pestilentes febres, & pestem, & in iis bubones, ac carbunculos pestilentes excitant. Etsi enim Donatus ab Alto Mari, & Horatius Augenius id negant, existimantque morbos illos, qui post annonæ caritatem excitati sunt, fuisse sapissime epidemios; & quamuis symptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem; tamen id accidit saltem ob variam dispositionem corporum: interim ipse morbus principalis fuit communis, & vera pestis, non pesti similis, cum plures inuaderet & occideret, ipsique pestis definitio competeret, de quo lib. 4. de febr. cap. 2. dictum.

De quibus affectibus omnibus cum allegatis locis egerim, non opus esse puto, vt hoc loco iterum de iis agatur.

CAPVT VI.

De signis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore nostro genitis, ortorum.

Cognoscitur autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eoque maligno & venenato originem traxisse, primò à causis præcedentibus, quas cap. 4. exposuimus. Nimirum si aër naturalem constitutionem diu non obseruauerit, humores inde corruptos fuisse, colligitur, de quo Galenus, lib. 1. de diff. febr. cap. 4. scribit: Pestilentes, inquit, morbos oriri necessarium, cum aëris temperamentum à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa. Talem aëris constitutionem describit Hippocrates, 3. epid. comment. 3. Annus, inquit, austrinus, pluuus, à ventis in totum silens, cum paulò superioribus annis squaiores præcessissent, sub arcturum statim austrini, multum pluit. Autumnus nimbus, nubilus, largè pluens. Hyems erat austrina, humida, lenis. Multò post Solis reuersionem, circa æquinoctium, boreas spirauit, & nixit non ita diu. Per rursus sine ventis: pluit multum & continenter usque ad canem. Æstas serena & calida erat, magni erant aestus. Etesia parua dispersim spirabant: sub arcturum rursus spirante borea multum pluit. Quæ anni constitutio austrina & humida pestem sauiissimam excitauit, quam, alleg. leco, describit Hippocrates. Ita Octavianus Robertus, de febre petechiali, cap. 1. cum anno 1590. siccessima atque admodum calida esset æstas, autumnus magnâ ex parte australis, hanc verò hyems admodum frigida & niuosa exceperet, factum esse scribit, anno 1591. vt Tridenti non solum plerique è plebe, sed ex primoribus multò magis febre petechiali grauissimâ corripentur. Et tales observationes passim in Medicorum libris extant, & cuilibet eas annotare promptum est. In dysenteria aliquoties præfagienda me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem constitutionem non seruet, sed æstiuam constitutionem obtrineat, & calidum

Signa mor-
borum mali-
gnorum
interiorum
humorum
vitiis
A causis
aëris.

De præ-
sentibus
mor-
bis.

Quæ
loci
et
videt
Primo
in
corpo
imprim
fari
incide
pus m
conspic
mores
manifest
medicam
di sunt
tribus
& similia
similique
tactum
alexiphar
medicam
cic. citi
& elixir
sentur
fudores
vero in
morbum
dandum

validum ac siccum sit, humores inde aduruntur, & malignitatem concipiunt, unde dysenteria epidemia excitantur, quæ fructuum horariorum esui adscribi non possunt; cum mense Maio, ubi nulli adhuc tales fructus maturi fuerunt, talem dysenteriam, anno 1624. grassatam, eaque etiam infantes lactantes correptos fuisse, obseruamus.

propheta. Deinde, ubi morbus aliquis malignus & pestilens grassatur, & præcesserit annonæ caritas, siue ex frugum defectu communi, siue in obsidionibus & castris, & homines prauo victu vsos esse, notum sit; de interna humorum corruptione nullum est dubium. Si etiam nulla causa externa, quæ corpori malignitatem vel venenositatem communicare potuerit, præcesserit, & homo cum nullo simili morbo laborante conuersatus sit, & nihilominus malignitatis & venenositatis indicia adsint, ab interno humorum vitio exortum esse morbum significat. Adsunt etiam prauorum humorum indicia; cum contra externa venena hominem etiam optimè sanum lædere possint. Verùm quâ ratione venena intus genita, ab iis; quæ extra assumpta sunt, discerni possint, pluribus infra, *part. 5. cap. 3.* explicatur.

Euentum morbi quod attinet, etsi humorum vitium ab initio plerumque non est tam vehemens, ut illud, quod à causis externis summam iam vim habentibus accidit: tamen si diu humores in corpore detineantur, pessimam tandem etiam corruptionem inducere possunt, & quò diutius humores in corpore detinentur & fermentantur, eò peiores & noxiores euadunt. Unde variolæ, morbilli, dysenteria, & aliæ febres malignæ epidemiæ, si diu durent, tandem in pestilentes, & ipsam pestilentiam degenerant. An autem æger moriturus vel conualiturus sit, ex collatione vitium cum morbo manifestum euadit, ut suo loco, *de febrium malignarum & pestilentiarum prognosticis*, dictum.

CAPVT VII.

De præseruatione & curatione morborum malignorum, ab interno humorum vitio ortorum.

Curatio. **Q**Uâ ratione morbi maligni, ab interno humorum vitio orti, & *cap. 4.* enumerati, curandi sint, locis ibi allegatis dictum, quæ hinc repetere opus non est. Videantur loca allegata. Pauca saltem addere liber. Primò hoc non prætereundum, quemlibet, si vel ex aëre, vel victu prauo aliquod malignum humorum vitium in corporibus humanis excitatum fuisse, colligat, & imprimis, si morbus aliquis malignus epidemius grassari incipiat, dare operam debere, ne in morbum illum incidat. Quod fiet præcipuè, si conueniente modo corpus maturè euacuauerit, & ne humores putredinem concipiant, laborauerit. Etenim sæpius accidit, ut humores vitiosi, antequàm in actum erumpant, & corpus manifestè lædant, in corpore lateant. Hi ergo lenibus medicamentis, quæ simul putredini resistunt, euacuandi sunt: in quem usum commodissimæ sunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, syrupus rosarum, de tribus & similia. Idque aliquoties per intervalla faciendum, simulque si notum sit, à qua causa vitium illud contractum sit, ei contrariis alterantibus resistendum, & alexipharmaca idonea vsurpanda. Quam ad rem vinum medicatum absinthio, carduo benedicto, scordio, cortice citri, zedoariâ, radic. helenij, inprimis vtile est, ut & elixir. proprietatis dictum. Plura eiusmodi recensentur *lib. 4. de febrib. cap. 5.* Imò ut post purgationes sudores interdum ciantur, non inutile est. Inprimis verò in morbus malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis hoc diligenter attendendum, ut quiuis timorem, terrorem, iram, ima-

Dan. Sennert. Tom. I II.

ginationem de eiusmodi morbis attentiores caueat. Ab huiusmodi enim affectibus humores latentes excitari possunt, ut in actum erumpant, id quod sæpe obseruatum, & ipse cum aliis, tum hoc ipso anno 1634. multos in pestem incidisse memini, cum ne minima suspicio adesset, eos cum villo peste infecto conuersatos fuisse, sed ex terrore, imò etiam irâ, humoribus vitiosis in corpore latentibus agitatiss, & in actum deductis, in pestem incidisse.

De curatione nihil addere libet, nisi pauca de febris malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu coortæ, curatione. Equidem de ea satis, *lib. 4. de febrib. cap. 6.* dictum. Quia tamen qui in aliorum erroribus inquirendis lynceus videri vult, in suis verò sæpe cæcus est, de febris malignæ curatione controuersiam à multis vltro citroque agitatam nouo quodam modo soluere conatur, in *aurora medicor.* nouamque interpretationem aphorismi 22. sect. 1. affert, aliqua de genuino illius aphorismi sensu afferre hoc loco non præter rem fuerit, cum ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat.

Ita autem aphorismus ille sese habet: *πρόφα φάρμακόν, & κινέειν μη αμαρ, μηδὲ ἐν ἀρχῇ, ἢν μὴ ὀρῇ, τὸ δὲ σπείρειν ἐκ ὀρῆς.* Concocta, maturaque medicari oportet, non cruda; nec per initia: nisi materia turgens, ut plurimum verò non turgens. Cuius aphorismi, quem Galenus pro oraculo habet, quis genuinus sensus sit, & quid cruditas, quid concoctio, quid turgencia humorum sit, (è quorum explicatione sensus huius aphorismi pendet) *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. cap. 6. & de febrib. lib. 2. cap. 6.* dictum. At D. Freytag. in *Auror. Medicor. cap. 16. pag. 81.* ita de cruditate & concoctione docet: Cruditas, inquit, humorum dicitur, vel ratione substantiæ & qualitatis simul, vel quoad solas qualitates. Cruditas verò illa, quæ & iuxta substantiam & qualitates humorum dicitur cruda, est ipsius substantiæ corruptio, humorisque in venis potissimum putrefactio, quæ sibi dissimilis quoad substantiam & qualitates reducitur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad solas qualitates cruditatem, qua necessaria præparationis ratione consideratur, statuit, esse in primis vel secundis qualitatibus, ut frigiditate, caliditate, crassitie, visciditate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas substantiæ & qualitatum, (ita pergit) vel recipit mutationem ad vilem, naturaque benigniorem statum, vel non. Eam recipiunt humores sanguinei in venis, videlicet ipse sanguis, eiusque partes; non recipiunt ceteri humores, videlicet bilis, pituita, melancholia, quatenus tantum à sanguinis natura recesserunt, ut alimentitiæ benignitatis nihil ampliùs obtinentes, ad recrementitiæ conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putrescentes per concoctionem & dominium caloris natui, quod putredinem cessare facit, manente substantiâ ad viliorem quendam statum reduci possunt, ut videlicet pars eius, quæ non planè sibi dissimilis sit facta, saluetur conseruatione humidi in sicco, reliquum verò, quod integre seruari nequit, in humorem puri phlegmonatum respondentem conuertatur. Tale venarum est excrementum in urinis subsidens, & abscessuum puri respondens. Fit enim pus, Galeno teste, ex sanguine in semivitiolam mutationem degenerante. Cum itaque, (ita enim tandem concludit) solus sanguis illam admittit, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, sequitur, aphorismum hunc, quo cocta purgare præcipit, non cruda, intelligendum tantum de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisue partibus putrescentibus oriuntur, non verò de iis, qui ceterorum humorum vitio nati sunt, quod nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem viliemque corpori statum perducunt, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam in venis aut extra easdem conuerti possunt.

*Explicatio
aphor. 22.
sect. 1.*

A A a

Verum

Cæcis an-
plex.

Verum insignis in hac, de coctione & cruditate doctrina error occurrit. In eo quidē rectē sentit, cruditatē hic esse substantiæ corruptelam, seu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigēda est. Vbi sciendum, coctionem dici dupliciter, vel respectu naturalis corporis status, quæ nihil aliud est, quàm alimenti pro corpore nostro alendo perfectio, qualis fit in vetriculo, hepate, & singulis corporis partibus, vt & excrementorum naturalium elaboratio, puta fæcum alui, vrina, bilis in hepate. Et huius coctionis respectu dicuntur cocta, quæ, vt alere possint, apta sunt, vel si sint excrementa in coctionibus genita, si naturalem modum obseruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum sunt cocta, vt corpus nutrire possint, ita tamen sunt disposita, vt talia fieri possint; vel si sunt excrementa, si eam, quā habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, si sint nimis liquidæ, dicuntur crudæ; vrina item, si sint tenues, aquosæ, dicuntur crudæ; bilis si nondum naturalem suam constitutionem est assecuta, sed adhuc iusto tenuior est, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali suo statu desciverunt, cuius putredinis repressio coctio appellatur, non quidem ideo, vt tales humores ad eum statum iterum veniant, quo corpus alere possint, (nunquam enim eum habuerunt) sed vt commodius à corpore euacuari possint, & expulsionem aptiores reddantur, nec naturæ amplius ita sint molesti. Atque de hac posteriori cruditate & coctione aphorismus iste Hippocratis est intelligendus.

Error D.
Freytag. de
cruditate &
e. Hæne.

Qui autem isti humores sint, si queratur, rectē responderetur, omnes humores, qui in venis continentur, siue alimentares, siue excrementitij sint, si putredinem concipiant. Erit proinde insigniter nouus iste interpret, dum scribit, aphorismum hūc tantum intelligendum esse de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisque partibus putrescentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, vt potē, quia nullā naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilēq; corporis statum perducunt, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam, in venis, aut extra eandem conuerti possit, quique nec ante nec post putredinem in meliorem statum beneficio caloris natui mutari, quorumque corruptio nec naturā, nec arte edomari possit. Equidem hoc verum est, coctionem saltem iis humoribus competere, qui à natura caloris natui beneficio in meliorem statum redigi possunt. Quod verò solus sanguis talis sit, falsum. Etenim si hoc ita se haberet, aphorismus hic saltem de febribus synochis seu continentibus accipiendus esset; cum tamē clarum sit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ in prius à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere possunt, clarum est, ad deperitū seu turgentiam maximē aptos esse humores biliosos. Turgere enim est, vt Galenus, in comment. in hunc aphorismum, lib. 2. sect. 1. & 4. aphor. 1. ac. 10 & 1. de cris. cap. 9. & alibi docet, quando humores motu vehemēti agitati ab vno loco ad alium hinc inde inordinatē mouentur, hominēq; hinc inde ruentes molestant, & dolores & tirillationes in variis partibus excitando, non sinunt quiescere, quemadmodum animalia lasciuientia in libidinem incensa dicuntur deperire, cum ad coitum ruunt, & loco stare nequeunt. Talem autem humorum motum nō accidere in febribus synochis seu sanguineis, vt potē, quæ inter omnes continuas mitissimæ sunt, sed acutis biliosis, extra controuersiam est. Erroris autem huius hæc in prius causa est, quod opinatus est, solum sanguinem ad meliorem statum, si corumpatur, reduci posse, reliquos verò, præter sanguinem, humores nullā naturæ vel artis ope ad benigniorem statum reduci posse. Etsi enim humores excrementitij in substantiam corpori alendo vtilem conuerti non possint: tamen, quod in omni-

Turgentes
humores qui.An soli san-
guini com-
petat coctio.

bus excrementis natura facere solet, & hinc facit, iisq; quantam potest, perfectionem inducit, & vt hominem minus molestant, efficit, eosque à reliquo & vtili sanguine separat, & ad euacuationē aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifestum est. Primum enim sæpe ichores tenues, vel sanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginosa aut viridia exspuuntur, quæ tandem, si morbus lethalis non est, in meliorem statum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex 2. prognost. text. 41. 45. 46. 47. videre est. Ita etiam in inflammationibus aliis, si ex parte non sint, humores sanguini admisti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone purā, mutari non possunt; interim eum, quem potest, substantiæ modum, natura iis inducit. Præterea verò coctionis opus est, humores vitiosos ab alimentariis separare, seu talem dispositionem iis inducere, vt à corpore, seu naturæ, seu medicamento- rum ope facili separari possint.

Docuit hoc manifeste Galenus, qui, lib. de febr. diff. cap. 6. in febribus omnibus putridis humores putrescentes nouum substantiæ modum acquirere, scribit, eumque varium pro humoris naturā, & virtutis robore vel imbecillitate. Vt enim in musto & cereuisia videmus, dum à spiritu intus agitante efferuescunt, omnia confunduntur, & purum cum facibus miscetur, feruore verò illo cessante, fæces à substantia vini vel cereuisiæ separantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores viles cum inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum sedat, coquere dicitur, quod vbi factum, humores illi amplius ita molesti non sunt, & ab vtilibus segregati, postea facili seu à naturā, seu arte per sudores, vrinas, aluum euacuuntur. Atque hæc doctissimorum Medicorum est sententia. Galenus, in 2. de rat. vi. in acut. text. 44. scribit: Nempe biliosa cruda ita appellatur, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quoniam mutata nutrire non possunt. Nam quoniam & talia euincit natura, cocta consuevit appellare Hippocrates: cruda, quæ non sunt euicta. Ob id & pus in phlegmone, quæ coquantur, fieri ait, quoniam pars nulla ex pure alimoniam capit. Et mox: Sic igitur biliosorum humorum copia existit, vt sanguinis, qui in phlegmone est, in pus migrantis, intelligentibus nobis coctionis nomen in suo vniuersali significatione. Idem Galenus etiam expressè aphorismum 22. sect. 1. de biliosis humoribus interpretatur, & 4. de rat. vi. in acut. text. 43. Nebula enim non ostendit coctionem nisi in biliosis. Ideoque de his præceptum est, non esse purgandos crudos, vt explicat Christoph. à Vega, de art. med. lib. 2. cap. 3.

Nec ideo, quia putredo illa in venis fit, sanguinem, sanguinisque partes saltem putrescere, dicendum. Etsi enim negandum non sit, etiam boni sanguinis partem aliquam corrumpi: facilius tamen, & primo semper putrescunt humores vitiosi. Qua de re egregie scribit Fernell. lib. 4. pathol. cap. 6. his verbis: Cum putredo venas inuadat, licet earum sanguinem, non tamen omnes eius partes aquæ occupat. Cum enim non omnino simplex sit, sed ex multorum humorum permissione compositus, & sero multo perfusus, (adde & hoc, & sæpe in statu præternaturali varios humores vitiosos permixtos habeat,) primo quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permixtam atque confusam, quæ minus, quàm illa sit vitiosa; hocque modo sensim obrepens simul cum calore præter naturam augetur, & inualefcit, nec antea desinit, quàm omnes sanguinis partes putredini obnoxias absumpserit. Et mox: Omnibus, quæ putrescere apta sunt, absumptis, putredo, calorque febrilis cessat, manet tamen pars melior sanguinis, quæ quoniam minus erat putredini obnoxia, huic inuoluta resistit, eaque licet putrida permisceretur, illius tamen contagione minime computruit, sed dumtaxat incaluit: resincta proinde, sed atque putredine in pristinam illam puritatem redit.

redit. Atque tñ urina pure ac prorsus laudabiles apparent, qua crassa, turbida, ac sine sedimento fuerant. Itaque ea putredine (nisi forte extremo exitio fueris) neque sanguis uniuersus, neque totus labefactatur. Nam soluta febre non omnino exhausta vena manent, sed aliquid in his etiamnum inesse deprehenditur, idque utile & alendo corpori idoneum, quod tamen olim miscebatur putredini. Id ipsum continget, etiamsi nihil sanguinis recēs genitum, nihilque cibi toto morbo sumptum fuerit, quod in extremo acuto fieri iubet Hippocrates. Hac propemodum ratione putret sanguis in synocha putrida: nec multo secus in caufa, in continua tertiana, in alijsue continuis. Hæc Fernelius.

Deinde idem Author valde errat de turgescētia, dum scribit, p. 86. non tantum turgere humores calidos, acres, subiles, biliosos, malignos in acutis, sed & crassos, frigidos in chronicis, dum multitudine nimia periculum suffocationis minantur, naturamque ad excretionem sollicitant. Communis enim Medicorum est sententia, & apud omnes in confesso, humores, qui in principio morborum acutorum ideo euacuandi sunt, quod turgēant, eos saltem esse, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnaque molestia ac dolore ægrum afficiunt, ut ipse quoque quiescere loco non possit; cuiusmodi humores non sunt crassi & frigidi, sed calidi, tenues & acres, nimirum flaua bilis. Imò sibi manifestè & euidenter contradicit, dum postea, pag. 136. scribit, Solis acutis morbis accidere humorum *ὀξύσποιν*, & in horum principio tantum purgationem eradicationem conuenire, Galenus in comment. 24. sect. 1. docet: illi humores duntaxat turgere, hoc est, in corpore impetuose discurrere, & errabundè huc illuc vagari possunt, qui acrimoniâ suâ interiora stimulant, ut de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur, & qui tenuitate & mobilitate suâ corporis ductus penetrante, undiquaque faciliè deferri, adigi, & oberrare possunt, ad quod inepi sunt crassi & frigidi. Et mox: Proinde necessum est, solis morbis acutis, ab humorum subtilium, acriumque copia natis, propriè accidere turgescētiâ, & propter hanc ipsis competere purgationem.

Alteram verò Aphorismi partem quod attinet, grauiissima quæstio inter Medicos agitur, an, cum cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgētes verò excipiat, solum turgētes an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quasi Gordio soluendo plurimi doctissimi viri laborarunt, ut in Institut. lib. 2. part. 2. sect. 2. cap. 6. & lib. 2. de febr. cap. 6. pluribus dictum est. D. Freytag. verò hunc nodum non soluere laborat, sed gladio secat, atque etiam extra *ὀξύσποιν* in initio febrium acutorum ac malignarum purgandum censet. Animas, inquit, (sesquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I. C. Scaliger, in Apiculis) negotiantur, qui extra *ὀξύσποιν* procellas coctionem semper prestolandam esse docent, priusquam purgationi accingantur. Et hanc rationem reddit: Si enim ea sit materia morbifica indoles, ut citius, quam matureseat, & naturæ dominium recipiat, ægrum vitæ possessione deiciat, & animâ exuat, quâ luxati ingenij verigine aguntur, qui in ipso agrimonia frontispicio salutare ad purgandum manus continuo non extendunt? Præstat crudam initio diripi, cum viriam & naturæ qualicunque quassatione, quam permittere, ut adulta & ætatem necta, iugulandi potentiam fœneretur. Postea tamen hanc distinctionem adhibet, eaque hunc nodum se soluisse putat. Si, inquit, extrinsecus incidente causâ, à maligna sideris facie, vel aure veneficâ impressione febris suscitetur, virus allectum & haustum absque ulla comperendinatione, momento quolibet ocyus, ab interiori viscerum cordisque territorio foras alexipharmacis & diaphoreticis propulsandum erit. Si verò ab interiore pravitate, humorumque malignâ corruptione, & à gemina integritate in vappam & rancorem apostasia sit genita, omnino æquum fuerit, maioribus vacuationum præsidis humorem adulteratum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuo auerruncare, & foras nullâ

Dan. Sennert. Tom. III.

expectatâ concoctione, proycere quod reliquum est à virore, quantum res patitur, vindicare, ad symmetriam deducere, & que intaminata sunt, tueri conuenit. Quæ nisi quispiam accuratè internoscat, & in curandi munere ob oculos posita ritè sequatur, Plutonis granaria amplissima messe suffarcinabit, multosque, qui exitium rectâ curatione enauigare, & elabi potuissent, Libitina consecrabit.

Venim si hac ratione, & distinctione controuersa ista componi potuissent, non tot disputationibus opus fuisset, nec, vbi quæritur, nùm in principio febrium acutarum & malignarum purgandum sit, tam de humoribus à contagio externo corruptis, quam de intus genitis quæritur. Et falsum, quod omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, si ab interno vitio à naturali constitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, statim maioribus vacuationum præsidis expurgandi sint. Id enim si verum esset, non rarò in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum esset, quod præcipit Hippocrates, sed frequentissimè: cum frequentissimè febres acutæ & malignæ ab interno humorum apparatu & vitio ortum habeant. Equidem è primis viis in talibus febribus saburram humorum lenientibus medicamentis tollendam esse; imò & vomitum interdum concitandū, quem vel ipsa quoque natura quandoque instituit, faciliè conceditur. Verum de hoc non quæstio est, sed de electiue purgantibus, quæ ultra hepar, ad venas pertingūt, quæque ipse maiora vacuationum præsidia nominat. De his verè scripsit Hippocrates, quod in acutis rarò sit purgandum, & saltem in initis, ac non nisi materia turgēat: eamque sententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo consentiunt; niriturque ea ratione & experiētiâ. Etenim, si crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quam commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etsi ea aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutuli nondum separatum est: ita etiam in putrescentibus humoribus in venis sese res habet, qui cum in venis cum bonis mixti adhuc sint, nec dum coctione formam quandam meliorem, quâ ad euacuationem apti reddantur, adepti, nec dum à bonis separati, si purgantia exhibeantur, mouentur quidem, sed non feliciter emouentur; vnde saltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum effluuescentia ac fermentatio, quæ sit in putredine, purgantibus magis augetur, quam sedatur.

Neque ratio ipsius alicuius momenti est. Præstare, inquit, crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quam permittere, ut adulta & ætatem necta iugulandi potentiam assequatur. Affirmatur hoc, sed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipso controuersia est, an ex purgatione in principio factâ plus commodi, quam damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quam prodesse ægro purgationem in acutorum initio institutam, ex rationibus modò allatis patet. Cum enim viles humores à vitiosis nondum sint separati, neque ad meliorem statum deducti, aut sine suo frustrabuntur purgantia medicamenta, aut, si fortiora sint, corpus liquefacient, calidum innatum dissoluent, humores magis turbabunt, & confundent, vnde vires deiciuntur, vt postea morbum vel planè non vincere, vel non nisi longo tempore, possint. Talis infelicitis purgationis exempla sæpe occurrunt, & duos eiusmodi ægros, qui faciliè potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores detegere, recenset Christophorus à Vega, de art. med. lib. 2. cap. 3. p. 360. Et licet ea interdum naturæ morbificæ indoles sit, ut citius, quam matureseat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare possit: tamen non sequitur, quod Medicus ideo purgare medicamento ea non aggredi debeat. Casus enim eiusmodi desperatus est, & Medicus, nisi turgēat talis materia, coctionē non promouebit, si cruda

A A a 2 dam

Resistatur.

An electiue purgantia in morborum principio exhibenda?

dare purgare instituat, sed potius impediet, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, ut Galenus, *art. med. cap. 89.* cum duas Indicationes in febribus putridis esse, docuisset, alterationem, seu coctionem, & euacuationem, dum euacuationes enumerat, purgationem omiserit, quia, ut Ioh. Baptista. Montanus, Doctissimus Medicus, in *Comm.* ait, præsupposuit febrem, & in omnibus febribus maxime debemus semper cauere à fortibus solutiuis.

De minoratiua purgatio an locū habent.

Quæ cum ita sese habeant, facile hic patet, falsa esse, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum sententia aberrare, quantumcunque sub veneranda antiquitatis schemate ea venditare conetur. Quæ tamen ut clariora fiant, in specie rationes, quas ille pro sua opinione affert, perpendendæ sunt. In genere tamen prius duo monenda. Primum est, ut etiam modò dictum, non quæstionem hic esse de medicamentis illis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & ultra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari posse, extra dubium est. Deinde non est quæstio de humoribus non putrescentibus. Hos enim, cum reliquis permixti ita non sint, in cuiusvis morbi principio euacuari posse concedimus. Sed de putrescentibus cōtrouersia est; cum, ut ipse Aduersarius loquitur, potissima cruditas, quæ in humoribus malignis consideratur, omnium Medicorum iudicio, ipsamet eorum putredo sit. Cum verò humores putrescant in venis & bonis misti effervescent, & ebulliant quasi, quæritur: An tunc eos, & quidem in vena caua, ultra hepar existentes, purgare liceat in initio morbi. Respondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, nisi turgeant. Neque Aduersarii rationes aliud probare, monstratum. Et si verò alij & alios casus excipiant tamen, cum illi omnes, *lib. 5. Institut. part. 2. sect. 1. cap. 6. & lib. 2. de febr. refutati* sint, iam saltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copiam peccantes in initio febris, non expectatâ coctione euacuare, tum in malignis, tum in aliis acutis febribus liceat, iam dispiciemus.

Pro affirmatiua ratione D. Freytag.

1.

Prima illius ratio est hæc. Cum humores excrementitij, præter sanguinem, coctione ad nullam conditionem, quâ naturæ sint utiles, reduci possint, sed semper excrementitij, & præternaturales maneant, causam nullam esse putat, cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio statim euacuandi sint, priusquam maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitiosi fiant. Omnis enim humor in corpore humano, quò magis putrescit, eò vicinior veneno, & naturæ infensior euadit, solumque sanguinem partim ad naturalem statum reduci, partim in pus mutari, ceteros autem humores putrescentes nec in externis partibus, nec in venis, vilo naturæ artisque beneficio corrigi posse, putat.

2.

Secundò, naturam hic ducem sequendam existimat, quæ tales humores, etiam si crudos, antequam grauiorem putredinem concipiant, continuò à se reiecit, & in peste, carbunculis, exanthematibus, tumoribusque, variolis & morbillis, diarrhæis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum existimat; cum vrgens necessitas plus valeat ad indicandam purgationem, quam cruditas humorum ad prohibendum.

3.

Tertiò, cum omnis humor excrementitius, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem à sanguineis humoribus segregata, & ad expulsionem destinata sit, & antequam actu fieret morbi causa, sui remotionem indicat: ideo cum iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam sui eiectionem postulare, neque vllam coctionem, quam nullam admittit, expectandam esse, opinatur.

4.

Quartò, si crudorum morborum purgatione, inquit, morbum futurum præcauemus, cur non initio, cum

morbum excitare incipit, antequam longiore morâ perniciosiores euadant, pari emolumento foras exturbantur?

Verum ad hæc argumenta in genere & specie respondendo. In genere, quod error ille eius ex eo totus fuit, quod solum sanguinem coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio est vel alimenti, quæ sit nutritionis causa, quâ ratione chylus in ventriculo, sanguis in hepate coquitur, & sanguis in singulis partibus in eadem substantiam mutatur; vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel saltem qualitate peccant, cum aut nimis sunt tenues, aut crassi, aut viscidii, qui propterea, ut commodius euacuentur, ad mediocritatem reducendi sunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem concoctionem, sed nimis latâ significatione, appellant, plerique præparationem appellare malunt. Auicenna, *lib. 1. fen. tr. 2. cap. 2.* æquationem nominat, id est, reductionem ad quandam mediocritatem substantiæ; cum crassa scilicet attenuantur, viscida inciduntur, tenuia incrassantur, acrida & feruida temperantur: vel peccant substantiâ, cum putredine corrumpuntur, (quod tamen & sanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art. med. cap. 89.* appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc substantiâ. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici non solum in febribus à sanguine ortis, sed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitatis, fieri statuit: quâ putredo finitur, humores in meliorem statum reducuntur, à bonis separantur, & licet non ad alendum corpus utiles fieri possint, (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quam cum putrescunt, redduntur. Et proinde est falsum, quod toties repetit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, siue coctionem recipere, sed magis magisque putrescentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum est: at in iis, quarum euentus salubris est, contrarium euenit, ubi natura humori dominans, eum in statum & substantiæ modum meliorem reducit. Id quod non solum in vrinis in febribus putridis apparet, sed & in pleuritide, peripneumoniâ, ubi primò sanguinea, ichorosa, flaua eiciuntur, quæ postea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus alui, ubi excrementa præter naturam tandem ad naturalem consistentiam & modum educuntur.

Atque ex istis, quæ in genere de coctione dicta sunt, primo eius argumento respondere facile est, nimirum falsum esse, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere.

In secundo argumento, quo dicitur, naturam imitandam esse, quæ in febribus malignis & pestilentibus ac peste humores noxios per carbunculos, bubones, exanthemata, morbillos, & diarrhæam expellit, multi errores sunt. Primò enim de purgatione per aluum hic quæstio est: at ille carbunculos, bubones, exanthemata, morbillos, & eiusmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam naturam imitandam, & alexipharmaca exhibenda esse, quæ humores vitiosos ad ambitum corporis propellant, facile concedimus. Longè alia ratio est pestilentis malignitatis, quam humorum simpliciter putrescentium. Neque enim variolas & morbillos & eiusmodi alia sine coctione natura expellit, sed per crisin, quæ nulla sit sine coctione, hanc euacuationem instituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus sui generis, quæ non mox initio crudâ materiâ accidunt; sed quarto vel septimo etiam die eiusmodi erumpunt, & cum eruperunt, ipsa febris & symptomata inolescere incipiunt. Illud verò planè absurdum est, quod naturam in diarrhæa, quæ initio febrium acutatum interdum accidit, imitandam censet. Sunt enim eiusmodi

Refutatio in genere

In specie

iustmodi euacuationes non criticæ, sed symptomaticæ, de quibus Galenus, 4. aphor. 22. scribit. Cum morbus aliquis incipit, si quid externatur, id tunc natura ratione & lege non excernitur, sed sunt omnia eorum, quæ in corpore sunt, affectuum symptomatica. Quamdiu enim à causis morbum facientibus grauat, natura, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non potest, siquidem ut bona fiat crisis, coctionem præcessisse oportet, & secretionem secutam fuisse, tandemque euacuationem. E quibus patet, omnem symptomaticam euacuationem per se malam esse, quam imitari Medicus nullo modo debet. Et licet aliquando bene cadat: id tamen ex accidente fit, & naturæ robori adscribendum. Verum quia rarum est, ut in symptomaticis eiusmodi euacuationibus vires conferuntur, nec, quando conseruari possint, certò præcognoscere licet: sunt ideo illæ semper timendæ, & nunquam à Medico in exemplum trahendæ, ideoque ab initio, nisi materia turgat, nobis purgare non licet; quæ de re videatur Ioh. Baptista Syluaticus, contr. 25.

Tertio, quod putat, si ante putredinem bilem & pituitam statim ex purgare licet, ideo etiam, cum putrescere cœpit, statim euacuandam, nec ullam coctionem, utpote quam nullam suscipere possit, expectandam esse, & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio est vitiosorum humorum, antequam putrescant, & febrem inducunt, alia, postquam putrescere cœperunt, & iam actu febrem excitant. Illi enim propriè crudi non sunt; cum cruditas, ut ipse confitetur, quæ in humoribus morbificis consideratur, omnium Medicorum iudicio ipsamet putredo sit, & proinde eos, antequam putrescant, statim euacuare licet. Quamuis enim in venis sint: tamen cum sanguine vecunquē confusi sunt, & perinde sese habet res, ut in vino, in quo facces, antequam mustum efferuescere cœpit, vel ubi iam deferbuit, facilè à vino separari possunt. At putridorum humorum longè alia ratio est. Illi enim sanguini planè permixti sunt, nec, nisi putredo & efferuescentia illa humorum cesset, separari possunt, perinde, ut, cum mustum feruet, vel quando vinum, si facces non exactè separatæ sint, iterum efferuescere incipit, nemo facces illas, antequam efferuescentia illa & ebullitio cesset, separare potest. Ut verò separantur excrementitia à bonis, coctio efficit, quam ille sine ratione, & contra Medicorum auctoritatem humoribus excrementitiis denegat.

Ad quartum argumentum eadem est responsio. Fallitur enim, quod putat, si vitiosos humores licet purgare, ut morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequam humores morborum causa fiant. Etenim illi humores, quos, ut febres (nam de his sermo est in isto aphorismo, & in tota hac controuersia) præcaueantur, euacuamus, crudi, ipsius confessione, non sunt; cum putridi non sint. At putrescentium & febrem iam actu excitantium longè alia est ratio, neque corruptio illorum, & putredo vltior purgatione, sed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum sententiâ, quæ putredinem sistit, prohibetur. Et si natura coctionem procurare non possit, febris talis lethalis est; & de tali humorum cruditate, & talibus febribus expressè scribit Galenus, 2. aph. 39. In morbis exitialibus non modo quando vigori sunt vicini, nihil mouere oportet, sed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit, sed absistere; cum morborum lethalium non sit incipiendæ curatio.

Potuisse verò D. Frey. si libuisset, à Medicis præstantissimis, atq; inter cæteros à Sal. Saluiano veritatē cognoscere. Verum anticipatæ falsæ opiniones nec veritatem agnoscere permiserunt, sed & ut eorum sententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cum enim primò scripsisset Saluianus, eam euacuationē verè bonam esse, quæ humorem, qui morbum facit, educit; ealem autem ante statum finem vel declinationem vni-

uersalem fieri non posse; ille respondet: Saluiani minorē esse veram de continente & proxima causâ, non de antecedente stultumque existimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiuâ purgatione statim euacuandâ esse. Continentem autem causam eos humores esse statuit, qui in maioribus valis; antecedentem verò, humores, qui sunt à visceribus ituri. Illam, si coctionis capax sit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationē referuandam esse. Hanc verò, ne continentem foueat & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandâ esse. Verum statum controuersia vel non intelligit, vel subdolè peruerit. Non enim quæstio est de humoribus in primis viis consistentibus, sed de iis, qui iam in venis consistunt, putridi sunt, & febris acutæ causa continens. Ipso enim fatente, cruditas est humorum putredo. Quod verò putat, si ea humorum putridorum in venis multitudo suppetat, ut natura coctionem vel non tentare, vel non perficere possit, naturâ, quæ etiam in initio symptomaticâ euacuationem instituit, imitandam esse; iterum iam statum controuersia mutat, & de causâ continente, quam antea naturæ relinquendâ esse dixit, ut coquatur, disputat. Sed iam antea responsum est, omnes tales euacuationes per se malas esse; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, nisi nimia sint, de consilio Aetij, non sunt suppressenda, nec tamen Medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia est, ut eam natura vel non aggredi, vel non absolvere, & vincere possit, lethales sunt, & minoratiuâ purgatione periculum hoc modo non minuitur, sed potius augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita disposita sit, ut nullam coctionem recipere, & à natura vinci non possit, neque periculum illud purgatione in principio morbi institutâ vitari possit: tamen in febribus, à quibus agri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, ut experientia docet. Nemo enim agorum in febribus acutis sine coctione materia conualescit. Et ipse sibi in hac re contradicit. Etenim statuit, excrementitios humores nullâ coctionem recipere posse: Interim docet, si copiosa sit materia, partem eius minoratiuâ purgatione esse euacuandam, ut reliqua à natura facilius vinci possit. Si planè coctionē recipere non potest, quomodo vincere potest?

Secundum argumentum Saluiani est hoc: Tum optima est vacuatio, cum naturam habemus adiuantem. Sed hoc non contingit, nisi in vltima parte statûs. Ergo tum saltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali misti sunt, eosque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, si exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum id inprimis respondet, naturam non semper expectare coctionem materiæ, sed si eius onere pressa sit, eamque aggredi nequeat, initio euacuationem instituere. Verum ad hoc iterum respondeo: natura rectè agens semper expectat coctionem: dum verò interdum & raro aliquid coacta agit, ea imitanda non est, cum nec naturæ semper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem successum sperare possit.

Tertio ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquantur, non sunt mouendi, quod agitatio impediat coctionem. Ad quod respondet, hoc argumentum procedere, si humor sit quietus, nec irriter magnopere, & coctionem recipere, ipseque æger cum viribus ad statum persistere possit, alioquin in principio ex materia per purgationem mora, sed valde imminutâ plus commodi accidere naturæ ad superandum, quam ex retentione eiusdem in quiete. Verum dicitur hoc, sed non probatur, & hoc ipsum est, quod tot Prudentissimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant.

Responsio ad
aut. Hipp.
& Galeni.

Tandem ut opinione, quæ non solum multis videri noua possit, sed reuera noua est, veneranda antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis auctoritatem allegat, quem purgationem eradicatiuam in acutorum initio, si materia turgeat, vel in fine, dum in vniuersum cocta sit, neque sponte naturæ euacuatur, aph. 22. sect. 1. præcepisse putat; minoratiuam verò in acutis sub principium concessisse, dum aph. 29. & 30. scribit: Incipientibus morbis, si quid mouendum videtur, mone; vigentibus autem quiescere præstat. Nam in morborum initio & sine remissionibus sunt omnia, in vigore verò vehementiora. Verum dicitur, sed non probatur, quod de alia purgatione Hippocrates sect. 1. aph. 22. & de aliâ sect. 2. aph. 29. & 30. loquatur. Nam quod aphorismo 29. & 30. sect. 2. in genere proponit, aph. 22. sect. 1. in speciem explicat, & casum, in quo initio purgare liceat, proponit, Atque hoc modo aphorismos hos Doctissimi quique interpretes explicauerunt. Ut vnum & alterum saltem adducam, Philotheus, Græcus interpret, ita in aphorismo 29. sect. 2. scribit: ὅς τις λέγει, τοῦτον ἐστὶν, ὅτι σκοπεῖ, καὶ ὅρα, ἢ ὕλη, καὶ πόσος κενώσῃ. Τέτοιο ἐστὶν, ὅτι δόκει, ἢ ὅτι μὴ ὄρα, καὶ κενώσῃ. Κένον ἐστὶν ταῦτα λέγει, καὶ φλεβοτομία, καὶ χέλαρον. Πλὴν εἰ δόκει ἐν ἀρχῇ, καὶ χέλαρον τῇ κενώσει. ἢ αὖ ἐρίσσει αὖ ὅστις ὀλίγη τὴν ὕλην, σύντομον ποιεῖται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id est, Quod autem dicit, tale est, quod animaduerte, an turgeat materia, tunc euacuatione utere. Hoc enim est, si quid videtur. Non verò si turget, non euacuabis. At hic euacuationem dicit & venæ sectionem & purgationem. Verum tamen si in principio videtur, euacuatione purgabis, ut natura paucam materiam inueniens breuem faciat coctionem & materia immutationem. Eodem modo hunc Aphorismum interpretantur Antonius Musa Brassauolus, Christophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. & 5. de tuend. sanis. in quibus eos, qui venæ sectionem reformidant, vel non admittunt, vberius & exquisitius purgare iubet. Verum Galenus de tuendâ sanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non sunt crudi, utpote nondum putridi: quæstio verò hic est de febribus putridis acutis. Secundò eodem modo Galenus, 1. de febr. differ. in aëris statu pestilenti purgatione usus est, ad corpora à peste præseruanda, non in pestis curatione. Tertio locus, quem allegat ex Galeno, 3. de method. med. cap. 12. quod quidam post pestilentiam curati fuerint, quod præexsiccatum, totumque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlcibus asperæ arteriæ, & quosdam ab iis conualuisse, dicit, quibus, cum peste laborauerant, corpus præexsiccatum, perpuratumque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, lib. 3. Meth. med. præcipere, purgante medicamento reuocandos reuellendosque humores esse, itidem nihil ad rem facit. Humores enim ij cum crudi & putridi non sint, quouis tempore tuto euacuantur.

Itaque ut paucis multa complectar, non quæstio est, an humores vitiosos, qui nondum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, statim expurgare liceat; quod nemo negat: sed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in vena caua existentes, qui iam putredinem conceperunt, sine præuia coctione, nisi turgeant, in principio morborum euacuare liceat. Quod nego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico, & si vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipsâ tamen deserit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probetur, erit mihi magnus Apollo.

PARS TERTIA.

De morbis occultis, ortis ab aqua, aëre, & de contagio, & morbis contagiosis in genere.

C A P. I.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aquâ ortis.

ROSTRYAM morbos occultos & malignos ab interno humorum vicio ortos explicauimus; sequitur iam, ut de iis, qui à causis externis proximè excitantur, agamus. Inter causas autem illas prima est Aqua. Ut verò aquæ vitiosæ hydropem, dysenteriam, aliosque morbos interdum inducunt; ita etiam quandoque malignos morbos excitant. Aquæ vitio scorbutum produci, dubium non est. De quo Balduinus Ronsæus, de Scorbuto, epist. 1. In Hollandiâ, inquit, cum ob patrij ipsius soli, (utpote quod ab aliis planè diuersum est glebâ nec argillosâ, nec sabulosâ, nec arenosâ, sed cauâ quodammodo & pumicis modo rarâ) tum aquæ ipsius, quæ terra naturam induit, qualitatem, scorbutus sepius inuadit, & quò sunt lacustres magis atque palustres loci, hoc etiam frequentiores sunt scorbutici. Addeque, quamuis omnes ferè Hollandi ac Frisij eadem penè vitâ ratione vtantur, ac sub eodem propemodum versentur climate: alios tamen scorbutum citius atque frequentius apprehendi; idque ideo, quia alij purioribus, alij impurius aquis vtuntur. Imò in castris ad febres malignas & pestem excitandam etiam facere aquarum palustrium & corruptarum usum, non ignotum est, & exercitus inuictos, ac ingentes copias aquæ perniciosæ potu delatas fuisse, in annales relatum. Cum enim aquæ palustres collectitæ ac segnes sint, nec moueantur, limumque ferè admistum habeant, facillè putrescunt, præsertim vere, cum terra sese aperit, vaporesque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu discutiuntur, sed in iis retinentur, qui superveniente æstatis calore postea magis corrumpuntur, & putredinem maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, bufonibus, serpentibus, & eiusmodi venenatis animalibus, quibus istæ aquæ inficiuntur. Imò interdum cadavera eiusmodi animalium venenatorum, in aquis eiusmodi paludosis putrescentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod sibi accidisse refert Auenzoar, lib. 2. tract. 7. cap. 10. Insalubres & ex aquæ sunt, in quibus linum & cannabis macerantur, scribitque Petrus Pena, in Adversar. pag. 226. hanc aquam tantopere suâ malignitate nocere, ut epota sit instar veneni, & sic nullis antidotis, quantumvis tempestiue datis, potuisse occurrî fato Marchionis Atbosij, fratris Guisiorum, eiusque vxoris, ac quamplurimorum aliorum, qui prope Olbiâ in Prouinciâ, cum æstates fetidas transmitterent, imprudenter aquam limpida, sed occultis & subterraneis cuniculis identidem in fontem illapsam, hausissent. Repertiuntur quoque fontes, quorum aquæ haustæ hominem enecant. Stygis fontis aquæ apud Poetas & Historicos eo nomine infames sunt. Terraconæ etiam fuisse fontem, Neptunum vocatum, è quo qui imprudenter bibisset, enecatus fuerit, & ob id obstructum à veteribus narrat Virruuius. De Lyco etiam fontem scribit Plinius, lib. 25. cap. 2. quod, qui ex eo bibisset, vigesimo die enecetur. Insalubres etiam sunt aquæ, quæ per metal

Morbi ab aquâ.

Scorbutus ab aquâ.

Aqua perstru vitii.

Fontes venenati.

metallorum fodinas defluunt, cum mineralium malignos vapores saepe excipiant. Et est Physicorum & Medicorum Axioma, tales esse aquas, quales sunt terrae, per quas fluunt. Et quantum tales aquae nocere possint, ex historia, quae mox adducetur, patebit.

Sunt & aquae, quae licet hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis est aqua illa apud Euganem fluvium, quae, ut Athenaeus, ex Theopompo, lib. 2. cap. 2. refert, bibentium mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem praestat Lyncestis aqua, & quae in Paphlagonia, & in agro Caleno, ut narrat Plinius, lib. 2. cap. 103. Mentionem etiam facit autor libri de bonis aquarum cuiusdam in Aethiopia, Rubra dictae, quae bibita & ipsa furorem induceret, & alterius in Suis, quae dentes excuteret; & iterum alterius in Aegypto, quae bibentium capita depilaret.

Huc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminum aquae inficiuntur. Quod etsi nonnulli negant, ideo, quod aquae propter motum ad excipiendum venenum ineptae sint, & omnino negandum non sit, quod in fluviis & fontibus continuo fluentibus id non facile fieri possit: tamen aqua puteorum facile inficitur, riuusque & fluuij currentes, si detineantur. Et fontes ipsos infectos fuisse, historiae testantur. Narrat enim Pausanias, in Phocicis, quod hellebori vi Cyrrhae expugnati fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in Plistum amnem coniiciendas curauit: atque ubi satis infectam medicamento aquam intellexit, quam prius in urbem influentem auerterat, in pristinum alueum omnem reposuit. Cyrrhae cum audiens de aqua illa bibissent, alui perpetuo profluuium laborantes, deferere manuum praedium coacti sunt, & Amphyletionebus obsidentibus urbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebant, veneno infecisse, narrat ex historicis Appianus Alexand. in bello Mithrid. unde Lucanus, lib. 4. de bello Pharf.

*O Fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immisso strauit per rura veneno.*

Idem narratur patrasse Iuba, qui Afriis iunctus erat, contra Romanos, eodem Appiano teste, lib. 2. de bell. civil.

Quae aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in castris viuunt, obseruanda, & cauendum, ne vitiosa aqua potu quis se in vitae periculum coniiciat. Et in primis ij, qui pedibus iter faciunt, in magno aestu cauti sint, ne ad sitim sedandam quibusuis aquis vtantur, & quemlibet cautum reddere potest historia, quae refert Ioh. Bruyerinus, de re cibarij, lib. 16. cap. 17. Agebat, inquit, Monspeffuli Rex Franciscus (quod est Gallia Narbonensis oppidum. Medicina studio celeberrimum) inde aliquando venatum profectus, ducebat secum Annibaldum, qui hodie Oceani Gallici praefectus est. Illic vero (ut solent proceres aulae) iuuenem a pedibus habebat, qui cursu itinereque contractam sitim abolere cupiens, in fontem forte incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, avidissime ex eius aqua bibit: protinusque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum acceperunt, ut tam subiti casus causas cognoscerent, auxilioque essent misero iuueni. Referente autem, potu aqua cuiusdam fontis id contigisse, eo in tugurio quodam relicto, rem ad Annibaldum, ut erat gestis, deferunt. Is vero ad Regem, qui mox, ut erat rerum natura omnium curiosissimus, atque studiosissimus, mittit quosdam, qui fontem illum accurate considerent, eosque doceret experimenta, quibus explorari queat vis illa aquae: verum, qui mandata acceperant, cum ad riuum venissent, oculis quidem, tactuque omnia perlustrabant, atque percontabantur. Nam gustatum reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam facti. Tandem linteum candidum in eam immerferunt aquam, quam quodam colore infectam videbant: postea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuersi linteum illud Principi ostenderunt, qui sta-

tim prudenter, & docte censuit, aquam illam per metalla transire, a quibus & colorem & saporem, vimque exitialem referret.

Cum vero non vbique purarum aquarum copia superpetat, qua ratione vitium aquae corrigi possit, dispiciendum. Omnium autem doctorum Virorum testimonio praestantissima, aquas corruptas (modò non sint infectae,) corrigendi ratio est coctio. Hac enim partes corruptae quaedam euanescent, ac discutuntur, reliquae postea in fundo subsident, a quibus pura aqua separari potest. Etsi enim aquae saepe diuersorum generum substantiae, quae eam inficiunt, immixtae sunt: ob minimarum tamen partium commixtionem sensus nostros fugiunt, ignis vero vi eas segregatae inter ebulliendum quidem subsiliunt, concurrentesque miscentur in omnem aquae partem agitatae, postea vero abeunte calore subsident. Plinius etiam, lib. 3. cap. 3. omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitiosae aquae remedium coctionem esse, tradit, si ad dimidias partes decoquatur, inuentumque hoc decoquenda aquae Neroni Principi tribuit. Verum iam in Hippocrate, 6. epid. comm. 4. text. 10. aquae decoctae sit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aqua extinctum.

Verum cum non semper in itineribus & castris occasio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi sunt. Si ex paludibus aqua ex necessitate bibenda, & metuendum sit, ne ranarum semina, vel serpentium inquinamenta ei insint, per linteum & strophium saltem colanda est. Plinius, lib. 24. cap. 31. scribit, aquas nitrosas & amaras potentia iniectione corrigi, ut post duas horas bibi possint. Est vero potentia ex hordei farina parata, αλευρον Graecis. Si aquae insalubres bibendae sint, mentastrum etiam tritum inspergere iubet Plinius, lib. 21. cap. 14. Allio quoque magna vis est contra aquarum vitium. Qua de causa nauigantes plerumque magnam eius copiam circumferre solent. Spiritus etiam vitrioli, aquae admixtus, eius vitia corrigit. Verum cum in exercitu magna aquae copia opus sit, nec modi illi, quibus priuatus quisque uti potest, toti exercitui sufficiant, ut vtilis aqua praeparari possit, commodissimum est, fossas facere, & arenam ac sabulum interponere, ut per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis vero aquam eiusmodi vitiosam biberit, atque inde male habeat, mox alexipharmacum sumat. Si vero febris maligna aut pestilens inde sit contracta, curatio, ut suo loco dictum, instituenda.

CAP. II.

De morbis malignis ab aëris vitio.

AB aëre etiam morbos malignos, imò pestilentes excitari, non solum quatenus qualitatibus suis ad humorum corruptionem facit, de quo parte praecedente dictum, sed etiam quatenus maligna miasmata, & morborum malignorum ac pestilentium in se continet semina, extra dubium esse puto, & dictum est ea de re lib. 4. de febris, cap. 2. ubi de causis pestilentiae actum. Et febrem illam malignam, quae sudoris Anglici nomine innotuit, per aërem disseminatam fuisse, ibidem cap. 15. dictum. Etsi vero, ut eo loco dictum, inter authores controuersia est, an aër morborum malignorum & pestilentium causa esse possit; tamen si res recte explicetur, nihil dubij esse puto. Etenim ipse aër, quatenus purum elementum est, nec putrescit, nec alio modo ita corrumpi potest, ut malignus, venenatus, ac pestilens euadat, sed si talis euadit, id accidit, cum miasmata, & inquinamenta maligna continet, per quae & morbi pestilentes saepe ex

*Aquarum
vitia ut corrigenda.*

Morbi maligni ab aëre.

vnâ regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam subito moriuntur, ac si praesentissimum venenum hausissent.

*Aer quomodo
malignus
enadat Pri-
mus modus.*

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac pestilens hoc modo aër euadit. Primum enim malignos vapores & *μίσματα* è terrâ, aquis lacustribus, rebus putrescentibus, vel locis infectis delata accipit, quod saepe è cadaveribus interfectorum euenit. Ita refert Ambrosius Paræus, lib. 10. cap. 13. anno 1562. in ciuilibus Galliaë bellis Pæna multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vinas altum proiecta fuisse, è quo post duos menses tam scædus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde pestis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locustarum mortuarum copiâ euenit; quod accidisse scribit Augustinus, lib. 3. de ciuitat. Dei, cap. 31. vbi tantam ex iis pestilentiam orram fuisse refert, vt in solo regno Massanißæ octoginta millia hominum perierint, & Vrica ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanserint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca palustria, quæ æstiuo tempore morborum variorum causa sunt. Id quod in Atticâ peste Diodorus Siculus, lib. 12. accidisse refert. Cum, inquit, hyeme præcedente magni grauésque imbres regionem inundassent, factum est, vt locis depressioribus aquarum multitudo residens in paludum modum stagnaret. Quâ æstatis subsecuta calore fractâ, crassi grauésque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heraclienfium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, lib. 8. *Ennead.* vt ciues suos blandâ ratione è medio tolleret, sub canicula exortum eduxit exercitum, urbem Æstacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoso loco castra metari iussit, ipse, quasi summam molestiam toleraturus cum mercenariis, vmbrosa & excelsa loca aquis affluentia cepit, & in iis castra metatus est, & eò vsque expugnationem extendit, donec ciues suos perdidisset; quia æstiuo tempore palustria morbofa sunt. Vnde etiam Cambyfes apud Xenophontem, lib. 1. *Instit. Cyr.* monet, vt, si velit exercitum incolamem, castra in loco salubri metaret. Et cum ob sordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum est, quod vrbes populosa saepe pestilentibus febribus, & peste ipsa infestantur. Vt aliarum urbium mentionem non faciam, de Lutetia Parisiorum, quam I. C. Scaliger lutosam appellat, scribit Iulian. Palmarius, in *Epistol. & præfat. libro de pestilente febre præmissa*: Vrbs hæc infinitis iam morbis, atque etiam pestilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cani, quæ viis publicis aggeruntur, graueolentiam, canosâ præterea, ac fœtidâ aquâ omnes vrbes cloacæ redundant, quæ minimè in proximum Sequanam sese exonerant, sed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes urbem & suburbia perreptantes, fœtido vapore viciniam inficiunt atq; contaminant, calido præfertim & æstuoso cœlo: sed nec graueolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, satis procul ab vrbe alportantur, aut specubus induntur, verum in mediis suburbiis coaceruata putrescunt, terrisque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum iis namq; & demortuos canes & soles, & altitium interanea, aliq; eius generis cadauera putria inferant, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel solus inducere pestem possit. Qui latrinas purgant, vix urbem egressi, fœtidissima hominum sterora iuxta vias publicas, ponè suburbia cumulant, aut iis vicinam terram stercoreant; vnde omnia fœtore impleri, necesse est, qui prætereuntibus pro suffitu sit, seq; in urbem diffundat. Adde vini & aceti fæces resiccatas extra urbem exuri, sed vix ad lapidis iactum, vnde male-

*Lutetia Parisiorum cur
morbia obnoxia.*

fico fumo vrbs oppleri solet. Postremò coriarij omnes in media vrbe recepti sunt, vbi fœtidissimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peste correpti sese recipiunt, in media vrbe situm est, prope ædem Mariæ sacram, è quo peste necari, in Trinitatis cimiterium, quod à porta Dionysiaca non longè abest, deferri solent per urbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiusque victu, originem habere, longâ experientia compertum habeo, eosque multò grauiores, quàm eiusdem generis dispersos, qui à singulorum victu procedunt. Atque ista, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis urbibus populosis locum habent.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aërem fieri venenatum, vt, si quis cum hauriat, subito intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euoluit, totum intumuisse, & vt veneno affectum curatum fuisse, narrat Amat. Lusitanus, cent. 3. curat. 84.

Exhalant & vapores malignos cavernæ & specus, lacus item, & putei subterranei. Plurimis Italiae locis pestilentem aërem exhalare, scribit Seneca, lib. 6. *quest. nat. c. 28* Et Galenus, in *princip. 1. epid.* nominat *χαρπυίους βαρβάρους*, & spiritus lethales Plinius, lib. 2. cap. 93. Et Mercetialis, de *venen. cap. 13.* scribit, se vidisse propter Romam specus multas, in quas si vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illico intereat. De Sardinia tradit Pausanias & Geographi plurimi, quod fertilis sit Insula, sed soli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, sic penè pestilens. Hinc Martialis:

Nulla fata loco possis excludere, cum mors

Venerit: in medio Tybere Sardinia est.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor, quod, cum optimè valeret, tamen in Sardinia esset. Et in Epistolis Tigellium quendam Sardoum hominem esse, ait, patriâ suâ pestilentiorum. Sunt enim in ea insula multæ paludes, à quibus aër tempore æstiuo planè pestilens redditur. Et quidem exhalationes eæ malignæ non semper sunt eiusdem generis, sed differunt specie, id quod etiam monet Vidius, dum *Med. part. 2. sect. 2. lib. 1. c. 11.* scribit: Neque aspiratio exhalat similis à quolibet auerno, sed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, aliæ ex aliis putridis locis, qualis illa fuit, quæ ante decem & septem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuersorio puteus, magna ex parte opplētus fimo, fæcis, ac sordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipsum extrahat, eò descendit, & statim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc spectantes, periculum in cane potius, quàm in se facere voluerunt. (Simile quid VVinsheimij in Franconiâ, Anno 1613, accidit. Cum enim ciuis quidam in puteum diu conclusum, eum ad vsum mundaturus, descendisset, subito mortuus est. Cum verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, descendisset, & ille statim interiit, atque idem tertio, puero, quid hisce mali obtrigerit, percontatum immisso, accidit, qui omnes cum mortui per aliquem, licet totum os & nares contra venenosos halitus probè munitum, & tamen vix seruatum, extracti essent, puteus terrâ obrutus est.) Necesse autem est, aspirationem totâ substantiâ naturæ nostræ alienam ex putri illa materia, quæ in puteo cõtinebatur, exhalauisse, quæ statim interitû attulit. Verisimile autem est, hanc aliterius speciei fuisse, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rursus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum seruatum est, cum primum aperiunt; adeò autem perniciofa est, vt saepe hominem repente enecet. Ita vt morbus quoque, licet idem genere ab omnibus exciteretur, specie differat.

Deinde

Deinde aer pestilens euadit, cum vapores & corpora minima, quæ aliàs in aere vagari solent, (sicuti aer inferior nunquam planè purus est) & per se maligna & venenata non sunt, putrescunt, ac corrumpuntur. Idque rursus fit duobus modis, primò, cum aer, seu potius mista aeri corpora putrescunt & corrumpuntur, si is conclusus sit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, in *Vero*, & alij annotant, in Babylonia quandam miræ vetustatis arcam adapertam fuisse, & qua tam perniciosus halitus exspiravit, ut inde pestis ad Parthos usque grassans excitata sit. Et in Campania è puteo quodam, qui diu conclusus fuerat, aperto, tam venenatam autem exhalasse, ut astantes statim perierint, refert Guainerius, de *peste*, cap. 1. Deinde astrorum etiam influxus aërem corrumpere potest. Negant quidem id multi, & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, in *Paschali meth. med. libr. 2. cap. 9.* eà de causa, quòd in cælo corporibus nostris contrarium nihil sit, & alia omnia creata sint, ut nobis seruiant. Verùm etsi omnes cæli influxus boni sint, ex accidenti tamen, & si nobis non sint proportionati, nocere possunt, & sicut calor, qui tempore æstiuo excitatur, quidem per se bonus est; qui tamen, ubi vehemens est, & plantis & hominibus sape noxius est: ita etiam fieri potest, ut occultæ illæ influentiæ per se quidem bonæ, & ad vniuersæ naturæ conseruationem necessariæ, si eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obseruent, nobis damnum inferant.

Cognoscitur autem in aere vitium esse, si eodem tempore, cum antea in victu communi nullus error præcesserit, multi inficiantur, & ij etiam, qui laetè vixerunt, & qui cum infectis non conuersati sunt, subito morbo illo, qui grassatur, epidemio corripiantur; si idem morbus subito in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum saltem, quod per contagium fieri solet, sed totam regionem inuadat.

Morbi autem isti periculosissimi sunt, neque facile quis sibi ab iis immunitatem polliceri potest; cum aëris usu nemo caere possit, & propterea in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes, qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & præterea morbi illi pestilentes, qui ab aere proueniunt, longè periculosiores sunt, quàm alij, hominèsque sape inter sua negotia, dum sani putantur, concidunt, & breui post pereunt.

In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitii istud aëris auertere & præcauere: secundò, si iam præsens sit, id corrigere; & tertio, quomodo quilibet priuatim se contra id munire debeat, monstrare.

Primò, si aer inquinetur à cadaveribus seu hominū, seu bestiarum, ut ea maturè sepeliantur vel amoueantur, Magistratūs officium est. Si lacus aliquis vel palustres aquæ foetorem expient, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cum Selinuciis ob vicini annis foetorem de pestilentia metueretur, eū remedium inuenisse præsentaneum, cum riuiolos è propinquis satis limpidis fluminibus deriuando, in sordidum deduceret amnem, idque suo ære ac sumptu, quibus inuicem permixtis accessione purioris aquæ putridæ lacunæ emendatæ, motuque velociore reddito foetida semina dissipata sunt. Hippocrates quoque cum ab Illyria pestis Græciæ immineret, accensis syluis eam auertit, quâ de causa Græcia ei statuam pileo capite recto locauit, æquale quæ cum Hercule Hippocrati honores decreuit, quòd ceu alter Hercules, monstrorum domitor, pestem à Græciâ auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda nihil præsentius & efficacius igne est, qui & imminencia pestis seminaria auertit, & præsentia discutit. Itaque in pestilenti statu non solum in publicis viis & plateis, sed & priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipue manè & vespere debent. Vbi aer infectus est, commodissimū est fugere, & se in loca salubria conferre; cum nemo

immunitatem facile sibi polliceri possit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de causa fugere non licet, ij in publicum prodire non debent, nisi & alexipharmacis sese munierint, & eadem in ore gestent, & natiibus illinant, de quibus *lib. 4. de feb. cap. 5.* dictum. Si verò locus naturâ suâ pestilens sit, nemo, qui sanitatem integram conseruare vult, sedem in eo figat. Quod ipsum monet Columella, *lib. 1. de re rustic. cap. 3.* ubi Porcij Catonis sententiâ in emendo inspicendoque agro duo præcipue esse consideranda, scribit; salubritatem cœli, & vbertatem loci: neque sanum facere debere sumptus in cultura sterilis loci monet; nec rursus pestilenti, quamuis feracissimo & pingui agro dominum ad fructus peruenire. Nam ubi sit cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, sed etiam vitam colonorum esse dubiam, vel potius mortem quaestu certiorē.

Si quis autem peste ex aëris vitio corripitur, is statim alexipharmacis & sudoriferis, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 6.* dictum, uti debet: Purgatio verò & venæ sectio nullo modo locum habet: cum vitium non sit ab interno humorum apparatu, sed ab aere venenato, & corporibus communicetur, & propterea virium maxima habenda sit ratio, quæ nec venæ sectione, nec purgatione ampliùs deicienda & prosterrenda.

CAPVT III.

De Contagio.

A Eri occultos & malignos morbos inducenti cognatum est Contagium, quo licet & aliis modis, ut vestibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in sana corpora deferri possint: plerumque tamen id fit per aërem. Cum autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures sint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam in *Institut. lib. 2. part. 2. cap. 12. & de febr. lib. 4. cap. 3.* & hic tamen quædam de eo addere necessarium videretur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad alia respicientes, contagium aliter, atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium est, in contagiosis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum, qui dicitur Contagiosus, aliòque simili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus similis in alio producit: Tertio, ipsam actionem, quâ morbus similis in alio gignitur; & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producit, nemo facile contagium dixerit, nisi valde improprie. Reliquæ significationes magis propriæ sunt. Hinc alij ad morbum contagiosum respicientes, definiunt Contagium, esse affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam similiter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito respectu, quòd sit inquinamentum, quo corpori alicui similis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipsum corpus & subiectum qualitatis, sed ipsam qualitatem respicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ similem morbum in alio producere potest. Alij denique seu ad contactum, seu ad actionem respicientes, definiunt Contagium, quòd sit actio, similem morbum, quo alius laborat, in sano producat. Et quidem nonnulli, qui per actionem seu contactum definiunt contagium, se maxime proprie loqui putant. Verùm in definitionibus constituendis potius ad naturam rei definienda, quàm nomina, quæ non semper satis propria & commoda sunt, respiciendum. Illud verò, quod hic definiendum, est id, quod Græci *μιασμα*, *νοσθη* *ἀπορίων*, & *ἀπόφοιαν* nominant. Mihi itaque propterea

Contagij nomen quod modis accipitur.

Contagij via definitio.

preterea commodissime definiri posse videtur Contagium, quod sit inquinamentum, seu corpus è corpore ægro emissum, quod in analogo animalis corpore receptum, similem in eo morbum producere valet.

Qua in
contagio
consideran-
da.

Quæ ut clariora fiant, & natura contagij rectè cognoscatur, tria explicanda sunt. Primum corpus ipsum contagiosum. Secundò ipsum *μίασμα*, per quod alteri morbus communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertio corpus, quod inficitur. Quod si secundum ipsam qualitatem, quæ efficax est, & in subiectum, cui ea inest, dividere velis, quatuor erunt considerata. Imò nec ista duo, qualitas scilicet, & corpus subiectum, ad *μιάσματος* naturam explicandam sufficiunt, sed ipsa forma illius corporis, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Corpus con-
tagiosum
quod.

Primum contagiosum corpus quod attinet, equidem contagium non solum est in hominibus, sed & ovibus, suibus, bobus id competere, manifestum est; verumtamen saltem in homine considerate contagium nobis propositum est. Deinde sciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagiosum dici, sed id solum, quod simili morbo antea laborat. Ideoque etsi torpido stuporem inducit, serpentes venenum homini inferunt: contagiosa tamen non dicuntur, quia ipsa non præter naturam id patiuntur, sed venena illa animalibus hisce naturalia & familiaria sunt. Illud itaque saltem contagiosum propriè dicitur, quod ægrius & morbosum est, atque affectum præter naturam, quo ipsum laborat, alteri sano communicare potest. Neque tamen omnes morbi contagiosi sunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere potest; sed illud corpus saltem est contagiosum, quod aliquid in se generare potest, quod in aliud eiusdem speciei transfluit, similem in eo morbum producit.

Contagij
semina.

Secundò, cum morbus, ut accidens, de subiecto in subiectum non transeat, neque qui peste laborat, illum ipsum suum morbum alteri communicare possit; interim certum sit, ab eo, qui peste, vel alio contagioso morbo laborat, alios inficere: omnino aliquid dari necesse est, quod ab ægro in alium transeat, quo mediante similis morbus in alio producit. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, *πορὴς ἀπορροῆς*; & ἀπορροῆς ac σπέρματος, Latini inquinamenta, semina & seminaria nominant. Cum autem vis agendi proxima sit in qualitate, qualitas fluit à forma, forma cum qualitate in sit suo subiecto: hæc tria etiam in contagio & *μιάσμα* considerata sunt; & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro *μίασμα* illud generetur.

Qualitas
contagiosa.

Qualitates illæ, ut & forma, à qua fluunt, ut omnes formæ, nos latent, & propterea merito occultæ qualitates dicuntur. Habent autem se qualitates istæ cum suis formis instar fermenti. Ut enim exigua quantitas fermenti, massæ farinaceæ non fermentatæ missa, facit, ut ipsa effervescat; & pauca quantitas secum, ut totum vinum vel cerevisia effervescat, efficit; ita & hoc *μίασμα*, ubi à corpore aliquo receptum est, id totum immutat, & sibi simili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam simpliciter appellant, sed minùs rectè. Latius enim se contagium, quam venenum extendit, neque omnes morbi contagiosi sunt maligni & venenati, ut phthisis, ophthalmia & scabies, ac similes; neque contra omnes maligni & venenati morbi contagiosi sunt, sicut, si quis venenum hausit, vel ab animali venenato morsus est, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non potest.

Subiectum
contagij.

Subiectum autem, cui qualitas hæc inest, est vel species spiritalis, vel corpus. Spiritalem speciem esse non dixerim, cum ei proprietates specierum spiritalium, quas supra dixi, non competant, atque inter cæteta

nec hoc, quod contagium non in orbem, ut radius, promouetur, nec certam sphaeram actiuitatis habet, sed vestibibus atque aliis rebus variis adhæret, & ætæ motu inordinate movetur, & sæpe ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo est, in quo ista & qualitas & forma inest, & sæpe exiguum, & proculdubio atomorum more è corpore infecto effluens, &, ut quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum contagia per corpuscula multiplicantur, quæ seminis instar totam morbi essentiam in se comprehendunt. In contagioso autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, ut exactam missionem habeat, deinde, ut in parva etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam missionem habere debet, ut etiam in minimas partes resolutum, in iis essentiam suam integram retineat, & longo quidem tempore interdum summam verò agendi vim, ut etiam in exigua quantitate corpora alia alterare, & sibi similia reddere possit. Etsi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & sudores effluunt: tamen vel facillè resolvuntur & dissipantur, vel, quia occultis qualitatibus destituuntur, exiguam agendi vim habent, ut, etsi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non possint. Qualitas autem illa, per quam *μίασμα* illa sunt efficacia, ad nullam manifestam reduci potest; cum nulla tantam habeat efficaciam: sed occulta est, & in sensus nostros non incurrit, nec nisi effectum deprehenditur, & in minimam mole maximam agendi vim obrinet. Fluit verò illa à sui generis formâ, & quidem peculiari, plerumque malignâ, & totius substantiæ proprietate naturæ nostræ, aut certè determinatæ alicui parti adversa & inimica. Atque hinc accidit, ut pro formis in diuersis *μιάσμα* variis non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere potest, canibus, felibus, bobus, vel suibus non nocet, & *μίασμα*, quod ex oculis effluit, non pulmones afficit, sed oculos, & contra, quod è pulmonibus in phthisicis exhalat, non oculis, sed pulmonibus saltem nocet.

Quomodo autem contagium in corporibus contagiosis generetur, non ita planum est, & alij alias eâ de re opiniones habent. Plurimi in eâ sunt sententia, & *μίασμα* illa, & semina contagij saltem in rebus putrescentibus generari, & ex iis effluere. Verum enimverò negandum non puto, sæpe id accidere: interim id simpliciter necessarium non est, potestque seminum contagij & sine putredine generari, & licet cum putredine generetur, tamen putredo per se, & quatenus talis, eius causâ efficiens proxima non est. Etenim primò ad putredinem inducendam præviæ alterationes, & longius temporis spatium requiritur; at contagium haustum quamprimum hominem inficit, sæpe interficit, & similem humorem contagiosum in eo generat, aliorumque venenorum perniciosorum modo agit, antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit, v.g. venenum pestilens sæpe non tam in humores, quam spiritus agit. Nihilominus verò talis homo à pestilentis veneni contagio infectus, & subito ingularis, alios inficere potest, ut ipsa experientia testatur. Etsi enim venenitas & contagium non sit idem, ut supra dictum, & contagium sine veneno esse possit: tamen generationis modus idem est. Et si de pestilenti veneno demonstratur, id sine putredine generari posse, etiam simul demonstratum erit, contagium sine putredine generari posse. Clarè autem, lib. 4. de febr. b. cap. 1. demonstratum, pestilentia naturam nec in putredine consistere, nec putredinem ad eius productionem simpliciter necessariam esse, ut actum agere hic superfluum putem. Hoc saltem addo, quod quidam dicunt, quod sæpe in corpore humano latere possit contagium sine manifestis eius signis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etsi in putredine consistat, sine damno & indicij ali-

Quomodo
generatur
contagium.

Contagium
non est à
putredine.

quod sit
filius est,
Cito enim
contagium
certum il
de dicant
robore
calore &
effugium
latere in
tis nullis
mouetur
nem inte
cui con
co igno
cor defec
in vni
Que con
tandem
la putred
necula po
proinde, c
excitetur,
te, & hor
Verum eo
num non
qualitate
coniunct
causa ag
riola, in
vire cu
pestilenti
causam
rem caus
partitur,
vel in
tandem in
referunt:
morbus, n
libra, an
terra illa
potius su
dicitur
que autem
morbi. Cum
reptam pe
cuius (qu
cani dem
compellit
qui tam
causam
que per
causam
propter
obstru
que vire
pente &
abit. Ha
dinem m
ac delect
id facit,
breui tem
quæ cime
libra &
ne per
& mitter
dictum.
id quod
id vnum
esse, Z
& imp
netatio

quibus satis diu in corpore latere possit: id omnino falsum est, & dubium per aquæ dubium probatur. Cum enim illi ipsi, qui à putredine sola venenum & contagium in corpore nostro generari statuunt, putredinem illam excellentem, profundam, sordidam esse dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem describant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari potest, ut nulla eius nota in urinis, pulsu, calore & aliis appareat? Equidem nonnulli, ut hinc effugium quarant, putant, venenum pestilens posse latere in parte ignobili, & à corde remoto, & tum nostris nullis sese prodere, ac nocere: postquam autem mouetur cor subito impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verum si tota pestilentis veneni natura consistit in putredine, quomodo, si prius in loco ignobili, & à corde remoto hæsit, putredo illa ad cor deferri possit, eaque excellens, ut nulla eius nota in urina vel pulsu, vel caloris mutatione percipiatur? Quæ omnia cum nonnulli viderent esse manifesta, tandem eo deueniunt, ut dicant, pestem, in quâ nulla putredinis indicia in urina vel pulsu apparent, venenosa potius qualitate nocere, quam putredine, & proinde, cum putredo sit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in urina, nec pulsu, signa apparere, & hominem mori, quasi præsentaneo veneno hausto. Verum eo ipso agnoscunt, & fateri coguntur, venenum non esse in putredine, sed in occulta & maligna qualitate, quæ quod necessarium cum putredine semper coniungatur, nondum probatum. Itaque non sine causa argumentum hoc exaggerat Franciscus Valerius, in append. loc. comm. cap. 2. *Magno*, inquit, errore eos duci oportet, qui putredinem unam epidemiorum, pestilentium, contagiosorum & venenatorum malorum causam esse, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum causas inuoluentes, omniaque permiscentes atque perturbantes, vehementissimos quosque & implicabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam, vel in obstructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, seu in causas proprias referunt: cum in his, qui ex morbida excretionem nascuntur, morbis, maior quedam, & à putredine, obstructione, plethora, aut cacochymia longè semotior subsit causa, nempe tetra illa, morbosaque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius substantiæ proprietate, non obstructionis, aut putredinis interuentu substantiam nostram labefactat, innataque antipathia perdat, idque confestim, exigua interposita mora. Cum enim aliquis integrè sanus accessu ad peste correptum peste quoque inficitur, atque paucis post horis concidit (quod fieri sæpe videmus) aut cum quis à rabido cane demorsus, in rabiem & ipse agitur, aut scorpionis compunctu, presentisve alicuius veneni haustu extinguitur, quis tam hebes sit, qui putredinem tam repentina mortis causam statuatur? Nam, quæ possit tam vehemens, tamque perniciofa putredo in hominem incurrere, sine alterius cuiusquam rei concursu, quæ tam citò hominem tollat? præsertim cum, qui concidit, nec plethorâ, nec cacochymia, obstructioneue esset correptus, sed bene valens, sanus, atque vegetus, bonoque nonnunquam habitu præditus, repente & morbo pestilenti corripitur, & confestim mortem obit. Hac profectò in tali proposito euentu referri in putredinem nullo pacto possunt. Magna certe perniciēs, cacaque ac deleteria facultas quedam morbida excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiusmodi causis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodum interdum hæc, quas commemorauimus, causæ, nempe obstructio, putredo, plethora & cacochymia, absque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine sua solent. Nimirum corruptio & mutatio rerum latius patet, quam putredo, ut alibi dictum. Neque omnis rei corruptio sit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamuis enim nonnulli id vinum putrefactum esse dicant: tamen falsum hoc esse, Zabarella, de misti gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8. & in primis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio putredo est, dum verò in acetum mutatur,

vinum non putrescit, sed nouum ex eo mistum constituitur, vnde & ab Aristotele, 4. *Meteor.* acetum æquæ ac vinum inter mista refertur. Et qui quid fixum & volatile sit, nouit, facillè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & dissolutum, sed nouo modo mistum. Neque enim ex vino corrupto, & à quo spiritus separati sunt, fit acetum, sed quod generosius vinum est, eo fortius fit acetum. De quo pluribus, lib. 3. *Prætic. part. 5. sect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum sal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem, & quod ad eiusmodi generationem non opus sit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generantur, nec essentiam suam à putredine habent, quorum tamen tanta est potentia, ut in momento, etsi nondum putredo in corpus introducta sit, hominem iugulare possint. Et posito, sed non concessio, quod omne contagium generetur cum putredine: tamen non sequitur, quod contagium per putredinem sit definiendum, aut quod à putredine per se producatur, multò minùs, quod essentia contagij in putredine consistat. Multa enim in rebus putridis generantur, ut varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, sed à calore, qui est in re putrescente, generantur: qui tamen ipse calor non est primarium vermium efficiens, sed primarium saltem excitans, ut de spont. vi. ortu dicitur.

Secundò contagij essentiam nec in putredine consistere, nec à putredine generari, docet illa in exigua mole magna vis, & exactissima missionis ratio, quæ talis est, ut etiam in exiguo corpore diu salua retineri possit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari posse, nullo probabili saltem argumeto probari potest, demonstratque contrarium Fernellius, lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 14. multorum venenorum exemplo, quæ, sicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari potest, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum spiritus, sanguinem, humores, partiumque substantiam labefactat, hinc sensim serpit longius in partes principes, sed tam segniter, ut rarò ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodatur. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis sit indicium, percipitur, nec scit æger, quantà perniciē laboraret. Refertque ibi historiam, quod quidam in lupum sæuientem irruentes, trucidatum in varia obsoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicunque elitarunt, non multo post tempore rabie correpti sunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere posse? Et sit sanè, quod nonnulli obiciunt, rabiem in canibus ab atra bile provenire: tamen, cum etiam alij morbi sint, qui ab atra bile proveniunt, atrabiliarium humorem peculiarem & occultam qualitatem suscipere, necesse est, si debet rabiem inducere. Quod autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum est.

Tertiò ad Contagium, quatenus tale, producendum, & essentiam contagij constituendam, putredo per se, nec vlla qualitas manifesta sufficit; cum nihil agat ultra vires suæ speciei. Nam in contagio, præcipue morborum venenatorum & pestilentium, etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis simpliciter misto adscribi potest.

Quarò, si contagium à putredine produceretur, & essentia contagij in putredine consisteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & intermittentes sunt contagiosæ, & tales imprimis, per quas sudores satis sæpe foetidi excernuntur? Illud itaque contagiosum, malignum, & omnino tò & & Hippocratis aliam originem habet, de qua supra dictum.

[Quod

*Putredo non
est de essentia
contagij. Con-
trarium vult
Zacutus. Lusi-
tanus; eius
argumentum.*

[Quod putredo non sit de essentia contagij, monstravi supra, & sentiunt mecum alij etiam Medici Doctissimi, atque inter eos Valleriola, in appendic. locor. comm. cap. 2. quem impugnat Zacutus Lusitanus, de Medicor. Princ. histor. lib. 1. histor. 84. quest. 50. atque adfert vnum argumentum, quod putat firmissimum, quod tale est. Nullus morbus dici potest contagiosus, nisi communicet vaporem ita notabiliter infectum, ut sufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infectio a solo putrido calore moveri potest, ut ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo necessario concurret in omni contagioso affectu. Minorem probat, quia ut aliquid, siue benigna, siue maligna qualitate infectum, e corpore effluat, magna requiratur humorum agitatio, quae non nisi a putrescente calore fieri possit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pati ita infectum producere vaporem. Exurentem verò calorem, cum sit validus, dissipare seminarium. Ergo solum calorem putredinosum necessarium esse ad contagium.

*Responsio ad
argumentum.*

Verum primò statum controuersiae non rectè format. Quæstio enim hæc duplicem sensum habere potest, primò an putredo necessaria sit ad materiam contagiosam generandam: secundò, an ad materiam contagiosam ex vno corpore in aliud translationem necessaria sit putredo. Ad generationem materiam contagiosam necessariam non esse putredinem, nec in eo consistere essentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam ad diffusionem materiam, sit necessaria putredo, argumentum Zacuti non probat, utpote in quo maior & minor falsa est, & probatio minoris non firma. Maior est falsa, quòd scilicet nullus morbus dici possit contagiosus, nisi communicet vaporem infectum. Et si enim multi morbi contagiosi per vaporem communicentur: tamen non omnes, sed etiam per humores, fordes, & alia inquinamenta non vaporosa. Id quod manifestum in scabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis similibus apparet, in quibus cum ægris turò quis cōuersari potest, cum ex corporibus vapores cōtagiosi ut in peste fieri solet, non exhalēt, neque quis abitis inficiatur, nisi vel ægri corpus tãgat, vel fordes, quæ ab eius cute, vestibus, vel stragulis sunt cōmunicatæ, corpore suo excipiat. Et pròinde frustra minorē probare conatur, quòd solus calor putredinosus ad talem vaporem emittendū aptus sit; cum talis vapor non semper requiratur. Et si esset talis vapor necessarius, etiam ab innato calore a corpore emitti posset. Nam calor innatus & per sudores, & per insensibilem transpirationem, vitiosos humores & vapores e corpore expellit. Neque in peste, morbo maximè contagioso, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, semper deprehenditur, ut superius dictum.]

Ut verò per putredinem non generantur contagij *μιάσματα*; ita non agunt per putredinem, sed occultâ qualitate vim suam exerunt; atque contagiosorum vis est, qualis est rerum spirituosarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis spatio massam farinæ peruadit, & ut vinum & ceruisia effervescat, facit. Apparet etiam fermenti vis in aliis plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ distillationis gratiâ instituitur. Eodem modo, si melli exiguum quid panis admiscetur, magnam in eo mutationem excitat; acetum vinum in acrum mutat. Et tales mutationes variæ in rebus passim dantur, quæ nullo modo a putredine oriuntur, sed spirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

*Contagium
quomodo pro-
pagetur.*

Contagium autem, & *μιάσμα* istud ex infectis corporibus vario modo effluit, & disseminatur. Nonnunquam per poros cutis & *ἀδύλον διαπνοὴν* exhalat, aut cum sudore effluit; nonnunquam cum excremento crassiore & sordibus cuti adheret; nonnunquam per expirationem, & halitum e corpore expirat; aliquando per pus & saniem e tumoribus effluentem

communicatur. Contagiosi enim illius inquinamenti non vna est ratio. Etenim interdum atomorum & minimorum corpusculorum modo per aërem spargitur, & hinc inde vagatur, quo modo pestilentia semina longè latèque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthisicorum, quod postea per aëris inspirationem attractum, pulmones similiter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium scabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, sed vestimentis & aliis rebus adhærens aliis corporibus communicatur.

Hinc accidit, ut contagiosum *μιάσμα* duplici modo disseminetur, vel per fomitem saltem, vel per fomitem & aërem. Quanquam video, nonnullos esse, qui sub fomite aërem etiam comprehendunt; cum & ille semina contagij ab ægris corporibus excipere, & in sana transferre possit. Verum a plerisque fomes ab aëre hinc distinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, *πορὸς* illas *ἀμυγδαλίας*, & semina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rursus communicare, idque inquinare potest. Semina enim illa contagij essentiam & formalem rationem, a qua vis illa inficiendi corpora alia pender, in se continent: fomes verò non subiectum illius formæ est, sed locum saltem inquinamenti & fomites illis contagij præbet. Talia sunt omnia, quæ rara & porosa sunt, ut effluvia illa contagiosa excipere possint, puta lana, limum, grossypium, & vestes ex lana, lino confectæ, plumæ & pelles pilosæ animalium; unde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium possunt deferre, telæ aranearum & similia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium suscipere posse, experientia constat. Contra, quæ solida & densa sunt, lapides, metalla, & similia non facillè *μιάσματα* illa admittunt, modò puta sint, nec sordibus inquinata, quibus contagium facillè adhærere possit. Tanta tamen apud Hebræos lepra contagij vis fuit, ut in ipsos parietes & lapides sese insinuaret, ut non solum abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, sed sæpe tota ædificia destrui, necessarium fuerit. De qua re legatur *Leuit. cap. 13.*

Ea autem contagij, præcipuè pestilentis, vis est, ut longo tempore in fomite, ut vestibus, esse possit, præferim si non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minùs frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium illud astantibus communicari potest, obseruatumque, vestimentis & lectis pestilenti contagio infectis post multos annos pestem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuisse. Accidere etiam potest, ut quis contagium in suis vestibus circumferat, tamen si cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, a veste verò eius excussum, & in aërem dispersum aliis communicetur, eosque inficiat. Obseruatum quoque, eos, qui domi suæ conclusi metu pestis planè delituerunt, ab aliis sanis, etiam in vestibus tale contagium circumferentibus, infectos fuisse. Imò aliquem hinc suo corpore contagium habere, idque alteri, antequàm ipse ægrotat, communicare posse, lues Venerea docet. Si enim cum sana muliere quis, quæ tamen paulò ante cum alio lue Venereâ infecto rem habuerit, congregiatur, fieri potest, ut is a muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequàm ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud suo membro haurire, mulieremque eo absterfo liberare potest. Præter fomitem etiam per aërem propagari potest contagium per quem non solum in priuatas domus, sed etiam ex vna ciuitate in aliam, imò regione in aliam pestilens contagiū deferretur. Id quod in peste Attica accidit, quæ, ut Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vsque Athenas propagata est. Promptius autem aër & fomes contagium recipit & deferret, si nullum insignem excessum

*Contagium
in fomite
asseruatur.*

cessum frigiditatis & caliditatis habet. Calorem enim vehemens effluvia illa rei contagiosa totam essentiam in se continentia, & alios vim inficendi habentia dissipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia.
Ex hisce autem modis, quibus semina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differentia quedam contagij exoritur. Atque inde Fracastorius triplex contagij genus constituit, vnum per contactum, secundum per fomitem, tertium, quod grauissimum appellatur, ad distans. Verum cum contagium, quod per fomitem diffeminatur, hominem in distanti ab agro loco inficere possit, non recte contagium per fomitem ei, quod ad distans appellatur, opponitur, cum utroque sine contactu corporis agri contagiosi homo infici possit. Rectius ergo diuiditur contagium in mediatum & immediatum. Immediatum est, quod solum per contactum corporis agri contagiosi inficit, quomodo is inficitur, qui cum scabioso vel leproso eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venerea lue laborant, rem habet. Atque hoc contagium in crassa haeret materia, & non nisi per excrementa corpori agro adhaerentia alteri corpori communicatur. Contagium verò mediatum est, quo aeger mediante aliquo corpore inficitur, etsi ipsum aegrum corpus non attingat. Hoc modo scabies, lues Venerea, pestis, per vestes communicatur, pestis etiam per aërem. Si quis tamen contagium per fomitem & ad distans distinguere velit, & istud per fomitem nominare, quod per vestes tantum & similia propagatur, atque in crassiore est substantia, & in sordibus e corpore emissis haeret, per aërem verò in distantia loca non diffundi potest, sicut contagium scabiei & luis Venerea in aërem non diffunditur, ut pestilens; ad distans verò id appellatur, quod non solum vestibus & similibus rebus adhaeret, sed ita subtile & potens est, ut etiam in aërem dispergi, & per eum in loca distantia disseminari possit, quale est pestilens: cum eo non pugnari.

Contagium quando in corpore recipitur.
Contagium autem, & praecipue pestilens, postquam ex agro corpore egressum, non per vnam viam in corpus sanum admittitur. Aliquando enim per os & nares, cum spiritu, quem attrahit quis, in corpus sanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocumque modo corpori extra adueniat, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum officia in corpus ipsum penetrat.

Contagium quando in corpore recipitur.
Postquam uisus & semen contagij, quod ab agro corpore effluxit, a sano receptum est, non semper vires suas statim exferit, sed in corpore saepe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium est, in contagio canis rabidi, quod non solum menses, sed & annos aliquot in corporibus latuisse, observationes Medicorum doceat. De pestilenti contagio quidem nonnulli dubitant; verum & illud aliquandiu eodem modo, & plerumque quatuordecim dierum spatio in corpore latere posse, experientia docet; cum sepius observatum sit, etsi, ubi aliquis peste in domo aliqua mortuus est, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de suppellectile suspecta secum abstulerint, nihilominus post temporis aliquod intervallum & ipsos peste correptos fuisse; idque plerumque circa Nouilunium accidisse, saepius observavi. Atque ipsa experientia mouit non solum Venetos, & in aliis Italiae locis Magistratum, ut hanc legem constituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum consortium intra quadagesimum diem admittatur. Imò & hoc compertum est, in quibusdam pestilentibus constitutionibus, omnes fere, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos esse: id quod in peste illa magna, quae anno Christi 532 grassata est, euenisse, testatur Carolus Sigonius, lib. 17. Imperij occident. Et quid mirum hoc sit in pestilenti veneno, cum ut modò dictum, non solum canis rabidi venenum, sed & alia venena hausta saepe diu in corpore latere possint, antequam hominem occidant? Id quod doctissimi qui-

Dan. Sennert. Tom. III.

que Philosophi & Medici confirmant, & inter ceteros Theophrastus, lib. 9. hist. plant. cap. 15. 16. de aconito loquens, & 17. de cicuta tractans, de quo infra dicetur. Neque mirum hoc alicui esse debet, qui ea, quae de spontaneo viucentium ortu cognita sunt necessaria, non ignorauerit. Ut enim in iis seminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, sese exferit; ita etiam contagij semina, etsi aliquandiu delitescunt: tamen sensim & latenter sese propagant, tandemque viribus auctis subito se produnt & exferunt. Et quidem nunc citius, nunc tardius vim suam proferunt, primò pro ipsius veneni natura, quod nunc crassius, nunc subtilius & spirituosius est. De quo Galenus, 3. de simpl. med. facult. cap. 22. Longo etiam, inquit, post tempore, a quo assumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum, quae crassa terrenaque essentia sunt. Haec enim corporibus nostris inhaerentia, insidentiaque, dein temporis spatii putrescentia erodunt, corrumpuntque vicinas corporis partes. Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor est, ut ex variis venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cum enim agens agat pro patientis dispositione, & in contagiosis morbis vnum corpus, quam aliud, contagio & veneno magis vel minus resistat, ideo quò corpus fortius resistit, eò veneni actio sese tardius exferere potest, quò verò corpus est debilius, eò citius sese prodit. Quò accommodari potest illud Galeni, qui, 1. de differ. febr. cap. 4. scribit: Oportet toto hoc in sermone repetere memorià, quòd nulla causarum sine patientis aptitudine agere potest: alioqui omnes, qui sub Sole aestiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio motu excercerentur, aut vini potu grauarentur, aut ira excandescentes, aut tristitia affecti, febricitarent. Alioquin etiam, ut arbitror, circa canis ortum omnes agrotarent, & pestilentia morerentur. At, ut diximus, magnam in generatione aegritudinum partem habet eius, qui passurus est, habitus corporis. Ad dispositionem autem istam corporis patientis pertinent, Temperies corporis, in qua calida & humida temperies ad putredinem suscipiendam est aptior, ac peculiaris naturae proprietates, ob quam alij magis, alij minus contagio resistunt.

Etsi verò nonnulli contrarium sentiunt, & inprimis, pestilens contagium aliquandiu in corpore latere posse, negant Hieron. Mercurialis, lib. de peste, cap. 14. Andreas Caesalpinus, lib. 1. quest. Med. 11. Iohann. Antonius Sarracenus, de peste, cap. 6. Matthias Vnzerus, in Catopiro pestilent. lib. 1. cap. 16. alique: tamen argumenta, quae pro sua sententia afferunt, non satis firma sunt. Nam quòd primò aiunt, in corpore aliquandiu latere non posse venenum, cum natura cum eo, ut hoste insensibilissimo, semper pugnet, id eatenus tantum conceditur, ubi veneni vis & copia tanta est, ut naturam statim laceessere possit. Si verò venenum sit debilius, eiusque copia minor, & propterea naturam non irriter, etiam nulla insignis pugna inter id & naturam statim instituitur: sicut alias etiam videmus humores vitiosos diu in corpore cumulari & delitescere posse, antequam actu morbum excitent. Id quod etiam in venenatis & contagiosis humoribus accidere posse, vel exemplum veneni canis rabidi docet. Idque probat quoque Galenus, in lib. de part. art. med. cap. 5. Sicut illi, inquit, qui a cane rabido morfi sunt, ita etiam, qui venenum hauserunt, quòd non nisi post tempus aliquod interficit, videntur in statu neutro versari, id est, medio inter sanitatem & morbum, qui manifestam quidem habent intemperiem, nondum tamen agrotant, quippe, cum adhuc possint obire solitas actiones, quique nullo alio morbo adhuc tenentur, qui sensibilis sit, sed insensibilis tantum.

Nam quòd Sarracenus, in alleg. loco, putat, esse differentiam inter venenum canis rabidi & pestilens, quòd illud in crassiore & densiore materia inhaereat, unde

B.B.b

etiam

An venenum pestilens aliquandiu in corpore latere possit.

etiam tardius sese exferat, hoc verò sit tenuius, acrius, & propterea breue, & facile sese quoquoersum insinuet: equidem istam differentiam non simpliciter negamus, interim experientia testatur, in utroque veneno rursus magnam occurrere differentiam, & neque omne venenum canis rabidi esse lentum, neque omne pestilens suam vim subito exferere.

Verum de hac questione prolixè agit Ioachinus Oelhausius, Medicus & Physicus Daniscanus, *disput. 1. de seminar. pestil. intra corpus vinum latitante*; qui etiam, *disput. 2.* scrupulosè probare conatur, quòd pestilens seminarium latitare possit circa superficiem corporis, seu in continentibus externis, puta inter ipsam substantiam cuticulæ, & cutis sub ipsa cute, intra panniculum carnosum, aut etiam in pinguedine, in glandulis, in musculis, in arteriis & venis, in nervoso genere, & habitu corporis, in ventriculo & locis circa ventriculum, in omento, pancreate, in mesenterio & viis vicinis, in pulmonibus & partibus vicinis, in cerebro, in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in vteri partibus, de quibus suum cuique iudicium relinquo. Hoc extra dubium esse puto, in iis locis præcipuè hæere, per quæ corpus ingreditur.

Corpora ad
contagium
recipiendum
apta.

Tertiò in contagio etiam considerandum corpus, quod inficitur, & contagium recipit. Non enim agens in quodlibet agit, sed in dispositum & sibi simile. Ideoque in contagio etiam inter corpus contagiosum, & quod contagium recipit, ac per id eundem morbum contrahit, similitudo quædam requiritur, quæ est inter animalia eiusdem speciei & proprietatis. Etenim, etsi in vestibus, lana, parietibus, contagium pestilens hæere possit: tamen in iis similis morbus non producit, cum non sint animalia, nisi quòd, ut antea etiam dictum, apud Iudæos etiam vestes & lana, ac parietes ex contagio leprosi fiebant, ut non solum vestes comburi, muros abradi, & novâ calce incrustari, sed sæpe totas ædes destruere opus fuerit, quod an naturaliter acciderit, an pœna illa miraculosè à Deo Iudæis inflicta fuerit, Theologis disquirendum relinquimus. Requiritur autem similitudo non solum generica, sed etiam specifica. Nam licet animalia contagium suscipiant: tamen idem contagium omnia animalia non æquè inficit. Pestis quæ in fues contagio derivatur, non boues, non homines; & quæ boues, non fues & homines, & quæ homines, non fues nec boues inficit & iungular. Imò inter homines non omnes ad quodlibet pestis contagium recipiendum æquè apti sunt. Eua-grius *histor. Eccles. lib. 4. c. 28.* de peste Antiochena refert, quòd certæ in eâ familiae prorsus interierint, salvis manentibus reliquis vrbis incolis. Quin & familias, quæ hoc anno integræ manserunt, sequenti eo morbo affectas. Et Cardanus, *lib. 8. de varietat. rer. c. 4.* Basilien-sis pestis mentionem facit, quâ soli Helvetij non item Hispani, Itali, aut Galli, eadem licet in vrbes viuentes, afficerentur. Et Ioh. Vtenhousius, in *historia peregrinationis Ecclesie Anglicæ, sub finem cap. 4.* scribit de peste quadam lævissima Hafniæ in Dania, Anno 1553. grassante, brevique temporis spatio aliquot hominum millia prosternente, à qua tamē omnes immunes prorsus manserunt tum ex Anglia advenæ, Belgæ, Germani, quamvis ij maiore ex parte incoherent ædes, quæ vel ab hominibus peste enecatis, vel viuentibus, propter infectionem derelictæ fuerat. Et narravit mihi quidam fide dignus militum Dux, quòd, cum paucis ab hinc annis in expeditione illa in Italiam, Duce Comite Mansfeldio, cum militibus suis Germanis Cremonæ diuertisset, in qua pestis vehementer grassabatur, & iâ quatuor etiam Medici ea extincti erant, nullum ex suis militibus, etsi in domos infectas diuertissent, peste correptum fuisse: quod & in Silesiâ, Suidnitij superiore anno accidisse, mihi narratum, cuius vrbis ciues plerique peste extincti sunt, salvis Svecicis & Saxonici militibus. Etsi vero alij aliam huius rei causam

reddant: tamen nullam commodiorem dari posse puto, quàm similitudinem inter corpus contagiosum, & id, quod peste inficitur. Ut enim non quodlibet cuilibet venenum est, ita etiam non quodlibet cuilibet contagiosum. Et propterea quod vni venenum & contagiosum est, alteri huic simili etiam venenum & contagiosum erit. Ut enim duo similia se habent ad aliquod tertium: ita tertium sese habet ad utrumque illorum. Et propterea etiam pestis, quæ infestat boues, alium etiam bouem, non verò hominem vel suem inficere potest; & pestis, quæ hominem corripit, alium etiam hominem inficere potest, non verò fues vel boues. Et eadem de causa accidere potest, ut vna pestis vni familiae, vel nationi, ob similitudinem, quam inter se habent, non aliis familiis vel nationibus perniciofa sit. In qua autem re illa antipathia & similitudo consistat, nemo integrè explicabit. Sunt enim illæ corporum qualitates occultæ, quibus venenosis resistunt, & alexipharmacorum, ut & formæ, à quibus fluunt, in hac humanæ mentis caligine nobis ignotæ, & non nisi ex effectu deprehenduntur.

CAPUT IV.

De Contagiosorum morborum differentiis.

Sunt autem contagiosi morbi plures. Et plerunque morbi Epidemij contagiosi sunt. Etsi enim à causa communi, vel victu pravo, vel aëre morbi communes & epidemij originem habeant: tamen plerique etiam per se contagiosi sunt, & per contagium disseminantur. Non tamen soli morbi epidemij contagiosi sunt, sed etiam sporadici, & cōtagium interdum utriusque commune est. Equidem morbus cum sit accidens, de subiecto in subiectum non migrat, nec idem numero in aliud corpus transit; sed in corpore tali ægro ob morbificam dispositionem excrementum quoddam generatur, quòd vel vaporis formæ, & in minima corpulcula resolutum exhalans, vel per sordes communicatum, in alio corpore similem affectum producit. Ita Catarrhi sæpe sunt contagiosi, unde vulgò etiam observatur, quòd nemo libenter cum alio catarrho laborante ex eodem poculo bibat. Ita Febres malignæ & pestilentes, seu solitariae, seu comitatae, & cum angina, pleuritide, peripneumonia, variolis, morbillis coniunctæ sunt febres contagiosæ. Maxime verò contagiosa pestis est. Sunt tamen & sporadici ac priuari morbi interdum contagiosi. Sic *ophthalmia* & lippitudo contagiosa est, cum ex oculis lippientibus vapor exhalans in alterius lippientem intuentis oculis recipitur, & receptus in oculo similem in eo dispositionem inducit. Ita Phthisis est contagiosa, cum ex putrescentibus pulmonibus vapor cōtagiosus exhalans cum aëre, qui inspiratur, ab alio attractus, pulmones eius corrumpit. Et de tali putredine verum est, quod Galenus, *lib. de differ. febr. 1. cap. 3.* scribit: In totum cum iis, qui putridum exhalant, minime tutum est conversari; quod de phthisicis & de putredine contagiosa, non de omni accipiendum est. Chirurgi enim, qui gangrænas & sordida vlcera tractant, necessariò cum iis, qui putridum exhalant, conversantur, nec tamen inficiuntur. Neque vapor putridus quamlibet partem, sed eam, à qua exhalat, inficit. Ita Dysenteria contagiosa est, imprimis per excrementa alui, ut si quis in loco, in quo dysentericus aliquis aluum excrevit, & ipse aluum excreturus desideat, & per anum vapores illos contagiosos excipiat, facile & ipse dysenteriam corripitur. Quia tamen in dysenteria, præsertim epidemica, massa sanguinis infecta est, & ita per totum corpus illa inquinamenta exhalant, cum iis conversari tutum non est. Scorbutus & ipse contagiosus est, præsertim

Contagiosorum morborum differentiis.

Catarrhi

Febres malignæ & pestilentes, seu solitariae, seu comitatae, & cum angina, pleuritide, peripneumonia, variolis, morbillis coniunctæ sunt febres contagiosæ.

Ophthalmia.

Phthisis

Dysenteria

Scorbutus

fertim si quis scorbuticus gingivas fetidas habeat. Tum enim facile per pocula communia alij infici possunt. Scabiem quoque contagiosam esse, nemini ignotum est, quæ tamen ad distans non inficit, neque solum conuersatio cum scabioso scabiem contrahit, sed saltem si sordes scabiei contagiosæ per vestimenta, lectum communem, mantilia & similia, ab aliis excipiantur. Tinea etiam contagiosa est, ita, ut si quis pileum vel mitram gestet, quam antea tinea laborans gestauit, eodem morbo facile corripitur. Multo verò magis contagiosa est Lepra Arabum. Neque enim solum per contactum, sed ad distans etiam inficere potest. De quo Paulus Aegineta, *lib. 4. cap. 22.* Quoniam in contagiosis hæc est passio, non minus, quam pestis, habitandum iis est quam longissimè ab urbibus, in frigidis & parum habitatis locis. Demorsos etiam ab animali rabido saluam suam alios inficere posse, suo loco dictum.

Verum cum de morbis hisce omnibus hæcenus in superioribus libris Pract. ut & lib. de febr. actum sit, vnicus saltem adhuc morbus contagiosus, nondum explicatus restat: nimirum lues Venerea; quam hoc loco explicandam suscipimus.

PARS QUARTA.

De lue Venerea.

C A P. I.

De Nomine & Origine Luis Venerea.

INTER morbos contagiosos, post pestilentiam & lepram Arabum, facile primas obtinet Lues Venerea. Variis autem nominibus is morbus appellatur. Frequentissimum nomen est morbi Gallici, quod inde contraxit, quod inter Gallos primum in Europa innotuit. Cum enim anno Christi 1493. & 1494. Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso Rege ad Neapolim bellum gereret, morbus hic primum in Gallorum castris sæuire cœpit & innotuit, & propterea ab Italis Gallicus primò nominatus fuit. Nam quod Antonius Beniuenius, *de abdit. morb. caus. cap. 1.* anno Christi 1496. id accidisse refert, id procul dubio ita accipiendum est, quod iam non amplius hic morbus tum se continuerit Italiæ, sed, ut ipse loquitur, ferme totam Europam perrepperit, & per ceteras eius provincias late se diffundere cœperit. Omnes enim auctores alij in eo consentiunt, primum ad Neapolim in Gallorum castris dicto tempore hunc morbum innotuisse; & inde Gallicum appellatum fuisse. Galli verò, ut dedecus hoc à se amolirentur, & iniuriam in Italos retorquerent, Italicum & Neapolitanum morbum appellauerunt, quod in Italia ad Neapolim primò innotuerit. Alij, quia ab Hispanis in Gallorum castra inuectus sit, Hispanicum nominant. Alij etiam Indicum appellant. Rerum enim Indicarum scriptores referunt, in ea Americæ parte, quæ longitudine in Septentrionem definit, & quam Floridam appellant, morbum hunc multis retrò seculis epidemium fuisse, & plurimos repente absque evidente causa sine contagione, ac si quis saltem cum muliere, cum menses fluunt, concubuerit, populariter inuadere ac corripere, scribunt. Fracastorius etiam Syphilidem appellat; nonnulli Pudendagram; nonnulli Variolam magnam, quod instar variolarum passim pustulæ & tubercula erumpant. Plerique ho-

Don. Sennert. Tom. III.

die sine vilius nationis iniuriæ & infamiæ luem Veneream nominant, quod ex Venere & concubitu cum impuris per contagium imprimis contrahatur.

Solent autem hæc auctores disquirere, an morbus iste nouus circa 1494. ad Neapolim exortus, an verò antiquis etiam cognitus fuerit? Franciscus Vallesius, *1. epid. comm. 1.* & Hieron. Reusnerus, *de Scorbuto, exerc. 1.* & alij quidam Recentiores luem hanc antiquis non fuisse ignotam existimant, eamque Hippocratem, *3. epid. sect. 3.* (verba sunt Reusneri) non penicillo adumbrasse, sed viuis coloribus depinxisse putant: cum varia ibi recensent symptomata, quæ in lue Venerea conspiciuntur; qualia sunt abscessus ac suppurationes carniū, neruorum, & ossium denudationes, atque elapsus magni, fluxio collecta non puri similis, sed deterior pure, glabrities capitis & menti cum & sine febris, facer ignis cum minimis vlcusculis & inflammatione, prauis & putridi fluxus, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abscessus circa dentes, voces vitiatæ, impeditæ & inuolutæ, tabes incipiens, ardentes febres, & quod omnium grauissimum, circa pubem & pudenda vlcera.

Verum ne somniauit quidem Hippocrates eò loci de lue Venerea, sed pestilentiam longè grauissimam describit, Galeni & omnium interpretum iudicio, & ipsa historiae euentia teste. Nam morbus ille vltimum cum febre inuasit, quod non accidit in lue Venerea; & fuit epidemius, cum lues Venerea saltem per contagium, & nullo alio modo fuerit disseminata: longè etiam alia ratio morbi illius, quam luis Venerea curandæ fuerit.

Annotauit etiam Dodoneus, *in allegatum locum Beniuenij*, ab immundis & sordidis mulieribus iam olim nonnullos vitia quædam contraxisse, testari Guilielmum Salicetum, Gordonium, & Vallesium de Taranta, quorum hic vixit anno 1418. Salicetus verò clauit anno 1270. Gordonius, medio tempore. Imò sacre literæ testantur, eum, qui scortis adhæret, vermes & tineas pro mercede reportare. Verum non puto, quod illi morbi iidem cum lue Venerea hodierna fuerint, quæ dicto tempore in Italia, in castris Gallorum, primò innotuit. Ideo etiam Paracelsus, *lib. de tumorib. & vlc. morb. Gall. cap. 3.* anno 1478. & *lib. 1. de causa luis Gall. cap. 3.* anno 1480. accidisse hoc scribit: tamen ab omnium aliorum relationibus discrepat; cum in eo omnes conueniant, hunc morbum ante annum Christi 1493. Europæ notum non fuisse, etsi in India occidentali iamdiu antè endemius fuerit, atque ab Hispanis ex India in Italiam illatus sit. Cum enim Christoph. Columbus anno 1492. mense Septembri primam nauigationem in Indiam occidentalem suscepisset, atque biennium ferè in eo itinere consumpsisset, rediit in Hispaniam anno 1494. cuius milites cum morbo illo in India infecti essent, & postea in Italica expeditione stipendia facerent, morbum hunc disseminarunt. Nam, ut de hac re Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. lib. 1.* scribit, (qui patrem suum in eo bello fuisse refert) cum ob annonæ caritatem Hispani multitudinem inutilem propellerent, Galli scorta, eorum pulchritudine allecti, clam exceperunt, & ita eorum contagio infecti hunc morbum contraxerunt, qui postea primum per eorum castra, & hinc per Europam disseminatus est.

In alijs tamen regionibus frequentius grassatus est, & adhuc grassatur; in alijs rariùs, cuius rei causam, cum odiosum sit, inquirere superfedemus. Hoc tamen certum esse puto, pauciores hoc morbo laborare in Germania, quam in alijs quibusdam regionibus. Narrat Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 76.* Iacob. Carpum, qui primus ferè curationem

BB b 2

Lues Venerea.

An sit morbus nouus.

Origo luis Venerea.

tionem per inunctionem & ij. usurpauit, ex solâ hac curatione ita diuitem factum fuisse, vt 40000. scutorum aureorum, præter argentum, reliquerit. Refertque Capiuaccius, in tractat. de lue Vener. cap. 12. in fine se è solius Gallicæ luis curatione vltra 8000. coronatorum lucratum esse. Et L. Septal. l. 7. animad. n. 186. scribit, Mediolani in Hospitali Brolij sæpe numero vere solo septingentos, reliquo vero tempore semper ducentos curari. Ego verò ingenue fateor, me hisce 34. annis, quibus hic V Vitebergæ, nec, benedictione diuinâ, sine lucro, medicinam facio, non tot Coronatos, quot Capiuaccius eorum millia, lucratum esse ex huius morbi curatione, ob eorum, qui hoc morbo laborant, hoc loco raritatem.

Alij tamen etiam de origine dissentiant, & non solum contagione ab Hispanis disseminatum hunc morbum esse putant, sed epidemiorum morborum modo ex aëris vitio contractum existimant; cum multi passim in diuersis regionibus sine vilo contagio hoc morbo laborare cœperint, de quo postea.

CAPVT II.

Historia luis Venereæ.

Historia morbi Gallicæ.

Verum de origine huius morbi postea, vbi de causis agitur, plura dicentur. Iam eius natura inquirenda. Quod vt felicius fiat, & vt pateat, de quo disceptetur, primò eius descriptionem & historiam, è fide dignis, qui tùm vixerunt, autoribus, imprimis Hieron. Fracastorio, & Anton. Beniuenio proponere libet. Cum morbus hic primùm innotesceret, suboriebantur pustulæ diuersi generis in membris genitalibus, interdum etiam in capite, in capillosa eius parte potissimum, interdum & in fronte, collo, thorace, mammillis, brachiis, cæterisque partibus, & inde per totum corpus diffundebantur, aliis quidem planæ minimæque extrantes, sed scabre in superficie, & colore subrubido, à quibus squamæ resoluebantur, & caro sub ipsis callosa apparebat: aliis variis similes, figurâ rotunda, quæ augebantur ad magnitudinem calicis glandis, cuius etiam figuram referebant, & ab his quidem squamis leuioribus resolutis prominebat caro rubicundior, in qua ichor virulentus, & grauis odoris effluebat. Nonnulli verò latoribus corripiebantur pustulis, sed quæ supra eam non intumescerent, crassiores squamas habentibus è quibus etiam sanies virulenta copiosior emanabat, & remotis squamis caro apparebat obscurior & subliuens. Quibusdam subalbidis squamis amotis cicatrici simile quid remanebat, à qua interdum profluens sanguis difficultatem curationis ostenderet, & similitudinem siccæ scabiei representaret, cæteris omnibus deterior morbus. Licet enim minas eroderet, serpendo tamen cæteris omnibus deterior in loca varia diffundebatur. Præter externas pustulas & alias in interioribus locis, vt ore, faucibus, naribus, membrisque obsecris oriebantur, quæ in vlcera maligna & serpentina abierunt, quæ subiectas partes eroderent, & aliis nasum, aliis labia depascerent, aliis columellam absumerent, palatumque perforarent, vnde vox rauca reddebatur. Nec ossibus parcebat malum, sed iis cariem inducebat, vnde quibusdam cranium, aliis alia ossa foraminulenta reddebantur. Neque solum in externis, & visu obuiis partibus pustulæ illæ & morbi indicia apparebant, sed & obseruatum, in quibusdam pustulas ac fœda vlcera ipsa etiam viscera occupasse. Quibus circa superiora vigeat malum, iis destillationes prauæ contingebant, quæ modò palatum, modò fauces & tonsillas erodebant, quibusdam nares, quibusdam oculos. Præterea maximâ ex parte gummositates quædam per

membra conerescebant, magnâ deformitate. Nam sæpe oui, sæpe panis magnitudine prominebant, quibus apertis mucus saltem albus mucilagineus apparebat. Tenax is callus maximè in brachiis & cruribus, accidebat, quibusdam exulcerabatur, interdum integer vsque ad mortem perseverabat. Accedebant præterea dolores atroces cum maximo cruciatu, qui circa noctem exasperabantur. Dolores autem illi circa excarnem ossium sedem in tibiis, homoplata, circa clauiculas, in scapulis, in capite circa frontem & tempora, nonnunquam etiam in sterno sese exferebant, non tamen in ipsis iuncturis, sed circa musculos & nervos. In qua re tamen magna erat varietas. Quibusdam enim sine pustulis dolores, quibusdam sine dolore pustulæ, accidebant, maior pars vtriusque affligebatur: & quidem dolores isti nunc pustulas præcedebant, nunc sequebantur, nunc cum iis oriebantur. Interim languebant membra omnia, macies corpus detinebat, cibi desiderium deiciebatur, aderant vigilie, mœror & iracundia assidua, ac amor decubitus. Quandoque & febricula comitabatur, sed raro. Sanguis, si vena aperiretur, erat mucosus & corruptus, vrinâ crassior, pinguis, & sine febre etiam subrubens, aluiis ægrè reddebatur, & feces erant mucosæ ac siccæ. Pilorum etiam casus in hac lue frequens est, potissimum in capite, circa tempora & occiput: item superciliorum, ac in viris barba. Non raro quoque bubones in inguinibus erumpunt, ob id Venerei & Gallici dicti, qui nunc rursus euanescent, nunc indurantur, nunc suppurantur. Condylomata etiam in pudendis mulierum, ac in viris in ano exoriuntur; scissuræ & fissuræ præterea in manibus & pedibus interdum accidunt, & cutis crassa in vola manuum à subiecta cure abscedit. Vngues quoque interdum decidunt. Accidit tandem quandoque, vt virulenta materia in maribus per penem, in feminis per pudenda effluat, qui virulenta materiae effluxus vulgo Gonorrhœa Gallica, siue virulenta appellatur, etsi reuerà semen non sit; à quo fluxu penis meatus interior exulceratur, & caruncula quædam in meatu vrinario exoriuntur, vnde mictio ardens, & vrinæ stillicidium cum dolore excitatur. Atque hæc sub primum exortum huius morbi eius facies fuit, quæ, vt Hieron. Fracastorius refert, post illa tempora mutata videtur. Post primam enim eius originem, elapsis annis viginti fere, cœperunt pauciores videri pustulæ, gummositates verò plures. Facta etiam fuere pustulæ sicciore ac dolores acerbiores. Annis sex elapsis iterum mutatio facta est; quippe cum iam valde pauciores pustulæ videntur, & dolores ferè nulli, aut multò mitiores, gummositates verò multæ, & quod mirum in omnibus visum est, pilorum casus homines ferè ridiculos fecit, aliis sine barba, aliis sine superciliis, aliis glabro capite in conspectum venientibus. E qua mutatione Fracastorius bene sperabat, existimabatque, senium iam huius morbi incepisse, nec longè post futurum, vt ne per contagium se propaget, quoniam materia indies fiebat crassior, in qua leminaria tùm pauciora, tùm debiliora gignuntur. Verum spes hæc cum valde fessellit, & morbus hic etiam hisce temporibus durat, imò, vt nonnulli existimant, penè grauior, quam olim fuit.

CAPVT III.

De Natura luis Venereæ.

Cum ergo tanta morborum & Symptomatum farrago in hoc affectu appareat, merito, quæ eius natura sit, diligenter inuestigandâ. De qua variaz variorum

authorum

aurorum sunt sententiæ, & ut hac de re Epiphanius Ferdinandus, in *hist. med. hist.* 17. scribit, autores, qui de morbo hoc scripserunt, etiam ad numerum octogeneriarum accedant, (forsan etiam eum excedant) omnes penè de huius morbi essentia discordes sunt, & unusquisque pro suo arbitrio eum definit. Cum enim antiquis hic morbus ignotus fuerit, neque ab iis descriptus, neque, ut aliàs fieri solet, antiquorum sententias, quibus insistant, habeant, Recentiorum quisque sua libertate usus suam sententiam proposuit. Equidem de hoc dubium esse non puto, affectionem hanc esse contagiosam, malignam, & venenatam. Neque probatione operosa indigere videtur, & ex eo id satis patet, quod in exigua mole materiæ, per quam contagione hæc lues contrahitur, tanta agendi vis & potentia est, qualem nulla qualitas prima, aut illarum temperamentum, è qualitatibus primis conflatum, habere potest. Et tanta omnino in hac lue morborum ac symptomatum varietas est, ut ad nullam manifestam causam reduci possit. Itaque, ut in pestilentibus constitutionibus, qualis fuit illa Attica apud Thucydidem, & illa, quam Hippocrates, 3. *epid.* descripsit, tanta fuit malorum multitudo, ut ad occultas qualitates & venenatam causam confugiendum fuerit: ita etiam cum tanta morborum ac symptomatum colluies in lue Venerea appareat, ut omnium origo in nullam manifestam qualitatem referri possit, etiam hæc ad malignam & occultam qualitatem confugimus.

Et si verò hæc ita sese habeant, de hoc tamen autores adhuc dissentiant, an illa malignitas solum in causa consistat, an verò etiam malignus morbus adsit aliquis. Capiuaccius, de *morb. Gall. cap. 1.* affectum hunc non morbum, sed causam esse putat, dum definit luem Veneream, quod sit excrementum p. n. toto genere, potens multifariam lædere hominem, genitum ex humana substantia à simili.

Ita etiam Hercules Saxonia, de *lue Venerea, cap. 1.* scribit, quod lues Venerea sit causa, non morbus, non symptoma; idè, quia extrà humanum corpus in linteis, vel aliis id genus vestimentis, in sudore præterea, semine & sanguine iam à corpore secreto potest existere; in corpore verò humano etiam partes non viuentes, morbisque non subiectas, humores nimirum & spiritus inficit & obsidet.

Aurelius Minadous, de *virulentia Vener.* nec morbum, nec causam, nec symptomata esse statuit. Morbum quidem ea de causa, *cap. 17.* quoniam neque sit intemperies, nec mala compositio, nec soluta unitas. Causam verò morbi esse negat, *cap. 9.* quandoquidem causa præter naturam propriè est illa, inter quam & actionem læsam cadit medium, morbus nimirum, cum morbus sit id, quod proximè lædit actionem, causa autem hæc lædat morbi interuentu. Inter virulentiam verò Veneream, & actionem læsam nullum cadere medium, sed ipsam per se, suisque viribus primum & immediate operationes vitare & lædere putat. Quod autem virulentia Venerea per se, & primò offendant operationes, hoc apud Medicos in confesso esse, & propterea præsupponendum esse opinatur, & nisi virulentia hæc per se, & primò operationes læderet, non tot Medicos in perquirenda eius natura laborasse, putat Symptoma non esse, probat *cap. 18.* quia non sit actio læsa, neque qualitas mutata, neque exiens mutatum. Actionem læsam non esse, eo probat, quia ipsa virulentia Venerea sit id, quod lædit actiones. Neque etiam qualitatem mutatam, quoniam qualitates mutata sequuntur actiones læsas. Et præterea tot morbi in hac virulentia conspiciuntur, qui non sunt symptomata.

Ipsè verò Aurelius Minadous, cum omnes aliorum sententias & definitiones reiecit, tandem se ad perfectam definitionem constituendam, malique huius naturam explicandam accingit. Primò autem, *c. 16.* hoc fundamentum suæ opinionis præsupponit, nimirum

morbum Gallicum non debere definiri per qualitatem, sed potius nomine corporis, idè, quia transeat de vno corpore in aliud, id quod proprium est corporum, non qualitarum, & quia alia corpora tangit.

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res, ut Lucretius canit. Deinde si esset qualitas, esset vel manifesta, vel occulta. Non aliqua ex manifestis, quod pluribus & rectè probat. Quod verò non sit occulta qualitas, nullum speciale argumentum affert, sed illud generale repetit, quia nimirum de loco in locum mouetur, & alia corpora tangit.

Hoc præsupposito postea, *cap. 30.* virulentiam Veneream quid corporeū internum, & quidem spiritum seu vaporem esse statuit, idque idè, quia brevissimo temporis spatio defertur, communicatur & participatur. Talem tamen vaporem esse statuit, qui occulta qualitate & virtute à tota eius substantia, seu toto suæ naturæ modo præditus sit, propter quam qualitatem non solum quoscunque humores corporis, sed etiam omnes eius corporis partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quod autem in spirituosâ substantia consistat hæc lues, potro probat, quia nonnulli inficiuntur non solum congressu Venereo, sed etiam osculo, vel indumentorum usu. Deinde quia nonnulli non aliam ex hac labe sentire noxam, quam solum capillorum defluuium, quod scilicet acerbis vaporibus capillorum radices erosa sint. Tertio, quia nonnulli solo exercitio vehementi hanc virulentiam dissipant. Vaporem tamen illum seu spiritum, excrementum propriè esse negat, *cap. 20.* cum excrementum illud propriè sit, quod redundat ex nutritione, & quod ab alio excernitur. Et si ibidem concedat, excrementum communiter vocatum dici, quicquid in corpore superfluum est, seu spiritus, seu humor, seu corpus aliud solidum, siue sit utile, siue inutile, siue secundum naturam, siue præter naturam. Vaporem hunc porro vagum, tenuem & viscidum esse statuit, *c. 21.* Atque eleuari à substantia spirituosâ, humorosâ, solidâ. Vaporem autem hunc totâ substantiâ contrarium, & præter naturam esse, probat *cap. 22.* pluribus, de quo postea dicitur. Tandemque, *cap. 27.* definit virulentiam Veneream, quod sit vapor à tota substantia aduersus facultati naturali, sensum agens. Et ut clarius suam mentem explicet, nec lectorem dubium relinquat; ad quod rerum præter naturam genus refert hæc virulentia debeat, cum antea nec morbum, nec causam, nec symptoma esse, interim actiones primò lædere, dixerit; tandem, *cap. 28.* statuit, esse errorem externum, idque hoc Syllogismo probare conatur: Quicquid primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis, est error externus. Atqui virulentia Venerea primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis. Ergo est error externus.

Nonnulli, ut breuiter se absoluant, & cum omnibus sentiant, dicunt, luem hanc esse congeriem omnium malorum, morborum ac symptomatum.

Ex difficili hac controuersia ut nos expediamus, primò eos rectè sentire, iam antea probatum, & pluribus postea probabitur, qui qualitatem occultâ & vim à tota substantia, ut vulgò loquuntur, pendente hic admittunt. Neque enim aliter statuere possunt, cum extra dubium sit, esse luem contagiosam, & malignam. Qualis dum est, duo præstat, nimirum & corpus, à quo recipitur, alterat, & ad sui similitudinem immutat. Et quidem non alterat qualitatibus primis, ut mox dicitur, cum non expugnetur qualitatibus primis; nec immutatio est semper cum putredine, cum putredo non nisi longo tempore inducatur, hæc mutatio verò in momento quasi fiat, neque exustio, ut Ioh. Baptista Montanus, & alij quidam statuunt, cum intemperies calida & sicca non semper adsit, neque frigidis & humectantibus curetur; sæpe etiam sordida putredo adsit, in qua nulla est exustio.

Est morbus.

Quod autem saltem in materia illa extra partes viuentes constituta hanc malignitatem esse, morbum verò similem nullum adesse statuunt, in eo valde errant. Equidem libenter concedimus, quod *uisque* illud contagiosum à corpore lue Venereæ infecto emissum, etiam in vestibus hæere possit, nec hoc negamus, quod humores in corpore nostro eodem inquinari possint: interim tamen haud sequitur, quod partes viuentes immunes & sanæ mancant. Vt enim in febre putrida, etsi à calore febrili humores & spiritus primùm incalescunt, postea tamen partes viuentes eadem intemperie corripiuntur: ita etsi humores in lue Venereæ ab occulta illa malignitate primò inficiantur: tamen causa nulla est, cur idem vitium partibus viuentibus communicari non possit.

Non calidus & siccus.

Quamquam autem nonnulli agnoscunt, causam istam otiosam esse non posse: tamen cum ultra qualitates manifestas & primas non sapiant, etiam virulentia Venereæ effectus ad causas manifestas reducere conantur. Ioh. Baptista Montanus, ut modò dictum, essentiam huius mali in calida & sicca intemperie consistere existimat. Verùm curatio aliud docet; cum calidis & siccis medicamentis, ut decocto ligni Guajaci, ac similibus curetur. Deinde quod putredo magna adsit in humoribus, quæ non prouenit à calida & sicca intemperie.

Non frigidus & siccus.

Nicolaus Massa, de morbo Gall. cap. 5. dicit, esse hepatis frigiditatem, ad aliquam siccitatem declinantem, cum qualitate occulta. Verùm de qualitate quidem occulta rectè scribit: non autem esse intemperiem frigidam, effectus docet, ut vlcera, caries ossium, & similia. Et quamcunque aliam intemperiem afferant: tamen nec morbis ac symptomatibus, quæ in hac lue apparent, nec curationi consentaneum profuerunt.

Sed occultus.

Itaque cum ad nullam manifestam qualitatem actio virulentia Venereæ referri possit, meritò ab ea qualitate occultam induci dicimus. Primò enim omnis causa efficiens à ratione efficiendi causa dicitur, & proinde hæc maligna qualitas non solum humores, sed etiam partes viuentes ad sui similitudinem alterat, & immutat. Deinde, licet causa morbifica sit ablata, & morbus hic iam expugnatus videatur: tamen nisi maligna illa *dispositio* expugnatur, homo perfectam sanitatem non recuperat. Obseruatum enim, luem Veneream interdum post trigessimum annum recruduisse, quod procul dubio accidit, non quod humores vitiosi tandiu in corpore delituerint; (hi enim citius suis signis se prodidissent) sed quod *dispositio* illa maligna corpori impressa actu fuit, quæ postea sensim vitiosos humores produxit, & inquinavit, atque ita in actum erupit. Et Trincauellius, lib. 11. de curand. rat. particul. affect. cap. 11. refert, feminam quandam edidisse foetum Gallico morbo laborantem, crustosisque vlceribus vndique scatentem, cum ipsa nunquam signum aliquod contractæ illius luis habuerit, sed semper omnino integra fuerit. Et contra accidere potest, ut quis vlcus aliquod Gallicum habeat, quod tamen, ubi malignitas illa expugnata est, Gallicum amplius non rectè dicitur, sed vulgaribus etiam medicamentis, ut alia vlcera, curatur.

Quæ omnia cum ita sese habeant, luem Veneream non solum in humoribus, sed etiam in partibus viuentibus existere, eamque non saltem in mutatione qualitatum primarum consistere, sed etiam qualitatem occultam malignam partibus inprimi, atque ita luem Veneream ad morbos, & quidem occultarum qualitatum referendam censemus. Quos morbos à Fernelio totius substantia dictos, non tamen vndiquaque rectè explicatos, ut supra diximus, si agnouissent Capiuaccius & Saxonia, non ille luem hanc per excrementum, hic verò per causam definiuissent. Idem etiam si cogniti fuissent Aurelio Minadoo, non defendere co-

Sententia Aurelij Minadoi exa-

natus esset, luem hanc non esse morbum, sed errorem externum. Nam quod probare conatur, luem Veneream non esse morbum partium similarium, ideo, quod non sit intemperies, neque mala compositio, neque soluta vnitas, in eo probando frustra fatigatur. Hæc enim omnia libenter concedimus. Hoc verò probare debebat, quod nullum aliud detur morbi genus in partibus similaribus, præter intemperiem qualitatum primarum. Dari verò tales morbos, quos Fernelius totius Substantia, nos rectius occultarum qualitatum nominamus, supra, part. 1. satis probatum est, atque hic ipse morbus, ut & alij venenati omnes docent, quod ad nullum aliud genus, quam ad qualitates malignas referri possit; sequiturque hoc ex ipsius Minadoi hypothese, & confessione, quam cap. 20. habet, ubi scribit; virulentiam Veneream vim habere, non solum omnes humores, sed & omnes corporis partes inficiendi, corrumperendi & ad sui similitudinem conuertendi. Idem Minadous, si hos morbos agnouisset, non ita laborasset, ad quod rerum præter naturam genus virulentia Venereæ referri debeat. Primò enim non opus fuerat, vitiosos illos humores, qui in corporibus lue Venereæ laborantibus reperiuntur, ac vim habent ipsos humores ac partes corporis alterandi & mutandi, è causarum numero excludere. Nam quod ait, causam id propriè esse, inter quam & actionem læsam morbus intercedit, id de causa proxima verum est. Causæ verò antecedentes etiam nocere possunt, ut obiecti vitiosi, & erroris externi rationem habent. Et in hoc ipso morbo dum humores virulenti partibus malignam qualitatem imprimunt, inter ipsos & actionem læsam illa maligna *dispositio* & occulta qualitas intercedit. Ideoque quod humorem illum, seu vaporem venenatum in lue Venereæ immediatè actionem lædere putat, falsum; nisi humor is erroris externi rationem habeat. Omnes enim actiones læsæ accidunt in lue Venereæ, dum inter eas & humorem seu vaporem malignum morbus medius intercedit, occultarum nimirum qualitatum.

Quod verò negat, virulentiam Veneream esse qualitatem, & corpus eam esse statuit, primò confundit causam & morbum, deinde non distinguit inter qualitatem & subiectum eius. Dum enim dicimus luem Veneream, intelligimus vel ipsum morbum, vel eius causam. Si morbum, est ille qualitas, ut omnes morbi, nimirum dispositio p. n. partium; & quidem occulta ac maligna qualitas. Si verò sumitur pro causa lues Venereæ, seu, quæ extra communicata hunc morbum inducit, seu, quæ est in corpore, quæ varios morbos ac symptomata excitat, & alios inficere potest, concedimus, causam istam corpus dici posse. Verùm obseruandum, humores istos, seu vapores non dici causas, quatenus corpora, sed quatenus qualitatem occultam & malignam obtinent, quod ipse Minadous diffiteri non potest, dum, cap. 20. scribit, vaporem illum, seu spiritum, quem virulentiam Veneream appellat, prædictum esse occultam qualitatem & virtutem, à tota illius substantia pendente, per quam non solum quoscunque humores corporis, sed & omnes eius partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuerrere potest. Quæ enim quæso, est ista similitudo, ad quam virulentia venerea non solum humores, sed & partes corporis conuertit, nisi sit occulta qualitas, quæ vapor ille præditus est?

Quod denique, cap. 3. virulentiam Veneream ad errorem externum refert, ideo, quod primò lædat operationem, & non sit de constitutione corporis; antea verò negauit, nec morbum esse, nec causam morbi, nec symptoma: frustra res p. n. multiplicat. Non enim dantur plures res p. n. quam morbus, causa, & symptoma. Et omnino virulentia Venerea, ut ille eam describit, ad causas pertinet duplici modo. Vel enim inducit similem in corporis partes dispositionem, vel alios morbos

Luem Veneream non est compositum

si vapor spiritus.
 morbos excitat, dum partes erodit & exulcerat. Quod verò lue Veneream pro causa acceptam dicere esse vaporem, seu spiritum, id rectè accipiendum. Equidem nullo modo negari potest, quod humor etiam sit, cum nimirum in concubitu corpori affricetur, vestibusque inhæreat. Talis tamen eius natura est, ut & aliorum contagiosorum humorum, ut, licet in vapores & minima corpuscula resoluatur; quodlibet tamen illorum totam eius essentiam contineat, aliosque afficiendi vim habeat. Potestque hæc res declarari per moschum, castoreum, & similia. Ea enim, etsi sunt corpora, & quidem humorosa: tamen sunt, ut, licet in minima corpuscula resoluantur, nihilominus integras vires retineant. Eodem modo sese res habet in lue Venerea, & aliis morbis contagiosis, in quibus etsi humor malignus & contagiosus in minima corpuscula resolvitur: quodlibet tamen illorum eandem essentiam & virtutem ac vim alios inficiendi obtinet. Quod verò humorem illum, & vaporem non causam, sed errorem externum appellandum esse censet, in eo etiam fallitur. Error enim externus ad causas pertinet, unde symptomata ob errorem externum orta, dicuntur symptomata causæ. Vbi & hoc notandum, Medicos non tantum causam proximam nomine causæ dignari, sed & antecedentes, quæ nondum morbum efficiunt. Itaque ob humores vitiosos fit prava nutritio, etsi illi nondum intemperiem & vitiosam dispositionem partibus impresserint. Quod verò virulentiam Veneream, etiam consideratam ut vaporem, causam esse negat, idem, quod non mediante morbo, sed proximè & immediatè actiones lædat, id quod nondum concessum est, præsupponit, & ita principium petit. Lædit enim hic spiritus seu vapor ipsam partis similis constitutionem, eique malignam qualitatem imprimit. Id quod ipse negare non potest, dum, cap. 23. statuit, à lue Venerea quidem multas actiones lædi, sed non omnes in omnibus: læsionem verò functionis naturalis omnibus esse communem, & nullum dari, qui lue Venerea detinetur, qui non labore aliquo vitio in actionibus naturalibus, atque hinc provenire omnem illam colluviem excrementorum, atque inde orta gummata, tumores, pustulas, dolores, gonorrhœam, ulcera, cariem, & eiusmodi alia mala: & quidem virulentiam Veneream peculiarem inimicitiam & dissidium habere cum facultate naturali, ipsique adversam esse à toto suo genere, id est, à sua forma, à facultate specifica, à tota substantia, ab occulta proprietate. Inimicitiam autem autem adversus facultatem naturalem porro describit, quod sit à natura sua destructrix spiritus naturalis; quod virulentia Venerea habeat qualitates indicibiles, impediennes generationem spirituum naturalium; easque non manifestas, sed occultas. Cum autem ad actionem naturalem requiratur anima, temperatiua, & calor innatus, seu spiritus insitus, & calor influens, rectè porro concludit, non lædi animam, utpote quæ nullo modo patitur, nec temperiem manifestam, ut hætenus probatum, sed imprimis spiritum insitum, seu calidum innatum. Quæ omnia cum ita rectè dicantur, & virulentia Venerea sit inimica spiritui insito, & quidem non manifestis qualitibus, sed à sua forma, à facultate specifica, ab occulta proprietate, quæ non solum humores, sed & partes ipsas viuentes, & in iis calidum insitum ad sui similitudinem permutare conatur; certè qualitas similis maligna partibus inducitur. Quæ vitiosa & maligna qualitas quid, quæso, aliud est, quam morbus occultus & malignus?

L. Venerea morbus.
 Quæ omnia cum ita sese habeant, rectè concludimus, lue Veneream esse morbum occultum & venenatum. Etenim & à causis eiusdem generis inducitur, tales effectus immediatè edit, qui ad nullam manifestam intemperiem, sed saltem occultam qualitatem referri possunt: neque etiam curatur medica-

mentis manifestis qualitibus agentibus, & intemperies notas corrigentibus, sed propriis & specificis, id quod omnes Medici & hodie, & imprimis, qui sub exortum huius morbi vixerunt, testati, & cum suo & ægrorum damno experti sunt. Cum enim vulgarem curandi rationem sequerentur, atque nihil in curando hoc morbo præstare, despectui multis esse cœperunt, donec Hispani Medici ex Indiis allata medicamenta monstrarent, & audaces Chirurghi ad hydrargyrum accederent.

Verum ut hæc omnia clariora fiant, quodnam subiectum huius morbi sit, inquirendum, de quo Medici dissentiant. Nonnulli pudenda primariò affici existimant. Per has enim partes plerumque ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & morbi huius vestigia, nisi perfecte curetur, imprimis circa pudenda apparent; glans faciliè in Venere exoriatur, caro callosa sæpe longo tempore perdurat, accedit gonorrhœa, bubones in inguinibus erumpunt. Verum etsi negari non possit, à pudendis sæpe huius mali originem esse, & præcipue sese ed loci prodere: tamè non semper id accidit, sed per oscula etiam, sudores, amplexus, vestes idè morbus contrahi potest; imò etiam infantes per lac, quod à nutrice sugunt, infici possunt. Et qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis morbus non apparet.

Nonnulli, ut Leonicens, cutem subiectum huius mali esse, ut in scabie, lichene, & similibus affectibus, statuunt. Verum non semper sola cutis afficitur, sed & aliæ partes, pudenda, fauces, ossa, quæ cariola fiunt, imò interdum etiam partes internæ.

Hercules Saxonia, de lue Venere, cap. 3. triplex subiectum statuit, aliud in principio, aliud in medio, aliud in affectu confirmato. In principio statuit affici spiritum naturalem, seu partem massæ sanguineæ vaporosam. Deinde ichores & humores excrementitios; tandem alimentarios: in progressu autem morbi humores adustos; ex partibus ventriculorum & hepar, atque inde chyficationem & sanguificationem lædi: in antiquo autem malo subiectum esse humores pituitosos; ex partibus autem laborare similes, ossa, nervos, & membranosa corpora. Verum libenter concedimus, prout malum vel recens, vel antiquum est, ita etiam nunc plures, nunc pauciores partes occupari & corrumpi: sicut nec hoc imus inficias, humores excrementitios facilius corrumpi, quam alimentarios; cum natura vitiles humores semper magis tueatur, quam excrementitios, in quos, sine discrimine, ferè faciliè hæc lues sese diffundit. Verum enimvero non quæstio hic est, quid à virulentia ista infici possit, sed hoc quæritur; Quid morbi huius, quem adesse demonstravimus, subiectum sit. Ut enim in febribus putridis etiam spiritus & humores incalescunt, nec tamen febris subiectum sunt: ita quoque, etsi humoribus etiam à virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur: tamen ij subiectum morbi non sunt, sed solum partes viuentes, ex quibus quanam subiectum huius morbi sit, quæritur. Quod dum nunc hepar & ventriculum, nunc partes similes morbi huius subiectum esse statuit, in eo sibi non constat. Siue enim recens, siue antiquus morbus sit, subiectum idem est.

Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes spermaticas dictas, nervosas ac membranosas huius morbi subiectum esse statuerint. Verum non solum membranosa & nervosa partes, sed & carnosæ in hoc morbo afficiuntur.

Alij hepar primum huius morbi subiectum esse statuunt. Et hæc sententia maxime veritati consentanea est. Verum cum & aliæ plures partes afficiantur, commodè explicanda est, ut mox dicetur.

Aurelius Minadous, de virul. Venere, cap. 34. primò hoc præsupponit, nullum membrum esse peculiare in corpore nostro, quod perpetuò in virulentia Venerea sit affectum; quod suo modo verum est, dum nunc

Subiectum lue Venereæ quodnam. Non pudenda.

Non omnis.

Non partes spermaticæ.

An hepar.

An omnes partes.

hæc, nunc illa pars afficitur. Deinde statuit, hanc virulentiam aduersari primò actionibus naturalibus, vel potiùs eandem facultatibus: quæ naturalis potentia cum sit in omnibus membris, etiam virulentiam Veneream non vni in specie parti esse aduersam, sed omnibus, quibus illa inest. Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis, partibus naturalibus insita, opera sua exsequatur sine influxu, & nulla detur facultas naturalis influens, sicut datur animalis influens. Secundò in specie eos refutat, qui hepar primum & perpetuum huius morbi subiectum esse statuunt. Etenim, ait, accidere potest, vt quis post impurum congressum statim exulcerationem pudendorum patiatur, quem certè nemo negabit lue Venereæ affectum; cum tamen in eo hepar nondum laboret. Eadem ratio est de aliis partibus, quæ primò per contagium afficiuntur. Imò statuit, parte vna externâ infectâ posse humores in corpore infici sine læsione hepatis. Interim hoc negare non potest, quòd lues hæc propriissimè & potissimum patescat, cum hepar afficitur; cum hepatis operationes toti corpori sint necessariae. Idem, cap. 4. etiam probare conatur, quòd hepar non sit subiectum luis Venereæ. Cum, inquit, facies sit index & speculum probatissimum interiorum corporis affectuum; maximè tamen hepatis affectus in eâ relucet. Si ergo perpetuò hepar in lue Venerea afficeretur, etiam color faciei vitiosus appareret semper, quod tamen experientiâ falsum deprehendimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac lue inquinatas, quibus tamè color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæsit. Deinde putat, quòd ex congressu Venereo possint affici primum pudenda, atque inde tabem serpere per venas, per spiritus ad reliquas corporis partes, & prout vna pars, quàm alia magis apta est, & disposita ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò hepar semper infici.

Autoris sententia.

Ex hac controuersia vt nos expediamus, primò ex actionibus læsis quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etsi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprii subiecti nos deducere possunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa musculos & ossa percipiantur, sed id non est perpetuum. In sensibus quoque externis & internis quandoque læsio accidit, sed tamen & hoc rarum est. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: sed & hoc rarò euenit. Eodem modo sese res habet in aliis morbis ac symptomatibus. Vna actio læsa est, quæ communis est omnibus, qui lue Venerea laborant, nimirum nutritio vitiosa. Hinc videmus, iis, qui hoc morbo detinentur, colorem corporis mutari & fœdari, eumque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur passim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, ossa fiunt cariola, capilli defluunt, quæ omnia à vitiosa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream esse primariò inimicam facultati naturali. Non verò mirum est, facultati naturali solùm hoc venenum esse aduersum, cum dentur & alia venena, quæ aliis facultatibus sunt inimica. Ita pestilens venenum & alia plurima cordi, cantharides vesicæ, solanum maniacum & opium facultati animali sunt inimica.

Lues Venerea est facultati naturali inimica.

Vnde, vt rem paucis concludamus, potest quidem lues ista per vnum membrum contrahi: si tamen in plura ex vno diffundatur, id sit, quia hepar infectum est. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam in primis habet, eius verò seu fons, seu primaria sedes est hepar, illud etiam à virulentia hac primariò infestatur, & per id reliquæ partes hanc læsem contrahunt. Ideoque cum, quod obicit Minadous, faciei interdum color floridus est, malum hepatis nondum communicatum est, sed in pudendis, quæ

primò infecta sunt, adhuc hæret. Et virulentia huius nunc maior, nunc minor est vis, vnde etiam nunc citius, nunc tardius hepatis communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus consistit, sed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in sanguine, ad speciem etiam bono, consistere posse. Verum ista omnia adhuc clariora è causarum inuestigatione fient.

CAPVT IV.

De Causis.

DE causis autem huius morbi duo explicanda sunt. Primum est, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primum innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quàm per contagium, omnemque luem Veneream contagiosam esse, manifestum puto.

Hercules Saxonia, lib. de lue Venerea, cap. 3. statuit, non omnem luem Veneream esse contagiosam, & plerumque minùs esse contagiosam vetustam ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luemque Veneream, quæ tophis sese prodit, non esse contagiosam. Idque probare conatur, primò, ratione, quia contagium in excremento mobili & calido est repositum, quando verò ex parte affecta nihil expirat, quod possit alteri communicari, affectus etiam contagiosus non est, & propterea, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel, si continetur, ad genitalia non transferitur, tum morbus iste non erit contagiosus. Deinde experientiâ. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patavinus, qui vigesies fere ligno Indico accepto, & ter inunctus hydrargyro nunquam sanari potuit, etsi cum virginibus consuetudinem haberet, eas nunquam infecerit: & ex Antonio Musa refert, quendam, qui habebat uxorem laborantem lue Venerea circa mammæ, nunquam luem Veneream contraxisse.

Verum hic Saxonia assentiri non possumus, sed omnem luem Veneream suo modo contagiosam esse statuimus. Quod verò contra obicit experientiâ, non sequitur, quòd, si quis lue Venerea laborans alium non inficit actu, morbus ipse non sit contagiosus. Nam vt effectus aliquis sequatur, & agens est necessarium, & patiens dispositum requiritur. Hinc videmus, multos cum peste laborantibus conuersari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quòd pestis illa non fuerit contagiosa. Et Gabriel Fallopius, de morb. Gall. cap. 22. refert, duodecim scholares cum vna meretrice rem habuisse, ex his tamen tantum tres infectos fuisse. Et ipse Saxonia solutionem huius argumenti suppeditat, dum scribit, morbum hunc non esse contagiosum, si ex parte affecta nihil expirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere potest, aut si, quod expirat, ab altero non excipitur. Itaque etsi quis vleus habeat in capite, vel tophum in crure, partes verò genitales sint saluæ, non necessariò aliam concubitu infici. Quòd verò docet, luem Veneream inueteratam esse minùs contagiosam, quàm recentem vel mediam, suo modo concedi potest, & ex eo ipso colligere licet, luem Veneream non solùm esse causam, sed etiam morbum. Cum enim per causam seu contagium hic morbus communicetur, fieri potest, vt causa maximè ex parte sit sublata, quod procul dubio in illo accidit qui toties decocto ligni Indici vsus, & ter inunctus est. Et tales omnino, si nimirum morbus quidem adsit, sed sudoriferis & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuatii sint, non ita contagiosi sunt, ac ij, qui nuper hoc malo fuere infecti, in quibus nondum humores illi maligni sunt euacuatii.

Itaque

Itaque concludimus, etsi non semper certis de causis, qui hac lue laborant, alios inficiant: tamen hoc malo hodie neminem corripere, nisi qui per contagium ab alio fuerit infectus, & ita solum per contagium hodie hoc malum propagari.

Quomodo autem, & quibus à causis morbus hic, ubi primum in Europa innotuit, excitatus sit, diuersarum sententiarum sunt; & cum illi ipsi, qui sub exortum huius morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam ultra seculum remoti sumus, eos conciliare poterimus. Itaque eorum opiniones saltem recensemus. Doctissimus Leonigenus & Fracastorius, ut & alij quidam, in ea fuerunt sententia, morbum hunc sub primò exortu fuisse epidemium, & à causa communi profectum; cum sub primò eius initium pueri, viri, senes, puellae, mulieres inficerentur; & ut Hieron. Fracastorius, *de morb. Gallie. cap. 7.* scribit, etsi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, obseruatum sit, innumeros alios sine vlla contagione per se infectos, morbum hunc perpeffos fuisse. Impossibile præterea putat Fracastorius, tam patuo tempore contagione, quæ per se segnis est, nec concipitur facile, tot terras peragrarè potuisse, ab vna classe Hispanorum primò delatam; quando constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse. Quæ si ita sese habet, causa nulla est, cur morbum hunc primò epidemium fuisse, non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quòd nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum, annotauit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit; cum tamen sudorem Anglicum, morbum Vngaricum, & similes morbos nouiter ortos diligentissime descriperint.

Quæ autem eius morbi epidemij, si talis fuit, causa fuerit, illi ipsi auctores diuersas opiniones habet. Equidem in eo consentiunt, ab aëris vitio originem habuisse: vnde autem aër vitium illud contraxerit, in eo dissentiant. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tiberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani V I. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuisse. Estate enim sequenti ex illa colluue & sordibus ab aquis relictis aërem putredine infectum fuisse, atque inde hunc morbum profectum fuisse putant. Verum enim verò illi aquarum exundationi malum hoc imputari non potest; cum illud Romæ potissimum acciderit, morbus verò hic ad Neapolin primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum pestilentes potius morbos excitare solent, accideruntque tales exundationes ante etiam sæpius, neque tamen talis morbus antea inde excitatus est.

Probabilius alij (si morbus hic primò fuit epidemicus) causam in astra referunt, scribitque hac de re Fracastorius, *lib. 2. de morb. contag. cap. 12.* quòd mirum videri non debeat, novos atque insolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & historiis variorum morborum probat. Et ut alios taceamus, auctorum memoriâ grassata febris illa fuit maligna, quæ sudoris Anglici nomine vulgò nota est, qualem in nulla historia ante legimus. Quapropter mirum esse non putat, si & Gallicus morbus non priùs cognitus in nostro orbe per multa sæcula, nunc primò erupit: Venient, inquit, & alia ægritudines nouæ inusitataeque, cum tempus feret; sicut & Mentagria apud antiquos, quæ postea amplius visa non est. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris rursus videndus renascetur, quemadmodum & ætatis præteritis visam à maioribus nostris fuisse, credendum est, de quo non pauca indicia etiamnum sunt. Tonsor quidam, amicus noster, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum satis, inter quæ vnum inter alia scriptum erat, cui titulus erat: Ad

scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergò cum primò recentissimus esset morbus, memor medicaminis, consuluit Medicos quosdā, num uti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: Medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, quòd ex argento viuo constaret, & sulphure. Felix, nisi Medicos illos consulisset, incredibili quæstu diues futurus. Paruit autem, nec experiri ausus est medicamentum, quòd demum expertus, atque optimum agnoscens, valde indoluit, quòd serò eo usus fuisset, quæstu iam per alios sibi abrepto. *Hæc Fracastorius.*

Causam verò huius nouiter exorti morbi in coniunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483. Idib. Octobr. h. 2. pom. statuunt, factam esse coniunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♄, in domo octaua, quæ est domus ægritudinis, Iouemque fuisse combustum, ac præterea eodem anno Cal. IXbris in eadem domo & signo factam esse coniunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris. Alij, ut Nicolaus Massa, *de Morb. Gall. cap. 6.* morbum istum in coniunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ sub exortum huius morbi in Scorpione acciderit, referunt. Verum ut non impossibile est, certas astrorum configurationes morbos quosdam inducere: ita nemo facile huius morbi, si epidemicus fuit, causam specificam reddere potuit. Equidem astrorum effectus omnes boni & benigni sunt, nihilque mali per se ab iis proficiscitur: per accidens tamen fieri potest, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, ut malos affectus producere possint, cum suo modo & generationis & corruptionis rerum naturalium auctores sint; quòd verò hunc morbum in specie producere potuerint, nondum explicatum puto; & sperauit quidem Fracastorius iam suo tempore, morbi huius senium adesse, eumque paulò post cessaturum, *alleg. loc. tum in Syphilide his versibus:*

*Namque iterum cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, dum nocte atrâ sopita iacebit
Interitu.*

Verum spes illa ipsum fefellit; cum iam ultra 140. annos durauerit, nihilque etiam, ut plurimi existimant, de malicia illa remiserit.

Alij contra hunc morbum non fuisse epidemicum, sed sporadicum & contagiosum existimant. Et primò quidem id multos mouet, quòd ad hæc vsque tempora durauit; cum morbi epidemici, qui astrorum influxu excitati fuerunt, paulò post cessauerint. Ideoque hunc morbum, cum iam ultra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non censent. Nisi forsan hæc in hoc morbo durationis ratio dari possit, quòd contagium huius morbi non vitatur, ut pestilentia. Nam si alicubi pestis grassari incipit, omnes, quantum possunt & licet, conuersationem cum ægris fugiunt, omnemque suppellectilem infectam aueriantur; imò in Italia, si pestis in Germania, vel vicinis regionibus aliis grassari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinosque omnes suspectos aditu Italiae excludunt. At plurimi scientes & volentes cum scortis suspectis rem habent, & lupanaria publica meretricibus infectis plena tolerantur. Ideoque si ea diligentia & curiositas, quæ in nonnullis locis tempore pestilentia adhibetur, in infectis & suspectis, à consortio aliorum excludendis, etiam in vaga illa Venere coercenda adhiberetur, forsan & hic morbus, quamuis contagiosus, extirpari posset.

Idem tamen, qui morbum hunc non epidemicum, sed sporadicum contagiosum esse existimant, rursus de eius origine in varias sententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quòd primò Valentia in Hispania Tarracoenfi ortum habuerit, ubi quidam elephantiasi laborans noctem à nobili meretrice quin-

*Lues Venerea
quomodo in
Europam
inuenta sit.*

quaginta autem emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, ut alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita breui tempore malum in plurimos disseminatum fuerit. Verum alia elephantiasis, alia luis Venereæ idea est, & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primum ab Hispanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum esse, putant, qui hunc morbum in India epidemicum esse asserunt, de quo supra cap. 1. dictum. Quam ob causam verò in India quibusdam regionibus epidemicus sit, an aëris, vel aquarum, vel victus vitio, nondum ab historicis explicatum.

L. Fiorauanti
de lue Venereæ
opinio.

Leonhardus Fiorauanti, famosus suo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium scriptorem reperi. Is enim in libro, Italico idiomate scripto, cui titulus, *Capricci medicinali di M. Leonardo Fiorauanti Libri tre*, ita de origine huius morbi cum apud Indos, tum in exercitu Gallico apud Neapolim, lib. 1. cap. 26. scribit: Cum, inquit, inter Gallos & Hispanos ad Neapolim bellum esset, & magna annonæ, & præcipue carniū esset penuria, male feriat illi mercatores, qui victum castris aduehant, clam cadauera mortuorum militum in varia ciborum & obsoniorum genera apparauerunt, eaque vbique exercitui vendiderunt, quas carnes cum inscijs satis longo tempore comediscent, plerique hoc morbo correpti, & pleni pustularum & dolorum euaserunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Remque ita se habere, se cognouisse scribit, è quodam Paschali Gibilotto Neapolitano, homine sene, & 98. annorum, qui sibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauensis, bellum gessit contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456. sese sæpius à patre suo audiuisse, qui fuerat eiusmodi mercator in exercitu Regis Alphonsi, quod in ciborum defectu & penuria milites utrinque ex esu humanarum carniū, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fiorauanti, se, ut certior hac de re fieret, suam in domo sua aluisse, eiusque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiscuisse, atque intra paucos dies sui seras & pilos decidisse, eamque pustularum plenam euasisse. Deinde se canem per duos menses solā carne canum aluisse, qui postea plenus dolorum & pustularum euaserit, pilosque amiserit. E quibus experimentis concludi, quod omne animal si suæ speciei carnis alatur, morbo hoc, qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipsam causam esse putat, quod Indiæ hic morbus epidemicus sit, utpote in qua Anthropophagi carnis humanis vescuntur.

Verum enimvero, miror, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc scripserunt, causæ huius nullam mentionem fecisse. Neque etiam relatio illius senis Neapolitani tempori quadrare videtur. Etenim morbus iste non innotuit anno 1456. quo tempore Ioannes, Renati, Ducis Andegauensis filius contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, bellum gessit, sed in bello, quod Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso, Neapolitano Rege, gessit, circa annum 1493. vel 94. Deinde sit, ut, si animal sui generis animalium carnis nutriatur, pustulis & doloribus corripiatur, & pilorum casum patiatur: tamen quæstio adhuc esset, an morbus iste sit ipsissima lues Venerea, talisque, qui per contagium, & præcipue Venerem, in alios transferri possit. Neque enim luis Venereæ essentia in pustulis & pilorum casu consistit, sed in occulta malignitate, quā ipsa etiam vlcerum ab alijs vlceribus differunt. Cuilibet tamen promptum est, id quod Fiorauanti expertus est, experiri. Et si res experientia confirmaretur, ut, si animal sui generis carnis nutriatur, luem hanc contrahat: inde ratio reddi posset, cur Indiæ populis morbus hic sit endemicus: nimirum

quod eius incolæ carnis humanis vescuntur; etsi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiæ populi Anthropophagi sunt, ideoque ex historiis Indicis inquirendum esset, an apud Anthropophagos solum, an etiam alios Indiæ populos hic morbus endemicus sit.

Andreas Cæsalpinus, lib. 4. de morb. cap. 3. scribit, se habere aliam historiam originis huius morbi, ab iismet traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino, qui in eo bello militauit. Is referebat, oppidum in monte Vesuuio, quod Suma dicitur, ubi copia est vini generosi, quod Creticum appellatur, clam noctu ab Hispanis derelictum, obsidentibus Gallis, sed vino infecto, admixto sanguine, quem extraxerant ex iis, qui in hospitali S. Lazari laborabant. Ingressos enim Gallos, cum se vino eo expleuissent, coepisse laborare morbis ac symptomatibus elephantiasin referentibus. Sed si hoc verum esset, potius elephantiasis, quam lues Venerea hoc modo excitata fuisset.

Aurelius Minadous de virul. Vener. cap. 30. peculiarem proponit opinionem, statuitque, virulentiam hanc ex impurissimarum meretricum foedissimis vteris primum erupisse, idque eā de causā, quia nemo, qui purè vixerit, aut qui cum pura sit conuersatus, ab hac lue corripiatur. Prouenisse verò hanc luem primo putat, cum foemina impurissimæ redditæ sunt, quando variam seminum commistionem admiserunt. Sicut enim, inquit, vnus cibus sano ventriculo sanitatis causa est, varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidorofamque cruditatem parit, excrementaque passim congerit: ita vnicum semen vni vtero tantum familiare ac sanum est, fecunditatemque promouet, contra multitudo ac varietas seminum vterum ita afficit, ut praua, imò pessima excrementa sui corruptione producat, & ex sordida illa substantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gignat. Cum verò facile intelligere poruerit, vagas illas libidines non solum in bello ad Neapolim gesto, sed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, viguisse, neque tamen talem morbum excitatum fuisse, ille suam sententiam non de quibusvis mulieribus, sed solum Indicis accipi vult. Illas enim, mediantibus cælo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victus forma contraxisse hoc venenum, quod postea per Columbum & exercitum Hispanicum in Galliam, & hinc totum orbem disseminatum sit.

Verum enimvero etsi negandum non sit, corporum in diuersis regionibus diuersam esse constitutionem, & meminimus, me in historiis nauigationum legisse, quod, cum Europæi quidam Æthiopicas quasdam puellas in littore maris ludentes offendissent, atque eas compressissent, statim aliquot illorum mortui sint: tamen quomodo res sese in America habeat, vltiore inquisitione dignum. Et si quod tale vitium est in mulieribus, id non tam ex diuersorum seminum commistione fieri probabile est, sed potius, ut plurimi Auctores referunt, ex eo, quod, si quis in India cum muliere menstruo laborante rem habeat, isto morbo corripiatur. Id enim cum vbique non salubre, & propterea etiam peculiariter & seuerè Iudæis à Deo in sacris literis prohibitum sit, potest peculiariter in India nocere.

His ergo missis, hoc, quod ab omnibus conceditur, retineamus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, nisi per contagium, & inprimis concubitum cum infectis: vnde merito Gabriel Fallopius, de morb. Gal. cap. 13. eas foeminas falsè irridet, quæ, cum lue Venereæ laborarent, nihilominus se castas venditabant, & ex aqua benedictæ infectæ aspersione hunc morbum se contraxisse, dicebant.

Contagium autem hoc, quo vnice hodie hunc morbum disseminari diximus, variis modis concipi

Andr. Fal-
pini.

Aurel. Mi-
nadous.

Lues Venereæ
saltem per
contagium
contrahitur.

Contagium
in lue Venereæ.

tur. Aliquando enim cum semine & sanguine menstruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus sit hæreditarius. Cum enim sanguis, è quo semen generatur, infectus & vitiosus est, simile & morbidum semen generatur, sanguis etiam maternus impurus, quo fœtus alitur, cum inquinat, quæ labes postea in lucē editis citius vel tardius sese exserit, pro maiore vel minore virulentia illius potentia. Quem quidem originis huius morbi modum si quis per contagium propriè fieri negare velit, quod non fiat per duorum corporum, scilicet sani & ægri contactum, id per me licet: is tamen hoc nouerit, quod tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, sed ab infectis parentibus per semen vel sanguinem maternum soboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi potest. Primus est, cum nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentissimus est. Cum enim lac factum mutetur in sanguinem, isque totius corporis nutrimentum sit, virus hoc modo in totum corpus dispergitur, eique penitissimè sese inserit, & propterea raro, & non nisi difficulter curantur hoc modo infecti.

Alter modus est per contagium ita propriè, & in specie dictum. Vbi primò quæritur; An etiam ad distans contagium in lue Venerea detur, ita, ut si quis nec infectum, nec fomitem contagium in se continentem, corpore suo contigerit, lue Venerea nihominus infici possit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, nisi quod Manardus, lib. 7. epist. 3. docet, atque etiam alij quidam assumant, dari ophthalmiam Gallicam. Verum cum ophthalmia aliàs sæpius sit contagiosa, non mirum est, si quis cum ægro ophthalmia Gallicâ laborante conuerfetur, eiusque oculos attentè inspiciat, illum quoque talem ophthalmiam posse contrahere. Hoc tamen concedi non potest, quod, sicut pestis per aërem ad loca diffusa ad alios transferri potest, ita etiam lue Venerea communicari possit. Experientia enim quotidiana testatur, Medicos, & alios multos cum infectis hæc lue familiariter conuerfari, nec tamen ab iis infici.

Ergo potissimum per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentissimè per coitum Venereum, cum partibus genitalibus nudis, mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primò à militibus Hispanis, ab Indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum castra disseminatam, & hinc in totam Europam sparsam esse, Medicorum plurimorum opinio est, ut supra diximus. Et quamuis nonnulli, ut modò diximus, qui morbo hoc infecti sunt, causam hanc à se amoliri cupiunt: tamen multi, si non castè, tamen cautè viuunt, & non sine causa Gabriel Fallopius, de morb. Gall. cap. 10. irridet quasdam castas, quales se venditabant, matronas, quæ ex aspersione aquæ benedictæ inquinatæ se hunc morbum contraxisse dicebāt. Qui hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, 2. collect. cap. 10. scribit, fœminam in balneo grauidam factam ex semine, quod mali homines ibi proiecerant; aut cum Vallesio corrigat aphorismum 36. sect. 6. ideo, quia multi Monachi podagrâ laborarunt ante usum Veneris.

Et quidem viri à fœminis infectis hoc malum contrahunt, quia in Venere propter spirituum concursum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui à membro virili rarâ constitutionis absorbentur, & in venas recipiuntur. Vir verò infectus sanam mulierem inficere potest, vel per membrum virile, si id infectum & exulceratum habeat, vel per semen; etsi membrum virile vlcera non sit, vel utroque modo: Quanquam e-

nim semen in viris non sæper planè corruptum est; cum videamus, multos viros infectos hæc lue generare: alteratum tamè, & infectum est, unde non solum soboles hanc luem contrahit, sed & fœmina infici potest.

Etsi verò frequentissimè per coitum Venereum hoc malum contrahitur: tamen & alijs modis in alios contagione deriuari potest, nimirum per sudores, si quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiusque sudore madefcat; deinde per sordes & excrementa, seu ex vlcibus effusa, & linteis, lectis, vel indusis & vestibus inharrentia, si quis in iis cubet, vel ea induat. Potest & per sputum & saliuam idem morbus communicari, quomodo amatores osculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel si quis è poculo bibat, vel cochleari sorbeat, quo paulò ante hoc morbo laborans usus est. Infantes & alio præterea modo infici possunt, si nimirum mammas nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione, vel quia lac infectum & vitiatum sugunt, de quo antea dictum, vel quia mammarum & papillarum nutricis exulceratæ sunt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici possunt, potissimum si aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus suguntur, calefiunt, earumque pori magis aperiuntur, unde virulentiam istam facilius immittunt.

Halitu verò, ut antea etiam dictum, nemo facile inficitur, & sine periculo in eodem contubernio cum infectis versari licet, neque Chirurgi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidie cum ægris conuerfuntur, inficiuntur. Et si per inspirationem, & ad distans lue Venerea esset contagiosa, totus orbis iam esset Gallicus, & morbus magis esset quàm epidemius, ut quidam scribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, ut halitum eius è propinquo haurire possit, ei immunitatem ab hoc malo polliceri nolum; cum sciam, vxores à viris phthisi laborantibus infectas, & postea mortuas fuisse.

Contagium hoc vbi in corpus receptum est, in partibus, in quibus primò receptum fuit, non hæret, sed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem sæpe mox, atque intra paucos dies sese prodit, interdum diu latet; scribitque Fernellius, de abdit. rer. causis. lib. 2. cap. 14. recurrere interdum & reuivescere post trigessimum annum, tantoque intervallo morbi fomitem quasi sopitum delitescere; & nihilominus qui omnis mali expertes, seseque prorsus sanos putant, alias, cum quibus concubunt, contaminare, prolemque gignere eâ lue corruptam. Idem Ioh. Philippus Ingrassias testatus est. Et Hercules Saxonia, de lue Vener. cap. 11. refert, se curasse virum Illustrissimum, cui tophi morbi Gallici prouenerunt anno vigesimo quinto ab accepta lue.

Quas verò præcipuè partes petat hæc virulentia, autores dissentire, supra, vbi de subiecto actum, diximas. Plurimi quidem membranarum potissimum virulentiam hanc aduersam esse statuunt, ideo, quia dolores circa periostia maxime, & partes externas, vbi plures membranæ sunt, in capite, tibiis, brachiis, sterno exoriuntur, atque in iis, periostiis erosio, tophi excitantur. Verum non solum partes membranosa laborant, sed & aliæ, ut bubones, tumores, vlcera in variis partibus, ossium caries, pilorum defluuium, gonorrhœa testantur. Et propterea communius subiectum querendum, quod supra hepar, & partes similes, nutritioni dicatas, & cum hepate consentientes esse diximus. Postquam enim contagium illud ad hepar usque penetravit, (etsi interim & vicinas partes ei, per quam contagium exceptum est, inquinare possit) eique malignam dispositionem impressit, sanguificatio laeditur, & ipsi sanguini, qui in hepate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum sanguine humores maligni generantur, qui cum naturæ molesti sint,

Alij contagij modi.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Qua partes præcipuè afficiantur.

ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantum dolores in membranis, sed & in alijs partibus varij morbi ac symptomata excitantur. Et cum nec ossa immunia sint, sed ipsa sæpe carie afficiantur, non mirum est, etiam periostia vicina affici, & dolores acerbissimos excitari.

Modus generationis luis Venerea.

Ex quibus omnibus, qui sit generationis huius morbi modus, facile patet, nimirum ubi contagium hoc luis huius siue per semen & sanguinem parietum, siue per lactis infecti suctionem, siue per coitum, siue per saluam, siue per cibum & potum, siue per vestes & linteamina corporis sani parti cuiunque etiam, ab alio morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inficitur, & læditur; hinc per eam malum in venas serpit, & per eas ad hepar penetrat; quod ubi prauam dispositionem induit, & morbum malignum contrahit, sanguinem vitiosum, luis Venereæ semina in se continentem, generat, quæ cum corpori sit inimica, à facultate expultrice à partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, unde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venerea definitio.

Tandem ex istis omnibus, quæ hæcenus de Natura & causis luis Venereæ dicta sunt, hanc huius luis definitionem constituimus: *Lues Venerea est morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagiosus, hepatis & facultati nutriendi imprimis aduersus, & propterea nutritione in toto corpore læsa, varios morbos ac symptomata excitans.*

CAPVT V.

De differentiis.

Differentia:

1.

A Nonnullis quidem plurimæ differentie huius morbi, & quidem à Brassauola 234. recensentur, sed multæ inter eas inutiles. Maxime necessariæ & utiles sunt hæc. Primò, ipsam morbi essentiam quod attinet, cum ea sit ignota, etiam ab ea per se nullam petere possumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab essentia ista & occulta qualitate pendet, hæc differentie inde petuntur, quòd nunc maior, nunc minor actiuitas est huius morbi. Et obseruauerunt Medici, aliquando post coitum impurum statim superuenisse symptomata Gallica, eaque mitiora, & paulò post cessasse etiam, sine ullo remedio adhibito: interdum verò statim grauissima symptomata superuenisse, & malum pertinax fuisse, nulloque modo, vel difficulter curari potuisse. Et scriptores huius morbi referunt, quòd morbus hic, ubi primò innotuit, longè grauiora habuerit symptomata, quàm nunc habet. Quæ autem huius rei causa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, qui inficiebantur, dispositione. Cum enim in castris ad Neapolim primò innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas, ac fames, etià in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cum contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum sumpsit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quòd initio morbi huius curatio eius non nota satis fuit, unde accidit, vt malignitas hæc semper deterior euaserit. Accidit hoc etiam in peste, in qua quòd plures moriuntur, venenum semper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrotum, nisi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quasi malignitas, & exaltatur.

Sub primum exortum hic morbus fuit grauior.

2.

Secundò à causis & modo contagij differentie petuntur, dum Venerea lues nunc est hæreditaria, & à parentibus cum semine & sanguine in sobolem deriuatur: nunc verò post ortum per coitum, oscula, lac, vestimenta, & similia communicatur.

Tertia differentia sumitur à morbis & symptomatibus superuenientibus, quòd nunc morbus est cum bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuiio, nunc cum doloribus artuum, nunc cum alijs symptomatibus. Neque enim symptomata, quæ superueniunt, & postea in signis recensentur, eadem in omnibus semper apparent: scribitque Eustachius Rudius, lib. 5. de morb. occult. cap. 9. se milles obseruasse, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem scorto couisse, & nihilominus vnum gonorrhœa, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuiio, alium alio diuerso præter naturam affectu fuisse correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum indispositionem, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles facilius humores vitiosos suscipiunt, quàm robustæ. Aliqd etiam corpus purius est, aliud impurius, & his vel illis humoribus scatet, qui cum ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac symptomata excitant. Itaque si pro varietate morborum ac symptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omnino constitui possent, quarum, vt modò dictum, 234. scrupulose potius, quàm vtiliter, Brassauola recensuit.

Quarta differentia est à tempore, quòd lues hæc aliàs est recens, aliàs inueterata, alia in principio, alia in augmento, alia in statu, alia in declinatione.

E quibus, & præcipuè differentià à tempore, & morborum ac symptomatum, hunc morbum comitatum, varietate, quatuor gradus huius morbi constituit non incommode Iulianus Palmarius, de lue Vener. lib. 1. cap. 4. Primus & leuissimus gradus est, cum solum capitis & barbe pili sensim, citra vllam aliam corporis læsionem, decidunt. Alter gradus iam deterior est, cum vniuersa cutis crebris maculis minimè extuberantibus conspergitur, iisque interdum paruis, lentiginis instar, interdum multò latioribus, & vtrisque modò rubris, modò flauis. Tertius adhuc grauior est, cum non solum maculæ, sed verè pustulæ & tubercula erumpunt, primò quidem circa frontem & tempora, & ponè aures, deinde passim in capite; tandem verò in reliquo corpore. Quartus gradus est, cum iam inueterata lues solidas partes, ossa, vincula, membranas ac neruos adurit & corrumpit: in quibus multa excrementa crassa, glutinosa, & maligna colliguntur, quæ cum circa tendines, vel circa periostia consistunt, membranasque vellicant, & ab ossibus diuellunt, cruciatu cieri solent implacabiles, circa noctem ingrauescentes, à quibus excrementis etiam tophi sensim succrescunt, cruciatu multò grauiore, qui ossium durtiem adæquant. Quòd si in ossibus figantur, adeo ea amplificand & distendunt, vt fiant sæpe ossa monstruosa magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa, & acrimonia sensim exedit, & carie consumit ossa, plerumque etiam illæsa cute imposita: scribitque ibi Palmarius, se non paucos vidisse, in quibus illasà capitis cute pericranium & subiectum illi cranium ad meningem vsque putredine profus exesum, carieque absumptum deprehensum fuerit, citra febrem vllam, citraque vomitionem: è quibus vnus & alter superstes visus sunt sine cranio. De quibus mox plura in signis diagnosticis & prognosticis dicentur.

Gradus luis Venerea.

1.

2.

3.

4.

CAPVT VI.

De Signis Diagnosticis.

Etsi verò ex iis, quæ supra de historia huius morbi dicta sunt, facile huius morbi signa diagnostica haberi

haberi possint: tamen & hoc loco eadem in specie proponenda sunt. Primò autem hoc tenendum, signa, ut Galenus, 1. aph. 17. tum alibi docet, quæ affectum aliquem certè significare debent, quæ vulgò *παθογνωμονικά* appellantur, debere esse non solum propria, sed & inseparabilia, ita ut iis positis ponatur affectus, iisdem remotis remoueat. Et si verò, ut in aliis morbis plerisque, in lue Venerea, non detur vnum signum, ex quo morbus cognosci possit: tamen syndrome signorum idem præstare potest. Quæ tamen illa syndrome in lue Venerea sit, definire non facile est; cum magna in hoc morbo symptomatum & morborum sit congeries, & propterea hic morbus cum aliis morbis cognationem habeat. Quæ res adeò facit, ut, cum multi, ut supra dictum, eandem ferè signorum syndromen in morbo illo epidemio, quem Hippocrates, 3. epid. proponit, viderint, luem Veneream ibi descriptam putauerint, alij eam ad elephantiasin retulerint. Cur autem syndromen signorum in hoc morbo definire difficile sit, causa hæc est, quòd hepar & facultas nutritiva totius corporis in primis læditur. Cum enim cor vel cerebrum læditur, faciliè actiones eorum læsæ apparent, utpote quæ simplices sunt, & ad paucas partes adstrictæ. Verum cum hepar toti corpori nutrimentum suppeditet, inde, si nutritio lædatur, varij morbi & symptomata accidunt. Et si enim nutrimentum vnicum totius corporis sit, sanguis scilicet; innumerabilis tamen ferè, pro partium, quæ nutriuntur, varietate, sese in singulis partibus offert varietas, cum cuilibet parti nutrimentum peculiariter assimilari necesse sit. Si tamen causas præcedentes, ea quæ sunt præsentia, & quæ iuuant ac nocent, seu remedia perpendamus, nec iste morbus latere potest.

Causas quod attinet, primò, si parentes hoc morbo laborent, vel laborarint, & in infante quædam signa, quæ luem Veneream arguant, sese offerant, de eo morbo dubitandi vix amplius locus est. Eodem modo sese res habet, si infans nutricem hoc morbo laborantem suxerit.

Si verò quis ex sanis parentibus natus, & sanæ nutriticis lacte nutritus sit, & tamen morbi & symptomata aliqua adsint, quæ suspicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod si concedat, res salua est, & amplius de morbi specie dubitandum non est. Si verò, quod sæpe accidit, quis honoris sui & dignitatis tuendæ gratiâ tale quid se perpetrasse neget, in mariti, vel uxoris, si in coniugio viuat, conditionem & vitæ actæ rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi possunt. Si verò nulla talis coniectura adsit, porrò inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius vestibus usus sit. Si verò ex hisce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi possit, ægri status præsens diligenter perpendendus, qui quidem alius est in morbo incipiente, alius in augmento, alius in inueterato; vnde etiam vulgò signa huius morbi incipientis, augefcentis, & inueterati tradi solent. Et quidem morbum iam adultum cognoscere, non ita difficile est, ut mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba est, eum cognoscere non ita facile est. Ut enim herba & arbores iam adultæ vulgo etiam notæ sunt; in primo verò gramine eas cognoscere non nisi artificis & boni Botanici est: ita etiam morbus hic, dum variis iam morbis ac symptomatibus sese prodit, etiam à vulgo agnoscitur; sed dum in obscuro latet, non nisi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Sunt tamen quædam signa, quæ morbum hunc etiam sub primum initium, prodere possunt. Primum est, quòd ij, qui hoc morbo corripiuntur, statim (nullis febris imminens signis apparentibus) lassitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & segnitiam

Dan. Sennert. Tom. I. II.

interdum à somno percipiunt. Dolor adest vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in musculis, modò circa artus percipitur, dolorque hic magis sub noctem, quàm aliis diei partibus, est molestus. Color faciei floridus in alienum mutatur, scribuntque nonnulli, quòd sub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menstruatis conspici solet. Accedit his mœror, timor, & qui antea leti & faceti erant, tristes & mœsti sine causa redduntur. Quæ signa omnia maiorem vim habent, si antea signa luis Venereæ præcesserint, & absque conueniente & sufficiente ratione euauerint. Et quidem si lues per concubitum sit contracta, nec dum tamen hepar planè occupauit, sed adhuc in pudendis hæret, tum in primis incipiens lues Venerea sese prodit gonorrhœa, vlcerebus in pudendo, & bubone. Cum enim vapor ille malignus testibus & vasibus genitalibus primum communi cetur, semen corrumpitur, & seminis generatio in vasibus genitalibus deprauatur. Vnde pro bono semine generatur humor foetidus & corruptus, qui naturam ad excretionem stimulat. Vnde etiam gonorrhœa, etsi ita improprie dicta, à gonorrhœa non Gallica faciliè discernitur, quòd hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore est coniuncta, interdum etiam cum inflammatione testium, & vasorum varices referentium; materia, quæ excernitur, à semine est longè diuersa; flaua nimirum, viridis, acris, atque glandem erodit, neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo pustula magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circundant, quæ ubi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & callosa, varij coloris, & cum dolore coniuncta. Tertio etiam bubones in morbo hoc sese produnt. Et si enim interdum etiam erysipelas, seu Rosam præcedunt bubones: tamen tum causæ Rosam excitantes præcesserunt, timor, terror, ira, & bubo versus crura per rubram quasi lineam extenditur, & paulò post erysipellate erumpente euanescit. Si verò Bubo sit Venereus, non extenditur secundum cruris longitudinem, sed potius in obliquum, & vasorum spermaticorum situm imitatur. In coitu enim imputo faciliè vasa seminalia primò inficiuntur, quæ cum à vena caua non longè ab ipso hepate ortum habeant, virulentia ista hepati faciliè communicatur; quod affectum illam ipsam per easdem vias à se repellit; vnde tum bubones, tum gonorrhœa excitatur. Atque ita hi duo affectus complicantur plerumque, & coniuncti certum luis Venereæ sunt indicium, & vno cessante, alterum inualefcit. Si verò absque congressu Venereo lues hæc contrahatur, & quidem per oscula, circa os vlcera, si ex lactatione infantis infecti, circa mammas inflammationes, pustula & fissuræ; si ex vestimentis & communi cubatione, in cute pustula passim excitantur.

Si verò malum iam augeatur & ingrauescat, ipsa- Luis augefcentis signa. que virulentia iam hepati communicata sit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & symptomata, supra, cap. 2. in huius morbi historia enumerata, oriuntur. Quæ quidem etsi singula per se huius morbi signum proprium & inseparabile non præbent: tamen si coniuncta sumantur, & eorum peculiaris conditio diligenter consideretur, malum hoc satis clarè detegere possunt. Vix enim datur alius morbus, in quo horum omnium syndrome sit. Imò plurima sunt luis Venereæ ita propria, ut in nullo alio morbo ad eum modum reperiantur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augefcente hac lue conspiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus discerni possint, modò dictum. Pustula Venereæ quædam sunt crustosa, aliæ sine crusta. Crustosa in primis huius morbi sunt indicia: habentque interdum eminentiam, ut in fronte & capite arietis cornua referant, sub quibus aliquando fa-

C C c

nies,

nies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, imprimis verò circa pubem & coxas. Scribitque Fallopius, tumores eiusmodi venereos à nō venereis hoc modo discerni, quòd Venerei, si fricentur, & tollatur pellicula, post triduum immutati apparent, benignæ verò pustulæ, si fricentur, augmentur attracto sanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgò appellantur, si sunt cum tumore coniuncti, aut partibus excarnibus & ossibus firmiter adhærescunt, præsertim si sint in capite, fronte, in anteriore tibiae parte, certissimum sunt luis Venereæ indicium, Materia enim Venerea etiam in humore crasso virulentiam erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumores, qui à materia crassa oriuntur, non est. Vlcera verò etsi etiam in aliis morbis plurimis accidunt: tamen si in pene imprimis, & præsertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columellâ ac tonsillis, & quidem putrida ac foetida excitantur, ac nullâ earum partium inflammatio præcesserit, nec scorbuti adsint indicia: etiâ morbi Gallici signa sunt. Pilorum quoque defluuium non leuè huius morbi indicium excitat. Si enim post ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum sequi solet, præcedente, capilli in capite, & imprimis in barba & superciliis decidunt, & simul pustulæ ulcerosæ aut fordida scabies conspiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici est indicium. Eodem modo rhagades & fissuræ in volis manuum, ac plantis pedum, si nulla alia causa præcesserit, non dubium huius luis sunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depressæ ac latæ, modò oblongæ, & excrescentiæ illæ, quas ficus, condylomata, & crustas appellant, si in partibus pudendis, aut ano conspiciantur, satis certò hunc morbum detegunt. Dolores capitis etsi & in aliis morbis plurimis accidunt: tamen si tubercula, & gummata in cute accedant; si gonorrhœa adfuerit, & suppressa sit, si bubo euauerit, & ij satis certum huius morbi signum sunt. Dolores quoque in aliis partibus itidem hunc morbum detegere possunt. Si enim dolores non sunt in ipsis articulis, sed in regione ea, quæ in medio ossium est, & prope articulos, vt in anteriore tibiae parte, vel in osse humeri, quod est inter caput & cubiti articulum, iique sint intensissimi & acerbissimi, & circa vesperam & noctu exacerbentur, certa etiam sunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris est illa destillatio, quâ per os & nares multa pituitosa & aquea excernuntur, quibus & partes, per quas transeunt, exulcerantur. Imprimis verò morbi huius certum est indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua antea dictum. Est tandem & hoc certum huius morbi indicium, si enumerati morbi & symptomata, medicamentis manifestâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, sed potius in peius ruant: remediis verò illis propriis ac specificis mitigentur.

Inueterata
Luis Venerea
signa.

Si denique inueteratum sit hoc malum, omnis generis morbi ac symptomata accidere possunt, vlcera callosa, fistulosa, cancrum, tophi in variis corporis partibus, ossium caries in tibiis, brachiis, imprimis in cranio, osse palati ac nasi, febris hectica, tabes, phthisis, cachexia, epilepsia, dentium casus, surditas, cæcitas. Vidus Vidius, lib. 2. de curat. membrat. cap. 18. refert se vidisse Barcinonæ militem Hispanum, qui ex lue Gallica cariem cranij passus est, & postea in epilepsiam incidit, sanie illâ à cranio catiolo destillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus est vitione cranij ferro candente factâ. Et Forestus, lib. 7. obseruat. 9. in schol. narrat, quendam lue Gallicâ infectum, etsi probè curatus videretur; tamen longo ac diuturno capitis dolore afflictum fuisse, qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto sub eo inuentum est, supra durâ matre, nigriusculum

quid, instar gurgulionis; qui vermis cum esset ablatus, dolor ille cessauit, neque amplius rediit. Et Ioannes Schenckius, ex D. Georgij Garneri obseruat. refert, quendam lue Gallicâ laborantem, malè curatum, magnâ inflammatione in palato, in osse cribroso in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuisse, quæ mox in gangrænâ, & hæc in cancrum abiuerit, vt quotidie aliquid ex partibus illis corruptis & putrefactis excerneret, & gurgulione, partibusque vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrum ipsum per os expuerit, maximo cum foetore. Et Felix Plateus, lib. 1. obseruat. narrat, Abbatem quendam ex lue Venerea cæcum, & mutum, & surdum factum, qui mentem aliorum non aliter intelligere, & percipere potuerit, quàm si illi supra brachium nudum literas digito vel ligno, sententiam aliquam exprimentes, ducerent. Ex quibus singulis seorsim perceptis verbum, atque ex pluribus verbis sententiam colligebat. Tam graui nimirum & horrendâ pœnâ Deus iustus iudex interdum vagas libidines punit.

Virulentia huius differentias quod attinet, etsi formalis eius ratio ignota sit: tamen penes agendi modum, & eius vehemenciam est quædam differentia, quæ ex effectibus cognoscitur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur. Interdum contagium & vis agendi magna est, interdum minor, narratque Eustach. Rudius, de morb. occult. lib. 5. c. 10. se nouisse quasdam meretrices tam potenti veneno Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberent cum iis, non solum statim eodem malo inficerentur, sed omnino symptomatibus grauissimis corriperebantur, quæ nullis remediis, nullaque arte tolli vel mitigari potuerint, imò nonnulli non multò post diem suum obierint. Cognoscimus autem vehemenciam mali, si, vt modò dictum, alij statim inficiantur, si dolor sit leuissimus, si erosio vsque ad ossa penetret, si passim in corpore excrementa multa putrida foetida prodeant. Quo plura enim & grauiora sunt mala, eò maior virulentia huius vis est.

CAPVT VII.

De Prognosticis.

VT autem, quid de euentu huius morbi sperandum sit, cognoscatur, inquirendum, an morbus sit futurus brevis, vel longus, an curatu facilis vel difficilis, & tandem quem habiturus sit exitum.

Primò autem de morbo hoc in vniuersum quæritur, an nonnullis Medicis, an finem aliquando sit habiturus? Sperauit id quidem, vt supra dictum, Fracastorius, existimauitque, iam suo tempore hunc morbum senescere, cumque paulò post planè interitum, eâ imprimis de causa, quòd epidemium esse putauit, & ab astris originem traxisse, quæ cæli impressiones nō perpetuò durant, sed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbum mitescere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, lib. 1. de lue Vener. cap. 5. hæc de re scribit, narratum fuit, hunc morbum, cum primò oriretur, tantâ fuisse sordidit, vt, qui nunc grassatur, vix illius generis esse putetur. Vlcera enim innumera in quernæ glandis speciem & magnitudinem aspera ex porrectaque erant, spurcus ab iis profluens humor, foetor verò tantus exhalans, vt, cuius nares attigisset, is mox infici crederetur: color pustulis ex nigro virescens, ipso aspectu non minùs ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcirco omnes eorum aspectum, cōtactu verò sic abstinebant, vt morbi præterea nullius. Verùm fefellit Fracastorius spes ista. Neque enim dum hunc morbum senescere, multò minùs cessare videmus, & quanquam pustulatum & vlcereum foeditas sit tolerabilior, doloribus tamen & cruciatibus immanior euasit, vt idem Palmarius scribit. Vero simile potius est, quandiu concubitus & conuer-

An lue
sit cessat.

An
lue
sit cessat.

stationes istæ cum infectis, & vagæ libidines durabunt; tandiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura est, ut hominem non subito iugulet: interim ij, qui isto morbo laborant, contagiosi sunt iis modis, de quibus supra dictum. Cum ergo passim adhuc dentur multi, qui isto morbo inquinati sunt, atque alij cum iis conuersentur, nulla adhuc spes est, morbum hunc paulò post cessaturum; cum effectus non cesserit, nisi causâ sublata. Neque ratio, quam nonnulli, qui contrarium sentiunt, afferunt, satis firma est. Aiunt enim, cum morbus hic contagium sit p. n. ac violentum, necessariò finem habiturum; cum ea, quæ p. n. sunt, ac vi fiunt, perpetuas causas non habeant, ac propterea necessariò desinant. Verùm facilis est responsio. Nihil equidem p. n. & violentum ex sese est perpetuum: si tamen causâ perpetua sit, & ipsum perpetuum esse potest. Itaque, licet, sicut pestis interdum extinguitur, & hic morbus extingui posset, si eadem, quæ in peste præcauendâ & curandâ, adhiberetur diligentia, ut supra dictum: tamen quia semper dantur homines, qui hoc morbo laborant, aliòsque inficere possunt; alij verò ab eorum consortio non abstinere; etiam hic morbus tandiu continuabitur, quandiu contagium istud durabit. Rectè igitur hac de re scribit Eustach. Rudius, lib. 5. de morb. occult. cap. 11. Si vnus, inquit, esset Mundi Princeps, aut vna multorum aduersus hunc morbum conspiratio, Medicorum ope hic morbus planè extirpari posset. Si nimirum ij, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum consortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peste infectis vel leprosis fieri solet, spes esset, morbum hunc extirpari posse: eâ etiam de causâ, quia lues Venerea non, ut pestis, ad distans contagiosa est, sed plerunque per concubitum, interdum per oscula & vestes communicatur, Verùm nulla hîc adhibetur diligentia, & ut idem Rudius ait, fures, latrones, homicidæ, & alij flagitiosi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hâc labe refertissimæ, & quæ plus quam mille homines indies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant, fouentur, blanditiis deliniuntur, & splendide conseruantur. Sed hisce missis, quid de quolibet ægro prædicendum sit, videamus.

1. Lues Venerea plerunque ex se diuturnus morbus est, eâ nimirum de causâ, quod hepar præcipuè & facultas nutritrix in eâ inficitur. Docet verò rectè Galenus, 5. de loc. affect. cap. 2. quod ex cordis morbis omnes citissime pereunt, tardius ex cerebri affectibus: at vita diutius trahitur cum actionibus naturalibus laxis. Et quanquam lues Venerea etiam maligna sit, & inter venena suo modo non immeritò referatur: tamen in agendo eius vis longè tardior est, quam aliorum venenorum. Potest tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis dispositio. Si enim venenum sit vehementius, morbus periculosior est, ut mox dicetur. Si quoque antea corpus vitiosis humoribus scateat, malum augetur, & longius redditur. Et omnino tanta morbi huius interdum pertinacia est, ut, etsi planè extinctus interdum videatur: tamen post plures, imò triginta annos, eum nonnunquam reuoluisse, obseruatum sit, ut supra dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus sit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, ut in aliis morbis, æstimandum. Primò ipsius morbi rationem quod attinet, etsi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior sit: tamen quia non ex illorum numero est, qui ex intemperiebus manifestis pendent, sed malignis & contagiosis, omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes similes inquinare potest, & hinc curatu difficilis est.

Dan. Sennert. Tom. III.

3. Curatu tamè facilius est recens hic morbus, quam inueteratus. In recenti enim maligna illa qualitate saltem partes, per quas propagata est, & plerunque pudenda, afficit: in inueterato verò ipsa maligna illa qualitas etiam epati imprimatur, & ab hepate rursum sanguini, & per sanguinem omnibus partibus similibus communicatur. Falsum enim est, ut ex superioribus, quæ de natura huius morbi dicta sunt, patet, quod hepar hic in sanguificatione lædatur, ob nullum morbum, sed saltem ratione prauis obiectis, quod cum sanguine & aliis humoribus mistum, illos inquinet, deperuet, vitiosos reddat, & in propriam naturam conuertat. Equidem negandum non est, quod vitiosi humores etiam inquinant bonos: interim ex bono etiam chylò in hepate malè disposito malus sanguis generatur, quod vel ex eo patet, quod per quancunque etiam partem nutritio paulò post per totum corpus inficiatur, quod fieri non potest, nisi hepate læso.

4. Eos, qui sæmel sanati, iterum hæc lue inficiuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate sanari, se experientiâ didicisse, idque etiam alios Medicos obseruasse, scribit Epiph. Ferdinandus, hist. 17.

5. Etsi virulentia huius natura non consistat in intemperie aliqua manifesta: tamen si incidat in corpus calidum & siccum, & imprimis intemperie hepatis calida præditum, difficilior curatur. Etenim cum lignum Guaiacum, saraparilla, & similia calida & sicca sint: illa intemperies calida & sicca augetur, atque ita, etsi morbus hic ipse non augetur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, & cum medicamenta ista propria tutò adhiberi non possint, nisi corpus antea probè purgatum fuerit, ab iisdem etiam amplius calefit, & siccatur.

6. Eandem ob causam tempus anni calidum & siccum, quale est æstiuum, curationi huius morbi minùs est idoneum; cum vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus sit debilis, ut fortia necessaria medicamenta non ferat, aut si æger propter consuetudinem, vel ob morositatem necessaria medicamenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si etiam febris, tabes, vel aliud graue symptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facile tolli non potest, ut modò de intemperie calida tum hepatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus callosi, scirrholi, & duri tumores, ac gummati vulgò dicta apparent, malum curatu difficile est, & non nisi valentissimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent, nisi malum inueteratum sit, & altius radices egerit, quarum pleræque in ossibus subiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus si sint duri, & non suppurantur facile, & qui modò erumpunt, modò euanescent, curatu sunt difficiles; quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem significant. Si verò facile suppurantur, & vires sint validæ, atque imprimis hepar robustum, morbi & materiæ benignioris sunt indicium: & tales bubones, si diu aperti seruentur, integram sanitatem afferre possunt.

11. Faucium asperitas, quam rauco, aut vocis obscuritas, aut ablatio sequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant; quodque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facile curantur; in ano verò, vel circa anum, difficiliora. Malum enim iam inueteratum esse, indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur, & medicamenta non satis commodè iis applicari possunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficilimè curantur; quia malum iam inueteratum, & quod totum corpus inuaserit, significant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facile curantur; quia & malum iam antiquum arguunt, neque iis commoda medicamenta adhiberi possunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si ossa nasi sint erosa, simulque adsit febris len-

ta, malum incurabile significat; cum iam malum ipsi cerebro vel eius membranis sit communicatum.

16. Verrucæ in hoc morbo, inprimis latiores, non facile curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiat, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficulter curantur.

18. Dolores, præsertim in capite, & anteriore tibia-rum parte, sæpe pertinaces sunt, ut nullis remediis, aut certe non nisi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepsia grauissimæ & pertinaces sunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipsum cerebrum iam occupasse.

20. Destillationes quoque pertinaces sunt; quia & ipsæ saltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculosiores & grauioribus sunt, si in thoracem & pulmones delabuntur, eosque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitûs plerumque pertinaces sunt, & vix tolluntur; cum in auribus varij anfractûs sint, & virtus expultrix earum sit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare possint.

22. Gonorrhœa etiam plerumque diuturna esse solet, aut, si supprimatur, grauiora mala subsequi solent, capitisque & artuum dolores grauissimi.

23. Inprimis verò ipsius contagij, à quo æger morbum contraxit, natura vim & magnitudinem morbi manifestat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referuntque Medici, quibus tales ægri curandi sæpius oblatis sunt, interdum ex decem robustis iuuenibus, qui cum eodem scorto rem habuerunt, ne vnum euasisset. Ideoque si sciatur, à quo vel qua malum hoc contractum sit, Medicus de morbi euentu facilius iudicare potest.

24. Cæteris etiam paribus curatur facilius hoc malum, quod per Venereum congressum contractum est. Curatu verò difficilius est, quod infans cum lacte suxit; cum virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur, & hinc in hepate sanguis virulentus generetur, qui postea totum corpus permeat, idque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium, & à parentibus infectis cum ipso semine & sanguine communicatum.

25. Partes affectas quod attinet, si hepar solum sit affectum, facilius malum curatur; cum & virtutem expultricem habeat robustam, & medicamenta ad id facilius penetrare possint. Lien verò, renes, uterus, & artus externi non ita facile curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones; quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facile penetrant.

26. E quibus omnibus facile colligere est, qui morbi euentus sit futurus. Quod enim plures ac grauioribus morbi & symptomata lûi Venereæ coniunguntur, eò magis periclitantur ægri, quod pauciores & leuioribus, minus. Atq; ij inprimis pereunt, quibus lûi Venereæ putrida & maligna, Gallicæ dictæ, febres accedunt. Virulentia enim Venereæ, dum humores corrumpit, isque malignam qualitatem inducit, febrem grauiorem reddit, & simul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci potest.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potius lenta & putrida. Etenim & ipsa virulentia Venereæ, & dolores ac vigilie, & alia symptomata, calorem innatum debilitant, nutritionem lædunt, vnde tabes totius corporis sequitur, cui ex humoribus putris excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læsa, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac respirationem impediētes ac tollentes, moriuntur; vel à catarrho acri vasis pulmonum erosis, & sputo primùm sanguinis, deinde phthisi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vasis erosis, & sanguinis vomitu, per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

CAPVT VIII.

De Præseruatione.

Cum tutius sit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etsi cum infecta rem habeat, se immunem præstare possit. De qua re integro c. 89. de morbo Gallico tractat Fallopius, scribitque, se nihil fecisse videri posse, nisi doceat, quomodo quis, videns pulchram feminam, & copiens cum ea etiam infecta, à huc Gallica præseruetur. Deumque immortalem testatur, se fecisse experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuisse infectum: proponitque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum statim extrahi, dissipari, vel exsiccare possit. Eadem proponit Hercules Saxonia, de lue Venerea cap. 16. eaque valde probat, & sicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tãquam clypeo muniti multi cõfidunt, se posse maximè infectas meretrices penetrare, omnemque regionem liberè peragrarè. Similia etiam medicamenta proponit Eustachius Rudius, lib. 5. de morb. occult. c. 13.

Verum enim verò non credo, bonâ conscientia ista doceri posse, quibus tot homines ad libidinem animantur, quos ab ea forsitan morbi huius metus abstergere poterat. Ideoque nihil de hisce medicamentis dicemus. Eos ipsos tamen, qui talia docent, falli existimat Aurel. Minad. de virul. Venereæ cap. 31. vbi fundamenta Fallopij subuertit, qui putat, luem hanc saltem cõmunicari per minima corpuscula saniosa, quæ si abstergantur, extrahantur, dissipentur, morbum hunc auerti posse; docetque, contagium non solum per externas pudendorum partes, verum etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporisque infectos & spiritus per porositates quoque internas peruenire, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ solum partes externas attingit, aliisque medicamentis extrâ impositis salutem & incolumitatem neminè sibi polliceri, nec talia externa medicamenta intus conceptam inquinatorem tollere posse. Tutissima ergo hunc morbum cauendi ratio est, abstinere à scortis, & meminisse, quod scortatores & adulteros iudicabit DEVS, qui tamen etiam in hac ipsa vita isto fœdissimo morbo eos punire solet.

Aliam tamen huius lûis præcautionem habet Iul. Palmarius, per interna scilicet medicamenta, scribitque, se antidotum seu amuletum inuenisse, cuius vsu hominum corpora aduersus hanc luem tuta reddantur: omnes tamè Medicos ac Chirurgos orat ac obtestatur, ne libidinosis morem gerentes, istud medicamentum communicent & patefaciant, ne libidinum fautores se præbeant, sed iis solum, quibus cum suspectis aut contaminatis necessariò conuersandum sit. Describit autem istam antidotum lib. 1. cap. 8. Estque hæc:

℞. Amuleti lûis & Mithridatij veteris, descriptione Galeni, vtriusque Drach. vj. conseru. bugloss. flor. genista anthos, an. Drach. iij. Misce, præbe Drach. j. aut is. aut ij. ad summum manè, horis duabus ante cibum, octo aut decem dies continuos.

Si verò quis se infectum suspiceretur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modò descriptum alexipharmacum arripiendum, eius Drach. j. aut is. manè & ante cœnam deglutienda, octo decemve dies continuos, cuius vis ut remotiores partes facilius attingat, eo deuorato Iulapij huius nonnihil statim superbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquoque deferatur.

℞. Aq. cardiubened. pimpinelle, succif. an. Vnc. ij. Syrup. de succo acetosa, de limonib. an. Vnc. jss.

F. Iula

F. Iulapium, ad duas doses, statim post assumptam amuleti Drach. jß. manè & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verum cum omnia, quæ in illa antidoto habentur, medicamenta simplicia non luis huius Venereæ propria sint, experientia consulenda, an tanta eorum vis sit, quantam Palmarius prædicat.

CAPVT IX.

De Indicationibus.

QUæ in aliis morbis dantur Indicationes, eæ & in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo sumitur, curatoria in specie dicta; præseruatoria. Quam causa suppeditat; quod & vrgentia symptomata referuntur; & tandem vitalis, eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis autores varij sunt, utque quisque de natura huius morbi sentit, ita etiam de Indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ supra de huius morbi natura proposuimus, & firmiter probauimus, insistentes, ita de Indicationibus in hoc morbo sentimus.

Primò, cum morbus iste sit occultus & malignus, hepatis imprimis, & facultati nutriendi aduersus, ideòq; genericam quandam indicationem suppeditat: specifica verò & utilis nulla inde peti potest, & proinde sola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo suppeditauit. Et nisi Hispani ab Indis medicamentâ talia, ut lignum sanctum, sarsaparillam, radicem Chinæ acceperint, & Chirurgorum audacia, ac imprimis Iacob. Carpus, vel casu, vel per analogismum, dum Auiennam, Mesuen, & Theodoricum in pustulis quibusdam, & scabie crustosa, argento viuo vsos fuisse legissemus, ad Mercurium vsurpandum accessissent, forsân & hodie morbi huius remedia vera laterent. Et si verò huius morbi remedia non tam per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta sunt: methodus tamen in eo curando non planè excluditur, sed suum etiam locum habet: cum necessarium sit, ut medicamenta illa experientiâ inuenta rectè applicentur, & præterea etiam tumores, vlcera, & similes ex corruptione humorum orti morbi, suam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plùs ad manifestas qualitates, ac morbos notos, quàm ipsam occultam morbi naturam, respiciamus. In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi sunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ; cum tamen experientiâ constet, & in calida & in sicca intemperie, & in exustione, ut loquuntur, & ipsa tabe, felicissimè vsurpari lignum Guaiacum, & similia calida & sicca, & malignitate expugnata reliqua non ita difficulter euanescere.

Secundò Indicationem præseruatoriam quod attinet, est hîc imprimis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impressam, respiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia sunt, & ipsa emendare non inutile fuerit. Et cum, siue corpus plethorâ oneretur, siue vitiosis humoribus scateat, malignitas faciliùs in id disseminetur, & putredini vberior materia suppeditetur, ac alexipharmacorû vires hebetentur, expedit seu sanguinem superfluum, seu humores vitiosos euacuare, ut reliqua medicameta postea tutius, commodius, & maiori cum fructu adhiberi possint.

Tertiò morbi & symptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia, suo quæque modo tollenda.

Quartò vires conseruandæ; cum sicut nullus alius morbus, nisi vires constent: ita nec hic curari possit, & frustra omnia tententur, nisi naturam ad minimum blandam habeamus.

Dan. Sennert. Tom. III.

Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primò, si sanguis abundet, is imminuendus, ac si qui vitiosi humores abundant, ij præparandi & euacuandi, & omnino, si qui manifesti morbi, qui propriæ curationi impedimento esse possint, ut obstructions & similes, adsint, ij primùm tollendi. Secundò, malignitas & virulentia tam humoribus inhærens, quàm partibus, & præcipuè hepatis impressa, per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò vires conseruandæ, & roborandæ, & imprimis hepatis, quod in hoc morbo laborat, maxima habenda ratio. Quartò morbi & symptomata, qui huic lue coniungi solent, tollenda.

Hoc loco controuersia expedienda: An nimirum sine sudore lues hæc curari possit. Nonnulli in ea sunt sententia, quod lues ista tolli possit, etsi sudores non prouocentur. Idque primò eo probant, quod lues hæc consistat in qualitate quadam abdita, quæ non nisi corporis alteratione tollatur; cum contraria contrariorum sint remedia. Istam autem alterationem præstare posse antidota & decocta administrata propriâ virtute, & sine sudore. Deinde experientiam adducunt, quâ constat, sumptis talibus medicamentis, sine sudore nonnullos conualuisse. Tertiò hoc afferunt, quod decoctum ligni bibentes interdum à natura feliciter euacuantur per vrinam, per aluum, non semper per sudores.

Contra hos pugnat Aurelius Minadous, de virul. Vener. cap. 39. Et primò quidem, se nunquam obseruasse, scribit, ut decoctum Medici iusserint sine sudore fumere, utpote ad quem & alexipharmaca omnia ipsa suâ naturâ inclinent, nec ipsa materia, ut per hanc viam expellatur, utpote vaporosa & halituosa, inepta sit; neque aliquem extitisse, qui huiusmodi morbum penitus atque integrè sine alicuius sudoris auxilio superauerit, præsertim si fuerit inueteratus. Cur verò ita statuat, rationem hanc affert, quod, ex sua scilicet opinione, mali huius essentia non consistat in qualitate, sed in corpore malâ qualitate affecto. Et proinde, sicut qualitas alterationem, ita corpus euacuationem indicare, statuit, quæ quamuis multis modis fieri possit, commodissimè tamen per sudorem instituitur; cum hoc ipsum corpus sit vaporosum, & rectissimè ac facillimè per sudorem discentiatur. Addit & hoc, cum in corporibus hæc lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec solum in aliqua parte, sed vniuerso corpore; sudor autem sit euacuatio vniuersalis, ea per sudores commodissimè euacuari. Et imprimis hepatis sudores plurimùm prodesse statuit. Cum enim illud humorum, qui per vniuersum corpus feruntur, officina sit, & illi sudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur, etiam hepar pollutum hoc modo mundari potest. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam, ut aluum vel vrinam, euacuet, atque tum etiam eius conatus non impediendus sit, sed adiuuandus: tamen absque sudore vniuersum corpus ab ista lue liberari non posse, vnicumque sudorem ab omnibus locis, tam internis, quàm externis, citò, tutò, iucundè euacuare putat.

Verum neutra harum opinionum veritatem planè attingit, & vtræque curationem imperfectam tradit. Etenim cum detur Indicatio curatoria, ita in genere dicta, duplex: vna præseruatoria, quæ sumitur à causa; altera in specie curatoria dicta, quæ sumitur à morbo: illi, qui sine sudore morbum hunc curari posse censent, quod consistat in abdita & maligna quadam qualitate, de curatoria quidam Indicatione rectè sentiunt; cum illa maligna qualitas non sudore, vel aliis euacuationibus, sed propriis alexipharmacis tollatur: præseruatoriam tamen indicationem & causam negligunt. Cum enim certum sit, in lue Venerea non solum vitiosam & malignam in partibus, præcipuè hepate, esse dispositionem, sed & omnes corporis humores inquinatos:

C C c 3 eorum

Quatuor in lue Venerea curatione agenda.

An sine sudore curatio perfici possit.

Decisio.

eorum euacuatio requiritur, quæ commodissime fit per sudores, vt rectè Minadous probat. Quanquam enim insensibiliter etiam aliquid discutiatur, insensibilis tamen illa euacuatio non sufficit, & nimis tarda esset. Aurelius Minadous verò de causæ ablatione, & humorum vitiosorum euacuatione, quæ rectissime fit per sudores, bene sentit; morbum verò ipsum, seu qualitatem illam malignam non solum humoribus, sed & partibus viuentibus impressam, negligit. E quo patet, quod diligenter notandum, de morbis occultis disputationem non esse inter eas, quas Galenus Logicas appellat, sed ipsam horum morborum essentiam concernere, morborumque occultorum ignorantiam non solum errores in theoria, sed & in praxi parere. Itaque quamuis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per sudores institui: tamen alexipharmaca etiam ad dispositionem illam malignam in partibus, imprimis hepate, necessaria sunt; & Fernelius, ac quem sequitur Palmarius eandem ob causam peculiaris alexipharmaca, vt dicitur, addunt, vt dispositio illa maligna radicatus extirpetur. Etsi enim omnes humores vitiosi sint euacuati, & omnes morbi alij, ac symptomata post eorum euacuationem cessent: tamen nisi dispositio illa maligna à partibus tollatur, malum recrudescit, & sæpe longo post tempore. Et hanc causam esse puto, quod non solum decoctum ligni, sarsæ parillæ, & similia, ad sudores ciendos manè exhibetur; sed etiam sine sudoribus potius loco propinatur. Ea ipsa enim medicamenta propria, quæ causam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humoresque vitiosos per sudorem euacuant, etiam dispositionem partibus impressam eradicare valent.

Luis Venerea
curatio.

Tandem & hoc non prætereundum, Indicationes antea propositas non necessariò in quouis morbo Gallico attendendas esse, sed saltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuasit, & imprimis hepar occupauit. Si verò malum recens sit, non opus est, vel sanguinem mittere, vel purgantia exhibere; cum vitium nondum humoribus communicatum sit, sed satis est, contagium receptum abstergere & euocare. Id quod & in scabie recentè contracta per contagium sufficit. Vbi tamen attendendum, an pustula illa, seu caries Gallica, quam dicunt, immediatè à contagio & congressu Venereo proueniant; tunc enim externa medicamenta sufficiunt: an verò hepate iam affecto oriuntur; tum enim euacuationibus & alexipharmacis opus est.

CAPVT X.

De Curatione: & Primò Venæ sectione.

Venæ sectio.

Primò ergo Præseruatoriam Indicationem, seu czussarum amotionem quod attinet, & principio quidem sanguinis missionem, equidem per sanguinis missionem causâ morbi propriè & proximè non tollitur: tamen, si sanguis in corpore abundet, isque præsertim calidior, propria huius morbi remedia, quæ calida & sicca sunt, tutò adhiberi non possunt, nisi sanguis abundans prius minutus sit.

Et quidem si materia virulenta nullum peculiarem, ad aliquam partem, motum habeat, imprimis basilica venâ aperiri potest. Si verò ad partem aliquam peculiariter motum habeat materia, & quidem ad inguina, ac natura bubonem protrudat, venæ sectio tantè instituenda. Si enim bubo ad suppurationem properet, venæ sectio non faciendâ, & præcipuè in brachio, ne natura in expulsiōe turbetur, & materia ad interiora reuocetur. Obseruatūque multos ex aperto bubone, & materia diutius per eum euacuata, integrè sanatos esse: contra ex intempestiua venæ sectione malum prolongatum fuisse. In venæ sectione ergo naturæ motus attendendus, & vbi tumor spem suppurationis non præbet, in

partibus inferioribus venâ aperiendâ. Ita enim materia versus inferiora retrahitur, & propter refluxum sanguinis calidi postea facilius suppuratur. Eodem modo in pene venâ aperiendâ est, si adsit in pudendis caries vel gonorrhœa, & omnino, si infra hepar partes laborent. Si verò ad caput materia ruat, & ibi dolores vehementissimos excitet, praua vlcera, capillorum defluuium, in brachio cephalica communissimè aperiuntur.

Cætera, quæ in venæ sectione rectè administrandâ in genere proponuntur, præcepta etiam hîc obseruanda; quæ cum huius affectus propria non sint, pluribus hîc non proponenda.

Si vires venæ sectionem non ferunt, eius loco hæmorrhoides venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

CAPVT XI.

De Preparatione & Purgatione vitiosorum humorum.

Deinde si corpus sit cacochymicum, humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi sunt; cum in corpore impuro alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parim profint, imò etiam damnum afferre, & corpus, licet ipsa lues expugnetur, alijs morbis obnoxium reddere possint. Non enim humores vitiosi, circa viscera collecti, toti per sudores discuti & dissipari possunt, sed tenuiore parte discussa crassior relinquitur, & siccescit, ac visceribus impingitur, sæpe etiam acrimoniam contrahens, vasorum substantiam labefactat. Vnde interdum lues ista curatu pertinacior euadit, & hepatis ac lienis obstructions & scirrhi, affectio hypochondriaca, herpes oriuntur.

Næque tamen solum in principio & ante luis propriam curationem purgatio instituenda, sed etiam toto curationis tempore, si vitiosa materia iterum colligatur, per intervalla euacuanda. Si tamen lues iam sit inueterata, & in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitiosa ad interiora reuocanda, ne hepar, ventriculus, & alia viscera lædantur ac debilitentur, sed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione etsi autores multi satis prolixi sint: tamen cum illa quæ de vniuersali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, sed omnibus à cacochymia pendentibus communia sint, operæ præteritum non videtur, in istis generalibus, quæ iam ex plurium aliorum morborum curatione nota sunt, inhære. Hæc saltem monemus; Primò in malo recenti esse attendendum, qui humores vitiosi in corpore, & imprimis in secunda eius regione abundant, eosque præparandos & euacuandos esse. Si verò malum iam sit inueteratum, quia in eo plerunque humores crassi & adusti colliguntur, ad eos imprimis medicamenta dirigenda esse. Deinde & hoc obseruandum, simul ad intemperiem viscerum esse respiciendum, & si quam intemperiem contraxerint, eam corrigendam, eaque propriis medicamentis roboranda esse. Terriò est necessarium, vt semper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate specificâ virulentia Venereæ resistat. Ideoque de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cum passim sint obuia & nota, nisi hoc, non paucos Medicos testari, mechoacannam, quod pertinet radix gialapa, non solum ob vim purgandi cū commodo in hoc morbo exhiberi, sed etiam, quia peculiari vi lûi huic aduersetur, ita, vt inter morbi huius antidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis imprimis ad huius morbi curationem & purgationem

Humor
prepara
& purg.

gationem etiam commendari. Primum præparatum, de quo infra in specie dicitur.

CAPVT XII.

De Propriis remediis, & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere.

Postquam corpus conueniente modo euacuatum, maxima curationis huius spes est in antidotis huius morbi propriis, utpote, à quibus sola perfecta sanitas sperari potest, ita quidem, ut, etsi varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic morbo sæpe coniungantur: tamen si malignitas illa tollatur, paulò post vel spontè euanescent, vel facile curentur; sine verò horum remediorum ope nulla ab aliis medicamentis, quocunque etiam nomine veniant, perfecta curatio sperari possit. Imò & hoc à pluribus obseruatum, eiusmodi medicamenta, etsi manifestis qualitatibus intemperiei calidæ & siccæ aduersari videntur: tamen à multis, qui intemperie hepatis, imò totius corporis, calidæ & siccæ præditi fuerunt, & habitum corporis gracilem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eiusmodi medicamenta calida & sicca felicissimo successu usurpata esse. Ex quo vel ipso apparet, in hoc morbo potius occultæ malignitatis, quàm manifestæ intemperiei rationem habendam esse. Ideoque quamprimum corpus aliquo modo præparatum & euacuatum est, maturè ad ista luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Etsi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recensentur, vires eleuare & extenuare velint, dum statuunt, quò decoctum ligni iuniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præstare possit, quò decoctum ligni Guajaci, modò tenuissima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guajaci adhiberi solet, usurpetur: tamen falsum id esse, experientia dudum docuit. Licet enim compertum sit, ex victu tenuissimo mitescere quædam huius morbi symptomata: tamen nisi propria auxilia adhibeantur, paulò post recrudescere & sauior redire morbus visus est. Etenim talia medicamenta cum tenui diæta quidem vitiosos humores absumere, sed malignitatem expugnare non possunt. Ut ergo hic morbus est occultus, qui non nisi ex effectis cognoscitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inveniuntur, sed solà experientiâ.

Quæ autem illa medicamenta sint, Medici rursus non planè consentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro spem ponunt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacum esse putant, alij id planè reiciunt, de qua re infra dicitur. Alij, & plerique quidem vsu ligni Guajaci, sarsaparillæ, radicis Chinæ, ligni sassafras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipsis dubitant, imò quidam negant, solius Guajaci & similium vsu luem hanc expugnari posse, & propterea aliorum permissione eorum vim exacuendam & augendam esse censent. Iul. Palmarius, lib. de lue Venereâ, cap. 13. distinguit, nec esse tanti Guajacum putat, ut Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorsus extinguat, nec ita imbecillum, ut nihil sine aliorum ope & connexionem perficiat. Eius quidem vnus vsu, absumptis humoribus, omnia luis symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere scribit, sed tamen venenatam mali labem quæ iam partibus solidis insederit, in plerisque eo præsidio non expugnari, prorsusque extingui, sed ut planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi reuersio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda esse censet. Quam sententiam procul dubio hausit à Fernelio, Præceptore suo. Eum enim, ut lib. 1. de lue

Vener. cap. 7. primum ausum esse, scribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri sine hydrargyri vsu, & multa domi suæ alexipharmaca componenda curauisse, quæ aduersus eiusmodi perniciem cum Guajaco, aut etiam sine eo adhibuit, & ut alleg. cap. 7. scribit, duo eiusmodi medicamenta, quæ præstantissima & efficacissima reperit, quæ ipse adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hætenus neminem fefellerit.

Verum cum eiusmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primo loco non proponemus, sed infra aliquid de iis dicemus. Primo verò loco trademus ea, quibus plerique Medici hætenus vsi sunt, & quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca esse docuit, quorumque vsu non solum humores vitiosi euacuat & symptomata profligat, sed & ipsas morbi radices extirpatas fuisse, ut is amplius non rediret, multo vsu obseruatum. Qualia sunt lignum Guajacum, sarsaparilla, radix Chinæ, lignum sassafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De Ligno Indico & Guajaco.

ET primò quidem agemus de ligno Indico, utpote quod inter morbi huius remedia facilè principatum obtinet. Cum enim in India morbus hic feratur esse endemius, etiam primum remedium ex India petitur, quod lignum Indicum vocant. Est autem lignum huiusmodi, ut ex Consaluo Ouiedo, Nobili Hispano, Indicarum rerum scriptore, patet, duplex: vnum, quod vulgò notum, Guajacum dictum, alterum, quod palus sanctus, seu lignum sanctum appellatur. Etsi enim à plurimis hæc duo ligna pro eodem habentur: tamen nominatus modò autor & notis & locis vtrumque discernit, de quo videatur Fallopius, de morb. Gall. cap. 39. Cum tamen vtrumque lignum ad morbum Gallicum expugnandum easdem vires habeat, (etsi ligno sancto ad arthrididem & alios morbos maior vis esse feratur, & lignum sanctum hodiè ad nos rarè afferatur) solum de Guajaco dicemus.

Inter cæteras superioribus sæculis repertas nouas Insulas est etiam vna, cui Hispani inuectores Hispaniolæ nomen indiderunt. In ea cum lues Venereæ endemia esse feratur, atque vnicum eius morbi ibi remedium habeatur decoctum cuiusdam ligni, quod hodiè Guajacum, ab incolis cum hiatu Huajacum nominatur, Hispani eadem lue infecti idem decoctum salutare experti sunt, viresque eius aliis postea detexerunt. Arbor fertur esse foliis fraxini, color ligni intus nigrescens est, ipsum lignum graue & ponderosum, in aqua non fluit, sed mergitur, resinofum est, & dum accenditur, odorem non ingratum spirat: sapor eius subamarus, cum leui acrimonia, linguam vellicante.

De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea sententia, id quod albicat, reliquo præferendum esse; cum quò minùs adoleuerit, eò magis albicet; quò verò magis adoleuerit, eò magis nigriceat. Siccus autem esse, quod est annosus; quò verò minùs annosum, humidius, & succo magis abundans, & proinde efficacius. Verum enim verò cum duplex sit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati, seu spiritus insiti subiectum, etiam ad flammam concipiendam aptus: alter alimentarius, aquosior, & ad inflammationem minùs aptus: vires huius ligni, ut & aliarum plantarum, non æstimandæ ab illo alimentario, & aquosiore humore, sed à calido illo insito & humido primigenio. Qui

Lignum Indicum.

Duplex: Guajacum sanctum.

Ligni Guajaci electio.

cum in ætate prima cum infantibus, tum in plantis humido multo obruat & obfussetur, multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles sunt, quæ postea humido illo nonnihil absumpto, & calore vegetiore reddito, progressu ætatis fortiores fiunt, soletque hic calor omnium actionum præcipuum instrumentum usque ad florentem ætatem, & ætate immutatus consistere. Itaque etsi in Guajaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale semper sit, à quo vires eiusdem dependent: tamen quia in tenello adhuc ligno vis ista à copia humoris obruitur quasi & cohibetur, minus efficax est adolescens adhuc lignum eo, quod iam adultæ & confirmatæ ætatis est. Ac proinde ad huius morbi curationem non lignum subfluum, vel quod buxei coloris est, & vel ab immatura arbore, vel à ramis descissum est, minusque efficax, sed potius nigricans eligendum, utpote, quod magis resinofum est, & pingui illa ac balsamica substantia abundat, in qua vis illa virulentia Venereæ aduersa maximè resistit. Etatem ergo huius ligni internoscere, vtile est, ut efficacissimum eligatur. Etenim quod internâ quidam partem nigram habet, sed fissuris veluti lineis quibusdam colore fusco, in orbem ut nigrum actis per longum intersectum est, efficax quidem illud est, sed quod tamen vel ex arborum ramis decissum est, vel certè ætatem maturam nondum attigit, atque ideo minoris efficacitæ est. Idcirco enim comparent lineæ huiusmodi, quod præpinguis illa substantia, quæ in medio arboris caudice maximè residet, nondum ita redundat, ut internas omnes ligni partes impleat. Quod verò totâ internâ parte nigricat, superficie duntaxat albicante, id si integrum, ponderosum, & odoratum existat, leuique acrimoniâ linguam vellicet, & vel nullis lineis intersectum est, vel iis resinâ plenis, ideoque, dum accenditur, præter odorem, quem spirat, gratum, resinam etiam reddit subnigram, id summum maturitatis gradum assecutum, & ex arboris caudice decissum ac propterea efficacissimum est. Si verò lineis distinctum, & foraminulentum est, & nec pondere, nec odore, nec acrimoniâ valet, nec incensum resinam sudat, id senectutem iam attigisse, & propterea vires eius iam hebescere, indicio est.

Monet hic etiam L. Septalius, esse speciem quandâ Guajaci, quæ nunquam in usum ducenda sit, quæ nigrorem verum in medio non habet, sed coloris est subobscuri cum quadam viriditate, quæ decoctum facit omnino turbidum, quod nunquam clarescit, tum maxima acredine & in gula, & faucibus ardorem excitat; ob crassas autem & terrestres partes maiori ex parte in splene, nonnunquam etiam in hepate obstructions inducit. Empirici sylvestre lignum sanctum appellant. Sed cum apud autores nullibi reperit duplicem hanc sylvestris & domestici differentiam, potius ratione soli has qualitates acquirere censet.

Si etiam cortex sit crassus, & ligno ita adhareat, ut vix auelli & separari possit, bonæ notæ lignum est. Si verò cortex facilè à ligno separatur, vel vetustum est, vel aquâ marinâ emarcuit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue apparet, rasum masticatum mordet, & amaritudinem post se relinquit, dum secatur, solidum, & superficies æqualis, non aspera & foraminulenta apparet, lignum bonum est.

Cortex ligni
Guajaci.

Cortex eiusdem ligni maiore acrimoniâ & amaritudine poller, & propterea validius siccat, attenuat, & digerit, quàm lignum: verum quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduersatur, est potius in humido illo pingui, ac substantia balsamica, semper lignum cortici præferitur: ac præterea cortex in calidis & siccis corporibus minus commodè adhibetur.

Vires ligni
Guajaci.

Vires ligni Guajaci quod attinet, est illud calidum & siccum, ut ex sapore, odore & acrimoniâ percipitur, & quidem in secundo gradu, ac simul est tenuium partium, unde vim habet crassa attenuandi, lenta inci-

dendi & detergendi, obstructions aperiendi, ac sudores & urinas ciendi, superfluosque humores frigidos dissipandi & absumendi. Verum non ob istas qualitates præcipuè exhibetur lignum Guajacum, (cum huiusmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inueniantur, nec ex India ea transportare necesse fuisset) sed imprimis ob vim illam peculiarem & occultam, quæ virulentia Venereæ aduersum est. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guajacum primas obtinere, omnes ferè Medici consentiunt. Quanquam enim Fernelius eius hanc vim extenuare nonnihil velit, ideo, quod non omnes hoc morbo affecti eius usu curantur: tamen causa hæc sufficiens non est; cum nullum omnino reperitur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod desperatos etiâ morbos curet. Ipsi autem virulentia Venereæ occultâ qualitate & proprietate lignum hoc aduersatur, ac humido radicali, & balsamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutriendi aduersa maximè læditur, amicum est, illudque roborat adeo, ut obseruatum sit, eorum quoque, qui hepar, & totum corporis habitum calidum & siccum habuerunt, & qui à lue Venerea penè contabuerunt, ut antea etiam dictum, usu decocti huius ligni, licet caliditate & siccitate ipsis aduersis, instauratos & habitiores ac corpulentiores redditos fuisse. Nonnulli quidem scribere ausi sunt, decoctum huius ligni non minus nutrire, quàm nutriat ius pulli. Verum hi nimij esse mihi videntur in laudando hoc ligno. Etsi enim vegetabile est, & aliquid forsan succi alimentaris in decoctum deponit: tamen in pullo plus esse alimenti homini idonei, quàm in ligno Guajaco, neminem sanæ mentis facilè negaturum puto. Quod verò nonnulli post morbum hunc corpulentiores fiunt, id ex accidenti est. Nam cum ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læsa, ubi illa discussa & extincta est, corpus iterum bene nutrir & augeri incipit: Id quod & in aliis quibusdam morbis, imprimis febribus, accidit, ante quas cum homines ob prauum nutrimentum non essent *εὐταρκεῖς*, per morbum absumptis vitiosis humoribus postea bene nutrir incipiunt, & corpulentiores fiunt.

[Fr. Arceus, lib. de curand. vuln. rat. ad vlcera pulmonis & phthisin etiam decoctum ligni Guajaci exhibet, scribitque, corpora, licet extenuata, ab eo non offendi, sed potius impinguari. Imò sunt nonnulli, qui ligno Guajaco vim nutriendi tribuunt, illudque non minus nutrire, quàm ius pulli, scribunt. Eisdem vires alij etiam sarsaparillæ, ligno sassafras, & imprimis radici Chinæ tribuunt. Verum enimverò, etsi comperit, in phthisi, lue Venerea, scabie, & alijs morbis, usu horum decoctorum corpora extenuata iterum instaurata & pinguefacta fuisse, tamen hoc non per se accidit, quod scilicet hæc decocta vim nutriendi, sicut alia alimenta, habeant, sed per accidens, quatenus scilicet causam maciei tollunt. In phthisicis res plana est. Cum enim illa corporis extenuatio fiat ab vlcere pulmonis, vlcere usu ligni Guajaci exsiccato, corpus iterum rectè nutrir incipit. Idem accidit in alijs morbis, lue Venerea, scabie, & similibus. Cum enim macies illa & atrophia à mala nutritione proveniat, mala autem nutritio plerumque ab acerbis & salsis humoribus, qui & vtilem sanguinem absumunt, & corpori agglutinari prohibent, vitiosis humoribus istis per decocta eiusmodi absumptis, & per sudores discussis, corpora iterum rectè nutrir incipiunt, imò pinguescunt.]

Non solum autem lignum hoc habet vim alterandi, & occulta qualitate malignitatem illam virulentia Venereæ, cum humoribus, tum partibus solidis impressam, extinguendi, sed etiam euacuandi, cum sensibilibiter per sudores, tum insensibilibiter, per insensibilem transpirationem. Ac proinde ratio per lignum Guajacum, & huic cognata medicamenta curandi morbum

An lignum
Guajacu
nutriat.

An decoctum
ligni Guajaci
nutriat.

morbum Gallicum maximè vſitata eſt. Eſt enim ob diuturnitatem curationis, & ſudandi labores, ac tenuem diætã, aliquam moleſtiam eis afferat: tutior tamen longè eſt illa, quæ ſit per hydrargyrum, in qua ſi peccetur, non leue periculum ægro imminet.

Parantur autem ex ligno Guajaco varia medicamenta, eaque vel formã liquidã, vel ſolidã, & in ſubſtantiã. Verùm in forma liquida exhibita efficaciõra ſunt; cùm facilè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrent, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem noxiorum ſtimulent. In ſolidã verò forma cùm pars illa, in qua vis medicamenti præcipuè reſidet, à terreſtri & craſſa nondum ſeparata ſit, non ita facilè in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodiſſimum, maximè in vſu eſt. Si qui tamen propter diuturnum huius medicamenti vſum eius pertæſi ſint, ac nihilominus metuant, ne reliquæ aliquæ humoris prauis ſuperſint, aut vitæ genus decocti debito modo vſurpandi vſum ampliùs non admitat, iis etiam aliã formã ex hoc ligno medicamenta exhiberi poſſunt. Inter quæ extracta & ſpiritus, vt dicetur, efficaciſſima ſunt, ac longè pulueribus præſtantiora.

Ligni autem huius decoquendi ratio varia eſt, cùm ratione liquoris, in quo ſit decoctio, tum qualitatibus liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis deſtillatis, alij in vino, alij in ſero lactis, alij in iure carnis lignum decoquant, L. Septalius, lib. 7. animadu. n. 204. eos reprehendit, qui ſolo vino decoctum ligni fieri poſſe, negant; cùm nihil aptius ad extrahendum medicamentorum facultates ſit, ipſo vino, & aqua (rectiùs ſpiritu vini dixiſſet) vini. Ideoque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materiã frigidã prædominante vtitur, hoc modo: *Facta infuſione corticis ligni ſancti optimi, traſſo modo conuſi ℥viij. in vini albi optimi lb. medicinal. xliij. per duos dies excalefacto priùs vino, & ſemper per duos illos dies in duplici vaſe, vel cineribus calente: Poſt ſit lento igne vel in duplici vaſe elixatio ad conſumptionem tertiæ partis; quo vtitur ægrotus, & manè loco ſyrupi, & pro potu in cibis; ſumet manè ℥viij. & poſt horam proliciantur ſudores; in prandio autem, & in cœna non excedat ℥xiiij.*

Verùm etiamſi concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodiſſimum eſſe: tamen hoc negari non poſteſt, quòd coctione vires vini euaneſcant, & vbi ſpiritus exhalauit, phlegma nauſeabundum, & ipſa aqua ſimplici minùs commodum relinquitur. Ideoque in ea ſum ſententia, vel lignum in aqua coquendum, & ſub ſinem decoctionis vinum addendum eſſe; vel lignum ſaltem in vino diutius infundendum, aut in duplici vaſe coquendum eſſe, vt nihil pereat, nullo verò modo ad tertiæ partis conſumptionem.

Ergo vulgariſſimè & rectiſſimè decoctio ſit in aqua pura, quæ & medicamenti caliditatem & ſiccitatè non nihil corrigit, & diſtributionem ac ſudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus ſit frigidiõr, ac debiliõr, ægerque vino aſſuetus, non incommodè vinum amiſcet, vt modò dictum, & poſtea etiam dicetur. Nam vino amiſto ventriculus minus læditur, & medicamenti vis ad omnia membra faciliùs penetrat.

Ligni etiam ad aquam diuerſa obſeruatur proportio, pro ætatis, corporis conſtitutionis, anni temporis ratione, ſumunturque ad aqua lbxij. ligni ℥iij. vſque ad ℥xij. Si enim anni tempus & corpus ſit calidiõs, tutiſſimum eſt, minorem ligni quantitatem ſumere, & longiore tempore curationem tutò perficere, quàm medicamèto potentiore damnum aliquod ægro adferre; præcipuè primis curationis diebus, & priuſquam humores in corpore ſuperflui imminuantur, & ſudor facilè ac exquiliè fluere incipiat, ægerque de-

cocto adſueſcat. Poſt ſenſim plus ligni ſumi poſteſt, quod niſi obſeruetur, æger facilè in periculum conticitur. Scribitque Euaſtachiũ Rudius, lib. 5. de morb. oculi. cap. 13. ſe vidiffe ægros, qui ob hunc errorem, nimiam ſcilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt poſtea ab vſu decocti fuerit abſtinendũ, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum eſt, in adultis, & cõmuniter, ligni raſpati, vel torno comminuti lbj. aſſunduntur aqua lib. xij. in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido maceratur. Poſtea vaſe tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vaſe adhuc tecto refrigerſcere ſinitur, poſtea colatur.

Fallopĩus, lib. de morb. Gall. cap. 46. diſputat, an commodius ſit, coquere igne aperto, vel in vaſe duplici dicto, ſeu in B.M. illoſque reprehendit, qui ſtatuunt, decoctum in Baln. factum eſſe dilutius ſeu minùs potẽs & quòd decoctum, quod ſit in balneo, ſit præſtantius illo, quod ſit in igne aperto, probare conatur exemplo aquarum deſtillatarum, quæ per Baln. præſtantiffimæ parantur; cùm in his nulla aduſtio fiat, ſed maior eliquatio, quæ ſit in calido humido, decoctum præſtantius reddat. Verùm aliud docet experiẽtia, quàm ratio confirmat. Eſt enim è quibuſdam plantis humidioribus, vt roſis, violis, lilio conuallium, & ſimilibus recentibus, quarũ vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, conſiſtit, optimæ aquæ ſiant, etiam ſine aquæ aſſuſione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleoſa conſiſtit, nunquam earum vis per balnei calorẽ nimis mitem elici poſteſt, id quod etiam in multis ſeminibus accidit, ſed opus eſt deſtillatione per veſicam, per quam vehiculo aquæ partes illæ fixiores eleuãtur. Cùm ergo tota vis ligni Guajaci in parte illa oleoſa & reſinoſa conſiſtat, atque vt ea eliciatur, forti coctione opus ſit, eam calor B. lentus præſtare non poſteſt, ſed coctione in igne aperto opus eſt; quæ tamen, ſi ſufficiens quantitas aquæ addatur, nullã aduſtionẽ inducit.

Nonnulli ſaporis gratiã, & vt amaritudo & acrimonia minuat, ſub ſinem coctionis vuarum paſſarũ & glycyrrhizæ an. ℥j. addunt. Poſteſt & ſaccharũ & iulepus aliquis ſaporis gratiã addi. Aurelius Minadous, de virul. Vener. cap. 4. melle inprimis decoctum dulcorandũ ſtatuit. Mellis enim exigua quantitatẽ, ſi ſimul concoquatur, & deſpũmetur, omnem amaritudinẽ infringere, decoctũque maiore vim abſtergendi, attenuãdi, aperiendi, fundendique humores, ac mēbra roborandi, acquirere exiſtimat. Quod in corporibus pituitiõſis, ac inprimis ventriculo frigido, locũ habere concedimus: ita cùm mel facilè bileſcat, in corporibus bilioſis, calidis & ſiccis non tutò vſurpari putamus, ſed cõmodius & tutiùs paſſulas, glycyrrhizam, aut etiam ſaccharum.

Nonnulli etiam in iis, qui hepar calidiõs & ſiccior habent, ſub ſinem decocto vnã atque alteram radicẽ cichorii, endiuizæ, ſonchi, m. j. vel ij. addunt. Verùm cùm decocta talia ſint diu continuanda, cauendum, ne talium admittione ingrata reddantur, ægroque nauſeã pariant. Deinde cùm decoctum ad plures dies ſufficiẽs plerumque coquatur vnã vice, tales autem herbæ additæ faciunt, vt decoctum minùs diu duret; vt hoc præcaueatur, non toti decocto, ſed eius ſaltem lb. j. herbæ tales addendæ.

Quidam non incommodè, præcipuè in aſſuetis, & quibus ventriculus debiliõr eſt, ſub ſinem coctionis vini albi ſubdulcis lbas iij. addunt. Nonnulli totum decoctum in vino parant, ſed minùs rectè. Euaporat enim in decoctione vini pars optima, & phlegma ingratum relinquitur, vt antea dictum.

Monet quoque Aurelius Minadous, decoctũ iſtud ligni cum vehiculo eſſe exhibendũ, quod virtutem medicamenti ad membra præcipuè affecta dirigat, & capite magis laborãte cephalica, renibus laborãtibus nephritica,

Qua ratione
coctio inſti-
tuenda.

Quomo do
decoctum ſit
condiendum.

phitica, hepate, hepatica, liene, splenetica esse admiscenda. Quod ut non planè improbamus: ita non semper necessariū putamus, cum decocti vis facile per se in totum corpus penetret. In primis verò cauendum, ne eiusmodi medicamentorum admistione decoctum nauseabundum, & ægro ingratum reddatur. Quod cum ipse etiam animaduertat, rectè monet, talia medicamenta commodius seorsum in puluerem, vel bolum, vel aliam formam redacta, sumi, quàm decocto permisceri. Verum de decoctis compositis infra dicetur.

*Destillatum
de ligno Gua-
iaco.*

Chymici cum metuant, ne longâ decoctione, quæ fit vel ad dimidias, vel tertias, spirituosæ ac subtiles partes exhalent & dissipentur, atque ita virtus medicamenti minuat, alio modo decoctum hoc parant, ita ut nihil virium pereat. Recipiunt scobem Guajaci, ac Retortæ indunt, & aq. s. q. affusâ Retortam in cineres ponunt, & recipiens vas applicant, ac igne supposito primò digestionem, deinde destillationem perficiunt, ad dimidiæ partis aquæ consumptionem. Quæ destillatur aqua, exhibetur ad ℥iij. Commodissimum tamen est, si aqua destillata cum reliquo in decocto in retorta colato misceatur. Ita enim integræ vires habentur. Supra decoctum in Retorta reliquum iterum aqua affundi, & per horas 12. digeri, ac postea destillari potest. Liquorque destillatus potius loco exhibetur. Et cum interdum accidat, ut infantes infecti lue Venereâ nascantur, vel à nutricibus inficiantur, destillatum hoc saccharo dulcoratum loco julepi ipsis exhiberi potest.

*Decoctum
secundum.*

Postquàm etiam primum decoctum vulgari modo paratum & colatum est, ligno post coctionem primam reliquo iterum aquæ ℥b. xij. vel xvij. prout æger plus vel minus bibere solet, affunduntur & coquuntur ad part. tertie consumptionem. Colatura pro potu ordinario in prandio & cæna exhibetur. Si potus iste dulcior & suauior expetatur, passularum ℥iij. vel plures addere licet, vel loco passular. sem. coriandri præparat. ℥j. vel ij. & decoctum sacchari ℥ij. vel iij. dulcorare.

Si tamen primo decocto herbæ aliquæ additæ fuerint, decoctum pro potu in mensa non è reliquiis primi decocti parandum, cum nauseabundum foret, verum aliud decoctum recens, sed dilutius parandum, vel vinum Guajacinum, quod fit, si sumantur ligni ℥b. iij. vel v. sacchari albi ℥b. iij. vini albi ℥b. c. 1. lignumque in vas ligneum indatur, & vinum calefactum affundatur.

*Vinum Gua-
iacinum.*

*Decoctum
tertium.*

Nonnulli & tertiâ vice lignum coquunt, & decoctum pro carnibus coquendis vsurpant. Potest idem decoctum etiam pro manuum ablutione, narium elutione, & vlcetum mundatione vsurpari.

*Electuarium
de Guajaco.*

Quidam & aliis modis hoc lignum exhibent. Nonnulli in forma pulueris; alij Electuaria inde conficiunt. Ita Nicol. Massa, lib. 2. de morb. Gall. cap. 6. Recipit ligni Indici subtilissimè præparat. ℥b. j. & cum syrupo fumar coquit in formam electuarij: cuius ℥b. vel j. exhibet.

Vel ℥. ligni Guajac. subtiliss. puluerisati, sarsaparill. an. ℥j. spec. diatrion sanctal. diarhod. abbat. an. ℥ij. conseru. cichor. rosar. an. ℥vj. Cum syrupo de cichor.

F. Electuarium.

Alij cum syrupo conuenienti pilulas inde parant. Verum alij non sine causa hinc monent, talia medicamenta minùs efficacia esse, multòsque, qui recens fuerant infecti, cum ex talium medicamentorum vsu sanitatem sperassent, morâ & cunctatione istâ & medicamenti debilitate in malum grauissimum incidisse. Minùs enim, ut dictum, talia medicamenta in corpus penetrant. Sub finem tamen curationis, ubi malum penè expugnatum est, ac metuitur saltem, ne praua aliqua dispositio reliqua sit, & ægris iamdiu continuatus decocti ligni potus nauseam pariat, talia medica-

menta ad reliquias omnes absumendas vsurpari possunt.

Commodius extractum ex hoc ligno paratur, atque ex eo vel pilulæ vel rotulæ. Verum post eius vsu li-
*Extra-
ctum
ligni
Guajaci.*

quore aliquo sumpto opus est, cuius vehiculo extractum in totum corpus distribuatur & deducatur. Imò extracta hæc, ita etiam censente Hercule Saxoniâ, vix tam validas vires habent, ut possint morbum antiquum & maximum vincere, sed iis meritò decoctum præferitur.

*Oleum
iaci.*

Fortius oleum esse scribit Hercul. Saxonia, de lue Venerea, cap. 27. Et in hoc oleo totam vim ligni alexipharmacam depositam esse putat, & se experientiâ comprobasse refert, huius olei beneficio morbum antiquum & maximum fuisse superatum. Exhibet autem id variis modis. In corporibus emaciatis cum lacte, in aliis temperamenti calidioris cum conserua rosarum, vel sero caprino; in melancholicis cum conserua borraginis, vel buglossi; in pituitosis cum conserua betonicæ; in tophis cum terebinth. & quidem pro dosi ℥ij. Verum procul dubio non oleum fuit, quod exhibuit Saxonia, sed extractum liquidum, seu tinctura, ut appellant. Oleum enim nullum per alembicum ex hoc ligno destillatur. Quod verò per retortam, seu descensum, igne aperto, destillatur, ita comparatum est, ut intra corpus non commodè, imò vix tutò exhiberi possit.

*Spiritu
Guajaci.*

Ego plus tribuo spiritui Guajaci, quem tamen parare non est cuiusvis. Longiore enim & diligentiore digestionem ac fermentationem indiget, ut parari possit.

Sunt etiam, qui folia & fructus huius arboris in conseruas & electuaria redacta vsurpanda censent, referuntque, Indos etiam hæc lue infectos, ea loco medicamenti vsurpare. Verum etsi folia & fructus in lue leui aliquid præstare possint: tamen in inueterata & magna non sufficiunt, nec idem quod lignum præstare valent. Fructus verò huius arboris etiam vim habere aluum vehementer mouendi, obseruatum est. Et cum recens ac leuis lues interdum solis purgantibus curatur: non mirum est, Indos, per purgantes hos fructus, curari posse; in primis cum omnis vis alexipharmaca contra hunc morbum ei non sit deneganda.

CAPVT XIV.

De Sarsaparilla.

Post lignum Guajacum primas in lue Venerea curanda obtinet radix, quam alij spartam parillam, alij salsamparillam, Hispani sarsamparillam nominant, ob similitudinem, quam cum similace aspera plantâ habet. Ob spinas quidem (dumus enim Hispanis Sarsa est) sarsa, ob folia verò & ramos, parilla, quasi vitis spinosa nominatur. Imò Fallopius, de morb. Gall. cap. 63. in ea est sententia, reuerâ esse similacem asperam, quæ & in Italia passim crescat; & se eius vsu felici successu plures à lue Gallica liberaffe, scribit. Dioscorides quoque, lib. 4. cap. 139. de similace aspera ita scribit: folia & fructus eius contra lethalia venena prius postque pota antidota sunt, & traditum prætereâ est, si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi postea nociturum venenum. Verum sit sanè, ut Italica similax aspera contra hunc morbum, sicut & alia venena, aliquid possit: tamen ipse concedit, quod non leuis inter hanc & Indicam sit differentia.

Sarsaparilla.

Nascitur verò Sarsaparilla in Peru, in sepibus, ut in Europa similax aspera, vitis alba & nigra, ac lupus salictarius. Radix per terram longè lateque serpit, ut sæpe sex cubitorum longitudinem superet, quæ in fasciculos colligata ad nos aduehitur. Bona & recens est alba, solida: quæ verò ruffa est, & cum frangitur, puluerulenta, minùs efficax.

*Locu
tis sarsa-
parilla.*

Eius

Eius vis, ut dixi, maxima etiam est in curando hoc morbo, atque experientia compertum, eius usu, sine Guajaco, multos curatos esse. Et quia temperatior est, & moderatè calida, ac nullius acrimonia, amaroris, aut adstrictionis, ut & odoris perticeps, sed obscuram quandam dulcedinem habet, omni corporis constitutioni & ætati tutò adhiberi potest. Partium præterea est tenuium, sudores prouocat, insigniter exsiccat, putredini resistit, nimiam humiditatem absorbit, corpus nonnihil laxat, & propterea ventriculum aliquo modo debilitare solet. Et si verò valentius & efficacius sit lignum Guajacum: sarsa tamen in eo lignum superat, quòd insignè vim habet dolores Gallicos sedandi, eosque acutissimos, & pertinacissimos, ob insignè tenuitatem, vim penetrandi & laxandi: nullūque dolorè tam contumacè, tamque diuturnum occurrere scribit Iul. Palmarius, quem non tandè aliquando sopiat ac superet, si quis decocto eius diutius & constanter vtatur. Imò nodosi omnes luis tumores, modò ossi non sint, quacunque in parte consistunt, extirpantur eius usu, liquefacta & sudoribus profusa, aut minùs consumpta, & insensibili perspiratione vacuatà eorum materià. Scribitque *alleg. loc.* Fallopius, quòd, si post superatum morbum restant vlcera, rhagades circa anum, duplo citius ea sanare sarsaparillam, quàm lignum Indicum; & breui quoque tempore topophos durissimos ea discuti. Monent tamen hìc nonnulli, Guajaco equidem hunc morbum perfectè curari posse, & in Guajaco omnia, quæ ad luem hanc curandam necessaria sunt, reperiri; sarsam verò solam, sed cum ligno Guajaco, rad. Chinæ, & ligno sassafras mixtam, hunc curare morbum: idque ideo, quòd ventriculum laxet, minùs calefaciat, omni acrimonià careat, & propterea non ita abstergat, & cum odore careat, spiritus rescindi vim non habeat. Verùm accusationes hæc, à qualitatibus manifestis petita, non videntur sufficientes. Equidem quòd Guajacum primas in hoc morbo obtineat, negandum non est. Interim à plurimis etiam obseruatum, solius huius radice usu interdum luem hanc curatam fuisse. Et si forsan ventriculum nimis laxet, ei facillè occurrì potest.

Exhibetur autem & ipsa variis modis. Plerumque, ut Guajacum, in decocto. De quo notandum, qui sumptui parcere nolunt, & decoctū efficacius expetunt, eos solum corticem, ut qui efficacior radice pars est, sumere, medullam verò interiorem abicere debere, utpote, quæ minùs efficax est, imò, ut à nonnullis perhibetur, frigidior, & quandam adstringendi vim habet.

Sumitur autem radix sarsaparillæ, minutim concisa, eiusque ℥j. affunduntur aq. ℔. ij. seu rad. ℥iij. aq. ℔. iij. nonnulli rad. ℥iij. aq. ℔. vi. alij. ℥iij. aq. ℔. x. affundunt. Neque enim ita strictè aquæ ad radicem portio præscribi, sed ea pro morbi natura, & ægri ac anni temporis conditione variari potest. In lue enim inueterata potentiori decocto opus est, in recenti minùs potenti. Maceratur autem primò horis 15. vel 20. & postea coquitur ad dimidiæ partis consumptionem. Decoctoque passulæ, glycyrrhiza, vel alia, prout opus, sicut in decocto Guajaci, adduntur. Et quia decoctum sarsæ ventriculum nonnihil laxat, plerumque mentha, betonica, vel aliud ventriculum roborans, addendum, aut, quod commodius videtur, ipsum Guajacum, aut, ne variorum mixtio nauseam pariat, post sumptum sarsaparillæ decoctum, aliquod ventriculum roborans sumendum.

Postquam decoctum primum paratum est, reliquiis iterum aq. ℔. xv. affunduntur, & ad tertias decoquuntur, decoctumque in prandio & cæna vsurpatur. Nonnulli etiam sub finem decoctionis vini ℔. iij. addunt. Id tamen tùm solum faciendum censet Fallopius, cum vel æger domo egreditur, ut vires conferuentur, vel quando ventriculus debilis est.

Possunt tamen etiam ex hac radice pulueres, electuaria, extracta parari, ut ex ligno Guajaco.

CAPVT XV.

De Radice China.

Mercatores Lusitani è Chinarum regione radicem *Radix China.* quandam ad hunc morbum curandum superiore seculo aduexerunt, quam Radicem Chinæ appellant. Cum enim & eam regionem lues Venerea inuasisset, sicut Americani Guajaci vsum ad hunc morbum promulgandum monstrarunt; ita Chineses ad eundem curandum hanc radicem vsurparunt, eiusque vsum alios docuerunt. Est verò radix palmi longitudine, interdum crassa satis, interdum tenuior, tuberosa, subruffa, ponderis mediocri, quam recens effossam adeò tenellam esse ferunt, ut cruda & elixa mandi possit, apud nos napi ac rapi radices. Quod tamen ita credibile non videtur; cum apud nos napi ac rapi radices exsiccatæ tantam duritiem nunquam acquirant. Ad nos dissectæ adferuntur.

Vires eius quod attinet, nec sapore nec odore pollet, & propterea in caliditate & frigiditate nullus eius est excessus, sed potius temperata est, aut si quis eius est excessus, potius est in frigiditate. In siccitate tamen ad secundum extenditur, tenuis est substantiæ, cum aliqua tamen adstringendi vi, & substantifica quadam humiditate; ita, ut eius usu homines pinguescant: unde & decoctum eius facillè acescit. Cum primùm à Lusitanis in Galliam & vicinas prouincias esset allata, mirè à mercatoribus laudata est, ut quæ tenuium partium digerendi vim habeat, vrinas, & sudores moueat, omnis generis excrementa absorbat, viscera abstergat, obstructions liberet, sanguinem à corruptione vindicet, articulorum dolores tollat, lue Venereæ prodest, & quia temperata est, omni ætati, sexui, quocunque tempore anni, ipsisque adeo febricitantibus tutò adhiberi possit. Quæ facultates omnes cum in ligno non sint, à nonnullis tum temporis non solum ad alios morbos curandos adhibita, sed & ad Gallicum curandum ligno Guajaco prælata est. Quæ res ipsa fecit, ut Carolus V. Imperator, grauissimâ arthritide laborans, primus ferè huius radice vsum, de quorundam Medicorum consilio, experiri voluerit. Verùm experientia illam famam postea minuit, scribitque hac de re Iul. Palmarius, *de lue Venere. cap. 14.* multos magno suo incommodo radicem hanc ligno Guajaco prætulisse seque experientiâ cõperisse, quòd etiam in magna victus parsimonia aduersus hanc luem in efficax fuerit, sape etiam eius decocto ita humescere ventriculus visus sit, & calor nativus opprimi, ut lenteria grauis, magna que cruditas non raro subsecuta fuerit, quibus imbecillus insiti calor fomes inerat. Præter has incommoditates & vitia non raro etiam lienis tumores atque duritiem diutius vventibus inducere scribit. Neque etiam totâ substantiâ vel occultâ qualitate aduersus luem hanc præcellentes vires habere concedit; cum post eius vsum in morbi recidiuam, qui sibi iam bene esse crediderunt, quotidie relabantur. Quod etiam confirmat Gabr. Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap. 60.* qui & ter & quater se istâ radice ad hunc morbum curandum vsum esse, nihil verò eâ efficere potuisse, scribit: interim se feliciter eâ ad hydropem, ad contemperandam humorum mobilitatem, in lippitudinibus oculorum calidis, & intemperie calida ventriculi & hepatis vsum esse scribit. Et consentiunt in eo alij quoque Medici, quòd radix hæc in morbo Gallico curando ligno Guajaco & sarsaparillâ inferior longè sit, quanquam ad calorem corporis nostri conservandum & roborandum ac propterea ad

Vires eius.

ad alios morbos, utilis sit. Et si forsan vnus aliquis, qui neque Guajaci decocto, neque hydrargyri inunctione seruari potuit, Chinæ decocto ad sanitatem rediit, eius rei hanc causam esse putat Iul. Palmarius, quod natura varietate remediorum gaudens & fortiorum pertæsa, tandem minus efficacibus alleuiata fuerit. De recenti tamen radice refert Garzias ab Horto, eam insigniter adeo calefacere, vt si quis eius decocto paulum meraciore vtatur, aut calidum hauriat, ob nimium medicamenti calorem in maximos hepatis ardores, in erysipelata, in phlegmonas, atque alia grauissima symptomata incidat. Verum cum ad nos insipida, interdum etiam puluerulenta, aduehatur, non est, vt tale quid metumamus. Neque verò hoc solum in hac planta, sed & in multis aliis accidit, vt succus ille alimentarius longè alias vires habeat, quàm plantæ exsiccata. Ideoque etsi forsan magnas ad luem Veneream curandam recens in China hæc radix vires habeat: non tamen necessarium est, vt easdem apud nos obtineat.

*Decoctum
Chinæ.*

Paratur autem decoctum ex hac radice ab aliis aliter. Iul. Palmarius vulgatam parandi rationem hanc esse scribit, vt radicis ℥iij. in orbiculos sectæ in olla fictili aquæ lb. iij. affundantur, & horis xij. macerentur, postea lento igne ad dimidiæ partis consumptionem coquantur. Fallopius radic. ℥ij. in aq. lb. xij. coquit ad dimidiæ partis consumptionem. Sed pro morbi ratione proportio radic. & aquæ variari potest, & radic. ab ℥j. ad ℥iij. in aq. lb. xij. coqui. Monet tamen hinc Septalius, commodissimè decoctum hoc parari, si radic. recentior, non cariosar. ℥j. coquatur in lb. x. aq. & ℥ij. in lb. aq. xij. Scribit enim: Etsi multi Medici, vt nimia impensæ rationem habeant, cum multi totam illam decoctionem vnicâ die absumere nequeant, vereantur autem, si in alterum diem conferuent, ne accescat, dimidiam Chinæ portionem in dimidiatâ aquæ quantitate excoquant, & aut dimidias, aut duas tertias consumunt, sic censentes & indemnitati crumenæ cōsuluisse, & decoctum æquè validum parasse; tamen maximè decipiuntur, & si gustus iudicium non subtraxerint, facile cognoscent, potentius multo esse primum illud decoctum, quàm secundum; & ratio est in promptu, quia non satis est, dari proportionem radicis ad aquam, sed spectandum maximè tempus coctionis, & actionis caloris ignis, & reactionis aquæ. Ad extrahendam enim facultatem ex durissima radice, & aquæ communicandam, cum quatuor putà horarum spatium intercedere debeat, quantum consumeretur in absumendis per elixationem sex, octo, libris aquæ, si dimidiatâ quantitate impositâ, Chinæ putà ℥b. vj. aq. dimidium consumere sinamus; aut duæ tertie partes, minori spatio, quàm duarum horarum absumuntur, minus aqua actioni ignis resistere valente. Neque verò quis dicere audeat, datâ minori ignis quantitate, & magis lento igne si fiat coctio, posse nos huic incommodo contrâ venire: nam ad extrahendam vim hanc ex solidiori substantia, debita quoque ignis quantitas concurrere debet.

Decoctum secundum.

Ex reliquiis aliis potus pro prandio & cœna, vt ex ligno Guajaco, à nonnullis paratur. Palmarius tamen primâ coctione totam facultatem istius radicis in iusculum transfundi existimat, ideoque pro potu ordinario radicis alias ℥iij. in aq. lb. viij. coquit, dum lb. ij. discussæ fuerint, additque passulas & glycyrrhizam. Imò nonnulli etiam primum decoctum in prandio & cœna propinant, cum gustui non ingratus sit.

Monent quoque nonnulli, vt non plus decocti semel paretur, quàm vnâ die absumi possit, cum refrigeratum facile accescat. Ideo etiam id in cineribus tepidis asservari iubent. Sed experientia docuit, etiam ad 4. dies durare. Quia tamen accescit, id ipsum docet, radicem hanc aliquid spirituosæ & alimentarij, quod fermentacionis, & hinc aciditatis, causa, est, in se habere.

Videatur etiam de hac Amatus Lusitanus, centur. 1. curat. 98. & inprimis centur. 2. curat. 31.

CAPVT XVI.

De Ligno Sassafras.

AD luem Veneream curandam etiam vsurpant lignum, quod Sassafras vulgò appellatur, quod ex Insula Florida dicta apportatur. Saporis est aromatici, instar sceniculi. Calidum est & siccum in 2. gradu, tenuis substantiæ & vi aperiendi, discutiendi atque attenuandi præditum: ac propterea ab iis, qui in Indiam nauigant, commédatur ad febres tertianas diuturnas, cachexiam, & hydropem, & ventriculum roborandum, doloresque nephriticos. Laudatur & ad arthritidem, menses aperiendos, & plures morbos alios, de quibus dicere huius loci non est. Vsurpatur & ad morbum Gallicum curandum. Minus tamen efficac esse, quàm Guajacum, & sarsaparillam, plerique Medici consentiunt. Paraturque ex eo decoctum ferè, vt ex sarsaparillâ.

*Lignum
Sassafras.*

CAPVT XVII.

De Saponaria.

Tandem quibusdam Medicis ad hunc morbum curandum Saponaria commendatur, quæ est amara, acris, & vi abstergendi, aperiendique prædita, & in morbo Gallico, qui aliis remediis profligari non potuit, & in pertinacissimis doloribus laudatur. Inuentum esse fertur Zapata, Empirici Hispani. Vsurpatur verò & in decocto, & in substantia. Decoctum paratur hoc modo:

℥. Saponaria virid. M. ij. Infundantur per noctem in lb. viij. aq. Mox excoquantur ad cocturam saponaria. Deinde lb. j. cum lb. aq. cum herba iam cocta excoletur cum expressione, quæ reseruetur pro portione matutina, ad sudores proliciendos, sumendo ℥vij. aut viij. Quod verò verò superest, dulcoretur cum passulis, aut saccharo pro potu cum cibis; æstate, & biliosis naturis addi poterit aut sonchi, aut cymbalaria M. j.

Sed gustui ingratum est remedium. Eustach. Rudius Recipit saponat. p. vj. vel etiam plures, & infundit in aq. lb. xij. & coquit ad dimidiæ partis consumptionem. Verum, quod etiam Septalius animaduertit, nimia ad tantillam saponaria portionem est aquæ copia.

In Substantia verò radix inprimis vsurpatur, eamque Rudius plurimum in doloribus Gallicis antiquis commendat, atque ex ea hunc puluerem parat.

℥. chamapitios ℥ij. dictamn. alb. ℥ib. zedoar. 3vj. rad. saponar. 3iij. margarit. preparat. 3b.

F. pulvis pro ix. dosibus. Sed quis sumet pro vna dosi pulueris propemodum ℥iij? Et reliqua medicamenta saponariam, quæ tamen basis esse debet, longè superant.

Saponaria.

*Decoctum
vini.*

Pulvis.

CAPVT XVIII.

De Alexipharmacis Compositis.

Etsi verò medicamenta hætenus enumerata omnia ad hunc morbum profligandū utilia sint: tamen alia aliis efficaciora sunt, & præterea alia alias qualitates habent, quibus nunc huic, nunc illi scopo inserviunt, vt de simplicibus dictum. Ideoque raro vnum medicamentum ex his, sed plerumque plura simul vsurpantur. Equidem si morbus sit simplex, neque viscus aliquod laborat,

*Alexipharmacis
compositis.*

laboret, & intemperies aliqua insignis in parte aliqua sit, quæ vsum Guajaci prohibeat, præstantissimum inter omnia est lignum Guajacum, quod & occultis qualitatibus, & manifestis huic morbo resistit. Si verò affectus aliquis coniungatur, sarsaparillam, Chinamque addere sæpe vtilissimum est. Adduntur & à nonnullis medicamenta multa alterantia, de quibus cum supra dictum sit, hoc loco nihil de iis addimus, nisi hoc; cauendum esse, ne admixtione cichoraceorum & intibaceorum ac refrigerantium medicamentorum, quæ ad calorem ligni Guajaci, qui tamen ita formidandus non est, temperandum adduntur, sudores, qui vnicè expetuntur, & qui plus commodi afferunt, quàm levis calefactio damni, impediatur. Deinde ne aliarum rerum admixtione potio ingrata & nauseabunda reddatur. Ideoque his missis, vt saltem de alexipharmacorum mistione dicamus, si ægri natura sit valde calida & sicca, humores à capite ad pulmones & thoracem, aut alias partes impetuosè ruant, solum lignum Guajacum non commodè adhibetur; cum partes amplius calefaciat & exsiccet, & humores caliditate suâ fundat, ac moueat; sed tum sarsaparilla tutior est, & China adhuc commodior, quæ caliditatem simul temperat, adstringendique vim habet, quæ fluxiones sistit. Contra si virtus sit imbecillis, & oculorum debilitas adsit, falsa non commoda est, cum ventriculum laxet, & oculorum aciem obrundat. Si magna adsit atrophia, (modò non à lue Venerea ortum habeat, tunc enim lue hâc, vt causâ, ablata ipsa macies quoque cessat, & corpus melius nutriri incipit) Guajacum & Sarsaparilla non satis tuta sunt; China verò tum longè vtilior est, vtpote quæ substantificet, vt loquuntur, humectat. Præ cæteris tamen omnibus ad tabem commendat sarsaparillam Lud. Septalius, lib. 7. animadu. num. 214. vt infra etiam cap. ult. dicitur. Ita si atroces dolores ægrum infestant, aut gummatosi tumores, aut insignia vlcera coniunguntur, sarsaparilla vtilissima est, quæ etiam tophos Gallicos discurit, ac dolores facilius sedat, quàm ipsum lignum. Ita pro ægri constitutione, & morborum coniunctorum naturâ, nunc Guajacum solum vsurpare, nunc sarsaparillam, nunc radicem Chinæ, nunc hæc omnia, & quidem in maiore vel minore quantitate, admiscere vtile est. Additur interdum & cortex Guajaci, nunc ʒiij. nunc ʒiij. pondere, ad ligni lb. j. & in aq. lb. xv. coquuntur. E. g.

℞. lign. Guaiac. lb. lb. cortic. eiusd. sarsaparill. an ʒiij. radic. China ʒiij.

Infund. hor. 24. in aq. lb. xij. Postea coquantur ad dimid. part. consumpt. pro haustu sudorifero.

Residuo affund. aq. lb. xij. Stent in infus. hor. 8. Postea coq. ad tert. part. consumpt. pro potu in mensa.

Vel: ℞. lign. Guaiac. lb. j. cortic. eiusd. sarsaparill. an. ʒiij.

Coq. in aq. lb. xvj. ad dimid. part. consumpt.

Vel: ℞. lign. Guaiac. radic. China, an. ʒiij. sarsaparill. ʒj.

Infund. in aq. lb. vj. hor. 24. Postea coq. ad medietat.

Residuo affund. aq. lb. x. Coq. ad consumpt. lb. iij. Colatura detur pro potu in mensa.

Vel: ℞. ligni Guaiac. ʒviij. cortic. eiusd. ʒiij. sarsaparill. lign. sasafraz, an. ʒij.

Coq. in aq. lb. xij. ad consumpt. duarum tertiar. vt scilicet remaneant lb. iij. Sub finem add. vini lb. iij.

Residuo affund. aq. lb. xvj. Coq. ad consumption. medietat. & sub finem add. vip. lb. iij.

Dan. Sennert. Tom. I. l.

F. potus in mensa.

Hoc loco non prætereunda est quæstio, de vsu purgantium, dum decocta bibuntur: An nimirum ea decocto admisceri, vel cum decocto simul vsurpari debeant. Alij enim planè ea reiciunt, & purgantia nec decocto admiscenda, nec seorsim vsurpanda esse, statuunt, eâ de causa, quod corpora, antequàm accedant ad vsum horum decoctorum, diligenter purgari soleant. Deinde, quod purgantia & sudorifera motus contrarios efficiant. Alij contra decoctis hisce admiscunt purgantia, vt eorum auxilio sanguis mundetur, & aliis continuè laxetur. Alij purgantia decoctis hisce non admiscunt, sed certis interuallis, octauo vel decimo quoque die, vel longiore etiam interuallo, prout opus est, purgant. Quæ vltima sententia mihi verissima videtur. Etsi enim corpus ante decoctorum horum vsum purgetur: tamen facile aliquid restare potest, & subinde etiam colligi; ac sudores tantum humores tenuiores purgant, crassos verò relinquunt. Neque hoc modo motus contrarij fiunt. Eo enim die, quo purgatio instituitur, sudorifera non exhibentur. Si verò ipsis sudoriferis purgantia admiscerentur, tum motus contrarij fierent. Et præterea purgantium admixtione decoctum tot septimanis vsurpandum nauseabundum & ingratum redderetur.

Statuit quoque Hercules Saxonia, de lue Venet. cap. 38. singulis etiam diebus posse purgationem institui, in iis scilicet, in quibus sudor vel non potest, vel non debet excitari. Non posse sudorem prouocari, existimat in iis, qui vel sunt vsque adeò cutis durâ ac densâ, vt nullo modo possint sudare, vel quibus quamprimùm sudorifera exhibentur, lipothymia vel syncope accidit. Non debere verò eos sudare putat, quibus lues Venerea non obsidet artus, neque cutem, neque corporis ambitum, sed potius circa viscera propriam posuit sedem. Verùm non videtur vero mihi consentanea hæc opinio. Nam quod putat, ideo quibusdam esse exhibenda purgantia, quod non possint sudare ob cutis densitatem, vel quod in lipothymiam statim incidant, nec rationi, nec experientie consentit. Etenim vix habet aliquis cutem tam densam, vt pori ad sudorem nullo modo pateant. Et licet primis diebus sudor statim non succedat: tamen postquàm vsu decoctorum humores attenuantur, viæ & pori aperiuntur, postea sequitur sudor; inprimis si balnea illa Laconica, vt postea dicitur, adhibeantur. Potest æger sudorem etiam ita moderari, vt in lipothymiam vel syncopen non incidat. Et qui sudores non ferunt, nec purgationem facile ferent. Tandem purgantia idem, quod illa sudorifera, præstare non possunt. Quod verò in quibusdam sudorifera exhiberi non debeant, falsum. Etsi enim circa hepar & viscera lues primariam sedem habere possit: tamen fieri non potest, quin simul vitiosi humores in toto corpore abundant; cum hepar hâc lue infectum virulentum sanguinem generet, eumque in totum corpus distribuat.

An purgantia decoctis admiscenda.

An purgantia sudoriferorum loco esse possint.

CAPVT XIX.

De Modo Vtendi his medicamentis.

Modum vtendi his medicamentis quod attinet, primò decoctum Guajaci exhibetur plerumque manè & post meridiem, horis duabus ante coenam. Manè quidem datur ab ʒv. ad ʒviij. vel viij. ante vesperâ ab ʒiij. ad ʒvj. Puluis ad ʒij. Extracti ʒij. Haustus

Modus vtendi his medicamentis.

Dosis decocti:

DD d

tamen

tamen vespertinus interdum omittitur, inprimis in principio, donec æger decocto adfuescat. Quod enim supra de qualitate decocti moderanda dictum, id etiam de decocti quantitate exhibenda obseruandum, ne nimia eius copia æger obruatur & offendatur. Quod nisi obseruetur, accidit interdum, vt ægri in febres incident, cruditates contrahant, atque inde diarrhœa, cachexia, & hydrops excitetur.

Eadem verò ratione est exhibendum decoctum sarsaparillæ, radicis Chinæ, & decoctorum compositorum. Etsi enim nonnulli hic varias doses præscribunt: tamen non peccabit, qui ad dictum iam modum ea exhibuerit.

Sudor.

Et quidem post matutinum haustum danda opera, vt æger sudet. Experientia enim docet, eos, qui sumptis his medicamentis non sudant, vix integrè ab hoc morbo liberari. Vt verò sudor facilius fluat, æger sumpto medicamento horam vnâ dormiat. Ita enim medicamentum in actum deducitur.

Tempus sudandi.

Tempus sudandi quod attinet, primò satis est, si æger horam vnâ sudet, post sensim ad plures ascendat. Modi verò sudandi varij sunt. Plerique ægros in lecto sudare permittunt, quod vt facilius fiat, lagenæ aquâ calidâ plenâ, vel lateres calidi panno inuoluti sub axillas & latera ægri apponendi sunt. Nonnulli mantellum ligneum parant, quale descripsit & depinxit, in *Exegesi chymiatr.* Andreas Tenzelius, qui tamen sudandi modus non parùm molestus est. Non sine causâ verò omnibus sudandi modis in hoc morbo præferunt plerique eum, qui fit in balneo & æstuario, vtpote qui minorem molestiam ægris affert, cum debiles ægri etiam in lecto sudantes, balneo & æstuario vti possint, caloremque balnei queat intendi & remitti pro lubitu, siccum & humidum parari, vt ægri conditio postulat.

Modi sudandi.

Humidum tamen balneum, & aquæ calidæ vapore lentè calefactum, commodissimum est; cum vapor ille calidus aquæ poros cutis aperiat & laxet, vt sudor facilius, & absque ægri molestia fluat. Sicca verò balnea planè laboriosa sunt, & in corporibus siccis ac melancholicis vsurari non debent.

Balnea duplexia.

Balnea autem illa æstuarialia sunt duplicia: Primò magna illa, in quibus ambulatur, qualia sunt nostra vulgò balnea dicta, in quibus plures simul sudare & lauare possunt. Talia licet ad hunc morbum curandum in Italia Barbitonforibus sint vsitata, meritò tamen vitantur; cum, si quis leuiter affectus illud, quod ex alio grauius laborante exhalat, excipiat, magis infici possit, sed commodius est, vt quilibet æger seorsim sudet. Deinde sunt balnea, seu æstuarialia parua, in quibus vnus solus conclusus sudat. Talia parantur è ligneis tabulis compactis, quæ rursum sunt duplicia; alia, quæ rectâ hominem, sine corporis inflexione, rectum capere possunt, quale describit Iul. Palmarius, de *lue Venerea*, cap. 17. Formâ quadratâ septem pedes altâ, quatuor verò longâ & latâ. Cuius descriptio ibi videatur. Apud nos alia sunt in vsu, etiam ex asseribus, mutuis processibus & sinibus sese excipientibus, compacta, quadrata, sed oblonga, latitudine eâ, vt homo sine impedimento sedere, & brachia dilatare possit; altitudine verò duplici, vnâ ubi æger sedet, tantâ, vt sedens caput, quod arcuè tabulis concluditur in collo, exferere possit: reliquâ verò parte humiliore. Longitudo tanta est, vt si æger sedens pedes extendat, tabulam vltimam non attingat. Habet autem & ostiolum, per quod æger ingredi potest, & à tergo fenestram, quæ pro vsus necessitate aperiri potest. Habet & aliud ostiolum versus pedes, per quod vas ferreum vel æthereum lapidibus vel scoriis ferri ignitis plenum immittitur. Tubulum verò in parte superiore è directo vasis, per quem vel aqua

simplex calida, vel decoctum aliquod conueniens in lapides vel scorias sensim, quantum æger ferre potest, infunditur, vnde vapor exhalans, per corpus vsque diffusus, sudorem proicit. Et quamuis in hoc modo caput exseratur: id tamen non nocet, aut inutile est, etiam cum caput afficitur. Etsi enim prominet, tamen & ipsum sudore satis copioso perfunditur. Interim æger non illos prauos halitus è corpore euaporantes iterum inspiratione attrahit, sed liberum & purum aerem, vnde refocillatur, vt sudorem facilius & felicius sustinere possit. Quocunque autem in balneo sudor prouocetur, post sudationem peractam balneum aperiri debet, vt ab aëre libero perflari, & prauis illi vapores discuti possint.

Tempus sudandi commodissimum est matutinum. Interdum tamen & post meridiem sudare licet. Quamuis in re ægri vires considerandæ. Reperiuntur enim, qui sudorem etiam bis de die facile ferunt; alij qui semel satem; alij, qui nec singulis diebus semel sudationem tolerare possunt. Medicamenta autem sudorem cientia ieiuno ventriculo sumenda, & horâ vnâ vel alterâ post medicamentum sumptum sudor ciendus.

Sudandum autem tandiu, quandiu ægri vires ferunt, & si æger in balneo vel æstuario sudet, caloremque balnei amplius tolerare non possit, in lectum componendus, in quo postea sudor spontè, & sine virium iactura, amplius fluit. Sudor postea detergendus, ac post sudorem aër frigidus nullo modo admittendus.

Quoties autem sudandum, & quandiu horum medicamentorum vsus continuandus sit, in genere definiti non potest. Vulgò docent, decocta hæc ad dies quadraginta continuanda: interdum tamen dies viginti quinque, aut triginta sufficiunt; interdum & in grauiore morbo ad dies sexaginta, & ultra in vsu horum medicamentorum persistendum. Toties nimirum & tandiu sudandum, donec morbi malignitas victa & vitiosi ac virulenti humores per sudores discussi sint, & omnia symptomata cessent inprimis gonorrhœa & cicatrices callosæ. Quandiu enim hæc durant, in vsu horum medicamentorum subsistendum. Imò etiam si omnia symptomata euanescent: tamen per dies aliquot medicamenta ita continuare vtile est vt etiam partium dispositio maligna tollatur, nec recidua metuenda sit.

Post meridiem verò, etsi sudor non moueatur: tamen idem decoctum tum exhibitum vitiosos humores insensibiliter discutere, & virulentam dispositionem cum partibus, tum humoribus impressam expugnare potest.

CAPVT XX.

De Alexipharmacis aliis Communibus.

Verum nonnulli alexipharmacis istis puta ligno Guaiaco, Sarsaparillâ, radice Chinæ, & ligno sassafras solis non fidunt, sed etiam communia alexipharmaca addunt. Facilitatum id primò à Fernelio, qui decoctum hausturis opiatae seu antidoti alexipharmaci sui prius ʒ ss. vel ʒ. j. exhibet, quæ ita paratur:

ʒ. fol. scordi ʒ ss. polij montan. puleg. prassij alb. origan. calamint. hyperici, cetaur. minor. stachad. chamæpithyos, hamadryos, spica nardi, an. ʒ ij. sem. anisi fenicul. perroselin. dauci, siteris mōtan. ruta, ocymi, hormini, thlaspi, baccar. lanr. iuniperi, sem. paon. maris, an. ʒ ss. radie. aristoloch.

Alexipharmaca communia.

Antidoti Ferneli.

aristoloch rot. gentian. dictamn. valerian. asari an. 3 j. nuc. moschat. garyophyll. piperis. croci an. 3 iij. cinamom. myrrha castorei, styrac. calamit. an. 3 iij. mellis boni q. s.

F. opiata.

Fernelium secutus est Iul. Palmarius, eius discipulus, qui, ut supra etiam dictum lib. I. de lue Vener. cap. 7. scribit, Fernelium ab hydragryi usu alienissimum primum ausum esse huius luis curationem sine illius ope polliceri; & multa domi suæ alexipharmaca componenda curasse, quæ aduersus huius morbi perniciem cum Guaiaco, ac etiam sine hoc exhibuerit. E quibus præstantissima & efficacissima, quæ comperit, duo describit: Primum modò descriptum est: Alterum est hoc:

℞. Morsus Diaboli, scabiosa, pimpinella, flor. calendula, verbasco, plantagin. melissa, ruta, genista, origani, flor. anthos, rosar. rubrar. an. 3 iij. sem. citri. acetosa, fœniculi, carduibened. rad. dictamn. tunicis, tormentill. aristolochia rot. gentian. zedoaria, doronici Roman. an. 3 iij. cornu Cerui, rasura eboris, ligni aloës, santali citrin. cinamom. el. an. 3 ℔. croc. caryophyll. nucis moschat. an. 3 iij.

Refertque primam compositionem vocasse opiata maiorem, alteram minorem, atque alterius 3 ℔. cum conferu. buglossi, pari pondere, & Mithridatij 9 ℔. pro dosi exhibuisse, vel etiam sine Mithridatio Se verò, postquam è viuis excessisset Fernelius, ex vtraque, adiectis etiam aliquot aliis medicamentis, quæ aduersus venena valere, & ad sudores ciendos aptissima esse comperit, vnam concinnasse, cuius descriptio est hæc:

℞. Scordij 3 ℔. morsus diaboli, scabiosa, pimpinella, polij montani, pulegij, calamenti, prassij albi odorat. origani, mentha, hyperici, centaure. min. stachad. chamadryos, chamapithyos, plantagin. melissa, ruta, thymi, sampsuchi, an. 3 iij. hyssopi, salvia min polypod. verberna, veronica vtriusque an. 3 iij. flor. betonic. calendula, verbasco, genista, roris marini, iasmini, salvia, rosar. rubr. hyperici, buglossi, borraginis, violarum, nymphaea, an. 3 iij. sem. anisi, petroselin. vtriusque, dauci, granorum tinctoriorum, hyperici, sileris montani, ruta, leuistici, ocym. baccar. lauri, iuniperi, sem. pœonia vtriusque, seseleos, an. 3 ℔. sem. citrij, acetosa, carduibened. fœnicul. an. 3 iij. rad. pœonia maris, aristolochia rotund. gentiana, calami aromatic. ireos Florentina, cyperi, an. 3 j. angelica, dictamni, tunica, tormentill. zedoaria, doronici Roman. an. 3 iij. margaritar. el. 3 ℔. C. C. rasur. eboris, an. 3 j. ligni aloës, santali citrini, ossis de corde Cerui, corallij vtriusque an. 3 ℔. cinamom. el. 3 ℔. xylobalsami, si haberi potest, 3 j. lapidum omnium pretiosor. an. 3 ℔. nucis moschate, macis, caryophyllorum, myrrha, styrac. calamit. benzoini, croci, castorei, an. 3 ℔. succi glycyrrhizæ 3 j. ol. è sem. fœnicul. anisi, è salvia, mentha, iunipero, nuce moschat. caryophyll. opobalsami rubri, ex America allati, si ad manum est, an. 3 j.

Legantur singulæ herbæ, flores & radices, quo tempore viribus pollent maximis, siccantur, ac in papyraceis facculis asseruentur, tum in puluerem tenuissimum omnes redactæ vino & melle excipiantur, & in electuarius coquantur, donec Mithridatij bene præparati crassitudinem assequatur. Possunt tamen flores saccharo condiri & asseruari, ut aliis misceantur sub coctionis finem. Mellis 3 ℔. j. puluerum 3 iij. misceatur. Seruetur in amplissimo vase terreo, cuius tertia pars vacet, ne ebulliat, aut effervescat: nec in usum, qui mox tradetur, veniat ante triennium. Addit ibi & aquam cardiacam & puluerem alexipharmacum. Eorum descriptiones hæc sunt: Aquæ Cardiacæ:

℞. fol. salvia, mentha, maiorana, ruta, hyssopi, origani, summitatum betonica, ana M. j.

Dan. Sennert. Tom. III.

Contrita omnia in fictile maiusculum reconde loco calido, & aqua attractilidis, quem *carduum benedictum* vocant, obrue, ne extent, quotidie rudiculâ agitentur, antequam acefcant (quod quarto quintove post die contingit) expressus humor seruetur, & magna abiiciatur. Rursus

℞. fol. plantag. calendula, melissa, verbasco, hyperici, centaure. min. pimpinella, an. M. ij.

His, post quattidui macerationem & expressiorem, abiectis, rursus accipies *scordij, morsus diaboli, fœnicul. petroselin. buglossi, borrag. angelica, an. M. j.*

Quibus dies totidem maceratis, expressis, & abiectis.

℞. rad. angelica dictamni tormentilla, betonica, zedoaria, an. 3 ℔. cyperi 3 iij. nuc. moschat. caryophyll. an. 3 j. sem. fœnicul. citri acetos. carduibened. baccar. iuniperi, an. 3 iij. rasura eboris, C. C. ligni aloës santali citrini, cinamom. an. 3 j. croci 3 ℔.

Paratum puluerem expresso liquori commiscebis.

Exin amuleti luis, Mithridatij selectissimi, an. 3 ℔. j. theriac, veteris. 3 iij. pendes, & dicto liquori atque pulueri confusa in alembico vitreo aut terreo vitrato recondita Iunij ardoribus sex octouè dies expones, dum conferueant, & perfecte fermententur, tandemque fiat distillatio in diplomate igni quàm lentissimo. Si descripta simplicia olla noua indita cum aqua attractilidis dies quindecim fimo equino calente conferueant, præstantior aqua elicietur.

℞. Aqu. prædicta 3 iij. Syrupi de limonibus & violati an. 3 vj.

Fiat dosis.

Pulueris descriptio.

℞. Rasura eboris, cornu cerui iunioris, margaritarum el. an. 3 ℔. ligni aloës, santali citrin. ossis de corde cerui, an. 3 j. sem. fœnicul. coriandri præparat. an. 3 j. fol. mentha plantag. verberna pimpinell. an. 3 iij. rad. tormentill. betonica zedoaria, an. 3 ℔. flor. betonica calendula genista fœniculorum, an. 3 ℔. sacchari rosati triplum: fiat pulvis tenuissimus.

Dosis cochlear j. initio pastus, & ante sudorifici cremoris haustum, si æger opiata usum refugiat.

Et cap. 13. lib. de lue Vener. ubi disputat: an solius Guaiaci usu hic morbus possit percurari; an verò aliis medicamentis, operatum sociis opus sit, tandem distinguendo concludit, quòd nec tanta Guaiaci vis sit, ut veneni Venerei radices & omnem perniciem vnum prorsus extirpare possit, nec ita imbecillum, ut nihil sine aliorum ope perficiat. Eius quidem vnus usu, absumptis humoribus, omnia symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere, sed tamen mali labem, quæ iam partibus solidis infederat, in plerisque eo præsidio expugnari prorsusque extingui non posse.

Secutus procul dubio hos & Rondeletius, qui de morbo Italico commendat aquam suam theriacalem, quæ sudorem in morbo Italico inueterato prolicit, & dolores curat, cuius hæc est descriptio:

℞. Theriaca 3 ℔. j. acetosa M. iij. flor. chamill. puleg. granator carduibened. an. 3 iij.

Temperentur omnia in vino albo, ac destillentur.

De qua aqua 3 iij. cum aq. acetos. & buglossi 3 iij. propinentur, cum æger ingreditur lectum aut stupham.

Platerus quoque aliarum plantarum, præter Guaiaci, farfæparillæ, Chinæ, fassafas, decocta, idem in hac lue, quod illa præstare posse, experientiâ comprobatur putat & proinde, sed malè, in eam sententiam delabitur, modò dicta medicamenta, quæ huius morbi

DD d 2 alexiphar

Pulvis alexipharmacus Palmarij.

Aqua theriacalis Rondeletij.

592 De Alexipharmacis aliis communib.

alexipharmaca putantur, potius sudores mouendo, quam occultà vi, in curatione huius morbi operari, & propterea non solum decoctum ligni buxi, iuniperi, cedri, cupressi, & sabinæ, agallochi, rhodij, sed etiam decoctum & aquas Theriacales, quæ in febribus pestilentibus adhibentur, & hîc vtilia esse existimat.

An theriaca
in lue Vene-
rea vtilis.

Aurelius Minadous, de lue Venerea, cap. 53. cum multa in laudem theriacæ dixisset, tandem concludit, theriacam quoque contra virulentiam Veneream vsurpari posse, tanquam alexiterium præstantissimum, non quidem ex eorum numero, quæ per se expellere dicuntur hanc virulentiam, sed ex numero eorum, quæ eam pellunt ex accidenti, quatenus nimirum spiritus conformi quadam ad ipsos proportionem corroborat, ita ut ipsi iam validi, tanquam agens principale, vna cum theriaca, veluti instrumento, malignitatem virulentia Venereæ vincere possint.

Trochisci
Cypheos.

Idem, cap. 44. trochiscos Cypheos in hac lue commendat, utpote, qui hepar, quod in hac lue maximè laborat, inprimis confortent, idque ab excrementitiis, qui in hoc morbo colliguntur, humoribus liberent, ad coquendum, extergendum, & siccandum excrementum valeant. Ideoque sicut hanc compositionem Galenus omnibus aliis, ab Asclepiade, Andromacho, aliisque celeberrimis Medicis, ad hepaticos scriptis medicamentis, præferendam putat; ita ipse eandem præ cæteris in hac lue vsurpandam & magnificandam censet.

Verum ut non dissuadeo, ut quis communibus talibus alexipharmacis in hac lue curanda utatur, cum aliàs etiam moris esse soleat, cum quis venenum hauserit, vel quocunque modo acceperit, & quale sit, ignoretur, theriaca, & communia alexipharmaca propinentur: ita nulli autor esse volo, ut in hisce medicamentis solis confidat, & propria illa negligat. Et à paucis etiam Medicis id factitatum video, utpote quos experientia docuit, sine ligno Guajaco, sarsaparilla, & similibus, morbum hunc planè non extirpari. Neque sequitur, quòd ideo, quia quidam morbo Gallico incurabili laborantes, ligno Guajaco curari non potuerunt, plus spei in hisce medicamentis ponendum sit. Qui enim illis propriis alexipharmacis curari non potuerunt, multò minus his communibus curabuntur.

CAPVT XXI.

De Cura per Hydrargyrum.

De cura per
Hydrargyrum.

Atque hoc primum medicamentorum ad luem Veneream curandam genus est, hicque primus morbum hunc curandi modus. Est enim & alius modus eundem morbum curandi, per Hydrargyrum, seu argentum viuum, qui quidem à Chirurgis & tonsoribus primum in vsum tractus, postea quoque à Medicis doctis adhibitus est. Cum enim, ut supra ex Fracastorio dictum, tonsores quidam inter medicamenta ab antecessoribus ad scabiem sordidam, & cum articulo- rum doloribus coniunctam, etiam vnguenta, quæ ex Mercurio & sulphure componuntur, inuenissent, ea, aliis medicamentis parum proficientibus, vsurpare cœperunt. Quorum vltus cum non planè infelicitè cederet, à multis postea, etiam doctis Medicis, argentum viuum in curando hoc morbo vsurpatum est.

Argentum
vium unde
dictum.
Eius mira-
bilis natura.

Quamquam autem de hydrargyro, seu argento viuo, quod Chymici Mercurium nominant, hoc loco agere mihi propositum non est, sed potius de huius in hoc morbo curandi vtu: tamen in genere pauca quadam de eo monebimus. Refertur autem argentum viuum inter metalla, & dicitur argentum, à colore, quo argentum refert; viuum verò, quòd perpetuò mobile est. Et omnino mirabilis eius natura est, quam multi

docti viri admirantur, quæque Chymicorum multorum ingenia torfit, & labores lufit. Quamvis enim mortificatus, fixus, aut quocunque modo mutatus sæpe videatur: tamen non difficulter ad pristinam viuum naturam redigi potest. Et quamquam in minima corpuscula redigatur, & per corium transmittatur, aut aliter in atomos & alienam formam reducat: tamen in iis integram naturam & essentiam seruat, & in viuum ac pristinum corpus redit.

De eius temperamento Physici & Medici, dum alij frigidum, alij calidum esse statuunt, dissentiunt. Vtrorumque rationes collegit Matthias Vnzerus, in *Anatom. Spagy. Mercurij*, quas omnes hoc loco prolixè adducere, instituti nostri non est, potestque is de eo, loco alleg. videri. Paulo post tamen quarundam mentionem faciemus. Ipse verò Vnzerus, cap. 12. medià viâ incedit, statuitque, rebus quibusdam naturalibus sæpe diuersas, ac planè contrarias vires & facultates inesse, & quidem alias manifestas, alias occultas; & has pendere à forma specifica, illas à primis elementorum qualitatibus. Id quod absinthij, rhabbari, aceti, & aliis exemplis probat. Atque horum etiam numero accensendum putat Mercurium, qui considerari possit, & ut crudus, & ut præparatus. Crudum mixtas habere qualitates, partimque calidum, partim frigidum esse putat; eamque diuersitatem diuersis partibus materiæ, à quibus constat, tribuendam opinatur, quarum nonnullæ sint admodum tennes, subtiles, puræ, ac spirituosæ; quædam verò crassæ, terrestres & fæculentæ. Mercurium verò præparatum nihil frigidaè ampliùs qualitatis habere existimat, utpote quæ ignis externo, vel menstruorum adhibitorum auxilio penitus sublata sint, & propterea calidissimum esse.

Idem statuit Hercules Saxonia, de lue Vener. cap. 39. dum docet, medicamentum hoc exulcerare, & calorem ac inflammationem excitare posse; ex altera parte torporem, paralyfin, aliosque affectus frigidos inducere, idque oriri ex temperamenti inæqualitate, & quòd sit mixtum imperfectum, atque si per calcinationem præparetur, frigidam euolare substantiam, quod relinquitur, ignem esse.

Verum valde hi autores errant. Equidem negari non potest, dari medicamenta multa, quæ habent partes heterogeneas, quarum ratione diuersos effectus edunt, quæ etiam artis ope separari possunt. Quòd verò argentum viuum tales habeat partes, falsum, neque dum adhuc vllus Chymicus repertus est, qui partes diuersas in eo monstrare, & arte in eo separare potuerit. Totum enim homogeneous est, si quicquid aliud in natura, & vel totus euolat, vel totus manet; & quocunque etiam modo præparetur, tandem totus homogeneous reuiuiscit. Et quicunque Chymicus partes aliquas heterogeneas in argento viuo, ut in rhabbaro, ostendit, erit mihi magnus Apollo. Neque præcipitatum alterius naturæ est, quàm crudum, neque præparatione aliquid amittit argentum viuum, & præparatum à crudo saltem formâ externâ differt, quam præstant rerum alienarum admistio, quæ nunc sunt partes falsæ, ut in Mercurio sublimato & præcipitato accidit, nunc etiam aquæ saltem, ut dum Mercurius per Retortam sine alterius rei admistione in aquam redigitur, ut idem Vnzerus, lib. 2. de *Anatom. Mercurij*, cap. 2. n. 4. docet. Hæc enim aqua nihil aliud est, quàm argentum viuum, in minima corpuscula, seu atomos, vi ignis, resolutum, & cum vaporibus aqueis, seu aëre humido mistum. In eo ipso tamen nulli frigiditatis effectus apparent, sed potius caliditatis, & illa ipsa aqua, ut alia aquæ Mercuriales, aurum soluit. Eodè modo errat Saxonia, neque enim mistum imperfectum est argentum viuum, sed corpus, quod perfectissimâ mistione habet, & nullâ etiâ arte à Chymicis destrui potest, sed ubiq; suâ formâ retinet, neq; dū calcinatur,

Argentum
vium
sit calidum
vel frigidum.

Matth. Vnzeri opinio.

Hercules Saxonia.

Autoris sententia.

Argentum
vium
mixtum.

natur, (seu potius igni exponitur: neque enim proprie loquendo argentum viuum calcinari potest) frigida partes auolant, & ignea relinquuntur, sed si partes, quæ eleuantur, excipiantur, sunt eiusdem naturæ cum iis, quæ remanent, vt Chymicis notissimum est.

Itaque cum hæc conciliatio locum habere non possit, videndum, vtri rectius sentiant, an ij, qui calidum, an ij, qui frigidum argentum viuum statuunt. Rectius verò omnino eos sentire puto, qui calidum esse existimant. Id enim patet ex maxima vi penetrandi, corro dendique, ita, vt etiam metalla penetret, ac erodat, & à Mercurio præcipitato ac sublimato carnes, imò ipsa ossa, corrodantur. Scribitque Libanius, in tract. de Igne natura, cap. 30. se ex relatione doctissimi cuiusdam Medici cognouisse, Chirurgum quendam, ob crebrum vsum medicamentorum mercurialium mortuum, ossa habuisse planè friabilia.

Quòd verò obiciunt, primò, viuum & integrum non corrodere, eius rei causa est, quòd sese corpori insinuare, atque in id agere non potest; cum omnes eius partes arctissime sibi cohæreant, nec cum aliis corporibus misceantur. Medicamenta verò ex eo præparata, vt Mercurius sublimatus, præcipitatus, ol. Mercurij, & si quæ sunt huius generis alia, maximam vrendi, ac corro dendim vim habent, non solum ob admissionem salium, quæ tantilla est, sed quòd in minima corpora est resolutus, & cum salibus mixtus corpori adhærere, atque in eo sese rerum admixtarum beneficio penitissimè insinuare potest.

Secundò quòd ad tactum apparet frigidum argentum viuum, id ipsi cum chalybe, ære, plumbo, vino, rebus naturâ suâ calidis, quæ ex accidenti frigida percipiuntur, commune est.

Tertio, quòd ex effectibus etiam nonnulli argentum viuum frigidum esse colligere volunt, in eo valde falluntur, & effectus, qui aliunde dependent, frigiditati tribuunt. Equidem qui aquas hydrargyro infectas in albis bibunt, variis fluxionibus laborant, & corripuntur bronchocele. Aurifabri & alij, qui argentum viuum frequenter tractant, raro sunt sani & viuaces, sed stupori, tremori, paralyfi, conuulsionibus, lethargo, catarrhis suffocatiuis, & apoplexiæ obnoxij. Ita refert Fernellius, quendam aurifabrum solius hydrargyri vapore imprudenter admissò statim stupidum, venenosum, ac planè mutum euasisse. Idem alteri cuidam accidisse narrat Ferdinandus Ponzettus, lib. 1. de venen. cap. 3. Et Forestus, lib. 8. obseru. 5. scribit, cuidam iuueni artem fabrilis addiscenti ex deuratione poculi cum argento viuo omnes è capite pilos decidisse, faciem supra modum pallidam, totumque corpus tremulum euasisse. Idem & alij plurimi obseruauerunt. Et Iacobus Oerthius, in suis obseruat. refert, Nobilem quendam iuuenem pediculis in pudèdis laborantem, vnguentum Mercuriale ad eos abigendos vsurpasse, vnde illi membrum virile frigidum ac torpidum, & ad rem Veneream ineptum redditum fuit. Verùm fallacia hîc causæ est: neque argentum viuum ista præstat frigefaciendo, sed quia peculiarem & occultam vim, neruis ac cerebro inimicam, habet, qualis in aliis multis venenis stupefacientibus apparet.

Quartò etiam facile soluitur id, quòd obicitur, nimirum damnum ab argento viuo corpori humano illatum calefacientium vfu curari, puta saluiâ, hyssopo, origano, hormino, rutâ, castoreo & similibus. Ista enim medicamenta non ideo ad affectus præter naturam ex hydrargyro adhibentur, quòd solum calida sunt, sed quia cerebro & neruis sunt amica, & præterea, quòd ipsi concedunt, specificâ proprietate. Mercuriali virulentia aduersantur. Et quòd talia non ideo adhibeantur, quia calida sunt, sed quia peculiari vi neruis amica, id patet ex eo, quòd alia calida, vt Zingiber, piper, & similia, quæ specificam proprietatem, neruoso generi amicam, non habent, idem non præstant.

Dan. Senner. Tom. III.

De occulta verò Argenti viui vi & proprietate, duo inprimis dubia occurrunt. Primò an sit venenatum. Deinde, an lvi Venereæ curandæ rectè adhibeatur.

De priore quæstione, an nimirum argentum viuum sit venenatum, egimus iam antea, in tractat. de Chymic. & Aristotelic. consens. & dissens. cap. 19. vbi de Mercurio egimus, dictumque ibi, quòd Matthias Vnzerus, de anatom. Spagyric. Mercury, prolixè probare conetur, Mercurium non esse venenatum: cum quò & alij consentiunt, qui inprimis ad experientiam & doctorum Medicorum auctoritatem prouocant. Aui-cenna, lib. 4. fen. 6. tract. 1. sum. 1. cap. 2. scribit, argentum viuum plurimos, qui id bibunt, non lædere: egredi enim cum dispositione sua per ventrem inferiorem. Idem Haly Abbas, lib. 1. Pract. cap. 53. Rhafes, in nonum ad Mansorem, de potu argenti viui, statuunt. Brassauolus quoque in lib. de stirpium examine, testatur, se infantibus ad vermes expellendos Mercurium viuum dedisse, Fallopius etiam, de metallis, cap. 37. statuit, Mercurium citra noxæ cuiusquam metum intra corpus assumi posse, refertque, bruta argentum viuum innoxie deuorare. Cum enim vermibus scærent, quòd ex anhelitu cognoscunt veterinarij, anellana nucis putamen dimidiatum, argento viuo repletum, & faucibus iniectum, si quatuor vicibus deglutiuerint, nullo grauiore morbo succedente, curantur. Et pueris in extremo periculo constitutis, quibus cætera nihil profuerunt, duorum, triumvè milij granorum quantitate euidenti cum successu se exhibuisse testatur. Idem, de morb. Gall. cap. 76. scribit, se vidisse mulierem, quæ libram Mercurij bibit, vt faceret abortum; & sine noxa. Refert quoque Matthiolus, in lib. 1. Dioscorid. cap. 170. (id quòd se etiam, cum medicinam ibi faceret, sapissime obseruasse, Eustachius Rudius narrat,) in oppido Gorritiensi nutrices ad interimendas ventris tineas, & vermes, argenti viui duo grana milij quantitate citra vllam molestiâ puerulis propinare. Et obstetrices, vbi in partu diu grauidæ laborant, statim Mercurium ʒj. pondere cum nullo incommodo potandum exhibere. Et Georg. Agricola narrat, mulierem quandam marito suo sæpius hydrargyrum, vt ipsam enecaret, fraudulenter præbuisse, ac nihilominus eum incolumen perstitisse. Imò obseruatum, quosdam sitibundos noctu in tenebris vasa argento viuo plena pro poculo arripuisse, & plenis faucibus argentum viuum magna quantitate exhausisse; id tamen sine damno per aliu reiecisse. Additque Eustach. Rudius, lib. 5. de morb. occult. cap. 15. & hoc, se vidisse, idque & alios obseruasse, corpora quædam dissecta fuisse, in quibus argenti viui in ossium cauitate non exigua copia, ex inunctione in morbo Gallico, fuit collecta, qui nihilominus post inunctionem multos annos vixere. Quòd fieri non potuisse videtur, si naturâ venenum esset.

Verùm ab his dissentiunt Galenus, Aëtius, Conci-liator, Cardanus, Fernellius, Ferdinandus Ponzettus, Iul. Palmarius, quos, loco citato, cap. 19. de cons. & dissens. Chymic. cum Aristotelic. allegaui. Et adduxit Viros Clarissimos in eam sententiam ipsa experientia, quæ constat, argentum viuum non minùs, quàm alia venena, stuporem, conuulsionem, tremorem, paralyfin, epilepsiam, apoplexiam, liporhymiam excitare, imò interdum mortem afferre. Referuntque nonnulli, rarè viuaces esse illos, qui argenti viui venas effodiunt, & quauis sint robustissimi, & optimi temperamenti, in eo opere vix vsque ad quintum annum perdurare posse, sed ob haustum venenatum halitum membrorum omnium tremore corripì.

Atque horum sententiam omnino vero magis consentaneâ putamus, vtpote quam & ipsa experientia confirmat. Quòd verò experientiam attinet eorum, qui argentum viuum sæpe sine damno propinatum & exhibitum fuisse scribunt, ea argentum viuum à venenato differre non negant.

DDd 3 nositat e

An Argenti viuum sit venenatum.

Negativ.

Affirmativ.

Astoria sententia.

nostitate non excusat. Etenim, ut fiat actio, recta agentis ad patiens applicatio, & mora quedam requiritur, quæ cum in allegatis exemplis defuerit, argentum viuum etiam nocere non potuit. Exhibetur enim hydrargyrum vel viuum vel præparatum. Si viuum sumitur, minus noxium, est. Nam cum argentum viuum corpus exactissime mistum sit, eiusque partes minimæ sibi pertinacissime cohæreant, unde etiam mobile est perpetuo, dum integram & viuum est, corpori nostro vel parum vel nihil damni infert, sed statim per aluum excernitur. Eodem enim modo ut globus plumbeus, vel alius metallicus, si deglutitus integer statim è corpore excernitur, nihil damni infert; si verò resoluitur in minima, & æruginem contrahit, valde nocere potest; id quod historia illa de plumbo, quam Fernelius, de lue Vener. cap. 7. recitat, satis docet: ita etiam si argentum viuum integrum, mobile, sibi que cohærens assumitur, & ob mobilitatem suam statim iterum è corpore excernitur, nihil damni affert; si verò in minima resoluitur, & in primis salium admistione, & eorum auxilio quasi corpori affigatur, atque in id penetrat, cum intus tum extra adhibitus, grauissima mala infert, ut vel sublimatum & præcipitatum satis docet. Neque est, ut vim illam corrodingi salibus admistis quis adscribat. Nam in fumo, qui, dum argentum inauratur, exhalat, nihil salis est, & tamen ille ipse summè noxius est. Neque in sublimato vel præcipitato tantillum salis, quod admiscetur, tantum damnum inferre potest; cum sal, etsi in magna copia exhibeatur, nihil tale præstet.

Mercurius
præparatus.

Præparatum verò Mercurium quod attinet, scio equidem, quantis laudibus nonnulli Mercurialia medicamenta extollant. Nonnulli præcipitatum puluerem etiam Angelicum nominant; aliter præparatum Mercurium vitæ appellant. Laudantur à nonnullis & flores Mercurij argentei, de quo, in consens. & dissens. Chymicor. pag. 365. dictum: alij Mercurium dulce commendant; & ita quidem, ut eum rectè præparatum & propinatum tam benignum esse scribant, quàm manna, tamarindos, cassiam, & propterea eo etiam in leuissimis morbis, qui benignioribus medicamentis facile tolli possunt, utuntur. Verum laudes istæ nimis sunt; nec temeritas eorum laudanda, qui in quibusvis morbis hydrargyrum exhibent; cum habeantur passim exempla eorum, qui medicamentorum horum usum non solum in vitæ periculum sunt coniecti, sed etiam plene periire. Vnde Guilh. Fabricius, in epist. ad D. D. in ingium, lib. 3. obseruat. annexa, Mercurium vitæ dictum interdum Mercurium mortis, & Mercurium vitæ æternæ appellari posse censet. Quantum etiam Mercurius dulcis, qui tamen habetur mitissimus, interdum nocere possit, alleg. loc. dictum. Quod autem Hydrargyrum quandoque sine damno exhiberi potest; sit, vel quia crudum, vel viui naturam retinet, & propterea in corpus nostrum, ut modò dictum, parum agere potest, qualis est Mercurius dulcis, & flores Mercurij argentei, vel quia fixus est suo modo. Ut enim Metalla integra, etsi in corpus sumuntur, illud non afficiunt, nisi resoluantur: ita etiam cum Mercurius fixus naturam metallorum fixorum quasi induat, etiam ita non nocet, ut qui adhuc volatilis est, & in corpus sese facile insinuare potest.

Mercurius
præparatus
in quibus
morbis ex-
hibendus.

Non tamen in quolibet morbo vel corpore etiam præparatus Mercurius temerè vsurpari, & præsertim initio exhiberi debet, sed in iis saltem, in quibus magna vitiosorum humorum copia est, quos ille euacuare possit, & vires adsunt fortes. Ut enim extra adhibitus Mercurius sublimatus & præcipitatus in vlcetibus sordidis, ea mundat, & carnem sanam, quandiu sordes adsunt non aggreditur: si verò sanæ carni imponatur, eam erodit: ita etiam si hydrargyrum intra corpus assumptum vitiosos humores, in quos agat, inueniat, partibus ipsis interioribus non facile damnum infert,

sed in humores agit, & ut euacuentur, facit; si verò tales humores non adsint, etiam partes sanas aggreditur. Verum cum hydrargyrum intra exhibitum non solum ad lue Veneream, sed & alios morbos plurimos abigendos vsurpetur, de eo plura hinc non dicemus, sed de eo iam dispiciemus, an & quomodo in lue Venerea prodesse possit.

Alterum igitur quod attinet, an nimirum hydrargyrum in morbo Gallico adhiberi debeat, & tuto possit, & quæ vi agat, Medici valde dissentiunt. Equidem Epiphanius Ferdinandus, historia 17. inter nonaginta auctores, qui de lue Venerea scripserint, quatuor tantum esse existimat, qui hydrargyri usum in hac lue improbarint, Casparum Torellum, Montanum, Minadous, & Fracastorium. Verum multo plures sunt, quos etiam recenset Ioh. Baptista Syluaticus, contr. 34. qui ipse Syluaticus etiam inter eos est, qui hydrargyrum Gallicæ luis essentia aduersari negant. Etenim Vlicus ab Hutten, Eques & Medicus Germanus, cap. 4. in lib. de morb. Gall. vix centesimum quemque suo tempore hydrargyro inunctum recidiam euitasse scribit, durante ad paucos dies eius auxilio, Sebastianus Aquilianus, lib. de morb. Gall. cap. 4. curationem huius morbi hydrargyro factam sophisticam appellat, omnesque eo inunctos recidiam passos suâ ætate scribit. Gaspar Torellus, S. Iustæ Episcopus, in declamatione aduersus hydrargyri inunctionem, perniciosum hoc appellat medicamentum, idque instar pestis fugiendum censet. Ioh. Baptista Montanus, tract. de morb. Gall. Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum istum scribit, sed malam qualitatem parti inducere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quàm prius euadant Iohann. Fernelius, lib. 2. de abdit. morb. causis, cap. 14. nihil minus se credere scribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum lue Veneream sanare posse; symptomata siquidem saltem suo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, cap. 7. de morb. Gall. mendacem, fallacem & periculosam esse putat luis istius cum argento viuo curationem. Non magnificat etiam curationem hanc Fallopius, ut ex libro eius, de morbo Gallico, cap. 76. patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Bernardus Tomiranius, lib. 2. de morb. Gall. cap. 13. ut & alij quidam. Quorum sententiæ, ut dixi, Ioh. Baptista Syluaticus sese adiungit, scribitque se non credere, quod argentum viuum ex toto hunc morbum sanet, sitque antidotus è diametro lue Venereæ repugnans. Præu quidem & vehementia quædam morbi accidentia posse sedare hoc medicamentum, non negat; morbi verò Gallicæ essentia, quæ sit occulta proprietate, hepatis inimica, è diametro aduersari, eamque superare, se non credere. Etsi verò sub primum huius morbi exortum Carpus, Chirurgus, primus (quem forsitan secutus est tonfor ille, cuius mentionem facit Fracastorius) hoc medicamentum vsurpauit, eâ ratione adductus, quod contra scabiem contumacem, & plerisque aliis cutaneos morbos rebelles hydrargyro vsos fuisse Medicos antiquos Arabes obseruasset: tamen experientiam hoc remedium, ut optimum, minimè confirmasse, & propterea à plurimis Medicis reiectum fuisse. Etenim si inter morbi huius antidota est hydrargyrum, semper & vbi que expectationi suffecisset, nec opus fuisset, ut ex transmarinis & remotissimis regionibus efficaciora remedia conquirerentur, quæ felicissimo cum successu hætenus vsurpata sunt, ita, ut de eorum in hoc morbo efficaciam nemo amplius dubitet. Et licet vlcera Gallicæ sanet hydrargyrum: tamen non sequitur, quod eiusdem virulentia sit antidotum; sicut neque ea medicamenta, quæ in peste bubones vel carbunculos sanant, eâ de causa pro antidotis haberi possunt. Iisdem consentit Aurel. Minadous, lib. de virul. Vener. cap. 39. qui usum hydrargyri in hoc morbo planè reiecit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima est, quod

neminem

neminem viderit eius usu sanitati restitutum; contra potius obseruât, non paucos ab hydrargyri usu peiora symptomata passos esse, usque adeo, ut ex auxilio putato maiora damna, quam ex morbo se percipisse, affirmarint. Secunda, quod nocet hydrargyrum ob nimiam frigiditatem. Tertia, quod nemo explicare potuerit, quibus modis profit in hoc morbo hydrargyrum. Quibus addunt nonnulli quartam, quod per se sit venenum. Quintam, quod ex eius usu multi mortui sint.

Contra alij plurimi Medici hydrargyri usum in hoc morbo valde commendant. Et ut alios iam præteream, scribit Epiphanius Ferdinandus, *histor.* 17. se iureiurando affirmare posse, se centum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, sexûs & varij temperamentis, & in variis anni partibus persanasse, nullo relicto malo symptomate; nominatque alium Medicum experientissimum, Joh. Laurentium Protopapam, qui sibi iureiurando affirmât, se plus quam mille homines Gallicos curasse felicissimo successu vnguento Mercuriali; Deoque agendas gratias esse scribit, qui tanto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Ex hac difficili controuersia ut nos expediamus, primò hydrargyri usum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt. Primò enim experientiam quod attinet, experientia hic experientia opponi potest. Et plurimi Medici sunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargyrum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quod ideo sit reiiciendus hydrargyrus, quod sit frigidus, falsa est. Effectus enim hydrargyri, ut supra dictam, enim calidum, quam frigidum potius esse docent. Tertiò de modo, quo agat, & morbum hunc curet, postea dispiciemus. Et licet modus ille inueniri non possit, tamen experientia propterea non est neganda. Multa enim sunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non potest. Quartò etsi hydrargyrus venenatus sit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus esset; cum & alia venenosa in usum medicum veniant, ut opium, cantharides, oleum scorpij & alia. Quintò verò, quod nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydrargyro adscribendum, sed potius vel Medici imperitiæ, qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentia, aut inobedientia, vel morbi vehementia, qui nullo, etiam optimo, medicamento potuit expugnari.

Ut verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, sed non nisi urgente necessitate usurpandum esse censemus, tum scilicet, ubi ligno Guajaco vel sarsaparillâ morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus inprimis de causis ad hydrargyri usum accedendum. Prima est, quando morbus ita pertinax est, ut medicamentis illis usitatis cedere nolit. Deinde, cum aliquid adest, quod usum decocti ligni & sarsaparillæ non admittit, inprimis renum ac hepatis calor & inflammatio. Scribitque Eustach. Rudius, *lib. 5. cap. 15.* se curasse quosdam, qui si vel tantillum Guajaci, etiam frigidis correcti, usurpassent, statim ardore urinæ adeò correpti fuerint, ut earum partium inflammatione subortâ vix mortem effugerint. Ideoque in talibus casibus interdum, velimus nolumus, ad hydrargyri usum accedere cogimur, ut idem Rudius loquitur. Idque satis tutò sape fieri potest, ita ut etiam infantes, à nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro se inunxisse, & sanasse scribat.

Nec tamen temere & inconsideratè ad inunctionem hanc accedendum, sed priùs considerandum, an aliquod adsit prohibens. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires sunt debiles, & proinde in senibus rarò locum habet. Secundò, si

corpus adhuc multis vitiosis humoribus scateat. Tum enim hydrargyrum non facile penetrat humoribusque commotis graues morbos ac symptomata inducit. Ideoque corpus priùs euacuandum. Tertiò, si aer sit nimis calidus, & si adsint Caniculares. Quartò, si corpus sit emaciatum, si adsit febris, oris vlcera, ad anginam dispositio. In iis quoque non conuenit hoc medicamenti genus, qui ante morbum Gallicum stuporem, tremorem, paralyfin, & articulorum dolores passi fuerunt.

Ut autem rectè usurpetur hydrargyrus, primò, quâ ratione adhibendus sit, & quid in hoc morbo præstet, ac possit, inquirendum, quæ in re cardo huius controuersiæ vertitur. Vbi primò cum iis non sentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum esse putant. Equidem id affirmat Quercetanus, in *Consil. de lue Vener.* ubi scribit, Mercurium luis huius, præsertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & solum alexipharmacum esse. A quo non multum dissentit Felix Platerus, qui occultis suis qualitatibus & proprietate huic luiduersâ venenatam istius morbi qualitatem Mercurium retundere scribit. Verum simpliciter hoc admitti non potest. Cum enim tria sint in hoc morbo; primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atque inprimis hepatis, impressa, seu morbus occultus; deinde vitiosi humores, in hepate ma le affecto geniti, & à malignitate hac inquinati; tertiò morbi ac symptomata, quæ passim in corpore à vitiosis illis humoribus excitantur: ad vitiosos humores euacuandos, ut postea dicetur, & hinc etiam ad morbos & symptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere posse quidem non negamus. Quod verò ipsa maligna & virulentam dispositionem, quod alexipharmacum est, expugnet, id est, quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllò argumento solido hæcenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata; sed quicquid præstat, saluatione & purgatione illâ violentâ facit, quod non est alexipharmacum; aliàs enim omnia medicamenta purgantia humores vitiosos, alexipharmaca appellanda essent. Hoc potius constat, quod nonnulli Mercurialibus medicamentis sanari, post longum temporis intervallum in hunc morbum relapsi sunt, occultâ illâ & malignâ dispositione in corpore relicta. Deinde non esse hydrargyrum alexipharmacum, etiam ex eo patet, quod corpori nostro nullo modo amicus est, sed cerebrum, cor, & alia membra potius labefactat, & in faucibus grauissimos morbos ac symptomata excitat: quæ frustra à Mercurio amoliri, & saluæ virulentia adscribere conatur Platerus. Etenim tertiò, hydrargyrus saluationem excitat, non solum in morbo Gallico, sed & in aliis corporibus, quæ lue Venereâ non laborant, & præterea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, foetorem, dentium læsionem, quod cuiuslibet experiri & obseruare promptum est. Illud vero magis consentaneum est, hydrargyrum esse ex euacuantium medicamentorum numero; cum experientiâ constet, eius auxilio multos crassos, viscidos, & virulentos humores per os, interdum etiam per sudores, vel alias vias expurgari, ac in hoc morbo non multum præstare, nisi saluatio sequatur. Ideoque quando adhibetur, eo tantum fine usurpari potest, ut humores virulentos euacuet, quibus euacuat cum symptomata ab iis excitata euanescent, à plerisque ad symptomata mitiganda exhiberi posse, statuitur; cum tamen per accidens saltem symptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus, à quibus illa pendent, sublati. Quæ tamen cura, ut Fernellius sentit, omnium acerbissima est, & tam dura, ut perire morbo quamplurimi malint, quam tanto periculo, tam acerbis discrimine sanari. In vlceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi posse, vulgò notum est.

An hydrargyrus luis Venereæ sit alexipharmacum.

Hydrargy-
rus quot mo-
dis euacuet.

Per aluum
& vomitum.

Cautè exhi-
bendus.

Quando ex-
hibendus in
lue Venera.

Ad humores verò vitiosos euacuandos triplici modo usurpari potest, vel ad aluum, & vomitum mouendum; vel ad sudores ciendos; vel saluationem & sputationem excitandam. De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendum exhibendo iam antea etiam dictum. Atque in eo laudando multi sunt Chymici, eumque miris præconiis extollunt. Et Crollius Mercurium balsamum naturæ, & in quo & virtus incarnatiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum, nominat; cui Beguinus assentitur, qui, in lib. 2. Tyrocin. Chym. c. 3. summum omnis corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium esse scribit. A quibus etsi non planè dissentit Platerus, dum docet, purgatione per sumptum Mercurium facile luem hanc sanari posse, & quidem non longo tempore, sed breuissimo, & bis teruè vix propinatum, unde copiosus & alui fluxus, & vomitus simul concitatur, aliquando etiam sudores, urinæque promouentur: tamen diffiteri non potest, id eum præstare naturam violentè irritando, & non sine periculo.

Verùm velim Medicum potius timidum, quàm audacem & temerarium esse in medicamento hoc. Etenim quem venenum omnium rerum esse dixit Plinius, lib. 37. cap. 6. is nec corpori humano parcat, sed ventriculum, hepar, intestina, & omnia viscera offendit, & nervis inprimis, ac cerebro infestus est. Etsi verò præparatum mitescere posse affirmant Chymici, & ne noceat, eum præcipitant, sublimant, ex eo flores, aquilam, Aurum vitæ & alia parant: tamen.

Naturam expellas furcæ: tamen usque recurret.

Etenim, ut iam ex Platero dictum, violentè, & non sine periculo purgat, & ut Fernelius, lib. de lue Vener. cap. 7. hac de re scribit: Mercurio etiam præparato exhibito (præcipitatum procul dubio intellexit) statim ex vniuersi corporis ambitu omnis generis humores sursum ac deorsum prorumpunt, tanto impetu, tamque violento, ut ex haustis spiritibus, fractisque viribus, vel repente moriantur ægri, vel aliquot dies sine viribus, mortuis per similes, iaceant. Os interdum totum inflammatur, & gangrænam contrahunt vlcerata putrida, ac valde foetida, faucibusque interdum intumescunt, ut æger diebus aliquot nihil prorsus deglutire possit. Etsi mitius interdum agit: tamen satis violentè purgat.

Si verò mitius agat, vel crudi naturam retinet, vel fixus fere metalli fixi naturam induit. Prioris generis est Mercurius dulcis, de quo Angelus Sala: In adultioribus, inquit, parum operatur, nisi magna dosi exhibitus, nimirum ad gr. xxxv. ac tum saluationem facile concitat. Idque verum esse, Medicus quidam mihi notissimus malo suo didicit, & expertus est, ut de Consens. & Dissens. cap. 18. diximus. Si verò fixior sit, aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat, necesse est, si debet purgare, ut naturam vellicare possit. Vbi tamen semper medium tenere difficile est. Inter illa tamen, quæ de Mercurio præparato diximus, medicamenta, Mercurius vitæ dictus facile primas obtinet, ita ut plurimum è Mercurio paratorum medicamentorum hic mentionem facere opus esse non putem. Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum esse, sed aliquam partem Antimonij in eo contineri; id quod docet Vitrum & Regulus, quæ è Mercurio vitæ fieri possunt, nullà verò arte è Mercurio solo parari queunt, ex antimonio verò fieri, notissimum est.

Quando tamen Mercurium vitæ, & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet, diligenter perpendendus canon Mesuic: istud esse prudentiæ granum, ad medicinas fortes non deuenire, nisi ubi debiles non satisfecerint. Si ergo lues hæc sit recens & mitis, quæ lenioribus purgantibus, & decocto Guajaci, vel Sarsaparillæ possit sanari, ad hydrargyrum non temerè acce-

dendum. Si verò malum sit pertinax, & inueteratum, & virulenti humores in corpore multi adsint, sine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi possunt. Tum enim non facile metus est, ut ipsum corpus humanum aggrediatur, cum sit vitiosorum humorum, in quos agat, habeat. Et sæpe cogit necessitas ad usum hydrargyri accedere, ac frustra nonnulli sperant, debilibus medicamentis sæpe repetitis idem effici posse, quod fortioribus semel & confertim sumptis. Etenim experientia dudum docuit, tempus sæpe frustra teri talibus medicamentis, ad pertinaces morbos exhibitis. Contra fortia medicamenta, atque inter ea hydrargyrum, semel atque iterum assumpta pertinaces morbos, quorum causa circa ventriculum, iecoris caua, lienem, pancreas, omentum hæsit, & inde aliis partibus communicata fuit, feliciter expugnasse.

Secundò ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica, nimirum Mercurij spiritus albus, seu oleum Mercurij album, seu rubrum, quorum gutta vna vel due in aqua theriacali, & spiritu Guajaci, vel decocto simili propinantur ad sudores mouendos, ut & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modò id, cuius gratia exhibetur, hydrargyrum præster, & sudores moueat, humoresque vitiosos per eos discutiat, non ita periculosum medicamentum est.

Tertius modus est per saluationem, & quidem plurimi in saluatione omnem curationis huius morbi spem ponunt, adeo, ut Platerus scribat, nisi in curatione per hydrargyrum saluatio eius usu concitetur, tandemque superveniat, curam non succedere, neque conueniens esse, ob vitia, quæ ori in hac curatione contingunt, vel alia accidentia, inter quæ convulsiones præcipue metuendæ, quæ, si in illius usu grauitèr delinquatur, accidere interdum solent. eius usum tantopere damnare, penitusque reticere, cum postea in cura oris vitia iterum facile corrigi possint. Contra Fernelius, de lue Vener. cap. 6. hanc curandi rationem graphicè depingit, eiusque incommoda describit: Tanta, inquit, huius vnguenti crudelitas est, atque ferocia, ut secundo statim, aut tertio die languescere incipiat æger. Quippe quòd in summo corpore est, & in toto corporis ambitu, summâ suâ tenuitate colliquat, & dissoluit, ac tandem extremâ refrigerandi, quâ pollet, facultate, ad interna repellit: inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde sursum partium continuatione ad gulam & os compellit, tantâ, tamque violentâ iniuriâ, ut dentes, quibus, ut & cerebro, peculiariter inimicum est, statim omnibus vacillent, ac nonnullis liuidi decidant omnes. Quædam è corpore per sudores dissipat; quædam purgatoriâ vi in aluum deturbat, magnis torminibus atque, ut paucis complectar, omnibus certè, qui ita curantur, exulcerantur fauces, lingua & palatum intumescunt; gingivæ, dentes, vacillant: sputum per ora sine intermissione profluit, omni prorsus factore olentius, tanto contagio, ut labia eius contactu vlcerum contrahant, & intus buccæ ulcerentur. Frigefacto stomacho, & turbato fectore, appetentiâ cibi destituuntur ægri: cumque siti intolerabili crucientur, vix tamen bibere possunt, os alioqui totum vno occupante vlcere. Quin etiâ lingua balbutiem, aures surditatem contrahunt, nonnullis immedicabilem. Fætet omnis circumhabitatio.

Et sanè acerba satis est ea curandi ratio, ut eam quis non facile admittere debeat, ac propterea non usurpanda in malo recenti ac leui, sed in inueterato ac contumaci, & in quo prius alia præsidia, utpote decoctum ligni, & sarsaparillæ, ac similia frustra fuerunt tentata: neq; ad illud accedendū, nisi corpus antea etiâ diligenter sit purgatū, ne nimia virulentorum humorum copia ad os & fauces cōuertatur ac ruat. Neq; etiam cōuenit hæc cura sensibus, nec quibus vites sunt imbecilles, quique sunt emaciati, & nervorum debilitate laborant, & caput habent imbecillum, ac destillationibus obnoxium,

Medica-
ta diapho-
retica ex
hydrargy-

Saluat
hydrargy-

Inundio
hydrargyri,
quando
panda.

xium, ne hydrargyro, vtpote ipsis infesto, hæ partes magis debilitentur.

Ideoque, vt Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap. 39.* hac de re scribit, nec ij probandi, qui sine discrimine inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum illis sentiendum, qui eorum vsum planè reiiciunt. Interdum enim hic morbus adeo contumax est, vt decocto ligni, etiam ad dies quinquaginta, & quidem bis vel ter de die sumpto, non curetur, sed etiam in deterius labatur. Cum ergo decoctorum amplius sumendorum, vt & sudoris ac inedia pertæsi sint ægri, ne sine auxilio relinquantur, commodius est, periculosum, quàm nullum auxilium adhibere.

Quâ ratione autem hydrargyrus saluationem excitet, autores dissentiunt. Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 15.* pluribus hac de re disputat; & primò meritò eos deridet, qui statuunt, intensissimâ frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis partibus hydrargyrum humores in altum corporis repellere. Et enim repellentia crassarum & siccarum partium sunt; hydrargyrum verò tenuissimarum partium est. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aer frigidissimus, vel aqua frigidissima, tale quicquam præstat. Neque ratio hîc dari potest, cur ad os, & non alias propinquiores partes repulsio fiat. Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum, & præcipuè per os expurgetur. Plerique existimant, neque id Platero displicet, hydrargyrum peculiari vi expuitiones concitare. Verùm modum non explicat. Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, si totius substantiæ ratione, & peculiari proprietate ad caput mouetur hydrargyrum, facit id vel substantiæ similitudine, vel contrarietate. Substantiæ similitudine id fieri non potest; quia hydrargyrum cerebro & neruis potius nocet, quàm amicum est. Atque ideo sicut cantharides vesicam, lepus marinus pulmones inuadit & infestat, etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius istam sententiam impugnat duobus modis, primò, quia ante probauerit, Mercurium non esse venenum; deinde, quia ex manifestis qualitatibus se reddere rationem posse putat, cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc supponit, Mercurium, vt opium, habere partes heterogeneas, & conflatum esse ex partibus diuersæ naturæ, ita tamen, vt calidæ prædominentur; atque esse compositum ex substantia aërea & terrea, sed calore quàm maximè attenuata, quæ fuliginis modo vix calorem passa, euolet in fumum, & dissipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiusce facultatis medicamenta valentissimè extenuare, discutere, & humores ad motum conuertere, ac propterea purgare per sudores, per aluum, per os, humoresque ita partim purgatiuâ virtute, partim caliditate tenuium partium, secum trahere; atque ita accidere, vt tenuiores ad curem profecti per sudorem euacuentur; crassi verò, & inepti, vt per sudorem extenuentur, extenuati vnâ cum hydrargyro in vaporem soluto in caput trahantur, & deinde destillationem promouentes, deorsum delabantur. Tandemque concludit, cum hydrargyrum extrinsecus illitum non permaneat in ventriculo, quemadmodum alia purgantia medicamenta, sed caput petat, mirum non esse, si per os præcipuè expurget.

Verùm enim verò dubium hoc non soluit isto modo, & magna rerum Physicarum & Chymicarum hæc inscitia est. Primò enim hydrargyrum à venenositate absolui non posse, supra dictum, & probatum, rationesque contrariæ solutæ. Et ipse Rudius, *cap. modo alleg. tot & tanta mala, quæ Mercurius inducit, recenset, vt omnia ad manifestas qualitates reduci non possint.* Quæ vt in compendium redigam, erodendi vim hydrargyrum habet, cordis tremorem & imbecillitatem infert, animalem facultatem lædit, neruorumque substantiam, & propriam huic vnitatem labefactat, vñ-

de tremores immedicabiles, cruciatúsque graues excitantur, & multi, Mercurialibus medicamentis vsi, conuulsiones, epilepsiam & apoplexiam passi sunt. Imò quosdam post inunctionem in maniam & insaniam incidisse, idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifestas illam Mercurij operationem, quæ saluationem excitat, reducere conatur, in eo frustra laborat. Primò enim partes illæ heterogeneas, quas fingit in Mercurio, nullæ sunt, vt supra etiam dictum, neque vllus Chymicorum eas hætenus monstrare potuit, & siue vratur hydrargyrum, siue in aquam reducatur, siue aliam quamcunque formam externam induat, suam essentiam integram retinet, & facili negotio in pristinam formam reduci potest. Deinde causam nullam reddit Rudius, cur Mercurius extra corpori illitus ad caput potius, quàm ad ventriculum moueatur, & eò secum humores rapiat. Quòd enim putat, eum in vapores resolui, & ad caput ferri, falsum est; cum integer & in ore & in aliis partibus colligatur.

Vero ergo magis consentaneum est, hydrargyrum nervoso generi, id quod tremores, quos inducit, satis indicant, & cerebro, infestum esse, & propterea per neruos ad cerebrum repere, secumque vitiosos humores eò ducere, quem, vt & vitiosos humores, cum natura & cerebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, saluatio hinc sequitur. Et siue extra & foris applicatus, siue assumptus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, & sputum copiosum excitat.

Sunt verò modi ad saluam concitandam vsurpandi hydrargyri, varij; nimirum vel foris corpori admo-uetur per vnguenta, per emplastra, per epithemata & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per suffumigia; vel intrò sumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, nisi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt facilius in corpus penetrare possit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, suam naturam seruat, & partes minimæ sibi inuicem iterum faciliè vniuntur, & ad pristinam corpulentiam redeunt, vt obseruatum sit, in venis & ossium cavitatibus eius magnam copiam quandoque collectam fuisse.

Vulgatissimus tamen modus est adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem rectè inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipsa inunctione, quædam post inunctionem obseruanda sunt. Ante inunctionem corpus, si opus sit, vel medicamentis purgantibus, vel venæ sectione euacuandum. Etenim si vitiosi humores plurimi in corpore abundant, metus est, ne vsu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrumque suffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralyfin excitent: ideoque, prius pars aliqua eorum euacuanda est. Si etiam sanguinis adsit copia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiat, sanguinem imminuere vtile est. Fallopius quoque, vt pars materiæ absumatur, viscera roborentur, & ob Hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhibet.

Ipsam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum basis est Hydrargyrus, qui eligendus est purus, aut ex cinnabari viuificatus, miscendusque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus amplius ad visum non appareat; quod mortificare vulgò dicunt. Nonnulli etiam ad ℥vj hydrargyri addunt sacchari rubri ℥iiij. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi constitutione alia atque alia miscent, quæ tamen parum præstant. Hærent enim illa seu oleosa & vinctuosa, seu alia in cute & corporis superficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes sequi, nec eius malitiam corrigere possunt.

Quæ

*Hydrargyri
neruis in-
ficum.*

*Modi vñdi
hydrargyre.*

*Inunctio hy-
drargyri quo-
modo insti-
tuenda.*

*Argentum
vium, quo-
modo præpa-
randum.*

Quæ verò admiscuntur necessariò, eo fine admiscuntur, ut hydrargyrum in minima corpuscula redigatur, & ita faciliùs sese in corpus insinuare possit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia respiciendum censent. Ideòque Heicul. Saxonia, si topi ad sint, addit, quæ emolliunt, ut axungias & adipēs anseris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: si vlcera ad sint, addere iubet pulueres siccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, cerussam; quæ si praua sint, & cinnabarim præcipitatum addit. Præterea admiscere præcipit medicamenta, quæ partes roborent. Addere insuper iubet ea, quæ partes magis læsas & principales respiciant. Ideòque si articuli laborant, iuam addere; si hepar, hepatica; si ventriculus, stomachica iubet. Præter cætera verò ipsi probatur, ut inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia ut non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò si tumorum vel vlcerum imprimis gratià inunctiones instituantur, commodè ipsis medicamenta admisceri possunt: verum si præcipuè saluatio, & per sputum euacuatio intendatur, operosa ista compositione opus non est. Deinde hydrargyrum ipse si sit ad minima redactus, faciliè penetrat, nec adiuuantibus opus habet, nihilque est, quod eo faciliùs penetrare possit. Tertiò vix persuaderi possum, quòd medicamenta extra inuncta ad ventriculum & hepar penetrent, eaque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis istis oleum Guajaci addendum censet.

Quantitas.

Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor usurpatur pro morbi vehementia & virium robore. Ultra tamen ℥vij. non transeundum, quæ etiam robustis corporibus sufficiunt. In debilibus satis, ℥ij. iij. v. usurpare. Singulis verò vicibus ℥ij. vel ℥iij. vnguenti usurpentur, seu pro singulis dolibus ℥ij. adsumantur. In pueris tenerioribus pro singulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine sufficit.

Formula vnguentorum Mercuriarii.

Talia ergo vnguenta fieri possunt:

℥. Mercurij ℥vj. adip. suill. s. sale ℔j.

Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius, & exactè misceatur. Deinde adde medullæ cruris bouis ℥ß. terebinth. ℥iij. ol. eiusd. ℥j. ligni Guaiac. ℥ij. M.

Vel: ℥. Terebinth. Venet. ℔j. Mercurij vini ℥vij. M. diligenter. Deinde adde pinguedin. porc. ℥viij. ol. amygdal. dulc. & amar. an. ℥ij. pulu. cinam. ℥ij. moschi g. vj. M. Fiat vnguentum.

Eustachius Rudius hanc formam commendat, quæ felicissimo cum successu vsus sit plures annos Vtini, in magno illius ciuitatis Xenodochio, tantâ securitate ut ne vnus eorum, quos curauerit, perierit:

℥. Mercurij vini ℥ß. axung. suill. s. sale ℥iij. mastich. pulueris. ℥j. ol. mastich. ℥ß. croci ℥ß. pomor. dulc. mediocr. magnitud. n. ij.

Primò axungia suilla misceatur cum Mercurio exactissimè. Deinde addatur pulu. mastich. subtiliss. vnâ cum ol. mastich. & croco, & postea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata.

Vel: ℥. Mercurij salinâ extincti ℥iij. ol. veteris ℥iij. thuris, ut mastich. vulgar. parat. ℥ij. mastich. ℥j. pingued. porci ℥iij. ol. laurin. ℥ß. cera virgin. ℥ij. vnguent. dialthææ ℥ß. sagapeni ℥j. cera q. s.

Fiat vnguentum.

Vel: ℥. Mercurij ℥ij. axung. porc. ℥iij. terebinth. ℥j. puluer. ireos, thuris, mastich. an. ℥ij. ol. chamamel. lil. albor. laurin. an. ℥ij. styrac. calamit. ℥ß. M.

Vel: ℥. pingued. gallin. porc. vrs. an. ℥j. ol. lilior. albor. laurin. an. ℥ij. Mercurij ℥vj.

Misceantur pinguedines in mortario. Postea addatur Mercurius & horâ vnâ in mortario ducantur. Deinde adde thur. mastich. myrrha, ammoniac. styrac. pulu. stachad. Arabic. an. ℥ß.

Fiat vnguentum.

Loca, quæ inunguntur, sunt artus & internodia,

ac loca excarnia in manibus, cubito, pedibus, genibus. Quandoque in robustis & hepatis emunctoria, ac spina dorsi inungitur. Fallopius manus excipit, & primò inungit pedes transuersim, vbi est tarsus, postea internodia tibiæ, deinde media femora, medias vlnas, & media brachia, postea totum dorsum.

Tempus inunctionis commodissimum est verum, atque autumnus; hyems atque æstas minùs commoda sunt. Atque instituenda inunctio tempore matutino, ieiuno stomacho, in loco concluso & calido, & incipiendum à partibus inferioribus, & ad superiores transeundum. Rarò bis eadem die inunctio instituitur.

Inunctus æger vel linteis inuolucendus, vel partes inunctæ stuphâ ex lino vel cannabe tegendæ, agerque in lectum ponendus.

Tandiu autem continuanda inunctio, donec saluatio vel alui fluxus, vel alia euacuatio succedat, ac symptomata minuantur & cessent. Et quidem si alui fluxus accidit, is non statim suppressendus: ne tamen intestina aliquid damni patiantur, cauendum, infundendo per clysteres lac chalybeatum, vel succum trifanæ cum lacte, vel decoctum hordei, & postea si opus sit, veniendum ad adstringentia.

Sudores etiam nonnulli promouendos censent. Verum si natura ad saluationem tendat, sudorem ciedere non conuenit, ne contrarij motus fiant. Si verò natura spontè ad sudores tendat, nec id prohibendum. Ultra tres dies tamen vnâ vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam statim grauiâ sequuntur symptomata, ut magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores ac inflammatio, deglutitio læsa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dysenteria, & tunc statim ab inunctione cessandum. Interdum tamen, sed rarò accidit, ut nullum tale graue symptoma sequatur, sed tantum sudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

Vbi inunctio iam perfecta est, sputumque bene procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo saluia, flores stachad. Arab. rosamarin. chamapitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerunt, postea imponendum aliquod emplastrum neruium.

Tandem inunctione peractâ danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel ori, vel aliis partibus attrahatur. Ideòque Laconico sudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, auramenta potanda, vel globuli aut pilulæ ex auri foliis paratæ deglutendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali exciteretur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aquæ plantaginis, vel folior. vitis, cum diamoro, & syrupo de rosis siccis vtatur æger. Dentes abluendi decocto vel aquâ saluiæ, aquilæ, vino austero. Post inunctionem à curatione non statim desistendum, sed decoctum ligni, vrpote morbi huius alexipharmacum, adhuc diebus aliquot propinandum. Quod si intermittatur, faciliè recidua subsequi solet.

Secundò emplastra formâ Mercurij in hoc morbo adhibentur, quæ etsi minorem molestiam afferunt: tamen etiam minùs ad sputationem euacuandam efficacia sunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguenta, quibus & cinnabarim admiscere licet. Miscetur verò hydrargyrum vel cum vsualibus emplastris, & diachylo ireato, de meliloto, vel componuntur noua. Est etiam in vsu emplastrum de ranis cū Mercurio dictum. Emplastra hæc inducuntur linteis lineis, alutæ, & iisdè locis, quibus vnguenta, applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, interdum

Tempus inungendi.

Inunctio quando instituenda.

Quid post inunctionem faciendum.

Emplastra Mercurij.

terdum & spinæ dorsæ, & gestantur continuo die ac nocte, atque tertio vel quarto quoque die renouantur. Minus hæc cura molesta est, & diebus serenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipsa minus perfecta est, & propterea diutius continuanda.

Tertio linteamina aquâ Mercurij madefacta iisdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius sublimatus commodissime soluitur in aqua, Mercurio hoc modo soluto, eadem loca, quæ inungi solent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij sublimati ℥j. qui in liquoris alicuius ℥iij. soluitur.

V.g. ℥. Mercurij ℥ti. ℥j. aq. scabios. rosar. fumar. an. ℥viii. salua ℥ iij.

Ebulliant & misceantur.

Vfus huiusmodi est: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito versus manus, idque sit manè, vt & ante vesperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec sputatio superueniat.

Quarto cingula & armillæ conficiuntur ex Mercurio saluâ extincto, & albumine oui excepto, quæ mistura gossypio inducitur, idque insuitur corio vel panno, atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Quinto etiam suffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur. Verum magis periculosa est hæc cura, quàm per inunctionem; imò nonnullis lethalis fuit, & propterea non adhibenda, nisi omnia reliqua frustra tentata fuerint, & non nisi corporibus robustissimis. Vehemens enim hæc curatio est, cum, qui eam adhibent ægri, singulis diebus ℥x. sputi virulenti excernere soleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calidâ & siccâ intemperie præditis, & in iis, qui difficultate spirandi laborant, seu destillationibus à capite in thoracem sunt obnoxij, aut sputo sanguinis laborant, aut lienteria vel dysenteria tentantur. Inprimis autem Medici vtuntur istis suffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non potest. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen suffumigatio tum institui potest.

Notandum enim hic, suffumigiorum in hoc morbo esse differentiam. Quædam enim sunt vniuersalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantum partibus adhibentur. Deinde suffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinamomo, styrace calamit spica nardi, succino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moscho, gallia moschata, & similibus: quæ etsi certis partibus in suum vsum accommodari possunt, morbum tamen ipsum Venereum non extinguunt.

Quæ ergò huic morbo propria sunt, parantur è Mercurio inprimis, & ex Mercurio paratis, cinnabari, Mercurio præcipitato, sublimato.

Vniuersalia illa quod attinet, eorum, vt modò dictum, basis est Mercurius quocunque modo paratus. Nonnulli & sandaracham Græcorum, & auripigmentum addunt. Verum cum ista venena perniciosissima sint, non satis tutò adhibentur, neque etiam hunc morbum speciatim curant.

Vt formulas aliquot addamus:

℥. cinnabaris salitua ℥iij. myrrhæ, thur. mastich. an. ℥j. aloës hepatic. styrac. calamit. benzoes. an. ℥ß. F. Puluis.

Vel: ℥. cinnabar. ℥iij. myrrhæ, thur. ligni aloës, ladanii, ammoniac. an. ℥j. M. cum terebinthin. F. Pilulæ.

Vel: ℥. cinnabar. ℥iij. Mercurij præcipitat. ℥iij. thur. aloës, mastich. myrrhæ, benzoes, styrac. calamit. an. ℥ß. F. Puluis.

Sequentem formulam Neapoli in Hospitali incurabili in frequenti vfu esse, refert Epiphanius Ferdinandus.

℥. Lihargyri ℥v. antimon. cinnabar. an. ℥j. rhapontic. ℥vj. polypod. quercin. ℥iij. calam. aromat. cinamom. ladan. rosar. macis, nuc. mosch. aluminis, virid. aris, aloës an. ℥iij. minij, sandarachæ Græcor. an. ℥j. caranna ℥ij. aq. rosar. & fl. citri q. s. M. s. a.

Verum videtur mihi formula sine omni ratione concinnata, quæ multa inutilia & noxia etiam continet.

Tutior est, quam ipse Ferdinandus proponit:

℥. Cinnabar. Mercurij ℥ti. an. ℥j. gummi oliu. ladanii, an. ℥ß. nuc. mosch. baccar. laur. iuniper. an. ℥iij. thur. cinam. an. ℥j. sampsuchi, calchanthi an. ℥ß. therebinth. q. s. ad incorporandum. Fiat massa.

Medicamenta autem ista siue in puluerem, siue in pilulas, siue in trochiscos redacta, hoc modo vsurpantur. Primò ægro, vt curam istam sustinere possit (dignum patellâ operculum, & ita meritò tractantur, qui se libidinibus contaminant) exhibeantur duo oua forbilia, offa panis vino generoso madidi, haustusque vini, & cochlear conseruæ rosarum. Hinc per horæ quadrantem quiescat æger. Interim ille thalamus Veneris, seu carcer potius, sudatorium nimirum, calefiat; in Laconico illo, seu stufa sicca paretur tentorium, seu papilio ex linteo denso, sub quo æger nudus in sella humili sedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, seu vas, carbonibus ignitis plenum, in quos sensim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochisci coniiciantur, vt fumus inde per totum corpus spargatur, & ab ægri nudo corpore excipiat. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inspergatur, idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integrâ horam continuetur, prout ægri vires ferre possunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod sæpe accidere solet; quod si ex sermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus est. Vt verò deliquium animi præcaueatur, potest ægro permitti, vt per interualla ærem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exferat.

Adhibentur autem hæc suffumigia vel semel, vel bis de die, & quidem diebus tribus, sex, nouem vel pluribus, prout citius vel tardius superuenit purgatio. Hæc enim, vel fluxu alui, superueniente, statim à suffitu cessandum. Postquàm satis sub papilione sudauit æger, linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnâ vel duas sudorem continuat.

Particularia verò suffumigia non toti corpori adhibentur, sed saltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tum saluatio non mouetur, nec is eorum scopus est, sed ad morbos saltem & symptomata in partibus externis tollenda vsurpatur, nimirum ob defluuium capillorum suffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus, & cum fissuras ac rhagadas patiuntur.

Tandem etiam intrò sumpto hydrargyro saluatio concitari potest. Quod etsi Fernelio notum non fuerit: tamen à posterioribus animaduersum, & Mercurius etiam viuus à Rondeletio, latero, & aliis, in hunc finem vsurpatur. Tales sunt pilulæ Barbarossæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autem Medici pilulas ex Mercurio paratas ita, vt vnâ dosi dentur Mercurij gr. vi. vel vij. cæque singulis diebus ferè exhibent, ac tandiu, donec saluatio lequatur, eamque curam ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facile recipiendam esse, monet Platerus, & non nisi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmissa nihil iuuant. Commodum simul etiam existimat, si statim, vt vel pondere suo, vel aliis admistis, per aluum excernatur. Verum si id fiat, procul dubio saluationem non mouebit. Ideo præstat, si Mercurius, quocunque modo præparatus, minori dosi exhibeatur, quàm vt vel per vomitum, vel aluum purgare possit, si nimirum vel dimidia, vel tertia, vel quarta

Suffumigia
ista parantur
di ratio.

Particularia
suffumigia.

Medicamenta in
terna saluati-
onem mouentia.

quarta saltem doseos, quæ aliàs ad purgandum exhiberi solet, pars exhibeatur. Exempli gratiâ, præcipitarum vel turpetum gr. vj. pondere aliàs ad vomendum vel purgandum exhiberi solet; si verò saltem gr. iij. vel ij. vel j. exhibeatur, continuato vsu salivatio excitatur. Ideoque qui talibus medicamentis uti velit, rectissime fecerit, si primò integram dosin Mercurialis medicamenti ad purgandum exhibeat: secundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec saliva & sputum profluant: id quod tamen ita strictè observare opus non est. Et omnino tutius est in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non summâ violentiâ, nec tanto periculo alium movent, continuato tamen vsu sputationem prouocant.

CAPVT XXII.

De Dieta in luis Venereæ curatione observanda.

Dieta.
Aer.

Dieta in huius morbi curatione exactè observanda. Aer primò, in quo æger versatur, sit calidus, ut & insensibilis transpiratio libera sit, nec sudores prohibeantur, sed potius promoueantur, non tamen ita calidus, ut vires prosternat. Itaque in conclavi calefacto, si opus sit, toto curationis tempore æger sese contineat, nec aëri libero, nisi is anni temporis ratione calidior sit, & tamen non ante meridiem, sese committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, ut domi sese contineant, vestibulis aduersus frigus externum sese muniant, & quantum possunt, frigidum aërem vitent.

Cibus.

Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo sermo passim est de victu tenui. Verùm cum victus tenuis sit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conseruat, talis victus acutis morbis saltem conuenit, qui cum non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem persistere possunt. Cum verò morbus Gallicus sit morbus chronicus, & curatio ad plures septimanas extendatur, si vires tenui victu deiciantur, ad finem morbi durare non possunt. Quod verò Medici pane inprimis, & vuis passis ægros cibant, causam hanc esse puto, quod simplicissimum cibum, eumque boni succi, exhibere volunt. Cum enim varietas ciborum facile vitiosos humores suppeditet, carnes verò & pisces, similisque cibi facilius corrumpantur, quàm panis & vuis passæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eosque solum pane & vuis passis contentos esse voluerunt. Itaque ea victus ratio & forma observanda, quæ viribus conseruandis, etsi non augendis, sufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam sit boni succi, & simplex, quique excrementis generandis nullo modo materiam suppeditet, neque naturam à morbo impugnando ad sui coctionem auocet. Ideoque non nisi duo fercula ægro concedenda, & cibus solum bis de die exhibendus. Proinde ubi æger ad vsu medicamentorum præparatur, victus talis sit, qui vires non minuat, sed potius conseruet, imò quodammodo augeat, ut euacuationes instituendas æger, & victum tenuiorem postea sustinere possit. Cum verò sudorifera vel hydrargyrum adhibetur, si vires ferant, victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur, ac superflui humores in corpore potius absumentur, quàm cumulentur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes seruentur. Non verò victus sit nimium tenuis, ne vires concidant, sed ad perfectam morbi curationem, quæ longior esse solet, sufficere possint. Et quamuis aliquid de consueto victu in curatione huius mor-

bi demendum sit: tamen id non statim faciendum in principio, nec subito ista facienda mutatio, sed primis octo diebus paulatim aliquid de consueto cibo detrahendum, sicut & vltimis octo curationis diebus sensim ad priorem dietæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires respiciendum, & quid ea perferre possint, diligenter considerandum, earumque, utpote sine quibus curatio perfici non potest, maior, quàm morbi, habenda ratio.

Quantum verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum respiciendum. Quò enim vires sunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare possunt. Vires autem demonstrant corporis habitus, temperamentum, consuetudo, ætas, anni tempus, regio & ægri status. De quibus suo loco dictum. Summa: quantum fieri potest, aliquid de cibo consueto detrahendum, quod & Indiæ populi, à quibus modus hunc morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur: ita tamen ut semper ad vires respiciatur. Si enim æger sit robustus, corpus constitutionis frigidioris, ut facile inedia ferre possit, caro post octo dies amplius non danda, sed æger pane & passulis contentus sit. Si verò vires sint debiles, corpus gracile, biliosum, raræ constitutionis, & os ventriculi *ευαίσθητον*, etiam aliquid de carnibus concedi potest; nimirum caro pulorum & gallinarum, perdicum, vitulina, hædina & veruecina tenerior, ut & oua gallinarum. Caro verò suilla, quæ difficulter coquitur & distribuitur, ac materiam morificam auget, maximè vitanda, ut & fructus horarij, ac pisces molles. Et quidem commodissimus cibus sunt in hoc morbo vuis passæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non facile putrescunt, & bonum succum & alimentum suppeditant, malignitatemque vitiosorum humorum corrigunt. Vnde nonnulli in eâ sunt sententia, passulas non solum cibi, sed & medicamenti loco esse in hoc morbo. Et inprimis illæ maiores, Cybeæ dictæ, vtilissimæ sunt, in quibus & maior alimenti copia & vis abstergendi & roborandi.

De pane hîc nonnihil dubij est. Plurimi panem bis coctum commendant, imò solum admittunt. Quem ut corporibus fortioribus, quæ humidiora sunt, & pituita atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potius, quàm adustis, abundant, & qui dentes firmos habent, coque sunt assueti, non improbamus: ita etiam panis semel rectè coctus, & non nimis humidus, ut alimentum maximè familiare omnibus naturis, sexui, ætati, & quouis anni tempore tutò permitti potest; neque si æger eum magis, quàm bis coctum appetat, aliquid molestiæ ipsi, panem vulgarem prohibendo, creandum est. Imò panis bis coctus sua videtur habere incommoda. Diutius enim in ventriculo moratur, nec ita facile coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerumque Gallico morbo laborantibus languet, opus est. Præterea cum luis Venereæ laborantibus plerumque exusti humores abundant, pane bis cocto ij augmentur; contra à vulgari pane, utpote humidior, temperantur, ac tandem plus alimenti & sanguinis boni ab eo, utpote optimè temperato, suppeditatur, & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur, & in vna mensa panis $\text{℥}iij.$ carnis autem $\text{℥}ij.$ vel $ijj.$ sufficere scribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id observari potest, sed naturarum & consuetudinis non parua hîc habenda ratio.

Potum quod attinet, de eo quoque autores non planè conueniunt. Nonnulli nihil nisi decoctum illud ligni & sarsæ parillæ pro potu exhibendum censent, & vinum planè prohibent, idque non minùs, quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinumque ne delibandum esse toto curationis decursu censent,

*An victus
tenuis in lue
Venereæ con-
ueniat.*

*Quali
nu exhi-
bendus.*

Potum.

centent, ac tale esse vinum ligno, quale cicutæ, scribit Fernelius, de lue Vener. cap. 13. Ea autem inprimis de causâ vinum prohibent, quod corpus & humores, qui antea adusti sunt, & qui ab usu ligni incalescunt, eius usu inflammentur. Verum enimvero ratio hæc non sufficiens videtur. Etenim & decoctum illud secundarium tantum calefacere potest, quantum vinum aliquod tenuius & dilutius moderate haustum. Ideoque vires hic considerandæ, & cum vinum insignem cum corpore nostro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque inprimis ventriculum roboret, in totum corpus facillime distribuatur, citissime nutriat, & ita naturam roboret, vt morbo sese facilius opponere possit: eius usus non simpliciter reiiciendus, inprimis in iis, qui minus sunt calidi, ac corpus pituitosum, & crudis humoribus refertum habent. Usus tamen vini ita moderandus, ne corpus villo modo inflamet. Qui vero vino sine damno abstinere possunt, illi bibant decoctum illud secundarium, è ligno Guajaco paratum, idque satis liberaliter in mensa, & extra mensam, siti urgente; qui ipsi tamen ventriculi roborandi causa interdum vini haustum sumant.

Eodem modo si per hydrargyrum instituat curatio, eo tempore, quo nondum per os & saliuam euacuatio accidit, ægerque cibos masticare potest, pane optimo & bonâ carne nutriendus est, eique vinum dilutius exhibendum. Vbi vero saluatio incipit, & æger amplius masticare non potest, ob dentes vacillantes, sorbitionibus & prisanâ hordeaceâ, & iure carniū cum pane æger nutriendus. Et cum metus sit inflammationis faucium, à vino abstinendum.

Postquam vero cura absoluta est, etsi ægro ad consuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni succi, è quibus optimus sanguis generatur, alatur, commodissimum est. Cum enim corpus sit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vasa vitioso sanguine repleantur, sed vt bono instaurantur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualecens à minore quantitate cibi ad magnam subito adscendat, cum omnis mutatio ad extrema periculosa sit. Et cum metus sit, ne medicamentorum calidorum & siccorum usu hepar sit calefactum, conseruæ rosar. violar. spec. diatrion santalon, diarhod. abb. aliquot septimanis exhibeantur, victusque ratio, præsertim æstiuo tempore, sit frigidior, parata inprimis ex hordeo. Vitale est & serum lactis caprini. Si vero metus sit, ne adhuc reliquæ aliquæ huius morbi & dispositio maligna in corpore supersit, vinum Guajaco vel Sarsaparillâ medicatum exhibeatur, quod commodissimum tempore vindemiæ paratur, si pro singulo congio vini, Guajaci lbj. & sarsaparillæ ℥iij. addantur, & cum musto consueto modo deferuere sinantur. Extra vero vindemiæ tempus medicamenta ista saltem in vino macerari possunt.

Somnus non tantum noctu conuenit, sed etiam de die, dum sudant ægri, concedi potest.

Exercitatio omnis vehementior noxia est. Cum enim per eam vires labefactentur, & transpiratio ac dissolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illâ alimenti copiâ, quæ in hoc morbo usurpari solet, æger contentus esse non possit. A Venere vero, vt huic morbo aduersissimâ, plane abstinendum. Exercitij loco sit sudatio in conclau, & frictiones, quæ vnâ operâ, cum sudores absteruntur, fieri possunt. Animi affectus sint ad lætitiā compositi.

Alius vt aperta feruetur, danda opera, & cum facile ob pauciores cibum occludi soleat, clysteribus laxanda, & passulis cum foliis senæ. Imò per intervalla quædam purgantia exhibere non solum vitale est, sed & necessarium. Etsi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à sudoriferis saltem tenuiores humores euacuantur, crassi vero relinquuntur: vitale est, post septem vel de-

Dan. Sennert. Tom. III.

cem dies, vel etiam post longius intervallum, prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere.

CAPVT XXIII.

De Morbis ac Symptomatibus, quæ lue Venereæ coniungi solent, curandis.

Cum varij morbi ac symptomata lue Venereæ coniungi soleant, nonnulli satis prolixi sunt in explicando, quâ ratione ij morbi ac symptomata tolli debeant. Verum cum morbi illi plerunque manifesti sint, & de eorum curatione in superioribus libris à nobis actum sit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ pretium non puto. Ideoque saltem pauca quædam, & ea præcipue, quæ morbo huic propria sunt, afferam: reliqua è suis locis petantur.

Vlcera.

Vlcera, penis inprimis, quæ huic morbo maxime familiaria sunt, quod attinet, de iis in genere, lib. 3. Pract. part. 9. cap. 11. dictum. Vt pauca addamus, vnguento defensiuo penis radice munita, vlcus abluendum decocto scabiosæ, marrubij, & præsertim saponariæ, & ligni Guajaci. Postea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. Inprimis vtilia sunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, seu viuum, seu sublimatum, seu præcipitatum, seu cinnabarim. Et in penis vlcerebus, & carie glandis, vt loquuntur, nulum præcipitatum adhuc vtilius esse excogitatum medicamentum, scribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, nisi vbi crassæ sordes adsunt: in vlcerebus vero mundis locum non habent. Eustachius Rudius, lib. 5. de morb. occult. cap. 19. duo inprimis vnguenta commendat. Primum est:

℞. ol. rosac. complet. amygdalar. dulc. an. ℥ss. vnguentum guent. resina (quod paratur ex oleo puro, resina pini, terebinthina, & cera citrina) ℥vj. Mercuriales.

Mercurij præcipitat. ℥j. cera parum.

Misce omnia, excepto Mercurio præcipitato, super igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, postea præcipitatum adde. Potest tamen pro vlcere, & partis eo affectæ ratione Mercurij præcipitati plus vel minus addi.

Alterum est hoc:

℞. ol. amygd. dulc. vnguent. rosac. an. ℥iij. cera noua ℥j. Mercurij præcipitati ℥ss. Misce.

Atque ista vnguenta non solum ad vlcera penis, sed & aliarum partium vlcera Gallica, ficus, condylomata, & vocatas cristas sunt vtilia.

Vtile est & balsamum Mercurij, quod hoc modo paratur:

℞. Mercurij vini solut. spiritu nitri. Ad solutionis huius lbj. affunde ol. oliuar. ℥iij.

Stent in digestionem octo diebus, postea oleum separetur & vsui seruetur.

Vel: ℞. Vitellum oui j. ad duritiem cocti, mell. ℥j.

Misce super lento igne, ebulliant, & adde Mercurij ℥ati ℥ss.

Post mûdificationem & hoc vnguentum usurpari potest:

℞. Aloës opt. ℥ss. croc. ℥ss. thur. minij, an. ℥j. mell. ℥ss. terebinthina ℥ij. vitell. oui j. Misce.

Vlcera autem occulta & latentia, vel sub præputio constricto delitescere solent, vel sunt in meatu interno penis. Si vlcus sit sub præputio contracto, vel per siphonem conueniens medicamentum iniiciendum, & postea tenta vnguento imbuta stilo loco affecto applicanda: vel præputium secundum longitudinem dissecandum, & necessaria medicamenta imponenda.

Si vero vlcera sint in ipso membri virilis meatu, curatu sunt difficilia, habentque coniunctas carunculas, seu carneas excrescentias, quæ vrinæ emissionem impediunt.

E E e

Vlcera Venereæ curatione in penis.

Vnguentum Mercuriales.

2.

Vlcera latentia.

Vlcera in penis meatu.

pediunt. In vlcere ergo leuiore iniicienda aqua plantaginis, in qua alumen, lithargyrum, & cerulla cocta sint. In grauioribus verò vlceribus vsurpetur hoc linimentum:

℞. Mercurij præcipitat. ℥j. Mercurij ☉. ℥j. plumbi v℥. ℥ij.

Terantur in porphyrite cum aq. rosar. sæpius abluantur, & in vmbra siccentur:

Postea ℞. pingued. suill. ℥vj. cera alb. ℥ij.

Dissoluantur super igne, & addatur puluis, & camphora ℥ij. Fiat linimentum, quod candelæ ex cera alb. ℥v. terebinthin. ℥j. parata, illinendum, & candelæ meatui vrinario indenda. Vel emplastrum conueniens super stylo paruo conuolutum, immittatur. Carunculâ sublatâ vnguentum exsiccans, & consolidans immittendum.

In vtero.

Si verò in vtero sit vlcus, idque fordidum & serpens, malum incurabile est. Leuiores verò curantur iniectionibus ex aquis aluminosis, in quibus lignum Guajacum & Sarsaparilla coquitur, vel pessariis ex succo plantaginis, cum puluere aloës, boli Armeni, cerussæ & similibus. In fordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercurialis. Tandemque vnguentum exsiccans & consolidans, vt de rutia, vel simile, vsurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri suffumigia vtilissima sunt. Verum cum tubuli facilè à prunis nimium calefiant, hæ candelæ pro fumo Herculi. Saxonie vtilis sunt:

℞. Syrac. calamit. benzoës, an. ℥vj. ligni aloës ℥vij. thur. alb. ℥j. ladan. ℥ib. iresos, caryophyll. an. ℥ij. ros. Damascen. ℥vj. cinnabar. ℥ij. carbon. salicis ℥ib. aq. vitæ, q. s. Fiant candelæ.

Iisdem medicamentis & intestinorū vlcera curantur.

Faucium
vlcera.

Ad faucium verò vlcera cum talia adhiberi non possint, fiat Gargarismus à decocto sarsaparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, scabiosæ, myrti, ros. rubris, cortic. granator. sumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri potest in aqua, & sub finem aliquid vini austeri addi. Post abluitionem vlcera abstergenda oleo sulphuris, conueniente liquore addito, vel aquâ aluminosa compositâ, quæ ita paratur:

℞. Mercurij præcipitat. aluminis rocha, an. ℥j.

Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde succi limon. ℥ij. aq. plantagin. ℥ib. ros. ℥ix.

Coq. in vitro, ad quintæ partis consumptionem.

Verum cauendum; ne aliquid de talibus medicamentis deglutatur. Efficax est & butyrum ℥ij dictum, si vlcus gossypio, butyro madefacto, leniter tingatur. Verum eadem cautione hic etiam opus est. Sed cum non semper præcaueri queat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita satis tutè talia medicamenta adhiberi non possint; contra verò alia medicamenta mitiora parum efficacia sint: vlcera hæc curatu difficilia sunt, imò sæpe incurabilia. Tutius auri solutio hisce vlceribus adhibetur, hoc modo parata:

℞. fol. auri xv. aluminis rocha, nitri, salis fusi, an. ℥j.

Tere in marmore, affunde aliquot guttas spir. vitrioli, postea affunde spiritum vini ad duorum digitorum eminentiam.

Stentque in cineribus tepidis, tandemque ebulliant, vt folia auri soluantur, ac spiritus vini flauescat.

Spiritum vini destillando separa, alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec spiritus vini aurum soluat, & sales in fundo relinquuntur. Tandem spiritum vini destillando separa vsque ad siccitatem, & spiritum terebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum solutum sit. Hac solutione affectum locum bis quotidie illine.

Narium.

Narium vicera curantur per erihina vel infusa, pulueres inspersos, suffumigia parata à Guajaco & cinnabari.

Fissura manuum & pedum.

Si in volis manuum & pedum adsunt rhagades &

Fissura manuum & pedum.

fissuræ, abluantur decocto ligni Guajaci, eius corticis, scabiosæ, scordij, pentaphylli: & si durities adsit, etiam althææ & malæ, aut radicis cucumeris agrestis. Postea vnguentum vsurpetur à butyro, adipe anseris, vel gallinæ, ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis vitæ vel præcipitati addatur, vel vnguentum antea propositum.

Vel: ℞. Pingued. porc. q. l. Affunde ol. tartari, tantum, vt ab eo vnguentum acre fiat.

Quibus si malum non cedat, suffumigia particulare à cinnabari adhibeatur. Herculi. Saxonia, de lue Venere. cap. 30. scribit, se obseruasse, mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fissuras gesserat, & inutiliter omnium & Venetorum & Patavinorum Medicorum operâ vsa fuerat, breui & facile curatam fuisse succo herbæ, quam alij artemisiâ, alij ranacetum appellant, in omnes fissuras diligenter pennâ illito, & omni manuum lotionem omisâ: eundemque succum se vtilem deprehendisse in impetiginibus & vlceribus crustosis.

Bubones.

De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere solent, hoc in genere tenendum, dandam esse operam, vt expulsio materiæ, quam natura tentat, & ad partes ignobiliores detrudere conatur, adiuuetur; cum hac euacuatione interdum natura sese toto isto morbo liberare soleat. Itaque si bubo non satis erumpat, & augeatur, nec ad suppurationem tendat, vt extrahatur & suppuretur, danda opera. Itaque crus, quod è directo est, fricandum, circa partes inferiores scarificandum, aut etiam vena eò loci aperienda. Ipsi verò buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt:

Curatio
bubonis.

℞. Sagapeni, ammoniac. an. ℥ij. opopanax. bdellij, an. ℥ij. sinapi, piper. pyrethri, an. ℥j. sapon. nigri ℥b. Misce, ac cum cera & pice.

Fiat Emplastrum.

Si tamen natura mole & copiâ virulentæ materiæ prematur, vt totam expellere non possit, tum purgans medicamentum exhibere vtile est, vt natura parte operis leuata reliquum facilius expellat.

Vbi tumor satis erupit, laborandum, vt, quamprimum aperiatur, & diu apertus seruetur. Vt suppuretur, maturantia, quæ in inflammationibus adhiberi solent, imponantur, è mucilagine malæ, althææ, sem. tritici, lini, caricis, pingued. suilla, adipe anserino, & similibus, vel diachylum simplex, aut cum gummi compositum. Vbi pus confectum est, non expectandum, vt bubo spontè aperiatur, sed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digestiua dicta & abstergentia imponenda, quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus est, vlcusque diu apertum seruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita metus est, vt materia ad alias partes adscendat, sed si purgationes & sudorifera, atque alexipharmaca idonea adhibeantur, interdum bubo sine periculo planè delitescit.

Tumores gummatosi & Nodi.

Equidem tumores tales & nodi, qui in excarnibus locis, vt fronte, osse caluariæ, tibiæque exteriori fedè oriuntur, sæpissime, si morbus hic perfectè curatus fuerit, & ipsi euanescent; inprimis post vsum sarsaparillæ, quæ in hisce morbis discutiendis efficacissima est, & post vsum inunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen post absolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia, attenuantia, & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agrestis, bdellium, sagapenum, opopanax, & inprimis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale. Vtile, & experientia probatum est hoc:

℞. Empl.

Tumores
gummatosi
& nodi.

℞. Empl. diachyl. e. gummi ʒj. diachyl. simpl. ʒʒ. Mercurij salina extincti ʒj. ol. Guaiac. q. s.

Fiat Emplastrum.

Vel: *℞. Ammoniac. opopanax. gummi hedera in aq. vita dissol. pingued. gallinae, anserina, an. ʒiʒ. medull. cruris vitul. Vnc. j. ladani, styrac. calamit. liquid. an. Drach. ij. pulu. radic. hermodactyl. ireos, an. ʒiij. cinnabar. ʒj. argent. viui cum terebinth. misti ʒvj. ol. lilior. & cera q. s.*

Fiat ceratum.

Lauatoria etiam ex Mercurio parata, supra enumerata, in his tumoribus locum habent.

Si ista non satisfaciant, tumores causticis aperienti, praesertim si non sint in articulis, nervis, tendinibus; & locus apertus seruandus, ac os subiectum, quod plerunque laesum est, deradendum.

Tubercula & pustula.

Tubercula quoque, vt & pustulae paruae, thymi, verucae, faui, cum in aliis corporis partibus, tum praecipue in capite, circa anum, penem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri solent. Quae etsi interdum post vniuersalem curationem sponte euanescent: tamen nonnunquam etiam peculiarem curationem requirunt.

Quae in capite sunt eiusmodi tubercula, abluenda sunt saepe decocto ligni Guajaci, & praesertim corticis eiusdem, & sarsaparillae. Nonnulli & oleum scorpiionum ac viperinum vsurpant. Quibus si non cedant, vnguento aliquo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminosa composita, parata ex alumine rochae, & Mercurio, quam alij etiam hoc modo parant:

℞. Alumin. rocha. Mercurij ʒati, an. ʒij.

Terantur. Adde aqua plantagin. rosar. an. ʒb. j.

Coq. in vitro ad consumpt. dimid. part. Postea stent diebus xv. vt alumen & Mercurius resideant, & clara aqua effundatur, ac vsui seruetur.

Si pustulae sint in ore, vsurpantur collutiones oris e decocto ligni, aut si adsit inflammatio, ex sero lactis chalybeati, quibus rosae, plantago, addi possunt. Et si pustulae sint fordidae, scabiosae addatur, & alumin. gr. x. pro singulis feri vel decocti libris. Est & vtilissima aqua aluminosa composita modo descripta. In oris tamen pustulis ea sola vti tutum non est, sed diluenda est triplo vel quadruplo aq. rosar. & plantag.

Pustulae vero ani & penis singulis diebus aliquoties fouendae linteo madido decocto ligni Guajaci & sarsaparillae. In iisdem aqua aluminosa modo descripta vtilissima est: vel si pertinax sit malum, vnguentum aliquod cum pulu. praecipitat. qualia sunt supra proposita, imponendum, vel praecipitatum cum quadruplo albumin. oui mistum, quod ani excrecentiis eiusmodi impositum horarum 24. spatium eas extrahit & extirpat. Postea exsiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe praescindunt, & postea radicem modo propositis medicamentis extirpant. Si etiam oleo vitrioli extremitas verrucae tangatur, exsiccat, & decedit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium, quod huic morbo coniungitur, potius ex erosione radicum capillorum, quam aliis causis cum in capite, tum in barba accidit. Quod vt curetur, vniuersalibus praemissis, primo capilli deradendi, si aeger id ferat. Nam non omnes id admittunt, praecipue religiosi, quorum morbos occultos esse oportet, vt scribit Herc. Saxonia, de lue Vener. cap. 38. Deinde non vsurpanda adstringentia, quorum vsu malum deterius redditur, & vlcera capitis ac dolores inde retentae materiae sequuntur; sed potius vsurpanda, quae materiam illam vitiosam, pilos erodentem, discutiunt & abstergunt. Lixiuum puta, in quo lignum, & cortex eius, sarsaparilla, fol. fumariae, betonic. scabios. abro-

Don. Semier. Tom. III.

tani, absinthij, pulegij, asari, agarici cocta sint. Et si cutis sit arida, malua, althaea, parietaria addenda. Deinde reliqua medicamenta adhibenda, quae lib. 5. pract. part. 3. sect. 2. cap. 3. & 4. sunt proposita. Quae omnia si non satisfaciant, suffumigia particularia, ad caput scilicet, & faciem, ex hydrargyro & cinnabari paranda, quo remedio spatium sex vel nouem dierum defluuium pilorum inhibetur. Verum plerunque, si vniuersalia purgantia & euacuantia adhibeantur, & materia pilos erodens tollatur, ac lotiones idoneae vsurpentur, sponte postea capilli in locum eorum, qui deciderunt, succedunt. Plura videantur loc. alleg. de Alopecia & capillorum defluuiio.

Dolores.

Dolores quoque atrocissimi saepe eos, qui lue Venerae laborant, infestant. Ij vero commodissime tolluntur propriis huius morbi medicamentis. Inprimis vero ad eos tollendos vtilis est sarsaparilla. Ideoque si dolores valde vrgeant, maior quantitas sarsaparillae, Guajaci vero minor, primis diebus sumenda: & licet, quia maximam attenuandi vim habet sarsaparilla, sine viscerum adstrictione, materiae fusae & liquatae dolores vsque ad secundam septimanam augeantur: tamen ab vsu eius non desistendum, sed de eo aeger monendus. Postea dolore cessante, ligni quantitatem augere licet. Potest & radix Chinae ad dolores istos mitigandos addi. Per intervalla vero singulis fere septimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis vero dolentibus applicentur fomenta e ligno Guajaco, folijs pulegij, saluiae, rosmarini, flor. chamamel. Vtilia etiam sunt ol. lilior. albor. rutae. scorpiion. viperinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laudanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus si dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quae supra in vniuersali curatione proposuimus, locis dolentibus illinenda; vel cera addita cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda, vel alia emplastra supra proposita, quibus & castoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi possunt. Praecipue ceratum de ranis Vigonis ad eiusmodi dolores sopiendos vsitatum est. Vtile est & hoc Plateri ceratum:

℞. Argent. viui. ʒiij. Agitentur cum terebinth. aq. vitae lotae ʒj. Addendo pingued. vrsin. medulla cruris vitul. an. ʒiʒ. ol. lilior. albor. chamamel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini, an. ʒb. spica vel terebinthin. ʒij. euphorb. thuris, an. ʒb. styrac. liquid. ʒvj. pulu. hermodact. ʒij. castorei ʒj. cera, q. s. Fiat ceratum.

Lauatoria quoque dicta e Mercurio parata, supra proposita, partibus dolentibus, praecipue tibiis, adhibita dolores sopiunt.

Gonorrhoea.

Gonorrhoea, quae in hoc morbo etiam frequens est in principio, & temere non supprimenda; cum natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur: quae si supprimatur, caput petit, imò totum corpus inficit. Si vero, vbi decoctum etiam ad tertiam septimanam vsque vsurpatum est, non cesserit, oleis adstringentibus ex mastiche, mentha, rosa, myrto paratis lumborum regio, & perinaeura inungantur.

Exhibeantur vero medicamenta e semine agni casti, lactuca, cannabis, quibus pulu. sarsaparillae. duplum addatur. Possuntque medicamenta ista exhiberi vel formae pulueris, vel cum syrupo de nymphaea in formam electuarij redigi. Vtile etiam est, si singulis diebus exhibeantur nymphaeae. Drach. ij. vel iij. cum terebinthin. ʒj. vel ij. Nonnulli ad gonorrhoeam hanc etiam exhibent Mercurium praecipitatum viridem, vel resinam Guajaci & terebinthinam, quae abluuntur aq. violar. & addito vitello oui ac decocto sarsaparillae, in formam potabilem redigitur.

DDd a Tabes.

Dolorum curatio.

Curatio Gonorrhoeae.

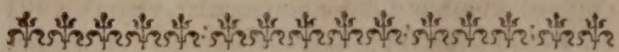
Tabis.

Tandem non ratò euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minus dextrè institutà ad summam tabem ægri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medicamenta non sufficiunt, sed specificis opus est. Quale remedium Ludouicus Septalius, *animaduers.* lib. 7. n. 214. proponit, atque eo se quàm plurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberalisse scribit. Sic autem paratur.

℞. Sarsaparilla el. minut. incif. ℥vj. Infundantur horis 24. in aq. calid. ℔ xv. loco calido, vase clauso. Postea lento igne coq. donec ℔ v. absumptæ sint. Hinc cochleari perforato extrahatur sarsaparilla, & contundatur in mortario marmoreo. Contusa eidem aquæ iniiciatur, addendo

Carn. vitul. macra ℔ ij. sem coriandri preparat. ℥j. aut eius loco ligni Guajaci rasi, tantundem aut santali citrini incisi ℥iij. pro corporis ægri & humorum conditione. Et vase operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔ v. & in fine aromatizentur cinam. el. ℥iij. Hinc fiat colatura cum forti expressione, quæ vsui referuetur in vase vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥vj. vel vij. vesperti autem, horis 3. ante cœnam, ℥iij. vel v. Quod si æstas sit, aut si coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥iij. atque in vsu huius medicamenti plurimis diebus perseuerat, quandoque etiam ad centesimum diem.

Reliqua petantur à curatione affectuum particularium & Fallopio, *de morb. Gall.* qui de morbis ac symptomatibus huic morbo cõiunctis prolixè scripsit.

P A R S Q V I N T A.

De Venenis externis in genere.

CAPVT I.

De natura Veneni.

De Veneni
natura.

QVIDEM supra, *part. 2. cap. 1.* de venenis in genere actum est. Quia tamen ibidem dictum, etsi omne illud venenum appellari possit, quod occultis qualitatibus homini insigniter nocere potest, ea tamen, quæ vim hanc à sua natura, nullâ putredine aut corruptione præcedente, obtinent, propriè & in specie à nonnullis venena appellari; qualia sunt omnia, quæ extra hominè adueniunt, eiusque corpori immittuntur; siue sint è mineralium, siue plantarum, siue animalium genere: de veneno in specie hoc modo sumpto quædam in genere adhuc addenda videntur.

Venenum
propriè quid.

Et primò monendum de venenis istis, autores, & præcipuè Galenum, non semper eodem modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ res propriè in venenorum numerum referendæ sint. Nam *6. epid. comment. 6. text. 5. εὐχέσθων*, seu maleficorum duo genera constituit, dum scribit: *Cum tertium materia genus, & in medicamenta deleteria, hoc est, mortifera vocata, & ferarum venena distribuatur, duplex & ista curantium materia est. Appellatur autem Græco vocabulo ἀλεξίφάρμακον, id est, medicamentorum auxilia, quæ mortiferis medicamentis aduersantur: iberiaca verò, quæ ferarum moribus medentur. Verum fortasse quis existimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera esse censendam; nam & hæc ultra modum*

exhibita nos interficiunt. Id si concesserimus, consequens erit etiam, vt alexipharmaca & theriaca in mortiferis enumeremus; quandoquidem & hæc nos perdere possunt, nisi quis ex ipsis omnino valde parum assumpserit. Verum eà de causâ mihi plurima medicamenta vocare mortifera Medici videntur, quod ipsorum temporibus quibusdam utilitas necessaria sit, ea verò appellare deleteria, quæ nullo vnquam tempore, neque ægrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt. Quo loco Galenus planè diuersa facit *δαρὰ φύσιν* & *ἀνὰ φύσιν*, & *δαρὰ φύσιν* ea dicit, quæ licet quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodesse possunt: *ἀνὰ φύσιν* verò ea, quæ semper nocent, nec vnquam, nec ægris nec sanis, profunt. Contra, *lib. 6. de compos. med. secund. loca cap. 1. ἀνὰ φύσιν τῶν δαρὰ φύσιν* speciem quandam esse docet: quod priori contrarium. Si enim *δαρὰ φύσιν* sunt, quæ quamuis necant quandoque tamen prodesse possunt; deleteria verò, quæ nunquam profunt, eorum species esse non possunt. Idem tamen etiam docet *2. de vi&at. rat. in morb. acut. comm. 2. text. 12.* dum scribit: *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria. Vt autem succi papaueris, mandragoræque & hyoscyami, & aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa, corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipiunt commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam præcidentes partem, ad suppetias ferendas vimur.*

Atque hinc exorta est quæstio, quam prolixè tractat Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. cap. 4.* An nimirum Bezoardica medicamenta, vt & purgantia, inter venena referenda sint. Et quidem ipse vtrumque negat, idque probare conatur cùm autoritate Galeni, tùm ratione. Et Galeni quidem autoritatem quod attinet, adducit locum Galeni ex *6. epid. comm. 6.* quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quod & Bezoardica & purgantia corpori nostro sint similia. Et Bezoardica quidem corpori nostro esse similia, probat autoritate Auicennæ, qui, *lib. 2. tract. 1. cap. 4.* scribit, quod Bezoardica sint medicina, quarum proprietates est, vt sanitatem conferunt, & virtutem in spiritu. Aueroëem verò reprehendit, quod, *5. collig. cap. 23.* scribit, quod Bezoardica, si reperiunt in corpore venenum, non interficiant, sed venenatum hominem feruent; si verò non reperiunt in corpore, illum interficiant; idque experientia & rationi contrarium esse putat. Experientia quidem, quia Rex Mithridates confectioe suâ continuò, sine vlla læsione, vsus est; Antoninus verò Imperator theriacam absque vilo mortis periculo sumpsit. Rationi verò, quia, si Bezoardicum interficit, & vires dissoluit, non præsentem veneno, multò id citius faciet præsentem veneno. Tum enim cor à duplici hoste impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeo roborant, vt etiam postea exhibitum venenum facile superare possit, vt docet Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 14.* Purgantia verò nobis proprietate similia esse, probare conatur ex Galeno, *3. de simpl. med. fac. cap. 24. 25. 26.* vbi docet, quod omne pharmacum purgans purgando humori similem habeat proprietatem. Ex hoc enim concludit, si medicamentum purgans purgando humori habet similem proprietatem, & succus ille est nobis similis ac familiaris: ergo ex consequenti medicamentum purgans nobis similem habet proprietatem.

Verum vt pateat, quid de hac cõtrouersia sit sentiendum, & quæ propriè venena sint, primò sciendū, Galenum non semper eodem modo locutū esse. Nam vt ex *3. de temperam. cap. 4. & locis antiq. alleg. patet, δαρὰ φύσιν* ipsi interdum generale vocabulum est, quod omnia

An Bezoardica & purgantia venena s.

omnia ea, quæ homini mortem inferre possunt, complectitur; siue sint deleteria, siue purgantia, siue alia: interdum verò speciale est, & deleteriis opponitur, atque id significat, quod interdum quidem interficit, quandoque tamen prodesse potest.

Deinde notandum, ea medicamenta, quæ semper nocent, nunquam profunt, extra omne dubium venena esse, & dici debere: omnia tamen ea, quæ quandoque profunt, è venenorum numero non excludenda, nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent, in venenorum numerum referenda esse. Nocentium enim, seu *δυναστικῶν*, in genere ita dictorum, quædam est differentia, quæ à paucis annotata est, obseruata tamen magnam doctrinæ de venenis, & quæstioni antea propositæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, lib. 5. de simpl. med. facult. cap. 19. opium, myrrham, styracem & crocum coniungit. Verum cum idem, 2. de rat. viâ. in acut. text. 12. opium mandragoræ, hyoscyamo & aliis, quæ nobis à tota substantia & viribus aduersa sunt, rebus accenseat: facile patet, non in eandem classem opium, mandragoram & similia deleteria cum croco, myrrha, styrace, collocari posse. Ideoque sciendum, quædam simpliciter esse venenata, quæ nunquam profunt, semper nocent, de quibus Galenus, 5. de simpl. med. facult. cap. 19. Sunt, quæ totâ essentia nobis sunt contraria, proinde si vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat, necesse est, seu dryopteris, & pibocampe, & thapsia, & solanum manicum, & hydragryrus, & fungorum nonnulli, præterea saluâ & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere sunt deleteria, non quantitate, & proinde nihil eorum in alexiteriis antidotos inditur. Deinde sunt, quæ etsi venenatam qualitatem habent: tamen cum eâ etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodesse possunt; qualia sunt narcotica omnia, opium, hyoscyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipsius Galeni testimonio, 2. de ration. viâ. in acut. text. 12. præcipuè fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & similia. Quæ quodd ex venenorum numero eximere conatur Rudius, quodd succo, quem trahunt, sint familiaria, succus verò ille nostro corpori, valde fallitur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori nostro familiares sunt, sed excrementitios, qui ei dissimiles, siue secundum, siue præter naturam, in corpore nostro generantur. Itaque venenum omne illud erit, vt antè etiam dictum, quod occultam, malignam & venenatam, & corpori nostro peculiariter & per se noxiam qualitatem obtinet, siue coniunctam habeat aliquam qualitatem, ob quam in vsum Medicum trahi possit, siue non habeat.

Longè alia verò ratio est croci, myrrhæ, styracis, & similibus, vt & omnium simpliciter Bezoardicorum: de quibus propterea, & purgantibus coniunctim, vnam quæstionem non conuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, sed potius vtilem habent, & saltem ex accidenti, si scilicet in nimia quantitate sumantur, nocent. Vt enim primarum qualitatum temperies sibi similibus conseruatur, & corpori nostro conueniens est, si verò eæ qualitates excesserint, & intemperies inducatur, ea morbosa, imò lethalis esse potest: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, styrax, Bezoardica & similia, occultis qualitatibus nobis vtilia, si nimia quantitate sumantur, illam, quæ à qualitatibus occultis pendet, corporis harmoniam turbant, & ita nocere possunt. Læticia moderata est affectus animi, valetudini conseruandæ vtilissimus: si tamen modum excedat, nocere potest, vt comperit sit; quosdam nimia læticiâ extinctos esse. Eodem modo crocus cor roborat spiritusque exhilarat; in nimia tamen quantitate sumptus, idem, quod nimia læticia, præstare potest. De quo Amatus Lusitanus, *Mar. ad cap. 25. lib. 1. Dioscor.* Est, inquit, crocus

Dan. Sennert. Tom. I II.

Medicina cordialis, quæ meritò tum intus, tum extra medicamentis cordi adaptatis misceri debet; nam cor roborat & lætificat, & eâ de causâ risum prouocat, & ita promouet, vt fabulosum non sit, hominem aliquando risu & cachinno, ob nimium croci esum, mori. Vidimus enim nos apud Mutinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cum plures croci sarcinulas, siue inuolucra emeret, vt in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes iurulentas pro cœna continente, iniecit: qui post earum vsum in tam intensum ac vehementem risum prorupit, vt non multum abfuerit, quin risu & cachinno tunc è vita discederet. Tunc enim Serapionem verum dixisse credidi, cum, *capite de croco*, ex mente Rasis dicit: crocus pondere drachmarum duarum partum accelerat, & inebriat ebrietate forti, si cum vino miscatur, & lætificat adeo, donec facit insaniam excellenti læticiâ. (Eadem, quæ croci, Bezoardicorum est ratio. Summa: omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, obtinent, licet quandoque, siue ob primarum, siue occultarum qualitatum excessum, homini noceant, ad venena referenda non sunt.

[Alexipharmaca etiam, & alia medicamenta, corpori nostro vtilia, nimia quantitate sumpta, noxia euadere posse, modò dictum, & in specie de Croci nimio vlu noxia historiam ex Amato Lusitano recensuimus: cui similitem habet Zacutus Lusitanus, de *Prax. Medic. Admir. lib. 3. obseru. 139.* vbi narrat, Co-

De Croci nimio vlu noxia.

Historia Zacuti Lusitani.

cum quendam, vt ferculum elegantius redderet, & palato maiorem gratiam conciliaret, in auium iure quantitatem magnam croci dissoluisse; quo cum fœmina quædam vfa esset, in risum ex interuallis lætabundum incidit, à quo nunquam liberari potuit.] Itaque, vt antea etiam dictum, cum Cardano, lib. 1. de Venen. cap. 1. & 4. venenum definiendum esse putamus; quod aptum est vehementer nobis nocere occultâ agendi ratione. A qua non multum discrepat definitio Auicennæ, quam habet 2. *prim. doct. 2. cap. 15.* Venenum est, quod corrumpit complexionem humanam non solâ qualitate, sed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni essentia est, vt hominem semper interimat, sed satis est ad veneni essentiam constituendam, vt sit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis sunt omnia illa, quæ insaniam vel stoliditatem, & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

Venenū quid.

E quibus facillimè decidi potest illa quæstio, in qua soluenda nonnulli anxij sunt; An venenum omne sit cordi inimicum. Etsi enim verum sit, multa venena hominem subito, quod non nisi corde affecto fieri potest, interimere: tamen etiam videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & spiritui animali infesta esse; leporem marinum pulmones, cantharides vesicam peculiariter exulcerare, lue Venereâ & elephantiasi laborantes sæpe multos annos saluâ vitâ (quod fieri non posset, si cor primariò afficeretur) superesse; multos haustis poculis amatoris multos annos in amentia vixisse, multos epilepticos, aurâ malignâ, à partibus inferioribus ascendente, & malo sæpe recurrente, diu vitam trahere.

An venenum omne sit cordi inimicum.

Itaq; illi nimis angustè venenū definire videtur, qui dicunt, venenum esse id, quod occultâ proprietate hominem subito interficiendi vim habet, seu, quod habet proprietatē humani cordis celeriter corruptiuâ, & propterea statuunt, omnia venena esse cordi, utpote à quo

vita dependet, inimica. Neque vlla causa est, quod alia, quæ licet hominem non statim interficiant, corporis tamen alicui parti occultâ qualitate nocent, v. g. quæ cerebro sunt inimica, & amentiam vel stoliditatem inducunt, vel alio modo nocent, vt virulentia Venerca, inter venena referenda non sint. Ideoque etiam Greuinus, *lib. 2. de venen. cap. 24.* venenum appellat omne id, quod, cum in corpus ingressum est, vim infert naturæ, illamque vincit. Et, *lib. 1. cap. 1.* vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod est in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ causa.

Quomodo
venenum ad
cor perveniat

Cum ergo venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria sint, disputat Conciliator, *de venen. cap. 3.* quomodo venenum ad cor veniat? Nam, inquit, aut trahetur à corde, sicut ferrum à Magnete, aut ipsum transibit ad cor, aut utroque modo, corde scilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur possibile. Neque enim cor venenum, vt sibi aduersissimum, trahet, neque etiam venenum ad cor, vt sibi inimicum, mouebitur. Resp. quidem Conciliator: cor, dum sanum est, nihil attrahere, nisi sanguinem sibi similem, & spiritum; quando verò infirmum est, trahere ad se etiam qualitatem contrariam. Verum enim verò homo etiam optimè sanus à veneno lædi potest, neque cor prius infirmum redditur, antequam venenum ad id perveniat, sed ipsum à veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles sunt, Prior est, quod, quia venenum omne, quoniam actiuum est, à forma, quam habet perniciosam & destructiuam cordis, quicquid tangit in corpore humano, conuertit in illam speciem venenosam, & destructiuam cordis, ac sese multiplicat. Et omnino rerum spirituosarum insignis vis est sese multiplicandi, non solum per species, sed sæpe etiam per atomorum diffusionem, sicut manifestè apparet in moscho, è quo pulueta & suffumigia, quibus pelles & vestes odoratae redduntur; parantur, vt mirum sit, tantillum moschi tot & tanta corpora odorata reddere posse.

Quâ ratione
venena cer-
tas partes
atant.

Sed tamen hic dubium relinquitur, quomodo, dum venenum sese multiplicat, non eodem modo ad partes omnes, æqualiter diffundatur, sed nunc magis versus cor, nunc versus cerebrum, nunc versus hepar. Vbi tenendum, quod Aristoteles, *1. de gener. & corrupt. cap. 7. text. § 1.* scribit, quod agens & patiens genere quidem eadem & similia sunt; specie verò differant; talia autem contraria sunt. Vnde Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 25.* scribit, similitudinem in materia cum contrarietate in principiis vocari proprietatem occultam. Etsi enim contrarietas cum corpore nostro in veneno adsit: tamen longè potentiùs & faciliùs operatur, si sit similitudo in materia. Vnde sicut, vt moschi odor disseminetur, & multiplicetur, non quæuis res sunt idoneæ, sed certa materia requiritur, vt ex confectioe puluerum illorum moschatorum & suffumigiorum patet: ita quod venena ratione materiæ cum spiritibus corporis nostri maiorem cognationem habent, eò potentiùs lædunt; & quod venenum pestilens in corporibus pluribus magis ac magis coquitur & exaltatur, eò nocentius fit. Et apud Suetonium in *vita Claudij Neronis Caesaris*, legitur de muliere quadam, cui nomen erat Locusta, quæ cum venenum, quod fortasse segnius erat, perfectiùs coqui curasset, repentinæ mortis Britannici causa fuit, cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia artificia venena exaltandi & potentiora reddendi venenorum coctoribus non ignota sunt. Veruntamen quæstio hæc latius etiam extendi potest, & quæri, quomodo venena etiam ad alias partes, quibus præcipuè nocent, perveniant. Vbi tutissimum est, primum modum, qui per multiplicationem veneni fit, admittere: hoc tamen addere, etsi venenum aliquod per totum corpus diffundatur: tamen ei parti præcipuè nocere, cum qua

insignem habet, ea antipathiam. Ita venena Gallica etiam si per totum corpus diffunduntur, hepatis imprimis nocent, opium cerebro. Nimirum venenum quodlibet cum in corpus recipitur, sese quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipuè fertur, cum qua naturalem antipathiam habet.

Alter modus saltem in venenis lethaliibus, & cordi imprimis aduersis, locum habet, consistitque in eo, quod arteriæ cordis continuo aërem frigidum pro cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aëri permiscetur, & in arterias penetrat, faciliè ad cor transferri potest. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etsi tangantur, modò cutis sit salua, & non in arterias penetrèt, nihil nocere. Quamprimùm verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare, & hominem perimere.

Tandem cum venena corpori nostro sint tam aduersa, hoc loco non prætereunda quæstio; An venena nutrire possint? Nonnulli id planè negant, imò Aueroës, *lib. de theriac. cap. 2.* ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, vtiturque hac ratione, dicitque, quod si homo nutriretur veneno, totâ substantiâ sibi contrario, sequeretur, hominem non ampliùs esse hominem. Nam quicquid nutritur, suo simili nutritur. Quod si homo nutriretur veneno, necessum est, vt sit similis veneno. At si venenum humanæ naturæ contrarium est, sequeretur, hominem, cum veneni naturam induerit, non ampliùs esse hominem. Verum hominem in vitium aliquod naturæ suæ contrarium degenerare posse, absolum. Contrarium tamen testatur experientia. Marfos serpentes sine periculo deuorare, refert Galenus, *de Theriac. ad Pison.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem, *3. de alim. facult. cap. 3.* docet. Ophiophagos quoque Populos quosdam, rubro mari finitimos, Candeos dictos, serpentibus vitare, testatur Plinius, *lib. 6. cap. 29.* Theophrastus, *9. de hist. animal. cap. 18.* refert, Thrasiam herbariû, & pastores nonnullos helleboro sine noxa vsos, atque integros interdum manipulos estrasse. In Gualata, Lybiæ deserta regione, bufonibus nutrirî gentes quasdam, in Buteri relationibus exstat. Galenus, *lib. 1. de simpl. medic. fac.* refert historiam vetulæ, quæ nutriebatur cicutâ. Et Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. cap. 6.* è Ruffo refert, puellam quandam fuisse nutritam napello, vt interficerentur Reges, si cum ea coirent. A Rege Cambajæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *exerc. 175.* narrantque alij, eum ita---venenosum euasisse, vt & muscas accedentes solo halitu necaret, & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuisse, scribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib. 1. cap. 2.* eundemque, quemcunque necare voluerat, solo spuito in cutem coniecto interfecisse. Albertus Magnus, *1. de animal. cap. 8.* narrat, quod Coloniae fuerit puella, quæ quàm cito à matre aufugere poterat, angulos domus sollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optimo cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, se vidisse puellam trimam, quæ araneas mirâ cum voluptate sine damno comedebat. Et ipse noui ciuem quendam meum, qui sanctè affirmabat, se puerum cum delectatione & sine damno araneas deuorasse. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipse se fabulam facit.

Sciendum ergo venenorum esse diuersam naturam. Quædam enim v. g. arsenicum nihil in se alimentosum continent, sed tota ipsorum substantia aliena est à natura nostra, atque talia nullo modo nutrire possunt. Deinde sunt alia, quæ quidem venenata sunt, partes tamen aliquas, quæ alere possunt, simul obtinent: tales sunt plantæ & animalia, quorum non tota substantia venenata est, sed vel succus saltem vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire posse, non impossibile est, si scilicet homo in iis sumendis è parua

parua quantitate ad maiorem continuò adscendat, vt ita homo sensum iis adsuescat. Vix tamen quenquam repertum fuisse credimus, qui solis venenis nutritus fuerit, & non alios cibos simul sumpserit, cum vix talia tantum nutrimentum habeant, quantum corpus nutriendum requirit. Ea tamen ipsa venena non simpliciter nutrimentum sunt. Nam homo, si omnia sese bene habent, nutritur simili; at non omnis nutritio bona est, sed sæpe vitiosa. Etenim & qui cachexia, lue Venerea, elephantiasi laborant, nutriuntur, sed vitiosè nutriuntur, ac vita sæpe cum tali vitiosa nutritione diu consistere potest. Quod ergo in lue Venerea & elephantiasi accidit, cur non etiam in venenis quibusdam accidere possit? Licet verò hominis talis corpus venenosum euadat; non tamen homo esse desinit. Animalia enim bruta, in primis auium carnes, plantarum, quibus nutriuntur, saporem & odorem acquirunt, interim speciem non mutant. Iacobus Greuinus equidem, *de Venen. lib. 1. cap. 1.* existimat, impossibile esse, vt homo se paulatim ad vsum venenorum adsuescere possit, vt iis nutriatur, sed naturam adsuescere, vt primò paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni corpore expellere possit; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, si offeratur, expellere queat. Verum venena tota non expelli, vel puella illa, napello nutrita, docuit, quæ amplexu & halitu alios inficere poterat. Et Cambajæ Rex venenatus euasit. Et ipse Galenus, *loc. allegat.* aliam causam non reddidit, nisi quod natura veneno adsuescat. Etsi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis; tamen si frequentius & copiosius sumantur; cum omne expellere natura non possit, sed aliquid cum nutrimento in totum corpus sese insinuet, ab eo procul dubio natura partes principes maximè defendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallico, & elephantiasi laborantibus, ad ambitum corporis propellit.

CAPVT II.

De differentiis Venenorum.

Postquam hæc in genere de natura venenorum, ita in specie dictorum, quæ extra in corpus nostrum quocunque modo admissa, illud afficiunt, dicta sunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

Primò autem venena in specie ita dicta à nonnullis diuiduntur in venena, quæ naturâ suâ talia sunt, vt napellus, cicuta & similia; deinde in venena, quæ quidem naturâ suâ talia non sunt, sed cum putrescunt & corrumpuntur, talia fiunt, vt carnes & pisces putrefacti. Tertio in ea, quæ arte talia fiunt, vt Mercurius sublimatus, aqua fortis & similia. Verum tertiam classem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non est, sed quicquid præstat, corrodendo facit; Mercurius sublimatus verò naturâ suâ talis est, vt supra *part. 4. cap. 21.* probatum est. Et omnino si ars, seu potius malitia hominum, qui Diaboli instinctu in venenis conficiendis occupantur, venena parat, nihil aliud præstat, quàm vt naturalia venena misceat & exaltet, qualia artificia, seu potius veneficia, in Italia præcipuè vsitata esse, scribit Greuinus, *de Venen. lib. 1. cap. 1.* Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ naturâ suâ non sunt venena, sed si corrumpantur & putrescant, talia euadunt, quia talia ferè pestem & pestilentes febres excitant, dictum est de iis supra *part. 2. & 3.* De primo ergò genere hinc peculiariter tractandum est. Etsi verò talia homini venena sint, v. g. napellus, cicuta, scorpius & similia: tamen res ipsæ, quibus insunt, rerum naturalium species sunt, & à Deo creatæ, per se bonæ, & ad Mundi perfectionem absoluendam & complendam pertinent,

habentque ipsæ procul dubio etiam vtilis nobis vires, sed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ sunt.

Secundò venena in specie sic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum, quibus insunt, vt & alia sint in mineralium & metallorum genere, vt arsenicum & similia; quædam è plantis, vt cicuta, napellus; quædam ex animalibus, vt vipera, scorpius. Secundum quam differentiam postea in specie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium classe enumerabimus.

Tertio vulgarissima est diuisio, quæ venena diuiduntur, quòd alia agant qualitatibus primis & manifestis, alia occultis, alia occultis & manifestis simul. Et quidem quæ primis agunt, sint alia calida, alia frigida, alia humida, alia sicca. Calida nimirum, inquit, calidum natium dissolunt, humidum radicale absumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò, vt opium, solanum somniferum, hyoscyamus & similia, corpus adeò refrigerant, & spiritus adeò frigidos reddunt, vt penitus congelentur, & suas actiones exercere minimè valeant, vnde mors sequitur. Sicca venena cordis humiditates & sanguinem absumunt, & quasi in crustam conuertunt, quod efficiunt calx viua, & calchantum; aut partem à parte separant, donec vsque ad cor perueniatur, id quod præstat realgar. Humida venena membra stupefaciunt, & calorem suffocant, vt coriandrum recens, & similia, quæ stupefaciendo & humectando spiritus crassos adeò, & immobiles reddunt, vt facilè mors sequatur. Addunt nonnulli & qualitates secundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum suâ acuitate, vt loquuntur, corrodit ventrem & intestina.

Verum quàm trita & vulgata, & à doctis etiam Medicis proposita est hæc diuisio, tam falsa est, si simpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit, propriè venenum non est, sed id solum, quod qualitatibus occultis & proprietate totius substantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, sed totius naturæ suæ contrarietate æstimanda esse, tum alibi, tum 3. *de temperam. cap. 4.* Galenus docet.

Secundò deleteriorum natura & ratio solâ experientiâ cognoscitur; vt Galenus, 1. *de simpl. med. fac. cap. de abrotano*, docet, quod non fit in qualitatibus primis.

Tertio venena omnia sunt cordi, vel alij parti peculiari, inimica; at frigida, calida, humida, sicca, quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica sunt, sed omnes afficere possunt. Et licet intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat: tamen id non facit quatenus venenum.

Quarto dantur multa calida & frigida in tertio & quarto gradu, imò maximum habent qualitarum primarum excessum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt; quia scilicet venenatam qualitatem, nobis aduersam, non habent: & contrà reperiuntur, quæ secundo vel tertio tantum gradu sunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero sunt.

Quinto si à primis qualitatibus dependeret veneni natura, omnia, quæ eundem primarum qualitarum excessum habent, essent venenata, quod tamen falsum. Nam allium, pyrethrum, sinapi, sunt calida in quarto gradu, nec tamen sunt venena, vt auripigmentum.

Sextò, si venenorum natura à manifestis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè essent venena: at cicuta sturno alimentum, homini venenum est.

Errandi verò occasionem multis præbuit, quod vim stupefaciendi in opio, mandragora, hyoscyamo putarunt à frigiditate prouenire; cum tamen ab occulta vi proueniat. Et aqua etiam frigidissima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præstat.

Venenæ an manifestis qualitatibus agant.

Deceperit eos & id, quod multa ad venena retulerunt, quæ tamen venena non sunt. Etenim si vitri acutæ particula venenata sunt, cur non etiam acûs deglutita inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & similia, venena propriè dici non puto, cum solum corrodendo noceant: aliàs enim sales illi, qui ex lixiuio coquuntur, & quibus lapides corrosiui & cauteria dicta fiunt, venena essent.

Etsi verò negandum non sit, quandam esse venenorum differentiam, ut alia venena saltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum insignem excessum habeant; alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum insigni excessu valeant, atque adeò inde factum sit, ut autores discrepent, & idem medicamentum, v.g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere statuant: tamen quæ propriè venena sunt, ea in primis occultâ qualitate nocent; unde etiam non per alterantia, primis qualitatibus contraria, eorum noxa corrigitur, sed per alexipharmaca; imò venenis valde calidis sæpe alexipharmaca calida, ut theriaca, opponuntur. Si quæ verò sunt, quæ saltem qualitatibus primis, seu calefaciendo & erodendo, seu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena nō sunt. Quia tamen & hæc interdum insigniter nocent, ut calx viua, aqua fortis, adeoque hominem occidere possunt, à Medicis plerumque inter venena referuntur. Et quamquam etiam multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuerà occultâ qualitate præstant; unde Galenus 3. de temperam. c. 4. & 3. de simpl. med. facult. cap. 18. opium, mandragoram, hyoscyamum & similia sic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: licet in eodem subiecto manifestæ & occultæ qualitates esse possint: tamen eorum effectus non sunt confundendi. Manifestis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant; occultis verò hominem interimunt, seu alio modo ei insigniter nocent, & qualibet qualitas, quod suæ naturæ est, agit, sine alterius directione. Quod clarè docuit Antonius Guaynerius, dum, de venen. cap. 1. scribit: *Quod si Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena à qualitate operari manifesta, sciendum, quod Auicennas & alij sic ponentes considerauerunt venenum, quantum ad specificam formam, quâ una species differt ab alia: & secundum hanc considerationem dixerunt, quod venenorum quoddam operatur, non quatenus calidum, aut frigidum, sed quatenus tale, habens scilicet virtutem humanæ vitæ & sanitati contrariam: aliud est, quod etsi à virtute, seu à proprietate agat, cum hoc etiam agit quatenus frigidum aut calidum, ut euphorbium & similia.*

4.
Differencia.

Quartò, cum formæ venenorum nos lateant, & ex sese per operationes prodant, commodissima & utilissima est diuisio, quæ sumitur ab effectibus, quâ scilicet venena alia sunt cordi inimica, qualia sunt pleraque quæ hominem subito enecant; alia sunt inimica cerebro, ut solanum hypnoticum, maniacum, hyoscyamus, opium, apium risus, virus caninum, tarantula, torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticum, Mercurius, & eiusmodi alia, cerebro & spiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infesta fuit planta illa, quæ sanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, lib. de purg. med. facult. cap. 4. ut & elephantiacum & Venereum. Quædam etiam vasis genitalibus inimica sunt, refertque Cardanus, lib. 3. de venenis. Franciscum Sforziam veneno debilitatum fuisse, ut postmodum sterilis euaserit, & parum superuixerit. Lepus marinus pulmonibus; cantharides vesicæ imprimis nocent. Ita sunt venena, quæ dysenteriam excitant. Vnde accidit, ut venena, quæ morsibus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia facilius per venas, alia per arterias, alia per nervos in corpus penetrent. Scorpionis & similibus cordi inimicorum venenatorum animalium venenum statim per arterias ad cor penetrat:

canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur, sed per nervos imprimis: suntque alia etiam venena, quæ corde & hepate non læso, statim cerebrum petunt, & stuporem, torporem, conuulsiones excitant. Venenum verò Gallicum mox ad hepar diffunditur, corde aut cerebro non læso. Hinc etiam accidit, ut ab aliis venenis alia symptomata inducantur. Alia venena torporem & soporem, alia conuulsiones, risum, deliria varia, saltandi libidinem inducunt; alia in furorem agunt, alia mœsticiam, tristitiam, timiditatem pariunt; alia dolores vehemētissimos, ardores, inflammationes, febres excitant; imò ipse necandi hominem modus varius est. Alij enim accepto veneno faciliè moriuntur; alij cum maximis doloribus & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lentâ necantur.

Quintò ex hac diuersitate venenorum alia venenorum differentia ortum habent, quod scilicet alia esse dicuntur mortifera, alia non mortifera, seu lethalia & non lethalia. Quamquam enim nonnulli sunt, inter quos Mercurialis, lib. 1. de venen. cap. 5. qui statuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falsum esse supra, cap. 1. diximus; cum multa sint venena, quæ solum insigniter lædunt, non interficiunt, qualia sunt, quæ rationem adiungunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen sæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena sunt, quæ plerumque hominem interimunt, siue breui siue longiori temporis spatio fiat. Et talia sunt omnia, quæ membris ad vitam necessariis sunt inimica. Ad vitam autem necessaria membra sunt primò cor, à quo vita imprimis pendet: idèque corde à veneno vehementer læso, animal statim emoritur: deinde hepar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertio, cum sine respiratione homo viuere non possit, sine motu verò animali respiratio fieri non queat, si cerebrum ita à veneno lædatur, ut motus animalis omnis subito aboleatur, etiam tum mors sequitur. Post hæc tria principalia sunt pulmo & ventriculus; hinc vesica & renes. Si igitur membrum aliquod horum valde à veneno lædatur, morbus is lethalis est. Si verò sit venenū, quod membrum ad vitam non necessarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitam necessariam aboleat, id non lethale est. Talia sunt quæ fatuitatem & insaniam inducunt: quod etiam pertinent philtæ & pocula amatoria, item quæ epilepsiam vel paralyin excitant. Quod referendum & venenum tarantulæ, quod insanum saltandi desiderium inducit.

Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cum enim venena lethalia alia hominem statim interimant, alia post aliquod intervallum, hinc venena diuiduntur, quod alia sint præsentanea, alia temporanea. Præsentaneū venenum est, quod hominem statim, vel brevissimo temporis spatio interimat. Ita supra ex Scaligero & aliis dictum, quod granum Nubiæ inter decem homines diuisum, spatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantem quadrimum Arsenico, quod mater incauta ipsi pro C.C. propinarat, sumpto, intra sex horas mortuum fuisse. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Christophorus à Costa, lib. aromar. mentionem facit veneni cuiusdam, ex Maluarica planta sumpti, quod tam subito necat, ut ob eius subitam vim nullâ adhuc contra eius perniciem antidotum Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ extra adueniunt, celerrimum habetur venenum aspidum. Deinde sunt alia, quæ licet certò occidunt: longiore tamen tempore id faciunt, quorum scilicet non ea, quæ priorū potentia est. Nonnulla tamen, etsi aliàs satis potentia sint ad occidendū: tamen si in minore quantitate sumantur, longiore tempore occidunt. Ita narrat Amatus Lusitanus, centur. 2. curat. 65. famulum Arubas tabefactum intra annum obiisse, quod carnem gustasset gallinæ Arsenico enecata.

Æt. Et quidem plerunque talia venena diu latent: vbi tamen postea sese exserere incipiunt, hominem subito iugulant. Tale venenum est canis rabidi, quod non solum menses, sed & annos latere potest, posteaquam verò sese exserit, & hydrophobia sese prodat, vix vlllo auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè serpere putant: verum rectius in occultas qualitates eorum vis refertur, quæ & ipsæ aliæ citius, aliæ tardius agunt. Quamquam hoc negandum non sit, calore natiuo debilitato, putredinem sequi posse.

Hoc loco quæstio inter Medicos agitur; An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis spatio hominem interficiant? Vbi non is est status controuersia, an venenum, longo tempore post, quam sumptum fuit, hominem interficere possit: neque etiam, an venenum, quod ex sua natura ita comparatum est, vt vnus vel paucorum dierum spatio iugulare possit, sic præparari queat, vt tardè operetur, & longo, postquam assumptum fuit, tempore, hominem interimat. Vtrumque enim verum esse, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quem Agrippina lento veneno tollere decernebat, est apud Tacitum, *Annal. lib. 12.* & Drusi, qui tali veneno sublatum est, apud eundem, *Annal. lib. 4.* Inter recentiora verò exempla est id, quod refertur à Iouio, *histor. part. 1. lib. 2.* de veneno illo, quo Cæsar Borgia vniuersum Cardinalem Collegium interficere conatus est. Scribit enim, puluerem fuisse, qui non illicò, neque cum vehementia vitæ insidiabatur, sed exitiali morâ hominem è medio tollebat. E quo etiam pater, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per se venenata nimis incautè & temerè exhibent, eo non satis firmiter probare, quod talia medicamenta innoxia sint, quia eo, quo exhibitata fuerunt, die, vel sequentibus aliquot diebus, nihil noceant: cum ab iis vitiosa dispositio corpori imprimi possit, quæ longo demum tempore post sese exferat. Sed de hoc quæstio est. An detur venenum, vel hominum malitiâ præparari possit, quod definito & certo temporis spatio interficiat. Qui id affirmant, primò nituntur autoritate Theophrasti, qui in 9. de *histor. plant. cap. 16.* de aconito scribit: Componi, inquit, ita ferunt, vt certis temporibus possit occidere, videlicet, bimestri, trimestri, semestri, anno completo, interdum etiam biennio. Et quod magis mirum, *ibid. cap. 19.* refert, Aristophilum, quendam Pharmacopolam Plataicum fuisse, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menses posset, quique hoc remedio ad temperandos, compescendosque adolescentum impetūs nimios vsus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quod nimirum omnes res naturales actionum suarum circuitus habeant, & per certa temporum spatia actiones suas absoluant; id quod in crisi- bus, præcipuè in morbis, accidit, quæ certis temporum spatiis perficiuntur. Præterea, quia mors accidit, calido natiuo absumpto, & humido radicali exsiccatò, ea exsiccatio nunc vno, nunc duobus mensibus; nunc vno, nunc duobus annis fieri posse videtur.

Verum enituerò non probabile est, talia venena dari posse. Etenim etsi primò res naturales omnes suos circuitus habeant, & actionum initia ac fines sint: tamen ij plerunque in hac humana mentis imbecillitate nobis ignoti sunt, nec certis dierum spatiis exactè determinari possunt. Deinde ad actionem non saltem requiritur agens, sed & patiens, & agens pro patientis dispositione agit. Ideoque cum hic corpus humanum patiens sit, cuius pro ratione temperaturæ, occultarum qualitarum, ætatis, & aliarum circumstantiarum, nunc maior, nunc minor resistendi vis est, non mirū est, si idē venenum hunc citius, illum tardius iugulet. Et patet ex historiis, ab eodem veneno eadem quantitate pluribus in eodē cibo propinato, non om-

nes eodem tempore mortuos esse, sed alios mox, alios post aliquot horas, alios post aliquot dies. Præterea non parum situm est in vomitu, quo venena vel citius vel tardius reiciuntur, vt & in alexipharmacis, si vel tempestiuè, vel tardius propinentur, si efficacia vel minùs efficacia sint, quorum vsu si venenum vel tardius vel citius euacuatur; aut eius vis vel magis vel minùs infringitur, accidit, vt homo vel citius, vel tardius iuguletur. Feci aliàs mentionem puellæ, cui cum fratre in balneum ituris à matre incauta pro cornu cerui arsenicum, ad sudorem prouocandum, propinatum est. Puer, qui minùs vomebat, sex horarum spatio interiit; puella, quæ plus vomebat, & cui superstiti plura alexipharmaca sunt exhibita, vixit ad annum vigesimū primum, tertium scilicet climactericum, quo tam fœda scabie, & tantà cachexiâ correpta est, vt nulla diligentia curari potuerit, sed diem suum obierit. Similiter aliàs narraui, decem, ni fallor, studiosos, qui cum pisces coctos in aqua, in qua glis suffocatus fuerat, comedissent, omnes ægrotare cœpisse, & quatuor mortuos esse, non vno tamen tempore; reliquos conualuisse, alios tamen citius, alios tardius.

Septimò, venena diuiduntur à variis modis, quibus sese corpori nostro insinuant. Quædam enim ore sumuntur, seu cibi, seu potus, seu medicamenti specie offerantur: quædam eidem extra adueniunt.

7.
Differentia.

Vbi quæstio moueri solet, An quod extra adhibitum venenum est, etiam intus sumptum venenum sit, & contra. Facit eius rei mentionem Celsus, qui, *lib. 5. c. 27.* scribit, esse venena quædam, quibus præcipuè venatores vtuntur, quæ non gustu, sed in vulnere nocent. Idem docet Galenus, qui 3. de *temperam. cap. 3.* scribit, non eandem esse venenorum rationem, cum exterius applicantur, & cum intus assumuntur. Quemadmodum enim, ait, quæ intus assumpta, perimunt, foris administrata non nocent: sic neque quæ foris admota, occidunt, intus assumpta idem præstant. Idem asserit Plinius, *lib. 29. cap. 4.* dum scribit: Sed & venenum aspidum, si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit; inueteratum vulnus tardius: de cætero potum quantalibet quantitate, non nocet, non est tabifica vis. Itaque occisa morsu earum animalia cibis innoxia sunt. Inde quidam, inter quos Fabius Columna, *stirp. minus cognitar. part. altera, cap. 18.* scribit, quod quædam venena sint, quæ nisi sanguinem vel sanguineas partes attingant, non nocent; quædam verò intrò quomodolibet accepta, in parua etiam dosi, periculo non vacent, vt album elleborum, aconitum, napellus, ac similes: serpentum verò venenum, nisi sanguinem attingat, non nocere, iam satis exploratum sit, etiam intrò sumptum, nisi vlcere sint intestina affecta. Verum posteriorem sententiam huius partem impugnat Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 18.* Quod enim, quæ assumuntur, non semper exterius admota perimunt, præter experimentum, etiam rationem suadere scribit, quoniam minorem vim habeant: quod verò venenorum, quæ exterius admota perimunt, vllum interius assumptum non occidat, se non dum nouisse dicit; & neque nunc inuentum esse, neque in posterum vsque in æternum inueniri posse, quod interius assumptum non perimat, vulnere admota perimant tanquam venena. Scillam equidem, cæpas, allium & similia dædurnpæ vulnera efficere sæuiora, horum tamen nihil venenum esse. Et omnino ratio Cardano fauere videtur. An verò contrarium experientia testetur, obseruare periculosum.

An externa
venena etiam
sumpta ve-
nena sint.

Venenorum autem, quæ extra corpori obueniunt, magna omnino est varietas. Quædam enim morsu animalium venenatorum communicantur, qualia animalia sunt serpentes, vipera, canes rabidi; quædam puncturâ, vt scorpion & phalangij. Imò animalia quædam adeo venenata sunt, vt non solum contactu immediato, sed etiam tantum halitu venenato interficiant hominem, & non solum contactu corporali, sed etiam virtualis

Venenorum
externorum
differentia.
Animalia.

virtuali, ut loquuntur, & per occulta effluvia & species spirituales occidunt. Nota est historia militis apud Auicennam, *lib. 4. fen. 6. tract. 3. cap. 22.* qui cum serpente hastâ vulnerasset, mortuus est. Tale quid etiam I. C. Scaliger, *exerc. 200.* refert. In Lombardia, *inquit*, & agro Ferrariensi serpentum magna copia est. Haud procul Dertona Palauicinium quendam, qui esset in venatione, & Hispanicâ lanceâ serpentem interfecisset, eum, eiusque equum morte deletos audiui è fortissimo equite, Antonio Lazaro, qui sub patruo meo Bonifacio stipendia faciebat. Simile narrat Matthiolus, *in prefat. in lib. 6. Dioscor.* In agro Tridentino, *inquit*, rusticus quidam, cum esset in suis vineris, paruum quendam collem sæpius adscendebat; ut ibi vuarum custodiam ageret. Hinc quâdam die ad collis pedem magnum & horrendum vidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: at dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastæ circumvolutam pro viribus teneret, magno statim tremore correptus est, quo maximè deterritus, vociferans viatores & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam vociferationem audientes, qui non longè aberant, rustici, ed cursu velociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inuenerunt. Cognitâ tamen ex occiso serpente sui infortunij causa, ad theriacam & alia antidota confugerunt, quibus ad vitam eum reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is vniuersi corporis stupore in lecto semper decumbens ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Ita refert Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat. 62.* virum Anconitanum robustum, cum vineam putaret, serpentem offendisse longum & crassum, eumque lignis, lapidibus ac gladio interfecisse, à quo interfecto illico de capitis dolore queri cœpit, febricitauit, & cum omnia indies grauiora fierent, die vndecimo obiit. Additque, *in Scholio*, alios quoque, cum serpentes interfecerunt, prope obitum peruenisse, at antidotis adiutos euasisse, non sine tamen chronico & graui morbo, totum corpus occupante, & præcipuè brachium illius manûs, quo interemptæ feræ fuere. Qualia exempla refert Vidus Vidius, *de curat. gener. lib. 1. cap. 13.*

Saluat necesse
dū venenata.

Possunt & animalia venenosa sua venena in plantas deponere, quæ inde venenata euadunt. Cuius rei aliquot historiae exstant. Mizaldus, *memorabil. centur. 1. aph. 1.* & *in hort. Med. camp. 3. arcâ 1.* è Iohan. Bocartio refert, quendam, dum in horto iuxta saluæ fruticem cum amasiâ luderet, ac gingiuas & dentes foliis eiusdem fricaret, & detergeret, illico mortuum concidisse. Cum verò amasiâ veneficij argueretur à iudice, & illa decerpro folio ex ipsamet saluâ ostenderet, amasium eo ipso modo dentes deterxisse, obiit & ipsa. Vnde iudex de saluâ malè suspicatus, eam extirpari radicibus iussit. In qua re dum horti colonus sedulam nauaret operam, bufonem prægrandem sub ea stabulariprehendit, qui viroso halitu & illuue planam inficiebat. Similem historiam recenset Ambrosius Paræus, *lib. de ven. cap. 24.* Auditum, *inquit*, habeo à viro fide dignissimo, existisse mercatores duos, qui non longè ab vrbe Tolosana interim, dum pararetur prandium, in hospitij hortum cum deambulandi causa soli diuertissent, folia saluæ legerunt, eaque illota, ut lecta erant, in vinum suum merferunt. Nondum pransi erant, cum illis repentina vertigine prehenfis totum diuersorium susque deque verri visum est: tum occacati in syncopen lapsi sunt, obortis per interval-la conuulsionibus interruptam. Cæterum labris linguaue nigricantibus balbutiebant, aspectu totuo & horrido, cum effreni vomitu, sudore frigido, mortis quæ mox illis in altum tumorem toto corpore sublaris contigit, prænuntio. Cum de veneno ipsis exhibitio Iustitiæ eius municipij custodibus iniecta esset suspicio, manûs in hospitij dominum, omnesque

conuiuas iniectæ sunt; quæstione habitâ, constanti & vnâ voce singuli responderunt, iisdem mortuos illos cibatos portionatosque, quibus & reliqui; hoc vno excepto, quod saluam vino suo non affudissent. Quæsitum à Medico est, num saluam veneno infici posset; responsum est, posse. Atque id, quod per coniecturam tantum pronunciatum, oculis verum compertum est. Subterraneum enim foramen ad eius radicem inuentum est, totum bubonibus differtum, qui instillatâ aquâ tepidâ illecti fidem fecerunt, venenum à se in plantam illam illatum. Referuntque autores, bubones inprimis saluâ delectari, monentque ideo, rutam, quæ animalia venenosa à se abigit, saluæ comitem in hortis semper iungendam, nec saluam illotam in cibo, poculis, vel medicamentis vsurpandam, eamque, quæ folia maculata & quasi carbunculata habet, planè fugiendam esse.

Quædam venena etiam contactu, affricu, illinitione & inunctione noxia esse, passim historiae docent. Ita Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 15.* scribit, Turcas habere venenum præsentaneum, quod solo tactu hominem eodem die interimat. Et Scaliger, *exerc. 157.* ex Indicis historiis refert, Cambajæ Regem filium veneno educaisse, qui adeo venenosus factus est, ut muscæ, quæ solo suctu cutem modò perstringerent, turgidæ interirent. Et in iisdem historiis legitur, Regem Indiæ adeo venenosum fuisse, ut si in alicuius nudam cutem expueret, spuro eum necaret, atque ita quoscunque vellet, interimeret. Inprimis verò malitia hominum in venenis non solum propinandis, sed etiam iis, quæ externo contactu nocent, inueniendis & parandis, semper occupata fuit. De quo Plinius, *lib. 18. cap. 1.* conqueritur. Ad nocendum, *inquit*, præparant quidem se animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas inungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid addimus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuatur, aërem in perniciem vertimus, nec ab vilo, præter hominem, veneno pugnatur alieno.

Et quidem tela inficiendi mos vetustissimus est, & apud plurimas nationes vsitatus. Vnde venena, quibus tela inunguntur, Toxica, à τὸξον, ut est apud Dioscor. *lib. 6.* appellantur. Quamquam, ut est apud Plinium, *lib. 6. cap. 10.* quidam à taxo nominata dicant venena, quæ nunc toxica dicuntur, quibus sagittæ tinguntur. Duplicis autem generis toxica sunt. Alterum, quo solum in venatione pro occidendis feris vtuntur; alterum, quo etiam in bello contra hostes, quod genus Homerus, *Odys. 1. ἀνδροφόνον φάρμακον* nominat. Sic, Nessum sagittâ hydræ sanguine tinctâ infectum, Poëtarum fabulæ fingunt. Sanie viperæ & humano sanguine simul mixtis & putrefactis, toxica sua conficere Scythas quondam solitos, quibus spicula inungerent, est *in admirand. auscult.* Idem succo venenatarum plantarū fieri potest. Theophrastus, *hist. plant. lib. 9. cap. 15.* scribit, radicem apud Æthiopas lethaliſsimam fuisse, quâ sagittas inungerent suas. Simili veneni genere Charibes, ferocissimum apud Indos occidentales populi genus, vtuntur.

Neque solum venena, quibus gladios & sagittas, sed & alias res inficerent, malitia hominum inuenit. Vestes veneno infici posse, testantur Ardoynus, *lib. 1. de venen. cap. 8.* Guainerius, *de venen. cap. 22.* Ponzettus, *lib. 7. cap. 2.* & experientia id sæpe docuit. Imò & hoc, quod venena inuenta fuerint, quibus anſæ ianuarum inunctæ fuerunt, ut, quicunque eas contrectaret, periret. Refert etiam Eques, Pigaferra Vincentinus, *in suo itinerar.* in Tidore, Molucarum Insula, veneficos quosdam fuisse, qui obuiorum manûs vnguento quodam oblinirent, cuius vi ægrotaret statim, & paulò post etiam interirent, admonitosq; à Rege Hispanos, ne noctu domu egredieretur, periculum euitalſſe.

Venenata
tactu &
in noxia

Toxica.

Venenata
tactu &
in noxia

euitalse. Præterea libros, subsellia, ocreas, calcaria equitum, & stapedes veneno infici posse, ut homo interimatur, fertur. Mirum id quidem nonnullis & parum credibile putatur; cum improbabile videatur, venena extra illita per indumenta ad ipsam cutem penetrare posse. Verum qui torpedinis vim, & serpentum illorum, qui per hastas, quibus confossi sunt, alios necarunt, de quo antea dictum, perpendit, ut & illud, quod Scaliger, *exerc. 186.* refert, tantam aranei cuiusdam vim esse, ut calcantibus per calceorum soleas venenum transmissit, non ignorat, is nec talia impossibilia esse, facile credit. Hæc enim si natura præstat, cur non artificia aut potius malitia hominum, è naturalibus talia præparare possit, quæ per ocreas & vestimenta penetrent? Et referunt huiusmodi exempla Nicol. Florentinus, *summ. 4. tract. 4. cap. 5.* Guainerius, *de venen. cap. 1. & 2.* Matthiolus, *in præfat. in 6. Dioscor.* Greuinus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* & alij. Hoc tamen etiam negare nolo, interdum non vnguenta aut pulueres talia præstare, sed malum dæmonem, sagarum precibus adscitum, permittente Deo. Dicitur enim infra, *part. ultim.* sagas interdum & veneficas pulueribus quosdam, & vnguents, aliisque nullius momenti rebus adhibitis, aliis morbos & mortem accersere, qui nullo modo à rebus eiusmodi inefficacibus, sed ipso Diabolo proficiuntur.

Cæterum non solum contactu hominem veneno infici posse, sed & venena dari, quæ hominem visu ac odoratu interimant, vulgò fertur. Plinius, *lib. 8. cap. 21.* scribit, quod iuxta Nilum sit fera, quæ appellatur Catablepas, interitio humani generis, omnibus, qui oculos eius videre, confestim expirantibus. Eandem & Basiliscus serpentis vim esse, refert. Eundem Basiliscum serpentem Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 8.* describit, refertque, quod tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat. Quæ etsi Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 16.* pro nugis habet: tamen omnia pro nugis habenda non esse, & dari animalia venenata, quæ etiam afflatu, halitu, vel quocunque effluuio vicina enecent, historiæ testantur. De Basilisco verò illo ex ovo galli gallinacei orto diximus in *Epitom. Phys. lib. 7. cap. 10.* & dicitur infra, *part. 8. cap. 12.* Et narrat Cardanus, *alleg. loc.* imaginem talis Basilisci lapideam positam esse Mediolani in porta Templi B. Mariæ ad Portam, & ouum illud galli in Saccenti oppido discissum anno 1524. Imò hominum malitia & scelus inuenit odores, qui seu floribus odoratis inspersi, seu suffitu & vapore hominem iugulare possunt. Circumforaneum quendam ab alio eiusdem farinae homine olfactu floris caryophylli in publico foro interemptum esse, refert Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Diosc.* Et Ambros. Paræus, *lib. 20. cap. 7.* narrat, Clementem VII. Pontificem præeuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admissum, infectum & inde extinctum esse. Et narrat Nicolaus Florentinus, *serm. 4. tract. 3. summ. 2. cap. 9. & tract. 4. cap. 6.* repetit Mercurialis & Schenckius, *lib. 7. obseru.* Franciscum Ordellaphum, Capitaneum Foroliuij, genus veneni habuisse, quod iniectum supra carbones illico interimebat omnes circumstantes. Et Indiæ occidentalis scriptores referunt, arbores ibi esse, quarum fumus exitialis sit. Noui quendam pictorem, qui cum capsulam diu conclusam, in qua Realgar continebatur, aperuisset, ac naribus halitum excepisset, vertigine ac lipothymia correptus est, ac totâ facie intumuit, & alexipharmacis sumptis curatus est.

Verum quâ ratione odoratu & visu animalia venenata homini nocere possint, dubium. Nonnulli per simplicem qualitatem seu speciem sensibilem id fieri posse existimant, idque probare volunt eo, quod multi odoribus læduntur & offenduntur, ita quidem, ut animo linquantur, cordis palpitatione, vertigine, & aliis symptomatibus corripiantur. Refert enim Bruyerinus,

de re cib. lib. 9. cap. 12. Iacobum Forolinensem Medicum ab alij odore, tanquam re pestilenti, lædi consueuisse. Nonnulli rosarum odorem ferre non possunt, sed ab eo in lipothymiam cōiciuntur, cuius rei exemplum habet Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 36.* Et Franciscum Venerium, Venetorum Ducem, festo die sacra auditurum, Sacellani operâ recentes rosas illatas properè auferri iussisse, ne, quod sibi priuatim sæpe acciderat, in animi defectum incideret, narrat Zuingerus, *in Theatro.* Et Iul. Cæf. Scaliger, *exerc. 153. sect. 10.* Cardinalem quendam, qui, ut alij referunt, Olinarius Carassa fuit, à rosarum odore interiisse, narrat. Cuius generis exempla & alij referunt. Ideoque si odor suauissimi alicuius floris ob quandam naturalem contrarietatem quosdam lædere potest, causam nullam esse putant, cur non & venena idem præstare possint. Deinde dicunt, si odor, quod multi Medici concedunt, nutrire potest, etiam concedendum esse, odorem posse corrumpere & occidere; cum corruptio & nutritio, & odor bonus ac malus sint contraria.

Eandem rationem etiam de visu militare posse putant. Nam cum sint quædam homini adeo inimica, ut etiam visa terrorem incutiant, syncopen excitent, & alia graua accidentia inducant, cuius rei exempla non solum passim apud autores, sed & in communi vita occurrunt: non impossibile esse existimant, dari animal, quod solo visu hominem veneno interficere possit. Etenim si, quæ venenosa non sunt, solo visu lædere & interficere hominem possunt, ab iis, quæ venenosa sunt, id multò magis posse fieri videtur.

Imò nonnulli ad auditum etiam hæc extendunt, & An Auditu. magis probabile esse hoc existimant, ideo, quod in vocis emissionem halitus quidam ex animalis vociferantis ore prodeant, qui cum ex animali venenoso sint venenosi, si in certa distantia ab homine excipiantur, fieri posse, ut ab his ipsis inficiatur. Fauere his videtur etiam Lucretius, qui, *lib. 4. de rer. nat.* hæc habet:

*Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
In genere est, sed item species rerum, atque colores
Non ita conueniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quedam magis acris visu.
Quin etiam Gallum nocte explodentibus alis.
Auroram clarâ consuetum voce vocare
Nenu queunt rapidi contra constare Leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugai:
Nimirum quia sunt gallorum in corpore quadam
Semina, quæ cum sint oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acrimque dolorem
Præbent, ut nequeant contra durare feroces.*

Et lib. 6.

*Multa meant inimica per aures, multa per ipsas
Insinuant nares infesta atque aspera odores.
Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda, saporisque tristia quæ sint.*

Alij contra ista omnia negant, & nec olfactu, nec visu, nec auditu per solam speciem sensibilem & simplicem qualitatem hominem interfici posse, existimant, sed id accidere per vapores, qui in corpus admittuntur. Ita Cardanus, *de venen. lib. 1. cap. 16.* odorem nullum occidere posse docet, & additâ ratione generali statuit, sensibilia perturbare sensum posse, euertere non posse, aut corrumpere; quæ autem sensibus coniuncta sunt, id facere.

E qua difficultate ut nos expediamus, primò tenendum, etsi, ut antea dictum, varij sunt modi, quibus venena corpori communicantur: tamen omnem illam veneni rationem consistere vel in qualitate materiali, vel in specie spiritali, ut supra, *part. 2. cap. 1.* diximus. Quædam enim venena in forma atomorum & minimorum corpusculorum, siue ea sint in fumo & vapore, siue puluere, siue succo, siue vnguento, communicantur; & in talibus venenata qualitas non est nisi in illo corpore, tanquam in subiecto. Qualitas enim talis cum pen-
deat

Autoris
sententia.

deat à sua forma, & illa sit in suo corpore, forma illa & qualitas non mouetur, & aliò transfertur, nisi cum suo corpore. Verùm venena omnia hoc modo non inficiunt. Neque enim credibile; cum torpedo per tridentem piscatoris manum lædit, aut cum serpens aliquis per hastam, quâ transfoditur, eum, qui hastam vibrat, interficit, id per minima corpuscula fieri, atque ea in momento quasi per solidum lignum penetrare posse: sed tales actiones per qualitates spiritales fieri, omnino vero consentaneum est. Ideoque concedimus quidem, dari qualitates spiritales, quæ homini nocere possunt, sed tales non esse species sensibiles, cum Cardano statuimus: & si nocere videntur vel odor, vel sonus, vel species visibiles: id non fieri à speciebus istis, quatenus tales, sed quatenus cum iis vel vapores & atomi venenatae, vel aliæ qualitates spiritales venenosa coniunctæ sunt.

Odorabilia
quomodo sint
venena.

Et odorem in specie quod attinet, an olfactus solam speciem, an etiam quiddam materiale recipiat; deinde, an semper vaporis vehiculo odoris species indigeat, disputatur à Philosophis & Medicis, & de veraque quæstione *Epith. Phys. lib. 7. cap. 4.* dictum. E quibus concludimus, si quædam odore venenata sunt, plerunque vapore potius id præstare, quam specie. Et quod de umbra arborum noxiarum quarundam Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 16.* scribit, neminem adeo stupidum esse, qui existimet, umbram ipsam venenatam esse, ut quæ solùm est carentia lucis, sed vapores, ab arbore profluentes, esse noxias: Idem de odoribus etiam dicendum puto. Ita etiam colocynthis solo odore interdum purgat, non simpliciter, quatenus odorabilis, sed quatenus subtilissimos vapores emittit, qui naribus excipiuntur. Ita pictorille, cuius antea mentionem feci, non odore risagallæ, sed vapore eius læsus est. Sic aurifabri non ab odore, sed vapore argenti viui stuporem contrahunt. Et omnia illa exempla vel serpentum, bufonum, vel aliorum animalium venenatorum, quæ halitu suo hominibus nocent, nihil aliud docent, quam quòd halitus quidam & vapores venenati ab iis exspirant, qui ab homine excepti nocent, non quòd specie odorabili interimant. Quod vel ex eo patet, quòd halitus illi æquè nocent, si per os & fauces admittuntur, ac cum per nares attrahuntur. Et cum nonnulli ex odore capitis dolorem, vertiginem contrahunt, id nullo modo soli speciei odoris, sed vaporibus attribui potest.

Visibilia
quomodo
noceant.

Multò minùs verò visu solùm homo infici vel necari potest. Vbi tamen ambiguitas occurrit, an nimirum animalia alium intuendo enecent, an homo, dum animal venenatum aspicit, enecetur. Nam qui hominem ab animali venenato interfici posse statuunt, si id intueatur, exemplis vtuntur talibus, quòd nimirum quædam ab homine visa terrorem incutiant, syncopen excitent, sicut Plutarchus de Germanico refert, quòd gallum inspicere non potuerat. Et narrat Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 3.* Mantuanum quendam erinaceum terrestrem videre non potuisse. Sed talia venena propriè loquendo non sunt, sed quicquid præstant, terrore, quem inducunt, & peculiari antipathia præstant, quæ certis rebus cum certis hominibus est. Et si hæc inter venena numerari deberent, etiam caseus inter venena numerandus esset, quem quidam maximè abhorrent. De hoc maior dubitatio est an animalia dentur, quæ visu hominem enecare possint. Plinius *lib. 8. cap. 21.* mentionem facit Basilisci ac Catablepæ, quam refert visu solo, auditu vocis, transitu quoque propè homines interficere. Autor etiam libri de Theriac. ad Pisonem, *cap. 8.* eius meminit, & Auicennas eum describit, *6. tert. tract. 3. cap. 21. 22. 23.* Verùm omnia ista, quæ de Basilisco dicuntur, nugæ esse putat Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 16.* ut modò dictum. Quicquid sit, de quo suo loco dicitur, & dentur talia animalia, quæ etiam ad distans ho-

minem necare possunt: tamen visu id non præstant. Neque enim visus sit emissione, sed receptione, ut satis à doctissimis Philosophis & Medicis probatum. Sed si nocent talia animalia, halitu venenoso hominem enecant. Idque ut per os & habitum corporis, aliasque corporis partes fieri potest: ita, ut etiam per oculos fiat, impossibile non est; cum halitus illi, per oculos emissi, in mulieribus menstruo laborantibus specula inficiant, & ophthalmia contagiosa sit. Si quis verò ab animalis venenati aspectu terretur, & inde in lipothymiam vel syncopen incidit, id non à veneno euenit.

Omnium verò minimè sono solo animal aliquod venenosum hominem interimere potest; cum sonus nihil aliud sit, nisi species ex aëre fracto exorta, sed si sibilo vel clamore aliquod venenosum animal hominem interficit, id sit halitu, vel voce, vel alio modo è corpore emissio.

CAPVT III.

De Signis Diagnosticis.

Signa Diagnostica Cardanus, *lib. 2. de venen. cap. 1.* triplicia facit; alia, quæ rem aliquam venenatam esse patefaciunt; alia, quæ venenum, dum sumitur, indicant; alia, quæ venenum iam sumptum detegunt.

Primi generis signa sumi docet à sapore, odore, colore, tactu, effectu. Saporem quod attinet, dicit, omnia venena ferè esse acris & amara, & saporis abominabilis. Verùm quis venena gustare velit? Et sit sanè, naturâ plerique venena habere saporem ingratum, idque ideo factum esse à natura, ut sapore hoc homines à venenis absterterentur: tamen de omnibus verum non est. Et saporis expertia posse esse venena illa, quæ à veneficis interdum propinantur, satis docent, talémque fuisse puluerem, quo interfectus est Alexander VI. Pontifex Romanus, è Iouio notum. Inter simplicia de colchico Ephemerus scribit Dioscorides, *lib. 4. cap. 79.* quòd saporis suauitate & dulcedine imperitos alliciat. Et de aconito Aëtius, *2. tetrab. serm. 3. cap. 59.* refert, quòd sit gustu dulce, & adstringens.

Secundò venena etiam prauis odoris esse scribit Cardanus. Verùm & hoc falsum esse, specialis tractatio venenorum docebit. Certè arsenicum nullum habet odorem grauem, & tamen venenum est.

Ita nec color quicquam certi docet; cum notum sit, res eodem colore præditas alias esse venenatas, alias non venenatas.

Itaque vix aliud signum certius datur, quam ipse effectus. Nimirum experientia docuit, serpentes, scorpiones, araneos, aconitum, napellum, cicutam, & huiusmodi alia esse venenata. Si quis tamen aliquâ rem muscas, gallinas, canes interire videat, & rem aliquam ab eiusmodi animalibus non attingi videat, & id venenum homini deleterium esse posse, non levis suspicio est.

Eodem modo nec venenum, dum sumitur, certis notis patet. Equidem si talia signa adsint, & homo in ore aliquam insignem mutationem, & saporem abominabilem percipiat, & in faucibus ardorem sentiat, id omnino suspectum est. Ac proinde si quis insigniter male habere incipiat, dicatque se in prandio vel cœna proximè præcedente saporem abominabilem, faucium ardorem, vel aliam in ore insignem mutationem percepisse, id non leue in cibo vel potu propinati veneni indicium est. Si tamen hæc signa absint, non licet inde concludere, hominem venenum non hausisse. Fieri enim potest, ut nullo modo sese sapore veneni prod-

His missis, de signis veneni seu hausti, seu extra in corpus immissi, dicemus. Et quidem veneni præsentationi

Venenis præsentationi

nei hoc commune signum est, quod subito maximam in corpore mutationem efficit, & hominem in vitæ periculum conicit. Et si enim & ex veneno intus genito varia & graua symptomata excitari, imò homo mori possit: tamen multa signa sunt, quibus discerni potest, an venenum intus genitum; an verò extrà assumptum sit. Primò enim intus genita venena, antequam extremum periculum inferunt, sese signis quibusdam prius produnt; cum prauas humoribus dispositiones imprimant, quas planè latere impossibile est. Si verò extrà venena sint admissa, nullo tali signo præcedente homo aliàs sanus in extremum periculum statim conicitur. Non tamen ex eo, quòd symptomata tardè vel longè ab assumpto cibo aut potu sese produnt, concludere licet, venenum extrà fuisse assumptum. Si tamen id accidit, veneni sumpti certum indicium est. Etenim venena variant, & alia citius, alia tardius sese produnt, sicut id è veneno canis rabidi manifestum est; & venena temporanea esse, antea dictum.

Secundò modus inuadendi diuersus est in veneno intus genito & extrà assumpto. Nam in veneno intus genito paulatim symptomata superueniunt, neque omnia simul, sed vnum post aliud. In veneno verò extrà assumpto multa simul apparent, & natura, à veneno stimolata, turbulenta vomitiones instituit, & omnia fusque deque inordinato motu feruntur, naturà omnibus viribus nitente, vt subito hostem improuisum vincat & à se repellat.

Tertiò venena assumpta non solum multitudine symptomatum sese produnt, sed plerumque etiam talia symptomata habent, quæ ab intus genito veneno prouenire non possunt, v. g. opij sumpti signa sunt stupor mentis & sensuum omnium; in toto corpore pruritus, color corporis citrinus, odorq; ipsius opij è corpore exspirans: quæ simul iuncta in veneno intus genito non apparent. Ita si lepus marinus sumptus sit, accidit suffocatio, respiratio difficilis, tussis, sanguinis sputum, omnium piscium abominatio, & ad eorū conspectum terror, totius corporis odor, qualis piscium putrefactorum. Quæ etiam in veneno intus genito non accidunt. Et firmiora sunt talia signa, si symptomata ista non sensim, sed subito ingruant, id quòd in veneno intus genito raro accidit: præterea si coniunctim & simul omnia ista appareant. Et si enim sopor grauis à causa interna accidere possit, & pruritus etiam à causa interna: tamen non simul accidunt, vt sumpto opio. Et omnino multa symptomata in venenis externis assumptis coniungi possunt, quæ in morbo à veneno intus genito nunquam coniunguntur. E. g. si statim in primo morbi insultu vomitus & alui fluxus accidat, simulque labia, fauces, vel etiam totum corpus intumescat, si difficultas respirandi, sitis inextinguibilis, sudor frigidus, strangulationis & suffocationis metus cum ventris torminibus & dolore mox in principio adsint, id in nullo morbo ex veneno intus genito statim in principio accidere potest.

Quartò est & hoc veneni extra assumpti signum, si symptoma aliquod mirabile, quale in nullo alio morbo accidit, cuiusque nulla causa reddi potest, appareat. E. g. si quis nec pisciū visum ferre possit; si quis rideat, id quòd in apio risus euenit; si quis continuo saltare & tripudiare gestiat, id quòd cōtingit à taratula veneno.

Quintò est & hoc non leue veneni extra accepti indicium, quo etiam Galenus, lib. 6. de loc. affect. cap. 1. vtitur, si nimirum is, cui talia symptomata accidunt, corpore sano, & bonis humoribus abundante præditus, cibisque bonis nutritus fuerit. Non enim credibile est, hominem tali corporis constitutione præditum tam subito in tam grauum morbum, tantis comitatum symptomatibus, incidere posse. Aliàs fieri potest, si quis ante paucas horas vel dies etiam cibus, qui difficulter coquantur, vel facillè putrescunt, & corrumpuntur, & cum in ventriculo, tum in hepate veneni quasi

naturam induere possunt, copiosè vsus sit, vt in grauem morbum, seu comitatum symptomatibus, incidat. Vbi non in venenum haustum, sed cibos sumptos causa referenda est. Quod etiam faciendum, si quis vel sciens vel inscius cibos, cum quibus peculiarem habet antipathiam, sumpserit. Nam & tales vomitus, palpitatio cordis, syncope & similibus symptomatibus corripi notissimum est.

Sextò venenum intus genitum sese prodit plerumque cum febre. Cum enim venenum diu in corpore latens sensim humores corrumpat, inde putredo fit, & tandem febris accenditur. A veneno verò extrà assumpto graua excitantur symptomata sine febre. Cum enim ad putredinem inducendā alteratio præuia requiratur, & ita temporis spatium: venenum non dat eas inducias, sed statim grauissima symptomata inducit. Itaque cum symptomata graua cum febre putrida accidunt, & febrem subsequuntur, nulla de veneno assumpto suspicio est, sed potius ab interno humorum apparatu morbum illum fieri credibile est.

Septimò vbi contagium præsens est, & plures in eadem domo seu familia, non eodem tempore, sed vnus post alterū moritur, & morbus aliquis epidemius grassatur, id omne veneni assumpti suspicionem aufert. Et si enim venena quædam ictu vel morsu animalium communicata rursus contagiosa sint, vt venenum canis rabidi & dryini serpentis: tamen pestilentiæ & aliorum ferè contagiosorum morborum longè alia est ratio, habetq; se venenum canis rabidi, si per saluā excipiat, instar veneni extra assumpti. Nec à cane rabido tā subito plures inficiuntur, quàm à veneno pestilenti.

Octauò & illud veneni intus geniti, non extra assumpti, est indicium, si morbus periodos certas, & quasdam remissiones vel intermissiones habeat. Cum enim intus genita venena in humore aliquo suam sedem habeant, humores verò suas periodos, quibus alij singulis, alij alternis, alij quarto quoque die mouentur & exacerbantur: si quid tale accidat, intus geniti veneni indicium est. Venena verò extra assumpta continuo hominem affligunt, nec vllam quietem aut remissionem concedunt, donec vel à natura vincantur, & è corpore expellantur, vel ipsa naturam vincant, & hominem iugulent.

Tandem & hoc modo cognoscitur, venenum alicui exhibitū esse, si id, quòd vomitu reicitur, cibo mixtum, cani deuorandum exhibeatur. Si enim inde vel lædatur, vel moriatur, certum id veneni indicium est. Nonnulli quidem & gallinis, id quòd vomitu reicitur, obiciendum putant. Verum cum gallinæ plurima venena sine damno deuorent, id satis firmum signum non est.

Summa: si in homine, qui senus fuit, nec prauis humoribus abundauit, subito & actiones, & excreta ac retenta, ac qualitates mutantur, cum venenum accepisse, indicium est. Nimirum præsentaneo veneno sumpto ructus foetidi & mali saporis accidunt. Vbi tamen attendendum, ne ob errorem in victu & ingurgitationem variorum ciborum, olerum, lactis, alij, ceparum, fructuum fugacium, piscium fixorum, tales ructus, vel etiam vomitus & alui profluvia, de quibus mox dicetur, accidunt. Statim pulsus & cordis motus, nullā aliā causā eius mutationis apparente, valde mutatur, vires labuntur, & vel pulsus planè aboletur, vel valde deprauatur. Accedit cordis angustia, palpitatio, lipothymia, syncope, & tandem mors. Præterea accidunt vertigo, conuulsiones, tremor, singultus, stupor, mordicatio & dolores ventriculi & intestinorum, vrina supprimitur; interdum sitis accidit. Suboriuntur vomitus materiæ prauæ, interdum & alui profluuium. Accedunt sudores frigidi, extrema refrigerantur, lingua intumescit, labra nigricant, & inflammantur, interdum venter, imò & totum corpus intumescit ac inflatur, maculæ passim in corpore erumpunt. Et quidem

Veneni sumpti signa.

ista symptomata omnia sunt atrociora, quam ea, quae à veneno intus genito accidere solent.

Verum non eadem semper symptomata in omnibus, qui venenum sumpserunt, accidunt. Equidem praesentanei veneni, & quod cordi praecipue inimicum, haec signa sunt: tamen etiam venena sunt, quae alias partes laedunt, & non ita vehementer totum corpus turbant, de quibus postea dicemus.

Ipsam veneni speciem quod attinet, refertur interdum ab aegrotantibus, interdum à familiaribus, quale venenum sumptum sit.

Venena, quae vel morfu, vel contactu, vel aculeo animalium venenatorum inferuntur, sese in primis his signis produnt, quod scilicet dolor partem statim apprehendit, pars ipsa inflammatur, & tandem putrescit, ac mortificatur.

Temporaneo-
rum veneno-
rum signa.

Temporaneorum autem venenorum signa non ita certa sunt, in primis in principio, neque statim signis manifestis sese produnt, ut venena praesentanea. Coniectura tamen quaedam dantur, quae ex iis petuntur, quae tum in ipsa sumptione, tum post assumptionem ex effectis apparent. Haec quod attinet, aegri plerumque in diuturnos morbos, quorum causa nulla manifesta reddi potest, incidunt; fatuitatem, insaniam, epilepsiam, paralyin, dolores vagos, tabem. Et in principio quidem lingua signa suppeditat, quae ventriculi, pulmonis, & capitis affectus facile indicant: quorum vnum sumpto veneno tali affici necesse est. Quae enim venena pulmonem afficiunt, ruffim siccam, ariditatem linguae, sitionem, sanguinis sputum & tandem phthisin excitant. Quae vero ventriculo in primis nocent, nauseam, dolorem, & inflationem ventriculi, fluxum alui patiunt, & linguae color ac sapor ab iis mutatur. Mutatur quoque color linguae, si hepar afficiatur, praeterea accidit sitis, febris, cachexia, hydrops. Cardanus, lib. 1. de venenis, c. 26. etiam à sanguine emisso latentis veneni signa petit; si nimirum insolita in eo mutationes appareant, scribitque, se & similem prisanæ & viridem vidisse, bis album, similem succo betarum semel, eumque veneni occulti indicium fuisse putat. Ego in quodam Iuris Doctore ter sanguinem vidi, cui serum instar lactis candidum innatabat. Nullum tamen latentis in eo veneni indicium animaduerti, sed de scorbuto potius suspectum habui. Qui etsi saepius febribus erraticis, non tamen diuturnis, laboraret, postea peste tum grafsante correptus obiit.

An quia ve-
nenis inser-
e mptum sit.

An verò, qui mortuus est homo, veneno interemptus sit, signis cognosci possit, dubitatur. Negant equidem id multi, & experientia id probare volunt, arque eius rei exemplum ex Tacito afferunt, qui, lib. 3. Annal. de venefica Martia verba faciens, haec habet: Vulgatum erat, missam à Cn. Sentio famosam veneficiis, Martiam subita morte Brundisij extinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumpti exitij reperta. Idem de Alexandro & Cleopatra referunt, in quorum, licet veneno extinctorum, corporibus nullum penitus veneni indicium existit. Plerumque tamen etiam in mortuis venena sese satis produnt, de quo Galenus, 6. de loc. affect. cap. 5. Cum, inquit, homo suapte naturam humoribus probis abundans, ac sanorum more educatus, de repente moritur, ut lethali veneno assumpto fieri solet, deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffuens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse, aiunt. Et omnino fieri solet, ut ij, qui veneno mortui sunt, paulo post mortem toto corpore colorem primo citrinum aut subviridem, & post vnam vel duas horas liuidum aut nigrum acquirant, quod ab humorum subita corruptione accidit. Cuius rei exemplum habet Galenus, 5. de loc. affect. cap. 7. de quodam seruorum Imperialium, qui cum à vipera morsus esset, ei totius corporis color ita mutatus est, ut porri colorem referret.

Alij & alia signa addunt, nimirum, quod vngues

post mortem nigri euadant, & facile euellantur, capilli defluant, adeo ut interdum sine vlla violentia integri manipuli euelli possint. Plinius, lib. 2. cap. 63. cadauera veneno interemptorum neque à feris, neque ab auibus tentari aut degustari scribit; quod tamen signum & peste infectis competit. De quo Lucretius lib. 6. de rer. natur.

Multaque humi cum inhumata iacerent corpora supra Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem, Aut ubi gustarat, languebat morte propinqua.

Nonnulli inter signa veneni hausti & hoc habent, quod cor veneno interemptorum igne consumi non possit. De quo Suetonius, in Caligula, ubi de Germanici obitu loquitur: Antiochiae, inquit, obiit, non sine veneni suspitione. Nam praeter liuores, qui in toto corpore erant, & spumas, quae per os fluebant, crematique cor inter ossa incorruptum repertum est, cuius ea natura esse existimatur, ut tinctum veneno igne confici nequeat. Et Plinius de corde ipso, lib. 10. cap. 37. scribit: negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo interiunt, negatur & veneno interemptis. Certe extat oratio Vitellij, quareum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumentum, palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari. Et Auiennas, de virib. cord. scribit, Cor à venenis impense congelari & exsiccare. Quae suo loco relinquimus,

CAPVT IV.

De Prognosticis.

1. **M**orbi omnes à veneno illati periculosi sunt, & nisi idonea remedia statim adhibeantur, homini mortem afferunt: & omnino longè pauciores ex iis, qui venenum sumpserunt, seruantur, quam qui pereunt.

2. Est tamen venenorum, ut ex speciali de iis doctrina patebit, magna differentia, atque alia magis, alia minus sunt noxia, & alia citius, alia tardius hominem occidunt. Quae enim cor statim inuadunt, citissime hominem vel enecant, vel superantur. Quae iecur & pulmones laedunt, diuturnos morbos patiunt. Quae cerebro inimica sunt, differunt. Quae enim motum statim tollunt, hominem, læsa respiratione, citissime etiam iugulare possunt. Quae verò saltem sensus interiores laedunt, & vel memoriam abolent, vel fatuitatem inducunt, cum iis diu homo superesse potest.

3. Quod maior veneni copia sumpta est, eò hominem facilius interimit: si verò prorsus exigua quantitate sumptum sit, hominem interficere non potest. Mediocri si sumptum sit, hominem quidem non statim iugulat, sed sensim in corpus penetrans, lentam morte ipsum perimit.

4. Quid autem post venenum admissum sperandum sit, symptomatum copia & vehementia, vel paucitas & lenitas ostendunt. Etenim si statim dyspnoea & syncope, totius corporis, & in primis extremorum, refrigeratio accidat, sudor frigidus erumpat, oculi peruerantur, cerebrumque, ob spirituum animalium læsionem, in consensum trahatur, & hinc cerebro affecto grauius facultatis animalis læsæ symptomata accidant, morbum lethalem significat.

5. Quod tamen malum sit erupturum, ex symptomatum imminutione vel incremento cognoscitur. Si enim symptomata continuò augeantur, lethalis morbi indicium est. Si verò symptomata minuantur, salutis aliqua adhuc spes superest.

6. Lethalis etiam morbi indicium est, si venenum neque per vomitum, neque per aluum, neque alia ratione e corpore eiiciatur, & excernatur; neque idonea & necessaria medicamenta adhibita fuerint, aut si, quae adhibentur, nihil prosint.

7. Si verò venenum vel foras e corpore expellatur, vel in locum aliquem ignobilem propellatur, salutis spes est.

est. Ita & Studiosis illis, de quibus supra dictum, qui pisces in aqua, in qua glis suffocatus erat, comederant, ij euaserunt, quibus parotides erumpebant.

8. Si etiam idonea medicamenta statim adhibita fuerint, & ex eorum usu melius æger habeat, de vita ægri non desperandum.

9. Etsi verò æger veneno accepto conualuisse, & de vita amplius periclitari non videatur: non tamen securum esse, & extra omne periculum se constitutum sibi persuadere velit. Sæpe enim à veneno maligna diathesis corpori imprimitur, quæ pertinaciter hæret, & longo post tempore sese exserit.

10. Venena, quæ præsentanea sunt, & temporanea euadunt, partemque aliquam erodunt vel corrumpunt, v.g. pulmonem, tardius occidunt, pro morbi, quem inducunt, ratione.

11. Venena temporanea, quæ nullam partem primario corrumpunt, sed latentia sese postea exserunt, ubi sese exserere incipiunt, vix expugnari possunt, sed hominem breui interficiunt. Etenim si præsentanea venena, etsi iis statim medicamenta necessaria opponuntur, tamen raro expugnari possunt: quanto maius ab iis periculum metuendum, quæ in corpore diu subsisterunt, idque longo tempore inquinaverunt, neque remediis idoneis oppugnata sunt. Vnde etsi venenum canis rabidi diu satis in corpore latere possit: tamen ubi sese exserit, & hydrophobia accedit, non diu amplius homo viuere potest.

CAPVT V.

De Præseruatione à Venenis.

Cum autem venenum præcauere, quam admissum expugnare & expellere, tutius sit, ante curationem aliquid de præseruatione dicendum. Consistit autem præseruatio illa in duobus. Primum est, vt omnis prudentia & diligentia adhibeatur, ne venena intra corpus admittantur. Secundum, vt contra ea alexipharmacis homo præmuniatur. Ferarum quidem morsus & ictus aliquâ diligentia præcaueri possunt: casus tamen illi sæpe sūt foruiti, & vt Horatius, lib. 2. Od. 13. canit: *Quod quisque vitet, nunquam homini satis cautum est in horas.*

A venenis autem, quæ ore sumuntur, vt maximè sibi Principes viri, & Magnates caueant, opus habent, qui sæpe cum ab inimicis aperta vi è medio tolli non possint, venenis clam interficiuntur. Tradunt verò & præscribunt iis nonnulli, & inter eos Cardanus præcipuè, lib. 3. de venen. cap. 1. varias regulas.

Prima est, vt fidissimos habeant famulos & ancillas. Secunda, vt vitent conuiuia, in quibus cum in cibo tum in potu facile aliquid veneni exhiberi potest.

Tertia, vt neminem in culinam vel cellam, vel cubiculum, præter eos, qui iis præfecti sunt, admittant.

Quarta, vt suspectos cum famulis & familiaribus conuersari non patiantur.

Quinta, Nullum cibum peculiarem sibi parari iubeant, nec certis cibis soli delectentur; cum facile iis inprimis venenum admisceri possit.

Sexta, Habeant, qui cibos prægustent. Atque hinc quidem hodie vsitatus apud Principes cibos prægustandi modus natus est: qui tamen ceremoniæ potiùs, quam prægustationis loco est, cum prægustatores illi vel nihil vel parum gustent, nec vlla mora temporis, experimento necessaria, intericiatur.

Septima, Abstineant à ferculis è pluribus ciborum generibus mistis, & vario modo conditis, dulcibus, acerbis, acidis, salis nimis.

Octaua, In edendo cibi odorem & saporem explorent, & si quis sapor suspectus sit, cibum illum non degustent.

Nonna, Vitare & fungos decet, & ranas, ac huiusmodi. Dan. Sennert. Tom. III.

di. Cum enim per se venenosa esse possint, interdum, ne malitia patefiat, sub his venenum tegitur: scribitque Cardanus, alleg. loc. Principem Istonij, & Borromæum, antistites, veneno sublatos esse, & duos Patrios sibi notos, veneno propinato, dum ranas comedissent.

Decima, Nihil edendum, quod alieno cultro discissum est, aut quod cuspidi alieni cultri porrigitur. Ita è Ctesia, in lib. de reb. Pers. referunt, quandam mulierem, Statyram nomine, maximè semper timuisse venenū, & omni diligentia vsam, vt illud euitaret; factum tamen, vt quædam alia mulier eam veneno hoc modo interficeret. Cultelli partem alteram tantum veneno infecit, & deinde coram Statyra diuisit auiculam paruam coctam, & quâ auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblata Statyræ, illico eam exstinxit; cum interim quæ pars auis non fuerat tacta à veneno, nullum detrimentum ipsi ministranti attulerit.

Vndecima, Cibus sumptus non auidè deglutiendus, sed diligenter masticandus. Ita enim masticatione illa diligenti, si quid veneni cibo admistum sit, faciliùs deprehenditur.

Duodecima, Potus non affatim & auidè hauriendus, sed pitissando primùm degustandus.

Decimatercia, Propterea etiam qui venenum timent, non fumant cibum & potum, dum valdè esuriunt vel sitiunt. Cum enim cibus & potus auidè deglutitus à venis ac visceribus inanitis attrahitur, venenum cum iis in penitiora corporis facile sese insinuat.

Decima quarta, Qui ius aliquod hauriunt vel bibunt, patinam aut poculum non ad fundum vsque euacuent & exhauriant; cum succi vel pulueres venenati, iusculis vel potui misti, plerumque ad fundum descendat. Ita in Excerptis Senecæ, lib. 6. controu. 4. exemplum est cuiusdam mariti, qui eodem poculo, quod ipse hauserat, vxorem venenauit, cum prior ille potasset, & quod erat in fundo, vxori dedisset, vnde ipso incolumi manente, vxor extincta est. Sciuit, inquit Seneca, maritus, quam partem potionis hauriret, summis scilicet partibus leuis & innoxius humor suspenditur, grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit.

Decima quinta, Habeant etiam, qui venena timent, vestes, & maximè interulas plures, cistis inclusas, quas dum induere volunt, ad ignem siccant, & fumis odoratis imbuant.

Verum in ista hominum multorum malitia & astutia nemo satis cautus esse potest, sed, vt Plautus, in Captiu. Act. 2. sc. 2. loquitur:

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, cum etiam cauet: Etiam cum cauisse ratus, sæpe is cantor captus est.

Longè faciliùs Princeps à venenis tutum se præstare potest, si, vt Eustachius Rudius, lib. 2. de morb. occult. cap. 12. scribit, Christianam, integramque vitam ducat, iustitiam administret, populum suum amet, ministros è præclara stirpe genitos, fideles, & non munerum, lucrique turpis cupidos, nec inuidos, sed qui diu vitâ ac moribus antea probati sunt, eligat, in eosque beneficia frequenter conferat. Hoc etiam cuilibet facere promptum est, vt ab iis cibis abstineat, quos scit quandoque venenatos esse posse, puta fungis, ranis, anguillis, quæ interdum cum anguibus coeunt, & venenum ab iis accipiunt, herbis etiam, quas interdum veneno infici, obseruatum est.

Qui tamen venenum metuunt, tutissimam præseruandi & muniendi se contra ea rationem habent, quæ fit per alexipharmaca; quomodo se à venenis inuolabilem antidoto suâ præstauit Mithridates, Ponti Rex, adeo vt postea, ubi vellet, veneno mori non posset. Nonnulli quidem & in cibis aliquid auxilij quaerunt, & suadent, vt cibi liberaliùs assumantur, vt eorum copia vis veneni frangatur, & ubi opus, vomitus faciliùs prouocetur, & vna cum cibo venenum eiciatur. Conciliator, lib. de venen. cap. 4. lac asini præsta

10.

11.

12.

13.

14.

15.

Alexipharmaca contra venena.

præstare scribit, ne vis veneni viscera erodat, & in ea penetret, & in quo prandio vel cœna asinæ lac fuerit bibitum vel comestum, nullum, præter napellum, venenum nocere posse, docet. Et non ignotum est, circūforaneos quosdam, vt vulgus decipiant, & merces suas pretiosius vendant, butyrum prius magnâ copîâ escitare, vel aliud pingue sumere, & hinc venenum aliquod, omnibus spectantibus, potare, & illico antidotum exhaurire, & paulò post domum reuersos vomitum ciere. Verùm nec cibi semper sufficiunt, & molestum est, nec salubre, cibum semper liberalius ingerere. Itaque, vt dictum, qui venenum timet, rectissime facit, si alexipharmacis sese munit.

Sunt autem illa vel externa vel interna. Inter externa sunt Smaragdus, Adamas, Topasius, de quibus Albertus Magnus scribit, si continuò gestentur, vt cutem nudam tangant, facere, ne venenum vllum homini noceat. Iaspidem etiam, quæ Gramatias & Polygrammatos appellatur, quæque virens Smaragdo persimilis, ac purpureum in se quid continere videtur, albâque cingitur lineâ, ad venena quæuis pro amuleto gestari, scribit Anshelmus Boëtius, *de gemm. lib. 2. cap. 202*. De lapide etiam ouum anguinū referente, refert idem Anshelmus Boëtius, *lib. 2. de gemm. cap. 175*. quod gestatus putetur gestantem securum reddere, ne ab aëre pestilenti, aut à veneno inficiatur, aiuntque, præfente veneno id sudore prodere. Alij & Bezoar & corallia addunt.

Interna
Simplicia.

Verùm longè tutius est, interna medicamenta vsurpare. Simplicia passim nota sunt, & ferè medicamenta, quæ venenatos morbos curant, de quibus, *cap. seq.* dicetur, etiam contra venena hominem muniunt. Tria tamen imprimis magnopere commendari in hunc vsu, scribit Mercurialis, *lib. de venen. cap. 18*. Rutam scilicet, mali citrij tam fructum, quam semen, & finalum cydonium. De Ruta scribit Athenæus, *lib. 3. Dipnosoph.* Archelaum, quendam Regem Ponti, consueuisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos, consueuisse, priusquam exirent domo, semper rutam edere, atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. Refert idem de citriis, experientiâ probatum esse, homines fuisse venenatos, atque ex iis fuisse seruatos, qui prius ederant citrium: pariter de cydonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere.

Composita.

Composita multa passim extant. Vulgaris antidotus est, quæ paratur è nucibus iugulandibus siccis duabus, rutæ folijs xx & salis momento. Cuius si ieiuno stomacho Drachmæ duæ ad Vnc. β. sumantur, hominem à veneno præseruant. Et omnino omnia medicamenta, quæ ad præseruationem pestis passim extant, & *lib. 3. de febr.* sunt proposita, & hic locum habent, vt & amuleta Fernelij & Valmarij, supra *part. 4. cap. 20* proposita. Et imprimis utilis est Theriaca & Mithridatium. Scribitque Galenus, *lib. de Theriac. ad Pison. cap. 16. & 1. de Antid. cap. 16*. fieri non posse, vt iis vllum venenum noceat, qui quotidie theriacam fabæ Egyptiæ pondere sumplerint.

An Bezoardica ad præseruationem sanis vsurpanda.

De vtroque tamen hoc medicamento, Mithridatio scilicet & Theriaca, disputatur à nonnullis, an hominibus sanis propinanda sint. Auerroës enim cum in *lib. de Theriac. cum lib. 5. Collect. cap. 32*. medicamenta Bezoardica saltem vtilia esse scribit, vbi corpus veneno infectum est; sanis verò corporibus, si exhibeantur, nocere. Vnum tamen semen citri excipit, quod etiam sanis corporibus vtile sit. Et imprimis contra Theriacam tribus argumentis vritur. Primum est, quod theriacæ vsu omnes ita disponantur, vt nihil à veneno patiantur, & proinde fiant similes veneno. Secundò, quod theriaca attrahat venenum, atque ita cum attractio fiat per similitudinem, similis sit veneno, & propterea sanis corporibus non conueniat. Tertiò, quod potentissimum sit medicamentum, & magnæ actiuitatis. Verùm rectius sentit Galenus, qui locis

modò allegatis, *lib. de Theriac. ad Pison. cap. 16. & 1. de Antid. cap. 16*. theriacam, vt præstantissimum medicamentum, ad tuendum corpora contra venena, commendat. Cui consentit Auicennas, *lib. de virib. cord. & omnes ferè alij Medici*, imò ipsa experientia, quæ docet, vera & genuina alexipharmaca corporibus sanis, etiam ad tuendum ea contra venena, tutò & cum commodo exhiberi. Nullo verò inodo, quod vult Auerroës, ab alexipharmacis veris corpora sana fiunt venenosa, sed potiùs ab iis acquirunt quandam proprietatem venenis repugnantem. Deinde non attrahit venenum theriaca, sed impugnat. Tertiò, etsi sit potentissima & magnæ actiuitatis: tamen certâ dosi & cautè adhibita, etiam in sanis suum locum habet: id quod exemplo Regis Mithridatis, & aliquot Romanorum Imperatorum patet.

Hoc tamen notandum, alexipharmacorum esse quandam differentiam. Quædam enim, cum nullum qualitatum primarum excessum habeant, vt lapis Bezoar, Terra sigillata, bolus Armenus, Cornu Cerui, Smaragdus & similia, omni ætati & corpori tutò adhibentur. Quæ verò calida & sicca sunt, vt Mithridatium & theriaca, cautiùs exhibenda, & videndum, ne nimio eorum vsu damni aliquid ægro attrahatur.

CAPVT VI.

De curatione Venenorum in genere.

Communis omnium morborum, à venenis extra Cadmissis ortorum, Indicatio est, vt venenum per eam viam, per quam in corpus ingressum est, si possibile, reuocetur & expellatur; deinde, vt idoneis alexipharmacis expugnetur. Verùm cum alia ore assumatur, alia extrà corpori adueniât & immittatur, & quidè vario modo, de singulis eiusmodi modis in specie dicendū. De alexipharmacis tamen, quia omnibus venenis sunt communia, præter ea, quæ supra, *part. 1. cap. 9*. dicta sunt, quædam adhuc in genere dicenda videntur.

Et primò quidem dispiciendum, quænam sit alexipharmacorum & Bezoardicorū medicamentorū natura. Vbi principio hoc tenendum, quod omnia alexipharmaca & Bezoardica occultis qualitatibus agant. Etsi enim à nonnullis scribitur, si venena sunt frigida, à calidis primum esse auxilium; si calida, à frigidis; si humida, à siccis; si sicca, ab humidis: tamen quia nulla res ideo propriè venenum dicitur, quia calidum, frigidum, humidum, siccum, sed quia occultâ qualitatem, corpori nostro inimicâ, habet: ideo etiam nihil propriè est alexipharmacū, quia calidum, frigidum, humidum vel siccum, sed quia occultâ qualitate veneficæ qualitati resistit. Interim incommodum non est, vt, si venenum aliquod etiam primarum qualitatum excessum coniunctum habeat, vt illi qualitatum manifestarum excessui qualitates contrariæ opponantur.

Quæ autem alexipharmacorum & Bezoardicorum natura sit, non ita clarum. Galenus, *5. de simpl. med. faculi. cap. 18*. scribit, quod sint media inter venena & corpora perpetientia. Auicennas, *lib. 2. tract. 1. cap. 4*. Bezoardicum sic definit; quod sit remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam à se repellat. Ex quo colligi posse videtur, quod Bezoardicum non agat in venenum, sed saltem corpus ioboret, vt ad venenum expellendum sufficiat, atque ita per accidens saltem in venenatis morbis prosit. Eustachius Rudius verò, *de morb. occult. lib. 2. cap. 7*. è Galeno, *5. de simpl. med. faculi. cap. 18*. statuit, Bezoardicum non ad corpus nostrum, seu cor, sed ad ipsum venenum diriggi, & totâ substantiâ venenis aduersum esse. Etenim si venenum habet formam humani corporis corrupti-

Generatio
neni cau
ratio.

Bezoardica
occultis
lib. 2. tract.
1. cap. 4.

Alexipharmaca

priam, etiam Bezoardicum formam habere debet, quæ sit veneni formæ contraria, eamque oppugnet & destruat. Concedit tamen, Bezoardicum quadantenus esse corpori nostro simile, quadantenus etiam contrarium; & proinde si maiore quantitate sumatur, obesse, imò hominem planè necare posse.

Verùm neutra harum opinionum planè vera est; vtraque tamen aliquid veri continet. Nam quòd Bezoardica saltem per accidens veneno aduersentur, quatenus cor roborant, falsum est. Et patet id ex eo, quia, si Bezoardicum saltem ex accidenti venenum expelleret, sequeretur, quòd omne Bezoardicum, & omne, quod cor valde roborat, omni veneno ex æquo aduersaretur, quod falsum. Nam primo dantur multa venena, quæ propria alexipharmaca requirunt, imò quodlibet venenum habet proprium alexipharmacum, ac dantur multa alexipharmaca, quæ contra vnum venenum profunt, alterum verò expugnare & expellere non valent. Deinde non rarò accidit, vt, licet venenum non expellatur è corpore, nihilominus, quia ab alexipharmaco superatur, ac eius forma destruitur, ampliùs nocere non possit. Tertiò, si alexipharmaca saltem ideo talia essent, quia sunt cordialia, omnia cordialia essent alexipharmaca, quod falsum. Atque ita alexipharmaca cor non saltem roborant, sed & venenum impugnant.

In altera verò sententia hoc admitti non potest, quòd statuunt, alexipharmaca esse cordi aliquo modo aduersa, & propterea nimia quantitate nocere, imò occidere. Contrarium potius verum est, esse cordi similia, non quidem sicut alimenta, sed occultâ qualitate. Vbi tamen quædam est differentia. Quædam enim, quæ alimentis sunt propinquiora, vt poma citria, cydonia, melissa, & similia, maiore etiam quantitate sumpta non nocent. At quæ planè medicamentosa sunt, & fortiora, etsi & ipsa occultâ qualitate corpori nostro sint amica; tamen ob eam ipsam in certa dosi exhibenda sunt, quæ si excedatur, harmoniam illam, quæ ex temperie manifestarum & occultarum qualitarum exsurgit, turbant, quod vel ex eo patet, quòd etiam alia, quæ saltem cordialia sunt, homini nocere possunt, si nimia quantitate sumantur, vt in croco res manifesta est.

Ex quo apparet, quæ sit differentia inter alexipharmaca propriè dicta, & cordialia medicamenta. Equidem & cordialia omnia in morbis venenatis sunt vtilia; cum cor roborant, vt veneno faciliùs resistere possit: ipsum tamen venenum non adeo expugnant, sicut alexipharmaca propriè dicta, qualia sunt margarita, corallia.

Quæ tamen omnia de veris alexipharmacis, quæ plerisque venenis contraria sunt, accipienda; cuiusmodi sunt lapis Bezoar, Cornu cerui, vnicornu, & alia, quorum mox fiet mentio. Præter hæc enim dantur quorundam venenorum peculiaria remedia, quæ non alexipharmaca, sed potiùs & ipsa venena sunt, & nisi venenum contrarium, cum quo pugnent, in corpore adsit, hominem interimunt. Ita aconitum, aliàs omnium venenorum ocysissimum, scorpionum ictibus aduersari, datum in vino calido, scribit Plinius, lib. 27. cap. 2. Et est, inquit, aconiti natura, vt hominem occidat, nisi inueniat, quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cum venenum in visceribus reperit: mirumque exitalia per se ambo cum sint, duo venena in homine committuntur, vt homo supersit.

Quæ autem alexipharmaca sint, supra, part. 1. cap. 9. dictum, atque etiam lib. 4. de febr. cap. 5. sunt proposita. Et extat omnino alexipharmacorum talium passim magna copia, vt iniuriâ conqueratur Plinius, brutis naturam abundè prouidisse, hominibus nouercam veluti extitisse; quin potiùs benigna DEI prouidentia hæc admiratione digna est, qui vbique talia extare vo-

Dan. Seannert. Tom. III.

luit, & quidem ita, vt, vbi in regione aliqua morbus aliquis quasi familiaris existit, ibi etiam dederit remedium, vt paria omnia essent in vniuerso. Ita in Ægypto Ilides serpentibus opposuit; iisdemque in Apulis & Lucanis ciconias; scorzoneram, in Comitatu Arguillensi Scorzionibus dictis, quorū veneno nec theriaca prodest; mustelam in Zailam, Insula, aduersus serpentes quosdam coronatos, quasi Regulos dictos: in America, vbi lues Venerea viget, ligno Indico & Guajaco incolis prouidit. Imò non solum dedit passim alexipharmaca Creator, sed pleraque etiam cōmonstrauit, & oculis quasi subiecit, figurâ, & formâ, maculis, colore: vt in scorpioide, quod semine caudæ scorpionis effigiem gerit; echio, quod semen viperino capiti simile profert.

Notandū verò hic, alexipharmaca quædam esse cōmunia, quæ omnibus venenis sunt cōmunia, qualia allegatis locis sunt proposita, quædam autem certis venenis propria, quæ in speciali de venenis tractatione proponuntur.

Cordialia tamen medicamenta, cum spiritus & robur cordis conseruent & augeant, vt veneno fortius resistere possit, & ipsa in morbis venenatis curandis vtilia sunt. Talia sunt

Radices; tormentilla, dictamni albi.

Folia; borraginis, buglossi, acetosæ, melissæ, scabiosæ.

Flores; borraginis, buglossi, violarum, rosarum, nymphææ, tunicis.

Semen; citri, ocymi.

Ligna & cortices; aloës, citri.

Succi; citri, granatorum, aurantiorum, cydoniorum.

Aromata; crocus, cinamomum, caryophylli.

Ex animalibus; Cornu cerui, os de corde cerui, ebur, margarita.

Vt & moschus, ambra, corallia, hyacinthus, smaragdus, granati, sapphiri, terra sigillata, belus Armenus.

Quorum tamen plurima etiam venenis resistunt.

Ex his composita & parata:

Syrupi; borraginis, buglossi, de succo citri, granatorum, aurantiorum, acetosæ, acetosellæ, tunicis.

Conseruæ; borraginis, buglossi, rosarum, violarum, tunicis, acetosæ, acetosellæ.

Species & pulueres; de hyacintho, de gēmis, diammargariti, cordiales temperata, latitia Galeni, exhilarantes Rasis.

Confectio; Alchermes.

Cæterum de hisce medicamentis, & præcipuè alexipharmacis, monendū primò, vtile quidè esse, vt in quocunq; veneno vniuersalia illa alexipharmaca vsurpentur: verum si venenum notum sit, tutissimum esse, ipsi proprium alexipharmacum opponere.

Deinde monèt hîc Auctores, cum alexipharmaca variè temperata sint, vt frigidis venenis calida, calidis frigida, siccis humida, humidis sicca opponantur: quod vt, vbi fieri potest, non improbo: ita semper magis ad vim alexipharmacam, quæ venenis propriè opponitur, quàm manifestas qualitates, respiciendū censeo; & propterea etiam theriaca ac Mithridatium, quæ sūt calida, in calidis venenis nō sine fructu exhibētur.

Tertiò & hoc quidam monent, vt Bezoardica & cordialia rectius & citius ad cor penetrare possint, caco-chymia & plethoram prius tollendâ, & obstructions aperiendas esse; cum si adsint, & vires alexipharmacorū hebetent, & impedimento sint, ne ad cor faciliè penetrare possint. Verum hîc vires veneni considerandæ. Si enim venenum potens sit, quodque homini subitò nocere potest, nullo modo datur induciæ, vt prius obstructions aperiri, & plethora vel caco-chymia tolli possit, sed statim ad alexipharmaca accedendū; quod nisi fiat, venenum incrementum sumit, hominemque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura obseruandum ex Auicenna, 6. 4. tract. 1. cap. 1. ne, qui venenum seu ore hausit, seu extra in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum

FFF 3 vsu,

Alexipharmaca cōmunia.

Cordialia.

618 De curatione venenorum in genere.

usu, sæpe vomitu, sæpe aliis opus est, quæ in somno negliguntur: secundo necessarium est, ut diligenter attendatur, an symptomata, quæ à veneno excitantur, incrementum sumant, vel decrescant, quod in somno animaduerti non potest: tertio in somno venenum ad cor & interiora facile penetrat.

CAPVT VII.

De venenorum ore assumptorum curatione.

Curatio venenorum ore sumptorum.

Vomitoria.

Cum autem venenorum ore sumptorum, & extra in corpus immisorum curatio aliquid peculiare habeat, de utrisque seorsim dicemus. Et primo curationem venenorum, quæ ore sumpta sunt, quod attinet, primo danda opera, ut venenum sumptum quamprimum è corpore iterum euacuetur; quod commodissime fit vomitu. Vomitoria tamen non sint fortiora ac maligna, sed leniora & parata ex iis, quæ simul lentorem obtinent, ut si quæ veneni sit acrimonia & vis corrodendi, illa obrundatur, & partes internæ contra eam quasi muniantur, simulque ipsum venenum iis immistum & inuiscatum quasi facilius eiiciatur. Talia parantur ex pinguibus iusculis, oleo, butyro, lacte, decocto flor. genistæ, f. anethi, raphano & similibus. Non inutile tamen fuerit, iis aliquid, quod contra venena pugnet, addere, ut Cornu cerui, lapidem Bezoar, & similia: talia tamen, quæ vomitum non cohibeant. Et cum periculum sit in mora, nec semper operose medicamenta componere liceat, quæ ad manum sunt, vomitoria exhibere, donec alia parentur, necessarium est, ex aqua tepida vel cereuisia, multo oleo vel butyro condita, lacte. Non autem satis est, semel vomitum provocare, sed tamdiu is continuandus, donec nulla amplius veneni in ventriculo indicia ex sapore, odore, nausea, dolore & morfu deprehendatur.

Si verò venenum ad ventriculum iam descenderit, quod facile fieri potest, intestina eodem modo clysteribus eluenda, & à veneno mundanda, ut:

℞. *Malus, parietaria, alibea*, an. M. ij. Coq. in f. q. aq. f.

Col. ℞. lb. iß. *ol. dulcis*, Vnc. vj. *Electuar. de psyllio* Drach. ij. M. F. Clyster.

Purgantia.

Aut si materia adhuc in intestinis superioribus hæreat, nec tamen vomitu reiici possit, etiam leuia purgantia vsurpanda, cassia scilicet, manna, & agaricus, ut:

℞. *Radic. scorzonæ* Drach. ij. *fol. acetosa* M. ß. *agaric. alb.* Drach. ij. *zedoar. sem. citri*, an. Scrup. j. *flor. cordial.* an. pug. j. Coq. in aq. f. Col. ℞. Vnc. iiij. Dissolu. *manna*, Vnc. ij. Iterum colentur.

Diaretica.

Adde *syrup. de cortic. citri*, Vnc. ß. Misce.

Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulsione seminum melonum, cui semen citri addendum, vel exhibitâ cassiâ extractâ cum puluere glycyrrhizæ.

Postquam venenum euacuatum est, aut etiam dum adhuc euacuatur, statim danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, si venenum notum sit, & ad manum illa sint, de quibus postea in speciali venenorum tractatione dicitur.

Ad venena tamen intus sumpta non solum vtilia sunt alexipharmaca intra, sed etiam quædam extra adhibita, qualia sunt: ol. scorpion. composit. quod à Gregorio Caravita, Chirurgo Bononiensi, inuentum, & à Clemente VII. & paulo III. Pontificibus Romanis, in facinorosis contra validissima venena probatum est, ut Vidus Vidius, de curat. generat. lib. 1. cap. 12. refert; ut & ol. Magni Ducis Hetrurizæ.

Ol. Caravita & Matthioli.

Paratur autem oleum illud Caravitæ, ut à Matthiolo, in præfat. in lib. 6. Dioscor. describitur, hoc modo: ℞. *el. commun. sui temporis vetustiss.* mense Maio, quo

confici debet, collecti lb. iiij. fol. *hyperic. virentis contus.* M. iiij.

Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole ferueat, clauso ore vasis, ne respiret.

Deinde pone vas in balneum Mariæ, per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur. Postmodum

℞. *Hyperici, chamædryos, calamintha, carduiben.* an. M. j.

Quæ omnia contundantur, & misceantur cum oleo, & macerentur simul tribus diebus in B. M.

Deinde exprimantur. Postmodum accipe *flor. hyperic.* M. iiij.

Contundantur & macerentur per triduum cum oleo in B. M.

Deinde exprimantur, & ita fiat rer aut quater, vsque quò oleum sanguineum apparet. Postea accipe *sem. hyperic.* M. iiij.

Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur.

Postmodum in arena per octo dies insolentur; deinde per tres dies macerentur in B. M.

Post colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis *hyperici* noua semina. Deinde

℞. *Scordy recentis, calaminth. centaur. min. carduibened. verbenacæ, diſtamni Cretens.* an. M. ß.

Contusa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur simul in B. M.

Deinde colentur & exprimantur. Postmodum fumantur *zedoaria, radic. diptamn. albi. gentian. tormentill. aristoloch. rot.* an. Drach. iiij. *scordi.* M. j.

Contusa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denud *styrac. calamit. laseris*, an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach. iiij. *melanthi* Drach. ij. *cinamom.* Drach. viij. *iunc. odorat. cyperi*, an. Drach. iß. *santalor. alb.* Vnc. ß.

Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B. macerentur.

Demum colentur, & exprimantur, modo, quo antea dictum.

Postremò 300. scorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur super cineres calidos, & cum sudant & irascuntur, tunc super infunde oleum in dicto vase, cauendo, ne cineres calidi frangant vas suo calore, obturato vasis orificio macerentur simul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis scorpionibus rursus in dicto oleo infundantur *rhobarb. myrrha, aloës hepatica*, an. Drach. iiij. *nardic. Indic.* Drach. ij. *croc.* Drach. j. *theriac. el. Mishridat.* an. Vnc. ß.

Contundenda contundantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum continuum macerentur in B.

Deinde oleum non amplius percoletur, sed recondat perinde ac carpobalsamum.

Inunguntur autem hisce oleis ea loca, in quibus pulsus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, ut & regio cordis, atque inunctio tribus horis interpositis repetitur.

Sunt qui & suadeant, ut homo, qui venenum sumpsit, in equi vel muli, aut asini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, ut calore venenū ad partes exteriores euocetur: quo remedio sunt vsi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæsar Borgia, filius eius; sed hic non bene conualuit, ille paulò post interiit, cum ministrorum negligentia venenum in vino bibissent, quod aliis parauerant, cuius vis, priusquam id auxilium experiretur, iam ad viscera penetraverat, ut tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* scribit.

Tandem, si quæ reliquæ veneni in corpore supersint, à corde & visceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per sudores euacuandæ; quod alexipharmaca itidem præstant. Et omnino vtile & necessarium est, ab alexipharmacorum usu non statim desistere, sed ea aliquandiu continuare, donec etiam maligna

maligna dispositio corpori impressa expugnata sit. Victus quoque ratio talis instituatur, quæ medicamentis respondeat. Lac in cibo & potu valde vtile est, scribitque Cardanus, *de venen. lib. 3. cap. 3.* se Mediolani quinque filios mercatoris cuiusdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu vti conseruasse. Cibi etiam alij sint pingues & vinctuosi, vt butyrum, oleum, borrago, buglossa, ficus: & con- dian- tur & conspergantur cardiacis & alexipharmacis, C. C. corall, margaritis, hyacintho, smaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri.

CAPVT VIII.

De Venenorum extra in corpus admissorum curatione.

ET si autem, vt supra dictum, venena in corpus ex- tra variis modis immittantur: tota tamen curan- di ratio consistit in tribus. Primum est, vt venenum statim extrahatur, nec ad interiora serpere permitta- tur; secundum est, vt inhibeatur, ne ad interiora ser- pat, viaque ei occludantur; tertium, vt si quid veneni iam in arterias & venas sese insinuauit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur.

Primo ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta, quæ extrahunt, id præstant vel qualitatibus manifestis, vel oc- cultis.

Quæ manifestâ qualitate id præstant, sunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu. Græcis *ἐμπαστὰ*, & *ἐλκυστὰ* dicta, vt sinapi, pyrethrum, aristolochia, cycla- minus, piper, bryonia, fel taurinum, calx viua, stercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, sulphur, fermentum & similia.

Vt: *℞. Galbani, sagapeni, myrrha, pyrethri*, an. Vnc. *℞. stercor. columbin.* Vnc. iij. *calaminth.* Drach. j.

Dissoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo antiquo.

F. Cataplasma.

Vel: *℞. pulu. aristoloch. rotund. long.* an. Vnc. iij. *bryonia*, Vnc. j. *galban. sagapen. myrrh.* an. Drach. vj. *ol. lau- ri, sambuc.* an. q. s.

F. Ceratum.

Possunt tamen & quæ mitem habent calorem, hic vtilia esse, vt pulli vel hædi viui per medium dissecti, & calentes adhuc impositi.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ simili- tudine id faciunt, vt ol. scorpionum, araneorum, & ipsa animalia, quæ venenum intulerunt, imposita, & similia. De quo Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 10.* Demorsis à crocodilo, crocodilinum adipem summè contulisse nouimus, obtritit membris impositam. Mu- ris aranei morsus ab eodem mure araneo contuso & imposito, sine dolore sanatur: Eodem modo & à vipe- ra percussus liberantur, si quis illam atterat & vulnere coniungat. Sic Draco marinus dissectus, impositus- que, ictui proprio medelam affert. Et pastinaca, vt Pli- nius, *lib. 32. cap. 5.* scribit, contra suum ictum reme- dio est. Et de scorpione res nota, de quo Q. Se- renus:

*Et cum vulnus arox incussit scorpis ardens,
Continuò capitur, tunc digna cade reusus
Vulneribusque aptus, fertur reuocare venenum.*

Existimat quidem Cardanus, *lib. 2. de venen. cap. 10.* quædam antipathiâ & contrarietate prodesse, vt ol. scorpion in punctura araneorum, cum sint inimica. Ve- rum si contrarietate id præstarent, potius venenum à se intrò in corpus pellerent. Vero magis consenta- neum, vt dictum, talia similitudine id præstare, cum & scorpis & araneus sint venenata. Quod ipse etiam

concedit, cum araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui scorpion scorpiones contriti imponi, vel oleum scorpion. inungi soleat, vt & vesparum ictibus vesparum contritæ imponuntur.

Quâ ratione autem illa medicamenta, quæ ex vene- natis & alexipharmacis componuntur, qualia sunt ol. Carauitæ, seu scorpion. compos. vt &, quod mox pro- ponetur, Cardani oleum, & similia medicamenta, extra imposita, prosint, dubium. Ego verò consentaneum esse puto, talia medicamenta partim similitudine ve- nenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

Ex quo patet, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui ictibus & morsibus venenatorum animalium alexiteria extra non imponenda, sed tantum exhiben- da censent. Alexipharmaca enim, si extra imponantur, tantum abesse putant, vt venenum extrahant, vt etiam intus potius propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum esse, libenter concedi- mus. Verum si aliquod medicamentum è venenis & alexipharmacis sit compositum, vtrumque præstare po- test, venenositate ob similitudinem attrahere, & vi alexipharmaca id impugnare; qualia sunt oleum Ca- rauitæ, & hoc Cardani, quod *lib. 3. de venen. cap. 14.* describit:

℞. ol. scorpion. hyperici complet. an. lb. s. bufones viuos magnos n. iij. verberatos virgulis, donec videantur augeri viribus, viperam, semi. ruta, scordij, an. Vnc. iij.

Coq. in baln. hor. 2. Col. postea in Sole dige- ratur.

Tamdiu autem medicamenta extrahentia conti- nuanda, donec dolor, vitiosus color, & reliqua sym- ptomata circa locum affectum cessent, ac pus bonum apparere incipiat.

Secundò, ne venenum liberè serpere possit, prohi- betur, si vasa, quæ in locum affectum tendunt, loco superiore vinculo rectè constringantur. Interdum etiam partem læsam præscindere præstat, quàm de vi- ta periclitari, si nimirum talis pars sit, vt sine periculo vitæ abscindi possit, vt digitus manus vel pedis; id quod Pastor ille apud Galenum, *3. de loc. affect. cap. 7.* fecit, quia vipera in digitum morsus, illum abscidit.

Tandem si venenum iam in corpus penetrauerit, il- lud alexipharmacis oppugnandum & euacuandum, eodem planè modo, quem in venenis ore sumptis, *cap. præced.* explicauimus. Et quidem maturè, & statim in principio alexipharmaca exhibenda, cum triplicem vsum habeant; scilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & visceribus repellant; il- lud, quod ad interiora penetrauit, exstinguant; & si quæ venenata dispositio ab eo corpori inducta est, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen. lib. 2. c. 10.* quosdam referre, quod bibere vrinam propriam, secundum à morfu sit alexipharmacum, in omni mor- fu & ictu venenato.

Monendum etiam hic, si morsum vel ictum anima- lis venenati vlcus sequatur, id non statim consolidan- dum, sed diu apertum seruandum esse.

Quâ ratione vulnera venenata curanda sint, dictum est *lib. 5. part. 4. cap. 21.*

Vbi etiam, quomodo ex scarificatione vlcera ma- ligna & venenata contracta, curanda sint, di- ctum.

Si venenum per vnguenta illatum sit, euacuandum & extrahendum aliis vnguentis, vt oleo scorpion. Ca- rauitæ, & aliis antea propositis.

Si venenum suffitu vel odore admissum sit, tollen- dum contrariis suffitibus & odoribus, paratis ex myr- rha, succino, moscho, ambra, zibetho, ruta, ligno aspa- lathi, rosis, gummi animæ, ligno aloës, santalis, caryo- phyllis, croco, styrace, atque odores ex istis, ore clauso, naribus excipiendi sunt; cum maximè cerebrum affi- ciatur.

An alexite-
ria venenosis
ictibus im-
ponenda.

Venenum
intercipiētia.

Alexipha-
maca.

620 De Venenis è Mineralibus & Metallis.

ciatur. Vtile est & balsamum rutæ, succini. Masticatoria quoque odorata vsu pentur. Nec negligantur alexipharmaca antea proposita.

Reliqua videantur in speciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

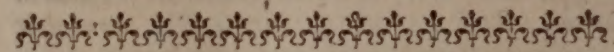
*Morbi ex
terrore con-
tracti.*

Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & spectris, quæ Cardanus umbras nominat, oriuntur; cum ex terrore illo sæpe morbi grauissimi, & venenatis non dissimiles excitentur. Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. 14.* tribus modis id fieri docet; primò, cum vna res sub alterius specie ab homine apprehenditur; secundò, cum homo imaginatur, se videre aliquid, quod reuera non videt, atque inde terretur; terriò, cum reuera spectrum aliquod à Dæmone offertur, scribitque Cardanus, *allegato loco*, quòd, cum homo à spectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideo homo amittit vocem; & si timor magis urgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & si adhuc magis, corrumpuntur ungues, & denigrantur, & cadunt; & si corpus plenum sit malis humoribus, grauiter ægrotant; ac si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli, vitæ necessario, moritur æger, si non necessario, si datur. Et omnino grauiora mala ex terrore induci possunt, eoque grauiora, quòd corpus est impurius, habetque imaginatio magnam vim humores, etiam bonos, corrumpendi, multò verò magis vitiosos. Ita refert Felix Platerus, *Observat. lib. 1.* puellas quasdam veris initio in prætæ extra urbem excurrere, & cum ad locum supplicij, ubi paribulum erat, peruenissent, illicque cadauer non ita diu suspensi vidissent, vnam ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetuisse: quòd, cum ex impulsu fluctuaret, illa eum viuere, seque inuadere velle imaginata est, & territa ac mœsta, & melancholica domum reuersa, & continuo timore diuexata, post dies aliquot in conuulsionem incidens, mortua est. Ibidemque narrat, quòd alia puella, sedecim annorum, sepulcrum recens apertum ingressa sit, feretro iam pridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiusdam postquam manibus contrectasset, & aliquo modo brachia cadaueris eleuasset, subito inde perterrefacta, domum reuersa, conuulsionibus ex terroribus adeò fuerit diuexata, ut oculi ex sua orbita prolapsi viderentur, tandemque vitam cum morte commutauerit. Idemque, *lib. 1. Practic. scribit*, quòd puella quædam, quæ pendentem in cruce extra urbem intuita est, in talem melancholiam incidit, quæ in conuulsionibus desinens, mortem illi intulit: & quòd mulier, quæ paribulum serò prætergrediens, metuensque, ne urbe illic exclusa pernoctari cogeretur, in diurnam melancholiam incidit: & quòd alia, quæ cadauer furis, qui in carcere laqueo sibi gulam fregerat, dolio, ut in profluentem proiceretur, intrudi conspexisset, animo perculsa, misere multis annis melancholica vixit. Recenset etiam huiusmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vi metus & imaginationis, mortui sunt, historias tres Henricus ab Heer, *observat. lib. 1. observat. 6.* Primam Canonici, qui cum non lethaliter decumberet, cum se certò moriturum sibi persuasisset, & propterea extremam inunctionem petiisset, quintà horà post Medicorum, qui nulla lethalia signa animaduertent, abitu, subito, assistentibus non aduertentibus, extinctus est: Secundam, illustri Dominæ, quæ primo, quo quintò vterum se ferre sensit, die, indubiè se illo partu morituram prædixit, & ad mortem sese præparare cepit, ac mense octauo, marito suo accubans, nihil vel illo, vel pedisequis, in eodem cubili iacentibus, quicquam aduertentibus, ante auroram à marito mortua inuenta est: Tertiam Illustris virginis, quæ cum non ita integrè valeret, Medico ab amicis vocato negauit, se vllis ege-

re medicamentis, fatalem suum diem præ foribus esse, nolle se inutilibus remediis propediem sepeliendum corpus fatigare; dixisse Cingaram, ante finem anni viuere desitutam: vigesimo octauo die, cum omnibus sanior videretur, respiratione, voce & mente constante, somno se dedit, à quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loc. allegat.* quòd nonnulli ex metu de vita periclitati sunt, ideo accidisse putat, quòd cor nimis repletur, ut non possit dilatari. Ideoque primam eiusmodi affectus, à metu inductos, curandi rationem esse, existimat, ut quàm celerrimè sanguis mittatur. Postea iubet, ut æger in balneum deducatur, sic ut respiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque extrema aqua calida, donec rubescant, & liberè respiret; dentur, quæ cor confirmant, ac refrigerent, ut rosæ, santali, endiuia & similia. Quæ omnia ut libenter concedimus, si malum solum circa cor hæret: ita, cum experientia doceat, cerebrum sæpissime etiam in consensum trahi, atque inde conuulsionem & epilepsiam excitari, necessarium est, ut medicamenta antepileptica exhibeantur; vnde etiam nostri hominibus vsitatum est, ut aquæ epileptica exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *alleg. loc. consilio*, si ex terrore male habeant, aut ipsos aliquid mali passuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, Smaragdus, pœonia, cranium hominis, ungula alcis & similia. Vtilis est & hæc aqua pueris:

℞. aq. tilia, paon, cerafor. nigror. an. Vnc. iß. margaritar. preparat. corall. prepar. C. C. preparat. an. Scrup. j. facula paon. Scrup. ß. Misce.

PARS SEXTA.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAPVT I.

De Calce viua.

POSTQVAM hæc in genere de venenis dicta sunt, proximum iam est, ut de iis in specie agamus. Cum autem venena insint vel mineralibus & metallis, vel plantis, vel animalibus: secundum has tres classes etiam venena in specie proponemus.

Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrunt inter ea primo loco Calx viua. Quamuis verò negare nolum, in calce, ut in lapide, etsi ambusto, qualitatem aliquam malignam inesse, atque eà ratione inter venena referri posse: tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet, à venenositate eius, annon verò potiùs quædam ab igne proueniant. Habet enim calx viua, quod & Scaliger, *exerc. 5. sect. 8.* confitetur, & ipsa experientia probat, in se ignem, qui violentiorem inimicum, aquam putà, fugiens, adeo sese exserit, ut tangentis manùs adurat, & res vicinas accendere possit. Quæ partes igneæ cum & corpus nostrum intus adurere possint, vitione illa varia symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Calx viua, intra corpus assumpta, perniciose excitat symptomata. Ventriculus enim, aluum & intestina erodit & excruciat, sitim inexplebilem, oris & linguæ siccitatem, faucium & gulæ alperitatem, rufissimam, respi-

Signa.

randi

randi difficultatem, dysenteriam, urinæ suppressionem, & tandem frigiditatem extremorum, syncopen & præfocationem inducit. Id quod historiâ quadam pueri octo annorum probat Amarus Lusitanus, *centur. 5. curat. 91.* qui cum esset consuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eamque copiosè deuorauit, unde intensissimè febricitabat, sitiebat & multum bibebat, sed eius sitis nunquam exstinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerat, nihil appetebat, unde sextâ die obiit.

Curatio.

Primum statim danda opera, ut calx viua vomitu reiiciatur, eiusque acrimonia lenientibus & lubricantibus obtundatur, partisque contra eius erosionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & sem. maluæ, althææ, lini, oryza, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recentiori, ut & lac pingue; item mucilag. sem. lini, maluæ, althææ, psyllij.

Venter quoque iisdem leniatur, ut & cassiâ extractâ. Vel iniiciantur clysteres ex decocto hordei, fol. radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. psyllij, lini, cassiâ, ol. violar. lini, nymphææ, & similibus.

Inter antidota recensetur fel capreoli, à *Scrup. j.* ad *Drach. j.* cum aqua calida datum, ut & fel ceruinum, *Scrup. j.* pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, *Drach. ij.* quantitate cum lacte sumpta.

In cibo utilia sunt butyrum recens, iura pingua carniū, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, ptisanæ cremor, oryza cum lacte cocta.

CAPVT II.

De Gypso.

Gypso poto C. Proculejus, Augusti Cæsaris familiaris, in maximo stomachi dolore mortem sibi consciuit, ut Plinius, *lib. 25. cap. 24.* narrat. Et Sabellius, *lib. 4. Ennead. 9.* refert, quod Conrado III. Imperatore Iconium obsidente, Emmanuel, qui tum Byzantij imperabat, facinus impium & detestabile committens est. Gypsum contusum & in speciem farinæ redactum triticeis com meatibus immiscuit, quos ex Byzantio mittebat in castra, eoque cibatu tanta vis militum breuiter consumpta est, ut negotio infecto, obsidionem soluere coactus sit Rex alioqui inuictus, qui suorum clade consternatus, relicta Asia, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & Signa.

Gypsum intra corpus sumptum tussim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauissimūque circa os ventriculi & stomachum dolorem ac singultum, tensionem in hypochondriis, colicam, ventris adstrictionem excitat, ac præterea torporem, delirium, mollificationem membrorum, anxietates, syncopen parit, & strangulando iugular.

Curatio.

Statim danda opera, ut gypsum vomitu reiiciatur, idèoque exhibenda aqua tepida cum multo butyro, aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum album: aut aqua mulsa, vel decoctum ficuum cum oleo. Et quia gypsum tenacissimum est, si vomitoria lenia non iuuent, fortiora vsurpanda, atque etiam ad elleborisnum veniendum. Si ad intestina iam descendit, clysteres ex emollientibus iniiciendi. Auicennas

etiam purgare iubet scammonio, ut & Rhazès, qui, 8. ad *Almanzor. cap. proprio scammonij Drach. j.* cum psyllij *Drach. ij.* ex inlepo dari iubet.

Postea etiam vsurpanda, quæ vias lubricas faciunt, ut decoctum maluæ, radic. & sem. althææ, sem. feni græci, maluæ, althææ, inscula pinguis, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, succus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum siccatum.

Specifica remedia sunt origanum ex aceto mulso propinatum, lixiuium è cinere samentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioso sumptum. Scribitque Guainerius, quod Bezoar gypsi sit cinis samentorum vitis, *Drach. ij.* pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyssopi sumptus. Inter vera & propria gypsi antidota etiam refertur stercus muris, *Drach. j.* pondere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et ut ad alia venena delenda profunt theriaca & Mithridatium, ita in hoc veneno conferunt, à *Drach. ss.* ad *Drach. ij.* cum vino generoso exhibita.

Et quia gypsum sumptum alui pertinaces obstructions sequi solent, ea leniendâ clysteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, fl. chamæmeli, sem. lini, cassiâ extractâ, & oleo anethino.

CAPVT III.

De Vitriolo.

Vitriolum, Græcis χαλκαςδον (cui cognata sunt vitriolum, chalcitis, misy, sory, melantheria, de quibus Dioscorides, *lib. 5. cap. 74. 75. 76. 77. 78.* & Galenus, *lib. 9. de simpl. med. fac.*) inter sales, neque immerito, refertur. Eth enim non Sal purus & sincerus sit, sed sulphur etiam, & naturam metallicam ætis vel ferri, & lutum minerale participat: sal tamen facile præualeat. Inter venena propriè dicta referri vix potest, nec etiam à Dioscoride, & plerisque aliis autoribus, inter ea recensetur; cum vtilissima medicamenta, in quibus nulla venenositas apparent indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorum libri. Imò crudum etiam, 3 j. pondere sumptum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduersus sumptum fungorum venenum, ex aqua, teste Dioscoride, prodest.

Symptomata, & Signa.

Quia tamen crudum nauseam & vomitum excitat *Signo.* quod alicuius malignitatis videtur indicium, & si copiosius sumptum fuerit, aut non statim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, intestina excruciat, dysenteriamque excitat, & sitim magnam infert: nonnulli inter venena eius mentionem faciunt; quos & ego sequi volui, ac docere, quomodo, si quæ praua symptomata ex vsu vitrioli crudi, vel etiam falsi vitrioli, accendant, iis occurrendum sit.

Curatio.

Si ergo vitriolo sumpto quædam mala sequantur *Curatio.* symptomata, danda opera, ut quamprimum vomitu planè reiiciatur, quod sit decocto anethi, vel aquâ tepidâ, & oleo anethi, & similibus. Sedato vomitu butyrum largius sumatur, aut lac recens tepidum, cum saccharo & butyro, vel exhibeatur decoctum hordei, cum syrupo violatum.

Si erosio & cruciatus in intestinis percipiuntur, clysteres lenientes, ex decocto hordei, maluæ, oleo rosaceo & similibus, iniiciantur.

Si tamen de malignitate aliqua metus sit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vel sigillata, cum mucilag. sem. cydonior. *Drach. j.* ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

CAPVT IV.

De Aqua forti.

Aqua forti.

Aquæ separatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chrysulcæ dictæ, quæ ad corrodera & separanda metalla ab aurifabris & Chymicis vsurpantur, à plurimis etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præstant, potiùs corrosione, quàm venenositate facere videntur. Quia tamen satis grauià symptomata inducunt, quâ ratione iis occurrendum sit, hic non prætereundum.

Symptomata & signa.

Signa.

Statim enim violentâ suâ penetrandi vi, instar ignis faucium & linguæ, ventriculique ac intestinorum tunicas erodunt, corrumpuntque, & nisi maturè succurratur, enecant. Cuius rei exemplum in puella quadam, quæ cùm sitiens per imprudentiam lagenam, in qua aqua fortis asseruata fuerat, arripuisset, illamque bibisset, diris miserandisque cruciatibus extincta est, obseruauit Bruno Seidelius, de morbis incurabilibus pag. 13.

Curatio.

Curatio.

Cùm aquæ hæ subitò in corpus diffundantur, citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia omne periculum ab erosione est, statim lenientia & viscida, quæ partes internas à corrosione muniant, simulque calori resistent, exhibenda. Maximè utilis est mucil. sem. cydoniorum, quâ exhibitâ puer ille apud Forestum, lib. 1. s. obs. 3. o. qui cùm aquam fortem inscius bibisset, & gula præ ardore occluderetur, suffocationisque periculum immineret, præter multorum opinionem euasit. Efficax etiam est eclegma è mucil. sem. cydonior. althææ. & gummi tragacanthæ, aqua rosarum extracta, ac melle rosato & violato paratum; vt & gargarisma ex semine cydoniorum, althææ, & cucumeris, flor. rosar. violar. & verbasci, atque ex prunella, pulmonaria, fanicula, in f. q. aquæ decoctis, & melle rosato, vel oxymelite scilicet litico addito paratum: quorum medicamentorum opem nauta ille, apud Balduinum Ronsseum, epist. 9. qui cùm siti æstuans, per errorem è vase, quod aquam vitæ continere suspicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum sibi satis esse putaret, vno spiritu hausisset, & periculosis symptomatibus correptus esset, sanatus est, ac conualuit.

CAPVT V.

De Antimonio.

Antimonium.

Antimonium pauci eorum, qui ex professo de venenis scripserunt, venenis adnumerant. Imò Matthiolus illud venenum non esse, acriter contendit. Contrà Iacobus Greuinus, de venenis, lib. 2. cap. 24. seu tractat. de virib. Antimon. id venenum esse probare conatur, idque eo imprimis, quod statim intra corpus assumptum, & supra & infra hominem fatigat, & humores non electiue, vt alia purgantia, sed serum in omni ætate, sexu, & quouis anni tempore, nullo adhibito discrimine, tam in sano, quàm in agro, educit, magnamque præterea lassitudinem & virium imbecillitatem perpetuò post se relinquit. Idem statuit Gemma, Cyclognomica, lib. 2. qui scribit, se nominatim scriptos domi asseruare plures octoginta, cùm viros, rum feminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infra de argento viuo dicitur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero esse, è quibus nulla vtilia medicamenta homini exhibenda parari possunt: interim malignitatis & ve-

nenositatis esse particeps, vt symptomata, quæ inducit, satis indicant, & si nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liquefcit Antimonium, exhalant, satis testantur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Nam dum igne liquatur, & ad vsus, seu Chymicos, seu alios, præparatur, adeo noxium vaporem exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in suffocationem, paralyfin, epilepsiam & alia mala incidere possint. Sumptum verò statim laboriosos & difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores colicos, lipothymiam, conuulsiones excitat.

Curatio.

Curatio.

Qui Antimonium in igne tractant, ne à vaporibus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut sumant bolum Armenum, de quo mox. Vtile est & hoc electuarium:

℞. Ally, nucum iugland. an. M. j.

Contundantur, & cum melle misceantur.

Misturæ huic addatur theriacæ Vnc. j. zedoar. Vnc. β. caryophyllor. nuc. moschar. an. Drach. ij. mellis despumati q. s.

F. Electuarium, quod non solum ad præseruationem fumi, sed & linimenti loco ad nates vsurpari potest.

Si verò Antimonium seu crudum, seu malè præparatum, seu malè exhibitum, praua symptomata excitat, primò decocto hordei, cum syrupo rosarum, simplicis infusionis, ad abstergendum vtendum; sicut & clysteres abluentes & abstergentes vsurpandi.

Postea ventriculus & intestina, & partes nutritioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offenduntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis resistendum. Vtilis est hic vini potio, in quo caryophylli & mastix cocta sunt; cortices irem citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita sape esitata.

Antidota, præter theriacata, sunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem se in quatuor Chirurgiæ studiosis probasse scribit Laurentius Ioubertus, de peste cap. 19. quibus cùm stibio cathartico præparando non satis cautè incumberent, & eius aurâ venenatâ penè suffocati essent, singulis boli Armeni Scrup. ij. exhibuit. Vtile est & ol. caryophyllor. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini sumptum; vt & puluis, ex caryophyllorum, mastiches, & C. C. præparati, an. Scrup. j. paratus, & cum succo cydoniorum exhibitus.

Extra ventri applicetur emplastrum de crusta panis, vel crusta panis siliginei tosta, & vino Cretico, vel alio generoso, aut aqua menthæ, conspersa.

CAPVT VI.

De Magnete.

Magnes.

Magnes an inter venena referendus sit, autores discrepant. Nonnulli non omnem, sed aliquam saltem eius speciem venenosam esse existimant. Quidam non lotum venenosum, lotum verò ad multa vtilem esse scribunt. Imò Garzias ab Horto, aromar. lib. 1. cap. 56. scribit: Non deleterius est hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indiæ Orientalis incolæ, Magnetem, paucâ quantitate sumptum, adolescentiam conseruare. Qua de re fertur Senior Rex Zeilan patinas ex Magnete iussisse confici, in quibus cibis eius coquatur. Hoc ipse, cui mandatum erat negotium, mihi affirmavit. Verùm si hoc ita sese haberet, non solum argento appensus, sed etiam auro vix emeretur. Plura etiam de eius viribus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabulosa videntur, de quo videatur Anshelmus Boëtius, lib. 2. de gemmis, cap. 257.

Alij

Alij contrà autores Mignetem simpliciter, & nullà vel speciei; vel loturæ mentione factà, inter venena referunt, eumque deleteriæ facultatis esse, atque intra corpus assumptum, mentem, & rationem perturbare, & melancholicam insaniam excitare, vt & lunaticum morbum, seu epilepsiam inducere tradunt.

De re non satis comperta plura non ad limus. De hoc tamen non dubitandum videtur, si diutius in corpore hæreat, eum, vt reliqua mineralia ac metalla, aliquam molestiâ creaturum. Quod si accadat, quomodo omnibus symptomatibus occurrendum sit, ex iis, quæ hæcenus dicta sunt, facile patet. Nimirum si in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciendus. Si verò ad intestina descenderit, clysteribus lenientibus abluendus, aut si illi non sufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibenda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus nimirum, qui nouem dierum spatium ter cum vino propinetur. Cui & C. C. & corallia addi possunt. Nonnulli & alium cõmendant. Vtilis est & theriaca: vt & alia, quæ sanguinè ac spiritûs clarificant, qualia in curatione melancholiæ proposita sunt.

CAPVT VII.

De Adamante.

Eodem modo sese res de Adamante habet, qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab alijs verò inter ea non enumeratur; imò ex eorû numero planè eximitur, de quo plura lib. 3. *Pract. part. 2. sect. 2. cap. 7. quest. 2.* dicta sunt, quæ ibi videantur. Hoc saltem repetò, historias, quæ Adamantem venenatum non esse probant, & numero plures, & euidentia facti digniores esse: quæ verò contrariû statuunt, dubiis non vacant. Ita etsi Bemus, lib. 1. *histor. Veneta*, refert, quendam Trifanum Cibeleum Cyprium, Ferdinadi Regis Neapolitani legatum, Adamante, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, sibi mortem intulisse: tamen cum insuper aquam fortem potârît, an potius aquæ fortis, vel Adamas, mortis causa fuerit, dubium. Sic quidè ex Auentino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Luzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Eucharistia interfectus est, ex Adamante fuisse. Verum vix credibile est, tantillum pulueris adamantis, quod hostiæ, quam appellant, vni admisceri potest, tantam vim habere potuisse, sed procul dubio venenum longè potentius fuit.

Quæ omnia etsi ita sese habeant: tamen ne quid prætermisum videatur, ea, quæ ab Autoribus de symptomatibus & curatione eorum, qui Adamantem sumperunt, tradita sunt, addere libet.

Symptomata & Signa.

Symptomata Adamantis, in puluerem redacti, assumptionem consequentia, vt autores tradunt, sunt, dolor vehementissimûs stomachi & intestinorum, quæ is continuum soluendo excitat, cui postea syncope accedit, quam tandem mors excipit.

Curatio.

Primò omnium danda opera, vt statim lapis iste è corpore expellatur, quod in principio commodissimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol. oliuar. dulc. iusculis pinguibus gallinarum & castratorum, ac similibus, quæ hæcenus aliquoties sunt proposita.

Si verò iam ad intestina descenderit, clysteribus lubricantibus, paratis ex iisdem, vt decocto radic. althææ, maluræ, sem. lini, iusculis carniû pinguibus, oleo, butyro, abstergendus. Postea dandû cefent sanguinem hirci recentem vel siccum, eum iure carniû pingui: quod nisi ideo fiat, vt vrina moueatur, procul dubio

ex illo, quod vulgo creditur, factum, quodd sanguis hirci Adamantè frangat. Nonnulli balsamum verum à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibendû censent. Bibatur etiam vinû clarum diureticû. Quæ si non prosint, ad generalia venenorum remedia confugiendum, simulque vlncribus & vlncribus intestinorum, ab assumpto adamante inductis, subueniendum censent.

CAPVT VIII.

De Lapide Lazuli.

Lapidem Lazuli inter venena non solum Ardoynus lib. 2. *de venen. cap. 71.* Guainerius, *de venen. cap. 8.* Eustach. Rudius, lib. 4. *cap. 10.* & alij recentiores numerant; sed & Græci ei δὲναμιν μέλιτος ἐξαρωπικὴν, καὶ δαιρετικὴν τε, καὶ ἐλκωτικὴν, vim modicè exedentem, crustas gignentem, detergentem, & extulcerantem tribuunt. Quos securus procul dubio Mesue, *de simpl. med.* scribit, quodd habeat vim adurendi, vlncriandi, putrefaciendi. Et Fuchsius, lib. 1. *Paradox. cap. 12.* vsum lapidis Armeni, qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facile admittit, neque vllum ex veteribus Græcis autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratiâ exhibuisse opinatur, vtpote qui sine magno nocumento deuorari non possit. Verum enim verò non simpliciter inter venena numerari potest, sed ex purgantium saltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent, numero est, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum, ab atra bile ortorum, non infelicitè vsurpatus, vt ex Autoribus, qui mox allegabuntur, patet. Imò Mesues ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuetutem conseruandi. Qua de causa eum procul dubio Arabes in confectiõne Alchermes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videatur Mesues, lib. 1. *de simpl.* Auicennas, lib. 2. *tract. 2. de virib. cord.* Alexander. Trallianus, lib. 1. *cap. 15.* Guainerius, *de Melanchol. & mania.* Antonius Musa Brasauolus, *de med. purgant.* Scaliger, *exerc. 272.*

Symptomata & signa.

Si tamen accadat, vt non rectè preparatus, vel nimia *Signa.* quantitate assumatur, ventriculi subuersionem, & vomitum, inappetentiam, ventrisq; dolorem parit, & vt nonnulli addunt, tristitiam & sollicitudinem inducit.

Curatio.

Curatio, vt reliquorum venenorum erodentium, *Curatio.* consistit in eo, vt primò vomitu reiiciatur, & clysteribus lenientibus & abstergentibus per aluum educatur.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodendi temperant, in primis lac tepidum, asininum præcipuè, quod iis, qui lapidem hunc hauserunt, septem continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni succinum, ad Drach. ij. sumptum, esse, idem scribit.

CAPVT IX.

De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.

Arsenicum duplex est; alterum natium, alterum *Arsenicum.* factitium. Natium, quod spontè oritur è metallis, iterum duplex est, auripigmentum, seu Arsenicum aureum citrinum, & Sandaracha, seu Arsenicum rubrum. Hæc ambo eiusdem sunt generis & facultatis. Nam in iisdem mineris vel fodinis nascuntur & reperiuntur, atque iisdem qualitatibus venenatis prædita sunt. Factitium itidè duplex est: aliud albû & crystallinum,

Realgar

crystallinum, quod fit ex auripigmento, seu arsenico citrino, & sandaracha, seu arsenico rubro, per sublimationem, & hoc ut plurimum absolute vocatur Arsenicum; aliud Realgar & Risagallum dictum, quod fit ex auripigmento & sulphure, vel solis, vel addita calce viua, aut sale, simul mistis & combustis, seu calcinatis.

Symptomata & signa.

signa.

Intra corpus assumptæ quatuor illæ Arsenici species, eadem ferè inferunt symptomata, eaque grauissima. Quæ, ut modò exponentur, si ingruant, diligenter inquirendum, an tale quid assumptum fuerit. Sæpe enim factum, ut per errorem Arsenicum album ad glirres necandos, vel alios vsus asseruatum, propinatum fuerit. Quod nisi statim pateat, & medicamentis idoneis ægro succurratur, de vita eius actum est. Ita refert Forestus, lib. 30. obseru. 8. historiam de famula quadam, quæ per errorem Arsenicum, amyllum aut saccharum esse existimans, gustauit; & aliam de quatuor pueris, quibus loco pulueris C.C. vsti, ad vermes occidendos, Arsenicum album à matre exhibitum fuit. Idem, lib. eodem obseru. 5. narrat, quandam aromatarij cuiusdam famulam, cum chartulam, Arsenico repletam, in officina relictam inuenisset, & iuri piscium, pro saccharo, per imprudentiam, immiscuisset, non solum seipsam, sed & heram & puerum veneno infecisse. Quale quid & hic apud vicinam meam accidisse, iam semel atque iterum supra retuli. Cum enim duo eius liberi vomitu & grauissimis ventris torminibus torquerentur, ut de veneno propinato dubius amplius non esset, & quid cum iis actum fuerit, quærerem, materque responderet, se in balneum ituris, sudoris ciendi gratiâ, C.C. præparatum, cum syrupo fumarie, exhibuisse, ut C.C. illud mihi monstraret, iussi. Id cum afferret, & mihi porrigeret, ipso pondere statim, non C.C. sed minerale quoddam esse, deprehendi, Arsenicum verò esse statim vidi.

Symptomata autem, quæ arsenico sumpto excitantur, sunt ventris & intestinorum cruciatus vehemens, vomitus, sitis inextinguibilis, linguæ, faucium & gulæ ariditas & asperitas, spirandi difficultas, tussis, singultus, vomitus. Sequitur non rarò etiam dysenteria & vrinæ suppressio. Interdum spasmus & paralysis accedit, & tandem mors superuenit.

Sandaracha tamen mitior est, quàm auripigmentum. Mitiora quoque sunt symptomata, quæ Auripigmentum sequuntur, quàm quæ arsenicum album crystallinum, quod omnium perniciosissimum est. Mitius quidem Arsenico albo, sed peius auripigmento est Realgar. Hinc symptomata affert iis similia, quæ Arsenicum album sequuntur, licet paulum remissiora. Estuaciones enim ingentes, exsiccationemque & consumptionem humiditatis extremam inducit, ita, ut, nisi breui tempore succurratur, æger aut moriturus, aut paralyticus, vel contractus in membris remaneat. Refertque Conciliator, tract. de venen. se vidisse & curasse iuuenem, qui cum ipsi datum esset cum hepate porci assato Realgar tritum, mortem quidem euaserit, sed circa omnes iuncturas quasi immobilis remanserit.

Neque solum ore sumptum, sed & extra adhibitum Arsenicum & Realgar nocent. De Picatore, qui, cum capsulam, Realgare repletam, diu conclusam, aperuisset, in lipothymiam incidit, & totâ facie tumidus euasit, ac alexipharmacis curatus est, supra dixi. Amatus Lusitanus, centur. 2. curat. 34. narrat, iuuenem quendam Florentinum, qui cum scabie, vniuersum eius corpus occupante, scedaretur, vnguento, cui Arsenicum commistum erat, præter Medicorum consilium, se illeuisset, manè mortuum in lecto inuentum fuisse; & alium quendam, ob similem inunctionem, in insaniam deuenisse.

Prognostica.

Prognostica.

1. Nisi statim præsentaneâ operâ succurratur, de vita periclitatur æger. Ita puer ille, vicini mei, de quo dixi, intra sex horas mortuus est.

2. Quidam tamen non mox moriuntur, sed longiore tempore vitam trahunt, at miserrimam. Sic Amatus Lusitanus, centur. 2. curat. 65. refert de puero quodam, 12. annorum, qui Arsenico sumpto paulatim tabidus ac marcidus factus, intra annum obiit. Similia exempla habet Forestus, lib. 30. obseru. 8. in Scholio, & lib. 18. obseru. 28. in Scholio, ubi scribit, se nouisse, qui multos annos superuixere, sed in magna miseria, crucibus resolutis, ut vix incedere possent. Ita puella illa, cuius fratrem post sex horas mortuum esse dixi, cum largiter vomeret, & alexipharmacis vreretur, euasit quidem, ut sana videretur: sed anno ætatis 21. in scedissimam scabiem, & grauissimam cachexiam incidit, ut nullâ diligentia adhibita curari potuerit, sed diem suum obierit.

Curatio.

Curatio.

Curationem quod attinet, cum omnes istæ Arsenici species eadem qualitate venenosa præditæ sint, eademque inferant symptomata, iisdem quoque opus habent remediis. Ratio curationis in hoc consistit, ut primò statim vomitus prouocetur. Prouocandus autem est vomitus, & sæpe iterandus pinguibus, & acrimoniam venenorum simul hebetatibus ac obtundentibus, butyro nimirum, cum aqua calida, vel decocto sem. rapi, atriplicis, in quo butyrum recens, aut ol. lini vel rosaceum sit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioso.

Deinde si cruciatus intestina affligant, clysteres ex decocto fol. maluæ, althææ, flor. violar. verbasci, sem. lini, maluæ, confecti, quibus & ol. violar. & pulpa cassiæ admixta sint, applicentur. Iidem parari possunt ex iure pingui, cremore ptisanæ, lacte asinæ, quibus mucilago sem. psyllij, maluæ, & cydoniorum addi potest.

Postea exhibeantur ea, quæ visciditate & lubricitate suâ viscera à vi arsenici erodente muniant. Vbi plurimum confert, & vtilissimum est lac bubulum, si in magna quantitate bibatur. Quâ ratione octo pueros, cuiusdam rustici liberos, ut & Psaltriam, & meretricem quandam Veronensem, vnâ cum patre & matre, quorû illi ranas fatinâ arsenico infectâ inuolutas, & oleo frixas, hi pisces in oleo, cum sale & agrestâ frixos, & Arsenico itidem infectos, ederant, liberatos esse scribit Ioh. Baptista Montanus, consil. 367. Butyrum etiam, ac oleum copiosè sumptum hic vtilissimum est, sicut & ol. amygdal. dulc. ac iuscula pingua, cremor ptisanæ, & oryza, cum lacte cocta, inque cibis sumpta. Dioscorides, præter iura pingua, succum althææ & maluæ, cum vterque vim lubricandi habeat, ut & decoctum seminis lini, tragi, orizæ, & lac cum aqua multa copiosum dare præcipit. Vtilis est & syrupus violaceus, cum decocto sem. lini, aut maluæ, aut hordei.

Mercurialis, de venen. lib. 2. cap. 9. præ ceteris mirificè conferte scribit aquam, si is, qui sumpsit arsenicum, statim eam copiosè bibat, atque suam assertionem probare conatur exemplo, primò, canum, quos quandoque in cauernas, ubi arsenicum erat, à se missos, atque exanimis extractos, ubi copia bibendi aquam facta esset, reuixisse vidit; secundò, murium, quos, si accepto arsenico aquam biberint, liberari ferunt; tertio, vulpium, de quibus Plutarchus, 6. symposiac. cap. 2. refert, quòd ubi degustarint amygdal. amaras, præ insigni siccitate intereant, nisi aquam bibant. Verum ut aquam non improbo; ita Forestus, lib. 30. obseru. 5. aquæ frigidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea venenum nõ reprimat, sed ipsum potius in corpore suâ frigiditate retineat. Tepida copiosè usque ad vomitum bibita commodior videtur.

Tandem

Tandem specifica huius veneni antidota exhibeantur. Talia sunt primò crystallus fossilis pulverisatus, Drach. j. pondere ex ol. amygdal. dulc. recenti potus, quem pro præstantissimo & proprio arsenicalis veneni antidoto habent Petrus Apponensis, Guainerius, Matthiolus, & alij passim. Secundò ol. è nucleis pini, Drach. iij. pondere exhibitum in potu.

Vel: *℞. pinear. contritar. Vnc. iij. atque infundantur in aq. lb. j. horis aliquot, & postea exprimantur, atque postmodum expressa propinentur.* Tertio utilis etiam est lapis Bezoar orientalis, quod probat historia illa, quam recenset Claudius Richardus, in *descriptione lapidis Bezoar, tractatus Iordan de peste adiuncta*, de quodam adolescente, 20. annorum, qui, cum ipsi Viennæ in carcere Arsenici Drach. β. cum saccharo exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar gr. x. in aq. borrag. in potu data essent, à morte conservatus est. Quarto Matthiolus antidotum vnam omnium præstantissimam contra mortiferam arsenici, & aliorum quoque venenorum, vim esse scribit pulv. Ferdinandi I. Archiducis Austriæ, quo Pragæ quidam suspendio dannatus, & alij alibi servati fuerint. Sed descriptionem istius medicamenti non addit. Forfan est pulvis Cæsaris rubens dictus. Ponzettus expertum remedium cuiuslibet veneni grossi & sicci, cui associatur tussis, (quale Arsenicum est) esse scribit Serapinum, dumodo odorem galbani habeat, & colorem rubrum clarum, & interius album, Drach. j. pondere, usque ad aureum, infusum in aquâ mellis, vel decocto rutæ, cum aliis vero medicamentis sufficere Drach. β. usque ad Drach. j.

CAPVT X.

De Ære, eiusque squama, flore, ære vsto, & viridi æris.

ÆS siue cuprum, Græcis, χαλκός, venenata qualitate etiam non caret, quâ & esculenta & potulenta, (præsertim quæ aceto aut vino condiuntur) ut & cereuisia, si in vasis cupreis coquantur, aut diutius feruentur, imbuuntur. Quæ postea intra corpus assumpta, ventriculum turbant, nauseam, vomitiones, ariditatem linguæ, & erosiones ventriculi, doloremque & fluxus ventris excitant. Ipsius æris assumptionem præter dicta symptomata, aliquando & vlcera in testinorū, difficultas anhelitus & suffocatio sequi solent.

E cupro verò conficiuntur æs vstum, flos æris, squama æris, & ærugo, siue viride æris, de quorum facultatibus Medicis Dioscorides, lib. 5. cap. 47. & seqq. Galenus, lib. 9. de simpl. med. fac.

Intra corpus verò assumptum æs vstum ventriculum subvertit, coctionem extinguit, & cruciatus intestinorum infert.

Squama æris, seu scoria cupri, eiusdem ferè cum ipso ære naturæ est, & in corpus assumpta, eadem symptomata, quæ æs, sed aliquanto vehementiora, & iis quæ æs vstum inducit, ferè similia, excitat. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut noxias vomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui & ventriculi punctationibus.

Flos æris quoque eadem symptomata infert, pulmonem insuper coarctat, & interdum suffocat.

Ærugo, siue viride æris, intra corpus assumptum, perniciosum venenum est, & grauissima infert symptomata, ferè similia iis, quæ sequuntur assumptionem arsenici. Eandem enim vim habet, & præter alia mala, vehementem dolorem pungentem, & corrosionem ac mordicationem in gutture, stomacho & intestinis inducit; unde quandoque vomitus continuus, ac fluxus dysentericus oritur, interdum & vrina retinetur. Postea guttur constingitur, respiratio intercipitur, adeo ut violenter æger suffocetur & extinguatur: scribitque Rases, 20. cōt. c. 2. viridis æris aureū vñ vno die interficere.

Dan. Sennert. Tom. III.

Curatio.

Siue quis esculenta & potulenta cupro infecta, siue squamam æris, siue æruginem ipsam assumpserit, communis, ut hactenus de aliis venenis sæpe dictum, curandi ratio est, ut quicquid assumptum fuerit, euomatur, & vomitus aquâ tepidâ, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro, ac similibus prouocetur: alius vero clystere ex decocto maluæ, althææ, violarū, hordei, sem. fœnigræci, psyllij, althææ, addito melle, oleo communi, rosar. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur.

Postea accipiat lac, & præcipuè asininum, butyrū recens, iuscula carniū pinguiā, mucil. sem. fœnigræci, psyllij, althææ, maluæ & lini, syrupus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli suadent, ut imus venter ol. rosaceo calido, vel mastichino inungatur; imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullirent, aut ingens limacum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos esse censent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut sigillata, Drach. j. quantitate, cum vino. Vtilis est & succus menthæ, cum potu datus; aut succus apij, Drach. ij. quantitate cum vino sumptus; item succus radic. acori, Drach. ij. vel iij. quantitate, cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data, pulvis item zedoariæ, Drach. j. pondere exhibitus, & ol. anisi, Scrup. j. quantitate, cum vino sumptus. Et præter hæc theriaca, Drach. ij. quantitate propinata.

CAPVT XI.

De Aurichalco & scobina Campanarum.

Cum Aurichalcum magna parte ex cupro constet, eandē in se retinet virulentiam, & cibis potionibusque acidis, in eo coctis, communicat, & quocumque modo sumptum, ut æs, nocet, eademque symptomata inducit, ac eandem curationem postulat.

Et cum campanæ etiam ex ære, & aliis metallis constent, scobina earum veneni modo nocere potest. De quare Iac. Horstius, in *commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita scribit: Nobilis matrona, inquit, in summo vitæ discrimine constituta erat, ut quæ imprudens deliræ anūs consilium secuta fuerat, quæ certam, ut solent, præsentemque stipulata salutem, ab exhibita scobina, vel rasura de campana, in vino rubeo, violento vomitu diuexabatur, & alius vehementer ei subducebatur. Unde corpus quasi à veneno intumuit. Subsecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phrenitidē incidit: quæ cum nonnihil mentem recepisset, semper sensit rosiones in ventriculo, & lancinationes, quasi acubus transfixus esset. Ego adhibitis catapotiis & hypagogis scobinam expurgaui, & dilucidē in chartam assumptam, aliis visendam exhibui. Et omnino si quid tale sumptum sit, eadem curatio, quæ de ære proposta est, conuenit.

CAPVT XII.

De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.

Equidem ferrum, & præcipuè chalybs, sæpe loco medicamenti exhibetur, non solum Chymicè præparatus, sed etiam crudus & limatus solum, sine omni noxa, imò cum ægrorum commodo. Aliquando tamen accidit, ut, si vel nimia copia sumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quasi mutetur, etiam nocet.

G G g

Sympt

Symptomata & Signa.

Signa.

Tum enim in ventre dolor vehemens, siccitas oris, & totius corporis inflammatio sequi solet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolor.

Curatio.

Curatio.

Curatio eodem modo ferè perficitur, ut de ære modo dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, ut dictum, euacuandum. Si in intestina descenderit, clysteribus lenientibus abstergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, ut manna, pilulæ stomachicæ, & similia.

Postea exhibendum lac, butyrum, & iura pingua.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. j. pondere, vel cum vino, vel cum succo Mercurialis, in pilulas conformatum, esse, ipsūque se ei associando extrahere scribunt.

CAPVT XIII.

De Plumbo.

Plumbum.

ET si plumbum, si integrum deglutatur, & per aluum reddatur, nihil damni homini inferat, tamen si comminutum diu in corpore hæreat, & resoluatur, grauissima symptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo vsto, de crementis seu scoria plumbi, & aliis, quæ de plumbo fiunt, de quibus Dioscorides, lib. 5. cap. 55. & seqq. agit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Plumbum autem sumptum etiam symptomata grauissima affert. Et quantum nocere possit, clarissime monstrat historia, quam Fernelius, de luc. Vener. cap. 7. refert. Ea verò etiam supra etiam allata sit, & hoc loco non prætereunda videtur. Amicus quidam meus, inquit, hisce diebus destillationi è capite, interdum in ceruicem, & scapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: quæ tamen superueniente iustis vacuationibus haud ægrè liberari solebat. Huic à me iam doloribus liberato Empiricus quidam plumbi puluerem aduersus arthritidem ita commēdauit, ut in eo solo eius recurrentis præcautionem positam esse, statim persuaderet. Cuius idcirco vsum amplexus, pulueris eius sesquilibrium ex iusculis, ex vino & pyris coctis, aliisque cibis, sacchari loco, dierum quindecim spatio, absumpsit. Sed dii boni, quot quantaque incommoda statim persensit. Dysenteria crudelis, febris stipata, die duodecimo exorta est, cum grauissimis nō ventris solum, sed & ventriculi torsionibus, ad eam spinæ dorsi partem, in quam os ipsius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta dissolutio, tanta oris oblatio subsecuta est, ut ne contactum vel blandissimum ferre posset. Et quæcunq; ingerebantur, vel in plumbeum nidorem, vel in mucorem tenuissimum versa, mox reuomebantur. Inde ructuum tāta edebatur copia, ut in flatūs omnia abire viderentur. Sedatā dysenteria grauis illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatus dies 20. perseverauerunt, cum incendij interni molestissimo sensu, totidēmq; noctes peregit insomnes. Atq; hoc temporis intervallo licet sitis ipsum non valde exersuerit, appetentia tamē semper prostrata iacuit, nec aliud quicquam, nisi vel clystere, vel cathartico medicamento proritata, reddidit, & quæcunque tum infra, tum supra, aut sponte, aut artis beneficio prodire, plumbeo colore infecta erant omnia, suam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeo impresserat. Interim exorto ictero corpus totum scedatum apparuit, ac sanguis, sedatā dysenteria, ad febris curationem referata vena detractus, totus flauus, biliosus ac spumofus deprehensus est.

Curatio.

Curatio.

Curationem plumbo sumptō plerique eandem censent, quæ cerussa vel lithargyro sumptō adhiberi solet. Verū de vomitu hoc mihi monendum videtur, cum non ita esse necessarium, si rasura plumbi saltem assumpta sit. Cum enim plumbum nihil noceat, nisi in corpore resoluatur, ut ex historia, è Fernelio modò allegata, patet, vix verò credibile sit, & illa ipsa historia doceat, in ventriculo id resolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vstum exhibitum sit, vomitus non inutilis videtur. In non vsto verò satis est, ubi iam ad intestina descendit, & malignitatem suam exserere incipit, acrimoniam eius temperantia & abstergentia usurpare. Laudatur propterea lac asinum, ut & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, sem. lini, hydromel. ol. amygdalarum dulcium.

Bezoar quasi plumbi vsti sunt grana cydoniorū ex corticata & trita, Drach. ij. pōdere, in potu cū vino dulci data. Utile est etiam, quotidie vsque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij. cum aqua mellis vel vino propinare.

Stannum cum magis defæcatum sit, minus quidem malignum est, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamē sumptum, eadem ferè, quæ plumbum, infert symptomata, quæ iisdem quoque remediis, quibus plumbum sumptū consequentia symptomata, curanda sunt.

CAPVT XIV.

De Cerussa.

Curatio.

Plumbo fit cerussa, minium & lithargyrum, de quibus iam ordinis ratione dicebatur.

Cerussa fit ex plumbo, aceti vapore corroso, & propterea eadem symptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata, & Signa.

Signa.

Sumptā nimirum cerussa mox palatum, lingua, gingivæ & dentes albedine quadam inficiuntur, sequiturque singultus, vomendi desiderium, linguæ ariditas, faucium asperitas, tussis, ventriculi & ventris punctiones, præcordiorum tensio, anhelitus difficultas, sanguinis per aluum egestio, tenesmus, præterea caput turbatur, & sæpius in ipsa luce ante oculos vana quædam phantasmata se conspiciere putant ægri; aliās sunt somnolenti, membra torpescunt, & neque manūs neque pedes suum officium faciunt. Urinæ modò nigra, modò cruentæ excernuntur, & tandem extrema frigescent, ægrique pereunt.

Curatio.

Curatio.

Ut in aliis venenis, ita & hic danda opera, ut venenum haustum quamprimum per vomitum vel aluum excernatur. Ad quam rem utilia sunt decoctum sem. atriplicis & rapī, radic. maluæ, sicuum, ut & aqua mulsa, ol. liliorum, irinum, sesaminum, & similia.

Clysteres parentur ex decocto brassicæ, caulium rubrorum, parietariæ, carduibened centaur. min. diaphanico, ol. communi, lilior. albor. costino.

Euacuato per vomitum & clysteres veneno, acrimonia eius relicta temperanda lacte calido, decocto caricarum, radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. lini, fœnigraci, psyllij, maluæ, althææ, ex hydromelite, ol. amygdalar. dulcium, sesamino, lini. Laudatur & aqua, quæ est in foliis vlmī, & gummi vlmī.

Tandem exhibenda quæ abstergunt, urinā pellunt, ac venenatæ qualitati resistunt. Hinc ad reliquias veneni expellendas commendatur lixiuium, è cinere sarmetorum vitis paratum, cum aqua mulsa. Et Rhases, 8. ad Almansor. c. propr. succum absinthij cum hydromelite multoties, vnius aurei pondere, bibendum scribit, donec urina prouocetur. In quæ finem & decoctum sem. apij, fœniculi, anisi, exhiberi potest. Malignitati resistunt etiam folia fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriacæ & Mithridatium, cum optimo vino sumpta.

In

In potu vitia sunt lac caprinum, malua, caricæ, vinum album, meracum, hydromel. A somno, quantum fieri potest, æger prohibendus.

CAPVT XV.

De Minio.

Minium nostrum, quod ex plumbo conficitur, (veterum enim Minium minerale erat, è quo argentum viuum parabatur) eandem ferè vim habet, quam plumbum, cerussa, & alia è lithargyro parata medicamenta; & proinde sumptum eadem, quæ illa, excitat symptomata.

Symptomata & Signa.

Inprimis verò ventriculus & intestina lædit, & hinc ructum, singultum, nauseam, vomitum, alui fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta sunt, symptomata excitat.

Curatio.

Ideoque etiam statim vomitorium ex sem. rapi vel atriplicis, cum butyro recenti, oleo communi, anethino, vel alio, exhibendum.

Deinde iniiciatur clyster ex decocto radic. althææ, maluæ & granor. iuniperi, cum ol. lilior. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur spodium de ebore vsto, Drach. ij. pôdere, ex vino; item theriaca & Mithridatiû.

CAPVT XVI.

De Lithargyro.

Lithargyrum etsi quinque modis fiat, vt apud Agricolum videre est: duæ tamen species in communi vfu sunt; album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob similitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur.

Symptomata & Signa.

Symptomata lithargyrum intra corpus sumptum consequentia ista recenset Dioscorides, lib. 6. c. 27. Grauitatem nimirum stomachi, ventriculi, & intestinorû, cum magnis doloribus affert, nonnunquam intestina vulnerat, vrinamq; supprimit; corpus intumescit, plûbeamque deformitatem cõcipit. Præter hæc, vt Aërius, Auicennas & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagine nêpe articularum incenduntur & ardent, intestina exulcerantur, vnde ventris fluxus superuenit, & aliquando egreditur, & prominet intestinum; nonnunquam aluius supprimitur: in superioribus inflatio apparet, statûsque sese reuoluentes per medium ventrè, & iuxta vmbilicum, murmurant, mirisq; cruciatibus hominem affligunt; sæpe etiam ilcos suboritur, lingua grauatur, sermo impeditur, spuma in ore adest, & restrictio anhelitus, respiratio intercipitur, foedus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur, facultas motrix artuum impeditur, tandèmq; inualecente malo suffocatio sequitur.

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum sumptum vomitu reiiciatur; deinde curandum, ne partes internæ arrodantur; imprimis verò malignæ lithargyri qualitati resistendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, sicuum, dactylorum, cum butyro vel oleo, & si vomitus non satis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Postea clysteres aluum lenientes & lubricantes, simulque purgantes iniiciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera pitera, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & similibus.

Dan. Sennert. Tom. III.

Si vomitus non satis processerit & symptomata ingrauescant, Rhases, 8. ad Almanfor. c. propr. Auicennas & alij scammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ erosionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuisia calida, lac recens tepidum, asinum præcipuè, iura pinguis, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati resistunt, vinq; aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vsum imprimis commendatur myrrha, cuius duos obolos Nicander exhibet, Aërius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij. item ex vino, Agneta denarios octo, Dioscorides Drach. viij. præscribit. Sed locum deprauatum non immeritò suspicantur Matthiolus & Greuinus, quantitasque nimia videtur, posuntque sufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioscorides commendat absinthium, hyssopum, sem. apij, piper, ligustri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhases hoc medicamentum dare iubet:

℞. sem. apij, myrrha, an. aur. ij. absinthij aut j. Misce cum sapa. Dosis aurei ij.

Vel ℞. sem. apij, absinthij, an. part. æqual. piperis Drach. ss. Detur pondus aureor. ij. cum vino.

Commendatur & spica Celtica ac stercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vitale est & sylvestris homini semen, vt & succus eiusdem, cum vino pota. Laudatur & colubarum & palumborum stercus, ex vino vel mulso exhibitum, vt modo dictum, teste Dioscoride, Aërio & Auicenna. Petrus Apponensis Bezoar lithargyri semen keruæ, vel cataputia maioris esse scribit, tritum & datum in potu, Drach. ij. pondere. Verum cum facultatis admodum deiectionis sit medicamentum, Drach. j. se non excessum scribit Matthiolus. Vitale est & aqua destillata è baccis iuniperi, item oleum Angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoso sumpta.

Ante cibum sumantur caricæ: in cibo verò carnes agninae frequenter sumantur.

CAPVT XVII.

De Argento viuo tum crudo, tum sublimato, tum præcipitato.

DE hydrargyri, seu argenti viui, quod Chymici Hydrargyrum vulgò Mercurium nominant, natura, de consens. vniuers. & dissens. Chym. cum Galen. cap. 9. & supra, part. 4. cap. 21. dictû, ibique duo imprimis explicata. Primò, an argentum viuum sit calidum vel frigidum. Deinde, an venenata natura sit. Quæ hic repetere velle inutilis operæ foret. Ideoque quæ de aliis venenis dicta sunt, hic etiâ solum explicanda restant, nimirum quæ symptomata & damna inferat argentum viuum sumptum; deinde quomodo iis occurrendum sit. Triplici autem modo argentum viuum sumi potest, nimirum crudum, quo pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde sublimatum: tertio præcipitatum. Quæ quomodo parentur, passim è Chymicorum libris patet.

Symptomata & Signa.

Etsi argentum viuum haustum, vt loc. allegat. dictû, Signa. sæpe innoxium sit, atque ægrè parturientibus, sicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitum fuerit à peritissimis Medicis, quandoque etiam casu & incuria, magnâ quantitate haustum legatur: tamen tum solum id accidit, cum iterum statim per aluum pondere & volubilitate suâ elabatur. Si verò in aliqua cauitate partium diutius hæreat, vel si alteri medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi, admisceatur, aut alia de causa retineatur, graua mala, imò mortem inferre potest.

GG g 2

test. Eadem præstat fumus ex argento viuo, ore haustus; nec innoxium est, si extra inunctum in corpus penetraret. Perniciosius est præcipitatum, maximè perniciosum sublimatum.

Argenti viui.

Etenim argentum viuum, non extinctum nec præparatum, si in corpore hæreat, stomachum & intestina lædit, non quidem pondere, seu grauitate sua, vt credit Dioscorides, *lib. 6. cap. 28.* sed vi malignâ suâ & erodente; flatûs magnos excitat, doloresque ventriculi & intestinorum vehementissimos, iis similes, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab erosione intestinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidas, cum grauitate stomachi, & grauedine totius corporis. Et si diu retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ suppressio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus infernis mouet, quæ meatûs obstruit. Vnde postea totum corpus intumescit, & colorem plumbeum siue liuescentem refert, ob humores ab eo infectos & inquinatos. Fædum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ij percipiunt, qui argento viuo in lue Gallica inunguntur. Tandem inducit paralyin membris, quibus adhæret, aliquando etiam epilepsiam, apoplexiam, syncopen, & ipsam denique mortem.

Signa fumæ.

Symptomata verò, quæ ex argenti viui fumo concitantur, sunt neruorum contractio, membrorum tremor, debilitas articularum & paralyis, sensuum læsiones, & præsertim visus ac auditus; fœtor oris, eiusdemque exulceratio, capitis dolores continui, insanabilia vlcera, casus capillorum, sæpe etiam epilepsia & apoplexia, qualia symptomata aurifabris, & iis, qui argentum viuum in igne tractant, sæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponzettus, *lib. 2. de venen. cap. 21.* quendam, cum argentum viuum per aliquot septimanas in vase, igne circumquaque cooperto, tenuisset, idque postea incautè aperuisset, fumumque naribus hausisset, statim sine loquela decessisse. Et Iohann. Fernelius, *de lue Venere. cap. 7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vasa inauraret, hydrargyri vapore admissio imprudentius, statim stupidum, vetermolium, ac planè mutum euasisse scribit. Quæ, inquit, in os indebant, deuorabat quidem, stercus tamen & vrinam minimè sentiebat exire, neque ad autem inclamantes audiebat. Exactis mensibus sex, in febrem acutam incidit, ac tum, excusso torpore, loqui cœpit, & quesitus, respondere, sed perturbata omnia & confusa. Remisit die vigesima febris, & in lentam degenerauit, quâ tandem liberato, cerebrum graue, torpidique sensus omnes remanserunt, mensque interuallis perturbata. Refert quoque Forestus, *lib. 8. obseru. 5.* aurifabrum quendam cum Mercurij fumum excipisset, neque dormire, neque quiescere potuisse, sed modò in hanc, modò in illam partem sese deuoluisset: ei pilos omnes è capite decidisse, mox faciem supra modum pallescere cœpisse, totumque corpus tremulum euasisse.

Inunctionis Mercurij.

Eadem mala etiam argentum viuum extinctum, & inunctionem argenti viui sequuntur, vt videre est in iis, qui in lue Venerea vel scabie iis vnguentis vtuntur, de quo supra, *part. 4. cap. 21.* dictum.

Præcipitati.

Mercurium præcipitatum eadem, & quidem sat graui, sequuntur symptomata, inprimis saliuæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorumque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera, virium deiectio, mentis alienatio, ipsaque adeo mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagios. lib. de hydrarg. cap. 6.* quendam cum quartanario cuidam iuueni robusto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta, deuoranda dedisset, eum paucis diebus è medio sustulisse.

Sublimati.

Omnium verò grauiissima symptomata & damna infert argentum viuum sublimatum, & suo contactu instar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc si sumptum sit, statim lingua & fauces exasperantur, quod incommodum nullo leniente gargarismo, nisi

difficulter & longo tempore tolli potest. Quamprimum verò in ventriculum descendit, ei pertinaciter inhæret, cumque, & postea etiam intestina, erodit & exulcerat, vehementemque in iis partibus dolorem parit, sitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. Accedit præterea inflammatio, ardor, & intumescencia linguæ ac faucium, animi deliquium, vrinæ suppressio, anhelitus difficultas, & aliquando sanguinis per aluum effusio, & dysenteria perniciofa, tandemque ipsa mors. Ita refert Andreas Baccius, in *prolegom. venenor. & antidotor.* propinato cuidam iuueni à muliercula sublimati polline, cum contrito carniū & sacchari, prægressis eadem die crebris à ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æstuante ventriculo eum post triduum, seuis superuenientibus alui torminibus, ac ichoris simul purulenti violentis vomitibus, reiecit simul & animam. Et Franciscus Valleriola, *lib. 1. obseruat. 7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cum nocte intempestâ somniferum syrupum sumpturus esset, illius loco aquam sublimati, quâ ad fucum vt mulieres consueuerunt, ab ancilla, quæ illi ministrabat, per incuriam propinatam, hausisset. Vnde mox à grauib. & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in miros cruciatûs incidit, ita vt in furem penè, præ dolorum sæuitia, deduceretur, noctes & dies perpetuas eiulans ac clamans. Accesserunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, vt iam desperata res videretur. Neque enim quid hausisset, ante sextum diem innotuit. Antidotis tamen crebro datis, vacationibus aptis, clysteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vntionibus lenientibus resurgere incepit, omniaque symptomata mitigari, tandemque post trimestre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus est.

Curatio.

Curacionem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi sumpti, principio danda opera, vt id quamprimum è corpore expellatur, quod pleriq; vomitu faciendum esse existimant. Verum cum argentum viuum pondere suo deorsum vergat, & si sursum propellatur, faciliè in minimas particulas diuellatur ac dissipetur, non ita commodè per vomitum expelli potest. Consultius esse puto, vt detur opera, vt statim per aluum expellatur. Itaq; fiat valida corporis commotio, vt argentum viuum per meatum intestinorum & aluum effluere queat. Quod vt facilius fiat, clyster ex hydromelite, cui admixta sit hiera picra, vel ex oleo oliuatum solo, aut misto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anatis, aut modico butyri recentis, sale, & similibus, intestinis infundendus est. Quod si non sufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile est etiam lac copiosius potum, inprimis alinum. Magnum verò inprimis auxilium præstat, auri limati scobem, vel folia auri sumere. Nihil enim est, quod argentum viuum auidius imbibat, quàm aurum. Atque ita postea argentum viuum per aluum cum auro egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Costum cum vino sumptum argenti viui quasi Bezoar esse, scribit Conciliator, & Guainerius. Perutillis etiam est succus pimpinellæ, quo, post multa frustra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vsus fuerat, curatum fuisse, refert Schenckius, in *obseruat. lib. 7.* Exhiberi etiam potest theriaca. Aui-cennas, *canon. lib. 4. fen. 6. cap. propr.* post euacuationes exhibet myrrham, Drach. iij. pondere, cum vino, & postea mulsam superbibere iubet. Idem præsidium Guainerius laudat, & præterea pulu. rutæ Scrup. ij. dare. iubet. Conciliator myrrham & castoreum decocta in vino, & saluam ac rutam tritam, cum aqua

Curatio di sumpti

CAPVT XVIII.

De Cinnabari.

aqua, in qua nuces cupressi coctæ fuerint, dare præcipit. Dioscorides remedio esse scribit vinum cum absinthio, apij decoctum, semen homini, origanum, hyssopum, cum vino Rhafes etiam, *continent. lib. 20. cap. 2.* absinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cum semine apij, vel cum mentastro montano, vel cum hyssopo conferre tradit. Oribasius, *lib. 2. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combustum & tritum in potu exhibere iubet. Plinius, *lib. 23. cap. 1.* contra argentum viuum vinum merum remedio esse tradit. Idem, *lib. 20. cap. 5.* Heraclidem contra argentum viuum sifer erraticum dedisse scribit. Et *lib. 22. cap. 3.* ex sententia Nicandri semen viticæ siccum fungis & argento viuo contrarium esse affirmat. Idem, *lib. 28. c. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium esse ait. Et *lib. 29. c. 5.* columbarum syluestrium finum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

Si verò à fumo argenti viui, naribus & ore recepto, æger malè habeat, confert plurimum, si æger haustum vini bibat, in quo folia rosinarini, stœchas Arabica & centaureæ min cocta sint. Vtilis est etiam aqua saluæ & zedoiriæ pota. Æger quoque in balneo sicco sæpe sudet, & post sudorem partes languentes fricentur sacculo in vino cocto, cui insutæ sunt herbæ facultatem habentes poros cutis aperiendi, & nervos roborandi, quales sunt saluia, chamæpitys, betonica, lauendula, cum baccis iuniperi.

Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiat, quomodo ei succurrendum sit, ex iis, quæ supra, sub finem partis 4. de curat. luis vener. dicta sunt, patet.

Si argentum viuum non crudum, sed vel sublimatum, vel præcipitatum fuerit assumptum, opem ferre possunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergo statim, antequam ad intestina venenum transeat, vomitus prouocandus, ut hætenus sæpe dictum. Vbi verò iam ad intestina descendit, clysteres iniicere necessarium est, paratos ex decocto maluæ, althææ, bliti, & oleo sesami ac rosarum.

Postea ut virulenta Mercurij erosio frænctur, æger frequenter lac recens mulsum bibat, in quo etiam semina psyllij macerari possint, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri recentis s. fale esitare.

Antidorum & quasi Bezoar argenti viui sublimati est puluis crystalli subtilissimus, Drach. j. quantitate, cum ol. amygdal. dulc. haustus. Nonnulli inprimis commendant contra sublimatum oleum Tartari, vel sal absinthij, Drach. ij. pondere, sumptum. Neque immeritò. Ut enim in præcipitatione Magisteriorum per oleum Tartari à corporibus. solutis omnis vis corrosiua tollitur, per præcipitationem de qua in Institut. lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 13. dictum: ita etiam dum Sal Tartari vel absinthij, Salem aquæ, quæ Mercurius solutus est, ad se allicit, argentum viuum in suam pristinam naturam redit, & non plus, quam argentum viuum crudum nocere potest. Aliqui myrrhæ Drach. iij. cum vino calido, vel aqua mellis, aut vinum, in quo ruta, saluia, semen apij, castoreum, cocta sunt, exhibent.

Cor confortetur diamargarito, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes stomachi curentur vino rubro, in quo myrobalani coctæ sint, aut pinguedine caprina, vel hircinâ, aliisque, quæ suo loco de vlcerebus ventriculi sunt proposita. Ita etiam exulcerationes intestinorum clysteribus conuenientibus sanandæ, quietiam suo loco sunt propositi.

Si retentio vrinæ adsit, ut sæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum, postea pecten & vesica sæpius fomentanda, imposita spongiâ madidâ decocto iuniperi, & sem apij, & regio vesicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix cyperi vel açori cocta sit.

Dan. Sennert. Tum. III.

Argento viuo meritò subiicitur Cinnabaris, ut pote quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natua, alia factitia est. Natua rursus duplex: alia veterum, de qua Dioscorides, *lib. 5. c. 69.* hoc tempore forsitan ignota, alia recentiorum, quæ est lapis minere argenti viui, atque inde cinnabaris natua ac mineralis appellatur. Factitia ex argento viuo & sulphure sublimatis paratur; omnibusque nota, & vulgo in vsu est: de qua etiam solâ hoc loco agemus.

Cinnabaris.

Natua.

Factitia.

Symptomata, & Signa.

Symptomata autem cinnabarim artificialem sumptam consequentia sunt similia symptomatibus, argentum viuum mortificatum vel sublimatum consequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corrosio in gutture, ventriculo & intestinis, superuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, ut quandoque sanguis egrediatur. Accedit spirandi difficultas, & alia symptomata, *cap. præced.* proposita. Id quod ex sequentibus duabus historiis patet. Primam recenset Iohann. Fernellius, *de lue Vener. cap. 7.* ubi scribit, quod Pictor quidam Andegauensis, manuum digitos grauiore solito, torpidiores, ægréque mobiles percipiens, paucis post diebus contrahi illos & conuelli sensit, atque sensim indies magis ac magis aucta affectio est, dum incurui illi, & penè implexibiles manerent; quin & carpum & brachia peruasit affectio, quæ admodum torpida, conuulsa, grauiâque reddebantur. Haud multò post idem vitium pedes sensere, sublatâ incedêdi potentiâ. Quibus malis aliud symptoma, longè grauius ac crudelissimum, accessit. Dolor enim acerbissimus atque atrocissimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare coepit, sed qui ad totum ventrem pertineret, cui, cum nec noctu nec interdiu intermittebat, clysteribus, fortibus, balneis, & aliis quibusdam remedium generibus, leuatio quæsitâ est. Vnicum tandem in accessione inuentum est solatium, tres, quatuorve robustos homines ventri superpositos sustinere. Compresso siquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi sex octoue dies, nonnunquam & duodecim, miser ille adeo fuerat discruciat, sensim abeunte dolore, languidus quidem & penè moribundus cernebatur, sed qui statim restitutâ appetentiâ vires aliquas reciperet, dum aliâ rursus simili accessione correptus prosternebatur. Viginti enim non amplius dies intermittebat. Atque in accessionibus alius, ne validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Et si verò in causis istorum symptomatum inuestigandis variè à Medicis allaboratum sit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cum enim pictor iste non solum penicillû digitis sæpe extirgeret, sed etiam imprudens & incautus ore exfugeret, factum, ut cinnabaris in corpus recepta, & visceribus ac nervis communicata, malignâ qualitate ea infecerit, & horû symptomatum causa extiterit. Alteram recenset Iohann. Schenkius, *lib. 7. obseruat.* ex relatione D. Iohann. Franci, Medici Camicenis, de quodam Iuvene, qui cum vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nullisque aliis medicamentis curari posset, suffumigio ex cinnabari tandem curatus est. Ex eo autè tempore de grauiissimis semper doloribus capitis, & fluxu sanguinis è naribus coqueus est. Dolor nonnunquâ per biduum aut triduum remittebat, aliquando singulis diebus ter quaterve recurrebat. Dolor sæpius se se coiciabat in lectû, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendi, & quantâ vi possent, constringi

Signa sumpta cinnabaris factitia.

GG g 3

constringi & comprimī, seque nullā re maiorem doloris leuationem sentire affirmabat. Post quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quiescebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore absente optimè valebat. Vfus quidem erat doctorum Medicorum consilio, sed sine fructu, tandemque doloris magnitudine victus, subito inter manus famulorum, caput pro more suo comprimentum, extinguitus est.

Curatio.

Curatio.

Curatio eorum, qui cinnabarim artificialem sumpserunt, eadem est cum illa, quæ iis, qui argentum viuum sumpserunt, debetur. Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clysteres ex hydromelite vel oleo iniciendi. Sorbeantur etiam iura pinguis gallinarum, bibatur lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti est butyrum, oleum, & alia, quæ vias leniunt, & materiam per alium educunt.

Bezoar Cinnabaris esse spodium, quod sit ex eboris combusto, Drach. ij. pondere datum cum vino, docet Petrus Aponensis, *tractat. de venen.* Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 18.* ex aliorum sententia etiam illud spodium conferre scribit, quod sit ex radice cannæ adustæ, itidem Drach. ij. pondere datum. Vtilia sunt & alia antidota, *cap. preced. proposita.*

PARS SEPTIMA.

De Venenis è Plantis.

CAPVT I.

De Opio.

De Opio.

OSTENDAM de venenis è mirabilibus parte precedente actum, proximum est, ut de venenis è plantis agamus. Atque ut de opio, utpote de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum sit, incipiamus, de eo plenam tractationem hic proponere, mei instituti non est. Inprimis cum id præstiterint Medici Clarissimi, Dn. D. Michael Doringius, & Dn. D. Daniel VVinclerus, in doctissimis, quos de Opio scripserunt, tractatibus. Sed quia hic mihi propositum est, de venenis agere, quatuor saltem breuiter explicare libet. 1. An opium rectè inter venena referatur. 2. An sit calidum vel frigidum, & an manifestis vel occultis qualitatibus somnum inducat & noceat. 3. Quæ sint opij sumpti signa, seu quæ iis, qui opium sumpserunt, accidant symptomata. 4. Quâ ratione ij, qui opium sumpserunt, curandi sint, & quomodo opium corrigi possit, ut utile medicamentum euadat.

Opium est venenosum

Primum quod attinet, Opium, quod est nigri papaueris lactyma, non adulteratum putà, recens, & non exoletum, crudum, & non correctum, inter venena refert Dioscorides, *lib. 5. cap. 17.* Galenus, *3. de Temperam. c. 4. de Theriac. ad Pison. cap. 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cecinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hispania eo interemptum scribit; Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. cap. 2. ibid. sum. 3. cap. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores, inprimis Dynus, qui *Quadam*, inquit, *sunt, quæ solum sunt stupefacientia ratione qualitatis eorum, quia sunt vehementis frigiditatis, & hoc modo sunt stupefacientia nix & aqua frigida: quadam verò sunt stupefacientia ratione venenositatis, & eorum contrarietatis, à forma specifica, quam habent, ad corpus humanum, & ista sunt opium, poma, mandragora, & hyoscyamus.* Et Georgius Christo-

phorus de Honestis, in *Mesues part. 2. distinct. 1. de Antidor. de Theriac. diatessaron. mihi fol. 50. col. 1.* scribit: *Opium somnum facilius profundum inducit cum sua proprietate & forma specifica, nobis occulta potius, quam suis qualitatibus primis. Cauendum ergo est ab usu ipsius secundum omnem modum administrationis, & in quacunque dosi.* Et Guainerius, *de venen. cap. 1.* vbi pluribus explicat, quod omnia venena occultâ proprietate sint corruptiua, inter ea etiam opium recenset, docetque mentem Auicennæ & aliorum, qui dicunt, venena alia esse frigida, alia calida, non aliter accipiendâ esse, quàm quod, etsi talia agunt occultâ proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida; & licet euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifestæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occultâ qualitate operantur, ut sint homines interemptiua. Et paulo post scribit, Licet aliquod sit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem suam à qualitate manifesta facere videatur: illam tamen non totam cum qualitate manifesta facere, sed etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: ut quàm audacter, tam falsò & temerè asserat D. Iohann. Freitagus, *de Opio, cap. 4.* à veterum ævo hucusque creditum & definitum esse, opium iuxta qualitates apertas tantum nocere. Plura testimonia congerere opus non est, cum ipsâ experienciâ cõstet, multos opij vfu intereptos fuisse. Et rationes, quibus postea probabitur, opium non manifestis, sed occultis qualitatibus agere, eadem etiam facile euincunt, venenum esse.

Neque rationes, quas D. Freit. *cap. 4.* proponit, contrarium probant. Prima est, quod opium corpus nostrum non continuò, vbi sumptum fuerit, immutat, nisi actionis & mutationis principium à nobis cõsequatur, hoc est, à calore nostro, ut refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. Verùm ratio hæc nulla est. Et primò quidem incommoda planè locutio est, ea, quæ in actum deducuntur, actionis suæ principium à calore nostro consequi. Etenim illud antè habent, sed lateat saltem in misto, quod sese exferit, vbi mistum resoluitur, ut etiam docet Iac. Zabarella, *de misti generat. & interit. lib. 2. cap. 9.* De quo etiã Fernelius, *de meth. med. lib. 4. cap. 1.* docet, quod calor noster nullâ medicamentum agendi facultatem confert, sed latentes solum vires exsuscitat. Deinde Major, quæ præsupponitur, falsa est, quod nullum venenum à corpore nostro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, *3. de temper. cap. 4.* vbi duplicia venena constituit, Vnum, quorum substantia à calore nostro non alteratur, alterum eorum, quæ ex nostro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multiuiarias alterationes vertuntur, quibus corrupti naturam accidunt. Nimirum quædã venena ita comparata sunt, ut à natura nostra resolui possint, ea scilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cum partes venenosæ ab aliis separantur, liberæ iam sese exferere, & in corpus nostrum agere incipiunt. Quædam verò ita sunt cõparata, ut secundum omnes partes sint venenata, quæ neq; aggredi natura potest. De quibus Galenus, loco modo alleg. *Medicamenta*, inquit, *sunt, quæ nulla substantia sua mutata parte, sed totâ seruata integrâ corpus nostrum afficiunt; ceterum grauiora & naturam animalis corrumpentia, unde & totum eorum genus deleterium.* In utroque tamen veneni genere qualitas venenata à corpore nostro vinci non potest. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, *allegat. loc. ad illa*, quæ non actuantur, id refert, dum scribit: *Papaueris succus hominis corpori prorsus est contrarius, ut quod in eum quicquam agere ne quidem vnâ qualitate possit, multo minus totâ substantiâ possit.* Et sit sanè, ut opium sit inter ea, quæ calore nostro actuari possunt, & concedatur, non ita venenosum esse, ut auripigmentum, vel venenum aspidis: tamen resolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundò

Secundo eo probare conatur Freitagius, opium non esse venenatum, quia venena in minima quantitate hominem occidunt, opium vero in minima & insensibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno, *5. de simpl. med. fac. cap. 14.* Dioscoride, *lib. 4. cap. 6.* ubi docetur, quod opium in minima quantitate dolorem finiat & sopiat, in maiori verò quantitate hominem interimit; & ex Matthiolo, qui nationes quasdam semine papaveris nigri, & oleo ex eo parato in cibis uti scribit. Afferit præterea ex Bellonio, Prospero Alpino, & aliis, quod Turcæ opium seu Massach in quotidiano usu habeant, & eo in magna quantitate vescantur; & quod quidam Hispanus in magno æstu semunciam opij innoxie deuorarit.

Verum & ad Maiorem & ad Minorem respondendum. Maior primò falsa est, quod omnia venena in minima, & ut loquitur, etiam insensibili quantitate hominem occidunt. Nam magna est venenorum differentia. Etenim quædam minimâ etiam quantitate occidere possunt, quale est granum Nubiæ, de quo Scaliger, *exerc. 153. sect. 11.* cuius decima pars intra horæ quadrantem hominem interficit. Tale est venenum aspidis, scorpij & similia. Maiore quantitate opus est, ut cicuta & arsenicum occidant; maiore adhuc, ut cantharides interimant. Et præterea, *supr. part. 5. cap. 1.* probatum est, non omnis veneni proprium esse, hominem occidere, sed solum insigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipso opio, etiam correcto, adeo magnâ quantitate opus non est, ut hominem occidat, sed etiam in satis parua, & nō multorum granorum quantitate sumptum, homini perpetuum somnum conciliare, eumque interimere potest. Ita narrat Sanctorius, *method. vitandor. error. lib. 8. cap. 12.* se vidisse in finitimis Vngariæ locis militem quendam, qui septem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, sed laudano, vel simili medicamento compositas fuisse, eumque eas pro aliis ex errore sumpsisse) deglutierat, qui tanto cum impetu spiritum trahebat, ut paulò post deficeret, & è viuis, antequam ei potuerit remedium dare, decederet. Et talia exempla passim sunt obuia.

Exempla eorum, qui opio in magna quantitate sine noxa vsi sunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea respondendum, primò rebus venenatis homines sensim adfuescere posse, non fabulosum esse, ut Freitag. putat, sed fide dignorum hominum testimoniis conflare, de quo *supra, part. 5. cap. 1.* dictum. Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum constitutionem, ut etiam elephantiasis vel lue Venereæ laborans, etsi tota eius corporis constitutio vitata sit, homo manet: ita & Regis Cambajæ filius, etsi venenatam corporis constitutionem habuerit, homo mansit. Nec tamen Turcæ sine damno opio assuescunt, cum, ut ipse scribit, torpidi, amentes, desidēsque fiant, & ut Prosper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. lib. 4. cap. 2.* testatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, ebrii ac torpidi appareant, sint comatosi, stupidi, inconstantes, qui modò affirmant, modò negant, ita ut nemo propemodum cum ipsis lubens conuersetur. Quod tamen minùs læduntur. Ægyptij & Turcæ opio, causa hæc est, quia nascuntur à parentibus iam opio assuetis; & ij ipsi, ut Fallopius, *de medic. purgant. simpl. cap. 6.* docet, à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua sensim ad maiorem ascendentes. Qui verò à primis annis non sunt assueti opio, non sine periculo id faciunt; imò qui ei sunt assueti, & aliquot annis ab eo abstinerunt, si postea id sumant, læduntur; & ut I. C. Scaliger, *exerc. 175.* scribit, qui à primis annis eius esui assueti non sunt, si adultæ ætate comedant, moriuntur. Ita refert Marc. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap. 18.* Mantuæ captiuum Turcam illustrissimi Comitis Bonifacij Torelli empto à Seplassario opio, eoque deglutito, extin-

ctum esse. Historiam verò illius Hispani, semunciam deuorantis, quod attinet, ipse Freit. exemplum hoc insolens & non imitandum nominat, nec ex tali singulari exemplo vniuersalis regula constituenda, & concludendum, quod opium in magna quantitate sine damno sumi possit, & propterea venenum non sit. Refert Marcel. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 3.* fuisse, qui nullum ex scorpionis & araneorum ictu dolorem sentiebat; alium qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vilo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradiet. 7. tract. 2. sect. 2.* quendam Arsenicum ad vnciæ fermè quantitatem sine damno deuorasse refert. Et Fallopius, *de purgantib. cap. 6.* narrat, Germanum quendam scammonij Vnciam vnam sine noxa sumpsisse. Quis verò inde concludere velit, talia & ab aliis ita vsurpari posse? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium est, sed ut Scaliger, *exerc. 154. & 175.* & Bellonius, *lib. 3. obseru. cap. 15.* docent, ex papauere albo colligitur, idque non purum, sed aliis rebus admistum sumitur. Sicut etiam maxima est inter semen papaveris albi, imò etiam nigri, quo non solum in Styriâ & Austriâ, sed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vitur, & verum opium, differentia.

Tandem obiicit, quod ideo venenis non sit accensendum, quia corrigi possit, ut utile medicamentum euadat. Verum & venena quædam præparatione mitescere, & in usum Medicum trahi possunt, quod ipsemet confiteretur: quâ ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in usum medicum veniunt. Notandum enim hic, inter venena quandam esse differentiam, ut supra, *part. 5. cap. 1.* pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, si assumantur (etsi interdum extra ad vsus quosdam adhiberi possint) homini vtilitatem asferre possunt, sed simpliciter noxia sunt, qualia sunt Arsenicum, auripigmentum, & similia multa: alia verò etsi vim veneficam habent, tamen etiam virtutem aliquam, quâ prodesse possunt, obtinent. Ita elleborus albus etsi vim strangulandi, singultum & spasmus concitandi, imò mortem inferendi habeat: tamen cum etiam vim purgandi habeat, ob eam quandoque exhibetur, quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etsi opium venenatam qualitatem obtinet: tamen quia etiam vim somnum conciliandi, & dolorem leniendi habet, ob eam interdum expetitur, & ita præparari, ut malignitas ea corrigatur, & eâ quantitate exhiberi potest, ut tantum somnum conciliet, non verò noceat. De quo Galenus, *in lib. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. comment. 2. text. 12.* Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atque ut quispiam dixerit, lethalis & deleteria, id est, pestilens: ut autem succi papaveris, mandragoræ, & hyoscyami, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantiâ & viribus aduersa corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipimus commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam partem præcidentes, ad suppetias ferendas utimur.

Secundum, quod explicandum sumpsimus, est, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi primò disquirendum, an opium sit calidum vel frigidum. Antiqua equidem est multorum opinio, opium esse frigidum, & quidem in summo & quarto gradu. Verum si in rationes inquiratur, cur in eam sententiam venerint Antiqui, & recentiores etiam quidam, contra firmissimas rationes, in eâ persistant, vix satis mirari possum, quod istis rationibus sibi hoc persuaderi passi sunt. Præcipua enim, & forsan vnica, quâ vtuntur, ratio est, quod somnum & stuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, cap. 3.* vtitur. Certum est, inquit, frigus sopire, torporem, immobilitatem, tandemque ipsam caloris

Tertium.

An opium sit calidum vel frigidum.

loris extinctionem & mortem inferre, quod ij, qui summo sauiente frigore, noctu praesertim, & per niues iter faciant, experiuntur, quorum aliqui aut penitus interierunt, aut sphacelata membra reportarunt.

Non esse frigidum.
Ratio 1.

Verum enim verò istos effectus esse frigoris externi, quod est in aëre hiberno, qui vel rusticis notissimi sunt, & quos multi saepe suo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At de hoc quaestio est, an opium & alia narcotica similiter ac aër hibernus, frigefaciendo stuporem & soporem inducant, imò ipsam mortem quandoque inferant: quod negamus. Etenim primò ut à frigore elementari quis stuporem contrahat, vel emoriatur, summà, eaque in toto aëre ambiente consistentis actione opus est. At opium exiguo pondere & subito soporem inducit: id quod aliquot atomi aquae frigidae, vel niuis libræ praestare non possunt. Et quis credat, ut lib. 1. *Pract. part. 2. cap. 3.* diximus, ab opij aut laudani opiatu granis duobus vel tribus assumptis corpus à febre aestuans ita refrigerari posse, ut illa refrigeratio à venticulo vsque ad cerebrum pertingat, quod nec aquae frigidae satis magna copia hausta praestare potest? Et cum quis, licet in frigido aëre satis diu versetur, vel etiam aquae frigidae immergatur, non statim in stuporem incidat vel moriatur: quomodo opium ano saltem inditum frigiditate id praestare potest? Nonnullos verò ex opio ano saltem indito mortuos esse, aliquot historiis probat Marcel. Donatus, de *hist. med. mirab. lib. 4. cap. 18.* Rases, inquit, 9. *Continens* scribit, se vidisse ex supposito opio quosdam mortuos fuisse, & Galenus, 2. de *morb. vulgar.* asserit, quod suppositum fuit opium, in ano quorundam ad mitigandum dolorem, ex quo mortui sunt, & Auicennas, in *cura fluxus*, sic scribit: Vidimus, qui supposuit sibi collyrium (est autem collyrium Auicennae suppositorium) ex opio, & mortuus est. Gatinaria, lib. *sua Pract. cap. de cura soda colerica*, scribit, se vidisse in quadam muliere nobili, quae cum steteret per plures dies, quod non dormierat, Medici decreuerunt, ut illi supponerent collyrium quoddam longum opiatum, quod cum fuisset factum, statim coepit dormire. Medici autem praeceperant ancillis, quod cum coepisset dormire, extraheretur illud collyrium, quae ipsum omittentes, & non extrahentes, taliter profundata fuit in somno, quod nunquam euigilata est, imò perpetuò dormit. Nicolus, *serm. 2. cap. 11.* scribit, se vidisse, puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, extinctum fuisse. Anton. Betta, in *suis comm. in 4. sem. p. c. Auic.* tradit à se visum, quod quaedam de Mutinensi familia Charandinorum, cum iam per multos dies vigilasset, & nullo leui ingenio potuisset dormire, iussit Medicus sibi imponi suppositorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum est, ut per diem & noctem profundissimo somno dormierit, à quo tandem multis administratis auxiliis releuata est, & licet per multos annos postmodum vixerit, stupida tamen & veluti amens remansit. Scribit quoque iterum Nicolus, *serm. 2. sum. 2. tract. 1. cap. 15.* Et ego vidi puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi virum in senectute constitutum, cui immixtum fuit clystere cum opio, propter sedare dolorem colicum immensum, quem patiebatur homo ille, & mortuus fuit. Alex. Benedictus, lib. 3. *cap. 6. part. morb.* scribit, Patavij accidisse, quod Iustinianus, Patritius Venetus, in dentis cruciatu conuellere iussit molarem unum ex magnis dentibus, & cum dolor ingens perseveraret, suadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, lapius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. *Hac Marc. Donatus.* Quae omnia quomodo opium in tantilla quantitate non assumptum, sed vni saltem parti admotum, solà frigiditate praestare potuerit, si quis mihi monstrauerit, eius sententiae lubens & ultro accedam.

Secundò elementare frigus tactu percipitur, ut in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etsi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, sed potiùs calorem & ardorem percipit.

Tertiò aër externus, cum frigore alicuius partis externae calorem exstinxit, facit, ut ea emoriatur, & sphacelo corripatur, quod nunquam praestat opium.

Quartò, si opium frigiditatem summam induceret, omnia frigida hoc praestarent, quod falsum. Neque enim aqua frigida hausta, vel glacies vino iniecta idem praestant.

Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica & narcotica, ut spiritus vini, lolium, allium, lupulus, crocus, sem. cannabis, anethum, styrax, tabacum, & alia.

Ne tamen quis hinc cauillandi occasionemumat, sciendum, me, & alios doctos viros, qui mecum sentiunt, non statuere, quod vis hypnotica & narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia calida in eodem gradu essent hypnotica & narcotica; quod falsum) sed quod vis illa occulta sit, cum calidis tamen partibus, quas Chymici sulphureas nominant, potiùs, quam cum frigidis coniuncta: quae sulphurea substantia naribus saltem hausta somnum inducit, ut compertum sit, Pharmacopæorum famulos, dum aquas hypnoticas destillarunt, à vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis, profunde soporatos fuisse. Itaque D. Freitag. inanem operam & laborem suscipit, & eo ipso se recentiorum mentem nunquam assecutum esse, satis prodit, dum, *cap. 2.* operose probare conatur, calorem somnum non inducere; ac Platerum, Doringium, & alios Doctiss. Medicos ineptiarum & stultitiae, *pag. 45.* arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod ipsis imputat D. Freitag. docuit. Nam ut vis alexipharmaca & purgans est quidem in pluribus medicamentis calidis; non tamen est ipsa caliditas, sed solum cum ea coniuncta est: ita etiam vis narcotica & hypnotica est quidem in pluribus medicamentis calidis, sed non est ipsa caliditas. Quod verò Medici doctissimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica esse calida, id eo praecipue sine faciunt, ut monstrent, falsum esse, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate. utpotè, quae in illis vel nulla, vel minima est. Atque hoc si obseruasset D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non esset, dum scribit: Mirabile est, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cum docuerunt, quo pacto calida vaporosa sint somnifera, nihilominus hos effectus non calori vaporoso, seu, ut loquuntur, sulphuris halitui, in quo vaporum omnem ponunt, sed occultae qualitati, supra elementorum & apertarum crasium conditionem agenti adscribunt. Nemo enim ex iis fuit, qui caliditati, seu sulphureae substantiae, quatenus talis (multa enim sunt calida & sulphurea, quae non sunt narcotica) vim narcoticam tribuit, sed omnes eam ab occulta qualitate, quae in sulphurea substantia est, deduxerunt. Plures enim in eodem subiecto posse esse qualitates, nemo Physicorum negat.

Deinde quod frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, istud argumentum, licet id magnifaciat D. Freitag. nullius est momenti. Fateor equidem, antiquos opiatu suis confectioibus multa calida admixuisse, sed ex falsa hypothese, quod scilicet putarent, opium esse summè frigidum. Si verò quaedam calida qualitati opij narcoticae resistunt, ut castoreum, ruta, & eiusmodi alia, id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiusdem gradus id non praestant) sed vi specificà, quae qualitati narcoticae est aduersa.

Alia, quae pro frigiditate opij afferuntur, argumenta, & à D. Freitag. *cap. 3.* adducuntur, nullius momenti sunt, & vix digna, ut in iis examinandis tempus teratur, & à Clariss. Dn. D. VVincklero iam refutata sunt.

Longè

Longè verò firmiora sunt argumenta, quæ opium calidum esse probant, & agnouerunt iamdudum quasdam partes in opio calidas Conciliator, I. C. Scaliger, exerc. 175. Vallesius, Mercurialis, Capiuaccius, Erastus, atque ut id crederent, ipse sensus eos conuicit. *Primo* autem opium calidum esse probat eius inflammabilitas. Quod argumentum non soluit D. Freit. dum scribit, pinguibus rebus omnibus, etiam non vehementer calidis, hoc commune esse. Omne enim pingue inflammatur, siue id facili, siue difficulter fiat, propter partes oleosas, & sulphureas, quæ omnes sunt calidæ. Et quod camphoram obicit, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipsa naturâ calida est. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinnus, in 9. *Rhaphis* cap. 4. quia odore est acri & penetrante, sapore acuto, qualis ferè est in pipere, velocissimè ignibilis est, instar Naphthæ, ac vigilias inducit. Cui assentitur Costæus, in *Amicennam*. *Secundo* opium calidum esse docet eius grauis odor. *Tertio* sapor amarus. *Quarto*, quod faucès & labia adurit. *Quinto* sitim excitat. *Sexto* animum inflammatur & accendit. *Septimo* ad Venerem stimulat. *Octauo* pruritum excitat. *Nono* sudorem prouocat. Quæ omnia caliditatis, & quidem non insignis, argumenta sunt ut pluribus in suis Tractatibus de Opio vri. Clariss. Dn. D. Michaël Doringius, & D. Daniel VVincklerus monstrarunt. Quæ omnia cum plana sint, hic reperenda non censeo.

Atque omnia hæc cum tam clara sint, ut negari non possint, necessariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio esse partes calidas, & propterea statuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula, & reliqua, quæ modò enumerari; à frigiditate verò vim soporiferam. Et ut falsæ huic opinioni speciem aliquam veritatis appingat D. Freitag. docet, primò in actum deduci iuxta partes calidiores & tenuiores & spirituosas, unde initio spirituum animalium agitationes & dementia, & audacia & impetus, sitis, pruritus per corpus, & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuersorum temperamentorum dispositione, etiam diuersimodè alios atque alios exerceant: ipsa verò frigidiore eiusdem substantiæ ad operationem veniente, quod seriùs propter crassitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, subsequi algorem totius, torporem, spirituum segnitiam & quasi ligaturam, sopores, anæsthesias, comata, caros, aliasque soporiferarum affectionum.

Verum enim verò etsi in opio, ut in omni corpore misto, diuersas qualitates inesse negandum non sit: tamen de hoc queritur, an frigiditas, an verò caliditas præualeat? Vbi rectè responderetur, cum tot caloribus in opio sint indicia, fieri non posse, ut Opium in quarto gradu sit frigidum. Etenim si in quarto gradu frigiditatis ponantur siue quatuor partes frigida, siue ex sententia Alchindi sedecim partes frigida respectu vnus calida, quomodo cum isto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio respectu partium calidarum admittunt, consistere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu esse possunt? Et quomodo in isto excessu frigiditatis tot adhuc manifesta caloris indicia esse possunt, frigiditatis verò nulla? Et cum in aliis medicamentis, quæ diuersis partibus constant, ut in Rhabarbaro, diuersæ partes separari possint: cur non idem in opio hæcenus præstari potuit? Monstrabit verò eas D. Freit. ubi monstrauerit in camphora illam partium diuersitatem, quarum aliæ sint inflammabiles, aliæ frigida. Imò si vis soporifera est in partibus frigidis, cur calidis separatis, quod in tostione fit, opium non redditur magis soporiferum; cum tamen contrarium experientia testetur, & nimia tostione vis hypnotica dissipetur? Quod verò ab eadem causâ diuersæ actiones proueniunt, fit ob diuersas qualitates. Ut enim in vi-

no & spiritu vini, caliditas primò spiritus turbat, postea vis narcotica eosdem sopit: ita etiam ab opio & opiatas medicamentis idem fieri potest. Quod autem ab opij nimia frigiditate alior totius, torpor, sopores, stupores proueniant, affirmatur, sed non probatur. Non entis nulli sunt effectus.

Cum ergò ob frigiditatem, quæ in eo insignis nulla est, opium somnum & *νάρκωσιν* non inducat; neque etiam caliditas id præstet; cum sint multa similiter calida, quæ idem non præstunt: rectissimè concluditur, opium occultâ qualitate & proprietate istud facere. Et sunt omnino rationes firmissimæ, quæ id probant.

Prima est, quod in exigua quantitate maximam agendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, sed saltem occultæ obtinent. Etenim non solum exhibitum, sed etiam glandium formâ ano suppositum, homines necauit, cuius rei exempla sunt supra allegata ex Marcel. Donato, *histor. medic. mirabil. lib. 4. cap. 18*. Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidissimo, reperitur, multò minùs in misto aliquo, in quo summa frigiditas calidorum admistione temperatur. Nam quod summam frigiditatem in glacie & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla querit D. Freit. *cap. 3. contra experientiam & Galenum facit, qui, lib. 1. de Temperam. cap. 9. niuem omnium frigidissimam appellat, & igni omnium calidissimo opponit. Et sit lanæ, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & niues compingens sit maximum: tamen illud ipsum est, quod est etiam in glacie & niue. Et licet esset longè maius: tamen nullum frigus siue in nostra glacie & niue, siue id, quod est in noua Zembla, id præstare posset in ea quantitate, qua opium id præstat. In illo enim ipso aëre frigidissimo Hollandi versati sunt, vulpes cœperunt, cum vrsis pugnarunt, & alia egerunt, & ita cum per os & nares attraxerunt, nec tamen somno profundo correpti sunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt. Sicut & hoc ipso anno 1635. frigus in hisce regionibus fuit sauiissimû, ut illud è noua Zembla accelerare opus non fuerit, in quo plerisque quotidie ambulandum & versandum fuit, qui tamen ea symptomata, quæ opium inducere solet, non senserunt. Et si in glacie & niue non est summa frigiditas, quomodo in opio, corpore misto, & tot calidas partes habente, maior esse potest? Quod verò *ibidem* docet, sensus & naturam nostram summas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Etsi enim sensus & natura nostra sine damno summas elementorum qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.*

Secunda ratio est, quod opium certis partibus, cerebro nimirum, neruis, & spiritibus animalibus maximè inimicum est; cum, quæ manifestis qualitatibus agunt, non magis vni, quàm alij membro sint contraria, sed omnia sine discrimine alterandi vim habeant.

Tertia est, quod tot & tam miri sunt opij effectus, qui mox inter signa recensentur, ut eos omnes ad manifestam aliquam qualitatem referre impossibile sit, imò quod exigua etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam purissimum elementum facit.

Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medicamenta qualitatibus primis agentia, sed per peculiaria alexipharmaca, ut ex curatione patebit.

Quinta, si solum frigiditate & copiâ noceret opium, sicut piper & crocus, Medici non tam solliciti essent de eius correctione, sed sufficeret, si in minoris quantitate exhiberetur; sicut nemo zinziber, piper & crocum corrigere tentat, sed saltem certâ quantitate ea quisque exhibet.

[De opij qualitatibus equidem modò tractaui, & De Opij qualitatibus equidem modò tractaui, & calidum esse secundum manifestas qualitates, occultâ verò vi somnum & *νάρκωσιν* inducere, demonstraui. Quia tamen anticipatæ opiniones falsissimæ nonnullorum

Opium occultâ qualitate, est Narcoticum. Rationes.

1.

2.

3.

4.

5.

De Opij qualitatibus equidem modò tractaui, & De Opij qualitatibus equidem modò tractaui, &

lorum animis altè infederunt, vt Æthiopem potius dealbes, quàm eos ad veritatem deducas, quæ contra naturam, & doctissimorum Virorum sententiam obiciunt, proponere & soluere liber. Primò enim nonnulli ad authoritatem Auerrois confugiunt, qui *lib. 5. coll. c. 27.* saporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, sed quandoque etiam ex frigiditate, statuit. Auerrois defensionem contra Galenum suscepit Fr. Valleriola, *lib. 1. enarrat. 4.* vbi ostendere conatur, amara non omnia calida esse, sed interdum etiam frigida. Verùm rationes, quibus Auerroës & Valleriola vtuntur, planè friuolæ, & nullius momenti sunt. Probare enim id volunt exemplo opij & cicutz. Verùm petitio principij hæc est. Opium enim non est frigidum, sed calidum, & cicuta etiam narcotica, non vt frigida, sed vt calida. Deinde adducunt exempla cichorij & intybi, quæ cum insigniter amara sint, frigida tamen potius, quàm calida esse statuuntur. Verùm dictum suo loco, cichorium & intybum non frigida esse, sed per accidens saltem refrigerare, amaritudine nimirum suâ aperiendo, & bilem ex hepate abstergendo. Quòd verò omnia sint calida, satis ex eo patet, quòd, vt Galenus, *5. de simpl. med. fac. cap. 26.* docet, meatus expurgant, abstergunt, extenuant, incidunt humores crassos, obstructions aperiunt, extrâ etiam admodum, sordida vlcera purgant, cutem extergunt, menstrua prouocant.

An amara
sint frigida?
Affirmat
Auerroës.
Valleriola.

Refutantur.

Idem vult
Fr. Vallesius.

Refutantur.

Fr. Vallesius *lib. 9. controuers. cap. 5.* Auerroës & Valleriolæ opinionem sequitur, & negat, res amaras plures partes calidas, quàm frigidas habere: & nonnulla ita amara esse narrat, vt bilem & aloën, vt exiguâ quantitate magnæ aquæ admista, eam amaram faciant, v. g. aq. lbj. bilis octauâ vnciæ parte admista. Verùm enim verò aquam per se frigidam tantillæ bilis vel aloës partis admistione frigidiorum non fieri posse, & crama illud non naturale, sed artificiale mistum esse, extra controuersiam est. At monstrent in opio illam partem diuersam, & probent, quòd in opio tanta partium frigidarum copia sit, quanta est in cramate ex lbj. aquæ, & bilis vnciæ parte octauâ constante, quod mistum fecerunt. Opium enim corpus maximâ ex parte homogeneum est, & totum amatum.

Nec melior est eorum opinio, qui existimant, opium, licet sit frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte externa & superficiali, ratione cuius calefaciat. Etenim nunquam in opio istam partium diuersitatem monstrare potuerunt, nec poterunt.]

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa.

Tertium quod de opio explicandum promissum est, est, vt symptomata enumeremus, quæ opio sumpto accidere solent. Etsi verò ob eius ingratum saporem nemini facile opium clanculum obtrudi potest: tamen accidisse obseruatum est, vt opium pro alio medicamento homini propinatum sit, vt exemplum illud militis, quod *supra*, ex Sanctoro. Sanctorio adduximus, docet. Sumpto ergo opio sequitur sopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt hominem quandoque è sopore excitet. E toto corpore grauis odor, opium referens, exhalat, labra intumescunt, singultus accidit, respiratio fit parua, frigida, oculi obscurantur, nasus distorquetur, in fine etiam conuulsiones accidunt. Sanguinem etiam concretum circa cor inuentum esse, obseruatum.

Prognosticum.

Prognosticum.

Tanta autem huius veneni vis est, vt statim & intra paucas horas, vt ex *supra* adductis historiis apparet, hominem, nisi idoneis medicamentis occurratur, ingulet.

Curatio.

Curatio.

Curatio consistit primum in eo, vt, quod in omni-

bus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac si ad intestina iam penetrauerit venenum, clysteres, etiam actiores, iniiciantur. Postea opij antidota exhibeantur.

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi resistunt, sunt inprimis asa, & castoreum, quæ Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. sum. 3. cap. 1.* theriacam opij, Guainerius verò, *de venenis, cap. 9.* Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam sunt ruta & origanum, & quidem asa Drach. j. castoreum Drach. j. vel ij. pondere, cum vino generoso propinantur. Simul etiam potest sternutatio excitari, & reuulsio per frictiones ac vesicatoria. Vide Dioscoridem, *lib. 6. cap. propr.*

De Correctione Opij.

Etsi verò opium venenatum sit, & hominem interire possit: tamen quia vim soporiferam & narcoticam simul obtinet, quæ quandoque in summis doloribus & vigiliis expetitur, vitilia etiam ex opio medicamenta parari possunt, quorum non pauca proposui & laudavi, *lib. 2. pract. part. 2. cap. 1.* Quapropter dum D. Freitag, *de opio cap. 9.* me inter Laudanomaltygas numerat, vel eo ipso tuum liuorem, & me calumniandi libidinem, & inique carpendi ac traducendi studium prodit. Vsum opiatorum medicamentorum legitimum concedo & laudo; abusum temerarium improbo, & quia generosa medicamenta sunt cautè vsurpada moneo. Quod ante me Galenus, *12. de Meth. med. cap. 1. fecit*, vbi non simpliciter de opio, sed de medicamentis anodynis procul dubio ex opio artificiosè paratis, ita scribit: *Comitunt, inquit, Medici eiusmodi excessus cum in aliis quoque remedium generibus non paucis, tum vel maxime in his vocatis anodynis, quæ ex papaueris succo, vel alterius semine, vel mandragoræ radice, vel styrace, vel tali quopiam fiunt. Nam & qui egris gratificantur, in eorum medicamentorum usu modum excedunt, & qui intempestiuè immodicèque sunt animosi, dum prorsus horum usum refugunt, doloribus agros iugulant. Ergo veluti in omni totius vitæ habitudine tum actione, ita hic quoque consilium istud sapientis, qui, Ne quid nimis, dixit, complectemur, habentes pro fine, quò tendamus, egrotantis utilitatem. Quippe, si fas est his remediis, quæ morbum sanant, vtendo, quod optamus, efficere, abstinendum ab anodynis. Sin ex vigiliis, & viribus resoluendis ad mortis discrimen ager tendat, tum profectò tempestiuè eiusmodi medicamentis vtare, scilicet non ignarus, corporis habitum non nihil esse ledendum, lesionem tamen, quàm mortem, potius eligendam. Quod prudentissimum Galeni consilium & monitum & ego semper in scriptis & praxi obseruavi; & ante me Fernellius, Valleriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos est Experientissimus Ludouicus Septalius, qui *animadu. medicar. Aphor. 43.* scribit, *Narcotica, quæ stuporem sensui inferunt, ne temerè in usum ducantur, sed non nisi in vehementissimis doloribus vbi vires concidunt, vt cessantibus doloribus robur recolligant. Adulatoris verò Medici erit, aut antram popularem captantis, ea in leuibus doloribus in usum ducere.* Panaceam verò quasi in medicamentis opiatas, quæ Galenus, *alleg. loc.* corpus non nihil ledere scribit, certisq; saltem vñbus destinata sunt, facere velle, & iactare, laudanum, quocunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuique penè morbo conuenire, Empirici potius est, quàm Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicumque voluerit, *μεγαλοψήμιος* D. Freitag, qui *de opio cap. 7.* scribit, Laudanum non solum conualitibus plurimum prodesse, sed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimendis; fatoque accinctis ultimo, salutarem vim & solatium in deplorata necessitate ita afferre, vt præsentiore animo, & minore cum anxietate, sopito dolore omni, mortisque horâ & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori restituant: & *cap. 8.* refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demumque in la-*

Opij correctio.

Opis
dicamen
causè vs
panda.

his obseru
tibus, qu
hinc via co
pientius con
dentis testa
ner, in m
cum iam
dunt, op
tur, spiritib
omino cur
opij vis n
tur, id non
adhibendu
enim dolor
partium, d
cap. 8. D. F
& cuique p
bi sunt, sed
non conuen
ita nec om
corum vñ
cus Septali
Qua tri
git per q
in, cap. 10.
aurores di
dunt. Vt
pax parati
ctione non
Ad sepa
est, vt op
in loco ca
primò toll
mandas, &
Deinde op
nam oper
dendus
vt in aliis
tota vis n
à rebu
num aut
tam felici
dignos
figant, &
dicantur
tum vñ
fuit, (qua
pax parati
guia pri
Alia post
ad inuen
niso fi
aliquod
tracto se
Ph
parati
piuntur
copas, d
nec om
reddatu
hoc mo
eius pars
posita,
Corre
opium fr
rigere me
theis ill
inutilis
nium fu
narcotic
Cum an
primò v
tem ind

biis oberrante fato, & presentis mortis indicibus apparentibus, quatrimum in vinis permanendi facultatem huius vsu conquisitam fuisse, vt se ad alteram vitam pientius componeret, & de bonis relinquendis prudentius testaretur. Experientiam qui consulet, inueniet, in multis morbis, præcipue in febribus acutis, cum iam in labiis oberrat fatum, & vires iam concidunt, opiatorum vsu non esse tutum, sed si vsurpentur, spiritibus sopitis morrem iis accelerari. Et si quid omnino tunc commodi à laudanis accidit, in quibus opij vis nimio cordialium medicamentorum vsu obruitur, id non opio, sed medicamentis cordialibus potius adscribendum. Vt ergo nec in omnibus morbis (neque enim dolores nephritici, colici, pleuritici, aliarumque partium, dysenteria, sanguinis profluvia, mania, quos, cap. 8. D. Freit, vt probet, laudanum suum omni ætati, & cuique penè morbo cõuenire, recenset, omnes morbi sunt, sed multò plures adhuc restant, quibus opium non conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoticorum vsu omnem suspectum esse, scribit Ludouicus Septalius, lib. 3. animadu. Aph. 46.

Quâ ratione autem præparari possit opium & corrigi, vt per quæ lethale est, vt Galenus, de Theriac. ad Pison. cap. 10. scribit, vtile medicamentum euadat, de eo autores dissentunt, vt, alleg. loc. lib. 1. Pract. quest. 2. dictum. Vt rem hoc loco in pauca contraham, tota opij præparatio consistit in separatione inutilium, & correctione noxiorum.

Ad separationem duo adhiberi possunt; Primum est, vt opium soluat in aqua aliqua conueniente, & in loco calido digeratur, donec spuma supernaret, quæ primò tollenda est. Hinc liquor clarus à fecibus separandus, & opium lento igne rursus inspissandum: Deinde opio hoc modo purificato (aut si quis hanc primam operationem præterire velit, aliàs puro) affundendus spiritus vini. Ille enim partes illas sulphureas, vt in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica consistit, extrahit commodissime, & à rebus inutilibus separat. Quod licet alij succo limonium aut citri, vel aceto præstare conentur: non tamen tam feliciter id expediunt; cum acetum & acida partes oleaginosas & sulphureas non ita extrahant, sed potius figant, & minus efficaces reddant; vnde postea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hinc ab aliis contra spiritum vini obiciuntur, aliquo modo locum habere possent, (quamuis iterum separaretur) si correctionis gratiâ præcipue adhiberetur. Verum cum extractionis saltem gratiâ principaliter vsurpetur, vituperari non potest. Alia postea quæstio est, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus separatū corrigi debeat. Et omnino si quid crudi sulphuris in opio est, à quo damnum aliquod metuatur, id cum spiritu vini, dum ab opio extracto separatur, exhalat; quod vel ex eo patet, quod Pharmacopœorum famuli, dum destillatione istam separationem perficiunt, interdum sopore graui corripiuntur. Nonnulli quidem, vt Quercetanus, Pharmacopœa, dogmat. restit. cap. 24. opium torret eo vsque donec omnem ferè amittat odorem, & omnino siccum reddatur, vt faciliè in puluerem redigi possit. Verum hoc modo non solum crudum opij sulphur, sed & ea eius pars, quæ maximè expetitur, & in qua vis est soporifera, non parum perditur ac dissipatur.

Correctionem ipsam quod attinet, cum antiqui opium frigidissimum esse putarent, calidissimis id corrigere medicamentis conati sunt. Verum cum hypothesis ista de opij frigiditate falsa sit, correctio etiam inutilis est. Et quicumque hinc antiquorum patrociniū suscipit, prius probare debet, opium frigiditate narcoticum esse, quod ad Calendas Græcas præstabit. Cum autem duo sint in opio, quæ nocere possunt; primò vis narcotica, quæ, si excedat, soporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Eustach. Ru-

dio, lib. 3. de morb. occult. cap. 2. inter venena cordis refertur, duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, soporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, 3. de temperam. cap. 3. & 4. de simpl. med. fac. cap. 18. Plinius, lib. 20. c. 18.

Vis soporifera & narcotica, si metuatur, ne nimia sit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & specificis, qualitati narcoticae oppositis, quæ supra de curatione eorum, qui opium sumpserunt, enumerata sunt: inter quæ præcipuum est castoreū, quod, vt Galenus, lib. 8. de compos. medic. secund. loca, cap. 3. scribit, oppositum verè opio facultate est, quodque Auicennas opij theriacam, Guainerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis per acida, vt acetum, succum citri, & limonum. Certum enim est, acetum & acida narcoticorum, ac non solum opij, sed & solani maniacy, hyoscyami vim infringere, & sulphur illud narcoticum quasi figere. Vnde etiam iis, qui sopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quod verò D. Freit. cap. 7. ideo acida talia addi putat, vt opij calorem corrigant, & simul vim narcoticam infringant, ipse suis principiis parum consentanea loquitur. Cum enim opium in summo gradu frigidum esse statuat, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ esse possunt, vt correctione indigeant? Deinde si vis illa narcotica secundum Freit. sententiam à summa frigiditate pendet, quomodo acida illam infringere possunt?

Correctio verò malignitatis rectissime fit per cordialia: vnde species diambrae, diaxylo aloës, vel aliæ, oleum citri, cinamomi, caryophyllorum, moschus, ambra, crocus, margaritæ, corallia & similia adduntur.

Ad vtrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parum facit digestio, quæ opium extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima misceat, & videmus quid digestio in elixire proprietatis dicto possit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaro, & spiritus sulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digestio in aliis etiam possit, Medicis notissimum.

Exstat autem descriptiones Laudanorum passim multæ, quæ cum ab aliis collectæ sint, eas hoc loco congerere opus non est. Duas saltem Laudanorum descriptiones addere libet.

Primum est, quo ego vti soleo:

℞. Opij s. a. purificat. Vnc. j. Affunde spirit. vini opr. rectif. vt digitis tribus superemineat: stent diebus 14. & sæpius agitentur. Postea quod clarum est, sensim effundatur, & spiritus vini lento calore separetur ad syrupi liquidioris consistentiam.

Seorsim etiam infundantur in spir. vini, diebus 14. specier. diambra Vnc. ij. & postea tinctura clara separetur. Hinc extracto opij affundatur tinctura diambra. pars dimidia, & succi citr. recent. purific. Vnc. j. Stentque in digestionem seu calore tepido dies 20 sæpiusque agitentur. Vbi spirit. vini maxima pars exhalauerit, adde extract. castorei, solutionis corall. margarit. an. Drach. β. essent. croc. Scrup. j. Et affunde specier. diambrae reliquum, ac lento igne spir. vini separetur. Sub finem adde ol. citr. cinamom. caryophyll. an. gutt. vi. Fiat massa instar extracti. Dimidiæ parti adde moschi, ambra an. gr. vi. Reliquum feruetur pro sceminis.

Alterum, quod etiam vtile, præcipue in dysenteria, comperi, est hoc:

℞. extract. opij spirit. vini parat. Vnc. β. Affunde succ. citr. recent. pur. Vnc. β. Stent per triduum, postea adde extr. castor. Scrup. ij. gr. vij. magist. corall. rubr. perl. an. Drach. iβ. ol. cinamom. gutt. xxj. caryophyll. gutt. xvj. nuc. mosch. gutt. x. succin. gutt. vi. extr. croc. gran. ix. Misce. Dimidiæ parti addi potest moschi Scrup. j. ambra. Drach. β.

Vis narcotica opij vt corrigenda.

Vis maligna opij vt corrigenda.

CAPVT II.

De Fungis.

Fungi.

Inimum & ignobilissimum vegetabilium genus fungi sunt, quorum etsi aliqui simpliciter venenati sunt, & vulgo etiam hoc nomine notati, & propterea in cibum non veniunt, alij vero edules sunt: omnes tamen facile nocere possunt, ut non sine causa Seneca voluptuariū venenum nominauerit, & Plinius, lib. 22. c. 23. ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia, Annæum Serenum, Præfectum Neronis vigilum & tribunos & centuriones. Et Antistitem Bortomæum cum duobus à familia ex esu fungorum interiisse, narrat Cardanus, lib. 2. de tuend. sanit. cap. 47. Sunt autem fungi venenati vel suā naturā, quia è prauo & venenato succo generantur, vel quia à serpentum & bufonum, aliorumque venenatorum animalium halitu insiciuntur. Suntque interdum adeo venenati, ut non solum comesti interimant, sed & solo olfactu ipso momento occidant.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa.

Fungi seu venenati per se, seu nimia copia ingesti, seu minus rectè cocti & præparati, suffocationem & strangulationem inducunt, ventriculum inflant, singultum excitant, intestina exulcerant, eorumque dolores pariunt, corpori vniuerso colorem pallidum inducunt, urinam remorantur, præterea horrorem ac sudorem frigidum, pulsum paruum, syncopen, interdum & epilepsiam excitant, nonnunquam & somnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, de curat. generatim, lib. 2. cap. 3. in BernharDO Medices Foroliuiensium Antistite, qui ex nimio esu fungorum somno oppressus, & adeo redditus est attonitus, ut neque excitaretur à candente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & insaniam fungi excitant, ut Leonhardus Botallus, in append. ad lib. de Medici & egror. munere, ac Petrus Forestus, lib. 10. obseruat. 116. in scholio, testantur. Tandemque interdum mortem homini accersunt.

Cuius rei historiam habet Epiphanius Ferdinandus, hist. 17. de quodam, qui cum in via & ob mortem, & ob pondus, quod gestabat, multum sudasset, & domum reuersus, sic calidus & sudore madidus magnam fungorum copiam auidè comedisset, partim coctorum, partim semicoctorum, sine oleo aliisque antidoto, tertiā horā noctis cholera correptus fuit, cibos & biliosa vomens, & alui fluxus simul habens, cum maxima anxietate, & stomachi ac intestinorum dolore, cum febre non leui, & exiguo tumore erysipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte sinistra. Secundā die accessit delirium; tertiā omnia magis intensā fuere, & febris maxima cum ardenti siti, conuulsionibus & tremore corporis; quartā eadem symptomata, vrina qualis iumentorum, cum sedimento subnigro, balbuties, pulsus parui & languidi, quintā mortuus est.

Prognosticum.

Prognostica.

Fungi ij qui naturā suā venenati sunt, longè periculosiora symptomata inferunt, quàm ij, qui saltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxijsunt.

Curatio.

Curatio.

Fungi statim vomitu reiiciendi sunt, vel si iam ad intestina descenderint, medicamento purgante exhibito, vel clystere iniecto euacuandi. Postea medicamenta venenositati resistentia exhibenda: quæ ipsa

tamen statim etiam vomitorijs admisceri possunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.

℞. flor. genista, sambuci, an. p. ij. cortic. ebuli Drach. ij. sem. raphan. anethi, atriplic. an. Drach. j. agaric. Drach. β. Coquantur in f. q. hydromelitis, Colaturæ ℞. Vnc. vi. Adde ol. rurs. Vnc. j. Misce.

Fiat potio.

Plurimi hic commendant puluerem stercoris gallinæ, vel cinerem samentorum vitis, Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauillo nitri, cum aquæ mulsæ tepidæ f. q. haustum.

Lixiuum etiam ex samentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare scribit Aëtius, tetrabl. 4. serm. 5. cap. 73.

Purgantia parentur inprimis ex agarico, ut & scammonio, elect. Indo, diacatholic. diacarbamo.

Clysteres parentur ex origano, hyssopo, ruta, calamintha, scordio, electuar. hiera cum agarico, melle rosat. soluti-uo, ol. rutaceo.

Malignitati vero resistunt calamintha montana, origanum, hyssopus, ruta, nasturtium, absinthium, aristoloch. radix, allium. Laudantur & pyra austera, utpote, quæ siue recentia, siue sicca, si esum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compositis sunt theriaca, Mithridatium, cum oxymelite simplici vel scillitico exhibitum: ut & species diatrion piperis, diacalamintha, diamoschi, diacymini, diagalanga, Drach. j. pondere, cum vino generoso tribus diebus continujs exhibita.

In cibo ager sapius vtatur allio, nasturtio aquatico, sinapi, pipere, aliisque aromatibus, ut & pyris austerris, de quibus modò dictum: inprimis vero melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

CAPVT III.

De Napello.

Napellus venenorum præsentaneorum facile princeps est, & planta adeo venenata, ut ij non solum, qui eam sumplerunt, vel eius succum hauserunt, raro vel nunquam euadant; sed & ij, qui sagittis Napelli succo illitis vulnerati sunt, intereant.

Symptomata & Signa diagnostica.

Sumpto Napello labia interiorésque oris partes inflammantur, lingua adeo intumescit, ut vix ore contineri vel exferi queat. Imò non solum lingua, sed & labia, frons, oculi, & totum adeo corpus intumescit, vertigines, conuulsionés, & animi deliquia crebrò superueniunt, oculi conuelluntur, crura vacillant, sudor frigidus erumpit, pulsus fit languidus, facies totumque corpus liuido colore fœdatur, ægrique tandem moriuntur. De symptomatibus vero, quæ eos, qui Napellum sumplerunt, infestant, prolixè disserit Matthiolus, ad lib. 4. Dioscor. cap. 73. & Thomas Iordanus, de pest. phenomenonis, pag. 626.

Prognostica.

Signa.

1. Napelli vis in enecandis hominibus tanta est, ut nullis ferè antidotis homo seruati possit, nisi quamprimum & statim, & quidem efficacissimis remedijs succurratur, sed plerique intra paucas horas, ad summum verò intra biduum moriuntur.

2. Et licet homo à præsentī morte seruetur: tamen metus est, ne in epilepsiam, tabem vel phthisin delabatur.

Curatio.

Vt Napelli venenum quamprimum vomitu reiiciatur,

tur, danda opera. In quem finem vomitorium *cap. praeced.* propositum usurpari potest. Et sunt eiusmodi formulae passim notae. Auicennas in eum finem, & ut venenum expellat, & alteret, decoctum sem. napi cum vino & butyro, & decoctum cortic. quercus exhibet.

Si clystere opus fuerit, paratur ex malua, violaria, mercuriali, acetosa, cassia, ol. violar.

Quibus praemissis exhibeatur lapis Bezoar, testa sigillata, cum butyro & aq. mellis. Smaragdus item utilis est, Drach. ij. pondere exhibitus, bolus Armenus, syrupus acetosus, citr. granator. Praecipuum vero aduersus napellum, postquam vomitione reiectus est, antidotum esse murem napelli, (ut quidem vulgata exemplaria habent) scribit Auicennas. Sed recte (quod tamen etiam Guainerius, *de venen. cap. 9.* iam animaduertisse videtur) monent Pena & Lobelius, in *aduers. stirp. pag. 302.* ut & Dodonaeus, *de hist. stirp. pemptade 3. lib. 4. cap. 12.* murem napelli radices depascentem nullum esse, sed Arabes *μύρ* seu murem è *μύρα* seu musca fecisse. Muscae enim quaedam caeruleae, cantharidibus non absimiles, napello turmatim aduolant, forsan ex ipso napello genitae. Neque in vlla alia planta huic congenere insident aut visitant. Ex his ergo fit praestantissima contra napellum & alia venena antidotus.

℞. muscar. Napelli num. xx. aristoloch. boli Armeni, an. Drach. j. F. Puluis.

Vel *℞. Zedoar. Scrup. j. thuris Scrup. ss. lapid. Bezoar, gr. vij. moschi, ambra an gr. ij.*

F. Puluis, qui cum aqua rutae exhibeatur.

Cordis etiam regioni sericum succo borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolus refert, se quendam à morte reuocasse oleo suo de scorpionibus cordi illito. Non solum tamen regioni cordis, sed & manuum ac pedum arteriis, & sub axillis, olea talia inungi possunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collutiones oris ex aqua rosar. prunell. plantagin. cum rob. nucum, diamoro, & similibus, quae ex generali de faucium inflammatione doctrina nota sunt.

dum quodammodo dulcescit, paulo post ponticus fapor oritur. Hinc caput valde perturbatur, & sequitur eius grauitas, vertigo, musculorum temporum conuulsio, deliria, tremor, lacrymae inuoluntariae, oculorum rabedo, laterum dolor, pectoris grauitas, spirandi difficultas, circa pilorum morsus, status in intestinis copiosus, totius corporis tumor, qualis hydropicorum esse solet, tandemque, nisi citissime malefica eius vis infringatur, mortem affert.

Prognosticum.

Adeo maligna & homini aduersa est vis aconiti, ut nisi statim succurratur, hominem subito interficiat, & quidem vnius diei spatio, vnde Plinius, *alleg. loc. aconitum omnium venenorum occisimum esse*, scribit. Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentiorum esse statuunt. Et nauigationes Indicae docent, in India plantas adhuc esse magis venenatas.

Curatio.

Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus id inprimis agere debet, ut venenum, si ore sumptum sit, quamprimum vomitu reiiciatur; & si iam ad inferiora descenderit, per aluum medicamento purgante, vel clystere euacuetur.

Postea statim veneni vis alexipharmacis propriis expugnanda: qualia sunt ruta, abrotanum, centaurium, origanum, marrubium, chamæpitis, aristoloch. long. coagulum leporis, haedi, cum vino vel aceto sumptum, rad. eryngij, castoreum, theriaca, Mithridatium. Inprimis commendatur opobalsamum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extra corpus oleo scorpionum vel hyperici, cui aliquid theriacae admixtum sit, inungere non inutile fuerit.

Potus sit vinum absinthites, vel vinum, in quo aurum, vel argentum, vel ferrum candens extinctum sit. Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus verus, donec caro ab ossibus separetur, & ius per se, vel cum vino mixtum propinetur, sicut & bubularum carniū iuscula pingua cum vino utilia sunt.

CAPVT IV.

De Aconito.

Aconitum & Napellus cognatae plantae sunt, ut nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. Et napellum ex aconitorum genere esse, constat Matthiolo, in *Dioscor. lib. 4. c. 73.* Sunt autem aconitorum variae species; primum est cynocto non & lycocto non dictum, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quae caeca nascuntur, occidit. Secundum est Pardalianches, quod Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad haec duo genera aliae species; quae plures sunt, ut ex rei herbariae scriptoribus patet, reducuntur. Omnes tamen venenatae sunt, & succo inprimis radice nocent, qui non solum assumptus certissimum homini brutisque venenum est, sed & telis & sagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teste Paræo, *lib. 10. cap. 35.* solo odoratu mures interficit, & ut Plinius, *lib. 27. cap. 2.* refert, tactis genitalibus foemine sexus animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teste, quo Calpurnius Bestia dormientes interimebat uxores. Hoc tamen mirum est, quod *eod.* Plinius, *alleg. loc.* scribit, quod scorpionum ictibus aduersetur. Cum eo, *inquirit*, solo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola haec pugna est cum venenum in visceribus reperit, mirumque, exitalia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit.

Symptomata & Signa diagnostica.

Aconitum sumptum statim in lingua inter sumendum. *Dan. Sennert. Tom. III.*

CAPVT V.

De Toxico & Pharico.

Facit etiam Dioscorides, *lib. 6. cap. 20.* Toxicum, & *ibid. cap. 19.* Pharicum mentionem, quae fuerint medicamenta, quibus olim nationes quaedam cum hostibus pugnatum tela sua illinebant, ut hostes vulnerati citò morerentur. Iisdem & venatores ad feras capiendas vsi sunt. Sunt enim Graecis *τοξά* & *τοξήματα* sagittae, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur vel à venefico, qui primus inuenit, vel quod Pharis, Arcadiae vrbe, talia venena apportentur. Quae venena cum omnium sint perniciosissima, vocabulum Toxicum interdum in genere pro veneno usurpatur.

Quae autem fuerint ista venena, non satis explicatum, & plerique statuunt, adhuc non satis cognitum esse, quae antiquis haec venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de causa in Matthiolum inuehitur, & ipsum ignorantiae ac negligentiae arguit, quod non animaduertit, quod ipse Dioscorides, in *praefat. lib. 6.* Pharicum inter plantas refert. Verum etsi certum sit, quod & Toxicum & Pharicum venenum è plantis sit, quo tela antiqui inungebant, hoc tamen incertum, nec à Dioscoride expressum, è qua plantae specie hoc venenum petatum fuerit. Sunt enim tales plantae plures, Napellus, Aconitum Pardalianches, helleborus albus, & similes, & quaedam etiam Indis hodie in vsu, nobis nondum notae. Dubium etiam, an simplex vel compositum fuerit. Compositum tamen fuisse, aut certo modo praeparatum, è Scribonio Largo patet.

HHh

Verum

Verum de re non satis cognita plura non addo, nisi hoc, quod ex Athenæo, lib. 3. *Dipnosophisti*. affertur, & ab aliis etiam confirmatur, ut ad alia venena, ita imprimis contra toxica optimum esse remedium mala cydonia, ita ut etiam suâ præsentia & fragrantia venenum hoc ignatum & languidum reddant. Et referunt nonnulli, Hispanos milites, contra Afros pugnatos, cydonia mala secum ferre, ut à venenatis telis fortè lasi ea, tanquam antidotum saluberrimum, comedenda in promptu habeant.

CAPVT VI.

De Cicuta.

De Cicuta.

Inter venena etiam est cicuta: & non paucos, cum cicutæ radices alij pro pastinacæ, alij pro petroselinæ radice comedissent, in grauissima pericula coniectos fuisse, testantur Hieronymus Tragus, lib. 1. *de stirp.* cap. 159. Cardanus, lib. 1. *de venen.* cap. 2. Matthiolus, in lib. 6. *Dioscor.* cap. 11. Et Iul. Casp. Scaliger, *exerc.* 152. refert, Cicutæ folia, quæ loco petroselinæ in iusculum ab ancilla posita hauserat, necasse Franciscum Trapolinum, Præceptoris sui Pomponatij Præceptorem. Et imprimis notum est venenum cicutæ morte Socratis, quam Plato, in *Phædon*. describit, quem Dialogum sapius, & non sine lacrymis, se legisse, Scaliger, *allegato loco*, scribit. Non autem agit, ut nonnulli volunt, frigiditate; cum aqua & nix, eâ longè frigidiora, nihil tale præstent. Imò non sine causâ calidam esse statuit Cardanus, *de venen.* lib. 1. cap. 20. Est enim amara, & quandoque etiam furorem inducit. Tota verò illa actio, quâ ut venenum agit, est ab occulta proprietate.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa.

Cicuta verò hausta inducit oculorum caliginem, vertiginem, amentiam & furorem quandoque, strangulationem, difficultatem spirandi, vel etiam suffocationem, singultum, corporis tumorem, frigiditatem, stuporem, tandemque virium exsolutionem, æquæque & ipsam mortem.

Prognosticum.

Prognosticū.

Cicuta in aliis regionibus magis, in aliis minus exitialis est. Sicut & in Italia minus letalis est, si ei maturè præsidii occurratur.

Curatio.

Curatio.

Præmissio vomitorio, vel etiam purgante aut clysteris, statim alexipharmaca sunt exhibenda, ruta, dictamnus, folia lauri tenera, daucus, gentiana, piper, amomum, cardamomum, semen viticæ, absinthium, castoreum, quæ vel formâ pulueris, cum vino generoso, vel decocti exhibenda. Theriaca quoque & Mithridaticum Drach. ij. pondere exhiberi possunt. Potus sit vinum merum & generosum, & quidem copiosius haustum. Si enim minus debile aut paucum exhibeatur, metus est, ne potius vehiculi loco sit veneno, quàm ut id expugnet. Quæ de causâ etiam Athenienses, si, quos capitis condemnauerant, cicutæ potu interficere volebant, pauxillum vini ei admiscebāt, ut suâ tenuitate cicutam per venas & arterias deduceret.

Totum corpus etiam calefaciendum, & præsertim præcordia, ægerque ad vehementem motum & cursum cogendus. Calor enim hoc venenum dissipat. Idcirco, ut Scaliger, *exerc.* 152. scribit: publicus ille nocentissima fecis mortalium minister Critonem admonēbat, ne Socratem permetteret attentius disputare, propterea quod ex ea mentis agitatione calor aliquid contraheretur.

CAPVT VII.

De Ephemero.

Ephemerum Colchicum, ad differentiam ephemerum non venenati, à loco dictum, quod in Colcho copiosè proueniat, planta est omnibus sui partibus naturæ hominis inimica & noxia.

Symptomata & Signa.

Signa.

Ephemerum sumptum statim labia & ventriculum arrodit & exulcerat, & strangulationem excitat, perinde ac si quis fungos comedisset. Vbi ad intestina descendit, & ea arrodit, exulcerat, & inflamat, adeo, ut breui temporis spatio sanguis, & cum eo ramenta intestinorum per aluum exant. Neque saltem fluxionem alui, sed & vomitum loturæ carnis similem concitat. Insignem etiam pruritum in toto corpore producit.

Curatio.

Curatio.

Ut reliquorum venenorum omnium ore intra sumptorum: ita & huius cura à vomitu inchoanda, si in ventriculo adhuc hæreat, vel à clysteribus, si ad intestina iam descenderit.

Quibus præmissis ægrotos plurimum iuuari lactis asinini vel bubuli potu, imò si lactis huius copia adsit, vix aliud medicamentum requiri, autor est Dioscorides, lib. 6. cap. 5. & Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. cap. 56. Pro alexipharmacis comedantur serpillum, origanum, tormentilla, plantago, bursa pastoris, folia & glandes quercus ac fagi, rad. polygoni, rubi folia, myrti semen & folia, quæ in lacte vel vino coqui possunt. Vel fiant emulsionem ex sem. 4. frigid. maior. & amygd. dulc. cum aqua tormentill. plantag. burse pastoris.

Si vlcus intestinorum relinquatur, quâ ratione id curandum sit, dictum supra, lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 7.

CAPVT VIII.

De Hyoscyamo.

Hyoscyami species describuntur à Dioscoride, lib. 4. cap. 64. & aliis rei herbariæ scriptoribus. Omnes verò occultâ proprietate & malignitate cerebro & spiritibus animalibus infestæ sunt.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa.

Nam qui de hyoscyami radice, foliis, semine, succo aliquid degustarunt, iebriorum modo delirant, modò rixantur, modò virgis ob pruritum, quem hyoscyamus in toto corpore excitat, cædi se putant, vnde, varios gemitus edunt, nonnunquam asinorum more rudunt, aut equorum instar hinniunt, vertigine corripiuntur, toto corpore tremunt, artusque hinc inde iactitant, nonnunquam & in epilepsiam satis grauem incidunt, animo deficiunt, magnâ difficultate respirationis laborant, ut suffocari videantur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Etsi hyoscyamus satis noxium venenum sit: facile tamen medicamentis cedit, si, priusquàm venenosa vis inualecat, superetque corporis vires, vtilia medicamenta propinentur.

2. Cum autem tria sint imprimis hyoscyami genera, nigrum, rubrum, album: nigrum reliquis est deterius, album minus noxium, rubrum medio modo sese habet.

Curatio.

Curatio.

Vomitorio ex hydromelite & oleo rutaceo, vel clystere abstergete præmissio, Bezoarrica huius veneni exhibeantur, qualia sunt pistacia largè comesta & ebibita, castoreum, ruta, absinthium, folia & bacca lauri, semen viticæ, allium, theriaca, Mithridaticum.

Cum

Cum cibo fumat æger raphanum, sinapi, allium, cepas, nasturtium, butyrum recens, piper, pistacia, amygd. dulces, nucleos Persicorum. Potus sit vinum absinthites. Sudor quibuscunque modis prouocetur.

CAPVT IX.

De Solano furioso & Dorycnio.

OMnes Solani species somnum inducunt, & crebro aduersam qualitatem obtinent. Etsi enim vulgare illud hortense in vsu medicos veniat: tamen refert Hieronymus Tragus, *histor. stirp. lib. 3. c. 24.* duos pueros cum plures eius baccas comedisent, mortuos esse. Magis adhuc noxium est illud, quod Belladonna dicitur, de quo idem Tragus, *lib. 1. histor. stirp. cap. 15.* refert, quod vir quidam, qui plures eius baccas deuorauerat, altero die in furorem inciderit. Et Fuchsius, *histor. stirp. cap. 265.* duos pueros ex esu acinorum huius mortuos esse. Et V. Vierns, *lib. 3. de prestig. demon. cap. 17.* ex eorum esu puerum quendam in furorem actum esse narrat, ut nec parentem agnosceret, hinc profundo somno 24. horis detentum. Et Petrus Pena ac Lobelius, *in adu. pag. 103.* iuuenes quosdam iis sumptis somno profundo sopitos interiisse narrat.

Omnium verò perniciosissimum est solanum, quod furiosum dicitur, ideo quod intra corpus sumptum furorem inducit. Frigidum nonnullis creditum est, sed falsò. Neque enim frigida per se somnum inducunt, sed quicquid agit, occultâ qualitate, aliorum venenorum more, agit.

Symptomata & Signa.

Solani furiosi radix, Drach. j. pondere pota, facit species varias, imaginationesque non iniucundas obuersari; sed duplicatus hic modus ad tres vsque dies mentis alienationem affert; quadruplicatus interimit, ut Dioscorides, *lib. 4. c. 69.* scribit.

Curatio.

Vt quamprimum vomitu reiiciatur, danda opera. Ideoque aqua mulsa copiose exhibenda, vel lac vaccinum, caprinum, asinum. Postea exhibeantur bolus Armenus, terra sigillata, ruta, theriaca & Mithridatium, & reliqua, quæ opio sumpto utilia sunt.

Naribus etiam castoreum & ruta cum aceto admo-ueantur.

Dorycnium & Solanum furiosum non solum hodie à nonnullis pro eadem planta habentur, sed & tempore Dioscoridis pro eadem habita esse, ex *lib. 6. cap. 6.* patet. Verum non eandem plantam esse, apparet vel ex eo, quod Dioscorides, *lib. 4.* diuersis capitibus agit de solano furioso & Dorycnio. Et manifestum etiam id est ex eo, quod Dorycnium, *lib. 1. cap. 31.* ita dicitur, quod eo cuspides hastarum tingantur, quod de solano furioso non annotatum. Præterea nec symptomata, quæ ab iis sumptis accidunt, sunt eadem. Solanum enim furiosum furorem & somnum inducit: Dorycnium verò sumptum in lingua lactis dulcedinem refert; ad ventriculum ubi peruenit, singultum continuum & crebrum animi deliquium excitat: vomitu sanguis reiicitur, intestina exulcerantur, vnde excrementa primum mucosa, hinc cruenta apparent.

Curatio quoque diuersa est. Equidem, ut reliqua venena sumpta, vomitu reiiciendum & clystere euacuandum est. Priuatim verò, ut scribit Dioscorides, iis opitatur aqua mulsa, lac caprinum aut asinum, dulce vinum, quod tepidum cum aniso bibatur; amygdalæ amaræ, gallinæ pectora decocta: quin etiam conchyli omnia, tam cruda, quam cocta, edere salutare est. Conueniunt & locustæ marinæ, gammari, & pota eorundem iuscula.

Dan. Sennert. Tom. III.

CAPVT X.

De Mandragora.

Licet ex Aëtij, *tetrabibl. 4. serm. 1. c. 68.* mente mandragoræ radix non facile alicui per insidias exhiberi possit, cum grauem & nauseabundum spiret odorem, & gustui amaruleata ac iniucunda sit: quia tamen astutia & malitia quorundam hominum maxima, quæ admistione sapidorum & suauolentium gustum ac olfactum fallere nouit, facile fieri potest, ut in quantitate sat notabili homini nihil tale suspicanti offeratur. Nec etiam poma mandragoræ malignitate carent; imò etiâ solo halitu soporifera sunt, ut Leuinus Lemnius, *in explicat. herbar. biblicar. cap. 2.* refert, qui ibi scribit, cum semel atque iterum poma mandragoræ in Museo suo collocasset, se ita somnolentum factum fuisse, ut soporem ægrè excutere posset, poma verò amoto, factum fuisse alacriorem, atque omnem torporem discussisse. Etsi verò vulgò mandragoram refrigerando nocere creditur: tamen sapor amarus, odor grauis, pruritus & ardor intolerabilis, qui totam corporis superficiem adurit, linguæ & oris ariditas, contrarium docent. Ita nimirum irritò & infelici conatu omnia ad manifestas qualitates reducere nonnulli laborant. Rectius omnes illi effectus, quibus nocet mandragora, ad vim venenatam & occultam proprietatem reducuntur. Ac propterea nonnulli causam nullam habuerunt, cur dubitarent, an rectè Dioscorides præceperit, ut oleo rosaceo & aceto, quæ frigida sunt, caput in affectu frigido perfunderetur. Neque enim mandragora frigida est, & nullus metus, ut oleo rosaceo & aceto ea frigiditas augeatur.

Symptomata & Signa diagnostica.

Mandragoræ radicem vel succum qui sumperunt, *Signa.* in soporem grauem, lethargo non absimilem, incidunt, à quo difficulter excitantur; excitati verò vociferantur, statimque iterum obdormiscunt; tristes, segnes, & languidi, nonnunquam etiam amentes fiunt; oculos habent rubicundos & prominentes, faciem tumidam & rubentem, pruritum & ardorem intolerabilem in toto corpore percipiunt, lingua & os arefcunt, quam ob causam ore perpetuò hiare frigidum trahunt aërem.

Prognosticum.

Mandragora quidem molesta symptomata excitat, *Prognosticum.* tardius verò interimit. Si tamen vis venenata impunè serpere augeaturque sinatur, ac remedia necessaria maturè non adhibeantur, certam hominem enecandi vim habet, & homo tandem conuulsione perit.

Curatio.

Mandragora, ut alia venena, quamprimum vel per alium, vel per vomitum reiicienda. Postea ægro pulegium, origanum, absinthium, ruta, scordium, castoreum seu formâ decocti, seu pulueris, cum vino vel aceto exhibeantur. Vtilis est & Theriaca, Raphanus domesticus, cum sale per triduum aliquoties assumptus, mandragoræ Bezoar perhibetur.

In primis verò capitis, tanquam partis maximè affectæ, habeatur ratio. Hinc ad excitandum ægrum adhibeantur odoramenta & errhina è castoreo, ruta, pulegio, pyrethro, pipere & sinapi parata. Et omnia reliqua, quæ in lethargo adhiberi solent, ut frictiones, ligaturæ & similia, quibus ægri excitantur, & humores à capite auertuntur, etiam hîc locum habent. Caput irrigandum est aceto & oleo rosaceo, item oleo, in quo pulegium, calamintha, serpillum, thymus, & alia medicamenta cephalica cocta fuerunt.

Potus sit vinum dulce, vel vinum absinthites.

HHh 2

CAPVT

CAPVT XI.

De Apiorisus, seu herba sardonis.

Herba Sardonis.

Sardonis herba, quod in Sardonis copiose prouenit, ita dicta, & apium risus, quod agresti apio simile sit, iis vero, qui illam deuorant, os contorquetur, ut ridere videantur, etiam inter venena refertur. Herba enim hæc neruis inprimis inimica est, eosque intra corpus assumptum contrahit, ut iis, qui eam sumperunt, musculi labia mouentes in rictum contrahantur, & risus speciem præbeant, unde in prouerbio de homine in calamitatibus ridente dicitur: *Risus Sardonius*. Nonnulli tamen existimant, non solum ob conuulsionem ægros ridentes videri, sed reuera etiam ob mentis alienationem ridere.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa.

Ij, qui apium risus sumperunt, ardorem in gutture, ventriculo & intestinis percipiunt, nec non totius corporis inflammationem; mente alienantur, continuo ridere videntur.

Curatio.

Curatio.

Apium risus citò vel per vomitum, vel per aluum reiciendum, & propterea hydromel, lac, butyrum, & iuscula pingua copiose exhibenda. Vtilis est quoque emulsio amygdal. dulc. sem. 4. frigid. maior. excorticat. & sem. papau. albi, cum aq. hordei, lactucæ, & plantag. parata.

Antidoti loco est succus melissæ cum aceto datus, vel bolus Armenus cum sero lactis, vel castoreum cum vino dulci.

Cervix inungatur oleo costino, de castoreo, vulpino, hyperici, vnguento aregon & similibus, quæ in conuulsionibus adhiberi solent, & lib. 1. *Pract. part. 2. cap. 28.* sunt proposita.

Æger sæpius comedat nucleos pini, amygdalas dulces, pistacia. Sunt qui largiorem vini dulcis potum commendant, ita ut ab eo ægrotantes inebrientur, & multum dormiant.

CAPVT XII.

De Coriandro.

Coriandrum.

DE Coriandro etiam qualitates primæ controuersiam inter authores excitant, Dioscorides, lib. 3. cap. 62. coriandrum frigidum esse statuit; quem Galenus reprehendit, contrariumque probare conatur. lib. 3. de simpl. med. facult. Auicennas rursus, ut Dioscoridem defendat, Galenum reprehendit. Verum res plana est. Etenim si ad primas qualitates respicimus, omnino calidum coriandrum esse statuendum est, ut sapor, odor, & alij caliditatem sequentes effectus satis testantur. Effectus vero reliqui, ob quos Dioscorides, sed male, coriandrum frigidum esse statuit, à vi maligna & occulta proprietate dependent. Etsi vero vis ista maligna præcipue in herba viridi, & succo ex ea expresso, ut & immaturo semine apparet: tamen nec maturum semen omni malitiâ caret, & ea ipsa, quæ postea in signis proponuntur, symptomata inducere potest. Ideoque antequam in usum medicum veniat, aceto prius preparatur, quâ ratione occulta eius venenosa qualitas tollitur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Coriandrum, inprimis vinde, & succus eius assumptus, furiosum inducit delirium, ut ægrotantes ebriorum nonnullorum more dicta rursus & obscena loquantur: vocem reddit asperam & raucam, vertiginem & somnolentiam excitat; totum denique corpus tetrum & fetidum odorem, instar coriandri viridis, spirat.

Curatio.

Ante omnia vomitus prouocetur aquâ tepida, vel decocto anethi cum oleo irino vel liliorum alborum. Hinc iuscula pingua cum sale & pipere, & vinum absinthites sæpius ægro offeratur.

Antidoti loco sit radix vincetoxici ex vino, vel theriaca. Vtiles etiam sunt species diambrae, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci galliæ moschatae, vel aliptæ moschatae.

Cibus sint quæ forbilia cum pipere & sale; potus vero vinum generosum merum, vel absinthites.

CAPVT XIII.

De Ixia & Chamæleone.

Chamæleon.

Ixia à Chamæleone, & quidem nigro, nonnulli distinguunt. Verum Plinius, lib. 22. cap. 18. non distinguit, ut & alij. Et maleficas qualitates radices Chamæleonis etiam extra tractatae describit Bellonius, lib. 1. obseru. c. 35. ubi refert, se in Lemno cum sociis & Turcis quibusdam radices Chamæleonis nigri truisse, & frustulatim secuisse, ac filo traiecisse, ut facilius siccarentur. Cum vero in summo æstu manibus non ablutis sudorem faciei absterfissent, omnes in iis locis, quos attigerant, tantam sensisse pruriginem, inflammationem & ardorem, qualem nec scilla, nec vrtica vllæ centesimâ parte excitare possent.

Symptomata & Signa.

Signa.

Ixia hausta, ut Aërius, tetrabil. 4. serm. 1. c. 71. & Dioscorides, lib. 6. cap. 21. referunt, saporem & odorem cyano similem præbet, inflamat & exasperat, insaniam excitat, respirationem difficilem reddit, aluum arctissimè, ut nihil excernatur, constringit, ventris tormina, pruritus & lipothymias frequentes parit.

Curatio.

Curatio.

Vomitum excitato, vel iniecto ad subducendum aluum clystere, ægroto propinandum decoctum absinthij, vel tragorigani ex vino, aceto vel hydromelite paratum. Vel exhibeatur eidem silphij radix, vel rutæ sylvestris semen, vel nardus Indica, castoreum, theriaca vel Mithridatium. Et quia Ixia innata suâ malignitate cordi & spiritibus vitalibus inimica est, hic quoque inprimis vtilia sunt medicamenta, quæ spiritus vitales roborant, quæ de lipothymia & syncope, lib. 2. *Pract. part. 4. cap. 6.* sunt proposita.

CAPVT XIV.

De Taxo.

Taxum.

Taxus arbor non solum foliis, succo, & baccis, hominibus & iumentis lethalis est, ita ut quoque vasa viatoria, ut Plinius, lib. 16. cap. 10. scribit, ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum sit: sed etiam eod. *ibid.* teste, in Arcadia tam præsentis veneni est, ut qui sub ea obdormiunt, vel cibum capiunt, moriantur. Scribit tamen Plutarchus, lib. 3. *Symposiac.* Taxum eo tempore tantum noxiam esse, quo florere incipit. Et Petrus Pena, in *Aduersar. pag. 450.* refert, in Anglia innocuam prorsus esse, & pueros eius baccas sine damno citare.

Symptomata & Signa.

Signa.

Taxi veneno infecti frigus in toto corpore percipiunt, strangulationis metum incurrunt, & alui profluuium dysentericum patiuntur, & plerunque repentina morte moriuntur.

Curatio.

Curatio.

Post vomitum vel alui deiectionem ad veneni euacuationem necessaria vinum generosum & absinthites copiose

copiosè exhibendum, vel radix gentianæ & iridis, vel baccæ iuniperi cum oxymelite, vel theriaca.

Febrem & alui profluvium à taxi veneno inductum sistunt terra sigillata, bolus Armenus, lapis Bezoar, corallia, radix tormentillæ, succus & syrupus granatorum & ribes.

CAPVT XV.

De Euphorbio.

Euphorbium. **E**uphorbio et si inter medicamenta etiam quandoque locus sit: tamen si in maiori, quam par est, quantitate exhibeatur, vel alexipharmacis vis eius maligna non infringatur, hominem in vitæ discrimen præcipitat. Quanquam verò in primis adurendi vi nocere vulgò putatur: tamen procul dubio etiam, ut Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* scribit, occultam aliquam proprietatem habet, per quam occidit. Quod vel ex eo patet, quod animi deliquia statim inducit, & subito, quod sola erosio non facit, hominem occidit. Scribit enim Alexander Benedictus, *Præf. lib. 10. cap. 17.* quendam, cum Empiricus ei euphorbium imprudenter exhibuisset, dysenteriam correptum, eadem die obiisse. Curatur etiam antidotis, ut alia venena.

Symptomata & Signa.

Euphorbium sumptum fauces, ventriculum, & intestina adurit, & non absque dolore intensissimo erodit, singultum & vomitum mouet, totum corpus inflammatur, sitim excitat inextinguibilem, non hypercatharsin solum, sed & dysenteriam grauissimam parit; sudorem frigidum, animi deliquium, nonnunquam etiam mortem infert præsentissimam.

Curatio.

Ut reliquorum venenorum intra corpus assumptorum, ita Euphorbij quoque curatio vel à vomitorio vel à clystere, prout vel in ventriculo vel intestinis venenum latet, cura auspicianda. Vomitoria parètur ex aqua calida simplici, vel decocto violariæ aut maluæ, cum oleo violarum, rosaceo, aut amygdalarum dulcium. Clyster parètur è refrigerantibus, abstergentibus, dolore lenientibus, ut radice althææ, foliis violariæ, maluæ, endiuæ, lactucæ, plantaginis, floribus chamæmeli, verbasci, sem. 4. frig. maior. mucilag. sem. psyllij, oleo violarum, rosar.

Hinc ad feruorem extinguendum, & acrimoniam obtundendam crebrò exhibeantur refrigerantia & pinguis, ut lac recens mulctum, oxygala, iuscula pinguis, emulsiò è sem. 4. frig. maior. cum aq. rosar. portulac. cichorij, endiuæ, lactuc. violariæ facta.

Proprium euphorbij antidotum est semen citri ex vino, in quo radices helenij coctæ sint. Vtilia etiam sunt terra sigillata, smaragdus, crystallus præparatus, spec. liberantis, theriaca.

Ulcera intestinorum qua ratione curanda sint, dictum *lib. 3. Præf. part. 2. sect. 2. cap. 7.*

Cibus sit cremor ptisanæ, lac, oryza, amyllum, poma & pyra acida, cydonia, ribes, berberis.

CAPVT XVI.

De Nuce Metella.

De nuce Metella quamvis non omnium eadem sit opinio, plerique tamen pro fructu stramonij seu solani spinosi habent. Cardanus, *de venen. lib. 3. c. 5.* scribit, nucem Metellam esse mediâ inter opium & cicuta, & aurei vnius pondere sumptam vno die interficere.

Dan. Sennert. Tom. I. R.

Symptomata & Signa.

Nux Metella intra corpus sumpta somnum profundum, à quo homo vix excitari potest, remulentiâ, nhe-
licum frigidum, labiorum intumescentiâ, corporis pallorem, vnguium liuorem, tandemque frigidum sudorem inducit, quem paulò post mors insequitur.

Curatio.

Ut in aliis venenis, ita & in hoc primò vomitus excitandus, & quidem decocto è corticib. radic. iuglandium cum vino parato. Alius verò subducatur clystere è centauro min. ruta, scordio, castoreo, & hydromelite concinnato.

Hinc ægro exhibeantur decoctum absinthij, origani, rutæ sylvestris, radic. gentianæ, helenij, cum vino paratum, vel castoreum, pyrethrum, baccæ lauri, cinamomum, theriaca, species diagalangæ, diazingiberis.

Æger à somno excitetur erithinis, ligaturis dolorificis, frictionibus extremorum, & cum potest moueri, & rectius sese habet, corpus moueat, & sese exerceat æger, donec sudet.

Cibi loco vratur æger butyro recenti, carnibus & iusculis pinguibus, Potus sit vel vinum meracum, vel lac dulce copiosum.

CAPVT XVII.

De Nerio, seu Oleandro.

Dioscorides, *lib. 4. cap. 77.* Nerij flores & folia malis, asinis, canibus, aliisque quadrupedibus plurimis veneno, hominibus verò cum vino exhibita contra serpentum morsus præsidio esse affirmat. Alij tamen, ipsâ experientiâ ita edocti, Nerium vel in cibo vel in potu, etiam minori copiâ assumptum, tam homines, quam quadrupedes interficere, imò vmbra eius cunctis animalibus noxiam esse scribunt. Nisi forsitan Nerium contra serpentum morsus in specie alexipharmacum sit, sicut de aconito, quod aliâ præsentaneum venenum est, narrat Plinius, *lib. 22. cap. 2.* quod cum vino calido datum & scorpionum ictibus aduersetur, & ita vnum venenum cum alio emoriatur.

Symptomata, & Signa.

Nerium assumptum magnam inducit circa præcordia angustiam, ventrem inflat, rugitus in intestinis excitat, alium mouet, corpus inflammatur, syncopen parit, ipsamque mortem, nisi citò succurratur, infert.

Curatio.

Reiecto vel per vomitum, vel per secessum Nerio, æger sæpius bibat decoctum ficuum, dactylorum, folior. maluæ, radic. althææ, sem. lini, aut fœnigræci, vel assumat electuarij diacastorei, aut rob baccar. iuniperi Drach. ij. In primis semen rutæ & agni casti cum aceto propinatum proprietate quadam Nerio aduersari scribitur.

Æger sæpius vescatur ptisanæ cremore, ficibus, passulis, dactylis, saccharo, butyro recenti, lacte, iusculis pinguibus & aliis dulcibus ac mucilaginosi.

CAPVT XVIII.

De Iuglande arbore.

Iuglans arbor vix alio, quam si quis sub eius vmbra somnum capiat, nocet modo, refertq; hinc Græuinus,

HHh 3 lib. 2.

lib. 2. de ven. cap. 22. sibi, cum aliquando mediâ æstate sub.uglande obdormiisset, vniuersum corpus refrigeratum fuisse, cum maximo capitis dolore, qui quiesce vel sex dies durauit. Et Marcel. Donatus, *hist. nat. mirabili*, lib. 1. cap. 1. refert, quod mulier quædam iuris incola, cum in meridie sub vmbra nucis arboris dormitasset, in somniis à dæmone opprimi & verberari sibi ipsi visa sit, & præ timore expergefata, cum sub nucis vmbra se cubasse videret, semidormiens perterrita, à malo spiritu se correptam prædicans, domum reuersa sit, & febris superueniente, ferè capilli omnes deciderint, qui tamen sanitati restituta renati sint.

Symptomata & Signa.

Signa. Qui sub vmbra juglandis arboris diutius versatur aut dormit, ingenti capitis dolore corripitur, vertigine vexatur, & in epilepsiam vel apoplexiam incidit.

Curatio.

Curatio. Symptomata verò ista tolluntur lotionem capitis cum lixiuio, in quo betonica, hyssopus, majorana, lauendula, pulegium, rosmarinus, saluia, spica vel stæchas cocta fuerint; vel irroretur caput aquâ rorifinarini, majoranæ, saluiæ, lauendulæ.

Exhibeantur verò species diambraz, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci, galliæ moschata, vel ex herbis cephalicis supra dictis paratur decoctum, & addito melle anthosato ægro exhibeatur. Vtiles etiam sunt aquæ cephalicæ, epilepticæ, apoplecticæ.

Potus sit vinum generosum.

CAPVT XIX.

De Esula.

Esula. Esulæ siue Tithymalli quamuis plures sint species: Omnes tamen secundum omnes partes haud parum venenatae sunt. Et licet Esula non ex eorum venenorum genere sit, quod simpliciter tale est, & nulum in medicina habet vsum, sed quandoque præparata purgantis loco exhibeatur: tamen si non præparata, vel nimia quantitate sumatur, grauius symptomata excitat.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Nimirum statim nauseam, singultum & vomitum copiosum, cordisque anxietatem excitat, corpus totum inflamat, sitim infert vehementissimam, hepatis temperiem & constitutionem summopere destruit, ventris dolorem, & periculosum alui fluxum parit, quem vt plurimum conuulsio, & hanc ipsa mors consequitur.

Curatio.

Curatio. Vomitus ab assumpta Esula proueniens non statim sistendus, sed potius, vt materia venenata statim euacuetur, promouendus: quod fit aquâ hordei tepidâ, cum oleo anethino vel violar. exhibitâ. Hinc clyster refrigerans & abstergens è decocto herbarum emollientiû, feminibus & frigid. major. mucilag. sem. psyll. vel cidon. ol. rosar. violar. vitello oui paratus iniiciatur.

Antidoti loco exhibeantur bolus Armenus, terra sigillata, corallia rubra, cornu Cerui præparatum, theriaca cum vino vel aqua carduibened. Vtile est & gummi Arabic. ac tragacanth.

Cum cibo æger vtatur butyro receti, prisanæ cremore, amygd. dulc. iusculis pinguibus, ol. & emuls. amygd. dulc. vt & emulsione sem. 4. frigid. major. excocticator. factâ cum aq. hordei, plantag. portulacæ, tormentill. Vtile est & lac recens mulctum.

CAPVT XX.

De Nuce Vomica.

Nux vomica. Quamuis sunt, qui nuces vomicas canes & aues quidem interficere, hominibus verò nullam noxam inferre putant: eas tamen intra corpus sumptas hominibus quoque lethales esse, experientia docuit.

[Equidem hîc inter venena, quæ etiam homini nocere possunt, recensui Nucem vomicam. Quia verò nonnulla adhuc dubia de ea occurrunt, & nonnulli etiam eandem alexipharmacis admiscunt, quædam adhuc addenda videntur, & imprimis experientia consulenda. Canibus & felibus venenum esse Nucem vomicam, extra dubium est. Et ipse vidi canem, cui nux vomica exhibitâ fuit, intra horæ spatium cum magnis conuulsionibus interiisse. An autem hominibus venenû sit, dubitatur. Medici Noribergenses in *Nota ad Electuarium de Ouo* scribunt: Experientiâ comprobatum est, Nucem vomicam potius canibus & felibus, quàm hominibus aduersari. Et sunt Autores, qui medicamentis alexipharmacis eam admiscunt. Ita Electuario de Ouo Nux vomica admiscetur. Et Iodocus VVillichius pulueri suo expulsiuo 3 i b. admiscet, etsi hîc de pondere, anque 3 i b. vel 3 b. legendum sit, dubitatur.

Quo sine autem alexipharmacis Nux vomica admisceatur, an vt vomitorium, an vt alexipharmacum, an vt narcoticum, dubium. Renodæus *Antidotar. lib. 3. sect. 1. cap. 10.* equidem etiam alexiteriam vim huic Nuci tribuit: maximè tamen ob vomitum prodesse scribit. Nonnulli, inquit, Nucem vomicam reformidant, quod felibus & canibus deleteria sit, ac presens venenum; sed huic dubitationi multoties satisfecimus. Nam brutorum natura longè distat ab hominis conditione, cui sape venenum est, quod illis pabulum familiare; & contra. Coturnices vescuntur helleboro, & sturni cicuta, à quibus homo enecatur: contra aloë & amygdala amara enecant vulpes; homo verò illis vtitur ad salutem. Præterea Nux vomica, cum habeat vim alexiteriam, etiam vomitus prouocando magis confert. Nam morbis contagiosis vomitus mirificè prodest, maximè verò his, quibus prima regio corporis humoribus scatet. Sic enim, partibus præcipuis malignâ colluvie liberatis, facultas fit vegetior, & ad expugnandum virus alacrior. Hæc Renodæus.

Contr. Gesnerus autem ob narcoticam vim Nucem vomicam alexipharmacis admisceri putat, dum *epist. lib. 1. p. 33.* ad Achillem Gasserum ita scribit: Nucem vomicam, inquit, narcoticam esse de quo dubitabam, iam certus cognoui. Curavi enim, vt scrup. semis eius daretur cani cum carne cruda. Is deuorauit, post horam mediam obdormiuit, & intra quatuor horas perijt, cum inter dormiendum modò capite, modò cruribus ipsum conuelli apparuisset. Tum alteri etiam cani tantundem huius nucis similiter dedimus, & post horæ ferè tres, cum grauius symptomata ipsum iam inuassent, antidoti Saxonica 3 b. cum carne cruda dedimus. Quod cum deuorasset, sanatus, & nihil mali passus est, etsi non euomuit. Ergo quod de opio scripsi, lui pestilenti ipsum resistere, antidoti mixtum, id Electuarij etiam de Ouo dicti argumento probabitur, quod non opium quidem, sed Nucem vomicam, opio fortè vehementiorem vim refrigerandi, recipit. Hæc Gesnerus. Et *Epist. seq. p. 34.* opij vim scribit, contra pestem præcipuam esse, testatur etiam solanum syluaticum (*Dollewuriz*) quod in pestilentia porcorum efficacissimum est, vt Tragus scribit: Vimen enim habet opij. Et *ibid. p. 45. fac. b. ad Io. Culmannum:* Opium, inquit, antidoti, vt alijs multis, contra alia venena diuersa, & maximos quosque morbos, misceri puto. Primum quoniam theriaca, cuius vis ad pestem maxima est, plurimum habet opij, non quidem opinor, vt feruorem & acrimoniam aliorum mitiget corrigatve, sed

sed propter vim suam peculiarem, quâ tollit dolores, & sub-
tiles ac penetrantes humores, vaporesque venenosos coër-
cet, ac sistit, ut aliâ prius viâ euacuentur, quam ad cor per-
tingant. Habent & alia veterum antidoti innumera, &
laudatum contra pestem Andrea Lacuna remedium, eu-
phorbium simul atque opium recipit. Times tu, ne parum ni-
hil faciat, nimium vero perimat, mediocre profuturum spe-
rato, non solum, neque per se, sed cum aliis multis conveniē-
tibus mixtum. Audiuisti fortè de noua antidoto Saxonica,
contra venena omnia, & pestem mirè efficaci, ea non quidē
opium, sed eiusdem facultatis herba, quam pro aconito pri-
mo D. Fuchsius pinxit, folia fructusque recipit. Electuarij
de Ovo compositionem nōsti, id Nucem vomicam, cui frigi-
ditatem in quarto tribuunt, requirit. His antidotis opium,
aut similia aufer, animam abstuleris, hoc est, basin, & vim
præcipuam earum. Hæc etiam Gesnerus. De opio etiam
Iohan. Hennemannus Reyling, Cuius meus, in *Idea*
Loimode, pag. 38. scribit, se expertum scire, quid opium
possit, si alexipharmacis misceatur, in feruore hoc spi-
ritali extinguendo. Additque, quando expulsiuis mi-
scetur in recta dosi, tunc spiritus illius contagiosi mo-
tum sistere, vbi expulsiuum medicamentum post illum
vnâ cum corrupto humore facilius & corde arcere, &
ad cutim propellere. Alij planè vim alexipharmacam
Nuci vomicæ tribuunt. Exstat Epistola, in *Notis D. Do-*
ringij ad Tract. Ios. Vvillichij de peste, in qua Autor Epi-
stolæ scribit, inter Medicos Germanos esse, qui Nucem
vomica, ut alexiterium non vulgare, commendant, &
in vsu habent frequenti, non solum in præcauenda, sed
etiam curanda peste: & in multis Saxoniae locis, vbi
serpit contagium, scrupul. vnum, vel duos sine pericu-
lo exhiberi, habereque vim mirificam contra venenum
pestilens; cum sudores valde moueat, & aluum quoque
subducatur. Et olim Medicum Lipsiensem, Gasparum
Keglerum, puluerem seq. magno successu exhibuisse:
℞. Pulul. pestilential. ʒ j. nuc. vomica, exempto cortice, &
limâ in puluerem redacta ʒ ss. unicorni boni ʒ j. vel il-
lius loco C.C. tantundem. F. Puluis, cuius ʒ j. adultis
cum aquis appropriatis præbetur. Alios simpliciter ex
ovo puluerem exhibuisse, & mulieres in quodam Mo-
nasterio, in Nariscis sito, loco præseruationis magnam
copiam illius absumpsisse; nec vllum vomitum, aut
aliud perniciosum symptoma, inde esse subsecutum.
In aqua etiam contra calculum, quæ Fuggerorum ap-
pellatur, satis multum de nucē illa absumi. Imò Ciuem
suum quendam puluerem istius Nucis vomicæ, quo-
ties sudorem in balneo elicere voluit, antè sumpsisse,
& affirmasse, ipsius patrem idem factitasse, persuasum,
hoc remedio sese à multis morbis tutum reddi posse,
præsertim tempore pestis.

Tabernamontanus, lib. 3. cap. 14. scribit, quod nux
vomica (& quidem quæ hodie pharmacopœis nota est)
ʒ ij. pondere hominem enecet, ʒ j. verò pondere sum-
pta hominem quasi ebrium reddat, & proinde vsurpe-
tur ad dolores sedandos.

Cum ergo hac de re tanta Autorum sit dissensio,
aliquid decidere non ita facile est. Inprimis, quod mi-
rum, in re adeò vulgatâ, de huius nucis natalibus non
satis constat, nisi quod Mercatores ex Alexandria Æ-
gypti Venetias eam afferri referunt, & experientia
contraria allegantur; ac propterea experientia ampliùs
consulenda est. Ut tamen aliquid addam, illud princi-
pio rectè à plerisque affirmari puto, licet canibus & fe-
libus præfens venenum sit Nux vomica: non tamen
inde sequi, etiam homini esse venenum. Nam, ut rectè
Lucretius habet.

Quodque aliis cibis est, aliis fuit acre venenum.

Et

Præterea nobis veratrum est acre venenum:

At capris adipēs & coturnicibus auget.

Quo verò sine antidotis misceatur, cum Autores dis-
sentiant, primò Renodæ opinionem parum probabi-
lem existimo, dum vim vomitoriam tribuit nuci vomi-

cæ vulgari; cum tamen nulla vel in simplici, vel in an-
tidotis, quibus admiscetur, ut el. de ovo, vis vomitoria
deprehendatur. Quod verò vis vomitoria tribuitur nu-
ci vomicæ, inde natum, quod apud Autores nux Metal-
la & Vomica confunduntur, & vni ex his vis vomito-
ria competit. An verò nostra nux vomica sit antiquo-
rum Metella vel vomica, iam non disputo. Hoc cer-
tum est, nucem vomicam officinis hodie notam non
esse vomitoriam, & malè huic, quod alteri vomitoria
competit, tribui. Ideoque nostram istam esse nucem
Metellam, existimat Tabernamontanus, alleg. loc. Ve-
ram verò nucem vomicam esse angulosam, & drachm.
vnus pondere vomitum ciere, & inde etiam nomen
habere scribit.

Deinde etiam non puto, nostram istam nucem vo-
micam habere vim alexipharmacam. Neque dum satis
experimentis probatum est, neque credibile, quod aliis
animalibus est præfens venenum, homini esse alexi-
pharmacum. Et licet hoc negare nolim, sudorem ciere
posse: id tamen etiam opio, & aliis narcoticis, com-
mune est, quæ nullam vim alexipharmacam habent.

Malo ergo Gesnero & Hennemannio assentiri, qui
ob vim narcoticam, eodem modo ut opium theriacæ
& Mithridatio admiscetur, nucem Vomica Electua-
rio de Ovo, & aliis contra pestem remediis admisceri
statuunt. Habere autem talem vim, experimenta Ges-
neri antea allata probant. Et Gaudentius Merula, in
memorabilibus, scribit, aues quoque, si nux ea illarum
cibis admisceatur, reddi attonitas, ut manu capi pos-
sint. Cum quibus consentit Tabernamontanus, alleg.
loc. Cum enim narcotica non solum spiritus, sed & va-
pores acres ac venenosos coërceant, ut veneni pesti-
lantis imperus non nihil sistatur, non incommode nar-
cotica antidotis admiscuntur.]

Symptomata & Signa.

Assumptam nucem vomicam statim nausea, vomi-
tus copiosus, sitis vehemens, alui fluxus immoderatus,
pectoris angustia, subita virium prostratio, sudor frigi-
dus, conuulsio, tandemque, nisi citò succurratur, mors
sequitur.

Curatio.

Ut in aliis, ita & in hoc veneno necessarium est, ut
id statim è ventriculo reiiciatur, hausto hydromelite,
in quo raphanus vel simile quid decoctum sit; hinc
aluis injecto clystere emolliente & refrigerante elua-
tur.

Antidoti loco exhibeantur zedoar. Drach. ij. pon-
dere cum vino, cortices citri vel succus eius, rob myr-
ti vel cydoniorum.

Pro cibo exhibeatur butyrum recens, nuces pineæ,
amygdalæ dulces, prifana hordeacea, carnes & iuscula
gallarum. Potus sit lac recens multum adhuc cali-
dum, vel vinum aqua fontanâ dilutum. Vtile quoque
est balneo vti, corpusque inungere oleo sesamino, ane-
thino, iirino, cui aliquid castorei addere licet.

CAPVT XXI.

De Elleboro.

DE Elleboro albo (hunc enim, vbi simpliciter, & Elleborus.
sine adiectione Elleborum nominatur, intelli-
gendum esse, docet Galenus, 5. aphorism. 1.) autores
dissentiant, & nonnulli eum è numero medicamentor-
um planè relegandum censent; alij magnis laudibus
extollunt. Autor lib. 1. de plantis, cap. 3. hyoscyamum &
Elleborum hominibus venenum esse, & Alexander
Aphrodiseus, in præfat. Problem. veratro coturnices, ci-
cutâ sturnos vesci, quæ hominibus venena sint, scribit.
Et Galenus, 6. epid. comm. 5. text. 35. scriptum reliquit,
in Doride, Beotia ac Thessalia plurimos ex esu cotur-
nicum musculorum distensionibus fuisse correptos,
quoniam

quoniam helleboro ea viderentur, idque & Athenis quibusdam accidisse. Et Mesue helleborum reicit, quia praefocationem inducat; Auerroës verò propter nimis violentam purgationem inter venena refert.

Contra negari non potest, Hippocrati & antiquis in frequenti usu fuisse helleborum, & Plinius, *lib. 25. cap. 5.* scribit, hellebori usum adeo promiscuum fuisse, ut plerique studiorum gratia ad peruidenda acutus, quæ commentabantur, eum sapius sumperint, ut peculiariter fecit Carneades Academicus, qui scripturus aduersus Stoici Zenonis libros, candido helleboro superiora purgabat, ne quid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia usque animi redundaret, & constantiam vigorémque mentis labefactaret. De veratro etiam usurpando agit Aëtius, *tetrabibl. lib. 1. serm. 3. cap. 120. & seqq.* Paulus Aegineta, *lib. 7. c. 4.* Oribasilus, *lib. 7. collect. Cael. Aurel. lib. 3. acut. cap. 13. & lib. 1. tard. passion. c. 4.* Et ita quidem helleborus apud antiquos in frequenti usu fuit, ut in proverbia plura abiit. *Bibe elleborum.* Et Demosthenes Æschinum monet, ut helleboro se purget. Lucianus, in *Dialogo Menippi ac Tantalii*, ait: Desipis, Tantale, & ut verè dicam, helleboro tibi pote opus est. Et: *Nauiget Anticyras.* Ac: *Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam Tonfori Lycino commiserit.*

scribit Horatius. In Anticyris enim maxima hellebori copia fuit.

Verum controuersia hæc distinctione commodà adhibitâ facile componi potest. Diximus enim iam supra ex Galeno, *6. epid. com. 6. text. 5.* quod venena sint duplicia; alia simpliciter talia, quæ nec ægris prosunt, sed semper nocent; quædam, quæ licet interdum nocent, & hominem interimunt, quandoque tamen, & secundum artem adhibita in usum medicum venire possunt. Atque in posteriore, non priore genere collocandus est helleborus albus. Quamuis enim in usum medicum venire possit, & apud antiquos frequentissimè usurpatus sit, ut ex locis antè allegatis patet, & peculiari etiam libello Baptista Codronchius docuit; non raro tamen etiam nocuisse, & homines interimisse obseruatum est. Ita scribit Antoninus Beniuenius, *de abdit. morb. & sanat. caus. cap. 51.* cum imperitus quidam cuidam quartanâ laboranti helleborum propinasset, eum intra sex horarum spatium mortuum esse; & alium eodem modo ex hellebori usu mortuum esse, *ibid. cap. 52.* refert. Et docuit hoc iam olim Hippocrates, qui *5. aphorism. 1.* conuulsionem ex helleboro lethalem esse scribit. Et Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 32.* quendam laborantem, cum sumpsisset hellebori sesquidrachmam, mortuum esse refert.

Symptomata & Signa.

Nimirum helleborus vel non præparatus, vel largius sumptus violentam supra & infra excretionem, ingentesque ventriculi & intestinorum cruciatus ac tormina, singultumque excitat; Praefocationem, respirationis difficultatem, mentis turbationem, subitam virium prostrationem, cordis palpitationem, lipothymiam, corporisque totius tremorem infert, ægrique tandem vel suffocari, vel conuulsi moriuntur.

Curatio.

Et si verò helleborus vomitum excitat: tamen is non sistendus, sed potius promouendus, & propterea vomitorium è radice taphani, semin. anethi, atripligis, genistæ, in hydromelite coctis, exhibendum, & aliquoties repetendum. Si clystere opus, paratur is è decocto centaur. min. rutæ, plantag. radic. althææ, addito oleo anethino, & ouorum vitellis.

Antidoti loco exhibeatur pulu. fl. aut rad. nymphææ albæ, vel sem. pastinacæ Drach. ij. cum vino, vel ex absinth. scordio, aniso, cumino, nardo Indica & castoreo paratur puluis, & cum vino offeratur,

ut & theriaca vel Mithridatium.

Ad strangulationem inhibendam detur galbani Drach. β.

Ad ventris cruciatus & tormina sedanda sacculus è furfuribus, sale, cumino, pulegio, mentha, ruta, & lauri bacis paratus, & in vino vel lacte coctus extra calidè applicetur.

Vel: *℞. Mithridatij, castorei, ol. nuc. moschat. express. an. Drach. j. ol. rutæ. q. s. Fiat Linimentum.*

Qua ratione hypercatharsis & nimia purgatio sistenda sit, dictum est *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 2. cap. 6.*

Singultus etiam quomodo curandus sit, dictum eodem *lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 10.*

Tandem quâ ratione conuulsionibus, quæ accedere solent, occurrendum sit, dictum *lib. 1. part. 2. cap. 28.*

CAPVT XXII.

De Grano Nubiæ, Erica baccifera, Herba hamatogoga, Datura, Floræ Africano, Lolio, Mangas, Abouai, Hincasucco, Melle venenato.

Reliquas plantas venenatas vno capite coniungemus, & symptomata ac morbos, quos inducunt, inprimis referemus. Vbi curatio non addetur ad communia illa confugiendum, lapidem Bezoar, terram sigillatam, bolum Armenum, theriacam, Mithridatium & similia.

A pluribus annotatum, granum Nubiæ dictum, omnium venenarum pessimum. De quo Iul. Cæs. Scalliger, *exerc. 153. sect. 11.* scribit: In Nubiæ, quæ est Æthiopia sub Ægypto, granum est, quod deuoratum expellit animantes vitæ. Decima pars intra horæ quadrantem interficit. Et de eodem Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 6.* scribit: In Nubiæ reperitur quoddam veneni genus, cuius si granum vnum propinetur decem hominibus, omnes statim iugular spatio quartæ partis horæ; sin autem detur vni homini, illum statim interimat.

Ericam bacciferam Matthioli, quam Saxones ad montem Brotenbergum, *Apenbeer*, hoc est, simiarum baccas, nominant, ita dici existimat Iohannes Thalius, in *descriptione Hercinie*, quod esus earum vberior capiti noxia quædam inferat symptomata, atque deliræ subsequantur gesticulationes, ratione nonnihil interturbatâ, ut is, qui usus fuerit copiosius, simiarum instar sese habere gestu ridiculo videatur.

Inter venenatas herbas meritò & illa refertur, de qua Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 4.* In Thracibus, Bithyniam incolentibus, inuenit homo quidam herbam, quam si quis assumpsisset, sanguinem primò, tum viram emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus cum facinus diligenti inquisitione dignum putaretur, herbarium comprehendunt, & ad gentis Magistratum ducunt. Is cum non solum hominem necare studeret, sed si quis alius herbam aut didicisset aut docuisset, à nullo siquidem ipsam didicisse veneficus asseruit, verum in suburbanum eam aliquando suillum iecur deferret, virgine ventre super herba quadam iecur deposuisse, quod aliquantò post cum sustulisset, vidisset ex vniuerso iecinore sanguineos riuulos ad herbam confluere. Ex hoc coniectura facta, corpori sanguinem ea detrahi posse, periculo mox in obuium quodam facto, ut verum comperit, quod fortè sperabat, ad malos usus herbam deinceps transtulisse, se tamen alicui alij eam monstrasse negauit. Hæc herbarius ille diu inter quæstiones habitus retulit. Populi verò Magistratus cum illis in locis nasci hanc herbam ex rei dictis accepisset, vinctis oculis ipsum ad supplicium duci iussit, ne cui inter eandem herbam indicaret.

Venenata

Venenata est & Datura, seu Datula, de qua Garcias ab Horto, *aromat. lib. 2. cap. 24.* Iniicitur à furibus hic flos, aut eius semen, in cibos eorum, quos depradari volunt. Mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt, & in risum solvantur, magna cum libertate finentes, quod librum est, depradari. Durat verò hæc mentis alienatio viginti quatuor horarum spatio. Et de eadem refert Christophorus à Costa, *lib. aromat. pag. 78.* Mala, inquit, inualuit consuetudo apud impudicas mulieres, quod huius seminis in puluerem triti Drach. ß. ex vino, aut alia, quæ magis arridet, materiâ præbeant. Miser, qui eum hausit, diu veluti mente alienatus remanet, aut ridens, aut ciulans, aut dormiens, plerumque etiam alteri colloquens & respondens, vt interdum etiam sana mente præditum esse credas, tamen mentis non sit compos, neque eum agnoscat, cum quo sermones confert, & colloquij habiti planè sit immemor, postquam ad se redit. Additque, neminem tamen, qui id sumpsisset, necatum vnquam comperisse, tamen nonnullos conspexerit per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam, quæ si fuerit nimia, interimit.

Florem quoque Africanum, vt Dodonæus, *hist. stirp. pent. 2. lib. 3. cap. 12.* docet, præditum esse venenosa potentia, odor ingratus caput aggrauans, cicuta similis, qualis Lycopersij succo, ostendit. Deinde experimentis nonnullis constat. Memini enim, inquit idem Dodonæus, in puero, qui flores mandere inceperat, labia & os inflata me videre, sicut crebrò iis accidit, qui cicuta fistulis ludentes aut modulantes, intra labia eas aliquandiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus recenti caseo permistos olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò post mortua fuit. Mures quoque, qui semen arroferant, mortui feruntur reperti.

Lolij etiam semen vim malignam obrinet, & panis, in quo lolium fuerit, stuporem quandam & veluti remulentiam esitantibus parit, cum inexpugnabili ferè somno. De quo Galenus, *6. de simpl. med. fac. & 1. de aliment.* refert, quod, cum anni constitutio praua aliquando fuisset, lolium tritico affatim innasce cōtigat, quod cum neque agricolæ accommodatis ad eam rem cūbris accuratè purgassent, neque pistores, quod paucus esset tritici prouentus, multis caput dolere cœpit. Ineunte verò æstate in cute multorum, qui comedebant, vlcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est subsecutum. Et VVierus, *de præstig. demon. lib. 3. cap. 18.* narrat, quod mulier quadam ad rem intentior, cum triturores in multas dies conduxerat, curarit ex lolio diligenter excreto, molito, pinfitoque, admistâ fecalis farinâ, panem parari, & coqui, vt eos minoribus sumptibus aleret, quo cum essent pasti, in quandam leuem inciderunt amentiam, & cum essent aliquandiu rotati vertigine, lassî ad vnum omnes in profundum longumque inciderunt somnum, vt pro labore, quem vetulâ præstare oportuisset, ipsi continuò sterterent, donec ea tandem post alterum aut tertium diem, errore animaduerso, vitâ rationem mutaret.

De Mangas syluestris, & lactariæ herbæ Maluaricæ veneno ita Christophorus à Costa, *lib. 1. aromat. pag. 70.* scribit: Syluestre reperitur Mangas, Brauas nuncupatum, adeo præsentis veneni, vt indigenæ illo se mutuo perimant. Nam si quis paululum edierit, illico moritur. Interdum oleum admiscet, ad exacuendam eius vim, vtque celeriore perniciem afferat. Sed quocumque tandem sumptum modo adeo celeriter perimit, vt hactenus nullum sit repertum antidotum ad eius vim compescendam.

Et de Ahouai narrat Carolus Clusius, *annot. ad cap. 11. lib. 2. aromat.* Garcia ab Horto, quod eius nucleus præsentissimum sit venenum, quod alter alteri in mutuis odiis & dissidiis, præsertim verò viri, leuissimâ oc-

casione vxoribus infensi, aut contrâ vxores viris indignatæ dare solent.

De Hiuca referunt Cardanus, *de subtil. lib. 12. & 1.* Hiuca. C. Scaliger, *exerc. 153. sect. 5. & 8.* quod eius succus lethalis sit, farina verò salubris, ita vt ex ea panem forment.

Tandem mel quoque interdum venenatum est, de quo Galenus, *10. de simpl. med. fac. circa initium:* Quidam, inquit, Medicis duobus ad vnguentariorum officinam conspectis, attulit ad eos mel, venditurus scilicet, illi vbi gustassent, de pretio disceptant: hic, tanquam illi parum offerrent, properè subducit sese: verum Medicorum neuter seruatus est. Et Plinius, *lib. 22. c. 3.* hæc habet: Tantum pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta, nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum appellata, Ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiat hoc malum. (Dioscorides, *in 6. lib. in Aconitum*, quod ibi copiosum nascitur, culpam omnem reiiciendam censet, eademque symptomata in his sequi, quæ aconito sumpto.) Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quod ponderosius innoxio. Qui edere, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffuunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim representari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsu vetus è melle optimo & rutâ: salsamenta etiam, si reiiciantur, sumpta crebrò. Et paulò post: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorū mellis, quod ab infania, quam gignit, Mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore Rhododendri, quo scatent syluæ.

PARS OCTAVA.

De Venenis ab animalibus.

CAPVT I.

De Venenis ab animalibus in genere.

Estant tandem venena, quæ animalia venenosa homini communicant, id quod variis modis accidit. Alia enim animalia venenosa morfu venenum homini inferunt, quo modo homini nocet vipera, & omnium serpentum genera, mus araneus, scolopédra, canes & alia animalia rabida: alia lædunt ictu vel aculeo, vt scorpius, aranei & phalangia, vespæ; inter pisces pastinaca marina, draco, turtur: alia salua & sputo, vt ptyas: alia vrinâ, quomodo glires vlcera maligna inducunt: alia etiam per medium quoddam venenum communicant, quo modo torpedo per tridentem piscatoris manum stupefacit. Et miles apud Auicennam per hastam, quâ serpentem vulnerauit, vt & vinitor apud Matthiolum interfectus est. Nocent etiam animalia venenata, si venenum eorū extra corpori affricetur. Multò verò magis noxium est venenum animalium venenatorum, si in potu seu cibo vel à malitioso aliquo propinatum, vel fortuito & incuriâ sumptum fuerit. Ita Nicolaus Florentinus refert, in Cœnobio quodam sumpto liquore quodam, in quo fuerat extinctus araneus, omnes monachos fuisse interemptos. Sic memini hic VVitebergæ cuius cuiusdam commentales omnes Studiosos, postquam pisces coctos comedisent, agrotare cœpisse, & aliquot etiam ex iis mortuos esse. Cum verò alij aliter de causa iudicarent,

Venenorum
ab animalibus
differen-
tia.

iudicarent, tandem compertum est, pisces illos ab ancilla incauta coctos fuisse in aqua, in qua glis suffocatus erat. Et imprimis venenatorum animalium fel, si minimâ etiam quantitate sumptum fuerit, lethale esse, Galenus, 5. de simpl. med. fac. cap. 9. docet. Et Plinius nullâ alia parte, præcipue in serpentibus, deterius venenum esse scribit, lib. 29. cap. 6. Et omnino quæcunque animalia vel venenosa sunt, vel venenis victitant, in iis maximè venenum in felle colligitur. Vnde & hepato interdum aliquid venenatæ qualitaris communicatur. Memini me in historia navigationis Hollandorum in nouam Zemblam legisse, cum hepar vulpinum comedissent, omnes periculosè ægrotare cœpisse. Quod aliunde factum non puto, nisi quia vulpes illa aliquod venenatum animal deuorauerat, cuius venenum in vesicula fellis in vulpe collectum, & hepato etiam communicatum fuit.

An animalia
venenis vi-
tiantia et
ad compedi
possint.

Sunt autem venenata animalia vel ex se & suâ naturâ, vt serpentes, scorpiones, bufones, araneus, & huius generis alia; vel etiam de se non sunt venenata, ex victu venenato talia euadunt, qualis fuit puella illa napello nutrita, & Cambaia Rex. Qua de re etiam supra, part. 2. cap. 3. dictum; ubi simul quæstionem mouimus; an animalia, aliâs homini esculenta, plantis vel animalibus venenatis victitantia, noxia sint, & tuto in cibum venire possint, quæ nec hic prætereunda. Etenim multa sunt animalia, quæ cibis nobis venenosis, sicut sturni cicuta, pascuntur, & coturnices veratro; anates bufones aquaticos deuorant, ciconiæ serpentes, gallinæ araneas, quæ tamen animalia homini in cibum veniunt. Plerique inter quos Langius, lib. 1. epist. 69. existimant, talia animalia sine omni periculo comedi posse, & quidem verum est, in talibus venenosum cum excrementis expelli, vtile saltem corpori assimilari. Quia tamen vix fieri potest, quin aliquid etiam venenosi corpori apponatur, quod ex puella illa napello nutrita, & Cambaia Regis filio apparet: non malè censet Matthioli, in præfat. in 6. Dioscorid. talium animalium carnes non planè sine noxa esse, præsertim si frequenter in cibum veniant. Idque eo probat, quod lac animalium, quæ herbis purgantibus pasta sunt, in tot mutationibus & coctionibus nihilominus vim purgandi retinet, vt Hippocrates & Galenus, 6. epid. comment. 5. text. 35. referunt, & ipsa experientia docet. Id quod etiam in turdorum carne, qui baccis iuniperi vescuntur, & gallinis, quæ absinthium deuorant patet; cum illarum caro saporem baccarum iuniperi, hæc amaritudinem absinthij referat. Et iam olim mentas coturnices damnaße, quia veratrum ipsis sit gratissimus cibus, Plinius, lib. 10. cap. 23. scribit. Et Galenus, in comment. in modò allegat. loc. Hippocratis, refert, quod in Doride, Bæotica & Thessalia, omnibusque finitimis regionibus multi ex coturnicum esu conuulsione correpti sint, quoniam scilicet veratro illa vescantur. Atque nouisse se scribit, aliquibus Athenis idem accidisse, qui coturnicibus largiter nimis sese impleuerant. Nisi quis forsitan statuere velit, eiusmodi animalia habere vim alexipharmacam, quæ venenatam qualitatem extinguant: sicut de Salamandra scribit Plinius, lib. 29. cap. 4. quod à quibusdam animalibus, vt suis, manditur, domante eadem illa rerum dissidentia.

Cæterum animalia venenata longè deteriora & venenosiora euadunt, & venenum ipsorum intenditur, si venenatis victitent; vt Plinius etiam docet, lib. 10. cap. 72. Et vesparum ictus periculosiores esse, si vespa antea serpentibus victitant, idem, lib. 11. cap. 53. annotauit. Animalia autem omnia, quæ veneno sumpto perierunt, venenata euadunt, & propterea vsus eorum non tutus. Sic refert Fernelius, lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 14. cum venatores quidam lupum ferocem trucidatum in varia obsoniorum genera apparatusent & coxissent, omnes, quicunque esitarunt, non

multo post tempore rabie correptos, alios periisse, alios sociorum morte prudentes sibi prospexisse. Et Amatus Lusitanus, centur. 2. curat. 65. narrat, famulum Arubæ tabefactum ad mortem, quod gustasset carnem gallinæ arsenico enectæ.

An verò animalia, quæ toxicatis telis occiduntur, tuto comedi possint; dubium est. Galenus, de Theriac. ad Pison. cap. 10. refert, Dacos & Dalmatas telorum cuspides Helenio fricare, & ceruos hoc modo occidere; ceruos autem ab iis sagittis confossos, nullam comedentibus læsionem inferre. Verum hic animaduertendum, quale venenum sit, quo tela inunguntur. Si enim venenum sit, quod etiam homini noxium est, non tutum est, carnem eiusmodi telo interfecti animalis comedere; aut certè, quod venatores nonnulli facere solent, & etiam Cardanus monet, pars vulnerata refecanda, antequam venenum in totum corpus penetret. Si verò venenum, quo telum tinctum fuit, animali quidem illi sit venenum, non verò homini, tuto eiusmodi caro comedi potest.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Venenum ab animali venenato illatum esse, plerumque ex ægri relatione innotescit. Si verò ignoretur, an morsus vel ictus venenatus fuerit, id ex eo patet, quod post morsum vel ictum pars læsa statim valde intumescit, inflammatur, dolore grauissimo corripitur, emoritur. Et accedunt alia symptomata, quæ venenis sumptis superuenire solent.

Prognostica.

1. Si homo seu morsu seu ictu ab animali venenato lædatur, longè periculosissimum est, si morsus vel ictus arteriam læserit. Tunc enim venenum facili ad cor penetret, & syncope accedit, ac homo perit.
2. Nec periculo caret, si neruus aliquis sit læsus. Nā non solum dolor excitatur, sed & cerebro, præcipue si id cum cerebro antipathiam habeat, venenum promptè communicatur, & grauius symptomata excitantur.
3. Si verò vena saltem sit læsa, minus periculum est, cum saltem humores corrumpantur.
4. Minimè periculosum est, si nullum vas sit læsum.

Curatio.

Quomodo curatio institui debeat, si venenum morsu, ictu, saluâ, vel quocunque modo corpori immisum sit, supra, part. 5. cap. 7. dictum, vt nihil hoc loco amplius addere opus sit. Alexipharmaca verò, quæ cuiusque venenosi animalis veneno propria sunt, postea in speciali de venenosis animalibus tractatione proponuntur.

CAPVT II.

De serpentibus in genere.

E Venenosorum animalium numero Serpentes imprimis sunt: de quibus historiæ animalium scriptores videantur. Nos pro instituti nostri ratione hoc saltem monemus; serpentis nomen sumi dupliciter. Primò generaliter, pro omnibus serpentibus, ita vt etiam vipera sub eo comprehendatur. Deinde in specie, vt viperis opponitur; quo modo serpentes dicuntur animalia illa repentina ouipara; vipera verò, quæ viuâ animalia pariunt.

Solent autem Auctores certare de temperamento serpentis. Quam quæstionem etiam Mercurialis, de venen. lib. 1. cap. 2. tractat, dum alij, vt Galenus, lib. 2. de temperam. cap. 5. Plinius, lib. 10. cap. 72. frigidos serpentes; alij contra, vt Auicennas, 6. quarti, tract. 3. cap. 21. calidos esse statuunt. Verum quæstio hæc ad propositum

Signa.

Prognostica.

Curatio.

Serpens.

Serpentis
temperam-
tum.

propositum nostrum nihil facit; cum certum sit, neque in caliditate, neque in frigiditate vim veneficam serpentum consistere, sed in occulta qualitate & proprietate.

Quinque autem potissimum modis serpentes homini venenum inferunt, & nocent. Primò enim (ut de formidabili aspectu, quo omnes terrent, nihil dicam) morfu periculosum, & hominibus lethale vulnus infligunt. Secundò etiam sputo & salivâ nocent. Tertiò serpentes etiam quidam halitu & occultis effluviis hominem interimere possunt; ita quidem, ut, etiamsi corpore suo hominem non tangerent; medio ramen gladio, lanceâ, vel ligno eidem nocere possint. De serpente, cuius Auicennas, lib. 4. fen. 6. mentionem facit, quique, cum à milite quodam hastâ confixus esset, virulentam vim per hastam ad manum transmissit, quam primum infecit, & deinde totum corpus, antea etiam dictum. Simile quid Matthiolus, in præfat. ad libr. 6. Dioscorid. narrat, de vinitore quodam Tridentino, qui cum horrendi serpentis capiti hastam saris longam infixisset, ac serpentem fortiter se contorquentem pro viribus teneret, magno statim tremore correptus, & de vita periclitatus est; qui etsi theriaca & aliis antidotis ad vitam reuocatus est: duobus tamen annis postea uniuersi corporis stupore, in lecto semper decubens, ægrotavit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Et I. C. Scalliger, exerc. 200. haud procul Dertona Palatinum quendam, cum Hispanicâ lanceâ serpentem interfecisset, eum, eiusque equum morte deletos se audiuisset à fortissimo Equite, Antonio Lazaro, narrat. Et Amatus Lusitanus, centur. 1. curat. 62. refert, virum Anconitanum cum lignis, lapidibus, ac gladio serpentem immensæ longitudinis & crassitudinis interfecisset, illico de dolore capitis quæri cœpisse, febricitasse, & die vndecimo obiisse. Quartò, solo etiam contactu, sine morfu, serpentes nocere possunt. Cuius rei historiam refert Gesnerus, hist. anim. lib. 4. de aquatilibus, pag. 528. de Acotia, seu jaculo Germanorum, ubi scribit, quod in agro Tigurino serpens quidam baculi crassitudine in rusticum insilire conatus sit, quod cum ille cerneret, & sacco, quem ferebat, relicto, fugeret, serpens profiliuit spatio circiter sedecim pedum, non tamen attigit rusticum. Deinde cum sacci accipiendi causâ rediret, serpens denud in eum profiliens brachium eius sinistrum totum spiris implicauit, idque adeo arctè constrinxit, ut vestigia spirarum imprimeret; non tamen momordit. Nam rusticus statim alterâ manu capite comprehensum abstraxit reiecitque. Brachium verò paulatim putridâ quadam sanie contabescens carne nudatum est, omni tamen carne putridâ per Chirurgum extractâ curatus. Quintò, nocent etiam sanguine, si dum conscinduntur, eo crura vel manûs conspergantur. Præter hæc interdum incautis serpentes in vepretis vel circa muros & collapsa ædificia latitantes, hiantes ore somnum capientibus per os in corpus irrepunt, ac sæua symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Morsum serpentis in loco affecto tumor, dolor & calor insignis sequitur: sanguis primum quidem purus, post verò saniosus, serosus & graueolens è vulnere effluit: facies flauescens & liuida euadit: exacto verò biduo vel triduo pars affecta dealbatur, totum corpus colore albo, vitiliginis simili inficitur; pili è capite defluunt, quartoque die ægri ut plurimum moriuntur. Qui halitu venenato ac effluuio serpentum læduntur, plerique etiam moriuntur. In membro salivâ vel sanguine serpentis polluto vesicæ rubræ excitantur, caro magis magisque continuò exeditur, adeo ut sapissime usque ad ossa caro absumatur.

Serpentem per os hominis ingressum patefaciunt acutissimi cruciatus ventris, ieiuno præcipue stoma-

cho affligentes, ventriculi roisiones & frigiditas continua; dolores ex vini lactisque potu mitescentes, nec non lipothymia crebrò accedentes.

Curatio.

Ut generalis antea proposita curatio hic in specie applicetur, primò si homo à serpente morsus sit, ne venenum ad interiora penetret, & membra principalia inuadat, pars supra morsum arctissime liganda. Pars verò læsa copiosis ac profundis incisuris scarificanda, cucurbitulæque appositæ sanguis, & cum eo simul venenum extrahendum: plaga postea spiritu vini, in qua theriaca vel Mithridatium dissoluta sint, abluenda. Vel dissecantur pulli gallinacei aut columbini, & calentes adhuc parti læsæ imponantur. Postea etiam imponere vtile est scillâ aceto coctam, ficus & allia confusa; seuum caprinum cum pice, sulphure & cerâ mixtum; sal cum melle, origano, hyssopo, rutâ & cœpis. Et quia venena propter similitudinem sui generis venena attrahere solent, serpentum moribus vel propriâ axungia, vel capita serpentum trita, vel extra illorum, & præcipue fel, commodè imponitur.

Dum hæc ita circa partem affectam peraguntur, simul statim alexipharmaca propinanda, & sudor prouocandus. Alexipharmaca autem supra sunt proposita. Imprimis utilis est Theriaca Andromachi, quæ inde etiam nomen accepit. Nonnulli fragariæ cum toto, ut & veronicæ decoctum in vino commendant, alij feminis agni casti Drach. j. vel radic. gentianæ Drach. ij. cum vino exhibitas laudant. Commendatur etiam aduersus serpentem ictus castoreum Drach. j. pondere cum aq. catdvi bened. exhibitum.

Vel: ℞. radic. gentian. aristoloch. long. baccar. laur. myrrha, an. Drach. ij. costi amari, folior. ruta, an. Drach. j. spica Scrup. ij. croci Scrup. j.

Fiat puluis, & cum melle Electuarium. Dosis Drach. j. vel ij.

A somno, ne vna cum calore & spiritibus somni tempore venenum à partibus exterioribus ad interiora trahatur, æger omnino auocandus.

Si ab afflatu & halitu, & occultis effluviis serpentis alicuius homo infectus sit, ei per alexipharmaca, ut modò dictum, statim succurrendum.

Si membrum salivâ vel sanguine serpentis infectum sit, primum vlcera illa maligna & venenata abstergenda aq. destillatâ, vel decocto flor. origani. Postea puluis sequens vlceribus sapius inspergendus:

℞. herba. cancri mense Iunio, dum floret, collecta Vnc. iß. cineris talpæ Vnc. j. exuias anguim, num. ij.

Fiat Puluis.

Si serpens per os in hominis corpus ingressus sit, inquirendum; num adhuc in ventriculo lateat, vel ad intestina progressus fuerit: id quod ex frigiditate, tumore, dolore, & motu, quem æger infra vel supra ventriculum sentit, facile innotescit. Si in ventriculo adhuc contineatur, cum absque suffocationis periculo serpens nec viuus, nec medicamentis infectus, per vomitum violenter reiici possit, commodissimum est, ut æger toto corpore antrosum incuruato, capite versus terram inclinato, pedibus verò sursum vergentibus collocetur, posteaque aperto eius ore peluis feruente lacte repletus subiiciatur. Vapore enim illo suauis lactis serpentem allici, & sponte sua per œsophagum egredi ac in lac proflire, experientia docuit. In intestinis verò si delitescat serpens, ægro propinandum decoctum radic. fraxini, centaur. min. cardii bened. absinthij, scordij, & similium amarorum & alexipharmacorum, ut serpens amaritudinem illam i gratam & vim alexipharmacam sibi aduersam percipens magis magisque versus intestina crassa descendat per anum verò lac tepidum iniiciatur, vel per infundibulum lactis vapor immittatur. Quibus adhibiti serpens per anum sponte sua egredietur. Si verò aliquandiu adhuc moretur

Curatio.

Serpens per os ingressus, quomodo eiciendus.

modetur, ut natura ad excernendum stimuletur, serpensque cum excrementis reiciatur, aloë, & pilulæ ex aloë paratæ, addito succo vel extracto absinthij, exhibeantur.

Plura de serpentibus videantur apud Aristotelem, lib. 2. *hist. anim. cap. 14.* & Plinium, lib. 8. *histor. natural. cap. 23.*

CAPVT III.

De Aspide.

Aspid.

Eius tempus.

Quomodo nocent.

Verum cum sint multæ serpentum species, quæ & symptomatum ac morborum, quos inducunt, diuersitate differunt, & in curatione etiam aliquid peculiare requirunt, de iis in specie dicendum. Et ut primò de Aspide, serpente longè venenatissimo, de quo etiam Nicander, venenorum scriptor antiquissimus, primò tractat, primo loco dicamus, disputant etiam de hoc autores, an frigida vel calida sit temperiei. Galenus, in lib. quod animi mores, cap. 3. aspidem paulò minùs esse frigidum ipsa cicuta: Arabes, & qui eos sequuntur, calidissimæ naturæ esse statuunt, quod ex eius morfu dolores, incendia & inflammationes membrorum sequuntur. Verum & hæc disputatio ad propositum nostrum parum facit; cum illa nocendi vis, quæ est in aspide, neque à caliditate, neque à frigiditate, sed occulta proprietate pendeat, id quod & subiti ac mirandi huius veneni effectus, & ipsa curatio probat.

Aspis autem tam exiguum infligit vulnus, ut id omnem ferè oculorum aciem effugiat, & vix puncturam acùs æquet: per illud tamen tantæ pernicipi venenum infundit, quod intra paucas horas totum corpus peruat, hominemque citissimè è medio tollit. Dolorem tamen exiguum infert, adeo, ut, sicut Galenus, de Theriac. ad Pison. cap. 8. refert, Cleopatra, Ægypti Regina, maluerit, se aspide, quàm alio veneni genere interimere.

Non solum tamen morfu, sed & sine morfu solâ inspiratione, hominem enecare potest. Ut enim Galenus, de Theriac. ad Pison. cap. 6. scribit: In aspidum genere, quæ Ptyas nominatur, ceruicem erigit, & dimetito intervallo, perinde ac rationis tum particeps foret, sine errore venenum corporibus inspuat.

Symptomata, & Signa Diagnostica.

Signa.

Demorsus ab aspide superuenit capitis grauitas, oculorum caligo, sensuum hebetudo, stupor, segnities, somnolentia, faciei pallor, corporis refrigeratio, crebræ oscitationes, spasmus, conuulsio, & tandem, nisi citò succurratur, trium horarum spatio, ipsa mors.

Accidentia sputi iniectionem consequentia cum modò dictis ferè sunt eadem, sed mitiora.

Prognostica.

Prognostica.

1. Venenum aspidum perniciosissimum est, & quam citissimè hominem interficit, ut modò dictum, ac ferè est insanabile.

2. Est tamen quædam differentia pro differentiâ aspidum. Cum enim tria aspidum genera Galenus, de Theriac. ad Pison. cap. 8. veteres, & præsertim Nicandrum leutus, constituerit, Hirundinaceus statim interimit Terrestis autem spatio trium aut quatuor horarum; Ptyas paulò tardius.

Curatio.

Curatio.

Ne vennum in corpus penetret, sed per vulnus euocetur, ligaturis, scarificationibus & aliis modis, capitibus prædentibus propositis, præstandum. Plagæ etiam extra applicetur centaurium viride cum myrrha contusum; hinc theriaca, vel ruta contusa, vel lintheola lacte titymali madida,

Simul statim alexipharmaca exhibenda, è quibus sunt præcipua theriaca & Mithridarium. Scribit tamen Ambrosius Paræus, lib. 20. cap. 22. Christoph. Andreæ, in æcoiatriâ, scribere, Hispaniæ Insulas serpentibus, aspidibus, omnique genere ferarum virulentarum passim differtas esse, contra quarum morsus nunquam quicquam præsidij in theriacâ animaduersum & compertum sit. At in sequenti antidoto vires multiplici experientia comprobata adeo certas & insignes existere, ut illius fiduciâ non dubitauerit, se mordendum quantumlibet effero offerre aspidi. Capit verò id remedium folia thapsi barbati, caryophyllatæ, leucoij rubri pari pondere, quæ in aceto acerrimo, & sani hominis vrina bulliant ad partis læsæ forum. Quanquam si ab ictu multum tempus iam sine remedio exactum sit, omnino satius & certius esse, si æger eius decocti Vnc. iij. ieiunus duabus ante pastum horis hauriat. Ardoynus & rutam veneni aspidis Bezoar esse scribit. Ægyptij in frequenti vsu contra venenum hoc habent acetum vini copiosè sumptum. Vtilis est & gentiana, ac castoreum, cum vino vel aceto propinata.

Vel: ℞. Radic. aristoloch. rotund. gentiana, an. Drach. j. folior. ruta p. ij. castorei, cassia lign. an. Drach. j. sem. anisi, citri excortic. an. Drach. iß.

F. Puluis. Dosis à Scrup. j. ad Drach. j. cum vino vel aceto.

Pars aspidis sputo infecta vrinâ puerorum impubium, vel spiritu vini, in quo theriaca dissoluta sit, frequenter abluenda; simul verò medicamenta alexipharmaca modò proposita exhibenda.

Ab aspide læsus parum dormiat, multum verò sese exerceat.

De aspide etiam videantur Aërius, tetrah. 4. sect. 1. cap. 30. Ardoynus, de venen. lib. 6. cap. 4. Greuinus, de venen. lib. 1. cap. 7.

CAPVT IV.

De Ceraсте.

Cerastes serpens ita dictus, quod in capite duas eminentias paruas, quales & cochleæ, instar cornuum habeat, morfu suo vulnus infligit non quidem adeo dolorificum, ob veneni tamen vehementiam maximè lethale, quod paucissimi ab eo vulnerati euadant, licet vitam nonnunquam in nonum vsque diem protrahant.

Ceraste.

Symptomata & Signa.

Locus à Ceraste morsus in tumorem capiti clau non absimilem attollitur; è vulnere sanies exit modò pallida, modò nigra; pustulæ exoriuntur liuidæ; nonnunquam & totum corpus liuorem contrahit, labia intumescunt, oculi caligant, mens alienatur; circa inguina & poplites dolor excitatur, procul dubio ob retractionem magnorum neruorum, qui eas partes perreptant; genitale intenditur, vires prosternuntur, ægrique examines moriuntur.

Signa.

Curatio.

Maxima curationis spes est in membri læsi amputatione, si locus membri & conditio id patiat, quod si fieri non possit, omnis caro circa locum affectum abscindatur, vel ad minimum profundè scarificetur, cucurbitulisque apposis sanguis copiosius eliciatur, & plaga aquâ vitæ, in qua theriaca dissoluta sit, abluatur, vel cauterio actuali locus aduratur. Morfui postea imponit Auicennas cataplasma è mentastro môcano, hyssopo, melle, & sale. Vtile est & id, quod fit è farina orobi, scilla, ficibus, allio & sale, cum pice. Sunt qui ranas frixas, vel auem alaudam contusam vulnere imponunt.

Curatio.

Interna medicamenta ea exhibeantur, quæ antea de

de serpentibus sunt proposita, & postea de viperarum morfu proponitur. Ardoynus, lib. 6. de venen. cap. 5. veneni huius Bezoar rutam esse asserit Laudatur & semen raphani cum vino sumptum, decoctum item serpilli, herba Kunigundis, aristolochia, gentiana, ex vino paratum. Vt & succus artemisia, ruta caprarum scabiosa.

Mira de Psyllis, Libyæ incolis, in curatione demorforum à Ceraſte plures autores referunt, quod scilicet vel solâ salua suâ illitâ, vel aquâ, quâ os colluerunt, exhibitâ, vel proprio corpore nudo accubitu cum ægrotis, eos curare potuerint, ut hac de re Ælianus, lib. 1. de animal. cap. 57. & lib. 16. de animal. cap. 28. & alij scribunt. Plutarchus, in vita Catonis, scriptum reliquit, quod Cato, cum exercitum Iulij Cæsaris fugiens, per Libyæ deserta iter faceret, seque in summo periculo ob serpentes, qui singulis ferè horis milites suos interficiebant, constitutum videret, melius certè sibi consilium non potuerit, quàm ut auxilium à Psyllis peteret, qui vulneratorum ictus exsugerent, & incantamentis quibusdam ita serpentes fascinant, ut nullum deinde morsum inferre possent. Lucanus quoque huius meminit, cum ait:

----- Gens unica terras

Incolit, à sauo serpentum innoxia morſu
Marmarida Psylli: par lingua potentibus herbis,
Ipse cruor tutus, nullumque admittit virus,
Vel cantu cessante, potest, natura locorum
Iussit, ut immunes mixti serpentibus essent,

Maximè verò mirum est, quod de iisdem Ælianus, allegat. loc. lib. 1. cap. 57. scribit, virum, cui sua vxor venerit in suspicionem adulterij, quique ex ea susceptos liberos adulterino sanguine natos suspiceretur, experimenti causa in dolium Ceraſtarum plenum infantem conicere, sicque ingenuitatem pueruli experiri. Ceraſtas protinus insultare, acerbosque fieri, innatum malum puero minitantes: eos ut puer attigit, remollescere, unde Libycus ille se legitimum patrem agnoscit. Sed ipse Ælianus dubitat, an hæc vera sint; an Afri verò ea comminiscantur. Et licet multi autores de vi Psyllorum contra serpentes mentionem faciant: tamen an ea, quæ præstiterunt, naturalem causam, an verò Magicam habuerint, dubium. Imò Gellius, lib. 16. cap. 11. ex fabula quadam Herodoti narrat, Psyllos ad vnum omnes interiisse. Sicut & quæ de Marſis, Italiæ incolis, à Plinio referuntur, iam Galeni etiam tempore, ut ex lib. de Theriac. ad Pison. videre est, ita se non habuerunt, nec hodie quicquam de eo constat.

CAPVT V.

De Hæmorrhoo.

Hæmorrhous, quasi dicas sanguifluus, nomen inde accepit, quod illis, ut mox dicetur, qui ab illo vulnerati sunt, sanguis per omnes corporis partes effunditur. Vt verò reliquæ serpentum species; ita & hic hominibus morſu lethale vulnus infligit.

Symptomata & Signa.

Ab hæmorrhoo aliquem morſum esse, pathognomicum signum præbet sanguinis profluuium, non solum per vulnus inflatum, aut alias consuetas vias, hæmorrhoides scilicet, nares, uterum; sed & per loca planè inconsueta, aures nimirum, oculorum angulos, dentium gingivas, vnguium radices, os, per vomitum aut tussim, per anum cum alui fecibus, imò per omnes corporis poros atque meatus, nec non per cicatrices aliquando à vulneribus relictas. Quæ omnia eleganter Lucanus expressit his versibus:

Impressit dentes hæmorrhoids aspera Tullo,
Magnanimo iuueni, miratorique Catonis.
Vique solet pariter totis se effundere signis
Corycij pressura croci: sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Dian. Sennert. Tom. I. II.

Sanguis erant lacryma, quæcunque foramina nouie
Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant,
Et patule nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.

Dolor præterea affligit vehemens, pars demorſa tumet & nigricat, adest stomachi dolor & respirandi difficultas, vox intercipitur, ut & vrina, gingivæ putrescunt, dentes excidunt, memoria labitur, & tandem cum deliquio animi mors ingruit.

Curatio.

Curatio.

Etsi salutis spes in angusto est: tamen curatio tentari potest, & primò quidem membrum læsum, si absque vitæ dispendio id fieri potest, abscindendum; aut si id facere non liceat, cucurbitulæ scarificatæ adhibendæ vel cauterio actuali pars adurenda. Postea etiâ medicamenta venenum ex alto euocantia applicentur. Aëtius imponit cataplasma ex foliis vitis coctis, tritis cum melle, & foliis portulacæ, cum polenta. Vel è porro, vrtica & ruta coctis & contusis, addita farinâ hordei & albumine oui, F. Cataplasma parti demorſæ imponendum.

Simul exhibeantur medicamenta sanguinis impetum sistendi vim habentia, qualia sunt tormentilla, burſa pastoris, portulacæ, plantago, bolus Armenus, terra sigillata, lapis hæmatites, quibus semper aliquid theriacæ adicere vtile est.

Neque enim vllò modo alexipharmaca hæcenus proposita negligenda. Nam licet vim sanguinis fundendi habere videantur: quia tamen sanguinis ista profusio à veneno hoc proficiſcitur, veneno per alexipharmaca victo etiam sanguinis ista effusio cessat. Commendatur præterea allium & theriaca, præsertim recens, Laudantur & vix passæ, ac rubi fructus.

CAPVT VI.

De Sepedone.

Sepedonem serpentem, ita dictum quod corpus eorum, quos tetigit, statim, ob veneni malignitatem, putrefaciat, venenatissimum esse, omnes Autores consentiunt. Atque ipsa experientia edocuit, tantæ malignitatis venenum immittere, quod intra tertium vel quartum diem hominem è medio tollat.

Symptomata & Signa.

Sepedonis morſum dolor in affecta parte sequitur vehementissimus, sanguis è vulnere primò quidem purus, paulò post verò saniosus & graueolens exit, pili defluunt, corpus colore albo, qualis in leucophlegmatia conspicitur, tingitur, pars læsa citissimè, & hinc breui temporis spatio totum corpus, adeo putrescit, ut omnis caro absumatur, ac frustillatim decida.

Curatio.

Curatio.

Pars demorſa, si fieri potest, statim supra vulnus artissimè liganda, plaga, & circa eam ambitus, copiosis & profundis incisuris scarificanda, cucurbitulæ applicandæ, & cataplasmaris & emplastris attractoriis è baccis lauri, radicibus aristolochiæ rotundæ, capis, allio, sinapi, nasturtio, pice, galbano, opopanace & similibus paratis venenum extrahendum.

Exhibenda simul statim demorſis folia lauri, mentha, cassia lignea, castoreum, succus artemisia, cum melle & oxymelitre, & reliqua, quæ serpentum & viperarum morſibus profunt.

CAPVT VII.

De Dipſade.

Dipſadis, serpentis sic dicti, quod ij, qui ab eo sunt demorſi, sitit intolerabili & inextinguibili cruciantur, maxima veneni vis est.

Symptomata & Signa diagnostica.

Nam Dipſadis morſum magnatam internarum, quàm

II i

externa

externarum partium sequitur inflammatio, & hinc intolerabilis, atq; inextinguibilis sitis, adeo, ut licet ægri copiosissimum potum ingurgitent; nullum tamē inde sentiant leuamen, sed more hydropicorum, quò plus sunt potæ, plus sitiantur aquæ. Quia tamen meatus urinarij exsiccantur & constringuntur, largissimus ille potus per urinā exire non potest, sed per venas in totū corpus distribuitur, vel ad ventris capacitatem transmittitur, vnde is adeo intumescit, ut nonnunquam circa inguinā rumpatur, ægēque sitibundus moriatur.

Curatio.

Curatio.

Dipsadis morsui eadem, quæ reliquorum serpentum ac viperarum morsui, conueniunt medicamenta externa & interna. Præter illa tamen, quia demorsi plurimum bibunt, & potus ille per vias urinæ non euacuatur, diuretica exhibenda ē sem. 4. frigid. maior. radic. aperientib. resta bouis, chærefolio, virga pastoris, fragis, nucleis persicor. hordeo & similibus. Clysteribus quoque aquam educantibus alijs euacuanda. De Dipsade videatur Aëtius, *tetrabibl. 4. sem. 1. 22.* Ardoy-nus, *de venen. lib. 6. cap. 9.* Greuinus, *de venen. lib. 1. c. 14.*

CAPVT VIII.

De Natrice.

Natrix.

Natrix serpens secundum loci, quem diuersis anni temporibus in habitat; diuersitatem diuersa etiam fortitur nomina. Amphibium enim cum sit hyeme ac vere in stagnis & paludibus degit, & ab autoribus Hydrus appellatur; æstate verò & autumno siccam terram inhabitat, & Cherfydros dicitur, sub quo nomine etiam à Nicandro & Aëtio, *tetrab. 4. sem. 1. cap. 35.* describitur. Est verò & hoc serpentum genus morsu nocentissimum: longè tamen nocentius, quando terram incolit, quàm cum in aquis commoratur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Æ plaga à Natrice inflicta primò sanguis purus exit, paulò post tamen sanies multa, putrida, fœdique odoris; circa locum demorsum tumor apparet liuidus & fœtidus, vomitus adsunt biliosi, oculi caligant, vertigo ingruit, dolor vehementissimus & vrens nunc hanc, nunc illam partem valde affligit; cutis fit arida, pustulæ emergunt liuidæ; ægri inquieti sunt, membraque hinc inde iactitant, tandemque viribus prostratis ipsa mors ad summum triduo, vel, ut Ardoy-nus scribit, trium horarum spatio ingruit. Aelianus etiam, *lib. 8. de animalibus cap. 7.* ex Apollodoro refert, Cherfydri venenum ita perniciosum esse, ut qui mortuum tantum attigerit, statim intereat.

Curatio.

Curatio.

Quæ in alijs vulneribus à venenatis serpentibus inflicta ad veneni euocationem & extractionem adhiberi solent auxilia, & hinc locum habent. Præterea extrâ plagæ imponatur emplastrum ex origano, radic. aristoloch. farina hordei cum melle; item calamintha montana & similia cum oleo.

Exhibeatur verò præter theriacam aristolochiæ runda radix, Drach. ij. pondere cum vino aut posca, succus item, vel decoctum marrubij aut origani. Aëtius nucum cupressi mundat. & myrti baccar. an. Drach. j. terere, & cum melle rosaceo aut vino mulso in potu exhibere iubet.

CAPVT IX.

De Amphysbana & Scytale.

Amphysbana Scytale.

Amphysbana & Scytale serpentes. sunt inter se adeo similes, ut vix discerni possint. In hoc saltè differunt, quòd illa in vtramque partem, vnde & no-

men accepit, anteriorem nimirum & posteriorem; hæc verò saltem in anteriorem mouetur, hæcque illam crassitie aliquantulum superat. Ambo etiam simili modo nocent, & exiguum ac vix notabile vulnus morsu infligunt. De Amphysbana fertur, quòd, si mulier vterum gerēs eam transgrediatur, malè pariat, aut abortū faciat.

Symptomata & Signa.

Signa.

Morsum Amphysbanae & Scytales sequitur inflammatio, dolor ac tubedo; nonnunquam etiam apostema in parte affecta excitatur. Reliqua symptomata, quæ eius morsum sequuntur, similia sunt his, quæ in viperæ morsu contingunt.

Curatio.

Curatio.

Curationem etiam Amphysbanae & Scytales morsui eandem, quam viperæ morsui, deberi, Dioscorides, *lib. 6. cap. 48.* Aëtius, *tetrab. 4. sem. 1. cap. 30.* & alij asserunt: quæ propterea ex iis, quæ infra, *cap. 13.* de viperæ morsu dicentur, petantur.

CAPVT X.

De Cenchri.

Cenchri.

Cenchris quoque serpens est venenatissimus, cuius morsus etiam hominem, nisi è vestigio succurratur, tridui spatio è medio tollit. Et Dioscorides, *lib. 6. cap. 52.* ex Erasistrato refert, serpentis huius venenum iecori, intestino ieiuno, & colo potissimum infensum esse.

Symptomata & Signa.

Signa.

Demorsis à Cenchri venter ob aquam, à veneno humores fundendi vim habente, collectam, attollitur, caro desinit, è plaga sanies cruenta promanat, quam vlcus putridum & serpens sequitur, pars læsa intumescit, capitis adest grauitas, in somnum propensio & quasi veterus, atque animi deliquium.

Curatio.

Curatio.

Præmissa per ambitum vulneris profunda scarificatione, cucurbitularum appositione, partiumque superiorum arcta ligatione, & præterea emplastrorum ac cataplasmatum attractoriorum applicatione, exhibeantur satureia, ruta syluestris, radis gentianæ, aristolochiæ, asphodeli, mentha, serpillum, centaurium minus, cassia lignea, cardamomum, castoreum, succus artemisiæ cum aqua mulsa.

CAPVT XI.

De Dryino.

Dryinus.

Dryinus etiam venenatissimus serpens est, tantæque venenositatis, ut non solum morsu hominē interficiat; aut hominis eum calcantis pedem lædat, sed etiam Medici ægrotanti medicamenta applicantis manus excoriet. Imò si quis eum interimat, eum prauè admodum olere, illoque suo fœtore omnium aliorum odorum, quamuis præstantium, sensum auferre fertur.

Symptomata & Signa.

Signa.

È vulnere morsu Dryini inflicto sanguis effluit nigricans & putridus, sequitur læse partis tumor, scissura mortificatio, dolor vehemens, cutis fit sicca, dura & aspera, nigra pustulæ circa vulnus oriuntur, accedit oculorum caligo delirium, sitis intolerabilis, singultus, vomitus biliosus aut sanguinolentus, cardialgia, ventris tormina, urinæ aluique suppressio, vocis & respirationis interceptio, odorque ex ægri corpore exiens fœtidissimus & molestissimus.

Curatio.

Curatio.

Dryini morsus curatio petatur ex iis, quæ supra, *cap. 2.* dicta sunt, & infra, *cap. 13.* de viperæ morsu dicentur. In specie tamē ad Dryini morsus comendantur origanum, trifolium & marrubij, vel eorum succus, radix item

item aristolochia, nec non glandes cuiuscunq; quercus concisæ, & cum vino generoso sumptæ. Eadem quoq; contusæ & cum melle mixtæ extra plagæ imponantur. Dolorem leniunt etiam ilicis radices tuscæ & applicatæ.

CAPVT XII.

De Basilisco.

Basilisci nomine duo animalium genera apud autores veniunt; vnum quod è serpentum genere sit, de quo hoc loco agendum, alterum auis genus, quod ex ouo galli gallinacei nascatur. Vtrumque alij pro fabuloso habent; alij in rerum natura dari affirmant.

Basilisci serpentis meminit Galenus, de Theriac. ad Pison. cap. 8. dum ipsum ita describit: Serpens parumper flauus, eminentias habens in capite, tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat, atque si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Et de eodem Aëtius, retrab. 4. ferm. 1. c. 29. & 33. scribit, quod omnes serpentes illius conspectum fugiant, nec audeant ire ad pabula vel aquas, quod adeò exitialis sit. Et Auicennas, 6. tertij, de eodem ita scribit: quod sit duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorumque rubentium, qui si lancea tangatur, eum, qui tetigerit, perimat, & si animal iuxta ipsum transeat, obstupescat, & inde moriatur, & quod plantæ omnes in circuitu illius pereant, & si auis volet supra eius foueam, concidat.

Verum ista omnia Cardanus, lib. 1. de venen. cap. 16, pro fabulis & nugis habet, idque eo probare conatur, quod Galenus, 1. simpl. med. facult. c. 1. negat, se vnquam tale animal vidisse, nec ipse viderit, nec alium, qui viderit, audiuerit. Deinde non verisimile esse putat, naturam procreasse genus animalis adeo omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia deleri possint. Tertio addit, si vidento & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidisse aut audiuisse referre potest? Quarto Dioscorides, lib. 6. cap. ult. morsum eius describit dicens: quod plaga est aurei coloris, & curatur castoreo hepoto; Drach. iij. ponderare: & proinde non tam exitiosum animal esse videtur, vt etiam vulnus eius curam admittat. Quinto Rhasis, experimentorum curiosissimus indagator, & qui in Africa habitant, eius non meminerunt.

Cæterum dari Basiliscum serpentem, negari non potest, cum à tot autoribus describatur, & ipse etiam Cardanus concedat, serpentem esse exiguum, qui in ambitu suæ latebræ plantas enecet, & propè aërem etiam inficiat, adeo vt quæ illi appropinquant animalia, velut specubus mortiferis pereant, licet non ex visu aut auditu illius: sicut & hoc negare non audeat, quod, si lancea tangatur, eum, qui tetigerit, interficiat. Est enim Basiliscus, vnde procul dubio etiam nomen accepit, omnium serpentum venenatissimus, qui non solum morsu & tactu immediato, sed & sibilo, halitu & tactu mediato hominem interficit: tantà præterea, vt ferunt, & Greuinus, lib. 1. de venen. cap. 18. narrat, veneni vi pollet, vt mortuum etiam bestia & auicula, vbi foedum odorem cadaueris perceperunt, attingere non audeant; quod si fortè aliquid de eo comederint, subito moriantur; imò idem iis contingat, si de corpore, quod ex ipsius morsu petiit, aliquid assumant. Vnde Solinus refert, Pergamenfes magnam pecuniæ summam pro Basilisci cadauere numerasse, quod de summa Apollinis templi parte suspenderunt, ne velaues vel araneæ eò possent appropinquare.

Symptomata & Signa.

Basilisci morsum maxima sequitur totius corporis inflammatio, pars affecta flauo tingitur colore; pili defluunt, caro liquefit & frustillatim decidit morsusque breui temporis spatio vitam finit.

Curatio.

Cum ergo tam subita mors Basilisci morsum exci-

Dan. Sennert. Tom. III.

piat, Aëtius ipse supernacaneum existimat, remedia aduersus ipsum præscribere; cum vix vllis remediis tam repentinæ morti occurrì possit. Erasistratus tamen, cum quo Dioscorides consentit, castorei Drach. j. cum vino vel papaueris liquore exhibendam censet.

CAPVT XIII.

De Vipera.

Vipera etsi sub serpentis nomine etiam quandoq; comprehendatur: à reliquis tamen serpentibus duobus differt. Primum est, quod, cum reliqui serpentes oua pariant, vipera viuum fœtum excludunt, nò quod, vt nonnulli ex Aristoteli, 5. histor. anim. c. ult. malè intellecto existimant, ventre matris perforato nascatur, cum solum membranis, quibus inuoluitur, corrofis prodeat. Alterum est, quod Aristoteles, 8. histor. anim. cap. 15. scribit: Cæteri serpentes hyeme in terra, vipera in saxi later.

De temperamento vipera etiam inter autores controuertitur. Galenus, 3. de loc. affect. cap. ult. viperas frigidit temperamenti esse scribit. Contra Auicennas, secund. 1. doctr. 2. cap. 15. calidum eius venenum esse docet. Imò ipse Galenus, 11. de simpl. med. fac. circa init. carnem viperarum exsiccare & moderatè calefacere docet. Et omnino effectus id docet. Neq; refert, quod vipera ad tactum frigida deprehenditur, cum vinum & mineralia calidissima tactu etiam frigida deprehendantur, de cuius rei causa alibi dicitur. Nobis hic de veneno vipera in primis quaestio est; cuius vim non in qualitatibus primis & manifestis, sed occultis consistere, supra satis probatum.

Hoc etiam de vipera notandum, quod autores plerique, Nicandrum & Autorem libri de Theriaca ad Pisonem secuti, ferunt, viperas mares duos tantum dentes, caninos referentes, habere; fœminas verò quatuor, & hinc discerni posse, an homo à mare vel fœmina morsus sit; cum in morsu à mare duo tantum foramina & vulnera; in morsu verò à fœmina quatuor adsint. Verum Paulus, lib. 5. cap. 17. rectè docet, in morsu viperae, tum maris tum fœminæ, duo solum foramina paruo spatio discreta obseruari. Quod & Halyabbas, lib. 8. de Theriac. cap. 71. confirmat. Et testatur Angelus Baldus Abbatius, qui diligentissimè de vipera natura scripsit, cap. 15. dentes tam matrem, quàm fœminam quatuor habere, sed fœminis firmiores stabilioreque, quippe qui pro tempore quatuor insint; duos verò deciduos habere, mares perennes alios.

Symptomata & Signa.

E vulnere morsu viperae inflicto sanguis primò exit purus, quem breui sequitur sanies cruenta, spumosa, & ærugini similis: non solum pars demorsa, sed nonnumquam totum corpus in tumorem sat notabilem, & quidem, pro humorum varia dispositione & corruptione, nunc rubescentem, nunc virescentem, quandoque etiam purpurascentem aut nigricantem attollitur: dolor insignis, & quidem hinc inde oberrans, ægrotantem misere affligit, calor adest vehemens, pustula in membro læso adusta & nigricantes excitantur; accedunt vomitus biliosi, singultus, vertigines, mentis stupor, dolores, febres ardentes, urinæ difficultates, hæmorrhagia, sudores frigidi, tremores, lipothymia, anhelitus difficultates, aliaque graua symptomata.

Prognostica.

1. Etsi quidam venenum viperae inter ea, quæ statim enecant, & ea, quæ tardius interimunt, mediū esse velint, & verū sit, in nonnullis regionibus viperae morsum nò esse adeo lethalem, nec tam citò interimere: tamen certum est, in regionibus calidioribus, ac tēpore æstiuo & calidiorè, & præcipuè à vipera irata illatū morsum val-

de esse lethalem, & nonnunquam septem horarum spatio, ad summum tertio die, demorsos interire.

2. Vtrum scemina aut mas venenum lethalius inferat, apud authores controuertitur. Verum si experientia consulatur, cui nec ratio repugnat, procul dubio maris venenum est magis noxium.

3. Si quis à vipera morsus incidit in syncopen, aut illi sanguis è naribus profluit, labia viridia fiunt, vngues refrigerantur, totum corpus tremore afficitur, & ut Nicander scribit, veluti grandine percuti videtur, certum est, mortem esse propinquam.

Curatio.

Curatio.

Quod de aliorum animalium venenatorum morsu dictum, & hic faciendum, membrumque demorsum paulò supra plagam, si fieri potest, ligandum, scarificandum, sanguisque, & cum eo venenum, cucurbitulis extrahendus, vel gallinis aut columbis viuis dissectis, calentibusque morsui impositis virus eliciendum.

Extra etiam applicetur stercus caprae cum aceto, pice, cera & sulphure mistum, farina item erui cum melle subacta, & scilla cum aceto cocta & cõfusa. Galenus, 2. de antid. c. 14. ad viperæ morsus hæc epithemata tradit.

℞. Sagapeni, piperis, liquoris Cyrenaic. opopanis, an. part. j. galbani, sulphuris vini, an. part. ij.

Arida puluerifetur, liquores in aceto soluantur, & aridis iniiciantur. Fiat Emplastrum.

Vel: ℞. Centaurij, aristoloch. rad. peuced. an. par pondus. Puluerifentur, & aceto ac galbano excipiantur.

Vel: ℞. Sagapeni, asa fetida, piperis, opopanis, an. Drach. ij. galbani, sulphuris vini, an. Drach. j.

Gummi aceto dissoluantur, atque iis reliqua puluerisata inspergantur. Fiatque Emplastrum.

Vtile est & Emplastrum paratum ex alio, ficubus & theriaca.

Statim verò demorsis exhibeantur alexipharmaca. Veneni viperarum Bezoar esse costum, à Drach. ss. ad Drach. j. cum vino absinthite, vel decoctionis absinthij exhibitum, scribit Ardoynus, de venen. lib. 6. cap. 1. Dioscorides, lib. 6. cap. 47. exhibet coaguli leporin. obol. iij. allium item, portum, cepas, salsamentaque acerrima mandenda, vinumque frequenter bibendum præcipit. Vtilis est & radix alphodeli, tormentilla, gentiana, bryonia, aristolochia rotunda, terra sigillata, quorum quodlibet vel seorsim, vel plura simul mixta dantur ad Drach. j. cum vino veteri. Cui si aliquid rutæ addatur, efficacius medicamentum epadit.

Inter composita primas obtinet theriaca, Drach. j. vel ij. pondere, cum vini generosi Vnc. iij. exhibita: cui succedit Mithridatium.

Vel: ℞. Radic. aristoloch. rotund. bacc. lauri, cassia lignea, piperis, an. Drach. ij. castorei Drach. j. anisi, Drach. ss. folior. ruta sylvestris Drach. ss.

Puluerifentur omnia, & cum melle despumato redigantur in formam electuarij. Dosis à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini.

Matthiolus, in comment. super præfat. lib. 6. Dioscorid. ex antidoto quadam, quam ibi describit, aquam parat, cuius tantas vires esse prædicat, ut eam non solum à viperis demorsos, quod duabus historiis probat, sed etiam à quocunque animali venenato ictos sanare, imò in tanto mortis discrimine constitutos, ut visum, vocem, & reliquos sensus amiserint, ingenti astantium admiratione, à longo veluti somno excitare, & à morte ad vitam reuocare possit. Dosis illius aquæ sunt Drach. iij. vel per se, vel cum aqua alicuius destillatæ cordialis, vel vini odorati pari quantitate.

CAPVT XIV.

De Scorpione.

Scorpionum plures reperiuntur species, de quibus Nicander, de Theriaca, Ardoynus, de venen. lib. 8. cap. 1. Greuinus, de venen. lib. 1. cap. 24. & alij. Et si verò Scorpiones etiam interdum os hominis ingreditur, sicut Omnibonus Ferrarius, de art. Medic. infant. lib. 2. cap. 9. refert, in agro Veronensi, in infantis in cunis dormientis os ingressum fuisse, scorpionem, quem licet postea euouerit, nihilominus diem suum obierit: tamen plerumque aculeo nocent, & puncturâ venenum infundunt, mole quidem exiguum, maxime tamen exitiosum & lethale, nisi citissime succurratur.

Symptomata, & Signa.

Scorpionis ictum acerbissimus, non solum in parte affecta, sed & in toto corpore, sequitur dolor & inflammatio, & tumor; circa plagam pustulae emergunt verrucis similes, & totum corpus veluti grandine percuti videtur: corpus totum tremat, pallet, modò aestuat, modò frigore concutitur, sudor frigidus erumpit, scribitque Beneuinius, cap. 56. de abdit. se famulum habuisse, qui à scorpione ictus subito tam frigido sudore toto corpore perfusus sit, ut algentissima niue atque glacie se opprimi quereretur: capilli eriguntur, facies distortetur, lacrymæ profluunt, sordes in oculorum angulis colliguntur glutinosæ, spuma ex ore prodit, singultus & vomitiones accidunt, non raro apostema sub axillis excitatur, inguina inrumescent, nonnunquam etiam bubo in illis excitatur. Interdum etiam, quod rarius est, obseruauit tamen Marcel. Donatus, de hist. medic. mirab. lib. 1. c. 9. maculis nigris totum corpus conspergitur.

Prognostica.

1. In temperatis regionibus, & multò magis in frigidioribus, scorpiones minùs sunt venenosi, & iam in ipsa Italia grauissima inferunt pericula.

2. A Scorpionum veneno imprimis interimuntur scemina, & inter eas virgines præsertim; viri autem potissimum moriuntur, quando manè à scorpione percutiuntur, teste Plinio, lib. 11. cap. 35.

Curatio.

In curatione danda opera, ne venenum in corpus penetret, sed è vulnere extrahatur, & ut cor à veneno muniatur. Ideo membrum, si fieri potest, supra puncturam arctè ligandum, & cucurbitula parti apponenda, vel quod certissimum remedium est, & multiplici experientia cõprobatum, ipse scorpione viuus captus & contritus imponendus, vel vulnus oleo scorpionis illinendum. Vnde incolæ quorundam Italiae locorum scorpionibus refertissimum oleum scorpionum diu notuque ad manus habent, eoque, quamprimum ictum sentiunt, plagam illinunt, atque hac ratione periculum cuitant, saluique euadunt. Quâ ratione autem scorpione vulneri, quod infixit, auxilio sit, autores dissentiunt. Nonnulli existimant, non euacuando, sed ob antipathiam, & aduersam formam alterando mederi. Verum probabilis mihi non videtur hæc opinio. Quomodo enim ipse scorpione suo veneno erit aduersus? Cum ergo videamus, etiam ab aliis venenis venena extrahi, sicut bubonibus & carbunculis pestilentibus ad venenum extrahendum bufones sicci imponuntur: verosimile est, scorpionem ob similitudinem venenum suum extrahere. Omne enim simile attrahit ad se sibi simile. Aëtius, tetrab. 4. ferm. 1. c. 19. cochleam, hortulanam præcipue, cum testa tritam, & plagâ impositam confestim dolorem sedare scribit. Commendantur etiam lumbrici, calamintha aquatica, allium, ruta sylvestris, scorpionides herba, si quodlibet horum seorsim, vel plura ex his trita & mista imponantur. Aëtius, loco citato, rutæ sylvestris

syluestris Drach. j. (fortassis Vnc. j.) in aceto terit, ceræ Vnc. j. & resinæ pini quadrant. liquefacit, & affuso oleo, q. s. vnit ac imponit, hocque mirabile pharmacum nominat. Lac ficulneum in vulnus instillatum percussis præsentis auxilio esse, scribit Dioscorides, lib. 6. cap. 44. Vel è rad. bryoniæ cocta, ruta trita, sem. vrticæ, & paucis sulphure cum ol. veteri. Fiat cataplasma plagæ imponendum.

Antequam topica reiterentur, id quod sæpius fieri debet, abluatur locus affectus aquâ, in qua sulphur, ruta syluestris, lauri folia, & alia supra enumerata cocta sint.

Dum hæc ita vulnere applicantur, statim simul alexipharmaca, & quæ veneno huic aduersantur, exhibenda sunt, vt salvia, scordium, absinthium, agrimoniam, taraxacum, serpillum, ocymum, elaphoboscum, verbenaca recta, gentiana, aristolochia, lauri baccæ, sem. pastinacæ syluestris, trifolij, ocymi, fœniculi, raphani, quæ vel in substantia, vel in decocto exhibeantur.

E compositis vtilia sunt theriaca Andromachi, diatessaron. Aëtius, alleg. ante à loco, antidotum sequentem plurimum ad scorpionis ictum conducere, eaque seipsum vsum & seruatum fuisse scribit:

℞. Castorei, succi Cyrenaici, piperis, an. Vnc. β. costi, spica nardi, croci, succicentaurij, an. Drach. ij. mellis despumati q. s. Misce. Datur nucis Ponticæ magnitudine.

Vel: ℞. asæ fœtida, rad. gentianæ, an. Vnc. β. aristolochiæ longæ, rotundæ, an. Drach. ij. sem. ruta Drach. j. castorei Drach. β. Cum melle despumato.

Fiat Electuarium. Dosis à Drach. j. ad Drach. ij. cum vino, vel anethi decocto.

Vtile etiam est mentastrum, rutam, rad. aristolochiæ, gentianæ, lauri baccas, æqualibus partibus in vino coquere, & decoctum ægrotanti exhibere.

Hoc loco non prætereundum, quod Mizaldus, memorabil. centur. 6. aph. 86. & alij ex Iouiano Pontano referunt, hominem à scorpione grauitè percussum statim liberatum fuisse exhibitio thure contrito, in quo celatum fuerat scorpij signum. De quo etiam alia extat historia, quæ priorè declaratur, apud Iohan. Hennium, Methodi ad praxin, lib. 3. cap. 28. Ipse, inquit, vidi satellitem Romanum, Geometria gnatum, qui cum diu habitasset Ægyptum, ex Christiano Saracenus euasit, temporibus Regis Camorchæ: hic (mirum) spontè mobiles imagines fabricabatur. Euenit, cum apud satellitem essem, quod obnixè eiulantem armigerum suum audiremus: ex ictu enim scorpij grauitè dolebat. Hic meus ille satelles in certam antidotum quid porrexit, vt id potaret: id gerebat characterem scorpij, & thus olebat: quo hausto illico euasit dolor. Hic ego, quidnam id esset, quod tam commodam & salutarem pressisset formam: illico aureum obtulit anulum, qui emblemata gerebat lapidis Bezaar, cui insculpta erat imago scorpij Rogabam, quam horâ hanc sculpsisset: respondit, Lunâ in scorpione versante, cum angulum centrûmque cœli attigisset: tuncque olibanum mastiche imbutum se pressisse affirmabat. Quin aliis rebus inusta hæc idea, ac si thuri, hanc efficaciam exercebat.

Verum quid de sigillis in genere sentiendum sit, dictum de Conf. & Dyssens. Chymicor. cum Galenic. cap. 18. & lib. 5. Pract. part. 4. c. 24. Scorpionem quod attinet, quæ quæso conuenientia sideri cœlesti, cui vndecunque etiam nomen scorpij inditum, cum scorpione, animali terrestri, & figurâ scorpionis in annulo sculptâ, & figurâ scorpij ex illa celatura thuri impressa. Itaque si thus illud figurâ scorpij signatum scorpionis ictui profuit, profuit quatenus thus, non quatenus scorpij figurâ signatum. Quod fallaciæ genus detegit etiam Galenus, lib. 10. de simplic. medic. facult. dum scribit: Pollicitus est mihi quidam, incantationem sese ostensurum, quæ scorpiones interficeret: vbi illam semel dixisset, in scorpionem expuit, inde rursus eam obmurmurans, iterum scorpionem conspuat, ac vbi tertio dixisset, atque expuisset, mortuus est scorpions. At postea ego absque incanta-

Dan. Sennert. Tom. III.

tione à sola salua morientem vidi scorpionem, idque celeriter patientem à salua esurientium, aut sitientium; tardè autem ab illis, qui cibo potuque fuerant impleri, in aliis autem proportionem. Si verò thus per se hoc non agit, procul dubio id ex magia accidit, cuius omnino suspectus fuit ille miles ex Christiano Saracenus factus, qui sponte mobiles imagines fabricabatur.

Æger etiam frequenter butyrum comedat, vinumque antiquum etiam ad satietatem bibat. Caueant verò sibi ab esu apij, qui loca, in quibus scorpiones copiosè reperiuntur, inhabitant.

CAPVT XV.

De Dracone terrestri.

ET si Dracones terrestres celeberrimi autores parum vel nihil veneni in se continere asserant, imò è corpore illorum remedia quædam aduersus quosdam morbos petiuerint; vnde procul dubio factum, vt Ethnici eos in summo honore haberent, & Æsculapio, quem Medicinæ inuentorem ferunt, consecrarent: quia tamen è serpentum numero sunt, veneno procul dubio omni non carent, præsertim in regionibus calidioribus, de quo Lucanus, lib. 9. ita scribit:

Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis, aurato nitidi fulgore, Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa.

Verum cum in pluribus regionibus ignoti sint, de iis multa dicere superuacaneum puto; & si alicubi morsu nocent, quomodo curandus sit, satis ex iis, quæ hætenus de reliquorum venenatorum animalium moribus curandis dicta sunt, vt & lib. 5. Pract. part. 4. cap. 19. patet.

CAPVT XVI.

De Crocodilo.

CROCODILUS, quem Plinius, lib. 8. Natural. histor. cap. 25. & Matthiolus, in 2. Dioscorid. c. 60. describunt, cum os habeat valde amplum, & dentes fortissimos, vulnus quoque morsu infligit sat magnum, per quod exitiale venenum in corpus infundit.

Symptomata & Signa.

Morsum Crocodili acerbissimus sequitur dolor, sanguisque ob tam manifestam continui solutionem primò quidem purus excernitur, quem paulò post sanies virulenta, acris & fœtida sequitur: in parte demorsa tumor & inflammatio, nec non pustulæ adustæ & nigricantes excitantur. Et cum veneni Crocodili malignitas sit maxima, nisi citissimè succurratur, vomitus prauus, febres ardentes, sudores frigidi, lipothymia, aliæque graui symptomata, & tandem ipsa mors breui temporis spatio superuenit.

Curatio.

Virus parti affectæ communicatum omnibus modis, de quibus hætenus sæpius dictum, extrahendum. Hinc vulnus acri muriâ, vel spiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium, vel aceto, in quo nitrum dissolutum sit, abluatur, crocodili adipe illinatur, vel applicetur nitrum, medulla cerni, aut adeps anserinus, cum butyro & melle. Vel è stercore porci, myrrha, galbano, sale, ærugini, adipe anserino, oleo communi & cera F. emplastrum plagæ imponendum.

Interim dum hæc fiunt, & statim exhibenda alexipharmaca, quæ ex iis, quæ hætenus dicta, nota sunt.

CAPVT XVII.

De Lacerta.

LACERTA etsi adeo venenosa non habeatur; quia tamen dentes habet admodum subtiles, paruos, nigros,

ique post morsum plerumque in vulnere remanent, morfu suo infligunt vulnera curatu difficilia: simul etiam omni veneno eas non parere, symptomata, quæ inducunt, docent.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam demorfi à lacerta dolorem in loco affecto sentiunt vehementissimum, è plaga primum sanguis excernitur, paulò post verò sanies graecolens; caro circa puncturam pallescit, & in tumorem attollitur, putrescitq;

Curatio.

Curatio. Ut dentes in vulnere relictis facilius excidant, locum oleo & aqua calida fricare oportet, postea vel sugere, vel cucurbitulas ei applicare, vulnusque eo, quo viperarum morsum, modo tractare conuenit. Prodest etiam spongiam aceto calido imbutam morfui imponere, locumq; butyro, sale, & melle mixtis inungere; emplastrum ex allio & foliis maluæ coctis & contusis, fuscisq; cribratis, & oleo rosaceo paratum; vel cataplasma ex panis triticeæ medulla, cum decocto rutæ, calaminthæ, allij & gentianæ confectum applicare.

Interim non inutile fuerit, alexipharmaca hætenus proposita exhibere.

CAPVT XVIII.

De Stellione.

Stellio. Stellio è lacertarum genere est, ita dictus, quod in dorso maculas quasdam paruas instar stellarum habeat. Hic non assumptus solum intra corpus, sed & morfu, homini & aliis animalibus nocet, morfusque eius perniciosissimus est, & naturali astutiâ stelliones præditi sunt, ut nobis damnum inferant, teste Plinio.

Symptomata & Signa.

Signa. Si stellionis vel caro sumatur, aut liquor, in quem incidit, bibatur, eadem in cesophago, stomacho & intestinis excitantur symptomata, qualia assumptis cantharidibus in vesica excitari solent. Nam in ventriculo, & potissimum superiore eius orificio, dolor vehemens deprehenditur, ardor stomachi ægrotantem affligit, vomitus excitantur, lingua inflammatur, visus debilitatur, caput dolet, faciesque, teste Plinio, libr. 29. cap. 4. lentigine obducitur.

Demorfi à Stellione dolorem in affecta parte sentiunt continuum, & vehementem, caroque circa puncturam liuida redditur, & alia, quæ demorfis à serpentibus accidunt, symptomata superuenire solent.

Curatio.

Curatio. Si vel Stellio sumptus, vel potus, in quo Stellio suffocatus fuerit, haustus sit, statim vomitus aqua tepida & oleo veteri, vel violarum, aliisque hætenus propositis prouocandus: hinc clyster iniiciendus è decocto maluæ, althææ, violariæ, sem. lini, oleo rosaceo, & aliis lenientibus paratur, simulque ægro exhibenda iuscula pingua, butyrum recens, cremor prisanæ, lac caprinum, emulsionem amygdal. dulc. sem. papauer. albi, nucleor. pini, cum decocto hordei parata.

Demorfi, ut docet Aëtius, tetrabibl. 4. ferm. 1. cap. 12. è vestigio iuuantur, si cape & allia cataplasmatibus modo vulnere imponantur, eademque comedant, & vinum post eorum sumptionem bibant.

Siue verò venenum stellionis haustum, & ore sumptum, siue morfu communicatum fuerit, alexipharmaca nullo modo negligenda, sed ea, quæ contra serpentum morsus hætenus proposita sunt, usurpanda.

CAPVT XIX.

De Salamandra.

Signa. Ad lacertarum genus pertinet & Salamandra, ut ex Plinio, libr. 10. cap. 67. videre est. Inter omnia autem venenata, ut idem, libr. 29. cap. 4. scribit, Salamandra scelus maximum est. Cæteræ enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt; salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, necat, nihil aconito distans. Quin imò si contactu ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est; vel si in puteum cadat. Quippe cum salina eius quacunque parte corporis, vel in pede imo resperfa, omnis toto corpore pilis defluat. Nimirum non solum venenum eius morfu infusum totâ suâ substantiâ naturæ nostræ aduersatur, sed & fructus & herbarum eius sputo inquinatæ, vel aquæ, in quas cecidit, non solum grauissima & periculosissima symptomata inducunt, sed sæpius ipsam mortem inferunt.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam Salamandræ veneno infectis, nisi citâ mors præueniat, humidiores corporis partes, vel membrum demorsum, calore nativo extincto nigrescit, putrescit, foetidissimam saniem excernit, nonnunquam etiam veneno diutius in corpore immorante planè decedit, capilli defluunt in toto corpore; partes omnes internæ inflammantur, sermo impeditur, sensus deficiunt, corpus totum tumet & tremore concutitur, ac lipothymia, & tandem mors superuenit.

Curatio.

Curatio. Locus demorfus quamprimum scarificandus, venenumque vel cucurbitulis, vel aliis modis eliciendum, aut vulnere cataplasma ex allio, cæpis, ruta, sale & melle confectum, vel sterqus suillum aut caprinum cum aceto coctum calidè imponendum.

Si quid à Salamandræ sputo infectum assumptum fuerit, vomitus aqua calida & oleo, & aliis medicamentis hætenus propositis prouocandus.

In utroque casu alexipharmaca necessaria sunt, ac propterea & Mirhridatium exhibendum. In specie ad Salamandræ morsum Dioscorides, libr. 6. cap. 4. commendat resinam pini, aut galbanum ex melle linctum, Velis etiam est chamæpitys contrita, cum nucleis pini exhibita. Vei coquatur chamæpitys, grana pini, folia cupressi, & sem. viticæ in vino, decoctumque exhibeatur.

Vel: ℞. baccar. iuniperi, ase fæuide, piper. nigri, an. Drach. ij. castorei, fol. ruta, radic. pyrethri, an. Drach. j. Cum melle spumato.

F. Electuarium, à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini veteris exhibendum.

Æger in cibo sæpe sumat nucleos pini, cibique alij condiantur cinamomo, caryophyllis, & aliis aromaticis. Potus sit vinum vetus, vel lac vaccinum calidum.

CAPVT XX.

De Hirudine.

Hirudo. Hirudines in vsum Medicum venire, & quandoq; venæ sectionis vices supplere, notum est, dum vasis forinsecus applicatæ sanguinem extrahunt & exsugunt. Quod quidem sæpe cum ægrotum commodò accidit, si ipsæ puræ & non venenatæ sint, & ubi officium suum fecerunt, sponte decedant. Si verò in aquis impuris vixerint, & venenositatem contraxerint, aut si auellantur, & capita vel denticulos suos in.

in carne defixos relinquant, non solum vlcera curatu difficilia, sed & mortem inferre possunt; sicut Messalinum e Consulibus Patriciis, cum ad genua admisisset hirudines, inde interemptum esse, refert Plinius, lib. 32. cap. 10.

Nonnunquam etiam cum aquis impuris bibentibus hirudines per os ingrediuntur, & vel statim faucibus adherent, vel ad ventriculum vsque descendunt; suctionemque in eo molestam excitant.

Symptomata & Signa.

Extra hirudines venenatae, vel non recte applicatae, non solum, vt dictum, vlcera insanabilia, sed & gangraenam quandoque excitant, vt eius rei historias duas narrat Schenckius, lib. 7. obseru.

Si faucibus adhuc adherent hirudines, oculis patent; si vero per os ingressae fuerint, & ad ventriculum vsque peruenerint, ex aegri relationibus id optime cognoscitur. Suctionis tamen etiam sensus & sanguinis excretio, quam hirudo in ventriculo latens, venasque sugendo aperiens excitat, percipitur.

Curatio.

Quomodo hirudines partibus corporis nostri curationis ergo sint applicandae, & vt decidant, curandum, dictum fuit lib. 5. Instit. part. 1. sect. 2. c. 7.

Si tamen vulnus ab hirudine inflatum non bene cadat, imponantur folia lauri, vel centaurium contusum cum vino mixtum, vel ex allio, ruta, galbano, maiorana, castoreo & oleo veteri fiat cataplasma, quod plagae imponatur. Imprimis utilis est agrimonia contrita & cataplasmatibus modo imposita. Vel illinatur plaga testudinis marinae sanguine, oleo costino, de pyrethro. Si faucibus adherent hirudo, saepe gargarismatibus e sinapi, allio, aceto, aliisque acerbis & acidis, adiecto sale paratis, vtendum.

Ventriculo si infixae sit, aeger muriam tepidam vel acrum bibat; quibus aliquid aloes admiscendum, vt eod citius refigatur, vomituque, qui cum oxymelite simplici vel scillitico, & decocto anethi prouocari potest, excludatur.

Si sanguis reiciatur, adstringentibus, sanguinemque sistentibus vtendum; qualia sunt conferua rosarum rubrar. antiqua, radic. tormentillae, bolus Armenus, terra sigillata, trochisci de berberis, de spodio, syrupi cydoniorum, de rosis siccis, de agresta, mirtyllorum, granatorum; aqua plantaginis, portulacae, bursae pastoris, & alia.

Reiecta per vomitum hirudine, eius malignitati resistencia exhibenda. Vbi commendantur absinthium, nasturtium, saluia, gentiana, pimpinella, baccae lauri, caepe, scilla, radic. cappar. myrrha, galbanum, e quibus tale potest fieri Electuarium:

℞. Aristoloch. longa, gentiana, baccae lauri, cortic. radic. capparum, myrrha, an. Drach. ij. sem. ruta, piperis nigri, castorei, an. Drach. j. Cum melle despumato.

Fiat Electuarium, cuius Dosis Drach. j. ad Drach. ij. cum vini generosi Vnc. iij.

CAPVT XXI.

De Scolopendra.

Scolopendra. Scolopendra, vt in partem anteriorem & posteriorem progreditur, ita etiam ex parte vtraque morfu suo est noxia.

Symptomata & Signa diagnostica.

Demorfi a scolopendra pruritum sentiunt in toto corpore; caro circa plagam liuescit & putredine corrumpitur. Nonnunquam etiam rubra & faculenta apparet, vlcusque in ea curatu perquam difficile excitatur.

Nonnunquam & alia, quae morsus animalium venenatorum sequi solent, symptomata accidunt.

Curatio.

Plaga primum acidam muriam, vel oleo calido fouenda. Postea sal bene tritum, aut cinis aceto maceratus, aut sal cum pice liquida, aut scilla ei imponenda. Prodest etiam, ex Aetij consilio, cedria cum melle, & allium cum foliis ficus & cumino, eruoque ac vino.

Antidota quod attinet Dioscorides, lib. 6. cap. 43. a scolopendra demorfi cum vino exhibet aristolochiam, aut serpillum, aut chalamintham, aut rutam syluestrem, quibus Aetius, terrabibl. 4. serm. 1. cap. 15. absinthium & mentham adiungit. Vinum quoque, in quo asphodeli flores & semen, aut mentastri folia cocta sunt, vtile est.

CAPVT XXII.

De Rubeta.

Rubeta. Rubeta seu bufones equidem dentibus carent: gingiuis tamen, quas praeduras & scabras habent, partem cui adhaeserunt, sic arcte constringunt, vt venenum suum in partem, totumque inde corpus, per apprehensae partis poros, transmittant. Insuper venenum suum mictu & saluatione in herbas & fructus euomunt, quos si illos quis comederit, variis symptomatibus corripitur. Praeterea & anhelitum virulentum emittunt, eosque, quos anhelitu tantum contingunt, laedere, autor est Aetius, terrabibl. 4. serm. 1. cap. 63. Et de salua anhelitu bufonum infecta, supra, part. 5. c. 2. duas historias retulimus, quae ibi videantur. Compertum etiam est, palum, quo bufo transfixus fuerat, nocuisse. Refertque Ferdinand. Ponzettus, de venen. lib. 3. cap. 12. quendam cum cannam, in cuius summitate steterat infixa Rubeta manibus cepisset, & ea animalia ex suo agro expulisset, reuersum domum quamprimum incepit comedere, omnem cibum, quem tangebatur, euomuisse nec cessasse vomitum, donec cibus per manum alterius administratus fuit. In cute quoque, si salua vel vrina rubetae conspergatur, pustulae minores excitantur. Imo quod magis mirum, rubetae, ad modum quorundam serpentum, mediantibus telis nocere possunt. Ita refert Ardoynus, de venen. lib. 4. cap. 7. se vidisse quendam inuenem, qui cum interfecisset lanceola quendam magnum bufonem, deuenit ad stuporem totius corporis, adeo vt sterteret duobus diebus protinus absque pulsu.

Symptomata & Signa.

Rubeta veneno quocunque modo accepto corpus pallet, & in tumorem hydropicorum instar attollitur; accedit nausea, vomitus, difficultas anhelitus, vertigo, oculorum caligo, orisque fetor, syncope; febris affligit, partes extremae inflammantur, semen sponte profluit, pili desuunt, dentes quoque interdum cadunt.

Curatio.

Rubeta venenum si ore sumptum sit, vt vomitu quamprimum reiciatur, curandum. Hinc, vt alias etiam, quocunque modo in corpus admissum sit, theriaca vel Mithridatium tribus diebus continuis, cum decocto ruta vel vino exhibendum; vinum ineratam copiose propinandum; motus vehemens agro imperandus, sudor copiosus aliquoties in balneo prouocandus aegerque aqua calida abluendus. Qui cum e balneo egreditur, de speciebus diacurcumae, dialaceae, diaphod. abb. trochisc. de erupator. de rhabarbar. aliquid sumat, vel ex his cum conferu. capill. Vener. diacoro, & syrup. Byzantino F. Electuarium, de quo quotidie bis, hora vna ante cibum 3 ij. vel 3 iij. exhibeantur;

beantur; vel testudinis marinæ sanguis, cum leporis coagulo & cumino, ex vino præbeatur.

Cutis sputo vel urina rubetæ inquinata mox abluitur urina humanâ, vel aquâ & sale; posteaque ol. vitell. ouor. vel rosaceo illinatur.

CAPVT XXIII.

De Mure Araneo.

Mus Ara-
neus.

DE Mure Araneo, non omnibus locis noto animalis, agit Ardoynus, *de venen. lib. 7. cap. 2.* Greuinus, *de venen. lib. 1. cap. 27.* Hic dentibus suis, quos in vtraque maxilla duplici ordine digestos, eosque acutos habere dicitur, morsum non solum infert periculosum, sed mediante saluâ venenum quoque exitiale corpori communicat.

Symptomata & Signa.

Signa.

Vulnus, quod mus araneus infligit, ob dictam dentium multitudinem, sat manifestum, & quadruplici ordine conspicuum est. E quo sanguis primùm purus effluit, paulò post verò saniosus & putridus; dolor adest vehemens, pars affecta inflammatur, exulceratur & putrescit; circa plagam pustulæ emergunt sanioso humore turgentes, quæ si rumpantur, pus fundunt virulentum, quo exceto caro subiacens liuida, qualis in cancro conspicitur, apparet: nonnunquam intestinorum tormina, urinae difficultas, & sudores frigidi superueniunt.

Curatio.

Curatio.

Primò danda opera, vt venenum corpori communicatum foras eliciatur, iis modis, qui hætenus sæpius sunt propositi. Imponantur plagæ emplastrum è galbano in aceto dissoluto, & farinâ hordaceâ paratum; vel ex allio, foliis ficus & cimino confusis, ac cum oleo mixtis. Fiat Cataplasma vulnere imponendum.

Vlcera è pustulis ruptis oborta Aëtius, *terribil. 4. serm. 1. cap. 14.* acidâ muriâ eluere, & hordeum vstum, vel mali Punici dulcis corium coctum tritum imponere, atque vlcera eodem decocto, vel potiùs decocto myrti, fouere iubet.

Morsum à Mure Araneo infligitum arenam, seu terram ex rotarum transitu seu orbitâ sumptam, & vulnere cataplasmatibus modo impositam illico sanare, scribit Ælianus, *de animal. lib. 2. cap. 37.*

Interim statim simul alexipharmaca sunt sumenda, quæ hætenus sæpe sunt proposita. Aëtius, *alleg. loc. Drach. j. vel Drach. ij. fol. lauri, vel corticis capparis, vel radicis gentianæ cum vino exhibere iubet. Vel paratur tale electuarium:*

℞. Cortic. radic. cappar. radic. gentiana, an. Drach. iß. aristoloch. long. baccar. lauri, terra sigillat. ruta, an. Drach. ij. costi amari, spica Indica, an. Drach. j. flor. sulphur. Drach. s. croci Scrup. s. Cum melle.

F. Electuarium, cuius dosis quotidie bis à Drach. j. ad Drach. ij.

Vel paratur cum vino decoctum ex absinthio, fol. lauri, abrotano, serpillio, de quo æger quotidie Vnc. iij.umat. Sunt, qui coagulum hædi, leporis vel agni ex vino sumptum valde commendant.

CAPVT XXIV.

De Araneo.

Araneus.

ARaneorum licet plures species reperiantur, atque aliis alijs venenosiores sint; omnes tamen vno eodemque modo nocent. Vel enim ictu per vulnusculum tam exiguum, vt oculorum aciem ferè effugiat, venenum in corpus infundunt; vel etiam, quod de araneis

in Vasconia I. C. Scaliger, *exere. 186.* refert, calcati per calceorum soleas venenum transmittunt; vel in esculentis & potulentis illapsi, & cum iis in corpus ingesti, homini nocent, quomodo Mercurialis, *de venen. lib. 2. cap. 5.* è Nicolao Florentino refert, in monasterio quodam Eremitanorum multos Monachos fuisse peremptos potu vini, in quo fuerat extinctus araneus pestifer; vel etiam combusti fumo suo nocent. Ita refert Nicol. Florentinus, *serm. 4. tract. 4. cap. 23.* quendam Lombardum Florentiæ in hospitio Coronæ quandam araneam nigerrimam & magnam combussisse flammâ candela, & cum fumum illius naribus excepisset, statim incepisse debilitari, & incidisse in lipothymiam, & totâ nocte passum esse pulsus cordis, & pulsus eius ita minutum esse, vt vix perciperetur. Curatum verò fuisse theriacâ, diamoscho, & puluere zedoariæ mixtis.

Symptomata & Signa.

Signa.

Si Araneus siue intra corpus sumptus fuerit, siue ictu venenum suum corpori immiserit, accidit in parte demorsa stupor, cum frigoris sensu & horrore, ventris intumescencia, flatûs in intestinis, faciei pallor, lacrymæ inuoluntariæ, partium extremarum tremor & contractio, conuulsioni non dissimilis; sudor frigidus, perpetua & vana mingendi cupiditas, membri virilis in iuuenibus tensio & dolor, in senioribus verò laxatio; nonnunquam etiam vel per vomitum, vel per urinam, araneorum simile quid excernitur.

Curatio.

Curatio.

Si Araneus intra corpus sumptus fuerit, cura à vomitorio auspicienda: in quem vsus hic imprimis commendatur juli juglandium in furno siccari, tusti, & à Drach. j. ad Drach. ij. cum hydromelite, aut vino albo propinati.

Vel: *℞. Radic. esula, asari, an. Drach. ij. flor. anethi, genista, an. p. j.*

Coq. in aq. pura. Col. *℞. Vnc. v. Adde mellis Drach. j. Fiat vomitorium.*

Post vomitum offerenda alexipharmaca, quibus sumptis æger vel in lecto sese ad sudorem componat, vel, quod melius, balneum ingrediatur, & copiosè sudet. Vtilis est hic theriaca, Drach. ij. pondere, cum aq. cardui bened. scordij, aut vino albo sumpta. Item bolus Armenus, quo cum aceto propinato villicum quendam ab araneo punctum in collo, & inde tumore ingenti ac strangulatione quadam correptum, nec loqui potentem à morte liberauit Fracastorius, vt *lib. 2. de morb. contagios. cap. 2.* refert. Dioscorides propinat abrotani semen, aristolochiam, anisum, cicer syluestre, & cuminum Æthiopicum, cuiuslibet seorsim sumpti Drach. ij. cum vino. Vtilis est & resina sicca abietis, cuius vsu mulierculam quâdam, cum incauta deuorasset araneum, & circa os ventriculi affligeretur, mox dolore & malo omni liberatam fuisse, eiusque vsus contra venena illos rusticos, qui circa montes habitant, & Rhæti Resinarij, à resina hac colligenda nominantur, prædicare, refert Gesnerus, *in annotat. ad librum 2. facile parabit. Dioscorid. cap. 150.*

℞. Fol. scordij, mentha, ruta, cupressi, an. M. j. sem. eruce, anisi, 4. calidor. minor. an. Drach. j.

Coq. in f. q. vini. Colaturæ quotidie bis, manè & vespere, Vnc. iij. propinentur, donec corporis tumor euanescat. Commendantur quoque lauri baccæ, serpillum, calamintha, chamæpitys, gentiana, melissa, nigella, quorum quodlibet vel seorsim cum vino offerendum, vel è pluribus illorum decocta, & aliæ medicamentorum formæ parandæ & sumendæ.

Vel: *℞. Asa fetida Drach. ij. myrrha, alli, piperis, castorei, an. Drach. s.*

F. Puluis pro 4. dosibus, qui exhibeatur cum vino, antequàm æger balneum, quod quotidie ferè, cum magnus in hoc casu eius vis sit, repetendum, ingredietur.

Si

Si verò morlu araneus nocuerit, locus demorsus sapius aqua farsa abluendus, aut spongia calido aceto, vel decocto malua, origani, serpilli, aliorumque supra commemoratorum madida fouendus; inprimis lac è foliis ficus manans instillatum vtile etiam ad ictum araneæ Peruanæ. Refert enim Monardes, *lib. simpl. noui orbis, cap. 62.* in regno Peru insecta quædam reperiri, quæ araneæ appellantur, eò quòd vbicunque fuerint, sua retia texant Hispanicarum aranearum modo. Magna sunt ea insecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeo virulenta, vt eorum ictus ingulgent, nisi efficaci remedio succurratur. Nam si diutius differatur, & subeat virus ad cor, præfens mors consequitur, nec vlla remedia profunt. Miram autem in ficu vtilitatem experti sunt, si, quotquot icti fuerint, statim ad eam confugiant, & lac ex ficus foliis manans bis aut ter in vulnus instillent. Nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tollunturque dolores & symptomata succedentia, solo vulnere relicto; quod cum sit exiguum, facile curatur: diu tamen apertu seruandum. Cataplasmata quoque ictui imponenda parari possunt è foliis lauri, ruta, porro, farina hordeacea, cum aceto coctis. Prodest etiam allium & cepas contusas, sterus item caprinum cum vino, vt & ficus pingues imponere.

Simul vsurpentur alexipharmaca supra proposita, ægerque in balneo sapius fudet. Allium etiam frequenter comedat, vinumque liberalius bibat.

CAPVT XXV.

De Tarantula.

Cvm *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 17. ea,* quæ de Tarantula pro instituti nostri ratione hoc loco dicenda essent, explicata, symptomata ictum eius consequentia enumerata, eorumque curatio proposita sit: eadem hoc loco repetenda non censeo, sed lectorem ad locum illum remitto. Qui etiam Philippum Camerarium, *horar. subcissuar. centur. 2. cap. 81.* in quo de Tarantula agit, & autores, qui & à me, & ab eo allegantur, consulere poterit.

CAPVT XXVI.

De Cantharidibus.

DE Cantharidibus quidem nonnulli affirmant, vt ex Langio, *lib. 1. epist. 47.* & Ioh. Michaelis Paschali, *meth. med. cap. 41.* videre est, quòd etiam extra corpori applicata vesicæ noceant, & mictionem sanguinis excitent. Verum etsi sexcenties vesicatorij loco iis vsus fuerim: nunquam tamen tale quid obseruare potui. Ideo hoc loco saltem qualia symptomata intra corpus assumptæ excitent, enarrabo, earumque curationem monstrabo.

Symptomata & Signa.

Cantharides assumptæ omnes ferè ab ore ad vesicam vsque corporis humani partes arrodunt, exulcerant, atque inflammant; atque hinc febrem ardentem excitant, hypochondriorum inflationem, nauseam, dysenteriam, lipothymiam, vertiginem, & tandem dementiam pariunt. In ore resina cedri & pini sapor percipitur. Inprimis verò partibus vrinae dicaris suâ naturâ infensæ sunt; vnde in illis ardorem inflammatorium, excoriationem, penis continuam erectionem, cruentam & dolorificam stranguriam, vel omnimodam ischuriam excitant; quæ tandem vasorum vrinariorum gangrana & ipsa mors consequitur. Ita Cossinus, Eques Romanus, amicitia Neronis notus, cum lichene laboraret, vocato ex Aegypto Medico, cantharidum potu ab eo interemptus est, vt refert Plinius, *lib. 29. c. 4.* Ita narrat Pæteus, *lib. 5. c. 17.* Scortum quoddam iuuenem lautâ cœ-

nâ excepsisse, additis etiam condimentis puluisculo cantharidum conspersis. Qui cum postera die merum sanguinem ano virgæque rigidâ redderet, Medici vocati omnia necessaria medicamenta adhibuerunt, sed frustranei omnes illorum fuere conatus. Interiit enim iuuenis vehementiâ veneni victus.

Curatio.

Cantharides assumptæ è corpore vt eiciantur, primò danda opera; quod commodissime fit vomitorio ex aqua tepida, vel decocto capitis porcini, agnini, vel caprini, cum ol. violar. parato, & vomitus aliquoties repeti debet. Post vomitum clysteres per anum iniiciendi ex hordeo, malua, mercuriali, parietaria, sem. lini, fœnigræci, oryza, ol. lilior. albor. vel violar. seuo hircino, & electuar. diaphanico parati.

Hinc vel solum lac, vel decoctum althææ, sem. lini, & malua, cum ol. violar. mixtum per anum vel meatum vrinarium infundere non inutile fuerit.

Postea ad acrimoniam, & maleficam Cantharidum vim obtundendam æger sumat lac caprinum, iuscula pingua, prisana cremorem, oryzam cum lacte caprino coctam, butyrum recens, carnes pingues, porcinas scilicet & hædinas, cum lactuca, portulaca, hordeo, vel violaria coctas. Propinetur lac amygdal. dulc. vel emulsiõ ex sem. 4. frigid. maiorib. cum aq. lactucæ parata. Vel emulsiõ conficiatur è nucleis pini, sem. papauer. albi, & baccis halicacabi, cum aqua violar. Vtiles quoque sunt potiones ex aqua endiuia, plantaginis, lactucæ, portulacæ, syrup. nymphææ, papaueris, violar. & similibus paratæ: quibus si de mucilag. sem. psyllij, malua, cydoniorum, aut gummi tragacanthæ, aq. plantag. paratis, aliquid addatur, efficacius medicamentum erit.

Peculiari verò vi venenum cantharidum expugnat pulegium, siue in substantia sumatur, siue decoctum ex eo paretur. Commendatur & terra Lemnia, Drach. ij. pondere, vel fructus alkekengi num. x. si cum vino sumantur.

Vel *℥. trochisc. de terra sigillat. alkekengi, an. Drach. β.*

Et agro cum vino dulci, aut lacte muliebri exhibeantur.

Balnea quoque, quibus ægri insideant, paranda ex decocto malua, althææ, violariæ, lactucæ, portulacæ, sem. lini, fœnigræci.

Extra lumbi, genitalia, & alia membra dolentia inungantur vnguento rosac. & popul. cum oxycrato mistis. Vtilia sunt & epithemata è succo lactucæ, portulacæ, cucumeris, cucurbitæ, melonum, & ol. violar. mixtis parata, & duplicatis linteolis locis dolentibus imposita.

CAPVT XXVII.

De Bupreste.

BVprestis tam Græcis, quàm Latinis, teste Nicanro & Plinio, ita dicitur, quòd, cum boum corpora ingreditur, ea in tumorem attollit. Bestiola enim est cantharidi similis, aut scarabæo longipedi, quæ in herbis latitans sæpenumero à brutis deuoratur, eaque interficit. Homini etiam vix alio modo nocet, quàm cum intra corpus assumitur.

Symptomata & Signa.

Siue enim ab homine, siue à bruto inter pascendum deglutita fuerit hæc bestiola, sequitur totius corporis instar tympani inflatio, stomachi ventrisque dolor vehemens, vrina suppressio, ægrotantique omnia nitrum sapere & olere videntur.

Curatio.

Quia Buprestes magnam cum cantharidibus habent cognationem, eandem quoque cum illis curationem requirunt, quæ *cap. præced.* est proposita.

In specie verò ad Buprestem, iuxta Dioscoridem, lib. 6. cap. 3. conferunt ficus arida per se comestæ, vel decoctum earum ex vino. Vtiles sunt & dactyli, lac bubulum, caprinum vel ouillum, vt & pirorum omne genus. Si virus in totum corpus iam se diffuderit, sudor in balneo prouocandus.

CAPVT XXVIII.

De Pini Erucis.

Pini eruca.

Pini erucæ triplici modò hominibus nocent, morsu scilicet, attritu ad partem nudam, & tandem cum esculentis aut potulentis assumptæ.

Symptomata & Signa.

Signa.

In parte, quam erucæ momorderunt, aut alio modo durius attigerunt, ingens pruritus, rubor, dolor, ac tumor excitatur.

Assumptæ in palato, lingua, omnibusque oris partibus, vt & ventriculo & intestinis dolorem, inflammationem, cibi fastidium, punctiones, & in toto corpore æstum excitant vehementissimum.

Curatio.

Curatio.

Parti erucæ morsu aut attritu læsæ remedio sunt capæ aceto trita, ruta item cum melle & sale trita, vel cum aceto & pice cocta & imposita.

Erucæ intra corpus assumptæ quamprimum vomitu reiciendæ sunt, & si iam ad intestina descenderint, clysteribus eluendæ.

Et vt veneni huius acrimonia retundatur, propinandum lac caprinum, vel emulsio è sem. 4. frigid. maior. amygdal. dulc. sem. papau. albi, cum aq. hordei parata. Ager comedat oryzam cum lacte caprino coctam, cremorem ptisanæ, amygdal. dulces, iuscula pinguis.

Antidotus erucarum pini est terra Lemnia, & corallia rubra præparata, cum mucilag. sem. cydonior. exhibita.

CAPVT XXIX.

De Muscis, Apibus, & Vespi.

Musca.

Non equidem muscæ omnes venenatæ sunt: grandiores tamen quædam interdum virulentia non carent, præcipue si antea cadaveribus venenatorum animalium infederint; sicut Plinius, lib. 11. cap. 53. vesparum ictus periculosiores esse, si ea antea serpentibus victitarent, annotauit. Apes aculeo suo etiam nocent, & præsertim si densiore agmine in hominem, vel aliud animal inuolent, adeo vt equos etiam ab iis necatos fuisse compertum sit. Multo verò magis adhuc nocent vespe.

Ape.

Vespa.

Symptomata & Signa.

Signa.

Ictum istorum animalium consequitur in parte affecta dolor vehemens, & tam diu durans, donec aculeus relictus (quod ab Apibus fieri solet) exemptus fuerit. Tumor item & rubor, ac pustulæ, in parte affecta excitantur.

Curatio.

Curatio.

Si aculeus in vulnere fuit relictus, ille ante omnia extrahendus. Quod si fieri nequeat, locus demorsus vel oleo & cinere, aut terrâ mundâ fricetur, & emplastrum ex cinere, oleo & fermento imponatur, vel hisce nihil proficientibus, fortiter sugatur. Vbi aculeus extractus est, vel si nullus adfuit, plaga abluenda aquâ farsa: hinc cataplasma è farina hordei, malua, & plantagine, cum aceto paratum, vel sterus bubulum cum aceto, vel bolus Armenus cum aceto & oleo mistus imponendus; nasturtium etiam aquaticum tritum & impositum dolorem sedat, ac tumorem discurtit. Inprimis verò ipsa

animalcula, quæ plagam intulerunt, trita imposita omnem virulentiam extrahunt. Vtilis etiam est lenticula palustris cum aceto mista parti imposita. Prodest & sulphur viuum saluâ humana subactum; item ruta, lac ficuum, loco affecto imposita.

Si aliqua etiam in toto corpore sentiat mutatio, exhibeatur coriandrum cum saccharo, quod Ardoynus, de venen. lib. 8. cap. 11. è Christophoro de Honestis, puncturæ Vespe & Apis Bezoar esse scribit. Vtile etiam est nasturtium aquaticum, calamentum & taraxacum. Et si calor aliquis in toto corpore superuenerit, curatio vt in febribus malignis instituitur.

CAPVT XXX.

De Veneno Canis, & aliorum Animalium rabidorum.

Actum equidè de veneno canis rabidi, lib. 1. Pract. part. 2. cap. 16. Ne tamen & hic aliquis hiatus relinquantur, & hoc loco de eo aliquid addere libet. Etsi verò & alia animalia in rabiem aguntur, vt lupi, de quibus integro libello Germanico agit Io. Bauhinus, fues, boues, vulpes, feles, asini, mulæ, vrsi, & alia bruta: tamen frequentissime canes in rabiem aguntur, & virus suum animalibus aliis communicant. De huius autem veneni natura etsi inter autores non planè conuenit, & nonnulli omnem vim & efficaciam à qualitatibus primis deducere conantur: tamen frustra laborant, certumque est, vt aliorum venenorum; ita etiam huius vim ab occultis qualitatibus prouenire, vt fatis, alleg. loc. quæst. 1. probatum.

Vnum saltem hic addimus, nimirum Eustach. Rud. lib. 4. de morb. occult. cap. 12. cum videret, naturam veneni rabidorum animalium in siccitate & calore non consistere in contrariam opinionem lapsus esse, & paradoxum defendendum suscipere, scilicet venenum animalium rabidorum ingenti humiditate esse præditum, idque non solum probabilibus, sed firmis & validissimis rationibus se demonstraturum polliceri. Primò autem hoc probare conatur ex consideratione animalium, quæ venenum hoc in suo corpore concipiunt, & in rabiem aguntur; refertque talia esse plurima, non solum canes, sed chameleos, equos, mulos, vulpes, mustelas, lupos, feles & alia. Verum ne conatur quidem ex animalium horum consideratione aliquam rationem elicere; cum sint tot & tam diuersæ naturæ, nec vnus temperamenti, ideoque tandem concludit, nec malè, id in eorum proprietatem, & naturam inexplicabilem referendum esse.

Secundò ex consideratione caussarum, quarum vi hoc venenū in animalibus gignitur, hoc probare vult, quòd scilicet ferè semper putridorum cadaverum carnes, potiusque similes, & alia abominabilia à canibus deuorata rabiem ipsis induxisse, experientia testatur. Ex hoc enim concludit, quoniam putrida diffundunt humiditate, dum à canibus ingeruntur, in iis ingentem in humoribus parere corruptionem ac putredinem: insignem verò putredinem præsupponere insignem humiditatem existimat. Verum & hæc ratio nullius momenti est. Corruptionem enim ad veneni generationem necessariam esse, diximus supra, part. 2. cap. 3. sed non semper putredinem. Et certè in canibus rabidis, vt & hominibus rabidis, plerumque nulla putredinis apparent indicia. Et sit sanè, vt putredo accedat: tamen putredo ista non semper est humidissima, sed varia, pro subiecti putrescentis ratione. Et ipse Rudius, dum lib. 2. de morb. occult. c. 1. de generatione veneni disputat, statuit, putredinem, quæ putredo, non satis esse ad veneni generationem, sed vt venenum fiat, debere esse putredinem insignem & penitus malignam. Et quidem venenum non consistere in ipsa putredine, sed eiusdem finem & inquinamentum venenum

Venenum
nis & au
tium alio
rabidorum

An venen
canis rab
sit summe
midum.

venenum esse, quod certe non est humidissimum; & humorem non, dum putrescit, venenum esse, sed quando iam computruit, & propria forma deposita in speciem conuersus est humanae naturae penitus aduersam.

Tertio hoc probare vult ex modo, quo animalia, dum rabiunt, hoc venenum in corpus immittunt. Vulnus enim tale nihil nisi dolorem ex solutione continui excitat, & venenum per plures menses in corpore subsistens, & sensum sese multiplicans, donec tandem ad cerebrum usque penetrat, nullâ acrimoniâ vel calore, vel siccitatis sensu sese prodat, & propterea impossibile esse putat, ut tale venenum sit siccissimum & calidissimum. Verum nulla consequentia est; venenum hoc non est siccissimum & calidissimum: ergo humidissimum. Hoc potius ex omnibus, quae affert, sequitur, eius naturam non in vlla qualitate manifesta, sed occulta potius consistere.

Quarto idem probare conatur ex symptomatibus, quae demorsis ab animalibus rabidis superueniunt, & primo quidem ex contagio. Cum enim venenum animalium rabidorum sit contagiosum, è genere putrescentium esse putat, & propterea valde humidum. Verum supra, part. 3. cap. 3. satis probatum, contagij naturam non consistere in putredine. Deinde ex aliis symptomatibus colligere vult, venenum hoc non esse calidum & acre, quod & nos concedimus; sed inde non sequitur, quod sit humidissimum.

Tandem etiam ex curatione idem vult probare. Cum enim omnia remedia, quae à Galeno & aliis Medicis in demorsis à cane rabido usurpantur, sicca sint, quaedam etiam calida, ea certe, si venenum hoc siccissimum esset, locum non haberent. Quod ipsum & nos libenter concedimus, sed inde non sequitur, quod sit humidissimum. Neque enim illa medicamenta morbum hunc curant vi exsiccante, sed occultâ qualitate: quod ex eo patet, quod multa dantur medicamenta siccantia, quae nullam in hoc morbo curando vim habent, ideo quia illâ occultâ qualitate veneno huic aduersâ destituuntur.

Communicatur quidem hoc venenum frequentissime morfu, quandoque ramen & aliis modis: non raro saluâ. Ita Ioh. Matthaeus de Gradibus, consil. 82. narrat, Ioh. Coquetanum infectum fuisse post multos dies, ex sola impositione manus in os canis rabidi, etsi eam canis rabidus non momorderit. Et Matthiolus, in 6. Dioscorid. cap. 36. se duos vidisse refert, qui sputo canis rabidi perfunsi, nullo accepto vulnere, rabiem contraxerunt. Caelius Aurelianus, lib. 3. acutor. morb. scribit, quosdam ab animalis rabidi vnguibus laesos, & quendam à gallo gallinaceo pugnante leuiter laesum in rabiem venisse. Et Schenckius, lib. 7. obs. ex observationibus D. Esaiæ Meichneri refert, puerum Equitem apud Nobilem forte fortuna inuenisse sub sponda gladium, quo ante plures annos canis rabidus confossus fuerat, cumque, ut sibi donaretur, petiisset: quo impetrato cum enssem ferrugine obductum extergere & perpolire vellet, improvidus digito infixit vulnuscule, unde rabiem percipit perit. Imò Aretaeus, lib. 1. de sign. & caus. morbor. acut. cap. 7. scribit, quod à rabido cane, qui in faciem, dum spiritus adducitur, tantummodò inspirauerit, & nullo modo momorderit, in rabiem homo agatur: & Caelius Aurelianus, loc. alleg. quod quidam hydrophobicam passionem solo odore ex rabido cane attracto inciderit. Neque enim solum extra corpori communicatum, sed & ore admissum hoc venenum nocet. Ita narrat Cardanus, contradict. 9. tractat. 5. lib. 2. quendam osculasse canem rabidum, antequam emitteret suffocandum, & hinc rabiem contraxisse, ac mortuum esse. Et Caelius Aurelianus, alleg. loc. refert, satricem quandam, cum chlamydem scissam rabidis moribus farsciendam sumpsisset, atque ore stamina componeret, & linguâ pannorum futuras lamberet, tertiâ die in rabiem venisse. Et Iul. Palmarius, de morb. contagios. scribit, se vi-

disse ex straminis, in quo rabiem perciti fues decubuerant, esu equos, boues, oves, & reliqua animalia, quae stramentum degustauerant, rabiem contraxisse. Et Fernelius narrat, lib. 2. de abdit. cap. 14. venatores quosdam lupum ferociorem trucidatum in varia obsoniorum genera apparasse & coxisse, & omnes, quicunque esitarunt, non multò post tempore rabiem correptos, alios periisse, alios, sociorum morte prudentes, sibi prospexisse.

Venenum autem hoc nunc tardius nunc citius sese exferit; raro tamè ante vigesimum diem sese prodat: interdum post trigesimum, in multis non nisi post 4. sex, aut 8. menses; in quibusdam etiam post annum, vel vel etiam post quinquennium, ut Fracastorius, lib. 2. de morb. contag. cap. 10. scribit. Albertus Magnus, lib. 7. histor. animal. cap. 2. scribit, se vidisse hominem morsum à cane rabido in brachio, & anno septimo post incepisse inflari locum cicatricis, & mortuum esse intra duos dies. Et Petrus Salius Diuersus, de affectib. particularib. refert, proditum memoriae ab antiquis esse, hunc morbum ad quintum, septimum, & duodecimum annum dilatum fuisse.

Symptomata & Signa.

Si quis ab animali rabido morsus est, nullo modo vulnus id negligat, etsi nihil mali statim sentiat; cum, ut supra dictum, venenum hoc saepe diu latere possit, & tandem suis signis & symptomatibus sese prodatur. Sunt autem illa symptomata & signa alia propria & inseparabilia; alia communia & separabilia.

Propria & inseparabilia signa sunt, quod, cum venenum hoc ipsi cerebro, cui peculiariter aduersum est, communicatum est, homo sit cogitabundus & meticulosus, solitudinem capiat, atque etiam familiarem societatem fugit, lucem odio habet, tandemque aquam expauescit & abhorret: unde etiam antiqui, aliis symptomatibus missis, hunc morbum hydrophobiam appellarunt. Imò quod magis mirum, hoc morbo affecti non solum aquam, sed omnia liquida, vinum & alia potus genera, ac iuscula auersantur; ita quidem, ut non solum oblata & visa abhorreant, sed etiam si de iis mentio fiat, ea abominentur, & summâ angustia afficiantur; & si aquam diutius inspiciant, aut liquidus potus ipsis offeratur, tremant, concutiantur, turbentur, & in lipothymiam incidunt. Quae autem huius symptomatis causa sit, explicare non facile est, & auctores de eo valde dissentiant, de quo in Institut. lib. 2. part. 3. sect. 2. cap. 4. dictum. Pelops, Galeni Praceptor, accidere id putauit, quia hydrophobi propter multam siccitatem teneantur desiderio aquae, sed propter delirium eam abhorreant. Verum nec semper sentiunt hydrophobi, nec omnes mente alienantur, nec villo modo vquam persuaderi possunt, ut aquam admittant. Aërius ex Posidonio & Ruffo refert, id accidere, quia imaginem canis in aqua videant. Sed non solum aquam, sed liquida omnia, & quidem ea etiam, quae non vident, auersantur. Eodem modo sese res habet de eorum opinione, qui dicunt id accidere, quod suam imaginem, quam in aqua vident, abhorreant. Etenim & aquam in vase tectam, & omnia liquida, etiam turbida, auersantur. Eustach. Rudius, loco alleg. suae hypothese, sed falsae, insistent, id ideo fieri putat, quod, cum veneni huius temperatura sit putrida, viscida & humidissima, id ab aqua foueatur & augetur. Verum veneni huius naturam non in humiditate consistere, supra probatum. Deinde alij, qui morbis humidissimis laborant, ut leucophlegmatia, non ita aquam & liquida auersantur. Tertio non omnia liquidissima sunt humidissima, & vix humectandi habent, sed multa etiam sicca, ut spiritus vini. Cum itaque opiniones hae omnes veram huius symptomatis causam non reddant, ad occultam proprietatem confugere necesse est; inprimis cum in aliis etiam venenis talia occurrant, quae ad nullas manifestas causas reduci

660 De Veneno canis & alior. animal. rabid.

reduci possunt. Sic tarantula veneni cum Musica aliquis consensus est: qui leporem marinum deuorant, omne genus piscis auerfantur.

Signa communia.

Præter hæc signa propria & inseparabilia alia etiam occurrunt. Nam interdum delirant ægri, unde etiam inter deliriorum species de Rabie vulgò à Medicis agitur; sed non semper. De quo rectè Ierus Salius Diuersus: Non possum negare, inquit, me nonnullos vidisse rabientes, qui non tantum delirarent, sed etiam furerent. Plures tamen scio mente semper vsque ad ultimam vitæ horam constitisse. Nonnunquam & conuulsiui motus accidunt, ob cerebri à materia virulenta vellicatione; vt & singultus. Interdum & spuma circa os apparet, præcipue dum ægri sunt morti vicini. Quandoque & febris accidit; sed & hoc rarò, & si quandoque id euenit, id potius apparatus humorum, & præuix corporis dispositioni, quam veneni naturæ tribuendum. Nonnulli latrant, & obuios quosque morsu impetunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si demorsus ab animali rabido, antequam venenum inualescat, & cerebrum inuadat, statim necessaria media adhibeantur, seruari ij possunt, & præcaueri, ne in hydrophobiam incidunt, potest.

2. Si verò cerebro iam malum sit communicatum, & hydrophobia accesserit, vix quisquam seruatur & euadit.

3. Auicennas scribit, quod si quis à cane rabido demorsus aquam timens in speculum intuens seipsum agnoscat, huic salutis spem non deesse; quia scilicet arguat, facultatem cognoscentem non esse prorsus labefactatam. Verum falsum hoc esse, se deprehendisse scribit Eustach. Rudius, & se hydrophobia laborantibus propriâ manu specula contemplanda obtulisse, ægros tamen, licet se probè agnouerint, nihilominus periisse.

4. Moriuntur autem ægri citius vel tardius, prout symptomata plura vel pauciora, vigilia, deliria, conuulsiones, & similia accidunt. Si singultus accedat, mors in propinquo est, adeo vt vel eadem vel postera die moriantur ægri.

Curatio.

Curatio.

De curatione cum pluribus egerim *allegat. lib. 1. Practic.* de ea hic multa dicere opus non est. Pauca saltem de ea monebo. Et quidem de primo scopo, quæ est veneni è vulnere extractio, hoc tenendum: vulnus diu apertum seruandum esse, & quidem non solum vsque ad diem quadragesimum, sed per integrum annum, cum obseruatum sit, quosdam à rabidis canibus morsos etiam post annum, imò etiam longius temporis spatium in hydrophobiam incidisse.

Inter interna med.amenta Dioscorides & Galenus imprimis commendat cinerem cæcorum fluuiatilium, si eius duo cochlearia cum pulueris radices gentianæ cochleari vno in vino meraco exhibeantur: tantique facit, hoc medicamentum Galenus, vt, etsi alia quoque præ manibus haberet, ne tamen in tam periculoso morbo demorsos homines tam celebri remedio, & certâ salute defraudaret, fateretur se nunquam alio præsidij genere per os sumpto vti voluisse. Plura tamen huiusmodi medicamenta extant apud Galenum, *lib. 2. de antidot. cap. 11.*

Reliqua videantur loco *alleg. lib. 1. Practicæ.*

CAPVT XXXI.

De Cerebro & Sanguine Felis.

Peculiare aliquid in fele esse, vel ex eo pater, quod non pauci reperiuntur homines, qui etsi canes & alia animalia ferre possunt, felium tamen præsentiam

planè abhorrent, ita vt nec in vno conclau cum ipsis morari possint, & licet eas non videant, nihilominus earum præsentiam mox percipiant, ac sudore frigido diffuant, & nisi feles amoueantur, in lipothymiam incidunt.

Inprimis verò cerebrum felis in cibo sumptum inter venena refert Ponzertus, *lib. 2. de venen. tract. 6. cap. 3.* & Matthiolus, in *6. Dioscorid. cap. 25.*

De sanguine etiam felis scribit Martinus VVeintrichius, *de monstris*, quod puella quædam Vratistauæ cum publicè spectaret, latronem capite truncari, terribili spectaculo in epilepsiam inciderit. Cum verò, vt fit, multa frustra tentarentur, ex vulgo quis suasit, sanguinem felis porrigi vtile esse, quo ebibito malum non difficulter cessaturum. Offertur: accipit misera, infelici admodum euentu. Paulò post enim felis naturam induit, sed ex intervallo, & quod hoc animal solet, id illa omne æmulatur, voce, saltu, gestu, vestigiis, cum mures in silentio venatur, in quibuscunque etiam potest angustissimis foraminibus, idque tantisper, dum paroxysmi vehementia remiserit.

Anhelitu quoque feles noxias esse, & spiritus inficere, humidum radicale absumere, & marasimum inducere, docet Auenzoar, in *Proem. lib. 1. Thezir.* Matthiolus, *loc. allegat.* & Paræus, *lib. 20. cap. 34.* Quare experientia consulenda; cum sæpe videamus, infantes gestare feles, & secum in lectis cubantes habere sine damno. Forsan epim maior est huic homini, quam illi, cum fele antipathia.

Symptomata & Signa.

Cerebrum felis qui comederunt, crebrâ vertigine corripiuntur, stupidi redduntur, nonnunquam & planè amentes fiunt.

Curatio.

Si sciatur, cerebrum felis adhuc in ventriculo hære, vomitu reiciatur. Si verò in corpus sit distributum, expurgandum est inprimis extr. hellebor. *Scrup. j.* Postea antidoti loco exhibeatur moschi, qui proprium huius veneni habetur antidotum, *Scrup. ʒ.* idque singulis septimanis aliquandiu continuetur. Vtile est etiam sæpe fumere confectionem diamoschi dulcis, vel de sequenti electuario aliquid exhibere.

℞. Conserua anthos Vnc. ij. pulu. sem. pæon. carni, cubebæ. an. Drach. ʒ. spec. diamosch. dulc. Drach. j. Cum Syrup. de betonic. F. Electuarium.

CAPVT XXXII.

De Sanguine menstruo.

Plinius de sanguine menstruo mulierum, *lib. 7. cap. 15.* ita scribit: Nihil facile reperitur mulierum profluuium magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilesunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina; & fructus arborum, quibus insedere, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitore: alui apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus aëra; & in rabiem aguntur canes eo gustato, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quæ etiam repetit *lib. 28. cap. 7.* Verum, *lib. 4. Practic. par. 2. sect. 1. cap. 1. quæst. 2.* de huius rei veritate inquisimus, vbi quæstionem illam proposuimus, an sanguis menstruus solum quantitate sit superfluus; an verò etiam qualitate vitiosus, docuimusque sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate manifestâ seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari; & præcipue, si quid humoris vitiosi sit in vtero, vt sæpe esse solet, id à sanguine per vterum fluente elui. Potest tamen etiam sanguis is,

extra

extra corpus si asseruetur, corrumpi. Et quod saepe non postremum est, à veneficis, quæ sanguinem menstruum seu philtri, seu alterius veneni loco exhibent, plerumque alia mala medicamenta admiscuntur.

Symptomata & Signa.

Sanguis menstruus assumptus homines obliuiosos, melancholicos, amentes, & quasi lunaticos, imò ut nonnulli ferunt, leprosos efficit.

Curatio.

Sanguinis menstrui noxam corrigit Drach. j. pulu. margarit. cum aq. melystophylli exhibita, ut & trochisci viperini, à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibiti, quos Conciliator huius veneni Bezoar esse scribit; item sem. caulium, & leporis coagulatum. Vtilis est & theriaca, Drach. ij. pondere cum aq. fumar. pota.

Potus sit vinum, in quo melissa cocta vel infusa fuit.

Ager saepe balneo utatur.

CAPVT XXXIII.

De Sanguine Taurino hausto.

Sanguis Taurinus etiam à plerisque inter venena refertur. Et sanè extant historiae, quæ testantur, quosdam sanguine taurino hausto mortuos esse. Midam enim, antiquissimam illum Phrygiæ Regem, contractâ ex somniorum diritate animi ægritudine, cum formidabilis affectio augesceret indies, tauri sanguine copiosius hausto concessisse ab humanis, Cælius Rhodiginus, *antiq. lect. lib. 14. cap. 12. ex Plutarch. lib. de superstition. Strabonis lib. 1. & Eusebio, de temporibus*, refert. Et Psammenitum Regem Ægyptiorum victum à Cambyse hausto sanguine taurino perisse, Herodorus, *lib. 3. scribit*. Et Themistoclem Atheniensem inuidiâ ciuium relegatum ad Artaxerxem confugisse, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutasse hausto sanguine taurino, narrat Plutarchus, in *Themistocle*.

Quâ tamen ratione ita noxius sit, non satis planum. Greuinus, *lib. 2. de venen. c. 10.* sanguinem taurinum non propria sua natura venenatum esse, sed ratione tantum quadam aduentitiâ, scribit. Eustach. Rudius etiam, *de morb. oculi. lib. 3. cap. 6.* ipsum suâ naturâ venenum esse negat, tum eâ etiam de causâ, quod nemo taurinum sanguinem clâm potandum exhibere potest. Plerique non aliter, quàm lac coagulatum, & concretionem tantum, ac quatenus in ventriculo coagulatur, nocere putant: quod & Greuinus concedit, qui tamè addit, quòd, postquam sanguis hic in ventriculo concreuit, & in grumos conuertitur, putrescat, & deinde malignos vapores ad cerebrum transmittat, quo fiat, ut aeger subinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc causam reddit, quòd, cum grumi magni sint, nec supra, nec infra expelli possint, inde strangulatio & viarum tam ventriculi, quàm pulmonis obturatio subsequatur. Fieri tamen non posse addit, ut bibendo non aliqua portio in viis pulmonum relicta fuerit. Verum enim verò quod vltimum attinet, tantillum, quod in pulmonem delabatur, si delabatur, tantorum symptomatum causam esse posse credibile non est. Vero magis consentaneum esse existimo, suffocationem illam & strangulationem accidere à consensu ventriculi, qui dum sanguine taurino concreto repletus est, diaphragma & pulmonem comprimit: orificium tamen ventriculi, quòd neruosum est, etiam lædi, & vicinas partes, quæ eisdem neruos accipiunt, in consensum trahere potest. Quia tamen sanguis taurinus plus, quàm lac coagulatum, nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum esse, annotatum non memini, plures verò à sanguine

Dan. Seruert. Tom. III.

taurino mortuos esse, historiae supra allatae testantur: omnino eum in ventriculo malignitatem contrahere existimo. Quia enim, ubi concretus est, concoctioni resistit, prauam naturam induit, utpote qui crudus assumitur, nec à calore ventriculi nostri vinci potest. Id quod & in aliis quibusdam cibis accidit, si à ventriculo vinci non possant. Ita refert Galenus, 2. *de facultat. alimentor. cap. 69.* quendam post boletorum non satis elixorum (qui tamen innocentissimi esse purantur) usum largiorem os ventriculi pressum ac granatum & coarctatum, difficilèque respirationem habuisse, & in animi deliquium incidisse, sudorèque frigidum sudasse, ac ægerrimè medicamentis seruari potuisse.

Symptomata & Signa.

Haustus sanguis taurinus recens difficilem respirationem excitat; spuma magnâ copiâ ore reicitur, ad est deglutiendi difficultas, in ventriculo dolor & nausea, accedit animi deliquium, & iidem ferè insultus, quos patiuntur epileptici; & tandem, nisi remediis succurratur, ipsa mors sequitur.

Curatio.

Equidem curatio à vomitu inchoanda esset: verum quia ob grumos sanguinis concretos vomitus citra suffocationis periculum prouocari non potest, auspicanda ea à medicamentis sanguinem concretum dissoluentibus; qualia sunt acetum, oxymel, & acetosa alia, hydromel, sperma ceti, mumia, coagulatum leporis, hædi, rad. gentianæ, laserpitij, pimpinellæ, semen brassicæ, conyzæ folia cum pipere, nitrum, vnguentum rubrum porabile, magisterium oculorum cancri, & similia; & omnino ea, quæ ad sanguinem concretum dissoluendum supra, *lib. 5. part. 1. cap. 6.* sunt proposita, nec hic sunt inutilia. Aërius etiam ramulos fici tritos cum nitro & posca præbet, fructusque vitis sylvestris, etiam siccos, comestos statim grumos sanguinis dissoluere asserit, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 74.*

Sanguine hoc modo dissoluto vomitus prouocetur, & si ad intestina iam descenderit, clysteribus iniectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta, quæ ad sanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad sanguinem dissoluendum, quàm ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia esse videntur. Talia sunt terra sigillata, bolus Armenus, marga saxorum, rad. tormentillæ. Ager saepius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri dissolutum sit. Potus sit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De Lacte coagulato.

VT lac, si in ventriculo rectè coquatur, vtilissimum præstat alimentum: ita si in eodem corrumpatur, variorum morborum & symptomatum causa esse potest. Verum de omnibus lactis corrupti damnis hoc loco agere nobis propositum non est, sed eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt; verum vix puto, aliquid malignitatis subesse, sed omnia, quæ accidunt, symptomata à ventriculo grauato accidere; id quod ab aliis cibis accidere potest. Memini virginem, cum tum alios cibos, tum caneros cum ipsis ferè testis auidè comedisset, sub primum somnum in grauissimam cardialgiam incidisse, ut de vita periclitari videretur, à qua tamen breui, cancorum testis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata est. Eodem enim modo sese res habet de lacte. Cuius rei historias duas habet Dodonæus, in *annotat. ad cap. 17. Beninens;* similèque Forestus, *lib. 18.*

Lac coagulatum.

KKk

18.

18. *obseru.* 13. quæ docent, à lacte in ventriculo concreto pessima, quæ iam recensentur, Symptomata excitari. Et meminisse ipse, cum Studiosi quidam iam ante annos 39. cereuisiam ad ebrietatem usque ingurgitassent, & forte lac ad parandos caseos destinatum in vrceis offendissent, & illud sibi mutuo propinassent, ex iis cuiusdam lac in ventriculo coagulatum fuisse, unde grauissimi ventriculi dolores, & suffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum dissoluentibus exhibitis, & lactis coagulati magnis frustis, casei instar, vomitu reiectis, liberatus est.

Symptomata & Signa.

Signa.

Lac enim in ventriculo coagulatum eiusdem doloris & angustiam, respirandi difficultatem, suffocationis periculum, & hinc animi deliquium, totius corporis rigorem & frigiditatem, sudorem frigidum, pulsumque paruum excitat.

Curatio.

Curatio.

Danda imprimis opera, vt lac coagulatum dissoluatur & vomitu reiciatur. Quam ad rem utile est acetum simplex, vel scilliticum, hydromel, oxymel simplex & compositum, vel scilliticum, & reliqua medicamenta *cap. præced.* proposita. Commendatur & succus menthæ recens expressus, bacca iuniperi, thymus, artemisia, sem. nasturtij, lac sicus cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuscunque animalis vti l. cti recentri iniectum ipsum cogit & inspissat, ita quod iam coactum est, ex natura sua dissoluit, vt scribit Aetius, *terra-bibl. 4. ferm. 1. cap. 75.* Forestus, loco allegat, vt & lac dissolueretur concretum, & per vomitum reiceretur vna operâ, parauit decoctum e fl. chamameli M. j. sem. anis. fœnicul. an. Drach. j. in aq. f. & colaturâ Vnc. iij. cum aceti & sacchari modico tepide propinavit. Neque enim in talibus subitis casibus medicamenta operose componere licet, sed quæ ad manum sunt, vlturpare necesse est.

Lac coagulatum non nisi dissolutum per vomitum eiciendum.

[Quam praua symptomata, & his quæ sanguine taurino sumpto accidunt, similia, e lacte coagulato accidere possint, *supra dictum.* De Curatione occurrit hoc dubium, an vomitus ad lac coagulatum e ventriculo eiciendum cõueniat. Neg. t. id Matthiolus, ea de causa quod lac coagulatum, si quis id vomitu eicere conetur, in gula facile hære, & hominem suffocare possit. Verum id saltem metuendum esset, si lac coagulatum nondum dissolutum vomitu reiceretur. Id verò vt præcaueatur, primò lac coagulatum dissoluentia, superius proposita (oxymel, & similia, vt & mugia, ac spermaceti,) exhibenda. Postquam verò lac dissolutum est, vomitoria sine omni periculo exhiberi possunt.]

CAPVT XXXV.

De Caudæ ceruinæ veneno.

Caudæ ceruinæ venenum.

IN Certiorum caudis humorem quendam viridi portaceæque bili similem, qui præsentissimum venenum sit, reperiunt fertur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Ca idam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum sumpserit, ei e vestigio intolerabiles angustie ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuersum hydropicorum more intumescit, liquidoque colore defædatur.

Curatio.

Curatio.

Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioso, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus. Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum, vel pulueris corallior. præparat. Scrup. j. vel theriacæ Drach. ij.

Extra venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo e citri semine expresso.

Ager sæpius vescatur nucleis pini aut pistacijs.

CAPVT XXXVI.

De Vnguium segmentis.

NON in brutorum animalium vngulis solùm, sed & hominum vnguibz, malignum aliquid latere vulgò fertur: neque experientia, neque ratio dissentit. Solet enim natura, si quid vitiosus est in corpore, id ad partes eiusmodi ignobiliores detrudere.

Symptomata, & Signa.

Signa.

Vnguium humanorum resegmenta intra corpus assumpta facultatem expultricem adeo mouent & irritant, vt copiosa & per vomitum & per aluum, sicut in cholera fieri solet, excitetur præter naturam euacuatio.

Curatio.

Curatio.

Quæ præternaturalis euacuatio vt sistatur, lenientia, lubricantia & abstergentia exhibenda, iuscula nimirum pingua, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, serum bubulum vel caprillum. Vel paretur portio abstergens ex aq. hordei, aut aq. mulsæ, & syrup. violar. solutiuo. Vtile etiam est clysterem iniicere e decocto maluæ vel lacte, & oleo amygdal. amar. ac mucilag. sem. psyllij, maluæ, aut cydoniorum paratum.

Detergis hoc modo ventriculo & intestinis, leniter adstringentia, ventriculūque roborantia vsurpanda sunt: qualia sunt nux moschata, macis, terra sigillata, bolus Armenus, conferva rosar. rubrar. antiqua, rad. tormentill. syrup. mastichin. de mentha, de rosis siccis, myua cydoniorum.

Extra abdomen illinatur oleo menthæ, absinthij, mastichino, cydoniorum, nuc. moschar. expresso. Vel imponatur cerorum stomachale, emplastr. de crusta panis, aut de bacis lauri.

CAPVT XXXVII.

De sudoris animalium veneno.

EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur, tertiar potissimum coctionis, quale sudor est, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ conatus eluserunt, esse aduersa, & malignitatis aliquid in se continere, vti rationi est consentaneum, ita etiam experientia comprobatur est.

Symptomata & Signa.

Signa.

Sudor animalium, equi potissimum, quem Germani *Pferdstaub* nominant, vt & asini ac muli, si cui propinatus fuerit, ei facies rumida, viridisque redditur; sudor e corpore, maximè verò sub alis promanat fortidus; flatūs in intestinis & ventriculo generantur quamplurimi; nonnunquam & angina ac suffocatio, ac si cum viro bibatur, delirium superuenit.

Curatio.

Curatio.

Quamprimùm vomitus excitatus est assumpto haustu hydromelitis calidi cum butyro copioso, vel oleo rosaceo; quibus, si liber, addi potest aristolochiæ rot. & salis gemmæ, an. 3 ß.

A vomitu ægro propinandum est vinum cum melle rosaceo mixtū, vel rhabbarbari 3 ß. cum salis fossilis 9 ß.

Veneno sudoris animalium maximè resistit sequens electuariū. ℞. boli Armeni, terra sigillata, bacca lauri, an. 3 j. coaguli capreoli, vel eius loco leporini 9 ß. myrrha. fol. ruta an. 3 ß. Cum melle despumato. F. Electuariū, quod 3 ij. pondere quotidie semel ægro exhibendum.

CAPVT XXXVIII.

De Torpedine.

Restant tandè venena animalium aquatiliū, & præcipue marinorum. Et vti primò de Torpedine dicamus, scribit de ea Galenus, 6. de loc. affect. cap. 5. quod cā

Torpedo.

ea potentia prædita sit, ut, si fuscina aut tridente attin-
gatur à piscatore transmissa qualitate per hastam ad ma-
num, eam repente stupefaciat. Imò non solum per tri-
dentem vel hastam vim suam piscatoris brachio com-
municat, sed tanta eius est stupefaciendi vis, ut etiam
cum retibus, tum humo capta, per retium funiculos,
quibus hamus alligatur, eadem stupefaciendi vis ad
piscatoris manum & brachium delecta in eo stuporem
inducat. Et ut Aristoteles, 9. de hist. animal. cap. 37.
scribit; Cum pigra sit torpedo propter pinnarum in
corporis mole defectum, & propterea pisces, quos
appetit, & quibus vescitur, venari non possit, affi-
cit eos ipsos illa, quam in suo corpore continet, facul-
tate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, &
iis vescitur. Abdit enim se in arena ac limo, & pisces,
qui adnatantes obstupuerunt, corripit. Vnde id, quod
lento admodum motu consequi non poterat, astu stu-
pefaciendi facultate mediante, assequitur. Cuius rei
indiciunt sunt mugiles, qui licet velocissimi sint, sæ-
pius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur.

Vis autem illa stupefaciendi saltem in viua torpe-
dine est; cum mortua etiam comedi possit, & propte-
rea forma eius specifica fluit.

Quomodo autem hæc vis stupefaciendi à torpedi-
ne in hominem dimanet, obscurum, nec ab autoribus
satis explicatum. Eustach. Rudius, lib. 4. de morb. occult.
cap. 15. etsi id, quod à torpedine homini communica-
tur, humorem esse, & quidem rectè, negat: tamen &
id negat, esse simplicem qualitatem, alterationemque;
& substantiam corpoream, licet vaporosam & spiri-
tuosam esse existimat, similem auræ malignæ, quæ à
digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata epilep-
siam excitat, quam rem substantiam esse, non saltem
alterationem & qualitatem, ex eo patet, quod vincu-
lis & deligatione supra locum, cuius consensu cere-
brum tum afficitur, eius in cerebrum ascensus prohi-
beri potest. Posse tamen hanc vaporosam substantiam
à torpedine per lignum ad ipsam piscatoris manum
penetrare, eo probare conatur, quod facillimè ac citissi-
mè halitus, tum suavis, tum foetidi odoris, tum pesti-
lentiæ seminibus imbuti, ac virulenti insensibili quo-
dam modo cum naribus, tum corporibus nostris, ab
aliis corporibus à quibus euaporant, possunt impertiri.
Atque ut id amplius declaret, & ad torpedinem appli-
cet, dicit id fieri mediante tenuissimâ aëris substantia,
quam piscatoris retia ac tridentes in suis poris ac mea-
ribus continent.

Verum enimvero exempla hæc torpedinis actionem
non satis declarant, & longè ab ea diuersa sunt. Ma-
teria enim illa, quibus odores & semina pestilentie
transferuntur, omnino corporea est, & propterea per
solida corpora penetrare non potest, ita ut quis per
ianuam clausam, aut fenestram vitreis orbibus rectè
munitam cum peste laborante tutò colloqui possit.
Aërem verò in omnium penè corporum poris reperiri
quidem non negamus, ad eum tamen per solidi ligni
substantiam nec odores nec contagium pestilens pe-
netrare potest. Rectius longe venenum illud torpe-
dinis sono comparatur, qui per corpora etiam solida
penetrat, & mediante aëre transfertur; ut & magneti,
qui nullâ mediante corporeâ substantiâ, sed spiritua-
li effluuio, in ferrum, etiam ad distans, agit. Talis
enim proculdubio naturæ & torpedinis venenum est,
quod per fuscina, tridentem & retia piscatoris ma-
num, & pisces per ipsam aquam stupefacere & torpi-
dos reddere potest, quæ de re supra, par. 2. cap. 1. dictum.

Symptomata & Signa.

Torpedo, ut modò dictum non solum per baculum
& retia, quibus tangitur, tangentis manibus torpe-
rem & stuporem inducit, sed & consequenter in
totum corpus transmittit, vires prostermit, magnam-
que corporis grauiatem & tremorem inducit.

Dan. Sennert. Tom. I l. 1.

Curatio.

Si quis liquorem Cyrenaicum manu teneat, cum
nihil à torpedine mali pati, Aelianus, de histor. animal.
lib. 5. cap. 37. autor est. Quæ si ita sese habent, procul-
dubio etiam hic liquor ad torporem & stuporem, à
contactu torpedinis inductum, utilis erit. Alexander
Aphrodisæus, initio Problematis. Trigli, quam mullum
vocant, carnem huius veneni remedium esse docet. Ad
torporem etiam à Torpedine inductum utilis est the-
riaca, si Drach. ij. pondere cum vino absinthite exhibea-
tur. Vel coquatur absinthium, ruta, gentiana, folia lau-
ri in vino, decoctumque exhibeatur. Vel: ℞. sem. urtica
nasturij, dauci, an. Drach. iij. piperis nigri castorei, an. Vnc.
j. Pulvis, cuius Drach. j. cum vino generoso exhibea-
tur. Ager quoque in balneo sæpius sudet.

Membrum stupidum fricetur pannis asperis, & fo-
mentetur vino, in quo salvia, calamintha, ruta, chamæ-
melum, hypericum cocta sint. Ex iisdem etiam balneum
parari potest. Postea illinatur locus affectus oleo ruta-
ceo, costino, quibus aliquid spiritus baccar. iuniperi
admixtum sit.

CAPVT XXXIX.

De Muræna.

Muræna quamuis omnibus temporibus in deliciis
habita fuerit, nec caro eius assumpta noxam ale-
quam homini afferat: si tamen dentibus suis, quos lon-
gos, acutos, & intrò inflexos habet, quem læserit, peri-
culosum id habetur. Scribitque Rondeletius, de pisci-
bus, lib. 14. cap. 5. piscatores dentium muræne maleficam
vim reformidantes, viuum non nisi forcipe arripere: ve-
nenatum enim eius morsum esse dicunt, qui cinere
capitis eiusdem Muræne curatur. Pars à Murænâ de-
morsa, nisi tota abscindatur, à morsu liberari non po-
test, ob vinctos dentes, maximèque in os recuruos.
Hoc magno multorum malo nouerat Veditius Pollio,
Eques Romanus, ex amicis Diui Augusti, qui inuenit in
hoc malo documenta sæuitiæ, ut tradit Plinius, lib. 9.
cap. 23. Viuariis earum immergens damnata mancipia,
non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus,
sed quia in alio genere totum pariter hominem distra-
hi spectare non poterat. Si etiam verum est, quod non-
nulli tradunt, murænas interdum canum more in ra-
biem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs sunt pe-
riculosa, quam viperæ.

Symptomata & Signa.

Morsum muræne sequitur dolor vehemens, sangui-
nis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et
si muræna rabida fuerit, symptomata, quæ viperæ mor-
sum sequi solent, accedunt.

Curatio.

Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo
reliqua vulnera simplicia, ab animalibus inflicta, cu-
ratur, qui lib. 5. Pract. part. 1. cap. 19. explicatus. Quia
tamen aliquid malignitatis habere creditur; in specie
ad muræne morsum commendantur lumbrici cum
melle triti & impositi. Muræne quoque morsum capi-
tis ipsius cinere sanari scribit Plinius, lib. 23. cap. 5.

Si ex rabie venenositas accedat, curatur tale vulnus,
ut morsus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus, ut Plinius, lib. 32. cap. 1. tradit, non
solum in potu aut cibo datus, sed & visus, venenum
est. Siquidem gravidæ si omnino aspexerint fœminam
ex eo genere duntaxat, statim nausæa & redundatione.
stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt.
Et mox addit: Eadem res in mari, & tactu quidem, no-
cet. Vescitur eo vnum tantum animalium, ut non

KKk 2 intereat

intereat, nullus piscis; tenerescit tantum & ingrator viliorque fit. Homines, quibus in pastu est, piscem olere; hoc primum argumento veneficium id deprehenditur. Ceterum moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id esse auctor est Licinus Macer. Et omnino venenatum piscem esse, ex Nicandro, Dioscoride, Galeno, Paulo Aegineta, Aëtio, imò ipsa experientia patet. Nam quod Plinius, *loc. allegat.* scripsit, suam experientia confirmat Rondeletius, *de piscibus lib. 17. cap. 11.* ubi refert, leporem marinum à piscatoribus captum ad se delatum esse, quem cum diligentius contemplaretur, & sibi & multis, qui una aderant, nauseam mouisse. Sed cum ne hac quidem à piscis inspectione renocatus eum dissecaret, & partes internas omnes sedulo rimaretur, interuenit quaedam mulier, de mariti morbo eum consultura. Cui cum ad dissectionem attentior non statim responderet Rondeletius, odor piscisque conspectus vomitum, dissolutio nemque ventriculi protinus ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauius ea queri coepit, ut iam abortus timendus foret, quem adstringentibus emplastris ad retinendum foetum ventri lumbisque admotis prohibuit, & ut aliquot dies cancris vesceretur, consuluit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Qui leporem marinum intra corpus sumpserunt, ut Dioscorides, *lib. 6. cap. 30.* & Aëtius, *terrab. lib. 4. serm. 1. c. 53.* testantur, piscium virus olent, & saporem in ore similem piscibus virosus habent, paulo post in ventre dolent, & color corporis ad icteri similitudinem permutat, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantae, & pudendum tumefactum cohibet urinae effusionem; progrediente vero malo etiam carulei coloris lotium emingunt, quanquam sanguinolentum, deinde nauseabundi facti biliosa vomunt sanguine permista: exudant autem graecolentia, & omne piscis genus auersantur, praeter cancrus. Imò ipsam mortem interdum infert lepus marinus, teste Aëliano, *lib. 2. de animal. cap. 45.* Galenus, *in lib. de theriac. ad Pison.* peculiariter pulmonem aduersum esse leporem marinum, eumque exulcerare scribit; & *lib. 1. de compos. medic. sec. gen. in initio.* Sophistis, eos cauillantibus, qui de medicamentis scripserunt, quae certas corporis partes vel laedunt, vel iuuant, respondet: At hoc cauillum, inquit, eos, qui ita iocantur, arguit, facultatis medicamentorum adeo esse imperitos, ut pulmonem solum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent. Quod Galeni effatum, quod scilicet solus pulmo, à lepore marino laedatur, non ita veritati consentaneum esse, existimat Rondeletius, *alleg. loco.* ideo, quod Paulus Aegineta, & Aëtius veneni huius graua ac saeva symptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis solius affectu ne verbum quidem. Dioscorides etiam, & Plinius, quanta sit istius veneni perniciēs, satis fuse declarant; at de solius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hic Galeno aduersari putat. Verum cum experientiam, quod promittit, istam non adducat, non crediderim, Galenum ista sine experientia statuisse. Ideoque experientia consulenda. Et si enim & alias partes laedat lepus marinus: potest tamen praecipue pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quae licet omnes partes ab ore usque ad vesicam male afficiant, imprimis tamen vesicam exulcerant.

Curatio.

Curatio.

Lepus marinus assumptus quamprimum vel vomitu, si adhuc in ventriculo restiterit, reiiciendus, vel si ad intestina descenderit, vel injecto clystere, vel purgante medicamento ore assumpto, etiā paulo fortiore, educendus. In quem usum commendatur pilulae de scamonijs, ellebori nigri, agarici, succi glycyrrhizae & tragacanthae aequalibus partibus paratae, & Drach. j. pondere exhibitae.

Resinam cedri, obuli pondere cum vino sumptam

leporis marini alexipharmacum esse tradunt. Alij, ut Athenaeus, huius veneni Bezoarticum Trigla esse aiunt. Vitia sunt & mala Punica; decoctum item è virga pastoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac asininum vel bubulum, vel decoctum è malua tota paratum. Dioscorides & Aëtius sanguinem anserinum, alij vero galli sanguinem tepentem praebere iubent. Cancris fluuiatilibus aeger sapius velcatur. De reliquis piscibus si quid assumere incipiat, certissimum conualescentiae signum est; cum, ut antea dictum, qui leporem marinum sumpserunt, omnes pisces, praeter cancrum, auersentur.

CAPVT XLI.

De Pastinaca marina.

Licet Pastinaca marinae caro, modò radius eius abscissus sit, in cibum venire possit: tamen in cauda habet aculeum seu radium ita mortiferum, ut breui temporis spatio homines brutaque animantia ictu perdere possit; imò si, ut scribit Aëlianus, *lib. 8. de animal. cap. 26.* ad maximam arborem, & summè virentem aculeum admoneas & defigas, non multò post amittat folia: quae postquam defluerunt, totus truncus similis est arboribus, Solis ardoribus aestate exsiccatis. Idem Plinius, *lib. 32. cap. 2.* tradit, qui etiam, *lib. 9. cap. 48.* scribit, nihil usquam execrabilius esse, quam radium supra caudam eminentem Trygonis. De pastinaca marina Rondeletius, *lib. 12. de piscibus cap. 1.* hanc historiam refert. Rusticus quidam, inquit, è Cemeneis montibus, cum pastinacam à se furto sublatam veste tegeret, telo femori infixo vulneratus est; sed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare non ausus, clam ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monstrans, quod dilatato vulnere extractum est, atque interea dum cremaretur, & in cinerem redigeretur, vulneri pastinacae iecur imponendum curavi, nec id sine successu: paulo post enim sedatus fuit dolor, coepitque tumor submitti, nihilominus tamen cum non ignorarem, piscem istum habere in se sui veneni antiphaarmacum, radij cinerem cum aceto vulnere admoui. Quo & veneno medicatus sum, & vulnus recens planè exsiccaui. Venenum istud nostris piscatoribus notum est. Captis enim pastinacis caudas abscindunt, nisi aliquando in forum piscarium integras deferant, in gratiam Medicinae Studioforum.

Symptomata & Signa.

Pastinacae marinae ictum sequitur soluta vnitas, & Signa. dolor in parte laesa vehemens; caro circa plagam nigrescit & stupet, quae si digitis comprimatur, saniem emittit atram, crassam & male olentem; accedunt, potissimum si neruus aliquis sit laesus, crebrae conuulsiones, totius corporis lassitudo, stupor, ac tandem ipsa mors.

Curatio.

Cum pastinacae marinae venenum sit perquam lethiferum, percussis ab ea citissime subueniendum; quod fit si plaga primum scarificetur & sanguis cucurbitulis extrahatur. Postea vulnere vel hepar pastinacae, vel radij cinis cum aceto, vel ipsa pastinaca diuulsa imponatur. Vel applicentur etiam cataplasmata attrahentia, quae parantur ex sulphure viuo, radic. bryoniae, marrubio, foliis lauri, soluia & similibus, cum urina veteri subactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, sinapi, sale ammoniaco & sulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagae inungendum. Aëtius, *terrab. 4. serm. 1. cap. 37.* fursures aceto coctos, & pro cataplasmate impositos, ut & acetum affusum pro foru valde prodesse scribit. Simul statim alexipharmaca exhibeantur. Plinius, *lib. 28. c. 11.* contra pastinacam & omnium marinorum ictus vel morsus coagulum leporis vel hedi vel agni Drach. j. pondere prodesse

As lepus
marinus in
primis pul-
moni ini-
quitur.

Pastinaca
marina.

Curatio.

prodesse tradit. Idem lib. 32. cap. 5. contra eundem prodesse etiam mullum in cibo sumptum, scribit. Vtilia etiam sunt scordium, rosmarinus, salvia in vino cocta; vel è myrrha, piperis, costi amari, rad. bryoniae, partibus æqualibus fiat pulvis, cuius Drach. j. ex vino exhibetur. Vel propinentur Drach. ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel *Y. costi amari, myrrha, rad. gentiana, aristoloch. long. zedoaria, an. Drach. j. sem. pastinaca sylvestris, anisi, ammi, an. Scrup. ij. granor. mastiches, spica, piperis, ruta, croci, an. Drach. B. Cum melle despumato F. Electuarium.*

Et omnino omnia, quæ viperarum moribus medentur, etiam pastinacæ marinæ moribus adhiberi possunt.

CAPVT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpio marinus, ita dictus, non quod scorpionis ter-
restris formam habeat, sed quod sit *πληκτικός*, ut ex
Aristotele citat Athenæus, lib. 7. id est, quod pungat &
feriat, venenumque effundat scorpionis terreni modo. Ut
enim scorpiones terreni in cauda aculeum venenatum
habent: ita scorpiones marini non solum in dorso spi-
nam gerunt venenatam, quæ incautos piscatores saepe
iciunt, verum spinas etiam in capite habent, quæ iis,
quæ sunt in dorso, non minus sunt virulentæ, & ut Plini-
us, lib. 32. cap. 11. scribit, scorpium marinus lædit, dum
manu tollitur. Additque Rondeletius, de piscib. lib. 6.
cap. 19. tot aculeos habet in capite, ut sine noxa tractari
non possit, nisi caudâ arripiatur, vel duobus tantum
digitis medium corporis apprehendatur.

Scorpionis marini cognata est & Scorpæna, quæ pi-
scis est littoralis, scorpione multo minor, & in dorso
solum spinam, eamque venenatam, gestans.

Symptomata & Signa.

A scorpione marino qui ictus inferuntur, molestos
cruciatûs pariunt, scribitque de se Alfaharaius, tractat.
30. præf. sect. 2. cap. 21. quod cum à scorpione marino
punctus fuisset in minimo digito, primò senserit mo-
dicum dolorem, qui postea sensim fuerit auctus, & per-
uenerit ac ascenderit ad brachium, & tandem usque ad
spatulam. Accedunt interdum partis motus ablatio,
convulsiones & lassitudines.

Curatio.

Quæ in aliorum venenatorum animalium moribus
& ictibus curatio adhiberi solet, ea & hîc locum habet.
Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexiphar-
maca contra venena exhibenda. Rondeletius, de piscibus
lib. 6. cap. 19. refert, se puerum ab hoc pisce miserè ictû,
dum eum in sinu recondere vellet, curauisse mullo dis-
secto & imposito, cum eiusdem scorpionis hepate, ad-
hibito ad vulneris ambitum lentisco confuso. Additq;
hæc: Nullum ferè venenatum est animal, quod veneni
sui antipharma in se non contineat: duplex autem
antipharma genus est, antipathia & similitudo sub-
stantiæ ut hepar venenatorum animalium vulnere im-
positum similitudine substantiæ venenum retrahit ma-
ximèque confert eâ parte, quæ fel continetur: carnes ve-
rò impositæ idem præstant per antipathiam, ut viperarum
caro morui viperarum medetur. Terrenus scorpium
totus ictibus suis remedio est. Sic mullus marini Dra-
conis, aranei ac scorpionis moribus medetur, si crudus
dissectus admoveatur, autore Dioscoride, lib. 2. cap. 25.
Galenus, 9. de simpl. medic. facult. Piscatores docuit, ut
sulphure ad venenatorum piscium morbus vterentur,
seu sicco vulnere insperso, seu cum salina misto, seu cum
vrina macerato, seu cum oleo veteri & melle & resina,
terebinthina subactò.

Simul alexipharma hætenus proposita vsurpanda.
Dioscorides percussis à marino scorpione absinthij, sal-

Dan. Sennert. Tom. 111.

uia, aut sulphuris ex aceto triti potionem subuenire
scribit.

CAPVT XLIII.

De Dracone marino.

Dracon marinus licet sapissimè in culinas veniat, & à Gallis, cum carnem habeat solidam & gustui
gratam, expetatur: aculeos tamen habet in ceruice vel
dorsi principio quinque præacutos, tenui membranâ
supra connexos, quibus, ut & iis, qui circa branchias
sunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Eius puncturam acerbissimus in affecta parte sequi-
tur dolor, tumor & inflammatio; febris item, & animi
deliquium: & nisi citissimè succurratur, gangrænâ
membrum læsum corrumpitur, quam ipsa mors intra
paucos dies comitatur.

Curatio.

Ut venenum immissum è plaga eliciatur, membrum
læsum aquæ calidæ immergendum, scarificandum, eiq;
cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipse etiam Dra-
con marinus impositus ictus suos sanat: nulli caro idem
præstat. Rondeletius, de piscib. lib. 10. cap. 11. piscatores
à Dracone marino læsos ad lentisci folia, tanquam ad
sacram anchoram, confugere, ipsisque partem vulnera-
tam confricare scribit: quos tamen melius sibi consul-
turos putat, si Draconis ipsius dissecti carnes vel cere-
brum imponent. Vtile est & cataplasma ex cape sub
cineribus cocta, fermento, serpillio trito, & pauca the-
riaca paratum; vel aqua vitæ, in aqua theriaca dissoluta
sit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum
aqua calida in massam redacti, & loco læso sæpius de die
impositi, dolores in hoc casu mirè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, statim
etiam alexipharma propinanda. Dioscorides, lib. 6.
cap. 45. absinthium, saluiam, & sulphur cum aceto mix-
tum exhibet. Prodest etiam theriaca aut Mithridatium
cum absinthij aqua aut decocto exhibitum. Pastillos ex
bryonia & eruo, cum vino potos, Aetius à Dracone ma-
rino ictis mirè conducere scribit, tetrabibl. 4. serm. 1.
cap. 39.

CAPVT XLIV.

De Felle canis Piscis.

Fel canis piscis adeo venenosum & lethiferum esse, Fel canis
ut vel vnius grani pondere assumptum, nisi debite
& statim succurratur, intra septem dies mortem inferat,
asserit Ardoynus, de venen. lib. 4. cap. 17.

Symptomata & Signa.

Fel hoc sumptum sequitur oris fætor grauissimus,
color corporis flauus, siue ictericius, inuoluntariûque
feminis profluuium.

Curatio.

Habent & in hoc veneni genere alexipharma com-
munia locum. Et præterea gentianæ radix, siue in sub-
stantia, Drach. ij. pondere cum butyro sumatur, siue de-
coctum ex ea paratur, & butyrum in eo dissoluatur, &
singulis diebus bis Vnc. iij. sumantur. Corpus inunga-
tur oleis vel balsamis aromaticis suaueolentibus.

CAPVT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena in- terdum post se relinquunt.

Et si præsentanea venena, seu ore sumpta, seu morfu
vel ictu in corpus hominis immilla, non semper
enc

Morbi &
symptoma-
ta, quæ post
venena re-
linquuntur.

666 De morb. & sympt quæ venen. interd. &c.

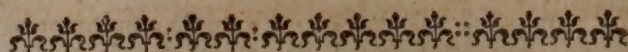
enecant, sed homo necessariis adhibitis auxiliis à morte liberatur, ita ut sæpe planè sanus sibi videatur: tamen non raro venena dispositiones malignas in corpore relinquunt, quæ nunc tardius, nunc citius sese exerunt, tandemque hominem in morbos diuturnos coniciunt, & lentâ morte enecant. Quod vel ipsum satis est ad morbos occultos, vulgò totius Substantiæ dictos, probandum; cum illæ dispositiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifesta consistent, nec etiam medicamentis intemperiebus manifestarum qualitatum oppositis curentur, Horum ergo præter naturam affectuum explicacione & curatione hanc de venenis doctrinam concludere libet.

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cum enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam, ut ex iis, quæ hætenus dicta sūt, patet, etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ dispositiones relinquuntur. Sunt verò dispositiones illæ, ut eas Cardanus, lib. 3. de venen. cap. ult. recenset, hæc ferè: Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbus Regius, tabes & phthisis, stranguatio & synanche, casus dentium, melancholia & tristitia, vigilia, furor, mala coctio, alui durities, intestinorum & ventriculi dolores, dysenteria, splen tumidus, spirandi difficultas, resolutio membrorum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ, animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia, conuulsio & dolor totius corporis, urinæ ardor aut difficultas, vertigo, nausea & obliuio, & alia, qualia passim apud obseruationum medicarum scriptores occurrunt.

Curatione
vult.

Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus consistit. Prius est, illi affectui noto, v. g. cachexiæ, phthisi, idonea adhibere remedia, quia passim in Practicorum libris traduntur. Alterum est, ut dispositio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Frustra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, nisi illæ venenæ reliquæ expugnentur, & radicitus extirpentur. Atque accidit sæpe, ut, licet morbus planè curatus videatur: tamen si dispositio talis maligna relinquatur, paulò post, vel etiam post longum tempus, recrudescat, id quod in curatione luis Venereæ sæpe fieri, supra suo loco diximus. Contrà sæpe euenit, ut licet morbus per se videatur esse lethalis: tamen veneno sublato & ipse sanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per se sunt insalubres, & è genere carcinomatum: tamen si ex peste oriuntur, pestilenti veneno victo & ipsi curationem suscipiunt. Et sputum sanguinis diuturnum etsi aliàs sit insanabile, teste Galeno, 5. meth. med. cap. 11. tamen id in Pussiano quodam curatum fuisse testatur Cardanus, loc. allegat. quia ortum habebat ex lue Indica. Et propterea semper in talium morborum & symptomatum curatione non minor malignæ dispositionis, quam manifesti morbi habenda ratio est. Et licet medicamenta illa malignæ dispositioni contraria ad morbum manifestum curandum non ita planè apta videantur: tamen propterea non negligenda. Et quidem, si fieri potest, medicamenti manifesti morbo contrariis admiscenda, vel per vices usurpanda ea, quæ sunt malignæ illi dispositioni propriè contraria, eiusque alexipharmaca; id quod in morbis & symptomatibus eiusmodi post lue Veneream relictis manifestum est, in quorum curatione semper lignum Guajacum, sarsaparilla & similia addenda, licet ipsi morbo manifesto non videantur adeo commoda: si verò veneni species ignoretur, aut propria alexipharmaca non dentur, communia alexipharmaca, vel simplicia vel composita, adhibenda:

& imprimis si dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ aliàs sunt cognata & vtilia, ea eligenda.

PARS NONA.

De Morbis à Fascino & Incantatione, ac Veneficijs inductis.

P R E F A T I O.

Quidem ea, quæ hætenus dicta sunt, ad morbos occultos explicandos sufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, ut & aliorum scriptis adhuc unum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifestas, aut vllum aliud vulgo notum morbi genus referri non potest, nec illud omittendum. sed & de eo aliquid hoc loco dicendum est. Sunt autem morbi hi illi, qui à Fascino, Incantatione, & Veneficijs induci dicuntur; qui etiam ea de causa Medicis cognoscendi sunt, quod ipsi interdum in talibus morbis consuluntur; ut patet ex Amato Lusitano cent. 6. curat. 87. qui, cum mulier quædam apud Indices accusata esset, quod iuuenem nobilem ex cantamentis surdum reddidisset, ipse, an surditas illa ab incantamento, vel causa naturali prouenerit, consultus est, ut allegat. loc. pluribus videre est. Quamquam verò multa à Philosophis, Medicis, Iureconsultis & Theologis de Incantationibus, Veneficijs & Magia scripta exstant: tamen illa omnia ad nostrum propositum non pertinent. Ideoque breuiter quatuor saltem explicabimus. Primò dicemus; An dentur morbi à Fascino, Incantatione, & Veneficijs. Secundò; quibus modis ac quâ ratione illi inducantur. Tertiò; quibus signis cognoscantur. Quartò; quâ ratione curandi sint.

CAPVT I.

De Fascinatione, & an ea aliqui morbi inducantur.

Fascinum & Fascinatio à fando, ut nonnullis placet, sed minùs rectè, dici putatur, quod Incantationis quoddam genus sit. Rectius deducitur à Græco *φασγίνω*, quod est inuideo, quod inuidi inprimis aliis aspectu nocere creduntur. Habetur autem vulgo pro Incantationis quodam genere, quo seu intuitu, seu laudatione, non solum infantes & homines, sed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò segetes lactiores, & plantæ laudantur, ut contabescant, & emoriantur. Metuunt etiam nonnulli, si quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri, ne fascinentur; & propterea ne fascineatur, partem cibi intuenti statim porrigunt, affanturque, cum impertiunt; ne me fascines, ut habet Aristoteles, sect. 20. probl. 34. Imò quidam etiam ad res inanimatas fascinum extendunt, & vasa pulchra, ac specula intiendo fascinari ac la di posse, ut rumpantur, existimant. Cæterum cum de morbis occultis hic nobis agendum sit, inprimis disquirendum; An reuerà aliqui morbi à Fascino inducantur. De quo etsi de morbis Infantum, part. 2. cap. 32. etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratius de eo agendum.

Et sunt nonnulli, qui existimant, non solum infantes, qui optimè valent, sed & alios homines, fascinatione in rabem & pessimum statum conici, imò & res alias lædi posse; & quidem tribus modis, primò visu, deinde voce & laudatione, tertio contactu & contrectatione. Atque hanc suam opinionem probare conantur primò varijs exemplis, & Poëtarum, Historicorum, ac Philosophorum autoritatibus.

Et de visu quibem scribit Virgilius:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Plinius verò, lib. 7. cap. 2. ex Ifigono scribit, quod in Triballis & Illyriis sint, qui visu effascinet, interimatque, quos diutius intuentur, iratis præcipuè oculis. Additque, quod

Fascinum
de dictum.

Quid sit

An dentur
morbi à f
cino.

Vulgaris
sentia.

Fascinatio
qua fit visu

quodd pupillas binas in singulis oculis habeant. Huius generis & foeminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidisse Appollonidem, Philargum & in Ponto Thibiorum genus, multosque alios eiusdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & foeminas omnes ubique visu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ovidius, 1. *Amor.*

--- Oculis quoque pupula duplex

Fulminat & geminum lumen in orbe manet.

Et Telchinas, Rhodi Insulæ populos, malè quondam hoc nomine audiuisse, ex Ovidio, 7. *Metamorphos.* patet:

Phabeamque Rhodon, & Ialysos Telchinas,

Quorum oculos ipso mutantes omnia visu

Iupiter exosus, fraternis subdidit undis.

Et Plutarchus ἀπορροιαὶ φασκισμὸν nominat. Huc pertinet & proverbum; *Mantis te vidit*: cuius Cæl. Rhodiginus, *antiq. lectio. lib. 3. cap. 22.* mentionem facit, & in eos dici scribit, quibus fascinator oculus mali obicit quicquam; additque, esse genus locustæ, quæ si quod inspexerit animal, protinus ipsi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib. 2. Bombyc.* senem quendam oculis fascinantem describit his versibus:

Quandoquidem memini Tusci altà in rupe Viterbi

Ipsè senem vidisse ferum, cui dira rigeant

Ora, grauesque oculi, suffecti sanguine circum,

Fronsque obscena situ, hirtique in vertice cani.

Ille truci (seculus!) obtutu genus omne necabat

Reptantum, teneras animas, parvasque volantes.

Quin etiam si quando hortos ingressus, ubi annus

Exiit expleto turpem nouus orbe senectam,

Floribus & passim per agros incanuit arbor,

Ille hortus stragem dedit, arboribusque ruinam,

Spemque anni agricola mæsti fleuere caducam.

Nam quocunque aciem horribilem intendisset, ibi omnes

Cernere erat subito afflatus languescere flores.

Imò opinio vulgi est, non solum ab inuidis, iratis, ac inimicis, sed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipsis parentibus, infantes fascinari, & lædi posse. De quo Plutarchus, 5. *sympos. cap. 7.* ubi pluribus de Fascino agit, hæc habet: *Haud sanè ignoras, inquit, ut & amicis, & familiaribus & parentibus nonnulli oculum fascinantem esse existimant, usque adeo, ut mulieres non ostendant illis pueros, nec diutius ab eiusmodi hominibus inspectari sinant. Et quod magis est, hominem seipsum visu fascinare, & sibi ipsi oculis nocere posse, referunt. De quo idem Plutarchus, loco allegato. Narrant, inquit, Eutelidam, cum sibi pulcer visus esset, propriâ specie captum in morbum incidisse, atque bonum habitum unâ cum pulchritudine perdidisse. Et nota est fabula de Narcisso ex Ovidio, *lib. 3. Metamorph. fabul. 8.**

Deinde etiam linguâ & voce, ac laudatione fascinationem fieri posse, vulgata opinio est. Vnde Virgilius, *Eclog. 7.*

Aut si ultra placitum laudarint, baccare frontem

Cingite, ne vari noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib. 7. cap. 2.* scribit, in Africa familias esse ef-fascinantium, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Imò non solum maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere posse, sed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod ut præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudatur, in vlu fuit addere, Græcis quidem, ἀπορροιαὶ, Latinis, *Præfascine dixero*, quasi præter fascinum, seu, ne fascineris, hæc dixero. Et nostris etiam foeminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, visita-tum est addere; *Dente tueatur*: ac nisi id addant, quod laudant, fascinari & lædi posse, persuasum habent.

Tertiò & contactu fascinationem fieri posse, vulgò creditur. De quo Plinius, *alleg. lib. 7. cap. 2.* scribit, quod genus Pharnacum in Æthiopia sit, quorum sudor ta-

bem contactis corporibus afferat. Imò vetularum at-trectatione infantes lædi posse, vulgus existimat; & propterea infantes vetulis eiusmodi non facilè con-trectandos exhibent. Et Ioh. Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 2. cap. 3.* veneficæ mentionem facit, quæ solum ventrem foemina cuiusdam blandè con-trectando foetum eius enecavit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ ha-
stenus allata sunt, causas reddere conantur. Et primò quidem ἀπορροιαὶ illas, & vaporum effluuia afferunt, quæ non solum ex animalibus, sed & plantis & gem-mis fiunt: de quibus pluribus Langius, *lib. 2. epist. 36.* agit, qui ibi videatur: & in specie de visu addit, nul-lum reperiri in humani corporis fabrica sensus orga-num, quod tanta spirituum copiâ scateat, & fulgorem ex se emittat, ut oculus, idque exemplo micantium Augusti & Tiberij Cæsaris oculorum è Suetonio pro-bat. Et ad has ἀπορροιαὶ & effluxus etiam confugit Plutarchus, loco allegato, ut rationem reddat, quomodo Eutelidas seipsum fascinare potuerit. Bonus vir Eute-lidas, inquit, & quicumque seipsum dicuntur fascinare, non sine ratione id mihi videntur pati. Periculosus enim est summè bonus habitus, & corpora simul at-que ad summum vigorem processerunt, non stan, sed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, seque spe melius affectos vident, adedò ut se demirentur, ac conspiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per hali-tus vitium in deterius tracti seipsum fascinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas, vel alia quædam specula, subsistunt. Exhalat enim spiritus in obiecta, eoque fit, ut, quo aliis nocebant, seipsum malè habeant.

Secundò in specie id declarant exemplo foemina-rum menstru laborantium, quarum, ut Plinius, *lib. 17. cap. 15.* habet, superuentu acescunt musta, flaccescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insidère, decidunt, speculorum fulgor ipso aspectu hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor, aluci apum emoriun-tur; æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit. Et mulieres menstruaras specula lucidissima, si ea inspi-ciant, inquinare, Aristoteles, *lib. de insomn. cap. 2.* & ipsa experientia, testatur. Cum ergo in mulieribus tale quid generari possit, quod modis dictis alios lædat, non impossibile esse putant, homines quosdam seu na-turali, seu acquisitiâ proprietate talem nocendi vim habere posse: estque in confesso apud Medicos ple-rosque, venenosos humores in corpore humano nasci posse, qui maxima ex parte à natura ad exteriores cor-poris partes amandari solent, ut Galenus, 3. *de loc. affect. cap. 7.* & 6. *de loc. affect. cap. 5.* docet.

Ideoque non est mirum, si homines, in quibus tales humores abundant, aliis visu, afflatu, & tactu no-cent.

Tertiò exempla ophthalmiâ laborantium afferunt, de quibus Poëta:

Dum spectant oculi lasos, laduntur & ipsi,

Multaque corporibus transiione nocent.

Quartò adducunt exempla aliorum etiam anima-lium, quæ visu nocent. Ita de Basilisco ferunt, eum ita exitiosum esse, ut solo visu hominem & alia animalia necare possit. Et de lupis narrant, quod si priores ho-minem aliquem conspiciant, eum illico vocem amit-tere. De quo Virgilius:

--- *Lupi Marin videre priores.*

Quintò nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recensent, quanta imagi-nationis vis sit, & quantum humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat, & quidem, ut Cornelius Agrippa, *de occult. Philosoph. lib. 1. cap. 65.* ea de re scribit, ita uult, passiones animæ, quæ phanta-siam sequuntur, cum vehementissimæ sunt, non solum

Rationes pro
fascino.
Prima.

Secunda.

3.

4.

5.

posse immutare corpus proprium, verum etiam transcendere in operando ad corpus alienum, ita, quod admirabiles quædam impressiones inde producantur in elementis, & rebus extrinsecis, atque etiam morbos quosdam animi siue corporis sic possint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accensam mutare sanitatem vel ægritudinē, non solum in corpore proprio, sed etiam in corporibus alienis. Adduntque nonnulli, spiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rursus aëre inficere ac corrumpere, non secus, vt ab aspectu stellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi solet.

Plutarchi de fascinatione sententia.
A quibus non dissentit Plutarchus, qui, *alleg. lib. 5. sympos. cap. 5.* in inuidiam causam fascinationis refert. Audacter, inquit, dico, vniuersas quidem animi affectiones, quibus diu insunt, in iis melancholicos habitus ingenerare. Hi cum naturæ vim ceperunt, qualibet ex causa mori sepe etiam inuitos homines in iam proprias & consuetas perturbationes deferunt. Et mox: Nulla itaque admiratione dignum, si, qui inuidendi & fascinandi habitum sibi contraxerunt, etiam aduersus familiares ex proprietate mouentur; aut vbi moti fuerint, quod natura solet, efficiunt, non quod volunt. Quemadmodum enim spheram sphericè moueri, & cylindrum in modum cylindri necesse est; ita & hominē sic inuidiā affectum inuidenter aduersus omnia moueri. Et ibidem: Quandoque homines sic inuidiā affecti oculos insigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipsius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta tela impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, si conspectu noceant.

Heliodori.
Inde in eundem sensum scribit Heliodorus, *lib. 3. histor. Ethiop.* Hic aër, inquit, nobis circumfusus per oculos, nares, halitus, aliosque meatūs ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo secum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiunt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumstantem aërem qualitate maleficā replet, ac proprium spiritum acerbioris plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem, utpote subtilis, ad spiritum vsque, & medullas ipsas peruadit, & plerisque morbus sit inuidia, & proprium accipit nomen Fascinationis.

Tandem in specie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multa adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis sit ad mouēdos & variè flectendos animos, notissimum est. Nec ignota Musicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad tristitiam, ad misericordiam, ad amorem concitare potest. Animi verò affectus magnam vim habere corpora nostra alterandi, extra dubium est. Obseruatum etiam esse putant, verbis quibusdam prolatis à vetulis infantes quosdam ægrotare, alios intire, feminas uterum gerentes, abortum facere, nonnullos macie consumi, alios grauissimis doloribus corripi.

Fascinationes ueritates.
Alij contra omnia illa, quæ de fascinatione dicuntur, fabulosa & falsa esse existimant. Et cum tres eiusmodi fascinationis modi sint propositi, per visum, per vocem, & contactum; nullo horum quenquam fascinari & lædi posse putant. Cum enim visio fiat non radorum emissionē, sed specierum visibilium receptione, & sit actio in hominē immanēs, nullo modo visu quis alium lædere potest. Vox quoque cum saltem auditus obiectum sit, per se nemini nocet, nec verborum per se ulla efficacia est. Ita nec tactus, quatenus talis, nisi is, qui tangit, alterum alteret, nocere potest, præsertim si vestes saltem contingantur. Quæ omnia cum verissima sint, postea pluribus probabuntur.

Cardani de fascino sententia.
Cardanus, *lib. 1. de reu. cap. 17.* etsi fascini tres principales differentias constituit, vnam, quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi, tractandi, percutiendi, attentius inspiciendi:

tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum tetrico aspectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepsiam incidere, & mori scribit. Verum etsi negandum non sit, terrorem, timorem, & imaginationem morbos eosque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepsia corripī posse: tamen hoc nihil ad hanc quæstionem de Fascino facit. Non enim hic quæritur; an homo sibi ipsi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere possit: sed de hoc controuersia est, an aliquis alteri visu vel voce nocere possit. Et infantes, qui fascinari dicuntur, eas, à quibus fascinari putantur, sepe non vident, non agnoscunt, & proinde ad eorum aspectum non terrentur.

Ex hac ergo controuersia vt nos expediamus, primò ambiguitas vocabuli Fascini distinguenda. Cum enim Fascini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, sed triplex quæstio est, an dentur morbi ex fascino. Primò enim fascinatio sumitur sensu vulgari, qui apud Poetas occurrit, & in vulgi ore ac animo est, pro latione, quæ solo visu vel laudatione induci putatur; cuius rei exempla, supra sunt allata:

Nescio quis teneros oculos mihi fascinat agnos.
Et: ----- baccare frontem

Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Et cum feminæ sibi persuasum habent, se infantibus, si eos laudent, nocere, nisi illud, *præfiscinè dixero*, seu Deus te custodiat, addant.

Secundò fascinatio interdum accipitur pro latione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀπορροίας, & effluvia affertur: quæ fascinatio, si modò fascinatio dicenda est, vt mox dicetur, omnino naturalis est. Hoc modo Fascinum definit Langius, *lib. 2. epist. 36.* quod sit vaporis virulentī à corpore noxio, naturā ab aliis dissidente, ἀπορροία, id est, defluuium, quo aliorum corporis habitus & spiritus, per visum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conspurcati, corpora tabescere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in solis effluuiis acquiescere, sed visum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, sed minùs rectè, addere videtur.

Tertiò est Fascinatio Magica dicta, quæ nihil aliud est, quàm incantatio & veneficium: quo modo fascinationis vocabulum accepit Balduinus Ronslaeus, *epist. 50.* in qua, vbi in titulo fascini historias se relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum historias recenset. Itaque vt de distinctis rebus & quæstionibus distinctè loquamur, secundum & tertium genus concedimus, sed an propriè fascinationes dici possint, dubitamus.

Et quidem quantum ad secundum genus, probauimus supra rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluvia, per quæ varij morbi occulti, cum simpliciter venenati, tum etiam contagiosi, inducuntur: eaque effluvia esse partim aromos è corporibus effluentes, partim spiritalia, speciebus sensibilibus cognata. Verum propriè fascinatio ista non dicitur, sed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagiosos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, si quis peste ab alio, vel lue Venereâ, vel scabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel si piscator stuporem à torpedine patiat, aut quis à Basilisc, serpente, bufone, aut huiusmodi alio animali venenato occulto effluuiò lædatur, fascinatus propriè, sed venenatus dicitur. Et ipsa Etymologia repugnat. Fascinatio enim à Græco φασκισμός, id est, inuidio, deducitur, & φασκισμός propriè inuidia est. Inuidere autem, teste Cicerone, antiqui vsurpabant pro nimium videre. Qui enim inuidet, ab eius, cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quò illud Horatii pertinet:

Non

*Non isthac obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro, morisque venenat.*

Quæ fascini significatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideoque etsi effluuia illa omnino admittenda sunt: tamen ne illa superstitiosa & falsa fascinatio admitti videatur, fascinationis nomen ei non attribuendum. Et qui superstitionem aliquam è vulgi animis eruere vult, nec nomen retinere debet.

ritum.

Tertium genus quod attinet, probabitur in sequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum inuit, persuadet, si res nullius momenti vel liminibus domus, vel lectis imponant, se iis effectus illos, quos cupiunt, præstare; cum tamen omne illud Diaboli operâ præstetur: ita quoque idem veneficis persuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aspiciant, ei malè precentur; interim visus, voxque nihil tale præstant, sed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus est. De quo I. C. Scaliger, *exerc. 349*. Malus dæmon ista facit, non vt hominem faceret potentior, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipse igitur agit Dæmon. Stultus ille, ac vecors putat, suis se verbis agere. Talis fuit procul dubio senex ille, cuius supra mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptista Codronchio, *lib. 1. de morb. venef. cap. 3.* diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admo- uit, quo contactu alterata fœmina nobilis fœtus motum inconsuetum statim sensit, & postea fœtum in frustra comminutum summo cum vitæ discrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cum manu ventrem puerperæ tetigisset, puerpera sex mensibus peractis grauissimos cruciatûs circa ventrem inferiorem sentire cœpit, tandemque cum alium excernere vellet, spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata est. Malo ad veneficia etiam, quàm ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus supra, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effascinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib. 7. cap. 2.* scribit. Verùm actiones istæ magicæ cum fascino vulgari non sunt confundendæ. Equidem negandum non est, vocabulum Fascinationis ad actiones magicas sæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerus librum suum contra Magos & Veneficos inscripsit: *Flagellum hæreticorum fascinatorum*. Et Franc. Ronsseus, *epist. 1.* fascinum pro veneficio sumit, vt antea dictum. Verùm nec ista fascinationis significatio propria est, vt notio nominis antea proposita indicat. Et multis ex vulgi sententia fascinatio tribuitur, etiam amicis, in quibus nulla veneficij suspicio est.

fascinatio
alio credi-
an deitur.

Itaque restat tertium fascinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione est, quod, vt ex supra allatis patet, persuasum habet, etiam sine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui visu vel voce, ac laudatione noceri posse. Atque hoc fascinum dari negamus, nullumque eo morbum induci posse, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabulosa & superstitiosa esse; omnia verò, quæ ad id probandum supra allata sunt, saltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera esse putamus. Id quod clarius fiet, si omnes, qui vulgò traduntur, fascinationis modos examinemus.

In visu fiat
fascinatio.

Et primò quidem visum quod attinet, cum visus sit actio immanens, & fiat per specierum visibilibus receptionem, non spirituum opticorum emissionem, & visus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facile hinc patet, visu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre posse. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis, quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagiosam esse posse. Imò si quis statuere velit, è

corporibus occulto modo malè constitutis, qualia sunt vetularum & sagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti posse, quæ aliis, præcipuè infantium tenellorum, & ad resistendum minùs potentium, corporibus noxia esse possint, cum eo non pugnabo; cum & ophthalmia Gallica perhibeatur esse contagiosa. Verùm læsio hæc non fieret, nisi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaq; credibile esse puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares, quibus potius ea adscribenda sunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peste certè laborantes neminem visu, sed potius halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideoque sine periculo est, qui à peste laborante solùm videtur; qui verò è propinquo cum eo conuersatur, vt halitus ex ore & corpore exhalantes excipere possit, extra periculum non est.

Deinde vocis eadem ratio est. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere posse, quod, vt prohibeant, vt antea etiam dictum, Græci illud ἀπακλύτωρ, Latini, præfiscinè dixerunt, vsurpant, Germani Deus te custodiat, addunt. Verùm falsa & superstitiosa ea est opinio, & nullâ ratione nititur. Etenim ipsa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potius accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ ex ore cum voce exhalant. Quæ causa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cum ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique sani sint, non ægri, nec etiam semper tam propinquo loco constituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere possit, hoc modo nulla læsio fieri potest. Et licet vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora sint malè disposita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere possit; & licet ex ore plures exhalent: tamen longè sæpe ab infantibus remotæ sunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino si iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præstant.

An voce.

Tactu denique non solùm corpora ægra aliis suos morbos, vt scabiem, luem Veneriam, elephantiasin, pestem, & similes communicare posse, manifestum est, sed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in speciem sana sunt, etsi venenata sint, aliis contactu nocere possunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono missa, & ille Cambajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæs. Scaliger, *exerc. 125. sect. 1.* refert, adeo venenosus fuit, vt muscæ etiam, quæ eius cutem fugerent, interficerent; & alter, qui sputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi posse, si nihil aliud, torpedo satis docet. Verùm ista omnia nihil ad fascinationem faciunt. Neque enim qui à scabioso, elephantiaco, lue Veneriæ laborante, vel torpedine læduntur, fascinati esse dicuntur. Neque hoc modo probatur, solum contactum cuiquam nocere posse: sed si quæ per tactum læsiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenosis fiunt. Si quæ verò læsiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, sed solo contactu, etiam à sanis, (corpus enim sanum alij morbum, quem nullum habet, communicare non potest) fiunt, ex ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis vestibus factus est, quo modo vetula illa ventrem fœminæ nobilis tangens, fœtum, quem in utero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiusmodi hominibus tanguntur, læduntur, sed ij saltem, quibus veneficæ eiusmodi malè cupiunt.

An tactu.

Ex quibus omnibus, quæ hæcenus dicta sunt, facile patet, fascinationem illam, quæ vulgò fertur, nullam esse, nec naturales causas habere, sed antiquam iam per multas gentes, per manûs quasi traditam esse opinionem & superstitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno, nec ab vllis veterum Medicorum

Fascinatio
proprie dicta
nulla datur.

670 De Fascinat. & an ea aliqui morb. &c.

corum eius inter causas morborum mentionem factam esse; & quæ à fascinatione vulgò fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagiosis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Mágicas.

*De fascina-
tionis opinio
unde originetur.*

Quibus & hoc addimus, opinionem istam de fascino infantium inprimis ex eo natam esse, quòd vulgus non intelligit causam, cur infantes maxime sani & pulcri sæpe subito in morbum incidant. Accidit verò id ideo, quia *ἐνέχια*, quæ ad summum peruenit, periculosa est, teste Hippocrate, 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debent, vt Celsus monet. Ideoque non mirum, si & infantes, cum ad summum *ἐνέχια* gradum peruenerunt, subito interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidunt. Cuius rei causam cum vulgus ignoret, eos ab aliquo, qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruam aspexit, fascinosos esse opinantur.

*Exemplorum
rationum
pro fascina-
tione solutio.*

Atque hæc omnia si quis obseruauerit, facile omnia argumenta, quæ ad probandam fascinationem afferri solent, & supra enumerata sunt, soluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Historicis afferuntur, quod attinet, plurima sunt falsa & superstitiosa. Si qui verò affectus tales reuera acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à visu vel laudatione simpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti sunt. Primò enim quod multa de *ἀποφθίαις* & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci posse supra etiam monuimus, sed læsiones illæ non fascinationes sunt, vt antea dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo seipsum Eutelidas fascinare potuerit, falsus est. Etenim etsi periculosus est habitus summè bonus: tamen periculosus est, etiam si quis in fonte vel speculo se non aspiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quòd in corpore summè bene habito ex oculis spiritus in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò fœminarum menstruo laborantium & specula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea fascinatio est, neque per visum, quatenus talis, fit, sed per occulta effluuia & halitus prauos, eoque non tam ex oculis, quam ex ore & naribus exhalantes.

Tertio ophthalmiam contagiosam esse posse, conceditur, sed nemo eum, qui hoc modo lippitudinem contrahit, fascinatam esse dicit; cum vitia ista non per visum, quatenus talis, sed per contagiosum effluuium fiant.

Quarto eadem ratio est Basilisci & aliorum animalium venenatorum, quæ visu nocere dicuntur. Non enim hoc præstant visu, quatenus talis, sed per occulta effluuia. Neque si quis à Basilisco vel alio animali venenato hoc modo necatus est, fascinatam esse dicitur. Quòd verò lupus hominem prius videns, ei vocem adinat, fabulosum est.

Quinto magnas imaginationis vires esse concedimus, verum in proprium saltem corpus. Quòd verò ea etiam extra corpus proprium sese extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falsum, vt in tractat. de *Cons. & Dissens. Arist. cum Galen. cap. 14.* probatum. Est enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt supra in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam fascinationem affert, nullius ponderis sunt. Etsi enim, vt alij prauis affectus, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare potest: tamen, vt quotidiana experientia docet, nemini, quam sibi ipsi nocet inuidus; & vt Ouidius, lib. 2. *metamorph.* scribit:

*Succensus hominum carpitque & carpitur una,
Suppliciumque suum est.*

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere possit, nondum obseruatum; cum affectus animi extra suum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici posse puto: Malo inuidiam, quam misericordiam.

Tandem in specie vocem quod attinet, equidem oratione & Musicâ hominum animos moueri posse, non nego. Verum quid hoc ad fascinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornatâ oratione aut Musicâ auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur, plerumque non audiunt, aut si audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Musicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cum ita sese habeant, & vulgata illa fascinatio nulla sit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagiosis, vel veneficio proueniant: nihil amplius de fascinatione dicendum videtur; cum de morbis ab effluuiis contagiosis & venenatis antea dictum sit, de veneficiis verò in seqq. dicendum restet: quia tamen de signis & curatione fascinationis, præcipue à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea præterire volo.

Et primò signa quod attinet, iam supra diximus, antiquam esse opinionem, fascinantibus in oculis, vel utroque, vel alterutro esse binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis fascinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo iniuerunt, qui stigmatibus eiusmodi sua mancipia insignire & notare solet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficiis scripserunt, patet, sicut in alijs partibus notas quasdam à Dæmone impressas Magi habent; ita non impossibile est, vt in oculis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut buonis pedis (quod etiam obseruatum scribunt) reuera in oculo sint, an saltem appareant, alijs dijudicandum relinquo.

Deinde quomodo ij, qui fascino læsi sunt, sint cognoscendi, docet Cardanus, lib. 2. de *venen. cap. 7.* vbi fascinati indicia esse scribit, colorem mutatum, oculos tristes & demissos, cum lacrymis, aut nimium siccos, suspiria, cor triste, vigilias insomnia multa, maciem in toto corpore, & inprimis pallescere signum fascini & veneficii esse putat. Verum quis non videt, signa ista etiam alijs morbis esse communia? Addit & hæc: hyacinthum & corallia in fascino impallescere, nitoremque amittere; & si annulus digito immittatur ex asini ungula, fiatque is latior post aliquot dies, fascino vel veneficio affecti id esse indicium scribit.

Certius signum est, si nulla alterius morbi indicia adsint, nec causa aliqua seu externa, seu interna, seu ex parte matris, seu infantis, quæ ei nocere potuerit, præcesserit; absint etiam signa veneni, nec remedia aliquid profint. Tum enim de fascinatione, seu potius læsione per effluuium malignum aut veneficium suspicio est. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuersata sit.

Curatio quomodo instituenda sit, ex superioribus facile patet. Cum enim duo fascini genera sint; (si modò ita appellanda sint) vnum, quod est ab effluuiio maligno & venenato, alterum quod est à veneficio, quomodo morbi à contagio & venenis extra communicatis curandi sint, supra dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi sit ratio, in sequentibus dicetur. Vt tamen & hic quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad fascinationes præcavendas medium digitum ostendere solent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui, lib. 28. *cap. 1.* repercuti fascinationes expuitione affumat. Quæ tamen procul dubio superstitiosa sunt. Nostrates fœminæ cunis infantium conyzam caruleâ (quam inde *Βενύζα* nominant) imponere solent. Cardanus, lib. 3. de *venen. cap. 15.* sequentia habet: Suffumigare iubet ex Apulejo infantem fascinatam filice herbâ, thure, myrrhâ, succino;

Signa fascinantium.

Signa fascinatorum.

Curatio.

succino; scribitque, opitulari fascinatæ quæcunque cor confortant; Imaragdum, hyacinthum, theriacam, moschum, syrup. de nymphæâ; & iubet inungere ægrum succo artemisæ, eademque eum suffumigari, verbenam suspendere in cubiculo, & comedere assidue buglossum, petroselinum vulgare, & vincire frontem corio frontis asini, de collo suspendere radices pœoniæ maris, & Iaspidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum suspendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod habet, præceptum est: Scrua cor sincerum erga Deum, & ille te tuebitur. Alij etiam corallium rubrum collo infantis suspensum, aut armillis insertum, in brachioque gestatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra fascinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyssum quoque herbam domi ad lacunaria suspensam contra fascinationes hominum quadrupedumque salutare esse amuletum, refert Dioscorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra fascinum valere creditum esse, ex illo Virgilij patet:

----- *baccare frontem*

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Aristoteles *secl. 30. probl. 34.* fascini vires obtundere scribit. Cuius rei manifestam tamen potius, quàm occultam causam reddere conatur, quod scilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inspiciente se fascinari metunt, flatûs multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta discutiat. Et aliàs Ruta creditur aduersus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia somnia, phantasmata, & nocturnos terrores, esse utilis. Cuius rei causa esse videtur, quod absunt flatûs, & exsiccat, ac seminis redundantiâ extinguit, è quibus duabus causis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex libr. Hippocratis, *de flatib. & morbis virginum*, colligi potest. Eiusmodi remedia etiam habet Plinius, *lib. 13. cap. 8. lib. 26. cap. 10. & lib. 28. cap. 8.* Quintus Serenus Sammonicus, *cap. Infantibus stridentibus vel strige inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit:

Præterea si forte premis stryx atra puellor

Virosa emulgens exercis ubera labris,

Allia præcepit Tyidin sententia nelli.

Verùm etsi contra illa occulta inquinamenta & gemis & plantis occultas vires esse, negandum non sit; cum vsitatum sit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepsiam de collo suspendere: plurima tamen videntur superstitiosa esse. Summa; cum illa fascinatione, quæ vulgo perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum sollicitum esse, necessarium non est.

Illâ verò, quæ vel epilepsiæ, vel suffocationi vteri medentur, vel flatûs discutiunt, vel seminis abundantiam extinguunt, cuiusmodi diximus esse corallia, succinum, & similia, sine superstitione adhiberi possunt, vtpote quæ naturaliter repugnant dispositionibus illis vitiosis in corpore, quibus Diabolus ad suas præstigias abuti solet; de quibus infra suo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid sit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantationis & Veneficij nomen in genere significat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiusdem dæmonis operâ aliquid, quod supra naturæ cursum est, perficitur. Actiones autem istæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indignantur, nominanturque à Græcis *φαρμακία*, *ἐπωδή*, *μαγία*, *μαγισσία*, *γοητεία*, & *φαρμακίδες*, ac *φαρμακέντριαι* & *μάγοι*; à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes, incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, fagæ, lamie, striges. Quæ appel-

lationes etsi singulæ certas actiones & operandi modos significant: tamen plerumque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque significare videantur.

Primo enim nomen Pharmacum, à quo *φαρμακέντρια* & *φαρμακία*, & *φαρμακός* derivatur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtum, seu amatorium poculum, & Magicæ actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac similibus consistunt, significat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium secundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et antiquos etiam vocabulum *φαρμακία* pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, seu carmine, seu aliis modis nocetur, accipi, manifestè patet è Platone, *lib. 10. de Legib.* Et apud Aristotelem, *6. histor. animal. cap. 25.* *φαρμακίδες* nominantur. Et *Apocalypses cap. 18.* *φαρμακία* pro præstigiis & impostura sumitur, cum scribitur; *ἐν φαρμακίᾳ οὗ ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη*; id est, in impostura tua omnes gentes decepti sunt.

Secundò *ἐπωδή*, ab *ἐπάδεν*, quod est accinere, adcantare, admurmurare dicta, Incantatio, est maleficij genus propriè, quo verbis quibusdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mita se præstare posse putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog. 8.* patet;

----- *nihil hic nisi carmina desunt.*

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Carmina vel calo possunt deducere Lunam;

Carminibus Circe socios mutauit Ulyssæi.

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primo enim incantationes, seu *ἐπωδή*, & carmina alia sunt bona dicta, alia mala. Bona sunt, quæ ad morbos sanandos adhibentur. Hinc *ἐπωδὸς* vocatur mulier apud Suidam, *ἢ ἐπάδουσα τοῖς νοσούντων*, id est, quæ carmen pueris fascinatæ aut ægrotantibus accinendo medebatur. Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & salubriora fiant. Mala verò sunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifesto & expresso cum Diabolo pacto sua carmina recitant, & incantationes instituunt; alij imprudentes, non tamen excusabiles, carmina illa seu verba sic recitant, non quasi ex pacto cum Diabolo valeant, sed quod verbis ipsis vim quandam inesse, malè persuasum habent. Vtrique plerumque alios lædere student, præcipuè illi, quibus pactum expressum est cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodesse cupiunt.

Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quod venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & malam partem accipi, supra dictum) vtuntur, iisque hominibus nocent.

Quartò ob nocendi studium maleficæ appellantur; cum omnia earum studia, conatus & actiones eò dirigantur, vt hominibus vel brutis, instinctu Diaboli, qui ab initio est homicida, noceant.

Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam partem acceptum fuisse, negandum non est. Etsi enim nonnulli existimant, Magos semper & ubique habitos, qui vel scire vel facere possint ea, quæ à naturalibus causis effici nequeunt, & cum naturæ vires nihil superet, nisi Deus & Angeli boni vel mali, Dei verò & bonorum Angelorum operâ vsi non sint ea de causâ, quod, quæ faciunt, ordini à Deo præscripto prorsus repugnant: malorum Angelorum operâ id præstitisse. Verùm malo hic sentire cum Pererio, *lib. 1. de Mag. cap. 3.* & aliis, qui statuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eamque esse, quæ cognitione quadam, & vsu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt Plinius loquitur, sunt naturæ miracula incomperæ rationis, & in naturæ maiestate penitus abdita, Qualia passim in Physicorum libris occurrunt, & eorum quædam

ἐπωδή.

Incantationis genera.

Veneficæ.

Maleficæ.

Magi.

Magia naturalis.

6/2 Quid sit Incant. Venefic. & Magia.

quædam collegit Peterius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota sunt, si perspecta habeat Philosophus, mira facere potest, adeo ut vulgus ea supra naturæ vires, & à superiore aliqua causâ profecta putet. Interim hoc negandum non est, cum humana mens sit nouitaris auida, & scientia nunquam expleri possit, illos Persas, Chaldaeos & Aegyptios, cum omnia, quæ vellent, intellectu consequi non possent, ad Dæmonum opem tandem confugisse. Vnde Magi nomen infamatum est, adeo ut hodie etiam in malam partem accipiat, & ij Magi dicantur, qui, ut sciant, vel faciant, quæ secundum naturæ cursum scire vel facere non licet. Diaboli operâ vtuntur; quamvis operationes Diaboli as naturæ viribus palliare conantur.

Saga.

Sexto Saga, à sagiendo, id est, multa sciendo, dictæ sunt propriè, quæ se multa scire inprimis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non possunt, seu quæ ex pacto cum malo dæmone se, quæ alij nesciunt, dicere, vel prædicere, vel tempestates ciere, homini, brutis, segetibus nocere posse, sibi persuasum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus vtuntur.

Lamia.

Septimo & Lamia nominantur, à Lamiis Ethnicorum. Ethnicis enim Lami erant spectra seu phantasmata, quæ cum prodesse se velle, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formosarum & pulchrarum mulierum specie; cum verò nocere volebant, deformi & horrenda apparebant, & Empusæ ac Mormolicia dicebantur. Cum ergo sagæ hodiernæ cum spectris colludere, conuiuari, saltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamia sunt vocatæ.

Striges.

Octauo nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes absque custodia relictos è cunis rapere, sanguinemque eorum exsorbere: quod cum & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et sunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Attracia.

Tandem etiam à quibusdam Ars Attracia nominatur, vnde procul dubio etiam Germani *die Schwanzenkunst* dicunt, non quidem ab atro colore, sed ab Attrace, qui eam primus in Thessalia tradidisse scribitur, teste Berroaldo, in *Apulejum*, de *aur. Asin.*

Et si verò ex hisce omnibus patet, nomina hæc diuersa diuersas ob causas maleficis esse imposita: tamè hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vsurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiusque ope, ea, quæ supra naturam sunt, præstare dicuntur. Iis enim omnibus, ut postea dicetur, commune est, ut pactum cum Diabolo habeant, interdum expressum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eo dementiæ deueniunt, ut abjurato Deo paciscantur cum malo Dæmone & se eius tutelæ, patrocini ac dominio tradant, ut vel artes & scientias, ad occultas res ab eo discant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò ipsi quidem cum Diabolo pactum non inveniunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & similibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone iniuerunt, acceperunt, vtuntur, ut mirabilia præstent, & aliis seu profint, seu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneficijs & Incantatione inductos, affirmant multi.

ET si verò actiones Veneficæ & magicæ & variæ & plurimæ sunt, quæ à Sprengero, in *malleo maleficarum*, Iohanne Bodino, in *Dæmonom.* Nicolao Remigio, in *Dæmonolatr.* & aliis plurimis prolixè recensentur: tamen iis, quæ ad propositum nostrum non pertinent, prætermittis, saltem de morbis agemus. Et proinde primò

querimus; An dentur morbi ab Incantatione & veneficijs inducti. Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & sit passim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & sagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in sacris & profanis literis veneficarum sit mentio, recensere. Quapropter iis omnibus missis saltem è recentioribus ynam atque alteram historiam recensēbimus eorum morborum, quos à nulla alia causâ, quàm veneficio inductos fuisse, quibus facillè colligere poterit.

Ioh. Langius, *lib. 1. epist. 38.* refert, anno 1539. in quodam Eistetenfis Episcopi ditionis pago, Fugenstal, Vlticum Neufesser, agricolam, cum crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, subitò clauum ferreum sub illa cute manu apprehēdisse, quæ Chirurgus illic balnearior nouacula exciderit, nec tamè dolores cessasse, sed indies magis incruduisse. Quare cum nullum aliud doloris remedium, quàm mortem, putaret, arrepto cultro guttur sibi abscidisse. Porro cum cadauer astante magna hominum frequentia apertum esset, & ventriculus incisus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim instar serræ dentati, & duo ferramenta aspera reperta fuisse, quorum singula spithami longitudinem excedebant, adfuisse & capillorū instar globi inuolucrum.

Alexander Benedictus, *lib. 7. Pract. cap. 25.* narrat, se vidisse duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis postea vomitibus exagitæ fuerunt; alterâ acum crinale in gentem in modum hami implicatâ cum capillo muliebri plusculo, cū refegmentis vnguim inuoluto reieccisse magnis conatibus, quæ sequenti die mortē obiit. Alteram capillamentum muliebre, vitri frusta, cum canis caudæ pilosæ tribus frustis arfactis, ita ut penè integræ caudæ quantitatē, si in vnum composita fuissent, adæquassent, euomuisse.

Antonius Beniuenius, *de abdit. sanar. & morb. caus. cap. 8.* refert, mulierem quandam sedecim annos agentem subitò in horrendum clamorem erupisse, eiusque ventrem ita intumuisse, ut fortum octimestrem gestare videretur, & ita conuulsionibus correptam fuisse, ut plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupisse, quo ligna & recuruos clauos, æreasque acus vnâ cum cera & capillis in globum mixtis vomita eiecit, & tandem ientaculi frustum tantæ magnitudinis, ut deuora e integrum nullus potuisset, idque læpius ipsam fecisse.

Inprimis verò mirandam talis vomitus historiam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characteris. cap. 4.* oculatus testis longâ oratione recenset: quæ omittis, quæ ad rem nostram non ita facere videntur, ita sese habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter succulento, forma venustate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu subtristis quedam alacritas misturam equabilem humoris sanguinei & melancholici præ se ferret, cepit languere varijs symptomatibus. Circa Ianuar. anni 1571. menses his terree proferunt, sed à morbi initio statim suppressi, insignem rotas corporis lassitudinem pepererunt, eius generis, quem præxyonodm Galenus appellat. Magna fuit veneni suspicio, quod libamenti frustulum accepisset, in quo mandendo se sensisse dicebat saporem non prorsus extraneum, sed asperitatem deglutitioni resistentem; atque ab eo tempore cepit primum cingi circa præcordia, extenuari plurimum, vomere per intervalla, anorexiâ & vertiginem pati, alijsque propè, quæ grauidis solent accidere, infandis symptomatibus conflictari; potissimum tamen 4. & 7. mense. Nam circa medium Iunij febris occulta sensim in manifestas abierunt, cum siti, & quadam conuulsionis specie, animique deliquio. Interdum verò sic acutus est dolor, ut instar furibundæ de loco in locum continnè fluctuauerit, sæpe inflatis præcordijs multò vehementius, quàm in hystericijs soleat. Eo angustia venit, ut nigricante facie fauces velut ab injecto laqueo premerentur, tres quatuorvè ministri robustissimi*

An dantur morbi ab incantatione

Veneficiorum historia Io Langij.

Alexander Benedictus.

Antonius Beniuenius.

Cornelius Gemma.

robustissimi vix retinenda sufficiebant, quia repente exiliens lecto in omnem conuulsionis speciem torquebatur. Hæc mala cum se per vices intenderent, atque remitterent, mense Augusto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata sunt supra modum. Euenit tandem, ut post terribiles cruciatus sponte consitata vis natura anguillam viuam per posteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota specie, crassitudo pollice maior, longitudo pedis unius & dimidij; aderant illi & squame, & oculi, & spina, & cauda, vniuersum ut in anguillis solet; iacebat diu inter facies veluti exanimis, sed coniecta in urnam aqua plenam renixit denuo. Cessarunt ab huius excretionem dolores illi extreme feroces. Anguilla, quam mortuam exenteratamque suspenderant loco sublimi, ab animalibus tuto, repente euannit. Puella interim cepit euomere ingentem aquosi humoris copiam humano lotio non absimilem, saporis absurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, singulis profecto exonerans supra libras viginti quatuor; nihilominus urinam interdum bis terue copiosam reddente agrâ: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipsa puella potius ac cibi paucissimi, vix unum cyathum vini aut cereuisie, aut alterius liquoris potitauit, aiebatque, multum sibi dolere sinistram latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, imò & dudum ante, sed prius fuisse alicuius ponderis sensum, nunc etiam morsum & acrimoniam accessisse, quin cum validius premeret, offendi se grauiter dixit. Vbi per 14. dies ingens illius aquosi humoris copia profluxisset, ceperunt & pili confertim exire per vomitum, copiosissimi numero, digiti longitudine, sed longiores alij, alij breuiores, eiusmodi sano, quales annosis canibus euelluntur, autâque est in dies ea pilorum quantitas, ut facile pilas quamplurimas iusta magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno fastidio ac vomitus difficultate, ac iam circa vespertam deliquia quedam animi admiranda contingebant, supinam sese subito ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, ut, nisi coercita, caput promptissime in aduersum parietem, vel sponda verites impigisset. Manus contractæ erant tam valide, ut nulla vis posset effringere. Interdum manu subito reductâ pectus percutiebat tanto sonitu ac vehementia, ut magno in periculo fuerit, ne vllum precipuorum viscerum lethali vulnere violaret. Durabat istud per horas interdum duas: in paroxysmo neminem agnoscebat. Sape velut ab utero suffocata rubeat insigniter, cum lassitudine quadam, ac sensim oborientis febricula rudimento. Semel atque iterum spumens quiddam circa os apparuit. Contigit semel sub paroxysmum ex risu in fletus, ex fletu in risum maximos solui. Præterea nonnulli vomitus, qui stercos ingentes pilorum eicerent, cum purulenta materia, instar saniei, interdum simili stercore columbino aut anserino, in qua coluic & frusta lignorum, & membranarum tenuia rudimenta, sed lignorum partes adeo viua, ut ex caudicibus obsoletis diffractis inequaliter comminute portiones viderentur, vnguis amplitudine, alia crassitudine, intus fungosa, foris obducta vetustiore cortice nigro. Paulo post cepit alius vomitus ater, ut carbo, dixisses atramentum verum, vel sepiâ succum, imò carbonem veros minutissime tritos atque permistos singulis diebus prodeuntes ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sapissime cum pilis tam copiosis, ut nuclei inglandi includi non possent, omnibus albis, prolixis & durisculis. Quæ cum per triduum ita durassent, eiecit semel & puri sanguinis, tanquam à vena dissecta, libras duas, nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu sanguinis rursus secutus est ater, ac si antimonio tinctus fuisset, humor omnino liquidus, in dies ferè singulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum septimanam integram constanti horarum lege & spatio perdurauit. Tum relinquere ceperunt epileptici paroxysmi, qui primum diebus singulis affligentes, postea non nisi per tertium diem, ac postremo per septimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc, sed pauciores, gradatimque atriore exercebat, imò & breuiores in dies, & cum prius ex flauo rufescerent, paulatim liuidi, nigri, tandem aterrimi ac velut dissecti in

Dan. Sennert. Tom. I II.

frusta minutissima redderentur. Quandoque & cum his virulentus humor & crassus, quandoque similis limo. Circa Septembris medium membrana frusta maiora tanquam ventriculi partes euomit; habebant hæc speciem tunice crassioris, carnosæ, lentæ, fractilique contumacis: quibus profecto (ut fetui inuolucro choroidi) etiam venarum ductus inarati ramosâ propagine spectabantur interdum medij palmi longitudine. Hæc alia sunt è vestigio subsecuta tenuiores multo, sed penitus nigra, venarum duntaxat vestigia referentes, alioqui membrana alantoidi non absimiles. Postremo venerunt & tertij generis tunice vasorum prorsus expertes, aliarum omnium tenuissima, ut locum annij retinerent. Postquam hæc membranas eiecit, secuti sunt lapides ferè innumeri, quos vespere semper hæc statâ horarum periodo magnis cum tempestatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem angulosum, vix cum duplicis castaneæ mole librandum: hæsit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in oesophago sic ut tumor insignis ipsum ostenderet in interna gutturis regione: eodem temporis spatio omni pariter & pulsu & respiratione destituta permansit, ut ne pluma quidem ori apposta moueretur: manus pedesque frigidi: corpus rigidum instar statue, ut nihil amplius spei vitæ reliquum esset, donec subito rursus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è vestigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & crassitie, sed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices, sed minores ordine pauciores ac nigriores. Puella quoque in summum strangulationis periculum venit: os enim triangulare solidum foris intus cauum ac spongiosum reddidit; nec morâ sequenti die articuli ossei, tali, digitorum acies, rotula varia speciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapides intermixti, atque omnium postremo vitri & aris portiuncula. Postquam hæc portentosa excretiones conquieuerunt, virgo assiduis arumnis valde concussa ac decolor remansit, ventre subtumido, cum anorexiâ, tanquam ad hydropisim valetudo vniuersa spectaret, sed solo decoct. rad. eryngij, asparagi, iridis Illirica ac zarzæ restituta conualuit. Aiebat tumorem sibi relictum in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere visus, hernia flatuosa, ex vomitus violentiâ subnata, indicata est. Hactenus Gemma.

Forestus etiam, lib. 18. obseruat. 16. in schol. refert, se vidisse pannum, clauos, ferramenta, capillos & ossa vomitu reiecta. Et Francisc. Hildesheim, spicil. 2. pag. 186. narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium, & alia reieciisse. Et Baptista Codronchius, lib. 2. de morb. venef. cap. 3. ut supra etiam dictum, scribit, cum vetula quædam ventrem puerperæ tetigisset, eam post sex menses grauissimos in ventre dolores percepisse, tandemque per aluum spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia eieciisse. Quæ omnia à naturalibus causis non prouenisse, cuiuslibet facile est animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, eod. loc. refert mulierem quandam veneficam cum femina cuiusdam grauidæ ventrem blandè quasi tetigisset, eam mox foetus motum inconsectum sensisse, & postea factum in frusta comminutum reieciisse. Idem, lib. 1. de venef. c. 8. narrat, filiam suam Franciscam, decem menses natam, macie correptam fuisse, & sæpe suspiria magna edidisse, & cum fasciæ soluerentur, quod alijs infantes facere non solent, semper plorasse. Cum verò veneficij suspiciones adessent, inquisitum fuisse in culcitram, & nonnulla veneficij signa reperta, semen nempe ciceris, gitana coriandri, frustum carbonis, & ossis defuncti, rem quandam conspectu incognitam, præterea quasdam plumas ita quibusdam filis artificiosè insertas, ut pileo, ut moris est, applicari facile possent: & postea in eodem lecto inuenta fuisse frustula duo nucis sicæ, & ossis albi, nouem vel decem ossa piscium, quæ erant fabricata instar pectinis, cum quibusdam coralliis, ex variis rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis

L L I

mutatâ

674 Quid sit incantatio, veneficium & Magia.

mutatâ domo, & omnibus aliis, Dei beneficio, absque omni remedio naturali eam conualuisse.

Ligaturæ etiam dictæ, quibus noui præsertim coniuges ad Veneres impotentes redduntur, ita etiam vulgo notæ sunt, vt sæpe ipsi ad copulationem in publicum prodire metuât. Quod quidem veneficij genus interdum semper, interdum certis mensibus aut annis durat. Atq; in hoc maleficio præstâdo malus dæmon veneficis sese satis promptum præstat, vt coniugum amorē corrumpat, iisque peccandi occasionem præbeat. Herodotus, lib. 2. scriptum reliquit, Amasin Ægypti Regem, impotentem factum fuisse erga Laodiceam, vxorem suam, quousque quibusdam carminibus precibusque solennibus ad pristinam redactus est constitutionem. Baptista Codronchius, lib. 3. de morb. venef. c. 5. è Pierio refert: Comitē quendam in Argentoratensi ditione cū vxorem duxisset, per triennium Veneris officium præstare non potuisse, casu autem de veneficij instrumento certiore factum liberatum esse. Cū enim peregrè profectus mulierem offendisset, quam pro scorto antea habuerat, post mutuas salutationes interrogatus de valetudine sua & suorum, prosperè omnia agi respondit: quo turbata mulier iterum interrogauit, vtrum filios ex vxore habuisset, annuit Comes, & triennio tres habuisse respondet. Cū adhuc magis vultu turbata esset mulier, cur, inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem. Non, inquit mulier, sed vetulæ succenseo, quæ putauit suo maleficio vim procreandi liberos se tibi impedituram: in cuius signum, ait, puteus, qui in medio claustro est, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij instrumenta. Gaudio autem illa irrita esse, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuersus repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier, & combustis instrumentis illis impostero nullo impedimento vxore vsus est. Imò quod magis mirum est, referunt nonnulli, repertos fuisse, qui ex veneficio membro virili priuati sint. Atque eius rei historiam etiam alleg. loc. Baptista Codronchius narrat, de iuvene quodam, qui diu iuuenula quadam potitus, volens eam deservire, reperit se genitalibus priuatum. Cū verò tristis causam superuenienti quidam mulieri tristitiæ aperuisset, atque quam malefici in hoc negotio suspectam haberet, dixisset, illa respondit, vel blandissimis verbis ac pollicitationibus, vel minis ac vi opus est, vt eam ad pristinum statum te restituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens, obseruato tempore, in noctis crepusculo, opportuno loco, eam comprehendens, cum precibus eam innectere non potuisset, iniecto in cōlum panniculo linteo, quo clamare mulier prohiberetur, penè ad mortem compressit, nec eam, antequam sanitatem promitteret, laxauit. Quæ tactu manus inter femora præstigium abstulit.

Membrum virile veneficio ablatū.

Abortus ex veneficio.

Non verò solum Venerem impedire, sed & abortum possunt excitare veneficæ. Ita quidā veneficus, vt idem Codronchius, ead. in loc. refert, captiuus in iudicio falsus est, suis se veneficiis effecisse, vt quædam mulier per multos annos abortum fecisset, fortu septies in vtero enecato. Id etiam contigisse pecoribus & iumentis omnibus vtero gerentibus tum temporis. Instrumentum verò, quo utebatur, fuit serpens in limine ostij reconditus. Quo perquisito, & puluere tantum, aliquibusque vestigiis serpentis, ob diuturnitatem temporis, inuentis, igneque concrematis, postea rectè pepererunt.

Amor & odium inter coniuges ex veneficio.

Coniugatis autem veneficæ non eo saltem modo nocere solent, quod impediunt, ne coniuges sibi mutuo coniugale officium præstare possint; sed etiam dum odium pertinacissimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitiosos quoque affectus in homine excitare potest, vt vel id, quod nullo modo pulchrum, omnium formosissimum & maxime amabile habeatur, & contra, quod marito amandum est, horrendum & abominabile appareat. Cuius rei historiam refert Baptista Codron-

chius, de morb. venef. lib. 3. c. 6. In quodam Hetruriae oppido, inquit, iuuenis quidam adeo perdit veneficam mulierem adamauit, vt formosam alioqui vxorem vnâ cum filiis reliquerit, & cum pellice suorum immemor vitam eousque traduxerit, donec vxor de maleficio monita eò concessisset, & veneficij instrumentum inuenisset; busonem nimirum sub lecto ollæ inclusum, consuetis oculis. Eo igitur abrepto, & solutis oculis, postea igni concremato, confestim vir, suorum recordatus, tanquam à somno surgens, ad vxorem & filios reuersus est. Contrà odij hoc memorabile exemplum ibidem refert: In oppido Sepino, inquit, ditionis Neapolitanæ, erat quidam, Iacobus nomine, cuius vxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipsos matrimonium contractum fuit, simul habitare nunquam potuerint; tantum abest, vt se inuicem copulauerint. Et si quando Iacobus ad vxorem accedere volebat, tanto furore & rabie percita vxor erat, vt se per fenestram potius præcipitem dare, quam illum pati vellet. Quod cū cuidam religioso ab ipsis hospitio recepto relatum esset, de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illico mulierem aduocari iubet, eiusque maritum in interiore ædium parte sese abdere, ne eius præsentia vxor ingredi renueret. Venit mulier, quæ de odij causa contra coniugem interrogata, suam vicem prius, miserumque fatum cum deplorasset, se nullam, inquit, eius rei rationem reddere posse: quin absentis mariti tanto desiderio & amore se flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non posset. Cū autem ad illum alloquendum accedere vellet, illico imaginationi suæ tot deformitatibus & turpitudinibus, totque horribilibus monstris maritum apparere, vt mortem prius subire velle se, quam illum ferre asseueraret: quod eius anima tota, omnesque vires ac spiritus in maritum, tanquam oblatum malum, & sui perniciem ferebantur: rursus eo absente se eiusdem desiderio astuare aiebat. De cuius mulieris verbis cū bonus ille sacerdos periculum facere vellet: dixit mulieribus eam comitantibus, vt illam circum pedes & brachia super lectum valido fune in crucis modum vincerent, quo maritus omni repugnantia remotâ expeditum accessum ad eam haberet: verebatur enim ille sacerdos, ne, ob deformitatem aliquam celandam, mulier se ita affectam simularet. Vxor denique, ob mariti desiderium se ligandam tradidit, rogans, vt ad se maritum admitterent, quo ingrediente nulla vnquam furia, tam immanes visæ sunt, nulla fera ita efferata, nulla belua tantâ rabie & furore concitata, quæ cum ea confecti posset: spumam ex ore emittebat, dentibus fremebat, oculos contorquebat, totum corpus veluti furis agitatum, ac dæmonibus plenum videbatur. Mulieresque ibi assidentes retulerunt, eius ventrem ac stomachum funibus contortis, quos ipsæ tangebant refertum visum fuisse, totamque cutim vt flagris cæsam redactam. Nec furandi finis factus est, donec maritus concertationis labore defessus, & illius misericordiâ motus, illinc exiit. Et tandem post tres annos mulier quædam in veneficiis versata, quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter molestèque tulerat, maleficio, quod patrauerat, soluit: & ita Iacobus vxore potitus est, & inde in summa pace atque ocio tranquillissimè vixit. Et Nicolaus Iaquarius, in flagell. hæreticor. fascinar. cap. 12. refert, se frequenter vidisse, quod personæ maleficiatæ non potuerint præsentiam alterius tolerare, imò ne accessum, etiam si nondum eam viderent, sed toto corpore cohorrerint, & coactæ sint fugere cum vehemētissimis clamoribus.

Vrinam etiam suppressere seu occludere hominibus veneficæ valent, id quod iuueni cuidam factum esse ad mortis vsq; periculum à venefico, narrat idem Codronchius, de morb. venef. lib. 3. c. 5. Cui malo vt dedecus etiam adderet veneficus, in publico ipsum vrinam emittere coegit, ac etiam colludendo impedimentum abstulit.

Inter recentiores Zacutus Lusitanus, de praxi medica mirabil.

Vrina' vni feto suppressa.

Mina veneficij historia.

mirabil. lib. 3. obs. 134. etiam memoratu dignam historiam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipse sic recitat: Puellam annum agentem ætatis decimum sextum, ex nobili prosapia oriundam, formâ non vulgati præditam iuuenis quidam speciosus, & liberalibus artibus apprimè instructus ita misere deperibat, ut illius amore irretitus noctes plures, velut amens, in somnis duceret: at cum illum ea, ut ex infimo loco natum, temneret & irridet, indignabundus sagarum consilio de ea magicis artibus vindictam sumere curat. Quare absentis puellæ imaginem cerâ cōfictam verbis prolatis fortilegæ compungunt, quibus recitatis insons sœvis doloribus in toto corpore excitatis est afflicta, iisque ita infandis immisericorditer vexabatur, ut aculeis transfigi videretur. Quibus lenitis remanebat aphonæ, & conuulsione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorsum pectus contingebat, cum oculis toruis, nigricante facie, pinnis nariû inuersis, linguæ tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, fastidio summo. His triduo perseverantibus, conuocantur Medici, qui postquam vtrò citròque de causâ morbi disceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, ut crederent, hæc horrenda vitia ab vtero, aurâque venefica ad partes superas elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ similem tragœdiâ excitare nata est. Quapropter præsidia plurima adaptant in hunc vsum. Sed cum iis applicatis illa delira, furibûda, omni conuulsione specie premeretur immaniter, à Medicis tanquam spiritu malo apprehensa, aut veneficio vexata, deseritur. Hoc ita esse confirmavit postea enormis vomitus, cuius violentiâ nigerrimam materiâ primò, postea glomeratos crines, tribulorum fasciculû, acûs æneas, & tandem ouiformem massam, atro colore conspurcatam reiecit, quâ dissectâ erupere plures volantes formicæ, quæ adeo horrendum fœtorem ex se exspirarunt, ut nullus in domo persistere posset. Visus his omnibus paruit, cuncta hæc ex veneficio esse suborta. At cum in agone esset syncope oppressa, per vomitum laboriosissimè excreuit animal pugni formâ, colore atrû, caudâ oblôgâ, toto corpore pilosum, muris instar, quod postquam in terram elapsus est, eximiâ pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filia commoti consulunt ariolos, sagas, fortilegos, magos & incantatores. Ex iis vnus se eam sanaturum propositâ multâ mercede constanter pollicetur, dicens, ut aduentante paroxysmo vocaretur. Sic factum. Nam cum accessio ferociter inualefcit, conuocatur ipse, qui super caput ægræ prius abrasum, me præsentè, imposuit papyraceam chartam albissimam, in qua scriptæ erant literæ binæ: T.M. & imposita erat vngula asini semicombusta, & ille nescio quæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab insultu & omni symptomate imposterum liberauit.

Et tales historiae plurimæ, ut dictum, à Sprengero, in *malleo maleficarum*, Bodino, de *Demonomania*, Nicolao Remigio, de *Demonolatria sagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis scripserunt, recensentur. Imò vulgò etiam passim notum, sagas & maleficas iudicibus confessas esse, se alios cæcos, alios claudos, paralyticos effecisse, alios sœuissimis doloribus diu exercuisse, & alios plurimos morbos excitasse: qui plerique cum supra causas naturales fuerint, ut ex symptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifestû est, non sine causâ plurimi censent, dari morbos à veneficio inductos.

CAPVT IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.

Verum ista omnia, quæ hæcenus dicta sunt, in dubium vocat Iohannes VVierus, negatque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus causam esse
Dan. Senert. Tom. III.

posse, dum, *lib. 3. de prestig. demon. cap. 14.* defendere conatur, lamias non inuere eos morbos, quorum se fatentur effectrices esse; & quæ hac de re in historiis referuntur, inter fabulas recensenda esse putat: idemque repetit in *lib. de lamiis*. Ac tale quid esse putat quod de Duffo, Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib. 11. hist. Scotor.* referunt; qui cum sudoribus, vigiliis, doloribus & macie, sine vlla manifesta causâ, conficeretur, tandem deprehensum est, in Moravia, in quadam arce, sagarum vnam cereum simulacrum ad Regis Duffi effigiem demoniacâ arte confectum ligneo affixum verum ante ignem mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quandam fundere sensim supra imaginem: quæ deprehensæ responderunt, dum simulacrum igni adhibitum vreretur, Duffum Regem in sudorem solui; carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis, & ad cerâ liquecentem macie consumi: consumpta autem cerâ Regis mortem continuè subsequaturam. Confracto verò simulacro, & sagis flammâ combustis, sub ipsum tempus hoc in Forestensi arce in Moravia, fuit Rex languore lenatus, & noctu absque dolore quieuit, ac breui sanitatem recuperavit. Vbi monendum, Morauos, ut Bodinus, de *Demonom. lib. 2. cap. 8.* notat, qui has sagas ad enecandum Regem Scotorum conduxerunt, esse incolas Scotia, olim Scotorum hostes, nunc Scotia Regno adiectos. Quam historiam, ut dixi, VVierus, ut & Cardanus, de *varietate rerum*, pro fabula habent.

Deinde omnia illa, quæ facere se putant sagæ, mera somnia & phantasmata esse putat. Et, *lib. de lamiis, c. 5.* statuit, lamiarum phantasmata solum à malo dæmone vitiari, & imbui simulacris, ut fecisse constanter fateatur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipsa natura patiatur. Additque, *c. 9.* Diabolum ad eam rem maximè iis vri, qui sunt melancholici, tristes, Deo diffisi, impij, illicitè curiosi, peruersè in religione Christiana instituti, impotentis odij, malitiosi, vix mentis cōpotes, similesque lubricæ fidei, vel insignis malitiæ, mulierculæ effatæ, stupidæ, sēsibûsque vacillantes. Huiusmodi enim homines, inquit, maximè Dæmon adortur, insectatur, illicit, vel assumpta plausibili formâ, vel cogitatione, imaginationeque variè agitatâ & corruptâ, donec tandem ipsius proposito consentiant, se ipsius persuasioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipsi obtemperantes, vera omnia esse, quæ suggerit, rati, formas imaginatione ab eo ingestas reuera substantialiter existere, serid credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque ut probet, varia melancholicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam se bruta esse animalia, nonnulli se vasa ficticia factos esse, alij alia falsa imaginantur. Et quidem istas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerunque tamen dormientibus, suggerere existimat; cum aliàs dormientibus etiam occurrant, quæ nusquam sunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibusdâ plantis somniferis scribit, quibus vnctæ sagæ per caminum se euolare, ac per aërem longè latèque ad symposia, choreas, concubitûs ferri, & huiusmodi alia perpetrare, profundissimo somno detentæ, persuasum habet. Huiusmodi historiam refert ex Baptista Porta, de *magia natural.* qui narrat vetulam quandam sibi pollicitâ fuisse, se breui tēporis spatio sibi responsa aliunde allaturâ, idque ut faceret, iussisse omnes foras egredi, qui à se acciti erant testes: vestibus verò nudatam vnguento quodâ valde se perficuisse, illis per portâ rimulam aspicientibus. Hinc soporata cōcidisse, profundoque occubuisse somno, ita ut nec sentiret, dum vapularer. Hinc ubi medicamenti vires cessarunt, à somno excitatam nulla incepisse fari delira, se maria montesque transmeasse, Cuiusmodi historia etiam sequenti capite recitabitur. Pergit porro, &, *cap. 15.* probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur à veneficis, esse mera inania ac ridicula, atque Satanæ instinctu in vsum vocari, ad eum

Duffi Regis
Scotia, histo-
ria.

676 Dari morbos ab incantatione & venef.&c.

finem, quasi aliquid præstent res eiusmodi prorsus nihili, inefficaces ac friuolæ, quo id, quod apparet, malum à Dæmone constructum, vel aliàs occultà DEI voluntate, aut naturæ vitio ortum, à se concitatum credant insanæ scemina. Si enim congenitâ vi ab eiusmodi rebus infertur morbus, eum quoscunque vel transcurrentes vel prætereuntes pati necesse est, cum delectus sit expertis materia venenosa, contrarium verò testetur experientia, & ij saltem, quibus id destinatum est, malum patiantur. Postea etiam c. 16. probare vult, quod, quotquot vulgo lamiarum maleficio affecti videtur, & quorum ita læsorum mentionem faciunt sacræ literæ, omnes à Diabolo exagitati vel obfessi fuerint: adducitque Iobi exemplum, *Iob. 1.* Nabuchodonosoris, *Daniel. 4.* Dæmoniacorum & à Dæmone læsorum, *Matth. 8.* *Marc. 5.* *Luc. 8.* *Marc. 1.* *Luc. 4.* & similia. Tandemque concludit, quotquot tam crudeliter quibuscunque etiam convulsionum generibus, morbis prodigiis, vomitu, deiectione præter naturam torquentur, hunc vel illum sonum edunt, certos mendaciter notant & accusant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique, citra alterius cooperationem, agi vexarique, quæ verò res monstruosa interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingestas, nostris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intus vel foris, vel utrinque humoribus, aut spiritu caligantibus. Idque eo præcipuè argumento probat, quod res eiusmodi sæpe magnitudinæ æsophagi, etiam quoad fieri possit, in homine viuo tenè distractique naturalem inductionem exsuperent. Cui & hoc addit, quod, licet vel mox à cibo, sumpto talis sequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum: prætereà rebus eiusmodi duris acutisque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel æsophago noxam inferri. Denique addit & hoc, quod multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur, qui falsò veneficiis adscribuntur. E quibus omnibus tandem concludit, *cap. 22.* & *23.* lamiarum facinora nulla esse, earum confessiones vanas, ipsas innocentes, & potius errore phantasiæ laborantes, & propterea melius informandas, quam interficiendas esse. Reliqua, quæ pro defensione sagarum affert VVierus, ubi de pactis earum cum Diabolo dicitur, proponuntur.

C A P V T V.

Deciditur hæc Controuersia, & unde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proueniant, explicatur.

Diabolus venenorum gnarus.

Veneficia etiam per venena morbos inducere possunt.

VT verò quid in hac difficili controuersia statuendum sit, pateat, primò status controuersie rectè formandus. Equidem primò hoc negandū non est, Diabolum rerum naturalium, & inter eas etià venenorum esse scientissimum, & mancipiis suis propterea talia venena reuelare, & patefacere posse, quæ ratione venena efficacissima & potentia componere queant, (etsi interdum quasnam res supersticiosas ac nullius momenti, ut ea deludar, adicere iubet) quibus seu propinatis, seu extra adhibitis, aliis nocere possint Et procul dubio maleferiatos homines quos pestem pulueribus sparsis, vel vnguentis portarum anlis inunctis excitasse historie multæ testantur quas, *lib. 4. de febrib. c. 2.* collegimus, ista pulueres tales, & vnguenta conficiendi ratione à malo Dæmone accepisse credibile est. Talia itaque mala medicamenta seu cibo aut potu admisceantur, seu quocunque modo extra corpus adhibeantur, si veneficia appellare libeat, nullum dubium est, dari morbos à veneficiis inductos, quod nec ipsum VVierum negare posse existimo. Sunt enim talia omnia naturalia; etsi modus componendi à Diabolo fluere possit, Verum de his prin-

cipaliter quaestio non est, sed hoc inprimis quaeritur, an veneficia & lamia, sine veneno naturali, supernaturali vi, & mali Dæmonis ope, hominibus morbos inferre, vel eosdem, planè necare, Deo permittente, possint; De quo ut, quid statuendum sit, clarum fiat, & ut de distinctis distinctè loquamur, solutionem huius quaestionis quibusdam conclusionibus proponemus.

Prima ergo conclusio sit hæc: *Sagis & lamiis propositum est, homines ledere, ipsisque varios morbos inducere, & earum opera multi variis modis læsi sunt.* Atque id historie supra, c. 3. propositæ satis docent, & extant tales innu-mera apud Sprengerum, in *malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium, in *Demonolatr. sagarum*, & alios, quide sagis & lamiis scripserunt. Etsi enim historie eiusmodi pro fabulis habet VVierus: tamen historicorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etsi enim quod de Duffo, Scotiae Rege, ex Hectore Boëtio affertur, mirabile videtur: tamen illam impietatem iam antiquam esse, nec nostro etiam seculo defuisse, è Poëris, Philosophis, & Historicis plurimis patet. Plato, *lib. 11. de legib.* huius Magiæ meminit. Quidius, in *epistola Hyppipyles*, de Medea scribit:

Deuonet absentes, simulacraque cerea fingit,

Et miserum tenues in secur vrgit acus.

Et Ioh. Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. c. 8.* ita scribit: Enguerandi Marignij iudicium hac potissimum causa niti legimus, (tale enim quid ab huius Enguerandi vxore in Regem Franciæ tentatum fuisse, annales Franciæ referunt) & alterius, in Alenconiorum vrbe, tēpore Francisci I. Regis, cuius factum probarum in iudicio fuit, & copiosè in Nauarrenæ Regiæ heptamero, neque tanquam fabula, sed velut historia vera in forensibus gestis omnibus exponitur. Anno 1574. generosus vir quidam, (ut in iudicio eius, quemadmodum excusum est, legimus) qui Lutetiæ fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus est. Et quod recentius est, mense Septembri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciauerunt, tres imagines cereas deprehensas esse in fimo, cum inscriptis Regiæ Angliæ & aliorum nominibus, quas imagines Curio pagi Istinctorij, ad dimidium milliare Londino distantis, fecisse dicebatur. Et recentem huius rei historiam supra, *cap. 3.* è Zacuti Lusitani *lib. 3. de praxi medic. mirab. obseru. 134.* retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum historias supra, *cap. 3.* attulimus, & extant passim plurimæ apud autores allegatos.

Quod verò lamia & sagæ ad actiones illas Magicas quocunque etiam modo cōcurrant, ex eo patet, quod veneficij instrumentis remotis, vel ipsis sagis crematis ac mortuis, ægri cōualescunt; ut ex historiis aliquibus supra recitatis apparet. Et Ioh. Bodinus, in *confutat. opin. Iob. VVieri*, refert, Biebranam quandam sagam ad Laudunum crematam, anno 1556. Hæc, inquit, infirmabat homines, mirificeque distortos reddebat, eosque, bestias & fruges perdebat. Sed ut primū fuit exusta, cessauerunt hæc omnia, ut ex Iudice, qui de ea quaestione habuit, cognouit Bodinus. Idem eundem iudicem sibi narrasse scribit, cum ista cuidam scemina comminata esset, eam nunquam lactaturam, ita accidisse, & lac eius subito exaruisse, & quamuis multos liberos pareret; tamen vbera semper aruisse: crematā verò sagā statim lacte abundasse. Et ex quodam nobili ac honorato viro se cognouisse narrat, vxorem eius ab amita impeditam fuisse, ne pareret, (quod illa ipsa moriens confessæ est) ut successionem liberis acquireret: ut verò illa mortua esset, hanc breuē gravidam factam, peperisse semel atque iterum.

Neque quæ obicit, & ad sagarum excusationem affert VVierus, magni momenti sunt. Primò enim non solum anūs melancholicas, & imprudentes sceminas, sed & iuuenulas, viros item nullo modo melancholicos, talia perpetrasse, & alios eadem docuisse, & variis persuas-

Status controuersia.

De morbis veneficiis conclusio prima.

Rationum VVieri ratio.

tionibus ad alios intetendos, & in suam sectam pertrahendos, vfos esse, historiarum testantur. Et si saltem melancholicæ & deliræ essent veneficæ, omnibus, vt solent melancholici facere, palam suam mirabilia patrandi scientiam prædicarent; quod tamen nullæ veneficæ faciunt, sed omnes clam, & apud eos saltem, quos sperant in societatem suam trahi posse, artes suas profitentur. Præterea si melancholicæ essent scæminæ, qui sit, quod tot seculis tot diuersis locis capte sagæ in confessionibus consenserint? Equidem melancholici plurima incredibilia & impossibilia sibi persuadent, sed omnibus seculis vix duò reperti sunt, qui vnum sibi imaginati fuerint. Eadem ratio somniorum est. Sit enim, vt mox dicetur, vt lamia quædam somniarint saltem, se quædam fecisse, quæ numquam fecerunt, & id postea vigilantes credidisse: tamen non semper id accidisse, sed vigilantes ac scientes multa perpetrasse; historiarum docent, quæ testantur, sagas diuersis in locis captas in narrationibus suis planè consensisse, de die, hora, loco, modo instrumentis, eadem retulisse, & quas scelerum socias habuerint, narrasse. Et quod dormientes non solum sibi imaginantur, se quædam facere, sed quod etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quod instrumenta, quibus se vfas esse fatentur, in iis locis, in quibus ea se reposuisse dicunt, reperiuntur, iisque remotis vel combastis, læsi sanitati restituantur. Neque etiam probare potest VVierus, quod omnes, qui à sagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant omnes à Diabolo obsessi dicendi sint: sicut nec Iobus, licet à Diabolo plagâ pessima afflictus, ab eodem obsessus fuit. Tandem etsi instrumenta, quibus vtuntur, sagæ, sunt inania & inefficacia: tamen nõ ideo sunt excusata, sed ob pactum, quod cum Dæmone habent, vt postea dicetur, execrabiles. Etsi enim ipsæ nihil agunt, vt iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil sine permissu Dei agere potest: tamen sicut voluntas & conatus ad crimen læsæ maiestatis in actionibus politicis constituendum sufficit; ita & hac ipsa de causa sagæ merito hic accusantur.

Secunda conclusio sit hæc: *Etsi sagis propositum est homines ledere: ipsæ tamen id nec præstant, nec præstare possunt.* Itaque etsi tot historiis, quas hactenus adduximus, & quarum innumeræ passim exstant, fides non sit deroganda, & meritò effectus isti sagis & lamiis imputentur, tamen porro inquirendum, quo in genere causæ hæc concurrant, & quid ad tales effectus conferant. Vbi omnino statuendum, lamiæ & sagas ipsas operationum talium causas non esse, sed Diabolum; sagas verò saltem *συζευγες*, aut potius impellentes causas, vt pote, ad quarum voluntatem & preces Diabolus, DEO permittente, tales morbos hominibus infligit; aut qui à natura ortum habent, eos suâ ope à sagis induci iis persuadet. Ideoque vt veneficium appelletur, necessarium est, vt Dæmon & saga concurrant. Vbi enim Dæmon solus, precibus & pacto sagarum non instigatus, hominem affligit, id quod Iobus accidit, tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur, sed tum solum veneficium dicitur, cum Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto inuitatus, homini nocet, & damnum affert.

Quod autem veneficæ ipsæ nihil agant, & per instrumenta sua eorum, quos putant, effectuum causa non sint, pluribus rationibus probari potest. Primò enim certum est, interdum (interdum dico, non semper) Diabolum sagis in somniis varia symptomata suggerere, quæ, vbi euigilant, vera esse credunt, & variis in locis se fuisse, ac varia præparasse sibi persuadent. Cuius rei historiam supra, cap. 4. è Baptista Porta, & VViero retulimus, mulieris, quæ, cum vnguenti cuiusdam illinitione in somnum delapsa esset, postquam euigilauit, se maria & montes peragrasse dicebat. Atque exstant tales historiarum plurimæ mulierum, quæ, etsi pedem è lecto non extulissent noctu, mira tamen in locis peregrinis se per-

petrasse dixerunt. Narrauit etiam huius rei historiam mihi vir quidam Nobilissimus, fide dignus, quæ hæc est: Cum scæmina quædam carcere detenta esset, quod in lupum se transmutare posse perhiberetur, atque id ipsa falsa esset, Magistratus, si eius rei specimen ederet, se ei vitam donaturum promisit. Quod cum se præstituram esse polliceretur, modò vnguentum suum ad hoc opus necessarium ad manûs haberet, id statim ex eius domo allatum est. Quod vbi accepisset, caput, collum, axillas, & superiores corporis partes eo inunxit, & paulò post concidit, ac profundo somno correpta est, Magistratu præsentem. Horis tribus elapsis subito surrexit, & interrogata, vbinam interea fuisset, & quid rerum egisset, respondit, se in lupum mutatam prope ciuitatem aliquot milliariis distantem, quam nominauit, primò ouem, deinde vaccam dilacerasse. Cuius rei vt certitudo haberetur, inquisitum est apud Magistratum eius loci, atque rem ita se habere, compertum est. E quo constat, Diabolum sagæ profundo somno detentæ nomine ista patrasse, & sagæ phantasma hoc in somno obiecisse.

Deinde etiam, cum vigilantes se aliquid efficere persuasum habent, nihil tamè reuerà eas præstare, è multis patet. Primò enim instrumenta, quibus vtuntur, nullius momenti sunt, & eos effectus edere non possunt. Deinde, vt antea etiam dictum, impossibile non est, Dæmonem interdum mancipia sua docere posse, quâ ratione pulueres vel vnguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verum de his nunc quæstio non est, & sagæ talibus raad vtuntur, sed res nullius momēti adhibent, quas tales effectus edere non posse, cuius sanæ mentis homo facile animaduertit, puta cortices nticum, semina quædam, plumas, acûs, clauos, vitrum, capillos, vngues, ossa, partes mortuorum, & præcipuè suspensori, bufones, serpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum puluinibus & culcitris, vel in vestibus, vel sub liminibus ianuarum, vel alibi abscondunt. Quæ res cum inefficaces sint, quædam etiam artificiales, omnino eos effectus, quos illæ putant, præstare non possunt. Artificialia enim & naturalia inter sese differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cum ergo talia plerunque artificialia sint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia sunt, agere non possunt.

Secundò cum omnis actio fiat per contactum; res verò, quæ vel sub liminibus, vel alibi absconduntur, prætereuntes, nisi venenatam qualitatem emiserint, non tangant, etiam nemini nocere possunt, inprimis si aliquot milliariis absint.

Tertiò cum, quæ proprias vires habent, in quolibet obuia agant, sicut & in cõtagiosis & venenatis morbis videre est, & magnes omne ferrum obuium trahat; talia verò instrumenta non omnibus, sed saltem quibus volunt sagæ, noceant: patet hinc, vires istas his tribuendas non esse. Ita refert Nicolaus Remigius, *dæmonol. sagar. libr. 2. c. 8.* quandâ sagam cum iniurias, quibus à quodâ affecta sibi videbatur, vlisci vellet, eius quinque vaccas tollere constituisse. A magistello ergo suo inducendam, antelucanis horis puluere quodam, quem ab eodē acceperat, pascua conspersisse. Cum verò vniuersum gregem perire nollet, recepisse Dæmonem, intra eum 5, vaccarum numerum futuram esse omnem noxam: idque euentum comprobauisse. Nam solas illas quinque petiisse.

Quartò, cum omnia agentia operationes suas sine ullis ceremoniis & verbis præstent, verb. g. magnes trahat ferrum nullis verbis aut ceremoniis adhibitis: talia nihil præstant, nisi verba quædam admurmurentur, & ceremoniæ accedant, quas ideo malus Dæmon adhiberi vult, vt hoc modo sagæ ipsi obsequium præstent, & ille contra huiusmodi ceremoniis se quasi cogi & allici simulet.

Tandem etiã hoc ex eo patet, quod pulueres & vnguenta, quibus sagæ, dum nocere voluit, aliorum vestes

conspargunt aut inungunt, postquam sagæ in vincula coniectæ sunt, à quouis sine damno tractari possunt. Et quod res alicubi defossæ vel occultatæ sagis mortuis amplius nocere non possunt.

Pulueres
Magici.

Equidem Diabolus, ut sagas ad omnia obsequia promptas habeat, ipsisque persuadeat, se multa miranda præstare, & quibus velint, prodesse vel nocere posse, puluerem plerumque primo congressu eis subministrat, qui morbi necisue causa esse possit, quemque non sit necesse in cibum potumue iniicere, aut mutuo corpori affricare, sed satis sit, leuiter etiam in vestes alicuius inspergere. Eum, qui necat, atrum, qui morbum tantum faciat, cineritij, aliquando etiam rufi esse coloris aiunt. Ac quoniam sagæ sæpe vel metu, vel pretio, nonnunquam etiam misericordia adducuntur, ut morbo sic affectis curationem adhibeant; ne desit quoque ad eam rem remedium, tertium puluerem accipiunt, albi coloris, cuius vel aspersione, vel in esculentis aut potulentis iniectione propellatur morbus. Idque pluribus historiis probat Nicolaus Remigius, *demonolatriæ sagarum lib. 1. cap. 2.*

Puguentia.

Verum enimvero etsi dentur pulueres venenati, quibus homines infici possunt, ut supra dictum: tamen hos tales non esse, sed omnes illos effectus à Dæmone provenire, credibile est. Quod vel ex eo patet, quod non solum leuiter vestibus inspersi morborum & mortis causa esse possunt, sed & ut idem Remigius, *cod. lib. c. 3.* habet, etiam vnguento malus Dæmon sagas instruit, quo impunè manus suas, totumque adeo corpus inungere possunt, quo tamen si alterius manum vel vestem etiam attingant, ei continuo morbum vel mortem inferant. Et experientia obseruatum, ut ex locis allegatis apparet, sine noxa & damno, ut antè etiam dictum, vnguenta & pulueres illos, quibus sagæ usæ sunt ad damna aliis inferenda, à quouis tuto tractari posse, postquam sagæ in carcerem coniectæ sunt. Inde enim clare elucescit, quicquid tum peragitur, à Diabolo perfici; res eiusmodi saltem symbola esse, quæ testantur, sagas eius facinoris conscias esse, & Diabolum earum iussu & consilio talia peragere. Nimirum ubi à Deo vel impetrant, vel iussus est, iusto DEI iudicio hominibus aliquid mali inferre, aut etiam ubi ex naturalibus causis, ut mox, *conclusione 3.* dicetur, homini aliquis morbus impendat, atque ipse hoc præuidet, ministris & mancipiis suis mandat, ut talia futilia & anilia adhibeant, iisque persuadet, si id præstiterint, talia secutura. Quod cum accidit, artificem & præceptorem admirantur & colunt. Si verò sagæ sua sponte alicui nocere velint, atque in auxilium Diabolum aduocent nihil tale præstare potest, nisi à Deo potestatem impetret, scribitque Bodinus, *lib. 2. Demonom. c. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus ista noceant, ex sagarum confessionibus esse manifestum. Interim ne auctoritatis & existimationis suæ iacturam apud suos Diabolus faciat, se in gratiam earum, quæcunque volunt, præstiturum promittit. Quod si promissis stare non potest, & sagæ sua spe frustrantur, eas obiurgat, quasi præcepta sua perperam exsecutæ sint, neque omnia, quæ mandauerat, adhibuerint; imò ipsas sæpe verberibus mulctat.

Tertia Con-
clusio.

Tertia Conclusio: Multi morbi, qui a sagis induci putantur, sunt plane naturales, & a naturalibus causis, & ab ipso interno humorum vitio sine ulla Diaboli opera, oriuntur. Cum enim Diabolus, rerum naturalium scientissimus, sæpe præuideat, hominem ob internum humorum apparatus vitiosum in morbum aliquem paulò post lapsurum, ille mancipiis suis persuadet, si hoc vel illud agant, hominem in morbum istum lapsurum, qui iam ex naturalibus causis in procinctu, & se paulò post proditurus erat, etsi à sagis nihil tale actum fuisset. Memini me hic ciues aliquot curasse, qui inflammationibus, cum maximis doloribus, laborarunt, quos sagæ in carcerem coniectæ se induxisse confessæ sunt; cum tamen nihil præternaturale in iis viderim, sed tales ij tumores faciunt, qui ab interno humorum vitio proue-

nire potuerunt, & quales in alijs etiam, sine omni veneficii suspitione, obseruari & curari.

Quarta: Interdum verò ab ipso Diabolo, DEO permittente, ad voluntatem & libitum sagarum, cum quibus is pactum habet, hominibus morbi & damna inmittantur, ipsis sagis Diaboli persuasum quadam adhibentibus, quibus ipsæ effectus illos, qui sequuntur, tribuunt. Verum iam antea, *conclusione secunda*, probatum est, media illa, quæ sagæ adhibent, nullius efficaciam esse, sed omnia illa, quæ eueniunt, solius Diaboli operâ perfici.

Quarta C-
clusio.

Quinta: Morbos verò illos Diabolus interdum per causas naturales hominibus inducit. Cum enim Diabolo rerum naturalium vires ac sympathiæ & antipathiæ non ignotæ sint, & optimè norit, quid hominis cuiusque valetudini commodum, quid noxium sit, quid hunc vel illum morbum inducere possit; & venena ad causas morbificas hominum corporibus, vel secundum totam substantiam, vel ipsarum partem spiritualem & maxime efficacem clam ingerere & inferre valeat, vel humores prauos in corpore latentes agitare, vel etiam bonos corrumpere, atque in varias partes immittere, atque ita naturalem earum constitutionem mutare, imò violenter quædam, permissu DEI, in corpore humano pervertere, præterea affectus varios, spiritibus & humoribus motis excitare: hoc modo varios morbos inducere potest. Equidem nonnulli tales morbos à Diabolo excitari negant; cum à causis naturalibus provenire possint. Et Autor libri, *de morbo sacro*, qui nomine Hippocratis circumfertur, toto ferè libro disputat contra illos, qui statuunt, epilepsiam à Dæmone provenire, & propterea non naturalibus medicamentis, sed expiationibus curandam esse. Arque opinionem hanc ex ignorantia naturalium epilepsiæ causarum profectam esse censet. A quo non multum Auicennas dissentit, qui, *prima tertiæ sen. 1. tract. 4. cap. 18.* scribit: Quibusdam Medicorum visum est, quod melancholia contingat à Dæmonio. Sed nos non curamus, cum Physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, postquam dicimus, quoniam, si contingat à Dæmonio, sufficit nobis, ut conuertat complexionem ad choleram nigram, & sit causa eius propinqua cholera nigra: deinde sit causa illius cholæræ nigræ dæmonium, aut non dæmonium. Verum non satis firma ratio est, quod, quia morbi isti à naturalibus causis proximè provenire possunt, Diabolus nihil cum iis commercij habeat. Etenim licet causa proxima talis morbi sit humor naturalis: tamen ea, ut morbum hunc faceret, non sua sponte excitata est, sed Diabolo mouente: & proinde eius ablatione morbus non curatur, nisi etiam causa externa, humorum illum vel generans, vel mouens, tollatur, malus Dæmon puta. Ut enim, si quis dolore capitis, vel febre ex mora sub Sole corripitur, non sufficit, si intemperiei illi, vel bili à Sole generatæ remedia opponantur, sed etiam necessarium est, ut ager ex Sole in umbram, & frigidiorum locum sese conferat: ita etiam si Diabolus aliquem humorem in corpore humano generet vel moueat, non satis est, ut remedia ad humorem illum dirigantur, sed etiam opus est, ut Diabolus ab actione sua cesset. Ideoque non idem est, quod putat Auicennas, siue morbus aliquis à malo dæmonio excitetur, siue non excitetur, modò naturalis eius causa adsit. Diabolus autem quandoque mediis naturalibus morbos inducere, etiam sacræ literæ docent. Nam, *1. Reg. cap. 16.* de Saule Rege legitur, quod certis temporum intervallis malus Dæmon ipsum exagitauerit. Et, *Luc. 13.* extat historia mulieris habentis spiritum infirmitatis annis octodecim, quæ erat inclinata, nec poterat sursum respicere, quam Iesus sanauit die Sabbati, & indignanti Archisynagoga respondit: Hypocrite, vnuquisque vestrum Sabbato non soluit bovem suum aut asinum suum à præsepio, & ducit ad aquam: Hanc autem filiam Abraham, quam alligauit Saranas octodecim annis, non oportuit solui à vinculo die Sabbati?

Quinta C-
clusio.

An Diabolus
morbos m-
causibus c-
sis natu-
lus indu-

Morbi

Morborum Morbi autem illi, qui à malo Dæmone per naturales
Diabolo per causas excitantur, varij esse possunt. Interdum enim
causas na- vitiosos humores, quos vel generat, vel mouet, ad cere-
urales in brum & neruos detrudit, atque epilepsiam & conuul-
luctorum siones, ac paralyfin excitat: interdum melancholicis hu-
differentia. moribus spiritus animales inquinat, & melancholiam inducit. Ad melancholiam referri potest & amor insanus, & odium erga aliquem sine causa. Equidem homini Dæmon libertatem arbitrij auferre, & proinde ad hunc vel illum amandum, aut odio habendum cogere non potest; varia tamen & falsa phantasmata imaginationi obiciendo, odium vel amorem excitare valet: dum nimirum rem aliquam, quæ tamen talis non est, vel formosissimam & maximè amabilem, vel contra, vt turpissimam & maximè deformem obicit. Quam ad rem etiam Diabolus abutitur interdum iuuenum naturali constitutione, ad Venerem & libidinem procliuui. Cuius rei exempla præbent statuarum amatores, quorum aliquos fuisse, historia referunt. Etsi verò talia præstat Diabolus, vitiosos affectus in hominibus excitando, & Venerem stimulando, vel rei amatae vel amandæ imaginem continuo phantasiæ obiciendo: tamen sagis persuadet, vt credant, se ceremoniis quibusdam, vel aliis rebus nullius momenti adhibitis, alios in sui, vel quorum volunt, amorem pertrahere posse.

phitra. Pertinent huc omnia, quæ de Philtris dicuntur, de quibus etiam lib. 1. *Præf. part. 2. cap. 10.* dixi. Philtrum, *et d. te phitra* dictum, est quicquid ad amorem conciliandum adhibetur. Est autem philtrum duplex; aliud quod pharmacum propriè est, ad amorem conciliandum datum, & vulgò poculum amatorum nominatum, de quo loco alleg. & in Institut. lib. 2. part. 3. sect. 2. cap. 4. satis dictum, quod quidem Venerem forsitan excitare, amorem vero hominis certi conciliare non valet, imò interdum pro amore furorem ac insaniam inducit, de quo Poëta:

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Hoc tamen negare nolum, interdum etiam Diabolum hic concurrere, & quod ipse præstat, philtris ac poculis eiusmodi adscribi. Deinde sunt ceremoniæ quædam & veneficia, quæ ad amorem conciliandum Diabolo suadente adhibentur. De quo Virgilius, in *Pharmaceutria*:

Limus ut hic durescit, & hac ut cera liquefit

Vno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.

Et: *Terna tibi primum triplici diuersa colore*

Licia circundo, terque hæc altaria circum

Effigiem duco. (imaginem scilicet amati)

Et: *Necte tribus nobis ternas, Amarylli, colores.*

Necte, Amarylli, modò, & Veneris dic vincula necto.

Et: *Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.*

De quibus omnibus prolixè agit Martinus Delrio, *disquisit. Magicar. lib. 3. part. 1. quest. 3.* qui ibi videatur. Mihi satis est hoc monere, talia ad amorem conciliandum nihil facere, sed si quid ex voto sagarum succedit, id omne Diabolum præstare; qui & humores ac spiritus in libidinem accendere, & amasiæ vel amasij imaginem, vt summè pulchram & amabilem, crebrò phantasiæ obicere, & memoriæ fortiter imprimere potest.

Contra si odium excitare vult, rem, quæ etiam pulchra est, vt maximè deformem exhibere valet. Cuius rei exemplum est apud Baptist. Codronchium, lib. 3. de *venef. cap. 6.* quod supra, cap. 3. enarratum fuit; mulieris scilicet, quæ maritum absentem ardentissimè amabat, qui tamen si appropinquabat, tam deformis, turpis, horrendus, & monstrosus apparebat, vt mortem subire, quam illum ferre mallet.

Interdum ad oculos detrudit humores, & cæcitatem; interdum ad aures, & surditatem inducere potest, vel spiritus, qui omnium actionum naturæ proximum sunt instrumentum, dissipare vel corrumpere, aut ipsam partis conformationem peruertere. Si humores vitiosos in partes membranosas moueat, grauissimos dolores excitare valet.

Inprimis verò Diabolus in præstanda suâ operâ veneficis promptissimus est in coniugio turbando, vt ita & propagationem generis humani, cuius hostis est infensissimus, impediatur, & adulteris, imò homicidiis, occasionem præbeat. Præstat autem id variis modis; primò odium inter coniuges excitando, & consuetudinem conjugalem impediendo; de quo antea dictum, cuiusque exemplum allatum. Et obseruatum etiam est aliàs, coniuges, qui se ardentissimè amarunt, cum ad copulâ conjugalem ventum est, adeò in odium exarsisse, vt se mutuo vnguibus & pugnis impeterent; & alterius corpus adeò horridum & fœdum apparuisse, vt alter amplexus nullo modo ferre posset. Nonnulli & huius maleficij mentionem faciunt, quòd scilicet coniuges corporibus sibi mutuo appropinquare, licet velint, non possint, dum Dæmon phantasticum aliquod corpus inter eos intericiit, vt se contingere non possint; vel alio modo eos inuicem à se diuidit: cuius rei mirandam historiam ex Vincentio Beluacensi cum alij, tum Martinus Delrio, *disquisit. Magic. lib. 3. part. 1. quest. 4. sect. 8.* refert, quæ tamen cum præstigia sint, potius ad veneficia, de quibus *conclus. 7.* dicitur, pertinere videntur. Secundò coniugium turbat Dæmon, viros ad Venerem impotentes reddendo, qui tum vulgo frigidi & maleficiati appellantur, vt modò cum nulla fœmina, modo cum vna, & præcipuè propria vxore, Venerem exercere non possint. Quod veneficij genus vulgò Ligatura appellatur. Præstat autem hoc vel fœminis generationem prohibendo, vel membri genitalis erectionem impediendo, spirituūque ad id influxum prohibendo, vel semen exsiccando & subducendo, & eius effusionem prohibendo. In fœminis verò hoc præstat, genitalibus aliquâ affectionem præter naturam inducendo, vt virum admittere non possint. Interim Diabolus sagis persuadet, vt nescio quas ceremonias ridiculas, & nullius momenti adhibeant, quæ ad rem nihil faciunt, & nihilominus credant, se præstare, quæ ipse tamen efficit.

Neque enim impossibile est, vt Diabolus etiam difficultatem partus, vel abortum excitet; & extat in confessionibus sagarum multæ eius rei historia. Cum enim ad gestationem & partum naturalem multa requirantur, quæ Diabolo ignota non sunt, variis modis ea corrumpere & vitare potest.

Sexta conclusio: Interdum tamen etiam Diabolus, sine *Sexta conclusio.* causis & mediis naturalibus in corpore hominis existentibus, suâ potentiâ & subitâ violentiâ, solum ad sagarum postulatum, homines ludit. Cum enim faga vel metu, ne deprehendantur, rem aggredi nolunt, vel se eam expedire non posse pro voto putant, eam omnem Diabolo committunt, qui ex voto ipsarum eam expedit, & ea, quæ iubent, hominibus damna ac mala infert. Cuius rei passim multæ historiae extant. Nicolaus Remigius, *damonolatr. sagar. lib. 2. cap. 10.* narrat, sagam quandam, Ioannam à Banno, cum virum quendam fortè bigis Argentoraturn proficiscentem vidisset, memorem pridem acceptarum, & adhuc inultarum iniuriarum, eum deuouisse, & execratam esse. Et cum vix imprecari cœperat, illum è curru, in quo sedebat, præcipitem tantâ vi deiectum esse, vt illico exanimatus sit, integro nihilominus toto corpore, nec vel vulnere villo saucio, vel liuore decolorato, vel tumore inæquali, vel luxato, vel intorto, aut vlla sui parte læso, vt illi interclusam animam, interceptosque omnes vno momento spiritus fuisse à Dæmone, credibile sit. Et idem, *eod. lib. cap. 12.* refert, quendam alium, à quo iniuriâ affectus sibi videbatur, diris deuouisse, & illum mox turbine subito inuolutum, ac in terram deiectum, altero crure sic debilitatum fuisse, vt se loco mouere non posset, & vicinorum pecorum custodem adminiculo domum deducendus fuerit, idque antequàm vulnus coaluit, ipsum illum Magum spontanea confessione patefecisse. Idem, *ibid. cap. 13.* scribit, sagam quandam cum vicinæ nocere veller, ruri suo more opus fecisse, interim ne-

gocium Dæmoni suo commune. Ecce verò, vicinarum ædium occlusis obferatisque foribus audiri miserum ejulaturn pueri, quem mater abiēs domi reliquerat. Cùm verò, qui audiebant, accurrerent, ac fores properè effrangerent, reppererunt puerum prunis candentibus vndiquaque ad opertum & obrutum, quem licet, quantum possent, prunis candentibus extrahere, & servare niterentur, animā tamen egit, & inter manūs illorum mortuus est. Idem, *eod. lib. cap. 14.* narrat, rustico cuidam ad Mosellam Dæmonem, iussu cuiusdam Francisci Vellei, turbine quodā, reliquo aëre alioquin placidissimo, omnē spiritū sic interceptisse, vt diu vitæ dubius ac incertus jaceret. Idem, *eod. lib. cap. 15.* scribit, sagā absentem quandam Dæmonis ope alterius oculo cladē intulisse, eumque, qui hoc vulnus in oculo accepit, retulisse, vulnus istud oculi sibi quasi ab impingēte per vim arboris ramo inflictum fuisse; cū tamen hinc atque inde arbores nullæ multis passibus starent.

Septima conclusio.
Præstigia
Diaboli.

Septima conclusio: *Sæpe præstigijs saltem Diabolus homines ludit, & se morbos, qui nulli sunt, induxisse persuadet.* Huc pertinet mēbri virilis ablatio, cuius historiam supra, *cap. 3.* de Baptiste Codronchij, *lib. 3. cap. 5.* attulimus: & extant similes in Malleo maleficarum Sprengerij, *part. 2. quest. 1. cap. 7.* Et si enim nonnulli in ea sunt sententia, reuerā membra genitalia à Diabolo auferri & reddi posse: tamen cum iis sentire malo, qui metas præstigijs talia esse putant; cū in Diaboli potestate non sit, adempta homini membra restituere. Et quod iuuenis ille solo contactu manūs maleficæ inter femora mēbra genitalia statim recepit, id præstigijs meras fuisse, facile docet. Nec mirum, vt Ludouicus Vines, in *Augustin. de ciuitat. Dei, lib. 10. cap. 16.* scribit, hoc fieri à Dæmonibus, & falli ab eis obrutus nostri aciem; cum à circulatoribus nobis sic sæpe imponatur, ostendanturque, quæ nisi à tali hominum genere agerentur, pro miraculis qui caperent, non deessent; etiam sic facta admirationi sunt, & vix acumen ingenij rationem illorum assequitur. Et si enim sunt, qui credant, nisi Dæmonis ope ista perfici: artis tamen sunt exercitissimæ, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obrutum præstigijs frustratur. Ita qui edit panem, spueret cernitur farinam siccam: qui bibit vinum, per frontem id, aut etiam jugulum, remittit: magno spectatorum metu ac horrore gladij vorantur, & ingens vis euomitur acuum, zonularum, nummorum.

Ad quod autē genus veneficij referenda sint mira illa quæ interdū per aluum & vomitū reiciuntur; an Diaboli ope ex humoribus in corpore humano generentur; an eius potentiā corpori inferantur, an verò saltem præstigijs sint Diaboli, dubium. Attulimus verò supra, *cap. 3.* aliquot eius rei historias, & passim extāt plurimæ. Et VVierus etiam, de *præstig. demon. lib. 4. cap. 5. 6. 7.* aliquot recenset, quæ docent, per aluū & vomitum fuisse reiectas acūs, capillos, ferramenta, clauos, plumas lapides, anterius opilionis subligaculū, filorū sphaerula, pelles, stramen, pauonis pennam, spinas, setas porcorū, arenam, vitrū, & alia. Idē etiā, *ib. c. 9. 13. 14.* refert, ē corporibus viuentiū & mortuorū extractos fuisse clauos, cultros, ferramenta, & alia. Res autem tales cū variæ sint, quasdam in corpore generari posse, dubium non est, quales sunt pili, qui interdū in apostematibus & vomicis inueniuntur, etiā in iis, in quibus nulla veneficij suspicio est. Quæ autē nullā cum humano corpore cognationē habent, vt setæ porcorū, pennæ pauonis, metalla, inprimis res artificiales, vt cultri, clauī, panni, & similia, eas in corpore humano generari non posse, extra controversiam esse puto.

An reuerā
per aluum &
vomitum res
admiranda
reiciantur.

An verò talia reuerā in corpore fuerint, & inde reiciantur, vel extrahantur; an verò præstigijs Dæmonis sint, extra saltē talia in corporis superficie ostentantis, inter autores dubiū. Io. VVierus, de *præstig. demon. lib. 4. c. 2. & 14. & de lamijs, cap. 17.* in ea est sententia, talia saltē præstigijs & illusiones dæmonis esse, & ea, quæ reici

vel extrahi ē corpore videntur, nunquam fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate & velocitate imperceptibili ori injecta, vel extra admota, hominum oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interjectu corporis aërei, aut aliter caligantibus. Atq; ad id probandū hisce præcipuè argumentis vtitur: Primò quod nullus meatus sit, per quem talia, cultri scilicet & similia, in corpus immitti possint. Res etiam, quæ reiciuntur, sæpe amplitudinē œsophagi, etiam, quoad fieri potest, in homine viuo tenē distractique, naturalē diductionē excedunt. Tertio quod fieri non possit, quin os ventriculi, & œsophagus, à talibus, si per eum transirēt, laderentur; cū tamen plerumque nihil læsionis vel doloris post talia vomitu reiecta percipiatur: quia impossibile fuisset, si res tales acutæ in vētre fuissent, quin in eo dolorem excitassent; cū tamen nullus dolor antea perceptus fuerit. Quarto quia tactu, etsi ventriculus valdē comprimatur, nihil tale deprehendi possit. Quintò quod nihil cibi vel chyli talibus, quæ reiciuntur, permistum appareat, etsi homo paulò antè cibum sumpserit.

Alij verò existimant, res illas reuerā à malo Dæmone in corpora immitti, atq; inde vel reici, vel extrahi, nec aliunde in actu reiectionis vel extractionis à Dæmone delatas esse. Atq; ad id probandū hoc inprimis afferunt, quod res tales sæpe multos annos asseruantur, & propterea non saltē imaginariæ fuerunt: deinde quod reuera tales res ex vlcibus & corporibus hominū Chirurgorum opera extrahuntur, vt ex Langio, *lib. 1. epist. 38.* patet, & ipsis manibus attrectari possunt. Verū de modo, quo corpori inferantur huiusmodi à Dæmone, dissentiunt. Nonnulli putant, hominem in somnū profundū demergi, & tum Diabolum corpus, vel mēbrum illud incidere, & ea, quæ velit, inferre, ac eā subtilitate & arte vulnus id consolidare, vt nulla cicatrix appareat. Licet enim homines id præstare non possint: tamen Diabolum esse artificiosissimū, & ea nosse medicamēta, quibus id præstare queat. Alij putant, à Diabolo poros cutis distendi, & per eas inferi stramen, setas porcinas, corium, & similia. Alij opinantur, Dæmonem nullo negotio res eiusmodi in minutissimas partes, & puluerem etiam, frangere & conterere, & sensim in hominum corpus ingerere, & ingestas rursus compingere posse.

De reiectione etiam dissentiunt. Alij enim existimant, etsi suā sponte œsophagus non ita dilatari possit, vt corpora tam magna per eum reici possint: tamen vt à Diabolo extra consuetū modū extendatur, impossibile non esse. Imò addunt, naturam interdum per angustas vias res in corpus deglutitas vel immissas expellere, vt nemo naturaliter id fieri potuisse credidisset. Quorum rerum exempla collegi *lib. 3. Præst. part. 1. sect. 2. cap. 3.*

In re hac obscura & difficili equidem aliquid certi statuere, difficillimum est; cū Diabolus sit *μυριότροπος*, & multa DEI permisso præstare possit, quæ hominibus sunt impossibilia. Non negarim tamen, interdum esse meras Diaboli præstigijs, quod vel ex eo patet, quod res tales interdum euanescent, sicut ex historia illa puellæ, à Cornelio Gemma annotatæ, & supra, *cap. 3.* recensitæ, manifestum est, quæ viam anguillam vomitu rejecit, quæ tamē exenterata in alto loco suspensa, vt à nullo animali attingi potuerit, postea euauit. Contra cū res quædam vomitu rejectæ, & ex abscessibus extractæ, manibus contrectatæ, & diu asseruatæ fuerint, non dubitandū est, reuerā tales fuisse. An vero ex ipso ventre vel corpore prouenerint; an verò in ore, vel ante os aut vomitum aliunde delatæ & substitutæ fuerint, cuiuslibet liberū relinquo, quicquid velit, sentire. Cū tamen vix probabilis modus dari possit, quo talia corpori inferi potuerint, nec etiam saltē via dari queat, per quam res tantæ magnitudinis, & quidem sine damno, reici potuerint, valdē probabile est, meras esse Diaboli præstigijs. Etenim si præstigiatores illi manuum agilitatē hominum oculos fallere possunt, cur non & Diabolus

Autoris sententia.

Diabolus idem possit, & id exhibere intuentibus, quod nunquam in corpore fuit?

Equidem refert Henricus ab Heer, *obseru. medic. rararum lib. obseruat. 8.* puellam quandam nonum annum ex veneficio vomitu eiecisse multas plumas, fasciculos straminis, pollice crassiores transuersis aciculis confixos, ligulas ex filo textas, variis coloribus distinctas, quaternionem deniq; acicularum caruleæ chartæ infixarum, sicut vulgò prostant, integerrimum, & jamjam empro simillimum: atq; cum ipse hæc omnia præstigias cacadæmonis adstantibus illudentis, aliunde petita esse, & è primis puellæ labiis in manus suas mitti affereret, puellam hanc nodum hunc ipsam sibi exsoluisse scribit, dum diceret: Ne dubitate, quin hæc ex imo mihi ducatur corpore; statimque manum suam apprehensam faucibus suis admoueret, diceretque senties aciculam sine capite adscendentem, breuiq; exituram: se verò mox artissimis sinistræ manus digitis aciculam in gutture deprehendisse, & cum se eam tenere crederet, vi illam sibi eripi percepisse, quâ tamen puella mox expuerit, & ipse dextrâ manu acceperit. Additq; porro, eodẽ modo alias sæpius in ipso adhuc ventriculi orificio ligularum principium tetigisse, illisque ascendentibus, & per os exituris, omnes, quos ea cura tangebatur, in mediis faucibus ligula finem comprehensum tenere se putantibus, cacadæmonem conatus eorum luisse.

Sed quis non videt, & in illa ipsa acu, quâ puella in faucibus adscendere, breuiq; exiturâ dicebat, & in ligulis illis, quæ circa orificium ventriculi hæreere putabantur, Diabolum omnes adstantes deludere potuisse? Cum enim non solum brutorum, sed & hominis ipsius imaginem suis præstigiis referre possit, cur non & hæc possit?

Et talia meras præstigias Diaboli esse, vel satis docet illud, quod Clariss. Dn. D. Gregor. Horstius, *lib. 1. Epist. Medicinal. sect. 7.* scribit, quendam Illustris. sui Principis Consiliarium sibi retulisse, fratri suo, cum ex incantatione grauissimâ ophthalmiâ laboraret, quotidie magnam scoparum minutim incisarum copiam per oculos egressam fuisse, ita vt scopæ purgantibus adibus destinatæ vix emptæ statim amitterentur. Quis enim credat, tantam scoparum minutim concisarum copiam corpori potuisse à Diabolo ita inferi, vt eæ per oculos egredierentur, sed hoc non potius sibi persuadeat, extra per præstigias præ oculis fuisse ostensas?

Octaua conclusio: *Etsi vero morbi & alia mala, quæ sagæ se hominibus immittere putant, à Diabolo proficiscantur, sagæque ipsæ nihil agant: tamen extra culpam non sunt, ob pactum, quod cum Diabolo inierunt, qui hominibus ad sagarum postulatum nocet, & ob voluntatem nocendi non sunt excusata.* Equidem VVierus, *lib. 3. de præstig. Demon. & de lamijs, c. 6. 7. 8.* fœdera & pacta illa vana, præstigiola, stulta, & nullius momenti esse scribit Diabolum enim, utpote qui spiritus est, & carnem ac ossa non habet, manum extendere, quod in pactis illis fieri in confessionibus sagarum refertur, non posse, sed Diabolum phantasmata vana vel imaginationi obicere, vel visui vel auditui falsas species offerre existimat. Diabolum etiam aliorum adminiculo in sua potentia ostendenda, aut actionibus declarandis, non indigere, utpote qui nec ullius voluntate aut imperio cogitur, quàm DEI, & huius ministrorum bonorum. Et licet quid stipulentur sagæ: tamen id pactum non obligare putat, ideo, quod à Diabolo hominibus talibus visus, phantasia & mens præstringat; atq; ideo, quicquid agunt, vel ob ætatem stupidâ, vel sexus inconstantiam, vel impotentiam mentis, vel animi morbum, & à maligno spiritu delusas facere. Dolosam etiam dicit hanc stipulationem, maximè in perniciosum finem confectam, sine testibus, vel contra DEI voluntatem; cum homo in Baptismo Deo prius obligatus sit. Summa: nihil nisi Diaboli illusiones, & mera phantasmata esse existimat omnia illa, quæ de pactis & fœderibus sagarum cum diabolo dicuntur.

Verum enim verò nimium sagarum malitiam & im-

pietatem VVierus excusat & extenuat, & apud doctos Viros non paucos eo nomine, vt sagarum patronus, malè audit. Equidem miror, nec cogitatione assequi possum, quomodo homo, & præcipue Christianus, ita omnem pietatẽ abicere, imò humanitatẽ exuere possit, vt sui Creatoris & Redemptoris, ac fœderis, quod cum DEO inuit, oblitus, in castra Diaboli transeat, seque apertum sui Creatoris & Domini, à quo in æternas inferni pœnas se præcipitari posse nouit, hostem profiteri, & contra Diabolo, generi humano infensissimo, associari auit. Et tamen id factum esse, & adhuc fieri, multæ historiæ, & liquidæ ac claræ sagarum confessiones, etiam tormentis non expressæ, docent.

Et argumenta, quibus id negare vult VVierus, nullius momenti sunt. Etenim quidd dicit, Dæmonẽ non habere manus, & propterea confertis manibus fœdus inire non posse, verum est, & omnino etiam Dæmones mali sua natura spiritus sunt. Interim & sacræ & profanæ literæ plenæ sunt historiis, quæ docent, spiritus cum bonos tum malos hominum vel aliorum animalium formâ hominibus apparuisse. Et sagæ optimè hoc norunt, nec ignorant, corpus illud, in quo apparet Diabolus, esse præstigiolum. Interim & hoc sciunt, sub hac larua latere Diabolum. Et proinde quando cum spectro tali, aut laruâ ita paciscuntur, non cum larua & spectro, sed cum ipso Diabolo paciscuntur, quem incorporeum & inuisibilem esse bene norunt, qui etiâ loquitur & agit absque visibili & tractabili corporis assumptione. Ideoque siue cum Diabolo sub visibili corpore latente, siue cum ipso inuisibili Diabolo paciscantur, idem est. Deinde pactum & fœdus consensus sufficit, nec semper opus est, vt stipulatio manu facta accedat. Tertio neque etiam pacta illa sunt mera phantasmata, aut melancholicarum mulierum persuasiones & somnia. Neque enim dormientes, sed vigilantes, scientes, & re prius deliberatâ, cum malo Dæmone, quem illum ipsum esse non ignorant, & quidem aliis sagis testibus, pactum inuisse, & se Dei ac hominum hostes futuros, si hoc vel illud eas docere, illis dare, vel illarum gratiâ facere velit, promississe, multæ sagarum confessiones docent. Et quomodo omnia somnia vel phantasmata sint, quæ veneficæ de suis cum Diabolo pactis dicunt; cum certum sit, nullâ sagam dixisse, se aliquâ in societatem pertraxisse, & Diabolo copulauisse, quin non idem altera, quæ seducta est, affirmauerit, & ambæ diem, horam, locum, occasionem, modum pacti similiter enarrauerint? Neque omnes, quæ pactum cum Diabolo inierunt, melancholicæ vetulæ fuerunt; sed etiam puellæ à vetulis persuasæ, & impuberes à matribus ad pactum tale coactæ, quæ postea pœnitentia ductæ, sine ullis tormentis, vel tormentorum metu, rem, vt gesta est, enarrauerunt: cuius rei aliquot memoranda exempla narrat Nicolaus Remigius, *l. 2. demonol. cap. 2.* Neq; etiam ista subito contrahuntur pacta, sed varios homines inescandi, & sibi obligandi modos habet malus Dæmon, atq; affectibus hominum se accommodat, & cum norit, alios libidini & amoris operâ dare, eorum votis se satisfacturum pollicetur; cum alios paupertatis pertæsos esse sciat, magnâ diuitiarum copiam ipsis promittit; cum alios odio & inuidiâ erga alios flagrare non ignoret, media, quibus hostibus nocere possint, se monstraturum stipulatur; cum alios scientiæ & artium desiderio teneri perspectum habeat, jis artes multas, & medicamenta, quibus incurabiles morbos curare possint, se monstraturum spondet. Et quos blanditiis ad se pertrahere non potest, eos minis aggreditur, ipsique pericula & mortem minatur: cuius rei exempla habet idem Nicol. Remigius, *demonol. sag. lib. 1. cap. 11.* Et quomodo hæc mera phantasmata sint; cum sagæ notas huiusmodi feruntur, in quam se immiserunt, corporibus suis à Diabolo impressas imagines habeant, quæ & oculis sunt manifestæ, & quod à Dæmone sint impressæ, eo cognoscuntur, quod, etsi acu vel aliâ re acuta eò loci sagæ punguntur,

Argumenta
VVieri respu-
nantur.

stigmata à
Diabolo sagis
impressa.

punguntur, nullum omnino dolorem percipiunt, nec ex punctura vel gutta sanguinis effluit: id quod historiis aliquot probat Nicol. Remigius, *demonol. sag. lib. 1. cap. 5.*

*Cor Dia-
bolus sagas
in societatem
criminis ad-
scisciat.*

Tandem licet sagarum auxilio Diabolus opus non habeat, ut potentiam suam exerceat: tamen ut ad voluntatem sagarum, quasi sociarum, aliis noceat, id ideo facit, ut ipse animas sagarum lucretur. Etenim si solus homini noceat, suo periculo saltem id facit. Verum si à sagis inuitatus & iussus homines lædat, sceleris socias habere cupit sagas, ut æterni supplicij socias habere possit. Addunt & alij alias causas; nimirum Dæmonem id ideo facere, ut DEVM ad maiorem iram irriter, & ad sæuiorem ultionem contra genus humanum prouocet. Alij putant ideo Diabolum in criminis societatem sagas adsciscere, ut DEO quasi iniuriam faciat; si scilicet homines à DEO ad vitam beatam creatos, redemptos & baptizatos, à DEO auertat, & sibi mancipet. Præterea multa potest præstare per homines Diabolus, quæ non ita commodè ipse solus præstaret. Non enim homines ita conuersationem cum sagis abhorrent, ut conuersationem cum ipso Dæmone, ad quam tamen sensum à sagis pertrahuntur. De quo Nicol. Remigius, *lib. 2. demonol. sag. cap. 9.* Ideoque etsi sagæ ipsæ nihil præstant: tamen hisce de causis, & ut gratiam earum promereatur, simulque iis suam potentiam ostendet, & in admirationem apud ipsas veniat, criminis socias sibi adsciscit.

*Pacta cum
Diabolo du-
plicia.
Expressum.*

Pactum autem hoc cum Dæmone initum vel expressum, vel implicitum est. Expressum est, ubi homo cum ipso malo Dæmone quocunque modo apparente expressè pactum init, Deoque & omni religioni renunciat, & Diaboli seruituti sese mancipat. Id quod variis modis fieri solet, quos omnes hic recensere opus non est, sed videri de iis possunt ij, qui in genere de Magia scripserunt; Autor scilicet mallei maleficarum, Nicol. Iaquerius, *in flagell. hereticor. fascinar. cap. 8.* Baptista Codronchius, *lib. 3. de morb. venef. cap. 4.* Bodinus, *lib. 2. demonom. cap. 34.* Nicol. Remigius, *demonol. sag. lib. 1. cap. 5.* Martinus Delrio, *disquisit. magicar. lib. 2. quest. 4.* & alij.

*Implicitum,
& eius modi
varij.*

Deinde est pactum implicitum, ubi quis sciens & volens superstitionis rebus, characteribus, verbis vitur, quæ naturaliter id, cuius gratiâ adhibentur, præstare non possunt; qui licet ipse cum Diabolo pactum non iniuerit: iis tamen medijs vitur, quæ aliis Diabolus tradidit. Quod pertinent & ij, qui sibi persuadent, se Dæmonem non ut dominum, & cui ut mancipia obligati sint, agnoscere, sed verbis, characteribus, ceremoniis, aut aliis modis, Diabolum, etiam inuitum & repugnantem, ad sibi seruiendum, & quæ volunt, officia præstanda, cogere posse. Miseros verò istos homines misere fallit Diabolus, & dum simulat, se repugnantem & inuitum adesse, ipse promptissimè adest, ut eum, qui sibi imperare cupit, suum mancipium efficiat. Imò ipse verba illa, characteres, & ceremonias constituit, & qui illis vitur, Diaboli seruus & mancipium est, non dominus, & artes illæ omnes, ac ceremoniæ addiscuntur suafore & impulsore Diabolo. Quod etsi ipse non semper sensibus obuius facit: per alios tamen homines inligat, ut eiusmodi impietati sese dedant. Ac perinde est, siue Diabolus ipse aliquid suggerat, siue per alium persuadeat. Et omnes, qui medijs à Diabolo ordinatis vtuntur, scæderi cum Diabolo implicantur.

*Imprecatio-
es.
Execrationes.*

Quo referendæ sunt & imprecationes ac devotoria carmina, ut Livius appellat, & execrationes, quas iam olim in usu fuisse, apparet ex oratione Æschini contra Cresiphontem, quibus & sagæ, ac mendici interdum, dum ipsis aliquid denegatur, vtuntur, dum eorum frequens imprecatio est: ut vniuersa familia fame pereat; pariat iratâ Iunone materfamilias; prodigiis portentisque domus tota infestetur; pecudes, segetes, vindemia pereant. Sæpe enim ad nutum adsunt Dæmones, qui talia exsequuntur.

Deinde inficius etiam aliquis se tali pacto implicare potest, si rebus & ceremoniis à Diabolo ordinatis incautè vtatur: cuius rei exemplum refert Smetius, *lib. 5. miscellan.* ex relatione D. Næuij, & ciuium Lipsiensium, ubi scribit,

puellam quandam non intelligentem quid ageret, dum nutriticis actionem totam, quâ in ciendis tempestatibus sæpius usam viderat, imitaretur, tonitrua ac fulgura excitasse, quibus villa haud procul à Lipsia diffusa conflauit. Quæ res ipsa satis docet, quam cautè & studiosè vitanda sint illa omnia, quæ causas naturales non habent, siue sint verba ignota, siue characteres, siue imagines, seu quæcunque alia. Sunt enim illa omnia Diaboli tesserae, quas, quicunque eas vsurpet, statim agnoscit, & quasi vocatus adest, & se actionibus illis, quas illi edere cupiunt, immiscet, & hominibus familiaritatem suam offert, eosque consuetudine audaciores facit, ut postea arctiore scædere Diabolo sese obstringant.

Pacta autem ista Diabolica sunt fallacia & mendacia. Fallit Diabolus, cum se in angelum lucis, ut D. Paulus 2. ad Corinth. cap. 11. vers. 14. loquitur, transmutat.

*Pacta
boli falli-*

Sicut enim pueris absinthia terra medentes

Cum dare conantur, prius oras popula circum

Aspirant mellis dulci flauoque liquore:

ita malus Dæmon, si seipsum & suas merces, quales sunt, venales exponeret, non facile emptorem inueniret. Ergo cum primum hominem adoritur, se pium, beneficium, & salutarem ostendit. Id quod historia illa, quam Nicol. Remigius, *demonol. sag. lib. 1. cap. 9.* recenset, satis docet. Cum enim, quidam inuenis, Theodorus Maillorius, adolescentulam quandam deperiret, ac eius potiundæ spes omnis esset abscessa, conseruum ex Germania, cui audiuerat Dæmonem esse ad quæcunque obsequia paratissimum, adit, huicque ægritudinem suam aperit. Hanc occasionem Germanus libens arripit, ut cui ex pacto intra dies paucos necesse erat, vel se Dæmone suo liberare, atque expedire, adducto alio, qui istud, ceu æs alienum, in se transcriberet, vel ab eo obtorta cervice necari. Cum ergo agendo illi negotio in conclauis quodam clauso conuenissent, repente patefactis foribus se infert lepida, nec illiberali facie puella, (hoc habitu Dæmon primò se ostendere volebat, ne Maillorius ad formidabilem eius aspectum exhorresceret) eamque se esse prædicat, quæ nuptias, quas tantopere ambiebat, facile esset confectura, modò veller iis, quæ erat præceptura, obsequi: ac illo auidè attentèque expectante, quamnam eius esset sententia, imprimis cepit edicere, ut furtis, crapulâ, libidinibus, iniuria, blasphemijs, cæterisque, quæ animam inquinant, vitiis temperaret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomada bis ieiunio maceraret, sollemnes ac quotidianas preces non intermitteret, eaque sedulo obiret omnia, quæ hominem Christianum decent, atque æquum est facere. Istis enim omnibus si veller nuncupatis verbis se obstringere, futurum, ut optatis thalamis sine difficultate potiretur. Hæcque sic eloquuta, ac constituto, intra quem responsum afferret, die, se foras eiecit. Sed dum Maillorius magis magisque in rem eam cogitationem intendit, atque huc illuc variè inter spem metumque impellitur, ex eius vultu domesticus quidam sacerdos coniciens, aliquid subesse, quo sic distraheretur, eum blandè adortus, ac quid animo volueret, expiscatus, monitis suis peruenit, ne amplius ad vllum cum Dæmone colloquium descenderet. Quod cum factum esset, & iam tempus adesset, ut ex pacto Magus ille intra paucos dies vel dæmone suo se liberaret, adducto alio, qui eum reciperet, vel ab eo obtorta cervice moreretur, paulò post, cum Maillorius illum non reciperet, ex pacto pœnas dedit. Et, eodem in loco, forminx cuiusdam historiam recenset, apud quam Dæmon, qui atrii hominis specie illi obuersabatur, non alium sermonem habebat, quam de sanctimonia, de pudore, de religione ac sacrorum studio, ad quod illam præcipue adhortatus est. Fallendi tamen causa omnia hæc facit, & fallacia sunt omnia eius scædera, neque mancipiis fidem seruat. Neque enim veritas est in eo, & cum loquitur, mendacia, ex propriis loquitur, *Ioan. 8. vers. 44.* & nemo ab eo veritatem & fidem, in quo nulla est, sibi polliceri potest.

In primis autem, & frequentius, forminx veneficiis deditæ sunt, quam viri, ut ex capitalibus indiciis passim annoratis

*Cur formi-
quàm v-*

annotatis patet. Cuius rei autores nonnullas rationes afferunt. Prima est, quod fœminæ debiliore sunt iudicij, & propterea facilius ab aliis sagis, & imprimis à Diabolo, se decipi patiuntur. Deinde plurimæ mulieres sunt loquaces & garrulæ, nec commissorum tenaces, & propterea si vna hisce artibus sese dedat, rem inter plures diuulgat, & magistratam nequitie sese præbet. Tandem fœminæ etiam vindictæ plerumque sunt cupidissimæ, & propterea vetulæ, si quem odio habent, vt ei nocere possint, media omnia conquirunt, & si aliter id præstare non possunt, ad Dæmonis opem confugiunt. Iuenculæ verò si amasiis suis spe coniugij corporis sui copiam fecerint, & postea ab iis deferantur, iniurias vlciscendi cupidæ, nec suis viribus sese vlcisci valentes, ad Dæmonis opem confugiunt, & vel ipsum veterem amasium, vel nouam eius sponsam veneficiis impetunt, vt ex Virgilij Ecloga 8. apparet.

Nona conclusio: *Licet magna Diaboli sit potestas, nulli tamen, etiam ad sagarum voluntatem, nocere potest, sine DEI permissione.* Id quod non solum ex historia Iobi, sed & Evangelica patet; è qua notum, quod nec suis Dæmon nocere potest sine permissione DEI, & quod nec capillus capitis sine voluntate DEI de capite nostro decedit. Ideoque; etsi interdum sagæ à Dæmone suo petunt, vt hominibus morbos vel damna inferat, idque Diabolus ipsis se præstiturum promittat, & eius rei consequendæ gratia quædam fecere iubeat: tamen si Deus non permittat, sapissime voti compotes non fiunt. Scribique Bodinus, *Mag. Dæmonum, lib. 2. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus talia veneficia noceant, vt sagarum confessiones testentur. Quod si postea ea de causâ sagæ cum Dæmone expositæ; ne eius potentie aliquid defuisse videatur, in ipsas culpam transferre, eas obiurgare, imò interdum verbis multare solet, quod præceptis suis non per omnia satisfecerint. Et imprimis, vt infra etiam, *cap. 7.* dicitur, Diabolus, à sagis quoque instigatus, nocere non potest iis, qui DEO quotidie sese precibus commendant, ac pietati student, & à peccatis grauibz abstinent; deinde Magistratibus qui sagarum causas agnoscunt & iudicant. Cum enim iudicia publica exerceant, potestate à DEO concessa, DEVS etiam eos protegit, ne à Diabolo, vel eius mancipiis in officio suo lædantur ac turbentur.

Cur autem DEVS permittat Diabolo, vt ad libitum & iussum veneficarum interdum hominibus noceat, disquirere Theologorum est. Illud hoc loco dicere satis sit: Iudicia DEI esse occulta, sed semper iusta, & iudicia DEI esse abyssum multam, *Psal. 35. vers. 7.* qui & malos ob peccata pœnis affligit, & pios afflictionibus probat & exercet, & à peccatis abstrahit; ipse verò vbique & semper gloriosus est.

CAPVT VI.

De Signis morborum à veneficiis ortorum

MORBUS à veneficiis ortos agnoscere lōgè difficilimum est; cum Diabolus naturalibus causis sese sæpe immisceat, iisque vtatur, vt non facile sit discernere, quid à causis naturalibus, quid ab ipso Dæmone profectum sit. Imò in iis, quos obsedit, sæpe sat diu sub naturalis morbi larua latet. Exemplum eius rei est apud Fernesium, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 16.* de iuvene quodam Equestris familiæ, qui corporis concussionem, & quasi conuulsionem ex temporum interuallis laborauit, cum nunc solum sinistrum brachium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, aliàs verumque, aliàs corporis truncum tantâ celeritate agitaret, vix vt à ministris quatuor decumbens cohiberetur, caput inconcussum iacebat, lingua & locutio libera, mens sana, omnesque sensus integri, vel in conuulsionis ferocia. Decies ad

minimum quotidie corripiebatur, in cæteris sanus, sed labore contractus. Vera epilepsia iudicari poterat, si mentis sensuumque læsio accessisset. Peritissimi quique adhibiti Medici conuulsionem epilepsie finitimam, à maligno venenatoque vapore spinæ dorsæ impactæ, censuerunt, qui vapor in eos neruos irrueret, qui à spina in artus quoquouersum, non autem in cerebrum, disseminantur. Varia fuere adhibita remedia, quæ tamen nihil profuerunt, sed mense tertio primum deprehensus Dæmon quidam, totius mali autor, voce insuetisque verbis ac sententiis, cum Latinis, tum Græcis (quanquam ignarus Græcæ linguæ laborans esset) se prodens. Is multa assidentium, maximeque Medicorum, secreta detegebat, ridens, quod multa periclitati temerè essent quod irritis pharmacis corpus hoc penè iugulassent.

Et omnino primum hoc signum est morborum à veneficiis illatorum, quod Medici etiam doctissimi in morbo cognoscendo dubii sunt, & hesitant, ac omnino fluctuant, & vix aliquid certi, quo vel sibi ipsis satisfaciant, statuere possunt; & quamuis multa remedia adhibeant, iis tamen nihil proficiunt, sed morbus indies deterior redditur.

Secundum signum est, quod, cum morbi naturales sensim incipiant, & sua tempora percurrant, & ad statum perueniant; morbi à Diabolo reuera inducti sæpe nullis præsentibus causis, prauisque humoribus, statim in suo vigore constitui videntur, & grauissimis doloribus, ac aliis symptomatibus ægrum affligunt.

Tertiò ægri inusitata & à Medicis vix dum annotata symptomata patiuntur, & modò in hac, modò in illa parte de dolore conqueruntur; plurimi sine causâ toto corpore emaciantur, fiunt melancholici, quidam conuulsionem varias patiuntur. Addunt nonnulli & hoc, quod, si saga vel veneficus ad ægrum visitandum accedit, statim ille peius habere incipit, & horrore vel tremore corripitur, vel si infans sit, plorat, & alia in corpore mutatio percipitur. Hoc verò certissimum est morbi à veneficio illati signum, si acûs, cultri, & similia artificiosa, vel alia, quæ in corpore humano generari non possunt, vomitu, vel per aluum eiiciantur, vel ex vlcibus & vomitibus erumpant aut extrahantur.

Recensent alij & alia signa, quibus agnoscantur morbi à veneficio illati, sed pleraque sunt superstitionis: inter quæ procul dubio & illud referendum, quod nonnulli iubent decocto verbenæ ægrum abluere, & si in decocto illo nihil reperiatur, ægrum non esse veneficio affectum; si verò in decocto magna pilorum copia, & imprimis propriorum, inueniatur, signum esse veneficij eiusque grauissimi; si verò pauci pili reperiuntur, signum esse veneficij, sed mitioris, & quod curatione admittat, existimant. Cum enim vi verbenæ pili illi nec generari in aqua, nec è corpore elici possint: quis non videt, Diabolum, qui morbum intulit, eos, qui superstitionem illam tentant, ludere.

In specie verò coitus impotentiam & Venerem ablatam quod attinet, eam à veneficio esse, id certum signum est, si vir antea sat potens subito, nullâ causâ naturali præcedente, illam potentiam amittat, & cum vxore, etiam quam amat, rem habere non possit; vel si vir ad alias fœminas potentem sese sentiat, ad vxorem verò propriam impotentem; vel si coniuges, quæ antea mutuo sese amarunt, iam sine, omni causâ sese auersantur, & odio habent.

Ad signorum horum declarationem & confirmationem non parum facit historia Sarroris cuiusdam, qui adhuc in viuis hic est, & manibus ambulat. Cum enim ita contractus & contortus sit, vt genua thoracem attingant, calceos ligneos vtraque manu gestat, iisque innixus corpus reliquū promouet. Est autè hæc: In vicino oppidulo, *Rloden*, duobus ab hinc miliaribus, filius Textoris cuiusdam, nomine Martinus *Schiermeister*, annum agens decimum tertium, vesperi ad nonam

ades

ædes paternas egressus, ad deponenda alui recrementa, in sepem, cui sambucus inserta, incidit, ubi actutū subitanea conuulsione prehensus, cum subitanea in terram prostratione, ut ægrè semel tantum exclamare licuerit; quo clamore exaudito à matre in domum demortui instar deportatus, omnes in eo functiones, sensusque interni & externi penitus aboliti apparuerunt, & vix vllū superstitis signum deprehensum: respiratio enim adeo erat imminuta, ut nullis artis mediis ab vllō adstantium explorari potuerit. Vitam idcirco cum morte computasse, constanter plerique asseuerarunt; donec alij accedentes hoc consilij suggessere, relinquendum, nec sepulturam, vsque dum tertius dies finitus, procuradam: quippe cum insignes mutationes certas vindicias salutis vel mortis in desperatis ex fascino (ad quod omnes grauissimi huius affectus causam referebant) prouenire solere, aliquoties acceperint. Horum monitis mater vidua obtemperans cuncta procrastinauit in tertium, quò ferè elapso, eadem, quā correptus, horā, sensim sibi restitutus fari incepit; tantis verò, tamque immanibus ac sauis doloribus lancinatus, ut omnia eius iam euulsa, & que situ naturali mota, distractaque viscera existimauerint, cum corporis totius mira cōcussione & contorsione; adeoque dies noctesque nec cibum nec potum capientem miserè euilantem tractauere. Continuatū verò acerbissimi cruciatus, absque vllō interuallo per triduum, ubi doloribus paulum remittentibus, tanta totius membrorumque omnium conuulsio subsecuta, ut absque strictiore ligatura artuum nihil quicquam assumere valuerit. Demum inordinatum hunc motum excepit grauissima tensio omnium musculorum maiorum, femorum, surarum, & narium præsertim, in quibus nouem insignia foramina oborta; per quæ potus, aliæque fluida, ut exhibita, confestim effluxere, tandem absumptā omni musculorum prædictorum carne, vermes undecim, post quartum annum, tot medicamentis à Chirurgis adhibitis, in lecto reperti sunt, spontè elapsi, longitudine medij digiti, nigricantibus capitibus, pedibus innumeris, quos ubi mater ex stragulo in terram proiecit, derepentè multis præsentibus euanuerunt. Mater omnem licet substantiam in restitutionem filij impenderit; pristino tamen vigori minimè restitutus, conuulsus vsque adhuc permansit, & tendinibus crurum contractis, pedum officio destitutus, manibus innixus, gressum formare cogitur. Cui accedit spinæ dorsæ, ut apparet, circa tertiam thoracis vertebra, insignis ad exteriora reflexio, ad latum palmum, sternique elatio, ni fallor, ob dislocationem vertebrarum. Annus ipsi 25. nunc, nec dum à pristinis cruciatibus immunis semper, sed circa certas Lunæ cōcursus recrudescentium quasi dolorum paroxysmis affligitur, præterea capitis dolore attentatur, neuorumque accedit tensio per vniuersam spinam, quam interdum ita infrigidari conqueritur, ac si frigidissimā aquā de subito irrigaretur. Historia autem hæc mihi in memoriam reuocat, quæ in iudicialibus actis, in vicino oppido, Cosviga, habitis de duabus sagis legi, quod scilicet altera, Barbara Vortubers, nomine, Anno 1624. die 5. Iulij, confessā est, se cum Diabolo concubuisse, & ex eo grauidam factam esse, ac per mensem semper gestasse, & peperisse duo animalcula hirsuta seu pilosa, instar muris, crassitie lumbricorū, capitibus nigris, quæ vel hominibus ad nocendum immiserit, vel sub sambuco sepeliuerit. Altera itē, Hedviggis Labertzin, Anno 1630. 8. Iunij, falsā est, se cū Diabolo rem habuisse, & prima vice nihil peperisse; postea verò grauidā factam, 4. 5. 6. 7. 8. septimanis vterum gestasse, tandemque cum nullo ferè dolore peperisse nunc vnum, nūc duo animalia, muscæ instar, hirsuta, quæ sub sambuco sepeliuerit. An ergo Sartori huic illa animalcula & vermes sub sambuco à venefica forsan quadam sepulti, immixti sint, alijs iudicandum relinquo. Neque enim, quæ de cōcubitu sagarū cū Diabolo, & inde facta cōceptione & partu disputatur, discutere huius loci est.

Suppeditat & hæc historia Prognosticum quoddam; nimirum morbos omnes à veneficio inductos curabiles non esse, sed, Deo permittente, à Diabolo corporis humani constitutionem ita sæpe vitari posse, ut nullā humanā ope in pristinum statum reduci possit. Id quod in hoc Sartore factum, quem nullis auxiliis pristinam sanitatem recuperasse, certum est. Et omnino multi morbi Dei permisso à Diabolo induci possunt, qui planè sunt incurabiles. Ita in oculo situm humorum pervertere, in aurē tympanum rumpere, in alijs membris alia destruere potest: quæ cum nunquam in pristinum statum reduci queant, morbi incurabiles inde excitantur.

CAPVT VII.

De Præseruatione.

Cum melius & tutius sit, morbum imminetē auertere, quàm præsentem iam depellere, etiam cōsultius est, à morbis, qui veneficiis inducuntur, sese munire, quàm inductos tollere. Quod quā ratione fieri possit, hoc loco dicendum. Equidem extant apud gentiles multa medicamenta, quæ contra veneficia prodesse feruntur, quæ tamen pleraque videntur superstitiosa. De Rhamno scribit Dioscorides, lib. 1. cap. 104. ferri, Rhamnum, appositis pro foribus fenestrisve ramis eius, omnium venenorum arcere maleficia. Idem, lib. 4. cap. 126. scribit: Leontopodij radicem ferunt & χυμὸν αὐτῆς ἐν ὕδατι πικρῷ, amorem veneficiis vtilem esse. Plinius eiusmodi multa habet lib. 13. cap. 4. lignum palmæ, dente contra fascinatōres politum, religione vtile esse scribit. Lib. 28. cap. 8. frontis hyenæ corium fascinantibus resistere refert. Eodem lib. cap. 10. scribit: Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob idque villatum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è cervice solida existimatur. Antonius Musa, Cæsaris Augusti Medicus, Beticā animas hominum & corpora custodire, & nocturnas ambulationes à maleficiis & periculis, refert. Et extant talia apud auctores passim plurima. Et hodie rustici ac vulgus nonnullas plantas in domibus suspendere solent, ad veneficia & incantationes auertendas; & hypericum vulgus ea de causa Fugam dæmonum appellat. Fugere etiam aiunt dæmones suffitum cornu caprini, & cuiusvis stercoris, ac præcipuè humani. Et pro sententia ista probanda afferunt exemplum Tobie iunioris, qui iussu Angeli Raphaëlis suffitu iecoris piscis cuiusdam dæmonem, qui septem Saræ sponfos antea occiderat, fugauit, Tobie 8.

Verum cum præseruatio nihil sit aliud, quàm causæ morbum facturæ auersio; morbi verò isti, ut supra probatum, proximè ab ipso Diabolo inducuntur: facillè hinc patet, res istas naturales, & similes Dæmones morbum inducturos fugare & auertere non posse. Nam cum Dæmones sint incorporei, & sensuum organis careant, à corporibus naturalibus affici, & ex iis vel voluptatem, vel molestiam percipere naturaliter non possunt. Interim Deus, qui supra naturam est, rebus naturalibus vim agendi etiam in incorporea tribuere potest. Quam procul dubio etiam suffitus ille iecoris piscis non ex se, sed ex vi à Deo concessa habuit.

Cum ergo res naturales vim veneficia auertendi & præcauendi non habeant, porro queritur; si quis veneficam aliquam suspectam habeat, & metuat, ne sibi noceat, an liceat eam orare, vel blanditijs persuadere, ne noceat; aut liceat ab aliqua alia saga amuletum contra veneficia petere. Vbi omnino respondendum, non licere. Nam cum, ut supra probatum, ipsa saga morbos non inducant, sed Diabolus; hoc modo Diabolus honoraretur, & ab eo peteretur, ne noceat; quod nullo modo licet.

Quapropter cum nec res naturales dæmonis potestati resistere possint, nec etiā à Diabolo, eiusque ministris auxilium petere liceat; is in auxilium vocandus, qui Diabo

Prognosticum.

Præseruatio à morbi veneficiis.

Vulgi aduersus veneficia remedia.

Diabolus rebus naturalibus vim agendi tribuere potest.

An liceat sagas orare, ne noceant.

Diabolo resistere, omnemque eius potentiam inhibere valet. Talis est solus Deus & boni Angeli, quorum ille ministerio vitur, sine cuius permisso nullum Diabolus homini damnum inferre potest. Ideoque etsi ipsa experientia doceat, quanta pericula à Diabolo & veneficio hominibus quotidie impendeant, & quomodo à Diabolo, & dormientibus noctu, & vigilantibus de die, variæ insidiæ struantur, quæ humano consilio & prudentiâ vix satis vitari possunt: tamen ab omnibus iis satis tutus est, qui sub Dei tutela est. Ergo qui à veneficiis tutus vivere vult, se & sua omnia quotidie & sæpe diuinæ protectioni commendat, eumque oret, vt sibi bonos Angelos custodes addat, suamque fiduciam in Domino nostro Iesu Christo ponat, qui in hunc mundum venit, vt opera Diaboli destrueret, & qui, dum in hisce terris visibiliter versaretur, tot malos Dæmones eiecit, hominesque multos à spiritibus bus infirmitatum liberauit. Simul eam vitæ rationem ineat, quæ Deo grata est, & à peccatis absteineat, quibus Deus offendi, boni Angeli abigi, mali verò Dæmones allici solent. Propterea vitanda ea, quæ Dæmonibus hominem inuadendi occasionem præbent; nimirum sermones impuri, librorum obscenorum lectio, & huiusmodi alia, sed potius pietati studendum; id quod etiam angelus Raphaël Tobiam, *Tobie 6. v. 16.* docet. Audi me, inquit Angelus Raphaël, & ostendam tibi, qui sint, quibus præualere potest Dæmon. Hi namque, qui coniugium suscipiunt, vt Deum à se & suâ mente excludant, & suæ libidini ita vacant, sicuti equus & asinus, quibus non est intellectus, in eos Dæmon potestatem habet.

CAPVT VIII.

De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & Primò Magica.

Curatio autem, quæ ad morbos à veneficiis inductos adhiberi solet, triplex apud autores occurrit: Magica, Naturalis, & Diuina. Equidem gentiles, cum Dei & Dæmonum potestatem rectè distinguere nescirent, vtramque curam, & quæ à Deo, & quæ à Diabolo fit, sacram, diuinam, & magicam appellarunt. Verum, vt mox patebit, longè inter se differunt hæ curationes.

Et vt primò de Magica dicamus, morbos non solum veneficiis inductos, sed & alios, verbis & incantationibus, ac characteribus & ceremoniis curari, non solum è literarum monumentis, sed & vulgo notum est; faciuntque eius rei mentionem Homerus, *Odyss. 19.* vbi è vulnere manantem sanguinem carmine repressum scribit, Plato, *lib. 4. de Republ.* Plinius, *lib. 28. cap. 2.* Trallianus, *lib. 4. cap. 9.* Nicolaus Myrepsus, & alij, quorum sententias collegit Augerius Ferrerius, *meth. med. lib. 2. cap. 11.* vbi de Homerica curatione agit. Et plura talia allegat Martinus Delrio, *disquisit. magic. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 1.* quæ ibi videantur. Verum de aliorum morborum curatione hic agere propositum non est, dictumque ea de re aliquid de *Consens. & Dissens. cap. 18.* sed de curatione saltem morborum veneficorum hoc loco agendum. Atque horum morborum curationem imprimis sagæ & veneficæ promittunt, ad quas sæpe vulgi, vti iam interdum non etiam eorum, qui plus vulgo sapere debebant, fit concursus: refertque, ex malleo maleficar. Baptista Codronchius, *lib. 4. de morb. venef. cap. 2.* extitisse quandam in Germania famosissimam in soluendis maleficiis mulierem, cuius domus non solum ab indigenis, sed etiam remotissimis populis eius gratiâ frequentabatur magis, quàm apud nonnullos templa, adeò, vt Comes quidam incredibilem quæstum extorserit, vectigali imposito, vt, quicumque mulierem adiret, denarium solueret. Verum cura hæc approbanda non est, & verba, characteres, incantationes, adiurationesque nihil ad tales morbos

Dan. Sennert. *Tam. III.*

sanandos præstare possunt; sed si euentus responderet, is omnis à Diabolo penderet. Docuimus enim iam, de *Consens. & Dissens. loco alleg.* verborum & characterum nullam vim esse ad morbos vel naturales, vel veneficos depellendos. Nam verba saltem ex arbitrio hominum rebus imponuntur, & quidem apud nationes diuersas diuersa, & scribuntur vel in charta, vel ore proferuntur. In charta scripta saltem figuræ sunt, & propterea nullam efficaciam habent. Verba prolata verò sonus sunt, ex aëris fractione ortus, saltem auditum afficiendi, & eorum, qui vna linguâ vtuntur, sensa animi patefaciendi vim habens; ipsos verò morbos, corporisque constitutionem tantum afficere non potest, quantum non potest color auditum, aut sonus visum afficere. Eadem ratio characterum est, qui cum res sint artificiales, in corpus humanum, quod naturale est, agendi vim non habent. Omnis verò agendi vis substantiis competit, quæ à suis formis agendi potentiam habent, & per qualitates efficaces sunt. Etsi verò nonnulli, cum negare non possint, vulgarium verborum nullam esse efficaciam, eò confugiunt, vt diuinorum verborum esse aliquam vim, & tantam Maiestatem, vt vel ipsi Dæmones eorum potestate fugentur illico, & contremiscant, contendunt: tamen in eo falluntur. Nam nulla verba diuina sunt, sed ex arbitrio hominum est, vt rebus diuinis imponantur, & quidem alia apud alias nationes; & proinde nullam qualitatem Physicè, vel etiam supranaturaliter operandi habent. Qui verò nominibus respectu rerum diuinarum, quas significant, abutuntur, in Deum & res diuinas iniurijsunt.

Cæterum cum Paracelsus ipse etiam agnosceret, verba & characteres nullam ex se morbos veneficos depellendi habere efficaciam, sed esse symbola & instrumenta Diaboli: nihilominus, vt de *Consens. & Dissens. Chym. & Aristotel. c. 3.* diximus, statuit, licere à Diabolo, præcipuè in morbis veneficis, auxilium petere. Ita enim, in *lib. de occult. Philosophia*, docet: Si quis veneficiis sit læsus, esse fabricandum pedem vel manum, vel aliud membrum, ad formam eius, quod ægorat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam atque obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum, vel virilitatem amiserit, totius hominis imaginem è cerâ esse faciendam, forti fide, & fixâ imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse. Et mox: Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academijs discere potest sed opus est, vt interdum vetulas, zigeunos, nigromanticos, agyras, rusticos senes, & eiusmodi viles homines alios consular, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quàm omnes Academiae. Idem, de *morbis invisibil. pag. m. 113.* scribit, DEVM Magiâ Diabolum donasse, & valde peritum in luce naturæ posuisse. Hanc autem ipsi eripi posse: artem vsurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideoque nos in hoc mundo versari, vt minor à maiori discat. *Ibidemque* scribit: Si per characteres aliquid boni in nobis fiat, eodem loco habendos esse eos, ac si plantæ essent; ac etiam si Diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pixides è pharmacopolio; & si Diabolus verbum pro herba sumit, sit, inquit, nobis instar herbæ: verba eius species, characteres eius composita ac syrupi sunt. *Ibidemque* docet: Si Deum toto corde amemus, etiam si Diabolus nobis offerat argentum, aurum, iuuat nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.

Verum magna hæc Paracelsi est impietas. Etenim Diabolus infensissimus humani generis hostis, & ab initio homicida est; & propterea nihil boni, ac nullius morbi curatio ab eo sperari potest. Rectèque Chrysostomus statuit, potius mortem homini Christiano obeundam, quàm vitam hominis ligaturis redimendam. Et Leo, de *Passione Dom. serm. 9.* scribit: Beneficia Dæmonum omnibus sunt nocetiora vulneribus. Neq; vllū exemplū

MM in

è sacris

Verborum & characterum nulla efficacia.

An licet Diaboli opem implorare.

Paracelsi impietas.

è sacris li-eris afferri potest, quòd DEVS per Diabolos hominibus benefecerit. Sat multæ angelorum myriades DEI ministerio inferuiunt, vt non sit opus, Diabolo vti ad homines è carcere eripiendos, (per angelum bonum Petrum è carcere ereptum esse, ex Actis Apostolorum, c. 12. patet) & homini sanitatem restituendam. Ideoque solum à DEO, vt postea, dicitur, auxilium petendum, non ab eius, & humani generis hoste, Diabolo. Vnde etiam cum Rex Asias, 4. Regum, c. 1. ad Beelzebub, Accaronitarum Idolum, quosdam de valetudine sua consultum ablegasset, Elias Propheta illis obuiam factus, ita eos alloquitur: Nunquid quia non est DEVS in Israël, mittis, vt consulatur Baalzebub, DEVS in Ecton. Idcirco de lecto, supra quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris. Ac Apostolus, 1. ad Corinth. 1. vetat nos fieri socios dæmoniorum. Et non sine causa ab antiqua Ecclesia institutum, vt baptisandi renuncient Diabolo, & omnibus operibus eius. Ideo defertor Ecclesiæ Christi, & castrorum DEI est, atq; in castra Diaboli transit, quicunq; quocunq; modo auxiliū à Diabolo petit. DEVS sat potens est, vt hominem, si velit, sanare possit: auxilio Diaboli nullo modo opus habet. Eius ergo solius auxilium, etsi à Diabolo morbus indutus sit, & remedia vulgo nota non prosint, implorandum, & dicendum: Dominus occidit & viuificat, deducit ad inferos & reducit, onus imponit, & tamen est salus nostra: ipse inuocandus in die tribulationis, ipse eripiet nos. Ipse sanat quos, & quando vult, non quos, & quando nos volumus. Mulier illa profluuiū sanguinis laborans demum duodecimo anno sanata est, & ille, qui ad Probaticam piscinam diu claudus iacuerat, demum trigesimo octauo anno sanatus est, Job, 5. In d. si DEO non placeat, nos à morbo liberare, cum Dauide dicendum: Etsi me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.

An Diabolus
cogi possit ad
beneficia
prestanda.

Frustra quoque sperat Paracelsus, Diabolum ab hominibus cogi posse ad præstanda beneficia. Lōgè enim maior Diabolo potentia est, quàm vt à nobis cogi possit, & quando se cogi simulat, promptissimus adest, vt homines sibi mancipet. Verum vt doctrina de curatione Magica clarior fiat, duæ quæstiones decidendæ sunt: Prima est: An sagæ & veneficos, quos morbum aliquem induxisse suspicio est, liceat rogare, vel etiam vi cogere, vt veneficium tollant, morbumque, quem ipsi, vel alij induxerunt, auferant. Altera: an liceat illa signa, seu instrumenta, quibus pro morbo aliquo inducendo vsi sunt, quærere, inuenta auerere, destruere, soluere, comburere.

An liceat à
sagis morborū
veneficio ab
ipsis inducto-
rum curatio-
nem petere.

Primam quæstionem quod attinet, de ea autores dissentiant. Christiani etiam Imperatores cōcessisse videntur, vt à Magis contra morbos veneficos auxilia petantur, vt patet ex L. Eorum, Cod. lib. 9. tit. 18. de maleficiis, vbi incantationes contra imbres, grandines, vëtos probantur. Quod & Canonistæ quidam, Hostiensis, Panormitanus, Goffredus Humbertinus, & alij docēt, vt & Scotus, lib. 4. dist. 34. vbi scribit, superstitionis esse, si quis statuatur, non esse maleficium superstitione depellendum. Et ex Sprengero, in malleo maleficar. referūt, Episcopum quendam in Germania ægrotantem, cum è vetula saga cognouisset, se ex maleficio ægrotare, nec aliam recuperandæ valetudinis viam esse, quàm vt eadem saga veneficio periret, quæ ipsum veneficio affecerat, misisse Romam, ad Nicolaum Quintum Papam, vt veniam indulgeret huius curationis adhibendæ: Papam verò, qui Episcopum deamabat vnicè, indulxisse, hæc clausulâ dispensationi additâ, vt ex duobus malis fugiatur maius. Sagam diplomate allato dixisse, cum Papa & Episcopo placeat, se illud effecturam. Sic mediâ nocte restitutum fuisse Episcopum; sagam verò quæ cum fascinauerat, in morbum, ex quo obiit, incidisse.

Verum saniores & prudentiores istam curam planè improbant, & vt docti viri annotarunt, legem illam Constantini lege recentiore sustulit Leo Imperator, constit. 35. de Incantator. pœna. Etenim cum, vt suprâ, c. 5. probatum, sagæ mediis illis, quæ adhibent, nihil præ-

stent, sed Dæmon illa omnia efficiat: in curatione eodem modo sese res habet, nec ipsæ sagæ aliquid præstant, sed Diabolus. Ideoque qui sagarum & veneficarum opem hîc implorat, ipsius Diaboli opem implorat. Non verò Diaboli opem implorandam esse, iam antea probatum; nec facienda mala, vt eueniant bona, sed potius, vt antè ex Chrysostomo, homil. 8. in epist. ad Coloss. dictū, mors homini Christiano subeunda, quam vita ligaturis redimenda. Vnde tam seuerè DEVS, Leuit. 20. vers. 6. prohibuit, Magos consulere. Anima, inquit Dominus, quæ declinauerit ad Magos, artiolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, excindam eam de medio populi mei. Itaque, vt postea, cap. 9. dicitur, si remedia naturalia non prosint, ab vno DEO auxilium petendum, qui, si vult, semper iuuare potest; si non vult, in eius auxilio acquiescendum. Et licet interdum media, quæ à Diabolo adhibentur, illicita non videantur; quia tamen à Diabolo proueniunt, nullo modo vsurpanda. Ita refert Bodinus, sagar. demonom. lib. 3. c. 5. quandam, Barbaram Doream, confessam esse, se iis, quos fascinauerat, medicinam fecisse discissa columba, & ægrotantis stomacho impositâ, cum his verbis: In nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti, D. S. Antonij, & D. S. Michaelis Angeli curari possis ab hoc malo; & mandauisse, vt nouem diebus missam in templo vici illius curarent celebrari. Verum cum eadem fassa sit, se remedium istud à Satana didicisse, omnino vt superstitionis & blasphemum reiciendum. Et licet sagæ Satanæ ope ægros curent: tamen seridè nunquam Saranas hominibus prodest, vel prodesse cupit; sed etiam cum bene facere videtur, alio modo iis nocet. Tollit nimirum morbum ab hoc, & immittit alij: sanat corpus, vt animam sibi deuinciat ac perdat: sanat vnum, vt plures eidem impietati & superstitioni implicet. Id quod etiam in curatione Episcopi illius, cuius modò mentio facta est, accidit. Cum n. antea solum illa saga, quæ Episcopum fascinauerat, sceleris illius rea esset, postea factum est, vt & Episcopus, & Papa, & Saga, quæ morbum in primam sagam immisit, eiusdem sceleris participes facti sint. Interim saga illa, quæ mortua est, nunquam resipuit, sed ad extremum vitæ halitum se recuperandæ valetudinis gratiâ Diabolo commendauit. Et omnino certum est, veneficas, dum morbos tales depellere volunt, Diabolum venerari, vultuque in terram demisso eius opem expressè implorare, vt aliquot historiis id probat Bodinus, lib. 3. demonom. sag. c. 5. Summa: cum sagæ, quicquid faciunt, Diaboli ope præstent, non fas est, alium ad peccandum vel persuadere vel cogere, nec Diaboli opem seu immediatè, seu per alios implorare. Nunquam enim non est DEVS in Israël, vt ad Beelzebub eat, inquit Dominus, 2. Reg. 1.

Verum distinguunt hic quidam, & putant, non licere, vt veneficæ precibus flectantur, vt tollant veneficia; fas verò esse, vt minis, verberibus, & violentia adigan- tur, vt morbum, quem intulerunt, depellant. De qua re pluribus agit Nicol. Remigius, lib. 3. Demonol. cap. 3. vbi statuit, multum interesse, an vi, an precariò aliquid à venefico auferas & consequare. Illud enim contemptum ac dedignationem; hoc admirationem, obtemperacionem, animumque se suppliciter deicientem ac demittentem significare. Additque porro, potius ipsam mortem ferendam esse, quàm ad tam horrendum sacrilegium adduci nos sinamus, vt quasi supplices, venerabundique à Dæmone opem imploremus; cum DEVS solus sit colendus atque obsecrandus, atque is sit zelotes, qui non patitur quicquam de gloria sua decerpi, delibarique, quod alteri adscribatur. At quod venefica adigi possit, vt morbum, quem induxit, auferat, aliquot historiis probat, idque licere existimat. Neque enim hic vllas blandicias, & preces ac venerationem accedere, neque sagam, verberibus pulsatam, habere quo gloriatur, ipsumque Dæmonem quasi obtorto collo à noxa retractum, amissâ prædâ

An liceat
sagas mi-
ni & vi ad
x liandum
impellere.

prædâ in fugam versum, detisum, spretumque ac nihil pensum se agnoscere. Et rem perinde se habere putat, ac si quis furto sibi ablatam rem à fure per vim auferat, aut ab hoste arcem occupatam armis recuperet. Tandemque concludit, si quis fidenter atque intrepide, uti hominem nullius malæ rei conscius, & DEI nixum præsidio decet, Satanam & maleficam mulierem adoriatur, vi minisque cogat, ut ab iniuria ac maleficio temperet, lædere cesset, atque absteineat, corpore facessat; eum nihil illiciti facere.

Verum ipse Remigius planè negare non potest, eum qui ita morborum liberatione à maleficis pervim extorquere conatur, non omnino culpâ vacare; quia illorum opera ministeriumque intercedit, quæ causam aliquam impietatis habere videntur. Etsi verò culpam istam ita extenuat, ut eum experte esse putet illius, quæ DEVM hominibus adeo infestum reddit, passionis cum Dæmonibus; tamen ea culpa non ita levis videtur. Nam & hic, & dum vi adiguntur sagæ, ut morbum tollant, à Diabolo auxilium speratur. Etenim sicut morbi tales, ut supra probatum, à sagis non inducuntur, sed omnia, quæ ipsæ agunt, vana & futilia sunt, Diabolus verò omnis mali autor est; ita ipsæ morbum tollere non valent, sed Diabolus illum tollit. Interim sagæ coguntur, ut Diabolum honorent, & eius auxilium implorent. Imò ipse, qui sagam cogit, Diabolum honorat, quia credit, ipsum posse morbum hunc curare; cum optimè norit, sagam hoc non præstare, nec media ab ea adhibita. Ideoque Diabolo hic honor gratissimus est, & non tam iniuriis, quæ mancipiis suis inferuntur, offenditur, quam hoc honore delectatur; & proinde qui hoc modo sanari cupit, implicito pacto cum Diabolo se immiscet, cum cogat veneficam ista facere vi pacti, quod cum Diabolo iniit. Et propterea Diabolus non coactus id facit, cum nulla potestas sit in terra, quæ Diabolum cogere possit, quod DEVS ipse de eo, *Iobi 41. vers. 24.* sub nomine Leviathan testatur. Hinc experientia constat, quod Diabolus non cedit nec iuvat, nisi cum putat, se plus nocere posse. Id quod ipse Remigius negare non potest, dum eodem loco scribit, nunquam esse solidam gratiam, aut plenum intentumque beneficium, quod conferunt Dæmones; sed statim vel æquali, vel grauiori aliqua iniuria atque incommodo luendum esse ei, qui impetravit; & vnius salutem alterius interitu constare. Id quod non saltem de beneficio, (si ita rectè appellari potest) sed etiam vi impetrato verum est. Sicut & id confitetur, nihil ad curationem conferre, quæ sagæ, etiam vi & verberibus coactæ, exterius adhibent morbis à se immixtis remedia; sed vel ea prætexi quasi integumenta veneficij, quod, veritæ legum seueritatem, occultant, ut cum herbas, balnea, vnguenta, aliaque, quæ in vsu quotidiano habent homines, quibusque, quæ videntur, vires certæ nullæ sunt, adhibent; vel excogitari ad infestandos superstitione mortalium animos, veluti cum ad votiuas peregrinationes, vel donaria adducunt; vel denique adhiberi ad conuellendam labefactandamque spem & fiduciam, quam in vno DEO defixam nobis esse oportuit. Summa; qui etiam sagas vi cogendo à morbo liberari cupit, auxilium non à DEO, sed à Diabolo querit & sperat. Neque est, ut quis sibi persuadeat, non esse alia remedia. Dantur enim alia, de quibus *cap. seqq.* dicitur. Est DEVS Diabolo potentior. Et si nulla spes superesset, præstaret tamen mori, quam per peccata sanari; cum salus animæ corporis saluti præferenda, Deique gloria, quæ hic negligitur, omnibus anteponenda sit. Et qui amat animam suam plus, quam DEVM, perdit eam. Et longè alia est ratio, si quis rem furto ablatam furi abripiat. Vis enim ea iure concessa, ac in hominis potestate est: at maleficium maleficio sanare, & Diaboli ope sanari velle, illicitum. Tandem plus peccat, qui cogit inuitum, quam qui orat parentem.

In quibus omnibus etsi non consentiat Martinus Delrio: tandem tamen nonnihil à veritate declinare

Dan. Sennert. Tom. III.

videtur, dum, *lib. 6. disquisit. Magic. cap. 2. sect. 1. quest. 2. conclus. 4.* scribit, quod possit maleficus induci, ut per modum aliquem licitum tollat maleficium. Et, *conclus. 5.* quod liceat à malefico petere, aut illum minis & leuioribus verberibus cogere, ut maleficium tollat, quandoque probabiliter credo, illum sine maleficio, modo aliquo licito, id facere posse, siue quandoque non sum moraliter certus, quod utatur modo illicito. Et sententiam hanc communem esse dicit Henrici, Scoti, Caietani, & aliorum, quos ibi citat. Verum talia tentare periculo non vacare, differt non potest; ideoque addit cautelam ex Caietano, ut quis expresse protestetur, se nihil commercij cum Diabolo habere velle; si quis tamen ab ipso, qui nocuit, medelam petat, fortassis, absolute loquendo, non esse necessarium, addere illam protestationem, existimat, sed sufficere, absolute petere, ut nocere desinat; quia res, quæ petitur, bona & iusta est, nempe non nocere proximo: & potest, ac tenetur maleficus id licito modo facere, nempe per medium aliquod naturale, vel per signi destructionem. Verum enim verò si in potestate malefici absolute esset, amplius non nocere, liceret id ab eo petere: sed cum maleficus nihil egerit, sed Diabolus morbum intulerit, etiam in malefici potestate non est, morbum auferre, sed necessarium est, ut id à Diabolo impetret. Itaque protestatio est contraria facto; cum, qui à malefico hoc petit, id à Diabolo petat. A Diabolo verò, ut amico, nihil petere possumus; cum omnis cum eo familiaritas à Christo nobis interdicta sit. Neque etiam per modum imperij id obtinere possumus; cum Diabolus non nobis, sed soli DEO subiectus sit. Præterea quis certum me reddere potest, maleficum, seu qui morbum intulit, seu alium, mediis naturalibus & licitis vsurum? Et si sperem, eum mediis naturalibus vsurum, cur non ab aliis, de Magia non suspectis, & quibus rerum naturalium vires rectius, quam sagis, perspectæ sunt, eadem auxilia petuntur?

Altera questio paulò difficilior est; in nimirum liceat *media & instrumenta, quibus sagæ & venefici ad morbum aliquem inducendum vsi sunt, inquirere, inuenta amouere, comburere, vel quocunque modo abolere.* Et disputant hac de re variè Scholastici, & qui eos sequuntur. Primò autem rectè status controuersie formandus est. Neque enim, ut rectè monet Guilielmus Estius, in *4. summ. Thomæ, distinct. 34. §. 8.* status controuersie est; an liceat in contemptum & detestationem magicæ superstitionis, ipsiusque Diaboli, maleficij signa tollere atque abolere; cum Dominus ipse præceperit, *Deuter. 7. & 12.* omnia idololatricæ monumenta penitus disperdere: sed hoc queritur; an liceat eiusmodi signa inquirere, amouere, destruere, spe consequendæ sanitatis, & hac intentione, ut Diabolus amplius non noceat. Affirmantem sententiam defendunt plerique Scholastici, atque adeo quidem, ut Martinus Delrio, *disquisit. mag. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quest. 3.* scribat, nullum, quod ipse sciat, editis libris negantem sententiam defendisse, præter vnum Ioh. Hefels, à Louanio, in *pralect. in 4. sentent. parum* ramen prudenter & verè. Verum negantem etiam Guilielm. Estius, *loco alleg. ut & Bodinus, lib. 3. Demonom. sagar. c. 3.* & tutiorem & veriorem esse statuit.

Et omnino sunt negatiuæ sententiæ rationes satisfirmae. Primò enim si maleficij suspicio sit, & illius media ignorentur, non nisi per veneficos & sagas alias patefieri possunt: quæ tamen ipsæ cum huius rei notitiam non habeant, de ea, ut à Diabolo certiores fiant, necesse est. At neque à malefico, neque à Diabolo consilium vllum expetere licet.

Secundò qui remotis istis signis morbum à malefico inductum cessaturum putat, eo ipso rebus illis vires nocendi, quas nullas habent, tribuit, & DEO præterito, à quo solo morbi immituntur, à Diabolo & eius organo opem petit.

Tertiò qui sigilla illa tollit spe consequendæ sanitatis,

An liceat instrumenta Magica querere & abolere.

Status Controuersie.

Pro negatiua sententia rationes. Prima.

Secunda.

Tertia.

M M m 2

tis,

malefici per modum liciti tollit maleficiu.

ris, effectum illum vel à naturali causa, vel à DEO & bonis Angelis, vel à Diabolo expectat. At certum est, quod non à naturali causa tum morbus tollatur, cum signa illa nullas vires, seu nocendi, seu sanandi habeant: neque etiam à DEO & bonis Angelis; cum DEI auxilium tum non imploretur. Ergo si effectus, qui speratur, consequitur, necesse est, ut à Diabolo proveniat.

Equidem Martinus Deltio, qui in contraria sententia defendenda valde laborat, *disquisit. Magic. lib. 6. cap. 1. sect. 1. quest. 3. §. 5.* respondet, esse insufficientem enumerationem partium. Sanitatem enim expectari à morali causa, nempe à motione signi; id quod, *probat. 8.* hoc exemplo declarat: Si quis cum hoste foret pactus, ut suspensà de muro flammulâ candidâ accurrat, & portam occupet, ac vrbe potiatur; & tertius quispiam civium hoc resciscat, nonne, inquit, tollere licebit hoc signum? Imò meritorium erit, si fecerit, nec proditoribus consentiet. Verum quid actiones morales ad morborum curationes? Et simile, quod adducit, nihil ad rem facit. Cum enim hostis posito signo proditorum auxilium speret, & si infcio proditore signum amoveatur, nihilominus proditor hostem iuvare promptus sit; hoc saltem accidit, ut signo amoto de proditoris auxilio incertus sit hostis, & propterea urbem aggredi non auit. Tale nihil Diabolo signo amoto accidere potest. Is enim, si vellet, & DEVS permetteret, signo amoto què nocere posset, neque sagarum auxilio opus haberet. Et nullius momenti est, quod addit, eum, qui signum remouet, idem facere, ac si diceret: Signum, quod nocumento inferendo posuisti, comminuo & perdo: non est, quod noceas; amplius nocere non teneris. Etenim questio est, etsi quis talia ad Diabolum dicat, an propterea teneatur, & eo modo cogi possit, ut non amplius noceat. Quod si faciat, ab homine rogatus id facit, qui tamen peccat, quod à Diabolo sanitatem petit. Itaque nullius etiam momenti est, quod regerit Deltio, expecti sanitatem non à positiva aliqua demonis actione, sed à priuatione actionis, siue cessatione. Quod etiam obiicit Lessius, *de iustitia ac iur. lib. 2. c. 44. dubit. 5. num. 40.* dum scribit, effectum, qui hic expectatur, non esse actionem aliquam positivam demonis, sed cessationem, siue priuationem actionis: quem effectum liceat à Dæmone expectare. Verum primò nec cessationem illam à Diabolo petere licet; cum nullo modo Diabolo supplicandum sit, & nihil reuera boni à Diabolo expectari possit. Neque enim quod etiam affert Deltio, eodem modo, quo fugam ab obsessò expectamus, eo ipso etiam amotione signi eum cessaturum à nocendo sperare possumus. Nam cum fugam Diaboli ab obsessò speramus, eam futuram putamus DEI auxilio, qui precibus ea de causa imploratur: at ista à nocendo cessatio non à DEO petitur, sed à Diaboli voluntate speratur, quod impium est. Et quis certus esse potest, ac certò sperare, Diabolum amoto signo amplius non nociturum? Non enim coactus hoc facit. Ergo si liberè id facit, ut honorari & adorari quasi velit, facit. Et certè Diabolus nunquam sponte cessat à nocendo corpori, nisi ut gravius noceat animæ; cum sit hostis noster capitalis, qui semper nobis maxime nocere cupit. Impium verò est, quod hic responderet Deltio, Diabolum desinere signo sublato, non quia per hanc amotionem gravius malum infligit animæ tollentis, sed quia sperat, maleficum in alium sortem (ut vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi adiuncturum, videntes eum promissis stare. Omnino enim concedimus, rem ita sese habere: sed inde facile patet, Diabolum non ob signi amotionem desinere nocere, sed quia suum lucrum capiat, & plures sibi deuincit: ad quod præstandum cum occasionem præbeat signum amonens, extra culpam non est. Deinde falsum est, quod illa sanatio sit mera cessatio, & priuatio actionis. V. g. si quis à Diabolo surdus, claudus redditus sit, aut continuus doloribus à malefico torqueatur, illi morbi non tolluntur simpli-

ci Diaboli cessatione; cum aliquid posituum sint: sed si tolli debent à Diabolo, necesse est, ut Diabolus agat aliquid, & impedimentum illud posituum tollat. Atque ita illi agri Diaboli ope sanantur, quod nulli expectandum.

Quartò qui hac spe, ut morbo liberetur, signa illa tollit, miscet se pacto, quod veneficus cum Diabolo iniit. Cum enim Diabolus possit etiam sine signis talibus, DEO permittente, hominibus nocere: ut tamen à suis honoretur certa signa ponit, quibus positis nocere incipit, manentibus nocere pergit, ablatis nocere desinit. Ideo; qui signa illa aufert, non Diabolo nocendi potestatem aufert, sed tacitè ab eius voluntate expectat nocumenti cessationem, idq; ex pacto inter illum & veneficum inito. Nam cum voluntas Diaboli, ut amplius non noceat, hoc modo cogi non possit, perinde est, ac si dicat Diabolus: Pactus es, amoto signo te à nocendo cessaturum: nunc igitur me signum amonente præsta, quod promissisti, & nocere desine. Neq; alicuius momenti est, quod hic obiicit Deltio, dum scribit, non semper esse verum, quod possit Diabolus nocere sine signis Magicis. Sæpe enim, inquit, imò ordinariè, DEVS permittit, illum multa facere per maleficos & signa malefica, quæ non permittit illum immediatè facere. Vnde non est absurdum, existimare, quod, quando DEVS permisit mediante signo nocere, nō possit dæmon nocere signo destructo: quia DEVS tum videtur permissionem suam sic limitasse. Verum hoc modo, & si DEVS permissionem suam ad signa illa limitaret, sese pacto, quod est inter Dæmonem & veneficum, immisceret: quod dicere impium. Hoc vero magis consentaneum, Diabolum, postquam à DEO homini alicui nocendi potestatem absolute impetravit, ut suos sibi deuinciat, iis persuadere, si hoc vel illud signum ponant, hunc effectum securum: cuius tamen autor postea est solus Diabolus; signa verò illa ad maleficium nihil præstant.

Quintò licet hoc modo impetretur, ut Diabolus à nocendo cesset, & amoris signis homo à morbo liberetur: tamen id Diabolus non eo fine facit, ut homini pro-
Quinta.

fit; cum eius hostis sit infensissimus, sed ut animæ noceat. Ut enim Leo, *serm. 19. de passione Domini*, scribit; Beneficia Diaboli omnibus sunt nocentiora vulneribus.
Sexta. Sextò. Et cum illi ipsi, qui contrariam opinionem defendunt, statuunt, non licere petere à Dæmone, ut cesset vexare maleficio; quia petitio illa est intrinsecè mala, utpote inuoluens pactum & societatem cum Dæmone: etiam non licet per remotionem signorum Diabolicorum sanitatem sperare. Etenim Diabolus vel cogitur hoc modo, vel precibus & per suatione, quod pactum illud sit efficax, ab eo impetratur. Cogitur non potest: ergo assentiente Diabolo id impetratur: quod nullo modo licet; cum, ut Augustinus, *de ciuitat. DEI. lib. 10. cap. 14.* scribit, Vnus tantum DEVS colendus sit. Omne quippe, quod præstare hominibus vel Angeli, vel homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffidetur, insanit. Et *max.* Anima humana adhuc terrenis desideriis infirma, ea ipsa, quæ temporaliter exoptat, bona, inferna atque terrena, vitæ huic transitorie necessaria, & præ illius vitæ sempiternæ beneficiis contemnenda, non tamen, nisi ab vno DEO, expectare consuevit, ut ab illius cultu etiam in istorum desiderio non recedat.

Etsi verò non pauci sunt, qui contrarium sentiunt: tamen quæ pro sua opinione afferunt, nullius roboris sunt. Primò quidem autoritatibus imprimis triumphat Deltio, *lib. 6. disquisit. Magic. c. 2. sect. 1. quest. 3. §. 2.* & pro sua sententia allegat Hispanos, Germanos, Italos, Gallos, Britannosque, Scholasticos, Nominales, Scristas, Thomistas, Summistas, Iuristas, Cardinales, Episcopos. Verum enim verò errantium multitudo non parit errori patrocinium; neq; nouum est, multas opiniones publicè defendi, non quia veræ, sed quia communes. Interim Guilhelm. Estius, *in quart. sententiæ. distinct. 34. §. 8. & 9.* negat,

Obiectio
Deltio re-
futatur.

Contrario
argumento
refutatio:
Primi, ab au-
toritate.

negat, esse sententiam communem, sed saltem moder-
norum sententiam esse statuit, à qua discedere ob ra-
tiones fas sit. Et licet esset sententia communis: tamen
sententias communes saepe corrigi, non nouum est.
Ideoque ipse contrarium sentit, & ante ipsum Iohan.
Hessels, à Louanio, Bodinus, de *sagar. Damonum.* & nu-
per etiam Dñ. D. Fridericus Balduinus, p. m. in *casib. con-*
scient. & alij.

Secundi, ab
historia. Secundo historias aliquot producit Martinus Del-
rio, quibus probat, morbos à maleficis inductos signis
ablatis cessasse, quas adducere hinc supersedeo. Verum
non an aliquid factum sit, sed an, quod factum est, rectè
factum sit, attendendum. Aliàs enim non signa solum
amouere, sed & maleficorum opem implorare liceret.
Certè nisi Beelzebub in Ecron multos sanasset, Ocho-
zias Rex eius opem non implorasset: quod factum ta-
men Regis DEVS per Prophetam Eliam grauiter ob-
iurgauit. Et saga illa, cuius etiam supra mentionem fe-
ci, & cuius quoque meminit Bodinus, *sagar. Damonum.*
lib. 3. cap. 1. 5. in Constantiensi agro, non sine causa
tam celebris fuit, vt dominus vici in Richtighaffen,
ob hominum confluxum, canonem ab iis exigeret.

Tertij. Tertio obiicitur, quod signi amotio per se non sit
mala, neque finis per se malus, morbi puta ablatio. Et
proinde putant, licere hoc medio ad talem finem vri.
Verum respondeo, superstitiosum est, & malum, rem ad
aliquem finem referre, ad quem neque naturaliter, ne-
que ex DEI institutione ordinata est; & præcipue vbi
in illa re vel actione aliquid commercij cum Diabolo
intercedit, quod omnino hic accidit.

Quarti. Quarto licet, inquiunt, declinare à loco, vbi positum
est signum, per quod transeuntes afficiuntur maleficio.
Ergo & auferre signum licet. Verum respondeo, esse
diuersitatem. Fuga enim, & declinatio loci, in quo ho-
minibus damnum infertur, naturaliter ordinata est ad
euitationem mali, in quod quis incideret, si eum lo-
cum pertransiret: signorum autem ablatio naturaliter
non est ordinata, vt quis per illam à morbo liberari
possit. Imò existimo, si quis firmà in DEVM fiduciã
talem locum pertransiret, nihil mali à Diabolo passu-
rum; nisi forsan ex singulari suo consilio DEVS id
Diabolo permetteret.

Quinti. Quinto aiunt, DEVM ipsum præcepisse, vt idola
gentium destruantur, & licere ad imitationem Christi,
qui venit in hunc mundum, vt destruat opera Diaboli,
Iob. 1. c. 3. destruere signa ista, quæ sunt opera Diaboli.
Verum respondeo, omnino id licere facere; sed non spe
consequendæ sanitatis. Hæc enim si accedat, longè
alius finis est remotionis idolorum, & remotionis ta-
lium signorum. Idola enim illa destruebantur, ne am-
plius Diabolus honoraretur, & hominibus ad idolola-
triam occasio daretur; verum signorum horum, & me-
diorum Magicorum amotione Diabolus honoratur,
dum ab eo sanitas speratur. Ideoque non licet externa
Diaboli opera destruere, vt instituantur interna, super-
stitio nimirum, & societas cum Diabolo & animã ho-
minis. Sicut neque peccatum, quod Diaboli opus est,
per aliud peccatum destruere licet.

xi. Sexto dicunt, pactum cum Diabolo hoc modo re-
sciendi. Verum id negatur. Signa illa saltem ad delu-
dendum & decipiendum veneficas sunt constituta; in-
terim pactum, quod inter eas & Diabolum intercedit,
ratum manet. Si verò ad remotionem signi nocere de-
sinat Diabolus, non id facit, quod remoto signo pactum
rumpatur, sed vt sagarum, & eorum, qui maleficij signa
tollunt, voluntati obsequatur, & à DEI auxilio ad
suum auxilium eos auocet.

primi. Septimò validam, vt putat, rationem affert Martinus
Deltio, quã probare conatur, in amotione signi nihil il-
liciti intercedere; eamque petit ab enumeratione om-
nium illorum, qui hinc reperiuntur, actuum. Actus, inquit,
sunt vel interni, animi; vel externi, verbi & operationis.
Animi interni actus sunt tres: primus desiderij, vt fani-

tas reddatur, & cesset nocere Damon. & ad hunc finem,
vt tollatur conuentio malefici & Damonis de nocen-
do, & quia hoc pactum dependet à signo, cupere pro-
inde ipsum tolli ac destrui. Secundus actus est opinio-
nis, siue credulitatis humanæ, quod scilicet opinor, seu
credo probabiliter, cum sublatione signi pactum cessa-
turum, & cum pacto noxam. Tertius est spes sanitatis &
cessationis noxæ. Verbi externus actus est, rogare ma-
leficum, vt signum tollat, & nocere per Damonem de-
sinat. Operis externus actus est, ipsa signa tollere ac
abolere. Atque hos omnes actus esse licitos putat, &
probare conatur. Verum multis modis errat. Etenim
desiderare sanitatem suam & aliorum, equidem licitum
est. Imò & hoc concedo, licitum esse, desiderare malefi-
cij cessationem. Sed de hoc iam quæstio est, à quo sani-
tas, & illa cessatio speranda & petenda sit; an à solo Deo,
vt is Diaboli opera destruat; an verò etiam à maleficio,
& signi ablatione? Affirmatur prius, negatur posterius.
Neque enim illa signa morbum induxerunt, neque iis
ablatis cogitur Diabolus, vt à nocendo cesset, sed vt ipse
Deltio, in responsione ad argumentum septimum, ha-
bet, cessat à nocendo, quia sperat, vel maleficiũ in alium
sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro,
vel sic plures sibi deuincturum, videntes eum stare pro-
missis. Nimirum dum benefacere creditur Damon,
grauius nocet. Atque ita falsum, quod destructio signi
sit medium necessarium sanitati recuperandæ. Aliud
enim, & magis licitum medium est, DEI auxilium im-
plorare, qui, vt non semper permittit, vt per talia signa
homini damnum inferatur, vt supra dictum: ita etiam
signis istis manentibus homini sanitatem, si vult, red-
dere potest. Opinio quoque, nimirum, cessaturum ma-
leficum cessante pacto, & signo amoto, est illicita,
quia pugnat cum lege DEI, & primo Decalogi præ-
cepto: Non habebis DEOS alienos. Tertio spes quo-
que vana est, quia non nititur DEI fiduciã & auxilio,
sed Diaboli. Ex quo etiam patet, externos illos actus
vitiosos & illicitos esse. Cum enim sagæ istæ non per
se, sed per Damonem noceant, non licet ab ipsis pe-
tere, vt per Damonem hominem sanent. Et omnino
eò tandem res redit, vt Diabolus honoretur & inuo-
cetur. Cum enim signo amoto cogi non possit Dia-
bolus, ne amplius noceat, id suã sponte facit, eo fine,
vt homines decipiat; & vt ipse Deltio ait, cessat, vt pa-
ctum cum Mago seruet, & sic eum sibi deuinciat, &
alios allicit: cui rei occasionem præbet, qui putat,
signi ablatione se sanitatem recuperare posse. Atque
ita qui per remotionem signi morbum amoliri, & pa-
ctum rumpere vult, ille potius pactum confirmat; cum
velit, vt Diabolus id faciat, quod promissit, nimirum vt
ablato signo morbum amoueat.

Octau. Octauò vtitur hoc argumento: Si licet, inquit, malefi-
cos de medio tollere, ea spe & fine, ne hominibus am-
plius noceant per Diabolum, vt eius viua instrumenta;
licet etiam signa maleficij tollere, ne per Diabolum illa
amplius noceant, vt eius fictitia instrumenta, non ope-
rantia quidem, sed eum ad operandum excitantia. Atq;
ad hoc argumentum nondum responsum esse putat
Martinus Deltio. Verum facilis est responsio. Est enim
hic longè maxima diuersitas. Vt enim sagæ & maleficæ
tollantur, mandatum DEI extat: neque id sine ratione;
cum sint homicidæ. Nã si latrones, sua manu homines
occidentes occidere licet, cur non liceat & maleficos
occidere, qui Diaboli ope homini morbos inferunt, imò
eos planè interficiunt? Deinde cum pactum cum Dia-
bolo inierint, & DEO ac hominibus renunciarint; atq;
eorum hostes se declararint, cur eos occidere non li-
ceat? At de signis istis tollendis nullum DEI præceptũ
habetur. Ipsa signa enim non interficiunt, neque etiam
Diabolum ad nocendũ hominibus cogunt; sed ipse suã
sponte superstitionibus talibus homines implicat. Et
proinde ea quidẽ destruere licet, sed non spe cõsequen-
dæ sanitatis. Et propterea si quis à malefico læsus sit, nõ

signa adoriatur, sed ipsum Diabolum: id quod nullā aliā ratione fieri potest, quā Dei & bonorum Angelorum auxilio.

Noni.

Tandem Baptista Codronchius, qui, *lib. 4. de morb. venef. cap. 2.* affirmatiuam sententiam sequitur, & eandem se in libro 2. de Christiana medendi ratione, cap. 3. defendisse scribit, hanc rationem affert; quia veneficia curare vel abolere haud possumus, nisi causas eorum amoueamus; illa scilicet, quibus veneficæ ad infligēdos morbos vtuntur. Imò vix aliam curandi rationem in hoc veneficij genere reperiri putat. Verum falsum est, quod illa signa, characteres, imagines, quibus veneficæ ad inducendos morbos vtuntur, sint causæ morborum illorum, vt supra satis probatum. Ideoque remotione illorum signorum non remouentur morbi, sed Diabolus, qui induxit, eos tollit. Neque etiam concedi potest, quod nullus alius detur tales morbos curandi modus, vt mox dicetur. Et licet nullus daretur: tamen ad Diaboli opem non esset confugiendum.

C A P V T IX.

De Curatione naturali.

An remediis naturalibus morbi à veneficiis inducti curari possint.

CVm ergo Dæmonis & veneficorum ope veneficia depellere non liceat; iam porro quaeritur, annon alia dentur licita remedia. Occurrunt autem ea duplicia: naturalia & supernaturalia, seu diuina. De naturalibus pluribus disputat Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* & longè difficillimum esse iudicat, aliquid certi hac de re statuere; cum alij affirmant, remediis naturalibus tales morbos curari posse, alij negent, & pro vtraque sententia rationes extant.

Pro affirmatiua sententia rationes. Prima.

Qui affirmant, hos morbos remediis naturalibus curari posse, his rationibus vtuntur. Prima est, quod Dæmones ad inferendos hominibus eiusmodi morbos mediis naturalibus vtuntur, & varias intemperies inducunt, obstructions excitant, humores corrumpunt, inquinant, malignis qualitatibus inficiunt, putrefaciunt, ad varias partes præter naturam mouent. Has igitur causas, etsi occultas, diligenti inquisitione à Medicis inueniri, & contrariis tolli posse, existimant, & extare in natura talia, ad hos vsus creata multa remedia. Et quamuis procul dubio cuilibet veneno oppositum alexipharmacum in natura detur; tamen si venenum non semper notum sit, dantur vniuersalia alexipharmaca, quæ ad omnia venena depellenda sunt vtilia.

Secunda.

Secundò, cum dæmones plerumque humore melancholico abutantur; vnde & melancholia Diaboli balneum esse dicitur: humore melancholico euacuato non solum tales morbi veneficio inducti curantur, sed & Diaboli obsessos homines humore melancholico euacuato interdum relinquunt. Cuius rei exemplum est in observationibus Martin. Rulandi, Senioris, *centur. 3. obseruat. 100.* de quadam femina dæmoniacâ & melancholica, quæ pijs precibus & medicamentis humorem melancholicum euacuantibus à Diabolo liberata est.

Tertia.

Tertiò ad experientiam prouocant. Et passim apud Philosophos & Medicos multa medicamenta extare aiunt, quæ ad huiusmodi morbos vtilia sint. Qualia medicamenta antea etiam, *cap. 7. de præseruatione*, ex autoribus annotata, & plurima passim apud autores occurrunt; quorum aliqua & hoc loco recensere libet. Ruland etiam Aristoteles, 20. *problem. 24.* vt & Dioscorides, & Plinius commendant. Laudant & *hypericum*, quæ inde fuga dæmonum vulgò appellatur. *Verbena* quoque, quod ad expiationes & amuleta commendatur, sacra herba dicta est; de quo Dioscorides, & Plinius, *lib. 4. cap. 56.* *Artemisiam* secum habentibus mala medicamenta non nocere posse, scribit *autor. lib. simplic.* qui inter spurios Galeni extat. *Moly* contra veneficia ab Homero demonstratum esse, scribit Plinius, *lib. 25. cap. 4.* *Herba Paridis semen* contra veneficia præ-

Medicamenta contra maleficia.

stantissimum remedium prædicari, è Matthioli, in *quart. Dioscorid. cap. 78.* apparet; vbi fertur, quod si huius herba semen viginti continuis diebus, Drach. j. pondere, ieiuno propinetur, mentis alienationem & insaniam, non solum ex morbi diuturnitate, sed ex veneficiis contractam, eo sanari, eiusque vsu qui ex veneficiis stolidi facti erant, integræ sanitati restitutos fuisse. *Antirrhinum* si quis appensum gesserit, eum nullo malo medicamento lædi posse, Dioscorides, *lib. 4. cap. 129.* & Plinius, *lib. 28. capit. 10.* tradunt. *abrotanum* etiam ad omnia veneficia prodesse, & imprimis iis, quibus coeundi potentia adempta est, scribit Plinius, *lib. 21. cap. 21.* Idem, *lib. 25. cap. 20.* refert, ei, qui quotidie *betonicam* gesserit, nulla nocitura mala medicamenta. Et de *sulphure* idem, *lib. 35. cap. 15.* scribit, habuisse in religionibus locum ad expiandos suffitu morbos. Ac talia plurima, cum apud antiquos, tum recentiores extant, quæ omnia hic afferre operæ pretium non est.

Quæ tamen ratione res tales naturales, seu herba, seu mineralia, seu gemmae contra morbos à veneficiis inductos prosint, & Diabolum, qui talium morborum autor est, fugare possint, vt amplius non noceat, dissentiant autores isti, & in rationibus reddendis varij sunt. Quidam dicunt, quod, quæcumque sunt circa corpora obfessa, vt & tales morbos, Dæmones in sui despectum & ludibrium accipiant, & potissimum vbi sunt irrisiua & afflictiva, vt sunt foetida, amara, & alia huius generis, vt hac ratione quodammodo cogatur ad fugam Diabolus, & à nocendo desinat. Verum quis non intelligit, talibus rebus nullo modo Diabolum affligi, nec cogi, vt à nocendo desistat, sed si id faciat, ideo facere, vt homines in sua superstitione confirmet. Alij dicunt, cum ista afflictionum in inferno ferendarum memoriam Diabolo suggerant, vt sulphur & ignis, eum hoc modo terreri, vt à nocendo abstat. Verum etiam sine istis Diabolus suæ condemnationis non immemor est, nec etiam si ipsi hoc modo in memoriam reuocetur, cogitur, vt à nocendo desistat. Alij statuunt, Deum concreasse in spiritibus, Angelis, & spiritu humano quandam potentiam sensitiuam, non carnalem, sed spiritualem, per quam subiiciantur passionibus rerum corporalium. Verum de anima humana, vt pote quæ forma est sui corporis, hoc verum est; at de Angelis hoc nondum probatum Alij existimant, quod si res illæ piè ac deuotè adhibeantur, tanquam instrumenta diuinæ iustitiæ in Dæmones agere, eaque effectus & opera veneficij tollere. Verum & hoc probari debet, quod Deus talibus rebus vt instrumentis vti velit, & quod vnquam promiserit, per res naturales eos effectus se editurum, qui sunt supra rerum naturalium vires. Alij tandem putant, res istas naturales non immediatè in Dæmonem agere, sed in dæmoniacum, vel maleficio infectum; cum introducant dispositionem illi, quam dæmon immisit, contrariam. Quæ sententia si rectè explicetur, inter reliquas veritati maximè consentanea est, vt postea dicetur.

Contrà alij negant, res naturales contra veneficia quicquam prodesse, his rationibus: Primò quod, cum, vt supra, *cap. 7.* probatum, maleficiū à Diabolo inducatur; rerum naturalium verò in Diabolum, vt pote qui spiritus est, nulla sit efficacia: etiam ad morbos à Diabolo inductos & dependentes depellendos nullam vim habere possint.

Deinde cum nulla perfecta curatio, etiam naturalis morbi, possit institui, nisi ipse morbus exactè cognoscatur, & præterea temperies naturalis, ætatis, consuetudinis, temporis anni, & similia habeatur ratio, & hæc omnia in morbo, etiam naturali, cognoscere difficillimum sit, quomodo cognoscantur in morbo à Diabolo infecto, & quomodo omnes actiones, quibus Diabolus in humoribus corrumpendis, & variis morbis inducendis vtitur, inuestigari poterunt? Iis verò non cognitis perfecta etiam curatio nulla institui potest.

Tertiò etsi naturalia medicamenta ad vitiosos humores,

Pro Negatiua ratione. Prima.

Secunda.

Tertia.

mores, per quos morbi inducuntur, euacuandos vtilia sint; tamen cum morbi illi non solum ab humoribus tollendis dependant, etiam iis solum ablati curatio valis morbi sperari non potest: quod & de aliis medicamentis alexipharmacis & alterantibus dici potest. Etenim etsi medicamenta vtilia applicentur: tamen ne effectus suos sortiantur, Diabolus facile impedire potest; & quantum quotidie Medicus de morbo, vel causa morbifica tollit, tantum ille morbi iterum, & causae morbificae producere, & ita omnes Medicorum conatus irritos reddere potest.

controuersia
huiusmodi
dici solet.
vnde idem
medicorum
nesciorum
sententia.

Vt autem haec controuersia componatur, observandum, quod supra dictum, morborum, qui pro veneficis habentur, tria esse genera. Primum nullo modo veneficium est: sed cum Diabolus aliquem morbo naturali correptum iri animaduertit, vt est rerum naturalium peritissimus sagis & veneficis persuadet, si, quae iubet, adhibeant, hominem in hunc morbum lapsurum, in quem tamen lapsurus erat, etsi veneficæ nihil tale egissent. Interim sagæ & veneficæ putant, suam operam hunc morbum inductum esse, & eo nomine Daemonem venerantur. Secundò sunt alij morbi, qui à Diabolo quidem inducuntur, sed per causas naturales, dum is corporis constitutionem naturalem immutat, & humores corrumpit ac alterat. Tertiò sunt morbi, qui simpliciter à Diabolo inducuntur, non mediantibus humoribus naturalibus. Primum ergo morborum genus quod attinet, id omnino remediis naturalibus curari posse, manifestissimum, & extra dubium est: tertium verò naturalibus remediis curari non potest; cum rerum naturalium in Diabolum, qui spiritus est, nulla sit actio. Ad secundum verò genus curandum vtilia sunt medicamenta naturalia; verum sola non sufficiunt, sed præterea etiam diuinâ curatione opus est; de qua cap. seq. dicitur. Cum enim in talibus morbis duæ causae concurrant, humores, & alia, quæ sunt in corpore humano, & præterea Diabolus: etiam si prior causa tollatur, tamen, nisi etiam Diabolus ab agendo & nocendo cesset, curatio perfecta nulla sperari potest.

naturalia
medicamenta
ad
vitiandos mor-
bos veneficos
applicia.
omitioria.

Naturalia autem illa medicamenta sunt duplicia; vel euacuantia humores vitiosos, quibus diabolus in inducendis morbis vititur; vel alterantia & alexipharmaca, dispositionibus illis à Diabolo inductis contraria.

Inter euacuantia in primis vtilia sunt vomitoria. Cerrum enim est, & experientia constat, vomitu multos rebelles morbos, quorum causa in ventriculo, mesenterio, ac circa hapat ac lienem hæsit, aliisque medicamentis per alium purgationibus euacuari non potuit, curatos fuisse. Ideoque etiam vomitoriis exhibitis demoniacos curauit Rulandus, vt supra dictum. Humoribus enim illis vitiosis sublatis morbi etiam illi, quos mediamentis illis humoribus Diabolus induxit, cessant. Et obseruatum etiam est, quosdam maleficio affectos sanatos fuisse; cum simul cum vitiosis humoribus cultros, capillos, vitra, & similia reiecerint; nõ quod res illæ miræ eiectionis causæ morbi fuerint, sed quod humores vitiosi euacuati fuerint, à quibus illi morbi pependissent; Diabolus verò præstigiis saltem quibusdam inter vomendum res illas addidit. Quæ autem vomitoria cuique morbo & causis conueniant, prudens Medicus dispiciet, & dictum est de iis alibi.

purgantia.

Sunt tamen & per alium solum purgantia vtilia, & propterea non negligenda.

Prinam
cientia.
Mira philtro
affecti histo-
ria.

Refert quoque Henricus ab Heer, *libr. rarar. obseru.* 13. quendam non quidem maleficio & incantatione, sed philtro male affectum, per vrinas euacuatū & sanatum fuisse. Cum enim iuuenis quidam quatuordecim annorum amatorium puluerem accepisset, in hæmorrhagiam narium maximam incidit, & mox per os grumos sanguinis ouo maiores eiecit, vt per omnia momenta suffocandus videretur; nec multo post per vrinam aluumque sanguinem tantâ copiam excreuit, vt non solum aliquot matulas, sed & situlam capacem impleuerit. Cui sistendo etsi varia auxilia exhiberentur; omnia tamen

frustra fuerunt, & tandem aures iuuenis eceromatis loco sanguinem purissimum fundebant, isque denique pro mortuo habitus, & in stramine repositus est. Verum cum reniueret, & potus aliquid sumpisset, placido se dedit somno, ex quo cum post multas horas expergefactus esset, copioso sudore perfusus, pruritum toto corpore vehementissimum sensit, & mox crustis pollicem crassitie æquantibus totum corpus obductum fuit, ita vt extra volas manuum & pedum nihil vel aciculæ capite tangi posset à crusta liberum. Cum autem ipsi interim medicato iusculo alui moueretur, quatuordecim limaces magnos, rubros, cornutos, viuos, repentes, vno secessu eiecit. Ab illo die, quia crusta ipsum nec sedere nec iacere patiebantur, stetit per dies pernoxq; totas sex hebdomadas, manibus perticæ crassiori ab angulo ad angulum cubilis tensæ admotis. Tori corpori obuoluebatur linteum cremore lactis madens. Si quando dormire cogeretur, veritus, ne vel thoracem perticæ admo-ueret, vel labantibus genibus musculorum crustæ funderentur, breues somnos, somniis simillimos, capiebat. Venit tandem Leodii Paracelsicus quidam, qui iam sanari incipienti (nam crustarum bona pars, & cum iis omnes pili capitis, manuumque & pedum ungues deciderant) remedium dedit, quod vrinis copiosius motis sanitatem accelerasse visum est: quod remedium Ludum Paracelsi dixit. Verum non immerito hic dubitari potest, an iuuenis iste naturæ robore, & per crustarum illam eruptionem; an verò per vrinæ euacuationem sanatus fuerit: cum, quando ipsi hic puluis à Paracelsico exhibitus fuit, iam conualescere inciperet, & crustæ deciderent. Addit tamen Henricus ab Heer, se experientia didicisse, calculum ex homine exsectum, in puluerem comminutum, cum aqua vel succo nasturtij aquatici propinatum, philtro potatis, vel amore furentibus multum profuisse.

Calculi hu-
mani vis con-
tra philtum.

Hoc loco obiter & hoc recensendum, quod de eodem iuvene narrat idem Henricus ab Heer, nimirum puerum istum fuisse magnæ memoriæ, vt quatuor condiscipulis diuersa diceret carmina, ipse interim quintum scriberet: memoriam tamen hanc in morbo isto ita amisisse, vt etiam proprii fraternique nominis & literarum omnium oblitus, nec verbum vllum Latinum intelligeret, sed, vt puer, iterum Alphabetum discere necesse haberet; ad studia tamen reuersum ita præfessisse, vt Philosophiam publicè in Germania & Gallia sit professus, Medicusque factus, ab eo tempore morbum nullum sit expertus, præter catarrhos.

Mirabilis me-
moriam obli-
uionis exēpla.

Alterantia verò, & alexipharmaca quod attinet, primò hic notandum, vocabulum veneficij ambiguum esse, atque interdum sumi pro incantatione, & actione absolute Magica: interdum pro morbo per venenum illato; quod & philtro pertinent. Ideoque cum apud autores occurrit, herbam hanc vel illam contra veneficia vtilem esse, plerumque morbi à venenis clam illati potius, quam à Magicis actionibus inducti, intelligendi sunt. Etenim cum dentur alexipharmaca communia, ea in hisce venenis, quorum natura plerumque lateret, non sine commodo vsurpari possunt. Imò forsitan cum fructu etiam in morbis à Diabolo inductis ea adhibere licet; cum & ille venenosus in corpore dispositiones excitare possit, quæ ab eiusmodi medicamentis infringuntur.

Alterantia
& alexiphar-
maca contra
veneficia.

Medicamenta autem ista alterantia sunt vel externa, vel interna. Interna sunt pleraque ex iis, quæ supra, c. 7. & in hoc ipso etiam capite antea fuere enumerata. Tale medicamentum est herba Paris, à qua, & aliis alexipharmacis parata est antidotus Moibani, vulgò antidotus Saxonica, & puluis Saxonicus dictus; tale est aristolochia rotunda, & longa; tale est hypericum; talia plurima alia. Quædam verò medicamenta quibusdam malignis dispositionibus in specie aduersantur. Ita ruta medetur epilepsiæ; cui cum sæpe sese Diabolus immisceat; non sine causa etiam tum vsurpatur. Huc pertinet procul dubio etiam viscum colurnum præcipue; de quo scri-

Duplicia
Interna.

bit Henricus ab Heer, eum epilepticis querno longè esse vtiliorem, idque seipsum sæpe expertum esse. Præter simplicia Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* duo hæc, vt vniuersalia, recenfer.

Primum Recipit *hyperici*, & præcipue *sem. illius* Drach. j. vel Scrup. ij. *margaritar.* Scrup. j.

F. Puluis, qui exhibeatur cum Vnc. iij. decoctionis, seu stillatitiæ aquæ mellatæ.

Alterum est hoc. *℥. thuris, myrrhæ, ladani, an. Vnc. ij. sulphuris, galbani, an. Vnc. j. hyperici, aristoloch. an. Vnc. ʒ.*

F. Puluis, qui eadem quantitate exhibeatur. Verum non video, quomodo iis plus, quàm aliis alexipharmacis communibus, fidendum sit.

Externa
Vnguenta.

Vnguentum
ex visco co-
urno.

Externa sunt vnguenta & suffumigia, vt & balnea. Et quod vnguenta attinet, cum contra lucem Venereâ inunctiones Mercuriales viles sint, & contra venena oleum Caranitæ, & alia, quæ iuncturis & locis arteriarum inungi solent, non absurdum videtur, etiam in talibus morbis similia vnguenta vsurpare. Inter vnguenta nõ prætereundum est illud, cuius ex Carrichter *lib. 2. c. 12.* cum alij, tum etiam Henricus ab Heer, in *obseru. Medic. rariss.* obs. 8. mentionem facit, quod fit ex visco colurno, quo ille in puella quadam insigni maleficio affecta se feliciter vsu scribit. Puella enim illa cum nonum agēs annum à venefica stipem petente folium acetosæ donatū deglutiuisset, doloribus statim alui torqueri, toto corpore primùm contremiscere, deinde & conuelli, demum animo linqui, & quasi mortua cadere cœpit. Variis remediis, frustra tentatis ad Exorcistam pro more gentis itum; qui cum officium suum facere inciperet, statim puella corpus in varias formas rotare, deinde vomere cœpit stercore equina, acūs, pilos plumas, fili glomeres, vitrea fenestrarum fragmenta, clauos, cultrum ferreum spithama longiorem, ouorum putamina, conchyliæ. Verum cum Leodij aliquot septimanis nihil profecissent exorcismi, matrem religio incessit, ducendi filiam Huum, ad sacellum D. Virginis sacrum, nuperrimè constructum, iamque miraculis celebre creditum vulgo. Verum & ibi frustra omnia, quæ solent, tentata, & puella non solum hydrophoba, sed & hygrophoba domum reducta est; vbi totis quindecim diebus nec potūs nec cibi aliquid assumpsit. Tandem ex Carrichtero Henricus ab Heer hoc Vnguentum composuit:

℥. adipis canis Vnc. iij. vrsi Vnc. viij. caponis Vnc. xxiiij. visci colurni adhuc virentis truncos iij. frustatim scissos & rufos, dum humescant.

Contunde autem simul lignum, folia, baccas. Misce omnia in phiola, quam Soli nouem septimanas cum expolueris, virentem balsamum extrahes, quo si veneficio affectorum corpora, & loca maximè dolentia, ac iuncturæ inungantur, certo experimento ager sanari, atq; hoc ipso vnguento puellam istam sanatam esse scribit.

Suffumigia.

Suffumigia quoque in morbis veneficis & Medici antiqui, & recentiores vsurparunt, parata è lauro, ruta, hyperico, salvia, roremarino, rosis, ligno aloës, aspalathi, santalo, corticibus citri, thure, mastiche, benzoe, styrace calamita, ladano, moscho, sulphure, quæ cor & cerebrum roborant, & humores frigidos & malignos discutunt.

Balnea.

Balnea vtrumque præstant, & euacuare insensibiliter, & alterare possunt. Ideoque nonnulli ad morbos veneficos tollendos & balneis vtuntur, in quibus rutam, hypericum artemisiā, verbenam, palmam Christi, & alia supra enumerata coquunt. Et verum est, balneis repetitis, id quod thermæ docent, sæpe morbos difficiles curari; inprimis si accedat sudor. Verum vniuersali corporis præparatione opus habent, nec temerè vsurpanda. Et ea ipsa tamen non immediatè Diabolo, & eius operibus, sed humoribus, & dispositionibus corporum vitiis opponuntur, & his ablatis aliquid vtilitatis asferre possunt.

Cautio in
remediis na-
turalibus ad
veneficia ad-
hibenda.

De omnibus tamen istis remediis naturalibus, cum externis, tum internis hoc obseruandum, si ea adhibere libeat, (cum sæpe in occultis morbis varia remedia

tentare liceat) sine omni superstitione, ceremoniis, verborum pronuntiatione, & similibus vsurpanda, ac salutem eorum naturalibus viribus fidendum, cætera DEO committenda esse.

CAPVT X.

De diuina Curatione.

Diuina
Curatio.

NAm ab istis remediis naturalibus omnibus in morbis à veneficio inductis nemo certè sibi sanitatem polliceri potest. Etenim cum Diabolus nõ solum dispositionibus Medicis vulgò notis vtatur, sed & ignotas introducere possit; & Medico ignotum sit, quibus modis Diabolus ad nocendum vsus sit: talia remedia aliquid iuuare, morbum verò planè tollere non possunt. Imò si DEVS permittat, Diabolus remediorum naturalium vires debilitare & infringere potest. Ideoque si remedia naturalia non sufficiant, ad diuinum auxilium & curationem recurrendum. In quo autem cura ista consistat, vt breuiter dicamus, equidem quid Exorcistæ hæc de re præcipiant, non ignotum est. Verum cum de eo pluribus disquirere meæ professionis non sit, falcem in alienam messem non immittam. Duo saltem monebo: Primum est, exorcismos illos, vt & peregrinationes ad loca sacra, sæpe nihil proficere ac prodesse, id quod tum alia exempla, tum obseruatio, quæ est apud Henricum ab Heer, antea allegata, clarè docent; ex qua constat, puellæ illi exorcismos Leodij aliquot septimanis adhibitos nihil profuisse, eandemque Huum ad Sacellum D. Virginis sacrum deductam, omnibus pro more factis, nulla ex parte leuatam domum reductam fuisse. Alterum est, quod Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. c. 3.* scribit, se à pio quodam Sacerdote monitum esse, ne quis in talibus certam fiduciam constituat, aut credat; propterea nihil mali sibi euenit, sed omnia prospera; cum nec virtute naturali, neque Ecclesiasticâ ordinariè ad tales effectus producendos vim habeant; & ideo in DEO omnem fiduciam collocandam esse. Et rectè. Nam præcipuum, imò vnicum, ad quod omnia, quæ præterea adhiberi solent, reliqua referenda sunt, curationis horum morborum caput est, in solo DEO fiducia, vt nimirum is ardentibus precibus, & fide firmâ ac sincera inuocetur, cum ab ægro, tum à cognatis & amicis, imò tota Ecclesia. Et cum peccatores DEVS non exaudiat, ea vitæ ratio & ab ægro, & à cognatis & amicis, qui pro ægro apud DEVM intercedunt, ineunda est, quæ hominem Christianum decet. Ideoque necessarium est, vt & ægri & cognati veram poenitentiam agant, & fructus dignos poenitentiae faciant. Cauendum verò, ne sub diuinæ curationis schemate aliquid superstitiosi, & quod contra DEI honorem, quem suum ille nulli alteri concedit, vel eius mandatum, committatur. Seuera enim DEI mandata sunt: *Non habebis DEOS alienos. Et: Non assumes nomen DEI tui in vanum.* Quæ in DEO omnem fiduciam esse collocandam, & ab eo solo auxilium omne petendum docent. Is, si vult, omnes morbos, quocunque modo inductos, sanare potest: si verò non velit homini sanitatem restituere, nullo modo ad Diaboli auxilium confugiendum, sed in eius voluntate acquiescendum. Iudicia enim DEI sunt quidem occulta, sed semper iusta.

Exorcismi.

Summa curationis morborum à veneficiis inductorum breuissima hæc est: Primò, si animaduertatur, Diabolū ad morbum aliquem inducendum causis naturalibus vsu fuisse, omnino caussis illis, quibus Diabolus vsus est, contraria remedia opponenda, & quibus fieri potest, modis morbus ille oppugnandus. Cætera Diaboli ludibria planè contemnenda. Etenim Diabolus vbi potestatem aliquam homini nocendi à DEO impetrauit, egregiè illa vtitur, & quantum potest, homines terrere & turbare conatur, & propterea si morbos, ultra DEI permissum, angere, quantum vult, non potest, symptomatibus foris apparentibus ægros & adstantes terrere conatur,

rum, & cum lacerare non potest, ludit. Quia omnia suscipit, deque habenda, & omnia Diaboli ludibria contemnenda, nec vel timore, vel admiratione superbissimus spiritus titillandus, ipsique, quod soltri loco habere possit, nec pilus, vel ex quicquiliis quid, dandum & concedendum, vel eius gratia minus vertenda; nihilque, quod ipse sibi arrogare possit, & villo modo de superstitione suspectum videtur, medicamentis admiscendum; sed omnis curatio ad ipsos morbos & causas naturales simpliciter dirigenda. Secundò, quia, etsi Diabolus naturalibus causis saepe vitur: tamen vel ipsius causae natura nos latet, vel modus agendi ignotus est; praeterea Diabolus causarum in contrarium agentium vim impedire permissu DEI potest: in talibus morbis curandis nunquam in remediis naturalibus subsistendum, sed, quod quidem in omnibus aliis morbis etiam faciendum, hic tamen imprimis necessarium est, DEI auxilium feris precibus implorandum, isque orandus, ut opera Diaboli destruat, eiusque potentiae resistat. Si DEVS nobiscum, nec Diabolus, nec eius organa quicquam nocere possunt, sed facessant, & confundantur, necesse est.

CONCLUSIO.

Absolui tandem, cum DEO, & Sextum hunc ac Vltimum Librum Practicae Medicinae, eumque, Lector Benevole, nunc Tibi exhibeo. Equidem me nonnullorum obrektionis & calumnias, quas ob hoc ipsum morbi genus, quod hic Liber tractat, iamdudum expertus sum, non enitaturum facile prauideo. Verum vicit veritatis studium, ut omnes has fuisse deque haberem. Infelicissima sunt ingenia, quae alios omnes ad suum caput & placitum loqui ac scribere volunt, & quae olim non didicerunt, nec postea discere cupiunt; & propterea à suis opinionibus dissidentes non solum odio habent, sed & conuictis impetunt. Sumus, quotquot bonas litteras tractamus & publice, seu voce, seu scriptis profitemur, eiusdem Reipublicae Senatores, quorum vota libera, nec aliorum voluntati ac nutui accommodata, sed firmis rationibus nixa esse & modeste, sine rixis, sine altercationibus, sine conuictis proferri decet. Ideoque sicut in meis scriptis meam sententiam liberè proposui, & ubi opus fuit, meum ab aliis dis sensum declaravi, sed sine maledicentia, sine cuiusquam obrektione: ita me non offendet, qui à me quandoque dissentiet. Nam & me hominem esse, & in hac natura obscuritate, ac mentis nostrae imbecillitate, negotiorumque varietate, errare potuisse, facile agnosco.

Multa tegit sacro inuolucro Natura, neque vlli Fas est mortali scire omnia.

Modo rationibus, non maledictis, certet, & pro iis, quae à me minus recte scripta esse putauerit, meliora substituat. Si tamen, quod multis bonis ac doctis Viris hactenus accidit, & mihi contingat, ut pro inuentum litterariam iuandi studio, & multiplici labore, calumnias reportem, & id patienter feram, neque unquam me adduci patiar, ut ferram maledicendi cum quoquam reciprocam. Penes posteritatem esto iudicium. Illa seposito omni affectu, odio, inuidia, rectissime de nostris scriptis indicabit. Si quae verò, quae vsui Tuo, vel aliorum inferuiert, in his meis scriptis inuenies, ea omnia DEO Opt. Max. qui vitam ad hunc usque terminum mihi prorogauit, & sanam mentem in corpore sano, viresque ad hoc, quicquid est, operis absolendum clementissime concessit, in solidum adscribas:

ILLI SOLI SIT LAUS, HONOR,
GLORIA, ET GRATIARVM ACTIO
IN INFINITA SECVLA.

APPENDIX

LIBRI VI. PARTIS IX.

Miram veneficij historiam exhibens.

LECTOR BENEVOLE.

Vm Vir Excellentissimus & Clarissimus, Dn. Balthasar Han, Medicinae Doctor, & Sereniss. Dn. Electoris Saxoniae Archiater, Collega, Compater, & Amicus meus honorandus à me intelligeret, me in Libro Sexto Practicae etiam aliquid de morbis à Veneficio dicturum; miram eius rei historiam mihi narrauit, eamque plenius descriptam se paulò post per epistolam exhibiturum promisit. Verum cum castra Sereniss. Elector Saxoniae secutus id tardius prestare potuerit, interim Liber iste Sextus Practicae in Typographia absolutus est. Cum tamen animaduertirem, lectu digna esse, quae ab eo annotata, Appendicis loco ea libro huic subiungere volui; quod Te boni consulturum confido. Equidem de hac historia istud meum indicium subiungere debuissim, verum opera typographica id non patiuntur, & supplebit id Viri Clarissimi & Excellentissimi Dn. D. Ioachimi Colbij hac de re consilium ad eundem scriptum. Duo tamen imprimis in ea attendenda censeo. Primum est, Diabolum miris artibus ad homines fallendos, & ad se alliciendos uti, non tamen plus, quam Deus permittat, prestare posse; & propterea ubi nocere non potest, terrere saltem, & ludere. Secundum est: Nihil in gratiam Diaboli, & quod eum quocunque modo delatere possit, faciendum, sed spem post medicamenta naturalia & legitima in solo DEO collocandam esse; ad cuius arbitrium & nutum Diabolus à nocendo, terrendo, & ludendo cessare necesse habet.

EPISTOLAE DVÆ VIRI EXCELLENTISS.

& Clarissimi, Dn. BALTHASARIS HAN, Medicinae Doctoris, & Sereniss. Electoris Saxoniae Archiatri.

Epistola I.

Vam nuper tibi breuissimis recensui, Vir Ampliss. Excell. atq; Experientiss. Dn. Collega, Compater, ac Amice plurimùm n observade, casus cuiusdam Medici historia, miserabilè sanè, atq; mirabilè admodum, eam iam tibi, uti ipsemet eam maxima ex parte obseruauit & annotauit manu meâ transmittito descriptam & conscriptam.

Foemina quaedam honesta ac pia, annum iam agens vigesimum secundum, temperamenti laudabilis, sed ad melancholiā non parum inclinātis, anno Christi 1634. octauo Nouemb. Saturniq; die, circa vespērā angustis ac compressionibus pectoris quibusdam insolitis fatigata, somni capiendi animo horā consuetā ibat cubitū, & quanquam satis citò ille subsequebatur; non tamē fuit absq; turbis, molestiis, & angoribus grauiorib; ob quos non semel, post horā noctis 12. miserè eiulare audiebatur, sed somniās habita vocabatur, at non excitabatur, vsq; dū eiulatus reperebat frequentiores. Somno suscitata oculos crebrius elenabat, verum haud diu apertos retinebat, imò ad somnū confestim se componebat, nec vltra tria verba proferebat. Manè, die Solis, nonoq; Nouemb. circa horam 6. lecto exurgens, templum, ac qui sponsam quandam sponso Christianā copulā iungendā Ministro Ecclesiae, secundum promissum, adduceret, sollicitè meditans, en liuidas maculas duas in manu alterutra conspiciebat, variis lincinationibus cōtinuitatem cutis brachij vtriusq; à carpis ad flexuras cubitorum vsque solutam, supra cubitos vtroque verò diuersis eam literis, quas inter exactè hæ duæ, N nimirū, & B. in vnā quasi coalitæ, vel iauicem sibi in hunc modū, NB. appēse notis quoq; crucis his + insignioribus aliquibus

aliquibus notatam eandem animaduvertebat. Quid? Illa non minus sanctum suum propositum nutu benigniori Altissimi horâ matutinâ ordinariâ feliciter perficiens, circa 8. eiusdem diei antemeridianam templum denuo intrabat, prandioque, siue conuiuio nuptiali ad 4. usque pomeridianam satis-lata intererat, nec quicquam interdiu ac noctu molestiarum percipiebat, nisi quod die Lunæ subsequenti, Nouembris v. decimo numerum characterum, sub forma crucis vnus atque alterius, qui circa collum, pectus, & ventrem infimum summo ut plurimum diluculo eruperant, adauctum misera obseruaret. Perfentiscebatur insuper per integrum hunc diem angustias ac anxietates insignes, insultus vnus excipiebat alterum, tantaque porro ad profundiorum somnum, qui plerumque nuncius ac principium futuri alicuius paroxysmi, ac dictorum characterum erat, aderat propensio, ut haud facile ex eo suscitari valeret. Durante hoc (miserabile ac mirabile visu adstantibus) ad plures corporis partes characteres nominati, sub figura maximâ ex parte crucis alicuius, prorepebant, ita, ut spacio septidui à capite usque ad calcem, tam in anticis, quam posticis partibus, tota cutis, ac si virgis vel spinis cæsa fuisset, vulnerata atque aspera cerneretur. Facies prioribus diebus semper apparebat illæsa, posterioribus verò notabatur quidē signis recensitis, sed leuioribus, continuitatēque cutis veræ superficialiter saltem, vel vix quid præter epidermidem soluentibus. Nocte diei huius irruente lectum suum intrabat, dormiebatque per horulâ, quâ elapsâ inquieta reddebatur, ciularis edebat, manusque nonnihil arctè cōplicabat. Animaduertentes hoc astantes à somno eam arcebant, manus stricte quodammodo clausas recludebant, acumque alterutri manu volæ infixam deprehendebant, eamque extrahebant. Acus ista ab astantibus dictis, insciâ tamen nostrâ fœminâ, variè fuit incuruata ignique admota, atque asservatur etiamnum. Dies Nouembr. vndecimus, dictus Marti, tolerabilior erat superioribus, non tamen prorsus liber ab inuasionibus enumeratis, licet mitioribus. Hac nocte fœminæ dictæ per somnium velut, acum se quandâ sub lecto suo inuenturâ, quam, quò citius prunis imponendâ curaret, eò celerius malum hoc remissurum, firmitus imprimebatur. Hinc die subsequente Mercurij, qui 12. erat Nouembris, somnij forte sub prædio recordabatur sui, iubebarque, ut ancillula acum sub lecto latentem studiosè quæreret. Ancillula rediens acum satis-longam, ac quidem talem, qualem Sartores in consuendis vestibus adhibent, afferebat. Hæc prunis iniiciebatur, instigebaturque acus hic aliquoties. His ita peractis lectum horâ decubitus reperens vmbra fortuitò quandam sub specie humanâ conclauē ingredientem, anguloque sese quodam abscondentem percipiebat illa, quâ visâ mirè expauescens, artusque tremens sopore obruebatur isto insolito, huncque dum, propter exquisitos, quibus insimul torquebatur, cruciatus, vi velut quâdam animosè elidere conabatur, ecce vetula facie toruâ terribilis lecto adstabat, baculoque armata crassiori crura ipsius magno nisu crudeliter percutiebat, atque indignabunda verba hæc ingeminabat: Acum mihi redde ipseam, Acum mihi redde meam. Hinc cum altè exclamaret illa iterum atque iterum, vetula euanescebat, nec amplius à nocte hac inconsumti aliquid perpetiebatur ad diem Saturni usque proximum, qui 15. erat Nouembris anni, prænominati, quo sub ipsius crepusculo inter deambulandum nouam quandâ alterutrius pedis plantæ infixam, acum, non sine magno dolore, & profusione sanguinis aliqua, ingenti vociferatione astantibus ostendebat. Nox decimi-quinti huius sæt tranquilla erat, quiete enim dormiebat, ac quidem ita, ut subsequenti die Dominica, 16. Nouembris, templa absque remora frequentando cultum decentem promptâ mente exhiberet. A die hoc decimo sexto nihil adeo dolorifici ac inhumani illi obuiam veniebat, nisi quod non semel extra suum lectum, quæ tamē

horis somno dicatis consuevis qualibet vespere præmissis precibus Christianis ac signo S. Crucis repetebatur, sine manifesto doloris sensu, sub scamno aliquo cubans inueniebatur, ac per intervallâ, noctibus scilicet certis, utpote tertia, quarta, sexta, vel decima, (non enim ista propter dictorum dolorum absentiam accuratè ita fuerunt obseruata) denuo cruce nouæ, quibus noua signa alia, cordis nimirum, noui item alij Astronomici, Planetarum videlicet configurationum vsitatarum, uti σ , $\star$, $\square$, Δ , ρ . tum & Planetarum ipsorum, ac Luminarium, ceu H , L , z , $\odot$, $\odot$, $\odot$, nec non simplicium quorundam medicamentorum Chymicorum, velut Q , A , O , O , &c. Characteres (non enim horum, ut & Astronomiæ ac Chymicæ ipsius, quibus sæpius sculetum legendo, tum calculum ducendo, sese oblectare assolebat, præter sexum muliebrem, prorsum ignara erat) adiungebantur, cui quasi incise efflorescebant. Status hic abhinc ad diem 27. Ianuar. anni currentis 1635. usque bene quietus erat, insultusque dicti minuebantur, imò in totum deficiebant, præter illud, quod cum allegato 27. Ianuar. anni 1635. die vicinam suam inuideret, ac tempus sibi inuicem vel nendo, acu pingendo, aut colloquendo terere proponerent, en medias inter earum operas fœminæ nostræ manui dextræ figura Rosæ, sinistra verò trifolij forma cum anno Natiuitatis Christi hoc, 1635 leuiter inciditur, ac quidē artificiosè adeo, ac si quis Apelles ea pinxisset. Anno huic Seruatoris nostri demum Cor telis transfixum, stulti ite imago, nec non Germanicum verbum hoc, *Narr*, & nescio cū crucibus diuersis quæ alia, circa vllum dolorem, ingenti autē adstantiū stupore, subiungebantur. Tandem die 27. Februarij anni eiusdē circa punctum ferè meridiei malum hoc recrudescere, insultuum exacerbationes multum intendebantur, fœmina longè vehementioribus, ac prius, obsepiebatur doloribus & angoribus, atque, quemadmodum paroxysmi hi prioribus qualitate existebant truculentiores, ita breuitate ac celeritate suâ præcedentium quantitatem superabant. A die enim hoc ad præsens usque momentū nihil tale fœmina ista per DEI gratiam persensit. Ille sapiens dictam hanc ab insultibus & lusu istis Satanæ clementer in posterum tueatur, sanitatem illi inculpatam largiatur, nobisque omnibus præsto sit cælitus, quo omni indigemus numine, præsidio ac auxilio suo plus quam præsentī, cui sit laus, honor & gloria in sempiterna sæcula. Atque hæc est historia ista miserabilis, quam candidè Tecum communicare debui, Vir Amplissime, Tu, pro diuino tuo, quo polles, ingenio, eam lege ac perpende altius, tumque de eiusmodi passionibus accuratum iudiciū posteritati non denega. En Tui Prædici, longæ artis, experientiæ non fallacis, iudicij difficillimi, laboris indefessi. rarique ingenij ac candoris libri, quos docti omnes plurimi æstimant, locum isti facillè concedunt, imò promittunt auidissimi. Interim bene vale, salue, ac faue, meque ad quauis officia tibi præstanda paratissimum certò tibi persuade. Dab. ex Castris Electoral. primariis Perdebergæ d. 5. Id. Nouembr. Anno 1635.

Epistola II.

Proximis literis, Vir Ampliss. atque Experientissimè, Dn. Collega, Compater, atque Amice plurimum obseruande, exhibui tibi casus cuiusdā Medici historiam miserabilem: iam de ea Viri Clarissimi & Excellentiss. Dn. D. Ioachimi Colbij iudiciū & consilium transmittito. Liceat verò mihi, pace tuâ, paululum hic digredi, atque ea, quorum in præcedentibus vel facta fuit mentio, vel quænam fuere adhibita medicamenta, aut quæ aliàs occurrere, denuo, absque serie eleganti, verborumque ornatu, leuiter attingere. Lulum autem affectionem hanc fuisse Satanæ, extra omne pono dubium, cui ansam datam volunt nonnulli, quod fœmina nostra vetulæ cuidam, de qua certò constat, illam esse ipsissimam istam veneficâ, indusum aliquod suum rogata

rōgata donauerit. Pro maxima enim non solum apud mancipia ista Cacodæmonis, sed & plebem rudem habetur hoc: Si ferici, lintei, aut alterius cuiusdam rei quid, modò homo hic, vel illic semel aut pluries nudo istud gestauerit corpore, ad manus sit sagæ cuiquam, tunc posse istam hominem dictum, aut certum ipsius aliquod, quod sibi elegerit, membrum, vel pungendo, percutiendo, ligando, contorquendo, vel quouis alio modo, nunc intensius, nuncque remissius lādere, quandoque & vbiunque locorū ista voluerit. Cruces, quarum in prioribus faciebam mentionem, non semper eandem reſebant faciem, sed modò longiores, modò breuiores, modò longissimæ conspiciantur; quædā apparebant profundiores, doloremque ac pruritum excitabant, quædam ad suppurationem perueniebant, suæque vestigia vltra mensem post se relinquebant, in quibusdam verò talium nihil obseruabatur. Vbi non immeritò quis scire desideret, cur signa, vel notæ illæ sub formâ crucis maximâ ex parte, Rosæ item, ac trifolij artificiosè quasi pictorum, characterumque fœminæ nostræ cognitorum, & pro parte oblectamentorum sibi habitorum, eruperint. Causam ego referem in odium Diaboli, quo genus humanum prosequitur, maximum, studiumque ipsius per omnis generis insidias illi nocendi calidissimas maximè feruens. Hinc dum signo S. Crucis cum precibus manè ac vesperi contra vim Sathanae illa se munire sategerit, dictisque characteribus Astronomicis & Chymicis, nec non Astronomiâ & Chymiâ ipsâ, quas puella, ob mirum erga eas amorem, conuiuentibus parentibus, à domestico quodam, iam Doctore Medico noto, ad tempus ruditer addiscere laborauerit, vt & acupicturâ subinde sese oblectare soleat: ex eo allaborat spiritus iste nequam, quo fidem ipsius erga Deum labefactare, vim precum eludere, & S. Crucis signo illudere, corpus ad statum melancholicum, irridendo nimirum eius oblectamenta, perducere, sicque vnâ operâ, vnoque momento animæ ac corpori ipsius extremè insidiari conatus est. Hæc piè ac probabiliter conicere licet, vbi ad interiores causas penetrare perfectius non datur; medicamenta applicata fuerunt pauca, eaque benigna, & quæ aluum leniter, ac melancholicam subducere, atque alterare apta nata fuere, cum cordialibus nonnullis temperatis, & quæ vtero dicata experimur. Amuletum ex herbis & seminibus, certis temporibus ritè collectis; quibus, ratione odoris, præpollebat camphora, Halâ ei fuit transmissum; at noluit id admittere, ne odium Dei omnipotentis, vanè hoc modo laborando contra odium Diaboli, qui tanquam spiritus medicamentis corporeis per se non cedit, in se deriuat. Hinc & satis læta ac animosa præter preces, cultum diuinum, & sanctum vsum Sacramentorum nihil adhibebat dæmonifugi. Atque hæc obiter inter motus hosce bellicos ac tonitrua Martialia, vbi frustra Musæ suum sibi amicum quærunt silentium, dixisse potius, quàm accuratius pertractasse sufficiant. Tu interim benignâ mente hæc accipe, de iis tuum iudicium non suspende, sed quamprimum cum doctis illud communica. Hisce vale, & salue, Vir Amplissime, mihi que, qui te pl. obseruat, & ad quæuis officia tibi præstanda est paratissimus, ex animo fauere perge. Dab. ex Castris Electoral. Sax. primariis Barchini, prid. Cal. Decemb. Anno 1635.

DE CASU ISTO IUDICIUM & CONSILIUM.

De Casu isto iudicium & consilium.

Dn. IOACHIMI COLBII, Medic. D. ad
Dn. D. BALTHASAREM HAN
scriptum.

Sal. Plur. & Off. Literæ tuæ, Excellentiss. Clariss. Atque Experientissime Vir, Amice primarie, quibus,

vt sollicitudini à miro quodam fœminæ cuiusdam affectu subortæ nos etiam subueniamus, petitur, monuerunt me eius rei, super qua sensa animi mei dudum agitata, nunc, si potero, compendij, ne modum epistola excedat, faciam. Agatur de morbis, affectionibusve, aut passionibus corporis humani Dæmoniacis. Negotium hoc tanti vtique est momenti, vt vel publicam requiratur disquisitionem decisionemque: siquidem ea ad plurimorum opiniones salutis non modo temporaneæ, sed & æternæ obstantes corrigendas facere posset. Multæ subsunt quæstiones, quas titulis includam duobus: aut enim ad cognitionem, aut auersionem pertinent. Et proinde de sequentibus; primò quidem, an sint istæ affectiones? quales? piisne etiam eueniant? in quantum à Diabolo? vnde hic istiusmodi noxæ potens? quatenus à DEO permittantur? quæ signa sibi peculiariter exhibeant? Deinde, an Magiâ vlla, naturali, aliâve obuiandum? insintne simplicibus, vllis diabolicæ potentia ista se modo exserenti aduersæ vires? quæ tamen in his talibus casibus, faciendæ? quæ à Medico? mentem meam breuiter explicabo. Et ratio considerantibus. Diaboli odium in homines capitale, studiumque quoquo modo nocendi indefessum, nec non technas insidiasque vasserrimas, persuadet: & S. Scriptura in Iobo attestatur; & quæ passim maximè extremo hoc mundi seculo (quod quo breuius iste vel scit, vel metuit, eo magis sibi vsui facit, eo magis Christianis incommodare conatur) ad omnia non planè cæcutientibus, obueniunt, exempla manifesta docent, tales dari passionibus. Ego ipse similis notæ quid in principio coniugi mei pertuli. Diuersi modi, admodum stupendi, specimen habui ante hoc quadriennium in puella illustri, atque alia duo etiamnum, alterum in Virgine Generosa, alterum in iuvene, cuius hinc præclari filio; singula discrepantia, variæ ac mirabilis historiae. Dæmoniaci autem vel Diaboli morbi, corporisve actiones hic non intelliguntur illi, quos obfessi aut κατὰ δύνασιν οὐμενοι τὸ τῆς Διαβόλου patiuntur; nec quos iste ad causas αἰσθηµένων vel αἰσθητικῶν adornans instinctu suo, siue intemperanter, siue aliter noxiè viuientibus inducit: sed quorum αἰσθήσιν συνέχῃ ἢ αἰσθητικῇ ita machinationes suas permissu diuino admiscet, vt multò grauiora ac terribiliora, quàm aliàs superuenire solent, symptomata existant; aut ad minimum, vbi ferè nec morbus, mirabilia ludibria. Non solum leguntur Ægyptiis reprobis immitti angeli mali & Pron. 17. v. 11. malo rebellionis studio angelis crudelis adfore prædicatur: verum Iobo quoque, cuius integritati pietatique ipsa suffragantur Biblia, ita obfuit Satanas; piósque vel lubentissimè iste, dum aliter, magisque nequit, isto modo affligit, si DEVS permittit, permittit a. hic in piis id maximè ob causas post referendas. Verum vt Aduersario liberum non fuit Iobi facultates liberosque attingere, & in corpus eius admissio imperatum: τὸν ἰσχυρὸν τῆς μόνον τὴν ψυχὴν αὐτῆς διαφύλαξον, aut, vt Theodoretus ἐξηγητικῶς reddidit: τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἐκ αὐτοῦ: ita semper ei à DEO meta figitur, vltra quam, vt vt velit, nil turbet; egregiè verò concessis vititur, vt sibi expediat, vt mala proueniant quam maximè iuxta ægrum, aliosque commouentia: ideoque potissimum sub sensus cadentia exaggerat, perinde atque vlcera vniuersam corporis superficiem occupantium dolore, squalore, horrore, fœtore; & Iobi ipsius animum non leuiter concussit, & vxoris impietatem prolicuit, & amicorum fidem labefecit: morbos quoque internos si inferre, siue augere indulgetur, symptomatum turbis foras erumpentibus præcipuè allaborat, vt affectos pariter, atque astantes magis terreat. Sacrilegium esset statuere, blasphemum dicere, Diabolum quid ex nihilo facere posse. Eo quippe pacto abiectissimus omnium summo potestate adæquaretur. Neque spiritus iste nequam citra aliud medium sua substantia in hominis corpus agere valet. Relinquitur idcirco, vt, quibus nostram

nostram lædat valerudinem, ex naturæ viribus, quarum tam ipsarum, quàm omnium eos extrahendi & aptissimè applicandi modorum gnarissimus est, sumat. Sanè indidem sumit, & ingeniosissimè ac subtilius multo ac cautius, quam ut animaduerti possit, obtrudit, vel etiam cum ipso aëris haustu intrò rapi, vegetari, inque destinatum, quantum licet, nocumentum maturari, interim eo, quod in dispositione corporis ad affectus iam paratum reperit, minimè neglecto, facit: non minus causas passionibus superficialibus perquam præstigiatorie suggerit. Et vsque quoque eò annititur, ut mancipiorum suorum (à quibus suum ad præscriptum ineptiæ iam factæ sunt, quibus quidem ij perdit homines plerumque imaginantur proximo, quem volunt, vel morbum imprimi, vel ludibrium fieri; ipsum autem Diabolum duntaxat iis quasi sacrificio placito cultum ad facinus cupitum perpetrandum instigant) desiderio satisfaciatur vel satisfecisse videatur; eoque artificio apud eos fidem sibi firmet, venerationem amplifcet, ac simul aliorum fidem venetur, aut sceneretur, illaqueandorum forsitan hinc in speciem & lubitu nocendi, inde iuuandi potentia: in medio se suosque angustia eximendi cupidine adeò intentâ sæpe & cæcâ, ut & illicita arripiant remedia; vel ad minimum nimio ipsius τὸ πονηρὸν timore, diuinæ autem tutelæ diffidentia: quantò enim magis à Diabolo quis territus, eo minus fruetur Deo. Rarò igitur negotium tale omni ex parte absque istius extreme κακουργίας lucro expeditur; vndique in periculum his propendentibus, æque humanâ fide, cuius vnus recto vsu salas apprehendenda, atque diuino cultu, qui omnium minimè Diabolo tribuendus. Deus itaque ad tempus redit, aut refractarios sibi in pœnam, atque εἰς ὀλεσθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα πωθῇ, sicuti olim Egyptios; quem in finem & Paulus, 1. Corinth. 5. vers. 5. quamuis aliter habendos, Satanæ tradendi potestatem esse Ecclesiæ; atque se etiam 1. Timoth. 1. v. 20. in Hymenæum & Alexandrum exercuisse indicat: aut inprimis quoque deditos, in audacissimi iuxta atque superbissimi spiritus, eiusque assecularum confusionem & opprobrium, exitijque augmentum; in sui verò gloriam, suorumque, & ipsorum ita ægotantium multiplex emolumentum: quandoquidem insimul hac in lucta ipsius gratia magis magis impertita, auxilium prouidum, defensioque potentissima, ac piorum fides constantiaque probata corâ mundo inclarescunt. Proinde sunt talium passionum, præsertim in piis, indicia certissima tam Dei gratia larga, quàm Diaboli opera curiosa conspicua satis vtraque. Namque clarè elucet illius edicti robur, ὅτι πᾶσι καὶ ψυχῇ animam, vitam, eius obserua; ne tange: adeo ut neq; in animo, neq; in corpore quicquâ contra id perpetrari potuisse appareat; cum patientes plerumque, & omnium Ipe animosiores, & viribus corporis valentiores, quam pro ratione affectionis, sint maneatque. Imo cum quâdoq; lædere mauult Aduersarius, ei ludere tantum cōceditur: Suas verò molitiones atque artes eo insigniter prodit, quod omnia solito vehementius & tumultuosius ad incutiendum timorem; ac præterea quoque accuratius multa atque inordinatius, quàm cum naturales causæ sibi relictæ agunt, accendant. A tali valerudinis euentu corpus liberaturi Magiâ vllâ (ut hodiernus vocabuli istius significatus obtinet) cum fide sua spiritum diabolo mancipant. Et dolendum, volgo penitissimè insedis opinionem, fascino, præstigiis, incantamento ve languefacta, non nisi alio similis generis, non naturali, actu restitui posse; qui ab anu vel viro aliquo eius rei perito impetrandus: atque ab seo vsque cæcis infania prudentia, maledictiones creduntur benedictiones: pudendum a. in eruditis numerari, qui natu-

ralem quandam Magiacam, oriundam asylo asinorum, in domicilio inexploratarum συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, his talibus in casibus commendant, sulphur, verbenæ, hypericum, adianthum antirrhinum, quercum, taxum, Parisque & ceterum reliqua diabolicis machinationibus contraria medicamenta quod deprædicentur, scio; at scio quoque pleraque illorum iam olim Idololatriæ atque adeo diabolicis sacris dedicata. Nimis propterea suæ & conscientia & salutis securus vel negligens ista adhibeat. Nec enim præter DEVM & enthea quisquâ rerû natura Satanâ fugare potest: quod purû putû spiritum corporea nullo modo per se afficiant. Veluti igitur πάλιν τὸ ἐν πᾶσι νοσήματι hic præcipue caput est medelæ, maximopere agere, ut DEVS adsit: Diabolus facile cum omni & opere & operario suo facesset; assiduus precibus implorato DEI auxilio propter Christum, quæ opera cum fiducia in DEVM Satanâ insultare, quicquid moliat, quicquid mineretur, contemnendo; minimeque aut stupore aut timore titillare superbissimi, licentiamque ampliari, ex aduerso autem honorem offendere supremi, & adstantiam arcere. Quin imò quod iniustissimus Inuasor ac Detentor lytri loco habeat, ne pilum quidem concedere, nec manum vertere: multo minus quicquam, quod eum respiciat, vel eius causa suspectum aliquatenus sit, in medicamine admittere. Idem attentè Medicus caueat, cuius si operam morbus postulat, omne suum studium & operam eò adhibeat, illum ipsum ut tollat, continentem causam, aut conjunctam remouens, vel prohibens: nec non partibus plurimum patientibus vires tutans atque instaurans. Quod alioquin nec medendi methodus admittit, symptomatibus hic præsertim curam ne impendat; nisi ludificari velit: flammam modò extinguat, totus turbarum Diabolicarum campus, calor, splendor, fumus sua sponte euanescent. Sed denique, ut, cum quo loquor, seorsim loquar selige nunc, si quæ ex hæcenus memoratis proficua esse posse videbuntur. Quo lectissima illa scemina sollicitatur, leuiculum est, & tantillum, ut nomen morbi non sustineat. Nullam enim functionem lædit: vix plus attractu præstigiis concessum est. Cuticula solum transfixa ac summa cutis acu puncta astutum pustulas pruriginosas excitare non possent, nisi quid causticum accederet; quod, cum acui etiam inherens cuticulæ subuenire posset, nisi alia ibi præsto esse deprehendatur, ne quidem vel sudore, vel balneo uti, opus. Itaque tantum ea, quæ prius recensui, si, ut iam pridem, dubio procul, sunt rectè aguntur: frequentes precum seruētium exhalationes exhorrescens; animorum vestrorum, quos infringere, mœrore obnubilare, potentiâ stupefacere voluit, magnitudinem & in fide ac fiducia erga Deum obfirmationem, à spe ludificationis istius iamiam finiendæ tranquillitatem, gaudio singulari de gratia diuina, quæ aduersarij omnem rabiem adeo hîc obtudit, ut ea, qui istius destinationem exsequens vel intimis in visceribus tumultuetur ac sæuiat, vix cuticulam penetrare valens, ipsa lusus facta autorem quoque suum visui exponat, contempnibilemque prorsus ostendat, serenatione indignatus exsibilationem tandem & opprobrium metuens, nihil doni, nihil spolij, ne quidem quid ex quisquilliis, nihil vilissimorum vllò modo superstitionis suspectorum, vobis scientibus ac volentibus, adeptus, breui Diabolus acu pungere & pingere intermitteret, proculque fugiens, suum ipse, quo forte vsus est (an ἀόρατο possit dubito) ministerium non tantum coercebit, sed fortassis etiam, uti aut cunctis, aut altero, ita elusus se gerere consuevit, manifestabit. B. V. Scr. Slatrij, 24. Mart. 1635.

DANIELIS
SENNERTI,
D. ET MEDICINÆ
PROFESSORIS

Tractatus

DE CONSENSV ET
DISSENSV GALENICORVM
ET PERIPATETICORVM
CVM CHYMICIS.

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINAE

DE CONFUSIS ET
DISSECTIS GALIENICORUM
ET PERIPLETICORUM

CHYMICIS

Strenuis, Generis antiquitate, Virtute, Eruditione, rerumque usu Nobilissimis Viris,

DN. VVOLFANGO LOESERN,
Hæreditario in Reinhardts & Meurou.

DN. MAVRITIO CHRISTOPHORO A CANITZ,
Hæreditario in Treben & VVidera:

Dominis Fautoribus suis officiosè colendis S. P. D.

VT reliquos vitæ hamanæ errores, *Viri Strenui & Nobilissimi*, eleganter depinxit, qui *Peregrini in patria errores* nobis spectandos exhibuit ita errorum reliquorum omnium quasi principium *Φιλαωτίας* & præconceptarum opinionum amorem graphicè descripsit, dum in humanæ infelicitatis vestibulo magnum victorum numerum vinculis & catenarum diuersitate ultra vires aggrauatum sibi occurrissè scribit, qui tamen vsque adeò sortem suam non dolebant, vt inter se valde de compedum excellentiâ & prærogatiuâ concertarent, dum alius suos annulos lâberet, alius tågeret, alius metiretur, alius fascis ab aëris iniuriis regeret, omnes verò de suis carceribus gloriarentur, & si quis minus oneratus esset, doleat & inuideret proximo ferramentorum præpondium. Nimirum regitur Mundus opinionibus, & suū cuique pulchrum. Etsi enim omnibus seculis Deus Opt. Max. heroica aliquot ingenia excitauit, quæ deterfis oculorum nebulis aciem intenderunt, & falsas opiniones agnouerunt, atque hæc non ornamenta, sed impedimenta, non aurea monilia, sed ferreos compedes, quibus in ignorantie luto demergitur genus humanum, esse animaduertunt, quique neruum sapientiæ esse intellexerunt, Nihil temerè credere, & propterea pro virili ab ista seruitute, quam plurimi seruiunt, liberare mortaliū genus conati sunt: tamen plurimi contrà sunt, qui opinionibus potius reguntur, quàm veritatis studio ducuntur. Et alij quidem nimio maiorum suorum amore fascinati, quam quisque opinionem de rebus seu diuinis seu humanis à maioribus & doctoribus suis hausit, eam plerumque & amat, & fouet, & propugnat, ac ad sanguinem vsque mortemque defendit, & nihil eâ verius & rectius dici posse persuasissimum habet, & compedes falsarum opinionum, quibus victus est, licet ferrei sint, licet impoliti, licet onerosi, pro aureis habet, imò non pro compedibus, sed pro ornamentis. A quibus, si quis aliquem liberare tentat, tantum abest, vt id admittat, vt etiam renitatur, imò magnam iniuriam sibi fieri clamitet. Alij contrà suis ingeniis nimis fidentes, omnia ab antiquitate etiam bene inuenta euertere, & sua substituere conatur.

Et vt hæc eò, cuius gratiâ dixi, transferam, in ipsa etiam Medicinâ ista opinionum diuersitas & dissentendi studium omnibus seculis Sectas peperit. Nam, vt de antiquis Medicorum Sectis iam non dicam, Chymia hoc ipso seculo artis Medicæ formam non parum mutauit. Quanquam enim & hodie non pauci sint, qui Galenicam Medicinam, eo, quo superioribus seculis tradita fuit, modo, strictè retineant, nec quicquam de Chymicis sint solliciti: tamen non multò pauciores esse, opinor, qui longè aliam Medicinæ rationem, quàm quæ superioribus seculis vsitata fuit, sectantur. Cum enim superioribus seculis ex Galeni, Auicennæ, aliorumque Græcorum & Arabum libris Medicina doceretur & disceretur; & in Pharmacopoliis ex usu receptis, quæ vocant, dispensatoriis, & maxima ex parte è vegetabilibus, decocta, infusiones, syrupi, pulueres, pilulæ, conseruæ, electuaria, & alia eius generis medicamēta pararentur; plurimique Medici essent, qui quid alembicus, retorta, phiola, sublimatorium, reuerberatorium, & alia Chymica instrumenta essent, ignorarent; ac quâ ratione operationes Chymicæ hodie passim vsitatæ fieri deberent, planè nescirent: hodie plurimis hæc omnia sunt notissima.

Inter Medicos tamen, qui rerum Chymicarum peritiam habent, magna rursus sese offert diuersitas, & cum in opinionibus, tum in modo Medicinam faciendi discrepantia. Alii enim Chymica cum Galenicis coniungunt: alii verò Galeni & Auicennæ, eorumque interpretum scripta nunquam viderunt, aut si viderunt, nunquam legere animum induxerunt; sed solum Paracelsi scriptis inhærentes, nouam planè Medicinæ rationem sectantur, ac non solum de morborum origine & causis nouas opiniones fouent, sed &, omnibus vulgatis dispensatoriis, & quæ ex iis fiunt, compositionibus neglectis, nihil nisi magisteria, essentias, spiritus, olea extracta, sales, &c. & præparant, & ægris suis propinant. Atque ex iis quidam, quasi piaculum sit è vegetabilibus medicamenta parare & exhibere, nulla nisi ex antimonio, mercurio, vitriolo, nitro, auro, argento, & aliis mineralibus ac metallis parata, aut certè longè frequentius ista, quàm vegetabilia, vsurpant.

Cuius mutationis in arte Medica longè maximæ primus Theophrastus Paracelsus, Heluetius, autor exstitit. Quanquam enim & ante ipsum Chymica à multis colerentur: tamen vix aliquis eorum veterem Medicinam euertere animum induxit. Ipse præcipuè se veteri Medicinæ opponere, nouamque sectam condere, eiusque se Principem, imò Monarcham, profiteri ausus est.

Ingentibus hominis audacis & gloriøsi (qui non solum vnus anni spatio eximiam Medicinæ Doctorem se perfecturum promitteret, sed & singularem ac nouam morbos quosque grauissimos curandi rationem, & quod caput rei est, ac quo plurimorum animos sibi deuinxit, lapidis Philosophici, quo omnia viliora metalla in aurum mutarentur, cognitionem præ se ferret ac polliceretur,) promissis moti plurimi, & partim nouarum rerum, partim auri auidi, neglectâ priscâ Philosophiâ & Medicinâ, sese Paracelso totos addixerunt, eumque vt Magistrum ac Ducem sequi statuerunt.

Quo factum, vt quidem, qui id, quod Paracelsus pollicitus est, præstare potuerit, ne vnus inuentus sit: nouarum tamen opinionum & Paracelsi sectatorès reperti sint plurimi, atque etiamnum hodie reperiantur, totaque Europa, & in ea præcipuè Germania nostra, portentosis dogmatibus non solum in Medicina, sed & Philosophia & Theologia repleta sit. Quamquam enim Medicinam præcipuè profiteretur Paracelsus, & si inter Chymicarum præparationum limites se continuisset, laudem suam mereri potuisset: tamen cum applausores inueniret non paucos, audacior factus, falcem in alienam messem immisit, nouaque in Philosophia dogmata inuexit, nec Theologiam inuiolatam reliquit, sed se aliquando Lutherum & Papam, non minus, quàm Galenum & Hippocratem, in ordinem redacturum minatus est; neminemque eorum, qui in sacram Scripturam hætenus scripsissent, siue veteres siue recentiores, Scripturæ nucleum rectè eruisse, sed circa corticem tantum hæsisse, non solum professus est, sed & ipse nouas in Theologia opiniones scriptis suis inseruit. Præterea Magiâ discipulis suis sedulo commendauit; imò istud pronunciare ausus est: si Dei deficit auxilium, diaboli succedat. Quam impietatem cum discipuli & agnoscerent & reprehenderent, atque in lectione Basileæ istud affirmanti D. V Volsius V Vilsenburgius contradiceret: ne impietate dogmatis sectatores suos offenderet, Magiam quandam, seu naturalem seu cœlestem, commentus est: quæ tamen ipsa non minus impia, & in Saluatorem ac Deum nostrum contumeliosa est, vt cum ex aliis, tum ex libris de Philosophia Sagaci patet, vbi inter alia scribit, *lib. 2. cap. 4.* Secunda Magiæ specie posse transmutari vnum in aliud; ferrum in cuprum; homines, in lupos; Sapphiros, in Adamantes; hominem diuina virtute inuisibilem fieri, quemadmodum Christus, qui se occultauit; & vestiri tali veste, vt Christus transfiguratus est: Tertia, posse quem verba proferre, Sume lectum tuum & ambula; Lazare, surge: Quarta, posse quem facere, vt asinus loquatur, sicut asinus Bileam; posse facere hominem ex Deo natum, ex Deo doctum; posse facere, & potestatem habere faciendi ex viribus diuinis, quicquid velit.

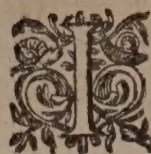
Ex Paracelso nimirum, tanquam fonte, dogmata sua hauserunt V Veigelius, Crollius; imò illi ipsi Enthusiastæ, qui ante paucos annos in Thuringia religionem Christianâ turbare conati sunt; & plures alij ex iis, qui Fraternalitatis R. C. seu socii seu clientes videri voluerunt.

Quæ omnia cum mecum perpenderem, & absurda huiusmodi dogmata plurima sub specioso Chymicæ nomine hodie spargi, & hoc modo Chymiam multis seu inuisam seu suspectam reddi animaduertentem; contra dignitatem ac vtilitatem Chymicæ agnoscerem maximam: facere non potui, & id Professionis meæ ratio exigere videbatur, vt quantum à vera Chymia Paracelsi & Paracelsistarum somnia & absurda dogmata differrent, monstrarem: in primis cum viderem, curiosæ & nouitatis auidæ iuuentutis ingenia prauis istis dogmatibus imbui, corrumpi, atque à multis errores hosce, quasi lac maternum, bibi, quod prauum ingenii alimentum, tanquam in membra iudiciorum transmutatum, nunquam postea deponere possunt.

Vt verò vobis, *Viri Srenui & Nobilissimi*, hoc quid est operis dedicarem, me mouit, quòd non solum vos bonas literas literatosque amore & beneuolentia prosequi, sed & ipsos nò leniter bonis literis tinctos, verum planè ac penitus imbutos animaduerti. Cum voluptate enim insigni sæpius, cum Vos, Vestrosque valetudinis causa inuisi, non solum de rebus politicis & historicis, sed & aliis, quæ literariam rem concernunt, & inter ea etiam de rebus Medicis ac Chymicis non vulgariter differentes Vos audiui. Quapropter nullus dubito, vos etiam de hac, quæ est inter Aristotelicos, Galenicos & Chymicos controuersia rectè iudicare posse: idque ut faciatis, & à grauioribus, quibus occupamini, negotiis huic etiam scripto legendo aliquid temporis subtrahatis, & meum hoc in vos obseruantia documentum animo beneuolo suscipiatis, etiam atque etiam oro. Bene valete. V Vittebergæ, Cal. Febr. Anno Christi 1629.

LECTORI BENEVOLO S.

Eci tandem, Lector Benevole & Candide, hanc aleam, & dogmata inter Chymicos & Peripateticos ac Galenicos controuersa quadam proposui, utque de iis meam sententiam exposui. Et si verò nullo alio fine, quam veritatis inuestigande, atque artis Medicæ propagande studio istud negotium à me susceptum esse nouerit Is, qui nouit omnia; & instituti mei ratio bonos viros, qui me norunt, non lateat: tamen facile conicere possum, non omnium idem de hoc meo labore futurum iudicium, nec omnes eo, quo à me hac profecta sunt, animo accepturos. Indignabuntur enim procul dubio quidam rigidi & pertinaces Peripatetici & Galeni, qui in magistrorum verba iurant, ac cum Aristotele, Hippocrate & Galeno errare, quam cum recentiorum aliquo verum dicere malant, quod Chymicorum quasdam opiniones non planè reieci, sed, si dextrè explicentur, recipiendas censui: atque Aristotelicam Philosophiam, & Galenicam Medicinam Chymicorum opinionibus contaminari, conqueantur. Contra agere Chymici nonnulli ferent, quod non omnes Paracelsi opiniones pro oraculis habui, & quod studiosam inuenturam à Pseudochymicorum absurdissimis & portentosis opinionibus dehortatus sum. Verum quid aliud facerem, qui unicum scopum, veritatem præfixam habui, & tantum quid diceretur, spectauit, veritatemque omnibus autoritatibus posthabui? In quo exemplum Aristotelis sequendum mihi proposui, qui, lib. 1. Ethic. c. 6. Platoniam reiecturus sententiam, Præstat, inquit, atque adeo oportet etiam ita veritati nos addictos esse, ut præ illâ vel nostra ipsorummet decreta euertere non dubitemus; iidemque monitum Galeni, qui censet, ut is, qui solidam eruditionem sibi comparaturus est, à teneris summo veritatis amore teneatur, seu, ut ipse loquitur, εὐθετίας ἐμπλήρωμα, ὡς τὸ ἐδυσίαν, habeat, tum dies noctesque contendat, ut ea, quæ à clarissimis veterum tradita sunt, cognoscat: in hoc tamen non acquiescat. Iubet enim porro, ea, quæ cognouit, κελύειν καὶ βασανίζειν καὶ πάλιν παμπύλλειν, καὶ σκοπεῖν, πότε μὲν ἐμολογῆται ὡς ἀληθὲς, πότε δὲ ἀφ' ἐπ' ἐλάττω. καὶ ὅπως τὰ μὲν αἰσπεῖται, τὰ δὲ ἀποσπείρει. Quandquam verò hoc mihi non polliceri possum, me ubique veritatem quam sectatus sum, affectum esse; sed potius eo fine ea proposui, ut & alios ad veritatis inuestigationem inuitarem: tamen, ut rectè Galenus lib. de usu respir. cap. 1. habet: τοῦ μαντιῶν τε καὶ ἐμπειρῶν τὸ ἀληθές. εἰ γὰρ καὶ μὴ τοῦ λόγου ἀπὸ πάσης: ἀπὸ πλεονεξίας, ἢ καὶ ἐκ τῆς ἀφ' ἐξουσίας. Audendum est, & veritas inuestiganda, quam etiam si non assequamur, omnino tamen propius, quam nunc sumus, ad eam perueniemus. Quo verò ego animo ad scribendum accessi, eo ut alij ad legendum accedant, opto: Lectoremque candidum oro, ut indices illos imitetur, qui post velum caussas cognoscebant, ut quid diceretur, audirent, quis diceret, non viderent; atque existimet, non hic Aristotelis, Galeni, Paracelsi, sed Caij, Titij, Sempronij, vel alterius cuiuspiam dogmata ventilari, neque vllum hominem tam charum habeat, ut ei veritatem posthabendam putet. Quod facile fiet, si nemo quicquam approbandum sibi proposuerit, nisi quod cum certissimis illis veritatis in rebus naturalibus & humanis κατενόηται, λόγῳ καὶ πέποι, consenserit. Qui verò veram credit esse propositionem quampiam, idè quod Plato, Aristoteles, vel quivis alius ea crediderit, nec aliâ ratione & causam inquirat: certe ingenio omni caret. Veritas enim non in ore eius, quid affirmat, sed in re ipsa, quæ explicatur, consistit. Et ex libris colligere, quæ prodiderunt Autores, longè est periculosissimum. Reti ipsarum cognitio vera è rebus ipsis est, ait Scalig. exerc. 104. l. 6. Qua in re tamè vtriusque peccari video.

Ex una enim parte Aristotelica Philosophia sectatores quidam, umbratilibus disputationibus, & in suo cerebro natis nonnumquam hypothesebus nimis confisi, quid in Rerum Natura fiat, non considerant, neque experientiam consulunt. Verum non nostrum est, Natura leges præscribere; sed ex ipsa Naturâ Natura describere. Negavit olim Antipodas Laetantius, & Philosophos, qui Antipodas statuunt, multis exagitat, de fals. Sapient. l. 4. c. 24. ineptosque esse putat, qui pendulos istos Antipodas, hominesque, quorum vestigia sunt superiora, quam capita, esse credunt. Refert quoque Auentinus, Vigilium quendam, hominem eruditum, quod homines undique terra globo circumfundi, & conuersis siue aduersis inter se pedibus stare, asseruisset, excommunicationis fulmen enotare non potuisse. Zacharias enim P. ad Bonifacium scripsit, ut Vigilium, tanquam hæreticum, ab Ecclesia depelleret, sacerdotique deiiceret, nisi peruersam doctrinam missam facere vellent. Ita ratiunculis quibusdam Zonam torridâ non habitari umbratici quidam superiorum seculorum Doctores disputabant. Verum quis iam iis fidem habeat, cum Recentiores in suis Nauigationibus longè aliud experiri sint? Eundem errorem in non paucis aliis à plurimis errari existimo, qui satis esse putant, si aliquid in antiquorum libris legerint, an verò cum re ipsa atque experientia consentiat, ne cogitant quidem. Verum, ut rectè Scaliger, Exerc. 306. censet, Nihil infelicius iis ingeniis, quæ mordicè sentiunt. Maiores nostros nihil ignorasse. Dies diem adhuc docet, & multa in lucem protrahuntur, quæ antiquis parum cognita fuerunt. Nimirum, ut Seneca ait, Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt; multum adhuc restat operis, multumque restabit, nec vlli post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiciendi. Πάρα γὰρ ὁπότε. Ideoque Zabarella, de propos. necess. lib. 2. cap. ult. optat, ut temporibus nostris Philosophos habeamus, qui rerum naturas perscrutando philosopharentur, nec solum verbis Aristotelis addicti, eaque sapius perperam intelligentes, ad ea res ipsas accommodare soliti essent, nil aliud quærentes, quam quid dicat Aristoteles, neque aliunde, quam ex ipsius verbis argumenta ad omnium cognitionem & cōprobationem sumentes.

Contra & ex altera parte peccant quidam Chymici, qui de rationibus, quibus sua dogmata propabilia reddant, parum sunt solliciti, sed audacissimè quidem & confidentissimè noua dogmata producant plurima, eadem verò nullis rationibus probant; imò nec, an cum experientia consentiant, monstrant.

Ego quidem ut verumque effugerem, & medio itus irem, vnicuique veritatem inquirere, sedulo laboranti: quod verò ubique eâ inuenerim, polliceri mihi non possum. Etenim, ut Galenus ait, χαλεπὸν ἔστιν, ἀδύνατον δὲ τὸ μὴ διαμαρτυρεῖν ἐν πολλοῖς. Et ut exerc. 297. sect. 1. scribit, sapientum sententias oppugnare paratius est vnicuique, quam suâ tutâ alienis cōmittere iudiciis. Ideoque ut eiusdè Scalig. l. 1. de plantis, verbis utar: laudè hic nullam quærimus; culpa vacare volumus: quin enixè petimus atque etiam oramus, ut vicissim absque contentione, sed humanè atque liberaliter vnuquisque conferat in mediū, quod habet, ad literariæ rei incrementū. Nihil mihi potest esse beatius, quam scire: diligendū verò, ut sciamus. Ego quidem sapientiæ ambitū, tanquam animi nostri ærariū quoddam semper iudicavi, id quod communia commemorationum nostrarum vectigalia inferenda censeo, sed proba; unde sibi suum quisque in vsum sumat sine inuidia atque simultate. Vnum enim corpus sumus, unusque spiritus huius corporis, qui à Deo profectus pro communi excubet utilitate.

Age ergo, Lector benevole, hoc agamus, ut seposita omni autoritate & sectarum studio, & anteceptis opinionibus valere iussu, nullo litigandi studio ducti, sed, ut inter bonos bene agere oportet, sine calumniis, sine conuiciis, animis vtriusque studiorū cōmunitate & veritatis inuestigande amore, eodemque unâ, & de humano genere bene merendi studio cōciliati, & deuinctis, iunctas vires ad artem medicam propagandam & amplificandam, infestisq; humana sanitatis hostes, morbos, expugnandos & euerendos conferamus. Id quod feliciter fieri atque euonire Deus Ter Opt. Max. inbeat. VViste-berga, Calend. Ian. Anno Christi. 1619.

DE CHYMICORVM CVM ARISTOTELICIS & Galenicis consensu ac dissensu.

CAPVT I.

De Natura Chymiae.

CHYMIAE, Chymiae, seu cum Arabico articulo Alchymiae, vel Alkymiae vox vnde sit deducta, alij aliter sentiunt. Alij Chymiam $\chi\eta\mu\iota\alpha$ vel $\chi\eta\mu\iota\alpha$, seu $\chi\eta\mu\iota\alpha$ dicta existimant; quod scilicet metalla dura visceribus terrae effossa, liquare, & fundere primum docuerit. Alij $\chi\eta\mu\iota\alpha$ nominant, quasi, ut quidam volunt, artem Aegyptiam. Cum enim, ut refert Plutarchus, in libro de Iside & Osiride, Aegyptus à Sacerdotibus Sacra lingua Chymia appellaretur; aut, ut est apud Herodotum, in Aegypto oppidum quoddam vetustum, Chemis nominaretur; hinc Chymiam, quasi artem Aegyptiam, in Aegypto scilicet primo seu inuentam seu excultam, dictam putant. Alij à quodam Alchymo, seu inuentore seu cultore huius artis, dictam existimant: sed sine fundamento; imò imperitè. Cum enim ab alijs ars hæc Chymia & Chymia appelletur, ex Arabica lingua articulum, AL, accessisse facile patet. Alij Halchemiam, quasi salis fusoriam dictam putant, sed etiam eadem de causa ineptè. Caelius Rhodiginus, *Antiquar. lection. libr. 7. c. 2.* Archymia, quasi $\alpha\rho\chi\eta\mu\iota\alpha$ nominat. Verum cum nondum satis constet, an vox hæc Græca vel Arabica aut Aegyptia sit, de eius derivatione non multum laborandum.

Paracelsus & alij recentiores *Spagyriam*, nominant; quæ appellatio forsitan $\sigma\pi\alpha\gamma\eta$ quod est, diuelli, & $\alpha\rho\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$, cōgregare, deducta est, quasi arte corpora naturalia dissoluendi atque iterum cōponendi, dicas.

Sūt, qui arti huic Philosophiæ nomen $\alpha\lambda\chi\eta\mu\iota\alpha$, sed nimis arroganter atque insolenter, attribuunt: Vulgarumq; iam est apud Chymicos, eos inprimis, qui circa artificium aurum conficiendi occupantur, *Philosophos, Philosophorum filios*, & libros hæc de re scriptos, *Libros Philosophorum* appellare. Atque hinc liber, in quem multorum de $\alpha\rho\sigma\tau\epsilon\iota\alpha$ sententiæ collectæ sunt, *Turba Philosophorum* inscribitur.

Appellatur & *ars Hermetica*, ab Hermete, de quo postea dicitur, ubi de Inuentoribus & cultoribus Chymiae agitur: & in ipsa arte ab eodem *vas Hermetis & sigillum Hermetis*, atq; alia denominantur.

Ab officiis tandem & quibusdam eius operibus appellatur *ars perfecti Magisterii*; *ars segregatoria*, *separatoria*, *destillatoria*, vnde vulgò sæpè idem est *Destillator & Alchymista*.

Verum ne in vocabulis & nominibus diutius immoremur, rem ipsam videamus, & quid Chymia sit, inuestigemus. Cū verò disciplinarū distinctio ex fine petatur, primò quis *Chymia finis* sit, videamus. finē autē Inuentio Chymiae nobis mōstrat. Chymiae inueniendæ & excolendæ occasionem præbuerunt Metallurgi. Hic enim primò non solum qua ratione metalla fundi & ab alienis, quibus admista effo-

diuntur, corporibus separari possint; inuenerunt: sed etiā cum aurum inter metalla nobilissimum esse animaduertent, spem ignobiliora in id transmutandi conceperunt. Et cum, quod in Chymia fieri solet, vsus atq; operationes semper aliquid adportent noui, destillationes atq; alias separationes vegetabilib. quoq; applicare, & viā medicamenta artificiosius præparandi aperire cœperunt: ut sic totius Chymiae ambitus metallorū elaboratione & medicamentorū præparatione cōcludatur. Ac si primum istam Chymiae inuentionem spectemus, etiam Metallurgi Chymici nomine cōplectendi essent. Verū cū artificium illud metalla effodiendi, fundendi, à scoriis suis separandi, probandi, & similia agendi, vulgariū & vilius sit, quā ut splendidum hoc nō sūstinere posse videatur: vsus ferè obtinuit, ut non quiuisset sine discrimine, qui circa metalla & mineralia occupantur, & seruales operas in iis præstant, hodie Chymici appellantur: sed ij solū, qui metalla viliora in aurum & argentum transmutare conantur; vel vtilia medicamenta ex metallis & mineralibus elaborant, ut & qui ex vegetalibus artificiosè idem præstant. Neque enim, quod nonnulli opinantur, circa metalla & mineralia tantum versatur Chymicus: sed etiam copiosam, in qua artem suam exerceat, materiā vegetabilia & animalia suppeditant. Atque ita circa omnia corpora naturalia composita Chymicus versatur.

Quomodo autem circa corpora naturalia Chymicus versetur, iam dispiciendum est. Qui purum ab impuro separandi artem Chymiam dicunt, nimis generaliter loqui videntur. Dum enim $\phi\iota\sigma\tau\epsilon\iota\mu\alpha$ vel Pharmacopœus radices à sordibus purgat, easdem lauat, dum desumat, colat, succos exprimit, & nihil præterea agit, Chymicum agere non dicitur. Nā etsi & ista Chymico non omittenda sint: tamen in vulgaribus istis operationibus industria eius non terminatur & subsistit, sed amplius quid agit, & non saltem externas impuritates, & foris adharētes sordes remouet; sed ad interiora penetrat, & corpora naturalia cōposita seu cōcreta in ea, quib. naturaliter cōstat, dissoluit, eorūque partes separat, vtile ab inutiles cernit, singula purificat, alterat, perficit, & exaltat, & omnino efficacissima reddit, eaque iterū, si opus sit, coniungit, & cōponit. Nonnunquā enim non solum partium singularū vires seorsim, sed totius cōpositi requiruntur. Imò est, cū è plurib. naturalibus corporibus vires coniunctæ requiruntur, quæ idcirco Chymicus artificiosè resolvere & iterum componere docet. Et aliàs etiam sæpè ad actiones Chymicas perficiendas plurimarum rerum permistio est necessaria. Ita ad metallorum & aliorum corporum solutiones Aquæ soluentes è pluribus componuntur. Quæ & similia si ad propria opera Chymiae pertinere aliqui non videntur: pertinet certè ad organa & instrumenta, quæ quælibet ars sibi parat & fabricat.

Ex quibus manifestum euadit, qui Chymiae finis sit. Chymia nimirū finis duplex est: Internus & Externus. Internus finis est, cuius opere perfecto operatio de-

Chymici
quinam.

Chymicus
circa quid
versetur.

Quomodo
circa corpora
naturalia
versetur
Chymicus.

Chymia
finis duplex:
Internus.

finis. Et Chymia finis internus est, corpora naturalia cōposita in ea, ex quibus constituuntur, resolvere, purificare, alterare, exaltare, atq; omnino ita elaborare, ut vel partes omnes seorsim & singulæ, vel iterum coniunctæ & cōpositæ, purissimæ, efficacissimæ, & ad vsus in vita humana necessarios aptissimæ sint, & seu Medico, seu illis, qui in metamorphosi metallorum occupantur, vtilia adminicula præstent.

Chymia per se est ars.

Huius finis respectu Chymia per se ars est, à medicina seiuncta, utpote quæ non solum Medico, sed etiā aliis artibus vtilem operā præstat, & multis vitæ vsibus inseruit. Chymicus nimirū parat aquas, Spiritus, Olea, Sales, Flores, præcipitata & alia, quibus diuersi artifices uti possunt. Quia tamen operas suas plerumque ad certum finem & artem dirigit Chymicus, ad eam redigitur.

Hic enim finis subdiuiditur, & quasi duas partes habet. Vel enim Chymicus omnes suas operationes eò dirigit, ut quicquid parat, metallorum transmutationi inseruiat, vel Medicinæ suam operam dicat. Quatenus Medico solū inseruire cupit Chymicus, & præparationibus ingeniosis ac subtilioribus, quā aliās fieri solet, efficacia & vtilia ad sanandum Medico instrumenta suppeditat, vel peculiarem artem non constituit, vel certè, quod artis suæ est, ad Pharmacopœiam applicat.

Chymicus & Pharmacopœus in quo conueniant & differant.

Atque ita Chymicus hoc modo consideratus, & pharmacopœus nō differunt; cum vnū utriq; sit positum: aut certè si inter eos aliquod est discriminē, valde erit exiguum. Atque hoc respectu Chymia ad medicinam redigitur, & ad *φάρμακον* pertinet. Et licet hodie plerique, qui medicamenta præparant, Medici non sint; ipsa tamen pharmacopœia ad Medicinam pertinet, & Medicus pharmacopœis, ut ministris, utitur. Et hoc modo Chymicus etiam, quatenus scilicet habitu Medicinæ destituitur, ac solum medicamentis præparandis occupatur, Medici minister est. Director verò tum atque *ἀρχιτέκτων* huius artis est Medicus, qui non solum simplicium medicamentorum, ex plantis, mineralibus, metallis atq; animalibus petitorum notitiam habet, & quid in quolibet medicamento vtile, quid inutile sit nouit; sed etiam vltimum præparationis vsus, nimirum Medicinam, cognitam & perspectam habet, & propterea rectissimè mōstrare potest, quomodo quodlibet medicamentum præparari possit, ut, saluis manentibus viribus, quæ expetuntur, & impuritatibus omnibus separatis, medicamentum efficacissimū, vtilissimū, & tutissimū præparetur. Hoc enim nisi fiat, & quo fine quidlibet agatur, præcognitum habeatur; sed, quod nō raro Empirici faciunt, quodcūque fortuitō in operationibus Chymicis natum & oblatū pro medicamento arripiatur, noxia potius & damnosa, quam vtilis erit Chymia. Ut autē Medicus sit Director, Chymicus minister: ita res suas cōparare debet Medicus, ne chymicarū operationū ipse ignarus sit. Aliās enim, et si Medicus à ministro discere debet, eo ipso minister sit Dominus & Doctor. Ipse verò Medicus, si medicamenta Chymica præparat, Chymici nomen adsumit; sicut dum ipse vulnera, vlcera, fracturas & luxationes tractat, Cheirurgus appellatur. Neque dum seu Cheirurgiam seu Pharmacopœiam tractat, aliquid extra suæ artis limites agit, sed quod suæ artis est, exsequitur, ut suo loco dicitur.

Chymia finis externus duplex. Metallorum transmutatio.

Externus verò finis atque vsus Chymia duplex est: vel enim ad Metamorphosin & transmutationem metallorum ignobiliorum in nobiliora, vel ad medendū & sanitatem corporis humani adserendā, dirigitur. Priorem vsus & finem Chymia si spectes, quatenus nimirum eius beneficio metalla ignobiliora in nobiliora mutantur, etiam peculiarem ab aliis artibus distinctam artem parit. Neque enim vlla alia ars datur, quæ id promittat. Atque appellatur sæpe hæc ars

καὶ ἑρμῆς Alchymia, ars magni Magisterij, Magisterium sapientum, Hermetis ars. Quia tamen nonnulli statuunt, scopum præcipuum huius artis non esse aurū conficere; sed sanitatem corporis humani conservare, lapidemque, quem appellant Philosophicum, nō solum metalla imperfecta, sed & corpus humanum perficere, atque hunc finem potius, quā aurificium spectari. Si hoc, de quo suo loco videtur, ita se habet, Chymia peculiarem artem non constitueret, sed ut mox diceretur, ad medicinam pertineret, & medicinæ summa perfectio esset.

Quantum enim ad alterum finem externū, Vfus, & medicamentorum à Chymico præparatorum ad sanandum applicatio, solius medici est; & qui habitu Medicinæ instructus, medicamentis Chymicis, seu à se seu ab alio paratis, utitur, nomen Chymici deponit, & medici personā adsumit; qui, si ob peculiaritatem & vulgatis nobiliora, quibus utitur, medicamenta, nominis aliquam prærogatiuam habere velit, *χυμιατρῆς* & medicina talibus medicamentis instructa *χυμιατρικὴ* appellari potest. Et Chymiatría hoc modo summa quasi Medicinæ perfectio erit, & nobilissimus per medicamenta Chymica medicinam faciendi modus. Et differentia inter medicum simpliciter ita dictum, & Chymiatrum saltem hæc erit, quod ille frequenter integris, siue simplicibus, siue indemistis & cōpositis medicamentis, utitur, & coctione aut infusione atq; aliis vulgaribus modis medicamenta ad vsus præparat: *χυμιατρῆς* verò simplicium vires & virium causas diligentius considerans ac perpendens, atque actiones nō semper à totius forma pendere, sed sæpe in vnius medicamenti integri corpore diuersas vires in diuersis partibus esse animaduertens, artificiosè illas seiungit, seiunctasque & nulla contrariorum admixtione impeditas exhibet, vel etiam cum aliis, prout opus est, componit. Atque hoc modo Chymia si consideretur, nouā medicinam non parit. Neque sat causa habent hodie quidam, ut vtriusque Medicinæ Doctores audire cupiant.

Verum ab istis, quæ diximus, sunt qui dissentiant. Quidam enim nec illam quidem, quā ei cōcessimus, ex artificiosiore medicamentorum præparatione Chymiatría prærogatiuam concedunt: alij contra, tam angustis terminis Chymiam nō concludendam, sed longè latius extendendam putant.

Sunt enim quidam, qui nec in ipsis præparationibus aliquod inter vulgarem Medicinā & chymiatríam discrimen agnoscunt, omnesq; præparationes, quibus hodie Chymici utuntur, & quibus à vulgaribus pharmacopœis discernuntur, antiquis medicis & pharmacopœis cognitæ fuisse existimant. Ut de vulgaribus medicamentorum præparationibus, Tritura, Limatura, Vstione, Lotione, Maceratione, Coiatura, & similibus nihil dicamus, quæ omnibus medicamenta præparaturis necessaria sunt: etiam eas, quæ Chymici sibi proprias vendicant, digestiones, sublimationes, destillationes calcinationes, reuercationes, extractiones, & similes antiquis nō ignotas fuisse probare conatur. Equidem non negamus, antiquos etiam quandam harum operationum notitiam habuisse. Nam Acopa medicamenta diutius macerando componere docet Galenus, 7. de cōp. med. sec. gen. cap. 11. & seqq. Et Theriacam, antequam in vsus venit, longa fermentatione perfici, notissimū est. *καλκὴ ἀδῶς*, flos cupri quomodo per sublimationem fiat, Galeno ignotum non fuit. De Cadmia non solum natia, sed & artificiosa, eaq; triplici, ex Cupri, argenti venis & pyrite, lib. 9. de simplic. medic. facult. agit. Et ipsam sublimationem per *αἰὲρ εἰς ἡλίου ἀκτῖνες* describit. Et, eodem in libro, in Pompholygos præparatione sublimationē manifestè declarat. Quomodo Hydrargyrus sublimatione fiat, docet

Dio

Medicamentorum præparatio.

Chymiatría

An præparationes Chymica sint nouæ.

Dioscor lib. 3. cap. 64. In fœtillē, inquit, patinā ferream, habentem concham, Cinnabaris conicitur; postea verò ἀμβικα siue ollam imponunt, & luto circumlinunt, carbonēque subitus accedunt; qua Calici siue Alembico postea fuligo inhaerit, dearsa refrigeratāque Hydrargyrum est.

Ex quo loco hoc obiter notandum, Alembici vocabulum ab Arabibus à Græco ἀμβικ defumtum esse. Si enim ad vocem ἀμβικα addatur Arabicus articulus, Al, fit Alembicus. Et vocem ἀμβικα non quamlicet ollam, sed proprium artis huius instrumentum significare, ex eo patet, quod apud alios Scriptores Græcos ista vox ita obuia non est.

Ita destillationes antiquis non ignotas fuisse existimant. De quo quidem cum nemine contendere, parua tamen eius rei indicia apud antiquos existant. Nam quod Hippocrates, de flatibus scribit, & antiquis aliis ignotū non fuit, ebullientis aquæ vaporem eleuatum, si ad solidum quiddam impingat, crassescere & condensari, guttāq; inde decidere, non magni momenti est. Nam hoc etiam Balneatoribus notum est: nec tamen sunt Chymici. Ex appellationibus quoque καυσχυμαλ & ποδούκτη & ποδούγμαλ, quæ apud Galenum & alios medicos Græcos occurrunt, vix aliquid solidi deduci potest. Nam, ut Paulus Aegineta, lib. 7. de remed. c. 15. docet, ποδούκτη ex rosarum vnguibus & melle fiebat: atque ita non erat Aqua Rosarum stillatitia: nisi id aliunde probetur. Hoc etsi alicuius momenti esse videtur, quod Aristoteles 4. Meteor. c. 9. scribit; Vinū flāmam emittere, atq; id non de vino integro, sed de spiritu vini alicuius interpretari posse videatur: tamē nec id alicuius roboris est. Familiare n. est hodie etiā Saxo-nibus, vinū calefactū incendere, saccharo & aromatibus condire, potūque ita delicatum conficere.

Verum enim verò etsi rudimenta quædam huius artis apud Græcos (nam Arabes maiorem eius habuisse notitiam, dubium non est) habeantur: tamen ea talia non sunt, ut propterea ipsis Chymiam ita notam fuisse, sicut hodie est, dicere possimus. Et ferè quicquid habuerunt eius notitiæ, eam ex Metallurgis habuerunt, ut apud Galen. in lib. de Simpl. med. facul. & Dioscoridem videre est. Nondum verò à Metallurgorum fornacibus & Chymicorum ergasteriis in medicorum officinas tum deducta fuit Chymia. Neque enim, si vi ignis aliquid in altū attolli dicatur, aut si stillicidij vel καυσχυμα fiat menrio, illa artificiosa Chymica per sua instrumenta instituta erit destillatio. Atq; ita viris doctis, qui in Chymia hodie excolenda & arte Medica per eam exornanda & amplificanda laborarunt, laudem meritam non inuident, & aliquid ornamenti & adiumenti Medicinæ veteri ex Chymia accessisse, libenter fatemur.

Sunt ex altera parte alij, qui limites Chymix adhuc latius extendere conantur, & per Chymia nouā Philosophiam & Medicinam condere tentant. Etsi enim antiqui Chymici, siue circa medicamēta præparanda, siue circa metamorphosin metallorū occuparentur, in principia nō inquisuerint, sed Hippocratis, Galeni, & Aristotelis doctrinā cōtēti fuerint; cum noua medicamenta nouam Medicinam nō parere scirent: recentiores tamen, in primis Paracelsus, limites Chymix latius extendere conantur, neque solā medicamentorū præparatione artificiosiore se à Galenicis discerni patiuntur, sed iidē de principiis quoque disputare præsumunt, & in omnibus ferè Philosophiæ & Medicinæ partibus noua dogmata inuehere laborant.

Sed sciendum, de principiis disputare, non esse Chymici, quā Chymicus, sed vel Medici, vel in primis Philosophi. Et Chymia nihil ad eam rem facit, nisi quod suis operationib. obseruationes vel experimenta quædā suppeditat, è quibus postea vel Medicus vel Philosophus suas conclusiones deducere

potest. Si verò Chymici recentiores sectam suam ab aliis discerni cupiunt: cōmodius, nomine ab auctore quodam, Paracelso vel alio indito, hoc facerent: aut si omnino Chymix nomine ab aliis Philosophis & Medicis discerni cupiunt, id quidem facere possunt; modo aliis, qui eiusdem sectæ & sententiæ non sunt, idem nomen non derogent.

Atque ex his, quæ de finē Chymix diximus, manifestū quoque euadit, circa quid versetur Chymicus. Si enim internus finis Chymix cōsideretur, circa omnia naturalia corpora concreta, quæ resoluenda, purificanda & elaboranda artificiosè, occupatur. Si verò externi finis & quidem prioris respectu cōsideretur, solum circa metalla, quorum scilicet transmutationē sibi habet propositam, versatur. Alterius verò finis respectu, nō solū circa metalla, sed circa omnia corpora naturalia, quæ medicamēti utilis & efficacis loco esse possunt, occupatur; siue è mineraliū & metallorū, siue vegetabilium siue animalium familia sint.

Cum ergo, quæ hactenus de Chymix fine dicta sunt, ita se habeant, & Chymix finis opus sit, ex gr. Oleum, Spiritus, Aqua destillata, Sal &c. Artem esse inde facile colligitur; habitum scilicet λόγος ἀληθὴς ποιητικὸς, ut definit Aristoteles, 6. E. h. Nic. cap. 4. Et cum ars sit Chymia, quæ, ut idem Aristoteles, 1. Mag. Mor. cap. ult. docet, ἀπὸ ποίησιν χημεία versatur, Scientia esse non potest, quæ, ut ibidem tradit Aristoteles, ἡδὲ μὴ ἀποδείξεως ὄντων ἐστίν. Neque enim Alchymia circa res naturales versatur, ut eas solum cognoscat; sed aliquid ex iis efficiat. Et licet habeat sua principia & conclusiones, secundum quas in operando progreditur: non tamen ideo est Scientia, sed hoc ipso est ἐξῆς μὴ λόγος ποιητικὸς siue Ars. Multo minus circa rerum naturalium causas & principia inuestiganda Chymia versatur, & proinde nō satis propriè nec satis cautè loquitur Israël Harvetus demonstrat. veritat. Chymic. sect. 1. c. 1. dum Alchymiam Scientiam dicit, quæ non solum medicamentorū præparationē doceat, verum & eorum ceterorūq; naturalium corporum causas, partes & affectiones inquirat, humanoque generi medeatur, & quæ meritò inter Philosophiæ partes numeranda sit. Habitus enim diuersos & diuersas disciplinas confundit. Neque Chymia, si humano corpori mederetur, Philosophiæ pars esset. Verum, ut dictū, Chymicus non mederetur, sed qui medicamētis Chymicis, siue à se siue ab alio, præparatis, utitur, id facit, non ut Chymicus, sed ut Medicus. Neque Chymia, quā talis, causas & affectiones corporis naturalis inuestigat, sed qui id agit, Physicus est; licet Chymicis obseruationibus & experimentis utatur. Sicut qui de ventorū natura, causis & differentiis, vel de magnete disputat, vel affluxu & refluxu maris, etsi à nautis obseruationes petat, id agit, non ut nauta, sed ut Physicus. Ideoque licet ad naturæ obscuritatem inuestigandam summopere utilis sit Chymia; adeò, ut vix quemquam excellere hodie in hoc genere posse putem, qui non artis huius cognitionem habeat: tamen qui illis Chymicis administrandis ad contemplandas res naturales utitur, non amplius Chymicus est, sed Physicus.

Ideoque Chymia nec Physicæ pars est, nec subalternatur Physicæ, ut Rulandus, Progyrnas. Chymic. quæst. 1. statuit. Licet enim circa idem cum Physico subiectum, corpus scilicet naturale, versetur Chymicus: quia tamen modus tractandi, id quod ipse negare, nō potest, longè diuersissimus est à Physica tractatione: nec pars Physicæ Chymia erit, nec ei subalternabitur: nisi quis etiam artes fabriles, quæ circa corpora naturalia, ferrū, ligna, lapides versantur Physicæ subalternatas esse statuere velit. Ex quibus manifestum euadit, quid de iis sentiendum sit, qui postquā aliquā operationū Chymicarum cognitio-

Chymicus
circa quid
versetur.

Chymia non
est scientia.

Chymicus non
medetur.

Chymicus
quid conferat
ad Physicam.

Chymia non
est Physicæ
pars, nec ei
subalternatur.

nem consecuti sunt, omnes Philosophos & Medicos præ se contemnunt. Operationum Chymicarum peritia sola nec Philosophum nec Medicum facit. Atque assequuntur eam sæpe non ita longo temporis spatio etiam idiotæ; in primis si magnatum vel aliorum sumtibus, qui in hoc artis genere omnino necessarij sunt, & quos tolerare non cuiusvis priuati est, adiuuentur. Atque tales operarij Chymici semper fuerunt & hodie sunt plurimi: integro verò seculo vix vnus & alter fuit, qui in operationum Chymicarum causis reddendis, principiisque Chymicis declarandis, & in morborum causis, & facultatibus medicamentorum ad ea reducendis aliquid laude dignum præstiterit. Et plus ingenij ad hoc requiritur, quàm in quibusvis operariis Chymicis inuenitur.

Hoc tamen hic monendum est, cum Chymici recentiores etiam de principiis disputare præsumant, nos illorum ductum in hac de Chymia tractatione sæpe sequi necesse habebimus, neque semper intra artis limites nos continere poterimus, sed nunc Physici, nunc Medici persona induenda erit.

Chymia quid

Ex quibus omnibus quid Chymia sit, colligi potest. Est nimirum ars corpora naturalia composita siue concreta in ea, è quibus naturaliter constant, resoluendi, resolutaque pura & vitibus validissima reddendi, ut vtilia Medico præbeant remedia, vel metallorum perfectionibus & transmutationibus inserviant. Ideoque operationes illæ Sophisticæ, quibus metalla ignobiliora Auri & Argenti colore tinguntur, honestam Chymia appellatione dignam vix sunt, sed vel matrotechnia vel cacotechnia sunt; vel omnino Metallurgia, non Chymia propria: in quibus tamen tentandi & explorandi varia gratia etiam Chymicus aliquid agere potest; nobilioris tamen finis gratia. Nec illi Chymicorum nomine digni, qui quid & quo fine agant, nesciunt; sed periclitando, sine omni ratione, sumtus & artem perdunt, & ut ille aiebat, *Quarunt, inueniunt Nihil, inueniuntque requirunt.*

CAPVT II.

De Veritate & Dignitate Chymia.

Chymia Physico vtilis.

ET si verò Chymia ipsa nec de Rerum natura disputeret, nec medeatur: tamen & Physico multa arcana patefacit, ac vtilis observationes suggerit; & Medico efficacia Medicamenta suppeditat: unde dignitas & vtilitas eius facile elucescit. Monendum enim hic; ut ij, qui solidam sibi Physicam & Medicinam cognitionem comparare cupiunt, non generalibus illis, quod hodie plurimi faciunt, subsistant, sed ad specialia descendant, & ipsam rerum naturam penitus paulò intueantur: ita enim in ea amplissimos diuinæ sapientiæ thesauros absconditos esse animaduertent. Nam qui de *βίβλος καὶ ἐμπειρία* ipsam rerum contemplationem & inspectionem negligunt, domique conclusi, quibusdā hypothesebus nixi, naturæ leges præscribunt, illi nunquam ad naturæ addita penetrabunt, nec maiestatem & admirabilitatem illam Naturæ adspicient. Præterea & hoc cauendū, ne Experientia ratio temerè præiudicet, sed primò danda opera, ut de re per experientiam constet, postea eiusdem rationes inquirentur. Quia in re à multis, hodie vulgò peccatur, qui causas rerum quarundam conantur, de quibus tamen an sint, nondum certò constat.

Experientia Physico necessaria.

Chymia vtilitas & dignitas.

Sed ut de veritate, dignitate & vtilitate Chymia dicamus; cum ea duos scopos sibi habeat propositos, vel metalla transmutare, vel vtilia & efficacia medicamenta preparare, vtriusque respectu laudem suam meretur, dignitatemque tuetur Chymia. Et si n. è recentioribus, quidam Chymia hostes Chymiam præstiga-

tricem, Diaboli inuentum, culinam Dæmonum, esse dicant; & Chymicos à Magistratu supplicij coarcandos censeant: tamen longè aliter de ea viri eruditi, quibus animus præconceptis opinionibus obfuscat non est, sentiunt.

Et primò quidem metamorphosin metallorum quod attinet, de ea prolixè, in primis cum Medicinæ propria non sit, in partem veramuis disputare operæ pretiū esse non putamus; cum experientiæ repugnare hominis sit pertinacis, & ut Aristoteles rectè, 8. Physic. censet, *querere rationes & dimittere sensus, infirmitas quadam mentis sit.* Ex cineribus vitrum fieri hodie notissimum est: de quo si experientia non constaret, cui id rationibus facillè persuaderi posset, aut quid contradici non posset?

Metalla autem transmutari toties hodie experientia comprobatur, ut disputanda de se frustra tepus teratur. In Vngaria ad oppidum Smolnitium, in monte Carpatho, fontes sunt, in quos ferrum coniectum in cuprum optimæ notæ vertitur. Idem fit hodie Goslaria. Neque hoc saltem aquæ naturales præstant, sed & arte idem fieri potest. Ferro n. in aqua vitriolam coniecto pulvis rubeus adhærescit, qui igne fusus cuprum euadit. Ita Mercurium in plumbum verti docet Ioh. Rhenanus, in *dissertatione pro Chymia veritate*, hoc modo: *Recipe cinerem plumbi vel lithargyrum vel minium, affunde phlegma aceti, & per noctem maceretur. Postea in aqua forti dissolue Mercurium, in solutione aliquot guttas illius aceti infunde, & cōfestim pulvis ad fundum precipitabitur, qui in igne reductus plumbum euadit.*

Et propterea approposita *Styrolæ* laborat Nic. Guibertus, Lotharingus Medicus, qui nihilominus ista in dubiū vocare, & tot experientiis tota Europa notissimis conuictus etiā de transmutatione ferri in cuprum scribere audeat; *Id apud alios semidoctos* (tales scilicet sunt, si Guiberto credimus, Agricola, Vernerus, Mathesius & alij) *fidem inuenisse: missionem quidem esse & temperaturam satis exactam, quæ dederit mendacio locum, non esse formæ mutationem. Quæ si ad examen iudicii & rationis prius hoc reuocassent, longè aliter sensissent.* Quasi per totum Imperiū Romanū, fide publica, omnique artificum & Docimastarum consensu non esset notissimum, cuprum illud genuinum esse, imò eo, quod multis in locis è terra effoditur, præstantius; & Guiberto, nescio quas ratiunculas in contrarium afferenti, plus quàm tot artificum censuræ & non vnius seculi experientiæ fidei habendū, & vmbatilis ad pulpitem speculatio experientiæ tot artificum præferenda sit, *Homine imperito nihil est ineptius.* Qua de re pulchre Lucianus, in *Hermotimo*.

Si quispiam fortasse illorum interrogaret, Dic mihi, inquit, o Lycine, si quis Ethiops, qui nunquam alios homines conspexisset, quales nos sumus, propterea quod nunquam peregrinatus extra patriam profectus sit, in quadam concione & conuentu Ethiopum pertinaciter affirmaret, diceretque nusquam gentium homines albos aut flauos reperiri, nusquam ullius alterius coloris, quàm nigros: nunquid fidem aliis dictis suis faceret? Diceret autem ad illum quispiam ex senioribus Ethiopibus: Tu verò unde hæc cognita explorataque affirmas audacissimè? Neque enim unquam à nobis suscepta ad externos populos profectio peregrinatus es. Neque per Iouem, qualiter apud externas nationes sint, unquam peruestigasti, aut præsens oculorum testimonio didicisti.

[Equidem suprà scripsi, ferrum in cuprum mutari, & in Vngaria, ad oppidum Smolnitium, in monte Carpatho, fontes esse, in quos ferrum coniectum in cuprum vertatur. Idem Goslaria fieri; ut & arte, ferro in aquam vitriolam coniecto, fieri possit. Idem fieri in monte Cunticensi, docuit Iohan. Mattheus, in *Sarepta*, com. 3. & propugnat Lazarus Ezlerus, lib. 3. de re metall. Neque dum mutationem metallorum omnem nego. Verum quia illa per aquas Vitriolatas ferri in cuprum mutatio suspecta non nihil

An met. transmutari possint.

Historia transmutationis metallorum.

Ferrum in cuprum vertitur.

Mercurium in plumbum.

Cuprum in ferro est.

Experientia magnifici.

An ferrum mutatur in cuprum. Aqua in quibus ferrum mutat in cuprum.

hil est; at verò Aristoteles, 1. ethic. cap. 6. scripsit, ita nos oportere veritati addictos esse, vt præ illâ vel nostra ipsorummet decreta euertere nō dubitemus; nec ego, quæ hīc occurrūt, dubia in fraudem veritatis dissimulare, sed cuiuslibet perpendenda proponere volui. Videtur nimirum probabile, ferrum in æs non mutari, sed æs ex aquis vitriolatis saltem separari, ferri beneficio. Dictum enim est alibi, omne Vitriolum aliquid æris seu cupri in se continere, quod per aquas salvas per venas cupri fluentes solum est. Idque patet ex eo, quod per ferrum ex aquis vitriolatis, seu naturalibus, seu artificialibus, non plus cupri sit, quàm ex Vitrioli in se continent; vnde etiam ex vno Vitriolo plus cupri provenit, quàm ex alio, v.g. Vngaricum plus cupri suppeditat, quàm Goslarie. Equidem in aquis vitriolatis ferrum dissolvitur, & in fundo cuprum reperitur: verum id non ex ferro generatur, sed saltem beneficio ferri præcipitatur, eodem modo, vt dum laminæ cupri in solutionem argenti immittuntur, equidem beneficio cupri argentum ab aqua forti solum præcipitatur, nihil verò cupri in argentum mutatur. Nimirum dum cuprum in aqua salva solum est, si iniiciatur ferrum, tum sal illud, quod est in aqua, etiam ferrum solvere conatur, & aggreditur, atque ita in atomos cupri, cum quibus se vniuit, deserit, quæ à sale derelictæ, ad fundum descendunt, quod præcipitari dicitur. Qua de re videantur, quæ in Institut. lib. 5. part. 3. sect. 4. c. 13. & Hypomn. phys. 1. cap. 5. de præcipitatione dicta sūt.

Qui huius rei periculum facere velit, recipiat cupri puri 3 j. eamque soluat in aqua ex Vitriolo & sale communi facta: in solutionem illam, quæ coloris cærulei erit, iniiciat laminas ferri 3 ij. pondere. Stent in loco calido: tum laminæ ferri etiam solvantur, & aqua, quæ antea cærulea erat, alba euadet, & in fundo cupri pulvis rubicundus inuenietur. Qui si aqua edulcoretur & exsiccet, tandemque igni, vt fluat, pulvere ad fluxionem faciliorem idoneo addito, exponatur, & reducat, 3 j. cupri saltem, quantum scilicet solum fuit, colligetur; aqua verò si euaporet, Vitriolū quoddā album 3 ij. pondere, concreset, quod ex ferro factum. Quā de re cuiuslibet experientiam consulere licet.

Verum cum de metallorum reliquorum in aurum mutatione præcipue lis sit, & circa hanc Chymia maximè occupetur, de ea aliquid dicendum. Et si verò ea plurimis impossibilis videatur: testatur tamen contrarium experientia. Vt de antiquioribus, Arnoldo de Villa Nova, Raymundo Lullio & alijs nihil dicam, talia specimina nostrā & Patrum memoriam aliquot edita sunt, vt pertinacis sit, experientia tam certæ refragari. Quid Pharmacopola Tartarinus coram Senatu Veneto; quid Paracelsus, vt postea dicitur; quid ille Alexander Sidonius Scotus; quid Anshelmus Boethius Cæsareus Medicus pulvisculo, quem in libri antiqui asserere contracto inuenerat, effecerit; quid Edoardus Kelleius Anglus, & alij præstiterint, fide digni testes, non autem solum, sed & oculati confirmant & eloquuntur. Qua de re videantur historiæ transmutationis metallicæ ab Evvaldo de Hoghelande descriptæ, & defensio Alchymicæ transmutatoris vtraque, ab Andrea Libauio Nicolao Guiberto opposita; VVlfgangus Dinheim de vniuersali medicina c. 4. Nicolai Barnaudi commentaria in ænigmaticum quoddam Epitaphium Bononiense, Bernhadi Penotti præfatio Apologetica contra Guibertū, tractatū de denario Medico annexa. Vt iā Zvingeri & aliorū, qui viuunt & nuper vixerūt, testimonia taceam.

Cum ergo de Experientia constet, operæ precium non est, vt multū in rationibus in contrariū allatis

laboremus. Et sunt ea fundamēta nō ita solida, vt refutari non queant, & ab Andrea Libauio in defensione vtraque Chymia transmutatori & contra Guibertum, & à Rulando, in Progymnasmatibus Chymicis, quæst. 67. & alijs satis refutata sunt.

Hoc præcipue nonnullos mouere solet, quod metalla, quæ specie differunt, inter se transmutari non possunt. Verum quid obstat, non video. Forma quidē ferri in formam cupri, & plumbi in aurum nō vertitur; sed formā ferri decedente forma cupri, & formā plumbi decedente auri forma introducit. Et quidē inter metalla facilius est transmutatio; cū communem habeant materiam, atque inter ea, quæ symbolum habent, facilius fiat transmutatio. Et si hac de causā metallorū transmutatio neganda esset, plurimæ aliæ rerum transmutationes negandæ essent. Vt iam de Elementorum transmutatione nihil dicam: triticū & aliæ plantæ in suo censu & sua forma sunt perfectæ species; nihilominus in chylum mutantur. Sanguini sua forma est, per quam est, quod est: nihilominus in carnem, os, membranam mutatur. Atque idem alijs etiam accidit, & vulgatissimum est, ex rebus in sua specie perfectis ad alias formas suscipiendas dispositis alias res ab alio principio generari.

Absurdum quoque nonnullis videtur, quod tam breui temporis spacio metalla in aurū transmutari possint. Verum isti vim & potestatem spirituum ignorant, & Chymicarum operationum parum periti videntur. Quarta enim vis fulminis in metalla & alias res; quanta vis aquarū fortium & regalium, & spirituum aliorum metallicorum, vt vel ex Bezoardici mineralis & auri fulminantis præparatione videre est?

Neque est, vt quis ad id confugiat, & aurum Chymicorum speciem quidem externam auri habere, non verò aurum verum esse dicat. Cum enim formæ rerum nos lateant, & nulla alia via res cognoscendi & ab alijs discernendi detur, quam per propria accidentia: Aurum verò à Chymicis factum omnes auri proprietates habeat: pro vero auro omnino agnoscendum est. Sunt autem auri proprietates, esse coloris citrini, non sonorum, extensile sub malleo, ita vt eius vnica vncia, in bractæas diducta etiam decem terræ iugera tegere queat, & tertia pars grani eius trahi possit in fila 134. pedum, vt Cardanus, de varietate rerū, scribit, incorruptibile in aëre & aqua, ac tandem omnes probas sustinere; quarum Chymistæ & Decimastæ plures & exactissimas habent. Geber. lib. 2. summa perf. & part. 2. c. 31. nouem recenset: Cineritium, Cementum, Ignitionem, Fusionem, super vapores acutorum expositionem, adurentis sulphuris admistione probationem, extinctionem, calcinationem, & Reductionis iterationem, argenti viui facilem vel difficilem susceptionem: quibus à Recentioribus addita sunt Quartatio seu probatio per aquas fortes, & Fusio per Antimonium. Cum ergo aurum à Chymicis factum has omnes proprietates habeat, & in omni examine omnes probationes æquè ac aurum, quod è mineris effoditur, sustineat, omnino pro genuino auro agnoscendum.

Sunt quidem nonnulli, vt & hoc addamus, qui cum Cornelio Agrippa, de vanitate scientiarum, in ea sunt sententia, ex auro Alchymistas tincturam secernere, quam ita extractam, si alijs metallis adhibeant, aurum quidem facere, sed tantum, quantum illud erat, ex quo tincturam extraxerant, atque ita sine omni lucro. Verum Experientia contrarium testatur. Nam pulvis ille, quo tingebat metalla nobilis ille Scotus, vt habent historiæ transmutationis metallicæ, tantarū erat virium, vt vno grano 5000. gran. tingeret, & vno grano 100. circiter auri puri vncias produceret. Et Edoardus Kelleius Anglus Pragæ in ædibus Thaddæi Haggicii libram vnam argenti

Quomodo
species trans-
mutentur.

Aurū Chy-
micum an sit
verū aurū.

Auri proprie-
tates.

Auri arte
facti historia.

argenti vini vnica guttula liquoris rubicundissimi in aurum conuertit, & ita quidem, vt adhuc videre sit signum illius liquoris supra Mercurium in aurum conuersum instar rubini harentis, vt ex illo residuo tantundem auri fieri possit.

*Chrysopæia
difficilis &
periculosa.*

Verū etiam artem hanc verā esse experientia testatur, eadem tamen difficillima est, vt eū ex libro de difficultatibus Alchymiaë Theobaldi ab Hoghelade, tū multorum irritis laboribus videre est. Ac nemo sibi persuadeat, se vel legendo vel experiendo facile huius artis cognitionem assecuturum. Et vel vnicū & recens quidem Penoti Chymici aliās satis celebris exemplum omnes in chymia tractanda cautiōres reddere possit. De quo amicus quidam, mense Nouemb. anni 1617. Bernā ad me scripsit: *Penotū vt in extremo senio, an. scilicet atatis 98. ita in extrema etiā paupertate & miseria in Nosocomio Ynerduni, in ditione Bernensi, circa mensis Augusti finem diem suum obiisse.* Addit idē in Epistola: *Dn. Guilelmus Fabricius Chirur. gus ille clarissimus hoc an. bis ipsū inuisti & hortatus est, vt si aliquid arcani adhuc sibi suisq; reseruasset, boni publici causa cōmunicaret. Sed prater animā ibi nihil. Ex relatione Dn. Fabricij habeo, dixisse aliquando Penotū, se, si alieni malē vellet, quem aperta vi aggredi non auderet, saltem authorē ipsi futurū, vt Chymico studio totū se traderet.* In primis verō nemo iis fidem habeat, qui pretio hanc artem promittunt. Prius enim sibi, quo carent, aurum conficiant; postea alios artificium, si liber, doceant.

*Fallacia impostorum
Chrysopæia
promittentium.*

Et cum nonnunquam tales impostores incautos miris modis fallere soleant, aliquas eorum fallacias, vt cauēri possint, breuiter recēdere libet. Primò enim compertum est, tales impostores ligneos baculos quibus metalla fusa agitare solent, Luna vel Sole aquis fortibus solutis imbuisse; aut in papyro, in qua materiā reducendā & probandam includunt, literas atramento solutione Lunæ vel auri temperato scriptas fuisse; vel litteras, vice arenæ, calce Solis vel Lunæ conspersisse; alios puluerem carbonum solutione auri vel argenti imbutum ad fundenda metalla admiscuisse: quosdam catinos duplicato fundo, eoque auro expleto adhibuisse, ac postea inter agitandum superiorem partem rutabulo ferro confregisse: præterea animaduersum est, quosdam carbonēs maiores auro impleuisse & catino inieciisse: alios baculos ligneos vel alia instrumenta ad agitandam materiā excauata & auro expleta adhibuisse: quosdā plumbū cum auro vel argento mistū ad probandū vsurpasse: argentum colore Orichalci tinctū clām pro vulgari Orichalco substituisse: alios pulueri fusorio vel figenti calcem auri admiscuisse: alios in catinos ab igne remouēdos clam & celeri manu argentum vel aurū inieciisse: quosdam in probando auro antimonij cum auro mistū loco vulgaris antimonij adhibuisse: alios ero præcipitato vulgari præcipitatu aurum substituisse: alios loco aquæ fortis vulgaris, aquam fortem, in qua argentū antea solutū fuerat, vsurpasse: aurum dealbatum loco argēti sumisisse, & per cœmentum albedine ablata venditasse, id ex argento factū fuisse: Lunam corneā ignorantibus cum Venere immiscuisse, & incautis persuasisse Venerē in Lunam mutatam fuisse. Alij alias fallacias afferunt. Fraus rarò omnium periculosissima est ea, quando nonnulli de vera aliqua Tinctura partem aliquam suffurati, vel quocunq; modo nacti mira artis specimina præstiterūt, atq; incautos pecunia emunxerunt: postea verò deficiente tinctura nihil amplius, cum artificij ignari essent, præstare potuerunt. Caueat ergo sibi quisq; à talibus impostoribus. Nam si artem callerent, non ita facile & vltro ad eā docendam se offerrent; cum in occultanda hac arte omnes sint religiosissimi. Si verò ipsam ignorant, eam docere nequeunt; aut si periculum facere volūt,

in suis bonis potius, quàm hostis id faciant. Iis verò, qui talibus impostoribus fidem habent, accidit, quod Neroni, quem vt Corn. Tacitus, in *annal. lib. 16.* hac de re scribit, illi sit fortuna per vanitatem ipsius & promissa Cefelli Bassi, qui origine Pœnus mente turpida, nocturnæ quietis imaginē ad spē haud dubiam retraxit, vestrūque Romā, Neronis aditū emeratus, ex promit repertum in agro suo specum altitudine immēsa, quo magna vis auri cōtineretur, nō in formam pecuniæ, sed rudi ex antiquo pondere, quod olim Dido, Tyro profuga, abdidisset. Igitur Nero non authoris, non ipsius negotij fide satis spectata, mittit triremes, quæ thesaurū adueherent. Interim & fama per populū sparsa, & oratores ac vates etiam hæc publicant: consumebanturq; veteres opes, quasi oblati, quas multos per annos prodigeret. Quin inde iam largiebatur: & diuitiarum expectatio inter causas paupertatis publicæ erat. Nam cum effosso agro, nihil, præter Nihil, reperiret somniator, se ipsum interemit.

Verum hæc, cum artis Medicæ propria non sint, mittamus, & de altero Chymiaë scopo agamus, ac quā utilis, immò necessaria Medico sit Chymia, videamus. Vbi omnia ferē, quæ supra in laudē Chymiaë & Chymicorum medicamentorū dicta sunt, ex sententia Chymicorū libenter admittimus. Primò enim medicamenta, quæ à natura nobis integra offeruntur, sæpius partes diuersarum virium habent, & interdū in libra integra medicamenti vix vnica partit, seu spirituosæ, seu oleosæ, quæ experimus, cōtinentur. Immo impuritatibus admixtis sæpe medicamenta integra non carent. Hic ergò in separandis mixtis naturis, vt verbis Schegkij vtar, admodū ingeniosa est ars Chymica, vt digna sit admiratione, & minime cōtemnenda & negligenda à Medicis. Deinde digestionibus & aliis præparationibus vires medicamentorum perfici, intendi, aut si opus sit mitigari possunt.

Qua in re rectē Chymici antiquorum in præparandis cibis industriā imitati sunt. Cum enim primi homines animaduertērēt, cibos planē crudos hominī minus conuenire, non solum coctione, sed & variis præparationibus eos hominī salubriores & gratiores reddere laborarunt, & huc vsq; in eo genere laborant. Si ergo panis non simpliciter ex cōrūsa siligine & tritico coquitur, sed paleæ & furfures separantur, fermentatur postea farina, & diligenti artificio panis coquitur: si in vno defecando, in cereuisia coquenda magna adhibetur diligentia, vt non solum pura & defecata reddantur, sed etiam gustui grata euadant: cur non eadem adhibeatur diligentia in medicamentis præparandis? In primis cū calor natiuus & virtus coctrix in agris sit debilis, & cum causā morbifica pugnet, & medicamēta aliās nauseabunda sint. Atque ob hanc ipsam causā antiqui etiā Medici, cum multo nutrimento agrī opus habent, vix verē concoquendi debilior est, iura consummata dicta inuenerunt, in quibus, alienis & ad alendū inutilibus abiectis, illud saltē, quod maximē nutritioni est accommodatum, & sine labore confici potest, exhibetur. Atq; ita medicamenta Chymica efficacia, grata & tuta euadunt, & Medicus per ea tutò, citò & iucundē curare potest. Cū enim ab inutilibus & alienis crassis & terrestribus, seu, vt Schegkij loquitur, à suis tanquam excrementis & quilibet quodāmodo atque impuris partibus partes viles separantur, & ipsæ subtiliores ac spirituosiores reddantur, in totum corpus citò se penetrant, & vires suas efficaciter exerunt, & calorī antea debili, in iis in actū deducendis, quantum in integris, laborandum non est. Vnde quendam non ineptē medicamenta Chymica comparare memini gladio acuto, polito & euaginato, quem quis in periculo vitæ cōstituto alicui

*Chymia
Medicamēti
conficiendis
utilis.*

*Chymia
ciborum
præparatione
rudimentum.*

*Chymia
medicamēti
efficacia.*

CAPVT III.

De Inuentoribus & Cultoribus Chymia.

Licet hodiè primùm Chymia inuēta esset: digni-
tati tamen eius id nihil detraheres. Sat enim an-
tiquum, quod sat bonum: nihilq; inuenire est quod
non aliquando nouum fuerit; & multa pro nouis ha-
bentur, quæ sunt antiquissima. Quia tamen nonnullis
nihil nisi antiquum sapit, alij contra nimis temerè
autiquorū scripta reiiciunt: cū vtriusque, priusquam
de Chymia antiquitate dicam, paucis agendum est.
Principiò ergo rerum veritatem à nullo mortalium
omni ex parte explicatam esse arbitror:

Non est res vnius aui

Contemplatio Natura, nec nititur agris

Vnius ingenij fulcris venerabile Verum.

Vnde Sapientissimi quique se vel nihil scire, vel ea,
quæ scirent, minimā partem esse eorum, quæ igno-
rarent, candidè professi sunt. De Hippocrate quidem
scribit Macrobius, in somnium Scipionis lib. 1. cap. 6.
quod tam fallere, quàm falli nesciat; & de eodem, vt
& Aristotele & Galeno, Alexander Massarias, Apologia
lib. 3. disp. 3. c. ult. scribit; quod nunquam, si rectè in-
telligentur, fallere vel falli possint; ideoque Studiosis
Medicinæ auctor est, vt in iis solis legendis, quæ
ferè omnibus recentioribus, ætatem cōsumant. Ne-
mo tamen hodiè est è paulò literatioribus & candi-
dis Philosophis & Medicis, qui non ingenuè fateat-
ur, hos ipsos, etsi magni viri fuerint, nō rarò etiam
errasse. Ideoq; nullius iurādum in verba Magistris est. Et
seruilia quorundam recentiorū ingenia, satis mirari
nō possum, qui scribere ausi sunt, se cū antiquis erra-
re malle, quàm cū recentioribus verum dicere. Re-
ctius lōgè sensit Iulius Cæsar Scaliger, lib. 3. de causis
lingua latine. c. 67. Equidem, inquit, sapenūm miratus
sum mortalium vel audaciam vel pertinaciam, qui tuentur
errores, quos ij, qui commiserunt, si viuerent, emendarent.
Neque enim errasse semper turpe est. Est enim initium sa-
pientie, si non ei ipsi, qui fallitur, at aliis non fallendi. Verum
errores fouere, id verò vel extrema est dementia. Et alibi:
Errata maiorum dissimulanda non sunt, ne & ipsi posteri-
tati imponamus. Et Exercit. 184. sect. 4. Ego verò, inquit,
nequaquam homines non dicere consueui, sed partes homi-
nis. Ex omnibus enim aliquid fieri posse; idque non ma-
gnum: ex singulis penè minus, quàm nihil.

Interim tamen antiquorū errata non acerbè nimis
infectanda sunt. Recteque Hippocrates, lib. de arte:
τὸ λόγον ἔχον τεχνὴν καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἀνθρώποις ἀσκήσειν
προσβυμίας, ἐπαγορεύει μὴ μινδεῖν, ἀλλὰ ἀλλοτρίαν δὲ τὰ πρὸς
εἰδόντων πρὸς τὰς μὴ εἰδόντας, ἐξουσίαν, καὶ ἐπὶ δουλείᾳ
ἐκείνων ὁμιλίαν, καὶ τὴν ἐργον εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γὰρ
μᾶλλον φύσιν ἢ ἀτεχνίαν. Ea, quæ ab aliis inuenta sunt,
inhonestorum verborum artificio incessere, non corri-
gendi, sed quæ à peritis inuenta sunt, apud imperitos ca-
lumniandi studio, id non scientia institutum & opus est, ve-
rum petulantis naturæ & ignorantia indicium. Ea enim
est naturæ obscuritas, vt etiā acutissimus quisque in
ea inuestiganda facillè errare possit: nihilq; simul in-
uētum & perfectū est. Et sunt aliæ causæ multæ, ob
quas veritatē attingere sēper nō potuerunt. De Ga-
leno rectè scribit Cardanus, lib. de aqua: Galenus multa
sic obiter scripsit, non defectu ingenij, memoria aut erudi-
tionis, vel etiam iudicij, quibus fuit admirabilis; sed tem-
poris. Vt enim ipsemet fatetur, tota die curandis agris in-
tentus per noctem studiis incumbere atque scribebat. Nec
tantum refert temporis angustia, quàm si animus iam cu-
ris lassatus se applicet studio.

Multò minus antiquorum bene inuenta negligē-
da aut temerè reiicienda atque impugnanda sunt, abs
quibus si esset, in maximis ignorante tenebris versa-

mur

Antiquitati,
quid tribuen-
dum.

Nemo homi-
num verum
naturam in-
tegrè perseru-
atus est.

Etiā magni
viri errarunt.

Antiquorum
errores vo-
luntati.

Antiquorum
inuentis &
laboribus ca-
vere non pos-
sumus.

porrigat; vulgata verò medicamenta gladio ærugine
obducto & in vagina condito, in quo educendo
multum laborandum sit. Alij comparant medica-
menta Chymica securi acutæ, quæ faber in secando
vritur: eos verò qui medicamenta Chymica negli-
gunt, fabris, qui ad secandū securim hebetè adhibet.

Deinde cum in parua dosi eadem exhibeantur, &
à qualitatibus ingratis liberentur, sine minori nau-
sea ab ægris assumuntur, atque ita facilius quàm
quæ cū nausea sumuntur, operationes suas expedi-
unt. Et cum ab alienis partibus liberentur, & præter-
ea artificiosè præparentur, tutius etiam quæ cruda
plerumq; in vsum deducuntur. Tandem etiam diu-
tius durant medicamenta Chymica, & vires suas
seruat, etiā sine mellis vel sacchari admixtione. Præ-
terea cum in pertinacibus morbis non rarò
& fortia medicamenta è mineralium & metallorum
familia petita abhibenda sint: ea ita artificiosè præ-
parat, & in vsum humanum elaborat Chymia, vt si-
ne periculo adhiberi possint, & quæ olim pura puta-
venena habita sunt, iam sine dāno hominī exhiberi
possint. Quia in re naturam ducē habent, quæ nobis,
Deo benedicente, ex mineralibus & metallis saluber-
rimos acidularum, Thermarumque fontes suppedit-
at, quibus morbi desperati, & in quibus omnis Me-
dicorum diligentia frustra occupata fuit, feliciter
curantur.

Vt iam de eo nihil dicam, quantum in naturæ
obscuritate inuestiganda Philosopho; lucis præferat
Chymia: vnde rectè à Mesue, in Antidotario, distinct.
21. cap. de oleo onorum, Chymici appellantur, qui quæ
occulta sunt in rebus, manifestant & detegunt: vt
confidenter dicere ausim, vix aliquem ad penitiorē
rerum naturalium cognitionem peruenire posse, qui
in Chymicis operationibus, quibus res naturales
artificiosè resoluuntur, & quarū beneficio mirandi
rerum cōsensus & dissensus, ac omnino plurimi ef-
fectus aliās occultis deprehenduntur, exercitatus nō
est: in primis verò eos, qui de mineralibus & metal-
lis sine Chymia cognitione scribere aliquid ten-
tant, sapissimè & turpiter impingere necesse est.

Quæ cum ita se habeant, clarissimi quique Medi-
ci Chymiam, postquam superiore seculo inclarescere
cœpit, & coluerunt & laudarunt; Langius, Anderna-
cus, Gesnerus, Crato, Zvingerus, Schegkii, H. Au-
genius, Minadous & plurimi alij. Neque abs re scri-
ptum putamus ab Andrea Libauio, in Prefat. nun-
cup. super Alchymiam: Illum Medicum non posse esse ma-
gnum, cui Alchymia nō sit magna. Nimirum seu pertina-
ces seu ignaui sunt, qui spretis omnibus medicamē-
tis Chymicis, quæ neq; viderunt, neq; præparare di-
dicerunt, ita antiquorum insistant vestigiis, vt nihil
accessionis ab Arte Chymica Medicinam accipere
posse existiment.

Verum in laudem Chymia hīc plura non addo;
cum infra, vbi de collatione medicamentorum vul-
gariū & Chymicorū, cap. ultimo, agetur, & vtra
digniora sint, discipabitur, aliqua adhuc de materia
illa dicenda restent. Vnum hīc saltem adhuc mo-
nendum censemus, nimirum dum nos veram chy-
miam laudamus, nullo modo patrocinari Pseudo-
Chymicis, qui postquam vnum atque alterum me-
dicamentum Chymicum vncunq; præparare didi-
cerunt, nescio quæ non pollicentur, atque omnes
Galenicos alto supercilio despiciunt, ipsi tamen om-
nium bonarum artium rudes, & in primis Medicinæ
ignari; ac nihilominus nullo alio, quàm Hermetico-
rum (rectius Hæreticorum) Medicorum appellari
volunt nomine. Verum vt quæ genuina illa, & quæ
laudem mereri censemus, Chymia seu Chymia-
tria sit, planum fiat, iam ad rem ipsam & sen-
tentiarum collationem atque examen acceden-
dum est.

Dan. Senert. Tom. III.

mur. Ipsi enim ad sapientiam duces nobis sunt; & isti sunt magni illi Gigantes, quorum humeris nos homunciones subuecti veritatem adspicimus, quam humi hærentes non cerneremus. Et quid hodie egregii habemus, quod non à veterum commentariis subiectum? Imò quis hodie ad priscorum illorum commentationes interpretandas satis idoneus? Itaque antiquorum & magnorum virorum scripta & inuenta magnificamus, & grata mente amplectamur. Iis tamen non tam quia antiqua & à magnis profecta, quam quia veritati consentanea sunt, fidem habeamus. Si verò aliquando à veritate defleant, nostrum esse putemus, non maledictis eos & conuiciis incessere, sed corrigere, & defectus illos supplere. Amicus sit Hippocrates, amicus Galenus; imò amicus Paracelsus, sed nullius tanta sit auctoritas, ut veritati, quæ præ omnibus nobis amica sit, præiudicare debeat. Et hic etiam consilium Apostoli, 1. ad Thessalon. cap. 5. sequamur: πάντα δοκιμάζετε: τὸ καλὸν κατέχετε. Omnia probate, quod bonum est, tenete. His obiter quasi præmissis, de antiquitate Chymia dicamus.

Veritas omnium auctoritatis præferenda.

Chymia an Arabibus ante pauca seculi primum inuenta sit.

Fallopianus quidem, tractatu de metallis seu fossilibus, cap. 11. Chymiam incepisse demum cum secta Mahometica scribit; & Thomas Erastus, de metall. pag. 101. omnes huius generis libros ante tria vel quatuor circiter annorum secula scriptos esse, nec antiquiores Gebro, de quibus certò constet, ullos haberi, statuit. Idem sentit Nicolaus Guibertus. Sed omnes falluntur. Nam, ut postea dicetur, libri Græci scripti de hac arte etiam hodie extant, & plura ex historiis documenta, artem Chymicam longè esse antiquiorem, monstrant, licet ab Arabibus valdè excultam esse non negemus: quod tamen artis dignitati nihil detrahit; sicut nec Medicinæ, quod Arabes Mahometani eam excoluere.

An Adamo primo parenti Chymia nota fuerit.

Nonnulli contra ut Chymiam planè antiquam esse demonstrent, inuentionem eius ad Adamum primum generis humani parentem referunt, eumque eius primum magistrum fuisse, Vincentium Bellouacum statuisse, refert Ioh. Picus Mirandul. lib. 3. de Auro cap. 1. Cum enim Adamus Philosophiam suos docuerit, & alias artes; probabile esse existimant, nec Chymicam artem, ut præstantissimam, eum præteruisse. Verum sunt hæc coniecturæ, quæ historicâ veritate confirmari non possunt, in quibus quilibet suo sensu abundare potest.

Tubalcain Chymia inuentor. Tubalcain Vulcanus Græcorum.

Probabilius Alchymia inuentio & rudimenta ad Tubalcainum referuntur; qui ut habetur Gen. 4. v. 22. fuit magister æris & ferri; quo procul dubio Græci suum Vulcanum finxerunt. Sunt quidem nonnulli, qui ex isto loco nihil plus colligi posse existimant, quàm ipsum monstrasse, quâ ratione ista metalla ad agriculturam & alios in vita communi vsus adhiberi possint. Verum si cudere æs & ferrum monstrauit, necessum est, ut prius, quâ ratione inuestigari, coqui, fundi, segregari & purificari possit, docuerit, vel ab aliis deciderit. Et si ferro & ære laborare nouerat, procul dubio & reliqua metalla ipsi non fuere incognita. Et omninò non vulgarem, sed insignè in metallurgia artificem fuisse ex eo patet, quod Sacra litteræ eius honestam, & quidem primo loco in hoc genere mentionem faciunt. Itaque, etiam præcedente capite dictum, Metallurgi primam Chymia inueniendæ occasionem præbuerunt. Ridiculum verò est, quod ex recentioribus quidam Chymicarum distillationum originem à Patriarchis deducit; qui, cum sacrificia meditati sublimes flammæ Deo placere intelligerent, scrutari sint, an quid subesset arcane bonitatis in sacrificiis, atque hinc adaptis Alembicis, exceperint sublimatos igne spiritus.

Chymia prima origo.

Coluerunt procul dubio & posteri Tubalcaini hanc artem, nec à parentibus & maioribus inuenta ignauia suâ intercideret passi sunt; sed potius summo

studio & diligentia excoluerunt & amplificauerunt verum à quibus hoc factum sit, historiarum monumenta, quæ ad nos peruenerunt, non docent.

Post diluuium à plerisque siue inuentio, siue propagatio Chymia ad Hermetem Trismegistum refertur; à quo quia ars Chymica hodie Ars Hermetica, Vas Hermetis, Sigillum Hermetis dici putantur, de eo paulò diligentius dicendum. Fuisse autem plures Mercurios siue Hermetes ex Cicerone 3. de nat. deor. pater. E quibus Trismegistus est, siue quod summus Sacerdos, Philosophus & rex, seu, ut aliis placet, rex, Sacerdos & Propheta esset; quod, communi Græcorum, ut & Latinorum more, res summè excellentes ter quaterque maximæ & beatæ appellantur. Siue autem vnus is Trismegistus fuerit, siue duo, Auis scilicet & nepos, ut vult Franciscus Patritius, eum antiquissimis vixisse temporibus, & ut videtur, circa annum conditi mundi 2000. certissimum est, eumque Noachum audisse, & Chamephis siue Chusi præceptorem fuisse docti existimant. Vixisse autem Isidiis & Olyridis ætate ex eo patet, quod Diodorus Siculus, lib. 1. refert, Isidem in columna sui sepulchri inscripsisse, se ab Hermete institutum fuisse, de quibus videatur Franciscus Patritius, in Hermete. Trismegistum autem Hermetem hoc non solum Ægyptii, sed & Græci propter vetustam & eruditionem summam suspexerunt, literarumque & omnium scientiarum inuentionem ad eum referre soliti sunt. Plato, in Phædro & Philebo, eum literas, μὴ μὴ καὶ οὐδὲν φησὶ παλαιόν, inuenisse scribit. Cicero 3. de nat. deor. Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & literas tradidisse refert. Atque hoc modo cum omnes scientiæ & disciplinæ à Mercurio Trismegisto Ægypto credantur profectæ, certatim plurimi scriptores aut gloriam eius celebrarunt, ipsique, ut Iamblichus, de mysteriis Ægyptiorum, refert, suos libros inscripserunt, atque hinc adeò factum, ut feratur eum viginti quinque millia librorum scripsisse, id est, sub nomine eius fuisse: aut de nomine & gloria eius suis scriptis gratiam & famam quæsiuerunt, multisque libris Mercurii nomen præscripserunt. Clemens Alexandrinus, Stromat. lib. 6. multa quidè & alia eum scripsisse refert; sed præcipuos eius libros fuisse 42. quorum 36. Ægyptiorum Philosophiâ cõtinebatur, sex reliqui ad artem Medicinæ ampertinebant. Ερμῆς φησὶ καὶ ἐτιὰ νῦν ἐστὶν Εὐσεβίος, in Chronico Græco. Galenus in Prefat. lib. 6. de simplic. medicament. facul. dum Pamphilum reprehendit, eum mentionem fecisse scribit Herba nomine ἀετῆ, seu Aquilæ; de qua Græcorum nulli quidquam sit proditum, verum in libello quopiam ex iis, qui inscribuntur Mercurio Ægyptio, continente 36. sacras Horoscoporum herbas, inueniri; quem tamen Galenus non magnificat, sed pro nugis & figmentis habet.

Hermes Trismegistus q. tempore vixerit.

Hermes Trismegistus q. tempore vixerit.

Hermes Trismegistus q. tempore vixerit.

Hermes Trismegistus q. tempore vixerit.

Fuisse & alium quendam Hermetem longè illo Trismegisto posteriorem nonnulli statuunt, cuius apud Mesuem fiat mentio, dum Hiera Hermetis & Pilulæ Alhandal Hermetis apud Mesuem & alios Medicos nominantur. Vulgares enim istas cõpositiones esse, & quæ Trismegisti Mercurii nomen sustinere non possint. Et sunt quidam ex recentioribus Chymia parum æqui qui potius ad hunc Hermetem, quem Arabem fuisse existimant, quàm illum Trismegistum, Chymia inuentionem referunt. Verum istorum medicamentorum inscriptio non satis probat, vnquam aliquem Hermetem Arabem fuisse. Citantur & ab Arabibus Hippocratis medicamenta quædam, quæ tamen eius non sunt; sed ei saltem adscripta, ut aliqua iis auctoritas ab Hippocratis nomine conciliaretur. Idè & in Hermete accidere potuit. Neque exemplum facile reperire est, quod Arabes talia peregrina nomina suis indiderint. Et, ut postea dicetur, eum longè ante Arabum tempora Chymia exculpta sit, & Her

Hermes Trismegistus de Philosophia & Medicina scripserit: Chymiam ipsi notam fuisse facile concedimus: quid tamen in ea praestiterit, ex historiis non patet. Neque video quomodo, qui noua hodie dogmata proferunt, Hermetis nomine ea rueri possint; cum, quid de iis Hermes ille Trismegistus senserit, planissime ignorent.

Extat quidem *tabula Smaragdina* dicta, summa apud omnes Chymicos auctoritatis: quae in valle Ebron post diluuium inuenta, sed incertis auctoribus, fertur; ab aliis, in sepulcro eius a femina quadam Zara reperta, sed itidem incertis autoribus, dicitur; & totius magisterii Chymici fundamentum, & modum componendi quandam medicinam vniuersalem, quae non solum metalla ignorabilia ad summam perfectione ducat, sed & morbos e corpore humano tollat, idque ad vltimum vitae terminum incolume conferuet, continere creditur. Eam hic integram addere libet.

Verum sine mendacio, certum & verissimum: Quod est inferius, est sicut id, quod est superius: & quod est superius, est sicut id, quod est inferius, ad perpetrandum miracula unius rei. Et sicut res omnes fuerunt ab uno, meditatione omnes res nata ab hac re adaptatione. Pater eius est Sol; uniusque Mater eius Luna: portauit illud vterum in ventre suo. Nutrix eius Terra, Pater omnis Telesmi totius mundi est hic. Virtus eius integra est, si versa fuerit in terram. Separabis terram ab igne, subtile a spisso, suauiter eum magno ingenio. Ascendit a terra in caelum, iterumque descendit in terram, recipit vim superiorum & inferiorum. Sic habebis gloriam totius mundi, ideo fugiet a te omnis obscuritas. Hac est totius fortitudinis fortitudo fortis: quia vincet omnem rem subtilem, omniaque solida penetrabit. Sic mundus creatus est. Hinc erunt adaptationes mirabiles, quarum modus hic est. Itaque vocatus sum Hermes Trismegistus, habens tres partes Philosophiae totius mundi. Completum est, quod dixi de opere Solis.

Hanc tabulam quidam Hermetis Trismegisti esse negant; quod non inter reliqua Trismegisti scripta extet. Contra omnes Chymici hactenus non solum pro genuino Hermetis Trismegisti scripto agnouerunt, sed & pro lapide Lydio omnium opinionum, quae de Chymico magisterio circumferuntur, habent; omnibusque Chymicis in eo conuenit, quod falsa sint ea, & ab vniuersali medicina aliena, quae cum tabula Smaragdina non conueniunt: scribitque Albertus Magnus, de metall. lib. 4. cap. 6. quod Hermes sit radix, super qua omnes Philosophi sustentati sunt.

Licet verò non exstet inter opera Graeca, quae hodie habentur: tamen de eo inter doctos dubitatur; An illa Graeca Hermetis genuina sint; & si sint, an omnia sint. Nam secretiora non semper cum reliquis edi solent. Ideoque cum nemine litigabimus, qui hanc tabulam pro genuino Hermetis Trismegisti scripto habet. Ex ea tamen Chymici hodierni suis dogmatibus patrocinium nullum quaerere possunt. Generalissime enim artificium Chymicum describit, atque ita, ut certos canones, iuxta quos operatio instituenda sit, & qui operantem in operatione sua certum reddant, non praescribit.

Circumfertur & alius liber nomine Hermetis, sub titulo: De lapidis Philosophici decretis: sed certum est eum librum nullius antiqui Philosophi, ne dum Hermetis Trismegisti esse, cum toties filios Sapientum & antiquos Philosophos ipse Philosophorum, scilicet, Pater primus nomenet.

Reliqui libri, qui Graece Hermetis nomine circumferuntur hodie, an eius sint, plurimos viros doctos dubitare, modò dictum est. Eius non esse, pluribus defendit Isaac Casaubonus, Exerc. 1. ad Annales Baronii, Diatriba 10.

Hermeti Trismegisto proximus fuit Moses; qui quidè in omni disciplina Aegyptiorum eruditus fuit

sed quod in specie Chymiam calluerit, vix vllò euidenti documento probari potest. Dicitur quidè, Exodi. 32. v. 20. ipsum vitulum illum Aarone conflatum igne combussisse, & in puluerem contrinisse, ac in aquam proiecisse; quod sine Chymico artificio factum non esse, nonnulli statuunt; cum anrum per se nullo modo comburi, & in puluerem redigi possit. Refertque Glossa ordinaria, ut & Nicolaus de Lyra, super locum allegatum, Hebraeos Doctores tradere, quod filii Israel bibentes aquam isto puluere vituli infectam, qui idololatriam commiserant, in barbis colore aureum praeferebat; quo signo ab aliis distinguebantur, & rei interficiebantur. Alij verò tradunt, quod aqua puluere isto infecta, reus dolorem & inflationem ventris pariebat, per quam ab innocentibus discernebantur, quibus dulcè saporem exhibebat. Quae si ita se habent, de quibus tamen sacrae literae nihil testantur, res procul dubio miraculosa fuit. Verum est, absit miraculum: an tamen Moyses Chymicum fuisse hinc probari possit, dubito: cum verbum Hebraeum *pru* non solum comburere, sed & fundere & liquare metalla significet: atque ita quocunque modo in puluere aurum hoc Moyses comminueret potuerit.

Referunt etiam nonnulli in Chymicorum classe Mariam Prophetissam, Moysis sororem: nec id primum à Monachis superiorum seculorum vel Arabibus factum; sed Graeci aliqui tale iam aliquid crediderunt. Refert enim Isaac Casaubonus, loco allegato, in Gallicarum Regis bibliotheca librum de Chrysopoeia, sub hoc titulo, *ἡ ἀρχὴ τῆς χρυσοποιίας, Ars sacra*, extare: in quo non solum laudetur Hermes, sed & citetur *Μαρία ἡ ἱερὰ ἰσθμίου χαρὰ*, Maria & scripta Iudaica: qui liber forsitan non est dissimilis ei qui hodie sub titulo, *Turba Philosophorum*, circumfertur; cui additus est libellus, cui titulus, *Practica Maria Prophetissa sororis Moysis*. Verum tam credibile est, hunc librum esse Moysis sororis, quam credibile est, aliū librum eidem tractatui adiectum, nonine *Practica Aristotelis*, esse Aristotelis, utpote qui ipsū Aristotelē, qui Auicennā, qui Arabes nominant, & alterum libellum, qui *Epistola Alexandri Regis* inscribitur, esse Alexandri Regis Macedonū, Nimirum vltimum est Chymicis, ut libris suis famā concilient, eos sub magnorum virorum nominibus edere, aut si autores ignorentur, iis praclarorum virorum nomina praescribere.

Proxima antiquitate est Expeditio Argonautica, quam quidem pro Chymia allegare velle, nugae esse indignas, quarum tantum mentio fiat, censet Erastus. Verum non solum Chymici, sed & alij scriptores eam de Chymia explicant. Refert enim Suidas, aureū vellus, quod Iason & Argonautae, Pontico mari in Colchidem profecti, vna cum Medea Regis Aetere filia rapuerint, non fuisse eiusmodi, quale Poetæ fabulantur, sed librum in membranis scriptum, qui continebat artem, qua Aurum fieri possit. τὸ δ', inquit, ἔχ' ὡς ποιητικὸς φέρεται, ἀλλὰ βιβλίον ἦν ἐν δέσματι χρυσοποιῶν, φερέχον, ὅπως δεῖ γίνεσθαι τὴν χρυσεύαν χρυσόν. εἰκότως ἐν τῷ χρυσῷ ὀνόμαζον αὐτὸ δέρας εἶναι ἐνέργειαν ἐξ αὐτοῦ. Et si verò nonnulli Suidae contradicant, atque alij de pelle Arietis fabulosi, super quo sit vecta Helle Phryxi soror, exponant, alij de phiala Aurea, in cuius medio agnus fuerit sculptus; alij Aureum vellus ob caritatem; alij ob colorem dictū putent: tamen valde absurdum est, tot Heroas pro Arietis naturali pelle cuiusque etiā coloris vel pretij, aut aurea Phiala, aut re simili tantam expeditionem suscepisse, & tāta pericula subiisse. Ea fabularum expositio magis commoda est, quae veritati, siue in rebus naturalibus, siue in politicis magis quadrat. Cū ergo & Medae & Iasonis vox medicū significat, & Medea senectutem parentis medicinā Philosophicā depulisse dicatur; si reliqua etiā eidem rei commodè applicari possint, nulla causa est, cur Suidae expositio-

Maria Mo.
si soror an-
fuerit Chy-
mia peris:

Argonautica
expeditio

Aureum vel-
lus quid:

nem reliamur. Quadrant autem omnia aptissime. Nam Draco ille vigil est Mercurius, quem sopire difficilimum; huic Aurum, quod Phasis in Colchide detulit, custodiendum traditur. Materia ista includitur templo Martis, id est, Athanari siue Fornaci Philosophorum; custodes sunt tauri ignem spirantes, calor nimirum per gradus adhibitus; Draconis dentes, qui in exercitum euadunt, & se mutuis vulneribus cōficiunt, est pugna materiae vasi suae inclusae, donec ad unitatem redigatur. Ita tandem arte Medae Iason Draconem sopit, id est, volatile figit, & ex veneno vtilem medicinam parit.

Poma Hesperidum.

De chymico quoque artificio loqui existimatur fabula de pomis Hesperidum. Hortum enim illud custodit Draco, Mercurius scilicet Philosophorum, qui ab Hercule, Herculeo scilicet & indefesso labore, interficiendus & figendus est. Fabula quoque de Atalanta & Hippomene, de qua Ouid. 10. metamorph. fab. 14. Atalanta enim illa Mercurius Philosophorum est; poma illa aurea ex hortis Hesperidis Veneris, Sulphur aureum, in quo in fuga figitur & retinetur Mercurius: quem si quis sistit, sponfam, quam ambit, habebit; sin minus, omnium rerum suam perditionem & interitum. Fabula item de Dracone, quem Cadmus interfecit; de oculis Argi, Mercurij scilicet illius vigilis, in pavonis caudam, Chymicis decantatissimam, conuersis, & aliis pluribus.

Salomon an fuerit Chymicus.

Salomonem postea Regum omnium, imò mortaliū sapientissimū fuisse nemo est, qui dubitat: cuius libri de natura rerum scripti si superessent, facile Græcorum & Abraham scripta superarent. An autē in specie Chymia calluerit vel excoluerit, sine absurditate quidem affirmari potest; sed tamen nullo etiam euidenti documento probatur. Nam quod vulgò quidam Chymici afferunt, eum immensas illas, quibus abundauit, opes, arte Chymica acquisiuisse, id nulla probabilitate nititur: cum sacrae literae modum, quo illas diuitias acquisiuerit, explicent. Nam, 1. Regum c. 10. clare scribitur, Classē Salomonis cum classe Regis Hiram ex Ophir aurum attulisse, & ibidē narratur, quod pondus auri, quod singulis annis Salomoni obtigit & allatum fuit, fuisse sexcentorum & sexaginta sex talentorum, sine eo, quod Mercatores & Reges Arabiae attulerunt & transmiserunt.

Canticum Canticorum male ad Chymiam trahitur.

Ridiculum verò est, quod quidam in Canticum Canticorum artificium Chymicū latere existimant, & per Sponsū Regē siue Aurum; per Sponsam Reginam siue Argentum, quae duo in arte coniungantur, seq; amplexentur, intelligendum censent; & cum dicitur: Nigra sum, sed formosa, caput corui intelligendū putant, quod foris nigrū sit, intus autē summis diuitiis plenū: per Turturis collum varietatem colorū & panonis caudā explicant; per Hiemem tēpus putrefactionis; per imbrem, imbibitionem; per Flores & rosas albas & rubras colorem aureum & album in Lapide; per amissionē dilecti, Auri occultationem intelligi opinantur. Nugae hae sunt. Satis aliās de antiquitate Chymiae constat, ut non opus sit, eiusmodi dubia, incerta, imò falsa ad eam probandam couquirere.

Es Esdra an Chymicum.

Quare nec illud, quod Esdra 1. c. 8. v. 25. & seq. habetur pro antiquitate Chymiae facile produxero. Et appendi eis, inquit, argentum & aurū & vasa consecrata domus Dei nostri; quae obulerat Rex & consiliarij eius, & Principes eius, & vniuersus Israel. Appendi, inquam, in manibus eorū argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centū talentorū, & auri centū talenta, & Crateres aureos viginti drachmarum mille, & vasa eris fulgentis optimi duo, pulchra ut aurū. Ex quo loco nonnulli colligunt, cum inter tot aurea pocula vix duo illius eris inter donaria reperta sint, rarum & pretiosum id fuisse es, & vulgari auro pretiosius, & forsan arte Chymica confectum. Verum Aristoteles, in mirabilib.

Es Indicium.

auscult. refert, apud Indos es adeò splendidum, purum, sincerumque reperiri, ut colore & specie nequaquam ab auro discerni queat: Inde & inter Darij pocula quaedam fuisse, quae, nisi olfactus iudicio ab auro distare, non cognoscerentur. Quid si hae ipsa pocula essent ea, de quibus Esdras loquitur?

Referunt & inter Chymicos Democritum, quē insignem Philosophum fuisse certum est. Nam, ut refert Diogenes Laertius, l. 9. in vita eius, Magos & Chaldaeos audiuit, Xerxē Rege, patri illius, cum apud illū hospitaretur, Praeceptores relinquēte. Profectus etiā in Aegyptū est ad sacerdotes, & in Persidē ad Chaldaeos atq; rubrū mare: & Gymnosophistis in India cōgressus est, atq; in Aethiopiā venit: in quibus locis procul dubio arcanissima quaeq; didicit. Fuit etiam ditissimus, cum Pater eius Xerxē Regem, & ut nōnulli referunt, cum exercitu decies centenum millium, hospitio exceperit. Etsi necessariū non fuerit, si Xerxē Regem, hospitio exceperit, ut totum etiam exercitū hospicio exceperit, Circumferuntur autem quaedā Chymica eius nomine; quae tamen nonnulli non Democriti huius Abderitae, sed Arabis cuiusdā esse opinantur. Sed exemplum non reperitur, quod Arabes suis Græcorum nomina indiderint: & propterea libri illi vel Democriti huius Græci sunt, vel certē ideo Democriti nomine inscripti, quod fama esset, Democritū Chymiae notitiā habuisse, ut ira de nomine eius illis libris fama conciliaretur. Non autem libros illos ab Arabibus compositos esse, ex eo patet, quod Græci adhuc superioribus annis in Italia inuenti sunt. Magiam certe eum calluisse, refert Plinius, lib. 30. cap. 1.

Post Christum ferē natum in Aegypto Chymia ita floruit, ut publica etiā fama statueretur, opes publicas, quibus se aduersus hostium impetum defenderent, Aegyptios arte Chymica sibi comparare.

Hinc, ut refert Suidas, Diocletianus omnes in Aegypto de Chymia & Chrysopoeia libros conquiri & cōburi iussit: ne ex illa arte ditati Aegyptij & pecunia freti in posterum rebellarent. Idē Suidas refert, Zosimum, Alexandrinū Philosophū scripsisse χρυσόποιαν, cuius libros Græcos manu scriptos adhuc in Regis Galliae Bibliotheca asseruari, ut & Isaaci Monachi ἀρχαία χρυσόποιαν, & Blemidæ χρυσόποιαν, refert Robertus Vallenfis, de veritate & antiquitate artis Chymicae.

Iulius Firmicus, tempore Constantini Magni, circa annum Christi 320. Alchymistas, ut iam diu notos, & quorū Astrologi in suis praedictionibus mentionem faciant, nominat. Nam, lib. 3. in decretis Lunae in nona domo scribit: Si Saturni haec domus fuerit, scientiam Alchymiae dabit: si Solis, providentiam in quadrupeidibus.

Circa annum Christi 383. Theodosij temporibus Heliodorus Græcē de Chrysopoeia scripsit, teste Cedreno.

Notabile etiam artis Chymicae argumentum exhibet Historia de monumento Maximi Olibij in agro Patavino reperto, in quo inuenta est Lucerna, quam arsisse an. 1500. referunt; quod describunt Petrus Appianus, in Antiquitatibus; Hermolaus Barbarus, in Corollariis in Dioscoridem, l. 5. c. 849. Ludouicus Viues, in lib. 21. c. 6. de Civitate Dei Augustini. Ioh. Lāg. l. 2. epist. 52. Exteriori vnae inscripti erant hi versus:

Plutoni sacrum munus ne attingite fures:

Ignotum est vobis, hoc quod in orbe later.

Namque elementa graui clausit digesta labore

Vase sub hoc mædico Maxims Olybins.

Ad sit facundo custos sibi copia cornu,

Ne pretium tanti deperat laticis.

Interiori hae inscripta erant:

Abite hinc pessimi fures,

Vos quid vultis vestris cum oculis emissitibus?

Abite

Democritus

In Aeg. Chymia

Diocletianus Chymicos Aegyptios libros conbussit. Zosimus.

Iulius Firmicus.

Heliodorus

Maximi Olybii Lucerna.

Abite hinc vestro cum Mercurio petasato caduceas 1043: Maximus Maximo donum Plutoni hoc sacrum fecit.

Posterioribus seculis Chymia maximè apud Arabes claruit, vt videre est cum apud alios, tum apud Mesuè, in *Antidotario*, distinct. 21. c. de oleo ouorū, *De his*, inquit, loquuntur, qui, qua sunt in rebus, occulta manifestat & detegunt: eos aggredere, si huius rei cupidus es. Hos autem, in principio alleg. distinctionis, Alchymistas nominat, & Medicinæ studiosos cum iis conuersari iubet, si qua ratione, quæ occulta in concretis caloris vi segreganda sint, discere velint.

Et floruerunt postea omnibus seculis inter Arabes & alias nationes multi, qui in hac arte excelluerunt, & de ea scripserunt Geber, Auicenna, Rhases, Arnoldus, de Villa noua, Raimundus Lullius, Ioh. de Rupe scissa, Bonus Ferrariensis, Hortulanus, Isaac Hollandus, Rogerius Baccho, Riphæus, Comes Bernhardus, Lacinius, Augurellus, & alii plurimi, quos enumerare saltem, cum in publica luce sint, & ordine ab Andrea Libauio, in exam. sens. Parisiens. Schol. contr. Chym. lat. recensentur, operæ pretium non est.

Inter quos tamen si qui libri sunt, qui Auctorum, quæ præscribuntur, nomina rectè sustinere non posse videatur, id ita multum non refert; modò Chymia, de qua hic queritur, antiquitatē & veritatē demōstrent. Fieri enim potuit, vt Auctor aliquis suum nomen studiosè vel suppresserit, vel sibi pro subsidio memorie sine nomine librum conscripserit, qui, cum postea in aliorū manus peruenisset, sub nomine Auctoris, cuius ingenio dignus videbatur, in lucem editus fuit. Id quod in Medicina etiam euenit; vbi multa medicamenta composita præstantium Medicorum, immo & non Medicorum nomina habent; nō quod ab iis profecta sint, sed quod tantis auctorib. digna videantur: quæ tamen ideo deteriora non sūt, quod certi Auctoris nomen non habeant. Non enim ab hominis auctoritate & nomine, sed rei euidētia veritas pender. Deinde et si libri isti Chymici, qui hodie extant, inter reliqua eorundē auctorum scripta, quæ semper in publico fuerunt, non reperiuntur: tamen id non multum refert. Mystica enim ista sunt, & occultantur sæpè diu à suis professoribus, antequā in lucem veniant. Ita et si inter libros Medicos Auicennæ liber Chymicus nullus extat: tamen refert Sorlanus in vita eius, fuisse eum Chymia studiosū & propagatorem.

Ex quibus omnibus apparet, à veritate alienum esse, quod Nicolaus Guibertus & alii quidā censent, libros Chymicos, qui hodie circumferuntur, haud multis retrò seculis ab impostoribus & Sophistis cōfectos esse. Verum plura de his addere superfluo: qui plura de scriptoribus Chymicis cognoscere cupit, legat viri doctissimi Georgij Agricolæ præfationē ad Mauritium & Augustum Duces Saxonie fratres, super lib. 1. 2. de re metallica, & Andream Libauiu, in defensione vtriusque Alchymia Transmutatoria contra Nicolaum Guibertum.

Proximis seculis ferè inter Monachos latuit Chymia, quorum non pauci illud, quo abundabāt, otium post sacras meditationes & orationes arti huic præstantissimè honestè tribuerunt: inter quos fuerunt quorum aliquos iam nominauimus, Raimundus Lullius, Albertus Magnus, Ioh. de Rupe scissa, Sauanorola, Morienus, Rogerius, Trithemius & Frater Basil. Valerius; quorū scripta multa hoc seculo in lucē edita sunt, & multa adhuc manu scripta passim latent.

Natus est tandem anno Christi 1493. in Heluetia Philip. Theophrastus, Paracelsus, qui in Chymia Preceptores egregios nactus, vt ipse, in secunda parte *Chirurgia magna*, tractat. 1. c. 1. refert, & institutis non solum à parente in Chymia, sed etiam adiutus scriptis Serthagii Episcopi, Erhardi Laentalii, Nicolai

Dani: Senert. Tom. I II.

Hipponensis Episcopi, Matthæi Schachtii, Suffraganei Freisingensis, Abbatis Späheimii & aliorum plurimorū, nouā sectā condere, Hippocraticāque & Galenicā euertere conatus est. Quem secuti, sunt Alexander Suchtenius, Dornzus, Phedro, Dornheinfers, P. Seuerinus Danus; qui ipsi tamen nec cū Paracelso, nec inter se planè consentiunt. Plerique tamen, qui hodie Chymiatrī audire volunt, Petrum Seuerinum, qui dogmata à Paracelso hinc inde dissecta in artis formam redigere conatus est, potius, quàm ipsum Paracelsum, sequuntur. Hinc hodie noua quasi secta orta est, quæ Seueriana dici potest.

Paracelsi sectatores.

CAPVT IV.

De Paracelso.

Theophrastus, inquam, Paracelsus cum vulgò in Medicorum Scholis tum tēporis ferè silentium esset de Chymia, & multa in præparatione Pharmacorū melius fieri posse animaduertit, ad reformandam Medicinam animum adiecit. Verum quam reformare voluit, penè cum aliis omnibus scientiis euerit. Primò enim, vt Thessalus ille se iargoviliū nominauit: ita hic, ad se peruenisse Monarchiam omnium artium, in præfatione libri de Tinctura Physicorum, scribere ausus est: Se arcanorum Monarchiam, quem omnes, qui naturalis Philosophia cognitionem appetat, Itali, Galli, Poloni, Germani, Philosophi, Spagyri, Astronomi, Ducem sequi necesse habeant eiusdem libri c. 1. & 4. haberi voluit; & in præfatione Paragrani Auicennæ, Galeni, Rhases, Montagnanæ, Mesuæ, Parisiensis, Mospeliensis, Suenos, Misuicos, Colonienses, & quotquot Danubium & Rhenum accolunt, Insulæ maris, Italiam, Dalmatiam, Athenas, Gracos, Arabes, Israelitas se Monarchiam Sapientia constitutum sequi iubet. In præfatione libri 1. de Pestē, quem Norlingæ scripsit, libros suos libris quatuor mille annorum spacio scriptis præfere.

Paracelsi in Antia.

Contra passim Galenum, Auicennam, omnesque Academicos & Medicinæ Doctores acerbissimis cōuitiis insectatur, & de pestilitate tract. 2. Parienses, Parauinos, Mospelienses, Salernitanos, Viennenses, Lipsenses, non Professores veritatis, sed Confessores mendaciorū, Mēdaces, nō Doctores esse scribit. Qualia conuitia in Medicos plurima passim in scriptis suis euomit: quæ omnia hic recēdere nō libet. Quia tamē insigne modestiæ specimē edidit loco modò allegato, in præf. Paragrani p. 199. integrè eum transcribere placet. *Ihr musset mir nach, fcht nich euch nach, Ihr mir nach, Mir nach, Auicēna, Galene, Rhafis, Montagnana, Mesue &c. Mir nach, vnd nicht ich euch nach, Ihr von Paris, ihr von Mompelien, ihr von Schwaben, ihr vō Meissen, ihr von Coln, ihr von VVien, vnd vvas an der Donau vnd Reinstrom lieget, ihr Insulen im Meer, du Italia, du Dalmatia, du Athenis, du Grieche, du Arabs, Israelita, Mir nach, vnd ich nicht euch nach: Eouer vVird keiner in hindersten VVinkel bleiben, auf dē nicht die Hünde seichen vverden. Ich vverde Monarcha, vnd mein vVird die Monarchy sein, vnd ich subre die Monarchy vnd gurte euvre Lendē. VVie gefelt euch Cacophraustus? Diesen Dreck must ihr essen.*

Paracelsi in Galenicis cōuitiis.

VVie vVird es euch Cornuten anstehen, so euvre Cacophraustus ein Fürst der Monarchey sein vVird: vnd ihr Calefactores vVurdet vnd Schlorfeger: VVie dūckt euch, so Secta Theophrasti triunaphiren vVird: vnd ihr vVurdet in meine Philosophie müssen, vnd euren Pliniū Cacopliniū heißen, vnd euren Aristotelē Caco-Aristotelē heißen, vnd ich vverde sie vnd euren Porphyriū Albertum, &c. in meinem Dreck sauffen, mit sampt euvre

Paracelsi in dēstia.

OOO 3 Gouat

Gevatterſchafft: das wird mir zuwege bringen die vis mineralis und generatio mineraliū, und was zuwiſche den zuweyen Polis ligt, wird mein Harniſch ſein, ewer Astronomy und Laſtaffel Kunſt in Pilats See zuverſſen, und die Alchimy muſs ewern Aſculapium, ewern Auicennam, ewern Galenum, &c. und ewere Schribenten alle in ein Alkali verſieden, und in Reuerber bis auff die hinderſten Feces verbrennen, und ſeuberer muſs ihr noch gereinigt werden, denn das Gold durchs Feuer, ihr muſs durch das Spieſglas, das wil ich ſehen wie ihr und ewer Konig gen Boden ſetzet, und ober de Duffſtein wil ich euch pallieren laſſen: und die Tugē als die vierde Seul wird aus euch ein groſſer Spectacul machen, den die Iuriſten ober keinen Malefactorem erdacht haben. O wis werden ewre verderbte Kräfte lachen. O ewers armen Galeni Seele! Wer er untadlich blieben in der Artzney, ſo uveren ſeine Manes nicht in Abgrund der Hellen vergraben worden, daraus er mir geſchrieben hat, des Datum in der Hellen ſtand. Ich hette nicht vermeinet, das der Fürſte der Artze dem Teuffel in Arſt ſolt gefahren ſein, nemlich ſein Discipul ihm nach, oder autwenigſten ſeiner Mutter ins F.L. Solt das ein Fürſt der Artzney ſein, und die Artzney auff ihm ſtehen, ſo muſſen die groſſen Schelmen in der Artzney ſein, ſo unter der Sonnen leben, ſie bezweifeln auch wol, daſs ſie ihm treulich nach folgen. Et ut omnino odium ſuum erga antiquam Medicinam declararet, & aſſeclarum ſuorum in Medicos alios odium accenderet, nec Luthero inferior videretur, Canonicum Auicēnæ volumen contemptim exuſſit, ut refert Iacob. Curio Hofemianus, in Hermetimo.

Alibi tamen nouitatis crimen auerſari videtur, & ut Galenicus etiam habeatur, narrat, in oppido Boiemorum, Brunouia ſcilicet, in quodam Cœnobio veriffima minimeque deprauata Galeni & Auicennæ volumina reperiri, ex quibus ipſe ſit Galenicus melior, quā omnes, qui vulgō ita appellantur; perſuafurus ſcilicet, ea, quæ per manus tradita, & hætenus fideliter omnium nationum conſenſu in tot Bibliothecis aſſeruata, & ad nos propagata ſunt, Galeni & Auicēnæ ſcripta genuina non eſſe, ſed iſta, quæ vel fingit, vel Galeni & Auicennæ nomen falſo præ ſerunt.

Nec ſolū Paracellſus ſe ita iactitat, ſed & ſectatores eius illum ſummis laudibus in cælum tollunt. Inter eos Crollius, pag. 7. ſua præſationis, ſcribere auſus fuit; Paracellſi peritiā neminem adhuc attingiſſe, ne dum ſuperare potuiſſe; ſeundemque omnibus hominibus à temporibus Noë, atque ita Hermeti Trimegiſto, Salomoni & aliis ſatis imprudenter præfert: dum pag. 156. & 167. ſcribit: Nullus mortalium in vniuerſa Philoſophia & Medicina indubitato cœli fauore tam ardua & abdita arcana ſciuit & in publicum protulit, ſicut Theophrastus ille Paracellſus, Vir & Philoſophus omni æternitatis memoriæ & honore digniſſimus; cuius peritiā nemo inuentus, qui attingere, nedum ſuperare potuerit. Verus Medicina Monarcha & primus Microcoſmi Medicus, qui de interno homine, eiufq; officio à Deo creato, itē de magnorū morborum incurabiliū origine tam naturali, quā Metaphyſica à temporib. Noë ſolus ſcripſit, quod è ſuperiorum ætatum Medicis ne per ſomnium ulli in mentem venit. Ita etiam Henningus Scheunemannus, in hydromantia Paracellſica, in Præſat. ad Lect. ſcribit: Paracellſum Hermeticam & Hippocraticam doctrinam peculiari Spiritus ſancti aſſiſtentia ita compleuiſſe, ut nihil amplius deſiderari poſſit, & ob nauatam hanc operam Monarcha nouem adeptus ſit. Et pleraq; eius laudes diſcipuli in inſcriptione eius Effigiei & Epitaphio comprehenderunt.

Contra Ariſtotelicos & Galenicos omnibus, quibus poſſunt, conuiitiis proſcindunt: Materiales & Elementares ambulatores, Ariſtotelicos tenebriones, Vulgares de Schola homines, Rabinos, & Thraſones Athenienſes, Philoſophiæ Ethniciæ Sæctatores, qui

lucem tenebras, & tenebras lucem vocent, vaniſſima. rum vanitatum defenſores nominant. Quibus recensendis tempus terere non libet. Neque enim ad rem aliquid faciunt. Prudenter Ariſtophanes, in Ramis:

Ἐλπίχ' ἐλπίχ' : λοιδορεῖσθ' ἄνθρωπον

Ἄνθρωπος φιλοσοφῶν, ὡς περ ἀρτοπλάστης.

Hinc tamen factum, ut non pauci & Paracellſum pro Chymicorum principe habeant, & neminē Chymicum eſſe poſſe credant, niſi qui ſit Paracellſicus. Vnde multa dicuntur vulgō Paracellſica, non quod Paracellſus ea inuenerit, vel uſurpauerit, ſed quod Chymicum & Paracellſicum nonnulli pro eodem habeant. Qua in re tamen falluntur.

Neque enim idem eſt Chymia & Paracellſia. Quod iam olim monuit Vir clariffimus, & trium Imperat. Medicus, ciuis meus, I. Crato Epist. 137. ad Theodorum Zwingerum: In multis, inquit, Rebus publicis & aulis cum nominis mei quadam iactura Chymica medicamenta ſum tutatus. Nihil ante 40. annos oleorum deſtillationum, nullum Extractum, nullus ſucus in Pharmacopoliis eſt reperitur: à me autem Pharmacopai & Medici, be-neſcio Dei, ſucceſſu medicationis edocli ſunt, ut nunc ubiq; ea parent, & iis utantur. Inſaniā uerō Paracellſi, qui ſummos in arte Magiſtros, imō ipſā artem Medicā propter ſua arcana, ut appellat, cōtemnit, & nouam nobis è furnis Medicinā fabricat, atque diſcentes à bonis auctoribus ad fornaces ablegat, omnem deniq; ſeculi noſtri excellentiā deſtitere ſtudet, ut ſua medicamenta extollat, nunquā probauit. Hæc Crato. Neque ſine cauſſa diſcrimen inter Chymiā & Paracellſiam conſtituimus. Dudum enim ante Paracellſum à multis doctis uiris excultam fuiſſe Chymiā, notiſſimum eſt. Et licet ipſe eandem coluerit & excoluerit: nō tamē ideo, qui Chymicæ operam dant, neceſſum habent, ut Paracellſo ſe totos tradāt, eiufque dogmata omnia defendant. Quod tamē à multis fieri videmus, qui cū Galenicis nimiam credulitatem & antiquitatis ſtudium atque amorem obiciunt, ipſi nō minus peccāt, dum Paracellſi dogmata omnia, etiam ſine ullis rationibus prolata, tantum non pro oraculis habent. Quorum exempla cū paſſim obuia ſint, nec ignota illa ingentia Paracellſi præconia, atque arrogantes tituli, quos ſibi tum ipſe tum ipſi aſſecræ eius non ſatis prudenter tribuerūt, ut modō dictum; ac vix ulli, vllō vnquam ſeculo, Philoſopho vel Medico tantas laudes tribui legamus: ne incauti in errorem inducantur, quis fuerit Paracellſus, & an iſtas laudes ſuſtinere valeat, ſine omni affectu videamus.

Parentes eius qui fuerint, ad rem multum nō faciunt. Ipſe ſe appellat Philippum Theophrastum Bombaſtū ab Hohenhaim, ſeu Paracellſum, ex nobiliſſima & antiquiſſima in Ereſmo Heluetiorum familia. Verum refert Thomas Eraſtus, in Ereſmo Heluetiorū nullos eſſe Paracellſos, nullos Hohenhaimios, nullos Bōbaſtos, nullos denique vel nobiles vel ignobiles, qui cum ut ſanguine iunctum agnoſcant. Audiuiſſe ſe, Pædagogum aliquando vixiſſe ibi, hominem exterum, & quod natus ille ſit in loco, quem vocant Altum nidum, vnde fortaiſe Paracellſum denominauerint.

Vitæ eius quaſi ſummam literis quibuſdam complexus eſt Oporinus, ciuis Baſilienſis fide dignus, qui Paracellſi amanuenſis fuit, vxoratus iam. Nam, ut Eraſtus, parte 1. diſput. contra Paracellſum pag. 238. refert; Relictā domi vxore, toto biennio eū ſecutus eſt, ut admirabilis doctrine, quam iactabat, particeps fieret. Exſtant quidē eæ literæ in vita Oporini à Iocifco deſcriptæ: verū cum nō in omnium ſint manibus, eas hīc proponere libet. Nec refert, quod Leuinus Battus, in Epist. ad Henric. Smerium ſcribit, Orationē illā ab emulis Theophrasti Baſileæ ſcriptā eſſe. Sic enim, quod illi, qui vitā Oporini ſcripſerūt. Paracellſo non

Paracellſi
encomia.

Paracellſia.
rum in Ari-
ſtotelicos &
Galenicos
conuicia.

Non idem
Chymia
Paracellſia.

Genus para-
celſi.

Vita parace-
lſi ſumma.

non fauerint: Epistola tamen vitæ Oporini inserta, in doctorum virorum manibus viuentē adhuc Oporino fuit; cum literas illas scripserit ad Medicos clarissimos Solenandrum & VVierum. Et viuebant tunc proculdubio adhuc multi, quibus Paracelsus familiariter notus fuit, ut mendacium locum inuenire facile non potuerit. Ita autem ille.

Quod ad Theophrastum Paracelsum attinet, qui iam pridem obiit, non quidem libenter eius manibus obloquerer: vinum tamen salem expertus sum, ut cum tali homine ita unquam familiariter viuere, ut eum ipso vixi, non facile cupiam; adeo, præter mirabilem faciendi Medicinam in omni morborum genere promittentem, & felicitatem, nullā in eo neque pietatem, neque eruditionem animaduertere potui. Et mirari non raro soleo, cum tanta proferri video, quæ ab ipso scripta & posteritati relicta affirmantur, quorum ego ne somnium quidem unquam illi obiectum puto. Adeo erat totis diebus & noctibus, dum ego ipsi familiariter per biennium ferè conuixi, ebrietas & crapula dedius, ut vix unam atque alteram horam sobrium reperire licuerit; maximè postquam Basilea discedens in Alsatia inter nobiles rusticos, & rusticos nobiles, tanquam alter Esculapius, omnibus admirationi fuit. Atque interea tunc, cum maximè esset ebrius, domum reuersus dictare mihi aliquid suæ Philosophiæ solebat, quod ita pulchrè sibi coherere videbatur, ut à maximè sobrio melius non fieri potuisse videretur. Ego deinde iisdem in Latinam linguam vertendis, ut poteram, vacabam. Et sunt eiusmodi libelli partim à me, partim ab aliis latine conuersi postea editi. Nocturno, toto quo ipsi conuixi tempore, nunquam se exiit: plerumque enim non nisi ebrius ad extremam noctem ibat cubitum, atque ita, ut erat indutus, adiuncto sibi gladio, quem carnificis cuiusdam fuisse iactitabat, in stratum se conticiebat, ac sæpè media nocte surgens per cubiculum nudo gladio ita insaniebat, ita crebris ictibus & pauimentum & parietes impetebat, ut ego mihi non semel caput amputatum iri metuerem. Dies aliquot requirere possem, si eorum omnium, quæ me apud ipsum passum esse scio, mentionem facere deberem. Semper habebat officinam suam carbonariam instructam perpetuis ignibus, nunc Alkali aliquot nunc sublimati oleum, nunc Arsenici oleum, nunc Martis crocum, aut Opodeldoch mirabile, & nescio quæ brodia coquendo. Mihi certè semel coctione sua ferè spiritum vitalem oppressit, dum spiritus in alembico suo ascendentes contemplari iussu & naso propius admo, remoto paulatim vitro, quod alembico subiectum erat, virulentos illos vapores mihi os & nares occupare curauit, & tantum non suffocare conatus fuit, adeo ut in syncope delapsus frigida aqua non mediocri superfusione restitui opus habuerim. Interea se vaticinari quedam simulabat, & arcanorum quorundam cognitionem præ se ferebat, ut clam aliquid, de quo ipsum metuerem, non facile aggredi unquam ausus fuisset. Mulierum nullam curam habuit, ut cum nulla unquam illi rem fuisse credam. Initio abstemius erat usque ad ætatis annum ferè 25. deinde ita vinum bibere didicit, ut totas mensas rusticis plenas propinando pronocare & bibendo superare ausus fuerit, digito tantum gula immisso à crapula se liberans, & rursum, tanquam ne guttam quidem haussisset, potionibus indulgens. Pecunia erat prodigus profusus, ac ita ea sæpè destitutus, ut ne obolum quidem ei superesse scirem. Crastino statim die rursum erumenam se habere benè instructam ostendebat, ut non raro miratus fuero, unde ei fuisset suppedita. Singulis ferè mensibus vestem nouam sibi fieri curabat, & priorem cuius obuiò donabat, sed ita conspurcatam, ut ego nunquam mihi dari petierim, neque ultro oblatam, ut gestarem, recepturum fuero. In curandis ulceribus etiam deploratissimis miracula edidit, nulla victus præscripta aut obseruata ratione, sed cum patientibus suis dies & noctes potando ita eos, ut solebat diceret, pleno ventre tamen curauit. Præcipitanti puluere, Theriaca aut Mithridatio aut Ceraforum sine dicamēta. Botrorum succo in pilulas redactis in omni morborum ge-

nere purgandum utebatur. Laudano suis (ita vocabat pilulas instar murium stercoris, quas impari semper numero in extrema tantum morborum difficultate tanquam sacram medicinam exhibebat) ita gloriabatur, ut non dubitaret affirmare, eius solius usu se è mortuis viuos recedere posse; idque aliquoties, dum apud ipsum fui, re ipsa declarauit. Orare nunquam audiui neque vidi, neque curabat etiam Ecclesiastica sacra, sed doctrina Evangelica, quæ tum temporis apud nos excoli incipiebat, & à nostris concionatoribus seriò urgebatur, non multum ab eo curabatur. Se aliquando Lutherum & Papam non minus, quam nunc Galenum & Hippocratem redacturum in ordinem minabatur. Neque enim eorum, qui hactenus in Scripturam sacram scripserunt, siue veteres siue recentiores, quengquam scriptura nucleum rectè eruisse, sed circa corticem & quasi membranam tantum hære. Et nescio quæ alia nugabatur, quorum meminisse piget. Hæc Oporinus.

Neque saltem ista Oporinus scripsit: sed etiam sæpè aliis narrauit, ut Thomas Erastus, disput. contra Paracels. 2. testatur D. Henricus Bullingerus, qui Paracelsum Tiguri nouit, cuius literas citat Erastus, allegando loco. Ex omnibus, inquit, eius sermonibus pietatis nihil intelligere potui; Magia autem, quam iste nescio quā fingebar, plurimum. Si eum vidisses, non Medicum dixisset, sed anrigarum: & sodalitis aurigarum mirificè delectabatur. Ergo dum vineret hic in diuersario Ciconia, obseruabat aduenientes in hospitium aurigas, & cum eis vora- bat & perpotabat, ita nonnunquam vino sopitus, ut se in proximum scamnum collocaret, crapulamque edormiret. Breuiter: sordidus erat per omnia, & homo spurcus. Raro aut nunquam ingrediebatur sætus sacros, & visus est res diuinas leuiter curare.

Narrat quoque Erastus, secunda parte disp. contra Paracelsum, Georgium Vetterum virum pium, doctum & industrium, ac Paracelsi perquam studiosum & amantem, & qui Paracelsi comes indiuiduus fuerit biennio & tribus mensibus per Austriam, Transylvaniam aliasque regiones eum sequens, ut Chirurgica, quæ tum solum profitebatur, ab eo doceretur, quique se plurima Paracelsi debere profitebatur (ne forte ex odio aliquid commemorasse putetur) illum, inquam, Georgium Vetterum asseuerantissimè affirmasse, Paracelsum Magiæ nefandæ perquam studiosum fuisse, & Cacodæmonem haud aliter, quam socium nominare consueuisse. Nihil magis, inquiebat idem Vetterus, metui, quoties ebrius erat (erat autem frequenter), quàm ut agmen Diabolorum accerferet, quod sæpenumero facere voluit, speciem artis suæ editurus, sed à me rogatus omisit. Cum sobrium monerem, ut isthac missa faceret, quod Deum grauiter offenderet, quodque ad extremum stipendium triste persolvere solitus sit famulis suis Diabolus: respondebat, se non multò post receptui cantaturum esse. Toto tempore, quo apud ipsum vixi, neque Theologica, neque Philosophica, neque Medica, extra Chirurgiam tractabat.

Verum hæc mittamus, quæ satis docent, Paracelsum satis dissolutè vixisse. Quos Præceptores habuerit, non adeo certum. Henningus Scheunemānus quidem, in Hydromantia Paracelsica, cap. 1. scribit; à Deo ter Opt. Max. Theophrastum Paracelsum edoculum scivisse, quicquid in rerum natura fuit scibile; & satis temerariè exempla Nabuchodonosoris, Abimelechi, Iacobi, Iosephi, Magorum, Pauli, quibus Deus res occultas & futuras in somnio patefecit, allegare pro hac re audeat. Verum enim verò verum quidem est, omnem sapientiam esse à Patre luminum, eamque primo homini in creatione fuisse inditam, & postea etiam nonnullos à Deo immediatè circa res diuinas & alia nonnulla eruditos fuisse: sed ordinarius modus ad sapientiam perueniendi iam est, ut filij à parentibus, iuuenes à senioribus, docti ab indoctis discant; ac qui ordinarium hunc modum reiciunt, Deum tentant, & in diaboli insidias incidunt Et an dogmata

Paracelsus
sacra parum
curauit.

Henr. Bullingeri de
Paracelsi li-
tera.

Georgii Vetteri de Pa-
racelsi.

Paracelsus
Magia Scin-
diosus.

Paracelsus
tantum Chi-
rurgus.

Paracelsi
præceptores.

dogmata Paracelsi talia sint, quæ à Deo autore immediate profecta sint, paulò post parebit. Ipse, *lib. 1. de podagrycis, titulo de Limbo*, Præceptores se habuisse negat: Chirurgiæ tamen magnæ, *lib. 2. tract. 3. cap. 1.* refert, se institutum fuisse non solum à parente VVilhelmo ab Hohëhaim, sed & Præceptores agnoscit Episcopum Scheid, Schettagiensem, Erhardum, Episcopum Laentaliensem, Episcopum Nicolaum Hipponensem, Episcopum Matthæum Schacht, Sufferaganeum Frisingensem, Abbatem Spanheimensem & alios.

Vnde Paracelsus sua dogmata hausit.

Ex quibus facillè apparet, Paracelsum non in publicis Scholis, quas passim exagitat, & usitata via Medicinam didicisse, sed quicquid cognitionis in ea habuit, è Chymicis libris & operationibus hausisse. Nam non solum antiquorum libri de Chymia extabant, Gebri, Auicennæ, Lullij, Arnoldi de Villa nova & aliorum; sed & circa illa tempora aut paulò antè eam excoluerunt, & scriptis illustrarunt Isaacus, Hollandus, Basilus Valentinus & alij; & eo ipso tempore Chymia in Germania non adeo erat ignota, ut libri antiqui ante Paracelsum hæc de re scripti testantur, Magiam etiam tum quidam non solum Iudæi, sed & Trithemius, Corn. Agrippa, & alij tractabant, à quibus & proculdubio quædam hausit. Nam nouarum & occultarum rerum nimis auidus, & nõ semper, quid & à quo disceret, satis cautus erat. Nā quales Præceptores habuerit, satis ex libro de Philosophia occulta, in fine, apparet, ubi hæc habet: *Medicus non omnia, quæ posse & scire debet, in Academicis discere & cognoscere potest sed opus est, ut interdum vetulas, Zigeunos, Nigromanticos, Agyrtas, Seniores rusticos & similes adeat, atque ab iis discat. Nam tales de talibus rebus* (loquitur de morbis per Incarnationē) *plus habent cognitionis, quam omnes Academia.* Et an satis prudenter vel rectè in *Præfatione Paragrani & in Thesaurō Alchymistarum*, scripserit, se literas à Galeno ex inferno accepisse, & ibidem in Thesaurō Alchymistarum, se cum *Auicenna in vestibulo inferni de suo aure potabili, tinclura Physicorum, quinta essentia, lapide Philosophorum, Mithridatio, Theriaca disputasse*, quilibet iudicare potest.

Paracelsi peregrinationes

Nonnulli, ut Bickerus, in *Hermete rediniuo*, decem annis in Arabia & vicinis regionibus vixisse, reuersumque spoliis Orientis onustum occultam illam Magiam cum arte Spagyrica & vera Hermetis Medicina in lucem reuocasse scribunt. Qui tamen cum Fratribus R. C. qui ipsi quoque Patrem & Fratemitatis suæ Fundatorem artes omnes & sapientiam in Arabia præcipuè didicisse asserunt, historicis documentis probare debebant, floruisse tempore Paracelsi in Arabia bonas literas, atque Arabes Europæis tum bonis literis & artibus antecelluisse. Ipse verò, in *Præf. Chirurg. mag.* refert, se diligentem operâ dedisse, ut verū Medicinæ fundamentū cognosceret, & cū multos ægros malè curari, multos nullo modo curari animaduertenter, multa falsa in antiquorum scriptis reperiret, & plerosque fortuna potius, quàm arte curari videret, adiiisse multis annis Academiis Germanorū, Italicorum, Gallorum, & Medicinæ fundamentum quæsiuisse; postea verò se non solum eorum doctrinæ, scriptis & libris tradere voluisse, sed porro peregrinatum esse in Hispaniam, Angliam, Marchiam, Borussia, Lituaniam, Poloniam, Vngariam, VValachiam, Transsylvaniam, Croatiam, Illyriam, aliasque regiones, & de Medicina percontatum esse non solum Doctores, sed & Chirurcos, Balneatores, Mulieres, Magos, Alchymistas, Monachos, Nobiles & ignobiles. Et cum multum diuque de Medicina cogitasset, eam pro arte incerta habuisse & deseruisse, atque alia negotia tractasse: postea tamen rursum eandem in manus summis-

Quæ quomodo inter se cohæreant, & cum veritate consentiant, ego quidem non video. Nam cum natus sit circa annum Christi 1494. & circa annum Christi 1526. & aliquot annis sequentibus, paulò post ætatis annū 30. Basileæ vixerit & ibi docuerit, ut ex programme & libro de Gradibus & compositione receptorum, item libris de Tartaro & vrinarum iudiciis & pulsibus apparet; & iam tū libros Chirurgiæ confecerat; postea verò anno 1531. ut ex præfatione Paramiri, Sangalli scripta; apparet, vixit anno 1535. in thermis Piperinis, ut ex libro de iis scripto, *tom. 1. pag. 1116.* videre est; Chirurgiæ magnæ dedicationem anno 1536. Augustæ scripserit; anno 1537. Villaci vixerit, ut ex libris de natura rerum videre est; anno 1538. in Carinthia, ut ex Chronico Carinthiæ & defensionibus videre est; atque ita ab annæ ætatis 30. vsque ad annum 1541. in Heluetia, Alsatia, Carinthia, Austria, Moravia, Suevia & vicinis locis vixerit, & tandem Salisburgi 1541. ætatis 47. mortuus fuerit: necesse est, ut ante 30. ætatis annum 10. illos annos (si modò vnquam in Arabia fuit) in Arabia transegerit; atque ita nõ multò post annum ætatis 20. in eam profectus sit. Quod si verum est, quando ergo reliquum iter per Hispaniā, Lusitaniam, Angliam, Daniam, Sueciam, Lituaniam, Borussia, Poloniam, Vngariam, Transsylvaniam, VValachiam, Illyricum, Croatiam, & ut in libro de vita longa habet, Finlandiam, Lapponiam peregit; inquam præterea ætatem multi illi anni incidet, quibus Academiis Germanorum, Italicorum, Gallorum perlustrauit? quando bellis Venetiano, Danico & Belgico, ut Medicus, interfuit, & innumeras febres & 40. morborum genera curauit, ut in præfatione libri Hospitalis refert?

Et cum animum ad reformatandam Medicinam adlicere non potuerit, aut certè non debuerit (aliàs valde temerarium factum fuisset, illud reicere, quod quale esset, nunquam cognouisset) nisi prius antiquæ Medicinæ falsitatem & imperfectionem cognitam & perspectam habuisset, nisi in Anatomicis & in simplicium medicamentorum cognitione se exercuisset; vulgatam componendi medicamenta rationem vidisset; successum antiquæ Medicinæ in curandis morbis animaduertisset: quo ætatis anno ista didicerit, quàm diu in Germania, Gallia & Italia Academicis vixerit, tandemque usitata doctrinæ & antiquæ Medicinæ pertæsus melioris discendi gratia longum illud iter suscepit, non ita facillè conciliare est. Ut iam de eo nihil dicam, quando Græcam & Latinam linguam, Philosophiam, & alia futuro Medico necessaria adminicula didicerit. quæ iudicij maturitas & perfectio in ea ætate esse potuerit, ut Medicinæ reformationem suscipere, & se Medicinæ Monarcham nominare valuerit. Inprimis si coniungantur ea, quæ habet in Chirurgia, in *fragmento de morbo Gallico* p. 649. non satis constat, quando Medicinam didicerit, cum ibi non discendi, sed Medicinam faciendi causa in Lituania, Borussia, Belgio se vixisse scribat. Ita enim habet eò loci: *Iam diu inter nos hoc bellum agitur: expellebant me ex Lituania, Borussia, Polonia: non placebam Belgis, non Vniuersitatibus, non Monachis, non Iudæis.* Imò cum omnibuss adminiculis ad eruditionem destitutus fuerit, sicut testatur, in *fragmentis* tom. 1. p. 131. suam Bibliothecam non sex paginas continere, & 10. annis se nullum librum legisse: queritur, quàm paratus ad reformationem Medicinæ accedere potuerit.

Id ergo, si hæc omnia in omnē partem versemus, vero magis consentaneum est, & res ipsa testatur, Eū nulla linguarum & Philosophiæ cognitione instructum, artem Medicam antiquā quam, nunquā satis cognouerit, reprehendere & reformare cœpisse, & experimentis saltem faciendis intentum fuisse, atque

Paracelsi quo tempore natus.

Paracelsi quo anno mortuus.

Paracelsi bibliotheca.

De Paracelsi iudicium.

que ea de caussa tot loca peruagatum fuisse, & Agyr-
tas, Nigromanticos, & id genus alios frequenter
consuluisse.

Atque id satis eius scripta testantur, in quibus
nulla linguarum peritia, nulla antiquæ Philo-
sophiæ cognitio elucet. ex gr. p. 1122. tom. 2. in interpreta-
tione vocabulorum Synonymicorum, Cicatricans
interpretatur, *das da Blasen aufzuecht*, Flammulam
Hanerfuss, atque ipsemet, in *defensione secunda*, scribit,
se nihil curare, an Apoplexis vel Apoplexa, Paraly-
sis vel Paralysis, Epilepsia vel Epilentia dicatur, sus-
que deque se habere, an vocabulum sit Græcum, A-
rabicum vel Algoicum; solum in id se incumbere, ut
origines & curationes morborum inuestiget. Quod
etiam in suis scriptis passim obseruat. *Et de caduco*
Matricis parag. 4. Logicam, quæ vnica verum à falso
discernere docet, Medico contrariam esse, & lumen
naturæ impedire scribit. Cuius exemplum si om-
nes Medici imitarentur, nā! latissimam Barbariei
viam aperirent. Imò nec linguæ Germanicæ vel ver-
naculæ satis peritus fuit. Vix enim puto exstare
aliquem scriptorem Germanicum, qui tam in-
scitè, ut grauius nihil dicam, Germanicè scri-
pserit.

Neque video quomodo famæ Paracelsi, quem su-
pra omnes mortales extollere cupiūt, fabulosis nar-
rationibus consulatur, qualem continet prologus
cuiusdam Valentini Antapassii Silorani, qui tomò
operum primò insertus est, & p. 476. continetur. In
eo prologo scribit, quisquis fuit ille Antapassius;
*Paracelsus libros suos latina lingua scripsisse, eosque in mu-
ro quodam occultasse, atque inde indicio famulorum surre-
ptos esse, quos cum ipse nactus esset, imprimendos dedisse*
latinos, hinc in 4. linguas vertisse. Quæ omnia fabulosa
sunt. Constat enim iam publicè, in primis ex editio-
ne Ioh. Huseri, qui minutissima quæque Paracelsi
scripta conquisiuit, Paracelsum pleraque Germani-
cè scripsisse, & ex iis postea non pauca ab aliis in
latinum conuersa fuisse. Quod verò Cyperinus vel
Cyprianus Flaenus, ut addit, in *Italicam & Gallicam*
linguam, Bebeus Rambus in Græcam conuerterit, itidem
fabulosum; cum nemo hominum istas versiones vn-
quam viderit. Eandem fidem meretur, quod idem
scribit, *quod Athenienses* (quales verò viri docti iam
Athenis viuunt, notum) *destructorem omnis erroris &*
*magistrum veritatis, Hebræi alterum Rabbi Mosens, Mon-
pelienses* (Quos tamen nunquam doctrinam Para-
celsi amplexos esse, tam notum est, quàm quod no-
tissimum) *alterum Hippocratem & nouum Aesculapium;*
*Græci Monarcham perpetuum nominarint; quod Alexan-
der Porseus* (sed quis ille?) *in quadam epistola* (sed
quanam?) *scripserit, Paracelsi eruditione aequalem nullum*
hominem natum esse; quod Puteus Benzeuel (& quis iste?)
putarit Paracelsi doctrinam esse naturale Euangelium;
quod in Medicina scripsisse eum 53. & *in Philosophia*
*235. libros referat Sabaus Dacus; quod Tarbutus Ari-
stotelem Paracelsi comparatum dixerit esse instar carbo-
nis extinctorum ad accensam lucernam.* Talibus scilicet
fabulis ad amplificandam Paracelsi famam o-
pus est.

Verum quàm eruditus Paracelsus fuerit, infra de-
monstrabitur, vbi de dogmatibus eius in specie
agemus: hoc saltem hic addimus; assentiri nos Crol-
lio non posse, qui, in *Prefat. admonit.* scribit: *nemi-
nem adhuc Paracelsi peritiam attingere, ne dum superare*
*potuisse, ut qui supra, quam credi possit, omnium scientia-
rum diuinarum & humanarum absolutam habuerit cogni-
tionem, & de origine magnorum incurabilium morborum à*
*temporibus Noa solus ea scripserit, quæ superiorum ata-
tum Medicorum nulli ne per somnium in mentem vene-
rint.* Fidem maiorem habemus sacris literis & DEO,
qui de Salomone, 3. Reg. 3. v. 12. testatur: *Ecce feci ti-
bi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & in-*

telligens in tantum, ut nullus ante te similis tibi fuerit, nec
post te surrecturus sit. Ideoque Paracelsum Salomoni
non æquiparamus, nec eum omnium scientiarum
diuinarum & humanarum absolutam cognitionem
habuisse, persuaderi possumus. Si enim tam sapiens
fuit, cur vitæ suæ modum habere non potuit? Nam
qui proficit in literis, & deficit in moribus, plus deficit,
quàm proficit. etiam in riuio inculcatur. Et cum *ini-
tium sapientia timor Domini sit*, eum ne omnium mor-
taliū sapientissimum fuisse credamus; quem Opo-
rinus toto quo cum ipso vixit, biennio orare nun-
quam audiuit, nec vidit; & qui sacra Ecclesiæ non
curauit? Et qui vel precibus vel sacris aliis vacare
potuit, qui totis diebus & noctibus ebrierari &
crapulæ deditus fuit, & vix vnā atq; alteram horam
sobrius reperiri potuit? Monet quidem ipse Paracel-
sus, in *Labrinth. Med. errant.* ex Apostolo, ut, qui sapi-
entiam desiderat, eam quærat apud Deum, & scribit,
quod prima institutio, & inquisitio huius Medicine
sit, quærere regnum Dei. Sed an ipse hoc fecerit, ea,
quæ hæcenus dicta sunt, perpendenti manifestum
euadit.

Et quod absolutam omnium diuinorum & hu-
manorum cognitionem non habuerit, absurda quæ-
dam, imò impia eius dogmata testantur. Nam quis
sanæ mentis credat, ea vera esse, quæ infra ex libris
Meteor. afferemus? quis nisi amens sibi persuaderi
patiat, quod, *lib. Meteor. c. 3.* scribit? Noctem nō ex
absentia Solis, sed ex ortu stellarum nocturnarum,
quarum fructus sunt tenebræ, prouenire? quis cre-
dat, stellas quasdam habere se instar cucurbitarum
& phiolarum, & suis concauitatibus continere Sa-
lem, Sulphur, & Mercurium, atque inde per opera-
tionem ætherei Vulcani per emunctoria ventos
emittere, non secus, ut cum flatus in corpore huma-
no generantur, & per inferiorem gutturem, seu, ut
ipse Paracelsus loquitur, dum homo asellat, excer-
nuntur? Eiusdem absurditatis est, quod, *eod. lib. c. 6.*
statuit, pluuias non generari è vaporibus, è terreno
globo in altum sublatis, sed esse quasdam stellas,
quarum fructus sint pluuiæ. In iis, ceu olla, operari
Vulcanum & Archæum, ac tum ex ipsis stellis pro-
dire fumum æthereum seu nubeculam, quæ postea
in pluuiam mutetur: ut miram eius de pluuiarum
generatione Philosophiam loco alleg. videre est. Ri-
diculum quoque, quod, *lib. 1. meteor. c. 10.* scribit:
Stellas se purgare cum æstiuas tum hybernas non
per fulgura, sed per corpora, quæ excernunt, quæ
stellas cadentes vocant: Causa est, inquit, quod ali-
mentum habent in firmamento, quod est elemen-
tum, à quo sustentantur. Nihil enim est creatum,
quod non quotidiano alimento egeat, ut homo. Ex
quo consequitur, ea ex suo elemento edere & ci-
bum capere. Iam quod cibo & potu seruat, ex-
crementa quoque gignit. Aluntur autem igne
solo sicut homo terra, ex qua natus est. Ex igne
igitur sitam essentiam extrahunt: sicut ho-
mo carnem & sanguinem ex terra sumit. Quod
transmutari in essentiam nequit, excremen-
tum sit. Non minus est absurdum, quod, *lib. 1.*
Meteor. scribit; Irides etiam à suis stellis generari,
& quidem ad earum generationem 40. septimanas
requiri, & plurimas generari, sed non omnes con-
spici. Nam requirere Iridum generationem tempe-
ratam aëris constitutionem, ideoque si iridis alicuius
generatio incidat in talem temperatam constitu-
tionem, absolui & perfici Iridem; si verò in frigidum
tempus incidat, à frigore in ipsa generatione de-
strui; contra in magno æstu exsiccari & comburi.
Qualia absurda & ridicula dogmata qui cognosce-
re cupit, legat libros Meteor. & alios passim, atque
inter eos librum de generatione stultorum, in quo
non homini hominis generationem tribuit, qui
scilicet

Paracelsi ab-
surda dog-
mata.

scilicet non plus ad hominis generationem confert, quam rusticus, qui triticum seminat, ad tritici generationem, sed Vulcano cuidam, in cuius absentia discipuli artis hominem fabricandi nondum satis periti stultum efficiant: atque fabros illos non immortales, sed breuissimæ vitæ statuit. Verum operæ pretium non putamus, nugis talibus & ridiculis & impiis chartas replere. Quanquam nihil tam absurdum aut ridiculum dici potuerit à Paracelso, quod non affectu eius quasi mysterium admirentur. Non enim hoc genus hominum, quid dicatur, & cum ratione vel experientia consentiat, attendunt: satis est, si à Paracelso vel Paracelsista profectum sit. Exemplum eius rei præbet Crollius (ut de aliis iam non dicam) qui de signaturis internis rer. ridiculè planè scribit: *Vitalis Spiritus seu vita in musculis forma refert Animam haleris, ut loquuntur, seu argentum argento viuo super inductum: ubi in sanguine refrixit, evanescit, punctum vel casum vulnerato, ubi in sanguine profuente apparet, sine mora patienti in potu exhibetur, non sine manifesto iuuamento.*

Paracelsi
impia dogmata.

De hominibus
culis.

De hominibus
in nouis
Insulis.

De primorum
parentum
corporibus
ante lapsum.

De Christi
carne.

De lapsu
primorum
parentum in
fabula Me-
lofina &
Fortunati.

Ex his ergo satis patet, eum plurima absurda statuisse. An verò impia dogmata non sparserit, ex his patebit. *Lib. 1. de rerum natural. generatione*, docet & modum quoque proponit, quo sine patre & matre, artis Chymicæ beneficio, homunculus generetur; atque hoc secretum maximum esse dicit, quod tamen iam olim Pygmæis & Gigantibus non incognitum fuerit, utpote qui talem originem haberint. Nam ex talibus homunculus, ubi ad virilem ætatem peruenierint, fieri Pygmæos & Gigantes. Atque tales omnia arcana scire, quæ alij homines ignorant. Nam cum arte vitam & corpus acceperint, artem & scientias ipsas illas connatas esse, nec opus habere, ut eas discant. Quæ de generatione stultorum & eorum fabris scripserit, in peculiari de ea re libro, ut modò dictum, legat, qui volet. *Lib. 1. Philosophia Sagacis cap. 2.* statuit, homines in nouis Insulis non esse procreatos ex Adamo nostro primo parente, neque nobis sanguine coniunctos, sed ab alio quodam Adamo progenitos esse. Cuius notæ sint ea, quæ in libro *Azoth seu de Ligno & Linea vite*, habet, cuiuslibet sine affectu iudicanti considerandum & iudicandum permittimus. Ut alia omittamus, scribit, *eius libri cap. 2.* Paracelsus, Adamum & Euam ante lapsum non habuisse testes, renes & vterum, & omnino membra genitalia, sed ea post lapsum accepisse, sicut Carinthiis è potu aquæ nivalis strumæ crescunt: imò nec membra nutritioni dicata, nec dentes habuisse concedit, hominemque post lapsum pro monstro habet, & conceptionem humanam, quæ post lapsum fit, monstrosam appellat. *Ibidem*, Christum non assumisse corpus, quale primi parentes habuerint, & nos post lapsum habemus, sed corpus suum per Spiritum Sanctum ex cælesti Aquastro accepisse. Verba Ichouæ: *Non est bonum, hominem esse solum, faciamus ei adiutorium*, non de Eva, sed de Christo explicat. Verbum Domini in creatione mundi & Adami latum fuisse in aquis, & aquas fuisse septem Paradisi, & quæ alia de verbo & Spiritu Domini. p. 530. & seq. habet. Lapsum primorum parentum & restitutionem hominum in fabula illa de Melosina contineri scribit. Sicut & fabulam illam Fortunati de lapsu primorum parentum explicat. Saturas capitis, quæ litera T. referunt, inuerso & contrario modo in femina & matre se habere, easque à Diabolo prouenire scribit. Iohannem Baptistam in deserto summitates arborum tenellas melli sylvestri immeruisse & comedisse, verum Angelicè comedisse in ore, non in ventriculo narrat. Neque enim alium reddidisse. Christum in deserto, postquam 40. dies ieiunasset, esurientem non appetuisse terrenum illum panem, sed poculum, quod cum discipulis in vltima cæna

bibiturus fuit, statuit. Adamum in arbore siue creatum esse siue creuisse scribit, sicut anseres illos in Scotia, pag. 536. & pag. 540. Atque alia de Adamo, Eva, Virgine Maria absurda plurima eodem loco habet, quæ hic recensere operæ pretium non est.

De Adamo

Paracelsi &
Mose indic

Neque ista, quasi ex Mose hausta sint, palliare potest: cum talia in Mose non exstent; Mose etiam in physicis parum, & vix plus, quam Galenus, tribuat. Ita enim de eo scribit, *in fine allegari libri*: Moses donum intelligentiæ particulariter habuit, non totum. Nihil enim scribit de proprietate, qualitate, prima materia limbi æterni & limbi elementorum, sed saltem de materia terræ, è qua homo; & tamen saltem vna parte trium partium, Aëris, Aquæ, Ignis non facit mentionem. Non enim Moses fuit Physicus, sed à Deo vocatus, ut esset Dux sui populi. Ideoque eius descriptio Laicis planè obscura est: & Physicus valde infirmis fundamentis niteretur, si textui Mosis sine explicatione fidem haberet, imò rem ridiculam ageret.

Hic merito quaeritur, si neque ex sacris literis suam de creatione mundi & lapsu primorum parentum & mundi systemate sententiam hausit, neque eam vllibi rationibus vel experientiâ probauit, unde eam acceperit: atque inprimis unde illa opinio, num portenta de Melosinis, Diemeis, Durdalibus, Neufarenis, Lorindis, Nelderis, Gnomis, Lamiis, Nymphis, Syrenibus, quæ *lib. 1. de Philos. ad Abenienf. 1. 13. & alibi proponit*, hauserit.

Paracelsus
nouas crea-
turas in-
ducit.

Non meliora habet in aliis libris. *Libro de Caducis parag. 3.* scribit, Adamum cognitionem, artes & lumen naturæ in Paradiso non habuisse; sed dum expelleretur è Paradiso accepisse. *In libro principiorum, seu de mysteriis vermium, c. 1. tom. p. 1088.* scribit, Adamum ante lapsum lucis naturæ expertem fuisse, nec creaturarum Dei notitiam habuisse; summè verò peritum in luce naturæ euasisse post lapsum, eiusque diuina prouidentia, causam & quasi magistratam fuisse serpentem: Deumque altiora & maiora secreta serpenti in creatione, quam vlli animali vel viuienti creaturæ concessisse. Ideoque non immerito lapsum per serpentem accidisse. Deum enim benè nouisse, quod serpens habitauerit ad arborem, quam tam seuerè prohibebat. *Eodem in lib. cap. 2.* Tehellum illum infamem Magum valde laudat, & à malè feriatis sophistis (Aristotelicos & Galenicis intelligit) libros eius malè suppressos, & vulgo è manibus ereptos esse scribit. *In Philos. sagaci l. 2. cap. 3.* scribit: Mariam non ex Adamo fuisse, sed ex Abraham; non ex carne Adæ, sed ex carne promissionis. Atque ita nec Christum ex Adamo carnem assumisse concedit.

Paracelsus
laudat Ma-
gos.

Mira quoque de morte & resurrectione mortuorum habet, *Philosophia Sagacis, lib. 2. cap. 1. p. 432.* in fine, dicit, Deum mortem creasse. *Pagina seq. explicans locum Iobi, In carne mea videbo Deum meum*, duo genera carnis in terra constituit, vnum ex Adamo, alterum ex noua natiuitate per Christum. Caro, inquit, ex Adamo Deum non videt, Caro verò ex noua natiuitate per Christum Deum videt. Et cap. 3. *Caro & sanguis ex Adamo in regnum cæli non ingrediuntur. Nihil enim cælum ingreditur, nisi quod ex cælo est; Caro autem Adami est ex terra. Ergo cælum non ingreditur, sed in terram reuertitur, est enim mortalis. Nihil verò mortale cælum ingreditur. Caro non prodest quidquam. Ergo non venit in cælum. Est plena omnium vitiorum, nec purificari aut glorificari potest, sed opus est, ut tota ab homine separetur, quod in morte accidit, qua tollit carnem ab homine. Sed quia homo carne ab Angelis differt, Christus ipsi nouam carnem dedit, & carnem illam Filius condidit; & Filius creatura cælum ingreditur, Patris non item respectu carnis. Et in seq. satis clarè innuit carnem à Christo assumptam non esse carnem Adami, neque virginem Mariam*

De carne
Christi.

Mariam ex carne & semine Adami esse. Et cap. 2. expresse scribit: *Ex Adami carne Christum natum esse, non aliter accipiendum esse, quam quod dici potest, de eo quod in vas aliquod infunditur. Hoc enim dicitur ex vase quidem esse, sed non de vase.* Spiritum item mundi Filium Dei conspicuum nominat: quam tamen impietatem Paracelsi laudat Crollius, & in prefat. par. 45. scribit, vnicum Paracelsum Mosicæ & viuentis Philosophiæ discipulum Verbum incarnatum in creaturis reperisse, cum tamen sacræ literæ Verbum Dei conspicuum & Verbum incarnatum nullum aliud admittant, præter Filium Dei in humanitate patefactum. Ac plura eiusmodi, citato cap. 2. & 3. legi possunt: quæ omnia talia sunt, vt facile vincant, falsissimè à Crollio scriptum esse, Paracelsum absolutam diuinarum & humanarum rerum habuisse scientiam. Rectius Quercetanus, in responsione ad Aubertum, scribit: *Paracelsum quod attinet, mihi nequaquam proposui ipsum Theologiæ patrocinium suscipere, neque ipsi in omnibus ad stipulari unquam cogitavi.*

Neque hæc aliquam interpretationem admittit, quod scilicet idem dicat, quod Paulus 1. Cor. 15. carnem & sanguinem non posse hæreditatem cæli habere, id est, carnem, quam ex Adamo accepimus, non posse ad hæreditatem cælestem admitti, antequam supernè sit regenerata. Expresse enim scribit, corpus mortale nullo modo glorificari posse, sed in morte totum ab homine separari, Paulus verò, loco alleg. v. 53. scribit, *dei tñ qd apud tñto cōdñatūz dñp bap̄tūz, qd tñ dñm tñto cōdñatūz aduocātūz.* Ita licet Dornæus, in annotatione ad Erastum, scribat, Paracelsum saltem de Virginis Mariæ regeneratione locutum esse, quo modo scilicet, Job. 1. dicitur, Filios Dei non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nasci: tamen si diligenter loca allegata inspiciamus, ista explicatio admitti non potest. Si enim hoc semel tantum dixisset, facile bonum sensum trahi posset: verum toties expresse affirmat, hominem habere duo corpora, mortale seu terrenum ex Adamo, alterum cæleste, cuiusque mentem non esse terrenum hoc corpus regenerari & immortale fieri, quilibet candidus lecto facile animaduertet.

Verum plura de his, cum ad Medicinam nō pertineant, non addo: Prudentis est dictum. Qui plura hac de re cognoscere cupit, legat Erastum, disp. 1. contra Paracelsum p. 244 & seqq. aliquot. & ibid. p. 24. Vbi septem horrendarum blasphemiarum reum peragit Paracelsum. Primò quod fingat cum Ario & Photino, Verbum, quo Deus creauit vniuersa, aliam à Deo essentiam habere, creatum esse, & corruptioni adeoque Dei iudicio obnoxium. Deinde quod ponat plures Deos tales, per quos summus Deus hunc mundum architectatus fuerit. Tertiò quod neget palam Christum esse creatorem, dum eum facit separatorem, & quidem sociis ei additis plurib. Quartò quod neget Adamum creatum fuisse à Deo perfectum in principio, sed consummatum ipsum asserat, in lib. de verbis, ab esu pomi, hoc est, Diabolo, qui per pomum omnem suam sapientiam in hominem transfuderit. Quintò quod contendat hominē non fuisse cum libertate voluntatis creatum, sed cogi à creatoribus illis ad mala & scelera. Sextò quod adimat Christo potestatem iudicandi. Demum quod faciat Christum peccatorem, quique nobiscum cogatur expectare sententiam Dei in extremo iudicio. Videatur etiam Conradi Gesneri epist. 1. lib. 1.

Quales autem in rebus physicis & medicis eius opiniones sint, paulò post videbimus. Iam quid in Chymicis & curando præstiterit, quæ laus eius præcipua est, & ob quod tantam famam adeptus est, paucis dispiciamus. Et principiò quod transmutationem metallorum attinet, in ea Paracelsum ali-

quid præstitisse, negandum non est. De eo enim, in epistola, Oporinus ita scribit: *Pecunia erat prodigus profusus, & ea ita sapè destitutus, vt ne obolum quidem ei superesse scirem. Craftino statim rursus crumenam bene instructam se habere ostendebat, vt non raro admiratus fuerim, vnde ei fuisse suppeditata.* Deinde aurum fecisse Paracelsum ex plumbo & argento viuo Michael Neander testes producit in sua Geographia cum publicos tum priuatum quendam Franciscum, cuius etiam epistolam affert, quam & And. Libavius, libro 2. de defensionis Alchymia transmutatoria contra Guiberiū, inseruit. In ea ille Franciscus, annorum tunc 72. pietate, doctrina & opibus dignitateque in Bohemia præstans, qui adolescens per semestre Basileæ cum Paracelso familiariter vixerat, scribit, iussisse aliquando Paracelsum pecunia destitutum, dato florenno Rheno, vt ex Pharmacopolio libram Mercurij peteret. Quo allato Paracelsum quatuor lateres in foco composuisse, Mercurium in catinum iniecisse, ignemque excitasse. Postea cum inciperet Mercurius fumare, dedisse Francisco huic globulum, ac iussisse, vt pyragra prehensum parumper in Mercurium demergeret, donec liqueceret. Hinc aucto igne vtrūque in hypocaustū rediisse, reuersosq; post dimidiā horam aurum in catino fracto iussisse Paracelsum, vt Franciscus aurū istud ad aurifabrum, qui habitabat super Pharmacopolium, deferret, & pecunia permutteret. Aurifabrum pondere cognito ad stateram (erat autē libræ minus semiuncia) crumenam ex serico plenam aureis Rhenenfibus detulisse, & Paracelso misisse. Medicamen autem, quod in catinum immergebat Franciscus, erat globulus mediocris, auelanæ instar, inclusus ceræ rubræ signatoriar. Quæ res autē intus fuerit, se ignorare scribit iste Franciscus, & quare id præstiterit, & an illam Medicinā ipse præparauerit, an aliunde acceperit, non satis liquet. Vvaldus Vogelius, Belgæ, in prefat. in librum de Lapidis physici conditionibus, ita de Paracelso scribit: *Paracelsus fortè æquo iactantior solus est, qui veterem processum inuentionibus suis se progressum gloriatur, & paucissimis verbis, iisque obscurissimis & supra modum ambiguis intentionem diuinari magis, quam cognosci maluerit.* Et paulò post: *Quin imò asseuerare ausim, Paracelso Philosophorum lapidem nunquam innotuisse, eumque nec Raimundi Lullij, nec aliorum huius artis doctorum scripta intellexisse. Quod meum iudicium præter rationes certas, quibus vt id credam, adducor, confirmat epistola quæpiam sua mihi vir illustri genere natus, cuius pater Paracelsum familiariter noverat. Et videtur hoc probabile. Si enim lapidem Philosophorum habuisset, & quoties liberet, tingere potuisset, nō ita inueheretur, tom. 1. p. 132. in Philippum, Marchionem Badensem, eumque ingratitude ob mercedem pactam non solutam tam acerbè non accusaret.*

Quantum verò ad medicamenta Chymica, multa eum ex tenebris in lucē produxisse etiam negandum non est. Vtinam sine inuidia id præstiterit, & qualia accepisset, bona fide nobis communicasset. Nam dū antiquos omnes etiam Chymicos præ se contemnit, se valdè suspectum reddit. Ego quidem, si ne iniquior in ipsum esse videar, hūc eum non accusabo: illud tamen tacere non possum, quod Bernhardus Petennotus, inter Chymicos huius seculi non ignotus, de eo scribit, in fine libelli de denario Medici, Si, inquit, exstarent Job. Isaaci Holladi opera, & in lucē mitterentur, Paracelsi opera sepelirentur. Hic ipse Isaacus Hollædus illic est, de quo Paracelsus varicatus est dicens: *Et veniet post me Elias Artista, qui abdita rerū patefecit. Præuidebat Paracelsus, Isaaci opera eandē fore manifesta, & peruertura ad manus doctissimorum virorum. Et post: Cum incidisset in Isaaci librum de opere vegetabili, reperi de verbo ad verbum doctrinā de tribus principiis, & de separatione quatuor Elementorum ab eo desumptā. Vnde constat, illum præcipua*

Paracelsus aurum con-

Paracelsi m. dicamenta Chymica.

præcipua sua opera suffragatum fuisse, atque hinc inde expiscatum; ut de gradationibus Medicinarum ab Arnoldo; Archidoxa, à Raimundo Lullio ex sua arte operatiua; de arcanis à Rupescissa; nihil prorsus à seipso; præterquam conuicia & maledicta à Trithemio varia. Si quis autem Arnoldum legerit & Raimundum in arte operatiua; animaduertit Paracelsum istorum virorum truncasse, & sibi vendicasse scripta. Legite Lanfrancum, animaduertetis Paracelsum ab eo suam Chirurgiam desumpsisse. Cur non citat Arnoldum & de Paralyti, de Galbano suo descripto lib. de morbis Tartareis? Hæc Penottus. Quibus etiam per omnia fidem non habeam, & Paracelsi scripta autoribus istis collata non ubique respondeant: omnia tamen non sunt de nihilo, ut allegatos auctores legenti patet. Et Ioh. Crato, ad Erastum, ut videre est, part. 4. diss. Erast. contra Paracelsum, ita scribit: Remedia, quibus aliquando usus esse dicitur, non illius esse, ex eo certus sum, quod librum vidi ante 200. fere annos à Monacho quodam Vlma scriptum, in quo eadem medicamenta, quæ ille frustulim nunc in has nunc in illas chartas sparsit, perspicue scripta erant. Et Andernacus Chymia studiosissimus, tom. 2. pag. 651. scribit: Fateor sane Theophrastum Paracelsum insignem Chymia Magistrum præclara multa in suis libris prodidisse: sed contra hoc dolendum censeo, quod non pauca vana & falsa iis miscuit; ne dicam, quod optima quæque sic obscurauit, ut nemo vel pauci certe fructum aliquem ex illorum lectione percipere possint.

Paracelsus
quos morbos
entraverit.

Quantum verò ipse ægros curando præstiterit, non eadem omnium est sententia. In Epitaphio ipsi tribuitur, quod dira illa vulnera, Lepra, Podagram, Hydropisim, aliaque insanabilia corporis contagia mirifica arte sustulerit. Et Oporinus, in Epistola, ipsi mirabilem faciendi medicinam, in omni morborum genere promptitudinem & felicitatem tribuit, & quod in vlcibus etiam deploratissimis miracula ediderit, nullaque ratione victus præscripta aut obseruata, sed cum patientibus suis dies & noctes potando eos pleno, ut solebat dicere, ventre curauit. Ac Franciscus ille, in epistola nuper allegata, scribit, quod cum mulier quædam eum accessisset, virum suum grauiter decumbere conquerens, adeo, ut metueret, ne instante nocte decederet, responderit: Vir tuus cras tecum prandebit & conualecet, idque præstiterit propinato puluere quodam albo in calido vino ad sudorem: quod Leprosos, Hydropicos, Epilepticos, Podagricos, morbo venereo infectos sanauit.

Quibus me-
dicamentis
Paracelsus
usus fuerit.

Quibus autem medicamentis usus fuerit, si quærat, ipse quidem, lib. de Tinctur. Physicorum cap. 7. scribit: Setinctura Philosophica curasse morbum Gallicum, Lepram, Hydropem, dolores Colicos, Apoplexiam, Esthiomenon, Cancros, Fistulas, omniaque que mala interna. Fides sit, penes auctorem. Alij plerique Mercurialibus Medicinis ipsum usum esse existimant. Franciscus ille, in Epistola, puluerem Hydroticum, quo virum illum citò curauit, album fuisse refert. Oporinus testatur, ipsum puluere præcipitati Theriaca aut Mithridatio aut Cerasorum vel Botrorum succo in pilulas redacto in omni morborum genere ad purgandum usum fuisse; Laudano, quod forma pilularum paruorum impari semper numero extrema tantum morborum difficultate tanquam sacram Medicinam exhibuit, ita gloriatum fuisse, ut non dubitaret affirmare, eius solius usu se è mortuis viuos reddere posse, idque aliquoties, dum apud ipsum fuit, re ipsa declarasse. Refert quoque Thomas Erastus, part. 4. diss. aduers. Paracels. pag. 301. Medicum quendam doctum & Chymia peritissimum, & qui omnem diligentiam adhibuerit, ut posset verum à falso hac in parte discernere; postquam Chirurgiam Paracelsi legisset, iudicasse, Paracelsum omnes morbos solo Mercurio sublimato &

calcinato curare voluisse; ac ne id animaduertiretur, variis nominibus appellasse. Et omnino medicamenta violenter fuerint necesse est, si verum est, quod Erastus, diss. contra Paracels. part. 3. p. 211. scribit: Qui Paracelsum, inquit, familiariter nouerunt, & quantum in medendo præstiterit, cum iudicio animaduertunt: curationis ei vlcum malignorum & difficilium laudem non denegant, at aliorum morborum curationem non concedunt. Viuunt hodie Basileæ viri doctrina & prudentia ornatissimi, qui nihil verentur affirmare, omnes intra anni spacium interisse, quicumque eius medicamenta venenosa intra corpus sumpsissent. Frobeniam visus est primum curasse, sicut alios quosdam etiam: sed res postmodum Erasimum aliosque docuit, quam periculoso curationis genere uti solitus fuerit. Usurpant enim pharmaca isti homines illis prædicta viribus, quibus magna violentia cogunt naturam, vitiosos humores exturbare, sed interim ita vires debilitant, & tam maligna post se venenata sua conditionis vestigia relinquunt; ut nec illa se recolligere, nec impressas veneni reliquias abstergere possit. Et par. 4. pag. 253. testem huius rei citat Theodorum Zwinggerum, qui, in præfatione, quam libris Sanctis Ardoyni de venenis præfixit, ita scribat: Multi, quibus phymaco hoc suo benedicto (Laudanum intelligi) dolorem omnem exterminat, non multo post per caloris natui suffocationem & extinctionem interierunt. Viuunt etiam viri dignitate, virtute, pietate & doctrina præstantes, qui ad unum omnes intra anni spacium diem suum obisse affirmant, quicumque Basileæ pharmaca Paracelsi intra corpus sumpsissent. Vnde etiam Oporinus, in Epistola: Internorum verò affectuum curationem sic administrant, ut nullo in loco ultra anni spacium habere potuerit, quod ipse dicere solitus sit, anno amplius non posse suas artes in uno loco durare. Nimirum in violentorum istorum remedium usurpatione id usu venire solet, quod illis accidit, qui ad fructuum maturationem arborum radicibus calcem admouent, qua fructus qui idem citius maturantur, sed arbor perditur.

Sunt ergo non pauci, qui, ut ex Erasto dictum, ei vlcum difficilium curationis laudem non adimunt: tanta tamen in aliis morbis, Hydrope, Podagra, Lepra, Epilepsia & similibus curandis præstitisse, quanta vulgo de eo prædicantur, non concedunt, multo minus quod omnes morbos curare potuerit: idque non obscuris documentis probant. Primum enim affert Erastus, part. 3. diss. contra Paracels. Domini Doctoris Marci Recklau, Illustrissimorum Principum, Elector. & Palatini Rhæni Domini Ottonis Henrici & Domini Friderici testis oculati Epistolam, in qua, præter alia etiam, hæc scribit ad Erastum: Cum inter sermones iussu eum (Paracelsum) ex Catarrho animaduertissem, ac virum Medicum affectus tales dedecere obiter dixissem, sublato poculo; Nisi hoc esset, vnum digito monstrans, respondit. Et postea: Verbum ex eo latinum extorquere nullum potui. Et mox: Monaci ab aulicis deductum ad virum nobilitate insignem cognomino Monachum, qui tunc Ducis Boiaria culina præfectus erat, illum sum Ducis Medici, Doctor Pantalcon & D. Alexander Carteusius haud infeliciter decocto ligni curabant, ut manifestè iam inclinaret morbus. At his dimissis tota curatio Theophrasto commendatur. Eo in curam recepto, mox unguento ex hydrargyro (quod ei Iohannes Voigt, Schola Paracelsica discipulus, Augusta tum habitans, mihi probè notum concinnauerat) persanare tentauit. Verum Paracelsus cum agrum iam morti proximum videret, pridie quam moreretur, Monaco clam summo mane profugiens in Austriam descendit.

Operæ pretium etiam fuerit, quia in omnium manibus non est, Epistolam Medici Clarissimi, Iohann. Cratonis, trium Imperatorum Romanorum Archiatrum, quam ad Thomam Erastum scripsit, ex 4. diss. contra Paracels. parte, afferre. Ita autem ille: Die 23. Maij ad 1570. cum Praga in cubiculo Casaris conuenissent Medici,

Paracelsus
Chirurgus

Historia
rationum
Paracelsi
tum felici-

& Nicolaus Biesius, accessit nos Generosus Baro Dominus Bertoldus à Leippa, Marschallus Regni Boemia, Cæs. Maiestatis Consiliarius & Camerarius, ac cum de Medicis sermo esset, aiebat: Paracelsus, cum primò de ipso esset pernegatus, posse ipsum curare Podagricos, à parente suo, Domino Iohanne à Leippa, Marechallo regni Boemia, maximis sumtib. ex Heluetia euocatum. Laborasse autem Dn. Iohannem per interualla, neque unquã diu lecto affixum fuisse. Hæssisse autem Paracelsum ferè per biennium Cromania, & varia medicamenta adhibuisse, & parentem suum planè arthriticum reddidisse. Dominum Bertoldum etiam, qui leuiter oculus affectus fuerat, ita curauisse, ut ne nunc quidem eo oculo videat. Acoersum tum ad nobilem inprimis fœminam, coniugem Domini Baronis, Iohannis à Zerotin, filiam generosi Domini à Bernstein, qua neque valde egrotauit, cum veniris tormina haberet, neque Epileptica unquam fuit. Huic verò cum Paracelsus quadã medicamenta dedisset, Epilepsia correpta fuisse, & supra 20. paroxysmos passam eodem die expirasse. Paracelsum reuersum Cromaniam conuassasse quadam, & in Vngariam profugisse: parentem etiam non multo post doloribus summis confectum vitam cum morte cõmutasse. Et mox addit: Imperatorem, quem à maledicentia & falsitate alienissimum fuisse, sciunt omnes boni, Paracelsum mendacissimum & impudentissimum impostorem, qui cum doctis hominibus nunquam conuersari voluerit, nominasse. Et tandem: Audiuimus etiam ab iis, quibus in Pannonia & Austria notus fuit, perpaucos & nullos ferè eum curasse.

In Paracelsi despectos morbos ueneris.

Et in specie quosdam morbos quod attinet, eam, quæ illi tribuitur à quibusdam, laudem desperatorum morborum curatorum alij non concedunt. Nam in Padagra quid effecerit, ex epistola Cratonis modò allegata apparet. Quantum ad Lepram, non iam dicã de eo, quod Palmarius & alij quidam ei obiciunt, eum scabiem aliquam fœdiorem pro Lepra habuisse: illud dubium negotium reddit hoc, quod, Philosophia Sagacis, lib. 2. cap. 8. scribit: Sunt quidam morbi, qui non sunt à natura, ut Lepra & omnes eius species. Qui has curare cupit, querat remedia non in natura, sed in celo. Ibi enim potestas hæc sita est. Etsi verò aliquis hic pro Paracelso respondere posset, licet per media naturalia nõ curari possit lepra: (quod suo loco relinquimus) per Medicinam cœlestem adeptam, quam vocat, curatam fuisse à Paracelso: tamen in contrarium militat, quod lib. 6. Paragraphorum c. 8. in curatione lepræ nullius Medicinæ cœlestis, sed naturalis mentionem facit, Auri scilicet & Argenti. Dubios etiam nonnullos reddit id, quod in remediis ad Epilepsiam tam varius est. Nunc enim curationem Epilepsie pollicetur per Helleborum nigrum, nunc per Antimonium, nunc per liquorẽ Auri, nunc per Coralliorum tinturam, nunc Vitriolum, nunc sanguinẽ humanũ præparatum, nunc cranium humanum. Putantque Paracelsum hinc inde accepta remedia promiscuè memoriæ gratia in chartam coniecisse, vel successu temporis occasione oblata singulorum periculum faceret: nesciuisse tamẽ, cui præ reliquis fideret. Atque cum hoc consentire videtur ipsa Paracelsi vitæ ratio, quæ talis fuit, ut tam insignem in tot desperatis affectibus peritiam habere non potuerit. Et quomodo illi omnium morborum curatio adscribi potest, qui se ipsum curare non potuit, sed non solum diu ante mortem conuulsus contractusque vixit; verum etiam vitam, quam aliis longam pollicitus est, ultra annũ 47. producere non potuit. Nam nullius momẽti est, quod Crollius scribit, ipsum veneno aduersariorum sublatum, qui diu per naturam & artem suã viuere potuisset. De fide enim istius relationis, quæ nullo teste nititur, non satis constat: & probabilius est, eum mortẽ præmaturã sibi crapula, & ebrietate attraxisse. Sit verò, quod veneno perierit: certè vniuersalis Medicinæ laudem ea non meretur, quæ venenis resistere nequeat. Neque venena inter casus violẽtos, à quibus nulla Medicina perseuerare

potest, simpliciter referri possunt: cū remedia dẽtur, quæ & à venenis præseruāt & liberant: ac meritò illa vniuersalis Medicina, si eam habuit, ab omni veneno Paracelsum præseruare & liberare debuit.

De Paracelso indicium.

Quæ omnia, ut hoc caput concludamus, quæ hætenus in partem vtramque prolata sunt, diligentius & sine præiudicio si pensitemus, aliter iudicare non possumus, quàm Paracelso ingenium atq; animi impetum non defuisse, & si cum talibus ingenij dotibus linguarum, Philosophiæ, & Hippocraticæ ac Galenicæ Medicinæ solidam cognitionem sibi comparare, & hæc demum cum Chymicis conferre voluisset, eum rem Medicinæ vtilẽ præstare, & magnũ inter Philosophos & Medicos nomen sibi comparare potuisse. Verum neglecto linguarum studio & ac curatione Philosophiæ cognitione, ipsum; salebris quibusdã & sentib. quæ eo seculo in Medicina occurrebant, offensum, nouam planè viam quæsiuisse, quæ proprio impetu & ductu inuenerat, vel in Chymicorum libris legerat, multò latius, quàm res ipsa pateretur, dilataste, & suo tantum ingenio ac viribus fretum antiqua omnia & artem medicam antiquam, quam nunquam satis cognouerat, subuertere conatum esse, & tamen quibus rationib. sua firmaret vel aliena destrueret, parum sollicitum fuisse. Cum enim vel libros aliquot rariores Chymicos vel præceptores nactus, aliqua medicamenta Chymica efficaciora cognouisset, eorum fiduciã veterem Medicinã spernere, & satis impudenter sibi Monarchiam Medicinæ & omnium artium arrogare cœpit. Et cū ex Chymicorum, qui ipsum antecesserant, & Magorum libris & conuersatione quasdam opiniones hausisset, reliquos verò libros negligeret, & per integrum decennium alium nullum librum legeret, & suis tantum opinionib. indulgeret: tam absurdas in Theologia, Philosophia & Medicina opiniones, nullis rationibus adductis, sed quasi Dictator & Imperator rei literariæ, promulgauit, & pleraq; ita cõfusse & incepte, scripsit, ut scopæ dissolutæ potius, quàm libri videantur: ut eum vel omni iudicio, carere, vel amore Paracelsi planè occæcatum esse oporteat, qui de Zoroastri istã monstrosam probare auscit.

Vita Paracelsi dissoluta

Vita eius ita dissoluta fuit, ut illum Medicinæ idoneum reformatorem agnoscere, multò minus absolutam rerum diuinarum & humanarũ ipsi tribuere cognitionem, aut cum Paracelsistis & VVeigelianis, Fratrum Rosæ Crucis nomen præ se ferentib. inter Heroas & ingenia à Deo summè illuminata ad artes imperfectas restituendas, numerare non possimus. Quomodo enim Homo dies noctesq; cum rusticis & aurigis comptando consumens, manè crapula grauians, vel etiam adhuc ebrius & quasi πρηνὴς ποτῇ, in medio hypocausti columnæ adhistens, manibus capulo ensis (cuius uoluntate nonnulli spiritui alicui familiari hospitium præbuisse suspicantur) comprehensio, virorum doctorum sententias astruissimas intelligere, refutare, & illis meliora substituere, & mox ad calamum dictare potuit? Ipse tories Galeno & Auicennæ Ethnicismum obiecit: an verò ipse Christiano vitam dignam semper egerit, aut Christiano digna docuerit & scripserit, viri docti & candidi iudicent.

Felicitatẽ in curandò quod attinet, vlcera difficilium curationem felicem omnes ipsi tribuunt: verum in aliis morbis curandis etsi discipuli multũ illi tribuant, infelicitum tamen curationum, testes fide dignos supra adduximus. Crediderim Mercurialia quadam eum v'surpassse medicamenta fortiora, quibus vehementer natura irritata causas morborum, quas alij Medici mitioribus medicamentis tollere non potuerunt, excussit, atque ita aliquos desperatos, sed non periculo curauisse. Quod tamen eadem curatio illi non semper feliciter successerit, historię testantur. Ut iam non dicã, ipsum multis de

Paracelsi in curandò felicitas.

P P P

Magia

Paracelsus
de Magia
suspectus.

Magia suspectū esse. Sed quid suspectū esse dico; cū plurimi, vt supra dictum, id testari sint, & ipse eā & eius cultores, Techellum & alios toties laudet, & multos morbos medicamentis naturalibus incurabiles Magia curari posse statuat, eamq; curadi rationē sibi nō ignotā esse, nō diffiteatur, & vel à Diabolo medicamēta & beneficia accipere volupe putet. Sed quo iure id faciat, & an Magia illa, quam laudat, naturalis planē & licita sit, suo loco dicetur.

P. Seuerina.

Addo tandem & illud, sēpē famā facta superare & fidem, & mundum opinionibus, regi atq; apud vulgus indoctissimos sēpē agytas applausum mereri, & doctissimis Medicis præferri, vt exempla vbiuis obuia sunt, de quibus iam non dicam. Illud iudicij informandi gratiā nō omitto. Quantæ authoritatis apud multos sit P. Seuerinus, quondā Regis Daniæ Medicus, omnibus notū est, qui & ipse in Idæa Medicinæ, p. 341. nec Podagras, nec Hydopes, nec Lepras, nec Epilepsias insanabiles esse scribit: de eo tamen Iohānes Paludanus, Medicus olim Regis Daniæ viduæ, postea vrbis Vvipurgensis, in Iuthia Septentrionali Cimbrorum Medicus, ita ad Hæricum Smetium scribit: *Quod inquiris de miraculosa & certa deploratorum & incurabilium alius affectuum curandarum solertia & successu, quanquā homini docto & apud multos magni habito nihil detrudere volo, ingenue tamen fateor, famam factis superiorem. Variis medicamentis ad varios morbos usus est, sed sēpē vehementioribus, in quorum usu hoc persēpē euenit, quod illis accidere solet, qui ad fructuum maturationem arborum radicibus calcē admovent. Medicamentis Paracelsicis nō semper usus est, verū & compositionibus Galenicis sēpē; sed extremis morbis extrema adhibebat remedia. Intelligenti satis. At cum morbus Epidemicus Hafnia multum sauiret, circiter annum 1602. ipse quoq; peste extinctus fuit. Ita ipsi Paracelsici suorum medicamentorum, quæ ita prædicant, & vulgaris omnibus præferūt, imperfectionem in seipsis sēpē experiuntur: quod & ipsi Paracello accidisse supra dictum. Sed de Paracello satis: dogmata iam eius præcipua videamus & examinemus. Omnia enim examinare velle, & difficilis laboris, nec fructuosæ operæ res foret. Nam cum Paracelsus & affectu eius in probandis & confirmandis suis nihil operæ posuerint, sed pro libitu finxerint & sine rationibus proposuerint, quid in iis examinandis multum operæ locetur? præsertim cum rarō vnā de vna Paracelsus sententiam posuerit: vt quam potiore habuerit, nescias. Fecit tamen maxima ex parte id iam olim Th. Erasus, qui nihil ferē dogmatum Paracelsi intactum reliquit.*

CAPVT V.

De Nominibus nouis, & Principiis cognoscendi & discendi Paracelsicorum.

Noua Paracelsi vocabula.

Principio autem id non prætereundū, Sectæ huius proprium esse nominibus ludere, & nomenclationum nouitate aliquam sapientiæ laudem capere. Hinc libros suos inscripsit Paracelsus Paragranum, Paramirum: apud eundem occurrunt sēpē Ens Pagoycum, Cagastrium, Iliastrum, Archæus Relolleum, Cherionium, Euestrum, Ylech, Trarames, Turban, Lessas, Sranar, Perenda, Zenda; & sexcenta alia noua & omnibus seculis inaudita vocabula, & talia omnino, vt ad quam linguam pertineant, & cuius originis sint, nemo sectatorum Paracelsi adhuc explicare potuerit. Et cum Paracelsus & sectatores eius vtuntur vltatis vocabulis, alium tamen ferē sensum iis affingunt, & symbolis & parabolis perpetuō vruptur; nec cum Mannam, Essentiam, Ens, Astrum, & alia plurima nominant, id, quod hactenus apud Medicos & Philosophos per ea intelligitur, sed aliud quidpiam per parabola

lam aut symbolismum innuunt.

Crollius, vt istam nominum siue nouitatem siue barbariem excusaret, in præfat. p. 77. scribit, Paracelsum expertis stylo magico scripsisse, non vulgo, sed sibi & intelligentibus in Schola Magica educatis, sapientia filiis, mysteria sua sub vulgaribus & variis nominibus occultasse. Thomas Muffetus verò, in Dialogo Apologetico de medicamentis Chymicis, scribit, Chymicos consule & magno iure nouis nominibus vri. In nouis enim artibus: *ὅπου τῶν κρυπτῶν* nullam legem vetare res sacras prophanis hominibus obscure tradendas esse; idque exemplo naturæ, quæ castaneæ nucleum non nisi cortice & aspero tegumento abditum offerat. Recentior verò scriptor quidam nec inutilitatis nec obscuritatis nomine ista Paracelsi vocabula noua damnari existimat. Primò enim inutilia non esse, sed habere ista noua Paracelsi vocabula certum finem; cum res nominibus veris destitutas vocabula ista noua conuenienter ob oculos ponant, illustrent, & notiores reddant: deinde obscura non esse, cum res significatas non intricent; idque ideo, quia per Paracelsicorum nominum inuentionem non fiat aliorum & verorum terminorum abrogatio: siquidem nulli vulgariter recepti vnquam fuerint, qui id, quod Paracelsus per talia nomina denotauit, explicarint & enodarint.

Verum enim verò cum bonitas cuiusq; rei in eo, cuius causa facta est, consistat: sermo verò Dei insignne donum sit, hominibus ob id concessus, vt alter alteri mentis sensa & cogitationes cōmunicare & interpretari possit: dubium nullum est: illam orationem maximè laudabilem esse, quæ animi sensu clarissimè exprimit, & veluti conspicienda proponit: quæ verò hoc non præstat, sermonis nomen vix mereri; atque ideo idem esse nihil loqui vel scribere, & loqui vel scribere, quod nemo intelligit: ac vitio & culpa non carere eam orationē, in quam plus laboris & temporis impendendum est, vt verba intelligas, quàm vt res verbis denotatas percipias. Sat enim in hac vitæ breuitate & Naturæ obsecritate rerū est, quibus cognoscendis tēpus impendatur, vt obscuris sermonibus intelligendis illud consumere opus non sit. Et proinde rectè dictum putamus à Platone in Gorgia, *ὅς αὖ τὰ ἐνοματὰ εἰδῆναι, ἰσθῆναι δὲ τὰ πρᾶγματα*: cognitionē nominum sequitur ipsarum rerum cognitio; & ab Epicteto, *ἀρχὴ τῆς σοφίας ἐστὶν ἡ ἐπὶ ἐνοματῶν ὁμιλία*, in itium cognitionis est nominum consideratio. Ideoque secundum Aristotelem, 2. Top. cap. 2. *ἀναρτῆσαι, εἰ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐνομασὶ τὰ πρᾶγματα ἀποσαφηνίσθωσι*. Et prudentissimè Galenus, 3. de simpl. med. facult. c. 12. scribit: *ἡ ἐπὶ ἐνοματῶν ἁπλοῦς ἀσαφὴς ἐστὶν ἡ ἐπὶ πρᾶγματι ὁμιλία*. Conturbatus nominum usus & rerum ipsarum cognitionem conturbat; & 3. de Pulc. different. c. 6. Si nomina propria suppetant, his vri nos par est: si non, definitione præstat res singulas explicare, quàm à metaphora nomina mutuari, siquidem docere instituas, non obrundere. Et, de viēt. rat. in acut. comm. 4. t. 18. ex omnium hominum consensu, *τὸ μὲν σφίσι περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐπὶ πλῶντας, τὸ δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων κακίαν*, censet. Et egregiè I. C. Scaliger, in lib. 1. de plantis. Est primum, inquit, Sapientis officium, bene sentire, vt sibi viuat: proximum, bene loqui, vt patria viuat. Quippe quod animal sit iure sociabile, neutiquam suos ager conuentus impulsu natura simplici, formicarum, apum, & aut etiam locustarum more, sed ratione adductus induet sese in commune ius, patieturque ipse, parique alterum in bobis simul.

Ergo si rebus nouis noua nomina cōueniēter Paracelsus & Paracelsici imposuerūt, culpādi nō sunt. Verum si rebus non nouis, nominibus vsu tritis & satis cōuenientibus reiectis & spretis, ipsi noua, impropria, inepta & barbara nomina imposuerunt, excusationem non merentur. At posterius in plerisque

An in ista
causis Paracelsus
nominibus
superauerit

Sermonis
vitiū.

Orationis
na clara.

Oratio ob
ra vitiosa.

Quando
na vocabula
fingeret licet

que verum esse, statuimus. Quæ enim necessitas adegit P. Seuerinum, quem Paracelsi hodie non minus, quam ipsum Paracelsum sequuntur, ut pro rei constitutione vel natura toties, ut in usu huius vocabuli sibi quodammodo placere videatur, vocabulum *Anatomia* planè ineptè usurparet? Ex gr. pag. 29. scribit: *In radicali humiditate totius seminis anatomia & potestas* (id est, natura & vis) *viget*. Pag. 38. *Multa in mundana Anatomia dubia & incomprehensa*, id est, multa in rerum natura obscura. Et mortis & morborum Anatomia, p. 193. *In humana Anatomia*, pro in corpore humano. pag. 124. *Quæ sanitatis Anatomiam gerere videntur*, id est, Sanitatis speciem habere videntur. Neque tamen istâ significationem vocis Anatomia, etsi sibi familiarissimam, semper retinet, sed æquiocatione errandi causam præbet, dum interdum hanc vocem pro rei *αἰτία*, & resolutione usurpat; interdum pro rei loco, ut dum, pag. 168. dicit, *Semen ad testium Anatomiam*, id est, ad testes, *confluere*.

Quæ causa eundem impulit, ut *Tinctura* vocabulo pro rei, proprietate, à qua vis agendi fluit, seu ipsa potestate, agendi, aut actionum fonte tam improprie, toties tamè & singulis ferè paginis, uteretur? Nam p. 138. dicit: *Alimenta variis tincturis imbuta*, id est, ut ipse quidem explicat, facultatibus validis prædita. Pag. 150. *Seminalis Tinctura*, id est vis seminalis vel principium seminale. Pag. 222. *Tincturam morbi*, id est causam vel principium morbi evanescere. *Ibidem*: *Tincturas morborum inualidas*, id est, principia morborum inualida. Pag. 223. *Tinctura Pleuritidis*, id est, causæ Pleuritidis. P. 235. *Tincturæ subriles & stabiles*, id est, causæ morborum stabiles.

Ita Paracelsus, à quo ista hausit Seuerinus, sæpè res antiquas novis nominibus appellat. Sed malè. Nā si *ἡρώασις* Hippocraticæ & *Charionia* Paracelsi sunt idem, ita interpretante Seuerino, p. 233. cur nō antiquum, usu tritum & idoneum vocabulum hoc retinuit, & hoc quod nemo, cuius originis sit, novit, substituit? Si *Relollaceum* est inefficax, impotens & sterile: cur aliquod antiquorū nō retinuit, & hoc ineptum & barbarum introduxit? Si *Orcus* Hippocratis, *Nox* Orphei, *Abyssus* & *Iliadus* Paracelsi sunt idem, ita etiam interpretante Seuerino, p. 97. cur non antiqua ista retinuit, & novum istud & inusitatum usurpavit? Quæ necessitate adductus Paracelsus vocabulū *Archæi* introduxit; cum si rem diligenter perpendamus, nihil aliud istud vocabulū significet, quam quod in Scholis Philosophorū & Medicorū facultatem & virtutem, naturalē, aut, si mauis, spiritum naturalē, facultatis naturalis ministrū, nominamus. Non sunt certè tati vel Paracelsus vel Seuerinus ut relictis consuetis, & quibus maximi viri hætenus vsi sunt nominibus, pro eorum libitu, quod prius hoc dixeramus, iā aliud vocemus.

Nec Chymia nova est, & à Paracello primū inuenta, ut ipsi hæc cura novis rebus nova nomina imponendi incubuerit; sed vocabulis, quæ antiqui Chymici usurparunt, cōmodè uti potuisset. Neque Chymia sola tam sacra est, ut illa præ reliquis disciplinis omnibus, etiā Sacra Scriptura, peculiari stylo, quo profani à sacris eius arcerentur, indigeat. Antea satis obscuritatis in natura nobis obiectū est: monstris nominibus eā augere nullo modo opus est. Cū ergo nullam causam habeant Paracelsi, ut novis istis & obscuris nominibus utantur: forsan iis ita loqui placuit, ne intelligeretur, atq; hoc modo recoditæ & singularis cuiusdā eruditionis & sapiētiae opinionē apud imperitos & rudes sibi cōparent; & ne facile ab aliis refutari possent. Si n. verbis clavis & perspicuis ea, quæ novis & fictis vocabulis ac inauditis nominibus Paracelsus, & ampullantibus ac sesquipedalibus verbis Seuerinus inuoluit, clarè sine verborum inuolucris proposita fuissent: non tōt

admiratores inuenissent, sed dogmatum multorum absurditas dudum omnibus innotuisset. Nunc cum ignotis verbis & obscura ratione sua dogmata proponunt, etsi refutentur & reprehendantur, semper hoc obtendere valent; non satis intellecta fuisse, quæ scripsissent. Vbi verò novis rebus (sæpe tamen talibus, quæ in rerum natura non dantur, ut suo loco videbitur) nova nomina imponere libuit, cur non significantia & emphatica, & ex lingua aliqua nota rectè & secundum analogiam deducta indidit, sed talia finxit, quorum origo & derivatio ex nulla lingua monstrari potest. Quid n. est *Ens* *Pagocū*, *Cagasticum*? quid *Euestrum*, quid *Nostoch*, quid *Scajola*, quid *Zonetri*, quid similia alia infinita? Nā qui nova & prius inaudita, qualia Paracelsus habet plurima proponere & persuadere catur, verborum perspicuitate rerum novarum obscuritatem illustrare debet, nō affectatā nominum obscuritate & monstris nomenclationibus rem antea obscuram & suspectam obscuriorem reddere, & ut minus dextrè accipiat & intelligatur, in causa esse.

Quod verò stylū Magicū Crollij attinet, si intelligit ea vocabula, quæ Chymici etiā ante Paracelsū suo cōsilio suis rebus indiderunt, ut cū metalla Planetarū nomine appellat; cū *Aquilæ*, *draconis*, *leonis* & similia nomina rebus metallicis & mineralibus imponit, aut cum multa vocabula à Metallurgis in suā artē introducit: id nō improbamus; & illa talia esse cōcedimus, ut facile intelligi & explicari ab initiatis huius artis possint. Verū an ad hūc stylū omnia à Paracello cōficta, & quæ à nulla lingua derivari rectè possunt vocabula, pertineant, quiuis, qui Paracelsū legere cupit, facile animadvertet. Deinde ubi inuolucere & obscurare re opus non est, istæ parabolice locutiones aut ignota vocabula nō adhibenda. Ideoque ubi docere animus est rem planè & perspicuè, cur non potius *ἐμπυρον θερμὸν* & calidum innatum, quam *Sulphur* appellent, & nominibus vsitatis neglectis ad obscurum parabolisimum confugiant. Explicare quidem res Physicas & Medicas ex Alchimia licet; interim tamen vsitata evertenda non sunt, ac novitates in artibus non necessariæ fugiendæ. Et si ex principiis ipsorum omnia denominanda essent, ut iam non amplius dicatur *Sanguis*, *Bilis*, *Melancholia*, sed *Sal*, *Sulphur*, *Vitriolum* vel aliud quid: cur non etiam in aliis rebus nomina vsitata abolent, & cur panis, vini, *Rhabarbari*, *Senæ* & similes appellationes retinentur.

Summa ergo hæc est: *ἡ σαφήνεια*, ut Galenus ait, *ἀπὸ τῆ ἐμπλοκῆς, ἢ τῆ ἀσφάτου κακία*, sermo animi character & m̄strosus sermo monstris ingenii index. Ac proinde in antiqua disciplina tropis & inusitatis vocabulis ludere, & cōsuetudinem artis immutare, imò ad talia artē alligare velle, id tolerari nō potest. Retineantur potius appellationes, quas vsus comprobavit, quæ penes arbitrium & vis & norma loquendi.

Verum mittamus ista, & delectari talibus, quibus placet, sinamus: res ipsas iā videamus. Vbi primò de modo cognoscendi occurrit cōtrouersia. Nā novum discendi & cognoscendi modū proponere videntur. Etenim cum hætenus *λόγος* & *πείρα*. Ratio & Experimenti omnis cognitionis origo & fundamentum fuerit, & quicquid cū his cōsentit pro vero habitū, quicquid dissentit, reiectum fuerit; & Hippocratis, Aristotelis, Galeni, & plurimorū aliorū virorū doctorum libri, quia maximam partem cum his *κει-
μελίοις* consentiant, in magno pretio habiti fuerint: Paracelsus & eius asseclæ, cum parū solliciti sint, quomodo cū his *κει-
μελίοις* sua dogmata cōsentiant, & pleræq; ipsorum assertiones principium petant, ne sine omni fundamento sua proponere videantur, novam cognoscendi viam comminiscuntur; de qua tūm alij, tūm Crollius, in *Pref. admon.* prolixè differt. *Medicus*, inquit, p. 3. nasci debet è *Lumine Naturæ*,

Stylus Magicus.

Orationis ut virtus perspicuitas.

Nodus cognoscendi Paracelsitarum.

Cognoscendi principia.

& Gratia, ab interno & inuisibili homine, interno Angelo, luce natura.

Lux natura
Paracelsi.

Iam si queratur, quid sit Lux natura, dicit Crollius, pag. 25. Firmamentum est lumen natura, quod homini omnia naturaliter influit. Sicut enim corpori suus crescit & terra, ita etiā sidereo hominis spiritui siue homini inuisibili, qui exterioris domus incolae est, ab igne firmamenti crescit suus cibus, artes omnes, opificia, lingua, facultates. Caelum enim est Pater & Doctor omnium artium, excepta Theologia, qua à Spiritu Sæcto discitur, spiritusque fide eius hominis à radiis superiorum siderum omnem sapientiam humanam, omnes artes, scientias & facultates attrahit.

Si iterū queratur, qui fiat, quod iis, qui in Academicis docent, quos toties sugillat Crollius, aliisque, qui ab ipso dissentiunt, Philosophis non æquè lumen nature influat, ac suæ sectæ Philosophiæ, nō video, quid clarè respōdeat: nisi forsan ad imaginationē fixam, quæ sapientiam è cælo attrahat, vel ad lumen gratiæ confugiat. De Paracelso quidem ait, pag. 63. ipsum in dubiatio cæli fauore Monarcham Medicinæ factum, sed modum non addit.

Lumen gra-
tia Paracelsi.

Luminis autem gratiæ sæpius mentionem facit. Pag. 13. Medicum nasci debere è lumine gratia & natura dixit. pag. 67. Christiani debemus philosophari, nō Ethnicè in linguis & artibus caducis & temporaneis. Et pag. 69. Nota sunt duo lumina, intra quæ omnia, extra quæ nihil, & nulla perfecta rerum cognitio. Lumen gratia verum Theologum gignit, nō tamen sine Philosophia. Lumen natura verum Philosophum efficit, non tamen sine Theologia, qua fundamentum est veræ sapientiæ. Et postea; Inter eos qui post Paracelsum compediōse hoc tramite ad veram sapientiam peruenierint, laudat Valentinum VVeigelium, qui cum suis institutus & illuminatus sit,

Valentinus
VVeigelius.

non in sensuali incipientiū, nec in rationali proficientiū, sed in tertia mentali siue intellectuāli Pentecostes Schola, in qua Prophetæ, Apostoli & omnes verè docti in vita & vestigiis Christi ambulantes sine labore & tēdio didicerint. Si quæ verò doctrina illius Valentini VVeigelij fuerit, inquiramus: eam fuisse Enthusiasticā, clarè patet, tū ex aliis illius scriptis, quæ hodiè ab affectis eius eduntur nō pauca, tū ex libello Germanico, cui titulus: *Der guldene Griff alle ding zu erkennen*. In quo cognitionē rerū ex libris, nō ex obiecto cognoscibili, sed ex cognoscente pēdere, omnemque veritatē & sapientiā antea in homine reconditam esse, non verò ab obiecto externo homini infirmari tradit. Vbi inter alia, c. 16. scribit: *So offi einer sich mit ernst vom euffern enischlegt, und einkehret zu Gott in ihm selber, so findet er Lieches und Erkenntnis genugsam, er weis mehr als alle Bucher*. Et c. 14. scribit: *VVer alle seine vernunft und verstand einfondert in den inwendigsten grund, in stiller gelassenheit seines Hertzens, seiner Seele, und wartet auff Gott, der wird erfahren, was der inwendige grund und zeugnis des Geistes sey*. Quæ eadem Paracelsi Henrici Cuuradi in Amphitheatro, & ipsius Crollij est sententiā. Nā pag. 26. ita scribit Crollius: *Essentialis intrinseca cognitio non est ex carne & sanguine, nec in multitudine librorum & lēctionis, nec in pluralitate Experientia, & antiquitatis dierum, nec in persuasionibus humani verbi & contentione Rationis, sed in ipsa passione diuinorum; non in discendo, sed in patiēdo hominis mens perficitur*. Et clarius pag. 70. quē locum integrè adscribere licet: *Miseri mortales quarunt extra se per multos libros, per multos Preceptores, per longinqua itinera proficiscentes, nūmo & diuturno labore, studio & defatigatione, illa, quæ tamen intus apud se possident abundanter, si videlicet plane sibi ipsis mortui, & per Sabbathum, & temporalem obliuionem toto animali suppresso homine, qui nihil nisi terra est, ingressi in se ipsos cum Dauide Psal. 50. Expectando expectātes Deum. Magistrum in sancto suo templo, in cordis abyssu, siue in intimis anima nostra habitantem, suo Spiritu in nobis loquentem, & omnia in nobis operari, men-*

temque illuminare cupientem, non impedirent. Et pag. seq. *Anima si recurrit intra seipsam, & conuertitur in mentem, appropinquat Deo, omnia videt, nec opus habet externa disciplina, Angelorum more, qui omnia ab intra discunt, audiunt, vident: conuersa in sensus elongatur à Deo, & discedit à Deo, ut impurum à puro. Hoc, inquit, tandem Mysterium Spiritus Academicus capere non potest.*

Habet ita Pseudochymia suā velut peculiarem religionem. Nam quia Philosophiam & Medicinam omnem siue reformasse, siue perfecisse se putant, in Philosophia non subsistunt, sed ad Theologiam etiam progrediuntur, & res sacras profanis, profana sacris miscent. Hac eleganti harmonia quicquid volunt absurdi adstruunt, & de beatorum regno, de Angelis, de miraculis, de fide, de resurrectione &c. mirificè argutantur, & tanto licentiosius, quanto verbi diuini consensu nihil opus habent, sed dixisse vel somniasse inter credulos suos abundè sufficit. Nam qui hoc impetrarunt, ut credantur interno lumine splendescere, iis facillimum est, suum illum hiantem curiosumque gregem verbis insolitis pascere, cui hoc vnum plausibile, credere incredibilia, scire incerta, possidere lubrica, affirmare paradoxa, iactareque impossibilia; tantaque obsequij promptitudo est, ut vno mense ab vno impostore plus persuasum, quàm à Christo multis annis impetratum, aut ministris eius creditum, liquido deprehensum sit. Et prima fronte sapere deuotū quid, & cælum spirare videtur hæc Theologia: & propterea politicis & aulicis plurimis acceptissima est, sed supponit monstruosissima quæque, & in religionem puriorem contumeliosissima profert, & hærescos pestilentissimæ genuinū exferit, ut id satis demonstrauit Rev. Dn. D. Nicolaus Hūnius, in libro de *VVeigeliana Theologia*. Et certè sathanæ dolo hos libros spargi arbitrandum est, ut verioris pietatis, internæque deuotionis linimento, quæ serio hodiè reduci, & sinceriore spiritu plantari cœpere bona, hac fœda commixtione & religiosi suspecta, & impiis, magis dedignanda, irridendaque redderentur, & homines in fœdissimos errores conicerentur. Cui enim semel Christiana simplicitas displicuit, facillè speciosi errores allubescunt, donec Atheismus, religionum expeditissima, subrepat, bonemque tot dubiis controuersis refertum in solidum liberet.

Verum ut ad institutum redeamus & hac de re nostrā sententiā breuiter aperiamus, rectè principio scriptum putamus à Scaligero, *exercitat. 307. sect. 9.* Veritatem esse adæquationem notionum, quæ sūt in intellectu, cū rebus, seu ut habet, lib. 1. de re Poetica c. 1. æquationem orationis cum re. Omnis enim cognitio & scientia naturalis eatenus vera est, quatenus cū rebus cōsentit. Res enim mensurant cognitionē nostrā, non contra: neque quia nos ita cogitamus, res ita se habent, sed quia sic se habent, ita eas cognoscimus, cum rectè cognoscimus. Cū verò notiones rerum omnium, adeoque sciētiam rerum naturalium nobis insitam non habeamus; aliunde nobis eam aduenire necesse est. Etsi enim Adamo ea inerat rerum ante lapsum cognitio, ut iis omniibus secundum suam scientiam vera nomina imponere posset: nulli tamen homini post lapsum à natura hoc amplius concessum est.

Ideoque quicquid sciunt homines, vel immediate à Deo per peculiarem reuelationem & illuminationem ipsis communicatur, vel alio modo, ut iam dicitur, discitur. Peculiarem illuminationem cum secta Paracelsica nec sibi ut propriam arrogare ausit, nec eam ipsi concedere possumus: reliquorum hominum more discant necesse est, & ex rebus ipsis cognitionem hauriant.

Duplex autē data est homini cognoscēdi facultas, duplex sensus & intellectus. Per sensus enim exteriores

Pseudochy-
micorum
ligio &
VVeigelia.
norum reli-
gio.

Veritas
quid.

Verus disem-
di modus.

res

res phantasiae, & per hanc intellectui offeruntur, atque omnia dum est in corpore, sine plantasmate non intelligit. Initiumque cognitionis est a sensibus: atque ex illis, quae absque errore sensus comprehenduntur principia constituimus: à principiis deinde progredimur ad ignota, quae ex iis concludi possunt. Atque hic est ordinarius discendi modus, quo aetas tenera & rudis à paratibus & praeceptoribus, indoctis à doctis discunt, & vel sermone ac praesenti traditione, vel per literas & libros erudiuntur. Et hoc ipso modo post lapsum Adami omnes, quotquot fuerunt, institutos fuisse & doctos euasisse, omnes historiae & gentium consensus testatur: imò hoc ipso modo Paracelsi omnes instituti fuerunt. Et hac ipsa de causa Paracelsus tot peregrinationes suscepit; Crollius suam Chymiam variis ac diuturnis peregrinationibus, laboribus & vigiliis indefessis & longa observatione se cōcessisse, ipse, in Epistola dedicatoria, scribit. Ac propterea alterum falsum est, quod postea, in praefatione ad monitoria, pag. 70. scribit; *Miseros mortales ex cecitate & ignorātia quare extra se per multos libros, per multos praeceptores, per longinqua itinera, summo & diuturno labore, studio & defatigatione, quae tamen inuis apud se possideant abundanter.* Ridiculi certè homines qui quā ipsi nunquā ingressi sunt vel calcauerunt viā, illi ut se alij cōmittant, persuadere conantur. Monstret satē Crollius aliquid, quod in spiritu in se didicerit. Quicquid enim boni de medicamentorum Chymicorum praeparationibus habet, illud ex peregrinationibus, laboribus & diuturna observatione se cōquisuisse rectè & ingenuè fatetur: reliqua ex Paracelso, Seuerino & VVeigelio ac similibus hausit & mutatus est. Idem de aliis eius generis hominibus dicendum est, qui omnes à suis praeceptoribus didicerunt, & non raro de variis peregrinationibus & conuersione cum variis artificibus gloriantur, & non pauci ex iis Docturae ex priuilegiis Academicis titulo se iactant. Et si non discendo, sed patiando, & in Spiritu in se, ut Crollius loquitur, homo discere potest, nec doctoribus & libris opus est: quorum libros edunt Paracelsici.

Si ergo, quod res est, dicendum, ut paradoxis suis fidē faciant, & aliis in ea inquirendi ansam eripiant, se aliā, quā Aristotelici vel Galenici, ad eruditionē perueniendi viam habere scribunt, & nescio quod Lumen Naturae & Gratiae fingunt, quo sui cerebri figmenta, quae rationibus, & experientia probare non possint, palliant. Quod si admittatur, cuilibet pro libitu noua dogmata ab omni experientia & ratione aliena fingenti, & illa ad Lumen Naturae & Gratiae referrenti fides habenda erit, & verum erit quod cuique videbitur. Ex quo quae omnium disciplinarum confusio oriri possit, nemo non videt.

Nec tamen quid Lumen illud Naturae sit, quo tāroperè gloriantur, & aliis se praestare putant, inter se cōsentiunt, aut satis explicare possunt. Paracelsus, *Paragrani tract. 1. p. 208.* Lumen naturae accēdi per Spiritū Sanctū scribit; *et Rom. 2. pag. 329.* idem statuit. *libro 5. de origine morbor. inuisibil.* Afferit, Magos Pharaonis arte ex lumine naturae miracula edidisse atque; ægrè fert, quod à sacra Scriptura Magi (*Zeuberer*) vocantur. *In Philosophia de generatione hominis. m. 2. p. 67.* lumen naturae dicit esse tantum intellectu tunc rationem (*die Vernunft*) & nihil aliud. Muffetus Lumen Naturae dicit esse primae naturae siue integritatis iudicij veluti fulgur quoddam non innatū, sed inditū nobis à Deo, quod falsum à vero diuisione mentis oculo discernamus. Crollius, *pag. 104.* dicit, quod lumen naturae nihil aliud sit, quā mundi illius inuisibilis cū corpore microcosmico diuina quaedā analogia; quod ide statuit Quercetanus, *in Theatra c. 5.* Idē tamen Crollius, *p. 25.* scribit, *firmamentum esse lumen natura, quod omnia homini naturaliter influit.* Pag.

Dan. Senert. Tom. III.

38. verò hoc habet: *Altera hominis pars siue sidereum corpus vocatur hominis genius, lar domesticus, familiaris Sophorum homunculus, Daemon seu Genius bonus, internus Paracelsi Adech, Natura lumen.*

Donec ergo ipsi secum de lumine naturae conueniant, non interea via omnibus seculis à sapientibus trita insistamus, & lumen intellectus nostri accendamus, id est, non quid sapiens Sophorū homunculus suggerat, sed quid λόγος & ψεῖρα dicat, attendamus, & κερτεῖα illa doctrinae ab omnibus sapientibus probata sequamur: & in primis ἡγοῶν ἀνίστημι, & Logicam, non errorum magistrā & lucis naturae obfuscatricem, sed ad omnes errores vitandos, & veritatis abditae & occultae inuestigationem summè vtilem & necessariam nobis commendatam habeamus.

CAPUT VI.

De Analogia maioris & minoris Mundi.

SI verò rem ipsam spectemus, tota ferè Peracelsia & Paracelsicorum Philosophia ac Medicina innotuit Analogiae maioris & minoris mundi, atque eam ipsi valde latè extendunt. Neque enim Paracelsus cum suis asseclis contentus est iis comparationibus, quae vulgò inter hominem & maiorem mundum institui solent, sed in lib. 4. de origine morborum inuisibilium initio, scribit: *In homine esse astrorum motus, naturam terre, aquae, aëris, omnia vegetabilia, omnia mineralia, omnes constellationes, quatuor ventos.* Et, *Paragrani tractat. 2.* scribit: *Medici esse, scire in homine Caudam Draconis. Arietem, Axem polarem, Lineam meridionalem, Orientem, Occidentem.* Et *Paragrano primo*, non ad humores referendos esse morbos dicit, sed dicendum, hunc morbum esse *Acorinum, alium Anthrax, Pulegiū, Melissā, Saurinā, Terebinthinā, Saleris montani, Helilebori.* Et in libro de Lunaticis, tractat. 1. c. 1. scribit: *In limbo nostro est Caelum & Terra & omnium animalium proprietates. In Labyrintho Medicorum errantium c. 4.* omnia mundi maioris in homine esse dicit, eūque verū esse *Medicū* scribit, qui possit dicere, *Hoc in homine est Sapphirus, hoc Mercurius, hoc Cupressus, hoc flos Cheiri.* Ita Crollius, in praefat. p. 30. scribit: *Circulus dicitur Homo, quod in se omnes Creaturas contineat.* Pag. 31. *In homine omnia sunt comprehensa, & ipse fert omnia in se.* Pag. 32. *Est in nobis totum firmamentū cum Planetis & stellis.* Pag. 35. *Homo totius mundi partes habet, & nihil est in maiori mundo, quod in ipso homine realiter non reperiatur.* Et postea: *Tota mundi machina collecta & reducta est in Microcosmū, ita ut nihil in toto mundo reperiatur, quod videre etiā non sit in homine.* Nec aliter Marpurgenses, *disput. 8.* Chymicorum sententiā recensent, dum scribunt: Chymicos hominē Microcosmū appellare, non ob superficiale quandā similitudinē, sed quod ipsa & secundum speciem (et si inuisibiliter) omnia & singula in se cōplectatur, quaecumque visibili forma in triplici illo regno vetabili, animali, minerali, totiusque mundi amphitheatro explicata continentur. Communicare nimirū dicit Crollius hominem cum Deo mente; cum Angelis anima rationali, & corpore inuisibili sidereo; cum astris eodem corpore inuisibili; cum Elementis corpore terrestri visibili.

Ut enim hoc (ut quae mox dicentur, rectius intelligentur) addam, in quolibet homine statui duo corpora, vnum Physicum, elementare, visibile, & tangibile ex terra, & quod primus homo ex limo terrae acceperit: alterum inuisibile, insensibile, sidereum, & astris deductum: atque hoc Crollius p. 16. appellat hominis genium, Larem domesticum, hominem vmbra- rilem, familiarem Sophorum homunculum, Eucstrum, & nescio quid aliud.

Ppp

Seue

Analogia maioris & minoris mundi.

Quomodo Homo sit Microcosmus sec. Paracelsi.

Hominis corpus duplex sec. Paracelsi.

Seuerinus et si reipsa forsan non dissentiat: paulo tamen cautius hac de re loquitur. *Cap. enim 13. p. 319.* ita hac de re scribit: *Nec oportet formas ipsas & externas signaturae rerum naturalium in Microcosmi anatomia inquirere: sufficiunt proprietates, scientia, doctrina, praedestinationes, Tincturae seminales, vita & potestatis custodes. Vanum est, bonum in homine inquirere, cupressum, fagum, triticum, vitem, aurum, Smaragdum, proprietates vero & tincturas radicales, actionum fides, vinarum, tritici, hordei, auri, Smaragdi, rosarum, violarum qui quarit, inuenit. Neque horum solummodo proprietates, sed etiam in quibusdam Virioli, Sulphuris, Salis petra, Mercurij, Arsenici, Antimonij, Napelli, Vitae, Aronis, Opii, Mandragora, Cicuta deprehendet. Resoluta vero sunt semina rerum naturalium & spiritualia in generationibus & transmutationibus microcosmi, & transplacatione ternas illas signaturas figurarum, coagulationum, magnitudinum amiserunt, in trinis seruatis.*

Quomodo homo sit Microcosmus sec. Peripatetici.

Contra Aristotelici & Galenici vtuntur quidem & iisdem interdum verbis, sed non eadem mente. Nam inter alia scribit Laurentius, l. 1. *anatom. c. 2.* hominem in se continere omnia, quae vniuersus hic mundus amplissimo suo sinu coercent, vt parvus mundus & vniuersi exéplar & epitome merito dici possit. Verum mentem suam longe aliter, quam Paracelsus & eius affectae, explicant. Etenim passim ab omnibus Philosophis homo microcosmus appellatur, vt loca citare superfluum sit; tamen causam appellationis huius longe aliam reddunt. Ita autem vocari censeant, vt Erasius, *disp. 1. contra Paracelsum*, eorum sententias collegit, vel quia similitudo quaedam in eo inueniatur totius vniuersitatis rerum; vel quia nexus est & medium vtriusque naturae, corporeae & incorporeae, vel quia diuinæ dispensationis & moderationis huius vniuersi illustris est imago. Nam corpus habet visibile & Elementare, animam caelestem; potentiam vegetandi & nutriendi, qualis est in plantis; sensus, vt bruta: demum adest mens instar Angelicae naturae. Imò membrorum ordine & positu vniuersum refert. Cum enim maiorem mundum plerique Philosophi in tres partes diuidant, inferiorem hunc Elementarem, caelestem, & supra caelestem: cum omnibus his tribus homo conuenit, tribus, quibus & ipse diuisus est, regionibus. Capite, thorace & ventre inferiore. Inferiore enim ventre, qui continet membra nutritioni & generationi dicata, respondet homo regioni Elementari, in qua perpetua generationum & corruptionum vicissitudo est. Thorace, in quo cor vitalis coloris fons & officina residet, cum regione caelesti, in qua Sol caloris in mundo fons & reliquae stellae continentur, conuenit: Capite vero, in quo mens residet, & quo omnes sensus originem suam habent, non solum mundo illi supercaelesti seu angelico, vt alij appellant, similis est, sed etiam in hac parte imago Dei in homine & olim ante lapsum, & quae sunt eius reliquae post lapsum, se in primis cōspiciendas exhibent. De qua mundi maioris & minoris secundum omnes partes comparatione plura addere non libet; cum passim de ea multa extent.

Partiū hominis cum Planetis conuenientia.

Hoc saltem addimus, nonnullos praecipue ex cœli cum homine conuenientia hanc Analogiam deducere: cum membra quaedam corporis cum quibusdam stellis conuenientiam habere statuunt, & cor cum ☉ cerebrum cum ☿, splenem cum ♄, Pulmonem cum ♀, Renes & testes cum ♁, Epur cum ♃, cum felle & cognitionem habere scribunt. Quae opinio non noua est, sed ex antiqua Astrologorum doctrina petita. Atque explicat hanc eleganter Leo Hebreus, *Dialogo 2. de Amore.*

Diuinæ etiam gubernationis exemplum in homine conspicitur. Nam vt creaturae tum corporeae, tum spirituales vniuersae subiiciuntur imperio & rectioni diuinæ: ita & corpus nostrum & facultates animae omnes à mente reguntur, vt quod ad visibi-

lem mundi dispensationem attinet, id ferè mens sit in homine, quod Deus est in mundo.

Itaque si iuxta similitudinem vel Analogiam aut etiam genericè omnia, quae mundus complectitur, in homine inesse dicantur: id non improbant Aristotelici & Galenici: verum quod secundum speciem omnia in homine sint, non admittunt. Habet nimirum in se homo virtutem vegetantem vniuersam, & eatenus cum plantis conuenit: non verò habet vires & facultates, multò minus essentiam cuiuslibet plantae in specie. Præterea & sensu præditus est; at non quomodo speciatim animalia hoc vel illo sensu præstant.

Obiicit porò Paracelsistis incōstantiam Erasius. Cum enim hominem Paracelsus tantum Microcosmum esse dicat: tamen talia alibi docet, è quibus res qualibet Microcosmus dici potest. *De Caduco Matris, §. 2. in pane omnes Creaturæ cum suis astris esse dicit. Et de modo pharmacandi tract. 2. scribit: Quoties homo in manu bolum cibi habet, toties in ea cœlum & terram tenet in eodem bolo. Quoniam in ipso latent omnes partes hominis, & in eo creata omnia sphaera globorumque perfecta sua habent corpora. Sic in manu comedentis est cœlum & terra. Quod si ita est, & omnia in omnibus continentur, causa nulla erit, cur homo saltem Microcosmus appellandus sit, ipsique soli prerogatiua hæc debeat, sed innumeri erunt Microcosmi.*

Has vtriusque partis sententias si diligenter perpendamus, animaduertemus primò, Chymicos nimis latè istum maioris & minoris mundi consensum extendere: imò non analogiam & consensum, sed ferè identitatem querere; seu, vt Crollius scribit, statuere in essentia & interna forma planè vnum & idem esse, & saltem externa discerni: Mundum & Hominem & magnum mundum cum paruo per vnum omnia esse, instar prolis cum parente suo. Cui enim plantarum & animalium, imò aliarum rerum naturalium, tantus sit numerus, vt nec in maiore mundo omnes species satis cognitae putem: quis easdem in homine nobis monstrabit? Requirit quidem Paracelsus, in *Labyrin. Medic. errant. c. 4.* in vero Medico, vt dicere possit; hoc in homine est Sapphirus, hoc Mercurius, hoc Cupressus, hoc flos Cheiri: verum nullus adhuc Paracelsicorum inuentus est, qui id præstare potuerit, & tot plantarum in homine, vt & animalium species, monstrauerit: imò vix aliquis est, qui ea in re aliquid tentauerit. Vt iam nō dicam de innumero stellarum numero, quem quomodo realiter & secundum speciem in homine inesse monstrare possint, non video. Non dicam etiam iam de eo, quod Crollius, p. 15. ex Paracelso scribit; Deum singulis Elementis indidisse peculiare incolae, Spiritus, Nymphas, Vndenas, Melosynas, Sirenes, Gnomos, Lemures, Silphes, Montanos, Zonectas, Pygmaeos, Umbratiles, Syluestres, Satyros, Gigantes, Vulcanales, Penates, Salamandras, Superos, Züdel, Flagas; eosque rursus in multa millia generum diuisos: qui certè, si modò sint, omnes ex hac sententia ad maiorem mundum pertinebunt: sed quomodo eos in homine monstrare possit Crollius, cum Paracelso viderit.

Inter alios Valent. VVeigelius, sectæ huius facile antesignamus, in libello cui titulum fecit, *ἡ ἀνθρωπίνη μικροκοσμική θεωρία*, cum speciosè de maioris & minoris mundi consensu multa dixisset, vbi tandem ad rem ventum est, cap. 4. hæc affert: *Wenn ich solte vollkommen beschreiben den Microcosmum, das ist, den Menschen, so müste ich auch vollkommene Erkenntnis aller Creaturen in der ganzen Welt haben, das ist, Ich müste totā mudi machinā, Himmel und Erde kennen, säp den geschöpfen. Denn aus alle Creatur ist der Mensch formieret nach seinē sterblichē und tödtlichē theile, diez weil duser Erden Kios, das ist, die große Welt gar gebrachig ist zūsamē in einen Mēschē.*

Denn

Inconstantia Paracelsi de Microcosmo.

Decisio questionis de analogia macrocosmi & microcosmi.

Denn alles was im Himmel und Erden ist, dasselbe ist auch im Mensch, in der Mensch ist die Welt selber. Darüber auch *μυρόνομος* geheißen wird. Wenn ich nun, sage ich, daß Menschen vollkommen sollte beschreiben, so müßte ich diese Stücke als die ganze Welt erkennen und wissen. Denn ich kenne den Vater, und aus dem Vater kende ich beschreiben den Sohn, wovon es ist der Mensch. Aber ich erkenne mich nicht genug zu sein zu beschreiben ein solch hohes kunstreiche Werk. Quibus hinc Saluatoris nostri verbis, Matth. 23. v. 4. respondeo: *Ligant onera gravia, difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo mouere ea nolunt.*

quomodo
mo sic
microcosmus.

Interim ex altera parte nonnulli etiam nimis superficialiter hinc maioris & minoris mundi consensum tractant. Nam negandum non est, non solum secundum *ἀναλογίαν*, sed etiam reuera multa, quæ sunt in maiore mundo, in homine reperiri. Inest certe in homine secundum plerorumque sententiam, ut suo loco docebitur, calidum illud cœleste; insunt in eodem Elementa realiter; nutritur & vegetatur homo, sicut plantæ; videt, & alios sensus habet, ut reliqua animalia, & proinde in eo est animalitas; insunt in eo alia accidentia, quorum quodlibet proprium & primum subiectum habet. Quæ omnia in vnum hominem mixta & composita sita sunt. Et per reliqua rerum naturalium genera omnia quasi per gradus ad Hominis, Creaturæ perfectissimæ, formationem Creator progressus est.

Hic verò per mundum maiorem non solum intelligo Cælum & Elementa & mineralia; verum etiam plantæ & animalia ad eum pertinent. Ideoque Paracelsi & Seuerini argumentum non valet: non datur bilis, Pituita, Melancholia in maiore mundo. Ergo nec in homine. Nam reuera humores in animalibus brutis reperiuntur, ut in homine; adeoque rerum, quæ in homine perfectissime apparent, rudimenta in animalibus imperfectioribus & brutis reperiuntur.

Immo affirmare, & istud Chymicis concedere auisim, multas proprietates in homine esse occultiores; quæ cum plurimis rebus naturalibus non solum secundum genus, sed etiam cum speciebus earundem & specierum indiuiduis mirabiles consensus & dissensus habent, ut multarum rerum cum partibus corporis nostri Sympathia & Antipathia testatur. Non iam dicam de stellis, quæ à nobis remotiores, quarumque effectus occultiores sunt. Peculiariter tamen stellas cum priuatis & peculiaribus corporis nostri partibus cognitionem habere, quod Astrologi affirmant, non negauerim. Sublunaria notiora sunt. Lepus marinus pulmones; Cantharides Vesicam, partibus illis illatis, lædunt. Pæonia etiam collo appensa Epilepsi medetur. Non sunt omnia de nihilo, quæ de lapide Nephritico à quibusdam dicuntur. Quantam cum corde cognitionem habeant Sapphirus, Margarita, Lapis Bezoar, iam multis notum: & sunt etiam gemmarum cum aliis partibus cognationes. Quantam etiam conuenientiā habeat cum corde Melissa, malum Aurantium, Citrium; cum Epate, Epatica, Agrimonia; cum Liene, Ceterach, Polypodium; cum Testibus, Satyrium, Orchides; cum aliis partibus aliarum plantarum. Quanta quoque inter animalia quædam & hominem ac eius partes inueniatur Sympathia & antipathia, notum est. Nonnulli scilicet caseum auerfantur, alii vinum, alii pisces, nonnulli præsentiam felis in occulto etiam latentis ferre non possunt. qualia exempla passim apud auctores annotata sunt. Atque hoc si voluit P. Seuerinus, dum, pag. 319. in homine non bouem, non cupressum, sed proprietates horum querere iubet; ipsi non planè aduersamur, imò summè necessarium esse putamus, ut Medicus inquirat, quæ gemmæ, mineralia & metalla, plantæ ac animalia, i-

mò si fieri posset, stellæ cum homine & singulis eius partibus consensum & dissensum habeant: atque hoc si diligenter annotaretur, quod omnino fieri deberet, mirandæ curationes perfici possent. Verum causas huius consensus & dissensus, & vnde illæ occultæ proprietates ortum habeant, inuenire est difficilimum. Seuerinus quidem, allegato loco, scribit: Resoluta semina rerum naturalium & spiritualia in generationibus & transmutationibus Microcosmi, & transplantatione externas illas signaturas figurarum, coagulationum, magnitudinum amisisse intrinsecis seruatis. Verum si hoc ita se habet, homo illas proprietates non à primo ortu haberet, sed demùm ex victu & transmutatione rerum naturalium iam genitas acquireret: cum tamen illæ ipsæ proprietates homini à primo ortu inditæ sint, & homo ab ipso ortu Microcosmus sit. Ideoque sympathias & antipathias potius a calido innato siue Spiritu inuito, aut quocunque modo appellare libeat, cuiuscunque partis cum Spiritu inuito rerum naturalium externarum cognationem & affinitatem habente habente prouenire crediderim. Atque hoc modo si Paracelsus in homine fl. Cheiri, Melissam & alias plantas quærat, tolerari posset: imò rem vtilem Medicinæ fecisset, si, modò eum cognitum & perspectum habuit, omnium rerum naturalium cum homine consensum & dissensum annotasset. Et cum rectissime scripserit Thomas Erastus, part. 3. disp. contra Paracels. de hac ipsa materia agens; quod vi naturali fieri nullâ possit, alicuius rei proprietas & actio in alia re inest, quàm in ea, cuius est proprietas & actio: & propterea non esse in homine proprietates rerum naturalium aliarum, vel simul inesse in eodem earum subiecta & causas inde concludatur: si Chymici aliquid præ aliis præclari præstare vellent, prima proprietatum quarumlibet subiecta, & ubi in homine lateant, monstrare deberent. Sicut enim calor, frigidus, humiditas, siccitas in homine insunt, quia eidem Elementa insunt; & sicut calorem illum vitalem cœlesti analogum ex corde quasi humani corporis Sole in omnia reliqua membra diffundi notissimum est: ita etiam quia Melissa, quia aliarum plantarum proprietates in homine esse dicunt, quibus subiectis insunt, & quo loci hæreant, monstrare deberent. Hoc enim nisi, facere possunt, frustra sunt, & malè interim vulgatam corporis humani anatomiam & considerationem, qua partium corporis structura & admirandæ operandi facultates reperiuntur, negligunt.

Sicut & in eo peccant, quod solum solum ab extraneis cognitionem petendam censent. Plus enim est in specie, quàm in genere, & plus habet in se homo, finis & meta vltima rerum naturalium, quàm res naturales aliæ; & quæ in se habet homo, humano modo habet. Habet nimirum carnem, ossa, sanguinem cum brutis suo quidem modo communem: veruntamen caro, ossa, sanguis in homine humana sunt.

Domestica itaque, ut hæc concludamus, argumenta externis firmiora & euidentiora sunt; & animus veritatis amans, & *ἀποτρυγνὺς ὁμηγερέων* callens, non obliquis & obscuris comparisonibus contentus & similitudinibus & inanibus opinionibus saturatur, sed solidas demonstrationes expetit, & vnumquodque propriis principiis, non alienis & extraneis æstimat. Opinari & similia adducere, scientiam non parit; sed scire est rem per causam cognoscere. Et cum eos, qui apodictica argumenta se habere putant, & demonstrationibus nituntur, sæpe falli contingat: quid accidet iis, qui comparationibus & symbolis solum vtuntur? Nullum enim est simile, quod non etiā aliqua ex parte sit dissimile. Præterea cum rectè Aristoteles scribat, in principio 1. *Posterior.*

PPP 4 analyt.

Occulta proprietates vnde.

Vnde ratio natur. Sympathia & antipathia.

sympathia
antipathia
exemplum.

Comparationibus & analogia quantum tribuendum.

analyt. τὰ αὐτὰ διδασκαλία καὶ τὰ αὐτὰ μὲντοις ἐξενικὰ καὶ
 οὐκ ἐν τῇ γένεσι γινώσκουσιν: Si ex maioris mun-
 di in hominis cognitionem deducere nos cupiunt
 Paracelsici, ipsi maiorem mundum vndique co-
 gnitum & perspectum habeant necesse est. Quod an
 sibi arrogare possint, sese ipsi excutiant & exami-
 nent. ἡ δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ ἐνός:

CAPVT VII.

De materia prima.

VT ergo ad rem ipsam accedamus, & quælibet
 ex suis principiis æstimemus: primò de princi-
 piis disquirendum. Et primò materiam Aristo-
 telis quod attinet, eam Recentiores Chymici
 reiiciunt & falsè derident & exagitant, nomi-
 nantque Versipellem Proteum, libidinosam Thai-
 dem, informe monstrum, ridiculum Ebulidis som-
 nium, suaue delirium, futes & inutiles & nescio
 quid non aliud.

Materia pri-
 ma Paracelsi.

Mysterium
 magnum

Si verò Paracelsi & asseclorum de rerum omnium
 prima materia sententia quærat, ita Paracelsus in
 Philosophia ad Athenienses scribit: Omnium rerum,
 quæ creata & corruptioni obnoxia sunt, unum fuit princi-
 pium, in quo conclusa sunt omnes Creaturae intra cælum
 comprehensa. Intelligendum quidem ex una materia cuncta
 creata produsse & non obigisse cuique propriam. Hac ma-
 teria rerum est mysterium magnum, & non perceptibile
 quid, non ullius sensibilis essentia, neque sub aliqua forma
 vel proprietate inclinatum, non alicuius coloris, nec Ele-
 mentaris naturæ. Quam latè se extendit ætherea regio to-
 ta; tam ampla fuit sphaera mysterii magni. Hoc mysterium
 magnum Elementorum, & pariter auiæ Stellarum omnium,
 arborum & creaturarum carnis. Nam ut ex matre proles
 nascitur: haud secus ex mysterio magno cuncta creata nata
 sunt; estque mysterium magnum una mater omnium rerum
 corruptibilium mortalium, & suam ex ea duxerunt origi-
 nem non quidem successivè, sed in una creatione, substan-
 tia, materia, forma, essentia, natura & inclinatio data
 sunt. Deaneus verò, in Physica Geneleos, Mysterium
 magnum ita describit: Aternū æterna sapientia verbum in
 immensi & infiniti sui centro aterni finiti & quādoque trā-
 sfigurari centrum collocare voluit, ut in eo sibi materiam præ-
 pararet absque ulla præiacenti materia quāpiam ad mun-
 di creationem idoneam. Recentiores verò materiam
 primam dicunt esse subiectum essenziale, formas omnes
 actu possidens, elargiens & conservans; huc punctum quod-
 dam, à quo omnia emanant, ad quod tanquam Centrum
 omnia collineant, à Creatore Deo in rudem olim massam
 impositum, quod sit communis illa mater, fons vitæ inex-
 haustus, actionum omnium naturalium, generationum,
 mixtionum, transplantationu origo, quæ universam Ana-
 tomiam corporis occupans pro diversitate Tincturarum,
 impressionum & confluentiarum diversas operationes pro-
 ducit, morborum omnium pepasmos. Crises & sanatio-
 nes moderatur, ut digestis temporibus consumtis Ele-
 mentis ipsa ad nonorum Individuorum pocreationem per-
 manet.

Hic initio proponendum videtur aut præmit-
 tendum Iacobi Zvvingeri, qui in Chymia excolen-
 da procul dubio utilem operam, nisi immatura mor-
 te præventus fuisset, præstitisset, iudicium, qui in E-
 pistola ad Guil. Fabricium, quam citat Andreas Liba-
 uius, in præfatione examinis Philosophia vitalis Crollii,
 scribit: Philosophata Paracelsi, sua sententia, vel eadem
 esse cum Gracis, vel deteriora. Eadem esse cum Gracis, vel
 deteriora. Eadem quidem interdum, sed affectata verborum
 peregrinitate, ut aliud dicere videatur, immutata.
 Diversa verò vel peiora, cum falsis opinionibus veritatem
 obscurat, & allegoriis alienis nititur, potissimumque fun-

damento Microcosmi, quasi in hoc sint omnia Macro-
 cosmi: quo destructo omnia superstructa collabuntur.

Rem ita sæpè se habere vel ex Paracelsi asseclarū
 doctrina de materia prima & mysterio magno vide-
 re est. Nam quæ primò de mysterio magno & mate-
 ria prima à Paracelso & asseclis afferuntur, ut modò
 dictum, vel pro meris figmentis habenda sunt, &
 cum sine omni ratione proferantur, eadem facilita-
 te, qua proferuntur, reiiciuntur; vel ex Græcorum
 libris petita, & peregrinis nominibus inuoluta
 sunt.

Ipsos fingere & proponere quælibet, ex eo pateri
 quod aliter de materia prima loquitur Paracelsus,
 aliter eius sectatores; & utrique sine omni ratione
 prolata. Nam Paracelsus & cum eo Dornæus, ex ma-
 teria prima & Mysterio magno omnia creata produxis-
 se, Recentiores verò materiam primam in rudem
 illam massam impositam fuisse, & ita rudem massam
 ante materiam primam fuisse statuunt. Deinde hic
 non asseram, quæ de creatione mundi, disff. 1. contra
 Paracelsum, disputat Erasius; nec etiam quæ aliis in
 locis de mysterio magno scribit Paracelsus Lib. 1.
 Philosoph. ad Athenienses. ex professo hac de re agit
 Paracelsus, & omnia creata corruptibilia è mysterio
 magno increato provenisse scribit.

Mysterium autem, si eius mentem diligenter at-
 tendamus, nihil ipsi est aliud, quàm materia, quæ
 occulto & inuisibili modo aliquid in se continet;
 siue ex quo aliquid provenit, quod in ea non ani-
 maduertebatur. Ita enim sterces esse mysterium Sca-
 rabæorum; Lac, Casei, Butyri, Seri, Caseum, vermium
 scribit, alleg. lib. text. 3.

Mysterium
 quid Para-
 celsi.

Mysteria verò facit duplicia; Specialia, seu singu-
 lorum singula, & mysterium magnum increatum, è
 quo res omnes creatae corruptibiles sublunares pro-
 uenerint. Fuisse autem res omnes creatas corrupti-
 biles in eo mysterio non formaliter, non essentiali-
 ter, non qualitativè (ut ita dicam) text. 4. scribit: sed
 sicut in ligno est imago, quæ non videtur, donec su-
 perflua ligna abscondantur; cum hoc tamen discrimi-
 ne, quod ligni segmenta abiciantur; in mysterio
 verò increato, nulla re abiecta, quodlibet suam for-
 mam & essentiam acceperit. Atque ita separatio-
 ne res omnes è mysterio magno productas fuisse
 censet.

Quotuplex
 Mysterium
 Paracelsi.

Oportandum verò esset, ut de Paracelso hic & alibi
 dicere possemus, quod Scaliger, exerc. 61. sect. 3.
 de Platone scribit, eum optima quæque illa quæ
 sunt in magna hominum admiratione, ab aliis sum-
 ta nectare suo condita posteris reliquisse. Verum si,
 quod res est, dicendum, Zvvingeri iudicium hic po-
 tius locum habet, & videmus, eum antiqua, affectata
 verborum peregrinitate aliqua, ut aliud dicere vide-
 retur, immutasse; imò falsis opinionibus antiquo-
 rum sententias sapius obscurasse. Legit procul du-
 bio Paracelsus, quæ Moses de creatione mundi scri-
 psit; innotuit illi fortasse aliquomodo Chaos illud
 Philosophorum antiquorum etiam à Poëtis decan-
 tatum; imò aliquid fortasse de idea mundi Platoni-
 ca inaudiuit; nec etiam, si unquam in Scholis Ali-
 stotelicorum & Galenicorum versatus fuit, materia
 illa prima ἀμωρος, ἀορατος, ἀνδραχης, χωρα καὶ ἀποδραχῆ
 καὶ μητὴρ ἢ ὅλα ipsi incognita esse potuit. Verum
 cum ipsi, ut supra, è libro de ligno & linea vita pag.
 542. dictum, Moses parum eruditè & perfectè crea-
 tionem Mundi descripsisse videtur, neque philo-
 sophica illa satis caperet: Mysterium istud magnum
 finxit; quid tamen sit, explicare non potuit.

Mysterium
 magnum
 unde Para-
 celsus fin-
 xerit.

Si verò, ut aliquo modo intelligi possit, explicari
 debeat: nihil aliud erit, quàm vel idea vel Anima
 mundi Platonica, vel Chaos, cuius plerique antiqui
 Philosophi meminerunt. Et quidem Ideæ mundi
 Platonicæ magis convenire videntur, quæ Paracel-
 sus

Quâ in re iterum nihil noui adferunt ; sed antiquissimum dogma sub schemate peregrini nominis occultant. Anima enim mundi apud omnes est celeberrima , omnesque libri veterum & recentiorum Platoniorum eius commendatione pleni sunt. Quorum sententias egregiè complexus est Virgilius, 6. *Aeneid.*

Et, 4. Georgic.

Deum namque ire per omnes

Terrasque iractusque maris, Cælumque profundum.

Sed nō placet hæc sententia Aristotelicis plerisq;
qui nullā euidentem rationē persuadere, vel necessi-
tatem cogere statuunt, vt Animam Mūdi dari con-
cedant, nullamque actionem in Mūdo apparere, quæ
peculiariter ab aliqua rotius Mundi anima profici-
scatur : sed omnes mundi partes peculiare formas
habere, & per eas suas operationes exsequi; ideoque
Entia temerè multiplicanda non esse censent.

Et qui probabilius aliquid statuere, nec tamen *Spiritus*
animam Mundi cōcedere volunt, Spiritum quandā *Mundi*
communem & vitalem ponunt, qui per vniuersum
hunc Mundum diffusus omnia conseruet & foueat:
quem nonnulli cælum cælorum commune appel-
lant. Quem & Aristoteles agnouisse putatur, lib. de
Mundo c. 4. dum scribit: λέγειται πανδύμα ἢ τε ἐν φύτῃς καὶ
ζωοῖς, καὶ ἐν παντί τῶν δυνάμεων ἐμμελὲς καὶ γόνιμον εἶναι.

Ad hanc mundi animam seu spiritum Recentiores admirandorum quorundam seculi nostri artificiorum causas referunt: quorum quædam recenset Marcellus Vranckheim, in *Epist. Lampadi vite & mortis Io. Ernesti Burggravii præfixa*. Scribit enim in ea epistola, stupendam & prodigiosam in Anglia existare Sphæram, à Cornelio Drebbelio Batauo fabricatam, qua mobilis sempiterni virtute perennes exploratissimique siderum cælestium motus, æstus item Oceani, marisque affluxus & refluxus represententur. Organum quoque Musicum recenset, quod cælo puro, Sole libero, sola radiorum ab eo strictura excitato intrus citharædo illo genio, nulla organici manu admota, Symphoniam edat cæle

De Anima
mundi Aristotelicorum
sententia

**Spiritus
Mundi.**

plex
ratio mū-
Dornai.

aterias
imas Re.
ut Chymic.

Inima
mundi Pla.
nica.

coelestissimam: cælo nubilo, Sole obstricto, sileat. Atque ista omnia mouentis æterni, atque animæ mundi virtute perfici narrat: quanquam addat. Eam esse artificis felicitatem, ut rationem eius reddat nemini. Quæ de re experientia consulenda.

Tandem Materiam primam Aristotelis quod attingit, contra quam hætenus acriter pugnarunt plerique Ramei, & Recentiores quidam Chymici, eaque, ut dictum, variis conuictis infectati sunt, & verisipellem Prothea, libidinosam Thaida, informe monstrum, Ridiculum Eubulidis somnium, Inane delirium, subtiles & inutiles subtilitates, ignauissimum maleferiati hominis Cerebri, aut Cerberi potius figmentum, Ens rationis irrationale, in Vtrophiam & gehennam relegandum appellant. Videant illi, qui hoc faciunt, ne in Creatorem rerum omnium iniurij sint, atque id, quod illi pulcrum & bonum visum fuit, ita vituperent & infectentur. Nam ut rem in pauca contraham, cum sit differentia inter materiam & formam, atque generatio & corruptio, rerumque naturalium transmutatio negari non possit: nec materia prima negari potest. Cum enim sola forma etiam in Elementis, totam rei essentiam non compleat, nec ut res sit quanta, à forma habeat, necesse est, aliquid adhuc in rebus materialibus inesse, quod cum forma totum constituit, formamque sustinet: quod quid aliud esse possit in Elementis, quam materia non video. Et cum omnia naturalia corpora materiata dicantur: necesse est, ut communem materiam participant. Deinde quicquid sit, sit vel ex nihilo simpliciter, vel ex aliquo. Prius hinc locum habere non potest: id enim est Creationis, non generationis. Ergo sit ex aliquo. At verò illud, è quo generatur, vel est tantum forma, vel totum Compositum, aliquid præter hæc duo. Non duo priora. Nam in noua rei generatione forma prior interit. Ergo adhuc aliquid præter formam est. Materia nimirum, quæ habet priuationem rei, quæ gignitur, & tam formam, quam iam actu possidet, quam illam, quæ priori abolita introducit, recipere apta nata est. Quæ licet sensu non deprehendatur: tamen idcirco neganda non est. Et hæc de causa eam negantibus Plato & Aristoteles procul dubio responderent; Oculos, quibus materiam ultimam videtis, habetis, quibus primam videatis, oculos mentis non habetis. Cogitare debebant hi, qui materiam primam negant, aliud esse generari, aliud creari; aliud corrumpi, aliud in nihilum redigi. Illa sunt ex aliquo aliquod; hæc è nihilo & in nihilum: & propterea cum ex alio aliud sit & forma aboleatur, aliquid manere, quod sit eius mutationis subiectum. Id quod Plato & Aristoteles vocant Materiam primam. Atque ita Materia prima subiectum est primum transmutationis, nullam ex se habens formam, omnes tamen recipere apta nata. Quemadmodum enim æs vel lignum, in se actu nullam formam artificialem possidet; potentia tamen omnes recipiendi prædita est: Ita Materia prima in se nullam definitam & specificam naturalem formam habet; apta tamen est omnes recipere.

Licet verò hæc eius essentia à forma distincta sensu comprehendere non possit, sed tantum ratione: non tamen propterea est Ens rationis, vel merum rationis nostræ figmentum; sed Ens reale, & ut Scaliger, *Exercitat. 5.* loquitur; *Materia per essentiam sibi propriam est.* Et *Exercitat. 17.* *Materia est sua quidditas, quæ est aliquid, & aliud ab aliis.* Et quidem est substantia seu Ens ab Accidente distinctum, & etiam quidem substantia corporea. Et si verò Materia prima propriam sibi essentiam & Entitatem habeat, quæ à forma quiddam diuersum est: Existentiam tamen per se nullam habet, quæ propriè est tantum compositi; sed tota est potentia, ἀπορροῦ, ἀσυνετοῦ. Non quod sit in potentia ad suum esse, quod ipsa sibi est per

essentiam, sed ad esse hoc tale, ut ait Scalig. *Exerc. 17.* Neque ἀπορροῦ & ἀσυνετοῦ dicitur, quod nullam formam & qualitatem habeat: (nunquam enim est sine forma & qualitatibus.) Sed quod omnis forma & qualitates, quæ ei insunt, sunt extra & præter eius essentiam. Est enim, ut Scalig. *Exerc. 61.* scribit: *Materia prima unum indiuiduum, sicuti v. gr. Cera massa, cuius pars alia candela formam gerat, pars simulacri, alia pila, alia tessera, potestque massa illa tam hanc quam illam formam habere, nullamque sibi peculiarem vendicare; ut aliquam tamen semper habeat, necesse est.* Neque enim Materia prima à Deo fuit creata, ut species quædam definita & distincta rei naturalis: sed est potius rebus naturalibus concreta, & est quasi rudimentum neque per aliquod tempus absque forma ullibi in rerum Natura vniuersa exstat, sed solum sub illa; nulli tamen peculiariter adstringitur, sed sub omnibus esse potest.

CAPVT VIII.

De Elementis.

Proximum est, ut quæ de Elementis Chymici recentiores sentiant, dicamus: quæ in re ita perplexi, obsecuri & varij sunt, ut etiam in mente eorum saltem explicanda Oedipo opus esse videtur. Lectorique id imprimis difficultatem parit, quod non Aristotelico & antiquorum Philosophorum more, ex præcognitis quibusdam & notis ad ignota progrediuntur, & ea, quæ asserunt, rationibus munire conantur, sed saltem, quæ statuunt, affirmant, affirmationique nudæ sine omni ratione allatæ fidem adhiberi cupiunt. Multi enim hinc sibi ipsis nimium confisi, nequaquam res ipsas naturales earumque virtutes intuiti, non eam rebus naturam & facultates, quibus à Deo donatæ sunt, tribuunt, sed veluti cum Deo de sapientia contententes, Mundum pro suo arbitrio construunt. Itaque nec eum rerum naturalium numerum, qui à Deo optimo maximo constitutus, retinent, nec eas rebus naturalibus vires quibus prædita sunt, tribuunt, sed pro libitu, modò quæ reperire est, è rerum naturalium numero excludunt; modò illa, quæ nullibi sunt, in eadem reponunt; atque ita Deo & Naturæ quasi sapientia præeuntes, Mundum pro suo arbitratu fingunt. A quorum instituto cum meritò simus alienissimi, Naturam qualem se conspiciendam & sensibus & rationi exhibet, ut contemplerur, laboremus, eamque huius mundi constitutionem asseramus, non quam cuiuslibet opinio sibi fingit, sed quam Creator rerum optimus & sapientissimus nobis contemplandam proposuit, & quam sensus & vera ratio nobis monstrat.

Et principio quidem Elementa non negat Paracelsus, & eius asseclæ. Et si ea negarent, non tam contra Aristotelem, quam contra antiquos Chymicos omnes, Lullium, Arnoldum de Villanova, Alb. Magnum, & alios disputarent, apud quos non minus crebra sit Elementorum mentio, quam apud Aristotelem.

Verum longè aliter de iis loquuntur & sentiunt, quam hætenus in Philosophorum Scholis receptum fuit. Nam cum hætenus ex Elementis mista omnia corpora inferiora constitui creditum sit, & plerarumque naturalium rerum causæ ex Elementis petita sint: ipsi etiam hæc Elementa rebus sublimariis inesse non negent, parum tamen ipsis tribuunt, actionumque causas esse negant.

Ut verò Chymicorum opinio rectius percipiatur, sciendum, ipsos duplicia Elementa constituisse, Visibilia, siue sensibilia, & insensibilia. Ea, quæ hætenus

Vnde exstruenda doctrina Physica

De Elementis sententiæ Paracelsi

Elementa duplicia Paracelsi. Elementa visibilia.

etenus in Philosophorum Scholis pro Elementis sunt habita, visibilia & sensibilia nominant, & vix Elementorum verorum nomine dignantur, & corpora mortua carentia arcanis, nisi Relollaceas & passivas qualitates possidentia, vilia & seruilia pecora, perenni fluxu generationibus inservientia, & ob id infimum sublellium occupantia appellant, atque eos, qui iis inhærescunt, corticem & siliquas pro nucleo, vestem pro Matrona, Aerem pro Iunone, Ancillas pro Domina cum Penelopes procis arripere, & amplexari dicunt.

Elementa
visibilia.

Elementa verò sua inuisibilia esse dicunt, & plerumque cum Elementa nominant, non illa vulgò nota, sed hæc sua inuisibilia & insensibilia intelligunt atque ea essentiam, vitam & actum Entium vniuersorum esse dicunt. Paracelsus, in *prefat. lib. Meteororum*, & *Philosoph. Sagacis* l. 1. §. *Generatio*, Elementa matrices nominat, quæ fructus gerant & foueant, quibus homo nutritur; & eiusd. l. 1. c. 1. scribit: *Elementum nihil aliud est, quam subiectum, per quod aliquid perfici debet: & Elementa sunt ea res, in quibus Vitum collocatum est.* Et, in *Philosophia ad Athenienses*, l. 2. t. 6. scribit: *Vi rectius intelligatur, quid sit Elementum, sciendum, Elementum nihil esse aliud, quam Animam quandam, non quod eiu essentia sit sicut Anima, sed quod similis sit Animæ.* Et mox: *Anima Elementorum est vita Creaturarum.* Et, in libro *Meteororum* c. 2. *Pt sciamus*, inquit, quid Elementum sit, hoc exemplum sumamus: *Homo habet magnum corpus; quod verò homo est, est Anima, est Spiritus & paruum quid. Quod verò Corpus appellamus hominem, ideo accidit, quod homo in corpore est, & Anima sine corpore non est, sed cum eo. Ita terra appellatur Elementum; cum tamen sit corpus tantum, in quo verum & inuisibile terra Elementum inest.* Et mox: *Ita quatuor Elementa sunt corpora, sed in sua essentia & natura sunt spiritus.* Et postea: *Si dicatur, hoc prouenit ex Terra, intelligendum est de vero, spiritali & inuisibili Elemento, non de corpore.* Et iterum: *Caro & sanguis non est homo. Ita quatuor sunt Anima vel Spiritus, unus terra, alter aqua, tertius aeris, quartus calis. Terra nimirum habet Corpus, sed in corpore est spiritus. Omnia verò, quæ ex terra crescunt, à Spiritu proueniunt.*

Elementum
aracelso
uid.

Elementorum
inest.

Seuerini de
Elementis
sententia.

Atque ista Elementa non misceri, neque ex Elementis mistis, quod in Scholis Philosophorum vulgò docetur, generationes fieri statuit, sed in singulis Elementis semina latere, quæ certis temporum periodis ingenerationem progrediantur. Ita enim, lib. 2. ad *Athenienses*, t. 2. *Elementa non possunt simul consistere, neque ulla res est, quæ ex quatuor Elementis constet; vel ex tribus, vel ex duobus, sed quolibet Creatum habet unicum Elementum.* Atque ita Paracelsus est Elementum quicquid fructus, id est, certam rerum naturalium siue creaturarum speciem subministrat & fouet.

De fructibus autem Elementorum, de *Caducis parag.* 2. ita scribit: *Terra fructus sunt omnes herbe, arbores & gramina. Aqua fructus sunt metalla, lapides, & similia: Aeris, Ros, Manna, Ignis, Pluuia, Nives.* Et si alibi *Stellas Ignis fructus esse dicat, & ignem & firmamentum pro eodem habeat.* Eadem verò est sententia Recentiorum, quibus presso pede Paracelsum potius sequi, quam in rerum fundamenta & rationes inquirere placuit.

Petrus Seuerinus, c. 5. *Idea Medicina* Elementa dicit esse loca, matrices, domicilia, vitali validaque potestate munita, quæ semina generationi consecrata foueant, fuscitent, ad maturitatem promoueant, emeritis receptacula concedant; & quia loca sint, incorporea esse dicit & vacua; aliàs enim & nisi à dimensionum legibus absoluta essent, nequaquam corporum & principiorum tantam multitudinem tam facile recipere.

Diuidit autem Elementa in duos globos, & utriusque globo duo Elementa tribuit. Superiori firmamentum, Cælum vel Ignem & Aerem; inferiori terram & aquam, & quodlibet Elementum suos fructus edere statuit. Firmamenti fructus esse, quos vulgò vaporibus & exhalationibus adscribunt; Aeris manna & rotis species; Aquæ mineralia, metalla, lapides, Terræ herbas & Animalia, & ista Elementa non misceri etiam statuit.

Elementorum
diuisio secundum
Seuerinum.

Recentiores ex eodem Seuerino iisdem ferè verbis Elementa dicunt esse Inuisibilia & Incorporea; quæ tanquam loca, matrices & domicilia vitali validaque potestate munita semina generationi destinata in Abyssis suis & Orco foueant, digestis temporibus fuscitent, ad maturitatem promoueant; ac emeritis diuersoria & receptacula concedant immutabili quiete beata. Crollius caliginem & tenebras legentium oculis ab obscuritate Seuerini offusam discussurus, vt pollicetur, ferè maiores addit. Ita enim de Elementis philosophatur, p. 21. & seqq. *Vera Elementum cum suis propriis astris non sunt visibilia aut sensibilia, sed sicut anima in corpore est insensibilis, ita etiam Elementa in suis corporibus.* Corpus Elementorum est res mortua & tenebrosa. Et postea: *Nostri visibilia Elementa sunt aliorum saltem corpora & domicilia, & vim illorum impediunt & remorantur.* Terra est duplex, *Externa visibilis; Interna inuisibilis.* Externa non est Elementum, sed est corpus Elementi, & est Sulphur, Mercurius, Sal. Elementum autem terra est vita & Spiritus: in quo astra terra iacent, quæ per corpus terra producunt omnia crescentia. Idem de reliquis statuit.

Crollii de
Elementis
sententia.

Ex quo loco apparet, Crollium tria principia adhuc ante Elementa constituere; quod & Paracelsus, in *Labyrintho Medicorum errantium*, c. 3. fecit, & illa prima simpliciter facere, postea ex his tribus quatuor Elementa concedere per quatuor modos, ita scilicet, vt Cælum sit factum vno modo ex Sulphure, Sale & æ; alio modo ex iisdem aeris; alio modo Aqua; alio Terra. In qua re à Seuerino & plerisque aliis Chymicis dissentit, qui Elementis addit principia, non vt constituentia ea, sed vt in corpore constitutendo socia. Ex corporibus hisce postea prodire Crescentia scribit, & ex his fructus mediantibus astris prouenire statuit. Ex corpore ignis, inquit, emicere astra visibilia siue stellæ firmamenti; ideo ignis est nutrimentum & conseruatio stellarum; ex corpore Aquæ concresecunt metalla, salia & mineralia. Ex corpore Terræ crescunt arbores & herbe. Firmamenti fructum dicit esse Niuem, eamque generari in igne.

Paracelsus
sub
principia
priora
Elementis
constituant.

Quercetanus, in *defensione contra Anonymum* c. 4. etiam Elementa alia inuisibilia, alia visibilia esse statuit. De inuisibilibus ferè vt Paracelsus & Seuerinus sentit. Visibilia duo esse dicit: siccum siue terram damnatam, & humidum siue phlegma. Facit tamen postea quoque Aeris mentionem, sed qui seorsim capi aut separari nequeat, sed vel Sulphuri vel Mercurio permixtus sit, atque inprimis Mercurio adhæreat. Igneum verò Elementum nullum aliud, præter Cælum, agnoscit.

Quercetani
opinio de
Elementis.

Beguinus, in *Tyrocinio Chymico*, Elementa tantum duo esse statuit, dum ita scribit ferè ex Quercetani sententia: *obseruandum est, quod in Spagyrica mistorum mentis, adastixenotes præter tria commemorata principia verè actiua duo alia resultant corpora, quæ principiorum numero à Chymicis non adscribuntur, quod illorum tantum sint integumenta, omnique diuina Hippocratica descripta, quorum alterum siccum, alterum humidum, & accidentaliter Aerem, nempe phlegma insipidum & inodorum, quodque tantum humidat citra ullam aliam proprietatem, aut actiuitatem Medicam.* Et hoc modo cum plurimis Chymicis duo tantum Elementa corporea constituit; Terram nimirum, Cor-

Beguini
opinio
de
Elementis.

pus à Sulphure, Mercurio & Sale separatum, quod terram damnatam, maledictam; & Caput mortuum appellant; & Aquam, omni Sulphure, Mercurio & Sale destitutam, insipidum phlegma.

Quæ omnia hætenus ab his tradita si in pauca contrahantur, constituunt, quod etiam supra dictum, Paracelsi duo Elementorum genera, alia vera, inuisibilia & incorporea, quæ corporeis istis visibilibus vulgò dictis Elementis insint, tanquam Anima in corpore; vitali potestate prædita, seminumque cōseruationi & rerum generationi destinata: alia visibilia, crassa, mortua, & non nisi qualitates passiuas habentia, in quibus illa inuisibilia insint. Vtrorumque plerique quatuor statuunt; sed Ignem & Cælum pro eodem habent; alij duo tantum Elementa corporea & passiuæ admittunt, nimirum Terram & Aquam, & Aquam accidentaliter quoque Aërem fieri dicunt.

Petrus Seuerinus tamen nescio quæ adhuc Elementa molitur, dum scribit: *Esse in natura ignem terrestrem, Aërem terrestrem, Aquam terrestrem, rursum terram cælestem, Aquam cælestem, similiter Terram Ignem, Aëream, Aquam; postremo Aërem Ignem, Aquam, Terram.* Quo modo Elementorum numerus valde augebitur. Habebuntur enim quatuor terræ, quatuor Aquæ, quatuor Ignes. Et cum rursum quodlibet Elementum sit duplex, Visibile & inuisibile, magis adhuc Elementorum numerus augebitur.

Verum multa sunt, quæ in hisce probari nō possunt. Primò enim aburuntur Paracelsi nomine Elementi, contra vñtatum morem loquendi omnium seculorum & hominum. Cum enim Elementum propriè significet minimam partem eius, ex quo res tanquam materia constat: ipsi Elementa saltem sūt loca, matrices, receptacula. Maximè autem differunt locus & materia rerum.

Deindè, quod Paracelsus, in *Labyrinth. Mod. errant.* non vt reliqui saniores Chymici, qui tria, quæ ponunt, principia, vel Elementis posteriora & ex iis orta, vel vt in corporibus naturalibus constituendis socia statuunt, sua tria principia ante Elementa ponit, & ex alia Salis, Sulphuris & commistione ignem; ex alia Terram constituit: id admitti non potest: neque vlla saltem probabili ratione defenditur, sed eadem facilitate, qua ab illo sine ratione ponitur, hæc opinio reiicitur. Et propterea alij Chymici saniores eam defendere ausi non sunt; sed vt modò dictum, vel etiam ista Chymicorum principia ex Elementis mista esse, vel in corporibus naturalibus cōstituendis socia esse sentiunt.

Præterea non video, quomodo tolerari possit, quod nonnulli Recentiores Elementis, quæ æquè, vt alia res naturales, Dei creaturæ sunt, ita iniqui sunt, & illa vilia ac seruilia pecora appellant. Cedunt enim ista in ignominiam Naturæ, & Authoris Naturæ Dei, qui vidit omnia, quæ fecerat, & erant valde bona. Et propterea in Elementa, quæ etiam inter Creaturas Dei sunt, in quibus is suam omnipotentiam, sapiētiam & bonitatem declarauit, & sine quibus ne momento viuere possumus, ita iocari non decet. Seruiunt Deo & hominibus, & omnib. Creaturis sublunariis, atque eo nomine non vituperanda, sed laudanda sunt; quæ in re nobis præstāt Plal. 114. qui laudat Deum, quod omnia in Sapiētia fecerit, atque inters ea etiam Elementa. Neque etiam ita ignobilia sūt, & nullius actionis Quantæ enim illorum actiones sint, & sana & morbida corpora experiuntur. Et quanta commoda Calor & Frigus Elementorum moderata, rursusque immoderata damnum afferant, experientia satis testatur. Non sunt ergo ita Relollacea, nulliusque pretij. Imò quantæ eorum actiones sint, ipsi Chymi satis norunt, qui sine calore & frigore nihil perficere possunt.

Peccant quoque in eo, quod Elementa corpora crassa nominant. Si terra crassa: non propterea Ignis & Aer crassa sunt. Eiusdem notæ est, quod Elementa ista Visibilia nominant. Viderint enim terram & Aquam; quando verò vel Aërem vel Ignem viderint, nescio. Ineptè etiam Mortua appellant: cum enim nunquam vixerint vel viuere debuerint, non rectè mortua nominari possunt. Absurdus est illud quod quidā in specie Terram maledictam nominant.

De numero autem Elementorum hīc plurib. non disputabimus, cum ea controuersia non propriè Paracelsitas concernat, sed etiam inter alios Philo-
sophos agitur. Argumenta, quæ pro numero Elementorum proferuntur, alij loco relinquimus: cum ipsū nobis sensus satis monstret: & supercaneum sit, argumentis ea operosè demonstrare velle, quæ sensus ipse euincit. An non Terram & Aquam videmus? An non Aërem amplissimum istud spatium supra terrenum globum explentem haurimus & spiritu ducimus? Quis ignis vim non vidit & sensit? et si de loco eius dubitant Authores. Vt & alia grauioræ quæstiones & controuersie circa Elementa agitantur, quas explicare potius debebant Recentiores, quàm Elementa ita contemnere. Vt de aliis iam non dicam, de Aëre aliqui contra communem opinionem statuunt, Aërem esse frigidissimum. Et probare idè conantur. Quod aer sibi derelictus semper frigidus, vt nullibi Aer calidus ex se ostendi possit, omnisque aer calidus à causis externis calorem acquisierit. Deinde quod Aëris causa & vi Aqua & Terra humida congeletur, & quidem eo vsque tantum, quousque Aer penetrat.

Ipsorum verò Inuisibilia Elementa quod attinet, dictum antea, nec Aërem, nec Ignem visibilia ex se esse. Deinde ignotis istis Elementis alia adhuc occulta contineri credemus, si quod sint talia Elementa probauerint: & quomodo cognouerint ea dari; demonstrarint. Solæ Paracelsi, Crollij, Seuerini & similiū affirmationes noua Entia parere nō possunt. Et nō est de nihilo, quod Libanius, in *Examine Philosoph. Harum.* de Seuerino scribit: *Bonus vir multa dicit, quasi nuper ex Theauris & abyssis Natura prodisset, & omnia nuda vidisset; sed nihil probat.*

Et certè mira sunt Elementa, quæ secundum Seuerinum, & s. sunt naturæ incorporeæ, à dimensionum legibus absolutæ, inanes, vacuæ. Corporū enim corporea principia hætenus omnium vitorum eruditorum consensus credidit. At isti, nescio quæ inania & vacua, imò incorporea nobis Elementa fingunt. Dum tamen infinita non esse, & virtutem vitalem terminos & fines iis præscribere ait Seuerinus, ipse sibi contradicit. Nam si terminos habent, hoc ipso dimensione non carent. Sicut nec coheret, quod Elementa hæc incorporea inania & vacua appellat, iisque nihilominus contrarietatem & repugnantiam tribuit, c. 2. Neque etiam interiorum istorum ac inuisibilium Elementorum naturam satis explicant. Vidit forsan eminens Paracelsus, non corpus agendi principium esse, & corpora sine formis & qualitatibus incorporeis nihil agere: at quod vidit & forsan rectè sensit, rectè explicare non potuit, & pro forma agendi principio & Qualitatum omnium origine aliud elementum in elemento posuit. Aliud verò si sensit vel Paracelsus vel Seuerinus, parū probabilia asseruerunt, nec quid velint, satis explicare potuerunt. Nā cum Elementa ista externa & vulgaria, quibus sua interna longè præferunt, suas qualitates satis nobiles & efficaces (vt ex ipsis Relollaceæ videantur) habeant, & caliditate, siccitate, frigiditate, humiditate, leuitate, grauitate, perspicuitate, opacitate sese ostendant: illa interna Elementa (horū opinione lōgè nobiliora) omnibus qualitatibus, & hinc emanantibus actionibus nō erunt destituta.

At

Elementum
quid.

Principia
sua male
Paracelsus
ante Ele-
menta po-
nit.

Elementa
non contem-
nenda.

Elementorum
vires.

Elementorum
numerus.

Aëris qua-
litas.

Elementa
inuisibilia
Chymicorum.

At nullas adhuc horum Elementorū qualitates & actiones monstrare & explicare potuerunt. Nā quod dicunt, vitali, validaque potestate munita esse, & semina generationi consecrata fouere, nimis generale est: imò hoc ipsum quaeritur, quae ista valida vitalisque potestas sit.

Præterea nec hoc probat, quod semina sint extra suam speciem in elementis, eo modo, quem ipsi proponunt. Neque enim Deus semina Elementis in Creatione indidit; sed speciebus naturalium rerum, quæ sunt in Elementis. Neque semina conspiciuntur extra Individua specierum suarum in Elementis, sed tantum in suæ speciei Individuis, Deus enim cū res crearet, dixit: *Germinet terra herban virentem & ferentem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: cuius semen in semetipso sit super Terram.* Nō verò dixit, Semen plantarum sit in Elementis. Eadem ratio est animalibus. Nec Seuerinus hactenus monstrare potuit, quod Animalib. ex Elementis sine parentibus progenita sint; sed ad huc vsq; diem per semina parentum propagantur; & per Individua fit specierum conseruatio. Neque anima Bucephali, antequā generaretur Bucephalus, in Elementis istis inuisibilibus, Abyſſo vel Orco fuit, sed in parentib. suis. Omnes nimirū res semina sua in se continent; quæ Dei benedictione & vi verbi diuini, *Crescite & multiplicamini*, multiplicantur, & hoc modo per Individuorū multiplicationē species cōseruantur, nō verò ex progressu seminum ex Orco vel beatissimis sedibus Elementorum. Et licet tempore Verno ex Terra & Aqua plantarū & animalium multa genera, quæ tempore hyberno emortua videbantur, vicissim prodeant: non tamen, ex Orco Hippocratis progrediuntur, sed à suis seminib. aut radicib. quæ à consimilibus speciei Individuis ibi quasi in matrice relictæ fuerunt.

Neque refert, quod ex Orpheo vel Hippocrate quædam loca, quæ ab hac doctrina aliena non videntur, afferunt. Nam scimus, antiquos Philosophos sæpè ex vulgi vel aliorum sententia locutos esse; ac multa, quæ Hippocrati attribuuntur, Hippocratis genuina dogmata non esse. Non ignoramus etiam, non pauca apud antiquos Philosophos absurda dogmata reperiri, quorum plurima ex ignotatione Creationis rerum nata sunt. Et si in hisce Hippocratis autoritas iis est tam sacrosancta: Cur non etiam in aliis eius dogmata sequuntur? Verum cum ad ea, quæ Medicinæ propria sunt, properemus, hinc plura in hunc sensum non addimus. Prolixè Paracelsi & Seuerini hac de re dogmata examinat Erasius, *disput. contra Paracelsi part. 2.*

Qualitates verò primas quod attinet, quæ nullius ferè pretii sunt Paracelsicis, & mortuæ, inuolidæ, ac Relollacæ appellantur: rectè hic illud Diogenis ipsis obijciunt; Qui, Zenone aliquando in Schola subtilis, rationibus motū negante, surrexisse & inābulasse dicitur, & Zenoni, quid ageret, interroganti respondisse, se ipsius rationes confutare. Et quod Scal. *Exerc. 18.* Cardano, Frigus nihil nisi caloris priuatione esse, asserenti respondit: Soleas abiice ac pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Rhæticis vrit nos Boreas. Stultum nimirum est, cōtra sensuum experientiam pugnare, quā constat, ad rerum naturalium generationem & corruptionem qualitates primas maximam habere vim & potestatem, ac non minoris esse momenti, quam vel odores, vel sapores, vel colores. Validissimæ sunt istæ qualitates, non inuolidæ.

Interim tamen dum Elementa defendimus, iis solum inhaerendum non censemus. Et si ea de causa Paracelsicis Elementa & Elementorum qualitates exosa sunt, quod putant, Aristotelicos & Galenicis omnes iis solis inhaerere, atque ideo Elementarios

Dam. Senert. Tom. 111.

ambulatores & Philosophos nominant: iniuriam Aristolicis, & qui ante Peracellum fuere, Philosophis & Medicis plurimis fieri dico. Fuerint sanè aliqui, quicunque etiam, qui solis Elementis inhaerent, & nihil ultra ea sapuerint: non tales omnes Philosophi & Medici fuerunt. Neque tam infantes & rerum omnium imperiti omnium seculorum Philosophi fuerunt, vt crederent, ex sola Elementorum permissione tam præstantes Naturas, tam nobilium qualitatum & actionum authores, prouenisse. Aristoteles certè multum supra Elementa sapuit, quod nō solum ex libris de Anima patet, verum etiam ex insigni illo, *2. de generat. anim. cap. 3. loco*, quem omnes rerum naturalium scriptores perpetuò ob oculos habere debebāt, quæque propterea, & cū multis aliis lucè allaturus sit, hinc integrū inferere liber. Ita autè ille: *πάσις ἐν φύκῃ δυνάμεις ἐπὶ τὴν σφαιρὰν τοῖς κεκοινωμένοις, καὶ θεοτέρεϊ καὶ καλεσμένοις στοιχείων. ὡς δὲ διαφέρει πρὸς πρὸς αὐτὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν ἀλλήλων, ἔστω καὶ ἡ τοιαύτη διαφορά: φύσις. πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ σπέρματι εὐπαράχρη, ὅπερ ποιεῖ ζῷον, ἢ τὰ σπέρματα, τὸ καλεσμένον θερμὸν. τὰτο δὲ ἢ πῦρ, ἢ δὲ τοιαύτη δύναμις ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν τῷ ἀφράδῃ πνεύματι, καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογοις ἔστω τῇ τῶν στοιχείων. διὸ πῦρ μὲν ἐδὲν ζῷον, ἢ δὲ φάινεται σωματικὸν πυρεμύοις, ἢ ἐν ὑγροῖς, ἢ ἐν ξηροῖς ἐδὲν. ἡ δὲ ἢ ἡλὶα θερμότης καὶ ἡ τῶν ζῶων, ἢ μόνον διαφέρει σπέρματι, ἀλλὰ καὶ ἀφραδίᾳ, πᾶσι δὲ φύσις, ὅν ἐπερὶ, ὅμως ἔχει καὶ τὰτο ζῷον πᾶσι. Ὅτι μὲν ἐν ἢ ἐν τῷ ζῷοις θερμότης ἐστὶ πῦρ, ἢ ἐπὶ πυρὸς ἔχει πᾶσι ἀφραδίᾳ, καὶ τὸ τοιαύτων ἐστὶ φανερὸν. Omnis anima siue virtus siue potentia corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quam ea, quæ Elementa appellantur. Verum prout nobilitate & ignobilitate anima inter se differunt, ita & natura eius corporis differit. Inest enim in semine omnium, quod facit, vt fecunda sint semina, videlicet quod Calidum vocatur. Idque non Ignis, aut talis aliqua facultas ista, sed Spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur, & Natura, quæ in eo Spiritu est, proportionem respondens Elemento Stellarum. Quamorbem ignis nullum animal generat, neque constituit quicquam densis vel humidis vel siccis videtur: ut verò Solis calor & animalium, non modò, qui in semine continetur, verum etiam si quid excrementi, quancquam diuersum à natura, tamen id quoque principium habet vitale. Ceterum calorem in animalibus contentum nec ignem esse, neque ab igne originem ducere, apertum ex his est.*

Alexander Aphrodisæus in *Proem. Problematum*, infinita in rerum Natura exstare scribit: quæ sola experientia cognoscantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellantur. Atque eos reprehendit, qui talium effectuum Causas ex Elementorū Qualitatibus asserere conantur, eosque prauè solutiones proponere quamplurimas, quæ inutiles penitus sint & improbables docet.

Galenus ipse, *lib. 11. de simpli. med. fac.* Pelopè Præceptorem reprehendit, quod omnia ad manifestas qualitates reducere conaretur. Et vt reliquos Græcos omittam; Auicennas, *fen. 2. pr. Canon. doctr. 2. c. 15.* vbi de iis, quæ tota substantia agere dicuntur, tractat, illam operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, sed à forma specifica post complexionem adueniente, scribit: quem Mesues & alii Medici plurimi secuti sunt.

Inter Recentiores Philosophus acutissimus Iul. Cæsar. Scaliger *Exerc. 218. sect. 18. ad manifestas omnia deducere qualitates summā impudentiam esse* scribit. Et *exercit. 101. f. 14* Cardanū ita alloquitur: *Quis te malus genius Alexandreus adegit, vt misere diceret, sola elementorū permissione fieri posse, vt ferrum trahatur à Magnete? Et lib. 1. de plāis hac habet: Prima Qualitates penè ab omnib. exstimate sunt sapentū causa: nametsi nobis aliter videtur. Nam si sapor à calore fit, ergo calidum*

Ex Qualitatibus primis omnium rationes reddi non possunt.

Occulta Qualitates.

elementum primo & per se sapidum existet. Quid quod multa mista calida insipida. Quod si quis dicat ex quatuor Qualitatum temperatione confici saporem: respondeat, an in Elemento quopiam, qua Elementum est, sapor insit. Nō sanē inest. Caterum quemadmodum neque vita prodit ab Elementis, neque visus, neque sensus, neque intellectio, neque clementum, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quam elementaribus: ita sapor quoque. Si non est ab Elementis gustare: quare fit gustus? Atque ita Aristotelici & Galeni planē Elementarij non sunt, neque qualitatibus primis penitus immerfi.

Imò Sympathias & antipathias rerum quod attinet, ita eā non sunt ignotæ Paripareticis & Galenicis, ut etiā pleriq; earū exempla, quæ hodiē adducuntur à Chymicis, ab Aristotele, Galeno, eorūq; discipulis annotata acceperint. Si qui tamen sunt vel ex Philosophis vel Medicis, qui nihil supra Elementa & Qualitates primas sapiunt, ab eorū partibus nō stamus. Et qui tentant omnia ad qualitates primas reducere, illis plerūq; evenit, quod de Epicuro, & Asclepiade Galenus, lib. 1. de nat. fac. c. 14. scribit, ut rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiā confirmata sunt. Et certē si nihil esset, quod id nobis persuaderet, saltem in venenis decuit acquiescere, ut Scalig. Exer. 28. sect. 18. ait. Eorum nāq; multa diuersas habent ab Elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino latent animos temperatos, illudunt curiosis.

Nam primò quæ à qualitatibus manifestis fit alteratio & læsio, tam subito, quod venena faciunt, hominē interimere non potest. Secundò in minima quantitate maximas vires nō habent, qualitates primæ. Ignis quidem est calidus, nix frigida: sed ut rectē scribit Galenus, 3. de Temper. cap. 4. Si quid horum prorsus exiguum est, nullum evidentē in corporib nostris excitat affectū. At venena etiam in minima quantitate non solum maximatum operationum autores sunt, sed etiam enecant. Quis enim credat, inquit Gal. 3. de loc. aff. c. 7. vel à Scorpione infixio aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & inusitata mutatione affici, nisi sæpenumero id accidere videret: præsertim minimā quandam rem feris in ipsum dimittentib. Et paulò post: Marina Turturæ, quemadmodū & terreni Scorpii aculeus in partē acutissimā quia ille finitur, ubi nullum foramen est, per quod venenum deici possit: necesse tamen est, ut excogitemus substantiam esse aut spiritualement aut humidā, quæ ut mole minima, ita facultate quā maxima est. Et Ælianus, lib. 9. cap. 5. de animal. refert, Morsus vestigia, quæ aspis imprimunt, ita obscura & parua esse, ut indicia vix acris oculorum acie deprehendantur. Præterea in minima quantitate venena in corpore illa latere possunt, tandemque longo post tēpore vires suas exerunt, id quod qualitates Elementares præstare nō possunt. Si exigua spūi canis rabidi quantitas illa in corpore manere, & contra caloris nostri actionem sese tueri potest, tandēque post menses non solum sex, sed longē plures etiam grauissimas corpori nostro mutationes inducit.

Et quod de venenis diximus, de aliis rebus plurimis dici posset, quarum vires sunt longē maiores & nobiliores, quā ut ad qualitate primas refecti possint. Quis actiones magnetis ad qualitates primas commodē reducet? Quis quomodo purgantia suas actiones obeant; qua ratione medicamenta peculiaris nostri corporis partes roborent, quod Alexipharmaca venenis resistunt, ex qualitatibus primis rationes sufficientes dabit? Aut quis miras rerum plurimarum Sympathias & Antipathias ex qualitatibus primis deducet?

Confugiant hīc quidem nonnulli ad id, ut dicāt, occultas qualitates ex variē mistorū singulari temperie nobis planē incognita, Deo & Naturæ soli nota oriri, neque aliud esse, quā latentē variē mistorū

idiorū separatur. Verum falsum est, occultas qualitates eā de causa sic dici, effectusque toto genere differentes satis monstrant, nullo modo, quæcūque etiam mistio & tēperies fingatur, à qualitatibus primis eas oriri posse. Et rationes paulò ante allatæ æquē contra tēperiem, seu notam, seu occultam, qualitatū primarum, quā contra singulas seorsim pugnant. Nam, ut modò ex Scaliger. lib. 1. de plantis, dictum; In nullo Elemento, qua Elementū est, sapor est. Et proinde nec in cōposito sapor ex elementis est. Et si occultas qualitates, quæ in rebus naturalibus deprehenduntur, à singulari Elementorū mistura deducere licet: an nō ab iisdem Elementis vita, visus, sensus, motus voluntarius, imò ipsa anima, ut venenauit hāc Philosophiæ partem Alexander, ut verbis Scalig. utar, deducatur? Sed nec hīc acquiescunt; & cum dicitur, nihil agere ultra virtutem suā speciei, & proinde cū occultas qualitates longē alios effectus producāt, quā qui à temperie primarum qualitatū possint proficisci; respondent; *Pt ex mistorum Elementorum varia mistione nascitur indicibilis qualitas, quæ in nulla re alia existet, ita quoque esse magna & latentis efficacia, præcipue cum à forma dirigatur. Ita calorem ab ignis forma directum vire, ab Anima coquere.* Verum prius quod attinet, petitur principium. Hoc enī ipsum in quæstione est; An ex quacūque etiā seu manifesta se occulta qualitatū elemētariū mistione oriri possit aliqua qualitas, quæ sit tantæ efficacia, qualis in venenis, & aliis rebus pluribus inuenitur. Et hoc meritò negatur, iterumque illis reperitur: *Nihil agere ultra virtutem suā speciei.* Effectus autem, qui in venenis & aliis rebus, quæ occulto modo agere dicuntur, deprehenduntur, supra vires. Elementorum pluribus modis esse, supra monstratum est.

Deinde, quod dicitur tam miras actiones edere, Qualitates quatenus à forma dirigantur, sciendū: etsi Qualitates sint formatū instrumenta, & à Formis dirigantur, nūquam tamen amittere suas vires, aut Naturā, sed eas ipsas solummodo exercere: si quid nobilius editur, ab aliis Facultatibus & cōcurrentibus. Qualitatibus fieri. Et proinde dum à Formis suis diriguntur, præter, vel ultra suā speciei vires non agere. Ut res essentis differunt ita operationibus & instrumentis. Id quod ipse Aristoteles docet, lib. 2. de Gen. Animal. c. 1. *ὡσπερ, inquit, ὅδ' αὖ σέλιαν, ὅδ' ἄλλο ὄργανον φησὶ μὲν ποίησι το σὺρ μόνον, ὅπως εἰδὲ πόδα, καὶ χεῖρα. τὴν αὐτὴν δ' ὁρῶντες εἰδὲ σάρκα καὶ γὰρ ταῦτα ἔργον τὴν δὲ σκλήρην μὲν ἂν καὶ μαλακὰ, καὶ χλίστρα, καὶ κραιώρα, καὶ ὅσα ἄλλα πάθη, ὑπάρχει πῶς ἐμφύχους μορίων, θέρια πτερά καὶ ψυχρότης ποίησεν αὐτὴν. Τὴν δ' ἰχθυὸν, ὡς καὶ τὸ μὲν σαρξ, τὸ δ' ὅσεν, ἐκίπν, ἀλλ' ἡ κίνησις, ἡ δὲ δύναμις ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῇ γινεμένην κατὰ τέχνην. σκληρὴν μὲν γὰρ καὶ μαλακὸν τὸ σῆμαρον ποιεῖ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν: ἀλλὰ εἰς ὃ καὶ κίνησις ὁ ὁρῶντων, ἔχοντα δ' ὁ τὴν τέχνην.* Calor nimirum etiam dum est animæ vegetantis instrumentum, solum calefacit, & solum calefaciendo coctioni inseruit. Quod autem in ventriculo & cibo fit Chylus, non solum à calore proficiscitur, sed à facultate ventriculi coctrice, seu vi chylica, ut appellant. Sicut idem calor, etsi in diuerso gradu, & coctioni in Epate inseruit, in quo nō solum ob Calorem, sed innatam vim sanguificandi Chylus in sanguinem conuertitur. Nunquā verò Anima calore ad frigificandum, aut humidificandum, aut humiditate ad calefaciendum & siccandum; aut aliquid ultra suas vires agendum, utitur: qualitateque primæ quocumque etiam indicibili modo mistæ, in animali venenato non euadunt venenatæ, aut veneni naturam induunt, sed veneni natura longē ab alio principio pendet. Et ut diuersæ actiones à diuersis formis sunt: ita quoque formis diuersis ad diuersas actiones edendas.

Natura

Qualitatum
occultarum
vis.

Venenarum
vis.

Qualitates
occultas qm.

Occulta
Qualitates
non oriuntur
ex primis.

Qualitates
prima non
agunt ultra
suas vires.

Natura diuersa instrumēta dedit. Magnes nō attrahit ferrum calido, frigido, humido, sicco, aut temperie quocunque modo & ἀπὸ πῦρος mista, sed occultata & nobiliore qualitate. Materia & particula veneni à Scorpione immissi, non calefaciendo, humectando, siccando, aut his omnib. quocunque modo mistis; sed peculiari vi humores corporis nostri corrumpit, tandemque hominem iugulat, quod nulla qualitas Elementaris seu cum aliis quocunque modo mista, præstare valet.

Sed nec in his acquiescunt, ac dicunt, quod plus sit in composito quam in simplicibus. Verum concedimus quidem, plus esse in composito, quam in quolibet simplici seorsim sumto; interim non sequitur, quod plus sit in Composito, quam in simplicibus omnibus, quæ compositionem ingrediuntur. Si plures Colores miscentur, sit quidem Color alius ab omnibus seorsim sumtis simplicibus: sed tamen solum Color inde fit; nunquam verò ex coloribus quocunque modo mistis, fiet odor, vel sapor, vel alia diuersæ speciei qualitas. Ita temperamentum è quatuor qualitatibus primis aliud quidem est, quàm simplices qualitates seorsim sumtæ: non tamen alia alterius speciei qualitas inde oritur. Et quocunque modo qualitates primæ misceantur, nunquam ex iis fiet Color; nunquam ex iis emerget vis trahēdi humores, qualis est in purgantibus; aut ferrum, qualis est in magnete; vel alia Specie differens qualitas.

Verum nec ipsi sibi constant, & tandem confitentur, per formæ introductionem nasci nouas qualitates & virtutes à forma oriundas, quæ Elementorum seu rerum miscibilium (utpote quæ tantum sint materialia principia) conditionem longè superent: virtutesque, quæ insunt rebus naturalibus, & conditionem Elementorum transcendunt, nō Elementis seu materiæ rerum, sed formæ suisque qualitatibus adscribenda esse. Quam confessionem, quod scilicet dentur in rebus naturalibus virtutes & qualitates, quæ Elementorum conditionem transcendant, hoc loco acceptamus; vnde verò oriantur, alio loco disquisituri.

CAPVT IX.

De Formis, Seminibus, seu astris rerum.

IN his autem, quæ statuunt, Elementis vaciis & inanibus, siue, ut loquuntur, in abyſſo, Orco Hippocratis, nocte Orphej, in Iliado vel Iliastro Paracelsi, semina & astra, quæ appellant, radicesque rerum omnium generabilium & corruptibilium contineri statuunt: quæ semina nec molis magnitudine, nec partium distantia, nec ullis dimensionum vinculis alligata sint. Elementa vbique penetrent, seruatiua sine confusione leges à natura præscriptas: cum principiis tamen iuncta partium distantia extensiones admittere, locorumque angustiis includi. Ab his seminibus generationum omnem vicissitudinē absolui statuunt; atque ab iisdem corporibus omnibus magnitudines, colores, sapores, odores, vniuersasque qualitates, vitamque ipsam donari, & hinc omnium actionum vigorem & potestatem prouenire existimant.

Atque hinc semina Seuerinus, c. 8. describit: *Quod sint vitale principium, in se continens Spiritus. Mechanicos & tincturas vniuersa anatomia propria speciei, quibus suum sibi fabricant corpus, colores, sapores, qualitates, magnitudines, figuras, & reliqua officiis consentanea.* Atque hæc semina & astra in Elementis illis inuisibilibus;

Dan. Senert. Tom. I I I.

tanquam in patria, pura & sola habitare ac beatè quiete frui; corporum verò commixtione quasi cōtaminari docent. *Semina* autem appellant, quod iis generationum & transplantationum processus in vniuerso mundo absoluantur, & quod perenni vicissitudine decretis digestisque temporibus fructus & indiuidua suæ speciei è fontibus suis producant.

Astra appellant, quod motuum omnium ordinatas leges, statas periodos in omnib. naturalib. actionibus, herbarum, animalium, & mineralium, in alimentorum cōtione, excrementorum separatione; in tota nutritione, in augmentis in procreationibus, in se contineant & constanter custodiant. Nihil enim esse, aut vniuersa inferioris huius naturæ familia, quod non innatis astris ætatum discrimina cōstituere, quietis & laborum tempora gubernare, actionum, durationumque terminos constanter definire possit.

Radices tandem appellant, quod in iis fructus dispensationis, maturitatis, totaque fecunditas mudanæ arboris contineatur. Et quemadmodum fructuum durationes momentaneæ stabilitate radicum reparantur: ita seminibus generationum & procreationum omnium origines delitescere docent.

Porro quolibet Elementum sua semina habere statuunt. In Elemento cœlesti siue igneo, quia semina illa corpora perfectissima nacta sint, etiam indiuidua similia in seculum duratura produxisse putant, Solem, Lunam, Planetas & astra omnia; atque in hoc Elemento astrorum inuisibilibus in reliquis Elementis motus & leges visibili specie repræsentari aiunt. Nec mortua illa esse corpora; & licet, ut reliquorum Elementorum indiuidua, corruptioni obnoxia non sint: fructus tamen vitæ testes & munera edere, pluuias, niues, tonitrua, grandines, ventos.

Inferiora autem Elementa etsi tam pura corpora & perfecta indiuidua non habeant: nihilominus in suis thesauris obtinere corpora in seculum duratura, quibus seminum vel specierum perpetuitas ab interitu vindicetur. Et licet astra visibilia non habeant: quæcunque Elementis virtute & vitali potestate contineri statuunt, à quibus actiones proficiantur, & in quibus scientiæ mechanicæque rerum progressus vigeant, & temporum decreta momenta custodiantur. Sic æstatis, hyemis, veris, autumnus sidera in terra contineri, in aqua, in aere cum astris firmamenti conspirantia: mutuaque seminum conspiratione & familiaritate totius naturæ fecunditatem stabiliri.

Corpora autem astralia inferiorum Elementorum duplicata esse docent. Puriora, quæ cœlestium perfectionem æmulentur, & in conspectum non veniant, nisi artificum industria. Quemadmodum verò inter se differant semina officiis & proprietatibus: ita hæc quoque corpora ab arborum, animalium, mineralium, metallorum, gemmarum. Et in herbis aliud esse corpus Melissarum, aliud esse Valerianarum, aliud Vrticarum; in animalibus aliud hominum, aliud leonum, & sic in ceteris. Et ex his quædam perenni indiuiduorum successione in seculum custodiri statuunt; quo ordine continentur semina omnium perfectiorum animalium, plantarum, arborum, & quæcunque noua sobolis suffectione æternitate æmulatur. Alia corporum quidem coniugium admittere, sed instabile, & absoluta officiorum dispensatione certis temporum interuallis decrepitum corpus destituere, & se in patriam ac diuiniora diuersiora recipere; recidiuis verò generationibus & constanti circuitu iterum in lucem prodire.

Ista autem omnia, quæ de Seminibus & Astris à Seuerino

Qq q 2

Astra quid Paracels.

Radices quid Paracels.

Semina in Elementis Seuerino.

736 De formis, seminibus, seu astris rerum.

Semina &
Astra Seuerini sunt
Forma rer.

Seuerino in primis cap. 6. & 8. atq; aliis Chymicis ex eo traduntur, si in genere spectes, noua non sunt, sed vulgata de formis, in primis viuientium, quæ Animæ dicuntur, doctrinam continent. Atque ita rursum nihil noui hîc proferunt Chymici, sed notis rebus saltem noua nomina imponunt.

Forma unde
sua vires
habeant.

Senserunt nimirum saniores Philosophi hæcenus, formas rerum naturalium esse principium diuinum & immutabile, & instrumentum, ac quasi manum sapientissimi opificis ac creatoris Dei, qui hæc efficaciam his suis instrumentis largitus est. Licet enim Galenus & alij Gentiles Philosophi admirati sint stupendas formarum & admirandas animarum operationes, nec satis assequi potuerint, quo modo, vt Gal. loquitur anima vegetabilis *ἐκ μόνου ἐκ σφῆς ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσιν ἀλόφει*, tā admirandarum operationum in generationibus, in quibus *τὴν καὶ σφῆρα μάλιστα* apparet, & *ἐκ οὗτο σφοδρὰ τὸ δὲ καὶ διωατοῦ ἔτι δὲ μάλιστα* fieri non possunt, autor esse possit: tamen Christiani Philosophi norunt, non ex se habere hanc potentiam, sed à Creatore in prima Creatione accepisse, cū diceret: *Generet terra germen, herbarum producentem semen; arborem fructiferam, facientem fructum iuxta Speciem suam, cui insit semen suum.* Et apud Christianos Philosophos Gal. sui voti compos fieri potuisset. Is enim, l. de sat. format. frustra se id à sui seculi Philosophis dicere conatū fuisse, nec quo animus discēdi cupidus satiaretur, apud eos inuenisse, atque ideo tristitia magna affectum fuisse conqueritur, & proinde secū inuestigare cœpisse scribit, an *πῶς λόγος ἰσχυρὸν ἐπὶ τῶν ζώων καὶ σποδῶν* inuenire potuerit; inuenisse autem nullam, & se *μὴ ἀρξάμενος διωατοῦ ὁπνοίας*, *ἐδ' ἀρξάμενος* peruenire potuisset: ideoque omnes Philosophos rogat, vt si quid veri inuenerint, id sine inuidia secum communicent.

Forma quid.

Forma nimirum rerum & Anima, seu semen, Astrum, Radix, vt suis de causis Seuerinus nominat, aut quocūque modo appelletur, est actus seu *ἐνέργεια* rei, est causa vt materia, quæ ex se nequit subsistere, sit actu hoc: Est omnis rei perfectio & quidditas: est Causa omnis motionis in corpore: & breuiter, est quædam diuinæ essentia imago.

Anima vires.

Animæ verò, quæ est forma viuientium, proprium est, viuificare corpus: per animam fit, vt Corpus moueatur secundum alium motum à motu proprio. Eadem totū corpus fabricatur, ipsumque omni perfectionum genere instruit, ipsi magnitudinē, figurā, omnes qualitates, numeros, ordinem, situm, omnēque apparatus & pulchritudinem tribuit. Præterea admirandus ordo & periodi in motibus ab Anima proficiuntur: quā ob causam, vt supra dictum, recentiores Chymici eas Astra appellare sole nt. quod scilicet sicut astra certis temporibus & periodis suos motus absoluunt: ita & Animæ in viuētibz certis motuum leges obseruent. Florent, ipsa hyeme Elleborus niger; primo vere, Narcissi; Martio, Violæ; Majo, Rosæ; Iunio, Sambucus, Viris; Iulio, Lupulus; & aliæ aliis temporibus: habentque postea statuta maturitatis tempora, post quæ, motus quasi absolute, quiescunt, donec sequenti anno eandem periodum incipiant. Et quidem aliæ plantæ citius post florem ad maturitatem perueniunt; aliæ tardius. Id quod etiam in animalibus accidit. In hominis perfectione nouem menses consumuntur; in plurimorum aliorum animalium perfectione pauciores. Singulorum tamen animalium Species in fœtus perfectione certum & determinatum tempus obseruant. In summa; Omnes motus, qui tam in plantis, quā in animalibus fiunt, certas periodos & statuta tempora obseruant; quo ipso Creatoris sapientia maxima nobis conspicienda exhibetur.

Anima cur
Astra dicantur
Seuerino.

Atque utinā plurima & obscurissima quæ de hac Natura & formarum ac animarum essentia & pro-

prietatibus sciremus, libenter ea in publicum proderemus; nec moraretur nos hîc Seuerinus, qui, in fine Capite 6. scribit: *Rudimenta huius naturæ posui; nec fas est, omnia palam interpretari.* Simulat quidem plura secretiora de hac Natura sibi cognita esse: sed proculdubio & ipse hîc hæsit in Ignorantiæ luto tori humano generi communi. In hoc enim fonte ij diuinæ potentia, sapientiæ & bonitatis thesauris absconditi latent, quos nemo hominum vnquam eruet.

Porro ab hisce seu Seminibus, seu Astris, seu formis Seuerinus qualitates, numeros, conformationem, & signaturas cæteras, quas appellat, in mechanico processu prouenire, rectè quidem scribit. Et miror Libauium istam doctrinam tam acerbè insectari, & in Exam. Philosoph. viu. Hart. p. 118. scribere: *Ridiculum esse, formā internā, dum sibi suum corpus format & fabricat, etiā Qualitates cudere.* Sine enim Seuerinus, siue alius id docuerit, nihil id refert, modò verū docuerit. Et si Seueriana omnia tā facillè in bonum sensū trahi possent, quā hæc de fabrica corporis naturalis: res expedita esset. Et quod Libauio mirum imò ridiculū videtur, quomodo formæ corporis fabricatrices scire possint, in qua parte debeat collocari auris, in qua manus, pes, nasus & reliqua: quātū caput fieri debeat, quātū reliquū corpus, quibz mēsuris Geometricis, vlnis, pedibus, & palmis vtatur, vt tātus fiat nasus, tātū os, quomodo idē faber nasū aures, caput fabricare possit: id mihi nec mirū nec ridiculū videtur. Nam nō vi sua forma tam mira præstant, sed sunt instrumentū & manus quasi sapientissimi opificis ac Creatoris Dei, qui ipsis hanc vim & efficaciam tribuit. Nam Deus quidē omnia & ab æterno determinauit, & pro sua sapientia, bonitate, potentia & voluntate in tempore, mundum hoc modo constituit, & post creationē quoq; sua prouidentia omnia gubernat: (quæ omnia libenter cū Libauio admittimus.) non tamen immediatè rerū generationes administrat, sed formis & seminibus rerū hanc vim indidit, quæ ex benedictione diuina hæc omnia peraguntur: siue Naturā, siue alio nomine appelles, non multū laboro. Modò cōstet de re, de appellatione facillè cōueniemus. Et licet anima ac forma rei cuiuscunq; sit vniformis ac simplex: tamen est principiū multiplicis potestatis, nec solū diuersa potest, sed etiam facit; ait Scaliger, exerc. 6. f. 8. rectè scribit. Imò, æque mirū est, quā ratione terræ præstare possit, vt ea ad perpendicularum deorsum moueatur; aut forma magnetis, vt is versus polos dirigatur.

Neque vocabulū Scientia hîc tantoperè offendere debebat Libauio, cui alias ἀκυρολογία Seuerinianæ satis notæ sunt. Cum enim dicitur, animam habere scientiam corpus fabricandi, sumitur scientia pro naturali vi, potentia & instinctu à Deo creatore concessio. De quo Hippoc. 6. epid. sect. 5. 4. 2. ἀπαρδ δὲ ἡ φύσις ἴσται καὶ ἐκ μαθεῖα τὰ διόντα ποιεῖ. Et Galenus, 1. de fac. natural. aut. πῶς αὐτὴ ἀδιδάκτως ἀπάγει ἀπὸ τὰ διόντα. Et, in libro, an animal. sit, quod in utero est; πᾶν ἀπάγει αὐτὸ διδάκτως τὸ καὶ αὐτομάτως. Imò vocabulo Scientia alij etiam Philosophi hoc modo vtuntur, scribitq; Gal. *τὴν καὶ σφῆρα μάλιστα* in formatione fœtus apparere; & Scalig. exerc. 6. sect. 5. virtutem tam nobilis templi architectam sapientissimam ab omnibus Philosophis iudicā esse dicit. Idemque planè, vt solet, egregiè hac de re, in 1. de plant. scribit: *Natura, inquit, animali anima est. Ipsa sibi fabricat: calces, dentes, cornua ad vitam tuendum. Itaque is & vitatur, & scit, quo sit vitendum modo, sine obiecto, aut phantasia ulla. Qui animam fecit, certis eam præceptis onerauit, partim generalibus, partim contrariis. Illa sunt, quæ pertinent ad vniōem suā cum corpore conservandam: cuius nullus autor externus esset debet. Eius* itaque

Anima C
poris reser
matrix.

Anima pot
stas in corp
re formand
vnde.

Anima po
tentia mult

Scientia Ani
ma Seuerini
quid.

Natura vi

Natura De
ministra.

itaque studiosa mouet cor: coquit in iecore: perficit in venis: digerit in mēbris: mutant in corpus: suffert, unit, instaurat, redintegrat. Imò diuinè, in lib. 2. de plant. Grane, inquit, etiam ascendit. Fit enim opus illud à vi distributrice; quæ & terram sursum leuat, & ignem deorsum vel pel- lit, vel trahit; terra scilicet atque ignis domina Domini ip- sius opificis primo iussu. Non enim dubito vos existimare, non aliū rerum esse cōditore, alium, qui cōdita tueatur, spi- ritū. Et illū, ubi ista condidit à seipso, qui à se non potest abesse, ab his abesse noluisse. Deus Deus, o viri optimi, neq; otiosus, neq; negotiosus, neq; in opere extra opus: sed sine ope- ra operis caput, principium, medium, finis, totum, & ut vno verbo omnia rē expleam, rē ambiam, tū superem: IP- SE cuius simplicissima atq; indissolubili sui intellēctione secūli facta vniuersa: ita suū quæq; finem atque ordinem omnia nanciscuntur.

Ergo non primus ista docuit Seuerinus: sed non solum ante ipsum id docuit Scaliger, qui exerc. 6. f. 6. ab Anima & qualitates, & quantitates & numeros & ordines & situs apparari, eamque tam nobilis tē- pli architectā esse scribit: verū iam olim Themistius, qui Animam sui domicilii architectam esse scribit. Imò ipse Libanius id confiteri necesse habet, dū, ead- em pag. scribit, Creatorem iussisse singula sese propagare pro sua natura seminum. Et cum ex semine oriuntur & perficiuntur, unumquodq; suam dispositionem & Naturā habere: Eam immutare effluentes attractosq; ex terra vel aqua, aut inde petitos enatosq; succos, & calore alijsq; ad- miniculis coquere, maturare, assimilare. Hoc enim procul dubio nec Scaliger nec Seuerinus negabit. At quæ est ista natura, quæ hæc facit, nisi forma & anima? Reddat enim rationem Libanius, cur in eodem agro crescat beta rubra, carotta, rapū, calore radicū inpri- mis differētes plātæ, ribes & pruna sapore & colo- re differētes; nisi forma plantæ harū qualitatū autor est. Et cū figuræ plantarum diuersæ à formarū diuer- sitate pendeāt: cur non & sapes, colores, odores? Verū quod corporis rerū naturalium fabricam & o- riginem formarū attinet, cum Scaligeri sententiam hætenus secuti simus, eaq; postea approbarit & lau- darit doctissimus Petrus, in disp. de orig. form. & alii docti viri; ex professo verò hanc Scaligeri sententiā impugnandā sibi sumpserit vir Clarissimus Andreas Libanius, in Exā. Philos. vit. Hartm. sect. 19. & quidem acerbius dum Scaligeri phantasiā appellat, sentē- tiam ridiculam, & sacris literis contrariam, Scalige- rūque superficialiter in Philosophia versatū dicat: veritatis inuestigandæ gratiā istā opinionē amplius perpēdere, & de origine formarū disquerere; ideoq; quæ iam olim hac de re, in Instit. lib. 1. cap. 1. o. propo- sui, hīc repetere & declarare, & in rem omninō dif- ficilem accuratius inquirere libet.

DE ORIGINE FORMARVM.

Opus generationis & in plantis & in animalib. maximè omnes Philosophi semper admirati sunt; cum, vt Galenus loquitur, τὴν καὶ σφίσι μάλιστα in eo apparet: fateturque Galenus, c. 6. lib. de fætus forma- tione, πλὴν τῶν καὶ κατὰ φύσιν ὁμοιωμάτων, ἅμα ἐκ τῶν αἰσθη- τῶν referri non posse; & se persuaderi non posse, vt credat, αὐτὸ σφιστὶ τὴν καὶ διωρατικὴν ἀμύνην opus ita affabre factum existere.

Non verò tantum omnium seculorū Philosophi generationem animatorū admirati sunt, sed & in causā illa formatrice inuestigandā laborarunt; atque quæsiuerunt, quid illud sit, quod omni perfectionis genere materiā instruat, magnitudines, numeros, fi- guras, ordinem situmque & alia, quæ in corporibus animatorū conspiciuntur, apparet. Verum simul in labore hoc difficultatem summam agnouerunt. Nam, vt Scaligeri in de plant. verbis utar; ne inter pri- mos quidem Philosophos satis constat, quis sit formarum

Dan. Senert. Tom. III.

dator, vt unde proficiantur: & τὴν καὶ κατὰ φύσιν de promā- tur illa. Neque facilius patere videtur ingenio humani aditus ad huiusce sacrari penetralia. Adeo vero exagi- tati sunt sapientes, vt Deum quendam (loquar illorum more) subalternum crearet Anicenna, cuius tum bene- ficio facta, tum officio data forma reciperetur in matē- riam.

Vnde factum est, vt nonnulli de veritate inueniēda planè desperarint; alii aliter senserint. Galenus, lib. de fætus form. studium suum & diligentia in inue- stiganda hac causā summam proficetur. Et cum, vt antea etiam dictum, à Philosophis sui temporis frū- stra id discere conatus esset, nec quo animus discē- di cupidus satiaretur, apud eos inuenisset; scribit se tristitia magna affectum secū inuestigare cœpisse, at πῶς λόγον λαχόντων ὅτι τὸ ζῶον κατὰ φύσιν inuenire potuerit: inuenisse autem nullum id quod scripto hoc se confiteri testatur; rogatque omnes Philoso- phos, vt si quid veri inuenierint, αὐτὸν σφὶν ἀποδείξωσι, id sine inuidia secum communicent. Et paulo post, addit, se μὴ ἀλλὰ διωρατικῶς μόνον βεβαιῶσαι γνώσεως aliquid ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡμᾶς τῶν κατὰ φύσιν inuenire, ὅτι ἀλλὰ τὸ πῶς καὶ πῶς περὶ τῆς φύσεως ἀμύνης, καὶ διωρατικῆς: non se credere posse; πλὴν ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ἀληθείας τὸ ἐμπεδον, καὶ μὴ ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ἀληθείας.

Qui verò de cognitione formationis animatorū nō desperarunt, in varias sententias abierunt. Quā- quam enim nec ipsa forma, nec materia seorsum pro- priè generetur, sed ipsum compositum: tamen cū ge- neratio fieri non possit, nisi per formam, vt princi- pium, quo omnia in generatione perficiantur; meri- tò, vnde illa proueniat & originem habeat, quæ- ritur:

Vt autem omnes opiniones non recensē, præci- puas salte proponere liber. Alii quidem extrinse- cus formā immitti statuerūt: inter quos Fernellius, qui lib. 1. de abdit. rer. caus. plurib. in locis, cum calore & spiritu semini vires committi docet, quæ vteri vi ac benigno calore impulsæ subiectam sibi materiā omni præparationum genere instruat, vt substantiæ tandem particeps forma extrinsecus assumatur. Vbi enim iam omnis ad plenum absoluta sit præparatio, tum extrinsecus speciem accedere naturali quadā & inuitabili necessitate. Atq; vnde formas adue- nire existimet, docet, cap. 10. Cælum, inquit, nullo se- mine multas profert tum animantes tum stirpes; at semen nihil quicquam sine cælo generat: semen gignēdis rebus materiā concinne duntaxat & conuenienter apparat & instruit: cælum in apparatus illam speciem summamque perfectionem immittit; vitamque suscitāt in omnibus. Ec- post: Animantium, stirpium, lapidum & metallorum om- nium, quacunque & fuerunt & esse possunt, formas una cæli forma potestate comprehendit, & innumerabilibus illa quasi grauida formis omnia gignit & fundit ex sese.

Verum nihil probabile ad istam opinionem sta- biliendam affert. Nam licet superiorum & inferiorum consensum libenter admittimus, nec negamus, inferiora hæc à superioribus gubernari & foueri: tamen hinc non sequitur, quod rebus naturalibus omnibus vires & formæ à cælo imprimantur. Re- rum ortus promouet, ac res ortas fouet cælum, & causā remota, communis, externa & administrans generationum est, non rebus oriundis species lar- gitur. Sed cum ipsimet, qui hanc opinionem sequuntur, necesse fateri habeant, Deum opt. max. cum stirpes & animalia crearet, ea diuinis viribus & suis quæque fœcundisque semini- bus impleuisse, imò Deum omnes herbas & ar- bores ac omnia vegetabilia ante stellas creas- se, atque ita omnia vegetabilia semina sua fœcunda, antequam astra doncita essent, obtinuisse

Varia de o- rigine forma- rum sententia. Fernellii opi- nio.

obtinuisse : quomodo negare possunt , eodem eiusdem Creatoris iussu per semina illa sese propagare : Et si possunt , ac stirpes & animalia fecunda semina , quibus se propagent , obtinent : quorsum à cælo formas , quæ seminibus iam insunt , petere opus est : Et si omnes formæ à cælo defluerent , nulla in hisce inferioribus esset vniuoca generatio , sed & stirpes & animalia cæli tantum soboles essent.

Peripateticorum plerumque de origine formarum opinio.

Forma an educantur à potentia materia.

Deinde vulgata est sententia inter Peripateticos , procul dubio ex ignoratione Creationis Mundi orta , Formas educi à potentia materiae . Verum quid verbis istis , si ita simpliciter accipiantur , rei sub sit , nemo adhuc , quod ego quidem sciam , ita monstrare potuit , ut animus veritatis cupidus in iis acquiescere potuerit . Neque enim in vlla materiae potentia latent formæ . Et si in suo sinu materia formas contineret , ac formæ originem suam materiae deberent , materia esset Ens nobilissimum , nobilius principium , quam forma : imò formæ principii nomine vix digne essent .

Aut si ita velint rem explicare Materiam quidem actu in se non continere formas , sed in materia esse quandam dispositionem ad formam , quæ ubi compleatur , tum iam fieri actu , quod erat antea potestatis : seminisque hanc esse naturam , ut accedente ad æquata causa efficiente ex sua potentia quasi edat actum seu formam , quæ ante actionem agentis nondum actu aderat ; atque ita potentiam hanc nihil esse , quam certam determinationem , ut ex hac materia fiat hoc , non aliud , ex gr. ex ouo pullus , non equus . Nihilominus quæritur , quomodo ista potentia compleatur , & vnde actus seu forma , quæ substantia est , ad actionem agentis proueniat & originem habeat ; an nimirum illa potentia , & dispositio , quæ Qualitas est , mutetur in substantiam ; an verò ex nihilo fiat forma , ita ut agens nihil de sua essentia illi , præter actionem , tribuat . Quorum vtrumque absurdum est & à veritate maximè alienum ; formam scilicet vel ex nihilo fieri , vel actum ex materia , & substantiam ex accidente , & λόγος ὅτις ex Qualitatum crasi quacunque deducere . Quocunque enim modo illa ad formam dispositio explicetur , cum successivè & per partes illa præparatio fiat , & gradus vltimus eiusdem sit generis cum præcedentibus : actum rei constituere , & substantiæ essentiam dare non potest . Neque formarum inchoatio datur . Neque , quid agentis actio ad formæ productionem faciat , patet ; cum ad unius agentis actionem diuersissimæ formæ sese exserant . Idem enim calor Solis tempore verno facit , ut ex plurimis & diuersissimis seminibus in eodem campo vel horto plurimæ & diuersissimæ plantæ crescant . Præterea secundum hanc opinionem generatum non à generante haberet suam formam , & generans non ipsam formam , sed dispositionem saltem ad formam , quæ postea sua sponte ad actionem agentis alicuius extranei , caloris puta , & quidem varii generis (nam oua gallinarum non solum calore incubantium gallinarum , sed & ignis calore excludi à Scaligero notum : plantasque cum calore Solis tum ignis in hypocausto à seminibus produci , itidem notum) à potentia materiae , nihil communicante agente , emergeret . Quod à ratione alienum esse , præstantissimi etiā Peripatetici agnouerunt . Vnde Iacob Zabarella , de facult. anim. cap. 1 . scribit : *Viuentia , dum generant sibi simile , largiri & communicare aliquid de suamet forma , quatenus exhibent semen animatum ac vitali eadem facultate , quæ in generante erat , prædicitur .*

Viuentia quomodo generent ,

Omnis forma sui multiplicationis .

Neque ex ista opinione dici posset , quod animatum sibi simile generet , & forma omnis sit sui multiplicationis : quod tamen omnes saniores Philosophi concedunt . Si enim nihil de sua essentia generans ingeneratum transferret , sed saltem materiam deter-

minaret ad similem formam ; efficiens postea (quod non eiusdem speciei est) faceret , ut actu prorumpat : quomodo , quæso , dici posset , formam sese multiplicare ? Certè si plânta aliqua in India , dum semine producit , nihil aliud dat , quàm materiam cum determinata potentia ad similem formam recipiendam , è qua post annum , duos vel plures , ipsa plantâ iam combustâ vel putrefactâ forma erumpat vi caloris , non tantum Solaris , sed & ignis in hypocausto , ut agente plantam illam sibi similem generasse , & formâ illam sese multiplicasse , dici nō potest . Neque enim ad vniuocam generationem & veram similis esset productionem sufficit dare materiam cum aliqua procliuitate & propensione ad formam suscipiendam . Et hoc modo agens calor , isque accidens , plus ad generationem conferret , quam generans , qui scilicet facit , ut forma actu iam sit , quod per generans saltem in potentia erat . Atque ita inexplicatum relinquitur vnde forma rei substantialis & specifica , seu potior illa , diuinior & præcipua rei pars resultet & originem suam habeat : quam tamen ex nostra sententia monstrare facile est . Ideoque si in bonum sensum trahi debet , quomodo illud explicat Scalig. exerc. 6. sect. 5 . *Emergio potius est , quameductio ;* Et paulò ante ; *Forma est in semine Camino , cuius in potestate dicitur esse , quia semen est potens dare formam , quâ in se continet .* *Educitur autem de ea potentia remota , qui est actus primus , ad potentiam propinquam , qui est actus secundus , sc. ut forma sit in eadem materia ad eum modum , qui nullis egeat adiminculis , ut sine suo fruatur , ad quem comparatum est totum Compositum .*

Et si admittatur id , quod rectè ex Alberto adducit Zabarella , de sensu agente , c. 5 . *Omnem formam esse sui multiplicationis : non opus est ad educationem formarum à potentia materiae confugere .* Ex ista enim multiplicatione specierum conseruatio pendet . Et forma ut principium est , essentia à Materia distans , ipsaque longè nobilior : ita peculiarem & nobiliorem habet originem , quam ut eam materia debeat .

Atque ita omnino statuendum videtur , Formas , vi benedictionis diuinæ , factæ in prima creatione , cum Deus diceret ; *Germinet terra germen , herbam producentem semen , arborem fructiferam facientem fructum iuxta speciem suam , cui insit semen suum super terram .* Et , *crescite & multiplicamini* , à generante , mediante semine , per traducem quasi propagari , & veluti lumen à lumine accensum , ubi idoneam materiam & instrumenta nacta fuerit operationibus sese manifestare .

Cum enim potentia & operationes animæ propriissimæ in semine appareant , animam ei inesse negandum non est . Nam cum potentia non sint separabiles ab anima , cuius sunt potentia : impossibile est , potentiam aliquam alicui propriam esse in subiecto , in quo non est forma , à qua fluit potentia . Et cum ex operationibus ad latentis essentia notitiam perueniamus : quid causæ , cur semini animam non tribuamus , quæ suis in eo operationibus satis se prodit ? Sunt autem illæ duæ , seminis & conceptus viuificatio ; & partium omnium , quæ ad vitæ actiones edendas necessariae sunt , efformatio . Quoduis enim semen , ut in plantis manifestum est , vegetante anima conseruatur & aliquandiu prolificum permanet : & quamdiu integrum & incorruptum est , in loco idoneo , & præfente alimento , ut viuens operatur & exercet suas actiones in eam , quæ præstò est , materiam , non secus , ut ipsum viuens integrum omnibus partibus : quod non solum in animalibus in auctione & partium nonnullarum regeneratione sed præcipuè , ut postea dicitur in plantis videre est . Nam eadem operationes in semine , & in planta omnibus numeris integra conspiciuntur : quæ pro-

Omnis forma sui multiplicationis .

Formarum origo .

Anima est in semine .

Anima operationes in semine .

pterea idem in vtroque principium & mouens indicant Eadem enim est omnino operatio, cum anima in semine latens ex attracta materia corpus plantæ fabricat: & cum eadem postea singulis annis amissa folia & flores instaurat, novos surculos, ramos, radices protrudit; & propterea eiusdem omnino facultatis, eiusdemque animæ iudicium est.

Neque hoc solum fit in plantis, sed & in animalium perfectorum seminibus idem fieri concedendum est Nam si non si non fit ex sanguine caro, nisi caro ipsa animata sanguinem in carnem mutet: multo minus fiet ex sanguine animal, si semen anima careat; neque attrahere posset semen sanguinem materium, nisi esset animatum. Cum enim incipit attrahere alimentum semen, iam actu operatur.

Tribuendas verò esse has actiones semini, Arist. de gener. anim. c. 1. docet; & rationes idem euincunt. "Αλορον enim videtur, inquit Philosophus, εἰσθύνει π ποιεῖν ἐκαστον, ἢ τῷ πλάστικῳ, ἢ τῷ ἀλλῶν μέρων. κινεῖν τε γὰρ μὴ ἀπὸ μέρους, ἀδυνάτον, καὶ μὴ κινεῖν τὸ πᾶν ὡς τὸ πᾶν. Nimirum efficiens immediatum necessario coniungitur cum patiente, dum fit actio. In formatione autem partium nihil coniungitur cum materia, quàm semen. Ergò illud generat, & agens hîc est principale.

Ideoque Iac. Schegkij Phil. & Medici aliâs doctissimi opinio admitti non potest. Is, lib. 1. de plastic. sem. facult. semini λόγον πλαστικόν tribuit, docetque, se τὸ λόγον, vocabulo intelligere formam substantialem, ut quæ nullo sensu, sed duntaxat mente & ratione percipitur. Semen tamen & hunc actum substantialem non è principium agentium, sed ex instrumentalium numero esse atque instar manus artificis corpora animata efformare, statuit. Item dicit: quod si actus substantialis à substantia primi actus separabilis, qui habeat proprium subiectum, humorem spermaticum. Et rursum: quod sperma sit instrumentalis causa, & λόγον quiddā ποιητικὸς seu πλαστικός, sed non ἐνυλὸς efficiens seu generans corpus animatum, & non etiam ipsum animatum existens, medium inter animatum & inter animandum interpositum, sine informatione alicuius materia ad efficiendum efficacæ, ut actus & ἐνέργεια quadam secunda.

Verum quod hîc semini solum partes instrumentarij agentis, & generanti principes tribuit: id ex eo falsum apparet, quod generans, & à quo semen communicatum est, vel longè abesse vel periisse potest. Sed ὅσα φύσας γίνεσθαι, ὁ τέχνη, ὡς ἐνέργεια ὅλη & γίνεσθαι. Et τὰ κινεῖν ἐνέργεια ἔστι δὲ. Deinde cū omnia agētia vniuoca non sint è numero causarum instrumentalium, sed principium, & sibi simile generant: semen verò ab Aristot. 7. Metaph. cap. 9 inter agentia vniuoca rectè numeretur: pro instrumentali causa propriè dicta tantum haberi non potest: nisi ita appellare alicui placeat, quod medio & beneficio seminis generans simile generare dicatur. Sed is etiam sciat, semen non esse instrumentum, ut alia, quæ cū principali agente necessario coniunguntur, & ab eo subordinantur, sed separatim à generante, eò quod in se virtutem & omnem vim agendi habeat. Ideoque, ut ipsius Schegkij verbis utar, cum instrumentum per se nullam habeat efficaciam, utpote quod non nisi ἡγεῖται principalis efficientis definiatur: & cum mouendi principium, ut in instrumentis artificum externum est; ita in naturalibus abditum recondatur intra ipsa instrumenta: hinc colligitur, plasticam vim in ipso semine esse, & quidem ipsum principale efficiens in semine, non extra semen esse.

Et quidem illud agens omnino est anima. Nam (iterum vtor Schegkij verbis) animatum corpus cū sit præstantius & perfectius: sequitur, non animatum non esse principalem animati corporis causam:

sed animatum ab animato ut principali causa produci.

Ac nisi agens illud principale in ipso semine esset, & anima esset: multa absurda sequerentur. Ita enim nulla erit generatio vniuoca, & generans nihil nisi materiâ generando dabit, eiusque soboles erit animata, quod animam dederit. Et quomodo anima ibi non præsens sit; ubi operationes animæ eduntur? Cū omnes facultates cuiuslibet formæ, atque in primis animæ, emanâtes sint proprietates ab ipsius animæ essentia propria, & inseparabiles qualitates: & proinde ubi facultates & actiones animæ reperiuntur, merito ibi etiam animam adesse, concludi potest. Quod ipsum voluit & docuit Aristot. 2. de gener. anim. cap. 3. ἔπειτα γὰρ ὡς ἀψυχόν, ἰνὸν, δεῖν πρὸς τὸ κύημα, καὶ πρὸς πάντα τὰ ὅσα ἐκ τῆς ἐκείνου ζωῆς. ἔστιν γὰρ ἡ πᾶσι τὰς ἀπὸ τοῦ κύματος τῶν ζώων ζῆν τῶν φησὶ, καὶ γένεσθαι μέγιστος ὅστις, ὅτι μὴ ἐν πλὴν θρεπτικῷ ἔχουσιν ψυχῇ, φανερὸν.

Ex quo facillè videre est, eorum sententiam à vero alienam esse, qui vim formandi partes in semine inesse concedunt, animam autem inesse negant, eamque nescio vnde deducunt. Quomodo enim adfit ibi facultas animæ, atque ipsa anima non adsit? Nam accedenti alicui soli officium hoc deferri non potest; cum nihil ultra suas vires operetur, & nullum accidens agat, nisi per vim substantiæ, & à forma, à qua pendet, dirigatur. Sed & hic ad aliquam formam præsentem recurrere necesse est, eamque anima non inferiorem & ignobiliorem: cum omnia illa opera in corpore formando præster, quæ anima in corpore iam formato, ut ex augmentatione, carnis amissæ instaurazione, & similibus videre est. quod antea etiam dictum, quomodo ab eo, quod actu non est, fieret generatio, nisi ipsi semini actus atque animæ essentia tribuatur? Et quomodo generatio esset vniuoca, aut vnde anima deduceretur, nisi generans adhuc viuens semini animæ essentiam immisisset, dum scilicet ex ovo, etiam fornacis calore pullus excluditur, aut dum in plantis & animalibus semine ad generationem communicato generans moritur?

Quod verò Schegkij peculiarem hic λόγον πλαστικόν, actum substantialem, ὡς ἂν ὡς efficien-tem, αὐλόν qui tamen anima non sit, introducit: nā ille frustra nobis videtur multiplicare entia. Cum enim huic substantiali actui operationes animæ tribuat: cur non concedat eundem animam esse? Et cur actum hunc alium ab anima statuere sit necessarium; cum anima in semine sufficere possit? Aut quid opus est, λόγον πλαστικόν, quasi actum secundum alterius actus primi, & vicarium quasi generantis in semine statuere, qui definente motu generationis, ipse etiam definat? Statuere enim ἄλλο τί ἐστι κεχρησµένον, ἄλορον: φθείρεται ποίησαν εἶτε πάντα τὰ μέρη, εἶτε πᾶν, ἄπορον.

Atque animam in semine hæc omnia efficere, neque formationē corporis animati alterius rei opus esse: satis quoque videtur probare plantarum nonnullarum generatio, quæ ex parte à planta auulsa propagantur; cum scilicet particula animæ cum parte materiæ coherens auellitur, vnde planta priori similis crescit. Neque enim hîc aliam vim formatricem ab anima rosæ vel salicis diuersam comminisci licet: sed potius hoc inde colligitur, sicut in hoc propagationis modo ab animæ parte cum parte corporis auulsa plantæ formantur: ita etiam in semine vim formatricem partium non vlli alij attribuendam esse.

Nimirum formæ animatorum etsi per se non sint quantæ & diuisibiles: tamen quantæ dicuntur, imò etiam diuiduntur ad diuisionem materiæ, vnde aliquid animæ cum corporis parte auulsum, simile & sibi necessarium corpus fabricare, atque ita no-

Principes formationis causas est in semine.

Accidens non est principis formationis causa.

Schegkij λόγον πλαστικόν reiecit.

Anima semine non est formatio nis causa.

uum animarum, emergere solet.

*Propagatio-
nis animato-
rum modus.*

Verum non cum qualibet corporis parte animæ aliquid auulsum ad hoc aptum est: sed talis sit materia, in qua anima auulsa commodè delitescere, & ad suum opus sese accingere possit. Iungitur enim anima corpori, iunctaque retinetur, intercedentibus quibusdam dispositionibus, quæ subiectum aptum faciunt ad suscipiendam & retinendam animam: inter quas præcipue est calor natiuus sufficiens, & in certo gradu constitutus. Vnde etiam Aristoteles generationem dixit, esse primam vegetantis animæ cum calore participationem.

Hinc varius est propagationis animatorum modus. In plantis quidem si salicis ramus editus à matre ab eodem auellatur, diuiditur anima ad diuisionem materiæ, & manet in ramo; vnde ex ramo in terram condito arbor eiusdem speciei constituitur. Idem fit in aliis per radices; in aliis per semen; in aliis per alios modos fit propagatio, vt apud rei rusticæ scriptores videre est. In quibus tamen omnibus id necessarium est, vt materia auulsa conueniens domicilium animæ præbere possit; quod non in quibusvis plantis quodlibet præstare potest. Exépli gratia; per ramum auulsum terræ commissum propagatur, vt dictum, salix; sed non pyrus.

Semen quid.

*Anima est
sui domicilij
architecta.*

In animalibus verò et si quoque varius videatur propagationis modus, dum alia oua pariunt, alia viuos fœtus: tamen in eo conuenire videntur omnes, quod animalia per nullam corporis partem auulsa, sicut plantæ, sed per semen, aut semini quiddam analogum generant. Hoc enim, quod Epicurus, vt est apud Plutarchum, de plac. philosoph. lib. 5. c. 3. *ἡ ψυχὴ καὶ σπέρμα* dicebat, à corpore reliquo deciso, ad subiecti diuisionem & ipsa anima diuiditur, & aliquid eius cum semine ab animali deciditur: quæ cum eiusdem speciei sit cum anima, à qua deciditur; iam verò ob subiectum numero differat: ex semine ob hanc animam iam nouum animal exoritur, dum anima in semine latens sese exserit & suas virtutes explicat, & operando sese manifestat, calidoque & spiritibus vtens, omnia, quæ ad animalis constitutionem necessaria sunt, fabricare exorditur, subiectamque materiam distinguit, disponit, ordinat, format, & effingit: vt ita integrum & aptum domicilium, simile illi, è quo decesserat habere possit, atq; instrumenta in promptu sint, quibus omnes suas vires exserere actionesque naturales exercere possit; quod domicilium postea occupat, eodem modo, quo in accretionibus induit sese in alimenti materiam nouam. Nimirum, vt ex Themistio loquitur Scaliger, Anima est sui domicilij architecta, quæ sibi fabricatur conueniens accommodatumque instrumentum: & vt scribit Arist. 2. de gener. anim. c. 1. *τὸ σπέρμα τοῦ ζῴου, καὶ ἔχει πλῆθος καὶ ἀρχὴν τοῦ αὐτοῦ ζῴου, ὥστε καὶ αὐτοῦ μὲν καὶ κινήσεως γίνεται καὶ μορφῆς, καὶ ψυχῆς.*

*Semina natura admi-
randa.*

Neque quem exiguum illud seminis corpus offendat, sed potius Creatoris sapientiam, potentiam, bonitatem, qui cum exiguo corpore formas ad specierum conseruationem ad finem vsque mundi transferri & multiplicari in prima creatione & voluit & iussit, hinc attentius admiremur: formarumque præterea nobilitatem æstimemus, quæ in minimo corpore æquè suam essentiam & potentias integras retinere possunt, ac in maximo. Et si forma quercus in exiguo germine, quod è glande pullulat primum, æquè integra est, quod nemo negare potest, ac in annosa postea & procera quercu: cur non eadem quoque in glande esse possit?

*Quomodo
semen poten-
tia anima-
rum dicatur.*

Quamquam verò Aristoteles potentia solum semine animam habere dicat: id cum Scaligero ideo dictum putamus, non quia egeat aliqua substantia sese eliciente atque perficiente; sed quia ceret instrumentis expressis, quæ sunt in eius potestate: seu, non

quia non sit ipsa essentia animæ in semine, semineque actus primi respectu non animatum esse dicatur; sed solum de potentia secunda, quæ perficitur actu secundo, id accipiendum est; nimirum respectu operationum, quas nondum edere potest ob defectum organorum. Nam in semine non est re ipsa apparatus ille organorum ac partium distinctus, defectusque semini non illa ab anima, sed illa à corporis structura, & partium compositione, ac conformatione perfectio, ob cuius defectum semen planta perfecta, vel animal perfectum nominari non potest. Nam cum semen ex efficientium numero sit, 1. *de gen. animal. c. 18.* atque omne agens operetur, non quatenus potentia, sed quatenus actu tale est: animam actu in semine inesse negandum non est. Et nisi actu inesset, à quo, quæso, in actum deduceretur? cum illud non nisi tale esse possit, quod similem actum haberet.

*Anima ab
in semine.*

Quod verò Galenus animam ad hoc officium formandi partes corporis ineptam putat, quod sit *ἀνὴρ ἐν σπέρμει*, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ παρὰ τὸ σπέρμα, et talis, in eo videtur, quod formis naturalibus simpliciter ἀλογίαν adscripsit. Quamquam enim intellectus & mentis expertes sint: nihilominus sunt principium diuinum & immutabile, quod determinat omnes actiones & passionem rei naturalis, & sunt quasi instrumentum & manus sapientissimi opificis ac Creatoris Dei, qui hanc vim & efficaciam his suis instrumentis, quibus nihil mirabilius ne cogitari quidem potest, largitus est in prima creatione, cum diceret: *Germine terra germen, herbam producentem, semen arborum fructiferarum, facientem fructum iuxta speciem suam, cui insit semen suum super terram.* Et; *crescite & multiplicamini.* Quæ cum Galeno fuerint incognita: mirum non est, quod ex his sese expedire non potuerit. Hoc magis mirum est, quod multi, quibus hæc cognita sunt, ea non diligentius perpendunt.

*Formarum
potentia
unda.*

*Creationis
ignoratio
causa erro-
rum.*

*Anima ma-
tris non est
formationis
causa.*

Neque tandem ij ex hisce difficultatibus sese extricare possunt, qui, & formandi partes officium animæ maternæ tribuunt, & ab anima materna animam deducunt. Nam si hæc opinio vera esset, cur fœminæ non absque viris conciperentur? cur oua subuentanea, quæ à fœminis absque mare concipiuntur, fœtu producendo sunt inepta? & quid omnino de ouiparis dicemus, quæ viuum integrum fœtum non pariunt? quid etiam de plantis, quæ vtero non concipiunt, sed maris solum munere funguntur, & semen maturum in terræ gremium coniiciunt, à qua tãquam intra vterum fouetur, vt inde suo tempore plânta integra edatur. Vnde enim in his animalis Quis hinc admirandarum illarum operationum auctor? quis omnibus partibus numerum, ordinem, situm, figuram, qualitatem & similia tribuit, nisi illa ipsa anima, quæ in planta postea omnibus integra, si quid auulsum est, illud instaurat & reparat, & singulis annis cum nouos ramos producit, & flores & folia reparat, formationis opus quasi de nouo aggreditur; eodem planè modo, quo cum primum in paruo seminis corpore lateret, ex attracta materia plantæ architecturam inchoaret.

Et omnino in Plantis, vbi mare & fœmina, ad generationem opus non est, rem putamus, esse manifestam; ob rationes modò allatas: & miramur, quod viri docti nonnulli veritatem istam apprehendere non potuerunt. Neque absurdum nobis videtur, (et si absurdum videatur Libauio) quod semen critici in granario actu viuât. Nisi enim viueret, sationi aptum non esset. Et quæ iam emortua sunt, infœcunda sunt, & sationi inepta: quæ verò adhuc viuunt, humiditatem aliquam nacta & calore fœta, etiam in hypocausto vel media hyeme germinant. Vbi certè illa vis germinandi non est ab Aqua, vel à Calore ambiente, sed ab anima

*Semina, vt
vult.*

anima in semine latente. Præterea ex India & aliis peregrinis locis multa semina ad nos afferuntur, quæ post plures etiam annos terræ iterum credita plantas suæ speciei producunt. Vbi, si in semine non est Anima, à quo quæso, agente plantæ anima communicatur, aut à quo agente fabrica illa corporis artificiosa exstruitur? Cum planta, à qua Semen generatum est, longè absit, aut iam etiam emortua sit.

In animalibus verò, in quibus uterque sexus ad generationem requiritur, etsi res videatur nonnihil intricatior: tamen si diligenter perpendatur, non adeo magnam difficultatem habet. De quo videatur Scaliger. *extr. 6. sect. 5. 7. 8. 9. 10. 11.*

Primò enim, qui Aristotelis doctrinam sequuntur, & masculino semini solum vim generandi tribuunt, illi facile se expedire possunt. Omnia enim, quæ de Seminibus plantarum dicuntur, etiam de Semine masculino dici possunt. Verum cum alteram sententiam sequi placeat, cum ob alias: tunc eam in primis ob rationem, quod mas & femina non differunt specie; formas autem eiusdem speciei sequuntur potentia eiusdem speciei, ac proinde potentia generandi in femina est eiusdem speciei ac nature, cum ea, quæ est in mare: nec ea quicquam absurdi includit, si illud obseruetur, quod Aristot. 1. de gener. anim. cap. 17. ex Empedocle scribit: *Maris ac femina quasi Symbolum esse; totum vero à neutro proficisci.* Et illud, quod Scaliger, *Exerc. 106. sect. 6.* scribit: *Mas tibi dicam, quod tibi scire præstiterit, ad generationis modos perscrutandum, quam Cylindrorum omnium iura inutilia persequi. Palmularum ossa tria serito, totidem oriuntur inde palmae, ita demum distincta, ut erant ossa ipsa. Si tres stipites actu unum hoc, quod est existens sibi quisque in unum actu coibant; unica denique uno contenta stipite palma fient: atque ex illis, non alio satis, exis arbor illa, quemadmodum prodiit Theophrastus. Unus, inquam, stipites numero exteriora truncis, ortu, materia, quantitate, loco separatis.* Hæc Scaliger. Habet nimirum quilibet stipites, & primò exoritur palma quæque suam animam: nihilominus hæ tres palmæ in unam numero palmam coalescunt. Idque non solum videre est in palma, sed & in omnium plantarum insirione, in qua sua anima præditus est stipites, in quem furculus insiritur; sua itidem furculus: ex furculo & stipe una planta & arbor fit, una anima prædita. Alludit proculdubio huc fabula illa Plato. cum, in *Coniunio*, scribit, hominem, qui nunc geminus est, in principio unum fuisse, postea à Ioue discissum in marem & feminam fuisse. Et hinc provenire mutuum illum amorem, qui fit *ἡ ἀρχαία φύσις συνάγει καὶ ὁ πηχέριον ποιεῖται ἐν ἐκ δυνάμιν.* Et unumquemque nostrum esse *ἀνδρῶν ἑμβολόν*, & unumquemque quærere semper *ἑαυτῶ ἑμβολόν.*

Iam quæ Libanius contra hanc sententiam afferat, videamus.

Primò ergò quod miratur, imò rider Libanius, ut paulò ante etiam dictum, Semen Tritici in granario sicco actu vivere, id non miror: sed hoc potius miror, virum tam doctum id perspicere non potuisse. Etsi enim in granario sicco aliæ vitæ operationes in semine tritici non appareant: tamen nec tunc planè otiosa est anima. Sed semen vegetum, incorruptum, & prolificum aliquamdiu conseruat. Quam primò verò locum convenientem, & alimentum idoneum nanciscitur, in plantam perfectam excrefcit. Et si non vivit Semen tritici, quæso unde Triticum, quod ex eo semine pullulat, animam suam nanciscitur, cum Triticum, ex quo hoc semen collectum est, iam præcedente ætate exaruerit.

Deinde quod dicit, hoc modo feminam nihil ad generationem conferre, nisi totum, totum, & nutrimentum: id nihil contra nostram sententiam facit; sed pugnat contra eos, qui semen prolificum saltem

à mare provenire scribunt. Nos, ut Platonis verbis utamur, statuimus, utrumque sexum suum ad generationem conferre *συμβολόν*, & neutrius sexus semen seorsim sumtum, sed utriusque coniunctum, & in utero feminae ritè unitum, esse semen prolificum & fecundum. Sed cum ex his plura argumenta exstruat Libanius, ea ordine videamus.

Primò autem ita argumentatur: *Si mas est, qui gignit in altero vel alterum, non in seipso aut seipsum, falsa est Scaligeri generatio, quæ mas in seipso dicitur generasse essentia formali, per quam res est, id quod est, constans anima.*

1. Libanii obiectio.

Ad quod Respondemus: licet mas in alio gignat; quatenus tamen primò Semen, quod infemina vterum mittit, in se generat, nec illud Semen anima destituitur, eatenus, suo tamen modo; etiam in se gignere dici potest: Semen tamen potius, quam animal; cum, ut dictum, ad Semen prolificum, è quo animal formatur, utriusque sexus semen requiratur. Et respondit aliquid ad hoc ià Scaliger, *Exerc. 6. sect. 10.* *Generat arbor, cum producit semen: non autem generatur arbor, cum pullulat à semine, sed iam generatum, quod erat imperfectum perficitur.* Cum enim forma quævis habeat sese multiplicandi vim, & hoc in animalibus fiat per semen, ut in plantis plerisque non sine causa animal, ut & plantæ, generare dicuntur, cum semen istud prolificum quod Epicurus (ut est apud Plutarchum, de *Placit. Philos. c. 3.* *ψυχὴς καὶ σπέρματος ἀπόσπασμα* esse dixit) generant, materiam nimirum talem, per quam aliquid suæ animæ propagare, & hoc modo sese multiplicare possit. Etsi enim formæ animatorum per se non sint quantæ & divisibiles: tamen quantæ dicuntur, imò etià diuiduntur, ad diuisionem materiæ. Vnde animæ aliquid cum corpore idoneo auctum, facile sibi rursù necessarium corpus fabricare potest. Sed non quælibet materia, sicut dictum, ut cum ea anima propagetur, apta est; sed certa: quæ est in animalibus & plantis semen; in quibusdam talæ & furculi; in aliis radices.

Responsio. Mas quomodo in alio generet.

Atque hoc ita se habere, ex eo manifestum est, ut antè etiam dictum, quod Semine genito & emissio, & planta & animal emori potest, antequam fœtus vel planta perfecta producat. Et nihilominus, etiam si iam emortua sit planta vel animal, generasse dicitur, & posthuma quoque proles parentis sui proles est.

Secundò ita argumetur: *Si mas in seipso, dum Semen gignit, simul animam procreat, femina est, non mas. Femina enim est, quæ in seipsa vel seipsum gignit.*

2. Obiectio.

Verum respondeo, Femina dicitur in seipsa gignere, quod Semen, quod generat, & ad fœtus constitutionem communicat, in se continet, non verò, ut mas, ex se emittit. Præterea etiam, quod generatum, quod imperfectum est, in femina perficitur, ut sic forma sit in eadem materia ad eum modum, qui nullus amplius eget adminiculis, ut loquitur Scaliger, loco alleg. Id quod non fit in mare.

Responsio. Femina quomodo in se generet.

Tertio, Si inquit, mas in seipso formam fœtus officit, quia forma sine materia non est: necesse est, etiam singularem & determinatam efficere materiam. Id quod totum concedimus. Sed hinc non sequitur, quod annectit; Et sic integrum essentia animal gignere. Nam ad id generandum utrumque semen requiritur, & ut supra ex Empedocle & Aristotele dictum, Maris & feminae quasi *συμβολόν* est, totum verò à neutro proficiscitur. Et præterea Corpus animalis in femina perficitur.

3. Obiectio.

Responsio.

Eadem ferè est solutio quartæ argumenti, quando dicit: *Si mas intra se gignit & materiam & formam, femina non potest esse principium generationis, sed per accidens saltem, & absolutio.* Hoc enim nos non petimus, sed eos, qui feminae Semen actiue ad generationem concurrere negant. Præterea nec totam materiam, quæ ad corpus animalis absoluendum requiritur,

4. Obiectio.

Responsio.

laris femina semen ad generationem necessarium, quomodo.

Libanii obiectio. Sol. autur. Semen vivunt.

femina quid ad gener. tionem con. erat.

quiritur, in mare generari dicimus, sed saltem tantum materiam, quantum sufficit ad animam traducendam & propagandam. Reliqua materia in utero à sanguine materno communicatur.

5. Obiectio.

Cum quintò dicit: Si mas est principium id, quod originem motus & generationis habet, non in se integram materiam & formam gignit. Aliud enim est principium motus ad formam, aliud est forma. Nullam connexionem video. Principium motus est mas, dum in se habet formam, quæ sui multiplicatiua est: interim nihil obstat, quin aliquid eiusdem cum semine communicare, & ita suam Speciem propagare possit. Præterea non dicimus, quod mas in se animam efficiat, sed quod aliquid suæ essentiae communique. Sic ut nec hoc dicimus, quod animal integrum forma & materia in mare generetur.

6. Obiectio.

Ad id quod sextò affert: Cum unus canis, unus porcus plures possit procreare uno sexu, unicoque semine, in se iam multitudinem materia & forma animalium gestare? Iam Respondit Scalig. exerc. 6. sect. 10. Sed obiciunt, inquit, Ergo canis animarum plenus est. Non sequitur. Vnam enim habet animam, quæ plurium sufficit generationi. Sic in ramis oleæ, in quibus multæ sunt taleæ, vnica tantum est anima, à qua multæ. Frustra proinde querit Libanius, in exam. Phil. viii. Hart. p. 117. Si dixit Deus; Germinet terra herbam virentem, cuius semen in ipsa sit super terram iuxta genus & speciem suam; Num ergo in plantis animæ omnium deinceps futurarum actu erant. Ita de aquatilibus & aëreis: Crescite & multiplicamini. Si actu erant multiplicia, quid opus erat de futuro sancire? Vniuscuiusque Individui & plantarum & animalium vna erat actu anima, quæ plurium generationi sufficit, & quæ, ubi per semen prolificum communicatur, individuum sese multiplicare, & generare dicitur. Manetque nihilominus anima vna & integra actu: quemadmodum dum à lampadis flamma flammam excipimus, illa nihilo secius integra manet. Et sicut dum anima in accretionibus & augmentatione sese in alimenti materiam nouam induit, non maior fit: ita in generatione non imminuitur.

7. Obiectio.

Septimo inquit: Si semen ex mare & semina simul fecerintur, impossibile est, Mare intra se gignere animal formatum, & que postea transire in feminam. Decet enim alterum generationis principium.

Responsio.

Verum Respondeo. Si Scaliger animalia à masculino semine, sine feminino, generari statueret, in eo ipsi non assentimur. Sed cum locutio illa Scaligeri, qua Semen dicitur esse animal, imprimis offendere videatur Libanum, illa explicanda est: primo si Scaliger solum masculinum semen habet prolificum, in eo, ut dixi, ipsi non assentimur: sed utrumque Semen ad generationem necessarium esse concedimus, & totum à neutro proficisci, sed maris & feminæ Semen coniunctum demum Semen prolificum; & ad animal suæ Speciei procreandum idoneum esse statuimus. Quod verò secundo Semen hoc prolificum animal appellat Scaliger, & Semen caninum Canem imperfectum, carentem tantum articulationibus appellat, in eo aded reprehendendus non videtur. Nam cum denominatio à parte potiore desumatur: Semen verò actu formam integram habeat, (nam cum forma per se non sit quanta, potest æquæ esse integra in paruo corpore, ac in magna mole. Ac licet infante recens edito vir maior sit: infans tamen æquæ perfectam atque integram habet formam) & præterea aliquid materiam: Scaligero animal appellare placuit. Si quis tamen ideò, quod maxima materiam pars adhuc desit, & corporis fabrica nondum absoluta sit, neque omnibus membris animal perfectum sit, animal appellare non velit, cum eo non pugnamus: modo hoc largiatur, animam integram sui domicilij architectam Semini inesse. Neque

Semen an dici possit animal.

enim negandum, non leuè inter semen & plantam vel animal ex semine generatum esse differentiam. Nam semen corpus homogeneum est (quanquam enim in plâis semina plures partes habeant: externe ramen saltem internæ illius homogeneæ, quæ propriè semen est, quasi theca sunt) aptum natum, ut per illud anima traducatur & propagetur: Animalis verò corpus ex pluribus partibus constat, quas anima partim ex semine, partim ex attracto sanguine materno in animalibus, in plantis verò ex alimento è terra attracto fabricat; quæ partes singulæ, ut peculiaria mista, cum suas formas habeant, atque alia forma sit corticis, alia folij in arbore; alia cordis, alia cerebri in animali: non leue apparet discrimen inter semen & plantam vel animal perfectum, si scilicet utriusque corpus & corporis utriusque quatenus ut mistum consideratur, forma perpendatur. Forma tamen specifica utrobique eadem est.

Octavo, quod dicit, Cælum in æquiuocis etiam hoc modo in se animal generari: nulla est consequentia. Nam in æquiuoca generatione Cælum de sua essentia formam non largitur. Et de æquiuoca generatione alibi dicitur.

Nonum argumentum idem est cum quarto.

Decimo, si, inquit, intra se genitam formam animalis mas transfundit, non confert semen ad generandum in feminam, sed iam forma constans animal. Verum qua ratione admitti possit vel non possit, masculinum in se animal gignere, iam dictum. Dictum enim iam sapius, solius maris semen ad generationem non sufficere. Denique absurdissimum fore, ait, cum Equus ex asina generat mulum, dicere, eum intra se, dum Semen faceret, formam non equi, & sic non simile sui, sed muli genuisse. Ita est, inquit, de Leone & Pardali, de cane & vulpe, de cane & lupo, & similibus; quibus apertissime refutari putat Scaligeri circa generationem subtilitatem. Verum nisi firmioribus argumentis refutetur, hoc non refutabitur. Primo enim notandum, Multum & similia animalia (quæ ex duabus Speciebus proueniunt) non esse rerum naturalium Species à Creatore conditas, sed Specierum confusiones, quas & Deus, ut Lenit. i. 9. v. 19. videre est, & Natura abominatur. Deinde cum equus ex asina gignit mulum; non in se muli formam vel semen gignit equus, sed semen equi, & hoc modo sibi generat. Quia verò hoc semen non cum semine equæ, quod fieri debebat, ad equum generandum, sed asinæ miscetur: fit inde non equus, sed mulus. Et hoc modo equus gignendo semen quidem sibi simile gignit, sed ut fiat dissimile quid, fit ob admistionem seminis alieni. Et quia ex diuersorum seminum confusione & formarum mistione, ut habet Scalig. exerc. i. talia animalia generantur, fit inde fœtus, qui neutrum parentem planè refert, scilicet ex Equo & Asina, neque Equus neque asinus fit, sed mulus. Qualis mistio plantis frequentior est.

Offendit quidem hic non paucos formarum mistio, quam Scaliger appellat, ob quædam metaphysicæ (quæ tamen an ex rerum natura, quod fieri debebat, in Metaphysicam intulerint, an verò in suo cerebro quidam Aristotelis Interpretes finxerint, dubitare quis posset) axiomata: verum eius rei non pauca neque obscura in rerum natura exstare indicia antea dictum. Et quod non vnica solum, seu asinæ seu equi, forma in productione muli concurrat, ex partium conformatione manifestum est. Vbi enim potentia est animæ, ibi est ipsa anima. At in conformatione muli utriusque animæ & equi & asinæ actiones apparent. Ideoque illud I. C. Scaligeri, in lib. i. de plantis, hic etiam merito locum habet: ubi res, inquit, consueti, si opinio aduersetur rei, querendum rationem, non rem ignorandam.

Reliqua omnia, quæ affert, fermè contra illam locutio

3. Obiectio. Responsio.

9. Obiectio. 10. Obiectio.

Responsio.

11. Obiectio.

Responsio.

Malus quo modo generetur.

Forma an miscantur.

cutionem Scaligeri pugnant, qui semen canis dicit esse canem imperfectum. De qua paulo ante diximus, ita locutum esse Scaligerum propter forme, nobilioris partis presentiam. Interim si cui ita loqui non placet, quia membrorum articulatio nondum adsit, me non offendet. Hoc tamen admittere non possumus, quod Libavius defendit, formam non posse esse nisi in corpore plane perfecto, & propterea in Semine non esse, quia membrorum structura non adsit. Contrarium enim res ipsa loquitur, dum videmus in radice, in bulbo, in surculo, in talea plantæ æquæ esse animam, ac in tota planta, etiam si multæ partes adhuc desint, & propterea eadem operationes plantæ postea apparent, & ex bulbo, vel radice, vel surculo, integrum plantæ corpus pullulat. Neque tamen hinc sequitur, quod existimat Libavius, quod aqua aut cucurbita facile homo possit dici, Scaligeriana subtilitate. Nam non quodlibet corpus ad animæ propagationem idoneum esse, iam diximus. Et licet in plantis plures modi generandi & transplantandi sunt: in animalibus tamen solū per semen ea propagatur & multiplicatur. Multo minus hoc inde sequitur, quod nonnulli huic sententiæ malè imputant, quasi anima gradus habeat, & in semine primo sit quodam imperfectiore gradu, in quo potentia tantum nominatur, quæ deinde paulatim & particularim ascendendo, & ubi plures perfectionis gradus acquisierit, actus non dicatur. Nō enim hæc mea, non Scaligeri mens est: sed ut forma eandem perfectionem habens est in infante & viro, in annosa quercu & germine primum ex glande pullulante: ita eadem forma, quæ est in perfecta planta est in semine, nec per gradus vel perficitur vel acquiritur, sed tantum organorum apparatus & distinctio deest.

Tandem ad Objectionem, qua dicitur, Externum quid causā formationis partium esse non posse, cum quod non tangit, non moueat; & proinde internū principium esse, idque aut partē aliquam animæ aut animam, aut habens animam: Respondet, partim ab exteriori aliquid effici potest, partim non potest. Nihil enim interest, inquit, siue semē efficere dicatur, siue is, à quo est semē, modò semen in se habeat *αὐτὸ κίνητον, ἢ ἐκ ἑαυτοῦ κίνητον*: quasi dicatur, Si semen in se habeat mouendi potentiam, quā ille, qui semen cōtulit habuit, perinde esse, siue à semine dicantur effici partes, siue à genitore. Verum respondeo. Sit sanè, nihil interesse, siue dicatur semen efficere partes, siue Genitorem, à quo est semen: hoc tamen in quæstione est: An semen, si animarū non sit, ut vult Libavius, in se habere possit eā mouendi potentiā, quā ille, qui semē cōtulit, habuit. Rectè enim Scalig. *Extr. 6. Sect. 1. nullum accidens agit, nisi per vim suā substantiā*. Et si tribuitur vis formatrix semini, necesse est & animam vegetantem ei tribui, cuius ea vis potentia est.

An verò hæc, ut quæstionem an concludamus, quæ de anima in semine existere hætenus diximus, & quibus animæ vegetantis, ut & sentientis præsentiam in semine probauimus, de rationali quoque anima intelligenda sint: hic non decidimus, sed alterius loci est illa quæstio. Nam sufficit nobis hoc loco, si de plantis & brutis solū id, quod demonstrandum suscepimus, verum esse obtinuerimus, & in seminibus horum animam corporis architectam inesse monstraauerimus.

Ut ergo ad institutum redeamus, appellant Chymici recentiores, Astra, semina & radices rerum, quæ Philosophi & Medici hætenus appellarunt formas & animas. De nomine cum iis non litigabimus: hoc tamen monemus, eos sine causā radices & semina in cælū inferre, & parabolis res obscurare potius quàm explicare. Has formas per se nec mollis magnitudinē habere, nec partium distantias, nec di-

mensionū vīculis alligatas esse: fieri tamen quantas; & dimensionib. obnoxias, ob materiam, quam informant, rectè docent. Sicut & illud, ab his omnem generationum vicissitudinem absolui, ab iisdē corporibus omnibus suas magnitudines, vniuersasque qualitates tribui, vitæque ipsā, & in omnium actionum vigorem & potestatem provenire.

Vnde & illa, quæ de progressionē seminum in scenam mundanam dicunt, in sensum bonū trahi possunt. Quod enim scribunt, semen quodque suæ naturæ suisque visibus accommodata corpora & conuenientes qualitates assumere, nō secus ac histrio in theatrū proditurus vestem personæ, quā acturus est, aptā seligit: id modò dextrè explicetur, & semina ab indiuiduis suarum specierum, nō ex orco aut inuisibilibus elementis, progredi dicantur, absurdū non est. Quis enim Peripareticorum negare potest, plantam, cum primum è semine duobus foliis saltem prodit, nondū vniuersi corporis structurā perfectā habere, sed attracto è terra alimento idoneo indies augeri & omni perfectionis genere instrui & absolui, & ita corpus suæ naturæ conueniens animam plantæ fabricare? Nec in hoc ab ipsis dissentimus, quod scribunt, multos Philosophos hætenus ferè omnes actiones soli firmamento ascriptisse, in reliquis Elementis vicissitudines non ab innatis astris, sed à cœlestib. absolui prodidisse: imò etiam seminales virtutes & fecunditates ex cœlo inconsideratè deduxisse: modò rectè accipiat.

Peccarunt nimirū in eo non pauci Philosophi hætenas primò, quod postquam viderunt hæc inferiora benigno cœli calore foueri, & quasi suscitari, etiam ipsas formas rerū à cœlo deducere conati sūt; cū singulis rebus suæ formæ sint insitæ, quæ se multiplicandi potentiam habent. Deinde, quia cœlorum motus ordinatissimos esse obseruauerunt, si quid ordinatum, certis que periodis recurrentem motū seruare in sublunariis viderunt, Causas illius motus mox à cœlo petendas putarunt; cum tamen illa motus constantia & ordinata vicissitudo, ab insitis rerum formis proveniat, ut in plantis videre est, quarum aliæ aliis temporibus florent, fructusque edunt, & semina proferunt, eumque ordinem singulis annis constantissimè tuerentur.

Nec hīc assentimur Libavio; qui Chymicos iterū reprehendit, quod astris seu formis coctiones alimentorum ordinatas, excretiones, nutritiones, generationes, actiones, pulsum vitalem, Morborum circuitus, mensum fluxus in fœminis, æstus maris & similia tribuunt. De mensū fluxu ordinatō in fœminis & æstu maris hīc non disputabo: cur coctionem alimentorum ordinatam, ordinēque in excretionē, nutritionē inesse, eumque ab anima provenire, negare debeam, causam non video. Nam quod dicit, istas actiones non esse stas, & vnicam cœnam luxuriosam posse ordinem & tempus coctionis interuerrere, facilis est responsio. Cū enim actionibus istis ordo tribuitur, præsupponitur, & constitutionem corporis, seu partium, per quas perficiuntur, sese rectè habere, & obiectū esse conueniens. Excluduntur verò errores externi, quibus coctiones, excretiones & similes actiones turbari, nemo ignorat. Ac si externa talia omnia sese rectè habeant, naturam & in coctionib. & excretionibus absoluendis ordine, uti, & definitis temporibus actiones suas absolute, notissimum est: de quo videatur Galen. lib. 2. de diff. febr. *cris.* ubi plurib. docet, non solum in coctione, sed & in excretionē naturam rectè agentem, neque impeditā statis temporum terminis actiones suas perficere. Inprimis verò, quod generationes ordinatas esse negat, id valde miror. Et si enim in regione elementari mutabilitas sit magna & in meteoris præcipue multa *ἡ φύσις ἀτακτοτέρα* fiant: Animalia tamen terra habent generationum tempora & definitis

Semina in scenam mundanam progressio.

Rev. natural. ordo actio, non omnis à cœlo.

Formarum vis & potestas.

Actiones Naturæ sunt ordinatæ.

termina

terminis fetus suos absoluit & edunt: & qui ignorat, plantas in producendis floribus, seminibus, fructibus, ex arcescendo quasi & rursus repullulascendo & reuiescendo, stata tempora obseruare, rei Botanicae plane ignarus est. Quod tandem dicit, hospitum esse in Medicina, qui morborum circuitus statos facit: id etiam valde miror, & contrarium verum esse dico; & qui id negat, nunquam febre tertiana vel quartana laborasse aut laborantem vidisse existimo; aut certe, quid in febricitantibus accideret, non obseruasse: cum frequenter febres tam exacte suos circuitus obseruent, ut ordinis ac periodorum constantia ac certitudine saepe cum horologiis certare videantur. Et licet febres saepe anticipent, aut postponant: tamen & id non sine ordine accidit.

Verum in eo Chymicis non assentimur, quod haec semina & astra in elementis illis, quae statuunt, inuisibilibus tanquam in patria, pura & sola habitare, ac beata quiete frui, & hinc corporibus misceri statuunt: Formae enim rerum naturalium nusquam sunt nisi in suae speciei indiuiduis, & per ea custodiuntur & propagantur, ut supra dictum. Neque aliter generationem animatorum fieri, non solum omnium seculorum consensus docuit; sed & sacrae literae testantur, e quibus constat, Deum mundi Creatorem omnipotentem Verbo imperauisse plantis & animalibus, ut intra se & ex se generent semina; quibus, indiuiduorum propagatione & multiplicatione, specierum conseruatio fieret; non vero infra elementa abscondisse, & ex nescio quibus abyssis, certis temporum periodis, ad hanc mundanam fabulam agendam progredi iussisse.

Sicut & in eo non recte loquitur Seuerinus, aut certe non satis caute, quod scribit: Semina in Elemento caelesti indiuidua in seculum duratura produxisse, Solem, Lunam, & Astra; quia semina obtinuerint corpora perfectissima: cum ex sacris literis sciamus, Deum creasse luminaria & astra, eaque caelo imposuisse: non vero sicut plantae e terra crescunt, ita stellas e suis seminibus creuisse.

Hoc loco merito excutienda est sententia Chymicorum recentiorum de Vita; cum omnia, quae ista, quae appellant, semina obtinent, viuere dicant. Hactenus quidem Philosophi Aristotelici & Medici Galenici vitam tantum animatis tribuerunt, vitamque animae quendam actum & vigorem esse dixerunt: & nihil viuere concesserunt, nisi in quo aliqua animae ad minimum vegetantis, operatio appareat; & quicquid viuit, nutrir, & contra quicquid vere nutritur, viuere docuerunt.

Veram Chymici recentiores vitae nomen multo latius extendunt, & cum stellis vitam tribuunt, easque vitali seminum potestate perfundi, nec mortua esse corpora, ut Seuer. c. 6. scribit, docent, tum etiam metalla, mineralia, gemmas, lapides, viuere statuunt, & omnino quicquid semen vel astrum, quod appellant, in se continet & agendi vim habet, seu ut alij loquuntur, omne corpus, quod Spiritum habet; viuere dicunt. Scilicet, ut Thomas Moufettus, in dialogo apologetico habet, Vita ipsis nil aliud est quam *ἐνέργεια* cunctis rebus insita; id est, hominis ad humanas actiones, astrorum ad astrales, Angelorum ad angelicas, brutorum ad brutales, plantarum ad plantales, mineralium ad minerales, metallorum ad metallicas, alimentorum ad alimentares, medicamentorum ad medicas operationes dispositio. Ita viuunt Sal, Sulphur, Mercurius, vitriolum, arsenicum, metalla, gemmae, lapides; quia sapores, odores & alias *ἐνέργειαι* ac potentias habent. Hinc e Recentioribus quidam scribunt, vitam magnetis esse Spiritum ferris, arsenici, aut pigmenti Spiritum quendam Mercurialem venenatum; vitam excrementorum hominis & ceterorum animalium esse ipsorum fetorem &

halitum malignum; aromatum in odore consistere amabili; rerum dulcium in aerea quadam dulcedine; ligni vitam esse resinam; ignis aërem. Hinc sua principia appellant vitalia, prout rebus naturalibus odores, sapores, aliasque vires & facultates tribuant: quod vero nihil efficaciae habet, ipsis est mortuum.

Verum enim vero & hic nimis licentiose sibi ius nomina rebus imponendi, aut potius vitata abrogandi, & noua substituendi arrogat, & vitae nomen nimis late extendunt, ac res diuersissimas confundunt. longè enim generalius est agere, quam viuere. Et nemo plantam iam aridam & emortuam commodè viuere dicit: at nihilominus etiam emortuae habent suas vires & agendi potestatem: & hoc modo è sententia Paracelsicorum dicendum esset, emortuas, plantas viuere; eademque res esset & mortua & viua. Imò res combustae saepenumero sapores atque odores, qui Paracelsicis vitae indices sunt, validiores habent quam integrae; atque hoc modo cineribus vita magis tribuenda esset, quam corporibus naturalibus integris. Quod de plantis dictum, etiam de animalibus dici potest; quorum iam mortuorum partes non omnem agendi vim amiserunt. Nam ratione caret, & ab usu, quem penes arbitrium & vis & norma loquendi, planè abhorret, quod Thomas Moufettus in Dialogo apologetico, scribit, vitam splenis bouini non solum esse, quae in corpore bouis attrahit, concoquit & expellit, sed etiam quae in morbis expedit lienis obstructions, mensisque prouocat. Etenim quis hanc licentiam nomina rerum mutandi Moufetto tribuit? Et si cui libet hoc liceret, etiam bouem vel asinum rationalem dicere fas esset. Et aliud esse vitam, ac specialius quid, quam rei *ἐνέργεια* & ad sui generis actionem, dispositionem, pater in animalibus, quae viuere possunt, licet multis actionibus destituantur, ut in apoplecticis, epileptics, caecis, surdis & similibus videre est. Neque ipsi sibi hac in re constant. Nam si vita, ut Moufettus definit, nihil aliud est, quam *ἐνέργεια* cunctis rebus insita: mortificata vim agendi habere non deberent. Cum tamen quidam scribant, multa esse, quae dum viuunt mala sunt & perniciofa, sed ubi sunt mortificata, insignem usum suppeditare. Ut mercurium viuum nullum vel verè exiguum in Medicina usum habere; imò plus damni, quam commodi asferre: mortificatum verò, id est, sublimatum praecipitatum, insignes in Medicina vsus habere. Vbi certe nimis magna licentia vita non solum pro agendi vi sumitur, sed ad vsus Medicorum saltem adstringitur, ut illud saltem dicatur viuere, quod vtilis & insignes in medicando vires obtinet.

Rectius verò Aristoteles & eius sectatores sentiunt, qui inter Naturam & animam distinguunt, & ab iis etiam in Natura rebus, quae animata non sunt, vi à Creatore indita, definitas & ordinatas actiones prouenire statuunt; vitae verò principium tantum animam esse, & ubi anima non est, ibi vitam non esse docent: & propterea plantarum & animalium emortuorum partes, etiam si aliquam adhuc agendi vim habeant, amplius viuere non dicunt.

De metallorum tamen, gemmarum & lapidum vita res adhuc maiori consideratione digna videtur, cum non solum Chymici, sed & Cardanus, & alij quidam vitam metallis tribuant. Argumenta Cardani videantur in eius libris de subtilitate, & apud Scaligerum, Exercit. 102. & Gabriel. Fallopius in tract. de metall. & fossilibus c. 8. ubi eadem examinantur. Et cum antea rectè dictum sit, animam esse vitae principium, hoc praecipue nonnulli in controuersiam vocant; quænam animata sint. Nam licet ex Aristotele dicatur, quod anima sit *ἐντελεχία ἢ ἀκίνητος ὁργανισμὸς* tamen alij necessarium esse negant, ut omne corpus anima-

Forma non
sunt extra
indiuidua
suarum
specier.

Vita quid
Aristotelis.

Vita quid
Chymicis.

Vivere &
gere diff.

An metal
& lapides
viant.

An omne
corpus ani
matum sit
organicum

tum organicum sit: alij quidem concedunt organa corpori animato, sed negant, necessarium esse, ut omne organum è diuersis & heterogeneis partibus componatur, neque admittunt, omne organum dissimulare esse; id quod etiam in corporibus animalium apparet, in quibus multæ sunt partes similes, ut dentes, in quibus non est partium compositio, nihilominus tamen inter Organicas merito habentur.

Ut ergo meam de ista quæstione sententiam breuiter aperiam, primo in eo vulgò à multis philosophis errari existimo, quod metalla, mineralia, gemmas, aliosque lapides pro mistis tantum & simpliciter habent, & ea nihil præter elementa certo modo mista in se continere statuunt, ac formam, qua quodlibet metallum ab alio metallo vel lapide differt, tantum mistionis formam esse dicunt. Aliud longè effectus mineralium & metallorum demonstrant, qui nobiliores sunt, quàm ut solis elementis adscribi possint.

Præterea singula metalla, gemmas & similia formas específicas, præter elementa obtinere, vel ex eo patet, quod singula non solum suos peculiare colores & alias qualitates, sed pleraque etiam proprias figuras obtinent. Alia enim figura Crystallus, alia Adamas, alia alia gemmæ crescunt & coagulantur: sic alia etiam figura vitriolum, alia nitrum, alia alumen cōcrescit. Cū salem è minera vitriolata Schindebergenfi coagulare tentarem, Crystalli prouenerunt, perspicuitate adamantem, figura octaedrum tã exactè referētes, ut ab incautis ex aspectu solo adamantes haberentur; cum figura esset tam exacta, ut artifex sculpendo exactiorem vix inducere posset. Quæ certè à solo calore vel frigore prouenire non potuit; sed à forma interna, quæ ut in plantis & animalibus, ita & hic sui domicilij architecta est. Vnde non sine causa Seuerinus, c. 8 scribit, non esse maius artificij in formis & figuris animalium, quàm in proprietatibus & qualitatibus metallorum ac gemmarum, & æquè mirandum esse colorem Sapphiri, duritiem adamantis, perspicuitatem Crystalli, pulchritudinem auri, ac organa vespertilionis. Et aliis formis coagulationes vitrioli, aliis marcasitarum, aliis nitroforum, aliis Crystallorum, berillorum & adamantis representari, qui dubitat, gemmas saltem aspiciat, & earum colores & figuras consideret, & ab alia, quam mistionis forma eas prouenire, facillè concederet: qua de re etiam infra cap. 11. dixit.

Ergo etsi metalla, mineralia, lapides & gemmas viuere & animata esse vel nutriri, quoniam in eorum augmento partibus partes accrescunt, non autem, quæ prius erant, ob nutrimentum per omnes dimensiones augentur, non facillè dixerim: formam tamen quodlibet horum specificam, præter formam mistionis, habere puto, à qua uti & in vegetabilibus & animalibus, omnia hæc, figura scilicet & qualitates reliquæ, proueniant & oriuntur. Imò suam cuiusque formam sese vim multiplicandi habere, absurdū esse non existimo. Etsi enim aurum igne excoctum aut fusum in agrum coniectum & satum se nō multiplicet: quin tamē in terræ cauernis, & locis, ubi metalla crescunt, id fiat, nihil prohibet: cum aurum & reliqua metalla non semper ea formâ, quâ fusa habent, generentur, sed sæpè immatura reperiantur, ac temporis progressu maturentur. Præterea certum est, exhaustas venas aluminis vitrioli, imò metallorum post aliqua temporum intervalla, iterum fecundas reddi, & metallis ac mineralibus repleri.

Qua de re doctorum virorum obseruationes collegit, in extracto quæstionum Chymicarum de lapide Philosophi. Ioh. Cōradus Gerhardus, M.D. contra eos, qui statuunt, omnia metalla, quæ hæcenus è terra offossa sunt, & posthac effodientur, simul in prima creatione condita esse, & nulla amplius crescere. Aurum

Dan. Sæneri. Tom. III.

Corbachia in VVestphalia crescit & recrescit in cumulis singulis quadrienniis. Sic argentū in cumulis plumbi cinerei, ubi prius nullum inerat argentum, certo tempore maturatur & perfeitur. Item venâ plumbi in Sclauonia quadragesimo anno transit in argentū. Squama æris in arena sicca anno trigesimo in aurū. Ferrum in Silesia ad Saganum oppidum decimo renatum anno denuò foditur; non aliter ac in Ilua ferrū, quæ est Italia Insula in Thyrræno mari. In Misnia limus ruber palustris quinquennio; in Suecia similis limus vno anno Soli expositus, in bonū ferrum abit. Idē in cumulis ex lapide fissili vsu venit circa aurifodinas Mansfeldiæ, ubi æs similiter maturatur & renascitur. Fessularū mons in Hetruria lapides plumbarios habet, qui si excendantur, breui tēporis spatio nouis instauratur incrementis, ut tradit Bocarius Certaldus, qui id cōpertissimū esse scribit. Plinius etiam, lib. 34. cap. 17. scribit: mirum in his solis plumbi metallis, quod derelicta fertilius reuiuiscant. Sed id nō in solis plumbi, verum in omnibus metallis vsu venit; imò & mineralibus. De ferro, quod in Ilua Thyrræni maris Insula effoditur, refert Andreas Cæsalpinus, lib. 3. de metall. c. 6. terram inanem metalli, quæ eruitur, dum vena effoditur, totā procedente tempore in venam conuerti. Sulphuris vena quadriennio reparatur, ut refert Fallopius, de Thermis c. 5. Terra detracta halonitro in cumulū reducta post 5. aut 6. annos nitrum reddit, ut scribit Cardanus, lib. 5. de subtilitate. In India montem esse Oromenum appellatum salis natini, in quo lapidinarum modo credatur sal renascens, refert Cæsalp. de metall. l. 1. c. 16.

Neque est, ut quis hic subterfugium aliquod querat & obtendat: forsitan lapides illos veiectos in cumulos metalla iam olim in se cōtinuisse. Aliud enim exploratio exactissima Probatorum docet, qui ne minimum ferè granum in scoriis relinquunt. Et planè insigne ac notatu dignum est, quod Garcias ab Horto simplic. in Ind. nasc. lib. 1. cap. 47. de adamante ita scribit: Adamantes, qui altissimè in terra visceribus multisq; annis perfici debebant, in summo ferè solo generantur; & duorum aut trium annorum spacio perficiuntur. Nam si in ipsa fodina hoc anno ad cubiti altitudinē fodias, Adamantes reperies. Post biennium, rursus illic excavato, ibidem inuenies Adamantes.

Neque absurdum videtur, in mineris spiritū aurificum vel argentificum cum materia idonea coalescere, & aurum vel argentum fieri; aurumque & argentum hoc antequam solidescat, & excoquatur, iterū à se posse spiritus argentificos & aurificos emitte, qui materiam dispositam in aurum vel argentū conuertant; & hoc modo perpetuari metallorū fodinas. Quod certè ipsi ductus & fluxus venarum metallicarum monstrare videntur, in quibus ἀνάλογον quid naturæ vegetabili apparet. Idemq; hoc confirmare videtur, quod à Medico quodā experientissimo, qui diu Fribergæ, fodinis metallicis nobili Misniæ oppido, Medicinam fecit, relatum scio. Is enim cum aliquos ex fossoribus metallicis mortuos apuisset, in pulmonibus ea ipsa metalla concreta reperit, in quibus effodiendis viui laborauerant.

An tamen propriè crescere dici possint, dubitatur. I. C. Scaliger, in lib. 1. de plant. lapides crescere negat: Lapidēs, inquit, non crescunt, sed auferunt. Sic obtinebit augmentum generis proportionem ad incrementum. Ut illud sit appposita cuiuscunque modi quantitate: incrementum fiat per occupationem, quoquo versum capacioris lacu ex promotione ambitus exiit, admissis intro partibus, mutatis, atque unitis.

Vnde semen metallis & mineralibus si non vniutocum, certè analogum nonnulli tribuendum censent. Hoc certum esse puto, formas istas, seu seminaria seu seminarias rationes, ut aliarum etiam rerum à

R. R.

Deo

Spiritus metallici.

Metalla aut crescunt.

Metalla aut semen habent.

Deo primum creatas esse, ut rerum sui generis sint principia. Et licet formæ istæ ac seminaria principia in animalibus & plantis per certa corpora, quæ semina dicuntur, propagentur, & peculiari corpore spiritus ille Architectonicus concludatur, in metallis tamen per totum corpus dispergitur. Quod enim in salice & aliis plâtis fieri videmus, ut per ramum auulsum fiat propagatio, utpote in quibus seminale principium per totam plantâ, dispergitur: idem in metallis & gemmis accidit, in quibus formale illud, aut si ita libeat appellare, seminale principium, seu spiritus architectonicus in materia metallica seu lapidescente occulto modo conclusus est. Qui plura hac de recognoscere cupit, legat *c. 13. lib. 1. de lapidibus & gemmis*, Anselmi Boëtij, in quo postquâ multis de figura sexangulari Crystallorum & aliis gemmarum figuris disputauit, tandem concludit, se autumare, Naturam, ut Crystallus hac nota ab aliis gemmis distingueretur, ipsi hexagonam figuram dedisse, non secus quam arborum frondibus & herbarum floribus peculiare suas figuras dedit, quæ ab architectonico spiritu & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricentur.

CAPVT X.

De Spiritu & Calido innato.

TAndem quia hoc ipso in capite P. Seuerinus corporum astralium & vitalium principiorum mentionem facit, & inter cætera scribit, quæadmodum inter se differunt semina officiis & proprietatibus, ita hæc quoque corpora differre asserimus; Herbarum corpora ab animalium, mineralium, metallorum, gemmarum: & in herbis aliud corpus esse Melissarum, aliud Valerianarum, aliud Calamintharum &c. In animalibus aliud hominum, aliud leonum, aliud bouum. In mineralibus aliud vitriolorum, aliud aluminum, & in his vniuersam medicinam fundari dicit: & passim apud Seuerinum & alios Chymicos fiat mentio Balsami naturalis, vitalis sulphuris, Mumiæ vitalis, quibus omnibus nominibus nihil aliud intelligitur, quam quod Peripaterici & Galenici Spiritum insitum & Calidum innatum vocant: eo ipso nobis in mentem reuocant, quod Aristot. *3. de generatione animal. cap. 3.* scribit: *ὅτι διαφορὰ πρὸς τὴν καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἀλλήλων, ὅτι καὶ τὸ αὐτὸ διαφορὰ φύσις: ὥστε ἀνὰ τὴν φύσιν διαφορὰ inter se differunt: Ita & natura huius corporis differit: atque addit, quod sit ἀνάλογον τῷ τῷ ἀσπρῶν στοιχείῳ, nimirum τὸ καλὸν θερμὸν: quid Spiritus insitus & calidum innatum sit, dispiciendum. Atque ita vix alio loco, quâ isto, commodius explicari poterit quaestio de calido, quod alij innatum, alij caeleste appellant. Cū hoc ipsum esse dicat, *ὅτι ποιεῖ γόνιμα ἢ τὰ σπέρματα*, quod facit, ut fecunda sint semina, de quib. hætenus egimus. Nimirum ut supra dictum, Omnis forma & anima quidem sui est multiplicatiua; non tamen cum quolibet corpore se propagare potest, sed quælibet *οὐκ ἐστὶν ὅλως*, propriâ materiâ requirit, & subiectum ad animam propagandam & transferendam idoneum. In primis autem ad idoneum animæ domicilium constituendum facit calidum, aliis innatum, aliis caeleste dictum; de quo etsi non pauca *lib. 1. Insit. c. 4.* dicta sint, de eo tamen & hic quænam dicenda, cum ferè vniuersa medicina super ista doctrina funderetur.*

Calidum innatum an sit Elementaris Natura.

Et principio quidem si autoritatibus res transigenda esset, non magnam habere difficultatem. Etsi enim Aristotelici plurimi calidum istum natium

alterius originis, quâ elementaris esse negent, idque ab igne deducant: tamen illis non solum Platonico-rum serè omnium, sed ipsius Aristotelis autoritas opponi posset, qui hoc calidum, loco allegato, quem supra *c. 8.* integrum citauimus, expressè alterius, quâ elementaris, originis esse scribit. Quanquâ enim Zabarella verba ista Aristotelis in alium sensum detorque conetur, dum, *lib. de calore caelesti, c. vltim.* scribit, calorem istum quidem natura sua esse igneum, atque elementarem, verum eo uti virtutem vitalem, caelo proportionem respondentem, & propterea caelestè appellari; & Capiuaccius, in *com. in aphor. 14. sect. 1.* scribat, calorem illum non esse igneum, i. e. non regulari ab igne, tamen verba Aristotelis tam manifesta sunt, ut talem interpretationem non admittat. Etenim non docere vult Aristoteles, cuius rei instrumentum sit istud calidum: sed cuius Originis. Expressè enim scribit; *ὅτι αὐτὸ καὶ τὸ πῦρ, ὃ δὲ ποιεῖ τὸ δυνάμει ὄν* Et mox; *ἢ τὸ πῦρ, ὃ τὸ πῦρ ἐξ ἑαυτοῦ ἀνάλογον τῷ τῷ ἀσπρῶν στοιχείῳ*. Et si calidum hoc elementaris riginis esset, licet ab anima regeretur, non diuersè in diuersis esset naturæ: ideoque dicere non potuisset, corpus hoc *τὸ καλὸν θερμὸν στοιχείον* *θεοῦ πρὶν* in omnibus non esse eiusdem naturæ, sed ut animæ inter se nobilitate & ignobilitate differunt, ita etiâ naturâ huius corporis differre: Neq; satis facit, quod Erasius, *part. 2. diff. cont. Paracels.* scribit; dici, corpus aliquod diuinius aliis propter diuiniore formâ; nec esse necessarium, ut ob id materiâ habeat à reliquorû materia aliâ. Etenim si propter formâ corpus aliud alio esset diuinius, forma corpus redderet diuinius. At Aristoteles formam nō reddere corpus diuinius, sed participare dicit, & sicut formæ nobilitate & ignobilitate differunt, ita & corpora inter se differre.

Neque refert, quod loco allegato, scribit Erasius, quatuor solum esse Elementa, neque plura, neque pauciora sapissimè Aristotelem affirmasse, & aliquando etiam demonstrasse. Factum hoc quidem ab Aristotele, dum de elementis mundum constituentibus agit: interim istis omnibus saluis, ubi de principiis proximis animalium tractat, hoc corpus addere potuit. Sicut & dum de elementis & mistorû principiis in genere agit, nullam Animæ mentionem facit. Verum auctoritatibus in quaestione tam graui ac difficili solum non fidere, sed veritati vnice intentos esse decet.

Primò autem cum de Calido hoc quaeritur, non de qualitate nuda, sed de corpore quaestio est. Ipse enim Aristoteles *σπέρμα* appellat. Ac id ipsum alias Spiritus appellatur. Et ut Scalig. scribit, *Exerc. 280. scriptum reliquere sapientes, nihil aliud esse calorem naturalem, quâ spiritum*. Et rectè quidē. Nam ipse Aristoteles, loco allegato, τὸ θερμὸν quod facit, ut fecunda sint semina, nominat τὸ ἐμφυλάμενον θερμὸν ἐν τῷ σπέρματι καὶ ἐν τῷ ἀσπρῶν στοιχείῳ. Et *c. 4. lib. de mundo*, scribit; quod *σπέρμα* dicatur *ἢ τὸ ἐν φύσει καὶ ζωῇ καὶ δὲ πᾶσι δυνάμει ἐμφυλόν τε καὶ γόνιμον εἶναι*. Et Galenus, *3. de Simpl. Med. fac. c. 9.* scribit, calorem innatum esse, quē in quoque animali natium Spiritum nominamus. Atque omnino consultius videtur cum Aristotele substantiam hanc Spiritum appellare, quam cū Medicis calidum natium. Quanquâ enim vox Calidum Innatum non nudâ qualitatem, sed substantiam significat: tamen proculdubio eam appellationem accepit in animalibus perfectioribus, quæ ad tactum calida apparent, & quorum actiones calore etiâ sensib. obuiο perficiuntur: cū tamen in plantis idem Spiritus insit, sed sensu nō perficiatur, imò in iis frigore rigētib. inueniatur. Ideoq; licet Erasio & aliis, (si ita libeat) concedatur, animalium calorem, quo ad videlicet calor est, esse ab igne cum aliis elementis misto & temperato: tamē nō est de nuda hīc qualitate

Locus Aristotelis de Spiritu & Calido innato

Calidum innatum est corpus.

Spiritus insitus.

Qua itate quæstio est, sed de Spiritu, seu substantia. Atque ita hic vna opera dicendum aliquid erit de Spiritibus corporeis: optandumque esset, plerosque solum corporibus, quæ tangi & videri possunt, intentos nobilissimas istas substantias non neglexisse.

Spiritus quid.

Ne autem equiuocatio errorem pariat, principio sciendum, Spiritus vocabulū pluribus modis usurpari. 1. enim πνεῦμα aërem vel ventū significat, vt est c. 4. lib. de mundo. 2. In specie aërem, qui respirando attrahitur, & expellitur. 3. Ipsam respirationem, quæ aëris inspiratione & expiratione cōstat, quæ significatio Hippocrati familiarissima est, 4. πνεῦμα quandoque simpliciter positum apud Hippocr. difficultatē spirandi significat. 5. Flatus in corpore πνεῦμα appellatur. 6. Exhalatio aut vapor à corpore aliquo quomodocunq; resolutus, Spiritus appellatur, quæ appellatio Chymicis familiaris est.

Verū istæ significationes omnes à nostro proposito alienæ sūt. Cū enim hic de spiritibus loquimur, intelligimus quandam substantiam tenuissimam & subtilissimā, quæ ad animalium & vegetabilium, imò etiam aliarum rerum cōstitutionem pertinet: & qua forma ac anima, tanquam præcipuo instrumento, ad actiones suas obeundas vtitur. Quos Spiritus Hippocrates in animalibus πνεῦμα appellat.

πνεῦμα quid significet.

Hos ipsos spiritus πνεῦμα vocabulo apud antiquiores appellatos fuisse, quandoque existimo. Neque enim πνεῦμα vocabulum apud antiquos semper animam ipsam corporis animati formam significat, sed interdum etiam sanguinem, vt apud Galenum, lib. 2. de placit. in fine, videre est. Hinc Aristophanes, in Nubibus Act. 2. Scena 1. de Cimicib. loquens, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκτὶν ἐξέρχεται, exsurgunt animam, inquit, id est, sanguinem. Et Virgilius: *Purpuream vomit ille animam.* Interdum spiritus illos proximum animæ instrumentum, ita dictos, siue πνεῦμα πνεῦμα, à refrigerando; siue quod sint substantia πνεῦμα πνεῦμα & proximum animæ instrumentum. Quod nisi obseruetur, absurda dogmata tribuentur Hippocrati, cum tum alibi, tum etiam in 6. Epidem. sect. 5. scribit: *Homini animam ad mortem usque nasci.* Et omnino si πνεῦμα πνεῦμα spectemus, probabile videtur, à spiritibus ad formam seu εἶδος translaturum, & forsitan ab iis qui præter spiritus illos corporeos nihil in homine incorporeum & αἶδος crediderunt & agnouerunt. Quæ varia vocis πνεῦμα significatio procul dubio multis, imò forsitan etiam Galeno imposuit, & in causa fuit, vt interdum satis incautè de anima loqueretur, & quomodo anima à spiritibus, imò temperie differret; satis percipere non posset. Verum hæc obiter de vocabulis monuisse sufficiat. Iam ad calidi istius & spirituum naturam explicandam reuertamur.

Et principio quidem hoc admonendū censemus: Antiquum planè dogma esse, quod ab Aristotele, loco allegato, proponatur; videturque Aristoteles illud ab Hermete Trismegisto desumxisse, è libro, qui Clauis inscribitur, in quo inter alia scribit: *ἐνδύμα ἐστὶν τοῦ νοῦ τοῦ πνεῦμα, ὃ πνεῦμα τὸ πνεῦμα.* Et mox: *ἡ πνεῦμα ἐστὶν πνεῦμα καὶ ἀπὸ τοῦ πνεῦμα τὸ πνεῦμα.*

Spiritus insus cuius natura sit.

Deinde, quod ad quæstionem: An Spiritus ille, de quo loquitur Aristoteles, sit naturæ elementaris vel alterius: Non quidem negamus, coniunctum esse hunc spiritum, qui à calore, qui in animalibus in eo euidentissimus est & efficacissimus, calidū appellatur, cum elementari calore, vt seorsim ab eo ferè reperiri nequeat, quemadmodum facultas animalis absque naturali non reperitur; & æthereum illum calorem, sicut in instrumento elementari vt: tamen si quærat, an Spiritus ille nihil nisi elementare in se contineat, cum multis doctis viris, Fernelio, Valeriola, Schegkio, & aliis plurimis probabiliter assetimus; *Esse quid spirituosū in rebus naturalibus, præter elementa.*

Dan. Senert. Tom. II I.

Atque ad id probandum vtor argumento Scaligeri, quo ille contra Alexandrum & alios elementares animæ carnifices. vt appellat, ad probandum, Animā non esse ex elementis, vtitur, & Herculeum appellat. Ita autem ille, Exerc. 307. sect. 20. *Quin istis edico simul, omnem fortunam cuiusque perfectè misti, etiam si nō est anima, vt in adamante, Naturam esse quintam, longè aliam à quatuor elementis. Quo ex loco deducitur Herculeum argumentum contra Alexandrum, qui animā ex quatuor elementis constituit. Est in anima potestatis, quod nunquam fuit in potestatibus elementis cuiuspiam. At nihil est in quapiam re, quod non fuerit actus in suis principis. Principia namque sunt actus eorum, quorū sunt principia. At in anima est facultas ad mouendum antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum; quod in elemento nullo. Alia quoque longè illustriores sunt animæ potentie, quæ non sunt in elementis. Quod argumentū instituto nostro ita applicamus. Est in spiritus seu calidi huius potestatibus, quod nunquā fuit in potestatibus elementi cuiuspiam. Et in spiritu isto calidi innati illustriores sunt potentie, quæ non sunt ex Elementis. Ergo spiritus iste nō est tantum ex elementis. Atque hoc ipso argumento vt videtur Aristoteles, loco illustri illo antea allegato, 2. de generat. anim. c. 3. Et si saltem feminibus id applicet. Ita enim concludit Aristoteles, vt ipse Erastus textum hunc, disput. 2. contra Paracels. resoluit. Quod spiritum participat, in quo natura cælesti caliditate proportionem quadam respondens inest, corpus participat elementis præstantius. Omnis porro anima participat talem spiritum. Quocirca participat corpus elementis præstantius. Et enim virtus diuinior elementis in corpore inest elementis præstabiliore. Nam oportet se respondere virtutem & subiectum. Quo fit, vt pro animarū nobilitate, & ignobilitate, tum virtute earum generatrice, tum corpus subiectum, similiter differre necessum sit. Seu potius, secundum textum si illud, quod fecunda facit semina, nobilior est virtute elementorum, subiectū quoque huius nobilior esse oportet elementis. Quod autem procreatrix facultas, seu illud, quod fecunda facit esse semina, præstet elementorum virtutibus, eo probat: Quod elementorū nullū generat animal. Sumit autem tāquam concessum, cunctis illud, quod fecunda facit esse semina, caliditatem quādam esse. Quod semina fecunda efficit, inquit, calor est, & nominatur non igneus, sed cælesti calori proportionem respondens. Quo posito sic porro argumentatur. Calor cælesti calori respondens diuinior est elementorum calore: at calor feminis est talis: Ergo diuinior est. Maiorem probat ex efficientia vtriusque caloris. Ille calor similior est cælesti calori, cuius operatio propius accedit ad efficientiā cælestis caloris: at feminis calor proprius in agendo accedit ad cælestem calorem, quam calor elementorum: & proinde calori cælesti similior est. Non n calor ignis tam suauis est ac benignus, quam cælestis.*

Animæ non est ex elementis.

Spiritus insus non est ex elementis.

Res scilicet eò redit, vt cū Scaligero dicamus, vbiunque nobiliores & illustiores potentie & qualitates apparent, quæ quæ ab elementis proficisci possunt, ibi nobiliora principia statuenda esse. Esse autē tales actiones multas, supra satis probatum est. Et si non essent talia agentia nobiliora, vnde contagium, sympathie & antipathie rerum, venenorum, purgantium, & multarum aliarum rerum actiones deduci possent: Vt non sine causa videatur scripsisse Libanius, *Alchym Triumph. cap. 9. Nec elementa vulgaria, nec omnis eorum virtus, aut qualiscunque coalitio potest præstare, vt Rhabarbarum purget, & non quidem, vt Musca fiat.*

Eludere quidem conantur hoc aliqui, & cū Erasto, loco allegato, ad id confugiunt, vt dicant, ignem quidem simplicem talia efficere non posse, sed in cōposito

R r r

itis

fitis mistum, refractum ac temperatum id præstare: vel ignem quidem solum non generare, & nobiles illos effectus non solum ab elementis provenire, sed à forma. Et calorem hanc agendi vim, non ex sua natura, sed ab anima habere. Atque simili hoc utitur. Erastus. Sic propemodum, inquit, se res habet, ut in instrumentis artis. Malleus, verbi gratia, poculū facit, non quoad ferreus est, sed quoad potentiā hanc ab artifice accipit. Ut malleus sit, ex ferro habet; ut poculum faciat, ab artifice adipiscitur. Sic animalium calor ab elementis habet; quod calor est: at quod fecundus est, à nobiliore causa nanciscitur.

Coloris po-
sitas quid.

Verum enim verò ad primum respondemus. Et si ignis in mistis, utpote temperatus, alio modo agit, quam simplex: tamen nec tum ultra suas vires agit. Et nihil præstat, nisi quod in sua & reliquorum, cum quibus mistus est, elementorum potestate est.

Et si à mitione elementorum & temperatione qualitatum primarum nobiles illas actiones deducere licet: cur non ab eadem mitione & temperatione deducuntur vitæ, motus voluntarius, visus & omnes actiones animales, imo cum Alexandro ipsa anima? Nā si illud Scaligeri, Nihil est in quapiam re, quod non fuerit actu in suis principiis, alicui non satis firmū in hac, in qua nunc verlamur, disputatione, nec alicuius momenti ad qualitates occultas adstruendū esse videtur: mōstreris, qua ratione locū aduersus Alexandros, animā ex elementis componentes, atque ita omnes animalium actiones ad elementa reducentes, habere possit. Equè enim tum alicui ad occultum & singularem mitionis elementorum modum confugere liceret.

Deinde cōcedimus quidem, calorem multa operari, ut animæ instrumentum, quæ solus non efficeret, & propterea etiam diuersa efficere; in ventriculo Chylum, in Epate sanguinem, aliud alibi: & proinde tales actiones non soli calori, sed animæ potius calore utenti attribuendas esse. Non tamen omnes actiones, quæ elementis nobiliores sunt, ab anima proveniunt, ut etiam Scal. monuit, *exerc. 101. sect. 8. exerc. 102. sect. 5.* Id quod ex multis patet. Primum enim anima extra corpus non agit: ac multæ sunt operationes & mutæ actiones inter se rerum naturalium, quarum corpore se mutuo non tangunt, ut in mirandis rerum Sympathiis, ut & contagio videre est. Secundò res multæ, quæ ex cōmuni sententia pro animatis non habentur, nobiliores, quæ elementa, habent operationes. Tertiò partes animalium emortuæ, & plantæ vitæ iam destitutæ, nihilominus eas vires habent, & operationes, quæ ad elementa nullo modo reduci possunt. Quidni ergo & in ipsis viventibus dentur actiones & accidentia, quæ ab anima non proveniant? Ut iam de aliis nihil dicam. Quid animæ cum saporibus, odoribus, coloribus & aliis multis?

Dantur
nitiones quæ
neque ab
elementis
sunt, neque
ab anima.

Frustra ergo illi, qui calidū istud elemento stellarū analogum negant, statim ad animā confugiunt. Nimirum diuersæ & distinctæ qualitates, affectiones & actiones in rebus naturalibus ad distincta, à quibus fluunt, principia referenda. Habet animas suas potentias: alias vegetans, alias sentiens: & sunt suæ cuique speciei propriæ qualitates & potentia, ut in homine. Ratio, in aliis aliæ. Ab elementis, fluunt calor, frigus, humiditas & siccitas, & hinc emergentia temperamenta varia; leuitas item & gravitas. Quicquid verò ad ista referri non potest, ab alio fluat principio, necesse est. At tales qualitates & actiones multas esse, faciliè animaduertetur, qui rerum sympathias & antipathias, atque facultates miras & varias in usu medico considerauit.

Species spiri-
tuales.

Quibus & hoc accedit, quod species illæ spirituales seu intentionales, ut appellat nonnulli, quales sunt species visibiles, alias reales & principales qua-

litates, à quibus fluant, præsupponant, & hæc rursus sua subiecta, quorum sunt affectiones. At multæ dantur tales rerum species præter species sensibiles vulgò notas, per quas multi occulti rerum consensus & dissensus fiunt. Ergo & reales alias qualitates, quarum sint species, præsupponere necesse est: & hæc rursus habeant sua subiecta, quibus insint, oportet, & à quibus fluant. Notum est Magnetem trahere ferrū, quod per aliquem contractum omnino perficitur. Canes vestigia ferarum deprehendunt par speciem aliquam, à qua afficiuntur. Multi felis vel cistæ inclusæ, quam nec vident nec audiunt, præsentiam ferre non possunt: quod & ipsum, per aliquem contractum fieri necesse est. Ac sunt tales rerum species & *δωρροια* multò plures, quā nonnulli credunt.

Neque idè negandæ vel reiiciendæ sunt, quod difficiliore cognitū sunt: *ἀμυνία* γὰρ εἶσι, inquit Plato in Theæteto, οἱ ἐδὲν ἀλλὰ οἰόμενοι εἶναι, ἢ δ' αὖ δυνάμει ἀπρὶς τῶν χερσὶν λαβεῖν: *Profani sunt, qui nihil esse putant, nisi illud, quod manibus palpant & prehendere possunt.* Et ut Scalig. *Exerc. 23.* ait: *Optimæ ac subtilissimæ quæque rerum aut fugiunt aut fallunt sensum.* Etenim non omnes rerum species & effluvia talia hominibus sensib. percipere potest. Occultæ sunt corporum cælestium influentia multæ, quæ & ipsum hominē afficiunt, nec tamen visu, auditu, odoratu, aut alio sensu externo vllō, sed tantum ex effectu deprehenduntur. Ut aliquid à magnete ad ferrum effluat, quo mediante fiat contactus, negandum non est. At nullo sensu ab homine illud deprehenditur. Ita cum canes heri vestigia à leporis, cerui, vel alterius feræ vestigiis discernere valeant, est proculdubio quiddam, quod ipsos moueat, & quidem diuersorum diuersa simulacra ut ipsi obiciantur, necesse est. Neque nihil est, per quod feles nonnullos in lipothymiam coniciunt. Sæpe videmus boues in loco, quos bos mactatus est, etsi nullus amplius sanguis ibi conspiciatur, nec vllum aliud mortui bouis vestigium deprehendatur, consistere & vehementer moueri & conturbari. Taxi umbram noxiam esse refert Plin. lib. 4. cap. 75. & alij idem tradunt. At certè non umbra, quatenus talis, id effecerit, sed peculiaris *δωρροια*. Hoc modo omnia amulata, & quæ extra corpori applicantur, ut radix pæonia, & similia afficiunt. Cum enim corpore suo humores & partes in corpore latentes non afficiant: necesse est, ut aliquid ab iis effluat, quod mediante in penitiores corporis partes agant. Et quanquam obstrusa sit istorum effluuiorum natura: eadem tamen obscuritas in speciebus sensibilibus occurrit: de qua iamdudum elegantissimis hisce versibus conquestus est vir doctissimus Hier. Fracastorius.

*Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quarentem indagine vana:
Naturam semper fugientem: quæ se ubi paulum
Ostendit mihi, mox facies in mille repente,
Ceu proreus, conuersa, sequentem eludit, & angit
Marentem senisque horas, cassumque laborem?
Nuper enim tenues species, simulacraque rerum,
Quæ flere ex ipsis dicuntur, perque meare
Omnia, dum sector medians, tacitusque requiro
Ania sylvarum, & secreta silentia solui,
Cognoui tamen his spectris illudier ipsis:
Ut sensus feriant nostros, semperque laceffunt,
Perque fores caulasque anima ludantque meentque
Ac remeant, ipsamque nec inter somnia linquant.*

Et si specierum istarum, quæ sensibus nostris percipiuntur, natura tam occulta & abstrusa est: multò magis earum, quæ sensus nostros latent, natura abdita erit.

Neque etiā de subiecto harum specierum quis sit sollicitus. Qualitates quidē materiales ita recipiuntur in subiecto ut ad eius motum moueantur; non sint aeris.

Species spiri-
tuales mul-
ta sensibus
non depre-
henduntur.

Species spiri-
tuales non
mouentur ad
motum
aeris.

sint totæ in quavis parte subiecti, nec in eodē subiecto plures eiusdē speciei numero tantum differētes, nō confusæ & distinctæ, seruantur. Spiritualia verò eiusmodi & species istæ non recipiuntur in subiecto, ut ad eius motum moueantur; sunt in quavis parte totæ; in subiecto eodē plures eiusdē speciei, numero tantum differentes, inconfusæ & distinctæ seruātur. Sicut hoc cum in aliis, tum in speciebus visibilibus videre est. Licet enim aēr ventorum flatu moueatur: ipsæ tamen directè circumquaq; à re visibili radiant. Quodlibet etiam punctum speciei eiusmodi totum visibile representat, radiiq; visibilium sine confusione mediū illustrant; & licet in eodē loco sunt plurimæ res visibiles numero distinctæ: tamen omnes per quodlibet punctum mediū sui species mittunt; easq; inconfusas & impermixtas, ut ab oculis videntium aut speculis omnes distinctæ recipi possint. Fiuntq; per hos seu spiritus seu species mirandæ rerum sympathiæ & antipathiæ.

Magia naturalis. Atq; hīc Magiæ naturalis, si qua est, præcipuum fundamentū proculdubio situm est. An enim sit aliqua Magia naturalis, apud auctores cōtrouersum est. Nonnulli Magiam naturalem esse statuunt, eaq; Philosophiæ naturalis perfectionem, consummationem & finem esse dicunt, quæ conueniente applicatione agentium & patientium incredibilia perficiat. Verum Th. Erastus *part. 1. disput. cōtra Paracels.* ut & alij quidam, planè negat, vllam dari Magiam naturalem. Primò quod Physica sit scientia; Magia autē hec ars seu operatio dicatur, & proinde Physicæ finis & perfectio esse non possit. Deinde quæ à Baptista Porta de Magia naturali traduntur, & similia; non fiant supra & præter naturæ conditionem, nec eam admirationem sui continent, quam habent, aut habere saltem omnes putat Magica, & à peritis & ingeniosis agricolis rectius efficiantur, quam ab eruditissimo & cōsummato Philosopho. Et quod nullus vnquam vixerit excellens Philosophus & in naturæ cognitione versatus, qui Magnus appellari voluerit.

Magia quædam. Rectissime autē hac de re sentire videtur Ioh. Frac. Picus Mirandulanus, *de rer. prenot. l. 7. c. 2.* vbi monstrat, magiam aliam ex dæmone pendere, palam expressoq; fœdere, ut necromantium atq; etiā veneficorum & strigarum incantatorumq; aliam quæ à multis colatur, ut naturalis, à suppresso dæmonum pacto deriuari; atq; ad hanc classē etiam pertinere, & verè naturalem non esse Magiam apud Persas à Zoroastre deriuatam, & quæ apud Ægyptios & Chaldæos olim floruit (quam tamen Paracelsista hodiè plurimum commendant) tum aliis tum eo inprimis probat, quod Plato, *in Alcibiade 1.* scribit, Magiam Zoroastri in cultu Deorum versari: cum enim Persarum & Thracum Dij Dæmones essent, & eorum cultus non religio, sed superstītio, illam ipsam inter superstītiones reponendam colligitur, quibus tamen ne facile animaduertatur superstītio, aliquid naturalium viriū miscuerunt. Tandem verò nullam aliā admittit naturalem Magiam, quam quæ naturæ limites non excedit, & quæ sympathia quadam rerum naturalium constat. Quam rerum naturalium considerationem nec nos reuicimus, & omnino censemus, quæ ab hisce occultis qualitatibus, rerum *ἀπορρητῶν*, speciebus, aut spiritibus, aut quomodocunque appellare libeat, prodeat in rerum natura effectus, nec pauciores, nec minores esse, quàm quæ à manifestis qualitatibus fieri animaduertuntur. Quarum naturam & differentiā si nossemus, multarum rerum in natura, quæ occultæ hodiè sunt, causam reddere possemus. An autem quæ circa ista versatur scientia, Magia appellari debeat iam non disputat; atq; an ob rerum naturalium scientiam tantum vllus vnquam Philosophus Magus appellatus fuerit, videatur apud I. Fr. Picum Mirandulanum & Th. Erastum locis allegat.

Dam. Senert. Tom. 111.

Præterea conditiones huius caloris aliæ sunt, quæ elementares. Nam primò id, quod in mixtis superat elementum, eiusque qualitas reliquorum actiones infringit & deprimat. At in multis animalibus & plantis, quæ frigida sunt respectu elementaris missionis ac tēperature, nihilominus calor ille innatus omnium actionum, attractionis, coctionis, excretionis, auctionis, generationis, vitæq; adeo auctor & dispensator est: quod fieri non posset, si esset elementaris, tantillus sc. & ab abundante frigiditate victus & in agendo impeditus. Dantur enim multæ plantæ, quæ valde frigida sunt, quæ nihilominus alimentū attrahunt, coquunt, aluntur, augentur, fecunda semina generant: quæ omnia cum caloris opera sint; temperamentum verò eiusmodi plantæ, respectu caloris elementaris, frigidum obtineant: alium adhuc & nobiliorem calorem subesse necesse est. Atq; is calor nō frigori contrarius est, sicut nec frigus ipsi, sed ut de calore cœlesti scribit Ioh. Picus Mirandulanus, *lib. 3. contra Astrolog. c. 4.* Huius beneficentissimi caloris vim in toto corruptibili mūdo videmus, tam inchoatis, quàm absolutis, tam animatis, quàm inanimatis. Nam elementa quidem continet & conseruat, sicut locum eorum, & formam quasiq; artifex omnia quidem ambiens, sed per omnia quoq; intus se diffundens. Et si cœlesti calore destituantur, nec frigiditatem agere frigus poterit, nec calor caliditatem. Non enim calor ille sideris frigori contrarius, sicut calor igneus vel æreus, sed omnes continet. Qualitates elementares eminentia simplici. Et Postea: Verum fallit nomen caloris, quod cum audimus, rem intelligimus statim aduersam frigiditati. At cœlesti illi calori proximior quidem natus calor elementaris, quàm elementaris frigiditas, sicut etiam est perfectior: sed nihil prohibet illum ab vtriusque elementi proprietatibus exaltatū utraque virtute complecti, sicut candorem cum diebus, rem aduersam videmus dicere fusco nigroque colori: nec tamen negauerit quispiam, non secus nigrum colorem, quàm album candore lucis & conseruari & efficacem esse; licet alius luci nostræ proximior, nomen etiam habeat ferè commune, ut candidus appelletur interdum.

Caloris innati à calore elementari differentia.

Calori cœlesti frigus elementaris non est contrarius.

Deinde nec frigiditatem huic calori & spiritui esse contrarium ex eo patet, quod plantæ, earūq; semina & radices tēpore hyberno in medio gelu & glacie, nihilominus vires suas integras conseruant; imò sæpè sub niuib; crescunt & pullulant: vbi certè si elementaris tantum adesset calor, tanto tempore à tanto frigore facilè superaretur.

Præterea cum elementorum motus sit rectus, vel ad centrū deorsum, vel è centro sursum: calidi istius motus potius cœlestia corpora imitatur, & sicut lumen in orbem diffunditur: ita & iste calor in orbem diffunditur.

Insuper spiritus ille ac corpus ætheri analogum leuius & celerius est omni elemento, & ad omnes actiones suæ speciei conuenientes obendas aptū continet in se calorem, à quo etiam in animalibus denominationē accipit. Idem etiam corpus summam penetrandi vim habet. Vnde ab Aristotele, *c. 4. lib. de mundo*, appellatur spiritus, *πνεῦμα τὸ διεισδυτικόν*. Et ut Hermes, *in tabula Smaragd.* loquitur, (de spiritu enim isto inprimis in ea tractari; nonnulli non sine ratione censent) *Hic sita est totius fortitudinis fortitudo fortis, quia vincit omnem rem subtilem; omnemque solidam substantiam penetrat.*

De penetratione dimensionū, quæ à Philosophis subtiliter disputantur, hīc asserere non libet: neq; de eo inquiri, an verum sit, quod non planè absurdum nonnullis videtur, spiritus se mutuo penetrare: cum spiritus animales, naturales & vitales sese mutuo, siue cōfusione tamen, permeent. Nam & oculus nutritur, & viuunt, & sentit ac videt. Ac lingua nutritur, viuunt, sentit, gustat. Quæ actiones per diuersos spiritus perficiuntur. Qui quidē in vna parte omnes præse-

Spiritus autem se mutuo penetrant.

R r r 3 tes

tes sunt, sine tamen confusione. Equidem spiritus corporeos sese mutuo penetrare non facile dixerim: spiritualium tamen omnium rerum natura nondum satis nota est. Ut de aliis non dicam, radiorum natura inondum satis explicata est, neque dum satis expeditum, quomodo lucis radij & visibiles species, quæ Geometricis dimensionibus non carent, & quantitatis participes sunt, ut apud Opticos planum est, se multis modis penetrare, sine tamen omni confusione, possint. Modum enim qui inueniet, etiam ad spirituum naturam explicandam aliquid inuestigabit: & an se mutuo penetrare possint, rectius edocebitur.

Et si enim nonnulli omnia, quæ à Magistris suis acceperunt, plana & vera esse putant: Viri tamè doctissimi, ac in rerum naturam inuestiganda diligentissimi de irritis suo labore & conatu conqueruntur. Inter quos, ut modò etiam dixi, est Fracastorius, qui conqueritur se

— his spectris illudier ipsi,

Ut sensus feriant nostros, semperque laceffant

Perque fores causasque animas ludantque, mentemque

Ac remeant, ipsamque nec inter somnia lingua t.

Quod si verum est de radiis & spiritibus visibilibus, qui etiam sensus nostros afficiunt, multò magis verum erit, de iis quæ sensus nostros latent, naturis.

Licet verò Aristoteles saltem de animatistractione huius Spiritus mentionem faciat, ut in quibus ob euidentiissimas animæ facultates & actiones maxime apparet: tamen metallis mineralibus, gemmis & lapidibus Spiritus denegandi non videntur. Et si non omnibus innotescant, ea de causa, quod formarum suarum organa sint, & non nisi formis & actionibus cognitis cognoscantur; Formæ autè per suas facultates & actiones in his se tam euidenter non produunt, sicut in plantis & animalibus; qui tamè diligentius res naturales perscrutabitur, nec Spiritus, nec seminales rationes omnino his denegabit. Et qui hoc fecerit, nihil de Nitariis officinis, nihil de metallorum generatione, nihil de fontibus lapidificis vidisse vel inaudiuisse videtur, cum generationes omnes hæ spiritibus etiam in solidissima corpora sese penetrantibus perficiantur. Quæ omnia si nonnulli, qui domi latitantes, quod ipsi non viderunt, in toto mundo fieri posse negant, diligentius perpenderent, multò rectius de multis iudicarent.

Argumentum a. Zabarellæ, quod contra ea, quæ hætenus de calore cælesti dicta sunt, in fine libr. de Color cælesti. affert, soluere non ita difficile est. Putat ille, non esse in viuentis duos Calores, alterum elementarem, alterum vitalem; siquid fieri non possit, ut in vno subiecto insint duo accidentia eiusdem speciei distincta numero. Negatur enim primò, quod illi calores sint eiusdem speciei. Secundò quod sint in eodè subiecto. Nam habet uterque calor suum subiectum. Elementaris, ignem; vitalis seu cælestis dictus, Spiritum seu Corpus illud analogum elemento stellarum. Interim si subiecta misceantur & in vno componantur, nihil impedit, etiam hos duos calores vniri. Præterea quomodo, quæso, se res habet, cum in eodè loco duæ aut tres candelæ accenduntur? Quælibet enim suum lumen effundit: (quæ tamen lumina specie non differunt) & nihilominus numero distincta manent, ut ex Opticis notum, ac imagines in Speculis & umbræ reflectantur.

Atque hæc si cui non attrident, is ut suo sensu abundet, per me licet. Interim sciat, hanc sententiam non esse nouam, sed quæ antiquissimos Philosophos, Platonicos, Stoicos, Aristotelem auctores habet: & nostro seculo proposita est à Fernelio imprimis, lib. 2. de abdit. & c. 7. Valeriola, Schegkio, aliisque doctissimis viris. Ut optatim Erastum, part. 2. disput. contra Paracelsi istis verbis sibi temperasse, dum scribit, eum,

qui dubitat, an congenitus animalium calor, qui sub imperio formæ omnino actionum naturalium omnium author est & effector, ex elementis conflatum sit, indignum esse, qui inter eruditos vel nominetur solum. De aliis iam non dicam: Schegkio, optimus Peripateticus in lib. de Calid. & humid. nat. ita scribere audent: Αἰθερῶδες illud corpus, seu anima ὁχρῶς neque ignis est, neque elementum quoddam, neque cōcretum quid ex elementis, sed corpus, quod est proprium essentia anima. Et iterum. Reprehensio dignum est, quod ferè semper veteres Physici causas, sine quibus non sit aliquid, ut primas & præcipuas habuerunt, ut Empedocles missionem, & Empedocles isti nostrates Crasin arbitrantur esse animas inanimatas rei. Ex quo Schegkij loco facile etiam responsio sumi potest, si de origine huius τῷ πρῶτῳ στοιχείῳ ἀναλῶν φύσεως quaeratur. Non enim opus est, ut ea à cælo desinat (siquidem non eadè est cum corpore cælesti, sed ei ἀνάλογον. neque corpus hoc est αἰθήρ sed αἰθερῶδες, ut Schegkio appellat) sed ut formæ & animæ rerum à prima creatione primam suam habent originem, & hinc propagantur: ita & hoc corpus & quinta ista essentia, Creator enim rerum generationis fundamentum posuit seminum cuiusque rei quod generabilia propagantur, ac ipse primitus totum miscuit; atque ita in rerum generatione hoc quod ab initio rebus inditum corpus, in generatione propagatur, & ab iis, quæ primò condita sunt, principiis adhuc hodiè constituitur, regitur & conseruatur. Frustra ergo est Erastus, dum, part. 2. disput. contra Paracels. probaturus, non dari quintam essentiam, Cælum hisce inferioribus non inesse probat.

Conclusionis loco notatu digna, & quæ ad naturam spirituum inuestigandam, non parum animi informare, & multo plura in naturæ ambitu cōcludi, quæ nonnulli existimant persuadere possit, historiā proponere libet, ex Quercetano, in defens. contra Anonym. c. 23. Refert autem in eò loco Quercetanus, se aliquando vidisse Medicum quendam, Cracouiensem. Polonum, qui adeo artificiosè nouerat ex omnibus plantarum cuiusvis partibus puluerem parare, qui Spiritus plantarum, facultatum & functionum auctores, cōtineret: ita ut si quis rogaret sibi rosam aut calêdulā, aut papauer monstrari. puluerem illius plantæ vitreo vasculo, Hermetico sigillo obsignato, inclusum, lucernæ admoueret, ut in fundo incalêsceret. Quo facto illū puluerem sensim, in speciem plantæ se extulisse & creuisse refert, plantamque omnibus partibus absolutā exhibuisse, ut planè quis corpoream pateret: cum tamen saltem Spiritus esset, & vase refrigerato, & tempore languescente iterum in cineres vel puluerem redideret; non sine Resuscitationis & regenerationis ad alteram vitam imagine. Atque talia vitra plura, quàm 30. habuisse scribit. Cui non est dissimilis historia, quæ recitat Libavius, Syntagmat. Arcanorum Chymicorum lib. 1. c. 2. 2. Communicatam à Ieremia Cornario, Archiatro Brandenburgico, Culmbachij. Is enim cum anno Christi 1608. mense Iunio, aquā quandam destillari curasset, eamque in vitro, quālibet asservari soleret aquæ destillatæ, asservasset: mense Nouembri in vitri eius fundo plantula creuit, cuius picturam & totam historiam loco allegato videre est.

Iohannes Freitagius quidem, in Notitiis Medicis, cum non videret rosam illam in vitro à cinere pullulantem, eam pro fabulis vel præstigiis habet; & rationibus nescio quibus, c. 64. monstrare conatur: id quod Quercetanus se vidisse testatur, fieri non potuisse. Verum cōfirmat historiā Quercetani, altera Cornarij, ideoque rectius fecisset, si quod prudentissimè Scaliger, in lib. 1. de plant. p. 218. scribit, perpeditisset. Longè, inquit Scaliger, sapientius Aristoteles: Vbi res cōstet, si opinio aduersatur rei, quaerendum rationem, non rem ignorandum: si nimirum Chymiarum olores & in πικρὰ καὶ ὀσφρῶδη manu ipsi operibus Chymicis admouerent, viderent

Calidum
cælesti ana
logum vni.

Spiritus
tantum sunt
in animatis.

De calore
cælesti docto-
rum, quorum-
dam senten-
tia.

derent procul dubio multa, quæ iam non credunt.

CAPVT XI.

De Principiis Chymicorum.

Semina ista, astra & radices, de quibus præcedenti capite dictum, in suis scientiis & occultis thesauris insitas habere omnium rerum rationes, easque ubi explicatura sunt, è sua patria, locis atque abyssis in mundanam scenam prodire statuunt. Verum non nuda, sed corporibus quibusdã, ceu vestimentis induta, vt apud Seuerinum, cap. 7. videre est. Eaque principia appellant, è quibus diuisibilitatis, temporum, locorum, omniumque dimensionum, figurarum, saporum, calorum, odorum, qualitatumque omnium & conspirationũ & repugnantiarum ratio explicari possit. Atque principiorum istorum tria constituerunt Isaacus Hollandus, Frater Basilii Valentinus; quos postea secutus est Paracelsus, & hũc Petr. Seuerin. Quercetanus, ac hodiè plurimi. Nam apud antiquos vix illorum sit mērio. Quis tamen ista nomina primũ usurpauerit, & an ii, quos nominauit, authotes ea sinxerint, an à maioribus suis acceperit, incertum: cum nec omnium antiquorum libri ad manus nostras peruenerint, & Chymici sua non semper in vulgus ediderint, sed per manus successoribus tradiderint. Salis, Sulphuris & Mercurii, nominibus scilicet specierum, in quibus facultates vniuscuiusque maximè vigent, principia ista expriment; liquores, Mercurii, oleosa, Sulphuris; crassiora verò Salis nomine appellantes. Neque enim, quod ipsimet monent, per Sal, Sulphur & Mercurium ita dicta intelligenda sunt, cum ista non sint rerum principia, sed sui generis composita. Sed quia differentiæ trium substantiarum, ex quibus vniuersa corpora constant, proprietates & conditiones in nullis totius naturæ speciebus magis explicatæ animaduertantur, ex iisdem appellationes mutatos esse Chymicos, scribit Petrus Seuerinus. Et cum tres ordines sint eorum inferioris mundi globi, animalium, vegetabilium, mineralium; in singulorum ordinum horum indiuiduis ista tria principia reperiri, & dari Sal animale, Sulphur animale; & animale Sal vegetabile, Sulphur vegetabile, & vegetabile Sal minerale, & minerale Sal rursusque dari Sulphuris proprietates, conditiones, & differentias plures in pinguedinibus & oleosis animalium partibus, in resinis, oleis & gummatibus: in genere etiam mineralium species salium, Sulphurum & Mercuriorum plurimas reperiri statuunt. Atque in hæc principia corpora omnia à Medico artificiosè esse resoluenda docent. Neque enim dari vllam proprietatem vllius corporis, quæ non vel in Sale, vel in Sulphure, vel in eius Mercurio deprehendatur.

Qua ratione autem ista principia differant, & quæ sint singulorum in constitutione rerum naturalium officia, non ita planè explicant. Seuerinus, c. 8. Salis esse dicit, dare consistentiam, soliditatem & coagulationem rebus; Sulphur verò pingui oleosaque sua substantia Salis congelationem temperare: & denique assiduâ irrigatione duo priora actionum frequentia ad siccitatem & senium in horas festinantia fouere, fluidaque & labili substantia missionem omnem faciliorem reddere.

Quercetanus, de rerum signaturis externis, saporum diuersitatem à salibus; odorum è Sulphure; colorum ex vtriusque, præcipuè tamen à Mercurio, qui salem rerum omnium volatilem sibi admistum habeat, de-

ducit. Idem Quercetanus, in defensione contra Anonymum c. 14. ita describit: Est liquor ille acidus, permeabilis, penetrabilis, purissimus & æthereum illud corpus aeris subtilissima ac spirituosissima substantia, pabulum vitæ & formæ proximum instrumentum. Sulphur est humidum illud dulce, oleaginosum, viscidum, substantificum, primigenium, ignis sine caloris pabulum, leniendi & agglutinandi vi præditum. Sal est corpus illud siccum, salsum, purè terreum, Salis naturam representans, mirandis virtutibus præditum, dissoluendi, coagulandi, detergendi, euacuandi & similia agendi vim habens. Quæ parum accurate scripta esse, quibus agnoscit facile. Ibidem etiam asserit hæc tria ab Hermete olim dicta fuisse Spiritum, Animam & Corpus; Mercurium quidem Spiritum, Sulphur animam, Sal corpus.

Eodè ferè modo quo Quercetanus, tria ista principia descripsit Beguinus, in Tyrocinio Chymico lib. 1. c. 1. Scheunemanus, in Paracelsi de morbo Mercuriali tractato, Salem dicit esse vinculum siue nexum priorum corporum, ne & Sulphur diffuant. Sulphur Solem amulari, digerere, concoquere, nutrire, generare, olfactum oblectare, superflua in corpore consumere, attrahere: Mercurium esse mundi spiritum è mysterio magno procreatum, qui ad se recipiat omnes facultates tam animales, quam vegetabiles & minerales, eum omnia conseruare, regenerare, viuificare, in eo & per eum omne, quod est, capere incrementum, nutrirè & augeri. Auctor Tyrocinii Chymici, loco allegato, scribit: Principia propriè loquendo nec corpora esse, quia ob cœlestium seminum influxum, quo imprægnata sunt, planè sint spiritualia, nec spiritus, quia sint corporea, sed inter vtriusque naturam ambigere. Atque ita Chymici plerique vix sibi constant in principiis tradendis, nec quid sint, satis explicant. Nec satis euidenter ea inter se distinguunt, imò quæ principia constituisse videbantur, sibi mutuo inesse dicunt, & in Sale Sulphur & Mercurium; in Mercurio, Sale & Sulphur; in Sulphure, Sale & Mercurium esse scribunt.

Vocant autem ista principia Chymici *Vitalia*, per vitam non intelligentes, quod hætenus Philosophorum Scholæ docuerunt, animæ propriam crepescere, quæ, vt actus secundus, animæ, vt actui primo, perpetuò comes sit, & propterea ubi anima non est, nec ipsa inueniatur: sed viuere ipsis dicitur omne, quod internas & essentielles vires & potentiam agendi habet, mortuum ipsis dicitur: atque hinc *vitalia* hæc principia dicuntur, quod vires, facultates, potestatemque rebus conferant & fundamentum siue causæ sint actionum. Et sic viuere & Sal, & Sulphur dicitur, quod sapor, odores aliasque energias habeat. Hinc etiam hodiè Chymici plerique suam *Philosophiam Vitalem* appellant; Aristotelicos verò Elementares & Materiales nominant. Eandem ob causam, quod nimirum rebus vim largiantur agendi, appellant quoque Principia Formalia. Hæc enim, vt recentiores de iis loquuntur, temperamentorum, crasseon, separationum, coctionum, aliorum causæ sunt propinquæ, abditosque agendi modos aperiuunt, & occultam proprietatem, quæ vulgò inscitæ asylum esse soleant, explicationem suppeditant.

Hæc cum de principiis Chymicorum Recentiorum sit sententia, proximum est, vt quàm bene vel malè de iis sentiant, explicemus. Primò autem de voce principii hoc monendum censemus, nos non ignorare, quomodo distinguant plurimi inter principium & Elementum, qui elementa dicenda putant, corpora naturalia simplicissima, ex quibus mixta omnia conflata sint: Principia verò Elementorum quasi Elementa & primordia, quæ scilicet non sint partes corporum separabiles, sed in quæ solum cogitatione corpora diuidantur. Contra tamen etiam cognitum habemus, istam *dispositionem*, nec à Medicis,

Mercurius quid Chymicis.

Sulphur quid Chymicis.

Sal Chymici quid.

Principia vitalia. Vitale & mortuum quid Chymicis.

Philosophia Vitalis.

nec à Philosophis semper obseruari: cum ipse Aristoteles, *lib. Metaph. d. c. 1.* æquiuocum esse principii vocabulum doceat, tandemque concludat: *Omnibus principiis esse commune, primum esse, unde aut incipiat, aut fiat, aut cognoscatur aliquid.* Vnde & hic, ubi quaruntur principia, è quibus fiant res naturales, si principii vocabulum usurpetur, non adeo peccari puto: cum aliàs etiam medici ipsos humores corporis principia appellent.

Principia
Chymica non
sunt ante E-
lementa.

Initiò verò ne disputatio hæc frustra suscipiatur, querendum, an dentur talia principia, qualia describunt Chymici, & quomodo; & quarum rerum sint principia? Vbi mox Paracelsi, in *Labyr. Med. errant.* & aliorum quorundam opinionem ineptam reiicimus, qui ista principia non solum ante elementa constituunt, sed & cælum ex iis componunt. Nam cum rerum generationi & resolutioni obnoxiarum principia inquirant, quæ, quæso, ratione inuestigarunt, hæc tria principia in cælo esse: Deinde qua resolutione eadem in elementis esse deprehenderunt: Nam quod de Aqua putrefacta dicitur, quis nescit Aquam, quæ utrimur, non purum putum Elementum esse, sed plurima admista continere? Neque aliis rationibus id probant. Nisi forsitan rationes illæ, quas Henningus Scheunemānus, in *Hydromantia* c. 12. affert, id alicui persuadeant. Theologicæ primum. *Sicut Deus est unus & trinus: sic omnes quod à Deo Archetypo factum, ut unum & trinum sit, necesse est.* Et, *Prima corpora solo Dei NVTV absque ulla sermone commutatione in principio sunt creata: tertio vero die diuina maiestas. Dixit: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt in locum unum.* Deinde Philosophicæ, quibus primò probat, ignem extrinsecus principiis constare, ex actionibus eius diuersis (quod enim urat, habere à sale; quod luceat, à Mercurio; quod ardeat, à sulphure dicit. Aquam verò iisdem constare probat, quia forma aquæ, cum educitur è potentia materiæ, subiectum præexistens requirat. At præter mirabilitatis, pulchritudinis, & necessitatis subiectum, Mercurium scilicet, Sulphur & Salem, nullum fuisse Elementis prius. Ergo ex illis formam aquæ, tanquàm subiectis præexistentibus, productam fuisse. Quasi verò Deus pro formis Creatione producendis subiecto præexistente opus habuerit. Item, Rem quilibet ex iis constare, quarum proprietates habet. At Aquæ aliam proprietatem esse, quæ suo non clauditur termino; aliam, quæ humida est; aliam, quæ liquida existit: A Mercurio interminabilem esse; à Sale resoluta, humidam; à Mercurio resoluta, liquidam.

Ideoque doctiores quique Chymici recentiores istam opinionem defendere non audent: sed statuunt, Elementa esse ante hæc principia in ordine corporum naturalium: & principia ista potius in Elementa, quam elementa in principia resolui. Ergo de hoc iam erit quæstio: *An in rebus sublunariis, metallis & mineralibus, gemmis & lapidibus, plantis & animalibus, alia adhuc, quam elementa vulgò nota, dentur principia.*

Principia
Chymicorum
quid sint.

Principio verò placet meam sententiam breuiter proponere: de qua in hac Naturæ obscuritate cuius liberum iudicium relinquo, & rectiora monstranti non refragabor. Ita autem, re hinc inde diligenter pensitata, de principiis Chymicis sentio. Esse illa non corpora quædam ante elementa simplicia, ut modò dictum, sed vel prima mista, vel peculiare naturas in prima creatione, cum aliis rerum naturalium speciebus conditas, seu principia sui generis, quæ cum inter se, tum etiam cum elementis; vario modo mista, aliis rebus naturalibus, generationi & corruptioni obnoxius, metallis puta, mineralibus, gemmis, Lapidibus, Plantis & animalibus, dant conuenientem materiam.

Mista cum dico, ad eorum etiam constitutionem

Elementa concurrere non nego; sicut hoc ipsa resolutio Chymica testatur. Verumtamen non simpliciter mista esse dico, aut ex elementis tantum variè mistis conflata statuo: sed peculiare formas habere; & suam cuique formam à Deo Omnipotente in prima creatione, ut aliis rerum naturalium speciebus, datam esse, existimo. Atque hic etiam Scaligeri illud, *Exerc. 138. sect. 20.* scribentis, *omnem formam cuiusque perfectè mixti, etiamsi non est anima, ut in adamante, naturam esse quintam, longè aliam à quatuor elementis, locum habere, credo.*

Ab his verò variè mistis, concurrentibus tamen etiam elementis, varia rerum naturalium corpora constitui puto: ab iisdem, tanquam primis & propriis subiectis, varias qualitates & accidentia immediate fluere existimo, quæ aliis rebus naturalibus propter hæc insunt, quæ hætenus à solis elementis, aut elementorum & eorum qualitatum mistione ac temperatura varia nonnulli frustra deducere conati sunt: cum nulla in elementis ad qualitates has producendas sit potentia: ut in odoribus, coloribus & aliis qualitatibus ab ipsis quoque Peripateticis doctissimis satis monstratum est. Imò si quis huc referre velit & Spiritum illum ac corpus, quod Aristoteles ἀνάλωτον esse τῶ τ' ἀσπρῶν στοιχείων dixit, cum eo non pugnatum.

Neque enim credendum, quod nonnulli sibi imaginantur, quæ cum res aliqua genetanda est, ex omnibus quatuor elementorum regionibus materia ad mitionem conquirenda sit. Sed cum res crearet Deus Optimus Maximus Verbo, elementa miscuit, & mistis suas formas peculiare, ac seminales rationes & essentias cælo analogas indidit. Atque ita cursum naturæ per propagationem specierum in indiuiduis conseruat & tueretur. Iam verò post creationem ista principia in aqua & terra, ad corporum naturalium constitutionem & nutritionem, ubiuis obuia sunt, ex variis rerum corruptionibus. Nec quis sibi persuadeat, cum ex combustis fumum ascendere videt, aut ex aliis rebus vaporem, mox in prima elementa factam esse resolutionem; sed in illo ipso fumo ac vapore principia plerumque adhuc integra sunt. Quod ex Chymicis operationibus satis patet, si recipientibus vasis fumi ac vapores eiusmodi excipiantur. Si enim euaporat vel accendatur sulphur, sulphuris oleum vel spiritus inde colligitur; è vino, spiritus vini; ex aliis plantis alius spiritus vel oleum, ex accensa papyro oleum papyri vel lini; ex antimonio, flores antimonii.

Ordo nimirum est in rebus naturalibus, ut superioribus & nobilioribus seruiant inferiora. Et sicut in animatis, ab anima vegetante ad sentientem; hinc ad varias brutorum; tandem ad animam rationalem, tanquam summum gradum, fit progressus, & anima rationalis omnium animatorum inferiorum potentias complectitur: ita idem fit in corporibus. Primo sunt elementa: hinc Sal, Sulphur, & Mercurius, aut prima illa mista, at quocumque nomine qui ea appellare velit, quæ quidem etsi ex elementis composita esse statuatur: forma tamen habent, quibus differunt, non à formis elementorum inter se mistis ortas, sed à Creatore in prima creatione inditas. Ex his postea variè mistis, concurrentibus tamen rursus elementis, mineralia, metalla, lapide, gemmæ, plantæ animalia suam materiam, & corpora accipiunt: in quibus per speciei cuiusque formam variè determinantur. Sicut videmus salem è terra à plantis attractum peculiari modo in plantis elaborari: rursus cum plantis animalia vescuntur, mutationes quasdam subire, naturam tamen suam nunquam planè exsuere.

Neque hæc doctrina antiquis omnino est contraria. Etsi enim nomina hæc apud eos non exstant: tamen

Principia
Chymicorum
de suam naturam ac
perint.

Mistorum
generatio.

Ordo corporum
naturæ.

Corporum
naturalium
proxima
Principia.

ramen satis est, si res ipsa exstet: licetque, ut & in aliis disciplinis, rebus, quæ cum fundamentis eius disciplinæ conueniunt, præsertim nouiter cognitæ, noua nomina imponere; cum vocabula ex arbitrio hominum pendeant. Hinc in omnibus disciplinis dantur hodie multa noua nomina, etsi res sint antiquæ. Ita in Theologia vocabula Trinitatis, & plurima alia, quæ nominatenus in sacris literis non extant, post Apostolorum tempora ab Ecclesiæ Doctoribus usurpari cœperunt, quib. tamē doctrina Apostolorū non enertitur, sed potius declaratur, & explicatur. Quod multo magis in Philosophia tēnere licet. Neque enim in Philosophia eadē est perfectio, quæ in Theologia. Etenim doctrinæ Apostolorū nihil addere licet, at in Philosophia plura ignoramus, quam scimus, & plurima adhuc inuenienda & explicanda, ē quibus si quis aliquid inuenit, non antiquis contraria docet, sed eorum doctrinam perficit. Verū de vocabulis non litigabimus. Vocet quis sulphur, vocet pingue, vocet oleum: perinde est; modo concedat, de qua controuersia est, dari quādam substantias, ē quibus odor, saporum & similitum causæ proximē reddi possint; cum id ex elementis fieri non queat. Et tales substantias antiquos non planē ignorasse diximus. Etsi enim creationem, ē qua formas has originem habere diximus, ignorauerint gentiles Philosophi & Medici: (quæ tamen si ipsis cognita fuisset, in tot absurdas opiniones non incidissent, neque Galenus Mosi, imō Dei omnipotentia ita imprudenter, imō impudenter oblocutus fuisset; & de formarum origine commodius loqui potuissent) tamen præter elementa, principia quædam propiora, ē quibus res naturales constituantur, alantur, & variē afficiantur, ad miserunt. Licet enim expressē pro principiis ea nō venditent: tamē quia qualitates, quæ iis adscribuntur, elementis attribui non possunt, alia præsupposuerunt corpora, quibus ea proprio subiecto insint. Hippocrates, lib. de Natur. Human. text. 3. Plantas non solum calidū, frigidum, humidum, siccum, aut quid ex his simpliciter mistum, attrahere scripsit: sed ita scribit; τὰ φυόμενα καὶ σπείρομενα ἐκὸς τῶν εἰς τὴν γῆν ἔλθειν, ἔλκει ἑκάστον τὸ κατὰ φύσιν αὐτῶν ἐνεδόν τῇ ἐν γῇ ἐνι, καὶ γλυκύ, καὶ ἀλμυρὸν καὶ παντοῖον; quæ crescunt & seruantur, quando in terram veniunt, utraque enim quodque secundum naturam sibi familiare in terra inest. Est autem acidum, amarum, & salum & omnigenum, Et, in lib. de Præf. Medicin. ubi prolixē hac de re agit, ista principia appellare videtur δυνάμεις non inusitato vocabulo; cum ut Galenus, lib. de plenit. 3. docet, δυνάμεις etiam δρακύνω ἀπὸ τῆς ἰσχύος significet. Quam significationem & Aristoteles usurpat, dum loco allegato ē lib. 2. de generat. Animal. cap. 3. Elementa δυνάμεις appellat. Docet autem eo in libro Hippocrates, ut in homine, & ita in rebus, quæ eduntur & bibuntur, vel foris illinuntur, vel quacunque forma corpori admoventur, non solum ad calidum, frigidum, humidum & siccum esse recipiendum, sed potius ad amarum, salum, dulce, acidum, & similia. Hæc enim homini inesse ut & aliis, & ex iis mistis corpora naturalia constitui; & vbi inuicem bene temperata sunt, neque videri, neque hominem molestia afficere: vbi verò non bene temperata, sed ab iis secreta fuerint, hominem molestia afficere. Ita enim scribit: "Εν ἀνθρώπῳ καὶ πυκνόν, καὶ ἀλμυρὸν, καὶ γλυκύ, καὶ ὀξύ, καὶ στυφνόν, καὶ πλαδαρόν, καὶ ἄλλα μυσία παντοίας δυνάμεις ἔχοντα, πολλὰ τε καὶ ἰσχυρά. Ταῦτα μὲν μεμικμένα καὶ κεκραμμένα ἀλλήλοισιν ἔτε φανερά ἐστιν ἔτε λυπεία ἀνθρώπων. Ὅταν δὲ πλεονέχῃ ὅποιοι καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑωυτὰ γίνονται, τότε καὶ φανερόν ἐστι, καὶ λυπεία τὸν ἀνθρώπον. Τὰ δὲ τὰ βρωμάτων ὅσα ἀεπιπιδεία ἐστὶ, καὶ λυμάνεται τὸν ἀνθρώπον ἐμπύοντα ταύτων ἑκάστον ἢ πυκνόν, καὶ ἀκρὸν ἐστὶν, ἢ ἀλμυρὸν, ἢ ὀξύ, ἢ ἀλλότι

ἀκρὸν δὲ καὶ ἰσχυρόν. καὶ δὲ τὰ τοιαῦτα ὅσα ὑπ' αὐτῶν. ὡς περ καὶ τὰ κατὰ φύσιν ὅσα ἀνθρώπων. πᾶσι δὲ ὅσα ἀνθρώπων ἐστὶν, ἢ πίνει, καὶ ποιεῖται βρώματα ἢ καὶ τὰ κατὰ φύσιν καὶ ἀκρὸν καὶ ἰσχυρόν. ὅσα δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν, ὅσα ἐστὶν ἀνθρώπων πλεονέχῃ τε καὶ αἰεὶ γένηται. In homine inest & amarum, & salum, & dulce, & acidum & acerbum & insipidum, aliæque sexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem in mixione & mixtura inter se contemperata neque ceruntur, neque molestia quomquam afficiunt: At ubi horum quippiam secretum fuerit & per se exstiterit, tunc & conspicuum sit, & hominem molestia afficit. Quin etiam in cibis, qui minime nobis conueniunt, quique in corpus ingesti homini sunt noxii, eorum quilibet aut amarus est, aut minime temperatus & vehemens; ideoque perurbationem in corpore efficiunt: non secus ac ea, quæ corpore excernuntur. At edulia, quæ homo edit aut bibit, ea huius intemperati & excedentis succi minimam partem habere constati. Panem dicit & maxam, ac his similia, quibus homo copiosissime ac frequenter vii consuevit. Et postea scribit: καὶ τὸ θερμὸν ἐστὶ τὸ πλεονέχον δυνάμει ἔχον, ἀλλὰ τὸ στυφνόν καὶ πλαδαρόν, καὶ τὰ πᾶσι, ὅσα μοι εἰρηλα, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἔξω τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν, καὶ πλεονέχῃ, καὶ ἔξωθεν ὁπλίζονται καὶ πᾶσι κατὰ φύσιν. Non calidum est, quod magnam vim habet; verum acerbum & insipidum, ceteraque, de quibus dixi, cum in homine, tum extra hominem, in iis, quæ eduntur aut bibuntur vel foris illinuntur, vel quacunque forma corpori admoventur.

Explicatione quidem aliqua locum hunc Hippocratis obsecrare potius, quam declarare conatur Erasistratus, Disp. 3. contra Paracels. dum scribit, Hippocratem non reprehendere quatuor elementorum mixturem pro principio ponentes, sed aduersus illos disputare, qui artem medicam constituere volentes, hypothesein protulerunt non rectam, dum vnum scilicet aut duo saltem ex his principia posuerunt. Ideoque docere voluisse, hominem constare non ex vno solum elemento, sed ex omnibus quatuor. Verum enim verò concedimus quidem, Hippocratem hoc loco elementa reicere non voluisse: an verò id solum reprehendere voluerit, quod nonnulli simplicia saltem elementa priipia corporis humani posuerint; cum omnia simul mista ponere debuissent: non adeo planum est; nec video, vbi in hoc libro scripserit: quod ipsi procliuē fuerat facere: sed toties reperit; Morbos & magnas in corpore perturbationes non à qualitatibus illis elementarij fieri, sed τὰ ἀνθρώπων παθήματα ὁποῦ δυνάμειν ἔρχεται. Δυνάμεις autem appellat τὰ κατὰ φύσιν ἀκρὸν καὶ ἰσχυρόν.

Neque est, quod quis dicat, illum loqui de simplicibus qualitatibus, compositarum esse maiorem efficaciam. Negat enim id expressē Hippocrates, & dicit, qualitates primas permixtas, minus lædere, quam simplices, dum scribit: ὅν μὲν ἀνθρώπων γένον μεμικμένα αὐτὰ αὐτοῖσιν αἷμα τὸ θερμὸν καὶ θερμὸν ἢ, καὶ λυπεία γὰρ καὶ μετεώρις καὶ μὲν θερμὸν γίνεσθαι ὁποῦ τῷ θερμῷ, καὶ τῷ θερμῷ ὁποῦ τῷ θερμῷ. ὅταν δὲ ὁποῦ εἰς ἑκάτερον, τότε λυπεία. Quamdiu calidum & frigidum inter se permixta sunt, molestia non afficiunt. Temperamentum enim & commoderationem habet frigidum à calido, & calidum à frigido. At ubi alterum ab altero seiunctum fuerit, tunc offendit. Simul etiam monstrat hoc loco Hippocrates, quod ij ipsi morbi & læsiones, quæ ob excessum qualitatum primarum homini obuenire solent, non sint tantæ, quales sunt, quæ ab amaris salis & acidis. Nā, inquit, si amarus humor aliquis, quem flammam bilem nominamus, effusus fuerit, quantæ anxietates, astus & impotentia detinent? Et quibus acuti, acres, & arginosi humores instant, quinam furiores & viscosi & thoracis lancinationes, animique abiectiones oriuntur? Neque hæc

prius quiescunt, quæm enacuati, deiectioni & aliis permitti fuerunt. Quale quid solæ elementorum qualitates nunquam inducere possunt. Quæ etiam ab iis oriuntur alterationes longè facilius tolluntur. Et quantum ad eadem, partesque misti ab aliis, cum quibus temperata erant, separatæ possint, etiam si nihil alterius rei accedat, vel ex spiritu vini patet. Potior enim aliquis cantharos vini quatuor vel quinque sine insigni damno exhauriat spiritum vini, qui inde elici potest, non sine præsentis incommodo exhaurerit.

At obiiciat aliquis, inquit Hippocrates, multi febribus ardentibus, aut pulmonum inflammatione, vel aliis morbis vehementibus detinentur, qui tamen calore citò non liberantur, neque frigori calor statim succedit. Sed responderet Hippocrates, Illud ipsum magno argumento est, quod neque calidum simpliciter, neque ipsum solum affectus causa sit: sed est & amarum & calidum idem, & calidum & acutum, & salsum & calidum, aliaque innumera. Et rursum frigidum aliis facultatibus commistum. Hæc sunt, inquit, a quibus noxa provenit. Sed & calidum adiunctum est robur ac veluti principiatum habens, quod incitat, & vim eius, cui coniunctum est, augeat: nullam tamen peculiarem vim, quam conveniat, maiorem obtinet.

Qualitates
prima incau-
sis morbor.
reæ adis non
semper suffi-
ciunt.

Qui insignis Hippocratis locus vrinam à multis in doctrina febrium putridarum ac malignarum ac ipsa adeo peste & aliis morbis venenatus diligentius animaduertetur. Non enim satis est scire, adesse febrem, id est, calidam intemperiem, vel ipsam foueri à putrescente humore: sed illud ipsum præcipuè animaduertendum, in qualem & cuius generis naturam humor in qualibet febre ac morbo corumpatur. Hinc enim pestilentium, malignorum ac venenatorum pendet differentia & cura: & hinc diuersa Symptomata in malignis ac pestilentibus febribus ac constitutionibus proueniunt, ut nunc dysenteria, nunc vomitus, nunc Angina, nunc pleuritides, nunc parotides, nunc bubones, nunc deliria, nunc alia Symptomata oriuntur: Quæ ex sola intemperie vel putredine deduci non possunt; Sed omnia, ut loquitur Hippocrates, hæc τῆς αἰτίας καὶ τῆς φύσεως ἐκείνης: & οὗτα κακοπαθῆαι ἀνθρώπου πάλιν δὲ τὸ δυνάμειον ἐκείνης.

Et si verò in his locis Hippocratis non Salis, Sulphuris & Mercurii nominatum & in genere sit mentio: acidum tamen amarum & salsum, quæ Salis species sunt Chymicis, nominatur. Atque hæc loca, qui diligenter perpenderit, faciliè animaduertet, Hippocratem & in Plantarum nutritione & generatione morborum explicanda non in Elementis simplicibus, & qualitatibus primis subsistere, sed ad propiores quidam causas recurrere, quæ quocunque nomine appellentur, non multum refert, modò rem teneamus. Licet etiam Hippocrates, de nat. hum. non propter tria Chymicorum Principia, sed propter humores nos ægrotare dicat: tamen alibi humores non solum qualitatibus primis definit, & quod lib. de natura humana, de pituita & bile utraque dicit, idem, in lib. de prisc. Med. de acerbis, acuto affirmat, scribitque quod οὗτα αἱ τῆς φύσεως ἀποκρίνεται καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑαυτῇ ὑφίσταται, τότε καὶ φανερὸν ὅτι καὶ λυπαίαι τὴν ἀσθενεῖαν. Ideoque dum Hippocrates propter humores amaros, salios, aliosque hominem ægrotare scribit, & dum Chymici propter salem, &c. eundem ægrotare dicunt, non dicunt contraria. Penitus enim tantum in naturam humorum inquirunt Chymici, & cur humores hanc vel illam vim & naturam habeant, indagant, & ex certis principiis causam reddere conantur. Imò si ea, quæ non solum de morborum ortu, sed etiam de corporum naturalium generatione tradiderunt Philosophi & Medici, qui hanc rem diligentius perpenderit, consideramus, certè eorum doctrina ab hac non multum discrepare videtur. Ut ex multis vnum saltem afferamus, Erasius, Chymicis

aliis non æquus, in defens. thes. de saporibus, ita scribit: Medicamenta verò omnia non ex Elementis primò constant, sed ex iam antè, imò pluries mixtis composita sunt. Corpus hominis Galenus non ex Elementis, sed ex quatuor humoribus, ut materia propinquissima, generatum factumque ostendit. Hos rursum humores ex cibo & potu factos constat, quos ipsos ex succis terra pronatos liquet. Etenim animalia plantis vescuntur, planta ex terra succum sibi familiarem attrahunt, amarum, dulcem, acidum, qualis scilicet cuiusque natura maximè familiaris existit. Semina certè in terram coniecta dum sibi utilem & convenientem alimoniam ex terra attrahunt, non pura elementa attrahunt, sed ex Elementis compositum succum. Hæc Erasius. Iam si quærimus, quæ sit huius succi natura, & an is vnicus sit, ac vnus naturæ, an verò aliquot eius differentia, & si sunt, ut sunt (nam Hippocrates acidum, amarum, dulce, & salsum nominat) an sint innumera & incerta. an verò definita, quid prohibet, cum ipse Hippocrates per acidum, amarum, dulce, salsum & similia horum succorum differentias explicet, ad principia Chymicorum recurrere, & statuere, succum illum, quem plantæ attrahunt, ex hisce constare?

Verum sit sanè, nec rem istis nominibus significatam tenuerint antiqui, tamen quia non tollit ipsorum de Elementis sententiam, ipsi non est contraria. Non enim quod quis inter ignorauit vel omisit, eius doctrinæ est contrarium, sed possunt antiquorum defectus recentiorum industriâ suppleri. Neque Aristotelis & Galeni scripta Physica eam habent perfectionem, quam sacræ literæ, ut iis nihil addi possit. Ideoque etsi illi sua proxima principia animalibus & plantis constituerint tamen quia ab iis mox ad Elementa ut vltima plerique (Hippocratis enim sententiam esse, plantas ex terrâ acidum, amarum, salsum, & omnigenum attrahere, antea dictum) delapsi sunt, & propiora illa omiserunt (neque enim crediderim, quod Meteora, ut imperfectè mixta, plantarum & animalium propiora principia constituerint) meritò hiatus ille supplendus est. Et sunt non pauca alia, de quibus ne cogitarunt antiqui, quæ à posterioribus inuenta sunt.

Verum mittamus iam auctoritatem Hippocratis in antiquum, ac rem ipsam videamus.

Primò autem protestamur, etsi principia ista suo, & quem antea proposuimus, & mox explicabimus, modo, admittenda censeamus: nos tamen omnium absurdorum & ineptorum dogmatum, quæ in hac doctrina à Paracelsistis immiscuntur, patiocinium non suscipere operæ pretium non putamus, omnium opiniones recensere & examinare; Inprimis cum pauci idem hac de re docuerint.

Primò nimirum, ut etiam supra monui, non tam latè extendenda sunt principia Chymica cum Paracelfo, ut ante elementa constituantur, & elementa ac cælum ipsum ex iis componatur.

Deinde per ea elementa ac principia Aristotelica nullo modo reiicienda sunt, sed suus locus materiæ, formæ, & priuationi; suus elementis, suus his principiis dandus: Et tam elementa, quàm hæc principia Chymica in mistorum constitutione admittenda: & ex illis caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas; ex his odores, saporis, & huius generis qualitates aliæ deducendæ.

Tertiò & hoc monendum, inter principia alia esse propinquiora, alia remotiora; alia communia, alia minus communia: & vnum mistum è pluribus principiis diuersæ naturæ posse componi. Sicut ergò cum dicitur; Semen & maternum sanguinem esse corporis principia: eo non negatur, hominem constare ex quatuor elementis: ac contrà sicut cum dicitur; hominem constare ex elementis: non negatur, humores quatuor esse hominis principia: ita cum dici

Principia
Chymica
tollunt Ele-
menta.

Principia
quorundam.

dicitur, tria esse rerum istarum principia, non negatur, eadem constare ex elementis.

Ac hinc nonnulli in mistis *duplex corporum genus* inesse dicunt; vnum *elementare*, alterum *essentiale*, & utrumque ad misti constitutionem pertinere. Vbi res quidem satis bona est, sed locutio non satis exacta; cum elementa quoque ad essentiam rei pertineant. Verum (vt ad bonum sensum ista attrahamus) appellare videntur *principia essentialia*, ob nobiliores qualitates & actiones, quæ in maiore apud ipsos sunt pretio, & ita ad essentiam præcipue medicamentorum, quæ in primis quærent, magis pertinere videntur, quam elementa. Neque enim, quod sæpè iam monuimus, cum Paracelsitis facimus, qui statuunt, ista tria principia esse planè prima, vel etiam ante elementa: sufficiat, si obtineamus, esse post elementa, & talia, à quibus pleræque facultates, quas medicus in medicamentis expetit, oriuntur, & ultra quæ resolvere corpora naturalia non tentat Chymicus: cum nec natura hic facilem sese in resoluendo, si quis ulterius progredi cupiat, præbeat: nisi forsitan destruere planè potius, quam resolvere res cupiat.

Quomodo autem probari possit, talia principia, iam dispiciendum, & in genere probandum, dari alia corpora præter elementa, quibus qualitates certæ, quæ vulgò falsò elementis attribuuntur, primò, vt propriis subiectis, insint. Quomodo verò dentur, & quot ac qualia sint, postea dispicietur. Neque enim dum in genere hac de re disquirimus, omnes Chymicorum opiniones, quas de iis in specie habet, defendendas suscipimus. Primò autem hoc argumento vtimur: vbiunque pluribus eadem affectiones & qualitates insint, per commune quoddam principium insint necesse est: sicut, omnia sunt graua propter ignem. At colores, odores, sapores, esse φλογιστον & similia alia, mineralibus, metallis, gemmis, lapidibus, plantis animalibus insint. Ergo per commune aliquod principium non sunt elementa. Nullam enim habent ad tales qualitates producendas potentiam: Ergo alia principia, vnde fluant, inquirenda sunt. Et licet nonnulli monstrare conati, sint, colores, odores, sapores, ab elementis provenire: irritò tamen conatu id fecerunt, vt è doctissimis Philosophis & Medicis iam monstratum est. Quomodo enim, quæso, à caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, quomodocunque etiam mistis, color, quomodo odor, quomodo sapor proveniat?

Neque vidi aliquem è Philosophis, qui liquidò monstrarit, quomodo quælibet illarum qualitarum ab elementorum qualitatibus proveniat: neque in Peripateticorum libris, quod animum veritatis avidum satiare, hætenus inuenire potui. In iis potius rot contrariæ sententiæ, rot dubia nondum insoluta occurrent, vt doctissimi quique & maximè ingenui cum Scaligero *exerc. 3. 24. f. 4.* conqueri necesse habeant: latere naturales has, & sicut & alias rerum species in profundissima caligine humanæ inscitie. Hoc ergò nisi præstetur, & monstretur, quomodo ex elementis, quæ aliis qualitatibus, quam caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, gravitate, item & levitate præditæ sunt, tot aliæ qualitates, quæ cum his nullam cognitionem habent, oriuntur: ratio ista firmissima manet, eaque ad res grauissimas probandas vtuntur doctissimi Philosophi, vt ex Scalig. *exerc. 17. sect. 20.* videre est. Habetque hæc assertio fundamentum in illa rationis regula, quæ est: non potest aliquid agere ultra virtutem suæ speciei, neque potest effectum dare ea, quæ ipsum non habet, cum vt res se habet in essendo, ita sese habet in causando. Quod ita firmum est, vt nullis instantiis infringi possit. Interim concedimus, in composito esse plus, quàm in simplici quolibet seorsum sũto.

At nõ plus in simplicibus omnibus, quæ cõpositionem ingrediuntur. Et si quæ qualitates & actiones, misto, quatenus tale, competunt, evanescent ex misto, destructo. At sapores, odores, & similes qualitates misto destructo remanent in parte aliqua misti, cui propterea, vt primo subiecto insunt. Et propterea, vt primo subiecto insunt. Et propterea si etiam meteoris insint ex iisdem causis competunt. Si enim dicimus, corpora peractè mista esse ea, quæ ex elementis omnibus & hisce principiis inter se mistis constant: nihil obstat, quin non dici possint imperfectè mixta ea, in quibus elementis non omnibus admiscuntur hæc principia omnia, aut principis non omnibus omnia elementa, aut non omnibus elementis non omnia principia. Ita certè compertum, sæpè dari pluuias coloratas, nebulas fætidas.

Si quæ verò contra hoc axioma ad eius veritatem infringendam opponuntur exempla rerum, ea vel reuera illam qualitatem, quam aliis communicant, habent, vel effectus falsæ causæ attribuuntur. Ita si dicatur, animam corporis & quantitatis esse efficientem: cum ipsa non sit quanta, falsum hoc est. Nam anima corporis & quantitatis nullo modo est efficiens, sed ex materia corporea & quanta corpus & quantum format & determinat. Ita si quis dicat, ex chalybe & silice generari ignem, quorum neutrum sit actu igneum, sciendum, in silice & chalybe reuera sulphur inesse, quod vel odore percipitur, iisque, aliquando limaturæ chalybis oleum Virrioli vel aquam fortem affuderunt, non ignotum est. Et si res quæ æquè duræ sunt, vt filix & chalybs, inter se collidantur: tamen si Sulphur iis non insit, ignis non excutitur: contra res aliæ non ita duræ collisæ ignem emittunt. Sunt penes me duæ arundines Indicæ, quæ inter se collisæ flammam emittunt cum manifesto Sulphuris odore.

Neque Elementa, siue κατ' ἐνέργειαν siue κατ' ἐντελέχειαν agant, qualitates se à planè diuersa, producere possunt. Quæ enim κατ' ἐνέργειαν agunt, qualitatem, quæ ab ipsis provenire dicitur, in se habent formaliter, vt cum alij, tum Rudolphus Goclenius, in *disquisit. Peripat. quæst. 6.* docet. Nullum verò Elementum lapidum vel odoratum est. Neque etiam κατ' ἐντελέχειαν Elementa has qualitates producunt. Cum enim talia agentia in actum non exeant absque habili subiecto: recipiaturque δύναμις & actio eorum non nisi pro captu patientis, monstrandum est subiectum illud, in quod, dum agunt Elementa, odores, sapores, colores resulent, & quidem modus explicandus. Quod sol luttum humidum indurat, res plana est. Luttum enim per se est durum; quod verò fluidum est, & humidum, habet aqua admixta. Hæc ergò si radiis solis euocetur, ad naturalem duritiem redit. Idem in hisce Qualitatibus monstrandum, & docendum, si lapidum humidum est, & in sapore vincit humidum, cur tot res siccissimæ lapidissimæ sint, ac si n odore vincit siccum, cur tot res humidæ odoratissimæ sint: cur tot res, in quibus siccum comprehendit humidum, in odore sint: cur in tantillo sæpè corpore tanta odoris fragrantia sit: contra v. in magno corpore, quod parum discrepat temperamento, parum vel nihil odoris sit. De coloribus iam nihil dico, de quorum origine disputatio prolixior est, atque ipsos etiam Chymicos hic hæcere non nego. Et si enim fuerint Peripatetici, qui conatu irritò ex qualitarum primarum mitione calores deducere conati sunt: tamen plerique hodie fatentur, is qualitates primas non esse proxima principia colorum, vt apud Franc. Toletum, & Vidum Anton. Sarmilionium & alios videre est. Et omnino illa actio κατ' ἐντελέχειαν nõ paruas habet difficultates, & sæpè
latius

latius, quam par est, extenditur. Quomodo Sol calefaciat, Goclenius in *disquisit. Philosoph. quest. 6.* hæret, vni Deo hic veritatem exquisitè notam, & rationes, quæ ad probandum, Solem non esse formaliter calidum, afferuntur, non demonstrationes, sed rationes Dialecticas; & quidem nõ selectissimas esse scribit. Verum hanc litem non facio meam. Hæc de primo augmento sufficiant.

Deinde vtitur argumento, quo & Aristoteles, 3. de *Cael. cap. 3. text. 35.* & Galenus, *lib. 1. c. 3. de elementis* v. fus est. Ex iis corpora naturalia constant, in quæ resoluantur. Sed resoluntur in ista tria principia. Ergo ex iisdem constant. Non iam resolutionum taliũ multa exempla afferam. Saltem omnibus inesse, & ex iis fieri posse, omnibus in resolutionibus Chymicis versatis notissimum est.

Et in plantis quidem & animalibus res manifesta est. Qui tamen etiã diligentius naturã metallorum perpenderunt, Sulphuri & Mercurio terrã metallicã seu chalcantum addunt, vt apud Libaniũ videre est. Et licet alias Chymici ex Sulphure & Mercurio metallico puta, solum metalla constitui dicant, tamen de proximis Principiis loquuntur: sicut Medici, dum dicunt, semẽ & sanguinem esse corporis humani principia, non negant esse quatuor Elementa. Et qui verè Metalla nouit, & ex iis crystallos, quos vocant, parare, faciliẽ etiam Salem iis inesse animaduertet. Et licet igne non omnia comburantur, alios tamen calcinandi & resoluendi modos norũ Chymici Si quæ verò sunt saxa & similia, quorum tamen pauca esse puto, quæ nihil Salis in se continent, talia magis accedunt ad naturam Elementorum, & mista imperfecta sunt, quod monet etiã Celsipinus de *Metall. lib. 1. cap. 1.* Licet etiam Sal gustu in omnibus non percipiatur, & omnia mista non sint lapidea: tamen inde colligi non potest, salem mistis non inesse: sicut nec negare licet, ignem non inesse omnibus mistis, quod omnia mista calida non percipiuntur. Nam vt qualitates Elementorum aliarum admistione absconditæ latent, vt recte docet Zabarella, de *mist. ortu & interitu cap. 9.* ita ob aliorum admistionem non gustu percipiuntur. De quo Hippocrates de *prisca Medicina* scribit: *ταύτα μυστήρια καὶ κρυπτά, ἀλλήλοις, ὅτε φανερά ὄντι, ὅτε λυπείν τ' ἀνθρώποις: ὅταν δὲ πύκτιον ὀπείκῃ καὶ αὐτὸ ἐφ' αὐτὸ λήνῃ, τότε καὶ φανερόν ὄντι, καὶ λυπείν τ' ἀνθρώποις.* Id est. Hæc quidem mixtione & nutria inter se contemperantur neque cernuntur neque quæquã molestia afficiunt. At ubi horum quidpiam secretum fuerit, & per se extiterit, tunc & conspicuum sit, & hominem molestia afficit. Ideoque an mistis Sal insit, non semper in integris, sed resolutis (per resolutionem autem non intelligimus illam, quæ pistillo fit in minores partes comminutionem, sed veram partium separationem) deprehenditur. Id quod in mistis combustis & calcinatis accidit. Nam calci salem inesse, & gustu & aliis operationibus deprehenditur. Quamuis verò salem nonnulli ad terram redigere conentur, frustra tamen hoc tentant. Nam, vt omnes saniores Philosophi & Medici statuunt, & inter hos Celsipinus *lib. 1. de Metall. cap. 16.* Sal non est frigidus & siccus: sed calidus & siccus, ac vi abstergerendi præditus: & in loco humido liquefcit, quod à terra alienum est.

Quod de Sale dixi, idem de Sulphure dici potest. Et inesse illud omnibus φλογιστῖς adeo notum est, vt probatione non indigeat, & Philosophi doctissimi etiam Peripatetici hodiẽ omnia φλογιστὰ propter sulphur talia esse concedunt. Perpendatur & hoc exemplum, quo etiam Fernellius, *lib. 4. Phys. cap. 3.* vtitur. Si lignum viride igni admoueat, flammam non concipit, donec humiditas aquea exhalet. Neque tamen quisquam opinetur, nihil nisi aquam è ligno viridi igni admoto exhalare. Nam mordicatio

illa, quam oculis infert ille vapor, satis docet, aliud quid præter aquã resolutam huic vaporì inesse: quod quale sit, mox dicetur; satis est, si iam pareat, puram putam aquam non esse. Postquam illa aquea humiditas absumpta est, maxima ex parte oleaginosũ illud & pingue, quod Chymicis sulphur est, (licet omne sulphur pingue non sit) inflammarì & flammam liberiolem, nec ita fumo permistam; dare incipit. Restant tandem cineres, quibus sal residuus est, & aqua affusa à terra faciliẽ separatur.

Vt verò etiam obiter meam de eo, quod ex lignis accensis exhalat, sententiam aperiam, Chymicos equidem vulgò Mercurialem illam humiditatem dicere, & Paracelsum *lib. 1. Param. cap. 2.* in ligno quod effumat, Mercurium esse, atque ita volatilitate Mercurium definire, scio. Verum iis non assentior. Euolant enim & alia igni admota, euolat aqua, euolat sal volatilis, & ille ipse est, qui oculos ferit, atque illum saltem in fumo, qui ex accensis lignis attollitur, inesse, non solum mordicatio, sed & natura fuliginis docet, è qua cum vrina & sale communi sal armoniacus conficitur. Euolat & eleuatur etiam sulphur.

Verum an præterquam, salem volatilem & sulphur, quorum trium nullum Mercurius est, aliud adhuc quid volatile detur, & tale quidem, quod leni etiam calore in altum euolet, hic iam, vt ingenuè id fatear, ex sola volatilitate, quæ pluribus communis, id decidi non potest, sed aliis indiciis opus est, quibus tertium principium probent Chymici. Ego an commodè Mercurium spiritum illum αἰερῶδες & ὁπῶν ἀναλογον τὸ τ' αἶθρον τοῦ αἵματος dixerim, infra videbitur. Non indocti certè Chymici eum admittunt, & in spiritu vini sulphur à Mercurio distinguit Frater Basilus Valentinus, *cap. de Vitis* idem tamen monet, Mercurium à sulphure vini vix separari posse, sed si accendatur spiritus vini, vnà cum sulphure euolare, & eum insignem victoriam in certaminibus Chymicis assecutum esse, qui sulphur vini seorsim nancisci possit, scribit. Sed hoc, vt dixi, obiter.

Non verò solum in plantis, sed & metallis ac mineralibus sulphur manifestè deprehenditur. Et, vt clarissimus & in Philosophia Peripatetica nulli secundus Cornelius Martini, in *præf. in Georg. Agricola*, scribit: *Sulphur deprehendi in omnibus metallicis, excepto auro; Sulphur, inquam, combustibile, quod & flammam concipiat, & odorem sulphuris vulgaris exhalet, verò verius est.* Et si verò aurum excipiat Cornelius Martini; tamen de integro, sicut & de aliis lapidibus & gemmis id accipiendum est, quorum mistio ita est exacta, vt igni non cedat, sulphurque ita fixum, vt ab igne non accendatur. Si verò resoluantur, inesse iis sulphur inflammabile, faciliẽ experiri est, & qui id non credit, aurum fulminans à Chymicis nominatum præparare discat, atque sulphur inflammabile etiam non sine periculo, nisi id rectè tractauerit, experietur. Posse autem inflammabilia ita figi, vt non amplius ardeant, & contrà, ex fixis inflammabilia fieri, Chymicis notissimum est. Et quamuis non diffidendum sit, illud sulphur φλογιστὸν, quod in resolutione mistorum exhibetur, non esse primum purum principium, de quo loquimur: tamen id probationi nostrè nihil obest. Peripatetici etiam ex resolutione res ex elementis constare probant: interim prima pura elementa nullibi monstrare possunt, cum neclucidissima & splendidissima flamma rei alienæ commistionem effugiat. Itaque nec Chymici obstricti sunt, vt pura illa principia exhibeant, satis est, si corpora monstrem, in quibus excellent.

Verum contra hæc multi multa obiciunt. Primò Erasius, 2. *part. Disput. contra Paracels.* Principium illud & propositionem, quæ tamen est Hippocratis, Aristotelis & Galeni, qua dicitur; *Res quasuis in ea re-*

An edipor.
naturalis
uantur in
ea. è quib
constant.
solui

solui, è quibus constant, non simpliciter admittendam esse censet; cum multa in ea corrumpantur, è quibus non sunt composita: vt humores in excrementa viriosa, vel caro in vermes. Verum adhibeatur sanè aliqua limitatio, & dicatur, de vltima resolutione esse propositionem istam accipiendam, vel rem quamcunque resolui in ea, ex quibus actu inexistentibus, tanquam partibus materialibus, composita est: non verò in ea, è quibus res per substantialem materiæ transmutationem generata est. Nihilominus subsumimus, ex hisce principiis actu inexistentibus (sicut nimirum elementa actu inexistant in misto; caseus, butyrum, serum in lacte; oleum in amygdalis vel nuce moschata) constare corpora naturalia; ita vt per resolutionem & separationem inde secernantur, non verò per substantialem materiæ transmutationem, quod vult Erasius, ex iis omnimodo generentur. Alias enim libenter concedimus, res naturales per corruptionem in multa transmutari posse, ex quibus non constant, v. g. sanguinem & partes corporis in pus; caseum & carnes in vermes. Verum non de corruptione & transmutatione, sed de resolutione Axioma quid loquitur. Vltimam tamen cum diximus resolutionem, non eam planè intelligimus, quæ fit in elementa: cum naturam facilem in resoluendo sese non semper præbeat & in hisce principiis Chymico sæpè subsistendū sit.

Potest enim quid dici tale vel simpliciter vel secundū quid tale: quo posteriori modo & Chymicorum resolutiones in vltima fieri dicuntur. Quod vt rectè accipiatur, sciendū, Deum & Elementa & hæc iis posteriora principia suo genere quidem perfecta condidisse, cum suas formas habeant, per quas sunt, quod sunt: nō tamen sui gratia præcipuè condidisse, sed vt aliorū essent principia. Neq; Chymici primū inter Elementa & alia corpora perfectiora alia mista, respectu scilicet magis mistorum simpliciora intercedere statu erunt, sed alij etiam doctissimi Philosophi idē statuunt, et si alio modo, neque omnes istis, quibus Chymici nominib; appellat. Ex Hippocrate de prisca medicina locum supra adduxi, vbi expressè docet, in hisce inesse amarum, salum, dulce, acidū, acerbum, insipidum & similia, eaque misceri & mutuo contemperari. Ex Erasmo etiam integrum locum supra ascripsi. Idem vidit & docuit doctissimus Philosoph. Philo Mocenicus, vniuers. Instit. ab homin. perfection. cont. 4. part. 1. c. 17. & part. 2. cap. 17. Natura enim ordine & per gradus quosdam, à simplicibus ad perfectiora constituenda progreditur, neque quodlibet ex quolibet, sed hoc ex illo generatur, ideoque etiam non quodlibet in quodlibet, sed in determinatum resoluitur. Qui verò resolutionem omnem in elementa vsque fieri statuunt, principia petunt, & illud, quod inter Chymicos & ipsos in cōtrouersia est, probationis loco afferunt. Interim hoc libèter cōcedimus, vix vllā corporum mixtorum resolutionem siue natura, siue arte fieri posse, quin etiam vnā resolutio in Elementa aliquo modo, & ex parte fiat. Vt enim Elementa & principia hæc ad eiusdem misti constitutionem concurrunt: ita in resolutione vtraque inde rursus separantur. Hoc saltem statuimus, totum mistum non resolui in Elementa, sed multò maximam partem in principia seu mista prima abire. Et videant, qui contrarium sentiunt, ne dum ea, quæ in resolutione à corporibus mistis resultant, pro primis Elementis, puta vaporem adscendentem pro aëre, liquorem destillantem pro aqua habent, murem fatinā aspersum pro domino pistriini, vt Scal. ioco vtar, habeant.

Licet verò principia hæc mista perfecta dicantur, nihilominus aliorum mistorum principia esse possunt. Nam perfectè mixta dicuntur respectu imperfectè mixtorum, & quod in suo genere perfecta sūt,

Dan. Sener. Tom. I I I.

& quod sunt, per suam formam sunt; non tamen talia sunt, quæ sui gratia simpliciter sint, & vt seorsim existentia peculiare corporū naturalium speciem cōstituerent, sed vt (ceu aliis mistis simpliciora & magis exquisita simularia) aliis corporibus mistis perfectioribus nobiliorem materiam præbeant. Neque absurdum est, dicere ea actu esse, cum è Philosophorum scriptis notissimum sit, actum sumi non tantum pro existētia, sed etiam pro essentia, quam quælibet res per formam suam habet. Interim mistorum principia esse possunt. Nam & ipsa elementa sunt corpora in suo genere perfecta, & habent suas formas, per quas sunt, quod sunt, & per quas à se inuicem differunt & disparantur: & tamen sine vlla absurditate ex iis mista componuntur, & ex quatuor elementis fit vnum actu. Non enim formæ seu elementorū seu principiorum Chymicorum officio formæ tū funguntur, sed cum ad operosiores compositionē factæ sint, formæ etiam eorum formæ superioris dominio subiiciuntur & materiæ vices sustinent, vt Zabarella, de gen. & inter. cap. 2. rectè docet. Et sicut ob elementa prædominantia mista vel calida, vel frigida dicuntur: ita ob principia ista, acida, salia, inflammabilia, odorata. Sicut verò lignum non dicitur ignis vel terra: ita nec sal vel sulphur. Dum verò mistum corrumpitur, vt alia partes in ignem, alia in aquam, alia in aërem, alia in terram, ita & alia in sal, alia in sulphur abeunt. Et sic concedo, in omni corruptione misti etiam aliquid generari, id est, formam misti interire, & ex vno plura fieri, id est, formæ, quæ antea materiæ officio fungebantur, iam formæ officio fungi incipiunt.

Verum vt hæc clariora fiant, duæ distinctiones notandæ. Prima est, duplicem esse materiam, alia immanentem, aliam transeuntem. Immanens est, quæ in re materiata & effecta permanet, suam naturam retinens: vt lapides, ligna sunt materia domus; elementa corporis misti. Transiens est, quæ non manet in re effecta, sed mutatur & formam accipit aliam, ita quidem vt priorem recipere non possit. Ita chylus est materia sanguinis; sanguis corporis humani, ac partium in eo omnium nutrimentum. Licet enim alias dicamus sanguineas, quod naturæ sanguinis propinquiores esse videtur, qualis est caro: tamen etiam caro non amplius sanguis est, & vbi sanguis caro fit, priorem formam deposuit, non ex parte tantum, sed integrè etiam. Nihilominus reliquæ etiā omnes, & ipsa ossa etiam sanguine nutriuntur.

Altera est duplicia esse rerum naturalium principia; alia communia, quæ omnibus æquè insunt, alia propria; quæ cuique generi peculiaris sunt.

Cū ergo iam de corporum naturalium resolutione quaeritur, verum est illud axioma; Res qualibet res soluitur in ea, è quibus constat, de materia immanente, non de materia transeunte. Ita corpus naturale mistum quoduis resoluitur in elementa, resoluitur in principia Chymica; quæ licet alterentur in misto, nō tamen in eo planè abolentur, sed vniuntur, vt rectè docet Aristoteles. Non verò caro vel os in sanguinem resolui potest: quia dum ex sanguine fit caro vel os, sanguis naturam suam amittit, & aliam formam induit. Ideoque malè argumentatur P. Palmarius, de lapid. Philosoph. dogmatic. cap. 10. si omnia in aquam, oleum & salem abeunt, ex illis illa nō venisse. Non enim hæc sunt transiens, sed immanens materia. Resoluta nimirum sunt ex misto, non generata. Et vt verbo me explicem, eodem modo principia Chymicorum in mistis aliis inesse statuo, quo in iis sunt elementa, & hinc etiam eodem modo in resolutione prodire. Et proinde non vt partes integrantes (materiales tamen partes non absurdè dici possunt, vt & elementa mixti) mixto inesse, vti ex lapidibus, lateribus, lignis domus, & ex osse, membrana,

*Materia duplex.
Immanens.*

Transiens.

Principia duplicia.

SS

carne

earne instrumentum corporis, sed totum cōstituere mixtione, sicut elementa. Qua ratione autem elementa in mistis insint, dicitur capite sequenti: quia tamen nec ista in qua iam versamur controuersia sine istius quæstionis explicatione intelligi satis potest, aliquid de ea dicendum est. Est verò quæstio valde intricata & difficilis, ut nemo, qui in hac ab alio dissentit, neq; statim id, quod in quæstione est, fundamenti loco præsupponi concedit, conuictis impetendus, aut Physicis ad vnum omnibus contradicere dicendus sit. Dissentiunt enim, si vllibi, hinc inter se Physici. Acutissimi certè Philosophi hinc hærent, atq; inter eos Iul. Cæs. Scaliger *exerc. 101.* fatetur, se non facile dicere posse, *utram sententiam magis probet, in hac humana caligine.* Itaque quemlibet in re dubia suo sensu abundare permitto. Ut tamen meā sententiam liberè aperiā, re hinc inde diligenter pensitata cum iis iam facio, qui elementa secundum formas integra in misto remanere, ac dum mistum in elementa resoluitur, elementa redire non specie tantum, sed numero etiam eadem statuunt, atque in ista sententia persisto, donec solidis rationibus cōtrarium monstratum fuerit. Solis v. autoritatibus vel Scoti vel alius alicuius me moueri nō patior. Neque enim vnius Scoti, qui in suam sententiam, quam nō sine causa Fernel. *lib. Philos. cap. 6.* puerilem, ferè inanem & potentissimam nominat, Latinos plerōsque, dum veterum Philosophorum disciplinam, permissionisque rationem assequi minimè voluerunt, ut idem Fernelius loquitur, pertraxit, autoritate standum vel cadendum mihi existimo. Etiam docti fuisse Philoponus, Albertus, Zimara, Auicennas, Fernelius, qui contrarium sentiunt & acriter defendunt, ita quidem, ut nonnulli ex iis scribant, eum qui ipsorum argumenta legeret, nisi molaris lapis sit, manus daturum: & qui aliter sentiunt, sophistas agere, naturæ operibus imponere, veteris disciplinæ splendorem obterere & inquinare. Non equidem ignoro, sed eorum opinionem olim in Physicis secutus sum, Auerroen & Zabarellam, cum negare non possent, elementa in mistis remanere, ne verò integra remanere statuerent, (cuius tamen rei nullam causam euidentem habuerunt) ad formarum refractionem confugisse. Verum refractione illa formatum merum figmentum est, ut à Latinis contra Auerrois sententiam disputantibus satis monstratum est; neque vllam Auerrois & Zabarella pro ista sententia rationem saltem probabilem afferre, & monstrare potuerunt, formas elementorum recipere magis & minus, & gradus aliquos habere, ut aliqui tolli possint, reliquis manentibus, sed simpliciter saltem illud affirmarunt.

Et sit sanè, ut non eo, quem volo, modo elementa sint in mistis, tamen cum nemo tam absurdus sit, ut elementa nullo modo remanere in mistis dicat, & elementa in mistis remanere neget, de modo verò saltem controuersia sit: quicquid Philosophi de elementis in misto remanentibus, & ex mistorum generatione iterum emergentibus, quod rationi consentaneum est, statuerint, idem de principiis Chymicis affirmare poterō, & cum iis ex resolutione mistorum elementa indagare liceat, mihi etiam fas erit, ex resolutione principia ista inuestigare.

Itaque ut de resolutione naturali nihil dicamus, sed de violenta solum per ignē, Ignis non nisi ignē generat, nullumque mistum producit. Cum ergo in violenta resolutione per ignem quædam è mistis prodeunt, quæ ab ignis actione seu per se, seu per accidens, seu generatione vniuocā, seu æquiuocā provenire non potuerunt, ea in misto fuerint, necesse est. Sicut nimirum elementa, dum illud vinculum vnionis soluitur, quodque sibi relinquitur: ita

etiam principia Chymica, quæ antea suo formæ nobilioris dominio seruiebant, neque ob aliorum admissionem deprehendebantur, forma illa corrupta iam manifesta sensibus fieri incipiunt, ita ut sal, qui antea latebat, partibus aliis exhalantibus in cinere maneat, & inde leui negotio separari & ad oculum demonstrari possit. Et qui sit quæso, si generata ista sunt aliorum corruptione, nō resolutione, quod omnia corpora naturalia in ista æquē nō abeunt? Non enim generatur quodlibet, sed hoc ex illo; neq; corrumpitur quoduis in quolibet.

Ideoque non ex quouis corpore per eundem ignē eadem salis vel sulphuris copia educitur. Nimirum ex absinthio, fœniculo, sarmento, vitis & similibus sal satis copiosus, ex aliis verò plantis pluribus, ut cucurbita, cucumere & similibus, paucis admodum elicitur, & quidem non semper eiusdem planè naturæ, siue ex determinatione in qualibet specie id fiat, siue ex admistione corporis alieni.

Deinde verum est idē axioma plerumq; de principiis saltem communibus, non de proximis. Miscibilia enim illa communia manent in misto, proxima autem generationis principia plerumque non manent, sed omnino nomen, naturam, ac definitionem mutant. Totum hoc in totum hoc mutatur, ut sanguis in carnem. Et proinde regressus & resolutio ad proxima principia non datur. Ita ex ouo fit pullus, & omnia oui in pullum mutantur, omnemque potētiam amiserunt, qua regressus fieri, & ex pullo iterū ouum fieri possit. Plerumque tamen hoc fieri dixi, & in animatis omnibus hoc locum habere existimo, ubi anima alimento attracto nouam formam induit: in mistis non animatis, quousque hoc extendendum sit, suo loco dicetur.

Deinde illud hinc nonnulli obijciunt, Chymicas resolutiones non esse naturales, sed artificiales. Axioma illud; Omnia his constant, in quæ resolvuntur, de naturali resolutione accipiendum esse. Malè à Chymicis hinc artem substitui. Eiusdem enim esse miscere & dissoluere: & quæ natura miscuit, ea artē nō posse dissoluere. Verum enimverò, si proximum agens respicias, negandum, quod resolutiones Chymicæ non sint naturales; etiam si artifex suo modo concurrat. Fiunt enim ab igne & calore, causa naturali. Exempli gratia. Cum planta comburitur salis faciendi gratia, illa actio planè naturalis est, nō artificialis. Et si enim respectu plantæ, quæ corrumpitur & destruitur, non naturalis sit: tamen respectu agentis est naturalis. Sicut etiam actio caussarum morbiicarū in corpus nostrum respectu corporis est præternaturalis; respectu agentis, quod secundum vires suas naturales agit, naturalis. Cum à calore ignis spiritus vini in altū attollitur, non minus naturalis est actio, quàm cū idem spiritus, calore ventriculi & epatis, in cerebrum attollitur, aut cum calore Solis res in vaporem resoluitur. Et proinde res, quæ hoc modo generantur, naturales sunt, nō artificiales, neque ad ideam mente conceptā semper opus prouenit, sed pro ignis modo & materiæ præparandæ natura: unde multa casu sæpè inueniuntur, & multa præter ideam, quam Chymicus concepit mente, proueniunt. Herbam equidem concidere, vitro iniicere, vitrum luto claudere, fornaci indere, ignem accēdere actiones artificiales sunt. Ab iis tamen effectus, quos cupit Chymicus, non producant, sed ab igne, tanquam agente naturali. Quomodo autem Ars naturæ ministrat, & quæ naturæ, quæ artis partes sint, ubi vtriusque operationes concurrunt, bene docet Scalig. *exercit. 101. sect. 12.* Longè verò alterius generis sūt res artificiales, ut mox dicetur, quæ secundū suā essentiam, & quatenus tales, non à natura, sed proxima ab artifice dependent; quales sunt sculpturæ & similia.

Debet.

Chymica resolutiones autem sunt tantum artificiales.

Res naturalis quæ.

Res artificiales quæ.

corruptio
plex.

naturalis.

violenta.

Debebant potius distinguere, qui ista obiciunt, cum Aristoteles, 5. *Physic. c. 6. text. 5. & 4. Metaph. text. 3.* Corruptionem in naturalem & violentam. Naturalem enim corruptionem appellat Aristoteles *εἰς ἀπὸ φύσιν* seu Fato determinatam, quæ scilicet accidit secundum legem & communem naturæ cursum, quæ animalia per naturalem mortem; mixta per putredinem pereunt & corrumpuntur. Violentam autem illam, quæ præter cursum naturæ vniuersalem & præter naturæ legem accidit; qualis est mors violenta & combustio. Quæ corruptio naturali opponitur: non quod ipsa per causas naturales agentes non fiat (nam & violenta corruptio, si causas naturales spectes, planè naturalis est) sed quia contra vniuersalis naturæ cursum accidit. Zabarella quidem aliam inter violentam ac naturalem corruptionem differentiam constituit, quod scilicet in naturali interitu mixtum in omnia elementa resoluitur: Violentam verò corruptionem esse mutationem totius in vnum elementum, vel calidum seu ignem, quæ dicitur combustio, vel frigidum, quæ dicitur putrefactio. Verum ita simpliciter hoc admitti non potest. Nam vt de putrefactione, quæ longiorem disquisitionem requirit, an in vnum elementum tùm mutatio tantùm fiat, nihil dicam, combustio non est in vnum tantùm elementum mutatio Nam & magna pars terræ & salis remanet, & quod in auras euolat, non solum ignis est, sed magna pars aquæ sulphuris, salis volatilis, vt de Mercurio, cum de eo dubitetur, nihil dicā: id quod facile credet, qui recipientibus vapores & fumos exhalantes è rebus accensis excipere volet, vt in oleo, quod ex sulphure accenso per campanam fieri solet, pater.

Operationes
Chymia quomodo
fiant sunt
naturales &
quomodo ar-
tificiales.

Etsi ergo Chymicæ actiones quædam hoc modo naturalibus opponuntur & violentæ sunt, vt cum plantæ comburuntur, quæ nisi combustæ fuissent, aliquandiu adhuc crescere, & tandem emori ac putrescere poterant: ex eo tamen non sequitur, quod merè artificiales sint, & quæ hinc fiunt, non naturalia, sed artificialia. Quis enim ignem è ligno accenso generatum naturalem esse neget? Artificiales sunt istæ actiones, quatenus in artificialibus vasis materia elaborada certo ignis gradui obicitur. At actio Caloris in materiam planè naturalis est. Et proinde opus, quod producit, respectu efficientis & materiæ naturale est. Et si illud, in quo humana industria & labor concurrunt, planè artificiale esset, etiam arbores, quæ insitione producuntur, artificiales essent.

Artificiale
quid.

Aut si idè opera Chymica sunt artificialia, quia calor externus, quasi instrumentum, adhibetur: cur nō etiam pullus gallinaceus artificialis erit, externo gallinæ incubantis calore in actum producit? Id artificiale propriè est, quod formā in mente artificis prius conceptam ab artifice accipiat, Chymico etiam de principiis non cogitante, nec formam eorum prius mente concipiente, in resolutione sponte ea proueniunt: quia scilicet iam inerant. Artisque nullius est formas rerum naturalium producere. Et vt Aristoteles 2. *phys. c. 1. text. 2.* habet, *ὅτι οὐδὲν δὲ τὸ τί-
χῃς, ἐξ ἀπὸ φύσιν ἔχει μεταβολὴς ἐμφυτον*: Quæ ab arte proficiuntur, nullum insitum mutationis impetum habent. At quæ à Chymica fiunt, omnia istum internum impetum habent; calorq; saltem externum agens est, qui illam *ἐμφυτον ἐκφυλὴν*, ad actum deducit: Chymicus verò agens naturale patienti saltem applicat: quod idem facit medicus. Nam dū medicus ranunculū aut cantharides cuti applicat: eius quidè intentio est, vt vesica exciteretur: verum nō idè excitatur, quia medicus cogitat hoc, sed quia ranunculū & cantharides has vires habent, quas exserūt etiam medico amplius ea de re non cogitante.

Chymica
principia ar-
te non fiunt.

Verum enim verò si omnia, quæ de quæstione hæc, *Dan. Senert. Tom. III.*

an scilicet resolutiones Chymicæ sint naturales vel artificiales, dici possunt, ad viuum refecimus, & quæ diximus, in pauca contrahamus, de vocabulis potius, quàm re lis est. Chymiam artem esse, vt Medicinam, supra diximus, & nemo, vt opinor est, qui id neget. Ideoque actiones Chymici, vt Medici, artificiosas esse, omnino concedo, & quo modo sanitas à medico procurata artificialis dici potest, eo modo & opera Chymica artificialia dici possunt. Et sicut dum artifex sarmento medullam aufert, aut lacte vel mulso semina macerat, vel vinam radicibus affundit, artificialia ea opera dicuntur, & vt Theophrast. lib. 5. ait, *παρασκευαῖαι τῶν φάρμακων*, & fructus hoc modo producti artificiales dici possunt: ita etiam quæ à Chymico producuntur, artificialia eodem modo dici possunt. Interim hoc in quæstione est: an principia Chymica artificiali resolutione (concedo enim hoc suo modo) è mixto prodeuntia, vt & alia, quæ modo diximus, hoc modo producta suam essentiam naturæ an arti potius debeant. Seu, an talia secundum essentiam suam potius naturalia quàm artificialia dicenda sint. Illa enim præcipuè & principaliter artificialia dicuntur, quorum tota natura ab arte pendet, vt domus, statua, pictura: vbi verò mutuas operas tradunt Natura & Ars, & vbi ars *οὐκ ἐκ φύσιν* & cum natura concurrat, opus merè simpliciter artificiale dici non potest, sed aliquo saltem modo. Hinc cum naturæ, vt in sanitate procuranda, quæ propterea etiam morborum medicatrix dicitur, in istis actionibus potiores partes sint, opera etiam suam essentiam naturæ potius, quàm arti debent. Ac proinde, si rem hanc in omnem partem ventilemus, res eò tandem redit: Rem quidem, quæ à Chymicis fit, sua essentia esse naturalem, actionem caloris, quæ fit, esse naturalem, ipsum motum rei esse naturalem; eatenus verò artificialem, quatenus Chymicus eam secundum artis suæ præcepta valis suo includit, vel alio modo disponit, & calorem subministrat, nec alio modo esse artificialem, quàm, vt iam dictum, quo sanitas, quæ medici opera recuperatur, artificialis dici potest. Plus Chymicum cōferre, aut artem aliquid ad essentiam harum rerum facere, nunquam monstrabitur. Nam cum Chymia, vt & Medicina, materiam non faciat, sed à natura mutuetur, imò nec formam faciat, sed eam in materia suo modo inexistente inueniat, sufficit, si sciat, quæ sui subiecti natura sit, & quod opus, si hoc agens cum hoc patiente coniungatur, proditurum sit. Ideoq; finem illum respiciens cum agens cū patiente secundum regulas artis coniungit, plura agere non potest, sed totum reliquū negotium soli naturæ committit, quæ Chymico etiam amplius ea de re non cogitante, sed vel dormiente, vel peregrè absente, vel etiam mortuo omnè reliquā actionem absoluit: eodem modo, sicut dum medicus pharmacum purgans secundum artem paratum in eum finem, quem mente concipit, ægro exhibet, purgatio medicamenti & naturæ vi perficitur, etiam si medicus ab ægro abeat, & de purgatione amplius non cogitet. Neque sese res aliter habet in Chymicis operationibus, quàm in aliis naturæ operibus, & nō aliud fit in putrefactione, quæ fit extra vasa, & aliud ex ea, quæ fit intra vasa Chymica, sed vtrobiq; eodem modo perficitur. Etiam intra vasa vermes interdum ex putredine generantur, qui certè non sunt artificiales.

Neque enim quæ à Chymicis fiunt operationes semper fortiore & adurente igne instituuntur: sed per putrefactionē saltē & digestionem non rarò materia resoluenda, vasis suis inclusa, elaboratur. Nec rem ad cineres sēper deducere opus est, vt ex ignea exhalatione falsā qualitatem accipiat, vt vult Schegkii; sed in succini & cornuum & ossiū destillatione, antequam fiat incineratio, sal educitur vola-

tilis; & is quidem in cineribus remanet, sed cum ipso humore euolat, ac vel collo rerortæ, vel lateribus recipientis adhærescit. Imò sal vrinæ volatilis (quid verò fixum & volatile sit, dicetur capite sequenti) lenissimo calore sursum ex ipso humore attollitur, & ipsum vini spiritum volatilitate antevertit: neque volatilitas salino principio aliquid derogat; cum sal & fixus & volatiliter detur, ut infra dicetur. Contra si terrâ, à qua sal affusa aquâ separatus est, vras & aduras, nihil inde salis amplius elicies. Ita corpus, è quo sulphur inflammabile iam exhalauit nunquam iterum flammam concipit. Præterea non è qualibet re æquali copia sal elicitur; sed ex aliis copiosus, ex aliis paucus.

Natura
principia
Chymica
ostendit.

Imò ista principia non tantum ab arte, sed nonnunquam etiam à natura conspicienda ostenduntur. Perpendat quisque saltem coctiones in animalibus & excrementis: certè sulphur in iis esse, ex odore colligit. Sulphur enim *σπῆρμα δειπνόν* est odoris doris, fœtor verò vel species, vel affectio odoris. Est etiam aliud etiam sulphuris in excrementis animalium documentum, inflammabilitas: memini hîc in Cloaca seu anguillam, seu aliud quid latitare, quod Camarinam illam quandoque ita commouebat, ut fœtor per totam domum molestus esset. Cum ergo candelâ accensa demissâ explorare vellent, quidnâ id rei esset, subito tota Cloaca flammam concipere visa est, quæ res etsi adstantes non parum consterneret, subito tamen iterum flamma euauit: quod accidit proculdubio vaporibus illis sulphureis in Cloaca agitata accensis. Ita salem etiam in vrina reperiri notissimum est. Et licet hæc pura principia non sint, aliquid tamen præter elementa, & quod ut species de genere testetur, habet. Inquirat etiâ, quid alibi in natura fiat. Resinosæ arbores resinâ suâ sulphureæ naturæ sponte fundunt, ex nuce moschata, semine lini, amygdalis, & plurimis aliis seminibus ac fructibus, olea exprimuntur, quæ natura inerant. Sol naturaliter redditur è cinerum & calcium exhaustis cumulis, circa officinas nitrarias. Columbarum fimus salem acrem, & copiosum continet, sine vlla præcedenti vitione. Imò sine adustione ex plantis in ipso humido sal fieri potest, modumque tradit Beguinus, in *tyrocinio Chymico lib. 2. cap. 17*. Neque enim humido absupto is in crustâ lapideâ concreuit, sed in ipso liquore sponte coagulatur. Ita & sal vrinæ ex humorum adustione non fit, cum in infantium vrina, & eorum, qui frigido sunt temperamento, æquè insit, ac adultorum, vel qui calido sunt temperamento. In vino ad latera doliorum tartarum concreuit, utpote in vino iam superfluum, etiam si in vuis superfluum non esset, quod copiosum salem in se continet. Etsi enim liquorem, in quem tartarum calcinatum in loco humido resoluitur, vulgè oleum appellant: tamen oleum propriè nō est, sed sal liquatus, in quem etiam exsiccatione rursus abit. Spiritu vini natura procreauit, non ars; quod nemo potatorum ignorat, qui, quò plus spiritus vinum habet, eò facilius inebriantur: nemo Oenopolarum nescit, quibus cognitum, parte hæc enascente, reliquum faciliè corrumpi, & multis aliis indiis & effectis satis conspicuis is sese prodit, ut licet oculis corporeis non pateat, oculos tamen mentis latere non possit. Neque ab arte solū is separatur, sed & brumale frigus eū à suo Phlegmate separat, qui nō amplius vinū, sed spiritus vini, vel vini pars spirituosa appetatur.

Quæ omnia, quæ hætenus exempli loco adduximus, etsi non sint principia Chymica pura, satis est tamen, si is iis abundent, ut ab iis non immeritò denominationem accipere possit; sicut & elementa nullibi pura habentur, sed corpora, in quibus terra abundat, pro terra, in quibus aqua, pro aqua monstratur, ut sæpius iam dictum. Quibus si elementorum

nomina secundū ipsorum prædominiū Peripateticis imponere licet, cur non idem Chymicis, dum sua principia describunt, facere fas sit? Neque enim principia hæc propter se, & ut seorsim, tanquā perfectæ rerum naturalium species, consisterent, sed propter alia facta sunt, ut scilicet ex iis variè mistis varia corpora prodirent: ipsa verò ex se mutuo non constant, neque in sese mutuo resoluuntur.

Et cum concedunt Peripatetici, quod omnino negare nō possunt, corpora illa, in quæ mixtorum resolutio fit, non esse pura elementa, sed mixta, in quibus vnum elementum præualeat, à quo fiat denominatio: hoc ipsum in quæstione est, quidnam illud sit, quod elemento prædominanti admixtum est, & an hic ad Chymicorum principia recurrendum sit, v.g. cum cineres non sint pura terra, quid illud sit, quod terræ admixtum est, & aqua affusa elicitur, an non sal sit?

Præterea quod nonnulli obiciunt, non dari principia propiora rerum naturalium, quam elementa; quia nihil videatur à natura in ista principia resolui, non magni momenti est. Nā superficiales isti naturæ scrutatores nimis cœcutientibus oculis naturales istas resolutiones aspiciunt, & ut Scal. ioco, *Resolutio corpor. natural. non sunt per se in elementa.* Exercit. 307. f. 12. vtar; sæpe murem farina aspersum eundem prout cum domino pistini. Cum cadauer, inquit, aliquod putrescit, ignis & aer in auras euaporat; humidum diffluit; fimus loco terræ relinquatur. Quæso, quisquis es, qui ita iudicas, cadaueri putrescenti nares propius admoue, & vel fœtor ille te docebit, non purum ignem & aerem esse, quod exhalat, sed compositum adhuc; aliumque odorem cadauer equi, alium bouis, alium hominis cadauer, aliam plantam hanc vel illam putrescentem exhalare. Vt enim res integræ aliæ aliū habent odorem, alium rosa, alium ruta, alium absinthium, quorum tamē quodlibet de exhalatione sulphurea testatur: ita etiam in putredine (ut & in combustionibus) aliæ aliū exspirant eadē de causa, & ob eandem sulphuream exhalationem. Quas certè exhalationum differentias vel odoratu agnoscere non semper inutile fuerit, atque id nec Chymici, nec Medici neglexerunt. Vermes enim in intestinis latentes ex odore, qui ex ore exhalat, non solū Medici multi, sed & non pauci è vulgè deprehendere possunt. Qui non imminentem gangrænam odoratu deprehendere possit, parum exercitatus & cum ægris minus versatus est Chirurgus vel Medicus. Fimum si terrâ puram putas, multum erras. Putrida vrina, vel fimus, postquam computruit, saltem terræ admixtum plurimum continet; quod faciliè resolutione deprehendi potest.

Idem enim error in violentis resolutionibus committitur. Si enim isti fumum vel flammam vident, tantum ignem, vel aerem esse putant. Et ne ab obscuro aliquo Philosopho hoc factū dicā, eruditissimus & clarissimus Philosophus, Zabarella communem sententiam secutus, de *mist. generat. & interit. lib. 2. c. 2.* scribit combustionem, (ea verò accidit, cum res incenditur & flammam concipit) esse totius misti in vnum tantum elementum, id est, ignem mutationem, excepta aliqua parte terræ. At si Alembico ea exciperent, deprehenderent, non tantum elementa esse, sed mista adhuc. Nam fumi isti, quos, ut iam diximus, plerisque ad probandum elementorum numerum ex resolutione corporum naturalium adducunt, tantum abest, ut vel elementa seu pura seu impura sint, vel etiam imperfectè mixta, ut sint ipsissima corpora in minima corpuscula resoluta (sublimationes enim Chymicorum pistilla sunt) è quibus exhalant. Ex sulphure enim accenso flores sulphuris colliguntur. Fumus, qui ex Mercurio aut sale armoniaco exhalat, ipsissimus est Mercurius

& sal armoniacus, & longè aliud, quam fumus, qui ex ligno querno, vel tartaro, vel vitriolo eleuatur. Aut si saltem metallorum fossiores & coctores, quorum saepe longè maior, quam ἐν βίβλῃ Physicorum & otiosorum speculatorum in hoc genere est peritia, consulerent, aut eorum caminos inspicerent, aliter se rem habere, quam putant, facile doceri possent. Quibus certè fides hic non deroganda, cum docent, arsenicum, pompholyga, cadmiam, Mercurium & eiusmodi alia multa à metallorum fusione & coctione, ac sublimatione exhalare, & in fornacibus & alembicis colligi, non verò elementa vel simplicia seu pura seu impura, vel imperfectè mixta & meteora. Nullà hic demonstratione opus est, sed sensu potius: & si Chymicus dixerit, illud quod fumi specie eleuatur, esse sulphur, Mercurium, arsenicum, cadmiam, istud sal aliquod volatile, non aliquod meteorum: cur sensibus fidem derogem, & Chymicis ac metallorum coctoribus, quibus talia vltatissima sunt, non credam? Imò credunt omnes Medici, qui ea pro iisdem etiam, pro quibus à metallurgis venduntur, vsurpant. Certè sensibus hinc fidem derogare & demonstrationes poscere, ἀπὸ πείρας ἀγνοίας est, & qui hoc facit, idem facit, ac qui pilicatori, qui lucium se cepisse dicat, carpionem vel cancrum cepisse Syllogismo persuadere conetur: in primis cum effectibus res tales naturas suas satis prodant, & proprietatibus suis se manifestent. Etenim etsi in scientiis sensui suus locus est, non tantum demonstrationi. Ita cum cinerem vulgò vident, terram esse dicunt impertissimè. Separatio enim facillimè per aquam affusam, quid sal & terra differant, & utrumque in cinere contineri, ostendit. Vnde & rectè Auerrois 5. colligit cap. 42. scribit: Cineres diuersos fieri secundum diuersitatem rerum, ex quibus fiunt, ac fumum omnem quamuis habeat complexionem calidam deficcatiuam: tamen semper retinere secum virtutem rei, ex qua est fumus. Vbi si quis statuere velit, cinerem esse terram à prædominio elementi ita dictam, fumum ignem itidem sic dictum, & porro quærat, quid tandem reddat elementum hoc impurum, non responderi potest, quod sit elementum aliquod. Neque enim vllum Elementum vel lapidum est, vel odorabile. Ergo licet concedatur, in cinere terram abundare: illud tamen, quod terræ admixtum est, sal est, utpote lapidum; quod fumo, sulphur, ut odorabile. Hinc etiam Auerrois non dicit in fumo igni aliud Elementum admisceri, sed in eo esse adhuc virtutem rei, ex qua est fumus: id quod Chymicæ resolutiones satis docent, ut mox dicetur. Sal verò vbi semel separatus est affusa aqua, etiam reliquam terram vras & aduras, ne mica salis inde amplius produceretur: quod satis monstrat, saltem non esse terram à calido & sicco passam.

De corpor.
natural. resolu-
tionibus
quomodo
rectè iudi-
candum sit.

Resolutio-
num Chymi-
corum certi-
tudo.

Non ergo ita obiter & superficialiter de naturæ operibus iudicandum, sed paulò penitius ea introspectienda sunt. Et quod nobis fortuitò non obiicitur, arte & industria inquirendum. Nimirum in naturæ externis resolutionibus iudicandis multa occurrunt impedimenta: neque partes resolutæ ad examen sese sistunt, ut cognosci possint, An elementa pura sint, vel alterius generis, sed in auras diffunduntur & aufugiunt. Maior autem certitudo est in operibus artis, vbi nihil perit, sed vasis clausis omnia administrantur: partesque resolutæ inclusæ colliguntur, & heterogenea ab homogeneis disceruntur, ut rectè de omnibus possit fieri iudicium: absque quo si sit, impossibile est, ut quisquam, etsi pro absolutissimo Philosopho vel Physico se vendideret, ex solo vapore adscendente de natura rei iudicare possit; cum vapores ad aspectum sint similes, id verò, quod in vase recipiente colligitur, diuersitatem monstret, & hoc esse spiritum vini, illud rosarum, hoc cerasorum, illud

Dan. Senert. Tom. III.

salis, vitrioli, vel allium; hoc flores sulphuris vel saltem armoniacum doceat, quæ, etsi pura puta principia non sint, quia tamen ea in iis abundat, ab iis corpora illa de nominationem accipiunt. Si quis verò nomine principii ea dignari non vult, appelleret sanè elementa seu pura seu impura, hoc verò doceat, vnde sapores, odores, &c. habeant, cum tales qualitates elementis non insint.

Et quidem in vtraque resolutione tam naturali, quam violèta, id, quod diximus, præstare potest Chymia. Priorem quod attinet, cum putredo fieri dicatur vi externi caloris educens externum: idem fit in cucurbita vel alio vase clauso, calore lento in fimo vel balneo administrato. Hac tamen differentia, quod ut dictum, de partibus resolutis internis naturæ operibus ita certò iudicare non liceat; cum hinc inde dispergantur: in operibus verò Chymicis vasis clausis omnia excipiantur, ut rectius de iis iudicium fieri possit. Idem præstat in violentis corruptionibus, vbi vehemientiore igni adhibito resolutæ partes aqueæ & oleosæ in recipiente vase excipiuntur: in fundo verò, quod combustum est, saltem & terram continet.

Nonnulli aliud quærunt effugium; & cum negare non possint, à Chymicis vel ad oculum monstrari ista, quæ appellantur principia, dicunt, non inesse mistis ea, nec inde separati, sed vi ignis fieri. Putatque Schegkiius, quem Riolanus, & alii sequuntur, saltem reuera seu φύσει rebus non inesse, sed accidere saltem hoc terrenis partibus, ut mutantur propter igneā exhalationem in salisam qualitatem. Verum longè aliter sentit hac de re Hippocrates qui, loco supra allegato, falsum, amarum, & huius generis alia, reuera rebus inesse, atque inde ἀπὸ φύσεως docet, quibus cum peculiari faculter & vires, alias ab elementorum qualitatibus, tribuat (in concreto enim loquitur, & subiectum cum qualitatibus intelligit) pro peculiaribus illa subiectis & substantiis habent. Imò alimenti loco talia cum cum plantis assumi idè, 1. de natura hum. text. 3. scriptum reliquit. Τὰ φύσιν, inquit, καὶ ἀσπερόμυρα, ἐκὼς ἐς τὴν γλῶττιν ἐλθόν, ἔλκει ἑκαστὸν τὸ κατὰ φύσιν ἑαυτὸς ἐρεόν τῇ γῇ. ἐν δὲ καὶ ὄξύ καὶ πικρὸν, καὶ γλυκὺ καὶ ἀλμυρὸν. Quæ plantantur & seruntur, vbi in terram perueniunt, attrahit quoque quod sua natura conueniens inest terra. Inest autem & acutum, & amarum, & dulce, & salsum. Ac proinde cum talibus plantas nutrire & augeri doceat, ex iis etiā constare docet. Idem Scaliger, in l. 2. de plant. concedit, dum scribit: Si è quercus cinere sit Sal: (fit enim) haudquāquam eius alimenta repugnare videtur. Et certè, qui putant ea, quæ à Chymicis producuntur, ab ipsis fieri, non natura inesse, suam in Chymiam imperitiam produnt. Et si aliquas Chymicas resolutiones vidissent, aliter sentirent. Si tamen Chymicis fidem habere nolunt, metallurgos adeant. Si enim istud argumentum contra Chymicos valeret, valeret etiam contra metallurgos, atque euinceret, metalla & mineralia non existisse, sed à metallurgis producta fuisse. Separat Chymia diuersas rerum partes, non generat; & nisi à natura subiiciatur materia, eam producere non potest.

Aliqui principia ista, quæ è mistis separari dicimus, potentia saltem inesse, non actu dicunt. Verum id nostræ sententiæ nihil officit. Nam cum nemo neget, elementa reuera in mistis inesse: nihilominus Physici disputant, an actu vel potentia mistis insint. Qui ergo istam controuersiam composuerit, facile videbit, an potentia vel actu inesse dicenda sint hæc principia. Nobis sufficiat hic dixisse, reuera inesse: non ab simili modo; sicut in lacte inest butyrum, caseus & serum. Hippocrates dicit, quod amarum, salsum, acidum; & huius generis alia, κατὰ φύσιν καὶ κεκρίμμενα ἀλλήλοισιν ἢ φανερά ἐστιν: ὅταν δὲ

Chymica
principia a
reuera mistis
insint.

Principia
Chymica quomodo
modo rebus
insint.

π τὸ τῶν στοιχείων, τότε φανερόν Vbi secretionis vocabulum usurpat. Et Aristoteles tam de iis, quæ actu, quam quæ potentia insunt, vocabulum secretionis retinet, 3. de Cælo, cap. 2. text. 35. ἐν σαρκὶ καὶ ξύλῳ καὶ ἐκαστῷ τῶν στοιχείων ἐστὶ δύναμις πῦρ καὶ γῆ. φανερά γ' οὗτα ἐξ ἐκείνων ἀκκρινέμεθα. In carne & ligno, & unoquoque talium inest potentia ignis vel terra. Manifesta autem fiunt hæc ex illis segregata. Ergo si ex eo, quod potentia, secundum hunc locum Aristotelis, ignis & terra insunt mistis; concludi non potest, quod non sint mistorum principia: ita etsi concedamus, potentia suo modo esse ista principia in mistis, inde tamē inferri non potest, quod non sint mistorum principia. Sed potius, sicut hoc loco argumentatur Aristoteles; In carne & ligno insunt ignis & terra; quia inde segregantur: ita etiam argumentari possumus: Principia Chymica separantur ex mistis. Ergo iis insunt.

Discrimen
inter Ele-
menta &
principia
Chymicor.

Tandem & hoc assertit Erastus cōtra principia Chymica, parte 2. disput. contra Paracelsum, p. 74. Frustra noua Principia Chymicos comminisci; cum nihil aliud dicant, quā iam olim per tot secula alij Philosophi dixerunt & demonstrarunt; nullum alium habere vsuū nominū istam nouationem, præter quā quod quæ clara & intelligibilia prius erāt, obscura, intricata, & incōprehensibilia nobis reddantur. Quæ aquæ propria esse, inquit, omnium eruditorum oculi omnibus ætatibus conspexerunt, fumosi isti Philosophi, vt nouisse plus aliis viderentur, Mercurio adscribere voluerunt: quæ aeris maximè conueniunt, sulphuri tribuunt: quæ terræ aptissimè congruunt, sali suo accommodant.

Verum enim verò quis non agnoscit differentiā inter salē verò quis non agnoscit differentiam inter salē & terram? Sal in humido liquefit; terra non item. Quanquam enim terra ab aqua dilui & cum ea misceri possit: tamen in ea nunquam liquefit, vt sal, vt etiam per chartam colari possit, sed statim iterum ab aqua separatur, & fundum petit. Imò sal in aëre humido liquefit, quod terra nunquam patitur. Neque enim sal terra saltem est propter igneam exhalationem salis qualitatis particeps, vt vult Schegkius, aut adusta & empyreuma ac vestigium ignis retinens. Cum enim ignis sapidus non sit, quomodo terram sapidam reddere potest. Et si sal est terra adusta, quā sit, vt in aqua liquecat & ei ita vniatur, vt cum ea etiam per chartam bibulam transeat: terra verò non adusta cum ea non vniatur; cum tamen non adusta maiorem cum aqua communicationem habeat, quā adusta. Ita etiam Aqua & Mercurialis pars Chymicorum longè differunt. Ita sulphur & aër. Neque enim inflammatur & ardet aer, sed sulphur. Nam quod aliqui dicunt, faciliè rara omnia multum in aeris continentia, pinguedinis autem minimum, in largissimam conuertere, diffilius verò pingua penè omnia corripere flammam, quam arida stramina, ex quibus pinguedinis vix minima particula separari possit: sciendum primò aliud esse quærere, cur res sit inflammabilis. Illud enim habet à sulphure, hoc à raritate, supposito tamen sulphure. Sulphur enim si absit, res non inflammatur, vt in pumice & spongia marina videre est. Deinde pinguedinem sulphur, quod Chymicorum principium est, non idem esse, sulphur in multis reperiri; quæ pingua non sunt. Sulphur enim suum, ob quod inflammatur, habet spiritus vini: pinguis tamen non est, seu oleosus; & sulphur quidem in pinguedine esse, sed aliis partibus admistum, quæ inflammabilitatem prohibere possunt. Ideoque siccitatem & raritatem corporis ad facile inflammabilitatem in quibusdam facere Chymici etiam concedunt: potestque res parum sulphuris & oleositatis in se continens, si rara, aridaque sit, & nihil

Inflammabi-
litas unde.

in se habeat, quod inflammationem prohibere possit, facilius inflammari, quam alia, quæ sulphure abundat, alias tamen partes inflammationem prohibētes admistas habet: sicut in puluere pyrio alias summè inflammabili apparet, qui si spiritu aliquo acido imbuatur vel humectetur, inflammabilitatem amittit. Et spiritus vini, si aquam & phlegma admistum habeat, non inflammatur; si verò purissimus sit, & à phlegmate & sale fixo cæterisque, quibus in vino mistus erat, quantum fieri potest separatus, faciliè inflammatur, & instar naphthæ flamma concipit, & subtilissimus ac volatilissimus maximè est, ita vt etiam per sextuplicem papyrum in destillando insensibiliter transeat, in loco calido exhalet, aut si via non detur, vitrum rumpat & si quid omnino vel Mercurialis substantiæ (Mercurialis dico, aeræ seu potius æthereæ, non aquæ, nec curo, quid hic vel ille Chymicus dicat) vel salis violabilis secum habet, id secum, vt ipsum etiam volatile, in auras rapit. Et hinc accidit, vt alia bitumina & olea aliis facilius vel difficilior inflammantur. Talia autem arida sulphur in se continere satis docet oleum, quod è papyro conficitur. Res tamen arida & rara non inflammantur ob raritatem & ariditatem, sed ob sulphur, quod in se continent. Hinc etiam res non arida, sed actum humida, etsi potentia sicca esse possint, facile inflammatur; vt naphtha & spiritus vini, non quod copiosum aerem in se contineant, qui sit ἀρχὴ πυρός & pabulum, (hoc enim si esset, dum candela accensa vel alia flamma in aere circumfertur, is accendi deberet, quod non fit, nisi forsitan olei succini aut spiritus vini terebinthinari, vel sulphurati, vel camphorati vapores in eum dispersi sint) sed quod sulphur copiosum in se continent. Quod si quis exhalationem siccam pinguem dicere maluerit, rem retinet, & aliud nomen substituit; sed minus commodum, cum spiritus vini pinguis non sit. Sicut contra res etiā si sint aridissimæ, si sulphur in se non contineant, non inflammantur. Res manifesta est in papyro, quæ vbi accensa deflagrauit, manet sicca & rara, & tam leuis, vt leuissimo venti flatu vel anhelitu dispergatur: nihilominus quia sulphur inflammabile, seu humor inflammabilis, aut oleosum inflammabile (de nomine enim cum nemine litigabo) deflagrauit, amplius flammam non concipit.

Vsus igitur principiorum Chymicorum est, vt ex iis, tanquam proximis & propriis principiis, proprietates, quæ corporibus mistis insunt, & ex elementis proximè demonstrari non possunt, deducantur, & demonstrantur, vt præcipuè in proprietatibus & facultatibus medicamentorum inquirendis patet. Etsi enim, vt supra dictum, Erastus putet, omnia hæc ex elementis deduci posse, nec nominum ista nouatione opus esse, atque alij etiam putent, nihil à Chymicis in suis resolutionibus afferri posse, quod non è doctrina Elementorum aut meteorologica de exhalationibus explicari citra ficta Chymicorum principia possit: tamen huic suo promisso nondum eos satisfecisse, nec satisfacere posse, existimo. Et possent sexcenta huiusmodi afferri, quæ ex Doctrina de Elementis & exhalationibus explicare eos non posse puto: vnum atque alterum saltem proferam. Reddant quæso rationem, quā fiat, quod vbi opiata destillantur, vapores, qui è vasibus alias satis arctè clausis nihilominus exhalare solent, somnum concilient, ita vt Pharmacopæorum & Chymicorum famuli, quibus ignis regendi cura commissa fuerat, ad fornacem profundo somno correpti inueniunt sine quod ab aliis exhalationibus plurimis non accidit? Quā fiat, quod vapores, qui ex Mercurio vel Antimonio exhalant, non sine periculo cura spiritu attrahantur; cum ab aliis exhalationibus plurimis nihil damni sit? Quā fiat, quod

Principia-
rum Chymi-
corum vsus.

vbi

vbi cornua vel ossa animalium destillantur, sal tẽm copiosus recipienti adhærescat, quod nec in vitrioli, nec salis communis, nec lignorum destillatione accidit? Quĩ fiat, quod vbi in aquam, in qua scorix reguli antimonii coctæ sunt, acetum inspergitur, tam grauis fœtor excitatur? Vnde tanta in tantilla auri fulminantis portione vis sit? Quĩ fiat, quod cum aqua fortis vel spiritus Vitrioli limaturæ ferri affunditur, materia ita incalcescat, imò flammam concipiat, & tam grauis odor inde exspirat? Quĩ fiat, quod vbi butyro Antimonii spiritus Nitri confertim affunditur, materia flammam concipit? Quĩ fiat, quod singula salium genera in suis coagulationibus peculiares, & tam exactas, ac quæ ad Mathematicorum regulas planè congruunt, figuras observant? Quĩ fiat, quod sal atmoniacus & urinx, qui in euolando non est tardior, imò spirituum vini volatilitate superat, non accendatur, cum facillè spiritus vini accendatur. Quĩ fiat, quod fumus plumbi & argenti viui aurum corrodit, non fumus vitrioli vel aliarum rerum? Quĩ fiat, quod vbi calci Lunæ affunditur spiritus salis, tinctura viridis instar smaragdi extrahitur, si verò spiritus vini sale urinx imprægnatus, cæruleus? Quĩ fiat, quod sal urinx in spiritum vini coniectus eum coagulat? Quĩ fiat, quod acetum destillatum coralliis, margaritis, plumbo calcinato affusum insipidum destillat? Quĩ fiat, quod vbi spiritus vitrioli terræ sigillatæ infunditur & destillatio instituitur, nil nisi phlegma extillat? Quĩ fiat, quod si coralliis calcinatis spiritus vini affunditur, corallia acrimoniam ardentem contrahunt, & ipse spiritus vini acrimoniam amittit? Quĩ fiat, quod antimonium cum nitro fustum accenditur, semel tamen atque iterum cum eo calcinatum amplius non accenditur? Quĩ fiat, quod spiritus vitrioli, vbi cum oleo tartari dicto miscetur, momento incalcescit, & aciditatem omnem amittit? Qua ratione præcipitatio perficiatur, vel quĩ fiat, quod corpore quodam in liquore aliquo soluto, si liquor alius affundatur, id ad fundum descendat? Quĩ fiat, quod magisterium coralliorum & margaritarum simpliciter per solutionem in aceto, eiusdemque ablutionem paratum facillè in quouis liquore liquefcit, non verò id quod fit per præcipitationem cum oleo tartari.

Hæc & similia explicent: quod ipsos facturos nō putamus absque Chymicorum principiis ex sola doctrina elementorum, & Mete orologia, quæ exhalationes saltem, vt imperfectè mixta, & quidem ex elementis mixta considerat. Nam vt de aliis non dicam, elementa sunt insipida & inodora, vt ipse Aristoteles, *de sensu & sensibili*, concedit. Si verò in exhalationibus quid nobilius est, ac supra elementa, id non ex doctrina meteorologica, sed principiis Chymicis explicandum. Et nihil obstat, quin elementa, quatenus vt impura considerantur, vt & exhalationes partes corporum perfectè mixtorum in minima resolutorum, sed ipsas adhuc perfectè mixtas, sulphuris puta, picis, succini, salis & similibus, in se contineant. Quæ tamen propterea perfectè mista dicenda non sunt. Non enim tũ inter elementa & vaporem rei resolutæ quæ recipit, vera fit mistio; sicut nec dum manipulus salis in aqua soluitur, perfectæ sit mistio.

Neque dum Chymici ad principia ista certas qualitates reducunt, nihil docent, & principium petunt. Necessarium enim est, vt qualitas quælibet ad suum primum subiectum reducatur: & sicut Physicus causam aliam nullam reddere potest, cur ignis calefaciat, quàm quod hæc eius est proprietas, & dum id docet, non petit principium: ita nec aliam causam reddere potest Chymicus, cur sal sit sapidus. Itaque dum faciunt hoc Chymici, verba non dant, sed *πρωτοι δεικτικα* nominant, in quibus reuera qualitates, quas nominant, semper reperiuntur, & accidentia ad suas

causas referunt. Neque tamen omnium corporum proprietates ad principia Chymica reducendas esse, vel reduci posse existimo. Scio enim, & alibi docui, quasdam à forma nobilioribus fluere. Neque etiam omnes Chymicorum opiniones meas facio, & an vis purgandi rectè à sale deducatur, hic non disputo. Satis est, si in genere hoc obtineam, alias proprietates à sulphure, alias à sale & quidem semper provenire. Et proinde in quocunque misto talis proprietas reperitur, ibi principium illud, à quo fluit, inquirendum: vnde artificiosæ & vtilissimæ Chymicorum separationes ortum habent. Si enim proprietas aliqua à sulphure fluit, illud extrahendum, sal remouendum, vt medicamentum à heterogeneis separatum efficacius reddatur: contra si à sale, sal inquirendus, sulphur separandum. Id quod in omnibus narcoticis manifestum est, quorum vis, id quod hodie non solum in Chymia & Philosophia Aristotelica peritissimi viri multi concedunt, à sulphure, non sale pèdet: acrimonia omnis à sale, etiam ea, quæ in fumo oculos mordet.

Hoc tamen hic monendum, principia hæc communia, non particularium affectionum propria ac proxima esse principia, neq; à sale, quatenus sal est, vim purgandi, neque à sulphure, quatenus tale est, vim *καρμωτικὴν* esse: aliàs omnis sal purgaret, & omne sulphur seu inflammabile esset *καρμωτικόν*: verum principia hæc, quatenus communia, communium saltem affectionum esse principia, speciales verò affectiones à determinatis fluere principiis.

Quæ verò multis Erastus contra Paracelsum de Elementorum in tria principia resolutione disputat, *parte 2. disput. contra Paracelsum*, adducere superuacaneum est, cum vix aliquis saniorum Chymicorum tria illa principia ante Elementa constituat. Assentiat Paracelsus hac in re Quercetanus, vel cuiusque liber absurdas eiusmodi opiniones defendere: mihi hoc non est propositum: cum probè sciam, elementa, quatenus talia, nec sapida, nec odorata, nec colorata, nec inflammabilia esse.

Tandem hic non prætereundum, aliquos quidem ista principia Sal, Sulphur & Mercurium concedere; ideo quod reuera in omnibus insint, & in ea resoluuntur corpora ipsa. Idem tamen hoc negant, quod sint æquæ prima ac Elementa; sed esse Elementis posteriora, & ex iis componi, omnesque rerum naturalium proprietates ab Elementis deduci posse, etiam illas, quæ tribus hisce principiis adscribuntur, statuunt. Habere enim Elementa tot dotes, maximam partem incognitas, abs quibus variè inter se coalitis oriantur illa, quorum rationes nobis manent incognitæ, atque indicibiles. Nam primum esse materiã & formam, deinde Elementa, quæ ex materia & forma componuntur, denique hæc tria, Sal, Sulphur & Mercurium, quæ ex Elementis componantur, quæ omnium sunt proxima & sensibus maximè vicina. Atque ita Aristotelicæ Philosophiæ gloriam conservari, nec Hermeticæ debitam laudem denegari existimant.

Verum enim verò nobis equidem idem est propositum, nec Peripateticam Philosophiam euerfam, sed potius per Hermeticam auctam cupimus. Est tamen quod in ista doctrina desideramus. Primo loco esse materiã & formam, hinc Elementa, tertio loco principia, libenter concedimus. Neque de hoc multum litigabimus, an principia hæc sint Elementis coæua, non minus quàm Elementa creata, & Elementis in corporum naturalium constitutione sociata; an verò Elementis posteriora & ex iis composita. Largiamur enim sanè, habere suam materiã ex Elementis, & dari ordinem aliquem inter principia, quæres constituunt: tamen de forma horum principiorum quæstio est, vnde illa eam habeant, an nimirum

rum sit illa vnius Elementi forma, an verò ex pluribus Elementorum formis composita. Id quod vtrumque negamus; cum aliæ qualitates & effectus in hisce principiis, quàm quæ sunt in Elementorum potestate, appareant, & quæ ex Elementis deduci & derivari non possint. Hoc enim inauditum in Aristotelica Philosophia hætenus, habere Elementa adhuc alias Qualitates nobis incognitas & *ἀπρότερες*, præter caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, gravitatem, leuitatem. Etenim si hæc in composito sese proderent, cerè in ipsis Elementis magis effectibus & operatione sese prodere debent; quod hætenus non factum, & à nemine illæ occultæ Qualitates animaduersæ sunt. Neq; hæc de principiis Chymicorū doctrina vlllo modo doctrinā de ortu & interitu Aristotelis evertit, sed potius ei lucem affert. Neq; enim puto Aristotelis, sed potius quorundam eius interpretum doctrinam esse, omnem ortum & interitum rerum naturalium non aliunde, quàm à quatuor Elementis, etiam cooperante cælo, pendere. Elementa enim cum principiis Chymicis non hic efficientis rationem habent, sed materia. Cælum agens vniuersale est, non adæquatum & specificum. Cuiusque verò rei generatio à forma eiusdem speciei, vt proximo & primario agente, dependet, vt diximus.

Atque ita hætenus in genere monstratum est, dari præter Elementa adhuc principia mistorum, & in resolutione mistorum non semper vsque ad Elementa perueniri, nec etiam generationem proximè semper ex Elementis fieri, sed esse præterea quædam corporea, è quibus etiam, tanquàm primis subiectis qualitates quædam, quæ ab Elementis deduci non possunt, fluant. Qualia corpora iam olim Hippocrates, & cum secuti multi medici, imò ipse Erasistrus, *loco allegato*, agnoscunt, quibus Chymici peculiaritè nomina indiderunt. Appellet iam sanè quis ea cum Chymicis principia, vel alio nomine indigiter, perinde est, modò de re constet.

Principiorum Chymicorum numerus.

In specie verò numerum eorum & naturam singulorum quod attinet, res non satis plana est, & difficultates hic non leues occurrunt. Equidem vulgò tria cōstituuntur, Sal, Sulphur & Mercurius: sed qualis cuiusque natura sit, non satis explicatur, & alij aliter hac de re docet, vt in specie postea videbimus. Ideoque vel ad Paracelsi, vel Seuerini, vel Quercetani, vel Beguini opiniones me adstringi non patiar, sed sententiā meā libere de re à paucis tractata & nondū satis explicata proponam, & hoc agam, vt potius consensum, quàm dissensum cum Aristotelicis quæram, & hæc principia Aristotelicis & Galenicis non planè contraria, sed subordinata esse mōstrem. Cum enim Deus mundum hunc perfectum condiderit, & in rerum naturalium constitutione à minus compositis ad magis composita & perfectiora progressus sit; & in rerum natura Elementa, sales, sulphura, & bitumina, terræ, lapides, metalla, fungi & tubera, musci, herbæ, frutices, arbores, zoophyta, vermes, insecta, pisces, aues, animalia gradientia, & tandem homo reperitur: in horum differentiis, numero, & ordine inter se inquirendo meritò laboratur, & multi docti viri, inter quos supra etiam Mocenicum numeravi, diligentes fuerunt. In qua re tamen multa occurrunt dubia, vt quid statuendum certò sit, non semper liqueat, & præstet interdum de quibusdam dubitare, quàm temerariè ea affirmare. Ideoque etiam quemq; suo sensu abundare permitto. In republica enim libera, qualis est litteraria sententias libere dicere licet.

Cum autem vulgo tria numerentur, Sal, Sulphur & Mercurius, quid de singulis sentiendum putem, dicam.

Et primò quidem de sale rem planam esse puto,

vt supra iam satis monstratum, & omnibus corporibus naturalibus illud inesse, facile, qui volet, deprehendere potest; vt etiam Plinius, *lib. 31. Hist. nat. cap. 7.* Salelem Elementum necessarium esse dixerit. Non solum adustione & partium terrenarum propter igneam exhalationem in qualitatem salis mutatione, generari, sed etiam sine adustione, è rebus separari posse, paulò ante dictum & monstratum: ideoque etiam secundum Hippocratem mistis secundum naturam inesse salis. Et Plinius, *loco allegato*, docet, salelem etiam sponte sæpe nasci. De quare, *lib. Instit. part. 3. sect. 3. cap. 15.* dictum. Non est facere salelem, cum ex vrina animalium separata saltem aquositate educitur. Non est facere salelem, cum è fimo interuentu aquæ secernitur. Et vbi accedit vstio, non eo fine adhibetur, vt per eam sal fiat, sed vt partes sulphureæ & aliæ secernantur, solusque sal relinquatur. Et certè pertinacem esse oportet, & à Chymia planè alienum, qui salelem in rebus naturalibus agnoscere non potest. Plantarum saltem generationem & augmentum quilibet diligenter consideret, & quid ad earum fecunditatem & felicem prouentum & augmentum faciat, perpendat, & inquiret, cur in agro stercoreto felicius plantæ proueniant. Causam inueniet esse in primis vrinam animalium, quæ maximam partem salis continet: & non ignorare poterit, nihil hic artificij Chymici concurrere, sed totum illud opus naturale esse.

Salis autem proprietates quod attinet, sal primò est primum lapidum & gustabile. Et omnia, quæ saporem habent, eum propter salelem habent. Atque ad id probandum multis rationibus opus non est; sicut nec ad probandum ignem esse calidum, sed sensus id testatur. Vbicunque enim sapor deprehenditur, ibi sal est: & vbi sal, ibi sapor. Etsi verò, vt supra dictum, nonnulli ex Elementis sapes deducere conati sint: tamen frustra hoc tentasse, non solum Chymicis, sed & Peripateticis & Galenicis doctissimis visum est. Qua de re quin locum Scaligeri, ex *1. lib. de plantis*, quem supra *cap. 8.* allegavi, hic repetam, facere non possum. Ita autem ille: *Prima qualitates penè ab omnibus existimata sunt saporum causa: tamen si nobis aliter videtur. Nam si sapor à calore sit; ergo calidum elementum primò & per se sapidum existet. Quid quod multa mista calida insipida. Quod si quis dicat, ex quatuor qualitatibus temperatione confici saporem: respondeat, an in elemento quopiam, quæ elementum est, sapor insit. Non sanè inest. Caterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque sensus, neque intellectio, neque clementum, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quàm elementaribus: ita sapor quoque.* Hic tamen notandum, hoc principium nomen accepisse à sale esculento, vt omnibus notissimum, & ita nomen speciei generi tributum: Verum non solum sal esculentus sal est, sed & qui est in sinapi, cochlearia, raphano, allio, aceto, bile, alumine, vitriolo & similibus sapidis. Nec hoc prætereundum, olea destillata multa quidem sapida esse, vt succini, cinamomi, carui & plurima alia: verum id non accidit ob sulphur, sed ob salelem volatilem, quem commixtum habent, qui etiam leuissimo calore eleuatur. Et quia gustus & tactus cognati sensus sunt, & cognata obiecta habent, ita vt nonnulli hos duos sensus pro eodem habuerint: etiam sali meritò adscribitur acrimonia, & quæ tactum vellicant, id salis beneficio præstant. Hinc vis etiam oculos mordicandi in fumo, raphano, nasturtio, capis, allio, & similibus à sale volatili. Secundò salis proprium est, in humido liquefcere & in sicco coagulari; quod terræ nullo modo competit. Etsi enim, vt etiam supra dictum, terra in aqua dissoluitur: tamen nunquam liquefcit in ea, vt sal; multò minus

minus in aëre humido, in quo sal quoque liquefit. Tertiò à sale rerum naturalium concretionem & coagulationem prouenire Chymici docent; & à sale Cryſtalli concretionem, adamantis duritiem, metallorum robur, auri ſoliditatem, offium, arborum & herbarum conſiſtentiam abſolui ſtatuunt.

Qua de re, & quid veri ſtatuant Chymici, omnino diſquirendum: cum magni momenti, & quæ multos exercuit, quæſtio ſit, & ad doctrinam de generatione calculorum in corpore humano & aliorum animalium, vt & plurimarum aliarum rerum explanationem multum faciat. Verùm quæſtionem hanc aliquò modo difficiliorem nobis reddit Andr. Libani: in quo hic, non ſine cauſa conſtantiam in ſententia deſidero. Nam dum contra Riolanum diſputat, in *Alchym. Triumph. cap. 90. p. 85. 1. & ſeqq.* eorum opinionem admittit, qui ſalem primam cauſam cōcretionis ſtatuunt, & mirabilem eſſe formationem in ſalium generibus vel oculis etiam in vitriolo, ſalenitro, & alijs cerni ſcribit; imò inuehitur in eos, qui experientiam in talibus non conſulunt. Contra vbi contra Hartmannum, Chymicum clariffimum, ſcribit, in *examine Phil. vital. cap. 31. & 32.* prolixè eandem ſententiam impugnare: & concretionis, coagulationis, ſolidationis cauſam ſalem eſſe negat. Nec illud admittit, quod Cryſtalli ſalis propter ſalem concreſcant figuris cubicis, oblongis, anguloſis.

Vt autem breuitati ſtudeamus, Chymici pro ſua ſententia ſtabilienda, plurima, quæ in natura ſiunt, adducunt: ea ſcilicet, quæ in mari concreſcunt plurima, corallia, ouorum teſtas, aquas lapidificas, vitriolum, alumen & aliorum ſalium coagulationes, & in ipſa aqua concretiones: ſalium ex offibus animalium & cornibus in deſtillatione prouentum copioſum, & calculorum in corporibus animalium concretionem. Sæpè etiam calculoſi vrinam reddunt, quæ muſcum planè & albumen oui refert: qui humor mucoſus linteo exceptus in lapidem concreſcit; quem ſale copioſiſſimo abundare, ex eo patet, quod acris eſt, erodit, & ſummos dolores vrinam reddentibus parit. Et licet vulgò multi qualitatibus primis talium concretionum & coagulationum cauſas reddere conantur: tamen fruſtra laborant. Nam nec exſiccatio, nec calor, nec frigus hic locum habere poſſunt; vt primariæ cauſæ, (nam vt cauſam ſine qua non concurrere poſſe, non negamus, dum ſcilicet calor aquam, quæ concretioni obſtat, abſumit) neque à quoquam hætenus monſtrari potuit, quomodo calor talem concreſcendi diſpoſitionem generare, & ſuccum lapideſcentem producere poſſit. Imò ſit hoc etiam, vbi omnis calor abeſt, & vt Platerus ait in frigidis etiam & membranis locis, & in infantibus, vbi nullus eſt caloris exceſſus, ſed manifeſta porius cruditatis indicia apparent, in veſica calculi generantur. Et quomodo, quæſo, in fontibus frigidis, in quibus ligna in lapides mutantur, ſuccus lapideſcens à calore generatus eſt? Deinde frigus quod attinet, non ſemper in loco frigido, vel minus calido calculi concreſcunt; cum & in capite & in pulmonibus circa baſin arteriæ magnæ in cordis arteriis, imò in corde reperti ſint. Neque etiam per accidens, humidum exſiccando, hæc concretionis cauſa ſunt. Nam & in aquis quibuſdam res lapideſcunt: quarum hitorias collegit Anſhelm. Boetius de *Gemm. lib. 2. cap. 300.* Et in renibus ac veſica, vbi nunquam humor deeſt, & talis exſiccatio cogitari non poſſe, lapides generantur: Et lotia excepta in frigido loco aſſeruata, citius lapideſcunt, quam in calido. Refert etiam Scaliger, *exerc. 108. ſ. 3.* quendam humorem pituoſum emiſiſſe, qui dum mingeretur, albuminis mollitie erat,

emiſſus vitri duritie ac ſplendore. Et Senatoris cuiſdam filium eieciſſe pultis modo multos & maximos lapillos, qui aëris contactu poſtea in gypſeam cum ſpecie tūm firmitatem concreuere. Idem probant lapides Ruptorii, à Chirurgis parati, qui ex lixiuio componuntur, & fere merus ſal ſunt, qui antequam liquor omnis abſumptus eſt, concreſcunt, nec calor vel frigoris vi primario, ſed interno principio. Frigus enim, dum conſtringit, per accidens homogenea congregat, & ita facit, vt quæ ad concreſcendum aptitudinem habent, congregata facilius coeant. Non tamen hoc ſemper neceſſarium eſt, ſed etiam in aqua feruentiſſima ſit concretio, ſicut in ſalinis dum ſal coquitur, videre eſt, vbi ex aqua adhuc feruentiſſima ſal concretus eximitur. Neque hic ad vllas ab igne impreſſas qualitates recurrere licet. Cum, vt ex Platero dictum, & multis exemplis monſtratum, ſit concretio, vbi nulla præceſſit aduſtio. Neque etiam monſtrari poſſe, quomodo ab ignis ſiccitate concretio, quæ in igne corpore rariſſimo nulla eſt, pendere poſſit. Et ſunt multæ res ſalibus potentiâ longè ſicciores, vt ſpiritus vini, olea deſtillata, quæ tamen nunquam ſalium more concreſcunt; quia ſcilicet nihil commune habent ſiccitas & concreſcendi vis, neque hæc ab illa pendet. Ipſe quoque Libanius, *alleg. loco in Exam. Phil. Vital. p. 220.* dum contra Chymicorum ſententiam diſputat, huius rei documentum, quod Chymicorum ſententiam confirmat, aſſert, *Animum, inquit, ventriculi reſolunt lapillos & gemmas ſalis duras; quæ aues deinde ſimum reddunt ſale nitroſo prægnantem: quo & calculi humani atteruntur.* Non tamen omnes aues ſimum ſale nitroſo abundantem reddunt, ſed quædam ſaltem neque ex ſolum, quæ calidiſſimos habent ventriculos, ſed quæ ob peculiarem ventriculi *ιδιοσυγκρασίαν* calculos plurimo ſale, qui ipſis concretionem præſtat, conſtantes, reſoluere poſſunt. Ideoque in earum inprimis ſimo, quæ tales calculos coquere poſſunt, ſal abundat. Sicut & ea pro Chymicis facere videntur, quæ, *lib. 2. Epist. Chym. epist. 8. & 9.* habet, & inter alia & hoc, quod ſcribit, *Oleum plumbi coagulari non ita ab aqua, ac acerrimo vitrioli ſpiritu; & adhuc accriore oleo* (vt vulgò appellare ſolent, neque enim propriè oleum & ſulphureum eſt, ſed metallum ſolutum) *ſtanni.* Quæ quidem non id præſtant acrimoniâ, & quatenus acria, ſed quatenus ſale conſtat, & ſpiritum figentem habent. De corallio etiam vulgaris eſt ſententia, id ſub aqua molle eſſe, in aëre dureſcere: at iam ſub aquis corallia dura eſſe, probat obſervationib. aliquot. Beguinus, in *editione Ieremia Bartheii pag. 188.* De quo quidem ego mihi hic iudicium non ſumo, cum res non niſi experientia deſiniri poſſit. Quocunque tamen modo concreſcunt corallia, interno principio ea concreſcere, certum eſt.

Quibus experimentis omnibus adducti Chymici, fruſtra ſemper, & præcipuè in rerum concretionem, ad externas cauſas recurri cenſent. Cum potius & magis plerumque ad internam materiæ diſpoſitionem reſpiciendum ſit: qua tam in corpore humano, quàm extra lapideſcere res ſtatuunt.

Neque enim materiæ ſecundæ, vt materia prima, ſaltem ad patiendum diſpoſitæ ſunt, ſed & ipſæ ob formas, quibus præditæ ſunt, eaſque non otioſas, ſuas ad agendum diſpoſitiones habent, vt in Elementis manifeſtum eſt. Ac materiæ tales, non vt artificiales, ſuam perfectionem à cauſa externa accipiunt, ſed à ſua forma. Hinc etiam ſal concretionem, qui ipſi naturalis eſt, (ſolutio verò ſit ab humido aqueo admixto) non à calore vel frigore habet, ſed à ſua forma, quæ eſt ſui domiciliij architecta. Et longè alia eſt ratio gelationis aquæ, quæ ſit ab externo frigore.

Et dum pro iſta ſententia, vt & aliis confirmandis expe

experimenta eiusmodi adducunt Chymici, nil contra Philosophorum leges peccant. Docet enim Aristoteles, 1. poster. Analyt. cap. 15. quod discimus non solum demonstratione, sed & inductione, & quod ob sensum deficientem scientiam quoque deficere necesse est. Etenim et si dum concretionis corporis alicuius naturalis causam quæro, eam per demonstrationem comparare debeo: tamen cum πρώτον δεκτικόν & principium concretionis inquiri, id demonstratione fieri non potest, sed per sensum. Ita corpus aliquod per demonstrationem; quia ignem in se continet: sed quod ignis sit πρώτον δεκτικόν, caloris, id non per demonstrationem scio, sed per inductionem; quia omnem ignem, quem tango, calidum esse deprehendo. Itaque cum experientia testetur, res omnes, quæ concrescunt, salem continere, & ubi sal non est, nullam fieri concretionem: rectè inde Chymicos probare puto, salem πρώτον δεκτικόν, à quo sal naturalem illam aptitudinem promptè concrescendi habeat, monstret necesse est, causamque aliam reddat; cur crystalli, Tartari & sales plantarum, cur nitrum, vitriolum, alumen & similia in ipsa aqua concrecant.

Non tamen ex solo sale duritiem provenire, sed ex sale & terrestri materia coniunctis, & quidem utriusque certam proportionem requiri existimant. Terrestris scilicet portio quantitate eam, quæ impedire possit, ne sal ille unitus solvatur: salisque rursus tantam, ne terra pulveris instar dilabatur & dissolvatur. Ideoque maximam salis quantitatem non posse nimis parvam terrestrem portionem in lapidem vertere. Quò tamen, debita proportione servata, plus salis habet materia terrestris, eò magis compingitur & indurescit: Sicut hoc manifestè videmus in muris ex calce & lapidibus compactis, qui longè sunt firmiores, quam muri ex lapidibus & limbo compacti. Simili modo rem se habere dicunt, ut in iis, quæ frigore congelantur. Sicut enim lutum aquæ mistum à frigore duritiem ferè lapideam acquirit; & glacies absque glutine alieno: quod in corpore simplici nullum datur, coherentiā ac duritiem acquirit: ita in lapidibus, idem præstare dicunt salem, qui in glaciē vel crystalli speciem congeletur atque induretur. Idque etiam probare videretur hoc, quod si quis accipiat cineres, eosque abluat, & salem inde separet, deinde igni committat; nunquam lapidescere animadvertet: Si verò salem à cineribus non auferat admista aqua, lapidescere ad ignem deprehendet.

Libavius verò contra hanc sententiam, in *Examine Philosophiæ vit. c. 31*, prolixè disputat, & salem seu fixationis, seu compactionis, seu coagulationis, seu solidationis, causam esse negat: Quæ omnia hic in medium afferre, prolixum nimis foret.

Verum ut de istis, quæ ex Chymicorum mente & vulgata doctrina hætenus proposui, sententiam meam aperiam, & rem paucis complectar. Primò hic multæ æquivocationes occurrunt, & propterea frustra in causis coagulationis & concretionis inuestigandis laboratur, nisi æquivocatio tollatur. Nam concreta & congelata non sunt eiusdem generis. Dicuntur enim & succi concrecere & gummi & aqua, & alia plurima. Solida etiam multa. Est solida glacies, & lutum gelu concretum; Sunt crystalli; sunt vitra; sunt metalla solida; quæ omnia ab una causa non fiunt. Nam nimium simplex est, qui aquam & crystallos ab eadem causa duritiem habere & concretuisse putant.

Et sunt alia multa congelationis, concretionis & coagulationis exempla, in quorum causis reddendis, an animo veritatis audio vulgò satisfiat, iis, qui absque anticipatis opinionibus de rebus iudicant, perpendendum relinquimus.

Ut ergo de his distinctè agamus, & nostram sententiam proferamus, non hic quæstio est de iis, quæ sola siccitate coagulantur & dura fiunt, absorta humiditate, quæ antea difflebant aut emolliebantur; aut quæ sua natura concreta fuerant, calore verò fluida reddita, quæ rursus frigore accedente concrecant: sed cum multa etiam in humido coagulari & concrecere videamus, & causam neque in exsiccatione, neque in calore, neque in refrigeratione referre valeamus: de alia potius & interna causa cogitandum est.

Dux autem concretionis species hic nobis perpendendæ sunt, quæ accidunt, nulla parte materiæ propriæ demta vel alia addita, sed tota è liquida fluiditate consistentiam accipiente & concrecente. Ad quas distinguendas etsi nominibus commodis destituamur: non tamen parum differunt. Vnam concretionis speciem Chymici Germanico vocabulo appellant *Schieffen*: quæ coagulatio propria est salium. Quomodo videmus vitriolum, alumen, nitrum, sales ex plantis paratos, salem in destillatione succini, urinae, cornuum & ossium concrecere, & ex fluiditate in consistentiam mutari. Et sunt huius concretionis exempla passim in rerum natura plurima: in quibus omnibus concretio fit, sine exsiccatione in ipso humido. Etsi enim pars aquæ coquendo interdum absumitur: fit tamen hoc saltem ob faciliorem concretionem. Nam homogenea heterogeneis remotis facilius ununtur. Multò tamen plus aquæ relinquitur, quàm quantum ad consistentiam, si quis forsitan idè eam relinqui putet, necessaria est, & tantum quidem, ut nulla exsiccatio hic fieri possit. Imò etiam si nihil aquæ evaporet: tamen & nitrum, & vitriolum, & crystalli Tartari sponte sua concrecant; etsi longiore paulò tempore, quam si aliquid aquæ separetur. Quibus qui fidem habere non vult, lutum aliquod tamdiu in aqua coquat, quamdiu volet, & videat, an aliquid salis postea concreturum sit. Neque solum concrecant hoc modo & coagulantur sales: sed & certis figuris concrecant, & mirabilem formationem habent, ut ipse Libavius in *alchym. triumph. pag. 85* loquitur: alia nimirum nitrum, alia vitriolum, alia aliud.

Atque hæc concretio salium propria est, & natura sua ad talem coagulationem & concretionem tendunt. Quod cum neget Libavius, in *Exam. Phil. vit. experientia* & sibi ipsi obloquitur. Oculis enim cernere licet, quomodo sua sponte, in ipsa aqua, sales illi crystallini, & quidem certis figuris concrecant. Nec sequitur quod obiicit Libavius, si sal esset causa concretionis, omnia eandem figuram haberent. Concrecere enim & coagulari salis omnis est proprium: sed hac vel illa figura coagulati, huius vel illius: sicut alas habere avium est; etsi aliæ alias habeant. Omnes enim sales sua natura ad coagulationem tendunt, ob suam formam. Neque alia huius rei causa reddi potest, sicut nec, si quæretur, cur ignis sit calidus, alia causa reddi potest, quàm quod sit hæc eius natura, & quod talem formam, à qua caliditas fluat, habeat. Sed cum alia forma & natura specifica sit nitri, alia vitrioli, alia aluminis, alia salis communis: quilibet sal secundum suam formam, à Spiritu formariuo sibi proprio, hac vel illa figura concrecit & coagulatur, quomodo & ipsæ gemmæ certis figuris concrecant, ut supra etiam, cap. 9. dictum. Forma enim quævis & statuit magnitudini terminos, & certam dat cuique corpori quantitatem ac figuram, ut rectè docet Zabarella, lib. 2. de materia prima c. 9.

Qua in re utpote verissima me doctissimos & in rerum natura versatissimos viros ad stipulatores habere planè persuasum habeo. Ut de aliis non dicam, vir si quis alius in natura lapidum & gemmarum

indaganda diligentissimus, Anshelmus Boëtius, cum lib. 2. de gemm. c. 13. de crystallo figura sexangula rationem reddere conatus esset, tandem veritate adactus concludit: Sed ut ingenue fatear, mihi non planè satisfacio, & naturam ut crystallos ac nota ab aliis gemmis distingueretur, hexagonam figuram dedisse autumo, non sciam, quàm frondibus arborum, & herbarum floribus peculiare suas figuras, quæ ab Architectonico spiritu & formatrice facultate ignois nobis modo fabricantur. Et cap. 15. Denique opt. max. certas figuras aut formas extrinsecas, quibus ab aliis discernerentur, certosque colores, quibus ornarentur, dedisse existimo, & proinde neque à primis, neque à secundis qualitatibus, neque ab elementorum certa commixtione, eorumque varia coctione, aut ex albi & nigri, tanquam ex lucis & umbræ confusione eos prodire, sed potius ex proprio seminario, ex quo forma extrinseca oritur, mihi persuadeo.

Andreas Cæsalpinus quidem, de Metallis lib. 2. c. 19. aliter hac de re sentit, cuius verba integra hinc adscribere libet; cum ex iis facile pateat, quàm infeliciter magni etiam viri laborent in rerum earum causis ex elementis reddendis, quæ tamè in elementorum potestate non sunt. Ita autè ille: Sed illud admiratione dignum videatur, cur crystallos sexangula figura perpetuò oriantur, nunquam aliter. Ab una enim veluti radice multi egrediuntur sexilateri in cuspidem desinentes: flectuntur autem latera propè mucronem angulis rectilineis adeò exactis, ut ab artifice imitari vix possint. Corporibus inanimatis figuram certam adscribere non videtur rationi consentaneum; ad virtutem enim organicam pertinet certam figuram efficere: idè solis animatis inest, anima alicuius gratia agente. Patet autem figuram determinatam organici esse, non similis, quia quilibet pars pyramidis non est pyramis: similia igitur corpora per se non habent determinatam figuram: quoniam vero omne corpus figuratum esse oportet, particula humorum cum per se fuerint, rotunda sunt, ut aquæ guttula, ut à continente figurantur: sicca autem, qua contigerit discindi, talem figuram servat. Quæ igitur in discessione ordinatam habent diuisionem, ordinatam etiam figuram retinere necesse est, quæ variam, variari etiam figuram. Diuisio autem solidorum corporum aliquando fit ordinata, ut quæ in crustas solvuntur, ex quibus coagmentata sunt: aliquando in varias fortuito, ut cum frangitur malleo lapis. Potest verò & diuisio fieri in coagulatione, dum humida adhuc sunt corpora. Si enim in coagulatione partes in diuersa tendant, diuisionem fieri necesse est, & pro diuisione figuræ determinatas, perinde ac in exiccatione soli palustris: scinditur enim in multas rimas unde figura diuersa contingunt. Simile quid contingere putandum est in crystallo coagulatione. Succus enim lapidescens cum totum spacium impleat loci, in quo est in coagulatione discedentibus in diuersa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque figuram quoque faciet in concretis lapillis, quæ apta nata sit spacium replere. Si igitur non uniformiter, sed vario modo diuisiones contingant, etiam varietate figurarum implebitur spacium. Si autem uniformiter, quod ob puritatē, & æqualitatem succi contingit, necesse est vnum genus figuræ oriri in omnibus, quæ apta nata sit spacium implere. Tres autem sunt huiusmodi apud Aristotelem 3. cæl. 66. triangularis, quadrangularis, & hexagona. Non fit triangularis, quia medium non habet, ad quod tanquam ad centrum undique æqualiter constringantur partes. Nec quadrangula, quia imperfecta, oriens tantum ex duabus lineis se inuicem secantibus ad angulos rectos. Quamuis autem quatuor quadranguli in vnum veluti centrum coeant, relinquuntur tamen quatuor anguli à centro remotissimi. In omni enim coagulatione partes undique in idem coeunt quàm maxime accedere ad circulum exoptant. Relinquitur ergo ut sola hexagona fiat. Sola enim perfecta est, quia fit ex triplici diuisione superficiei ad angulos acutos, sex triangulis in vnum veluti centrum coeuntibus: ut omnes angu-

li externi maiores sint rectos, idè ad circuli naturam propè accedunt. Inspicere quoque licet in glacie angulos acutos, cum aquæ superficies concreuerit. Nam lineæ quædam conspiciuntur unquam ad angulos rectos, sed acutos concurrentes, ut ex huiusmodi positione linearum trianguli videantur inchoari; hi autem hexagonam constituunt triplici diuisione secundum lineas Parallelas. Si autem huiusmodi superficiei diuisio in profundum tendat, corpora instituet sexilatera, ut patet, Flectuntur autè in crystallo iuxta cuspidem latera, deficiente materia, quæ ut cum purior quoque sit magis constringitur & clarior apparet. Crassior enim & turbulentior & plenior ad radicem concreuit, idè plerumque in ea parte non pellucidi sunt crystallos. Idè contingit in adamante, & plerisque gemmis translucidis. Contingit quoque lapidibus quibusdam ignobilioribus, ut hamata, gypso: præterea salibus quibusdam & Saccharo Cando. Omnia enim hæc similem habent concretionem, sed ob materia impuritatem & perturbationem figuræ minus distinguuntur. Hæc Cæsalpinus. Verum quam parum ista animum veritatis auidum satient, quilibet facile intelligit, cui mens ab anticipatis opinionibus libera est. Neque enim sales & gemmæ antea solidæ fuerunt, sicut terra, quæ exiccata in multas partes scinditur, & rimas agit & hinc, ut partes has figuras acquirere fissione & diuisione possint: sed in ipsa prima generatione in has figuras cōcreverunt. Effugere quidem nititur hæc difficultatem Cæsalpinus, & succum lapidescentem totum spatium loci, in quo est, implere dicit. In coagulatione autem discedentibus in diuersa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque, figuram facere in concretis lapillis, quæ apta nata sit spacium replere. Verum difficultatem hoc modo non declinat. Nam primò in salibus, qui etiam in aquis concreverunt, causa ista nullo modo locum habere potest. Si enim hæc causa esset, non ita vniformes, & regulares fierent figuræ, et si succus esset purissimus: sicut nec rimarum terræ, nec aliarum rerum maxime homogenearum, quæ hoc modo rimas agunt, figuræ sunt semper eadem, sed planè variæ. Cum enim illa scissio sit fortuita, nec ad Geometriæ leges fiat, certè causa crystalloformæ hinc reddi non potest, quæ vbiunque & quodocunque generantur, eandem figuram exactè obtinent. Et causa omnino reddenda est Cæsalpino, qui fiat, quod eò loci, ubi Crystallos generari debet, semper hexagona figura terrenæ partes in diuersa discedant, non verò ubi adamantes generari debent. Neque etiam semper ad latera separatur terra, in qua crystallos generantur, sed sæpè in agris reperitur crystallos; sæpè saxi adhæret sine terræ ambiente. Neque quicquid etiam comminiscantur. Cæsalpinus, causâ reddere potest, cur tam regulares sint illæ figuræ, & superficies tam exactè æquales, & planæ, ut ab artifice politæ videantur. Et frustra se torquet in causâ reddenda, cur crystallos figura Hexagona, non verò sphaerica, quæ adhuc perfectior est (nā secundum eum discursum rotundam potius figuram habere deberent crystallos) Neque etiam causam reddere potest, cur hoc saltem in crystallo fiat, non in aliis gemmis. Nam gemmæ & lapides illi, quos fluores appellant, in quibus metalla crescunt, nō hac solū, sed plurimis aliis figuris concreverunt, nūc globosa, nūc quadrangula, nūc pentagona, nūc aliis. Et ipsemet ex minera vitriolata Schmidebergensi crystallos figura octoedri exactissima concretos habeo, quorum etiam supra libri huius cap. 9. mentionem feci.

Sed ut ad institutum redeamus. Hactenus sales ob peculiarem suam formam ad concretionem tendere diximus, & cōcretionis saltē causam inquisimus.

Verum sales per se soliditatem non habeant, sed Soliditatis & duritiei causa, facile frangantur, & liquecant: Gemmæ vero duritiei causa.

ed, lapides & fluores, vt appellant, Metallici, lapides in animalibus, ac similia non solum concreſcant ac certa figura conſtent, ſed & ſolida ac dura ſint, nec in humido liqueſcant: an illa non ſolum concretio ac figura, ſed & ſoliditas ac firmitas, ac vt ſic dicam, lapideſcentia, à ſolo ſale fiat, porro inquirendum. Qua in re & in cauſis lapideſcentiæ inquirendis, ſi omnibus non ſatiſfecero, mihi cum magnis viris, qui in hac quæſtione laborarunt, id commune accidit. Vt de aliis iam non dicam, accinxit ſeſe anno Chriſti 1596. Vir doctiſſimus, Iacobus Moccius, Profeſſor Friburgi Briſgoiæ, ad hanc rem, & de cauſis concretionis & diſſolutionis rerum tam extra, quàm intra corpus humanum tractationem in tres partes diſtributam promiſit. Verùm hætenus tantum primam partem, quæ hiſtorica eſt, videre contigit. Si tertiam partem, in qua ſententiam ſuam ea de re ſe prolaturum promittit, videre licuiſſet, forſan quod me in hac parte iuuare potuiſſet, in eâ inueniſſem. Hoc interim certum eſt, quod omnes illas, quas collegit Moccios, concretionis hiſtorias ad frigus & calorem nemo deducet. Atque hoc fieri non poſſe & fruſtra tentari, Viri Philoſophi & Medici doctiſſimi, Matthiolus, Fallopius, Anſhelmus, Boërius, & alii plurimi agnouerunt, & vel ſpiritum lapidificum, vel exhalationem eundem deferentem, vel ſuccum lapideſcentem efficientem concretionis gemmarum & lapidum cauſam conſtituerunt, & quidem ſpiritum illum ſeu formam non ex quatuor Elementorum combinatione, aut illorum temperie, cooperantibus primis vel ſecundis qualitatibus naſci, ſed à Deo Opt. Max. vt aliarum rerum formas ac ſemina, conſtitutum & creatum ac terræ inſuſum eſſe docuerunt, vt apud Anſhelmum Boëlium, *lib. 1. de lapid. ac gemmis cap. 11*. videre eſt. Quorum ſententiam ſi quis cum Andree Caſalpini *de metall. lib. 2. c. 1.* opinione conferre velit, facile agnoſcet, quantum diſtæt æra lupinis. Etenim ſi lapides & gemmæ generantur, dū terra & humor in naturā exhalationis cōuertuntur ab igne & Sole, & ita ſiccum cum humido vnum fit; quæ exhalatio ubi apprehenditur ab aqua, imbibitur omni ex parte, ibique hæret, & partis per partem agglutinatione concreſcit in certam conſiſtentiam reſiccato humido: cur non vbiuis locorum lapides & gemmæ generantur, ſed certis in locis ſaltem: cum tamen ferè nullus locus ſit, in quo non & materia & efficiens lapidum ex mente Caſalpini dari poſſit? Quomodo etiam lapides ſub aquis naſcuntur, in quibus humidi exiccatio locum non habet?

Sed his iis, quibus placent, relictis, illorum, quos dixi, doctorum virorum, qui inter Philoſophos & Phyſicos non poſtremum locum obtinent, veſtigiis ego inſiſtens, ſimul tamen cuique ſuum iudicium relinquens, vt rem in pauca redigam, ſtatuo duplicem concretionem eſſe, vnam ſalium, quæ Germanis, vt dictum, *ſchieſſen* dicitur, & in ſale eſculento, nitro, vitriolo, alumine & omnibus ſalibus ex platis paratis apparet, quæ duritiem, qualis quidem in lapidibus eſt, rebus non præſtat, cuius cauſa proxima & adæquata eſt forma ſalina: alteram lapideſcentiam (non illam, quæ igne vehementi terra in duritiem lapideam, dum lateres fiunt, induratur, ſed qualis ſpontè ab interno principio prouenit) cuius proxima cauſa & adæquata ſunt neque elementa, neque principia Chymica ſola, ſed ſuccus, ſeu ſpiritus lapidificus ille in ſpecie ita Fallopio dictus, qui quamuis non ſit ſine ſale, plus tamen in ſe cōtinet, quam ſal, ſicut hic ordo eſt in natura, vt à ſimplicioribus ſemper progreſſus fiat ad magis compoſita. Atque hic ineſt omnibus lapidibus & gemmis; ſecundum tamen formas earum ſpecificas, vt & materiæ diuerſitatem, variarum coagulationum ſecun-

dum duritiem & figuras cauſa eſt, ſicut etiam ſpiritus inſitus in omnibus viuentibus eſt, ſecundum tamen cuiusque plantæ & animalis naturam propriā diuerſas operationes edit. Atque ſal quidem etiam in lapidibus ad concretionem facit: verū quia iam non ſola ſalis forma hoc munus perficit, ſed ſuperiori formæ, lapidis ſcilicet huius vel illius inſeruit, non etiam talis fit concretio ſimpliciter, qualis in ſalibus, ſed qualis lapidibus propria, adamant ſcilicet, cryſtallo, & aliis Diximus autem & ſpiritum & ſuccum Verū principalis vis eſt in ſpiritu, & à ſpiritu ſuccus illam habet; cum vis illa lapidifica etiam extra ſuccum in ſpiritu reperiatur. Sicut Auēntinus, *lib. 7. annal. Bawaric. refert*, anno 1343. ex terræ motu plures quàm quinquaginta ruſticos, itē mulgentes cum vaccis extinctos dirigiſſe, & corpora cum ſpiritu terreno in ſalinas ſtatuas redacta fuiſſe. Ita ferunt in Britannia ad Auernum ſpeluncam eſſe, in quam quicquid aquarum inſluit, coagulatur in lapidem. Et Philipp. Camerarius, *in deſcript. Ptolom. augmento ſine occidentali notitia Centur. 2. cap. 70.* ex Cornelio Vietſlietio narrat, de aura meridionali certis anni temporibus ſtante in montanis prouinciæ Chilenſis in Armenia, cuius quidem aſſlatu integræ equitum turmæ velut in ſtatuas lapideas repente obriguerint, ſteterintque in via eo aciei ordine, quo ante metamorphoſin adhuc viui iter fecerunt. Cui ſimilis eſt hiſtoria, quæ ab Ortelio refertur, *in deſcriptione Ruſſiæ*, de pecudum gregibus & armentis illi cō petreſactis.

Hic ſpiritus lapidificus, aut ſuccus lapideſcens cū paſſim in terra & aqua reperiatur, & terra quæuis plantarum ferax plurimum ſalis in ſe contineat, qui plantis in elimentum cedit: non mirum eſt, quod ſuccus ille lapideſcens, aut ſal coagulans, ſi non rectè ſeparetur & excernatur, poſtea in corpore humores excrementitios, quibus cōiungitur, in lapideam duritiem facile conuertat. Ex hoc etiam ſpiritu & ſucco ſemina quædam lapides, quæ coctione nec eliquantur, nec emolliuntur, maximam partem conſtare, credibile eſt. Imò cum pars qualibet ſibi ſimili ſucco nutriatur, quicquid in alimentis eſt eiſmodi ſucci & ſpiritus & ſalis coagulatiui, in animalibus ad offium, teſtarum, lapillorum, quales in hirundinibus, conchis, aſtaciis, & aliis plurimis inueniuntur, conſtitutionem & generationē conſumitur; id quod ipſa reſolutio oſtendit: cum talia pleraque ferè nihil ſint, niſi ſal, aut certè copioſiſſimum ſalem exhibeant. Atque eius rei documentum præbet lapis, quem oſteocollam nominant, qui admirabilem in offium fracturis ſanandis vim habet, ſi drachmæ pondere cum vino aliquoties exhibeatur. Cum enim proculdubio carnibus & aliis partibus mollioribus aſſimilari non poſſit: ab offibus ob maiorem cognationem attrahitur, qui fracta ferruminat. Quamuis enim quod de offibus, cornibus & teſtis animalium diximus, in dubium vocare conatur Libavius; dum ſalem copioſorem ex carnibus & aliis mollioribus partibus, quam ex offibus ſæpe à Chymicis elici poſſe ſcribit: tamen fidem in hoc non meretur. Conſulatur experientia, & rem contrario modo ſe habere, planum fiet.

Atque hîc ſpiritus lapideſcens & concretius poſtea etiam metallis, iam vno gradu poſt lapides conſtitutis, ineſt. Vnde à ſpiritu plumbi Argentum viuū coagulari videmus. Et hinc facile eſt cauſam reddere paſſim in rhermis, acidulis, fontibus ſalis, & ſimilibus, ſtyriæ, tophi & lapides canalibus accreſcant. Ex iſdem etiam cauſam reddere non difficile erit, quomodo ex cineribus & arena vitra fiant; quomodo ex luto, ſeu terra, non quauis, ſed ſui generis, lateres & ollæ conficiantur.

Salium tandem differentias quod attinet, ſatis eſt, ſi

si salium primas differentias, quas natura nobis exhibet, recenseam, id est, ea corpora, quæ maximè salina sunt. Nam, quod sæpe dixi, si Peripateticis integrum est, corpora, in quibus vnum Elementum proximè abundat, pro elemento simplici ostendere, quidni etiam Chymicis hoc liceat? Et in primis cum principia illa non facta sint, ut peculiare per se corporum naturalium species constituerent, sed rebus aliis concreatæ sint, ut iis materiam præbeant. Et monstrant illi sua corpora ex elementis sibi inuicem mistis aliis simpliciora, & magis exquisitè similia; & Chymici monstrant illis saltem Chymicorum principium. Interim satis est, si obtineant, dari naturam salinam simplicissimam, quæ nunc minus, nunc plus aliarum rerum admixtum habeat, minimum in sale esculento fossili, plus in marino Sodomitico, ut & vitriolato & nitroso. Quam illam ipsam essentiam salinam, quæ est tam in sale fossili, quam coctili, quam marino, nitro, vitriolo, salinum Chymicorum principium esse, non immerito statuitur. Dum autem vulgò Chymici statuunt, nullum dari principium simplex atque solum, quod de reliquis non participet, id vel de principiis non simplicibus, sed corporibus solum, in quibus ea abundant, accipiendum est, vel ut falsum reiiciendum. Nullum enim principium ex alio fit, vel in aliud resoluitur. Et sanè permixtio illa vera est, & sal in variis plantarum & animalium speciebus variè alteratur, & rei cuique proprius redditur; sicut & in humorum corruptione variæ differentie apparent. Est sal in vitriolo, alumine armoniaco, ferro. Est sal volatilis in vitrica, persicaria, aro, dracunculo, chelidonio minore, armoracia, sedo minore, cochlearia, nasturtio, thlaspi, sinapi. Est sal in humoribus, qui pruritum, scabiem, cancerum & alia vlcera erodentia excitant. Sunt & sales factitij, borax factitius, sal ammoniacus factitius, alembrot & similes.

Sulphur. Sulphur Chymicorum alterum principium est. Sulphuris autem proprium est, esse φλογιστον, & nil sine sulphure inflammatur. Elementa verò pura, ut ignis & aer, non inflammantur, ut & supra dictum est, & si inflammari videntur, fit hoc ob vapores sulphureos admixtos. Et quod in re inflammata videtur, non purus ignis est, sed cum res comburitur, sibi quod vulgi oculos fallit, non amicos latet sapientum, sumit ac seruat ignis, ut Scalig. *Exerc. 9.* loquitur. Eidem attribuitur odor; & sulphur primum odorabile statuitur. Reliqua omnia talia sunt propter sulphur. Etiam si verò odor in multis sulphureis non percipitur, id fit saltem in integris: in resolutis verò manifestissimè percipitur. Sicut enim vinum actu frigidum apparet; etsi sit calidissimum, ut ex spiritu vini inflammabili, qui ex eo elicitur, apparet: ita sunt multæ res odoratissimæ, quæ tamen integræ nullum de se odorem emittunt, nisi contritæ vel accensæ. Hinc etsi sulphur & pinguedines integræ odorem multum non spirant: tamen ubi accenduntur, & præcipuè ubi in fumum mutantur, odor satis percipitur, quod vel ex candelarum extinctarum fœtore satis animaduerti potest. Et quantum fœtorem exhibeant pinguedines accensæ, nemini ignotum, Ipsum opium etiam satis grauem odorem habet, & moschus, quo in minores partes resoluitur, eò plus odoris spirat. Neque semper in rebus odoratis partes sulphureas abundare necesse est. Sæpe enim in exigua quantitate est magna virtus, sicut & sales aliis alijs aciores. Neque sulphur semper in forma oleosa & pingui apparet, sed sæpe etiam in spirituosa, ut in spiritu vini videre est. Ita in rosis minima quantitas est spiritus φλογιστος, sed is valdè odoratus est, ut aliquæ eius guttæ magnam etiam aquæ copiam odoratam reddant. Etsi verò nonnulli odores & saporis subiecto coniungunt, & odorem partis sapidæ es-

se dicunt: tamen experientiam consulenti aliud manifestum fiet. Dantur enim res sapidissimæ & acerrimæ, quæ nihil, vel certè minimum odoris habent. Quanta corrodingi vis & acrimonia sit in Arsenico, Mercurio sublimato, & aliis mineralibus, oleo vitrioli, dracunculo, aro, ac similibus notissimum est: in quibus tamen nullus vel exiguus odor est. Nonnulli etiam primum coloratum faciunt, & probabilius quàm illi, qui sali colores tribuunt. Verùm de coloribus res difficilior est. Etsi enim Aristotelis interpretes nonnulli ex elementorum commixtione colores deducere conantur: tamen nihil, quod etiam in specie aliquam probabilitatem habeat, afferre possunt, nec docere, qualis sit elementorum commixtio ad colores producendos: sed ingenuè fateri necesse habent, neminem colorum singulorum causas proximas assignare posse. Liberum ergo relinquant interrim Chymicis, cum meliora docere non possint, ut suo sensu abundant, & colorum principium vel sulphur esse statuunt, vel cum Anf. Boëtio Deum opt. max. ut figulas, ita & colores gemmis & aliis, quibus ab aliis discernentur, indidisse, eosque ex proprio cuiusque rei seminario provenire credant. Admittatur sanè etiam illa de lucidi & opaci mixtione vulgata opinio: tamen ea Chymicorum opinionem non tollit. Illa ipsa enim inexplicabilis lucidi & opaci commixtio pro quolibet colore producendo necessaria à Deo, rerum omnium Autore, instituta in sulphure exhibetur: sicut in sulphure cupri, ferri & aliorum metallorum, ac mineralium accenso id videre est, quorum quodque peculiarem in flamma colorem exhibet. Tale sulphur procul dubio gemmis etiam colorem attribuit: cum vero satis consentanea sit, ipsas etiam gemmas de natura metallorum participare, ut à Chymicis id alibi explicatur. Et sufficit exigua sulphuris quantitas ad corpus alicuius gemmæ coloratum reddendum; sicut aliquot guttæ spiritus rosarum sat multæ aquæ infusæ eam odoratam reddere valent.

Veruntamen & hic dubia restant. Nam cum colorum alij sint apparentes, quales in collo columbæ, in iride, crystallo, & vitro trigono luci obuerso, araneæ telis & similibus videntur, qui non nisi ad radios corporis lucidi conspiciuntur; aliis reales, qui etiam in umbra, & quocumque modo luci obuersi apparent, & eodè modo conspiciuntur: omnino quærendum est, an utriusque sint eiusdem generis, & an ab eadem causa originem habeant. Representatio quidem est eadè: verum non exigua apparet differentia. In collo n. columbæ reuera is color non est; guttæ etiam in iride coloris expertes sunt; sicut & vitrum illud trigonum, quod luci oppositum varios colores refert: si v. Soli vel luci obiciantur, tales colores apparent. At in smaragdo, rubino, hyacintho iidem colores semper seu luci obiciantur, seu in umbra aspiciantur, apparent. Verum hæc de natura colorum disquisitio operosiorè tractatione requirit quam inter alios instituit Vid. Ant. Scarmilioni, *l. de colorib.* & alii. Et sunt coloris causæ atque essentia tam controuersæ, atque obscuræ intellectui, quàm sunt ipsi visui manifestæ, ut Scalig. *exerc. 325. sect. 1.* loquitur, latetque eorum natura in profundissima caligine inscitia humanæ, *ibid. sect. 4.* ut quicquid etiam hic statuunt Chymici, nihil, quod à Peripateticis metuant, habeant, cum non minoribus difficultatibus ipsi premantur.

Abundant præcipuè sulphure. Sulphur commune, petroleum seu naphtha; quò & succinum pertinet; sperma ceti dictum, seu pinguedo mari innatans, carbonis fossiles. In plantis resinæ & lachrymæ arborum pinguium, piceæ, pinus, abietis, terebinthi, thuriferæ arboris, styracis & similibus, ac pix & oleum, quod ex iis accensis colligitur. In animalibus pinguedines. Videatur Libavius, *part. 3. singularium*, ubi prolixè & doctè de bituminis speciebus differis. Bituminis

T e c aurem

autem voce generalissimè & latissimè vitur, eadem planè significatione, qua Chymici vocem sulphuris usurpare solent.

Tandem an præter hæc duo Chymicorum principia detur tertium, & quod sit illud, quod Chymici unanimi ferè consensu pro tertio ponunt, & Mercurij nomine exprimunt, malo dicere. Non liquet, & meam seu ignorantiam seu dubitationem ingenuè confiteri, quā pro demonstrationibus & solida veritate ea venditare, quæ dubitationib. non carere ipse scio. Interim coniecturas meas proponā. Mercurij nomē dupliciter à Chymicis accipi notissimū, interdum in specie pro argento vivo, interdum in genere pro principio cū sale & sulphure cōmuni. In specie dictus Mercurius quid sit, planum: quid autē ille in genere ita appellatus, multis difficultatib. involutum. Etsi n. non solū Paracelsus eū inter principia numeret, sed faciat iā eius & mentionē Isaacus Hollandus, & Fr. Basilius Valentinus, qui vixit circa initia morbi Gallici, excitati in Europa, circa annum 1493. nemo tamē quod sciam, quid per & intelligendum sit, ita explicat, vt animū veritatis avidū expleat, aut quomodo ab aqua vel sale volatili, imò sulphure subtilissimo inflammabili differat, monstret. Seuerinus, c. 8. & ideo reliquis principiis addendum esse scribit, vt assidua irrigatione duo priora, sal scil. & sulphur, actionū frequentia ad siccitatē & senium in horas festinantia foueret & mistione fluidam substantiam redderet facilem. Quercetanus, in defens. cont. A. non. c. 14. Mercurū dicit esse *liquorē illū acidū, permeabilem, penetrabilem, purissimum & atherum: illud corpus viciū, acreum, subtilissimum, viuificum, ac spirituosum, vita pabulum, & viciū seu forma proximum instrumentū, spiritum antiquissimū. Hermetis.* Eodem ferè modo Beguinus, in Tyroc. Mercur. dicit esse *liquorem illum acidum, permeabilem, penetrabilem, atherum, purissimum, à quo omnis nutritio, sensus, motus, vires seculi, & que prospera retardatio.* E quib. postea recentiores alij suas descriptiones mutuati sunt.

Verū in iis omnib. non pauca sunt, quæ nō satis sibi constare videntur. Primò enim, cum liquorem acidum esse dicūt, suorum dogmatū nō satis memores videntur. Cum enim sapor, secundum doctrinā Chymicorum, à sale proueniat, si in liquore aliquo aciditas percipiatur, illa potius erit à sale quodam acido, quā à Mercurio; & plurima liquida pro Mercurialib. habentur, quæ acida non sunt: sicut in spiritu vini plurimum inesse Mercurij docent Chymici, in quo tamen aciditas nulla percipitur.

Deinde Mercurius modò ipsis est aqueus, modò aereus, modò æthereus (quod mirū, si acidus est) & sic etiā igneus. Nam æthera & ignē pro eodem habent plerique Paracelsici. Præterea si est proximū animæ instrumentum, si pabulū vitæ: quid de spiritu naturali, vitali, animali fiet? quid de calido innato, & humido radicali? Aut quomodo hæc à Mercurio distinguantur? Nam & spiritus proximū animæ instrumentum sunt. Et calor natiuus, ac humidū primigenium, oleaginosum & aerium, insito spiritu, totius formæ custode ac propagatore, perfusum facit, vt omnia viuant. Et certè esse vitæ pabulum, sulphuri potius pingui, quam Mercurio, aqueæ substantiæ conuenire videtur. Imò nutrire non est principiorum, sed potius nutrimenti è principiis compositi.

Tribuunt etiam Mercurio colores. Verum nec in eo ipso sibi consentiunt. Paracelsus enim cum alibi, *tum tract. 1. de pestilent. tit. de cabala*, Salem omnibus rebus colorem & formam dare statuit, quod tamen vero parum consentaneum videtur: & neque à sale, neque à Mercurio colores prouenire probabile. Cū enim sal benè purificatus sit candidus & perspicuus; multo magis talis erit liquor mercurialis aereus, æthereus, purissimus: & proinde rectius color sulphu-

ri attribuitur. Atque adeo ob hanc doctrinæ obscuritatem factum puto, vt Mouffetrus, in epistolis Chymicis, cum salis & sulphuris in maiore mundo lōgum catalogum & plurimas differentias recēseat, nihil ferè aut pauca de & habeat. Ac proinde non sine causa scripsisse videtur Libavius, in exam. Philos. vit. Sect. 6. *Chymicos recentiores notis quidem quibusdam sulphur, & sal describere. Verum quando vrgentur, & cum certitudo queritur, ac quidnam sit &, quid sal, quid sulphur, exactius queritur, omnia confundere, ac in sale &, & sulphur, in sulphure, &, & salem in & salem & sulphur inesse contendere.* Libavius ipse tandem, cum reliquas definitiones omnes, in Examine Phil. vit. cap. 29. examinasset, hanc profert: *Mercurius est liquor essentialis, arte Chymica ex misto, separatis elementaribus impuritatibus, extractus, sulphuri salique eiusdem misti oppositus.* Verum nec hæc satis clara definitio est, nec quas proprietates ille liquor essentialis habeat, & quomodo ab aliis discernatur, satis explicat. Exēpli quidem loco producit aquas è vegetabilibus destillatas: verum si phlegma seu aqua in aqua rosarum, vel alia destillata separatur, manet spiritus *φλογος*, odoratus, & sapidus, qui propterea & sulphur & sal volatilem in se contineat: atque ita spiritus ille rosarum, seu alterius plantæ non est simplex substantia, ipso id confitente Libanio. Ac sulphur & salem in eo esse certum est: an quid præterea, hoc iā inquirimus. Admittit id Frater Basilius & alij Chymici, sed, vt dixi, plerique malè eius naturam explicant, dum liquorem acidum esse dicunt. Melius sentiunt, quando ætheream, vel aeream, aut spirituosam ac purissimam substantiam, imò spiritum antiqui Hermetis esse scribunt. In quo si ab iis, vt puto, non dissentit Libavius, qui liquorem illum, quem appellat essentialē, in vino spiritum aereū dicit, non malè sentit. Vna enim res modò forma liquida, modò spiritiosa in essentia sua non mutata apparere potest, vt in destillationibus spirituum manifestum est. Atque ab ista hoc modo explicata & limitata sententia, nec meæ coniecturæ discrepant, quas viris doctis & candidis iudicandas relinquo.

Vt enim quod mihi probabile videtur, dicam, si quis est Mercurius, statuendum, cum esse liquorem aliquem spirituosum, vel spiritum, qui tamen à sulphure subtili ac sale volatili vix ac ne vix quidem separari possit, vt solus conspiciatur ille spiritus: tamen id non multum refert: neque ignis purus videtur, nec aer, nec spiritus in corporibus animalium, nec multa alia, quæ tamen rerum naturæ pars sunt multò maxima & præstantissima, & à quib. reliqua quæ in oculos incurrunt, omnem suam vim obtinent. Fallunt talia oculos vulgi, animos haud latent sapientum, vt Scaligeri verbis iterum vtat. An verò dum hunc spiritum præter Elementa simplicia cum sale & sulphure ad corporum mistorum perfectorum constitutionem concurrere dico, & hæc tria, sal, sulphur, & spiritum cum Elementis, quæ non excludo, certo modo mista, singulis corporum naturalium formis *οικείαν ὁλὴν* constituere statuo, absurdi aliquid committam, viris doctis & candidis, & veritatis, non victoriæ studiosis iudicandum relinquo.

Quæ omnia vt concludam, salua eorum, qui meliora monstrauerint, sententia, ita de principiis mihi videtur sentiendum. Monstratum est supra, me doctissimis Aristotelicis hac in re assentiri, qui statuūt, metalla, & mineralia, gemmas, lapides & plantas nō esse mista simpliciter, & quæ suas formas tantum ex formis elementorum habeant; multò minus talia ex duplici illa exhalatione, quæ proximam meteororum & corporum imperfectè mixtorum, quæ secundum *φύσιν ἀπικυττόραν* in natura accidunt, est materia, generari; cū longè maior corporum illorū sit

De principiis Chymicorum sententia.

fit differas & nobiliores qualitates & operationes, quàm quæ à qualitatibus Elementaribus, & duplici exhalationis differentia peti possint. Ideoque cum Scaligero, qui *exerc. 307. sect. 20.* rectè scribit; omnem formam cuiuscunque perfectè mixti, etsi non est anima, ut in adamante, naturam esse quintam, longè aliam à quatuor Elementis, statuendum cenfeo, mineralia, metalla, gemmas & lapides habere suas formas específicas. Cum verò formas qualibet requirat *εἰκείαν ὕλην*, nec nobiliores formæ materiæ primæ immediatè, sed materiæ certo modo dispositæ, suæque peculiari forma præditæ, quæ tamen respectu ultimæ formæ tum materiæ officio fungitur, insint: hanc materiam præstare Elementa cum principiis Chymicis, & hinc rectius multorum causas reddi posse, quàm ex generali illa & meteorologica de duplici exhalatione doctrina, sentio. Et quidè de sale & sulphure esse rem clariorem, eaque spationibus Chymicis satis demonstrari posse existimo. Et si non planè pura, tamen in iis corporibus, in quibus abundant: eodem modo ut pro Elementis vulgo, neque immeritò, ea corpora monstrantur, in quibus ea maxime abundant, & terræ & aquæ nomine appellantur ea, in quibus certum est, alias præter Elementorum formas subesse. Ut enim varia terrarum, ut & aquarum, genera terræ & aquæ dicuntur, idè quod aliquam naturæ convenientiam & *μίαν πᾶσι φύσιν* participant: (nam si saltem nomine convenirent, & unam essentiam non participarent, *ἁμονύμως* saltem ita dicerentur.) Ita & salia omnia inter se, & sulphura omnis inter se non solum aliquam nominis convenientiam habent, sed unam essentiam participant, & reuera sal fossilis, coctilis, marinus, alumen, vitriolum, sal armoniacus, sales plantarum de communi quadam essentia participant. Ita & sulphur vulgare, bitumen, naphtha, succinum communem quandam habent essentiam, atque ob eam communia quædam accidentia. Atque ita est sulphur in sulphure vulgari, in naphtha: est sal in sale esculentato, in alumine; etsi talia merus sal non sunt, sed formas suas específicas, quibus inuicem differunt, habent. In aliis corporibus naturalibus magis compositis & nobilioribus, ut plantis, animalibus, etsi ob maiorem & operosiorum compositionem ita primo intuitu obuia non sunt: in resolutione tamen in iisdem etiam reperiuntur. Et licet, quod sæpius dixi, ita planè sincera, & ab omnium rerum aliarum admistione libera principia exhiberi non possint: tamen id nihil refert, cum nec Elementa quod toties iam dixi, pura monstrari non possint, quæ tamen, ut principia Chymica, non solum facta sunt propter mista, sed etiam ut mundi systema & molem compleant. Ideoque sit, ut extra separationes (non solum eas, quæ arte, sed etiam quæ natura fiunt) nullibi appareant: tamen id nihil refert, cum eo fine creata sint, non ut ipsa per se corporis naturalis aliquam speciem seorsim existentem constituerent, sed ut mistorum sint principia.

De Mercurio clariorem doctrinam à Chymicis desiderari antea dixi. Et re hinc inde pësitata, quid statuat, aliud non habeo, quam, si præter salem & sulphur & elementa, seu ut appellant, phlegma & terram mortuam, aliquid amplius in corporibus naturalibus omnibus (nam non in specie de mercurio metallorum principio hic quæritur) reperitur, illud esse Spiritum illum & *εἶσαν ἀνάλογον τῷ ἁέρι* *ἡρώδω*, secundum Aristotelem. Ita enim entia temerè non multiplicabuntur. Et omnia, quæ Aristoteles Spiritui tribuit, quod scilicet sit *ἁπλῶς πᾶσι τῶν δινησάτων ἐμφυλὲς τε καὶ γέννηται* *ἑστία, καὶ φύσις ἀνάλογος* *ἑστία τῷ ἁέρι* *ἡρώδω*, ea omnia Mercurio suo tribuunt. Hic enim, ut Querceranus & Bequius eum definiunt, est substantia seu corpus per-

meabile, penetrabile; æthereum, purissimum, subtilissimum, viuificum, & formæ proximum instrumentum, imò Spiritus antiquissimi Hermetis.

Quod verò Chymici quidam vitale sulphur id, quod Aristotelici calidum insitum, nominant, huic sententiæ parum obest. Calidum enim innatum in animalibus, ut Fernelius, *lib. 4. Physiol. cap. 6.* docet, corpus simplex non est, sed constat humido primigenio, insito spiritu & calore. Ideoque si verba eorum hic potius in meliorem partem accipere, quàm in prauum sensum detorquere velimus, facile intelligemus, eos calidum innatum sulphur quandoque appellasse: Mercurium suum tamen ita descripsisse, ut eundem etiam calido innato inesse satis clarè indicarent: & cum utroque calidum innatum constet, nunc ab hoc, nunc ab illo id denominare nihil prohibet. Et omnino sulphur hoc & mercurius ita rectè in natura coherent, ut separari facile non possint, sed sulphure accenso simul mercurius auolet, ut de spiritu vini loquitur Frater Basilus. Cæterum cum ut formæ, ita & operationes diuersæ sint in rebus naturalibus: ita & hic spiritus sese habet. Et ut Aristoteles ait, ut nobilitate vel ignobilitate animæ (imò etiam formæ reliquæ) inter se differunt: ita & hic spiritus: atque ita actiones a tota substantia dictæ, & occultæ proprietates huic spiritui, tanquàm proprio subiecto, attribuuntur, qui in venenis est veneficus, in purgantibus purgans. Et quid absurdum foret, si dicatur, in omnibus purgantibus spiritum quandam esse, qui cum Mercurij in specie dicti & Antimonij spiritu quandam cognationem habet?

Tandem originem horum principiorum quod attinet, alij aliter hac de re sentiunt, & alij quidem esse altera & prima mixta, alij peculiare naturas in prima creatione aliis rerum naturalium speciebus concreatas, ut earum cum Elementis essent materia, statuunt. Statuat hinc quisquis quod voluerit. Qui tamen priorem sententiam sequi voluerit, id simul statuat necesse est, corpora hæc licet ex Elementis materiam habeant, formas tamen nobiliores, ob quas Elementis nobiliora sunt, & à quibus aliæ, quæ Elementis non insunt, qualitates fluunt, habere. Quam re clarissimos viros, eosque Peripateticos & Galenicis, ad stipulatores habebit. Omnem formam cuiusque perfectè mixti, etiam si non est anima, naturam esse quintam longè aliam à quatuor Elementis, rectè dixit Scaliger, *exerc. 307. sect. 20.* Neque enim credendum, in prima rerum origine ex Elementorum mutua pugna semina, & spiritus rerum resultasse, aut Deum in cratere Platonis Elementa miscuisse, atque ita omnium eorum formas eliciuisse: verum formas & substantias cælo analogas Deus creauit, ac corporibus naturalibus indidit. Et ultra Elementa aliquid in rebus naturalibus agnoverunt Schegkii, Fernelius, & plurimi alij, Schegkii, acutissimus Philosophus & Germanicus, Aristoteles *lib. de caloris vi & efficacia* expresse scribit: *Omne corpus esse aut Elementum, aut ex Elementis concretum, aut celeste esse, aut habere quandam analogiam & similitudinem cum celesti corpore.* Et Iohannes Franciscus Picus Mirandulanus, *lib. de Elem. c. 3.* scribit: *Si quis Philosophorum sententiæ atque authoritati nollens acquiescere, & aliqua alia adhuc esse Elementa, quæ vulgò notis Elementis mista sint, & occulta quadam vi natura concurrant ad res sublunarias constituendas, statuere eos vix solidè refutari posse.*

Quod siue meum siue aliorum doctorum virorum dogma Aristotelicæ Philosophiæ & Galenicæ Medicinæ ruinam nullo modo minatur. Qui defectus supplet, priora non euerit. Ideoque cum illo Seneca, quod etiam in præfatione allegavi, concludo: *Multa egere qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt.*

Trr 1 multum

multum adhuc refat opera, multumque restabit: nec ulli nato nunquam praecludetur occasio aliquid adhuc adiciendi. Nimirum ea, quae de rerum natura scimus, minima pars sunt eorum, quae ignoramus.

Atque haec de principiis paulò prolixius proponere volumus; cum in principiis considerandis nulla diligentia nimia esse possit.

CAPVT XII.

De Generatione & Miftione.

IAm quomodo ex his seminibus, principiis & Elementis rerum generatio & miftio ex sententia Chymicorum recentiorum fiat, in primis è cap. 8. P. Seuerini videamus.

Generatio
quid Chymi-
sis.

Fundamenta generationis in seminibus, de quibus antea dictum, consistere statuunt; generationemque nihil aliud esse, quam progressionem seminum è suis fontibus, abyssis, & vitalibus principiis in hac mundanam scenam, qua ex inuisibilibus visibilia fiunt, & colores, saporis, odores; caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, magnitudines, situs, cōformationes & omnium corporum ornamenta producant, & hoc modo indiuiduorum renouatione specierum perpetuitatem custodiant. Atque ita, quaecunque hic alterationes, mutationes, motusque apparent, eos non nisi fluxus seminum, corporum cōsumptionibus, instaurationibus, transplantationibus vicissitudines definitas ostendentibus esse, statuunt. Et quaecunque noua indies fieri videntur, in suis abyssis & semine antea delitescere meliorique vita frui dicunt: & rursus quae hic corrumpi videntur, non festinare ad non Ens, sed, destinatis muneribus absolutis, ad fontes suos recurrere. Et hoc modo ad generationem necessaria esse elementa, vel matrices seminalib. rationib. fecunda, & corporū principia. Et quidem loca, matrices, elementa, corpora seminib. consentanea requiri. Semina enim potestatem hanc habere, vt adfiscant sibi consentanea: neq; in quolibet subiecto habitare, sed in tali calido, frigido, humido vel sicco; in tali sale, sulphure, mercurio talia semina habitare. Et pro huius sententia assertione citant Hippocratem, qui lib. 1. de Dieta scribit: Ἀπόλυται μὲν εἰς ἀπείρων χρόνων, εἰς γένεσιν, ἐπὶ μὴ καὶ πρότερον ἢ. Συμμιμνήσκου καὶ διακρινόμενα διολοιόμενα: νοσίζονται ὅτι παρὰ τῆς ἀνθρώπων, τὸ μὲν ἐξ ἀδὲς ἐς φῶς αὐξάνειν, γένεσις: τὸ δὲ ἐκ τῆς φάως εἰς ἀδὲν λειώθειν, διολύσις, ὀφθαλμοῖσι δὲ οὐ φαίνεται, μάλλον, ἢ γινώσκουσιν. ἐγὼ δὲ τὰς γινώσκων ἐξέρχομαι. Ζῶν γὰρ κακίνα, καὶ τὰς, καὶ ἔτε τοὺς ζῶντας διόταν οἰοῦτε μὴ μὲν παύων. καὶ γὰρ διόταν εἶναι, ἔτε τοὺς ἡμέτερος, μὴ ὄντες ὅθεν ἀφ᾽ ἡμῶν. Nihil quidem omnino perit, neque oritur, quod prius non erat: verum inuicem commixta & discreta alterantur. At homines existimant, id quod ex Orco in lucē augetur, oriri: quod vero ex luce ad Orcum imminuitur, perire: magisque oculis, quam rationi fidem esse adhibendam. Ego vero ista ratione ponam. Animalia namque sunt & illa & ista, neque animul interire potest, quin omnia intereant, neque quod non est, generari, cum non sit, unde generetur. Et mox: φάος ζῶν: σκοῖα ἀδὲν. φάος ἀδὲν, σκοῖα ζῶν. φοιτᾷ καὶ μετακινεῖται, κείνα ὡς, καὶ τὰς κείναι παύσιν ὡς διακρινόμενα. κείνα τὸ τᾶ πῶς. τὰ δὲ πῶς, κείνων. καὶ δὲ μὴ πῶς, ὡς οἶδαν. ἀδὲ πῶς, δὲ κείνων εἶδεται. καὶ δὲ μὴ ὡς, εἰ γινώσκουσιν. Ἀλλ' ὅπως αὐτοῖσι πῶς γίνονται, δὲ ἀνάκλιν θείων, καὶ δὲ βήλονται καὶ μὴ βήλονται. Lux Ioui, Tenebrae Orco; Lux Orco, Tenebrae Ioui; cōmeant & τᾶσμι mutantur illa hac & hac illuc; & omni quidem tempore illa horum, hac verò illorum res

Orcus Hip-
pocratis.

Lux Hippo-
cratis.

peragunt: & quae quidem faciunt, non sciunt; quae verò faciunt, scire videntur, & quae quidem vident, non cognoscunt; & tamen hac omnia necessitate diuina contingunt, & quae volunt, & quae nolunt.

Nimirum signaturis seminum ornata corpora & pulchritudine vestita lucis imaginem repraesentare: deflorescentia verò seminumque vigore destituta caligine obduci, & hinc tenebras appellari, docet Seuerinus: hincque seminibus refluentibus & cœtus mortalium relinquentibus, tenebrarum nomen impositum fuisse.

Absoluere autem suos progressus & operationes semina sentiunt spirituum mechanicorum, quos appellant, ope. Appellant autem spiritus mechanicos, qui scientia innata decorati, & artificiosa mechanica instructi, saporis, coloris, odoris, figurarum, magnitudinum, ordinis & proportionum in rebus naturalibus caussa sunt: cum spiritus, qui artificio & ista scientia instructi non sunt, nudi vapores & fumi inanes sint.

Prout autem elementa subtilitate, crassitie, mobilitate, pondere, & semina ipsa inter se differunt: ita quoque generationum diuersitatem accidere, & quaedam habere celeres periodos, alias longioribus interuallis circuitus suos absoluere.

In globo inferiore tres insignes differentiae generationum occurrunt, Animalium, vegetabilium, & mineralium, quas hoc modo explicant. In animalibus seminalem materiam in balsamo animali, in vitali sulphure, in spiritu vitali, in mumia, in radicali & prima materia animalium, quā appellant, contineri statuunt, quae in homine, non vt in reliquis animalibus certis anni temporibus turgeat & flores emittat, sed æquè hyeme ac æstate, vere, autumno. Esse autem diuersos generationis animalium modos. Perfecta enim animalia ex proprio solum semine generare & generari: quaedam æquè ex patentum semine & putredine, vt mures. In ista enim, quae ex putredine dicitur, generatione, quāq; Paracelsus ex Cagastro, sicut alteram ex Iliastro appellat, Semen esse vegetabilium naturae finitimū. Fundari namque in materia quadā vitali, lenta, tenaci, & propterea externis impressionib. resistere posse, & ad tempus latere, sub dominio siue alterius seminis, siue in matricibus sopitis & frigidis: solum verò & excitatum proferre signaturas suae speciei: animalque constituere, & scientiae tam diu occultae illustra documenta demonstrare.

Plantas verò habere corpus crassius, magis viscosum & lentum, respectu seminis animalium, docent. Et licet illa seminalis materia in tota planta contineatur; cum omnia benignitate balsami illius vitalis perfruantur: tamen in quibusdam partibus, quae restitum analogiam obtinent, perfectius preparari, tutoque conseruari, & tales proinde partes seminalem materiam propagare. Vnde quaedam plantae semine, quaedam radicibus, quaedā surculis, aliæ aliis modis propagantur. Tempora autem horum seminum Ortus & Occasus diuersa esse, cœlestiumque siderū reuolutionem imitari statuunt. Quaedam enim vere, quaedam ætate, quaedam autumno generant & pariunt; citius nonnulla, alia tardius.

Mineralium vero generationem à prioribus plurimum differre. Non enim seminis beneficio indiuiduorūq; propagatione speciei custodiri in mineralibus, sed semina eorū & species in seminalib. materiae rationibus vigere, conseruarique in nocte illa Orphei, in Orco Hippocratis, in Iliastro Paracelsi, in locis & elementorum beatis recessibus, ibidemq; destinatum expectare fatum, & praescriptis temporibus, vitalibus principiis & spiritibus mechanicis comitatas, mundanam prouinciam ingredi, & loca alimēta consentanea perere. Vitamque mineralibus non dene

Generatio
in globo inf-
riori.

Animalium
generatio.

Cagastro
Iliastro.

Plantarum
generatio.

Mineralium
generatio.

Nox Orphei.

denegandam esse existimant; idque ex maturitatis temporibus, ex paroxysmorum raris periodis; ex venarum ordinatis progressionibus, corporum consentaneis compositionibus, saporibus, coloribus, probare conantur. Neque enim maius artificium esse dicunt in formis & figuris vegetabilium siue animalium, quam in colorum, saporum, odorum, coagulationum, actionum, proportionum, quæ in his precipue vigent, ordinata explicatione: atque æquè admiratione dictum esse colorem sapphiri, duritiem adamantis, perspicuitatem crysalli, pulchritudinem auri, ac organa vespertilionis. Quin etiam formas externas naturales in his non esse prætermittas. Aliis enim formis coagulationes vitriolorum, aliis margaritarum, aliis nitroforum, aliis crystallorum, berillorum, adamantis representantur.

Quod autem globum superiorem attinet, eius generationes etiam certas esse, sed longè alias statuunt. In elemento enim cœlesti indiuidua perfecta contineri, quæ stabili vigore in æuum cōsistant. Nihilominus & illa vitalis spiritus copia vigere, qui vbi fermentatione debita ad exaltationem & maturitatem peruenierint, tum euacuari, & spiritali ac inuisibili, sed copiosa fecunditate in aeris capacitatem labi, & cōsentaneis corporum vestimentis indutos fructus suos proferre. Ita quasdam stellas ventorum generationi destinari; atque inter has alias Australes producere ventos, alias Boreales, alias Orientales, alias Occidentales, qui non solum caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, sensibus conspicuis, polleant, sed alias etiam virtutes & impressiones habeant; atque Austrum, ut est apud Hippocratem, *sect. 3. aph. 5.* appellari *καρπικόν νωτὸν, καρπιακόν*, non quia calidus & humidus sit, sed quia corpus eius proprietatibus opiat, cicutarum, solanorum instructum sit. Rursus aquilonem suas habere proprietates ab Hippocrate, *eodē loco*, descriptas, non quod sit frigidus & siccus, sed quia corpora aquilonis proprietatibus berberisatis, acetosis, acaciarum imbuta sint. Rursum esse stellas pluviarum, grandinū, niuis, fulguris, serenitatis, turbinū & reliquorum Meteorum, in quibus vitalia principia & mechanici spiritus eorundē fundentur, suisque temporibus ad generationem procedant. Esse n. certa tempora omnium astrorum, in quibus ad maturitatem perueniant & fructus emittant. Singulis mensibus noua generatione fructus Lunam proferre: sed & reliquas stellas habere suas effluuescentias, & fructuum dispensationes: quasdam bis in anno. Orientales scilicet & Occidentales; quasdam semel, ut Zodiaici signa. Ita & in aeris regione quamuis astra non conspiciantur, nihilominus & ibi esse vitalia generationis principia, destinatis temporibus fructuum dispensatione effluuescentia, nominantur.

Neque hæc ita explicare licet, ut dicatur, superiorum siderum influxum materiam inferioris mundi moueri, atque inde excitatis vaporibus & exhalationibus variis meteoris materiam præberi. Aliā longè est Paracelsi & asseclarum eius sententia, ut ex Paracelsi *libr. de meteoris & Elementis*, videre est. De diei enim & noctis causis ita docet, *libro meteor. cap. 3.* Solem esse stellam diurnam, quæ lucem procreet: nocturnas verò tenebras non ab absentia Solis prouenire, Lucis enim eius tantam vim esse, ut etiam apud Antipodes constitutus Sol per reflexum nihilominus nostram terram illuminare possit: verum esse quasdam stellas nocturnas, quarum fructus peculiare, ut pyri pyra, pomi poma, sint nocturnæ tenebræ.

Eodem modo de æstate & hyeme philosophatur. Vicissitudines enim has temporum ex humiliori vel altiore Solis positu, radiorumque eius obliquitate aut rectitudine fieri negat; sed asserit esse quasdam stellas æstiuas, quasdam hibernas. Inter æstiuas quidem principatum obtinere Solem absque reliquis

Dan. Sener. Tom. I I I.

tamen si esset, perpetuam futuram hyemem. Inter hibernas Lunam præcipuam esse. Æstiuas stellas hiberno tempore non secus ac arbores, quæ floribus & fructibus carent, ac velut emortuæ videntur, effetas quasi torpere: & ut arbores verno tempore primò gemmas, mox folia, deinde flores, & tandem fructus producant, rursusque ea amittunt, & quasi emoriuntur: ita & stellas illas æstiuas verno tempore reuiuiscere, & paulatim incrementa caloris sumere, tandemque ubi ad summum calorem peruenierint, rursus excrecere. His consenscentibus reuiuiscere & reuiescere stellas hibernas, & suos fructus, frigus nimirum, progignere, donec & ipsæ tandem suæ generationis periodum absoluerint. Atque ut arbores non omnibus annis æquè fertiles sunt, ita etiam illas stellas nunc esse steriles, nunc magis fecundas, & hinc calorem æstatis nunc intensiorem, nunc remissiorem esse. Eandem rationem esse frigoris hiberni. Ventorum similem generationem tradit: de pluuiis, niuib, fulgure, tonitru, iride, aurora, idem. *in libris Meteorum*, docet.

Ita cum de generatione sentiant, *Mistionem* quoque huic consentaneam statuunt, vulgatamque de mistione doctrinam reprehendunt, quaruntque, cum mistio sit motio quædam, quis sit motor, qua potestate ad mistionem Elementa actam iusto pondere & mensura confluant: adiungendumque censent esse motorem, principium vitale scientia instructum, formam, speciem, semina, astrum, cuius potestate & infallibili scientia tam diuina mistionis officia administrantur.

Porro accidens quoddam generationis transplantationem esse docet Seuerinus. Si enim alimenta, quæ semina pro sui corporis conformatione, augmento & conseruatione attrahunt, validis facultatibus & potestatibus destituta fuerint, & spiritibus seminum obtemperauerint: iustam & debitam generationem fieri. Si verò & alimenta ipsa validas potestates habuerint, seminumque proprietatibus viguerint, miscbuntur quidem, sed signaturæ variabuntur, nec fiet, quod volunt semina, & fiet pro generatione transplantatio, quam appellat. In genere quidem perfectorum animalium transplantationes rariores fiunt; & non nisi in iis, in quibus seminum & naturæ est affinitas. Ita lupi & canes, equi & asinæ, perdes & gallinæ miscbuntur. In genere insectorum & animalium, in quibus sexuum discrimina non manifestè apparent, frequentiores fieri transplantationes docet; cum seminalia eorum principia specierum scientia instructa æquiuecas generationes dictas admittant. In vegetabilibus & mineralibus transplantationes quasi comites generationum existere tradit. Sic si silybrium in mentham, rapum in raphanum; triticum in lolium; ocymum in serpillum degenerare. In quibus omnibus existimat semina quasi esse æquiueca, quæ multorum indiuiduorum ferè omnibus proprietatibus dissidentium principia esse possint. Sic in semine tritici formam lolij inesse, sed ministram quasi vel comitem, quæ si externa subsidia nata fuerint, contempto imperio non ministri amplius, sed domini munia obeat, id est, secundum suam potestatem omnia moderetur, suasque signaturas inducat. Ita in silymbrio menthæ, in rapo raphani rudimenta latere, quæ eo usque min istrent, quam diu semen silymbrij & rapi imperium obtinet. Quod si ex aliorum confluxu & conspiratione menthæ & raphani semen dominabitur, illa seruiant. Atque huius transplantationis beneficio multa in re Botanica fieri, mitigari sapes, mutari colores, & alia per infusiones & varias plantationes variari. In mineralibus gemmas specifica transplantatione produci statuunt: ex radicibus plumbi generari adamantem; ex radicibus Lunæ, Sapphirum; ex radicibus Veneris, Smaragdum;

Mistio sec. Chymic.

Transplantationis sec. Chymic.

Transplantationis in animalibus.

In mineralibus.

T r r 3

ragdum;

*Generaciones
sibi super-
ioris.*

*Ventorum
generatio
sec. Seuerin.*

*Astrorum
fructus.*

*Diei & noctis
causæ
sec. Paracelsi.*

*Æstatis &
hyemis causæ
sec. Paracelsi.*

ragdum; ex radicibus Martis, Beryllum. Verum qui plura hac de re cognoscere cupit, legat Petrum Seuerinum; e cuius sententia hæc recitauimus.

De his quid sentiendum sit ut dicamus, generationem primò quod attinet, quam nihil aliud esse dicunt, quā progressionem seminum è suis fontibus & abyssis in hanc mundanam scenam: Noua equidem non est hæc sententia, sed vetustissimorum Græcorum. Neque eam saltem proponit Hippocrates, in lib. de diata, locisque à Seuerino allegatis, sed alij plurimi senserunt, ex rebus nihil perire, neque nasci, nisi quod prius fuit. Hippocrates autem illud, vnde res omnes prodire existimat, vocat *ἀδλω*, quasi rem inuisibilem dicas. Res autem inde prodeunt, *φῶς*, lucem. Et quod Hippocrates nominat *ἀδλω*, Orpheus noctem appellat, Hermes Trismegistus τὸ ἀφανές: sicut & Dionysius Areopagita, in Ecclesiastica Hierarchia, cap. 2. Apollonius Chyaneus, *ἑσπέρη*, Seneca, Rerum naturam; Seruius, Generalitatē, in tertium *Aneid.* Poetæ Chaos & Orcum. Quod verò Hippocrates & Orpheus *φῶς* vel lucem appellant, Apollonius nominat *φῶς*. Ita enim Apollon. Thyaneus, in Epistola ad Valerium: *ἡ δὲ φῶς ἐστὶν ἡ μὲν ἐν ἡμέρᾳ καθάπερ καὶ ἡ νύξ ἐστὶν ἡ μὲν ἐν ἡμέρᾳ. τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἡμέρας τῆς φῶς ἐστὶν ἡ νύξ: τὸ δὲ ἐκ νύκτος ἐστὶν ἡ φῶς καὶ τὰ ἄλλα, ἡ δὲ φῶς.* Hermes verò Trismegistus, sermone 11. *ἐς ἀφάνειας καὶ τὰ ἀφάνη.* Seneca, *epist.* 36. *Cogita eorum nihil, quæ ab oculis abeunt, & in Rerum natura, ex qua prodierunt & mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt.* Seruius, in 3. *Aneid.* Romani contra faciebant, comburentes cadauera, ut statim anima in Generalitatem, id est, in suam redeat materiam.

Origo rerum
naturalium
& propaga-
tio.

Verum enim vero etsi peruetustum est hoc dogma, quod hodie in lucem reuocauit Seuerinus: veritati tamen consentaneum non est, & error iste, ut plerique omnes Gentiliū Philosophorū, ex ignoratione Creationis mundi, fluxit. Cū enim de vera origine mundi, & vnde quælibet res habeat suam essentiam & naturā, ipsis nihil certi constaret: res ex Nocte, Orco & Abyssis inuisibili in lucem prodire, & hinc rursus in eadem reuerti crediderunt. Verum aliud nos docent Sacrae literæ, è quibus constat, Deum dixisse: *Germinet terra germen, Herbam producentem semen, arborem fructiferam ferentem fructum, iuxta speciem suam, cui insit semen suum super terram: & in factum fuisse.* Dixisse DEVM, *Producat aqua reptilia anima viuentis & volatile volet super terram in superficie expansionis cœli.* Dixisse DEVM, *Producat terra animam viuentem secundum speciem suam, iumenta & reptilia atque bestias terre, secundum speciem suam: factumque fuisse ita.* DEVM creatis rebus benedixisse dicendo: *Crescite & multiplicamini.* Creauit nimirum DEVS Omnipotens omnium rerum naturalium species, plantas & animalia: atque ita singulis suas formas cum corporibus dedit. Quæ corpora cum nō sint simplicia, is, qui creauit, miscuit, ut voluit, pro sua sapientia elementa, & cum principiis illis intimis ac spiritu & calido, Elemento stellarum analogo, coniunxit. Hoc modo ex elementis & principiis debito modo constituuntur indiuidua, & vires suas habent, quibus non tantum aluntur, augentur & crescunt, sed etiam benedictione diuina multiplicantur, & ad hunc vsque diem conseruantur. Ita ut plantarum & animantium omnium species nullibi sint, nisi in suis indiuiduis. Atque hoc modo voluntate Creatoris ad hunc vsque diem conseruata est, ac porro conseruabitur Rerum natura.

Elementares
Philosophi.

Primum ergo, ut nonnulli è vulgo Philosophi sentiunt, tam nobiles naturæ, tot insignibus qualitatibus præditæ, saltem ex concursu, conflictu, pugna & tandem attemperatione elementorum nata non sunt. Et vix satis mirari possum eorum pertinaciam, qui, post Scaligeri, *Exerc.* 397. sect. 12. & 20. & alibi, alio-

tumque Philosophorum admonitiones, nihil præter elementa sapiunt, & ut recentiores quidam scribunt, *Cætera, præter hominem, omnia, iuxta animam & corpus, materiam & formam, ex terra & aqua seu elementis creata esse, & in secunda creatione, seu rerum conseruatione materiam continuam iisdem ab elementis suppeditari dicunt.* Licet enim terra & aqua in Genesi solum nominantur: tamen cum, ut ipsimet fatentur, cætera nō excludantur elementa: etiam per eadem nec nobiliora, de quibus hæcenus dictum, principia, vel animæ plantarum & animalium excludentur, quas alterius, quam elementaris esse originis, supra è Scaligero demonstratum. Creatio fuit ea, non generatio; & Creando DEVS formas omnibus rebus indidit, nō eas ex elementis composuit, creatisque benedictione vim multiplicandi tribuit.

Deinde nec ex Abyssis primò prodeunt rerum formæ & per Spiritus Mechanicos sibi adsciscunt corpora idonea: sed creando Deus omnibus suas formas indidit, quæ eiusdem benedictione sese multiplicant. Itaque iam species rerum non nisi in indiuiduis conseruantur, & indiuiduis semina, per quæ propagantur, generantur: nō verò ex Abyssis vel Orco Hippocratis prodeunt. Neque credo, Seuerinum vnquam vidisse, vel canem, vel aliud animal, progressu ex Orco Hippocratis in mundanam scenam, genitum fuisse. Neque semina & species rerum naturalium in Elementis mundi visibilibus per vim sunt, sed per naturā, quam à Deo Optimo maximo in prima creatione acceperunt. Et certè mirum, Seuerinum & eius Sectatores ea, quæ de patria sede, in qua beata quiete & vitæ ac essentia inæstimabili copia fruantur, hinc verò ad hos calamitosos carceres peruenire & principiorum infelici coniugio plurima perpeti scribunt, ita audacter proferre ausos fuisse, quasi pridem ex illis locis venerint. Via, qua ista semina ex abyssis veniunt in mundanam scenam, & hinc in abyssos abeunt, procul dubio est porta illa, qua Aeneas ex Auerno rediit, id est, mera somnia sunt, aut certè non talia, quæ sine omni ratione admitti & probari debeant. His, & rebus naturalibus omnibus asserendis, sensibus & demonstratione opus est: cum *λόγος* & *αἴσθησις* in rebus naturalibus vnicum veritatis sint *κρίτηριον*: sequimurque rectè Scaligerum, *Exerc.* 307. sect. 20. scribentem; *rationibus agendum est viro veritatis studioso, non Tullianis Platonisque pigmentis.* Declamationes enim ambitiosorum opera; otiosorum cibi sunt. Natura diuinitatisque negotiis impedito animo studendum est ei breuitati, quæ res aquet verbis. Demonstrationes certas pro Nectare habeat. Quales cum hic nullas, imò nec probabiles coniecturas videam, iis assentiri non possum. Sed pluribus ista examinare operæ pretium non est. Fecit id satis prolixè Libanius, in *Exam. Philos. vital.* Sect. 21. Et olim iam Erastus, *part. 2. disp. contra Paracelsum.*

De paucis tamen quibusdam adhuc quædam monenda sunt. Quæ de generationibus & fructibus seminum Globi superioris & de meteoris habet Paracelsus & Seuerinus, ea recitasse supra satis fuerit. Tam enim absurda & ridicula sunt, & cum ratione, & experientia pugnant, ut narrationes Luciani his probabiles sint. Ut non sine causa hac de re scripserit Th. Erastus, *part. 2. disp. contra Paracels.* *Principium, inquit, quo vniuersa eius doctrina de Meteoris nititur, præter quam, quod impium est, & cum sacris literis palam pugnat, tam est insulsum, ineptum, stultum, fatuum, absurdum, ridiculum, falsum, ut sine metu alicuius infamia vix aliquis ausit recitare, nedum de eius refutatione coram doctis agere.*

De cæteris, quæ habet Seuerinus, pauca dicemus. De plantarum & animalium generationibus facile cum Aristotele conciliari potest. Modò primò seminū non in Indiuiduis, non in Abyssis & Orco Hip-

Anima nūll
ex elementis

Forma & se
mina rer.
nat. non
latent in
Abyssis.

Meteorologi
Paracelsi
absurda.

Semina re-
rum insu-
indiuiduis
Species.

pocratis conseruatio, & per eadem specierum propa-
gatio fieri statuatur. Id quod ipse Seuerinus nolens
volens admittit, p. 102. & seqq. vbi animalia ex semi-
ne maris & fœminæ generari, & pag. 108. perfecta
animalia ex proprio solum semine gigni scribit;
& de plantis, pag. 114. quod seminalis materiæ pro-
pagatione traducantur. Deinde, ne ea, quæ de planta-
rum generatione, & corporis earum constitutione
dicuntur, Spiritibus Mechanicis solum, vt facit, at-
tribuantur, sed anima potius. Ea enim corpori Ar-
chitecta est; Spiritus vero animæ instrumentum.

An ex incor-
poreis corpora
fiant: & con-
tra.

Sicut & illud non omnem conciliationem re-
spuis (quanquam pro infania id habeat Erasus) quod
dicunt; Ex incorporeis fieri corpora, & contra ex
corporeis incorporea. Si enim penitus rem inspi-
ciamus, verbis potius, quam sensu ab Aristotelicis &
Galenicis discrepant, dum corpora illa appellant,
quæ crassiora sunt, & tactui ac visui obuia; spiritus
verò, quæ subtiliora sūt, holi; effugiunt. Eorum ergo
mens est, spiritus (sed & ipsos, & propriè loqui libet,
corporeos) in corpora condensari, & corpora in spi-
ritus attenuari. Quod nec Aristotelici vel Galenici
negant, qui & ipsi docent, ex sanguine spiritus vita-
les generari, & cōtra spiritus crassescere & cōden-
sari posse. Et doctissimus Medicus Andreas Planerus
lib. 2. meth. med. p. 72. docet, quod ex cibo & potu ex-
citeretur halitus & vapores, quorum melior portio
in venas mesaraicas subeat & inhalet, ibique in spe-
ciem sanguinis concretione quadam commutetur.
Testanturque idem multa, quæ passim in rebus na-
turalibus fieri videmus, atque inprimis operationes
Chymicæ quibus fixa volatilia, & corpora spiritus
fiunt, vt loquuntur. Ex tritico, auena, cerasis & aliis
multis spiritus φλογος extrahitur; idque vt facilius
fiat, fermentatio præcedens efficit. Eadem fermenta-
tione panis preparatur, vt facilius concoquatur, &
spirituosus fiat: sine fermentatione autem difficilius
concoquitur. Cum ergo Paracelsi nec primi ita sē-
serint (quamuis mote suo parum cautè à communi
loquendi modo recedant) non rectè conciliationem
aliquam hinc fieri posse negat Erasus, part. 2. disp. con-
tra Paracels. Si ex iis quidam absurdiores sunt, & a-
liud quid sentiunt, eos nec defendendos, nec cum
Aristotele & Galenico conciliandos suscipimus.

Transplan-
tatio quid
Chymicis.

In specie verò de Transplantatione & mixtione ali-
quid dicendum. Transplantationem autem appel-
lant, cum non id, quod intenditur, sed aliud quid fi-
nitum generatur; idque duobus modis. Cum
scilicet vel semina confunduntur, vt fit in perfectis
animalibus; exempli gratia, cum ex equo, & asina
mulus generatur, aut cum ex pluribus plantarum
seminibus vna planta generatur: vel cum ex vno
quidem semine aliud, quam fieri debebat, generatur;
vt cum tritico in lolium degenerat. Hanc a. trans-
plantationem fieri statuunt, vbi semina sūt æquiuo-
ca, id est, pluribus speciebus quasi communia. Esse
enim statuunt in tritici semine tam tritici, quam lo-
lii; sed illam principem, hanc formam, ministram, &
quasi comitem: atque illam tam diu domini munia
obire, quandiu omnia sese rectè habent, & alimentū,
quod assumitur, & locus, in quo degunt. Quod si
contrarium accadat, ex aliorum confluxu & conspi-
ratione: tum ministram illam formam dominium ac-
cipere; istam verò quasi in seruitutem redigi.

Forma sub-
ordinata.

Quæ doctrina planè improbanda non videtur:
cum multis, quæ in natura fiunt, probabile redda-
tur, vnam formam sub diuerso schemate corporis in
naturæ theatrum progredi posse: aut certè in vno
semine posse esse plures formas, sed subordinatas, ita
tamen, vt vna sit princeps & domina, reliquæ quasi
ministræ. Perperdantur saltem diligenter Bombyces;
in quibus vna anima diuersa corpora induit, & vt
Aristoteles, 5. de histor. animal. cap. 19. & Plinius, lib.

Bombyces.

11. hist. nat. cap. 22. habet, Varia fit formarum succes-
sio. Primò enim ex ovo fit eruca, deinde bombyx,
hinc neeydalis. De quare videatur Hier. Vidus & Li-
bauus, singular. part. 2. Bombycium lib. 1. Imo non
solum ex ouis, sed & ex plantis putrescentibus Erucæ,
& ex his papiliones generantur: & vt Aristoteles,
de hist. animal. lib. 5. c. 19. habet, erucæ ex virentibus
foliis, maximeque ex brassica fiunt; ex erucis papi-
liones. Reprehendit quidem Aristotelem, vt & Pli-
nium, Vlysses Aldrouandus, lib. 2. de insect. c. 1. quasi
minus rectè de erucarum generatione senserit. Ve-
rum quid in iis desiderare possit, aut quid ipse noui
adferat, non video. Hoc quidem verum est, erucas &
similes vermes ex ouis papilionum nasci: in-
terim etiam, quod Aristoteles scribit, papiliones ex
erucis, erucas ex virentibus foliis, & alia talia ani-
malcula μερμερæ seu alata ex vermibus, qui ex herbis,
ex lignis putrescentibus generantur, fieri, experientia
testatur. Ipse cum ante annos iam plures huius rei
periculum facerem, & tempore hiberno, cum aliæ
herbæ virentes ad manum non essent, brassi-
cam rubram contrusam in hypocauisto, donec in
ea vermes generarentur, esse eutem: vermes il-
los in chrysalides mutari comperi; quos cum in ar-
cula custodirem, eamque postea aperirem, multæ par-
uæ muscæ euolabant, quæ ex chrysalidibus seu au-
reliis natæ erant, & ex putamine abrupto prorup-
perant.

Erucarum
papilionum
generatio.

Non tamen ex quavis planta quilibet vermis ge-
neratur, sed ex certis certis, videnturque talium inse-
ctorum formæ plantarum & animalium formis sub-
ordinari. Et ex quibus quales vermes fiant, inter alios
etiam recenset Scaliger, exerc. 59. sect. 2. & exerc. 190.
Ita ex moro fiunt bombyces, mediante tamen iu-
uenco. Si enim deferant, aut corrupta fuerint, hiberno
tempore, oua, iuuenum 20. diebus solis mori foliis
pascere iubent, eumque interfectum putredini relin-
quere, vt ex carnibus putrescentibus vermes nascan-
tur, qui in bombyces abeant. Ita enim Virgil. in fine
4. Georg. ex bobus apes gigni docet. Qua de re multa
egregia & omnino iis, qui Physici audire volunt, co-
gnoscenda habet Aristoteles, 1. 5. de historia animal.
inprimis c. 19. vbi docet in genere ex plantis vermes
& erucas, ex his chrysalides, ex istis papiliones, & a-
lia μερμερæ & alata animalia nasci. Neque enim tantum
papiliones, sed & alia μερμερæ & alata animalcula ex
plantis nascuntur. Descripsit eodem libro inter alia,
cap. 32. ventriculum, quem à corrumpeendis lignis
ἐλαιοφθόρον nominat, quem non alium puto esse, quam
quem nostri Sine verra appellant, quod ex corruptis
lignis & caudicibus in aquis nascatur: qui vermicu-
lus fluuiatilis est, & tempore verno cum gobiis flu-
uiatilibus capitur. Descripsisse autem videtur Aristo-
teles potius vermiculum illum, cum iam chrysalidis
formam induit, quam dum in aquis viuit. Idem A-
ristoteles quid ex eo animalis alari fiat, compertum
nondum esse, loco allegato scribit. Verum mutatur in
insectum illud vulgo notum, quod Vlysses Aldrouan-
dus, lib. 2. de insect. c. 10. Perlas nominat, populares
mei Silesii, Schneider, Misnici Bolzem appellant.

Anser
Scoticus.

Neque hoc loco prætereunda generatio anserum
Scoticorum, quos incolæ Clackguise nominant: qui
et si aues sint, non tamen aliarum auium more ex o-
uis excluduntur, sed in mari Scotico, prope Hæbudes
insulas oriuntur, & nunc in conchis, nunc in lignis
longiore in mari illo mora corruptis oriuntur. De
quorum ortu Hectoris Boëtii, in descript. regni Scotia
narrationem inferere libet. Restat, inquit, vt de anse-
ribus Scoticis, quos Clackis appellant, quæque vulgò perpe-
ram in arboribus nasci in his insulis credunt, ea, quæ huius
rei cognoscenda multo iam tempore studiosè, & diligenter ex-
plorata perspectaque, cognouimus, differamus. Mari enim
illis interiecto mihi magis eos procreandi vis quadam in-
esse

esse videtur, quam alicui alii rei. Variis enim modis, semper tamen in mari eos provenire conspeximus. Etenim si lignum in id mare proiciatur, temporis tractu primum in eo vermes excavato ligno nascuntur, qui sensim formati capite pedibusque atque alis, plumas postremo edunt eademque antiseribus magnitudine aequales, cum ad iustam provenerunt aetatem, cælum petunt autum aliarum more remigio alarum per aëra delati. Id quod luce clarius anno à partu virginis 1490 plurimis spectantibus in Butthphania visum est. Nā cum in eam ad Pethslega castellum fluctibus huiusmodi quoddam lignum ingens delatum esset, rei novitate, qui primi conspexerant, admirabundi ad loci illius dominum accurrentes rem novam nuntiant. Is adveniens trabem ferrā dividi iubet; quo facto, ingens confestim apparet multitudo partium vermium, quorum alii adhuc rudes erant, alii membra quadam formata habebant, partim etiam formatarum perfectè avium, inter quas quadam plumas habebant, quadam implumes erant. Itaque rei miraculo stupefacti, tubente Domino in templum Divi Andra Tyre (pago iudam id nomen est) lignum deportant, ubi & hodie manet undique veluti à vermibus perforatum. Huius simile biennio post in Taum astu appulsum ad Bruthe castellum multis accurrentibus ostensum est. Nec diversum est, quod exinde duobus rursus annis Leithi portu Edimburgensi uniuerso populo spectare contingit. Ingens enim navis, cui insigne ac nomen Christophori erat, ubi tres perpetuos annos ad vnam Hebudam in anchoris constitisset, huc redacta, atque in terram subducta ex eis trabibus, qua mari semper mersa fuerat, partim vermium huiusmodi rudium perfectarumque formam nondum habentium, partim iam absolutarum avium magnum numerum ostendit. Caterum cauillari quispiam possit, arborum illis insulis natarum truncis ac ramis virtutem hanc inesse: Christophorum quoque illam ex trabibus Hebudianis contextam fuisse. Itaque quod ipsemet septem ab hinc annis vidi, haud grauabor in medium adducere. Alexander Gallonidianus, Kilchendenfis Ecclesia Pastor, vir præter insignem probitatem rerum admirandarum studio incomparabilis, cum extracta alga marina inter caulem & ramos à radice statim usque ad cacumen conchas adnatas videret, rei novitate attonitus, mox cognoscendi studio eas aperit, ubi multo magis, quam antea, obstupefactus constitit. Non enim piscem in testis conclusum, sed dictu mirabile, auem & pro illius magnitudine testas quoque inauctas conspexit. Quibus enim parua inerant, & ipsa quoque aperta eas pro quantitate amplectebantur. Itaque ad me extemplo, quem huiusmodi rerum cognoscendarum iam olim magna cupiditate detentum nouerat, eleriter accurrit, remque omnem mihi monstrat, non magis rei miraculo obstupefacto, quam rei tanta ac tam inaudita conspectu leto. Hac enim satis constare arbitror, non hac procreandarum avium semina aut truncis aut arborum inesse fructibus, sed ipsi Oceano, quem Maro, & Homerus, patrem rerum haud temerè appellauit. Verum quoniam id fieri videbant cadentibus in aquam arborum ad litus positarum pomis, ut temporis tractu ex illis ea apparerent volucres, in eam sententiam adducti sunt, ut poma illa in ipsas commutari arbitrentur, sed falso. Nam tempore adnatis vi maris primum vermibus, atque iis sensim excrecentibus, vicissimque pomis illis humiditate corruptis disparentibusque non satis accuratè perspicientibus, ex illis in has transmutari formas visa sunt. Hæc Hector Boëtius.

Degeneratio
plantarum.

Degenerant & Plantæ in plantas. Sic degenerat triticum in lolium; sylimbrium, in mentham; rapum, in raphanum; ocymum, in serpillum; vitis alba, in nigram; nigra in albam mutatur; zea in triticum, & cōtra triticū in zeam; caryophylli, rosæ, violæ, sepe colores florū mutat. Vnde Virgil. de seminibus scribit:

Vidi lecta diu, & multo spectata labore

Degenerare tamen

Et de patre suo scribit Galenus, 2. de alimentor. facultatibus class. 2. pag. 30. Quod cum declinante ætate agricultura delectaretur, triticum ac hordeum ali-

quando seuerit, omnibus diuersi generis seminibus, quæ ipsis erant admista, selectis, quod certò cognosceret, vnum ex ipsorum mutatione lolium & ægylops nascerentur, an proprium hæc quoque semen haberent. Cum autem forte & vna cum puris seminibus in tritico quidem frequens lolium, in hordeo autem magnam ægylopi vim natam conspiceret, in aliis quoque seminibus idem est aggressus. Reperit igitur in lente quoque ex mutatione ipsius durum, rotundumque aracum & securinum, præterea aparinem enatam.

Quæ omnia cum agricolis notissima sint, miror, Th. Erasti, aliàs viri doctissimi, pertinaciam, qui ut Chymicis nihil concedat, istas plantarum transmutationes in dubium ferè vocare audet, dum de metallis scribit; plantas, quæ hoc modo transmutari dicuntur, natura & specie nullo pacto, sed accidentibus quibusdam communibus solummodò, ut tenuitate, pondere, calore & consimilibus aliis, à locorum, in quibus nascuntur, diuersitate ferè prouenientibus, differre. Vtinam eam, quam Galeni pater, adhiberent in talibus diligentiam multi. Feret enim ita, ne rusticis se deridendos propinarent. Certum ergo plātas mutari, sed non quamuis in quamlibet, sed has in illas Quæ omnia si diligentius perpendantur, & quæ in natura quotidie occurrunt, studiosè obseruetur, multarum generationum causa reddi posset.

Recurrunt quidem multi hîc statim ad generationem æquiocam & putredinem, qua, sine semine, pluræ generari statuunt, cum plantas, tum animalia. Verum cum, qui ista statuunt, ipsi facillè agnoscant, putredinem solam ad talia producenda non sufficere, & principali agente opus esse, alii Soli animæ mundi, alii intelligentiæ cuidam hoc munus tribuunt, sed non monstrant, vnde & quando seu Sol, seu anima mundi, seu intelligentia vim hanc animalia producendi acceperit, & qua ratione ea producant, Erastus quidem potestatem diuinam toti materiæ in creatione rerum à Deo insitam autorem & effectorem ponit, *part. 2. disput. contra Paracels.* Sed monstrat Erastus, quando Deus toti materiæ hanc potestatem indiderit. Ex terra & aqua plantas & animalia produxit Deus, omnibusque formas suas indidit, iussitque, ut singulæ plantarum & animalium species sese multiplicarent, & secundum speciem suam semina & fructus ferrent: quod materiæ toti, extra species potestatem animalia producendi Deus indiderit, nusquam in sacris exstat.

Ideoque de istius opinionis veritate, & an vlla sit generatio verè æquioca, quæ sine vilo planè semine fiat, si ea, quæ quotidie in natura fiunt, considerentur attentius, non sine causâ dubitari posse videntur. In quam rem, ut rectius inquirere possimus, propagationum variæ differentiæ considerandæ sūt. Ad omnem quidem propagationem plantarum & animalium, requiritur certa & peculiari modo disposita seu *forma vna*, per quam forma se propagare possit: in aliis tamen ille apparatus materiæ est maior & operosior, in aliis minor: & propagatio in aliis arctioribus & angustioribus legibus & limitibus circumscripta & conclusa est, in aliis latioribus & laxioribus. Animalia perfecta pleraque saltem per commistionem seminis paterni & materni in vtero materno generantur. Alia oua pariunt, è quibus calore fortis pulli excluduntur. In animalibus ignobilioribus verò & plantis generatio non ita angustis legibus conclusa est. Plantæ quædam per semina solum terræ commissa propagantur: aliæ saltem per bulbos aut radices; aliæ utroque modo; aliæ per surculos, sed tamen eos solum, qui iam ad flores dispositi sunt: in aliis humor ille seminalis per totam plantam diffusus est, ita, ut quocunque ramo seu radice auulsa

Generatio æquioca an
desur.

Propagatio
num diuersa.

& terræ commissa propagatio fieri possit, sicut id fit in salice, & fere in vite. Imò fungi si decoquantur, aut succus exprimatur, & succus vel decoctum radicibus arborum affundatur, fungi inde nascuntur. A viro quoque fide digno accepi, è spuma canis rabidi in veste hærente animalcula quædam canibus similia progenita fuisse. Nimirum illud seminale principium rerum minus nobilium in materia lenta & renaci sæpe quasi sopitum diu latere, & externis iniuriis ac impressionibus resistere, tandemque iterum emergere, & suas actiones edere potest. Quod vel illud docet, quod multarum rerum essentia in multis mutationibus integra & sub alterius formæ dominio delitescere potest. Exempli loco sit nobis istud. Alatur capra herbis quibusdam purgantibus; lac capræ illius bibat nutritrix, fiet ut infans, qui lac sugit à nutrice, inde purgetur. Vbi primò in ventriculo capræ herbæ illæ mutantur in chylum: ex chylo fit sanguis in epate; ex sanguine lac; lac hoc sugit infans & purgatur. Atque ita vis purgatrix, cum sub proprio subiecto & spiritu, in tot mutationibus integra & incorrupta manet. Aut cui hoc non sufficit, cogitet saltem illud, quod seu anima, seu λόγος πλάσων tempore hiberno in tantillo semine in terra gelu concreta conseruari potest. Cogitet etiam, quomodo sperma ranarum & piscium in ipsis aquis saluum conseruari possit.

Qui tamen illud semen, è quo talia generantur, nō vniuocum dicere velir, sed ἀνάλωγον, cum eo non pugnari: modò hoc concedat; Non ex putredine simpliciter talia generari. Sicut hac de re scribit Scaliger, in l. i. de plant. *Uniuersali ratione plantas agere, inquit, falsum est, nisi ex aquo & bono indicetur. Scilicet ut semen etiam sit ἀνάλωγον Nam stirpes, quæ semen ferunt nullum, nullo item semine possunt suam speciem propagare. Analogum intelligo, quod non planè directoque suscipit cum specie primaria predicationem. Non enim finis, ex quo mus nascitur, est eiusdem nature specifica cum semine maris & femina murium. Ut enim in animalibus principium & fons vitæ vnum est analogia; non in omnibus cor, sed in quibusdam cor, in quibusdam quid cordi proportionem respondens, & quod eo munere fungitur quo corrita & in iisdem in aliis semen est imperfectum, in aliis proportionem respondens, succus scilicet vel aliud quid, in se tamen seminale principium continens. Ut verò illud, quod analogia cordi in animalibus respondet, reuera vitæ principium est, & eo munere fungitur, quo in aliis corrita illud, quod semini est analogum, & per quod æquiuocæ vulgo dictæ generationes perficiuntur, reuera in se seminale principium continet, & ex eo planta vel animal producitur, non ex putredine simpliciter. Vnde etiam animalia, quæ ex putredine gigni dicuntur, & quæ ex semine perfecto fiunt, sunt eiusdem speciei, ut postea dicetur.*

Deinde non planè à ratione & experientia alienum videtur, quod semina quædam sint quasi ambigua & formas plures in se includant: ita tamen, ut vna dominari debeat, altera seruire; nisi occasione oblata aliud fiat: aut certè semina quædam ad plures formas esse disposita, ut in bombycibus, imò & apibus apparet. Quod & I. C. Scalig. concedit, dum, in l. i. de plantis, confusa quorundam principia in seminibus esse dicit, ut rapi & brassicæ, & aliorum.

Ex quo aliud adhuc perpendendum suggeritur: Nimirum insecta & animalia quædam ignobiliora ex nobiliorum partibus & excrementis generari; sed tamen certa è certis. Vermiculantur quidem arbores, alij tamen vermes in aliis nascuntur. In robore Cossi appellati; sorbus infestatur vermibus pilosis, rufis, ut habet Plin. lib. 17. c. 24. Pityocampe eruca picæarum & pinorum est; vermiculi sui generis in caseis nascuntur; scarabæi peculiare in fimo c-

quino, alij in alio; millepedes sub aquario vase; cimices in lectis; grylli in limo ad fornaces, pediculi & pulices in animalibus; lumbrici in intestinis animalium; blattæ in vestimentis & pellibus; gurgulio in frumento, mydas in fabis.

Neque hic villo modo ex ex putredine causa, quo modo species certæ producantur, dari potest. Seminalis vis ad certam speciem producendam requiritur. Putredo verò saltem calorem suppeditat, à quo vis seminalis excitatur. Quod ipsum fatetur Scaliger, exerc. 59. sect. 2. *Ut in terra, inquit, mutantur plantæ aliæ in aliæ: ita supra terram gignunt a seipsis animalia. Idque non è putrefactione, sed quædam quasi semina fouentes ad generationem. Neque solum in ipsis fructibus, quales in tritico sunt gurguliones, in nucibus vermiculi, in aliis aliæ bestiolæ, de quibus Theophrastus: sed ut è folliculis lentisci, quos fert, præter baccas, oblongiusculos facie siliquarum: ut non sine consilio Naturæ apparati esse videantur, quasi futura matricæ primò, mox etiam, domicilia illorum volucellorum, sicut in vlnorum quoque vesicellis non absimiles iis. Quapropter Arabes arborem cimicum vlnum appellant. Sic è medulla cardui fullonii, cum maturuerit, vermiculus fit &c. Idem, exerc. 190. statuit: Animalia, inquit, non è plantis putridis, sed tanquam successivis operis soboles nascuntur. Nam neque fabas esse putridas, cum in ipsis bestiolæ gignuntur, certum est.*

Ac proinde frustra, ac contra experientiam Auerrois, & eius sectatores disputant, animalia ex putredine genita specie differre ab eis, quæ semine propagantur. Neque enim omni semine destituuntur, ut iam dictum; nec putredo sola sufficiens est vllum animal producere. Et sit, ut ex putredine producantur animalia: tamen quæ indicare solent veritate formæ specificæ, ea omnia in his animalibus cernuntur: Tota corporis conformatio, naturalis indoles, actiones omnes, & in primis animalium eiusdem speciei ex se propagatio & generatio.

Cum autem mistio & generatio parum differant, aut certè nulla generatio sine mistione fiat: tandem, ut caput hoc concludamus, aliquid de mistione dicendum. In vulgata autem Aristotelis & Galenicorum de mistione doctrina reprehendit hoc in primis Seuerinus, quod motorem non addiderint, & principium vitale, scientia instructum, formam, speciem, semen, astrum, aut quomodocunque appellare libeat, cuius potestate & infallibili scientia tam diuina mistionis officia administrari possunt: cum elementa per se non sufficiant, nec sine tali motore & superiore principio pateat, qua ratione tam iusto pondere & mensura ad quodlibet mistum constituendum confluant.

Quæ accusatio non videtur esse planè de nihilo. Nam etsi multi docti Peripaterici & Medici sint, qui longè sublimius de rerum generatione sentiunt, nec in rerum constitutione saltem ad elementorum pugnam, sed in primis ad animam suis facultatibus instructam, & formam cuiusque specificam respiciunt, ut postea ex Scaligeri exerc. 307. sect. 20. dicetur: tamen quidam ita elementis immergi sunt, & nihil ultra illa sapiunt, ut non solum de metallis, quæ plurimi quidem, sed malè tamen, pro mistis simpliciter habent, verum etiam de animalibus omnibus, præter hominem, nonnulli scribere audent, ut antea quoque dictum; ea iuxta animam & corpus, materiam & formam, ex elementis quatuor orta esse. Et ut iam saltem de mistione, quod nobis propositum est, dicamus. Nimis audacter mihi pronunciare videtur Erasius, disp. 2. contra Paracels. pag. 196. *Qualitatem in tota vniuersitate hac rerum reperiri nullam, quæ admota sibi corpora tota alterare possit, extra caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Nullam ne enim qualitaris occultæ in corporibus alterandis vim habent? De spiribus quoque, quorum maxima vis est, qui*

Putredo animalia ex se non generat.

An animalia ex putredine genita sint cum aliis eiusdem speciei.

Mistio.

An solæ qualitates primæ in mistione operentur?

Semen analogum.

Semina ambigua.

Vermes ex animalibus.

quique omnia penetrant & afficiunt, an qualitatibus primis omnia peragant merito dubitatur. Exemplum faltem nobis fit venenum canis rabidi, cuius, in minimam etiam quantitate, quanta vis in corporibus alterandis fit, notiffimum est. Atquis omnem illam alterationem, quam corpori induit, in qualitates primas referre poterit? Consideretur etiam fermentum: cuius tantilla portio rei alię admifta illam totam alterat. An verò ifta alteratio folum per qualitates primas fiat, cuilibet considerandum relinquo.

Omnis verò rei obfcuritas & difficultas è duobus ortum habere videtur. Primum est, quod Gentiles Philofophi, vt iam fapius dictum, Creationis rerum ignari, & vnde primus formarum & animatum, imò rerum omnium ortus efferet, nescit, ex elementorum mutuo concurfu & pugna omnia mifta, secundum materiam & formam, proueniffe crediderunt. Alterum, quod femper resolutionem vsque ad elementa, imò etiam quidam ad materia primam vsque fieri ftatuunt, & nullum, nisi de nouo elementa mifceantur, nouum miftum produci poffe dicunt. Vnde Erastus loco allegato pag. 216. falsum, acidum, amarum & fimilia reuera mifceri negat, quoad funt falſa, acida, amara. Non enim, quatenus talia funt, inquit, ſe mutuo per tota ſic alterant, & naturas mutant, ac aliud fiunt. Confunduntur faltem, integris ſeruatis naturis. Cum verò propriè mifcentur, quatenus calidida, frigida, humida, ſicca mifcentur, non quatenus falſa, amara, vel acerba.

Miftionis
principis
cauſſa.

Verum res in non paucis ſeſe aliter habere deprehenditur. Nam primò non ita ex mutua pugna elementorum res crefcunt, ſed in prima creatione, non ſolum quælibet ſuam formam, ſed & conueniens formæ corpus, omnipotente verbo accepit. Et hanc ſuâ naturam, Creatoris voluntate & benedictione, vsque ad vltimum terminum obſeruant. Ideoque in rerum propagatione ſpecifica forma requiritur, quam elementorum concurfus & miftio illa temeraria præſtare non poteſt. Forma ergò & anima cuiusque rei architecta eſt: & primus motor in miftione eſt anima ac forma cuiusque rei. Δημιουργός communis & commune naturæ inſtrumentum, quo ad virtutes rerum fouendas vtitur, calor eſt & ſpiritus cuiusque rei inſitus, & φύσις illa ὅς παύτως δύναται. Habet nimirum anima ſuas facultates miniſtras, attractricem, quæ ſibi vtilia & ſimilia attrahit; retentricem, concoctricem & alteratricem, quæ attracta ſibi ſimilia reddit, ſecrettricem & expultricem, quæ id, quod alienum eſt, ſeparat & eiicit. Eaſque omnia caloris & natiui ſpiritus beneficio peragit. His directoribus elementa pro cuiusque rei natura mifcentur, quæ aliàs ſuo concurfu & pugna nunquam tale miftum producerent. Atque id & Erastus conſiderari neceſſe habuit, dum, loco allegato, qualitates primas faltem eſſe inſtrumentales cauſas miftionis, non verò principes: miftionis autem opificem eſſe mandatum diuinum, quo in creatione præcipit elementis, vt inter ſe concinnè ad ſingularum rerum generationem conuenirent, ſcribit. Commodius tamen dixiſſet, ſi, mandato diuino à rei cuiusque anima vegetante materiam conuenientem attrahi dixiſſet. Non enim materia ad res generandas & nutriendas eo pòdere ac mēſura, qua debet, ſpòte accurrit, ſed à facultate attractrice attrahitur. Et cum res naturales non ſolum in mundi creatione primū productæ ſint, ſed adhuc per generationum & corruptionum viciffitudines mifceantur, addere debebat. Hodie etiam in rerum generationibus miftionem non ab elementis ſpontè ad cuiusque rei conſtitutionem concurrentibus, ſed à forma omnia dirigi. Formæ enim ſunt principium diuinum & immutabile, quod determinat omnes actiones & paſſiones rei naturalis; & ſunt quaſi inſtrumentum ac manus ſapientiſſimi Creatoris ac Opificis Dei, qui hanc

vim & efficaciam his ſuis inſtrumentis, quibus nihil mirabilius excogitari poteſt, largitus eſt in creatione. Id quod rectè etiam I. C. Scalig. docuit, exerc. 397. ſect. 20. Nifi, inquit, quatuor illa elementa Rectorem habeat, temerè ac ſine modo metaque vlla & iactabunt & iactabuntur. Quid enim illud eſt, quod tantum terra tantum commiſcet caterorum? At oportet in vnoquoque motum eſſe vnum & primum. Non enim illa ſeſe mouere vllum ad opus queunt, ſed in compoſitis à forma excellentiore, in miftis imperfectis, ab æterno principio cientur ad mutuam connexionem. Et in 2. de plant. Si ignis, inquit, elementa tria tãquam partes in plantis vni: quid erit, quod vniat ipſum tribus illis? Et adductis in hunc ſenſum verbis Ariſtotelis concludit: Per ignem non fiet coitio & vniò ad generationem in Ariſtotelis officina, ſed per formam.

Alterum deinde quod perpendendum, eſt, an ſemper fiat reſolutio in rerum generatione vsque ad elementa, ita vt nulla vera miftio fieri poſſit, niſi inter elementa, & an nulla acidi, falſi, amari, & ſimilium ſit miftio, & porrò nihil aliud alterari, & proinde ad miftionem concurrere poſſit, niſi quatenus calidū, frigidum, humidum, ſiccum. Certè res ipſa aliud videtur loqui. An n. dum ex pane fit chylus, è chylo ſanguis, è ſanguine caro, os, neruus, vena &c. & in qualibet generatione & noua miftione, & dum vnū in aliud cōuertitur, reſolutio ſemper vsque ad Elementa fit? Et an tota illa miftio ſolum à qualitatibus primis perficitur? Aliter ſenſit Hippocrates, qui, lib. de Priſc. Medic. ſcribit, quod τὰ αἷμα (falſa ſcilicet, amara, acida) μεμιγμένα: & κεκευμένα ἀλλήλοις ἐφ' ἑαυτὰ εἴσιν. Et poſtea humorem falſum & acrem, craſſum fieri dicit concoctione & permiftione. Ac de eodem humore acri loquens dicit: τὸ πρῶτον γίνεται ἐκ τῶν μεμιγμένων & κεκευμένων ἀλλήλοις: Concoquitur vbi mutua ſit miftio & contempe-ratio cum alijs.

Conſentiunt cum Chymicis & Hippocrate etiam Peripatetici & Galenici doctiſſimi atque inter eos etiā Thomas Erastus, qui (quem locum etiam ſupra cap. 11 adſcripſi) in deſenſione theſum de ſaporibus ſcribit, Medicamenta ſerè omnia non ex elementis primò conſtant, ſed ex iam antè, imò pluries miftis compoſita ſunt. Corpus hominis Galenus non ex quatuor elementis, ſed ex quatuor humoribus, vt materia propinquiffima, generationum factumq; oſtendit. Hos rursus humores ex cibo & potu factos conſtat, quos ipſos etiam ex ſuccis terra prognatos liquet. Etenim anim animalia plantis veſcuntur, planta ex terra ſuccum ſibi familiarem attrahunt, amarum, dulcem, acidū, quod iſ ſcilicet cuiusque natura familiaris exiſtit. Semina certè in terram coniecta, dum ſibi vtilem & conuenientem alimoniam ex terra attrahunt, non pura elementa attrahunt, ſed ex elementis compoſitum ſuccum. Et tam certum hoc eſt, vt etiam vegetabilia de mineralium natura participant, vt ex quercus folijs & baccis alni, corticibus granatorum, corticibus nucis iuglādis viridibus videre eſt, quæ nigro colore tingunt ob vitriolum, quod participant, ita vt vitrioli extractionem è corticib. viridibus iuglādis Chymici etiam promittant. Notatu dignum eſt & iſtud, quod referam: Eſt opidum tribus milliariis VVitteberga diſtans Schmideberga, ad quod ante annos paucos vitriolum parabatur. Deprehenderunt autem viri huius rei ſtudioſi, non ibi eſſe aliquam fodinam metallorum (Nā ad fundum vsq; fodiendo peruentum, & nihil niſi pura arena, qualis eo loci, in eo re-per-ta eſt) ſed faltem in valle quapiam longo temporis tractu decidua alui & quercus folia cumulata, & affluente aqua quadam ferrata, ibi in vnā maſſam nigram quaſi compacta fuiſſe: ita tamen, vt foliorum figura agnoſci poſſet. Ex hac maſſa vitriolum coxerunt, ſed id multū alumini ſiſticipans, Et quidem deprehenderunt ad radices quercuum purum putum alumen generatum eſſe.

Postea

An sola
qualitates
primæ mi-
stionis causa
sint.

Postea an solæ qualitates primæ proxima mistio-
nis causa sit, non immeritò quis dubitat. Cum enim
occultarum qualitatum magna sit efficacia, & in cor-
pore alterando magnam vim habeant; præterea spi-
ritus sint & πνεύμα διακρινόμενα, nec illi planè exclu-
dendi videntur. Quod qui ignorat, saltē labores
Chymicos inspiciat, & videbit, quanta fiat in mo-
mento mutatio, ubi spiritus vitrioli & oleum tarta-
ri miscentur, & spiritus nitri oleo ex mercurio &
antimonio parato affunditur: quomodo ex spiritibus
& succis lapidescentibus ligna & res aliæ in lapi-
deis conuertantur. Imò spiritu è cauernis terræ erū-
pente, res obuias quasque in saxa conuersas esse, te-
stantur historiae. Qui effectus & mutationes, & qui-
dem tam subitò factæ quomodo qualitatibus primis
solum adscribi possint, non video. Et illi ipsi, qui tā
pertinaciter pro qualitatibus primis scripserunt,
omnes affectiones misti à qualitatibus primis dedu-
cere ausi non sunt. Erastus, *part. 4. disput. contra Para-
cels. pag. 17.* scribit, Calorem & frigus esse omnium
affectionum, quæ in animalibus partibus insunt, au-
tores: conformationem tamen, seu figuram & formā
excipit. Et omnino hoc rectè facit. Quod ante et-
iam monuit Scaliger, *exerc. 6. sect. 7.* dum scribit. *Nul-
lam qual. t. item homini notam posse esse instrumentum or-
dinationis, situs, numeri, figuræ & aliorum eiusmodi.* An
autem naturalis potentia talia sine instrumento vllo
agat, quod vult ibidem Scaliger, cuiuslibet perpen-
dendum relinquo.

Quod verò reliquas omnes mistorum affectiones,
excepta tamen conformatione, ad calorem & frigus
refert Erastus, de eo non immeritò dubitari potest
cum multæ sint mistorum affectiones, quas à quali-
tatibus primis æquè, vt conformationem vel nume-
rum, deducere impossibile videtur. Neque est, vt quis
statim hic ad animam confugiat. Rectè enim mon-
strat Scaliger, *exerc. 102. sect. 5.* Actiones multas, quæ
qualitatibus primis attribui nequeunt, vt quod ma-
gnes trahit ferrum, rhabarbarum purgat bilem fla-
uam, quod Cardanus animæ attribuebat, ab anima
non proficisci: cum anima extra corpus suum non
agat, & quod nemo tægit, nō afficiat. Præterea in ina-
nimatis quoque actiones & qualitates tales occurrant.

Ipsam autem mistionis naturam quod attinet, de
ea, & quomodo elementa in misto maneant, pluribus
disputatur apud Philosophos, vt cum apud alios, tum
Zabarellam, in *lib. de mistione*, videre est. Ego, vt Sca-
ligeri verbis, *exerc. 101. vtar*, si cogor effari, quod in
hac humana caligine sese offert mihi, fateor, me iam
vinci à sententia Scaligeri, qui mistionem definit,
*motum corporum minimorum ad mutuum contactum, vt
fiat vnic.* Ad mistionis enim naturam requiritur, vt
per eam continuum corpus atque vnum fiat. Et
quidem propriissimè mistio dicitur, cum quid vnum
fit, non solum continuatione, sed & forma, sen, vt
Galenus loquitur, cum mistio fit εἰς ὁμοιοῦς & ex om-
nibus partibus misti fit vnum ens formaliter.

Quomodo autem minimorum fiat vnio, & an for-
mæ miscibilium maneant integra in misto, an misceantur &
refringantur, an verò planè aboleantur, tam difficile
est in hac humana caligine perspicere, vt quam
sententiam magis probare debeant viri doctissimi &
acutissimi, ac inter eos Scaliger, facile dicere non
potuerint. Vero magis consentaneum existimo, in
mitione miscibilia in minimas partes rediri, atque
ita sibi per minimas partes vnita, per con-
trarias qualitates mutuo agere & pati: non tamen
formas suas plane amittere (aliàs enim, & si formæ
planè abolerentur, non esset miscibilium alterato-
rum vnio, sed miscibilium omnium corruptio) sed
ex omnibus vnā confluere, aut potius omnes mistas
& in vnum quasi redactas sub superioris alicuius
formæ, à qua fiat vnum specie, dominio manere. Sūt

enim, vt Scalig. *loc. citat.* loquitur, forma hæc actus ma-
teria quisque sua. Quæ materia quia sunt à natura ad
operosiores compositionem constituta, factum ab eadem est,
vt quemadmodum ipsa, sic & earum forma commisceri
queant. Ignobilia enim propter nebulosa facta sunt. An
verò formæ integræ maneant, vel refringantur, quod
Auerrois & Zabarella sentiunt, aliis discutiendum
relinquo. Hoc certum est, mistum quodlibet in ea, è
quibus primo constitutum est, resolui posse: & pro-
inde formas elementorum non aboleri. Aliàs enim
in resolutione & putredine fieret noua elemento-
rum generatio.

Quæ cum ita docemus, iis non patrocina-
mur, qui in rebus naturalibus nihil præter elementa
quærent. Materiam dant elementa, non verò formā.
Mistum, quæ mistum, formis elementaribus informa-
ri, non repugno. Verum cuiusque rei formam speci-
ficam, quæ rei dat suam essentiam & nomen, ab ele-
mentis prouenire, nego. Est enim in vnaquaque re
naturali & partibus corporis præter materiam, quam
elementa suppeditant, diuinius quoddam principium
& natura quinta, quæ sunt id, quod sunt, & in
certam speciei naturalis familiam reducuntur. Ele-
menta enim materia sunt, ideoque actū dare nō possunt.

Atque hæc, quam proposuimus, est proculdubio
antiquissimorum Philosophorum de mistione opi-
nio, & ipsius Democriti, qui ex atomis res omnes
componi, & generationem nihil aliud, nisi σύγκρισιν
& ἀσύνκρισιν, esse statuit. Nō enim probabile est, αἰετὸν
φύσιον καὶ νοητὸν ἐρμηνεύειν optimum naturæ &
mundi interpretem, vt eum appellat in *Epistola* Hip-
pocrates, & qui in Persia, Arabia, Æthiopia, & Ægy-
pto versatus, Magos & sapientes illorum locorum
consuluit, vt habet Plinius, *lib. 30. c. 1.* tam absurda de
atomis & rerum generatione sensisse, qualia vulgo
ipsi attribuantur. Videatur Pererius, *lib. 4. Phys. in fine
cap. 9.* Tradiderunt nimirum Philosophi præci-
ue dogmata sub verborum inuolueris: vnde postea fa-
ctum, vt aduersarij eorum contra verba potius, quàm
mentem illorum, quam vel non intelligebant, vel in-
telligere nolebant, scriberent, ipsique, quæ nunquā
senferunt, affingerent, & inter cæteros etiam contra
Democritum rationibus logicis disputarent: cum ta-
men ipse non his, sed propriis, & naturalibus, δεικνύσκει
& φυσικῶς λόγῳ, persuaderi & vinci voluerit,
Aristoteles, *1. de gen. & corr. cap. 2.* testatur. Nimirum
quæ contra dogma atomorum producuntur, plera-
que non sunt Physica, sed Mathematica, de conti-
nuis, de lineis insectilibus & similibus. Atomos
enim corpora ponit etiam Democritus, & quidem in
iis non negat proprietates corporis Mathematici:
per eas tamen etiam proprietates Physicas non tol-
lit. Et cum dicit, concretionem istorum corpusculo-
rum generationem fieri, non negat mistionem, sed
saltē hoc vult, vel non penetrare se Elementa, vel
in mistione non semper ad elementa & materiam
primam vsque recurrendum esse, sed ex corpusculis
iam antea mistis & in sua essentia constitutis noua
mista generari posse. Et proculdubio id sensit Sca-
liger, cum, loco allegato, scribit, mistionem esse motum
corporum minimorum ad mutuum contactum, vt
fiat vnio. Id quod & Hippocrates, in *lib. de prisca
Medicina*, docuit, ubi non solum elementa, sed sal-
sum, amarum, acidum & similia misceri & contempe-
rari scribit. Imò ipse Aristoteles ἀσύνκρισιν & σύγκρισιν
in rerum generatione & corruptione plane reicere
non potest; cum passim res συστάται, ἀσύνκρυσται, καὶ
μιζέται generari doceat. Et *1. Meteor. cap. 9.* expressè scribat,
quod præcipuum mouens in generandis sit ἡ δύναμις
τοῦ ἀσύνκρυστου, καὶ συσπριπτοῦ, Solis latitudo, quæ se-
gregat congregatque. Neque minimas particulas ipse
Galenus reiecit. Est enim *lib. 1. de elementis c. 1.* con-
tra Democritum disputet, ac si ea mens fuit Demo-
criti,

Atomis De-
mocriti.

Democritus.

Δεικνύσκει
τὴν φύσιν De-
mocriti.

Elementa
quomodo in
misto ma-
neant.

Mistio quid.

criti, quam ibi proponit Galenus, à Galeni partibus contra Democritum libenter stemus: tamen atomos simpliciter reicere non potest *lib. 1. de Elementis oap. vi.* postquam quaestionem mouisset; Quomodo per totum temperentur ea, quæ recipiunt temperaturâ, an qualitatibus solis vicissim agentibus & patientibus, vel etiam corporis substantiis coëuntibus, concludit. Quod miscibilia ad minimas particulas confringantur, unde illis mutua actio & passio contingit, & qualitarum inuicem participatio, quæ tanto promptior & facilius, quanto ad minores particulas confringuntur. Auicenn. *prima primi doct. 3. c. 1.* Temperamentum definit esse qualitatem, quæ ex actione & passione contrariarum qualitarum in elementis repertarum oriatur; cum partes ad tantam paruitatem redactæ sunt, ut cuiusque earum plurimum, contingat plurimum alterius.

*Διείρησις
in corpor. na-
tur. corrup-
tione.*

Atomi.

Et certè, si quæ in natura fiunt, diligenter perpendamus aliter se rem habere, vix statuere licet, siue corptionem, siue generationem rerum spectes. Corruptionem *διαίρεσις* fieri multa testantur. Vbi enim ex re aliqua, quæ vel putrescit, vel conburitur, vel aliàs à calore resoluitur, vapor aut fumus attollitur, Visus quidem è longinquo corpus continuum esse iudicat; cum tamen non sit continuum, sed atomorum multa millia inter se confusa, ut vel visu intentione animaduerti potest. Nam videmus picem, vel aliam rem accensam, maximum aëris spacium, atomis igne resolutis, occupare. Idem operationes Chymicæ testantur; in primis sublimatio, ubi atomi illæ alem bico colliguntur. Neque enim corpuscula illa minima resoluta, ut antea etiam dictum, semper pristinam formam amittunt (quod aliquis pro opinione Democriti, dicentis; Atomos esse impassibiles, usurpare posset) sicut in operationibus Chymicis videmus, in quibus vapores, illi excepti, seu in alëbico, seu in recipiente ex diuersis corporibus, diuersam naturam retinent, ut *συζκεσις* docet. Videre idem est in Thermis, acidulis, & aliis, qui mineralia secum ferunt, fontibus. In iis enim styriæ quædam & tophi canalibus accrescunt: cū tamen aqua, quæ decurrit, limpidissima sit, ut quis mirari possit, quomodo ex tam perspicua & clara aqua corpus tam crassum fieri queat. Proculdubio in talibus aquis mineralis & lapidea materia in minimas particulas resoluta fuit, quæ postea suo concursu & *συζκεσις* saxum & durum corpus constitunt. Si aurum & argentum simul liquecant, ita per minima miscentur, ut visu deprehendi aurum in argento nullo possit: si verò postea aqua fortis affundatur, ita soluitur argentum, ut vllum metallum in ea aqua deprehendi visu possit: cum tamen reuera insit & hinc segregatum emergat; & quidem ita, ut & aurum & argentum suam naturam retineat, & hoc modo in subtilissimam calcem, quæ nihil aliud est, quam congeries aliqua innumerabilium atomorum, redigatur, quæ in aurum & argentum purissimum fusione iterum reducitur. Ita in lixivio & muria, è qua sal, nitrum & vitriolum coquitur; in vrina, in vino sal, qui inest, non cōspicitur: at separato humore, facile se conspiciendum præbet. Ita in lacte est butyrum, caseus, serum. Et quid aliud sunt digestiones & coctiones, cum ex, quæ arte instituantur, tum quæ à natura in corporibus plantarum & animalium fiunt, quam primò *διαίρεσις* & corporum miscendorum in minimas partes resolutio, iterumque pro rei cuiusque natura & usu *συζκεσις* & concretio.

Non tamen (si forsan ita sensit Democritus) ex fortuito atomorum concursu res naturales fiunt; nisi forsan meteora, quæ etiam Aristoteli generantur *χρ. φύσει ἀπικτωτέρως*: sed à forma superiore dirigente, quæ calor instrumentum & ope attrahit, retinet, miscet, & disponit omnia, prout opus; ut paulò ante dictum;

Res autem in corpuscula minima & atomos redactæ, pro vario concretionis modo, variam externam speciem induunt; etsi forma interna non differant. Aurum, ut & alia metalla, retinent suam naturam in aquis fortibus in forma pulueris, nunc attriti, nunc flauis, nunc alterius. Quis *πολυτροπὸν* Mercurii variationes ignorat, qui seu præcipitatus, seu sublimatus, seu in oleum, seu in puluerem redactus, suam naturam retinet, & facile ad ingenium redit & reuiuiscit? Vt iam non dicam de eo, quod res inflammata non semper pristinam naturam exsuunt & in ignem verè mutantur, sicut in oleo sulphuris ex sulphure accenso per campanam facto, & in spiritu nitri, qui sine additamento sit, nitro in retortam particulatim injecto & accenso apparet. Dicunt quidem nonnulli, flammam nihil aliud esse, quam aerem accensum, sed parum rectè: atque an aer purus inflammari possit, satis dubium. Nam in magni sylvarum & urbium incendiis dudum inflammatum & in ignem mutatum esse oportuit. Quæ omnia eo fine in medium adduxi ut quilibet quæ in natura fiunt, consideret diligentius, & hinc de miftione attentius cogitet.

Atque hoc loco cum de *συζκεσις* & *διαίρεσις* egerimus, aliquid etiam de fixitate & volatilitate dicendum videtur, re Chymicis valde trita, & in quæ pleræque Chymicæ operationes suum fundamentum habent; imò quæ ferè totus Chymicæ ambitus continetur, secundum vulgatum illud, *fac fixum volatile, & volatile fixum, & ibi habebis Magisterium*. Et licet in Physicis vulgò hac de re nihil ferè tradatur: tamen magni omnino momenti est, in primis in Medicina; cum res eadem, quæ dum volatilis erat, præsentaneum venenum erat, ubi fixa euasit, nihil amplius damni inferat, sed medicamenti loco sit, ut de antimonio, mercurio, arsenico Chymicis notissimū est. Est autem fixum, quod in igne durat; Volatile, quod ignem non tolerat, sed calor vi in altum eleuatur; & fixatio dicitur volatilitatis ablatio.

Differt autem fixitas & volatilitas, etsi non raro confundantur, à coagulatione & rarefactione. Coagulationum enim est, quod ex spirituoso & rarefacto ipsissimum & tangibile corpus euadit: quod tamen omne fixum non est: contra rarefactum & resolutum est, quod ex tangibili & spisso corpore spirituosum & subtile euasit, quod Chymicis est, è spiritu fieri corpus, & è corpore spiritum. Licet enim spiritus etiam corpora sint, tamen Chymicis illud, quod *ἀντιστοιχόν* crassum & tangibile est, in specie corpus appellatur; quod contrario modo se habet, spiritus. Hinc quoque fit, ut à Chymicis mineralia quædam, quæ ignem minimè ferunt, & facile fumant, & sublime petunt, imò & alia secum in aerem abripiunt spiritus in specie appellentur, quales sunt arseni cū, sulphur, cadmia, argentum viuum, antimonium.

Cæterum fixorum est quædam differentia. Alia enim sunt simpliciter fixa, quale est aurum, quod igne non resoluitur, sed quo magis vitur, eò pulchrius & præstantius euadit: alia secundum quid saltem fixa appellantur, & comparatè ad spiritus, ut quæ in igne quidem mitiore sunt fixa, si forti tamen vrantur, ipsa etiam comburuntur, & in altum eleuantur, ut ferrū. Quanquam verò pleraque, quæ fixa sunt, cum à calore nostro resolui & propterea in actum deduci non possint, corpus non afficiant: tamen quædam etiam, licet integra maneant & non resoluantur, spirituali tamen & magnetica vi corpus afficiunt, ut in gemmis videre est. Verùm de his, ubi de operationibus Chymicis tractabitur, pluribus agendum, & quomodo fixa facienda, docendum. Hæc enim si certis præceptis, quod fieri potest, comprehendatur, de multis laboribus certius iudicari poterit.

Hæc etiam de fixitate & volatilitate doctrina non parum facit ad vires medicamentorum rectè diiudican-

*Corporum
naturalium
forma exter-
na variatur
manente in-
terna.*

*Fixum &
volatile Chy-
micis quid.*

Fixatio.

*Coagulationum
quid.*

*Resolutum
quid.*

*Corpus quid
Chymicis.
Spiritus quid
Chymicis.*

*Fixorum
differentia.*

dicandas. Longè enim alia salis fixi aut vim figendi habentis est operatio, qualis est in carnibus, & piscibus, sale & fumo induratis, quam volatilis, qualis est in cochlearia, nasturtio, armoracia.

Inter recentiores, Iohan. Hennemanus Reyling, cuius meus, in tractatu de peste, hisce duobus, rarefactione scilicet & condensatione omnem rerum generationem & corruptionem absolui docet: duplicesque spiritus constituit, quibus natura utatur in conservandis rebus elementaribus. Rarefacientes & condensantes: spiritumque rarefacientem habere igneum cœleste subiectum, & accidens inseparabile caliditatem, igneamque substantiam generare: spiritum verò condensantem habere subiectum aëreum, ipsique proprium esse frigus.

Reliqua quæ ex Paracelso & Seuerino de variis generationum differentiis, & imprimis de meteoris & hoc capite, & supra, allata sunt, tam absurda sunt, ut saltem recitasse sufficiat: cum dubitatum iam olim sit, vter sit ineptior, qui eiusmodi absurda dicit, an qui operosius impugnanda suscipit.

CAPVT XIII.

De Fundamentis Medicinae.

Cum haftenus præcipua de Rerum natura Chymicorum dogmata excusserimus, proximū iam est, ut idem in omnibus Medicinæ, quā istis principiis superstruunt, partibus faciamus. Istam autem suam Philosophiam, ut etiam supra dictum, vitalem appellant, utpote quæ non ex materialibus, Elementariis & mortuis, quæ Aristoteles, Galenus & Auicennas habeant, principiis deducta sit; sed circa explicationem vitalium principiorum, seminum & potestatum versetur: Medicinamque, quæ ex ista Philosophia vitali deducta sit, Medicinæ Galenicæ multis modis præponunt. Galenicis enim Elementarios Philosophos appellant, quod scilicet omnia ad ignorantiam asylum, occultas qualitates, confugiant, nihil de principiis essentialibus, in quibus scientia & rerum causæ fundentur, sciant, & proinde corticem intacto nucleo habeant, librum parui & magni mundi non legant, veram astrologiam, quæ consistat in sympathia & antipathia siderum cœli & mundi inferioris, ignorent. Chymicos verò & Paracelsicos penitus in naturam introspicere affirmant.

Verum dictum iam supra, licet quidam è Peripateticorum & Galenicorum numero sint, qui supra elementa animum non attollunt: tamen hoc scommate immeritò omnes verberari, cū plurimi doctissimi Philosophi & medici sint, Scaliger, Fernelius, Schegkianus, Valeriola, & alii, quos hic recēdere supersedeo, qui in elementis non acquieuerunt & penitus rerū naturam inspexerunt. Atque iis vitalia rerum principia, & anima, è qua omnis vita, ignota non fuit. Iidem librum naturæ diligenter legerunt, & quid cum experientia & ratione consentiret, inquisierunt. Imò ipse Galenus dudum ea, quæ cum εἰρηστικός consentiunt, amplecti, quæ dissentiant, reiciit. Si verò Philosophiæ vitalis nomine sua dogmata dignantur, ob principia illa tria, saltem sulphur, & mercurium καὶ ἀρχαῖς illos voce vitæ uti, etiam supra dictum. Sed gloriantur titulo quocunque velint, rem ipsam videamus, & quid cum illis veritatis κριτήριον, λόγῳ καὶ πείρᾳ, consentiat, porro dispiciamus.

Fundamenta autem Medicinæ quod attinet, in Dan. Senert. Tom. III.

Medico plura media, quibus ad penitiorem naturæ cognitionem pervenire possit, à Chymicis requiruntur. Paracelsus, in paragrano primo, in Medio quatuor requirit, Philosophiam, Astronomiam, Chymiam & Proprietates. Alibi plura requirit.

Primo Chymiam, unde & suam Medicinam nominari voluit, de qua hic nihil addimus, cum tota ista tractatio de ea instituta sit. Et si rectè ea, ad medicinam amplificandam, non evertendam, utantur Chymici, facile ipsis assentimur; Chymicæque necessitatē & utilitatem supra defendimus, ut plura hic addere opus non sit. Vno verbo rem complectar: elegantis Medici nomen hodie vix sustinere potest, qui Chymicæ ignarus est.

Secundum, Medicinæ fundamentum Magiam eiusque species constituit Paracelsus, & in Labyrinth. Medicor. errant. c. 9. Artem Magicā Medicinæ Anatomiam esse docet; & Magistrum, Præceptorem, & Doctorissimam Medicinæ, eorumque, quibus morbos depellimus; non autem Galenum. Quid autem Magia antiquorum cum licita & honesta, tum illa abominanda & Diabolica sit, & quas species habeat, recensere huius loci non est: videantur hac de re Iohan. Francisci Pici Mirandulani doctissimi libri de rerum Prænotione, & post eum Peucerus de divinatione, Erasius disput. contra Paracels. part. I.

Quid Paracelsus de Magia doceat breviter attinamus. Omnia etiam, quæ de Magia in suis scriptis lat copiosè & prolixè affert, hic recensere, nec instituti nostri est, nec operæ pretium. Qui plus temporis in hæc cognoscenda impendere cupit, legat in primis libros eius de Philosophia Sagaci, Archidoxeos Magicæ, de Philosophia occulta. Libri, quem inscripsit Labyrinthum Medicorum errantium, cap. 9. Magiam dicit artem artium aliarum, omniumque rerum aliarum occultarum inuentricem, ex eaque, non autem Galeno, non Auicenna, aut talibus discendam esse Medicinā. Et, de Pestilente tracta, pag. 345. Medico discendam esse Magiam & cognatas artes, Astronomiam, Pyromantiam, Chiromantiam, Hydromantiam scribit asseritque, Iohannem Evangelistam, Moysen, Aaronem, Eliam, Enoch, Davidem, Salomonem, Danielelem, Baruch, Ieremiam, Hezechielem, & omnes Prophetas Magos fuisse. Præterea in fine lib. de occulta Philos. Magiam esse per se occultissimam artem, & summam sapientiam rerum supra naturalium. Et quicquid humana ratione aliàs agnoscere non potest, id Magia investigari posse scribit, tandemque Theologis cognitu necessariam putat; nullumque Theologum fuisse, qui sine Magia cognitione Diabolū eiecerit & spiritum expulerit. Idem affirmat, lib. 5. de morbis inuisibilibus pag. 113. Magos Egyptios arte hac miracula edidisse, & licet scriptura illis artificibus duriora nomina imponat: (rauhe namen giebt) artem tamen illam à Deo fuisse. Ibidemque docet, Deum arte hac Diabolum danasse, & valde periculum in lucem naturæ posuisse: hanc autem ipsi eripi posse: artem usurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideoque nos in hoc mundo versari, ut minor à maiori discat: atque ita usum artis, qualis in se est, transgressionem legis siue peccatum non esse. Ibidemque scribit. Hoc nobis persuasissimum esse debere, Deum condidisse Medicinam; nobisque ob oculos considerandam posuisse, ideoque si per Characteres nobis aliquid boni fiat, eodem loco eus habendos esse, ac si planta essent; ac etiamsi diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pyxides ex Pharmacopolio. Et si diabolus verbum pro herba sumit, sit, inquit, nobis instar herba, verba eius sunt species, Characteres eius composita & Symplicia. Ibidemque docet: Si Deum toto corde amamus, etiamsi diabolus nobis afferat argentum, aurum, inueniet nos, exhibeat nobis medicamenta, & ripiat nos ex carcere; credendum esse, hoc iussu Dei fieri.

Et ut breviter eius mentem explicemus, ac acelsica sententia damus.

totius eius Magiæ fundamenta pauca contrahamus summam suæ sententiæ Paracellus, *ibidem pag. 111.* exponit: *Salus, inquit, ex inimicis nostris, & à manibus eorum, qui oderunt nos: & cogitandum esse, dicit: Deus me creauit, Deus me redemit, pro omnibus bonis, quæ mihi vel ab inimicis vel amicis (puta Diabolis & Angelis) accidunt, ipsi sit laus & gratia.* Et si quæ alia passim de Magia tradit, in omnem partem versemus, res tandem eò redibit effectus magicos pendere vel à cælo, vel à spiritibus siue bonis siue malis: vtrique cælum scilicet siue astra & spiritus, homini subiaci, & cælorum ac astrorum vires cogi in Characteres, verba, ceram & alia posse: spiritus quoque ipsos, vt seruiant hominib. cogi atque adigi posse: & hoc modo Magiâ, quam verâ, concessâ & legitimâ putat, nō differre opere à Sagarû illicita Magia, sed saltem modo quodam. Verum enim Magum fide & imaginatione, (alibi & preces addit) cælum & spiritus sibi subiacere: sagas verò idem coniurationibus facere.

Magia
species sex
Paracel.
1.

Magiæ autem sex species constituit Paracellus, *lib. 1. Philosophia Sagacis cap. 4.* Primam dicit esse interpretationem signorum præternaturalium, quæ inter res naturales quidem appareant, naturaliumque corporum speciem habeant: præternaturali tamen modo à D E O in natura constituentur. Talemque Magiam fuisse interpretationem stellæ, quæ Magos ex Oriente in Iudæam deduxit. Huc etiam pertinere interpretationem Prophetiarum & Apocalypsum.

2. Secundam speciem statuit esse transformationem corporum viuientium; qualis coram Pharaone tempore Moïsis accidit: quod etiam Christi transfigurationem refert.

3. Terriam speciem, ait, docere, facere verba, quæ omnes vires habeant, quæ à cælo in herbas demittuntur, quæ omnia, quæ Medicus per medicamenta efficit, verbis præstari possit; eamque appellat *Characteralem.*

4. Quartam speciem dicit docere facere Gamahæu, Gamahæa, Gamahæos vel Gamahæas, (alii enim aliter appellant) id est, imagines & sculpturas, quibus mirandis Characteribus & figuris cæli vires imprimantur; quæ omnia præstent, quæ alias ex rebus naturalibus composita instrumenta faciunt. Sicut enim clauis ferâ aperit, gladius vulnerat, thorax ferreus munit: ita eadem inuisibiliter peragi posse per imagines ex influentia supercælesti lapidibus insculptas.

5. Quinta species est, quæ imagines conficit similes his, quibus eæ destinantur, quibus quicquid infligitur, ii patiantur, quorum sunt imagines. Hac Magiæ specie dicit in imagine cerea vel alia posse quem affari, configi, paralyticum, cæcum, impotentem ad Venerem reddi, rursusque sanari: hæcque Magia illi dicitur *Alterâ in Alteram.*

6. Vltimam speciem constituit Cabalisticam. Cabala autem apud antiquos doctrinam non propria inuentione aut meditatione inuentam, nec ex libris aut scriptis aliorum haustam, sed viuâ voce à patribus acceptam & quasi per manus traditâ significabat, nihilque aliud erat, quam mystica quædam, symbolica, & ænigmatica Theologia; Cabalistarumque erat, traditionibus maiorum fidem habere, licet nullam rationem protulerint, nec in dogmata inquirere. Et triplicem eam quidem faciunt, primam, qua Adamum dicunt doctrinam à Deo acceptam tradidisse filiis, qui eam reliquis patribus traderint: alteram, qua Deus in monte Sinai Moïsi 40. diebus, quibus cum eo cōmoratus est, legis explicationem tradidit, quam ipse rursus Iosua docuerit: hæc tamen cōditione & mandato addito, vt eam paucis tantum quibusdam, iisque sapientibus reuelarent, quam illi

rursus aliis sapientibus, sed paucis communicarēt. Factumque id continua successione vsque ad Esdram qui cōuocatis omnibus senioribus de singulis, quod à maioribus acceperant, exceperit, & in 70. libros retulerit, quos tamen paucis, & non ante annum ætatis quadragesimum, legere licuerit. Tertiâ à Rabinis inuentam, qui literas & syllabas Bibliorum in numerum vertunt, mutant, & occultos inde sēsus eliciunt. Exempla videantur in Lexico Schindleri.

Verum cum de Iudæorum Cabala non agat Paracellus atque ipse, *eodem in libro cap. 6.* Hebræis parum tribuat, eosque in natura nihil cognitum habuisse, stupidissimosque asinos fuisse, scribat: Iudæorum illa somnia examinare, quod Erasus, *part. 2. disp. contr. Paracels. p. 275.* fecit, hoc loco opus non est, sed de Paracelsi Cabala dicendum.

Cabala a. Paracelsi rationem ac modum tradit, quo characteribus, sigillis, figuris, verbis admiranda & aliis impossibilia perficiantur, ac Magia Cabalisticâ præstari posse docet, vt quis possit audire vocem ultra mare, aliquis habitans in Occidente loqui cum aliquo habitante in Oriente. Quæ enim voces naturaliter exaudiri possunt per passus 100. eadem beneficio Magiæ dicit exaudiri posse per 100. miliaria Germanica. Idem quod iter cursor vel equus naturalibus viribus mensis spacio absoluit, id per hanc Magiæ speciem vno die posse absolui. Ac tales equos habuisse Magos Sabæos, eosque Magica, non naturali vi equorum Bethlehem venisse, *lib. 1. de vita long. cap. 9.* scribit. Et quicquid natura operatur annuo spatio, id ipsum mense perfici posse etiam in fructibus maturandis pollicetur. Hoc modo Trihemium cœnam ex Italia vel Gallia petiisse prolato verbo, Affer, referunt.

Consentit cum his Crollius, in præfatione pag. 36. & seq. vbi pag. 38. scribit: *Quicquid oculis videmus in maiori mundo, hoc idem imaginatio potest producere. Sic omnes herbe, omnia crescentia, omnia metalla per imaginationem & veram Gabalam possunt produci.* Nominat autem Crollius hanc Magiæ speciem non Cabalisticâ, sed Gabalisticâ, à Gabale homine inter. no, sidereo, olympico, qui sit idem cum astrorum firmamento, atque ideo propter virtutū magneticarum affinitatem omnes astrorum vires ad se attrahere possit. Et cum in astris firmamenti omnem sapientiam, omnesque artes latere putet, per spiritum istum sidereum ex cælo hominem attrahere posse omnem rerum cognitionem, scientiam & sapientiam putat.

Atque hanc partem Magiæ Cabalisticam dictam tribus columnis niti dicit: primò veris precibus, Spiritu & veritate factis, vbi in sancto sanctorum fiat vnio Dei & Spiritus creati; vbi Deus interno spiritu, non vi vocabulorum, sed in silentio sacro, absque oris apertione atque anhelitu, compelleretur. 2. Fide non illa saluifica, vt, Paracels. *tom. 1. pag. 90.* scribit, sed naturali siue sapientia omnibus hominibus æqualiter in prima Creatione communicata, hominibus cum dæmonibus sit communis, quam, in *lib. de peste,* incantatoriam nominat, & de qua Christum, *Luc. 17.* opinantur locutum, & de qua tū alibi, tū *lib. 2. de orig. morb. inuisib.* agit: & 3. Imaginatione fortiter exaltata, de qua Crollius, p. 46. scribit: *Quicquid Medicus naturaliter siue herbis per moram temporis successiue operantibus efficit: illud Magus siue Medicus cœlestis Characteribus & lapidibus, Gamachæa scilicet influentialis coniugii terrestri signo, per combinationem superiorum & inferiorum astraliter, validissima impressione subito & longè citius perficit.*

Appobantur ista à recentioribus aliis, & Cabala Paracelsitarum commune perfrugium est, & sub Cabalæ nomine omnia regunt, quorum rationē reddere nequeunt. Ernestus Burggravius Martiâ armaturam

Cabala
Magia
Paracelsi.

Fundam.
tum Magia
Cabalistic.

Armatura
Martiâ.

ram & gladios, in valida dispositione Martis ex se-
ptem metallis sub suis sideribus assumtis & prepara-
tis, opere ipso fabrilis, intentione, verbis & halitu,
omnibus martialiter se habentibus, ad vim hostilem
auertendam, hostesque in fugam vertendos pollice-
tur, in libro, cui titulum fecit, *Achilles πᾶν πλὴν ἑαυτοῦ* redi-
munt. Idem lampadem vitæ & mortis promittit, in
qua, tanquam in fatali lumine omnis hominis for-
tuna, affectus, morbi, & tandem ipsa mors observari
possit. De Martia sic scribit: *Ad inuicem & fabricam
stabilis obfirmato animo, & imaginatione fortiter eleuata re
& affectu exaltatorum voce iracunda, aspera, infracta,
rara, uinaci, atroci, hoc est, Martiali; tum oculis ad
Basiliensi obtutum intensi operi irradiat, & martialiter
aspirat tali carmine:*

*Auspicio Martis bene cedat Fabrica & Artis:
Arma mihi cudo, celo aspirante secundo
Quis possit duri vis nulla nocere metalli,
Sed pauor, & terror perturbet, mentis & error
Hostem acie in cuncta, ut nequeat consistere puncto.
Mox addit: Inspira fortiter, & anhelitu ei incumbere
Martiali, repetitis quoties operi congruum, numeris.*

*Et lupus ignavos nocturnos territat agnos,
Ut timidos sanos exhorret dama molossos:
Sic quoque precipitem incutiant hac arma timorem.
Merum hic aspirandum, & inspirandum operi Martia-
liter:*

*Contra presente ut nequeat consistere mente.
Irrita tela dabis, quicunque minabere nobis,
Obuius his armis quique ibis, abibis inermis.*

*Hic Martialiter, ut poteris, iterum inspirato, & repetitis
inter Pyracmonas numeris, fortiter ingemina:*

*Hac veluti flamma mollescit Martia lamina:
Hoc veluti fletu electrum durefcit & ictu:
Sic quoque mollescant, & pectora dura liquefcant,
Præque metu rigant, pauidoque tremore fatiscant.*

*Et talis quidem, inquit, ab imaginatione Martialis in-
spiratio, cuius nemo vires refutat, nisi qui in omnibus arca-
nis profanus hospes est. Sic sanè horum sacrorum con-
scius, quisquis voluit. Ego quidem libenter me hic
profanum & hospitem profiteor. Neque mihi tam
valida phantasia est, nec verba tam potentia, ut in
ipsum chalybem agere possint. Plura videantur
apud ipsum Burggrauium, Rogeriam Baccho-
nem, de mirabili artis & natura potestate, Paracel-
sum, in libris *Archidoxeos Magica*, & alios.*

Omnia autem, quæ Magiæ opera Paracelsus
promittunt, breuiter proponit Andreas Libavius,
contra Crollium pag. 55. *Luctis natura, inquit (nam hoc
splendido titulo omnia excusare conatur) est præcipe-
re spiritibus immundis, ut adsint ad ministeria, tempestates
ciere; ita transferre; caput demere homini, iterumque im-
ponere; unico momento cænas Magicas exhibere; affigere
cornua; bibere ex cribro; sistere pridem defunctos; tribus
iaculis ex arcu & globulis ex bombardis emissis, omne
quidquid velis, etiam non visum confodere; in speculis
videre omnia præterita & præsentia, futura, facta, dicta,
scripta, cogitata, sanare per maximas distantias; colloqui
cum eo, qui est in Persia, cum tu sis in Hispania; in Luna
legere scripta eius, qui mille miliaribus abest; in homine
destinato absente ea imaginatione perficere, quæ in homin-
culo cereo, vel alio aguntur, quo iste representantur; liga-
turas physis inducere, iterum demere; inimicitias & fa-
uores constituere, affectusque hominum mutare ad libitum;
destruere uni vires, & alteri inferre; victorias transfer-
re; magnos exercitus voce, fistula vel imaginatione in fu-
gam vertere; mures & muscas congregare, ut &
sagas; Characteribus, pentaculis, sigillis & aliis ab
omni iniuria se immunens reddere; armaturas, globos, cly-
peosque Martios facere, quibus saltem visis hostiles fun-
dantur exercitus; adiuvare bombardas, ne explodantur, e-
quos ita afficere, ut summa celeritate etiam per præcipitia
ferantur, & ex hostibus saluum referant sefforem; facere*
Dan. Sener. Tom. III.

*tintinnabula, quibus meretrices discernantur; mutare ho-
minum figuram in leoninam, ursinam & alias; sic ludere
posse feris, chartis & aliis, ut nunquam succumbas; audi-
um voces intelligere; nauacula cœtem difficere; baculum in
serpentem mutare, & alia multa incredibilia perpe-
trare.*

Verum enim verò, si hæc diligenter perpendantur,
omnia ferè impia & blasphema sunt. Quanquam
enim protestetur Paracelsus, se non illam infamem,
& quæ ministerio fiat, Magiam, sed naturalem &
licitam commendare: tamen ex iis, quæ iam ex eo al-
lata sunt, & passim ex iis scriptis satis patet, qua-
lem Magiam sectatus fuerit. In lib. principiorum seu
de mysteriis verm. cap. 5. Infamem illum Magum Iu-
dæum Techellum commendat ac defendit, & vix fuit
vllus nullo seculo Magus famosus, quem Paracel-
sus non laudet. Lib. 15. de morb. inuisib. pag. 183. de-
fendit, ut antea dictum, Magos Pharaonis, artemque
ipforum à Deo fuisse scribit; & ægrè fert, quod scri-
ptura sacra durioribus nominibus eos appellat
Zauberer, dum scribit inter alia: *Wievol die Schrifte
den Kunstlern rauche Namen gibt: so ligt es doch nicht
an den Namen. Denn die Kunst vermag die Namen
anders darzubun.* Et mox: *Darumb haben die
Kunstler der Kunst halben Gott nicht erzurnet.* Idem,
in lib. de Occult. Phil. p. 289. de Bileamo lentit. Quam-
uis etiam eo ipso loco Magiam veram à Nigroman-
tia distinguere conatur & nigromantiam per cere-
monias & coniurationes fieri dicit; Magiam verò si-
ne ceremoniis, coniurationibus, & consecrationi-
bus, sed sola fide illa, qua secundum Saluatoris di-
ctum, montes transferri & in mare proiici queunt;
quæque spiritibus posset imperare, & eos ad seruitia
cogere: tamen qualis illa, quam veram putat Magi-
am, sit, & quam malè & impie fides miraculosa illi
attribuatur, ex sequentibus patet, cum scribit. Si ho-
mo arte magica sit læsus, durch Zauberen, hoc modo
esse curandum; *Esse fabricandum vel effingendum pe-
dem vel manum, vel aliud membrum ad formam eius;
quod agrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis,
atque illam esse inungendam & obligandam, non dolemem
hominem. Si homo per incarnationem usum sermonis, vi-
sum, auditum vel virilitatem amiserit, totius hominis ima-
ginem è cera esse faciendam, forti fide & fixa imaginatio-
ne; atque illam imaginem debito modo curandam esse.* Et
mox: *Medicus non omnia, quæ scire debet, in Acade-
miis discere potest: sed opus est, ut interdum anus, Zy-
gairis, Nigromanticos, Agyras, Rusticos seniores, & eius-
modi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura
enim de talibus norunt, quam omnes Academia.* Et quis
de Magia non suspectum habeat eum, qui Campa-
nam Virgilij & cuiusdam Hispani diabolos aduocā-
tera & repellentem, Speculum Magicum, in quo om-
nia videri possunt, & similia probat? Atque ita omnè
sue Magiæ vim à Diabolo pendere, diffiteri non po-
test Paracelsus. Hanc saltem differentiam inter illicitam
& licitam Magiam constituit: quod illa incan-
tationibus & ceremoniis quibusdam diabolo quasi
blandiatur: hæc verò diabolo artes suas vi quasi eri-
piat, & fide ac fixa imaginatione eum seruire cogat.

Verum nunquam probauit Paracelsus, licere à
diabolo aliquid petere vel auxilium expectare. Re-
cteque Chrysostomus statuit, potius mortem homi-
ni Christiano subeundam, quam vitam ligaturis re-
dimendam. Et Deus ab initio mundi, Gen. 3. v. 15.
inimicitias inter hominem & diabolum posuit. Ne-
que vllum exemplum in sacris literis vel historiis
habetur, quod diabolo homini ynquam quid bene
fecerit. Sat multæ legiones Angelorum sunt, quorum
ministerio Deus, ubi vult homini benefacere potest.

Secundò, frustra & loco allegato & lib. de occult. Phil. p. 289. Magiæ vires & potentiam ex fide deducit.
Nam primò fides illa miraculosa inter hæc operum
V v v x Spiri

Magia Para-
celsi impia.

Vis Magia
Paracelsi à
diabolo.

A diabolo
num liceat
auxilium
petere.

Fides mira-
culosa.

Magia Para-
celsi opera.

Spiritus sancti ab Apostolo 1. *Corinth.* 12. v. 9. recen-
setur, quam non quilibet sibi polliceri potest. Et in-
ter Magos recenset tales Paracelsus, quos fidem illā,
miraculosam non habuisse certum est, ut Techellum
illum Iudæum, magos Pharaonis, aliosque Paganos.
Et proponit talia Magiæ opera, qualia etiam in Vir-
gilij Pharmaceutria describuntur. Deinde fides &
preces secundum verbum & promissionem Dei in-
stitui debent. Ita Elias, 2. *Reg. cap.* 1. dicit, *Si vir Dei*
sum, cadat ignis de cælo, & deuoret te cum tuis quinquaginta.
Nimirum qui per talem fidem mira præstare
cupit, is de successu nullus dubitare debet, sed per-
suasissimum habere, euenturum esse, quod vult. At ne
dubitet, omnino promissio præcesserit necesse est.
At talis hic nulla est. Imò multa peraguntur à tali-
bus specie istius fidei, quæ verbo Dei planè sunt cō-
traria. Et certè horrenda est impietas Crollij, quod
scribere audeat; *preces veras in Spiritu & veritate facias*
esse primum Magia Cabalistica fundamentum. Cum
enim preces cultus Dei sint, & secundum illud 1.
Iohan. cap. 5. vers. 14. *αὐτὴ ἔστιν ἡ τὴν ἡμετέραν ζωὴν*
πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῇ πίστει ἡμῶν ἀποκρίσθαι καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ὁ υἱὸς,
preces tantum secundum promissionem & volun-
tatem Dei institui debeant, non decet hunc cultum
ita profanare. Monstreretur in sacris vel iota saltem,
vbi Magia, quam ex Paracelso defendit Crollius,
promissiones exauditionis habeat. Videantur quæ
antea de curationibus magicis adduximus, & facilè
erit iudicare, an ista à Deo petere liceat, & si quis
taliam præstet, an Dei, an Diaboli auxilio ascribendū
sit. Vt alia non repetam, an non impium est, confi-
denter scribere, quod Crollius, pag. 38. facit; *Quicquid*
oculis videmus in maiori mundo, hæc imaginatio potest
producere: sic omnes herbe, omnia crescentia, omnia metal-
la (cur non etiam animalia) per imaginationem & vi-
ram Gabalam possunt produci.

Fides natu-
ralis Paracelsi.

Fides verò illa naturalis, quæ sit potestas facien-
dorum operum mirabilium, in creatione omnibus
hominibus æqualiter concreata & ingenta, merum
figmentum est. Vera enim miracula tantum Ecclesiæ
Dei propria sunt. Neque tamen potestas faciendi mi-
racula omnibus concessa est: nec Abraham, David,
Salomon & plurimi alij ediderunt miracula. Solus
nimirum Deus autor miraculorum est; qui hoc do-
num, cui vult, largitur, & ut rectè Nicodemus ait, ne-
mo potest signa ista mirabilia facere, nisi Deus sit
cum eo. Quæ verò ab infidelibus & Magis fiunt
miracula, ope Diaboli fiunt, nec sunt vera mira-
cula, sed *σημεῖα καὶ τέρατα τοῦ διαβόλου*, ut Paulus nomi-
nat.

Impium etiam est, quod scribit Crollius, pag. 46.
Verum Cabalistam facere omnia, quæ vult; velle autem,
quæ ipse Deus. Nullibi enim in sacris aliquid de ista
Magia exstat, neque vilo apice ex sacris probari po-
test, Deum ista Magica velle. Saluator noster equi-
dem, *Ioh.* 15. v. 15. ad discipulos ait: *Vos dixi amicos*
meos, quia omnia, quæ audio à Patre meo, nota feci vobis;
& Paulus, *Act.* 20. v. 27. Omne consilium Dei se
annunciassè profiteretur. At de magia nullibi quic-
quam exstat; imò toties in sacris prohibita est.

Imaginatio-
nis vis sec.
Paracelsi.

Quæ verò de Imaginatione scribit Crollius, p.
36. 37. 38. 39. Enthusiastarum somnia sunt. Magnam
vim imaginationis esse nemo negat, sed ea præstare
posse imaginationem, quæ Crollius scribit, fabulæ
sunt. Nimirum proprium corpus transmutare atque
interdum etiā alienum; plures imaginando effecisse,
ut subito sint facti templum Dei: imaginationem ef-
fe magnetem attrahentem ultra mille milliaria, & in
exaltatione attrahere ex elementis quatuor, quic-
quid vult, per imaginationem posse attrahi operatio-
nes astrorum in imagines, lapides, gemmas, ut ean-
dem cum astris exerceant potentiam; Imaginationem
posse producere, quicquid in maiori mundo

oculis videmus, ut omnia vegetabilia & metalla; I-
maginationem potestatem habere gignendi & pro-
ducendi corpora visibilia; & quasunque operatio-
nes mirabiles præsentem, absentem supra humanum
rationis captum proferre posse. Manus nostræ sunt
oculata, Crolli, credunt, quod vident. Quando, quæ-
so, tu vel omnes tui Gabalisti & Magi (absque dia-
boli ope) tale aliquid præstitistis? Itaque mirari satis
non possum Crollium, qui tam bene nouit, quam
suos digitos nouit, nec à se vnquam nec à quoquam
alio, ut modò dixi, ea, quæ tam gloriose de Gabalisti-
ca prædicat, præstita fuisse, aut etiamnum præstari
posse, sola scilicet imaginatione, sine vi diuina vel
Diabolica (qua multa admiranda præstita fuisse non
negamus): nihilominus tam audacter ista scribere, &
incautam iuuentutem laqueis & prestigiis diaboli
obiicere. Si omnes artes, scientiæ, rerumque cogni-
tio in cælo est, cæloque omnia, ut scribit Crollius
sunt notissima, & Crollius huiusque Sectæ alij mo-
dum sciunt, quo ista è cælo ab homine attrahi pos-
sint: cur nullus eorum huius magiæ beneficio omni-
um artium peritus euasit, & omnem Physicæ, Chy-
miæ & Medicinæ scientiam è cælo attraxit, & in-
primis tanto labore quæsitum lapidis Philosophici
artificium assecutus est? cur in communi Ignorantiæ
luto cum aliis mortalibus hærent? Si Crollius, ima-
ginatione sua morbos curare potuisset, cur in medi-
camentorum Chymicorum laboriosam preparatio-
nem tantum temporis impendit? Verum figmenta
ista sunt & meræ principij petitiones. Nam. Qua ra-
tione probant, in cælo omnes artes esse omnem-
que sapientiam & scientiam? Nulla. Qua ratione de-
monstrant, si ibi essent omnes scientiæ, posse ab ho-
mine attrahi? Idem nulla.

Ut ergò vno verbo, quid de Magia quam Crollius
in præfatione sua Medicinæ studiosis obtrudere co-
natur, sentiam, dicam:

A Magia
dehortatio.

Callidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba:
& sub melle medicamentorum Chymicorum fel ve-
nenatum in præfatione occultatur. Neque sapientiæ
specie se quicumque decipi patiatur, sed norit diabo-
lum versipellem esse, & nonnunquam sub doctrinæ
specie homines decipere, ut prudenter monet Ioh.
Franc. Picus Mirandulanus, *de ludificatione demonum. Diale-*
go 1. *Ut enim, ait, mulieribus, computationibus lasciuisque*
traheretur olim, & nunc etiam homunciones allicit: ita Phi-
losophos, quorum multos ab hisce abhorruisse constat, iis, qui-
bus tamen facile possent, laqueis capitis, doctrinæ sc. speciei,
illosque (Pythagoram, Empedoclem, Apollonium & alios)
multifariam pellexit ad se colendum sub velamento sapi-
entia, sub re florio superstitionis religionem mentita. Siqui-
dem per doctrinæ gradum ad preces, hymnos, oracula
se conferebant, quibus assequi videbantur, ut futura præ-
noscerent, ut ad diuersa ferrentur loca per aërem. Fiebat
enim id ministerio demonum, quod illi deputabant homi-
num diuinitati. Nam quo pacto aliter Pythagoram modo
in Tauriminio Sicilia, modo in Metaponto, paruo interce-
dente temporis spatio, discipuli spectauissent disputantem?
Caveat ergo quisque, ne, prætextu Magiæ naturalis
& diuinæ cuiusdam Philosophiæ ex lumine naturæ,
execrandam illam Magiam exerceat. Caveat quif-
que ne iis mediis ad quancunque rem edendam utatur,
quæ supra naturam sunt, atque effectus rebus
naturalibus adscribat, qui in earum potestate non
sunt, sed à diabolo dependent. Qua in re hodie à
multis Politicis peccatur, qui cum nec rerum Philo-
sophicarum & Physicarum, nec Medicarum satis gnari
sint, interim verò nouitatis studiosi nonnulli, qui
nescio quā Magiam naturalem sese callere iactitant,
fidem habent, & mediis sacræ scripturæ & mandato
diuino cōtrariis vtuntur, atque ita Deos alienos co-
lunt. Neque est, ut quis id prætendat se nullum cum
diabolo pactum iniisse, sed quibusdam mediis sine
super

superstitione vti. Nam homo cum diabolo pactū habere potest nō solum explicitum, sed & implicitum. Explicitum est, vbi quis ipse cum diabolo pactum iniit. Implicitum, cum quis iis mediis vtitur, quæ aliis quis, qui cum Diabolo pactum explicitum iniit, à diabolo accepit, & disciplinam istam prius à diabolo hausit, vtitur. Ex gr. si quis seu characterib. quibusdam, seu ceremoniis, seu aliis mediis, in quorum naturali potestate non est hoc præstare, corpus suum ita obfirmat, ne vel ense, vel globo tormentario lædi possit, is pactum implicitum cum diabolo iniit, & medium quod diabolus ei, qui cum eo primus pactum hac de causa iniit, monstrauit, vtitur. Neque enim characteres vel alia talia corpus hominis ita firmant, sed diabolus, qui iis, qui à se auxilium & subsidium petunt, si hoc characterē vel hoc medio vtantur, se ad futurum in primo pacto promissit. Characteres enim eiusmodi ignorabiliter literati, vt Apuleius lib. 4. de asino aureo, nominat, vt & ceremoniæ Alphabeticæ sunt diaboli: quod licet ego vel tu non intelligamus, diabolus tamen ex pacto intelligit. Vt enim literæ & verba & hominum consensu valent, & hinc variæ linguæ apud varias gentes ortæ: ita ex consensu & pacto hominis & diaboli tales characteres, ceremoniæ & similia ortum habent. Ex gr. inter Polonos conuenit, vt vocabulum Bock Deum significet. Itaque quamuis si vocabulum hoc Polonus cum Polono loquens pronunciet, audiens Latinus, Græcus, Italus, Gallus id planè non intelligat, Germanus hircū dici putet: tamē Polonus intelligit, Deum dicere: ita etsi quid hic vel ille character vel ceremonia sibi velit, hic vel ille nō intelligat: Diabolus tamen, qui huic characteri vel ceremoniæ hanc significationē imposuit, id intelligit. Et sicut aliquis qui linguam aliquam non callet, persuaderi potest, vt vocabula quædam ex ea pronunciet, quasi in laudem alicuius cedant, cum tamen mera conuitia sint: ita eodem modo in characteribus ignotis vsurpandis vel verbis ignotis proferendis quis peccare potest, auxiliumq; Diaboli eiusque opem & operam implorare. Quod quàm periculosum sit quilibet perpendat, & in Decalogo primum præceptum esse non obliuiscatur: non habebis Deos alienos. Habet verò Deos alienos, qui Deo posthabito eiusque solius potestati non confidens, mediis vtitur, quæ idem non ordinavit, sed à Diabolo primùm profecta sunt. Notanda hic est historia, quam è Martino Delrio, disquisit. Magic. lib. 2. quæst. 27. sect. 1. alibi etiam recēsiui. Cornelius Agrippa Louanii eommentalem habuit adolescentem curiosū nimis, qui postquam peregrè absente Cornelio Agrippa ab vxore impetrauit copiā ingrediendi Muscum Agrippæ, incidit in libellum coniurationum, in quo cum legeret, ianua pulsatur, & cum legere pergeret, Dæmon ingreditur, & cur vocatus sit quærit, iuuenique obmutescenti fauces intercludit. Domum reuersus Cornelius Agrippa videns exultantes super ædes Dæmones & rem gestam à Dæmone percipiens, iubet, vt Dæmon præstet, vt cadauer iuuenis cum reliquis studiosis in foro obambulet. Quod & præstat: sed vbi rector cadauer deferit, id in foro concidit. Cum ergo adolescens non ea intentione in libro Magico legeret, vt dæmones aduocaret: ille verò ex pacto, quod cum Agrippa vel quouis alio inierat, ad verba illa præsentem se exhibuerit: patet hinc, quemuis etiam alium, & quidem inscium, facere posse, vt Diabolus ad verba vel characteres vel ceremonias, de quibus in pacto conuentum, sese vel præsentem vel assidentem & opitulatorem exhibeat. Verum de his videantur plura infra, cap. 18.

A diabolo auxilium: & stoli diabolo imperarint, eumque eiecerint: nullum tamen exemplum vsquam extat, quod quisquam
Dan. Senert. Tom. III.

Sanctorum diaboli seruitio in finem bonum & hominum vtilitatem vsus sit. Et quomodo ille homini inferuerit, inter quem, & humanum genus Deus ab initio constituit inimicitiam; propter quam aduersarius noster factus est, & circumit tenquam Leo rugiens, quærens quem deuoret. Vnde Apostolus, 1. Corinth. 10. verat nos fieri socios Dæmoniorum. Et nō sine causā ab antiqua ecclesia institutum, vt baptizandi renuncient Diabolo & omnibus operibus eius. Ideo desertor Ecclesiæ Christi est & castrorum Dei, atque in castra diaboli concedit, qui quocunque modo auxilium à diabolo perit, eumque in re quacunque peragenda sibi socium adiungit.

Et quamuis quis pro Paracelso istud vrgerē possit: non adeo incommodum videri, si quis medicamentis, eaque efficaciora, quam Medicis vulgò nata sint, à diabolo discat, quibus multos morbos curare possit, aliis Medicis incurabiles. Licet enim à diabolo communicatum sit tale medicamentum: nihilominus multum commodi in homines inde redundare. Verum enim verò nec hoc tutum vel pium. Quanquam enim negari non possit, diabolum rerum medicarum satis esse peritum: tamen omnia eius, quæ pollicetur, auxilia, fraudulenta sunt, & corpori, atque animæ imprimis, hominis perniciofa, & plus incommodi & damni ab iis, quam vtilitatis expectandum. Dictum. que antea ex Chrysostomo, potius mortē homini esse subeundam, quam vitam eiusmodi remediis redimendā. Deus, qui percurrit, sanare potest, & si ex ægri cōmodo sit futurum, benedicit medicamentis ordinariis, vt in salutē ægri cedat, ne diaboli auxilio opus sit. Ideoq; à solo Deo auxilium petendum, nec eo relicto ad hostem eius diabolum transeundi. Nec refert, quod æger implorato Dei auxilio sanitatē sēper non cōsequatur. Potest equidem semper opem ferre: verum quia è re ægri esse intelligit, à morbo non liberari, in eius voluntate acquiescendum, nec ad media prohibita contra Dei voluntatem accedendum; nec ille Virgilianus imitandus, qui aiebat:

Flectere si nequeo Superos, Acheronta mouebo.

Et insigne exemplū, quod non fas sit, à Diabolo auxilium petere, præbet nobis Rex Ahasias, 2. Reg. cap. 1. Qui cum ad Baalzebub Ecronitarū idolū quoddā de valitudine sua consultum misisset, iis obuiam factus Elias Propheta ita eos alloquitur: Numquid, quia non erat Deus in Israel, mittis, vt consulatur Baalzebub, deus Ecron. Idcirco de lecto, supra quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris. Quo exemplo clarè docemur, in morbis solum à D E O, nullo vero à diabolo auxilium petendum esse. Summa; fugiendus est diabolus, & non facienda mala, vt eueniant bona, neque diabolo fores ad maiores conatus patefaciendi. Et quomodo, qui homicida & mendax erat ab initio, testante Salvatore, Iohan. 8. aliquid boni, & quod hominibus verè prodesse possit, homini communicauerit? Aliquid ne boni à fraudum omnium Architecto sperandum? vna manu panem ostendit, altera lapidem præbet, & id vnicè agit, vt animam eius, qui societatem cum eo iniit, eumque in auxilium vocat, lucretur, atque ita suum, non hominum, quos omnes perditos cupit, commodum quærit.

Posset, quidem Dæmon quosdam integrè persanare: at tantum beneficium in hominem, quem perpetuo consecretur odio, cōferre haud cupit: fictam dūtaxat simulatamque præstat sanationem, cuius admiratione hominum mentes fascinet; idque inprimis agit, vt ab his, quos in sui admirationem traxit, diuino cultu & honore afficiatur, atque ita hominem à DEO auertat & ad se conuertat. Rectè proinde Leo, Homil. 19. Beneficia Dæmonum cunctis esse nocentiora vulneribus, & præstare illorum odium, quam pacem meruisse, scribit. Quo enim magis blanditur, eo magis

magis fallere cupit, ut testantur historiae cum alia, tū illa apud Nicol. Remigium, lib. 1. *Demonolat. cap. 9.* Cum enim Dæmon adolescentem quendam in societatem tracturus esset, in primo colloquio ipsi edixit, ut furtis, crapula, libidinibus, blasphemis, ceterisque vitiis abstinere, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomade bis ieiunio maceraret, solennes preces non intermitteret, atque sedulo obiret omnia, quæ hominem Christianum æquum est facere.

Magica ut
dignoscenda.

Præterea nec media, quibus virtutes, ordinaria & naturalia sunt, ut passim ex Paracelso videre est: sed verba, characteres, ceræ imagines & superstitionis alia diaboli inuenta. Ergo in medicamentis, quæ magica vi naturali prodesse dicuntur, diiudicandis, magna cautione opus est, ne vel quæ à natura vires suas habent, pro Magicis & Diabolicis habeantur, vel contra talia magica pro naturalibus obtrudantur. Multi enim si effectus alicuius causam non intelligunt, mox eum pro Magico habent, satis imperite & præcipitanter. Quem errorem ne erremus, experientia diligenter consulenda est, effectusque, quem experientia frequens & certa pro indubitato habet, pro naturali habendus, licet de causa nobis nondum constet. Nā quis crederet Magnetem ad polum conuerti, trahere ferrum, nisi id experientia comprobasset? Et multi sunt tales consensus multarum rerum, quos magneticos hodie appellant. Ex altera parte videndum, ne superstitionis pro naturalibus habeantur. Licet enim effectum sæpius eodem modo respondere videamus, si tamen talia media adhibeantur, quæ huius causæ esse non possunt, certi sumus, magici aliquid subesse. Et licet ille, qui talia media adhibet, extra omnem Magiæ suspicionem sit: probabile tamen est, talia fieri ex pacto cum eo, qui primus eam disciplinam à diabolo sancitā habuit. Cuius exemplum satis ii præbent, qui, ne ab armis violentur, prohibere possunt. Quanquam enim ipsi nullum pactum cum diabolo inierint: tamen cum certum sit, ea, quæ adhibent, media esse non naturalia, nec ab iis tantam vim provenire posse, præstat hoc ex pacto quod is cum diabolo inuit, qui primus hanc artem à diabolo accepit. Atque ita talia iuvant ex pacto cum diabolo; si non expresso, tamen tacito & omnino vi primi cum diabolo pacti.

Medicamen-
ta naturalia
à magiis ut
discernenda.

Ergo ne superstitionis, & quæ de occulto aliquo cum diabolo pacto suspecta sunt, usurpemus, sequentia diligenter notanda sunt. Nam ubi nec miraculi, nec naturæ vis, nec artificii solertia adest: pactum cum diabolo intercedit, cum quocunque etiam illud sit initum. Deinde ubi adhibentur characteres vel verba ignota, obscura, non coherentia; aut sacra, sed ad alienum sensum detorta, aut cum certi ritus & ceremoniæ nullius momenti, vel alia eius generis adhibentur: res omnino suspecta est. Quale est illud Paracelsi, de *Philosophia occult.* ubi scribit, à morbis ex incantationibus quem tutum esse posse, si quis indusium vsu tritum inuersum induat.

Verum plura hac de re addere, non liber. Ne quis nouitatis audior se in aliquod periculum coniciat, videat in Sacris grauissima mandata, quibus Magia prohibetur, præcipue *Exod. 22. Leuit. cap. 19. v. 13. cap. hac 20. & Leuit. 18. Mich. 5. Fsa. 8.* Præterea legat, quæ de re disputat Erasius, *part. 1. contra Paracelsi.* & Libanius, qui satis prolixè contra Crollium & Magiam Paracelsi agit præcipue in exercit. de horribili impietate *Magia Paracel.* iuxta Crollii sententiam.

Tertium Medicinæ fundamentum Astrologiā statuit. Vbi quidam recentiores per Astronomiam & Astrologiam non illam cœlestem intelligunt, sed peculiarem Microcosmi & astrorum in homine cognitionem. Alij eam in sympathia & antipathia siderum cœli & mundi inferioris consistere dicunt.

Verum latius eam extendere videtur Paracelsus, qui libro 1. de *Philosophia Sagaci cap. 4.* totam Magiam sub Astronomia concludit, miramque Astronomiæ partitionem, quæ ibi videri potest, instituit. Verum Astrologiā quod attinet, medico eam, si genuina sit & naturalibus fundamentis innitatur, non superstitionis, qualis in Arabum libris habetur plurima, non solum non inutilem, sed & necessariam esse, libenter concedimus: atque id ipsum iam olim docuit Hippocrates, lib. de aere, aquis & locis. Præcipue, inquit, anni mutationes obseruanda sunt, ut neque medicamentum purgans libenter exhibeatur, neque partes circa ventrem aut vramus aut secernimus ante dies decem, aut etiam plures. Maxime tamen sufficiunt decem. Ac maxime periculi plena sunt ambo solstitia, præcipue æstiuum: periculosa etiam æquinoctia æstimantur, maxime autem autumnale. Syderum quoque ortus obseruandi, præcipue caniculæ, deinde Arcturi & Vergiliarum occasus. His n. potissimum diebus morbi indicationem subeunt, & alij quidem perimunt, alij desinunt, alij in aliam formam mutantur.

Et omnino plures causæ sunt, cur Medico Astrologia negligenda non sit. Verissimum enim est, quod Aesclepius, ad Ammonem Regem, scribit: ἡλίου ἀγῶναι ἐν ἡμέρῃς ἐν ἡμέρῃ καὶ αἰεὶ, ἀλλὰ καὶ ἐν γῆς οἰκίῃ καὶ κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις. & rectè sentit Psellus: συμπάθειν τὸ ἀνὴρ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Neque solum calore & lumine stellas hæc inferiora afficere, sed & occultis influentiis, à Physicis doctissimis satis iam probatum est. Atque facile hic assentior Recentioribus, qui consensum illum non saltem generalem esse docent, sed & singulas ferè rerum naturalium species certis stellis subiectas esse: atque hinc ut stellæ pro vario positu & cum aliis aspectu nunc fortius nunc debilius in hæc inferiora vires suas exferunt: ita & vires plantarum & aliarum rerum stellis illis subiectarum nunc potentiores, nunc debiliores esse statuunt. Imo non malè Astrologi certas corporis partes certis stellis attribueri videntur; id quod ex Luna satis videre est, quam maximas vires cerebrum afficiendi habere, experientia docet. Concesserunt etiam dudum Clarissimi Medici, morbos epidemios plurimos ex astrorum influxu ortos fuisse.

Verum multa hinc latent, & paucissimarum stellarum vires perspectæ sunt, imò etiam in iis, quæ satis explorata videntur, multa adhuc obscura occurrunt. Et omnino vtilem Medicinæ operam præstarent Paracelsus, Crollius & alij, qui Paracelsistas præ aliis hac in re sapere putant, si consensum illum Mundi superioris & inferioris explicarent clariùs. Sed & hinc in communi ignorantia luto hærent cum Aristotelicis & Galenicis, quorum multi egregij fuerunt Astrologi, multumque laboris in stellarum viribus cognoscendis posuerunt, suam tamen imperfectionem ingenuè confessi sunt. Rectè Cardanus, *aphor. astrolog. segm. 1. aph. 34.* scribit: *Astrologia ut fulcherrima, sic laboriosissima & difficilima est; & aphor. 8. Astrorum motus nunquam perfectè sciri poterunt; nec iudicia, quæ ex his.*

CAPVT XIV.

De Viribus Imaginationis.

Ceterum quia Magiæ naturalis, quam putant, & de qua capite præcedente actum, effectus plerosque ex Imaginatione deducunt Paracelsici; & non solum in morbis inducendis, sed & curandis, aliisque rebus efficiendis mira planè Imaginationem præstare posse docent; & non planè de nihilo esse, quæ de admirandis imaginationum effectibus dicuntur, res ipsa loquatur, & historia à Philosophis & Medicis

dicis annotatæ doceant: omnino quantæ imaginationes vires sint, & quomodo effectus illi mirandi ab imaginatione dependant, vno in loco integrè explicandum videtur; quod hic commodissimè fieri posse existimo.

*Imaginatio-
nis effectus
miri.*

Plurimos autem & admirandos esse imaginationis effectus, notissimum est, eiusque historiae postea recitabuntur. Et si nihil aliud esset, quod quàm admiranda possit imaginatio, doceat, saltem ea, quæ in grauidis accidunt, satis id monstrant.

*Imaginatio
quid præstat.*

Verum hoc statim in principio monendum, effectus illos proximè ab imaginatione non pendere, nec animam tales effectus per imaginationem edere, atque imaginationem per se, directe & propria virtute illos effectus, quæ ab ipsa proficisci dicuntur, non producere, nec in alia corpora agere. Est enim imaginatio potètia saltem cognoscens, eiusque actio est immanens, neque transiit in alia, neque præter cognitionem effectiue aliquid agit: potentiarum verò vegetantis & mouentis est, agere in aliud. Et licet ad motum localem cognitio & phantasia concurrat: non tamen proxima motus causa est, atque ita in corpus seu proprium seu alienum non agit, neque vllò motus genere alterat, mouet vel mutat. Sed cognitionem sequitur appetitus, vltimoque loco est appetus persecutio vel fuga, quæ fit per motum localem, cuius causa est potètia locomotiva ab imaginatione distincta.

*Imaginatio
quomodo hu-
mores & spi-
ritum moueat.*

Neque enim humores & spiritus per se directe & immediatè ab imaginatione mouentur, sed per accidens solum, excitando & mouendo illas potentias naturales, attracticem, retentricem & expultricem, quarum munus est, humores & spiritus mouere ad corporis nutritionem; inprimis verò illam cordis facultatem, quæ *gutturis* dicitur, cuius pro varietate affectuum in humoribus variè agitandis maximam vim esse, notissimum est. Dirigit scilicet imaginatio humores & spiritus, vt versus hanc vel illam partem moueantur, & facultatem motricem determinat, vt ad hanc vel illam partem spiritus & humores moueat. Ita qui venereis cogitationibus intentus est, ei versus genitalia humores & spiritus mouentur, in aliis affectibus ad alias. A quo motu humorum & spirituum corpus etiam alteratur; non verò ab ipsa phantasia per se. Imaginatio enim, vt dictum, est tantum cognitio. Neque species phantastica realem qualitatem producere, nec formaliter alterare potest, cum eius esse & formalis ratio in representando saltem consistat, & proinde vltra suam perfectionem & gradum agere non possit.

*Imaginatio
quomodo cor-
pus alteret.*

Itaque quanquam ab imaginatione varij effectus & alterationes videantur in corpore produci, tamen id non fit, quod species sensibus aut imaginationi oblata reales in corpore producant qualitates: sed quia per sensus & imaginationem rerum aliquarum potètia naturalis in consensum trahitur & ad agendum excitatur; vnde accidit, vt humores in corpore variè moueantur, illudque alterent. Ita ex perceptione & sensu aut imaginatione rei foetida aut abominanda nausea vel vomitus excitatur, aut totum corpus horrore concutitur: & ex medicamento purgantis imaginatione quibusdam aluum laxatam esse, obseruatum est, vt refert Nicol. Florent. *serm. 3. t. 1. sum. 1. c. 15.* non quod species medicamento purgantis vim purgandi habeat, sed quod ab imaginatione facultas motrix naturalis in consensum tracta humores agitat, qui agitati facultatem expultricem ad excretionem stimulant: præcipuè si tales humores in corpore abundant. Ex quibus omnibus manifestum euadit, etsi imaginationi multi & admirandi effectus ascribantur: tamen imaginationem eorum omnium non per se, sed per accidens causam esse, mouendo scilicet alias animæ potèntias, corpus mouendi

& alterandi vim habentes.

Mouet verò primò appetitiuam potèntiam, & mediantibus animi pathematis corpus afficit. Animi enim pathemata cognitionem sequuntur, & ex cognitione rei grata gaudemus, ex ingrata cognitione tristitia afficimur. Animi autem pathemata maximam vim habere corpus alterandi, certissimum est.

Non tamen per appetitum immediatè imaginatio corpus alterat, sed mediatè, quatenus scilicet appetitus mouet potèntias motrices naturales membris præcipuè cordis insitas, quæ motu mouet humores & spiritus; spiritus verò suo ad partes accessu & recessu eas alterant. Atque ita proxima causa alterationis & mutationis corporis sunt humores & spiritus: prima verò & remota causa est imaginatio.

Hoc autem modo proprium corpus afficit, & varios morbos in eo excitat: per se verò & per nudum ac solum imaginationis actum nullum morbum inducit. Si enim solum imaginationis actu morbum aliquem induceret, morbum imaginatum induceret. Quod tamen non fiet. Melancholici enim, qui imaginantur falsò se morbo aliquo labore magnum natum, magnum corpus, se esse claudos; non idèo in morbos istos incidunt: verum si morbus aliquis melancholia contrahitur, is aliquis communis est, qui per mœrorem, somni defectum, sollicitudinem aut alium animi affectum per accidens inducitur. Et quamquam nonnulli in pestem incidunt ex imaginatione: tamen imaginatio hoc non præstat per se, sed per accidens, ob timorem & terrorem, qui humores malignos in corpore latitantes mouent, qui mori pestem inducunt; atque hoc modo non nisi in corporibus dispositis imaginatio & timor pestem inducit.

*Imaginatio
quomodo
morbos præ-
stat.*

*Imaginatio
quomodo pe-
stem inducat.*

Inciderunt quidem & alij in alios morbos ex imaginatione; vt Vincentius quidam, sicut refert Marcell. Donat. *lib. 2. hist. med. mirabil. cap. 1.* imaginabatur se tam magnum corpus habere, quod per ostium transire non posset, quem cum medicus per ostium transportari iussisset, æger conquestus est, se in ista transportatione totum fuisse intus contractum, & paulò post mortuus est. Alius, cum inter sepulcra parentum obambulare, & fortè calcaret lapillum sic, vt calcis fortiter adhereret, imaginatus est, sed manibus parentum trahi, & intra diem septimum ex illa imaginatione mortuus est. Verum accidunt talia non idèo, quod imaginantur ægri, se tales morbos habere, sed quia iis morbis iam laborant, eorumque initia percipiunt; moriunturque ex morbo illo, non ex imaginatione: aut si imaginatio aliquid ad morbum illum facit, fit hoc per accidens, ex tristitia scilicet, metu & similibus animi passionibus.

Morbi autem, qui per accidens, mediantibus animi affectibus motuque humorum & spirituum proximè inducuntur, varij sunt, pro humorum & spirituum varia natura & motu. Primo quidem dum imaginatio est causa variarum animi affectuum. Quantum enim ira, tristitia, lætitia nimia in humoribus corrumpendis & mutandis possit, notissimum. Deinde omnis diuturna & intenta imaginatio multorum morborum causa esse potest; quod spiritus & vapores plurimi caput attrahantur, ab aliis verò partibus nutritioni dicatis auocentur, vt actiones illarum partium non rectè expediantur.

Non solum autem morbos inducere, sed & curare potest imaginatio hoc modo. Hoc modo, inquam, per accidens scilicet, et non per se. Etenim si non potest morbos per se inducere, neque curare poterit: neque calida intemperies curari potest, nisi inducatur frigida, & contra. Et ad sanitatem consequendam non vnus & simplex motus & actio, qualis est imaginatio sufficit, sed plerumque plures motus requiruntur, vt humoris alteratio, coctio, expulsio, dispositionum in

*Imaginatio
quomodo
morbos curat.*

parte mittente & suscipiente mutatio.

Per accidens tamen ad curationem facit imaginatio: quia confidentia reddit ægrum Medici præceptis & consiliis obsequentem: præcipue verò quia imaginatio aliquos animi affectus inducit, per quos mores & spiritus mouentur, qui moti ad morbum vincendum & debellandum faciunt. Ita confidentia in animo ægri generat lætitiā; lætitiā autem excitat calorem natium & spiritus; unde fit, ut cibi rectius concoquantur, humores vitiosi vincantur & morbus expugnetur. Videmus enim eos, qui animo læto & hilari sunt, cibum facilius & celerius concoquere; contra verò cibos ab iis, qui sollicitudine aliqua, timore ac mœrore detinentur, non rectè coqui, sed corrumpi, atque ita cruditates & humores vitiosos cumulari, morbosque generari & augeri.

*Cibi suaves
est viles.*

Eadem etiam causa est, quod nonnulli, si cibis, quos summa cum auiditate & desiderio expetunt, potiantur, conualescant; etiam si cibi illi satis salubres non sint. Siquidem, ut Hippocrat. 2. aph. 38. scribit, paulò deterior, sed suauior cibus & potus, melioribus quidem, sed insuauioribus præferendus est: talisque in primis conualescentibus utilis. Etenim cibos suaves, & quos valde appetit ventriculus, auidius arripit, complectiturque & melius concoquit, ac si quid vitij habent, emendat, eosque, quantum possibile, in bonum alimentum conuertit, à quo & corpus vberimum nutrimentum accipit, & pristinas vires citius recuperat, morbi que reliquias facilius & felicius vincit & superat. Cōtra verò cibi insuaves & quos homo auersatur, quāuis optimi sint, morboque contrarij, nausæ & fluctuationē in ventriculo pariunt; quod eos ventriculus nec amplectetur rectè, nec concoquat; unde flatuū & crudorū ac vitiosorum humorū copia cumulari, ac morbus vel augetur, vel saltem ægri tardius conualescunt. Imò sæpius obseruatum est, nonnullos ex cibo non malo, sed cum nausæ assumpto in febrem incidisse, nulla alia de causa, nisi quia cibus cum nausæ assumtus in ventriculo corruptus fuit. Aliæ tamen etiam causæ sunt, cur cibus auidius sumtus nonnunquam à febre liberet: quia scilicet vel reuera, etsi id aut ægrum aut Medicum lateat, morbo aduersatur; vel quia cum sumtum sequitur vomitus, alui deiectio, aut sudor; vel quia natura aliquandiu copia cibi opprimitur, ut morbo sese non opponat, quæ ratione nonnunquam pota nimio ingurgitato paroxysmi febriles ad tempus interceptiuntur.

Neque solum cibi grati auidè assumti, sed & quædam cum lætitiā & voluptate & ex voto ægrorum peracta eos quandoque à morbis liberare valent; nullam aliam ob rationem, quā quia vel in lætitiā spiritus, qui per morbum torpebant quasi, excitantur & recreantur, qui recreati commodissimum naturæ in coquendis & superandis vitiosis humoribus & morbo vincendo instrumentum sunt; vel quia ægri, ubi voti sui compotes fiunt, de imaginatione illa desistunt, & de morbo, quem falso imaginati fuerant, curam deponunt. Cuius rei passim multæ occurrunt historiæ. Refert Thomas à Vega, in commentario in artem Medic. Galeni c. 84. quædam causo detentum & delirantem obnixè postulasse, sibi concedi natationem in stagno illo. (monstrabat autem pauimentum,) aiebat enim, se certò scire ex ea natatione se conualiturum. Quod cum à Medico concederetur, & post aliquantum spatij summa cum incunditate supra pauimentum illud volueretur, aiebat, iam aquam sibi accedere ad genua, optare se tamen, ut sursum conscenderet. Paulò post lætior iam, inquit, attingit inguina. Ita ascendente iuxta imaginationis conceptum paulatim vsque ad guttur aqua, hilari facie gestiebat, pronuntiabatque iam se sanum factum atque ita febre libera-

tus fuit. Mulier verò, referente Alex. Tralliano, lib. 2. cap. 17. quæ se serpentem deuorasse arbitratur, exhibito medicamento vomitorio, clamque in reiecta per vomitum serpente imposito, ab imaginatione illa liberata fuit. Ita qui cornua se gestare putabat, capiti cetuinis cornibus alligatis ferraque resectis & ostensis ea miseria liberatus fuit. Alius verò, qui se in corpore septem passerulos habere imaginabatur, Medico per nares eos se extracturum simulante, & passerulum, quem in vestis manica absconderat, monstrante, sanatus fuit; imaginatione scilicet falsa per contrariam sublata. Alius quoque, qui se mortuū esse imaginabatur, & cibum propterea aspernabatur, socij comitate, qui cum eo se in sepulcro mortuum esse asserbat, & quò ipse mortuus cibum caperet, ad cibum capiendum persuasus fuit, ut refert Holerius, lib. de morbo. inter c. 15.

Si ergo imaginatio per se suum & proprium corpus afficere non potest, multò minus per se, id est, per actum imaginationis res externas afficiet, eoq; que mutabit: sicut nonnulli statuunt, imaginationē, non quidem omnem, sed eam, quæ fortior & nobilior sit, & à corpore magis abstracta, posse res etiam longè remotas permutare, absentibus morbos inducere, eos ab equo deicere. Nam anima non potest agere in externa, nisi mediante suo corpore: & in primis actus imaginationis, ut antea dictum, immans est.

*Imaginatio
an agat in
externa.*

Per accidens tamen imaginationem aliquid hinc præstare posse non negari. Etenim notum est, quomodo corpora à se distantia nihilominus se mutuo afficiant. Menstruo laborantes feminas specula inficere & corrumpere, extra dubium est. Quæ de fascino dicuntur, etiam planè de nihilo non sunt. Referunt etiam Catablepam venenatis oculorū radiis homines enecare. Quæ omnia accidunt à spiritibus, vaporibus & occultis illis *δαιμόνια*, quibus intermediis occultas rerum sympathias & contactus fieri, supra dictum est. Hos spiritus aliquo modo dirigere potest imaginatio. Cum enim imaginatio spiritus & humores certo modo, ut dictum, ad partes quasdam dirigat: in inuidia, odio, ira, malefici humores, qui in corpore mouentur, ad oculos etiam diriguntur & mouentur, & proinde occultæ illæ *δαιμόνια* per oculos copiosius effluunt: qui quando maligna qualitate sunt affecti, externas res, ad quas pertingunt, afficiunt & ledunt. Et cum oculi aliàs etiam spiritibus subtilissimis pluribus abundent: non mirum, menstruo laborantes feminas plus per oculos, quàm alias partes, corpus afficere. Quanquam hoc ipsum Erasius, disputat. contra Paracels. part. 1. neget & spiritibus vel ab aliis partibus procurentibus specula tingi non concedat; sed si fiat, à vaporibus ex naribus, ore, partibusque aliis egredientibus accidere; & si feminæ saltem caueant, ne ore aut naribus specula afflent, nihil noxæ terribilissimis etiam speculis inferre, statuat.

Requiritur tamen in hac re certa distantia, & planè absurdum est, hoc modo imaginatione per multorum milliariū intervalla aliquem ab alio affici posse. Absurdissimum etiam est, alia imaginationi, quæ supra eius vires sunt, & ad quæ nullo modo concurrat, abscribere; ut quod dicunt, imaginatione posse aliquem equo deicere; segerem ex vno agro in alium transferri.

Vltimum est, ut quid in fœtu imaginatio matris agere possit, videamus. Etsi verò aliqui sunt, qui negant, imaginationem matris in fœtum aliquid posse: tamen tot & tantæ obseruationes probant, propter imaginationis operationem sæpe fœtum mutari, ut de eo dubitare hominis vel imperiti vel pertinacis sit.

*Imaginatio
in fœtu affi-
ciendo quæ
vis sit.*

Tradidit id Hippocrates, in lib. de superfat. Galenus

nus, de Theriac. ad Pisonem, Auicenn. fen. 2. lib. 1. doct. 12. c. 14. Atque exstat eius rei historia infinita, quarum pauca recensere libet. Factum Patriarchæ Iacobi, Gen. cap. 30. notissimum est. Heliodorus, lib. 1. his. for. Ethiopia, scribit. Reginam Æthiopem ex marito Hydaspæ, pariter Æthiope, peperisse albam prole Carycleam, eò quod intuita fuisset picturam quandam, in qua Perseus & Andromeda alba facie depicti erant. Refert Sebastianus Münsterus, lib. 3. Cosmographia, prope Moguntiam suo tempore accidisse, cum duæ mulieres in platea confabularentur, altera ex improviso venientem à tergo frontes vtriusque collisisset, & postea alteram earum, quæ prægnas erat, inde filias duas peperisse frontibus ad nasum vsque coherentes, quæ sic decem annis continuis coniunctæ vixerint. Balduinus Ronsæus, lib. de primordiis hominis cap. 10. scribit, Gaudæ in Hollandia, mulierem quandam videntem greges gallinarum Indicarum, consternatam fuisse, ut postea pepererit fœtum habentem faciem multis excrecentiis carnosus multiformis coloris galli Indici instar descædaram. Ipse memini mulierem quandam, cum sub moro versaretur, & mora plura in ipsam deciderent, filiam genuisse, quæ in iis corporis partibus, in quas in matre more deciderant, verrucas instar mororum habuit. Noui & aliam scæminam, quæ cū vidisset à lanio caput suillum securi diuidi, filium genuit, cui tota superior palati pars cum maxilla superiore, & labio superiore ad nares vsque diuisa erat. Et plurimi passim conspiciuntur, qui rubras vel alias maculas in facie habent, ortas, quod matribus grauidis incendium, sanguis, vel aliud quid inopinatum spectandum subito oblatum sit.

Imaginatio
quomodo fœ-
tum mutet.

Sed quomodo ad fœtus immutationem faciat imaginatio, ita obscurum est, ut omnes doctissimi viri in causâ reddenda hîc hæreant. Hoc certum est, imaginationem per se, immediatè atque per simplicem imaginationis actum fœtum non immutare; cū ut supra dictum, sit potentia cognoscens atque immanens: & quantitates, figuræ, numeri, situs, calorifque causâ proxima sit facultas conformatrix.

Neque etiam à specie phantastica fœtus immutatur; cū ea per se nullam qualitatem realem producere possit, nec ullam vim habeat, nisi mouendi potentiam imaginandi, eique representandi obiectum suum. Et si species phantastica eā vim haberet, multò plures mutationes in fœtibus accideret: & inprimis melancholicæ mulieres, & quæ de rebus aliquibus habent intensas cogitationes, fœtum mutarent; quod tamen non accidit.

Vero magis consensaneum est, fœtum immutari ab imaginatione vel mediantibus animi affectibus per humorum & spirituum motum, vel dirigendo facultatem conformatricem.

Mutationes
in fœtu du-
plices.

Mutationes & læsiones, quæ in fœtu accidunt, sunt duplices, communes & determinatæ. Communes, ut abortus, mors, morbi aliqui interni & debilitates, parti alicuius paruitas vel magnitudo, defectus vel exsuperantia in numero. Determinatæ sunt eæ mutationes & signaturæ, quæ cum re aliqua externa determinatam habent similitudinem, v. g. cum sanguine, cerasis, moro, vel alio fructu, vel animali aliquo.

Priores quidem mutationes contingere possunt à phantasia, mediantibus animi pathematis & motu humorum ac spirituum. Verum notas & signaturas determinatas, quæ respondent rebus externis determinatis imaginationi oblati, per animi pathemata & motum humorum ac spirituum inducere non potest imaginatio. Etenim cum animi passionibus spiritus ac humores agitari vel impetu vel nimia quantitate ad vterum ac fœtum ferri vel ab eodem reuocari possunt: quo modo fœtus tenerum corpus val-

Animi pa-
themata
quomodo fœ-
tum afficiat.

de afficitur. Atque hinc accidere potest abortus, facultate vteri expultrice ex illa humorum perturbatione irritata; in varios morbos incidere, tandemque emori fœtus solet. Contingit etiam eadem de causâ, ut spiritibus & sanguine, qui instrumentum & materia sunt, quibus facultas formatrix in fœtu formando vtitur, agitati & perturbati, facultas formatrix in opere suo turbetur, & vel humorum copia obruta impediatur, vel spiritibus & humoribus aliò conuersis destituta partes non rectè efformet, easque vel maiores vel minores, quam par est, efformet, vel iis debitam figuram, numerumque non tribuat, aliisque modis spirituum & sanguinis culpa in opere suo aberret.

Verum talia errata non sunt determinata, nec cum rebus externis aliquibus similitudinem peculiarem habent; cum fiant saltem à fortuito in hanc vel illam partem humorum per animi passionibus agitatorum motu, & non modo quodam peculiari secundum species in imaginatione receptas determinantur. Ideoque potius animi passionibus, quam imaginationi talia errata & mutationes fœtus adscribi debent; neque phantasia verè & effectiue ad eas concurrat, neque aliter, nisi quatenus appetitū excitat.

Signaturæ
determinatæ.

Quando verò signaturæ illæ sunt peculiare, & determinantur secundum species in imaginatione receptas. exempli gratia, quando ex aspectu sanguinis sanguinea macula fœtui imprimitur, aut per imaginationem mori verruca mori fructui similis in fœtu generatur: tales signaturæ & mutationes meritò phantasie adscribuntur: neque animi passionibus per eas producere possunt. Siue enim grauida ab hoste, siue à glire, siue à cane terreatur: idem fit motus humorum, ab ambitu scilicet corporis ad interiora; & proinde eodem modo signaretur fœtus; quod tamen non accidit; sed quæ à glire terreatur fœmina, gliris notam fœtui imprimit; quæ ab alio, aliam. Et fieri potest, ut eadem signatura in fœtu à diuersis animi pathematis contingat, potestque fœmina parere infantem simiæ aliquomodo similem, tam quæ simiam amauit, & cum ea lusit, quàm quæ eadem territa fuit. Quod indicio est, aliud quiddam in determinatis & definitis illis signaturis accedere; imaginationem scilicet, quæ conformatricem dirigit. Conformatrix enim sola proximè totum corpus fœtus conformat, siue bene, siue malè id fiat. Phantasia verò seducit aliquando conformatricem, & dirigit ad quid, quod non est naturæ seminis conforme, sed simile ei, quod est imaginatum, conformandum. Atque ita harum notarum & signaturarum meritò causâ esse dicitur; cum ad eas determinando concurrat.

Quomodo
imaginatio
fœtui notas
imprimat.

Quomodo autem phantasia determinando & dirigendo conformatricem facultatem talium in fœtu mutationum causâ sit, explicare longè difficilimum est, atque alij aliter hac de re sentiunt. Tutissimum autem videretur, statuere, conformatricem ab imaginatione dirigi per species exemplariter seu obiectiue, ut loquuntur; obiciendo scilicet speciem conceptam, ad quam, tanquam exemplar seu regulâ, opus conformationis exequatur conformatrix facultas. Si autem quis miretur, quod facultas formatrix, quæ ad vegetantem potentiam pertinet, exemplar illud ac speciem cognoscere possit: ille hîc primò sibi in mentem reuocet, facultates in homine non à diuersis animabus, sed ab anima fluere, & esse eiusdem animæ potentias, & proinde inter se aliquam communicationem habere; etsi modū, quo id fiat, non satis perspectum habemus. Deinde æquè admirandum esse cogitet, quod opus hoc, in quo, ut Galenus loquitur, τὸ πρῶτον καὶ ὁλοκλήρως φέρειται, fieri non potest, ab eadem facultate perficiatur; sciatque, animâ non sua vi, sed indita sibi à Creatore sapientissimo hæc

hac perficere, Deūque opt. max. nostra hac vtenda nobis dedisse, vt Scalig. ex 6. sect. 5. loquitur. Atque licet facultas cognoscens à formatrice differat: aliqua tamen & sui generis notitia & cognitio huic etiam supra cap. 9. dictum. Ita plantæ cognitione ista cognoscunt & discernunt in terra alimenta, & conueniens attrahunt, relicto alieno. Ita partes omnes alimentarium honorem cognoscunt & attrahunt; excrementitium respuunt. Vide Scalig. exerc. 307. sect. 29.

Quomodo autem species in phantasia in cerebro recepta afferatur conformatrici in vtero, itidem valde obscurum. Putant nonnulli, hoc fieri mediatis animi passionibus. Quod vt simpliciter non nego; cum certum sit, illa obiecta, quæ animi pathemata inducunt, maximam vim habere fœtum signandi: ita dubito, an simpliciter sit necessarium, & semper requiratur, vt mediatis spiritibus & humoribus à cerebro ad vterum species deferatur. Nam cum sit anima vna in toto corpore, vbique omnibus suis instructa facultatibus, etsi omnes in omnibus non exerat, sed singulas per propria organa perficiat: fieri potest, vt in vna parte excitata aliqua & in actū deducta potentia eadem etiam aliam in alia parte excitet, in actum deducat, imo in agendo dirigat & determetur: cum eadem vtrobique sit anima. Ideoque licet in femine ad animalis noui cōstitutionem suo modo segregata sit anima, suo tempore nouum indiuiduum constitutur: tamen cū adhuc fœtus matri cohæreat, eiusque vitam participet, ea, quæ potētias animæ in matre mouent, eadem quoque in femine facultates excitare, & plus afficere fœtum, quā ipsā matrem mirum non est. Matris enim corpus iā absolutum est, & non nisi nutritione indiget: quia verò in fœtus corpore formando adhuc occupata est anima, facile fieri potest, vt aliquid externi sese admisceat, & ad hoc vel illud agendum dirigat aut seducat.

Atque ita rem rem sese habere; neque animi pathemata semper necessaria esse, sed solam fixam intentionem, & quæ cum admiratione aliqua sit, imaginationem ad fœtum signandum sufficere, multa indicant. Regina Æthiopix, vt supra dictum, ex intuitu tantum & consideratione picturæ albae Andromedæ filium album peperit. Ita oues Iacobi signauerunt fœtus suos intuendo & imaginando virgas diuersicolores. Et si quis hic miraculum accidisse putat, experientia testatur, bruta alia etiam conceptus & fœtus suos ex aspectu & imaginatione colorum obiectorum mutare.

Quo tempore
fœtus notas
imaginationis
imprimat.

Fiunt autem istæ mutationes in fœtu tempore conceptus (qua ratione non solum matres, sed & patres fœtum signare posse nonnulli existimant) & grauiditatis; sed tempore grauiditatis frequentius, eo scilicet, quo facultas formatrix in opere est, & post conceptum in partibus corporis formandis occupatur. Non tamen omni tempore omnes notæ imprimuntur. In fine possunt colores mutari, carneæ quædam excrecentiæ aut tubercula adnasci, magnitudo partus mutari, imò & figura aliquando: at tota conformatio, vt scilicet fiat pes equino similis, caput porcino vel canino, vel innumero, vel alia insignis in figura mutatio, posterioribus mensibus mutari non potest: quia omnia iam sunt conformata. Natura verò cum semel fœtum conformauit, non potest eum aliter figurare, diuidere, numerum mutare. Ex quibus patet, multa, quæ à nonnullis recensentur, fabulosa esse. Inter quæ & illud, quod nonnulli scribunt, pullos produci varij caloris, si oua inter incubandum variis coloribus pingantur, aut matris incubantis oculis panni variorum colorum obijciantur. Post pulli enim productionem nulla imaginatione mater pullum signare potest, nihilque post

euum exclusum galli in pullo impertit, nisi quod calore facultatem formatricem excitat.

Neque etiam qualuis mutationes potest imaginatio fœtui imprimere, sed illas saltem, ad quas materia corporis est disposita, & ad quas efficiendas facultas formatrix apta nata est, & ordinem naturæ habet. Etsi enim species ab imaginatione plurimæ possint conformatrici obijci: tamen omnium directionem in conformando sequi non potest: neque potest formare quicquam, nisi ad quod habet materiam idoneam, & ad quod formandum apta nata est. Ita veras plumas, squamas, cornua vera, colores perfectè virides, flauos, ceruleos producere non potest. Neque enim scientiam naturalem talia formandi, neque materiam idoneam habet. Et licet ruditer talia, quæ imaginatio obijcit, interdum adumbrat: perfectè tamen effingere & imitari nunquā potest. Quod autem notæ istæ fœtui potius, quā vtero matris imprimantur, causa est, quod facultas formatrix circa fœtum, non circa vterum occupata est.

Ex quibus omnibus iam patet, quid de iis, quæ Paracelsus eiusque affectu de imaginationis viribus docent, sentiendum sit. Nimirum in corpus propriū quidem imaginationem aliquid posse; alienum verò afficere non posse. Quāquam enim fœtum imaginatio matris afficiat: tamen fœtus matri arctissime cōiungitur, & eius veluti pars quædam est, dum per vasa vmbilicalia & vterum connectitur. Longè verò alia ratio est rerum extra corpus constitutarum. Et proinde errant omnes, qui imaginationem etiam aliena & remota corpora afficere posse existimant, vt Auicennas, Alchindus, Pomponatius, Paracelsus, Crollius, & qui hos sequuntur. Qui omnes etsi huius rei causam reddere conantur, in reddendis tamen causis diserepant. Auicennas quidem animam hominis cum intelligentiis habere similitudinem existimat, & sicut illæ hæc inferiora afficiunt: ita illam virtute imaginationis sic attolli posse, vt etiam in remota sine medio aut instrumento agere possit; posse morbos inducere & sanare, quos velit, hominem in puteum deicere, miracula edere. Alchindus res in imaginatione conceptas reipsa in ea subsistere putat, ac per radios quoque versum exeuntes propagari posse. Paracelsus eisdem sequitur, imò absurda absurdus cumulat, vt tum ex aliis eius scriptis, tum ex lib. de orig. morb. inuisib. videre est; verum in causis reddendis nec ingeniosior nec felicior.

Verum hoc omnibus istis demonstrandum erat. Phantasmata alio modo mouere, quam representando, atque aliud officium esse Phantasiæ, quam simulachra & species rerum à sensibus accipere, iudicare, easque intellectui offerre, & per consequens, scilicet obiectione specierum, boni malive aliquid representantium, appetitum ad persecutionem aut fugā excitare: quod nisi faciant, sine ratione dogmatibus tā absurdis fidem haberi postulant. Cui enim persuadeant, imaginem, speciem & representationem aliud posse, quam significare & representare rem, cuius est species? & actionem in homine immanentē aliquid extra hominem immutare posse? Vt enim auditio & visio alium non afficit: ita nec imaginatio. Et quæ de imaginatione grauidarum & notis ac natiuis, quæ per eam fœtui inducuntur afferunt, non plus probant, quam animam ab imaginatione quocunque etiam modo motam in suo corpore peculiarium motuum causam esse: sed quod in alienum corpus agere possit, non probant.

Ideoque refutatione digna non sunt Paracelsi somnia, statuentis & scribentis, imaginationes nostras ad cælos vsque eleuari, eosque inficere; cæli sidera nos imaginatione nostra cogere posse; quendam ex morbo decumbentem & tantum non

Quales notæ
imaginationis
fœtui im-
primere pos-
sit.

Paracelsi de
imaginationis
viribus
opinio
examinatur.

non mortuum robusti adolescentis vitam & vires ab illo ad se per imaginationem attraxisse & Archasum quendam aliorum doctrinam & prudentiam imaginatione ad se euocauisse.

Vt & Crollij, qui, in *præfat. admon.* scribit, vehementem imaginationem & proprium corpus transmutare posse & alienum, plures imaginando effecisse, ut subito sint facti templum Dei; imaginationem esse magnetem attrahentem ultra mille milliaria quicquid vult; miracula operari.

Vt vno verbo dicam, caput & cauda, fronsque operationum Magicarum, & cardo, in qua Magia tota Crollij, & quam Recentiores non pauci sectantur, & clam propagant, ac non nisi iis, qui his sacris digni putantur, per manus tradunt, est falsa ista de imaginationis viribus opinio.

Magia veterum.

Estque ista Magia satis antiqua, (eo tamen nomine non melior & Platonice, qui officiosissimi demonum cultores fuere, non ignota, ab Ægyptiis & aliis superstitioni idololatricæ deditis gentibus profecta. A Platonice eam hausit Auicennas, qui imaginationes istas, quas putat, vires ab intelligentia, quam homo per imaginationem sibi conciliarit, & veluti amicam obsequentemque reddiderit, accipere statuit. Eius Magiæ fundamenta, *lib. 3. de vita cælit. compar.* proposuit (an probauerit, an verò narrauerit, saltem, quod in *præfat.* innuere videtur, iam non inquiri) Marsilius Ficinus, in quo docet, ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi, per artem physicam affectumque facta, traici ad animam corpusque nostrum bona cælestia. Quæ Marsilij Ficini dogmata si intra naturæ limites sese contineant, & de stellarum influentiis agerent, tolerari possent. Verum enim est, quod *alleg. lib. c. 15.* scribit: Tu si concedis, Deum rebus infra lunam mirabiles inseruisse virtutes, mirabiliores concede cælestibus. Sed cum, *cap. 14.* scribat, hoc medio non solum quædam beneficia corporis mundani & stellarum, sed & demonum reportari posse, neque improbet, quod de Apollonio Thyanæo Indorum sapientum princeps Hiarchas dixit, cum diuinandi scientiam consecutum, quod tantum ætheris in anima gesserit: ad superstitionem illam Ægyptiacam & Platonice delabi videtur, quæ in libro Arbatel de Magia veterum proposita est. Is septem gubernatores secundum septem Planetas cum suis exercitibus constituit, qui à Mago vocati veniant, ei obediant ac iussa exequantur, doceantque, de quibus interrogati fuerint. Cum autem spiritus illi diuersa officia & potestates habeant, integrum esse cuique, qualem velit Spiritum seu Angelum, Medicum, aut Philosophicum, aut Mathematicum, aut Angelum prudentiæ civilis, sapientiæ supernaturalis petere, & modò seridò maximo animi motu, fide ac constantia ac sine dubio perat, accepturum à Patre, omnium spirituum Deo, tradit. Verum noctuæ sunt hæc ad aucupium animarum à diabolo propositæ. Imaginatione ista Arbatel, Paracelsi, Trithemij, Agrippæ, Crollij, & eorum, qui hos sequuntur, ad illam melancholiam pertinet, quæ diaboli balneum esse, vulgò & rectè dicitur. Caueant ergò iuuenes ab hoc instituto periculoso, nec sibi persuaderi patiantur (quod non ab vno factum memini) nescio quibus mediis spiritus eiusmodi in suum seruitium aduocari posse. Cum enim diabolus se in angelum lucis transformare possit, & circumeat, ut leo rugiens, quærens, quem deuoret: quantam fenestram isti diabolo aperiunt, qui spiritus, ut sibi seruiant, sine mandato Dei aduocant? Verum quidem est, quod allegant, Deum daturum dona petentibus: sed si ea petantur, quæ Deus se daturum promisit. At monstrent illi, ubi in sacris literis Deus promiserit, se spiritus vel angelos hominibus misturum, qui Philosophiam,

Medicinam & quæcunque velint, docerent. Vnde etiam iste spirituum numerus, ordo ac potestas ipsis innotuit? Producant & monstrent tandem vnum, qui imaginatione ista forti, fide & oratione, spiritum aliquem consecutus sit; sed talem monstrent, qui non infamis Magus fuerit. Itaque, ut hæc concludam, vnio illa & coniunctio animæ hominis cum intelligentiis & spiritibus, quæ imaginatione fiat, & spirituum ad seruitia homini præstanda, conuocatio, magorum idolatricum inuentum est.

CAPVT XV.

De parte Medicinæ Physiologica.

Cum hætenus satis prolixè quid in plerisque de rebus naturalibus Chymici hodierni sentiant, & quid ea de re statuendum nobis videatur, explicauerimus: iam in parte Physiologica breuioribus licebit esse. Et principio quidem hoc monendum est, Seuerinum & alios Chymicos in plerisque quidem diuortium quærere à Galenicis: cum tamen, si rem ipsam spectemus, idem doceant, & nouis verborum saltem inuolucris velata vel vestita plerique pro nouis venditent. Vbi tamen reuera quidam dissensus est, de eo mouebitur.

Et primò quidem eadem tria principia in homine ponunt, sed longè præstantiora. Et quidem Quercetanus, contra *Anonymum*, ea in tres partes principales collocat: Naturalem aut vegetatricem facultatem, cuius sedes est in epate, à sale primo illo radicali principio & basi aliorum conseruationem & fomentum recipere scribit; Vitalem in corde sitam à liquore sulphureo foueri & sustineri; Animalem facultatem principio Mercuriali, quod totum æthereum est & spirituale, conseruari & stipari.

Deinde in homine constituunt corpus duplex. Vnum visibile ex quatuor elementis, ex carne & sanguine formatum; alterum verò inuisibile. Hoc corpus inuisibile appellatur ab ipsis etiam *siderens homo internus, incorporeus, Gabalis, hominis genius, penatis, umbra visibilis corporis, lar domesticus, homo umbratilis, familiaris, Sophorum homunculus, Daemon sine genio bonus internus Paracelsi Adeck, spectrum, Natura lumen, Euestrum præfagium & Propheticum in homine: item, Imaginatione, quæ in se claudat omnia astra, sitque omnia astra, & eundem cum cælo retineat cursum, naturam & potentiam.*

Corpus duplex hominis scilicet Chymici.

De hominis quoque creatione mirè philosophatur P. Seuerinus, dicitque, hominem esse quintam essentiam ex firmamento & elementis extractam, seu subtilissimam essentiam totius [machinæ mundi in] vnum corpus extractam & concretam seu compactam, adeoque completissimam totius vniuersi imaginem, Deumque in creatione mundi Spagyrum egisse.

Verum ista nisi sano modo accipiantur, tolerari non possunt. Nam duæ sunt partes, è quibus homo constituitur, corpus & anima: quarum neutra per se homo appellari potest. Sunt quoque in corpore spiritus, præcipuum animæ instrumentum: qui quidem à plerisque Medicis inter corporis partes non referuntur. Si quis tamen, cum Scaligero, *exerc. 280. sect. 2.* eos inter partes corporis referre velit, cum eo non pugnaverim. Imò, cum proximum animæ instrumentum sint, id valde probabile videtur. Quomodo enim anima, quæ corpus viuificat, spiritus, quibus proximè in agendo utitur, non viuificauerit? Et ipse Aristoteles, *lib. de mundo, cap. 4.* τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητικὸν ὅλον τὸν ἄνθρωπον nominat.

Spiritus animæ viuunt.

Spiritus ergò cum sint inuisibiles; corporei tamen,

Homo inuisibilis Chymici.

men, si hos Chymici pro homine illo inuisibili habent, nihil noui dicunt: nisi quod improprie loquuntur, partem totius nomine appellantes. Dari enim in corpore hominis & animalium, præter animam & corpus istud aspectabile & tactile, spiritum, Aristotelici & Galenici etiam docent. Si verò aliud quid, præter spiritus, per hominem inuisibilem intelligunt, sine causa entia multiplicare videntur. Ideoque ipsorum simplici affirmationi fidem habere non possumus, sed probationem ab ipsis solidam expectamus, qua persuadeant, præter corpus, animam, & spiritus, aliam adhuc in homine dari substantiam. Quod cum hætenus non fecerint, causam non habemus, cur ipsis assentiamur. Nec operæ pretium esse putamus, ut quæ hac de re pluribus affert Crollius, in præfat. admonitor. prolixè refutemus: cum non solum nulla ratione probentur, sed & enormiter cum in Philosophiam tum in Theologiam impingant, ut à Libauius satis monstratum est.

Creatio hominis.

Creationem verò hominis quod attinet, in ea describenda Crollius est temerarius. Sacrae literæ nos docent, hominem formatum fuisse à limo & puluere terræ: quod ille pulvis quinta essentia totius mundi fuerit, nullibi exstat in sacris, & Paracelsitarum somnium est. Deusque sua infinita potentia hominem creauit, eique vires, quas voluit, indidit; non necesse habuit, ut Spargyrice arte è tota mundi machina vires extraheret, & homini inderet. Hominem etià ad sui imaginem à Deo factum legimus, non ad imaginem mundi.

Spiritus mechanici.

Quæ postea de hominis generatione, nutritione & corporis gubernatione dicuntur, pleraque Hippocratica & Galenica sunt, aliis saltem pigmentis non nihil colorata. Quædam tamen etiam falsa. Nam quod tertio statuunt, à spiritibus mechanicis hominis generationem, & post generationem, corpore absoluto, omnes actiones naturales administrari, verum loquuntur: sed iterum nihil noui proferunt. In duobus autem peccant: primo quod temperamentum è qualitatibus primis planè reiciunt, quasi nihil ad actiones naturales obeundas faceret; si quidem experientia contrarium testatur, qua constat, partes nimium refrigeratas, vel calefactas, vel humectatas, vel exsiccatas, atque ad actiones perficiendas impotentes reddi, ac si spiritus non rectè sese habeant. Cum enim pars animata temperie sua prædita, calido innato perfusa, ac spiritibus instructa, adæquatam actionis cuiusque organum sit: nihil horum deesse debet. Deinde & in eo errant, quod spiritibus scientiam agendi in animatis simpliciter attribuunt. Non enim vi sua agunt, quod agunt; sed ab anima directi: & illa scientia animæ potius, quam spiritibus competit; atque anima est primaria omnium in corpore animato actionum causa.

Sanguinis usus.

Quarto de sanguine quoque non rectè sentiunt, cum eum corporis alimentum esse negant, ipsumque supra partium dignitatem collocant, & in societate gubernationis Reipublicæ humanæ admittunt. Primo enim contra experientiam pugnant, dum sanguine nutrirī partes negant. Cur enim cibus in chylum, chylus in sanguinem mutatur, nisi ut totum corpus eo alatur? Et quo sine alio sanguis per venas in totum corpus distribuitur, nisi eius alendi gratia? Ideoque cum tam planam rem in dubium vocare placuerit Seuerino rationibus agere debebat: cum quod ipse affirmat, ab aliis eadem facilitate negetur. Sed hoc Paracelsi & Seuerini perpetuum vitium est, quod dogmatibus planè paradoxis & absurdis, nulla ratione, quod decet Philosophum, allata, fidem haberi volunt.

Spiritus an esuriant.

Quinto quod dicit, Spiritus esurire, saturari; absurdum. Refici quidem spiritus absumpti debent, quam refectionem & instaurationem, si quis nutri-

tionem appellare velit, per me licet. Sed sitire & esurire animalis proprium est, Et aliud est indicare, aliud appetere. Spiritus absumti instaurationem sui indicant: At appetitus animalis proprius est, quod per similia conseruari, & id, quod molestum est ac contrarium, tolli desiderat.

Sanguis an pars corporis.

Sexto quod sanguinem in partium numerum adsciscunt, tolerari posset, si eo modo partes intelligerent, quo Hippocrates; cum corpus diuidit in continentia, contenta & spiritus. Alias sanguis corporis non pars est, sed nutrimentum. Malè etiam gubernationem corporis humani sanguini simpliciter tribuunt. Spiritus quidem, qui in arteriis & venis continentur, corpus sub animæ dominio gubernant: humor verò sanguineus solum corporis nutritioni dicatus est.

Septimo de Synouia, quam ut rem nouam & Galenicis incognita proponunt, ipsi, quid statuendum sit, incerti sunt. Nam P. Seuerinus lentum illum humorem, qui in articulis maximè apparet, ac secundum ipsius sententiam, omnium ossium membranis adheret, Synouiam nominat, eundemque ab Hippocrate, in lib. de locis in homine, *μύζα*, id est, mucum vocari existimat, grauissimorumque morborum sedem esse, & hinc grauissima symptomata committi censet. In hac enim synouia contingere cephalalgiam, *κεφαλαλγία* Hippocratis, arthritides, podagras, chiragras & similia mala. Verum si hic lentus humor synouia est: nihil noui afferunt, sed quod toti scholæ Galenicorum fuit notissimum; ideoque malè Galenicis hic socordia arguunt. Neque etiam locus Hippocratis, quem p. 181. ex lib. de locis in homine, quem citat Seuerinus, ipsos latuit. Neque ignorarunt hætenus Medici, grauissimos articulares morbos fieri cum ad articulationes, (articuli enim, non ille mucus, sedes sunt illorum morborum) ex vicinis locis humores excrementitij confluunt. Et quæ hætenus de arthritide ab iis tradita sunt, iniuriam ipsis fieri, & sine causa negligentia eos accusari, docent. Imò ipse Seuerinus hic erroris accusandus, quod omnium ossium membranis hanc *μύζα* & mucum inesse scribit: cum tamen Hippocrates eum saltem articulis tribuat, & quidem eo fine, ut articuli sint ad morum faciliorem apti; ideoque aliis in ossium locis nullus eius usus est.

Paracelsus, lib. 7. paragraph. parag. 2. Synouiam esse dixit partis suæ nutrimentum & conseruationem retentiuæ & motiuæ virtutis ex viribus virtutis digestiuæ. Ex recentioribus quidam synouiam definiunt, internam virtutem & agendi agilitatem. Scheunemannus, in medicina reformata c. 5. Synouiam dicit esse lac dulce, quo corporis partes aluntur ac nutriuntur. Quæ omnia inter se non concordant. Aut si idè dicere volunt, & peculiarem aliquam in partibus naturalem humiditatem (qualem tamen præter humidum natium cuiusque partis non monstrabunt) à qua pars suum robur & virtutem habeat: malè id ex eo probare conantur, quod è partibus neruosis & articulis vulneratis multum humiditatis effluat. Habet equidè pars qualibet suum humidum radicale, & calorem insitum, à quo omne partis robur; quod Galenicis equè notum ac Paracelsicis: uon tamen quod ex partibus neruosis & articulis vulneratis sæpe magna copia effluit, est humor cuilibet parti insitus & naturalis; cum longè plus effluat sæpe vna nocte, quam pars humoris naturalis in se contineat: sed est humor excrementitius & sanies. Nam cū pars vulnerata debilis reddatur, alimentum probè concoquere nequit, atque inde fit, ut illud in saniem mutetur: & quod maior est debilitas, eò copiosius tale quid effluit. Ideoque non semper ex articulis vulneratis hic humor emanat, sed ubi inflammationes in articulis & partibus vicinis neruosis accidunt, tum ichor ille, quem Chirurghi nominant

minant *das Gliedvasser*, copiosius emanat, & vulneris, se malè habentis, periculumque minantis, indicium est. Præterea ad partem dolentem & debilitatam plus humoris affluit; & propterea cum partes nervosæ vulneratæ maioris doloris causæ sint, plus humoris ad eas affluit, quam ad reliquas. Quibus accedit, quod partes illæ excarnes sanguine & calore minus abundant, & propterea læsæ pus tam benè concoquere, ut carnosæ, nequeunt.

Fel. Octavo quoque Galenum reprehendit Seuerinus, quod Fel inter corporis partes non numeravit: verum immeritò. Est quidem inquilinus vesicæ fel, sed non talis, qui ad constitutionem corporis pertineat, sed ex eo eiici debet; excrementum nimirum.

Stomachus quid Chymici. Nonò quod stomachum in epate & aliis partibus constituit Seuerinus, est, ineptus lusus in vocabulo *Stomachi*, in arte non ferendus; similis planè illi, quo Paracelsus, *lib. 3. de morb. tartar. c. 4.* Pleuriticidem in capite ponit. Res aliàs per se plana & non noua est: non solum ventriculo, sed omnibus partibus vim inditam esse, qua alimentum sibi idoneum attrahere, retinere, concoquere & sibi assimilare possint. Hanc Chymici recentiores appellant stomachum; certumque est, nisi planè absurdi esse velint, nihil aliud intelligere posse. Itaque, pleraque, quæ *cap. 10.* habet Seuerinus, sunt Galenica, aliter paulò proposita.

Humores à Paracels. reiecti. *Humores* verò quod attinet, mirè eos exagitant Paracelsici, & nihil nisi inania nomina esse dicunt, Galenicisque inde Humoristas nominant. Causam autè si quæras, cur humores reiciant, hanc reddit Seuerinus, quod multas salium, sulphurum, mercuriorum species in mundana Anatomia reperire sit, easque arti ministerio ostendere possimus: Pituitæ verò, bilis, melancholiæ anatomia nesciatur, cum nec species nec proprietates in natura possideant, & ob id nihil sint, nisi inania nomina; à quibus si sal, sulphur & mercurius suas proprietates repetant, imaginaria solum futura sint. Verum in eo valde errant. Nam non est opus, ut cuiusque rei principia propria ubiuis in mundo reperiantur. Sanguinea massa, quæ hic quatuor humorum nomine venit, non aliarum rerum, ut plantarum & metallorum principium est, sed saltem animalium perfectorum: ideoque extra istas animalium species eam reperiri opus non est. Et proinde nihil ineptius scribere potuerat Paracelsus, quàm hoc, quod in *labyr. Med. errant. cap. 3.* dicit. *Neque cælum, neque terram novit phlegma, bilem vel melancholiam. Ergo neque in homine est.* Veruntamen non solum homini proprius sanguis est & humores sanguinem constituentes, sed & aliis animalibus, & in iis reperiuntur: ideoque falsum, quod in maiore mundo non reperiatur quatuor humores, seu sanguis. Reperitur enim in perfectis animalibus omnibus, quæ certè maioris mundi pars sunt. Et quid opus est, ex analogia maioris & minoris mundi probationem humorum quærere? Ineptam est, relictis sensibus & experientia, qua constat, sicut in animalibus aliis, ita & in homine sanguinem inesse, atque eo illum nutriri, ad obliquas ex analogia probationes confugere. Sensus certè docet, ex alimentis assumtis sanguinè, non sal, sulphur & mercurium generari; & secta vena non sal, sulphur & mercuriū, sed sanguinem effluere, atque ita in omni corpore, omni tempore, ætate, loco, regione sanguinè inueniri. Ergo distinguendum est inter principia rerum naturalium communia & proxima. Illa omnibus rebus æquè insunt; & sunt elementa, & illa Chymicorum, si dextrè explicentur, principia. Hæc variant, ut ipsæ rerum naturalium species variant; sua sunt plantis; sua metallis; sua animalibus. Animalia (de his enim & præcipuè de homine sermo est) sanguine è quatuor humoribus constante consistunt. Verum ipse Paracelsus sibi hac in re non constat, passimque in libris sanguinis & humorum mentionem facit.

Dan. Senert. Tom. 111.

Sed respondebunt procul dubio hic quidam, se nō ignorare, & sensibus id parere, sanguinem in venis contineri; verum se non esse contentos sensuum, in exteriore cortice herentium, arbitrio; se omnia ad viuum rescare, & artificiosa resolutione in sanguine tria principia apertius demonstrare, & à qua parte seu fonte actiones promanent, docere. Verum enim verò nimium hic sapere videntur. Nam dum de sanguine & humoribus quaritur, non de primis rerum principiiis, sed de proximis corporis humani & animalium perfectorum primaria quæstio est. Alia enim quæstio est, quæ sit totius compositi natura, alia quæ principiorum singulorum, è quibus constat. Sic sanè, ut sanguis & humores reliqui è tribus principiiis Chymicorum, eo, quo supra explicauimus, modo, componantur: an tamen ideo sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ tot seculis trita nomina sunt reicienda? Lac potest resolui in butyrum, serum & caseum: & nihilominus totum compositum lac rectè appellatur. Si hæc humorum nomina reicienda sunt, eodem iure reicientur ossis, membranæ, carnis & aliorum nomina; omniumque omnino partium appellationes. Nam ex Chymicorum sententia hæc æque ac sanguis ex tribus principiiis constant, & ineptum est, ab vno saltem principio talia denominare velle. Nunquàm n. sanguis ex vno principio constat, sed ex omnibus principiiis & elementis simul mistis, habetque suam formam, per quam à chylo, carne, ac reliquis differt, & ab ea sanguis denominatur, partesque sanguinis diuersæ merito etiam diuersa nomina sortiuntur.

Et proinde res eò redit, explicandam esse è Chymia medicinam antiquam, non euertendam. Idque fiet commodissimè, si nomina à primis inuentoribus indita & usu ac omnium seculorum consensu approbata, quibus Hippocrates, Aristoteles, Galenus, Auicenas, Mesues, & reliqui Medici omnium seculorum, Chymici & non Chymici vsi sunt, retineantur, res verò è Chymia declaretur. Noua enim nomina imponere rebus non cuiusuis est; nec tantus fuit Paracelsus, ut hoc ei licuerit.

Iniuriam etiam maximam faciunt Chymici Galenicis, atque inter eos Quercetanus, in consilio de *arthritide & calculo*, dum ipsis tribuunt, quasi per humorem intelligant quiddam aqueum saltem, omni nobiliore potestate destitutum. Non sunt inania nomina humores, non sua essentia & proprietatibus destituuntur, sed ex principiiis prioribus mista formam habent specificam, proprietates, potestates, colores, saporis & similia, quibus ab aliis rebus differunt. Quæ omnia nomine sanguinis & humorum includuntur. Semen, caro, os, & reliqua omnia ex sanguine oriuntur: quia tamen nouam formam induunt, noua etiam nomina accipiunt. Ita licet principia & elementa in omnibus alimentis, & quæ ex iis in corpore fiunt, insint: quoties tamen noua forma introducitur, nouum nomen imponitur, & quod prius panis nominabatur, iam chylus nominatur; hinc sanguis, bilis, pituita, melancholia, caro, os, neruus dicuntur.

Neque illud quoque admitti potest simpliciter, quod statuit Seuerinus: Sanguinem in diuersis venis & locis non eiusdem naturæ esse. Nam licet sanguis in venis minoribus partibus iam adsimilandus, mutationem accipiat: tamen ab eo, qui in maioribus est ramis, natura non differt, neque vno in loco semper & parte vna quiescit, sed pro varia occasione in partibus hinc inde mouetur.

Errat in eo Seuerinus, nec video quomodo excusari possit, cum statuit, in Balsamo inesse sanguinem, spiritum, carnes, ossa, ligamenta, neruos; eaque spirituum mechanicorum opera ex eo secerni & separari. Inest quidem in omnibus alimentis quid nobis

Nomina non temerè mutantur.

Humor quid Galenicis.

Sanguis an multiplex in corpore.

An in alimentis omnes partes insint.

nobis familiare, quod in corporis nutritionem cedit, & varias, pro partium, quibus apponitur, varietate, formas induere potest: quod siue Mumiam siue Balsamum appellare velit, de nomine cum eo non ligabimus. Quod verò ista, quæ diximus, omnia in eo contineantur, & saltem inde separentur, & ut supra ex Paracelso dictum, quod vnicus, quem comedimus, bolus omnia membra corporis humani actu contineat, quæ manifestentur & separentur saltem spirituum Mechanicorum industria, id admitti nullo modo potest. Si de elementis & principiis illis Chymicis, aut falso, amaro, acido Hippocratis id statueret, commoda explicatione adhibita tolerari posset: at cum sanguinem, os, carnes, & partes cæteras actu in pane inesse statuit, id nullo modo saluari potest. Hoc modo enim cum Anaxagora omnia in omnibus inesse dicendum erit; & nulla esset vera generatio. At reuera dum ex pane fit chylus, ex chylo sanguis, ex sanguine os, membrana, caro: in qualibet mutatione noua forma introducitur, habetque quælibet pars assumptum alimentum in suam naturam mutandi vim, quæ animæ vegetantis peculiaris potestas est: neque sanguis vel os spiritus Mechanici latentia separantis, sed animæ vegetantis, & in specie facultatis αἵματος ποικίλης & ὀστέων ποικίλης opus est. Et cum secretiones ars satis æmulari possit: generationes tamen nullo modo potest, neque in potestate artis est, vel sanguinem vel os generare. Licet enim instrumentarium agens, calorem scilicet, in promptu habeat: primario tamen, quod est anima, destituitur. Sed hæc, quæ hætenus de sanguine & humoribus alimentariis, accipienda, quæ massam sanguinis constituunt. De excrementitiis verò capite sequenti, vbi de causis morborum dicitur, agitur.

An humores
alimentarij
& excrementi-
tiji specie
differant.

Neque enim assentire possumus Erasmo, qui dicit. 3. cont. Paracelsi, pag. 121. scribit: humores, qui sunt corporis nostri elementa, & eos, qui sunt excrementa, eiusdem esse speciei, & perfectione saltem, & imperfectione, aliisque accidentibus talibus differre. Dum enim sanguis generatur, partes aliquot intra, aliquot supra modum coqui: halque tanquam inutiles sanguini futuros excerni.

Nam cui hoc persuadeat Erasmus, sanguinem & bilem in vesicula felle speciei non differre, quæ ita omnibus qualitatibus, actionibus & usu differunt? Neque humores illi excrementitij & sanguis istam naturæ diuersitatem saltem à causa agente, sed etiam ex alimentorum natura accipiunt, in quibus non omnes partes æquè aptæ sunt, ut boni sanguinis naturam induant. Quid verò dicet de excrementitiis humoribus præternaturalibus morborum causis: illinè etiam à sanguine, non specie, sed saltem perfectione & imperfectione differant?

Anatomia
localis.

Tandem duplicem Anatomiam constituunt, ut ex Paracelso, libr. 1. de origine morborum è tribus primis substantiis, cap. 6. & part. 2. lib. 2. de tumoribus pustul. & ulceribus Gallicis, cap. 1. Senerino cap. 3. & passim alibi videre est; Vnam, quam vocant Localem, qua cadauera artificiosè dissecantur, omniumque partium situs, conformatio, magnitudo, numerus inuestigatur. Quam etsi non planè reiciunt: tamen etiam non magnificiunt; sed mortuam appellant, quæ vel laniis communis sit; & qua, quod vacca etiam facere possit, saltem cadaver hominis adspiciatur, non verò, ut Naturæ & Medicinæ studiosum deceat, ad interiorem & abditam hominis naturam acie mentis penetretur.

Vitalis.

Alteram appellant Essentialem, Vitalem, Formalem, qua vnumquodque corpus in sua principia, quæ statuunt, dissoluatur: quam qui tentare velit, inprimis feminum naturas & proprietates, Elementorum & principiorum officia, generationum transplanta-

tionumque radices, Astronomiæque leges, & totius corporis, non mortui, sed viuentis, dispositionem, quam ipsi tradunt, cognitam habere debere statuunt. Vnde ipsi non solum cor est, quod vulgò ita vocatur, sed cor ipsis est, vbiunque calor vitalis est: ventriculus non solum, qui vulgò ita appellatur, sed omnis cavitatis, imò omnis locus, in quo fit concoctio; Matrix non solum vulgò ita dicta pars, sed omnis locus, in quo est semen alicuius fructus. Et præcipuè, quod vbiunque faciunt, Maioris mundi consideratio, nem in hac Anatomia coniungendâ censent; & quicquid in maiori mundo est, ut supra quoque dictum, in homine quoque esse non solum secundum superficiei quandam similitudinem, sed re ipsa & secundum speciem omnia & singula hominem in se complecti (licet inuisibiliter) quæcunque in triplici illo regno, totiusque mundi amphitheatro explicata continentur, tradunt. Atque ex hac Anatomia tria illa principia in homine dari statuunt; quia eadè in maiori mundo reperiuntur: humores verò non dari, quia in maiori mundo non inueniuntur.

Verum sciendum primò, eos de anatomia illo locali, seu quæ vulgò appellatur, anatomia aut cadaueris humani artificiosa dissectione, minus honorificè, quam debebant, sentire. Quod enim scribunt, eam vel laniis esse communem, & per eam, quod vacca quoque facere possit, cadaver hominis obiter inspicere saltem: eo testantur, vel nunquam anatomiam alicui se interfuisse; vel contra scientiam hæc scribunt. Longè enim alia est lanij, alia Anatomici sectio: alio modo à vaccâ, alio ab anatomico cadauer adspicitur. Nā anatomicus omnium partium figuram, magnitudinem, cavitates & ductus, numerum, situm, cum aliis connexionem, consensum, diligentissimè, artificiosè sectione, rimatur, atque hinc omnium usum inuestigat. Quod eruditissimè fecit Galenus cum in alijs libris, tum in libris de usu partium, & post eum multi alij Medici: quos si legisset Paracelsus, longè aliter de anatomia ista, quam appellat, locali, sentiret, neque tam absurda de usu partium libris suis passim inferuisset.

Quam verò vitalem seu viuentis corporis anatomiam appellant, eam audacter nimis sibi solis arroganti: cum eam Galenici Medici non omiserint, ut cum alijs, tum ex Galeni libris de facultat. natur. de semine, de fœtus formatione, libris pluribus de respiratione, de temperamentis, de elementis & alijs videre est. In quibus omnibus de animæ facultatibus corpore nostrum regentibus, & de eiusdem in agendo instrumentis agitur. Si quid tamen lucis ex doctrina principiorum Chymicorum addi potest, id libenter acceptamus. Verbis tamen hic, quam factis promptiores plerosque Chymicos esse video, & potius in id incumbere animaduerto, ut vocabulis ludant, & sub nouis vocabulis antiquorum sententias, quasi nouas, & suas venditent atque interim ex suis principiis eas parum amplificent, & illustrent. Ut dum cor esse dicunt, vbiunque calor vitalis est; ventriculus, vbi concoctio: cum nemo Peripateticorum vel Galenicorum influxum caloris in omnia membra nesciat, aut facultatem concoctricem non solum ventriculo, sed omnibus partibus insitam esse ignoret. Sed cum coctio tam epari quàm ventriculo competat, cur ventriculus potius, quàm epar omnibus partibus inesse dixerunt? Philosophi est suis nominibus res appellare, ventriculus, ventriculū epar epar, vim coctricem etiam suo nomine: non nominibus ita ludere, & res diuersissimas confundere.

Anatomia
vitalis.

CAPVT XVI.

De Pathologia.

Sed ut ad ea, quæ Medicinæ propria sūt, veniamus, ordine ita requirente iam Chymicorum de morbis & morborum causis doctrina perpendenda: imprimis cum totius Medicinæ Paracelsicæ fundamenta hîc sita sint.

Paracelsi
Morbos
Causas &
Symptomata
confundunt.

Et principio quidem non magni momenti esse existimant, distinguere Morbum, Causas & Symptomata; & hæc tria, causam Antecedentem, Morbum, Symptoma non differre genere, essentia vel proprietatibus specificis, sed potestate & actu solum Seuerinus, c. 13. statuit: quemadmodum Medicus dormiens à vigilante; Sulphur non accensum, ab accenso; Sal non resolutum, à resoluto; Mercurius non sublimatus, à sublimato. Ideoque ex Radicibus potius, quam aliunde nomina imponenda censet. E. G. in corpore latere Radices, semina & impuritates nitro sulphureas vel febriles, quæ digestis temporibus separatæ, exaltatæ & accensæ, vel in actum deductæ horrores, rigores, frigiditates, calorem in corde, pulsuum mutationes producere possint, atque ab iis morbo nomen imponendum esse. Et radicibus adhuc silentibus, & occultè in corpore latitantibus, ac in paroxysmorum intermissionibus, ubi nullus est in corde accensus calor, nihilominus febrem in corpore latere rectius, quam antecedentem causam, dici statuunt. Epilepsias quoque in corpore circumferri, quamvis longa habeant paroxysmorum silentia, existimat Seuerinus.

Morbos, causas
& Symptomata
differt.

Verum enim verò rectè omnino Galenus omnia, quæ in corpore humano præter naturam sunt, in tres classes redegit; Morbos, Causas & Symptomata. Et magna vel incircumscripta est Seuerinianorum, si ex ignorantia distinctionem hanc negligunt; vel malitia, si scienter eam reiiciunt. Quam enim distinctio inter causam & effectum reiici non potest in vlla disciplina: tam ista distinctio in Medicina omitti non potest: siquidem humores causa sunt; morbi istorum effectus: rursus symptomata utrorumque effectus. Neque solum causa antecedens, morbus & symptomata differunt potestate vel actu, vel sicut sulphur accensum & non accensum, aut sal resolutus & non resolutus: sed longè maior est differentia: resque hæc tota natura & essentia discrepant. Et vix ineptius quid scribi potuisset, quam illud, quod Seuerinus, cap. 12. habet. *Quod remotissimum, inquit, est ab effectu producendo, generis rationem obtinet: Quod verò proximum, Individua speciei: Effectus verò ordinatione Individuorum rationem gerit.* Nempe mucilagines lapideæ, bolares, tartareæ, quæ in leguminibus, frumentis & aliis cibis continentur, genera generalissima esse dicit: Mucilagines inde coaceruatæ in ventriculo, intestinis vel alia cavitare, genera subalterna: Vbi exaltantur & morbos & symptomata inducunt, species esse individuas & postremas: Actiones verò læsas & impeditas Individua. Quæ quam absurda sint in omni Philosophia, quis non videt? Licet enim verum sit, sæpe longam esse, & quidem ordinatam, causarum & effectuum seriem: non tamen sub eodem genere sunt; & causa effectus neque genus neque species est. Et De vs, qui est causa omnium rerum aliarum, earum neque genus neque species est. Et quis tam ineptus est, in dolorem capitis, & statum membranas cerebri distendentem, aut calculum vesicæ & urinæ suppressionem sub eodem genere esse, aut sese ut individuum & speciem vel genus habere dixerit? Hoc quidem verum est, hu-

mores aliquandiu sæpe in corpore latere posse, antequam actu morbum aliquem producant, & tum potestate sunt id, quod postea sunt: verum morbus, qui ab humore producitur, semper sua natura differt à causa, à qua producitur, siue causa potestate, siue actu talis dicatur. Ita humores vitiosi in corpore delitescere possunt, antequam putrescant & accendantur; qui postea, ubi putrescunt & accenduntur, febrem excitant, quam varia Symptomata, sitis, vigilia, dolor capitis, delirium & alia comitari possunt: quæ omnia inter se differunt; atque alia natura est humoris putrescentis, alia intemperiei calidæ hinc excitatæ, seu febris; alia sitis, vigiliarum & aliorum Symptomatum; quæ sine insigni errore confundi non possunt. Neque enim causa seu morbi Paracelsi lædunt actiones, priusquam partis, à qua eduntur, dispositionem immutarent; atque ut causa morborum, non morbi. Impossibile enim est, ut causis actionum non mutatis actio lædatur. Et quod actionem ideo lædit, quia actionis causam immutat, non morbus est, sed morbi causa.

Atque exempla omnia, quæ affert Seuerinus, non aliud docent, quam rem vnam & eandem, quod potest fieri, reuera fieri, & causam effectus, quos in sua potestate habet, in actum deducere: nullo verò modo evincunt, ut causa & effectus sint idem. Et licet postquam materia febrilis vel vomitu, vel per alium reiecta, vel sudore euacuata est, febris cessat, & omnia symptomata evanescent: non tamen sequitur, quod una omnium fuerit natura & essentia; sed sublata causa continente, simul tollitur effectus; sicut sublata interpositione terræ inter solem & lunam cessat eclipsis. Ideoque ineptè scribit Seuerinus, quod viderit febrem vomitu reiectam: causam vidit, non febrem. Ineptius adhuc, quod viderit, materiam illam vomitu reiectam vitalia motus vestigia febrili horrore aliquantisper demonstrasse. Si legisset aut diligenter perpendisset, quæ Galenus & Galenici de natura & causis horrores & rigoris febrilis scribunt, aliter sensisset & scripsisset.

Verum illud fortasse offendit Seuerinianos, quod morbis nomina non à causis seu radicibus, ut appellant, sed aliunde potius indita sint: verbi gratia, febrem, quæ à calore denominatur & definitur, potius à causa morbum nitro sulphureum dicendum putant. Verum & hic valde iniqui sunt, dum planè pro suo arbitrio rebus nomina imponere volunt, & nomina satis commoda reiiciunt. Res enim quælibet à sua essentia definienda & denominanda est. Et proinde non malè fit, cum febris à sua essentia definitur. Alia postea est disquisitio de natura causæ; & hic disquirendum, an causa febris dici debeat bilis, an verò nitro sulphur.

Neque etiam Galenici tam rudes sunt, ut morbi maximam semper habendam rationem censeant, sed sæpe ad causam magis, quam morbum, attendendum esse, probè sciunt. De quo videantur Instit. lib. 5. part. 2. sect. 1. c. 4. Multò minus saltem ad symptomata respiciuntur Galenici. Nam sæpe diuersa symptomata ab eadem causa proficisci possunt; & contra vnum symptoma à diuersis causis: quæ nisi quis diligenter distinguat, & tamen symptomatibus attendat, Empiricum ageret, & in curatione falleretur. Imò in ipsis febribus causarum maxime habenda est ratio. Exempli gratia, non sufficit, scire aliquam febrem malignam esse, sed causarum imprimis febres malignas excitantium natura inuestiganda est; cum earum sit maxima diuersitas, & hinc symptomatum & curationis magna differentia occurrat. Ad quam rem & varietatem causarum explicandam, si quid Chymici adiumenti afferre possunt, id libenter amplectimur; sed quantum plerique hætenus præstiterint, res ipsa declarat. Interim tamen causæ, morbi & symptoma-

Morbis nomi-
na unde sint
imponenda.

ta non confundenda sunt, sed vltata rerum præternaturalium distinctio, in morbos, causas & symptomata retinenda. Sed pergamus iam ad rem ipsam.

Morbus substantia sec. Paracelsum.

Et ipsam naturam morbi quod attinet, primò in eo errore valde crassum errat Paracelsus, quod morbi substantiâ esse docet: imò quod, lib. 2. de morbis podagr. morbum totum hominem esse, & corpus inuisibile habere scribit; idque exemplo icteri declarat. Locum integrum adscribere libet. *Exempli loco sit, inquit, Ictericus, quæ oritur in centro hominis, id est, felle. Verum nullum damnum affert, nisi ex ea totus homo progenitus sit, id est, ictericia sit integer homo. Hinc n. oritur totum corpus ictericia, quod tam latè extenditur, quàm latè extenditur microcosmus, id est, in manus, pedes, oculos, aures, & omnia, quæ corpus continet. Cum iam totum corpus repletum est, tum absoluta est, & habet omnia membra, quæ homo habet, ac membra membris adiacent. Hinc manus manuum, pedes pedum, oculi oculorum, ventriculus ventriculi, intestina intestinorum morbos prouocant. Atque ita microcosmus geminus est in tali morbo, habet duo corpora, & est vnus homo, non alio modo vnita, quàm si aqua in cineres infundatur.*

Verum quæ hæc est Philosophiæ ignorantia, ita summa rerum genera confundere, & accidentia & substantias non discernere? Cû enim contraria sint sub eodem genere; sanitasque extra controuersiam in genere qualitatis sit; eodem etiam referendus est morbus; omnisque morbus nihil aliud est, quam qualitas præter naturam corpori inducta, ob quam corpus ita disponitur, vt ad actiones debitas exsequendas ineptum reddatur.

Verum hæc est egregia illa Paracelsicorum Logica, id est, Logica, quæ vnâ verum à falso aptè discernimus, contemnere, atque modum sciendi cum ipsis scientiis confundere. Quod & P. Seuerinus fecit, qui iactat, se vlcerosam Categoriarum dispositionem ad sanitatem reuocasse, non sine sæuo Chirurgiæ ministerio, atque vnum panificium omnibus modalium subtilitatibus, sicutisque prædicamentorum digestionibus antepone. Verum rectè responder Th. Erastus, part. 1. disput. contr. Paracels. Sanè cum venter esurit, præfero ego quoque panificium Aristotelis & Philosophorum de his rebus disputationibus. At cû animus esurit veritatem, longè magis explet eius famem Aristoteles, quam Pistor. Deinde malè idèd totum hominem appellare videtur Paracelsus, huod totum corpus quasi peruadat & permeat. Non enim omnes morbi totum corpus occupant, vt icterus, quem exempli loco adducit: sed sunt multi morbi particulares, vt inflammationes oculorum, aurium & aliarum partium, ventriculi, epatis, cerebri, debilitates, & alij morbi, qui totum corpus non occupant.

Error autem omnis ex eo manat, quod, sicut plantæ à suis seminibus proueniunt, ita morbos ex suis etiam specificis & peculiaribus seminibus oriri existimant. Atque vt formam illam plantæ, quæ latet in semine, corpus sibi idoneum fabricat; terra verò saltem materiam artifici illi formæ suppetit; coloresque plantæ plantam non produunt vel constituunt, sed opera illius internæ formæ sunt: ita & humores in corpore nihil aliud esse, quam materiam, è qua & in qua semina illa latitantia morbos producant; calorem verò & frigus, reliquasque qualitates quasi umbras esse, quæ abdita illa comitentur, docent. Itaque & veram morborum curationem nihil aliud esse, quam seminum illorum, à quibus morbi generantur, ablationem. Hæc enim nisi tollantur, per caloris, frigiditatis, reliquarumque qualitatum mutationem, per humorum euacuationem, nullum morbum verè curari. Vt exemplo res clarior fiat: sicut inquinunt, qui, ne fructus aliquis in horto suo proueniat, fatagit, satis non facit, si fructum illū quotannis de-

curiat ex arbore; (quotannis n. ingenerabitur;) aut vnum arque alterū ramum amputet; (nā & hi generantur, & residui fructus ferent;) multò minus si folia arboris aut ipsos fructus alio colore illinat: sed arbor radicitus extirpanda est. Ita & calor, frigus, similesque qualitates per contraria velle tollere, esse fructus solum auferre, relicta radice, vnde proueniūt, existimat Paracelsus, & semina, radicem atque artificem tollere iubet. Nimirum quæ suprâ omnium rerum naturalium principia posuerunt, ea & hîc sequuntur, & vt reliquas res naturales omnes à suis astris & seminibus, quæ omnium qualitatum & motuum causa & fundamentum sunt, prouenire statuunt: ita & morbos in natura sua semina habere opinantur, à quibus omnium generationū, & transplantationū circueunt proueniunt. Ab elementis verò morbos non prouenire, sed elementa solū matricis & loci ratione obtinere, & seminibus ac spiritibus loca & alimentum subministrare. In seminibus dona & officia formarum vigere; horum beneficio actiones omnes administrari; missiones absolui; ex his proficisci sapor, colores, calidum, frigidum, humidum, siccum; continere in suis scientiis principia vitalia, duriem, molliem, tenuitatem, crassitiem, asperitatem, leuitatem, viscositatem & reliqua similia omnia.

De origine verò horum Seminum morborum ita statuunt. Erst in prima rerum creatione, vbi virtute diuina generationis & multiplicationis vim acceperunt semina, omnes res puræ, integræ, perfectæ, & sine corruptione & morte fuerint: tamen post præuicationem primi parentis puris illis seminibus maledictione diuina superuenisse nouas tincturas, vt hac de re loquitur Seuerinus, quarum mistione in calamitosâ sortè transplantata sit totius creaturæ pulchritudo; & prima & pura illa semina nouis & infelicibus vestimentis fuisse obducta. Et illa ipsa semina ab eadem potestate siue voce diuina, quibus alia semina pura & perfectæ, vim multiplicationis & transplantationis accepisse: sicut ab eadem diuina potentia spinæ & tribuli proueniunt.

Hæc autem Mortis & Morborum semina radiceque in impuritatibus consistere, ait Seuerinus, arsenicalibus, sulphureis, vitriolatis, æruginosis, mercurialibus vel viticosis, spinosis, napellois, opiatibus & similibus, quæ impuritate inflammabiles sint, instabiles & ad corruptionem festinantes, permixtæ tamen cum primis purisque rerum radicibus, cum quibus etiam aliquam affinitatem habeant. Neque enim quæuis impura quibusuis promiscuè copulari, sed talia talibus. Atque ista imputa semina, quasi hospites & aduenas, obtemperare radicibus & seminibus puris & perfectis in generationum initiis, & dū omnia secundum naturam se habent, ac fallaci seruitutis imagine opportuna nequitie tempora expectare. Separata verò, & exaltata inimicitias suas prodere, & morborum & mortis autores existere. Hominem verò, qui omnium rerum sublunarium ministerio utitur, & ex plantis ac animalibus suum alimentum sumit, vniuersis impuritatibus inquinari, & morborum & mortis infinitas species obtinere.

Atque ab his morborum seminibus morborum hæreditariorum ortum deducit P. Seuerinus. Si quis enim intemperantia vel alia de causa impuritates in corpore colligat, fieri posse statuit, vt indiuidui illius radices & semina ita per impuritates illas inquinentur, & impuritates tam fortiter semini cohareant, vt etiam in quartam generationem propagari possint. Hinc etiam causam reddit, cur in liberis quidam morbi conspiciantur, qui in parentibus non animaduertebantur, atque ita ex non podagricis podagricis, ex non Epilepticis Epileptici generentur.

Morborum semina sec. Paracelsum.

Seminum morborum origo sec. Paracelsum.

Morborum hæreditariorum causa sec. Seuerin.

merentur. Existimat nimis impuritates in parentum seminibus delituisse; sed nondum maturas & exaltatas fuisse: in natis vero demum exaltari, & ad maturitatem peruenire, & in expectata symptomata afferre. Contra fieri statuit, ut ex podagricis non podagrici fiant, ex Epilepticis non Epileptici; vel quia semina istorum morborum radicem & balsamum humanum nondum potenter occupauerint, sed superficialiter saltem ei adhaerint; vel quia potestate naturalis balsami in utero superata fuerint; vel quia ad terminum sterilitatis auctorem peruenierint. Habere enim semina ista, quæ speciei non coherant, sed indiuiduis, suas ætates, tandemque radicibus exhaustis sterilefcere.

Paracelsi
intemperies
reiciunt.

Contra verò caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, humoresque neque in morborum, neque in causarum morbificarum numerum admittunt: sed aliquid reale, quod viribus & potestate polleat, quod effectus producere possit, quod suas periodos exserat, quod scientiam habeat, prædeterminationes & officia, essentiam quoque vitam, & proprietates, quarum beneficio generationum fluxus moderari possit, postulat Seuerinus. Caliditatis, frigiditatis, humiditatis, siccitatis, intensiones & remissiones in vanum adduci existimat, quæ sint umbræ rerum, quemadmodum colores, nec radices habent, nec potestates. Cum verò rei euidetia talis sit, ut negare non possint, aliquos morbos ex qualitatibus primis generari: leuiore illos tamen, quàm ut Medici operam requirant, esse opinantur.

De morbis
Compositionis
sententia
Paracelsi.

De morbis etiam Compositiones non sunt solliciti, sed eos saltem pro quodam actionum impedimento habent, & non magni æstimant. Vnde recentiores, ut apud Seuerinum, pag. 226. & pag. 247. videre est, duplices morbos constituunt, quosdam ex seminibus, quosdam sine seminibus. Instrumentorum enim vitium & figurarum & cavitatum morbos, ut & continui solutionem, ex seminibus non oriri statuunt: qui verò vulgò morbi partium simularium dicuntur, eos sua semina habere existimant.

Humores &
causar. morb.
numero à
Paracelso re-
iciuntur.

Humores verò plerumque pro quodam phantasie inuento habent. Et licet Paracelsus, ex *Labyrinth. Med.* errant. cap. 8. humores concedat: morborum tamen causas esse negat; & humores a morbo, non autem morbos ab humoribus esse dicit. Vtuntur verò contra humores morborum causas iisdem argumentis, quibus contra humores alimentarios vtuntur, nimirum, quod in Microcosmo non reperiuntur. Ita enim, in fragment. Medicis tom. 1. pag. 134. scribit Paracelsus: *Magnus est error, calidum & frigidum considerare, vel Cholera, Melancholia, Phlegma, Sanguinem. Nunquam ullus morbus calidus frigidis curatus est, nec frigidus calidis. Ita de modo pharmacandi tract. 1. scribit: quis dicat Fraxinum ex Cholera aut Melancholia crescere? vel si creuit, quis dicat fraxinum esse Cholera, Melancholia, item Phlegma? Eodem modo nec excrementa, (quæ ipse stercorea vocat) ex humoribus generantur. Quia enim origo est vnus, eadem etiam alterius. Et paulò post: Flauum stercus (excrementum) appellare Cholera vitellinam; viridem, Cholera prassinam, perinde est, ac si quis dicat: Pyra flaua sunt cholera vitellina; viridia poma sylvestria sunt cholera prassina. Et passim in suis scriptis acerbè, ut in primis tom. 1. pag. 784. videre est, Galenicòs hoc nomine exagitat: quæ omnia huc afferre operæ pretium non est. Quercetanus, in *Consil. de arthr. & calcul.* humores è causarum numero reicit; quia nullus humor vel salsus, vel acidus, vel alterius saporis sit, nec sal, nec tartarum admistum habeat. Et ridiculum putat, dicere, humores aduri. Humorem enim simplicem ad ignem totum exhalare.*

Verum in his multa sunt, quæ fidem non merentur. Primò enim malè ex morbis quasi peculiare

Dan. Senert. Tom. 111.

plantas è seminibus suis pullulantes constituunt. Monstratum enim iam antea, morbos non esse substantias, sed quiddam corpori præter naturam accedens; & male Paracelsi affectas causas morborum cum morbis confundere. Licet enim verum sit, quod nemo Galenicorum negat, morbum, nisi causa sublata, à qua pendet, non tolli: interim tamen morbus cum causa non confundendus. Et quanquam negandum non sit, humorem aliquem vitiosum bonos humores corrumpere & inficere, & ab exiguo initio vitium aliquod in totum corpus diffundi posse, eodem modo sicut parum fermenti totam massam inficit; ut præcipuè in venenis videre est: tamen longè alia est plantarum, alia morborum generatio. Anima enim vegetans, quæ est in semine, ex attracto alimento totum corpus plantæ fabricat, & ex ovo fit pullus; non corruptione, sed perfectione, ut Scaliger, *exerc. 6. sect. 2.* habet. At in morborum generatione longè aliter se res habet, atque à vitiosis humoribus, quasi à fermento, boni alterantur, inficiuntur & corrumpuntur, corruptorumque humorum qualitates ipsas partes lædunt, alterant, ipsique qualitates præternaturales inducunt: nulla verò in morborum causis vis formatrix est, qualis in seminibus plantarum reperitur, quæ eorum corpus fabricet.

Semina mor-
borum rei-
ciuntur.

In eo verò parum à delirio abest Manichæorum Seuerinus, quod post hominis lapsum primis illis seminibus puris maledictione diuina nouas tincturas superuenisse scribit, quarum commixtione pura illa semina corrupta & inquinata sint, eaque semina voce diuina aquè ac alia semina vim sese multiplicandi accepisse. Quod enim dogma Manichæorum fuerit, docet Augustinus. *lib. 5. confessionum, c. 10.* Et malum non est substantia. *lib. 1. inquit, substantiam quandam esse credebam, & habere suam molem tetram & deformem, siue crassam, quam terram dicebam, siue tenuem atque subtilem, sicut est aeris corpus.* Sed in eo tamen saniores videntur esse Manichæi, quam Paracelsi. Augustinus enim, loco allegato, de se adhuc Manichæo scribit, *Deum bonum nullam malam naturam creasse, qualiscunque pietas me credere cogebat.* Hi autem semina illa morborum & substantiam malam à Deo prouenisse scribunt.

Malum non
est substantia.

In qua opinione multa absurda, imò impia sunt. Primò Deum autorem & creatorem mali, morborum & mortis faciunt, eumque aliquod malum substantiale creasse statuunt; quod impium. *Vidit enim Deus, quæ fecerat, & erant valde bona. Neque enim à summo bono potest aliquid non bonum fieri vel conseruari, ut Scaliger exerc. 307. sect. 17. ait: Et inuidia diaboli introiit mors in orbem terrarum.* Vnde rectè August. *de Ciu. Dei. lib. 11. cap. 9.* *Mali nulla natura est, sed amissio boni mali accepit nomen.* Omnis enim substantia, quatenus talis, est bona. Cui malum non consubstantialiter, sed accidentaliter solum inhæret. Vnde idem Augustinus, *de ciuitate Dei. lib. 14. cap. 11.* scribit: *Mala sine bonis esse non possunt; quia natura, in quibus sunt, in quantum natura sunt, utique bonæ sunt. Detrahatur porro malum, non aliqua natura, quæ accesserat, vel vlla eius parte sublata, sed ea, quæ vitiosa ac deprauata fuerat, sanata atque correctæ.*

Deus nihil
mali creauit.

Deinde duplicem faciunt creationem, priorem, quæ benedictione & sex dierum spatio perficitur: alteram, iam diebus sex elapsis, post hominis lapsum, quæ maledictione Dei rerum puris seminibus & radicibus radices malæ vel tincturæ morborum & mortis autores concreatæ & additæ sint: cum tamen literæ sacræ expressè testentur, Deum die septimo quiescisse ab omni opere, & nihil amplius creasse. Et maledictio Dei tantum pœnam indicauit, non verò naturam prauam induxit.

Illud tamen mirum, quod illam impuritatem & venenum, morborum causam, homini inesse negat Paracelsus, & alimentis tantum tribuit: cum tamen

X x x 3

hom

homo peccauerit, & peccando morbos & mortem sibi attraxerit. Ita enim scribit *Param. tract. 2. cap. 1.* Corpus nobis sine veneno datum est, & in eo nullum est venenum: Illud vero, quod corpori alimenti loco damus, in eo est venenum: corpus perfectè creatum est, reliqua non ita.

Verum Chymici recentiores ipsi absurditatē huius dogmatis animaduertunt, & proinde semina morborum eo modo, quo Paracelsus & Seuerinus, statuere vix audent, sed tribus principiis contenti ex iis omnia morborum genera deducere conantur.

Morborum
hereditario-
rum causa.

Ex his etiam seminibus non satis rectè deducit morbos hereditarios Seuerinus, quasi nimirū illi oriuntur ex sui generis seminibus & impuritatibus, quæ suo tempore ad maturitatem proueniant & exaltentur. Hoc quidem verum est, vitia, quibus parentes obnoxij sunt, cum ipso semine & sanguine materno in liberos deriuari, neque illud vitium semper mox à partu, sed alia aliis ætatibus fieri: non tamen ita sese res habet, vt illi morbi generentur, sicut arbor & planta ex semine crescit, quæ suo tempore fructus profert: sed malum hereditarium est dispositio quædam vitiosa in aliqua parte, ob quā ætatis progressu humores sui generis cumulantur, tandemque cumulati & aucti sibi congeneres morbos producant.

Qualitates
primæ mor-
borum nu-
mero non re-
icienda.

Deinde malè è morborum & causarum morbificarum numero qualitates primas reiciunt, aut certè non magni, & vix plures, quam vmbra aut colores æstimant, easque Rellollaceas appellant. Experientia enim testatur, quamprimum alicui parti intemperies aliqua præter naturam, siue calida, siue frigida, siue humida, siue sicca inducitur, eius actionem lædi, neque eam prius officium suum exequi posse, quam ipsi naturalis temperies restituatur. Id quod in ventriculo quotidie fieri, nec vulgò ignotum est. Refert quoque Galenus, *lib. 1. de locis affect. cap. 6. in fine*, Musculum, qui in superficie ani est, resolutū quibusdam fuisse, qui sederint super lapidem frigidum, aut in aqua frigida nimis diu fuerint versati. Idem, *4. de locis affect. cap. 4.* refert, quendam tempore frigido & pluuioso, cum madidum pallium diutius collo obuolutū gestasset, in manus paralyfin incidisse, nervis, qui à spinali medulla ad manum decurrunt, nimis refrigeratis & humectatis. Monet etiam Galenus, *lib. 10. Meth. medendi. c. 9.* quod quidam imposito præcordiis refrigerante medicamento difficultate respirandi laborauerit; alter verò tussierit, atq; paulo post utrique symptoma finitum, vbi quod refrigerauerat, est ablatum. Quantum etiam damnum inferat, si quis, vbi nimio motu vel alia de causa incaluit, audius equam frigidam hauriat, nemo ignorat. Et cum, secundum Hippocratem, Curatio indicet morbum: quid balnei aquæ dulcis vsus præstare possit in Hecticis, videatur Galenus, *lib. 10. Meth. medendi.* Et non immeritò contra eos, qui ita contra sensum & experientiam pugnant, illud, quod Scaliger Cardano, frigus saltè priuationem dicenti, obicit, vsurpari potest: *Soleas abiice & pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Reticis vrit nos Boreas.* Et viatores sæpe magno suo incommodo percipiunt, quid frigus possit, dum ipsis nares, aures, digiti, pedes frigore enecantur. Et quantum ætas illa & siccitas hisce regionibus insolita, ætate anni proximè elapsi 1616. potuerit, satis docuerunt febres illæ Epidemiæ frequentissimæ, à quib. vix domus aliquilibet fuit. Quantam etiam humiditas in corporibus nostris mutationem efficiat, anni nos docent pluuiosi. De quare videatur Hippocrates, *3. Aphor. vs. que ad Aph. 26. & in libris Epidem.*

Venti quæ vi
morbos indu-
cunt.

Neque quicquam valet, quod affert Seuerinus, *c. 8.* vbi loca ista Hippocratis noua interpretatione corrumpere conatur, dum scribit; Austros non facere grauem auditum, nec alia symptomata ab Hippocrate enumerata, inducere, quia sint calidi & humidi, sed quia corpora eorum proprietatibus opiat,

cicutarum, solanorum prædita sint. Ita aquilonē non excitare tussim, quia frigidus & siccus, sed quia corpora aquilonis proprietatibus berberifatis, acetosis imbuta sit, & *cap. 12.* caliditates, siccitates, humiditates, & frigiditates tantum vt externas signaturas, & potestatum, proprietatum ac tincturarum comites & vmbas esse.

Primum enim absurdissimum illud dogma, ventos, pluuias, niuem & similia alia esse fructus stellarum, demonstrare debebat, antequam fundamento tam ruinoso ista superstrueret. Deinde quod à qualitatibus primis, vt principalibus agentibus, non saltem vt comitibus vmbis & externis signaturis, mutationes istæ, quæ in corpore humano accidunt, proueniunt, multa alia docent. Nam quæ ab intemperstius eiusmodi anni tempestatibus prouenire solent, eadem illi ferè familiariter patiuntur, qui in regione vel loco tali habitant, vt apud Hippocr. *in lib. de aere aq. & locis* videre est; vnde morbi Endemij ortum habere dicuntur. Et quid opus est, ad occultas proprietates, potestates & tincturas confugere, vbi ex qualitatibus manifestis causa sufficiens reddi potest, vt ex commentariis in aphorif. allegatos & libris Epidem. Hippocratis patet? Et mirum, Chymicos nonnullos ita efficaciam qualitatum primarum in corpus humanum negare; cum tamen eandem in rebus aliis experiantur, & sciant, aliam mutationem fieri à calore humido, aliam à calore sicco, & calore vt communi *διανεργίᾳ* suarum operationum vtantur.

Interim in qualitatibus primis non acquiescendū esse, iam sæpius dictum. Atque iniuriam facere Seuerinum aliis Medicis, quasi omnium morborum causas à qualitatibus primis petant, vel vnus Fernelius docet. Sed cum hac de re etiam supra dictum sit, ea hic non repeto.

Postea de morbis compositionis non bene sentiunt, atq; de iis parum sunt solliciti: rationemq; falsam afferunt: quod saltem actionum quoddam impedimentum sint. Quasi verò non omnes morbi actionum quoddam impedimentum sint, vt lib. 2. Instit. dictum. Et illud impedimentum, quod morbi compositionis afferunt, non minus est, quam illud, quod ab humoribus aut à morbis ex semine, quos appellant, ortis proficiscitur, vt in luxationibus, obstructionibus renum vesicæ, aliarumque partium & aliis compositionis vitiis videre est.

Morbi composi-
tionis non
parui facien-
di.

Humores quod attinet, malè eos reiciunt Paracelsi; cum sensu constet, in diuersis morbis diuersos humores, cum sponte à natura, tum per medicamenta, per aluum & vomitum euacuari: atque iisdem euacuat & è corpore eiectis morbos cessare.

Humores nō
reiciendi.

Quod cum negare non possint, aliis hominibus excrementitios illos humores appellandos, cen sent. Et quia per vomitum plures humorum species reiciuntur salium proprietatibus insignitæ: existimat Seuerinus, phantasticis nominibus bilis vitellinæ, æruginosæ; pituitæ salis, acidæ relictis, ad salium nitroforum, aluminosorum, vitriolorum genera, & ad salium proprietates in plantis, aronis, vrticæ, chelidonis, flammulæ, & similia recurrendum esse, mixtionesque salium cum sulphuribus studiosè inquirendas, & salia sulphuri & mercurio adiungenda; bilis verò, melancholiæ, pituitæ nomina abiicienda.

Verum causa nulla est, cur antiquas appellationes planè reicere debeamus. Nam si febris, apoplexiæ, epilepsiæ, hydropis & alia nomina plurima ab antiquis imposita retinentur, cur hæc etiam retinere non liceat? Neque enim per humorem, vt malè, *in consilio de arthrit. & calculo*, hanc sententiam Galenicis attribuit Quercetanus, meram aquam intelligunt, sed corpus mistum sui generis. Et quemadmodum per sanguinem non corpus simplex & meram aquam

Humor quid
Galenicis.

aquam accipiunt: ita nec per bilem, vel pituitam vel melancholiam. Sunt, ut dixi, mixta hæc sui generis, quæ cum ex diuersitate materiæ & dispositione corporis, quod alimentum mutare debet, varia nascantur & cumulentur, varios quoque ea morbos excitant. Et sit, ut per resolutionem humores in principia Chymica resolui possint: tamen ante resolutionem, & dum in corpore sunt & morborum causæ sunt, non sunt corpora simplicia, sed mixta, & proinde appellatio à toto sumenda.

Si quod tamen nomen commodius è Chymicorum scholis peti potest; aut si in varietate humorum explicanda & eorum natura penitus inuestiganda aliquid opis Chymici afferre possunt: id libenter admittimus. Optandum quidem esset, ut quod Erasius part. 2. disput. contra Paracels. pag. 774. putat, non magna esset in morborum causis difficultas: verum longè maximam esse, omnes, qui in Medicina diligenter versantur, satis animaduertunt; & præcipuè humorum & venenorum diuersitatem in specie explicare, & ad species infimas descendere, difficilimum. E.g. saltem perpendantur febres malignæ, in quibus non satis est, scire, vel sanguinem, vel bilem, vel alium humorem putrescere & corrumpi, sed terminus ille corruptionis, & in quid mutantur humores, inuestigandum. Vnde febrium malignarum pendet differentia, & curationis varietas. Alia enim longè est humorum corruptio in variolis, & morbillis; alia in febribus, quas bubones; alia in iis, quas carbunculus comitantur; alia in febre sudatoria. Atque hinc accidit, ut sæpe, quæ in vno pestilenti statu profuerunt medicamenta, in alio parum auxilii adferant, quod sc. in malignitate in genere plerumque hæremus: nec quæ definita sit humorum corruptio, inuestigamus. Corruptionis autem diuersitatem maximè venena monstrant. Nam in aliud humores corrumpuntur, si quis à cane rabido mordeatur; in aliud si à scorpione, serpente lædatur; in aliud, si à lue venerea inficiatur. Id quod in corruptione omni summo perè attendendum.

Quam ad rem, inquam, commodus explicandam, si quid adiumenti adferre possunt Chymici, id libenter acceptamus: modò vero consentanea adferant.

Nam ut, quod sentiam, dicam, non solum ex qualitatibus primis humorum differentia & natura satis explicari potest, sed specialius & per proprios qualitates determinanda est; neque de nihilo est, quod Hippocrates, libro de prisca medicina, scribit: *Non calidum, non frigidum, non humidum, non siccum est, quod magnam vim habet; sed acerbum, sed acidum, sed amarum, & huius generis alia.* Horum enim quicquam ubi secretum fuerit, & per se existerit, tum hominem molestia afficit. Et ut paulò post habet; *Si acris humor quem bilem fluuam nominant, effusus fuerit, quadam anxietate, astus & impotentia detinetur; & quibus acuti, acres, eruginosi humores instant, quinam furor & viscerum & thoracis lancinationes animique deiectiones inde oriuntur; neque hæc prius conquiescunt, quam euacuati, deiectione & aliis permixti illi fuerint.* Itaque in causis morbificis & omnibus, quæ corpus nostrum alterant, non solum ad calidum, frigidum, humidum, siccum respiciendum, ad propriam cuiusque naturam, quæ sola caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate non determinatur, sed aliis præterea describitur: cum res esse possint multæ, quæ temperamento primarum qualitatuum conueniunt, natura tamen specifica non parum differunt. Id quod docet, ibidem Hippocrates. Exhibeatur, inquit, aliquis mihi natura non admodum robusta, sed imbecillior, qui triticum crudum & inelaboratum edat, & carnes crudas & aquam bibat. Ex qua vitæ ratione non dubium est, quin multa & grania sit perperis. Quodnam igitur ita affecto præsidium comparan-

dum? Calidum, an frigidum, in humidum, an siccum? Certissimum & euidentissimum medicamentum est, sublati, quibus vtebantur, & hic, pro tritico panem exhibere, pro crudis carnibus coctas, & insuper vinum exhibere. Et clarius postea docet, in istis qualitatibus non acquiescendum esse; cum in natura vix dentur seorsim, sed cum aliis potentioribus coniunctæ. Neque, inquit, opinor, ipsis est inuestigatum, quidnam per se sit calidum, aut frigidum, aut humidum, aut siccum. Et si imperatur, ut calidum vel frigidum agro offeratur, max. querendum est, quale nam calidum, vel frigidum; an frigidum acidum, an insipidum, calidum amarum, vel calidum dulce, vel calidum insipidum.

Et ad ista simul, non solum ad qualitates primas, esse respiciendum in causis morborum, vel vlcerum & tumorum satis demonstrant. Exempli loco sit nobis cancer, in quo qui salem corrosiuum non agnoscit, eum parum perspicacem esse puto, ut iam de pruriginis, scabiei, & vlceribus erodentibus, serpentibusque aliis nihil dicam. Clariss. Dn. D. Michael Doringius, l. 1. de Medicina, & Medico p. 109. refert, quandam iuris Licentiarum vrinam reddidisse, à qua, ceu spiritu vitrioli, linteamina erosa fuerint. Idem in viro quodam scorbutico hæmorrhagia narium per interualla laborante obseruauit, linteamina, quibus sanguis exceptus fuerat, ab eo corrosa fuisse. Ergo ut tales humores vel à sale, vel alio principio Chymico denominentur, non repugno. Licet n. supra, ubi de sanguine & humoribus naturalibus egi, humores illos, utpote in quibus excessus aliquis talis non apparet, à principiis Chymicorum denominandos negauerim, atque etiam humores excrementitios, in quibus non est manifestus aliquis excessus, à principiis istis denominandos non esse, adhuc concedam; imò antiqua nomina retinenda censeam: non est planè incommodum, humorum valde excedentium varias differentias nominibus à sale vel sulphure petitis, vel aliis etiam determinare & distinguere, ubi scilicet vnus aliquis excessus insignis apparet. Salsum enim, amarum, acidum & similia, quando secreta fuerint ab aliis, & per se existerint, tunc lædunt & humores tales, in quibus est talium qualitatuum excessus, ibidem appellat Hippocrates χύμους ἀκρίτους & ὀξυφύροντας & ut 4. de rat. viñt. in acut. aph. 31. fluxionem è capite calidam & nitrosam nominat. Imò in ipsis febribus horum humorum differentiam notandam cæset Hippocrates. & c. i. inquit, ὅτι τὸ θερμὸν ἀπλῶς πυρετὰν ποιεῖ οἱ ἀνθρώποι, ὅτε τὸτο εἶναι τὸ ἀπὸν τὸ κακὸς μὲν, ἀλλ' ὅτε καὶ τὸ κρύον, καὶ θερμὸν τὸ αὐτὸ, καὶ θερμὸν καὶ ὄξυ, καὶ ἀλμυρὸν, καὶ θερμὸν, καὶ ἀλμυρὸν, καὶ πάλιν τὸ ψυχρὸν καὶ δυνάμειον ἐτέρων, id est: Neque calido simpliciter febri-citant homines, neque ipsum affectionem causa est, sed est amarum & calidum idem, & calidum & acutum & salsum & calidum, aliæque secreta: & rursum frigidum cum aliis facultatibus coniunctum est: de quo iam supra etiam monuimus. Neque enim sufficit, esse febrem biliosam, sed qualis sit bilis, & in quid corrumpatur, attendendum. Vnde febrium & symptomatum diuersitas pendet. Atque hos humorum excessus, seu, ut ipse nominat, ἀκρίτους καὶ ὀξυφύροντας appellat Hippocrates, δυνάμειον quod scilicet in corpore nostro afficiendo maximam vim habeant, & c. inquit, κακοπαθεῖς ἀνθρώποι, πάντα δὲ τὸ δυνάμειον ζήταται: quicquid mali patitur homo, id omne oritur a potentiis, id est, humorum excessibus, qui sunt supra humanam naturam.

Neque quisquam miretur, talia in corpore reperiri. Ut enim iam non dicam de mutua rerum transmutatione: illud saltem moneo, cum homo plantis & animalibus, quæ & ipsæ plantis aluntur, nutriantur, plantæ autem suum alimentum ex terra habeant, terra v. passim salios, amaros, aliosque succos minerales & spiritus in se contineant eosque attrahant, eosdem tamen planè mutare non possint: in homi-

Humorum natura quæ ratione explicanda.

Humorum visioforum origo.

Qualitates primæ ad naturam humorum explicandam non sufficiunt.

nem talia quoque deriuantur. Quæ cum sint *ἀντισ-
τηντα*, *ἀντιπρὸς τὴν φύσιν*, vt nominat ipse Hippocrates:
vis quidem alteratrix, quantum potest, ea alterat &
mutat: à natura tamen nostra nunquam superari pos-
sunt. Ergo natura operam dat, vt ea, vt pote ad alendū
corpus inepta, à corpore excernat. Si autem retine-
antur, & à bono sanguine secreta seorsim & per se
consistant, corpus variè lædunt. De qua re etiam in
Instit. pag. 240. dictum.

*Humorum
differentia a
principiis
Chymicis nō
negligenda.*

Neque Galenus & alij Medici istas appellationes
planè reiiciunt, sed sallos, nitrosos & æruginosos
humores nominant: & effectus salis non solum in
vulceribus, vt antea dictum, sed etiam in catarrhis
ita manifesti sunt, & à nemine ignorari possint Vnde
etiam fluxiones nitrosas ab Hippocrate nominari
modò dictum. Bilis verò æruginosa non so-
lum, vt Erasius putat, ita dicta est, quia colorem
æruginis imitetur: sed & sapor, vis rodendi & alij æ-
ruginosi effectus in ea deprehenduntur: vomituque
sæpè adeo acrem reiectam esse, vt pelues etiam ar-
genteas colore floridissimo infecerit & acrimonia
ita eraserit, vt nec lotura illum delere, nec fortis fri-
ctio cassare potuerit, annotauit Schenckius, *obseru. lib.
3. sect. priore obseru. 62.* Videruntque & obseruauerunt
similia alij Medici, vt paulo ante è D. Doringio dictū.

Neque has humorum differentias obseruare inu-
tile planè, sed aliquid momenti ad curationem ha-
bere videtur. Acrimoniam enim salium non tam per-
pingua & sulphurea tollitur, quam per sales. Exem-
pli loco sit nobis spiritus vitrioli, cuius acrimonia
& vis rodendi omnibus nota est. At si admisceatur
illi sal tartari, vel oleum tartari è tartaro calcinato
per deliquium factum: & spiritus vitrioli & salis tar-
tari acrimonia tollitur. Idem fit sale absinthii vel a-
lio è plantis, sale parato admisto. Ita vim corro-
sivam mercurii sublimati tollit oleum tartari & sal
absinthii: ideoque contra mercurium oleum tartari
vel sal absinthii antidotus habetur. Consideretur
quoque præparatio Bezoartici mineralis dicti. Quā-
uis enim butyrum antimonij appellatum magnam
acrimoniam habeat, & spiritui nitri etiam sua vis
corrodēdi sit: tamē vbi spiritus nitri butyro antimo-
nij affūdatur, ita hoc omnem acrimoniam amittit, vt
præstans sudoriferum euadat. Qua de re infra quo-
que de Methodo medendi erit dicendum.

*In doctrina
humorum
multa dubia.*

Neque etiam hoc dissimulandum, in doctrina de
humoribus, non paucas apud Galeni & Auicennæ
interpretes difficultates occurrere: vnum nomen
pluribus attribui, quorum tamen essentia est diuer-
sissima. Definitur vulgo Phlegma, quod sit humor
frigidus, colore albus, humidus; cum tamen phleg-
ma salsum sit calidum; vnde Auicenna Plegma in
genere non definit. Quam etiam humores diuersi
vno bilis nomine appellentur, satis notum. Vt
iam de bile æruginosa, quæ diuersæ naturæ est à
bile flaua, non dicam: Humores, qui ob eundem co-
lorem flauæ bilis nomine veniunt, etiam non sunt
eiusdem generis, sed ex iis nonnullum amarorem
habent. Vidi à scæmina humorem planè croceum
vomitu reiectum, quam ipsa dulcem esse, imò sapore
glycyrrhizæ ferè æmulari, affirmabat. Ita sub me-
lancholiæ nomine comprehenditur primò humor
frigidus & siccus, deinde atra bilis, humor calidus &
siccus erodendi vi præditus.

*Humorum
differentia
sec. principia
Chymic.*

Ergò cum humorum longè maxima sit differen-
tia, secundum colores, sapores, consistentiam &
ipsam essentiam, & longè maior, quam plerique cre-
dunt; atque res diuersæ distinguendæ, nec sub eodem
nomine comprehendendæ sint: si aliquid adiumenti
hic afferre possunt Chymici, causâ nulla est, cur eos
non audiamus.

*Humorum
nomina non
reiicienda.*

Dum autem adiumenti aliquid in explicanda hu-
morum natura & differentia à Chymicis expectan-

dum dico, humorum appellationes non reiiciendas
censeo. Licet enim excedere possit in aliquo humore
aliquod horum principiorum: nunquam tamen seor-
sim planè consistit, sed semper sub humoris natura.
Perpetuò Rhabarbarum purgat bilem, non salem vel
sulphur.

Ineptum verò planè est argumentum Paracelsi &
Seuerini, quo concludere volunt, humores non esse
causas morborum, quia non reperiuntur in maiori
mundo. Supra enim dictum est, non opus esse, vt pro-
xima alicuius rei principia, aut quæ ex iis fieri pos-
sunt, in toto mundo reperiuntur.

Neque in eo rectè sentit Paracelsus, quod, in *La-
byr. Med. e. 21. cap. 8.* Humores quidem concedit, at
morborum causam esse negat, humoresque à morbo,
non autem morbos ab humoribus esse dicit. Nam v-
trumque verum esse potest, vt ab humoribus mor-
bi, & rursus à morbo vitiosi humores proueniant.
Nam vbi à vitiosis humoribus morbus fuit genitus,
& debilitas corpori introducta est, coctio seu in to-
to, seu in aliqua parte rectè perfici non potest. Co-
ctione autem læsa multi vitiosi humores cumulan-
tur. Id quod in hyprope videmus, vbi humores illos
aquosos ac serosos in corpore cumulos morbi &
intemporei in visceribus sobolem esse libenter cō-
cedimus. Idem accidit in febribus.

Reliqua, quæ de morborum causis dicenda essent,
in differentiis morborum iam subiungemus. Cum e-
nim Paracelsus & eius sectatores morbos & mor-
borum causas cōfundant, ductū eorum sequi neces-
se habemus, nec semper quæ seiungenda erant, se-
iungere, & suis locis tractare, sed morborum & causarum
morbificarum tractationem sæpe coniungere
cogimur.

De differentiis autem morborum variè loquun-
tur. Paracelsus in *Labyrinth. Medic. err. e. 11.* duo morbo-
rum genera constituit ex Iliastro & Cagastro. Duo,
inquit, seminis genera sunt, vt semen iliastrium & se-
men cagastrium. Hoc est, aut ab origine semen pro-
ductum est, vt poma, pyra, nuces; tunc iliastrium di-
citur: aut ex corruptione, quod cagastrium appellatur.
Iliastri enim morbi sunt, hydropilis, icteritia, podagra
&c. morbi autem cagastri sunt, pestes, febres,
pleuritidis.

Verum iam antea dictum, morbos non, vt plan-
tas, è suis seminibus pullulare, sed à causis præter
naturam corpori nostro extra occurrentibus, vel in-
tra corpus genitis & cumulatis procreari. Et quis
omnium, quæ in corpore humano accidunt, tam i-
gnarus est, vt credat, hydropem è semine instar plan-
tæ generari: cū notissimum sit, è collectione humoris
serosi in abdomine ortum habere. Eodem modo non
ignotum, quomodo icterus generetur. Neque aliter
rem se habere, curatio indicat.

Est deinde vltima, præcipuè in *Paramiro*, à Paracel-
so tradita, quam retinet Scheunemanus, Crollius &
alii, morborum diuisio, qua quinque morborū Entia
constituit. Primo Ens Dei siue Deale: huc referunt
morbos, qui à Deo proueniunt. Secundo Ens astrale;
sub quo nō solum morbos ab astris cœli productos
intelligūt, sed etiā ab astris in homine iacentibus, ab
astris tamē cœli pendentibus. Tertiò Ens naturale,
cū naturæ vitio morbus contingit. Considerant au-
tem naturam in tribus principijs. Quartum Ens di-
cūt Pagoycum siue mentale: atque huc referūt mor-
bos ex imaginatione in seipsum aut alium; sub quo
genere & incantationes comprehendunt. Quintum
genus est Ens veneni, & continet venena tum na-
turalia, tum artificialia.

Verum nā ista diuisione suam in Logicis Philoso-
phicisq; prodidit imperitiā Paracelsus, & satis mō-
strauit, se, quid Ens sit, ex Metaphysicis (si modo de ea
quicquam cognitum habuit) nunquam didicis-
se.

*Humores sive
morborum
causa.*

*De morbo-
rum differe-
ntia.*

*Quinque
morborum
causæ &
differentia
sec. Paracels.*

se. Nō negamus à Deo hominibus immitti morbos, siue immediate & supra cursum naturæ, siue mediate: tamen ex ente Dei illos morbos esse, planè ineptè dicitur; & de causa efficiente locuturi dicunt id quod est, non quod afficit. Imò non satis piè hoc dicitur. An enim aliquid de Dei essentia hominibus immittitur? Certè Ens astrale aliquid ab astris demissum & effusum esse, statuit Paracelsus, vt mox dicitur. Et licet in pœnitentia & precibus & auertendis eiusmodi morbis maximè fidendum sit: tamen nec naturalia remedia negligenda sunt. Eadem loquendi improprietas est in reliquis differentiis omnibus; cum ex Ente astrorum & reliquis morbi provenire dicuntur. Et tolerari aliquo modo posset loquendi improprietas, modò subessent res bonæ: sed & istæ defunt. Non quidem inficiamur, cœlestem influxum quorundam morborum causam esse posse: veruntamen de essentia stellarum nihil illis morbis communicatur. Et satis absurdè, in *Paramiro*, tract. 1. cap. 8. de origine morborum ex astris philosophatur Paracelsus, dum docet, ens astrale, quod corpora nostra mutat, esse halitum, vaporem, odorem, sudorem stellarum, aëri permixtum: & stellas alias arsenicum, alias sulphur, alias mercurium, alias alia venena in aërem effundere, & hoc modo hominem & alia animantia inficere, ibidem, cap. 10. docet. Quæ etiam hæc est rerum confusio & nominum abusus, quod puritates mucilaginosas & lutosas, Ens veneni vocat? Mucilaginosa illa excrementa venenata non sunt; neque ideo, quia corpori alendo non sunt apta, statim inter venena recenseri debent. Imò omne, quod excernitur, non semper est sua natura & per se excrementitium, sed ex accidenti ob debilitatem coëctricis facultatis, quæ alimentum rectè elaborare nō potest: tantum abest, vt nenatum sit. Id quoque defendi nequit, quod ibidem *proleg. 2. num. 6.* scribit Paracelsus, quod omnes morbi quintuplicem, secundum quinque hæc Entia, originē habere possint. Nā, vt eius verbis utar, ex Ente naturali vnquam fiunt morbi venenati, & venena non inducunt morbos benignos, sed perpetuò malignos.

Morborum genera sec. Seuerinum.

Postea nec illud laudandum, quod omnes morbos & morborum curationes ad quatuor tanquam Monarchas, epilepsiam, hydropem, lepram, & podagram refert Seuerinus, cap. 14. Cum enim ad epilepsiam referat catarrhos, paralyces, spasmos, vertigines, melancholias, apoplexias & suffocationes vteri; ad hydropem apostematam, icteritiam, cachexiam; ad lepram, vlcera omnia; ad podagram, colicam, nephritidem, dentium dolorem, cephalæas: quis in re medica mediocriter versatus non videt, morbos diuersissimos, qui essentia, causis, curatione ac proinde planè differunt, ad eandem classē malè referri? Quid enim hydropi, apostematibus, & ictero commune? Et cur non apostematata potius ad lepram retulit? Nec quia in iis morbis omnibus, quos sub podagra concludit, dolores adsunt, ideo ad eandem classē referri debent? Cum à diuersissimis causis dolores oriri possint, & proinde causis & curatione variant. Et annon etiam in vlceribus multis dolorificæ fluxiones adsunt.

Morbi coagulati & resoluti.

Neque maioris momenti est illa diuisio, qua Paracelsici morbos distinguunt in coagulatos & resolutos. Alias enim impuritates ex seminibus constare dicunt, quorum fructus ad coagulationem vergant; alias ex seminibus, quorum fructus in fluidam resolutionem desinunt. Illos coagulatos morbos, hos resolutos appellant. In illorum numeros ipsi sunt rosiones stomachi, gulæ compressiones & angustie, dolores colici, dysuria, stranguria, nephritides, cephalalgia omnes. Ex his linteriæ, diarrhææ, dysenteria, gonorrhœa, catarrhi. Catarrhus enim, vt exemplum morbi dissoluti afferamus, ita secundum eos ge-

neratur. Si mucilago tartarea non rectè in ventriculo & primis viis separata ad epar transeat, & hinc cum sanguine per venas ad cerebrum: si spiritus sint infirmi eò loci, non modò dictum tartarum relinquitur, sed nouum insuper ex proprio nutrimento generatur & accumulatur; & cum à spiritibus expulsiuis expelli nequeat, cum sale naturæ salem rei coniungi dicunt (salem autem naturæ appellant, qui est excrementum principij salini intrinseci; salem rei, qui extra è rebus naturalibus corpori nostro accedit) positisque radicibus quotidiana nutritione incrementa sumere, donec ad summum gradum exaltatum laceffitis spiritibus ab astro suo delabatur, & resoluatur, & in forma liquida ad inferiora defluat. Verum non credendum, illud, quod in fluxionibus alui excernitur, antea coagulatum fuisse & tum resolui: neque rosiones stomachi aut dolores colici à materia coagulata semper proueniunt. Neque hic de generatione catarrhi rectè sentit Seuerinus, quasi ille proueniat ex mucilagine tartarea in ventriculo non rectè separata, & ad epar primò & hinc per venas ad cerebrum translata, ibi coagulata & rursus resoluta. Est quidem hoc verum, à ventriculo sæpe multum materiæ cerebro communicari; sed non semper per venas, verum etiam per vapores. At hoc non semper necessarium est: verum sæpe ob solius cerebri intemperiem alimentum suum non rectè concoquentis eiusmodi superfluitates colliguntur & excernuntur. Quas an semper rectè tartareas appellare possint ipsi viderint: cum D. Petrus, *parte prima dissert. 9. thesi 31.* Mercurii excrementū phlegma esse dicat. Si enim phlegma est Mercurius aut mercurij excrementū, quomodo tartarū erit, quod ad sal refertur?

Seuerinus suis principiis insistit & duplices morbos facit. Vel enim ex fructibus Elementorum inferioris globi, vel cœlestium seminum fructibus morbos prouenire statuit. Semina morborum inferioris globi in cibo & potu delitescere docet, atque esse illas impuritates, quæ separantur, & consueris viis expelluntur, dum omnia in corpore rectè administrantur. Vbi autem errores contingunt, functionibus naturæ vitiatis semina morborum radices agunt in corpore humano, quæ statis temporibus morbos patiunt. Priusquam autem impuritates ac semina morborum radices in corporibus formare possint, adit oportet oportunitas, tum ex debilitate balsami innati & spirituum mechanicorum, tum ex proprietate eorundem spirituum consentiente cum seminibus morborum. His enim confluentibus succedere morborum generationem. Deinde etiam ex cœlestiū aëriorumque seminum fructibus, seu ex aere & spiritu, quæ attrahimus, morbos oriri statuit. Et si enim fructus cœlestes, ex quibus alimentum animalibus suppeditetur, inuisibili corporum specie attrahantur, & qualitates & corporeas coagulationes respiciant: tamen vbi ad animalium anatomiam peruenerint, ibi coagulationes & signaturas recipere corporibus visibilibus & inferioribus proprias, tradit. Totam autem varietatem fructuum superioris globi ita explicat. Resolutiones, inquit, cœlestium & aëriorū seminum aut conditiones nutrimenti referunt sinceræ, in quibus nullæ medicamentorum proprietates, vel venenatæ vel sensu vel effectu deprehenduntur, quales obriunt aquarum dulcium, tritici, hordei, lactis, vini proprietates, quibus tanquam domesticis alimentis spiritus vitales assidue reficiuntur: alia resolutiones & fructus admixtas habent tincturas & proprietates medicamentosas, sed leuiiores, lactucarum, cassia, manna, vini meracioris, aceti, agrestis & similibus, è quibus catarrhi, tussis, horrores & leuiora symptomata proficiuntur. Nonnullæ verò planè medicamentosæ sunt, in quibus opij, mandragoræ, cicuta, solani, scammonij, agarici, flammulae, perlica

Morborum generatio sec. Seuerini.

perficaria, aronis, vitrioli, aluminis proprietates ostenduntur. Postremo sunt fructus siderum, in quibus venenatae proprietates arsenici, auripigmenti, sulphuris, daronici, aconiti, napelli apparent; atque hinc epidemios morbos deducit.

Verum de absurditate huius dogmatis, quo statuit, ex feminibus, quasi plantas, morbos prognerari, cum antea dictum sit, actum agere nolumus. Et imprimis, quae de morbis & fructibus superioris globi differit Seuerinus, multa absurda, nisi aliter, quam verba sonant, explicentur, continent. Hoc quidem concedimus, morborum epidemiorum causas magnam partem ab astrorum influxu pendere, & ex aere & spiritu, quem attrahimus, oriri: quod autem quid opiatum, arsenicale, auripigmentale & aliud huiusmodi fructus caelestium corporum & resolutiones caelestium seminum sint, id admitti non potest. Materia enim talium *μιασματων* quae aeri insunt, & cum spiritu attracta corpora inficiunt, non à caelo defluit, sed in inferioribus continetur: eaque caelestia corpora variè agitare, disponere, miscere & alterare possunt: de qua re de pestis generatione dictum.

*Morborum
differentia
sec. Quercetanus.*

Verum Recentiores Chymici plerique ipsi absurditatem huius dogmatis animaduerunt, ut antea etiam dictum, & propterea, etsi & ipsi tria Chymica principia defendant, semina tamen morborum, eo modo, quo Seuerinus, statuere vix audent, sed tribus principiis contenti ad ea omnes morbos reducere conantur. Ita Quercetanus, in *defensione contra Anonymum*, cap. 18. seminum vix ullam facit mentionem, sed mercurium, sulphur & salem omnis generis virtutibus, facultatibus & proprietatibus praedita esse dicit; à quibus infinitae varietates, colores, sapores, odores & id genus alia proueniant, quae à temperie sua aliorum consortio excurrentia morbos variis generis procreant. Si sulphur immoderatus luxuriat, varias inflammationes inducere scribit, variisque generis febres, praeter alios effectus narcoticos, quos suscitaret sulphur narcoticum ex spiritibus narcoticis, qui idem praestent, quod vinum meracius, aut eius vel usus loli, papaueris, hyoscyami, cicuta & similiū, quae non frigida sua qualitate, sed soporifero suo sulphure somnum conciliant. Ex mercurialibus acidis & acerbis vaporibus, deducit epilepsias, apoplexias, paralytes & omnia defluxionum ac catarrhorum genera: qui quidem affectus si veneno aliquo aut malignis & contagiosis spiritibus stipentur, epidemios, venenosos & contagiosos morbos inuehi statuit. Ex salibus originem habere opinatur erosiones internas, apostemata, vlcera, dysenterias, haemorrhagias, & ex eorum resolutione ardores urinae & stranguriam. Et ex diuersorum salium varietate diuersorum salium varietate diuersa etiam vlcera, apostemata, erosionum genera, per ponticum, austerum & acerbum eorum spiritum, ut & varias colici doloris species induci statuit. Ex salium coagulatione deducit tropos, scirrhus, & articularum tumores ac nodos & infinita obstructionum genera. Idem tamen Quercetanus, eod. cap. inficias ire non vult, ex qualitatibus elementaribus in corpore nostro nasci morborum genera quaedam, sed relollacea Chymicis dicta, qualia etiam ab excrementitiis & feculentis humoribus retentis, & superabundantibus proueniant. Nimirum ex flatuum simpliciter aereorum & spirituosorum copia, ex aqueis serositatibus, nec non terrestribus fecibus varios affectus indies generari concedit, sed eiusmodi morbos exiguas & parum firmas radices agere, quibus vel leuissimis ab elementaribus remediis, iisque calidis, humidis, frigidis, siccis satisfieri possit, docet. Exempli gratia: Aeris status intestinis inclusi & distendendo colicos dolores patientes, nullo negotio carminatiuis, ut vocant, clysteribus discutuntur; serositas aquea & superflua

humiditas medicamentis exsiccantibus absumitur.

De morbis quoque, quos ex fructibus superioris globi deducit Seuerinus, multò cautius Quercetanus sentit & philosophatur. Dicit enim cum Fernelio, esse morbos quosdam occultos, qui ex influxibus caelestibus progignantur, & quibusdam hominibus peculiari quodam astrorum influxu aut constitutione, aut malignorum planetarum concursu accidunt. Neque etiam in aliis morbis semper ad semina recurrit, & ex iis quendam quasi homuncionem cum Paracelso, aut plantam & arborem, sicut Seuerinus constituit, sed potius illius tribus principiis contentus est. Quod etiam facit, in *Tetrade affect. capitis*, ubi ex hisce tribus principiis plerorumque morborum causas reddere conatur.

Negandum tamen non est, eundem Quercetanus, studio imitandi Seuerinum, & locutionibus eius assuetum interdum seminum facere mentionem: non tamen, quod Seuerinus facit, perpetuo filo ex seminibus morbos deducit, sed principiis tribus contentus est, morbosque plerisque nitrosos, acres & acutos, aluminosos, ponticos & astringentes, ad vitriolatos & acidos; ad sulphura foetida, soporifera, narcotica, septica & arsenicalia & pestifera refert. Ergo posthac, cum quaedam de generatione morborum secundum Chymicorum sententiam dicenda sint, verbis quidem Seuerini utemur: per semina tamen & radices morborum nihil aliud, quam causas morborum secundum alios saniores Chymicos accipiemus: ne toties contra eandem opinionem disputare opus sit.

Commodissima proinde inter omnes, quas afferunt Chymici, est distinctio morborum à tribus principiis & causis petita: modo in iis, de quo etiam supra dictum, distinguendis satis sibi constarent Chymici, aut sua dogmata clarius explicarent. Nam de mercurio & hic res valde intricata est. Si enim, cum D. Petraeo, *differ. 9. thes. 3. 1.* Mercurium non quemlibet humorem esse dicant, sed primigenium & substantificum partibus omnibus sentum morumque largientem: (quo, ut puro, à nostra opinione non dissentit, qua supra statuimus, mercurium esse spiritum rebus insitum) quomodo morborum causa est? Si verò mercurium pro causa morbi acceptum, ex eodem D. Petraeo, quis dicat esse mercurij naturalis excrementum, & quidem phlegma: non video, quomodo à Tartaro, à quo catarrhos oriri statuit Seuerinus, eum distinguant Chymici.

*Morborum
differentia
sec. Chymic.
principia.*

Salis & Sulphuris differentiae manifestae sunt. Et enim & acidum, & amarum, & salsum in corpore colligitur & vomitu reicitur. Ac memini saepius tamen acidum humorem in ventriculo quibusdam collectum fuisse, ut etiam antequam vomitu reiceretur, & dum adhuc in ventriculo contineretur, illis inde dentes stupefcerent. Eadem salium differentiae in vlceribus variis manifestae sunt, in scabie, cancro, dysenteria, ardore urinae & similibus.

*Morbi ex
Sale.*

Sulphuris quoque differentiae non solum in febribus, & inflammationibus apparent; sed & in effectibus narcoticis, in quibus ab internis humoribus sulphure narcotico abundantibus idem accidit, quod post potum vini meracioris, aut assumptum loliū, papauer, opium, cicutam & similia euenire solet. Nā haec, quae talium usum comitantur, accidentia non à qualitate frigida prouenire, sed à vi narcotica, non solum Chymici, sed & inter Galenicos Clarissimus Platerus & alii statuunt.

*Morbi ex
Sulphure.*

Pertinent ad hanc diuisionem & morbi Tartarei. Tartarum. Inter reliquas enim morborum causas frequenter Chymici Tartari faciunt mentionem, tartareorumque morborum. Imò Tartarum hodie omnium empiricorum Chymicorum refugium est, quos morbos ignorant, ex tartaro oriri dicunt. Sed pauci quid

tarta

tartarum sit explicant. Paracelsus, *de morb. tartar. lib. 1. cap. 1.* in Galenicis inuehitur, quod morbos tartareos vocent arenam, calculum & lapidem; cum appellatio ista sit metaphorica: in Medicina verò propriè esse loquendum, & res à natura sua denominandas. Longè verò aliam rationem esse calculi hominis & calculi riparum, item arenæ hominis & riparum. Perinde eos facere, ait, quia soliditate hunc morbum appellant calculum vel arenam, ac si quis simiam hominis nomine dignetur. Ipse verò propriè ac genuino vocabulo tartarum appellandum censet. Causam si quæras appellationis, plerisque hanc afferunt, quod tartaro, quod in vino reperitur, simile sit. Ipse verò, *loco allegato*, hanc affert: quia oleum, aqua & tinctura ex eo conficiuntur, quæ ægrotantes non aliter atque inferni tartarus, incendunt ac vřt. Verum enim verò calculus etiam in homine non solum ab externa forma & ob soliditatem cum aliis calculis communem ita appellatur, sed etiam ob materiam & internam coagulationem. Tartari verò vocabulum siue ob convenientiam cum tartaro vini, siue cum tartaro, id est inferno petrum sit, æquè à similitudine petrum, sicut calculus vel arena; neque ab ipsa essentia desumpta est ista appellatio, atque ita propria non est.

Deinde longè latius ab aliis vox tartari extenditur, quam ut caulculo solum attribatur. Nam non solum, ut mox dicetur, materiam duram & coagulatam hoc nomine appellant, quales sunt calculi, arena, tophi in arthriticis; sed etiam materiam mucilaginosam, imò quæ sub humoris adhuc forma est, qualis colicam, rosiones & dolores varios in ventriculo generat. Ac proinde cum tot diuersis rebus tartari nomen imponant, iis æquali modo & ratione non competit, atque ita planè proprium, quod Paracelsus requirit, non est. Sed vtantur sanè isto vocabulo, verum concessa eadem licentia Galenicis & hac lege, ne ipsi planè ad vocabula Paracelsica adstringantur, atque ea conditione, ne & illi vocabula apud dogmaticos multis seculis vsu trita reiciantur.

Rem ipsam ergo videamus, & an hac quoque in parte inter Chymicos & Dogmaticos pax iniri, rei que huic aliquid lucis afferri possit, tentemus. Clara atque perfecta aliqua tartari definitio apud Chymicos non exstat. Paracelsus quidem, *de Tartar. lib. 1. cap. 1.* definit tartarum, quod sit morbus Lephantheus & lapillofus, id est, bolaris, mediæ inter bulum & lapidem substantiæ, prohibens naturæ effectum & virtutem. Alii Chymici tartarum est impuritas illa in alimentis, sub forma quidem resoluta, ut discerni nequeat, ad coagulationem tamen & naturam lapideam tendens. Alij ex Paracelso tartarum dicunt excrementum per eius spiritum coagulatum.

Commodissimè autem ij hac de re loquuntur inter Chymicos, cum quibus & Galenici non pauci consentiunt, qui dicunt succum quendam lapidescentem, ut Fallopius, & Mathiolus appellant, seu materiam quandam coagulationi natura sua aptam, ut Paracelsus, *loco allegato*, nominat, passim in terra reperiri. Hunc succum cum alimento à plantis attrahi, & per plantas, quæ animalium alimenta sunt, in ea transferri. Si tamen omnia sese rectè habeant, materiam illam ab utili alimento separari, & è natura excerni. Si autem vel ob coctricis, separatricis vel excrettricis facultatis debilitatem, vel ob eius succi in alimento copiam, omnis in ventriculo secerni & hunc expelli non possit: in reliquum corpus transire, & in corpore cumulari, atque vbi materiam viscosam, mucilaginosam, crassam, terrestremque apprehendit, eam coagulare, & quidem in corpus eius naturæ, ex qua primum ortum habet, ex qua plantæ & vegetabilia illum hauserunt, limosum, argillosum, arenosum.

Qua in re pro regionum, terrarum & aquarum varietate magna est differentia, atque alia terræ & aquæ sunt priores, alia impuriore; unde vini & frumenti, hincque parati cibi & potus magna est diuersitas; suntque alia salubria, alia insalubria, quæ colicam, calculum, arthritidem & alios morbos generat. Etsi verò huius tartareæ materiæ, quam appellant, præcipua separatio fit in ventriculo: tamen quod in ventriculo non separatum est, in reliquis coctionibus postea separatur. Atque hinc fit in renibus, & vesica calculus, in articulis arthritidis & alij morbi generantur.

Quatuor autem Tartari genera constituunt, viscosum, bolare, arenosum & calculosum; atque aliud plus salis, aliud minus in se continet: unde etiam maiores aliud, aliud minores dolores excitat. In spiritum enim salis cum tartaro, seu spiritum tartareum referunt omnes dolores, punctiones, vellicationes, anxietates & similes molestias. Imò in tartaro omnium salium species, communis, aluminis, vitrioli, petra, gemma, marini, aronis, alkali, aceti, viticæ, perficariæ contineri, atque hinc varias morborum tartareorum differentias oriri existimant.

Neque planè hæc abs re dici, & multorum morborum causas à tali ad coagulationem tendente falsa vel tartareæ, aut quomodocumque appellare liber, materia pendere, multa docent. Quò enim vina sunt magis insalubria, eò plus tali materiæ tartareæ in se continent, & arthritidem, calculum, colicam, simileque morbos generant. Hinc quoque accidit, ut vina illa, quæ tali materia abundant, qualia sunt Morauica, iterata defecatione fiant salubriora. Eodem modo sese res habet in ceruicia. Apparet quoque talis materia manifestè in tophis Arthriticorum: sicut & ipsa vrina eam satis prodit, quæ quamuis clara & pellucida apparet: postea tamen, si turbatur, magna pars matulæ materiæ quasi limosa, & quæ sæpe farinam laterum refert, impletur, quæ vitro tenaciter adhærescit, ut vix inde auelli possit, & si sponte etiam sine omni calore violèto exsicceetur, saltem satis prodit. Excrementa autem arguunt humores in venis contentos.

Postquam hæc ita in genere de morbis & morborum & symptomatum differentiis agendum, & quomodo è suis principiis omnia ea deducant Chymici, monstrandum esset. Verum tractatio illa peculiarem operam requirit, quam in alium locum reiciamus. Breuiter tamen quædam exempli loco ex Seuerino & Scheunemanno afferre libet.

Et primò morbos vetriculi quod attinet, eos plerisque ex impuritatibus tartareis deducit. Si enim, inquiunt, mucilago, bolaris, lutosa, aluminosa & styptica vetriculi latera obduxerit, sequitur oppilatio Spiritus Vitæ, omnium actionum naturalium auctoris, qui veluti captiuus & sepultus cum suas vires exserere nequeat in alimentum, & separationem puri ab impuro instituere, tarda coctio inde instituitur, vetriculi imbecillitas, compressio, nausea & alia. Si autem spirituum tartareorum potentiores sint tinctura, & innatos spiritus planè vincant, meatusque planè obstruant, perfecta sequitur *apoplexia* & corporis *apoplexia*. Quod si spiritus salini fortiores materiam fabulosam & lapideam inuenerint, eamque in arenas & calculos conuerterint, generantur in ventriculo & intestinis lapides. Si verò impuritates istæ spiritibus peregrinis insignitæ fuerint, alimenta in peregrinam naturam conuertuntur, & ructus ac nidores exoriuntur: & si Vomitiuas, Helleborinas, aut Antimoniales proprietates habeant, nauseam vomitumque excitant. Si verò mucilagines istæ tartareæ salium acrium & corrosiuorum tincturas habeant, dolores in orificio vetriculi inprimis inducunt,

Tartarum
unde dicitur.

Tartari
differentia.

Tartarum
quid.

Morbi vetriculi ex
tartaro.

ducunt, stomachi ardores, morsus & similia. Si verò eadem mucilago spiritus Salis vitriolati acidi obtineat, magna corrodingi, dissoluendi & consumendi vi præditos, sequitur bulimia & lupina & canina appetentia: cum spiritus isti famelici repente & quasi vno momento, quod ablatum est, arripiunt & consumunt. Nam secundum ipsorum opinionem, ut Severinus hac de re scribit, spiritus esuriunt, attrahunt, concoquunt, coagulant, & quò potentiores sunt, eò velocius huiusmodi ministeria absolunt.

Verum concedamus sanè ab humoribus vitiosis, qui siue tartarei, siue aliter nominentur, iam nò dis-puto, in ventriculo contentis eius actiones lædi. Docuit enim iam olim Hippocrates, de prisca Medicina, què locum iam semel atque iterum citauimus, si humor amarus, acutus, acris, æruginosus in viscera effundatur, maximos inde dolores, tormina & anxietates oriri. Neque in eo difficiles sumus, si varias doloris, ardoris, morsusque in ventriculo differentias ex variis salium generibus deducere conentur Chymici. Nam experientia ipsa docet, varias ciborum & humorum in ventriculo & vicinis locis fieri corruptiones, humoresque nunc acidos, nunc amaros, nunc falsos, nunc æruginosos generari. Et optarem hic æquior fuisset Chymicis Erasius, & quæ in rebus naturalibus fiunt, diligentius perpenderit, & imprimis in operibus Chymicis sese exercuisset; quod si fecisset, nec alia quædam, nec ista, *pari. 4. diss. aduersus Paracelsum pag. 229.* scripsisset. Cum eadem, inquit, & mordicantia vniuersa propter spiritus salis latentis continuum soluere arbitrantur, nimirum auriculas protendit Severinus. Non enim quicquid erodit & mordet, solum participat. Equidem non existit quisquam sane mentis homo doctus, post hunc mundum creatum, qui omnia acris & mordacia saltem in se habere vult putaret. Taceo, quod ærimum acerrimum plus mordet salibus plurimis; in quo qui plus, quam in illis, querit salu, in Sole cum fastidiosus istis querit tenebras. Hæc Erasius. Certè antiqui plerique saltem nil nisi partes terrenas adustas esse dixerunt, talesque in acris & amaris plurimas inesse, concesserunt. Et an non acetum plurimum salis in se contineat, faciliè, si voluisset, experiri potuisset Erasius. Et enim si leui etiam calore humidum in aceto euaporet, sal remanet, qui in aceto reuera fuit, neque vlla vitione genitus est.

Attamen hæc, quam ponit Severinus, non vnica causa est læsarum actionum ventriculi, & malè negligit intemperiem sine materia: cum ipsa experientia doceat, ut antea quoque dictum, ventriculum, sicut & alias partes, refrigeratas, calefactas, vel alio modo à naturali statu deiectas officium suum facere non posse.

Sed generationem morborum secundum Severinum pertexamus. Generantur secundum Severinū morbi ex impuritatibus istis permistis vel sinceris. Ex permistis generantur morbi sulphurei, fœtidi, febrium symptomatibus, id est, siti, calore, linguæ amaritudine, capitis dolore, frigore, horrore molesti, quos vulgò Febres appellamus; ipse verò rectius à radicibus sui nitro sulphureos dicendos putat. Statuit enim febres habere semina & radices, in quibus sulphuri impuro, fœtido, resoluti, mucilagines ac spiritus salini nitrosi permiscuntur. Statis ergo temporibus, dum germinare incipit minera nitrosi sulphuris, horrores, rigores, pandiculationes, oscitationes, & similia symptomata, pro differentia nitrosi sulphuris, induci existimat. His floribus superficialibus, acetosis, frigidis, mercurialibus exhaustis, vapores & spiritus sequi pingues, inflammabiles sulphuris, salium tamen commixtione transplantari naturam magis referentes, qui nota febrium symptomata inducant, donec, resolutis spirituum inimicis tincturis & quocunque euacuatīs modo, naturæ

quies concedatur, sed cum recidiuæ metu suspecta.

Longè tamen aliter de febrium origine philosophatur Scheunemannus à Paracelsi, in libro de morbo sulphureo Cagastro pag. 79. Is enim feces tartari cum sulphure excrementitio, vna cum mercurio & sale ex digesto in ventriculo congregari, & in vnum quasi globum coagulari, globumque hunc per varias digestionem quasi circulos augeri & incrementum sumere statuit: ut non malè massa illa lapidi Bezoar comparari possit. Et hunc globum quoties ictu cœli percutitur, accendi parat. Quo accenso subito fumū adscendere, acremque inficere; vnde fiat leue frigus, rigor, quem tremor, frigus & tandem calor insequatur, scribit. Calorem autem hunc tam diu durare, quam diu hæc massa ardeat. Rarè etiam vnica vice absumi; cum successiue generatus, & ex pluribus quasi corticibus coagulatus sit hic globus. Dominari autem in cuiusque circuli cavitare mercurium, qui dum exitum querit, ventum moueat, qui flammam exstinguit. Postea alio circulo accenso alio paroxysmo, atque hinc quot circulis, ut appellat, vel lamellis potius massa ista componitur, totidem paroxysmis ægrum tentari; tota verò massa absunta, febrem terminari statuit. Cum autem cœlum 24. horarum spatio semel reuoluatur, 24. horarum spatio accendi semel hunc globum, & hinc paroxysmum excitari singulis diebus docet. Ex globo simili in epate generari febrem tertianam scribit.

Verum enim verò & hinc conciliatio quædam Chymicorum & Galenicorum tentetur. Galenici negare non possunt humorum in febribus inflammationes; et si alij cum putredine, alij sine putredine eam fieri statuunt. Concessimus etiam supra, inflammationem à sulphure dependere. Et si quid præterea lucis doctrinæ febrium è suis principiis afferre possent Chymici, illud libenter admitteremus.

Qua in re ut Chymicis iniqui non sumus: ita illi contra Galenicorum dogmatibus æquiores esse debebant. Primò enim distinguenda est Febris à causa. Causa est materia, quam illi appellant nitro sulphuream; ab illius accensione calida intemperies in toto corpore exoritur, ob quam partes omnes ad suum officium exsequendum ineptæ redduntur; quæ partium præter naturam dispositio Febris appellatur. Deinde nec humorum nomen planè reiiciendum. Nunquam enim nitrum vel sulphur vomitu elicitur, per alium excernitur, aut sudore euacuatur, sed humores solum. Et concedatur sanè propter sulphur humores accendi: tamen idèò humorum nomina reiicienda non sunt. Accenditur vinum & eius spiritus, olea, resina, ligna & alia multa: quorum tamen nomina non reiiciuntur.

Scheunemanni v. opinio planè ridicula est, & hoc ipso satis testatur, se in Paracelsi dogmata iurasse, atque parum sollicitum fuisse, quam dogma aliquod rationi vel experientiæ sit contrarium, modò Paracelsi fuerit. Qua enim, quæso, vel leuissima coniectura probare poterit, talem globum ex lamellis pluribus, instar lapidis bezoar, cum in ventriculo, tum in epate generari, atque inde febrem, & febrium periodos ac paroxysmos, eo, quo antea dictum modo, provenire? Et certè magnum illum globum, & multas lamellas seu circulos, ut appellat, è quibus constituitur, esse interdum oportet, cum scribat, totidem paroxysmis ægrum tentari, quot circulis massa illa componitur.

Colicam postea ex mucilagine tartarea stipticis & acetosis spiritibus permixta produci statuunt hoc pacto. Si *antepriq.* corporis humani impedita, tartareæ feces & mucilaginosa impuritas in ventriculo & intestinis non separentur & expellantur, mucilaginosa impuritas radices primò collocabit, quæ continua nutritione incrementa sumet, donec digestis temporibus

Febrium generationis sec. Scheunemann.

An omnia acris propter saltem.

Febrium generationis sec. Severinum.

Scheunemanni absurda de febribus opinio.

Colica causa sec. Scheunemann.

remporibus paroxysmos excitabit, spiritibus acutis per intestinorum orbes motis. Si tamen renes & vesica mucilagibus tartareis & ipsa obducta sint, impressione spirituum ex minera Colicæ prodeuntium ad paroxysmum incitabuntur. Ex iisdem enim impuritatibus, quamvis separationum & exaltationum gradibus differentibus, colicos & nephriticos dolores proficisci statuunt.

Quibus si vnam saltem Colicæ causam proposuit Seuerinus, de nomine cum eo non litigabimus: cum res plana sit, dudumque ex pituita vitrea colicam generari Galenus docuerit. Si verò causam istā solam Colicæ statuit, valde errat. Cum à flatibus intestina distendentibus acutissimos dolores colicos excitari posse, notissimum sit, neque acrimonia sua flatu dolores excitent, sed distensione: & proinde quam primum via, quæ ipsis occlusa erit, patefit, dolor cessat, & sæpe vno clystere omnis tollitur: & plus non raro ex clystere in talibus doloribus commodi quam ex operosis Chymicorum medicamentis percipitur.

A veritate verò alienum est, quod cap. 13. p. 334. acutissimos dolores tantum à spiritibus salium acutis fieri scribit: dolores verò, qui à contusione, sectione, vitione, externa calefactione vel refrigeratione contingunt, relollaceos vocat. Omnium enim hominum, qui à condito mundo vixerunt, sensu constat, vix illos acerbiores dolores esse, quam quos distensio, sectio, vitiatio &c. parit.

Inflammationum postea generationes & differentias hoc modo describit Seuerinus: Seminales radices, inquit, horum morborum ad matrices proueniunt non solum in forma resoluta & liquida, sed in forma vaporosa & spiritali, & continua nutritione & fermentatione digesta maturitatum & separationum tempora expectant, quibus instantibus spirituum erumpit ebullitio. Ac tum explicantur signaturæ in spiritibus antea delitescentes, colores, sapores, odores, caliditates &c. ceteræ qualitates, & ex nutrimentis assidue attractis corpora constituunt principiorum scientiis consentanea, purulenta, mucosa, sanguinea, cruenta, coagulata, resoluta, graueolenta, rubicunda, nigra, flaua, varia, acris, erodentia, aspera. Spiritibus postea absoluta reuolutione euanescentibus, relictam impuritatem sentinam vitalis balsami discutit, consumit, aut per vias conuenientes expellit.

Inflammationum autem species ex proprietatibus spirituum sulphureorum deducit. Arsenicales enim spiritus bubones constituere, & inflammationes pestilenciales dicit: Auripigmentales, pleuritides, sed non solum in pectore, sed in cerebro, pulmonibus, corde, epate, liene, ventriculo, carnibus: Sulphureos, prunellas, cerebri, pectoris, ventriculi, epatis, gulæ & omnium partium.

Galenum verò, aliosque Medicos ex copia sanguinis, si exercitia immoderata, casus, contusiones vel similes causæ accesserint, à quibus vase sanguinem continentia patefiant, inflammationes generari statuentes reprehendit, negatque ex sanguinis extra vasa sua effusione inflammationes veras generari; nisi in sanguine semina pleuritidum, prunellæ, pestis, arsenicalia, antimonialia, sulphurea maturitati vicina, antea delitescant, quæ occasionem opportunitatēque nacta ad ebullitiones & paroxysmos excitentur.

De vlcere verò generatione ita statuit: si ex innata balsami infirmitate siue errore ob immoderatam diætā in mumia sanguinis, carniū, synouiae defectus separationis puri ab impuro contingant, relictā impuritate salium corrosiuorum scientiis insignita, si hoc frequenter accadat, & potens sit tinctura seminum corrosiuorum, transplantata mu-

mia sanguinis, carniū vel synouiae radices introducent, & continua nutritione ex similibus impuritatibus fomentis acceptis digestis temporibus fructus producent radicibus consentaneos. Cancrum nimirum radices & fructus conferre statuit salia ferruginea, quæ in carnibus, venis, mēbris Martis anatomiam referentibus hospitium nanciscantur, ut in facie, labris, mammis, pectore, vtero interdum. Herpetem, lupum, radices habere æruginosas canceris finitimas, & in carnibus musculosis artuum & pectore sedes querere. Hydropica vlcera crurum propria aluminosa habere radices: Pruritus, scabiem nitrosi, vitriolati & leuioribus tincturarum proprietatibus constare, locisque omnibus fructus emittere. hinc etiam doloris, caloris & similium symptomatum causas reddendas esse.

Verum multa in his & falsa & absurda continentur. Nam primò contra experientiam negat, quod casus, contusiones & similes causæ externæ inflammationes veras generent: cum id quotidie fieri, lippi & tonsoribus notum sit. Hoc quidem verum est, si sanguis impurus sit, & vitiosi humores in corpore contineantur, talesque causæ externæ accedant, inflammationes periculosiores fieri: nihilominus & si in corpus purum tales causæ incendant, inflammationem in eo excitare possunt. Quæ verò sine causa externa generantur inflammationes, eæ non ex seminibus, quasi plantæ, pullulant, neque colores & reliquæ qualitates, ac pus, quod in iis varium generatur, spirituum illorum opera sunt, (hæc enim omnia ita sine ratione à Seuerino proferuntur) sed res ita sese habet, ut longa observatio, causarumque omnium diligens consideratio, ac curatio felix hætenus comprobauit: quoties in corpore vitiosi humores cumulantur, natura si per vias consuetas eos non possit expellere, ad loca ignobiliora, glandulas & externas partes solet propellere. Vbi cum sanguine extra vasa effusi cumulatque calorem concipiunt & corrumpuntur, vnde dolor, inflammatio, coloresque cutis varij, pro humoris contenti varietate oriuntur. Quod tamen ubique natura solet facere, nec hic omittit, sed vtile ab inutiles separat, & hoc, ut corpori alendo in eptum, quantum potest, alterat & elaborat, vnde puris, pro humorum contentorum varietate, varietas. Idem ferè de vlcere generatione dicendum: quæ etiam fiunt impuritatibus in corpore latentibus ad exteriora expulsis.

In differentiis inflammationum & vlcere explicandis, si ex principiis suis lucis quid afferre possunt Chymici, libenter id recipimus. Etsi enim planè, quod contra Chymicorum sententiam nonnulli obiciunt, iidem affectus in vlcerebus & inflammationibus non apparent, quales si in cute extra arsenicum, auripigmentum, vitriolum, alumen, vel simile quid cuti applicetur, conspiciuntur: tamen propterea nihil tale adesse, dicendum non est. Differunt enim sal & sulphur animale à sulphure & sale vegetabili; & quæ ex terra attrahuntur salia & sulphura in vegetabilibus mutationem & alterationem quandam accipiunt; maiorem adhuc in animalibus: nunquam tamen planè naturam suam exuunt. Vnde postea ab aliis humoribus separata & per se existentia satis adhuc suam naturam produnt ut in bubonibus, carbunculis, cancro & aliis vlcerebus animaduertere est.

Tandem doloris causas in genere quod attinet, causam doloris tribuit spiritibus salis resolutis. Vbi quidem facile admittimus, falsa & acris, atque omnia, quæ partes sensu præditas vellicandi vim habent, dolorem excitare posse: verum hanc solam doloris causam non esse, & grauissimos quoque dolores à sectione, tensione, vitione prouenire antea diximus. Sicut & excessus qualitatum primarum, præcipue

Causa externa inflamm. matienum.

Vlcere diff. ferentia ex principijs Chym.

Doloris causa

Y y

calo

Inflam-
mationum ge-
neratio sec.
Seuerin.

Vlcere ge-
neratio sec.
Seuerinum.

caloris, maximos dolores parit. Quis enim ignorat quātos dolores vstio inferat? At certe ignis dolores non excitat per spiritus salis, sed caliditate nimia.

An doloribus
saporum no-
mina attri-
bueda.

Quod postea Galenum reprehendit, quod contra Archigenem disputans, negauerit; saporum nomina doloribus accommodanda esse: Verum est, à Galeno hoc factum, 2. de locis affectis cap. 9. neque planè iniuria. Nam quilibet sensus habet sua propria sensibilia obiecta, quæ ab aliis sensibus percipi non possunt. Proinde sicut color non potest percipi ab auro: ita sapor à tactu deprehendi non potest, quatenus talis. Aliàs autem non negatur, res sapidas diuersas diuerso modo tactum afficere, aliūque dolorem à re salia, aliū ab acida, aliū ab amara, aliū ab austeris excitari. Sed hoc non fit à sapore, quatenus sapor, sed re, cui sapor inest. Id quod ipse confiteretur Seuerinus, dum addit; Linguae quidem officium esse, saporum discrimina discernere: affectiones verò & impressiones saporibus coherentes non solum in lingua, sed & in aliis multis partibus percipi. Quod cum nec Galenus negaturus sit, frustra hic à Seuerino reprehenditur.

Dolorum ve-
hementia
vnde.

Denique non à neruorum partibus insitorum copia vel raritate dolorum differentias deducit, sed loca ea vehementissimos dolores pati statuit, quæ confluentiam habent cum salibus potentissimis, siue in quibus spiritus salium acutissimi latent, & ad extremitates ducuntur, vt orificium ventriculi, intestina, renes, vesicam. Viscera verò tantis doloribus non affligi, quia non consent ex salibus, sed potius boli & sulphurearum terrarum naturam referant, in quibus spiritus obtusi & insipidi sint.

Verum in re manifesta ludit. Certum enim est, & omnium hominum sensus id testatur, omnes partes sentire & dolere propter membranas seu nerui partem membranosa; eaque quæ destituuntur partes, nullum sensum habere. Itaque *παρὰ τὰ ὅρια* viscerum non sentiunt, non quia spiritus salis non habent: sed quia non sunt membranosa, sed carnosissima. Et si quem sensum habent, habent propter membranam ambientem. Reliquæ partes, quæ membranas & neruos multos habent, exquisitum etiam sensum habent, & proinde grauissimos dolores perpetiuntur, vt in oculis, auribus, pleura, ventriculo, vteribus, vt & vesica, videre est, quæ non solum à causis internis, sed & externis, in quibus ad spiritus salis confugere non potest. Seuerinus vehementissimos dolores patiuntur. Sed quod non abripit nimium nouandi & sectarum studium.

Scheunemann
ni Medicina
Reformata.

Cæterum cum peculiari modo ad tria Chymica principia omnes corporis humani morbos reducere conatus sit Henningus Scheunemannus, in libello, cui titulus, *Medicina Reformata, seu Denarius Hermeticus, Philosophicus, Medico Chymicus*: & libellus hic ab illo, qui eum post mortem authoris edidit, verè aureus nominetur, & veræ Medicinæ fundamentum perhibeatur, in quo morborum vera causa & cura Paracelsica apertè doceatur, quomodo vno remedio 100. morbi curentur, cum nunc vix 100. remedia vni morbo sufficiant: atque ipse autor, in præfatione, se id, quod post Hippocratem nullus à bis mille annis præstare ausus fuerit, quodque Ioh. Quercetanus pollicitus fuerit, at morte immatura præuentus vel rei difficultate deteritus, persolvere nequiverit, aggressurum promittat: operæ pretium fuerit, hic, vbi de morbis & morborum causis agimus, quædam eius loca obiter perpendere.

Decem mor-
borum causa
Scheuneman-
ni.

Proponit Scheunemannus, 15. ante omnia 10. membrorum causas, atque inde libellū suū denarium Medicum inscripsit: Mercurium pneumosum, mercurium cremosum, mercurium sublimatum, mercurium præcipitatum; sulphur coagulatum, sulphur resolutum; salem coagulatum, salem calcinatum, sa-

lem resolutum, salem reuerberatum.

Vbi principio merito hoc in eo desideratur, cum ultra istum numerū, nec citra illum, in rebus quicquam reperiri neget, vt causas horū principiorum reddat, neque mox in fundamento reformatæ huius Medicinæ dubium Lectorem relinquat. Mira certe philosophandi ratio est, tot noua Entia in censum naturæ inducere, nec vllō modo ea probare. Neque enim quia mercurius vulgaris, sulphur & sal, quæ nomine principiorum hic intelligi rectè negat, arte Chymica & igne sape violento, possunt sublimari, calcinari, reuerberari, præcipitari: idem etiam in corpore humano fiat necesse est; aut tot quoque mutationes spiritum insitum & humidum radicare pati oportet; aut tot erunt rerum naturalium principia.

Principia Scheunemann
incerta.

Deinde cum, secundum Epietum, ἀρχὴ καὶ δύναμις sit ἡ ὁνομασία τῶν πραγμάτων: lectorem mox in principii nominandis obscuris vocabulis detinere non debebat. Etsi enim ista sua principia definiat: nemo tamen Latine doctus (cum tamen Latine scripserit, aut certè voluerit) vocabula, pneumosus (etsi Græcus, quid *πνευματώδης*, aut *πνευματικὸν* sit, sciat) & cremosus (quanquam quid cremor vel cremare sit, Latinus sciat) intelliget.

Principiorum
nomina sunt
perspicua.

Definit autem pag. 16. Mercurium pneumosum, quod sit spiritus æthereus, ignis naturæ, vitæ nostræ proximum & intimum indumentum; corporis humani lumen & numen, omnium actionum motor & rector, qui in cerebri ventriculis hospitari creditur, &c. Dicam, vt & Galenici intelligant, Spiritus animalis definitur. Insitus potius dixissem; nisi in cerebro eum hospitari scripsisset; etsi nimis latè eius officium extendat, & omnium actionum motorem & rectorem constituat; cum tamen diuersa spiritus animalis & vitalis sint officia. Atque ita Galenicus cum rem intelligat, de nomine cum eo non multum disceptabit.

Mercurius
pneumosus
Scheunemann-
ni.

Verum quod postea, cap. 2. hunc spiritum plurimorum morborū causam constituit, hoc nulli Galenico, imò nec saniori & in Philosophia aliquomodo versato Chymico vnquā persuadebit Scheunemannus. Quis enim, quæso, credat, spiritum æthereum, corporis humani lumen, & numen, omniumque actionum rectorem, ita nonnunquā, vt loquitur, ingrossari, vt præter naturā in folliculis, membranis & cavitatibus includatur (& subsistat; & visibilis ac materialis factus nomine priuetur, ac flatus dicatur, & in partibus, in quibus cōdardatur, ἐμψυχῶνται, inflationes seu apostemata (quid apostema esset, ignorauit: tumore dicere debuit) ventosū procreet. Hoc certè est cælū terræ & aquæ miscere, nō medicinā reformare. Excrementitij humores morbos & affectus illos produciunt, nō spiritus insitus; qui longè nobilioris naturæ est, quam vt causarum morbificarum & flatuū atque excrementitiorum humorum naturam induere possit. Vt iam de strumis, scrophulis, glandulis, bubonibus, steatomatis, atheromatibus, meliceridibus & similibus nihil dicam, quos ex ingrossatione spiritus animalis ac ætherei, seu, vt ipse loquitur, mercurij pneumosi deducit: cum nemo medicorum saniorum sit, qui ignoret, tumores istos partim morbos hæreditarios esse, & à semine vitioso originem trahere; partim ex succo nutriente prouenire, qui vel copia peccat, vel alio modo vitiosus est. Cum enim quælibet pars humorem affluentem sibi assimilare conetur, & natura, quæ nunquā otiosa est, etiam excrementa, quantū fieri potest, elaborare nitatur, iisq; formam aliquam inducat, vt non solū in fungis arborū, sed & in iis, qui corpori humano annascuntur, (de quibus videatur cæturia 2. obseru. Guil. Fabricij, obs. 35. & 36.) videre est: pro cuiusque partis natura diuersi tumores

Spiritus ani-
malis non est
causa spiri-
tus etc.

tumores generantur, alius in carne, alius ad membranam, alius in glandulis. Hoc nimis crassum est, quod, pag. 24. ex hoc spiritu & mercurio pneumoso hydropis speciem, quæ tympanites appellatur, imò flatus in ventre & intestinis, ex quibus tormina, murmura, crepitus ventris, & ructus oriuntur, ac herniam flatulentâ, imò hydrocelen & sacocelen, & ne quid desit, enterocelen, (quasi verò ex flatibus illa primario ortû habear) deducit. Ex flatibus quidem morborum istorum quosdâ provenire scimus: at flatus partim cibi vitio fiunt; non à spiritu illo æthereo, qui in cerebro hospitat, ut ipse loquitur. Et proveniunt flatus non ab iis, quæ spiritu æthereo, quale vinum, sed quæ materia aquea & excrementitia abundant, ut in rapis & aliis eius generis videre est. Ideoque qui cum rei Medicæ utilitate morbos eorumque causas ad principia Chymica revocare voluerit, longè alia via ingrediatur oportet; & mercurium morborum autorem longè aliter definire; nec tot diversissimos affectus, strumas, scrophulas, nodos, glandulas, steatema, atheorema, melicerides, tympanitidē, tormina & murmura ventris, crepitus, ructus, pneumatocelen, hydrocelen, sacocelen, enterocelen, varices confundere, & ad unam causam redigere decet. A causis enim diversissimis pendere, ipsa curatio docet. Quos omnes affectus si unico illo suo primo Ente curavit Scheunemannus; boni publici causa curationum illarum historias & testes annotare debuisset. Hominum enim manus hodie sunt oculatæ: credunt, quod vident.

Eodem modo non rectè paralyin & convulsionem ab eadem causa deducit; cum tamen habeant causas diversas: imò illi iidem affectus à pluribus causis proveniant, ut ex observationibus Medicis & libris practitorum notum.

Mercurium deinde cremosum seu destillatum, pag. 14. definit arcam vitæ nostræ, ignis ætherei pabulum ac nutrimentum, verum lac virginium, humidum radicale seu primigenium, primum & innoxium generationis subiectum, cremorem dulcem, liquidum, rarum, permeabilem. Humidum radicale, ut clarè & sine ambagibus dicam, definit.

Quod verò, cap. 3. scribit; hunc mercurium siue à partibus solidis siue a cibo & potu segregatum potestate superiorum nonnunquam per ascensum & descensum tam diu circulari & rotari, donec cum tenuitate summas potestates summæque vires acquirat; & apoplexiam, paralyin, convulsionem, epilepsiam, tremorem cordis, incubum, succubum (visum teneatis amici) ab hoc deducit; nã iterum affectus diversissimos, & à diversissimis causis dependentes, confundit. Primò enim humidum radicale, quod definit, nunquam horum morborum autor est; neque ipsum in cibis est, etsi ex cibis, sed per multas mutationes, ex sanguine sc. purissimo fiat. Deinde etsi hos affectus plerisque nō ex crassa pituita, quod pluri mi opinantur, sed potius ex vaporosa & tenui materia oriri concedamus; atque si ob id ad mercuriū, sed aliter, quam fecit, definiendum, eos reducere velit Scheunemannus, cum eo iam pugnare non velimus: tamen vaporosa illa materia, quæ hos affectus producit, non unica est, sed specie in diversis affectibus differt. Neque enim, quæ epilepsiam excitat, apoplexiam generat, & contra: & quæ palpitationes cordis efficit, ut sæpe fit in hypochondriaca affectione, etsi melancholiam aut dolorem capitis exciter, non tamen apoplexiam vel epilepsiam tunc generat. Atque an hos morbos omnes manna mercurij curaverit, fides sit penes autorem.

Et ut aliquid in specie hac de re dicamus, ex mercurio cremoso seu destillato apoplexiā deducit Scheunemannus, & ex Paracelsi fulguris exemplo

declarat. Sicut nimirū fulmen, sacculis illæsis, numeros conflat, aut vagina illæsa ensē liquat, integra cute ossa comminuit: ita mercurium destillatum in unam massam cogere & colliquare cerebrum, aut pulmones, haud aliter, ac si cetera essent, ferire, penetrare, inflammare atque exurere, quicquid intra cutem, carnem, fibras, musculos, & ceteras molliores partes non lædere, linguæ loquelam activo suo habitu exurere, carnosam tamen eius substantiam intactam relinquere opinatur. Atque ex partium internarum ista colliquatione omnia, quæ in apoplexia apparent, symptomata deducit. Postea tamen illud uniuersale (quicquid intra cutem clauditur) restringit, & non omnes partes, quas attingit, lædere, sed potius nervos, pulmonem & cor exurere scribit.

Verum portenta ista opinionum sunt. Si Paracelsi anatomia localis, quam appellant, non ita sorderet, facile ex corporum apoplexia mortuorum dissectione discere potuissent, nihil tale in apoplexia accidere, quale pro libitu imaginantur, sed cerebrum, nervos, pulmones in apoplexia mortuis integra reperiri. Et quid hoc monstri est, mercurium destillatum linguæ loquelam exurere, carnosam eius substantiam intactam relinquere? Quasi verò loquela corpus sit, quod exuri possit. Summa hæc Philosophiæ ignorantia est. Neque sibi constat Scheunemannus, quomodo mercurius ille destillatus apoplexiam gignat. Primò enim, ut iam dictū, exurendo, instar fulminis, nervos, pulmones & cor, eam afficere dicit: postea tamen, ut Quercetani sententiam retineat, exhalationes mercurij destillati corpora coarctare, & constringere dicit, ut quasi coagulata & gelu concreta maneant. Idem certè non constringit & congelat, simulque exurit.

Mercurium sublimatum definit, pag. 17. quod sit radicalis humidus spiritus acutus, permeabilis, penetrabilis, aerea, fumea, subtilissima, viuifica & spiritus substantia, proximum actionum perceptibile instrumentum &c. Galenicus spiritum insicū definire diceret. Quicumque autem ille sit, si est viuifica substantia & proximum actionum instrumentum, quomodo ab eo omnes ægrotudines, quæ interius punctiones cum fervore cient, e. 4. deducit? dum statuit, eum in summū abire, calefcere & ignescere, non verò flagrare, & quicquid volatilitate sua apprehendit, frangere, & dolore premere, sed absque flamma. Ab hoc deducit maniam, phrenesin, amentiam, syncopen, melancholiam, typhomaniam, dolores capitis, cordis palpitationem, anginae species, pleuritidem, pestes, anthraces.

Verum ubique principium petitur, & diversissimi morbi, confunduntur. Hoc quidem non negamus, plerisque hos morbos à calida & tenui materia provenire: at quod spiritus insicū & viuificus horum morborum autor sit, id probandum erat. Quanquam enim & calidum innatum, ut Galenus loquitur, igneum reddi possit: tamen calor ille præternaturalis, qui illud accendit, aliunde ipsi comunicatur, & humores præternaturam incalescunt. Quanquam enim concedamus, in peste, & pleuritide non rarò venenarum spiritum adesse, quem natura ad exteriora expellit: tamen anthrax & alia, quæ in peste & morbis malignis erumpunt, ut tumores & tubercula, non ex spiritu illo vel mercurio sublimato, ut ille appellat, oriuntur, sed venenatus ille vapor vel spiritus sanguinem & humores corrumpit, qui corrupti à natura expelluntur, & tumoribus eiusmodi materiam præbent.

Præterea etsi seu vapor seu spiritus tenuis, seu, ut ille appellat, mercurius aliquis morborum, quos enumerat, causa sit: tamen cum causæ morbos istos producetes specie differant: omnino tot mercurij describendi esset, quot morbos enumerat. Quid enim

Opinionis
istius refu-
tat io.

Mercurius
sublimatus
Scheunemannii.

Mercurius
cremosus
Scheunemannii.

Apoplexia
generatio
sec. Paracelsi.

enim phrenesi commune cum cordis palpitatione & syncope? Quis causas specie differentes & diversa medicamenta requirentes non agnoscat in phrenesi, melancholia, pleuritide, anthrace, peste? Qui sine præiudicio, quæ passim viri doctissimi, multorum seculorum experientia adiuti, de horum morborum natura & felici etiam cura tradiderunt, perpẽdere voluerit: facile animaduertet, morbos & symptomata ita diuersa ad eandem causam reducere, tã impossibile esse, quam elementa ex sale, sulphure & mercurio componere; quod tamen idem pag. 42. conatur.

Mira etiam in hoc capite est pestis definitio, quã vlcus esse dicit, & propterea non aliam, quam incarnationem, requirere medicinam.

*Mercurius
præcipitatus
Scheunemannii.*

Tandem mercurium præcipitatum pag. 17. definit spiritum æthereum verè esurinum, acidum, acrem, vehementem, incombustibilem, qui ignem externum calore vincat, totius fermentum viuificum, à quo omnia fermentantur & condiuntur, insita dissoluedi & contrahendi facultate obuia quæque confringat ac ditimat. Hos spiritus esse scribit, qui esuriant & sitiant, & cibos omnes acida & mordaci sua soluendi & conterendi potestate confringant. Quod officium Galenici calido insito & facultati concoctrici rectè tribuunt. Non enim spiritus esuriunt aut sitiunt; sicut nec vident, nec audiunt, nec ambulant: sed pars calore naturali & facultate naturali appetente prædita appetit cibum & potum, ac homo esurit & sitit. Et calor ille ac spiritus insitus etsi proximũ coctionis instrumentum sit: tamen primaria coctionis causa non est, sed facultas cuiusque membri; unde etiam diuersa in diuersis partibus fiunt coctiones, prout diuersis facultatibus præditæ sunt. Venter chylum generat, epar sanguinem; os ex attracto alimento os, caro carnem generat. Præterea spiritus ac calor ille insitus his actionibus inferuit, non aciditate, acrimonia & mordacitate sua, quæ nulla in eo deprehenditur; sed blando calore, qui est communis *diuersis* & commune naturæ instrumentum: sicut id ex digestionibus suis facile discere potuissent Chymici, in quibus calor ille balnei vel alius blandus corpora naturalia soluit & digerit, sed non aciditate, non acrimonia, non mordacitate.

*Arthritidum
generatio
see, Scheunemannii.*

Ineptum verò planè est, quod pag. 18. & 5. ex isto spiritu, coctionis & digestionis autore, arthritidem deducit: cum scilicet à suarum functionum officio impeditus & præcipitatus siccas coagulationes maximo cruciatu extremis membris infligat: unde tophi nascantur. Quis enim saniorum etiam Chymicorum ignorat, non à spirituosa & viuifica substantia, quæ proximum actionum instrumentum est, sed à causa præternaturali, & eo, quod excrementitium est in alimentis, gigni arthritidem; quod ipsi Chymici tartarum appellant, & ad salem potius, quàm mercurium referunt. Et quamuis concedamus, acutissimos & summa penetrandi vi præditos spiritus in arthritide esse: salini tamen illi potius sunt ex humoribus excrementitiis, non viuifica & spirituosa substantia. De tophorum quoque in arthriticis generatione alij saniores Chymici, vt & Galenici, qui nominibus potius, quàm re hîc diffident, rectius sentiunt, quàm Scheunemannus, qui non ex tartareis & mucilaginosi succis, sed ex cremore seu lacte dulci, vt eius verbis utar, quo corporis partes aluntur & nutriuntur, quàm Synouiam nominat, eos generari dicit, idque exemplo lactis declarat. Sicut enim, inquit, videmus aceto tepido lactis infuso confestim coagulatum fieri, quod in durum caseum transit: idem hîc quoque adinuertimus; ex spiritibus acetosi ac dulcis Synouia conflictu fit coagulum album lapidescens, quale ex incisis podagricorum tophis eximitur. Ponamus

sanè & concedamus, ex confluxu & conflictu spirituum aut humorum natura sua repugnantium quid in corpore humano fieri, quale accidere videmus, si spiritui vitrioli, vel aquæ forti, in quo ferrum solutum, oleum tartari, vel butyro antimonij spiritus natri affunditur: tamen ea repugnantia inter spiritus & humores est, qui præter naturam in corpore nostro reperiuntur; non verò inter spiritus coctionis autores, & inter succum, quo partes aluntur, talis pugna accidit. Nam cum in omnibus partibus talis succus sit, & spiritum insitum quilibet pars habeat, semper in toto corpore talis pugna fieret.

Verum operæ pretium non est, in talibus figmentis refutandis immorari; cum talia sint, quæ procul dubio & à sanioribus Chymicis improbantur.

Reliqua ergò, quæ ponit morborum principia, breuiter percuramus. Proposuit hætenus Scheunemannus spiritum æthereum, naturæ ignem, omnium actionum rectorem, humidum radicale, & primigenium, madore ac rore suo partes corporis nostri irrorans & madefaciens; radicalis humidum spiritum, viuificam substantiam, proximum actionum instrumentum; spiritum æthereum coctionis & digestionis autorem. Verum hæc non sufficiunt: tribus spiritibus quartum adhuc addit, purissimum, candidum, odoriferum, dulcem, pulsatilem, caloris fomentum, totius corporis fulcrum &c. quem sulphur congelatum appellat, & humido primogenio seu lacti virginis, quo omnes partes aluntur, quo suo madore ac rore partes corporis nostri irroret madefaciat ac reficiat, & quod primum & maximum generationis subiectum sit, adhuc aliam liquidam ac mollem substantiam, omnes partes corporis benigno madore irrorantem, spiritum (qui iam quintus erit) etiam plenam, generationi commodam, quam sulphur resolutum nominat, addit.

Verum Daui hic sumus, non Oedipi. Vtinam, si ad medicinam reformandam animum adiacere voluisset Scheunemannus, antiquorum, Hippocratis, Aristotelis, Galeni vestigiis institisset, qui principia & elementa rerum naturalium & corporis humani, morborumque adeo causas proposituri, vel ipsis sensibus ea obuia esse, vel ex actionibus & proprietatibus talia & tot à se distincta esse, docere conati sunt. At hic tot spiritus & tot principia proponuntur, nec an sint, & an tot sint, vel leui coniectura probatur. Neque etiam vllam appellationum causam reddit Scheunemannus, & cur sulphur aliud congelatum, aliud coagulatum appellet, docet.

Ex sulphure congelato accenso deducit inflammationes; cum tamen, cap. 4. anginam, pleuritidem, quæ & ipsæ inflammationes, vt & cerebri membranarum inflammationes, ad mercurium sublimatum retulerit.

Postea & febres ex sulphure accenso deducit: de quo iam non disputabo: cum & Hippocrates febrem *πύρ* nominet, & Galenus definiat calidum natium in ignem mutatum, & Galenici incendium spirituum & humorum in febribus non negent. Verum istis non pauca intermiscet falsa, de quibus in doctrina de febribus dicitur.

Quæ de sulphure resoluta scribit, si dextrè explicentur, maximam partem admitti possunt. Nam & Galenici vapores suaues ad cerebrum eleuatos soni causam esse statuunt: nec illud, quod Chymicis soporosos affectus à sulphure quodam narcotico, non à frigiditate fieri statuunt, negandum est; conceduntque id hodiè nō pauci Galenici, atque inter eos Platerus. Verum quod à naturali illa liquida & molli substantia, quæ omnes partes benigno madore irrorat, omnes affectus soporosos deducit, & ex copia illius substantiæ benignæ coma, cataphoram, veterum oriri dicit, in eo errat. Tota enim specie causæ illæ

*Sulphur resolutum
Scheunemannii.*

Sulphur resolutum.

Somni causa.

illæ præternaturales, (vt earum generatio, natuta, & effectus satis docent) ab ista substantia differunt, neque eadem specie qualitas, quæ in opio, mandragora, hyoscyamo & similibus reperitur; sed cum causis potius præternaturalibus, quales in febribus malignis, peste & venenis quibusdam reperiuntur, hinc conueniunt. Et quis dixerit, qualitatem, quæ in peste, & quæ in venenis quibusdam somnum grauem inducit, in benigna illa & corpori amica substantia reperiri? Quam commodè verò ab eodem sulphure etiã vertiginem deducat ipse viderit; cum potius à spirituum agitatione & circumrotatione, (vnde & à corporis in gyrum rotatione, sine causa interna, oritur vertigo) quam vi narcotica spiritus ligante, vertigo fiat.

*Fluxum
albi causa
sec. Scheun.*

Quod porro ex sulphure coagulato resoluto præfluua alui, diarrhæam, dysenteriam, cap. 8. deducit, ab aliis Paracelsitis dissentit, qui à sale, & probabilius, omnes alui fluxus oriri statuunt. Et mira iterum hic ex Paracelso Philosophia est de appetitu ventriculi, qui appetat & ad se trahat partium nutrimentum vel sulphur coagulatum, in sanguine, in carne & in aliis membris, adipem intestinorum, & res alias in corpore existentes omnes, vt mucus, fluxus, quos ad se trahat, ceu cucurbita sanguinem: qui sulphuris immaturi edendi desiderio laceatur, & separationis voluptate capiatur, quasi scire cupiat, quid præstet sit. Docuerunt hæc Medicis, & tormina ventris, excreta, imò cadauerum sectiones id confirmant, quod humores acres, quos Chymici non male falsos appellant, & ad salium genera referunt, intestina abradant & erodant, eorumque venas aperiant. Rem tamen tam euidentem & manifestam negare audet Scheunemannus, & ex sanguinis vel sulphuris, coagulati in sanguine, quem appetat, & absorbere desideret ventriculus, per intestina delapsu fieri dysenteriam statuit. Norunt quidem & Galenici fluxum quandam colliquatiuum esse, ad quem corporis tabes, quam ille barbarè Ariduram appellat, consequitur: verum non eundem esse cum dysenteria, ex signis vtriusque facile patet.

Est & hoc monendum, malè Galenicis à Scheunemanno imputari, p. 85. quod excrementa morbos ipsos esse statuunt. Paracelsici quidem hoc faciunt, & inter eos Seuerinus, qui vomitu febrem reiectâ se vidisse scribit: sed non Galenici, qui omnino excrementa à coctionibus suis colores accipere, & commodius esse docet, vitiosos humores non generari, quâ generatos euacuari, & propterea partes, quarum vitio illi generantur, ad naturalem statum reducendas & roborandas esse. Interim non sequitur, humores vitiosus iam genitos non euacuandos esse. Illud faciendum; sed hoc non omitendum: imò, vt illud fieri possit, hoc prius faciendum.

Morbi salini.

Sed calcinat.

Morbos tandem salinos quod attinet, triplices illos constituit, ex sale calcinato, sale resoluto, sale reuerberato. Salem calcinatum definit esse vitæ balsamum, corpus illud firmum, fixum, terreum, mercurium & sulphur in vnum componens, congelans, & solida reddens cuncta, omnium condumentorum optimum &c. Ex hoc, si in corpore humano liquecat, deducit cachexiam, hydropem, œdemata. Salis enim calcinati conditionem esse, vt nonnunquam liquecat. Quod si fiat in corpore humano, naturam eum expellere: atque hinc sudorem ortum habere; ac sudorem nonnullum esse ex carne, nonnullum ex sanguine, ossibus, medullis. Quod si calor insitus sit debilior, quam vt possit sudorem & salem resolutum expellere, intra carnem detineri, & molliorem corporis habitum, quem cachexiam nominant, aliâque hydropis species fieri statuit, sale, qui resoluitur & liquefit, ad inferiora descendente.

Sal resolu-

Salem resolutum definisse corpus liquidum, gu-

Dan. Senert. Tom. III.

stu graue, facultate coagulandi & constringendi præditum, saporis sui benignitate cuncta nutriendum & conseruans, & qui propterea Deorum cibis, ac potus dicatur &c. Qui sal quamuis liquidus sit, non tamen humectet, sed potius vi sua constringente exsiccat & induret. Hoc sale quod caret, nullum exhibere sui gustum, sed insipidum esse scribit.

Hunc salem, si ex officio suo delabatur, congelationem pati, indurari, & in resinam, tartarum, arenam & lapides concrefcere, & hinc omnes omnino morbos tartareos oriri docet.

Salem denique reuerberatum totius Naturæ generale lixiuium & mundificatiuum esse dicit, quod corpora quæque sordibus inquinata detergendo, referando, incidendo, purgando, vomitum prouocando, vrinas ciendo, sudores mouendo, mundificet; viuificet & regeneret; ignemque occultum & perpetuū vrentem esse scribit. Ab hoc sale pruritus, vitiliginem, morphæam, porriginem, scabiem, poly-pum, verrucas, clauos, abscessus & vlcera varia, phlegmonem, furunculos, carbunculos, bubones, cancrum, luem veneream, scorbutum deducit.

Verum enim verò etsi, quæ de sale in corporum constitutione & morborum nonnullorum origine à Chymicis dicuntur, omnia non improbemus, sed & corporum resolutio salem ostendat, & qualitatibus suis & actionibus, falsedine, acrimonia ac similibus varia salium genera in humoribus sese prodant; & proinde quoddam morbos ad salem reducendi conatum in Chymicis non improbemus: in paucis tamen feliciter id Scheunemannus præstitit, sed etiã, quæ vera sunt, falsis & absurdis additis, apud Galenicis suspecta reddidit. Primò enim, cur tot salium genera in constitutione corporis ponat, causam nullam reddit. Neque enim necessarium est, vt omnia, quæ per artem, ignis violenti ministerio, fieri possunt, eadem & in corpore humano reperiantur. Præterea non necessarium, vt illa, quæ corpus constituunt causæ morborum quoque euadant: cum causæ morbiferæ plurimæ extra corpori aduenire possint. Neque etiã describendis salis speciebus sibi constat.

A sale calcinato saporum omnium originem deriuat, pag. 20. & eum nunc amarum, nunc salum, nunc austerum, nunc dulce inesse scribit. Pag. 98. tamen saporem salis resoluto primo tribuit, & nihil sapidum esse scribit, quod sale resoluto careat. Rectius longè Chymici alij à sale in genere saporem deducunt, & postea saporum differentias salium speciebus attribuunt, aliumque saltem simpliciter falsum, qualis communis est, alium amarum, alium austerum esse docent. Quod & ipse, si rem Chymicam excolere, & amplificare, ac reformare Medicinam voluisset, facere, & qui morbi à quibus salibus proueniant, monstrare debuisset.

Deinde in reddendis causis sudoris, cachexiæ, hydropis & similibus morborum valde errat. Sudorem quidem salis aliquid continere non negandum; cum sapor id testetur: sed tantum salem esse, non concedendum; cum in moribus sæpissime fetorē habeat, quem ipsi Chymici à sulphure deducunt. Nec illud concedendum, sudorē esse salem resolutum, & quidem ex vitæ balsamo & substantia partium compacta & solida resoluta prouenire. Quanquam enim sudores interdum accidere non negetur: omnes tamen sudores à substantia partium resoluta prouenire, falsissimum: sed serosum, quod est in corpore, illud materiam suppeditat. Habetque sudor & vrina eandem materiam, vnde & ad sudores copiosos vrina imminuitur. Et cum interdum sudores copiosissime profluant, vt in quartana fieri solet, sine insigni corporis imminutione: fieri id posset, si ab ipsa partium substantia, seu partium corporis vel etiam sanguinis sale resoluto sudores

Yyy 3 ortum

ortum haberent. Præterea si hæc esset sudoris generatio, quomodo febres per sudores soluerentur; quod tamen felicissimè fieri videmus, materia morbifica per sudores sæpe fœtidos discussa.

Hydrops
caussa.

Æquè absurdum est, quod ex eodè sale partium corporis resoluta cachexiam & aquam inter cutem deriuat, & quidem à superioribus ad inferiora descendere, & hinc partes superiores tabe consumi scribit, Galenicòsque reprehendit, quod nullum hydropem, nisi epar sit frigidum, fieri doceant. Longè alia hydropsis est generatio. Et nimirum aqua intercus, cum humor serosus in abdomen effunditur, quod multis de causis fieri potest, de quibus lib. 3. pract. cap. de hydrope.

Hydrops non
est ex sale
resoluto.

Quas, qui diligenter perpendet, facillè intelligit non, quod Scheunemannus statuit, ex sale partium corporis humani intercutem aquam fieri, & aquam hydropicorum non esse partium substantiam resolutam, sed serosum, excrementitium humorem, præter natatam alicubi cumulatam, & non debito modo excretum.

Et ineptum planè est argumentum, cum scribit; epar vel frigidius vel calidius aquam gignere non posse: quia ex accidente non nisi accedens producat; & epatis natura nō sit, ut aquam generet. Frigiditas enim vel caliditas epatis aquam quidem non gignit: si tamen epar non rectè temperatū sit, actiones suas rectè exercere nō potest, & pro bono sanguine vitiosum gignit. Quod & de aliis partibus verum est, quæ si naturalem constitutionem non obtineant, suas functiones rectè obire non possunt. Et cum epar & aliæ partes coctioni destinatae opus aliquod producant, ventriculus chylum, epar sanguinem generet: si partes illæ suas actiones non rectè obeant, opus illud vitari, & pro bono chylo, & bono sanguine: vitiosum chylum & sanguinem generari necesse est. Neque epar puram aquam, sed pro bono sanguine sanguinem aquosum & serosum generat; quod serosum si ab eo non secernatur & euacuetur, cumulatam in corpore hydropem excitat. Et certè parum obseruasse videtur Scheunemannus in corpore humano humorum corruptiones, quæ frequentissimè ob partium naturalem constitutionem coctionemque vitiatam accidunt.

Neque ullam causam habuerunt Paracelsus ac Seuerinus, ut à partium aut salis in iis resolutione hydropem deducerent: cum in cibo & potu, quem quotidie assumimus, satis aquosi & salis humoris sit, qui nisi ab utili alimento rectè secernatur, & è corpore per vias debitas euacuetur, sensim & paulatim cumulatus aquam inter cutem tandem generat.

Et si concedit, epar calefactum bilem, & si adhuc magis incalescat, terroreidos, adustosque humores generare, cur neget, ab eodem frigefacto aquosum sanguinem produci?

Nec illud veritati consentaneum, quod scirrhus epatis vel lienis semper hydropem sequatur; nunquam verò cum anteuertat, nec eius causa, sed effectus sit. Contrariū enim testatur experientia: multiq; reperiuntur, quibus epar & lien indurantur, antequam hydropem laborant. Postea quia ob schirrosam dispositionem actiones epatis & lienis læduntur, sequitur serosi humoris in corpore cumulatio & hydrops.

Neque cura perfecta hydropsis consistit in salis coagulatione, sed potius, post humoris serosi euacuationem, in partium illarum, quarum vitio serosus humor in corpore cumulatur, roboratione, laborandumque est, ut parti, cuius causa serosus humor in corpore cumulatur, naturalis constitutio restituatur, ut actiones suas rectè exsequi possit.

Tartari mor-
bi.

Quod postea ea, quæ c. 3. de Tartaro dicit, attinet, facillè concedimus, multorum morborum origines suam ex tartaro & sale feculento aut cum mucilagi-

nos & excrementitiis humoribus misto haberi; calculos nimirum in pluribus corporis locis, arthritidem & similia mala. In eo tamen errat, quod scribit, salem illum corporis nutrimentum, & deorum cibum ac potum, nectar & ambrosiam, officio suo delapsum morbos tartareos parere. Excrementitium potius tartarum est, ad corpus alendum ineptum, quod Hippocrates, de prisca medicina, rectè ἀναιμίδιον, ἀρτηρίων καὶ ἰσχυρῶν nominat; quod nisi è corpore debito modo excernatur, vel ad articulos protrudatur, & arthritidē generat, vel alicubi in calculos coëscit. Vnde vina, quæ huius ἀναιμίδιος, ἀρτηρίων καὶ ἰσχυρῶν plurimum obtinent, qualia sunt Vngarica, Morauica & similia, ad arthritidem, calculum, colicam & similes morbos producendos aptissima sunt; quæ verò minus tartari participant, qualia sunt Neccarina & Rhenana, salubriora sunt.

Errat deinde in eo cum Paracelfo & Seuerino, quod nihil referre putat, siue tartarum morbum, siue causam morbi, vel symptomata dixeris: de quo supra pluribus dictum.

Ad calculum præcauendum multum in prima coctione situm esse, facillè concedo. Si enim ventriculus rectè coquat, excrementa rectè separantur; quod nisi fiat, ad epar & alias partes corporis transmittuntur: & stranguriæ causam in ventriculo esse posse, iam lib. 3. Instit. part. 1. sect. 2. cap. 9. dictum, verum an roboratio illa acidis præcipè perficiatur, dubito.

Illud verò miror, quod scribit, solitū fuisse Hermetem post cibum assumptum deglutire semper granum thuris vel mastichis, ne vinū bibitū se coagularet in tartarum. Mirum, inquā, unde hoc rescuerit.

Tandem salem reuerberatum quod attinet, studiū illud pruriginem, scabiem, vitiliginē, serpiginem, cancrum & alia vlcera similia ad salem reducere non improbo, sed & laudo. Atque ipsi Galenici falsos humores talium morborum causas esse, diffiteri non possunt. Sed quid egregij præ aliis hic præstiterit, non video. Cum enim & causis & curatione morbi tales plurimum differant, atque alia procul dubio salis vel salis humoris species sit in cancro, quā in scabiē, serpiginē: illas omnes explicare debuisset; quo labore procul gratiam non solum apud Chymicos, sed & Galenicis iniuisset. Neque enim ipsi assentiri possumus, pag. 317. scribenti, omnem cutis descædationem, ut lepram, luem Gallicam, alopeciam, serpiginē, nec non alia similia, pustulas, pruritus, impetigines, vnico tantum medicamento sanari satis exactè posse; cum omnium causa sit vnica: licet signa iuxta loci affecti partem & dispositionē varia conspiciantur, & dolores acerbiores ad salinorum spirituum maiorem efferuentiam erumpant. Etenim morborum ex humoribus falsis ortorum magna est differentia, differuntque lues Gallica, scorbutus, cancer, anthrax, non solum secundum partem affectam, & maiorem vel minorem spirituum salinorum afferuescentiam, vel secundum salium species: id quod Chymici saniores concedunt, & propterea diuersis morbis è diuersis salium speciebus ortis diuersa remedia adhibent. Id quod ipse quoque Paracelsus, in Chirurgia, fecit. Neque persuaderi possum, ut credā, Scheunemannum vnico ex sale remedio lepram, luem veneream, cancrum, serpiginem, scorbutum, atque omnia corrodentia vlcera curasse, ad quæ Paracelsus ipse diuersissima remedia tradit.

Deinde nō pauca à vero aliena admiscet. Primò enim mira philosophandi ratio est, cū scribit, salis reuerberati esse, corpus porosū reddere & granulatū aliis principiis annecti, ne omnino corpus plenum & solidum esset. Eundem salem pellucidum corpus reddere scribit: vbi tale sit, nisi in oculis, nescio.

Eundem

Sal reuerberatum.

Eundem cum ignem esse dicit, multas ignis species constituit. Supra enim, pag. 6. Mercurium pneumosum ignem naturæ esse dixit: & pag. 17. Mercuriū præcipitatum ignem externum calore vincere scribit. Ne quid iam de sulphure dicam.

Quomodo etiam ad reuerberatum & igneum referre possit verrucas, clauos, callos & similia, non video. Quid enim hic ignei, acris in verrucis, in callis deprehenditur, & quam cognationem hæc cum pruritu, vitiligine, cancro obtinent?

Neque sibi Scheunemannus in morborum causis reddendis constat. Hic à sale reuerberato deducit ignem sacrum, phlegmonem, furunculum, carbunculum: part. 56. eosdem morbos à sulphure oriri scribit.

Elegans quoque est deriuatio Græci vocabuli anthracis, ab antro; quia interiora quærat.

Verum pœnitet te forsan, Lector, temporis talibus legendis impendendi: me certe scribendi. Obiter tamen hæc quasi & exempli gratia breuissimè de morborum causis ex Scheunemannò afferre volui, nullo modo cauillandi & calumniandi studio, sed vt monstrarem, quam parum feliciter ad Medicinam reformandam accesserit; quodque liber iste titulum, quem præ se fert, sustinere non possit. Studium ad principia Chymicorum morbos reducendi, quod sapius iam dixit, non improbo: alio tamen longè modo in origine morborum inquirenda progrediendum. Exempli gratia, sunt salium differentiarum plures, communis, vitriolatus, nitrosus, aluminosus &c. Hæ procul dubio morbos diuersos & diuersam curationem requirentes producant. Atque id vt monstrent, & quidem in specie, à Chymicis expectatur, si rem Medicam inuare, & causæ suæ patrociniū aliquod quærere, eamque Galenicis probabiliorē reddere velint.

CAPUT XVII.

De Parte Medicina Semiotica.

De signis inconstans Paracelsus.

DE signis, vt & aliis rebus plerisque, variè loquitur Paracelsus, sicut huius generis quadam ex eo collegit Eraſtus, parte 3. disp. contra Paracelsum sumpt. 186. & modò ipsa signa morborum proponit, modò signorum doctrinam reiicit, qua re aduersariis reprehendendi ansam dedit maximam. Scribit enim, loco allegato, Eraſtus: hoc argumentum esse certissimum, eum pleraque vel inianum, vel ebrium à spiritu tartareo dementatum sic scripsisse, vt quid scriberet aut dictaret ipsemet nesciuerit. Nam dum de particularibus quibusdam affectibus loquitur, eorum signa recenset: & in 12. aph. 1. scribit, quemlibet morbum sua signa habere, è quibus eius progressus & finis cognosci possit. Alibi tamen signis vel in corpore apparentibus vel ex sermonibus ægri petitis parum tribuit. In Paragrano inquit: *Ægri sermo Medicum non amplius docet, quam si in speculo loquentem eum conspicias, nec tamen audias.* Et alibi iubet, non ad ramos, sed ad radices respiciendum esse. Sicut enim si quis ramos arboris alicuius ob radicem vitium arefactos decutiendo non præcauet, quin alij item arboris rami areſcant: sic etiam non ad signa & symptomata, sed morbum ipsum respiciendum esse. In quo quidem ipsi suo modo facillè assentimur: atque hoc dudum contra Empiricos Galenus & omnes dogmatici propugnarunt. Si verò dicat, nullo modo ad signa & symptomata respiciendum esse, in eo errat, nec dogmaticorum mentem rectè assequi videtur. Nam signa & symptomata non sui gratia considerantur à Medicis, sed vt in morborum &

causarum latentium cognitionem nos deducant. Neque laudandum in Paracelsò & eius asseclis, quod doctrinam signorum tam ieiunè tractarunt; cum nò minor sit semiotica, quam aliarum Medicinæ partium necessitas & vtilitas, & non cogniti morbi nulla sit curatio: & *scilicet* ac morborum latentium cognitio sit sæpè æquè difficilis, ac ipsa curatio. Illud verò vituperandum, quod signa contemnunt, atque ex iis morborum notitiam haberi posse, negant. Certè ea, quæ sensibus occurrunt, in eorum, quæ latent, notitiam deducunt, & effectus de suis causis testantur. Et qua ratione, quæso, hominem sanum & ægrum discernere poterunt Paracelsici, nisi ex actionibus læsis, dolore, colore mutato & similibus?

Verum cum in genere de signis vix aliquid artificiosi tradiderit Paracelsus, in specie de signis eius sententiam videamus.

Pulsus primò quod attinet, cum quidam pulsuum ignorantiam Paracelsò obiiciant, recentiores contra Paracelsum egregiè de pulsibus sensisse, distinctè & nervosè de iis scripsisse, & exactè pulsus rationem tenuisse scribunt; idq; patere vel ex libro de Pestilentia, tract. 1. vbi hæc Paracelsus: *Pulsus est mensura temperatura in corpore secundum proprietatem sex locorum, quæ Planeta occupant. Duo in pedibus attribuuntur. Saturno & Ioni; duo in collo Veneri & Marti; duo in temporibus Luna & Mercurio; Pulsus Solis est in sinistro latere sub corde. Hinc sequitur, si pulsus celerius mouetur, quam fieri debebat, pati septem membra principalia, cor, cerebrum, epas, fel, renes, lienem, pulmones; unde & pulsus irriteretur suis ad iram concitetur. Si verò aliquod principale membrum à morbo vincatur, pulsus debilitur mouetur, & plerumque accidit, quando pulsus debilitur mouetur, quod aer sine spiritu vite eo loci obstructus est.* Paracelsum autem hic non Planetas Macrocosmi, sed Microcosmi intelligere, iidem monent. Quædam etiam de pulsibus habet. l. 2. de Vrinarum iudiciis, quæ eo loci videri possunt: quo loco non solum pulsus tangi vult Paracelsus, sed & infusione aquæ frigidæ vel membri in aquam frigidam immersione, aut petiæ aquæ, præcipue rosarum, madidæ impositione, imò ipso colore pulsus explorare & dignoscere iubet. Hoc etiam nò prætereundum, quod, tom. 2. p. 743. scribit, pulsus manere vsque ad mortem, imò aliquando quadrantem horæ post mortem durare.

Verum si nihil melius habuit Paracelsus, quod de pulsibus scriberet, quam quod modò ex lib. de pestilentia fuit propositum, & à recentioribus quibusdam approbatum, nihil nisi ineptias habuit. Quid enim, quæso, ineptius, & quodd maiorem ignorantiam humani corporis arguere possit, scribere potuisset, quæ fel, renes, epas peculiarem pulsus habere, & pedibus atque aliis membris externis peculiare pulsus adscribere, pulsuique iram & irritationem tribuere. Nam si originem arteriarum, vsūque ac finem pulsus respiciamus, omnis pulsus mutatio proxime à corde fit. Fel verò & renes nullam pulsus mutationem inducere possunt, nisi mediante corde; quod in inflammationibus accidere solet, calore in corde per eas aucto. Ineptissimum verò illud, quod dicit; pulsus aliquando quadrante horæ post mortem durare posse. Quomodo enim anima amplius in homine non præſente, actiones animæ obiri possunt?

De vrinis verò prolixior est Paracelsus, vt ex libris de vrinarum iudiciis videre est. Vrinam autem definit, salem ab ingesto nutrimento segregatū, & quiddam trium primorum excrementorum à natura neglectum; nimirum à ventriculo, epate, & renibus vrinam prouenire statuens. In quo quidem & quod vrinam ad salem refert, eum non vituperamus, & veritati hanc opinionem esse consentaneam, lib. 1. Instit. cap. 9. diximus. Plurimumque salis in vrina contineri,

Paracelsi de pulsu sententia.

Vrina quid Paracelsus.

In vrina multū salis.

Signorum necessitas.

neri, tam planum est, ut qui negare id auit, eum extremè pertinacem, aut rerum naturalium, & præcipuè Chymicarum, planè ignarum esse oporteat. Neque enim hic illud vulgare nonnullorum, qui Chymicis se opponunt, effugium vllum locum habet, saltem non rebus inesse, sed adustione fieri. Nam saltem volatilis sit sine omni adustione, & quidem ex ea parte urinae, quæ primo loco destillat, de quo videantur, *Inst. p. 1143.*

Urina exterior.

Diuidit autem urinam in Urinam exteriorē, cruoris, & permixtam. *Urinam exteriorē* provenire statuit ex iis, quæ comedimus & bibimus, id est, ex nutrimenti; nec quidquam aliud indicare, quam quod stomachum, epas & renes attinet. Dici quoque docet Urinam Tartari, & indicare hanc urinam separationem eam puri ab impuro, quæ sit in tribus principalibus membris, stomacho, epate & renibus; & saltem, mercurium & sulphur in qualibet urina tali cognosci posse. Hypostasim enim salis qualitatem, rincturam sulphuris, fundum mercurium denotare.

Urina interior.

Urinam autem cruoris vel internam esse dicit, quæ non è nutrimento oritur, sed è reliquarum omnium partium excrementis confluentibus nascitur, & à mineralibus, quæ sunt in natura, mittitur. Et hæc ut colligatur, iubet, ut homo urinam collecturus nihil comedat nec bibat, aut saltem siccum panem, aut siccam vel assatam carnem, urinamque tunc post mediam noctem colligat. Quod si patiens laboret aliquo morbo acuto, & nihil quidem comedat; interim largiter bibat, iubet, ut urinam collecturus tota nocte nihil bibat. *Permixtam* esse dicit, quæ ex utraque urina externa & interna permixtis, constat.

De urina interna quid sentiendum.

Verum distinctio illa urinae in externam & internam seu cruoris non tam magni momenti est; & forsitan ipse Paracelsus eam non magnificat. Refertur enim, in vita Oporini, quod summus discendi ardor in eo fuerit. Et propterea cum Paracelsus contra reliquorum Medicorum placita assereret, hominis temperamentum non nisi ex interna urina, hoc est, si quis per triduum omni cibo ac potu abstinuisset, cognosci posse: Oporinus seipsum triduo inedia maceravit, & exiguum quid in vitro Paracelso afferens iudicium doctoris sui requisivit. At ille ridens, & stultum eum, qui tam facile obtemperasset, vocans, vitrum parietis allisit. Hoc quidem verum est, aliquid humoris serosi cum sanguine ad remotiores partes penetrare, & sic rursus, ut excrementum, nisi per sudorem & cutem expellatur, ad renes repelli & per urinam excerni posse: illud tamen est exiguum, nec ex eo potest sumi multum iudicij, permisceturque cum reliquo sero, quod statim à sanguine in epate elaborato secernitur. Nec est, ut quis sibi persuadeat, si ex sententia Paracelsi aliquis nihil aliquandiu comedat, urinamque excipiat, se ita urinam partium priuatarum & remotarum spectaturum. Nam primò non omnibus morbis conuenit talis inedia. Deinde etsi conueniret: tamen serosum illud, quod per urinam excernitur, potius à renibus & vicinis ramis venæ canæ, quam à partibus remotioribus, attrahitur. Et cum natura nunquam sit otiosa, si potius nullus aut cibum assumatur, calor in sanguinem agit, eumque adurit, ut urina magis tincta excernatur, quod cuilibet in inedia obseruare promptissimum est.

In eo verò errat Paracelsus, quod urinam internam, seu cruoris, quam appellat, non à nutrimento, sed à partium excrementis & à mineralibus, quæ sunt in natura hominum, provenire censet. Nam nulla sunt peculiaria mineralia in nostro corpore, sed ex alimentis, quod est serosum & salsum, & coctioni ineptum, post absolutam sanguificationem secernitur. Si verò quid post secundam coctionem non excernitur, & ita sanguini permixtum ad partes remo-

tas petuenit; cum ineptum sit, ut corpori assimiletur, à partibus respuitur, & vel per sudores excernitur, vel ad renes regurgitat. Aliud verò & alia de causa cumulatam partes priuatae excrementum tale nullum habent. Neque in parte iam constituta minerae sunt, quæ peculiariter excrementa de se emittant.

Differentias urinarum postea plurimas constituit, quibus omnibus recensendis hic tempus terendum non est: qui eas cognoscere cupit, vel ipsum Paracelsum consulat, vel Iohannem Rhenanum, qui ex mente Paracelsi hac de re scripsit peculiarem libellum, cui titulus, *Vrocriterium Chymiatricum*, in quo miras Paracelsicorum de urinis sententias videre est, quarum paucas recensere libet. In vrocriterio Chymiatrico, cap. 1. scribit Rhenanus: *Puellarum urina* *Urina puellarum.* *habet in fundo adhuc parvam* *sec.* *uertentibus cura superiore contigua* *Paracels.* *appareat: attamen ea hypostasis non est, sed ab illa, quamvis minutissima, distincta, matricisve propria est, ac mulierem sanam & fecundam indicat, quod in viris non accidit. Et numero 28. Ut verò rectius hypostasies illas oculis tuis subiicere possis, mouenda est mulierum urina. Mota enim parit paruas bullulas, inter duas illas hypostasies, estque infallibile mulieris urinae signum. Menstruo autem deficiente, hypostasis illa parua amplius non cernitur &c. Fides sit penes experientiam. Manus nostræ sunt oculatae, credunt quod vident. Certè innumeris tot seculorum Medicis hætenus tam oculatis esse non licuit, ut istam parvam hypostasim, quam isti viderunt, (si modo viderunt) videre potuerint. Id quod multi præclari Medici & usu & ætate pollentes confessi sunt, atque inter eos Bernhardus Paternus, in Academia Patauiana senex quondam Practicus, dicere solitus fuit: eos, qui huic prædictioni incumbunt, omnium maxime decipi, nec se in vlla grauida tales vnquam urinae, quales quidam Arabes, ex quibus ista pleraque mutuati sunt Paracelsici, describunt, per omnem suam vitam obseruasse.*

Deinde quod Paracelsici, quorum dogma, *cap. 2. Urina partes.* *numero 7. proponit Rhenanus, tria principia in tribus urinae partibus collocant: sulphur, in parte urinae superiore; salem, in media; mercurium in infima: eo nec sibi nec vero consentanea loquuntur. Nam cum aliàs urinae & aliarum rerum colorem à sulphure deducant, colorque non solum in parte superiore, sed tota urinae substantia appareat: cur sulphur solum in urinae parte superiore collocant? & qua de causa hic grauitatem & locum infimum Mercurio attribuunt; cum alias Mercurius ipsis sit planè & maxime volatilis & superiora petat?*

Cui etiam persuaderi possit, verum esse, quod, *ibi-* *dem numero 11. & 12. scribit, Urinam in decrepitis ex-* *actè 8. uncias pendere, in senibus 6. ? Etenim cum non solum cibis & poris aliàs maiore, aliàs minore quantitate assumatur: sed cibis aliis humidior, aliis siccior sit. Præterea naturarum maxima sit diuersitas, alij sicciores, alij humidiores, ut iam de anni tempore, quo per sudorem & habitum corporis plus vel minus digeritur, non dicam: quomodo in omnibus idem urinae pondus esse poterit?*

Quæ verò in differentiis recensendis occurrunt, omnia persequi, nimis prolixum, nec operæ pretium foret. Cum enim sine omni ratione proferantur, nemo, cui *cap. 3. & 4. scribit, Urinam in decrepitis ex-* *actè 8. uncias pendere, in senibus 6. ? Etenim cum non solum cibis & poris aliàs maiore, aliàs minore quantitate assumatur: sed cibis aliis humidior, aliis siccior sit. Præterea naturarum maxima sit diuersitas, alij sicciores, alij humidiores, ut iam de anni tempore, quo per sudorem & habitum corporis plus vel minus digeritur, non dicam: quomodo in omnibus idem urinae pondus esse poterit?*

Numero 14. scribit: *In quorum urinis velut arena consistunt,*

Urina quantitas sec. Paracels.

Hypostasis & sedimentum an differant.

Arena in urina quid indicent.

sistunt, iis vesica calculo laborat. Qui aphorismus falsus est; cum idem ex renibus accidere possit. Imò materia talis tartarea, quam appellant, sæpe longo tempore redditur ab iis, qui nec vesicæ nec renum calculo vnquam laborarunt.

Cap. 4. numero 2. Vrinam tremulam esse dicit, quæ ascendendo descendendoque feruere seu ebullire cernitur; & oppilationem significare. At quæso, quando viderunt Paracelsici sponte urinam ebullire?

Qui deinde aphorismi à calore desumpti sequuntur aliquot, plerisque falsos esse deprehendit, qui urinas istas cum morbis conferre voluerit. Ita autem tot odorū differentia in urinis, quot & quales *cap. 5.* describuntur; consulari experientia, & plurima hic à Paracelso conficta deprehenduntur.

Cap. 6. nimis magnam licentiam sibi sumunt rerum nomina mutandi Paracelsici, cum urinam Rubini & nutrimentum partium sanguinem Rubinum appellant, à calore rubicundo: & cum ipse Paracelsus humores à qualitatibus primis, quæ tamen magnæ sunt efficacia, denominare nolit; cur sanguis à colore saltem Rubinus appellari debeat.

Quæ postea, *cap. 8.* de urina interna coloribus ex Paracelsi sententia habentur, pro libitu conficta sunt, nec sensui monstrari, nec rationibus probari possunt, ideoque iis fidem non habemus, donec & istas differentias ita se habere monstrauerint, & causas differentiarum reddiderint; quod nunquam facient. Nam cerebrum dicitur colore esse album. Sed quid hoc ad urinam? Nulla enim urina ex solo cerebro excernitur, sed partium excrementa (serosa in urina confunduntur. Et cum urinam internam non nisi post inediam excipi velint; at in inedia ab actione caloris diuturna urina semper magis tingatur: cui periuadebunt, colorem cerebri album in urina apparere posse. Verum quidem est, partem quilibet ali nutrimento sibi conueniente, aut potius sanguinem sibi assimilare, & propterea serū quoque natura partis assimilari quodammodo. Sit etiam, ut ex singulis partibus aliquid ad vesicam regurgitet, & cum urina excernatur, veruntamen cum omnes partes hoc faciāt, serū illud cōmiscetur, & propterea in urina, quam vocant, interna vnius partis serum seorsim conspiciendum non exhibetur; sed quicquid ab omnib. partibus ad renes peruenit, confunditur.

Cap. 9. numero 2. contentum in urina dicitur id omne, quod in superficie urinae cernitur: quasi in medio etiam & fundo non dentur contenta. Si quoque explicare deberent, quid sit circulus in urina, & unde ortum habeat, non tam liberales essent in prædictionibus ex circuli differentiis, quæ *cap. 9.* proponuntur à Rhenano. Similiter etiam in eodem & sequenti capite pleraque conficta sunt, nec vllò fundamento Phylisco nituntur; scilicet ex urina cognosci

posse, phlegma in synapide abundare; sanguinem in capite abundantiem secundum tem. ora dolorem gignere: dolorem in sinistra capitis regione ex humore melancholico provenire: esse paralytin in altero latere: adesse apoplexiam, tremorem cordis, spasmodum, morbum secundum umbelicum, dolorem ischiaticum, obstructionem cerebri: Et vel masculinum vel foemellam conceptam esse; ac, quod ridiculum est, in nonnullis gravidarum urinis imaginem quandam propè matula fundum primis temporibus conspiciam fuisse. Et in summa (his enim verbis suum vrocriterium concludit Rhenanus) quicquid homini prosperum aut aduersum in valetudine accidit, directe quæsi in speculo, in urina deprehendi posse. Quæ cum talia sint (conscientiam ipsorum testor) ut nunquam à Paracelsicis experientia comprobata, ac circa ægros observata sint, nec deprehendi, multò minus rationibus confirmari possint: mirum certè est, ea tam audacter in publicum proferri & incautæ iuuentuti pro oraculis quasi, nullis rationibus adhibitis, obtrudi. Scilicet in sano

nemo in amore videt; nimioque Paracelsi amore, qui ipsis *Magnus Medicorum Monarcha* est, ita viri alias non vulgares fascinati sunt, ut satis ipsis sit, aliquid à Paracelso profectum esse; et si rem ita sese habere, nec ratione nec experientia probare possint. Quæ eo fine dicuntur, non ut si quid peculiare circa urinam Chymici obseruauerunt, reiiciatur, sed ut quilibet cautus sit, & non nisi ea, quæ obseruationibus confirmata sunt, arripiat.

In primis autem circa turbatas urinas, de quibusdam vtiliter monuerunt Chymici quidam; sed nec soli, nec primi. Et si enim, ut in *Institutionibus* dictum, Argenterius Ioh. Baptistam Montanum urinas turbidas inspicientē riserit: tamen ex urina turbata multa cognosci possunt, quæ in urina clara non animaduertuntur: præcipue in febribus. Etenim licet urinae, dum clare sunt, sæpe similes videantur, imò non raro sanorum urinae similes appareant: tamē, ubi turbantur, maxima apparet diuersitas, & in aliis quid subsidet farinam laterum referens, in aliis aliud: in aliis quid lateribus vitri ita adhærescit, ut vitrum vix mundari queat; in aliis, etsi diu urina in matula seruetur, nihil tale accidit. Id quod facile cognoscitur, si vitrum paululum ad latus inclinetur. Ideoque in talibus morbis, epidemiis præcipue non incertius ex urinis turbatis, quam claris, iudicium haberi posse, ipsa experientia edoctus existimo.

Chymici quidam in Epidemiis morbis differentiam urinarum non incommode ad arsenicum, auripigmentum & mercurium referunt; & arsenicum instar calcis viuæ apparere, vitroque adhærere, illudque quasi arrodere: auripigmentum colore ochreae conspici, etiam tenaciter adhærere, sed non ita arrodere vitrum: Mercurium colore quasi caeruleo, in primis circa circulum, conspici, statuunt.

Tandem Paracelsici quidam ex destillatione urinae de morbis hominis iudicare docent. Nimirum certum urinae pondus, & competens vas & fornacem destillatoriam, parte sexta longitudini iustæ proportionis & mensuræ hominis respondentia sumunt, destillationemque per gradus ignis institunt, atque è vaporibus ad hoc vel illud vasis destillatorij latus, partemque delatis, & id genus aliis de sede affecta, affectu ipso, affectus euentu & aliis iudicant & pronunciant; sicut ex libro *Gerhardi Dornai de urinarum destillationibus* videre est. Paracelsus tamen vix huius probationis mentionem facit, & destillationem urinarum quidem concedit, sed eam, qua partes urinarum separantur. Nam de *urinis t. 1. p. 745.* scribit, morbos tartareos ex coloribus urinae cognosci non posse, sed ut morbi causa cognoscatur, urinam coagulandam, & in suas species separandam esse. Et *ibidem p. 764.* scribit. Sicuti viride, flauum, caeruleum, nigrum si aquæ misceas, caeruleum agnosci non potest: ita urinae colores agnosci non possunt, nisi per separationem. Et si aquæ in vitro sal iniiciatur, sal agnosci non potest, nisi per ebullitionem; & si dulce, amarum, acidum, misceas, nullum horum exactè cognosci potest; separationem ergo partium necessariam esse censet.

Sed ut quid de his sentiendum sit, breuiter dicamus, primò quidem urinae in grauioribus morbis, si cui eam tentare placeat, destillationem planè non improbo. Cum enim urina multum salis & materiae tartareæ, quam appellant, contineat, si morbi grauiiores & diuturni inde procreentur, licebit cuilibet urinam destillare, ut quid in se contineat, exactius cognoscatur. Verumque est, quod hic Paracelsus scribit, salis, dū aqua diluitur, naturam exactè è colore discerni non posse, sed rectius separatione cognosci. Sanè idem rectè in acidulis & thermis fit, quarū natura, & unde vires suas habent, rectissime destillatione & separatione Chymica deprehenditur.

Cætera,

Cætera, quæ de certo urinæ pondere, fornacis & vasis magnitudine, proportionem, vaporibusq; ad hoc vel illud latus ascendentibus & similibus, quæ in destillanda urina observare iubent, & hinc de sede affecta, affectu ipso, morbi euentu & aliis pronuntiat, ineptiæ sunt. Quid enim fornacis altitudo ad longitudinem hominis & urinæ constitutionem? Cur vasis magnitudo certæ parti iustæ staturæ hominis respondere debet? Certè omnes homines non sunt eiusdem staturæ, & proinde hæc proportio non omnibus quadrabit, reliquisque peculiare fornaces & vitria paranda erunt. Quomodo vapores ad hoc vel illud latus delati, de latere affecto iudicium dabunt? Quid enim in vitro rotundo dextrum vel sinistrum? Et sit vitrum ita formatum, ut homunculum referat, quomodo urina infusa ita sese ad latera conueniente modo applicare poterit? Certè spiritus mechanicos, si vlli urinæ insunt, hic valde negotiosos & prudentes oportet esse, ut suum cuique locum tribuant. Sed nugæ sunt, similes illis, quando in urinæ in matula inspectione etiam dextrum & sinistrum constituunt, & hinc de parte dextra vel sinistra affecta iudicant. Fortuitum planè est, & arbitrarium, quod in rotundo vitro hæc pars in manu Medici dextrum, illa sinistrum locum occupat. Quis ergo urinam ita diriget, ut postquam & emissionem & gestationem conturbata erat, iam postquam hæc vitri pars in Medici manu dextrum, illa sinistrum locum habet, ita decenter in urina omnes partes sibi conuenientia loca occupent, ut quæ urinæ pars ex dextris corporis partibus emissæ est, iam ad dextram matulæ partem moueatur, ibique sedem figat; quæ verò ex sinistro latere fuit emissæ, sinistrum locum teneat?

De locis morborum Seuerini opinio.

Porro & in locis ac temporibus morborum cognoscendis longè aliter, quàm Galenus, sentit Seuerinus, cap. 13. Principio per locum affectum non locum posteriorem & vltimum, quales in podagra, hydrope, cancro, paralyti, hepate noti sunt, intelligit, fructum scilicet, ut loquitur, diuersorium, sed fontem, fomitem, radicem & seminum hospitia. Neque enim ex actione læsa locum affectum vult investigari: Galenumque reprehendit, quod ex actione animalis læsa in Epilepsia locum affectum cerebrum esse colligit; cum æquè cordis actiones lædantur. Ideoque fontes querendos esse censet, unde veniant impressiones, symptomata, actionum depravationes, non quò vadant, vel ubi sensibus se preafaciant.

Seminum ac fomitis morbi cognitio sec. Seuerini.

Si verò queratur iam, cuius ope & ductu radices siue fontes ac fomites in morbis, occultaque seminum latebræ investigari possint, Seuerinus ad macrocosmi cum microcosmo comparisonem recurrit. Cum enim corporum omnium motus stabiles sint, & consentanea consentaneis, domestica domesticis sese naturali desiderio applicent, spiritibus ex maiore mundo, qui iisdem proprietatibus insigniti sint & domesticas signaturas obtineant, quasi ductoribus, utendum esse, & ut locus fomitis morbi inueniatur, ex effectibus medicamentorum inquirendum. Si enim vegetabilia & mitiora medicamenta sufficiant, argumento esse, radices foueri in partibus, quarum elementa & principia debilia sint, ut in ventriculo, intestinis, mesenterio, vel superficialiter in partibus potentioribus, ut renibus, sanguine, receptas esse. Si verò talia medicamenta inualida fuerint, indicio esse, in partibus foueri, quarum Elementa & principia validiora sint; vel si debiliores occupauerint, radices profundius posuisse, & longa circulationis digestionis seminum suorum tincturas ad exaltationem produxisse: itaque subtilioribus opus esse medicamentis è mineralium familia petitis.

Deinde ex symptomatum vehementia & remis-

sione signa sumit, Symptomata enim vehementissima testari dicit, morborum mineras in partibus delitescere, quarum elementa & principia validissima sint, nisi astrorum potentes impressiones sequantur, ut in venenis. Diuturnitate autem, recidiuorum frequentia, & euentuum causarum animaduersione hæc distingui.

Verum enim verò ludit Seuerinus in vocabulo loci affecti; nec morbum & causam, & proinde locum morbi & causæ discernit, neque inter partem per se, & per consensum affectam distinguit: atque iniuste reprehendit Galenum locum affectum in Epilepsia cerebrum statuentem.

Reuera enim nemo epilepsia corripitur, nisi cerebrum afficiatur; & proxima epilepsie causa semper est in cerebro. Cum enim in vniuerso corpore motus & sensus cerebri beneficio, spiritum animale suppeditante, perficiantur, peruique à cerebro originem habeant: rectè concluderunt Medici, motum & sensum partium omnium simul lædi non posse, nisi cerebro simul affecto. Et cum in epilepsia hoc fiat, cerebrum in ea lædi statuerunt. Interim Galenus tamen stupidus non fuit, ut ignorauerit, causam, quæ cerebrum vellicat & epilepsiam excitat, non semper in cerebro generari: imò expressè docuit, & post eum Medici omnes, ab utero, ventriculo & externis quoque ac remotis corporis partibus, illam non raro suppeditari. Id quod & in aliis morbis frequentissime euenit. Neque enim materia, quæ arthritidem vel erysipelas producit, semper in pede generatur, sed plerumque è ventre inferiore transmittitur. Hanc morbi radicem, fontem seu fomitem investigandum esse, sciunt, & dudum docuerunt Galenici, utpote sine cuius notitia nullus morbus rectè curari possit. Quomodo autem fomes & pars illa, quæ morbo materiam suppediret, cognosci possit, hoc difficilimum. Quia in re si quid noui, quod Galenicis hætenus incognitum fuerit, attulisset Seuerinus cum affectis, merito grata mente id Galenici amplecterentur. Verum promissis facta non respondent. Nam fallax, imò periculosum, remediis solum, ut internunciis, ad hanc rem vri.

Habent quidem & Galenici inter signorum fontes iuuantia & lædencia, & quæ morbum augere videntur, argumento sunt, conuenientiam morbum habere cum re morbum augente: si aliquid iuuat, contrariam morbo naturam habebit. Fons tamen hic signorum potius causas & morbos respicit, quam locum affectum: neque vni huic signo fidunt Galenici: sed alia longè euentiora habent. Atque temeritatis speciem habere videtur, per medicamenta periclitando locum affectum indagare velle; cum alia signa satis clara suppetant, quæ nos in locorum affectorum notitiam deducere possunt.

Deinde in partibus, quas illi appellant, debilioribus, ut ventriculo, intestinis, mesenterio, non semper morbi leuiiores, & qui leuioribus cedant medicamentis, inhaerent; in nobilioribus verò morbi validiores: sed contrarium potius verum est, partesque nobiliores non ita facile permittunt, ut causæ morbi radices in illis altius agant, sed ad partes debiliores natura humores excrementitios solet expellere, quæ etiam propter facultatem expultricem debiliorem eos facilius admittunt, unde maximè diuturni, & qui non nisi fortioribus remediis cedunt, solent ex humoribus in mesenterio & vicinis locis cumulari generari.

Præerea incertus est hic modus morborum semina investigandi. Nam remedium forte æquè monstrat, ex eorum opinione, morbum in parte nobili & ignobili consistere; cum morbum in parte ignobili altius infixum potens remedium inquirere dicant. Et cum utæque partes plures sint, in quam parte debili

Locus morbi & causa differunt.

In epilepsia qua pars afficitur.

Loci affecti signa.

debili vel parte potenti hæreat mali fons, non pare-
facient. Sæpe ægri relatio, quam tamen negligit Pa-
racelsus, rectius nos in loci affecti notitiam deducit,
quàm hi internuncij. Exempli loco, sit epilepsia per
consensum ex crute, in qua ex relatione ægri Medi-
cus de loco causæ rectissimè erudiri potest: ut verò
medicamentorum internunciis, quod vult Seueri-
nus, id cognoscatur, impossibile est. Aut si Paracelsi-
stis non impossibile videtur, factò ipso, non verbis
saltem & promissis demonstrari oportet. Interim
donec id præstent, antiquam inuestigandi locos affe-
ctos viam retineamus, neque Chymicorum quorun-
dam recentiorum temeritatem imitemur, qui de loco
affecto nihil solliciti scribunt; medicamenta habere
scientiam inueniendi morbum in centro per se, et-
iam si Medicus ignoret, ubi & quis hæreat in corpore
morbus.

Tempora autem & periodos morborum non à nu-
meris, non ab hominum peculiari, natura, non à mo-
tu lunæ, non ab excrementorum certis confluxibus
facultatisque exculticis motu certo provenire sta-
tuit: sed ex seminibus & astris morborum. Ut enim
vegetabilia certis temporibus florent, germinant &
fructus producant; animalia certa partus tempora
habent: ita & semina morborum certis temporibus
germinare & fructus suos producere, & quidem alia
aliis temporibus. Morbos hæreditarios, ut epilepsia,
podagram, lepram & similes longa habere digestio-
num tempora; quædam semina septimo anno ad ef-
floreſcentias peruenire, quædam decimo quarto, alia
vigesimo sexto, alia trigesimo: qui verò morbi in ali-
mentis semina habent, ea citius sua tempora absol-
vere. Locorum quoque diuersitates tempora varia-
re. Citius enim efflorescere, quæ in ventriculo sunt,
morborum semina, quam quæ in epate & renibus:
seruata tamen seminum analogia. Citius enim febrili-
a semina in renibus ad germinationem provenire,
quam colicæ in intestinis vel ventriculo.

Cur autem præcipuè in febribus, neglecto regio-
num, ætatum, fluxuum, alimentorum, consuetudi-
nem discrimine, circuitus ita constantes sint, caus-
sam hanc reddit: quod scilicet seminum copia, nas-
cendi facilitas, & locorum opportunitas in febribus
intermittentibus concurrant. Semina enim & im-
puritates febriles in omnibus alimentis copiosissi-
mè, in omnibus regionibus inueniri, deinde in
omnibus, in omni sexu & ætate errores in diæta
committi.

Continuitatem & intermissionem morborum ex
radicibus homogeneis & heterogeneis deducit. Si
n. radices morborum sint homogeneæ, continuos
morbos produci statuit; radices verò heterogeneas
resolutiones interruptas producere. Vbi enim radices
sunt homogeneæ, ibi etiam fructus omnes æquè
matureſcere: ubi verò radices sunt diuersæ, ibi
etiam fructus alios maturitati esse viciniore, alios
remotiores; atque inde accidere, ut hodie par-
tes maturæ efflorescant, cras aliæ, tertio die rur-
sum aliæ.

Galenumque hic reprehendit Seuerinus, quod
dispositionem partium morbosam, id est, radices, se-
mina, elementa, tincturas, potestates, astra morbo-
rum neglexerit, & facultatibus morborum guber-
nationem adscripserit. Silere enim in morbis naturæ
ministeria, & à morborum seminibus omnia guber-
nari, neque expultrici facultati partium, neque excre-
mentorum collectionibus vel transmissionibus cir-
cuitus morborum abscribendos esse.

Verum enim verò ut breuiter de his aliquid di-
camus, etsi verum sit, coctiones & excretiones certis
temporum spatiis absolui: interim negandum non
est, inferiora hæc à superioribus causis regi; quod
præcipuè in motu Lunæ vel rusticis notissimum, Et

cum tot secundum ætatem, temperiemque sint cor-
porum differentia, quæ sit, quod ab eodem cœli in-
fluxu & motu omnes homines æquè afficiuntur?

Illud verò falsum, quod hæreditarios morbos, ut
epilepsiam, podagram & similes, è suis seminibus,
instar plantarum, pullulare scribit Seuerinus, quæ
sua digestionum habent spatia, suoque tandem tem-
pore suos proferant fructus, alij scilicet septimo, alij
decimo, alij decimoquarto, alij trigesimo anno. Alia
enim est longè morborum horum, ut & supra di-
ctum, causa, dispositio nimirum vitiosa in partibus.
Quod verò non eodem tempore hæreditarij morbi
omnes inuadunt, sed alij in pueritia, alij in iuuentu-
te, alij virili ætate: ratio est, quod causa morbum pro-
ducens non in omnibus ætatibus æquè facile gene-
ratur & cumulat. Epilepsia primæ ætati familiarior
est, & ætatis progressu sæpe sponte cessat, ut est, 5.
Aphor. 6. Ergo si quis à parentibus ad hunc morbum
dispositionem habet, eam incurrit ea ætate, quæ alias
huic morbo aptior est Podagra infantes rarissimè la-
borant, cum ea ætate materia, quæ podagram exci-
tat, non ita superat: plerumque verò circa trigesimi-
um annum inuadit. Ergo & hæreditaria podagra
sele maxime exserit ea ætate, quæ causas huius mor-
bi cumulare solet.

Planè verò contra experientiam pugnat Seueri-
nus, ut cuius quotidie circa ægros obseruare licet,
dum continuitatem morborum ex radicibus homo-
geneis; intermissionem ex radicibus heterogeneis
deducit. Si enim ægrorum natura, humoresque, qui
peccant & euacuantur, considerentur, facile anima-
duertimus, etiam ab humoribus mistis oriri febres
continuas: & sunt febres continuæ ex humoribus
mistis tam frequentes, quàm quod frequentissimum.
Contra dantur intermittentes tertianæ & quartanæ,
ubi in paroxysmis multis nulla in humoribus muta-
tio apparet, sed qui humor paroxysmum primum ex-
citauit, eiusdem naturæ est cum eo, qui secun-
dum vel tertium vel quartum excitat. Continuitatis
& intermissionis longè alia causa est, ut de febribus
dictum.

Verum in tot absurdæ opiniones Seuerinum cõ-
iecit sententia illa, quæ putat, morbos non aliter o-
riri, quàm fructus in arboribus generantur.

Valde in eo quoque errat, quod facultati naturali
morborum gubernationem adscribendam, & ex-
pultrici facultati morbi circuitus attribuendos esse
planè negat; sed tum è morborum seminibus ora-
nia gubernari docet. Habet quidem passim multa
absurda Seuerinus, sed absurdissimum longè hoc est,
naturæ gubernationem corporis in morbis planè
adimere, atque ex hoc vno iudicium formare debe-
bant ii, qui Seuerini dogmata omnia tantum non
pro oraculis habent, & quasi psittaci decantant. Si-
bi autem & experientiæ contraria scribit hac de re
Seuerinus. Nam pag. 153. hæc habet: ea est propria fa-
cultas omnium vitalium elementorum, ut in suis regionibus
nihil alieni ac dissimilanei ferre possint, sed omnia collectis
viribus à se expellant. Et rectè. Nam natura suo munere
non solum fungitur sanitatis tempore, sed & mor-
bi, atque ipsam esse morborum medicatricem, re-
ctissimè scripsit Hippocrates, quæ ἀποδίδωται τῷ σώματι
ἐκ τῆς φύσεως τῆς κατὰ τὸν πόρον. Id quod non de medicamen-
torum natura, ut nonnulli Chymici mentem Hip-
pocratis deprauare conantur, sed corporis natura est
intelligendum, ut textum inspicienti cuilibet vide-
re est. Actum nimirum cum iis ægris, in quibus na-
turæ ministeria silent, & à morbis omnia gubernan-
tur. Quandiu verò natura sele morbo, ut hosti, op-
ponit, nondum de ægri vita desperandum. Et na-
turæ beneficio omnes crises accidunt, quas medi-
camentis velle attribuere, fatuum est. Quæ enim,
corpus formauit natura, auxit, nutrit, gubernat &
quotidie

Morborum
hæreditario-
rum causa.

Continuita-
tis & inter-
missionis in
morbis
causa.

An natura
lis facultas
in morbis
cesset.

De tempori-
bus morborum
Seuerini opi-
nio.

Periodorum
in febribus
causa sec-
Seuerin.

Continuitatis
& intermis-
sionis ratio
sec. Seuerin.

quotidie excrementa expellit, eademque tempore morbi otiosa erit. Et cum multæ crises ac morborum solutiones fiant nullis adhibitis medicamentis, quæ, quæso, vi illa administrantur? non certe medicamentorum, quæ nulla adhibita fuerunt; neque morborum, vel caussarum morbificarum, quæ seipsas non expellunt. Ergo reliquum est, ut quod hæcenus omnium seculorum Philosophi & Medici constanter asseuerarunt, adhuc cum Hippocrate, *videtur quædam inter se*, naturam morborum medicatricem dicamus.

Prognostica.

Tandem in prognosticis non constat sibi Paracelsus. Paramiri enim *lib. 1. de orig. morb. ex pr. trib. substant. cap. 8.* omnes morbos, nullo excepto, etiam à natiuitate contractos, ut ficitatem & paralyin à natiuitate, curabiles esse dicit. Si enim venenum est in natura, etiam veneni remedium adesse dicit; & qui hostes condidit, eum etiam iisdem aduersarios condidisse, nullumque morborum esse, qui hominē iugulare queat, existimat. Alibi verò Paracelsus quosdam morbos incurabiles esse concedit: lepram incurabilem describit *lib. 6. Par. in fine, & in scholiis ad l. 2. cap. 3. de urinis*, morbi incurabilis signa tradit.

An omnes morbi curabiles.

Ergo hæc præcipue illa quæstio discutienda est; An omnes morbi sint curabiles. Etsi verò Paracelsus hac in re, ut in aliis plurimis sibi non constare modò dictum sit, ac plura eius rei testimonia collegerit, Erasius, *part. 3. disp. contra Paracels. p. 208.* tamen quia recentiores quosdam Paracelsicos deteriore sententiæ Paracelsi partem sequi, & omnes morbos curabiles esse statuere video, quid hac de re sentiendum sit, inquirendum. Primò autem mirum est, Paracelsicos non solum mori, sed morte præmatura mortuorum tam acriter defendant, omnes morbos esse curabiles. In seipsis enim huius dogmatis specimen exhibere debebant. Verum plurimi ex iis, & inter eos ipse Paracelsus moriuntur morte præmatura. Si *supra dictum* senili exstinguerentur, res adhuc salua esset: cum nulli hominum mortem effugere datum sit: sed cum morte præmatura extincti sint, morbo aliquo mortui sint, necesse est quos curabiles esse dicunt, morbos curare non potuerunt. Quæ etiam de Paracelso & eius admirandis curationibus nimis gloriòse prædicantur, repetere hæc nolo. Vulgus regitur opinionibus, & gloriolis pollicitationibus temerè fidem adhibet: sed non vir doctus. Is illum potius imitatur, qui cum in sacello vidisset multas tabulas suspensas ab iis, qui in naui periclitantes vota fecerant: *Si, inquit, ii, qui perierunt, & frustra vota fecerunt, tabulas suspendissent, multò maior numerus esset.*

Morbi curabiles ex incurabilibus.

Deinde quod inter morbos curabiles referunt lepram, epilepsiam, hydropem, arthritidem, morbosque hos simpliciter Galenicis incurabiles esse, à Chymicis verò curari affirmant, multis modis errant. Nam primò lepra, epilepsia, hydrops, arthritidis, & si qui alij tales morbi, nec semper incurabiles sunt, nec semper curabiles: quæ de re in horum morborum tractatione passim apud practicos prognostica consulantur.

Morbi incurabiles per se.

Distinguendū nimirum est inter morbos per se incurabiles & inter morbos per accidens incurabiles. Per se incurabiles morbi sunt, quorum natura talis, ut nulla arte & humana ope sanari possint, in quocumque sint ægro, & quorum curatorum exemplum nullum unquā cōpertum. Per accidens verò incurabiles sunt, & in aliquibus ægris curantur, ut tamen in hoc vel illo ægro non curentur, quædam accidit, quæ curam impossibilem reddit. Malè ergò ad morbos simpliciter & per se incurabiles refertur epilepsia, hydrops, arthritidis. Imò ipsi Chymici pro incurabilibus simpliciter non habent, sed Galenicis tantum incurabiles esse, à Chymicis curari posse dicunt. Verum & hoc falsum. Nam Galenus, *in præfat. lib. 11.*

de medicament. simpl. facultat. historias aliquot elephantiorum recenset, qui usu viperarum & theriacæ sanati sunt. Hydropes & epilepsia, ut & arthritides, Dei beneficio, à Galenicis quoque curatæ sunt, ut testatur Erasius *parte 4. disp. contra Paracelsum*. Plures tales historias collegit Iohan. Schenckius, *lib. 1. obs. 227. 230. 232. 233. lib. 3. sect. post. obs. 249. 250. lib. 5. obs. 136. 139. 155. 156. lib. 6. obseruat. 194. 195. 198.* & nunc etiam talia obseruare.

Quæ quidem curationes solum Galenicis medicamentis peractæ fuerunt. Interim non negamus, Chymicorum medicamentorum in talibus difficilibus morbis tollendis efficaciam esse longè maximam. Sicut Petrus Palmarius, *de lapide Philos. dogmaticon* proponit historiam mulieris leprosæ per antimonium & aurum à se curatæ. Omnem verò lepram, epilepsiam, hydropem & arthritidem curare, æquè impossibile Chymicis, quàm Galenicis; & tam impossibile ipsis est, quàm non in ipsorum potestate est, mortuos resuscitare. Neque enim datur à priuatione ad habitum regressus, & ubi in parte aliqua omnis naturalis *symplicis* officium suum præstandi ira ablata est, ut ea restitui non possit; morbus, qui inde pendet, nullo humano auxilio sanari potest; sicut senex in statum iuuenilem reduci non valet. Verbi gratia, si epatis naturalis constitutio ad significationem ita ablata sit, ut de restituenda nulla spes sit: frustra in hydropem, qui inde oritur, curando laboratur: & talis curati à se hydropis specimen nullus unquam Chymicus edidit. Et licet de multis multa gloriòse prædicent: tamen verum est, quod Iohannes Paludanus de Seuerino scribit; *fama factis plerumque superior est.* Imò ipse Seuerinus, *cap. 14. pag. 349.* Idem fateri necesse habet, dum absolutos hydropes, perfectas lepras, confirmatas podagras & epilepsias vniuersalis saltem Medicinæ subiici scribit. Verum parum adhuc præstiterunt vniuersali Medicina Chymici, ut & ipse Seuerinus scribit, *pag. 343.* *Optanda quidem esset vniuersalis curandi ratio, sed paucis concessa.* Imò an speranda sit, capite sequenti dicetur. Si verò epatis vis adhuc salua sit, aut restitui possit naturalis eius dispositio, de hydropici vita nondum desperandum, talesque non solum Chymicis, sed & vulgaribus medicamentis à Dogmaticis curati fuerunt, & adhuc curantur.

Rationes verò, quibus recetiores quidam probare conantur, omnes morbos esse curabiles, nullius planè ponderis sunt. Si enim, inquit, quidam morbi essent incurabiles, tales essent vel causa naturæ, vel autoris naturæ. Non naturæ, quæ sibi conseruationem vult, & omnia cum ad salutem, tum ad voluptatem hominum necessaria producit. Non Dei. Si enim Deus medicamenta contra omnes morbos non condidisset, fecisset id vel ex inuidia vel impotentia. Nō illud. Si enim Deus ita amauit genus humanum, ut etiam ad æternam mortem euertendam remedium concesserit, etiam remedia contra morbos concessit. Omnipotentia verò diuinæ derogare velle, nefas est. Deinde dicunt, exempla morborum pro incurabilibus habitum idem testari, talesque morbos curauisse Arnoldum de Villa noua, Rulandum seniore & alios.

Verum enim verò, etsi in rerum natura omnia, quæ ad necessitatem & voluptatem homini necessaria sunt, existent, & Deus potuisset medicamenta contra omnes morbos creare, sicut notum, à Salvatore multos incurabiles morbos curatos fuisse, imò mortuos excitatos: tamē non sequitur, quod sit inuidus, si hoc non fecit. Neque vlla est consequentia, si ad mortem æternam seu secundam, ut appellatur *Apo-calypt. cap. 20. v. 6.* Deus remedium dedit, quod etiam

ad

ad morbos, adeoque mortem primam seu corporis (nam hoc sequitur) remedium concesserit. Poena peccati morbi & mors sunt; & nisi primi homines peccassent, ita conditi erant, ut neque morbos neque mortem experturi essent. Postquam verò peccarunt, meriti sunt non solum morbos, verum etiam primam ac secundam, seu corporis & animæ, mortem. Etsi ergo Deus pro immensa sua misericordia remedium aduersus æternam mortem homini dedit: non tamen inuidus, sed iustus est, quod contra mortem primam & omnes morbos remedium non concessit. Neque si æternam Deus poenam remittit, etiam necessario temporales remittit, ut in Dauid, 2. Samuel. cap. 2. vers. 13. & 2. Samuel. cap. 24. vers. 12. & aliis videre est. Nimirum ex voluntate Dei de omnipotentia & misericordia eius actibus iudicandum est. Verum qui plura hac de re cognoscere cupit, legat librum Brunonis Seidelij, de morbis incurabilibus.

CAPVT XVIII.

De Medicamentis & Methodo medendi.

Dietam neglexit Paracelsus.

DE Diætica Medicinæ parte multa hîc dicere non licet. Diætam enim non magnificisse & ad morborum curationem non adeò necessariam existimasse Paracelsum, in comment. aph. 5. sect. 1. patet. Neque hoc solum docuit, sed & in praxi obseruauit. Nulla enim ratione victus præscripta aut obseruata cum suis ægros curasse, & cum patientibus suis dies & noctes potando ita eos pleno, ut solebat dicere, ventre curasse referunt.

Dietam ad morbos curandos necessariam.

Malè tamen hoc factum à Paracelso, diætæque obseruationem ad morbos curandos necessariam esse, omnes hactenus Medici, & non immeritò statuerunt. Et qui hac in re negligentiores sunt, quid diætæ neglectus possit, magno suo malo experiuntur. Ut de aliis morbis iam non dicam, sed febrium saltem mentionem faciam: quot febres natura sua curabiles, & citò curabiles, diuturnæ aut planè incurabiles redduntur, si ægri vel nimio cibo vtuntur, vel tempore accessionis cibum capiant, aut potum vel cibum morbo non conuenientem sumant? Quot ægri cibo liberius vel minus conueniente vtentes reciduas patiuntur? Imò in pluribus morbis bona victus ratio dimidia curationis pars est; sine qua medicamenta omnia frustra adhibentur. Id quod in arthriticis notissimum. Sed in re manifesta immorandum non est; ideoque ad materiam medicam & methodum medendi accedimus.

An detur vniuersa medicina.

Vbi mox in principio occurrit quæstio de vniuersali Medicina, quam mirè laudant Chymici. Hac enim, ut Robertus Vallenſis, de veritate & antiquitate Chymie, scribit, homo ad præfinitum à Deo vitæ terminum à morbis tutus & integer conseruari potest. Hæc, ut Arnoldus de Villa noua, in Rosario cap. 31. de lapide Philosophorum scribit, habet virtutem & vim super omnes alias medicinas omnem sanandi infirmitatem, tam in calidis, quam in frigidis agriudibus, eò quod est occulta & subtilis natura. Conseruat sanitatem, roborat virtutem, & ex sene facit iuuenem, & omnem expellit agriudinem: venenum declinat à corde, arterias humectat, contenta in pulmone dissoluit, & ulcerata consolidat, sanguinem mundificat, contenta in spiritibus purgat, eosque mundos conseruat: & si agriudo fuerit vnius mensis, sanat una die, si vnius anni, duodecim diebus, si verò fuerit aliqua ex longo tempore, sanat vno mense.

vniuersalis medicina quid.

Ne autem ambiguitate hîc laboremus, aut Chy-

Dan. Senert. Tom. III.

micis aliquid affingamus, (id quod à nonnullis hic fieri, non diffitemur.) Primò notandum; saniores ex iis, qui Medicinam vniuersalem defendunt (per Medicinam autem medicamentum intelligunt) non id sentire, quod derur tale aliquod medicamentum vniuersale, quod omnes omnino morbos, partium similium & organicarum, in excessu, in defectu, in conformatione, curare possit. Fatentur enim vtrò, vulnera, fracturas, luxationes, hernias & similia, quæ manum Chirurghi requirunt, hîc non intelligi. Neque tam inepti sunt, ut statuant, vniuersali, quam prædicant, Medicina os luxatum aut fractum suo loco reponi posse, sed Chirurghi opera id præstandum esse, agnoscunt. Imò, præter hos, excipiunt calculos nimium induratos & coagulatos; morbos hæreditarios, hæcticos, inueteratos, in numero deficiente, can-cros confirmatos, sphacelos, & quæ ad solutiones continui pertinent, rupturas & vulnera in visceribus principalibus & vasis maioribus. Est enim solius diuinæ potentia omnes morbos sanare, non verò humanæ opis. Sed eos morbos vniuersali medicina curari posse statuunt, qui ab internis humorum vitiis oriuntur, seu, ut ipsi loquuntur, qui ab interna radice pullulant, atque ortum habent.

Atque ita medicina vniuersalis ipsis nihil est aliud, quàm medicamentum πολύχρηστον: sicut Panacea nomen iam ab antiquis medicamentis quibusdam, non quidem ad omnes; sed ad plures morbos vtilibus, inditum fuit.

Principiò autem, priusquam ad Chymicorum de medicina vniuersali sententias accedamus, hoc monendum videtur: Nò paucos quidem hac de re multa gloriosè prædicare; paucissimos verò, imò forsan nullos eam explicasse. Quod si ignorantia fecerunt, non est, quod Galenicis hîc se præferant. Agnoscunt enim & ipsi medicinæ huius, si daretur, præstantiâ, & quanto medicinæ cultores subleuari possent labore, qui in loco affecto inuestigando, medicamento morbis, loco affecto, sexui, ætati, tempori conueniente ordinando, aliisque in methodo medendi obseruandis Medico subeundus est, si vno medicamento omnes morbi curari possent. Siquidem sufficeret, scire saltem hominem ægrum esse: de aliis securo liceret esse Medico. Nec opus esset, tot labores, in omnium partium artificiosa sectione earumque constitutione & vsu inuestigando insumere; tot mineralia & metalla, tot plantas & animalia, e quibus componuntur medicamenta, cognoscere; in morborum, causarumque morbificarum differentiis, locisque affectis cognoscendis impendere. Indicationum quoque, ut ipse Seuerinus, cap. 14. scribit, pluralitates, particularitates, ordines locum nò haberent, si vno eodemque medicamento omnium morborum radicis resolutiones, consumptiones, regenerationes & corroborationes absoluerentur: nihilque in hac vita, post sacrosanctum Dei verbum, quo æterna salus proponitur, hoc vniuersalis medicinæ thesaurus pretiosius haberetur.

Verum oprandū potius hoc medicamentum, quàm sperandum; nec hactenus inuentus quisquam, qui omnes sanauerit, aut ea, quæ Chymici suo lapidæ Philosophico in curandis morbis attribuerunt, præstiterit. In metallorum quidem μεταμορφώσις, quidam specimina, etiam nostro seculo, ediderunt, ut ea de re amplius dubitandum non sit: In curandis autem morbis quid præstiterint, non ita planum, & fide dignis testimoniis nondum probatū. Bernhardus quidè aliqua de se prædicat. Feruntur & quædā de Arnoldo de Villa noua, & alij etiā multa prædicat. Verum fides sit penes autores, cum nostro vel superiore seculo nihil tale factū legamus. Nam Paracelsum quod attinet, de eo suprā dictum, & mox dicetur. Ex

Z z z

aurō

818 De Medicament. & methodo medendi.

auro vt & aliis metallis & mineralibus egregia medicamenta parari posse, negandum non est: quod autem vllum detur medicamentum, siue lapidis Philosophici siue alio nomine veniat, quod ea omnia prestare valeat, quæ da lapide Philosophico prædicant, re ipsa demonstrandum. Non verbis, sed factis opus est. Non prius ergo iis fidem habemus, quàm hæc sua ingentia, promissa factis expleuerint, aut aliquem, qui omnes morbos sanauerit, produxerint.

Neque sequitur, si metalla ignobiliora possunt mutari in nobiliora, quod idem illud, per quod metalla transmutantur, quod lapidem Philosophicum vulgò nominant, etiam corpus humanum ab omni morbo liberare, & vniuersalis Medicinæ loco esse possit. Et in primis in seipsis aliquod egregium specimen edere debebant. Verum tantum abest, vt Paracelsus & alij, qui de lapide Philosophico gloriati sunt, longioris vitæ fuerint, vt etiam immatura morte obierint. Nam vt supra quoque dictum, ineptum est, quod nonnulli longæuiorem futurum dicunt Paracelsum, nisi veneno interemptus fuisset. Siquidem, si contra omnes morbos Medicina vniuersalis valet, etiam omnibus venenis aduersa erit, & nisi hoc præster, non erit vniuersalis Medicina.

Referunt quidem de Ioh. Montano, Chymico illo Silesio, ob inuentionem terræ sigillatæ Strigensis celebri, quod eius capilli capitis & barbæ cani extrema senectute in nigros rursum fuerint mutari: verum id medicamenti Chymicis ascribendum non esse existimat Iohannes Francus, senior, in Epistolis Chymicis. Fuit vir iste, inquit Francus, mihi non ignotus, vt existimo 60. annorum, viribus non adeo firmis, quem alij vegetiores ætate superarunt, qui medicamenta Chymica nunquam degustarant. Legimus quendam Iohannem de Temporibus, Caroli Magni Imperatoris armigerum, vixisse annos 361. ac tempore Imperatoris Lotharij mortuum esse. Is miles, sine dubio, nunquam aurum potabile vidit, multo minus bibit. Et doctissimus Gesnerus scribit, quendam rusticum in Heluetia vixisse annos 130. quem potius lacte, quam auro potabili usum esse, credibile est. Equidem anno 1572. Mense Augusto, paulo ante crudelem illam lamentam Lutetia Parisiorum, vidi & alloquutus sum Virum doctissimum, Dominum Guilhelmm Postellum, qui isto tempore, cruda senectute, habebat nigram barbam & tales quoque capillos, cum ante annos 15. vt à viris fide dignis accepi, capite & barba fuisset omnino canus. Mortuus est, vt scribitur, anno 1581. ætatis 130. Is sine dubio medicamenti Chymicis nunquam usus est. Sed sit nonnunquam, vt propter humores prauos homines in morbis canescant, quorum capilli correctis humoribus & morbo curato pristinum colorem recuperant; quod ei quoque existimo accidisse.

Visita medicamenta an occultanda.

Si verò quidam sunt, qui medicamenti huius vniuersalis notitiam habent, illud verò planè occultant, nã illi valde iniqui sunt, & in genus humanum iniurij, charitatisque Christianæ obliti, qui tantum thesaurum cum seruo illo nequam occultant, eoq; nulli profunt. Nulla certè, quod Christianum decebat, tanguntur misericordia, cum tot ægros passim tot languoribus & doloribus lancinari & excrucitari vident. Qui cum, ex ipsorum sententia, vulgaribus medicamentis inexpugnabiles sint, eos efficacissimo illo suo medicamento tollere debebant. Neque est, vt ad friuolum illud confugiant, dicantque, paucos esse dignos ista Medicina. Propter abusum res bonæ & viles occultandæ planè non sunt. Aliàs etiam verbum diuinum, quo quidem nihil pretiosius est, cuius tamen maximus abusus est, occultandum esset. Imitari eos potius decebat Deum Optimum Maximum, qui oriri sinit Solem suum bonis & malis.

Et istud, quod de vniuersalis Medicinæ occultatione dixi, idem de omnibus vtilibus & nobilioribus medicamentis verum esse puto, dubitoque, an Medi-

cus Christianus, salua conscientia, medicamenta, quibus grauissimi morbi curari queant, occultare possit, & si id faciat, an Christiano rem dignam faciat, cuius est, proximum diligere sicut seipsum. Et si penitus in causas, ob quas nonnulli sua, quæ ita appellant, secreta occultant, inquiratur: auaritia & inuidia primariæ causæ sunt; quod oimium metuunt, ne, si aliis Medicis illa medicamenta innotescant, lucri aliquid decedat; aut certè quod aliis se plus sapere videri volunt. Interim verò charitatis Christianæ obliti ægros plurimos grauissimis morbis miserè torqueri, imò de vita periclitari sinunt. Sæpiissimeque accidit, vt & ipsi morte inopinata obripiantur, atque ita talentum & thesaurus iste absconditus nulli mortali innotescat, sed perpetuis tenebris & æterna nocte opprimatur.

Neque etiam sibi constant in determinanda ista medicina. Et si enim plerique Chymicorum lapidem illum decantatum philosophicum pro vniuersali Medicina habeant: tamen Henn. Scheunemannus, de Medicina reformata cap. vlt. folia hellebori nigri ferè lapidi philosophico æquiparat, eaque in balsamum redacta, hominem ab externis infectionibus & omnibus internis putrefactionibus præseruare, hominem in eo statu, in quo genitus est, conseruare, vt citra morbos ætatem secundam attingat, hominemq; excellentissimè supra quæuis arcana purgare, radicatus euellere auferendum, hominem ab omnibus ægritudinibus mundare, scribit: & hanc balsami præparationem non diuulgandam censet.

Sed ipsos iam audiamus, & quid ad defendendum medicamentum vniuersale afferant, videamus. Tres autem de Medicina vniuersali opiniones reperio. Primò enim sunt quidam, qui non primariò, sed d'Avicennæ saltem Medicinam istam omnes morbos curare dicunt, quatenus scilicet naturam miris modis roboret. Cum enim natura omni morbo ex æquo contrarietur, & vt Hippocrat. 6. Epid. comm. 5. r. i. scribit, φύσις τὴν νόσον ἀντιποιεῖ & libro de arte, Natura, ἐστὶ ἀπὸ τοῦ ὁλοῦ, sapientissima sit, vt pote, quæ morbum sentiens mederi magnopere gestiat, & vt Galenus passim scribit, Natura sit animalium seruatrix, morborum victrix, ac decretrix, quæ quod conueniens est, seruat, quod alienum separat, in morbis concoctionem, discretionem atque euacuationem efficit; atq; ea ratione morbis medetur: si natura seu natiuum istud balsamum roboretur, & vniuersali medicina adiuuetur, ac promoueatur, vires suas in omnibus partibus explicabit, sese morbo opponet, intestinas dissensiones rescindet, morbosasque tincturas in sanitatis tincturam, vt loquuntur, transplantabit, atque ita omnem languorem tollet.

Atque hinc in laudem quintæ essentia, balsami & *ἡ πενταθερὰ τῶν καλῶν ὀσφύων στοιχείων σιμαλῶν καὶ ἀναλόγει τῶν ἀσπῶν στοιχείων καὶ φύσας*, excurrunt Chymici, ac quintam essentiam, vitale & incombustibile sulphur, arcanum, florem, Solem & cælum prædicant. Hanc suam quintam essentiam, spiritumque æthereum per omnes res naturales diffusum, omnium actionum, omnisque vigoris fontem esse, in animalibus animare, in vegetabilibus vegetare, in mineralibus & metallis, quod mineralium & metallorum est, peragere dicunt. Et quidem in homine, licet eius fons in corde sit, tamen inde per totum corpus diffundi, & diuersas proferre actiones pro diuersitate partium, in quibus determinatur: in partibus sentientibus sensum præstare, in mobilibus motum; in vetriculo chylicæ; in epate sanguificare, & ubiq; in corpore vires suas exserere. Eandem quintam essentiam, si morbus aliquis & hostis impetum in corpus faciat, viribus collectis eidem se opponere, coctiones & crises moli, tandemque de hoste victo triumphum agere.

Hunc ergo spiritum & quintam essentiam ac Medicinam

Tres de Medicina vniuersali opiniones.

Natura vis in morbis euandis.

Quinta essentia.

cinam balsamicam ἐ μακροχρόνῳ & naturæ gremio eruendam, & in μικροχρόνῳ inducendam, ut, qui est in corpore, spiritus externis hisce copiis accedentibus roboratus, & Medicinæ huius summæ confortantis assistentia adiutus, morbis fortius sese opponere, & quicquid in corpore vitiosum est, vel in naturalem statum mutare, vel è corpore felicius expellere possit, docent. Et quidem Chymicæ artis beneficio hoc præstandum esse sentiunt; quæ Medicinam illam summam & balsamum naturæ ab omnibus sordibus & heterogeneis separet, ut in homogeneo quodam subiecto quasi concentrata, mole quidem minima sit, viribus autem maxima, & cum calore nostro humidoque primogenico ac insito spiritu, ob summam naturæ convenientiam, facile vniri eumque augere, ac in summum puritatis gradum exaltare possit, ut non solum à morborum violentia sese tueri, sed & grauissimos morbos vincere & expellere queat.

Et si verò ista quinta essentia & spiritus omnibus rebus insit: tamen in aliis parum eius reperiri, in aliis abundare eum, scribunt: ut in vino, frumentis, melle, auro, argento, margaritis, coralliis & aliis, quæ propterea, in primis si corporeis vinculis & heterogeneis adiunctis corporibus liberentur, ac naturæ spiritualitati restituantur, summum spiritus nostros reficiendi & vires roborandi vim habeant. Vniuersalem autem medicinam ex eo, in quo ista quinta essentia & spiritus maximè abundet, conficiendam esse, scribunt. Quæ autem & qualis sit materia illa, clare non explicant.

Naturæ vires
in morbis
depellendis
quantia.

De qua prima opinione ut meam aperiā sententiam breuiter, primò, quæ de spiritus insiti & natiui viribus dicunt, libenter admittimus. Docuerunt hoc Galenici passim. Modò hoc attendatur, ne ea, quæ animæ propria sunt, spiritui & calido innato attribuiamus, sed animam pro principali agente & *ψυχῇ* agnoscamus; spiritum verò insitum & calidum innatum pro instrumento animæ proximo habeamus.

Quinta
essentia.

Deinde nec quintam essentiam, quam hic prædicant, planè reiicimus, sed eo modo, quo in *Institutionibus*, l. 5. p. 1. c. 3. dictum, admittimus, spiritumque illum insitum & ἀνάλογον τῷ τῶν ἄσπρων στοιχείων ἐπὶ αὐτῶν concedimus: spiritumque quendam, qualis in vino, ob quem illud tantam vim corpus roborandi spiritusque reficiendi obtinet, copiosè reperitur, omnibus plantis inesse Chymica resolutione ad oculum demonstrari potest. Atque inesse quid in medicamentis, quod non solum primis qualitatibus, sed vi nobiliore agat, è Galenicis plurimi concedunt. Et sicut, rectè ita sentiente Scaligero, venenorum facultates ad primas qualitates referre stultitia est: ita non minus ineptum, Alexipharmacorum & alias nobiliores medicamentorum vires solum à qualitatibus primis deducere. Pars ergo medicamenti nobilior, aut essentia misti virtuosior magis, à partibus reliquis inefficacioribus, quantum fieri potest, separata, à Chymicis quinta essentia non ineptè appellatur; quod etsi ab omni elementorum concretionem libera non sit, ab heterogeneis tamen, quantum licuit, separata, aliquid, quod supra elementa est, (qua de re supra de calore cœlesti dictum) contineat; sicut Scaliger omnem formam, etiam, quæ anima non est, quintam essentiam appellat.

Nimis proinde durum est illud Erasmi, *parte secunda disput. contra Paracels. pag. 182.* scribentis: quantam essentiam esse somnium hominum otiosorum & fallere alios cupientium; nihilque, quod quinti elementi vel essentiæ nomine venire possit, præter cælum, in mundo esse asserentis. Sed plura hac de re supra c. 10. dicta sunt.

Verum tamen cum spiritus hic insitus cuilibet proprius sit, aliasque vires essentia melissæ, alias betoni-

Dan. Sener. Tom. I I I.

cæ, rorismarini habeat; vniuersalis Medicinæ nomine quinta essentia hoc modo dicta haberi non potest. Id quod ipse Paracelsus docet, qui, in principio libri *quarti archidox. cui titulus de quinta essentia*, scribit: *Quinta essentia non in omnibus eiusdem naturæ est, nec quinta essentia anacardi hasdem operationes, quas quinta essentia auri, sicut animalia omnia spiritum vitæ habent, nec tamen easdem vires.*

Et sit sanè aliquid in rerum natura, quod spiritu illo & quinta essentia abundet, & quod artificiosè præparatum summam vim confortandi spiritum nobis insitum calidumque innatum habeat, & quod hanc ob causam vniuersalis Medicinæ nomine appellari possit: tamen an natura ita confortari & roborari possit, ut sine vlla medicamentorum purgantium, alterantium, aperientium, aliorumque ope tollere queat omnes morbos, id nondum probatum. Certè impossibile est, ut natura aquas in hydropicis sine medicamentis aluum ducentibus vel urinam mouentibus expellere, calculum in renibus vel vesica concretum sine medicamentorum ope dissolvere, nodos arthriticorum dissipare possit. Si omnes morbi à calido natiuo malè affecto dependerent, quod illi volunt, concedi posset, vno medicamento, quod calidum natiuum roboraret, omnes morbos depelli posse. At malè definiunt morbum, quod sit affectio, quo impeditur spiritus vitæ; cum sint multi morbi, ob quos multi conflantur calido innato sese bene habente. Et sit, ut omnes morbi ab impedimento aut læsione spiritus vitalis proueniant: tamè causa, quæ impedit illam & lædit, multiplex esse potest: & proinde ut sua integra spiritui vitali restituatur, pro varietate causarum eum impediendum diuersa remedia adhiberi debent; & quidem sæpe in vno & eodem morbo varia. Exempli gratia, in inflammatione aliqua in principio adstringentibus & repellentibus opus est, postea verò discutientibus, vel pus generantibus.

Quinta essen-
tia vires.

Neque ergo sufficit, ut spiritus vniuersum corpus regens solum confortetur: sed cuiusque partis priuata robur etiam saluum esse debet. Requiritur enim ad omnes actiones obeundas duo instrumenta, commune, primum; proximum, alterum. Commune est spiritus vitalis; proprium certa aliqua corporis pars. Ut enim chylicatio in ventriculo rectè fiat, & spiritus vitalis, tanquam instrumentum commune, requiritur, & ipsius ventriculi recta constitutio. Ita ut fiat visio, non solum opus est, ut adsit spiritus vitalis, sed etiam oculus, & quatenus partes similes habet, & quatenus organicus est, rectè constitutus sit necesse est. Ac pro actionum obeundarum diuersitate propriorum instrumentorum est diuersitas, & suauicque parti peculiaris constitutio, ab aliarum constitutione diuersa. Hinc quod vni conuenit, alteri non conuenit: & proinde nec vnum medicamentum omnium propriam constitutionem conseruans, nec omnium vitia emendans dari potest. Sol quidem omnia fouet & calefacit: at solus Sol, utpote causa generalis, sicut ad nullius rei generationem sufficit, sed ad definitum quid producendum, definitum agens ita multò minus rerum omnium particularia vitia emendare potest, ac plantas iam putrescentes aut exarescentes ille vniuersalis Solis calor nihil inuat. Ita si vitium nullum sit in ipsa parte, spiritusque à corde affluens etiam rectè sese habeant, actio partis rectè expeditur: at si vis partis alicuius nimium debilitata & penè emortua sit, spiritus influens eam restituere non potest. Neque si succis vitiosis pars aliqua nimis opprimatur, aut humores excrementitij in parte aliqua nimis impacti sint; spiritus vitalis influens eos absumere & depellere poterit.

Spiritus insi-
tus quantum
possit in mor-
bis depellen-
dis.

Secundò ergo alij, cum hæc animaduertent, vniuersali medicinæ attribuerunt non solum vim in-

An detur
medicamen-
tum

Z z z 2 situm

naturam ro-
borans & se-
mi omnes
morbos ex-
pellens.

situm balsamum & spiritum roborandi, sed & impu-
ritatum seminarias tincturas, ut loquuntur, seu om-
nes morbos & causas morbificas resoluendi, consu-
mendi, dissipandi. Hinc Seuerinus definit sanatio-
nem vniuersalem, esse ablationem impuritatum vel
radicum morbidarum, mixtione non necessaria in
humana anatomia insitarum, quæ balsamo naturali
remediorum humanæ naturæ consentaneorum per-
ficiatur, resoluente, consumente & dissipante impu-
ritatum seminarias tincturas, corroborante verò cō-
solidante & custodiente innatum microcosmi bal-
samum.

Rationes pro
vniuersali
medicina.

1.

An tale autem medicamentum dari possit, quod
non solum spiritum insitum roboret, sed & omnes
ex æquo morbos & causas morbificas tollat, iam
porro videndum. Afferunt illi quidem pro sua opi-
nionem defendenda, quod ignis omnia adurat; quod
antimonium omnia metalla auro admista consumat,
aurumque solum intactum relinquat: atque ideo si-
mile fieri ab vniuersali medicina, eamque cuiusdam
ignis purgatorij, aut antimonij instar omnes corpo-
ri nostro admixtas impuritates consumere statuunt.
Deinde dicunt, dari venena, ut arsenicum, auripig-
mentum, venenum canis rabidi, quæ omnibus ho-
minibus nocent: ergo dari quoque posse medicamē-
ta, quæ itidem omnibus prosint, omnesque morbos
tollant, existimant. Præterea & hoc afferunt; esse
quædam medicamenta, quæ omnibus eius partis,
cui dicata sunt, affectibus medeantur. Exempli gra-
cia: Epar lupi omnibus eparis affectibus; Os de cor-
de cerui omnibus morbis cordis mederi: & proin-
de dari posse, putant, medicamenta, quæ omnibus
omnino totius corporis morbis medeantur.

Exarum so-
lucio.

Verum enim verò hæc omnia non euincunt id,
quod debent. Etenim nec ignis omnia corrumpit,
sed ea saltem, quæ adustibilia & inflammabilia sunt:
auro, vitro, terræ nullam vim infert. Et linum asbe-
stinum ignibus non absumi, sed sordibus ignis exu-
stis multo splendidius, quam aquis effici, scribit Pli-
nius, l. 19. cap. 1. Et si ignis modo ista vniuersalis me-
dicina ageret, quomodo fieri posset, ut humores sal-
tem vitiosos absumeret, sanguini autem & humori-
bus bonis ac partibus corporis nihil damni afferret.
Et licet Galenus theriacam instar ignis expurgato-
rij humores noxios consumere dixerit; nullam ta-
men vniuersalem medicinam, ut Paracelsi, inde ex-
struxit, sed efficaciam saltem theriacæ summam de-
clarauit. Quæ certè tam in theriaca, quam in alijs
spurijs medicamentis tanta est, ut non solum in
humores vitiosos agat, sed & sanguinem ac corpus
alteret, ideoque cautè exhiberi debeant.

Quod verò de antimonio omnia auro admista
absumente, aurum verò non corrumpente, sed puri-
ficante scribunt, huc non quadrat, nec aliud quàm
simile est; quod tamen, idem à medicina vniuersali
in corpore humano fieri, non probat. Etenim
antimonium cum metallis cognationem habet. Et
cùm metallorum imperfectorum compositio, non
tam firma sit, sicut auri: sit, ut ab antimonio soluta
& corrupta, vel in fumum abeant, vel cum antimo-
nio misceantur. Cùm verò auri compositio firmior
sit, ab antimonio non corrumpitur; & cum idem
metallorum omnium sit grauissimum, postea in re-
gulum subsidet. Probare ergo debebant, dari talem
medicinam posse, quæ omnium corporis partium
dyscrasis resistat, omnesque omnino causas morbi-
ficas absumat, sicut antimonium omnia metalla,
præter aurum, corpori verò non noceat, & qua vi id
præstent, monstrare, sicut de antimonio iam mon-
stratum.

Venena quod attinet, sit, dari quædam, quæ om-
nibus hominibus nocere possint: tamen non video,
quomodo inde sequatur, dari medicinam, quæ om-

nibus morbis resistat. Nam & veneno cuiuslibet sua
& vna natura est: habet & homo suam naturam, id-
eoque cum venenum aliquod, exempli gratia, arse-
nicum, hominem quemcunque lædit, sit actio deter-
minati in determinatum, non vniuersalis in determi-
natum. Neque quodlibet venenum omnibus ani-
malibus venenum est; suntque multa, quæ homini
nocent, alijs animalibus nihil damni afferunt, ara-
neisque sine damno à gallinis quotidie deuorari vi-
demus. Si verò vnico medicamento omnes morbi
sanari deberent, fieret actio vniuersalis in determi-
natum. Sunt enim varij morbi & humores, quorum
singuli suam habent peculiarem naturam, atque alia
est natura humoris in hydrope; alia in lepra; alia in
febre; alia in epilepsia, alia in alijs morbis: alia est
intemperies sicca, alia humida; alia natura veneni
pestilentis, alia canis rabiosi, alia venerci: quibus
omnibus tamen vniuersalis medicina resistere de-
beret.

Tandem nec illud sequitur, si dantur medicamen-
ta appropriata: Ergo datur vniuersale omnium mor-
borum remedium. Nam sit, ut talia dentur, quæ om-
nibus vnus partis morbis resistent: id tamen non
faciunt per se & proximè, sed partem saltem robo-
rando. Id verò non concedimus, dari tale aliquod
parti alicui appropriatum medicamentum, quod
omnibus eius morbis aduersari possit; ut in epate
intemperiei calidæ, frigidæ; inflammationi, scirrho,
obstructioni. Et proinde etsi hinc admittatur, dari
aliquod vniuersale medicamentum, id non aliud ef-
feret, nisi vniuersale roborans, à quo tamen non om-
nes morbos tolli posse, iam antea dictum.

Qui verò statuunt, non dari vniuersalem medici-
nam, rationes proferunt firmiores, quibus probant,
non dari posse tale aliquod medicamentum, quod
omnibus morborum causis, morbisque inde produ-
ctis sit contrarium; toti verò nostro corpori familia-
re & amicum. Primò cum morbi depulsio sit in con-
trarium statum mutatio; atque omnis mutatio sit
inter contraria & à contrario perficiatur: morborum
autem & humorum vitiosorum plurimæ sint diffe-
rentiæ, aliique morbi à qualitibus manifestis
oriuntur, alij ab occultis, quarum rursus magna est
differentia, ut in venenis videre est: quilibet mor-
bus & humor requirit peculiaria remedia: nec om-
nes vno remedio tolli poterunt; nec vnum medi-
camentum tollet morbos ortos à caliditate, frigiditate;
humectabit, siccabit, aduersabiturque omnibus
venenis, aut reliquorum tot & tam varia vitia emen-
dabit.

Neque est, ut dicant, medicamentum illud vniuer-
sale ita attemperatum esse, & exactam principiorum
habere mixturem, ut omnibus resistere possit. Nam
si temperatum est in qualitibus primis, quomo-
do excessus insignes caliditatis & frigiditatis simul
emendare poterit; & ut cum Chymicis loquar, si
sulphur abundet, sal deficiat, quomodo temperatum
medicamentum & defectum salis explere & abun-
dantiam sulphuris auferre poterit.

Solus ergo DEVS omnes morbos tollere va-
let. Rerum verò naturalium vires determinatæ &
distinctæ sunt, ac dispersa vis Medica in plurima ne-
que naturaliter vni medicamento omnia peragendi
vis concessa. Hinc plantarum & reliquarum rerum
naturalium vsui medico dicatarum tanta varietas,
ut singuli morbi singularia habeat remedia; quæ va-
rietas & copia medicamentorum à Deo frustra esset
condita, si vnico & vniuersali remedio omnes mor-
bi curari possent, & claudenda iam essent omnia
Pharmacopolia, omnesque Medicorum libri abolen-
di, si hæc medicina sufficeret. Verum & Salomon sa-
pientissimus naturæ scrutator, qui de rebus natura-
libus à cedro Libani ad hyssopum nascentem è pa-
riete

Rationes
contra vni-
uersalem
Medicinam.

2.

Varietas me-
dicamentorum
non frustra
data.

2.

riete disputauit, *Ecclesiasta cap. 38.* de terra creasse Deum medicinam scribit, commendatq; ibidem Medicum & Pharmacopœum, nullam v. medicinam vniuersalem. Præterea non probabile videtur, idem medicamentum simul & magimam vim habere spiritum insitum roborandi & humores vitiosos absumendi & dissipandi. Illud enim requirit summam cum spiritu insito familiaritatem: quæ autem talia sunt, non medicamentosa sunt, ac proinde causis morbificis, instar ignis cuiusdam, resistere non possunt. Et certe nimis imprudenter eidem medicinæ & vim curandi morbos, ac quidem tot & tam diuersos, & à tã diuersis causis ortos & dependentes; & hominem, ne in morbos incidat, præseruandi, imò maximam nutriendi vim tribuerunt. Homo enim non totus spiritus est, sed & corpus habet: ideoque nimis spiritus hîc suos prædicant Chymici; & prudentissimè cuidam de suis spiritibus glorianti, respondisse fertur Angliæ Regina Elisabetha; si spiritus puri essemus, solis quoque spiritibus curari & nutrirî possemus. Et certè sunt morbi, in quibus plus nutrimento, atque eo non spirituoso, sed quod non facillè dissipatur, quàm medicamentis, proficitur, qualis est febris hæctica: cui procul dubio cibus benè nutrens & humectans plus proderit, quàm lapis Philosophicus. Etenim cum is sit magnæ actiuitatis, atque instar ignis sese habeat, potius oberit, quàm proderit hæctico, cumq; ad marasimum deducet. Monstrandum ergo hîc relinquatur Chymicis, quod medicamentum, & quidem tam efficax, atque ignis instar sese habens, nutrimenti simul loco esse possit, vt calidum innatum instaurer & reficiat.

Maneat ergo illud Medicinæ fundamentum incòcullum; quod præter naturam est, tollendum; quod secundum naturam est, conseruandum. Similia similibus conseruantur; contraria contrariis tolluntur. Ipsique Chymici has duas generales Indicationes reiicere non possunt: ideoque suæ vniuersali medicinæ tribunt vim balsamum natium roborandi & confortandi, ac impuritates morbificas consumendi & auferendi, atque ita omnes morbos curandi. Verùm eandem rem vtrumque præstare posse, nondum monstrarunt.

Sed non miror Chymicos quosdam in ea esse sententia, omnes morbos lapide suo, quem quærunt, Philosophico curari posse; cum longè maiorem adhuc potestatem ei attribuant, vt cum ex aliis, tum auctore *Physica Naturalis rotunda visionis Chymica Cabalistica*, in libello, cui titulus, *Arcani artificiosissimi aperta arca*, videre est.

Ita autem ille, pag. 213. Germanica Latine de verbo reddidi) *Hac re curare potes omnia vegetabilia; arbores steriles fertiles reddere; hyemem in æstatem, & æstatem in hyemem mutare; nimirum vt hiberno tempore omnes plantas habere liceat, quas ætas producit. Imò vt herba vel arbor vno anno quinque vel sexies fructum ferat. Hac re ex mala herba bonam, ex arbore putrida nouam & bonam; ex amaris malis dulcia; ex pyris cerasas, & contra ex cerasis pyra facere, & ita omnes herbas & arbores mutuo transmutare potes.*

Secundo omnia imperfecta metalla in meliora transmutare potes, nimirum in carbunculos, rubinos, smaragdos, margaritas &c. aurum, argentum; & quidem in tanta copia, vt nec numerare possis. Nam vna pars non solum 100000. sed aliquot 1000000. tingit; & quidem ante multiplicationem.

Tertiò potes hominem ab omnibus morbis liberare, ex senem iuuenem, ex infirmo sanum reddere; hominis sensus & cogitationes mutare; ex pessimo nequam hominem summè probum efficere.

Sed hæc non satis sunt, in supernaturalibus hæc præstat. Hæc est clauis aperiendi cælum & terram, id est, vt penetrare possis in supremum firmamentum cæli, in centrum terræ, in profundum maris. Potes montes, valles, folia, gramina,

Dan. Senert. Tom. I II.

animalia, hominem, & omnino omnia visu penetrare, quasi per vitrum transpiceres, omnium rerum proprietates indagare potes. Nam omnia arcana tibi patebunt: omnia se tibi subiicient; omnia potes, cogis cælum & terram, omnes Spiritus tibi obediunt, necessario tibi seruiunt, & voluntati tuæ subiiciuntur. Cognoscere potes omnia, præsentia & futura. (quantum Deus permittit) Hoc est mundum creare, & eius potestatem adipisci &c. Quibus quid in Naturam & Naturæ autorem Deum contumeliosius dici possit, ego quidem non video. Et tamen libellus hic à nonnullis, & quidem iis, qui piæ & studiosæ iuuentuti ad Pansophiam viam monstrare volunt, inter eos libros numeratur, qui naturæ secreta contineant, & ceu à Frat. R. C. seu eorū clientibus in lucem emissi sint. Siue enim ioco siue securi talia proferatur, nec à sanioribus Chymicis probari existimo.

Tandem nouam de vniuersali Medicina sententiam ante paucos annos Ioannes VVolfgangus Dinheimus, Professor Medicinæ Friburgi Brisgoiæ, peculiari libello proposuit. Is cap. 2. eius libri definit Medicinam Vniuersalem, quod sit quatuor elementorum mundi seu primordiorum mundi quinta essentia, seu ipsa elementa, quintam aliquod homogeneum & inseparabile factas, siue inseparabilis certa quadam natura, dosi elementorum omnium permixtio, qua mediante ipsa elementa secundum indiuidua sua considerata aequè penè incorruptibilia facta sint, atque eorum materia secundum totum antea fuit, seu ipsa elementa ab omnibus heterogeneis depurata mista. Huic vniuersali medicinæ hos effectus tribuit: quod omnes prauos humores, cuiuscunque tandem qualitatis ac malignitatis sint, ac quocunque nomine appellentur, ita disponat, vt medicinis iis, quæ communiter & secundum methodum adhibentur, nullo modo resistent, verùm etiam iisdem ad effectus suos certò consequendos strenuè opituleretur, non distantibus impedimentis quibuscunque, nisi ab expressa Creatoris voluntate prohibeatur. Non quidem negat, vt hac de re cap. 7. scribit, diuersis morbis diuersa medicamenta pro vnius cuiusque morbi qualitate adhibenda esse: illa ipsa tamen vno aliquo medicamento vniuersali acienda esse putat.

Verùm etsi de hac medicina multa polliceatur, hæcenus tamen de ea altum fuit silentium, neque quid ea præstiterit, etiam inquirentibus innotuit; quod procul dubio factum fuisset, si præclari quid præstiterit. Sit sanè, de quo iam non disputabimus, quod materia aliqua dari possit, per quã virtutes medicamentorum augeantur & roborentur; sicut videmus plantas in eodem agro diuersas crescere, & singulas ex eo sibi alimentum attrahere, atque eadem pluuiâ, quæ æstu Solis flaccescebant, recreari: quod verò talis dari possit materia, quæ ita vires medicamentorum cuique morbo propriorum augere & vitiosos humores ita disponere queat, vt medicamentis illis nullo modo resistere possint, nondum vel rationibus vel experimentis comprobantur. Nam cum medicamenta omnia, quæ ille, cap. 16. & seqq. recenset, specifica & propria vi agant, atque alia peculiari vi cerebro, alia epati profint: necesse esset, vt istud medicamentum vniuersale has específicas cuiusque medicamenti vires intenderet. Quomodo autem medicamentum vna forma præditum omnium illorum medicamentorum específicas vires intendere possit, vt ultra consuetas vires agant, non video.

Verùm cum ipsi Chymici vniuersale medicamentum potius optent & sperent, quàm habeant: particulari curandi ratione contenti, iam de materia medica particulari dicemus. De materia autem medica non pauca occurrunt, in quibus à Galenicis dissentiant. Primò in facultatibus medicamentorum inuestigandis aliis, quàm Galenici, fere vtuntur indi-

Ioh. VVolf.
Dinheimii
de vniuersali
Medicina
opinio.

Z z z 3

ciis,

*Signatura
medicamen-
torum.*

eiis, & frequenter satis, quas appellant, Signaturis. Cum enim maxima in plantis, in coloribus, figura & similibus appareat diuersitas: hanc non frustra esse factam aut fortuito accidisse dicunt, sed in certum aliquem finem productam esse statuunt. Creatorem nimirum eo ipso, cum in speculo quodam, ob oculos nobis posuisse naturam & vim plantarum, & cui quævis appropriata & accommodata sit. Hinc statuunt, plantas, quæ repræsentant vel animalia vel animalium partes, vel alio modo similitudinem habent cum aliqua parte, valere vel ad partes roborandas, cum quibus cognationem habent, vel prodesse ad propellendos morbos, qui ab istis animalibus inferuntur, aut in partibus illis excitari possunt. Coniungunt his & dominium Planetarum, & plantas, quæ Planetæ alicuius dominio subiaceant, partibus, quæ sub eiusdem Planetæ imperio sunt, dicatas esse sentiunt. Cuilibet autem Planetæ certas plantas assignant, & quæ plantæ cuilibet Planetæ subiciantur, ex signis quibuldā ac characteribus colligere docent, & signa hæc ex colore, odore, sapore, forma & loco, in quo nascuntur, petunt.

Saturnina.

Saturno subiiciunt ea, quæ aspectus sunt horridi & inamæna, colore nigra, fusca, pallida & plumbea, corpore compacto prædita, macilentæ, & aridis fibris striata, sapore styptica, sicca tamen, odore ingratæ, locis nascentia viginosis & sordidis, in conuallibus, nemorosis, tenebrosos, Septentrionalibus, Solique non expositis. Et talia omnia antipathiam cum Solaribus gerere, & liepi dicata esse dicunt. Interea tamen gradus quosdam esse statuunt. Nam quæ vltimo siue tertio gradu sunt talia, Saturni spiritu copiosissime abundare sentiunt; & hæc esse deleteria, ac venenata, spiritibusque vitalibus infesta, corpusque exsiccare & tabefacere.

Inter Saturnina autem referunt consiliginem, acornitum, cicutam, taxum, helleborum, hyoscyamum, filicem, xanthium, asplenium, tamariscum, solanum, cupressum, sabinam, senam cappares, polypodium, burfam pastoris, salicem, agnum castum, atriplex, blitum, apium, plumbum.

Iouialia.

Iouialia cognosci dicunt ex oleaginosa substantia, sapore & odore grato ac suauis, colore florum rubro vel cæruleo; habere folia plana, gaudere locis pinguib; epati esse dicata, sanguinemque copiosum instaurare & mundificare, imò totum venosum genus respicere, & hinc vulneribus conuenire ac rupta sanare. In hanc classem referunt balsamum, olea, gariophyllos hortenses & sylvestres, ribes, berberes, betonicam, gariophyllatam, lilium, centaurium, rosam marianam, fumariam, persicariam, teucrium, verbascum, origanum, symphitum, chamædryn, amygdalum, rubiam tinctorum, rhabarbarum, corallium.

Martialia.

Sub Martem referuntur, quæ colorem habent ad rubedinem tendentem, sunt aculeata & aspera, saporem habent virentem, sunt corrosiua, gaudent locis siccis. Qualia sunt vrtica, cardui, ononis, esula, rhamnus, rubus.

Solaria.

Soli subesse censent plantas, quæ odore fragrant, sapore grato, colore florum flauo vel fuluo præditæ sunt, gaudent locis apricis, meridionalibus, & quod radij Solares liberè pertingunt: talesque plantas cor roborare, spiritus vitales augere & confortare, oculos clarificare, venenisque resistere. In quarum numerum referunt vinum, crocum, mala citria & aurantia, laurum, helenium, melissam, rorem marinum, hypericum, helichrysum.

Veneria.

Sub Veneris dominium referunt, quæ sapore sunt dulci, odore lasciuo, flore albo, folijs glabris non flaccidis, humore lento. Cuiusmodi sunt satyria, lilia omnia, lilium conuallium, narcissus, rosa, nymphaea, ficus, hyacinthus.

Mercurium præesse iis statuunt, quæ prædita sunt colore vario, nascuntur & gaudent locis arenosis, siliquas gerunt, odore sunt subtili. Pleraque lingua & pulmones respiciunt, spiritus animales confortant, flatus discutiunt, obstructions aperiunt. Cuius generis sunt parietaria sylvestris, chamamelum, aquilegia, fabæ flore vario, bellides, trifolia omnia, iuniperus, corylus, iuglans, sambucus.

Lunaria.

Lunæ dominio subiiciunt plantas, quæ habent folia mollia, crassa, succulenta, saporem aqueum vel subdulcem, locis gaudent palutribus & aquaticis, citò adolefcunt. In hanc classem referunt cucurbitam, cucumeres, melones, citrullus, brassicam capitatam, lactucam, allium, cepas, porrum, mandragoram, papauer, tiliam, pæoniam, fungos, lentem palustrem, potamogetum, sagittam Herculis, & alias plantas aquaticas.

Ex his postea recentiores singulis humoribus & partibus peculiaria medicamenta attribuerunt. Nimirum ex ipsorum sententia cum sanguine magnam cognationem habent flores tunicis, rosæ, pæonia, buglossi, borraginis, violarum purpurearum, fumaria, digitalis, glycyrrhizæ, anagallidis; radices rubiæ tinctorum, anchusæ, satyrium rubrum, persicaria: quæ idcirco, ubi sanguis per morbum aliquem est absumtus, aut ubi ob naturam aliquam corporis dispositionem paucior generatur, vtilissime adhibeantur, & verno in primis tempore sumta sanguinem renouent, augeant, & si frequentius vsurpentur, statim comparent, vires instaurent, & cum cordialibus mixta hilaritatem concilient; & propterea in primis senibus, in quibus iam calor sit debilior, sanguis dilutior, sint vtilia.

*Sanguinis
signaturam
habentia.*

Atque ex his maxime inseruire sanguificationi existimant flores tunicis, rosas rubras, violam purpuream, glycyrrhizam, anagallidem, satyrium. Reliqua esse magis medicamentosa, ac simul & nouo sanguini gignendo, & veteri purgando inseruire. Et quidem à melancholico humore sanguinem purgare buglossum, borraginem: à biliolo, fumariam: à phlegmatico, persicariam: si sanguis luxuriat & plethoram intendat, rubiam tinctorum, ut & anchusam, superfluum comminuere, & educere per vrinas. Sanguinem etiam & sanguinis fluxus sistere omnes plantas, quæ sanguinis signaturam habent; ut tormentillum, bistortam, geranium cum radice rubra, radices iridis luteæ, rosas rubras, lapathum acutum, acetosam, lapidem hæmatit. corallia rubra, carneolos, iaspidem purpuream seu rubicundum, santalum rubeum, sanguinem draconis bolum Armenum.

Cum succo bilioso cognationem habere, & proinde bilem peccantem educere, & omnes affectus ex bile ortos, ut morbum regium, scabiem siccam, pruriginem, erysipelas, febres biliosas curare, docent, eupatorium, rhabarbarum, myrobalanos citrinas, flores cheiri, crocum, chamæpityn, caryophyllatam, chelidonium. Huc etiam pertinere acetosam, malum citrium; quæ quidem bilem non educant, sed eius feruorem alterent, & acrimoniam obtundant.

*Bilis signaturam
habentia.*

Humoris melancholici signaturam habere, quæ sunt atra vel fusca, sapore plerumque acerbo, aliquando dulcescente, aliquando styptico: ut polypodium, elleborum nigrum, senam, asarum, filicem, cappares, vitem nigram, tamariscum, ruscum. Veratrum nimirum humorem melancholicum purgando omnis generis melancholicos morbos tollere; bryoniam corporis nigras maculas, in carne serpentes morbos, ut cancerum, tollere: folliculos senæ flatum ex atra bile ortos discutere: tamaricem se in ipsum lienis corpus insinuare. Polypodium non quidem educere melancholicum succum, sed tantum alterare

*Melancholia
signaturam
habentia.*

alterare & stypticam eius flatulentiam & acetosita-
tem curare, & proinde iis inprimis prodesse, quibus
ater humor in ventriculum effunditur: Asarum
specificè, adiuuante, potissimum polypodio querno,
euellere febris quartanae humorem: Filicem quidem
melancholicum humorem non euacuare, sed ser-
pentem hinc scabiem & cutaneos morbos tritam
& inspersam sanare.

*Pituita si-
gnaturam
habentia.*

Cum phlegmate cognationem habere atque
illud vel euacuare, vel ut gignatur copiosius effice-
re, colocynthidem, cucumerem asinum, mercuri-
alem, atriplicem, cucurbitas, cucumeres satiuos.
Ac talia omnia esse sub Lunæ dominio, & ventricu-
lum ac cerebrum spectare; & purgantia prodesse
phlegmaticis hominibus & morbis, scabiei humidæ
& similibus. Reliqua, quia non purgant, sed pitui-
tam, bili contrarium humorem, gignunt, vtiliter ad-
hibentur in febribus ardentibus ex bile natis; ru-
ditibus ex caliditate & siccitate ventriculi, aliisque
ex caliditate & siccitate natis morbis.

*Cerebro &
capiti, pro-
pria & eius
signaturam
habentia.*

Ipsas verò corporis partes quod attinet, cere-
brum, cum à Luna gubernetur, cum medicamentis,
quæ sub eiusdem dominio sunt, cognationem ha-
bere existimant: qualia sunt succinum, ambra, mar-
garitæ, corallia, argentum, sapphirus, smaragdus, lu-
naria. Cæterum contra omnes morbos cerebri pro-
desse lunariam, argentum, & margaritas; contra epi-
lepsiā, ambram, succinum & margaritas; contra
omnem humiditatem & frigiditatem cerebri, qua
vel aboletur vel infirmatur memoria; ambram vale-
re. Capiti quæ appropriata esse docent, quæ figuram
capitis referunt. Ita pœoniæ flores, dum adhuc con-
clusi sunt, antequam se expandunt, capitis figuram
referre, & proinde omnibus cerebri morbis mederi.
Eodem modo capitis figuram referre flores nym-
phææ, quæ calidis capitis morbis medeatur: ut &
capita papaueris, quæ somnum conciliant, dolores
capitis & calidos capitis morbos tollunt. Sic capi-
tis & capillorum etiam signaturam habere spongio-
las illas, quæ cynorrhodo seu syluestrium rosarum
ramis adnascuntur, & somnum conciliare, unde & à
Germanis *Schlaff* & *Schlappfel* appellantur, & ca-
pillorum defluuium sanare; quod etiam Plinius,
lib. 25. ap. 2. docuit.

*Capillis
propria.*

Capillorum vitiis & defluuiis ob signaturam
conferre capillum Veneris, polytrichum aureum,
rutam murariam, muscum capillarem, & spongiolas
illas, quæ cynorrhodo adnascuntur, de quibus mo-
dò diximus, abrotanum, rorem Solis, lanuginosum
verbalcum, muscum arborum.

*Oculorum
signaturam
habentia.*

Oculis ea mederi dicunt, quæ sunt luminosa &
splendida, & Soli vel calore vel alia signatura ita
cognata, ut spiritum Solarem ea gubernare inde
colligi possit; qualia sunt flos Solis, helenium, hy-
pericum, heliotropium, crocus, solsequium, cheli-
donium, flores tilia; bupthalmum, aurum, sapphi-
rus. Item, quæ signaturam oculorum habent, ut
euphrasia, sicut & vicia lupina, quæ sua bacca oculi
signaturam habeat, calidisque oculorum affectibus
medeatur. Eandem signaturam floribus suis re-
ferre bupthalmum, chamæmelum, calendulam, an-
serinam.

*Aurium
signaturam
habentia.*

Signaturam aurium habere folia asari, quæ au-
ditum & crebrum roborent; auriculam muris, quæ
vermes in auribus enecet; cyclamini folia, cuius
radices tinnitui aurium & surditati prosint.

*Dentium
signaturam
habentia.*

Dentium signaturam habere radices filicis illas,
quæ squammæ, ut more sibi incumbunt, & dentes
referunt, doloribusque dentium medentur, eos va-
cillantes confirmant, scorbucisque profunt. Item se-
mina granatorum & nucleos picæ, qui & ipsi den-
tium doloribus medeantur: ut & hyoscyamum,
cuius folliculi semen continentes dentes mo-

lares referant, & dentium dolores mitigent.

Pulmonibus ea esse cognata dicunt, quæ Mercu-
rio & Ioni subiiciuntur, quæque spongiosa sunt,
rara, pensilia, humore tenui concreta, ut sunt pul-
monaria arborea, muscus arboreus, qui inde Ger-
manis *Longkrant* appellatur, plurimisque pulmonis
morbis utilis est: pulmonaria maculosa, tussilago,
digitalis, ceruicaria, scabiosa, rosmarinus. Item ea,
quæ calore aëreo abundant, & lanugine vestiuntur,
& colore accedunt ad albedinem cum virescente mi-
stam; ut verbalca, quæ idè, quod aëre abundant,
pulmonibus & arteriis, imò ipsi cerebro dicata sunt,
& proinde vi specifica iuuent phthisicos, cerebrum
mundent, & destillationes longè potentius prohi-
beant, quam eclegmate vulgò vtitata, althæa, praf-
sum, veronica, botrys.

*Pulmonum
signaturam
habentia
isque pro-
pria.*

Cordialia medicamenta esse dicunt, quæ sub do-
minio Solis sunt, & colore flauo, atque aureo splen-
dore, temperamentoque calido, & odore, seu radiis
exeuntibus Solem referunt, aut cor figura æmulen-
tur, ut sunt autum, poma aurantia, citria, granata,
cydonia, melissa, nux moschata, trifolium acetosum,
anacardium, quod palpitatiōi cordis à flatibus me-
detur, laurus, radices antheræ; quæ venenis aduer-
sentur, & cordis palpitatiōi, nardus, crocus, hype-
ricum, helenium. Esse tamen quandam inter hæc
differentiam admittunt. Nam in vniuersum cordi
prodesse, eius vires augere, contra venenum muni-
re, melancholicos affectus & syncopen inhibere,
aurum, melissam & poma aurantia. Reliquas in cer-
tis dyscrasiis exhiberi, ut in frigida, humida, corti-
ces, citri, nardum, laurum, calamintham; in calida ac
febris, ardentibus succum mali citri & granati:
venenis resistere, crocum, hypericum, citrium ma-
lum. Ad humores excrementitios circa cor discuti-
endos plurimum prodesse helenium: in spirituum
defectu nucem moschatam & macim, ac inprimis
vinum.

*Cordialia
& cordis
signaturam
habentia.*

Epati appropriata esse scribunt, quæ sunt sub
dominio Iouis, & aliqua ex parte Martis; quæ sunt
colore purpureo & sanguineo, temperamento cali-
do & humido, vel epatis signaturam habent, ut
sunt flores caryophylli sylvestris & hortensis, blu-
glossum, hepatica, aloë hepatica, trifolium aureum,
glycyrrhiza, radices betæ, vicia pallæ, bellides, aspara-
gi, borrago, rosæ rubræ, anchusa, rubia tinctorum,
lichen, quæ obstructions epatis aperit, & hinc
Germanis *Brien* oder *Steinleberkrant* nominatur.

*Epatia &
epatis signa-
turam ha-
bentia.*

Vesiculæ verò fellis in epate magis mederi, quæ
colorem habent flauum, tenuemque essentiam; ut
sunt agrimonia, eupatorium chamæpithys, rhabar-
barum, centaurium minus & maius.

Lieni dicata, quæ sub dominio Saturni sunt, co-
lore fusco, terrestri & subviridi prædita, tortuosam
corporis dispositionem habent, in locis decliuibus,
conuallibus, vliginosis, in putridis arboribus cres-
cent, plenisque signaturam obtinent; qualia sunt,
veratrum nigrum, polypodium quernum, sena, ta-
mariscus, ceterach, lingua ceruina, trichomanes,
asarum, lapis Lazuli, armenus, tartarum vini.

*Solenetica,
& splenis
signaturam
habentia.*

Ventriculo conferre ea, quæ humorem habent
fortem, densum & crassum, & ventriculi signaturam
habent, ut zinziber, nucem moschatam, angelicam,
leuisticum, smirnum, pastinacam, carui, cuminum,
olusatrum, gingidium, fesele, raphanum capam, scil-
lam, allium, radices aronis.

*Stomachi &
ventriculi
signaturam
habentia.*

Renibus & membris generationi dicatis conue-
nire medicamenta, quæ sunt sub Veneris & aliqua
ex parte Lunæ dominio vel puro vel cum Marte
mixto, signaturamque præferre suam humore semi-
nali, odore & gustu salaci, figura testiculorum ali-
que cognata. Et renibus quidem dicata esse vniuer-
saliter camphoram, umbilicum Veneris, satyria, or-
chides,

*Renibus
propria.*

chides, rosas albas, radicem polygonati, radicem ca-
uam, tribulum aquaticum, been album & rubrum,
moschum, ziberum, nucem moschatam, phaseolos.

*Testium
signaturam
habentia iis-
que propria.*

Testibus, vel membris genitalibus esse familiaria
satyria, orchides, bulbos, liliū album, narcissum,
aronem, qui caule & baccis membrum virile refe-
rat, & insignem vim frigiditatem membrorum ge-
nitalium in viris corrigēdi habeat, nucem moscha-
tam, tribulum aquaticum, crassulam, peram pastoris,
nymphaeam luteam & albam, struthium. Itaque si
partium harum vis luxuriet, eam supprimi posse
plantis, quæ sunt sub dominio Saturni, quæ tamen
loci ratione a Venere & Luna multum acceperint,
vt nymphaea, nuclei tribuli aquatici. Si verò lan-
guescit vis naturalis, instaurari satyrio, orchidi-
bus, bulbis & similibus.

*Vesicæ appro-
priata &
similia.*

Vesicæ appropriata esse, quæ sunt sub Saturni &
Lunæ dominio, & vesiculis aut folliculis, quibus
aut liquorem aut semen continent, vesicæ signatu-
ram præ se ferunt, & in locis aquosis nascuntur;
qualia sunt alkekengi, staphylodendrum, folliculi
senæ, periclimenum, hypocistis, semen plantaginis,
fructus asparagi, melanthion & similia. Ita omnes
plantas, quæ lapillos referunt, calculos frangere, vt
semen milij Solis, saxifragiæ albæ radices, lapidem
spongiæ, Iudaicum, lapides cancrorum, percarum.

*Vteri signa-
turam ha-
bentia.*

Vtero conuenire, quæ sub Lunæ, Veneris, vel Sa-
turni sunt dominio, & vteri signaturam habent, vt
flores aristolochiæ longæ, radices aristolochiæ ro-
tundæ, bryoniæ, cruciatam, flores primulæ veris,
flores liliorum alborum, asarum, antheram rosarum
& liliorum alborum, digitalem, melissophyllon, ca-
lamintham, meum, lapidem ætitem, item quæ, quod
excernantur, purgationis menstruæ signaturam ha-
bent, vt sagapenum, opopanacem, myrrham, asam
fœtidam. Ex quibus pro diuersis vteri affectibus
conuenientia medicamēta eligenda docent. Ex gr.
humido vtero conuenire primulam veris, aristolo-
chiam longam, asarum, si ex iis balneum pareretur. In
menstruorum suppressione, myrrham, sagapenam,
asarum, calamintham, meum, radices aristolochiæ
longæ, antheram liliorum alborum, rosarum, lapi-
dem ætitem: ad facilem conceptionem incessus ex
decocto foliorum populi albæ cum floribus lilio-
rum alborum. Impedire verò conceptum stru-
thium, cum asaro.

*Intestinatorum
signaturam
habentia.*

Intestinatorum signaturam habere, quæ longas
corporis circumflexiones habent; vt lupulum, ru-
bum Idæum & vulgarem, ænanthen, volubilem,
amarum, dulcem, vitem nigram, hederam, vitis vini-
feræ capreolos, salsam parillam, cuscutam.

*Lingua si-
gnaturam
habentia.*

Linguam repræsentare statuunt cynoglossum,
buglossum, linguam ceruinam, linguam auis.

*Manuum
& pedum
signaturam
habentia.*

Manibus & pedibus assignant palmam Christi,
& insignem in doloribus articulorum vim habere;
hermodactylos, qui humores ab articulis euacuant,
ricinum, saniculam, leontopodium, & ad tremorem
manuum & chiragram talia prodesse putant.

*Planta ac-
uleata.*

Contra dolores pugnantes & acutos prodesse
docent herbas, quæ aculeata habent folia, vt car-
duum Mariæ, carduum benedictum, eryngium, iu-
niperum.

*Planta no-
dosa.*

Plantas, quæ nodosas radices habent, contra ru-
bernacula & tumores varios vtiles esse, quales sunt
scrophularia, quæ ita dicta, quod scrophulis mede-
tur, radices aronis minoris, chelidonium minus, ra-
dices asphodeli, liliorum alborum, ranunculus bul-
bosus, cæpa, allium, agaricus.

Plantas, quæ perforatæ sunt, aut quæ figuram se-
curis, ferræ, vel rei alterius vulnerantis referunt,
vulneribus mederi, vt hyperici species, perfoliatam,
lunariam minorem, consolidam Saracenicam, sani-
culam, betonicam, serratulam, lunariam minorem,

securidacam, balsaminam fœminam, geranium, mil-
le folium, verbenam, agrimoniam.

Plantas omnes, quæ succum lentum & glutino-
sum habent, item quæ gummi & resinam fundunt
vulnera consolidare docent; vt consolidam maio-
rem, fabariam, althæam, maluam, florem seu coro-
nam Solis, viscum, Nicotianam, aloem, myrrham,
thus, sanguinem Draconis, terebinthinam, masti-
chen, gummi elemi, sarcocollam.

Plantas, quæ maculosa & squamosa quasi folia
habent, scabiem, & omnis generis cutis fœditates
sanare referunt: quales sunt scabiosa, succisa, oxyla-
pathum, scrophularia, polypodium, filix, lingua cer-
uina, asplenium, sabina.

Plantas, quæ serpentis, scorpionis, vel alterius *Animalium*
animalis venenati figuram obtinent, eorum morfi- *quorundam*
bus mederi statuunt. Serpentariam nimirum maio- *signaturam*
rem, quæ serpentem repræsentat, item spinam al- *habentes*
bam, in qua acutæ spinæ habent similitudinem *plantæ.*
dentium serpentis, morsum serpentis sanare: Orchi-
dum illam speciem, quæ à florum similitudine
appellatur, apum ictibus conferre; psyllij
semen, quod pulices refert, fugare pulices; quæ cau-
dam scorpionis referunt, vt Scorpoidum varia genera,
flores heliotropij, magnas vires ad plagas scorpio-
num sanandas obtinere. Huc referunt scorzoneram,
dracunculum maiorem, chondrillam, aristolochiam
longam, ophioglossum, allium colubrinum, aconi-
tum pardalianches, echium, doronicum, ocyma-
strum, heliotropium maius. De quibus plura vi-
deantur apud Ioh. Bapt. Portam, Quercetanum, in
tract. de signat. rerum externarum & Crollium de signa-
tur. rerum internarum, qui prolixè hac de re agunt.
Quercetanus tamen pro internis signaturis non
illam figuræ, conformationis & colorum constitu-
tionem cuique plantæ peculiarem intelligit: verum
omnium virium ex tribus principiis, sale, sulphure
& mercurio inuestigationem. Nam saporis à sale
esse dicit, odores à sulphure, colorem ex vtriusque,
sed potissimum à mercurio provenire, & propterea
plantas in his aliter atque aliter dispositas esse,
prout plus de alio, de alio minus participant.

Quæ omnia reiicienda non existimo, neque cum *Signatura*
Libanio, in *Alhymia triumphantis* pag. 537. & in *typo*
artio med. ca. pag. 125. facile dixerò, fortuitum esse, si *plantarum*
respondeant res externis formis. Neque enim figuræ *an aliquid*
externæ plantis fortuito obrigerunt; sed à facultate *indicant.*
formatrice, quæ hanc vim à creatore Optimo Ma-
ximo accepit, impressa est. Et à quo, forma nimirum,
pendet rei essentia, omnesque internæ proprietates:
ab eodem etiā producta est forma & figura externa.
Etiā verò quid pleræque figuræ & colores planta-
rum indigent, & quo fine à sapientissimo Crea-
tore iis inditæ sint, nobis ignotum est: tamen cum
experientia testetur, in multis externas figuras vi-
rium internarum indices esse, eas non planè repu-
diemus; sed suos, inter reliquos facultates medica-
mentorum inuestigandi modos, locus signaturis
relinquatur. Præcipuè cum Galenici ipsi longa ex-
perientia compertum habeant, ea ipsa medicamenta,
pleræque partibus, quarum signaturam habent, di-
cata esse atque inseruire. Exempli gratia, Pæoniam,
papauer, vt dictum, capiti & cerebro; herbas capilla-
res, capillorum vitiiis mederi; radices filicis, dentium
dolorem curare: cordi prodesse mala citria; pulmo-
nibus, museum arboreum; spleni, linguam cerui-
nam, ceterach; vtero, aristolochiam rotundam, radi-
ces bryoniæ; vesicæ alkekengi; testibus, satyrium &
orchides; calculo, semen milij solis, radices saxifra-
giæ albæ, & alia plurima ex modo enumeratis. Om-
nino enim in his delectus habendus. Estque in qui-
busdam signaturæ manifestior, quàm in aliis, &
quorundam vires magis peripsectæ, quàm aliorum.

Neque

Neque etiam huic signo soli, vel ut primario fidentur: sed experientia imprimis consulenda est. Neque etiam cum Empiricis in quolibet capitis affectu medicamenta, quæ capitis figuram habent, exhibenda, sed vires propriæ explorandæ, & quod saniores Chymici etiam faciunt, morbi natura consideranda. Quis enim tam fatuus est, ut nucem moschatam, quæ sano, si moderatè sumatur, utilis (nam etiam appropriata immoderatè sumta nocere possunt, ut in croco videre est) in phrenitide aut alio affectu capitis calido exhibere velit.

Neque illud quoque de nihilo est, quod singulis Planetis peculiares plantas subiiciunt. Experientia enim testatur, cælum in hæc inferiora agere, non solum calore & lumine, sed & occulta influentia. Ac cum stellæ quælibet peculiares vires habeant, hinc accidit, ut aliæ cum aliis rebus sublunaribus maiorem sympathiam habeant. Verum hæc non hodie primum à Chymicis inuenta, sed dudum ab Astrologis proposita sunt; de quibus omnibus prolixè tractat Io. Baptista Porta, in *Phytognomonicis*.

An verborum & characterum aliqua vis sit. Secundo loco occurrit quæstio; *An in medicina verborum & characterum aliqua vis sit?* Et si enim Galenici solum medicamentis ex mineralibus, vegetabilibus & animalibus petitis utantur: Paracelsus tamen verba & characteres addit, & morbos aliis remediis incurabiles verbis & characteribus curari posse statuit. Ita enim Paracelsus, lib. 1. *Philosophia sagacis* c. 6. scribit: *Natura vires suas in verba imponit, sicut in herbas & radices ita in Gamabæos.* Et postea: *Imaginationes & characteres dicit esse pyxides, in quibus magna siderum vires asseruet.* Ac pluribus hac de re agit, in lib. de *occulta Philosophia*, titulo de *characteribus*, ubi morbos, qui nullo alio remedio, neque auro potabili, neque quinta essentia antimonij curari possunt, characteribus curari posse statuit; & fas esse hoc facere scribit, quoniâ in hominis salutem cedit. Imò integrum esse, à diabolo remedia accipere, ut supra & libro de *origine morborum*, inuisibilem dictum est.

Verba quid & qua curant. Verum primò verba quod attinet, quanquam vox ipsa naturalis sit: non tamen significat quædam sed *deus* non natura; sed pacto, & ex hominum conuentione. Nā si significatio naturalis esset, & ex sua natura significarent verba, ea omnes intelligeremus, nec tanta esset linguarum varietas, nec vnum verbū apud diuersas Gentes diuersa significaret. Cogitatio quidem apud omnes eadem est: sed verba seu notæ, quibus exprimitur, sunt diuersissimæ, atque eadem etiam verba apud diuersas gentes diuersissima significant. Cum ergo primi inuentores verba tantū notas rerum esse voluerint, quibus animi sui sensa declararent: præter hoc nullā vim habent verba, nec aliquid operantur. Nam omne principium operationis, quod alterantur corpora, qualitas est, naturalisque potentia: resque per qualitates sunt efficaces.

Verba ignota & peregrina. Quod verò verba ignota attinet, docuit quidem Paracelsus, lib. 1. *Philosophia sagacis* c. 6. natura vires suas in verba imposuisse, sicut in herbas & radices. Verū dicit hoc, non probat. Hoc potius verum est, quod de mysteriis Ægyptiorum, cap. de *diuinis nominibus*. Iamblichus Porphyrio quærenti, cur Sacerdotes utantur nominibus quibusdam nihil significantibus, respondit: *Omnia eiusmodi nomina significare aliquid apud diuos seu demones.* Demones nimirum suis cultoribus olim indicarunt, quibus verbis, signis & imaginibus coli & inuocari vellent: atque ita ex pacto valent. Ideoque si aliqua eorum efficacia deprehenditur: ea non verborum est, quatenus verba, sed verba illa valent ex pacto, & quidem eo, quod initū est cum eo, qui primus eam disciplinam à diabolo accepit. Vnde accidit nonnunquam, ut iis, qui talia verba & coniurationes legunt, etsi non intelligant,

quid significant, nihilominus diabolus ex pacto adsit. Cuius rei exemplum recenset Martinus Delrio, *disquisit. Mag. lib. 2. q. 29 sect. 1.* de Cornelio Agrippa, qui cum Louanij commentalem haberet nimis curiosum, accidit, ut peregrè abiret aliquādo Agrippa, & uxori, quam postea repudiavit, clauis musei traderet, addita prohibitione, ne quæ ingredi sineret. Cū verò importuna & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescens, ac in libellū coniurationum incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cum ille legendo pergeret, iterumque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, Dæmon ingreditur, quæritque, cur vocatus esset, territoque ob metū iuueni nec respondenti fauces & spiritum interclusit. Ergo si quid verbis perficitur, à maiore & superiore vi id omne dependet, & ex pacto cum demonibus, qui ita illudunt hominibus, iisque persuadent verba præstare, qui ipsi perficiunt, verbis illis ex pacto prouocari.

Quod verò verba sacra attinet abusus hic illorum est longè maximus. Paulus enim, 2. ad *Timoth. cap. 3. vers. 16.* omnes vsus Sacre Scripturæ exprimit, *πᾶσα γραφή*, inquit, *θεοῦ πνεύματος καὶ σοφίας ὑποδείκνυσι, ὥστε διδασκαλίαν, ὥστε ἐλεγχον, ὥστε ἐπαύρθωσιν, ὥστε πρὸς διόρθωσιν, ὥστε πρὸς διδασκαλίαν, ὥστε πρὸς ἐλεγχον, ὥστε πρὸς ἐπαύρθωσιν, ὥστε πρὸς διόρθωσιν, ὥστε πρὸς διδασκαλίαν.* Tota scriptura diuinitus est inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia. Huius verò vsus nullam mentionem facit. Neque lingua Hebræa, Chaldæa, vel quæcunque alia hic maiorem vim habet, quam reliquæ.

Auger. Ferrerius, lib. 2. *Method. cap. 11.* peculiarem hac de re habet opinionem. Is enim cum & antiquos Medicos hoc curandi genus vsurpasse legeret, ut apud Trallian. lib. 9. cap. 4. lib. 12. cap. 7. lib. 10. cap. ult. Aërium, & alios videre est: à recentioribus verò ad sanguinis profluuium, ad epilepsiam, ad partus difficultatem, ad febres, vulnera, fistulas, luxationes, hernias talia non pauca vsurpari videret; ut ex Fernel. lib. 2. de *abditis rerum causis* cap. 16. patet: Experientiæ & tot illustrium virorum autoritati fidem habendā esse existimat, & iis, quæ sensibus exposita sunt, contra venire, sani hominis non esse; Doctorum verò experientiam inficiari temerarium esse putat.

Curationis autem euentum non è characteribus, non ex carmine prouenire scribit, sed ex vi animi confidentis & cum patiente concordis. Tantā enim vim esse animi nostri, inquit, ut, si quid sibi persuaserit honesti, atque in ea persuasionem firmiter perseuerauerit, id ipsum, quod concepit, agat & potenter operetur: modò alterius, in quem agit, animum non habeat repugnantem ac diffidentem. Nam si fidentem & adiuuantem habuerit, citius, quod intenditur, perfici: si neque fidentem, neque diffidentem, nihilominus vim animi agentis operari. At si fortè æger diffidat, aut planè ridiculum existimet remediū, aut circumstantes habeat, qui fidem eleuent, & remediū coram illo contemnant, præcantanti nullam vim esse, quia persuasioni suæ repugnantem habeat alterius animum. Si verò citra fidem ad incantandum accesserit, operam ludere; nisi fortè tam stupidum alterius animum nanciscatur, ut simulatione se decipi non sentiat.

Verum nec hæc Medici aliàs docti opinio toleranda est. Nam cum imaginatio, cogitatio & animi persuasio sit actio immanens, neque ex corpore in patiens transcat: aliquid in alieno corpore operari nō poterit; neque verbis aliquid à loquente, quæcunque etiam cogitet & imaginetur, in rem, quæ incantatur, deriuabitur. Et si Medici firma persuasio est principalis causa huius curationis, quæ sit, quod nō quibuslibet verbis curatio perficiatur, sed definitis quibusdam? Nā etsi Ferrerius putet, virum doctum & sibi constan tem non solum, quæ vulgo probata dicuntur, verum

Verba sacra.

Augerius Ferrerius de verbis & characteribus opinio.

verum quoque alia à se inuenta, vel quæcunque illi ad manum aut in mentem venerint, usurpare posset: tamen nondum eius rei specimina edita sunt, sed certis quibusdam carminibus verbisque vis ea ab autoribus tribuitur: aut si quibuslibet idem potest fieri, causa non est in Medico, sed in agrote, ut mox dicetur. Et si vis curandi, ut ipse Ferrerius concedit, non est in carminibus & verbis, sed in cogitatione ac imaginatione Medici; quid opus verba accedere? & cur Medicus tacitus non id præstaret, quæ loquens?

Vis, quam
v. rba habere
videtur,
vnde?

Nimirum si verba aliquis effectus sequitur, quem ex se habere non possunt, necesse est, ut fiat à dæmone, ut antea dictum: aut si dæmonis auxilio id non perficiatur, vi imaginationis ægri perficitur; quia ratione ipse Hippocrates fiduciam ægri ad morbi depulsionem conferre dixit. Id quod ipse Ferrerius confitetur, dum scribit, si æger diffidat, aut remedium tale ridiculum existimet, incantationis nullam vim esse posse. Contra verò etsi Medicus citra fidem & persuasionem ad incantandum accesserit, nihilominus effectum sequi, modò æger Medico incantanti fidem habeat, & tam simplex ac stupidus sit, ut simulatione se decipi non sentiat.

Characteres.

Magia origo.

De Characteribus & Sigillis ferè eadem ratio est. Equidem non Paracelsus primò vel Chymici Characteribus & Sigillis aliquam vim tribuerunt; sed iam olim Astrologi & hos secuti quidam Medici, atque imprimis Magi. Nam, ut Plinius hac de re scribit, lib. 30. natural. hist. c. 1. *Magia fraudulentiſſima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimisque seculis valuit. Auctoritatem, idem inquit, illi maximam fuisse, nemo miretur: quando quidem sola artium tres alias imperiosissimas humane mentis complexa in unam se redigit. Nam primò in Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse, velut altiore sanctiorèque, quam Medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggerit, miscuisse artes Mathematicas nullo non audio futura de se sciendi, atque ea à cælo verissime peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium aſcendit, ut hodie etiam in magna parte gentium prevaleat, & in oriente Regum Regibus imperet. Et reuera ita, ut Plinius scribit, sese res habet, passimque ex Medicorum & aliorum libris patet. Antiquum iam esse iaspidi draconem insculpere & annulis inferre, ex Galeni, lib. 9. de lapidibus, videre est. Alexand. Trallianus, lib. 10. in fine, Herculis erecti suffocantis leonem imaginem lapidi insculptam ac annulo aureo inclusam Colicæ mederi scribit: atque ibidem, quasi rem sacram & non nisi sacris hominibus communicandam, contra Colicam hunc annulum commendat. Decimo septimo vel 21. die lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere, atque in octangulum inscribere, *φύλαξ φύλαξ ἰσ̄ χολῆς: ἡ κορυδαλὸς ἐξήτες*, Fuge fuge, heu bilis: alaunda quærebat. Subiectum autem signum *ΝΒ* in annuli caput scribere iubet. Et lib. 10. cap. 1. contra podagram commendat laminam auream, in qua, Luna in libra vel leone constente, inscriptus sit versus Homeri: *παραχρησ̄ ὁ ἀνὴρ: ἵππὸς δὲ ἐπὶ παραχρησ̄ γαῖα*. Qualia passim alia quoque habet Trallianus. Plurimos vero tales characteres proposuit Paracelsus, in lib. archidoxeos Magic. Ipse tamen, in lib. de Philosoph. occulta cap. de Characteribus omnibus characteribus, signis, pentaculis, sigillis præfert duo; unum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adonai; alterum, in quo eisdem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton (quasi v. tetragrammaton nomen Dei sit) Atque hæc sigilla contra dæmones omnesque incantationes prodesse &*

mira præstare scribit. Neque eo modo se nomen Dei prophanare, aut in vanum usurpare putat: cum istis utatur in hominis commodum, morbosque ab incantatione ortos, & nullo alio medicamento curabiles hisce mediis curet.

Verum non sunt facienda mala, ut evaniant bona, Neque dum monstravit Paracelsus, vnde hæc figuræ suam efficaciam habeant: etsi confidentissimè scribat, eas à fundamento veritatis provenire. Nec alij, qui characteribus efficaciam aliquam tribuerunt, ut Pomponatius, Alb. Magnus, & Astrologi in reddenda effectuum, quos characteribus & sigillis assignant, causa sibi constant.

Characteris
vis vnde.

Quidam à cælo vires istas deducere conantur, & quidem alij aliter. Conciliator, differentia tot. ex illo Ptolomæi, in centiloquio: *vultus sublunarium sabieſtor esse vultibus cælestibus*, id est, species animalium mundi inferioris subiici cælestibus imaginibus, statuit, cælestem scorpionem inferis dominari scorpionibus; serpentem serpentibus.

Verum sit sanè (quod tamen nondum ab iis probatum) scorpiones inferiores subiici signo Scorpionis in cælo: sed quid hoc ad scorpionem gemmæ insculptum? Certè sculptus vel pictus canis vel scorpis non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali.

Opinio.

Alij vim illam instillari sigillis à cælo & stellis dicunt, spiritumque astralem in ea influentem & immissum in mundo sublunari, metallis, lapidibus & plantis illis se non accommodare tantum, verum etiam in eorum substantiam occultè sese ingerere, cum quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensum, familiaritatem mox & continuationem.

Verum concedatur sanè, cælum & stellas non tantum, quod vult in hac quæstione Erasus. part. 1. Diſput. adversus, Paracels. pag. 15. hæc inferiora calefacere & illuminare, atque hoc modo ut causam generalem & communem tempore quolibet unum effectum rebus cunctis demittere: sed statuatur etiam, certas stellas peculiare vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam stellam cum smaragdo, aliam cum adamante, aliam cum rosa, aliam cum alia planta habere familiaritatem. Verum quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti? cur illas suas vires astra non æquè in metalla vel gemmas integras, nullisque characteribus insignitas infundunt, quam in eas, in quas tales characteres insculpti sunt? Certè Pæonia iusto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omnino omnia, quæ amulorum naturalium loco usurpantur, vires suas exserunt, magnes trahit ferrum, & movetur ad polum, sine omni figura vel characteris insculpto. Vnde rectè, ut supra dictum, Galenus statuit, Iaspidem easdem vires habere, siue illi signum scorpionis insculpanatur, siue non.

Alij ita se expedire conantur, dum dicunt, Individua, cum incipiunt esse sub determinata constellatione accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiendi, præter eam, quam habent à specie. Sed sit hoc ita: tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit, cum sculpiri, sed antea erat, & quidem individua substantia erat, atque ex ipsorum etiam sententia astralis spiritus & vis in substantiam, cum qua *συμπάθει* habet, sese insinuat. Inter substantias nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & *συμπάθεια*, non verò inter substantias naturales & figuras artificiales.

Alij in ea sunt sententia, figuram quidem non esse principium operationis, sed tamen ad operationem plurimum conferre. Nam deformis figura in

Characteris
vis vnde.

Vis agendi
vnde.

in animo hominis tristitiam; pulchra, gaudium adfert: & per instrumenta artificum, pro ratione figurarum, variæ sunt operationes, aliæ per ferram, aliæ per securim.

Verum nec hæc alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce? Et cum pulchra delectent, cum videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cum vestibis tecta gestentur, aut raro adspiciantur? & quid ad illam pulchritudinem varia nomina & quidem ignota faciunt? Instrumenta artificum quod attinet, facit figura quidem ad operationes, quæ sunt per motum localem: non vero ad operationes, quæ per alterationem fiunt. In his figura nihil potest, gemmaque, si quas vires naturales habent, sub quacunque figura illas exserunt; scribitque Galenus de Iaspide, loco supra allegato, se eius vim æquè expertum fuisse, sine figura scorpionis, ac cum ea.

Neque alij etiam quid probabile saltem pro Characterum & Sigillorum viribus hætenus adferre potuerunt. Et qui possent tam absurdorum dogmatum rationes & causas reddere, cum sigilla non solum morbos depellere, sed alia etiam hominibus omnibus gratiorum reddere; alia scientiam, ingenium, memoriam; alia principum fauorem, alia victoriam in bello & causis civilibus, alia felicitatem in aucupio, piscatura, venatione, mercatura, alia amicos fidos conciliare; alia hominem ad summos honores euehere; alia omnium votorum hominum compotem reddere, & nescio quæ alia præstare scribant?

Duo enim sunt in Sigillis, Materia & Character, quorum neutri illa vis ascribi potest. Materia à Natura est & vires istas non habet, quod ipsi consentiant: & si haberet, sine figura & chactere haberet, quo modo magnetem ferrum trahere, & alias gemmas suas vires sub quacunque figura & sine characteribus habere constat, ut antea dictum. Characteres ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figuræ sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia; utpote quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ Characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eaque alterant & afficiunt, quatenus talia: sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contra res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales; sed quatenus ex materia naturali constant. Et proinde imagines vel nomina insculptæ materiæ nihil per se præstare possunt, materiæque, si afficiatur à cælo, æquè afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat, nullamque peculiarem vim cælestium corporum influxus recipiendi characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei tribuere possint.

Neque etiam à cælo vires has accipere possunt. Licet enim materia, à qua facta sunt, vires aliquas à cælo accipere posset: tamen illam recipere posset sine characteribus: neque hætenus vlla probabili saltem ratione monstratum est, ad influentiam & vires astrorum recipiendas aliquid facere posse tales characteres. Neque characterum cum cælestibus similitudo aliqua huc facit; cum rerum naturalium cum rebus naturalibus, non artificialibus imaginibus earum consensus sit. Præterea imagines constellationibus & asterismis ex hominum arbitrio & voluntate docendi causæ imposui sunt, qui asterismum, quem piscem aut sagittarium nominant, alio

nomine appellare potuissent: sicut hoc sæculo Hollandi signis illis meridionalibus, quæ in suis navigationibus obseruauerunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt.

Cum ergo ex nulla naturali causa vis aliqua sigillis & characteribus ascribi possit, si aliqua sicut Paracelsus, Arnoldus de Villa noua, Thurneiserus & recentiores alij multa de his producant, in iis efficacia deprehendatur, ea vel imaginationi adscribenda, ut antea de verbis dictum, omnibusque notum est, maximam vim esse imaginationis: vel si abs hac sit, à causa supernaturali illa pendeat necesse est: & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti, quod olim cum suis cultoribus iniuerunt, signis tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonesque talia sigilla & characteres quasi tesseras militares sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eo nimirum, quod diabolus cum eo initit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, ut constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, easque hominum mentibus inferat, vel insertas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo, mediisque ab eo creatis & in salutem hominum ordinatis, ad se quocunque modo auertat. Ideoque talia nihil aliud sunt, quàm nocturnæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarum utitur. Ac proinde tolerandum non est, quod Phædro, in chirurgiâ minore scribit, in tali cura characteristica maiora & miraculosiora delitescere abscondita mysteria maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quam fas sit profari. Debuisset homo temerarius prius demonstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus, & verbis constellatis, quæ appellat, tantam vim inditam esse, quam in alios Medicos ita debaccharetur, eosque blasphemos alactores, qui honorem Deo in summis & miraculosis characteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipso condita sunt, contemplatur, admiratur & celebrat. In Deum verò iniurius & impius est, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et Patres primi ac antiqui Prophetæ, quos cura characteristica vsos scribit, non sunt ij, quorum in sacris literis fit mentio; cum talia superstiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit; sed illi, quorum in Asclepio Hermet. Tr. sineg. fit mentio his verbis: *Quoniam proani multum errabant contra orationem Deorum increduli & non aduerentes ad cultum religionemque diuinam inuenerunt artem, quæ Deo: efficerent, cui inuenta adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miscerent. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas demonum vel angelorum eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alij omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus dediti fuerunt, Platonici scilicet, studiosissimi dæmonum cultores; Cornelius Agrippa, Paracelsus & similes de Magia infami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine dæmonum inuocatione & adiuratione, aliisque modis illicitis, sed vi naturali operari. Nam primò ipsis probandum erat, peculiare virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, & in natura non propofitis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit: implicita tamen adesse potest, agnoscitque diabolus istas quasi tesseras suis cultoribus

Vires quas
Characteri-
bus ascri-
bunt.

Characteri
vis refuta-
tur.

Vires agendi
unde.

Contra Pha-
dronem.

Characteres
Magici tessera
diabolis

coribus semel propositas. Et quis eorum, qui omne superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, & ut Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracel. in archidoxi *Magica* & alibi, propositis significent, aut fidem suam interponere, illas figuras & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Quid studioso illi Louanensi in Museo Cornelij Agrippæ acciderit, ante dictum. Et æquè prohibitum ac nefas est, diabolum implicitè, quam explicitè & expressè colere. Vnde prima Ecclesia gentibus ad Christianam fidem conuersis mandat, in *actis Apostoli*. ut abstineant ab idolothytis, seu iis, quæ diabolo consecrata erant.

An liceat
Magis au-
xilium ad
morbos pel-
lendos uti.

Sed, inquit, Paracelsus: Ergone ægri relinquendi & omni auxilio destituti deferendi erunt; cum medicamenta illa naturalia, & quæ morbis à naturalibus causis opitulantur, morbis per veneficia & à diabolo inductis nihil auxilij adferant? Hic sciendum, primò falsum esse, nullos morbos per Magiam inductos mediis naturalibus sanari posse: cum exempla talium morborum curatorum apud Medicos occurrant. Neque enim omnes morbi à diabolo inducti sine causis naturalibus, sed sæpe ministerio rerum naturalium producantur, qui proinde causis illis remotis per media naturalia tolluntur; accidentibus in primis precibus, & firma in Deum fiducia. Ita obsessis quibusdam à diabolo purgantia melancholiam medicamenta vtiliter exhibita sunt; extanque eius rei historia in centuriis curationum Rulandi & alibi. Est enim humor melancholicus, ut vulgo dicitur, balneum diaboli. Sic per purgantia capilli, acus, ligna & alia miranda, quæ de veneficio suspicionem non leuem mouerunt, vomitu & per alium deiecta sunt, ægrique inde conualuerunt. Et sic sanè, ut nihil opis à mediis naturalibus in talibus morbis percipiatur: non tamen ad diaboli auxilium confugiendum esse, iam supra pluribus monstratum. Omnia diaboli auxilia suspecta & fraudulenta sunt, qui sanat corpus, ut lucretur animam, hominemque à Deo aduersum sibi deuinciat: morbusque quilibet acerbissimus, imò mors ipsa, sanitate à diabolo impetrata opinabilior.

In desperatis
morbis quid
agendum.

Quid ergo, inquires, ægro agendum, si nec à mediis naturalibus auxilium sperari potest, nec à diabolo auxilium perere licet? Contraria contrariis curari rectè dicunt Medici; idque & hic obseruandum. Si ergo à dæmone inductus sit morbus, auxilium diuinum ei opponendum, illudque precibus ardentibus animoque in Deum confiso implorandum. Dominus occidit & viuificat; deducit ad inferos & reducit; onus imponit, & tamen est salus nostra. Ipse reuocandus in die afflictionis, & eripiet nos: Ipse sanabit, quando & quomodo volet. Imò si Domino non placet à morbo liberare, nihilominus cum Dauide dicendum: *Et si me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.*

Curatio
Magnetica.

Cognata huic quæstioni est alia, de curatione, quam appellant, *Magnetica* & vi amuletorum. Multos rerum naturalium effectus esse, qui non per contactum corporeum, sed virtutem, ut appellant, afficitur, nemo hodiè, nisi rerum naturalium planè ignarus, negat. Ita Galenus 6. de *simpl. medic. facult. titulo*; Glycyfida, præoniam collo suspensam epilepsiæ mederi scribit; quod & Fernellius, lib. 2. de *abdit. rerum causis* cap. 17. & alij Medici plurimi confirmant. Vngulam alcis spalinis prodesse, vulgò quoque notum. Aëritem femori alligatum partum promouere, Dioscorid. lib. 5. cap. 118. tradit obseruauitque idem Valeriola, lib. 1. obs. 10. De Satyrio Erithronio Dioscorid. lib. 3. cap. 127. & Plin. lib. 26. cap. 10. scribit, vel manibus solum detentum libidinem vehementer promouere. Sic la-

pis hamarites & bubo exsiccatus, manibus tam diu detenti, donec incalescât, hæmorrhagias sistunt. Garcias ab orto, de *aromatibus Indici*, lib. 1. cap. 53. refert, lapidi Alequeæ in India Orientali eam vim inesse, ut vel de corpore suspensus sanguinem ex quacunque parte affluentem sistat. Tincam piscem ad morum corpori ictero mederi, omnemque bilem in corpore effusam ad se attrahere, referunt Conradus Gesnerus & Kentmannus. Quanta lapidis Nephritici gestati saltem ad pellendum arenulas & calculos sit efficacia, cum alij docent, tum prolixè monstrat Mathæus Vnzerus, de *Nephritid.* lib. 1. cap. 24. Quis non audiuit, contacta torpedine per tridentem, piscatoris manum obtupescere? Umbras quoque arborum quarundam noxias esse, notum est. Quis est, qui vel non viderit, vel fando non audierit, nonnullos conspectum felis, alios verò eius, quam etiam non videt, in cista inclusa præsentiam ferre non posse, sed animo linqui, nec melius habere, antequam felis remota sit?

Inter reliquas verò omnia cum admiranda vis sit magnetis, cum in trahendo ferro, tum in conuersione ad populum: actiones eiusmodi, quæ sine contactu corporeo perficiuntur, à magnete, *καὶ ἑξ ὧν*, *Magnetica* hodie appellari solent. Quæ cum ita sese habeant, & tot passim experimenta suppetant, facere non possumus, quin actiones tales magneticas, quæ absque corporis contactu per occultam rerum sympathiam & antipathiam fiunt, admittamus. Sunt nimirum multæ rerum *ὑποψιαι*, quæ quidem sensibus non percipiuntur, à quibus tamen rerum, quæ se corporaliter non contingunt, occulta *συμπάθεια* & *ἀντιπάθεια* dependet. Et qui tales rerum consensus negare velit, cum vel rerum naturalem summè imperitum, vel temerarium in iis, quæ experientia probantur, negandis esse oportet.

*Aliones
Magnetica
quæ, & unde
dicitur.*

Neque hic Thomæ Erasto, viro aliàs doctissimo, assentiri possumus, qui, *disput. contra Paracels. part. 1. pag. 187. & seq.* omnes tales rerum occultarum consensus negat, scribitque, maximam partem eorum, quæ de hac occulta antipathia rerum scripta reperimus, vana falsaque esse; & se ex plurimis, quorum facere periculum licuerit, nullum inuenisse verum, præterquam, quæ rationem habent imperitis etiam agricolis cognitam: & quæ de gemmarum occultis viribus dicuntur, meras nugas esse; nihilque hac in parte veri esse concedit, nisi quod à manifestis qualitatibus dependeat.

*Erasti contra
actiones ma-
gneticas
sententia.*

Verum enim vero anne & Magnes ferrum trahit & ad polum mouetur ob manifestas qualitates? Nullo modo certè. Quod cum negare non possit: ex vno naturæ miraculo non oportere plura eiusdem generis introducere, contendit. Verum talia miracula, si libuisset, plura in natura obseruare potuisset: obseruaruntque alij viri docti talia non pauca. Et quamuis non negem, aliquam partem eorum, quæ passim apud autores exstant, vana ac falsa esse: magna pars tamen vera est: etsi multa ex iis eorum Philosophorum, qui qualitatibus primis occæcati sunt, oculos effugiant: tantum abest, ut ab imperitis agricolis cognosci possint.

Neque magni momenti sunt, quæ *part. 4. disp. contra Paracels. contra amuleta*, & quæ, quæ in distans fiunt, actiones affert. Cum *naturalia* *παρά* inquit, *sive propter formam substantiæ effectricem*, sive propter certum temperamentum rebus subiectis insint: non aliter mutantur, quam per sensibilem qualitatum alterationem, sive temperamenti mutationem. Quippe forma substantialis per se neque corrumpitur, neque mutatur non mutato temperamento, &c. Et mox: Certo certius est, pharmaca nulla potestate latente morbos abigere, nisi quæ causam expellere, vel morbum ipsum delere possunt.

Verum enim verò, malè præsupponit Erastus, nullas

las in rebus dari qualitates, præter eas, quæ fluunt à temperamento primarum qualitarum, aut si dentur, quæ fluunt à forma, non mutari posse, nisi temperamento mutato sensibilibus qualitarum. Experimentia enim multiplici constat, dari multas occultas qualitates, quæ ab ipsa forma substantiali, non mediante temperamento primarum qualitarum, fluunt. Hæ ergo qualitates cum sui generis qualitates contrarias habeant, unde fit rerum antipathia: possunt illæ qualitates mutari, non mutato temperamento. Nec illud admitti potest, quod putat occultas qualitates non nisi proxima, & quæ contingunt, corpora afficere; in remotiora verò, & inter quæ aliquid interiectum sit, non agere. Reperiuntur enim, ut iam aliquoties dictum, inter quos & feles ea est antipathia, ut ad præsentiam felis etiam cistæ inclusæ, & quam non vident, animo deficient. Et magnetis vires trahendi ferrum nullo obice aut obstaculo impediri posse, ac per tabulam interpositam ferrum à magnete trahi ipsa experientia constat. Et quod Erasius negat, ferrum à magnete per medias carnes & cutem trahi, id affirmat Ambrosius Paræus, lib. 7. Chirurgia cap. 15. Vbi refert, Chirurgum quendam, hernias puerorum curasse magnete in tenuissimum pulverem redacto & cum polenta exhibito, inguine verò, quæ præcipitabatur intestinum, melle inuncto & subtili ferri limatura asperfo. Quod etiam impossibile esse putat, frustum lapidis aut radice appendum cuti tantam vim morbifici humoris educere, aut morbum adeò terribilem ingulare posse, id impossibile planè non est. Et si enim sensibilibus humores vitiosos non educat: in causam tamen morbificam agere alio modo talia possunt. Etenim non ipsi humores, quatenus tales, causa epilepsie sunt, sed malignum illud in humoribus & prava humorum dispositio, & quod peculiari vi cerebro infestum est, quodque in minima etiam quantitate magnas vires habet, ut in venenis videre est. Illud si extinguitur, & qualitas illa si tollatur, epilepsia cessat, humore manente, modò is non totus corruptus sit. Nec impossibile est, humorum aliquem qualitate quadam deposita manere, sicut id non solum coctionibus humorum, sed & aliis rebus apparet. Spiritus vitrioli, exempli gratia, insignem aciditatem & acrimoniam habet: at si aliquod olei vel salis tartari addatur, omnem illam, nulla parte abiecta, amittit.

Verum cum res creatæ omnes virtutem finitam habeant, & aliæ maiorem, aliæ minorem: actio illarum terminis cõcluditur & definitur; & quidem amplioribus vel angustioribus: quos in scholis Philosophorum Sphæram actiuitatis nominant, quod in orbem res naturales suas vires agendo diffundere soleant. Ac proinde & actio illa, quæ per contactum virtualem fit, etiam suis terminis cõcluditur. In qua assignanda, ne fallamur, attendendum. Corpora coelestia vires suas longissimè diffundunt. Elementorum actio angustioribus terminis coërcetur. Quæ verò res per species spirituales & occultas virtutes agunt, longè latius vires suas diffundunt, ut in speciebus visibilibus, sono, odore, & similibus videre est: quorum quædam etiam corporum obstaculis in agendo non impediuntur; sicut in sono patet, qui etiam densissimos muros penetrat. Ideoque non rectè nonnulli sphæram actiuitatis occultarum qualitarum non latius sese extendere putant, quam actio caloris in igne se extendat. Lux enim in ipso igne, ut & in aliis rebus, longè latius diffunditur, quàm calor ignis. Non tamen & hi limites nimis latè extendendi, ut ij faciunt, qui actiones ad plurima milliaria extendunt; cum exemplis è natura petitis id probare non possint. Trahit magnes ferrum, sed non longè remotum. Habet pœ-

nia & alia amuleta suas vires, sed in corpora propinqua, non longè remota.

Per hos ergo occultos rerum naturalium consensus & dissensus, si quæ curationes perfici possunt, eas libenter admittimus. Cur enim impossibile sit, per occultam qualitatem aut *ὑποπόσιον* medicamenti extrà applicati, causam morbicam vel *μίασμα* aliquod, quod sanguinem inficit & corrumpit, partiumque naturalem actionem labefactat, vel discuti vel e corpore extrahi? Ita certè venenum à Scorpionis ictu immissum, à Scorpione imposita extrahitur, à vipera iniectum, carne viperina, alia ab aliis ob similitudinem attrahuntur. Simile enim simile attrahit. Qualia remedia etiam in peste adhibentur, multaque talia experientia comprobata nota sunt, ut oleum Magni Ducis Hetruriae, oleum Scorpionum Matthioli. Ita febres nonnunquam per amuleta vel vesicatoria tolluntur. Et memini non ita pridem quendam quartana diuturna laborantem, tandemque acutissimos in sinistro humero dolores sentientem, ranunculo, nescio cuius consilio, carpo applicato, & à febre & à dolore liberatum fuisse.

Neque est opus, ut ambuletum (quod nonnulli obiciunt) simul habeat vim malam qualitatem introductam tollendi, partique suum tonum & naturalem suam constitutionem restituendi. Causa enim morbifica sublata, natura, quæ nunquam otiosa est, plerumque impressa illa & relicta à causa vestigia sponte tollit & abolet.

Vnum hic attendatur, ne superstitiosa vel Magica, & quæ vel ab imaginatione, vel à causa superiore, & pacto seu explicato, seu implicato cum diabolo pendet, pro Magneticis venditentur. Neque Sigilla & Characteres ad magneticas operationes referri possint: cum illavis, quæ iis à nonnullis adscribitur, nullo modo naturalis sit: & nec probabile quid ij, qui Sigillorum vires, quas ipsis tribuunt, naturales esse contendunt, pro sua opinione stabilienda afferre potuerint: sed si Sigillum aliquam vim habere deprehendunt, quæ non sit in gemmis vel metallis, ea, ut dictum, vel imaginationi vel vi superiori ascribenda.

Quo loco & alia quædam habenda sunt, quæ passim circumferuntur, viris doctis & prudentibus considerandum relinquo; cuiusmodi sunt Aqua Martia & fortitudinis, balsamus magnanimitatis, & alia quædam, ab Andr. Libauio, in defensione Syntag. arcan. Chym. contra Henning. Scheunemannum action. 1. cap. 3. proposita. Portentosa est quoque Lampas vitæ & mortis, ab Ernesto Burggrauio descripta. Lampas, inquit, hæc siue lumen incensum semel, ardet ingiter, quoad homo ille, è cuius aptatur sanguine, vitalem ducit spiritum, atque eodem, quo eundem efflat ipse, hora, siue momento siue puncti, simul cum eo extinguitur. Scito insuper: si flamma luculenta sit, elevata, tranquilla & immota, nihil homo iste, quod vel corpori vel animo graue sit aut molestum, sentit: sin verò secus habeat, & assurgens flamma variè scintillet, aut depressior sit, aut nubilosa & torpida; indicium tibi anxietatis, tristitie, catærorumque pathematum esto. Perpetuò enim ex congenitis Microcosmi influxibus astralibus, ac naturalibus inclinationibus, cum & sanguis ille à sanguine ipsius hominis, & corpus eiusdem à substantia huius ipsius sanguinis, à quo sanguis ad præparandam Lampadem mutuo quasi sumus est, nutriatur flamma ista pro statu & habitu istius hominis siue prospero siue aduerso emicat, & spectandam sese præbet. Si hæc non est Pyromantia, nescio, quid pyromantia sit. Et an non talis artifex Deo æquiparatur, qui solus corda & animi affectus scrutatur; & cui soli dies vitæ & mortis nostræ noti sunt.

Nullò verò modo ad magneticas, & quæ in di-

Curationes
magneticæ.

Magica pro
occultis
Qualitatibus
non vendi-
tanda.

Lampas vitæ
& mortis
Ern. Burg-

Incarnatio
per Imaginē

Sphæra acti-
uitatis.

Paracellus imaginibus tribuit, quas, ut supra, cap. 13. dictum, ad similitudinem alicuius hominis vel membri eius, forti fide, & firma ac fixa imaginatione fabricare, atque illis medicinam adhibere iubet. Cum enim nec imago talis in hominem longè absentem, cui similis est, ullam ex se vim agendi habeat; neque ab imaginatione ille effectus dependere possit, ut antea monstratum: tales imaginationes, siue ad nocendum, siue ad curandum sint compositæ, merè Magicæ sunt, & effectus omnis, qui sequitur, à diabolo pendet. Cuius incantationis Magicæ passim apud Gentiles mentio fit. Horatius *serm. lib. 1. Sat. 8.* de Canidia & Sagana, ac duabus imaginibus, quarum altera supplicium, eius vice, quem representabat, patiebatur, altera exercebat, ita scribit:

*Lanea & effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem,
Cerea suppliciter stabat, feruilibus, usque
Iam peritura, modis.*

Et de Medea Ouidius:

*Deuouet absentes, simulachraque cerea fingit,
Et miserrum tenues in iecur urget acus.*

Talis quoque, lutea & cerea, procul dubio fuerunt imagines, non verò rudis limus & cera, de quibus Virgilius, in *pharmacœuria*, quibus mulier in magicis sacris maritum suum ab urbe domum reuocare conatur:

Limus hic durefcit, & hac ut cera liquefcit

Vno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.

Atque hoc modo per incantationem aliquibus damnum illatum esse historiæ testantur, ut apud Zonaram de Simone principe Bulgariæ, Hectorem Boëtium, de Duffo Scotiæ Rege, & Genebrandum, *lib. 4. Chronolog.* de Ludouico Rege Galliarum videre est.

Ideoque omnes effectus titulo & exemplo magneticarum, aut aliarum admirandarum operationum in natura palliari non possunt. Alias & venefica, furcâ vnguento magico delibutâ per aerem inuenta, sese volatu animalium, & sagittarum aliarumque rerum grauium per aerem motu se excusare, & vim sui vnguenti prætereferre posset. Atque ut magicæ actiones à naturalibus distinguantur, circumspeditione opus est; neque sufficit effectum aliquem adesse, sed de causâ eius inquirendum, & an à naturali vi vel diabolica potestate fiat, dispiciendum.

Magres.

Qui autem penitus actiones magneticas cognoscere, & occultarum rerum *συμπάθεια* & *ἀντιπάθεια* inuestigare cupit, magnetis naturam diligentius inquireat, autoremque, qui de eo scripserunt, consulat: & qua ratione actiones illæ medicationesque, quæ sine corporali contactu fiunt, perficiantur, rectius intelliget. Est enim hæc vis in magnete maximè conspicua, atque ab eo, ut dictum, etiam nomen obtinuit. Neque alicui mirum videtur, quod *ὑπερβολαί* illæ & vires ad loca sæpe remota pertrahunt, aut quod vna res, vnam saltem rem afficit, reliqua verò non afficit. Nam aeri externo & qualitatibus primis nulla in hæc agendi potentia est; sicut videmus species visibiles sine omni mutatione in aere tam calido, quam frigido, tam humido, quam sicco, tranquillo & à ventis moto propagari. Deinde ea saltem se mutuo afficiunt, quæ naturalem cognitionem habent: sicut videmus à sono tantum aures, non oculos vel nares affici; ab odore nares, non oculos vel aures affici. Sed hac de re & de modo, quo actiones, quæ sine corporum contactu per tales *ὑπερβολαί* expediuntur, iam supra etiam cap. 10. actum, totiusque Magiæ naturalis, quæ reuera tali est, fundamentum hîc consistere, & ex his occultis rerum effluuiis & *ὑπερβολαί* petendum esse dictum.

An planta
certo siderum
posita colligi
genda sint.

Videtur huius loci & illa quæstio esse, qua controuertitur, An plantæ ad vsum medicos certo tempore, & quidem secundum stellarum aspectus & positus, colligi debeant. Negant quidem hoc plurimi, atque

inter eos quoque clarissimus Erastus, *p. 1. disp. cont. Parac. p. 190.* & sacris literis prohibitum esse autumat: & in plantarum collectione ad id tantum attendendum esse, ut alia vere, alia æstate, alia autumnu colligantur, alia cælo sereno, alia pluuio, alia aëre calido, alia frigido. Verum ubi in sacris literis hoc prohibitum sit, ego quidem nescio. Aut iisne etiâ prohibitum est, ut ligna ad ædificationis vsum potius deorescente, quam incrementu sumente Luna cædantur? in plantis quibusdam serendis & arboribus inserendis Lunæ *φάσις*, quod agricolis est notissimum, obseruetur? Ergo hic potius cum Matthiolo, in *praefat. in Dioscorid.* & plurimis viris doctis, cum quibus hîc Chymici plerique consentiunt, statuo: in plantis quibusdam colligendis certos siderum adpectus obseruandos esse. Cum enim inferiora hæc à superioribus gubernentur, & cum iis consensum habeant, non absurdum est, pro vario cæli positu vires plantarum quarundam fortiores vel debiliores esse. Putantque plurimi doctissimi viri, quod notissima & celeberrima contra epilepsiam planta *pæonia* non omnium votis satisfaciât, causam nullam aliâ esse, nisi quod non iusto tempore colligatur. Et Galenus, *l. 2. de antidot. cap. 11.* Alyssum herbam contra canum rabiosorum morsus inter caniculæ æstus colligendos esse docet. Atque ex rei Medicæ utilitate esset, talia plura diligenter annotare.

Porrò de medicamentis, quæ ad sanandos morbos vulgò adhibentur, etiam non parum dissentiunt à Galenicis. Primò quidem, ut vbiq; ita & hîc qualitates primas carpunt plerique & non magnificiunt. Verum contra experientiam, qua constat, ab excessu qualitatum primarum intemperies in corpus humanum induci, & per contrarias easdem rursum expugnari posse. Et quid saltem frigidus potus possit, ex Galeno & quotidiana experientia patet.

Illud tamen hîc diffidendum non est, eos parum rectè ægrotorum rebus consulere, qui saltem ad primas qualitates intenti occultarum proprietatum nullam rationem habent quod tamen facere & vtile & necessarium est. Cum enim, exempli gratia, calidorum & frigidorum medicamentorum ingens sit numerus: singulæ tamen calidorum & frigidorum medicamentorum species speciales & singulares habent proprietates, quibus vnum ab alio differt, & quibus diuersis partibus & morbis dicata sunt. Et proinde non solum in præscribendis medicamentis primis qualitatibus intentum esse, sed & quæ cuique parti & morbo propria sint medicamenta, considerare decet. Atque vtilius est, in capitis morbo frigido adhibere betonicam, rorem marinum, stæchadem Arabicam, quam piper, veronicam, aut pimpinellam &c. Præstat pauca, probata tamen & propria medicamenta in vsum habere, quam nimium generalibus qualitatibus primarum regulis solum niti.

Deinde etsi Chymici plurimi vulgaria medicamenta integra, qualia à natura nobis suppeditantur, non planè reiciant: tamen aliqui eorum omnia ferè medicamenta, quibus adhuc vsque diem Græci, Arabes, Galli, Itali, Germani, aliæque nationes vsæ sunt, ac passim in Pharmacopoliis parantur & prostant, omnia venenata & maligna esse proclamant, & propterea non nisi arte Chymica ab impuritatibus separata & præparata in vsum trahenda esse censent. Idque per omnes classes medicamentorum probare conantur.

Et primò quidem Purgantia quod attinet, etiam Galenicorum & Græcorum ac Arabum medicorum consensu malignitatem in purgantibus reperi, & ut Galenus, *commun. 2. de ratione vicius in acutis*, ait, medicamentorum purgantium naturam corporum nostrorum naturæ contrariam esse & deleteriam quasi, asserunt. Et in specie, quod hîc recensere, ut notum, operæ

Qualitates
prima in eu-
rando quid
possint.

Vulgaria
medicamen-
ta non reii-
cienda.

Purgantia.

operæ pretium non putamus, quæ singula purgantia corpori nostro damna inferant, ex Græcis & Arabibus prolixè recensent, & hinc omnia, quæ in officinis vulgaribus purgantia exstant, ut venenata reiciunt; nullumque illorum vsualium medicamentorum est, nulla pilularum, potionis vel electuarij purgantis descriptio, quæ ipsis veneni labe infecta non videatur.

Alterantia.

Deinde & Alterantia, venenata, maligna, corrosiua ac impura esse eodem modo probare conantur. Crocum secundum Dioscoridem, lib. 1. c. 25. lethale esse, si 3ij. pōdere sumatur. Coriandri perniciem è Dioscoridis l. 6. c. 9. notam esse scribunt; ut & papaueris, hyoscyami, cicutæ, absinthij, & aliarum plantarum plurimarum noxam & incommoda. Neque solum in his, quorum quædam incommoda nec Galenici planè negant, venenatas qualitates euidenter conspici asserunt, sed & ea, quæ sanitati solum inferuire videntur, rosas, violas, melissam, valerianam, lauendulam, stœchadem, betonicam, argentum, aurum, ab impuritatibus non esse libera, sed morborum, mortisque adiunctas habere radices existimant, quæ velut adiuncti hospites fallaci seruitutis imagine opportuna nequitia expectent tempora, atque ubi exaltata & ab aliis separata fuerint, calamitosa symptomatum perniciem ostendant innatas vires & dissolutionum ac mortis auctores existant.

Venenis in medicamentis origo sec. Paracels.

Porro labem & malignam istam remediorum qualitatem ob peccatū pœnæ loco à Deo inflictam esse, & naturam in calamitosam sortem transplantatā non producere iam puras essentias, sed in libra vna croci decem uncias veneni reperiri. Qui moderatiores sunt, venenata quidem omnia medicamenta esse non dicunt: multum tamen impuri habere admistum quod vires viles impediatur, ac eos, qui integra medicamenta exhibent, nō secus facere, ac si quis aues cum nidis coqueret, cochleas cum testis deuoraret.

Vulgares medicamentorum preparationes reiciunt Chymici.

Alchymiam verò vnicum instrumentum esse, quo non solum maligna ista qualitas ob peccatū à Deo insita tollatur, verum etiam impuritates, quæ vim & potestatem spiritus viuifici impediunt & frangunt, abiciantur. Vulgares verò istas medicamentorum preparationes, quibus medicamenta incisa, contusa & in puluerem redacta, per se aut vino, aqua, sero lactis, aliōve liquore, vel etiam saccharo aut melle excepta, sub pulueris, potionis, electuarij, pilularum, vel alia quacunque forma, adiectis quoque aromatis, exhibentur, planè reiciunt, & ista præparatione & mistione, pestiferas & venenatas qualitates medicamentorum non tantum nō corrigi, frangi & debilitari, verum potius longè peiores & ferociores reddi censent. Etenim ipsius Galeni, de simpl. medic. fac. cap. 15. testimonio malignas qualitates non tolli aliorum admistione, sed saltem gustum falli, existimant: vnde postea medicamenta assumpta non minori vehementia, quam si sola exhiberentur, suam ferocitatem exferant, & æquè, ut antea, corpori inimici maneant & vires debilitent. Atque hinc etiam iuscula abluentia post sumtas purgationes frustra exhiberi dicunt. Et hinc longam texunt historiam symptomatum, quæ ex purgantium vulgari modo præparatorum vsu excitata sint.

Quæ in vulgari medicamentorum preparatione reprehendunt Chymici.

Neque mirum esse putant, si hæc ita fiant; cum nulla in vulgaribus præparationibus puri ab impuro fiat separatio, neque venenata qualitas longa fermentatione mitigata fuerit. Maximam partem istorum medicamentorum non fermentata exhiberi, & licet quædam composita diutius asseruentur: tamen in istis cruda, crassa & impura ita misceri, ut nulla possit fieri fermentatio.

Composita medicamenta.

Atque hinc in vulgares componendi medicamentorum leges inuehantur. Primò enim reprehendunt, quod nimis magnus medicamentorum numerus in

compositis coaceruatur. Cum enim quilibet morbus vnicam naturam habeat, & propterea vnicum remediū appropriatū requirat, frustra etiam viginti vel triginta, aut plura coaceruari, ubi vnicū simplex medicamentum sine vlla aliorum permistione sufficere possit. Deinde cum cibus simplex sit optimus in homine, varius verò noxius: multo magis in corpore ægrotante & debili simplicia medicamenta cōuenire; naturam verò debilem tanta medicamentorum farragine offendi. Præterea habere nonnulla medicamenta certam inter se repugnantiam, quam nisi medicus lōgo vsu & experientia nouerit, vnius interdum permistione multorum egregias vires obtundi. Et si enim quædam similes effectus edere videantur: occultis tamen quibusdam viribus dissentire possunt, quarum ratione, si vnam compositionem ingrediantur, se mutuo oppugnent. Ideoque necessarium esse, ut in composito simplicia non solum primis, sed etiam occultis & omnibus omnino qualitatibus consentiant. Id quod medicum præstare, difficile est; cum vnica natura veras miscendi leges calleat, quæ mortalibus ignora sint. Atque hinc factum esse scribunt, ut doctissimi olim Medici, Hippocrates, Galenus, & alij raro operosiores compositiones vsurpant, sed vnicò vel duobus aut tribus simplicibus iunctis mira effecerint. In hunc sensum multa coaceruant, quibus ipsi Medici Galenici contra nimis operosam medicamentorum compositionem vruntur, & ex Plinio loca quædam, in quibus in composita medicamenta inuehitur, colligunt.

Quas verò compositionis medicamentorum causas asserunt Medici Galenici, eas planè reicere conantur isti recentiores. Primò enim quod dicitur, si nullum medicamentum simplex morbo idoneum suppetat, componendum esse tale: id negant, & nullum esse morbum dicunt, qui non legitima sua habeat remedia, & vbi que locorum simplicium præstantissimorum magnam suppetere copiam. Quod verò compositarum intemperierum causa plurima mendicamenta interdum miscenda sint, id planè negant, vanumque esse dicunt, morborum & sanitatis causas qualitates istas statuere. Deinde quod eo fine compositio medicamentorum necessaria esse statuitur, quod medicamentum simplex ob venenatam malignamque qualitatem correctione, aut si quod sit imbecillum aut ignauum, stimulo opus habeat, & id reiciunt, & malignam venenatorum medicamentorum qualitatem non solum corrigentibus istis adhibitis non minui, sed etiam augeri statuunt. Quod verò purgantium ignauorum & imbecillium vis acriorum permistione stimulari possit, experientia catere, dicunt. Neque etiam directoris opus esse existimant. Si appropriata & Chymicè præparata adhibeantur medicamenta, nec attenuantibus, nec directoris opus esse. Neque etiam opus esse, ut corroborantia addantur; cum omne remedium ita affectum esse debeat, ut non noceat, sed prosit. Ita nec durationis causa opus esse, ut componantur medicamenta; cum si Chymicè præparata remedia fuerint, etiam si simplicia sint, diu integris viribus persistere possint. Tandem nec ad incunditatem conciliandam compositione opus esse putant, cum, si Chymicè præparata sint, satis iucunda esse soleant.

Verum itaque medicamenta præparandi modum saltem esse penes Chymicos statuunt: vulgares verò præparationes, cum scilicet medicamenta contunduntur, in puluerem rediguntur, scinduntur, assantur, vruntur, infunduntur, coquantur, & inde ex iis vel per se, vel cum saccharo, melle, succo aut liquore aliquo, ut vino, sero caprino, & similibus variæ medicamentorum formæ fiunt, ut pulueres, cōserua, tabulæ, trochisci, pilulæ, electuaria, cōdita, eclegmata, infusa, decocta, syrapi, toto cœlo aberrare, scribunt.

Compositio- nis medica- mentorum cause à Chymicis re- jciuntur.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

832 De Medicament. & methodo medendi.

In hisce enim præparationibus omnibus spiritum illum naturalem, actionum omnium autorem dummo illo, quo conclusus est, carcere non liberari, venenum à medicamento, purum ab impuro non separari, impdicamentorumque vires perdi ac dissipari; atque hinc crudis istis, immaturis, venenatis, deleteriis, corrosiuis & ingratis medicamentis maximum hominibus dñum inferri, eadēque ægris plerumque tantam nauseam parere, vt sola imaginatio ne etiam ægris molestiam concitent, & nonnulli mori, quam talibus medicamentis vti, malint.

Decoctiones reprehenduntur à Chymicis.

Postea verò in specie pleraque vulgò vñtatorum medicamentorum præparationes & formas reprehendunt. In coctionibus, aiunt, plurimæ & præstantissimæ vires deperduntur & euaporant: impuritates nō separantur, saporum, odorum, caliditatis, frigiditatis & similibus qualitatibus ingratis impressiones relinquuntur; quæ clarificatione per oui albumen, vel admistione sacchari, mellis & aromatum corrigi non possunt: vires medicamenti alienæ humiditati commiscetur, indeque debilitantur.

Infusiones

In infusionibus non omnes vires extrahi dicunt, sed eas solùm, quæ in tenuiore sunt substantia: præterea aqua, vt in syrupis, decoctis, vires easdem obtundi.

Syrupi.

Syrupos verò inprimis ob saccharum & mel, quæ acutissimos & venenatos spiritus & abominabiles feculentias contineant, auersantur.

Electuaria.

Electuaria purgantia reiciunt; quod non fiat in iis impuri à puro, veneni à medicamento, corticis à nucleo separatio, sed crudas radices, cortices, fructus & similia contineant, ac dissenteant rerum mixtionem habeant.

Pilula.

Pilulas quoque venenata, deleteria, corrosiua & impura, nulla artificialia adhibita præparatione continere pharvacapurgantia, pulueresque illos, è quibus fiunt pilulæ, promptè in venas distribui non posse, sed diu in ventriculo hære, scribunt.

De alterantibus & præparantibus idem ferunt iudicium, nimirum in pulueribus, conferuis, conditis, eclegmaris, electuariis, tabulis, trochiscis commisceri res naturæ planè diuersissimæ, & non aliam in iis esse harmoniam, quam in lupinis & ouillis chordis, ac nullum vlliis hominis tam robustum esse calorem, qui cruda illa & solida medicamenta vincere possit. Quo nomine etiam reprehendunt confortantia medicamenta, confectioes latificantes, diargaritum & similia: cum tam solida iis admisceantur medicamenta, vt à calore nostro, quod exhilarent, & spiritus reficiant, resolui non queant.

Quid in vulgaribus medicamentis reprehendant Chymici quidam.

Atq; vt ipsorum verbis hæc omnia in summā contrahantur, vulgatum medendi & medicamentæ præparandi modum improbant; quod, quibus vñuntur, tam purgantia quàm alterantia, sint venenata, deleteria, corrosiua, impura, iniucunda, inefficacia, variè inter se confusa, peregrina (de quo postea etiam dicitur) naturis nostris contraria, variisque modis corrupta & adulterata; quod in iis omittantur (de quo etiam postea monebitur) lapides, mineralia & metalla; sintque ita præparata, vt non tantum qualitas venenata non sit sublata, verum potius deterior reddita, sintque præparationes omnino illegitimæ & spuræ, vt nulla doseos obseruetur vel obseruari possit ratio. Hinc pharmacopolia vulgata miris modis exagitant, pyxidesque illa in pharmacopoliis deauratas nihil aliud esse scribunt, quam vasa immunditici, cadauera & sterora medicamentorum continentia.

Chymicorum medicamentorum laus.

Contra verò Chymicas medicamentorum præparationes laudant & extollunt. Primò quidem, quod vires medicamentorum Alchymicæ beneficio rectius cognoscantur & inuestigantur. Inueniri enim dicunt plurima simplicia medicamenta, quæ propter diuer-

sas partes diuersas vires habeant, purgent & adstringant, vt rhabarbarum; inficiant veneno, & veneno resistent vt scorpius & vipera; calefaciant & refrigerent, vt acetum: quæ vt rectè cognoscantur, separatione Chymica opus esse, vt vires, quas expetimus, sinceræ atque ab aliis separatæ habeantur.

Deinde cum danda sit operâ, vt citò, tutò & iucundè medeamus, primum fieri non potest, nisi talia medicamenta vsurpentur, quæ summam penetrandi vim habeant, in ventriculo non diu morentur, sed mox suam vim exerant, postea efficacia & valida sint, ac morbum radicitus tollant. Talia autem sunt medicamenta Chymica, quæ à materia crassa, quæ operationem impedit, separata sunt, viribus exaltata & spirituosâ, ac propterea naturæ minus negotij facessunt, vt in actum deducantur.

Præterea eadem sunt tuta. Nam quæ vulgò operosè per corrigentium admistionem, sæpe tamen incerto euentu, instituuntur malarum qualitatibus emendationes, ex felicis & rectius operationibus Chymicorum absoluntur, quarum beneficio alienæ & noxiæ qualitates tolluntur, solum verò puræ & expetitæ medicamentorum vires conseruantur, atque etiam exaltantur & augmentur. Imò Chymica arte ex venenis tuta medicamenta fieri possunt. Notissima enim est venenositas mercurij & arsenici: vtrumque tamen ita præparari potest, vt sine periculo inter corpus assumi possit. Tandem etiam Chymica medicamenta sunt iucunda & grata, vt sine vlla nausea assumi possint.

Sunt quoque quidam ex iis, qui pleraque medicamenta vulgaria tam alterantia, quam purgantia, vt hemodactylos, turpethum, rhabarbarum, costum, caryophyllos, scammonium, soldanellam, cinnamomum, calamum aromaticum, elaterium, sennâ, mechoacannam, spicam Indicam, agricum, mannam, colocynthidem, sebesten, dictamnium Creticum, bolum Armenum, terram sigillatam, sanguinem draconis, cassiam, zedoariam, crocum, grana paradisi, lapidem Iudaicum, opium & similia eo nomine reiciunt, quod sint peregrina, & cum magno ægotantium detrimento in vsum trahi scribunt. Naturam diuitem vbiq; saluberrima diffudisse remedia dicunt, ita vt nulla necessitas sit peregrina conquirere & domestica negligere. Imò peregrina ista corporibus nostris minus conuenire, Naturamque, quæ omnibus prouidit abundanter, proculdubio etiam facturam fuisse, vt ista apud nos nascerentur, si nostris corporibus conuenirent. Ideoque Deum inuidiæ argui, si exotica præferantur, vtpote, qui remedia cuilibet regioni ad subleuandos morbos non creauerit. Et cur qui animæ nostræ prospexit, etiam corpori nō prospexisset. Præterea dicunt, nostra posse colligi cōuenientibus tēporibus, cū sæpe ignoretur, quādo peregrina collecta, & quāmodò iustè asseruata sint. Et talia multa, quæ Tabernæmontanus & alij medici Galenici de nimio abusu peregrinorū, & cōtemtu domesticorum medicamentorum scripserunt, ex iis colligunt & contra vniuersam Medicinam Galenicam detorquent, tandemque concludunt, medicamenta ista peregrina Arabum medicorum nugamenta, & Seplasiariorum & Pharmacopolarum, suis potius commodis, quàm agrorum salutis intentionum, esse commenta.

Denique & hoc carpunt, quod Galenici Medici lapides, metalla & mineralia vel negligant, vel rarius adhibeant: cum tamen ex omnium medicamentorum genere sint præstantissima, & vegetabilia ad plurimorum morborum extirpationem non sufficiant. Licet enim vegetabilia etiam planè non reiciant: tamen pleraque esse imbecilliora statuunt, quàm vt morbos firmis radicibus inherentes extirpare possint; cum sint fugacis vitæ, nec stabilem balsamum obtri-

Peregrina medicamenta reiciuntur à quibusdam Chymicis.

Mineralia & metalla commendantur mihi.

obtinere, nec à putredine præferuent, quod metallica præstant, quæ diu integra conseruantur. Mineralium enim, præcipue perfectorum metallorum, spiritus corruptioni minimè obnoxij sunt, & propterea vires suas efficaces exerunt: deinde plantæ pleræque à spiritibus metallicis vires suas accipiunt: ideoque & ipsi Galenici Medici eos, qui aliis medicamentis curari nequeunt, ad thermas & acidulas mittunt, quæ omnem suam efficaciam à spiritibus mineralium & metallorum habent. Atque ita cum & materiam medicam selectiorem & efficaciorẽ habeant Chymici, eandemque diligentius præparent, fieri etiam dicunt, ut multos morbos Galenicis incurabiles, apoplexiam, epilepsiam, elephantiasin, hydropem, podagram, quartanam sanent.

Capita ista accusationum nec pauca nec leuia sunt: quæ si omnia probari possent, meritò Galenica, & hæcenus usurpata medicamenta omnia reiicienda essent. Verum ab iis Galenicis vindicare non difficile est. Nam primò quod de veneno maledictione diuina omnibus rebus indito dicitur, sine omni ratione profertur, satisque id dogma supra, cap. 16. refutatum est, ut hic plura addere opus non sit. Et ipsi Chymici saniores hac de re aliter sentiunt, ut videre est apud Rulandum, in *progymnasmatibus alchymia quasi*. 25. Deinde nec ex effectibus hoc probant, nec sequitur, crocum venenum esse, quia nimia quantitate sumptus noxet. Nam vel optima medicamenta & quidem Chymicè præparata, damnum inferunt, si nimia quantitate sumantur.

Præterea valde inepti mihi illi esse videntur, qui illud, quod vsui alicui Medico inutile rebus admistum est, venenum esse cõtendunt. Quasi enim illud, quod ad vnum aliquem effectum utile non est, ob id venenum dicendum sit? Constat, exempli gratia, rhabbarum partibus heterogeneis, & cum parte purgante mixta est quædam pars terrestris adstringens, quæ licet ad purgandum utilis non sit, non tamen ideo venenum est, sed ipsa etiam suum vsum in roborando obtinet. Et sit, purgantia quædam, puta vehementiora, naturam corpori nostro aduersam habere: quid illud tamen contra Galenicòs, vel quid pro Chymicis? Agnuit illam qualitatem in purgantibus Galenus, neque opus fuisse tot Galenicorum in re non controuersia testimonia congeri: sed hoc eorum testimoniis probari debebat, quod ideo, & quia aliquid corpori nostro aduersum obtinent, planè reiicienda sunt. Habet cauteria, sectiones, imò vomitoria sua incommoda, non tamen ideo nunquam adhibenda sunt. Ita etiam purgantia, præsertim fortiora, aliqua molestia ægrum afficiant: commodum tamen, quod adferunt, purgando vitiosos humores, longè maius est. Et si quæ damna insigniora inferant purgantia, id sit, cum non rectè exhibentur. Vnde expressè Fernelius lib. 3. meth. cap. 15. vitiosæ purgationis incommoda recenset, quæ malè omni purgationi rectè institutæ attribuuntur. Et Chymica medicamenta purgantia, nisi rectè adhibeantur, eadem secum incommoda coniuncta habent. Ideoque talia non temerè & quibus vis adhibenda, sed morbi natura, ægri constitutio, & alia, quæ ad purgationem rectè instituendam sunt necessaria, prius diligenter perpendenda sunt, antequam exhibeantur.

Nec est, quod dicat aliquis, non simpliciter talia purgantia reiici, sed cruda, & ut vulgo adhibentur: Chymica verò separatione venenū tolli, ac vtile medicamentum fieri posse. Nam quocumque modo præparentur talia purgantia, nunquam naturam suam planè exuunt; neque adhuc purgans aliquod exhiberunt Chymici, quod purgatio nullam molestiam exhiberet ægro. Et vis illa corpori humano aduersa non tam est in illo crassamento, quod separatur,

quàm in ipso illo succo purgante: neque vllus adhuc inuentus Chymicus, qui illam, salua vi purgante, planè tollere potuerit. Ideoque extracta purgantia non minus cautè, quàm integra, exhibenda. Quæ enim vis erat in integro, & per drachmam vnam vel alteram dispersa, ea in grana aliquot contracta, & à corpore, à quo obrundebatur, liberata, fortior est, & magis corpus afficit: ac gratia sæpe solùm est in paruitate. Ideoque saniores Chymici etiam extractis & Chymicè præparatis purgantibus corrigentia & corroborantia, ut olea destillata, aromatica & alia adduat.

Neque illa ex diuersis partibus compositio à maledictione diuina est: sed Creator rerum omnium pro sua sapientia rebus omnibus naturalibus sua corpora artificiosè composita dedit, quorum partes etiam singulæ suos in medicina vsus habent. Imò Creator potentissimus ac Optimus hoc ipso salutis humanæ prospexit, quod in medicamentis (ut & alimentis), tales partes terrestres admiscuit, ut medicamentosa parti quasi freni loco essent, eiusque potentiam, corpori noxiam futuram, nonnihil cohiberent & remorarentur, ne præceps sit in agendo, ac liberius corpora inuadat, sed lentè procedat, & sine damno agat. Vbi tamen subita & potentior medicamentum Chymicorum vi opus, Chymicè præparata exhibere licet. Exemplum huius rei in omnibus cibis ac potibus inest, in quibus ea ipsa de causa Creator partem alimentosam aliis non alimentosis immiscuit. Nam, verbi gratia, etsi præcipua vini vis ac potentia spiritus reficiendi in spiritu eius sit: tamen longè commodius potus loco sumitur vinum, quàm spiritus vini. Etenim spiritus vini à partibus reliquis, cum quibus mixtus erat, separatus, nimis subito in omne corpus sese penetrat, caput tentat, faciliè inflammatur, iterumque corpus inflammatur ac spiritus accendit, ac subito dissipatur: at cum reliquis vini partibus mixtus gratissimum potum constituit, ventriculum ac reliquas partes blando calore fouet, spiritusque, qui vino inest, sensim cum spiritibus & alimentis miscetur, & in omne corpus distribuitur, eiusque robur concitat. Id quod etiam de aliis alimentis & medicamentis verum. Quæ qui negant, & quibus res omnes naturales ob venositatem ita suspectæ sunt, solis spiritibus nutriendi essent, iisque pro vino & cereuisia spiritus vini, hordei, vel tritici, pro pane & carne, extractum horum dandum esset. Quod si fieret, ipsa experientia procul dubio edocti rectius hac de re sentire inciperent, neque opera Creatoris veneni nomine infamarent. Hinc etiam de Hiuca ita scribit Scaliger, *exerc. 153. sect. 5. Hiuca succus lethalis, farina salubris: eo modo quo porri succus perniciosus, porrum ipsum editur sine noxa. Ratio pendet à duplici causa: una est, partium tenuitas: unde facilis penetratio: altera, libera qualitas & facultas in succo ipso, posteaquam soluta est societas, quam inuenerat cum parte terrestri à primordiis ipsis ortus ipsius plantæque pars aduersa qualitate ferocitatem eius ita cohibebat, quemadmodum crassitie sua tardabat celeritatem.*

Atque ob hanc causam data est corpori facultas secretrix & expultrix, ut partes illæ inutiles corpori alendo à corpore per vias ordinarias euacuentur. Quod ubi fit, corpori nullum damnum inferunt. Idem etiam fit in medicamentis. Et licet facile concedamus, rectè in multis separationem Chymicam institui, & talia facilius in actum deduci ac potentiora esse: tamen sunt quoque multa integra simplicia & ex his composita, ut theriaca & alia, quæ & ipsa facile vires suas assumpta exferunt. Et actum est iam cum eo ægro, ubi vis naturalis ita prostrata est, ut nullum medicamentum in actum deducere, vel cibum concoquere possit.

A a a 3 Tempus

An vulgaria
medicamenta
omnia sint
venenata.

Medicamenta
non frustra
habent diuersas
partes.

An Chymica
purgantia
vulgaria
sint benigniora.

An medica-
menta sum-
per Chymicā
præparatione
indigeant.

Tempus ergo & sumptus sæpe Chymici nimis curiosè perdunt, qui omnia medicamenta, quæ natura ipsa nobis satis rectè præparata suppeditat, resoluerè conantur. Quasi enim conserua rosarū, aliæque plurimæ, vt & condita & pulueres, atque hinc confecta composita non cum summa utilitate in morbis adhibeantur, imò sæpè tutius & cōmodius, quam olea & spiritus. Et certè curiosi interdum nimis sunt Chymici, & frustra multos labores & sumptus impendunt in iis extrahendis, destillandis, vel alio modo præparandis, quæ per se satis efficacia sunt; quæ de re etiam infra, cap. sequente, dicetur. Quæ tamen non eo dicuntur sine, vt Chymicorum medicamenta reiiciantur, cum suam laudem mereantur, & suam sæpe præ aliis prærogatiuam habeant: sed vt solummodo monstretur, medicamenta integræ aut vulgari modo præparata non omnia venenata, atque ob id planè contemnenda esse, sed suo loco etiam suam utilitatem habere. Et annon ipsi Chymici cibos, quibus vescuntur, & suis agris exhibent, non essentiis & oleis destillatis aromatum, sed aromatibus saltem puluerisatis condiunt?

Quæ verò contra vulgarem medicamentorum compositionem adferunt, non eius ponderis sunt, vt ideo vulgaria pharmacopolia planè claudi, & vsitatus hæcenus medicamenta componendi modus plane aboleri debeat. Et pleraque, quibus hîc pugnant, tela Galenicorum sunt, quæ ipsos non ferunt. Nam primò, quæ ex Plinio, Fernelio, Iohanne Baptista Montano, Tabernæmontano, afferuntur, per se clara sunt. Atque omnes doctiores Medici non reprehendunt, qui sine causâ in vno medicamento tot simplicia cumulant: ac temerarium esse iudicant, vt compositis, vbi simplicia sufficerent. Et vitiosum esse censent, in eodem composito ponere simplicia plura eiusdem planè facultatis. Ideoque etsi quidam inepti Medici sint, qui in omnibus fere medicamentis ponunt radices, cortices, folia, flores, semina, fructus, & singulorum sæpe longum catalogum, & hunc modum scribendi formulas medicamentorum in omnibus religiosè obseruant; & à Pharmacopæis, quibus ex ista medicamentorum farragine plus lucri accedit, non raro artis esse putetur, tot medicamenta congerere, & hi, quibus id in vsu est, laudentur & extollantur, alij verò, qui paucis & selectis contenti sunt, vituperentur: talia tamen artificum errata arti imputanda non sunt, nec causæ, ob quas componenda putant medicamenta Galenici, futiles sunt.

Causa com-
positionis me-
dicamentorum.

Nam primò quod dicunt recentiores Chymici, nullum morbum esse, qui non legitima remedia habeat simplicia, & proinde opus nunquam esse, vt plura componantur, fidem non meretur. Quis enim est Medicorum, qui non tam in morbis, quam in causis variam complicationem videat? vbi ad plures scopos medicamenta dirigenda, quod vno simplici medicamento semper exsequi non licet: cum in simplicibus tot facultates iunctæ semper non dentur, quot scopi medico proponuntur. Id cum in morbis temperiei manifestum sit, negant quidem qualitates primas sanitatis & morborum causas esse: sed sine ratione negant; & suprà satis hæc opinio, quæ cum manifestissima experientia pugnat, refutata est.

Interim tamen, quod modò dictum, libenter concedimus, in medicamentis variis miscendis cautè agendum esse, atque opus esse, vt eorum, quæ miscantur, medicamentorum vires & consensus ac repugnantia mutua nota sint, ne ea misceantur, e quorum mixture noxium medicamentum euadat. Spiritum vitrioli sine damno propinari posse, notissimū est: exhibetur & nitrum sine damno. At si spiritus nitri & vitrioli misceantur, fit inde aqua fortis, me-

talla omnia, præter aurum corrodens: eidem si sal armoniacus addatur, fit inde aqua Regia aurum soluens. Tale aliquid inter vegetabilia mista euenire posse, absurdum non est.

Cum eadem experientia, imò suæ sectæ affectis pugnant, qui malignas & noxias qualitates medicamentorum aliorum admistione corrigi negant. Videantur saltem descriptiones Medicamentorum purgantium apud Crollium, qui inter Chymicos hodie non postremus habetur. Si enim sola digestio vel separatio sufficeret ad malignitatem purgantium rollendam, cur adderet suis compositis, cinamomum, caryophyllos, nucem muscatam? cur scammonium succo cidoniorum & rosarum præpareret?

An vis purgandi aliorum admistione intendi possit, necne, vel tartarum docet, quod purgantibus admistum, eorum vim intendit. Etsi enim & illud aluum stimulandi aliquam vim habeat: tamen purgantia, quibus admiscetur, plus purgant, quàm si vtræque seorsim sumerentur.

Directoria quoque inutilia non sunt. Purgantia quidem certos humores respiciunt, sed plerumque cum certis partibus nullam peculiarem conuenientiam habent. Ideoque si iis appropriata, quæ vocant, & certis partibus dicata medicamenta admisceantur, iis quasi vehiculis & directoribus ad partes eas, cum quibus habent conuenientiam, pertingunt.

Quod Roborantia addenda non esse censent ideò, quod nullum medicamentum ita affectum esse debeat, vt noceat: nullius momenti est. Reuera omnia medicamenta eo sine exhibentur, vt profint, non vt noceant: interim operatio quorundam medicamentorum non sine aliqua molestia perficitur: neque Chymici vomitoria talia adhuc monstrant, quæ sine omni molestia operationem perficiant.

Rem quoque manifestam negant, cum durationis causâ medicamenta componenda negant. Si omnia simplicia in spiritus, olea, salia vel extracta resolunda, iisque tantum vtendum esset, nullo quidem saccharo, medicamenta à corruptione cōseruante, opus esset. Verum sæpe integris medicamentis opus est: neque quisquam vel per aquam vel per spiritum rosarum id præstabit, quod per conseruam rosarum effici potest: id quod de fructibus etiam purimis, quales sunt ribes, cerasa & alia plurima verum est. Ergo integra etiam saccharo admisto in necessarios vsus cōseruanda sunt.

Quod iucunditatem attinet, cuius gratia etiam nihil admiscendum censent, modo Chymicè præparentur medicamenta: illud etiam cum veritate non planè consentit. Multorum n. medicamentorum sapes nullæ præparatione planè tolli possunt, nisi simul ipsa virtus tollatur. Et efficacia medicamentorum plurimorum ita cum sapore coniuncta est, vt nullo modo ab eo separari possit. Tollatur amaritudo absinthij, & efficacia illa, quæ in plurimis morbis præstat, simul tollitur. In extracto rhabbarbari illud nauseabundū & ingratum æquè inest, ac in integro.

Suam ergo, & quidem maximam, Chymicæ præparationes laudem habeant: suus tamen etiam locus vulgaribus præparationibus relinquatur. Et hominis est vel nimis curiosi vel otiosi, omnia Chymicè præparare velle; & vbi vel puluis vel conserua sufficeret, extractum, oleum, vel spiritum exhibere. Et faciunt, qui nullo, nisi Chymicè præparato, medicamento vt volunt, ac si quis sitienti pro vino spiritum vini exhiberet, & cibos non puluere piperis, zinziberis, cinamomi, caryophyllor. croci, sed horum oleis destillatis condiret.

Neque illa Chymicorum medicamentorum commendatio, quod minori dosi & sine nausea exhiberi possint, sufficit, atq; ideo vulgaria medicamēta planè negligenda sunt. Hoc quidem verum est, si medicamentum

Dosis parua
in medica-
mentis Chy-
micis quanti
habenda.

mentum aliquod tutum ita præparari potest, ut virtus eius minori dosi concludatur, gratiam tale medicamentum apud ægros mereri. Verum sola dosis paruitas ad commendationem non sufficit: alioquin multa agyrtarum & empiricorum medicamenta, imò ipsa venena, hoc modo commendari possent. Ideoq; non satis est, ut quid sine nausea sumatur, sed hoc etiam, atque in primis quidem, attendendum, quos in corpore effectus edat. Ergo licet sine omni nausea sumi quid possit: si tamen corpori sumtum noceat, tantum abest, ut eo nomine commendationem mereatur, ut etiam inter venena numerandum sit, quorū multa potui & cibis misceri possunt, ut gustu non percipiantur. Præterea etiam attendendum, non solum quā gratum sit, sed etiam quā Indicationibus respondeat medicamentū. Quia in re à non paucis hodie peccatur, qui ut saltem palato ægrorum inferuant, extractum scammonij, gummi gorre, pilulas vel pulvisculum mole quidem exiguum, vi tamen magnum, exhibent, parū solliciti, an etiam morbo conueniant, & eum humorem, qui debet euacuari, euacuent.

Decocta ut præparanda.

Neque etiam, quæ in specie contra vilitates & vulgares medicamentorum compositiones afferuntur, talia sunt, ut propterea planè aboleri debeant vulgaria medicamenta. Et primò quidem quod attinet decocta, fatendum quidem, hac in re frequentissimè à pharmacopœis peccari: propterea tamen decocta planè reiicienda non sunt; cum aquæ destillatæ, vel alia Chymicè parata in multis id præstare, non possint, quod decocta. Adhibenda porius diligentia, ut errores vulgares corrigantur, decoctio fiat non vase aperto, sed clauso, seu duplici, ne spiritus euanescent, sed collecti decocto addantur; quod per instrumentum idoneum factu facile est. Potest quoque clarificatio fieri non solum per albumen oui, sed commodius per digestionem & fermentationem, per quam crassiores feces separantur & sponte subsident. Nec est, quod aquæ admistio mutatur. Certe ipsi Chymici nec vitrioli, nec alios spiritus solos exhibent, sed cum aliis miscent, quorum vehiculo quasi, in totum corpus penetrare facilius & tutius possint.

In infusiones.

Infusiones etiam ob aquam eadem de causa non reiiciendæ. Nec tamen infusiones solum sunt in aqua, sed & vino, aliisque liquoribus, seu menstruis, quæ appellant, parari possunt.

Mel & saccharum an medicamentis admiscenda.

Nimis verò superstitiosi sunt, quod syrupos & conseruas ob sacchari & mellis admistionem auersantur: quasi cibos melle & saccharo conditos nunquam sine damno comedisent. Neque est, ut spiritus acutissimos & venenatos in iis metuant. Sint sane aliqui spiritus acuti in melle & saccharo: tamen venenati non sunt, & ita à natura misti sunt cum aliis, ut nihil periculi & damni adferant. Verum nondum probarunt, tales spiritus, in saccharo & melle esse: licet variis modis in corpore mutationes & corruptiones subire possint; sicut idem in aliis quoque accidit. Possunt quidem vinum, cereuisia, panis & alia plurima, quibus alimentorum loco vtimur, ita corrumpi, ut homini noceant: quæ propterea tamen non planè reiicienda, aut non nisi Chymicè præparata in vsum trahenda sunt.

Electuaria, purgantia & pilulas & pleraque alia medicamenta vulgaria reiiciunt, quod nulla in iis puri ab impuro, veneni à medicamento fiat separatio. Verum antiqua ista cantilena est, neq; demonstratum, venenum omnibus inesse, aut in omnibus separatione opus esse. Cui tamen liber, etiam ex istis, extracta purgantia parare poterit.

Quædo vulgaribus, quædo Chymicis medicamentis utendum.

Quæ omnia, ut hæc concludam, cum ita sese habeant, errant & ij, qui nunquam Chymicè præparatis medicamentis, sed saltem integris vtuntur, Chymicalque præparationes planè negligunt. Sæpe enim

expedita agendi potentia opus est, quæ maximè reperitur in Chymicè præparatis medicamentis: & diuersæ nonnunquam facultates eidem insunt medicamento, quæ separatione indigent. Errant contra & illi, qui semper Chymicis vtuntur: cum sæpè integro, quale à natura suppeditatur, medicamento opus sit. Medici ergò prudentis est, & Chymicis & vulgaribus ac integris medicamentis instructum esse, & nunc his, nunc illis, pro morborum, loci, temporis, aliarumque circumstantiarum ratione vti.

Cæterum illud quod attinet, quod Galenici eo nomine reprehenduntur, quod exoticis medicamentis vtantur: ut eorum institutum non probamus, qui peregrinis vtuntur, cum domi æquè vtilia habeant: ita præter rem mihi sapere videntur isti, qui exotica planè reiiciunt medicamenta; nec tamen vina, quæ domi suæ non crescunt, nec aromata exotica, quibus cibi quotidie condiuntur, auersantur. *Non omnis fert omnia tellus.* Ideoque negotiationes & commercia instituta sunt, ut vna regio alterius inopiam subleuet. Multæ sunt regiones, quæ nullum saltem ferunt: ideonè illarum incolis cibi insulsi comedendi. Certe metalla, quibus ipsi creberrimè vtuntur, non in suis regionibus inueniunt, sed aliunde aduectis vtuntur. Laudantque iidem Galenum, quod in Cyprum & Lemnum cognoscendi medicamenta, quæ eò loci proueniunt, causa profectus sit. Quo labore quid Galeno opus fuisset, si qualibet regio saltem medicamentis domi suæ natis vti deberet? Verum ipsi absurditatem huius sententiæ tandè agnoscunt, & postquam multis in peregrina medicamentis inuecti sunt, ita suam mentem explicant: taxari saltem id, quod, neglectis nostris medicamentis domesticis, peregrina in vsum trahantur. Verum quid hoc contra Galenicos? Omnes Medici prudentiores illam nimiam curiositatem aut luxuriam potius in medicamentis reprehendunt, censentque, si per domestica medicamenta morbus aliquis curari potest, sine causa exotica anxie conquiri, & sæpe talia, quæ temporis diurnitate ac tempestatis iniuria corrupta aut adulterata sunt. Si verò domestica medicamenta non satisfaciunt: nulla causa est, cur non exoticis vti debeamus. Medicusque peritus adulterata & corrupta à genuinis & integris discernere potest. Nec refert, quod in alio climate nata sunt: cum aromatibus peregrinis quotidie in cibis & medicamentis, imò vinis exoticis, non solum sine damno, sed cum commodo vtamur.

Exoticis medicamentis an vtendum.

Tandem cum recentiores quidam Chymici hoc carpant in Galenicis, quod metalla negligant, vel illis rarius vtantur: hinc quæstio ista explicanda, *An ex metallis & mineralibus parata medicamenta tuto vsum pari possint; & an medicamentis ex vegetabilibus & animalibus desumptis preferenda sint.* Dictum autem est in *Instit. pag. 1263.* nos cum iis non facere, qui medicamenta ex metallis & mineralibus planè reiiciunt. Et si nihil aliud esset, quod vsum medicamentorum è metallis & mineralibus paratorum persuadere possit, thermæ & acidulæ sunt, quarum vis, quæ in morbis grauissimis maxima est, tota à metallis & mineralibus prouenit. Verum & antiqui Medici ista non solum extra, sed & intra corpus adhibuisse, chalybem scilicet, sulphur viuum, æris squamam, æs vsum & similia, pater è *Discorid. lib. 1. c. 17. lib. 5. c. 47. 53. 54. 8. Galen. de medicament. fac. parab. lib. 2. cap. 36 de composit. medicament. sec. loc. lib. 9. c. 5. Celso lib. 2. cap. 12.* Si ergo mineralia & metalla cruda & non præparata, quæque sua malignitate non carent, in vsum traxerunt: cur non chymicè præparatis, & ab arte mitioribus factis, ut liceat præsertim cum euentus respondeat, multique graues morbi eorum vsum depulsi sint.

Ex metallis & mineralibus medicamenta an vsum paranda.

Vt iam testimonia & exempla Chymicorum, quæ

Vitrioli spiritus.

forſan alicui ſuſpecta eſſe poſſent, non adferam: à dogmaticis plurimis ea & uſurpata & commendata fuere. Quis hodie Medicorum, niſi qui forſan eum nunquam vidit, ſpiritum vitrioli non uſurpat? commendat eum Crato, *conſil.* 17. 2. 75. 234. Horat. Aug. *de peſt. lib.* 1. *cap.* 17. & alij plurimi.

Ita ſpiritum & flores ſulphuris, ſpiritumque ſalis plurimi in uſu hodie habent.

Quis neſcit, quantum medicamenta è chalybe præparata ad viſcerum obſtructionem, cachexiam & alios morbos tollendos à plurimis dogmaticis commendentur? ut apud Ludovic. Mercat. *lib. de recto præſtiorum uſu cap.* 7. *de Morb. Mul. lib.* 2. *cap.* 8. Metthiol. *in eorum ſupra lib.* 5. *Dioſcorid.* 6. 54. Hor. Aug. *in tom.* 1. *Epist.* 7. *Capiuacc. lib.* 3. *pract.* 26. Eulſtadium *Rud. lib.* 1. *pract.* 3. Reiner. *Solenand. ſect.* 1. *Conſil.* 12. & *ſect.* 3. *Conſil.* 13. alioſque plurimos videre eſt.

Nitrum præparatum.

Nitrum præparatum, quod ſal prunellæ appellat, hodie in anginis, febribusque ardentibus tollendis feliciffimè uſurpari, pauci ignorant.

Ex Antimonio & Mercurio medicamenta.

Antimonium & Mercurius, etſi fortiora ſunt medicamenta, & omnino cautius, quam reliqua uſurpanda ſint: tamen rectè præparata & morbis conuenienter ac rectè exhibita ea efficere, quæ aliis medicamentis præſtari vix poſſunt, experientia ipſa reſtat; cum bezoardicum minerale & Antimonium diaphoreticum hodiè in multo uſu ſint. Et ſcio puellæ duodecim annorum, multis vlceribus malignis, præcipuè circa iuncturas laboranti, Antimonium diaphoreticum ultra annum ſingulis ferè diebus duodecim granorum pondere exhibitum, cum alia medicamenta nihil profeciſſent, eamque ſanitati reſtitutam fuiſſe. Verum fixa iſta tutius exhibentur. Quæ verò vim adhuc purgandi habent, præcipuè mercurialia, etſi interdum in magnis morbis, ut hydrope, feliciter adhibita non ignorem: contra tamen etiam ſæpe nocuiſſe ſcio. Quapropter cautione opus eſt, ne mercurius vitæ dictus fiat mercurius mortis, vel mercurius vitæ æternæ, ut in *Inſtit. p.* 1444. dictum. Quæ de re plura videantur apud Iacob. Zvvinger. *in exam. princip. Chymic. cap.* 5. & Thom. Mouſſettum, *in Dialogo Apologetico, pag.* 89.

Metalla an in corpore noſtro in actum deduci poſſint.

Neque aliquid ſolidi adferunt, qui ex metallis & mineralibus medicamenta reſciunt. Nam quod docent, metalla eſſe tam dura, ut à calore noſtro in actum deduci non poſſint, verum eſt de plerique integris: ſed ubi ſoluta & Chymicè præparata fuerint, tam actuoſa ſunt, ut & in lingua mox ſuas vires exferant. Et licet aurum (ut id ſolum exempli loco adferamus) ita conſtitutum ſit, ut igni inuictum perſiſtat: tamen Chymicè reſolutum tam ſpirituolum euadit, ut etiam quaſi fulminet, & propterea calcem illam, auri fulminantem lignea ſaltem ſpatula, non ferrea, & quidem leniſſimè tractare, nulloque ignis calore adhibito, ſed ſponte ſaltem exſiccare liceat. Cuius granum vnum atque alterum ſi incaleſcat, flammam cum tanto ſono ac ſtrepitu concipit, ac ſi maxima bombardæ exploſa fuiſſet, & ſcrupulum vnum iſtius auri potentius ferè operari, quam libram dimidiam pulueris tormetarij, Crollius ſcribit.

An metalla ſint corpori noſtro inimica.

Quod verò nonnulli obiciunt, metallica eſſe naturæ noſtræ inimica, nec ab ea vinci poſſe ſciendum, negari equidem non poſſe, pleraque illa corpori noſtro inimica eſſe: verum danda opera, ut illa ipſa vis corpori noſtro inimica tollatur & vincatur, quod arte Chymica fieri poteſt, ut in Antimonio diaphoretico, bezoardico minerali, imò ipſo arſenico videre eſt, quod cum alias præſentiſſimum venenū ſit, Chymica præparatione noxam illam penè omnem deponit. Quod verò deinde dicitur, medicamenta metallica à natura noſtra vinci non poſſe, id nec opus eſt.

Nam alimenti proprium eſt, ut à natura vincatur, & in ſubſtantiam corporis vertatur; medicamenti

verò eſt, corpus noſtrum alterare.

Verum enim verò etſi hæc ita ſeſe habeant: tamen propterea eorum inſtitutum non probandum, qui latiffimos medicamentorum campos paucis metallis concludunt, & nulla fere, niſi metallica medicamenta, uſurpant, & ſe Chymicos eſſe non poſſe putant, ſi è vegetabilibus aliquod in primis vulgari modo præparatum, uſurpent, & hoc vnum agunt, ut in minima doſi medicamenta palato non ingrata exhibeant; quam verò illa interdum violenta, corpori noxia & inimica ſint, parum ſolliciti. Quaſi verò Deus optimus maximus vegetabilia fruſtra condiderit! Memiſſe hic debebant illius, quod Hippocrates habet, *in ſine libri de loc. in homine. In morbis debilibus*, inquit, *Medicamenta fortia non ſunt exhibenda: neque imbecillitas medicamenti paucitate eſt æſtimanda: Et debilibus morbis debilia, valentibus valentia medicamenta adhibenda ſunt.*

An tantum metallica medicamenta uſurpanda ſint.

Ergo, ut rem paucis complectar, primò temerarij eſt, ubi lene & benignū medicamentum è vegetabilibus ſufficeret, fortia è mineralibus ac metallis exhibere; ac omnino tale, quale ſi Herculis perſonæ & cothurnos aptare infantibus velis, ut Quintilianus, *lib.* 6. loquitur. Nec, ut iam ex Hippocrate dictum, imbecillitas medicamenti paucitate æſtimanda vel iucunditate: recteq; ait Sanctorius, *de ſtatica medicina ſect.* 2. *aphor.* 15. *Quid proditerit diſponit viſcera ad malum, ſæpe nec graue, nec iniucundum videtur.*

Quando vegetabilia vel metallica uſurpanda.

Præterea magna cautione opus eſt in metallicis medicamentis exhibendis. Et licet morbus vel morbi cauſſa interdum talia medicamenta poſtulare videatur: ægri tamen natura ea non ſemper admittit. Spiritus vitrioli, ſalis & ſimiles equidem tutò exhiberi poſſunt: ſæpius tamen nimium uſurpati maximum damnum afferre poſſunt, dum in partibus naturalem humiditatem exſiccando abſumunt. Et proinde in ſiccis corporibus cautè uſurpandi. In mercurio exhibendo magna cautione opus eſſe, modo dictum. Scribit equidem Vnzerus, *de Nephritide l.* 1. 26. Nullum ſuauius, elegantius ac præſtantius, quodque non ſolum gaſtui magis ſit acceptum, verum etiam quod minori cum periculo & difficultate, citraque vllius vomitus excitationē ſolum per inferiora purgando operetur, offerri poterit medicamentum, floribus & argenteis, de quibus gr. iij. vel ad ſummum iij. cum pauxillo extracti glycyrrhizæ in pilulas reſecta, vel pyro moſchatellino condito inſerta, aut pulpa ſeu carne ceraſorum conditorum occultata, ſeu coſeruæ violarum, roſarū permixta ſufficiunt. Verum laudes hæc ſunt nimix, & incautis ac credulis facilè fraudi eſſe poſſunt. Experiatur, qui volet, ac animaduertet, non ita mite eſſe medicamentum, ut prædicatur, nec in iſta præparatione Mercurius malignitatem ſuam amiſit. Commendatio verò à ſapore non ingrato, niſi aliàs medicamentum bonum ac tutum ſit, nulla eſt, ſed ipſi etiam cum venenis multis communis. Mercurius dulcis appellatus fere hodiè in omnium Chymicorum ore & manibus eſt, & tutiſſimum habetur medicamentum. Verum non ſemper ſine damno exhibetur. Medicus quidam doctiſſimus cum Mercurium dulcem, rectè præparatum, & quem plurimis, ſine omni damno exhibuerat, ipſe uſurpaſſet, in grauiſſimum periculum incidit. Gingiua enim, fauces & lingua intumuerunt & nigredinem contraxerunt, ut per nigrum menſem nihil cibi ſolidi aſſumere, imò nec iuſculum cochleari ſorbere potuerit, acceſſit ſaliuatio & omnia omnino ſymptomata, quæ mercuriales inuentiones ſequi ſolent. Cuius periculoſiſſimi ſui morbi hiftoriam procul dubio ipſe aliquando in lucem edet, ut metallicorum medicamentorum admiratores & laudatores nimij cautius mercari & alieno periculo ſapere diſcant. Iohan. Francus, ſenior, *in epistolis Chymicis*, ſcribit ſe vidiffè,

Forſan metalla in corpore noſtro in actum deduci poſſint.

vidisse virum nobilem hydropicum, medicamentis Chymicis, vtpote oleo vitrioli, spiritu tartari & similibus fuisse curatum, sed cum iisdem diutius esset v-
sus, in marasimum incurabilem incidisse, quo etiam paulò post extinctus est. Neque id sufficit, quod nonnulli pro suorum metallicorum medicamentorum commendatione afferunt, pluribus se sine damno ea exhibuisse. Si in humido morbo vel temperamento ex mercurialis salicuius medicamenti usu vnus atque alter nihil incommodi sensit, non sequitur, quod alius in alio morbo vel temperamento nihil mali passurus sit. Præterea sunt venena, quæ non mox, postquam assumpta sunt, occidunt, sed longo post tempore ægrum sensim interficiunt. Insuper reperiuntur quædam doctes in vegetabilibus, quæ an in metallis reperi possint, iudicium sit penes experientiam. Quantum medicamenta quædam è vegetabilibus & animalibus petita, suauissimo odore & sanos & ægros recreent, omnibus notum: quod mineralia idem præstare possint, nondum probatum.

Ideo nemo iis se curandum committat, qui ferè nullis aliis, sine vllò discrimine, quàm è mineralibus & metallis petitis medicamentis vtuntur; nec quisquam ab vllò, quacunque etiam aliàs autoritate & dignitate polleat, Medicinæ tamen imperitus sit, sibi persuaderi patiatur, vt talibus Empiricis, omnis eruditionis etiam triualis expertibus & nuper à fornace Chymica natis medicis fidem habeat, eorumque medicamenta, quæ, quod alia meliora ignorant, in secretissimis habent (*pauperis est numerare pecunias*) & usu nondum probata sunt, vsurpet. Nam quod Guilhelmus Fabricius, in præf. de Lithotomia vesicae, scribit, quendam Principem aquilam albam à quodam celebri Chymico Gallo in frequenti usu habuisse, nec persuaderi potuisse, vt ab ea abstineret (persuasus scilicet eam ita ad corporis sui constitutionem accommodatam, vt tanquam Panacea ea vti posset) etsi quoties eam fumeret, animam quasi editurus videretur, & lapide Bezoar, margaritis, confectioe alkermes & similibus reficiendus esset, & tandem domum reuersus in initio ætatis virilis occubuerit: idè hodie multis accidit, qui dum de iis: quæ non intelligunt, iudicant, nec viris doctis fidem habent, à talibus Empiricis persuasi, imò fascinati crudelitatis suæ poenas luunt. De quo Iohan. Crato Epist. 184. scribit: *Fit maximus concursus ad illos Medicos, quorum operâ ii, qui sapere videntur (licet interdum egregiè desipiant, & stolidæ crudelitatis poenas deunt) vtuntur.* Nimirum ea est humani ingenij infirmitas, vt ea quæ pro rarioris & nouis vendantur, & pro secretis habentur, etsi minus sint vtilia, præferat vtilibus vbique & in copia obuiis. Prostant, Dei beneficio, hodie publicè in plerisque pharmacopoliis medicameta & vulgari & Chymico modo præparata, quæ cuique examinare licet, & de quibus Medicus, qui ea præscribit, ratione reddere tenetur. Si & illorum, qui mera secreta iactant, medicamenta in lucem protraherentur, (quod merito fieri deberet) inueniretur, alia esse vulgata & omnibus cognita; aliis nominibus saltem insignita; alia parum tuta; pauca talia, quæ occultari mereantur.

Ex altera parte timidi nimis sunt, qui in morbis grauib, & qui lenioribus medicamentis non cedunt, fortiora illa ex mineralibus & metallis adhibere verentur. Putant quidem nonnulli, lenioribus illis sapius repetitis idem, quod fortioribus, effici posse: sed falluntur. Nam cum mitiora illa vix primas vias excedant, nec humores valde moueant; Colluuius verò humorum sæpe in remotioribus & anfractuosis recessibus ac locis ita infixus sit, vt non nisi fortioribus medicamentis excuti possit: lenia illa humores illos vix attingunt & mouent, tantum abest, vt emoueant. Quæ de re egregiè Leonh. Iachinus, in

9. Rhasis cap. 5. Animaduertere, inquit, oportet, quod ignari nostri temporis medici magnarum ægritudinum curas sustulerunt. Quis hodie comitiales, quis melancholicos, quis elephanticum morbum curari vidit? raro paralyfin, raro antiquos dolores, raro podagricos. Quod sanè non alia ratione euenit, quam quod fortia medicamenta omiserunt, cum purgantia, tum etiam aliorum generum siccantia & vacuantia, qualia sunt Theriaci sales, qualis viperarum escum. Quod verò magis indignum est, hoc est, quod sæpe, qui morbi ipsis incurabiles persistere, à rusticis & mulieribus curari vident, non sine multo medicorum dedecore. De quo etiam Capiuacc. lib. 2. præf. cap. 2. Quæ etsi saltem de vulgaribus medicamentis dicantur: locum tamen etiam de Chymicis & metallicis, vtpote fortioribus, habent: nec nunquam factum, vt Empiricus aliquis temerarius fortiori medicamento morbum aliiis Medicis incurabilem habitum sustulerit. Quorum temeritas etsi non imitanda: hoc tamen inde patet, in pertinacioribus & grauioribus morbis, fortioribus remediis opus esse.

Ex iis, quæ hætenus sunt dicta, facile quidem decideri posset quæstio: An Chymica medicamenta Galenicis: an verò Galenica Chymicis præferenda sint. In specie tamen quædam de ea dicere, & quæ modo dicta sunt hic applicare libet. Sunt enim, qui non solum vulgaria medicamenta Chymicis præferenda censent: verum etiam medicinam Chymia planè carere posse putant: alij contra medicinam non solum Chymia non carere posse, sed & medicamenta Chymica Galenicis longè præferenda existimant. Imò audaciores ex iis, Galenica præ Chymicis planè contemnunt.

Qui priorem sententiã sequuntur, tempore Hippocratis & Galeni ac multis retro seculis ignota fuisse medicamenta Chymica, & nihilominus ægros feliciter sanatos fuisse dicunt, Hippocratemque tantum vulgaribus medicamentis tantam gloriam sibi peperisse, quantam vix medicorum vllus, qui eum sequuntur. Ideoque & nunc, quibus olim caruit, sine damno carere posse medicinam medicamentis, existimant. Deinde sua, quæ à vegetabilibus & animalibus petuntur medicamenta, minus lædere dicunt, quod naturæ magis familiaria sint, & ad alimentorum naturam propius accedant, quàm metallica (venenata enim esse planè negant) & proinde mitius & sine maiori violentia agant: viresque suas integras, quales à natura obtinent, retineant, nec ignis vi ac resolutione quicquam amiserint: & propterea morbos sæpe tollant, qui Chymicis medicamentis tolli non possunt: sicut Heurnius refert, se Colicos dolores sæpe placuisse decocto anisi, quos oleo eiusdem destillato tollere non potuerit. Id quod etiam in aliis accidit. Thus enim integrum curat vulnera, quæ oleo eiusdem non curantur. Contra putant, Chymicorum è metallis & mineralibus medicamenta à natura maximè aliena, corrosiua & venenata esse, ac nimis magna vehementia agere: Spiritus & calidum innatum dissipare, ac ea venenatæ qualitatæ impressa vestigia relinquere, quæ vix postea tolli possint. Ita vt licet à morbo conualuisse æger videatur, paulò post tamen in grauiorem incidat. Et si, quæ è vegetabilibus vsurpent Chymici, ea tamen resolutione suam crasin & hinc dependentes vires amisse. Licet verò interdum, cum vulgaria medicamenta adhibentur, curatio non nihil protrahatur: nihilominus cum Rondeletio censes, satius esse, remedia minus efficacia & spæsus habere, & longiore tempore curare, quam periculosa exhibere. Sat enim cito curatur æger, si sat bene & sat tuto.

Contra Chymici sua medicamenta commendant, quod nec sapore nec odore sint ingrata; tenuium partium & spirituosiora, ac propterea promptè & maximè efficacia & ætui vicina, cum crassa & corpo-

Galenicorum
& Chymico-
rum medica-
mentorum
collatio.

Galenicorum
medicamen-
torum asser-
tio.

Chymicorum
medicamen-
torum asser-
tio.

Fortiora me-
dicamenta
interdum v-
surpanda.

rea materia, quibus operatio impeditur, artificiosè separata sit: corruptioni minimè obnoxia, & propterea corpori à corruptione vindicando conuenientia, & asseruari apta. Cum contra Galenica medicamenta non raro cum maligna & venenata materia coniuncta sint, eademque non nisi maximo labore à calore nostro separari, & in actum deduci queant, facile sint corruptibilia, & præterea corpus humanum à corruptione vindicare non possint: sint ingrata & nauseabunda, & quæ agro non minus molestia, quam ipse morbus pariant.

*Non in-
uenta non
reicienda.*

Verum enim verò non rectè hic dissidium queritur ea in re, in qua non ita difficulter concordia & pax iniri posset: si absque præiudicio omnia pensitemus. Nam primò sola antiquitas vulgarium medicamentorum Chymicis nihil detrahit, neque Chymica ob nouitatem Galenicis postponenda. Stultum enim est, inuentis frugibus, glandibus vesci. Et quis hodie libris typis exscriptis non utitur, quibus antiqui caruerunt, & tamen docti fuerunt. Et ij ipsi, qui Chymicorum medicamenta ob nouitatem contemnunt, rhabbaro, mechoacanna, cassia, ligno Guaiaco, sassafras, sarsaparilla, lapide Bezoar, & plurimis aliis medicamentis vtuntur, quæ Hippocrati & Galeno fuere incognita. Et qui ante Hippocratem & Galenum vixerunt, etiam bene vixerunt: non tamen ideo hodie scripta Hippocratis & Galeni abolenda sunt. Quot hodie vtilissimæ Medicorum doctissimorum obseruationes exstant: quot item optimæ compositiones medicamentorum, quæ tempore Hippocratis & Galeni erant ignotæ, quibus hodie medicina plurimum illustratur? Sunt nimirum sua rebus initia, progressus & perfectio: nihilque simul inuentum & perfectum. Ac propterea nostrum est, laborare, vt non solum maiorum inuenta tueamur, sed & quantum possumus, à maioribus inuenta excolamus, amplificemus & perficiamus. Ideoque sola antiquitas non sufficit, vt vulgaria medicamenta Chymicis præferantur. Si vsu probata antiqua nouis nondum probatis comparentur: id, quod multorum seculorum vsus comprobauit, nouis nondum probatis præferendum. Sed de hoc hic quæstio nõ est. Verum queritur: an Chymicè præparata sint præferenda integris & vulgaribus medicamentis, an verò hæc istis? Inter quæ, si experimentum spectes, nulla differentia est. Etenim dogmaticorum & Chymicorum medicamenta non differunt, nisi præparationis modo: cum eandem habeant materiam. Nam easdem vires habet oleum cinamomi & in eisdem vsus adhibetur, in quos integrum: extractum rhabbari, in quos rhabbarum. Et quicquid antiqui de viribus medicamentorum annotarunt, id libenter admittunt Chymici. Adhibent enim Chymici, eadem medicamenta, quæ antiqui: sed ad vsus illos aliter disposita.

*Medicamen-
ta ex metal-
lis & mine-
ralibus non
vsurpanda.*

At inquit quidam Galenici, in vegetabilibus se forsan acquiescere posse, quorum vires dudum exploratæ sint: at mineralia & metalla in vsum medicum trahere, planè nouum esse, eaque si in vsum adhibenda sint, periclitandum esse de salute hominum. Verum enim verò nec metallica medicamenta omnino incognita fuere antiquis, vt iam antea dictum. Et licet huic vel illi regioni serius ea innotuerint: aliis tamen planè incognita non fuere: imò à plerisque inter secreta habita fuerunt. Exemplum eius rei præbet Frater Basilius Valentinus, qui iam ante centum annos in Germania vixit, & medicamenta plurima ex mineralibus & metallis descripsit, & à se vsurpata testatur: quæ tamen ante paucos annos innotuerunt; imò nec dum forsan omnia cognita sunt.

*Cautio in
metallicis
vsurpandis
adhibenda.*

Hic tamen cautione opus esse libenter concedimus, ne noua, nec ab artificibus probata, sed ex agyrtarum empiricorumque, qui ex vno exemplo de viribus medicamentorum Chymicorum iudicant, officii-

na profecta, & ab ipsis gloriôsè commendata, statim in vsum trahantur. Interest enim multum in Chymicis medicamentis, quis ea præpararit, & quis iis vratur. Ac talia, ex antimonio, mercurio & similibus præparata medicamenta purgantia, non nisi in possessione virorum doctorum, experientia & prudentia clarorum, manere debent. Iuniores verò (nam & hoc monendum, cum nonnulli ex talium medicamentorum vsu famam satis temerè caprent) in eorum vsu parciores sint, potiusque iis vrantur, à quibus non tantum agro, si quid non rectè fiat, periculum imminet. Quamuis enim rectè præparata sint talia purgantia, tamen malignam illam & homini aduersariam qualitatem non planè deponunt, & sæpe, si non statim, temporis progressu tamen, eam exserunt, & clam calidum innatum deprædantur, ac vitæ nostræ insidias strunt. Habenturque passim exempla eorum, qui hisce purgantibus familiariter vsi vel mortem sibi accelerarunt, vel cachecticam corporis dispositionem contraxerunt. Auersanda ergo meritò eorum audacia & temeritas, qui omnia, quæ, (quod fieri solet) in operationibus Chymicis, fortuito sepe & aliud querentibus, offeruntur, agris statim propinant, & si non per mortes, tamen per agrorum pericula experimenta agunt, necessariamque Galeni admonitionem negligunt, dum r. Aphor. i. scribit: in corpore humano ea tentare, quæ non sunt experientia comprobata, periculo non vacat; cum temeraria experientia finis sit totius animalis internecio. Consentiantque in eo omnes Medici prudentiores, medicamentum id quod plures experti sunt, illi esse præferendum, quod experientia nondum satis comprobatum est. Vbi enim de salute corporis humani agitur, non vnicuique fides habenda, sed ea medicamenta vsurpanda, quæ temporis examen sustinuerunt. Medicamenta vt amici nobis sint, ex quibus nouos nec dum satis cognitos veteribus, quorum fides dudum nobis perspecta est, nouitatis gratia anteferre non decet.

Ideoque nonnulli meritò cautiore esse deberent, qui vt aliquid supra Medicinam Galenicam sapere videantur, medicamenta ex mineralibus & metallis parata plurima non parca manu suis libris non solum interunt, sed & mirè commendant; & quidem talia, quæ à glorioso aliquo operatio Chymico acceperunt, aut ex aliquo descripserunt, aut ab alio forsitan etiam nimis credulo acceperunt, ipsi verò nunquam vel vix semel atque iterum in vsum traxerunt. Quæ cum iuuentus nouarum rerum studiosa legit, auidè ea attripit, ac sæpe aliorum autoritate decepta in talibus cum agrorum damno periclitandi aniam captat. Eorum tamen, qui medicamenta multiplici experientia satis probata, boni publici causa, in lucem edunt, laudibus, quas merentur, nullo modo hic obtretere cupio.

Deinde ex altera parte, quæ pro commendatione Medicamentorum Chymicorum adferuntur, libenter admittimus, & fatemur, quod Chymicorum medicamenta pleraque grata sint, & ob dosis exiguitatem & ob saporem minus ingratum; quod sint efficacissima, quia à corporea mole, quantum fieri potest, sint libera, vt in spiritibus, oleis & extractis videre est. Spiritus enim terebinthinæ & vini longè efficacior est, quam terebinthina vel vinum; ceræ oleum, quam cera; oleum cinamomi, caryophyllorum fœniculi, carui, quam integra.

Inprimis verò vtilem præstat Medicinæ Chymia laborem, dum medicamenta, quæ diuersas vires, ob diuersas, quibus constant, partes obtinent, artificiosè resolvere docet, & in qua parte qualibet vires hæreant, monstrat, easque seorsim vsibus medicis exhibet. Vnde multæ quæstiones, hætenus non satis explicatæ, decidi possunt. Verbi gratia, Opium frigidum esse hætenus creditum fuit; quia narcoticum: atqui amarum

*Chymicorum
medicamen-
torum com-
mendatio.*

rum est: amara verò calida. Quem nodum facile soluet Chymicus, monstrando, vim narcoticam, non tam à frigiditate, quàm à sulphure aut substantia oleaginosa narcotica pendere, saltem verò esse amarum in Opio.

*Galenicand
an Chymica
medicamen-
ta preferen-
da sint.*

Ex quibus omnibus iam patet, suum locum & Galenicis & Chymicis medicamentis esse & laudem deberi. Si v. quærat, quæ medicamenta, vulgarianè, an Chymica præferenda sint: nec hæc illis, nec illa his simpliciter præferri posse. Etenim, etsi Chymica habeant quandam prærogatiuam: tamen non reipsa meliora sunt Galenicis, sed tantummodo rei, nimirum preparatione, vt antea etiam dictum. Deinde nec ob hanc ipsam prærogatiuam simpliciter præferenda sunt Galenicis. Vtrisque enim suus locus est. Et imperiti est, semper integris, nunquam Chymicè præparatis & resolutis, ac contra nullis planè integris, sed saltè extractis vel essentiis vri velle. Nonnulla enim medicamenta ita vires suas per totum corpus diffusas habent, vt eas vel omnino; vel maxima ex parte perdant, si partes separentur. Alia verò alias vires in aliis partibus habent; vbi considerandum, in qua parte quælibet hæreat. Utendum igitur integris, cū vis, quæ expetitur in toto est, & in solutione perit: Resolutis verò, cum vires medicamenti diuersæ à diuersis partibus proueniunt: aut cum vis medicamenti in compendium quasi, in utilium separatione, redigi potest. Ea vbi Clyster sufficit, quid essentias, quas dicunt, prodigere opus est: Et si potu aliquo medicamento, vel conferua, vel leniore aliquo aluum mouente medicamento tolli potest morbus: imprudens est ac temerarij, antimonialia vel mercurialia, vel alia medicamenta metallica ad eum expellendum exhibere.

*An pugnan-
tia minera-
lia planè be-
nigna &
lenia fieri
possint.*

Neque enim, quocunque modo præparentur mercurius & antimonium, tam benigna ac tuta sunt, ac cassia, manna, tamarindi, senna, rhabarbarum, & similia; & ex grano vno horum plus damni resultare potest, quam ex illorum vncia vna: ac semper, quocunque modo præparentur, inter fortia medicamenta referenda. Iactant quidem nonnulli singularia arcana, singularesque præparandi rationes aliis incognitas: sed dum tandem in lucem veniunt, nihil noui adferunt. Ideoque hic assentiri non possum Martino Rulando Iuniori, qui, in *progymnasim. Alchym. quest. 77.* scribit, si antimonium & metallica medicamenta furiosius operentur, id saltem accidentis vitio cōtingere, operationumque imperitia, tum administrantium inconsiderantia: ab artificibus tractata antimonium, tum præcipitatum, tã benigna reddi, quam sunt manna, tamarindus, cassia. Atque ipsa dosis & effectus id docet; cum in vno grano talium medicamentorum plus sit vehementiæ, quam in semuncia benignorum, semperque dum vim purgandi habent, inter *drastica* & *μωχλικά* referenda, & ad morbos pertinaces & graues destinata sint. Mineralium enim istorum vis purgandi in spiritu seu parte volatili consistit, qui si figatur, omnis purgandi vis perit, vt in antimonio diaphoretico & bezoardico minerali videre est; quam diu vero illa volatilitas permanet, cum eadem etiam vis corpus humanum vellicandi, turbandi, & longè potentius afficiendi manet, quam à manna, tamarindis, cassia, rhabarbaro, & similibus fieri solet. Ideoque hoc Chymicis probandum erit, quod spiritus ille volatilis purgans, totumque corpus permeans, talis manens, in antimonio & mercurio, tam benignus, & naturæ nostræ familiaris fieri possit, quam est cassia, tamarindi, & similia. Quod vix obtinebunt. Facilius enim planè tollitur vel figitur, quam vt de natura sua aliquid remittat. Ex quo patet, quid de gloriosis nonnullorum pollicitationibus sentiendum sit, qui iactant, se medicamenta talia fortissima artificiosè præparasse, vt

dupla vel tripla dosi, imò instar sacchari tuto sumi possint. Non intelligunt homines simplices, se innatas medicamenti illius vires vel destruxisse, vel sub quodam innolucro occultasse.

Ex altera parte, vt rectè Matthiolus, *lib. 4. epist. ad Andr. de Blaun.* ait, vbi rota massa sâguinea in vniuerso penè ambitu corrupta est & referta malorū morborum seminariis, hi morbi citra metallica vix vinci possunt. Extremis nimirum morbis extrema debentur remedia.

Vtatur ergo prudens Medicus nunc his, nunc illis, prout morbi natura & aliæ circumstantiæ requirunt; nunc pulueribus, decoctis, infusis, nunc destillatis, extractis, oleis, simplicibus, compositis; veteribus, nouis; domesticis, exoticis; leuioribus, vehementibus; vegetabilibus, mineralibus, metallicis. Quia cum sæpissimè medicamentorum integrorum vires, quales à natura nobis suppeditantur, expetantur: frustra Chymica resolutio ac separatio tunc instituitur, imò resolutione vires illæ peribunt. Exemplo sit nobis conferua rosarum, quæ, vbi roboratione & astrictione opus est, id præstat, quod spiritus vel aqua vel sal eiusdem nunquam præstat. Contra non raro vires medicamenti, quæ expetuntur, à Chymicis longè nobis nobiliores suppeditantur, quam sunt in integris, vt in extractis, oleis, & spiritibus videre est. Separatur enim pars illa medicamentosa à reliqua inutili, quæ ipsam in operando impediabat, atque ita sola pura illa pars, in qua vis medicamenti insidet, exhibetur. Ideoque si Chymica medicamenta simpliciter consideres, ipsa quidem per se nobiliora sunt; quia puriora & magis actiua & libera: non tamen ideo semper & vbiq; Galenicis in curatione præferenda: sed euenire potest, pro circumstantiarū varietate, vt aliquando extracto vel oleo præferendū sit integrum: euenire etiam contra potest, vt extractum, oleum, vel spiritus præstent integro: nonnunquam nihil interest, vtrum adhibeatur.

Verum hic nonnulli cōtra Chymica medicamenta obiciunt, specificum id non esse, quod ex soluta crasi emergit, & Chymicos, dum ista soluunt, essentiam rei non seruare, sed totum perdere ac destruere. Verum enim verò, vt, *lib. 1. Instit. part. cap. 2.* dictum non totum corpus, rhabarbari ex. gr. formæ illius à qua vis purgandi fuit, subiectum est, sed cum proprio subiecto ex accidente mistum. Neque plantarum emortuarum, quibus in medendo vtimur, corpora mista planè homogenea sunt, sed ex diuersis partibus constant, quæ corpus organicum plantæ, dum viuebat, constituiebant; quæque in medicina diuersos præstare possunt vsus. Docetque ipse Galenus, *lib. 3. de simpl. medicament. fac. cap. 14.* Omnia propemodum medicamenta, quantumuis ad sensum simplicia, natura tamen composita esse, ac diuersas facultates obtinere; eiusque exempla, *cap. seq. 15.* adfert; tandemque concludit, *cap. 16.* vnamquamque similiarium medicamentorum partem non multas, sed vnam duntaxat qualitatē obtinere; quod verò totum est dissimulare, complures. Sunt ergo secundum Galeni sententiam mista duplicia: dissimilaria, quæ diuersas qualitates in diuersis obtinent partibus; & similia vel simplicia ac verè mista, quæ ex miscibilium alteratorum vnione constituuntur. Hæc qui soluit, ille vires misti perdit: neque ea amplius est in illis vis, quæ fuit in misto. At illa qui soluit, omnes vires non perdit; sed cum quælibet pars peculiare habeat, seorsim eas exhibet. Ac supra iam dictū, non semper fieri resolutionē vsque ad prima elementa, sed artem sæpe in proximis principiis subistere. Falsum ergo quod P. Palmarius, in *lapid. Philos. dogmat. cap. 10.* scribit, Resolutorum vires tantum esse communes, non particulares, non ad hoc vel illud definitas: tantum posse sal cichorij, lactucæ, quan-

*Quando
Chymicis
utendum.*

*An in Chy-
micis præpa-
rat. virtus
medicament.
destruatur.*

*Mista du-
plicia.*

840 De Medicament.& methodo medendi.

tum sal absinthij & aliorum. Dictum enim antea, partium mistorum diuersas sæpe vires esse, quæ post resolutionem remanent. Præterea à forma qualitates quadam producuntur, quæ, etiam forma totius non amplius præsentem, nihilominus remanent. Et an sales non differant inter se, sapor & effectus facile produnt. Itaque cum talia corpora artificiosè resoluit Chymicus, & corpus dissimulare in similes partes dissoluit, tantum abest, ut vires medicamenti perdat & destruat, ut potius eas in proprio subiecto, ab omnibus heterogeneis admistis separatas, exhibeat. Nec, ut quidam recentiores scribunt, omnes modi solutionum Chymicorum ita comparati sunt, ut potius transmutent rem, quam depurent; nec ea, quæ per Chymicas operationes fiunt, non sunt idem cum specie præexistente, sed aliquid inde factum per naturæ potentiam. Nam non semper ignis & calor violentus, qui aliquam mutationem essentialem inducere possit, sed lentus sæpe adhibetur. Imò sine calore externo ipsum menstruum, quod appellant, id, quod rei inest, ad se attrahit: quod in Chymicis operationibus versatis notissimum. Certe spiritus, qui leni balnei calore vel aere tepido è vino elicitur, arte non fit, sed ante in vino erat, omnisque vini potentia eo pendeat, & specie ac numero idem est, cum eo, qui in vino erat. Ita id, quod per spiritum vini vel alium liquorem è rhabarbaro extrahitur, & extracti nomine appellatur, illud ipsum specie & numero est, à quo vis purgandi in integro rhabarbaro penderet. Sicut butyrum, quod agitatione è lacte separatur, reuera in lacte erat, non arte fit, sed saltem segregatur. Ac facile concedimus, sicut qui butyrum dat, non totum lac dat: ita qui extractum rhabarbari dat, non totum rhabarbarum dare, sed partem illam, in qua vis purgandi rhabarbari inest. Nempe medicamenta per resolutionem facta non sunt quidè eadem specie cū integro toto, sed cū partibus integri, è quibus parantur.

Quod verò Chymici dicunt, se rei essentiam extrahere & exhibere, facile excusari possunt. Neque enim vocabulum essentia Metaphysicè, sed Chymicè & Medicè usurpant. Nam cum in medicina non res ob essentiam simpliciter, sed ob vim operandi, expectantur, & vis operandi ab essentia pendeat: illam vim operandi, seu partem illam medicamenti, à qua vis, quæ expectitur, pender, ipsis essentia nomine appellatur. Ergo quia ob purgandi vim rhabarbarum expectit medicus, ipsi illa solum pars rhabarbari, quæ vim purgandi habet, essentia nomine venit: reliqua in qua nulla purgandi vis, ad hanc essentiam non pertinere putatur. Idem de aliis dicendum.

Neque illud nos mouet, quod aiunt, si essentia est in vno principio, vel parte integri, non fuisse plurimum mitione opus. Considerantur nimirum plantæ, vel ut viuunt, vel ut mortuæ ad vsum medicum applicantur. Dum viuunt tota planta, partes omnes vna vegetante anima reguntur, & in commune officium singulæ conspirant. Vbi verò discessit anima vegetans, manent singulæ sui iuris, neque amplius vnum mistum simpliciter constituunt. In viuente, verbi gratia, rhabarbaro omnes eius partes, ad actiones rhabarbari exercendas necessariae erant, corpusque rhabarbari organicum constituebant: non tamen hinc sequitur, quod omnes illæ partes ad purgandum necessariae sint, & à toto rhabarbari non amplius viuentis corpore vis purgandi pendeat: sed eadem planta sæpe diuersas vires habet, quæ etiam in diuersis partibus fundantur. Docuit hoc iam olim Mesues, qui scribit, iam suo tempore in vfu fuisse rhabarbarum adulterare. Eius integri, inquit, magna quantitas mergitur in aqua per quinque dies, & dimittitur illa aqua, & fiunt inde trochisci, qui sunt medicina Regum. (extractum rhabarbari hoc est) Rhabarbarum verò sic-

catur ac venditur, & est sicut quod perdidit animam. Verum hac de re prolixius agit Iacob. Zuinger. in exam. princip. Chymic. cap. 11. vbi pluribus probat, Chymica resolutione & præparatione vires medicamenta non amittere.

Et ut tandem hanc concludamus quæstionem ultimo loco monendum, solum pharmacopœiam non sufficere, ut quis Medicus audiat. Ideoque cuilibet danda opera, siue Galenicis siue Chymicis medicamenti uti velit, ne empiricorum more curet, sed methodi & indicationum ductum perpetuò sequatur. Alias siue vulgata siue Chymica medicamenta fuerint, si absque methodo vsurpentur, magis nocebunt, quam proderunt; & quò præstantiora & efficaciora fuerint, eò magis nocere poterunt. Omnino enim rei optimæ pessimus est abusus. Noui duos infantes oleo destillato succini, aliàs si recte vsurpetur, bono, necatos à vetulis duabus fuisse. Alteri enim infanti vix ante decem dies in lucem edito cum verula olei destillati succini aliquot guttas propinasset, toto corpore pustulæ magnæ eruperunt, ac si aqua feruente perfusus fuisset; vnde is paulò post expirauit. Alterum verò paulò adultiores, cum idem oleum ei exhibitum fuisset, continui vomitus & alui deiectiones affligerunt tandemque interemerunt. Ideoque Erasmo facile assentior, qui, part. 4. disputationum contra Paracels. statuit, in plerisque morbis & ægris minimè nocere, qui pharmacis vulgari more apparatus utitur, quam qui Chymica, vbi non opus, aut non rectè administrat. Quanquā enim culpa medicamentorum Chymicorum non sit, sed potius Medicorum, iis non rectè vtentium: tamen id omnino monendum fuit, cum ob iuniores nonnullos Medicos, qui, ut præ aliis sapere videantur, neglectis penè omnibus vulgaribus & longa experientia probatis medicamentis, solis Chymicis, iisque sæpe nuper inuentis, & nondum satis probatis vtuntur, atque ex eorum vfu famam captant; tū nonnullorum Galenicorum, qui cum rerum Chymicarum planè ignari sint, ne tamen Chymicis aliqua in parte inferiores videantur, Chymica, quorum vires & præparationis modum ignorant, satis periculosè vsurpant. Plurimū verò hac in re hodie à Chymicis multis peccatur, qui omnium reliquarum partium medicinae ignari, tamen, quia in Pharmacopœia & operationibus Chymicis quandam peritiam nacti sunt, reliquos Medicos superciliosè despiciunt, & se pro perfectis Medicis venditant: cum tamen ultra Pharmacopœiam nihil sapiant, atque ita cum futuro vltra crepidam iudicent. Longè prudentius de his veteres senserunt. Aristoteles multò maioris negotij rem esse scribit, etiam quod sciueris effectum dare, quam, quæ salubria sunt, nosse, & animo comprehendere. Et prudenter Plato, Phædrum, Socratemque colloquentes inducit, hunc in modum. Socrates. Si quis dicat: Ego quidem scio illa corpori ad-mouere, quibus & incalescat pro meo arbitrio, & frigeat, & vomitus & deiectiones & alia purgationes perficiuntur, & eiusmodi plurima tenet, quibus cognitis & Medicum me esse proficor, & alium quemlibet Medicum euadere posse dico: quid alium responsurum autem? Phædrus: Nihil aliud, quam percunctaturum, numquid etiam scias, quibus, quando, & quousque singula horum sint adhibenda: Quod si nesciat, necesse est, eum insanire, qui, quod ex aliquo Medicorum libro audierit quicquam vel in medelas nonnullorum incidit, neque artis aliquid intelligat, Medicum se euasisse putat.

Restat tandem, ut de methodo medendi dicamus, vbi illa in primis controuersia est discutienda; An in curatione morborum contrariis, an verò similibus vtendum sit. Principia methodi medendi prima è quibus omnem curandi rationem deduxerunt hætenus Medici, sunt hæc: Quod secundum naturam est in corpore humano

An extracta
& separata
Chymica in
integro in-
sint.

Essentia
quid Chy-
micis.

Plantarum
ut viuunt,
& ut mor-
tue sunt,
consideratio.

Medicamen-
ta cum ra-
tione exhi-
benda.

Pharmaco-
pœia non est
Medicus.

An similibus
an verò con-
trariis cu-
randum.
Contrariis
contrariis
tolluntur.

humano, est conservandum: quod præter naturam, tollendum. Similia similibus conservantur: contraria contrariis tolluntur. Atque hinc Hippocrates Medicinam dixit esse adiectionem & subtractionem. Adiectionem scilicet deficientium, per similia: subtractionem eorum, quæ abundant, & corpori præter naturam accidunt, per contraria. Quæ methodi medendi fundamenta ex ipsa natura deducta sunt. Nam cum curatio sit motus à morbo ad sanitatem; & motus, ut est, 5. *Metaphys.* fiat ratione contrarij, etiam per contraria fiet. Etenim si remedium morbo simile & non contrarium esset, sed ad idem, ad quod morbus, tenderet: morbum augeret, non expelleret. Nam, ut rectè Galenus sapius, & Aristoteles 1. de gener. & corrupt. cap. 7. dicit: ποιεῖ καὶ ἀδύναμις τὰ ἐναντία ὑπὸ ἀλλήλων. Agunt contraria in contraria, & patiuntur à contrariis. Et: παθητικὰ καὶ ποιητικὰ ἀλλήλων ἐστὶ τὰ ἐναντία, καὶ τὰ μέτα-
 5. Contraria & quæ inter media sunt, inter se mutuò utriusque & passiva sunt. Et: τὸ ὁμοίον ἐπὶ τῷ ὁμοίῳ πᾶν ἀπαθὲς ἐστὶ. Simile à simili non pati potest. Et: τὸ ὁμοίον τῷ ὁμοίῳ ἀνξικλον: τὰ δὲ ἐναντία φθαρτικὰ τῷ ἀλλήλων. Simile simile augere valet: contraria verò se mutuò corrumpunt.

Similia similibus sunt remedia sec. Chymic.

Chymici tamen recentiores similibus esse similia remedia dicunt. Et cum similitudo duplex esse possit, vel cum natura, vel cum morbo: si quæras, utram similitudinem intelligant, utramque respondent. Nam primò ex Hippocrate docent, φύσις ἢ τῷ νοσούντι ἰστέες: Naturam esse morborum mediatricem, & naturam solam plurimos morbos curare, hanc concoctionem efficere, humores vitiosos euacuare, & ea rectè sese habente optimam de salute ægri spem esse: contra τὴ φύσιν ἀντιπρατίσας κενεὰ πάντα, Natura reluctante & succumbente omnes Medici molitiones, atque omnia auxilia frustranea esse. Vnde ipse Galenus Indicationem vitalem reliquis omnibus præferendam, & virium maximam semper habendam esse rationem, sapius inculcat. Talia ergo auxilia adhibenda censent, quæ naturæ similia & familiaria sint, ipsamque roborent, ut confirmata & roborata morbo sese opponere & hostemque vincere queat. Nam sicut qui in ciuitate, in qua, seditione oborta, pars melior ciuium à reliquis ferè opprimitur, seditionem sopire cupit, debiliori auxilia mittit: in hoc naturæ & morbi duello, ut natura salua maneat, morbus opprimatur, natura similibus fouenda.

Natura conservanda per similia.

Morbi etiam requirunt similia sec. Chymic.

Deinde & morbi & causarum morbificarum respectu similia adhibenda putant. Nam & purgantia totius substantiæ similitudine humores vitiosos trahunt: & alterantia cum parte, cui adhibentur, similitudinem habere dicunt, atque alia pulmone, alia cordi, alia cerebro, alia epati, dicata sunt. Præterea morbos ex sale ortos curari medicamentis ex salibus depromptis, sulphureis, sulphureis, mercuriales, mercurialibus, docent.

Conciliatio.

Verum enim verò, si nulla maior esset discrepantia inter Galenicis & Chymicos, quam in hac quaestione, facile concordia iniri possit. Maximam enim partem in verbis potius, quam in rebus ipsis dissensio est. Primò enim in hoc Galenici cum Chymicis planè consentiunt, semper virium habendam esse maximam rationem, & per similia eas conservandas esse. Neque cum hoc axioma pugnat illud alterum: contraria contrariis esse remedia. Distinguendum enim hic inter Indicationem vitalem & curatoriam in specie dictam: Maximaque illa Hippocratis: τὰ ἐναντία τῷ ἐναντίῳ ἐστὶν ἰμματα, non de indicatione vitali, sed de eo, quod præter naturam est, tollendo intelligenda. Et cum plura ad consecutionem sanitatis pertineant, non ad omnia extendendum est hoc axioma, sed ad ea solum, quæ præter naturam sunt. Ideoque Seuerinus, cap. 14. malè Indica-

tionem vitalem & curatoriam confundit, dum morbos eodem modo indicare sui ablationem putat, quomodo famelicus panem & sitibundus potum appetit, dum scribit: *Non filiis esurientibus & panem perentibus scorpionem porrigimus, neque sitientibus acetum felle inquinatum offerimus, sed consentaneos, similes eosdem liquores adhucemus &c.* Non enim idem est appetere & indicare. Nulla res sui appetit interitum, neque se perditam cupit, sed quælibet res etià præter naturam, se conservare conatur. Ideoque morbus, v.g. calidus, non sese perditum cupit, sed potius alia quoque calefacere tentat: sicut nec sitis vel fames sui destructionem expetunt. Verum homo ingenua vi percipiens rem noxiam & molestam, simul eiusdem ablatione desiderat, ægerque remedia morbo, cum quo conflictatur, contraria desiderat, sicut sitiens potum, sitis remedium: non verò ipse morbus remedia desiderat, sicut nec sitis potum appetit, sed sitiens. Atque ita ex illa generali regula, Omne, quod præter naturam est, tollendum, Morbos sui ablationem indicare dicitur, non quod ipse morbus, aut quicquid est in corpore p.n. sui destructionem desideret, sed quia, ut homo conservetur, quicquid præter naturam illi evenit, tollendum est. Nullo modo verò ea toleranda sunt, quæ idè p. 367. primæ ed. p. 382. secundæ edit. habent, ubi spiritibus, & quidem non illis infitis & animalibus, sed morbis, & qui per sudores, vel vomitus, vel urinas, vel insensibiles transpirationes evanescent, sitim attribuit, & remedia eatenus morbis similia esse dicit, quod defectus & desideria resarciant, quodque amica saturitate spiritus & impuritates consentaneas delinientes, resolutiones, consumptiones & tacitas ablationes moliantur. Certè si tollunt, resoluunt, consumunt, & omnino quatenus contraria sunt, non iis amica erunt, nec eorum desideria explebunt: nec morbi sui ablationem desiderant.

Morbus quoque modo contraria indicet.

Deinde nec hoc negatur à Galenicis, eligenda esse medicamenta, quæ parti laboranti familiaria, & ut loquuntur, appropriata sunt: quæ familiaritas & ipsa in similitudine & occulta quadam sympathia consistit.

Tertiò nec de contrarietate alterantium aliquam reuera inter Galenicis & Chymicos puto esse dissensionem. Neque enim credo, vllum Chymicum vel Paracelsicum tam fatuum esse, qui morbo calido, quatenus talis, calidum, quatenus tale, adhibeat remedium, aut corpus exsiccatum, quatenus tale, amplius exsiccandum puret. Cum ipsa experientia & sensus doceat, calida refrigeratione, frigida calefactione, humida siccatione, sicca humectatione indigere. Id quod tam evidens est, ut non solum hominibus omnibus, verum etiam brutis notum sit, quæ magno in æstu refrigeratione, in frigore calefactionem expetunt. Manet ergò maxima Hippocratis: τὰ ἐναντία τῷ ἐναντίῳ ἐστὶν ἰμματα. Contraria contrariis sunt remedia. Rectèque scripsit Galenus, lib. 9. meth. medend. cap. 15. Sanatio nihil aliud est, quam præsentis in corpore vitiosi affectus in naturalem habitum mutatio. Cui autem contrarij hi affectus sint, necesse est per contraria fiat eorum alterius in alterum translatio. Quoniam enim id, quod egrotat, ei, quod valet, est contrarium: ubique per contraria & ab illo in hoc via. Et licet inter ipsos Galenicis de axioma hoc controuersia aliqua excitata sit, & nonnulli eius vniuersalitatem euertere conati sint: tamen id obtinere non potuerunt, ut videre est apud Conciliator. different. 153. Turisanum, in art. part. lib. 3. com. 35. Argenterium, ibidem cap. 89. Valerium, lib. 8. Controuers. cap. 4. Valeriolam, locor. commun. cap. 14. Ludouic. Mercatum, tom. 1. lib. 3. part. 3. class. 1. Horat. Augenium. Epist. medic. tom. 3. lib. 1. Epist. 3. cap. 4. Montaltum, de homine sano, lib. 3. cap. 14. dictumque etiam hac de re est, lib. 5. Instit. pag. 867.

Contraria contrariis curantur.

842 De Medicament.& methodo medendi.

Ad medica-
menta
causis mor-
bificis sunt
contraria.

Restat ergo saltē controuersia de causis, quomodo scilicet medicamenta sese respectu causarum habere debeant: an iis similia, an verò contraria esse debeant. Vbi etiam concordiam iniri posse, non planè diffido. Nam si sic regula ista; Contraria contrariis curantur, explicetur, vt in *Instit. loc. modo alleg.* factum, nimirum per contrarium hic intelligi omne id, quod effectiue tale est, seu quod effectum affectui præter naturam contrarium producere potest, non refragantes, vt opinor, habebimus Chymicos. Nam & ipsi certè eo fine exhibent medicamenta sua, vt iis causa morbifica & hinc morbus tollatur, non conseruetur & augeatur. Neque hic vllum Paracelsicum tam stolidum esse existimo, qui non admittat, quod Hippocrates, 1. *Aphor.* 22. scribit: *ὁπόσα αὖ νοσήματα ὁμοία, κένους ἰσχύας: καὶ ὁπόσα ἀπὸ κενώσεως, πλεονάζουσιν: καὶ τὰ ἀλλῶν ἢ ὑπερναντίσιν.* Qui à plenitudine morbi sunt, euacuatione curantur: & qui ab inanitione proficiunt, sanantur repletione, cæterorumque contraria sunt remedia. Sunt enim hæc tam manifesta & noua, vt à Paracelso & eius asseclis ea de causa (et si minus rectè) ferè neglecta videantur.

Contrarietas
inter que sit.

Atque hoc ipso loco notandum, malè à nonnullis Chymicis Galeno attribui, quasi contrarietate Hippocraticam saltem ad qualitates primas extendat; quod nunquam Galeno in mentem venit, cum passim contrarietatem per totam methodum medendi, & omnia morborum genera extendat, atque inter alia, in *art. Medic. cap. 89.* scribat: *ἡ ἰαοὺς ἐν αὐτῷ ἔχει καὶ πρῶτον νοσήματα ὁμοία, καὶ μετὰ τὸ μέλλοντι λυθίταις τὸ ἐναντίον. ἐκ τούτου γὰρ γένεσις ἐστὶ πάντα τὰ διμερῶντι πλεονάζουσιν καὶ ἀπὸ: καὶ μὴ ὁ δὲ καὶ τὸ κατὰ μέρος ἐναντίον.* Curatio vnam præcipuam & communissimam habet intentionem ad id, quod est dispositioni auferenda contrarium. Ex hoc enim genere sunt causa ille omnes, qua sanitatem efficiunt. Secundam partem verò ex vniuersi; dispositioni contrariis. Quo in loco vt & alibi, Hippocraticum axioma non solum ad intemperiem retulit, sed ad omnes ex æquo morbos & causas extendit.

Quomodo
remedia ad
causas sese
habent.

Superest itaque ea saltem quaestio: quomodo secundum vires internas & ipsam naturam & substantiam medicamenta ad causas morificas sese habere debeant. Atque hic versatur controuersia cardo. Cū enim Paracelsici morbos aut potius causas morificas ad tria sua principia referant, & alios morbos esse sulphureos, alios salarios, alios mercuriales statuunt: sulphureos, per sulphurea medicamenta, salarios, per salaria, mercuriales per mercurialia curandos docent. Si nimirum sulphur accendatur, illud extinguendum esse dicunt; atque in hoc contrarietatem admittunt. Verum hoc non fieri posse per salem, vel mercurium, sed per sulphureum tantum medicamentum contendunt. Ita si vlcus exciteretur, à sale id esse, nihilq; in natura corrosiuum nisi salem esse dicunt: eamq; exulcerationem tollendam, carnemque generandam, & vlcus conglutinandum concedunt: & eatenus quoque contrarietatem in remediis admittunt. Verū remedia, per quæ id præstari possit, esse salaria statuunt. Ita & de morbis tartareis, quos ex superfluitatibus excrementitiis provenire docet, sentiunt: cuius generis sint calculi, eosque per tartarea remedia tollendos esse docent. Hinc cōuenire calculo soluendo lapides, qui in animalibus concresecunt, vt sunt lapides cancrorum, percarum, lapides, qui in vesica & renibus animalium inueniuntur, lapis lyncis, Iudaicus, spongia, radices rusci, apij, altheæ; & calculo præseruando ea conuenire, quæ mucilaginosæ sunt; coagulato, quæ in lapideam duritiem coagulata sunt. Atque ita morbum semper simul remedium monstrare sentiunt.

Conciliatio.

Qua in re etiam si videatur esse inter Galenicis & Chymicos discrepantia: danda tamen opera, vt & il-

la, quantum fas, conciliari possit. Et primò plerique Galenici non negant, purgantia familiaritate substantiæ humores vitiosos trahere. Id tamen nihil de axioma illius, contrariorum contraria esse remedia, vniuersalitate tollit. Nam licet respectu causæ aliqua insit similitudo in purgantibus: tamen respectu morbi, imò ipsius causæ etiam, suo modo sunt contraria, effectiue scilicet, tollendo nimirum morborum causas. Morbus enim semper tollitur contrariis, seu mediata seu immediata, seu per se, seu per accidens. Distinguendum etiam hic inter indicationem & remedium quod est instrumentum, per quod indicationi satis fit. Indicans præter naturam semper sibi contrarium indicat. At instrumentum, per quod efficitur, quod indicans præscribit, licet causæ sit simile, nihil refert; modò indicationi per id satisfiat, & causa tollatur. Quamuis enim similitudine substantiæ rhabarbarum bilem attrahit: eo ipso tamen facit, vt rhabarbarum è corpore euacuetur. Et ipse Aristoteles, vbi de actione mutua rerum naturalium agit, 1. *de gen. & cor. cap. 7.* scribit: *τὸ πᾶσιν καὶ τὸ ποιεῖν τὰ μὴ ζῆναι ταῦτα καὶ ὁμοία, τὰ δὲ εἶδεν ἀνόμοια. τοιαῦτα δὲ τὰ ἐναντία. Πάσις ὁ ἀγὼν ὁμοιοῦς ὁμοίᾳ, καὶ ὁ ἀγὼν ὁμοιοῦς ὁμοίᾳ.* Patiens & agens genere quidem sunt eadem & similia: specie verò dissimilia. Talia autem sunt contraria.

Curatio per
similia quo-
modo per fi-
ciatur.

Et quod docent Chymici, sulphur sulphure, sal sale esse curandum: non planè de nihilo videtur. Neque enim quælibet materia à quibuscumque patitur & dissoluitur. Notissimum est, pingua non affici aut pati ab aqua, sed à pinguibus. Ita gummi Arabicum, ceraforum, tragacanthæ, prunorum, in aqua dissoluitur; quia aquosa hæc sunt: thus vel myrrha non itè. Ita sulphur in oleo dissoluitur, ob naturæ cognationem: ab aqua forti sulphur non soluitur, quæ tamen argentum & alia metalla faciliè dissoluit. Et quæ aqua fortis argentum dissoluit, eadem aurum dissolvere non potest. Videmus etiam calculos à spiritu salario coagulatos & ipsos non à pinguibus & sulphureis, sed à talibus, quæ sale abundat, dissolui. Itaque non abs re facere videntur Chymici, dum cuiq; causæ morificæ nō quæuis resoluenda opponenda esse censent, sed talia, quæ vim specificam resoluendi & è corpore exturbandi quamlibet causam habent. Neque enim sufficere putant, si humori crasso attenuantia adhibeantur, sed humoris naturam attendendam, & pro cuiusque natura specifica & propria attenuantia adhibenda esse, sulphurea sulphureis, salaria salariis.

Neque interim, dum dicunt, similia similibus curari, contrarietatem planè negligunt, sed illud Aristotelis paulò antea propositum, vt admittant necesse est; *Agens & patiens genere quidem esse similia, specie verò dissimilia & eatenus contraria.* Etsi enim salia salibus curari dicunt: tamen salia alia vim resoluendi, alia coagulandi vim habent. Et propterea humores à sale coagulatos, non per salem coquantem, sed per salem resoluentem curandos dicunt. Ita ex eorum sententia febris ex sulphure φλογιστῶ & inflammabili orta non curatur per sulphur inflammabile, sed per sulphur acidum, quod spiritus illos accensos coagulet, compescat, & ad inflammationem ineptos reddat. Id quod pyrii pulueris exemplo probat Quercetanus, *de prisc. mat. medic. cap. 3. & 5.* Etsi enim sal petrae & sulphur faciliè sint inflammabilia: tamen utrumque acidum in se continet spiritum, quod si imbuatur pulvis pyrius, amplius flammam non concipit. Verum an nitrum sit inflammabile, & vnde spiritus acidus à sulphure proveniat, de eo infra dicetur.

Ipsam controuersiam quod attinet, si hæc ita distinctè explicantur, vix magna cōtrouersia inter Galenicis & Chymicos reuera relinquitur. Alio enim respectu similia similibus, alio contraria contrariis curari dicuntur. Similia nimirum requirunt vires; &

& parti affectæ similia, appropriata, & familiaria medicamenta adhibentur. Inter purgantia quoque & humores, vt & dissoluentia & humores, cognatio intercedere debet. Contra verò morbus & causæ, quatenus præter naturam sunt & tolli debent, requirunt contraria.

Natura an
sola morbo-
rum medica-
trix.

Si quis verò nulla distinctione adhibita hæc quæstionem decidere velit, & vbi quæritur de morbo vel causa morbifica, de parte affecta respondeat, is multis modis errabit. Id quod accidit Crollio, cui cum omnia Galenica planè fordeant, & nullam propterea conciliationem quærat, satis imprudenter scribit, in præfatione admonitoria, pag. 59. *Naturam corporis nostri proprium sibi esse Medicum, qui ab ext. infeco Medico nihil aliud requirat, præter instauracionem aut fortificationem, exteriori medicamento repurgatissimo.* Quod si simpliciter verum, quorsum ergo vomitoria & *ἀνακαταρκτης, διεγερτικὴ & διεσπορτικὴ* descripsit? Et mox addit, *agra corpora qualitatibus contrariis curare velle, nihil aliud est, præterquam natura, bello intestino satis labe factata, bellum intrinsecum in totalem sui rinam mouere.* Ergone nunquam vidit Crollius, aere & potu frigido calore ferè enectos refocillari? Si non vidit Hæctico- rum corpora exsiccata humectantibus curari, & vl- cera pulmonum solo aere sicco exsiccata coalescere, & phthificos hoc modo curari: legat Galenum, lib. 3. & 10. *method. medendi.* Et qui nullos morbo sola primarum qualitatium contraria alteratione curari negat, ea negat, quæ sensus vera esse docent, & vix dignus est, cum quo disceptetur. Et iterum: *Contraria se mutuo non recipiunt: Et si mutuo se non recipiunt, nec in se mutuo agunt, nec à se mutuo patiuntur aliquid. Vbi igitur actio & passio vera non est, ibi etiam effectus natu- ralis verus non sequitur. Ergo medicamenta non possunt esse contraria loco affecto.* Quæstio est, de contrarietate medicamentorum, & morbi ac causæ morbificæ. Is verò respondet de parte affecta: & an contraria vel si- milia mutuo agant & patiantur, faciliè cognoscere potuisset, si legere ipsi libuisset Aristotelem, 1. de Gen. & Cor. cap. 7. & quæ Commentatores ad eum locum hac de re scripserunt.

Et quanquam Galenici vltro concedant, Natu- ram esse morborum medicatricem, & longè ante Chy- micos id Hippocrates, 6. epid. sect. 5. t. 1. docuerit, Na- turamque omnia, quæ potest, pro animalis salute agere, & absque naturæ robore omnia à Medico frus- tra tentari, extra controuersiam sit: tamen, vt Ga- lenus, *ibidem*, vbi hunc locum explicat, rectè ait, non simplici ter verba hæc accipiendâ sunt, sed al- tior sensus accuratione indigens explicatione in his verbis delitescit. Ac rectè dicitur, & naturam morbis medicari, rectè verò & artem medicam, & medicum. Natura nimirum, vt Galenus explicationem huius lo- ci concludit, omnium artium ad medendum primaria & potissima est: ipsa tamen nec omnia, nec sola, quæ- cunque ad sanationem necessaria sunt, semper præ- stare potest. Sed vt rectè, de cõstit. art. c. 13. Galenus ait, alia naturæ, alia Medico concessa & negata sunt. Na- tura quidè alimenta coquit, in corpus distribuit, par- tibus apponit; in morbis humores vitiosos cõcoquit, fecernit, expellit, cauū vlcus carne replet: eadè tamen, vt os laxatum aut contractum conformare, & repara- re, aut copiosas in vlcere sordes ipsa abstergere non potest; sed ministerio Medici & medicamentorum in- diget: ita pertinaces obstructions ipsa soluere non potest, sed aperientia medicamenta id præstant: hu- mores crassos sola incidere nõ valet, sed attenuantia medicamenta id præstant, calida refrigerare non po- test, sed medicamentis refrigerantibus opus; multò minus scirrhum emollire, aut calculum fortiter com- pactum dissoluere potest. Falsum ergo, quod omnia medicamenta saltem naturæ opitulentur, & quod sa- lubrium medicamentorum virtus saltem in confer-

uatione naturæ occupetur & consistat: cum iam mô- stratum sit, non pauca directè & immediatè causis morbificis opponi, & in eas proximè agere, easque demoliri.

Atque hæc, quæ hætenus de Galenicorū & Chy- micorum consensu ac dissensu diximus, si quis sine præiudicio perpendere voluerit, id inde commodi, vt spero, percipiet, quod discet, nec Chym. ob Galeni- ca, nec Galenica ob Chymica negligendâ esse, sed nonnulla Paracelsi ac Paracelsitarum dogmata tam absurda & ab omni veritate aliena esse, vt merito ab omnibus, quibus magis veritas, quàm Paracelsus vel alius quispiam, amica est, reiicienda sint: in non pau- cis tamen concordiam iniri posse, nec dissidium tan- tum esse inter Galenicos & Chymicos, vt ideo noua secta constituenda sit. Ac proinde pessimè suis rebus consulere, qui antiquorum scriptis neglectis, è solis recentium Chymicorum libris se egregios Medicos euasuros existimât. Contra & illos peccare, qui nul- lam veteri Medicinæ accessionem fieri posse putant: Elegantem vtilium medicamentorum supellesti- lem Chymia nobis suggerat: si eadem quid in mor- borum causis & medicamentorum facultatibus in- uestigandis opis afferre potest, & hoc beneficij lo- co acceptamus: & proinde verum esse putamus, quod Matthiol. lib. 4. epist. ad Andreæ de Blau, scribit, Ne- minem Medicum absolutum esse posse, imò ne me- diocrem quidem, qui in Chymia non sit exercitatus. Cum enim Medicus sit ille admirabilis, qui quod est diuinum in morbis, in medicamentis, in natura no- uit, actionumque fontes inuestigat: ista omnia præ- cipuè Chymia beneficio Medicus assequi potest; qui verò in rebus nihil qualitatibus primis præstantius quærit, id non potest. Reliqua, de corporis nostri constitutione, facultatibus & actionibus, de morbo- rum & symptomatū differentiis, de signis, prognosti- cis, & methodo medendi, rectissimè ex Hippocrate & Galeno eorumque interpretibus cognoscuntur: quæ qui negligit, Empiricus potius euadet, quàm verus Medicus.

Ergo non amplius opponatur Galenica Medicina *Galenica* Chymia; sed Pseudo Galenica Chymia, & Pseudo- *quid.* Chymia Galenica Medicina. Galenici enim non sunt, vt nonnulli eos malè definiunt, qui purū & im- purū confundunt; sed qui artis Medicæ fundamenta è Galeno & Philosophis perita, ratione probata, & experientia confirmata amplectuntur, & hoc duplici *verum à falso distinguunt.* Atque hi non negant, quod ars medica ab Hippocratis & Galeni temporibus & theorematum accessione, & medica- mentorum copia & ornatu altior & perfectior eua- serit. Et inter accessiones illas libenter etiam Chy- miam referunt, atq; agnoscunt, nostro tempore & remedia multa antiquis incognita rectè vsurpari, & multò commodius præparari, atque extracta, olea, spiritus, sales & similia libenter admittunt. Pseudo *Pseudo Ga-* galenici sunt seruum illud hominū genus, qui nihil, *lenici qui.* nisi quod in Galeno reperitur, recipiendum cen- sent, & in diiudicando vero ac falso non tam ratione & experientia, quàm Galeni autoritate nituntur. Pseudo Chymici sunt, qui nullarum rerum natura- *Pseudo Chy-* lium & medicarum cognitione instructi ex operariis *mici.* Chymicis subito Medici facti, omnia Galenicæ Me- dicinæ fundamenta subueria cupiunt.

CAPVT XIX.

APPENDIX,

De Constitutione Chymia.

Atque hæc sunt, quæ de Chymicorum re- centiorum cum Aristotelicis & Galenicis con-

B b b z sensu

sensu dicere potui. Potui, inquam: dum enim, quod velis, non possis, velis, quod possis. Ut plura verò, quæ volui, non potuerim, temporis penuria & oriū, aliis necessariis impendendum, non permisit. Nunc ad speciem descendendum esset: & memini me in prima editione aliquid in hoc genere promississe. Verum ob alios labores absoluendos id præstare non licuit. Ut tamen aliquo modo promissis stem, de Constitutione Artis Chymicæ quædam Appendicis loco subiungere placet, in quibus passim de præparationibus & usu medicamentorum Chymicorum quædam monendi dabitur occasio.

Nullam scientiam vel artem veram ac solidam esse, quæ certis quibusdam principiis non nitatur, & eorum, quæ in ea sunt, rationes reddere possit, extra dubium est; & quæ certis principiis non nititur, & theorematum suorum causas reddere non potest, inscitia potius & ἀγνοία, quàm scientia vel ars dicenda est. Nescio tamen quid fiat, quod in Chymia, quæ ars longè utilissima & nobilissima habetur, pauca rationibus munita, & ex certis principiis deducta habeantur, sed infiniti penè processus & operationum formulæ passim extent, quibus tamen fundamentis & causis illæ nitantur, pauci doceant. Ita ut ars sine arte esse videatur.

Verum enim verò cum ut Medicina, ita & Chymia naturali scientiæ subiiciatur, omnino etiam in operando leges naturæ sequi, & ad earum ductum operationes suas instituere debet, ut inter Physicam & Chymiam mutui consensus sit: ita ut principia naturalia Chymiaë, & operationes Chymicæ principiis naturalibus respondeant.

Et si verò de Arte Chymica prolixè & operosè vir doctissimus, Andr. Libavius, brevius verò Iohann. Beuguinus scripserit, & ego etiam, lib. 5. *Instit. Medicar.* (licet Chymicas operationes & Chymica medicamenta ac vulgaria pro instituti mei ratione ibi coniunxerim) de eadem materia tractarim: tamen cum in conspectu quasi & tabula totam artis Chymicæ naturam & constitutionem habere utile sit, brevibus eam è locis allegatis hinc exhibebo; & passim quædam, quæ monenda videbuntur, inspergam.

Verum expediam hoc sine aliorum obtreptione, sine conuitiis, sine calumniis. Ut enim turpe esset, in Senatu Patres, dum de salute Reip. deliberatur, à votis ad conuitia descendere: ita pudendum est, eos, qui scriptis editis rem literariâ auctam & amplificatam cupiunt, rebus missis conuitiis certare.

Dissentire duos animis de rebus iisdem

Incolunt licuit semper amicitia.

Chymia
quid.

Definiimus autem supra, in fine capitis primi, Chymiam, quod sit *Arts corpora naturalia composita siue concreta resoluendi, resolutaque pura & viribus validissima reddendi, ut vitia Medico præbeant remedia, vel metallorum perfectionibus & transmutationibus, inserviant.*

Subiectum
Chymia.

Subiectum nimirum, circa quod occupatur Chymicus, sunt omnia corporalia naturalia concreta, vegetabilia scilicet animalia, mineralia & metalla.

Chymia
Finis.
Internus.

Chymia finis duplex est, Internus & Externus. Internus est corpora naturalia composita solvere & elaborare, ut vel partes omnes seorsim & singule, vel iterum coniunctæ & compositæ, purissimæ, efficacissimæ, & ad usum in vita humana necessarios aptissimæ sint, & Medico, seu illis, qui in metamorphosis metallorum occupantur, vitia adminicula præstet. Seu potius internus finis est ipsum opus, quo perfectio operatio Chymici definit. Cum enim Ars sit Chymia, *ποίησις* est & opus relinquit.

Externus.

Externus Chymiaë finis duplex: Vel n. ad metamorphosin & transmutationem metallorum ignobiliorum in nobiliora, vel ad medendum & sanitatē corporis humani adferendam dirigitur.

Verum priore fine seposito hinc de Chymia con-

stitutione saltem agemus, ut medico inserviat, eique vitia medicamenta exhibet. In ipsis tamen operationibus etiam quædam proponuntur, quæ posteriori fini simul inservire possunt. *Vid. supra cap. 1.*

Ut autem finem suum assequatur Chymicus, mediis quibusdam opus habet. Media autem hæc sunt operationes Chymicæ & instrumenta, quibus operationes istas perficiat.

Media Chy.
mia.

Atque ita tota Ars Chymica absolvitur tractatione instrumentorum, quæ Chymico operanti necessaria sunt, ipsis operationibus, & opere, quod perficit: de quibus ordine breviter dicemus.

Quibus
Chymia ab-
soluatur.

Instrumenta primò quod attinet, cum Chymia naturæ opera in suis operationibus utatur, instrumenta præcipua sunt ignis, aut calor potius, menstruum, Aer, Aqua. Verum ut hæc rectè usurpentur & agentia patientibus applicentur, præterea fornaces, vitra & vasa alia plura requiruntur. De fornacibus, vitris, & aliis vasis, ut & luto dictum, in *Instit. lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 11. 12. 14.* & aliis etiam operationibus sua instrumenta adiunximus.

Instrumenta
eius.

De igne & calore, qui naturæ communis ἀπὸ τοῦ πυρὸς est, dictum *ibid. cap. 2.*

Calor.

Menstrua verò sunt, quæcunque solutioni, extractioni & separationi rerum inserviunt. Et quidem plerumque & frequentissimè nomē hoc tribuitur liquoribus, qui corporibus affusi ea soluendi vel aliquid ex iis extrahendi vi actu prædita sunt. Quales sunt, aqua communis, destillata variæ, ros, spiritus vini, terebinthina, acetum destillatum, olea destillata, spiritus salis, nitri, vitrioli, aquæ fortes & regiæ, de quibus in *Instit. loco allegato cap. 6.* dictum.

Menstrua.

Quos tamen liquores omnes in tres classes redigere licet. Quidam enim sunt aquei; quidam acuti & salium participes; quidam oleosi. Non verò quælibet menstrua ad quælibet corpora soluenda idonea sunt, sed de his hoc monendum, sua ferè corpora quæque habere, quibus solvuntur vel extrahuntur; menstrua, quæ ipsorum naturæ respondent. Aquea quæ sunt, & cum aqua convenientiam habent, aqua & aqueis mensuris solvuntur & extrahuntur. Atque aquæ vegetabilium & animalium substantiam per coctionem & infusionem extrahunt, saccharum item & salia (quæ omnia in aqualique sunt) ac salina solvunt; ad alia verò soluenda vires eorum vix extenduntur. Quæ spirituosæ sunt, spiritibus; salina salis spiritibus solvuntur & extrahuntur, sulphurea solvuntur & extrahuntur oleo & pinguibus. Hinc metalla, ut & lapides; aquis fortibus & regiis & similibus liquoribus solvuntur. Sine verò sale vix fit ullius metalli solutio. Et quanquam metalla eò redigi possint, ut postea in aqua vel simplici vel destillata liquecant: tamen prima solutio per sales ut facta sit, necesse est, & propter salinos spiritus metallo adhærescentes id postea in aqua solvitur. Omnia enim metalla salinam naturam participant. Ideoque sal vel salini spiritus (alij tamen aliis metallis magis cognati sunt) qui sunt in menstruo solvente, metalli partes atomorum quasi modo ad se trahunt sibi que uniuntur: atque metallum menstruo, aut certe sali, quod in eo est, unitum aliam formam externam induit, & vel in liquorem vel pulverem, aut saliformem substantiam redigitur, & sal, qui est in menstruo solvente, corpori metallico adhærescit. Si quis tamē hoc etiam referre velit mercurium, qui ob naturæ cognitionem aurum solvit, vel enim aquas aut spiritus è mineralibus, vel metallicis corporibus paratas, quæ non tam corrosione, quam ob naturæ similitudinem aut occultam proprietatem aurum solvant, cum eo non pugnaverim: modò experientiæ omnia respondeant. Aquæ fortes contra, etsi sint maximè corrosivæ, ceram, picem & resinas non solvunt, contra talia in oleo & pinguibus solvuntur.

Ideoque

Ideoque cuique rei soluendæ vel extrahendæ idoneum menstruum eligendum.

Sunt tamen, qui non solum liquores, quibus in solutione & extractione utimur, nomine Menstrui intelligunt, sed & alia sicca, quæ ad corporum solutionem faciunt, hoc nomine dignantur, qualia sunt sal, nitrum, sulphur, quæ lapidibus & metallis addita, & in igne reuerberij resoluta in corpora addita sese penetrant eaque solvunt.

Tertio etiam Chymicis Aer necessarius est, qui duplici modo ad operationes Chymicas concurrere potest, ut humidus scilicet & aqueos vapores admistos habens, & ut frigidus. Ut humidus inseruit Chymico, dum rebus natura siccis sese admiscet; iisque consistentiam dat liquidam. Id quod fit, dum in cellis & locis humidis sese sali Tartari & aliis salibus admiscet, atque ut liquecant illa facit. Deinde etiam in destillationibus quibusdā aer humidus facit, ut spiritus, qui natura sua siccus sunt, & forma nebularum & atomorum egrediuntur, in liquida forma exhibeantur. Id quod fit in ol. sulph. quod per campanam fit, imò in spiritu salis, Vitrioli & similibus. Non enim sine causa queritur & inter Chymicos controuertitur, unde spiritus hi illā liquidā & humidā consistentiā habeant.

Vbi, si quod est dicendum, omnino illā ab aëre & aquea humiditate provenire existimo: cum natura sua sint sicca substantiæ. Accipiunt verò illam vel in sua concretionem, vel in destillatione. Etenim in destillatione spiritus salis & vitrioli manifestum est primò aqueā humiditatem partim exstillare, partim exhalare, & in recipiente colligi, postea verò ipsum spiritum salis & Vitrioli forma nebulæ egredi. Oleum etiam Sulph. per campanam dictum non fit nisi aëre valde humido. Aut si quis alio modo, recipiente scilicet ad latus canalis, in quo sulphur accenditur, apposito, idem oleum parare velit, necesse est, ut in recipiente aqua prius infundatur, cum qua spiritus sulph. sese uniat, quæ aqua postea si per destillationem maxima ex parte separetur, liquor acidus remanet. Imò nec ex mercurio vel similibus liquor fieri vel destillari potest, nisi aer humidus sese admisceat, ac propterea in talibus destillationibus spiracula, quibus aer humidus ingredi recipientem possit, relinquenda. Atque inde accidit, ut liquor ille, qui sese admiscuit, multis iterum separari possit, corpore sicco relicto. Oleum tartari per deliquium quod vocant, iterum in sale sicco abit, si aqua, quæ sese admiscuit, exhalare permittatur. Si spiritus vitrioli terræ sigillatæ Silesiacæ affundatur, & destillatio instituitur, eaque per cohobationem aliquoties repetatur, phlegma tandem & aqua tantum destillat, & terra sigillata acida euadit, sale vitrioli acido cum ea remanente.

Deinde aer Chymico inseruit ratione frigiditatis. Cum enim frigiditas per accidens etiam homogenea constringendo congreget, fit ut in aëre frigido in aqua sales facilius concrecant, quam in calido.

Quartò nec Aqua ab Instrumentis Chymicorum excludenda est. Et quidem non solum ut menstruum, ad corpora soluenda & extractionem instituendam, & ad corpora abluenda, de quo antea diximus, necessaria est, verum etiam, ut modò dictum, dum in aëre humido spiritibus siccis sese admiscet, & præterea in vasa recipientia infunditur, ut spiritus sicci in eam sese quasi immergant & ab ea excipiuntur.

Tandem, nisi alios offenderem, quinto loco terram adderem, & huic cognata. Ita in spiritu salis & nitri destillando usurpamus argillam, bolum, terram sigillatam; in oleis quibusdam destillandis puluerem laterum, arenam, cineres, silices addimus. Causa autem huius rei est duplex. Primò ut corpus destillandum admixtione rei alienæ ad minima, quantum fieri potest, redigatur, atque ita caloris actioni

facilius expositum sit. Res enim homogeneæ unitæ actioni caloris fortius resistunt, quam in minimum redactæ; & sal solus potius fluit & funditur, quam ut spiritum præbeat. Res verò quædam, ut nitrum, facile resoluuntur, & metus est, ne subito resolutæ vas recipiens rumpant. Quapropter ut lentè resoluantur, aliud corpus additur.

Imò videntur adhuc alia esse, quibus tanquam instrumentis, ad operationes quasdam perficiendas Chymicus utitur. Ita oleo tartari utitur ad margaritas & corallia soluta præcipitanda; aceto ad sulph. auratum & ij; vino ad lac sulphurie parandum; aliis ad aliorum præcipitationem. Quæ an ad priora instrumenta referi possit, dubito.

Iam ipsas operationes Chymicas quod attinet, eas alij aliter diuidunt & dispescunt, ac quilibet hic suo sensu abundare permitto; cum potius quemlibet sollicitum esse deceat, ut operationes has usu cognoscat, quam argutè de earum diuisione disputare possit.

Mihi quidem commodè videntur diuidi posse in *Operationes Chymicae* *Species*, *Species* & Immutationem.

Species est, cum corporis compages resoluitur & quod erat unum, diuiditur.

Fit autem hæc tribus modis. 1. cum quæ impura vel aliena admista sunt separantur. 2. cum corpus in partes homogeneas dissoluitur. 3. cum in heterogeneas dissoluitur. In quibus tamen operationibus simul hoc Chymico propositum, ut omnia quam fieri potest purissima, subtilissima & efficacissima reddat.

Primum *Species* genus *Purificatio* appellati potest, & ad id pertinet tartari purificatio, cum à terrestribus & lutulentis partibus separatur, ut album, purum, & acidulum corpus euadat. Fit hoc lotionem & crebris solutionibus & coagulationibus cum filtratione, de quibus in Institut. loco allegato cap. 8. & 10. dictum. Item cum succi, quibus pro essentiis, ut hodie nonnulli loquuntur, parandis utuntur, à suis fecibus separantur & puri redduntur id quod fit per digestionem, de qua eodem cap. 10. dictum.

Pertinet huc & *exsecatio*, quæ fit per euaporationem & exhalationem, de quibus *ibidem* cap. 13. dictum. Imò huc referenda videtur etiam *Vitio*, de qua *ibid.* cap. 5. dictum, cum scilicet sulphureæ partes exhalant, ut & aqueæ, quæ non expetuntur, ut id relinquatur, quod expetitur. Id quod fit in vitione plantarum pro salibus parandis, item ossium & cornuum.

Secundò ad *Species* pertinet *Calcinatio*, quæ corpora metallica, mineralia, lapides, & quæ lapideam duritiem habent, ut testæ ouorum, concharum, lapides in animalibus, & alia ita resoluuntur, ut in puluerem redigi possint. Fit hoc vel igne actuali, de quo dictum loco allegato cap. 5. vel per ignem potentialem, ut loquuntur, id est, liquorem aliquem, qui ea corrodingi & soluendi vim habet, quem monstrum vulgo appellant, quales sunt acerrimum destillatum, spiritus S. P. sulph. aqua fortis & regia: vel per amalgamationem, ubi à mercurio admisto metalla corroduntur: vel per fumigationem, ubi, à fumo vel vapore rei corrodingentis corpus dissoluitur. De quibus *ibid.* c. 1. dictum.

Pertinet huc & *sublimatio*. Sublimationes enim Chymicorum pistilla sunt. Et quanquam sublimatio interdum etiam instituitur: ut si quæ impuritates adsint, separentur; plerumque tamen id saltem fit, ut corpus in minimas atomos redigatur. De qua *ibid.* cap. 12. dictum. Et his modis omnibus corpus in homogeneas partes soluitur, & quod resoluatur, homogeneum est.

Tertio fit *Species*, cum corpus in partes diuersas & heterogeneas dissoluitur. De hac autem *Species* notandum, proprietates alias esse in toto, alias in partibus. Ideoque ubi vires, quæ à toto dependent,

Bbb 3 expe-

experantur, resolutione hac opus non est. Vbi verò viribus, quæ à parte alicuius integri pendent, opus est, in quam parte hæreant, videndum. Hinc à multis multum peccatur, cum vel ab aquis destillatis, vel spiritibus vel salibus, vel etiam extractis vires, quæ integri sunt, sperant. Aquæ enim nihil in se continent, nisi plantæ succum humidum, sulphur & oleum, si quod inest, & salem volatilem. Spiritus partem sulphuream, cum sale volatili. Reliqua per alembicum non eleuantur. Vnde etiam hoc patet, decocta & infusa vel conseruas sæpe aquis destillatis præferendas esse: & conserua rosarum in dysenteria vtilis est, non verò spiritus rosarum. Fit hæc autem *distillatio* primò *extractione*, ad quam pertinent & *Tinctura*, seu extractio talis, ut corpus liquidum coloratum relinquatur. Item *Essentia* hodie dictæ extractione parantur, de quo in *Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. c. 9.*

Extractio.

Essentia.

Tinctura.

De Tincturis autem hoc monendum, nullam veram tincturam esse, quæ non remanet, postquam menstruum abstractum est. Ad hanc normam si tincturæ multæ examinentur, facileprehendetur, non esse veras tincturas, sed colorem illum ortum habere à mixture menstrui cum corpore dissoluto. Exempli loco sint tincturæ, quæ vulgò venduntur, coralliorum. Si enim menstruum exhalando vel destillando separetur, illud limpidum omnino & clarum est, quod verò relinquitur, non rubrum, sed salis vel calcis alicuius colorem referens reperitur. Si verò esset vera tinctura & substantia aliqua rubra à reliquo corpore extracta, etiam menstruo separato talis persistere deberet, sicut id in plantis accidit. Et tincturas non semper veras esse, sed pendere à menstrui cum corpore mixture, patet etiam ex eo, quod è re vna diuersi colores per diuersa menstrua extrahuntur. Exempli gratia, si affundatur argento per mercurium sublimatū calcinato spiritus salis, fit inde color viridis instar smaragdi, si verò affundatur spiritus vini sale vrinæ imprægnatus, fit color cæruleus. Et quamvis interdū tincturæ istæ, exempli gr. antimoniij, aliam vim habeant, & operationem, quam alias calcinatum? fit tamen hoc ex diuturna cum aceto digestionem, quæ partes volatiles figit, & ad sudorem ciendum aptas reddit.

Putrefactio.

Deinde fit etiam *distillatio Putrefactio*, quæ quidem etiam à calore externo fit, sed non simpliciter ad corruptionem tendit, sed ad aliquam separationem, ut partes à natura aliquomodo separatae ab arte facilius separari possint, ideoque destillationi sæpe præmittitur, de quo in *Instit. loco allegat. cap. 7. pag. 1279. actum.*

Destillatio.

Tertio ad hanc *distillationis* classem referendæ sunt *Destillationes* omnis generis, per ascensum, ad latus, per descensum, in balneo vaporoso, sicco, humido, cineribus, arena, igne parente, de quibus omnibus in *Instit. loco allegat. sect. 2. cap. 11. dictum.*

Distillatio.

Præcipitatio.

Secundum operationum Chymicarum genus est *distillatio*, cum quæ diuersa & separata sunt in vnum corpus coniunguntur. Fit hoc primò *Præcipitatione*, cum corpus quod in aliquo menstruo solutum & per liquorem dispersum est, iterum à liquore separatur & ad fundum descendit, & sibi vnitur: de qua operatione in *Instit. loco allegato cap. 13. dictum.* Verum quia modus consideratione dignus est, locum integrum adscribere libet. Fit præcipitatio, cum liquore aliquo infuso aut re aliqua injecta corpus solutum forma pulueris ad fundum descendit. Ita corallia & margaritæ in aceto destillato solutæ infuso oleo tartari præcipitantur. Quomodo autem hoc fiat, & quæ separationis huius causa sit, ab autoribus non satis explicarum video. Mihi res ita sese habere videtur. Solutio metallorum, coralliorum, perlarum, & similium per acrum & spiritus acres, ut & spiritum vini fit, dum spiritus illi cor-

pore penetrant, & cum iis in minutissimas aromas solutis sese vnunt, ut vnum corpus quasi ex iis fiat, non secus ac oleum ceræ per minima miscetur. Vnde accidit, ut quamdiu spiritus soluens vel menstruum cum corpore soluto per minima vnitum manet, corpus solutum non ad fundum descendat, sed liquori cohareat. Quod si contingat, ut spiritus soluens iterum à corpore soluto segregetur, tum metalla & alia corpora sibi relicta forma pulueris ad fundum descendunt. Fit autem hoc, dum liquor aliquis ad solutionem infunditur, cum quo dum se spiritus soluens vnit, corpus solutum deserit, atque ita illud sibi relictum & vnione illa soluta ad fundum descendit.

Imprimis hic multum potest sal tartari solutus, seu oleum tartari per deliquium paratum, quod peculiari vi spiritus omnes acres ab omnibus liquoribus euocat ac imbibit & cum iis penitissimè se vnit. Vnde fit, ut corpora soluta à spiritu solvente relicta & ad fundum præcipitentur, & acrimoniam, quam ex spiritu solvente, contraxerant, amittant.

Hinc etiam accidit, ut mercurius præcipitatus & aliquomodo fixatus à sale tartari viuificetur. Non quod tartarum, quod vult A. Sala, mercurio inimicum sit, sed quod sal tartari spiritus acres, qui cum præcipitato mercurio sese penitissimè vnuerant, ad se trahit, & eos sibi vnit, atque ita à mercurio separat; unde mercurius à spiritibus acris liberatus in pristinam naturam redit & reuiuiscit. Et qui omnes omnino, cuiuscunque sint generis, præcipitationes perpenderit, animaduertit, præcipitationem in vniuersum fieri, cum in solutionem aliquid iniicitur vel infunditur, cuius vi liquor soluens, seu id, quod in liquore solutionis causa fuit, à corpore soluto separatur.

Fit etiam præcipitationis mentio in extracto scammonij parando *ibidem sect. seq. cap. 9.*

Secundò huc referenda videtur *Reductio*, qua corpus seu in formam pulueris, seu liquoris, seu alterius redactum pristinae formæ restituitur. Non tamen in omnibus, quæ mensuris suis soluntur, seu aliorum admixture formam alienam induunt, locum habet reductio. Et si enim à mensuris suis ea separari possunt: tamen in formam pulueris saltem reducuntur, non verò in eam, quam antea habuerunt. Fit autem hoc commodissimè per præcipitationem. Nam licet etiam sal menstruo admixtum destillatione per retortam in forma spiritus separari possit: tamen quod relinquitur in retorta fortiore igne corrumpitur.

In metallis autem locum habet reductio & in mercurio, quæ in varias formas redacta plerunque ad pristinam formam reduci possunt. Fit autem reductio menstrui, & illius, quod corpori aliam formam induxit, ablatione. Cum enim spiritus salis & sales, dum corpora metallorum solunt, iis per minima permisceantur, & admixture spirituum salforum ac salium corpora hæc in minimas atomos redigantur, ita quidem ut metalla in aquis fortibus & regiis soluta per chartam transeant: sale illo alieno separato suæ pristinae formæ restituantur; & licet in forma pulueris relinquantur, igne fusorio tamen pristinam formam facile acquirunt.

Separatur autem sal ille vel vi caloris, idque aut in retorta destillando, ubi sal forma spiritus abstrahitur, aut etiam in vase aperto, ubi vaporis modò exhalat: vel per præcipitationem, de qua modo dictum, & præcipue per sal tartari, vel etiam salis tartari admixture, cum quo vel teruntur vel igni fusorio exponuntur. Sal enim tartari ferè vniuersale reductio instrumentum est, idque non idè, quod omnibus corrosiuis aduersus & contrariis sit, eorumque vires frangat, sed potius, quod omni-

bus

bus salibus amicus & cognatus est, ideoque eos attrahit, seque cum iis ob similitudinem vn̄it, (Natura enim naturam amat, vt Chymici loquuntur) atque ita corpus sale menstrui soluentis liberatum suæ naturæ restituitur. Alia tamen etiam salia interdum idem præstant, vt cinerum clauellatorum & vegetabilium sales, vt est calx viua. Ita mercurius quocunque modo solutus ablato menstruo ad nativam fluiditatem redit, fitque argentum viuum. Id quod fit, si sali tartari vel etiam calci viuæ permixtus per retortam destilletur.

Metalla liquida dum adhuc sunt, vel cum menstruo & aquis soluentibus mista commodissime præcipitatione à menstruo separantur. Nonnunquam etiam solius aquæ tepidæ infusio ad separationem metalli à menstruo sufficit. Dum enim sal in maiore aquæ copia amplius (vt pote in aqua solubilis) distrahitur, & in minimas atomos redigitur, corpus metalli ab eo liberatur. Idque facilius, si laminæ metalli cognati iniiciantur. Ita si aquæ forti, in qua argentum solutum sit, aqua tepida infundatur, & lamina cupri iniiciatur, argentum laminæ cupri ob cognationem metallicam adhæret. Dum verò iam sunt sub pulueris vel calcis formâ, igne infusionis reducuntur: vt verò facilius fundantur, sal tartari vel alij pulueres salis fusorij inde dicti, adduntur, qui fusioni inferiunt, quatenus cum sale calci adhærescente sese vniunt, atque ita metallum eo liberant. Quod si sal tartari infusione à metallo non separatur, materia tigillo eximenda, & à sale abluenda, atque iterum fundenda.

Congulatio & Concretio.

Circulatio.

Cobobatio.

Tertio ad *distillationem* pertinet *Coagulatio & Concretio*, de qua in *Inst. lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 13.* actum.

Quarto huc referenda *Digestio & Circulatio*, quæ eo fine præsertim instituitur, vt liquidæ partes, quæ nondum satis perfecte mixtæ sunt, per minima vniantur, de qua in *Inst. loco allegato cap. 14.*

Tandem etiam huc pertinet *Cobobatio*, seu repetita liquoris ad materiam in vase relictam affusi destillatio, quæ etsi & eo fine instituitur, vt quod primâ destillatione non separatum fuit, & exstillauit, in secunda & tertia destillatione educatur: tamen interdum & eo fine fit, vt quæ materia volatilis est in liquore, cum fixo coniungatur. Ita fit Magisterium tartari per spiritus vini ad salem tartari affusionem & repetitam destillationem. Ita spiritus vitrioli sali vitrioli iungitur, idemque cum terra sigillata Silesiaca vn̄itur. Et fit hoc præcipue in salibus, & ea natura est salium fixorum, vt volatiles sibi vniant. Quod vbi facere animus est, maiori salis vel corporis fixi quantitati minor quantitas liquoris salem volatilem continentis affundatur. Ita enim sal volatile cum fixo corpore manet, & merum phlegma seu aqua exstillat, idque sæpius repetendum. Si verò minori quantitati corporis fixi maior quantitas volatile affundatur, fixum à volatili redditur volatile, ac volatile fixum secum in alembicum rapit. De quo iam etiam dicetur.

Immutatio.

Deliquium. Potabilia metalla.

Tertium adhuc operationum Chymicarum genus superest, cum scilicet neque quæ vnum sunt soluere & segregare, neque quæ separata sunt vn̄ire & coniungere cupimus, sed rei nouum substantiæ modum vel qualitatem inducimus, quam operationem *Immutatorem* appellare libet. Pertinet huc primò rei sicca in liquidam formam mutatio, quæ operatio *Deliquium* appellatur, de qua in *Inst. loco allegato cap. 4.* dictum.

Etsi enim aer humidus tum corpori illi coniungatur: tamen nihil, quod ei peculiare ac nouas vires tribuat, additur, sed saltem alia consistentia conciliatur. Pertinet huc & illa operatio, quæ ex solidis corporibus, vt metallis, potabilia fiunt, vbi quæritur, an autem & alia metalla in formam liquidâ sine

alterius rei additione redigi possint, de quo infra.

Secundò pertinet huc contraria operatio, cum ex eo, quod est liquidum, fit solidum. Id quod fit cum ex mercurio viuo præcipitatus paratur, de quo in *Inst. lib. 5. part. 3. sect. 4. cap. 18.* dictum.

Tertio pertinet huc *fixatio* & si ita loqui licet, volatilifatio, cum nulla parte rei demta, nec alienâ re additâ ex volatili fit fixum, vel ex fixo volatile. Dicitur autem fixum & volatile respectu ignis seu caloris vt supra *cap. 22.* dictum. Etsi enim res natura sua talis sit: tamen ignis seu calor id patefacit. Fixum enim est, quod in igne durat; volatile, quod caloris vi in altum eleuatur. Fit autem hoc vel additione corporis homogenei, vt modò dictum de salibus, qui ex fixis volatiles fiunt additione salis volatilis: & contra volatile fit fixum, addito sale fixo. Inter omnia verò salia maximè volatilis est sal vrinæ: vnde etiam volatilitatem suam habet sal armoniacum, & propterea additione salis armoniaci corpora fixa possunt fieri volatilia & sublimari. Ita ferrum cum sale armoniaco sublimatur. Fixa tamen volatilia fieri possunt non solum volatilis additione, sed & digestionem. Ita mustum ante fermentationem nullum dat spiritum. Ita è plantis, nisi digerantur, spiritus destillari non possunt. Sales etiam fixi digestionem volatiles reddi possunt, vt etiam sublimari queant. Et contra volatilia digestionem fixa fieri possunt, vt in Mercurio accidit. Fixatio verò etiam fit per crebras sublimationes vel digestionem, vel aquas fixatorias dictas, & fixarum additionem.

Tandem posset huc referri & vitrificatio, quæ est vltimus transmutationis corporum naturalium terminus, corporibus per ignem fortissimum fusis.

Atque hæc sunt operationes, quibus seu medijs ad opera sua producenda, finemque assequendum vtitur Chymicus. Ipsa verò opera Chymica quod attinet, sunt ea sanè plura. Si tamen ad capita quædam & dictionem redigere ea libet, suppeditat eam ipsa corporum, circa quæ Chymicus occupatur, natura. Alia enim partes habent heterogeneas & ita comparata sunt, vt ea integra non exspectat Chymicus, sed partem saltem eorum; alia verò tota sunt homogenea, vt in parte diuersæ naturæ diuidi non possint. Atque ita res ipsa plana est: verum vocabula, quibus exprimantur, vel satis commoda, vel vsu trita non suppetunt. Andr. Libavius prius opus extractum, posterius magisterium appellat. Alij separatim & magisterium. Et postea in horum speciali explicatione variæ adhuc appellationes occurrunt, ens, essentia, quinta essentia, magisterium, arcanum, panacea, & similia alia, quæ tamen plerumque à rei essentia petita non sunt, & quod maximum est, non ab omnibus eodem modo vsurpantur. Et vt de alijs non dicam, Magisterij vox, quemadmodum Libavius ea vtitur, & iam à multis illa vsurpatur, rem, quam debet, non satis exprimit, nec eam ab extracto vel separato discernit. Nam ipse Libavius, *Epistol. Chym. lib. 2. ep. 11.* docet, magisterij nomen interpretes Arabum vsurpare sæpe cum de tota Alehymia, tum de potissima eius parte, quæ in perfectione metallorum consistit. Itaque apud Mesuem legi extractionem Myrobalanorum esse opus magni Magisterij, & Geberum perfectum magisterium frequenter vocare artem Lapidis Philosophici. Cum enim Magister sit *ἡγεμὼν*, vel *διοκράτωρ*, magisterium propriè est functio vel dignitas magistri. Postea vocabulum ad opus magistro dignum translaturum, & hoc modo antiquitus iam vsurparum est. Quod vero saltem ei operi tribuatur, in quo nil seiunctum est ab integro, id iam nouum, & vel Paracelsi vel alterius inuentum. Neque tamen hoc vocabulum ab iisdem huic tantum, neque ei semper tribuitur. Appellatur à pluribus magisterium tartari, quod fit ex tartaro

Fixatio & contra.

Vitrificatio.

Opera Chymica.

Magisterium quid.

848 De Medicament.& methodo medendi.

non integrò, sed sale tartari & sale spiritus vini. Item magisterium vitrioli, quod paratur è sale vitrioli, & spiritu vitrioli. Quercetanus in *Pharmacopœia Dogmaticorum restitut. cap. 22.* Magisterium Bezoardici animalis appellat extractum è puluere viperarum, & *ibid.* Bezoardico minerali magisterij nomen tribuitur. Et certè non minoris artificij & magisterij est extracta & destillata, quàm magisteria vulgò dicta, parare. Contra dantur opera Chymica, in quibus nihil separatur, quæ tamen nunquam magisteria appellantur. Ex.gr. flores. Neque enim sublimationes semper instituuntur, vt aliquid separaretur, sed etiam, vt corpus integrum in minima redigatur. Hinc sublimationes pisti Chymicorum dicuntur.

Verùm controuersia hac de re vocabulis missa rem potius retinemus, ac operum Chymicorum tria genera constituimus. Primus est eorum, cum nihil ab integro separatur, sed ad commodiorem vsum saltem res aliqua immutatur aut perficitur, ipsique nouus substantiæ modus, vel noua qualitas inducitur. Libanius & alij, vt dictum, appellant Magisterium. Posset etiam Immutatum vel Perfectum nominari. Secundum genus est, vbi quid ab integro separatur vel extrahitur, quod quis vel Secretum vel Separatum, vel nomine speciei Extractum appellare potest. Quæ duo genera, vt antea dictum, ipsa corporum, circa quæ Chymicus occupatur, natura & diuersitas exhibet; cum alia sint planè homogenea, alia in partes heterogeneas diuidi possint.

His addendum tertium, quod Composita complectitur. Neque enim simplicia saltem parat Chymicus, verùm etiam componit quædam, vt Elixiria dicta, spiritusque compositos, balsama & similia.

Ad primum genus pertinent primò illa, quæ ex solido fluida fiunt, videlicet olea, vt appellant, per deliquium parata, quorum conficiendi ratio in *Institut. lib. 5. part. 3. f. 2. cap. 14. pag. 1270.* tradita. Qualia sunt oleum seu liquor salis tartari, & aliorum salium, margaritarum, coralliorum, arsenici, talei, crystalli. Quæ tamen propriè olea non sunt, sed corpora integra menstruo salino imprægnata, & proinde in aëre humido liquefcentia. Huc referendum & aurum potabile & alia metalla potabilia dicta.

Verùm hic inter Chymicos controuertitur, an metalla in liquidam formam per se redigi possint, an verò additione alterius rei id accedat? Ego si rem diligenter perpendo, & ea, quæ auri potabilis & aliorum metallorum potabilium nomine venditantur, considero, aliter sentire non possum, quàm liquiditatem esse à monstruo admixto. Ipsa enim metalla omnia sicca naturæ sunt: non est verò in artis potestate principia transmutare, & vnum ex altero facere, multò minus ea in aqueum humorem transmutare. Qui ergo euincere volunt, metalla reuera potabilia fieri posse, monstrare debet, aliquid aquei & liquidi humoris ea in se continere. Hoc enim nisi sit, in artis potestate non est, aridas metallorum partes & siccos illos, qui ex iis resoluuntur, fumos in aqueam liquiditatem transmutare posse. Quod verò liquida fiunt, ab aliis admixtis habent. Etenim sales menstruorum ita arctè sese corporibus vniunt, vt facile separari non possint. Salesq; rursus aquam & aërem humidum attrahunt, & ita arctè retinent, vt ad essentiam eorum quasi pertinere videantur, vt in oleo *sulph.* per campanam, spiritu vitrioli & salis, videt est, in quibus, etsi tota pro spiritu vel oleo eoque purissimo venditentur, phlegma tamen & aqua non ita magno negotio ab iis separari possunt, vt sal forma sicca relinquatur. Si verò quis aliud sentit, illi incumbit, modum præparandi eiusmodi liquores metallicos in publicum edere, vt ex

præparatione Lector iudicare possit, an ex ipso metallo, an ab admixto aliquo sit illa liquiditas. Alias nuda affirmatio firmum in mente alterius assensum & certam scientiam parere non potest. Nam potest fieri, & id concedimus, vt nihil rei alienæ, quod talibus corporibus liquiditatem dare possit, admisceatur è Chymico: interim fieri potest, vt in ipsa operatione sese aër humidus admisceat, sicut in præparatione olei *sulph.* per campanam id manifestum est. Et vitriolum calcinatum, etsi Chymicus ei nihil addat, tamen si in aëre relinquatur, iterum virescit, aëre humido sese ei insinuante.

Deinde huius generis sunt Magisteria vulgò, ab aliis etiam solutiones dictæ, margaritarum, coralliorum, oculorum cancri, lapidum percarum, quorum parandi ratio patet ex iis, quæ de solutione margaritarum & coralliorum, in *Instit. loc. allegat. sect. 3. c. 15. p. 1417.* dicta sunt. Vt enim illa magisteria parantur, ita & alia.

Circa ea tamen duo monenda. Primum rectè accipiendum esse, quod allegato loco sales dixi. Hoc enim probè scio, dum vulgò ex margaritis & coralliis saltem extrahi dicitur, solutionem integri potius, quàm extractionem in hoc opere fieri, & propterea hæc pro salibus simplicibus non venditari posse. Ideoque hic quorundam loquendi morem saltem secutus sum. Istud tamè etiam verum est, abundare ista corpora sale, aut certè spiritu salino. Vnde etiam à liquoribus salis & mensuris acidis soluuntur, ita quidem, & ita arctè ob materiæ cognationem sese iis vniunt, vt etiam per chartam bibulam transeant, & sal menstrui ablutione ab iis vix separari possit. Et quia reuera sal hisce corporibus inest, cum inde separari posse non impossibile est. Verum, in vulgatis operationibus, de quibus modò diximus, id nec fit, nec propositum est.

Alterum est, quænam causa sit, quod magisterium perlarum, coralliorum, oculorum cancri, & similium paratum per aceti destillationem, separationem, & pulueris relictæ ablutiones crebras, in quouis liquore faciliè soluitur, quod verò per præcipationem oleo tartari factam paratur, non soluitur. Causa verò hæc est. Quia in priore modo sal aceri adhuc magisterio coheret, itaque eius beneficio (cum salis sit in humido liquefcere) in quouis liquore soluitur. In altero verò magisterio sal per præcipationem separatus est, & formâ pulueris subsidet, qui propterea etiam in liquore non soluitur. Nam tenendum hic quod sal volatilis, qui est in aceto, spiritu vini, vitrioli, aquis fortibus, vnitur sali fixo, quod est in corpore soluendo. Hinc & corpora soluta acrimoniam vel peculiarem saporem acquirunt, & menstruum soluens sale suo orbatum insipidum extillat. Id quod videmus in aceto destillato, in quo corallia, margaritæ, vel oculi cancrorum soluti sunt. Si etiam coralliis calcinatis spiritus vini affundatur, corallia vrentem acrimoniam inde acquirunt, spiritus vini verò debilitatur, & acrimoniam amittit. Acetum etiam, in quo soluuntur, acrimoniam amittit.

Hinc sequitur Paradoxum Chymicum, quod coralliorum, perlarum, oculorum cancri magisteria dicta non sint præstantiora, aut certè non tantam prærogatiuam, quæ ipsis vulgò tribuitur, habeant, quàm vulgari modo per diligentem in lapide porphyrio læuigationem parati ex his pulueres. Imò in non pulueres hi his præstent, dubitari potest. Etenim si sal aceti admixtus relinquatur, non est corpus simplex, sed compositum, & propter acrimoniam salis aceti sæpe noxium. De quo Crato, *Epistola 163.* scribit, in Casparo Logo Episcopo Vratislauiensi post crebrum magisterij perlarum vsum tunicas ventriculi nigras & corruptas apparuisse. Et Marchionis Ioannis coniugi ventriculi tunicas ab eodem erosas fuisse,

Magisteria.

Magisterium duplex.

An magisterium perlarum, &c. sit præstantius vulgari modo præparatis.

fuisse. Si verò paratur præcipitatione per oleum tartari, ut sal aceri omnis separatur, relinquitur pulvis subtilissimus, & queritur, annon longa & diligenti læuigatione in æquè subtilem puluerem redigi possint, cum videamus Pictores mineralia, quibus in pingendo vtuntur, in subtilissimum puluerem læuigare. Cui accedit & hoc, quod in tali tritura & læuigatione nihil perit; cum verò acetum vel aliud liquor acidus affunditur, fit ebullitio, & proinde tum subtiles aliqua perlarum & coralliorum partes exhalant. Itaque quamuis plerique in Magisterio, quod appellat, rem in nobiliorem vel substantiæ, vel qualitatis gradum traduci, atque exaltari putant: tamen hic nullam aliam exaltationem vel nobiliorem qualitatem aut substantiæ gradum, quam in præparatione hac acquisuerit, video, nisi quod in minimas partes resoluitur, ut actioni caloris nostri facilius pateat. Et si omnino aliqua differentia inter margaritas præparatas & magisterium sit, ea solum est in raritate substantiæ. Si verò quis doceat, etiam menstruum coniunctum ad exaltationem magisterij necessarium esse, verum id esse non puto. Etenim menstruum, ut dictum, sæpe noxium est. Ideoque opera datur, ut crebris solutionibus id separatur, celsi totum hix planè elui possit. Pertinet huc & vitriolum album vomituum, ut & pulueres & calces metallorum, de quibus in Instit. lib. 5. part. 1. sect. 3. c. 5. dictum; sulphur auratum antimonij; crocus item Martis, ut & aliorum metallorum, qui scilicet ex substantia metalli resoluta saltem paratur. Flores item & sublimata, ubi scilicet tota corporis substantia eleuatur & sublimatur. Item mercurius præcipitatus, bezoardicum minerale, antimonium diaphoreticum. De quibus in Instit. loco allegat. sect. 3. cap. 16. 17. 18. 19. actum. Eatenus hic intelligimus, quæ sunt planè homogenea, & à quibus nihil separatur, sed solum nouus substantiæ modus iis inducitur. In quibus verò aliquid vitione & calcinatione separatur, ea ad secundum & sequens genus pertinent.

Secundum genus operum Chymicorum Secretum vel Separatum nominari potest: ubi non totum corpus elaboratum exhibetur, sed pars eius. Pertinent huc primò ea, quæ impuritatibus saltem separatis in vsum Medicum à Chymicis parantur, qualia sunt cremor & crysalli tartari, succi depurati, a nonnullis essentia & *φωσφορικά* dictæ.

Deinde vsta & calcinata, vel alio modo parte aliqua demta parata, cornu cerui sine vitione & cum vitione paratum, omnes calces rerum vstilium & sales qui inde eliciuntur.

Tertiò Extracta & Tinctura seu Essentia dictæ. Quartò Destillata: Aqua, spiritus, olea, seu proprie seu improprie ita dicta.

De oleis enim monendum, olei vocabulum apud Chymicos valde ambiguum esse. Cum enim desumptum sit ab oleo communi, quod ex oleæ fructu exprimitur, proinde etiam iis rebus, quæ cum tali oleo cognationem habent, quæ sulphurea & *φλογιστά* sunt, rectissime attribuitur & attribui debet, qualia sunt oleum succini, terebinthinæ, ceræ & similia. Quanquam nec ipsa pleraque, ut & è plantis destillata olea ferè omnia, non sint pura olea, sed salem volatilem admixtum habeant plurimum, ob quem sunt acris, & non facile accenduntur, qui tamen ob volatilitatem ab iis non facile separari potest. Verum multis præterea liquoribus ob consistentiæ modum idem nomen, sed planè improprie, tribuitur. Nā quæ vulgò dicuntur olea (ab aliis etiam spiritus nominantur) salis, vitrioli, nitri, sulphuris, plumbi, stanni perlarum, coralliorum & similia non sunt olea, cum non sint vilo modo *φλογιστά*, sed inflammationem potius prohibeant, verum sales resoluti, vel etiam corpora integre resoluta, cum aère humido vel aqua

permixta, vnde etiam iterum coagulari possunt, ut in spiritu vitrioli videre est. Etenim talia, ut supra etiam in quaestione, an metalla per se potabilia fieri possint, dictum, cum sua natura sicca sint, ab aërea & aquea humiditate liquidam consistentiam accipiunt. Nam si ignis ipsis daret liquidam formam, refrigerata iterum eam amitterent, ut in metallis fieri videmus. Et vitriolum non tam diu calcinatur pro parando spiritu vitrioli, ut nulla in eo amplius sit humiditas. Dum verò spiritus salis paratur, tantum in bolo vel argilla, imò sæpe in ipso sale non satis sicco, est humoris, qui hanc consistentiam ipsis dare possit. Et si operatio vase clauso perficiatur, liquorque aliquis colligatur, fit hoc, quia materia vasi inclusa humoris aliquid in se continet, qui à calore forma vaporis eleuatur, & postea in liquorem condensatur. Si verò res planè sicca per retortam destillantur, aquam in recipiens infundere oportet, cum qua vapores sicci sese vniant.

Quintò pertinent huc sublimata & flores, quando non totum corpus sublimatur, sed pars aliqua eius relinquitur. Interdum enim sublimatione totum corpus in flores redigitur, ubi scilicet homogeneous est; interdum aliqua partes saltem eleuantur, ubi eas heterogeneas obtinet.

Circa hoc secundum opus Chymicum non immeritò queritur, an semper medicamenta Chymicè præparata sint præstantiora vulgari modo præparatis, ex. gr. an oleum, quod vocant perlarum, præstet margaritis vulgò præparatis. Etenim certum est, multarum rerum vires non solum combustionem, sed & aliis mediis dissipari posse. Res notissima est in rhabbarbo, cuius vis à calore facile dissipatur. Et si oleum illud, quod habetur, margaritarum consideremus, maximam partem est sal ex aceto. Simul tamen dubitatur, an illa ignis violentia vires margaritarum non corrumpantur. Quorsum moschum & ambram aut crocum extrahere opus est, cum integra etiam satis efficacia sint, & in minima etiam quantitate vires maximas habeant? Et faciat quis periculum, & cibum condiat extracto croci, & videat, an plus gratiæ vel virium egros is additurus sit, quam alius vulgari modo croco conditus. Et omnino ridendus est eorum error, qui ut Chymici videantur, extracta ex omnibus vegetabilibus parare conantur, eaque semper succis, conseruis & aliis vulgò notis medicamentis, quæ planè negligunt, præferunt, cum tamen extractorum sæpe nullus vsus, & non quilibet vegetabilia commodè extracta suppeditent. Exempli loco sint medicamenta antiscorbutica, cochlearia, nasturtium, &c. quorum omnis vis cum in sale volatili consistat, rectissime succus eorum, conserua, vel infusa exhibentur. Si verò extractum ex iis paretur, sal ille volatilis, cum spiritu vini vel alio liquore sese vnit, & cum eo separatur, relinquiturque corpus postea parum efficax.

Itaque absurdum est, ex omnibus rebus vel extracta facere, vel olea, quintas essentias, præsertim ex substantiis per se planè vel subtilibus, vel homogeneis. Induunt enim non raro Chymicè præparata quædam aliam naturam, & integris planè contrariā. Imò interdum quædam medicamenta integra & non præparata quibusdam in morbis convenientiora sunt, quam Chymicè præparata. Exemplum est in pipere, cuius grana in ventriculo frigido, dum epar simul calidum est, vtilissima sunt, cum ventriculum calefaciant, epari verò non noceant; extractum verò vel oleum piperis non conuenit, cum mox ad epar penetrer, illudque lædat.

Tertium Chymicorum operum genus Composita complectitur. Neque enim Chymici saltem simplicia parant, sed & composita.

Huc pertinent aquæ & spiritus compositi ac elixirs

Vitriol. vomituum calces metallor. Sulph. aurat. antimonij. Crocus martis.

Flores. Mercurius præcipitatus. bezoardicum minerale. antimonium diaphoreticum.

2. Secreta & separata.

Purificans.

Vsta & calcinata.

Extracta & essentia. Destillata.

Oleum quid

Sublimata.

An Chymicè præparata semper præstantiora sunt.

xiria dicta, quorum exempla habentur *lib. 3. Instit. part. 3. sect. 3. cap. 5.* Inter quos & sunt, Spiritus tartari compositus seu diaphor. in peracutis, *eodem loco pag. 1365.* oleum compositum è galbano & gummi hederæ, *ibid. cap. 6. pag. 1373.* Item oleum oculor. cancri, *ibid. pag. 1376.* Inter extracta composita elixir proprietatis, *ibid. c. 9. pag. 1388.* Tinctura rosarum composita, *ibid. pag. 1387.* Extractum Catholicum, *ibid. pag. 1389.* Extr. Ellebori nigri, *pag. ead.* Extr. Pestilentialiale, *ibid. pag. 1391.* Laudanum Opiatum, *ibid.* Balsa-
ma & elixus nonnullis dictus, sublimata & flores compositi. Item præcipitata, salia & vitra: vt tartarum vitriolarum, *loco citato cap. 13. pag. 1424.* Specificum purgans Paracelsi, *pag. 1426.* Lapis vegetabilis (vt vocant recentiores) *ibid.* Spiritus vitrioli (coagulatus, qui etiam non est simplex spiritus vitrioli, sed saltem vitrioli, vel nitrum admixtum habet, *ibid. pag. 1429.* Vt & magisterium vitrioli, *ibid. pag. 1430.* Inter præcipitata aurum vitæ, *loco citato cap. 18. pag. 1441.* Panacea, *ibid. pag. 1442.* Denique vitrum auratum Antimonij, *loco citato cap. 20. pag. 1447.* Antimonium Diaphoreticum tartarifatum, *ibid. pag. 1449.* & alia plurima, quæ passim extant.

Atque hæc sunt operationum & operum Chymicorum differentia in genere, quorum iam magna iterum est varietas secundum corporum, quæ Chymicæ operationi subiiciuntur, varietatem, quæ, vt diximus, sunt vegetabilia, animalia, mineralia & metalla. Neque enim ex quolibet quodlibet, sed ex alio aliud fit. Ideoque Chymici etiam sciunt, necesse est, quid ex quolibet fieri possit. De quo iam etiam in specie dicendum, vt Constitutionis Chymia integra forma exhibeatur.

Quæ è vege-
tabilibus pa-
rentur me-
dicamenta
Chymica.

Et primò quidem vegetabilia quod attinet, pertinent huc plantæ integræ, plantarumque partes, vt herbarum, fruticum, arborum, folia, flores, semina, fructus, radices, cortices, ligna, aromata, & ex his lacrymæ, succi naturales & balsama, resina, gummi, quod pertinet & tartarum, vt & corallia.

Ex his parantur succi depurati, à nonnullis essentia dictæ aquæ, spiritus, olea, extracta & tinctura, sales.

Succi &
essentia.

Succi quomodo parandi sint, dictum in *Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 4. pag. 1344.* Verum vt durabiliores sint succi, potest in iis parandis aliquid vini vel etiâ spiritus vini momentum addi. Nonnulli plantam, è qua succus expressus est, comburunt, & inde saltem parant, quem succo postea addunt.

Aqua & spi-
ritus.

Aquarum & spirituum è plantis, vt animalibus & eorum partibus & simplicium & compositorum parandorum ratio proposita est, & exemplis declarata in *Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 5.* Hoc saltem hic monendum, talia parari vel è plantis viridibus vel siccis. Et quidem dum è viridibus parantur, destillatio fit vel in balneo, vel si succulentæ sint plantæ, succus exprimitur, & clarificatus in cineribus destillatur, vel si minus succulentæ sint, aqua affunditur, & in vesica destillantur, vel aquæ aliquid affunditur & succus inde exprimitur qui postea destillatur. Com-
modissimum autem hic est, aquas anno superiore destillatas pro aqua communi affundere. Et hoc modo destillantur ferè plantæ frigida vel minus calida, & quæ exsiccatæ vires suas parum integras retinent. Quæ verò vires suas etiam sicca integras seruant, vt rosmarinus & similes, etiam sicca destillari possunt, affusâ aquæ communis s. q. quæ ferè est ad plantam duodecupla. Potest tamen etiam pars vna vel duæ vini addi. Ita enim spirituosæ partes facilius extrahuntur. Aut loco aquæ fontanæ destillata eiusdem speciei affundi potest. Et destillatio hæc plerunque per vesicam perficitur, & non nisi pars quarta euocatur. Liquor destillatus et si aquam admixtam habet: spiritus tamen plantæ etiam complectitur. Qui si

efficacior expetatur, in balneo saltem dimidia pars iterum euocari potest; aqua in cucurbita remanente. Quod & ad spiritus ab aqua separandos necessarium est. Verum vbi spiritus parare animus est, fermentatio plerunque præcedat necesse est, vt *loco allegato* dictum.

De spiritibus cum vini, cum aliis, qui ex plantis fiunt, vt rosarum, cerasorum, iuniperi, & similibus, sciendum, eos esse liquores sulphureos, simul tamen continere salem rei volatilem, quod vel sapor docet, vt & corpus illud asportat, quod mercurij loco haberi potest; quæ tamen ita sibi vnita sunt, vt facile separari non possint, sed simul, vt pote omnia volatilia, euolent. Spiritus autem hi quamuis purissimi, quantum quidem fieri potest, sint: tamen etiam aquæ quiddam per minima sibi mistum retinent, quod ex eo patet, quod si spiritus vini etiam purissimus sal tartari affundatur, sal vini volatilise cum sale tartari vnit, & aqua destillando inde separari potest.

Olea verò quomodo ex plantis, aromatibus, corticibus, lignis per adscensum, ad latus, & descensum fieri debeant, *ibidem, cap. 6.* monstratum. Hoc saltem addimus, olea quædam esse spirituosæ & volatilia valde, alia fixa, viscida & crassa. Illa sine combustione eliciuntur: hæc cum combustione corporis. Atque illa parantur ex herbis, earum floribus, seminibus, corticibus, citri, aurantium; quod pertinet & aromata. Et cum olea crassa, quæ per combustionem parantur, empyreuma habeant, quod vix vllò modo ab iis separari potest, extrâ potissimum adhibentur, non verò propinantur, cum ventriculo & cerebro noceant. Si quis tamen eam substantiam expetit, resinosa istæ partes rectius spiritu vini extrahuntur & formâ extracti exhibentur. De oleis & hoc monendum, hodiè à mercatoribus oleum asportari è garyophyllis recentibus expressum, quod longè suauiore odorem & saporem habet, quam destillatum. Ita etiam è corticum citri recentium parte flauâ exprimitur oleum longè gratius quam destillatum, quod cum saccharo albo mistum à nonnullis essentia citri appellatur, cuius paucillum si vino indatur, illi suauissimum odorem conciliat. Verum è paucis pomis citri parari vix potest, sed 300. vel 400. aut plurimum cortices pro paucis drachmis parandis requiruntur.

Atque hic dubitare quis posset, an olea & spiritus, qui ex plantis vt & resinis fiunt, differant essentia, an verò saltem substantia modo, & an non spiritus nihil aliud sint, quam olea resoluta, & oleum spiritus condensatus; cum videamus spiritum terebinthinæ temporis progressu in oleosam consistentiam mutari; & è baccis iuniperi, cinamomo & aliis huiusmodi pro variâ fermentatione nunc plus olei, nunc spiritus elicitur, & si quis spiritui vini acetum infundat, aliquot guttulæ olei in superficie spiritus vini colliguntur. De quo cuilibet liberum iudicium relinquimus.

Olea verò illa crassiora, quæ per combustionem corporum fiunt, parantur è lignis & corticibus eorum, vt ligno coryli, buxi, guajaci & similibus. In his enim oleosa substantia lignosæ tam pertinaciter adhæret, vt etiam si in aqua in vesica ebulliant, inde extrahi non possit.

Extracta & tinctura è plantis quomodo parentur, *ibidem cap. 9.* monstratum. Hic autem quædam monenda. Primò, quod etiam supra dixi, nonnullos hic superuacaneam diligentiam adhibere, dum è croco, vt & moscho ac ambra & similibus extracta parant; cum integra & simplicia satis sint efficacia; & ita spirituosæ, vt si cum spiritu vini vel alio extrahuntur, in separatione eius subtilissimæ partes cum eo exhalent. Si verò spiritus aliquis, vt rosarum, ad extrahendum affunditur, atque is non separatur, quod in essentia

Olea.

An spiritus
& olea differant
essentia.

Et larymæ
resinæ gum-
mi medisa-
mentum.

essentia ambra dicta paranda fieri potest, commodum sanè hoc est; sed non est simplex extractum, sed extractum cum menstruo mixtum.

Deinde nec hoc prætereundum, non qualibet simplicia commodè extracta præbere. Quorum enim partes spirituosæ sunt, & quæ efficaces ac spirituosas & oleosas aquas præbent, ex iis extracta commodè non fiunt, aut parum ex iis extrahitur. Qualia sunt rosmarinus, mentha & similia. Nam partes spirituosæ cum menstruo eleuantur & separantur; vnde etiam accidit, vt rhabarbari extractum sæpè non multum plus præstet purgando, quàm integrum rhabarbatum. Quorum verò vires sunt in succo viscoso, & volatilia & spirituosas non sunt, ea plus extracti præbent, vt gentiana, calamus aromaticus, carduus benedictus & similia.

Quomodo Sales ex plantis fiant, *ibid. cap. 15. monstratum.* De salibus hoc monendum, nonnullos id agere, vt potius oculos adspicientium delectent, quàm vt eorum vim augeant. Hinc laborant, vt sales in crystallos redigant. Quod si sine sophistication fiat, vt non improbamus: (etsi sali virium hoc modo nihil accedat) ita eos merito reprehendendos censemus, qui vt crystallos maiores exhibeant, salibus vulgari modo paratis aquam fortem affundunt. Quod & in tartaro vitriolato in crystallos redigendo faciunt. Sumunt enim aquam fortem è P & D paratam, & in hanc oleum tartari per deliquium paratum instillant, donec non amplius ebulliat. In quo liquore postea crystallos instat nitri coagulantur. Vel humiditatem omnem destillando separant, materiam siccam in aqua pura solunt, filerant, liquorisque partem dimidiam exhalare sinunt, vt in reliquo crystallos concrecant. Quis verò non agnoscit, crystallos hos nec salem plantarum simplicem esse, nec tartarum vitriolatum purum? Nitrum enim, quod est in aqua forti, sali vegetabili, vel sali tartari permiscetur, atque ita etiam crystallos formæ nitri concrecant.

E salibus plantarum etiam fit Spiritus, modo, qui *ibidem c. 5. pag. 1357.* descriptus est. Etsi enim salob. ac liquor omnis separatus sit à sale, is tamen aliorum salium more in vaporem, & hinc in liquorem, quem spiritum vel oleum vocant, redigi potest. Raro tamen sales è vegetabilibus ita puri sunt, vt non aliquid substantiæ sulphureæ admixtum habeant. Ad separata, quæ è plantis fiunt, pertinent etiam feculæ dictæ, de quibus in *Instit. ibid. cap. 19. pag. 1450.* dictum.

E lacrymis, resinis, gummi, parantur spiritus & olea. Spiritus terebinthina & mastiche exhibent, reliqua verò saltem olea exhibent, de quibus parandis dictum, *ibid. cap. 5. & 6.* Alij tamen spiritum & oleum. Terebinthinæ per retortam destillant. $\mathcal{Z}$. Terebinthinam, indunt retortæ & destillationem per arenam instituunt, ac primum lentum planè ignem adhibent, donec phlegma exstillauerit. Hinc calorem augent, vt spiritus destillent, iterumque calorem augent, vt oleum flauum exstillet, tandemque, vbi nebula quasi apparere incipiunt, cessant. Totum destillatum cucurbitæ indunt, & aquam puram, in qua salis Mj. solutus sit, affundunt, & in B. destillationem instituunt: atque ita primò phlegma, hinc spiritus destillat.

E Scammonio tamen etiam extractum seu resina, vt alij appellant, paratur, cuius modus loco allegato, c. 9. pag. 390. traditus. Videtur tamen nihil aliud esse illud extractum seu resina scammonij, quàm purum putum scammonium ab omnibus fecibus & impuritatibus separatum. Sicut etiam extractum aloës, seu balsamum aloës nihil est, quàm ipsa aloë ab omnibus adherentibus impuritatibus separata.

E Benzoino gummi flores etiam sublimantur,

de quibus *ibidem cap. 17. pag. 1435.*

E Tartaro fit cremor, crystallos liquor, spiritus, oleum, sal & arcanum ac Magisterium, vt appellant. Cremor & Crystallos, quæ saltem consistentiâ differunt, quomodo parentur, *ibid.* Spiritus & olei parandi ratio *ibid.* traditum c. 5. & 6. pag. 1352. & 2375. tradita. Sal & magisterium tartari quomodo paretur *ibid. cap. 15. pag. 1425.* explicatum, Arcanum eodem modo paratur, vt magisterium, vt saltem loco spiritus vini acetum destillatum vsurpetur. Hoc saltem addimus, cremorem, vt & crystallos tartari non esse purum salem; cum nec in frigida aqua soluantur, & si per tortam destillantur, etiam oleum exhibeant. Quod verò vulgò appellatur oleum tartari, non esse eius oleum, sed saltem per deliquium solutum.

Tandem è coralliis paratur primò magisterium, cuius parandi ratio, loco modo allegato p. 1427. tradita. Deinde plurimi etiam tincturam è coralliis pollicentur, & quidem operandi modos, quos optimos putavi, in *Instit. loco alleg. cap. 9. pag. 1393.* proposui. Verum si rem diligentius perpendamus, etiam peritissimi Chymici hanc veram tincturam, quæ è corpore suo extrahatur, promittere non audent, sed quod exhibetur, est solutio seu magisterium coralliorum cum menstruo aliquo mixtum, de quo supra, vbi de tincturis in genere egimus, dictum. Et si quid omninò ex iis, vt & gemmis plerisque, extrahi videatur, illud est è corpore illo, cum quo calcinata fuere, quòdque tenuissimè corpori calcinato adhærescit. Ita si cum sulphure viuo calcinantur corallia, quod quidam impostor pro maximo secreto habebat, & hinc affunditur acetum destillatum, postea spiritus vini, tinctura rubicundissima extrahitur, sed quæ non est è coralliis, sed sulphure; quod etiam summus fœtor, dum acetum affunditur, arguit. Si quis tamen veram tincturam promittat, is nouerit, eam ita comparatam esse debere, vt menstruo separato colorem illum retineat, eamque non ex aliorum admistione habeat. De quo rectè nemo iudicare potest, nisi de modo artificij constet. In hoc genere, *Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter.*

E corallis, vt & margaritis, & oculis cancri, de quibus infra, olei aliquid ob sulphur combustibile, quod paucum in se continent, elici potest; sed paucum illud est. Quæ verò vulgò ex iis quidam etiam olea promittunt, illa improprie ita dicta sunt, seu talia, qualia oleum salis & vitrioli dicuntur; nec tota & pura corporis eius, cuius esse dicuntur, sed bonam partem constant etiam ex sale menstrui. Salem eorum quod attinet, cum coralliis & margaritis non derogamus: imò plurima eò constare putamus. Et vbi calcinantur, relinquitur calx, lapidum calci non absimilis, qui quidem purus & merus sal non est, salis tamen, vt & aliæ calces, multum participat. Vnde etiam si calci corallorum spiritus vini affundatur, sal volatilis spiritus vini se cum sale illo fixo vnit, & calx inde redditur acerrima & instar ignis vrens. Si quis verò amplius laborare velit, vt salem illum à terreo corpore planè separet, ei id licet.

In secunda classe corporum, in quibus Chymici labor occupatur, sunt animalia. Præbent enim Chymicæ materiam, vel quæ ab animalibus fiunt, vt mel, cera, vel quæ ab iis petuntur, vt butyrum, vrina; vel eorum partes & quæ ad eorum constitutionem pertinent, atque in iis inueniuntur, sanguis, caro, cornua, ossa, calculi, margaritæ, lapides percarum, oculi cancrorum, fel.

E melle fit aqua, quam spiritum alij appellant, de qua in *Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 5. pag. 1353.*

E cera fit oleum, cuius parandi modus traditus *ibid.* *E cera.* cap. 6. pag. 1373.

E butyro fit oleum, quod quomodo paretur, eodem capite pag. 1372. traditum.

E pin-

E lacrymis
resinis gum
mi medica-
menta.

E coralliis
& margarit
is.

Ex anima-
libus quæ
fiunt.

E melle.

E cera.

E butyro.

E pinguedinibus.

E pinguedinibus animalium etiam olea destillantur: sed non eas vires habent, quam ipsae pinguedines, sed multo sunt calidiora & sicciora.

Ex urina.

Ex urina fit sal, cuius parandi ratio exstat in Institut. eodem loco cap. 15. pag. 1427. Spiritus vero urinae qui dicitur, nihil est, nisi sal urinae resolutus.

E sanguine.

E sanguine animalium nonnulli quidem plurima parare docent, verum vix aliud inde fieri commodè potest, quam sal cum fixus, tum imprimis volatilis, aqua & oleum. Nam dum destillatur igne primùm lento, aquea pars prodit sola: si ignis augeatur, fumi prodeunt. In liquore illo est oleum nigrum, & foetidum, quod separandum. In aqua reliqua est sal volatilis, qui ab aqua per phiolam commodissimè separatur in balneo vel lento cinerum calore. E capite mortuo sal fixus vulgari modo secernitur.

Verum de oleis, quae è sanguine, cornibus, & ossibus animalium fiunt, notandum, ea esse graecolentia & foetidissima, & propterea eorum usum internum non esse tutum; neque etiam extrinsecus commodè adhiberi. Cum enim passim multa in hunc finem exstent vtilia medicamenta, quid foetidis istis ægrum offendere opus est?

Vtilior est spiritus seu liquor ille, sale volatili imprægnatus. Est enim sal ille maximè volatilis, & corpus nostrum subito peruenit. Danda verò est opera, ut empyreuma ab eo quantum fieri potest, tollatur.

Mumia.

Nonnulli præterea etiam mumiam, quam appellant, è sanguine parant, quæ nihil aliud est, quàm pars illa fibrosa sanguinis & rudimentum carnis à serosa separata & in Sole exsiccata.

E carne humana.

E carne humana nonnulli etiam Mumiam parant. U. ex hominis sani occisi cadauere musculosam carnem, eamque puluere myrrhae & aloës conspergunt, & in spiritu vini macerant aliquot diebus, postea aëre horis 6. suspendunt, iterumque spiritu vini imbunt, tandem in aëre in loco umbrato siccant, ut fiat instar carnis fumo induratae. E qua postea cum spiritu vini tincturam extrahunt, atque extractum hoc cum Theriaca, terra sigillata & aliis pro usu suo miscent.

Alij cum oleo oliuarum mumiam parant, de qua Quercetanus, medic. spagyric. ex animal. preparand. c. 1. Andr. Libanius lib. 7. Alch. p. 142. 151.

E cordibus.

E cordibus animalium aqua destillatur, quarum duas in Institut. loco allegato cap. 5. pag. 1352. descripsimus.

E cornibus.

E cornibus eorum præcipuè cerui & aliis varia parantur. Primò è nouellis C. C. fit aqua, de qua eodem loco dictum. Deinde eadem vel simpliciter vruntur, & fit C. C. vulgari modo preparatum. Postea præparatur idem si. e. vitione, modo loco allegato sect. 3. cap. 6. pag. 1178. descripto. Præterea destillantur in retorta, & sic elicitur liquor cum oleo crasso & foetido, quod separandum. Sal verò volatilis recipientis lateribus adhæret, qui seorsim colligendus. C. C. in retorta reliquum, quod adhuc nigrum est amplius vrundum, ut fiat C. C. præparatum.

E cranio & ossibus.

Eodem modo cranium humanum & ossa hominis & aliorum animalium vitione in medicum usum parantur: vel destillantur per retortam & inde liquor, oleum & sal volatilis elicitur. Quercetanus, in Pharmacop. restit. c. 25. etiam extractum è Cranio parare docet. Vbi etiam qua ratione extractum ex epate vituli, pulmonibus vulpis, cornibus cernuorum, castoreo, matrice leporina parari possit, monstrat.

E calculis.

E calculis in corpore humano, ut in aliis animalibus genitis, qua ratione sal & oleum parari debeat, dictum in Institut. loco alleg. cap. 6. pag. 1376. Docet etiam Crollius pag. 247.

E margaritis, oculis canerum,

& lapidibus percarum, quomodo magisterium dictum parari possit, monstra-

tum ibid. cap. 15. pag. 1426. Quomodo verò inde spiritus paratur cap. 5. 1366. explicatum. Verum dubito, an liquor ille purus purus spiritus sit margaritarum & an sit admixtus spiritus salis menstrui. Et sit sanè, ut igne forti aliquis liquor vel etiam oleosi quid euocetur: tamen dubium est, an non à forti illo igne vires margaritarum destruantur. Ideoque in eam sententia, ut etiam supra de magisterio coralliorum dictum, in multis morbis non minori cum commodo margaritas vulgari modò præparatas, quàm eorum solubile magisterium, & multo magis, quàm oleum dictum exhiberi, è quibus phthisicis & hecticis humidi radicalis instaurationem nonnulli frustra promittunt. Sunt enim margaritæ frigidae & siccae, & ratione spirituum aceti, qui ipsis adhærescunt, non solum exsiccata non humectant, sed etiam exiccant, incidunt, & sudores mouent, quibus amplius alimentarius humor absorbetur.

In tertia tadem classe corporum, in quibus Chymici labor occupatur, sunt mineralia, metalla, & alia, quæ sunt præter animalia & vegetabilia, atque è terra & aquis eruntur.

Succinum primò quod attinet, paratur ex eo oleum, ut in Institut. lib. 5. part. 3. sect. 3. ap. 6. pag. 1171. monstratum. Vbi simul etiam sal volatilis collo retortæ adhærescit. E subtiliter puluerisato etiam cum spiritu vini tinctura extrahitur. Paratur ex eo & magisterium. Oleum illud etiam si accuratissimè destilletur: quia tamen in prima destillatione aliquid empyreumaticum contrahit, rectificandum, ut allegato loco dictum. Ita enim mitius euadit.

E sale seu marino seu fossili seu ex aqua cocto paratur spiritus seu oleum dictum, modo, qui in Institut. loco allegat. cap. 5. pag. 1353. Nonnulli retortam parant cum canali, huic indunt salis tibi. vel tibi. Apræt recipiens vas commissuris non clausis, eique aquam infundunt. Accenditur ignis, qui gradatim augeatur, donec sal fluat. Quod ubi fit, folle aër in retortam inflatur continuo, atque ita spiritus eleuati facilius in recipiens transibunt.

E nitro fit primò sal prunella, quem appellant, de quo ibidem cap. 15. pag. 1429. In qua præparatione illud agi videtur, ut si quid sulphurei & pinguis in se contineat adhuc nitrum, illud à sulphure iniecto eliciatur, & cum eo deflagret. Deinde spiritus, qui eodem modo paratur, ut spiritus salis, ut eodem loco sect. 2. cap. 6. pag. 1277. dictum.

De nitro autem hoc monendum, primò vulgò quidem statui, id inflammabile esse, sicque vulgò docent Philosophi & Peripatetici & Chymici, atque ipse hætenus etiam in ea fui sententia. Verum nunc puto se aliter rem habere, & nitrum non accendi, sed potius ab igne aufugere, illumque maximè auerfari & contra ignem nitrum. Etenim si ferro candenti iniiciatur nitrum, non accenditur, sed saltem exhalat. Si verò in carbonem ignitum iniiciatur, tum flamma equidem excitatur, non quod nitrum inflammetur, sed quod ignis, cum in carbonem nitrum sese penitus insinuat, nitrum fugit. Neque adeò volatile per se videtur esse nitrum; cum etiam fusionē ferat, ut in præparatione salis prunellæ videre est, ubi etiam si sulphur ei iniiciatur, ipsum non deflagrat, & euolat, sed sulphur in se non admittit, unde etiam in superficie eius sulphur accensum hinc inde transcurrit. Verum si cum igne, quod fit præcipuè in flamma in carbonibus accensis, misceatur, illum summè auersatur, atque fugit, & eò magis id accidit, quò magis per minima misceantur.

Atque idem hæc accidit, ac cum oleo, butyro, vel vernici accensis aqua infunditur. Tum enim ignis aquam fugiens in altum attollitur, ita ut hoc modo maxima incendia orta sint. Atque hinc proculdubio etiam est pulueris pyrij vis, dum non solum sulphur

lapidearum. Spiritus & oleum percarum.

E succino.

E sale.

E nitro.

Nitrum an inflammabile

& nitrum accensa locum ampliorem requirunt, sed & sese auersantur.

Nitri & sulphuris antipathia.

Deinde & hoc hic notandum, vt inter ignem & nitrum, ita etiam maximam esse inter nitrum & sulphur, cum vulgare rum metallorum ac mineralium, & inter spiritum inde confectum, vt & alios spiritus acidos & sulphur metallorum, imò inter sulphur & salia antipathiam; id quod ex puluere pyrio satis patet, vt modo dictum, & exempla etiam aqua, & pinguedinum ac oleorum monstrant. Nā si pinguedini non accensa aqua affunditur, nullae tales turbæ excitantur, quia solū superficialis fit contactus, neq; vlla mistio; verū vbi pinguedo acceditur, ibi aqua per minima eius penetrare potest, cuius admistione, vt sibi aduersissima, cū sulphurea, pinguis & oleosa ferre nō possint, ignis impetu facto à suo hoste fugit & in altum erumpit. Idem fit in multis aliis.

Vbi crocus metallorum paratur & nitrum cum antimon. miscetur, quamprimum liquantur simul & per minima in fusione vniri incipiunt, sulphur antimonij cunctis viribus & facto impetu erumpit, ac flammam concipit cum strepitu, vt in puluere tormentario accenso fieri solet. Quod postea vbi tertia vel quarta vice nitrum additur & antimonium funditur, non accidit; quia scilicet antimonij sulphur iam deflagrauit, aut quod non deflagrauit, fixum factum est.

Idem accidit, vbi bezoardicum minerale paratur. Cum enim liquor ille, qui butyrum antimonij vulgò dicitur (et si maxima ex parte sit è $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$) Sulphuris aliquid vel se, vel ex antimonio acceptum in se contineat, quamprimum spiritus nitri vel aqua fortis affunditur, sulphur illud se coniunctis viribus hosti suo opponit, eumque auersatur, atque hinc liquor incalcescit, sæpè etiam, si incautius tractetur, & confertim liquor butyro infundatur, flammā cōcipit.

Idem euenit, si limaturæ chalybis vel ferri spiritus vitrioli affundatur. Nā tūc etiam sulphur, quod in ferro & chalybe copiosum est, vbi per minima cum spiritu acido misceri incipit, eius præsentiam ferre non potest; vnde sese vnit & se ei opponit, tandemque impetu facto hostis præsentiam non ferens euolat, vnde mistura illa incalcescit, imò flammam cōcipit, & graue odorem, qui sulphuri inest, expirat.

Idem videmus fieri, dum sal tartari, vel vt appellatur, oleum eius per deliquium paratum spiritui vitrioli miscetur. Nam cum spiritus vitrioli sulphurei aliquid adhuc in se contineat, ex causā modò dicta liquor incalcescit, & ebullit, verū quia copia sulphuris pauca est, non inflammatur. Eadem de causā calx incalcescit affusa aqua. Cum enim in calce viua partes seu sulphureæ seu igneæ quædam insint: ea aqua affusa, vt sibi aduersissima, ferre non valentes, vnitis viribus sese hosti opponunt, & erumpunt, vnde calor, ebullitio, imò flamma sæpè excitatur, quod etiam Iul. Cæsar Scal. exerc. 5. sect. 8. admittit.

Auri fulminantis vis.

Hinc etiam causā peti potest, cur auri fulminantis seu ceraunochrysi dicti tanta sit inflammabilitas & vis, vt si vel spatula ferrea agitur, vel alio modo incalcescat, mox flammam concipiat, eum maximo sonitu & strepitu, instar pulueris pyrij. Equidem Crollius in salem ammoniacum huius rei causā refert; quia nimirum maxima sit inter salem armoniacum & tartarum contrarietas. Verum causā aliunde pendere vel ex eo patet, quod calx Martis eodem modo accenditur & fulminat, si in aqua forti, in qua nihil est salis armoniaci, soluitur, & cum oleo tartari præcipitetur. Sed causā est in spiritus nitri & sulphuris auri contrarietate. Cum enim oleum vel sal tartari solutioni auri infunditur, sal tartari se, cū sale communi, imò alumine & ammoniaco vnit, atque hinc sibi relictum aurum ad fundum descendit, vt in Instit. lib. 5. part. 3. f. 2. c. 12. & supra etiam de modo

Dan. Senert. Tom. III.

præcipitationis dictum, & si quid de salibus his cum auro relinquitur, id aqua calida abluitur. Relinquitur verò iam solus nitri spiritus subtilissimus, qui se penitus cum auro vniuit: is ergo si incalcescat, sulphuris auri, hoc est, aduersarij sui præsentiam percipiens sese ei opponit, vires coniungit, & impetu facto ac cū strepitu & fragore erumpit, atq; accenditur.

Imò non solum hoc accidit, cum spiritus salium sulphuri metallorū ac mineralium misceri cupiunt; quod facillimè fit in spiritib. sed etiā cum vna teruntur; id quod accidit, cum & $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{2}$ sublimatus, qui spiritibus salinis abundat, pro butyro antimonij faciēdo terendo miscetur. Nam & tūc massa illa incalcescit.

E sulphure fiunt per sublimationem flores, qui possunt vel per se parari, vel arena adiecta, vel addito sale & vitriolo calcinato, vt in Instit. lib. 5. pag. 3. f. 3. c. 17. pag. 143. 4. monstratum. Et quidem sulphuri sublimando sal & vitriolum calcinatum adduntur nō eo fine, vt ab iis quicquam vnā sublimetur, sed vt si quæ partes impuriore sint in sulphure, ea à sale & vitriolo calcinato, vt corpore fixo in fundo sublimatorii retineantur, & ita tantum subtilior & purior pars sulphuris sublimetur; & vt ne sulphur tam facillè liqueat, & fluat. Nonnulli sulphur prius in lixiuio coquant horis tribus vel quatuor, idque ter repetūt: post similiter ter in aqua coquant: hinc sulphur siccant, & addito sale fuso & arena sublimant.

E sulphure.

Aliqui flores sulphuris etiam per se & sine additamento sublimant.

E floribus sulphuris paratur tinctura & balsamum sulphuris cum spiritu terebinthine & vini, vt ibid. cap. 9. pag. 394. monstratum, & aliud, quod ibid. c. 34. pag. 1495. descriptum habetur. Ex iisdem floribus paratur etiam lac sulphuris, cuius descriptio habetur loco allegato cap. 19. pag. 1449.

Si verò sulphur accenditur in aëre humido, & fumus inde excitatus ac cum aëre humido sese vniens campana vitrea, quæ commodior est, sit vtrinque rostrata, excipitur, liquor inde colligitur, qui vulgò oleum sulphuris per campanam appellatur; cum tamen nihil aliud sit, quàm vapor vitriolatus aëri humido vnitus & in liquorem concretus; vnde etiam omnes qualitates & vires habet, quas spiritus vitrioli. Potest idem etiam fieri per retortam, aut potius per Instrumentum fictile, sublimatorio simile, quod oblique in fornacem imponitur, vt vtrinque emineat, & quidem altera in parte habet canalem oblique deorsum tendentem, per quem sulphur iniicitur, in altera parte ita comparatum est, vt recipiens adaptari possit, de quo loco alleg. c. 5. p. 1358. De sulphure & quæ inde pyrantur medicamentis peculiarem tractatum edidit Matth. Vnzerus, qui videatur.

Arsenicum calcinatur cum æqualibus partibus, vel etiam duplo nitri, vel sumuntur arsenici $\frac{3}{4}$ x, & nitri $\frac{1}{4}$ viii. atque vasi fictili induntur & carbonibus circūcirca suppositis in aëre libero postea accenduntur, & nemine præsentē deflagrare permittuntur, ne quis venenatos halitus excipiat, isq; ignis horis 12. continuatur. Arsenicum postea in ferream vel cupream tabulam effunditur, & refrigerato tantumdem nitri additur, iterumq; vt prius, calcinatur. Calcinatum teritur & in lapide in cellam ponitur, vt per deliquiū soluitur. Liquor cum arsenico in lapide residuo in cucurbitam inditur, & in arenam ponitur, & primò 12. horis lento igne, hinc fortiore, vt etiam cucurbita incandescat, destillatur. Liquorem destillatum balsamum arsenici appellant, qui ad cancerum, fistulas & similia vlcera maligna adhibetur.

De talci etiam oleo multus apud Chymicos sermo est. Verum solum per se in liquorem non redigitur, sed vbi vel igne fortissimo, vel cum nitro calcinatur, atque acetum vel simile quid affunditur

Talci oleum.

Cccc sal

sal ille volatilis, qui est in aceto, vnit cum calcinato talco; & postea liquefcit. Aliud tamen monstrari non refragabor.

Ex gemmis.

Ex gemmis fiunt *magisteria* deinde *tinctura* appellata, vt *Smaragdi*, quæ in *Instit. lib. 5. p. 3. f. 3. c. 9. pag. 1392.* tradita est. Verum si vllus coloratus liquor fit è gemmis, solutio potius ea est gemmarum, quam extracta tinctura.

Atque hætenus proposita non ita obscura & intricata sunt, ac ea, de quibus dicendum restat. Quæ enim è mineralibus reliquis & metallis fieri possint, non ita planum, atque ab aliis alia & quidem varia traduntur, & exstant hac de re integri libri. Vt de Libauio & Beguino, qui de his omnibus ferè scripserunt, nihil dicam, de calcantho seu vitriolo exstat tractatus Raimundi Mindereri; de sulphure & mercurio scripsit Vnzerus, de antimonio Frater Basilius Valentinus; Alex. Suchtenius, Hamerus Poppius; de Anatomia metallorum Angelus Sala. Pauca tamen de quibusdam etiam hîc dicere libet.

Ex vitriolo.

Ex vitriolo destillatione elicitur *phlegma* primum & *spiritus*; quod quomodo fieri debeat, in *Instit. loco allegato cap. 5. pag. 1345.* dictum. Paratur & *spiritus vitrioli* hoc modo $\mathcal{L}$ $\textcircled{\text{H}}$ lb viij. destilla phlegma in cineribus. Postea $\mathcal{L}$ $\textcircled{\text{H}}$ hoc modo calcinati partē quartam, affunde phlegma, & in calore solue, solutionem iterum destilla. Vitriolum in cucurbita serua, phlegma iterū parti quartæ vitrioli primò calcinati affunde, atque ita cum reliquis duabus partibus etiam procede. Vitriolum exiccatum inde retortæ, atque horarum duodecim spatio spiritus & oleum inde destillatur, quæ rectificentur.

In vitriolo verò non solum est spiritus ille vulgò notus, sed & alius *volatilis*, quod vel ex eo patet quod si vitriolum cum spiritu vini destilletur, illud, quod ex vitriolo cum spiritu vini ascendit, tam volatile est, vt facile à spiritu vini separari non possit, sed per phiolam angustam & altam cum spiritu vini ascendat, & spiritui vini saporem quendam quasi terræ sigillatæ tribuat. Atque hic est ille spiritus, qui ad epilepsiam & apoplexiam valde commendatur. Ferunt etiam nonnulli solo phlegmate vitrioli (illo primo & spirituosissimo procul dubio) epilepsiam & paralyfin sanata fuisse. Idèd ad misturam simplicem dictam parandam non simplici spiritu vitrioli vtendum cenfeo, sed isto, qui cum spiritu vini è vitriolo destillatus & rectificatus, & quantum fieri potest à phlegmate separatus est.

In quos vltus etiam sequenti modo spiritus vitrioli parari potest. $\mathcal{L}$ vitrioli q. v. calcinetur ad flauedinem: affundatur spiritus vini optimi q. l. vt pastæ instar fiat, & secundum artem destilletur, ac rectificetur.

Spiritus vbi extractus est, elicitur inde *sal vitrioli*, aqua scilicet calida capiti mortuo affusa. Quod cur pro sale habere non debeam, causam nullam video.

Ex vitriolo calcinato, antequam spiritus destillando extractus sit, affusâ aquâ etiam terra quædam rubra extrahitur. Continet vitriolum etiam plerumq; in se aliquid cupri vel ferri, quod præcipitatione separatur, & à nonnullis pro sulphure habetur, cum tamen *sulphur vitrioli* non sit. Idem caput mortuum si forti igne funditur, aliquid metalli præbet.

Spiritus vitrioli viridis

Quidam viride quid ex eo extrahere & spiritum vitrioli viridem parare conantur. Et scio expertus liquorem viridem ex eo elici posse, si vrina pueri addatur vitriolo, aliquandiu digerantur, & postea per retortam destillentur. Sed nihil aliud est ille spiritus, quàm liquor & sal vrinæ, quæ vitrioli crudi aliquam partem per salem vrinæ factam volatilem secum rapuit, quæ colorem illum liquori conciliat. De vitriolo videatur Ang. Sala in *anatomia vitrioli*.

Antimonium primò calcinari potest, quod quomodo fieri possit, loco alleg. *sect. 2. cap. 5. pag. 1274.* dictum. Calcinarum hoc modo antimonium *croci metallorum* à colore appellatur, vt *ibid.* dictum. Eadem calx fit, dum *regulus antimonij* funditur atque *sulphur auratum*, vt *ibid. sect. 3. c. ibid. p. 1432.* dictum, nominatur. Vbi monendum sulphur illud auratum non sulphur esse, sed saltem calcem subtilem antimonij, quæ etiam in antimonium iterum facile reducitur.

Si antimonium semel per nitrum calcinatum bis terve iterum calcinetur, & toties, donec antimonium album reddatur, appellatur *antimonium diaphoreticum seu fixum*, cuius præparatio habetur *ibid. 19. p. 1448.*

Ex antimonio etiam parantur flores, idque fit per sublimationem, vel ex crudo, vt *ibidem cap. 17. p. 1436.* dictum, vel ex vitro, vt *ibidem* monstratum.

Facilior autem est operatio, si antimonium crudum in retortam cum canali indatur, & recipiens applicetur, atque cum fluit antimonium, folle per canalem aer infletur. Ita enim flores facilius in recipiens penetrant. Idem potest fieri, si sublimatio instituat eo modo, qui in *Instit. loco allegat. pag. 1436.* propositus est. Si enim postquam antimonium per canalem iniectum est, folle aer infletur, facilius flores in altum eleuantur.

Fit & seu *lapis* seu *vitrum* ex antimonio. $\mathcal{L}$ calcem & cum sale tosto factam. Ablue salem aqua calida, solue in aqua $\textcircled{\text{D}}$ filtra. aquam nitri destillando separata, & remanebit liquor crassus ex rubro nigricans. Hic liquor spiritu vini affuso præcipitatur in puluerem flauum, qui indatur phiolæ, & in arenam ponatur, atque intra horæ spatium in lapidem colore rubini & ponderosum coagulabitur, cuius gr. ij. vel iij. exhibetur. Nihil tamen aliud, quàm vitrum subtilius videtur.

Tincturam antimonij quidam ita parant. $\mathcal{L}$ vitrioli, salis communis, calcis viuæ ana lb j. Salis armoniaci $\mathfrak{z}$ iij. Inde cucurbitæ, affunde aceti vini lb iij. stent in digestionem hor. 24. Hinc per retortam destillentur, instar aq. fortis. Huius liquoris $\mathcal{L}$ lbj. rectificetur. Liquor clarus affundatur super lb j. vitri antimonij, digeratur, donec vitrum soluat. Liquor in B. separatur, in fundo remanet massa, nigra, quæ soluat in cella super tabula vitrea in liquorem rubicundum. Liquor hic coaguletur in cineribus. Huic affunde spiritum vini, vt tinctura rubea extrahatur; spiritum vini tinctum separa, alium affunde, donec tota tinctura sit extracta, quam quidam auro potabili ferè æquiparant.

Paratur ex antimonio etiam *Regulus*: verum is nihil aliud est, quàm substantia antimonij purior fixior, candidior, & magis resonans. Quâ ratione pareretur in *Instit. l. 5. p. 4. sect. 3. c. 19. p. 1447.* monstratum. Si fiat cum Marte, appellatur *regulus ♂ Stellatus*.

Ex eodem etiam parari putatur *butyrum antimonij*, & ex hoc *mercurius vita*, & *bezoardicum minerale*, vt *ibid. cap. 18.* docui. Imo & *vitrum*, vt *cap. 19.* monstratum. Verum etsi forsan in destillatione butyri dicti aliquid antimonij simul exstillare possit, tamen illud paucum est, maxima verò pars liquoris est è mercurio sublunato, vnde etiam, vbi per aquam præcipitatus fuerit, puluis is mercurij nomine meritò indigitatur, & quidem vitæ vulgò, cum nisi cautè exhibeatur, etiam mortem quibusdam conciliasse obseruatum sit.

Dum destillatur butyrum antimonij dictum, corpus quoddam cinnabaris colore in collo retortæ colligitur, quod etiam *Cinnabaris Antimonij* appellatur, vt *ibid. c. 17. p. 1439.* dictum. Verum mistum est ex antimonio & mercurio. Vt enim cinnabaris vulgaris paratur ex sulphure vulgari & mercurio simul sublimatis: ita dum pars antimonij mercurique simul sublimatur, & in collo retortæ colligitur, seseque miscet,

miscent, corpus istud, cinnabaris antimonij, dictum oritur.

Cinnabarim hanc dictam equidem nonnulli pro sulphure antimonij habent, sed falsò, atque aliud me experientia docuit. Cum enim cinnabarim istam sublimare vellem, nec ex voto res succederet, cinnabaris illa in catillo fusa ipsissimum antimonium mihi iterum exhibuit.

Tandem etiam ex antimonio fit *vitrum*, cuius parandi modus *ibid. cap. 18. pag. 1444.* traditus est.

Purgantia ex antimonio.

Cæterum de medicamentis purgantibus ex antimonio præparatis notandum, ea omnia simul & vomitum mouere & per aluum purgare. Etsi enim plurimi, cum vomitoriam vim plerique abhorreant, valde laborant, ut vim vomitoriam antimonio demerent, & id ita præparent, ut saltem per aluum purgaretur, tamen, ut rectè & ingenuè hîc Crœlius scribit, nondum licuit Pyrotechniæ beneficio id impetrare, neque illam præparationem apud ullum Chymicum reperire fuit; quamvis ostentationis gratia multi de illa falsò gloriantur. Si enim vis vomitum ciendi planè infringitur, vna etiam ferè vis per aluum purgandi adimitur. Et licet quidam sumto antimonio non vomant; tamen id fit saltem verò ob robur ventriculi, vel humorum euacuandorum dispositionem. Etenim si idem postea aliis propinetur, vomitum excitat. Nam ut vomitum non moueat, tota vis euacuandi illi demenda est, quod fit in antimonio diaphoretico; si verò relinquitur, æquè per vomitum ac per aluum purgandi vim habet. Ut tamen solù per aluum purget, fieri etiam potest purgantium admixtione, quæ faciunt, ut humor à medicamento motus potius per aluum euacuetur, quàm vomitu reiiciatur.

Diaphoreticum autem euadit antimonium si vim purgandi amittit, salium fixatiuorum additione. Id quod fit in antimonij diaphoretici præparatione, ubi antimonium aliquoties cum nitro funditur. Quamvis enim hic quis putare possit, id idè fieri, quod aliquæ partes antimonij crudiores exhalant; tamen id ita se non habere, patet ex vitro, quod ex antimonio calcinato & igne vehementi fuso paratur, & nihilominus vim vomitoriam & purgantem obrinet. Ideoque id fit, quia salibus fixatiuis illa seu volatilitas seu vis corpus nostrum vellicandi tollitur. Licet enim ablutione maxima ex parte tollantur; tamen planè non tolluntur, sed aliquid per minima sese admiscuit. Aut si quis statuere velit, nihil nitri admixtum manere: tamen nitrum alium modum substantiæ antimonio inducit, & ex volatili fixum reddit. Hinc etiam etiam accidit, ut si cum parua quantitate antimonium calcinetur, vel non sæpius calcinetur, vim partim diaphoreticam, partim vomitoriam & purgandi obtineat, cum scilicet partes aliquæ sint fixæ, alique volatiles. Tale fuit antimonium, cuius mentionem facit ciuis meus, D. Abraham Seilerus, in *epist. à Scholtz. collect. epist. 7.* Paratur autem illud, si cum dimidia saltè parte nitriter calcinetur, nitrum aqua communi & tandem aqua rosar. abluatur. Exhibetur à gr. iij. ad plura Parauit inde etiam rotulas. *℞ hoc modo præparati ʒiij. sacch. ʒj.* Fiant rotulæ. Dosis rotula j.

Sulphuratum.

Idem etiam accidit in sulphure aurato, quod, ut supra dictum, è scoriis reguli antimonij in lixiuio è cineribus fagi & calce viua soluto & per acetum præcipitato paratur. Etsi enim à plurimis saltem sudorem ciere putatur: tamen etiam sæpe vomitum mouet & per aluum purgat. Idque ideo, quia aliquæ partes quidem à sale cinerum, fagi & calcis viuæ, ut & acetum, vim vomitoriam amiserunt, in aliquibus verò ea adhuc reliqua est. Eadem ratio est mercurij, qui vel rotus fixus & diaphoreticus redditur, vel si vis purgandi tota non demitur, simul etiam vim vomitum ciendi habet; etsi id non semper actu præstet, vel ob

ventriculi robur, vel humoris naturam, vel purgantium admixtionem.

De causâ autem & cur antimonium, mercurius & similia medicamenta vim habeant, nunc vomitum mouendi & per aluum purgandi, nunc verò sudores ciendi, ut quid mihi videretur, dicam, sum in ea sententia, (meliora tamen monstranti non repugnaturus) antimonium, mercurium, & similia talia infignem vim habere totum corpus nostrum penetrandi & percuadendi, & obuia quæcunque irritandi, agitandi, & ita naturam nostram ad expulsiõnem stimulandi. Cum autem natura contra talem sibi aduersam actionem partes corporis viuents & humores vitiles tueri soleat, in vitiosos actionem suam præcipuè exserunt, sicut idem in externis corporis vlceribus, carne luxuriante, gangræna & similibus præstant. Si verò talia medicamenta sint nimis fortia, aut humores vitiosos in corpore non reperiunt, ipsam corporis nostri substantiam aggrediuntur, quod à medicamentis vulgaribus non fit, ut propterea ij valdè errent, qui antimonialia & mercurialia talia purgantia medicamenta æquè tutò, ac mannam vel syrupum laxatiuum exhiberi posse existimant. Credat id, qui volet. Experientia aliud docet. Habent autem talia vim purgandi, dum adhuc volatilia sunt, seu ita comparata, ut naturam statim stimulare & irritare possunt, ita ut statim vel in ventriculo, vel intestinis natura ab iis molestiam sibi creari, & à re sibi aduersa se molestari sentiat. Tunc nî ea statim insurgit, & medicamentum id, atque vna opera humores vitiosos vel per vomitum vel per aluum eiicit, & si stimulus ille atque irritato diu dureret, non solum humores in priuvis viis, sed & toto corpore expellit. Hoc tamen non negamus, alia ex his aliis humoribus magis conuenire. Mercurius in lue venerea commodius exhibetur, intus & extra, quàm antimonium: contra lepram antimonio curatam fuisse obseruatum est: sicut & in externis corporis affectibus nunc plumbum, nunc vitriolum, nunc mercurius rectius adhibetur, nec quæ simplicibus vlceribus conueniunt, etiam cancrum sanant. Si verò eadem medicamenta salium fixatiuorum admixtione ita parentur, ut ventriculum & intestina statim non lacestant, quod fit in antimon. diaphoretico, bezoardico minerali & similibus, statim quidem corpus totum penetrant, & humores vitiosos sensim fundunt, verum vis eorum à natura demum, ubi ad venas ad ambitum corporis perferuntur percipitur, atque ita natura ad expellendum insurgit, sudoremque concitat. Sunt quidem nonnulli in ea sententia, talia habere aliquas partes venenatas & crudas ac noxias, alias verò summè vitiles. Verum mercurius & talia sunt corpora homogenea, & tota instar venenorum, si cruda & non rectè præparata exhibentur, lædunt. Quod verò post vitilia fiunt, id omne à præparatione habent. Et quidem præcipuè à salibus fixatiuis. Si quis tamen etiam solo calore & igne figi & mitiora reddi posse putat, cum eo non pugnabo. Calore tamen lento primùm, ac digestionem, & hinc per gradus aucto id fieri potest. Nam quod ignis fortis in antimonio diaphoretico & bezoardico minerali parando vltimò adhibetur, id non fit, ut volatile fixum reddatur, sed potius, ut si quid adhuc supersit volatilis, vel de menstruo, istud euaporet, & separetur.

Qua de causâ etiam talia medicamenta diaphoretica vel debent esse summè fixa, hoc est, ita elaborata, ut in eodem gradu, qui salutaris est, perpetuò maneant, vel recens à perito artifice parata sint. Nam si non sint exactè talia, verustate redeunt ad ingenium & pristinam malitiam, fiuntque noxia, quæ prius salutaria erant. Plura videantur apud Angel. Salam, de *Anatom. antimonij.*

Metalla an
in partes di-
uerfas resolui
possint.

Iam ad Mercurium & Metalla accedimus, vbi mox illa quaestio occurrit, an in iis etiam *dygnesis* locum habeat; & an illa in partes heterogeneas & diuersas, vt plantæ & haecenus explicata, resolui possit. Equidem promittuntur talia multa, & quinta essentia metallorum, Sulph. eorundem, tinctura sales, & talia alia venditantur, & qua ratione plumbum in tria principia dicta resolui possit, monstrare conatus est. Quercetanus, in defensione contra Anonymum c. 16. Contra alij sunt in ea sententia, talia, quæ vulgò monstrantur à metallis separata & extracta, nihil aliud esse, quàm vel ipsa menstrua soluentia, vel metalla cum mensuris coniuncta & per minima vnita. Et propterea principia Chymicorum in animalibus & vegetabilibus admittunt, atq; hæc in illa resolui posse concedunt: mineralia verò & metalla in principia hæc tria resolui posse negant. De quo si quod sentio, sine cuiusquam obtreptione, & saluo cuiusque iudicio, quod cuique liberum reliquo, dicendum est, omnino verum esse puto, ea, quæ vulgò pro separatis & extractis è metallis essentiis, sulphure, tinctura & similibus monstrantur, nihil aliud esse, quam vel sola menstrua soluentia, parum à corpore metalli alterata, & mutata, vel metalla mensuris mixta, quod ipsa reductio satis ostendit: cum menstruo separato non id, quod promittitur, aut quod nomen præ se fert, relinquatur, sed ipsum metallum integrum. Sunt n. metalla ita compacta & exacte mixta, vt in diuersas partes arte facile resolui non possint, inprimis illa perfectiora, aurum & argentum, vt & mercurius, qui vel totus auolat, vel totus manet. Interim tamen negandum non est, ea non constare ex diuersis partibus, & Chymicorum principia in iis reperiri. Ipse certè sensus & experientia perluasit etià doctissimis Viris, & in Chymia & in Philosophia Peripaterica versatissimis, vt id ingenuè faterentur. Inter quos, quod supra etiam feci, merito nomino Virum eruditissimum, Cornel. Martini, Professore quondam in Academia Iulia, qui, in præfatione in libros de Mineralibus & Metallis Agricola, ita scribit: Sulphur deprehendi in omnibus metallis, excepto auro, vero est verum; sulphur, inquam, combustibile, quod flammam concipiat & odorem sulphuris vulgaris exhalet. Penè etiam hoc vicerunt, ex metallo, ne quidem auro excepto, imò ex auro maxime dici argentum viuum currens, album, non secus atque illud, quod vulgò venit. Et reuera sulphur omnibus inest. Et si in perfectioribus difficilius deprehenditur. Cum enim metalla imperfectiora sint combustibilia, certè sulphur in iis & colore flammæ, qui in aliis aliis est, & odore, qui alius est in ferro, alius in cupro deprehenditur. Imò in auro ipso soluto sulphur inflammabilitate in auro fulminante dicto deprehenditur, vt & in ferro fulminante. Sal etiam sapore satis se prodit. Et si antimonium in ista principia resoluti potest, vt rectè monstrauit Angel. Sala, in anatomia antimonij, sect. 1. cap. 2. cur idem in ferro, cupro &c. fieri posse planè impossibile sit? Hoc tamen, vt dictum, verum etiam est, ita hæc arte inter se coherere, vt arte facile perfectè separari non possint, neque ea, quæ pro iis vulgò venditantur, talia reuera esse, vt postea in specie dicetur.

E Mercurio.

Iam Mercurium quod attinet, & quidem vsus eius medicos, vel totus fixus est, vel vim vomitum ciendi & purgandi habet. Verè tamen est *πολύτροπος* & *πολύμορφος*, & quod res vna eandem formam internam & naturam retinens externas varias suscipere possit, vel vnicus mercurius docet, qui in aquam & liquorem, eumque variū solui, sublimari, præcipitari, & in puluerem verti, figi, in flores argenteos quasi, in vitrum redigi, imò vt metalli naturam referat, coagulari & mutari, & infinitis ferè modis transformari potest, ita tamen, vt ad pristinam naturam facile redeat. Et quidè semper vel totus auo-

lat, vnde & serui fugitiui nomen à Chymicis accepit, vel totus manet, neque anatomia vlla hîc locum habet, neque quicquam heterogeneum, quod quidem arte separari possit, in eo reperitur.

Vnum atque alterum saltem præmittam, quæ v. Mercurij coagulatio. sus medici non sunt, Mercurius facile coagulatur, vt plumbum referat, si nimirum in plumbum liquefactum, dum incipit refrigerari, pistillo vel alia re fouea imprimitur, & mercurius viuus infunditur. Tum enim statim instar plumbi coagulatur, quod proculdubio fit à spiritu figente seu coagulante plumbi. Verum argentum viuum hoc modo nō fit plumbum, vt aliqui existimant, sed manet argentum viuum. Neque etiam, vt plumbum, malleo ducitur.

Sequenti modo, eoque facili ita coagulatur, vt etiam malleo duci, & ignem semel atque iterum sustinere, atque ita aurum & argentum referre possit. *℥. nimirum 7, viridis aris, salis communis ana 3iij.* Misce & affusa aqua simplici coque in vase ferreo, eoque satis denso, continuò agitādo donec de spatula nō amplius decidat, quod fit fere dimidiæ horæ spatio, præcauendo item ne aqua regurgitet, quod affusa interdū aqua frigida fieri potest. Postea aqua per inclinationem separa, & mercuriū aqua pura lauādiū, donec aqua nō amplius coloretur. Quo facto impone mercuriū tabulæ vitreæ, & in vnum globulum compressum colloca in cellam, vt instar vitri coaguletur. Postea *℥. mercurium*, adde turia Alexandrinæ, & pulu. rad. curcumæ, & F. s. f. f. & in catillo clauso horis duabus in ignem circularem ponantur, ac postea fundantur, quæ massa aurum refert. Si argenti forma experitur, aliquid argenti addatur. Quod eo fine saltem afferro, vt quid interdum arte fieri possit, videatur, etsi nullius vsus sit ista operatio.

Ad vsus autem Medicos parantur ex eo primo varia præcipitata, quorum descriptiones passim extant, quarum aliquas etiam in Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. c. 18. proposui.

Mercurius præcipitatus à quibusdam Turbith vocatur. Quamuis nonnulli inter præcipitatum & Turbith distinguant, & præcipitatum appellent Mercurij rubeum puluerem volatilem adhuc, turpethum verò fixum. De Præcipitatis & Turbith videatur Libanius Apocalypses Hermetica part. 1. cap. 3. & 4.

Huc pertinet & mercurius vitæ dictus, ex liquore illo, qui butyrum antimonij vel mercurij potius dicitur, paratus, cuius descriptionem in Instit. l. 5. part. 3. sect. 3. c. 18. pag. 1443. proposui. Etsi enim in Beguino, editione Barthij, pag. 20. doceatur mercurium vitæ nihil aliud esse, quàm regulum antimonij spiritu mercurij sublimati vitriolico dissolutum, tamen res aliter sese habet. Sit enim vt aliquid simul de regulo antimonij (paratur tamen etiam ex crudo) destillet: tamen maximā partem liquoris, qui destillat, ex mercurio sublimato constare puto: cum nihil mercurij, præter eum, qui viuificatur, & in recipiente colligitur, in retorta relinquatur, sed solum antimonium. Crollius mercurium vitæ florem butyri antimonij dixit, sed abusuè. Neque enim flores dicti subsident, sed adscendunt. Mercurij vitæ descriptiones variae extant apud Liban. Apocalyps. Hermet. part. 1. p. 251.

Ex eodem butyro antimonij etiam fit bezoardicum minerale dictum, quod Crollius, sed parum rectè, antimonium Diaphoreticum nominat, cuius parandi modus antea nominatus, non solum hodie planus est, sed, vt mox dicetur, olim notus, vt non opus fuisset à Quercetano Pharmacop. restitui. c. 23. sub ænigmate proponi: quod tamen Libanius Apocalyps. Hermet. part. 1. pag. 258. 259. explicauit. Quis verò autor huius medicamenti sit, dubium. Etsi enim recentioribus nonnullis eius inuentio tribuitur: tamen Hieronymo Rubeo iam non ignotum fuisse, ex eius libro de destillatione sect. 2. cap. 3. 2. pater.

Deinde

Mercurij
coagulatio.

Mercurius
præcipitatus.

da mercurij
vitæ sit
notum.

Deinde è mercurio paratur *sublimatus vulgaris* passim notus. Postea etiam *mercurius dulcis* dictus, in *Inst. lib. 5. part. 3. §. 3. c. 17. pag. 1438.* descriptus. Species mercurij sublimati est etiam *arcantum corallinum*, cuius preparatio est in *Inst. loco modo citato.*

E mercurio fiunt etiam *flores argentei*, quos in *Inst. lib. 3. sect. 3. cap. 17. pag. 1435.* descriptimus.

Parantur & ex eo aqua, liquores, olea & spiritus, quale est *butyrum antimonii*, quod potius mercuriale dici debebat, & talia exant apud Vnzerum, *de mercurio, lib. 2. cap. 2. & 3.* quæ tamen omnia nihil aliud sunt, quam ipse mercurius cum menstrui mixtus, & seu in liquorem, quod salium proprium est, seu in spiritum cum iis quasi redactus.

Quæ verò, *canon. 4.* ab Vnzero, vt & alijs, promittitur aqua mercurij, sine salium menstrui vllius additione, ea fit non aliter, ac oleum *sulph.* per campanam dictum, aëre humido mercurio in vapores resolutio sese admiscente; sicut & eodem modo per retortam idem oleum sulphuris dictum parari potest. Aquas alias mercuriales descriptit Libanius, in *Apocalyp. Herm. pag. 269.*

Pertinent huc & *precipitata composita*, quæ si cum auro fiunt, auri vitæ nomine venient, de quo in *Inst. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 18. pag. 1451.*

Referenda huc & *cinnabaris factitia* quæ fit ex & *sulph.* simul sublimatis.

Plura de mercurio videantur apud Matth. Vnzerum, in *Anatomia mercurij*; etsi eo in tractatu non doceatur, quomodo mercurius in partes diuersas diuidi possit, sed solum quomodo verè varijs rebus additis immutari, nihilominus integer manens, possit.

Antequam autè à mercurio discedamus, monendū, in mercurijs præcipitatis & sublimatis exhibendis cautos omnino medicos esse debere. Neque enim natura mercurij in iis præparationibus tollitur, sed saltem occultatur salium fixorū admistione; quæ vbi ad ingeniū redit, ægro maximè nocere potest. Et cum extra corpus salis ammoniaci admistione resuscitari possit mercurius, cur non idem fieri possit à salibus volatilibus in corpore? Neque sequitur, æger nihil damni sentit post eiusmodi medicamenti vsum, ergo nulla maligna aut venenosa qualitas ei attribuenda. Neque n. venena omnia statim, sed sæpe longo tempore nocent. Ideoque & hic quod primò (purgando scil.) profuit, postea nocere potest. Corporum etiam, quibus talia propinantur, non semper eadū ratio est. Nam sicut si ebrius, aut alij, qui cibis ventriculum repleuit, venenum propinetur, atque statim cū cibo & potu id euomat, nullum damnum id infert, quod ieiunio propinatum summè nocuisset: ita etiam fieri possit, vt tale medicamentum alicui exhibeatur, qui multis crudis & pituitosis humoribus repletus, aut temperato humido præditus, atque statim iterū euacuatus fuerit, idque, siue damnum: tamen nō sequitur, quod cuilibet corpori sine damno exhiberi possit.

Quapropter hic non prætereunda videtur quæstio, an & per se sit venenatus ac deleteriæ qualitatis particeps. Prolixè hanc quæstionem tractat Matth. Vnzerus, *de anat. Spagyr. mercurij, lib. 1. c. 16.* In quo etiam si mercurium ab omni venositate absoluere conatur: contraria tamen mihi sententia verior videtur eorū, qui & ium sua natura venenositatis non expertè putant. Inter quos iam olim fuit Dioscorides, qui *lib. 5. c. 64. vt & lib. 6. c. 28.* cum inter venena retulit, & *διὰ τὴν οὐρανίαν* habere scribit, ac Galenus, qui *lib. 5. de simp. med. fac. c. 17.* tota substantia esse inimicum naturæ humanæ testatur. Idem sentit Ægineta, *lib. 5. c. 6.* Aëtius, *lib. 2. c. 4.* Idem Antiqui alij & Recentiores plerique statuerunt. Et collegit ipse Vnzerus, loco allegato autorum hac de re sententias, Cardani, *lib. 2. de veneno cap. 2.* Ferdinand. Ponzetta, *lib. 2. de ven. c. 21.* Cōciliatoris, *tract. de ven. c. 7.* Fernel, *lib. 1. de ven. c. 21.* Dan. Senert. *Tom. 1. lib. 1.*

2. de abdit. & luc. venerea c. 7. P. Palmarij, *de morb. contag.* & aliorum plurimorum, quorum testimonia breuitatis studio congerere non liber, cum *allegat. loc.* apud Vnzerum videri possint; qui etiā historiis euincunt, mercurium aliorum venenorū more, stuporem, cōuulsiones, tremorē, lethargū, tormina & cruciatus ventris, lipothymias, paralytin, oris & faucium exulcerationes, & alia horrenda symptomata, mō sæpe mortem induxisse. Et videtur ista nocendi vis satis in sublimato qui 36 pondere animale necare potest.

Neque est, vt quis summam illam nocendi vim in spiritus salinos & sales admixtos referat. Etenim tantillum id sæpe est, quod admixtum est, vt ei tanta nocendi vis attribui non possit. Neque si maiori quantitate admiscerentur sal communis vel vitrioli spiritus, tantam nocendi vim haberent.

Neque, quæ pro sua sententia affert Vnzerus, satis firma sunt. Primò enim quod affert, ideo nō esse venenum, quod non primariò, quod venenorū propriè dictorum proprium sit, cor petat, illique aduersetur, ad id respondeo, etsi omne venenum tandem calorē natium in corde extingueret possit: tamen sunt etiā venena, quæ alijs membris sunt primò aduersa, Narcotica cerebro aduersa, alia pulmonibus, alia vesicæ. Dantur deinde venena septica, quæ non statim occidunt, sed si occidunt, longo post tempore, quam assumpta fuere, mortem inferunt paulatim ad cor vsque factā successione, vt Galenus, *3. de simp. med. facult. c. 23.* docet, inter quæ & mercurius meritò refertur.

Nam etsi, quod secundò obiicitur, à multis obseruatum, cuius rei exempla *ibid.* recenset Vnzerus, argenti viuum sine noxa haustum fuisse: tamen ad id facilis responsio. Etenim vel de viuo, vel de eò Chymicè præparato hoc dicitur. Si de viuo, res plana est. Nam cum argenti viuum sibi cohæreat, mobile sit, & ideo statim per aluum excernatur, hoc modo non nocet; sicut nec globus plumbeus vel ferrum deglutitum, si mox iterum excernatur, damnum corpori infert. At si in minima resoluatur & ita paretur, vt corpori adhærere possit, summè nocere potest, vt & plumbum, si in corpore resoluatur, grauissimorū malorum autor esse potest, cuius rei historia est apud Fernel. Si verò de præparato sermo sit, adhibetur is, vel ad vsus externos, vel internos vt purgans, vel vt diaphoreticū. Si ad vsus externos, eius vis corrodēdi manifesta est. Si vt purgans, non semper sine damno exhibetur. Et licet ob causas ante dictas interdū exhibeatur sine noxa, non tamen omnibus. Et vbi exhibetur, certo tamen modo prius elaboratus exhibetur & nimia eius violentia, quæ cum volatilitate cōiuncta est, aliquomodo figitur. Quod verò purgat, facit hoc partim naturam irritando, partim humores vitiosos in corpore resoluendo & fundendo. Vt enim extra applicatus, vt & alia huius generis, magis carnem emortuam colliquat, quam sanam, (quia natura semper viuas partes à talium iniuria magis tueretur, quàm corruptas, vel vitiosos humores) ita etiā assumptus totum corpus peruadit, & humores vitiosos fundit, qui fusi & agitati naturam stimulant, & ad excretionem irritant, quæ stimulata vnà medicamentum cum humore eiicit. Si verò humores tales in corpore non adsint, aut medicamentum nimia copiâ vel non rectè præparatum sumatur, ipsos etiam bonos humores, imò partes corporis sanas corrumpit, & hominem in vitæ periculum coniecit, vt exempla passim nota sunt. Vbi verò fixus est mercurius, sit diaphoreticus, & minus vehemens est, ea de causa, quæ supra in antimonio est proposita. Etenim non ita statim, vt pote fixus, vires suas in ventriculo & intestinis exserit, sed in penitiora corporis penetrans ibi demum humores fundit, quos natura irritata per sudores expellit.

Quod verò Mercurio cum purgante, tū diaphoretico

retico, vt & antimonio, ij sapè morbi curantur, qui aliis frustra tentati fuerunt remediis, ideo accidit, quia talia medicamenta penitus se in ipsas corporis partes insinuant, easque penetrant, & humores, quos ipsa partium substantia imbibit, quique domestici quasi facti sunt, fundunt. Sicut & extra videmus in vlcibus prauis profundius penetrare, & corrupta tollere, quæ mitiora tollere non potuerunt.

Tertio quod dicit, si argentum viuum esset venenum, etiam metalla, vt ferrum, quæ ex eo constant, æquè noxia essent, quod tamen non accidit, cum ex chalybe multa vtilia medicamenta præparentur. Verùm sit sapè, concedamus, de quo iam non disputo, talem mercurium esse in chalybe: tamen aliorum admistione temperatur. At si ferrum resoluatur & sese mercuriue exlerat, æquè nocere potest, vt modò de mercurio plumbi dictum.

Ideoquæ quod de antimonio dictum, omnino etiam de mercurio verum est, eos frustra laborare, qui mercurium purgantem præparare volunt, & vim illi vomitoriæ demere; imò nonnullos sine tatione gloriari, se mercurium ita præparare posse, vt dupla aut tripla dosi, & instar sacchari sine noxa vsurpari possit. Nihil enim aliud agunt, quam vt vires illas, quas tamen expetunt, præparatione sua saltem sopiant & abscondant; cum tamen satius fuisset, in dosi parua conueniente modo & cum corrigentibus conuenientibus talia exhibere, quam dosin frustra augere.

Mercurius
metallorum.

Cum iam ad reliqua metalla accedendum sit, prætermitti non potest quæstio, etsi ad vsum medicum inutilis, an metalla reliqua in mercurium viuum & currentem redigi possint. Vbi quæ vtramque partem ex Physicis & Metaphysicis disputari possint, imò disputentur, non ignoro: neque etiam iam disputo, an mercurius ille viuis sit proxima metallorum materia. Hoc verò quæritur, an metalla talis corporis formam, qualis est mercurius vulgaris, currentem scilicet & mobilem assumere possint. Vbi sine cuiusque obtredatione respondeo, cum Aristotele & I. C. Scaligero. Vbi de re constet, non disputandum esse rationibus contra experientiam, sed rei rationes potius quærendas esse: & cum Galeno, 6 de loc. aff. cap. 7. Longè præstantius esse ea, quæ fiunt, quomodo fiant quærere, quàm quod fiant, negare. Possè verò metalla talem mercurij currentis formam suscipere, tot doctorum virorum, qui oculati huius rei testes sunt, scriptis proditum, processibusque monstratum, & qui volent, id experiri poterit. Et quamuis aquæ quædam resuscitantæ dictæ etiam ex mercurio constent; tamen processus illi ideo Sophistici non sunt. Modo enim multò plus mercurij ex metallo aliquo exhibeant, quàm in ipsis est mercurij, satis est: quod & de aliis modis dicendum, in quibus mercurius seu viuis seu sublimatus adhibetur, Multò plus tamen dixi mercurij. Nam si parum pondere augeatur, aliquid metalli mercurio permisceri potuit, quod tamen à suâ naturâ immutatum non est. Sunt tamen & alij modi, quibus sine omni mercurij seu viui seu sublimati additione metalla in mercurium viuum redigi possunt, An verò mercurius iste in corporis pristini naturam reduci possit, iam alia quæstio est. Neque enim de hoc quæritur, An metalla tùm suam naturam planè amittant, sed de eo, an talem formam, qualis est mercurij vulgaris, suscipere possint. Etsi enim prius illud negetur: (de quo iam non disputo) tamen hoc propterea negandum non est. Et si mercurius vulgaris tot formas externas recipere, & vt metallum etiam, vt supra dictum, coagulari potest, cur impossibile sit, ex metallo viuificari posse? Quæ de causa etiam consideratione dignum est, an mercurius vulgaris omnis eiusdem planè naturæ sit, an verò

hic cum hoc metallo, alius cum alio maiorem cognationem habeat.

Sed ad ipsas metallorum, quæ vsus etiam medici sunt, præparationes accedamus. Sunt metalla alia fixa, alia non fixa; & fixum quidem verè vnum est aurum, cui vni, quamuis diu in igne fusorio seruetur, nihil deperit: reliqua omnia ab igne aliquid patiuntur. Quia tamen argentum reliquis fixus est, auro etiam vt fixum accensetur. A reliquis verò non fixis, vt plumbo, stanno, ferro, cupro, etsi aliquid secerari possit, magnæ tamen id operæ est, vt seorsim excipiat: quæ verò vulgo venduntur, magisteria sunt, vt appellant; seu in forma liquidâ, seu in siccâ. De metallorum autem calcinatione per ignem & menstruum dictum in Instit. lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 5. & 6.

E plumbo fit vulgò Saccharum Saturni dictum, E plumbo. cuius descriptio ibid. cap. 15. pag. 1730. habetur. Saccharum hoc, si retortæ indatur, & destillatio instituat, liquor inde elicitur, qui vulgò oleum Saturni appellatur. De quo liquore magna inter recentiores controuersia est. Aliqui enim ei spiritum quandam mercurialem & æthereum, & quidem ex ipso plumbo inesse, & inde lento igne separari posse docent. Alij verò liquorem illum esse spiritum aceti dicunt, in quo plumbam solum fuit, hoc modo alteratum & ardentem iterum factum. Vbi equidem malo *ἐπιχειρῶ* quàm aliquid temerè asserere. Si tamen aliquid dicendum est, non absurdum videtur, spiritum aceti acidum postliminio redire, atque iterum ardentem fieri posse. Cum enim spiritus aceti ex spiritu viui digestionem fiat, vt de scorbuto cap. 3. num. 11. dictum, cur non iterum spiritus vini fieri possit?

E stanno fiunt crystalli & oleum seu liquor, vt in E stanno. Instit. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 15. pag. 1430. dictum.

Cæterum è chalybe in vsum parantur medicamenta dum vel aliquid, partes scilicet volatiles & sulphuræ, tollitur, quod commodissimè sit igne reuerberij, vel saltem is soluitur. Priore modo *♂* calcinatur, etsi & alio modo id fieri possit, & sine substantiæ minore deperditione, dum frusto chalybis summè ignito affricatur magdaleon sulphuris. Ita enim instar ceræ liquefcit chalybs; qui si in aquam frigidam subiectam decidat, facile friabilis redditur.

E chalybe.

Croci *♂* varia genera ibid. cap. 16. pag. 1432. descripta. Paratur ille etiam è vitriolo martis in rigillo calcinato ad rubedinem.

Tinctura, quæ tamen nihil aliud sunt, quàm *♂* ad minima resolutus cum menstruo mistus. Parandi verò tincturam martis ratio tradita est ibidem c. 9. pag. 1394. Commoda est & hæc tinctura, *℥* Martis salis ammoniaci partes æquales, Misce. Adde pauxillum olei oliuarum; vt fiat instar pastæ. Ponatur in locum calidum per dies 14. vel donec *♂* colorem rubiginem contrahat. Postea ponatur in cineres, vt oleum & maxima pars salis ammoniaci destillando separetur. Non tamen sal ammoniacus totus separandus est. Hoc modo enim Mars vel in aquâ communi solui potest. Hinc aqua iterum & cum sale ammon. separari, & tinctura spiritu vini extrahi potest, quæ planè coloris crocei est. Vide etiam Crollium, pag. 252.

Fit quoque vitriolum ex *♂*, si in aqua & spiritu vitrioli soluiatur. Ita enim postea in vitriolum coagulari. Alium etiam modum habet Crollius, p. 219. Alij limaturam *♂* solunt in oleo vitrioli. Hinc affundunt duplum phlegmatis vitrioli, stent hor. tribus, postea filtrantur, quod si non succedat, plus phlegmatis affundunt. Quo facto phlegmatistertiam partem in B. separant, reliquum in cellam ponunt, & vitriolum coagulari.

E cupro

Ex Venera.

E cupro fit vitriolum, quod vulgo *Veneris vitriolum* nominatur, cuius faciendi ratio ab eodem traditur.

Et si verò sunt hodiè Empeirici quidam, qui multa e cupro medicamenta vsurpant: tamen rectè mihi scripsisse videtur Ang. Sala, *aphor. Chymiat. sect. 2. aphor. 37.* Cuprum quocunque etiam modo præparatum intrò sumere religio sit. Et si enim empeirici illi curationes recensent: malorum tamen vel meminisse, vel etiam non ignorare debebant, quæ ægris attulerint, plurima.

Ex argento.

Ex argento *tinctura* ut fiat, monstrat um in *Inst. lib. 5. part. 3. sect. 3. c. 9. pag. 1394.* Dn. Doct. Harmano hæc adscribitur. *℥. Salis tartar opt. purificati part. ij. Terræ sigill. alb. part. j. Pulueriscentur in porphyrio tenuissimè, postea in crucibulo forti superius operculato gradibus ignis ab initio obseruatis in furno anemio ita statuantur, ut tandem igne vehementiori ad fluxum q. vsque per hor. 24. maneant (propter terram sigillatam non fuit materia, sed quasi fluere videtur) ubi omnia refrixerunt, sal tartar reperietur in crucibulo instar vitri viridis, quem tenuiter reduc in puluerem. Huius ℥. partem vnam, calcis)) finæ per Aq. fort. solutæ, & communiter per & præcipitata, ac diligenter postea ab omni acrimonia edulcoratæ partes duas. Hæc curiosè terendo inuicem denuò in pyxide, vel tigillo camentatorio perlutato ponè in arenam & subministra ignem è primis gradibus lentum, postmodum etiam fortiozem subrus & supra, ut vasculum candeat, camentetur materia per 12. hor. ita tamen, ne fluat (si fortè fluxerit, laborem denuò repete) Refrigeratis vasis exime totum illud & subtiliter tere, ac in cucurbita lati fundi, affuso (p. vini opt. extrahe rubedinem (rubedo non à)) , quæ tantum cæruleum, vel viridem colorem continet, sed à tartar.) per dies 6. 7. vel 8. Decantato hoc tincto spiritu vini alium affunde, & in digestionem, ut antea, repetitis vicibus rubedinem vel flauedinem extrahe. Extractions omnes serua; Luna verò post extractam rubedinem in cucurbita apparebit cærulea aliquantum. Hanc igitur paulatim exicca, & in marmore terendo in puluerem reduc, & diligenter serua. Extractions verò rubeas collectas destilla in balneo & prodibit spiritus vini. Rubedo verò tota manebit in fundo instar sanguinis. Hanc cum)) illa cærulea reseruat tere minutissimè, & cum iis iunge, vel misce duplum silicum calcinatum (quod fit, si igniti aliquoties in aqua extinguantur) diligenter misce, & ex sublimatorio fictili (cucurbita humili) ad sublimandum pone in arenam, obseruatis gradibus ignis, tandem vehementiori, & adscendit, seu eleuatur Luna tota cærulea instar Sapphiri, remanente in fundo corpore crasso & nigro. Hanc nigram materiam diligenter exemtam tere in marmore, & calida aqua aliquoties elue, postea igne calcina (scilicet in ferreo vase) ut abeat in calcem leuissimam, ut in &, semper mouendo spatula. Ex hac calce cum destillato antea à rubedine spiritu vini, ad supereminentiam 3. vel 4. digitorum superfundendo extrahe sal, digerendo scilicet per tres vel quatuor dies in balneo, vase optimè clauso, lactescente aliquantulum spiritu vini. Hunc spiritum vini aufer à fecibus, & perge calcinando & extrahendo donec nil amplius salis prodierit, nec lactescat spiritus vini. Extractions omnes collige, & spiritum vini inde euoca destillando in B. M. donec circiter quarta duntaxat pars totius in fundo relicta fuerit: pone in locum frigidum humidum, & ☉ Lunæ translucens instar crytalli concresecet. Spiritum vini reliquum, collecto priore sale, denuò ad quartam vsque partem destilla, & sic perge, donec omne sal collegeris. Salia collecta omnia diligenter exicca & serua. ℥. Lunæ cæruleæ antea sublimatæ vel ele-*

tæ part. ij. salis iam collecti p. j. Tere in marmore inuicem & in retortula per arenam destilla in oleum vel liquorem cæruleum Lunarem aliquantulum virescentem, quem collectum diligenter serua. Eius dosis est à gutt. ij. ad iiij.

Ex auro.

Tandem de auro potabili variæ habentur disputationes, quas meas hîc non facio. Videantur, quæ ea de retradidi in *Inst. loco supra allegato pag. 1393.* Interim sum in ea sententia, quæ passim venditantur Auri potabilis nomine, esse saltem magisteria dicta, seu aurum in minimas & subtilissimas partes solutum, & cum menstruo mixtum. Et quidem varia menstrua passim circumferuntur, quorum tamen vis soluendi omnis in sale consistit, aurumque eò tandem redigendum est, ut in spiritu vini vel quouis liquore solui possit. Ad quem finem variis mediis & menstruis perueniri potest. Et forsitan nihil refert, quo menstruo illud primum soluatur: etsi enim sit fortius: tamen reuerberatione iterum separari potest; nihilominus relinquitur calx subtilior, quæ postea in spiritu salis, eoque separato iterum ut iam subtilior redditus, in spiritu vini soluatur. Atque hoc modo & menstruorum mutatione etiam aurum potabile reddi potest ad modum tincturæ Martis supra propositæ: sed calci auri per amalgama factæ salis armoniaci duplum vel triplum addi debet. Neque illud sufficiens argumentum est, auri essentiam esse extractam, aurumque esse redditum incredubile, si per retortam destillari potest. Nam etiam fixa, volatile salium additione, volatilia reddi possunt, ut tamen suam essentiam retineant.

Hinc ad eundem finem variis modis perueniri posse puto. Alij enim auro soluto affundunt menstruum ex vna parte spiritus salis, & quatuor partibus nitri. Aurum solutum Mercurij parte æquali præcipitant. Illud abluunt, cum floribus sulph. aliquoties reuerberant, ut fiat raram instar lanæ. Hinc affundunt menstruum ex spiritu vini part. ij. & salis parte vna, aliquoties simul destillatis.

Alii, qui modus Fr. Ant. Angli à nonnullis esse perhibetur, solunt ☉ foliatum in aq. Regis, quæ primò facta è parte vna nitri & partibus duabus vitrioli, & postea iterum, addita quarta parte salis armoniaci, destillata. Solutum oleo tartari præcipitant. Huic calci spiritus salis affundunt tantum, donec non amplius ebulliat. Hinc calci auri dimidiam partem flor. sulph. addunt, & in igne circulari reuerberant, idque quater repetunt, donec aurum spongiosum & raram fiat. Calci huic auri affundunt menstruum è sale vrinæ è parte eius volatili & fixo facto & spiritu vini bene digestionem vnitis. Menstruum separant: liquorem rubicundum remanentem in arena vel cineribus per retortam destillant.

Quia tamen Fr. Antonius aquas fortes reicit, ut venenatas, alij hoc modo ab Antonio aurum calcinari statuunt. Recipit auri quantum libet, addit salem communem seu esculentum, & hæc duo in igne reuerberij collocat, adhibito eo ignis gradu, ne aurum fundatur, sed ut spiritus salis acres saltem corpus auri penetrerent, & ad minima soluant, ac spongiæ instar raram faciant. Calcem hanc postea à sale abluunt & exiccat. Sed & hîc quæstio est, an nihil de spiritibus salinis auro cohareat, & an sine corrosiuo facta sit calcinatio. Auro hoc modo calcinato affundit suam aquam cœlicam Raymundinam dictam, quæ proculdubio nihil est, quàm spiritus vini-sale proprio fortior redditus. In qua solutione sal volatile, qui est in menstruo, auro se vnir, & facit, ut non solum in liquore, quod salium est, dissolui, sed & in altum eleuari possit. Interim auri natura & substantia manet integra. Qui verò aurum potabile promittunt, quod sine rei alienæ additione liquidita-

tem habeat, iis hoc probandum, quod cum in calcinatione tum in solutione nihil adhibuerint, in quo salis aliquid insit. Siue enim aquas fortes, siue salem communem, siue spiritum eius, siue etiam spiritum vini & salem urinæ adhibuerint, sal volatilis salis fixo, qui in auro est, adhærescit, & cum eo per minima vnitur. Salis verò cum sit in humido liquefcere, aurum etiam cum sale sibi vnito in humido liquefcit. De qua re, ne hic actum agam, videatur Angel Sala in *Chrysologia*.

Alii recipiunt vitriol. Vngaricum bene purgatum, atque inde spiritum & oleum destillant. E capite verò mortuo salem aqua destillata eliciunt. Salis parti vni spiritus & olei destillati partes duas in retorta affundunt, & in B. octo diebus digerunt. Hinc igne patenti destillant. Capiti mortuo, seu ei, quod post destillationem hanc relinquitur, spiritum destillatum iterum affundunt, per biduum digerunt, iterumque destillant, idque sexies repetunt, vltimò rectificant. Hinc ℥. partem vnā auri foliati, & partes quatuor huius menstrui, digerunt per mensem. Si aurum sit prius præparatum, breuiore tempore fit solutio. Tandem ℥. mercurium ex oleo vitrioli (ita vt parti j. mercurij, partes ij. ol. vitrioli affundantur) quater destillati partes iij. solutionis auri prioris part j. Digerantur in phiola Hermetice clausa in athanore, gradu caloris qui haberi potest, lenissimo seu igne lampadis per mensem & corpus nigritum euadit; calor mense secundo & tertio augeatur paulum, & corpus album redditur; mense quarto & sexto purpureum euadit. Tandem adhibeatur quartus gradus, & redditur corpus rubrū. Hic calor continuetur adhuc quatuor mensibus, donec materia in corpus rubrum Medicinæ vtilissimam conuertatur.

Si quis v. est, qui, sine vlllo sale, vel mercurio, vel liquore ex eo, aut alio corpore metallico huic cognato, ob materiæ similitudinem, & omnino menstruo, quod vniuersale appellant, aurum solui, & in vtile medicamentum verti posse putat, cum eo equidem non pugno; modò res promissis respondeat, neque ei suam peritiam hac in re inuideo. Eius tamen fuerit, commodum, quod è tali medicamento in plurimos redundare posset, tot ægris non inuidere. & si artificium alios celare velit, publica tamen in medendo specimina edere.

De reliquis vero præparationibus, quæ vulgò habentur plurimæ, ita sentio, pluribus modis ad eundem finem perueniri posse, atque in omnibus agi, vt corpus auri, quod est densum & summè compactum, in subtilissimas patres & minutissimas atomos resoluatur, vt ita facilius in corpore vires suas exferere possit. Ideoque etsi alij aliis mensuris vtuntur: omnibus tamen id agitur, vt in subtilissimam calcem corpus auri redigatur, ita vt tandem in spiritu vini, vel etiam quouis liquore solui possit. Itaque menstrua primò fortiora & magis corrosiua, hinc mitiora adhibentur. Et si quod menstruum naturæ inimicum videtur, id ablutione vel igne separandum. Aurum tamen tum non per se in liquorem resoluitur, sed ob salem è menstruo admixtum.

Antequam verò hisce de auro finem imponam, Primò hoc addendum, me in præfatione editionis primæ mentionem fecisse Gallinæ aureæ & argenteæ Philosophicæ. Ediderat enim eo anno Prognosticum Astrologicum D. Franciscus VVendlerus, Medicus Gorlicensis, in quo inter alia hæc habet: *Hoc loco facere non possum, quin mentionem faciam, qua ratione gallina foliis auri & argenti cum sagina reliqua cibanda sit; & quam mira meis oculis viderim, referam. Cum ☉ signum ☿ ingreditur, quod 22. Iunii eueniet, gallinam aliquam, quam fieri potest, optimè sagina. Sagina fo-*

lia argenti insperge: quorum quò plura cum cibo ingerit gallina, eò melius sese res habet. Primis quidem quatuor diebus argentum cum excrementis per aluum reicitur, quinto vero vel sexto die assuescit ventriculus argento, idque arripit & immutat in suam quintam essentiam melius, quam Chymicus aliquis. Si mensem vnum ita gallinam nutrueris ac saginaueris, mactare eam licet, & mira videbis. Quæ domi meæ saginata & mactata est, candida fuit, instar argenti: intus viriditas tanta apparuit, qualem nec Chymicus arte ex argento parare possit. In massa illa, quæ oua continet, innumera fere oua magna & parua apparuerunt, quasi ab artifice aliquo ex argento formata essent. Postea, quando ☿ in ☿ ingreditur, quod accidit 23. Iulij, alia gallina eodem modo nutriatur auri folijs. Hoc modo meo suasio, nutrita & saginata est gallina à senatore quodam hic primario & lautioris fortuna, qui cum uxore, Dei beneficio, adhuc in viuis est. Comederat illa gallina quatuor circiter volumina (4. Buchlein) auri mactando in folia ducti. Vbi mactata fuit, mirum, quam pulchra & pura intus fuerit. In pectore verò tres lineas purè aureas habuit, quasi ab artifice aliquo inductæ fuissent. Hæc D. Franc. VVendlerus. Quæ tum lectorem celare nolui. De quo vt aliquid amplius addam, feci eo ipso anno, modo & tempore, quod præscripsit, periculum, sed nihil tale in Gallina, quale ille describit, reperire potui. Ideoque ipsum ea de re semel atque iterum literis compellaui: etsi verò idem factum affirmaret: tamen cum nonnihil titubare mihi videretur, idem in auro experiri non libuit. Neque tamen id planè negare volo, sed cuiuslibet hac in re periculum facere liberum relinquo. Etsi enim in argento non successerit, forsitan in auro succedere potest. Sunt enim mirabiles rerum sympathiæ. Et memini Plinium, lib. 29. nat. histor. cap. 4. scribere: si auro liquefacto gallinarum membra misceantur consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. Quò facit & id, quod Zacharias à Puteo, in clauis Medicæ stagyrice & chirurgicæ habet: Dum Patruini, inquit, sinuatis operam darent, accidit, quod gallina quedam domestica mensam adscendit, super quam muliebria ornamenta reperiiebantur, & inter alia pretiosa quedam margarita (quæ pendebat annexa cuidam inauri industriose ab artifice constructa & quibusdam aureis cucullis circumcirca obducta) quam margaritam vna cum inauri gallina deglutiuit, & deinde quatuor aut quinque horis transactis prædicta inauris iactura detecta, ancilla quadam id fecisse gallinam pensitauit, quoniam superius diebus eadem gallinam quandam scilicet Gazeta dictam deglutiuisse animaduenerit. Itaque gallina illa interfecta, statimque ei ventriculo semoto ac inciso vna cum margarita in aurem, nondum in ventriculi cavitatem traiectam, sed in eiusdem orificio contentam, calidissimam tactuique cera aut pasta instar cedentem inuenimus, & ipsius ornamenta penè ab eiusdem calore consumpta erant, quæ inauris breui temporis curriculo deinde cum refrigerationem suscepit, ac caliditatem contractam dimiserit, dura euasit, sicuti prius reperiiebatur, omni eius forma & venustate orbata; ac demum cum altera inauri ponderata, tertiam partem eiusdem ponderis penè amiserat, quod cum visum & à nobis obseruatum fuerit, illud pro comperto affirmare possumus, & increduli hoc negantes periculum faciant, & nos veridicos inuenient. Hæc ille. Ac proinde experientia, optima in Physicis rerum Magistra, porrò consulenda erit.

Deinde de viribus auri in Medicina vt aliquid addamus, Ego primò equidem omnia illa, quæ cum antiqui, cum recēiores de auri in Medicina vsu scripserunt, in dubium reuocare nolo, neque tamen etiā hic congerere. Collegit ea Francisc. Anton. in tractatu suo de auro potabili, tum etiam suas experientias addidit. Aurum autem duobus modis exhiberi potest, vel integrum, aut in folia redactum, & aliàs nihil immutatum, vel arte Chymica resolutum. Priorem modum

modum quod attinet, hoc modo aurum exhibitum planè improbant non solum Chymici plerique, sed & Galenici nonnulli, qui auri in Medicina vsum nullum esse existimant, & unico ferè id probare conantur (nam quæ de incrustatione & inauratione ventriculi & intestinorum, & ita coctionis impedimento obiicit Paracelsus, nullius momenti sunt) quod aurum nimis compactum & durum sit, & cui etià extremo calore & igne fortissimo adhibito nihil depereat, & proinde à calore nostro vinci & in actum deduci non possit, sed integrum rursus per alium excernatur, atque ita sumtus saltè inutiliter profundatur, ad ægrum verò nihil commodi & utilitatis inde redundet. Verum ratio ista mihi satis firma non videtur. Etenim actiones illæ occultæ, & quæ magneticæ dicuntur, in integris sese exerunt, & à forma totius fluunt, atque ea destructa vel etiam corpore corrupto & immutato evanescent. Magnes integer ferrum trahit; quod oleum, si à Chymico an id resoluatur, non præstabit. Talia multa in Medicina occurrunt. Lapis lazuli saltem puluerisatus purgat; Antimonium & alia metallica, etiam Chymicè non præparata, quæ à calore nostro nullo modo vinci, quorumque compages ab eodem solui non potest, nihilominus occulto modo in corpus nostrum agunt, idque variè afficiunt, ut ipsa experientia docet.

Ideoque si horum tales occultas qualitates habet, eas etiam integrum & non resolutum exserere potest. An verò habeat, experientia consulenda. Tribuerunt eas illi tot docti viri tot seculis, quibus non libenter refragor. Chymicè verò resolutum & præparatum quod multas vires habeat, extra dubium esse puto; cum id experientia testetur. An verò etiam insignem vim occulto modo confortandi, spiritusque reficiendi habeat, de eo suum cuique iudicium relinquo. Tutissimum est, quemvis non quæ legit vel audiuit, sed quæ ipse expertus est, hinc statuere. Aliàs verò vires plurimas habere aurum certum est. Sed quænam illæ sint, non omnes idem docent. Sunt quidam, qui id penè pro panacea habent. Verum et si plurimis morbis, illique periculosissimis medeatur: tamen omnes non tollit, neque quos tollit, solum tollit, sed & aliis Medicamentis opus est. Imprimis verò in cacochymia pertinaci & penitus partibus infixæ tollenda utile est, eodem ferè modo ut antimonium debito modo præparatum. Vnde, ut ipse Fr. Antonius scribit, sæpe superuenit nonnunquam vomitus, aut urina copiosa emissio, aliquando alui subductio, pro humoris & naturæ ad hunc vel illum locum inclinantis & vergentis ratione. Et rem ita sese habere, comperiet, qui historias per aurum portabile curatorum diligenter perpendet. In sanis verò vix aliquem eius vsum esse puto: aut si sanis detur, non nisi neutris corporibus ad præseruationem utile est, ut ab epilepsia, apoplexia, lepra, hydropse, cancro, arthritide, febribus & eiusmodi morbis è cacochymia ortis tueatur, exhibetur, ut ipse Franc. Antonius fateatur.

Conclusio.

ATque ita, *Lector benevole*, totius Chymicæ ambitum, quatenus quidem Medico præcipuè utilis est, vides, & locos communes habes, ad quos, quæcunque in lectione Chymicorum occurrunt, referre poteris. Etsi enim ex ea quidam nescio quem labyrinthum efficiunt: tamen Ariadnæ hoc filum si sequaris, tutò in ea versari poteris. Nec malè scriptum puto ab Angelo Sala, *Aphor. Chymiatr. sect. 2. aph. ult.* Studiosum Medicinæ boni iudicij atque impigri intra menses sex præter propter tantum in

Chymia posse addiscere, quantum ad vsum Medicum satis sit.

Qua de causa ut iis debentur gratiæ, qui rem planam difficilem non reddunt, sed nihil, quod siue ad intelligendum, siue ad inuestigandum, siue ad operandum prodesse possit, occultant, sed liberaliter sua in publicum communicant: ita contra valdè peccant ij, & minimè rebus Chymicis consulunt, qui quamvis totam ætatem in laboribus Chymicis insumserint, & magnam in experiundo auri argentique vim prodegerint: nihil tamen in commune conferunt, sed secum ea, quæ inuenerunt, intermori patiuntur, & talentum sibi concreditum cum seruo illo scelesto perfidè defodiunt.

E qua inuidorum classe eximendi non sunt ij, qui cum de rebus Chymicis contrarias sententias non solum fouent, sed & magno conatu publicè defendunt, & quidem eas, quæ non rationibus & demonstrationibus, sed solum experientia & sensuum fide definiri possunt, nihilominus uterque eas, quas iactat, experientias celat, & lectorem hiantem & veritatis avidum ieiunum dimittit, & multas bonas horas vacuo scripto surripit, dum hic ait, ille negat, hic negat, ille ait. Cum tamen, & sæpe in re exigui momenti, & quam si quia norit vel ignoret, non multò doctior vel indoctior euadit, paucis verbis res componi posset, si uterque suum, cui fidit, operandi modum sine inuidia & ambagibus proponeret, & lectorem idem experiri, atque secundum id, quod experientia monstrabit, iudicare sineret. Ita enim vno mense controuersia multæ componi possent, quæ sæpe multis annis agitantur. Sed quia multi victoriam potius, quam veritatem in disputationibus suis quærunt, id, quod veritatem facillè monstrare, & concertationibus finem imponere posset, suppressunt.

Nec minus peccant ij, qui obscuris & perplexis descriptionibus sua in publicum produnt, quæ interdum planè occultari, quàm hoc modo in publicum prodire tutius esset, de qua re etiam supra dictum. Nam periculosum est parabolicas tales descriptiones sequi, qui facillè errandi, & ægris nocendi occasionem præbere possunt. Et quamvis Quercetanus aliique scribant, obscura ista satis significata esse, & à veris Philosophis, quique absconditam Philosophiam norint, satis intelligi: tamen an apprimè ea significatiua sint, quæ longè petitis similitudinibus, & quæ pluribus applicari possunt, definiuntur, facillè quilibet iudicare poterit. Quasi verò etiam Philosophus non sit, qui non sit Oedipus. Et abscondita illa Philosophia tam parum sibi constat, & tam varia est, quàm varia Paracelsistarum capita; cum quibus liberè & luculentissimè quælibet fingat; ac certum sit, si antiqui illi peritissimi ac doctissimi Chymici, adeoque Hermes reuiuiscerent, eos hanc Philosophiam & verborum ænigmata non intellecturos. Et quò, quæso, sine sua in publicum edunt, si intelligi non velint? Nam eos, qui antea ea intelligunt, ut doceant, necesse non est. Imò eos, qui antea rem norunt impropriis sæpè suis locutionibus turbant. Iis verò, qui ea non intelligunt, errandi, ac tempus & sumtus perdendi occasionem præbent. Et si causam inuestigemus, cur obscurum istud loquendi genus affectent, & ænigmaticè loquantur multi Chymici, causa præcipua est, ut iudices, cum quibus ipsis res est, ludant. Cum enim eiusmodi empiricorum medicamenta, quæ sæpe Magnatum magnis sumtibus & expensis conficiant, interdum doctis Medicis & Chymicæ quoque peritis censenda exhibeantur, ænigmatibus suas operationes inuoluunt, ut vel Medicis inscitiam exprobrare possint, vel medicameta, quæ pro nescio quibus secretis viderant, vulga

vulgaria esse, & aliis saltem hominibus insignita, & magnificis titulis commendata non agnoscat.

Verum istis missis, viros doctos & bono publico natos, quales Germania nostra, quae hodie Chymiae peritia nulli Nationi cedit, habet non paucos, merito illo, qui hexametrorum omnium primus fuisse perhibetur, versu alloquor: *Συμπετετε ἄρα οἰωνοί, καὶ δυνε μέγιστοι.* Nemo enim se solum sapere aut omnia in hoc genere perspecta habere, sibi persuadeat; sed, ut Cicero ait, *optimus & grandissimus*

quisque confiteatur, multa se ignorare, & multa sibi etiam nique etiam esse discenda. Et rectè Scaliger, *exerc. 148. sect. 4.* scribit: Ego nequaquam homines esse nos dicere consuevi, sed paries hominis. Ex omnibus enim aliquid fieri posse; idque non magnum ex singulis penè minus, quam nihil.

DEVS Opt. Max. qui Medicum & Medicamenta creavit, omnium consilia & cogitationes dirigat, ut ad artis Medicæ & Chymiae *οὐλοδία* stabiliendam, veræque Medicinæ incrementum, atque adeo humani generis cōmodum tendant, faciantque.

DANIELIS
SENNERTI, D.
EXOTERICA.

I.

Loca duo Hippocratis restituta.

QVID EM Galenus, in ipsam descriptionem inquirere, curiositatem appellat, 1. epid. comm. 2. text. 83. & 6. epid. comm. 2. tract. 35. eos reprehendit, qui medicinalia prætereuntes, ut Grammatici, quam ut Medici, Hippocratem interpretari malint. Et omnino verum est, si ad rem ipsam dictio nihil conferat, non opus esse, de ea curiosum esse. Vbi tamen ex vitiosa scriptione mentem Hippocratis assequi non licet; imò ex ea falsum aliquod dogma sequitur, omnino de genuina lectione sollicitum esse docet. quod ex sequentibus duobus locis patet. Primus habetur 4. epid. text. 20. ita: Ο' δὲ κεραμικὸς ἵππος καταποσὼν ὃ ἐπὶ προσέχλινθαι αὐτὴν σπῆν ἐκαύθη ἔστω: quem vertit Foësius: *Qui ex fictili equo decidit, cui non illicò admota est cucurbita, intus vltus est.* Atque ita hunc locum legere ferè omnia exemplaria, testatur Foësius, præter vnum MS. Regium, quod κεραμικὸς habet, cuius vocabuli tamen eadem est significatio. At aliquem de fictili equo decidisse, ridiculum penè. Anne enim inter figulorum opera in Græcia, erant etiam equi tantæ magnitudinis, ut si quis fessor decideret, vel costam, vel femur frangeret, ut Chirurgus opus haberet? Et quanti fornaces fuerint, in quibus tales equi fictiles coquerentur? Alij vertunt, *ex figuli equo.* Verum textus hōc non habet. Et cum Hippocrates ne verbum quidem superfluum addat, quid declararet illa circumstantia figuli; cum idem damnum quis pati possit, seu ex rustici, seu ex figuli equo decidat? Quod cum animaduertent Interpretēs alij, & inter eos Cornarius, legerunt κεραμικὸς. Erat autem κεραμικὸς Athenis locus suburbanus, à figlina appellatus, in quo sepeliri solebant, qui in bello occubuissent, & in quo certamen lampadū Lampadodromia dictum, peragebatur: ut ita hunc locum illi interpretentur, quēdam in Ceramico lapsū esse. Verum textus reclamationem, qui nō ἐν κεραμικῷ, sed δὲ προσέχλινθαι habet. Præterea κατὰ προσέχλινθαι, quod ex alto decidere, nō in plano cadere significat. Res verò plana est, & locus hic vna litera mutata corrigi potest, si nimirum legatur pro ἵππος, ἵππος, ut sensus sit: *Qui de furno figulino deciderat.*

Alter locus est, 5. epid. num. 52. apud Foësiū: τὸ μαχρίον ἐν ἀκνῶν τὸ κύφωμα ἐν φρενίτιδι ἐξήλυτο. Quem vertit Foësius: *Coque ex phrenitide gibbosa spina facta est.* Qui locus reperitur, 7. epid. enim 80. Verum lectio ista & in linguam Græcam, & in Medicinam impingit. Neque enim Græci spinam ἀκνῶν, sed ἀκνῶν nominant. Deinde quis vnquam audiuit vel legit, quemquam ex phrenitide gibbosum factum fuisse? Verum res iterum plana est, & iterum litera vna mutata hic locus restitui potest. Etenim

non solum Medicis, sed etiam vulgo notum est, & quotidiana experientia id docet, in febribus acutis, malignis præcipuè, cum phrenitide & delirio. sæpe κύφωμα seu κύφωμα coniungi. Ac proinde pro κύφωμα legendum κύφωμα. Et *Acanthus* nomen est vel vrbis Macedoniae, vel loci alicuius in Coo Insula, in quo Cocus ille ægrotavit. Ut sensus sit: *Coco in Acantho surditas ex phrenitide accidit.*

II.

Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleat.

Difficilis, & explicatu non facilis questio est, Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleat. Explicata tamen rectè, magnam lucem doctrinæ de Igne affert. Sunt autem variae de ea sententiæ. Aristoteles 24. probl. quest. 5. causam reddit hanc, quod calor in fundo vasis contractus extingui ab aqua potest. Quod fit etiam, ut eliquari res nequeat eliquabilis, si quid humoris admittatur. Verum auidæ veritatis animæ hoc modo non satisfacit Aristoteles. Equidem hoc verum est, eandem esse causam, cur fundum lebetis, etsi aqua in eo ferueat, non caleat, quæ causæ est, cur patinæ stanneæ vel plumbeæ, quandiu aqua vel liquor aliquis in iis continetur, non liquefcat, liquore verò destitutæ liquefiant, Sicut & huc pertinent caldaria plumbea, & lebetes plumbei, in quibus sal coquitur. Nam nec illa liquantur. Eodem modo in papyro aqua & oleum calefieri possunt, ut charta non accendatur. Imò etiam nec charta, nec linteum, vel filum accenditur, si cantharo stanneo applicetur. Similiter patina stannea, quæ aquam feruidam continet, à ferro candente liquari non potest, licet illi diutissime admoueatur. Interim patina stannea vehementer urit. Et propterea horum accidentium omnium causa querenda est. Quam sufficienter non reddit Aristoteles. Neque enim calor ab aqua extingui potest, utpote quæ feruet etiam circa fundum, ut pisces, & alij cibi, etiam in eo elixari & coqui possint. Et quid de oleo, quod in papyro calefieri potest, dicendum? Hoc certè calorem extinguere non potest.

Ludou. Viues putat, ab humido ignem extingui, non frigidò. At quomodo calori contraria esse potest humiditas? Et cur lebetis parietes sunt calidi, qui nihilo sunt ab aqua remotiores?

Hieronym Fracastorius, de symp. & antipath. cap. ult. Quod est in charta, inquit, incalcescit & feruet oleum, charta verò nō accenditur, & quod aqua equidem feruet, lebetis autem fundus friget, & pomum, quod & ipsum calefit, linteis illaso, horum omnium communē causam esse dicit ἀπορροή. Cum enim sint frigida aqua, oleum, pomum, ideo prohibere in-

Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleat.

intermedium calefieri. Sed quomodo, inquit & obicit ipse, calefunt illa, si medium non calefit? Actio enim omnis contactu fit, ignis autem non tangit aquam, oleum, pomum, nisi per intermedia, lebetem, chartam, linteum. Hæc autem nisi calefiant, & tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomum, non videtur quomodo calefieri possint. Quod si calefiant, quo pacto igitur per *intermedium* & frigiditatem prohibent, ne intermedia incallescant? Respondet verò, dicendum esse, poros existens lebere, charta, & linteo, citissime calorem contrahere aërem, qui in poris includitur, & per ipsum incallescere aquam: porro quicquid aquæ calefactum est, tolli statim & ascendere, ac loco eius subidere partem aquæ nihil calefactam, quæ lebetem infrigidet, quæ porum non sunt, & ita continenter fieri, ut aquæ pars cedat & tollatur, pars succedat & refrigeret. Ita & oleum facere. Nam & ipsum actu frigidum esse. Ita & pomum, quoniam humidum & frigidum, & semper pars eius aliqua tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus. *Hæc Fracastorius.* Verum nec hoc modo dubium istud soluitur. Primum enim per antiperistasin calor vel frigus ad interiora concentratur, non ad exteriora emittitur. Deinde si aër in poris lebetis, papyri, vel linteï contentus, & ab igne calefactus, aquam, oleum, pomum calefacere potest; cur non idem ipsum lebetem, papyrum, linteum calefaciat? Tertio falsum, quod aquæ pars calefacta ascendat, descendat frigida. Nam in fundo equè pisces & carnes coquuntur, & melius quam in summitate. Et licet oleum actu calidum chartæ infundatur, eique ignis vel candela supponatur: tamen charta non comburetur.

Iul. Cæs. Scaliger *Exerc. 101. §. 8.* respondet. Lebetis fundus non calet, quia natura sua frigidum æs, eam, quantum potest, retinet frigiditatem. Retinet autem aquæ frigore adiutus fundus, quæ in ipsos poros sese induit, propterea quod, quæ pars aquæ calefit, summum perit, frigida semper in imo est. Hoc autem sensu percipi nequit, idcirco, quia cum effunditur, miscetur. Patet autem ex eo, quod in lebetem si aqua calida infundatur, statim calefcit fundus. Verum eadem hæc Scaligeri sententia est, quæ Fracastorii, & iisdem, quibus illa, vrgetur difficultatibus. Neque enim fundum lebetis à frigore aquæ refrigeratur, utpote quæ tota feruet, & quidem circa fundum feruidior est; unde etiam coqui frustra maiora & coctu difficiliora piscium fundo imponunt. Deinde licet aqua calida in lebetem calidum infundatur, & fundus inde incalescat: tamen si lebes cum fundo ita calido igni imponatur, aquaque tota effervescente permittatur, manus fundo extrà tota imponi potest, ut calorem amplius nullum percipiat. Tandem etiam causa hinc reddi non potest, cur in papyro oleum calefieri possit, ut papyrus non comburatur.

Eandem quæstionem tractant Hieron. Mercurialis, & D. Monavius, in *Epist. Med. à Scholtzio collectis*, ubi *Epist. 90.* Mercurialis causam, cur in Germania caldaria plumbea, in quibus sal coquitur, vehementi igne non liquecant, hoc modo reddit. Quæ summo frigido, inquit, siue humiditati, siue siccitati coniuncto sunt concreta, tunc dissoluntur, cum humor congelatus soluitur, absumiturve, cumque illa compages, & partium terrestrium unio corrumpitur. Quas res ignem sua vi & calidissimum & tenuissimum efficere, apud omnes exploratissimum est. Itaque si aliud reperitur, cuius facultate corporum hinc in modum concretorum humor congelatus feruetur, simulque unio partium ab ignis violentia protegatur, planè indissolubile, etiam igne tentatum, evadere, rationi consentaneum erit. Huiusmodi autem est sal, nempe qui sua pingui humiditate plum-

bi humidum à consumptione & dissolutione tueri, facultate verò insigni, qua pollet, adstrictoria compagem & unionem partium eius in medio flammæ conservare egregiè valet, perinde ac experientia compertum est, si quis patellam chartaceam conficiat, eamque oleo semiplenam super prunas componat, minimè chartam vi ignis consumi, &c. Verum multa falsa hæc Mercurialis fovet opinio. Ut enim de causis congelationis metallorum, at de eorum facultatibus nihil dicam; rectè obicit Monavius, *epist. 215.* idem evenire, si aqua simplex infundatur, affertque exemplum patinarum stannearum, quæ prunis impositæ non liquecunt, si modò iusculum vel simplicem aquam contineant.

Ipse verò huius rei causam duplicem reddit; Primum quidem hanc, quoniam capacitas caldarii illius plumbei humore quodam largiter infuso adimpleta est, qui per porosi corporis meatus sese undique diffundens, ita ignis violentiæ resistit, ut impressionem, quam alias solet, facere nequeat, atque id facere luculentius aquam salinam, utpote quæ pinguior sit, tum etiam coquendo non facile absumatur. Alteram causam affert hanc, quod in omni coctione seu elixatione superna magis caleant, quam inferna. Ignem etiam, & ab hoc emanantem calorem, sursum ferri, ideoque etiam superiores partes, nisi quid obster, impensius calefacere, quam inferiores, ibique primam ebullitionem excitare. Idque probat gemina experientia, una coquorum, qui eas piscium partes, quæ coctu difficiliores sunt, utpote capita, in superiore cacabi parte, non autem inferiori, seu fundo, collocant. Altera est, quod tripodis ænei, in quo pisces elixantur, quamvis pedes tres, quibus innititur, incanduerunt, manu tamen fundum tangere liceat. Verum ne hoc modo huic rei satisfiat. Primam enim rationem quod attrinet, quis credat, aquam in poros plumbi vel cupri sese insinuare posse? Deinde vim ignis non reprimi, ut impressionem, quam solet, facere nequeat, vel ex eo patet, quod aqua, vel alius liquor, qui in vase continetur, effervescent. Tertio non solum aqua hoc præstat, sed etiam oleum, & quidem in ipsa papyro. Secunda verò ratio dubia planè est, & nondum probatum, quod in omni coctione superna magis caleant, quam inferna, & coqui alij contrarium coquis, quos Monavius vidit, faciunt, qui capita piscium fundo cacabi imponunt. Et licet ignis sursum tendat: tamen in parte superna iam in tenuiore materia est, propterea minus calefacit. Et si fundus cacabi, in quo pisces coquuntur, ideo minus caleret, quod pars inferna aquæ, in qua coquuntur pisces, sit minus calida, quam superior, cur (quod ipse confitetur, & expertus est) fundum ænei illius, ubi ab igne remouetur, paulò post incalescit, atque ideo incandescit.

Andr. Libavius, *comm. Alchym. part. 1. lib. 2. cap. 11.* ita hac de re scribit: Lebes aquæ feruentis tunc fundo non ledit, cum tota aqua spiritibus feruidis ebullit, & ad superiora contendit. Debebat quidem impressio fortior esse, quod crassius metallum, sed calor vrens non est sine spiritu, qui tunc totus sursum meat. Postea repressit istum imperum aqua, efficitque ut ferrum non ita potuerit incallescere. Sic coquimus plumbeis, stanneisque cortinis aquam intus contentam, qua dissipata aut absente, colliquecunt. Quod si ebullitione subsidente, redierit ad fundum imperus aquæ propter gravitatem innatam, tunc non amplius frigere lebetem, experientia docet. Duæ itaque in hoc causæ concurrunt, prima, quod aquæ præsentia prohibeat feruere ferrum, plumbum, & similia. Deinde quod halitus in bullas extollant, & à fundo arceant aquam. Verum vix aquæ præsentia prohibere potest, ne fundus lebetis, cui ignis subiectus est, non incalescat; cum ipsa seipsam contra actionem

actionem ignis tueri non possit. Deinde in fervente aqua quidem sit aliquis motus sursum; interim à fundo aquam arcere non potest. Hoc quidem concedimus, impetu ferventis aquæ magis sursum contendere, quam ubi ab igne remota, feruere desinit: hinc tamen causa non redditur, cur ab igne subiecto lebetis fundus non incalescat.

Autor.

Auicenna.

Hæ ergo opiniones omnes cum animo veritatis audio non satisfaciunt, alia causa probabilior investiganda, & quidem in aqua, non in igne, quæ hæc esse possit, cuiuslibet perpendendum relinquo: Principio hoc præsupponendum: *Agentia naturalia actiones suas non perficere, nisi ubi eorum actio figitur & terminatur*: Vnde, ut huic quæstioni hoc axioma applicemus; Ignem alicubi esse posse, ubi nec calefacit, nec illuminat; quod sit, si transmittatur, & non figitur eius actio. Transiit autem actio ignis corpora tenera, & figitur in densioribus. Ita ignis nec illuminat, nec calefacit aërem, sed illum transiit. Ita fulmen transiit corium & lignum, & liquefacit ensẽ, in quo eius actio figitur. Eadem ratio est corporum diaphanorum. Sic radius Solis lucidus & calefaciens transiit vitrum, nec illud calefacit, sed in mensam, vel aliud corpus incidens, illud calefacit. Ita tempore æstivo vitrei orbes in fenestris nunquam tantum incalescunt, quantum arena, lapides, ferrum, ligna. Vbi tamen excipienda est vitæ ad ignem applicatio proxima, in qua, ob ignem copiosissimum continuè influentem, vitrum tandem calefit, & liquefit. Tandem transiit actio ignis, & non terminatur, etiam in corpore opaco & denso, si in illo, & in vicinia, adsit contrarium, in quo ignis actio terminatur. Atque hæc est causa, cur lebetis fundus non incalescat, aqua verò in eo calefcit. Nam ignis transiit fundum lebetis, & tota vi fertur in contrarium, illudque expugnare nititur. Eadem causa est, cur plumbea & stannea vasa non liquentur, quando in iis aqua, vel alius liquor continetur. Transiit enim ea ignis, & actio eius in liquorem terminatur. Eadem ob causam charta, linteum, vel filum cantharo stanneo applicatum non accenditur, quia tota vis ignis per mediam chartam fertur in contrarium & stannum. Eadem causa est, cur charta non accendatur, licet supra candelam accensam teneatur, si in ea aqua vel oleum contineantur. Reuerà autem ignem per fundum lebetis transire, ex eo apparet, quod si quis, dum aqua nondum ebullit, digitum fundo lebetis in aqua applicet, eum aduri sentiet.

Notanda.

1. Quæ ut clariora fiant, quædam adhuc notanda. Primum est, ignem elementum esse subtilissimum, quod omnia penetrat & pervadit, & liberè sese diffundere cupit; cuius actioni quæcunque resistunt, agentis vim maximè experiuntur. Ignis deinde huic actioni maximè resistunt liquida, non frigida. Nam in aëre etiam frigidissimo liberè ardet: contra ab oleo, & spiritu vini omni, quæ plurimum in se continent ignis, exstingui potest flamma. Itaque ignis in id, quod maximè resistit ipsi, maximè agit, & in eo actionem suam figit. Et propterea etiam metalla, si in vicinia non sit corpus liquidum, intrat, & ignita reddit: si verò in metallo liquor aliquis contineatur, transiit ignis statim metallum, nec in eo moratur, sed omnem vim suam in liquidum, quod suæ actioni maximè aduersatur, exerit.
- 2.
- 3.

Sebastianus Basso, de form. lib. 1. art. 30. ita hac de re philosophatur: Humidum æris, inquit, attrahit ad se aquæ internæ subsidium. Et cum obici posse videat, quæ fiat, quod lebetis partes, quæ laterales sunt, nec minùs aquam attrahunt, fundo ferè frigidus, sint calidissima: respondet, ignis par-

Dan. Sennert. Tom. III.

ticulas, quæ vase vacuo ibi sisterent se, atque in obiectam partem coeunt, vim totam coactæ in illam exerent, aqua, quam æris humidum in auxilium vocat, impediens, non ibi moram facere, sed quæ possunt celeritate transeunt, partem illam relinquere illasam. Iam verò in aquam collectos illos igniculos, dum exitum moliuntur, in latera lebetis impingere frequentes, vnde & incalescant ea, imum verò, vnde ascenderunt, vix repetere, ut nil mirum sit, si non calefaciant. At cum rursus obici possit, quomodo aqua, quæ in lebere est, calidissima, frigus in fundo lebetis, præsertim ignis sub lebere actione concurrente, producere possit? Respondet, aquam poros ænei vasis ingredi, & calorem, qui in aqua fervente percipitur, non esse aquæ, sed ignis, qui aquam copiosus ingressus est. Et proinde aquam in imo vasis non esse calidam, nisi modicè, quia non inest ignis, nisi modicus. Verum nec hic huic quæstioni satisfacit. Primum enim hinc ratio reddi non potest, cur si in stannea patina sit non solum aqua, sed quicunque etiam liquor, vinum, & oleum, ea non liquefcit, & cur charta non comburatur, si in ea sit oleum. Certè hic non dici potest, quod liquor ille, à stanno, vel charta in auxilium vocatus, frigiditate igni resistat; cum oleum & vinum sint calida. Deinde igniculi illi aquæ admisti exitum molientes, non rectè sursum per aquam exeunt, sed ad latera lebetis tendunt, & ea calefaciunt. Certè sursum tendere igniculos illos, ebullitio docet, quæ sit in summo aquæ. Tertio nodum probatum, aquam in æneum vas posse penetrare, nec vllum eius rei documentum est. Et dato, non concesso, quod aqua penetraret in fundum lebetis, cur non & ibi ab igne caleferet?

Cum ergo istis modis huic quæstioni non satisfiat, communis causa querenda, cur nimirum fundum lebetis non incalescat, cur caldaria, in quibus sal coquitur, cur patinæ stannæ in quibus cibi prunis superpositi calefiunt, imò coqui possunt, non liquefcant, modò liquor aliquis in iis, quicunque etiam, contineatur, cur aqua & oleum in charta calefieri possit, ut charta non comburatur, cur charta vel linteum cantharo stanneo applicatum non accendatur, etsi cantharus ita incalescat, ut manu sine damno tangi non possit. Horum enim accidentium omnium communis causa est, quæ antea explicata.

Conclusio.

III.

An liceat Theologo facere Medicinam.

Rectè equidem Horatius *Epist. lib. 2. Ep. 1.* ait:

----- *Quod Medicorum est,*

Promittunt Medici, tractant fabrilis fabri.

Verum à plurimis præceptum hoc violatur, & vix alia pars est, cuius peritiam plures, qui eam non didicere, promittant: quàm Medicina. Medicinam facere, pharmacopœis nonnullis, & imprimis Chymicis operariis, qui omnium bonarum linguarum & literarum rudes, paucis medicinis, præcipuè Mercurialibus & Antimonialibus, omnium morborum, quorum originem planè ignorant, curationem promittunt, idque non solum vulgi, sed sæpe etiam magistratûs applausu, concessum. Nec ignorum, mulieres nonnullas, potissimum in quibusdam populosis ciuitatibus, audiuisse Medicinam, & non solum apud fœminas medicinam facere, imò Doctorissas audire. Ut de circumforaneis & Idiotis aliis

Medicinam
faciunt.
Pharmacopœi.
Chymici.

Fœminæ.

D d d d nihil

*Circumfora-
nci.*

Theologi.

*Do his iam
quaritur an
reſt.*

*Status qua-
ſionis.*

nihil dicam: qui tamen omnes ex vnica medicina victum quaerunt, eamque ſolam ferè profitentur.

Verum eò etiam res rediit, vt quidam professione & praxi Theologi ſimul medicinam faciant. De his ergo quaestionem mouere libet, an Theologus ſaluà conſcientià medicinam facere poſſit. Vt verò ſtatus quaestionis rectè formetur, non hoc quaeritur, an Theologus aliquis ruri, vel in oppido, in quo nullus viuit Medicus, conſilio ſuo vicinis, quantum poteſt, ſubuenire debeat, idque non lucri, ſed Chriſtianæ charitatis cauſa. Id quod licere ſtatimus. Eſi enim Theologus ex profeſſo Medicus non ſit, tamen facile ruſticos, & alios idiotas, etiam in hoc genere ſuperare poteſt. Sed hoc quaeritur, an in bene conſtituta Republica, in quâ magna Medicorum copia eſt, Theologus à profeſſionis ſuæ officio tantum temporis ſubtrahere poſſit, vt ſimul medicamentis manu ſuâ præparandis, iſque ægris exhibendis vacare queat, & quidem id mercedis & lucri cauſa? Quod negamus, eo quòd Theologus tam in diſcenda Theologia, quàm praxi eiufdem, tantum habet quod agat, vt alij ſtudio ſimul vacare non poſſit. De diſcenda Theologia vt nihil ferè dicam, ne ſalcem in alienam meſſem immittere videar, quantum temporis Codicis Biblici exacta cognitio requirat, Theologis notum eſt. Et forſan illi Theologi, qui tantum temporis Chymicis medicamentis præparandis, & ægrotis propinandis tribuunt, vix centeſimum verſum in Bibliis rectè intelligūt, Praxin Theologicam, & gregis ſibi concrediti curam quod attiner, cùm quiſque Theologus non minorem ſalutis animarum ſibi concreditarum, quàm ſuæ, habere debeat curam, & ſi eas ſuâ negligentia periclitari permittat, de ſuæ animæ ſalute periclitetur, non ſufficit, hebdomatim vnum, vel alterum ſermonem ad populum habere, reliquum verò tempus alienis negotiis impendere, ſed multum reſtat agendum in informandis rudibus, conuertendis & corrigendis impœnitentibus & flagitioſis, conſolandis puſillanimis, conciliandis diſidentibus, & omnino pro gregis & ouilis ſui ſalute laborando, vt nihil omnino temporis ſuperſuturum ſit, quod alienis negotiis tribuere liceat. Maledictus quiſquis opus Domini, ad quod vocatus eſt, fraudulenter facit.

I V.

An liceat occultare medicamenta.

*A Medicis
ſæpe occulta-
ri medicamē-
ta, nihil noui.*

Non nouum eſt, à Medicis quibuſdam occultari medicamenta. Vt alia ex antiquitate non adducam exempla, Scribonius Largus *de compoſit. medic. cap. 22. comp. 94.* mentionem facit cuiuſdam medicamenti, quod benefacit ad tuſſim aridam, & eos qui diſſiculter glutinoſa exſcreant, & præfocari videntur interdum: & præcipue iis, qui lateris dolorem cum febre ſentiunt, quos Græci πλευριτικὸς vocant. Atque addit: Hoc medicamentum Apuleij Celſi fuit, Præceptoris Valentis & noſtri, & nunquam vlli ſe viuo compoſitionem eiùs dedit, quòd

magnam opinionem ex eâ traxerat. Et *cap. ſeq. com. 97.* de Hiera Pacchij ſcribit, quòd ex Hiera illa, quæ etiam Διακοκύνθιδος & appellatur, Pacchius magnos quaestus fecerit, ſed ſe viuo nulli compoſitionem eam dederit. Poſt mortem autem eiùs, Tiberio Cæſari per libellum ſcriptum ad eum, bibliothecis publicis poſita venit ad manus ſuas, quam antea nullo modo extrahere potuerit, quamuis omnia fecerit, vt ſciret quæ eſſet. Ipſe enim clauſus com ponebat, nec vlli ſuorum committebat. Plura enim quàm recipit, ipſemet contundi iubebat pigmenta, fallendi ſuos cauſa. Idem noſtro ſeculo ſit, dum non ſolum Chymici nonnulli, ſed & alij Medici, medicamenta quaerunt, non aded ſemper magni pretij, neque compoſitu diſſicilia, quæque (vt quidam publicè de ſe ſcribit) etiam vxoribus ſuis componenda committunt, imò etiam vulgaria medicamenta, quæ in omnibus pharmacopoliis publicè venalia proſtant, nouis nominibus inditis pro ſecretis vendunt.

Cauſæ autem cur id fiat, ſunt, 1. *Auaritia*, quòd *Cauſæ cur nonnulli id faciant.* exiſtiant, ſi aliis etiam Medicis illa medicamenta innotescant, ſibi ex lucro, quod ex iis faciunt, aliquid deceſſurum. 2. eſt *Ambitio*, & *inanis gloriæ captatio*, quòd apud vulgus ſibi famam conciliare conantur, quaſi ipſi ſoli aliis Medicis eruditione præualerent. 3. *Inuidia*, quòd aliis Medicis eam, quam ipſi captant, famam detractam cupiunt.

Verum vitia hæc ſunt, non ſolum hominibus Chriſtianis indigna, ſed & Gentilibus exoſa, & imprimis Medicis, à quibus omnibus inferuendi ſtudium requiritur. De quo Scrib. Largus, in *pref. ad C. Iulium Calliſtum*, ſcribit. *Qui experti ſunt remedium vtilitatem, denegant autem vſum, valde culpandi ſunt, utpote qui crimine inuidentiæ ſtagrant. Quòd malum cùm omnibus animantibus inuſum eſſe debet, tum præcipue Medicis, in quibus niſi plenus miſericordiæ & humanitatis animus eſt, ſecundum ipſius profeſſionis voluntatem, omnibus Dijs, & hominibus inuiſi eſſe debent.* Officium Medici, & Chriſtiani, & Gentilis, longè aliud requirit & poſtulat, vt omnibus quibus poſſumus, proſimus. Væ homini, qui talentum ſibi à Deo concreditum ſub terra deſoſſum abſcondit, vt S. Scriptura loquitur, nec publico bono concedit. Occidit, vt ex Patribus ille ait, qui quos ſeruare poteſt, non ſeruat. Qui ergo aliquid vrile & efficax habet, quo multi ſeruari poſſint, atque id occultat, & ſecum commoti ſinit, caueat, ne illud iuſti iudicis olim, quod *Matthæi 25. v. 43.* eſt, audiat: *Infirmus eram, & non viſitaſti me.* Verum ſapiffimè, ſi ſecreta illa tandem in lucem protrahantur, theſaurus ille carbones ſunt, & medicamenta vulgaria omnibus Medicis nota, & ob cauſas antè dictas ſaltem occultata, & propterea laude, illas nimias omnes amittunt; imò ſæpe ab empiricis eiufmodi medicamenta præter rationem condita, vel etiam non rectè vſurpata deprehenduntur. Maniſteſtum id eſt in medicamento illo Apuleij Celſi, quod ab eo etiam ad lateris dolorem cum febre & pleuritide laudatum fuit, quod cùm conſtet pipere nigro, myrrha, & melle, quis hoc tantum in pleuritide cum febre, præſtare poſſe credat.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM TERTII TOMI.

A

- ABORTVS.** 144. quo tempore fiat. ibid. differentia, causa, ibid. debilitatis infantis causa, ibid. causa abortus interna, 146. externa, ibid. signa abortus futuri, ibid. prognostica, indicationes, 147. praeservatio, ibid. curatio. 148
- Abcessus** quid. 244
- Abcessuum** differentia, ibid. Signa diagnostica. 245. indicationes, curatio. ibid.
- Abcessus** apertio & quomodo facienda. 257
- Abcessuum** latentium historia. 246
- in Abcessibus** repertorum varietas. 242
- Abcessio** membri corrupti ubi facienda. 339
- Acci** generatio. 563
- Aconitum** symptomata & signa diagnostica. 637. prognostica, curatio. ibid.
- Acria** omnia an propter salem. 804
- Actiones** naturae sunt ordinatae. 743
- Actiones** multae à forma substantiali, non mediante temperamento fluunt. 828
- Actiones** à qualitatibus manifestis, & à tota substantia differunt. 521. quomodo. 523
- Actiones** magneticae. 544
- Adamas**, sympt. & signa, curatio. 623
- Adeps** è corpore obeso extractus. 248
- Adscensus** vteri: vide uterus.
- Adiposa** materia in vtero. 22
- Aegyptiorum** libri Chymici à Diocletiano combusti. 712
- Aër** Chymici instrumentum. 844
- Aëris** qualitates. 732
- Aër** quomodo ad generationem humorum malignorum faciat. 550. quomodo malignus euadat, & quot modis. 560
- Aerugo**, curatio. 625
- Æs**, curatio. ibid.
- Æs**, vltum, curatio. ibid.
- Æs** Esdræ an Chymicum fuerit. 712
- Æs** Indicum. ibid.
- Æstatis** & hyemis causa sec. Parac. 773
- Ahouai**. 645
- Alexipharmaca**. 541. duplicia. 616. quid à cordialibus quomodo differant. 617. communia. ibid.
- Alexiteria**. 541. an venenosus ictibus imponenda. 619
- Alimentorum** vitium. 548
- Alopecia**. 353. causa, signa diagnostica. ibid. pro-
Dan, Sennert. Tom. III.
- gnostica**. 354. curatio. ibid. dicta. 355
- Alphus**. 289. causa. 290. Signa diagnostica. ibid. prognostica. ibid. curatio. ibid.
- Alui** fluxus in gravidis. 134. in puerperis. 173
- Alui** durities in gravidis. 136. in puerperis. 174
- Ambustio**. 332. differentia. ibid. prognostica. ibid. curatio. ibid. dicta. 335
- Ambustionis** à fulmine curatio. 333
- Ambustionis** à pulvere tormentario curatio. 333
- Amphysana**, sympt. & signa, curatio. 650
- Amuleta** partum facilitantia. 152
- Anatomia** vitalis Chymicorum. 794. Localis. ibid.
- Aneurysma**. 306. Signa diagnostica, prognostica. ibid. Curatio. 308
- Ani** procidentia. 172
- Angina** puerperatum. 177
- Anginae** malignae. 552
- Anhelitus** felis. 658
- Anima** à Deo sunt creatæ. 527
- Anima** mundi Platon. 729
- De anima** mundi Aristotelic. sententia. ibid
- Animæ** vires. 736
- Anima** an actu in semine. 738
- Operationes** animæ in semine. ibid.
- Anima** non est ex Elementis. 774
- Corporis** formatrix. 736
- Anima** matris non est formationis causa. 739
- Animæ** potestas in corpore formando vnde. 740
- Animæ** astra dicuntur Seuerino. 736
- Animatum** corpus omne an sit organicum. 744
- Animator**. propagationis modi. 740
- Animalia** ex putredine nata an sint eiusdem speciei cum aliis. 777
- Annulus** Trallian. contra Colicam. 826
- Anseres** Scotici. 775
- Antheroma** quid. 296. causa. ibid. Signa diagnostica. 297. Prognostica, curatio. ibid.
- Antimonium**, sympt. & signa. curatio. 622
- Apes** sympt. signa, curatio. 658
- Antiquorum** errores vt tractandi. 709
- Antiquorum** inuentis & laboribus carere non possunt. 709
- Aphorismi** 22. sect. 1. Hippocr. explicatio. 553
- Apium** risus, symptom. & signa, curatio. 640
- Apoplexiæ** generatio sec. Scheunem. 807
- Apostematum** apertio quot modis fiat. 246
- Aqua** vitæ mulierum. 16
- Aqua** hysterica. 90
- Aqua** castitatis. 95
- Aqua** Embryonis. 137
- Aqua**

Index Rerum,

Aqua ex vtero effusio. 136
 Aqua palustris vitia. 558. alia aqua insalubres. ibid.
 aquarum vitia vt corrigenda, aqua caute potanda. 559
 Aqua fortis. 622. sympt. & signa, curatio. ibid.
 Aqua Chymici instrumentum. 844
 Aquas & spiritus parandi ratio. 850
 Arabes Chymiam exercuerunt. 713
 Araneus, symptom. & signa, curatio. 656
 Arcus Paracelsi. 723
 Argentum viuum. 592. crudum, sublimatum, precipita-
 rum. 627. vnde dictum, eius natura, ibid. an sit cali-
 dum vel frigidum, ibid. est homogeneum. 593. est
 calidum, ibid. an sit venenatum, ibid. quomodo prae-
 randum. 597. symptom. & signa. 627. curatio. 628
 Argonautica expeditio. 711
 Aridura Scheuneman. 808
 Armatum Martia. 782
 Ars Attracia. 672
 Arsenicum symptom. & signa. 623. prognostica curatio.
 624
 Arteriarum in hypochondriis & dorso pulsatio ex vtero.
 101
 Arthrid. generatio sec. Scheuneman. 808
 Articulorum vulnera. 412. prognostica. ibid. curatio. 413
 Artificiale quid. 759
 Ascarides in vtero. 22
 Aspis, eius temperies. 648. quomodo noceat, ibid. sympt.
 & signa diagnostica, ibid. prognostica curatio. ibid.
 Astra quid Paracelsi. 735
 Astorum fructus. 773
 Attreta. 24
 Atomi. 544
 Aurichalcum. 625
 Auri pigmentum. 623. symptom. & signa, prognostica,
 curatio. 624
 Aurum Chymicum an sit verum aurum. 707
 Auri proprietates. ibid. vires. 860. Chymica arte facti hi-
 storia. 707
 Aurum fulminans. 836. eius vis. 853
 Aureum vellus. 711
 Auxilium num à diabolo petere liceat. 783. non licere
 785

B

B Alnea in curanda lue Venerea duplicia. 590
 Balsamus puerorum. 137
 Balsamum vulnerarium Magati. 387
 Barba in foeminis. 102
 Barba defectus. 357. curatio. ibid.
 Barksch (porus genus) quomodo paretur. 361
 Basiliscus, duplex, sympt. & signa, curatio. 651
 Bezaratica. 541
 Bezoardica an sint venena. 604. an ad praeservationem
 sanis usurpanda. ibid. occultis qualitatibus agunt. 616
 Bitumen Libauio idem, quod Chymic. Sulphur. 769
 Bombyces. 775
 Bubones. 552
 Buborum Venereorum curatio. 602
 Bubo. 261. causa, signa diagnostica. 262. prognostica.
 ibid. curatio. ibid.
 Buprestis, sympt. & signa, curatio. 657
 Brachij fractura. 442. prognostica. ibid. curatio. ibid.

C

C Abala Antiquis quid. 714. quatuorplex. ibid.
 Calli generatio. 437
 Callus quomodo frangendus. 441
 Callus iusto maior. 441. signa, curatio. ibid.
 Calcinatio qualis sit operario Chymica. 845
 Calor Chymici instrumentum. 844
 Calidum innatum an sit Elementaris natura. 749. ab
 elementari differt. 746. caelesti Analogum. 750

Calori caelesti frigus elementare non contrarium. 749.
 de calore caelesti doctor. quorund. sentent. 750
 Caluities quid. 351. causa, signa diagnostica. ibid. pro-
 gnostica. ibid. curatio, dista. ibid.
 Calx viua, symptom. & signa, curatio. 620
 Cancer vteri. 13. 30. mammarum. 185
 Cancer quid. 278. causa, ibid. signa diagnostica, pro-
 gnostica. ibid. curatio. 279
 Canis venenum. 658. an sit summe humidum, ibid. quo-
 modo communicetur. 659. symptomata & signa pro-
 pria, ibid. communia. prognostica, curatio. 660
 Canities. 356. causa, ibid. signa diagnostica, prognosti-
 ca, curatio. ibid.
 Cantharides, symptomata & signa, curatio. 657
 Canticum canticorum male ad Chymiam pertrahitur.
 712
 Capillorum defluuio in lue Venerea quomodo sit sub-
 ueniendum. 603
 Capillos flauos reddentia medicamenta. 357
 Carbunculi. 552
 Carbunculus quid. 265. causa, differentiae, signa dia-
 gnostica. ibid. prognostica. 266. indicationes, curatio.
 ibid.
 Carnis excrecentia in vlcibus. 322. causa, curatio.
 ibid.
 Caro superexcrecens in vulneribus. 426
 Catarrhi maligni. 566. contagiosi. 552
 Cande ceruinæ venenum, symptomata & signa, curatio.
 662
 Cenchris, symptomata & signa, curatio. 650
 Ceraistes, symptomata & signa, curatio. 648
 Cerebrum felis, symptom. & signa, curatio. 660
 Cerebrum in Epilepsia affici vnde constat. 814
 Cerussa, sympt. & signa, curatio. 626
 Chameleon, symptom. & signa, curatio. 640
 Chaos. 774
 Characteres & Sigilla diaboli tesserae militat. 827. &
 816. eorum vis vnde refutatur. 827
 Characterum vis vnde 429. refutantur variae opiniones.
 ibid.
 Chrysoaia difficilis & periculosa. 708. eam promit-
 tentium impostor. fallacia. ibid.
 Chorea S. Viti. 551
 Chymia nomen vnde 703. appellatur Spagyria. ibid. Ars
 Hermetica ibid. Ars perfecti Magisterij. ibid.
 Chymia quid. 705. non est scientia. 706. non est pars
 Physica, nec ei subalternatur. ibid. per se est Ars. 704
 Physico utilis & necessaria. 708. itid. Medico. 706. ab
 ab Arabib. primum pauca ante secula inuenta. 710
 Adamo an nota. ibid.
 Chymiae origo. ibid.
 Inuentor Tubalcain. ibid.
 Chymiae finis duplex. 844. 703. externus & internus
 ibid. veritas & dignitas. 706
 Chymiae subiectum 844. Media ibid. Instrumenta. ibid.
 Chymia an nouam pariat Philosophiam & Medicinam
 705. an opus habeat nouo stylo. 723
 Chymici quinam 703. Recentior. à Paracelsi. in quibus
 dissentiant. 798
 Chymici veri qui. 843
 Chymicus circa quid versetur 703. quomodo circa cor-
 pora naturalia ibid. non medetur. 705
 Chymicus & Pharmacopoeus in quo conueniant &
 differant. 704
 Chymiatria. 704
 Chymicae preparationes an nouae 704. an medicamen-
 torum virtus his destruat. 839
 Chymica medicamenta efficacia 708. grata 709. durabi-
 lia. ibid.
 Cibi suaves cur utiles 788. ex insuauis etiam per se bono
 quidam in febrem inciderunt. ibid.
 Cibus & potus quomodo ad malignos humores gene-
 randos concurrant. 549
 Cibi

& Verborum.

<i>Cibi fastidium in gravidis.</i>	133	<i>Coxendicis fractura.</i> 451. Signa diagnostica. Prognostica. Curatio.	ibid.
<i>Cicatrices post variolas quomodo tollendæ.</i>	345	<i>Creationem</i> duplicem faciunt Chymici.	792
<i>Cicatrices turpes emendantia medicamenta.</i>	345	<i>Crocodilus</i> , sympt. & signa, curatio.	653
<i>Cicuta</i> , symptomata & signa, prognostica, curatio.	638	<i>Crellij</i> impia de fundamento Magiæ Cabalist. opinio.	783
<i>Cinnabaris</i> , symptomata & signa, 629, curatio.	630	<i>Cruda</i> quæ dicenda.	554
<i>Circulus vterinus.</i>	3	<i>Cruris</i> fractura, 443. Signa diagnostica. Prognostica. Curatio.	ibid.
<i>Circulatio</i> quid sit?	847	<i>Crurum</i> inflatio in gravidis.	136
<i>Claucula</i> seu iuguli fractura. 448. Signa diagnostica. Prognostica. Curatio.	ibid.	<i>Cubiti</i> luxatio. 463. Causæ. Signa. Curatio.	ibid.
<i>Clauculæ luxatio.</i> 461. Signa. Curatio.	ibid.	<i>Cuprum</i> ex ferro esse verum cuprum.	706
<i>Clavum</i> quid. 299. Causæ. ibid. Signa diagnostica. Prognostica. Curatio.	ibid.	<i>Curatio</i> an contrariis, an similibus instituenda.	840.
<i>Chloridis</i> mira excresecientia.	105	similibus sec. Chymic. ibid. & seq. decisio quæst.	ibid.
<i>Coagulatio</i> quid.	780. 846	<i>Cutis</i> coloris mutationes.	342
<i>Costa</i> quæ dicenda.	554	<i>Cuius</i> nigredo à Sole. 343. Præservatio. Curatio.	ibid.
<i>Costio</i> duplex, vera quæ.	ibid.		
<i>Cælum</i> & sidera quomodo influant ad generandos humores malignos.	550		
<i>Cognitionis</i> initium è sensibus.	724		
<i>Cognoscendi</i> facultas duplex homini data.	ibid.		
<i>Cohobatio</i> quid.	846		
<i>Colica</i> causa sec. Seuerin.	804		
<i>Colica</i> maligna.	552		
<i>Conceptio</i> quid, quomodo fiat.	111		
<i>Conceptionis</i> defectus.	104		
<i>Conceptus</i> rarus.	110		
<i>Conceptionis</i> signa. 127. an ex vrina possit cognosci.	128		
<i>Conceptio</i> falsa, causæ. 127. Signa, prognostica, curatio.	ibid.		
<i>Colores</i> unde.	770		
<i>Comparisonibus</i> & Analogiæ quantum tribuendum.	727		
<i>Concretio</i> quid.	846		
<i>Concretio</i> duplex.	766		
<i>Concretio</i> salium.	766		
<i>Contagium</i> 561. varietatis eius acceptiones, definitiones, ibid. quæ in eo consideranda. 562. Semina contagij, ibid. subiectum, quomodo generetur, non est à putredine, ibid. quomodo propagetur. 564. fomes contagij quid, quomodo differat ab aëre, in fomite diu asseruatur contagium, ibid. differentia. 565. quomodo in corpus recipiatur, aliquando in corpore latet, ibid. quæ ad id recipiendum apta corpora.	566		
<i>Contagiosum</i> corpus quod. 562. in eo quot requirantur.	ibid.		
<i>Contagiosa</i> qualitas, quomodo differat à veneno.	562		
<i>Contagiosorum</i> morborum differentia.	566		
<i>Contraria</i> contrariis tolluntur.	840. 841		
<i>Convulsio</i> & convulsivi motus vulneribus superuenientes. 427. Causæ. Prognostica. Curatio.	ibid.		
<i>Coralliorum</i> magisterium. 851. iunctura. oleum.	ibid.		
<i>Cordialia</i> ab alexipharmacis quomodo differant.	617.		
quæ sint.	ibid.		
<i>Cordis</i> affectus ex vtero. 100. causæ, an arteriæ inflammantur, signa, prognostica, curatio.	101		
<i>Cordis</i> palpitatio ex vtero.	100		
<i>Coriandrum</i> , symptom. & signa, curatio.	640		
<i>Cornua</i> . 300. Curatio.	301		
<i>Corpor.</i> natural. proxima principia. 752. ordo. ibid. corruptio natural. 759. violenta. ibid. resolutio non semper fit in Elementa. 760. de resolutione corpor. natural. quomodo iudicandum.	761		
<i>Corporea</i> an ex incorporeis fieri possint, & contra.	775		
<i>Corpus</i> homini dupl. sec. Chym.	791		
<i>Corpulentia</i> nimia. 247. Causæ. Signa, diagnostica. Prognostica. ibid. Curatio. Diæta.	248		
<i>Corruptio</i> & putrefactio quomodo differant.	549. 559		
<i>Crines</i> in vtero reperti.	22		
<i>Cosmetica</i> medicamenta.	344		
<i>Costarum</i> fractura. 449. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. 450. Curatio. ibid. Diæta.	ibid.		
<i>Costarum</i> luxatio.	452		
		D	
		<i>Debita.</i>	645
		<i>Debitas</i> vteri.	vide V.
		<i>Defensiva</i> medicamenta qualia.	254
		<i>Deligatio.</i>	381
		<i>Deligationis</i> differentia.	381
		<i>Deligatum</i> membrum quomodo collocandum.	382
		<i>Deligatio</i> fracturæ cum vulnere quomodo instituenda.	436
		<i>Deliquium</i> quid sit Chymicis.	846
		<i>Delirium</i> in puerperis.	172
		<i>Democritus.</i>	712
		<i>Dentium</i> dolor in gravidis.	134
		<i>Derivatio</i> quid? quomodo instituenda.	254
		<i>Descensus</i> vteri; vide <i>Vterus</i> .	
		<i>Destillatio</i> qualis sit operatio Chymica.	846
		<i>Destillata.</i>	849
		<i>Deus</i> nihil mali creavit.	797
		<i>Diabolus</i> rebus naturalibus non fugatur. 684. an cogi possit ad beneficia præstanda.	686
		<i>Diæta</i> qualis sit operatio chymica. 846. est triplex.	ibid.
		<i>Diæta</i> ad morbos curandos necessaria. 817. à Paracels. neglecta.	ibid.
		<i>Diei</i> & noctis causa sec. Paracels.	773
		<i>Digestiva</i> medicamenta.	385
		<i>Digitorum</i> luxatio. Causæ. Signa. Curatio.	464
		<i>Dipsas</i> , sympt. & signa, curatio.	649
		<i>Discrimen</i> inter Chymic. principia & Elementa.	762
		<i>Discussio</i> quid?	255
		<i>Discutientia</i> medicamenta quæ?	255
		<i>Dispositio</i> corporis quomodo ad generationem malignorum humorum faciat.	549
		<i>Dolor</i> capitis ex vtero, causæ. 99. 134. Signa, prognostica, curatio.	100
		<i>Dolor</i> post partum. 171. causæ. ibid. signa, prognostica, curatio.	ibid.
		<i>Dolor</i> cum vulnere. 426. Causæ. Prognostica. curatio.	ibid.
		<i>Dolor</i> qui è fractura ossis accidit.	440
		<i>Dolor</i> vteri.	vide <i>Vterus</i> .
		<i>Dolorum</i> in lue Venereâ curatio.	603
		<i>Doloris</i> causæ. 805. vehementia unde. ibid. an tantum à spiritibus salium.	804
		<i>Doloribus</i> an saporum nomina tribuenda.	806
		<i>Dorycnium</i> , symptom. & signa, curatio.	639
		<i>Draco</i> marinus, sympt. & signa, curatio.	665
		<i>Draco</i> terrestris.	653
		<i>Dryinus</i> , sympt. & signa, curatio.	650
		<i>Duritiei</i> causa.	767
		<i>Quædam</i> Hippocrat.	753
		<i>Dysenteria</i> maligna. 500. contagiosa.	552
		E	
		<i>Echymoma</i> , seu Ecchymosis quid? Signa. Prognostica, curatio.	270
			Echenei

Index Rerum,

<i>Echeneidos</i> vis.	552	Febris vulneribus superueniens ex agitatione humorum. 425. Signa. ibid. Prognosticum. ibid. Curatio. ibid.	
<i>Electuarium</i> Guaiacinum.	586	Febris ex puris generatione. 425. Signa. Prognosticum. ibid. Curatio. ibid.	
Elementum quid.	732	Febris ex inflammatione. 425. Signa. Prognosticum. ibid. Curatio. ibid.	
Elementorum vires. 731. fructus 732. diuisio sec. Seuerin. 731. Paracels.	732	Febris ex putredine humorum. 425. Signa. 426. Prognosticum. Curatio. ibid.	
de Elementis sententia Crollij. 731. Quercetan. ibid. Be- guin.	ibid.	Febris ex vitioso humorum apparatu. 426. Signa. ibid. Prognosticum. Curatio. ibid.	
Elementa quomodo in Mistis maneat 778. iis non so- lum inhaerendum.	733	Februm generatio sec. Seuerin. 804. Schenneman. ibid. periodorum causa sec. Seuerin. 815. continuitat. & in- termittentiae causa. ibid. improbat. ibid.	
<i>Elephantia</i> Arabum. 311. Signa. Prognostica. Curatio. ibid.	ibid.	Febres continuas ex humoribus mistae frequentissimae ibid.	
<i>Elephantiasis</i> Graecorum. 302. Causae. Signa diagnosti- ca. 303. Prognostica. 304. Curatio.	ibid.	Fel an pars corporis.	793,
<i>Elephantiasis</i> .	552	Fel canis Piscis. symptom. & signa. curatio.	665
<i>Elleborus</i> . 643. symptom. & signa. curatio.	644	<i>Femoris fractura</i> . 444. Prognostica. ibid. Curatio. ibid.	
<i>Ens</i> Deale, Aitiale, mentale, naturale, Pagoycum Para- cell.	800	<i>Femoris luxatio</i> . 464. Causae. ibid. Signa. ibid.	
<i>Eptica macula</i> . 346. Causae. Prognostica. ibid. Curatio. 347		<i>Ferula</i> .	381
<i>Epatis affectio</i> ex vtero.	102	<i>Ferulae fracturis</i> adhibendae.	436
<i>Epatis inflammatio</i> in puerperis.	177	<i>Ferrugo</i> . 625. symptom. & signa. curatio.	626
<i>Ephelides</i> grauidarum. 345. Signa diagnostica. Prognost. Curatio.	ibid.	<i>Ferrum</i> . 625. symptom. & signa. curatio.	626
<i>Ephemerum</i> , sympt. & signa. curatio.	638	<i>Ferrum</i> in cuprum mutatur.	706
<i>Epilepsia</i> ex Vtero. 97. & eius causae, signa, differentia ab alia epilepsia. 98. prognostica, indicationes, curatio in paroxysmo; extra paroxysmum.	99	<i>Fibula</i> .	383
<i>Epilepsia</i> puerperarum.	173	<i>Ficus</i> .	293
<i>Epilepsia</i> .	551	<i>Fides</i> miraculosa. 783. natural. Paracels. figmentum. 784	
<i>Epinyctides</i> . 283. Causae. Signa diagnostica. ibid. Pro- gnosticum. Curatio.	ibid.	<i>Fissura</i> ventris in grauidis.	136
<i>Epitridi</i> .	671	<i>Fistulae</i> manuum & pedum in lue Venerea quomodo curandae.	602
<i>Epulotica medicamenta</i> .	390	<i>Fistula</i> colli vteri.	12
<i>Erica baccifera</i> .	644	<i>Fistula</i> . 324. Causae. Differentiae. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. 325. Curatio.	ibid.
<i>Erucae</i> & papilionum generatio.	775	<i>Fistulae</i> apertio.	326
<i>Erysipelas</i> mammarum. 182. Curatio.	ibid.	<i>Fixorum</i> differentia.	780
<i>Erysipelas</i> .	260	<i>Fixum</i> , & fixatio quid.	780. 847
<i>Erysipelas</i> vulnere superueniens.	426	<i>Flatulentus humor</i> . 311. Causae. 312. Differentiae. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. 313. Curatio.	ibid.
<i>Extracta & separata Chymica</i> an insint in integro.	840	<i>Flatus</i> in vteri cavitare.	24
<i>Essentiae</i> hodie dictae quomodo parentur. 846. 850. ad quod genus operum Chymicorum pertineant.	849	<i>Flos</i> aeris. curatio.	625
<i>Essere</i> . 284. Causae. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. Curatio.	ibid.	<i>Flos</i> Africanus.	645
<i>Esula</i> , sympt. & signa. curatio.	642	<i>Flores</i> .	849
<i>Euphorbium</i> , symptom. signa. & curatio.	641	<i>Fluor</i> muliebris; differentiae eius à reliquis fluxibus, causae. 72. per quas vias fiat. ibid. quasnam mulieres corripit. 73. differentiae. ibid. signa. prognostica, In- dicationes. Curatio. ibid. Dieta.	74
<i>Exanthemata</i> .	281	<i>Der Flug</i> . iunger Rinder.	346
<i>Execrationes</i> .	682	<i>Fluxus</i> sanguinis menstrui.	vide M.
<i>Exiccatio</i> qualis sit operatio Chymica.	845	<i>Fluxum</i> alui causa sec. Scheuneman.	809
<i>Exorcismi</i> .	692	<i>Faemina</i> quid ad generationem conferat. 741. quomodo in se generet.	ibid.
<i>Extractio</i> quid sit Chymicis.	846	<i>Faetus formatio</i> , tempus formationis. 111. quae ad illam requirantur. 113. quot modis formatio laedatur. ibid.	
F		<i>Faetus</i> formatio vitiosa. 115. parua & magna corporis statura vnde. 116. partium defectus. ibid. partium nu- merus superfluus. 117. causae ibid. nanorum genera- tionis causa. ibid. quae ratione imaginatio foetum si- gnet. ibid. an omnes errores ab imaginatione pen- deant. 118. quomodo imaginatio matris possit mo- uere formatricem in foetu. 119. quae imaginatio signet. ibid. quomodo animi pathemata signent. ibid. quo- modo imaginatio.	ibid.
<i>Facultas naturalis</i> an in morbis cesset.	815	<i>Faetus</i> lapidefactus.	120
<i>Fascia</i> . 381. fasciarum differentiae.	ibid.	<i>Faetus</i> debilitas. eius signa. Curatio.	137
<i>Fasciae</i> quomodo instituenda.	381	<i>Faetus</i> extractio per chirurgica instrumenta. 160. per manuum operam.	161
<i>Fasciatio</i> vsus.	381	<i>Faetus</i> roborantia medicamenta.	148
<i>Fascinatio</i> . 666. vulgo credita. an detur. 669. quae sit vi- su. ibid. an detur. ibid. voce. ibid. an detur. ibid. contra- ctu. ibid. an detur. ibid. proprie dicta datur nulla. ibid. opinio de illa vnde eriat. 670. signa. curatio. ibid.		<i>Faetus</i> mortuum expellentia medicamenta.	159
<i>Fascinum</i> vnde dictum. quid sit. an detur morbi à fasci- no. 666. quot modis dicatur. 668. improprie dictum. ibid.		<i>Faetus</i> semianimis in lucem prodicens quomodo tra- ctandus.	152
<i>Febres</i> symptomaticae puerperarum. 176. comitatae. ibid.		<i>Faetus</i> mortuorum in vtero putrefactorum. & per varia lo- ca excretorum mirabiles aliquot historiae. 157. & seqq.	
<i>Febres</i> acutae puerperarum. 174. quid obseruandum in curandis febribus talibus puerperarum.	175	<i>Faetus</i> plurium generatio.	114
<i>Febris</i> lactis puerperarum. 174. causae. vnde computatio eius facienda. ibid. signa. prognostica. curatio. ibid. dieta.	176		
<i>Febris</i> alba. 79. amatoria. virginea.	ibid.		
<i>Febris</i> maligna & pestilens quae. 542. à peste quomodo differat. ibid. est contagiosa.	566		

& Verborum.

<i>Fomitis</i> in morbo inuestigatio difficillima.	814
<i>Fontes</i> venenati, veneno infecti.	558. 559
<i>Forma</i> instrumenta.	520
<i>Formæ</i> subordinatæ an dentur. 530. earum origo, subiectum.	ibid.
<i>Formæ</i> quid. 736. Vnde suas vires habeant. 736. 743. An educantur è potentia materiæ. 738. De origine formarum sententiæ variæ. 737. Sententia Peripateticorum. 738. Author.	738
<i>Forma</i> omnis sui multiplicatiua.	ibid.
<i>Formæ</i> an misceantur. 742. non sunt extra Individua suarum specierum. 744. subordinatæ.	775
<i>Formæ</i> & semina rerum non latent in abyssis.	774
<i>Formaticem</i> vim inuestigare difficile.	737
<i>Formationis</i> causa princeps est in semine. 739. non potest esse aliquid externum.	743
<i>Formationum</i> causa in semine est anima.	739
<i>Fracti membri</i> collocatio.	436
<i>Fractura</i> . 432. Differentiæ. 433. Causæ. ibid. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. 434. Curatio. 435. Diætæ.	437
<i>Fractorum ossium</i> extensio quomodo fiat. 435. quotuplex sit.	ibid.
<i>Fractura</i> cum vulnere. 438. Prognostica. ibid. Curatio in genere.	ibid.
<i>Fracturæ</i> cum vulnere deligatio quomodo instituenda.	438
<i>Fractura</i> cum vulnere, osse non denudato. 439. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. Curatio.	ibid.
<i>Fractura</i> cum luxatione.	455
<i>Fracturarum</i> deligatio.	436
<i>Fractorum ossium</i> conformatio quomodo fieri debeat.	435
<i>Fundamenta Medicinæ</i> secundum Chymicos.	781
<i>Fungi</i> è variis corporis partibus enati.	301
<i>Fungi</i> , sympt. & signa diagn. ibid. prognost. curatio.	636
<i>Fungor</i> . decocto vel succo arborum radicibus affuso fungi nascuntur.	776
<i>Fungus</i> . 301. Causæ. 302. Signa diagnostica. Prognosticum. Curatio.	ibid.
<i>Furfuratio</i> . Causæ. 357. Signa diagnostica. Prognostica. ibid. Curatio.	ibid.
<i>Furor Vterinus</i> .	vide <i>V.</i>

G

G alenici qui.	843
Galenici Chymiam coluerunt.	709
<i>Gallina</i> auro & argento quomodo saginanda.	860
<i>Ganglion</i> . 295. Causæ. Signa diagnostica. Prognostica. ibid. Curatio.	296
<i>Gangrana</i> . 335. eius à sphacelo differentia. ibid. Causæ. ibid. Signa diagnostica. Prognostica. 336. Curatio.	337
<i>Gangranæ</i> curatio à nimia refrigeratione. 337. ex affluxu humorum malignorum. ibid. à morfu venenatorum animalium. ibid. ab inflammatione. 338. à calore nimio. ibid. ob atrophiam partis, ex interceptione sanguinis & spirituum.	ibid.
<i>Gangrana scorbutica</i> .	340
<i>Gangrana</i> quæ ex ossis fractura accidit.	440
<i>Gangrana maligna</i> .	552
<i>Gangrana Vteri</i> .	vide <i>Vter.</i>
<i>Gemellorum</i> generatio. 113. causæ, signa.	114
<i>Gemelli</i> vt in partu regendi.	114
<i>Generationis</i> opus admirandum.	737
<i>Generatio</i> quid Chymic.	772
<i>Generatio</i> in globo inferiori.	ibid.
<i>Generatio animal. plantar. mineral.</i> ex Cagastro. Iliastro, Paracels.	ibid.
<i>Generatio æquiuioca</i> an detur.	776
<i>Glandula</i> , strumæ & scrofulæ mammatarum.	vide <i>M.</i>
<i>Gliedtscheuam</i> . 295. causæ, signa diagnostica, prognosti-	

ca, ibid. Curatio.	296
<i>Globorum</i> extractio.	420
<i>Gonorrhæa</i> , eius causæ, signa, prognostica, curatio.	75
<i>Gonorrhææ Venereæ</i> curatio.	603
<i>Gracilitas</i> & debilitas membri.	442
<i>Granum</i> Nubiæ.	644
<i>Grauidarum</i> regimen & Diætæ.	128
<i>Grauidarum</i> curatio in genere.	129
<i>Guaiaçi</i> decoctum in intemperie vteri frig. & hum. cum materia conueniens.	19
<i>Gutta</i> rosacea. 292. causæ, prognosticum, curatio.	ibid.
<i>Gynacomystax</i> quid.	14
<i>Gypsum</i> , symptom. & signa, curatio.	621

H

H aar milben oder Mühlen.	321
<i>Hæmorrhagia</i> vulnere. 406. Signa diagnostica. ibid. prognostica. ibid. curatio. ibid. Diætæ.	408
<i>Hæmorrhagia grauidarum</i> .	135
<i>Hæmorrhoides</i> Vteri.	vide <i>Vteri.</i>
<i>Hæmorrhous</i> , symptom. & signa, curatio.	649
<i>Helcydria</i> .	293
<i>Hellebori nigri</i> folia ferè lapidi Philosophico æquiparantur à Scheunem.	818
<i>Herba hæmatogoga</i> .	644
<i>Herba Sardonis</i> , symptom. & signa, curatio.	654
<i>Hermes</i> seu Mercurij plures.	710
<i>Hermes Trismegist.</i> quo tempore vixerit. ibid. doctissimus.	ibid.
<i>Hermes</i> an sint libri genuini, qui hodie eius nomine circumferuntur. 711. Tabula Smaragdina.	711
<i>Hermes Arabs</i> an aliquis fuerit.	710
<i>Hermetici</i> hodierni.	711
<i>Hernia</i> vterina. 39. mirabilis eius historia.	ibid.
<i>Herpes</i> quid? 273. causæ, differentia. ibid. signa diagnostica, prognostica, ibid. curatio.	ibid.
<i>Hesperidum</i> poma.	712
<i>Hippocrat.</i> Orcus. Lux.	772
<i>Hirudo</i> , symptom. & signa, curatio.	654
<i>Hiuæ</i> succus.	645
<i>Homo</i> quomodo microcosm. sec. Paracels. 725. 727. & quomodo sec. Peripat.	726
<i>Homo</i> inuisibil. Chymic.	791
<i>Hominis</i> creatio. 792. corpus sec. Paracels. dupl. 725. partes Mundi partibus vt respondeant. 726. partium cum Planetis conuenientia.	ibid.
<i>Humeri</i> fractura. 443. prognosticum, curatio.	ibid.
<i>Humeri</i> luxatio. 460. differentia, causæ. 461. signa. ibid. curatio.	ibid.
<i>Humores</i> excrementitij peccant dupliciter.	556
<i>Humores maligni</i> qui. 545. qui venenati, ibid. an generentur in corpore nostro. ibid. quomodo. 547. ad eorum generationem quæ faciant.	549
<i>Humores turgentes</i> qui.	554
<i>Humor</i> quid Galen. 793. sunt morborum causæ. 797 sunt corpora mista, quatenus morborum causæ.	799
<i>Humorum</i> natura quomodo explicanda.	799
<i>Humorum</i> doctrina difficilis.	800
<i>Humorum</i> differentia à principiis Chymicis non negligenda.	ibid.
<i>Humores alimentarij</i> & excrementitij an differant specie.	794
<i>Humorum</i> vitiosorum origo.	799
<i>Hydrargyrum</i> an in lue venerea sit vsurpandum. 594. quando. 595. prohibentia eius inunctionem, ibid. an sit lues venerea alexipharmacum. ibid. quot modis euacuet. 596. cautè est exhibendum, ibid. diaphoretica ex illo saluatio. ibid. inunctio eius quando adhibenda. ibid. quomodo. 597. quantitas, ibid. quomodo saluationem excitet. ibid. damna eius, est neruis inimica ibid. modi eo vtendi. ibid.	
<i>Hydrophobia</i> , 551. eius causæ. 659.	

Hydrops

Index Rerum,

Hydrops vteri. vide *Vteri*.
Hydrops causa. 810
 Hydrops non est ex Sale resolutio. *ibid.* quando incurabilis. 816
 Hymen quid sit, & an detur. 77
Hysocyamus. 638. symptom. & signa diagnostica, prognostica, curatio. 638
 Hypochondriaca ex vtero. 101
 Hysterica passio, quomodo differat à syncope, ab apoplexiâ. 88. ab epilepsiâ, à lethargo; quomodo hysterica à mortuis distinguantur. *ibid.*

I

Iliadus Paracelsi. 723
Imaginationis vires sec. Paracelsi. 784. Effectus miri. 786. de huius viribus. opinio falsa fons operationum magicarum. 791
 Imago non agit in corpora. 787. an agit in externa. 788. quomodo humores & spiritus moueat. 787. quomodo corpus alteret. *ibid.* quomodo morbos pariat. *ibid.* quomodo morbos curet. *ibid.* quomodo pestem inducat. *ibid.* quomodo scetum mutet. 789. 790. quo tempore ei notas imprimat, *ibid.* quales notas ei imprimere possit. *ibid.*
 Imago & animi affectus quomodo per generationem humorum malignorum causentur. 550
 Imbecillitas vteri. vide *V*.
Immutatio quale sit operationum Chymicarum genus. 847
Impetigo. 291. causæ, differentiæ, signa diagnostica, prognostica, curatio. *ibid.*
Imprecationes. 682
Incantatio quid, varia eius nomina. 671. genera, *ibid.* an dentur morbi ab ea. 672
 Incantatio per imagines. 829
Indicationes duplices. 540
Inflamatio quid. 248
 Inflammationis subiectum. 248. causæ. 249. differentiæ. 250. signa diagnostica. *ibid.* prognostica. 251. indicationes & curatio. *ibid.*
 Inflammationis in abscessum degenerantis curatio. 256
 Inflammatio vulneribus superueniens. 426
 Inflammatio vteri. vide *V*.
 Inflammabilitas unde. 762
 Inflammationum generatio sec. Seuerin. 805. Causæ externæ. *ibid.*
Instrumenti natura & ratio. 525
Intemperies à Paracelsi. reiciuntur. 796
Intentionale quid. 543
Intercipientia medicamenta qualia. 254
Inuenta noua non reicienda. 838
Inunctio in lue venerea quando adhibenda, quamdiu continuanda, quid post eam faciendum. 598
Iuglans arbor. 241. symptom. signa, & curatio. 242
Ixia, symptom. signa & curatio. 640

K

K *kyon* quid. 3
Kegtheia doctrinæ quæ. 725

L

L *Ac* coagulatum. 661. symptom. signa, & curatio. 662
 Lactis in venenis vsus. 619
 Lac muliebre duplex. 78
 Lac exsugendi artificium sine dolore ex papillis fissis. 191
 Lactis & lactationis defectus. 191. causæ, *ibid.* signa, prognostica, curatio, dicta. 192
 Lactis redundantia. causæ, signa, prognostica, curatio.

193. cautio in refriger. & adstring. adhibenda. *ibid.*
 Lactis coagulatio, eius causæ. 194. coagulatio duplex: *τρεψιμοις*, & *τύσιν*, *ibid.* signa, prognosticum, curatio. *ibid.*
 Lactis cum urinâ excretio. 195
 Lac generantia medicamenta. 197
 Lac absumentia. 193
Lacerta, symptom. & signa, curatio. 653
Lamia. 672
Lampas vitæ & mortis Ernest. Burggrau. 829
Lapidescentia. 768
 Lapidescendi vis sine sale non est. *ibid.*
Lapis Lazuli, symptom. & signa, curatio. 623
 Lapides in vtero geniti. 22
 Lapides ex vtero excreti. 75
Laquei. 382
Leberflechte, causæ. 346. prognostica curatio. 347
Lentigines. 343. causæ. *ibid.* signa diagnostica. 344. prognosticum curatio. *ibid.*
Lepra. 288. causæ. 290. signa diagnostica, prognostica curatio. *ibid.*
 Lepra Arabum. 567
Lepus marinus. 663. symptom. & signa, an in primis pulmonum inimicus. 664. curatio. *ibid.*
Leuca. 289. causæ. 290. signa diagnostica, prognostica, curatio. *ibid.*
Libani obiectio. contr. a feminum vitam diluuntur à 741. vsque ad 742.
Libri Chymici. an omnes Author. quorum nomina præ se ferunt. 713
Lichen. 291. causæ, differentiæ, signa diagnostica, prognostica, curatio. *ibid.*
Lienis affectus ex Vtero, eius signa. 101
Ligamentorum vulnera. 412
Lignum Sassafras, vires. 588
 Ligni sancti destillatum. 19
 Lignum Indicum, Guaiacum, duplex electio. 583. ætas vt distinguenda, cortex, vires, *ibid.* an nutriat. *ibid.* medicamenta ex illo. 585. decocti eius parandi ratio. *ibid.* dosi decocti. *ibid.* an in vino coquendum. *ibid.* proportio ad aquam. *ibid.* coctio vt instituenda. *ibid.* quomodo decoctum condiendum. *ibid.* distillatum, extractum, oleum, spiritus Guaiaci. 586
Lithargyrum, symptom. & signa, curatio. 627
Lithopadium. 120
Lochiorum retentio. 169. causæ signa, *ibid.* prognostica, curatio per sanguinem fundentia, & vias aperientia. 170
Loci affecti signa. 814. per medicamenta exploratio periculosa. *ibid.* ægri relatio ad huius cognitionem multum facit. *ibid.*
Loli semen. 645
Lues Morauica. 422
 Lues venerea. 567. eius nomina. *ibid.* an sit morbus nouus. *ibid.* origo. *ibid.* descriptio. 573. natura. 569. est ab occulta qualitate. *ibid.* quid sit. *ibid.* est morbus non calidus & siccus. *ibid.* non est corpus. 570. an sit vapor vel spiritus. 571. est morbus occultus & venenatus. *ibid.* eius subiectum, *ibid.* est facultati naturali inimica. 572. causæ, semper per contagium contrahitur, *ibid.* an semper sit contagiosa. *ibid.* an fuerit primò morbus epidemicus, an sporadicus, 573. quomodo in Europam inuenta sit, *ibid.* modi quibus contrahitur. 574. est hæreditaria. 575. an ad distans inficere possit, quomodo contrahatur, *ibid.* quomodo viri per coitum, à feminis inficiantur, quomodo feminæ à viris, *ibid.* quomodo in corpus penetrer, quæ partes præcipue afficiantur, *ibid.* modus generationis. 576. definitio, differentiæ, *ibid.* primò fuit grauior, *ibid.* gradus, *ibid.* signa diagnostica. 579. prognostica. *ibid.* præseruatio, an sit licita. 580. indicationes. 581. curatio, per venæ sectionem. 582. præparatio & purgatio vitiosorum humorum, 583. eius antidota.

& Verborum.

antidota. <i>ibid.</i> alexipharmaca necessaria quænam.		Manus ossium fracturæ. 451. Signa, Diagnostica.	
<i>ibid.</i> composita. 588. modus iis vtendi. 589. alexipharmaca communia. <i>ibid.</i> cura per hydrargyrum. 592. diæta. 600. morbi ac symptomata, quæ illi coniungi solent, quomodo curanda.	601	Prognostica, Curatio.	<i>ibid.</i>
<i>Lumen</i> gratiæ Paracelsi.	714	Manus luxatio.	464
<i>Lupus</i> & noli me tangere.	280	Magnetica actiones quæ & vnde dictæ 828. Curationes. <i>ibid.</i> Erast. hoc negat.	<i>ibid.</i>
<i>Lux</i> Naturæ Paracelsi. quid.	724. & 725	<i>Margaritarum</i> magisterium. 851. spiritus & oleum.	852
<i>Luxatio</i> quid? 452. causæ internæ, externæ. <i>ibid.</i> Signa Diagnostica. 453. Prognostica. 454. Curatio. <i>ibid.</i>		<i>Maria</i> Mosis soror an fuerit Chymicæ perita.	711
<i>Luxatio</i> cum dolore & inflammatione.	455	<i>Mas</i> quomodo in alio generet.	741
<i>Luxatio</i> cum vulnere.	455	<i>Materia</i> prima Paracelsi. 728. recentior. Chymic. 729.	<i>ibid.</i>
<i>Luxationis</i> antiquæ curatio.	456	Aristotel.	
M		<i>Materia</i> duplex, permanens & transiens.	757
		<i>Materia</i> triplex.	527
<i>Macula</i> Eptica, Causæ. 346. Prognostica, Curatio.	347	<i>Materia</i> quomodo concurrat ad generationem humorum malignorum.	551
<i>Macula</i> volaticæ infantium.	346	<i>Maxilla</i> fractura. 445. Prognostica. <i>ibid.</i> Curatio.	448
<i>Magi.</i>	671	<i>Maximi</i> Olybij lucerna.	712
<i>Magiæ</i> origo.	826	<i>Medicamenta</i> Chymica composita.	850
<i>Magia</i> quoduplex. 749. Naturalis. 749. Veterum. 791. Paracelsi. impia. 783. Paracelsicæ fundamentum. 781. Vis à diabolo 783. Species sex.	782	<i>Medicamenta</i> Chymica ex animalibus. 851. Antimonio. 854. argento. 859. arsenico. 853. auro. 859. chalybe. 858. gemmis. 854. mercurio. 856. nitro. 852. plûbo. 858. resinis, gummis & lacrymis. 851. salibus. 852. stanno. 858. succino. 852. sulphure. 853. tartaro. 851. venere. 859. vitriolo.	854
<i>Magica</i> vt dignoscenda. 786. pro qualitatibus occultis non venditanda.	829	<i>Medicamenta</i> Mineralia & Metallic. à Chymicis commendantur.	82
<i>Magisterium</i> quid Chymicis. 848. Duplex.	848	<i>Medicamenta</i> naturalia à Magicis vt discernenda. 786	
<i>Magisteria</i> an rectè dicantur sales.	<i>ibid.</i>	<i>Medicamenta</i> vulgaria non reiicienda. 830. non frustra habent diuersas partes.	833
<i>Magisteria</i> Perlarum, Coralliorum &c. an sint præstantiora vulgari modo præparatis?	848	<i>Medicamentorum</i> varietas non frustra data.	820
<i>Magia</i> naturalis.	671	<i>Medicamenta</i> vtilia an salua conscientia à Medico Christiano possint occultari.	818
<i>Magnes</i> , an sit venenatus.	622	<i>Medicamenta</i> pauca, probata tamen, & propria in vsu habere præstat.	831
<i>Malefica.</i>	671	<i>Medicamentorum</i> compositiones & præparationes vulgares cur Chymici reiiciant. 831. & seq. de medicamentis compositis Author. sententia.	833
<i>Malignitas</i> quid, Causæ, quomodo differat à veneno.	542	<i>Medicamenta</i> an semper Chymica præparatione indigeant. <i>ibid.</i> an Chymicæ præparata semper præstantiora sint?	849
<i>Malignum</i> quid.	542	<i>Medicamentorum</i> compositionis causæ.	834
<i>Malum</i> mortuum.	288	<i>Medicamentorum</i> dosis parua quanti habenda.	834
<i>Mammarum</i> morbi.	179	<i>Medicamenta</i> vt decoquenda. 835. vt infundenda. <i>ibid.</i>	
<i>Mammæ</i> geminæ, quadrigeminæ, nimis magnæ, viriles in fœminis. 179. Causæ, Curatio.	<i>ibid.</i>	<i>Medicamenta</i> quando vulgaribus quando Chymicis vtendum. 835. Exoticis an vtendum.	<i>ibid.</i>
<i>Mammarum</i> dolor, Curatio.	196	<i>Mineralibus</i> & Metallic. an vtend.	835
<i>Mammarum</i> gracilitas. 179. mollities & flacciditas.	180	<i>Medicamenta</i> ex Antimonio & Mercurio cautius vsurpanda.	836
<i>Mammarum</i> tumor ex lacte, eius Causæ, Signa, Prognostica, Curatio.	180	<i>Metallica</i> an sola, reliquis reiectis, vsurpanda.	836
<i>Mammarum</i> inflammatio, eius Causæ. 180. Signa, Prognostica, Curatio.	181	<i>Medicamenta</i> fortiora interdum vsurpada. 837. quando vegetabilia, vel metallica. 836. qua cautione. <i>ibi.</i>	
<i>Mammarum</i> erysipelas. 182. Curatio.	<i>ibid.</i>	<i>Medicamentorum</i> Chymicorum & Galenicorum collatio. 837. Galenicorum assertio. <i>ibid.</i> Chymicorum assertio. <i>ibid.</i> Galenicæ an Chymica præferenda. 839. quando his, quando illis vtendum.	<i>ibid.</i>
<i>Mammarum</i> œdema. 182. Causæ, Signa, Prognostica. <i>ibid.</i> Curatio.	183	<i>Medicamenta</i> cum ratione vsurpanda.	840
<i>Mammarum</i> scirrhus, legitimus & illegitimus, eius Causæ. 183. Signa, Prognostica, <i>ibid.</i> Curatio legitimi scirrhi. 184. nothi seu illegitimi.	<i>ibid.</i>	<i>Medicina</i> vniuersalis an detur. 817. rationes pro vniuersali Medicina. <i>ibid.</i> harum solutio. <i>ibid.</i> rationes contra vniuersalem medicinam.	820
<i>Mammarum</i> glandulæ, scrofulæ, & strumæ; earum Causæ. 184. Signa, Prognostica, Curatio.	185	<i>Mel</i> & saccharum an medicamentis admiscenda.	835
<i>Mammarum</i> cancer. 185. cancer occultus quid. <i>ibid.</i> Causæ, Signa Prognostica. <i>ibid.</i> Curatio canceri occulti & non exulcerati. 186. canceri vlcerati curatio duplex: vera, 187. & palliatia.	188	<i>Mel</i> venenatum.	645
<i>Mammarum</i> vlcera. 189. fistulæ. <i>ibid.</i> eorum curatio.	<i>ibid.</i>	<i>Melancholia</i> virginum & viduarum. 96. Causæ. <i>ibid.</i> Signa, Prognostica, Curatio.	97
<i>Mammarum</i> vasorum angustia. 189. Causæ, Signa, Prognostica, Curatio.	<i>ibid.</i>	<i>Meliceris</i> quid? 296. Causæ. <i>ibid.</i> Signa Diagnostica. <i>ibid.</i> Prognostica, Curatio.	297
<i>Mandibula</i> luxatio. 456. Differentiæ. <i>ibid.</i> Causæ. <i>ibid.</i> Signa Diagnostica. <i>ibid.</i> Prognostica. <i>ibid.</i> Curatio.	459	<i>Membri</i> muliebris meatus plures.	3
<i>Mandragora</i> <i>ibid.</i> Sympt. & Signa Diagnostica, Prognostica. Curatio.	639	<i>Menses</i> mouentia medicamenta.	20
<i>Mangas.</i>	645	<i>Menses</i> nimis mature fluentes.	51
<i>Mania.</i>	551	<i>Mensium</i> defectus.	51
<i>Mania</i> puerperarum.	172	<i>Mensium</i> suppressio, eius Causæ. 52. adustio. 53. Signa. <i>ibid.</i> Differentia à grauiditate. 54. Prognostica. <i>ibid.</i> Curatio.	55
<i>Manus</i> dealbantia medicamenta.	345	<i>Menses</i> mouentia simplicia.	56
<i>Manuum</i> fissuræ.	368		
Dan. Sennert. Tom. III.		E c c c	Menſi

Index Rerum,

Mensum paucitas.eius causæ. 60. signa, prognostica, curatio. 61	præseruatio, remedia vulgi, ibid. curatio, Magica. 685.
Mensum stillicidium, 61. causæ, signa. 62. prognostica, curatio. ibid.	naturalis, an locum habeat. 691. diuina. 692
Mensum nimius fluxus. 62. causæ, signa, ibid. prognostica, ibid. curatio. 63. per simplicia & composita. 64	Morbi occulti an dentur. 532. qui sint. 536. eorum natura. 537. non possunt reduci ad manifestos. 538. quid sint, differentiæ, ibid. causæ, ibid. signa diagnostica. 539. prognostica, præseruatio, curatio. 540
Mensum difficultas in fluxu vnde, eius signa, prognostica, curatio. 62	Morbus Gallicus, Italicus, Neapolitanus, Hispanicus, Indicus. 567
Menses viriosi. 62. causæ, signa, cognoscuntur ex calore. ibid. prognostica, curatio. 69	Morbus mali moris. 542
Menses inordinati & debitum tempus anteuerentes. 69. causæ signa. ibid. prognostica, curatio. ibid. aciculæ & thermæ vtiliter vsurpantur. 70	Morbus malignus, ibid. ab aqua. 558. ab aëre. 559. signa prognostica, præseruatio, & curatio. 561
Mensum tarditas. 70 causæ, signa, indicatio & curatio. ibid. calamintha optimè hic valet. ibid.	Morbis vnde nomina imponenda. 795
Mensum per aliena loca excretio. 71. per nares, vomitum, aluum, vrinam, oculos, & aures, per dentis elisi vulnusculum, mammas, umbilicum, per minimum manus digitum, & annularem, ibid. causæ, signa, prognostica curatio. 72	Morbi, causæ & symptomata à Paracelsi. confunduntur. 795
Menstrua alba. 72	Morbi Paracelso substantiæ. 796. quasi plantæ generantur. 796
Menstruus sanguinis fluxus. 48. an sanguis iste natura sua prauus, ibid. quando incipiat fluere; quamdiu fluat; qua periodo fluat. 49. eius spatium, quantitas, qualitas, ibid. locus; an conceptio possit fieri absque illo, ibid. cur quædam semina eo careant; an qualitate sit vitiosus. 50	Morborum semina. ibid.
Menstruum Chymicis quid. 844	Morborum seminum origo. ibid. generatio sec. Seuerin. 801. differentiæ sec. Paracelsi. 800. Monarchæ sec. Seuerin. ibid.
Mentula mulieris. 3. eius causæ. ibid. curatio. ibid.	Morbi salini. 802. Sulphurei. ibid. Tartarei. ibid.
Mercurius præparatus, in quibus morbis exhibendus. 594. formulæ vnguentorum Mercurialium. 598. emplastrorum, ibid. lauatoria, cingula, & armillæ, suffumigia ex Mercurio. 599. eorum differentiæ, formulæ, ibid. parandi ratio, particularia, ibid. Mercurius intra etiam sumptus saluationem excitat. ibid.	Morbi compositionis saltem pro actionum impedimento habentur à Paracelsi. 797. non ex seminibus oriuntur. ibid.
Mercurius an sit venenatus. 857	Morborum semina reiciuntur. 797
Mercurius Metallorum. 858	Morbus quomodo contraria indicet. 841
Mercurius quid Chymic. 751. in plumbum mutatur. 706	Morbificis causis an conueniant contraria. 842. quomodo. ibid.
Mercurius pneumosus Scheuneman. 806. Cremosus eiusd. 807. sublimatus. ibid. præcipitatus. 808	Morphæa. 289
Metalla an possint transmutari. 706. reliqua an possint in aurum transmutari. 707. Transmutationis historiæ. 706	Mulus quomodo generetur. 742
Metalla & lapides an viuant. 744. an crescant. 745. an semen habeant. ibid. non sunt tantum mista. 745. habent suas formas specificas, ibid. renascuntur. 745. renascentium historiæ. ibid.	Mundi maior. & minor. analogia. 725. decisio questionis de hor. analogia. 726
Metalla an sint corpori nostro inimica. 336. an in corpore nostro possint in actum deduci. ibid.	Muræna, sympt. & signa, curatio. 663
Metalla an in partes diuersas resolui possint. 856	Mus ataneus, symptom. & signa, curatio. 656
Metalla an possint fieri potabilia sine alterius rei additione. 847	Musca venenata, symptom. & signa curatio. 658
Meteorolog. Paracelsi. absurda. 811	Muttermohl. 846. causæ prognostica, ibid. curatio. ibid.
Minium, sympt. & signa, curatio. 627	Mysterium Paracelso quid. 728. quotuplex. ibid.
Mistum duplex. 526	Mysterium magnum vnde finxerit. ibid.
Mistorum generatio. 752	
Mista duplic. 839	
Mistio sec. Chymic. 773. In Mistione an solæ qualitates primæ operentur. 777	
Mistionis princeps causa. 778	
Mola quid. 121. eius differentiæ, causæ, ibid. signa. 122. prognostica. 123. curatio. 124	
Mola post partum relicta. 169	
Monachi Chymicæ cultores. 313	
Monstra. 125. eorum causæ, ibid. præseruatio. 126	
Moranica lues. 422	
Morbus virgineus. 79. quid sit. ibid. causæ, signa, prognostica, indicationes. 80. curatio. ibid. quomodo fiat curatio per chalybis vsum. 82	
Morbi à fascino & Incantatione, ac veneficiis inducti. 666. differentiæ. 679. signa. 683. prognosticum. 684.	
	N
	Nati materni. 346. causæ, prognostica. ibid. curatio. ibid.
	Nanorum generationis causæ. 117
	Napellus, sympt. & signa diagnostica, prognostica, curatio. 636
	Nasi fracti deligatio. 445
	Nasi fractura. 445. prognostica, curatio. ibid.
	Natra. 298. causæ, signa diagnostica prognostica, ibid. curatio. ibid.
	Natrix, sympt. & signa, curatio. 650
	Natura Dei ministra. 736. morborum medicatrix. 816. 843. conseruanda per similia. 841
	Naturæ vis. 736. naturæ beneficio Crises fiunt. 816
	Natura in morbo pellendo quid possit, quid Ars. 843
	Nausea in grauidis. 134
	Nerium, sympt. & signa, curatio. 641
	Nervi cæsim vulnerati. 413. signa diagnostica, prognostica. ibid. curatio. ibid.
	Nerorum punctura. 410. signa diagnostica, prognostica. ibid. curatio. ibid. diæta. 411
	Neruorum vulnera. 408. signa diagnostica. ibid. prognostica. ibid. curatio. 469
	Nitrum an inflammabile. 852
	Nitri & sulphuris antipathia. 853
	Nodi. 295. causæ, signa diagnostica. ibid. prognostica. ibid. curatio. 296
	Noli me tangere & lupus. 280
	Nomina trita non temerè mutanda. 793
	Nox Orphei. 772
	Nux metella, symptom. & signa, curatio. 641
	Nux.

& Verborum.

Nux vomica. 642. Symptom. & signa curatio. 643
Nymphomania. 94
Nymphotomia. 94

O

Obstetricis officium tempore partus. 149
Occultarum qualitarum exempla. 521. rationes
 pro iisdem. 522. nomina & natura. ibid. origo.
 524. falsa opinio de ea refutatur. 526. non oriun-
 tur è prius. 527. non educuntur è potentia
 materia primæ. ibid. non fluunt è cælo. ibid. sed
 oriuntur à suis formis. 528. differentiæ. ibid. clas-
 ses. 529. mutantur ætate, vsu. 530. causæ. ibid.
 pertinent ad sanitatem. 531
Odores an percipiat uterus: vide *Uterus*.
Odor malus. Causæ 348. Prognostica. 349. Curatio.
 ibid.
Oedema quid? 274. Causæ. ibid. Signa Diagnostica.
 275. Prognostica, Curatio. ibid.
Oedema mammarum: vide *Mamma*.
Oleum hispanæ. 389. de Hyperico Magari, Hyperici.
 ibid.
Oleum $\mathcal{L}$. 89
Olea parandi ratio. 850
Olea per deliquium parata. 848
Olea & spiritus an differant specie. 850
Oleum Gatyophyllorum expressum. ibid.
Oleum Talci. 853
Oleo succini duo infantes necari. 840
Operationes Chymicæ quot. 845
Opera Chymica. 847. quoniam sint. ibid.
Ophiasis. 553. Causæ. ibid. Signa Diagnostica. ibid.
 Prognostica. 354. Curatio. ibid. diæta. 355
Ophthalmia. 566
Opium est venenosum. 630. an sit calidum vel frigi-
 dum. 631. est calidum. 633. occulta qualitate est
 narcoticum. ibid. Sympt. & Signa. 634. Progno-
 stica, Curatio. ibid. correctio. ibid. noxia ab eo vt
 separanda. 635
Opiata medicamenta caute vsurpanda. 634
Oratio obscura vitiosa. 722
Orationis Virtus perspicuitas. 723
Orificij Pudendi angustia: vide *Pudendi*.
Origo & propagatio rerum naturalium. 774
Ossium corruptorum curatio. 328
Ossa fracta si non coalescant. 442

P

Pacta cum diabolo duplicia. 682. impliciti pacti
 modi varij. ibid. sunt fallacia. ibid.
Papillarum defectus. 190
Papillæ latentes. ibid.
Papillæ non perforatæ. ibid.
Papilla duplex. ibid.
Papillarum fissuræ, causæ earum. Præseruatio, Cu-
 ratio. 190
Papillarum color mutatus. 196
Paracelsi natiuitas 713. 716. genus 714. vita dissoluta
 721. Modestia 713. Bibliotheca 716. Præceptores
 715. dogmata absurda 717. impia 718. medicamen-
 ta 719. Curationes infelices 720. peregrinationes
 716. Mors. ibid. Encomia 714. Eruditio. 717
Paracelsus linguarum ignarus 717. Magiæ Studiosus
 722. Chirurgus 720. Vlcera, neglecta diæta, felici-
 ter curauit 715. Sacra parum curauit. ibid. Sua
 ebrius dictauit. 714. nouas creaturas introduxit.
 718
Paracelsus vnde dogmata sua hausit. 716. de Mose.
 718. de Resurrectione mortuorum. ibid. de Carne
 Christi quid senserit. ibid. quos morbos curauerit.
 720. an desperatos curauerit. 721. an iustis de cau-
 sis noua vocabula vsurpauerit. 722
Paracelsi sectatores. 713

Dm. Smaert. Tom. III.

Paracelsitarum cognoscendi modus. 723
Paronychia quid? 268. Causæ, Signa, Diagnostica.
 ibid. Prognostica. ibid. Curatio. ibid.
Parotis. 264. Causæ. ibid. Differentiæ, Signa Dia-
 gnostica, Prognostica. ibid. Curatio. ibid.
Partium vnio quomodo fiat. 386.
Partus naturalis. 139. an ossa pubis in eo dinellantur.
 ibid. vasorum vmbilicalium & pulmonum post
 partum mutatio. 140. tempus partus quod legiti-
 mum, quod illegitimum. ibid. varij temporis par-
 tus causæ. 142. an homo habeat certum nascendi
 tempus. ibid.
Parturientis regimen. 149. partus instantis signa,
 partus naturalis modus. ibid. parturientis offi-
 cium. ibid.
Partus difficilis naturalis. 150. Causæ. ibid. Signa,
 Prognostica. ibid. Curatio. 151
Partum facilitantia medicamenta. 151
Partus vitiosus seu difficilis præternaturalis. 152.
 Causæ, Signa, Prognostica, Curatio. 154
Partus tardus. 155
Partus nullus foetu in vtero mortuo. 156. Causæ,
 Signa, Prognostica. ibid. foetus mortui variæ ex-
 cretiones. 158. Curatio. 159
Partus cæsareus, historiarum eius variæ. 162
Partus cæsareus cum hernia vterina. 165
Parturientium regimen. 149
Pastinaca marina. Symptom. & Signa, Curatio. 664
Patella in genu fracta. 451. Signa Diagnostica, Pro-
 gnostica. ibid. Curatio. 452
Paihemata animi quomodo foetum afficiant. 789
Pauli Zacchiæ de partus tempore sententia. 144
Pedum foetor. 349
Pedis ossium fractura. 452. Signa Diagnostica, Pro-
 gnostica, Curatio. ibid.
Pedum tumor in puerperis. 173
Perinai ruptio. 3 eius curatio. ibid.
Perniones. 269. Causæ, Signa Diagnostica, Progno-
 stica, Præseruatio. ibid. Curatio. 270
Pestis proprie quæ. 552
Phagedæna quid sit. 329 Differentia à Nome, Causæ,
 Signa Diagnostica, Curatio. 330
Pharmacopæus non est Medicus. 840
Pharicun. 637
Philosophia vitalis Chymic. 751
Philtrea. 679. vis calculi humani contra ea. 691
Phlyctæna. 281. Causæ, Signa Diagnostica. 282. Cu-
 ratio. ibid.
Phthisis. 566
Phyma quid? 263. Causæ, Signa Diagnostica. ibid.
 Prognosticum. ibid. Curatio. ibid.
Phygethon quid? 263. Causæ, Signa Diagnostica.
 ibid. Prognostica. ibid. Curatio. ibid.
Physica doctrina vnde exstruenda. 730
Pica in grauidis. 133
Pili in mammis reperti. 189
Pilorum natura. 349. generatio. 350. materia. ibid.
 vsus. ibid.
Pilorum defluuium, Causæ, Signa Diagnostica. 352.
 Prognostica, Curatio. ibid.
Pini crux, Symptom. & Signa, Curatio. 658
Planta in plantas degenerant. 776. quibus Planetis
 subiiciantur. 822. Saturninæ, Iouial. ibid. Martial.
 Solar. Vener. Mercur. ibid. Lunar. ibid. aculeatæ,
 nodosæ. 824. animalium Signaturam habentes. ibi.
 Plantæ an certo siderum positu colligendæ. 830
Plantarum viu. & vt mortuæ sunt consideratio. 840
Pleuritis puerperarum. 176. quæ vena in ea secada. ibid.
Pleuritides malignæ. 552
Plica. 358. Causæ. 360. Signa Diagnostica. 361. Pro-
 gnostica, Curatio. ibid.
Plumbum. Symptom. & Signa, Curatio. 626
Podagra plerumque circa trigessimū annum inuadit. 815
 Eccc 2 *Præcipitatio*

Index Rerum,

<i>Potentia duplex.</i>	528
<i>Potiones vulnerarie.</i>	403
<i>Præcipitatio quomodo fiat.</i>	846
<i>Principia Chymicorum.</i> 751. Vnde his Chymici nomi- na indiderint. 751. quid sint. 752. non sunt arte. 759. à natura ostenduntur. 760. non sunt ante Elementa. 752. non tollunt Elementa. 754. eorum proprietates. 751. quotuplicia. 754. duplicia.	757
<i>Principiorum Chymicorum probatio.</i> 745. Vfus. 762. Numerus. 764. Auctoris de his sententia.	770
<i>Principia cognoscendi.</i>	723
<i>Procidencia vteri: vide Vterus.</i>	
<i>Prognostica Paracelsi.</i>	816
<i>Proprietates occultæ vnde.</i>	727
<i>Propagationum diuersitas.</i>	776
<i>Pruritus.</i> 347. causæ differentia, prognostica. ibid. cura- tio.	348
<i>Pruritus luxationibus superueniens.</i>	455
<i>Pseudo Galenici qui.</i>	843
<i>Pseudochymici.</i>	709. 843
<i>Psydracia.</i> 294. Causæ. Curatio.	ibid.
<i>Pudendagra.</i>	567
<i>Pudendi & perinei ruptura in partu.</i>	172
<i>Pudendi orificij angustia.</i>	2
<i>Pudendi muliebris amplitudo. 2. clausura.</i>	ibid.
<i>Pudendi verrucæ.</i>	8
<i>Puerperarum regimen.</i> 167. diæta.	ibid.
<i>Pulsus mutatio vnde.</i> 811. de pulsu sententia Paracelsi. ibid.	ibid.
<i>Pulueres Magici.</i>	678
<i>Purgantia, an sint venena.</i>	604
<i>Purgantia electiue, an in morborum principio exhiben- da.</i>	555
<i>Purgatio minoratiua an locum habeat.</i>	556
<i>Purgatio post partum retenta.</i> 169. nimia. ibid. causæ, signa, prognostica. ibid. curatio. ibid. sanguinis fluxum sistentia.	170
<i>Puris confecti signa.</i>	257
<i>Puris ex abscessu euacuatio.</i>	257
<i>Pus mouentia medicamenta.</i>	245
<i>Purgantia Chym. an vulgaribus benigniora.</i> 833. Mi- neralia an planè possint fieri benigna & lenta. 839	
<i>Purgantia ex antimonio cur simul vomitum moueant.</i> 854	
<i>Purificatio qualis sit operatio Chymica.</i>	845
<i>Purificata ad quod operum Chymicorum genus perti- neant.</i>	849
<i>Putrefactio quid sit Chymicis.</i>	845
<i>Putredo animalia ex se non generat.</i>	777
<i>Pustula pudendi. 7. causæ. ibid. curatio.</i>	ibid.
<i>Pus è mammis effluens.</i>	195

Q

<i>Qualitates duplices.</i> 522. manifestæ. ibid. occultæ, ibid. manifestæ quocumque modo missæ non faciunt occultas.	525
<i>Qualitates sensibiles duplices, reales.</i> 543. spiritales. ibid. quomodo differant inter se. ibid. quomodo ab ato- mis.	544
<i>Qualitates primæ non sunt inefficaces.</i> 733. ex his om- nium ratio reddi non potest. ibid. quocumque modo missæ non possunt fieri venenatæ. 734 non agunt vl- tra vires suas. ibid. in curando quid possint. 830. ad naturam humor explicandam non sufficiunt.	799
<i>Qualitatum primar. temperamento quæ differunt natu- ra specifica.</i>	ibid.
<i>Qualitates occultæ quæ.</i> 733. earum vis.	734
<i>Quercetanus cautius morborum differentias venatur, quam Seuerinus.</i>	802
<i>Quinta essentia Chymicorum.</i> 818. res eius.	819

R

<i>Abies canina.</i>	567
<i>Radix Chinæ vires.</i> 587. decoctum.	19. 588
<i>Radices Paracelsi. quid.</i>	735
<i>Ranunculus carpo applicatus febrem curauit.</i>	829
<i>Realgar symptom. & signa, prognosticatio, curatio.</i> 624	
<i>Reductio quid.</i>	846
<i>Reduua quid?</i>	367
<i>Relollacem Paracelsi quid.</i>	723
<i>Repellentia medicamenta qualia.</i> 253. quotuplicia.	254
<i>Repellentia quando non habeant locum. ibid. quo tem- pore sint adhibenda. ibid. cum discutientibus quomo- do miscenda.</i>	ibid.
<i>Repulsio.</i>	255
<i>Rerum naturam nemo hominum integrè perscrutatus est.</i>	709
<i>Rerum multarum essentia sub alterius formæ dominio delitescere potest.</i>	777
<i>Rei essentia quid Chymic.</i>	840
<i>Rerum naturalium ordo & actiones non omnes à cœ- lo.</i>	743
<i>Res naturales quæ.</i> 758. artificiales quæ.	ibid.
<i>Res alienæ è corpore quomodo extrahendæ.</i>	379
<i>Res alienas è vulneribus extrahentia medicamenta.</i> 380	
<i>Res alienæ ex vtero excretæ.</i>	75
<i>Res alienæ per mammas excretæ.</i>	195
<i>Resolutum quid.</i>	780
<i>Resolutio qualis sit operatio Chymica.</i>	845
<i>Reuulsio quid?</i> 252. quotuplex, quomodo instituenda. 253. quibus modis fieri debeat.	ibid.
<i>Rhagades vteri.</i>	11
<i>Risus in hysteris causæ.</i>	87
<i>Rubeta, symptom. & signa, curatio.</i>	655

S

<i>Saga.</i>	672
<i>Sagarum pacta cum Diabolo.</i> 681. stigmata ab eo ipsis impressa, ibid. cur eas Diabolus in societatem criminis ad seiscat.	682
<i>Salacitas.</i> 104. causæ.	ibid.
<i>Salamandra, symptom. & signa, curatio.</i>	654
<i>Sal Chymic. quid.</i>	751
<i>Salis proprietates.</i>	764
<i>Sal an sit concretionum & coagulationum causa.</i>	765
<i>Sales ex plantis.</i> 851. in Crystallos an commodè redi- gendi.	ibid.
<i>Salium differentia.</i>	768
<i>Salium acrimonia non tam per pingua & sulphurea tollitur, quam per sales.</i>	800
<i>Sal Naturæ & Rei Chymicorum.</i>	802
<i>Salomon an fuerit Chymicus.</i>	712
<i>Sanguis an pars corporis.</i> 792. an multiplex in corpore. 793	
<i>Sanguinis vfus.</i>	792
<i>Sanguinis signaturam habentia medicamenta.</i>	822
<i>Sanguinis corrupti noxa.</i>	549
<i>Sanguis felis, symptom. & signa, curatio.</i>	669
<i>Sanguis menstruus.</i> 660. symptom. & signa, curatio. 661	
<i>Sanguis Taurinus, quâ ratione noceat, symptom. & signa, curatio.</i>	661
<i>Sanguinis menstrui color naturalis qualis esse debeat.</i> 68	
<i>Sanguinis menstrui per mammas excretio.</i> 195. curatio, 196	
<i>Sanguinem sistentia medicamenta.</i>	407
<i>Saponaria, decoctum eius.</i> 588. puluis.	ibid.
<i>Sapor non est ab Elementis.</i>	734
<i>Saporis causa.</i>	809

Sarcotica

& Verborum.

<i>Sarcotica</i> medicamenta.	386	<i>Sphacelus</i> . 335. Eius à Gangræna differentia. ibid. Caus- sa. ibid. Signa Diagnostica. Prognostica. 336. Cura- tio.	339
<i>Sarsaparilla</i> decoctum. 19. destillatum.	ibid.	<i>Spina</i> dorsi fractura. 450. Signa diagnostica. Prognosti- ca. ibid. Curatio.	451
<i>Sarsaparilla</i> , locus natalis. 586. vires, modus exhibendi, decoctio.	587	<i>Spiritus</i> vocabul. æquiuocum. 747. apud Antiquos vocab. expressum.	ibid.
<i>Scabies</i> .	567	<i>Spiritus</i> quid. 747. Chymic. quid.	780
<i>Scabies</i> . 284. Causæ. Differentiæ. Signa diagnostica. Prognost. 286. Curatio.	ibid.	<i>Spiritus</i> Mundi.	729
<i>Scapula</i> fractura. 448. Signa diagnost. ibid. Prognostic. Curatio.	ibid.	<i>Spiritus</i> iustus. 746. cuius naturæ. 747. non est ex Ele- mentis. ibid. quantum possit in morbis depellendis.	819
<i>Scheckij</i> opinio de forma examinatur. 793. λόγος πασι- νός reicitur.	ibid.	<i>Spiritus</i> an se mucos penetrant. 749. an viuunt. 791. non simpliciter agendi scientia præditi. 792. an esu- riant.	ibid.
<i>Scheuneman</i> opinio absurda de febribus. 804. Medicina reformatio.	806	<i>Spiritus</i> è salibus plantarum.	851
<i>Scientia</i> animæ Seuerino quid.	736	<i>Spiritus</i> vitrioli, salis, &c. vnde humiditatem habeant.	844
<i>Scirrhus</i> quid? 276. Signa diagnost. Differentiæ. Pro- gnostica. Curatio.	277.	<i>Spiritus</i> animalis non est causa flatuum.	806
<i>Sclopetorum</i> vulnera.	416	<i>Splenia</i> .	381
ad <i>Sclopetorum</i> vulnera medicamenta necessaria.	420	<i>Squama</i> æris, curatio.	625
<i>Scobina</i> campanarum.	625	<i>Steatoma</i> quid sit? 296. Causæ. ibid. Signa diagnostica. 297. Prognostica. Curatio.	ibid.
<i>Scolopendra</i> , symptom & signa, curatio.	655	<i>Stellio</i> , sympt. & signa, curatio.	654
<i>Scorbutus</i> , 552. ab aqua. 558. est contagiosus.	566	<i>Sterilitas</i> . 105. causæ, cur. crassæ femine & virgines adultiores non facile concipiant. 107. differentiæ, si- gna, ibid. incantationis signa, prognostica. 108. Indica- tiones & curatio. 109. diata.	110
<i>Scoria</i> ferri. 625. symptom. & signa, curatio.	626	<i>Sterilitas</i> ad tempus, eius causæ, signa, prognostica, cu- ratio.	111
<i>Scorpana</i> .	665	<i>Sterni</i> fractura. 449. Signa diagnostica. ibid. Prognostica Curatio.	ibid.
<i>Scorpius</i> , sympt. & signa, curatio, quomodo suo vulnere medeatur. 652. sigillum ipsius an proprio ictui me- deatur.	653	<i>Stomachus</i> quid Chymic.	792
<i>Scorpius</i> marinus, symptom. & signa, curatio.	665	<i>Striges</i> .	672
<i>Scrophule</i> . Causæ. 294. Differentiæ.	295	<i>Strum</i> quid? 294. Causæ. Differentiæ.	295
<i>Secreta</i> & separata opera Chymica.	849	<i>Stylus</i> Magicus.	723
<i>Secundina</i> post partum relicta, eius causæ. 167. signa, prognostica, curatio.	168	<i>Sublimatio</i> qualis sit operatio Chymica.	845
<i>Semen</i> quomodo sit potentia & actu animatum;	112	<i>Sublimata</i> .	849
<i>Seminis</i> corrupti vis.	549	<i>Sudoris</i> causæ.	809
<i>Semina</i> quid Seuerino.	735	<i>Sudamina</i> . Causæ. 282. Signa diagnostica. Prognosti- cum. Curatio.	283
<i>Semina</i> & astra Seuerin. sunt forma rerum natural. 735. Paracels. quid.	736	<i>Sudor</i> in curatione luis Venereæ, quando instituendus, quomodo. 590. quandiu sudandum, quoties.	ibid.
<i>Semina</i> in Element. sec. Paracels.	735	<i>Sudoris</i> animalium venenum, sympt. & signa, curatio.	662
<i>Semina</i> rerum natural. non sunt in Elementis,	733	<i>Suffocatio</i> vterina.	552
<i>Semina</i> sua res omnes naturales in se continent.	ibid.	<i>Sulphur</i> auratum Antimonij quid sit. 855. non solum sudorem mouet.	853
<i>Semen</i> non solum agens instrumentarium. 739. quomo- do potentia animatum dicatur. 740. viuit. 741. an possit dici animal. 742. maris & femine ad genera- tionem necessarium.	741	<i>Sulphur</i> quid Chymic. 751. primum adorabile. 769. eius differentiæ.	ibid.
<i>Seminis</i> natura admiranda. 740. In scenam mundanam progressio.	743	<i>Sulphur</i> resolutum somni causa.	808
<i>Semen</i> analogum.	777	<i>Superfœtatio</i> . 114. Causæ, differentiæ, signa, prognostica, curatio.	115
<i>Sepedon</i> , sympt. & signa, curatio.	649	<i>Sutura</i> vulnere per glutinum.	382
<i>Serpens</i> . 646. quot modis noceat.	647	<i>Sutura</i> .	383
<i>Sigillorum</i> an aliqua vis.	429	<i>Suturæ</i> modi. ibid. Item.	384
<i>Signorum</i> necessitas. 811. de signis inconstans Paracels. ibid.	ibid.	ad <i>Suturam</i> quæ requirantur.	383
<i>Signatura</i> determinata quomodo fœtui imprimantur.	789	<i>Sympathia</i> & antipathia rerum naturalium vnde.	727
<i>Signaturæ</i> medicamentorum. 822. plantar. an aliquid indigent. 824. soli fidendum.	ibid.	<i>Sympathia</i> & antipathia exempla.	727
<i>Signaturam</i> aurium, oculorum, capillorum, dentium, pulmonum. Epat. splen. stomach. Renum. 823. Cor- dis. ibid. Testium, Vesic. 824. Vteri, Intestinatorum, Ling. manuum, pedum habentia.	ibid.	<i>Symptomata</i> ex vtero varia.	85
<i>Sinus</i> quid? 259. Causæ. ibid. Differentiæ. Prognosis. Curatio.	ibid.	<i>Synopia</i> Chymic. quid. 855. συνωπεία qualis sit operatio Chymica.	846
<i>Sirones</i> . Signa. Curatio.	283	<i>Syphilis</i> .	567
<i>Sirupi</i> è chalybe.	82	<i>Syrupus</i> .	vide <i>Sirupus</i> .
<i>Sirupus</i> de agrestâ pro grauidis, 133. sympt. & signa, cu- ratio.	ibid.		
<i>Solanum</i> furiosum, sympt. & signa, curatio.	639		
<i>Soliditas</i> . & duritiei causa.	767		
<i>Somnerspressen</i> . Vide Lentigines.			
<i>Specier</i> . spirital. natura. 830. à qualitatibus primis non afficiuntur. ibid. ad aëris motum non mouentur.	748		
<i>Sphæra</i> occultar. qualitat. quàm latè se extendat	829		
		T	
		<i>Tabis</i> luis Venereæ accidentis curatio.	604
		<i>Talpa</i> seu Topinaria. 298. Causæ, Signa diagnosti- ca, Prognostica, ibid. Curatio.	ibid.
		<i>Tarantati</i> .	551
		<i>Tarantula</i> .	657
		<i>Tartari</i> oleum contra sublimatum antidotus.	800
		Eccc 3	Tartarum

Index Rerum,

Tartarum quid. 803. differentia.	ibid.
Tartarei morbi. 810. ex tartaro morbi ventriculi,	803
Tartarum Purgantium vim intendit,	834
Taxus, sympt. & signa, curatio.	640
Taxodonia & Indanthia differunt.	604
Taxodonia differentia.	605
Telorum extractio, quot modis fiat.	379
Terminibus.	284
Testiculorum & vasorum genitalium morbi in mulieribus. 41. historia aliquot.	ibid.
Testudo quid? Causa. 298. Signa diagnostica. Prognostica. ibid. Curatio.	ibid.
Tibiarym vlcera, Curatio.	331
Tinctura vera quanam sint. 845. e plantis. 850. e quibus simplicibus commodè parentur.	ibid.
Tinea capillorum. Causa. 355. Signa diagnostica. Prognosticum. Curatio.	ibid.
Tinea.	567
Torpedo. 662. quomodo stupefaciat, symptom. & signa, curatio.	663
Totius substantia nominis notatio.	521
Toxicum.	637
Transplantatio generationum accidens sec. Chymic. 773. in animalibus. ibid. mineralibus.	ibid.
Tubalcain Græcorum Vulcanus. 710. Chymia inuentor.	ibid.
Tuberculorum & pustularum Venerearum curatio.	603
Tumores gummatosi & nodi in lue Venerea quomodo curandi.	602
Tumoris nomina.	239
Tumor quid?	239
Tumoris definitio. 240. Causa. Differentia.	ibid.
Tumorum numerus & nomina secundum Galenum. 240. secundum Ingrassiam.	ibid.
Tumorum differentia. 241. 243. Causa continens. 241	
Tumorum ab humoribus ortorum causa. 242. Signa diagnostica. Prognostica. 243. Curatio.	244
Tumorum generatio per congestionem. 242. per affluxum.	ibid.
Tumor aquosus. Causa. 280. Signa diagnostica. Prognostica. Curatio. Dieta.	281
Tumor flatulentus. Causa. 305. Differentia. 306. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. Curatio.	ibid.
Tumores particulares.	311
Turgescencia quid.	555
Turundarum vsus.	384
Tusses malignæ.	552
Tussis grauidarum.	335

V

Variola magna.	567
Vari quid? 282. Signa Diagnostica, Prognostica. Curatio.	ibid.
Varicum sectio quomodo instituenda.	39
Variis monstrosi historia & curatio.	310
Varix. 308. Causa. Signa diagnostica. 309. Prognostica. Curatio.	ibid.
Vasorum vteri angustia. 19. signa, ibid. curatio.	20
Vasa vteri aperientia medicamenta.	3
Vasorum vteri p. n. apertio. 21. fit tribus modis, ibid. causa, ibid. signa, curatio, vtilissima sunt crassantia, ibid.	
Venarum in coxis & cruribus distensio.	336
Venefica. 671. etiam per venena morbos inducere possunt. 676. ipsæ nihil præstant.	677
Veneficium, varia nomina. 671. membrum virile eo ablatum, abortus ex veneficio, amor & odium inter coniuges ex eo. 674. vt excitetur à dæmone. ibid. vrina suppressa veneficio. ibid. negantur morbi ex eo. 675. vnde proueniant explicatur. 676. cur scemina	

quam viri veneficiis frequentius deditæ sint. 683	
medicamenta contra veneficia. 690. sunt duplicia. ibid. alexipharmaca duplicia. 691. suffumigia, balnea. 692. cautio in remediis naturalibus ad veneficia exhibendis.	ibid.
Veneri etymon. 542. variae acceptiones. ibid. dupliciter dicitur.	543
Veneri natura. 604. venenum quid. 543. 604. an sit qualitas vel substantia. 543. quor modis dicatur. 544. diuersa est natura. 605. an omne venenum sit cordi inimicum. ibid. quomodo ad cor perueniat. 606. quare ratione certas partes petat. ibid. an nutriet. ibid. differentia. 607. 608. 609. an manifestis qualitatibus agant. 607. an quædam definito temporis spatio sese exferant. 609. an externa etiam sumpta sint venena. ibid. an possint necare odore, an visu, an auditu. 611. signa diagnostica. 612. an quis veneno interemptus sit. 614. prognostica. ibid. præseruatio. 615. curatio. 616. 618. venenum extrahentia. 619. intercipientia, ibid. morbi & symptomata quæ interdum post se relinquunt, curatio eorum. 665. venenorum gnarus est diabolus.	676
Venenorum vis.	734
Veneris appetitus læsio in sceminis, causa. 103. signa prognostica, ibid. curatio.	104
Ventorum generatio sec. Seuerin. 773. qua vi morbos inducant.	798
Ventris rugæ post partum, Curatio.	174
Ventris tormina & dolor in grauidis.	134
Ventris tormina post partum.	171
Ventris tumor in puerperis.	173
Ventriculi affectio ex Vtero, causa. 102. signa, prognostica, curatio.	103
Verborum & characterum nulla est efficacia.	685
Verborum & Characterum in Medicina an aliqua vis. 825. Ferrerij de his opinio.	825
Verba peregrina & ignota ex pacto cum dæmone operantur. 825. Verba sacra.	ibid.
Veritas quid. 724. omnium Authoritati præferenda. 710	
Verus discendi modus.	724
Vermes certi certis ex plantis generantur. 775. item ex animalibus.	777
Vermes vteri.	22
Vermes in mammis.	190
Vertigo in grauidis.	134
Vespa, symptom. & signa, curatio.	658
Vigilia in grauidis. 135. in puerperis.	172
Vinum Guaiacicum.	601
Vinum spiritu Vini cur commodius bibatur.	833
Vipera, eius temperamentum, sympt. & signa diagnostica, prognostica, curatio.	651
Virginalis adstrictio quomodo comparanda.	2174
Virginitas quid. 76. an detur eius signum aliquod. ibid. quid sit hymen.	77
Viride æris, curatio.	625
Viri etiam magni errarunt.	709
Vis narcotica an pendeat ex caliditate.	632
Vita quid Aristotelicis. 744. quid Chymic.	ibid.
Vitale & mortuum quid Chymic.	751
Vita mineral. sec. Chymic.	744
Vitiligo. 289. Causa. Signa diagnostica, Prognostica. Curatio.	270
Vitriolum, symptom. & signa, curatio.	621
Vitrioli Spiritus.	835. 854
Vitrificatio.	847
Vituentia quomodo generent.	738
Vitue & agere an differant.	744
Vlcus quid propriè? 314. eius subiectum. ibid. Causa. Differentia.	ibid.
Vlceris simplicis causa. 315. Signa diagnostica. 316. Prognostica. ibid. Indicationes. Curatio.	ibid.
Vlcus cum intemperie. Causa. 318. Signa Diagnostica.	

& Verborum.

stica. 319. Prognostica. Curatio.	ibid.	Vteri situs mutatus.	32
Vlcus cum affluxu humorum. 320. Causæ. Signa Diagnostica. ibid. Prognostica. Curatio.	ibid.	Vteri sphacelus.	13
Vlcus sordidum. 321. Causæ. ibid. Signa diagnostica. Prognostica. Curatio.	ibid.	Vteri suffocatio. 85. causa, quæ est vapor malignus. 85. ad quæ partes is feratur, & unde eleuetur. ibid. quibus suffocatio vterina familiaris. 86. quo loco contingatur. ibid. differentia, signa. 87. differentia à syncope. ab apoplexia, ab epilepsia. 88. à lethargo, quomodo à mortuis distinguantur histericæ. ibid. signa causarum. ibid. prognostica indicationes, & curatio, in paroxismo. ibid. curatio extra paroxysmum.	ibid.
Vlcera cum tumorib. 322. Causæ. ibid. Signa. Curatio. ibid.	ibid.	Vterum refrigerantia medicamenta.	16
Vlcus callosum. 323. Curatio.	ibid.	Vterum calefacientia simplicia.	16
Vlcus sinuosum. Curatio.	323	Vteri tumor è sanguine in venis.	27
Vlcus varicosum.	327	Vterus non mouetur versus cor.	47
Vlceris varicosi curati historia.	ibid.	Vterus non est animal.	46
Vlcerum vermes. 326. Signa diagnostica. Curatio. ibid.	ibid.	Vteri calorem instaurantia.	43
Vlcus cum ossis carie. 327. Signa diagnostica. ibid. Prognostica. Curatio.	ibid.	Vteri vulnera. 40. signa, prognostica, curatio.	ibid.
Vlcus cum dolore. 330. Curatio.	ibid.	Vteri adscensus. 32. an adscendat. ibid. causæ. 34. quomodo differat à suffocatione Vterinâ; eius signa, ibid. prognostica, curatio.	ibid.
Vlcera dysepulota. 328. Causæ. 329. Signa diagnostica. Prognosticum. Curatio.	ibid.	Vteri angustia.	4. 19
Vlcera Cheironia. 329. Causæ. Signa diagnostica. Prognosticum. Curatio.	ibid.	Vteri constitutio miranda.	4
Vlcera Telephia. 329. Causæ. Signa diagnostica. Prognosticum. Curatio.	ibid.	Vteri consensus cum aliis partibus, vt cum cerebro, corde, epate, ventriculo. 84. cum liene, cum mammis. 85	
Vlcera Tibiarum. 331. Curatio.	ibid.	Vteri corruptio.	41
Vlcera variarum corporis partium.	331	Vteri ceruicis condylomata.	7
Vlcera venerea in pene quomodo curanda. 601. latentia in penis meatu. ibid. in vtero. 602. faucium, narium, ibid.		Vteri debilitas.	43
Vlcera ceruicis vteri.	9	Vteri dolor. 44. post partum. ibid. causæ, signa. 45. curatio.	ibid.
Vlcera vteri. 9. 41. causa eius foetus in vtero mortuus; curatio.	ibid.	Vterus duplicatus. 21. deficiens.	ibid.
Vlcerum generatio sec. Seuerin. 805. different. ex principio. Chymic.	ibid.	Vteri excisio, & eius historia.	38
Vnguenti armarij descriptiones aliquot. 398. eius causæ, vsus, & applicandi modus.	ibid.	Vteri furor. 92. quomodo differat à salacitate. ib. à pruritu Vteri. causæ. 93. signa, prognostica, Indicationes, curatio. 94. diætæ.	95
Vnguenta Magica.	678	Vteri gangrena.	13
Vnguium segmentorum venenum, sympt. & signa, curatio.	662	Vteri hæmorrhoides.	8. 67
Vngues inæquales, crassi, rugosi.	366	Vteri hydrops. 25. cum foetu coniunctus. 26. causæ. ibid. differentia à conceptione. ibid. à molâ ab inflatione, ibid. ab hydrope ventris, ab inflammatione, ibid. curatio.	27
Vnguium color mutatus.	366	Vteri inflatio. 22. causæ, signa, differentia à conceptione, ab hydrope vteri, à molâ. 23. curatio inflationis.	24
Vnguium curuatura.	367	Vteri intemperies calida. 15. causæ eius. ibid. signa, curatio.	ibid.
Vnguium casus.	367	Vteri intemperies frigida. 16. causæ, ibid. signa, curatio.	ibid.
Vnguium fissura.	367	Vteri intemperies humida. 17. eius causæ, ibid. curatio.	ibid.
Vnguium scabrities.	366	Vteri intemperies sicca. 17. causæ, signa, curatio.	ibid.
Vnio partium quomodo fiat.	386	Vteri intemperies composita. 18. frigida & humida sine materiâ, & cum materiâ; eius causæ, signa, ibid. curatio.	ibid.
Vocabula noua quando fingere liceat.	722	Vteri intemperies calida & sicca cum bile.	19
Vocabula Anatomiz ineptæ. 723. Tinctura improprie usurpat Seuer.	ibid.	Vteri temperies quomodo cognoscenda. 14. à Veneris appetentiâ. 15. à pilis pubis, à menstruis, ibid. à conceptione.	ibid.
Volatile quid Chymicis.	780	Vteri inflammatio. 28. causæ, ibid. signa, prognostica. 28. curatio per venæsectionem. per euacuantia, vomitoria, alterantia, repellentia. 29. infusus, clysteres, dolorem mitigantia, discutientia, suppurantia, abscessus apertionem, diætæ.	30
Vomitus in gravidis. 134. in puerperis.	173	Vteri inclinatio. 32. curatio.	34
Vrina suppressio grauidarum.	136	Vteri imbecillitas. 43. causæ, ibid. signa, prognostica. Indicationes, curatio, ibid. diætæ.	44
Vrinæ incontinentia in puerperis.	174	Vterus ab odoribus affectus.	46
Vrina Paracelsi. quid. 811. different. sec. Paracelsi. ibid. plurimum salis continet.	811	Vterus an odores percipiat. 47. an eis offendatur in omnibus sceminis. 48. quomodo odores ipsi suffocationem inducant.	ibid.
Vrinæ partes. 812. quantitas. ibid. hypostas. & sediment. an differant colore. 813. color sec. partes signum. ibid. Tremula, & arenosa. ibid. ex Vrinis quæ prædicant Paracelsi. ibid. ex turbatis quale iudicium in morbis Epidemiis haberi possit.	ibid.	Vteri procidentia. 34. causæ. ibid. signa, prognostica. 36. curatio. quomodo reponendus, ib. quomodo repositus retinendus. ib. præseruatio procidentiz vteri, diætæ. 39	
Vrinarum destillatio in morbis grauioribus non improbanda.	ibid.		
Vrocriterio Rhenani quid tribuend.	812		
Vstio qualis sit operatio Chymica.	845		
Vita & calcinata ad quod operum Chymicorum genus pertineant.	849		
Vter & actio vteri duplex.	43		
Vteri pruritus. 44. an idem sit cum furore vterino, eius causæ, signa, prognostica, Curatio.	ibid.		
Vteri rhagades.	11		
Vteri ruptura.	40		
Vteri scirrhus. 30. causæ. 31. duplex: legitimus & notus; eius signa, prognostica, indicationes & curatio. ibid.			

Index Rerum, & verborum.

Veigelij doctrina Ecclesiastica. 716
Vulnus quid, differentia. 368. causa. 369. Signa dia-
 gnostica, prognostica, ibid. item. 377. indicationes,
 & curatio. 378
Vulnus cum contusione. 414. causa. ibid. Signa dia-
 gnostica, prognostica, curatio. ibid.
Vulneraria potiones. 403
Vulnera quæ sint lethalia, quæ non. 369
Vulnera lethalia ex Hippocrate. 370
Vulnera cerebri. 371. Spinalis medulla. ibid. cordis.
 372. pulmonis, asperæ arteriæ. 373. diaphragma-
 tis. ibid. ventriculi. 374. intestinorum, tenuium,
 epatis. ibid. lienis, vesicæ. ibid. venarum. gran-
 dium. 375
Vulnera sanabilia ex quibus causis sint lethalia. 376

Vulnera ex morfu animalium. 415. Prognostica, cu-
 ratio. ibid.
Vulnera sclopetorum. 416. differentia. 419. Signa
 diagnostica, curatio, ibid. diæta. 422
Vulnerum à sclopetis inflictorum natura. 419
 ad *Vulnera* sclopetorum medicamenta necessaria
 420
Vulnera Venenata. 422. Signa diagnostica. 423. Pro-
 gnostica. ibid. Curatio. ibid.

Z

Z Araton Hispanorum qualis tumor. 183
Z Zosimus scripsit *Opuscula*. 713
Zwingeri de dogm. Parac. Iudicium. 628

F I N I S

2, ca
ibid
Signa
421
419
ccaria

3. Pro
ibid.

183
713
628

